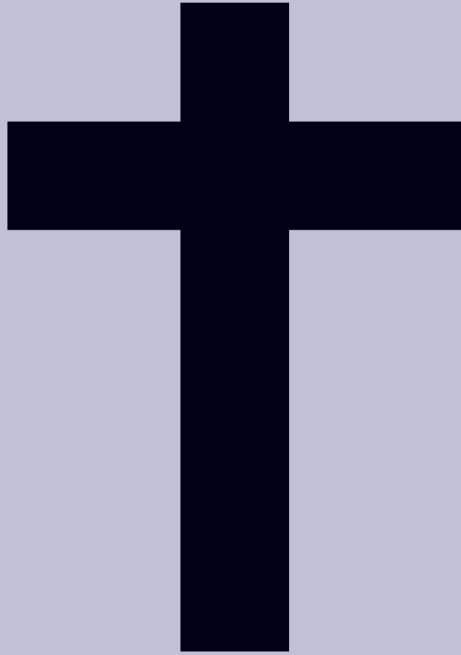


# Bibeli Gusunon Gari



The Holy Bible in the Baatonum language of Benin, also  
called the Bariba language

## **Bibeli Gusunɔn Gari**

### **The Holy Bible in the Baatonum language of Benin, also called the Bariba language**

copyright © 2013 SIM

Language: Bariba (Baatonum)

Translation by: SIM International

## **Bariba, Bibeli Gusunɔn Gari**

This translation, published by the UEEB/SIM au Benin, was published in 1996.

If you are interested in obtaining a printed copy, please contact the SIM at SIM, BP 15, Parakou, Benin.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-09-10

---

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 23 Aug 2023 from source files dated 29 Jan 2022

00601790-b883-5da1-83f2-d05a7fa289a8

Contents

Torubu . . . . .	1	Filipi . . . . .	1042
Yaribu . . . . .	48	Kolose . . . . .	1046
Sāarun Wooda . . . . .	88	Tesalonika I . . . . .	1050
Gbaburu . . . . .	116	Tesalonika II . . . . .	1053
Sāsiru . . . . .	153	Timote I . . . . .	1055
Yosue . . . . .	187	Timote II . . . . .	1060
Kparobu . . . . .	210	Titu . . . . .	1063
Rutu . . . . .	233	Filemō . . . . .	1065
Samuēli I . . . . .	237	Heberu . . . . .	1066
Samuēli II . . . . .	268	Yakōbu . . . . .	1077
Sinambu I . . . . .	295	Piē I . . . . .	1081
Sinambu II . . . . .	326	Piē II . . . . .	1085
Bandun Gari I . . . . .	357	Yohanu I . . . . .	1088
Bandun Gari II . . . . .	387	Yohanu II . . . . .	1092
Esidarasi . . . . .	421	Yohanu III . . . . .	1093
Nēmi . . . . .	431	Yudu . . . . .	1094
Esitē . . . . .	446	Kāsiru . . . . .	1096
Yoobu . . . . .	453		
Womusu . . . . .	484		
Mōnu . . . . .	557		
Waasu kowo . . . . .	580		
Womu Duro . . . . .	588		
Esai . . . . .	594		
Yeremi . . . . .	655		
Swī . . . . .	716		
Esekieli . . . . .	722		
Danieli . . . . .	769		
Osee . . . . .	784		
Yoeli . . . . .	794		
Amōsu . . . . .	798		
Abudiasi . . . . .	806		
Yonasi . . . . .	808		
Misee . . . . .	810		
Nahumu . . . . .	816		
Habakuku . . . . .	819		
Sofoni . . . . .	822		
Asee . . . . .	826		
Sakari . . . . .	828		
Malasi . . . . .	838		
NT			
Mateu . . . . .	841		
Maaku . . . . .	876		
Luku . . . . .	899		
Yohanu . . . . .	935		
Gərobun Kookoosu . . . . .	962		
Romu . . . . .	995		
Korinti I . . . . .	1009		
Korinti II . . . . .	1023		
Galati . . . . .	1032		
Efesu . . . . .	1037		

## HANDUNIAN TORUBU

Bibelin tire gbiikira ba sokumɔ Handunian Torubu. Tera ta sun sɔ̄simɔ nge mɛ ba ka handunia ka tɔnu taka kua, ka nge mɛ durum ka wahala ya ka torua handunia sɔ̄. Tera ta maa sun Isireliban sikadoban gari sɔ̄mɔ. Sikado ben gbiikoowa Aburhamu wi u yĩsiru yara win naane dokebun sɔ̄ ka win mɛm nɔ̄bun sɔ̄. Tera ta maa sun win bii Isakin gari sɔ̄mɔ ka sere maa win debubu Yakɔbu wi u bibu wɔkura yiru mara.

Bibu wɔkura yiru yen turo u kua nenem. Win yĩsira Yosefu. Wiya u win tundo ka win maabu ka win wɔnɔbu faaba kua Egibitio gɔ̄run saa sɔ̄.

### *Tire ten kpunaa*

1. Handunian torubu, wiru 1n di sere wiru 11.
2. Aburhamun gari, wiru 12n di sere wiru 25:18.
3. Isakin gari, wiru 25:19n di sere wiru 26:35.
4. Yakɔbun gari, wiru 27n di sere wiru 36.
5. Yosefun gari, wiru 37n di sere wiru 50.

## GĀANU KPURON TORE

### *Nge mɛ Gusunɔ u ka handunia taka kua*

<sup>1</sup> Sanam mɛ Gusunɔ u handunia torua, u wɔllu ka tem taka kua.

<sup>2</sup> Tem daa wāawa bitam. Gāanu kun wāa mɛ sɔ̄. Mɛn temɔ wɔru bɔkɔwa ga wāa mi, ma yam wɔkura gu wukiri. Ma nim mu terie tem mɛn wɔllu gia. Nim mɛn wɔllɔwa Gusunɔn Hunde ra n bellimɔ. <sup>3</sup> Yera Gusunɔ u nɛɛ, yam bururam mu kooro. Ye u gerua mɛ, ma mu kooro. <sup>4</sup> Ma yam bururam mɛ, mu nùn wɛre. Saa yera u mu wunana ka yam wɔkuru. <sup>5</sup> Ma u yam bururam soka sɔ̄ sɔ̄, yam wɔkuru maa wɔkuru. Ma sɔ̄ sɔ̄ ge ka wɔku te, n swĩina ma n kua tɔ̄ gbiikiru.

<sup>6</sup> Ma Gusunɔ u nɛɛ, gāanu nu terio wɔllɔ nge gɔna kpa mu n nim bɔnu sãa.

<sup>7</sup> Ye u gerua mɛ, ma wom mu teria mu nim mɛ bɔnu kua. Sukum wāa nim wɔllɔ, sukum maa wāa temɔ. <sup>8</sup> Ma u gāa ni soka wɔllu. Saa ye u yeba mɔ, sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru n swĩina ma n kua tɔru yiruse.

<sup>9</sup> Ma Gusunɔ u nɛɛ, nim mɛ mu wāa wom dirum temɔ mu subenu koowo kpa tem gbebum mu tera.

Ye u gerua mɛ, ma n kooro. <sup>10</sup> Ma u tem gbebum mɛ soka tem, ma u maa nim sube nin baatere soka nim wɔku. Ma n nùn wɛre.

<sup>11</sup> Yera u nɛɛ, tem mu gāa dabinu kp̄iyo, ka yaka si su ko n binu marumɔ ka dāa binugii bwese bweseka ni nu nin bweseru mɔ nin marum sɔ̄.

Ye u gerua mɛ, ma n kooro. <sup>12</sup> Tem mu gāa dabinu kp̄ia, ka yaka bwese bweseka si su binu marumɔ, ka dāa binugii bwese bweseka ni nu bweseru mɔ nin marum sɔ̄. Ma n nùn wɛre. <sup>13</sup> Ye u yeba mɔ, sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru n swĩina ma n kua tɔru itase.

<sup>14</sup> Ma Gusunɔ u nɛɛ, fitilanu nu kooro wom dirum sɔ̄ kpa nu sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru wunana, kpa nu n sɔ̄simɔ saa ye wɔsu ka tɔ̄ bakanu koo tore. <sup>15</sup> Kpa nu n sãa fitilanu wom dirum sɔ̄ nu ka tem yam bururasia.

Ye u gerua mɛ, ma n kooro. <sup>16</sup> U fitila bakanu yiru kua, niya sɔ̄ ka suru. U maa kperi kua. U sɔ̄ kuawa u n ka bandu dii sɔ̄ sɔ̄, ma u suru kua u n ka bandu dii wɔkuru. <sup>17</sup> Ma u ni kpuro doke wɔllɔ nu n ka tem yam bururasia, <sup>18</sup> kpa nu n sãa sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkurun sunɔ, kpa nu n yam bururam ka yam wɔkuru wunane. Ma n nùn wɛre. <sup>19</sup> Saa ye u yeba mɔ, sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru n swĩina ma n kua tɔru nnese.

<sup>20</sup> Ma Gusunɔ u nɛɛ, nim mu de hunde koniba dabi dabinu nu kooro mɛ sɔ̄, kpa gunɔsu su n yɔ̄mɔ wom dirum sɔ̄.

<sup>21</sup> Yera u swɛɛ beke taka kua ka yɛɛ kpuro yi yi sĩimɔ yi yiba nim mɛ sɔ̄ bwese bweseka. U maa gunɔsu kua bwese bweseka. Ma n nùn wɛre.

<sup>22</sup> Yen biru u yi domaru kua u nɛɛ, yi kɔwaro yi dabia yi yibu nim wɔkun nim sɔ̄ kpa gunɔsu su dabia handunia sɔ̄.

<sup>23</sup> Saa ye u yeba mɔ, sɔ̄ sɔ̄ ka wɔkuru n swĩina ma n kua tɔru nɔ̄buse.

<sup>24</sup> Ma Gusunɔ u nɛɛ, yɛɛ bwese bweseka yi maruro tem sɔ̄. Yiya kpaaku yɛɛ ka gbeeku yɛɛ ka yɛɛ yi yi ra kabiri, yi kpuro bwese bweseka.

Ye u gerua mɛ, ma n kooro. <sup>25</sup> U gbeeku yɛɛ kua bwese bweseka ka kpaaku yɛɛ ka yɛɛ yi yi ra kabiri. Ma n nùn wɛre.

<sup>26</sup> Yen biru Gusunɔ u nɛɛ, kon tɔnu taka ko u n sãa nen weenasii mam mam, kpa u



n s̄a ye na taka kua kpuron wirugii. Yeya tem kpuro ka sw̄ε ka gun̄su ka kpaaku yεε ka yεε yi yi ra kabiri tem̄o kpuro.

<sup>27</sup> Ye u gerua mε, ma u t̄onu taka kua u ka n̄n weenε mam mam. U bu kuawa dur̄o ka kur̄o.

<sup>28</sup> Ma u bu domaru kua u nεε, i maruro i dabia i handunia yibu ya n s̄a bεεgia kpa i n yεε kpuro n̄ma sikerenε. Yiya sw̄ε ka gun̄su ka yεε yi yi s̄im̄o tem̄o kpuro.

<sup>29</sup> U maa nεε, wee ye i ko n da di. Yeya yak̄o bweseru baatere tem s̄o kpuro te ta ra binu ma, ka d̄aa binugiru baatere te ta ten bweseru m̄o ten marum̄ s̄o. <sup>30</sup> Ma u maa handunian yεε kpuro yi yi hunde m̄o yi s̄im̄o tem̄o ka gun̄su kpuro s̄ōwa u nεε, na bεε yak̄o beku baagere w̄ε i n da di.

Ye u gerua mε, ma n koorā. <sup>31</sup> Yera u mεera kpuro ye u kua, ma n n̄n w̄ere gem gem. Saa ye u yeba m̄o, s̄ō s̄ō ka w̄okuru n sw̄ina ma n kua t̄oru n̄ōba tiase.

## 2

<sup>1</sup> Nge m̄eya Gusun̄o u ka w̄ollu ka tem ka kpuro ye ya w̄aa s̄ō taka kua u wiru go.

<sup>2</sup> T̄oru n̄ōba tiase s̄ōra u win s̄oma ye u kua kpuro wiru go ma u w̄era t̄oru n̄ōba yiruse.

<sup>3</sup> Ma u n̄ōba yiruse te yi nenem win s̄o, u tu domaru kua ȳen s̄o te s̄ōra u w̄era ye u kpuro taka kua u kpa.

*Gusun̄o u t̄onu doke gbaa te ba sokum̄o Ed̄enīo*

<sup>4</sup> Sanam mε Yinni Gusun̄o u w̄ollu ka tem taka kua, <sup>5</sup> d̄aru gara kun gina kpia tem s̄ō, yakasu gasu kun maa kpia domi Yinni Gusun̄o kun gina gura n̄eesie sanam mε. T̄onu maa sari wi u koo tem mε wuku.

<sup>6</sup> Adama kakoru garu ta ra se tem di tu tem mε nikererasia kpuro.

<sup>7</sup> Yen biruwa Yinni Gusun̄o u t̄onu m̄oma ka tem u n̄n w̄aarun wom w̄esie win w̄er̄o, ma t̄onu kua was̄o. <sup>8</sup> Ma Yinni Gusun̄o u gbaaru kua Ed̄enīo s̄ō yari yerun bera, ma u t̄onu wi u kua mi sua u doke s̄ō. <sup>9</sup> Ma u d̄aa bwese bweseka kpiisia te s̄ō, ni nu waabu w̄a ka ni nu dim do, ka sere d̄aa t̄en binu nu koo t̄onu w̄aru w̄ε, ka maa t̄en binu nu koo t̄onu gea ka k̄sa giasia. D̄anu yiru ye, nu w̄awa gbaa ten suunu s̄ō.

<sup>10</sup> Daaru gara w̄aa gbaa te s̄ō, te ta tu nike nikeru s̄a. Min diya ta yara ma ta ker̄i kua

n̄nε. <sup>11</sup> Gbiikaan ȳisira Pisoni. Yeya ya tem mε ba m̄o Hafila sikerenε. <sup>12</sup> Tem mε s̄ōra wura gea w̄aa. Turare nubu durorugia maa w̄aa mi, ka kpee gobiginu. <sup>13</sup> Kera yirusen ȳisira maa Gihoni. Yeya ya tem mε ba m̄o Kusi sikerenε. <sup>14</sup> Kera itasewa maa Tigiri. Yeya ya kokum̄o tem mε ba m̄o Asirin s̄ō yari yeru gia. Kera n̄n̄esewa maa Efarati.

<sup>15</sup> Ye Yinni Gusun̄o u gbaa te s̄ōru kua u kpa Ed̄enīo, yera u t̄onu wi sua u doke s̄ō u ka tu wuku kpa u n tu k̄su. <sup>16</sup> Ma u n̄n wooda yeni w̄ε u nεε, kaa kp̄i a gbaa ten d̄anu kpuron binu di. <sup>17</sup> Adama d̄aa t̄en binu nu koo t̄onu gea ka k̄sa giasia, a ku ra ten binu di, domi d̄oma te a nu di, kaa gbiwa.

<sup>18-20</sup> Ka tema Yinni Gusun̄o u gbeeku yεε kpuro kua ka gun̄su kpuro, ma u ka ye kpuro na t̄onu win mi, u ka wa mε u koo ye ȳisuru k̄ε. Ma t̄onu wi, u yaa sabenu kpuro ka gun̄su ka gbeeku yεε kpuro ȳisa k̄a. Ȳisi te t̄onu wi, u maa yaa baayere k̄a teya ba ka ye sokum̄o. Adama ye kpuro s̄ō, sari ye ya ka n̄n weenε ye ya koo n̄n somi. Yen s̄ōna Yinni Gusun̄o u nεε, n n̄ w̄a t̄onu u n w̄aa wi turo. Kon n̄n goo kua u n s̄a nge wi, wi u koo n̄n somi.

<sup>21</sup> Yera Yinni Gusun̄o u t̄onu wi dom m̄an bakaru kp̄ε u dweeya. Ma u win ȳesan kuku teeru wuna ma u ȳesa ye k̄rua ka yaa baasi. <sup>22</sup> Ma u t̄on kur̄o taka kua ka t̄on dur̄on kuku te, te u wuna. Ma u ka n̄n na t̄on dur̄o win mi. <sup>23</sup> Yera dur̄o wi, u nεε, wee t̄ε, wini u wasi m̄o nge negii mam mam. Ba koo n̄n sokuwa t̄on kur̄o, domi t̄on dur̄on min diya u yara.

<sup>24</sup> Yen s̄ōna dur̄o u koo win tundo ka win m̄ero deri kpa wi ka win kur̄o ba n maninε, kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee.

<sup>25</sup> Saa ye s̄ō, dur̄o wi ka win kur̄o terera ba w̄aa. Sekura kun maa ben goo m̄o.

*Gusun̄o u win taka koorā kpuro b̄rusi*

## 3

<sup>1</sup> N deema waa ya bwisi bo gbeeku yεε kpuro s̄ō yi Yinni Gusun̄o u taka kua. Yera ya na kur̄o win mi, ya n̄n bikia ya nεε, ka gem Gusun̄o u nεε, i ku gbaa tenin d̄aa binu kpuro di?

<sup>2</sup> Ma kur̄o wi, u ye wisa u nεε, sa ra gbaa ten d̄aa binu di ni, <sup>3</sup> ma n kun m̄o te ta w̄aa

suunu sɔɔ. Tera u nɛɛ, su ku mam ten binu baba su sere di su ku ka gbin sɔ.

<sup>4</sup> Yera waa ye, ya kurɔ wi wisa ya nɛɛ, i ñ gbimɔ pai! <sup>5</sup> Domi Gusunɔ u yɛ dɔma te i ten binu di, bɛɛn nɔni koo wukiarawa kpa i n sɔa nge win tii, i n gea ka kɔsa yɛ.

<sup>6</sup> Ma kurɔ wi, u wa dɔa te, ta ka dii dobu weenɛ ta waabu wɔ, ta koo maa kpɔ tu nùn ko bwisigii. Ma u ten bii ni sɔra u di. U maa win durɔ wɛ ka wi ba wɔasinɛ, ma wi, u maa di. <sup>7</sup> Yera be yiru kpuron nɔni wukiaraba gia ma terera ba wɔa. Ma ba da ba dɔa te ba mɔ figien wuru bakasu bura ba swɛɛna ba ka tii gandi.

<sup>8</sup> Ye ba Yinni Gusunɔn nɔɔ nuu u basu gbaa te sɔɔ yoka, yera ba da ba nùn kukue gbaa ten dɔnun suunu sɔɔ. <sup>9</sup> Adama Yinni Gusunɔ u durɔ wi soka u nɛɛ, mana a wɔa.

<sup>10</sup> Durɔ wi, u wisa u nɛɛ, ye na wunen nɔɔ nuu gbaaru sɔɔ, bɛrum man mwa domi terera na wɔa, ma na kukua.

<sup>11</sup> Gusunɔ u nɛɛ, wara nun sɔɔwa ma terera a wɔa. Nge a dɔa ten binu diwa te na nɛɛ, a ku di.

<sup>12</sup> Durɔ wi, u nɛɛ, kurɔ wi a man wɛ u n ka man wɔa wiya man dɔa ten binu wɛ ma na di.

<sup>13</sup> Ma Yinni Gusunɔ u kurɔ wi bikia u nɛɛ, mban sɔna a kua mɛ.

Ma u wisa u nɛɛ, waa ya man kɔkura na ka di.

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ u waa ye sɔɔwa u nɛɛ, yèn sɔ a kua mɛ, a kua bɔrura n yɛɛ kpuro kere. Wunen nukura kaa n da ka kabiri. Tema kaa n da di

sere ka wunen wɔarun nɔrɔ.

<sup>15</sup> Na kon maa yiberɛ tɛɛru doke wunɛ ka kurɔ win baa sɔɔ, ka maa wunen bweseru ka win bweserun baa sɔɔ.

Win bweserun goo u koo nun wiru kɔra, kaa maa win naa tokuru mɛera ko.

<sup>16</sup> Yera u maa kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, kon wunen guran wahala sosi.

Kaa n da mawa ka nɔni swɔaru.

Wunen kiru kpuro ta ko n wɔawa wunen durɔ sɔɔ,

wiya ko n maa sɔa wunen wirugii.

<sup>17-19</sup> U maa durɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, yèn sɔ a wunen kurɔn gari wura, ma a dɔa ten binu di te na nɛɛ, a ku di,

na tem bɔrusi wunen sɔ.

Sɔkunu ka awɔiya mu koo nun kpɔiya,

wunen wɔaru kpuro sɔɔ,

nɔwiawa kaa n da ko

kpa a wɛnya a sere wunen dɔanu wa gberɔ.

Yen biru kaa gbi

kpa bu nun sike temɔ,

domi tema na ka nun kua.

Kaa maa wura a ko tem mɛ.

<sup>20</sup> Ma Adamu u win kurɔ yɔsiru kɔ Efa, domi wiya u sɔa tɔmbu kpuron mɛro. <sup>21</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Adamu ka win kurɔ yaa gɔnan yabenu kua u bu sebusia.

<sup>22</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wee tɔnu wi, u kua nge mɛ na sɔa, u gea ka kɔsa gia. Tɛ na ñ kon de u dɔa bii ni nu koo nùn wɔaru wɛ sɔri u di u n ka wɔa ka baadommaɔ.

<sup>23</sup> Yera u nùn gira Edenin gbaa ten min di u da u tem wuku mɛ u ka nùn mɔma. <sup>24</sup> Nge mɛya u ka Adamu gira ma u wɔllun kɔsobu doke Edenin gbaa ten kɔnnɔwɔ, ge ga wɔa sɔɔ yari yerun bera gia. Ba takobi neni ba ye fɔamɔ ma ya ballimɔ sɔɔ sɔɔ nge dɔɔ yara, ba ka dɔa tèn binu nu koo tɔnu wɔaru wɛ kɔsu.

### *Kaeni ka Abeli*

## 4

<sup>1</sup> Yen biru Adamu ka win kurɔ Efa ba menna ma Efa u gura sua u Kaeni mara. Ma u nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn somira na tɔnu taka kua.

<sup>2</sup> Ma u maa gura sua u Abeli, Kaenin wɔnɔ mara.

Abeli wiya u ra yɔanu kpare, Kaeni maa kua gbee wuko. <sup>3</sup> Sɔɔ mɛɛrun biru, Kaeni u ka win kɛru na Yinni Gusunɔn mi, te ta sɔa win gberun dɔanu. <sup>4</sup> Ma Abeli maa ka wigiru na te u gɔsa saa win yaa sabenun bii gbiikinun di ni nu bɔɔru. Yinni Gusunɔ u ka Abeli nɔni geu mɛera ma u win kɛru mwa.

<sup>5</sup> Adama u ñ ka Kaeni nɔnu geu mɛera, u ñ maa win kɛru mwe. Ma Kaeni u mɔru bara sere win wuswaa burisina. <sup>6</sup> Yera Yinni Gusunɔ u Kaeni bikia u nɛɛ, mban sɔna a mɔru bare, mban sɔna wunen wuswaa burisine. <sup>7</sup> Geema, à n gea mɔ, wunen bwɛra ko n kpɔ. N n maa kɔsan na a mɔ, durum ya kpɔ wunen dii kɔnnɔwɔ nge yaa gɔba ya nun mara. Adama a de a ye kamia.

<sup>8</sup> Sɔɔ teeru Kaeni u win wɔnɔ Abeli sɔɔwa u nɛɛ, su da gberɔ.

Sanam mɛ ba wɔa mi, yera u win wɔnɔ wi sɛre u go.

<sup>9</sup> Ma Yinni Gusunɔ u da Kaenin mi, u nùn bikia u nɛɛ, mana wunen wɔnɔ Abeli u wɔa.

U wisa u nεε, na yē ro? Nεna na nen wənən kōso?

<sup>10</sup> Ma Yinni Gusunə u kpam nεε, mba a kua mi. Wunen wənən yem mε mu yari temə, mu nen laakari seeye. <sup>11</sup> Tē kaa ko bōruro n kere tem mε a dera mu wunen wənə win yem nōra. <sup>12</sup> A n tem mε wuka, mu n maa nun dīanu kuamme sāa sāa. Kaa n sāawa kpiko ka yaayaare kowo handunia sō.

<sup>13</sup> Yera Kaeni u Yinni Gusunə sōwa u nεε, wee, a man seeyasiamə bi bu man kere. <sup>14</sup> A man gire gisə tem mən di. Na dəə na n kukua mi n toma wunen min di, kpa na n sāa kpiko na n yaayaare mə handunia sō. Wi u man wa kpuro, kpa u man go.

<sup>15</sup> Adama Yinni Gusunə u nūn sōwa u nεε, aawo, n n mε. Goo u n nun go, kon yēro mōru kōsiawa tia tian nən nōba yiru.

Ma u Kaeni yīreru koosi, wi u nūn wa u ku ka nūn gon sō. <sup>16</sup> Ma Kaeni u doona n toma Yinni Gusunən min di, u da u sina Edenin sō yari yerun bera gia, Nōduə. Yīsi ten tubusiana yaayaaren tem.

### *Kaenin bibun bweseru*

<sup>17</sup> Yen biru Kaeni ka win kurə ba menna ma kurə wi, u gura sua u Enəku mara. Ma Kaeni u wuu gagu bana u gu soka Enəku nge win biin yīsiru. <sup>18</sup> Enəku wi, u Iradi mara, Iradi maa Mehuyaeli mara. Mehuyaeli u Metusaeli mara ma Metusaeli u Lemeki mara.

<sup>19</sup> Lemeki wi, u kurəbu yiru sua. Turon yīsira Ada, turogira maa Sila. <sup>20</sup> Ada u Yabali mara. Wiya u sāa be ba wāa kunə ba yaa sabenu kparamən baaba. <sup>21</sup> Win wənən yīsira Yubali. Wiya maa sāa be ba ra mōrəkuunu ka guunu so kpuron baaba. <sup>22</sup> Sila wi maa, u Tubali Kaeni mara wi u ra dendi yānu kpuro seku ye n sāa sisu ka sii gandu. Win sesun yīsira Naama.

<sup>23</sup> Yera Lemeki u win kurəbu sōwa u nεε, i man swaa dakio, bεε nen kurəbu, Ada ka Sila. Na tōnu go bεen sō yèn sō u man mεera kua.

<sup>24</sup> Bā n wi u Kaeni go mōru kōsia nən nōba yiru,

ba koo nε Lemeki mōru kōsia nən wata ka wəkura nōbu ka yiru.

<sup>25</sup> Adamu ka win kurə Efa ba menna kpam, ma Efa u gura sua u bii tən durə

maru u nūn yīsiru kā Seti. U nεε, domi Yinni Gusunə u kpam man bii tən durə kā u kua Abelin kōsire, wi Kaeni u go.

<sup>26</sup> Setin tii, u bii tən durə mara ma u nūn yīsiru kā Enəsi. Sanam mε sōra tōmba Yinni Gusunə sāaru torua.

### *Adamun bibun bweseru*

## 5

<sup>1</sup> Wee nge mε ba Adamun bweserun yīsa yorua. Dōma te Gusunə u tən durə ka tən kurə taka kua u bu kuawa win weenasibu.

<sup>2</sup> U bu soka tōmbu ma u bu domaru kua.

<sup>3</sup> Ye Adamu u kua wōə wunaa teeru ka wəkuru (130) u bii tən durə mara wi u ka nūn weene mam mam. Ma u nūn yīsiru kā Seti. <sup>4</sup> Setin marubun biru Adamu wi, u bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōə nene (800). <sup>5</sup> U kuawa wōə nene ka wunaa teeru ka wəkuru (930) ma u kpuna u gu.

<sup>6</sup> Ye Seti u kua wōə wunəbu ka nōbu (105), yera u Enəsi mara. <sup>7</sup> Enəsin marubun biru, Seti wi, u bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōə nene ka nōba yiru (807). <sup>8</sup> U kuawa wōə nene ka wunəbu ka wəkura yiru (912) ma u kpuna u gu.

<sup>9</sup> Ye Enəsi u kua wōə wene ka wəkuru, yera u Kenani mara. <sup>10</sup> Kenanin marubun biru Enəsi wi, u bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōə nene ka wəkura nōbu (815). <sup>11</sup> U kuawa wōə nene ka wunəbu ka nōbu (905) ma u kpuna u gu.

<sup>12</sup> Ye Kenani u kua wōə wata ka wəkuru, yera u Mahalalēli mara. <sup>13</sup> Mahalalēlin marubun biru Kenani wi, u bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōə nene ka weeru (840). <sup>14</sup> U kuawa wōə nene ka wunəbu ka wəkuru (910) ma u kpuna u gu.

<sup>15</sup> Ye Mahalalēli u kua wōə wata ka nōbu, yera u Yerēdi mara. <sup>16</sup> Yerēdin marubun biru Mahalalēli wi, u bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōə nene ka tēna (830). <sup>17</sup> U kuawa wōə nene ka wene ka wəkura nōbu (895) ma u kpuna u gu.

<sup>18</sup> Ye Yerēdi u kua wōə wunaa wata ka yiru (162), yera u Enəku mara. <sup>19</sup> Enəkun marubun biru Yerēdi wi, u bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōə nene (800). <sup>20</sup> U kuawa wōə nene ka wunaa wata ka yiru (962) ma u kpuna u gu.

<sup>21</sup> Ye Enəku u kua wōə wata ka nōbu, yera u Metusela mara. <sup>22</sup> Metuselan marubun

biru Enaku wi, u ka Gusunə swĩina. U bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wəɔ gooba wunəbu (300). <sup>23</sup> U kuawa wəɔ gooba wunəbu ka wata ka nəəbu (365). <sup>24</sup> U ka Gusunə swĩina, yen biru u doona wəllə, domi Gusunə u nən suawa wasiru.

<sup>25</sup> Ye Metusela u kua wəɔ wunaa wene ka nəəba yiru (187), yera u Lemeki mara.

<sup>26</sup> Lemekin marubun biru Metusela wi, u bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wəɔ nata ka wunaa wene ka yiru (782). <sup>27</sup> U kuawa wəɔ nene ka wunaa wata ka nəəba nne (969) ma u kpuna u gu.

<sup>28</sup> Ye Lemeki u kua wəɔ wunaa wene ka yiru (182), u bii tən durə mara. <sup>29</sup> Ma u nən yĩsiru kã Nəwe, u nee, winiwa koo sun somi besen wasiraru ka besen səm sēsəgia sə ye sa mə yèn sō Yinni Gusunə u tem bōrusi.

<sup>30</sup> Nəwen marubun biru Lemeki wi, u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wəɔ nera wunəbu ka wene ka wəkura nəəbu (595). <sup>31</sup> U kuawa wəɔ nata ka wunaa wata ka wəkura nəəbu ka yiru (777) ma u kpuna u gu.

<sup>32</sup> Ye Nəwe u kua wəɔ nera wunəbu (500), yera u Semu ka Kamu ka Yafeti mara.

### *Təmbun daa kōsa*

## 6

<sup>1</sup> Sanam me təmba kəwarabu torua handunia sə ma ba bii tən kurəbu marumə, <sup>2</sup> Wəllun təmbu \* gaba na ba wa ma təmbun bii tən kurəbu ba wā ma ba tii kurəbu gəsia. <sup>3-4</sup> Ma ba ka bu menna ba bibu mara. Bii beya ba kua durə gbebunu handunia sə, ni nu raa yĩsiru yara yellu. Ma Yinni Gusunə u nee, nen hunde kun ko n wā təmbu sə ka baadomma domi ba sāawa be ba koo gbi. Ka me, kon de ba n gina wā wəɔ wunaa teeru.

<sup>5</sup> Domi u wa təmbun daa kōsa kpēa handunia sə. Ben gōrun bwisikunu nu ra n wāawa kōsa sə baadomma. <sup>6</sup> Ma win gōru ga sankira yèn sō u təmbu taka kua handunia. Ya nən dua too sere win nukurə. <sup>7</sup> Ma u nee, wi, u koo kpuro kpeerasiawa handunia sən di, saa tənun min di n ka girari yeyə yi yi ra sī ka yi yi ra kabiri ka gunəsu. Domi win nukura sankira yèn sō u yeba kpuro taka kua.

\* **6:2** wəllun təmbu - Ka Heberum ba yorua, Gusunən bii tən durəbu. Gaba tamaa yen tubusiana wəllun təmbu. Gaba maa tamaa ba sāa Setin bweseru. Gaba maa tamaa ba sāawa sina bibu.

### *Ye Gusunə u Nəwe yiire*

<sup>8</sup> Adama Gusunə u ka Nəwe nən geu mēera <sup>9-10</sup> domi u win woodaba mem nəəwa. U n taare mə win waati ye sə, ma u ka Gusunə swĩina. Bii tən durəbu itawa u mara. Ben yisa wee, Semu ka Kamu ka Yafeti.

<sup>11</sup> Saa ye sə, handunian kōsa kpēa Gusunən wuswaa ma ya gəba banda. <sup>12</sup> Yera u handunia mērima u wa yen kōsa kpēa domi hunde koni baayere ya yen daa sankā. <sup>13</sup> Ma u Nəwe səwa u nee, na gōru doke n hunde koniba kpuro kpeerasia, domi ba dera handunian gəba banda. Kon bu kpeerasia, be ka tem sannu. <sup>14</sup> Adama wunə Nəwe, a tii kpakoro bakaru kuo ka dāa damgia, ta n dii səsū mə, kpa a tu dāa fiifinu tēni ten səwə ka təwə. <sup>15</sup> Ameniwa kaa tu koosina. A de ten dēebu bu n sāa gəm soonu gooba wunəbu (300) kpa ten yasum mu n sāa gəm soonu weeraakuru, kpa ten gunum mu n sāa gəm soonu tēna. <sup>16</sup> A de ta n kperu mə wəllə. Kpee te sə, kpa a fenenti ko yen dēebu ka yasum mu n sāa gəm soo teeru. Kpa a kənnə yaba ten yēsə, a kenutiru doke. A de ta n sāa gidambisa ita. <sup>17</sup> Wee, kon de nim yibu bakaru tu na tem sə, tu hunde koni baayere kpeerasia handunia sə. Ye ya wā tem sə kpuro ya koo gbiwa. <sup>18</sup> Adama wuna kon wure n ka nen arukawani bəke. Kaa du kpakoro te sə, wunə ka wunen kurə ka wunen bibu ka ben kurəbu sannu. <sup>19</sup> Hunde koni baayere, yen yiruwa kaa maa duusia dwa ka nia kpakoro te sə ka wunə sannu. <sup>20</sup> Gunəsu ka yee yi yi ra kabiri, ye kpuron bwese bweseka sə, yiru yiruwa ya koo na wunen mi, a ka ye faaba ko. <sup>21</sup> A maa dīa ni ba ra di kpuro menna a yi kpa nu ko wunə ka yee yin dīanu.

<sup>22</sup> Ma Nəwe u kua kpuro ye Gusunə u nən yiire.

### *Nəwe u yəwa u dua kpakoro te sə*

## 7

<sup>1</sup> Yen biruwa Yinni Gusunə u Nəwe səwa u nee, wuna na wa a man mem nəwamme saa yenin təmbu sə. Yen sō, i duo kpakoro te sə, wunə ka wunen yenugibu kpuro. <sup>2</sup> Kpa a ka yee yi kaa ka yākuru ko du yiru



yirun wasi nɔɔba yiru dwaa ka nia, ka maa yɛɛ yi yi tien yiru yiru dwaa ka nia, <sup>3</sup> ka maa gunɔsu yiru yirun wasi nɔɔba yiru dɔɔ ka niu su ka wa su bweseru tiara handunia sɔɔ. <sup>4</sup> Domi sɔɔ nɔɔba yirun biru kon de gura yu nɛ sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru kpa n hunde koni baayere kam koosia ye na taka kua.

<sup>5</sup> Ma Nɔwɛ u kua kpuro ye Yinni Gusunɔ u nɔn yiire.

### *Handunia gira ya nim diira*

<sup>6</sup> Sanam mɛ nim yibu bakara tunuma, Nɔwɛ u mɔwa wɔɔ nata (600). <sup>7</sup> Ma u dua kpakoro te sɔɔ ka win kurɔ ka win bibu ka ben kurɔbu bu ka wa bu nim yibu baka te suuri. <sup>8</sup> Yɛɛ yi ba koo ka yɔkuru ko ka yi yi tie ka gunɔsu ka yɛɛ kpuro yi yi kabirimɔ temɔ, <sup>9</sup> yen baayere ya dua kpakoro te sɔɔ yiru yiru dwaa ka nia ka Nɔwɛ sannu nge mɛ Gusunɔ u nɔn sɔɔwa. <sup>10</sup> Sɔɔ nɔɔba yirun biru nim yibu baka te, ta tunuma tem sɔɔ.

<sup>11</sup> Nɔwɛn wɔɔ natesen suru yirusen sɔɔ wɔkura nɔɔbu ka yiruse sɔɔ, yera n sɔare nge ba wɔru bɔkɔ kɔria ma nim mu kurama ka dam tem di, ma gura nɛmɔ nge wɔlla gɛera. <sup>12</sup> Gura ye, ya nawa tem sɔɔ sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru. <sup>13</sup> Tɔɔ te sɔɔra Nɔwɛ dua kpakoro te sɔɔ, wi ka win kurɔ ka win bibu ita be, Sɛmu ka Kamu ka Yafeti, ka maa ben kurɔbu ita, <sup>14</sup> be ka gbeeku yɛɛ ka yaa sabenu ka yɛɛ yi yi ra kabiri ka gunɔsu ka sere ye ya kasa mɔ, ye kpuro bwese bweseka. <sup>15-16</sup> Hunde koni baayere kpuro gesi, ya duawa ka Nɔwɛ sannu goɔ ge sɔɔ yiru yiru dwaa ka nia, nge mɛ Gusunɔ u Nɔwɛ sɔɔwa. Ma Yinni Gusunɔ u nɔn kɛnusi.

<sup>17-18</sup> Gura nɛmɔ ma nim mu kpɛamɔ tem sɔɔ sere sɔɔ weeru, mu tɛriamɔ mu kpakoro te yɔiya ma ta seewa tem di ta gerua mɛn wɔllɔ. <sup>19</sup> Ma mu kpɛamɔ mu sosimɔ sere mu guu bakanu kpuro mwe tem sɔɔ. <sup>20</sup> Mu kpam gunia guunun wɔllun di sere gɔm soonu wɔkura nɔɔbu. <sup>21</sup> Ma hunde koni baayere handunia sɔɔ ya gu, saa tɔmbu sere ka yaa sabenu ka gbeeku yɛɛ ka gunɔsu ka ye ya kabirimɔ temɔ kpuro. <sup>22</sup> Ye ya wɛsiamɔ tem dira sɔɔ kpuro gesi ya guwa. <sup>23</sup> Hunde koniba kpuro handunia ba kam kuawa, saa tɔnu sere yɛɛ naasu nɛgii ka yi yi ra kabiri ka gunɔsu. Kpurowa n kam kua, ma n kun

mɔ Nɔwɛ turo ka sere win tɔmbu ka yɛɛ yi yi wɔa kpakoro te sɔɔ.

### *Nim bakam mɛ, mu gbera*

<sup>24</sup> Ma nim mɛ, mu tɛrie handunia sɔɔ sɔɔ wunaa weeru ka wɔkuru.

## 8

<sup>1</sup> Adama Gusunɔ kun Nɔwɛ duari ka gbeeku yɛɛ kpuro ka yaa sabe ni kpuro yi yi ka nɔn wɔa kpakoro te sɔɔ. Ma u dera woo ga kua tem sɔɔ ma nim mɛ, mu kaaram torua. <sup>2</sup> Nim mɛ mu kuramɔ tem di mu yɔra, wɔlla maa kɛnuu, gura yɔra. <sup>3</sup> Nim mu doonamɔ fiiko fiiko. Sɔɔ wunaa weeru ka wɔkurun biru ma mu kaara. <sup>4</sup> Suru nɔɔba yirusen sɔɔ wɔkura nɔɔbu ka yiruse sɔɔ, yera kpakoro te, ta da ta yɔra guu te ba mɔ Ararat in wɔllɔ. <sup>5</sup> Nim mu kaaramɔ sere n ka kua suru wɔkuruse. Suru win tɔɔ gbiikiru sɔɔra guunun wii wɔlla tera.

<sup>6</sup> Ye n maa kua sɔɔ weeru, ma Nɔwɛ u kpakoro ten fɛnɛnti wukia. <sup>7</sup> U gbanamgbaaru yɔsu ta n ka yaayaare mɔ ta n daamɔ ta n wuramamɔ sere nim mu ka gbera temɔ. <sup>8</sup> Yen biru u totoberɛru yɔsu u ka wa nim mɔ n kaara temɔ. <sup>9</sup> Adama totoberɛ te, ta n ayeru wa mi ta koo sura. Ma ta wura win mi, kpakoro te sɔɔ, yɛn sɔ nim gina tie tem sɔɔ kpuro. Ma Nɔwɛ u nɔmu demia u tu mwa u doke kpakororu sɔɔ. <sup>10</sup> U maa mara n kua sɔɔ nɔɔba yiru u sere maa totoberɛ te yɔsu. <sup>11</sup> Ta wurama win mi yoka ta dɔa wuru beku nɔɔ bɛri. Ma Nɔwɛ u gia ma nim mu kaarawa temɔ. <sup>12</sup> Ma u maa mara sɔɔ nɔɔba yiru, u kpam totoberɛ te yɔsu. Ta n maa wuramɛ win mi.

<sup>13</sup> Yen dɔma tera n kua Nɔwɛn wɔɔ nata ka tiasen (601) suru gbiikoon tɔɔ gbiikiru. Ma u kpakoro te kpɛɛya u deema wee, nim mu kpa tem mu gberama. <sup>14</sup> Ye n kua suru yirusen sɔɔ yɛnda nɔɔbu ka yiru, yera u deema wee, tem mu gbera mam mam.

<sup>15</sup> Yera Gusunɔ u Nɔwɛ sɔɔwa u nɛɛ, <sup>16</sup> i yario kpakororun di wunɛ ka wunɛn kurɔ ka wunɛn bibu ka ben kurɔbu. <sup>17</sup> I ka yɛɛ bwese bweseka kpuro yario saa gunɔsu sere yɛɛ naasu nɛgii ka yɛɛ yi yi ra kabiri temɔ, kpa yi marura yi dabia kpa yi tɛria temɔ.

<sup>18</sup> Ma Nɔwɛ u yara wi ka win kurɔ ka win bibu ka ben kurɔbu. <sup>19</sup> Ma yɛɛ yi yi naasu nɛ mɔ kpuro ka yi yi ra kabiri ka gunɔsu

kpuro, yaa baayere gesi ye ya wāa temo kpurowa ya yara goon di, baayere ka yen bweseru.

<sup>20</sup> Saa yera Nōwε u yāku yeru bana mi u koo Yinni Gusunō sā. Ma u yεε ka gunōsu gōsa bweseru baatere sōo te ba ra ka yākuru ko. Ma u ka yāku dōo mwaararuginu kua yāku yee ten wōllō. <sup>21</sup> Ma Yinni Gusunō u yāku ni mwa ma u tii sōōwa u nεε, na n̄ kon maa tem bōrusi tōnun sō. Domi tōnun gōrun bwisikunu sāawa kōsunu saa win birun di. Na n̄ maa hunde koniba kpuro kpeerasiamō nge mε na kua.

<sup>22</sup> Sere dunia yu ka kpe, duurubu ka gēebun saa ka wooru ka yam susurun saa ka sōo sāreru ka wuburun saa, ka sere maa sōo sōo ka wōkuru, yen gaa kun kpeemō.

### *Arukawani ye Gusunō u ka Nōwε bōkua*

## 9

<sup>1</sup> Yen biru Gusunō u Nōwε ka win bibu domaru kua u nεε, i maruro i dabilia kpa i yibu tem sōo. <sup>2</sup> Handunian yaa baayere ka gunō baagere ka ye ya kabirimō temō ka swāa baayere nim wōku sōo ya ko n̄ bεεn berum mō, domi na bεε ye kpuro nōmu sōndia. <sup>3</sup> Ye ya sīimō ya wasi kpuro, ya ko n̄ sāawa bεεn dīanu nge mε na raa bεε dāa binu ka yaka bii wē, mēya na maa bεε ye kpuro wēemō. <sup>4</sup> Adama i ku yaa tem ka yen yem sannu, i kun ye sake, domi yen yema mu dera ya wāa. <sup>5</sup> I n̄ maa yē ma hunde koni baayere ye ya tōnu go, kon ye win yem kāsire bikia.

<sup>6</sup> Wi u tōnun yem yari, tōnuwa koo maa yēron yem yari, domi na tōnu taka kuawa n̄n weenasii.

<sup>7</sup> Adama i n̄ maruramō i n̄ dabiamō kpa i teria tem sōo.

<sup>8</sup> Gusunō u kparam Nōwε ka win bibu sōōwa u nεε, <sup>9</sup> wee, na wure na ka bεε n̄n arukawani bōkumō ka bεεn bwese te ta koo marura bεεn min di, <sup>10</sup> ka sere hunde koni baayere ye ya ka bεε wāa, saa gunōsu sere yaa sabenu ka gbeeku yεε yi yi ka bεε yara kpakoro ten di kpuro gesi. <sup>11</sup> Arukawani yera, nim yiburu ta n̄ maa hunde koniba kpuro kam koosiamō, mēya ta n̄ maa handunia kpeesiamō. <sup>12</sup> Arukawani ye na wure na bōkumō ka bεε ka hunde koni

baayere sere ka baadommao, yen yīreru wee. <sup>13</sup> Tera guru waa ye na dokemō wōllō. <sup>14</sup> Nā n̄ guru winu doke wōllō, guru waa ye, ya koo sōōsira ni sōo, <sup>15</sup> kpa n̄ n̄n arukawani yaaya ye na ka bεε bōkua ka hunde koni baayere, kpa nim mu ku maa yibu mu sere baayere kam koosia ye ya wasi. <sup>16</sup> Guru waa ye, ya koo sōōsira guru wiru sōo. Nā n̄ ye mēera kpa n̄ arukawani n̄ru sarigia ye yaaya ye ya wāa nε Gusunō ka hunde koni baayeren baa sōo. <sup>17</sup> N̄n arukawani yen yīrera mi.

### *Nōwε ka win bibun gari*

<sup>18</sup> Nōwεn bibu ita be ba raa dua kpakoro te sōo ba yara, bera Semu ka Kamu ka Yafeti. Kamu sāawa Kananin tundo. <sup>19</sup> Be ita beya ba sāa Nōwεn bibu. Ben min diya handuniagiba teriara kpuro.

<sup>20</sup> Sanam mēya Nōwε u wukubu torua u dāa bii ni ba mō resem duura. <sup>21</sup> Sōo teeru u nin tam n̄ra ya n̄n goomō, ma u da win kurō u kpuna tereru. <sup>22</sup> Ye Kamu Kananin tundo u win baan tere te wa u da tōōwō u win mōo ka wōnō, Semu ka Yafeti sōōwa. <sup>23</sup> Yera ba na ba kumbooro sua ba sōndi ben senō ba ka birum birum sīa ba ben tondon tereru wukiri. Ba n̄ tu wa yen sō ba ben wuswaa sīiye. <sup>24</sup> Sanam mε Nōwεn tam mu kpalla, yera u nua ye win bii yiruse u n̄n kua. <sup>25</sup> Ma u nεε, kam koorewa Kanani. U koo kowa win maabu ka win wōnōbun yoo.

<sup>26</sup> U maa nεε, bu Gusunō siaro wi u sāa Semun Yinni. Wiya u koo Kanani ko Semun yoo,

<sup>27</sup> kpa u maa Yafeti dukia sosia, u de wi ka Semu ba n̄ wāa sannu, kpa Kanani u ko ben yoo.

<sup>28</sup> Nim yibu baka ten biru Nōwε u kua wōo gooba wunōbu ka weeraakuru (350). <sup>29</sup> Win wōo kpuro ga kuawa n̄nε ka wunaa weeru ka wōkuru (950) ma u kpuna u gu.

## 10

### *Nōwεn bibun bweseru (I maa mēerio Bandun Gari I, 1:5-23)*

<sup>1</sup> Nōwεn bibu Semu ka Kamu ka Yafeti ben bweseru wee. Be ita kpuro ba bibu mara nim yibu baka ten biru.

<sup>2</sup> Be Yafeti u mara be wee, Gomεε ka Magogū ka Madai ka Yafani ka Tubali ka Mεεki ka Tirasi. <sup>3</sup> Ma Gomεε u seewa u maa Asikenasi ka Rifati ka Togaama mara. <sup>4</sup> Yafaniwa u maa Elisa ka Taasisi ka Kitimu ka Dodanimu mara. <sup>5</sup> Yafetin bwese tera ta da ta sina nim wōkun bōkuo ka tem bureno. Miya ba marura ma ben baawure u da u sina yam tem ka win bwese kera, ba ben barum gerumo.

<sup>6</sup> Be ba maa sāa Kamun bibu, be wee, Kusi ka Misiraimu ka Puti ka Kanani. <sup>7</sup> Kusi u seewa ma u Saba ka Hafila ka Sabuta mara ka Raema ka Sabuteka. Raema u maa seewa u Seba ka Dedani mara. <sup>8</sup> Kusi u maa bii mara wi ba sokumo Nimurodu. Wiya u gbia u kua wōrugō damgii handunia sōo. <sup>9</sup> Yinni Gusuno u dera u kua taaso geon tii tii. Yen sōna ba ra mōndu garu ko bu nεε, Yinni Gusuno u nun ko taaso geo nge Nimurodu. <sup>10</sup> Nimurodu wi, u gina gbia u bandu di Babelio ka Erekiō ka Akadiō ka Kalineō Sinean temo. <sup>11</sup> Tem min diya u yara u da Asirin temo. Ma u wuu sini bana si ba mō Ninifu ka Rehobōtuhiro ka Kalasi, <sup>12</sup> ka maa Reseni, Ninifu ka Kalasin baa sōo. Wuu si kpuro su kuawa wuu bōko teu.

<sup>13</sup> Misiraimu wiya u Ludiba mara ka Ananiba ka Lehabuba ka Nafituba <sup>14</sup> ka Paturusigibu ka Kafitorigibu ka Kasulugibu mìn di Filisitiban bwesera yarima.

<sup>15</sup> Kanani u maa Sidoni mara. Wiya u sāa win bii gbiikoo. Ma u maa Heti mara. <sup>16</sup> Win bibun gaba ba kua Yebusiba ka Amōreba ka Girigasiba <sup>17</sup> ka Hefiba ka Aakiba ka Siniba <sup>18</sup> ka maa Aafadiba ka Semarigibu ka Hamatiba. Yen biru Kananin bwese keri yi, yi yarina. <sup>19</sup> Yi da da Sidonio, Geran bera gia sere ka Gasao ka maa Sodomuo ka Gomara gia ka Adima ka Seboimuō n ka girari Lesao. <sup>20</sup> Beya ba sāa Kamun bibu. Ma ben baawure u da u sina yam tem ka win bwese kera, ba ben barum gerumo.

<sup>21</sup> Be ba maa sāa Semu, Yafetin mōon bibun bweseru beya Heberuba. <sup>22</sup> Ben yisa wee, Elamu ka Asuri ka Aapasadi ka Ludi ka Aramu. <sup>23</sup> Ma Aramu u seewa u maa Usi ka Uli mara ka Getεε ka Masi. <sup>24</sup> Aapasadi u maa Sela mara. Ma Sela u maa Heberu mara. <sup>25</sup> Ma Heberu u bii tōn durōbu yiru mara. Turowa ba sokumo Pelegi, yèn sō win waati sōra duniagiba tem bōnu kua. Win wōnōn yīsira maa Yokutani. <sup>26</sup> Ma Yokutani

wi, u maa Alimōdadi mara ka Selefu ka Hasamafeti ka Yeraa <sup>27</sup> ka Hadoramu ka Usali ka Dikila <sup>28</sup> ka Obali ka Abimaeli ka Saba <sup>29</sup> ka Ofiri ka Hafila ka Yobabu. Be kpurowa ba sāa Yokutanin bibu. <sup>30</sup> Ba sinawa saa Mesan di sere ka guu te ta wāa sōo yari yeru gia te ba mō Sefaa. <sup>31</sup> Be ba sāa Semun bibu bera mi. Ma ben baawure u da u sina yam tem ka win bwese kera, ba ben barum gerumo.

<sup>32</sup> Nge mε Nōwēn bibun bweserun keri yi sāa ka sere maa tem mi ba da ba wāa wāa ka barum mε kera baayere ya ra gere, meya mi. Ben min diya handunian bweseru baatere ta yara nim yibu baka ten biru.

### *Ba gidambisa bana Babelio*

## 11

<sup>1</sup> N deema yellu handunia kpuro sōo, barum tema ba ra gere mam mam. <sup>2</sup> Ma ba seewa ba doona saa sōo yari yerun di ba batuma deema Sinean temo ma ba sin yeru kua mi. <sup>3</sup> Yera ba geruna ba nεε, too, i de su biriki mura su ye wō yu gbera.

Ma ba ka biriki ye bana kua yèn sō ba n kpenu mō. Ma ba kōntaa kua ben simaa. <sup>4</sup> Ba kparam nεε, i de su wuu swīi kpa su gidambisa bani yèn wii kpiira koo wōllu girari, kpa su yīsiru yari kpa su ku yarina handunia kpuro sōo.

<sup>5</sup> Yera Yinni Gusuno u sarama u ka wuu ge ka gidambisa ye mēeri ye tōmba banimo mi. <sup>6</sup> Ma u nεε, be wee, ba sāa bwese teeru ba maa barum tem gerumo ma ba bwisika bu yeni ko. Saa tēn di gāanu kun bu yinarimo bu ka ko ye ba bwisika kpuro. <sup>7</sup> Yen sō, kon sara n da n ben barum burisina kpa bu ku maa nōsina.

<sup>8</sup> Yera Yinni Gusuno u bu yarinasia n toma min di, ba wuu gen bana deri ba da ba pusa tem kpuro sōo. <sup>9</sup> Yen sōna ba wuu ge soka Babeli, domi miya Yinni Gusuno u barum burisina. Min diya u maa tōmbu kpuro yarinasia ba pusa handunia kpuro sōo.

### *Semun bibun bweseru n ka Aburamu girari*

<sup>10</sup> Semun bibun bweseru wee. Nim yibu baka ten biru n kua wōo yiru yera u Aapasadi mara. N deema saa ye sōra u mō wōo wunōbu (100). <sup>11</sup> Aapasadin marubun

biru Semu u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō nēera wunəbu (500).

<sup>12</sup> Ye Aapasadi u kua wōō tēna ka nəəbu ma u Sela mara. <sup>13</sup> Selan marubun biru Aapasadi u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō nēeru ka ita (403).

<sup>14</sup> Ye Sela u kua wōō tēna ma u Heberu mara. <sup>15</sup> Heberun marubun biru Sela u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō nēeru ka ita (403).

<sup>16</sup> Heberu u kua wōō tēna ka nne ma u Pelegi mara. <sup>17</sup> Pelegin marubun biru Heberu u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō nēeru ka tēna (430).

<sup>18</sup> Pelegi u kua wōō tēna ma u Rehu mara. <sup>19</sup> Rehun marubun biru Pelegi u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō goobu ka nəəba nne (209).

<sup>20</sup> Rehu u kua wōō tēna ka yiru ma u Serugu mara. <sup>21</sup> Serugun marubun biru Rehu u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō goobu ka nəəba yiru (207).

<sup>22</sup> Ye Serugu u kua wōō tēna ma u Nakori mara. <sup>23</sup> Nakorin marubun biru Serugu u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō goobu (200).

<sup>24</sup> Ye Nakori u kua wōō tēna tia sari ma u Tera mara. <sup>25</sup> Teran marubun biru Nakori u maa bii tən durəbu ka tən kurəbu marumə sere n ka kua wōō wunaa teeru tia sari (119).

<sup>26</sup> Tera u kua wōō wata ka wəkuru ma u Aburamu ka Nakori ka Harani mara.

<sup>27</sup> Teran bibun bweseru wee. Tera u Aburamu mara ka Nakori ka Harani. Ma Harani u seewa u Lotu mara. <sup>28</sup> Harani wi, u gu ben wuu Uru səə, Kaladen temə mi ba nūn mara, win tundo Tera u sō. <sup>29</sup> Aburamu ka Nakori ba kurəbu sua. Aburamun kurən yīsira Saara, Nakorigiin yīsira maa Milika. Wi ka Yisika ba sāawa Haranin bibu. <sup>30</sup> Saara u sāawa wīro, u n̄ bii mara.

<sup>31</sup> Yen biru Tera u win bii Aburamu sua ka Saara Aburamun kurə ka Lotu Haranin bii, ba seewa ba yara sannu Urun di Kaladen temə ba dəə Kananin temə. Ye ba tura wuu ge ba m̄ Karani ma ba sina mi. <sup>32</sup> Ye Tera u kua wōō goobu ka nəəbu (205) ma u kpuna u gu Harani mi.

## ABURAHAMU

*Gusunə u Aburamu gəsa nənəm*

## 12

<sup>1</sup> Yen biruwa Yinni Gusunə u Aburamu sōowa u n̄e, a seewo wunən tem di a wunən wuu deri ka wunən tundon yenu a da tem gam mi kon nun sōosi. <sup>2</sup> Wunən min diya kon de bwese bakaru tu yari. Kon nun domaru kua kpa wunən yīsiru tu kp̄əa kpa a ko domarun nuuru. <sup>3</sup> Baawure wi u nun domaru kua, kon maa yēro domaru kua. Wi u maa nun b̄rusi, kon yēro b̄rusi. Wunən min diya handunian t̄mbu kpuro ba koo domaru wa.

<sup>4</sup> Yera Aburamu u swaa wəri nge m̄e Yinni Gusunə u n̄n sōowa ma ba da sannu ka Lotu. Sanam m̄e ba yara Haranin di, Aburamu u m̄owa wōō wata ka wəkura nəəbu. <sup>5</sup> U win kurə Saara sua ka Lotu win wənən bii ka ben arumani ye ba m̄o kpuro ka s̄m kowo be ba wa Harani. Be kpurowa ba swaa wəri ma ba tura Kananin temə.

### *Aburamu u Egibiti da saa Kananin di*

<sup>6</sup> Ye ba tura mi, ma Aburamu u tem m̄e bukiana sere u ka tura Sikemu mi d̄aa sō ga w̄a ge ba m̄ M̄ore. Kananiba maa w̄a tem m̄e sō, saa ye.

<sup>7</sup> Sō teeru yera Yinni Gusunə u Aburamu kure u n̄e, wunən bibun bwesera kon tem m̄e w̄e.

Ma u ȳaku yeru bana u ka Yinni Gusunə s̄a wi u n̄n kure mi. <sup>8</sup> Yen biruwa u seewa min di u da guuru garun bera gia Betelin sō yari yerə u win d̄ii bekuruginu gira. U Beteli m̄era sō kpee yeru gia, Ayi maa sō yari yerə. Miya u maa ȳaku yeru bana u Yinni Gusunə s̄awa. <sup>9</sup> Ma u maa seewa u win sanum wəri u d̄ə sō ȳesan n̄m dwaru gia Negebu.

<sup>10</sup> Ye Aburamu u tura mi, yera ḡəra tunuma tem m̄e sō. Ma u seewa u da Egibitin temə u sina mi, domi ḡə te, ta kp̄əa win tem mi. <sup>11</sup> Sanam m̄e ba Egibitin tem turuku kua, Aburamu u win kurə Saara sōowa u n̄e, wee wun̄e kurə burəwa. <sup>12</sup> Egibitigibu b̄a n nun wa ba koo n̄e, a s̄a n̄n kurə kpa bu man go bu nun deri. <sup>13</sup> Na nun kanamə, a n̄e, wun̄e n̄n sesuwa kpa bu ku man wahala ko wunən s̄, kpa a wa a n̄n wiru dwe.

<sup>14</sup> Ye ba tura Egibiti, Egibitigiba wa ma kurə wi, u w̄a gem gem. <sup>15</sup> Egibiti sunən bwāaba n̄n wa ma ba na ba sunə kurə win buram gari saaria, ma sunə u dera ba ka n̄n na win mi. <sup>16</sup> Ma u Aburamu gea kua gem



gem kurɔ win sɔ̄. U nùn yāanu kã ka nɛɛ ka ketekunu ka keteku mɛrobu ka yooyoosu ka yoo tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu. <sup>17</sup> Adama Yinni Gusunɔ u sunɔ wi ka win yɛnugibu kpuro wahala baka doke Saarai, Aburamun kurɔn sɔ̄. <sup>18</sup> Yera u Aburamu soka u nɛɛ, mban sɔ̄na a man kua mɛ. Mban sɔ̄na a ñ man sɔ̄wa ma wunen kurɔwa. <sup>19</sup> Ma a nɛɛ, wunen sesuwa, a dera na nùn sua kurɔ. Tɛ wunen kurɔ wee, a nùn suo a ka doona.

<sup>20</sup> Ma u wooda wɛ bu de u doona ka win kurɔ ka win ye u mɔ kpuro.

### 13

<sup>1</sup> Ma Aburamu u seewa Egibitin di u wura Nɛgɛbu gia wi ka win kurɔ ka ye u mɔ kpuro ka Lɔtu sannu.

#### *Aburamu ka Lɔtu ba karana*

<sup>2</sup> Aburamu u sãawa dukiagii. U yaa sabenu mɔ ka sii geesu ka wura. <sup>3</sup> Ma u sanum so Nɛgɛbun di u da Beteli gia u tura mi u raa win dii bekuruginu gira Beteli ka Ayin baa sɔ̄. <sup>4</sup> Miya u Yinni Gusunɔ sãwa mi u raa yãku yeru bana.

<sup>5</sup> N deema Lɔtu u maa yāanu mɔ ka nɛɛ ka dii bekuruginu u ka Aburamu swĩ. <sup>6</sup> Ben arumani ye, ya kpã sere yam mi ba wãa mu ñ tura ba n ka wãa mi sannu. <sup>7</sup> Yen sɔ̄na sannɔ ga dua Aburamun kparobu ka Lɔtugibun suunu sɔ̄. N deema Kananiba ka Feresiba ba wãa tem mɛ sɔ̄ sanam mɛ. <sup>8</sup> Yera Aburamu u Lɔtu sɔ̄wa u nɛɛ, na nun kanamɔ, a ku de sikirinɔ ga n wãa nɛ ka wunen suunu sɔ̄, ñ kun mɛ nen kparobu ka wunɛgibun suunu sɔ̄. Domi bɛsɛ dusina. <sup>9</sup> A ñ tem waamɔ kpuro wunen wuswaaɔ? A de su kabana. À n da nɔm dwarɔ, kon da nɔm geuɔ, ñ n maa nɔm geu gian na a da, kon da nɔm dwarɔ.

<sup>10</sup> Ma Lɔtu u nɔni seeya u Yuudenin daarun bera mɛera sere n ka da wuu ge ba mɔ Soari. U wa tem mu gea sãa mu nikeru mɔ nge gbaa te Yinni Gusunɔ u kua Edenɔ, ñ kun mɛ Egibitin tem. N deema Yinni Gusunɔ kun gina Sodomu ka Gomɔra kpeerasie. <sup>11</sup> Yera Lɔtu u Yuudenin wɔwa ye kpuro tii gɔsia ma u da sɔ̄ yari yeru gia. Mɛya n kua ba ka karana. <sup>12</sup> Aburamu u sina Kananin temɔ, Lɔtu u maa da u sina wɔwa yen wusun bɔkuɔ ma u ka win dii bekuruginu susimɔ sere ka Sodomuɔ.

<sup>13</sup> Sodomugibu wee, tɔn kɔsoba. Ba sãawa durumgibu mam mam Gusunɔn wuswaaɔ.

<sup>14</sup> Ye Lɔtu ka Aburamu ba karana ba kpa, yera Yinni Gusunɔ u Aburamu sɔ̄wa u nɛɛ, a nɔni seeyo kpa a sɔ̄ yari yeru ka duu yeru mɛeri n toma ka sɔ̄ yɛsi yɛsika. <sup>15</sup> Domi tem mɛ a waamɔ mi kpuro, wunɛ ka wunen bibun bwesera kon mu wɛ ka baadommaɔ. <sup>16</sup> Kon wunen bibun bweseru dabiasia nge yanim. Wi u koo kpĩ u yanim gari wiya u koo maa kpĩ u wunen bibun bweseru gari. <sup>17</sup> A seewo a tem mɛ bɔsu kpa a mɛn kpãaru wa nge mɛ mu nɛ. Domi wuna kon mu wɛ.

<sup>18</sup> Ma Aburamu u win dii bekuruginu kparenu kua u da u sina Manden sɔ̄wɔ, wuu ge ba mɔ Heboronin bɔkuɔ. Ma u yãku yeru bana u ka Yinni Gusunɔ sã mi.

#### *Aburamu u Lɔtu wɔra*

### 14

<sup>1</sup> Sanam mɛ Amurafeli u sãa Sinean sunɔ, ma Ariɔku sãa Elasan sunɔ, ma Kedolamɛɛ sãa Elamun sunɔ, ma Tideali sãa Goyimun sunɔ, <sup>2</sup> sanam mɛya sinam be, ba tabu kua ka Bera, Sodomun sunɔ, ka Birisa, Gomɔran sunɔ, ka Sineabu, Adiman sunɔ, ka Semɛbɛɛ, Seboimun sunɔ, ka Belan sunɔ ye ba maa sokumɔ Soari. <sup>3</sup> Beni kpurowa ba menna nim wɔku bɔruguu ge ba maa sokumɔ Sidimu, gen wɔwaaɔ. <sup>4</sup> N deema wɔɔ wɔkura yiruwa ba Kedolamɛɛ yoru diiya, adama wɔɔ wɔkura itase sɔ̄ ba seewa ba ka tii yina. <sup>5</sup> Yera wɔɔ wɔkura nnese, Kedolamɛɛ ka sinam be ba wãa ka wi, ba tabu da ma ba Refaba tabu di Asiterɔtu Kaanaimuɔ, ma ba Susiba tabu di Hamuɔ, ma ba Emiba tabu di Safe Kiriataimuɔ. <sup>6</sup> Ba maa Horiba tabu di ben guu te ba mɔ Seiriɔ sere Paranin sɔ̄wɔ ge ga wãa gɔburun bera. <sup>7</sup> Yen biru ba gɔsirama ba da Eni Misipatiɔ, ye ba maa sokumɔ Kadɛsi. Miya ba Amalɛkiba tabu wɔri ba kamia ben tem kpuro sɔ̄ ka Amɔreba be ba terie Hasasɔntamaaɔ. <sup>8</sup> Yera Sodomun sunɔ seewa ka Gomɔran sunɔ ka Adiman sunɔ ka Seboimun sunɔ ka Belan sunɔ ye ba maa sokumɔ Soari, ba da ba ka sinam be tabu yinna Sidimun wɔwaaɔ. <sup>9</sup> Sinam beya Kedolamɛɛ, Elamun sunɔ, ka Tideali, Goyimun sunɔ, ka Amurafeli, Sinean sunɔ, ka Ariɔku, Elasan sunɔ. Sinambu nne be, ba ka nɔɔbu be tabu mɔ. <sup>10</sup> Sidimun wɔwa

miya kantaan warusu waa nge dakaba. Yera Sodomun suna ka Gomaran suna ba duki sua ba da ba wariki si soa. Be ba tie ba maa duki doona guunu gia. <sup>11</sup> Be ba bu tabu di, ba Sodomu ka Gomaragibun dukia gura ka ben dianu kpuro ba ka doona. <sup>12</sup> Ba maa Aburamun wanan bii Lotu mwa wi u waa Sodomu ka win dukia kpuro ba ka doona.

<sup>13</sup> Yera duru goo wi u kpikuru sua Sodomun di u na u Aburamu, Heberu wi soawa. N deema Aburamu u so Manden soawa. Mande sawa Amaren bweseru, Esikoli ka Anen wana, be ba arukawani bakua ka Aburamu. <sup>14</sup> Ye Aburamu u nua ma ba win wanan bii yoru mwa, yera u win sam kowo warugaba gosa gooba wunabu ka wakura nabu ka ita (318) be ba mara win yenuo u bu tabu yanu we. Ma u ka sinam be naa gira sere Danu. <sup>15</sup> Ma u win tambu bonu kua u ka bu wari wakuru, wi ka win sam kowobu. U bu tabu di ma u bu naa swi sere Kobaa, ye ya waa Damasina soo yesan nam geu gia. <sup>16</sup> U dukia ye kpuro warama ma u win wanan bii Lotu warama ka win ye u ma ka sere maa tan be ba raa mwera ka ben kurabu.

### *Aburamu u ka Mekisideki ka Sodomun suna yinna*

<sup>17</sup> Ye Aburamu u Kedolamee ka sinam be ba waa ka wi tabu diima u wee, Sodomun suna u nun senna da Safen wawa ye ba maa sokuma sunan wawa.

<sup>18</sup> Ma Mekisideki, Salemun suna u ka pe na mi ka tam. Duru wi sawa Wurukoon yaku kowo. <sup>19</sup> U Aburamu domaru kua u nee, Gusuna, wi, wi u kpuro kere, u maa wallu ka tem taka kua, u koo nun domaru kua. <sup>20</sup> Wigia siarabu domi u nun wunen werabu namu beria.

Ma Aburamu u ye u waama kpuron wakuru baateren wallo tia tia sua u Mekisideki wi we.

<sup>21</sup> Yen biru Sodomun suna u Aburamu soawa u nee, a man tambu weyo kpa a dukia sua yu ko wunegia.

<sup>22</sup> Aburamu u Sodomun suna wisa u nee, na namu sua wallo na bura ka Gusunan yisuru, wi, wi u kpuro kere u maa wallu ka tem taka kua, <sup>23</sup> ma na n ganu ganu suama ni nu saa wuneginu baa we siira, baa bara weru kpa a ku ra ka nee, wuna a man kua dukiagi. Na n ganu ganu suama, <sup>24</sup> ma n kun ma ye nen aluwaasiba ba di. Adama a

de Anee ka Esikoli ka Mande be ba ka man da bu ben bonu sua.

### *Arukawani ye Gusuna u ka Aburamu bakua*

## 15

<sup>1</sup> Yeniba kpuron biru Yinni Gusuna u ka Aburamu gari kua kasiru soa u nee, Aburamu, a ku berum ko, nena na wunen tereru, wunen are ko n kpa gem gem.

<sup>2</sup> Aburamu nun wisa u nee, Yinni Gusuna, mba kaa maa man we. Wee na goa dao bii sari kpa Eliese Damasigi u ko nen tubi dio.

<sup>3</sup> Yen so a n man bii ka, nen yoo Eliese wi ba mara nen yenuo wiya koo nen tubi di.

<sup>4</sup> Yera Yinni Gusuna u Aburamu soawa u nee, n n wi, u koo ko wunen tubi dio. Wunen tii tiin biiwa u koo wunen tubi di.

<sup>5</sup> Ma Gusuna u ka nun da soawa u nee, a wallu merio kpa a kperi gari, a n kaa kpi. Nge meya wunen bwesera koo dabiru nera.

<sup>6</sup> Ma Aburamu u Yinni Gusuna naane kua. Yen sana Gusuna u nun garisi gemgi. <sup>7</sup> Ma u kram nun soawa u nee, nena na Yinni Gusuna, ne wi na nun yarama saa Urun di Kaladen temo kpa n ka nun tem meni we.

<sup>8</sup> Adama u wisa u nee, Yinni Gusuna, amana ko na n ka ye ma tem meni mu koo ko negim.

<sup>9</sup> Ma Yinni Gusuna u nee, a naa gbiiba wo itagia tama ka boo niu wo itagu, ka ya kineru wo itagiru ka kparuko ka toberere buu kpa a man ye goowa a yi.

<sup>10</sup> Yera Aburamu u ye yi kpuro mena u yi go u berana yiru u yin besi yi u karinasia, adama u n gunasu bere si. <sup>11</sup> Yaberekunu nu sarama yaa goo ni soa, ma Aburamu u nu gira.

<sup>12</sup> Ye so du, dom man bakara Aburamu wari ma berum nun mwa yam waku te soa.

<sup>13</sup> Yera Yinni Gusuna u nun soawa u nee, a n ye ma wunen bibun bwesera ta koo tem tukuma sina mi ba koo bu yoru diisia kpa bu bu nani so sere wo nera (400).

<sup>14-16</sup> Adama kon tem men tambu siri be ba koo bu yoo te diisia. Wo dabirun biru ba koo yari tem min di ka dukia baka kpa bu kram gosirama mini, domi Amareban durum kun gina yiba n ka bu kpeerasia. Adama wune kaa tako kowa ko ko kpa a da a wunen baababa deema ka alafia.

17 Ye sɔɔ kpa yam t̄ira niki niki, yera Gusunɔ u kurama yaa bɛsi yin kpoo kpooka sɔɔ. U s̄aa nge d̄ɔɔ bokon wiisu ka d̄ɔɔ yari. 18 Nge m̄ɛya u ka Aburamu arukawani b̄akua t̄ɔɔ te sɔɔ u n̄ɛɛ, wunen bwesera kon tem m̄eni w̄ɛ saa daa piibu ge ga w̄aa Egibitin tem n̄ɔɔ bura yerun di sere daa baka ten mi, te ba m̄ɔ Efarati. 19 Tem m̄ɛ, mu s̄awa Keniban tem ka Kenisibagim ka Kadim̄onibagim 20 ka Hetibagim ka Feresibagim ka Refaban tem, 21 ka Am̄oreban tem ka Kananiban tem ka Girigasiban tem ka Yebusiban tem.

### *Agaa u Aburamu Isim̄eli marua*

## 16

1 Aburamu ka win kurɔ Saaraɪ ba n̄ bii mara. Wee Saaraɪ wi, u yoo t̄ɔn kurɔ goo m̄ɔ wi u s̄aa Egibitigii. Win ȳisira Agaa. 2 Ma Saaraɪ u win durɔ s̄ɔɔwa u n̄ɛɛ, wee, Yinni Gusunɔ u man kua w̄iro. Na nun kanam̄ɔ, a ka n̄ɛn yoo duo. S̄ɔɔkudo kon bibu wa saa win min di.

Ma Aburamu u win kurɔn gari wura. 3 Saa ye s̄ɔɔra Saaraɪ u win yoo Agaa wi sua u win durɔ k̄a kurɔ. N deema ba w̄ɔɔ w̄akuru kua k̄a Kananin tem̄ɔ. 4 Ma Aburamu u ka Agaa m̄enna ma Agaa u gura sua. Ye u wa u gura m̄ɔ, yera u win yinni Saaraɪ gendu w̄ari. 5 Ma Saaraɪ u Aburamu s̄ɔɔwa u n̄ɛɛ, n̄ɛn w̄amburu tu w̄ari wun̄ɛ sɔɔ. Na nun n̄ɛn yoo k̄a kurɔ, adama ye u wa ma u gura m̄ɔ, yera u man gendu w̄ari. Yinni Gusunɔwa koo sun siria n̄ɛ ka wun̄ɛ.

6 Aburamu u Saaraɪ wisa u n̄ɛɛ, wuna a wunen yoo m̄ɔ, a ka n̄n̄n koowo nge m̄ɛ a k̄i.

Saa yera u Agaa n̄ni m̄eni ma Agaa u duka sua win min di. 7 Yinni Gusun̄ɔn ḡɔrado\* u n̄n̄n wa ḡbaburɔ bwia gaan b̄akuɔ Surin swaaɔ. 8 U n̄ɛɛ, Agaa, Saaraɪn yoo, man diya a wee. Mana a d̄ɔɔ.

Agaa u n̄ɛɛ, na duka suɔwa n̄n̄n yinni Saaraɪn min di.

9 Ma ḡɔrado wi, u n̄n̄n s̄ɔɔwa u n̄ɛɛ, a ḡs̄iro wunen yinnin mi, kpa a n̄n̄n wiru kp̄iya. 10 Kon wunen bweseru dabiasia sere goo kun kp̄ɛ u tu gari. 11 Wee a gura m̄ɔ, kaa bii t̄ɔn durɔ ma kpa a n̄n̄n ȳisira k̄ɛ Isim̄eli. Domi Yinni Gusunɔ u wunen n̄ɔɔ nua n̄ni sw̄aa te sɔɔ. 12 Bii wi, u ko n̄ s̄awa nge

keteku gbeeku. U ko n̄ ka t̄ambu kpuro n̄ɔɔ ḡmunu m̄ɔ. T̄ambu kpuro ba koo maa ka n̄n̄n n̄ɔɔ ḡmunu ko. U ko n̄ ka win dusibu tondine.

13 Ye Yinni Gusunɔ u ka Agaa gari yi kua u kpa, ma Agaa u n̄n̄n ȳisira k̄a u n̄ɛɛ, wuna Yinni wi u waam̄ɔ. Domi u tii bikia u n̄ɛɛ, ka gem na Gusunɔ wa ka n̄ni, ma na w̄aa na n̄ gu? 14 Yen s̄ɔna ba d̄ak̄ɔ ye soka Gusunɔ u man waam̄ɔ. D̄ak̄ɔ ye, ya w̄awa Kad̄esi ka Barēdin baa sɔɔ.

15 Yen biru Agaa u Aburamu bii t̄ɔn durɔ marua, ma Aburamu u bii wi ȳisira k̄a Isim̄eli. 16 Aburamun w̄ɔɔ ga s̄awa w̄en̄ɛ ka n̄ɔɔba tia sanam m̄ɛ ba Isim̄eli mara.

### *Bango s̄awa Gusun̄ɔn arukawani yen ȳireru*

## 17

1 Ye Aburamu kua w̄ɔɔ wun̄ɔbu tia sari yera Yinni Gusunɔ u n̄n̄n kure u n̄ɛɛ, n̄ɛna na Gusunɔ Dam kpurogii. A n̄ s̄im̄ɔ n̄n̄n wuswaaɔ kpa a kun taare m̄ɔ. 2 Kon ka nun arukawani b̄ake kpa n̄ wunen bweseru dabiasia gem gem.

3 Yera Aburamu u yiira mii mii u wuswaa tem girari. Ma Gusunɔ u kpam ka n̄n̄n gari kua u n̄ɛɛ, 4 n̄n̄n arukawani wee, ye na ka nun b̄akum̄ɔ. Kon nun kowa bwese dabinun baaba. 5 Ba n̄ koo maa nun soku Aburamu, ba koo nun sokuwa Aburhamu, ye ya gerum̄ɔ bwese dabinun baaba. 6 Kon de wunen bibu bu marura bu sosi sere ba n̄ garirɔ, kpa bwesenu ka sinambu bu k̄awara wunen min di. 7 Kon wure n̄ ka b̄ɛɛ n̄n̄n arukawani b̄ake, wun̄ɛ ka wunen bibu ka ben bweseru kpuro kpa na n̄ s̄aa wunen Yinni ka wunen bweserun Yinni sere ka baadommaɔ. 8 Kpa n̄ wun̄ɛ ka wunen bibun bweseru Kananin tem m̄ɛ w̄ɛ, m̄ɛ sɔɔ a w̄aa mi, a s̄uru dim̄ɔ. M̄ɛ kpuro mu koo ko begim sere ka baadommaɔ kpa na n̄ s̄aa ben Yinni.

9 Ma u kpam Aburhamu s̄ɔɔwa u n̄ɛɛ, i n̄n̄n arukawani n̄nuɔ, wun̄ɛ ka wunen bibun bweseru. A ku de bu ye duari wunen bweserɔ. 10 Arukawani ye wee, ye na ka b̄ɛɛ b̄akum̄ɔ, ye i ko n̄n̄n wun̄ɛ ka wunen bibun bweseru. I ko i t̄ɔn durɔ baawure bango kua wi u w̄aa b̄een suunu sɔɔ. 11 Kpa ya n̄ s̄aa arukawani yen ȳireru ye ya w̄aa n̄ɛ ka b̄een

\* **16:7** Yinni Gusun̄ɔn ḡɔrado - Isireliba ba ku ra k̄a bu Gusun̄ɔn ȳisira sia. Yen s̄ɔna ù n̄ bu kurema ba ra n̄ɛɛ, Gusun̄ɔn ḡɔradowa.

suunu sɔɔ. <sup>12</sup> I n da bii tɔn durɔ baawure bango kue ù n sɔɔ nɔɔba ita tura. N ñ mɔ be ba mara been yenuɔ tɔna, ka maa be i ka gobi dwawa tɔn tukobun mi. <sup>13</sup> I ko be kpuro bango kuawa kpa nen arukawani yen yireru ta n wãa been wasi sɔɔ sere ka baadommaɔ. <sup>14</sup> Tɔn durɔ wi ba ñ bango kue, i ko i nùn wunawa wigibun min di i go. Domi u nen arukawani sankã.

<sup>15</sup> Gusunɔ u kɔam Aburhamu sɔɔwa u nɛɛ, a ku maa wunen kurɔ soku Saaraɪ. Saaraawa kaa n da nùn soku. <sup>16</sup> Kon nùn domaru kua kpa u nun bii tɔn durɔ marua. Nen doma ten saabu bwese dabinu ka sinambu ba koo kɔwara win min di.

<sup>17</sup> Yera Aburhamu u Gusunɔ yiira mii mii u siriru tem girari u yɛɛ ma u gerua win tii sɔɔ u nɛɛ, ba koo maa tɔnu wɔɔ wunɔbugii bii marua? Saaraa wi u kua wɔɔ wɛnɛ ka wɔkuru mini, u koo bii ma? <sup>18</sup> Yera u Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, a de Isimɛlin sanu sanusu su nun wɛre kpa u nen tubi di.

<sup>19</sup> Ma Gusunɔ u nɛɛ, aawo, wunen kurɔ Saaraawa koo nun bii tɔn durɔ marua kam kam, kpa a nùn yisuru kɛ Isaki. Wiya kon wure n ka nen arukawani bɔke ye ya ñ kpeemɔ win bweserɔ. <sup>20</sup> Meyã na wunen kanaru nua te a kua Isimɛlin sɔ. Wee, kon maa nùn domaru kua kpa u marura, win bibu bu dabiã sere ba ñ garirɔ. U koo bibu wɔkura yiru ma, kpa bii be, bu ko bwese bakarun kerɪ wɔkura yirun nuuru. <sup>21</sup> Adama nen arukawani ye, ya ko n wãawa Isakin mi, wi Saaraa koo nun marua gasɔku amadaare.

<sup>22</sup> Ye Gusunɔ u ka Aburhamu gari kua u kpa, u nùn deri u doona wɔllɔ. <sup>23</sup> Yen biru Aburhamu u Isimɛli sua ka yobu kpuro be ba mara win yenuɔ ka be u ka gobi dwa, tɔn durɔ be ba wãa win yenuɔ kpuro gesi, ma u bu bango kua dɔma te, nge mɛ Gusunɔ u nùn sɔɔwa. <sup>24</sup> Aburhamu u mɔwa wɔɔ wunɔbu tia sari sanam mɛ u bango kua. <sup>25</sup> Win bii Isimɛli u maa mɔwa wɔɔ wɔkura ita. <sup>26</sup> Sɔɔ tee terã ba Aburhamu ka win bii Isimɛli bango kua. <sup>27</sup> Tɔn durɔbu kpuro be ba mara win yenuɔ ka be u dwa tɔn tukobun mi, ba bu bango kuawa ka wi sannu.

*Ba Aburhamu biin nɔɔ mwɛru kua*

## 18

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru Yinni Gusunɔ u Aburhamu kure Manden sɔɔwɔ ye u sɔ win dii

bekurugirun kɔnnɔwɔ sɔɔ sɔɔ gbãara. <sup>2</sup> U nɔni seeya u mɛera. Wee tɔn durɔbu ita ba yɔ saruɔ. Ye u bu wa yera u seewa u duka da ben mi, u yiira ben wuswaaɔ. <sup>3</sup> Ma u ben tɔnwero sɔɔwa u nɛɛ, Yinni, à n wura, a yɔro, a ku man sarari a doona. <sup>4</sup> I de bu nim tama i ka been kɔri kpakia kpa i wɛra dãa saaru mini. <sup>5</sup> Kon da n dɔanu tama fiiko kpa i di i ka dam wa. Yen biru kpa i sere swaa wari i doona. Been naa te, ta bɛɛɛ kua. Yen sɔ, i de i nen yaare di.

Ma ba nɛɛ, a koowo nge mɛ a gerua.

<sup>6</sup> Yera Aburhamu u gɔsira ka sendaru win dii bekurugirɔ Saaraan mi. U nùn sɔɔwa u nɛɛ, a wasi suo a som sakakun nɔɔ ita sua a buri kpa a kiraru sɔmɛ.

<sup>7</sup> Ma Aburhamu u duka da win naa gɔɔwɔ u naa kinɛ kpɛmbu ge ga wã mwa u win sɔm kowo turo wɛ. Ma u gu go u sawa fuuku. <sup>8</sup> Aburhamu u naa bogum sua ka bom ka yaa saara ye, u ka da u yi tɔn ben wuswaaɔ. Win tii u da u sina bee tia dãa ten saarɔ sanam mɛ ba dimɔ nge mɛ ben komaru. <sup>9</sup> Yera ba nùn bikia ba nɛɛ, mana wunen kurɔ Saaraa u wãa.

Ma u nɛɛ, u wãa dirɔ.

<sup>10</sup> Ma ben turon min di Gusunɔ u nɛɛ, gasɔku amadaare kon wurama wunen mi. Saa ye sɔɔ, wee, wunen kurɔ Saaraa u koo bii tɔn durɔ ma.

N deema Saaraa u yɔ u gari yi swaa daki dii kɔnnɔwɔ ge ga wãa sɔɔ win biruɔ.

<sup>11</sup> Aburhamu ka Saaraa ba maa bukura gem gem. Saaraa kun sãa wi u koo bii ma.

<sup>12</sup> Ma u tii yɛɛ u nɛɛ, tɛ ye na tɔkɔ kua na kpa, nen durɔn tii maa tɔkɔ kua, yera sa ko maa kpɪ su mennabun nuku dobu wa?

<sup>13</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Aburhamu sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna Saaraa u yɛɛ u nɛɛ, u koo bii mawa mi ka gem? Wi, wi u tɔkɔ kua u kpa?

<sup>14</sup> Gãanu ganu wãa ni nu ka man sɛ? Nge mɛ na yi, suru nɔɔba nɛn biru kon wurama kpa Saaraa u bii tɔn durɔ ma.

<sup>15</sup> Ma Saaraa u siki u nɛɛ, na ñ yɛɛ. Domi bɛrum nùn mwa.

Adama Yinni Gusunɔ u nɛɛ, weesa, a yɛɛ.

*Aburhamu u Gusunɔ suuru kana Sodomun sɔ*

<sup>16</sup> Ma tɔn be, ba seewa ba doonɔ. Ba wuswaa tɪi Sodomun bera gia. Ma Aburhamu u bu swaa yɔra. <sup>17</sup> Yera Yinni Gusunɔ u nɛɛ, ye kon ko, n weenɛ n ye



Aburhamu berua? <sup>18</sup> N ñ gāanun s̄, Aburhamun bwesera koo kp̄ēa kpa ta n dam m̄. Win min diya handunian bwesenu kpuro nu koo domaru wa. <sup>19</sup> Domi wiya na ḡsa u ka win bibu ka ben bweseru wooda w̄ē bu n̄n swaa sw̄i kpa ba n s̄im̄o dee dee ba n n̄n k̄iru m̄, kpa n n̄n n̄o mw̄enu yibia ni na n̄n kua.

<sup>20</sup> Ma u n̄ē, t̄mbun weeweenu kp̄ēa Sodomu ka Gom̄ragibun daa k̄san s̄. Ben durum ya banda. <sup>21</sup> Yen s̄na kon sara kpa n wa b̄a n m̄ ka gem nge m̄ na n̄om̄. N kun m̄, kpa na n ȳ.

<sup>22</sup> T̄n ben yiru ba ben swaa w̄ri ba doon̄ Sodomun bera gia. Adama Yinni Gusun̄ u gina ȳra ka Aburhamu. <sup>23</sup> Ma Aburhamu u n̄n susi u n̄ē, ka gem kaa t̄n geobu ka t̄n k̄sobu go sannu? <sup>24</sup> S̄r̄kudo t̄n geobu weeraakuru ba ko n w̄a wuu ge s̄, be ba wunen k̄iru m̄. N n man na, kaa maa bu gowa? A ñ wuu gen t̄mbu suuru kuamm̄ t̄mbu weeraaku ten s̄? <sup>25</sup> N ñ ween̄ a t̄n geobu ka t̄n k̄sobu kpeerasia sannu kpa be kpuro bu are tee wa. Yen bwesera kun ka nun ween̄. Wun̄ wi kaa handunia kpuro siri, a ñ kaa ko ye n w̄?

<sup>26</sup> Ma Yinni Gusun̄ u n̄ē, n̄ n t̄n geobu weeraakuru wa Sodomun nukuru s̄, kon wuu ge kpuro suuru kua ben s̄.

<sup>27</sup> Aburhamu u kpam gari sua u n̄ē, wee, na k̄ka na ka n̄n Yinni gari kua, n̄ wi na s̄a tua ka torom dirum. <sup>28</sup> S̄r̄kudo t̄nu weeraaku te s̄, n̄bu koo kaara. N̄bu yen sarirun s̄ kaa wuu ge kpeerasia?

Ma Yinni Gusun̄ u n̄ē, na ñ gu kpeerasiam̄ n̄ n t̄n geobu weeru ka n̄bu wa ge s̄.

<sup>29</sup> Aburhamu u kpam n̄n s̄wa u n̄ē, s̄r̄kudo t̄n geobu weeruwa ba ko n w̄a mi.

Ma Yinni Gusun̄ u n̄ē, kon wuu ge deri gen t̄nu weeru yen s̄.

<sup>30</sup> Aburhamu u n̄ē, a ku ka man wasira. Kon kpam gari gere. N n t̄n geobu tenan na ya w̄a mi maa ni?

Ma Yinni Gusun̄ u n̄ē, na ñ gu kam koosiam̄ n̄ n tena ye wa mi.

<sup>31</sup> Ma Aburhamu u n̄ē, Yinni, wee na k̄ka na ka nun gari m̄. N n t̄n geobu yendun na ta maa w̄a mi ni?

Ma Yinni Gusun̄ u n̄ē, na ñ gu kpeerasiam̄ n̄ n yen te wa.

<sup>32</sup> Aburhamu u kpam n̄ē, a suuru koowo, n̄n tee teniwa kon gari gere. Baa ñ n w̄kurun na ta w̄a mi ni?

Ma Yinni Gusun̄ u n̄ē, na ñ gu kpeerasiam̄ n̄ n w̄ku te wa.

<sup>33</sup> Yen biru Yinni Gusun̄ u doona ye u ka Aburhamu gari kua u kpa. Aburhamu u maa ḡsira u da win yenū.

### *L̄tu u yara Sodomun di*

## 19

<sup>1</sup> T̄mbu yiru be ba raa Sodomun swaa w̄ri ba tura mi yoka. N deema ba s̄awa Gusun̄n ḡradoba. Wee, saa ye s̄, L̄tu u s̄ wuun gb̄ara k̄nn̄w̄a mi wuun wirugibu ba ra sin̄. Ye u bu wa u seewa <sup>2</sup> u bu senn̄ da u yiira ben wuswaā u n̄ē, i dam kooma n̄n yinnibu, i de su da n̄n yenū i b̄ēn k̄ri kpakia i kpuna mi. Bururu kpa i yellu se i b̄ēn swaa w̄ri.

Ba n̄ē, aawo, t̄w̄wa sa ko kpuna.

<sup>3</sup> Adama L̄tu u bu n̄o ḡē ba sere wura ba dua win yenū. U t̄o baka dim kua ka p̄ē ye ba kun seeyatia doke ma ba di.

<sup>4</sup> Ba ñ gina kpunam kpa Sodomugibu ba ka yenu ge tarusi saa bukurobun di sere ka aluwaasi ȳkamin̄, wuu gen t̄n dur̄bu kpuro gesi. <sup>5</sup> Ma ba L̄tu soka ba n̄ē, mana dur̄ be, ba w̄a be ba s̄bia wunen yenū yoka ye. A bu yarama su ka bu kpuna nge t̄n kur̄bu.

<sup>6</sup> Ma L̄tu u yara u bu deema yenu k̄nn̄w̄a, u gambo k̄nua birum birum. <sup>7</sup> U n̄ē, kpaasibu, i suuru koowo i ku daa k̄sa ko m̄. <sup>8</sup> Wee, na bii w̄ndiaba yiru m̄ be ba kun gina dur̄ ȳ. I de n b̄ē bu yarama kpa i ka bu ko nge m̄ n b̄ē w̄re. Adama dur̄ beni, i man bu derio domi s̄ba.

<sup>9</sup> Ba n̄ē, wun̄ s̄wa, ma a k̄ a sun siri? A tii gawo min di, ñ kun m̄, ye sa ko nun kua ya koo begia kera.

Ma ba L̄tu b̄rikia ka dam sere ba k̄ bu win gambo k̄ra. <sup>10</sup> Saa yera s̄ be, ba L̄tu gawa ba sure yenū ba gambo k̄nua. <sup>11</sup> Ma ba t̄n be kpuro w̄koru kp̄ē be ba ȳ yenu gen k̄nn̄w̄a saa aluwaasi ȳkaminun di sere ka bukurob̄. Yera ba babi babi ba ñ k̄nn̄ ge wa.

<sup>12</sup> Sɔɔ be, ba Lɔtu bikia ba nɛɛ, wara a mɔ mini maa. Wunɛn bibun durɔbu ka wunɛn bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu. Be ba sɔa wunɛgibu kpuro gesi, a bu mɛnnɔ i yari minin di. <sup>13</sup> Domi sa ko wuu ge kpeerasia tɛ yɛn sɔ tɔmbun weeweenu kpɛa ni ba Gusunɔ koosimɔ gen tɔmbun daa kɔsan sɔ. Yen sɔna u sun gɔrima su ka gu kam koosia.

<sup>14</sup> Ma Lɔtu u yara u da u win bibun durɔ kɛɛrobu sɔɔwa bu seewo bu yari min di domi Yinni Gusunɔ u koo wuu ge kam koosia.

Adama ba gari yi atafiiru kua.

<sup>15</sup> Buru buru yam sɔreru gɔrado be, ba Lɔtu nɔɔ gɛɛ ba mɔ, a seewo a wunɛn kurɔ sua ka wunɛn bii wɔndiaba yiru be ba wɔa mini kpa i ku ra kam ko bɔ n wuu ge kpeerasiamɔ.

<sup>16</sup> Ye ba wa ma Lɔtu u tɛɛmɔ, ba wi ka win kurɔ ka win bii wɔndiaba yiru yen nɔmu nɛnu a ba gawa ba ka yara sere wuun biruɔ, domi Yinni Gusunɔ u ben wɔnwɔndu wa.

<sup>17</sup> Ye ba bu yara ba kpa ben turo u nɛɛ, a ka wunɛn hunde dukao, a ku ra sɔira, a ku ra maa yɔra batuma mi. A duka doo guunun bera gia kpa a ku ra kam ko.

<sup>18</sup> Ma Lɔtu u nɛɛ, aawo, yinni. <sup>19</sup> Wee, a man durom kua, a maa man wunɛn wɔnwɔndun kpɛaru sɔɔsi ye a ka nen hunde faaba kua. Adama na n̄ kpɛ n duka turi guu ten mi, wahala ye, ya kun ka man babe kpa n kam ko. <sup>20</sup> Wuu geni wee, ga wɔa turuku, ga n̄ maa kpɛ. A de n da n kuke mi, kpa n faaba wa. Ye u wa gɔrado wi, u n̄ wisa, ma u nɛɛ, nge ga n̄ piibu sɔa ro?

<sup>21</sup> Ma gɔrado wi, u nɛɛ, kon kparam nun durom kua. Wuu gɛn gari a mɔ mi, na n̄ gu kpeerasiamɔ. <sup>22</sup> A hania koowo a da a kuke mi, domi na n̄ kpɛ n gɔanu ganu ko ma n̄ kun mɔ a tura mi.

Yen sɔna ba wuu ge yɔsiru kɔ Soari. Yen tubusiana wuu piibu.

<sup>23</sup> N deema sɔɔ yarima Lɔtu u sere dua Soariɔ. <sup>24</sup> Yera Yinni Gusunɔ u sɔɔ bisu ka dɔɔ nɛɛsia saa wɔllun di Sodomu ka Gomara sɔɔ. <sup>25</sup> U wuu si kpeerasia ka sin tɔmbu kpuro ka sin batuma ka ye ya kpia mi kpuro. <sup>26</sup> Adama suaru sɔɔ Lɔtun kurɔ u sɔira, ma u gɔsira bɔɔ kperu.

<sup>27</sup> Ye n kua buru buru yellu, yera Aburahamu u da u yɔra mi u raa ka Yinni Gusunɔ gari kua. <sup>28</sup> Ye u mɛera Sodomu ka

Gomaran bera ka batuma yen mi gia, u wa wee, dɔɔ wiira seemɔ nge gbee burɔn dɔɔ wiiru.

<sup>29</sup> Sanam mɛ Gusunɔ u batuma yen wusu kpeerasiamɔ, u Aburahamu yaaye ma u Lɔtu yara kam koo bin min di.

*Min di Mɔabuba ka Amɔniban bwesera yara*

<sup>30</sup> Yen biru Lɔtu u yara Soarin di u da u sina guuru garun kpee wɔru sɔɔ ka win bii wɔndiaba yiru ye sannu, domi u bɛrum bara u sina Soariɔ. <sup>31</sup> Yera win bii yeruma u win wɔnɔ sɔɔwa u nɛɛ, bɛsɛn tundo wee, u tɔkɔ kua. Tɔn durɔ goo maa sari bera mi, wi u koo sun sua nge mɛ siba mɔ tem baama.

<sup>32</sup> A na su bɛsɛn tundo tam nɔrusia mu n̄ kpɛ kpa su de u ka sun kpuna kpa win bweseru tu ku gbi.

<sup>33</sup> Wɔku te, ba ben tundo tam nɔrusia, ma yeruma u da u win tundo kpunɛ, adama Lɔtu kun yɛ saa ye bii wi, u na u kpuna ka saa ye u seewa. <sup>34</sup> Yen sisiru yeruma wi, u win wɔnɔ sɔɔwa u nɛɛ, wee, gɔa wɔkuru na dera bɛsɛn tundo ka man kpuna. Su kparam n̄n tam nɔrusia wɔku te, kpa wunɛ a maa da u ka nun kpuna kpa win bweseru tu ku gbi.

<sup>35</sup> Ma ba wure ba ben tundo tam nɔrusia wɔku te, ma wɔnɔ da u n̄n kpunɛ. Tundo kun yɛ saa ye bii wi, u na u kpuna ka saa ye u seewa.

<sup>36</sup> Ma Lɔtun bii tɔn kurɔbu yiru ye, ba win guri sua. <sup>37</sup> Bii yeruma wi, u mara tɔn durɔ ma u n̄n yɔsiru kɔ Mɔabu. Yen tubusiana nen tondon bii. Win min diya Mɔabuban bwesera yara. <sup>38</sup> Wɔnɔ wi, u maa mara tɔn durɔ, ma u n̄n yɔsiru kɔ Beni Ami. Yen tubusiana nen dusin bii. Win min diya Amɔniban bwesera maa yara.

*Aburahamu ka Abimɛlɛki*

## 20

<sup>1</sup> Yeniban biru Aburahamu u seewa Manden di, ma u da sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia Nɛgɛbuɔ Kadɛsi ka Surin baa sɔɔ, u da u wɔa wuu ge ba mɔ Geraɔ. <sup>2</sup> Gera miya u ra n win kurɔ Saaraa sokumɔ win sesu. Ye Geran sunɔ Abimɛlɛki u nua mɛ, yera u Saaraa sua kurɔ u yɛnu doke. <sup>3</sup> Adama Yinni Gusunɔ u Abimɛlɛki sɔɔwa dosu sɔɔ wɔkuru

u nεε, wee, kaa gbi tē kurō win sō wi a sua mi, domi wi ka win durōwa ba wāa mi.

<sup>4</sup> N deema Abimēleki u n̄ gina ka Saaraa mēnnare. Yera u Yinni Gusunō sōōwa u nεε, kaa tōnu go wi u kun taarε gaa mō? <sup>5</sup> N n̄ win tiiwa u man sōōwa ma win sesuwa? Ma kurō win tii u maa gerua mε. N n̄ mēn na, na n̄ kōsa bwisika n̄n gōruō n sere mam nεε, na durum kua ka n̄n nōma.

<sup>6</sup> Ma Yinni Gusunō u n̄n wisa u nεε, geema na yē ma a n̄ taarε gaa mō wunēn gōruō sanam mε a yeni kua. Yen sōna na n̄ dere a n̄n baba kpa a ku ra durum ko. <sup>7</sup> N n̄ mēn na, a durō wi n̄n win kurō wesio tē, domi n̄n sōmōwa u sāa. U koo maa nun kanaru kua kpa a ku gbi. A n̄ maa yina a n̄n kurō wi wesia, i ko gbiwa wunε ka wunēn tōmbu kpuro.

<sup>8</sup> Yera Abimēleki u seewa buru buru yellu u win bwāabu kpuro mēnna u bu Yinni Gusunōn gari yi saaria. Ma berum bwāa be mwa gem gem. <sup>9</sup> Saa ye sōōra Abimēleki u Aburahamu bikia u nεε, amōna a ka sun kua mε. Mba na nun torari a ka sun durum baka yenin bweseru sōbi nε ka n̄n tōmbu. A man gāanu kua ni nu n̄ weenε bu tōnu kua. <sup>10</sup> Mba a bwisika a ka yenin bweseru kua.

<sup>11</sup> Ma Aburahamu u wisa u nεε, na raa tamaa ba n̄ Gusunōn berum mōwa tem mini, kpa bu man go n̄n kurōn sō. <sup>12</sup> Adama ka yen de kpuro u sāawa n̄n sesu tundo turosi, sa n̄ sāa mero turo. Ma na n̄n sua kurō. <sup>13</sup> Yen sō, saa m̄n di Gusunō u man yara n̄n yenun di na bōsu, na n̄n sōōwa na nεε, u man biru wukirio. Mi sa dua kpuro u n da nεε, u sāawa n̄n sesu.

<sup>14</sup> Yera Abimēleki u n̄n win kurō Saaraa wesia. Ma u maa n̄n yoo tōn durōbu ka tōn kurōbu wē ka yāanu ka keteba. <sup>15</sup> Ma u n̄n sōōwa u nεε, n̄na na tem mε mō. A gōsio mε sōō, bera mi a kī a n wāa.

<sup>16</sup> Ma u maa Saaraa sōōwa u nεε, wee wi a sokumō wunēn sesu mi, na n̄n sii geesun gobi nōrōbu (1.000) wēemō. Yeni ya koo wunēn tōmbu sōōsi ma a dēere, kpa ba n̄ yē ma a n̄ kōsa gaa kue.

<sup>17-18</sup> N deema Gusunō u raa Abimēleki ka win kurō ka win yobu bararu kpēε te ta n̄ derimō bu ma, ye u ka Saaraa mwan sō. Yen sōna ye u Saaraa wesia, Aburahamu u Gusunō kana, ma u bu bekia bu ka kpī bu ma.

## Isakin marubu

### 21

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u yaaye ye u raa Saaraa sōōwa. U maa win nōō mweeru yibia.

<sup>2</sup> Saaraa u gura sua ma u Aburahamu bii tōn durō marua win tōkōru sōō, saa ye Gusunō u raa n̄n bura. <sup>3</sup> Aburahamu u bii wi yīsiru kā Isaki. <sup>4</sup> Ye Isaki kua sōō nōōba ita u n̄n bango kua nge mε Gusunō u raa n̄n wooda wē. <sup>5</sup> Aburahamu mōwa wōō wunōbu (100) sanam mε ba win bii Isaki mara. <sup>6</sup> Saa ye sōōra Saaraa nεε, Gusunō u man yēesu go. Be ba maa nua kpuro ba koo ka man yēewa.

<sup>7</sup> U kpam nεε, wara koo raa Aburahamu sō ma nε Saaraa kon bii bōm kē. Wee tē na n̄n bii tōn durō marua win tōkōru sōō.

### Aburahamu u Agaa ka Isimēeli gira

<sup>8</sup> Bii wi, u kpēa ma ba n̄n bōm kara. Yera Aburahamu u yaa dii bakabu kua dōma te.

<sup>9</sup> Ye Saaraa wa ma bii wi Agaa Egibitigii wi, u Aburahamu marua u Isaki yēemō, <sup>10</sup> yera u Aburahamu sōōwa u nεε, a yoo wi giro ka win bii, domi win bii kun tubi dimō ka n̄n bii sannu.

<sup>11</sup> Gari yi, yi Aburahamu dua gem gem win bii Isimēelin sō. <sup>12</sup> Adama Gusunō u Aburahamu sōōwa u nεε, a ku gari yi gōburu wa wunēn yoo wi ka win biin sō. A Saaraa kuo ye u nun bikia kpuro. Domi Isakin min diya bwese baka tēn nōō mweeru na nun kua ta koo yari. <sup>13</sup> Kon maa de wunēn yoo win bii u ko bweseru garun nuuru, domi wunēn biiwa u sāa.

<sup>14</sup> Ye n kua sisiru Aburahamu u seewa buru buru yellu u dīanu ka nim bwāaru sua u Agaa wē. U maa n̄n bii wi nōmu beria u nεε, bu doo. Ma ba doona ba da ba tora ghaburō te ba ra soku Beri Seba. <sup>15</sup> Ye bwāa ten nim mu kpa, yera u bii wi deri dāa piibu gagun saarō. <sup>16</sup> Ma u da u sina n dēsire n tura mi bā n sēu toba ga koo wen saka. Domi u nεε, u n̄ kpē u n win bii mēera u n gbimō. Mi u sō mi, ma u wura takana u swī.

<sup>17</sup> Gusunō u bii win nōō nua ma win gōrado u Agaa soka wōllun di u nεε, mba n nun mō, Agaa. A ku nanda, domi Gusunō u bii win nōō nua mi u wāa. <sup>18</sup> A seewo a da a n̄n sua a kākiri domi kon n̄n ko bwese bakarun nuuru.

19 Saa yera Gusunə u kurə win nəni wukia ma u dəkə gaa wa mi. U da u bwāa te nim yibia u bii wē u nərə.

20-21 Gusunə u wāa ka bii wi, sanam mε u kpēamə. U wāa gbaburə te ba m̀ Parani, ma u kua ten towo. Win mero maa ǹn kurə sua Egibitin tem di.

### *Aburhamu u ka Abimelēki arukawani bəkua*

22 Saa ye sərə Abimelēki ka win tabu sunə wi ba m̀ Pikoli ba na Aburhamun mi. Ba ǹn s̄əwa ba nεε, sa wa ma Gusunə u wāa ka wunε ye a m̀ kpuro s̄ə. 23 Yen s̄ə, a b̄ruo ka win ȳsiru ma a n̄ nε ka n̄n bibu ka n̄n debuminu b̄rə k̄ə kom kuammε, kpa a nε ka n̄n tem mεgibu durom kua nge mε na nun kua.

24 Ma Aburhamu u nεε, na wura, kon b̄re.

25 Adama u Abimelēki gerusi dəkə gaan s̄ə ye Abimelēkin yobu ba ǹn mwaari.

26 Abimelēki u nεε, na n̄ ȳ wi u yen bweseru kua. Meya wunen tii, a n̄ maa man s̄əre ma n kun m̄ gisə.

27 Ma Aburhamu u yāanu ka keteba sua u Abimelēki wē, be yiru ba ka arukawani bəkua. 28 Ma Aburhamu u maa yāa gbiibi ḡsa n̄əba yiru u yi n̄n̄m.

29 Yera Abimelēki u ǹn bikia u nεε, mba kaa ka yāa gbiibi n̄əba yiru yeni ko.

30 Aburhamu u ǹn wisa u nεε, a nu m̄ə kpa nu n̄ s̄a seeda ma n̄na na dəkə yeni gba.

31 Yen s̄əna ba yam mi soka Beri Seba domi miya ba arukawani bəkua ka b̄ri. Ȳsi ten tubusiana dəkə ȳn nuurə ba b̄rua.

32 Ye ba arukawani bəkua ba kpa, yera Abimelēki ka win tabu sunə Pikoli ba ḡsira ba wura ben wuuə Filisitiban temə.

33 Yen biru Aburhamu u d̄aru garu duura Beri Seba mi, ni nu ra saa bakaru ko. Ma u Yinni Gusunə s̄awa mi. Yinni Gusunə wi, u ko n̄ wāawa ka baadomma.

34 Aburhamu u sina Filisitiban tem mi, u tε.

### *Gusunə u nεε, Aburhamu s2 u ka Isaki yākuru koowo*

## 22

1 Yeniba kpuron biruwa Gusunə u Aburhamun laakari mεera u ǹn soka u nεε, Aburhamu.

Ma Aburhamu u wura u nεε, nε wee, Yinni.

2 Ma u nεε, a Isaki wunen bii teere te suo wi a k̄i mi, a ka da M̄riyan temə kpa a ka ǹn ȳaku d̄ə mwaararugiru ko guuru garun w̄llə te kon nun s̄əsi.

3 Yera Aburhamu u seewa buru buru yellu u win keteku gaari bəkua ma u win s̄əm kowo aluwaasiba yiru sua ka win bii Isaki sannu. U ȳaku d̄a besuka. Yen biru ba swaa w̄ri ba d̄ə mi Gusunə u ǹn s̄əwa. 4 Ba sanum so s̄ə yiru, yen itasera Aburhamu u yam mi wa sarun di ye u ǹni seeya. 5 Ma u win s̄əm kowo be s̄əwa u nεε, i ȳro mini ka keteku. Nε ka n̄n bii sa d̄ə guu t̄ən̄n mi, su s̄aru ko kpa su wurama su bεε deema.

6 Ma Aburhamu u ȳaku d̄a ye sua u win bii Isaki s̄əbi. Win tii u d̄ə ka woburu sua u n̄ni ma be yiru ba sw̄inε. 7 Yera Isaki u ǹn bikia u nεε, baaba.

Aburhamu u nεε, nε wee, n̄n bii.

Isaki nεε, d̄ə ka d̄a wee, adama mana ȳaku ȳara wāa.

8 Aburhamu ǹn wisa u nεε, n̄n bii, Gusunə u koo tii win ȳaku ȳaru waa wa.

Ma be yiru ye, ba n̄ d̄ə. 9 Ye ba tura mi Gusunə u raa ǹn ȳreru kua, Aburhamu u ȳaku yeru kua u ȳaku d̄a ye t̄eria ten w̄llə, ma u win bii Isaki bəkua u s̄əndi mi. 10 Yen biru Aburhamu u woburu sua u ka win bii Isaki saka. 11 Yera Yinni Gusunə n̄ ḡrado \* u ǹn soka w̄llun di u nεε, Aburhamu, Aburhamu.

Ma u nεε, nε wee, Yinni.

12 Ma ḡrado wi, u nεε, a ku ra bii wi baba, a ku ǹn ḡanu ganu kua. Domi na gia t̄e ma a man nasie, a n̄ maa ka man wunen bii teere te yinari.

13 Yera Aburhamu u ǹni seeya u s̄ira u yāa kineru wa t̄en k̄əba t̄ki t̄ke ta ȳ. Ma u da u tu mwa u ka ȳaku d̄ə mwaararugii te kua win biin ayerə. 14 Ma u yam mi ȳsiru k̄a, Yinni Gusunə u koo bukata wunana. Yen s̄əna ba ra m̄ndu ko ka gisə bu nεε, Yinni Gusunə n̄ guurə bukata ya koo wunanara.

\* 22:11 Yinni Gusunə n̄ ḡrado - I wiru 16:7n tubusianu m̄erio.





nen bibun bwesera u koo tem me wē. Wiya u koo de win gorado u nun gbiiya kpa a ka nen bii kurə kasuama min di. <sup>8</sup> Kurə wi, ù kun kī u nun swīima a dibu yara bōri yin min di. Adama a ku ra ka nen bii da tem mi.

<sup>9</sup> Yera yoo wi, u win nōma doke win yinni Aburahamun tōbuə u ka bōrua ma u koo ye kpuro ko mam mam. <sup>10</sup> Yen biru u yooyoosu wəkuru wuna saa win yinnin yooyoosu sōn di, domi win yinnin arumani kpuro wāawa win nōmaə. Ma u seewa u swaa wōri u da Aburahamun wənə Nakorin wuuə Mesopotamin temə.

<sup>11</sup> Ye u tura wuu gen bəkuə u win yooyoosu yiirasia su ka wēra dəkə gaan bəkuə yoka, saa ye tən kurəba ra nim takam ne. <sup>12</sup> Yera u nēε, Gusunə, wunε wi a sāa nen yinni Aburhamu Yinni, na nun kanamə, a Aburhamu durom kuo, a de ye na kaso na n ye wa gisə. <sup>13</sup> Wee na wāa dəkə yèn bəkuə mi wuu gen wəndiaba ba koo yarima bu nim takiri. <sup>14</sup> Ben wi kon nim nəruram kana n nə, kpa u win tooru sika u nēε, n nərūo, kpa u maa nen yooyoosu kē, a de wəndia wi, u n sāa wi a wunen bō Isaki gōsia. À n kua mε, ko na n yē ma a nen yinni durom kuawa.

<sup>15</sup> U ka gari yi gere u kpe, wee Rebeka u yarima ka tooru. Rebeka wi, win tundowa Betueli, Nakorin bii wi Milika u nùn marua. <sup>16</sup> Wəndia wi, kurə burən tii tiiwa. Meya u n durə yē. U dua bwiaə u nim taka ma u kpa makama. <sup>17</sup> Yera yoo wi, u duka da u ka nùn yinna u nùn bikia u nēε, kaa wura a man nim kē n nə fiiko wunen tooru min di?

<sup>18</sup> U nēε, oo.

Ma u too te sōbia u nùn mu kā. <sup>19</sup> Sanam mε u durə wi nim mε kā u kpa u nēε, kon maa wunen yooyoosu takiriama su nə su debu.

<sup>20</sup> Yera u nim mε mu tie wisi ka sendaru mi yεε ra nim nə ma u duka wura bwiaə u yooyoo si kpuro takiria. <sup>21</sup> Durə wi, u nùn mēra ka bitī, adama u mari u ka wa Yinni Gusunə ù n win sanum mε dorasiāmən na. <sup>22</sup> Sanam mε yooyoo si, su nim nōra su kpa, durə wi, u wuran taabu yarima ge ga gea \* sāa ka wuran sum bεkε yiru yi yi bunu † u nùn wē. <sup>23</sup> Ma u nēε, waran biiwa a sāa.

A gem mə, a man sōwə, ayera wāa wunen baan yenuə n ka sōbia mi?

<sup>24</sup> Rebeka u nùn wisa u nēε, nen baawa Betueli wi Milika u Nakori marua. <sup>25</sup> Bēsen yenuə yakasu ka taka kpuro yibawa, ayera maa wāa mi kaa sōbia.

<sup>26</sup> Ma durə wi, u yiira u Yinni Gusunə siara u nēε, <sup>27</sup> Gusunəgia siarabu wi u sāa nen yinni Aburahamun Yinni, wi u kun dere win wənwəndu ka win bərəkīniru tu nùn dēsirari. Ma u man kpara u ka da sere win wənəbun yenuə.

<sup>28</sup> Ma Rebeka u duka da u win mēron yēnugibu ye kpuro saaria. <sup>29</sup> N deema u sesu goo mə, win yīsira Labani. <sup>30</sup> Labani wi, u taabu ge ka sumi yi wa win sesu Rebekan nōmaə, u maa win gere kpuro nua ye u nēε, mēsuma durə wi, u nùn sōwə. Yera u yara ka duka u durə wi sennə da mi u wāa ka win yooyoosu bwian bəkuə. <sup>31</sup> Ye u tura mi, u nēε, a seewo su da yenuə, wunε wi Yinni Gusunə u domaru kua. Mban sōna kaa n yō tōwə. Wəə, na nun ayeru kua yenuə ka wunen yooyoosugiru kpuro.

<sup>32</sup> Ye durə wi, u tura yenu mi, Labani u dera ba yooyoosun səmunu kusia ma u su yakasu ka taka wē su di. Ma u nim tama mε durə wi ka wigibu ba koo ka kōri kpakia. <sup>33</sup> Ma ba nùn dīanu yiya. Adama u nēε, na n gina dimə ma n kun mə na gari yi na ka sīimə gerua na kpa.

Ma Labani u nēε, a geruo.

<sup>34</sup> Yera u nēε, na sāawa Aburahamun yoo. <sup>35</sup> Yinni Gusunə u nen yinni wi domaru kua gem gem ma u kua gobigii kpoko. U nùn yāanu kā ka keteba ka yooyoosu ka ketekunu ka sii geesu ka wura ka yoo tən durəbu ka tən kurəbu. <sup>36</sup> Win kurə Saaraa u maa nùn bii tən durə marua win təkəru sō, ma u bii wi ye u mə kpuro wē. <sup>37</sup> U maa man bōrusia sanam mε u nēε, n ku ra win bii wi kurə sua Kananin wəndiaba sō, bèn temə u wāa mi. <sup>38</sup> Adama n doo win dusibun mi, n nùn kurə kasua. <sup>39</sup> Na nùn sōwə na nēε, kurə wi, ù kun kī u man swīima maa ni? <sup>40</sup> Ma u man wisa u nēε, Yinni Gusunə wi u sāamə u koo win gorado gōrima u ka man da kpa u nen sanum dorasia kpa n win bii kurə suama win dusibun min di. <sup>41</sup> Nà n wura na

\* 24:22 gea - Ka Heberum ba nēε, taabu gen bunum mu sāawa sikilin bōnu, ye ya sāa garamu nōba ita. † 24:22 bunu - Ka Heberum ba nēε, sumi yin bunum mu sāawa sikili wəkuru, ye ya sāa garamu wunaa wata ka nōbu (165).

da win dusibun mi, na dibu yara nen bōrin di. Nà n maa tura mi, ma ba kun man goo wē, ka mē, na dibu yara nen bōrin di. <sup>42</sup> Ye na tunuma bwiaᵗ gisᵗ na nēē, Gusunᵗ, wune wi a sāa nen yinni Aburahamun Yinni, a man nen sanum mē dorasio. <sup>43</sup> Wee, na wāa bwia yen bōkuᵗ. Bii wōndia wi u koo nim takam na, ma na nūn kana na nēē, u man nim kē n nᵗ win toorun di, <sup>44</sup> kpa u man wisi u nēē, n nᵗuo kpa u maa nen yooyoosu taka, a de wōndia wi, u n sāa kurᵗ wi a nen yinnin bii gōsia. <sup>45</sup> N ka nen gōruᵗ gari yi gere n kpe, ma Rebeka u yarima ka win tooru. Ma u dua bwiaᵗ u nim takama. Ma na nūn kana na nēē, u man nim kē n nᵗ. <sup>46</sup> U win tooru sōbia fuuku u nēē, n nᵗuo. Yen biru u koo maa nen yooyoosu takiriama su nᵗ. Na nᵗra ma u maa su kā su nᵗra. <sup>47</sup> Na nūn bikia na nēē, waran biiwa u sāa. U wisa u nēē, Betueliwa u sāa win tundo wi Nakori ka Milika ba mara. Ma na nūn taabu dokea wēᵗ. Ma na sumi doke win nᵗmaᵗ. <sup>48</sup> Yera na Yinni Gusunᵗ kpuna wi u sāa nen yinni Aburahamun Yinni. Ma na nūn siara yēn sᵗ u man kpara ka bᵗrᵗkiniru n ka na n nen yinnin wᵗnᵗn debubu win bii sua. <sup>49</sup> Tē, i n kī i nen yinni durom ka bᵗrᵗkiniru kua, i man sᵗwᵗ. I kun maa mᵗ, i man sᵗwᵗ, kpa n da gam.

<sup>50</sup> Labani ka Betueli ba wisa ba nēē, Yinni Gusunᵗn min diya yeni kpuro ya wee. Sa n kpē su yen gea n kun mē yen kōsa gere. <sup>51</sup> Rebeka wee wunen wuswaᵗ. A nūn suo a ka da u n sāa wunen yinnin biin kurᵗ nge mē Yinni Gusunᵗ u gerua.

<sup>52</sup> Ye Aburahamun yoo wi, u ben gari yi nua, ma u Yinni Gusunᵗ kpuna. <sup>53</sup> Yen biru u sii geesu ka wuraba yarama ka beka u Rebeka kā. U maa win sesu ka win mᵗro gāa geenu kā. <sup>54</sup> Yenin biru durᵗ wi ka win tᵗmbu ba di ba nᵗra ma ba kpuna.

Ye ba seewa bururu, yoo wi, u nēē, i de n gōsira n wura nen yinnin mi.

<sup>55</sup> Adama Rebekᵗn sesu ka win mᵗro ba nēē, a de wōndia wi, u ka sun sina saa fiiko nge sᵗᵗ wᵗkurun saka kpa a sere doona.

<sup>56</sup> U bu wisa u nēē, i ku maa de n tē, domi Yinni Gusunᵗ u nen sanum dorasia. Yen sᵗ, i man karo n da nen yinnin mi.

<sup>57</sup> Yera ba nēē, su wōndia win tii soku su nᵗ ye u koo gere.

<sup>58</sup> Ma ba Rebeka soka ba nūn bikia ba nēē, a wura a ka durᵗ wi da?

Ma u nēē, oo, kon da.

<sup>59</sup> Ma ba ben sesu Rebeka ka yoo wi u nūn nᵗri win birun di nᵗᵗ kana ba doona ka Aburahamun yoo wi ka tᵗn be ba nūn yᵗsirima. <sup>60</sup> Ba Rebeka domaru kua ba nēē, wuna bēsen sesu, Gusunᵗ u de a ko tᵗn dabinun mᵗro, kpa wunen bibun bweseru tu ten yiberēba taare tu ben wusu mwēeri.

<sup>61</sup> Rebeka ka win yoo tᵗn kurᵗbu ba seewa ba yooyoosu sᵗni ba durᵗ wi swī ba n doonᵗ.

<sup>62</sup> N deema Isaki u wurama dᵗkᵗn di ye ba mᵗ Gusunᵗ u man waamᵗ, ma u da u wāa gᵗburᵗ Negebuᵗ. <sup>63</sup> Sᵗᵗ teeru u yara yoka u swaa gawa u ka bwisiku. Yera u nᵗni seeya u mᵗera saruᵗ u yooyoosu wa su wee.

<sup>64</sup> Rebekᵗn tii u maa nᵗni seeya u mᵗera u Isaki wa ma u sara yooyoon di <sup>65</sup> u yoo wi bikia u nēē, durᵗ wara u sisi yakasun di u ka sun yinna mini.

Yoo wi, u nēē, nen yinniwa.

Yera Rebeka u sᵗnditia sua u tii wukiri nge mē ben komaru. <sup>66</sup> Ye ba ka Isaki yinna, yoo wi, u nūn gari yi kpuro saaria ye u kua. <sup>67</sup> Ma Isaki u ka Rebeka da win mᵗro Saaraan kuu bekurugirᵗ. Ma u nūn sua win kurᵗ. U nūn kīa gem gem. Nge mᵗya Isakin nukura ka yemia win mᵗron gᵗᵗn biru.

### *Aburahamun bibu gabu*

## 25

<sup>1</sup> Saaraan gᵗᵗn biru Aburhamu u maa kurᵗ sua. Kurᵗ win yīsira Ketura. <sup>2</sup> Kurᵗ wi, u Aburhamu bibu nᵗᵗba tia marua. Bera Simurani ka Yokusani ka Mᵗdani ka Madiani ka Yisibaku ka Sua. <sup>3</sup> Ma Yokusani u seewa u Seba ka Dedani mara. Dedanin bibun bwesera Asuriba ka Letusiba ka Lumiba. <sup>4</sup> Madiani u maa seewa u bibu mara. Bera Efa ka Efēē ka Enᵗku ka Abida ka Elida. Beni kpurowa ba sāa Keturan bibu ka win nikurᵗminu.

<sup>5</sup> Adama ye Aburhamu u mᵗ kpuro, Isaki turowa u wē. <sup>6</sup> Ma u win kurᵗ be ba tien bibu kēnu kā kā. Yen biru u bu gira Isakin min di, ba da sᵗᵗ yari yerun bera gia.

### *Aburhamu u gu, ba nūn sikua*

<sup>7-8</sup> Aburhamu u tᵗkᵗ kua kᵗᵗ kᵗᵗ, u kuawa wᵗᵗ wunaa wata ka wᵗkura nᵗᵗbu

(175) ma u kpuna u gu. <sup>9</sup> Yera win bibu Isaki ka Isimɛeli ba na ba nùn sikua Makpelan kpee w̄aruɔ Eforoni Sokaan biin gberɔ, Manden deedeeru. Eforoni wi, u s̄awa Hɛti. <sup>10</sup> Aburahamun tiwa u gbee te dwa Hɛtiban mi. N deema miya ba raa win kurɔ Saaraa sikua. <sup>11</sup> Aburahamun ḡɔn biru Gusunɔ u win bii Isaki domaru kua. Saa ye s̄ɔɔ, u w̄awa d̄ak̄ɔn b̄akuɔ ye ba m̄ɔ Gusunɔ u man waam̄ɔ.

### *Isimɛelin bibun bweseru*

<sup>12</sup> Isimɛelin bibun bweseru wee. Isimɛeli u s̄awa Aburahamun bii wi u ka Agaa Egibitigii mara. Agaa wi, u s̄awa Saaraan yoo wi u Aburhamu w̄ɛ kurɔ. <sup>13</sup> Isimɛeli wiya u seewa u bibu mara. Ben ȳisa wee nge m̄ɛ ba b̄ɔm w̄ɛna. Nɛbayɔtuwa u s̄aa win bii gbiikoo. Nɛbayɔtun w̄ɔnɔba Kedaa ka Adibeli ka Mibusamu <sup>14</sup> ka Mikima ka Duma ka Masa <sup>15</sup> ka Hadadi ka Tema ka Yeturi ka Nafisi ka Kɛdima. <sup>16</sup> Ma be w̄akura yiru yen baawure u kua win bwese keran wirugii. Ben tiin ȳisa ba ben wusu k̄a ka ben gberu kpaanɛba. <sup>17</sup> Isimɛeli u kuawa w̄ɔɔ wunaa teeru ka w̄akura n̄ɔbu ka yiru. Yen biru u kpuna u gu u win baababa deema ḡariɔ. <sup>18</sup> Win bibu ba w̄awa n̄ɛnɛm ba ka Aburahamun bii be ba tie tondinɛ. Ba da ba sina Hafila ka Surin tem baa s̄ɔɔ Egibitin tem s̄ɔɔ yari yeru gia, Asirin swaaɔ.

## **YAKɔBU**

### *Esau ka Yakɔbu*

<sup>19</sup> Aburahamun bii Isakin bibun bweseru wee. <sup>20</sup> Ye Isaki u kua w̄ɔɔ weeru yera u Rebeka sua kurɔ. Rebeka u s̄awa Labanin sesu. Ben baawa Bɛtuɛli Aramugii. Ben wuuwa maa Padanaramu. <sup>21</sup> Isaki u Yinni Gusunɔ kana win kurɔn s̄ɔɔ domi u kua w̄iɔ. Gusunɔ u win kanaru mwa, ma win kurɔ Rebeka u gura sua. <sup>22</sup> Yera biba kuru karanam̄ɔ win nukurɔ. Ma u n̄ɛɛ, mban s̄ɔna yenin bwesera man deema.

Ma u Gusunɔ bikia, mba yenin tubusianu.

<sup>23</sup> Yera Yinni Gusunɔ u nùn s̄ɔwa u n̄ɛɛ, bwesenu yiruw̄a nu w̄aa wunɛn nukurɔ.

Bwese ni, nu koo kabana sanam m̄ɛ nu yara wunɛn nukurun di. Nin teera koo tensim dam kera.

M̄ɔɔ \* wiya u koo win w̄ɔnɔ wiru kp̄iia.

\* **25:23** m̄ɔɔ - Yuuban mi, sika wi ba gbia ba mara, wiya t̄nwerɔ. † **25:25** Esau - Ȳisi ten tubusiana, wi u sansu m̄ɔ.

‡ **25:26** Yakɔbu - Ȳisi ten tubusiana, wi u goon ayeru mwa.

<sup>24</sup> Ye kurɔ win maru suru yiba, wee sikabara ba w̄aa win nukurɔ. <sup>25</sup> Gbiikoo u yara ma win wasi sansu yiba, ma ba nùn ȳisuru k̄a Esau †. <sup>26</sup> Yen biru yiruse maa yarima. Win n̄ɔma Esaun naa tokuru n̄ɛni. Ma ba nùn ȳisuru k̄a Yakɔbu ‡. Isaki u m̄ɔwa w̄ɔɔ wata sanam m̄ɛ ba bu mara.

<sup>27</sup> Bii be, ba seewa ba kp̄ɛa. Esau u kua taaso geo, u ra n w̄awa yakas̄ɔ. Adama Yakɔbu u kuawa t̄ɔn s̄ɛɛ wi u ra n w̄aa yɛnuɔ. <sup>28</sup> Isaki u Esau k̄iru bo, domi u ra win taasorun yaa tem. Ma Rebeka u maa Yakɔbu k̄iru bo.

<sup>29</sup> S̄ɔɔ teeru nge m̄ɛ Yakɔbu u agbaara ye ya sw̄ɛri m̄ɔ, yera Esau u wurama taaso gberun di ka wasira bakaru. <sup>30</sup> Yera u Yakɔbu s̄ɔwa u n̄ɛɛ, a man yabu sw̄aa ye s̄ɔko n n̄ɔ, domi na wasira too.

Yen s̄ɔna ba Esau soka Ed̄omu. Yen tubusiana t̄ɔn sw̄aa.

<sup>31</sup> Ma Yakɔbu u n̄ɛɛ, a gina man wunɛn bii yerumarun tubi d̄ɔreo.

<sup>32</sup> Esau u n̄ɛɛ, n wee na ḡɔɔ d̄ɔɔ. Mba n̄ɛn yerumarun arufaani.

<sup>33</sup> Ma Yakɔbu n̄ɛɛ, a b̄ɔruo gina.

Ma u b̄ɔrua ma u win yerumaru Yakɔbu d̄ɔre. <sup>34</sup> Saa yera Yakɔbu u p̄ɛɛ ka agbaara ye s̄ɔɔ u swii doke sua u Esau w̄ɛ. Esau u di u n̄ɔra ma u wigiru doona. Nge meya n kua u ka win yerumaru gema.

### *Isaki u da u w̄aa Geraɔ*

## **26**

<sup>1</sup> Ḡɔɔra kpam dua tem m̄ɛ s̄ɔɔ, nge m̄ɛ ta raa kua Aburahamun waati. Ma Isaki u da u w̄aa Abimɛleki Filisitiban sina bokon mi Geraɔ. <sup>2</sup> S̄ɔɔ teeru Yinni Gusunɔ u Isaki kure u ka nùn gari kua u n̄ɛɛ, a ku ra da Egibitiɔ. A de a sina tem m̄ɛ kon nun s̄ɔɔsi s̄ɔɔ. <sup>3</sup> A ku doona tem minin di. Ko na n w̄aa ka wunɛ kpa n nun domaru kua. Domi wunɛn bibun bwesera kon tem m̄ɛ w̄ɛ. M̄ɛsuma kon ka n̄ɛn n̄ɔɔ mw̄ɛru yibia te na wunɛn tundo Aburhamu kua. <sup>4</sup> Kon de wunɛn bibun bweseru tu dabia nge w̄allun kperi. Beya kon maa tem m̄ɛ kpuro w̄ɛ. Ben min diya handunian bwesenu nu koo domaru wa. <sup>5</sup> Domi Aburhamu u n̄ɛn gere m̄ɛm n̄ɔwa, u maa n̄ɛn woodaba sw̄ii ye na nùn s̄ɔwa kpuro.



<sup>6</sup> Yera n dera Isaki u sina Gerā. <sup>7</sup> Ye u wāa mi, tǎmbu bā n nūn win kurōn gari bikia, u ra nē, win sesuwa yèn sō u berum mǎ bu ku raa nūn go ù n nē win kurōwa. Domi Rebeka u sāawa kurō burō.

<sup>8</sup> Nge mē u tēmō wuu mi, yera sōo teeru Abimēleki Filisitiban sunō wi, u mēerima saa win dirun fēntin di u wa wee, Isaki ka Rebeka ba bōnda mǎ. <sup>9</sup> Ma u Isaki sokusia. Ye u na, u nūn bikia u nē, ase wunen kurōwa Rebeka. Ma a sun weesu kua a nē, wunen sesuwa?

Isaki u nūn wisa u nē, na ñ kī bu man gowa. Yen sōna na ka gerua mē.

<sup>10</sup> Abimēleki u nūn sōowa u nē, mban bwesera a sun kua mē. Wee, n daa tie fiiko goo u ka wunen kurō wi kpuna, kpa a ra de sa n sāa taaregibu.

<sup>11</sup> Saa yera u kpara u nē, wi u Isaki ñ kun mē win kurō baba ba koo yēro gowa.

<sup>12</sup> Yeniba kpuron biru Isaki u gberu kua tem mi. Ma win dīanu gea kua wōo ge sō. Nu kuawa ye u duuran nōn wunōbu (100) yèn sō Yinni Gusunō u nūn domaru kua. <sup>13</sup> Nge mēya Isakin dukia ya ka kuuramō ya dō. Ma u kua gobigii kpoko. <sup>14</sup> U yāanu ka keteba mō ka yoo dabinu.

### *Isaki u ka Abimēleki arukawani bōkua*

Yera n dera Filisitiba ba ka nūn nis-inu seewa. <sup>15</sup> Ma ba dōkō be win tundo Aburāhamun yoba raa gba kpuro kōrua ka tem. <sup>16</sup> Yera Abimēleki u nē, a doonō besen min di, domi a sun dam kere.

<sup>17</sup> Ma Isaki u doona ben min di u da u wāa daru wōwa gaan mi, Geran tem mē sō. <sup>18</sup> U win tundo Aburāhamun dōkōba wia ye Filisitiba ba raa kōrua win gōon biru. Ma u dōkō be yīsa kā kā nge mē win tundo u ra raa bu soku. <sup>19</sup> Ma Isakin yoo be, ba dōkō gba wōwa ye sō, ba nim gem kame. <sup>20</sup> Ka mē, Geragibun naa kparōba na ba Isakin naa kparōbu sannō nōo kuura ba nē, ben dōkōwa.

Ma Isaki u dōkō ye yīsiru kā Sikirinōsu. <sup>21</sup> Yera Isakin yoo be, ba kpam dōkō gaa gba, ma Geragibun naa kparō be, ba kpam na ba ka bu sanna dōkō yen sō. Ma Isaki u dōkō ye yīsiru kā Yiberē. <sup>22</sup> Ma u win kuru wuka saa min di u da u sina gam gia. Ma u kpam dōkō gba mi. Adama ba ñ maa ka nūn sanne. Ma u yam mi yīsiru kā Tii mōru.

<sup>23</sup> Yen biru Isaki u doona saa min di ma u da Beri Sebā. <sup>24</sup> Yera Yinni Gusunō u nūn kure wōku te, u nē, nēna na Gusunō wunen tundo Aburāhamun Yinni. A ku berum kō. Kō na n wāa ka wunē. Kon nun domaru kua kpa n de wunen bweseru tu dabia nen bōo Aburāhamun sō.

<sup>25</sup> Ma Isaki u yāku yeru bana Beri Seba mi, u Yinni Gusunō sāwa. U win kuu bekuruginu gira, ma win yoba dōkō gba mi.

<sup>26</sup> Saa yera Abimēleki ka win bōrō Ahusati ka sere maa win tabu sunō Pikoli ba seewa Geran di ba Isaki beram da. <sup>27</sup> Ye ba tura mi, yera u bu bikia u nē, mban sōna i maa man naa swī. Domi bēya i man tusa i gira been suunu sōn di.

<sup>28</sup> Ma ba nūn wisa ba nē, sa yē ma Yinni Gusunō u wāa ka wunē. Yen sōna sa na a ka sun arukawani bōke. <sup>29</sup> N n men na, a bōruo ma a ñ kaa sun kōsa gaa kua nge mē sa nun gea kua sa dera a doona ka bōri yendu besen min di. Wee tē Yinni Gusunō u nun domaru kua.

<sup>30</sup> Ma Isaki u bu yaare kua, ba di ba nōra ma ba kpuna mi. <sup>31</sup> Yera ba seewa buru buru yellu ba arukawani ye bōkua ka bōri. Ma Isaki u dera ba doona ka alafia.

<sup>32</sup> Yen tōo tera Isakin yobu ba na ba nūn sōowa ba nē ba nim wa dōkō ye ba gba sō.

<sup>33</sup> Ma u dōkō ye yīsiru kā Seba. Yen tubusiana Nōo mwēeru. Yen sōna ba ka wuu ge sokumō Beri Seba sere ka gisōn gisō. Yen tubusiana nōo mwēerun dōkō.

### *Esau u bwese tukunu sua kurōbu*

<sup>34</sup> Esau u mōwa wōo weeru u ka kurōbu yiru sua. Bera Yuditi, Berin bii, ka Basimati, Elonin bii. Be kpuro ba sāawa Hetiba.

<sup>35</sup> Adama kurō be, ba Isaki ka Rebeka nuki sankā to.

### *Yakōbu u Esaun domaru mwa*

## 27

<sup>1</sup> Sanam mē Isaki u tōkō kua, win nōni dam dwiia, u ñ maa yam waamō, ma u win bii yeruma soka u nē, Esau.

Esau u nē, nē wee.

<sup>2</sup> Ma Isaki u nē, wee na tōkō kua, na ñ maa nen gōon tōru yē. <sup>3</sup> Yen sō, na nun kanamō tē, a seewo a wunen sēe bwāaru ka wunen tendu sua a da yakasō a man yaa goowama.

<sup>4</sup> Kpa a ka man ye yaa dibu kua nge mē na ra kā a ka man naawa n di kpa n nun domaru kua n sere gbi.

5 Ma Esau u seewa u da yakasɔ u ka gbeeku yaa ye gooma. N deema Rebeka u nɔɔmɔ ye Isaki u win bii Esau sɔɔmɔ. 6 Yera u win bii Yakɔbu sɔɔwa u nɛɛ, wee na nua wunen baa u wunen mɔɔ Esau sɔɔwa u nɛɛ, 7 u doo u nùn yaa goowama kpa u ka nùn ye yaa dibu kua u di kpa u nùn domaru kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ u sere gbi. 8 Tɛ nɛn bii, a nɛn gari nɔɔwɔ yi kon nun sɔ. 9 A doo boo gɔrɔ a man boo binu yiru tama ni nu wã kpa n nu wunen baaba kua nge mɛ u ra kã, 10 kpa a ka nùn daawa u di, kpa u nun domaru kua u sere gbi.

11 Yakɔbu u win mero wisa u nɛɛ, wee, nɛn mɔɔ u sansu mɔ adama nɛna kun mɔ. 12 A ku tuba, nɛn baaba koo man baba kpa n ko wee kowo win mi. Kpa doma te na kã mi, tu ko bõri.

13 Win mero nùn sɔɔwa u nɛɛ, nɛn bii, a de bõri yi, yi wõri nɛn wirɔ. A gesi nɛn gari nɔɔwɔ kpa a man boo ni tama.

14 Ma Yakɔbu u da u ka boo ni na u win mero wɛ. U ka yaa dibu kua bi Isaki u ra kã. 15 Yen biru u win bii gbiikoo Esaun tɔɔ baka yãnu sua ni nu wãa dirɔ u nu Yakɔbu sebusia. 16 Ma u nùn boo bii nin gɔni tɛkusi win nɔmɔɔ ka win wĩrɔ, domi u n sansu mɔ. 17 Ma u dĩa duro ni ka pɛɛ ye u kua win bii Yakɔbu nɔmu bɛria. 18 Saa yera Yakɔbu u ka nu da win tondon mi, u nɛɛ, baaba.

Ma tundo u wura u nɛɛ, nɛ wee, wuna were nɛn bii.

19 Yakɔbu u win tundo wisa u nɛɛ, nɛna Esau, wunen bii yeruma. Wee, na kua nge mɛ a gerua. A seewo a sina a nɛn taasorun yaa tem, kpa a man doma te kua.

20 Ma Isaki u nùn bikia u nɛɛ, amɔna a ka ye wa fuuku mɛ, nɛn bii.

Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, Gusunɔ wunen Yinniwa u man ye gawama.

21 Ma Isaki u nɛɛ, n n mɛn na, a susima nɛn bii, n nun baba n wa à n sãa Esaun na ka gem.

22 Yakɔbu u susi win baaba Isakin mi, ma u nùn baba u nɛɛ, Yakɔbun nɔɔwa na nɔɔmɔ, adama Esaun nɔma na baba.

23 U n nùn tuba yèn sɔ win nɔma sansu mɔ nge Esaugia. Adama ye u kã u nùn domaru kua, 24 u gina nɛɛ, wuna nɛn bii Esau ka gem?

U wisa u nɛɛ, oo, nɛna.

25 Isaki u nɛɛ, a ka susima n wunen taasorun yaa tem kpa n nun domaru kua.

Yakɔbu u ka susi win mi, ma u di. U maa tam sua u nùn wɛ ma u nɔra. 26 Yen biru Isaki u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a susima a man sɔsu, nɛn bii.

27 Yakɔbu u susi u nùn sɔsu. Isaki u win yãnun nuburu nua ma u nùn domaru kua u nɛɛ, wee nɛn biin nubura ka gberun nuburu weenɛ te Yinni Gusunɔ u domaru kua.

28 Gusunɔ u de gura ya n da nun nɛɛye tem barukagim sɔɔ,

kpa a alikama ka resɛm wa n kpɛa n banda.

29 Tɔn dabinu nu nun wiru kpĩiya,

kpa bwese dabinu nu nun yiira.

Kpa a ko wunen mero bisibun yinni,

kpa ben tii bu nun yiira.

Wi u nun bõrusi u koo bõri wa.

Wi u maa nun domaru kua, yẽro koo domaru wa.

30 Ye Isaki u Yakɔbu domaru kua u kpa, sanam mɛ Yakɔbu u doona kese, yera win mɔɔ Esau u wurama taasorun di. 31 Ma u dĩanu kua u ka da win tondon mi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, baaba, a seewo a nɛn taasorun yaa tem kpa a man doma te kua.

32 Win tundo Isaki u nùn bikia u nɛɛ, wuna were.

U nɛɛ, nɛna Esau wunen bii yeruma.

33 Ma Isaki u diira gem gem u nɛɛ, n n mɛn na, wara u man gbeeku yaa tama na tema a sere tunuma, na maa nùn domaru kua. Yẽro koo maa baruka ko.

34 Ye Esau u gari yi nua win tondon nɔɔn di, yera u wura kua ka nuku sankira bakanu, ma u win tundo sɔɔwa u nɛɛ, baaba, a maa nɛn tii domaru kuo.

35 Isaki u nɛɛ, wunen wɔnɔ u na u wunen domaru mwa ka bwisi.

36 Esau u nɛɛ, wee u man taki di nɔn yiru nge mɛ win yĩsiru. U man nɛn yerumaru mwaari. Gisɔ u maa nɛn domaru mwa. A n maa domaru garu mɔ a man kua?

37 Isaki u nùn wisa u nɛɛ, wee na nùn kua wunen yinni, na maa nùn win mero bisibu kpuro wɛ bu ko win yobu. Na maa sii dĩanu ka dãa bii ni ba ra ka tam ko kpuron domaru kua. N n mɛn na, mba kon kpĩ n maa nun kua, nɛn bii.

38 Esau u nɛɛ, n n mɛn na, doma teni tɔnawa a mɔ, baaba? A maa man domaru kuo.

Ma u wura nɔɔ kpɛɛ u swĩ. <sup>39</sup> Win tundo Isaki u nùn sɔɔwa u nɛɛ, wee ye kon nun sɔ. Wunɛn tem kun baruka wasi. Mɛya gura kun maa nɛmɔ wunɛn mi. Wunɛn takobin areya kaa n dimɔ a n ka wāa. <sup>40</sup> Kaa maa ko wunɛn wɔnɔn yoo. Adama à n da ka tii yina, kaa win yoru yari nge mɛ kɛtɛ ya ra yen sugu fɛre yu kɔ.

### *Yakɔbu u da Labanin mi*

<sup>41</sup> Saa dɔma ten diya Esau u Yakɔbu tusa doma te ben tundo nùn kuan sɔ. Ma u gerua win tii sɔɔ u nɛɛ, nɛn baaban gɔɔ turuku kua. Win gɔɔ gbabu sindun biruwa kon nɛn wɔnɔ go.

<sup>42</sup> Ba Rebeka gari yi dɔmɛya yi win bii gbiikoo Esau u gerua. Ma u win bii dāako Yakɔbu sokusia u nùn sɔɔwa u nɛɛ, n wee, wunɛn mɔɔ u kĩ u win mɔru kɔsia u nun go.

<sup>43</sup> Tɛ nɛn bii, a nɛn gari swaa dakio. A seewo a kpikuru da nɛn sesu Labanin mi Haraniɔ.

<sup>44</sup> Kpa a sina mi sɔɔ mɛɛru gaa sere wunɛn mɔɔn bwɛra yà n kpuna. <sup>45</sup> Win mɔru yà n sara wunɛn min di, u koo duari ye a nùn kua. Sanam mɛya kon de a gɔsirama. Domi na n kĩ n bɛɛ yiru kpuro bia sɔɔ teeru.

<sup>46</sup> Yera Rebeka u da u Isaki sɔɔwa u nɛɛ, na ka nɛn wāaru wasira Esaun kurɔ benin daan sɔ, be ba sāa Hetiba. Yakɔbu ù n maa kurɔ sua tem mini nge be, mban wāara ko na n maa wāa.

## 28

<sup>1</sup> Yera Isaki u Yakɔbu soka u nùn domaru kua, ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a ku ra ko a Kanani minin kurɔ sua. <sup>2</sup> Yen sɔ, a seewo a da Padanaramuɔ, Betueli wunɛn mɛron baaban yenuɔ kpa a kurɔ sua mi, Labani wunɛn dwaanin bibu sɔɔ. <sup>3</sup> Kpa Gusunɔ Dam kpurogii u nun domaru kua, a marura a tɛria a ka ko bwese dabinun nuuru. <sup>4</sup> Kpa u nun domaru kua wunɛ ka wunɛn bibun bweseru nge mɛ u Aburhamu kua, kpa tem mɛ, mu ko wunɛgim mi a sɔru dimɔ, mɛ Gusunɔ u Aburhamu kã.

<sup>5</sup> Isaki u dera Yakɔbu u da Padanaramu gia Labanin mi, wi u sāa Betueli Aramugiin bii, Yakɔbu ka Esaun dwaani.

<sup>6</sup> Esau u wa ma Isaki u Yakɔbu domaru kua ma u nùn gɔra Padanaramu gia u win kurɔ kasu. U maa nua ma saa ye u nùn domaru kuamme u nɛɛ, u ku raa kurɔ sue

Kananin bii tɔn kurɔbu sɔɔ. <sup>7</sup> U maa wa ma Yakɔbu u win baa ka win mɛron gari nua ma u doona Padanaramu gia. <sup>8</sup> Yera u gia ma Kananin bii tɔn kurɔbun daa ya n win baa wɛremɔ. <sup>9</sup> Ma u seewa u da Isimɛlin mi, u win bii Mahalati, Nɛbayɔtun sesu sua kurɔ u doke kurɔ be u raa mɔ sɔɔ. Isimɛli wi, u sāawa Aburhamun bii.

### *Yakɔbu u dosa Beteli*

<sup>10</sup> Yakɔbu u seewa saa Beri Seban di u doona Harani gia. <sup>11</sup> U tura yam gam. Miya u sɔ domi sɔɔ u dua. Ye u kpunamɔ u kperu garu sua u tu wiru kpĩiri. <sup>12</sup> Yera u dosa u wa wee, sera gaa ya yɔ temɔ ma yen wira wɔllu girari, ma u Gusunɔn gɔradoba wa ba yɔmɔ ba saramamɔ ka sera ye. <sup>13</sup> Yinni Gusunɔn tii u yɔ yen wɔllɔ ma u ka nùn gari kua u nɛɛ, nɛna Gusunɔ, Aburhamu wunɛn debun Yinni ka Isakin Yinni. Tem mi a kpĩ mi, wuna kon mu wɛ ka sere maa wunɛn bibun bweseru. <sup>14</sup> Wunɛn bibun bwese te, ta koo kowa nge yani sɛeri kpa tu tɛria tem mɛn goonu nɛ kpuro sɔɔ. Wunɛ ka wunɛn bibun bweserun min diya handunian bwesenu kpuro nu koo domaru wa. <sup>15</sup> Wee na wāa ka wunɛ, ko na n maa nun kɔsu yam kpuro mi a dɔɔ kpa n maa ka nun wurama tem mɛ sɔɔ. Domi na n nun derimɔ sere n ka ko nge mɛ na nun sɔɔwa.

<sup>16</sup> Yakɔbu u dom yanda ma u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u wāa mini ka gem. Na n daa maa yɛ mɛ.

<sup>17</sup> Yera berum nùn mwa ma u nɛɛ, n wā bu suunu mi nasia. Gusunɔn yenuwa mini ka maa wɔllun duu yeru.

<sup>18</sup> Ma u seewa buru buru yellu u kpee te sua te u wiru kpĩiri mi, u gira temɔ tu ka ko yĩreru. Ma u ten wɔllɔ gum wisi. <sup>19</sup> U yam mi yĩsiru kã Beteli. Yen tubusiana Gusunɔn wāa yeru. Adama wuu ge ga wāa mi, ba ra raa gu sokuwa Lusi. <sup>20</sup> Yen biru u nɔɔ mwɛɛru kara u nɛɛ, Gusunɔ ù n ka man wāa, ma u man kɔsu nɛn sanum mɛ sɔɔ, ma u man dīanu wɛ ka yāa ni kon sebe, <sup>21</sup> kpa n gɔsira nɛn baaban yenuɔ ka alafia, wiya ko n sāa nɛn Yinni. <sup>22</sup> Kpee te na gira mini, ta kua yĩreru ma miya n ko n ko win wāa yeru. Ye u maa man wɛ kpuron wɔkuru baateren wɔllɔ kon nùn tia tia wesia.

### *Yakɔbu u tura Labanin mi*

## 29

<sup>1</sup> Ma Yakɔbu u seewa u win sanum wɔri u da sɔɔ yari yeru gia. <sup>2</sup> Ye u Harani turuku tia, yera u mɛɛra u dɔkɔ gaa wa yakasɔ. U wa wee, yāa gɔsu gasu ita ya kpī ya wɛramɔ dɔkɔ yen bɔkuɔ, domi miya ba ra yaa sabenu nim kɛ nu nɔ. Kpee te ba maa ka dɔkɔ yen nɔ wukiri ta kpā. <sup>3</sup> Miya yaa sabenu kpuro ra mɛnne, kpa bu kpee te swɛnya dɔkɔn nɔn di bu nu nim kɛ, kpa bu kpam wure bu dɔkɔ ye wukiri ka kpee te. <sup>4</sup> Yakɔbu u yāa nin kparobu bikia u nɛɛ, kpaasibu, saa man diya i na.

Ba nùn wisa ba nɛɛ, bɛsɛ Haranigiba.

<sup>5</sup> U bu bikia u nɛɛ, i Labani Nakorin bii yɛ?

Ba nɛɛ, oo, sa nùn yɛ.

<sup>6</sup> Ma u nɛɛ, u sere bwāa do?

Ba nɛɛ, oo, u alafia mɔ. A n̄ mam win bii Raseli wa u wee mini ka win yāanu?

<sup>7</sup> Yakɔbu u nɛɛ, wee sɔɔ kpā, saa kun tura gina i ka yaa sabenu mɛnna. I nu nim kɛɛyo kpa i kpam da i nu kpara.

<sup>8</sup> Ba nùn wisa ba nɛɛ, sa n̄ kpɛ sere yāa gɔsu kpuro sù n mɛnna. Sanam mɛya sa ra kpee te swɛnyɛ dɔkɔn nɔn di su sere yāanu nim kɛ.

<sup>9</sup> Saa ye u ka bu gari m̄ mi, yera Raseli u tunuma ka win tundon yāanu, domi wiya u sāa nin kparo. <sup>10</sup> Ye Yakɔbu u win dwaani Labanin bii Raseli wa ka win yāa gɔɔ, u susi u kpee te swɛnya dɔkɔn nɔn di ma u yāa ni nim k̄a. <sup>11</sup> Ma u Raseli tɔbura u nùn sɔsu. Ma durɔ wura nɔ kpɛɛ u swī nuku dobun sɔ. <sup>12</sup> U Raseli sɔɔwa u nɛɛ, sa sāawa dusinu. Domi nɛ Rebekan biiwa.

Ma Raseli u duka da u win tundo gari yi sɔɔwa. <sup>13</sup> Ye Labani u win dwaanibu Yakɔbun labaari nua, u duka na u nùn senna. U nùn tɔbura u nùn bɔkasi u sɔsu, ma u ka nùn da yɛnuɔ. Ma Yakɔbu u Labani sɔɔwa kpuro ye u ka s̄imɔ.

<sup>14</sup> Yera Labani u nɛɛ, ka gem nɛ ka wune yem tema.

Ma Yakɔbu u sina Labanin mi suru tia.

*Yakɔbu u Labani sɔmburu kua Raseli ka Lean s̄ɔ*

<sup>15</sup> Yen biru Labani u Yakɔbu sɔɔwa u nɛɛ, kaa man sɔmburu kua kam yèn s̄ɔ a s̄a nen dusi? A man sɔɔwɔ nyen na kaa man mwaari.

<sup>16</sup> N deema Labani u bii tɔn kurɔbu yiru mɔ. Gbiikoon yīsira Lea, wɔnɔgira

maa Raseli. <sup>17</sup> Lean n̄ni kun dam mɔ, adama Raseli kurɔ burɔwa, win wasi ka win wuswaa ya girima mɔ. <sup>18</sup> Yakɔbu u Raseli k̄i. Ma u Labani sɔɔwa u nɛɛ, kon nun sɔmburu kua sere wɔɔ nɔɔba yiru wunen bii Raselin s̄ɔ.

<sup>19</sup> Ma Labani u nɛɛ, ya wā. N buram bo n nun wi kɛ, ye kon ka nùn durɔ goo kɛ. N n mɛn na, a ka man sinɔ.

<sup>20</sup> Yera n dera Yakɔbu u sɔmburu kua wɔɔ nɔɔba yiru Labanin mi. Ma n nùn kua nge sɔɔ yiru yèn s̄ɔ u Raseli k̄i. <sup>21</sup> Yen biru u Labani sɔɔwa u nɛɛ, a man nen kurɔ wɛɛyo kpa n nùn yɛnu doke, domi nen t̄ra yiba.

<sup>22</sup> Yera Labani u win wɔɔ beran tɔmbu mɛnna kpuro ma u t̄ɔɔ baka dim kua. <sup>23</sup> Ye n kua yoka, u win bii Lea sua u Yakɔbu duusia ma ba mɛnna. <sup>24</sup> Ma u win yoo tɔn kurɔ Silipa sua u win bii Lea wɛ. <sup>25</sup> Sisiru bururu, wee Yakɔbu deema Leawa. Ma u Labani sɔɔwa u nɛɛ, mban bwesera a man kua mɛni. N n̄ Raselin s̄ɔna na nun s̄awa ro? Mban s̄ɔna a man weesu kua.

<sup>26</sup> Labani u nɛɛ, n n̄ bɛsɛn komaru bu wɔnɔ kurɔ kpaaru sua kpa mɔɔ u n wāa. <sup>27</sup> A gina kurɔ kpaarun sɔɔ nɔɔba yiru dakuro ka Lea. Yen biru sa ko maa nun wɔnɔ wɛ. Kpa a kpam man sɔmburu kua wɔɔ nɔɔba yiru win s̄ɔ.

<sup>28</sup> Ma Yakɔbu u kua nge mɛ. U sɔɔ nɔɔba yiru ye dakura ka Lea. Yen biru Labani u nùn win bii Raseli k̄a kurɔ. <sup>29</sup> Ma u maa win yoo tɔn kurɔ Biliha sua u win bii Raseli wɛ. <sup>30</sup> Yakɔbu u ka Raseli mɛnna, u nùn k̄ia n kere Lea. Ma u kpam Labani sɔmburu kua wɔɔ nɔɔba yiru.

### *Yakɔbun bibu*

<sup>31</sup> Ye Yinni Gusunɔ u wa ma Yakɔbu u n̄ Lea k̄i, ma u dera Raseli u kua w̄iro ma u Lea kua bii mɛro. <sup>32</sup> U gura sua u bii tɔn durɔ mara ma u nùn yīsiru k̄a Rubeni, u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u wa ma ba man gema. T̄ɛ nen durɔ u koo man k̄ia.

<sup>33</sup> Yen biru u maa gura sua u bii tɔn durɔ mara ma u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u nua ma ba n̄ man k̄i. Yera u ka kpam man wini k̄a.

Yera ba nùn yīsiru k̄a Simɛɔ. <sup>34</sup> Simɛɔn biru u maa gura sua u bii tɔn durɔ mara, ma ba nùn yīsiru k̄a Lefi. Yera u nɛɛ, t̄ɛra nen durɔ u koo man tii gawe, domi na nùn bii tɔn durɔbu ita marua.



<sup>35</sup> Lefin biru u maa gura sua u bii tɔn durɔ mara, ma u nɛɛ, tɛ kon Yinni Gusunɔ siara. Yen sɔna u bii wi yĩsiru kã Yuda. Yen biru u gina marubu yɔra.

### 30

<sup>1</sup> Ye Raseli u deema u ñ ka Yakɔbu marumɔ, yera u ka win mɔɔ nisinu seewa. Ma u Yakɔbu sɔɔwa u nɛɛ, a de n ka nun ma. Ma n kun mɛ, kon gbi.

<sup>2</sup> Yera Yakɔbu u ka Raseli mɔru besira u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nɛna Gusunɔ n ka nun yinari a ma?

<sup>3</sup> Raseli u nɛɛ, too, ya ñ taare, nen yoo Biliha wee, a ka duo kpa n bibu wa saa win min di n taaru sɔndi, kpa sa n wãasine.

<sup>4</sup> Ma u win yoo Biliha sua u Yakɔbu wɛ kurɔ. Yakɔbu u ka nùn menna, <sup>5</sup> yera u gura sua u Yakɔbu bii tɔn durɔ marua. <sup>6</sup> Raseli u nɛɛ, Gusunɔ u nen kanaru nua ma u man siria ma u man bii tɔn durɔ kã.

Yen sɔna u bii wi yĩsiru kã Danu. <sup>7</sup> Danun biru Biliha u maa gura sua ma u Yakɔbu bii tɔn durɔ marua. <sup>8</sup> Raseli u nɛɛ, na ka nen mɔɔ gabirina gem gem na nùn kamia.

Ma u bii wi yĩsiru kã Nɛfitali.

<sup>9</sup> Saa ye Lea u deema u marubu yɔra, yera u win yoo Silipa sua u Yakɔbu wɛ kurɔ. <sup>10</sup> Ma Silipa u gura sua u Yakɔbu bii tɔn durɔ marua. <sup>11</sup> Lea u nɛɛ, anna a nen wii dobu wa!

Ma u nùn yĩsiru kã Gadi. <sup>12</sup> Gadin biru Silipa u kɔam gura sua u Yakɔbu bii tɔn durɔ marua. <sup>13</sup> Yera Lea u nɛɛ, doo nɔɔrugiiwa na sãa, domi tɔn kurɔbu ba koo man soku doo nɔɔrugii.

Ma u nùn yĩsiru kã Aseɛ.

<sup>14</sup> Sɔɔ teeru doo gɛɛrun saa sɔɔ, yera Rubeni u seewa u da yakasɔ u dãa te ba sokumɔ mandaragoren \* binu sɔrima u ka win mero Lea wɔma. Saa yera Raseli u Lea sɔɔwa u nɛɛ, a suuru koowo, a man wunen biin dãa bii ni sɔko.

<sup>15</sup> Lea u nùn wisa u nɛɛ, ye a man nen durɔ mwaari n ñ nun tura? Yera a kɔam kã a man nen biin dãa binu mwaari?

Raseli nɛɛ, a suuru koowo, kon de besen durɔ u ka nun du yoka ye, wunen biin dãa bii nin sɔ.

<sup>16</sup> Ye n kua yoka Yakɔbu u gberun di wee, yera Lea u seewa u da u ka nùn yinna ma

u nɛɛ, nɛna kaa ka du gisɔ, domi nen biin mandaragoren bina na ka nun dwa.

Ma Yakɔbu u ka nùn dua dɔma te. <sup>17</sup> Ma Gusunɔ u Lean kanaru mwa, u gura sua u Yakɔbu bii tɔn durɔ nɔɔbuse marua. <sup>18</sup> Yera u nɛɛ, Gusunɔ u man nen are wɛ, yèn sɔ na dera nen durɔ u nen yoo sua kurɔ.

Ma u bii wi yĩsiru kã Isakari. <sup>19</sup> Isakarin biru Lea u kɔam gura sua u Yakɔbu bii tɔn durɔ nɔɔba tiase marua. <sup>20</sup> Ma u nɛɛ, Gusunɔ u man kɛɛ geeru kã. Tɛ nen durɔ u koo man tii gawe u man beere doke yèn sɔ na nùn bii tɔn durɔbu nɔɔba tia marua.

Ma u bii wi yĩsiru kã Sabuloni. <sup>21</sup> Yen biru u bii tɔn kurɔ mara ma u nùn soka Dina.

<sup>22</sup> Gusunɔ u maa Raselin tii yaaye u win kanaru mwa ma u nùn kua bii mero. <sup>23</sup> U gura sua u bii tɔn durɔ mara ma u nɛɛ, Gusunɔ u man sekuru yara.

<sup>24</sup> Yera u bii wi yĩsiru kã Yosefu. U nɛɛ, kpa Yinni Gusunɔ u kɔam man bii tɔn durɔ sosia.

#### *Yakɔbu u kã Labani u nùn kara*

<sup>25</sup> Saa ye Raseli u Yosefu mara, yen biruwa Yakɔbu u Labani sɔɔwa u nɛɛ, a den man karo mɛ, n we nen temɔ. <sup>26</sup> Kpa a de n ka nen kurɔbu ka nen bibu da bèn sɔ na nun sãwa. A maa yɛ kɔ mèn nɔɔ na nun sɔmburu kua.

<sup>27</sup> Ma Labani u nùn wisa u nɛɛ, a suuru koowo, a de a yɔra gina. Domi na wa ma wunen sɔna Gusunɔ u man domaru kua. <sup>28</sup> Yen sɔ, a man sɔɔwɔ nyen na n weene n nun kɔsia, kpa n nun wɛ.

<sup>29</sup> Yera Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, wunen tii a yɛ nge mèn nɔɔ na nun sãwa. A maa wa nge mèn nɔɔ wunen yãa gɔɔ ga kuura nen nɔmaɔ. <sup>30</sup> Domi yãa gɔɔ piibuwa a raa mɔ n sere tunuma wunen mi. Adama ye na tunuma, Yinni Gusunɔ u nun domaru kua ma ga kpɛa. N n mèn na, saa yerà kaa den man yɔsu n nen tiin sɔmburu ko.

<sup>31</sup> Ma Labani u nùn wisa u nɛɛ, mba kon nun wɛ.

Yakɔbu u nɛɛ, na ñ kã a man gãanu ganu wɛ. Ye kon nun sɔ wee. À n wura, a de n kɔam wunen yãa gɔɔ ge sua n kpara. <sup>32</sup> Gisɔ kon du wunen sabenu sɔɔ n mɛeri mɛeri n wa yãanu ka bonu ni nu bausu mɔ ka yãa nin sansu tĩri. Niya kon gɔsi nenem nu n sãa nen kɔsiaru. <sup>33</sup> Siara gem mu koo sɔsira

\* **30:14** mandaragore - Ba nɛɛ, dãa ten binu nu koo kpĩ nu tɔn kurɔ ko bii mero.

sanam me a na a ka nen kasiaru wa. Domi boo ni nu n bausu mo ka ya ni nu n tiri nu n wa neginu so, a man garisio gbeno.

<sup>34</sup> Labani u nun wisa u nee, n koro nge me a gerua.

<sup>35</sup> Yen to te, Labani wi, u bonu ka ya ni nu bausu mo ka ni nu tiri wuna u yi nenem ma u nu win bibu nomu beria. <sup>36</sup> Yen biru u dera ba ka sabe ni tonda saa Yakobun min di nge so itan sanum saka.

Ma Yakobu u ni nu tie kparamo. <sup>37</sup> Sanam me u nu kparamo, yera u danu ganun kasi beki bura u yin koro wrukisu yoru yoru nge me ba ra kaaru yore. <sup>38</sup> Ma u daa kasi yi sua u doke mi sabenu ra nim no, domi miya nu ra n yonamo. <sup>39</sup> Sanam me, nu n yona daa kasi yin bako, nu ra binu mawa ni nu bausu mo.

<sup>40</sup> Yen biru Yakobu u ni nu tiri ka ni nu bausu mo wunamo nenem u yimo bee tia nu ko wiginu. <sup>41</sup> U n deema ya damgina nu yonamo, u ra daa kasi yi kowa nin wuswaa. <sup>42</sup> Adama u n wa ni nu n gea saa, niya nu yonamo, u ra yi suewa min di kpa ni, nu n saa Labaniginu.

### *Yakobu u duka sua saa Labanin min di*

<sup>43</sup> Meyu Yakobu u kua u ka dukia wa ya kpa. U yanu ka bonu ka yooyoosu ka ketekunu ka yoo ton durabu ka ton kurabu mo.

## 31

<sup>1</sup> So teeru Yakobu u nua Labanin bibu ba gerumo ba mo, Yakobu u besen tondon arumani kpuro gura ma u kua dukiagii.

<sup>2</sup> Yen biru u wa ma Labani kun maa nun meera nge yellu. <sup>3</sup> Saa yera Yinni Gusuno u Yakobu so wa u nee, a gosiwo wunen baaban temo mi ba nun mara. Ko na n ka nun wa.

<sup>4</sup> Ma Yakobu u win kurabu Lea ka Raseli sokusia bu na win mi kpara gbero. <sup>5</sup> U bu so wa u nee, na wa been baaba kun maa man meera nge yellu. Adama Gusuno, nen baaban Yinni, u ka man wa. <sup>6</sup> Been tii i maa wa nge me na been baaba samburu kua ka nen dam kpuro. <sup>7</sup> Wee te, u man kam meera, u nen kasiarun gari kosa sere non wokuru. Adama Gusuno kun dere u man kosa kua. <sup>8</sup> Domi been tundo wi, u n nee, sabe ni nu bau bakasu mo niya nu ko n saa neginu, ni kpurowa nu ra bau si ko. U n maa nee, ni nu bau piiminu mo, ni kpurowa nu ra ko me. <sup>9</sup> Nge meya Gusuno u ka been tondon

ya go wa ra u man we. <sup>10</sup> Saa ye sabe ni, nu yonamo na dosa. Dosu ge so, na noni seeya wollo na wa nin dwanu kpuro bausu mo wa. <sup>11</sup> Ma Yinni Gusunon gardo u man soka u nee, Yakobu! Yera na wura na nee, ne wee. <sup>12-13</sup> Ma u nee, wiya Gusuno, wi, wi u man kure Betelio mi na kperu gira na gum wisi ta n ka saa yireru. Miya na maa nun no mweeru kua. Te, n noni seeyo kpa n wa ma sabe nin dwanu kpuro bausu mo wa. Domi u wa ye Labani u man kua. Kpa n se tem minin di n wura tem mi ba man mara.

<sup>14</sup> Raseli ka Lea ba nun wisa ba nee, sa n maa bonu gaa mo besen tondon mi. <sup>15</sup> U sun meera nge sobu domi u sun dora u besen gobi di. <sup>16</sup> Arumani ye Gusuno u nun wari ya maa kua be se ka besen bibugia. N n men na, a koowo ye Gusuno u nun so wa.

<sup>17</sup> Yen biru Yakobu u seewa u win kurabu ka win bibu yooyoosu sondi. <sup>18</sup> Ma u win dukia kpuro sua ka win sabe ni u wa Padanaramu. U swaa wari u doo win tundo Isakin mi, Kananin temo. <sup>19</sup> Ye ba doono, yera Raseli u da u win tundo Labanin bu wi ba mo Terafimu gbeno. N deema saa ye so, Labani u win yanun sansu borimo. <sup>20</sup> Nge meya Yakobu u ka Labani noni wokua u doona, u n maa nun ganu so wa. <sup>21</sup> U win ye u mo kpuro gura. Ma u da u daa te ba mo Efarati tabura u doona Galadin guunu gia.

<sup>22</sup> Ye Yakobu u doona, yen so itasera ba na ba Labani so wa ma Yakobu u duka sua. <sup>23</sup> Ma Labani u win tambu sua ba Yakobu naa gira. So no ba yiruwa ba kua swaa so ba sere nun naamwe Galadin guuno. <sup>24</sup> N deema Gusuno u Labani so wa dosu so wokuru u nee, a tii laakari ko, a ku ra Yakobu ganu so.

<sup>25</sup> Ye u Yakobu naamwe me, u deema wee, u win kuu bekuruginu gire Galadin guu nin mi. Yera ba maa beginu gira mi, wi ka win tambu. <sup>26</sup> Yen biruwa u Yakobu bikia u nee, mban sna a man kua me. A man kam meera a ka nen bibu doonama nge yoo be a mweerima tabu gberun di. <sup>27</sup> Mban sna a duka sua asiri so, a n man no kan. A n daa man so wa, kon de a doona ka nuku dobu ba n womusu mo, kpa ba n marokunu ka gasu so mo. <sup>28</sup> Wee, a yina n nen bibu ka nen debuminu no kana n bu bakasi a sere doona. Anna a ka gari bakarua kua me! <sup>29</sup> Na yiiko mo n ka nun kosa kua, adama Gusuno,

wunen baaban Yinni, u man sɔ̄wa gĩa u nɛɛ, n laakari ko n ku ra nun gāanu ganu sɔ̄. <sup>30</sup>Wee a doonɔ wunen baaban yenuɔ gèn bɛkɛ a ra n mɔ̄, a n̄ maa wee mini. Adama mban sɔ̄na a nɛn bũu kpɛɛru gbɛna.

<sup>31</sup>Ma Yakɔbu u Labani wisa u nɛɛ, na n̄ yɛ à n kaa ra man wunen bibu wɔrari. Yen sɔ̄na na kua mɛ. <sup>32</sup>Adama a bũurio bɛsɛn sɔ̄munu sɔ̄ɔ tɔn beni kpuron wuswaaɔ. A n wunen gāanu wa mi, kpa a sua. Wɛn mi a wunen bũu kpɛɛru wa, kpa bu yɛro go.

N deema Yakɔbu kun yɛ ma win kurɔ Raseliwa u bũu kpɛɛ te gbɛna u nɛni.

<sup>33</sup>Ma Labani u dua Yakɔbun kuu bekurugirɔ ka Bilihagirɔ ka Silipagirɔ ka sere maa Leagirɔ, adama u n̄ gāanu wa. Ye u yara Lean kurun di, ma u dua Raseligirɔ. <sup>34</sup>Ma u kuu te bũura u n̄ gāanu wa. N deema Raseli u bũu kpɛɛ te sua u doke win yooyoon gaarin kɔkɔrɔ u sinari. <sup>35</sup>Yera u win tundo sɔ̄wa u nɛɛ, a ku ka man mɔ̄ru ko, na n̄ kpɛ n se domi na nɔma nɛni.

Labani u win bũu kpɛɛ te kasu kuu te sɔ̄ kpuro u n̄ wa. <sup>36</sup>Saa yera Yakɔbu u mɔ̄ru bɛsira ma u ka Labani sannɔ wɔri u nɛɛ, toraru mba na nun torari mɛ, n̄ kun mɛ kɔsa yerà na nun kua mɛ, a ka man naa gire ka dam. <sup>37</sup>Sanam mɛ a bɛsɛn yānu bũura mba a wa mi, ye ya s̄aa wunen yɛnun gāanu. A man ye s̄ɔ̄sio nɛn tɔmbu ka wunɛgibun wuswaaɔ, kpa ba n s̄aa bɛsɛn seeda. <sup>38</sup>Wee wɔ̄ɔ yɛnda na kua wunen mi. Wunen yānu n̄ kun mɛ wunen bonu yen gaa kun nukuru yarire nɛn nɔma sɔ̄ɔ. Mɛya na n̄ maa wunen yāa gɔ̄ɔn di yāa kinɛru garu suare n tem. <sup>39</sup>Gbeeku yaa yà n wunen saberu garu go, na ku ra ka nun tu naawɛ. Nɛna na ra ten kɔsire wɛ. Ten te ba maa gbɛna wɔ̄kuru n̄ kun mɛ s̄ɔ̄ sɔ̄ɔ, a ra man ten kɔsire bikiewa. <sup>40</sup>Mɛya na ra n s̄ɔ̄ soore kpara gberɔ, kpa wɔ̄kuru na n wooru nɔrure, na n̄ dweeyamɔ. <sup>41</sup>Nge mɛya na kua sere wɔ̄ɔ yɛndu, na nun sɔ̄mburu kuawa wɔ̄ɔ wɔ̄kura nɛ wunen bii tɔn kurɔbun s̄ɔ̄, ma na maa kua wɔ̄ɔ nɔ̄ba tia yāa ni ka boo nin s̄ɔ̄. Ka mɛ, a nɛn kɔsiarun gari gɔsiawa sere nɔn wɔ̄kuru. <sup>42</sup>Gusunɔ, wi, wi Aburhamu ka nɛn baaba Isaki ba nasie ù kun daa ka man wāa, kaa man deriwa nɔm dira. Wee, u nɛn wɔn wɔ̄ndu wa ka nɛn wahala ye na kua. Yen sɔ̄na u man siria gĩa.

<sup>43</sup>Yera Labani u n̄n wisa u nɛɛ, wunen kurɔ be, ba s̄awa nɛn bibu. Bii beni ba maa s̄awa nɛn debuminu. Yāa gɔ̄ɔ sini, su maa s̄awa nɛgisu. Ye a gesi wa mini kpuro nɛgia. Adama na n̄ kpɛ n nɛn bibu ka nɛn debumii ni nɛnɛ. <sup>44</sup>Yen s̄ɔ̄ tɛ, a de nɛ ka wunɛ su arukawani bɔke kpa su yīreru doke ta n s̄aa yen seeda.

<sup>45</sup>Ma Yakɔbu u kperu sua u gira yam mi, ta n ka s̄aa yīreru. <sup>46</sup>Ma u win tɔmbu sɔ̄wa u nɛɛ, i kpenu gurama. Ma ba nu gurama ba suba. Yen biru ba sina ba di nin bɔkuɔ. <sup>47-48</sup>Labani u nɛɛ, kpee sube teni, ta s̄awa bɛsɛn seeda nɛ ka wunɛ.

Yen sɔ̄na ben baawure u yam mi yīsiru k̄a ka win barum, Seeda yeru. <sup>49</sup>Ba maa yam mi soka Misipa domi Labani u Yakɔbu sɔ̄wa u nɛɛ, Gusunɔ u bɛsɛn baawure gbara su ku ka wɔrɛna sà n yarina minin di. <sup>50</sup>À n nɛn bibu nɔni s̄ɔ̄mɔ, n̄ kun mɛ à n kurɔ kpao sua, n̄ n̄ tɔnu koo sun siria, Gusunɔwa koo sun siria nɛ ka wunɛ. Yen s̄ɔ̄, a laakari ko. <sup>51-52</sup>Kpee sube teni ka kpee te a gira mi, nu kua seeda nɛ ka wunen baa sɔ̄ɔ. Mɛya na n̄ kpee ni saramɔ n nun wɔri. A ku ra maa nu sara a man wɔrima. <sup>53</sup>Sà n kua mɛ, Gusunɔ, Aburhamu ka Nakorin Yinni, u koo sun siria.

Ma Yakɔbu u maa b̄rɛua ka Yinni Gusunɔn yīsiru, wi, wi win tundo Isaki u nasie. <sup>54</sup>Saa yera u yākuru kua guuru wɔllu mi, ma u win tɔmbu mɛnna ba di sannu. Yen biru ba kpuna mi wɔku te.

## 32

<sup>1</sup>Ye n kua buru buru yellu, Labani u seewa u win bibu ka win debuminu nɔ̄ kana u bu bɔkasi, ma u ben baawure domaru kua. Yen biru u gɔsira u wura win yenuɔ.

### *Yakɔbun sɔ̄ru bu sere yinna ka Esau*

<sup>2</sup>Yakɔbu u swaa mɔ̄ u doonɔ, yera Gusunɔn gɔradoba ba ka n̄n yinna. <sup>3</sup>Ye Yakɔbu u gɔrado be wa, yera u nɛɛ, Gusunɔn tabu kowoba beni.

Ma u yam mi yīsiru k̄a Mahanaimu. Yīs ten tubusiana, sansani yiru.

<sup>4</sup>Yera u sɔ̄mɔbu gɔra win mɔ̄ Esau mi, Edɔmun temɔ mɛ ba maa mɔ̄ Seiri. <sup>5</sup>U bu wooda wɛ u nɛɛ, amɛniwa i ko nɛn tɔnwero Esau s̄ɔ̄ i nɛɛ, nɛ Yakɔbu win b̄ɔ̄, na da na sina Labanin mi sere n ka kua gisɔ. <sup>6</sup>Na nɛɛ

mə ka ketekunu ka yāanu ka yoo tən durəbu ka tən kurəbu. Yera na nūn nəssiama u ka man nōnu geu mēeri, wi, wi u sāa nēn tənwero.

<sup>7</sup> Səmə be, ba da ba wurama Yakəbun mi, ba nəe, sa tura wunen məə Esaun mi, u maa sun sennə sisi ka tabu kowobu təmbu nəeru (400).

<sup>8</sup> Yera bērum Yakəbu mwa u nanda gem gem. Ma u tən be ba wāa ka wi bōnu kua wuunu yiru ka win yāanu ka keteba ka yooyoosu. <sup>9</sup> Ma u nəe, baa Esau ù n na u sube teeru wəri u tu kamia, te ta tie ta koo yari baani.

<sup>10</sup> Ma u kanaru kua u nəe, Yinni Gusunə, nēn baaba Aburhamu ka nēn tundo Isakin Yinni, a man sōwa n wuro nēn temə mi ba man mara. Gea tənawa kaa man kua.

<sup>11</sup> Na ñ tura n ka wunen durom bakam ka wunen bərakiniru kpuro wa te a man sōsi, nē wi na sāa wunen bō. Domi na Yuudeni yeni təburawa ka nēn deka tona. Adama tē nēn təmbu ka nēn sabenu kua wuunu yiru. <sup>12</sup> Na nun kanamə a man wəro saa nēn məə Esaun nōmun di. Domi na bērum mē u ku raa sun wərima u go ka nēn kurəbu ka bibu sannu. <sup>13</sup> Wuna a maa gerua kaa man durom kua kpa a nēn bibun bweseru dabiasia nge nim wōkun yanim mē goo kun kpē u gari.

<sup>14</sup> Yam miya Yakəbu u səbia u kpuna. Ma u win yaa sabenun sukum sua u ka win məə Esau kē. <sup>15</sup> Sabe niya boo ninu goobu (200) ka boo kinenu yendu ka yāa ninu goobu ka yāa kinenu yendu <sup>16</sup> ka naa mērobu weeru ka naa kinenu wəkuru ka keteku mērobu yendu ka keteku dwanu wəkuru, ka mam yooyoo mērobu tēna ka sin bii ni nu bom nərūmā. <sup>17</sup> U ye kpuro sua u win yobu nōmu bēria gōō ka gōō nēnēnka. Ma u bu sōwa u nəe, i n gbia nēn wuswaa kpa i de gōō si, su n swīne dandankuru.

<sup>18</sup> Ma u gbiikoo sōwa u nəe, Esau nēn məə ù n ka nun yinna, ù n nun bikia weren min diya a wee, mana a dō, weren sabena a gbiisie, <sup>19</sup> a nūn wisio a nəe, win bōo Yakəbugina. Nu sāawa kēe te na wi, nēn tənwero mərissama. Nēn tii na wee biruə.

<sup>20</sup> Gari teeya u yiruse sōwa ka itase. Mēya u be kpuro sōwa be ba sabe ni kpare gesi. <sup>21</sup> Ma Yakəbu u maa nəe, i geruo i nəe, wee, nē win bōo na wee bēen biruə.

Domi u bwisika win tii sōo u nəe, Esau ù n kēe te na gbiisie wa, win mēru koo sure. Yen biru nē ka wi sa ko waana nōni ka nōni. Sərakudo u koo man dam koosia ka nuku dobu. <sup>22</sup> Kēe te, ta gbia ma u yōra u kpuna mi, wōku te.

### *Durə goo u ka Yakəbu gabirina Penieli*

<sup>23</sup> Yakəbu u seewa wōku te, u win kurəbu yiru ka win yoo tən kurəbu yiru ka win bibu wəkura tia sua u da u ka bu Yabəkun daaru təbura. <sup>24</sup> Ye u bu təburasia u kpa, ma u wura u maa ye u mə kpuro təburasia. <sup>25</sup> Yakəbu u tia wi turo. Yera durə goo u na u ka nūn gabirina sere yam ka sāra. <sup>26</sup> Ye durə wi, u wa ma u ñ kpē u Yakəbu sura, ma u win gāa kpōō so, ga sōsiara ye ba wəri mē. <sup>27</sup> Yen biru durə wi, u nəe, a de n doona, domi yam sārera wee.

Yakəbu u nūn wisa u nəe, na ñ nun derimə a doona ma n kun mə a man domaru kua.

<sup>28</sup> Yera durə wi, u bikia u nəe, aməna wunen yīsiru.

U wisa u nəe, Yakəbu.

<sup>29</sup> Durə wi, u maa nəe, ba ñ maa nun sokumə Yakəbu. Isireliwa ba koo nun soku yèn sō a ka Gusunə gabirina ka maa tōnu, ma a kamia.

<sup>30</sup> Yera Yakəbu u nəe, a gem mə, a man wunen yīsiru sōwə.

U nūn wisa u nəe, mban sōna a nēn yīsiru bikiamə.

Ma u nūn domaru kua. <sup>31</sup> Yakəbu u yam mi yīsiru kā Penieli. Yīsi ten tubusiana, Gusunə wuswaa. U nəe, na Gusunə wa nōni ka nōni, nēn hunde maa faaba waara.

<sup>32</sup> Ye u Penieli təbura, ma sōo u n yarimə. Saa dōma ten diya u killimə ka gāa te. <sup>33</sup> Yen sōna sere ka gisə Isireliba ba ku ra yaan sīru tem te ta ka gāaru sōrine, yèn sō sīru miya Gusunə u Yakəbu so u ka kua gāarugii.

### *Yakəbu u ka Esau yinna*

## 33

<sup>1</sup> Yeniban biru Yakəbu u nōni seeya u wa wee, Esau u wee ka win tabu kowobu tōnu nəe te. Yera Yakəbu u win bibu bōnu kua u Lea nūn wigibu wē. Ma u maa Raseli wigii wē. Ma u maa win yoo tən kurəbu yiru begibu wē. <sup>2</sup> Ma u win yoo tən kurə be gbiisia ka ben bibu, ma u dera Lea ka win bibu ba bu swī, yen biru Raseli ka win bii Yosefu ba swī. <sup>3</sup> Ma Yakəbu u besira u bu



gbiiya u da u yiira nɔn nɔɔba yiru win mɔɔn wuswaaɔ. <sup>4</sup> Yera Esaun tii u maa duka na u Yakɔbu gaba w̄iira ba bɔkasina ba s̄suna. Ma be yiru kpuro ba sw̄i. <sup>5</sup> Ye Esau u nɔni seeya u Yakɔbun kurɔ be ka bii be wa, yera u nɛɛ, berà beni.

Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, bii be Gusunɔ u man kã win durom saabu, bera mi.

<sup>6</sup> Yera yoo be, ba na Esaun wuswaaɔ ba yiira. <sup>7</sup> Ma Lea ka wigibu ba na ba yiira. Yen biru Raseli ka Yosefu ba maa na ba yiira. <sup>8</sup> Ma Esau u maa Yakɔbu bikia u nɛɛ, mban s̄na a tɔn be ka sabe ni gbiisiamã nen mi.

Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, na nun ye kpuro m̄risiawa kpa a ka man nɔnu geu m̄ɛrin s̄.

<sup>9</sup> Ma Esau u nɛɛ, nen wɔnɔ, sabe ni na mɔ nen tii nu man tura, a wuneginu nenuɔ.

<sup>10</sup> Yera Yakɔbu u nɛɛ, aawo, à n ka man nɔnu geu m̄ɛra, a nen k̄ɛ te mɔɔ. Domi ye a man dam koosia ka nuku dobu na wunen wuswaa waasinawa nge Gusunɔgia. <sup>11</sup> N n mɛn na, a nen k̄ɛ te mɔɔ. Domi Gusunɔ u man durom kua u man w̄e kpuro yèn bukata na mɔ.

Ma u Esau suuru kana gem gem u sere k̄ɛ te mwa. <sup>12</sup> Ma u nɛɛ, a seewo su doona kpa na n nun swaa gbiiye.

<sup>13</sup> Yakɔbu u nùn wisa u nɛɛ, nen tɔnwero, a ȳe ma na bibu mɔ be ba kun gina dam mɔ, ka ȳa binu ka ketɛ binu ni nu bom n̄rumɔ. Yen s̄, sà n dera ba s̄ia too baa s̄ɔ teeru, sabe ni kpuro nu koo gbisuku. <sup>14</sup> Yen s̄, a n gbia, kpa nɛ ka bii be ka sabe ni, sa n wunen yira sw̄i kpure kpure sere su ka tunuma Seiriɔ mi a w̄a.

<sup>15</sup> Ma Esau u nùn s̄ɔwa u nɛɛ, to, kon nun nen tɔmbu gabu deria.

Yakɔbu u nɛɛ, aawo, tɔnwero, n de gesi durom wa wunen min di.

<sup>16</sup> Yen d̄ma tera Esau u ḡsira u doona Seiriɔ. <sup>17</sup> Adama Yakɔbu u da Sukɔtuɔ. Ye u tura mi, u diru bana ma u win sabenu kunu kua. Yen s̄na ba yam mi soka Sukɔtu. Yen tubusiana, kunu.

### *Yakɔbu u win sansani gira Sikɛmun b̄kuɔ*

<sup>18</sup> Yen biru u seewa min di u tura ka alafia Kananin temɔ min di u raa da Padanaramuɔ. Ma u win kunu gira wuu ge ba m̄ Sikɛmun b̄kuɔ. <sup>19</sup> Tem mi u nu gira mi, ma u mu dwa ka sii geesun gobi wunɔbu (100) Ham̄rin bibun mi. Ben turon ȳsira Sikɛmu. <sup>20</sup> Yera

u ȳaku yeru kua mi, u tu ȳsiru kã u nɛɛ, Gusunɔwa u s̄a Isirelin Yinni.

### *Sikɛmu u Dina gaba*

## 34

<sup>1</sup> Sanam m̄ɛ ba w̄a Sikɛmu mi, yera Dina, Lean bii tɔn kurɔ, wi u Yakɔbu marua, u da win wɔndia kpaasibun mi, be ba s̄a tem migibu. <sup>2</sup> Ma Sikɛmu wi u s̄a Ham̄ri, tem min sunɔn bii u Dina wa. Ma u nùn gaba u s̄ere u ka kpuna. N deema Ham̄ri wi, u s̄awa Hefi. <sup>3</sup> Sikɛmu wi, u Dina k̄ia gem gem sere u ka nùn gari kua u wa u ka win ḡru s̄iye win mi. <sup>4</sup> Yen biruwa u win tundo s̄ɔwa u nɛɛ, a man wɔndia wini kasuo n sua kurɔ.

<sup>5</sup> Saa ye s̄ɔra Yakɔbu u maa nua ma ba ka win bii Dina kpuna ka dam. Yera u mari u n̄ ḡanu gerua sere ye win biba w̄ma kpara gberun di.

<sup>6-7</sup> Ye ba gari yi nua, ma be kpuro ba m̄ru besira ye Sikɛmu u ka Isirelin bweserun ȳsiru sankã u ka ben sesu Dina kpuna. Domi n n̄ weenɛ bu yen bweseru ko ben suunu s̄ɔ.

Yen biru Ham̄ri, Sikɛmun tundo wi, u seewa u da Yakɔbun mi, u ka nùn gari yi ko. <sup>8</sup> Sanam m̄ɛ u tunuma u nɛɛ, nen bii Sikɛmu u wunen bii wɔndia wi ba m̄ Dinan ḡɔ gbimɔ k̄run s̄. Yen s̄, a suuru koowo a nùn wɔndia wi k̄ɛyɔ u sua kurɔ. <sup>9</sup> Domi besen bibu b̄a n suana sa ko ko tia besɛ ka besɛ. Yen s̄, i sun besen wɔndiaba w̄ɛma kpa su maa besegibu besɛ w̄. <sup>10</sup> Yen biru i ko n w̄a besen tem m̄ɛ s̄ɔ, i n m̄ ye i k̄i, i n tenkuru m̄ kpa i dukia wa.

<sup>11</sup> Yera Sikɛmun tii u maa Yakɔbu ka win bii be ba tie s̄ɔwa u nɛɛ, kon ko kpuro ye i man s̄ɔwa kpa i ka man nɔnu geu m̄ɛri. <sup>12</sup> Yen s̄, i man dokiri gobi bekɛ bureo ka k̄ɛ dabinu nge m̄n n̄ɔ i k̄i. Kon ye kpuro w̄ɛ i n ko gesi man bii wi k̄ɛ n sua kurɔ.

<sup>13</sup> Adama yèn s̄ Sikɛmu u Dina sankã, yen s̄na Yakɔbun bii be, ba wi ka win tundo Ham̄ri wisa ka bwisi ba nɛɛ, <sup>14</sup> n n̄ koorɔ su besen sesu bango sari w̄ɛ, domi besen mi, seku bakara. <sup>15</sup> Ye sa bikiamɔ t̄na, yera besen tɔn durɔ baawure u bango ko nge besɛ. <sup>16</sup> Saa yera sa ko besen wɔndiaba besɛ k̄ɛ kurɔbu kpa i maa sun besegibu w̄ɛ kurɔbu kpa sa n w̄a sannu su ko bwese teeru.

17 Adama ì n yina i bango ye ko, sa ko beŋen wəndia mwawa kpa su doona minin di.

18 Gari yi, yi ka Sikemu ka win tundo naawa. 19 N ñ maa te Sikemu ka yi mem nɔɔwa domi u Yakəbu bii wəndia wi kī too. N deema wiya u beere bo win baaban yenua.

20 Ma wi ka win tundo Haməri ba da wuun gbāra kənnəwə mi bukurobu ba ra siri, ba bu sɔɔwa ba nee, 21 tən beni ba ka sun do. Yen sɔ, su de ba n wāa beŋen tem me sɔ ba n tenkuru mɔ. Domi tem me, mu kpā. Kpa su ben wəndiaba sua kurəbu, kpa be, bu maa beŋegibu sua kurəbu 22 kpa su ko bwese teeru. Yu ka koorə me, sere beŋen tən durə baawure u bango ko nge me ben tii ba sāa. 23 Yà n koorə me, berà ba ben sabe ni mɔ ka ben dukia. I de su ko me kpa bu wa bu sina ka beŋe sannu.

24 Be ba wāa gbāra kənnəwə kpuro ba Haməri ka win biin gari yi nɔɔmɔ, ma tən durəbu be ba yi nua ba da ba bango ye kua.

25 Ye tən be, ba bango ye kua ba wāa wahala sɔɔ gina, ba tamaa goo kun bu wərimɔ, yen sɔɔ itasera Yakəbu bibu Siməɔ ka Lefi, Dinan sesubu, ba ben takobiba sua ba wuu ge wəri ba gen tən durəbu kpuro go. 26 Meya ba maa Haməri ka win bii Sikemu go. Ma ba ben sesu Dina yara Sikemun yenun di.

27 Ma Yakəbu bii be ba tie ba da ba wuu ge wəri ba gen yānu gurama yèn sɔ ba ben sesu sankə. 28 Ba ben yānu ka keteba gura ka ben ketekunu ka yaa sabe ni nu wāa ben gberu kpaanəɔ 29 ka ben arumani kpuro ka ben bibu ka ben kurəbu. Ye tən be, ba mɔ gesi yenusə kpuro ba gurawa.

30 Yera Yakəbu u win bibu Lefi ka Siməɔ sɔɔwa u nee, wahala baka i ka man kasu mi. I dera nən bwēra kun kpī. Domi Kananiba ka Feresiba ba koo man tusi. Yen biru bā n da nɔɔ tia kua ba man wərima ba koo sun kpeerasiawa mam mam, domi nən tamba kun dabi.

31 Ma ba Yakəbu wisa ba nee, sa ko dewa ba n beŋen sesu garisi kurə tanɔ?

### *Gusunə u Yakəbu domaru kua Beteliə*

## 35

1 Yeniban biru Gusunə u Yakəbu sɔɔwa u nee, a seewo a da Beteliə kpa a n wāa mi, kpa a man yāku yeru kua mi na raa nun kure sanam me a wunen mɔɔ duka suurimɔ.

2 Yakəbu u win tambu sɔɔwa u nee, būu ni i raa mɔ, i nu wunə beŋen suunu sɔɔn di, kpa i tii deerasia i beŋen yānu tea. 3 Domi sa ko se su da Beteliə. Miya kon Gusunə yāku yeru kua domi wiya u man somi sanam me na wāa wahala sɔɔ. Meya u maa ka man wāa nən sanum kpuro sɔɔ.

4 Ma be kpuro ba ben būu kpere ni ba wa saa tən tukobun min di gura ba Yakəbu wē ka maa ben swaa tonkunu. Ma u ye kpuro sua u sikua dāa bakaru garun nuurə Sikemu mi. 5 Yen biru ba seewa ba doona min di. Ma Gusunə u dera tən be ba ka bu sikerene mi, ba berum soora. Yen sōna ba ñ bu swaa naamwē.

6 Yakəbu u tunuma, wi ka win tən be, Lusio ye ba maa sokumə Beteli, Kananin temɔ. 7 Yera u Yinni Gusunə yāku yee te bania ma u tu yīsiru kā Gusunə u wāa Beteliə. Domi miya u nūn kure sanam me u win mɔɔ duka suurimɔ.

8 Yam miya Debora wi u Rebeka nɔɔri birun di u gu. Ma ba nūn sikua Betelin guurun nuurə dāa bakaru garun korə. Yen sōna ba dāa te soka gɔɔ wurin dāru.

9 Yen biru Gusunə u kram Yakəbu kure Beteliə ma u nūn domaru kua, sanam me u wurama Padanaramun di. 10 U nee, wunen yīsira Yakəbu, adama ba ñ koo maa ka nun tu soku. Isireliwa ba ko n da nun soku.

11 U maa nee, ne Gusunə na sāawa Dam kpurogii. A maruro kpa wunen bibu bu kəwara kpa bwese dabinu ka sinambu bu marura wunen min di. 12 Wunə ka wunen bibun bwesera i ko n tem me mɔ me na Aburahamu ka Isaki wē.

13 Ye Gusunə u gari yi gerua u kpa, u doona wəllə u Yakəbu deri. 14 Ma Yakəbu u kperu sua u gira ba n ka yaaye ma miya Yinni Gusunə u ka nūn gari kua. Ma u tu tam ka gum wisi kpa ta n ka sāa Gusunəguru.

15 Yera u yam mi soka Beteli, domi miya Gusunə u ka nūn gari kua.

### *Raselin gɔɔ*

16 Yen biru Yakəbu ka win tambu ba seewa Betelin di ba dɔɔ Efarataə. Ye ba Efarata turuku kua, yera Raseli u yiira u mara swaa ye sɔɔ. Kurə wi, u wahala kua win maru bi sɔɔ. 17 Sanam me u wahala mɔ, yera marusio u nūn sɔɔwa u nee, a ku nanda, bii tən durəwa a maa wa.

18 Ye u mara u kpa u gɔɔ dɔɔ, yera u win bii wi yĩsiru kã Beni Oni. Yen tubusiana, bii wi na mara ka wahala. Adama win tundo u nùn soka Benyamεε. Yen tubusiana maa, nen nɔm geun bii\*.

19 Ma Raseli u kpuna u gu. Ba nùn sika Efaratan swaaɔ ye ba maa sokumɔ Betelehemu. 20 Yera Yakɔbu u kperu garu sua u gira Raselin siki ten mi, ba n ka nùn yaaye. Kpee te, ta wãa mi sere ka gisɔn gisɔ.

21 Min diya u seewa u da u win kuu bekurugiru gira Migidali Edεε. 22 Sanam mε ba wãa Migidali Edεε mi, yera ben turo Rubeni u da u ka win tondon kurɔ Biliha kpuna. Ma tundo wi, u ye nua.

Yakɔbun bii tɔn durɔbu ba sãawa wɔkura yiru. 23 Bibu wɔkura yiru ye sɔɔ, Leagiba Rubeni wi, wi u sãa Yakɔbun bii gbiikoo, ka Simeɔ ka Lefi ka Yuda ka Isakari ka Sabuloni. 24 Be ba maa sãa Raseligibu, bera Yosefu ka Benyamεε. 25 Be ba sãa Biliha, Raselin yoon bibu, bera Danu ka Nεfitali. 26 Silipa wi u sãa Lean yoo, wigiba maa Gadi ka Aseε. Bii be ba Yakɔbu marua Padanaramuɔ bera mi.

27 Yen biru Yakɔbu u tura win tundo Isakin mi, Mandeɔ, Kiriati Ariban bɔkuɔ ye ba maa mɔ Heboroni. Miya Aburhamu ka Isaki ba sɔru di. 28-29 Isaki u tɔkɔ kua gem gem u kuawa wɔɔ wunɔbu ka wεnε (180), ma u kpuna u gu u da u win baababa deema. Win bibu Esau ka Yakɔbu ba na ba nùn sika.

### *Esau u sina Edɔmun temɔ*

## 36

1 Esau wi ba maa sokumɔ Edɔmu win bibun bweseru wee. 2 U kurɔbu sua Kananiban bweseru sɔɔ. Kurɔ ben yĩsa wee, Ada, Eloni Hεtin bii, ka Oholibama, Anan bii, Sibeoni Hefin debubu, 3 ka Basimati, Isimεelin bii, Nεbayɔtun sesu. 4 Ada u Esau Elifasi marua. Ma Basimati u Reweli mara. 5 Ma Oholibama u Yeusi mara ka Yalamu ka Kore. Bii be Esau u mara Kananin temɔ, bera mi.

6 Ma u win kurɔbu sua ka bii be kpuro ka win tɔn be u mɔ kpuro, ka win yaa sabenu ka win dukia ye u wa Kananin tem mi kpuro, ma u seewa u da tem gam u ka win wɔnɔ Yakɔbu tonda. 7 Domi ben yaa sabenu dabi sere ayera kun bu turi bu ka

nu kpara. Yen sɔ, ba n kpε ba n wãa yam tem. 8 Ma Esau u da u wãa Seirin guunun bera gia. Esau wiya ba ra maa soku Edɔmu.

### *Esaun bibun bweseru*

9 Bii be u mara, bera ba kua Edɔmuba. Ma ba sina Seirin guunu gia. Ben bweseru wee. 10-13 Elifasi, Adan bii u seewa u Temani mara ka Omaa ka Sefo ka Gatamu ka Kenasi.

Ma win kurɔ wi ba mɔ Tinna u nùn Amaleki marua.

Reweli, Basimatin bii u maa seewa u Nahati ka Seraki ka Sama ka Misa mara. Bera ba kua Rewelin bweseru.

14 Be ba maa sãa Oholibaman bibu, bera Yeusi ka Yalamu ka Kore.

15 Be ba sãa Esaun bibun bweserun tore, bera mini. Esaun bii gbiikoo Elifasi wiya u sãa bwese ninin sikado, Temanigibu ka Omaagibu ka Sefogibu ka Kenasigibu 16 ka Koreba ka Gatamugibu ka Amalekiba. Bera ba sãa Adan bibu.

17 Reweliwa u maa sãa benin sikado, Nahatigibu ka Serakiba ka Samagibu ka Misagibu. Be kpurowa ba sãa Basimatin bibun bweseru.

18 Be ba maa sãa Oholibaman bibun bweserun nuuru, bera Yeusi ka Yalamu ka Kore.

19 Saa Esaun min diya bwese ni kpuro nu marura.

20 Seiri Horin bweserun diya tɔn beni ba yara. Ma ba kua win bwese ten kerin nuuru. Beya Lotani ka Sobali ka Sibeoni ka Ana 21 ka Disoni ka Eseε ka Disani. Bera ba kua Horiban sikadoba be ba wãa Edɔmun temɔ saa yellun di. 22 Ye Lotani u seewa ma u Hori mara ka Hemaμu. N deema Lotani wi, u sesu goo mɔ wi ba mɔ Tinna.

23 Ma Sobali u maa seewa u Alifani mara ka Manahati ka Ebali ka Sefo ka Onamu.

24 Ma Sibeoni u maa bibu yiru mara, Aya ka Ana. Ana wiya u bwii wa yìn min di nim sum mu yarimɔ saa ye u win tondon ketekunu kparamɔ gbaburɔ. 25 Wiya u Disoni ka win sesu Oholibama mara. 26 Be ba maa sãa Disonigibu, bera Hemudani ka Esibani ka Yitirani ka Kerani. 27 Be ba maa sãa Eseεgibu, bera Bilani ka Safani ka Akani.

28 Ma Disani u maa Usi ka Arani mara.

29-30 Beniwa ba kua Horiban bwese kerin wirugibu Edɔmun temɔ, Lotani ka Sobali ka Sibeoni ka Ana ka Disoni ka Eseε ka Disani.

\* 35:18 nen nɔm geun bii - Heberuban mi, ba nɔm geu garisiwa gãa geenu n kere nɔm dwaa.

<sup>31</sup> Sinam be ba bandu di di Edəmuə Isireliba bu sere maa bandu swīi ben temə, be wee. <sup>32</sup> Bela, Beorin bii, win wuun yīsira Dinaba. <sup>33</sup> Ye Bela u gu ma Yobabu, Serakin bii, Botisiragii u gəna kəsire kua. <sup>34</sup> Ye Yobabu u gu ma Husamu Temanigii u gəna kəsire kua. <sup>35</sup> Ye Husamu u gu ma Hadadi, Bedadin bii u gəna kəsire kua. Wiya u Madianiba go Məabun baru kpaanə. Win wuuwa Afiti. <sup>36</sup> Ye Hadadi u gu ma Samula Masirekagii u gəna kəsire kua. <sup>37</sup> Ye Samula u gu ma Səəlu u gəna kəsire kua. Səəlu wi, u sāawa Rehobətgii. Wuu ge, ga wāawa daa te ba mə Efaratin goorə. <sup>38</sup> Ye Səəlu u gu ma Baali Hanani, Akaborin bii, u gəna kəsire kua. <sup>39</sup> Ye Baali Hanani u gu ma Hadari Paugii u gəna kəsire kua. Win kurən yīsira Məhetabeli, Matiredin bii, Məsaabun debubu.

<sup>40</sup> Be ba maa sāa Esaun bweserun sikadoba ba ka wāa Edəmuə, be wee, Tinna ka Alifa ka Yeteti <sup>41</sup> ka Oholibama ka Ela ka Pinəni <sup>42</sup> ka Kenasi ka Temani ka Mibisaa <sup>43</sup> ka Madiəli ka Iramu. Tem mi ben baawure u sina, win yīsira ba ra ka mu soku.

Be kpuro ba marurawa saa Esaun min di.

## YOSEFU

### *Yosefu ka win maabu*

## 37

<sup>1</sup> Yakəbu u sina Kananin temə mi win tundo u raa sina. <sup>2</sup> Win bibun gari wee. Ye Yosefu u kua wəə wəkura nəəbu ka yiru, u yaa sabenu kparamə ka win maabu. U ra n wāawa ka win tundo turosibu, Biliha ka Silipan bibu sannu. Yera u ra ben tundo dəmeyə daa kōsa ye win maa be, ba mə.

<sup>3</sup> N deema Yakəbu wi ba maa mə Isireli u Yosefu kī n win bii be ba tie kpuro kere, yən sə təkəru səra u nən mara. Ma u nən tako \* nəni bwese bwesekagia kua. <sup>4</sup> Ye win maaba wa ben tundo u nən kī n be kpuro kere, yera ba nən tusiru seewa. Ba ku ra kpī bu ka nən kīru gari sə.

<sup>5-7</sup> Səə teeru Yosefu u dosa. Yera u win maabu dosu ge saaria. U bu səəwa u nən, i swaa dakio n bəe nən dosu sə. Doo bəka sa bəkumə gberə, yera nən doo bəkuru ta seewa ta yəra, ma bəeginu na nu tu sikerena nu tu kpunammə.

Ye ba win gari nua yera ba nən tusiru sosi <sup>8</sup> ba nən, wuna a tamaa kaa ko bəsen sunə kpa a n sun kpare?

Ma ba kparam nən tusa ba sosi win dosu ka win garin sə.

<sup>9</sup> Yen biru u kparam dosu gagu kua u gu win maabu saaria u nən, wee na kparam dosa na wa səə ka suru ka kperi wəkura tia man kpunammə.

<sup>10</sup> U maa gu win tundo səəwa. Ma win tundo u nən gerusi u nən, mba wunen dosu genin tubusianu. Nə ka wunen mero ka wunen maabu sa ko na su nun kpunawa?

<sup>11</sup> Win maaba ka nən nisinu neni, adama win tundo u ye kpuro lasabu mə win gəruə.

### *Ba Yosefu dwa ba ka doona Egibitia*

<sup>12</sup> Səə teeru Yosefun maaba ka ben tondon sabenu kəsəru da Sikəmuə. <sup>13</sup> Ma Isireli u Yosefu səəwa u nən, n n Sikəmu gia wunen maaba kəsəru da? A na n nun gəri ben mi.

Yosefu u nən, too.

<sup>14</sup> Ma Isireli u nən, a doo a mēeri bə n bwāa do kpa a wa sabenu nən maa alafia mə, kpa a wūrama a man sə.

Nge mēya u ka Yosefu gəra Sikəmuə saa Heboronin di. <sup>15</sup> Sanam mē u sirene gbabu te səə, yera durə goo u ka nən yinna u nən bikia u nən, mba a kasu.

<sup>16</sup> Yosefu u nən, nən maaba na kasu. A gem mə a man səəwə mi ba ben sabenu kparamə.

<sup>17</sup> Durə wi, u nən, ba doona minin di. Domi na nua ba nən, bu doona Dotani gia.

Ma Yosefu u win maabu naa gira u bu deema Dotaniə. <sup>18</sup> Ye ba nən wa sarun di, u sere turi ben mi, ba wesiana kə bu ka nən go. <sup>19</sup> Ba səəna ba nən, bəsen dosusugii wee u sisi. <sup>20</sup> I de su nən go tē su kpēe dəkə kpiri ninin teeru səə, kpa su nən, yaa kōsa gaa ya nən tema, kpa su wa mē win dosu si, su koo ka koorə.

<sup>21</sup> Ye Rubeni u nua mē, u kasu u nən faaba ko. Ma u nən, i ku de su nən go. <sup>22</sup> I nən kpēeyə dəkə kpiri teni səə gbaburu mi. Adama i ku nən nəma doke.

N deema Rubeni u bwisikumə u nən wəra ben nəman di kpa u nən gəsia ben tondon mi.

<sup>23</sup> Saa ye Yosefu u tunuma ben mi, ba nən win tako nən bwese bwesekagia ye potari.

<sup>24</sup> Ma ba nən sua ba kpēe dəkə kpiri te səə, te

\* **37:3** tako - Yabe te ba ka yā mini ta sāawa te sina bokon bibu ba ra doke.



ta ñ nim mǎ. <sup>25</sup> Yen biru ba sina ba dimǎ. Ye ba ñoni seeya ba tenku wuuru garu wa be ba sǎa Isimǎeliba ba swīine ba wee Galadin di ba ben yooyoosu turare ka gum sawaram ka tim mǎ ba ra soku miru sǎbi ba ka dǎo Egibiti gia. <sup>26</sup> Ma Yuda u win maabu ka wǎnǎbu sǎowa u nǎe, arufaani yerà sa ko wa sà n bǎsen wǎnǎ go sa tii marisi. <sup>27</sup> I na su da su ñun Isimǎeliba dǎre, su ku ñun ñǎma doke. U sǎawa bǎsen yem domi bǎsen wǎnǎwa.

Ma ba win gari wura. <sup>28</sup> Ye Isimǎeli be, be ba sǎa Madianin temgibu, ba sarǎ, yera Yosefun maaba ñun gawa ba yara dǎko kpiri ten min di ba ñun Isimǎeli be dǎre ka sii geesun gobi yendu, ma ba ka ñun doona Egibitiǎ.

<sup>29</sup> Ma Rubeni u wurama dǎko kpiri ten mi, u deema wee, Yosefu kun maa wǎa mi. Yera u win tiin yaberu ñenua u karana nuku sankiranun sǎ. <sup>30</sup> Ma u gǎsira u wigibu deema u nǎe, bii wi kun maa wǎa mi ni! Ñen wǎaru! Mana kon du!

<sup>31</sup> Sanam mǎya ba boo kinǎru go ma ba Yosefun yaberu sua ba ka tu boo gen yem tǎera. <sup>32</sup> Yera ba goo gǎra ben tundon mi ka tako ñoni bwese bwesekagia ye, u ñun sǎ u nǎe, u mǎerio ye ba wa. Win biin yabera mi? Nge n ñ te.

<sup>33</sup> Ye u tura mi, Yakǎbu u yabe te tuba. Ma u nǎe, ñen biin yabera mi. Gbeeku yaa ya ñun kasuka ya tema.

<sup>34</sup> Yera u win tiin yaberu ñenua u karana ma u saaki sua u deewa nuku sankiranun sǎ. U win biin gǎo wooru sina sǎo dabi dabinu. <sup>35</sup> Win bii tǎn durǎbu ka tǎn kurǎbu kpuro ba na bu ka ñun nukuru yemiasia, adama u yina u ben goon gari nǎ. U nǎe, u koo win biin gǎo swīwa sere u ka ñun naamwe gǎriǎ. Ma u gǎo wi swī n ka tǎ.

<sup>36</sup> Saa ye sǎo, Madiani be, ba tura Egibitiǎ, ma ba Yosefu Potifaa dore wi u sǎa Egibiti sunǎn sina kpaa kǎsobun wirugii.

### *Yuda ka Tamaa*

## 38

<sup>1</sup> Yen biru Yuda u win maabu ka wǎnǎbu deri u da Hiran mi, Adulamuǎ. <sup>2</sup> Miya u Kananin wǎndia bii goo wa win tundo ba mǎo Sua. Ma u ñun sua kurǎ, ba mǎenna. <sup>3</sup> Kurǎ wi, u gura sua u bii tǎn durǎ mara, ma ba bii wi yīsiru kǎ Eru. <sup>4</sup> U maa wure u gura

sua u bii tǎn durǎ mara, ma ba ñun yīsiru kǎ Onani. <sup>5</sup> Ye u Onani sarasia, u kparam wure u gura sua u bii tǎn durǎ mara, ma ba ñun yīsiru kǎ Sela. Saa ye sǎo kurǎ wi, u Sela mara, Yuda u ñ wǎa mi. U da u wǎawa Kisibuǎ.

<sup>6</sup> Eri, Yudan bii gbiikoo wi, u kpǎa ma win tundo u ñun kurǎ kasua. Kurǎ win yīsira Tamaa. <sup>7</sup> Ye Yinni Gusunǎ u wa ma Eri u sǎa tǎn kǎso, ma u dera u gu. <sup>8</sup> Saa ye sǎo Yuda u Onani sǎowa u nǎe, a wunen mǎon kurǎ suo a yenu doke kpa a ñun bweseru kasua nge mǎ wooda ya gerumǎ.

<sup>9</sup> Onani u wa ma kurǎ wi, ù n mara, bii be, ba ñ ko n sǎa wigibu. Yera ù n ka ñun mǎnnamǎ u ku ra wure u tii wa kurǎ wi sǎo, u ku ka win mǎo bibu maruan sǎ. <sup>10</sup> Ye Onani u mǎ mi, ya ñ Yinni Gusunǎ dore. Yen sǎna u maa dera u gu. <sup>11</sup> Yera Yuda u Tamaa sǎowa u nǎe, a doo a gǎminiru di sere ñen bii Sela ù n kpǎa.

Domi u tii sǎowa u nǎe, Sela ù n kurǎ wi sua, u koo ra maa gbi nge win maabu.

Ma Tamaa u doona u da u wǎa win tundon yenuǎ.

<sup>12</sup> Sanam dǎo sanam wee, Yudan kurǎ Suan bii u gu. Ye Yuda u yen gǎminiru di u kpa, win bwǎra wurama, yera ba da Tinnǎo wi ka win bǎrǎ Hira Adulamugii wi. Miya ba Yudan yǎanun sansu bǎarimǎ. <sup>13</sup> Yera goo u da u Tamaa sǎowa u nǎe, wee wunen dwaa tundo u dǎo Tinnǎo u ka win yǎanun sansu bǎari. <sup>14</sup> Ye u nua mǎ, yera u win gǎmini yǎnu pota, ma u tii sǎnditia wukiri nge kurǎ tǎnǎ, u da u sina wuu ge ba mǎ Enaimun kǎnnǎwǎ Tinnan swaaǎ. Domi u wa Sela u kpǎa, ba ñ maa ñun wi wǎ durǎ.

<sup>15</sup> Ye Yuda u sarǎ u ñun wa u sǎ mi, ma u ñun garisi kurǎ tǎnǎ yèn sǎ u win wuswaa sǎnditia wukiri. <sup>16</sup> Ma u susi win bǎkuǎ u ka ñun gari kua u nǎe, su da wunen yenuǎ n ka nun kpuna.

Domi u ñ yǎ win biigii kurǎwa. Ma kurǎ wi, u ñun wisa u nǎe, mba kaa man kǎ à n ka man kpuna.

<sup>17</sup> Ma Yuda u nǎe, kon de bu ka nun boo kpǎmu naawa.

Kurǎ wi, u nǎe, ñ n mǎn na, a man gǎanu tǎruba yiiyo sere à n boo ge mǎrisiama.

<sup>18-19</sup> Yuda u ñun wisa u nǎe, mba a kǎ n nun tǎruba yiiya.

Ma u nɛɛ, a man wunɛn taabu ge ga wunɛn yĩreru mɔ ka gen wɛɛ ka dɛka ye a nɛni wɛɛma.

Yera u ye kpuro kurɔ wi wɛ, ma u da u ka nùn kpuna. Yen biru kurɔ wi, u seewa u doona. U da u sɛnditia ye wuna ma u maa win gɔmini yāa ni doke. Amen biru u deema wee, u gura mɔ. <sup>20</sup> Yuda u win bɔrɔ Hira Adulamugii wi gɔra u ka boo ge kurɔ wi daawa, kpa u win yāa ni u tɔruba yii mi mwaama. Adama ye u tura mi, u n̄ kurɔ wi wa. <sup>21</sup> Yera u yam min tɔmbu bikia u nɛɛ, mana kurɔ tanɔ wi u raa wāa Enaimun kɔnnɔwɔ swaa sɔɔ mini.

Ma ba nùn wisa ba nɛɛ, kurɔ tanɔ goo sari mini.

<sup>22</sup> Yera u gɔsira Yudan mi, u nɛɛ, na n̄ kurɔ wi wa. Yam min tɔmbu ba maa nɛɛ, kurɔ tanɔ goo sari ben wuu mi.

<sup>23</sup> Yuda u nɛɛ, n̄ n mɛn na, u nɛnuɔ, ye u wa kɔ. Wee, na ka nun boo kpɛmu ge gɔra win mi, a n̄ maa nùn wa. Yen sɔ, su ku de bu sun yɛɛ.

<sup>24</sup> Suru itan biru ba na ba Yuda sɔɔwa ba nɛɛ, wunɛn biigii kurɔ Tamaa u kurɔ tanaru dimɔ sere u mam ten gura sua.

Ma Yuda u nɛɛ, bu nùn yaro wuun di bu dɔɔ mɛni.

<sup>25</sup> Sanam mɛ ba ka nùn yariɔ wuun di, yera u gɔra bu Yuda taabu ge ka gen wɛɛ yi ka dɛka ye sɔɔsi, kpa bu nùn sɔ ma wi u ye kpuro mɔ, yɛron gura u mɔ.

<sup>26</sup> Ye ba ka yāa ni tura, Yuda u nu gia ma u nɛɛ, kurɔ wi, u man gem kere, domi na yina n nùn nɛn bii Sela wɛ durɔ.

Yen biru Yuda kun maa ka nùn mɛnnare.

<sup>27</sup> Sanam mɛ kurɔ wi, u marubu tura yera ba wa ma sikabara ba wāa win nukurɔ. <sup>28</sup> Ye u yiire, yera bii ben turo u nɔma yarama, ma marusio u nɔmu ge sɔɔ wɛɛ wunɔmgii gbinisi u nɛɛ, winiwa koo gbi u yarima.

<sup>29</sup> Adama u nɔmu ge wesia, ma wi u kun daa nɔma yare mi, u gbia u yarima. Yera marusio u nɛɛ, anna a ka tii swaa kenia mɛ!

Yen sɔna ba nùn yĩsiru kã Perɛsi. Yen tubusiana, swaa kenia. <sup>30</sup> Yen biruwa wi ba wɛɛ wunɔmgii gbinisi mi, u yarima. Ma ba nùn yĩsiru kã Seraki.

*Yosefu u wāa Potifaaan mi*

## 39

<sup>1</sup> Isimɛliba ba ka Yosefu da Egibitia. Ma Potifaa Egibitigii u nùn dwa ben mi. Potifaa wi, u sāawa Egibiti sunɔn sina kpa kɔsobun wirugii. <sup>2</sup> Yinni Gusunɔ u wāa ka Yosefu, ma u nùn kua tɔn barukagii. U wāa win yinni Egibitigiin yɛnuɔ. <sup>3</sup> Yinni wi, u wa ma Yinni Gusunɔ u ka nùn wāa, ma u maa nùn swaa kusiamme yabu baayere sɔɔ ye u mɔ. <sup>4</sup> Yen sɔ, u ka nùn nɔnu geu mɛɛra u nùn kua win yɛnun sɔm kowobu kpuron wirugii, ma win ye u mɔ kpuro u nùn nɔmu sɛndia. <sup>5</sup> Saa mìn di u Yosefu kua win yɛnun sɔm kowobu kpuron wirugii ma u nùn ye u mɔ kpuro nɔmu sɛndia, Yinni Gusunɔ u win yɛnu ge domaru kua ka ye u mɔ kpuro yɛnuɔ ka gberɔ. <sup>6</sup> Potifaa wi, u ye u mɔ kpuro deri Yosefun nɔma sɔɔ. U n̄ maa yen gaan gari yɛ ma n kun mɔ win dĩa ni u koo doke nɔɔwɔ baasi.

### *Yosefu ka Potifaaan kurɔ*

N wee Yosefu durɔ burɔwa. Win wasi ka win wuswaa girima mɔ. <sup>7</sup> Yera sɔɔ teeru win yinnin kurɔ u nùn nɔni girari ma u nɛɛ, a de a ka man kpuna.

<sup>8</sup> Adama Yosefu u yina. U kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, n wee, nɛn yinni u n̄ yɛnun gāanun gari yɛ. Win ye u mɔ kpuro, nɛna u nɔmu sɛndia. <sup>9</sup> U n̄ man dam kere yɛnu ge sɔɔ, u n̄ maa man gāanu yinari ma n kun mɔ wunɛ tɔna yèn sɔ a sāa win kurɔ. Yera kon gāa ninin bweseru ko kpa n Gusunɔ torari?

<sup>10</sup> Baadommawa kurɔ wi, u ra n ka nùn gari yi mɔ. Ka mɛ, Yosefu u yina u ka nùn kpuna. U ku ra mam kã ba n wāa sannu.

<sup>11</sup> Sɔɔ teeru Yosefu u dua dirɔ u ka win sɔmburu ko. N deema yɛnu gen tɔnu goo sari turuku. <sup>12</sup> Yera kurɔ wi, u Yosefun bekuru nɛnuɔ u nɛɛ, a ka man kpunɔ.

Yosefu u nùn beku te deria u duka yara tɔɔwɔ. <sup>13</sup> Ye kurɔ wi, u wa ma u nùn beku te deria u duka yara tɔɔwɔ, <sup>14</sup> yera u win yɛnugibu soka u nɛɛ, i na i wa. Heberu wi nɛn durɔ ka na u sun kam mɛɛra. U kĩ u ka man kpuna adama na wura kua taa taa. <sup>15</sup> Ye u nua na wura kua mɛ, u man win bekuru deria u duka yara tɔɔwɔ.

<sup>16</sup> Ma kurɔ wi, u beku te yii yeru kua sere win yinni u ka wurama yɛnuɔ. <sup>17</sup> Sanam mɛ u wurama mi, kurɔ wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, yoo Heberu wi a ka sun naawa mi, u man

duwi u ka man sanku. <sup>18</sup> Ye na wura kua, yera u man win bekuru deria u duka yara tɔwɔ.

<sup>19</sup> Ye durɔ wi, u win kurɔn gari yi nua, yera u mɔru besira. <sup>20</sup> Ma u Yosefu sua u doke pirisəm dirɔ mi ba ra sunɔn pirisəmba doke.

### *Ba Yosefu pirisəm kpɛɛ*

Miya u wɔa. <sup>21</sup> Adama Yinni Gusunɔ u wɔa ka wi. U maa nɔn domaru kua u dera u kɔi geeru wa pirisəm kɔsobun wirugii mi. <sup>22</sup> Ma wirugii wi, u nɔn pirisəm be ba wɔa mi kpuro nɔmu sɔndia. Ye ba koo ko kpuro, wiya ra yen wooda wɛ. <sup>23</sup> Wirugii wi, u ku ra mɛeri ye Yosefu u mɔ domi Yinni Gusunɔ u wɔa ka wi. Ma u dera win ye u kua kpuro ya wɛra.

## 40

<sup>1</sup> Yeba kpuron biru Egibiti sunɔn sɔm kowobun wirugibu yiru ba nɔn torari. Turo u sɔa pɛɛ kowobun wirugii, turo maa wi u ra nɔn nɔra wɛ. <sup>2</sup> Ma u ka be yiru ye mɔru bara. <sup>3</sup> U bu doke pirisəm kɔsobun wirugii dirɔ mi ba Yosefu kɛnu. <sup>4</sup> Pirisəm kɔsobun wirugii wi, u bu Yosefu nɔmu sɔndia u n bu sɔmburu kuammɛ. Ma ba sɔo mɛeru kua pirisəm diru mi.

### *Yosefu u dosusu tubusia pirisəm dirɔ*

<sup>5</sup> Yera wɔkuru garu be yiru ye, ba dosa pirisəm diru mi. Ben baawure ka wiguu ka gen tubusianu nenem. <sup>6</sup> Ye Yosefu u na ben mi bururu u bu mɛera, yera u deema ben nuki sankire. <sup>7</sup> Ma u bu bikia u nɛɛ, amɔna bɛen wuswaa ka burisine mɛ gisɔ.

<sup>8</sup> Ba nɔn wisa ba nɛɛ, sa dosawa. Goo maa sari wi u koo sun dosu si tubusia.

Yosefu u bu sɔwɔa u nɛɛ, n n Gusunɔwa u ra n gɔanu kpuron tubusianu yɛ? N n men na, i man bɛen dosu si saario.

<sup>9-10</sup> Ma wi u ra Egibiti sunɔ tam nɔra wɛ, u win dosu Yosefu saaria u nɛɛ, nen dosu sɔo wee, na resɛm dɔru wa nen wuswaa ta kpia. Dɔa te, ta kɔasi ita mɔ. Ma ta wɛsu kua ta binu mara nu ye. <sup>11</sup> N deema na Egibiti sunɔn nɔra neni nen nɔmuɔ. Na resɛm ye wɔka na game nɔra ye sɔo. Ma na ye sua na nɔn wɛ.

<sup>12</sup> Ma Yosefu u nɔn sɔwɔa u nɛɛ, dosu gen tubusianu wee. Kɔasi ita ye, sɔo itawa mi.

<sup>13</sup> N tie sɔo ita sunɔ u ka nun yara pirisəm di

kpam u nun wesia wunɛn sɔmburu sɔo. Kaa kpam nɔn win nɔra wɛ nge mɛ a ra raa ko sanam mɛ a sɔa win sɔm kowo. <sup>14</sup> Adama a n man yaaye sanam mɛ a doo nɔru wɔri. Na nun kanamɔ, a man durom kuo a sunɔ nen gari sɔo kpa a man yara dii tenin di. <sup>15</sup> Domi ba man gbɛnawa saa Heberuban tem di, ba ka man na mini. Yen biru na n maa gɔanu kue ba ka man kpɛɛma pirisəm diru mi.

<sup>16</sup> Ye pɛɛ kowobun wirugii wi, u wa ma Yosefu u wionɔn dosu ge tubusia n dora, yera u nɛɛ, wee, nen dosu sɔo, nɛna maa birenu ita sɔwɔa nɔ sɔo ba ra pɛɛ doke. <sup>17</sup> Bire te ta wɔa wɔllɔ, kira bwese bwe-sekawa wɔa mi, ye ba yeesia pɛɛ doo sɔo. Ma gunɔsu kira ni dimɔ bire te sɔo, nen wiru wɔllɔ.

<sup>18</sup> Yosefu nɔn wisa u nɛɛ, gen tubusianu wee. Birenu ita ye, sɔo itawa mi. <sup>19</sup> N tie sɔo ita sunɔ u ka wunɛn wiru bura kpa bu nun sɔarusia dɔa wɔllɔ, gunɔsu su wunɛn yaa di.

<sup>20</sup> Ye n kua sɔo ita ye, Egibiti sunɔ u win marubun tɔo bakaru kua. Ma u sɔm kowobu yiru ye yara pirisəm di, u bu yɔrasia win sɔm kowo be ba tien wuswaaɔ.

<sup>21</sup> Ma wi u ra nɔn nɔra wɛ mi, u nɔn wesia win sɔmburu sɔo. <sup>22</sup> Adama ba pɛɛ kowobun wirugii wi sɔarusia nge mɛ Yosefu u raa bu tubusia. <sup>23</sup> Yen biru sunɔn nɔri wɛɔ wi, u Yosefu duari.

### *Egibiti sunɔ u dosa*

## 41

<sup>1</sup> Wɔo yirun biru Egibiti sunɔn tii u dosa. Wee u yɔ daru bɔwɔ. <sup>2</sup> Yera naa mero bure nɔba yiru yi yi bɔru yi yarima daarun di yi dimɔ daru bɔwɔ. <sup>3</sup> Ma nɛɛ nɔba yiru gɛɛ maa yarima daarun di yi yi woore yi n waabu wɔ, yi yɔra yionɔn bɔkuɔ daru bɔo mi. <sup>4</sup> Ma yi nɛɛ bure yi yi bɔru mwe. Ma u dom yanda.

<sup>5</sup> U kpam dweeya ma u dosa nɔn mɛeruse. Wee, doo gɔa teeru sɔo, u doo wii geenu nɔba yiru wa ni nu bɛm mɔ swɛɛ swɛɛ.

<sup>6</sup> Ma doo winu nɔba yiru ganu nu maa yara nionɔn temɔ, ni nu sakosu sɔa nu gbere sɔo ka woon sɔ. <sup>7</sup> Doo wii sako si, su doo wii geenu mwe mwe. Ma u dom yanda u deema u dosawa.

<sup>8</sup> Ye n kua bururu win bwɛra kun kpunɛ. U sɔrobu ka bwisigibu kpuro soka be ba

wāa Egibitiā. U bu win dosu si kpuro saaria. Adama baa ben turo kun kpīa u nūn dosu si tubusie.

<sup>9</sup> Saa ye sōra win nōri wēō wi, u nūn sōwa u nēē, gisōra na yaaya ma na tora. <sup>10</sup> Sanam mē a mōru kua ka bēse wunen sōm kowobu, ma a dera ba sun kpēē nē ka pēē kowobun wirugii pirisōm kōsobun wirugiin dirō, <sup>11</sup> bēse yiru ye, sa dosa wōku teeru. Ma bēsen baawure u win dosun tubusianu nua nge mē u dosa. <sup>12</sup> N deema bēse ka Heberu bii goowa sa wāa mi, wi u sāa pirisōm kōsobun wirugiin yoo. Ye sa nūn bēsen dosu si saaria, yera u sun si tubusia. <sup>13</sup> Ma n kua nge mē u baawure tubusia. A man wesia nēn sōmburu sōō, ma a dera ba pēē kowobun wirugii wi sāarusia.

### *Yosefu u Egibiti sunān dosusu tubusia*

<sup>14</sup> Ye Egibiti sunō u nua mē, u Yosefu sokusia. Mii mii ba nūn yarama pirisōm dirun di, u win toburu kōna ka win baa sansu u yānu kōsa, ma u seewa u da sunō win mi. <sup>15</sup> Sunō u nūn sōwa u nēē, na dosa. Goo kun kpīa u man dosu ge tubusie. Na maa nua a ra dosu tubusie bā n nun gu sōwa.

<sup>16</sup> Ma Yosefu u nūn wisa u nēē, n n nē, Gusunōwa u koo nun ge tubusia n dora.

<sup>17</sup> Ma sunō u nēē, wee, nēn dosu sōō na yō daru bōōwō. <sup>18</sup> Yera naa mero bure nōōba yiru yi yi bōōru yi yarima daarun di yi dimō daru bōōwō. <sup>19</sup> Ma nēē nōōba yiru gēē maa yarima daarun di yi yi woore yi n waabu wā. Na n naa kōsimii nin bweseru waare Egibitin tem kpuro sōō. <sup>20</sup> Nēē yi, yi nēē gbiikii nōōba yiru yi yi bōōru mi mwē. <sup>21</sup> Adama ye yi yi mwē mē, a n kaa n mam yē nge yi gāanu mwē. Domi mē yi woore yellun di, mēya yi woore mi. Ma na dom yanda. <sup>22</sup> Yen biru na kpam dosa na doo gāa teeru sōō doo wii geenu nōōba yiru wa ni nu bēm mō swēē swēē. <sup>23</sup> Ma doo winu nōōba yiru ganu nu maa yara niōnōn temō ni nu sakosu sāa nu gberē sōō ka woon sō. <sup>24</sup> Doo wii sako si, su doo wii gee ni mwē mwē. Na dosu ge nēn sōrobu saaria adama ben goo kun man gu tubusie.

<sup>25</sup> Yosefu u nūn sōwa u nēē, gāa teena a dosa. Gusunōwa u nun sōōsi ye u koo ko. <sup>26</sup> Naa mero bure nōōba yiru ye, ka doo wii geenu nōōba yiru ye, wōō nōōba

yiruwā. Ye kpuro ya sāawa dosu teu. <sup>27</sup> Nēē nōōba yiru yi yi woore yi n waabu wā mi, yi yi yara yiōnōn biruō, ka doo wii sakosu nōōba yiru si su gberē sōō ka woon sō mi, nu sāawa wōō nōōba yiru yē sōō gōōra ko n wāa. <sup>28</sup> Gusunōwa nun sōōsi ye u koo ko nge mē na raa nun sōōwa, sunō. <sup>29</sup> N wee, wōō nōōba yiru sōō, debura ko n wāa Egibitin tem kpuro sōō. <sup>30-31</sup> Adama yen biru gōōra koo tem mē kpuro wōri wōō nōōba yiru kpa tu kpēa gem ka tia sere ba n koo maa debu ten yira wa. <sup>32</sup> Ye a ka dosu ge kua nōn mēeru, Gusunō u kī a n yē ma ya koo koorawa ya n maa tēemō. <sup>33</sup> Tē, sunō, n weenē a bwisigii goo kasu wi u lasabu mō, kpa a nūn ko Egibitin wirugii. <sup>34</sup> Kpa a maa tōmbu gabu wuna be ba koo deburun saan dīanu kpuro bōnu ko suba nōōbu kpa bu nin sube teeru mwa baawuren mi. <sup>35</sup> Kpa bu dīa ni kpuro mēna ka wunen yiiko bu doo bōkunu bere biranu sōō wuu baageren sō kpa ba n nu kōsu. <sup>36</sup> Niyā nu ko n berua tōmbun sō ba n ka gōōrun wōō nōōba yiru ye mara ye ya wee tem mē sōō, kpa tu ku raa ka tōmbu kpuro go.

### *Ba Yosefu kua Egibitin wirugii*

<sup>37</sup> Ma Yosefun gari yi, yi Egibiti sunō dore ka win sina asakpōbu kpuro. <sup>38</sup> Yera u bu bikia u nēē, mana sa ko maa tōnu wa wi u Gusunōn Hunde mō nge wini.

<sup>39</sup> Ma u Yosefu sōōwa u nēē, nge mē Gusunō u nun ye kpuro sōōsi, goo maa sari wi u bwisi ka lasabu mō nge wunē. <sup>40</sup> Kon nun ko nēn yēnu yēro. Nēn tōmbu kpuro ba koo wunen gari mēm nōōwa. Nēn sina gōna tōnawa ko na n ka nun kere. <sup>41</sup> U maa nēē, wee, na nun kua Egibitin tem kpuron wirugii.

<sup>42</sup> Yera u win taabu ge ga win yīreru mō pota win nōmun di u Yosefu dokea win nōmuō. Ma u nūn yāa buranu sebusia. Yen biru u nūn yōni wuragii dokea wīirō. <sup>43</sup> Ma u dera ba nūn yōōsia keke sōō ye dumi gawe ya wigia swīi. Gaba nūn gbiiye ba mō, i yiuro i yiuro. Nge mēya Egibiti sunō u ka Yosefu kua tem mē kpuron wirugii.

<sup>44</sup> Ma u kpam nūn sōōwa u nēē, nē Egibiti sunō, nēna na gerua, Egibitin tem kpuro sōō, goo kun kpē u gāanu ko ma n kun mō ka wunen wooda.



45-46 Ma u Yosefu yĩsiru kã Safenati Paniaki te ta sãa be Egibitigibun yĩsiru. Ma u nùn Potiferan bii Asinati kã kurɔ. Potifera wi, u sãawa wuu ge ba m̀ Onin yãku kowo. Yosefu u m̀wa wɔɔ tɛna sanam mɛ Egibiti sunɔ u nùn kua wirugii.

Ma Yosefu u doona u da u Egibitin tem kpuro bera. 47 Deburun wɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ, tem mu dīanu kua gem gem. 48 Yera Yosefu u wuu baageren gbean dīanu menna wɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ, u nu berua wuu gen biranu sɔɔ. 49 Dīa ni u menna mi, nin kpāara banda sere ba ñ kpɛ bu nin geeru gia. Nu sãawa nge yani sɛɛri.

50 Gɔɔ ten saa yu sere na, Asinati, Potiferan bii u Yosefu bii tɔn durɔbu yiru marua. 51 Yen gbiiikoowa Yosefu u yĩsiru kã Manase, u nɛɛ, domi Gusunɔ u dera na nen wahala kpuro duari ka maa nen baan yenu kpuro. 52 Ma u yiruse yĩsiru kã Efaraimu, u nɛɛ, domi Gusunɔ u dera na mara tem mi na nɔni swāaru wa.

53 Sanam dɔɔ sanam wee, debu baka ten wɔɔ nɔɔba yiru yen baa doona Egibitin temɔ. 54 Ma wɔɔ nɔɔba yiru gɔɔrugia ya tunuma nge mɛ Yosefu u raa gerua. Gɔɔ te, ta tem baama kpuro nɛnua, ma n kun mɔ Egibitin tem tɔna sɔɔ mi dīanu wāa. 55 Adama ye gɔɔra ra dua mi, tɔmba Egibiti sunɔ wuri koosimɔ bu ka dīanu wan sɔ. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, bu doo Yosefun mi, kpa bu ko ye u koo bu sɔ. 56 Ye Yosefu u wa gɔɔra tem mɛ kpuro nɛnua, yera u bira ni kpuro wukia u tɔmbu dīanu dɔremɔ. Gɔɔ te, ta kpɛamɔ. 57 Ma tɔmba naamɔ Egibiti tem kpuron di bu ka dīanu dwe Yosefun mi, domi gɔɔ te, ta tem kpuro nɛni gem gem.

### *Yosefun maaba dīanu dwebu da Egibitiɔ*

## 42

1 Ye Yakɔbu u nua dīanu wāa Egibitiɔ, yera u win bibu bikia u nɛɛ, mban sɔna i mɛɛrine i ñ gāanu m̀. 2 Na nua ma Egibitiɔ dīanu wāa. N n mɛn na, i seewo i da i sun nu dwiama kpa su wa sa n ka wāa.

3 Ma Yosefun maabu wɔkuru ba seewa ba da Egibitiɔ bu ka dīanu dwe. 4 Adama Yakɔbu kun wure Yosefun wɔnɔ Benyamɛ u ka bu da domi u nɛɛ, wahala gaa ya koo ra nùn deema. 5 Ma ba dīa ni dwem da Egibitiɔ

ka Kananiba gabu. Domi gɔɔra wāa Kananin tem kpuro sɔɔ.

### *Yosefu u win maabu buku buku kua*

6 Saa ye sɔɔ, Yosefuwa u Egibitin tem kparamɔ. Wiya u tem min tɔmbu dīanu dɔrasiamɔ. Ye win maa be, ba tura mi, ba nùn yiira ba wiru tem girari. 7 Ye u bu wa u bu gia, adama u kua nge u ñ bu yɛ. Ma u bu gerusi ka dam u nɛɛ, man diya i na.

Ba nùn wisa ba nɛɛ, saa Kananin tem diya sa na su ka dīanu dwe.

8 Adama ka mɛ, ba ñ nùn tuba. 9 Saa yera u yaaya dosu ge u raa kua ben sɔ. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i nawa i ka besɛn tem saria mɛɛri kpa i wa mi sa dam kɔmie.

10 Ba nùn wisa ba nɛɛ, aawo, yinni, sa nawa su ka dīanu dwe. 11 Tɔn turowa u besɛ kpuro mara. Gema sa gerumɔ, sa ñ sãa be ba tem saria mɛɛrim na.

12 Adama Yosefu u bu wisa u nɛɛ, weesa, i nawa i ka wa mi sa dam kɔmie.

13 Ba kpam nùn wisa ba nɛɛ, yinni, sa sãawa besɛ tɔnu wɔkura yiru. Tɔn turowa u sun mara Kananin temɔ. Besɛn wi u piiburu bo, wiya sa deri yenuɔ ka besɛn tundo, ma turo u sariru kua.

14 Yosefu kpam bu wisa u nɛɛ, weesa i m̀. I nawa i ka besɛn tem saria mɛɛri. 15 Wee nge mɛ kon ka besɛn laakari mɛɛri. I kun ka besɛn wɔnɔ wi u wāa yenuɔ mi nɛ, sere ka Egibiti sunɔn yĩsiru i ñ yariɔ minin di. 16 Yen sɔ, i besɛn turo gɔriɔ u da u ka nùn na. Bɛɛ be i tie, bu bɛɛ doke pirisɔm dirɔ. Saa ye sɔɔra sa ko wa ñ n gem na i gerumɔ. Ma n kun mɛ, sere ka Egibiti sunɔn yĩsiru, i nawa i ka tem saria mɛɛri.

17 Ma u bu kenusi pirisɔm dirɔ sɔɔ ita. 18 Sɔɔ itase tera u bu sɔɔwa u nɛɛ, na Gusunɔ nasie. Yen sɔ, i koowo mɛni kpa i wa i n ka wāa. 19 I n sãan na tɔn geobu, i besɛn turo derio diru mini. Bɛɛ be i tie kpa i ka besɛn tɔmbu dīanu daawa gɔɔ ten sɔ. 20 Kpa i ka man besɛn wɔnɔ dāako wi naawa. Saa yera kon gia ma gema i gerumɔ, kpa su bɛɛ deri i n wāa.

Ba wura mɛ, 21 ma ba sɔɔna ba nɛɛ, kɔsa ye sa besɛn wɔnɔ Yosefu kua yera ya sun kasiemɔ tɛ, domi sa win nuku sankiranu wa. Ye u sun suuru kana sa ñ wure.

22 Rubeni u bu sɔɔwa u nɛɛ, na ñ daa bɛɛ sɔɔwa na nɛɛ, i ku bii wi kɔsa gaa kua?

Adama i ñ nen gari wure. Wee, tẽ Gusunɔ u sun win yem bikiamɔ.

<sup>23</sup> Sanam me ba gari yi mɔ, ba ñ yẽ Yosefu u ben barum nɔmɔ. Domi goowa u ra bu gari tusie. <sup>24</sup> Ma Yosefu u bu desirari gina u da u swĩ.

### *Yosefun maaba gɔsira Kananin temɔ*

Yen biru u wura u ka bu gari kua. Ma u be sɔɔ Simeɔ gɔsa u dera ba ka nùn yɔni bɔkua be kpuron nɔni biru. <sup>25</sup> Yen biru u wooda wẽ u nɛɛ, bu ben saakiba sɔɔ dɛanu yibio kpa bu ben baawuren gobi wesia win saaki sɔɔ, kpa bu be dɛanu kusenu kua ni ba koo di swaa sɔɔ. Ma ba kua me. <sup>26</sup> Ma ba ben dɛa ni ketekunu sɔbi ba doona.

<sup>27</sup> Swaa sɔɔ mi ba wẽre, yera ben turo u win saaki kusia u ka win keteku dɛanu kẽ. Ma u deema gobi wee saaki ye sɔɔ. <sup>28</sup> Ma u be ba tie sɔɔwa u nɛɛ, ba man nen gobi wesia. Yi wee nen saakiɔ.

Yera ba nanda ba geruna ba nɛɛ, mba Gusunɔ u sun kua yeni.

<sup>29</sup> Ma ba wure ba swaa wɔri ba tura ben tundon mi Kananin temɔ. Ba nùn sɔɔwa kpuro ye n bu deema. <sup>30</sup> Ba nɛɛ, durɔ wi u sãa Egibitigibun wirugii u sun gerusi u nɛɛ, sa nawa su ka ben tem saria mɛɛri. <sup>31</sup> Ma sa nùn wisa sa nɛɛ, sa sãawa tɔn geobu. Sa ñ ne su ka ben tem saria mɛɛri. <sup>32</sup> Sa kpam nùn sɔɔwa sa nɛɛ, sa sãawa tɔn turon bibu, bɛse wɔkura yiruwa a mara. Bɛsen turo sariru kua. Wi u piiburu bo, u maa wãa yɛnuɔ ka wunɛ. <sup>33</sup> Yera u sun wisa u nɛɛ, su nùn bɛsen turo derio. Bɛse be sa tie, kpa su ka bɛsen tɔmbu dɛanu naawa ni nu koo bu turi gɔɔ ten sɔ, <sup>34</sup> kpa su ka nùn bɛsen wɔnɔ wi u wãa yɛnuɔ mi naawa. Nge mɛya u koo be ka gia ma sa sãa tɔn geobu, sa ñ weesu mɔ, sa ñ maa sãa be ba ben tem saria mɛɛrim na. Kpa u sun bɛsen turo wi wesia. Mɛya u koo be maa de su tenkuru ko ben tem mi.

<sup>35</sup> Ye ba gari yi gerua ba kpa, yera ben baawure u win saaki kusia. Be ka ben tundo ba wa wee, ben baawuren gobi yi u kɔsia yi wãa win saakiɔ. Ma berum be kpuro mwa. <sup>36</sup> Yera Yakɔbu u nɛɛ, i ko de n nen bibu kpuro biawa. Domi wee, Yosefu u sariru kua, na maa Simeɔ bia, tẽ i kĩ i Benyamɛɛ sua. Ye kpuro ne sɔra ya wɔrimɔ.

<sup>37</sup> Rubeni u ben tundo wisa u nɛɛ, a gesi man Benyamɛɛ nɔmu sɔndio. Nà kun ka nùn wuramɛ, nen bibu yiru wee, a bu goowo.

<sup>38</sup> Yakɔbu u bu wisa u nɛɛ, nen bii u ñ ka bɛɛ dɔɔ. Domi win mɔɔ u gu, wi turowa u man tie. Yen sɔ, wahala gaa yà n seewa ya nùn deema gbaburu sɔɔ, nuku sankiraru ta koo ra man go, domi na tɔkɔ kua.

### *Yosefun maabu ba ka Benyamɛɛ da Egibitiɔ*

## 43

<sup>1</sup> Sanam dɔɔ sanam wee, gɔra dam mɔ Kananin temɔ ta dɔɔ. <sup>2</sup> Ye Yakɔbu ka win bibu ba dɛa ni di ba kpa, ni ba raa dweema Egibitin di mi, yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, i maa wuro Egibiti mi, i sun dɛanu fiiko dwiama.

<sup>3</sup> Yuda u nùn sɔɔwa u nɛɛ, Egibitin wirugii wi, u sun sɔɔwa u sirewa u nɛɛ, su ku na win wuswaaɔ ma sa ñ bɛsen wɔnɔ Benyamɛɛ neni. <sup>4</sup> N n men na, à n wura u sun swĩ, sa ko da su nun dɛanu dwiama. <sup>5</sup> À n maa yina, sa ñ dɔɔ. Domi durɔ wi, u nɛɛ, su ku ra ne win wuswaaɔ ma n kun ka bɛsen wɔnɔ wi.

<sup>6</sup> Ma Yakɔbu wi ba maa sokumɔ Isireli, u bu sɔɔwa u nɛɛ, gari kɔsi yiren bwesera i man kua me, ye i nɛɛ, i maa wɔnɔ mɔ u bɛɛ tie.

<sup>7</sup> Ba nùn wisa ba nɛɛ, durɔ wi, u sun bikia u sirewa u nɛɛ, amɔna sa sãa. Wara sun mara. Bɛsen tundo u wãa hunde sɔɔ? Sa maa wɔnɔ goo mɔ? Ma sa nùn wisa ye u sun bikia kpuro. Amɔna sa ko n ka yẽ ma u koo nɛɛwa su ka bɛsen wɔnɔ na.

<sup>8</sup> Yuda u win tundo Isireli sɔɔwa u nɛɛ, a de bɛsen wɔnɔ wi, u ka man da kpa su doona kpa bɛse kpuro su ku ra gbi, bɛse ka wunɛ ka bɛsen bibu. <sup>9</sup> Ye n nùn deema kpuro nena kon ye sɔbe kpa na n sãa taaregii wunen mi, nà kun ka nùn wuramɛ. <sup>10</sup> Wunen tii a wa saa min di sa gari yi mɔ, sà n dɔɔn na, sa n gɔsirame nɔn mɛɛruse.

<sup>11</sup> Isireli u gerua u nɛɛ, ñ n men na, yà n kua tilasi, i gãa buranu suo ni nu sãa bɛsen tem miginu ni nu ñ wãa Egibitiɔ i ka durɔ wi daawa, nge gum sawaram ka tim fiiko ka turare fiiko ka dãa marum fiiko ka tii bi ba ra soku miru. <sup>12</sup> Kpa i n gobi neni nge me i raa ka dan nɔn yiru. I n tura mi, kpa i bu yianɔ wesia yi sa deema bɛen saakiba sɔɔ. À ku tuba, ba yi duariwa. <sup>13</sup> Yen biru i bɛen wɔnɔ wi suo kpa i da. <sup>14</sup> Gusunɔ Dam kpurogii u koo de durɔ wi, u bɛen wɔnwɔndu wa kpa u de i wurama ka Simeɔ

ka Benyamεε. Nà n kon maa bibu bian na, to, kpa n bia.

*Yosefu u ka win maabu gari m̀*

<sup>15</sup> Ma bii be, ba k̄εε ni sua ka gobi yi ba raa ka dan n̄n yiru ka Benyamεε sannu. Ma ba seewa ba swaa w̄ari ba da Egibitiō. Ye ba tura mi, ba da Yosefun mi. <sup>16</sup> Sanam mε Yosefu u bu wa ka Benyamεε sannu, u win s̄m kowobun wirugii s̄ōwa u n̄ε, a t̄n be duusio n̄n dir̄ō. Yen biru a doo a yaa go. Domi sanna sa ko di s̄ō s̄ō ge n̄ε ka be.

<sup>17</sup> Ma s̄m kowo wi, u kua nge mε Yosefu u n̄n s̄ōwa. U ka bu da diru mi. <sup>18</sup> Ye ba w̄a diru mi, yera berum bu mwa ba tii s̄ōwa ba n̄ε, gobi yi ba wesia b̄εs̄n saakiba s̄ō, yin s̄ōna ba ka sun na mini, kpa bu sun mwa ka dam ka b̄εs̄n ket̄ekunu, kpa su ko ben yobu.

<sup>19</sup> Yera saa Yosefun dii k̄ann̄n di ba s̄m kowo wi s̄ōwa ba n̄ε, <sup>20</sup> yinni, a sun suuru kuo. Ye sa gbia sa na mini sa d̄ianu dwa, <sup>21</sup> saa ye sa ka nu d̄ō ȳnuō, sa ȳra swaa su ka w̄ra. Yera sa b̄εs̄n saakiba kusia ma sa deema gobi yi sa k̄sia kpuro wee, yi w̄a b̄εs̄n baawuren saaki s̄ō. Yi wee, sa ka wurama. <sup>22</sup> Domi sa ñ ȳ wi u yi wesia b̄εs̄n saakiba s̄ō. M̄ya sa maa ka gobi na su ka wure su d̄ianu dwe.

<sup>23</sup> S̄m kowo wi, u bu wisa u n̄ε, i ku nanda, i ku wurura. Gusunō, b̄εn baaban Yinniwa u b̄ε yi k̄a. Na raa b̄εn gobi yi mwa.

Yen biru u bu Sim̄ō yarama. <sup>24</sup> Ma u bu duusia Yosefun ȳnuō u dera ba ben k̄ri kpakia, u maa ben ket̄ekunu taka w̄ε. <sup>25</sup> Ma Yosefun maa be, ba ben k̄nu s̄ōru m̀ sere u ka tunuma s̄ō s̄ō, domi ba nua ma sanna ba koo di ka wi. <sup>26</sup> Ye Yosefu u tunuma yera ba da ba yiira ba n̄n k̄εε ni w̄ε. <sup>27</sup> Ma u ben alafia bikia u n̄ε, b̄εn dur̄ō t̄k̄ō w̄n gari i gerua mi, u bw̄a do? U w̄a hunde s̄ō sere ka t̄ε?

<sup>28</sup> Ba n̄n wisa ba n̄ε, b̄εs̄n tundo, wun̄n b̄ō u w̄a hunde s̄ō, u bw̄a do.

Ma ba k̄pam n̄n yiira. <sup>29</sup> Ye Yosefu u n̄ni seeya u win w̄nō Benyamεε wa, yera u bikia u n̄ε, b̄εn w̄nō w̄n gari i man s̄ōwa mi, wiya mini?

Ma u Benyamεε domaru kua u n̄ε, Gusunō u nun durom kua n̄n bii.

<sup>30</sup> Ma u seewa fia u bu deri u da u sw̄i dii s̄ōw̄ō, domi win w̄n̄n k̄ra n̄n n̄nuu too too. <sup>31</sup> Ye u sw̄i u kpa, u wuba ma u

yarima. Ka mε, u maa tii dam k̄awa u ku ka sw̄i ben wuswaaō. Ma u wooda w̄ε bu ka d̄ia ni na. <sup>32</sup> Ma u sina n̄n̄m, win maabu ka w̄nō maa n̄n̄m, Egibitigii be ba ra maa ka n̄n di, be maa n̄n̄m. Domi Egibitigibu ba ku ra k̄ bu ka Heberuba di sannu ȳn s̄ō ba bu garisi disigibu. <sup>33</sup> Yosefu u win maa be sinasia nge mε ba ka kerane saa gbiikoon di sere ka d̄akow̄ō. Ma ba m̄erina ka biti ye u ka bu sinasia. <sup>34</sup> Ma ba bu d̄ia ni w̄εm̄ō ni nu w̄a Yosefun tabulu w̄llō, adama Benyamεεginu nu s̄awa beginun n̄n n̄ōbu. Ma ba di ba n̄ra ba nuku dobu kua.

*Yosefu u win maabu yina beria ka win n̄ra*

**44**

<sup>1</sup> Yosefu u win ȳn̄n s̄m kowobun wirugii s̄ōwa u n̄ε, a t̄n ben saakiba yibio nge mε ben baawure u koo kp̄i u s̄obe, kpa a ben baawuren gobi wesia win saakio. <sup>2</sup> Kpa a n̄n n̄ra ye ba kua ka sii geesu doke ben ȳkabun saakio ka sere maa win d̄ianun gobi.

S̄m kowo wi, u kua kpuro nge mε Yosefu u n̄n s̄ōwa. <sup>3</sup> Bururu yam s̄areru ba bu kara ba doona ka ben ket̄ekunu. <sup>4</sup> Ye ba swaa w̄ari n̄ ñ t̄ε, yera Yosefu u win s̄m kowo wi s̄ōwa u n̄ε, a t̄n be naa sw̄iȳō kpa a bu s̄ō a n̄ε, mban s̄ōna ba bu gea kua ma ba k̄sa wesia. <sup>5</sup> Ba ñ ȳ ma n̄ra yera n̄ε wun̄n yinni na ra ka tam n̄, kpa n̄ ka wa ye ya wee sia? Mban s̄ōna ba k̄sa yenin bweseru kua.

<sup>6</sup> Ma s̄m kowo wi, u bu naa sw̄i. Ye u bu naamw̄ε, u bu gari yi s̄ōwa. <sup>7</sup> Ba n̄n wisa ba n̄ε, mban s̄ōna a gari yinin bweseru gerua. Sere ka Gusunō wi sa s̄am̄n ȳsiru, sa ñ yenin bweseru kue. <sup>8</sup> B̄εε be sa ka nun gobi yi a duari b̄εs̄n saakiba s̄ō naawa saa Kananin di, b̄εs̄ra sa ko maa sii geesu ñ kun mε wura gb̄eni wun̄n yinnin dirun di? <sup>9</sup> Yen s̄ō, w̄n mi a n̄ra ye wa, ȳro u gbi, kpa b̄εε be sa tie, su ko wun̄n yobu.

<sup>10</sup> Ma s̄m kowo wi, u bu wisa u n̄ε, ya w̄a ye i gerua. Adama w̄n mi na n̄ra ye wa, wi turowa u koo ko n̄n yoo. B̄εε be i tie, kpa i doona.

<sup>11</sup> Ma ben baawure u win saaki yi tem̄ō ka sendaru u kusia. <sup>12</sup> Ma s̄m kowo wi, u na u saaki be m̄era m̄era saa bukurogian min di n̄ ka girari ben ȳkabugiao. Ma u n̄ra ye wa

Benyamεen saakia. <sup>13</sup> Ma ba ben tiin yabenu nenua ba kasuka nuku sankiranun sã. Yera ba maa ben ketekunu sãmunu sãbi ba wura wuu.

### *Yuda u suuru kanamã Benyamεen sã*

<sup>14</sup> Yuda ka wigibu ba tunuma Yosefun yenuo ba deema u ñ gina yara. Ma ba yiira win wuswaa. <sup>15</sup> Yosefu u bu sãwa u nεε, mban bwesera i kua mε. I ñ yẽ ma tãnu nge nε u koo kpĩ u wa ye ya wee sia?

<sup>16</sup> Ma Yuda nùn wisa u nεε, yinni, yen yerà kon maa gere su ka yari taaren di. Domi Gusunã u sun wa ma sa sãa taaregibu. Tẽ a sun mao su ko wunen yobu, bεε ka wìn mi ba nãra ye wa.

<sup>17</sup> Yera Yosefu u nεε, su ku wa mε bu nεε, nena na yen bweseru kua. Adama wìn mi ba nãra ye wa, wiya u koo ko nen yoo. N n men na, bεε be i tie, i gãsiro yenuo ka bãri yendu i bεen tundo deema.

<sup>18</sup> Ma Yuda u maa Yosefu susi u nεε, a suuru koowo yinni, nà n maa gãanu gerua, a ku maru ko, domi a sãawa nge Egibitin sunã. <sup>19</sup> Yinni, wuna a sun bikia a nεε, sa tundo mao? Sa wãno mao? <sup>20</sup> Ma sa nun wisa sa nεε, sa tundo mao u tãkã kua, ka wãno turo wi ba mara tãkaru sã. Bii win mao u gu, wi turowa u tie win meron bera gia. Bεen tundo wi, u maa nùn kĩ too. <sup>21</sup> Ye sa yeni gerua, yinni, ma a nεε, su ka nùn na wunen mi, a nùn wa ka nãni. <sup>22</sup> Ma sa wisa sa nεε, n ñ koorã bii wi, u bεen tundo deri, domi ù n nùn deri, tundo wi, u koo gbi. <sup>23</sup> Ma a sun sãwa a nεε, sã kun ka nùn sisi, su ku ra nε wunen mi. <sup>24</sup> Saa ye sa tura bεen tondon mi, sa wunen gari yi nùn sãwa. <sup>25</sup> São mεerun biru ma u nεε, su gãsirama mini su ka maa nùn dñanu dwia fiiko. <sup>26</sup> Yera sa nùn wisa sa nεε, sa ñ dão ma n kun mao ka bεen wãno sannu, domi sa ñ kpẽ su na wunen wuswaa n kun ka wi. <sup>27</sup> Ma bεen tundo u sun sãwa u nεε, sa yẽ ma bibu yiruwã win kurã Raseli u nùn marua. <sup>28</sup> Ben turo u yara yenun di, u ñ maa nùn wa sere ka gisã. U yĩyã ma gbeeku yaa ya nùn sere ya kasuka. <sup>29</sup> Yen sã, sã n maa nùn yiruse wi suari, ù n nua wahala gaa ya nùn deema, nuku sankiranu koo be nùn go, domi u tãkã kua. <sup>30-31</sup> Yen sã tẽ, yinni, nà n wura bεen tondon mi, bii wi sari, sa ko de durã tãkã te, tu gbi ka nuku sankiranu bii win kĩrun sã. <sup>32</sup> Yen biru nε wi na gari mò

mini, nena na tii bii wi sãbi, domi na nεε, nà kun ka nùn wuramε, n kua nen sãmunu sere ka baadomma. <sup>33</sup> Yen sã tẽ, na nun kanamã a man koowo yoo bii win ayerã, kpa wi ka be ba tie bu gãsiro yenuo. <sup>34</sup> Domi na ñ yẽ amona kon bεen tundo tusia nà n sãa bii wi sari. Gusunã u ku de nen nãni yi wa kãsa ye ya koo durã tãkã te deema.

### *Yosefu u tii win maabu tusia*

## 45

<sup>1</sup> Yosefu u den kpana u tii nεnε Egibitigii be ba wãa mi kpuron wuswaa. Yera u wooda wẽ u nεε, bu yario min di.

Ma be kpuro ba yara ba bu deri wi ka win maabu u ka tii bu tusia. <sup>2</sup> U wura kua sere Egibitigii be ba wãa turuku mi, ba ye nua, ma ba ye sunan yenugibu sãwa. <sup>3</sup> Yosefu u win maabu ka wãno wi sãwa u nεε, nena Yosefu. Bεen baaba u wãa hunde são?

Adama ba kpana bu nùn wisi domi berum bu mwa win wuswaa. <sup>4</sup> Ma u nεε, i suuru koowo i susima nen bãkuo.

Ye ba nùn susi, yera u bu sãwa u nεε, nena bεen wãno Yosefu wi i dãra ba ka na Egibiti mini. <sup>5</sup> Tẽ, i ku nuki sankira, i ku maa taare wẽena ye i ka man dãra. Domi Gusunãwa u dera na na mini n ka bεε faaba ko. <sup>6</sup> Wee, gão ten wão yirusewa sa dão mini. N maa tie wão nãbu yè são goo kun kpẽ u duure u sere gẽ. <sup>7</sup> Gusunã sinara na ka na tem mini n ka bεε dñanu berua kpa n bεε yara gão ten di n bεen bweseru faaba ko. <sup>8</sup> N ñ bεε i dera na na mini. Gusunãwa u dera na na, ma u man kua Egibiti sunan yenu yẽro ka win ye u mao kpuron wirugii ka sere maa tem men wirugii. <sup>9</sup> Yen sã, i gãsiro fuuku bεen tondon mi, i nùn sã i nεε, ameniwa ne win bii Yosefu na gerua, Gusunã u man kua Egibitin tem wirugii, u de u na fuuku. <sup>10</sup> U n na kon de u sina Goseniã kpa u n wãa nen bãkuo, wi ka win bibu ka win debuminu ka win yãanu ka win keteba ka win ye u mao kpuro gesi. <sup>11</sup> Yèn bukata u mao kpuro kon nùn wẽ, domi gãra maa tie wão nãbu. U n wãa nen bãkuo, gão te, ta ñ maa bu goomã ka win yenugibu ka win ye u mao kpuro. <sup>12</sup> Bεε kpuro ka wunen tii Benyamεε, i wa ka nãni ma nena Yosefu, nε wi na ka bεε gari mao mini. <sup>13</sup> N n men na, i doo i bεen tundo sã



nge mε nen yiiko ya nε Egibitiō ka ye i wa mini kpuro. I doo fuuku i nùn tama.

<sup>14</sup> Yen biru Yosefu u win wǎnǎ Bɛnyamεε nɛnuu u bǎkasi wīirǎ, ma u swī. Bɛnyamεεn tii u maa swī mi ba bǎkasinε. <sup>15</sup> Ye u Bɛnyamεε yǎsu, yera u win maa ben baawure bǎkasi u sǎsu u ka swīisimǎ. Yen biruwa ba ka nùn gari kua.

### *Egibiti sunǎ u Yakǎbu sokusia u na Egibitiō*

<sup>16</sup> Ye Egibiti sunǎn yɛnugiba nua ma Yosefun maaba tunuma, yera ya sunǎn tii ka win tǎmbu dore. <sup>17</sup> Ma u Yosefu sǎǎwa u nεε, a wunɛn maa be sǎǎwǎ bu ben ketekunu sǎmunu sǎbio bu da Kananin temǎ <sup>18</sup> bu ka bεen tundo ka bεen yɛnugibu na nen turuku. Kon bu tem gem wē kpa ba n dīa geenu mǎ ba n dimǎ. <sup>19</sup> A maa bu sǎǎwǎ bu Egibitin saretiba suo bu ka da bu bεen tundo ka ben kurǎbu ka ben bibu suama. <sup>20</sup> Bu ku wurura ben ye ba koo derin sǎ, domi gǎa ni nu gea sǎa Egibiti mini, niya nu koo ko beginu.

<sup>21</sup> Ma Isirelin bii be, ba kua mε. Yosefu u bu saretiba wē ma u bu dīanu kusenu kua ni ba koo di swaǎǎ nge mε sunǎ u gerua. <sup>22</sup> U ben baawure yabe kpaaru kǎ. Adama yabe kpaanu nǎbuwa u Bɛnyamεε kǎ ka sii geesun gobi gooba wunǎbu (300). <sup>23</sup> Ma u ben tundo Egibitin gǎa geenu mǎrisia u nu ketekunu wǎkuru sǎbi. U dīanu sua u bu wē ka kuse ni ba koo di swaǎǎ bǎ n wee Egibitiō. Ma u maa ni keteku ninu wǎkuru sǎbi. <sup>24</sup> Yen biru u dera win maa be, ba swaa wǎri. Ma u bu sǎǎwa u nεε, i suuru koowo, i ku ra sanna swaǎǎ.

<sup>25</sup> Ma ba doonama saa Egibitin di ba na ben tundo Yakǎbun mi Kananio. <sup>26</sup> Ye ba tura, ba nùn sǎǎwa ba nεε, Yosefu kun gu, u wasi. Wiya u mam Egibitin tem kpuro kpare.

Ye Yakǎbu u nua mε, u kpana u bu wisi, domi u n̄ naanε kue ye ba nùn sǎǎmǎ. <sup>27</sup> Adama ye ba nùn kpuro saaria ye Yosefu u bu sǎǎwa, ma u saretiba be wa be u mǎrisiama bu ka nùn suama, yera win bwēra den yemia ma win dam wurama. <sup>28</sup> Yera u nεε, wee tē, nen bii Yosefu u wǎa hunde sǎǎ, nen bwēra kpuna tē. Kon da n nùn wa n sere gbi.

### *Yakǎbu ka win tǎmbu ba da Egibitiō*

## 46

<sup>1</sup> Yakǎbu wi ba mǎ Isireli u seewa u swaa wǎri ka ye u mǎ kpuro u tura Beri Sebaǎ. Miya u Gusunǎ yǎkuru kua nge mε win tundo Isaki u ra raa ko. <sup>2</sup> Yera wǎkuru Gusunǎ u ka nùn gari kua kǎsiru sǎǎ u nεε, Yakǎbu, Yakǎbu.

Ma u wura u nεε, nε wee.

<sup>3</sup> Ma Gusunǎ u nεε, nɛna Gusunǎ, wunɛn tundon Yinni. A ku bεrum ko, a doo Egibiti mi, domi miya kon nun ko bwese bakarun nuuru. <sup>4</sup> Nen tii kon ka nun da kpa n maa ka nun wurama. Yosefun nǎmu sǎǎra kaa gbi.

<sup>5-6</sup> Yakǎbu ka win tǎmbu kpuro ba seewa Beri Seban di, ma win biba nùn doke saretiba sǎǎ ka ben tiin bibu ka ben kurǎbu. Saretiba be, Egibiti sunǎwa u bu mǎrisiama bu ka bu sua. Yen biru ba ben yaa sabenu gura ka ben dukia ye ba wa Kananin temǎ. Ma ba doona Egibitiō, <sup>7</sup> wi ka win bii tǎn durǎbu ka tǎn kurǎbu ka maa win debuminu, win yɛnugibu kpuro gesi.

### *Yakǎbun tǎmbu*

<sup>8</sup> Be ba sǎa Yakǎbun bweseru be ba na Egibitiō, ben yīsa wee.

Rubeni, win bii gbiikoo, <sup>9</sup> ka win bibu Enǎku ka Paalu ka Hεsironi ka Kaami.

<sup>10</sup> Simeǎ ka win bibu Yemueli ka Yamini ka Ohadi ka Yakini ka Sokaa ka sere Sǎǎlu win mero u sǎa Kananigii.

<sup>11</sup> Lefi maa ka wigibu Gεεsǎni ka Kehati ka Mεrari.

<sup>12</sup> Yuda ka wigibu Eri ka Onani ka Sela ka Peresi ka Seraki. Adama Eri ka Onani ba gu Kananin temǎ. Ma ben wǎnǎ Peresi wi, u Hεsironi mara ka Hamulu.

<sup>13</sup> Isakari ka maa wigibu Tola ka Pufa ka Yoobu ka Simuroni.

<sup>14</sup> Sabuloni maa ka wigibu Seredi ka Eloni ka Yalēli.

<sup>15</sup> Beni ka sere win bii tǎn kurǎ Dina ba sǎa Lean bibu be u Yakǎbu marua Padanaramuǎ. Be ka ben bibu ba sǎawa mi tǎnu tǎna ka ita.

<sup>16</sup> Gadi ka maa wigibu Sifioni ka Hagi ka Suni ka Esiboni ka Eri ka Arodi ka Areli.

<sup>17</sup> Aseε ka maa wigibu Yimina ka Yisifa ka Yisifi ka Beria ka ben sesu Seraki. Ma Beria u Heberu mara ka Maakieli.

<sup>18</sup> Bera ba sǎa Yakǎbun bweseru be ba maa marura Silipan min di. Be kpuro ba sǎawa tǎnu wǎkura nǎbu ka tia. Silipa wi, u sǎawa Lean yoo wi Labani win tundo u nùn wē.

19 Yosefu ka Benyamεεwa ba s̄a Raselin bibu. 20 Yosefu u w̄awa Egibitiō u ka Manase ka Efaraimu mara. Bii ben meron ȳsira Asinati. U s̄awa Potifera, Onin ȳaku kowon bii. 21 Ma Benyamεε u seewa u Bela mara ka Bekεε ka Asibeli ka Gera ka Namani ka Ehi ka Rōsi ka Mupimu ka Hupimu ka Aadu. 22 Be ba s̄a Yakōbun bweseru be ba maa marura Raselin min di, bera mi. Be kpuro ba kuawa t̄nu w̄kura n̄ε.

23 Biliha u bibu yiru mara, beya Danu ka Nεfitali. Danu u seewa u Husimu mara.

24 Nεfitali u maa seewa u Yasεli ka Guni ka Yesεε ka Silεmu mara.

25 Bera ba s̄a Yakōbun bweseru be ba maa marura Bilihan min di. Be kpuro ba s̄awa mi t̄mbu n̄oba yiru. Biliha wi, u s̄awa Raselin yoo wi Labani win tundo u n̄n w̄ε.

26 T̄n be ba ka Yakōbu da Egibitiō be ba s̄a win tiin yem, ba s̄awa t̄nu wata ka n̄oba tia, win bibun kurōbu baasi. 27 N deema Yosefu u maa bibu yiru mara Egibiti mi. Ma Yakōbun t̄mbu be ba s̄a win yem ba ka w̄a Egibitiō, ben geera kua t̄nu wata ka w̄kuru.

### *Yakōbu ka win t̄mbu Egibitiō*

28 Ye ba sisi mi, yera Yakōbu u Yuda ḡora u da u Yosefu s̄ ma u d̄o Goseni gia. 29 Ma Yosefu u win kεεε ye dumi gawe dua u ka da Goseniō u ka win tundo Isireli yinna. Ye ba yinna u n̄n gaba w̄irō u b̄kasi ma u sw̄isi n ka tε. 30 Ma Yakōbu wi ba maa sokumō Isireli, u Yosefu s̄ōwa u n̄ε, baa n̄ n gu gisō, ya n̄ taare, domi na wunen wuswaa wa, na maa wa ma a w̄a hunde s̄o.

31 Yera Yosefu u win maabu ka sere maa win tondon yenugii be ba tie s̄ōwa u n̄ε, na kon da n sunō n̄ōsia ma bεε nen tondon yenugibu i tunuma, bεε be i raa w̄a Kananin temō. 32 Kon n̄n s̄ ma yaa sabenun s̄mbura i ra ko. I maa ka bεen ȳānu ka bεen ketεba na, ka sere bεen ye i mō kpuro. 33 Yen s̄, ù n da bεε bikia u n̄ε, 34 s̄mbu terà i ra ko, i n̄n wisio i n̄ε, yaa sabenun n̄ōriba bu s̄a bεen s̄mburu saa bεen birun di sere ka gisō, bεε ka bεen baababa. Nge m̄ya i ko wa i ka sina Gosenin temō, domi Egibitigiba ku ra sabe kparobu k̄a.

## 47

1-2 Yen biruwa Yosefu u win maa ben n̄ōbu sua ba da Egibiti sunōn mi. Ma Yosefu u n̄n s̄ōwa u n̄ε, nen maabu ka nen tundo ba na saa Kananin tem di ka ben ȳānu ka ben ketεba ka ben ye ba mō kpuro. Wee, ba w̄a Gosenin temō.

Ma u win maa be Egibiti sunō tusia. 3 Sunō wi, u bu bikia u n̄ε, s̄mbu terà i ra ko.

Ba n̄n wisa ba n̄ε, yaa sabena sa ra kpare, yinni. M̄ya maa bεen baababan ti. 4 Ba maa n̄ε, sa nawa su ka sina tem mi, domi yaka bekusu sari si bεen yaa sabenu koo di, yèn s̄ ḡō te, ta Kananin tem nen. Yen s̄na sa nun kanamō a de su sina Gosenin temō.

5 Yera sunō wi, u Yosefu s̄ōwa u n̄ε, wee, wunen tundo ka wunen maabu ba w̄ma wunen mi. 6 Egibitin tem kpuro wee wunen n̄omuō. A de bu sina Goseniō, domi min tema mu gea s̄a. À n maa ȳ gaba kparabun hania mō be s̄o, a bu nen yaa sabenu n̄omu s̄ndio.

7 Yen biru Yosefu u ka win tundo Yakōbu da Egibiti sunōn mi, ba t̄birina. Ma Yakōbu u sunō wi domaru kua. 8 Yera sunō u n̄n bikia u n̄ε, wunen w̄ō nyewa mini.

9 Yakōbu u n̄n wisa u n̄ε, nen w̄ō wunaa teeru ka w̄kura mi, m̄n di na handunia dua, na maa sirenewa. Nen w̄ō ga n̄ dabi, ga n̄ maa nuku dobu mō, m̄ya ga n̄ maa nen baababaguu tura ge ba kua sanam mε ba w̄a hunde s̄o.

10 Ma Yakōbu u k̄am sunō domaru kua ba sere yara win min di.

11 Yosefu u win tundo ka win maabu sin yeru kua, u bu tem w̄ε Ramusēsin bera gia mi n gea bo Egibitin tem s̄o, nge mε sunō u raa n̄n s̄ōwa u ko. 12 Ma u win tondon yenugii be kpuro d̄ianu w̄ε nge mε ben geera nε.

### *Ḡō bakaru*

13 Sanam d̄o sanam wee, ḡōra k̄p̄a tem mε s̄o. Baa d̄ia bura kun maa w̄a. Egibitigibu ka Kananiba ba wururawa kpuro ḡō ten s̄. 14 Ba ka ben gobi kpuro d̄ianu dwa. Ma Yosefu u gobi yi menna u yi sunōn yenuō. 15 Sanam mε gobi k̄pa Egibitiō ka Kananiō, Egibitigibu kpuro ba na ba Yosefu deema ba n̄ε, a sun d̄ianu w̄εma. Mban s̄na sa ko gbi a n sun m̄era, domi bεen gobi k̄pa.

<sup>16</sup> Yosefu u bu sɔɔwa u nɛɛ, ì kun gobi mɔ, i man bɛɛn yaa sabenu wɛɛma kpa n bɛɛ dīanu wɛ.

<sup>17</sup> Ba ka ben dumi ka yāanu ka bonu ka nɛɛ ka ketekunu Yosefu naawa. Ma u ka ye kpuro bu dīanu kāsina. Nge mɛya ba ka ben sabenu kpuro dīanu kāsina wɔɔ ge.

<sup>18</sup> Ye wɔɔ ge, ga doona, ba kpam na Yosefun mi, ba nɛɛ, yinni, sa ñ kpɛ su nun gāanu berua. Bɛɛn gobi kpa, bɛɛn yaa sabenu kpuro maa wāa wunen mi. A yɛ ma gāanu kun maa sun tie ma n kun mɔ bɛɛn wasi ka bɛɛn gbea. <sup>19</sup> Mban sōna kaa n sun mɛɛra sa n gbiɔ, kpa bɛɛn gbea yu kam ko. Yen sɔ, a ka sun dīanu kāsina kpa bɛɛn gbea yu ko sunɔgia kpa su ko win yobu. A sun dīa bweseru wɛɛyɔ su duure ni sa ko ra di sa n ka wāa, kpa gbea ye, yu ku ko gbee diinu.

<sup>20</sup> Ma Yosefu u Egibitigibun gbea kpuro sunɔ dwia, domi gɔara dera ba nùn ye dɔre. Yera tem mɛ kpuro mu kua sunɔgim. <sup>21</sup> Ma Yosefu u tambu kpuro yarinasia u bu yoo sɔmburu koosia Egibitin tem kpuro sɔɔ. <sup>22</sup> Adama u ñ yāku kowobun gbea dwa, domi Egibiti sunɔ u wooda gaa mɔ ye ya dera u ra bu dīanu wɛ. Yen sōna ba ñ ben gbea dɔre.

<sup>23</sup> Ma Yosefu u tambu sɔɔwa u nɛɛ, gisɔ na bɛɛ dwa bɛɛ ka bɛɛn gbea i kua sunɔn yobu. Wee, na bɛɛ dīa bweseru wɛɛmɔ i ka duure gbea ye sɔɔ. <sup>24</sup> Sanam mɛ dīanu ra ye, i nu bɔnu koowo suba nɔɔbu, i sunɔ sube teeru wɛ kpa i suba nne tii yiiya. Mi sɔara ko i bweseru wuna i ka duure kpa i ye ya tie di, bɛɛ ka bɛɛn tumbu.

<sup>25</sup> Ma ba nɛɛ, wunen durom mɛ, mu sun faaba kua. Tɛ sa ko ko sunɔn yobu.

<sup>26</sup> Nge mɛya Yosefu u ka wooda yeni yi, ye ya nɛɛ, ba n da Egibitin gbean dīanu bɔnu ko suba nɔɔbu kpa sube teeru tu ko sunɔgiru. Wooda ye, ya wāa sere ka gisɔ. Yāku kowobun gbea tɔnawa ya ñ kue wigia.

### *Ye Yakabu u kī bu nùn kua ù n gu*

<sup>27</sup> Yakabu wi ba maa sokumɔ Isireli ka wigibu ba sina Egibitin temɔ Gosenin bera gia. Ba dukia kpaasinamɔ mi, ba maruramɔ ba dabiama. <sup>28</sup> Yakabu u kua wɔɔ wəkura nɔɔbu ka yiru Egibitin temɔ. Ma win wāarun sanam kpuro mu kua wɔɔ wunaa weeru ka nɔɔba yiru.

<sup>29</sup> Ye win gɔɔ turuku kua, u win bii Yosefu soka u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nà n wunen kīi geeru wa, na nun kanamɔ, a wunen nɔmu dokeo nen tɔbuɔ a ka bɔre ma a ñ man sikumɔ Egibitin tem mini. <sup>30</sup> Sanam mɛ kon kpuna n gbi n nen baababa deema, a nen goru suo a ka yari Egibitin di kpa a tu sike ben sikaɔ.

Yosefu u nùn wisa u nɛɛ, kon ko nge mɛ a gerua.

<sup>31</sup> Yakabu nɛɛ, a bɔruo.

Ma Yosefu u bɔrua. Yen biru Yakabu u yiira win kpin yerun wiru gia u Gusunɔ siara.

### *Yakabu u Efaraimu ka Manase domaru kua*

## 48

<sup>1</sup> Yeniba kpuron biru ba na ba Yosefu sɔɔwa ma win tundo kun bwāa do. Yera u win bibu yiru Manase ka Efaraimu sua ba da mi. <sup>2</sup> Ye ba Yakabu nɔɔsia ma win bii Yosefu u na win mi, yera u kookari kua u seewa u sina win kpinu wɔɔɔ. <sup>3</sup> Ma u Yosefu sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ Dam kpurogii u man kure Lusio Kananin temɔ ma u man domaru kua. <sup>4</sup> U nɛɛ, kon marura n dabia kpa n ko bwese dabirun nuuru kpa u nen bibun bweseru tem mɛ wɛ ba n mu mɔ sere ka baadommaɔ. <sup>5</sup> Tɛ, Yosefu, wunen bibu yiru beni, Manase ka Efaraimu be ba nun marua Egibitin tem mini n ka sere nun swiima mi, ba kua negibu. Na bu mɛɛra nge Rubeni ka Simeɔ. <sup>6</sup> Adama bii be a mara benin biru, bera ba ko n sāa wunegibu. Ben maabun yīsa ba koo ka tubi di. <sup>7</sup> Na yeni mɔwa yèn sɔ na wunen mero Raseli kī. Ye sa wee Padanin di u man gbiiriwa swaaɔ Kananin temɔ ye n tie fiiko su ka Efarata du. Miya na nùn sika. Efarata yera ba mɔ Betelehemu.

<sup>8</sup> Ma Isireli u Yosefun bibu mɛɛra u nɛɛ, berà mini.

<sup>9</sup> Yosefu u win tundo wisa u nɛɛ, nen biba mi, be Gusunɔ u man kā.

Ma Isireli u nɛɛ, a de bu susima nen bɔkuɔ kpa n bu domaru kua.

<sup>10</sup> N deema Isirelin nɔni dam dwiia tɔkɔrun sɔ. U ñ maa kpɛ u yam wa sāa sāa. Yen sōna Yosefu u bu susisia win bɔkuɔ. Ma Isireli u ben baawure bɔkasi u sāsɔ. <sup>11</sup> U Yosefu sɔɔwa u nɛɛ, na ñ daa maa yīiyɔ n nun wa. N wee, sere ka wunen bibɔ Gusunɔ u dera na wa.

12 Ma Yosefu u bii be seeya saa win tundo taarun kakarun di, ma win tii u yiira win wuswaa u siriru tem tura. 13 Yen biru u Efaraimu yorasias Isirelin nam dwaro, Manase maa win nam geuo. 14 Adama Isireli u win nam geu demia u sondi Efaraimun wiru wi u saa yakabu. Ma u win nam dwaru sondi Manasen wiru. N deema Isireli u ye saa saa ye u mo. U ye ma Manasewa u saa yeruma. 15 Ma u Yosefu domaru kua u nee, Gusuno win wuswaa nen baababa Aburahamu ka Isaki ba ben waaaru di, wiya u man kpara saa nen marubun di sere ka giso.

16 Win gorado u maa man wera kosa kpuron di. Gusuno wiya u koo wunen bii beni domaru kua. Nen yisuru ka nen baababa Aburahamu ka Isakin yisina ba koo ka bu soku, kpa bu marura bu dabia.

17 Sanam me Yosefu u wa ma win tundo u win nam geu sondi Efaraimun wiru, win nukura kun dore, yera u namu ge nenua u gawa Efaraimun wirun di u sondi Manasen wiru. 18 Ma u nun sowa u nee, n n me baaba, domi winiwa u saa yeruma. A wunen nam geu sondo win wiru.

19 Adama u yina u nee, na ye me, nen bii, na ye. Win tii u koo maa ko bwese bakarun nuuru. Adama win wano koo nun kera. Wiya u koo ko bwese dabinun nuuru.

20 U bu domaru kua doma te, u nee, Isireliba ba n domaru mo, been yisa ba koo ka ko bu nee, Gusuno u nun koowo nge Efaraimu ka Manase.

Nge meya u ka Efaraimu gbiisia. 21 Ma Isireli u Yosefu sowa u nee, wee, na goo turuku kua. Adama Gusuno u ko n ka bee waa kpa u ka bee wura been baababan temo.

22 Miya kon nun tem gam sosia me na n wunen maabu ka wano wemmo. Tem me, mu sawa me na mwa Amoreban noman di ka takobi ka tendu.

### *Yakobun gari daaki*

## 49

1 Yen biru Yakabu u win bibu soka u nee, i mennama kpa n bee so ye n koo bee deema amen biru.

2 I na i no nen bibu, i man swaa dakio.

3 Rubeni, wunen nen bii yeruma, a sawa nen dam.

Wuna na mara nen aluwaasiru so. Wuna a yiiko ka dam bo nen bibu so.

4 Adama a sawa nge nim tora, a n gaya mo. Yen sona a n kaa ko wunen wonobun wirugii.

Domi a ka nen kuru Biliha kpuna, a nen kpin yeru disi doke.

5 Wunen Simeon ka Lefi, daa tia i mo. I ra been takobi suewa ka gbana i ka kosa ko.

6 Been marun so i tambu go.

Been nuku kosurun so i kete kinenun naa sinu bora.

Yen so, nen goru gu ku raa du

been kankam wesiano so.

Nen bwera yu ku raa ka bee menne.

7 Been maru yu ko borura yen so ya saa gbanagia.

Meya maa ka been nuku gbisibu yen so bu n wonwandu mo.

I ko n yarinewa been tem kpuro so.

8 Wunen maa Yuda, wunen maabu ka wonobu ba koo nun siara.

Kaa wunen yiberaban wina taare.

Wunen tundo bisibu ba koo nun yiirawa.

9 Yuda nen bii, a sawa nge gbee suno kpambu,

ge ga yaa gooma ga wee,

kpa gu kpam wura gu yaa sakiria.

A se nge gbee suno mero.

Wara koo kaku u nun besu.

10 Banda kun doono wunen bweserun di.

Sina bora kun kisiram wunen namun di, sere Silo u n tunuma,

kpa bwesenu kpuro nu nun mem nowa.

11 Wunen resen ya koo kuura

sere a wunen keteku ka gen buu sori mi.

Yen marum mu koo nun tam we mu n kpa

sere a ka mu wunen yanu tea nge nim.

12 Kpa wunen nani yi n sori tam men so.

Kpa wunen donnu nu n buriri bom bekum so.

13 Wunen maa Sabuloni, kaa n wawa nim wokun gooro mi goo nimkusu ra yore.

Wunen tem mu ko n teriewa sere Sidoni gia.

14 Isakari, wunen a sawa nge keteku damguu.

A ra ka a n waa tem now bura yenun baaba so.

15 A wa ma mi a were n wa.

Tem me, mu maa gea saa.



Yen sōna a wura a sōmunu sua kpa a yoo sōmburu ko.

<sup>16</sup> Wunε maa Danu, wuna kaa n da wunen bweserun gari wunanε Isireliban sunu sōo.

<sup>17</sup> Kaa n sāawa nge surākōru swaa sōo, te ta dumin naa sīinu dwēemō, maasōbu bu ka fukura yin wōllun di.

<sup>18</sup> Yinni Gusunō, na wunen faaba yīiyō.

<sup>19</sup> Wunε maa Gadi, wērō dabira ta koo nun wōri,

adama kaa bu kamia a gira.

<sup>20</sup> Aseε, wunε maa, wunen tem mu ko n dīa geenu mō.

Sina dima kaa n da di.

<sup>21</sup> Wunε maa Nεfitali, a sāawa nge gina ye ya tii mōru kī,

ya maa bii buranu marumō.

<sup>22</sup> Wunε Yosefu, a sāawa nge keteku gbeeku ge ga wāa bwian bōkuō.

A sāawa nge keteku buu ge ga wāa guurun gāarō.

<sup>23</sup> Yiberēba ba nun nōo kuura, ba nun wōri ka mōru, ba nun sēenu twee.

<sup>24</sup> Adama wunen tenda kun wurure yēn sō nen Yinni, Gusunō Dam kpurogii, u wunen nōma dam kāa.

Wi, wi u Isireliba kpare, u bu ganua nge kpee bakaru,

<sup>25</sup> wiya u koo nun somi u nun domaru kua, kpa gura yu nun nēya, kpa nim mu n yiba bwiiyō yi a mō wunen tem sōo.

U koo maa wunen kurōbu ko bii mērobu, kpa wunen sabenu nu ma.

<sup>26</sup> Wunen domaru ta koo wunen baababagiru kera.

Ta kpā ta guunu kpuro kere.

Doma te, ta ko n nun wāasiwa, Yosefu, wunε wi a sāa nenem wunen maabu sōo.

<sup>27</sup> Wunε maa Benyamεε, a sāawa nge demaku ge ga ra n yaa goomō bururu ka yoka ga n temmō.

<sup>28</sup> Nge mēya Isireli u ka win bibu domaru kua nēnenka. Ye u maa bu sōowa, yera mi. Bii beya ba kua win bwese kerī wōkura yiru ye.

### *Yakōbun gōo*

<sup>29</sup> Yen biru Yakōbu u win bibu yiire u nεε, na dōo n nen tōmbu deema gōriō. I man sikuo nen baababan sikirō, kpee

wōru sōo ge ga wāa Eforoni Hεtin gberō.

<sup>30</sup> Kpee wōru gera ga wāa Makpelan gberō, Manden deederu Kananin temō. Gbee tera Aburhamu u dwa Eforoni Hεtin mi, tu ka ko win tōmbun siku yeru. <sup>31</sup> Miya ba Aburhamu sikua ka win kurō Saaraa, ka maa Isaki ka win kurō Rebeka. Miya na maa Lea sikua. <sup>32</sup> Ba gbee te ka ten kpee wōru ge dwawa Hεtiban mi.

<sup>33</sup> Sanam mε Yakōbu u win bibu gari yi sōowa u kpa, yera u win naasu sua u sōndi kpin yeru wōllō ma u gu u da u win baababa deema.

### *Yakōbun sikubu*

## 50

<sup>1</sup> Yera Yosefu u da u win tundo sēre u swīisimō. <sup>2</sup> Ma u win tiin dokotoroba yiire bu win tondon goru tim sawa tu ku ka kōsi. Ma ba tu tim mε sawamō <sup>3</sup> n ka kua sōo weeru. Egibitigiba gōo wooru sina sere sōo wata ka wōkuru.

<sup>4</sup> Sanam mε ba gōo woo ten baa kpa, Yosefu u Egibiti sunōn yēnugibu sōowa u nεε, i suuru koowo, nà n kīi geeru wa bεen mi, na kī i man sunō sōowa i nεε, <sup>5</sup> nen tundo u ka man arukawani bōkua u nεε, wee, u koo gbi. Ma u man bōrusia u nεε, ù n gu, n ka nùn doo n sike siki te u gba sōo Kananin temō. Yen sōna na kī n da mi, n nùn sike, kpa n gōsiramā.

<sup>6</sup> Yera sunō u nùn wisa u nεε, a seewo a da a wunen tundo sike nge mε u nun bōrusia.

<sup>7</sup> Yosefu u seewa u da u ka win tundo sike. Egibiti sunōn sōm kowobu kpuro ba nùn swīi ka win yēnun wirugibu ka Egibitin wirugibu <sup>8</sup> ka Yosefun yēnugibu ka win maabu ka wōnō, win tondon yēnugibu kpuro gesi. Bibu ka yāanu ka ketēba tōnawa ba deri Goseniō. <sup>9</sup> Kεkε be dumi gawe ka maasōbu ba maa Yosefu swīi sere tōn wōru ge, ga kpēa n banda.

<sup>10</sup> Ye ba tura doo soo yerō te ba ra soku Atadi, Yuudenin daarun guruō, miya ba nōogiru sua tāa tāa ba gōo wuri mō. Ma Yosefu u win tondon gōo wooru sina mi, sōo nōoba yiru. <sup>11</sup> Kananin temgibu ba gōo woo te wa Atadin doo soo yeru mi, ma ba nεε, wee, Egibitigibu ba ko n damgii goon gōo mō.

Yen s̄na ba doo soo yee te soka Abeli Misiraimu ka ben barum. Ta w̄awa Yuudenin daarun guru.

<sup>12</sup> Nge meya Yakobun biba kua ye u bu yiire. <sup>13</sup> Ba win goru sua ba ka da Kananin tem̄ ba sikua kpee w̄aru s̄o Makpela. Kpee w̄aru ge, ga w̄a gberu garu s̄o Manden deedeeru te Aburhamu u dwa Eforoni Hetin mi, tu ka ko win t̄mbun siku yeru.

<sup>14</sup> Ye Yosefu u win tundo sikua u kpa, u ḡsirama Egibitī ka win maabu ka be ba ka n̄n da kpuro.

*Yosefu ka win maabu Yakobun ḡan biru*

<sup>15</sup> Ye Yosefun maaba wa ben tundo u gu, yera ba nee, s̄r̄kudo Yosefu koo sun tusi kpa u sun k̄sa kpuro k̄sie ye sa raa n̄n kua. <sup>16</sup> Ma ba n̄n ḡria ba nee, bes̄en tundo u sere ghi u sun wooda yeni w̄ <sup>17</sup> u nee, su nun gari yini s̄, a be gem m̄, a ka sun suuru koowo a bes̄en durum ye kpuron gari wun̄ wunen ḡrun di, domi sa nun torari. Yen s̄, a sun suuru kuo bes̄e be sa Gusun̄, wunen baaban Yinni s̄am̄.

Sanam me Yosefu u gari yini nua u sw̄i.

<sup>18</sup> Yera win maa ben tī ba da ba yiira win wuswaa ba nee, a sun garisio wunen yobu.

<sup>19</sup> Ma Yosefu u bu s̄wa u nee, i ku berum ko, na n̄ Gusun̄. <sup>20</sup> K̄sa i raa bwisika i man kua, adama Gusun̄ u k̄sa ye ḡsia gea u ka t̄n dabinu faaba kua nge me sa waam̄ gis̄. <sup>21</sup> N n̄ men na, i ku berum ko, kon bes̄e ka bes̄en bibu n̄ari.

Ma u bu nukuru yemiasia ka gari dori.

<sup>22</sup> Yosefu u sina Egibitī wi ka win tundo yenugibu. Win w̄arun sanam kpuro kuawa w̄o wun̄bu ka w̄kuru (110). <sup>23</sup> U Efaraimun bibu wa sere ka win debumin̄. Meya u maa Manasen bii Makirin bibu wa u s̄ndi win taar̄.

<sup>24</sup> Yen biru u win maabu s̄wa u nee, na kon ghi adama Gusun̄ u koo na u bes̄e yara tem men di, kpa u ka bes̄e da tem me s̄o, m̄n n̄o mw̄eru u Aburhamu ka Isaki ka Yakobu kua. <sup>25</sup> Ma u bu s̄wa u nee, i b̄ruo ma Gusun̄ ù n̄ na u bes̄e yara mi n̄ toma minin di, i ko nen kukunu sua i ka doona.

<sup>26</sup> Yosefu u kuawa w̄o wun̄bu ka w̄kuru u ka kpuna u gu. Yera ba win goru tim sawa ba doke kpakororu s̄o Egibitī.

## ISIRELIBAN YARIBU YORUN DI

Ba tire te soka Yaribu yèn sō tera ta sun sōmō nge mē Gusunō u ka Isireliba yara Egibitin di mi ba yoru dimō. N deema gōra ta ka Isireliba da Egibiti mi. Gō ten biru, ba sina mi, ba marura. Adama amen biru Egibitin sunō u bu yoru diisia, ma Gusunō u ben weeweenu nua. Yera u kparo goo gōsa be sō, u ka bu yara yoo ten di. Kparo wiya Mōwisi. Nōni swāa dabira Yinni Gusunō u Egibitigibu kpē ba sere wura ba Isireli be yōsu. Ma ba yara Egibitin min di. Ba da ba wāa gburō. Miya u wure u gerua u sire ma ba ko n sāa win tōmbu. Adama ba nūn mēm nō sariru koosi nōn dabinu. Sanam mē Mōwisi u yōwa Sinain guurō Yinni Gusunō u nūn woodaba wē ka sere maa win kuu bekurugirun kpunaa. Tire ten wii goberu ta ka kuu bekurugii ten sōmburu yā.

### *Tire ten kpunaa*

1. Mōwisin marubu ka win sokuru Gusunōn sōmburu sō, wiru 1n di sere wiru 4.
2. Gusunō u Isireliba yara yorun di, wiru 5n di sere wiru 18.
3. Gusunō u ka Isireliba arukawani bōkua, wiru 19n di sere wiru 31.
4. Isireliba ba mēm nōbu sariru kua, wiru 32n di sere wiru 33:6.
5. Gusunō u wāa Isireliban suunu sō, wiru 33:7n di sere wiru 34.
6. Swaa ye Isireliba ba koo swī bu ka ben toranun suuru wa, wiru 35n di sere wiru 40.

## GUSUNO U ISIRELIBA YARA EGIBITIN DI

### *Isireliba ba yoru dimō Egibitiō*

<sup>1</sup> Yakōbu wi ba maa sokumō Isireli, win bibun yīsa wee, be ba ka nūn na Egibitiō, ben baawure ka win kurō ka bibu. <sup>2</sup> Beya Rubēni ka Simēō ka Lefi ka Yuda <sup>3</sup> ka Isakari ka Sabuloni ka Benyamēē <sup>4</sup> ka Danu ka Nefitali ka Gadi ka Aseē. <sup>5</sup> Yakōbun bibu ka win debumii ni, ba sāawa tōnu wata ka wōkuru. N deema Yōsefu, wi, u wāa Egibitiō sanam mē. <sup>6</sup> Sanam dō sanam wure Yōsefu ka win maabu ka be ba wāa win waati sō kpuro ba gu. <sup>7</sup> Ma Isirelin bii be, ba marura

ba dabilia ba teria ba yiba tem mē sō ba kua damgibu.

<sup>8</sup> Yen biru sunō kpao u bandu di wi u kun Yosefun wāarun gari gēē yē. <sup>9</sup> Yera u win tōmbu sōwa u nēē, Isireliba wee, ba sun dabiru kere ba maa sun dam kere. N n mēn na, kari baka sa tii derie. <sup>10</sup> Tabu bō n da seewa ba koo besen werōbu somi bu ka sun tabu kō. Bā n kpa bu sere sun kisirari bu doona. Yen sō, i de su bu bwisi gēē kasua su ka ben marubu yōrasia kpa bu ku maa dabiru sosi.

<sup>11</sup> Ma ba bu sōman wirugibu gōsia be ba koo bu yoo sōm sēsəginu koosia. Nge mēya ba kua ba ka wuu marosu bana si ba sokumō Pitomu ka Ramusēsi, si su kua Egibiti sunōn dukia beru yenu. <sup>12</sup> Adama nge mē ba bu nōni sōmō, nge mēya ba maa dabiama ba sosimō. Ma Egibitigibu ba bu tusa n banda. <sup>13</sup> Ma ba bu yoo sōmburu doke. <sup>14</sup> Ba birikiba muramō ka sōndu, ba maa gbee sōma baayere mō. Ma ben wāara sēsia domi ka nuku kōsura ba ka bu sōma ye kpuro koosiamō.

### *Egibiti sunō u Isireliba nōni sōmō*

<sup>15</sup> Ma Egibiti sunō u Heberuban marusio beni, Sifira ka Pua sōwa u nēē, <sup>16</sup> i n Heberuban kurōbu marusiamō, i n wa bii tōn durōwa ba mara, i nūn goowo. N n tōn kurōn na, i nūn derio u n wāa.

<sup>17</sup> Adama marusio be, ba Gusunō nasie. Yen sōna ba n̄ kue nge mē sunō wi, u bu yiire. Ba bii be kpuro deriwa. <sup>18</sup> Ma u bu soka u nēē, mban sōna i ka kua mē, i dera bii be, ba wāa.

<sup>19</sup> Marusio be, ba nūn wisa ba nēē, Heberuban kurōbu ba n̄ sāa nge Egibitigibu. Ben wasi yi sāu. Ba ra mawa sū sere tunuma.

<sup>20-21</sup> Ma Gusunō u marusio be durom kua u ben tii bibu kā yèn sō ba nūn nasie. Mēya maa Heberu be, ba dabiama ba dam sosimō. <sup>22</sup> Ma Egibiti sunō u win tōmbu kpuro wooda wē u nēē, i Heberuban bii wēē tōn durōbu kpuro kpēyō daa baka te ba mō Nilu sō, kpa i bii wēē tōn kurōbu deri.

### *Mōwisin marubu*

## 2

<sup>1</sup> Durō goo wāa Lefin bweseru sō, win kurō maa sāa win bwese te. <sup>2</sup> Yera saa ye sō, ye ba mēna ka kurō wi, ma kurō wi, u

gura sua u mara bii tən durə. U wa ma bii wi, u wā, ma u nūn berua suru ita. <sup>3</sup> Saa ye bii wi kun maa berurə, u kpakoro bwīgiri kua u tu kəntaa ka dāa swī swīnu tēni, nim mu ku ka du mi, ma u bii wi sua u kpē sə. U da u tu yi naa yarin suunu sə daa baka ten goorə. <sup>4</sup> Ma bii win sesu u da mi, u yə n dəsiere u ka mēera u wa ye n koo bii wi deema.

<sup>5</sup> Saa ye sərə Egibiti sunən bii tən kurə u na daaru mi, u ka wobure. Ma win yoba bəsu daa ten bəwə. Ye u kpakoro bwīgii te wa, ma u yoo ben turo gərə u ka tu na. <sup>6</sup> Yera u tu wukia u deema bii wēera ta wāa mi, tən durə, ta sumə. Ma wənwənda nūn mwa u nē, Heberuban biiwa.

<sup>7</sup> Yera bii win sesu besirama u sunən bii wi səwa u nē, a kī n da n nun goo kasuama Heberuban kurəbu sə wi u koo nun bii wi nəria?

<sup>8</sup> Ma sunən bii wi, u nē, oo, a doo.

Yera wəndia wi, u da u bii wē ten mero sokuma. <sup>9</sup> Ye u na, yera sunən bii wi, u nē, a bii wi mə a man nəria, kon da nun yen kəsiaru wē.

Kurə wi, u bii wē te sua u ka da u nəri.

<sup>10</sup> Sanam mē bii wi, u bəm karabu tura, yera u ka nūn wura, ma sunən bii wi, u nūn kua nge win tiin bii maruro. U tii səwa u nē, na nūn yaramawa nim di. Yen s, win yīsira Məwisi.

### *Məwisi u yakura u da Madianis*

<sup>11</sup> Sanam də sanam wure, Məwisi u kpēa. Yera u win mero bisibu Heberuba beram da, u wa ba səm sēsəginu mə. Ma u mam Egibitigii goo wa u ben turo soomə u kī u go.

<sup>12</sup> Yera Məwisi u mēera gee ka giə, u n goo wa. Ma u Egibitigii wi so u go. U nūn sikua yani sēri sə. <sup>13</sup> Yen sisiru u kpam wura mi. Yera u deema Heberuba yiru ba sannamə. Ma u bu yakiana u wi u kun gem mə səwa u nē, mban sənna a wunen beruse soomə.

<sup>14</sup> Ma durə wi, u Məwisi wisa u nē, wara nun kua bēsen wirugii a ka sun siri. A kī a man gowa nge mē a Egibitigii wi go?

Ye Məwisi u nua mē, berum nūn mwa. U nē, n n mēn na, tambu kpuro ba gari yi nua. <sup>15</sup> Saa ye Egibiti sunə u nua ye ya koora yera u swaa kasu u ka Məwisi go. Adama

Məwisi u yakura u doona min di u da u wāa Madianin temə.

Sə teeru u da u s dəkə gaan bəkuə. <sup>16</sup> Yera Madianin yaku kowon bii wəndiaba nəba yiru ba nim takam na dəkə mi, ma ba nim yibia sabenun nim naru yerə ben baaban sabenu nu ka n. <sup>17</sup> Ma kparobu gaba na ba bu gire. Adama Məwisi u seewa u bu sanna u ben sabenu nim k. <sup>18</sup> Saa ye ba gəsira yenuə, ben tundo Rewelin mi, wi ba maa mə Yetoro, u nē, aməna i ka yellu wəma mē gisə.

<sup>19</sup> Ba nūn wisa ba nē, Egibitigii goowa u ka sun yina ye kparo be, ba sun gire, sere u mam sun nim taka u bēsen sabenu k.

<sup>20</sup> Yera u win bii be bikia u nē, mana durə wi, u sere wāa. Mban sənna i n ka nūn nē. I doo i nūn sokuma u na u di.

<sup>21</sup> Ye Məwisi u na u di ma u wura u ka sina durə win mi. Ma u nūn bii ben turo k kurə, wi ba mə Sefora. <sup>22</sup> Kurə wi, u gura sua u Məwisi bii tən durə marua. Yera Məwisi u nūn yīsiru k ka win barum Gēsəmu, yen tubusiana, sə, domi u nē, u sāawa sə tem tukumə.

### *Gusunə u Məwisi soka u ka Isireliba wəra*

<sup>23</sup> Sanam də sanam wure, Egibiti sunə wi, u gu. Saa ye sə, Isireliba ba weeweenu mə ba wuri mə ben yoo səma yen s. Ben wuri yi, yi Gusunə girari, <sup>24</sup> ma u ben weeweenu nua. N deema u n win arukawani duari ye u ka ben baababa Aburahamu ka Isaki ka Yakəbu bəkuə. <sup>25</sup> Yera u bu mērima u ben wənwəndu wa.

## 3

<sup>1</sup> Saa ye sə, Məwisi u win dokiri Yetoro, Madianin yaku kowon sabenu kpare. U ka nu da yakasə sə duu yeru gia. Ma u tura sere guu te ba mə Horebuə te ba maa sokumə Sinai te Gusunə u tii gəsia. <sup>2</sup> Yera Yinni Gusunən gərado \* u ka nūn gari kua də yarin di yi yi wā awī gēn suunuə. Məwisi u mēera u wa wee, awī yi kpuro yi də mə, adama yi n də mwaaramə. <sup>3</sup> Ma u nē, kon gera n kəsi baka te wawa, kpa n wa yèn s awī yi, yi n də mwaaramə.

<sup>4</sup> Ye Yinni Gusunə u wa ma u gera u ka wa, yera u nūn soka saa awī yin suunu sən di u nē, Məwisi, Məwisi.

\* **3:2** Yinni Gusunən gərado - Heberuba ba ku ra kə bu Gusunən yīsiru soku. Yen sənna ba yorua Yinni Gusunən gərado. N deema Gusunən tii tiwa u ka nūn gari kua.



Ma Məwisi u wura u nεε, nε wee.

<sup>5</sup> Gusunə u nεε, a ku susima mini. A wunen salubata ye poto domi nena na wāa mini, <sup>6</sup> nε wi na sāa wunen sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yakəbun Yinni.

Ma Məwisi u win wuswaa berua domi berum nūn mə u ka Gusunə mεeri.

<sup>7</sup> Yinni Gusunə u kpam nεε, na nen təmbun nən swāaru wa be ba wāa Egibitiə. Na maa ben weeweenu nua dam mε ba bu dərəmən sō. Na ben nuku sankiranu yē.

<sup>8</sup> Yera na sarama n ka bu wəra Egibitigibun nəman di, kpa n ka bu da tem bakam gam sō mε mu gea sāa mu tim ka bom yiba. Tem mε sōra Kananiba ka Hətiba ka Aməreba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba ba wāa.

<sup>9</sup> Wee, na Isireliban weeweenu nua. Na maa dam mε wa mε Egibitigiba bu dərəmə.

<sup>10</sup> A doo n nun gəri tē Egibiti sunən mi, a nen təmbu Isireliba yarama win tem di.

### *Gusunə u win yīsiru Məwisi tubusia*

<sup>11</sup> Məwisi u nūn wisa u nεε, wara ra n nε n ka da Egibiti sunən mi, n Isireliba yara win tem di.

<sup>12</sup> Gusunə u nεε, ko na n ka nun wāa. Sanam mε a tən be yarama Egibitin di, guu tenin miya i ko na i man sā. Yeniwa ya ko n sāa yīreru a n ka yē ma nena na nun gəra.

<sup>13</sup> Məwisi u Gusunə sōwa u nεε, n n men na, kon da Isireliban mi, n bu sō n nεε, besen sikadoban Yinniwa u man gərima ben mi. Adama bə n man bikia, aməna win yīsiru, mba kon gere.

<sup>14</sup> Gusunə u nūn wisa u nεε, nena wi na ra n wāa. A Isireliba wisio a nεε, wi u tii sokumə Wi u ra n wāa, wiya u nun gərima ben mi. <sup>15</sup> Məniwa nen yīsiru sere ka baadommaə. Məya ba ko n da man soku sere ka ben bweserun bibə. Ma u kpam Məwisi sōwa u nεε, aməniwa kaa Isireliba sō a nεε, nε wi na ra n wāa na sāa bεen sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yakəbun Yinni, na maa nun gərima ben mi. <sup>16</sup> A doo a Isireliban guro gurobu menna a bu sō a nεε, nε wi na ra n wāa, na sāa bεen sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yakəbun Yinni, na maa nun kure na ka nun gari kua na nεε, na bu wa, na maa wa ye ba bu kuamme Egibitiə. <sup>17</sup> Ma na nεε, kon bu yara Egibitin di mi ba nən swāaru waamə. Kpa n ka bu da Kananiba ka Hətiba ka Aməreba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiban temə mε mu tim ka bom yiba. <sup>18</sup> Ba koo wunen gari

wura kpa wunε ka Isireliban guro gurobu i da Egibiti sunən mi, i nεε, nε wi na ra n wāa na sāa bεε Heberuban Yinni, na maa ka bεε gari kua. U de i da ghaburə i tonda nge sō itan sanum saka kpa i nε bεen Yinni yākuru kua mi. <sup>19</sup> Na yē ma Egibiti sunə u n nua mε, u n wuramə i da ma n kun mə na nūn nen dam sōsi. <sup>20</sup> Yen sō, kon nen nəmu demia kpa n səm maamaaki bwese bweseka dabinu ko Egibitiə. Yen biru ba koo bεε gira i doona. <sup>21</sup> Sanam mε ba koo doona ba n doonə nəm dira. Domi kon de nen təmbu bu kī geeru wa Egibitigibun mi. <sup>22</sup> Bεen tən kurə baawurewa u koo win beruse n kun mε ka wi ba wāa yenu teu sō bura yāa ni ba kua ka wura ka sii geesu kana, ka maa beka kpa bu ye kpuro ben bibu dokea. Nge mεya i ko ka Egibitigibun arumani gura.

### *Məwisi u kī u Gusunən sokuru yina*

## 4

<sup>1</sup> Ma Məwisi u wisa u nεε, na tən be yē. Ba n koo man naanε ko. Ba n gari yi swaa dakimə. Ba koo nεε, wunε Yinni Gusunə a n man kure a ka man gari kue.

<sup>2</sup> Yinni Gusunə u nūn bikia u nεε, mba a neni wunen nəmuə mi.

Məwisi u nεε, dεka.

<sup>3</sup> Ma Yinni Gusunə u nεε, a ye kōwə temə. Ma u ye kō temə, ma ya gōsia waa. Yera Məwisi u duka sua yen min di. <sup>4</sup> Yinni Gusunə u kpam nūn sōwa u nεε, a wunen nəmu demia kpa a yen siru nεnε a sua.

Ma u win nəmu demia u yen sii te nenua u sua, ma ya kpam gōsia dεka win nəmuə.

<sup>5</sup> Yinni Gusunə u maa nεε, yeniwa kaa ko, kpa bu gia ma nε wi na ra n wāa na ka nun gari kua, nε wi na sāa ben baababa Aburhamu ka Isaki ka Yakəbun Yinni.

<sup>6</sup> Ma Yinni Gusunə u kpam nεε, a wunen nəmu dokeo wunen yaberun sōwə tororə.

Ma u doke, yen biru u wuna. Wee ga burura nge wēsu, ga bara disigiru wa. <sup>7</sup> Yinni Gusunə u kpam nεε, a maa wunen nəmu ge wesio mi.

U wesia, ma u ge wuna. Ma ga kpam kua nge mε ga raa sāa. <sup>8</sup> Yinni Gusunə u nεε, bə kun nun naanε kue, bə kun yīre gbiikiru wure, ba koo yiruseru wura. <sup>9</sup> Bə kun maa wure baa mε ba yīrenu yiru ye wa, bə n wunen gari yina, a daa baka ten nim soko

a yari temə. Nim me a saka mi, mu koo gəsiawa yem temə.

### *Gusunə u Aroni gəsa u ka Məwisi somi*

<sup>10</sup> Yera Məwisi u Yinni Gusunə wisa u nεε, Yinni, gari gerubu bu ra n ka man sē yellun di, baa ka tē ye a ka man gari mə, domi nen yara bunu.

<sup>11</sup> Ma Yinni Gusunə u nùn sɔwa u nεε, wara tənun nəo kua. Wara ra tənū ko soso. Wara ra yam waasie. Wara ra tənū ko wɔko. N n nε, Yinni Gusunə wi ro? <sup>12</sup> N n mən na, a doo tē. Kon nun somi. Kon nun sɔsi ye kaa gere.

<sup>13</sup> Adama Məwisi u nεε, aawo, a goo gəsiə a gəri.

<sup>14</sup> Saa yera Yinni Gusunə u ka Məwisi məru kua. Ma u nεε, n n Aroni Lefi u sɔa wunen mɔo? Na yē ma gari gerubu kun ka nùn sē. Win tii wee, u nun sennə sisi. U n nun wa, win nukura koo dora. <sup>15</sup> A ka nùn gari koowo, kpa a nùn sɔ ye u koo gere. Nena kon wunen nəo ka win nəo dendi, kpa n bεε sɔsi ye i ko ko. <sup>16</sup> Wiya u koo tambu wunen gari tusia. U ko n sɔa nge wunen nəo, kpa a n sɔa nen kəsire win sɔ. <sup>17</sup> Tē, a dɛka ye suo ye kaa ka yīreru ko, kpa a n ye neni wunen nəmua.

### *Məwisi u gəsira Egibitiə*

<sup>18</sup> Yen biru Məwisi u doona min di. U gəsira u da win dokiri Yetoron mi. Ye u tura mi, u nùn sɔwa u nεε, a de n da n nen dusibu wa me ba ka wɔa Egibitiə.

Ma Yetoro u nùn sɔwa u nεε, a doo ka bəri yendu.

<sup>19-20</sup> Ma Məwisi u win kurə ka win bibu sua u bu ketəkunu yɔsɔia ba da Egibitin temə. U maa dɛka ye sua ye Gusunə u nùn sɔwa u n neni mi. Domi Yinni Gusunə u raa nùn sɔwa u nεε, be ba raa kasu bu nùn go, be kpuro ba gu. Yen sɔ, u gəsiro u da Egibitiə.

<sup>21</sup> Yinni Gusunə u kram Məwisi sɔwa u nεε, tē, a doo Egibiti mi, kpa a n yaaye yīre ni na nun nəmu beria, a ka nu ko Egibiti sunən wuswaa. Adama kon win gəru bəbiasia. U n wuramə u tən be deri bu doona. <sup>22</sup> Kpa a nùn sɔ a nεε, ameniwa nε, Yinni Gusunə na gerua, Isirelin bweseru ta sɔawa nge nen bii yeruma. <sup>23</sup> Yen sɔ, u de nen bii wi, u doona u ka man sɔ. U n maa yina, kon win bii yeruma go.

<sup>24</sup> Swaa sɔo mi Məwisi u yɔra u kpuna, miya Yinni Gusunə u nùn sɔre, u kī u nùn go. <sup>25</sup> Ma Sefora u kpee nəo durorugiru sua u win bii bango kua, ma u win sen sarusu sua u ka Məwisin tiin tən durəru baba u nεε, wee, na wunen woro yemgiru kua. <sup>26</sup> Bango yen sɔna u gerua me. Sanam me sɔra Yinni Gusunə u Məwisi deri.

<sup>27</sup> N deema Yinni Gusunə u raa Aroni sɔwa u nεε, a seewo a Məwisi sennə da gbaburə.

Aroni u seewa u da ma u ka Məwisi yinna guu ten mi, te Gusunə u tii gəsia. Ma ba gabana ba bəkasina nuku dobun sɔ. <sup>28</sup> Yen biru Məwisi u Aroni saaria kpuro ye Yinni Gusunə u ka nùn gərima, ka yīre ni u nùn sɔwa u ko. <sup>29</sup> Ma Məwisi ka Aroni ba gurena ba da Egibitiə, ba Isireliban guro gurobu menna. <sup>30</sup> Ma Aroni u bu gari yi kpuro saaria yi Yinni Gusunə u Məwisi sɔwa mi. Ma Məwisi u tən be yīre ni kua. <sup>31</sup> Yera, ba naane doke. Ba gia ma Yinni Gusunə u wa nge me ba bu neni sɔmə. Tē u kī u bu faaba ko. Ma ba yiira ba nùn sɔwa.

### *Məwisi ka Aroni ba da Egibiti sunən mi*

## 5

<sup>1</sup> Yen biru Məwisi ka Aroni ba seewa ba da Egibiti sunən mi ba nεε, ameniwa Isireliban Yinni wi ba mə Wi u ra n wɔa, u gerua. U nεε, a de win tambu bu da gbaburə bu sɔaru ko.

<sup>2</sup> Ma Egibiti sunə u nεε, wara ba mə Wi u ra n wɔa, n ka sere nùn mem nəowa, n de bεε Isireliba i doona. Na n nùn yē. Na n maa derimə i doona.

<sup>3</sup> Yera ba nεε, bεε Heberuban Yinniwa u sun kure u ka sun gari kua. Yen sɔ, a de su da gbaburə nge sɔo itan sanum saka su ka nùn yākuru kua, kpa u ku raa sun bara bakaru kpē su gbi, n kun me u de bu sun go tabu sɔo.

<sup>4</sup> Ma Egibiti sunə u bu sɔwa u nεε, wune Məwisi ka Aroni, mban sɔna i tən be sɔmburu yɔrasia. I doo i bεen sɔma ko.

<sup>5</sup> Wee, ye tən be, ba marura ba dabia tē tem meni sɔo, yera i kī i ben sɔmburu yɔrasia?

### *Ba Isireliba sɔmburu sosia*

<sup>6</sup> Dɔma teya Egibiti sunə u wigii be ba tən be kpore sɔma ye sɔo, ka Isireliban swaa ghiobu sɔwa u nεε, <sup>7</sup> i ku ra maa tən be taka

nɔɔ wɛ nge yellu bu ka birikiba ko. I de ben tii bu da bu taka nɔɔ kasu. <sup>8</sup> Ka mɛ, i ku ben birikiban geeru kawa mɛ ba ra raa ko yellu. Domi yikura ta bu mɔ. Yen sɔna ba weeweenu mɔ ba mɔ, bu da bu ben Yinni yɔkuru kua. <sup>9</sup> I de tɔn ben sɔmburu tu sɛsɔ sosi, kpa ba n tu mɔ. Sanam mɛ, ba n koo maa weesu swaa daki.

<sup>10</sup> Ma be ba tɔn be kpare sɔma ye sɔɔ mi, ka Isireliban swaa gbiobu ba na ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, ameniwa Egibiti sunɔ u gerua. U nɛɛ, u n maa bɛɛ taka nɔɔ wɛɛmɔ. <sup>11</sup> N n mɛn na, i doo i bɛɛn taka nɔɔ kasu mi i ko wa. Adama ka mɛ, sa n gɔanu kawamɔ bɛɛn sɔma sɔɔ.

<sup>12</sup> Ma tɔn be, ba yarina baama Egibitin tem sɔɔ, ba yakasu kasu bu ka taka nɔɔ ko. <sup>13</sup> Be ba bu kpare sɔma ye sɔɔ, ba bu baasi ba mɔ, i bɛɛn sɔma yibio tɔru baatere nge mɛ i ra raa ko, sanam mɛ ba bɛɛ taka nɔɔ wɛɛmɔ. <sup>14</sup> Ma ba Isireliban swaa gbio be Egibiti sunɔn tɔmba wuna soomɔ ba bu bikiamɔ, mban sɔna i n bɛɛn birikiban geeru yibie gɔa ka gisɔ nge mɛ i ra raa ko.

<sup>15</sup> Sanam mɛ sɔɔra Isireliban swaa gbio be, ba da ba Egibiti sunɔ wuri koosimɔ ba mɔ, mba n kua, yinni, a ka sun yenin bwe-seru kuammɛ. <sup>16</sup> Ba ku ra maa sun taka nɔɔ wɛ. Kpa ba n mɔ su birikiba muro. Yen biru sà kun kue, kpa ba n sun soomɔ. N sere deema, wunen tɔmbun taarɛwa.

<sup>17</sup> Ma Egibiti sunɔ u bu wisa u nɛɛ, yikurobu bɛɛ, i n garu kobu kɔ. Yen sɔna i gerumɔ, n de i da i Yinni Gusunɔ yɔkuru kua. <sup>18</sup> I doo tɛn tɛ ge i bɛɛn sɔmburu ko. Goo kun maa bɛɛ taka nɔɔ wɛɛmɔ. Adama birikiban gee tee tera i ko n muramɔ mi.

<sup>19</sup> Isireliban swaa gbio be, ba wa ma ben wahala ya sosimɔwa domi ba nɛɛ, bu ku raa ben birikiban geeru kawe. Tɔru baatere ka ten sɔmbura. <sup>20</sup> Ye tɔn be, ba yarima Egibiti sunɔn min di, ba Mɔwisi ka Aroni deema ba yɔ ba bu mara. <sup>21</sup> Yera ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, Yinni Gusunɔ u bɛɛ waamɔ. U koo maa bɛɛ siri. Bɛɛya i sun tusiru kasua Egibiti sunɔ ka win tɔmbun mi. Wee, i takobi doke ben nɔmuɔ bu ka sun go.

<sup>22</sup> Ma Mɔwisi u wura Yinni Gusunɔn mi, u nɛɛ, Yinni, mba n dera a tɔn be kɔsa kuammɛ. Mban sɔna a man gɔrima ben mi. <sup>23</sup> Saa min di na da Egibiti sunɔn mi, na ka wunen yɔsiru nɔn gari sɔɔwa, u wunen

tɔmbu gɔba kuammɛwa, a n maa bu wɔre sere ka tɛ.

## 6

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, tɛ kaa wa ye kon Egibiti sunɔ kua. Kon nɔn tilasi ko u ka bu yɔsu bu doona. U koo mam bu girawa win tem di.

### *Gusunɔ u kparam ka Mɔwisi gari kua*

<sup>2</sup> Ma Gusunɔ u kparam ka Mɔwisi gari kua u nɛɛ, nɛna Wi u ra n wɔa. <sup>3</sup> Na Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu kure na ka bu gari kua. Ba maa gia ma nɛna na sɔa Gusunɔ Dam kpurogii. Adama ba n tuba ma nɛn yɔsira Wi u ra n wɔa. <sup>4</sup> Na maa ka bu arukawani bɔkua ma kon bu Kananin tem wɛ mu ko begim mɛ sɔɔ ba sina nge sɔbu. <sup>5</sup> Na Isireliban weeweenu nua mi ba yoru dimɔ Egibitigibun mi, na maa nɛn arukawani ye yaaye. <sup>6</sup> Yen sɔ, a Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, nɛna Wi u ra n wɔa, na kon maa bu wɔra saa wahala ye Egibitigiba bu koosiamɔn di. Kon bu yakia ben yorun di, kpa n nɛn dam sɔɔsi n Egibitigibu wahala doke, kpa n nɛn tɔmbu faaba ko. <sup>7</sup> Kon bu mwa bu ko nɛn tɔmbu, kpa n ko ben Yinni, kpa bu gia ma nɛna Wi u ra n wɔa, na maa sɔawa ben Yinni nɛ wi na bu yakiamɔ ben yoo sɔma ye Egibitigiba bu koosiamɔn di. <sup>8</sup> Na kon bu duusia tem mɛ sɔɔ, mɛ na Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu nɔɔ mwɛɛru kua na nɛɛ, kon bu wɛ ba n mɔ. Nɛ wi na ra n wɔa nɛna na gerua mɛ.

<sup>9</sup> Yera Mɔwisi u da u Isireliba gari yi sɔɔwa. Adama ba n nɔn swaa daki, domi ben yoo sɔm sɛsɔgii ni, nu kpɛa sere ba mwia kpanamɔ.

<sup>10</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>11</sup> a seewo a da a Egibiti sunɔ sɔ u be de Isireliba bu doona win tem di.

<sup>12</sup> Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ, wee Isireliba ba n nɛn gari swaa daki. Amɔna Egibiti sunɔ u koo ka man swaa daki. Na n daa nun sɔɔwa ma gari gerubu ra n ka man sɛ?

<sup>13</sup> Yen biru Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni wooda wɛ ye ba koo Isireliba ka Egibiti sunɔ sɔ kpa bu ka Isireliba yara Egibitin di.

### *Mɔwisi ka Aronin bwese kɛra Isireliba sɔɔ*

<sup>14</sup> Isirelin bii gbiikoo wi ba mɔ Rubeni, win bibun yɔsa wee, Enɔku ka Paalu ka

Hesironi ka Kaami. Ben min diya Rubenin bwese keru marura.

<sup>15</sup> Be ba maa sāa Simēba, beya Yemueli ka Yamini ka Ohadi ka Yakini ka Sokaa ka Soolu win mero sāa Kananigii. Ben min diya Simēon bwese keru marura.

<sup>16</sup> Be ba maa sāa Lefin bibu, beya Gēsōni ka Kehati ka Merari. Ben min diya Lefin bwese keru maa marura. Ben baaba Lefi wi, u kuawa wōo wunaa weeru ita sari u sere gu. <sup>17</sup> Ma Gēsōni u seewa u bii tən durabu yiru mara. Beya Libini ka Simēi. Ma ba marura ba kua Gēsōnin bweseru. <sup>18</sup> Be ba maa sāa Kehatiba, beya Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli. Ma ben baaba Kehati wi, u kua wōo wunaa teeru ka wākura ita u sere kpuna u gu. <sup>19</sup> Be ba maa sāa Merariba, beya Makili ka Musi. Beni kpurowa ba kua Lefin bwese keru.

<sup>20</sup> Amuramu u win tiō Yokebedi sua kurō. Wiya u ka Aroni ka Mōwisi mara. Amuramu wi, u kuawa wōo wunaa weeru ita sari u sere kpuna u gu.

<sup>21</sup> Be ba maa sāa Yiseharin bibu, beya Kore ka Nefegi ka Sikiri. <sup>22</sup> Be ba maa sāa Usielin bibu, beya Mikali ka Elisafani ka Sitiri.

<sup>23</sup> Aroni u Eliseba, Abinadabun bii sua kurō. Kurō wi, u sāawa Nasonin sesu. Ma u ka Aroni bibu mara. Bera Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa.

<sup>24</sup> Be ba maa sāa Koren bibu, beya Asiri ka Elikana ka Abiasafu. Ben min diya Koren bwesera marura.

<sup>25</sup> Ma Eleasaa, Aronin bii wi, u Putielin bii wōndia turo sua kurō. U ka nūn bii tən durō mara. Bii win yīsira Finēsi. Be sa wa mi kpuro, beya ba sāa Lefin bwese kerin wirugibu.

<sup>26</sup> Be sōra Yinni Gusunō u Mōwisi ka Aroni gōsa bu ka Isireliba yara saa Egibitin di. U nēē, bā n yariō bu de ba n swīne bweseru ka bweseru ba n sōka sāa swēē swēē. <sup>27</sup> Ma Mōwisi wi ka Aroni wi, ba wura ba da ba Egibitin sina boko wi kana u de Isireliba bu yari win tem di.

### *Yinni Gusunō u win nōo mwēru sire*

<sup>28</sup> Sanam mē Yinni Gusunō u ka Mōwisi gari kua Egibiti, <sup>29</sup> u nūn sōwa u nēē, nēna Wi u ra n wāa. A Egibiti sunō sōwō kpuro ye na nun sōmō mini.

<sup>30</sup> Ma Mōwisi u Yinni Gusunō wisa u nēē, wee, gari gerubu ra n ka man sē. Egibiti sunō u koo wura u man swaa daki?

## 7

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nēē, wee, na nun kua nēn kāsire Egibiti sunōn sō. Wunēn mōo Aroni u ko n maa sāa wunēn gari gero. <sup>2</sup> Wuna kaa nūn sō ye na nun sōmō kpuro. Wiya u koo maa Egibiti sunō sō, kpa u de Isireliba bu doona win tem di. <sup>3-4</sup> Kon de Egibiti sunōn gōru gu bōbia sere u n bēē swaa dakimō, baa mē kon yīre nanumgii dabinu ko win temō. Yen sō, na kon nūn nēn dam sōsi n win tōmbu wahala doke, kpa n nēn tōmbu Isireliba yara win tem di, ba n sōka sāa swēē swēē nge tabu kowobu. <sup>5</sup> Sanam mē na nēn dam sōsi tem mi, ma na Isireliba yara min di, sanam mēya Egibitigiba koo gia ma nēna Yinni Gusunō.

<sup>6</sup> Ma Mōwisi ka Aroni ba kua mam mam nge mē Yinni Gusunō u bu sōwa. <sup>7</sup> Sanam mē ba ka Egibiti sunō gari yiba mō, Mōwisi u mōwa wōo wēnē, ma Aroni u mō wōo wēnē ka ita.

### *Egibiti sunō u yina u Mōwisi ka Aroni swaa daki*

<sup>8</sup> Yen biru Yinni Gusunō u Mōwisi ka Aroni sōwa u nēē, <sup>9</sup> Egibiti sunō u n bēē sōwa u nēē, i nūn yīreru kuo te ta sōsi ma nēna na bēē gōrima, saa ye sōra wunē Mōwisi kaa Aroni sō u win dēka suo u ye kō sunō win wuswaa. Ya koo gōsia waa.

<sup>10</sup> Ma ba seewa ba da Egibiti sunōn mi, ba kua ye Yinni Gusunō u bu sōwa. Aroni u win dēka ye kō sunō wi ka win bwāabun wuswaa. Ma ya gōsia waa. <sup>11-12</sup> Yera Egibiti sunō u win bwisigibu ka win timgibu ka win sōrobu soka. Ben baawure u dobo dobo kua, u win dēka kō ma ya gōsia waa. Adama Aronigia ya begii mwēeki. <sup>13</sup> Ka mē, Egibiti sunōn gōru ga bōbia, u n maa Mōwisi ka Aronin gere swaa daki, nge mē Yinni Gusunō u raa gerua.

### *Wahala gbiikaa ye Gusunō u Egibitigibu doke, yēm*

<sup>14</sup> Yinni Gusunō u kpam Mōwisi sōwa u nēē, Egibiti sunōn gōru ga bōbia. U yina tən be, bu doona. <sup>15</sup> Wee u koo da daarō buru buru yellu. A doo a ka nūn yinna daarun goorō kpa a n dēka ye nēni, ye ya raa gōsia



waa mi. <sup>16</sup> Kpa a nùn s̄ a n̄e, n̄e Gusun̄o Heberuban Yinniwa na nun ḡarima win mi. U de n̄en t̄ambu bu da bu man s̄a ḡbabur̄o. Na wa ma sere ka t̄e u n̄ gari yi swaa sue. <sup>17</sup> Ȳen s̄o u n̄e, u n̄ man ȳe, yen s̄ona na n̄e, ameniwa u koo ka man gia, n̄e wi na ra n w̄a. A daa ten nim soowo ka d̄eka ye a n̄eni mi, kpa n nim m̄e ḡasia yem. <sup>18</sup> Sw̄e yi yi w̄a daa te s̄o, kpa yi ḡbi, kpa daa ten nim mu sankira sere Egibitigibu bu kpana bu mu n̄o.

<sup>19</sup> Yera Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ow̄a u n̄e, a Aroni s̄ow̄o u win d̄eka suo u ye t̄i Egibitin nim kpuron w̄oll̄o m̄e mu w̄a daan̄o ka yerus̄o ka sere kotos̄o ka weken̄o. Mi nim mu w̄a kpuro gesi mu koo ḡsiawa yem, kpa yem mu n w̄a Egibitin tem kpuro s̄o.

<sup>20</sup> Ma M̄owisi ka Aroni ba kua nge m̄e Yinni Gusun̄o u bu s̄ow̄a. Aroni u win d̄eka ye sua, ma u daa ten nim so Egibiti sun̄o ka win bw̄abun wuswaa. Ma mu ḡasia yem. <sup>21</sup> Sw̄e yi yi w̄a daa te s̄o, yi gu. Ma daa ten nim mu sankira. Egibitigiba kpana bu mu n̄o. Ma nim m̄e mu w̄a tem m̄e kpuro s̄o mu kua yem.

<sup>22</sup> Adama Egibitin s̄orobu ba maa kua m̄e ka ben dobo dobo. Ye Egibiti sun̄o u wa m̄e, ma win ḡru ga b̄abia, u n̄ M̄owisi ka Aronin gari swaa daki nge m̄e Yinni Gusun̄o u raa gerua. <sup>23</sup> Egibiti sun̄o u ḡsira win yenūo. Gari yi, yi n̄ mam n̄n nande. <sup>24</sup> Ma Egibitigibu kpuro ba tem gba gba daa ten goor̄o bu ka nim wa bu n̄o, domi ba n̄ kp̄e bu daa ten nim n̄o.

<sup>25</sup> Ma daa ten nim m̄e, mu ḡsire yem n̄ ka kua s̄o n̄oba yiru saa d̄oma t̄en di Yinni Gusun̄o u dera ba mu so.

### *Wahala yiruse, surenu*

<sup>26</sup> Yen biru Yinni Gusun̄o u kpan M̄owisi s̄ow̄a u n̄e, a doo Egibiti sun̄on mi, a n̄n s̄o a n̄e, n̄e Yinni Gusun̄o na n̄e, u de n̄en t̄ambu bu da bu man s̄a. <sup>27</sup> U n maa yina u bu kara bu doona, kon de surenu yibu nu wahala doke win tem s̄o kpuro. <sup>28</sup> Surenu koo marura daa baka ten di, kpa nu gasirima sere win yenūo ka win dii s̄ow̄o ka win kpinu w̄oll̄o n̄ ka da win bw̄abu ka win t̄ambun diā. Nu koo mam du sere doo koo yen̄o ka son̄o. <sup>29</sup> Sure ni, nu ko nu n

kabirim̄o kpa nu win tii ka win t̄ambu ka win bw̄abu makiri.

## 8

<sup>1</sup> Ma Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ow̄a u n̄e, a Aroni s̄o u doo u win n̄omu d̄emia u d̄eka ye t̄i daanu ka yerusun w̄oll̄o kpa surenu nu gasirima nu na nu n w̄a Egibitin tem s̄o.

<sup>2</sup> Yera Aroni u win n̄oma d̄emia Egibitin daanu gia, ma surenu nu gasirima nu Egibitin tem wukiri. <sup>3</sup> Adama Egibiti sun̄on s̄oro be, ba maa kua m̄e, ka ben dobo dobo. Ba dera surenu nu gasirima Egibitin tem̄o.

<sup>4</sup> Ma Egibiti sun̄o u M̄owisi ka Aroni soka u n̄e, i Yinni Gusun̄o kan̄o u sure ni doonasia n̄e ka n̄en t̄ambun min di, kpa n de t̄an be, bu doona bu n̄n ȳakuru kua.

<sup>5</sup> Sanam m̄eya M̄owisi u Egibiti sun̄o s̄ow̄a u n̄e, na wunen gere māra, a man s̄o saa yer̄a dim dim kon Yinni Gusun̄o kana wun̄e ka wunen t̄ambu ka wunen bw̄abun s̄o, u ka de sure ni, nu tonda b̄e ka b̄en yenusun di, kpa nu kun maa tie ma n kun m̄o daa bakar̄u s̄o.

<sup>6</sup> U wisa u n̄e, sia.

Ma M̄owisi u n̄e, n koo koor̄a m̄e, kpa a gia ma goo sari wi u s̄a nge Gusun̄o b̄esen Yinni. <sup>7</sup> Sure ni, nu koo ka nun tonda nu ḡera wunen bw̄abu ka wunen t̄ambu ka b̄en yenusun di. Daa bakar̄u t̄ona s̄ora nu ko nu n tie.

<sup>8</sup> Yen biru M̄owisi ka Aroni ba yara Egibiti sun̄on min di. Ma M̄owisi u Yinni Gusun̄o n̄oḡiru sue u sure ni gira ni u Egibiti sun̄o wisi mi. <sup>9</sup> Ma Yinni Gusun̄o u kua nge m̄e M̄owisi u bikia. Yera sure ni, nu gbisuka diā ka yenu yaarīo ka ḡbeā. <sup>10</sup> Ba nu gura ba m̄enna m̄enna. Ma nin nubura yiba tem m̄e s̄o.

<sup>11</sup> Ye Egibiti sun̄o u wa ma wahala ya dwiia yera u kpan win ḡru b̄abiasia. U n̄ maa M̄owisi ka Aroni swaa daki, nge m̄e Yinni Gusun̄o u raa gerua.

### *Wahala itase, gaanikunu*

<sup>12</sup> Yen biru Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ow̄a u n̄e, u Aroni s̄ow̄o u win d̄eka suo u tem so, kpa tua yu ḡsia gaanikunu Egibitin tem kpuro s̄o.

<sup>13</sup> Ma ba kua nge m̄e. Tua kpuro ya ḡsia gaanikunu tem m̄e kpuro s̄o. Gaanikuu ni, nu dua t̄ambu ka yaa sabenu s̄o. <sup>14</sup> Ma s̄orobu ba dobo dobo kua bu ka maa

gaanikunu ko. Adama ba kpana. Gaanikuu ni, nu wāawa baama. <sup>15</sup> Yera soro be, ba Egibiti suno sōwa ba nεε, Gusunon tiin dama mini.

Adama ka mε, Egibiti sunon gōru ga bōabu. U n Mōwisi ka Aronin gari swaa daki nge mε Yinni Gusunō u raa gerua.

### *Wahala nnese, ghabu swēε*

<sup>16</sup> Yen biru Yinni Gusunō u maa Mōwisi sōwa u nεε, a seewo buru buru yellu a da a ka Egibiti suno yinna sanam mε u doo daarō, kpa a nūn sō a nεε, ameniwa nε Yinni Gusunō na gerua. U de nen tumbu bu da bu man sā. <sup>17</sup> U n maa yina nen tumbu bu doona kon nūn ghabu swēε surema yi yi koo wi ka win bwāabu ka win tumbu kuni. Egibitigibun yenusu kpurowa su ko n ghabu swēε yiba kpa yi tem wukiri.

<sup>18</sup> Adama dama te, na n derimō ghabu swēε yi da Goseniō mi nen tamba wāa, kpa u gia ma nε, Yinni Gusunō na wāa tem mε sō. <sup>19</sup> Kon nen tumbu ka win tumbu wunana. Siawa yire te, ta koo sōsira.

<sup>20</sup> Yinni Gusunō u kua nge mε. Ghabu swēε wuuru ta Egibiti suno ka win bwāabun yenusu wōri. Ma Egibitin tem kpuro mu sankira ghabu swēε yin saabu. <sup>21</sup> Yera Egibiti suno u Mōwisi ka Aroni sokusia u nεε, i doo i bεen Yinni yāku te kua tem mε sō, i ku yari.

<sup>22</sup> Adama Mōwisi u wisa u nεε, n n koorō mε domi besen yākunu ko n sā taare Egibitigibun nōni sō. Sā n maa yāku taareginu kua ben nōni biru, ba n koo sun kpenu kasuku? <sup>23</sup> Yen sō, sa ko dawa ghaburō mi n toma nge sō itan sanum saka su ka Gusunō besen Yinni yākuru kua, nge mε u sun sōwa su ko.

<sup>24</sup> Egibiti suno u nεε, kon de i da i Gusunō bεen Yinni yākuru kua ghaburō, adama i ku tonda. Yen sō, i kanaru koowo nen sō.

<sup>25</sup> Ma Mōwisi u nūn wisa u nεε, wee, na doonō wunen min di, n ka Yinni Gusunō kana wunen sō. Sia ghabu swēε yi, yi koo doona wunε ka wunen bwāabu ka wunen tambun min di. Adama a ku maa sun yaakoru ko a yina su da su Gusunō besen Yinni yākuru kua.

<sup>26</sup> Yera Mōwisi u yara Egibiti sunon min di, u da u Yinni Gusunō suuru kana. <sup>27</sup> Ma Yinni Gusunō u kua nge mε Mōwisi u nūn

bikia. Ghabu swēε yi, yi tonda Egibiti suno ka win bwāabu ka win tambun min di. Yi n maa tie mi, baa tia. <sup>28</sup> Adama ka mε kpuro, Egibiti sunon gōru ga bōbia kparam maa, ma u yina tōn be, bu doona.

### *Wahala nōbuse, yaa sabenun gōo*

## 9

<sup>1</sup> Yen biru kparam Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, a doo Egibiti sunon mi kpa a nūn sō a nεε, ameniwa nε Heberuban Yinni Wi u ra n wāa na gerua. Na nεε, u de nen tumbu bu doona bu man sā. <sup>2</sup> Adama ū kun bu yōsu, ma u yen yina yinaminu mō kparam, <sup>3</sup> wee, kon nen nōm damguu doke win dumi ka ketekunu ka yooyoosu ka keteba ka yāanu sō, win yaa sabenu kpuro gesi ni ba kparamō gberō. Adumgbeku baka ya koo nu wōri. <sup>4</sup> Saa ye sō, kon Isireliban sabenu ka Egibitiginu wunana. Ye ya sāa Isireliban sabenu, yen gaa kun gbimō.

<sup>5</sup> Ma Yinni Gusunō u tōru yi u nεε, ū kun bu yōsu, siawa kon yabu ye ko tem mε sō.

<sup>6</sup> Yen sisiru Yinni Gusunō u kua mε. Egibitigibun sabenu gbisuka kpuro, adama Isireliban sabenu sō, baa teeru ta n gu. <sup>7</sup> Egibiti suno u ye ya kooran labaari bikia. U nua ma Isireliban sabenu sō baa teeru ta n gu. Ka mε, win gōru ga kparam bōbia, u n wure tōn be, bu doona.

### *Wahala nōba tiase, bwisinu*

<sup>8</sup> Yinni Gusunō u kparam Mōwisi ka Aroni sōwa u nεε, i torom sako doowō i n neni, kpa Mōwisi u mε yēka wālō Egibiti sunon wuswaa. <sup>9</sup> Torom mε, mu koo gosia nge tua, kpa mu Egibitin tem kpuro wukiri. Mu koo bwisinu wisi tumbu ka sabenu sō, kpa nu booboosu ko.

<sup>10</sup> Yera ba torom mε sōka ba da Egibiti sunon wuswaa. Ma Mōwisi u torom mε yēkana wālō, ma mu kua bwisinu tumbu ka sabenun wasi sō. <sup>11</sup> Saa ye sō, sōroba kpana bu yarima Mōwisin wuswaa bwisi nin sō. Domi nu ben tii wisiwa nge Egibitigii be ba tie. <sup>12</sup> Egibiti suno u n Mōwisi ka Aronin gari swaa daki. Yinni Gusunō u dera win gōru ga bōbia ga sosi nge mε u raa Mōwisi sōwa.

### *Wahala nōba yiruse, guru kpenu*

<sup>13</sup> Yera Yinni Gusunō u kparam Mōwisi sōwa u nεε, a seewo buru buru yellu a

da Egibiti sunɔn mi, kpa a nùn sã a nɛɛ, amɛniwa nɛ Gusunɔ Heberuban Yinni nɛ wi na ra n wãa na gerua. U de nɛn tɔmbu bu doona bu man sã. <sup>14</sup> Domi tẽ, n n mɔ win bwãabu ka win tɔmbu tɔna kon wahala doke ye ya koo nɛn dam bakam sɔasi. Ka win tiiwa kpa u gia ma goo sari nge nɛ handunia sɔɔ. <sup>15</sup> Nà n daa nɛn nɔm damguu demia na wi ka win tɔmbu bara kɔsuru kpɛɛ, u n ko n daa maa wãa handunia. <sup>16</sup> Adama na dera u wãa u ka nɛn dam wan sɔ, kpa nɛn yĩsiru tu ka nɔra handunia kpuro sɔɔ. <sup>17</sup> Wee u ka nɛn tɔmbu seewa sere ka tẽ. U n dere bu doona. <sup>18</sup> Yen sɔ, sia amadaare kon de guru kpenu nu nɛera ka dam nɛn bweseru nu n koore Egibitin temɔ saa yen toren di sere n ka gisɔ girari. <sup>19</sup> N n mɛn na, a de bu win yaa sabenu kuku yeru kua, ka yabu ye u mɔ kpuro gberɔ. Domi guru kpee ni, nu koo tɔmbu kpuro so gbeaɔ ka yaa sabenu kpuro ni nu n kuku yeru wa, kpa sabe ni, ka tɔn be, bu kam ko.

<sup>20</sup> Yera Egibiti sunɔn bwãabu gabu be ba Yinni Gusunɔn gari nasie, ba dera ben yobu ba ka ben sabenu wɔma yɛnuɔ fuuku fuuku. <sup>21</sup> Be ba kun maa Yinni Gusunɔn gari gara, ba ben yobu ka yaa sabenu deri gbeaɔ.

<sup>22</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a wunɛn nɔma suo wɔllɔ kpa guru kpenu nu yɛkama Egibitin tem kpuro sɔɔ, tɔmbu ka sabenu ka ye ya kpia gbeaɔ kpuron wɔllɔ.

<sup>23</sup> Yera Mɔwisi u win deka sua u tii wɔllɔ, ma Yinni Gusunɔ u dera guru kpenu nɛmɔ. Guru maakinu mɔ nu girarimɔ sere temɔ. <sup>24</sup> Gura yen bwesera kun nɛere Egibitin tem sɔɔ saa yen toren di. <sup>25</sup> Ma guru kpee ni, nu baayere kpuro so nu go ye ya wãa gbeaɔ Egibitin tem sɔɔ, saa tɔmbu sere ka sabenu ka ye ya kpia kpuro. Ma dɔnu kpuro nu besikira. <sup>26</sup> Gosɛnin bera mi Isireliba ba wãa tɔnawa guru kpee ni, nu n na. <sup>27</sup> Yera Egibiti sunɔ u Mɔwisi ka Aroni sokusia u nɛɛ, na wa ma nɛna na tora. Gusunɔ wi u ra n wãa u gem mɔ. Nɛ ka nɛn tɔmbu sa taare kua. <sup>28</sup> A Yinni Gusunɔ kanɔ domi guru gbãsuku ni, ka guru kpee ni, nu den tura. Kon de i doona, na n maa bɛɛ nɛnumɔ.

<sup>29</sup> Ma Mɔwisi u nùn wisa u nɛɛ, nà n yara wuun di kon nɛn nɔma sua wɔllɔ n Yinni Gusunɔ kana, kpa guru gbãsukunu ka guru kpenu nu mari a ka gia ma wiya handunia

mɔ. <sup>30</sup> Adama na yɛ ma wunɛ ka wunɛn bwãabu i n Yinni Gusunɔ nasiam kpa.

<sup>31</sup> Saa ye gura ye, ya na, wɛsu ka ɔɔsu kam kua yɛn sɔ ɔɔsu ya nɔɔ kusia, wɛsu maa wɛsu sãa. <sup>32</sup> Adama alikama ya n kam kue yɛn sɔ ya n sanam mɛ kpã.

<sup>33</sup> Yen biru Mɔwisi u yara Egibiti sunɔn min di u da wuun biru. Ma u win nɔma sua wɔllɔ u Yinni Gusunɔ kana, ma guru gbãsukunu ka guru kpee ni, nu mari. Gura kun maa nɛmɔ.

<sup>34</sup> Ye Egibiti sunɔ u wa mɛ, u win toraru sosi. Wi ka win bwãaba ben gɔrusu bɔbiasia. <sup>35</sup> U n wure Isireliba bu doona nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua saa Mɔwisin nɔn di.

*Wahala nɔɔba itase, twee*

## 10

<sup>1-2</sup> Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, na dera Egibiti sunɔ ka win bwãabun gɔrusu bɔbia, kpa n ka nɛn yĩre ni sɔasi ben suunu sɔɔ. Kpa wunɛn tii a ka wunɛn bibu ka wunɛn debuminu sɔ nge mɛ na ka Egibitigibu yaakoru kua, ka yĩre ni na sɔasi ben suunu sɔɔ kpa i n ka yɛ ma nɛna Gusunɔ wi u ra n wãa. N n mɛn na, a doo Egibiti sunɔn mi.

<sup>3</sup> Mɔwisi ka Aroni ba da sunɔ win mi, ba nɛɛ, amɛniwa bɛɛ Heberuban Gusunɔ wi u ra n wãa u gerua. U nɛɛ, sere domma kaa n yinɛ a tii kawa win wuswaa. A de win tɔmbu bu doona bu nùn sã. <sup>4</sup> À n maa yina a bu kara, wee, sia u koo de twee yi na wunɛn tem kpuro sɔɔ. <sup>5</sup> Yi koo tɛria yi tem wukiri. Baa tem bau ba n wasi. Yi koo dĩa ni nu tie di ni guru kpenu kun sankã, kpa yi bɛɛn gbean dãa wurusu kpuro di. <sup>6</sup> Yi koo wunɛ ka wunɛn bwãabu ka Egibitigibu kpuron dia duuri yi yibu. Wunɛn baababa ka wunɛn sikadoba ba n yen bweseru waare saa mìn di ba wãa handunia sɔɔ sere ka gisɔ.

Ma Mɔwisi u seewa u yara Egibiti sunɔn min di. <sup>7</sup> Yera Egibiti sunɔn bwãaba nùn bikia ba nɛɛ, sere domma durɔ wini u ko n sun wahala mɔ. A de tɔn be, bu doona bu da bu Gusunɔ ben Yinni sã. A n wa ma bɛɛn tem mu kam kobu dɔɔ?

<sup>8</sup> Ma ba dera Mɔwisi ka Aroni ba wurama Egibiti sunɔn mi. Ye ba tura mi, yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo i Gusunɔ bɛɛn Yinni sã, adama bɛɛ sɔɔ berà ba koo da.

<sup>9</sup> Məwisi u wisa u nεε, bεεε kpurowa, bibu ka bukurobu ka bεεn yaa sabenu. Sanna sa ko da. Domi tɔɔ bakara sa ko Yinni Gusunɔ kua.

<sup>10</sup> Ma Egibiti sunɔ u bu yaakoru kua u nεε, Yinni Gusunɔ u ka bεε da baani, nà n dera i da ka bεεn kurɔbu ka bibu. Domi gāa kōsuna i bwisikumɔ. <sup>11</sup> Adama bεε tən durɔbu tənawa i ko da. Domi mɛya i bikia.

Yera u dera ba bu gira win min di.

<sup>12</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Məwisi sɔɔwa u nεε, a wunen deka suo a t̄i Egibitin tem sɔɔ kpa tweeki yi na yi tem mε wukiri, yi kpuro di ye ya kpia mi, ye guru kpenu nu deri.

<sup>13</sup> Yera Məwisi u win deka ye sua u t̄i mi. Ma Yinni Gusunɔ u dera woo gaga seema saa sɔɔ yari yerun di tem mε sɔɔ. Woo ge, ga kuawa saa sɔɔ sɔɔn di sere ka wɔkuru kpuro. Sisi bururu ba deema tweeki ye yam kpuro yi woo ge, ga ka na. <sup>14</sup> Tweeki yi, yi na wuunu ka wuunu yi pusa Egibitin tem baama. Yi dabia yi sara yi ba raa waare. Mɛya ba n maa yin bweseru wasi. <sup>15</sup> Tem kpuro mu t̄ira tweeki yin saabu. Ma yi yakasu ka dāa binu kpuro di, ni guru kpenu kun daa sanki. Wuru gaga kun maa tie Egibitin tem sɔɔ dāa ka dāa kikisɔ.

<sup>16</sup> Yera Egibiti sunɔ u Məwisi ka Aroni sokusia fuuku u nεε, na Gusunɔ bεεn Yinni tora, mɛya, na maa bεεn tii tora. <sup>17</sup> Tē, i man suuru kuo nən tee teni kpa i Gusunɔ bεεn Yinni kana u man wahala gɔɔgia yeni wunari.

<sup>18</sup> Ma Məwisi u yara min di u da u Yinni Gusunɔ suuru kana. <sup>19</sup> Yera Yinni Gusunɔ u dera woo damguu ga seema saa sɔɔ duu yerun di ga ka tweeki yi doona ga gure nim wɔku sɔɔ ge ba mɔ Naa yari. Baa yin tia kun tiare tem mε kpuro sɔɔ. <sup>20</sup> Adama Yinni Gusunɔ u kpam dera Egibiti sunɔn gɔru ga bɔbia, u n wure Isireliba bu doona.

### *Wahala nɔɔba nneεe, yam wɔkuru*

<sup>21</sup> Yen biru Yinni Gusunɔ u Məwisi sɔɔwa u nεε, a wunen deka t̄iyɔ wɔllɔ kpa yam wɔku sinumgiru tu Egibitin tem wukiri, sere bu tu baba.

<sup>22</sup> Yera Məwisi u win deka ye t̄i wɔllɔ ma yam wɔkura kua Egibitin tem kpuro sɔɔ sɔɔ ita. <sup>23</sup> Egibitigiba kun waanamɔ, goo kun seere win yenun di sere sɔɔ ita ye. Adama mi Isireliba ba wāa kpuro, yam bururam

mu wāawa. <sup>24</sup> Egibiti sunɔ u Məwisi sokusia u nεε, i doo i Yinni Gusunɔ s̄a ka bεεn kurɔbu ka bibu sannu. Adama i ku ka bεεn yaa sabenu da.

<sup>25</sup> Məwisi u wisa u nεε, n n mɛn na, a sun yaa sabenu wɛyɔ domi n n koo koori sa kun nu mɔ su ka Gusunɔ bεεn Yinni yāku dɔɔ mwaararuginu ka yākuunu ganu kua. <sup>26</sup> Yen sɔ, sa ko ka bεεn yaa sabenu dawa, baa samu sa n derimɔ. Domi miya sa ko gɔsi ye sa ko ka nūn s̄a. Sa n maa gina yen geeru yē ka yen ye sa ko gɔsi sere s̄a n tura mi.

<sup>27</sup> Adama Yinni Gusunɔ u dera Egibiti sunɔn gɔru ga bɔbia, u n wure bu doona.

<sup>28</sup> Ma sunɔ wi, u Məwisi sɔɔwa u nεε, a gɛsiro nɛn bɔkun di. A ku ra maa na nɛn wuswaaɔ, domi dɔma te na maa nun wa, a guwa.

<sup>29</sup> Məwisi u nεε, too, ya wā, a n maa man wasi.

### *Məwisi u wahala wɔkurusen gari mɔ*

## 11

<sup>1</sup> N deema Yinni Gusunɔ u raa Məwisi sɔɔwa u nεε, n tie wahala tia ye kon Egibitigibu ka ben sunɔ doke. Yera ya koo de u bεε yɔsu. U koo mam bεε girawa minin di ka dam. <sup>2</sup> A tən durɔ ka tən kurɔ baawure sɔɔwɔ u bura yāa wuruginu ka sii geesuginu kana win beruse Egibitigiin mi.

<sup>3</sup> N deema Yinni Gusunɔ u dera Egibitigibu ba ka Isireliba nɔnu geu mɛera. Məwisi u maa s̄a tən boko sunɔn bwāabu ka Egibitigii be ba tien nɔni sɔɔ.

<sup>4</sup> Məwisi u sere doona Egibiti sunɔn min di, u nūn sɔɔwa u nεε, ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua. Wɔkurun bɔnun sakawa u koo Egibitin tem bukiana. <sup>5</sup> Bii yerumaba kpuro ba koo gbi, saa wunen bii yeruman di, wi u koo wunen sina gɔna tubi di sere ka yoo tən kurɔn bii tən durɔ gbiikoowɔ. Yaa sabenun bii gbiikii dwanu nu koo maa gbi. <sup>6</sup> Wuri bεεε yi ko n wāa Egibitin tem kpuro sɔɔ dɔma te, yin bweseru yi n koore. Mɛya yi n koo maa wure yi ko. <sup>7</sup> Adama bεεε Isireliban mi, baa bɔɔ ga n sun worimɔ sere ka bεεn yaa sabenɔ, kpa i n ka yē ma Yinni Gusunɔ u sun wunanε ka bεε Egibitigibu.

<sup>8</sup> Ma Məwisi u kpam nεε, wunen bwāabu kpuro ba koo na bu kpuna nɛn wuswaaɔ bu man s̄a bu nεε, n yario ka nɛn tambu kpuro



be ba man swīi. Yen biru na kon den yari n doona.

Ye u gari yi gerua u kpa, ma u yara Egibiti sunən min di ka m̄ru baka.

<sup>9</sup> Yinni Gusunə u raa n̄n s̄əwa u n̄e, Egibiti sunə kun wunen gari swaa dakimə. Yera ya koo de n maa s̄əm maamaakiginu ganu ko Egibitin temə.

<sup>10</sup> M̄wisi ka Aroni ba s̄əm maamaakigii ni kpuro kua Egibiti sunən wuswaa adama Yinni Gusunə dera win ḡru ga b̄bia ma u n̄ wure Isireliba bu doona win tem di.

### *Gə sararibun t̄ə bakaru*

## 12

<sup>1</sup> M̄wisi ka Aroni bu sere yari Egibitin di Yinni Gusunə u bu s̄əwa u n̄e, <sup>2</sup> suru winiwa u koo ko b̄en suru ḡbiikoo w̄ə s̄ə. <sup>3</sup> I Isireliba kpuro s̄əwə i n̄e, suru winin s̄ə w̄kuru, ben yenu ȳro baawure u ȳa kin̄e kp̄ndu ḡsi win ȳn̄un s̄. <sup>4</sup> Yenu ȳro win t̄mba kun dabiru tura bu ka ȳa giriru tem, wi ka win beruse bu ȳaru ḡsio te begiba koo kp̄i bu tem bu kpe. <sup>5</sup> I ko kp̄i i ȳaru n̄ kun m̄e boo ḡsi, adama i de ya n̄ s̄a kin̄eru te ta w̄ə tia m̄, kpa ta kun alebu m̄. <sup>6</sup> I ko nu berewa sere suru win s̄ə w̄kura n̄e, kpa b̄e Isireliba kpuro i nu go d̄ma ten yoka kpa. <sup>7</sup> I ko nin yem sua i t̄eniwa dinu mi i ko nin yaa tem k̄n̄n̄sun beri berika ka sin w̄ll̄. <sup>8</sup> W̄ku tera ba koo yaa ye w̄ kpa bu ye di ka p̄e ye ba n̄ seeyatia doke ka kpee wuru si su sosu sannu. <sup>9</sup> I ku yen ḡma tem, n̄ kun m̄e ye ba yikua. I ye w̄əw̄ girum girum ka yen wiru ka taanu ka b̄s̄ə ȳanu. <sup>10</sup> Ȳa n̄ maa tiara i ko ye wisiwa d̄ə s̄ə. I ku de yen gaa yu yam s̄ara. <sup>11</sup> Wee m̄e i ko i n̄ s̄a i ka ye di. I n̄ s̄əru s̄a i ka swaa w̄ri, i n̄ ḡbaburun ȳanu doke, i n̄ bokunu n̄eni, kpa i di ka wasi kasanu, domi ya s̄awa t̄ə bakaru te i ko man diiya Gə sararibun s̄.

<sup>12</sup> W̄ku tera kon Egibitin tem bukiana kpa n̄ bii t̄n dur̄ə ḡbiikoo baawure go, t̄mbun bibu ka yaa sabenun binu. Meyya kon ka s̄əsi ma Egibitigibun b̄nu nu n̄ dam m̄. N̄e, Yinni Gusunəwa kon ye ko. <sup>13</sup> Yem meya mu koo ko ȳreru te ta ȳn̄usu s̄əs̄im̄ mi i w̄a. N̄a n̄ yem m̄e wa, kon b̄e sarariwa. K̄si te, ta n̄ b̄e babam̄ te kon ka Egibitigibu wahala ko.

<sup>14</sup> I ko i n̄ da t̄ə te yaayewa w̄ə ka w̄ə, kpa i man t̄ə bakaru diya. B̄en bibun bweseru ba ko n̄ da maa tu yaayewa sere ka baadomma.

### *P̄e ye ba n̄ seeyatia doken t̄ə bakaru*

<sup>15</sup> Yinni Gusunə u maa n̄e, i ko kowa s̄ə n̄əba yiru i ku p̄e di ye ba seeya. T̄ə ḡbiikiru i ko p̄e seeyatia yara b̄en ȳn̄usun di. Domi b̄en goo ù n̄ ḡanu di ni nu seeyatia m̄ s̄ə n̄əba yiru ye, yu sere yibu, ba koo ȳro gowa. <sup>16</sup> T̄ə ḡbiikiru ka t̄ru n̄əba yiruse, i ko mennawa i man s̄a. I ku ra s̄amburu garu ko t̄nu yiru ye s̄ə, ma n̄ kun m̄ b̄en d̄ia ni i ko din kobu.

<sup>17</sup> I ko n̄ da p̄e ye ba n̄ seeyatia doken t̄ə bakaru di, domi t̄ə te s̄əra na b̄en bweseru kpuro yara Egibitin tem di. Yen s̄, b̄en bibun bweseru ba ko n̄ da t̄ə bakaru diwa t̄ə te s̄ə, sere ka baadomma. <sup>18</sup> Suru ḡbiikoon s̄ə w̄kura n̄esen yokan di, p̄e ye ba n̄ seeyatia dokewa i ko i n̄ dim̄ sere ka win s̄ə ȳnda tiasen yokaa. <sup>19</sup> S̄ə n̄əba yiru yen baa s̄ə, bu ku raa p̄e seeyatia wa b̄en ȳn̄us̄. Domi wi u ḡanu di ni ba seeyatia doke, ba koo ȳro gowa, baa ù n̄ s̄ən na. <sup>20</sup> N̄ n̄ m̄en na, b̄en ȳn̄usu kpuro s̄ə, i ku ra ḡanu di ni ba seeyatia doke.

### *Gə sararibun torubu*

<sup>21</sup> Yen biru M̄wisi u Isireliban guro gurobu sokusia u n̄e, i ȳa kin̄e kp̄n̄nu ḡsio nge m̄e b̄en ȳn̄usu n̄e, kpa i nu go ḡə u ka b̄e sarari. <sup>22</sup> Kpa b̄en baawure u d̄a kiku ge ba m̄ is̄pu sua u wasi ȳa yem s̄ə m̄e mu ko n̄ w̄a ḡb̄er̄, kpa u t̄eni win dii k̄n̄n̄n̄ beri berikaa ka gen w̄ll̄. B̄en goo u ku raa yari dirun di ma n̄ kun m̄ yam s̄ara mam mam. <sup>23</sup> Sanam m̄e Yinni Gusunə u koo tem m̄e bukiana u ka Egibitigibu go, u koo yem m̄e wa b̄en dii k̄n̄n̄sun beri berika ka sin w̄ll̄, kpa u b̄en dia sarari. U n̄ wuram̄ ḡən ḡrado u du u b̄e go. <sup>24</sup> B̄e ka b̄en bibun bweseru, meya i ko i n̄ da t̄ə baka te di sere ka baadomma. <sup>25</sup> Sanam m̄e i tem m̄e dua, m̄e Yinni Gusunə u koo b̄e w̄ nge m̄e u n̄ə mw̄er̄u kua, i de t̄ə baka te, tu ko b̄en wororu. <sup>26</sup> B̄en bibu b̄a n̄ b̄e woro ten tubusianu bikia, <sup>27</sup> i ko bu wisi i n̄e, Gə sararibun ȳkura te sa ka Yinni Gusunə s̄am̄, domi u b̄e Isireliban dia sarari, u n̄ sun go sanam m̄e u Egibitigibu goom̄.

Yen biru Isireliba ba yiira ba Gusunə sāwa. <sup>28</sup> Ma ba da ba kua dee dee ye Yinni Gusunə u Məwisi ka Aroni sōwa.

### *Bii gbiikobun gəə*

<sup>29</sup> Ye n kua wōkurun bənu, Yinni Gusunə u bii gbiikobu kpuro go Egibitin temə, saa Egibiti sunən tiin bii gbiikoon di wi u koo win sina gəna tubi di, sere ka be ba wāa pirisəm sən bii gbiikobu, n ka da yaa sabenun bii gbiikinə. <sup>30</sup> Egibiti sunə ka win bwāabu ka tən be ba tie Egibiti ye səə kpuro, ba seewa wōkuru ba wuri bεε kua domi yenu gagu sari gən mi tən tia tia kun gu. <sup>31</sup> Wōku tee te səə, Egibiti sunə u Məwisi ka Aroni soka, u nεε, i seewo i doona nən təmbun min di, bεε ka bεen təmbu Isireliba. I doo i Yinni Gusunə sā nge mε i gerua. <sup>32</sup> I ka bεen yāanu ka bεen keteba doo nge mε i gerua, kpa i maa man domaru kana bεen Yinnin mi.

<sup>33</sup> Ma Egibitigiba Isireliba baasi bu ka yari ben tem di fuuku, ba nεε, domi sa ko gbi su kpe. <sup>34</sup> Ma Isireli be, ba ben pεε kpīi te ta n seeyatia mə sua gbēa səə ba tu beka wukiri ba sōwa.

<sup>35</sup> N deema Isireliba ba raa kua nge mε Məwisi u gerua, ba Egibitigibu bura yāa ni ba kua ka wura ka sii geesu kana, ka maa beka. <sup>36</sup> Yinni Gusunə u maa dera tən be, ba kīi geeru wa Egibitigii ben mi. Ma ba bu wε ye ba bikia kpuro. Nge mεya ba ka Egibitigibun yānu wa ba gura.

### *Isireliba ba yara Egibitin di*

<sup>37</sup> Isireliba ba swaa wəri ka naasu saa Ramusēsin di ba dəə Sukətuə. Ben geera sāa nərəbun suba natan saka (600.000), tən kurəbu ka bibu ka durə təkənu baasi. <sup>38</sup> Ma ba ka ben yaa sabenu da dabi dabinu, keteba ka yāanu ka bonu. Tən tuko dabira maa bu swīi. <sup>39</sup> Ba pεε kua ka pεε kpīi te ba n seeyatia doke, domi ba bu girawa Egibitin di ba yara ka sendaru. Ba n maa fεε wa bu dīa kusenu sua.

<sup>40-41</sup> Gusunən təmbu Isireliba ba kuawa Egibitiə wōə nεeru ka tēna (430). Dəma te wōə nεeru ka tēna ye, ya yiba, yera be kpuro ba yara Egibitin di. <sup>42</sup> Wōku te səə, Yinni Gusunə u Isireliba kəsū ba ka yara Egibitin di. Yen sōna wōə ka wōə Isireliba ba ko n da dom se wōku te. Kpa bu Yinni Gusunə tōə

bakaru diiya, be ka ben bibun bweseru sere ka baadommaə.

### *Gəə sararibun tōə bakarun yaa dibun wooda*

<sup>43</sup> Yinni Gusunə u Məwisi ka Aroni sōwa u nεε, wooda ye na bεε wεemə Gəə sararibun tōə bakarun sō wee.

Səə goo u ku raa ten yaa dibu di.

<sup>44</sup> Adama yoo tən tuko be i dwa ka gobi, ma i bu bango kua, ba koo kpī bu di.

<sup>45</sup> Səə wi u sarə, n kun mε tən tuko goo wi u səmburu mə bεen mi, u ka gobi wa, be yiru yen goo kun yaa dii bi dimə.

<sup>46</sup> Dirəwa i ko tōə baka ten yaa dibu di. I ku ra ka yen yaa yari təwə.

Baa yen yaa kuku teeru i ku ra kəra.

<sup>47</sup> Isireliba kpurowa ba koo tōə baka te di.

<sup>48</sup> Səə goo ù n tem yarima u wāa bεen mi, ù n kī u tōə baka ten yaa dibu di, i nùn bango koowo ka win yēnun tən durəbu kpuro i sere yaa dii bi di ka wi sannu. Domi u n ko n maa sāa nge səə.

Adama bango sarirugii goo kun bu dimə.

<sup>49</sup> Wooda tia ye, ya ka bεε kpuro yā, bεε Isireliba ka sere səə be ba wāa bεen mi.

<sup>50</sup> Ma Isireliba ba kua nge mε Yinni Gusunə u Məwisi ka Aroni sōwa. <sup>51</sup> Yen tōə tera u maa Isireliba yara Egibitin di bwese kera ka bwese kera.

### *Gəə sararibun tōə bakarun woodaba*

## 13

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u Məwisi sōwa u nεε, <sup>2</sup> a de Isireliba bu ben bii tən durə gbiikobu ka ben yaa sabenun bii gbiiki dwanu wuna nənem kpa ye kpuro ya n sāa nεgia.

<sup>3</sup> Məwisi u Isireliba sōwa u nεε, i n da tōə te yaaye tē səə Gusunə u bεε yarima ka win dam bakam saa Egibitin di, mi i yoru di. Yen sō, i n tōə ten yaa dibu dimə, i ku ra pεε ye ba seeyatia doke di. <sup>4</sup> Suru wī səə ba ra gēebu tore, wi ba mə Abibu, win tōə gbiikiru səəra i yara. <sup>5</sup> Yinni Gusunə u bεen baababa nəə mwεeru kua ka bōri sannu u nεε, u koo bu tem gem wε mi tim ka bom yiba. Tem miya Kananiba ka Hεtiba ka Amərəba ka Hefiba ka Yebusiba ba wāa. U n ka bεε tura tem mi, i n da tōə baka teni di i ka nùn sā suru win tōə gbiikiru səə. <sup>6</sup> Sōə nəəba yirun baa səəra i ko pεε di ye ba n seeyatia doke. Yen nəəba yirusen tii səəra i ko Yinni Gusunə tōə bakaru diiya. <sup>7</sup> Sōə nəəba yiru ye səə, i

ku maa de pɛɛ ye ya seeyatia mɔ̀ n̄ kun mɛ seeyatia gaa ya n wāa bɛɛn suunu sɔɔ tem mɛ kpuro sɔɔ. <sup>8</sup> Dɔma te i tɔɔ baka te m̀, i bɛɛn bibu sɔɔwɔ i nɛɛ, sa yeni m̀wa su ka yaaya ye Yinni Gusunɔ u sun kua sanam mɛ sa yara Egibitin di. <sup>9</sup> Yeni ya ko n s̄awa nge ȳre te ba yorua n̄maɔ, n̄ kun mɛ sirikanɔ, kpa i n Yinni Gusunɔn woodaba yaayamɔ bɛɛn faagi sɔɔ. Domi wiya u bɛɛ yarama ka win dam bakam Egibitin di. <sup>10</sup> Yen s̄na n weenɛ i tɔɔ baka ten wooda yibia w̄ɔ baagere, ten saa yà n tura.

<sup>11</sup> Saa ye Yinni Gusunɔ u dera bɛɛ Isireliba i dua Kananin temɔ, mɛ u bɛɛ ka bɛɛn baababa n̄ɔ mwɛɛru kua ka b̄ri ma u bɛɛ mu w̄, <sup>12</sup> i ko n̄n bɛɛn bii t̄n durɔ gbiikobu ka bɛɛn yaa sabenun bii gbiikii dwanu yiyawa nenem n s̄a wigia. <sup>13</sup> Adama bɛɛn goo ù n k̄i u win keteku buu gbiikuu nenɛ, u koo gu yakiawa ka ȳa buu. U kun maa kue mɛ, u koo gen w̄i suma buawa u go. I ko maa bɛɛn bii t̄n durɔ gbiikoo baawure yakiawa ka gobi. <sup>14</sup> Baa sia bɛɛn bibu bà n da bɛɛ bikia ba nɛɛ, mba yenin tubusianu, kpa i bu wisi i nɛɛ, tɔɔ te Yinni Gusunɔ u sun yarama ka win dam bakam Egibitin di, mi sa raa yoru di, tera sa yaayamɔ mi. <sup>15</sup> Domi saa ye Egibiti sunɔ u yina mam mam su yari tem min di, yera Yinni Gusunɔ u dera tem min bii t̄n durɔ gbiikoba gu gu ka maa yaa sabenun bii gbiikii dwanu. Yen s̄na sa ra ka besen yaa sabenun bii gbiikii dwanu Yinni Gusunɔ ȳkuru kue, kpa su besen bii t̄n durɔ gbiikobu yakia. <sup>16</sup> Yeni ya ko n s̄awa nge ȳre te ba yorua n̄maɔ ka sirikanɔ kpa ta n sun yaayasie ma dam bakama Yinni Gusunɔ u ka sun yara saa Egibitin di.

### *Yinni Gusunɔ u dera guru wii wurora Isireliba kpare*

<sup>17</sup> Sanam mɛ Egibiti sunɔ u dera Isireliba ba doona, Yinni Gusunɔ u n̄ wure bu kpe ka swaa ye ya d̄ɔ Filisitiban temɔ, baa mɛ ya turuku bo. Domi u nɛɛ, u n̄ k̄i bu ḡru ḡsia bu wura Egibitiɔ sanam mɛ ba bu tabu w̄ri. <sup>18</sup> Yen s̄na u ka bu gbaburun swaa bɛɛri nim w̄kun bera gia, ge ba m̀ Naa yari. T̄n be, ba yarawa Egibitin di ka tabun s̄aru. <sup>19</sup> Ma M̄wisi u Yosefun goru sua ba ka da, nge mɛ Yosefu u raa Isireliba b̄rusia bu ko.

U nɛɛ, bu de bu ka win goru yari sanam mɛ Yinni Gusunɔ u koo bu yakia.

<sup>20</sup> Isireliba ba doona Sukɔtun di ba da ba ben sansani kua Etamuɔ gbabu dirirun n̄ɔwɔ. <sup>21</sup> Yinni Gusunɔ u bu swaa gbiie guru wii wuroru sɔɔ s̄ɔ s̄ɔ ka w̄kuru. W̄kuru kpa ta n s̄a nge d̄ɔ yari bakaru ta n ka bu yam bururasie. <sup>22</sup> S̄ɔ s̄ɔ ka w̄kuru guru wii wuro te, ta ku ra biare t̄n ben wuswaaɔ.

### *Ba nim w̄ku ge ba m̀ Naa yari t̄bura*

## 14

<sup>1</sup> Yen biru Yinni Gusunɔ u M̄wisi s̄ɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> a Isireliba s̄ɔwɔ bu wuro Pihɔ Hiro-tun bera gia bu ben sansani gira Migidoli ka nim w̄kun baa s̄ɔ, Baali Sefonin deedeeru. Miya i ko gina ȳra nim w̄kun b̄kuɔ, <sup>3</sup> kpa Egibiti sunɔ u n tamaa bɛɛ Isireliba i k̄ɔrawa tem mɛ s̄ɔ, mi gbaburu ta bɛɛ sikerenɛ, <sup>4</sup> kpa n win ḡru b̄biasia u bɛɛ naa sw̄i. Adama kon wi ka win tabu kowobu dendi n ka nen yiiko s̄ɔsi kpa Egibitigibu bu ka gia ma n̄na Yinni Gusunɔ.

Ma Isireliba ba kua mɛ.

<sup>5</sup> Sanam mɛ ba Egibiti sunɔ s̄ɔwa ma t̄n be, ba yakurawa, yera wi ka win bw̄abu ba ben himba ḡsia. Ba nɛɛ, mban bwesera sa kua mini. Domi sa dera Isireliba ba besen yoru yara ba doona. <sup>6</sup> Ma Egibiti sunɔ u win tabu k̄k̄e s̄aru kua ka win tabu kowobu sannu. <sup>7</sup> U tabu k̄k̄e nata (600) sua yi yi gia s̄a ka sere Egibitin tabu k̄k̄eba kpuro, yen baayere ka yen tabu kowo damgii. <sup>8</sup> Saa yera Yinni Gusunɔ u sunɔ win ḡru b̄biasia, ma u Isireliba naa gira baa mɛ u ȳ ma Yinni Gusunɔwa u bu yara. <sup>9</sup> Egibitigibun tabu kowobu ka ben maas̄bu ka dumi, ka tabu k̄k̄eba ba bu naa gira ma ba bu naamwɛ mi ba ȳra nim w̄kun b̄kuɔ ba ben sansani gira Pihɔ Hiro-tun bera gia Baali Sefonin deedeeru.

<sup>10</sup> Sanam mɛ Egibiti sunɔ u turuku kua, Isireliba ba n̄ni seeya ba wa wee, Egibitigiba k̄k̄ua ba wee. Ma berum bu mwa gem gem, ma ba Yinni Gusunɔ n̄ɔgiru sue. <sup>11</sup> Ba M̄wisi s̄ɔwa ba nɛɛ, siku yeru sariwa Egibitiɔ? Yen s̄na a ka sun na su gbi gbaburu mini? A wa ye a ka sun deema ye a sun yarama Egibitin di? <sup>12</sup> Sa n̄ daa nun s̄ɔwa mɛ Egibitiɔ sa nɛɛ, a sun derio su Egibitigibu yoru diiya? Domi sa k̄ru bo su

bu yoru diiya ka sere ye sa ko gbi gbaburu mini.

<sup>13</sup> Yera Mawisi u tən be wisa u nεε, i ku berum ko, i yōro sēε, kpa i wa nge mε Yinni Gusunə u koo bεε faaba ko gisə. Domi Egibitigii be i waamə mini, i n̄ maa bu wasi sere ka baadommaə. <sup>14</sup> I yōro sēε, Yinni Gusunəwa u koo bεε sanna.

### *Yinni Gusunə u nim wōku burana*

<sup>15</sup> Ma Yinni Gusunə u Mawisi bikia u nεε, mban sōna i man nəəguru m̄. A Isireliba sōwə bu seewo bu da wuswaaə. <sup>16</sup> Wunε maa, a wunen dεka suo a t̄i nim wōku wəllə kpa gu bənu ko yiru Isireliba bu ka du bu təbura ge səə, ga n tem ghere. <sup>17</sup> Nena kon Egibitigibun ḡrusu bəbiasia bu ka bu swī mi. Kpa n ben sunə kamia ka win tabu kowobu ka win tabu kεkεba ka win maasəbu, kpa bu n̄n yiiko wa. <sup>18</sup> Saa ye sōra ba koo gia ma nena na Yinni Gusunə.

<sup>19</sup> Sanam mε səə, Gusunən gərado wi u Isireliba gbiiye u gəsira ben biru gia ma guru wii wuro te, te ta raa bu gbiiye, ta maa wurama biruə. <sup>20</sup> Ma ta da Egibitigibu ka Isireliban sansani yiru yen baa səə. Ta yam t̄iri Egibitigibun bera gia ma ta yam buriri Isireliban mi gia. Ma Isireliba ka Egibitigibu ba n̄ susinε wōku te kpuro.

<sup>21</sup> Ye ba tura nim wōku gen mi, yera Mawisi u win dεka t̄i gen wəllə ma Yinni Gusunə u woo damguu seeya sō yari yerun di wōku giriru səə, ga dera nim wōku gen nim mu bənu kua yiru, ma gen suunu səə mi, n gbera. <sup>22</sup> Nim mu kpaasinε bera ka bera ben nəm geuə ka nəm dwarə. Ma Isireliba ba s̄a tem ghebum səə, ba təbura. <sup>23</sup> Egibitigibu ba bu naa swī ba dua nim wōku gen suunu səə, ka ben sunən dumi ka win tabu kεkεba ka win maasəbu. <sup>24</sup> Ye n kua buru buru yellu, ma Yinni Gusunə u bu mεrima saa guru wii wuro ten min di, ma u bu nandasia. Be kpuro ba yōsuna. <sup>25</sup> U dera ben kεkeban naasu wəramə, ba kpana bu s̄i fuuku. Ma ba nεε, su duki gəsira Isireliban min di, domi Yinni Gusunə u ka sun sannaməwa ben s̄.

<sup>26</sup> Ma Yinni Gusunə u kpaam Mawisi sōwə u nεε, a wunen dεka t̄iyə nim wōku mi, kpa nim mε, mu wurama mu Egibitigibu ka ben tabu kεkεba ka maasəbu wukiri.

<sup>27</sup> Mawisi u win dεka ye t̄i nim wōku gen mi. Ye n kua yam sāreru, ma nim mε, mu wurama nge mε mu raa s̄a. Egibitigibu ba k̄i bu nim mε suuri, adama Yinni Gusunə u bu sure m̄n suunu səə. <sup>28</sup> Nim mε, mu wurama mu Egibiti sunən tabu kεkεba ka win maasəbu ka tabu kowobu kpuro wukiri be ba Isireliba naamwem da nim wōku gen suunu səə. Baa ben turo, u n̄ yara. <sup>29</sup> Adama Isireliba ba s̄a tem ghebum səə nim wōku gen suunuə. Domi nim mu kpaasinεwa bera ka bera ben nəm geuə ka nən dwarə.

<sup>30-31</sup> Ye Isireliba ba səm damguru wa te Yinni Gusunə u Egibitigibu koosi ma ba ben gonu wa nim wōkun goorə, yera ba gia ma Yinni Gusunəwa u bu faaba kua dəma te, saa Egibitigibun nəman di. Ma ba n̄n nasia ba sosi, ba n̄n naanε kua ka maa win goro Mawisi.

### *Mawisi ka Isireliban womu*

## 15

<sup>1</sup> Saa yera Mawisi ka Isireliba ba Yinni Gusunə siarabun womu kua. Ba nεε, kon Yinni Gusunə təma ka womu domi u win wərabu tabu di. U dumi ka yin maasəbu sure nim wōku səə.

<sup>2</sup> Yinni Gusunəwa n̄n dam, wiya na siaramə ka n̄n womu.

Wiya u man faaba kua.

Wiya n̄n Yinni, kon n̄n bεεrε wē.

Wiya n̄n baaban Yinni, kon n̄n wəlle sua.

<sup>3</sup> U s̄awa tabu kowo ka gem.

Win ȳsira Yinni Gusunə.

<sup>4</sup> U Egibiti sunən tabu kεkεba ka win tabu kowo damgibu sure nim wōku səə ge ba m̄ Naa yari.

Win tabu kowo gisonkoba ba nim diira.

<sup>5</sup> Nim mε, mu bu wukiri, ma ba numa temə nge kperu.

<sup>6</sup> Yinni Gusunə, wunen nəm geu ga dam yiikogim mə.

Geya ga wunen wərabu munka muku muku.

<sup>7</sup> Wunen sinandun kpāaru ta ra wunen wərabu taare.

Wunen m̄ru yà n seewa,

a ra de bu d̄ə mwaarewa nge w̄i.

<sup>8</sup> A w̄eru wura ma nim mu kpaasina mu sinum kua bera ka bera nge gbāraru.



9 Wɛrɔ u nɛɛ, u koo bu naa swĩi kpa u bu naamwɛ.

U koo m̄aru k̄asia be s̄ɔɔ nge mɛ u k̄i, kpa u takobi woma u bu go ka win n̄ama, kpa u ben dukia b̄onu ko.

10 Adama a wunɛn wom w̄ɛsia, ma nim mu bu wukiri.

Ba numa ba kpuna nge d̄ɔɔ kpenu mi nim mu duku.

11 Yinni Gusunɔ, mba n ka nun weenɛ ye t̄amba s̄am̄o kpuro s̄ɔɔ.

Mba n ka nun d̄ɛraru nɛ, wunɛ wi a nanum m̄o.

Mba n ka nun weenɛ, wunɛ wi ba koo siara. Mba n ka nun weenɛ, wunɛ wi a ra s̄am maamaakiginu ko.

12 Domi a wunɛn dam s̄ɔɔsi, ma tem bu mwɛ.

13 Wunɛn w̄anw̄andu s̄ɔɔra a wunɛn t̄ambu swaa s̄ɔɔsi be a yakia.

A maa bu kparama ka wunɛn dam a ka d̄ɔɔ sere w̄aa yee te a bu n̄ɔɔ mwɛɛru kua s̄ɔɔ.

14 T̄on tukobu ba ye nua, ma ba diirum̄o. Filisitiba ba b̄erum soora.

15 Ed̄amun sinambun toronu kara. Ma M̄ɔabun tabu dur̄abu ba diirum̄o. Kananiba kpuro, ben wasi dwiia.

16 B̄erum ka nandabu koo bu deema subaru s̄ɔɔ.

Wunɛn dam saabu ba koo mari s̄ɔɔ s̄ɔɔ nge kperu.

Sere wunɛn t̄on be a yakia yorun di bu ka nim w̄aku t̄abura, Yinni Gusunɔ.

17 Kaa ka bu da kpa a bu t̄asisia wunɛn tiin guuru w̄allo,

mi a wunɛn w̄aa yeru s̄ɔɔru kua.

Tera ta s̄aa wunɛn s̄aa yeru te a tii kua.

18 Wunɛ Yinni Gusunɔ, kaa n bandu diiwa ka baadommaɔ.

19 Sanam mɛ Egibiti sun̄on dumi ka win tabu k̄ɛk̄ɛba ka maas̄abu ba dua nim w̄aku s̄ɔɔ, Yinni Gusunɔ u dera nim mu wurama mu bu wukiri. Adama u dera tem mu gbera nim w̄aku gen suunu s̄ɔɔ, ma Isireliba ba t̄abura.

20 Yen biruwa Aronin sesu Mariamu wi u s̄aa Gusun̄on s̄am̄o, u bara kp̄aru sua ma t̄on kur̄abu kpuro ba n̄un swĩi ba bara kp̄anu soom̄o ba yaam̄o.

21 Mariamu u bu womu geni kua u nɛɛ, i Yinni Gusunɔ t̄am̄o ka womu, domi u nasara wa ka win yiiko. Dumi ka yin maas̄abu u sure nim w̄aku s̄ɔɔ.

## ISIRELIBAN SANUM GBABURɔ

### *Nim sosuram*

22 Yen biru M̄owisi u Isireliba kpara saa nim w̄aku ge ba m̄o Naa yarin di ba da gbaburɔ te ba m̄o Suri. S̄ɔɔ itawa ba s̄ia gbabu te s̄ɔɔ ba ñ nim wa. 23 Ma ba tura Maraɔ adama nim mɛ ba wa mi, mu sosu, ba ñ kp̄ia bu n̄o. Yen s̄ona ba yam mi soka Mara. Yen tubusiana sosura. 24 Ma t̄on be, ba M̄owisi w̄akisi ba nɛɛ, mba sa ko n̄o. 25 M̄owisi u Yinni Gusunɔ n̄ɔɔguru sue. Ma Yinni Gusunɔ u n̄un d̄eka gaa s̄ɔɔsi. Ye u d̄eka ye sua u kare nim mɛ s̄ɔɔ, ma mu dora.

Miya Yinni Gusunɔ u win t̄ambu woodaba w̄ɛ ka woronu. Miya u maa ben laakari m̄ɛɛra. 26 U nɛɛ, i n nɛ Gusunɔ b̄ɛɛn Yinnin gere nua s̄aa s̄aa, ma i m̄o ye n man w̄ɛre ma i n̄en woodaba m̄ɛm n̄ɔɔwa, na ñ ka b̄ɛɛ bara ni s̄ɛyasia m̄o ni na Egibitigibu kp̄ɛɛ. Nena Yinni Gusunɔ nɛ wi na ra n b̄ɛɛ b̄ɛkiam̄o.

27 Yen biru ba tura Elimuɔ mi nim bwii w̄akura yiru ya w̄aa ka kpakpa b̄ɛɛ wata ka w̄akuru. Ma ba ben sansani gira bwii yin b̄okua.

### *Manna ka kusunu*

## 16

1 Ma Isireliban wuu te kpuro ta seewa Elimun di ta da gbaburɔ te ba m̄o Sini te ta w̄aa Elimu ka Sinain baa s̄ɔɔ. Saa d̄ama t̄en di ba doona Egibitin di, ba kuawa suru tia ka s̄ɔɔ w̄akura n̄ɔɔbu ba sere tura mi. 2 Ma be kpuro ba M̄owisi ka Aroni w̄akisim w̄ari gbaburu mi. 3 Ba nɛɛ, n daa san̄o bo Yinni Gusunɔ u sun go Egibitiɔ mi sa ra raa sine su d̄ianu di ni sa k̄i ka yaa. Adama wee, i ka sun na gbabu teni s̄ɔɔ ḡɔɔru tu ka sun go b̄ɛɛ kpuro.

4 Yen biru Yinni Gusunɔ u M̄owisi s̄ɔɔwa u nɛɛ, t̄ɛ kon de d̄ianu nu n̄ɛɛra w̄allun di nge gura b̄ɛɛ kpuron s̄o, kpa t̄ambu ba n da yari bu gure baadomma m̄ɛn bukata ba m̄o t̄ɔɔ te. Nge m̄ɛya kon ka ben laakari m̄ɛɛri n wa b̄a n koo n̄en woodaba m̄ɛm n̄ɔɔwa. 5 S̄ɔɔ n̄ɔɔba tiase, mɛ ba ra guren n̄on yiruwa ba koo gura kpa bu yen s̄amburu ko.

6 Ma M̄owisi ka Aroni ba Isireliba kpuro s̄ɔɔwa ba nɛɛ, yoka ye, i ko gia ma Yinni Gusunɔwa u b̄ɛɛ yarama Egibitin di. 7-8 Domi u koo b̄ɛɛ yaa w̄ɛ i tem ȳɛn s̄o u nua

i nùn wəkisimə. I n yē ma wiya i wəkisimə, n n̄ m̄ b̄εε. Sia bururu u koo maa b̄εε d̄ianu wē i di i debu, kpa i win yiiko wa.

<sup>9</sup> Ma M̄wisi u Aroni s̄ōwa u n̄εε, a Isireliban wuuru kpuro s̄ōwə a n̄εε, bu susima Yinni Gusunə mi, yèn s̄ō u ben wəkinu nua.

<sup>10</sup> Saa ye Aroni u ka Isireliban wuu te gari m̄, ba s̄ira ḡbaburu gia ba wa wee, Yinni Gusunən yiikon girima s̄ōsira guru wii wuro te s̄ō. <sup>11</sup> Ma Yinni Gusunə u M̄wisi s̄ōwa u n̄εε, <sup>12</sup> na Isireliban weewenu nua. A bu s̄ōwə ma yoki yam bere berebu ba koo yaa tem kpa sia bururu bu d̄ianu di bu debu kpa bu gia ma n̄ena na Gusunə ben Yinni.

<sup>13</sup> Ye n kua yoka yera kusu wuu bakara na ta t̄eria sansani ye kpuro s̄ō. Sisuru bururu ma tem kpuro mu kakoru s̄ā. <sup>14</sup> Saa ye kako te, ta gbera ḡā piiminu t̄erie temə nge d̄ia bimi. N s̄ā nge guru kpenu nu tem wukiri. <sup>15</sup> Ye Isireliba ba ye wa, ba s̄ōna ba n̄εε, mba yeni. Domi ba n̄ ye yē.

M̄wisi u bu s̄ōwa u n̄εε, yeniwa d̄ia ni Yinni Gusunə u b̄εε w̄εema i di. <sup>16</sup> U n̄εε, yenu ȳero baawure u koo gurawa m̄n̄ n̄ō win yenugibu ba koo di s̄ō teeru nge m̄ ben geera n̄ε.

<sup>17</sup> Ma Isireliba ba kua m̄ε. Gaba gura n̄ kp̄a n̄ kere gabu. <sup>18</sup> Yen biru ba ye ȳira. Ma ba deema wi u gura n̄ kp̄a u n̄ saka sare. Wi u maa gura fiiko u n̄ saka k̄omiε. Baawure u wa dee dee nge m̄n̄ n̄ō u koo di.

### *Mannan wooda*

<sup>19</sup> M̄wisi u bu s̄ōwa u n̄εε, b̄εen goo u ku de yu tiara sere sisuru bururu.

<sup>20</sup> Adama ba n̄ M̄wisigia nua. Ben gaba dera ya tiara sere sisuru bururu ma ya k̄ōsa ya k̄ōnu kua. Yera M̄wisi u ka bu m̄aru bara. <sup>21</sup> Bururu baatere ba ra gurewa m̄n̄ n̄ō ba koo di, adama s̄ō u n̄ ye, ya ra yandewa.

<sup>22</sup> Alusuman s̄ō n̄ōba tiase, ben s̄ō yirun dim sakawa ba gura. Ben guro gurobu kpuro ba na ba M̄wisi s̄ōwa ba n̄εε, ba kua m̄ε. <sup>23</sup> Ma u bu s̄ōwa u n̄εε, Yinni Gusunə u gerua u n̄εε, sia t̄ō w̄erarugira te sa ra nùn derie, i s̄onwə ye i k̄i i s̄om̄ε, kpa i yike ye i k̄i i yike. Kpa i sukum yi sere sia bururu.

<sup>24</sup> Ba ye yi sere sisuru bururu nge m̄ M̄wisi u gerua. Ya n̄ maa k̄ōsa, yu sere

k̄ōnu ko. <sup>25</sup> M̄wisi u n̄εε, i ye dio domi t̄ō w̄erarugira te i ko Yinni Gusunə deria. Gisə i n̄ ye wasi temə. <sup>26</sup> S̄ō n̄ōba tia i ko n̄ da ye gure. Adama s̄ō n̄ōba yiruse, t̄ō w̄erarugira. Te s̄ōra i n̄ ko ye wa i gura.

<sup>27</sup> Ka m̄ε, s̄ō n̄ōba yiruse te, t̄on ben gaba yara bu wa bu ka gura adama ba n̄ ḡānu wa. <sup>28</sup> Yera Yinni Gusunə u M̄wisi s̄ōwa u n̄εε, sere domma i ko i n̄ n̄en gere ka n̄en woodaba yinamə. <sup>29</sup> I yaayo ma n̄ε, Yinni Gusunə na b̄εε t̄ō w̄erarugiru w̄ε. Yen s̄ōna na ra b̄εε s̄ō yirun d̄ianu w̄ε s̄ō n̄ōba tiase. I de b̄εen baawure u sina u ku yari win w̄āa yerun di u s̄omburu ko s̄ō n̄ōba yiruse te s̄ō.

<sup>30</sup> Ma t̄on be, ba w̄era t̄ō te s̄ō.

<sup>31</sup> Isireliba ba d̄ia ni soka ka ben barum manna. Yen tubusiana, mba yeni. Ya s̄āwa nge d̄ia bima kpika piibu. A n̄ denda, ya dowa nge kira te ba kua ka tim.

<sup>32</sup> S̄ō teeru M̄wisi u n̄εε, wooda wee ye Yinni Gusunə u b̄εε w̄εemə. I manna beruo, s̄ō teerun dim saka b̄εen bibun bweserun s̄ō bu ka wa d̄ia ni u b̄εε w̄ε i di ḡbaburə sanam m̄ε u b̄εε yarama Egibitin di.

<sup>33</sup> M̄wisi u maa Aroni s̄ōwa u n̄εε, a wekeru garu tama a manna doke s̄ō teerun dim saka, kpa a tu yi Yinni Gusunən s̄ā yerə, kpa ya n̄ berua b̄εen bibun bweserun s̄ō.

<sup>34</sup> Ma Aroni u ye sua u yi woodan kpakororun wuswaaə kpa ya n̄ berua nge m̄ε Yinni Gusunə u M̄wisi wooda w̄ε u ko.

<sup>35</sup> Isireliba ba manna ye diwa w̄ō weeru, sere ba ka tura Kananin tem n̄ō bura yerə, tem m̄ s̄ō ba koo du ba n̄ w̄āa.

<sup>36</sup> Mannan s̄ō teerun dim sakawa ba ra soku om̄eri. Om̄eri ye, ya s̄āwa ditiri n̄en saka. Om̄eri w̄akurun sakawa ba ra soku efa.

### *Nim mu yara kperun di*

## 17

<sup>1</sup> Isireliban wuu te kpuro ta s̄īma saa ḡbaburun di te ba m̄ Sini, ta ka ten sanum d̄ō nge m̄ε Yinni Gusunə u bu s̄ōwa. Ye ba tura Refidimə ma ba ben sansani gira, adama ba n̄ nim wa mi, bu n̄ō. <sup>2</sup> Miya ba M̄wisi n̄ō kuurim w̄əri ba n̄εε, a sun nim w̄ēyə su n̄ō.

Məwisi u bu səwə u nəe, mban sənə i ka man nəo kuurimə. Nge mba n kua i ka Yinni Gusunən laakari məerimə.

<sup>3</sup> Adama nim naru ga tən be baasi gia ma ba Məwisi wəkisimə ba mə, mban sənə a sun yarama Egibitin di. Kaa ka de nim naru gu sun go, bese ka besen bibu ka besen yaa sabenu.

<sup>4</sup> Ma Məwisi u Yinni Gusunə nəəguru sue u nəe, mba kon tən beni kua. Wee, ba kī bu man kpenu kasuku.

<sup>5</sup> Yinni Gusunə u nən səwə u nəe, i saro i da i n tən be gbiiye wunə ka ben guro gurobu sannu, kpa a n wunen deka ye neni ye a ka daa ten nim so. <sup>6</sup> Wee, kon yōra wunen wuswaaə kperu garun wəllə Horebun guurə, te ba maa sokumə Sinai, kpa a kpee te so. Nim mu koo yari min di tən be, bu ka nə.

Ma Məwisi u kua mə, Isireliban guro gurobun wuswaaə.

<sup>7</sup> Yera u yam mi yīsinu yiru kə Teera Masa domi miya Isireliba ba nən nəo kuura. Yiruse maa Məriba domi miya ba Yinni Gusunən laakari məera ba nəe, Yinni Gusunə u wāa besen suunu səə? Nge u sari.

### *Isireliba ba ka Amalekiba tabu kua*

<sup>8</sup> Sanam mə səra Amalekiba ba na ba Isireliba tabu wəri Refidimə. <sup>9</sup> Yera Məwisi u Yosue səwə u nəe, a durəbu gabu gəsiə kpa i yari i da i ka Amalekiba tabu ko sia. Nən tii kon da n yə guuru wəllə na n deka ye sue wəllə ye Gusunə u nəe, na n neni.

<sup>10</sup> Yosue u Amalekiba tabu wəri nge mə Məwisi u nən səwə. Ma Məwisi ka Aroni ka Huri ba da guu ten wəllə.

<sup>11</sup> Məwisi u n win nəma sue wəllə, Isireliba ba ra n kamiaməwa, adama u n ye sura temə, Amalekibara ba ra n bu kamiamə.

<sup>12</sup> Məwisin nəma ya mənəya ma ba kperu garu sua ba yi win kəkərə ma u tu sinari. Ma Aroni ka Huri ba win nəma sue wəllə, turo nəm geuə, turo maa nəm dwarə. Ma win nəma suare wəllə dim dim sere səə ka dua. <sup>13</sup> Ma Yosue u Amaleki ka win tambu kamia mam mam.

<sup>14</sup> Ma Yinni Gusunə u Məwisi səwə u nəe, a yeni yoruo tireru səə i ka ye yaaya, kpa a Yosue sə ma kon de bu Amalekiba duari mam mam handunia səə.

<sup>15</sup> Yen biru Məwisi u yāku yeru gira ma u tu yīsinu kə Yinni Gusunəwa nən tuuta.

Domi wiya u bu nasara wē. <sup>16</sup> U nəe, yèn sō Amalekiba ba Yinni Gusunə seesi, yen sənə u koo ka bu tabu ko sere ka baadommaə.

### *Yetoro u Məwisi beram da*

## 18

<sup>1</sup> Saa ye səə, Yetoro Madianiban yāku kowo, wi u sāa Məwisin dokiri, u nua kpuro ye Yinni Gusunə u Məwisi ka win tambu Isireliba kua sanam mə u bu yarama Egibitin di. <sup>2-3</sup> Ma u seewa u da Məwisin mi ka Məwisin kurə Sefora ka win bibu yiru be u raa deri wi, Yetoron mi. N deema, ye Məwisi u bii be mara, u turo yīsinu kə Gəsəmu yèn sō u wāa tem tukumə u ka nən mara. <sup>4</sup> Ma u yiruse yīsinu kə Eliesəe yèn sō Gusunə win baaban Yinniwa u nən somi u nən wəra Egibiti sunən nəmun di.

<sup>5</sup> Ma Yetoro ka Məwisin kurə ka win bii be, ba tura mi Isireliba ba ben sansani gire guu te ba mə Sinaiə. <sup>6</sup> Saa yera Yetoro u Məwisi gəria u nəe, bu nən sō wee, u ka nən win kurə naawa ka win bibu yiru ye. <sup>7</sup> Ye Məwisi u nua mə, yera u yara u win dokiri sennə da. Ye u tura mi, ma u yiira win wuswaaə. Yen biru u seewa ba bəkasiə ba təbirina. Ma Məwisi u ka nən da win dii bekurugirə. <sup>8</sup> Ma u win dokiri wi saaria kpuro ye Yinni Gusunə u Egibitigibu ka ben sunə kua be Isireliban sō, ka sere nən swāa te ba wa swaa səə, ka nge mə Yinni Gusunə u bu yara te sən di. <sup>9</sup> Durom mə Yinni Gusunə u Isireliba kua mi, sanam mə u bu yara Egibitigibun nəman di, ya Yetoro dore. <sup>10</sup> Yera u nəe, na Yinni Gusunə siara wi u bəe wəra saa Egibiti sunə ka win təmbun yorun di. <sup>11</sup> Tē na gia ma wiya u būnu kpuro kere. Domi u dera Egibitigibun nuku kəsura wəri ben tii səə.

<sup>12</sup> Ma u Gusunə yāku dōə mwaararugiru kua ka yākunu ganu. Yera Aroni ka Isireliban guro gurobu ba na ba di ka Məwisin dokiri wi sannu ba ka Gusunə sāwa.

### *Yetoro u Məwisi bwisi kə*

<sup>13</sup> Yen sisiru bururu yera Məwisi u sina u ka Isireliba siria, ma tən be, ba yə win wuswaaə saa bururun di sere ka yokaə.

<sup>14</sup> Ye Yetoro u wa mə, yera u Məwisi səwə u nəe, mba a tən be kuammə mə. Mban sənə a sō wunə turo a bu siriammə saa bururun di sere ka yokaə.

<sup>15</sup> Ma Mawisi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, tɔn be, ba naamɔwa nen mi, n ka bu Gusunɔ bikia ye u kī bu ko. <sup>16</sup> Bā n maa gari gɛɛ mɔ ben tii tiine sɔɔ kpa n bu siria n bu sɔɔsi ye Yinni Gusunɔ u kī.

<sup>17</sup> Yera win dokiri wi, u nɛɛ, ye a mɔ mi, ya n wā. <sup>18</sup> Kaa ra tii mɛera kowa mi, ka sere maa tɔn be ba nun sikerene mini. Domi sɔmbu te, ta kpā. A n kpē a tu ko wunɛ turo. <sup>19</sup> Tē a nen gari nɔwɔ, kpa Gusunɔ u nun somi. Bwisi yi kon nun kē wee. A koowo tɔn ben wirugii Gusunɔn wuswaaɔ, kpa a n da ka ben gari de win mi. <sup>20</sup> Kpa a bu Gusunɔn woodaba tubusia ka swaa ye ba koo swīi, ka sɔma ye ba koo ko. <sup>21</sup> Kpa a gabu gɔsi be sɔɔ, be ba koo kpī bu bu kpara kpa yēroba n sāa be ba Gusunɔ nasie, ba gem swīi, ba ku ra nɔm biran kēnu mwɛ. Kpa a ben gabu ko tɔmbu nɔrɔbun (1.000) wirugibu, gabu maa wunɔbun (100) wirugibu, gabu weeraakurun wirugibu, gabu maa wɔkurun wirugibu. <sup>22</sup> Beya ba ko n da tɔn be sirie baadomma kpa ba n da ka gari yi yi sē nɛ wunɛn mi. A de bu nun wunɛn sɔmunu kawa, kpa bu ka nun sɔbe. <sup>23</sup> À n kua mɛ, ma Gusunɔ u nun kpare swaa ye sɔɔ, kaa kura, kpa tɔn be, bu maa turi mi ba dɔɔ ka bəri yɛndu.

<sup>24</sup> Mawisi u win dokirin gere wura u kua kpuro nge mɛ u nùn sɔɔwa. <sup>25</sup> U tɔn be gɔsa Isireliba sɔɔ be ba koo sɔmbu te kpī. Ma u ben gabu kua tɔmbu nɔrɔbun (1.000) wirugibu, gabu maa wunɔbun (100) wirugibu, gabu weeraakurun wirugibu, gabu maa wɔkurun wirugibu. <sup>26</sup> Bera ba ra gari yi yi n sē siri. Yi yi sē kpa bu ka Mawisi daawa.

<sup>27</sup> Yen biru win dokiri u nùn nɔɔ kana ma u doona u da win temɔ.

## GUSUNO U KA ISIRELIBA ARUKAWANI BOKUA

*Isireliba ba wāa Sinain guurun nuurɔ*

### 19

<sup>1-2</sup> Yen biru Isireliba ba doona Refidimun di. Ye n kua suru itasen tɔɔ gbiikiru saa mìn di ba yara Egibitin di, yera ba tura Sinain gbaburɔ. Ma ba ben sansani gira guu te ba mɔ Sinain nuurɔ. <sup>3</sup> Yera Yinni Gusunɔ u Mawisi soka guu ten wɔllɔ u ka nùn gari ko.

Ye u yɔɔwa mi, yera Yinni Gusunɔ u nɛɛ, ameniwa kaa Yakɔbun bibu Isireliban bwese keri sɔ a nɛɛ, <sup>4</sup> i wa ye na Egibitigibu kua ka nge mɛ na bɛɛ tii gawe na sua ka nen nɔm damguu nge mɛ gunɔ bakeru ta ra ten binu sue. <sup>5</sup> Tē, i n nen gere nua, i kun nen arukawani kusie, i ko ko nen tiin tɔmbu n tɔmbu kpuro kere. Handunia kpuro sāawa negia, <sup>6</sup> adama bɛɛ i ko n sāawa nen tɔn be na gɔsa na tii yiiye, kpa i n sāa nen yāku kowobu tɔn be ba tien sɔ. Gari yi kaa Isireliba sɔwa mi.

<sup>7</sup> Yen biru Mawisi u sarama u tɔn ben guro gurobu sokusia u bu sɔɔwa kpuro ye Yinni Gusunɔ u nɛɛ u bu sɔ. <sup>8</sup> Ma tɔn be kpuro ba wura ba nɛɛ, ye Yinni Gusunɔ u gerua kpuro, yeya sa ko ko.

Ma Mawisi u maa ka tɔn ben gere wura Yinni Gusunɔn mi. <sup>9</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Mawisi sɔɔwa u nɛɛ, wee, kon na wunɛn mi guru wii wuro te ta sinum mɔ sɔɔ, kpa tɔn be, bu nɔ sanam mɛ na ka nun gari mɔ, kpa ba n da n nun naanɛ sāa.

Saa ye sɔɔra Mawisi u den Yinni Gusunɔ tɔn ben gari yi tusia.

*Gusunɔ u ka Mawisi yinna Sinain guuru wɔllɔ*

<sup>10</sup> Yera Yinni Gusunɔ u kpam nùn sɔɔwa u nɛɛ, a doo a tɔn be deema a bu sɔ bu ben beka teo bu tii dɛerasia gisɔ ka sia, <sup>11</sup> kpa ba n sɔɔru sāa ba n ka sɔɔ itase mara. Domi sɔɔ itase te sɔɔra nɛ, Yinni Gusunɔ kon sarama Sinain guurɔ be kpuro bu ka man wa. <sup>12</sup> Kaa tɔn be yīreru kua mi ba koo yōra guu ten bɔkuɔ, kpa a bu sɔ ba n tii sɛ bu ku raa guu te yɔ, bu ku mam susi ten gāarɔ bu tu bɛsu. Ben wi u tu bɛsu, yēro koo gbiwa. <sup>13</sup> Ba n nùn sēremɔ ka nɔma, kpɛna ba koo nùn kasuku, n kun mɛ bu nùn sēenu twee bu ka go. Baa n n yaa saberun na, mɛya ba koo ka tu go. Kɔba yà n swīwa ba koo susi guu ten bɔkuɔ.

<sup>14</sup> Ma Mawisi u sarama guu ten min di, u tɔn be sɔɔwa u nɛɛ, bu tii dɛerasio bu ka Gusunɔ sā. Ma ba ben beka tea. <sup>15</sup> U kpam bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku ra ka bɛɛn kurɔbu bakuna i n sɔɔru sāa i n ka sɔɔ itase te mara.

<sup>16</sup> Sɔɔ itase ten bururu ba guru kukiribu nua, ma ba guru maakinu ka guru wii wuro te ta sinum mɔ wa guu ten wɔllɔ. Ma kɔba ya sumɔ tāa tāa sere tɔn be ba wāa sansani ye sɔɔ kpuro bɛrum bu mwa ba diira. <sup>17</sup> Yera



Məwisi u tən be yarama ben sansanin di bu da bu ka Gusunə yinna, ma ba yōra guu ten nuurə.

<sup>18</sup> Wiisu Sinain guu te wukiri, domi Yinni Gusunə u sarama ka dōo u wāa ten wəllə. Wii si, su yōomə nge dōo bokon wiisu. Ma guu te, ta yīrumə ka dam. <sup>19</sup> Kəba yen swīi maa sosimə. Yera Məwisi u gari gerua, ma Gusunə u nūn wisa ka nōogii te ta sāa nge guru kukiribu.

<sup>20</sup> Nge mēya Yinni Gusunə u ka sarama guu ten wəllə, ma u Məwisi soka. Yera Məwisi u yōowa u da mi. <sup>21</sup> Ma Yinni Gusunə u nūn sōowa u nē, a sarə a tən be kirə ko gem gem bu ku raa susima bu yīre te sara bu man mēeri, kpa ben dabiru tu ku raa kam ko. <sup>22</sup> Mēya yāku kowobun tii, be ba ra man susi, bu de bu tii dēerasia kpa n ku ra ben gabu go.

<sup>23</sup> Ma Məwisi u Yinni Gusunə sōowa u nē, tən be, ba n yōomə guuru wəllu mi. Domi a sun kirə kua gem gem a nē n bu yīreru kuo guu ten bəkuə mi ba koo yōra. Kpa su tu garisi guu te a tii yiye.

<sup>24</sup> Yinni Gusunə u nē, a sarə a da kpa wunε ka Aroni i yōoma, adama yāku kowobu ka tən be ba tie, bu ku raa yīre te sara bu man mēeri, kpa n ku ra ben gabu go.

<sup>25</sup> Ma Məwisi u sara u da u tən be gari yi sōowa.

## 20

### *Wooda waku te Gusunə u Isireliba wē (I maa mēerio Wooda Yiruse 5:6-21)*

<sup>1</sup> Yen biru Gusunə u gari yini kpuro gerua u nē. <sup>2</sup> Nēna Gusunə bēen Yinni wi u ra n wāa nε wi na bēe yarama Egibitin tem di, na bēe yakia saa yorun di.

<sup>3</sup> Yen sō, i n ko i gāanu ganu sā nε baasi.

<sup>4</sup> I ku ra tii bwāarokunu kua ni nu sāa gāanun weenasinu ni nu wāa wəllə, n kun mε temə, n kun mε nim sōowə. <sup>5</sup> I ku ra yiira i bwāaroku gagu sā, domi nēna bēen Yinni wi u ra n wāa. Nε, Yinni nisinugiiwa, nε wi na ra baababan durum mōaru mwe ben bibun mi be ba man tusan suunu sō sere ka ben sikadominun bibə. <sup>6</sup> Adama be ba man kī, ma ba nēn wooda nasie, na ra ben bibun bweseru wənwəndu kue sere ka baadomma.

<sup>7</sup> Nēna bēen Yinni wi u ra n wāa. I ku ra nēn yīsiru soku kam. Wi u tu soka kam, kon yēro sēyasia.

<sup>8</sup> I wēro tōo wērarugiru sōo, kpa i tu garisi te na yi nēnem nēn sō. <sup>9</sup> Sōo nōoba tia i ko n da bēen sōma kpuro ko. <sup>10</sup> Adama sōo nōoba yirusera ta sāa tōo wērarugiru te i nε Gusunə bēen Yinni derie. Tōo te sōo, i ku ra səmburu garu ko, bēe ka bēen bibu, n kun mε bēen yobu, n kun mε bēen yaa sabenu, n kun mε sōo be ba wāa bēen yenusə. <sup>11</sup> Domi sōo nōoba tian baa sōora na ka wəllu ka tem ka nim wōku kua ka baayere kpuro ye ya wāa mi sōo. Ma na wēra sōo nōoba yiruse. Yen sōna na sōo nōoba yiruse te domaru kua na tu yi nēnem nēn sō.

<sup>12</sup> I bēen tundo ka mero bēere wēyō kpa bēen hunde yu wa yu daka da tem mε na bēe wē sōo.

<sup>13</sup> I ku ra tōnu go.

<sup>14</sup> I ku ra sakararu ko.

<sup>15</sup> I ku ra gbēni.

<sup>16</sup> I ku ra goo gari mani.

<sup>17</sup> I ku ra bēen tonusin diru binε ko, n kun mε win kurə, n kun mε win yobu, n kun mε win yaa sabenu, ye n sāa wunεn tonusin gāanu kpuro gesi.

<sup>18</sup> Yen biru tən be kpuro ba guru kukiribu ka kəban swīi nua ma ba guru maakinu wa guu ten wəllə te wiisu wukiri. Yera ba diira ba da ba yōra n dεsire. <sup>19</sup> Ba Məwisi sōowa ba nē, wunεn tii, a n ka sun gari kua, sa ko nun swaa daki. Adama a ku de Gusunə u ka sun gari ko, kpa su ku ra gbi.

<sup>20</sup> Ma Məwisi u tən be sōowa u nē i ku berum ko. Domi Yinni Gusunə u nawa u ka bēen laakari mēeri kpa i n nūn nasie, i ku ra maa ka durum ko.

<sup>21</sup> Ma tən be, ba yō n dεsire saa ye Məwisi u guru wii sinungii te susi mi Gusunə u wāa.

### *Yaku yerun wooda*

<sup>22</sup> Yinni Gusunə u Məwisi sōowa u nē, a Isireliba sōowə a nē, bēen tii i wa ma wəllun diya na ka bu gari kua. <sup>23</sup> Yen sō, i ku ra maa tii bwāaroku gagu kua ka wura, n kun mε ka sii geesu, kpa i gu ko bēen būu. <sup>24</sup> Adama i ko man yāku yeru bania ka tem. Kpa i bēen yaa sabenu gōsi i ka man yāku dōo mwaararuginu ka siarabun yākunū kua ten wəllə. Yam kpuro mi na gōsa i ka man sā, ko na n wāa mi, kpa n bēe domaru kua. <sup>25</sup> I n man yāku yeru baniammε ka kpenu, i ku tu bani ka kpee ni i dāka. Domi i n kpee ni dāka, i nu disu dokewa mi. <sup>26</sup> I ku ra de ta n

yɔɔtia mə, kpa bu ku raa ka bɛɛn tereru wa ì n yɔɔmə mi.

*Wooda ye Yinni Gusunɔ u Isireliba wɛ yobun sɔ*

## 21

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a Isireliba wooda yeni wɛɛyɔ. <sup>2</sup> Ben goo ù n win Isirelisi dwa yoo, yoo wi, u koo win yinni sɔwa wɔɔ nɔɔba tia, nɔɔba yiruse u koo yariwa yoo ten di u kun gɔanu kɔsie. <sup>3</sup> U kun kurɔ mə u ka dua yoo te sɔɔ, wi turowa u koo yari. U n maa kurɔ mə ba ka nùn dwa, sanna ba koo yari. <sup>4</sup> N n win yinnin na, u nùn kurɔ wɛ, ma u ka kurɔ wi bibu mara, dɔma te u yariɔ yorun di, u koo kurɔ ka win bibu win yinni deriawa kpa u yari wi turo. <sup>5</sup> Adama yoo wi, ù n gerua batuma sɔɔ u nɛɛ, u win yinni kɔ ka maa win kurɔ wi, ka win bibu, yen sɔ, u n yariɔ, <sup>6</sup> saa yera yinni wi, u koo ka nùn da Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ. Miya u koo nùn sɛririsia sɔa yee ten gamboɔ, u nùn swaa yaba ka sɔkura. Kpa n sɔa yireru ma yoo wi, u sɔawa win yoo sere ka baadommaɔ.

<sup>7</sup> Goo ù n maa win bii tɔn kurɔ dɔra yoo, ba n nùn yakiamɔ nge mɛ ba ra yoo tɔn durɔbu yakie. <sup>8</sup> Win yinni ù n nùn sua kurɔ, ma u wa dɔkuru ya n ka nùn naawɛ u koo kpɔ u nùn win tɔmbu yakie. Adama u ku raa nùn tɔn tuko yakie. Domi durɔ wi, u kua naane sarirugii. <sup>9</sup> Goo ù n yoo tɔn kurɔ dwa u ka win bii tɔn durɔ wɛ, u nùn kuo nge mɛ ba ra bii wɔndia kue bɔ n nùn suamɔ. <sup>10</sup> Goo ù n yoo sua kurɔ, yen biru ù n maa kurɔ kpao sua, u ku raa yoo win dɔanu ka win yɔa ni u ra raa nùn wɛ kawa. Mɛya maa ben wɔasinaa sɔɔ, u ku raa de gɔanu ganu kɔsi. <sup>11</sup> U kun maa nùn gɔanu ita yenin gaa kuammɛ, u de kurɔ wi, u yari yorun di u kun gɔanu kɔsie.

*Daa kɔsa ye tɔnu ù n kua ba koo nùn go*

<sup>12</sup> Wi u tɔnu so u go, ba koo yɛron tii gowa. <sup>13</sup> Adama wi u kun kɔ u ka tɔnu go samba sɔɔ, nɛ Yinni Gusunɔ kon yam gam gɔsi mi u koo kpikiru da u kuke. <sup>14</sup> Wi u win winsim mwa u go nuku kɔsurun sɔ ka bwisi, bu yɛro məɔ bu go, baa ù n dua nen sɔa yerɔ u yaku yeru nɛnuu u ka bɔre.

<sup>15</sup> Wi u win tundo so, n kun mɛ win mero, ba koo yɛro mwa bu gowa.

<sup>16</sup> Wi u tɔnun tii gbɛna u dɔra, n kun mɛ u nùn kua win yoo, ba koo yɛro mwa bu gowa.

<sup>17</sup> Wi u win mero, n kun mɛ win tundo kɔsa gerusi, ba koo yɛro gowa.

*Wooda ye Gusunɔ u yi be ba tɔmbu mɛera kuan sɔ*

<sup>18</sup> Saa ye tɔmbu yiru ba sannamɔ ma ben turo u win winsim so ka nɔm kuseru, n kun mɛ u nùn kara ka kperu u mɛera kua, ma ya kun nùn go, ba n wi u nùn so mi goomɔ. Yà n nùn kpɔ, <sup>19</sup> ma u ra sanɔ kua u ka dɛka sɔimɔ, wi u nùn mɛera kua mi, ba n nùn gɔanu kuammɛ. Adama durɔ win sɔmbu te u koo raa ko ù n bwɔa do, wi u nùn mɛera kua mi, wiya u koo tu ko, kpa u maa mɛera yen nɔribun gobi kɔsia.

<sup>20</sup> Goo ù n win yoo so ka bokuru u go mii mii ba koo yɛro gowa. <sup>21</sup> Adama yoo wi, ù n kua tɔɔ giriru n kun mɛ sɔɔ gira yiru u sere gu, ba n maa win yinni gɔanu kuammɛ, domi yoo wi, u sɔawa win gobi.

<sup>22</sup> Tɔn durɔbu gabu bɔ n sannamɔ, ma ba guragii wɔri sere win nukura ka yara, ma win gam kun mɛera wa, yen mɛ kurɔ win durɔ u tɔn be bure, mɛya ba koo kɔsia siri kowobun wuswaaɔ. <sup>23</sup> Adama kurɔ wi, ù n mɛera gaa wa, mɛera yen bwesera ba koo maa bu ko. U n maa gun na, ba koo bu gowa. <sup>24</sup> N n win nɔnin na ba wuna ba koo maa begii wunawa. N n win dondun na ba bua, ba koo maa beginu buawa. N n win nɔman na ba bua, ba koo maa begia buawa. N n win naasun na ba bua, ba koo maa begisu buawa. <sup>25</sup> N n maa dɔɔn na ba nùn mɛni, ba koo maa be dɔɔ mɛniwa. Mɛera yèn bweseru ba nùn kua gesi, yen bwesera ba koo maa bu ko.

<sup>26</sup> Goo ù n win yoo tɔn durɔ, n kun mɛ tɔn kurɔn nɔnu kɔra, u koo yoo wi karawa u doona nɔnu gen sɔ. <sup>27</sup> N n maa win dondun na u wuna, u koo nùn karawa u doona don ten sɔ.

<sup>28</sup> Kɛte yà n tɔnu kɔba so ya go, ba koo yen tii kpenu kasuku bu gowa, ba n yen yaa temmɔ. Yen biru ba n maa yen yinni gɔanu kuammɛ. <sup>29</sup> Adama kɛte ye, yà n daa goo kɔba sɔkure ma ba yen yinni sɔɔwa ma u n ka ye gɔanu kue, ba koo win tii gowa ka kɛte ye sannu. <sup>30</sup> Bɔ n maa nùn gɔanu buren

na u wa u ka win wāaru yakia, u koo ni kpuro kasiawa nge me ba gerua. <sup>31</sup> Kete yen bweseru ya n bii goo kaba soka, siri tee biya ba koo ye kua mi, ka yen yero. <sup>32</sup> Adama kete ye, ya n goon yoo so ya go, sii geesun gobi tena yen yinni u koo yoo win yinni wē, kpa bu kete ye kpenu kasuku bu go.

<sup>33</sup> Goo ù n dako ma, ñ kun me u woru gagu gba u deri u ñ wukiri, ma goon yaa sabera wari mi, ta gu, <sup>34</sup> wi u dako ye ma ñ kun me woru ge, u koo sabe ten kasire wewa kpa u sabe goo te sua.

<sup>35</sup> Goon kete ya n googia mēera kua ya go, ba koo kete wasa ye dārawa bu yen gobi bonu ko. Kpa bu maa ye ya gu min yaa bonu ko. <sup>36</sup> Kete ye, ya n daa gee mēera koore, ma yen yero u yē adama u ñ gāanu kue, u koo ye ya gu min kasire wewa kpa wi, u goo te sua.

### *Yaa sabenun gbenan wooda*

<sup>37</sup> Goo ù n kete gbenā u go, ñ kun me u ye dāra, kete nābuwa u koo kasia tia yen wallo. N n maa yāarun na, yāanu nnēwa u koo kasia tee ten wallo.

## 22

<sup>1-3</sup> Ye u gbenā mi, bā n ye wa win noma sō, ñ n keten na, ñ kun me keteku, ñ kun me yāaru, ma ya gesi wasi, yen yiruwa u koo wē. U kun maa gāanu ma, ba koo win tii dārawa.

Goo ù n gbenā da wōkuru, bā n nūn mwa wōku te, ba so ba go, ba ñ goo win yem bikiamā. Adama yam mū n sāra ba sere nūn go, be ba nūn go mi, ba koo bu win yem bikia.

### *Goon gāa ni ba suan woodaba*

<sup>4</sup> Bēen goo ù n win sabenu sure win winsim gberā, ñ kun me win dāa gbaarā, ma nu dīanu asarā kua, win gberun dīa geena u koo yero kasire wē, ñ kun me win dāa marum.

<sup>5</sup> Goo ù n dō menima, dō wi, ù n dua goon gberā, ma yeron dīanu kpuro dō mwaara, wi u dō meni mi, u koo dīa ni nu dō mwaaran kasire wewa.

<sup>6</sup> Goo ù n win winsim gobi, ñ kun me gāanu berusia, ma ba nu gbenā mi u berua mi, bā n gbenā wi wa ye u sua min nān yiruwa u koo kasia. <sup>7</sup> Bā kun maa nūn wa, win mi ba gāa ni gbenā u koo dawa Gusunān sāa yerā u noma sua wallo u bāre u nē, u

ñ gāanu ganu sue ni ba nūn berusia mi sō. <sup>8</sup> Tōmbu yiru bā n gāanu sikirinēma, ñ n yaa saberun na, ñ kun me yānu, ñ kun me gāa ni nu kōra, be kpuro ba koo dawa Gusunān sāa yerā u bu siria. Ben wi u kun gem ma, ye ba sikirinē min wasi yiruwa u koo kasia.

<sup>9</sup> Goo ù n win winsim yaa saberu garu sabusia, ma ta bōra ñ kun me ta gu ñ kun me ba tu sere ba mwa goo kun wa, <sup>10</sup> wi ba tu sabusia mi, u koo dawa Gusunān sāa yerā u bāre u nē, u ñ tu babe. Sanam mēya, wi u sabe te ma mi, u koo durā win gere wura kpa wi ba sabe te sabusia u ku maa gāanu ganu kasia. <sup>11</sup> Adama bā n sabe te gbenān na win yenuā, u koo ten kasire wewa. <sup>12</sup> N n maa gbeeku yaan na ya tu mwa ya kasuka, u ka ten seeda na u sōsi. Saa ye, u ñ maa ten kasire wēma.

<sup>13</sup> Goo ù n maa win winsim yaa saberu bōkura, ma ta bōra ñ kun me ta gu sanam me wi u tu ma u ñ wāa mi, ba koo nūn ten kasire wewa. <sup>14</sup> Adama ù n wāa mi, ba ñ maa nūn kasire wēma. Bā n maa tu due kuan na, ten due gobi yi, yi tura.

### *Tōmbun wāasinaan wooda ka sāarugia*

<sup>15</sup> Goo ù n wāndia kōkura u nūn bekuru doke, ma ba ñ daa wāndia wi durā kā, wi u nūn bekuru doke mi, u koo dokiriru kpuro kowa nge me ba ra ko, kpa u wāndia wi sua kurā. <sup>16</sup> Baa wāndia win tundo ù n yina bu suana, ka me, durā wi, u koo dokiriru kpuro kowa nge me ba ra ko bu ka wāndia sua.

<sup>17</sup> Tān kurā soro ù n wāa bēen suunu sō, i nūn goowo.

<sup>18</sup> Wi u maa ka yaa saberu kpuna, i yero goowo.

<sup>19</sup> Nē, Yinni Gusunā turowa i ko sā. Wi u yina u būu goo sāmā, i yero goowo.

<sup>20</sup> I ku sō goo nāni sō. I ku maa nūn taki di. I yaayo ma bēen tii i raa sōru di Egibitin temā. <sup>21</sup> I ku gāmini goo nāni sō, ñ kun me gobeku goo. <sup>22</sup> Wi u bu nāni sōmā ma ba man somiru kana, ka geema na bēe sōmā, kon bu somi. <sup>23</sup> Kpa n de nen mōru yu se bu bēe go tabu gberā, bēen kurābu bu maa ko gāminibu kpa bēen bibu bu maa ko gobekuba.

<sup>24</sup> Bēe Isireliba sō, bēen wi u sāaro gobi bōkura, u ku raa yi nim dokea nge me bwese tukunu nu ra ko.

<sup>25</sup> I n goon bekuru təruba mwa, i nùn tu wesia s̄o u sere du. <sup>26</sup> Domi beku tee tera u m̄o mi, u ka win wasi wukiri. Yen s̄o, à n tu n̄eni mba u koo wukiri w̄kuru. Sanam me s̄o, ù n man wuri koosima, kon nùn w̄n̄w̄ndu kua, n nùn swaa daki.

<sup>27</sup> I ku ra man k̄sa gerusi, i ku ra maa b̄een wirugii b̄ore.

<sup>28</sup> I n b̄een d̄ia gbiikinu ḡa i ku de n te i sere ka n̄eginu na.

I ku maa te i ka b̄een bii t̄on dur̄o gbiikobu yakia domi ba s̄awa n̄egibu.

<sup>29</sup> M̄eya i ko maa man b̄een yaa sabenun bii gbiikinu yiiya n̄en̄em adama i ko de nu gina b̄om n̄awa s̄o n̄oba yiru, n̄oba itase i sere ka man nu ȳakuru kua.

<sup>30</sup> B̄een tii maa, i ko n w̄awa n̄en̄em n̄en s̄o, i n d̄ere. Yen s̄o, i ku yaa gaa tem ye gbeeku yaa ya go ya deri. I ye b̄õnu w̄eȳo domi ba ñ ye sake.

*I n da bw̄ebw̄ebu sirie dee dee*

## 23

<sup>1</sup> I ku labaari weesugia kpara. I ku maa t̄on k̄so seeda weesugia diiya u ka yari. <sup>2</sup> B̄een goo u ku raa t̄on dabinun gere sw̄i u ka k̄sa ko. M̄eya u ku maa bu sw̄i b̄a n gem s̄iyam̄o siribu s̄o. <sup>3</sup> I ku goo siri ka w̄n̄w̄ndu baa ù n s̄a bw̄ebw̄e.

<sup>4</sup> I n b̄een w̄er̄obun saberu garu wa ta k̄or̄o, ket̄ewa? N kun me ket̄eku? I tu m̄o i ka nùn wurama. <sup>5</sup> I n maa win ket̄eku wa ga w̄orum̄e ka s̄munu, i ku doona i nùn deri. I nùn somīo i ka gu seeya.

<sup>6</sup> Siribu s̄o, i ku wi u gem m̄o gem bira win bw̄ebw̄erun s̄o. <sup>7</sup> I ku seeda weesugia wura. I ku maa goo go wi u kun taare gaa kue. Domi wi u kua me, ne, Yinni Gusun̄o kon ȳero s̄eyasia. <sup>8</sup> I ku n̄om biran k̄enu mwa domi nu ra t̄onu n̄oni w̄kewa gem swaa s̄o kpa u kpana u mu gere.

<sup>9</sup> I ku wi u s̄aru dim̄o b̄een suunu s̄o n̄oni s̄o. Domi b̄een tii i ȳe nge me u bwisikum̄o, ȳen s̄o i raa s̄aru di Egibitīo.

*W̄o w̄eraruguu ka t̄o w̄erarugiru*

<sup>10</sup> W̄o n̄oba tian baa s̄ora i ko i n da b̄een gberun d̄ianu duure, kpa i nu ḡe. <sup>11</sup> Adama w̄o n̄oba yiruse, i ko i b̄een gbean tem kpuro deriwa mu w̄era, ka b̄een d̄aa gbaan̄o. Kpa i de be ba s̄a s̄arobu bu da bu d̄ianu kun̄onu ko be ka yaa sabenu.

<sup>12</sup> M̄eya maa s̄o n̄oba tian baa s̄ora i ko i b̄een s̄oma kpuro ko. Adama n̄oba yiruse i ko w̄era ka b̄een yobu ka s̄o be ba s̄amburu m̄o b̄een mi, ka sere b̄een yaa sabe ni i ra ka s̄amburu ko.

<sup>13</sup> Ye na b̄ee s̄owa kpuro, i ye m̄em n̄owa mam mam. Kpa i ku ra b̄unu ganun ȳisuru sia i sere n̄e, ko i nu s̄a.

*T̄o bakanu ita ni nu kp̄aru bo*

<sup>14</sup> W̄o baagere n̄on itawa i ko i n da man t̄o bakaru kue. <sup>15</sup> P̄e ye ba ñ seeyatia doken t̄o bakara i ko gbi i ko. S̄o n̄oba yiruw̄a i ko p̄e di ye ya kun seeyatia m̄o nge me na raa b̄ee yen wooda w̄e, w̄on suru gbiikoo wi ba m̄o Abibu s̄o, domi saa yera i yara Egibitin di. I n kanaru m̄o, goo u ku raa na n̄en wuswaa u kun k̄eru n̄eni. <sup>16</sup> Yiruse kpa i maa b̄een gbean d̄ia gbiikun̄un yaa kpaabun t̄o bakaru di. Yen biru ì n b̄een gberun d̄ianu kpuro ḡa kpa i maa yen t̄o bakaru di, i n w̄a kunu s̄o. <sup>17</sup> Nge m̄eya w̄o baagere b̄ee t̄on dur̄obu i ko i n da ka m̄enne n̄on ita n̄en s̄a yer̄o.

<sup>18</sup> I n man ȳakuru kua, i ten yaa gum d̄o menīo d̄oma te. I n maa ten yaa dim̄o, i ku ye m̄enna ka p̄e ye ba seeyatia doke. <sup>19</sup> I n da ka man b̄een gberun d̄ia gbiikii ni nu gea s̄a naawe n̄en s̄a yer̄o. Domi n̄ena na s̄a Gusun̄o b̄een Yinni. I ku boo buu yike ka gen m̄eron bom.

*S̄osinu ganu ka n̄o mw̄enu*

<sup>20</sup> Yeniba kpuron biru Yinni Gusun̄o u Isireliba s̄owa u n̄e, kon b̄ee n̄en ḡrado ḡriama u ka b̄ee kpara kpa u n b̄ee k̄su b̄een sanum s̄o. U koo ka b̄ee da tem me na b̄ee s̄aru kua s̄o. <sup>21</sup> Yen s̄o, i de i n tii se kpa i nùn m̄em n̄owa, kpa i ku nùn nuki sanku. Domi u ñ da b̄ee suuru kuamme ì n tora, ȳen s̄o n̄en yiiko ya w̄a wi s̄o. <sup>22</sup> Adama ì n nùn m̄em n̄owa mam mam, ma i m̄o dee dee ye na b̄ee yiire, n̄ena kon ka b̄een w̄er̄obu kpuro san̄a.

<sup>23</sup> N̄en ḡrado wi, u koo b̄ee swaa gbiiya u ka b̄ee turi sere tem mi Am̄reba ka Hetiba ka Feresiba ka Kananiba ka Hefiba ka sere Yebusiba ba w̄a. Kpa n be kpuro go b̄een s̄o. <sup>24</sup> Adama ì n tura mi, i ku ra ben b̄unu s̄a, i ku maa ben komanu saari. I ben b̄uu turanu suririo kpa i ben bw̄arokunu k̄suku muku muku. <sup>25</sup> Ne Gusun̄o b̄een Yinniwa i ko i s̄a kpa n b̄ee domaru kua, i



n dīanu mǎ ka nim. Meya na kon maa beɛ baranu gbara. <sup>26</sup> Na ñ maa derimǎ tǎn kuro goon nukuru tu yari, meya beɛn goo kun maa mǎ wīro. Kon maa de beɛn hunde yu dēya.

<sup>27</sup> Ye kon maa wure n ko wee. Be ba nua i duǎ ben temǎ kpuro, kon de bu nanda, kpa bu yari bu doona beɛn sǎ. <sup>28</sup> Kon Hefi be, ka Kanani be, ka Heti be susunu kpare, kpa bu yari bu doona tem min di. <sup>29</sup> Adama na ñ be kpuro giramǎ wǎo tian baa sǎo, tem me, mu ku raa ka ko bansu, kpa gbeeku ye yi beɛ yibusi. <sup>30</sup> Fiiko fiikowa kon de ba n doonamǎ min di, sere i ka dabia i teria i sina tem me kpuro sǎo. <sup>31</sup> Tem me kon beɛ wē mi, men nǎo bura yera ko n wāawa saa nim wǎku ge ba mǎ Naa yarin di sere n ka girari Filisitiban nim wǎkuǎ, ka maa saa Sinain gbaburun di, sere n ka girari daa te ba mǎ Efaratiǎ. Tǎn be ba wāa tem mi kpuro, kon beɛ bu nǎmu beriawa kpa i bu gira. <sup>32</sup> I ku ra ka bu arukawani gaa bǎke. I ku maa ben būu goo sǎ. <sup>33</sup> I n ben būnu sāmǎ, nu ko n sāawa beɛn yina. Yen sǎ, i ku de ben goo u n wāa beɛn suunu sǎo kpa u ku raa beɛ torasia nen swaa sǎo.

*Yinni Gusunǎ u win nǎo mwɛru sire*

## 24

<sup>1</sup> Yinni Gusunǎ u Mǎwisi sǎowa u neɛ, i yǎoma Sinain guuru mini, nen mi, wune ka Aroni ka Nadabu ka Abihu ka Isireliban guro gurobu wata ka wǎkuru, kpa i man kpuna sarun di. <sup>2</sup> Wune Mǎwisi, kaa man susima wune turo. Be ba ka nun yǎoma bu yǎro mi ba wāa mi. Tǎn be ba maa tie, bu ku raa yǎoma mini.

<sup>3</sup> Ma Mǎwisi u da u tǎn be Yinni Gusunǎn gari ka win woodaba kpuro sǎowa. Ma be kpuro ba wura ka gǎru teu ba neɛ, sa ko ko ye Yinni Gusunǎ u gerua kpuro.

<sup>4</sup> Mǎwisi u Yinni Gusunǎn gari yi kpuro yorua ma u seewa buru buru u yǎku yeru bana guu ten nuurǎ. U maa kpenu wǎkura yiru gira nge me Isireliban bwese kerin geera ne. <sup>5</sup> Ma u Isireliban aluwaasiba gabu gǎra bu ka Yinni Gusunǎ yǎku dǎo mwaararuginu kua kpa bu naa kinenu go bu ka siarabun yǎkunu ko. <sup>6</sup> Mǎwisi u yaa yem men bǎnu sua u doke gbǎa sǎo. Ma u sukum me n tie yǎka yǎku yee ten wǎllǎ.

<sup>7</sup> Ma u woodan tire te sua u tu gara tǎn ben wuswaaǎ. Ma ba neɛ, sa ko Yinni Gusunǎ mem nǎowa kpa su ko kpuro ye u gerua.

<sup>8</sup> Ma Mǎwisi u yem me sua u yǎka tǎn ben wǎllǎ u neɛ, yem me wee, me mu Yinni Gusunǎn nǎo mwɛru siremǎ te u beɛ kua sanam me u beɛ wooda yeniba kpuro wē.

<sup>9</sup> Ma Mǎwisi ka Aroni ka Nadabu ka Abihu ka Isireliban guro gurobu wata ka wǎku te, ba guu te yǎowa. <sup>10</sup> Ma ba Gusunǎ, be Isireliban Yinni wi wa. N sǎare nge u yǎ turaru garun wǎllǎ te ba kua ka kpee boogu ni nu baalimǎ weene. Nu dɛerewa nge wǎllu te ta kun guru wiru mǎ. <sup>11</sup> Gusunǎ u ñ Isireliban guro guro be kǎsa gaa kue. Ba nǎn wa ma ba di ba nǎra.

*Mǎwisi u yǎowa Sinain guuro*

<sup>12</sup> Yinni Gusunǎ u Mǎwisi sǎowa u neɛ, a yǎoma a yǎra guuru mini. Kon nun kpee besi wē mi sǎo na wooda kpuro yorua, tǎn be ka ben bibun bweseru ba n ka ye mɛrimǎ baadomma.

<sup>13</sup> Ma Mǎwisi u seewa ka win bǎo Yosue. Adama u sere guu te yǎ, <sup>14</sup> u guro guro be sǎowa u neɛ, i yǎro mini, i sun ma sere su ka wurama beɛn mi. Wee Aroni ka Huri ba wāa ka beɛ. Beɛn goo ù n gari giri gee mǎ, u na ben mi. <sup>15</sup> Yen biru u yǎowa guu ten wǎllǎ, ma guru wii wurora tu wukiri. <sup>16-17</sup> Yera Yinni Gusunǎn yikon girima ya sǎosira mi. Isireliba ba ye wa, ya sǎa nge dǎo boko. Ma guru wii wuro te, ta Sinain guu te wukiri sere sǎo nǎba tia. Sǎo nǎba yiruse Yinni Gusunǎ u Mǎwisi soka saa guru wii wuro ten min di. <sup>18</sup> Yera Mǎwisi u dua guru wii ten sǎowǎ ma u yǎowa guu ten wǎllǎ. Miya u wāa sǎo sǎo weeru ka wǎkuru weeru.

## YINNI GUSUNǎN KUU BEKURUGIRUN KPUNAA

*Kǎe ni Isireliba ba koo wē bu ka Yinni Gusunǎn sǎa yeru ko*

## 25

<sup>1</sup> Yinni Gusunǎ u Mǎwisi sǎowa u neɛ, <sup>2</sup> a Isireliba sǎowǎ bu ka man kǎnu naawa. Ye ba wē ka nuku tia kpuro, a mǎo. <sup>3</sup> Kǎe ni ba koo wē, niya, wura ka sii geesu ka sii gandu, <sup>4</sup> ka ana bekunu ni ba wǎkua ka bura, ka maa gaadura ka ni ba swǎrasia ka sǎesu, ka ni ba wesa ka wǎe damgii ka yaa sansun beka, <sup>5</sup> ka yǎa gǎni yi ba swǎrasia ka sǎesu, ka

gɔni sinumgii, ka dāa damgia, <sup>6</sup> ka gum me ba ra ka fitila sōre ka gum me mu turare mɔ me ba ra kpuro tāre bu ka sōasi ma Gusunɔ u ye gɔsa nenem, ka turare ye ba ra dōo doke, <sup>7</sup> ka kpee gobiginu nɔn nɔni sāa berɔ wuru ka kpee gobiginu bwese bweseka ka ni ba koo doke yāku kowo tɔnweron yabe tarakpe sɔ ka sere maa win bɔɔ baran wɔllɔ. <sup>8</sup> Yen biru i ka man ye kpuro kuu bekurugiru kuo na n ka wāa bɛɛn suunu sɔɔ. <sup>9</sup> I ko tu kowa ka ten dendi yānu kpuro nge me kon bɛɛ sōasi.

### *Yinni Gusunɔn woodan kpakororu*

<sup>10</sup> Ba koo kpakororu ko ka dāa damgia. Ten dɛɛbu bu ko n sāawa gɔm soonu yiru ka bɔnu. Ten yasum mu ko n maa sāawa gɔm soo teeru ka bɔnu kpa ten gunum mu n sāa gɔm soo teeru ka bɔnu. <sup>11</sup> Kpa a tu wura pote ten sɔwɔ ka tɔwɔ. Kpa a ten goonu nne kpuro nɔɔ bɔka kua ka wura. <sup>12</sup> Kpa a wuran sumi ko wasi nne a doke ten goo gookan yinna yenu sɔɔ, yiru ya n mɛɛrine bee tia, yiru yeni ya n maa mɛɛrine bee tia. <sup>13</sup> Yen biru a dāa pɔasi kasu yiru a yi wura pote. <sup>14</sup> Kpa a yi wasi kpakoro ten sumi sɔɔ beri berika, yi n sāa ten nenutii. <sup>15</sup> Sumi yi sɔɔra dāa pɔasi yi, yi ko n da n wāa. Ba n yi wunamɔ min di. <sup>16</sup> Yen biru kaa woodan kpee besi yi kon nun wɛ doke kpakoro te sɔɔ.

<sup>17</sup> Kpa a kpakoro te wukiritia kua ka wura ya n ka tu saka ne. <sup>18-19</sup> Kpa a wɔllun kɔsobu yirun weenasibu ko ka wura a mani wukiritia yen goo piiminun wɔllɔ gee ka gee. <sup>20</sup> Kpa yi n kpakoro ten wukiritia ye kasa wukiri mam mam. Yi ko n wuswaa kisinewa yi n mɛɛrine. <sup>21</sup> Kaa woodan kpee besi yi doke kpakoro te sɔɔ, a sere ten wukiritia ye doke. <sup>22</sup> Yen wɔllɔwa ko na n da ka nun yinne kɔsobu yiru yen baa sɔɔ, kpa n nun nen woodaba kpuro wɛ Isireliban sɔ.

### *Tabulu yɛn mi ba koo pɛɛ yi, ye ba ka Gusunɔ naawa*

<sup>23</sup> Yinni Gusunɔ u kpa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa tabulu ko ka dāa damgia. Yen dɛɛbu ko n sāawa gɔm soonu yiru, yen yasum mu ko n maa sāa gɔm soo teeru, kpa yen gunum mu n sāa gɔm soo teeru ka bɔnu. <sup>24</sup> Kpa a ye kpuro wura pote, kpa a maa yen goo gooka nɔɔ bɔka kua ka wura. <sup>25</sup> Yen biru kpa a dāa besi piiminu gore yen goo gooka mi, ni nu

ka nɔm tararu yasum ne, a ka sikerena, kpa a nin tii wura pote. <sup>26</sup> Kpa a maa sumi nne ko ka wura a doke tabulu yen goo gookaa mi yen naasu gire gire. <sup>27</sup> Mi ba dāa besi piimii ni goren bɔku bɔkuka sɔɔra sumi yi, yi ko n wāa, kpa bu dāa pɔasi wasi yi sɔɔ, ba n da ka tabulu ye sue. <sup>28</sup> Dāa pɔasi yi, yi ko n sāawa dāa damgia kpa a yi wura pote. <sup>29</sup> Yen biru kaa gbɛa ko ka nɔri ka pɛrentiba ka gbɛɛ yorukunu, ye kpuro ya n sāa wuragia kpa ba n da ka dendi ba n yāku tam wisimɔ. <sup>30</sup> Kpa a pɛɛ ye ba ka man naawa sɔndi tabulu yen wɔllɔ. A ku ra de pɛɛ ye, yu biara mi. A de ya n da n wāa nen wuswaaɔ baadomma.

### *Fitilan dabu*

<sup>31-32</sup> Yinni Gusunɔ u kpa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa dabu ko ka wura gea, ga n kāsasi mɔ nɔɔba tia, gen yɛsi yɛsikaɔ ita ita. Kpa gen yɔratia ka gen pɔtura ka gen kāsasi ka gen bura te ta ka dāa marum ka biibii weene, ye kpuro ya n sāa bɔri tia.

<sup>33</sup> A de kāsasi nɔɔba tia yen baayere ya n buranu ita ita mɔ ni nu ka biibii weene.

<sup>34</sup> Kpa dabu gen pɔturan tii ya n buranu nne mɔ ni nu ka dāa marum weene. <sup>35</sup> Mi kāsasi yiru yiru yi gbinne ka pɔtura, kaa nin temɔ buraru koosiwa te ta ka dāa marum weene. <sup>36</sup> Bura te, ka kāsasi yi, ye kpuro ya n sāa wuran bɔri tia. <sup>37</sup> Yen biru kaa fitilanu nɔɔba yiru ko, kpa a nu sɔndi sɔndi dabu gen wɔllɔ ka gen tiin wii kpiirɔ. Kpa ba n nu sōre nu n yam bururasie. <sup>38</sup> Baku piibu ge ba ko n da ka fitila nin dōo sɔme ka mɔ sɔɔ nin torom mu ko n da wɔriki, kaa ye kpuro kowa ka wura gea. <sup>39</sup> Dabu ge, ka gen dendi yānu kpuro, wuran kilo tenan sakawa kaa ka ye ko. <sup>40</sup> Wunɛ Mɔwisi, a de a n sɔmbu te nɔni doke kpa a kuu te ko ta n sāa nge te na nun sōasi guuru wɔllɔ.

### *Kuu bekurugii tɛn mi ba ra ka Yinni Gusunɔ yinne*

## 26

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a bekunu wɔkuru wesio ka wɛɛ damgii ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura, ka maa wɛɛ wunɔmgii, kpa a beka ye buraru dokea ta n sāa wɔllun kɔsobun weenasibu. Kpa a ka man kuu bekurugiru kua. <sup>2</sup> Beka ye kpuro ya ko n nɛwa. Yen dɛɛbu bu ko

n sãawa gəm soonu tena yiru sari. Yen yasum maa gəm soonu nne. <sup>3</sup> Beka yen nɔɔbu nɔɔbuwa ba koo sua bu swɛɛna. <sup>4</sup> Yen biru kpa a yen baayeren goo baka teerɔ wɛri doke ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura, yi ba koo ra ka ye sɔrena. <sup>5</sup> Wɛri weeraakuukuubuwa kaa doke beka ye ba swɛɛnan baayeren goo baka teerɔ yi n nɔɔ kisinɛ. <sup>6</sup> Yen biru kaa sɔretinu weeraakuru ko ka wura bu ka beka ye kpuro sɔrena, kpa yu ko beku teeru kuu ten sɔ.

<sup>7</sup> Kpa a maa bekunu wɔkura tia wesi ka boo sansu ni ba koo kuu bekurugii te wukiri. <sup>8</sup> Beka ye kpuro ya ko n nɛwa. Yen dɛɛbu bu ko n sãawa gəm soonu tena. Yen yasum maa gəm soonu nne. <sup>9</sup> Beka yen nɔɔbuwa ba koo ghi bu swɛɛna kpa bu maa nɔɔba tia yeni swɛɛna. Kpa bu nɔɔba tiase ten sukum bue kuu ten wɔllɔ wuswaa gia. <sup>10</sup> Kpa a wɛri weeraakuukuubu doke beka ye ba swɛɛnan baayeren goo baka teerɔ. <sup>11</sup> Yen biru kaa sɔretinu weeraakuru ko ka sii gandɔ, kpa a nu doke beka yen wɛri yi sɔɔ, a ka ye sɔrena, yu ko beku teeru. <sup>12</sup> Bɔn ka tu kuu te wukiri, beku te ta kuu te sare mi, a de ta n sãare kuu ten biruɔ. <sup>13</sup> Kuu ten yasum gia, beka ye ya maa tiara, a de ya n sãare beri berika gəm soo teeru. <sup>14</sup> Kaa bekunu yiru ko bu ka kuu te wukiri, teeru ka yãa kinɛnun gɔni, yi ba swɛrasia, teeru maa ka yaa gɔni sinumgii, te ta ko n wãa kpuron wɔllɔ.

<sup>15</sup> Akasian dãa besiya kaa gira a ka kuu te ko. <sup>16-17</sup> Dãa besi yi, yi ko n nɛwa. Yin dɛɛbu bu ko n sãawa gəm soonu wɔkuru kpa yin yasum mu n sãa gəm soo teeru ka bɔnu. Kpa a yin baayere sɔretinu yiru dokea yi n ka sɔrenɛ. <sup>18</sup> Kuu ten sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia dãa besi yenda kaa gira. <sup>19</sup> Kpa a yi yɔratii kua weeru ka sii geesu a doke yiru yiru, yin tia sɔɔ temɔ, yi n ka sɔretii ni nɛni. <sup>20</sup> Ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia besi yenda kaa maa ko. <sup>21</sup> Kpa a maa yi yɔratii weeru kua ka sii geesu bu doke yiru yiru yin tia sɔɔ. <sup>22</sup> Ten sɔɔ duu yeru gia dãa besi nɔɔba tia kaa gira. <sup>23</sup> Dãa besi yiru yiruwaa kaa doke ten goo gɔmkinu yiruɔ biru gia. <sup>24</sup> Dãa besi yi, yi ko n maninɛwa yiru yiru saa tem di sere ka wɔllɔ. Kpa a sumi doke yi n ka sɔrenɛ wɔllɔ. Mɛsuma kaa goo gɔmkinu yiru yen dãa besi yiru yiru ye kua. <sup>25</sup> Kpa yi kpuro yi n sãa dãa

besi nɔɔba ita. Kpa a yen baayere sɔɔ yɔratii doke yiru yiru yi ba kua ka sii geesu.

<sup>26-27</sup> Yen biru kpa a ten yɛsi itaɔ akasian dãa nɔɔbu nɔɔbu kare. <sup>28</sup> Dãa karetia ye ya wãa yɛsa baayeren suunu sɔɔ mi, yen nɔɔ ga koo yɔrawa dãa gɔmkinɔ. <sup>29</sup> Kpa a maa dãa besi yi ka dãa kareti yi wura pote. Kpa a maa wuran sumi ko yi sɔɔ ba koo dãa kareti yi wasi wasi. <sup>30</sup> A n yeniba kpuro menna a kpa, saa yera kaa den kuu bekurugii te gira ta n sãa nge te na nun sɔɔsi guu te ba mɔ Sinain wɔllɔ.

<sup>31</sup> Kpa a maa beku kareru ko ka wɛɛ dangii ka wɛɛ ye ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka wɛɛ wunɔmgii. Kpa a wɔllun kɔsobun weenasibu ko beku te sɔɔ, kpa ya n sãa buraru. <sup>32</sup> Kaa akasian dãa besi sinumgii nne ko a wura pote kpa a sɔretii wuragii doke yi sɔɔ, yi ka beku kare te gaba. Kpa a dãa besi yi yɔratii dokea yi ba kua ka sii geesu. <sup>33-34</sup> Kpa a beku kare te bwɛ te ta ko n dii sɔɔ ge ga dɛere gem gem ka adɛrɔ ge ga dɛere bɔnu sãa.

A n beku kare te bwɛ a kpa, ten sɔɔwɔwa kaa ka kpakoro te da a yi tɛ sɔɔ woodan kpee besi yiru ye, ya wãa. Kpa a kpakoro te wukiritia dokea dii te ta dɛere gem gem sɔɔ mi. <sup>35</sup> Kaa tabulu ye yiwa nɔm geu gia adɛrɔ ge sɔɔ à n duɔ kuu ten mi, kpa a dabu ge yi nɔm dwaru gia, tabulu ye ka dabu ge, nu n mɛɛrinɛ.

<sup>36</sup> A kuu ten beku kɛnutiru wesio ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka wɛɛ wunɔmgii ka wɛɛ dangii, kpa a beku te sɔma dokea. <sup>37</sup> Kpa a akasian dãa besi sinumgii nɔɔbu wura pote kpa a yin baayere yɔratia kua ka sii gandɔ. Yen biru kpa a sɔretii wuragii doke yin baayere sɔɔ bu ka beku kɛnutii te bwɛ.

### *Yaku yeru*

## **27**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa yaku yeru kɔ ka akasian dãa. A de ten goonu nne kpuro nu n nɛ, nu n sãa gəm soonu nɔɔbu nɔɔbu, kpa ten gunum mu n sãa gəm soonu ita. <sup>2</sup> Kpa a ten wɔllun goo gɔmkinɔ kãanu doke kpa a nu sii gandɔ pote. <sup>3</sup> Kaa yaku yee ten dendi yãnu kpuro kowa ka sii gandɔ. Niya gbɛɛ ni ba koo ka torom gura, ka kaatonu ka

kaato donnuginu, ka gbɛɛ nì sɔɔ ba koo yaa yem doke bu ka yɛka, ka dɔɔ guratii. <sup>4</sup> Kpa a kɔkɔsɔ ko ka sii gandu kpa a yen goo gɔmkinɔ sii gandun sumi doke. <sup>5</sup> Yen biru kpa a ye sua a doke yāku yee ten kɔkɔrɔ kpa yen nɔɔ gu seema wɔllɔ yāku yee ten suunu suunukaɔ. <sup>6</sup> Kpa a tu suatii yiru kua ka akasian dāa pɔɔsi a yi sii gandu pote. <sup>7</sup> Kaa dāa pɔɔsi yi wasi sumi yi sɔɔ ba n da ka yāku yee te sue. <sup>8</sup> Kaa yāku yee te kowa ka dāa besi ta n wɔru mɔ, nge te na nun sɔɔsi.

### *Kuu ten kara*

<sup>9</sup> Yeniba kpuron biru Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a kuu bekurugii te kara koosio. Yen sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia kpa a bekunu kare ni ba wesa ka wɛɛ damgii. Bā n ni kpuro swɛɛna, nu ko gɔm soonu wunɔbu (100). <sup>10</sup> Ba koo beka ye sɔrewa dāa besi sinumgii yendu sɔɔ ka sɔretii ka sii dɛki yi ba kua ka sii geesu. Kpa dāa besi yin yɔratii yi n sāa sii gandu. <sup>11</sup> Nge mɛya ya ko n maa sāa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, kpa ye yiru ye, ya n dɛɛbu nɛ. <sup>12</sup> Kara yen sɔɔ duu yeru gia kaa bekunu kare dāa besi sinumgii wɔkuru sɔɔ yi ba yɔratii kua. Kara yen yasum mu ko n sāawa gɔm soonu weeraakuru. <sup>13</sup> Mɛya yen sɔɔ yari yeru gia yen yasum ko n maa sāawa gɔm soonu weeraakuru. <sup>14-15</sup> Yen suunu sɔɔ kaa kɔnnɔ wīa ga n sāa gɔm soonu yendu. Kpa a kɔnnɔ gen beri berikaɔ beka kare gɔm soonu wɔkura nɔɔbu nɔɔbu dāa besi sinumgii ita ita sɔɔ. Dāa besi yin baayere ya ko n yɔratia mɔ. <sup>16</sup> Kara yen kɔnnɔn tii sɔɔ, kaa beku kɛnutiru doke, tɛn yasum ko n sāa gɔm soonu yendu. Wɛɛ damgiiya kaa ka tu ko kpa a tu buraru kua ka wɛɛ wunɔmgii ka yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura. Kpa a maa tu gaba kua ka dāa besi sinumgii nne yi yi yɔratii mɔ. <sup>17</sup> Kara yen beku sɔretii ka yen sii dɛki yi, yi sɔɔ ba koo beku ni sɔresi, ye kpuro ya ko n sāawa sii geesu, kpa yen dāa besi sinumgii yin yɔratii yi n sāa sii gandu. <sup>18</sup> Kara yen dɛɛbu bu ko n sāawa gɔm soonu wunɔbu (100) kpa yen yasum mu n maa sāa gɔm soonu weeraakuru, kpa yen gunum mu n sāa gɔm soonu nɔɔbu. Ba koo yen beka wesiwa ka wɛɛ damgii kpa bu sii pɔɔsi yin yɔratii ko ka sii gandu. <sup>19</sup> Kuu bekurugii ten dendi yānu kpuro, sii ganda ba koo ka

nu ko. Mɛya kuu te ka kara yen gabatian kurum kpuro ya ko n sāawa sii gandu.

### *Fitila gen gum*

<sup>20</sup> Yera Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a de Isireliba bu dāa ye ba mɔ olifin binun gum ko mɛ mu gea sāa, ba n da ka kuu ten fitila sɔre baadomma. <sup>21</sup> Kuu bekurugii ten adɛrɔ ge sɔra Aroni ka win bibu ba koo da bu fitila ni yi yi, beku kare ten biruɔ te ta woodan kpakororu berua. Mɛya fitila ni, nu ko n da n sɔre saa yokan di sere ka bururu. Isireliba ba koo wooda yeni nɛnɛwa sere ka baadommaɔ.

### *Yāku kowobun sāa yānu*

## 28

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a wunen mɔɔ Aroni ka win bibu nne ye wunɔ nɛnɛm Isireliban suunu sɔɔn di kpa ba n sāa nɛn yāku kowobu. Bii bera Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa. <sup>2</sup> A de bu wunen mɔɔ Aroni wi sāa yānu kua ni nu koo win yiiko ka win girima sɔɔsi. <sup>3</sup> Yen sɔ, be na yen bwisi wɛ, a bu wooda wɛɛyɔ bu ka nùn yāa ni kua ni u koo doke dɔma te ba koo nùn tusia tɔmbun wuswaaɔ ka sanam mɛ u win sɔmburu mɔ. <sup>4</sup> Yāa ni ba koo ko wee, bɔɔ bara ye u koo doke win tororun wɔllɔ, ka yabe tarakpe, ka yaberu ka tako ye ba sɔma kua ka dawani ka sere maa sɛkatia. Yeniba kpuro ya ko n sāawa yāa ni Aroni ka win bibu ba ko n da doke bā n yākurun sɔmburu mɔ. <sup>5</sup> Ba koo yāa ni kpuro kowa ka beku ni ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka ni ba wunɔm doke, ka ni ba kua ka wɛɛ damgii ka wuran wɛɛ siiri.

### *Yabe tarakpe*

<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa yabe tarakpe kowa ka beku te ba kua ka wɛɛ damgii kpa a ge buraru kua ka wɛɛ wunɔmgii ka yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka wuran wɛɛ siiri. <sup>7</sup> Kpa a gu sari kua yi ba koo ka gen senu sɔrena. <sup>8</sup> Kpa a sɛkatia ko ya n sāa beku nɔni tee ka yabe tarakpe ge. Kpa ya n yinusi ge sɔɔ. <sup>9</sup> Yen biru a kpee gobiginu yiru suo nɔn sāa berɔ wuru, kpa a Isirelin bibu wɔkura yiru yen yīsa yore ni sɔɔ. <sup>10</sup> Teerɔ ben nɔɔba tian yīsa. Teerɔ maa nɔɔba tia benin yīsa. Kaa ye kpuro yorewa nge mɛsum ba keranɛ.



11 Kaa yīsa ye yorewa kpee ni sɔɔ, nge me ba ra yore sisɔ. À n ye yorua a kpa, kpa a kpee ni wura gore a ka sikerena. 12 Kpa a nu mani tarakpe gen sari sɔɔ. Aroni ù n nu doke win senɔ, niya nu koo sɔɔsi ma ka Isireliban yīsina u dua nen sãa yerɔ, kpa nɛ, Yinni Gusunɔ na n ka bu yaaye. 13 Mi ba kpee ni gore mu ko n sãawa wura, 14 kpa a yɔni wuragii yiru tari a yi sɔre wura ye sɔɔ.

### *Bɔɔ bara*

15 Kaa bɔɔ bara ko ye Aroni u ko n da doke win tororɔ, u ka nɛ, Yinni Gusunɔn kīru bikia. Ye ka tarakpe ge, ya ko n sãawa beku nɔni tee, ka bura teeru.

16 Bɔɔ bara yen goonu nne kpuro nu ko n nɛwa, nu n sãa gɔm soonun bɔnu bɔnu.

17 Kpa a bɔɔ bara ye sɔɔ kpee gobigii bwese bweseka mani yu ko sīa nne. Kpee nin nɔni wee. Sīi gbiikaa sɔɔ, swāaru ka dɔm buuru, ka wuru beku. 18 Yiruse sɔɔ maa, swāaru ka boogu ka sɔɔ tiro. 19 Itase sɔɔ, dɔm buuru ka nɔni bwese bweseka ka gaadura. 20 Nnɛse sɔɔ, wuru beku ka bɛrɔ wuru, ka nɔni bwese bweseka. Kpa a ni kpuro wura gore gore. 21 Kpee bwese bweseka wɔkura yiru yen baatere sɔɔra kaa Isirelin bibun yīsinu yore tia tia. Kaa nu yorewa nge mɛ ba ra yore sisɔ.

22 Kaa yɔni wuragii yiru ko bɔɔ bara ye sɔɔ. 23 Kpa a taaminu yiru ko ka wura, a sɔre bɔɔ bara yen soo wɔrikisɔ. 24 Taaminu yiru ye sɔɔra ba koo yɔni yi sɔre sɔre. 25 Kpa a bɔɔ bara yen yɔni yi gbinisi tarakpe gen sariɔ. 26 Yen biru kaa maa taaminu yiru ko ka wura, a nu doke bɔɔ bara yen soo temkisɔ si su yabe tarakpe ge girari. 27 Kpa a taaminu yiru ko a doke yabe tarakpe gen sarin nɔɔwɔ wuswaaɔ, sɛkatia yen wɔllu gia. 28 Yen biru kaa bɔɔ bara yen taamii ni sɔɔ wɛɛ gaaduragii doke kpa a yi gbinɛ yabe tarakpe gen taaminu sɔɔ. Nge mɛya kaa ka ye sɔre yabe tarakpe ge sɔɔ, kpa yu ku ka bāari.

29 Saa ye Aroni u duɔ kuu bekurugii ten mi, u ko n bɔɔ bara ye dokewa win tororɔ yɛ sɔɔ ba Isireliban bwese kerɔ wɔkura yiru yen yīsa yorua, kpa nɛ, Yinni Gusunɔ na n ka bɛɛ yaaye baadomma. 30 Kaa maa urimu ka tumimu doke bɔɔ bara ye sɔɔ, kpa ya n

wãa Aronin tororɔ saa kpuro ye u duɔ nen sãa yerɔ, kpa u ka gia ye na kī Isireliban sɔ.

### *Sãa yãa ni nu tie*

31 Yinni Gusunɔ u kɔam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, yabe tɛn wɔllɔ yãku kowo u koo yabe tarakpe ge sɔndi, kaa tu kowa ka beku gaaduragiru. 32 Kpa a ten wīirɔ sɔma doke a sinum koosia tu ku raa ka gɛɛra. Wīi ten min diya u koo wiru wasi ù n yabe te sebumɔ.

33 Kpa a maa ten temɔ tusanu doke nu n ka dãa marum gam weenɛ ni ba kua ka wɛɛ yi ba wɔkua ka bura ka maa gaadura ka wɛɛ wunɔngii, ka sere maa yangire piiminu wuraginu a ka sikerena. 34 Kpa a de dãa marum weenasim mɛ ka yangire ni, nu n kpasa sãa. 35 Yabe tera Aroni ko n da n sebua ù n sɔmburu mɔ kuu bekurugii te sɔɔ. Mɛn nɔɔ u duɔ, ka mɛn nɔɔ u yariɔ na kon da n yangire nin wɔkinu nɔɔmɔwa, kpa n ku nùn go kuu bekurugii te sɔɔ.

36 Kpa a maa wuran batani ko a yore ye sɔɔ, wini sãawa Yinni Gusunɔgii. Kaa ye yorewa nge mɛ ba ra yore sisɔ. 37 Kpa a batani ye sɔresi Aronin dawanin wuswaaɔ ka wɛɛ gaaduragii. 38 U ko n ye dokewa baadomma ù n dɔɔ nen sãa yerɔ, kpa nɛ, Yinni Gusunɔ n ka Isireliban yãkunu mwa baa bɔ n toranu ganu kua saa ye ba yãku ni mɔ.

39 Kpa a maa tako ka dawani ko ka wɛɛ damgii, ka sɛkatia ye ba sɔma doke.

40 Kaa maa Aronin bibu takoba kua ka maa sɛkatii ka furɔsu, ya n sãa ben buraru te ta ben girima sɔɔsimɔ.

41 Yen biru kaa Aroni ka win bibu yãa ni sebusia, kpa a bu gum tãre wirɔ a ka sɔɔsi ma na bu gɔsa ba n sãa nen yãku kowobu.

42 A bu sokoto kpirinu kuo kpa bu ku ka ben tereru wan sɔ. Kaa ye kpuro kowa ka wɛɛ damgii. 43 Aroni ka win bibu ba ko n nu dokewa bɔ n dɔɔ kuu bekurugii te sɔɔ, ñ kun mɛ bɔ n susiɔ yãku yerɔ bu ka ben sɔmburu ko. Yera ya koo de na kun bu go nen sãa yerɔ, domi ba ñ wãa mi tereru. Yeni ya ko n sãawa wooda sere ka baadommaɔ Aroni ka win bibun bweserun sɔ.

*Nge mɛ ba koo ka sɔɔsi ma Yinni Gusunɔ*

*u yãku kowobu gɔsa*

## 29

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u kɔam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, wee nge mɛ kaa koosina a ka sɔɔsi ma na Aroni ka win bibu gɔsa na yi nɛnɛm bu ka ko yāku kowobu nɛn sāa yerɔ.

A naa kinɛ kɔpendu suo ka yāa kinɛnu yiru. A ku de yen gaa ya n alebu mɔ. <sup>2</sup> Kɔa a pɛɛ ko ka alikaman som, a ku seeyatia doke, kɔa a maa kira wɔɔranu ko nɛn somɔ ba n seeyatia doke, ka kira nɛn som ba ka gum burina. <sup>3</sup> Kɔa a nu doke bireru sɔɔ a ka da yāku yerɔ ka naa kinɛ kɔpɛn te, ka yāa kinɛnu yiru ye, kɔa a ka ye kpuro yākuru ko.

<sup>4</sup> Kɔa a de Aroni ka win bibu bu na kuu ten kɔnnɔwɔ mi nɛ, Yinni Gusunɔ na ra ka Isireliba yinnɛ, kɔa a bu wobure ka nim. <sup>5</sup> Kɔa a Aroni nɛn win sāa yāa ni sebusia. Niya tako ye, ka yabe boogugii te, ka yabe tarakpe ge, ka bɔɔ bara ye. Kɔa a sɛkatia ye sɛke yabe tarakpe gen wɔllɔ. <sup>6</sup> Kɔa a maa dawani sua a doke win wirɔ, kɔa a wuran batani ye sua yɛ sɔɔ ba yorua, wini sāawa Yinni Gusunɔgii, a doke win dawani yen wuswaaɔ. <sup>7</sup> Yen biru kɔa a maa gum sua a tāre win wirɔ a ka sɔɔsi ma na nɛn gɔsa na yi u n sāa nɛn yāku kowo. <sup>8</sup> Kɔa a maa win bibu soku a bu tako be sebusia, <sup>9</sup> a bu ben sɛkatii sɛkea kɔa a bu ben furɔsu dokea nge mɛ a Aronin tii kua. Saa dɔma ten diya ba koo ko yāku kowobu sere ka baadommaɔ.

Yeniba kpuron biru, ameniwa kaa de bu ka sɔmbu te tore.

<sup>10</sup> Naa kinɛ te a gɔsa mi, kaa ka tu nawa kuu ten kɔnnɔwɔ, kɔa Aroni ka win bibu bu ben nɔma sɔndi naa yen wiru wɔllɔ. <sup>11</sup> Kɔa a ye saka nɛn wuswaaɔ kuu ten kɔnnɔ mi. <sup>12</sup> Kɔa a yen yɛm dɛka ka niki bia a tɛɛni yāku yee ten kāanɔ. Mɛ mu tie kɔa a yɛka ten temɔ. <sup>13</sup> Kɔa a yen bɔsɔnun gum sua ka yen worun bɛsi baka ka yen gabu swii ka yen gum sannu, kɔa a ye kpuro mɛnna a dɔɔ doke yāku yee ten wɔllɔ. <sup>14</sup> Adama naa kinɛ ten yaa ka ten gɔna ka ten bɔsɔ bisu, ye kpurowa kaa dɔɔ doke bɛɛn sansanin biruɔ. Yāku te, ta ko n sāawa te ta koo ben durum wukiri.

<sup>15</sup> Yen biru ba koo ka yāa kinɛ nin teeru na, kɔa Aroni ka win bibu bu ben nɔma sɔndi ten wiru wɔllɔ. <sup>16</sup> Bā n kua mɛ ba kɔa, yera kaa tu saka kɔa a ten yɛm sua a yɛka yāku yee ten goo gookaɔ. <sup>17</sup> Kɔa a ten yaa

bɔɔri bɔɔri a yi ka ten wiru sannu, kɔa a maa ten bɔsɔnu tea ka ten kɔri kɔa a ye kpuro sɔndi wii te ka ye a bɔɔra min wɔllɔ. <sup>18</sup> À n kua mɛ a kɔa, kɔa a ye kpuro dɔɔ sɔre yāku yee ten wɔllɔ. Ya ko n sāawa yāku dɔɔ mwaararugiru tɛn nubura koo nɛ, Yinni Gusunɔ dore.

<sup>19</sup> Kɔa a maa yāa kinɛru yiruse teni sua. Kɔa Aroni ka win bibu bu kɔam ben nɔma sɔndi ten wirɔ. <sup>20</sup> Yen biru, kɔa a tu saka a ten yɛm sua a tɛɛni Aronin soo nɔm geuguuɔ, ka win bibun soo nɔm geugisɔ, ka ben nɔm geun niki bii bakanɔ, ka sere ben nɔm geun naa niki bii bakanɔ. Yɛm mɛ mu tie, kɔa a mu yɛka yāku yee ten goo gookaɔ. <sup>21</sup> Kɔa a maa yɛm mɛ mu wāa yāku yee ten wɔllɔ sua a mɛnna ka gum mɛ ba ra kpuro tāre ye Gusunɔ u gɔsa nɛnɛm kɔa a mu wisi Aroni ka win bibun sāa yāa ni ba sebulan wɔllɔ. Nge mɛya Aroni ka win bii be, ka ben sāa yāa ni kpuro, ba ko n sāa nɛnɛm nɛn sɔ. <sup>22</sup> Kɔa a yāa ten gum sua ka ten siru ka ten bɔsɔnun gum ka ten worun bɛsi baka, ka ten gabu swii yiru ka yin gum sannu, ka ten nɔm geun nɔmu. Domi yāa kinɛ te, ta ko n sāawa te ba ka sɔɔsi ma na Aroni ka win bibu gɔsa nɛnɛm nɛn sɔ. <sup>23</sup> Kɔa a maa pɛɛ tia sua ye ba n seeyatia doke, ka kira wɔɔra teeru ka kira teeru tɛn som ba ka gum burina, saa birerun di te ta yii sāa yerɔ. <sup>24</sup> Kɔa a ye kpuro Aroni ka win bibu nɔmu beria kɔa a ben nɔma sua a ka sɔɔsi beri berika nɛ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. <sup>25</sup> Yen biru kɔa a ye kpuro mwa ben nɔman di a ye sɔndi yāku dɔɔ mwaara ten wɔllɔ kɔa a dɔɔ doke kɔa ya n sāa yāku dɔɔ mwaararugii te ta man nuburu dore. <sup>26</sup> Kɔa a maa yāa kinɛ te ba ka sɔɔsi ma na Aroni ka win bibu gɔsa nɛnɛm min gurogururu sua a sɔɔsi beri berika nɛn wuswaaɔ. À n kua mɛ a kɔa, yaa ye, ya ko n sāawa wunɛgia.

<sup>27</sup> Kɔa a yāa kinɛ ten nɔmu sua a yiiya wɔllɔ nɛn wuswaaɔ. Nge mɛya kaa ka sɔɔsi ma guroguro te ka nɔmu ge, ya sāawa nɛgia. <sup>28</sup> Mɛya maa Isireliba bā n siarabun yākununu mɔ ba ko n da yaan gurogururu ka yen nɔm geun nɔmu wunɛ nɛnɛm nɛn sɔ kɔa bu ye Aroni ka win bibun bweseru wɛ kɔa ya n sāa wooda sere ka baadommaɔ.

<sup>29</sup> Aroni ù n maa gu, win bibun bweseru sɔɔra ba koo turo wuna bu sāa yāa ni se-

busia bu nùn gum tãre wirɔ dɔma te ba koo sɔɔsi ma u sãa win kəsire. <sup>30</sup> Wi, wi u kua Aronin kəsire mi, u ko n yãa ni dokewa sere sɔɔ nɔɔba yiru. Wiya u ko n da du kuu ten mi, mi Yinni Gusunɔ u ra ka Isireliba yinne kpa u sɔmburu ko adɛrɔ ge ga dɛɛre sɔɔ.

<sup>31</sup> Kaa yãa kinɛ te ba ka sɔɔsi ma na Aroni ka win bibu gɔsa nɛnɛm yaa sua a yike sãa yerɔ. <sup>32</sup> Kuu ten kɔnnɔwɔra Aroni ka win bibu ba koo yaa ye ka pɛɛ ye ya wãa bireru sɔɔ mi mɛnna bu tem. <sup>33</sup> Be tɔnawa ba koo yãku dĩa ni di, ni ba ka ben durum wukiri sanam mɛ ba sɔɔsi ma na bu gɔsa nɛnɛm nɛn sɔ. Tɔn tuko goo u ku raa nu di, domi nu sãawa dĩa ni ba wuna nɛnɛm nɛn sɔ. <sup>34</sup> Nù n tiara sere sisiru bu ku maa nu di. Bu nu wisio dɔɔ sɔɔ nu dɔɔ mwaara.

<sup>35</sup> A Aroni ka win bibu kuo mam mam nge mɛ na nun sɔɔwa. Sɔɔ nɔɔba yiruwa kaa bu yen yãku yãki kua a ka sɔɔsi ma na bu gɔsa nɛnɛm nɛn sɔ.

<sup>36</sup> A n da naa kinɛru go yen tɔɔ baatere yãku yee ten wɔllɔ, yen yɛm mu ka tɔmbun durum wukiri. Yãku niya nu koo yãku yee te disi wɔka. Yen biru kpa a gum tãre ten wɔllɔ a ka sɔɔsi ma ta wãa nɛnɛm nɛn sãarun sɔ. <sup>37</sup> Mɛya kaa n da ko sere sɔɔ nɔɔba yiru ye, yu ka yibu, kpa yãku yee te, ta n sãa nɛnɛm ta n dɛɛre. Yen sɔ, ye n koo tu ture kpuro, baa ñ n tɔnun na, u de u n dɛɛre.

### *Yãku ni ba ko n da ko tɔɔ baatere*

<sup>38</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, wee ye kaa n da ko baadomma. Kaa ka yãa kinɛ kpɛmmɛnu yiru wɔɔ tiaginu yãkuru ko tɔɔ baatere, <sup>39</sup> teeru bururu, teeru maa yoka. <sup>40-41</sup> Bururu ka yokan yãku nin baateren wɔllɔwa kaa som kilo ita ye ya ka olifin binun gum yarum ditiri tia ka bɔnu burinɛ doke, ka maa tam ditiri tia ka bɔnu, kpa a ye kpuro dɔɔ doke. Yen nubura koo nɛ, Yinni Gusunɔ dore. <sup>42</sup> Yãku dɔɔ mwaararugii tera bɛɛn bibun bweseru ba ko n da ko kuu bekurugii ten kɔnnɔwɔ nɛn wuswaaɔ sere ka baadomma. Miya bɛɛ Isireliba i ko ka man yinna, kpa n ka nun gari ko.

<sup>43</sup> Kpa yam mi, mu n sãa nɛnɛm mu n dɛɛre nɛn yĩkon sɔ. <sup>44</sup> Nɛn tiɔwa kon kuu te dɛɛrasia ka yãku yee te, n yi nɛnɛm ka sere maa Aroni ka win bibu ba n ka sãa nɛn yãku kowobu. <sup>45</sup> Kpa na n wãa bɛɛ Isireliban

suunu sɔɔ i n man sãamɔ. <sup>46</sup> Kpa i n yɛ ma nena na sãa Gusunɔ bɛɛn Yinni nɛ wi na bɛɛ yarama Egibitin di. Kpa na n ka bɛɛ wãa.

Nɛna Gusunɔ bɛɛn Yinni.

*Kpakoro tɛn wɔllɔ ba ko n da turare dɔɔ doke*

## 30

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, kaa kpakororu garu ko tɛn wɔllɔ ba ko n da turare dɔɔ doke. Kaa tu kowa ka akasian dãa. <sup>2</sup> Ten dɛɛbu ka ten yasum mu ko n nɛwa, mɛ kpuro mu n sãa gɔm sooru tia tia, kpa ten gunum mu n sãa gɔm soonu yiru. Kpa a de ten goo gɔmkinu nɛn dãa yu nɔɔ yari nge kãanu. <sup>3</sup> Kpa a ten baama kpuro wura pote sere ka ten kãanɔ. Kpa a ten goonu nɛn nɔɔ bɔka kua ka wura a ka sikerena. <sup>4</sup> Kpa a maa ten goo gɔmkinɔ wuran sumi doke ten nɔɔ bɔkan temɔ, kpa ba n da dãa wasi yi sɔɔ, bu ka tu sua. <sup>5</sup> Dãa ye kaa wasi sumi yi sɔɔ, ya ko n sãawa akasian dãa ye ba wura pote. <sup>6</sup> A n kua mɛ a kpa, kpa a kpakoro te sua a yi adɛrɔ ge sɔɔ beku kare ten deedeeru te ta nɛ, Yinni Gusunɔn woodan kpakororu berua dii sɔɔ ge ga dɛɛre gem gem sɔɔwɔ. Miya ko na n da ka nun yinne. <sup>7-8</sup> Bururu baatere saa ye Aroni u fitilanu gum dokemɔ ka yoka baayere saa ye u nu sɔramɔ, u ko n da turare dɔɔ dokewa kpakoro ten wɔllɔ. Nge mɛya wi ka win bibun bweseru ba ko n da ko sere ka baadomma. <sup>9</sup> Adama i ñ ko turare tuka dɔɔ doke kpakoro ten wɔllɔ. Mɛya i ñ maa yãku dɔɔ mwaararuginu mɔ mi, ñ kun mɛ i dĩanu ganu sɔndi mi, ñ kun mɛ i tam wisi mi, i ka yãkuru ko. <sup>10</sup> Wɔɔ ka wɔɔwa Aroni u ko n da ten kãa ni sɔɔ yãku yɛm tɛni mɛ ba ra ka durum wukiri u ka tu disi wɔka. Nge mɛya wi ka win bibun bweseru ba ko n da ko sere ka baadomma, kpa ta n yii nɛnɛm nɛn sɔ.

### *Gobi yi ba koo wɛ kuu bekurugii ten sɔ*

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u kpam Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>12</sup> a Isireliba gario. Be ba wɔɔ yendu turan diya kaa gari kpa a de ben baawure u gobi gɛɛ wɛ u ka win wãaru yakia. Kpa n de wahala yu bu suuri saa ye a bu garimɔ mi. <sup>13</sup> Wi ba gara, sii geesun bɔri piibuwa u koo wɛ. Yi kpuro yi ko n nɛwa. Gobi yi, yi ko n sãawa nge mɛ ba ra sãa yerun gobi di. <sup>14</sup> Be ba wɔɔ yendu tura ka be ba kere mɛ, beya

ba koo gobi yi wē. <sup>15</sup> Gee tee tera baawure u koo wē. Gobigii kun wēemā n s̄aro kere, u ka win wāaru yakia. Domi hunde tia be kpuro ba m̄. <sup>16</sup> Gobi yiya kaa n da ka kuu bekurugii ten s̄amburu ko. Nge m̄ya kon ka yaaya ma Isireliba ba ben wāaru yakia.

*Boo gèn mi ba ko n da s̄a yerun nim take*

<sup>17</sup> Yinni Gusun̄ u kpm M̄wisi s̄ōwa u n̄ε, <sup>18</sup> kaa boo ko ka gen s̄owaritia, ye kpuro ya n s̄a sii gandu. A n gu kua a kpa, a gu yiiyo yāku yeru ka kuu bekurugii ten baa s̄ō kpa bu gu nim take. <sup>19</sup> Nim m̄ya Aroni ka win bibu ba ko n da ka ben n̄ma ka naasu kpakie bu ka d̄era, <sup>20</sup> bu sere du kuu ten mi, bu ka ben s̄amburu ko, n̄ kun m̄ bu sere susi yāku yer̄ bu ka yākuru ko kpa bu ku raa gbi. <sup>21</sup> Yeni ya ko n s̄awa wooda sere ka baadommā b̄en bibun bweseru s̄ō.

*Gum m̄ ba kua s̄aarun s̄*

<sup>22</sup> Yinni Gusun̄ u kpm M̄wisi s̄ōwa u n̄ε, <sup>23</sup> a turare bwese bweseka ye ya nuburu do suo, miru kilo n̄abu, ka sinam̄mu kilo yiru ka b̄nu, ka kan̄li kilo yiru ka b̄nu <sup>24</sup> ka kasi kilo n̄abu, ka sere olifin gum ditiri n̄aba tia. <sup>25</sup> Ye kpurowa kaa de wi u turare kobu yē u m̄na u ka gum ko m̄ ba ko n da kpuro tāre bu ka s̄ōsi ma na ye ḡsa n̄em. <sup>26</sup> Gum m̄ya kaa kuu te yēka, ka n̄en woodan kpakoro te, <sup>27</sup> ka tabulu ye, ka yen dendi yānu, ka dabu ge, ka gen dendi yānu, ka sere kpakoro t̄en w̄ll̄ ba ra turare d̄ō doke, <sup>28</sup> ka yāku yee t̄en mi ba ko n da yāku d̄ō m̄waaruginu ko, ka ten dendi yānu, ka boo ge, ka gen s̄owaritia. <sup>29</sup> Nge m̄ya kaa ka s̄a yāa ni kpuro d̄erasia kpa nu n yii n̄en s̄. Ye n koo nu b̄esu kpuro, a de ya n d̄ere. <sup>30</sup> Kpa a maa Aroni ka win bibu gum m̄ tāre ba n ka s̄a n̄en yāku kowobu.

<sup>31</sup> M̄ya kaa Isireliba s̄ a n̄ε, gum m̄, mu ko n s̄awa d̄eram m̄ ba ko n da kpuro tāre bu ka s̄ōsi ma ya wāa n̄em n̄en s̄aarun s̄. Yeni ya ko n s̄awa wooda b̄ε s̄ō sere ka baadommā. <sup>32</sup> Goo u ku raa mu sawa. Goo u ku raa maa m̄en bweseru ko. I ko nu yiwa n̄em n̄en s̄aarun s̄. <sup>33</sup> Yen s̄, goo ù n yina u m̄en bweseru kua, n̄ kun m̄ u t̄n diro goo mu t̄eni, ba koo ȳero wunawa b̄en suunu s̄ōn di.

*Turare ye ba koo d̄ō doke s̄a yer̄*

<sup>34</sup> Yera Yinni Gusun̄ u kpm M̄wisi s̄ōwa u n̄ε, a turare bwesenu ita kasuo ye ya nuburu do, ka maa turare ye ba m̄ ansam, ye kpuro ya n saka n̄. <sup>35</sup> Wi u turaren kobu yē kpa u ye kpuro m̄na u b̄ru doke yu ko turare d̄era ye ba kua n̄em n̄en s̄aarun s̄. <sup>36</sup> Kpa a yen sukum buuru wuna, a da a yi kuu bekurugii te s̄ō, woodan kpakoro ten wuswaā mi ko na n da ka nun yinne. Kpa i ye yi n̄em n̄en s̄aarun s̄. <sup>37</sup> Yen s̄, goo u ku raa turare yen bweseru ko win tiin s̄. I ko ye yiwa n̄em n̄en s̄aarun s̄. <sup>38</sup> Wi u yina, u yen bweseru kua win tiin s̄, ba koo ȳero wunawa b̄en suunu s̄ōn di.

*Kuu bekurugii ten s̄m kowobu*

**31**

<sup>1</sup> Yinni Gusun̄ u kpm M̄wisi s̄ōwa u n̄ε, <sup>2</sup> wee na B̄saleli, Urin bii, Hurin debubu ḡsa Yudan bweseru s̄ō. <sup>3</sup> Na n̄n n̄en Hunde yibie u n ka s̄m bwese bwesekan bwisi m̄, kpa u n yen asansi kpuro yē. <sup>4</sup> U koo kp̄i u yen kpunaaba yi. U wuran s̄amburu yē, ka sii geesu ka sii gandu. <sup>5</sup> Ka nge m̄ ba ra kpee gobiginu s̄ō yore ni ba koo gore, ka sere maa d̄ā d̄akubu, ye kpuro gesi ye n s̄a burarun s̄amburu. <sup>6</sup> Ma na n̄n Oholiabu, Ahisamakin bii wi u s̄a Danun bweseru n̄mu s̄andia u ka n̄n somi. Yen biru na maa gabu bwisi k̄a be ba s̄ambu te yē. Be kpurowa ba koo m̄na bu s̄ambu te ko te na nun s̄ōwa mi. <sup>7</sup> Tera kuu bekurugii te, ka n̄en woodan kpakoro te, ka ten wukiritia, ka sere maa kuu ten dendi yāa ni nu tie, <sup>8</sup> ka tabulu ye, ka yen dendi yānu, ka dabu wuragu ge, ka gen dendi yānu, ka kpakoro t̄en w̄ll̄ ba ko n da turare d̄ō doke, <sup>9</sup> ka yāku yee te, ka ten dendi yānu, ka boo ge, ka gen s̄owaritia, <sup>10</sup> ka sere yāa ni Aroni ka win bibu ba ko n da sebe bu ka yākurun s̄amburu ko, <sup>11</sup> ka gum m̄ ba ko n da gānu yēke bu ka s̄ōsi ma ya wāa n̄em n̄en s̄aarun s̄, ka sere turare nubu durorugia ye. Ye kpurowa ba koo ko nge m̄ na nun s̄ōwa.

*T̄ō w̄rarugiru*

<sup>12</sup> Yinni Gusun̄ u kpm M̄wisi s̄ōwa u n̄ε, <sup>13</sup> a Isireliba s̄ōw̄ a n̄ε, i ko t̄ō w̄rarugirun wooda m̄em n̄ōwawa



mam mam. Domi ta ko n s̄awa nen arukawanin ȳireru ye na b̄kua ka b̄e sere ka baadommā. Ȳire tera ta koo s̄osi ma n̄ena na b̄e ḡsa na yi n̄enem nen s̄. <sup>14</sup> I n da w̄ere t̄o w̄erarugii te s̄o. I ku tu garisi nge sanam dirum. Wi u yina ma u s̄amburu kua te s̄o, ba koo ȳero wunawa b̄een suunu s̄on di bu go. <sup>15</sup> Yen s̄, alusuma tia s̄o, s̄o n̄oba tia i ko n da s̄amburu ko, adama n̄oba yiruse te, ta ko n s̄awa t̄o w̄erarugiru te na yi n̄enem nen s̄. B̄een wi u s̄amburu kua t̄o te s̄o, ba koo ȳero gowa. <sup>16</sup> A de b̄e Isireliba i n t̄o w̄erarugii ten wooda m̄em n̄owamm̄e, sere ka b̄een bibun bweser̄o, domi arukawani ye, ya ko n w̄awa sere ka baadommā. <sup>17</sup> T̄o te, ta s̄awa ȳireru te ta ko n w̄a n̄e ka b̄een suunu s̄o. Domi s̄o n̄oba tia s̄ora na w̄llu ka tem taka kua na kpa. N̄oba yiruse ma na s̄amburu deri na w̄era.

<sup>18</sup> Ye Yinni Gusun̄o u ka M̄owisi gari yi kua guu te ba m̄o Sinaīo u kpa, yera u n̄un kpee b̄esi yiru w̄e yi s̄o win tii u woodaba yorua.

## ISIRELIBA BA GUSUN̄ON ARUKAWANI KUSIA

*Ba naa buu wuragu u kua ba s̄awa*

### 32

<sup>1</sup> Sanam m̄e t̄n be, ba wa M̄owisi u t̄em̄o u n̄ saram̄e saa guu ten w̄llun di, ba da ba m̄enna Aronin mi, ba n̄un s̄owa ba n̄e, a seewo a sun yinni kua wi u ko n sun swaa gbiiye. Domi M̄owisi wi u sun yarama Egibitin tem di, sa n̄ ȳe ye n n̄un deema.

<sup>2</sup> Yera Aroni u bu s̄owa u n̄e, i b̄een kur̄abun swaa tonku wuraginu potirima ka b̄een bibuginu i ka na.

<sup>3</sup> Ma be kpuro ba ben swaa tonku wuraginu potira ba ka Aroni naawa. <sup>4</sup> U nu mwa u yania ma u kuura kua ye ya ka naa buu ween̄e, u wura ye wisi mi, ma ya kua bw̄aroku.

Ma ba n̄e, b̄esen yinni wee, wi u sun yarama saa Egibitin di.

<sup>5</sup> Ye Aroni u ye wa, yera u ȳaku yeru gira bw̄aroku gen wuswaā. Ma u kpara u n̄e, sia sa ko Yinni Gusun̄o t̄o bakarū kua.

<sup>6</sup> Yen sisiru, ba seewa buru buru yellu ma ba ȳaku d̄o mwaararuginu kua ka siarabun ȳakunu. T̄n be, ba sina ba di ba n̄ra, ma ba seewa ba kom b̄eret̄ek̄e m̄o.

<sup>7</sup> Saa yera Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄owa u n̄e, a saro fuuku domi wunen t̄n be a yarama Egibitin di mi, wee ba disi duura.

<sup>8</sup> Ba swaa ye deri k̄o ye na n̄e bu sw̄i. Wee ba tii wuran bw̄aroku kua ge ga ka naa buu ween̄e. Ma ba yiira ba gu ȳakuru koosi. Ba n̄e, geya ga ben yinni wi u bu yarama saa Egibitin di. <sup>9</sup> Ma u kpam n̄e, na t̄n be wa, ben swaa tau, ba n̄ k̄i bu wiru kp̄i. <sup>10</sup> T̄e nen m̄aru ya seewa. A de n bu kam koosia. Adama wun̄e, kon de wunen t̄mbu bu ko bwese bakarū.

<sup>11</sup> M̄owisi u Gusun̄o win Yinni suuru kana u n̄e, Yinni, mban s̄ona a ka wunen t̄mbu m̄aru m̄o be a yarama Egibitin di ka wunen dam bakam. <sup>12</sup> Mban s̄ona kaa de Egibitigibu bu gere bu n̄e, k̄sa a k̄i a wunen t̄mbu kua. Yen s̄ona a ka bu yarama kpa a bu go guunun bera gia, a bu kpeerasia ba kun maa w̄a handuniāo. A wunen m̄aru ye suresio, a ku maa k̄sa ye ko, ye a k̄i a bu kua mi. <sup>13</sup> A wunen bw̄abu Aburhamu ka Isaki ka Yak̄abu yaayo be a n̄o mw̄eru kua ka b̄ori a n̄e, kaa de ben bibun bweseru tu dabia nge w̄llun kperi, kpa a bu tem m̄e kpuro w̄e m̄en gari a ka bu kua, ba n ka mu m̄o ka baadommā.

<sup>14</sup> Ma Yinni Gusun̄o u k̄sa ye deri ye u raa n̄e u koo win t̄mbu kua mi.

<sup>15</sup> Saa yera M̄owisi u sarama guu ten w̄llun di u woodan kpee b̄esi yiru ye n̄eni ȳen beri yiru yiru kpuro ba yorua. <sup>16</sup> Kpee b̄esi yi, yi s̄awa yi Gusun̄on tii u kua. Win tiiwa u maa yorua yi s̄o. <sup>17</sup> Ye ba saram wee, Yosue u t̄mbun wurenu nua nge m̄e ba gbisim̄o. U M̄owisi s̄owa u n̄e, tabun wurenu w̄a sansanīo.

<sup>18</sup> M̄owisi u n̄e, n n̄ be ba nasara suan wurenu mi. N n̄ maa m̄o be ba desiru mw̄eraginu. Be ba womusu m̄n wurena na n̄om̄o.

<sup>19</sup> Ye M̄owisi u sansani ye turuku kua, u naa buu wuragu ge wa ka t̄n be ba yaam̄o, ma u m̄aru b̄esira u kpee b̄esi yi sura u k̄suka guu ten nuur̄o. <sup>20</sup> Ma u naa buu ge sua u d̄o m̄eni. Ma u ge munia muku muku u wisi nim s̄o. Ma u dera ba nim m̄e n̄ra. <sup>21</sup> Ma u Aroni bikia u n̄e, mba t̄n be, ba nun kua a ka bu durum baka yen bweseru koosia.

<sup>22</sup> Aroni u n̄un wisa u n̄e, a ku de wunen m̄aru yu kp̄ea. A ȳe ma t̄n be, ba ra n b̄o k̄san kobu s̄o. <sup>23</sup> Ba man s̄owa ba n̄e, n

bu yinni kuo wi u ko n bu swaa gbiiye, domi wunε wi a bu yarama Egibitin tem di, ba ñ yē ye n nun deema. <sup>24</sup> Ma na bu sōwa na nεε, ben wi u wuran gāanu mō u nu tama. Ye ba ka na, ma na nu kpēε dōō sōō. Yera naa buu wuragu ge, ga yarima.

### *Ba Isireliba sēyasia*

<sup>25</sup> Mōwisi u wa ma Aroni u kpāna u tōn be nōni doke, ma u dera ba mō ye ba kī. Yera n dera ben yiberēba ba bu yaa kasikimō. <sup>26</sup> Sanam mēya u yōra sansani yen duu yerō u nεε, baawure wi u ka Yinni Gusunō yō, u na nεn bera gia.

Ma Lefiba kpuro ba mēna win mi. <sup>27</sup> Ma u nεε, amēniwa Yinni Gusunō u gerua. Bēen baawure u win takobi suo u n nēni, kpa u n sirene sansani ye sōō duu yee teerun di sere ten tensim mi. Kpa u win dusi ka win beruse ka win kpaasi go.

<sup>28</sup> Ma Lefi be, ba kua nge mε Mōwisi u bu yiire. Be ba gu dōma te, ben suunu sōō, ba tura tōnu nōrōbun suba itan saka (3000). <sup>29</sup> Yera Mōwisi u nεε, gisōra i bēen tii Yinni Gusunō wē mam mam, ye bēen baawure u ka win bii tōn durō ka win dusi seesi. Yen sō, u bεε domaru kua gisō.

### *Mōwisin kanaru*

<sup>30</sup> Yen sisiru u tōn be sōōwa u nεε, wee, i durum baka kua. Yen sō, kon yō guu ten mi, n Yinni Gusunō suuru kana bēen durum yen saabu.

<sup>31</sup> Yera u gōsira u da Yinni Gusunōn mi, u nεε, kuku, tōn be, ba durum baka kua. Ba tii bwāaroku kua ka wura. <sup>32</sup> Na nun kanamō a bu suuru kuo. A kun maa suuru mō, a nεn yīsiru wunō tire te sōōn di, tēn mi a wunen tōmbun yīsa yorua.

<sup>33</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi wisa u nεε, wi u man torari, yēron yīsira kon wuna nεn tireru sōōn di. <sup>34</sup> Yen sō, a doo a tōn be kpāra i da sere yam mi na nun sōōwa. Wee nεn gōrado u ko n nun gbiiye mi. Adama saa ya sisi yē sōō kon tōn be nōma doke n bu sēyasia ben durum sō.

<sup>35</sup> Yen biru u tōn be baranu kpēε yēn sō ba dera Aroni u bu naa buu ge kua.

*Yinni Gusunō u Isireliba wooda wē bu ka doona Sinain guurun di*

## 33

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u kpam Mōwisi sōōwa u nεε, i seewo i doona minin di, wunε ka tōn be a yarama Egibitin di, kpa i da tem mi, mēn nōō mwēeru na kua ka bōri na nεε, kon mu Aburahamu ka Isaki ka Yakōbu ka ben bibun bweseru wē. <sup>2</sup> Kon nεn gōrado goo gōri u n nun gbiiye kpa n nun Kananiba ka Amōreba ka Hētiba, ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba gira. <sup>3</sup> I doo tem mε sōō. Tim ka bom yiba mi. Adama na ñ ka bεε dōō. Kpa n ku ra bεε kam koosia swaaō, domi bēen swaa tau.

<sup>4</sup> Ye tōn be, ba labaari kōsa ye nua, ben wasi dwiia. Ba ñ maa ben bura yānu ganu doke nuku sankiranun sō. <sup>5</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōōwa u nεε, a Isireliba sōōwō a nεε, ben swaa tau. Nā n ka bu sīmō nōni kpaki teeru sōō mam, kon bu kam koosia. Bu ben bura yānu potirio tē, kpa n wa ye kon bu kua. <sup>6</sup> Ma ba ñ maa ben bura yā ni doke saa mīn di ba doona Hōrēbun guu ten di.

### *Yinni Gusunōn kuru*

<sup>7</sup> Mi Isireliba ba ben sansani gira kpuro, Mōwisi u ra ka kuu bekurugii te dewa u gira mi n ka sansani ye dεsire. U tu soka Yinni Gusunōn kuru. Be ba kī bu Yinni Gusunō gāanu bikia bera ba ra yari sansanin di bu da kuu ten mi. <sup>8</sup> Mōwisi ù n yariō u dōō kuu ten mi, tōn be kpuro ba ra sewa bu yōra ben kunun kōnnōwō ba n Mōwisi mēera sere u ka du kuu te sōō. <sup>9</sup> U n dua mi, saa yera guru wii wuro te, ta ra saramε tu yōra kuu ten kōnnōwō kpa Yinni Gusunō u ka nūn gari ko. <sup>10</sup> Tōn be kpurowa ba ra guru wii wuro te wa, ta yō kuu ten kōnnōwō. Kpa ben baawure u yiira win kurun kōnnōwō. <sup>11</sup> Yinni Gusunō u ra ka Mōwisi gari kowa nōni ka nōni nge mε tōnu u ra ka win bōrō gari ko. Yen biru Mōwisi u ra gōsiramε u na sansaniō. Adama win bōō aluwaasi Yosue, Nunin bii, u ku ra yari kuu ten min di.

*Yinni Gusunō u win tōmbu nōō mwēeru kua ma u ko n ka bu wāa*

<sup>12</sup> Mōwisi u Yinni Gusunō sōōwa u nεε, wee, a nεε, n ka tōn be doo tem mε sōō. Mēya a maa nεε, a man yē sāa sāa. Kaa n ka man nōnu geu mēera. Adama a ñ man sōōwa wi u koo man yōsiri. <sup>13</sup> N n mēn na, tē, a man wunen himba sōōsio kpa n nun gia, kpa n kpam wunen durom wa. A yaayo ma tōn be, ba sāawa wunen tōn be a gōsa.

14 Ma Yinni Gusunə u nεε, nen tii kon ka nun da kpa n nun nasara wē.

15 Məwisi u wisa u nεε, à kun ka sun dəə wunen tii, a ku de su doona minin di.

16 Aməna ba koo ka tubu ma sa wunen kii geeru wa, nε ka wunen tumbu, ma n kun mə a ka sun da. À n ka sun da, saa yera sa ko n sãa nεnem handunian tən be ba tie səə.

17 Yinni Gusunə u Məwisi səəwa u nεε, kon ko nge mε a man bikia. Domi na nun yē sãa sãa, a maa nen kii geeru wa.

18 Məwisi u nεε, a man wunen yiikon girima səəsio.

19 Yinni Gusunə u wisa u nεε, kon na n sara wunen wuswaaə ka nen girima kpuro, kpa n nun nen yīsiru sō, nε, Yinni Gusunə. Be na kii n durom kua, beya na ra durom kue. Be na maa kii n wənwəndu kua, kpa n bu wənwəndu kua. 20 Adama na n derimə a nen wuswaa wa, domi goo sari wi u koo nen wuswaa wa kpa u n wãa. 21 Yen sō, ayeru garu wee nen bəkuə kpee baa səə, mi kaa kpī a n wãa. 22 Sanam mε na sarə ka nen yiikon girima, kon nun nen nəma wukiri kpee baa ye səə. 23 Yen biru kon nen nəma wuna kpa a nen biru wa, adama a n nen wuswaa wasi.

### *Kpee besii yiru yen kəsire*

## 34

1 Yinni Gusunə u Məwisi səəwa u nεε, a kpee besii yiru mənə a daku nge yionə. Kon kpa m gari yi yore mi, yi yi raa wãa kpee besii yi səə, yi a kəsuka. 2 A səəru koowo sia bururu yellu, a yəəma Sinain guuru mi, kpa a yōra nen wuswaaə ten wəllə. 3 A ku de goo u ka nun yəəma mi. A ku ra maa de n goo wa guu ten gam gum. Məya a ku maa de keteba ka yāanu, yen gaa yu yakasu di guu ten turuku.

4 Ma Məwisi u kpee besii yiru mənə u daka nge yionə. U seewa buru buru yellu u yəəwa Sinain guurə u kpee besii yiru ye neni nge mε Yinni Gusunə u nən səəwa. 5 Yera Yinni Gusunə u sarama guru wii wuroru səə u yōra win bəkuə. Ma u win tiin yīsiru gerua u nεε, nənə na Yinni Gusunə. 6 Ma u sara Məwisi wuswaaə u nəəguru sua u nεε, nənə Yinni Gusunə durom ka wənwəndugii. Na ra saku n sere məru ko. Nen tən geeru ka nen bəəkiniuru ta kpā. 7 Na ra tumbu nen kīru səəsi sere ka baadommaə. Na ra tən

be ba kōsa kua bu ben durum suuru kue, adama na ku ra taaregii garisi dεero. Na ra baababan durum məəru mwε ben bibun mi sere ka ben sikadominun bibə.

8 Yera Məwisi u yiira fuuku u nən sãwa.

9 Ma u nεε, Yinni, à n ka man nənū geu mεera, na nun kanamə, a de a ka sun da. Wee, tən be, swaa taoba. Adama a sun bεsen daa kōsa ka bεsen durum suuru kuo kpa a sun ko wunεgibu.

### *Gusunə u wure u ka Isireliba arukawani bəkuə*

10 Ma Yinni Gusunə u nεε, wee, na ka bεε arukawani bəkumə. Kon səm maamaakigia ko wunen tən be kpuron wuswaaə, yən bweseru goo kun koore tem gam. Tən be kpuro bən suunu səə i wãa, ba koo nε, Yinni Gusunən səmburu wa. Domi gāa nanumgina kon bεε kua.

11 Wooda ye na bεε wēemə mi gisə, i ye məm nəəwə. Wee, kon Aməreba ka Kananiba ka Hεtiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba gira bεen wuswaan di. 12 Wunε, Məwisi, a n tii sε, kpa a ku ra ka tem min tumbu arukawani bəke, mi i ko i du kpa bu ku raa ko bεen yina. 13 Adama i ko ben yaku yenu sura kpa i ben būu wi ba mō Asitaaten sãa yerun dānu wukiri, kpa i win bwāarokunu kəsuku. 14 I ku ra būu goo sã domi nen yīsira nisinugii. Na ku ra wure bu maa yinni goo sã. 15 A n tii sε kpa a ku ra ka tem min tumbu arukawani bəke. Domi bā n ben būnu gasirimə ba sāmə ba yākuunu mō, ba koo bεε soku i ka bu ko. Kpa ben yaku yaa yu bεε bine ko i di. 16 Səəkudo i ko bεen bii tən durəbu kurəbu sua ben bii wəndiaba səə, kpa kurə be, bu de bεen bii be, bu nen sāaru deri bu tən ben būnu sã.

17 I ku ra sisu sua i ka tii bwāaroku kua i sã.

18 I n da pēε ye ba n seeyatia doken tōə bakaru ko saa ye na yi, suru wi ba mō Abibu səə. Kpa i pēε ye di səə nəəba yiru nge mε na bεε yiire. Domi suru wi səəra i yarima Egibitin di.

19 Bii gbiikoo tən durə baawure u ko n sãawa negii, mēya maa yaa sabenu kpuron bii gbiiki dwanu, n n keten na, n n maa yāarun na, n kun mε boo. 20 N n ketekun na, i ka gen buu gbiikuu yāa buu kəsinə kpa gu ko yaku yāaru. I kun maa kue mε, i gen

wĩ suma buo i go. I ko bii gbiikoo tɔn durɔ baawure yakiawa ka gobi.

I ku de goo u na nɛn wuswaaɔ u kun kɛru nɛni.

<sup>21</sup> Alusuma sɔɔ, sɔɔ nɔɔba tia i ko sɔmburu ko, kpa i wɛra sɔɔ nɔɔba yiruse, baa n̄ n duurubun saan na, n̄ kun mɛ gɛɛbun saa.

<sup>22</sup> I n da gɛɛbun tɔɔ bakaru ko sanam mɛ i alikama yɛ ya gbia ya ye gɛɛbu torua, kpa i Kunun tɔɔ bakaru ko sanam mɛ i bɛɛn dɔa binu sɔrimɔ, wɔɔ g̃a n̄ kpeeyɔ.

<sup>23</sup> Wɔɔ tia sɔɔ, n̄n itawa tɔn durɔ baawure u koo na nɛ Gusunɔ, Isireliba Yinnin s̃a yerɔ. <sup>24</sup> I ku bɛrum ko. Kon bwese ni gira bɛɛn wuswaan di, kpa n̄ bɛɛn tem yasiaasia. Goo kun k̃k̃ɔ u mu binɛ ko sanam mɛ i man tɔɔ bakaru diiyammɛ n̄n ita ye, wɔɔ ka wɔɔ.

<sup>25</sup> I ku man ỹaku yaan yem wɛ ka pɛɛ ye ba seeyatia doke sannu. I n Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru m̄, i ku de ten yaa yu tiara sere sisiru bururu. <sup>26</sup> Wɔɔ ka wɔɔ i n da ka bɛɛn gbean d̃ia gbiikinu nɛ, nɛ, Yinni Gusunɔn s̃a yerɔ.

I ku ra boo buu yike ka gen mɛron bom.

<sup>27</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a gari yi yoruo domi yiya nɛn arukawanin wiru ye na ka bɛɛ b̃akumɔ, wunɛ ka Isireliba.

<sup>28</sup> Mɔwisi u w̃a mi ka Yinni Gusunɔ sɔɔ sɔɔ weeru ka w̃kuru weeru. U n̄ d̃ianu di, u n̄ maa nim n̄ra. Ma Yinni Gusunɔ u arukawani yen gari yorua kpee bɛsi yi sɔɔ, yiya wooda w̃aku te.

### *Mɔwisi u sarama Sinain guurun di*

<sup>29</sup> Ye Mɔwisi u ka Yinni Gusunɔ gari kua u kpa, u sarama Sinain guurun di u woodan kpee bɛsi yiru ye nɛni, win wuswaa ya ballimɔ. Adama win tii u n̄ yɛ mɛ. <sup>30</sup> Aroni ka Isireliba kpuro ba n̄n mɛera ba wa wee, win wuswaa ballimɔ ma ba bɛrum bara bu n̄n susi. <sup>31</sup> Adama u bu soka, ma Aroni ka Isireliban guro gurobu ba na win mi, u ka bu gari kua. <sup>32</sup> Yen biru Isireliba kpuro ba n̄n susi, ma u bu wooda ye kpuro saaria ye Yinni Gusunɔ u n̄n wɛ Sinain guuru w̃allu mi.

<sup>33</sup> Ye u ka bu gari kua u kpa, u win wuswaa s̃anditia wukiri. <sup>34</sup> U n da Yinni Gusunɔn kuu ten mi u ka n̄n gari ko, u ra s̃anditia ye wunɛwa sere ù n̄ kpam yarima. U n yarima min di, yera u ra Isireliba s̃ɔ ye Yinni Gusunɔ u n̄n sɔɔwa. <sup>35</sup> Kpa bu win

wuswaa wa ya ballimɔ. Yen biruwa u ra ye s̃anditia wukiri sere ù n̄ kpam duɔ u ka Yinni Gusunɔ gari ko.

## **YINNI GUSUNɔN KURUN SɔMBURU**

### *Tɔɔ wɛrarugiru*

## **35**

<sup>1</sup> Mɔwisi u Isireliba kpuro mɛnna u bu sɔɔwa u nɛɛ, wee ye Yinni Gusunɔ u sun sɔɔwa su ko. <sup>2</sup> Alusuma tia sɔɔ, sɔɔ nɔɔba tia sa ko n da bɛɛn s̃ama kpuro ko. Adama sɔɔ nɔɔba yiruse ya ko n s̃awa tɔɔ wɛrarugiru te sa ko Yinni Gusunɔ deria. Yen s̃ɔ, bɛɛn wi u sɔmburu kua te sɔɔ, ba koo ỹero gowa. <sup>3</sup> Baa d̃ɔɔ i ku ra s̃ore tɔɔ te sɔɔ, bɛɛn yɛnusɔ.

*Kɛɛ ni ba koo ka na Yinni Gusunɔn kuu bekurugii ten s̃ɔ*

<sup>4</sup> Mɔwisi u kpam Isireliba sɔɔwa u nɛɛ, wee ye Yinni Gusunɔ u bɛɛ yiire. <sup>5</sup> U nɛɛ, i ka n̄n k̃ɛnu naawa ka nuku tia bɛɛn ye i m̄ sɔɔ. Kɛɛ n̄n bweseru i ko i ka na wee. Niya wura ka sii geesu ka sii gandu, <sup>6</sup> ka beka ye ba w̃kua ka bura ka maa gaadura, ka beku wunɔmginu ka maa ni ba wesa ka wɛɛ damgii ka sere ye ba kua ka boo sansu, <sup>7</sup> ka ỹa kinɛnun g̃oni yi ba s̃ɛsu doke ka g̃oni damgii ka akasian d̃a, <sup>8</sup> ka gum mɛ ba koo ka fitilanu s̃ara, ka g̃aa nubu duroruginu ni ba ko n da doke gum sɔɔ mɛ ba ra kpuro t̃are bu ka s̃ɔsi ma Gusunɔ u ye g̃osa nɛnɛm, ka turare sɔɔ ye ba ra d̃ɔɔ doke <sup>9</sup> ka kpee gobiginu n̄n n̄ni s̃a bɛrɔ wuru ni ba koo doke yabe tarakpe ge sɔɔ, ka ni ba koo doke b̃ɔɔ bara yen w̃allɔ. <sup>10</sup> Bɛɛn baawure wi u maa s̃ambu ten bwisi m̄, u na u tu ko nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua, <sup>11</sup> ye u nɛɛ, su kuu bekurugiru koowo mi sa ko n da n̄n s̃a, kpa su ten wukiritii ko yi ba kua ka boo sansu ka yaa g̃oni, ka s̃oretii ni, ka d̃a bɛsi yi, ka d̃a karetii yi, ka ten d̃a bɛsi sinumgii ka yin ỹoratii, <sup>12</sup> ka woodan kpakororu ka ten wukiritia ka ten d̃a p̃ɔsi yi ba ko n da ka tu sue, ka beku kare te ta ko n tu berua dii te ta d̃ɛre gem gem sɔɔ, <sup>13</sup> ka tabulu ye, ka yen dendi ỹanu kpuro, ka sere d̃a p̃ɔsi yi ba ko n da ka ye sue, ka pɛɛ ye ba koo yi yen w̃allɔ, <sup>14</sup> ka dabu ge, ka gen dendi ỹanu kpuro, ka gen fitilanu, ka nin gum, <sup>15</sup> ka kpakoro t̃en w̃allɔ ba ko n da turare d̃ɔɔ doke, ka sere ten



dāa p̄ōsi yi ba ko n da ka tu sue, ka gum me ba ko n da kpuro tāre bu ka s̄ōsi ma Gusunō u ye ḡōsa n̄en̄em ka turare ye ba ko n da d̄ō doke, ka beku k̄enutii te ba koo doke kuu ten k̄ōnn̄ōw̄, <sup>16</sup> ka yāku yeru ka ten k̄ōk̄ōs̄ō ye ba koo ko ka sii gandu, ka ten dāa p̄ōsi yi ba ko n da ka tu sue ka ten dendi yānu, ka boo ge, ka gen s̄ōwaritia, <sup>17</sup> ka kuu ten karan bekunu, ka yen sii p̄ōsi ka yin ȳōratii ka sere maa kara yen k̄ōnn̄ōn beku k̄enutiru <sup>18</sup> ka kuu ten gabatian kurumba ka ten w̄ē, <sup>19</sup> ka beka ye ba koo ka kuu ten dendi yānu kpuro b̄ōke, ka sere s̄ā yāa ni Aroni ka win bibu ba ko n da doke bu ka s̄ōmburu ko kuu ten mi.

<sup>20</sup> Ye M̄ōwisi u gari yi gerua u kpa ma Isireliba kpuro ba doona win min di. <sup>21</sup> Yen biru, be ba gari yi ḡōru doke, ba ka k̄ē ni na ka nuku tia bu ka Yinni Gusun̄n kuu te ko, ka ten dendi yānu kpuro ka yāa ni yāku kowobu ba ko n da doke bu ka s̄ōmburu ko kuu ten mi. <sup>22</sup> T̄ōn dur̄ōbu ka t̄ōn kur̄ōbu be ba ḡōru doke bu ka Yinni Gusun̄n k̄ēru naawa, ba ka swaa tonkunu ka sumi ka taaminu ka s̄ēnin bataniba, ye ya s̄ā wuran ḡānu kpuro gesi, ben baawure u ka na ma u yi ka k̄ē w̄ēebun wororu. <sup>23</sup> Be ba maa beka m̄ō ye ba w̄ōkua ka bura ka maa gaadura, ka beku wun̄ōmginu ka maa ni ba wesa ka w̄ē damgii ka sere maa ye ba kua ka boo sansu, ka yāa kin̄enun ḡōni yi ba s̄ēesu doke, ka ḡōni damgii, ye kpurowa ba ka na Yinni Gusun̄n kuu ten s̄ō. <sup>24</sup> Be ba maa sii geesu m̄ō, ka sii gandu, ba ka na ba yi ka k̄ē w̄ēebun wororu. Be ba maa akasian dāa m̄ō ba ka na s̄ōmbu ten s̄ō. <sup>25</sup> T̄ōn kur̄ō be ba maa w̄ē taribu ȳē, ba w̄ē bwese bweseka tara, gaaduragii, ka boogugii ka wun̄ōmgii, ka w̄ē damgii, ba ka na. <sup>26</sup> Ma ben gabu be ba s̄ōmbu ten ȳēru ka ten k̄īru m̄ō, ba boo sansun w̄ē tara. <sup>27</sup> Be ba maa s̄ā wirugibu ba ka kpee gobiginu n̄in n̄ōni s̄ā ber̄ō wuru na bu ka yabe tarakpe ge ka b̄ōō bara ye buraru koosi. <sup>28</sup> Ma gaba ka gum na me ba koo ka fitilanu s̄ōra, ka ḡāa nubu duroruginu ni ba ko n da doke gum s̄ō me ba ra kpuro tāre bu ka s̄ōsi ma Gusun̄n u ye ḡōsa n̄en̄em, ka turare s̄ō ye ba ra d̄ō doke. <sup>29</sup> Isireliba s̄ō, be ba tii w̄ē bu ka somi s̄ōmbu te s̄ō, te Yinni Gusun̄n u M̄ōwisi s̄ōwa mi, ba ka ben k̄ē ni nawa ka

nuku tia.

### *Besaleli ka Oholiabu ba s̄ōmbu te torua*

<sup>30</sup> M̄ōwisi u kpa m Isireliba s̄ōwa u n̄ē, wee, Yinni Gusun̄n u Besaleli Urin bii ḡōsa wi u s̄ā Hurin debubu Yudan bweseru s̄ō. <sup>31</sup> Ma u n̄in win Hunde yibia u bwisi ka laakari ka ȳēru wa u ka s̄ōm bwese bweseka ko. <sup>32</sup> U koo kp̄i u s̄ōmbu ten baayeren kpunaa yi. Ye u koo ko, yera wura ka sii geesu ka sii gandun s̄ōmburu, <sup>33</sup> ka kpee gobiginun dākubu ka nin gorebu ka d̄ānun dākubu, s̄ā yee ten bura yānu baaniren s̄ōmburu gesi. <sup>34</sup> Yen biru Gusun̄n u maa bu bwisi k̄ā, wi ka Oholiabu wi u s̄ā Ahisamakin bii Danun bweseru s̄ō, bu ka gabu s̄ōmbu te s̄ōsi. <sup>35</sup> Bera u ȳēru w̄ē bu ka s̄ā yee ten bura yānu ko kpa bu beka ye kpuro buraru kua. U bu ȳē te w̄ēwa s̄ā yee ten s̄ōma baayere kpuron s̄ō.

## 36

<sup>1</sup> Besaleli ka Oholiabu ka t̄ōn be Yinni Gusun̄n u bwisi ka ȳēru ka laakari w̄ē bu ka kuu ten s̄ōmburu kpuro ko, ba koo tu kowa nge me u gerua.

<sup>2</sup> Ma M̄ōwisi u Besaleli ka Oholiabu sokusia ka sere be Yinni Gusun̄n u maa s̄ōmbu ten bwisi ka ȳēru k̄ā ma ba tii w̄ē ka nuku tia. <sup>3</sup> Ma ba k̄ē ni m̄w̄ēra M̄ōwisin min di, ni Isireliba ba w̄ē Yinni Gusun̄n kuu ten s̄ō. Adama bururu baatere ba ra n maa ka k̄ē ni naam̄ōwa M̄ōwisin mi ka k̄īru. <sup>4</sup> Ma t̄ōn be ba s̄ōmbu te m̄ō mi, ben baawure u gina win s̄ōmburu deri, <sup>5</sup> ma ba na M̄ōwisin mi, ba n̄in s̄ōwa ba n̄ē, t̄ōmba ka k̄ēnu naam̄ō n kere m̄ēn bukata sa m̄ō su ka s̄ōmbu te ko te Yinni Gusun̄n u gerua.

<sup>6</sup> Yera M̄ōwisi u dera ba kpara ba n̄ē, goo u ku maa ka k̄ēnu na kuu ten s̄ō. Mesuma u kua u ka k̄ē ni ȳōrasia. <sup>7</sup> Domi ni ba w̄ē k̄ō nu koo turi nu tiara.

### *Ba kuu ten s̄ōma m̄ō*

<sup>8</sup> T̄ōn be ba s̄ōmbu ten ȳēru m̄ō mi, ba kuu te kua ka beka w̄ōku te ba wesa ka w̄ē damgii ka w̄ē yi ba w̄ōkua ka bura ka maa gaadura, ka w̄ē wun̄ōmgii. Ma ba w̄ōllun k̄ōsobun weenasibu kua ya kua buraru beka ye s̄ō. <sup>9</sup> Beku nin teerun d̄ēbu bu s̄āawa ḡōm soonu t̄ēna yiru sari. Ten yasum maa ḡōm soonu n̄ē. <sup>10</sup> Yen biru ba beka yen n̄ōbu sua ba sw̄ēna. Nge meya ba maa kua ka n̄ōbu ye ya tie. <sup>11</sup> Ma

ba yen baayeren goo baka teerɔ wēri doke ka wēε yi ba wōkua ka bura, yi ba koo ra ka ye sarena. <sup>12</sup> Wēri weeraakuukuubuwa ba doke beka ye ba swεenan baayeren goo baka teerɔ yi n nɔɔ kisinε. <sup>13</sup> Yen biru ba saretinu weeraakuru kua ka wura ba ka beka ye kpuro sarena ma ya kua beku teeru kuu ten sã.

<sup>14</sup> Ba maa bekunu wākura tia wesa ka boo sansu bu ka kuu bekurugii te wukiri. <sup>15</sup> Beku nin baateren dēεbu bu sãawa gɔm soonu tɛna, ten yasum gɔm soonu nne. <sup>16</sup> Ma ba beka yen nɔɔbu sua ba swεena. Ma ba maa nɔɔba tia ye ya tie swεena nenem. <sup>17</sup> Ma ba wēri weeraakuukuubu doke beka ye ba swεenan baayeren goo baka teerɔ. <sup>18</sup> Ma ba saretii kua weeraakuru ka sii gandu bu ka beka ye kpuro sarena, kpa bekunu wākura tia ye, yu ko beku teeru. <sup>19</sup> Ma ba yã kinenun gɔni swērasia ba swεena bu ka kuu te wukiri. Ma ba maa yaa gɔni sinumgii gεε swεena yi ba koo sãndi ye kpuron wɔllɔ.

<sup>20</sup> Yen biru ba akasian dāa besi kasu yi ba koo gira yi ka ko kuu ten dāa. <sup>21</sup> Dāa besi yin dēεbu bu sãawa gɔm soonu wākuru, yin yasum maa gɔm soo teeru ka bɔnu. <sup>22</sup> Ma ba yi saretii dokea yiru yiru yi biru kisinε. <sup>23</sup> Dāa besi yenda ba kua bu ka gira kuu ten sɔɔ yēsã nɔm dwaru gia. <sup>24</sup> Ma ba yen baayere yōratii yiru kua ka sii geesu. Ma ba yi doke mi saretii yi, yi wãa. <sup>25</sup> Ma ba maa dāa besi yendu kua bu ka gira ten sɔɔ yēsã nɔm geu gia. <sup>26</sup> Ma ba yen baayere yōratii yiru dokea yi ba kua ka sii geesu. <sup>27</sup> Dāa besi nɔɔba tia ba kua bu ka gira ten biruɔ sɔɔ duu yeru gia. <sup>28</sup> Ba maa dāa besi yiru kua bu ka doke tia tia ten goo gɔmkinɔ biru gia, <sup>29</sup> yi n ka yianɔ maninε saa tem di sere ka wɔllɔ ma ba yi sumi wasi wɔllɔ. Mεsuma ba goo gɔmkinu yiru ye kpuro kua. <sup>30</sup> Nge mεya ba dāa besi nɔɔba ita kua bu ka gira kuu ten biru gia, yin baayere ka yen yōratii yiru yi ba kua ka sii geesu. Ma yi kua yōratii wākura nɔɔbu ka tia.

<sup>31-32</sup> Yen biru ba ten yēsã itaɔ akasian dāa nɔɔbu nɔɔbu kare. Ma ba sɔɔ yari yerugia deri. <sup>33</sup> Dāa karetia ye ya wãa yēsã baayeren suunu sɔɔ mi, yen nɔɔ ga yōra dāa gɔmkinɔ. <sup>34</sup> Ma ba dāa besi yi ka dāa karetii yi wura

pote. Ma ba wuran sumi kua yi sɔɔ ba koo dāa karetii yi wasi wasi.

<sup>35</sup> Ma ba beku kareru kua ka wēε damgii ka wēε yi ba wōkua ka bura ka maa gaadura, ka wēε wunɔmgii. Ma ba wɔllun kōsobun weenasibu kua beku te sɔɔ, ya kua ten buraru. <sup>36</sup> Yen biru ba dāa besi sinumgii nne kua ba wura pote, ma ba saretii wuragii doke yi sɔɔ yi ka beku kare te gaba. Ma ba dāa besi yi yōratii dokea yi ba kua ka sii geesu.

<sup>37</sup> Ma ba kuu ten beku kenutiru wesa ka wēε damgii ka wēε yi ba wōkua ka bura ka maa gaadura, ka wēε wunɔmgii ma ba beku te sɔma dokea. <sup>38</sup> Ba akasian dāa besi sinumgii nɔɔbu kua bu ka beku kenutii te bwε, ka saretii yi yi koo tu gaba, ma ba dāa besi yi furɔsu ka sii dɛki kua ba ye kpuro wura pote. Ma ba yin baayere yōratia kua ka sii gandu.

### *Woodan kpakororu*

## **37**

<sup>1</sup> Besaleli u Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te kua ka akasian dāa. Ten dēεbu bu sãawa gɔm soonu yiru ka bɔnu. Ten yasum ka ten gunum mu nεwa, ye kpuro gɔm soo teeru ka bɔnu bɔnu. <sup>2</sup> Ma u tu wura pote ten sɔɔwɔ ka tɔɔwɔ. Ma u ten goonu nne ye, nɔɔ bɔka kua ka wura. <sup>3</sup> Ma u wuran sumi kua wasi nne u doke ten goo gookan yinna yenu sɔɔ, yiru ya mεerinε bee tia, yiru yeni ya maa mεerinε bee tia. <sup>4</sup> Ma u dāa pɔasi kua yiru u yi wura pote. <sup>5</sup> Ma u yi wasi kpakoro ten sumi yi sɔɔ beri berika. Yiya ba ko n da ka tu sue.

<sup>6</sup> Yen biru u kpakoro te wukiritia kua ka wura. Wukiritia yen dēεbu bu sãawa gɔm soonu yiru ka bɔnu, yen yasum maa gɔm soo teeru ka bɔnu. <sup>7-8</sup> Ma u wɔllun kōsobun weenasibu yiru kua ka wura u mani wukiritia yen goo piiminun wɔllɔ gee ka gee. <sup>9</sup> Ma yi kpakoro ten wukiritia ye kasa wukiri mam mam. Yi wuswaa kisinεwa yi mεerinε.

### *Tabulu mi ba ra pēε yi*

<sup>10</sup> U tabulu ye kua ka akasian dāa. Yen dēεbu bu sãawa gɔm soonu yiru, yen yasum maa gɔm soo teeru. Ma yen gunum maa sãa gɔm soo teeru ka bɔnu. <sup>11</sup> U ye kpuro wura pote ma u ye nɔɔ bɔka kua ka wura. <sup>12</sup> Ma u

dāa besi piiminu gore yen goo gooka mi, ni nu ka nəm tararun yasum nε u ka sikerena ma u maa nin tii wura pote. <sup>13</sup> Ma u sumi nne kua ka wura u doke yen goo gooka mi yen naasu gire gire. <sup>14</sup> Sumi yi, yi wāa mi ba dāa besi piimii ni goren baku bəkukaa. Yi sōra ba koo dāa pōasi wasi bu ka tabulu ye sua. <sup>15</sup> Ma u dāa pōasi yiru kua u wura pote. <sup>16</sup> Yen biru u tabulu yen dendi yānu kua. Niya pεrentiba ka nōri ka gbēa ka gbēe yorukunu nī sō ba ko n da tam doke bu ka yākunu ko. U ye kpuro kuawa ka wura.

### *Fitilan dabu*

<sup>17</sup> Ma ba dabu ge seka ka wura. Gen yōratia ka gen pōtura ka gen kāasi ka gen bura te ta ka dāa marum ka biibii weene, ye kpuro ya sāawa bōri tia. <sup>18</sup> Kāasi nōba tia ga mō. Gen yēsi yēsikaō kāasi ita ita. <sup>19</sup> Gen kāasa baayere, buranu itawa ya mō. Nu ka dāa marum ka biibii weene. <sup>20</sup> Dabu gen pōturan tii ya buranu nne mō ni nu ka dāa marum ka biibii weene. <sup>21</sup> Mi kāasi yiru yiru yi gbinnε ka pōtura, u min temō buraru koosiwa te ta ka dāa marum weene. <sup>22</sup> Bura ni ka kāasi yi, ye kpuro ya sāawa wuran bōri tia. <sup>23</sup> Yen biru ba fitila nōba yiru ye kua ka nin baku ka mi torom mu ko n da wōriki. Ye kpurowa ba kua ka wura. <sup>24</sup> Wura ye ba ka dabu ge ka gen dendi yānu kpuro kua, ya sāawa kilo tena.

### *Kpakoro tèn wällō ba ko n da turare dōo doke*

<sup>25</sup> Yen biru ba maa kpakororu kua tèn wällō ba ko n da turare dōo doke. Ten dēebu bu sāawa gōm soo teeru. Ten yasum maa gōm soo teeru. Ten goonu nne ye, ya nεwa. Ten gunum maa gōm soonu yiru. Ma ba dera ten goo gōmkinu nne dāa ya nō yara nge kāanu. <sup>26</sup> Ma ba kpakoro te kpuro wura pote, sere ka ten kāanō ma ba tu nō bōka kua ka wura ba ka sikerena. <sup>27</sup> Ma ba sumi nne kua ka wura ba doke ten goo gōmkinō nō bōka yen temō yi mεrine yiru yiru. Sumi yi sōra ba koo dāa pōasi yiru wasi beri berika yi ba ko n da ka tu sue. <sup>28</sup> Ma ba dāa pōasi yi kua ka akasian dāa ba yi wura pote.

<sup>29</sup> Yen biru be ba ra turare ko ba gum mε kua mε ba ko n da kpuro tāre bu ka sōasi ma Gusunō u ye gōsa nεnem, ka sere maa turare ye ba ko n da dōo doke.

### *Yāku yeru ka boo sii ganduguu*

## 38

<sup>1</sup> Ma ba yāku yee te kua ka akasian dāa. Ten goonu nne ye kpuro ya nεwa. Ya sāa gōm soonu nōbu nōbu. Ten gunum maa gōm soonu ita. <sup>2</sup> Ma ba dera kāanu nu yara ten wällun goo gōmkinō ma ba yāku yee te kpuro sii gandu pote. <sup>3</sup> Ma ba ten dendi yānu kpuro kua ka sii gandu. Niya gbēe ni ba koo ka torom gura, ka kaatonu, ka kaato donnuginu, ka gbēe nī sō ba koo yaa yem doke bu ka yēka, ka dōo guratii. <sup>4</sup> Ma ba kākāsō kua ka sii gandu, ba ye sua ba doke yāku yee ten kākōrō ma yen nō ga seema wällō yāku yee ten suunu suunukaa. <sup>5</sup> Ma ba yen goo gooka mi sumi doke yi sō ba koo dāa pōasi wasi. <sup>6</sup> Ma ba akasian dāa pōasi yiru kua ba sii gandu pote. <sup>7</sup> Ma ba dāa pōasi yi wasi sumi yi sō beri berika yi ba ko n da ka yāku yee te sue. Ba tu kuawa ka dāa besi ma ta wōru mō.

<sup>8</sup> Ma ba boo ge kua ka gen sōwaritia, ye kpuro ya sāawa sii gandu. Ba nu mwεrawa tōn kurōbun mi be ba ra sine sāa yee ten kōnnōwō. N deema sii gan niya nu ra n sāa ben digi.

### *Kuu ten kara*

<sup>9</sup> Ba kuu te kara koosi ka beku damginu. Yen sō yēsan nəm dwaru gia yen dēebu bu sāawa gōm soonu wunōbu (100). <sup>10</sup> Ma ba dāa besi sinumgii yendu sua yi kua kara yen dāa. Ma ba yin yōratii kua ka sii gandu. Yen biru ba maa yin beku sōretinu kua ka sii geesu. Ma ba sii geesun dēki kua bu ka beka ye taare. <sup>11</sup> Kara yen sō yēsan nəm geu gia, yen bekunun dēebu sāawa gōm soonu wunōbu (100). Ma ba nu sōre kara dāa sō nge mε ba sō yēsan nəm dwarugii ni kua. <sup>12</sup> Sō duu yeru gia kara yen bekunun dēebu sāawa gōm soonu weeraakuru. Ma ba nu sōre kara dānu wōkuru sō ye ya sōretii mō nge mε ba sō yēsan nəm dwarugii ni kua. <sup>13</sup> Yen sō yari yeru gia maa, yen dēebu bu sāawa gōm soonu weeraakuru. <sup>14-15</sup> Kara beku ni nu wāa kara yen kōnnōn beri berika, nin dēebu bu sāawa gōm soonu wōkura nōbu nōbu. Ma ba nu kara dānu kua ita ita, ten baatere ka ten yōratia.

<sup>16</sup> Ba kara yen beku kpuro kuawa ka wēε damgii. <sup>17</sup> Kara dāa nin yōratii, sii ganda

ba ka yi kua. Yen saretii ni nu wāa dāa ye sɔɔ, ka sii dɛki yi, ye kpuro ya sāawa sii geesu. Ma ba dāa nin wǎllɔ sii geesu pote. Dāa ni kpuro nu sɔrenɛwa ka sii dɛki yi. <sup>18</sup> Ba kara kǎnnɔ gen beku kɛnutii te kuawa ka wɛɛ damgii ma ba tu buraru kua ka wɛɛ wunɔmgii ka yi ba wǎkua ka bura ka maa gaadura. Ten yasum sāawa gɔm soonu yɛndu, ten gunum maa gɔm soonu nɔɔbu nge mɛ kuu ten beku teera yasum nɛ. <sup>19</sup> Dāa besi sinumgii nɛ sɔɔra ba beku kare te sɔre, ma ba yin yǎratii kua ka sii gandu. Ba yin wii wǎllɔ sii geesu pote nge furɔ. Ma ba yin saretinu ka sere yin sii dɛki yi kua ka sii geesu. <sup>20</sup> Kuu bekurugii te, ka kara yen gabatian kurum kpuro ya sāawa sii gandu.

### *Sii si kuu bekurugii te, ta di*

<sup>21</sup> Mɔwisi u Lefiba sɔɔwa bu sisun dooru ko si kuu bekurugii te, ta di, tɛ sɔɔ ba koo Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te doke. Itamaa, Aroni yǎku kowon biiwa u sǎa ben wirugii. <sup>22</sup> Besalɛli, Urin bii, Hurin debubu, Yudan bweseru sɔɔ, u kuu ten sɔmburu kua kpuro te Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u ko. <sup>23</sup> Oholiabu, Ahisamakin bii, Danun bweseru sɔɔ, wiya u Besalɛli somi u ka sɔmbu te kua. Wiya u gǎa dabinu kua kua. U sɔman kpunaaba kua, u kpee gobiginu dǎka, ma u bekunu buraru kua ka wɛɛ wunɔmgii ka yi ba wǎkua ka bura ka maa gaadura.

<sup>24</sup> Wura ye Isireliba ba wɛ ba ka kuu bekurugii te, ka ten dendi yǎnu kpuro kua ya sāawa kilo nɛnɛ ka wata ka wǎkura nɔɔbu ka yirun (875) saka. Ba ye yǎirawa ka ben sǎa yerun sakaku.

<sup>25</sup> Sii gee si Isireliba ba maa wɛ sanam mɛ ba bu garimɔ, su kuawa kilo nɔɔɔbun suba ita ka wǎkura nɔɔbu ka yirun (3.017) saka. Ba su yǎirawa ka ben sǎa yerun sakaku. <sup>26</sup> Tɔn be ba sii gee si wɛ, ben geera sāawa tɔnu nɔɔɔbun suba nata ka ita, ka nɛɛra wunɔbu ka weeraakuru (603.550). N deema be ba wɔɔ yɛndu tura, ka be ba kere mɛ, bera ba gara. Ben baawure u wɛwa garamu nɔɔbu. <sup>27</sup> Sii geesun kilo nɔɔɔbun suba itawa (3.000) ba ka kuu bekurugii te ka ten beku kare ten dāa besin yǎratii wunɔbu (100) kua. Yen baayere, kilo tɛna. <sup>28</sup> Ma ba maa ka sii geesun kilo wǎkura nɔɔbu ka ita

ye ya tie saretii ni, ka dāa besi yin furɔsu, ka sii dɛki yi kua.

<sup>29</sup> Sii gan ni Isireliba ba maa mɛnna, nu kuawa kilo nɔɔɔbun suba yiru ka wunaa teeru ka nɛ (2.124). <sup>30</sup> Sii gan niya ba ka kuu ten kǎnnɔn dāa besi sinumgii yǎratii kua ka yǎku yee te, ka ten kǎkɔsɔ ye, ka ten dendi yǎnu. <sup>31</sup> Ka niya ba maa kuu ten kara dǎnun yǎratii, ka yen kǎnnɔn pɔɔsin yǎratii ka sere kuu te, ka kara yen gabatian kurum kpuro kua.

### *Yǎku kowon yabe tarakpe*

## 39

<sup>1</sup> Ba yǎku kowobun yǎa ni kua ka yǎa sansun beku ni ba wǎkua ka bura ka maa gaadura ka ni ba wunɔm doke. Ma Mɔwisi u dera ba Aronin sǎa yǎa ni kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

<sup>2</sup> Ba yabe tarakpe ge kua ka beku te ba kua ka wɛɛ damgii, ma ba ge buraru kua ka wɛɛ yi ba wǎkua ka bura ka maa gaadura ka wɛɛ wunɔmgii ka wura. <sup>3</sup> Ba wura ye besukawa teere teere ba doke doke yabe tarakpe gen bekuru sɔɔ. <sup>4</sup> Ma ba gu sari yiru kua bu ka gen senu sɔrena. <sup>5</sup> Yabe tarakpe ge ka gen sɛkatia ya sāawa beku nɔni tee, ma ba sɛkatia ye yinusi yabe te sɔɔ. Ba ye kuawa nge mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u ko. <sup>6</sup> Ma ba kpee gobiginu yiru nɔn nɔni sǎa bɛrɔ wuru wura gore nɔ sɔɔ ba Isireli bibun yǎsa yorusi nge mɛ ba ra yore sisɔ. <sup>7</sup> Ma ba nu mani sari yi sɔɔ nu ka sɔɔsi ma Isirelin bwesenu kpuron yǎsa Aroni u sɔɔwa sanam mɛ u duɔ sǎa yee ten mi. Mɛya ba ye kpuro kua nge mɛ Mɔwisi u gerua.

### *Yǎku kowon bɔɔ bara*

<sup>8</sup> Ba maa bɔɔ bara ye kua. Ye ka yabe tarakpe ge, ya sāawa beku nɔni tee ka bura teeru. <sup>9</sup> Bɔɔ bara yen yasum ka yen dɛɛbu mu nɛwa. Ye kpuro gɔm soonun bɔnu bɔnu. <sup>10</sup> Ma ba ye kpee gobiginu bwese bweseka mani sǎa nɛ. Kpee nin nɔni wee. Sii gbiikaa sɔɔ, swǎaru ka dɔm buuru ka wuru beku. <sup>11</sup> Yiruse sɔɔ maa, swǎaru ka boogu ka sɔɔ tiro. <sup>12</sup> Itase sɔɔ, dɔm buuru ka nɔni bwese bweseka ka gaadura. <sup>13</sup> Nnɛse sɔɔ, wuru beku ka bɛrɔ wuru ka nɔni bwese bweseka. Ba ye kpuro wura gore gorewa ba sere mani bɔɔ bara ye sɔɔ. <sup>14</sup> Ma ba nin baatere sɔɔ



Isirelin bibun yĩsinu yorua tia tia, domi ben baawuren yĩsiru ta s̄awa Isireliban bwese kera tian yĩsiru.

15 Ma ba b̄ōo bara ye wuran ȳoni yiru kua. 16 Ma ba taaminu yiru ka s̄oretinu yiru kua ka wura, ma ba taamii ni doke b̄ōo bara yen soo w̄arikis̄o. 17 Taaminu yiru ye s̄ora ba wuran ȳoni yiru ye s̄ore. 18 Ma ba b̄ōo bara yen ȳoni yi gbinisi yabe tarakpe gen sarīo mi wuran s̄oretii ni, nu w̄aa, kpa ya n ka s̄andi tororu w̄all̄o. 19 Ma ba maa wuran taaminu yiru kua ba doke b̄ōo bara yen soo temkis̄o si su yabe tarakpe ge girari. 20 Ma ba maa taaminu yiru kua ka wura ba nu doke yabe tarakpe gen sarin n̄ōw̄o wuswaā s̄ekatia yen w̄all̄u gia. 21 Yen biru ba b̄ōo bara yen taamii ni s̄ō w̄ē gaaduragii doke ba yi gbinua yabe tarakpe gen taaminu s̄ō. Nge m̄eya ba ka ye s̄ore yabe tarakpe ge s̄ō yu ku ka b̄ari. Ba ye kuawa nge m̄e Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa.

### *Ȳaku kowon s̄aa ȳa ni nu tie*

22 Yabe t̄en w̄all̄o ba yabe tarakpe ge s̄andi, ba tu wesawa ka w̄ē gaaduragii. 23 Ma ba ten w̄iir̄o s̄oma doke ba sinum koosia kpa tu ku raa ka ḡera. 24 Ma ba ten tem̄o tusanu doke ni nu ka d̄aa marum gam ween̄. Ba nu kua ka w̄ē damgii ka yi ba w̄kua ka bura ka maa gaadura ka w̄ē wun̄mgii. 25 Ma ba maa wuran yangire piiminu kua ba nu doke ba ka sikerena, nu kpasa s̄aa ka tusa ni. 26 Ba ye kuawa nge m̄e Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa.

27 Ma ba Aroni ka win bibu takoba kua ka w̄ē damgii. 28 M̄eya ba maa dawani ye kua ka fur̄su si su s̄aa ben buraru te ta ben girima s̄ōsim̄o, ka sokoto kpirinu. Ba ye kpuro kua ka w̄ē damgii. 29 Ba maa s̄ekatia ye wesa ka w̄ē damgii ba buraru koosi ka w̄ē yi ba w̄kua ka bura ka maa gaadura ka w̄ē wun̄mgii. M̄eya ba ye kpuro kua nge m̄e Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa.

30 Ba batani wuragia ye kua ba yorua ye s̄ō, wini s̄awa Yinni Gusun̄ogii. Ba ye yoruawa nge m̄e ba ra yore sis̄o. 31 Ma ba ye s̄oresi dawani yen w̄all̄o ka w̄ē gaaduragii nge m̄e Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa.

*Ba Yinni Gusun̄on kuu bekurugii ten s̄amburu kua ba kpa*

32 Isireliba ba Yinni Gusun̄on kuu bekurugii te kua ba kpa. Ba ye kpuro kuawa nge m̄e Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa.

33 Ma ba ka M̄owisi ten ȳanu kpuro naawa.

Niya beka ye ka yen s̄oretinu ka d̄aa besi yi ka d̄aa karetīi yi ka d̄aa besi sinumgii yi ka yin ȳratii

34 ka ȳa kin̄enun ḡoni yi ba sw̄erasia ka yaa ḡoni sinumgii yi ka beku kare te

35 ka Yinni Gusun̄on woodan kpakoro te ka ten nenutii ka ten wukiritia,

36 ka tabulu ye ka yen dendi ȳanu ka p̄ē ye ba ra yi yen w̄all̄o,

37 ka dabu wuraguu ge ka gen fitilanu ka nin dendi ȳanu ka nin gum,

38 ka kpakoro wuragiru t̄en w̄all̄o ba ko n da turare d̄ō doke, ka gum m̄e ba ko n da kpuro t̄are bu ka s̄ōsi ma Gusun̄o u ye ḡosa nen̄em, ka turare nubu durorugia ye ka kuu ten k̄ann̄on beku kenutiru,

39 ka ȳaku yee te ba kua ka sii gandu ka ten k̄ak̄as̄o sii gandugia ka ten nenutii ka sere ten dendi ȳanu kpuro

ka maa boo ge ka gen s̄owaritia,

40 ka kuu ten karan bekunu ka yen d̄anu ka nin ȳratii ka yen k̄ann̄on beku kenutiru ka yen w̄ē ka yen gabatian kurumba, ka sere s̄aarun dendi ȳanu kpuro ni ba koo dendi kuu te s̄ō,

41 ka s̄aa ȳa ni Aroni ka win bibu ba ko n da doke b̄a n s̄amburu m̄ō s̄aa yee ten mi. Niya nu koo ben girima s̄ōsi.

42 Isireliba ba s̄ambu te kuawa mam mam nge m̄e Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa. 43 Ye M̄owisi u ȳa ni m̄era u kpa, yera u wa ba nu kuawa nge m̄e Yinni Gusun̄o u gerua. Ma u bu domaru kua.

### *Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa u kuu te giro*

## 40

1 Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄ōwa u n̄ē, 2 suru gbiikoon t̄ō gbiikuru s̄ora kaa nen kuu te gira. 3 ã n tu gira a kpa, kpa a woodan kpakoro te sua a doke te s̄ō, kpa a tu gandi ka beku kare te. 4 Kpa a tabulu ye duusia ka yen dendi ȳanu, ka maa dabu ge, kpa a gen fitilanu doke nin ayen̄o. 5 Kaa maa de bu kpakoro wuragiru t̄en mi ba ko n da turare d̄ō doke yi woodan kpakororun deedeeru. Kpa a maa beku kenutiru doke

kuu ten kənnəwə. <sup>6</sup> Kpa a ma yāku yee te yi ten ayerə kuu ten kənnən deedeeru. <sup>7</sup> Kpa a boo ge yi yāku yee te ka kuu ten baa sɔɔ kpa a gu nim yibia. <sup>8</sup> Kpa a kuu ten kara ye gira a ka sikerenə, kpa a yen kənnən beku kənutiru doke.

*Yinni Gusunə u Məwisi sɔɔwa u kuu te gum yēka ta n ka sāa nənəm*

<sup>9</sup> Yen biru kaa gum yēka kuu te sɔɔ ka ten dendi yānu kpuro sɔɔ. Nge mɛya kaa ka sɔɔsi ma ta sāa sāarugiru. <sup>10</sup> Mɛya kaa maa yāku yee te gum mɛ yēka ka ten dendi yānə. Nge mɛya kaa ka sɔɔsi ma ta sāa sāarugiru. <sup>11</sup> Kaa maa boo gen tii ka gen səwaritia gum mɛ yēka a ka sɔɔsi ma ga sāa sāaruguu.

<sup>12</sup> Yen biru kaa ka Aroni ka win bibu na kuu ten kənnəwə, kpa a bu wobure ka nim dirum. <sup>13</sup> Kpa a Aroni sāa yāa ni sebusia a nùn gum mɛ tāre a ka sɔɔsi ma u sāa nən yāku kowo. <sup>14</sup> Mɛya kaa maa win bibu sɔ bu susima kpa a bu tako be sebusia. <sup>15</sup> Yen biru kpa a maa bu gum mɛ tāre nge mɛ a ben tundo kua. Nge mɛya kaa ka sɔɔsi ma ba sāa nən yāku kowobu, be ka ben bibun bweseru sere ka baadommaə.

*Məwisi u kuu te gira*

<sup>16</sup> Məwisi u kua kpuro nge mɛ Yinni Gusunə u nùn sɔɔwa. <sup>17</sup> Ye n kua wɔɔ yirusen suru gbiikoon tɔɔ gbiikiru saa mìn di ba yarima Egibitin di, yera Məwisi u Yinni Gusunən kuu te gira.

<sup>18</sup> U gbia u dāa bɛsi yin yōratii gira ma u dāa bɛsi yi doke sɔɔ, ma u yi dāa kare. Ma u dāa bɛsi sinumgii gira. Ma u beka ye wukiri yin wəllə. <sup>19</sup> Ma u boo sansun beka ye sɔndi beka yen wəllə. Ma u yaa gəni yi sua u ka ye kpuro wukiri nge mɛ Yinni Gusunə u nùn sɔɔwa.

<sup>20</sup> Ma u woodan kpee bɛsi yi sua u doke yin kpakoro te sɔɔ. Ma u dāa pɔɔsi yi ba ra ka tu sue wasi yin bəri yenə. Ma u ten wukiritia doke. <sup>21</sup> Ma u ka kpakoro te na u yi kuu ten dii te ta dɛere gem gem sɔɔ, ma u beku kare te doke u ka kpakoro te gandi nge mɛ Yinni Gusunə u nùn sɔɔwa.

<sup>22</sup> Ma u tabulu ye doke nəm geu gia adɛrə ge sɔɔ, à n duə kuu ten mi. <sup>23</sup> Ma u pɛɛ ye yorua tabulu wəllə mam mam, ye ba ka Yinni Gusunə naawa, nge mɛ u nùn sɔɔwa.

<sup>24</sup> Ma u dabu ge doke nəm dwareu gia tabulun deedeeru. <sup>25</sup> Ma u gu fitilanu sɔndi u sɔra Yinni Gusunən wuswaaə nge mɛ u nùn sɔɔwa.

<sup>26</sup> Ma u kpakoro wuragii te doke adɛrə ge sɔɔ beku kare ten bəkuə te ta woodan kpakoro te gandi. <sup>27</sup> Ma u turare dɔɔ doke ten wəllə, nge mɛ Yinni Gusunə u nùn sɔɔwa.

<sup>28</sup> Ma u beku kənutiru doke kuu ten kənnəwə. <sup>29</sup> Ma u yāku yee te yi kuu ten kənnəwə. Ma u yāku dɔɔ mwaararugiru ka abərə garu kua mi, nge mɛ Yinni Gusunə u nùn sɔɔwa.

<sup>30</sup> Ma u boo ge doke yāku yee te ka kuu ten baa sɔɔ. Ma u gu nim yibia, mɛ ba koo ka tii dɛerasia sāarun sɔ. <sup>31</sup> Mɛya Məwisi ka Aroni ka win bii tən durəbu ba ra ka ben noma ka naasu kpakie, <sup>32</sup> bə n duə kuu ten mi, n kuu mɛ bə n yāku yee te susiə, nge mɛ Yinni Gusunə u Məwisi sɔɔwa.

<sup>33</sup> Ma Məwisi u kuu te ka yāku yee te kara koosi. Ma u beku kənutiru doke yen kənnəwə. Nge mɛya u ka sambu te wiru go.

*Guru wii wuro te, ta yōra kuu ten wəllə*

<sup>34</sup> Sanam mɛya guru wii wuro te, ta kuu te wukiri ma Yinni Gusunən yiikon girima ya tu yiba. <sup>35</sup> Məwisi u n maa kpīa u kuu te du yèn sɔ guru wii wuro te, ta yɔ ten wəllə ma Yinni Gusunən yiikon girima ye, ya yiba te sɔɔ.

<sup>36</sup> Saa ye Isireliba ba wāa gbaburə, guru wii wuro te, tà n seewa kuu ten wəllun di yera ba ra se bu swaa wəri. <sup>37</sup> Adama tà kun seewe, ba ku ra swaa wəri.

<sup>38</sup> Isireliban sanum mɛ kpuro sɔɔ, Yinni Gusunən guru wii wuro te, ta ra n wāawa win kuu ten wəllə sɔɔ sɔɔ. N n kua wɔkuru, dɔɔwa ta ra n ka weenɛ.

## SĀARUN WOODA

Sāarun Woodan tīrerun gari sun sōmō wooda ye Isireliba ba swīi ba ka Gusunō sāwa. Yāku kowoba ba tōmbu wooda ye sōōsi. Wooda ye, ya bu sōōsimōwa gāa ni nu disi mō ka ni nu n̄ disi mō. Ya maa n̄εε, n̄ ween̄ε Isireliba ba n̄ d̄εεε bu sere Gusunō susi.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yākunun wooda, wiru 1n di sere wiru 7.
2. Wooda ye ba yi yāku kowobun sō, wiru 8n di sere wiru 10.
3. Ye ya disi mō ka ye ya n̄ disi mō, wiru 11n di sere wiru 15.
4. Toranun yāku, wiru 16.
5. D̄εεrasiabu ka sāarun wooda, wiru 17n di sere wiru 27.

## YĀKU NI ISIRELIBA BA KOO KO

### *Yāku dōō mwaararugīnu*

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi soka saa win kuu bekurugii t̄en mi ba ra n̄n̄ s̄an̄ di. <sup>2</sup> U n̄n̄ sōōwa u n̄εε, a Isireliba sōōwō a n̄εε, ben goo ù n̄ kī u n̄ε, Yinni Gusunō yākuru kua, u koo kpī u ket̄ε go, n̄ kun m̄ε yāaru.

<sup>3</sup> N n̄ yāku dōō mwaararugira yēro u mō ka ket̄ε, ket̄ε ye, ya ko n̄ sāawa ket̄ε kin̄eru te ta n̄ alebu gaa mō. U koo yāku te kowa nen̄ s̄aa yerun k̄onn̄wō, kpa u ka n̄ε, Yinni Gusunōn̄ durom wa. <sup>4</sup> U koo win n̄oma s̄andiwa ket̄ε yen wiru w̄ollō ye n̄ε Gusunō na wura yu ka win durum wukiri. <sup>5</sup> U koo ket̄ε ye gowa n̄ε, Yinni Gusunōn̄ wuswaaō nen̄ kuu ten k̄onn̄wō. Aronin bibu be ba s̄aa yāku kowobu, beya ba koo yen yem sua kpa bu mu yēka bu ka yāku yee ten n̄ōō b̄aka sikerena. <sup>6</sup> Yen biru ba koo sabe te kokuwa kpa bu ten yaa b̄atiri. <sup>7</sup> Yāku kowo bera ba koo yāku d̄āa yi yi kpa bu dōō doke. <sup>8</sup> Dōō wi sōōra ba koo ye kpuro doke ka yen wiru ka yen gum. <sup>9</sup> Ba koo yen b̄asō yānu ka yen w̄obunu kpuro teawa kpa yāku kowobu bu ye kpuro dōō doke. Ya ko n̄ sāawa yāku dōō mwaararugīnu n̄n̄ nubura koo n̄ε, Yinni Gusunō dore.

<sup>10</sup> Goo ù n̄ maa yāku dōō mwaararugiru mō ka yāaru, n̄ kun m̄ε ka boo, yāa kin̄era u koo go, n̄ kun m̄ε boo kin̄eru te ta n̄ alebu

gaa mō. <sup>11</sup> U koo tu sakawa yāku yerun sōō yēs̄an̄ n̄m̄ geu gia Yinni Gusunōn̄ wuswaaō kpa yāku kowobu bu ten yem sua bu yēka yēka bu ka yāku yerun n̄ōō b̄aka sikerena. <sup>12</sup> U koo yaa ye b̄atiriwa kpa u kp̄ēε yāku dōō sōō ka yen wiru ka yen gum sannu. <sup>13</sup> U koo yen b̄asō yānu ka yen w̄obunu sua u teawa, kpa yāku kowo u ye kpuro sua u dōō doke, yu dōō mwaara mam mam. Ya ko n̄ sāawa yāku dōō mwaararugiru t̄en nubura koo n̄ε, Yinni Gusunō dore.

<sup>14</sup> Goo ù n̄ yāku dōō mwaararugiru mō ka gun̄osu, kparukona u koo ka tu ko, n̄ kun m̄ε totober̄enu. <sup>15</sup> Yāku kowo u koo ka gun̄o ge na yāku yerō. Kpa u gen wiru bura kpa u gen yem yēka yēka yāku yee ten yēs̄aō. <sup>16</sup> U koo gen sansu wukiriwa kpa u gen yōōru wīa u kō yāku yerun sōō yari yeru gia mī ba ra torom wisi. <sup>17</sup> Kpa u gu b̄era b̄esi yiru u kun s̄asian̄ε. Yen biruwa u koo gu dōō kp̄ēε, kpa gu dōō mwaara. Ya ko n̄ sāawa yāku dōō mwaararugiru t̄en nuburu ta koo n̄ε Yinni Gusunō dore.

### *Yāku ni ba kua ka dīa binnu*

## 2

<sup>1</sup> Goo ù n̄ kī u Yinni Gusunō yākuru kua ka win dīa binnu, soma u koo sua, u mu burina ka gum ka sere turare ye ba ra dōō doke yāku yerō. <sup>2</sup> U koo ka ye dawa Aronin bibun mi be ba s̄aa yāku kowobu. Ben turowa u koo som m̄en̄ n̄m̄ wōō teeru s̄aka u doke yāku yerun w̄ollō ka turare ye kpuro kpa u dōō doke. Yera ya koo de Gusunō u n̄ yēro yaaye. Ya ko n̄ sāawa yāku dōō mwaararugiru t̄en nubura koo Yinni Gusunō dore. <sup>3</sup> Som m̄ε mu tie mu ko n̄ sāawa Aronin ka win bibugim. Mu kuawa mī dīa d̄εeranu, domi ba ka nu Yinni Gusunō yākuru kua.

<sup>4</sup> À n̄ Yinni Gusunō yākuru kuamm̄ε ka kira ni ba w̄ōōwa, kaa nu kowa ka som m̄ε ba gum yēka n̄ kun m̄ε m̄ε ba ka gum burina ba n̄ seeyatia doke.

<sup>5</sup> B̄a n̄ koo yāku te kon na ka kira ni ba s̄on̄wa, ba koo nu kowa ka som buu te ba burina ka gum, seeyatia sari. <sup>6</sup> Yen biru ba koo nu muririwa kpa bu gum yēka nin w̄ollō. Ya ko n̄ sāawa yākuru.

<sup>7</sup> Bā n koo yāku te kon na, ka kira te ba koo wɔ̄, ba koo tu kowa ka som buuru te ba burina ka gum.

<sup>8</sup> Ba koo ka yāku kira te dawa Yinni Gusunən sāa yerə. Kpa u tu yāku kowo wɛ̄ u ka tu da yāku yerə. <sup>9</sup> U koo ten garu mura te ta koo de Yinni Gusunə u n yēro yaaye kpa u tu dɔ̄ doke yāku yee ten mi, kpa tu dɔ̄ mwaara. Ta ko n sāawa yāku dɔ̄ mwaararugiru tən nubura koo Yinni Gusunə dore. <sup>10</sup> Kira ni nu tie, Aroni ka win biba ba ni mɔ̄. Nu kuawa mi dīa dɛranu domi ba ka nu Gusunə yāku dɔ̄ mwaararugiru kua.

<sup>11</sup> Kira ni ba koo ka yāku dɔ̄ mwaararugiru ko kpuro, bu ku raa nu seeyatia doke, bu ku raa maa nu tim doke. <sup>12</sup> Kaa kpī a ka wunen dīa gbiikinu Yinni Gusunə naawa. Adama a n̄ ka nu yāku dɔ̄ mwaararuginu m̄ yāku yerə.

<sup>13</sup> Dīa ni a ka yāku m̄ kpuro, kaa nu b̄ru dokewa. A ku duari a kun tu doke. Domi b̄ru ta sāawa wunɛ̄ ka Gusunən arukawanin yīreru. Yen s̄na ba ko n da tu doke yāku baatere s̄a.

<sup>14</sup> I n kī i ka b̄en gberun dīa gbiikinu na Yinni Gusunən mi, i ko i nu s̄mɛwa kpa i nu nam i sere ka na. <sup>15</sup> Kpa i ka nu gum burina, i turare s̄ndi nin w̄ll̄. Ya ko n sāawa yāku. <sup>16</sup> Yāku kowowa u koo som m̄ mu sāa Gusunəgim dɔ̄ doke ka sere maa turare ye. Yera ya koo de Gusunə u n yēro yaaye. Ya ko n sāawa yāku dɔ̄ mwaararugiru Yinni Gusunən s̄.

### *Siarabun yāku*

## 3

<sup>1</sup> Goo ù n siarabun yāku m̄ Yinni Gusunən mi ka ketɛ kin̄ru, n̄ kun m̄ ka ketɛ n̄ia, yen ye u wa kpurowa u koo ka na, ya kun gesi alebu m̄. <sup>2</sup> U koo win n̄mu s̄ndiwa ketɛ yen wiru w̄ll̄ kpa u ye saka kuu ten k̄n̄w̄ mi ba ra Yinni Gusunə s̄. Kpa yāku kowo Aronin bibu bu yen yem yēka bu ka sāa yerun n̄ b̄ka sikerena. <sup>3</sup> Wee ye ba koo Yinni Gusunə dɔ̄ dokea, yera gum m̄ mu b̄s̄ yānu t̄ke, <sup>4</sup> ka gabu swii yiru ka yin gum m̄ mu yi t̄ke yēsi yēsika, ka yen buro ge ga yen woru wukiri. Ba koo gu wīawa ka gabu swii sannu. <sup>5</sup> Yāku kowoba ba koo ye kpuro dɔ̄ doke yu dɔ̄

mwaara ka yāku dɔ̄ mwaararugiru sannu. Ya ko n sāawa yāku tən nubura koo Yinni Gusunə dore.

<sup>6</sup> Goo ù n siarabun yāku m̄ ka yāru, yā te u wa kpurowa u koo ka na, baa n̄ n nirun na, ta kun gesi alebu m̄. <sup>7</sup> N n yāa k̄endun na, u koo ka tu dawa Yinni Gusunən wuswaa. <sup>8</sup> Kpa u win n̄ma s̄ndi ten wiru w̄ll̄ u sere tu saka Yinni Gusunən kurun k̄n̄w̄. Saa yera yāku kowobu ba koo ten yem sua bu yēka bu ka yāku yee ten n̄ b̄ka sikerena. <sup>9</sup> Wee ye ba koo Yinni Gusunə dɔ̄ dokea, yera ten gum, ka ten siru kpuro te ba koo bura saa ten gabu wāan di, ka gum m̄ mu b̄s̄nu wukiri, <sup>10</sup> ka ten gabu swii, ka ten gum m̄ mu wāa yēs̄ ka ten buro ge ga woru wukiri, ge ba koo wīa ka gabu swii sannu. <sup>11</sup> Yāku kowo u koo ye kpuro dɔ̄ dokewa yāku yerə, kpa ya n sāa yāku dɔ̄ mwaararugiru Yinni Gusunən s̄.

<sup>12</sup> Goo ù n maa ka boo yāku m̄, u koo ka gu dawa Yinni Gusunən wuswaa. <sup>13</sup> U koo win n̄ma s̄ndiwa boo gen wiru w̄ll̄ kuu ten k̄n̄w̄, kpa u sere gu saka. Kpa yāku kowobu bu gen yem sua bu yēka yāku yerun n̄ b̄ka bu ka sikerena. <sup>14</sup> Wee ye ba koo Yinni Gusunə dɔ̄ dokea, yera gum m̄ mu gen b̄s̄ yānu t̄ke, <sup>15</sup> ka gabu swii yiru ka gum m̄ mu yi t̄ke ka gen buro ge ga woru wukiri, ge ba koo wīa ka gabu swii sannu. <sup>16</sup> Yāku kowowa u koo ye kpuro dɔ̄ doke mu dɔ̄ mwaara. Kpa ya n sāa yāku dɔ̄ mwaararugiru tən nubura koo Yinni Gusunə dore.

Yen gum kpuro mu ko n sāawa Yinni Gusunəgim. <sup>17</sup> Yen s̄na baa n̄ n saa yeren na, mi i wāa kpuro, i wooda yeni m̄m n̄w̄ sere ka baadomma, yera i ku yaa gum di, i ku maa yen yem di.

### *Toranun yāku*

#### *1. Yāku kowo t̄nweron toranun yāku*

## 4

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u M̄wisi s̄w̄a u n̄ɛ, <sup>2</sup> a Isireliba wooda yeniba s̄w̄a a n̄ɛ, goo ù n Yinni Gusunən wooda gaa tora u kun yē, wee ye u koo ko.

<sup>3</sup> N n yāku kowon na u tora, ma win tora te, ta Isireliba kpuro torasia, u koo ka ketɛ kin̄e k̄embu nawa ge ga n̄ alebu



gaa mə, u go u ka win tora ten suuru wa. <sup>4</sup> U koo ka ketε ye dawa Yinni Gusunən kurun kənnəwə, kpa u win nəma səndi yen wiru wəllə u sere ye saka Yinni Gusunən wuswaaə. <sup>5</sup> Yen biru kpa u yen yem sua u ka da kuu ten səwə. <sup>6</sup> U koo ka mu win niki bia dekawa, kpa u mu yēka nən nəba yiru kuu ten beku kare ten bera gia Yinni Gusunən wuswaaə. <sup>7</sup> Yen biru u koo yem mε yēka kpakoro tən mi ba ra turare dō doken kāanə te ta wāa kuu ten səwə, kpa u mən sukum wisi yāku yerun temə te ta wāa kuu ten kənnəwə. <sup>8</sup> U koo yaa yen gum kpuro wuna mε mu wāa bəsə yānu sə, <sup>9</sup> ka yen gabu swii, ka gum mε mu gabu swii yi wukiri yēsi yēsikaə, ka buro ge ga woru wukiri, ge ba koo wāa ka gabu swii sannu. <sup>10</sup> Ye ba ra wīε bā n siarabun yākuru mē gesi, yera ba koo maa wāa yeni sə. Yen biru yāku kowo tənwerowa u koo ye dō doke yāku yerun wəllə. <sup>11-12</sup> U koo ye ya tie kpuro gurawa u ka da sansanin biruə mi ba gəsa ba n da yāku dō mwaararugirun torom kube. Miya u koo yen gəna ka yaa ye ya tie kpuro dō doke torom mən wəllə, ka yen wiru ka yen wəbunu ka yen bəsə yānu.

## 2. Yāku te ba koo ko Isireliba kpuron torarun s̄

<sup>13</sup> Isireliba kpuro bā n Gusunən wooda gaa sara ba n ka baaru, ba torawa mi. <sup>14</sup> Adama bā n tuba ma ba torawa mi, ba koo naa kinε kpembu gowa bu ka ben tora ten suuru kana. Ba koo ka naa kinε te dawa Yinni Gusunən kurun kənnəwə. <sup>15</sup> Kpa Isireliban wirugibu bu ben nəma səndi naa yen wiru wəllə kpa ben turo u ye saka Yinni Gusunən wuswaaə. <sup>16</sup> Yāku kowo tənwerowa u koo yen yem fiiko sua u ka da kuu ten mi. <sup>17</sup> Saa ye səra u koo yem mε dekə ka win niki bia kpa u mu yēka nən nəba yiru kuu ten beku kare ten deederu. <sup>18</sup> Yen biru, kpa u maa kpakoro tən mi u ra turare dō doken kāanu yem yēka. Yem mε mu tie, kpa u mu wisi yāku yerun temə te ta wāa kuu ten kənnəwə. <sup>19</sup> Yen biru u koo yaa yen gum kpuro sua u dō doke yāku yerun wəllə. <sup>20</sup> Nge mε u raa kua win tiin torarun s̄, nge mεya u koo ko Isireliba kpuron tora ten s̄ kpa Gusunə u sere bu suuru kua. <sup>21</sup> Yen biru kpa u ka yaa ye ya tie da sansanin biruə kpa bu ye doke dō sə nge mε ba raa

kua wi, yāku kowon torarun s̄. Yāku te, ta sāawa Isireliba kpuro bu ka ben torarun suuru wa.

## 3. Yāku te Isireliban wirugii u koo ko win torarun s̄

<sup>22</sup> Isireliban wirugii goo ù n Gusunən wooda gaa sara u n ka baaru, u torawa mi. <sup>23</sup> Adama ù n tuba ma u tora, boo kinera u koo go te ta n alebu gaa mə u ka yākuru ko. Kpa Gusunə u nən win tora te suuru kua. <sup>24</sup> U n ka boo ge na, u koo win nəma səndiwa boo gen wəllə kpa u gu saka mi ba ra yāku dō mwaararuginun yaa sake. Yāku te, ta sāawa torarun suurugiru. <sup>25</sup> Yāku kowo wi, u koo ka win niki bia yem mε dekawa kpa u mu yēka yāku yerun kāanu sə. Yem mε mu tie, kpa u mu wisi yāku yee ten temə. <sup>26</sup> U koo yaa yen gum kpuro suawa u dō doke nge mε ba ra siarabun yākuru ko. Nge mεya yāku kowo tənwerow wi, u koo ko u ka wirugii win torarun suuru kana. Saa ye sə, Gusunə u koo nən tu suuru kua.

## 4. Yāku te ba koo ko tən diron torarun s̄

<sup>27</sup> Tən diro goo ù n Gusunən wooda gaa sara u n ka baaru, u torawa mi. <sup>28</sup> Adama ù n tuba ma u torawa, boo niu ge ga n alebu gaa məwa u koo ka yākuru ko Gusunə u ka nən win toraru suuru kua. <sup>29</sup> U koo win nəma səndiwa boo gen wiru wəllə kpa u gu saka mi ba ra yāku dō mwaararugirun yaa sake. <sup>30</sup> Yen biru, yāku kowo u koo na u yem mε dekə ka win niki bia, kpa u mu yēka yāku yerun kāanə, kpa u yem mε mu tie wisi yāku yee ten temə. <sup>31</sup> Yen biru, ba koo yaa yen gum kpuro wāawa nge mε ba ra siarabun yākurugim wīε. Kpa yāku kowo u mu dō mēni, kpa mən nuburu tu Yinni Gusunə dore. Nge mεya yāku kowo wi, u koo ka toro wi suuru kana. Saa ye sə, Gusunə u koo nən suuru kua.

<sup>32</sup> Toro wi, ù n maa kīn na, u ka yāa kpendu yākuru ko, yāa nira u koo ka na u go, te ta n alebu mə, u ka win torarun suuru wa. <sup>33</sup> U n kī u tu go, u koo win nəma səndiwa ten wiru wəllə kpa u tu saka mi ba ra yāku dō mwaararugirun yaa go. <sup>34</sup> Yen biru yāku kowo u koo yem mε dekə ka win niki bia u mu yēka yāku yerun kāanə. Yem mε mu tie kpa u mu wisi sāa yee ten temə. <sup>35</sup> Yen biru u koo yen gum wāawa nge mε ba ra siarabun yākurugim wīε. Yāku

kowowa u koo mε kpuro dɔɔ doke ka yāku dɔɔ mwaararugiru sannu. Nge mɛya yāku kowo wi, u koo ko u ka toro wi suuru kana. Saa ye sɔɔra Yinni Gusunɔ u koo nùn win tora te suuru kua.

### 5. Tora bwese bwesekan yāku

## 5

<sup>1</sup> Su tē nεε, goo u bārua ma u koo seeda di gāa ni u wan sɔ, adama u n gerua ye u wa, n̄ kun mε ye u yē. Saa ye sɔɔ, yēro u torawa mi.

<sup>2</sup> Su tē kpam nεε, goo u gāanu baba ye ya disi mɔ u kun ka baaru, aa, yaa sabe te ba ku ra din gora? N kun mε gbeeku yaa ye ba ku ra din gora? N kun mε yaa ye ya ra kabirin gora? Saa ye sɔɔ, yēro u disi duurawa mi.

<sup>3</sup> Su maa tē nεε, goo ù n win winsim baba wi u disi gεε mɔ yi yi koo nùn tia, n deema u n̄ yē, ma u ra ye tuba, yēro u torawa mi.

<sup>4</sup> Toraru garu wee maa. Su tē nεε, goo u bārua u win winsim kōsa kua n̄ kun mε u nùn gea kua, u n̄ bwisika, ù n deema gari yi, gari giriya u gerua, yēro u torawa mi.

<sup>5</sup> Goo ù n tora nin garu kua, u koo yen tuuba kowa. <sup>6</sup> Adama u sere tora ten suuru wa, u koo yāa niru n̄ kun mε boo niu gowa u ka Yinni Gusunɔ yākuru kua. Yen biru yāku kowo u koo nùn suuru kanabun wororu koosi, kpa u sere win torarun suuru wa.

### 6. Bwεεbwεεbun toranun yākuru

<sup>7</sup> Goo ù kun kpē u yāa niru n̄ kun mε boo niu wa u ka torarun yākuru ko, u koo kpī u kparukonu yiru n̄ kun mε totoberenu yiru kasu. Gunɔ gen teuwa ba koo ka torarun yākuru ko. Kpa bu maa ka teu geni yāku dɔɔ mwaararugiru ko. <sup>8</sup> Ba koo gina yāku kowo wi gunɔ ge wēwa ge ba ka torarun suuru kanabu na mi, kpa u gen wīru bua u kun sɔsie. <sup>9</sup> Kpa u gen yem deka u yēke yāku yerun n̄ɔ bōkaɔ, mε mu tie kpa u wisi ten temɔ. Ya ko n sāawa torarun yākuru. <sup>10</sup> Yen biru yāku kowo u koo gunɔ yiruse sua nge mε wooda ya gerua u ka yāku dɔɔ mwaararugiru garu ko. Kpa u nùn suuru kanabun wororu koosi. Nge mɛya Gusunɔ u koo ka yēro suuru kua.

<sup>11</sup> Goo ù kun kpē u kparukonu yiru ye wa, n̄ kun mε totoberenu yiru ye, u ka som buuru kilo nne na u ka yākuru ko kpa u

ka win torarun suuru wa. Adama u ku mu gum doke, u ku maa mu turare doke, domi u ka mu nawa u ka win torarun suuru wa. <sup>12</sup> U koo ka som mε dawa yāku kowon mi kpa yāku kowo wi, u m̄n n̄m kure teeru sōka u dɔɔ doke mi ba ra yāku dɔɔ mwaararugiru ko. Som n̄m kure tee te, ta koo de Yinni Gusunɔ u n̄ yēro yaaye. Yāku tera ta koo de u win torarun suuru wa. <sup>13</sup> Saa ye sɔɔ, yāku kowo wi, u koo wi u tora suuru kanabun wororu koosi. Kpa Gusunɔ u nùn win torarun suuru kua.

Kpa yāku kowo u mε mu tie sua win tiin sɔ, nge gberun dīanun yākunu.

### Yāku ni ba ra ka toranu s̄mε

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ u M̄wisi s̄ɔwa u nεε, <sup>15</sup> goo ù n gāanu n̄ni ni n weenε u Yinni Gusunɔn wē, ma u n̄ yē ma Yinni Gusunɔgina, wee ye u koo ko win tora ten sɔ. Kaa nùn yāa kin̄eru te ta n̄ alebu gaa m̄n geeru burawa te u koo kasu u ka na u ka torarun s̄mbun yākuru ko. Kaa ten gee te burawa ka sii geesun gobi yi ba ra di Yinni Gusunɔn kuu bekurugirɔ. <sup>16</sup> Kpa u ka gāa ni u n̄ni mi na. Yen biruwa u koo maa ka nin b̄nu n̄ɔbusen tia na. Yāku kowowa u koo ye wē. Yāku kowo wiya u koo nùn torarun yākuru kua, kpa u sere suuru wa.

<sup>17</sup> Goo ù n Yinni Gusunɔn wooda gaa sara, baa u kun yē, u torawa mi. Yen torara ko n̄ nùn wāasiwa. <sup>18</sup> Yen sɔ, u koo ka yāa kin̄eru te ta n̄ alebu gaa m̄ɔ dawa yāku kowon mi, win tora ten sɔ nge mε n weenε u k̄asia. Kpa yāku kowo u nùn suuru kanabun wororu koosi. Saa ye sɔɔra Gusunɔ u koo nùn suuru kua. <sup>19</sup> Ya ko n sāawa torarun s̄mbun yākuru. Domi yēro u Yinni Gusunɔ torariwa.

<sup>20</sup> Yinni Gusunɔ u kpam M̄wisi s̄ɔwa u nεε, <sup>21</sup> goo ù n win winsim weesu kua gāa ni u nùn berusie sɔɔ, n̄ kun mε u b̄kura, n̄ kun mε u gbena, n̄ kun mε u kawa, <sup>22</sup> n̄ kun mε u gāanu d̄ba ma u siki, n̄ kun mε u b̄ri weesugii kua, <sup>23</sup> t̄nu win bweseru u Yinni Gusunɔ torariwa mi. U koo gāa ni u gbena mi wesia, n̄ kun mε ni u kawa mi, n̄ kun mε ye ba nùn berusia mi, n̄ kun mε ye u d̄ba ma u siki, <sup>24</sup> n̄ kun mε ȳn b̄ri u kua mi. Adama n̄ n̄ m̄ ye t̄na u koo wesia. U koo maa yen b̄nu n̄ɔbusen tia k̄asiawa d̄ma te u koo win torarun s̄mbun yākuru ko. <sup>25</sup> U koo ka yāa kin̄eru dawa

yāku kowon mi, te ta gāa nin gobin saka tura bu ka ye Yinni Gusunō yākuru kua. <sup>26</sup> Yinni Gusunōn wuswaaara yāku kowo u koo nūn suuru kanabun wororu koosi. Yen biru Gusunō u koo yēro suuru kua, baa ñ n mēren na win torara nē.

### *Yākunun woodaba*

#### *1. Yāku dōo mwaararugii te yāku kowobu ba ko n da ko*

## 6

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nē, <sup>2</sup> a Aroni ka win bibu wooda yeni wēyō a nē, wee ye ya sāa yāku dōo mwaararugirun wooda.

Ten yāku yaa ya ko n wāawa dōo sōo wōku giriru, kpa bu ku de dōo wi, u gbi sere yam mu ka sāra. <sup>3</sup> Yen biru yāku kowo u koo win tako sebewa ka win sokoto kpiriru kpa u yāku dōo mwaararugii ten torom gura u yi yāku yee ten bōku. <sup>4</sup> Yen biruwa u koo win yāa ni pota kpa u kpaanu doke u sere torom mē sua u ka yari sansanin di. Kpa u ka mu da yam mi ba gōsa mēn sō u yi mi. <sup>5</sup> Dōo wi u mwaaramō yāku yee ten mi, ba ñ koo de u gbi pai! Bururu baatere yāku kowo u ko n da tu dāa dokewa. Yen wōllōwa u koo yāku yaa sōndi ka sere siarabun yāku gum. <sup>6</sup> Dōo u ko n wāawa yāku yee te sōo sere ka baadomma, ba ñ koo de u gbi.

#### *2. Yākuru te ba ra ko ka gberun dīanu*

<sup>7</sup> Yāku te ba ra ko ka gberun dīanun wooda wee.

Aronin biba ba ko n da ka tu de yāku yerō Yinni Gusunōn wuswaa. <sup>8</sup> Kpa ben wi u yākuru mō dōma te, u som nōm kure teeru sōka mē ba ka yākuru na mē ba gum wisi, ka turare kpuro, kpa bu ye kpuro mēna bu dōo doke kpa ten nuburu tu Gusunō dore kpa u n yēro yaaye. <sup>9-10</sup> Som mē mu tiara Aroni ka win biba ba koo mē di. Yera ya ko n sāa begia yāku dōo mwaararugiru sōo. Adama ba koo mu diwa Yinni Gusunōn kuu bekurugirun yaara. Ba ñ mē pēe seeyatia dokemō. Ya sāawa nēnēm nge yāku te ba kua bu ka torarun suuru wan dīanu, ñ kun mē te ba ra ka toraru sōmēn dīanu. <sup>11</sup> Aronin bii tōn durō baawurewa u koo dīa ni di. Yeni ya ko n sāawa wooda win bibun bweseru sōo sere ka baadomma. Tōn tuko wi u koo nu baba kpuro u koo gbiwa.

<sup>12</sup> Yinni Gusunō u kpaam Mōwisi sōwa u nē, yāku te Aroni ka win bibu ba koo Yinni Gusunō kua wee.

<sup>13</sup> Bā n Aroni ka win bibu tusia ma ba kua nen yāku kowobu, saa dōma ten diya ba ko n da som kilo ita ka yākuru ko tōo baatere, tia ka bōnu bururu, yoka maa tia ka bōnu. <sup>14</sup> Ba koo som mē mōmwa buturu buturu, kpa bu mē sōmē siru sōo ka gum, kpa mēn nuburu tu nē, Yinni Gusunō dore.

<sup>15</sup> Yāku kowo wi ba gum tāre ba gōsa Aronin bibu sōo u ka nūn kōsire ko, win tii u koo tu kowa. Ya ko n sāawa wooda sere ka baadomma nē, Yinni Gusunōn sō. Ba koo som mē dōo dokewa kpuro. <sup>16</sup> Yāku te yāku kowon tii u kua, ba koo de tu dōo mwaarawa mam mam, ba ñ koo tu di.

#### *3. Yāku te ba koo ko bu ka suuru kana*

<sup>17</sup> Yinni Gusunō u maa Mōwisi sōwa u nē, <sup>18</sup> a Aroni ka win bibu sōwa a nē, yāku te ba koo ko bu ka suuru kanan wooda wee.

Yam mi ba ra yāku dōo mwaararugirun yāku yaa sake, miya ba koo yāku tenin yaa saka. Ya ko n sāawa gāa dēranu. <sup>19</sup> Yāku kowo wi u koo yāku te ko wiya u koo ye di. U koo ye diwa yam dēramō, kuu ten yaara. <sup>20</sup> Tōn tuko wi u koo yāku yaa ye baba kpuro u koo gbiwa. Yāku yaa yen yēm mū n wisi win yaberō u koo tu teawa yam dēram mi. <sup>21</sup> Bā n tu sawa wekeru sōo te ba kua ka sōndu, ba koo weke te kōrawa. N n maa weke te ba kua ka sii gandun na, ba koo tu teawa sāa sāa ka nim. <sup>22</sup> Yāku kowo tōn durō baawurewa u koo kpī u tu di domi ta sāawa dīa dēranu. <sup>23</sup> Adama ba ñ koo torarun yāku yaa tem tēn yēm ba ka dua sāa yerō. Ba koo ye dōo dokewa yu dōo mwaara mam mam.

#### *4. Yāku te ba ra ko bu ka toraru sōmē*

## 7

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nē, yāku te ba ra ko bu ka toraru sōmēn wooda wee.

Yāku te, ta ko n sāawa yāku dēraru. <sup>2</sup> Mi ba ra yāku dōo mwaararugirun yaa sake, miya ba koo maa ten yaa saka, kpa bu yaa yen yēm yēka yāku yerun nōo bōka bu ka sikerena. <sup>3</sup> Yaan mi ba koo ka Yinni Gusunō yākuru kua wee, yera yen gum kpuro, ka yen siru ka bōsō yānun gum, <sup>4</sup> ka yen gabu swii yiru, ka gum mē mu yi tēke yēsi yēsika, ka yen buro ge ga woru wukiri. <sup>5</sup> Yāku

kowo u koo ye kpuro d̄s̄o dokewa yāku yero Yinni Gusun̄n s̄o. Yāku te, ta s̄aawa te ta koo toraru s̄om̄e. <sup>6</sup> Yāku kowo t̄an dur̄o baawurewa u koo tu di. Ba koo tu diwa yam d̄eram̄o domi ta s̄aawa d̄ia d̄eranu. <sup>7</sup> Yen wooda ye, ya s̄aawa tia ka torarun yākurugia. Yāku kowo wi u yāku te kua, wiya u yen yaa m̄o.

### 5. Ye ya ko n s̄aa yāku kowobugia

<sup>8</sup> Goo ù n yāku d̄s̄o mwaararugiru kua, yāku kowo wi u n̄n̄n̄ tu kua wiya u ten ḡona m̄o. <sup>9</sup> Yāku te ba kua ka gberun d̄ianu ba w̄s̄owawa? Aawo, ba s̄onwawa? Yāku kowo wi u tu kua wiya u tu m̄o. <sup>10</sup> Adama ni ba ka gum burina ka ni ba ñ yeesie, ba koo nu Aronin bibu b̄onu kuawa.

### 6. Siarabun yākuru

<sup>11</sup> Siarabun yākurun wooda wee.

<sup>12</sup> Goo ù n siarabun yākuru m̄o, u koo kira bwesenu ita kowa. U koo gbiikinu ko ka gum nu kun seeyatia m̄o, kpa u yirusenun som gum yēka nu kun seeyatia m̄o, kpa u itasenun som burina ka gum u s̄om̄e. <sup>13</sup> Kira nin biru, u koo p̄ēe ye ba seeyatia doke sosi mi, ka sere win siarabun yākunun yaa. <sup>14</sup> Ba koo yāku d̄ia nin baaniren sukum suawa w̄ll̄o bu Yinni Gusun̄o s̄s̄osi. Yera ya ko n s̄aa wi u yem yēkaginu. <sup>15</sup> D̄oma te ba siara bin yākuru kua, yen d̄oma tera ba koo ten yaa di, ba ñ koo de ten yaa yu yam s̄ara.

<sup>16</sup> Adama goo ù n yākuru kua u ka win n̄o mw̄eru yibia ñ kun m̄e win tii ù n ḡoru doke u ka n̄e, Yinni Gusun̄o k̄eru w̄e, u koo kp̄i u ten yaan sukum di yen t̄s̄o te, kpa u sukum yi sere sisiru. <sup>17</sup> Adama yà n maa wure ya tiara s̄s̄o itaseru ba koo ye d̄s̄o meniwa. <sup>18</sup> Goo ù n siarabun yāku yaa ye ya tiara sere s̄s̄o ita tema, Gusun̄o kun maa ȳeron yāku te mwaam̄o. U win yākuru garisiwa mi kam domi yaa ye, ya disi duura. Wi u maa ye tema, ȳero u torawa mi. <sup>19</sup> M̄eya b̄a n maa ka yāku yaa ḡaanu baba ni nu disi m̄o, ba koo ye d̄s̄o meniwa, ba ñ ye dim̄o.

Wi u kun disi m̄o, wiya koo yāku yaa tem, <sup>20</sup> adama goo ù n w̄aa disi ḡēe s̄s̄o u ka siarabun yākuru dim̄o te ba Yinni Gusun̄o kua, ba koo ȳero girawa win t̄ambun suunu s̄s̄on di. <sup>21</sup> Goo ù n maa t̄onu baba wi u disi m̄o, ñ kun m̄e yaa gaa ye ya s̄aa seseru, ñ

kun m̄e ḡaanu ganu ni nu disi m̄o, ma u ka siarabun yākuru di te ba Yinni Gusun̄o kua ba koo ȳero girawa win t̄ambun suunu s̄s̄on di.

### Wooda Isireliban s̄o

<sup>22</sup> Yinni Gusun̄o u maa M̄owisi s̄s̄owa u n̄ēe, <sup>23</sup> a Isireliba s̄s̄ow̄o a n̄ēe, bu ku yaa gaan gum di nge yāaru ñ kun m̄e ket̄e, ñ kun m̄e boo. Bu ku yen gaan gum di. <sup>24</sup> Sabe te gbeeku yaa ya go, ñ kun m̄e te ta gu, i ko i kp̄i i ka ten gum ḡaanu ko. Adama i ñ mu dim̄o. <sup>25</sup> Goo ù n yākurun yaan gum di m̄e ba ka Yinni Gusun̄o yāku d̄s̄o mwaararugiru kua, ba koo ȳero girawa wigibun suunu s̄s̄on di. <sup>26</sup> I ku gun̄o gagun yem di ñ kun m̄e yaa gaa, baa mi i da kpuro. <sup>27</sup> Wi u mu di, ba koo ȳero girawa win t̄ambun suunu s̄s̄on di.

<sup>28</sup> Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄s̄owa u n̄ēe, <sup>29</sup> a Isireliba wooda yeni w̄ēȳo a n̄ēe, goo ù n n̄ēe Yinni Gusun̄o siarabun yākuru kuamme, u koo wunawa ye ya s̄aa negia. <sup>30</sup> Win tiiwa u koo ka n̄e, Yinni Gusun̄o yen gum ka yen guro guroru naawa u kpara n̄en wuswaāo. <sup>31</sup> Yāku kowowa u koo yen gum m̄e d̄s̄o doke yāku yero. Adama yaa guro guro te, ta ko n s̄aawa Aroni ka win bibugiru. <sup>32</sup> Yāku yaa yen n̄omu n̄om geuguu ga ko n maa s̄aawa Aroni ka win bibuguu. <sup>33</sup> Yaa n̄omu ge, ga ko n s̄aawa Aronin biiguu wi u yem yēka ma u yaa gum m̄e doke yāku yero. <sup>34</sup> Yaa n̄omu ge, ge ba man s̄s̄osi, ka yen guro guro te ba kpara n̄en wuswaāo sanam m̄e ba siarabun yākuru m̄o mi, yera ya ko n da n s̄aa Aroni ka win bibugia sere ka baadommāo.

<sup>35</sup> Yāku d̄s̄o mwaararuginu s̄s̄o, yeniwa ya ko n s̄aa Aroni ka win bibugia d̄oma t̄en di ba koo bu gum t̄are bu ka ko yāku kowobu. <sup>36</sup> Wooda yera Yinni Gusun̄o u Isireliba w̄ēem̄o bu ka Aroni ka win bibu yaa ye w̄ēe saa d̄oma t̄en di ba bu gum t̄are bu ka ko yāku kowobu. Ba ko n da bu ye kuewa sere ka ben bibun bweserāo.

<sup>37</sup> Nge m̄eya ba ko n da ko b̄a n yāku d̄s̄o mwaararugiru m̄o, ñ kun m̄e b̄a n yākuru m̄o ka gberun d̄ianu, ñ kun m̄e b̄a n torarun yākuru m̄o, ñ kun m̄e b̄a n yākuru m̄o te ba ra ka toraru s̄om̄e, ñ kun m̄e te ba ra ko bu ka t̄onu gum t̄are u sere s̄omburu tore, ñ kun m̄e b̄a n siarabun yākuru m̄o. <sup>38</sup> Yinni Gusun̄owa u M̄owisi wooda yeni w̄ēe



gbaburə, Sinain guurə, tǝə te u bu wooda wē bu ka nūn yākuu kua.

## BA YĀKU KOWO GBIKOBU TUSIA KA WORORU

*Woro te ba koo ko yāku kowobun sǝ bu sere sǝmburu tore*

### 8

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u Məwisi sǝəwa u nεε, <sup>2-3</sup> a Aroni ka win bibu sokuo Yinni Gusunən kurun kənnəwə. Kpa a de bu ka ben yāku yānu na ka gum mε ba ra gāanu tāre bu ka nu gəsi Yinni Gusunən sǝ ka naa kinε te ba koo ka torarun yākuru ko ka yāa kinenu yiru ka bire te ta pēε mǝ ye ba n seeyatia doke. A maa Isireliba kpuro menna mi.

<sup>4</sup> Ma Məwisi u Yinni Gusunən gari yi wura u Isireliba kpuro menna sǝa yee ten kənnə mi. <sup>5</sup> Ma u bu sǝəwa u nεε, wee ye Yinni Gusunə u gerua su ko. <sup>6</sup> Ma u dera Aroni ka win bibu ba na u bu wobura. <sup>7</sup> Ma u Aroni win tako sebusia ka sēkatia ye, ka yabe boogugii te, ka yabe tarakpe ge, ge u gbinisi yabe boogugii te sǝə ka gen sēkatia. <sup>8</sup> Ma u bǝə bara ye sǝndi win tororu wǝllə. Ma u urimu ka tumimu doke bǝə bara yen sǝəwə. <sup>9</sup> Ma u dawani ye bəkua win wirə. Ma u wuran batani ye mani nge mε Yinni Gusunə u nūn sǝəwa.

<sup>10</sup> Məwisi u gum mε sua u sǝa yee te yēka ka ten dendi yānu kpuro, ma ta kua nenem Yinni Gusunən sǝ. <sup>11</sup> Ma u mu yēka nən nǝba yiru yāku yerun wǝllə, ka ten dendi yānə ka boo sii ganduguu ge, ka gen yǝratiiyǝ, ye kpuro ya n ka sǝa Gusunən kuu bekurugirugia. <sup>12</sup> Ma u Aroni gum mε tāre wirə u ka nūn wuna nenem u ko yāku kowo. <sup>13</sup> Yen biru Məwisi u maa Aronin bibu soka u bu takoba dokea ka sēkatii ka furəs u nge mε Yinni Gusunə u nūn sǝəwa.

<sup>14</sup> Məwisi u maa ka naa kineru na te ba koo ka torarun yākuru ko. Ma Aroni ka win bibu ba ben nǝma sǝndi naa kinε ten wiru wǝllə. <sup>15</sup> Ma Məwisi u ye saka u yen yem dεka ka win niki bia u tēni yāku yerun kǝanu wǝllə ka sere maa ten nǝə bǝkǝə u ka sikerena. Nge mεya u ka kuu te dεerasia. Ma u maa yem yēka kuu ten temə. Nge mεya u ka kuu te kua nenem tən mi ba ko n da toranun yākuru ko. <sup>16</sup> Ma u yen gum mε sua mε mu bǝsǝ yānu tēke ka yen buro ge

ga woru wukiri ka yen gabu swii yiru ye, ka yin gum sannu. Ye kpurowa u dǝə doke yāku yerun wǝllə. <sup>17</sup> Adama u naa kinε ten tii ka ten bisu ka ten gǝna yarawa tǝəwə u dǝə doke nge mε Yinni Gusunə u nūn sǝəwa.

<sup>18</sup> U maa ka yāa kineru na yāku dǝə mwaararugirun sǝ. Ma Aroni ka win bibu ba ben nǝma sǝndi yāa ten wiru wǝllə. <sup>19</sup> Ma Məwisi u tu saka u ten yem yēka u ka yāku yee ten nǝə bǝka sikerena. <sup>20</sup> Ma u yāa ten yaa bǝəra, yen biru u ten wiru dǝə doke ka ten gum ka yaa ye u murura mi. <sup>21</sup> Ma u ten nuki ka ten kǝri tea ka nim. Ma u yāa kinε ten yaa doke dǝə sǝə yāku yeru wǝllə u ka yāku dǝə mwaararugiru kua nge mε Yinni Gusunə u gerua. Ma yāku ten nubura Yinni Gusunə dore.

<sup>22</sup> Yen biru u maa ka yāa kineru yiruse na te ba koo ka Aroni ka win bibu tusia ma ba sǝa yāku kowobu. Aroni ka win bibu ba ben nǝma sǝndi yāa ten wiru wǝllə. <sup>23</sup> Ma Məwisi u tu saka, u ten yem sua u tēni Aronin soo nəm geuguuə ka nəm geun niki bii bakaə ka maa win nǝə nəm geuguun niki bii bakaə. <sup>24</sup> Ma u maa Aronin bibu soka u bu yaa yem mε tēni ben soo nəm geugisə, ka maa nəm geun niki bii bakanə ka ben naa nəm geugisun niki bii bakanə. Ma u yem mε mu tie yēka yāku yee ten nǝə bǝkǝə. <sup>25</sup> Ma u yen gum sua ka yen siru ka yen nukin gum ka yen buro ka yen gabu swii ka sere yen nəm geu. <sup>26</sup> Ma u pēε sua bireru sǝə ye ba n seeyatia doke ka kira te ba kua ka gum ka sere maa kira sǝndanu. Ma u ye kpuro sǝndi yaa gum mən wǝllə ka yāa nǝmu gen wǝllə. <sup>27</sup> Yen biru u ye Aroni ka win bibu wē. Ma u nεε, bu ye Yinni Gusunə wēyǝ. Kpa bu ye sǝəsi beri berika. <sup>28</sup> Yen biru u ye kpuro mwa ben nǝman di u dǝə menii yāku dǝə mwaararugii ten wǝllə. Ma yen nubura Yinni Gusunə dore. Nge mεya ba ka Aroni ka win bibu wuna nenem. <sup>29</sup> Ma Məwisi u yāa ten guro guroru sua u tu sǝəsi beri berika Yinni Gusunən wuswaaə. Ma ta kua Məwisigiru nge mε Yinni Gusunə u nūn sǝəwa.

<sup>30</sup> Məwisi u gum mε sua ka yem fiiko mε mu wāa yāku yeru wǝllə, ma u mu Aroni yēka ka win sǝa yānə ka sere maa win bibun wǝllə ka ben sǝa yānu sǝə. Nge mεya u ka ye kpuro dεerasia u yi nenem.

<sup>31</sup> Ma Mōwisi u Aroni ka win bibu sōwa u nεε, i yāku yaa ye saawo Yinni Gusunān wuswaa. Miya i ko i ye di ka pēε ye ya wāa bire te sō. Bεεya i ko ye di nge mε Yinni Gusunā u gerua. <sup>32</sup> Yaa ka pēε ye ya tiara, i ko ye kpuro dokewa dō sō yu dō mwaara. <sup>33</sup> I ko i n wāawa kuu ten kōnnō mi sere sō nōba yiru. I n yariō min di. Domi sō nōba yiruwā i ko i ko ba n bεε tusiamō. <sup>34</sup> Yinni Gusunāwa u yenin wooda wē i n da ko nge mε i wa sa kua gisō i ka bεen toranun suuru wa. <sup>35</sup> N n mēn na, i ko i sinawa kuu ten kōnnō mi sere sō nōba yiru, wōkuru ka sō sō. Kpa i win woodaba mēm nōwa i ku ra ka gbīn sō. Wooda be Yinni Gusunā u man wē bera mi.

<sup>36</sup> Ma Aroni ka win bibu kpuro ba kua ye Yinni Gusunā u bu yiire saa Mōwisin min di.

### *Aroni ka win bibu ba sōmburu torua*

## 9

<sup>1</sup> Sō nōba itase, Mōwisi u Aroni ka win bibu soka ka sere Isireliban guro gurobu. <sup>2</sup> U Aroni sōwa u nεε, a naa kinε kpendu suo a ka yāku ko wunen torarun sō, kpa a yāa kinεru kasu a ka yāku dō mwaararugiru ko. A n kaa de yen gaa ya n alebu mō. Kpa a ka ye kpuro Yinni Gusunā yāku kua sāa yerō. <sup>3</sup> Yen biru kaa Isireliba sō a nεε, bu boo kinεru suo ben torarun yākurun sō ka naa buu ka yāaru ye kpuro ya n wōa tia tia mō, kpa ya kun alebu gaa mō. Ba koo ka ye yāku dō mwaararugiru kowa. <sup>4</sup> Kpa a maa ka naa kinεru ka yāa kinεru na bu ka siarabun yāku ko Yinni Gusunān mi, ka som mε ba bura ka gum. Domi Yinni Gusunā u koo bεε kure mi gisō.

<sup>5</sup> Ba ka ye kpuro na kuu ten mi ye Mōwisi u bikia. Ma be kpuro ba na Yinni Gusunān wuswaa. <sup>6</sup> Mōwisi u nεε, i koowo ye Yinni Gusunā u gerua. Kpa u de win yiiko yu bεε kure.

<sup>7</sup> Mōwisi u Aroni sōwa u nεε, a susima yāku yeru mini, kpa a wunen tiin torarun yāku ko ka yāku dō mwaararugiru. Yen biru kpa a maa wunen tōmbu Isireliban toranun yāku ko nge mε Yinni Gusunā u gerua.

<sup>8</sup> Ma Aroni u susi yāku yee ten bōkuō. Ma u naa kinε kpem te go win torarun sō. <sup>9</sup> Ma

win biba nūn yen yem wē. Ma u mu dēka ka niki bia u tēni sāa yerun kāanu sō, ma u mε mu tie wisi yāku yee ten temō. <sup>10</sup> Yen biru u yaa yen gum sua u dō doke ka yen gabu swii yiru ka yen buro ge ga woru wukiri nge mε Yinni Gusunā u gerua. <sup>11</sup> Adama yen yaa ka yen gōna, tōwōwa u da u ye dō doke.

<sup>12</sup> Yen biru Aroni u yāa te saka bu ka yāku dō mwaararugiru ko. Ma win biba ten yem sua ba nūn wē. Ma u mu yēka u ka yāku yee ten nō bōka sikerena. <sup>13</sup> Yen biru ba yāa ten yaa bōra ba Aroni wē ka ten wiru. Ma u ye kpuro dō doke. <sup>14</sup> U ten nuki tea ka ten kōri u sōndi yāku dō mwaararugii ten wōllō u dō doke.

<sup>15</sup> Yen biru u Isireliban yāku kua. U boo ge saka ge ba koo ka yāku ko tōmbun toranun sō ma u kua nge mε u raa yāku gbiikii te kua ka naa kinε kpembu ge. <sup>16</sup> Yen biru u yāku dō mwaararugiru kua nge mε wooda ya gerua. <sup>17</sup> Ma u gberun dīanu sua u ka yāku kua. U som nām kureru sua u dō doke yāku yerun wōllō bururu baateren yāku dō mwaararugii te baasi. <sup>18</sup> U ketε ye ka yāa kinε te saka ba ka siarabun yāku kua Isireliban sō. Ma win bibu ba nūn yen yem wē u ka mu yēka yāku yerun nō bōka u ka sikerena. <sup>19</sup> Ma ba maa nūn ketε yen gum wē ka yāa ten siru ka maa ten gum mε mu ten bōsō yānu tēke ka sere maa ten gabu swii ka maa ten buro ge ga woru wukiri. <sup>20</sup> Ma u yaa yen gum sōndi yen guro gurorun wōllō. Yen biru u gum mε dō doke yāku yeru wōllō. <sup>21</sup> Ma Aroni u yaa yen guro guro ni sua ka yen nām geu ge, u sōsi beri berika Yinni Gusunān wuswaa nge mε Mōwisi u gerua.

<sup>22</sup> Sanam mε Aroni u toranun yāku ka yāku dō mwaararuginu ka siarabun yāku kua u kpa, yera u nōma sua wōllō u Isireliba domaru kua. Yen biru u sara yāku yerun di.

<sup>23</sup> Mōwisi ka Aroni ba dua kuu ten mi. Ye ba yara, ma ba tōmbu domaru kua. Saa yera Yinni Gusunā u bu win yiikon girima sōsi. <sup>24</sup> Ma dō yari yara win wuswaan di yi da yi yāku dō mwaararugii te mwa ka yāku ni nu tien yaa gum mε. Ma Isireliba kpuro ba ye wa. Ma ba nuku dobun kuuki wōri ba yiira sere temō.

### *Aronin biba dō mwaara*





Ba koo gu garisiwa yaa disigia. <sup>7</sup> Meya ba ñ koo maa kuruso di. Ga naa kaburosu mo adama ga ku ra tuka ko. Ba koo gu garisiwa yaa disigia. <sup>8</sup> Bu ku yee yi di, bu ku maa yin gonu baba. Ba koo yi garisiwa disigii.

<sup>9</sup> Yee yi yi maa waa daano ka nim woku, yi yi waa nim soo gesi kpuro yi ba koo di wee. Yiya yi yi keritii mo ka kokosu sannu. <sup>10</sup> Adama yi yi kun keritii mo ka kokosu sannu, ba koo yi garisiwa disigii. <sup>11</sup> Ba ñ koo yi di. Meya bu ku maa yin gonu baba. <sup>12</sup> Yee yi yi gesi waa nim woku soo, ka daano, ma yi ñ keritii ka koko si mo, ba koo yi garisiwa disigii.

<sup>13</sup> Gunosu soo, si ba koo garisi disigisu wee, siya guno bakeru ka sere maa si su ra swex di ka si su ra yaa di <sup>14</sup> ka yaberekunu ka sere si su ka nu weene <sup>15</sup> ka gbanamgbaanu ka maa si su ka nu weene <sup>16</sup> ka taataanu ka booro ka sere si su ka su weene ka kasa ka si su ka ye weene, <sup>17</sup> ka booro bweseru garu ka nim kpakpaye, ka booro daa kooru <sup>18</sup> ka guno gbanmbayaku ka guno si su ra swex din bweseru <sup>19</sup> ka swaa wiaaku ka si su ka ye weene ka koo.

<sup>20</sup> I ku maa kakamii ni nu kasa ka naasu mo di. <sup>21</sup> Adama ni soo, i ko i kpi i di ni nu ra yooku tem soo <sup>22</sup> nge twea ka gbo ka ni nu ka ye weene. <sup>23</sup> Adama ni nu tie nu kasa ka naasu mo mi, i ku nu di.

### *Ye ya ra tōnu ko disigii*

<sup>24</sup> Yee gee waa yin goru tōnu ù n baba u koo ko disigii. U ko n disi mowa sere ka tō ten yoka. <sup>25</sup> Wi u yin goru soowa, u koo win yānu teawa. Kpa u n waa disi soo sere ka yoka. <sup>26-28</sup> Yee yi i ko i garisi disigii yi wee. Yiya yi yi ñ naa kaburosu mo ka yi yi ku ra tuka ko ka sere yi yi naasu nne mo yi siimō ka naa senu. Wi u yin gaa baba u disi duurawa mi sere ka tō ten yoka. Wi u maa yin goru soowa u koo win yānu teawa kpa u n disi mo sere ka tō ten yoka.

<sup>29</sup> Yee yi yi kabirimō soo wee yi i ko i garisi disigii. Yiya guno yantaru ka guno kiikiiru ka deba ka ye ya ka ye weene kpuro <sup>30</sup> ka duurubeku ka sureru ka korombōru ka sokoro ka suno naki. <sup>31</sup> Yi kpurowa i ko i garisi disigii yee yi yi kabirimō soo. Wi u yin gaan goru baba u ko n disi mowa sere ka tō ten yoka. <sup>32</sup> Yin gaan goru ta n wari dendi yānu soo ni ba kua ka daa ñ kun me ka

bekuru ñ kun me ka gona ñ kun me ka saaki, dendi yā ni, nu disi duurawa mi. Ba koo nu dokewa nim soo sere ka tō ten yoka. Yen biru nu sere deera. <sup>33</sup> Yen gaa ya n wekeru garu wari te ba kua ka sōndu, ye ya waa mi soo kpuro ya disi duurawa mi. Ba koo weke te korawa. Ba n nim doke weke te soo, ma nim me, mu tara dianu soo ñ kun me norura gaa soo, ba koo ye kpuro garisiwa disi. <sup>34</sup> Ba n nim doke weke te soo, ma nim me, mu daare dianu soo ñ kun me norura gaa soo, ba koo ye kpuro garisiwa disi baa ñ n weke tere soon na ya waa. <sup>35</sup> Mi yaa yen goru ta wari kpuro gesi, doo koo yero ñ kun me pex wō yero, ba koo ye kpuro kasukuwa. Domi ye kpuro ya disi duurawa mi. <sup>36</sup> Yaa goo te, ta n wari dokō soo ñ kun me daaro, i ñ ko i nim me garisi disi. Adama wi u tu baba u disi duurawa. <sup>37</sup> Ta n wari dia bwese te ba koo duure soo, dia bwese te, ta ñ disi duure. <sup>38</sup> Adama ba n daa dia bwese te wasan na bu ka di, ta disi duurawa mi.

<sup>39</sup> Yaa ye ba ra di ya n ka tii gu, wi u yen goru baba, yero u disi duurawa mi sere n ka ko tō ten yoka. <sup>40</sup> Wi u yen yaa tema ñ kun me u yen goru soowa, u koo win yānu teawa kpa u n disi mo sere ka tō ten yoka.

<sup>41</sup> I ku yee yi yi kabirimōn yaa tem <sup>42</sup> ka yi yi ra ka nukuru si ka yi yi kabirimō ka naasu nne ñ kun me yi yi naa dabinu mo. I ko ye kpuro deriwa mam mam. <sup>43</sup> I ku de yee yin bweseru yi bee ko disigibu. <sup>44</sup> Domi ne Gusunō na saawa been Yinni. I ko i tii deerasia kpa i n deere. Domi na saawa Deero. Yen sōna i ñ ko i tii disi doke ka yee yi yi kabirimō. <sup>45</sup> Nena na bee yarama Egibitin di na n ka saa been Yinni. Yen sō, i de i n deere. Domi na deere.

<sup>46</sup> Wooda yeni kpurowa na yi yee kpuron sō ka gunosu ka yee yi yi waa nimō ka sere yi yi kabirimō. <sup>47</sup> Yera ya koo de i n da yaa wunanē ye ba koo ka yāku ko ka ye ba ñ ka yāku mo. Meya maa ya koo bee sōsi yaa ye i ko i di ka ye i ñ dimō.

### *Tōn kurō ù n maran wororu*

## 12

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi wooda wē u nne, <sup>2</sup> a Isireliba sōwō a nne, tōn kurō ù n gura sua ma u bii tōn durō mara, u ko n disi mowa sō nōba yiru nge sanam me u yasa mō.



<sup>3</sup> Sōo nōōba itase, kpa bu win bii wi bango kua. <sup>4</sup> Adama kurō wi, u ko n wāawa disi sōo sōo tēna ka ita kpam u sere dēera yem mē u yarin sō marubun saa. U ku raa sāa yānu ganu baba, u ku raa maa da Gusunōn kuu bekurugirō sere tōo te, tu ka turi.

<sup>5</sup> N n maa tōn kurōn na u mara, u ko n wāawa disi sōo alusuma yiru. Ya ko n sāawa nge sanam mē u yasa mō. Yen biru u koo kowa sōo wata ka nōōba tia u sere dēera win yem mē mu yarin sō marubun saa.

<sup>6</sup> Tōn kurō wi u mara, win dēerasiabun saa yā n tura, u koo ka yāaru wōo tiagiru nawa u ka yāku dōo mwaararugiru ko. Kpa u totobereu n̄ kun mē kparuko sua u ka win torarun yākuru ko. <sup>7</sup> Yāku kowowa u koo ka ye yākuru ko. Kpa u n̄n win torarun suuru kana. Saa ye sōora u koo dēera win yem mē mu yarin sō.

Wooda yeniwa nē, Yinni Gusunō na wēemō tōn kurō wi u bii maran sō.

<sup>8</sup> U kun yāaru wa, u koo totobereu yiru n̄ kun mē kparukonu yiru kasu. Nin teuwa u koo ka yāku dōo mwaararugiru ko kpa u maa ka teu geni torarun yākuru ko. Yāku kowowa u koo n̄n yāku te kua. Saa ye sōora u koo dēera.

### *Ganan bararun wooda*

## 13

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi ka Aroni sōowa u nē, <sup>2</sup> goo ù n mōsiru mō wasi sōo, n̄ kun mē debu, n̄ kun mē bau kpiku ge ga ka bara disigiru weenē, ba koo ka yēro dawa yāku kowo Aronin mi n̄ kun mē win bibun tūron mi. <sup>3</sup> Yāku kowo wiya u koo bara te mēeri. U n deema bau ge, ga san kpikisu mō, ma ga wōru mō, saa ye sōora u koo gere ma yēro u bara disigiru barō. <sup>4</sup> U n maa bau kpiku gagu mō ma ga n̄ wōru mō, ma gen sansu kun buriri, yāku kowo u koo ka yēro dawa diru garu sōo u kenusi sōo nōōba yiru. <sup>5</sup> Sōo nōōba yiruse, yāku kowo ù n wa bau ge, ga n̄ yabi, u koo maa n̄n kenusiwa sōo nōōba yiru. <sup>6</sup> Sōo nōōba yiruse te, yāku kowo u koo maa n̄n yarawa u mēeri. U n deema ga n̄ yabi baama, u koo yēro sōwa ma u dēere, ya sāawa debu, kpa u win yānu tea u dēera. <sup>7</sup> Amēn biru, debu ye, yā n̄ yabi gōna ye sōo, yēro u koo maa wurawa yāku kowo u n̄n mēeri. <sup>8</sup> Yāku kowo wi, ù n n̄n mēera ma u

deema ya yabi win gōna sōo, u koo yēro sōwa ma u n̄ dēere, u bara disigiru mōwa.

<sup>9</sup> Goo ù n bara disigiru barō, ba koo ka n̄n dawa yāku kowon mi. <sup>10</sup> Yāku kowo wiya u koo n̄n mēeri. U n bau kpiku wa mi, ma bau gen sansu buriri, ma gōna ye, ya boo kua, <sup>11</sup> ya sāawa bara disigii te ta torumō yēron gōna sōo. Yāku kowo u koo yēro garisiwa disigii. U n̄ maa n̄n kenusimō. <sup>12</sup> Adama yāku kowo ù n mōsi mōsiminu wa nu yabi yēron gōna kpuro sōo, saa win wirun di sere ka naaso, <sup>13</sup> u koo yēro garisiwa u dēere, domi win wasi kpuro yi burura. <sup>14</sup> Adama dōma te ba boo swāo wa win wasi sōo, ba koo n̄n garisiwa disigii. <sup>15</sup> Yāku kowon tiiwa u koo n̄n mēeri. U n deema boo swāo u wāa mi, u koo n̄n garisiwa disigii, domi ya sāawa bara disigiru. <sup>16</sup> Adama win wasi yi, yì n̄ kōsa, ma yi burura kpuro, u koo maa dawa u yāku kowo wa. <sup>17</sup> Yen biru, yāku kowo u koo ye mēeriwa. U n wa ya burura, saa ye sōo, u koo yēro garisiwa u dēere.

<sup>18</sup> Goo ù n win bwisi kpaka sōo <sup>19</sup> mōsiru garu wa, ma u deema ta buriri, n̄ kun mē ta sōri, yēro u koo dawa u tii sōosi yāku kowon mi. <sup>20</sup> Yāku kowo wi, u koo n̄n mēeriwa. U n deema mōsi te, ta wōru mō, ma win wasin sansu su burura, saa ye sōora yāku kowo u koo n̄n garisi disigii. Bara disigira ta yarimō saa bwisi kpaka yen min di. <sup>21</sup> Adama yāku kowo ù n wa ma san kpikisu sari mōsi ten wōllo, yen biru mōsi te, ta n̄ wōru mō, ma ta buriri fiiko, u koo durō wi kenusiwa dirō sōo nōōba yiru. <sup>22</sup> Mōsi te, t̄a n̄ gōna yabi, yāku kowo u koo n̄n garisiwa disigii domi bara disigira ta n̄n deema. <sup>23</sup> Adama mōsi te, ta kun yabi, ta sāawa bwisi kpaka. Saa ye sōo, yāku kowo u koo gere ma yēro kun disi mō.

<sup>24</sup> Goo ù n dōo mwaara ma yen boo kpaka sōo bau kpiku ga yara, n̄ kun mē bau sōo, yāku kowo u koo yēro mēeriwa. <sup>25</sup> Gen sansu s̄u n̄ kua kpikisu ma wōru ga sōosire gōna ye sōo, saa ye sōo bara disigira ta sōosira mi. Yāku kowo u koo n̄n garisiwa disigii. <sup>26</sup> Adama yāku kowo ù n wa ma san kpikisu sari bau ge sōo, ga n̄ maa wōru mō, ma ga buriri fiiko, u koo yēro kenusiwa dirō sōo nōōba yiru. <sup>27</sup> Sōo nōōba yiruse te, u koo n̄n

mɛɛri. U n wa bau ge, ga yabi win gɔna sɔɔ, u koo nùn garisiwa disigii. Ta sãawa bara disigiru. <sup>28</sup> Adama bau ge, ga kun yabi, ma ga burura fem fem, dɔɔ mwaara kpaka yera. Saa ye sɔɔ, yãku kowo u koo nùn garisiwa u dɛɛre.

<sup>29</sup> Tɔn durɔ̀ n̄ kun mɛ tɔn kurɔ̀ ù n bau gagu mɔ win wirɔ̀, n̄ kun mɛ win tonkurorɔ̀, <sup>30</sup> yãku kowo u koo gu mɛɛriwa. Gà n wɔru mɔ ma gen sansu su n̄ sinum mɔ, ma su swɛrama nge dɔm buuru, yãku kowo u koo yɛro garisiwa disigii. Ya sãawa wii kpaka ye ya wãa wirɔ̀, n̄ kun mɛ tonkurorɔ̀. <sup>31</sup> Yãku kowo wi, ù n wa ya wɔru mɔ, ma san wãkusu sari, u koo yɛro kenusiwa dirɔ̀ sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>32</sup> Sɔɔ nɔɔba yiruse te, u koo maa yɛro mɛɛriwa. U n deema wii kpaka ye, ya n̄ yabi ma ya sansu mɔ si su ka dɔm buuru weene, ma su n̄ wɔru mɔ, <sup>33</sup> yɛro u koo win sansu kɔniwa. Adama u n̄ kpaka ye kɔnimɔ. Yen biruwa yãku kowo u koo maa nùn kenusi dirɔ̀ sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>34</sup> Sɔɔ nɔɔba yiruse te, u koo ye mɛɛriwa. Wii kpaka ye, yà kun yabi, ma ya n̄ t̄ire ya gɔna kere, yãku kowo u koo nùn garisiwa u dɛɛre. U koo win yãnu tea. Saa ye sɔɔ, u dɛɛrawa mi. <sup>35</sup> Adama wii kpaka ye, yà n̄ dākuru yabi, yãku kowo u koo maa nùn mɛɛriwa. <sup>36</sup> U n wa ya yabi gɔna ye sɔɔ, yãku kowo u n̄ maa kasumɔ yɛro ù n san dɔm buuru mɔ. U koo nùn garisiwa disigii. <sup>37</sup> Wii kpaka ye, yà kun yabi, ma yen sansu t̄ira, yɛro u bekurawa mi. U n̄ maa disi mɔ. Yãku kowowa u koo gere ma u dɛɛre.

<sup>38</sup> Tɔn durɔ̀ goo n̄ kun mɛ tɔn kurɔ̀ goo ù n win gɔna sɔɔ bau kpikisu wa, <sup>39</sup> yãku kowowa u koo nùn mɛɛri. U n bausu gasu wa si su n̄ buriri sãa sãa, bau si, su n̄ s̄. U koo yɛro garisiwa u dɛɛre.

<sup>40</sup> Goo ù kun seri mɔ wirɔ̀, wii kpararugiiwa ba koo yɛro garisi. U dɛɛrewa mi. <sup>41</sup> N n wuswaa gian na u n̄ seri mɔ, yɛro u sãawa wii kpararugii. Ka mɛ, yɛro u dɛɛrewa. <sup>42</sup> Adama wii kpara te sɔɔ, bau gagu gà n̄ s̄ɔsira ga s̄ri, bara disigira ta torumɔ mi. <sup>43</sup> Yãku kowowa u koo gu mɛɛri. U n deema wii kpara te, ta bau kpikisu mɔ su ka bara disigiru weene, wi u su mɔ mi, u bara disigiru barɔ̀wa mi. U n̄ dɛɛre. <sup>44</sup> Yãku kowo u koo nùn garisiwa disigii win wii bau gen s̄.

<sup>45</sup> Wi u bara disigiru mɔ kpuro, u koo yãnu dokewa ni nu ḡɛɛre, u ku furɔ̀ doke, kpa u win wuswaa wukiri kpa u n̄ nɔɔgiru sue u n̄ m̄, disigii, disigii. <sup>46</sup> U ko n̄ sãawa disigii sere win bara disigii te, tu ka kpe. Yen s̄na u ko n̄ wãa yeru mɔ bee tia u n̄ ka tɔmbu dɛsire.

### *Disi gɔmi yãnu sɔɔ*

<sup>47-49</sup> Bà n̄ disi gɔmi gɛɛ wa yi s̄ri n̄ kun mɛ yi sãa nge wuru biresu yãnu ganu sɔɔ, ni ba kua ka yãa sansu n̄ kun mɛ k̄ia si ba kua ka w̄ɛ damgii n̄ kun mɛ yaa gɔna, bau ge, yãku kowo u koo gu mɛɛriwa. <sup>50</sup> Yãku kowo wi, ù n yãa ni mɛɛra u koo nu yiwa sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>51</sup> Yen sɔɔ nɔɔba yiruse te, u koo wure u maa yãa ni mɛɛriwa. U n deema disi gɔmi yi, yi yabi baama, ma ba n̄ kp̄ bu yi w̄ia, saa ye sɔɔ, u koo nu garisiwa yãa disiginu. <sup>52</sup> Saa ye sɔɔra yãku kowo u koo yãa ni dɔɔ meni. Baa bà n̄ nu kua ka w̄esu n̄ kun mɛ ka w̄ɛ damgii n̄ kun mɛ ka yãa sansun w̄ɛ n̄ kun mɛ ka mam gɔna, ka mɛ, ba koo ye kpuro dɔɔ meniwa. Domi ba n̄ kp̄ bu disi gɔmi yi w̄ia. Dɔɔwa u koo ye go. <sup>53</sup> Adama yãku kowo ù n wa gɔmi yi, yi n̄ yabi yãa ni sɔɔ, <sup>54</sup> u koo de bu nu teawa kpa bu maa nu diru kenusi sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>55</sup> Sɔɔ nɔɔba yiruse te, u koo wure u maa nu mɛɛriwa. U n deema disi gɔmi yi n̄ kɔsa, yi n̄ maa yabi, ba koo yãa ni garisiwa disiginu kpa bu nu dɔɔ doke. Domi disi gɔmi yi, yi nu di biruɔ̀ n̄ kun mɛ wuswaaɔ. <sup>56</sup> Adama yãku kowo ù n deema disi gɔmi yi, yi burura, u koo ye wɔkawa yãa nin min di. <sup>57</sup> Yen biru yi n̄ maa wurama yãa ni sɔɔ, yi ko n̄ sãawa disi gɔmi. Ba koo yãa ni dɔɔ meniwa.

<sup>58</sup> Bà n̄ yãnu ganu tea ni nu disi gɔmi kpia, ma disi gɔmi yi, yi w̄ira, ba koo wure bu maa nu teawa bu sere nu garisi nu dɛɛre.

<sup>59</sup> Yeniwa ya sãa disi gɔmin wooda yi yi ra kpi yãnu sɔɔ ye ba kua ka w̄esu n̄ kun mɛ ka w̄ɛ damgii n̄ kun mɛ ka gɔna. Wooda yera ya koo s̄ɔsi yãa ni nu dɛɛre ka ni nu kun dɛɛre.

### *Wi u raa bara disigiru m̄n dɛɛrasiabu*

## 14

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ̀ u M̄wisi s̄ɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> wee nge mɛ ba koo ka tɔnu dɛɛrasiabu wi u raa bara disigiru mɔ. Ba koo ka nùn dawa

yāku kowon mi, <sup>3</sup> kpa yāku kowo u ka nùn yari sansanin di u nùn mēeri. U n deema u bekura, <sup>4</sup> yāku kowo u koo nùn sōwa ye ba koo ka nùn dēerasia. U koo gunaminu yiru sua ni ba ra ka yākuru ko ka sere dāa ye ba mō seduru ka wēε wunōmgii ka dāa kiku gagun kāasa ge ba mō isōpu. <sup>5</sup> Yāku kowo u koo de bu gunō gen teu sakawa wekeru sōo te ba kua ka sōndu te ta nim gem mō. <sup>6</sup> Yen biru u koo gunō ge ga wasi mi, ka sedurun dāa ye, ka wēε wunōmgii yi, ka isōpun kāasa ye dokewa yem mē sōo, mē ba wisi nim sōo mi. <sup>7</sup> U koo ye yēkawa nōn nōba yiru wi ba koo dēerasian wōllō. Yen biru u koo nùn garisiwa u dēere kpa u gunō ge yōsu gu doona. <sup>8</sup> Wi u koo tii dēerasia, u koo win yānu teawa kpa u win sansu kōni, kpa u wobure nim sōo. Saa ye sōōra ba koo nùn garisi u dēere. Yen biru, u koo kpī u wurama sansaniō. Adama u koo kowa sōo nōba yiru tōwō u kun due win kuu bekurugirō. <sup>9</sup> Sōo nōba yiruse te, u koo win sansu kōniwa ka win seri ka win toburu ka win nōni burosu. Ye ya sāa sansu kpuro gesi, u koo kōniwa. U koo maa win yānu teawa kpa u wobure u dēera.

<sup>10</sup> Sōo nōba itase, u koo yānu yiru sua ni nu n̄ alebu mō ka yāa nii teeru wōo tiagiru ka som kilo nōba nne mē ba burina ka gum ka sere maa gum litirin bōnu. <sup>11</sup> Yāku kowo wi u koo tōnu wi dēerasia u koo nùn tusia Yinni Gusunōn wuswaaō kuu ten kōnnōwō ka maa win yāku dīanu. <sup>12</sup> Yāku kowo u koo yāa nin teeru suawa kpa u ka tu yākuru ko te ba ra ka toraru sōmē ka sere gum litirin bōnu ye, kpa u ye kpuro sōōsi beri berika Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>13</sup> Kpa u tu saka yam dēeram mi, mi ba ra torarun yākuru ka yāku dōo mwaararugirun yaa sake. Domi torarun yāku yaa ka ye ba ra ka toranu sōmegia ya sāawa dīa dēeranu ni nu koo ko yāku kowoginu. <sup>14</sup> Yāku kowo u koo torarun yāku yaa yen yem sua u tēni wi u dēerasiamōn soo nōm geuguuō ka win nōm geun niki bia bakao ka sere win nōo nōm geuguun niki bia bakao. <sup>15</sup> Yāku kowo u koo maa gum litirin bōnu ye wisiwa win nōm dwarun nōm wōōrō. <sup>16</sup> Kpa u ka win nōm geun niki bia gum mē deka u mu yēka nōn nōba yiru Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>17</sup> Yen biru, kpa u gum mē mu tie tēni

wi u dēerasiamōn soo nōm geuguuō ka maa win nōm geun niki bia bakao ka win nōo nōm geuguun niki bia bakao. U koo mu tēniwa mi u raa yem mē doke. <sup>18</sup> Kpa u maa mē mu tie win nōma sōo doke yēron wiru wōllō kpa u nùn dēerasiabun wororu koosi Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>19</sup> Kpa u nùn torarun yākuru kua. Nge mēya u koo ka nùn dēerasia. Yen biruwa u koo yāku dōo mwaararugirun yaa go. <sup>20</sup> Kpa u ye dōo doke yāku yerō ka kēnu. Nge mēya u koo ka yēro torarun yākuru kua kpa u dēera.

*Bwēεbwēε wi u raa bara disigiru mōn dēerasiabu*

<sup>21</sup> Wi u bara disigiru mō ma u n̄ dam mō u ka yāku yaa saberu wa, yāa teera u koo kasu u ka yākuru ko te ta sāa torarun sōmbugiru. Yāku kowo u koo ka tu suuru kanabun wororu ko Yinni Gusunōn wuswaaō. Yen biru durō wi, u koo som kilo ita wē mē ba bura ka gum ka sere maa gum litirin bōnu. <sup>22</sup> U koo maa ka kparukonu yiru na n̄ kun mē totoberenu yiru nge mē win waara nē. Ba koo gen teu go win torarun suurun sō. Kpa bu maa ka teu ge ga tie yāku dōo mwaararugiru ko. <sup>23</sup> Win dēerasiabun sōo itasera u koo ka ye kpuro yāku kowo naawa sāa yerun kōnnōwō Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>24</sup> Yāku kowo wi, u koo yāa te mwa ka gum litirin bōnu ye, kpa u ye kpuro sōōsi beri berika Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>25</sup> Yen biru u koo yāa te saka kpa u ten yem sua u tēni wi u raa bara disigiru mōn soo nōm geuguuō ka win nōm geun niki bia bakao ka sere maa win nōo nōm geuguun niki bia bakao. <sup>26</sup> Yen biru yāku kowo wi, u koo gum mē wie win nōm dwarun nōm wōōrō. <sup>27</sup> Kpa u ka win nōm geun niki bia gum mē deka u yēka nōn nōba yiru Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>28</sup> U koo maa gum mē tēni wi u raa bara disigiru mōn soo nōm geuguuō ka nōm geun niki bia bakao ka sere win nōo nōm geuguun niki bia bakao. U koo mu dokewa mi u raa gesi yem tēni. <sup>29</sup> Yen biru gum mē mu tie win nōmaō, u koo mu wisiwa wi u raa bara disigiru mōn wirō u sere nùn dēerasiabun wororu kua Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>30</sup> Yen biru, u koo gunō gen teu go, gēn bweseru u wa. <sup>31</sup> Ba koo ka gen teu torarun suurun yākuru ko. Teu maa yāku dōo mwaararugiru ka som mē, ka



gum mε. Kpa yāku kowo wi, u wi u raa bara disigiru mō dεerasiabun wororu kua Yinni Gusunān wuswaa.

<sup>32</sup> Wooda yenywa wi u bara disigiru mō ma u n̄ dam mō u koo swīi u ka dεerasiabun yākuru ko.

### *Disi gōmi dirun gani sō*

<sup>33</sup> Yinni Gusunā u Mōwisi ka Aroni sōwa u nεε, <sup>34</sup> sanam mε i ko i du Kananin temō mε kon bεε wē, n̄ n̄ dera disi gōmi yi kpia diru garu sō tē sō i wāa, <sup>35</sup> wi u dii te mō, u koo dawa u yāku kowo sō u nεε, wee u gāanu waamō win dirō nge disi gōmi. <sup>36</sup> Yāku kowo wi, u sere du u ka dii te mεeri, u koo dewa bu ten yānu kpuro yara kpa yāa nin tii nu ku raa disi duura. Yen biru u koo du kpa u disi gōmi yi mεeri. <sup>37</sup> U n̄ deema gōmi yi s̄a nge wuru bekusu, n̄ kun mε yi sōri, kpa yi n̄ s̄a nge wōru gana ye sō, <sup>38</sup> u koo yariwa kpa u dii te kεnε sō nōba yiru. <sup>39</sup> Sō nōba yiruse, yāku kowo u koo wura diru mi. U n̄ deema disi gōmi yi yabi dii ten gani sō, <sup>40</sup> u koo de bu dii ten kpenu wōriwa n̄n̄ mi disi gōmi yi, yi kpia bu ka nu yari wuun di bu kō mi n̄ kun dεere. <sup>41</sup> U koo dewa bu dii ten sōwō kpuro kera kpa bu yanim mε ba kera mi yari wuun biru mi n̄ kun dεere. <sup>42</sup> Yen biru kpa bu kpee kpaanu kōsire ko. Kpa bu wure bu dii te tāwa.

<sup>43</sup> Amēn biru, disi gōmi yi, yi n̄ maa wurama dii te sō, <sup>44</sup> yāku kowo u koo maa sewa u da u tu mεeri. U n̄ deema disi gōmi yi, yi maa kpia dii ten gani sō, saa ye sō, n̄ n̄ maa koorō bu yi wīa min di. Dii te, ta disi duurawa mi. <sup>45</sup> Ba koo tu surawa kpa bu ten kpenu ka dāa ka tem gura bu ka da wuun biru mi n̄ kun dεere.

<sup>46</sup> Wi u dua diru mi sanam mε ba tu kenusi, u disi duurawa mi sere ka yoka.

<sup>47</sup> Wi u kpuna mi, n̄ kun mε u gāanu di mi, u koo win yānu teawa.

<sup>48</sup> Sanam mε ba dii te sōnwa ba kpa, yāku kowo u n̄ wura u ka tu mεeri, ma u deema disi gōmi yi sari, u koo dii te garisiwa ta dεere. Domi disi gōmi yi, yi doona.

<sup>49</sup> Bu ka dii ten dεerasiabun woronu ko, ba koo gunōsu yiru kasuwa ka dāa ye ba mō seduru ka kiku ge ba mō isōpu ka wēe wunōmgii. <sup>50</sup> U koo gunō gen teu sakawa wekeru sō te ba kua ka sōndu ta nim gem mō. <sup>51</sup> Yen biru, u koo ge ga wasi sua ka

seduru ye, ka isōpu ye, ka wēe wunōmgii yi, kpa u ye kpuro doke gunō ge ba sakan yem mε sō, mε ba wisi nim sō mi, kpa u mu yēka nōn nōba yiru dii te sō. <sup>52</sup> U koo ka gunō gen yem mε ba wisi nim sō mi, disi wōka ka gunō ge ga wasi ka seduru ye, ka isōpu ka wēe wunōmgii yi. <sup>53</sup> Kpa u gunō ge ga wasi yōsu gu doona yakasō. Saa ye sōra u koo dii te dεerasiabun wororu koosi kpa tu dεera.

<sup>54</sup> Wooda yenibara ba ko n̄ da swīi bara disigiru ka wii kpakin s̄ 55-56 ka mōsiru ka debu ka disi gōmi yi yi ra kpi yānu sō ka dia sō. <sup>57</sup> Wooda yera ya koo sōsi gāa ni nu dεere ka ni nu kun dεere.

### *Tōn durarun disi*

## 15

<sup>1</sup> Yinni Gusunā u Mōwisi ka Aroni sōwa u nεε, <sup>2</sup> i Isireliba sōwō i nεε, ben goo u n̄ kentū kpika mō, u kuawa mi disigii. <sup>3</sup> Ya ra wī? Ya ku ra wī? Ka mε, u kuawa mi disigii. <sup>4</sup> Kpin yee tē sō u kpuna kpuro, ta disi duurawa mi, ka sere maa gāa ni u sinari kpuro. <sup>5</sup> Wi u maa kpin yee te baba kpuro u koo win yānu teawa kpa u wobure ka nim. Adama ka mε, yēro u ko n̄ disi mōwa sere ka yoka. <sup>6</sup> Wi u maa sina mi barō wi, u sina, u koo win yānu teawa kpa u wobure ka nim. Adama ka mε, u ko n̄ s̄awa disigii sere ka yoka. <sup>7</sup> Wi u barō wi baba, u koo win yānu teawa kpa u wobure ka nim. Adama ka mε, u ko n̄ s̄awa disigii sere ka yoka. <sup>8</sup> Barō wi, u n̄ goo yātam sie, yēro u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mε, u ko n̄ s̄awa disigii sere ka yoka. <sup>9</sup> Gāa ni barō wi, u sōni kpuro, nu kuawa mi disiginu. <sup>10</sup> Gāa ni u sakusi kpuro, wi u nu baba yēro u kuawa mi disigii sere ka yoka. Wi u maa nu sōwa yēro u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mε, u ko n̄ disi mōwa sere ka yoka. <sup>11</sup> Wi u dera barō wi, u n̄n̄ baba, ma u n̄ niε, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka mε, yēro u ko n̄ disi mōwa sere ka yoka. <sup>12</sup> Barō wi, u n̄ dendi yānu baba ni ba kua ka sōndu ba koo nu kōsukuwa. Nū n̄ maa s̄an na ni ba kua ka dāa, ba koo nu teawa.

<sup>13</sup> Sanam mε kentū ye, ya wību yōra, u koo kowa sō nōba yiru u sere dεera. U koo win yānu tea kpa u wobure ka nim. Saa ye sō, u dεerawa mi. <sup>14</sup> Sō nōba itase u



koo kparukonu yiru ñ kun me totoberenu yiru sua u ka da Gusunən kurun kənnəwə kpa u nu yāku kowo wē. <sup>15</sup> Yāku kowo u koo nin teu gowa torarun sō. Kpa u ka teu geni yāku dō mwaararugiru ko kpa u nūn dēerasiabun wororu koosi Yinni Gusunən wuswaa kpa u dēera.

<sup>16</sup> Goon sen nim mù n yari, u koo woburewa. Adama ka me, u ko n disi mōwa sere ka yoka. <sup>17</sup> Mù n yānu ganu tāre, ñ kun me gōna ye ba ra wukiri, ba koo ye teawa ka nim. Adama ka me, ya ko n disi mōwa sere ka yoka.

<sup>18</sup> Kurə ka durə bà n menna, be kpuro ba koo woburewa ka nim. Adama ka me, ba koo bu garisiwa disigibu sere ka yoka.

### *Tən kurərun disi*

<sup>19</sup> Tən kurə ù n yasa m, ba koo nūn garisiwa disigii sō nōba yiru. Wi u nūn baba kpuro u kuawa mi disigii sere ka yoka. <sup>20</sup> Kpin yee tē sō u kpuna kpuro, ta kuawa mi disigiru. Ye u maa sinari kpuro ya kuawa mi disigia. <sup>21</sup> Wi u maa kurə win kpin yeru baba, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka me, u ko n sāawa disigii sere ka yoka. <sup>22</sup> Goo ù n baba ye kurə wi, u sinari, yēro u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka me, u ko n disi mōwa sere ka yoka. <sup>23</sup> Gāa ni nu wāa win kpin yee ten wəllə ñ kun me ye u sinarin wəllə, wi u yen gaa baba, u kuawa mi disigii sere ka yoka. <sup>24</sup> Tən durə goo ù n ka nūn menna, ma win yem mu nūn tāre, durə wi, u kuawa mi disigii sere sō nōba yiru. Kpin yee tē sō u gesi kpuna ta maa disi duurawa mi.

<sup>25</sup> Tən kurə wi u yem wīimə, win yasan saa baasi, ñ kun me, mu wīimə mu win yasan saa kera, ba koo nūn garisiwa disigii yem wīi bin saa kpuro sō nge win yasan saa. <sup>26</sup> Kpin yee tē sō u kpuna kpuro ka ye u sinari kpuro, ya kuawa mi disigia nge sanam me u win yasa m. <sup>27</sup> Wi u kpin yee te baba, ñ kun me sin yee te, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Adama ka me, u kuawa mi disigii sere ka yoka.

<sup>28</sup> Sanam me yem me, mu yōra u koo kowa sō nōba yiru bu sere nūn garisi wi u dēere. <sup>29</sup> Yen sō nōba itase sōra u koo kparukonu yiru ñ kun me totoberenu yiru kasu kpa u ka yāku kowo daawa Gusunən kuu ten

kənnəwə. <sup>30</sup> Kpa yāku kowo u nin teu sua u ka torarun suurun yāku ko kpa u maa teu geni sua u ka yāku dō mwaararugiru ko. Yen biruwa u koo kurə wi dēerasiabun wororu koosi Yinni Gusunən wuswaa kpa u dēera.

<sup>31</sup> Yinni Gusunə u kram Mōwisi ka Aroni sōwa u nē, i Isireliba sōwə i nē, bu de bu ka nēn kuu te ta wāa ben suunu sō tonda sanam me ba disi mō kpa bu ku raa gbi.

<sup>32</sup> Wooda yeni ya wāawa kentugibun sō ka wīn sen nim mu yari <sup>33</sup> ka tən kurə wi u yasa m ka tən durə wi u yem wīimə win tən durərun di ka tən kurə wi yem wīimə win tən kurərun di ka maa tən durə wi u ka tən kurə disigii kpuna.

*Wō ka wōn yāku te ba ra ko Isireliba kpuron toranun sō*

## 16

<sup>1</sup> Aronin bii be ba gu Yinni Gusunən kurə yèn sō ba ka turare tuka da mi, ben gōn biruwa Yinni Gusunə u Mōwisi sōwa u nē, <sup>2</sup> a wunən mō Aroni sōwə a nē, u kun da du kiri kiri kuu ten dii te ta dēere gem gem sō mi woodan kpakorora wāa ka ten wukiritia kpa u ku raa gbin sō. Domi kpakoro ten wukiritian wəlləwa kon tii sōsi guru wii wuroru sō.

<sup>3</sup> Dama te u duə mi, u koo ketē kinē kpendu kasuwa u ka win torarun yāku ko. Kpa u maa yāa kinēru kasu u ka yāku dō mwaararugiru ko. <sup>4</sup> Yen biru u koo win tako doke kpa u sokoto kpiribu doke ka sēkatia. Ye kpuro ya ko n sāawa ye ba kua ka wēε damgii kpa u dawani bōke. U koo woburewa u sere yāa ni kpuro doke. <sup>5</sup> Isireliba ba koo maa boo kinēnu yiru wē u ka ben toranun yāku ko kpa bu nūn yāa kinēru wē u ka yāku dō mwaararugiru ko.

<sup>6</sup> U n koo yāku tore, u koo gina win tii ka win yēnugibun toranun yāku kowa ka ketē kinē te. <sup>7</sup> Yen biru kpa u boo kinēnu yiru ye sua u ka da Yinni Gusunən wuswaa kuu ten kənnəwə. <sup>8</sup> Kpa u nu tubu tubu koosi u ka wa ge ga sāa Yinni Gusunəguu ka ge ba koo yōsu gbaburə. <sup>9</sup> Boo ge ga sāa Yinni Gusunəguu, gera u koo ka torarun yāku ko. <sup>10</sup> Ge ba koo maa yōsu gbaburə, gera ba koo ka torarun suurun wororu ko. Wasira

ba koo ka gu na Yinni Gusunən wuswaaḅ bu sere gu yāsu gu doona gɓaburḅ.

11 Aroni u koo gina gɓiwa u win tiin kete kinε te go win toranun sḅ ka sere maa win yenugibuginun sḅ. 12 Kpa u dḅḅ gēε gura saa yāku yerun di yi ba yibie dḅḅ guratii sḅḅ kpa u turare buuru sḅka nəm kurenu yiru kpa u ka ye kpuro du dii te ta dεere gem gem sḅḅ. 13 U koo turare ye doke dḅḅ gēε yi sḅḅ Yinni Gusunən wuswaaḅ kpa yen wiisu su woodan kpakoro ten wukiritia wukiri kpa u ku raa ka gbin sḅ. 14 Yen biru kpa u kete yen yem sua u dεka ka win niki bia kpa u mu yēka kpakoro ten wukiritia sḅḅ sḅḅ yari yeru gia. Kpa u maa ko mε kpakoro ten wuswaaḅ nən nḅḅba yiru. 15 Yen biruwa u koo maa boo ge ga sḅa Yinni Gusunḅguu mi go Isireliba kpuron toranun sḅ kpa u gen yem sua u ka da dii te ta dεere gem gem sḅḅ kpa u mu yēka woodan kpakoro ten wukiritia wḅllḅ ka maa ten wuswaaḅ nge mε u kua ka kete yen yem. 16 Kpa u dii te ta dεere gem gem dεerasiabun wororu koosi u ka ten disi wḅka yi ta duura Isireliban toranu ka ben mēm nḅḅbu sarirun sḅ. Nge mεya u koo ko u ka dii dεera ten disi wḅka, domi ta wḅa disigibun suunu sḅḅ. 17 Goo kun ko n wḅa dii ten sḅḅwḅ sanam mε Aroni u koo du mi, u ka toranun yāku ko sere u da u ka yarima. U koo win tii ka win yenugibun toranun yāku ko. Yen biru kpa u maa Isireliba kpuroguru ko. 18 U n yariḅ, u koo dawa yāku yerḅ kpa u tu dεerasiabun wororu koosi. Yen biru kpa u kete ye, ka boo gen yem sua u tēni yāku yerun kāanu nne yen baayere sḅḅ. 19 U koo yem mε dεkawa ka win niki bia u yēka nən nḅḅba yiru yāku yee ten wḅllḅ. Nge mεya u koo ka tu dεerasia Isireliban toranun di kpa u tu yi nenem Yinni Gusunən sḅ.

20 Sanam mε u dii te ta dεere gem gem dεerasia u kpa, ka dii dεera te, ka yāku yeru, u koo de bu ka boo ge ga wasi mi nawa. 21 Aroni u koo win nḅma kpuro sḅndiwa boo gen wiru wḅllḅ kpa u Isireliban toranu kpuro tuuba ko ka mēm nḅḅbu sari te ba kua kpuro. Kpa u boo ge tora ni kpuro sḅbi kpa u de goo u gu gira u ka da gɓaburḅ. 22 Nge mεya boo ge, ga koo ka Isireliba kpuron toranu sḅbe gu ka doona gɓaburḅ mi goo

kun wḅa.

23 Yen biru u koo wura kuu ten mi, kpa u win sḅa yḅa ni u doke potiri u nu yi mi. 24 Kpa u wobure yam dεeramḅ kpa u win tiin yānu doke. Yen biru kpa u yari u na u yāku dḅḅ mwaararuguru ko win tiin sḅ ka sere maa Isireliban sḅ. Yen biru kpa u torarun yāku ko win tiin sḅ ka sere Isireliban sḅ. Kpa u suuru kanabun woronu ko win tii ka Isireliban sḅ. 25 Yen biru kpa u yaa yen gum dḅḅ doke yāku yerḅ ye ba ka torarun yāku kua mi.

26 Wi u boo ge gira u ka da gɓaburḅ u koo win yānu teawa kpa u wobure u sere du sansaniḅ. 27 Kete ye, ka boo gen yem mε ba ka da dii te ta dεere gem gem sḅḅ toranun sḅ, ba koo yen yaa ka yen gḅni ka yen bisu yarawa ben sansanin di bu dḅḅ doke. 28 Wi u ye kpuro dḅḅ mēni u koo win yānu teawa kpa u wobure u sere wurama sansaniḅ.

29 Yeni ya ko n sḅawa wooda sere ka baadommaḅ. Suru nḅḅba yirusen sḅḅ wḅkuruse, i nḅḅ bḅkuo kpa i bεen sḅma deri sere ka sḅḅḅ be ba wḅa bεen suunu sḅḅ. 30 Domi tḅḅ te sḅḅra ba koo bεe torarun yāku kua bu ka bεe dεerasia. Nge mεya i ko i ka dεera bεen durum kpuron di Yinni Gusunən wuswaaḅ. 31 Tḅḅ te, ta koo kowa tḅḅ wēraruguru kpa i n da nḅḅ bḅke. Kpa ya n sḅa wooda sere ka baadommaḅ.

32 Amen biru yāku kowo wi ba gum tāre ba gḅsa u ka ko yāku kowo tḅnwero win baaban kḅsire, wiya u koo sḅa yḅa ni doke ni ba kua ka wēε damgii. 33 Wiya u ko n da yāku ko u ka dii te ta dεere gem gem dεerasia ka sere dii dεera te, ka yāku yee te, ka yāku kowobu ka sere maa Isireliba kpuro.

34 Yeni ya ko n sḅawa wooda sere ka baadommaḅ. Wḅḅ tia sḅḅ, ba ko n da yāku kowa Isireliba kpuron toranun sḅ nən teeru.

Ma Aroni u kua kpuro ye Yinni Gusunḅ u Mḅwisi sḅḅwa.

## **NGE Mε ISIRELIBA BA KO N KA DεERE**

*Gusunḅ u yina bu yem di*

### **17**

1 Yinni Gusunḅ u Mḅwisi sḅḅwa u nεε, 2 a Aroni ka win bibu ka sere Isireliba kpuro

sḵōwḵ a nēē, wooda wee ye nē, Yinni Gusunḵ na wēēmḵ.

<sup>3</sup> Isireliba sḵḵ goo ù n kī u saberu garu saka sansaniḵ ñ kun mē mi u wāa kpuro, u koo gina ka tu nawa nēn kuu bekurugirun kḵnnḵwḵ u ka tu yākuru ko nē, Yinni Gusunḵn wuswaaḵ. <sup>4</sup> Yēro u kun kue mē, ba koo nūn sabe ten yēm bikiawa domi u yēm yariwa mi. Saa ye sḵḵ, ba koo yēro yarawa Isireliban suunu sḵḵn di. <sup>5</sup> Wooda yeni ya koo dewa Isireliba bu ka ben yaa sabenu na yāku kowon mi nēn kuu ten kḵnnḵwḵ bu go nē, Yinni Gusunḵn wuswaaḵ. Kpa bu ku raa tu go mi ba tura. Kpa ta n sāa siarabun yākuru. <sup>6</sup> Yāku kowowa u koo ten yēm mē yēka yāku yerḵ kuu ten kḵnnḵwḵ. Kpa u ten gum dḵḵ doke mēn nuburu ta koo nē, Yinni Gusunḵ dore. <sup>7</sup> Nge mēya Isireliba ba ñ maa ka būnu yākuru kuammē nīn bwāarokunu nu ka bonu weenē. Yeni ya ko n wāawa ben tiin sḵ ka ben bibun bibun sḵ sere ka baadommaḵ.

<sup>8</sup> N n mēn na, Isireli goo, ñ kun mē sḵḵ goo wi u wāa ben suunu sḵḵ, ù n yāku dḵḵ mwaararugiru mḵ, ñ kun mē yākunu ganu, <sup>9</sup> ma u ñ ka nu nē nē, Yinni Gusunḵn kurun kḵnnḵwḵ u ka nīn yaa go, ba koo yēro yarawa ben suunu sḵḵn di.

<sup>10</sup> Wee wooda ye nē, Yinni Gusunḵ na maa wēēmḵ. Isireli goo, ñ kun mē sḵḵ goo wi u wāa ben suunu sḵḵ ù n yēm di, baa ñ n mēren na mu sāa, nē, Yinni Gusunḵwa kon yēro wḵrima n nūn yara win tḵmbun suunu sḵḵn di. <sup>11</sup> Domi yēm sḵḵra hunde koni kpuron wāara wāa. Na dera i yēm dendimḵ yāku yerḵ i ka bēen toranun suuru wa. Yēm mēya mu ra de tḵnu u win torarun suuru wa. <sup>12</sup> Yen sḵna na nēē, Isireliban goo ñ kun mē sḵḵ goo bēen suunu sḵḵ u ñ yēm dimḵ.

<sup>13</sup> Bēē Isireliban goo ñ kun mē sḵḵ goo wi u wāa bēen suunu sḵḵ, ù n yaa gaa mwa taasoru sḵḵ ñ kun mē gunḵ gagu ge ba ra di, u koo yaa ye, ñ kun mē gunḵ gen yēm yariwa kpa u mu yanim wukiri. <sup>14</sup> Domi hunde koni ye ya wasi kpuro, yen wāara wāawa yen yēm sḵḵ. Yen sḵna na nēē, i ku hunde koni gaan yēm di. Domi yēm sḵḵra wāara wāa. Wi u maa yina u mu di, ba koo yēro wunawa wigibun suunu sḵḵn di.

<sup>15</sup> Bēē Isireliban goo, ñ kun mē sḵḵ goo wi u wāa bēen suunu sḵḵ, ù n yaa goru di ñ kun

mē yaa ye gbeeku yaa ya go, yēro u koo win yānu teaawa kpa u wobure. Adama ka mē, u ko n sāawa disigii sere ka tḵḵ ten yokaa u sere dēera. <sup>16</sup> U kun win yāa ni teye, ma u ñ wobura, u koo win torarun are mwa.

*Kḵḵ mēna bi bu ñ bēere mḵ*

## 18

<sup>1</sup> Yinni Gusunḵ u Mḵwisi sḵḵwa u nēē, <sup>2</sup> a Isireliba sḵḵwḵ a nēē, nēna na Gusunḵ bēen Yinni. <sup>3</sup> I ku ra ko ye ba ra ko Egibitiḵ mi i raa sina. I ku maa ko ye Kananiba mḵ mi na ka bēē dḵḵ. I ku ben komanu swīi. <sup>4</sup> Adama i nēn woodaba ka nēn yiirebu mēm nḵḵwḵ kpa i ye swīi. Domi nēna na sāa Gusunḵ bēen Yinni.

<sup>5</sup> N n mēn na, i nēn gere ka nēn woodaba mēm nḵḵwḵ. Wi u ye mēm nḵḵwa u ko n wāawa yen sḵ. Nē Yinni Gusunḵwa na yeni gerumḵ.

<sup>6</sup> Nēna na wooda yeniba wēēmḵ. Na nēē, bēen goo u ku raa ka win dusi tḵn kurḵ kḵḵ mēna.

<sup>7</sup> I ku bēen tundo sekuru doke i ka bēen mēro kḵḵ mēna. Domi u sāawa bēen mēro.

<sup>8</sup> I ku ka bēen mēron nisi goo kḵḵ mēna, domi ñ n kua mē, i bēen tundo sekuru dokewa mi.

<sup>9</sup> I ku ka bēen sesu tundo turosi ñ kun mē mēro turosi kḵḵ mēna baa bā kun bēē seeye yēnu teu sḵḵ.

<sup>10</sup> I ku ka bēen nikurḵbu kḵḵ mēna baa ù n sāan na tḵn durḵn bii, ñ kun mē tḵn kurḵn bii. Domi wi u kua mē, u tii sekuru dokewa mi.

<sup>11</sup> I ku ka bēen tondon kurḵ goon bii kḵḵ mēna domi u sāawa bēen sesu.

<sup>12</sup> I ku ka bēen tiḵ kḵḵ mēna, domi u sāawa bēen tondon dusi.

<sup>13</sup> I ku maa ka bēen mēron wḵnḵ ñ kun mē win mḵḵ kḵḵ mēna. Domi u sāawa bēen mēron dusi.

<sup>14</sup> I ku maa bēen tondon wḵnḵ ñ kun mē win mḵḵ sekuru doke i ka win kurḵ kḵḵ mēna. Domi kurḵ wi, u sāawa nge bēen tiin mēro.

<sup>15</sup> I ku ka bēen bigii kurḵ kḵḵ mēna, domi u sāawa bēen biin kurḵ.

<sup>16</sup> I ku ka bēen wḵnḵ ñ kun mē bēen mḵḵn kurḵ kḵḵ mēna. I n kua mē, i nūn sekuru dokewa.

<sup>17</sup> I ku ka tḵn kurḵ kḵḵ mēna kpa i maa ka win bii kḵḵ mēna, ñ kun mē win nikurḵbu, domi ba sāawa mi dusinu. I n kua mē, ya sāawa mi tora bakaru.

18 I ku bēen kurōn wōnō ñ kun mē win mōo sua kurō sanam mē kurō win tii u wāa wāaru sōo. Domi ya koo nisinu ma.

19 I ku ka tōn kurō mēna sanam mē u yasa mō, domi u sāawa disigii.

20 I ku ka bēen winsim kurō kōo mēna. I n kua mē, i tii disi koosiwa mi.

21 I ku ka bēen bii yākuru ko būu wi ba mō Mōlōkun mi. Domi i n kua mē, nē, Yinni Gusunōn yīsira i sankā mi. I n yē ma nēna na sāa Gusunō bēen Yinni.

22 I ku ka bēen tōn durōsi kōo mēna nge mē i ra ka tōn kurō ko. Domi ya sāawa seku bakaru.

23 I ku ka yaa saberu kōo mēna nge tōn kurō. Domi i n kua mē, i tii disi dokewa. Nge mēya maa tōn kurō goo u ku raa de yaa saberu tu ka nūn mēna. Ya sāawa seku bakaru.

24 I ku de koma ninin bweseru nu bēe ko disigibu. Domi niya bwese tuku nini nu ra ko ni kon gira bēen suunu sōon di. 25 Ba tem mēn tii disi doke, ma na mu sēyasia ma mu mēn tōmbu yarinasia.

26 Bēe Isireliba ka bēe sōbu bēe be i wāa Isireliba sōo, i nēn gere ka nēn wooda ye mēm nōowō. Kpa i bwese nin koma sekurugii ni deri. 27 Be ba raa sina tem mē sōo i sere na, ba koma ni kua ma tem mē, mu disi duura. 28 N n mēn na, bēen tii i ku mu disi doke kpa mu ku raa maa bēe yarinasia nge yellugibu. 29 Domi be ba koma nin garu saara Isireliba kpuro sōo, ba koo bu wunawa ben tōmbun suunu sōon di.

30 Nēna Gusunō bēen Yinni. I de i nēn gere ka nēn wooda ye mēm nōowa mam mam. Kpa i ku bwese tuku nin komanu swīi ni ba ra ko i sere tunuma mini. Kpa i ku ra tii disi doke.

*Nge mē n weenē bu Gusunō sā*

## 19

1 Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u nēe, 2 a Isireliba kpuro sōowō a nēe, i de i n dēere, domi nē Gusunō bēen Yinni na dēere.

3 Yen sō, bēen baawure u win tundo ka win mēro bēere wēeyō kpa u n da wēre tōo wērarugiru sōo. Nēna Gusunō bēen Yinni.

4 I ku tii būnu wē, i ku ra maa bwāaroku gagu seku.

5 I n nē, Yinni Gusunō siarabun yākuru kuammē, i tu koowo nge mē ta koo ka man wēre. 6 I ko ten yaa diwa dōma te i ka ye

yākuru kua ñ kun mē sisiru. Adama ye ya tiara sōo itase, i ko ye dōo mēniwa. 7 I n ye di sōo itase, na ñ yāku te mwaamō. Domi yaa ye, ya disi duurawa mi. 8 Wi u ye di u koo win torarun are wa, domi u ñ ye garisi nēgia. Ba koo yēro wunawa bēen suunu sōon di.

9 I n bēen dīanu gēemō, i ku gē ye ya wāa gbee goorō. I ku maa bēen gberun dīanu kunōnu ko. 10 Mēya i ku maa resēm gberu sōo resēm kunōnu ko ka maa resēm ye ya wōruma. I ko ye deriwa sāarobu ka sōbun sō. Nē Gusunō bēen Yinniwa na yeni gerua.

11 I ku gbēni, i ku maa bēen winsim weesu kua ñ kun mē i nūn nōni wōke. 12 I ku bōri weesugii ko ka nēn yīsiru. Domi i n kua mē, i nēn yīsiru sankawa. Nē Gusunō bēen Yinniwa na yeni gerua.

13 I ku bēen winsim dam dōre. I ku maa nūn gāanu mwaari ka dam. I ku bēen sōm kowōn kōsiaru nēnē sere yam mu ka sāra.

14 I ku soso wōmē. I ku maa gāanu yi wōkon wuswaaō ni nu koo nūn sura. I de bēen daa yu sōosi ma i man nasie nē Gusunō bēen Yinni.

15 I ku murafitiru ko siribu sōo. I ku goon bwēebwēeru ñ kun mē win dam mēeri i ka nūn siri. Adama i ko i bu siriwa nge mē baawuren gem mu nē. 16 I ku gari weesugii kpapa bēen tōnusin sō. I ku maa nūn gari mani yi yi koo nūn go.

17 I ku bēen winsim tusi gōruō. Adama i nūn gerusio kpa i ku ra tii durum sōbi win sō. 18 I ku bēen winsim mōru kōsie. I ku maa ka goo mōru nēnē. I bēen tōnusi kōo nge bēen tii. Nē Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

19 I de i nēn wooda yeniba mēm nōowa. I ku de yēe bwese bweseka yu yōona. I ku dīa bwesenu yiru duure gbee teeru sōo. I ku yānu doke ni ba kua ka wēe bwesenu yiru.

20 Goo ù n ka yoo tōn kurō kōo mēna wi ba durō kā, adama ba ñ gina nūn yakie win yorun di, yēro u koo yen gobi kōsiawa, adama ba ñ bu goomō. Domi kurō wi, u gina sāa yoo. 21 Durō win torarun sō, u koo ka yāa kineru na Yinni Gusunōn wuswaaō win kurun kōnnōwō u ka torarun sōmbun yākuru ko. 22 Kpa yāku kowo u nūn torarun suurun wororu koosi nē Yinni Gusunōn wuswaaō. Saa ye sōora u koo win torarun suuru wa.



<sup>23</sup> Sanam me i dua Kananin temo i kpa, ma i daa bwese bweseka duura, i ko yen marum garisiwa disigim, wo ita. I n mu dimo. <sup>24</sup> Wo nnesen marum me ya koo ma, mu ko n saawa ne Yinni Gusunogim, i ka man siara too bakarun saa. <sup>25</sup> Saa wo nobusen diya been tii i ko i n da daa marum me sari i di. Ne Gusuno been Yinniwa na yeni gerua.

<sup>26</sup> I ku gaanu ganu di ka yem. I ku wee n kun me guru wiru meri i ka bikiaru ko. <sup>27</sup> I ku been wirun goo gookan seri kani bwereke. I ku maa been toburun beri berika kani. <sup>28</sup> I ku been wasi muriri goon goon so. I ku maa been wasi yore. Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua.

<sup>29</sup> I ku been bii wandiaba sekuru doke i bu kuro tanaru kpee saaru garun so, kpa sakararu ka sekuru sariru tu ku raa yibu tem me so. <sup>30</sup> I n da too werarugiru yaaye kpa i nen kuu bekurugiru bere we. Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua.

<sup>31</sup> I ku da be ba ra garibu sokun mi n kun me srobun mi kpa i ku ra ka tii disi doke. Domi nena na saa Gusuno been Yinni.

<sup>32</sup> I wi u seri kpiki mo kpuro kpuno kpa i duru tako bere we. I maa ne, Yinni Gusuno nasio. Domi nena na saa been Yinni.

<sup>33</sup> So goo u n wa been tem so, i ku nun dam dare. <sup>34</sup> I ko i nun kuawa nge kpa yaero, kpa i nun kia nge been tii. Domi been tii i raa saru di Egibitio. Ne Gusuno been Yinniwa na yeni gerua.

<sup>35</sup> I ku murafitiru ko siribu so, ka ga yiirubu so, ka kiloba so ka sakakunu so.

<sup>36</sup> I de been kiloba ka been sakakunu ye kpuro ya n saa dee dee. Ne Gusuno been Yinniwa na ye gerua, ne wi na bee yara Egibitin di.

<sup>37</sup> I nen woodaba kpuro mem nowo kpa i ye swii. Ne, Yinni Gusunowa na ye gerua.

### *Saa ni Gusuno u yina*

## 20

<sup>1</sup> Yinni Gusuno u Mawisi sowa u nee, <sup>2</sup> a Isireliba sowa a nee, ben goo n kun me so wi u wa be so u n win bii sua u ka bu wi ba mo Moku yakuru kua, ba koo nun kasukuwa bu go. <sup>3</sup> Ne, Yinni Gusunowa kon nun wari kpa n nun wuna nen tambun suunu soan di yen so u ka win bii Moku

yakuru kua ma u nen kuru disi doke u nen yisi deeraru sanku. <sup>4</sup> Isireliba ba n yina bu duru win bweseru go, ma ba nun mera u daa yen bweseru mo, <sup>5</sup> nen tiwa kon nun wari wi ka win yenugibu kpuro kpa n nun yara win tambun suunu soan di ka sere be ba maa Moku ye saama.

<sup>6</sup> Goo u n bikiaru da gari sokobun mi n kun me srobun mi, kon nun wariwa kpa n nun wuna win tambun suunu soan di.

<sup>7</sup> I de i n deere, domi nen tii na deere. Ne Gusuno been Yinniwa na ye gerua.

### *Koo menna bi Gusuno u yina*

<sup>8</sup> Nena Yinni Gusuno wi u bee gosa i n ka deere. I ko i nen woodaba mem nowawa kpa i si ye so.

<sup>9</sup> Goo u n win tundo n kun me win mero borusi, ba koo yero gowa kpa win yem mu wari win tii so.

<sup>10</sup> Goo u n ka goon kuro kpuna, ba koo kuro wi ka duru wi gowa.

<sup>11</sup> Goo u n ka win tondon kuro kpuna, u win tundo sekuru dokewa. Ba koo yero gowa ka kuro wi sannu kpa ben yem mu wari ben tii so.

<sup>12</sup> Goo u n ka win biin kuro kpuna, ba koo yero gowa ka kuro wi sannu. Domi seku bakara ba kua mi. Ben yem mu koo wariwa ben tii so.

<sup>13</sup> Tan duru u n ka win tan duru si kpuna nge me ba ra ka tan kuro menna, ba koo be yiru ye kpuro gowa. Domi ga kosuna ba kua mi. Ben yem mu koo wariwa ben tii so.

<sup>14</sup> Goo u n bii ka mero sua kuro, tora bakara mi. Ba koo be kpuro doo meniwa. Kpa yen bweseru ya kun wa been suunu so.

<sup>15</sup> Goo u n maa ka yaa saberu menna nge me ba ra ka tan kuro menna, ba koo yero gowa ka yaa sabe ten tii.

<sup>16</sup> Tan kuro u n maa ka yaa saberu menna nge me ba ra ka tan duru menna, ba koo nun gowa ka yaa sabe ten tii. Kpa ben yem mu wari ben tii so.

<sup>17</sup> Goo u n win sesu tundo turosi n kun me mero turosi sua kuro u ka kpuna, ba tii sekuru dokewa mi. Ba koo bu wunawa ben tambun suunu soan di. Duru wi, u koo win torarun are sobewa. Domi u ka win sesu kpuna.

<sup>18</sup> Goo u n ka tan kuro menna wi u yasa mo, ma yen yem me mu yara u mu wa,

ba koo be yiru ye yarawa Isireliban suunu sɔɔn di.

<sup>19</sup> I ku ka bɛɛn mɛron wɔnɔ n̄ kun mɛ win mɔɔ n̄ kun mɛ bɛɛn tiɔ kɔɔ mɛnna. Domi i s̄awa dusinu. Wi u kua mɛ, u koo yen are wa.

<sup>20</sup> Goo ù n ka win tondon wɔnɔ n̄ kun mɛ tondon mɔɔn kurɔ kpuna, u bu sekuru dokewa. Kurɔ wi, ka durɔ wi, ba koo ben toranun are wa. Ba n̄ bii marumɔ sere bu ka gbi.

<sup>21</sup> Goo ù n win wɔnɔ n̄ kun mɛ win mɔɔn kurɔ sua, u torawa mi. U win wɔnɔ n̄ kun mɛ win mɔɔ wi sekuru dokewa mi. Kurɔ wi, ka durɔ wi, ba n̄ bibu marumɔ.

<sup>22</sup> I de i n̄ɛn woodaba ka n̄ɛn yiirebu mɛm nɔɔwa kpa i ka ye sɔmburu ko, kpa tem mi na ka bɛɛ dɔɔ mu ku raa bɛɛ yarinasia. <sup>23</sup> I ku bwese nin komanu sw̄i ni na kon bɛɛ gira. Domi koma niya ba kua na ka bu yina. <sup>24</sup> Na bɛɛ s̄ɔwa na nɛɛ, bɛɛya i ko i n ben tem mɛ mɔ.

Nɛna kon bɛɛ mu wɛ.

Tem mɛ, mu tim ka bom yiba.

Nɛna Gusunɔ bɛɛn Yinni nɛ wi na bɛɛ wuna saa bwese ni nu tien di. <sup>25</sup> Yen s̄na i ko i wunana yaa ye i ko i di ka ye i kun dimɔ ka sere maa gunɔ si i ko i di ka si i n̄ dimɔ kpa i ku ra bɛɛn tɔmbu disi doke yɛɛ yi, ka gunɔ sin s̄ɔ ye na gesi nɛɛ, i ku di mi.

<sup>26</sup> I de i n̄ dɛɛre i n̄ w̄aa n̄ɛn s̄ɔ, domi na dɛɛre. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na bɛɛ wuna n̄ɛnɛm bwese ni nu tien suunu sɔɔn di i n̄ ka s̄aa nɛgibu.

<sup>27</sup> Goo ù n w̄aa bɛɛn suunu sɔɔ, tɔn kurɔ n̄ kun mɛ tɔn durɔ ma u ra gɔribu soku n̄ kun mɛ u ra sɔroru ko, ba koo ȳero kpenu kasukuwa kpa win yɛm mu w̄ari win tii sɔɔ.

### *Yāku kowobun woodaba*

#### *1. Wooda ye ya ka yāku kowon tii yā*

## **21**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, a Aroni ka win bibu s̄ɔwɔ a nɛɛ, yāku kowo u ku raa tii disi doke u wigii goon goru baba <sup>2</sup> ma n̄ kun mɔ win mɛro ka win tondon goru ka win tiin biigiru ka win wɔnɔ ka win mɔɔgiru <sup>3</sup> ka sere win sesu wi u kun durɔ yɛgiru wi ba n̄ gina sue. <sup>4</sup> Isireliban suunu sɔɔ, yāku kowo wi, u s̄awa ben guro guro. Yen s̄ɔ, u n̄ koo tii disi doke ka ben goon goru.

<sup>5</sup> Goo ù n gu, yāku kowobu bu ku raa ben wii suunun seri kɔni, bu ku raa maa ben toburun beri berika kɔni. <sup>6</sup> Mɛya bu ku raa maa tii muriri wasi sɔɔ. Ba ko n̄ w̄awa nɛ Gusunɔ ben Yinnin s̄ɔ. Ba n̄ n̄ɛn ȳisiru sankumɔ. Domi beya ba ko n̄ da man yākuu kue ni nu s̄aa n̄ɛn d̄ianu. Yen s̄ɔ, ba ko n̄ dɛɛrewa.

<sup>7</sup> Ba n̄ koo kurɔ tanɔ n̄ kun mɛ wi ba gaba ba ka kpuna sua kurɔ. Ba n̄ maa kurɔ wi u win durɔ yina suamɔ. Domi ba ko n̄ dɛɛrewa ba n̄ w̄aa nɛ, Yinni Gusunɔn s̄ɔ.

<sup>8</sup> Isireli baawurewa u koo yāku kowo garisi tɔn dɛero. Domi wiya u ra ka bɛɛn yākuu nɛ, nɛ, Yinni Gusunɔn mi. Yen s̄ɔ, ba ko n̄ dɛɛrewa, domi nɛ, Yinni Gusunɔ na dɛɛre. Nɛna na bɛɛ gɔsa i n̄ ka maa dɛɛre.

<sup>9</sup> Yāku kowo goon bii wɔndia ù n tii sekuru dokemɔ u kurɔ tanaru dimɔ, win tundowa u sekuru dokemɔ. Ba koo bii wɔndia wi d̄ɔɔ meniwa.

<sup>10</sup> Yāku kowo wi ba gum tāre wirɔ u kua yāku kowo tɔnwero, ma ba n̄n̄ s̄aa yānu dokea, u ku maa win seri sanku goon gɔɔn s̄ɔ. Mɛya u ku maa win yānu ḡɛku. <sup>11</sup> U ku raa goru garu susi u tii disi doke, baa n̄ n̄ win tundo n̄ kun mɛ win mɛron gorun na. <sup>12</sup> U n̄ maa yariɔ n̄ɛn kurun di goon gorun s̄ɔ, u ku ka kuu te disi doken s̄ɔ. Domi ba n̄n̄ gum tāre u n̄ ka s̄aa n̄ɛnɛm. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na ye gerua.

<sup>13</sup> Wɔndia wi u kun durɔ yɛwa yāku kowo tɔnwero u koo sua kurɔ. <sup>14</sup> U n̄ koo gɔmini goo sua kurɔ n̄ kun mɛ kurɔ wi ba yina n̄ kun mɛ kurɔ wi ba gaba ba ka kpuna n̄ kun mɛ kurɔ tanɔ. Adama wɔndia wi u kun durɔ yɛwa u koo sua win dusibu sɔɔ. <sup>15</sup> Kpa u ku raa bwese tukuru doke win bweseru sɔɔ. Nɛ Yinni Gusunɔwa na n̄n̄ gɔsa u n̄ ka dɛɛre.

#### *2. Wi u kun kpɛ u ko yāku kowo*

<sup>16</sup> Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, <sup>17</sup> a Aroni ka win bibu s̄ɔwɔ a nɛɛ, baa ka win bibun bweserɔ goo ù n̄ alebu gaa mɔ win wasi sɔɔ, ȳero kun kpɛ u da n̄ɛn kuu te sɔɔ u nɛ, Yinni Gusunɔ d̄ianu ganu yākuru kua. <sup>18</sup> Alebugii goo kun kpɛ u n̄ɛn sɔmbu te ko, aa w̄kowa? Aa k̄ori barɔwa? N̄ kun mɛ ȳeron wuswaa ya k̄osikirewa? <sup>19</sup> N̄ kun mɛ ȳeron naasu n̄ kun mɛ win ḡasera b̄ɔrewa? <sup>20</sup> N̄ kun mɛ ȳero u kundu kpiawa? N̄ kun mɛ u s̄awa tɔn k̄amiakubu? N̄ kun mɛ

yēron nāni kpiawa? N kun mε yēro taataaru n kun mε debu mōwa? N kun mε win tīa bii kāsikira? <sup>21</sup> Wi u alebu gaa mō wasi sōo gesi Aronin bweseru sōo, u n kpē u nε, Yinni Gusunō yākuru kua. U n maa kpē u ka dīanu ganu na u ka yākuru ko nen kuu te sōo. <sup>22</sup> Adama u koo kpī u nε, Yinni Gusunōn dīa dēranu di. <sup>23</sup> Win alebun sōna u n kpē u susi yāku yerō ka kuu ten beku kare ten mi. Kpa u ku raa nen kuu te disi doke. Nε, Yinni Gusunōwa na ra yāku kowobu gōsi ba n ka dēere.

<sup>24</sup> Ma Mōwisi u Aroni ka win bibu ka Isireliba kpuro gari yi sōowa.

### 3. Be ba koo yāku dīanu di

## 22

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u nεε, <sup>2</sup> a Aroni ka win bibu sōowō a nεε, ba n tii se dīa ni Isireliba ba ka man naawamme sōo, kpa bu ku raa nen yīsi dēera te sanku. Nēna na sāa Yinni Gusunō.

<sup>3</sup> Ben bweseru sōo, goo ù n nu susi, ma u disi gēe mō, ba koo yēro yarawa nen sōmburun di. <sup>4</sup> Aronin bweseru sōo, goo ù n bara disigiru mō, n kun mε ù n kentu kpika mō, u n yāku dīa ni dimō sere ù n dēera, <sup>5</sup> ka sere wi u goru baba n kun mε wīn sen nim mu wīa n kun mε wi u yaa gaa baba ye ya disi mō n kun mε wi u goo baba wi u disi mō. <sup>6</sup> Wi u yen gaa baba gesi, u disi duurawa mi sere ka yoka. U n kpē u yāku dīa ni di ma n kun mō u wobura mam mam. <sup>7</sup> U n wobura, yokan di u dēera, u koo kpī u nen dīa ni di. Domi niya nu sāa win dīanu. <sup>8</sup> Mēya yāku kowo goo kun yaa goru temmō n kun mε yaa ye gbeeku yaa gaa ya go u ku raa ka tii disi doken sō. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

<sup>9</sup> Ba koo nen woodaba mem nōowawa domi bā n nen dīanu disi doke, ba koo ben torarun are sōbe kpa bu gbi. Nε, Yinni Gusunōwa na bu gōsa ba n ka dēere.

<sup>10</sup> Tōn diro kun yāku dīa ni dimō baa yāku kowon sōm kowo n kun mε win sōo. Yēro kun yāku dīa ni dimō. <sup>11</sup> Adama yoo wi yāku kowo u dwa ka wi ba mara win yenuō, ba koo kpī bu dīa ni di. <sup>12</sup> Yāku kowon bii tōn kurō ù n tōn diro sua durō, ù ku raa yāku dīa ni di. <sup>13</sup> Adama bii wi, ù n sāa gōmini n kun mε win durō u n n yina, ma u n ka durō

wi mara, ma u gōsira win tundon yenuō u sō nge sanam mε u n durō sue, u koo kpī u dīa ni di. Ma n kun mε, tōn diro u ku dīa ni di.

<sup>14</sup> Tōn tuko goo ù n nu di u n ka baaru, u koo nin kāsire yāku kowo wēwa. Yen biru kpa u n n nin bōnu nōobun tia sosia.

<sup>15</sup> Yāku kowobu bu ku raa dīa ni disi doke ni Isireliba ba ka yākuru kua Yinni Gusunōn wuswaa. <sup>16</sup> Bā n nu di sanam mε n n weene bu nu di, ba Isireliba toranu sōbimōwa. Nēna Yinni Gusunō, nε wi na ra yākunu dēerasie.

### Sabe te ba koo ka yākuru ko

<sup>17</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u nεε, <sup>18</sup> a Aroni ka win bibu ka Isireliba kpuro sōowō a nεε, goo be sōo n kun mε sōo goo wi u wāa ben suunu sōo, ù n kī u yāku dōo mwaararugiru ko ka kīru, n kun mε u ka nōo mwēeru garu yibia, <sup>19</sup> nε, Yinni Gusunō n sere tu mwa, yaa sabe dōo ge ga n alebu mō gera u koo ka na, naa, n kun mε yāaru, n kun mε boo, ya n gesi sāa dwa. <sup>20</sup> U n koo ka yaa saberu na te ta alebu gaa mō. Domi ù n ka tu yākuru kua, na n mwaamō. <sup>21</sup> Goo ù n siarabun yākuru mō ka kīru n kun mε u ka nōo mwēeru garu yibia, u koo tu kowa ka sabe te ta n alebu gaa mō n sere win yāku te mwa. <sup>22</sup> N n mēn na, bu ku ka sabe wōko na, n kun mε te ta kōri bōore, n kun mε te ba so ba kāsiki, n kun mε te ta boo boosu n kun mε taataaru mō gōna. Bu ku ka yen gaa yāku dōo mwaararugiru ko. <sup>23</sup> Ba koo kpī bu ka yaa sabe tēn wasin bee tia kpāaru bo kērun yākuru ko. Adama bu ku ka tu nōo mwēerugiru ko. <sup>24</sup> Bu ku raa ka yaa sabe tēn tīara kōra n kun mε ba wīa nε, Yinni Gusunō yākuru kua. Bu ku maa yen bweseru yaa saberu garu kua bā n dua ben temō. <sup>25</sup> Bu ku ka nε, Yinni Gusunō sabe ten bweseru yākuru kua te ba wa sōbun mi. Domi sabe tēn wasi ba mēera kua, ta sāawa nge sabe te ta alebu mō. Nε, Yinni Gusunō, na n yāku ten bweseru mwaamō.

<sup>26</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u nεε, <sup>27</sup> bā n ketē buu mara n kun mε yāaru n kun mε boo, ga koo kowa sōo nōoba yiru ka gen mero. Adama saa sōo nōoba itasen di, ba koo kpī bu ka gu yāku dōo mwaararugiru ko. <sup>28</sup> Bu ku raa yaa saberu garu go ka ten buu sōo teeru.

<sup>29</sup> Bà n nε, Yinni Gusunə siarabun yākuru kuammε, bu tu koowo nge mε kon ka tu mwa. <sup>30</sup> Yen dōma tera ba koo ten yaa di. Ba ñ yen gaa tiamə sere sisiru.

<sup>31</sup> Ba koo nεn wooda ye mεm nəwawa kpa bu ye swīi. <sup>32</sup> Bu ku raa nεn yīsiru sanku kpa bu wa bu man bεεε wē ben suunu səə. Nεna na Yinni Gusunə wi u bεε gōsa i n ka dεere. <sup>33</sup> Nεna na bεε yara saa Egibitin di na n ka sāa Gusunə bεen Yinni.

### *Təə baka bwese bweseka*

## 23

1-2 Yinni Gusunə u Isireliba səəwa saa Məwisin nəən di u nεε, təə baka ni səə i ko i n da mεnnε i man sā, ni wee.

### *Təə wērarugiru*

<sup>3</sup> Alusuma tia səə, səə nəəba tia i ko i n da səmburu ko, səə nəəba yiruse, i ko i wēra kpa i menna i ka man sā. Yen təə te, i ku ra səmburu garu ko. I ko i tu diwa nεn sō baa mi i wāa kpuro gesi.

<sup>4</sup> Təə baka ni nu maa tie, ni səə i ko i menna i ka man sā, nin tōnu wee.

### *Gəə sararibun təə bakaru*

<sup>5</sup> Yinni Gusunə u nεε, wəən suru gbiikoon səə wəkura nnesen yokan di, i Gəə sararibun təə bakaru dio nε, Yinni Gusunəən sō.

<sup>6</sup> Yen səə wəkura nəəbuse səəra i ko i pēε ye ba kun seeyatia doken təə bakaru tore. I ko i kowa səə nəəba yiru i n pēε dimə ye ba kun seeyatia doke. <sup>7</sup> Alusuma yen təə gbiikiru səəra i ko i menna i man sā. Yen təə te, i ku ra səmburu garu ko. <sup>8</sup> Alusuma yen təə baatere i ko i n da man yāku dəə mwaararugiru kuewa. Səə nəəba yiruse, i ko i kpam menna i man sā. Yen təə te, i ku səmburu garu ko.

### *Gberun dīa gbiikinun təə bakaru*

<sup>9-10</sup> Yinni Gusunə u maa Isireliba səəwa saa Məwisin nəən di u nεε, i n dua tem mε kon bεε wē səə, ma i dīanu gā, i ko i ka dīa gbiikii ni i gā mi yāku kowo daawawa. <sup>11</sup> Kpa yāku kowon tii u man nu tusia təə wērarugirun sisiru kpa n wa n ka bεε nənu geu mεeri. <sup>12</sup> Yen təə te, i ko i man yāku dəə mwaararugiru kua ka yāaru wəə tiagiru te ta ñ alebu gaa mə. <sup>13</sup> I ko i maa som kilo nəəba tia mε i ka gum burina səndi kpa ye kpuron nuburu tu nε, Yinni Gusunə

dore. Yen biru kpa i tam litiri tia ka bənu tāre som mεn wəllə. <sup>14</sup> I ñ ko i dīa gbiikii nin pēε di ñ kun mε nin bima ye ba sənwa ñ kun mε ye ba kəsuka sere dōma te i ka nε, Yinni Gusunəgia na. I ko wooda yeni mεm nəwawa mi i wāa kpuro sere ka baadommaə.

### *Gēebun təə bakaru*

<sup>15</sup> Yinni Gusunə u maa Isireliba səəwa saa Məwisin nəən di u nεε, i ko i maa alusuma gariwa nəəba yiru saa təə wērarugirun sisirun di dōma tēn di i ka bεen dīa gbiikii ni, nε, Yinni Gusunə naawa. <sup>16</sup> I ko i gariwa səə weeraakuru sere n ka ko təə wērarugiru nəəba yirusen sisiru. Kpa i maa nε, Yinni Gusunə yākuru kua. <sup>17</sup> I ko i ka pēε yiru na saa bεen yenun di yèn baayere ba kua ka som kilo ita ka pēε seeyatia. Bεen gberun dīa gbiikii niya i ko i ka yen som mε ko, kpa yāku kowo u ye səəsi beri berika. <sup>18</sup> Yen biru, i ko i nε, Yinni Gusunə yāku dəə mwaararugiru kua ka yāanu nəəba yiru ni nu wəə tia tia mə kpa nu kun alebu gaa mə ka maa ketε kinε kpem teeru ka yāa kinenu yiru ka sere tam. Kpa ye kpuron nuburu tu nε, Yinni Gusunə dore. <sup>19</sup> I ko i maa boo go bεen toranun yākurun sō ka maa yāanu yiru ni nu wəə tia tia mə siarabun yākurun sō <sup>20</sup> ka pēε ye sannu. Yāku kowo u koo ka ye kpuro Yinni Gusunə daawawa u nu tusiarun wororu koosi. Kpa ye kpuro ya n sāa nε, Yinni Gusunəgia. Ye kpuron biru, yaa ye kpuro ya koo kowa yāku kowogia. <sup>21</sup> Yen təə te, i ko mēnnawa bεε kpuro i man sā. I ñ maa səmburu mə dōma te. Mi i wāa kpuro, i ko i wooda yeni mεm nəwawa sere ka baadommaə.

<sup>22</sup> I n bεen gberun dīanu gēemə, i ku ni nu wāa bεen gbee goorə gē. Yen biru i ku maa nu kənənu ko. I ko i nu sārəbu ka səbu deriawa. Nε Gusunə bεen Yinniwa na ye gerua.

### *Təə baka tē səə ba ra kəbi wure*

<sup>23-24</sup> Yinni Gusunə u Isireliba səəwa saa Məwisin nəən di u nεε, wəən suru nəəba yirusen təə gbiikiru səə, i ko i wērawa kpa i kəbi so Gusunə u ka bεε yaaya. Təə te, i ko i mēnnawa kpa i man sā. <sup>25</sup> I ku ra səmburu garu ko. Kpa i man yāku dəə mwaararuginu kua.

### *Torarun suurun təə bakaru*



26 Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, 27 wōn suru nōba yirusen sō wākurusewa i ko i yākuru ko bēen toranun suurun sō. I ko i mennawa kpa i nō bōke kpa i man sā. Kpa i man yāku dō mwaararuginu kua. 28 I ku ra sōmburu garu ko tō te sō. Domi tō te sōra ba koo bεε toranun suuru kobun woronu koosi Gusunō bēen Yinnin wuswaa. 29 Wi u kun nō bōkue yen tō te, ba koo nūn wunawa win tōmbun suunu sōn di. 30 Wi u maa sōmburu kua tō te sō, kon de bu yēro gowa. 31 I ku ra sōmburu garu ko tō te. Ya ko n sāawa wooda ka baadommaa ka bēen bibun bweserō. Mi i wāa kpuro, i ko ye mem nōwawa. 32 Ya ko n sāawa nge tō wērarugiru kpa i nō bōke. I ko i wērawa saa surun sō nōba nnen yokan di sere ka yen sisirun yoka.

### *Kunun tōo bakaru*

33-34 Yinni Gusunō u Isireliba sōwa saa Mōwisin nōn di u nεε, saa wōn suru nōba yirusen sō wākura nōbun di, i ko i Kunun tōo bakaru diwa sō nōba yiru i ka nε, Yinni Gusunō sā. 35 Yen tōo gbiikiru, i ko i mēna i man sā. I ku ra sōmburu garu ko tō te. 36 Tōo baatere i ko i n da man yāku dō mwaararugiru kua sere n ka ko sō nōba yiru ye. Yen sō nōba itase, i ko i kpam mennawa i man sā kpa i man yāku dō mwaararuginu kua. Tō te, i ku ra sōmburu garu ko. Ta sāawa gāa girinu.

37 Yeniba kpuro ya sāawa tōo baka ni i ko i di nε Yinni Gusunōn sō. Kpa i man yāku dō mwaararuginu kua ka bēen gberun dīanu ka siarabun yākuu ka tam. Yākuru baatere ka ten tōru. 38 Mēya i ku maa tōo wērarugiru duari ka yāku ni i ra man kue ka sere maa kēε ni i ra ka nε ka maa nō mwēerun yākuru.

39 Suru nōba yirusen sō wākura nōbuse sō, i n bēen gberun dīanu gā, i ko i tōo bakaru diwa sō nōba yiru i ka man bεεε wē. Yen tōo gbiikiru ka yen tōru nōba itase, i ko i wērawa i ku sōmburu garu ko. 40 Yen tōo gbiikii te, i ko i dāa marum buram sua ka kpakpa wurusu ka dāa wuru bakasu si su ra n wāa daarō kpa i n nuku dobu mō nēn wuswaa sō nōba yiru ye. 41 Wōo baagere i ko i n da tōo baka te diwa i ka man bεεε wē suru nōba yiruse ye sō. Ya ko

n sāawa wooda sere ka baadommaa. 42 Bεε Isireliba kpurowa i ko i n wāa kunu sō sere sō nōba yiru. 43 Kpa bēen bibun bweseru tu ka gia ma na ben sikadoba sinasia kunu sō sanam mε na bu yarama Egibitin di. Nε Gusunō bēen Yinniwa na ye gerua.

44 Nge mēya Mōwisi u Isireliba tōo baka ni sōwa ni ba ko n da di bu ka Yinni Gusunō bεεε wē.

### *Gusunōn kuu bekurugirun dabu*

## 24

1 Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, 2 a Isireliba sōwa a nεε, bu nūn olifin gum kasuo mε mu gea bo kpa fitilani nu n ka sōre yoka baayere. 3 Aroni u koo ka gum mε dawa nε, Yinni Gusunōn kuu bekurugii ten mi, beku kare ten wuswaa te ta woodan kpakoro te ganua. Kpa u de fitila ni, nu n sōre yokan di sere yam mu ka sāra. Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka ben bibun bweserō. 4 Aroni u koo fitila ni sōndiwa dabu wuraguun wōlō kpa nu n sōre wākuru baatere sere yam mu ka sāra.

### *Pēε ye ba ra Yinni Gusunō wē*

5 Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, a pēε wākura yiru wōwō yen baayere ya n sāa kilo nōba tia. 6 Kaa ye yorewa nēn wuswaa tabulu wuragia yen wōlō sīa yiru, yen baayere sō pēε nōba tia. 7 Sīa baayeren wōlō kaa turare gea sōndi kpa bu ye dōo mēni nēn sō pēε yen ayerō kpa n bεε yaaya.

8 Tōo wērarugiru baatere, ba ko n da man pēε yen bweseru yiyewa kpa ya n yii mi baadomma. Ya ko n sāawa wooda bēen bibun bweseru sō sere ka baadommaa. 9 Pēε ye ba kōsire kua mi, ya ko n sāawa Aroni ka win bibugia. Ba koo ye diwa yam dεeramō. Pēε ye, ya sāawa nēnem domi nēna ba ye wē sanam mε ba yāku dōo mwaararugiru mō. Aronin bwesera ta ko n da ye di sere ka baadommaa.

### *Wi u Gusunō gari kam gerusin sēyasiabu*

10-11 Sōo teeru Isireliban goo ka Egibitigii goon bii wī u ka Isireli tōn kurō mara ba sanna. Kurō Isireli win yīsira Selomiti, Debirin bii, Danun bweseru sō. Selomitin bii wī, u Gusunōn yīsiru gari kam gerusimō u bōrusimō. Yera yande ba ka nūn da Mōwisin mi. 12 Ma ba nūn yii ba ka mara bu wa ye Yinni Gusunō u koo gere.

13 Yera Yinni Gusunə u Məwisi sɔɔwa u neɛ, 14 i ka durə wi yario sansanin di. Be ba maa nua u ne Yinni Gusunə gari kam gerusi mi, kpa bu ben noma sɔndi win wirə bu ka seeda di kpa Isireliba kpuro bu nùn kpenu kasuku bu go. 15 Yen biru wooda yeniwa kaa Isireliba wɛ a neɛ, wi u ne, Yinni Gusunə gari kam gerusi, yɛro u koo yen are wa. 16 Wi u gesi ne, Yinni Gusunə gari kam gerusi, ba koo yɛro gowa. Isireliba kpurowa ba koo nùn kpenu kasuku bu go. Baa ù n sãan na sɔɔ, ba koo nùn gowa yèn sɔ u ne, Yinni Gusunə gari kam gerusi.

17 Goo ù n win winsim go, ba koo maa yɛro gowa. 18 Goo ù n win winsim yaa saberu go, u koo ten kəsire wɛwa wasiru. Hundewa ya hunden kəsire.

19 Goo ù n maa win winsim mɛera kua, mɛera yen bwesera ba koo yɛro ko. 20 Wi u goo bua, ba koo maa yɛro buawa. Wi u goon nɔni wia, ba koo maa yɛron nɔni wiawa. Wi u goon dondu bua, ba koo maa yɛrogiru buawa. Kɔsa ye tɔnu u win tɔnusi kua kpuro, yera ba koo maa nùn kəsie.

21 Wi u yaa saberu go, u koo ten kəsire wɛwa. Wi u maa tɔnu go, ba koo maa yɛro gowa.

22 Wooda tia yera ba koo ka bɛɛ ka bɛɛn sɔbu siri. Ne Gusunə bɛɛn Yinniwa na ye gerua.

23 Ma Məwisi u Isireliba kpuro ye sɔɔwa. Ma ba durə wi u Yinni Gusunə gari kam gerusi mi yara sansanin di ba nùn kpenu kasuka ba go. Nge mɛya ba ka kua ye Yinni Gusunə u Məwisi sɔɔwa.

### Tem wɛrasiabu

## 25

1-2 Yinni Gusunə u ka Məwisi gari kua guu te ba mɔ Sinain wəllə u neɛ, bɛɛ Isireliba ì n dua tem mɛ sɔɔ, mɛ kon bɛɛ wɛ mi, i ko i dewa bɛɛn gbean tem mu wɛra nɛn sɔ. 3 Wɔɔ nɔɔba tia sɔra i ko i bɛɛn gbea duure kpa i bɛɛn resɛm gbaanu sɔmɛ i nin dānu kəni. Kpa i yen marum səri. 4 Adama wɔɔ nɔɔba yiruse, ya ko n sãawa wɔɔ wɛraruguu Yinni Gusunə n sɔ. Bɛɛn gbenu nu koo wɛrawa mam mam. I ku ra nu dīanu duure, i ñ ko i maa bɛɛn resɛm kəni. 5 Baa dīa ni nu wɔruma sanam mɛ i gɛɛmɔ ma nu kpia ka tii, i ñ nu gɛɛmɔ. I ñ maa resɛm sərɛm

ye ya ka tii mara. Domi bɛɛn gbea ya koo wɛrawa mam mam wɔɔ ge sɔɔ. 6 Adama wɔɔ wɛraruguu ge sɔɔ, ye ya kpia ka tii, yera i ko i di bɛɛ ka bɛɛn sɔm kowobu ka bɛɛn yobu ka sere maa sɔɔ be ba wãa bɛɛn suunu sɔɔ 7 ka bɛɛn yaa sabenu ka gbeeku yɛɛ. Ye tem mɛ, mu koo kpi yera i ko i di.

### Yakiabun wɔɔ

8 I ko i wɔɔ nɔɔba yirun suba nɔɔba yiru deriwa yu doona. Ye kpuro ya sãawa mi, wɔɔ weeraakuru tia sari. 9 Yen wɔɔ dāakun suru nɔɔba yirusen sɔɔ wəkuru, tɔɔ te ba torarun yākuru kua mi, i ko i kabi wurawa ka kuuki tem mɛ kpuro sɔɔ. 10 Wɔɔ weeraakurusen wɔɔ ge, ga ko n sãawa nɛnɛm ne, Yinni Gusunə n sɔ. Kpa i kpara ma baawure u tii mɔ. Wɔɔ ge sɔɔ, ba koo gbee te goo u raa dɔra ñ kun mɛ te ba nùn mwaari wesiawa tu ko wigiru. Wi u raa maa yoru dimɔ, u koo yakiara u wura win yɛnuɔ. 11 Nge mɛya i ko n da wɔɔ weeraakuru baateren yakiabun tɔɔ bakaru di. I ko i wɛrawa wɔɔ ge sɔɔ. I ñ dīanu ganu duurumɔ. I ñ maa dīanu ganu gɛɛmɔ ni nu ka tii kpia. Mɛya i ñ maa resɛm sərɛm ye ya mara resɛm gbaarɔ te ba ñ sɔnwa. 12 Domi nuku dobun wɔɔwa ge i ko i wuna nɛnɛm ne Yinni Gusunə n sɔ. Adama bɛɛn gbean dīana i ko i di.

13 Wɔɔ ge sɔɔ, baawure u koo win tem mwawa mɛ ba raa nùn mwaari. 14 I n tem dɔramɔ, ñ kun mɛ ñ n dwemɔ, bɛɛn goo u ku raa win winsim nɔni wɔke. 15 Wi u kī u win gberu dɔra, u koo gina lasabu kowa u wa mɛn nɔɔ ta koo dīanu ma sere wɔɔ weeraaku te, tu ka yibu tɛ sɔɔ ba ra yakiabun tɔɔ bakaru ko tɛ sɔɔ yɛro u koo tu wesia. 16 Nge mɛ wɔsu su dabiru ne, nge mɛya gbee ten gobi yi ko n kpāaru ne. Wɔsun sukum mɛ mu tie mù kun dabi sere wɔɔ weeraaku te, tu ka yibu, ten gobi yi ñ ko yi n kpā. Domi ye ba koo gɛ gbee te sɔɔ, yera u dɔramɔ. 17 Bɛɛn goo u ku raa win winsim nɔni wɔke. I ko i man nasiawa domi nɛna na sãa Gusunə bɛɛn Yinni. 18 I nɛn woodaba mɛm nɔɔwɔ kpa i sī ye sɔɔ. Saa ye sɔra i ko i sina tem mɛ sɔɔ ka bəri yendu. 19 Tem mɛ, mu koo dīanu ko ni nu koo bɛɛ turi kpa i n ka wãa bəri yendu sɔɔ.

20 Sərəkudo i ko i tii bikia i neɛ, mba i ko i di wɔɔ nɔɔba yiruse te. Domi i ñ wɔɔ ge sɔɔ dīanu duurumɔ, i ñ maa gɛɛmɔ. 21 Kon bɛɛ

domaru kua wɔ̄ɔ nɔ̄ɔba tiase kpa bɛɛn gbea yu wɔ̄ɔ itan dīanu ma. <sup>22</sup> Wɔ̄ɔ nɔ̄ɔba itase sɔ̄ɔ, i ko i dīanu duure kpa bɛɛn dīa gurunu nu n tie sere i ka wɔ̄ɔ nɔ̄ɔba nnɛsen dīanu gɛ.

### *Tem ka dian yakiabu*

<sup>23</sup> Goo kun tɔnu tem dɔremɔ kpa yɛro u n mu mɔ sere ka baadommaɔ, domi nɛ, Yinni Gusunɔwa na tem mɔ, i maa wāawa nɛn mi nge sɔbu. <sup>24</sup> Yen sɔna mi i sina kpuro, i ko i tem yakiabun wooda ye mɛm nɔ̄ɔwawa.

<sup>25</sup> Bɛɛ sɔ̄ɔ, goo ù n kua sāaro, ma u win tem sukum dɔra, win dusi goo ù n gobi mɔ, u koo kpī u mu yakia. <sup>26</sup> Yɛro ù kun maa dusi goo mɔ wi u koo mu yakia, win tii u koo kookari kowa u ka mu yakia. <sup>27</sup> U koo wɔ̄su gariwa si su tie wɔ̄ɔ weeraaku te, tu ka sere yibu kpa u si kpuron gobi kɔsia kpa tem mɛ, mu ko wigim. <sup>28</sup> U kun gobi wa u ka mu yakia, u koo mu wi u tem mɛ dwa deria sere yakiabun tɔ̄ɔ bakaru tu ka turi. Yen biru u koo kpī u wura tem mɛ sɔ̄ɔ.

<sup>29</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, goo ù n win diru dɔra te ta wāa wuu gbāraruuguu sɔ̄ɔ, wɔ̄ɔ tia u mɔ u ka tu yakia. <sup>30</sup> Yɛro ù n kpana u dii te yakia wɔ̄ɔ tia yen baa sɔ̄ɔ, ta koo kowa wi u tu dwagiru sere ka baadommaɔ. U ñ maa tu wesiamɔ baa yakiabun tɔ̄ɔ bakaru tà n tunuma. <sup>31</sup> Adama dii te ta wāa wuu ge ga ñ gbāraru mɔ sɔ̄ɔ, ba koo tu yakiawa nge mɛ ba ra tem yakie. Baa ñ n mɛren na, wi u raa dii te mɔ, ba koo nùn tu wesiaawa yakiabun tɔ̄ɔ bakaru sɔ̄ɔ.

<sup>32</sup> Adama Lefiban wusu ka ben dia, ba ko n da kpī bu ye yakie saa kpuro. <sup>33</sup> Wi u Lefiban goon diru dwa, yakiabun tɔ̄ɔ bakaru tà n tunuma, u koo yariwa dii ten min di ka wuu gen min di. Lefiban dia ya sāawa ben tiiginu Isirelibaginun suunu sɔ̄ɔ. <sup>34</sup> Gbee ni nu maa ka ben wusu sikerene, ben goo kun kpɛ u nu dɔra. Domi bera ba nu mɔ sere ka baadommaɔ.

### *Bɔkurabun wooda*

<sup>35</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wunen Isirelisi ù n sāaru duura, ma u ñ kpɛ u tii nɔ̄ɔri, a de a nùn somi u ka win wāaru di. Nge mɛya kaa maa sɔ̄ɔ kua kpa u wa u sina tem mɛ sɔ̄ɔ wunen bɔkuɔ. <sup>36</sup> À n nùn gāanu bɔkura, a ku nùn are kasusi. A de a nɛ Gusunɔ wunen Yinni nasia, kpa wunen winsim u wa u n wāa wunen bɔkuɔ. <sup>37</sup> À n nùn gobi bɔkura ñ

kun mɛ dīanu, a ku nim doke. <sup>38</sup> Nɛ Gusunɔ bɛɛn Yinniwa na ye gerua. Nɛna na bɛɛ yara saa Egibitin di n ka bɛɛ Kananin tem wɛ kpa na n sāa bɛɛn Yinni.

### *Yorun wooda*

<sup>39</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, wunen Isirelisi ù n sāaru duura ma u nun tii dɔre, a ku nùn yoo sɔma koosia. <sup>40</sup> U ko n sāawa wunen sɔm kowo, u n wāa wunen yɛnuɔ sere yakiabun tɔ̄ɔ bakaru tu ka na. <sup>41</sup> Yakiabun tɔ̄ɔ baka te, tà n tunuma, kaa nùn yakiawa wi ka win bibu kpa u wura u win yɛnugibu deema, u win sikadoban gbea tubi di. <sup>42</sup> Domi ba sāawa nɛn yobu be na yarama Egibitin di. Ba ñ koo bu dɔra nge mɛ ba ra yobu dɔre. <sup>43</sup> A ku nùn dam dɔre. A sɔ̄sio ma a nɛ Gusunɔ wunen Yinni nasie.

<sup>44</sup> À n yobu kī, bwese tuku ni nu ka nun sikereneɛwa kaa yoru mwɛeri ba n sāa wunɛgibu. <sup>45</sup> Kaa kpī a sɔbun bibu dwe be ba wāa wunen yɛnuɔ ka sere be ba mara bɛɛn tem sɔ̄ɔ. À n bu dwa, ba ko n sāawa wunɛgibu. <sup>46</sup> Wunen bibun bweseru ta koo kpī tu bu tubi di sere ka baadommaɔ. Adama goo u ku raa win Isirelisi dam dɔre.

<sup>47</sup> Sɔ̄ɔ goo ù n wāa wunen yɛnuɔ, ma u kua gobigii, ma Isireli goo u sāaru duura, ma u tii sɔ̄ɔ wi dɔre, ñ kun mɛ sɔ̄ɔ win dusi goo, <sup>48</sup> Isireli wi, u koo kpī u tii yakia ñ kun mɛ win dusi goo u nùn yakia <sup>49</sup> ñ kun mɛ win baan mɔ̄ɔ ñ kun mɛ win baan wɔ̄nɔ ñ kun mɛ ben bii goo ñ kun mɛ win dusi goo gesi. Wi u maa tii dɔra mi, ù n dam wa u ka tii yakia, u koo kpī u tii yakia. <sup>50</sup> Ba koo wɔ̄sun geeru gariwa wi ka wi u nùn dwa saa mìn di u tii dɔra sere yakiabun tɔ̄ɔ bakaru tu ka turi. Win yakiabun gobin geeru ta ko n sāawa nge gobi yi ba koo sɔm kowo kɔsia wɔ̄ɔ si sɔ̄ɔ. <sup>51</sup> Wɔ̄su sù n maa tie su kpā yakiabun tɔ̄ɔ bakaru tu sere turi, u koo win yakiabun gobi kɔsiawa nge mɛ wɔ̄ɔ sin geera nɛ. <sup>52</sup> Wɔ̄su sù kun maa dabi sere yakiabun tɔ̄ɔ bakaru tu ka turi, u koo win yakiabun gobi kɔsiawa nge mɛ wɔ̄ɔ sin geera nɛ. <sup>53</sup> U n wāa win yinnin mi, yinni wi, u koo nùn kowa nge mɛ ba ra sɔm kowo kue. U ñ koo nùn dam dɔre. <sup>54</sup> U kun kpīa u tii yakie ka swaa yen gaa, u koo yakiara wi ka win bibu yakiabun tɔ̄ɔ bakaru sɔ̄ɔ.

### *Nena Gusunɔ bɛɛn Yinni*



<sup>55</sup> Isireliba ba sãawa ne, Yinni Gusunon yobu be na yara Egibitin di. Ne Gusunon na sãawa ben Yinni.

## 26

<sup>1</sup> Na nee, i ku bwāroku gagu sã. I ku ra maa gāanu ganun weenasinu ko. I ku maa kperu garu gira te ba gāanu ganun weenasinu koosi kpa i yiira i sã. Domi nena na Gusunon been Yinni.

<sup>2</sup> I tō wērarugiru yaayo kpa i nen kuu bekurugiru beere wē. Ne, Yinni Gusunonwa na ye gerua.

### *Domanu*

<sup>3</sup> I n nen woodaba mem nōwa ma i ye swīi, <sup>4</sup> kon de gura yu ne yen saa sō kpa tem mu dīanu wē kpa dānu nu binu ma. <sup>5</sup> I ko n dīanu gēmōwa sere been resem yu ka sōribu turi. Kpa resem ye, ya n maa wāa duurubun saa. I ko i di i debu kpa i n wāa ka bōri yendu been tem sō. <sup>6</sup> Kon de alafia ya n wāa tem me sō. Goo kun bee baasimō i n dō. Kon de yee gōbi yi doona. Meya tabu kun maa duō tem me sō. <sup>7</sup> I ko i been yiberēba naa girawa kpa i bu takobi sākiri i kamia. <sup>8</sup> Been nōabu ba koo kpī bu tōmbu wunōbu (100) naa swīi bu go. Kpa been wunōbu bu tōmbu nōrōbun suba wākuru (10.000) naa swīi bu go ka takobi. <sup>9</sup> Kon ka bee nōnu geu mēri kpa n de i marura i kōwara kpa n de nen arukawani ya n wāa sere ka been bibun bibō. <sup>10</sup> I ko i been dīa gurunu di sere nu tiara kpa i kpaanu kōsire ko been biranō. <sup>11</sup> Kon de bu nen wāa yeru gira been suunu sō. Na n maa bee biru kisimō. <sup>12</sup> Na kon sīimōwa been suunu sō kpa na n sãa been Yinni kpa i n maa sãa nen tōmbu. <sup>13</sup> Nena Gusunon been Yinni, ne wi na bee yara saa yorun di Egibitiō. Nena na Egibitigibun dam dōrebu kpeerasia. Tē i ko i kpī i sī n kun ka sekuru.

### *Bōri*

<sup>14</sup> Yinni Gusunon u nee, i kun nen woodaba mem nōwe, ma i n sīimō ye sō, <sup>15</sup> ma i nen arukawani yina, i nen woodaba biru kisi, i n ka bu sōmburu kue, <sup>16</sup> wee ye kon bee kua.

Kon bee berum tia kpa n de wasi sun bakaru tu bee wōri i wōra sere been nōni yi tonda kpa i n wahala mō. Kam sōra i ko i been dīanu duure. Domi been yiberēbara ba koo nu di. <sup>17</sup> Kon bee biru kisi kpa been

yiberēba bu bee kamia. Kpa be ba bee tusa bu bee dam dōre. I ko i duki yakikirawa baa bā kun bee naa gire.

<sup>18</sup> Yeniba kpuron biru, i kun man mem nōwe, kon bee seeyasia too too been torarun sō. <sup>19</sup> Kon been dam bua mēn sō i tii sue. Kon de wōllu tu bōbia nge sisu kpa gura yu ku ne. Kpa tem mu bōbia nge sii gandū. <sup>20</sup> I ko i been dam dōrawa kam sō. Domi tem mu n dīanu mō. Meya dānu nu n maa marumō.

<sup>21</sup> I n man seesimō, kon bee seeyasia too too been toranun sō. <sup>22</sup> Kon bee gbeeku yee surema yi been bibu go sere ka been yaa sabenō kpa i kun maa dabi kpa been swēe yi gbi.

<sup>23</sup> Seeyasia bini bō kun maa dere i gōru gōsie, ma i man seesimō, <sup>24</sup> nen tii kon bee seesi kpa n maa bee seeyasia too too n kere yellu been toranun sō. <sup>25</sup> Kon de tabu bu bee wōri yēn sō i nen arukawani kusia. I n mēna i kukua been wusō, kon de bararu tu bee wōri kpa yiberēba bu bee nōma turi. <sup>26</sup> Kon de gōru tu na. Saa ye sō, tōn kurōbu wākuru ba koo pēe wōwa doo teu sō kpa bu ka bee naawa ye ya n bee debumō.

<sup>27</sup> Yeniban biru i kun man mem nōwe, ma i man seesimō, <sup>28</sup> nen tii kon bee seesi ka mōru kpa n bee seeyasia nōn nōba yiru n kere yellu been toranun sō. <sup>29</sup> I ko i gōru wa sere i been bibu tem. <sup>30</sup> Kon bee tusi sere n bee gunguu nōn mi i ra yākuru ko kōsuku ka bwārokunu ni i ra ka sō sã. Kon been gonu sōndi bwāroku nin kēkin wōllō. <sup>31</sup> Kon been wusu gōsia bansu kpa n been sãa yenu kōsuku. Na n maa been yākunu mwaamō. <sup>32</sup> Kon been tem kam koosia. Been yiberē be, ba koo na bu sina mi, kpa biti yu bu mwa. <sup>33</sup> Kon de bu bee tabu wōri kpa i yarina i da tem tukumō. Kpa been wusu su ko bansu.

<sup>34-35</sup> Saa yē sō i ko i n wāa tem tukum mi, been tem me, mu koo wēra, wēra bi i n daa mu wēere.

<sup>36</sup> Be ba koo tiara ba n wāa yiberēban temō, kon de bu nuki sankira. Baa wuru kokosun damu, ga koo de bu duka yakurawa. Ba koo yakurawa nge be ba yiberēba wa ba tabu yānu neni ba ka bu naa gire. Ba koo wōrukuwa baa goo ù kun bu naa swīi. <sup>37</sup> Ba koo wōrikinawa nge be ba goonamō tabu sō ka takobi. Ba n kpē bu yōra bu ben yiberēba ma. <sup>38</sup> Ba



koo gbiwa bwese tukunun suunu sɔɔ. Kpa yiberɛba bu bu kam koosia. <sup>39</sup> Be ba koo tiara yiberɛban tem mi, ba koo woorawa ka nuku sankiranu ben toranun sɔ ka ben baababaginun sɔ.

### *Gusunɔ u koo win arukawani yaaya*

<sup>40</sup> Isireli be ba tiara, ba koo ben toranu tuuba ko ka ben baababaginu ni ba kua nɛ, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ka sere seesi bi ba man seesi. <sup>41</sup> Ba koo gia ma nɛna na bu seesi ma na ka bu da tem tukumɔ ben yiberɛban mi. Saa ye sɔɔra ba koo tii kawa ben naanɛ sarirun sɔ kpa bu gia ma nɛna na bu sɛyiasiamɔ ben toranun sɔ. <sup>42</sup> Saa ye sɔɔ, kon nɛn arukawaniba yaaya ye na bɔkua ka ben baababa. Bera Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu. Kon maa nɛn nɔɔ mwɛɛru yaaya te na kua ben tem sɔ. <sup>43</sup> Ben biru, tem mɛ, mu koo wɛra. Saa ye sɔɔra ba koo sɛyiasibu wa yɛn sɔ ba nɛn woodaba deri. <sup>44</sup> Adama baa bɔ n wɔa tem tukumɔ ben yiberɛban mi, na n bu derimɔ mam mam. Na n bu biru kisimɔ, na n maa bu kpeerasiamɔ. Na n nɛn arukawani ye kusiamɔ. Domi na sɔawa Gusunɔ ben Yinni. <sup>45</sup> Ben arufaanin sɔ kon arukawani ye yaaya ye na ka ben baababa bɔkua mi, ye ya dera na bu yara Egibitin di bwesenu kpuron nɔni biru, ma na kua ben Yinni. Nɛna Yinni Gusunɔ.

<sup>46</sup> Wooda ka sɔɔsi niniwa Yinni Gusunɔ u Mɔwisi wɛ Sinain guurɔ u ka Isireliba sɔ.

### *Nɔɔ mwɛɛnun yibiabu*

## 27

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> a Isireliba wooda yeni sɔɔwɔ a nɛɛ, goo ù n nɔɔ mwɛɛru kua u nɛɛ, u koo nɛ, Yinni Gusunɔ tɔnu kɛ, u koo kpɪ u gobi kɔsia tɔnu win ayerɔ nge mɛni u ka win nɔɔ mwɛɛru yibia.

<sup>3</sup> Saa tɔn durɔ wi u wɔɔ yɛndu mɔn di n ka da wɔɔ watagii, sii geesun gobi weeraakura u koo kɔsia nge mɛ ba ra sɔa yerun gobi kɔsi.

<sup>4</sup> N n tɔn kurɔn na, sii geesun gobi tɛna.

<sup>5</sup> Tɔn durɔ wi u mɔ wɔɔ nɔɔbu n ka da wɔɔ yɛndugii, sii geesun gobi yɛnda u koo kɔsia. N n maa tɔn kurɔn na, sii geesun gobi wɔkuru.

<sup>6</sup> Saa tɔn durɔ suru tiagii sere n ka da wɔɔ nɔɔbugii, sii geesun gobi nɔɔbuwa u koo kɔsia. N n maa tɔn kurɔn na, sii geesun gobi itawa u koo kɔsia.

<sup>7</sup> Goo ù n maa wɔɔ wata mɔ n kun mɛ ù n kere mɛ, sii geesun gobi wɔkura nɔɔbuwa u koo kɔsia. N n maa tɔn kurɔn na, sii geesun gobi wɔkura u koo kɔsia.

<sup>8</sup> Goo ù n sɔa sɔaro too, ma u n kpɛ u kɔsia mɛ ba gerua, ba koo ka yɛro dawa yɔku kowon mi, kpa yɔku kowo wi, u nùn sɔ mɛn nɔɔ u koo kɔsia nge mɛ win waara nɛ.

<sup>9</sup> Goo ù n nɛ, Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua ma u koo man yaa saberu kɛ te ba ra ka yɔkuru ko, yaa sabe te, ta ko n sɔawa nɛgiru.

<sup>10</sup> Ba n ka tu garu kɔsinamɔ te ta kun wɔ. Baa tɔ kun maa wɔ, ba n ka tu garu kɔsinamɔ te ta wɔ. Ka mɛ, bɔ n maa ka tu kɔsina, ni yiru kpuro nu ko n sɔawa nɛginu.

<sup>11</sup> Goo ù n ka yaa saberu na te ba ku ra ka yɔkuru ko, ba koo ka tu dawa yɔku kowon mi. <sup>12</sup> Kpa yɔku kowo u tu mɛɛri u ten geeru bura. <sup>13</sup> Wi u ka yaa sabe te na, ma u kɪ u tu yakia, gee te yɔku kowo u nùn bure, tera u koo kɔsia. Kpa u maa gee ten bɔnu nɔɔbun tia sosi.

<sup>14</sup> Goo ù n win diru Yinni Gusunɔ kɔ, yɔku kowowa u koo da u tu mɛɛri kpa u ten geerun saka gere. Gee te u gerua mi, tera ba koo ka sɔmburu ko. <sup>15</sup> Adama ù n kɪ u win dii te yakia, u koo gina gee te yɔku kowo u bura mi kɔsiawa kpa u ten wɔllɔ bɔnu nɔɔbusen tia sosi dii te, tu sere maa ko wigiru.

<sup>16</sup> Goo ù n maa win gberu Yinni Gusunɔ wɛ, ba koo ten geeru burawa. Dɔa ni ba koo duuren kpɔara ba koo mɛɛri. Nge tɛ bɔ n dɔa ni ba mɔ ɔsu duura, ma nu kilo gooba wunɔbu (300) kua, sii geesun gobi weeraakura ba koo kɔsia. <sup>17</sup> N n sɔan na yakiaɔn tɔɔ bakarun diya u gbee te wɛ, ten gobi kpurowa u koo kɔsia. <sup>18</sup> U n gbee te Yinni Gusunɔ wɛ yakiaɔn tɔɔ bakarun biru, yɔku kowo u koo ten gobi kawawa. U koo wɔɔ si su tie sere yakiaɔn tɔɔ bakaru tu ka turin gobi kɔsiawa.

<sup>19</sup> Yɛro ù n kɪ u win gbee te yakia, u koo kɔsiawa ye ba bura mi, kpa u yen bɔnu nɔɔbun tia sosi gbee te, tu sere maa ko wigiru.

<sup>20</sup> U kun tu yakie, ma ba tu goo dɔre, u n maa kpɛ u tu yakia win tii. <sup>21</sup> Yakiabun tɔɔ bakaru tɔ n tunuma, ta koo kowa Yinni Gusunɔgiru. Yɔku kowoba ba ko n tu mɔ sere ka baadommaɔ.

<sup>22</sup> Goo ù n Yinni Gusunə gberu wē te u dwa, n n̄ mə te u tubi di, <sup>23</sup> yāku kowowa u koo tu m̄eri kpa u ten geeru bura. U koo w̄su gariwa si su tie yakiabun t̄ə bakaru tu ka turi. W̄ə si kpuron gobiya u koo gere kpa gobi yi, yi ko Yinni Gusunəgii. <sup>24</sup> Adama yakiabun t̄ə bakaru t̄a n tunuma, gbee te, ta ko n s̄awa wi u raa n̄n tu d̄eregiru.

<sup>25</sup> Ba koo ḡānu kpuron geeru burawa nge m̄e ba ra s̄a yerun gobi k̄asi. N deema gobi yin tian bunum mu ra n s̄awa garamu w̄kuru.

*K̄ē bwese bweseka*

<sup>26</sup> Goo u ku raa win yaa saberun buu gbiikuu Yinni Gusunə k̄ē. Domi ga s̄awa Yinni Gusunəguu k̄ə ȳn s̄ə ga s̄a buu gbiikuu. Baa n̄ n yāarun na n̄ kun m̄e ket̄e, ga s̄awa Yinni Gusunəguu. <sup>27</sup> Ḡa n maa s̄ān na sabe te ba ku ra ka yākuru kon buu gbiikuu, wi u ka tu na u koo kp̄i u tu yakia ù n gee te yāku kowo u n̄n bure k̄asia kpa u maa ten b̄nu n̄əbun tia sosi. U n kpana u tu yakia, yāku kowo u koo kp̄i u tu goo d̄ere nge m̄e u ten geeru bure.

<sup>28</sup> Ḡa ni ba Yinni Gusunə k̄a sere ka baadommaə, aa t̄ənuwa? N kun m̄e yaa sabera? N kun m̄e gbee te u tubi diwa? Ḡa ni ba ḡsa ba yi Yinni Gusunə n̄ s̄ə gesi, n̄ n̄ maa koor̄ə u nu yakia n̄ kun m̄e u nu d̄əra. Nu ko n s̄awa Yinni Gusunəginu sere ka baadommaə. <sup>29</sup> Baa n̄ n t̄ənun na n̄ n̄ koor̄ə u n̄n yakia. Ba koo ȳro gowa.

<sup>30</sup> I ko i n da Yinni Gusunə b̄en gberun d̄ianun suba w̄kuru s̄ə tia ȳiyewa sere ka d̄āa marumə. <sup>31</sup> Goo ù n k̄i u ye yakia, u koo yen gee te k̄asiawa kpa u maa yen b̄nu n̄əbun tia sosi. <sup>32</sup> M̄eya maa yaa sabenu s̄ə. Yāara? Ket̄ewa? Boowa? Sabe ni ba kpare gesi, w̄kuru baateren w̄llə Yinni Gusunə u teeru m̄ə. <sup>33</sup> Wi u sabe ni m̄ə, u n̄ koo ḡsi te ta w̄ n̄ kun m̄e te ta kun w̄. U n̄ maa ka tu garu k̄sinamə. Baa ù n ka tu garu k̄sina, ni yiru kpuro nu ko n s̄awa Yinni Gusunəginu. N n̄ koor̄ə bu nu yakia.

<sup>34</sup> Wooda yenibara Yinni Gusunə u M̄owisi w̄ Isireliban s̄ə Sinain guur̄ə.

## ISIRELIBAN SANUM GBABURU SƆƆ

Gabu ba tire te yĩsiru kãwa Gari Gari yèn sã te sɔra ba Isireliba gara sanam me ba yarima Egibitin di. Adama sà n mɛɛra sãa sãa, sa ko wa ma yĩsi te, ta ñ ka tire ten gari kpuro yã. Domi ten gari mɛro ya sãawa Isireliban sirenabu wɔ̃o weeru Sinain gbaburɔ. Yen sɔna ba tu soka ka Heberum Gbaburun Tireru. Wɔ̃o wee te sɔ̃, Isireliba ba wurura ba nuki sankira, ba ben gutururu sɔ̃si ka sere ben naane sariru Yinni Gusunɔn mi, ye ba ka nùn seesi nɔn dabinu. Adama Yinni Gusunɔn u ñ ka bu kɔsa nɛnu. U bu win durom ka win tɔn geeru sɔ̃siwa. Ka mɛ, u ku ra de u kun bu sɛyasia. Domi u sãawa gemgii.

### *Tire ten kpunaa*

1. Sanum sɔ̃ru, wiru 1n di sere wiru 10:10.
2. Isireliban sanum Sinain guurun di n ka da Mɔabuban temɔ, wiru 10:11n di sere wiru 21.
3. Isireliba Mɔabuban temɔ, wiru 22n di sere wiru 25.
4. Kananin tem dubun sɔ̃ru, wiru 26n di sere wiru 36.

## ISIRELIBA BA WÃA SINAIN GBABURƆ

### *Ba Isireliba gara*

<sup>1</sup> Ye Isireliba ba yarima Egibitin di, yen wɔ̃o yirusen suru yirusen tɔ̃o gbiikuru sɔra Yinni Gusunɔn u ka Mɔwisi gari kua win kuu bekurugirɔ, gbabu te ba mɔ̃ Sinaiɔ. <sup>2</sup> U nɛɛ, i Isireliban tɔn durɔbu kpuro gario, wunɛ ka Aroni, yenu ka yenu, bwese kɛra ka bwese kɛra, kpa i baawuren yĩsiru yore. <sup>3</sup> I bu gario be ba wãa tabu wuunu sɔ̃, saa be ba wɔ̃o yendu mɔn di sere ka be ba kere mɛ, be ba koo kpĩ bu tabu ko. <sup>4</sup> Bwese kɛra baayeren guro gurowa u koo bɛɛ somi. <sup>5</sup> Be ba koo bɛɛ somi mi, beya, Elisuri, Sedeurin bii, Rubɛnin bweseru sɔ̃, <sup>6</sup> ka Selumieli, Surisadain bii, Simeɔn bweseru sɔ̃, <sup>7</sup> ka Nasoni, Aminadabun bii, Yudan bweseru sɔ̃, <sup>8</sup> ka Nɛtanɛli, Suarin bii, Isakarin bweseru sɔ̃,

<sup>9</sup> ka Eliabu, Helonin bii, Sabulonin bweseru sɔ̃,

<sup>10</sup> ka Elisama, Amihudun bii, Efaraimu, Yosefun biin bweseru sɔ̃, ka Gamulieli, Padasurin bii, Manase, Yosefun bii turo goon bweseru sɔ̃,

<sup>11</sup> ka Abidani, Gideonin bii, Bɛnyamɛn bweseru sɔ̃,

<sup>12</sup> ka Akiesɛɛ, Amisadain bii, Danun bweseru sɔ̃,

<sup>13</sup> ka Pagieli, Okiranin bii, Aseɛn bweseru sɔ̃,

<sup>14</sup> ka Eliasafu, Dewɛlin bii, Gadin bweseru sɔ̃,

<sup>15</sup> ka sere Ahira, Enanin bii, Nɛfitalin bweseru sɔ̃.

<sup>16</sup> Guro guro be ba gɔsa mi, ba sãawa Isireliban tabu sinambu. <sup>17</sup> Ma Mɔwisi ka Aroni ba tɔmbu wɔkura yiru ye sua bɛn yĩsinu ba sia mi. <sup>18</sup> Ma ba Isireliba kpuro soka ba mɛnna wɔ̃on suru yirusen tɔ̃o gbiikuru sɔ̃, ma ba bu gara bwese kɛra ka bwese kɛra, yenu ka yenu, saa tɔn durɔ be ba wɔ̃o yendu mɔn di sere ka be ba kere mɛ, ma ba ben yĩsa yorua. <sup>19</sup> Mɔwisi u bu gara Sinain gbaburɔ nge mɛ Yinni Gusunɔn u nùn sɔ̃wa.

<sup>20-43</sup> Ba Isireliban bwese kɛra baayeren tɔmbu gara yenu ka yenu. Ma ba ben yĩsa yorua saa be ba wɔ̃o yendu mɔn di, be ba koo kpĩ bu tabu ko. Ba garim toruawa ka Rubɛni, Yakɔbun bii gbiikoon bwese kɛra. Tɔn ben geeru wee.

Rubɛnin bweseru sɔ̃, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɔ̃ba tia ka nɛɛra wunɔbu (46.500).

Simeɔn bweseru sɔ̃, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka nɔ̃ba nne ka gooba wunɔbu (59.300).

Gadin bweseru sɔ̃, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɔ̃bu ka nata ka weeraakuru (45.650).

Yudan bweseru sɔ̃, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba wata ka wɔkura nne ka nata (74.600).

Isakarin bweseru sɔ̃, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka nne ka nɛru (54.400).

Sabulonin bweseru sɔ̃, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka nɔ̃ba yiru ka nɛru (57.400).

Efaraimu, Yosefun biin bweseru sɔ̃, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɛra wunɔbu (40.500).

Manase, Yosēfun biin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna ka yiru ka goobu (32.200).

Benyamɛɛn bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna ka nɔɔbu ka nɛɛru (35.400).

Danun bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba wata ka yiru ka nata ka wunɔbu (62.700).

Asɛɛn bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka tia ka nɛɛra wunɔbu (41.500).

Nɛfitalin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka ita ka nɛɛru (53.400).

<sup>44</sup> Tɔn be Mɔwisi ka Aroni ka Isireliban guro gurobu wɔkura yiru ye, ba gara, ben geera mi. <sup>45</sup> Ba bu garawa saa be ba wɔɔ yɛndu mɔn di sere ka be ba kere mɛ, be ba koo kpɪ bu tabu ko. <sup>46</sup> Be kpuron geera kuawa tɔmbu nɔrɔbun suba nata ka ita ka nɛɛra wunɔbu ka weeraakuru (603.550).

### *Lefiban bweserun sɔmburu*

<sup>47</sup> Baɲ Lefiban bweserɔ tɔmbu gara, <sup>48</sup> yɛn sɔ Yinni Gusunɔ u raa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>49</sup> Isireliba sɔɔ, a ku Lefiban bweserun tɔmbu gari. <sup>50</sup> Kaa de bu nɛ, Yinni Gusunɔn kuu te nɔɔriwa ka ten dendi yɔnu ka ye ya wãa mi kpuro, beya ba ko n da ye kpuro sɔbe. Kpa bu ben kunu gira bu ka nɛ, Yinni Gusunɔn kuu te sikerena. <sup>51</sup> Isireliba bɔ n seewa, Lefibara ba ko n da kuu te kure. Bɔ n koo maa ben sansani gira, ba ko n da Yinni Gusunɔn kuu te girewa. Tɔn tuko ù n tu bɛsu, ba koo nùn gowa. <sup>52</sup> Isireli be ba maa tie, ba koo sinawa ben bwese kɛran wuuru sɔɔ, ben baawure u yɔra mi ben gidi bɔra ya gire nge mɛ ba bu bɔnu sãa. <sup>53</sup> Adama Lefiba ba koo ben sansani girawa bu ka kuu te sikerena mi woodan kpakorora wãa. Nge mɛya ba koo ka tu kɔsu. Saa ye sɔɔ, Isireliba baɲ maa wasi bu tu susi n sere ka bu mɔru ko.

<sup>54</sup> Ma Isireliba ba Yinni Gusunɔn wooda ye kpuro mɛm nɔɔwa mam mam ye u Mɔwisi wɛ mi.

### *Nge mɛ Isireliba*

#### *ba koo ka sinasina ben sansaniɔ*

## **2**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> Isireliba bɔ n ben sansani giramɔ, ben baawure u koo win kuru girawa win

bweserun gidi bɔran bɔkuɔ. Ba koo ben kuu ni girawa bu ka nɛ, Yinni Gusunɔn kuu te sikerena, kpa begii ni, nu n ka tu dɛsire fiiko.

<sup>3</sup> Sɔɔ yari yeru giara Yudaba ba koo ben sansani gira ben gidi bɔran bɔkuɔ be, ka ben tabu kowobu.

Ben tabu sunɔn yɪsira Nasoni, Aminadabun bii.

<sup>4</sup> Win tabu kowobun geera sãawa nɔrɔbun suba wata ka wɔkura nne ka nata (74.600).

<sup>5-7</sup> Be ba ko n wãa ben wuuru sɔɔ bera, Isakaran bwese kɛra ka Sabulonin bwese kɛra.

Isakaran tabu sunɔn yɪsira Netanɛeli, Suarin bii. Win tabu kowobun geera sãawa nɔrɔbun suba weeraakuru ka nne ka nɛɛru (54.400).

Sabuloniban tabu sunɔn yɪsira Eliabu, Helonin bii.

<sup>8</sup> Win tabu kowobun geera sãawa nɔrɔbun suba weeraakuru ka nɔɔba yiru ka nɛɛru (57.400).

<sup>9</sup> Be kpurowa ba sãa Yudaban tabu kowobu ma ben geera kua nɔrɔbun suba wunɔbu ka wɛnɛ ka nɔɔba tia ka nɛɛru (186.400). Isireliba bɔ n sanum seewa, bera ba ko n da gbi.

<sup>10</sup> Sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru giara Rubɛniba ba koo ben sansani gira ben gidi bɔran bɔkuɔ be, ka ben tabu kowobu.

Ben tabu sunɔn yɪsira Elisuri, Sedeurin bii.

<sup>11</sup> Ben tabu kowobun geera sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɔɔba tia ka nɛɛra wunɔbu (46.500).

<sup>12-14</sup> Be ba ko n wãa ben wuuru sɔɔ, bera Simɛɔn bwese kɛra ka Gadin bwese kɛra.

Simɛɔban tabu sunɔn yɪsira Selumieli, Surisadain bii. Ben tabu kowobu ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka nɔɔba nne ka gooba wunɔbu (59.300).

Gadigibun tabu sunɔn yɪsira Eliasafu, Dewelin bii.

<sup>15</sup> Ben tabu kowoba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɔɔbu ka nata ka weeraakuru (45.650).

<sup>16</sup> Be ka Rubɛnin tabu kowobu kpuro ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba wunɔbu ka weeraakuru ka tia ka nɛɛru ka weeraakuru (151.450).

Beya ba koo ko yiruse bɔ n swaa wɔriɔ.

<sup>17</sup> Yen biru, Lefiba ba koo Yinni Gusunɔn kuru sua kpa ba n wãa tabu kowo wuunu yiru ye ya gbia ka wuunu yiru ye ya wãa



biruən suunu sɔɔ. Ben tii ba ko n swĩnɛwa nge me ba ra ka sine sine bà n sansani giramɔ. Ben baawure u koo yǎrawa win gidi bɔran bɔkuɔ.

<sup>18</sup> Sɔɔ duu yeru giara Efaraimuba ba koo ben sansani gira ben gidi bɔran bɔkuɔ be, ka ben tabu kowobu. Ben tabu sunən yĩsira Elisama, Amihudun bii.

<sup>19</sup> Win tabu kowobun geera sǎawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka nɛera wunɔbu (40.500).

<sup>20-23</sup> Ben wuuru sɔɔra Manaseba ka Benyamɛɛba ba koo ben sansani gira.

Manaseban tabu sunən yĩsira Gamulieli, Padasurin bii.

Win tabu kowobun geera sǎawa tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna ka yiru ka goobu (32.200).

Benyamɛɛban tabu sunɔwa Abidani, Gideonin bii. Win tabu kowobun geera sǎawa tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna ka nɔɔbu ka nɛeru (35.400).

<sup>24</sup> Be kpuro ka Efaraimun tabu kowobun geera kuawa tɔmbu nɔrɔbun suba wunɔbu ka nɔɔba ita ka wunɔbu (108.100). Bera ba ko n sǎa itase bà n swaa wɔriɔ.

<sup>25</sup> Sɔɔ yɛsan nɔm geu giara Danuba ba koo maa ben sansani gira ben gidi bɔran bɔkuɔ be, ka ben tabu kowobu.

Ben tabu sunən yĩsira Akiesɛɛ, Amisadain bii.

<sup>26</sup> Win tabu kowobun geera sǎawa tɔmbu nɔrɔbun suba wata ka yiru ka nata ka wunɔbu (62.700).

<sup>27-30</sup> Ben wuuru sɔɔra Aseɛba ka Nɛfitaliba ba koo du.

Aseɛban tabu sunən yĩsira Pagieli, Okiranin bii.

Ben tabu kowobun geera sǎawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru ka tia ka nɛera wunɔbu (41.500).

Nɛfitaliban tabu sunən yĩsira Ahira, Enanin bii.

Win tabu kowobun geera sǎawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru ka ita ka nɛeru (53.400).

<sup>31</sup> Be kpuro ka Danuba ben geera kuawa tɔmbu nɔrɔbun suba wunaa wata ita sari ka nata (157.600).

Isireliba bà n swaa wɔri, kpa ben baawuren gidi bɔra ya n bu gbiiye, bera ba koo be ba tie swĩ biruɔ.

<sup>32</sup> Isireli be ba koo kpĩ bu tabu ko, ben geera kuawa nɔrɔbun suba nata ka ita ka nɛera wunɔbu ka weeraakuru (603.550). Ba bu garawa bwese kɛra ka bwese kɛra, yɛnu ka yɛnu. <sup>33</sup> Bañ Lefiban bweseru gara yèn sɔ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u ku bu gari.

<sup>34</sup> Ma Isireliba ba kua mam mam ye Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa. Ben baawure u win sansani girawa mi ben gidi bɔra ya gire. Yen biru, bà n seewa ba swaa wɔriɔ, ba ra n swĩnɛwa bwese kɛra ka bwese kɛra, yɛnu ka yɛnu.

### *Lefin bweserun sɔmburu*

## 3

<sup>1</sup> Tɔn be ba wǎa Aroni ka Mɔwisin bwese kɛra sɔɔ sanam me Yinni Gusunɔ u ka Mɔwisi gari kua Sinaiɔ, ben yĩsa wee. <sup>2</sup> Bibu nnɛwa Aroni u mɔ. Gbiikoon yĩsira Nadabu. Be ba maa tie bera, Abihu ka Eleasaa ka Itamaa. <sup>3</sup> Be kpurowa ba gum tare bu ka ko yǎku kowobu, ma ba bu yi nenem sɔmbu ten sɔ. <sup>4</sup> Adama Nadabu ka Abihu ba gu sǎa yerun kɔnnɔwɔ Sinain gɔburɔ sanam me ba ka Yinni Gusunɔ turare tuka daawɔ bu ka yǎkunu ko. N deema ben goo kun bii mara. Ma n tia Eleasaa ka Itamaa ka sere ben baaba Aroni wi u ra n bu kpare yǎku kobun sɔmburu sɔɔ.

<sup>5</sup> Yera Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>6</sup> a de Lefin bibun bweseru tu na kpa a tu Aroni nɔmu sɔndia sɔmbu ten sɔ. <sup>7</sup> Ba ko n da n wǎawa Gusunɔn kurun kɔnnɔwɔ bu ka ten sɔmburu ko Aroni ka Isireliba kpuron ayerɔ. <sup>8</sup> Beya ba koo kuu te, ka ten dendi yǎnu kpuron sɔmburu ko Isireliban ayerɔ. <sup>9</sup> Kaa wooda wɛwa a nɛɛ, Aroni ka win biba ba ko n Lefiba mɔ bu ka sǎa yee ten sɔmburu ko. <sup>10</sup> Adama Aroni ka win bibu tɔnawa ba koo yǎkuru ko. Goo ù n yǎkuru kua, ma n kun be, ba koo yɛro gowa.

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u maa Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>12</sup> wee na Lefiba wuna Isireliban sunu sɔɔn di ba n ka sǎa Isireliban bii tɔn durɔ gbiikobun kɔsire, kpa bu ko nɛgibu.

<sup>13</sup> Domi saa mìn di na Egibitigibun bii gbiikobu go, saa min diya na Isireliban bii gbiikobu ka ben yaa sabenun bii gbiikinu tii yiiya. Ma ba kua nɛgibu. Nɛna Yinni Gusunɔ.

*Ba gari gari kua Lefiban*

*bweseru sɔɔ nɔn gbiikuru*

14 Yinni Gusunə u kpam Məwisi sɔ̄wa Sinain gbaburə u nɛɛ, 15 a Lefin bibun bweseru gario yenu ka yenu, bweseru ka bweseru. Ben tən durə baawurewa kaa gari saa be ba suru tia mən di sere ka be ba kere mɛ.

16 Ma Məwisi u bu gara nge mɛ Yinni Gusunə u gerua.

17 Be ba s̄a Lefin bibu bera, Gɛɛsɔ̄ni ka Kehati ka Mɛrari. 18 Be ba s̄a Gɛɛsɔ̄nin bibu ka ben bweseru bera, Libini ka Simɛi.

19 Be ba s̄a Kehatin bibun bweseru bera, Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli. 20 Be ba maa s̄a Mɛrariba ka ben bweseru bera, Makili ka Musi. Beni kpurowa ba s̄a Lefin bibun bweseru.

21 Gɛɛsɔ̄nin min diya Libinin bweseru ka Simɛin bweseru ta yara. 22 Tən durə be ba gara be ba suru tia mə ka be ba kere mɛ Gɛɛsɔ̄nin bweseru sɔ̄ ben geera kuawa tambu nərəbun suba nɔ̄ba yiru ka nɛɛra wunəbu (7.500). 23 Gɛɛsɔ̄niba ba ra ben sansani girewa Yinni Gusunən kurun biruə sɔ̄ duu yeru gia. 24 Ben kparon yīsira Eliasafu, Lælin bii. 25 Ye Gɛɛsɔ̄nin bweseru ta ko n da ko kuu bekurugii te sɔ̄ yera, kuu ten beku karenu ni ba koo doke ten sɔ̄wə ka ten tɔ̄wə ka ten kənnəwə 26 ka ten yaaraə ka yaara yen kənnəwə ka sere maa ten wɛɛ kpuro.

27 Kehatin min diya Amuramugibu ka Yiseharigibu ka Heboronigibu ka Usieligibun bwese keri maa yara. 28 Tən durə be ba gara Kehatin bwese te sɔ̄, be ba suru tia mə ka be ba kere mɛ, ben geera kuawa tambu nərəbun suba nɔ̄ba ita ka nata (8.600). 29 Kehatiba ba ra ben sansani girewa kuu ten sɔ̄ yɛsan nəm geu gia. 30 Ben kparon yīsira Elisafani, Usielin bii. 31 Kehati bera ba ko n da woodan kpakoro ten sɔ̄mburu ko ka tabulu ye, ka dabu ge, ka yāku yenu ka kuu ten dendi yānu kpuro ka dii dɛrarun beku kare te. Beya ba ko n da ye kpuron sɔ̄mburu ko.

32 Wi u s̄a Lefiba kpuron guro guro wiya, Eleasaa, Aroni yāku kowon bii. Wiya u tən be kpuro kpare be ba s̄a yee ten sɔ̄ma mə.

33 Mɛrarin min diya Makiligibu ka Musigibun bwesera yara. 34 Tən durə be ba gara be ba suru tia mə ka be ba kere mɛ, ben geera kuawa tambu nərəbun suba nɔ̄ba tia ka goobu (6.200). 35 Ben kparon yīsira Surieli, Abihailin bii. Ba ra ben sansani

girewa sɔ̄ yɛsan nəm geu gia. 36 Beya ba Yinni Gusunən kuu ten dāa bɛsi ka ten dāa pɔ̄si ka ten gbereba ka ten yōratii ka ten sɔ̄m yānu kpuro nəmu səndia, 37 ka sere ten kara dānu ka ten yōratii ka ten kurumba ka ten wɛɛ.

38 Məwisi ka Aroni ka win bibu ba ra ben sansani girewa kuu ten kənnəwə sɔ̄ yari yeru gia. Domi beya ba ko n da sɔ̄mburu ko kuu te sɔ̄ Isireliban s̄ kpa ba n tu kōsu tən tuko goo u ku raa ka tu susin s̄, kpa u ku raa gbi.

39 Lefi tən durə be Məwisi ka Aroni ba gara be ba suru tia mə ka be ba kere mɛ, nge mɛ Yinni Gusunə u gerua, ben geera s̄awa tambu nərəbun suba yenda yiru (22.000).

### *Bii gbiikobun yakiabu*

40 Yinni Gusunə u kpam Məwisi sɔ̄wa u nɛɛ, a Isireliban bii tən durə gbiikobu gario saa be ba suru tia mən di sere ka be ba kere mɛ, kpa a bu gari baawure ka win yīsiru.

41 Yen biru, kpa a Lefiba wuna a yi nɛnɛm ba n s̄a nɛ Yinni Gusunəgibu Isireliban bii gbiikobun ayerə. Mɛya kaa maa man ben yaa sabenu yīya Isireliban yaa sabenun bii gbiikinun ayerə.

42 Ma Məwisi u Isireliban bii gbiikoo be gara nge mɛ Yinni Gusunə u nūn sɔ̄wa u ko. 43 Ma be kpuron geera kua tən nərəbun suba yenda yiru ka goobu ka wata ka wəkura ita (22.273).

44 Yinni Gusunə u kpam Məwisi sɔ̄wa u nɛɛ, 45 a Lefiba wunə nɛnɛm kpa bu ko bii gbiikoo be kpuron kəsire. Mɛya kaa maa ko ka ben yaa sabenu kpuro, nu ko Isireliban yaa sabenun buu gbiikuu baageren kəsire. Ba ko n wāawa nɛn s̄. Nɛna Yinni Gusunə. 46 Bā n kī bu Isireliban bii gbiikobu goobu ka wata ka wəkura ita (273) be ba Lefiba dabiru kere mi yakia, 47 sii geesun gobi nɔ̄buwa kaa mwa ben baawuren wəllə. Gobi yin tian bunum mu s̄awa garamu wəkuru nge mɛ ba ka yi dimə s̄a yerə. 48 Aroni ka win biba kaa yi nəmu beria bu ka Isireliban bii gbiikobu yakia be ba Lefiba dabiru kere.

49 Ma Məwisi u gobi yi mwɛɛra u yi bii gbiikoo ben yakiabun s̄. 50 Ma yi kua sii geesun gobi nərəbu ka gooba wunəbu ka wata ka nɔ̄bu (1.365) nge mɛ ba ka yi dimə

sāa yerə. <sup>51</sup>Ma u yi kpuro Aroni ka win bibu wē nge mε Yinni Gusunə u nūn sōwa.

### *Kehatin bwese keran samburu*

#### **4**

<sup>1</sup>Yinni Gusunə u Məwisi ka Aroni sōwa u nεε, <sup>2</sup>i Kehatin bweserun tumbu gario Lefin bibun bweseru sə, yenu ka yenu, <sup>3</sup>saa be ba wō tēna mən di n ka girari be ba mə wō weeraakurə, be ba koo kpī bu Yinni Gusunən kuu ten samburu ko. <sup>4</sup>Sāa yerun dii te ta dεere gem gem sōra ba koo samburu ko. Sambu te ba koo ko wee. <sup>5</sup>Bà n seewa ba doonə, Aroni ka win biba ba koo beku kare te səsia te ta wāa dii te ta dεere gem gem kənnəwə, kpa bu tu woodan kpakoro te wukiri. <sup>6</sup>Ten wəlləwa ba koo gəni damgii tēria kpa bu maa yin wəllə beku boogugiru səndi kpa bu sere kpakoro ten nənutii wasi. <sup>7</sup>Ba koo beku boogugiru tēriawa tabulu yen wəllə mi ba ra pēε səndi kpa bu yen wəllə gbēenu səndi ka nəri ka pεrentiba ka tam kparabanu, kpa bu ku de pēε yu biara mi baadomma. <sup>8</sup>Yen biruwa ba koo ye kpuron wəllə beku wunəmgiru wukiri kpa bu gəni damgii səndi. Bà n kpa, kpa bu tabulu yen nənutii wasi. <sup>9</sup>Yen biru, ba koo maa beku boogugiru sua bu dabu ge wukiri ka gen fitilanu ka gen bakusu ka gen torom guratii ka gum kparabanu, gen dendi yānu kpuro gesi. <sup>10</sup>Ba koo dabu ge, ka gen dendi yāa ni kpuro dokewa bəuru sə te ba kua ka gəni damgia. Yen biru, kpa bu tu sāarusia dāa pətura sə ye ba koo ka tu sua. <sup>11</sup>Kpa bu maa beku boogugiru sua bu wukiri kpakoro ten wəllə mi ba ra turare dō doke kpa bu maa tu gəni damgii wukiri. Yen biru, kpa bu ten nənutii wasi. <sup>12</sup>Kpa bu kuu ten dendi yānu kpuro sua bu nu kure ka beku boogugiru. Yen biru, kpa bu nu doke bəuru sə te ba kua ka gəni damgii kpa bu bə te sāarusia dāa pətura sə ye ba koo ka tu sua. <sup>13</sup>Kpa bu maa torom gura yāku yerun di. Yen biru, kpa bu tu beku wunəmgiru wukiri. <sup>14</sup>Ten wəlləwa ba koo ten dendi yāa ni kpuro doke. Niya, dō guratii ka kaato donnuginu ka kaato ni nu tie ka gbēε ni ba ra ka yem yēke, kpa bu ye gəni damgii wukiri. Yen biru, kpa bu yen nənutii wasi. <sup>15</sup>Aroni ka win bibu bà n dendi yāa ni kpuro wukiri ba kpa, Kehatin

bwesera ta koo na tu nu sua tu səbe. Adama tu ku raa dendi yāa nin tii baba bà kun nu bekuru wukiri kpa tu ku raa gbi. Isireliba bà n seewa ba swaa wəri, Kehatin bwese tera ta ko n da sāa yāa ni səbe. <sup>16</sup>Eleasaa, Aroni yāku kowon biiwa u ko n da maa dabu gen gum gari yē, ka sere turare nubu durorugia ye, ka bururu ka yokan yāku te ba ra ko tō baatere ka gum mε ba ra gāanu tāre bu ka nu gəsi bu yi nənem nε, Yinni Gusunən s. Wiya u koo nε, Yinni Gusunən kuu te nəni doke ka ye ya wāa te sə.

<sup>17</sup>Yinni Gusunə u maa Məwisi ka Aroni sōwa u nεε, <sup>18-19</sup>i de i Kehatin bweseru nəni doke kpa tu ku raa gbi tà n sāa yāa nin samburu m. Wee mε kaa ko. Wunε Aroni ka wunen bibu, i ko i ka baawure dawa win ayerə kpa i nūn sōsi yāa nin samburu u koo ko. <sup>20</sup>Bu ku raa du mi, bu ka sāa yee ten dendi yānu kpuro mεeri kpa nε, Yinni Gusunə n ku ra bu go.

### *Gεεsənin bwese keran*

#### *samburu*

<sup>21</sup>Yinni Gusunə u Məwisi sōwa u nεε, <sup>22</sup>a Gεεsənin bwese keran tumbu gario yenu ka yenu. <sup>23</sup>Kaa bu gariwa saa be ba wō tēna mən di sere n ka girari be ba mə wō weeraakurə, be ba koo kpī bu gesi sāa yee ten samburu ko. <sup>24</sup>Wee sambu te Gεεsənin bweseru ta koo ko. <sup>25</sup>Ta ko n da kuu ten beka səbewa ka ten gəni damgii yi ba ra wukiri wəllə ka sere ten kənnən beku kare te, <sup>26</sup>ka ten yaaran beka ka yen kənnən beku kareru ka ten wēε ka ten səm yāa ni nu tie. Ye kpuron sambura ba koo ko. <sup>27</sup>Gεεsənin bweseru tà n samburu m, Aroni ka win biba ba koo tu nəni doke, beya ba koo tu sō yē ta koo ko. <sup>28</sup>Səma ye kpurowa Gεεsənin bweseru ta koo ko. Itamaa, yāku kowo, Aronin biiwa u koo bu kpara.

### *Mεrarin bwese keran samburu*

<sup>29</sup>Yinni Gusunə u maa Məwisi sōwa u nεε, a Mεrarin bwese keran tumbu gario yenu ka yenu. <sup>30</sup>Kaa ben tən durəbu gariwa saa be ba wō tēna mən di n ka da be ba mə wō weeraakurə, be ba koo kpī bu gesi kuu ten samburu ko. <sup>31</sup>Wee sambu te ba koo bu nəmu bēria. Beya ba ko n da kuu ten dāa bēsi səbe ka ten dāa pōsi ka ten gbereba ka ten yōratii, <sup>32</sup>ka maa ten yaaran

kara dānu ka ten yōratii ka ten kurumba ka ten wēε ka sere ten dendi yāa ni nu tie. Ba koo baawure wēwa ye u koo sōbe. <sup>33</sup> Sōma yeniwa Mērarin bwese kera ya ko n da ko kuu te sō. Itamaa yāku kowo Aronin biiwa u koo bu nōni doke.

### *Ba Lefiba gara be ba koo kpī*

#### *bu kuu ten sōmburu ko*

<sup>34-49</sup> Mōwisi ka Aroni ka Isireliban yenu yērobu ba Lefiban bwese keri yinin tōmbu gara, yiya, Kehati ka Gēēsōni ka Mērari. Ba bu garawa yenu ka yenu saa be ba wōō tēna mōn di sere n ka da be ba mō wōō weeraakurō, be ba koo kpī bu sōmburu ko kuu te sō gesi nge mē Yinni Gusunō u Mōwisi sōōwa.

Be ba gara Kehatin bweseru sō, ben geera kuawa tōmbu nārōbun suba yiru ka nata ka wunōbu ka weeraakuru (2.750).

Gēēsōnin bweseru sō maa, ben geera kuawa tōmbu nārōbun suba yiru ka nata ka tēna (2.630).

Mērarin bweseru sō, ben geera maa kua tōmbu nārōbun suba ita ka goobu (3.200). Ma Lefiba kpuron geera kua tōmbu nārōbun suba nōba ita ka nēera wunōbu ka wēne (8.580).

Ba ben baawure sōōwa ye u koo ko ka ye u koo sōbe nge mē Yinni Gusunō u Mōwisi sōōwa.

### *Be ba koo yara sansanin di*

## 5

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōōwa u nēε, <sup>2</sup> a Isireliba sōōwō a nēε, bu bu yaro sansanin di, be ba disi mō gōnan bara disiginun sō, n̄ kun mē kentun sō, n̄ kun mē goru garun sō. <sup>3</sup> Yēro u sāawa tōn kurō? I ko i n̄n yarawa kpa u ku raa sansani ye disi doke, yēn suunu sō nē, Yinni Gusunō na wāa.

<sup>4</sup> Ma Isireliba ba Yinni Gusunōn wooda ye mēm nōōwa. Ma ba tōmbu kpuro yara be ba disi mō mi, nge mē Yinni Gusunō u gerua.

#### *Torarun sōmbu*

<sup>5</sup> Yinni Gusunō u maa kpam Mōwisi sōōwa u nēε, <sup>6</sup> a Isireliba sōōwō a nēε, tōn kurōwa? Aa, tōn durōwa? U n win winsim tora, Yinni Gusunōwa u tora. <sup>7</sup> Yēro u koo win tora te tuuba kowa kpa u gāa n̄n sō u tora mi wesia, kpa u yen bōnu nōōbun tia sosi. <sup>8</sup> Wi ba koo gāa ni wesia, ù kun wāa ma uñ maa goo mō

wi ba koo nu wē, Yinni Gusunōwa ba koo nu wē, kpa nu ko yāku kowoginu. U koo maa yāa kineru wē te ba koo ka n̄n win torarun yākuru kua. <sup>9</sup> Yākuru baatere tēn sukum ba wīa nenem Yinni Gusunōn sō, ta ko n sāawa yāku kowogiru. <sup>10</sup> Kpuro ye ba wē Yinni Gusunōn sō, ya kuawa yāku kowogia. U koo kpī u ye yi nenem win tiin sō.

### *Tōn kurō wi ba tamaa*

#### *u sakararu kua*

<sup>11</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōōwa u nēε, <sup>12</sup> a Isireliba kpuro sōōwō a nēε, tōn kurō goo ù n naane sarirun kookoosu mō, <sup>13</sup> ma win durō u tamaa durō goo u ka n̄n kpuna, baa mē ganu sari ni nu n̄n sōōsimō ma u ka goo kpuna, mēya uñ maa seedagii goo mō wi u n̄n wa u ye mō, durō win tii uñ maa ka n̄n ye mwe, <sup>14</sup> sōrākudo uñ ye kue, adama ka mē, nisinun sō, uñ n̄n naane sāa, ma u tamaa u sakararu kuawa kam kam, <sup>15</sup> baa n̄ n mēren na, durō wi, u koo ka win kurō wi dawa yāku kowon mi ka oōsun som kilo ita. Uñ gum dokemō som mē sō. Mēya uñ maa turare sōndimō mēn wōō. Domi ta sāawa yākuru te ta nisinu yaayamō. <sup>16</sup> Saa ye sō, yāku kowo u koo ka n̄n dawa sāa yerō Yinni Gusunōn wuswaa, <sup>17</sup> u yōrasia, kpa u doma nim sua wekerun di te ba kua ka sōndu, kpa u tua sōka sāa yerun temō u ka nim mē burina. <sup>18</sup> U koo de kurō wi, u yōra Yinni Gusunōn wuswaa kpa u n̄n win yasa pota, kpa u kēε te sōndi kurō win nōmā. Saa ye sō, yāku kowon tii u ko n nim sosuram nēni mē mu ka bōri naamō, <sup>19</sup> kpa u kurō wi bōrusia u nēε, saa ye a wāa wunen durōn yenu, tōn durō goo ù kun ka nun kpune, ma añ tii disi doke, Gusunō u ku de a bōri wa yi nim mē, mu koo ka na. <sup>20</sup> Adama ma a ka durō goo kpuna, a tii disi kua, <sup>21</sup> Yinni Gusunō u nun sēyasia, kpa u nun wīroru kpēε kpa wunen nukuru tu mōsi sere ba n da nun sie bā n tōmbu bōrusimō. <sup>22</sup> Gusunō u de nim mē mu ka bōri naamō mi, mu du wunen nukurō kpa wunen nuku te, tu mōsi, kpa wunen marutuu gu gbera. Saa ye sōra, kurō wi, u koo gere u nēε, ami!

<sup>23</sup> Yāku kowo u koo bōri yi yorewa tireru sō kpa u yi tea ka nim sosuram mē, <sup>24</sup> mē mu ka bōri naamō kpa u mu kurō wi nōrusia, kpa nim mē, mu du win nukurō mu n̄n kōsa kua. <sup>25</sup> Yen biru yāku kowo u koo



nisinun kɛɛ te mwa kurɔ win nɔman di kpa u tu sɔasi beri berika, kpa u ka sere tu da yaku yerɔ. <sup>26</sup> Yen biru u koo kɛɛ ten som nɔm kure teeru sua kpa u mu dɔɔ mɛni yaku yerɔ kpa Yinni Gusunɔ u kurɔ wi yaaya. Yen biru kpa u kurɔ wi nim sosuram me nɔrusia. <sup>27</sup> U n kurɔ wi nim me nɔrusia ma u disi mɔ, u kua naane sarirugii win durɔn mi, nim me, mu koo ka nɔn bɔri naawa, kpa mu nɔn kɔsa kua, win nukuru tu mɔsi kpa win marutuu gu gbera, kpa ba n da nɔn sie bɔ n tɔmbu bɔrusimɔ. <sup>28</sup> Adama u kun disi mɔ, u tii nɛnuu dee dee, ba koo nɔn garisiwa taare sarirugii. Saa ye sɔɔ, u koo bibu wa u ma.

<sup>29</sup> Yeniwa ya sɔa kurɔ ka durɔn nisinun wooda. Kurɔ u n win durɔ nɔni wɔkuu u sakararu kua, <sup>30</sup> n kun me durɔn nisinu nɔ n seewa, u n win kurɔ taare weesugia wɛemɔ, yaku kowo u koo ka nɔn dawɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, kpa u ko mam mam ye wooda ye, ya gerua. <sup>31</sup> Durɔ u ko n sɔa taare sarirugii. Adama kurɔ u n tora u koo ten are wa.

### *Be ba tii Yinni Gusunɔ wɛ*

## 6

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> a Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, goo u n tii wuna nɛnɛm u ka tii Yinni Gusunɔ wɛ, <sup>3</sup> yɛro un koo tam gam nɔ, baa me ba kua ka resɛm. Un maa resɛm beka n kun me gbeba dimɔ. <sup>4</sup> Saa ye u tii Gusunɔ wɛ mi, un gɔanu dimɔ ye ba kua ka resɛm. <sup>5</sup> Un maa win seri kɔnimɔ sere win tii wɛɛbun tɔɔ te, tu ka yibu. U koo win seri deriwa yi n kpɛamɔ, kpa u n wɔa Gusunɔn sɔ. <sup>6</sup> U ku raa maa susi goru garun bɔkuɔ u sere tu baba, <sup>7</sup> baa n n win baan gorun na, n kun me win mɛrogiru, n kun me win wɔnɔ ka win mɔɔgiru, n kun me win sesugiru. Domi seri yi u sɔɔwa mi, yi sɔɔsimɔ ma u tii Gusunɔ wɛɛwa.

<sup>8</sup> Win tii wɛɛbun saa ye sɔɔ, u ko n wɔawa Yinni Gusunɔn sɔmburun sɔ. <sup>9</sup> Wi ka goo bɔ n wɔa sannu ma yɛro u gu suaru sɔɔ, ma u disi duura, u koo win seri kɔniwa sɔɔ nɔɔba yiruse dɔma te u tii dɛɛrasiamɔ. <sup>10</sup> Sɔɔ nɔɔba itase, u koo ka yaku kowo kparukonu yiru naawa, n kun me, totoberenu yiru, sɔa yerun kɔnnɔwɔ, <sup>11</sup> kpa yaku kowo u gen teu go, u ka durɔ win torarun suuru bikia kpa u ka yiruse yaku dɔɔ mwaararugiru ko. Yen

biru kpa u nɔn dɛɛyasiabun wororu koosi. Yen tɔɔ te, u dɛɛrawa mi. <sup>12</sup> Kpa u maa wure u tii Yinni Gusunɔ wɛ. Saa yera u koo yɔa kinɛru wɔɔ tiagiru go u ka win toraru sɔmɛ. Adama tɔɔ gbiikii ni u raa tii wɛ mi, nu kam kuawa mi.

<sup>13</sup> Be ba tii Gusunɔ wɛn wooda wee. Goo u n tii wuna nɛnɛm Yinni Gusunɔn sɔ, ma u yen tɔru yibia te u bura ba koo ka nɔn dawɔ Yinni Gusunɔn sɔa yerun kɔnnɔwɔ.

<sup>14</sup> Miya u koo ka win kɛru na Yinni Gusunɔn mi. Niya yɔa kinɛru wɔɔ tiagiru te taɔn alebu mɔ, u ka yaku dɔɔ mwaararugiru ko, ka maa yɔa niru wɔɔ tiagiru te taɔn alebu mɔ u ka torarun yɔkuru ko. Kpa u maa ka yɔa kinɛru na te taɔn alebu mɔ u ka siarabun yɔkuru ko. <sup>15</sup> U koo maa ka pɛɛ na bireru sɔɔ ye baɔn seeyatia doke, yen gɛɛ yi n kpɔ yɛn som ba ka gum burina, yen gɛɛ yi kun maa kpɔ yi ba koo gum tɛɛni. <sup>16</sup> Yen biru kpa yaku kowo u ka kɛɛ ni na Yinni Gusunɔn mi, kpa u torarun yɔkunu ko ka sere yaku dɔɔ mwaararuginu. <sup>17</sup> Kpa u maa siarabun yɔkunu ko ka yɔa kinɛ te, ka pɛɛ ye ya wɔa bire te sɔɔ, ye baɔn seeyatia doke, ka som me, ka tam me. <sup>18</sup> Saa ye sɔɔ, wi u tii wɛ mi, u koo win seri yi kɔniwa Yinni Gusunɔn sɔa yerun kɔnnɔwɔ, kpa u yi kpɛɛ mi ba siarabun yɔkurun dɔɔ sɔrua. <sup>19</sup> Yen biru yaku kowo u koo yɔa kinɛ ten nɔmu sua te ba sawa mi, kpa u pɛɛ ka kira teeru sua birerun di, kpa u ye kpuro sɔndi durɔ win nɔmuɔ wi ba kɔna mi. <sup>20</sup> Yen biru yaku kowo u koo ye Yinni Gusunɔ sɔɔsi, ka sere yaa yen guro gururu ka yen taa teeru sannu, kpa yu ko wi yaku kowogia. Woro nini kpuron biruwa wi u tii Yinni Gusunɔ wɛ mi, u koo den kpɔ u tam nɔ.

<sup>21</sup> Yera ya sɔa be ba tii wuna nɛnɛm Yinni Gusunɔn sɔn wooda. Yaku niya ba koo maa ko. Bɔ n maa dam mɔ bu ka Yinni Gusunɔ kɛnu ganu wɛ nini baasi, ba koo kpɔ bu ko. Adama baa n n mɛren na, ba koo nɔn wɛwa ye ba nɔɔ mwɛɛru kua nge me yen wooda ya gerua.

### *Nge me ba ko n da domaru ko*

<sup>22</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>23</sup> a Aroni ka win bii tɔn durɔbu sɔɔwɔ a nɛɛ, wee nge me ba ko n da gere bɔ n Isireliba domaru kuammɛ. <sup>24</sup> Ba ko n da nɛɛwa, Yinni Gusunɔ u bɛɛ domaru kua,

kpa u bεε kōsu.

<sup>25</sup> Yinni Gusunɔ u ka bεε nɔnu geu mεeri  
kpa u bεε durom kua.

<sup>26</sup> Gusunɔ u bεε mεerima,  
kpa u bεε bəri yendu wē.

<sup>27</sup> Yāku kowo ù n nen yĩsiru sokusina mε,  
sanam mε u Isireliba domaru kuamme, saa  
yera kon doma te mwa.

### *Kεε yi Isireliban*

*guro guroba wē sāa yerun sō*

## 7

<sup>1</sup> Sanam mε Mɔwisi u Yinni Gusunɔn  
kuu te gira u kpa, u tu gum yēka, te ka  
ten dendi yānu kpuro, ta n ka sāa nenem  
Yinni Gusunɔn sō. Ka yāku yee te ka ten  
dendi yānu ye kpurowa u gum yēka u wuna  
nenem Yinni Gusunɔn sō. <sup>2</sup> Yera Isireliban  
bwese kera baayeren guro guro be ba raa  
tambu gara mi, ba susima. <sup>3</sup> Ben baawure  
u ka win kēru na. Kēε niya nεε wəkura yiru  
ka kεε nɔɔba tia ye nεε gawe. Ba kεε yi  
wukiritii kua. Wirugibu yiruwu ba menna  
ba kεε tia kasu ba wē. Ma ben baawure u  
naa tia wē. Ma ba ka ye na Yinni Gusunɔn  
sāa yerɔ. <sup>4</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sōɔwa u  
nεε, <sup>5</sup> a ye kpuro mɔɔ nen kuu ten sɔmburun  
sō, kpa a ye Lefiba bɔnu kua nge mε ben  
baawuren sɔmbura sāa yu ka nùn somi.

<sup>6</sup> Ma Mɔwisi u kεε be ka nεε yi mwa  
ma u yi Lefiba wē. <sup>7</sup> U Gεεsɔnin bwese  
kera kεε yiru wē ka nεε nne ben sɔmburun  
sō. <sup>8</sup> U Merarin bwese kera kεε nne wē  
ka nεε nɔɔba ita, ben sɔmburun sō. N  
deema Itamaa yāku kowo Aronin biiwa u  
bu kpare. <sup>9</sup> Uñ Kehatiba yen gaa wē. Domi  
sāa yerun dendi yānun tiiwa be, ba ra sue  
ben senɔ.

*Kēε ni ba kua sanam mε*

*ba yāku yeru wukiamɔ*

<sup>10</sup> Dɔma te ba yāku yee te gum yēka ta n  
ka sāa nenem Yinni Gusunɔn sō, Isireliban  
bwese kerin wirugibu ba ka ben kēnu na  
yāku yee ten wuswaaɔ. <sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u  
Mɔwisi sōɔwa u nεε, a de Isireliban guro  
guro be, bu na tia tia, ben baawure u n win  
kēru mɔ u ka tu sōsi yāku yee ten sō, ben  
baawure u n win tōru mɔ.

<sup>12-83</sup> Wee nge mε ba ka kēε ni naasina.

Tōɔ gbiikiru Nasoni, Aminadabun bii,  
Yudan bweseru sɔɔ, wiya u ka wigiru na.

Tōru yiruse Netanēli, Suarin bii, Isakarin  
bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru itase Eliabu, Helonin bii, Sabulonin  
bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru nnese Elisuri, Sedeurin bii, Rubenin  
bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru nɔɔbuse Selumieli, Surisadain bii,  
Simeɔn bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru nɔɔba tiase Eliasafu, Dewelin bii,  
Gadin bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru nɔɔba yiruse Elisama, Amihudun bii,  
Efaraimun bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru  
na.

Tōru nɔɔba itase Gamulieli, Pedasurin bii,  
Manasen bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru nɔɔba nnese Abidani, Gideonin bii,  
Benyamεen bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru  
na.

Tōru wəkuruse Akiesεε, Amisadain bii,  
Danun bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru wəkura tiase Pagieli, Okiranin bii,  
Aseɔn bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Tōru wəkura yiruse Ahira, Enanin bii,  
Nεfitalin bweseru sɔɔ, u maa ka wigiru na.

Wee ye ben baawure u ka na.

Yera gbēeru te ba kua ka sii geesu, tèn  
bunum mu sāa kilo tia ka garamu gooba  
wunɔbu (300), ka maa gbēeru garu te ba ko  
n da ka yem yēke. Ba maa te kuawa ka sii  
geesu. Ten bunum mu sāawa garamu nata  
ka wunɔbu (700). Ba ni kpuron bunum  
yīrawa ka sāa yerun yīrutia. Ma ba gbēenu  
yiru ye sɔɔ, som doke mε ba burina ka gum  
bu ka yākuru ko.

Ben baawure u ka nɔra wuragia na ye ba  
turare yibie. Nɔra yen bunum mu sāa  
garamu wunɔbu (100).

Ba maa ka kεε kineru ka yāa kineru ka yāa  
kpendu wōɔ tiagiru na. Ye ita kpurowa ba  
koo ka yāku dōɔ mwaararugiru ko,

kpa bu ka boo kineru na te ba koo ka  
torarun yākuru ko,

ka maa naa kinenu yiru ka yāa kinenu nɔɔbu  
ka boo kinenu nɔɔbu ka yāa kpeɔminu  
nɔɔbu wōɔ tiaginu ni ba koo ka siarabun  
yākunu ko.

<sup>84</sup> Kēε ni ba kua dɔma te, yāku yee ten  
sō, ni kpuron geera kuawa gbēenu wəkura  
yiru ni ba kua ka sii geesu ka sere maa  
sii geesun gbēenu ganu wəkura yiru ni ba

ko n da ka yem yēke, ka maa n̄ri wuragii wākura yiru. <sup>85</sup> Gbēē nin baateren bunum mu s̄awa kilo tia ka garamu gooba wun̄bu (300). Ni ba ra ka maa yem yēke mi, nin teerun bunum maa s̄awa garamu nata ka wun̄bu (700). Gbēē ni kpuron bunum mu kuawa kilo yenda n̄ē, nge m̄e ba ra yīre s̄a yer̄o. <sup>86</sup> N̄ri wuragii yi, yin baayeren bunum mu s̄awa garamu wun̄bu (100). Ma n̄ri wākura yiru ye kpuron bunum mu kua kilo tia ka garamu goobu (200). Ba yin baayere turare yibie ye ba koo d̄ō doke. <sup>87</sup> Yen biru ba yaa sabenu wē. Niya naa kin̄enu wākura yiru ka yāa kin̄enu wākura yiru ka yāa kp̄emminu w̄ō tiaginu wākura yiru ni ba koo ka yāku d̄ō mwaararuginu ko ka maa som m̄e ba ra ka yāku te ko, ka maa boo kin̄enu wākura yiru ni ba koo ka toranun yākuru ko, <sup>88</sup> ka ket̄e kin̄enu yenda n̄ē, ka yāa kin̄enu wata ka boo kin̄enu wata ka yāa kp̄emminu w̄ō tiaginu wata. Ni kpurowa ba koo ka siarabun yāku ko. Kēē niniwa ba kua sanam m̄e ba yāku yee te gum yēka ta n ka s̄a nen̄em Gusun̄n s̄.

<sup>89</sup> Sanam m̄e M̄wisi u dua Yinni Gusun̄n kuu ten mi, u Yinni Gusun̄n n̄ō n̄ōm̄o. N̄ō ge, ga weewa w̄ollun k̄s̄obun weenasibu yiru yen baa s̄ōn di, ye ya wāa woodan kpakoro ten wukiritian w̄oll̄o. Min diya Gusun̄n u ka n̄n gari m̄.

### *Nge m̄e ba koo fitilanu yiisina*

## 8

<sup>1</sup> Yinni Gusun̄n u M̄wisi s̄ōwa u n̄ē, a Aroni s̄ōw̄o a n̄ē, <sup>2</sup> ù n fitilanu n̄ōba yiru ye doke dabu ge s̄ō, u de nu n yam bururasie wuswaā.

<sup>3</sup> Ma Aroni u kua m̄e. U nu doke doke dabu gen wuswaā nge m̄e Yinni Gusun̄n u n̄n s̄ōwa. <sup>4</sup> Ba dabu ge kuawa ka wura b̄ri tia saa gen w̄ollun di sere n ka da tem̄o, ka sere bura ni ba gu kua. M̄wisi u dera ba gu kuawa nge m̄e Yinni Gusun̄n u n̄n s̄ōsi.

### *Ba Lefiba wuna nen̄em*

#### *Yinni Gusun̄n s̄amburun s̄*

<sup>5</sup> Yinni Gusun̄n u M̄wisi s̄ōwa u n̄ē, <sup>6</sup> a Lefiba wun̄ Isireliban suunu s̄ōn di kpa a bu d̄erasia. <sup>7</sup> Wee nge m̄e kaa ko a ka bu d̄erasia. Kaa bu nim yēkawa m̄e mu koo ben toranu wukiri. Kpa a de bu ben wasin

sansu k̄ni. Kpa bu ben yānu tea kpa bu tii d̄erasia. <sup>8</sup> Yen biru ba koo ket̄e kin̄e kp̄embu sua ka som m̄e ba ka gum burina ka ket̄e kin̄e kp̄embu gagu bu ka torarun yākuru ko. <sup>9</sup> Kpa a Isireliba kpuro m̄enna kuu ten k̄ann̄w̄o, kpa a de Lefiba bu susima <sup>10</sup> n̄ē, Yinni Gusun̄n wuswaā, kpa Isireliba bu ben n̄oma s̄ōndi Lefi ben wiru w̄oll̄o. <sup>11</sup> Kpa Aroni u Lefi be s̄ōsi beri berika n̄ē, Yinni Gusun̄n wuswaā nge yākuru te Isireliba ba ka na. Saa ye s̄ō, ba bu wunawa mi nen̄em nen̄ s̄amburun s̄. <sup>12</sup> Lefiba ba koo maa ben n̄oma s̄ōndi ket̄e kin̄e nin wiru w̄oll̄o. Yen biru kpa Aroni u teeru go ben torarun suurun s̄ō kpa u ka teeru yāku d̄ō mwaararugiru ko u sere bu d̄erasiabun woronu koosi. <sup>13</sup> Kaa de Lefiba kpuro bu se bu ȳra Aroni ka win bibun wuswaā, kpa a bu s̄ōsi beri berika nge yākuru n̄ē, Yinni Gusun̄n wuswaā. <sup>14</sup> Kaa Lefiba wunawa nen̄em Isireliban suunu s̄ōn di, kpa ba n wāa nen̄ s̄amburun s̄. <sup>15</sup> Yeniban biru ba koo s̄amburu ko nen̄ s̄a yer̄o. Kaa bu d̄erasiawa kpa a bu s̄ōsi beri berika nge yākuru. <sup>16</sup> Domi ba man bu wēwa mam mam ba kua Isireliban bii gbiikobu kpuron k̄s̄ire. <sup>17</sup> Ben bii gbiikobu kpuro ba s̄awa negibu saa t̄ambun bii gbiikobun di n ka da yaa sabenun bin̄o. Na bu wunawa nen̄em ba kua negibu, saa m̄n di na bii gbiikobu go Egibitia. <sup>18</sup> Na Lefiba mwa Isireliban bii gbiikobun ayer̄o. <sup>19</sup> Na bu wunawa na Aroni ka win bibu wē, bu ka s̄amburu ko Isireliban s̄ō s̄a yer̄o, kpa ba n s̄a nge yākuru te Isireliba ba wē ben toranun s̄ō. Saa ye s̄ō, Isireli be, bañ susim̄o nen̄ kuu ten b̄kūo n sere bu go.

<sup>20</sup> M̄wisi ka Aroni ka Isireliba kpuro ba kua mam mam ye Yinni Gusun̄n u gerua Lefiban s̄ō. <sup>21</sup> Lefiba ba tii d̄erasia ba ben yānu tea, ma Aroni u bu s̄ōsi beri berika nge yākuru. Ma u bu torarun suuru ka d̄erasiabun woronu koosi. <sup>22</sup> Yen biruwa Lefi be, ba na Yinni Gusun̄n kuu ten mi, ba ben s̄amburu torua Aroni ka win bibun n̄ni biru, nge m̄e Yinni Gusun̄n u M̄wisi s̄ōwa u ko ben s̄ō.

<sup>23</sup> Yinni Gusun̄n u maa M̄wisi s̄ōwa u n̄ē, <sup>24</sup> Lefi be ba w̄ō yenda n̄ōbu m̄o ka be ba kere m̄e, beya ba koo s̄amburu ko nen̄ kuu te s̄ō. <sup>25</sup> Be ba w̄ō weeraakuru tura, ba koo yariwa ben s̄amburun di mam mam.

Baɲ maa man sɔmburu kuammɛ. <sup>26</sup> Ba ko n da ben Lefisibu somi bɔ n sɔmburu mɔ. Adama ben tii baɲ ko n maa sɔmburu mɔ mi. Nge mɛya kaa Lefiba kua ben sɔmburun swaa sɔɔ.

### *Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru*

## 9

<sup>1</sup> Ye Isireliba ba yarima Egibitin di yen wɔɔ yirusen suru gbiikoo sɔɔ, yera Yinni Gusunɔ u ka Mɔwisi gari kua Sinain gbaburɔ. <sup>2</sup> U nɛɛ, Isireliba ba ko n da Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru diwa saa ye na yi sɔɔ. <sup>3</sup> Yera suru winin sɔɔ wɔkura nnɛsen yoka, sanam mɛ sɔɔ dua. Ba koo tu diwa nge mɛ ten wooda ya gerua.

<sup>4</sup> Ma Mɔwisi u Isireliba sɔɔwa nge mɛ ba koo ka Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru di. <sup>5</sup> Ma ba tɔɔ te di suru gbiikoon sɔɔ wɔkura nnɛse yen yoka sanam mɛ sɔɔ dua, Sinain gbaburu mi, nge mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa bu ko.

<sup>6</sup> Yen dɔma te, tɔmbu gaba wɔa be ba disi mɔ gorun sɔ. Baɲ kpɔa ba tɔɔ baka te di. Ma ba da ba Mɔwisi ka Aroni deema. <sup>7</sup> Ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, wee sa disi mɔ gorun sɔ. Yen sɔ, kaa sun yinari su ka bɛsɛn yɔkuru na Yinni Gusunɔn wuswaaɔ tɔɔ te sɔɔ, nge Isireli be ba tie?

<sup>8</sup> Ma Mɔwisi u nɛɛ, i yɔro n bikia ye Yinni Gusunɔ u koo man sɔ bɛɛn sɔ.

<sup>9</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, <sup>10</sup> ben goo n̄ kun mɛ ben bibun bweseru sɔɔ, goo ù n̄ disi mɔ gorun sɔ, n̄ kun mɛ u wuu da, ka mɛ, u koo Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru diwa nɛn sɔ.

<sup>11</sup> Adama ba koo tu diwa suru yirusen sɔɔ wɔkura nnɛsen yoka sanam mɛ sɔɔ dua. Kpa bu ten yaa tem ka pɛɛ ye baɲ seeyatia doke ka maa kpɛɛ wuru si su sosu. <sup>12</sup> Bu ku yen gaa deri sere sisiru bururu. Baɲ maa yen kukunu kɔramɔ. Bu de bu yen wooda mɛm nɔɔwa mam mam. <sup>13</sup> Goo ù n̄ dɛere ma uɲ wuu de, ma u ka sere yina u Gɔɔ sararibun tɔɔ baka te di, ba koo yɛro yarawa Isireliban sansanin di, yɛn sɔ u yina u ka win yɔkuru na ten saa sɔɔ. Yɛro u koo win tora ten are mwawa. <sup>14</sup> Sɔɔ goo ù n̄ wɔa bɛɛn suunu sɔɔ, u tɔɔ baka te dimɔ, u koo tu diwa nge mɛ na ten wooda yi. Bɛɛ ka sɔbu, wooda tia yera na bɛɛ wɛɛmɔ.

### *Guru wii wuroru ta Yinni*

### *Gusunɔn kuu te wukiri*

<sup>15</sup> Dɔma te Mɔwisi u Yinni Gusunɔn kuu te gira u kpa, guru wii wurora ta tu wukiri saa yoka yen di n ka girari bururɔ. Ma ta yam bururasie nge dɔɔ kuu ten wɔllɔ. <sup>16</sup> Nge mɛya ta tu wukiri saa dɔma ten di. Wɔkuru kpa ta n yam buriri. <sup>17</sup> Guru wii wuro te, tɔ n seewa Yinni Gusunɔn kuu ten wɔllun di, Isireliba ba ra kuu te wukewa bu doona. Kpa bu maa yɔra mi guru wii wuro te, ta yɔra. <sup>18</sup> Nge mɛya ba ra ka Yinni Gusunɔn gere tubu ù n̄ kɔ bu kuu te gira, n̄ kun mɛ, ù n̄ kɔ bu tu wuka. Guru wii wuro te, tɔ n wɔa kuu ten wɔllɔ, ba ku ra doonɛ min di. <sup>19</sup> Tɔ n yɔra kuu ten wɔllɔ n̄ ka tɛ, Isireliba ba ra Yinni Gusunɔn wooda mɛm nɔɔwɛwa, ba ku ra doonɛ min di. <sup>20</sup> Tɔ n yɔra saa fiiko, miya ba ra ben sansani gire saa fiiko. Yen biru kpa bu se bu doona Yinni Gusunɔ ù n̄ nɛɛ, bu se bu doona. <sup>21</sup> Gasɔ guru wii wuro te, ta ra yɔre yam tem, saa yokan di sere ka bururɔ, n̄ kun mɛ sɔɔ teeru ka wɔku teeru. Adama tɔ n seewa, Isireliba ba ra sewa bu swaa wɔri. <sup>22</sup> Adama tɔ n yɔra kuu ten wɔllɔ sɔɔ yiru n̄ kun mɛ suru tia n̄ kun mɛ wɔɔ tia Isireliba ba ku ra kuu te wuke, ma n̄ kun mɔ ba guru wii wuro te wa ta seewa. <sup>23</sup> Ba ku ra se, ba ku ra maa sine, ma n̄ kun mɔ Yinni Gusunɔ u bu wooda wɛ. Ba ra win wooda swɔiwa nge mɛ u Mɔwisi sɔɔwa u ko.

### *Kɔbi yiru*

### *yi ba kua ka sii geesu*

## 10

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> a de bu kɔbi yiru seku ka sii geesu yi ba ko n da so bu ka tɔmbu mɛnna kpa bu bu sɔ bu seewo bu doona sansanin di. <sup>3</sup> Bɔ n̄ kɔbi yiru ye so sannu, tɔmbu kpurowa ba koo mɛnna wunɛn mi, Yinni Gusunɔn kuu ten wuswaaɔ. <sup>4</sup> Adama bɔ n̄ yin tia so, Isireliban wirugibu ka ben yɛnu yɛroba ba koo mɛnna wunɛn mi. <sup>5</sup> Bɔ n̄ kɔba so ba kuuki koosi, be ba ben sansani gire Yinni Gusunɔn kuu ten sɔɔ yari yeru gia, bera ba koo gbi bu doona. <sup>6</sup> Bɔ n̄ maa wure ba so ba kuuki koosi, be ba ben sansani gire sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia kpa be, bu maa doona. <sup>7</sup> Adama bɔ n̄ kɔ bu tɔmbu kpuro mɛnna, ba koo kɔba sowa ba kun kuuki kue.



<sup>8</sup> Aroni ka win bibu, be, be ba sāa yāku kowobu, be tōnawa ba ko n da kōbi yi so. Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka ben bibun bweserō.

<sup>9</sup> I n dua bēen tem sō, i tabu mō ka bēen yiberēba i ko i kōbi yi sowa i n kuuki koosimō kpa nē, Yinni Gusunō n ka bēe yaaya n bēe wōra yiberē ben nōman di. <sup>10</sup> I n yāku dō mwaararuginu mō, n kun me siarabun yāku tō bakaru sō, n kun me tō ni i ra di surun tō gbiikiru sō, n kun me nuku dobun saa gaa sō, i ko i n da kōbi sowa. Nge mēya kon ka bēe yaaya. Nēna Gusunō bēen Yinni.

## ISIRELIBAN SANUM SAA SINAIN DI N KA DA MĀBUN TEM NĀO BURA YERĀ

*Isireliba ba swaa wari*

<sup>11</sup> Ye Isireliba ba yarima saa Egibitin di, yen wō yirusen suru yirusen sō yenduse sōra, guru wii wurora seewa Yinni Gusunōn kuu ten wōllun di. <sup>12</sup> Ma Isireliba ba seewa Sinain gbaburun di ba swaa wari nge mē ba wooda yi bu ka swīna. Ma guru wii wuro te, ta da ta yōra Paraniō. <sup>13</sup> Dōma te, ben see gbiikiba ba seewa mi, sanam mē Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa bu da.

<sup>14-16</sup> Yudaban tabu kowo wuura ta gbia ta swaa wari ba ben gidi bōra neni. Be ba maa wāa wuu te sō, beya Isakariba ka Sabuloniba. Nasoni, Aminadabun biiwa u sāa Yudaban tabu sunō. Isakariban tabu sunōwa maa Netanēli, Suarin bii. Sabuloniban tabu sunōwa maa Eliabu, Helonin bii.

<sup>17</sup> Ba Yinni Gusunōn kuu te kurua. Ma Gēsōniba ka Mērariba be ba sāa Lefin bweseru ba ten yānu sua ba ka swaa wari ba Yudaban tabu wuu te swī.

<sup>18-20</sup> Yen biruwa Rubēnin bwese kera ka yen tabu kowo wuuru, ba Lefi be swī. Be ba maa wāa tabu wuu te sō, bera Simēba ka Gadiba. Rubēniban tabu sunōn yīsira Elisuri, Sedeurin bii. Simēban tabu sunōn yīsira Selumieli, Surisadain bii. Gadiban tabu sunōn yīsira maa Eliasafu, Dewelin bii.

<sup>21</sup> Yen biru Kehatibara ba swī be, be ba sāarun dendi yānu sōwa. Lefi be ba gbia ba koo kuu te girawa Kehatiba bu sere tunuma.

<sup>22-24</sup> Kehatiban biru, Efaraimun bwese kera ya swī ka yen tabu kowo wuunu

ba ben gidi bōra gbiisie. Beya Manaseba ka Benyamēba. Efaraimuban tabu sunōn yīsira Elisama, Amihudun bii. Manaseban tabu sunōn yīsira Gamulieli, Padasurin bii. Benyamēban tabu sunōn yīsira Abidani, Gideonin bii.

<sup>25-27</sup> Yen biruwa Danun bwese kera ka yen tabu kowo wuunu ba bu swī ba ben gidi bōra neni. Beya Aseeba ka Nefitaliba. Beya ba kua tōn be kpuro kpuron biru kore. Danuban tabu sunōn yīsira Akiesē, Amisadain bii. Aseeban tabu sunōn yīsira Pagieli, Okiranin bii. Nefitaliban tabu sunōn yīsira Ahira, Enanin bii.

<sup>28</sup> Nge mēya Isireliba ba swīne ba ka swaa wari be ka ben tabu kowobu.

*Mōwisi u goo kasu*

*u ka bu swaa sōsi*

<sup>29</sup> Mōwisi u Hobabu win kurōn sesu, Reweli Madianin bii sōwa u nē, sa dōwa tem mi Yinni Gusunō u sun nō mweeru kua u sun wē. A na a ka sun da, kpa su ka nun durom mē bōnu ko, mē Yinni Gusunō u bese Isireliba nō mweeru kua.

<sup>30</sup> Hobabu u nūn wisa u nē, nañ ka bēe dō. Kon dawa nen temō sere nen yenuō.

<sup>31</sup> Ma Mōwisi u nūn wisa u nē, a suuru koowo a ku sun deri. Domi a gbabu te yē mi sa wāa mi. A de a sun gbiyya. <sup>32</sup> À n sun swī sa ko ka nun durom mē bōnu ko, mē Yinni Gusunō u koo sun kua.

<sup>33</sup> Ma Isireliba ba Yinni Gusunōn guu te deri ba sīa sō ita. Ma ba ka Yinni Gusunōn woodan kpakororu gbia bu ka yam kasu mi ba koo wēra. <sup>34</sup> Guru wii wuro te, ta ra n wāawa ben wōllō sō sō bā n swaa wari.

<sup>35</sup> Woodan kpakoro te, tā n seewa Mōwisi u ra nēwa, Yinni, a seewa a yōra, kpa a wunen yiberēba yarinasia. Kpa be ba maa nun tusa bu duki wunen wuswaan di. <sup>36</sup> Bā n maa woodan kpakoro te yi, u ra nēwa, Yinni Gusunō, a wurama a n wāa Isireli dabi dabi ten suunu sō.

*Yinni Gusunō u dera dō u na*

## 11

<sup>1</sup> Sō teeru Isireliba ba ka Yinni Gusunō wōki. Ye u nu nua, yañ nūn dore. Ma u ka bu mōru kua, u dera dō u na u ben sansanin bee tia mwa. <sup>2</sup> Yera Isireli be, ba Mōwisi wuri koosi. Ma u Yinni Gusunō kana. Ma

dɔɔ wi, u yɔra. <sup>3</sup> Ma ba yam mi yĩsiru kã Tabera, yèn sɔ dɔɔ u yabura ben suunu sɔɔ.

### *Isireliba*

#### *ba yaa kanamɔ bu tem*

<sup>4</sup> Sɔɔ teeru tɔn tukobu be ba Isireliba swĩima ben gbɛnubu seewa, ka sere maa Isireliban tii ba wɔkinu torua ba mɔ, wara u koo sun yaa wɛ su tem. <sup>5</sup> Domi sa yaaye swɛɛ yi sa ra raa wa su tem faara ka gbɛsenu ka wĩaru ka ayo ka alumasanu ka alumasanu ganu. <sup>6</sup> Wee tɛ sa gberamɔ saɲ maa gãanu waamɔ sa dimɔ ma n kun mɔ manna.

<sup>7</sup> Manna ye, dĩa bim kpika ya ka weene. <sup>8-9</sup> Wɔkuru Gusunɔ u ra dewa yu sarama ka kakoru kpa sisiru bururu tɔmbu bu yarima bu gura. Ba ra ye namwa, n̄ kun mɛ bu suni soru sɔɔ. Kpa bu ye swɛ wekerɔ. Ba ra maa ka ye kiraru ko. Manna ye, ya ra n numɔwa nge kira te ba sɔnwa.

<sup>10</sup> Mɔwisi u nua ma Isireliba ba wɔki yenu ka yenu, bwese kera ka bwese kera. Ma Yinni Gusunɔn mɔru seewa gem gem.

<sup>11</sup> Yera Mɔwisin nukura sankira, u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna aɲ ka man nɔnu geu mɛera. Mban sɔna a ka man nuki sankumɔ mɛ, ye a ka man tɔn be nɔmu bɛria.

<sup>12</sup> Nɛna na tɔn ben gura sua? Nɛna na bu mara? Mban sɔna a man sɔmɔ n bu bɔkio nge mɛ bii mero u ra win bii bɔki, kpa n ka bu da sere mi a ben baababa nɔɔ mwɛeru kua. <sup>13</sup> Mana kon yaa wa n tɔn beni kpuro wɛ. Domi wee ba man wuri koosimɔ, ba mɔ, n bu yaa wɛyɔ bu tem. <sup>14</sup> Nɛ turo naɲ kpɛ n bu sɔbe. Domi sɔmu ni, nu bunu. <sup>15</sup> Na nun kanamɔ, à n ka man nɔnu geu mɛera, ye kaa ka man deri mɛsum, a man goowo. A ku de na n wãa nɔni swãaru sɔɔ.

<sup>16</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a man Isireliban guro gurobu wata ka wɔku te ta sã wirugibu mennama. A de bu na nɛn kuu ten mi ka wunɛ sannu. <sup>17</sup> Miya nɛn tii kon na n gari ko. Kon Hunde wi u wãa wunɛ sɔɔn dam sukum wuna n bu wɛ kpa bu wa bu nun somi a ka tɔn be kpɔra. Kpa ba kun sã wunɛ turon sɔmunu. <sup>18</sup> Kaa Isireliba sɔ a nɛɛ, bu tii dɛerasio sian sɔ. Ba koo yaa tem domi na ben wɔkinu nua ni ba man koosimɔ. Ba mɔ, wara u koo bu yaa wɛ bu tem, domi sanam mɛ ba wãa Egibitiɔ ba ye kpuro mɔ. Adama tɛ nɛ, Yinni Gusunɔ kon bu yaa wɛ. <sup>19</sup> N n̄ sɔɔ teeru tɔna ba koo

ye tem, n̄ kun mɛ, sɔɔ yiru, n̄ kun mɛ, sɔɔ nɔɔbu, n̄ kun mɛ sɔɔ wɔkuru, n̄ kun mɛ, sɔɔ yendu. <sup>20</sup> Suru gira ba koo ye tem sere yu yari ben wɛrun di, yu bu tusi. Domi ba nɛ, Yinni Gusunɔ yina, nɛ wi na wãa ben suunu sɔɔ. Ba man wɔkisi ba mɔ, mban sɔna ba yara Egibitin di.

<sup>21</sup> Mɔwisi u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ, tɔn durɔbu nɔrɔbun suba natawa (600.000) Isireliba ba sãa, bɛn suunu sɔɔ na wãa. Yera a nɛɛ, kaa bu yaa wɛ bu tem sere suru gira mam mam? <sup>22</sup> Domi wee, baa sà n bɛsɛn yãanu ka ketɛba kpuro go, n̄ kun mɛ su nim wɔkun swɛɛ kpuro mwɛeri, ye kpuro yaɲ bu tɔri.

<sup>23</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi wisa u nɛɛ, a tamaa nɛ nɔm kpiribugiiwa? Tɛ kaa wa ye na nun sɔɔwa yà kun koo koorã.

### *Gusunɔ u win Hunde*

#### *Isireliban guro gurobu*

#### *wata ka wɔku te wɛ*

<sup>24</sup> Ma Mɔwisi u yara u da u Yinni Gusunɔn gari yi tɔn be sɔɔwa. U Isireliban guro gurobu wata ka wɔkuru mɛnna. Ma u dera ba sina ba ka kuu te sikerena. <sup>25</sup> Yinni Gusunɔ u sarama guru wii wuroru sɔɔ. Ma u ka Mɔwisi gari kua. Ma u Hunde ye u Mɔwisi wɛn dam sukum sua u guro guro be wɛ. Ma guro guro be, ba sãaru wɔri nge Gusunɔn sɔmɔbu, adama n n̄ ka tɛ.

<sup>26</sup> Ben yiru gabu Elidadi ka Mɛdadi ba sina ben sansaniɔ, baɲ de Yinni Gusunɔn kuu ten mi. Adama ka mɛ, Hunde u bu yɔɔwa. Ma ba maa sãaru mɔ sansani mi. <sup>27</sup> Yera aluwaasi goo u seewa u da u ye Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, wee Elidadi ka Mɛdadi ba sãaru mɔ nge Gusunɔn sɔmɔbu bɛsɛn sansaniɔ.

<sup>28</sup> Yera Yosue Nunin bii, wi u sãa Mɔwisin sɔm kowo saa win aluwaasi piiburun di, u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni, a bu yinãrio bu sãa te ko.

<sup>29</sup> Mɔwisi u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, a nisinu mɔwa nɛn sɔ? Gusunɔ u de win Hunde yu du Isireliba kpuro sɔɔ, kpa bu ko win sɔmɔbu.

<sup>30</sup> Yen biru Mɔwisi ka guro guro be, ba doona sansani yen min di.

### *Yinni Gusunɔ u Isireliba*

#### *kusunu wɛ bu tem*

<sup>31</sup> Yera Yinni Gusunɔ u woo seeya saa nim wɔkun di. Ma woo ge, ga ka kusunu na nu

teria sansani ye sɔɔ kpuro nge sɔɔ teerun sanum saka. Kusu ni, nu tem wukiriwa gɔm soonu yirun saka. <sup>32</sup> Tɔɔ te, ba kusunu gurawa sere ka wɔkurɔ. Yen sisiru ba maa gura. Be ba gura fiiko, bera ba kilo nɔrɔm nɔrɔm suba dabinu gura. Ma ba kusu ni teria ba ka ben sansani sikerena. <sup>33</sup> Sanam me ba kusu ni nɔɔ kpɛɛ, yera Yinni Gusunɔn mɔru seewa ma u Isireliba nɔni swaa bakaru kpɛɛ. <sup>34</sup> Ma ba yam mi yisiru ka kɔden sikiru. Domi miya ba bu sika be ba binε kua too yaa ye sɔɔ.

<sup>35</sup> Saa min diya Isireliba ba seewa ba da Haserɔtuɔ. Ma ba yɔra mi.

*Yinni Gusunɔ u dera*

*bara disigira Mariamu wɔri*

## 12

<sup>1</sup> Mɔwisi u kurɔ goo sua wi u sɔa Etiopigii. Yera Mariamu ka Aroni ba Mɔwisi wɔimɔ. <sup>2</sup> Ba nεε, Mɔwisi tɔnan min diya Yinni Gusunɔ u ra ka Isireliba gari ko? Aawo! U ra maa ka bu gari ko saa besen min di.

Yera Yinni Gusunɔ u gari yi nua. <sup>3</sup> N deema Mɔwisi u suuru mɔ too. Goo sari wi u nɔn suuru kere handunia ye sɔɔ. <sup>4</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni ka Mariamu sɔɔwa u nεε, bεε kpuro i doo nen kuu bekurugirɔ.

Ma ba da mi. <sup>5</sup> Ma Yinni Gusunɔn tii u sarama guru wii wuro te sɔɔ, u na u yɔra win kuu ten kɔnnɔwɔ. Ma u Aroni ka Mariamu soka. Ma be yiru ye, ba na. <sup>6</sup> Ma u bu sɔɔwa u nεε, i nen gari swaa dakio. Nen sɔmɔ be ba waa bεen suunu sɔɔ, kɔsiru sɔɔra na ra bu tii sɔɔsi, kpa n ka bu gari ko dosu sɔɔ. <sup>7</sup> Adama n n me na ra ka Mɔwisi nen sɔm kowo gari ko. Domi u sɔawa naanegii nen tɔmbu sɔɔ. <sup>8</sup> Nɔɔ ka nɔɔwa na ra ka nɔn gari ko, n n maa mɔ kɔsiru sɔɔ na ra nɔn tii sɔɔsi. U ra man wawa sɔa sɔa nge me na sɔa. N n men na, mban sɔna in berum kue i ka nen sɔm kowo Mɔwisi wɔi.

<sup>9</sup> Ma Yinni Gusunɔ u ka bu mɔru kua. Yen biru u doona. <sup>10</sup> Yera guru wii wuro te, ta doona. Ma Gusunɔ u dera bara disigira Mariamu wɔri u bau kpikisu yara nge wɛsu. Ma Aroni u Mariamu mεera u deema bara disigira ta nɔn mwa. <sup>11</sup> Yera Aroni u Mɔwisi sɔɔwa u nεε, a man suuru kuo. A ku de su besen torarun are wa te sa kua nge gari bakasu. <sup>12</sup> A ku de Mariamu u n sɔa nge bii

wi ba mara goru ma win wasin bee tia ya kɔsa.

<sup>13</sup> Yera Mɔwisi u Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue u nεε, a nɔn bekio.

<sup>14</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nεε, Mariamun tundo u n nɔn yaatam sie wuswaaɔ ban koo nɔn kenusi gina sɔɔ nɔɔba yiru sekurun sɔ? N n men na, bu nɔn yaro sansanin di sɔɔ nɔɔba yiru, yen biru kpa bu ka nɔn wurama yenuɔ.

<sup>15</sup> Ma ba Mariamu yara sɔɔ nɔɔba yiru sansanin biruɔ. Adama Isireliba ban doone sere ye Mariamu u wurama. <sup>16</sup> Yeniban biru Isireliba ba seewa Haserɔtun di ba da ba sina Paranin gbaburɔ.

*Mɔwisi u tɔmbu gɔra bu Kananin tem saria mεeri*

## 13

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nεε, <sup>2</sup> a tɔmbu gɔsio bu ka Kananin tem saria mεerim da, me na bεε Isireliba wεemɔ. Bwese kera baayere sɔɔ, tɔn turowa kaa gɔsi u da. Yero u ko n sɔawa bwese kera yen wirugii turo.

<sup>3</sup> Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔn gere wura. U tɔn be gɔsa u bu gɔra saa Paranin gbaburun di. Be u gɔsa mi, be kpuro ba sɔawa Isireliban wirugibu. <sup>4</sup> Ben yisa wee. Rubenin bweseru sɔɔ, Samua, Sakurin bii. <sup>5</sup> Simeɔn bweseru sɔɔ, Safati, Horin bii. <sup>6</sup> Yudan bweseru sɔɔ, Kalɛbu, Yefunen bii. <sup>7</sup> Isakarın bweseru sɔɔ, Yiguali, Yosefun bii. <sup>8</sup> Efaraimun bweseru sɔɔ, Osee, Nunin bii. <sup>9</sup> Benyamεen bweseru sɔɔ, Paati, Rafun bii. <sup>10</sup> Sabulonin bweseru sɔɔ, Gadieli, Sodin bii. <sup>11</sup> Yosefun bweseru sɔɔ, be ba sɔa Manasen bwese kera, Gadi, Susin bii. <sup>12</sup> Danun bweseru sɔɔ, Amieli, Gemalin bii. <sup>13</sup> Aseεn bweseru sɔɔ, Seturi, Mikaelin bii. <sup>14</sup> Nεfitalin bweseru sɔɔ, Nakabi, Fofusin bii.

<sup>15</sup> Gadin bweseru sɔɔ, Geweli, Makin bii.

<sup>16</sup> Tɔn be ba sia mi, beya Mɔwisi u gɔsa u gɔra bu ka tem men saria mεerim da. Ma u Osee Nunin bii yisiru ka, Yosue.

<sup>17</sup> Mɔwisi u sere bu gari u bu sɔɔwa u nεε, i doo Kananin temɔ saa men sɔɔ yεsan nɔm dwaru gian di kpa i ka da guunun bera gia. <sup>18</sup> Kpa i tem men saria mεeri kpa i wa men tɔmbu ba n dam mɔ, ba kun maa dam mɔ, ba n dabi, ba kun maa dabi. <sup>19</sup> I ko i maa mεeri

tem me, mù n gea sãa, mù kun maa gea sãa. Kpa i mɛeri mɛn wusu sù n gb̄aranu m̄o, sù kun maa m̄o. <sup>20</sup> Kpa i maa mɛeri mù n koo d̄ianu ko, mù kun maa m̄o, mù n d̄anu m̄o, mù kun maa m̄o. I w̄eruḡaru koowo. Kpa i ka mɛn d̄aa marum w̄oma.

N deema saa ye s̄ora resɛm gbiikaa ya ra ye.

<sup>21</sup> Yen biruwa t̄on be, ba seewa ba tem mɛn saria mɛirim da saa ḡbaburu te ba m̄o Sinin di n ka da Reh̄abūo, Hamatin swaāo. <sup>22</sup> Ba dua tem me s̄o saa s̄o ȳɛsan n̄om d̄waru gian di ma ba ka da sere Heboronīo mi Ahimani ka Sesai ka Talimai, Anakin bibun bwesera w̄aa. Heboroni ye, ya Egibitin wuu ge ba m̄o Soani t̄ok̄aru kere ka w̄o n̄ōba yiru. <sup>23</sup> Ma ba tunuma w̄owa ye ba m̄o Esikolīo. Miya ba resɛm k̄aasa bura ka sere yen swaaruu. Ma ba ye s̄owa be yiru ba s̄arusie ka d̄eka. Ba maa d̄aa marum gam sua me ba m̄o gerenadi ka figi. <sup>24</sup> Ba w̄owa ye ȳisuru k̄a Esikoli, ȳen s̄o miya Isireliba ba resɛm swaaruu bura.

#### *M̄owisin ḡorobu ba ḡora tusia*

<sup>25</sup> S̄o weerun biru ḡoro be, ba wurama. <sup>26</sup> Ye ba tunuma, ba wura Kad̄esīo, Paranin ḡbabur̄o, mi M̄owisi ka Aroni ka Isireliba kpuro ba w̄aa. Ma ba gerua ye ba wa kpuro. <sup>27</sup> Ba n̄e, too, sa da tem mi a sun ḡora mi. Ka gem tem me, mu tim ka bom kokum̄owa. Mɛn d̄aa marum gam wee sa ka na. <sup>28</sup> Adama t̄on be ba w̄aa mi, ba dam m̄o. Ben wusu su kp̄a su maa gb̄aranu m̄o. Sa maa Anakin bibun bweseru wa mi, be ba ra n gunu. <sup>29</sup> Ma Amalekiba ba w̄aa mɛn s̄o ȳɛsan n̄om d̄waru gia. Ma H̄etiba ka Yebusiba ka Am̄oreba ba w̄aa guunun bera gia. Kananiba ba maa w̄aa nim w̄oku ge ba m̄o M̄editeran̄en b̄okūo, ka sere Yuudenin daarun goor̄o.

<sup>30</sup> Yera t̄amba M̄owisi w̄akisim seewa. Ma Kalebu u bu marisia u n̄e, su da su tem me mwa mu ko bes̄egim. Sa ko nasara wa.

<sup>31</sup> Adama t̄on be ba ka n̄un tem me mɛirim da mi, ba n̄un siki ba n̄e, sañ kp̄e su ka tem mɛn t̄ambu sanna. Domi ba sun dam kere.

<sup>32</sup> Ma ba seewa ba tem me nanum sosi Isireliban wuswaāo. Ba n̄e, tem mi sa b̄osu mi, mu ra t̄ambu gowa be ba k̄i bu sina mi. Be sa wa mi kpuro ba gunuwa. <sup>33</sup> Sa mam Anakin bibun bweseru wa mi, be ba s̄a

doogo bweseru. Ben wuswaāo sa s̄awa nge twee. M̄eya ben tii ba koo sun garisi.

#### *Isireliba ba yina*

#### *bu du Kananin tem̄o*

## 14

<sup>1</sup> Ye Isireliba ba gari yi nua ba kpa, yera ba n̄oḡiru sua ba sw̄i w̄oku giriru. <sup>2</sup> Ma ba M̄owisi ka Aroni w̄akisim w̄ari ba n̄e, mban s̄ona sañ daa yande gu Egibitīo, ñ kun me ḡbaburu mini. <sup>3</sup> Mban s̄ona Yinni Gusun̄o u ka sun na tem mini bu sun go ka takobi kpa bes̄en kur̄abu ka bes̄en bibu bu ko yiber̄ebagibu. N buram bo su wura Egibitīo.

<sup>4</sup> Ma ba wesiana ba n̄e, su bes̄en tii kparo kua, kpa su wura Egibitīo.

<sup>5</sup> Ye M̄owisi ka Aroni ba nua me, yera ba kibari ba wuswaa tem girari Isireliba kpuron wuswaāo. <sup>6</sup> Yera be s̄o, be ba tem mɛn saria mɛirim da mi, Yosue, Nunin bii ka Kalebu, Yefunen bii ba ben tiin ȳanu ḡɛka nuku sankiranun s̄o. <sup>7</sup> Ba gerua ba n̄e, tem me sa mɛirim da mi, mu w̄a gem gem. <sup>8</sup> Tim ka boma mu kokum̄o mi. Gusun̄o ù n ka sun n̄onu geu m̄era, u koo ka sun da mi, kpa u sun mu w̄e. <sup>9</sup> Yen s̄o, i ku n̄un seesi, kpa i ku t̄on ben b̄erum ko. Domi ba koo kowa nge bes̄en d̄ianu. Ben b̄unu kun bu k̄osum̄o. Adama Yinni Gusun̄o u ko n ka sun w̄aa. I ku ben b̄erum ko.

<sup>10</sup> Saa ye Isireliba ba gerunam̄o bu Kalebu ka Yosue kpenu kasuku, saa yera Yinni Gusun̄on yiiko ya s̄osira win kuu ten w̄oll̄o Isireliba kpuron wuswaāo.

#### *M̄owisi u Isireliba*

#### *suuru kanamme Gusun̄on mi*

<sup>11</sup> Ma Yinni Gusun̄o u M̄owisi s̄owa u n̄e, sere saa yer̄a Isireliba ba ko n man gema. Sere saa yer̄a ba koo den man naane ko, baa me na maamaaki dabinu kua ben suunu s̄o. <sup>12</sup> Kon bu baranu kp̄ewa, kpa n bu go. Adama wun̄e kon de wunen bweseru tu kp̄ea tu dam ko n kere Isireli be ba tie.

<sup>13</sup> Yera M̄owisi u Yinni Gusun̄o s̄owa u n̄e, wuna a Isireliba yarama Egibitin di ka wunen dam. Egibitigibu b̄a n nua ye a Isireliba kua, <sup>14</sup> ba koo ye Kananiba s̄o. N deema ben tii ba nua ma wuna a Isireliba kpare, a ra tii bu s̄osi n̄oni ka n̄oni. Ba



maa nua ma wuna a bu kōsu. Domi a ra n bu swaa gbiiye sōo sōo ka guru wii wuroru, wōkuru kpa a n wāa dōo yara sōo. <sup>15</sup> Wee tē, à n wunen tōn be kpeerasia nōn teeru, bwese tuku ni nu wunen gari nua, nu koo gere nu nēε, <sup>16</sup> wunε Yinni Gusunō aṅ dam mō a ka wunen tōn be kpara a ka da tem mi a bu nōo mwēeru kua. Yen sōna a na a bu go gbaburō. <sup>17</sup> Yen sō tē, na nun kanamō a de a wunen dam bakam sōosi nge mε a gerua a nēε, <sup>18</sup> a sāawa suurugii. Wunen durom mu kpā. A ra tōmbu ben toranu suuru kue. A ku ra toro deri a kun nūn sēyasia. Meya a ra baababan toranun mōoru mwε ben bibun mi, sere ka ben sikadominō. <sup>19</sup> Yen sō, Yinni, a tōn be, ben toranu suuru kuo. A wunen wōnwōndu yaayo. A yaayo nge mε a ra n bu suuru kuamme saa min di a bu yarima Egibitin di.

<sup>20</sup> Ma Yinni Gusunō u nēε, kon bu suuru kua nge mε a kana. <sup>21</sup> Adama sere ka nen wāaru ka sere maa nen yiiko ye ya tem kpuro yiba, <sup>22-23</sup> Isireli be, baṅ duō tem mε sōo, bu sere mu wa, mε na bōrua na nēε, kon ben baababa wē. Domi ba nen yiiko ye wa ka sōm maamaakigii ni na kua Egibitiō ka gbaburō. Ba maa nen laakari mēera gbaburō nōn dabinu, ma baṅ nen gere mēm nōwε, ba man gema. <sup>24</sup> Adama yēn sō Kalebu, nen sōm kowo uṅ bwisika nge be, ma u nen gere swīi mam mam, kon de u du tem mε sōo, mε u beram da kpa win bibun bweseru ta n mu mō. <sup>25</sup> Adama Amalekiba ka Kananibara ba wāa tem mi, wōwa sōo. Yen sō, sia i gōsiro i da gbaburō nim wōku ge ba mō Naa yari gia.

### *Yinni Gusunō*

#### *u win tōmbu sēyasia*

<sup>26</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi ka Aroni sōowa u nēε, <sup>27</sup> na nua Isireliba ba man wōkisimō. Sere saa yerà ba koo man wōkisim mari. <sup>28</sup> I bu sōowō i nēε, sere ka nen wāaru kon bu kuawa nge mε ba gerumō. <sup>29</sup> Gbaburu miniwa ba koo della bu gbi, be, be ba gesi gara be ba wōo yendu mō ka be ba kere mε, ba ka man wōkisi. <sup>30</sup> Ben goo kun duō tem mi, mε na bēε nōo mwēeru kua, i ka sina, ma n kun mō Kalebu, Yefunen bii, ka Yosue, Nunin bii. <sup>31</sup> Adama ben bii be ba nēε, ba koo ko yiberēban yobu mi, beya kon de bu du tem mε sōo, kpa ba n wāa mi, mε be, ba gōburu wa mi, <sup>32</sup> kpa be, bu della gbaburu

mini bu gbi. <sup>33</sup> Ben bii be, ba koo sirena wōo weeru gbaburu mi, ben baababan mēm nōobu sarirun sō sere bu ka gbisuku bu kpe. <sup>34</sup> Nge mε ba kua sōo weeru ba ka tem mēm saria mēera, nge mēya kon maa de bu ko wōo weeru gbaburō ben toranun sō. Sōo wee ten tōo baatere ta ko n sāawa nge wōo tia. Saa ye sōora ba koo gia ma gāa girina nà kun ka bu wāa. <sup>35</sup> Nε, Yinni Gusunōwa na yen i gerua. Mēya kon bu kua domi ba man seesi ben nuku kōsurun sō. Ba koo gbisukuwa gbaburu mi, kpa ben gonu nu kam ko mi.

<sup>36</sup> Be Mōwisi u raa gōsa ba ka tem mēm saria mērim da, ye ba wurama ba wōki, ma ba tem mε nanum doke, <sup>37</sup> beya Yinni Gusunō u so u go, <sup>38</sup> ma n kun mō Yosue, Nunin bii ka Kalebu, Yefunen bii.

### *Isireliba ba maa tora*

<sup>39</sup> Ma Mōwisi u da u Yinni Gusunōn gari yi Isireliba kpuro sōowa. Ma ben nuki sankira gem gem. <sup>40</sup> Ma ba seewa buru buru yellu ba yōowa guuru wōllō ba mō, Yinni, bēε wee sa ko da mi a nēε, su da mi. Sa torawa.

<sup>41</sup> Yera Mōwisi u nēε, mban sōna i Yinni Gusunōn wooda sara kpam. Ye i mō mi, yaṅ ka bēε gam dōo. <sup>42</sup> I ku da, domi Yinni Gusunō uṅ ka bēε wāa. I ku de bēεn yiberēba bu bēε kamia. <sup>43</sup> Amalekiba ka Kananiba ba wāa bēεn wuswaa. Ba koo maa bēε go ka takobi, domi i Yinni Gusunō biru kisi. Uṅ ko n maa wāa ka bēε.

<sup>44</sup> Ka mε, ba da guuru wōllu mi. Adama baṅ ka Yinni Gusunōn woodan kpakoro te de. Mēya Mōwisin tii kun maa ka bu de. <sup>45</sup> Saa ye sōora Amalekiba ka Kanani be ba wāa guurun bera mi, ba na ba Isireliba wōri. Ma ba bu go go ba ka da sere Hōomāo.

### *Som ka gum ka tam yākuru*

## 15

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Mōwisi sōowa u nēε, <sup>2</sup> a Isireliba sōowō a nēε, i n dua tem mēm nōo mwēeru na bēε kua sōo, i ka sina, <sup>3</sup> ma i nε, Yinni Gusunō yāku dōo mwaararugiru kuamme, n kun mε nōo mwēerun yākuru, n kun mε kēru garu te i kua ka kīru, n kun mε tōo bakarun yākuru, i ko i tu kowa ka yāaru, n kun mε ka ketε, n kun mε ka boo, kpa yāku ten nuburu tu man dore. <sup>4</sup> Wi u koo ka yaa saberu garu yākuru na, u koo som sōndimawa kilo ita mε ba burina ka

gum ditiri tia ka bōnu. <sup>5</sup> N n maa yāarun na ba ka yāku dō mwaararugiru m̀, n̄ kun m̄ siarabun yākuru, ba koo tam ditiri tia ka bōnu s̄ndiwa te s̄. <sup>6</sup> N n maa yāa kin̄erun na, ba ka yākuru m̀, ba koo som s̄ndimawa kilo n̄aba tia, m̄ ba burina ka gum ditiri yiru, <sup>7</sup> ka sere tam ditiri yiru. B̄ n ye kpuro dō doke, yen nuburu ta koo man dore. <sup>8</sup> N n maa ket̄en na, ba ka yāku dō mwaararugiru m̀, n̄ kun m̄ siarabun yākuru, n̄ kun m̄ n̄ m̄w̄erun yākuru, n̄ kun m̄ yākuru garu, <sup>9</sup> ba koo som kilo n̄aba n̄ m̄ ba burina ka gum ditiri ita s̄ndiwa yaa ye s̄, <sup>10</sup> ka sere tam ditiri ita. Saa ye s̄, b̄ n ye kpuro dō doke, yen nuburu ta koo man dore. <sup>11</sup> Nge m̄ya ba ko n da ko b̄ n ka ket̄e yākuru m̀, n̄ kun m̄ yāa kin̄eru, n̄ kun m̄ yāa kp̄embu, n̄ kun m̄ boo kp̄embu. <sup>12</sup> Yākuru baaterewa i ko i n da kue m̄, nge m̄ ten wooda ya gerua. <sup>13</sup> Isireli baawurewa u ko n da ko m̄, ù n yākuru m̀ t̄en nubura koo man dore. <sup>14</sup> S̄bu be ba wāa saa fiiko, n̄ kun m̄ be ba t̄e mi, b̄ n yākuru m̀ t̄en nubura koo n̄, Yinni Gusun̄ dore, ba koo kowa nge m̄. <sup>15</sup> Wooda tia yera baawure u koo sw̄i. Ya ko n maa wāawa sere ka b̄en bibun bweser̄. N̄, Yinni Gusun̄, nañ b̄e Isireliba ka s̄bu wunanam̄. <sup>16</sup> Wooda tia yera i ko i sw̄i b̄e kpuro.

### *Dīa gbiikii ni ba koo din k̄eru*

<sup>17</sup> Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄wa u n̄e, <sup>18</sup> a Isireliba wooda yeni s̄wa a n̄e, sanam m̄ i ko i du tem m̄ s̄, mi na ka b̄e d̄, <sup>19</sup> ma i d̄anu kua i ka di i ko i yen sukum suawa i man w̄. <sup>20</sup> I ko i som buri kpa i man kiraru kua i ka na kpa i tu s̄si beri berika, nge m̄ i ra ka b̄en dīa gbiikinu n̄ i s̄si. <sup>21</sup> Nge m̄ya i ko i ka man kira gbiikiru w̄ te i w̄wa. Yeni ya ko n s̄awa wooda sere ka baadommā.

### *Yāku ni ba koo ko*

#### *tora ni bañ ȳn s̄*

<sup>22-23</sup> Yinni Gusun̄ u maa M̄wisi s̄wa u n̄e, t̄wa? N̄ kun m̄ siawa? I n n̄en wooda gaa sara in̄ ka baaru, ye na b̄e ka b̄en bibun bweseru w̄ saa wunen min di, <sup>24</sup> ma goo kun tora te wa, b̄e kpurowa i ko i man yāku dō mwaararugiru kua ka naa kin̄e kp̄embu t̄en nubura koo man dore. Kpa i som ka tam

m̄ ba ra s̄ndi mi, doke ka sere maa boo kin̄eru, tora ten suurun s̄. <sup>25</sup> Yāku kowowa u koo Isireliba kpuro d̄erasiabun wororu koosi. Kpa be kpuro bu ben torarun suuru wa. Domi ba torawa bañ ka baaru, ma ba ka ben yāku dō mwaararugiru na ka torarun yākuru n̄, Yinni Gusun̄ wuswaa. <sup>26</sup> Kon bu ben tora te suuru kua ka maa s̄ be ba wāa ben suunu s̄. Domi ba torawa bañ ka baaru. <sup>27</sup> N n maa t̄en t̄on na u tora uñ ka baaru, u koo boo niu w̄ tiaguu gowa win tora ten s̄. <sup>28</sup> Yāku kowowa u koo n̄n d̄erasiabun wororu kua. U n tu kua u kpa ȳro u koo suuru wa. <sup>29</sup> Isireliba ka s̄bu kpuro wooda tia yera ba ko n m̄ ben goo ù n tora uñ ka baaru. <sup>30</sup> Adama ben goo ù n ȳ ma torara u ka m̀, u man torariwa. Ba koo n̄n yarawa win t̄mbun min di. <sup>31</sup> Domi u n̄en gari gema, ma u n̄en woodaba sara. Ba koo n̄n yarawa win t̄mbun min di kpa u win torarun are s̄be.

### *Goo u t̄ō w̄rarugirun*

#### *wooda sara*

<sup>32</sup> Sanam m̄ Isireliba ba wāa gbabur̄ ba goo mwa u d̄a guram̄ t̄ō w̄rarugiru s̄. <sup>33</sup> Be ba n̄n wa, ba ka n̄n da M̄wisi ka Aronin mi ka Isireliba kpuron mi. <sup>34</sup> Ma ba n̄n kenusi dir̄ gina, domi bañ ȳ ye ba koo n̄n kua. <sup>35</sup> Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄wa u n̄e, ba koo ȳro yarawa sansanin di kpa bu n̄n kpenu kasuku bu go.

<sup>36</sup> Ma ba n̄n yara sansanin di ba kpenu kasuka ba go, nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄wa.

#### *Yabenun sari*

<sup>37</sup> Yinni Gusun̄ u M̄wisi s̄wa u n̄e, <sup>38</sup> a Isireliba s̄wa a n̄e, bu tii sari kuo yi n s̄are ben yabenun swaa bua kpa bu yi w̄e gaaduragii s̄re. <sup>39</sup> B̄ n sari yi wa, yi s̄are, ba koo n̄n woodaba yaaya bu ye m̄em n̄wa. Saa ye, bañ maa ben tiin ḡru k̄ru m̀ bu sere ko naane sarirugibu, bu da bu b̄nu gasiri. <sup>40</sup> Nge m̄ya ba koo ka n̄n woodaba yaaya, kpa bu ka ye m̄em n̄wa kpa ba n s̄a n̄em n̄n s̄. <sup>41</sup> N̄na na s̄a Gusun̄ wi u bu yara Egibitin di na n ka s̄a ben Yinni.

### *Kore u M̄wisi seesi*

## 16

<sup>1</sup> Kore, Yiseharin bii, Kehatin debubu, Lefin bweseru sɔɔ, ka Datani ka Abiramu, Eliabun bibu ka Oni, Pelatin bii, Rubenin bweseru sɔɔ, <sup>2</sup> be kpurowa ba Mɔwisi seesi, ka sere maa tɔmbu goobu ka weeraakuru (250) gabu be ba sãa Isireliban wirugii be ba naane sãa. <sup>3</sup> Yera ba menna ba Mɔwisi ka Aroni soka ba nee, ya den tura me, beɛɛ Isireliba kpuro sa sãawa be Gusunɔ u gɔsa. U maa wãa beɛɛ kpuron suunu sɔɔ. Mban sɔna i tamaa i sun kere, beɛɛ, Gusunɔn tɔn be sa tie.

<sup>4</sup> Sanam me Mɔwisi u gari yi nua, yera u wuswaa tem girari. <sup>5</sup> U Kore ka win tɔn be sɔɔwa u nee, sia bururu, Yinni Gusunɔ u koo sun sɔɔsi wi u sãa wigii ka wi u gɔsa. U koo maa de yero u nùn susi. <sup>6</sup> Tɛ, wunɛ Kore ka wunɛgibu, i dɔɔ guratii suo. <sup>7</sup> Sia kpa i turare dɔɔ doke Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Sa ko wa wi u koo gɔsi u n sãa wigii. An̄ wa beɛɛ Lefin bibu i banda?

<sup>8</sup> Mɔwisi u kpam Kore sɔɔwa u nee, i swaa dakio beɛɛ Lefiba. <sup>9</sup> Ye Yinni Gusunɔ u beɛɛ gɔsa Isireliba sɔɔ, i ka win sɔmburu ko win kuru sɔɔ, kpa i n sãa win tɔmbun sɔm kowobu, yañ beɛɛ tura? <sup>10</sup> U wura wunɛ Kore ka wunɛgibu i nùn susi, yera i maa yaku kowobun sɔmburu kɪ? <sup>11</sup> N n men na, Yinni Gusunɔwa i seesimɔ. Domi wara ra n Aroni i n ka sere nùn waki.

<sup>12</sup> Yera Mɔwisi u gɔra bu da bu Datani ka Abiramu, Eliabun bibu sokuma. Adama ba yina bu na. <sup>13</sup> Ba nee, wee Mɔwisi u dera sa tem deri mi tim ka bom mu kokumɔ, ma u ka sun na gbaburu mini u ka sun go. Yeni yañ nùn tura? Yera u kɪ u maa sun dam dɔre? <sup>14</sup> Un̄ ka sun ne tem mi tim ka bom mu kokumɔ. Un̄ maa sun resem gbaanu wɛ. U tamaa u koo sun nɔni wɔkewa? U doo, sañ wee.

<sup>15</sup> Ma mɔru ya Mɔwisi mwa, u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nee, a ku ben yakuru mwa. Nañ bu keteku mwaarire. Nañ maa ben goo kɔsa kuare.

### *Yinni Gusunɔ u Kore*

#### *ka wigibu kam koosia*

<sup>16</sup> Mɔwisi u maa Kore sɔɔwa u nee, wunɛ ka wunɛgibu i na sia Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, kpa Aroni u n wãa mi. <sup>17</sup> Kpa beɛɛn baawure u win dɔɔ guratia sua u turare dɔɔ doke Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Yi kpuro yi

ko n sãawa mi, goobu ka weeraakuru (250). Wunɛ ka maa Aroni i ko i n maa beɛɛgia neni.

<sup>18</sup> Ma ben baawure u win dɔɔ guratia neni u dɔɔ doke. Ma ba turare doke. Ba da ba yɔra Yinni Gusunɔn kurun kɔnnɔwɔ ka Aroni ka sere maa Mɔwisi. <sup>19</sup> Ma Kore u Isireliba kpuro menna Mɔwisi ka Aronin sɔ, kurun kɔnnɔ mi.

Yera Yinni Gusunɔn yiikon girima ya sɔɔsira. <sup>20</sup> Ma u Mɔwisi ka Aroni sɔɔwa u nee, <sup>21</sup> i doonɔ tɔn ben min di, domi kon bu gowa mi tɛn tɛ ge.

<sup>22</sup> Ma Mɔwisi ka Aroni ba wuswaa tem girari ba nee, Gusunɔ wuna a hunde koni kpuro wãaru wɛ. Tɔn turon torarun sɔna kaa tɔmbu kpuro go?

<sup>23</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi wisa u nee, <sup>24</sup> a de tɔn be, bu se Kore ka Datani ka Abiramun bɔkun di bu da n toma.

<sup>25</sup> Mɔwisi u seewa ka Isireliban guro gurobu ba da ba Abiramu ka Datani deema. <sup>26</sup> Saa yera u Isireliba sɔɔwa u nee, i tondo saa tɔn kɔso ben kunun di. I ku maa ben gãanu baba. I n maa yina i kua me, i ko i gbi ben tora nin sɔ.

<sup>27</sup> Ma tɔn be kpuro ba ka Kore ka Datani ka Abiramu tonda.

Ma Datani ka Abiramu ba yara ba wãa ben kunun kɔnnɔwɔ ka ben bibu ka ben kurɔbu ka ben debuminu. <sup>28</sup> Ma Mɔwisi u nee, tɛ i ko i gia ma Gusunɔwa u man gɔsa n ka sɔma ye ko ye i waamɔ na mɔ. Nañ ye mɔ ka nen gɔru kɪru. <sup>29</sup> Tɔn be, bà n gu nge me tɔmbu kpuro ba ra gbi, n ñ Yinni Gusunɔ u man gɔsa. <sup>30</sup> Adama Yinni Gusunɔ ù n gãa nanumginu kua, u dera tem mu nɔɔ baara mu bu mwɛ ka ye ba mɔ kpuro, kpa bu da gɔribun wãa yerɔ, saa yera, i ko i gia ma tɔn be, ba Yinni Gusunɔ gemawa.

<sup>31</sup> Sere Mɔwisi u ka gari gere u kpe, ma mi ba yɔ mi, mu besira. <sup>32</sup> Ma tem mu nɔɔ baara mu Kore ka win yenugibu ka ben arumani kpuro mwɛ, ka sere maa Datani ka Abiramu ka ben yenugibu, ka ben arumani kpuro. <sup>33</sup> Ma ba dua gɔribun wãa yerɔ wasiru, ka sere ben ye ba mɔ kpuro. Ma tem me, mu bu wukiri. Nge meya ba ka doona Isireliban suunu sɔɔn di. <sup>34</sup> Isireli be ba wãa mi, sanam me ba tɔn ben wuri nua, yera ba duki yakikira. Domi berum bu mwa, tem mu ku raa ben tii mwɛ. <sup>35</sup> Ma dɔɔ yara ya na, ya

tambu goobu ka weeraaku (250) te di, te ta turare dɔɔ dokemɔ mi.

*Kore ka wigibun dɔɔ guratiin*

*gari*

## 17

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> a Eleasaa, Aroni yāku kowon bii sɔɔwɔ a nɛɛ, u tambu goobu ka weeraaku ten dɔɔ guratii yi wunɔ saa dɔɔn di. Domi yi sāawa Yinni Gusunɔgii. Adama u yin dɔɔ yɛɛ guro u ka da u yari n toma. <sup>3</sup> Kpa u de bu dɔɔ guratii yi so yi ko fɛɛ fɛɛ kpa bu ka yi yāku yeru wukiri. Domi Yinni Gusunɔwa ba ka yi turare dɔɔ dokea, kpa ye kpuro ya n sāa yaayatia Isireliban mi.

<sup>4</sup> Ma yāku kowo Eleasaa u dɔɔ guratii yi ba kua ka sii gandu mi gura, ba ka yāku yerun wukiritii kua. <sup>5</sup> Ma ya kua yaayatia Isireliban sɔ ye ya bu sɔɔmɔ ma goo kun kpɛ u Yinni Gusunɔ turare dɔɔ dokea, ma n kun mɔ be ba sāa Aronin bibun bweseru. Wi u maa yina u kua mɛ, ba koo yɛro kuawa nge mɛ ba Kore ka wigibu kua. Domi mɛya Yinni Gusunɔ u Aroni sɔɔwa, saa win sɔm kowo Mɔwisin nɔɔn di.

*Tamba Mɔwisi ka Aroni*

*taare wɛ*

<sup>6</sup> Yera sisiru bururu Isireliba kpuro ba ka Mɔwisi ka Aroni waki ba mɔ, wee i dera Yinni Gusunɔn tamba gu.

<sup>7</sup> Sanam mɛ tɔn be kpuro ba mennamɔ bu ka Mɔwisi ka Aroni seesi, yera ba mɛera Yinni Gusunɔn kurun bera gia, ma ba wa guru wii wuroru ta tu wukiri. Ma Yinni Gusunɔn yiiko ya sɔɔsira. <sup>8</sup> Mɔwisi ka Aroni ba da kuu ten mi. <sup>9</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>10</sup> i yario tɔn ben suunu sɔɔn di. Kon bu gowa nɔni kpaki teeru.

Ma Mɔwisi ka Aroni ba yiira ba wuswaa tem girari. <sup>11</sup> Mɔwisi u Aroni sɔɔwa u nɛɛ, a dɔɔ guratia ye suo, kpa a dɔɔ sua yāku yerun di a doke ye sɔɔ, kpa a turare doke mi, kpa a da tɔn ben mi gia fuuku a bu dɛɛrasiabun wororu koosi. Domi Yinni Gusunɔn mɔru ya seewa. Kɛsi kɛsi bararu ta torua.

<sup>12</sup> Aroni u dɔɔ guratia ye sua nge mɛ Mɔwisi u gerua. U da tɔn ben mi. Ma u deema kɛsi kɛsi bararu ta torua tɔn ben suunu sɔɔ. Ma u turare dɔɔ doke, u bu

dɛɛrasiabun wororu koosi. <sup>13</sup> Ma u yāra be ba gu ka be ba wasin baa sɔɔ. Ma bara te, ta yāra. <sup>14</sup> Tambu nɔrɔbun suba wɔkura nɛɛ ka nata ka wunɔbuwa ba gu yen dɔma te (14.700), be ba gu Koren torarun sɔ baasi. <sup>15</sup> Yen biru Aroni u gɔsira u da Mɔwisin mi, Yinni Gusunɔn kuu ten kɔnnɔwɔ. Ma bara te, ta yāra.

*Aronin dɛka*

<sup>16</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>17</sup> a Isireliba sɔɔwɔ a nɛɛ, ben bwese kɛra baayeren wirugii u ka dɛka tia na, <sup>18</sup> kpa a ben baawuren yīsiru yore win dɛka sɔɔ, kpa a Aronin yīsiru yore Lefin bwese kɛran dɛka sɔɔ. Domi bwese kɛra baayeren wirugii u ko n win dɛka mɔwa. <sup>19</sup> Yen biru kpa a dɛki yi yi nɛn kuu bekurugirɔ, mi na ra ka bɛɛ yinne. <sup>20</sup> Wi na gɔsa, win dɛka ya koo kpara. Saa yera kon Isireliba marisia waki ni ba bɛɛ koosimɔ min sɔ.

<sup>21</sup> Mɔwisi u Isireliba kpuro ye sɔɔwa. Ma bwese kɛra baayeren wirugii u dɛka tia wɛ. Ma yi kpuro yi kua dɛki wɔkura yiru. Ma Aronin dɛka ya wāa begiin suunu sɔɔ. <sup>22</sup> Mɔwisi u ka dɛki yi da Yinni Gusunɔn wuswaaɔ kuu bekurugiru mi. <sup>23</sup> Bururu yam sāreru Mɔwisi u dua kuru mi, ma u deema Aronin dɛka ye ya sāa Lefiban dɛka, ya kpara ya wɛsu kua sere ya binu mara nu ye. <sup>24</sup> Ma Mɔwisi u dɛki yi gura Yinni Gusunɔn wuswaan di, u ka da Isireliba kpuron wuswaaɔ bu ka wa kpa ben baawure u win dɛka sua. <sup>25</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, a ka Aronin dɛka wuro a yi woodan kpakoro ten wuswaaɔ, ya n ka sāa seeda Isireliban sɔ be ba man seesi. Nge mɛya baɓ maa ka man wɔkimɔ n sere bu go.

<sup>26</sup> Ma Mɔwisi u kua kpuro nge mɛ Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa.

*Yāku kowobu*

*ka Lefiban sɔmburu*

<sup>27</sup> Yera Isireliba ba na ba Mɔwisi sɔɔwa ba nɛɛ, wee, sa gbimɔ sa dɔɔ. <sup>28</sup> Wi u gesi Yinni Gusunɔn kuu te susi, u ra gbiwa. Mɛya sa ko n gbimɔ sa n dɔɔ?

## 18

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Aroni sɔɔwa u nɛɛ, wunɛ ka wunɛn bibun bweseru ka Lefiba kpurowa i ko i bɛɛn toranun are sɔbe i n tora Yinni Gusunɔn sāa yerɔ. Adama



wunε ka wunen bibun bweseru tɔnawa i ko bεen toranun are sɔbe ni i kua yāku kobun sɔmburu sɔɔ. <sup>2</sup> I n da kuu bekurugii ten wuswaaɔ, mi woodan kpakoro te, ta wāa, a de wunen tundo bisibu Lefiba bu na bu ka bεε somi, wunε ka wunen bibu. <sup>3</sup> Ba ko n da kowa ye a bu sɔɔwa kuu ten nenubu sɔɔ. Adama baɲ sāarun dendi yānu ganu babamɔ, n̄ kun mε yāku yeruginu, kpa i ku ra ka gbin sɔ, wunε ka be. <sup>4</sup> Beya ba ko n da bεε somi kpa ba n da kuu ten sɔmburu ko. Tɔn tuko goo kun susimɔ mi. <sup>5</sup> Bεen tii i ko n da sɔmburu kowa yāku yerɔ ka dii te ta dεere gem gem mi. Nge mεya nen mɔru kun maa ka seemɔ Isireliban sɔ. <sup>6</sup> Na bεen tundo bisibu Lefiba gɔsa Isireliban suunu sɔɔn di. Ba sāawa negibu, adama na bεε bu wēwa bu ka kuu ten sɔmburu ko. <sup>7</sup> Wunε ka maa wunen bibu, bεεgia yāku kobu yāku yerɔ ka sere ye ya sāa dii te ta dεere gem gem sɔma. Sɔmbu tera i ko i ko. Nena na bεε tu wēemɔ. Ta sāawa kēε geeru. Tɔn tuko goo ù n man susi, kon nùn gowa.

### *Ye ya sāa*

#### *yāku kowobun dīanu*

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ u Aroni sɔɔwa u nεε, wee, yāku ni Isireliba ba ka man naawamme kpuro sɔɔ, kon bεε bεen saria wē wunε ka wunen bibu. Ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ. <sup>9</sup> Yāku ni ba koo man kua, bā n kpa, n̄n sukum kaa n mɔ, ni wee, torarun yākunu, ka yāku ni ba ra ka toraru sɔmε, ka gberun dīanun yākunu, ka kēnu. Bā n yāku ni sɔɔ negia wīa, sukum mε mu tia wunε ka wunen biba i mε kpuro mɔ. <sup>10</sup> I ko i da i mu diwa yam dεeramɔ. Wunε ka wunen bii tɔn durɔ baawurewa i ko mu di. I ko mu garisiwa dīa dεeranu. <sup>11</sup> Wee ye ya ko n maa sāa bεεgia. Yera kēε ni ba ka man naawa ba sɔɔsi beri berika. Ya ko n sāawa wunε ka wunen bibugia. Be ba dεere wunen yenuɔ kpuro, bera ba koo ye di. <sup>12</sup> Kaa maa dīa gbiikii ni ba ka man naawan tii sua. Guma? Aa, alikamawa? Aa, tam kpama? Wunε ka wunen biba i ko n ye mɔ. <sup>13</sup> Dīa gbiikii ni ba ka man gesi naawa kpuro, nu ko n sāawa wunε ka wunen bibuginu. Be ba dεere wunen yenu sɔɔ, bera ba koo nu di. <sup>14</sup> Gāa ni ba maa yi nen sɔ mam mam, nu ko n sāawa bεεginu. <sup>15</sup> Bii tɔn durɔ gbiikoo ka yaa saberun buu

dɔɔ gbiikuu ge ba koo man wē, ye kpuro ya ko n sāawa wunε Aronigia. Adama kaa dewa ba n da bii tɔn durɔ gbiikoo yalie ka sere maa yaa ye ba ku ra ka yākuru kon buu. <sup>16</sup> Kaa de bu ye yakiawa saa min di ya suru tia mɔ, ka sii geesun gobi nɔɔbu nge mε ba ra yi yīire sāa yerɔ. Gobi yin tian bunum mu sāawa garamu wəkuru. <sup>17</sup> Adama aɲ ketε buu dɔɔ gbiikuu yakiamɔ, n̄ kun mε yāa buu, n̄ kun mε boo buu. Sabe nini kpuro nu sāawa ni ba ra ka yākuru ko. Kaa nu gowa a nin yem wisi yāku yerɔ kpa a nin gum dɔɔ doke kpa mēn nuburu tu nε, Yinni Gusunɔ dore. <sup>18</sup> Yen yaa kpuro ya ko n sāawa bεεgia nge mε siarabun yākurun yaa taa n̄m geugiru ka ten guro guroru nu sāa bεεginu. <sup>19</sup> Yākunu kpuro ni Isireliba ba ka gesi na nen mi, ba sɔɔsi beri berika na bεε nu wēemɔ. Ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ wunε ka wunen bibun bweserun sɔ.

<sup>20</sup> Yinni Gusunɔ u maa Aroni sɔɔwa u nεε, aɲ tem wasi Isireliban suunu sɔɔ. Nena kaa n mɔ. Nena na sāa wunen arumani.

#### *Ye ya ko n sāa Lefiban saria*

<sup>21</sup> Ye Isireliba ba wa kpuron wəkuru baateren wɔllɔ, yen tia ye ba ra man wē, Lefibara kon ye wē ben sɔmbu te ba mɔ nen sāa yerɔn sɔ. <sup>22</sup> Isireli be ba tie, baɲ maa susimɔ nen sāa yerɔ bu sere taare wa ye ya koo de bu gbi. <sup>23</sup> Lefibara ba koo sɔmburu ko nen sāa yerɔ, beya ba koo maa ben tiin toranu sɔbe ni ba koo ko mi. Baɲ ko ba n tem mɔ Isireliban suunu sɔɔ. Ya ko n sāawa wooda sere ka ben bibun bweserɔ. <sup>24</sup> Adama ye Isireliba ba wa kpuron wəkuru baateren wɔllɔ, yen tia ye ba ra man wē, yeya ya ko n sāa begia. Yen sɔna na nεε, baɲ tem gam wasi nge Isireli be ba tie.

<sup>25</sup> Yinni Gusunɔ u Mawisi sɔɔwa u nεε, <sup>26</sup> a Lefiba sɔɔwɔ a nεε, Isireliban ye ba wa kpuron wəkuru baatere sɔɔ, yen tia tia ye ba ra man wē, Lefi be, bā n ye mwa ya kua begia, ben tii bu maa wəkuru baatere sɔɔ tia wunɔ nen sɔ. <sup>27</sup> Nge mεya ben tii ba koo maa ka ben kēnu na ni nu sāa nge ben gberun dīanu, n̄ kun mε tam. <sup>28</sup> Nge mεya ba ko n da maa ye ba wa Isireliban min di kpuron wəkuru baateren wɔllɔ tia wunε. Aroniwa ba ko n da ye wē. <sup>29</sup> Kēε ni ba gesi wa kpuro ba ko n da Gusunɔgia wunεwa.

Gea ba koo nùn wuna. <sup>30</sup> Bà n Gusunogia wā, ye ya tie ya ko n sāawa begia, nge me Isireli be ba tie ba ra ben alikama ñ kun me ben tam tii yiye, bà n Gusunogia wā. <sup>31</sup> Be ka ben yenugibu ba koo kpī bu dīa ni di mi ba tura. Domi nu sāawa ben sɔmburun kɔsiaru. <sup>32</sup> Bà n gea wuna nen sɔ, ma ba ye ya tie di, bañ Isireliban kēē ni ba man wē disi doke, bañ maa toraru garu mɔ mi sɔ, bu sere ghi.

### *Naa nia swāan torom*

## 19

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi ka Aroni sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> i Isireliba sɔɔwɔ i nɛɛ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, bu ka naa nia swāa na ye ya kun bau mɔ, kpa ya kun alebu gaa mɔ, kpa ba kun ka ye sɔmburu koore. <sup>3</sup> Kpa bu ye yāku kowo Eleasaa nɔmu beria. U ko de bu ka ye dawa sansanin biruɔ kpa bu ye saka win wuswaaɔ. <sup>4</sup> Eleasaa wi, u koo naa yen yem dekawa ka win niki bia kpa u mu yēka nɔn nɔɔba yiru nen kurun kɔnnɔ gia. <sup>5</sup> Kpa u de bu naa gira ye dɔɔ meni win nɔni biru ka yen gɔna ka yen yem ka yen bisu kpuro. <sup>6</sup> Saa ye sɔɔra u koo sɛdurun dāa ka dāa kiku ge ba mɔ isɔpu \* doke dɔɔ wi sɔɔ, ka wēē wunɔmgii kpa ye kpuro yu dɔɔ mwaara ka naa ye sannu. <sup>7</sup> Yen biru Eleasaa wi, u koo win yānu teawa kpa win tii u wobure. Yen biru kpa u gɔsira u wura sansaniɔ. Adama ka mɛ, u ko n disi mɔwa sere ka yokaɔ. <sup>8</sup> Wi u naa ye dɔɔ meni, u koo maa win yānu teawa kpa u wobure. Win tii u ko n maa disi mɔwa sere ka yokaɔ. <sup>9</sup> Wi u dɛere wiya u koo da u yen torom gura kpa u mu yi sansanin biruɔ mi disi kun wāa. Miya ba koo ka mu Isireliba dɛerasiabun nim kua. Nim mɛ, mu ko n sāawa nge yākuru torarun sɔ. <sup>10</sup> Wi u torom mɛ gura, u koo win yānu teawa. Ka mɛ, u ko n disi mɔwa sere ka yokaɔ. Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ Isireliban sɔ, ka sere maa sɔɔ be ba wāa ben suunu sɔɔn sɔ.

### *Dɛerasiabun wooda*

<sup>11</sup> Wi u tɔn goru baba u ko n disi mɔwa sere sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>12</sup> Dɛerasiabun nim mɛya ba koo nùn yēka sɔɔ itase ka maa sɔɔ nɔɔba yiruse, kpa u sere dɛera. Adama u

kun tii dɛerasie sɔɔ itase ka maa sɔɔ nɔɔba yiruse te, u ko n disi mɔwa. <sup>13</sup> Wi u tɔn goru baba, ma uñ tii dɛerasie, u nen kuru disi dokewa mi. Ba koo nùn yarawa Isireliban suunu sɔɔn di. Domi bañ nùn dɛerasiabun nim mɛ yēke. Yēro u gina disi mɔwa mi.

<sup>14</sup> Wooda gaa wee maa. Goo ù n gu win kurɔ, be ba wāa kuu te sɔɔ, u ka gu ka be ba dua mi, be kpuro ba disi duurawa mi, sere sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>15</sup> Weke te ta maa wāa kuru mi, ma tañ wukiri, ten tii ta disi duurawa mi. <sup>16</sup> Wi u goru baba yakasɔ wi ba go ka takobi, ñ kun mɛ wi u gɔɔ diro gu, ka maa wi u tɔnun kukunu ñ kun mɛ sikiru baba, be kpuro ba disi duurawa mi sere sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>17</sup> Bu ka wi u disi duura dɛerasia, naa swāa yen torom mɛya ba koo doke gbēru sɔɔ bu nim gem doke. <sup>18</sup> Wi u dɛere wiya u koo dāa kiku ge ba mɔ isɔpu sua kpa u ge wasi nim mɛ sɔɔ u kuu te yēka ka sere dendi yāa ni nu wāa mi ka tɔn be ba wāa mi. Nim mɛya ba koo maa ka tɔnu baawure yēka wi u tɔn goru ñ kun mɛ tɔn kukunu ñ kun mɛ, sikiru baba. <sup>19</sup> Ba koo nùn nim mɛ yēkawa sɔɔ itase ka sɔɔ nɔɔba yiruse. Yen biru wi ba mu yēka mi, u koo win yānu teawa kpa u wobure. Saa yoka yen diya u dɛera. <sup>20</sup> Adama goo ù n disi mɔ, ma bañ nùn dɛerasiabun nim mɛ yēke u ka dɛera, ba koo nùn yarawa Isireliban suunu sɔɔn di, yèn sɔ u nen kuru disi doke. <sup>21</sup> Yeni ya ko n sāawa wooda sere ka baadommaɔ Isireliban sɔ. Wi u tɔnu dɛerasiabun nim mɛ yēka, u koo maa win yānu teawa. Wi u maa nim mɛ baba kpuro u ko n disi mɔwa sere ka yokaɔ. <sup>22</sup> Tɔnu wi u disi mɔ, gāa ni u baba kpuro nu disi duurawa mi. Wi u maa nu baba, yēron tii u disi duurawa mi, sere ka yokaɔ.

### *Mɛriban nim*

## 20

<sup>1</sup> Wɔɔn suru gbiikoo sɔɔra Isireliba kpuro ba tunuma gbaburɔ te ba sokumɔ Sini, ma ba sina Kadesiɔ. Miya Mariamu u gu, ma ba nùn sika.

<sup>2</sup> Saa ye sɔɔra Isireliba ba nim bia ma ba Mɔwisi ka Aroni seesi. <sup>3</sup> Ma tɔn be, ba ka Mɔwisi wɔki ba nɛɛ, mban sɔna añ dere Yinni Gusunɔ u yande sun go sanam mɛ

\* 19:6 isɔpu - Yuuban tem kikisa. Sin wurusa ba ra ka sáarun dendi yānu yem yēke bu ka nu dɛerasia.

u besegibu goomɔ. <sup>4</sup> Mban sɔna a ka besɛ Gusunɔn tɔmbu na gbaburu sɔɔ mini su ka gbi besɛ ka besɛn yaa sabenu. <sup>5</sup> Mban sɔna a sun yarama Egibitin di ma a ka sun na yam kɔsum mini, mi saɔ kpɛ su dɔanu ganu duure. Dɔa ye ba mɔ figie sari mini, resɛm maa sari, gerenadi maa sari. Mɛya nim kun mam wɔa mɛ sa ko nɔ.

<sup>6</sup> Ma Mɔwisi ka Aroni ba tɔn be deri ba da Yinni Gusunɔn kurun kɔnnɔwɔ. Ma ba yiira ba wuswaa tem girari. Ma Yinni Gusunɔn yiiko ya sɔɔsira. <sup>7</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>8</sup> a wunɛn dɛka suo kpa wunɛ ka wunɛn mɔɔ Aroni i Isireliba mɛnna kpa i ka kpee te gari ko be kpuron wuswaaɔ. Ta koo nim yara i nɔ bɛɛ ka bɛɛn yaa sabenu.

<sup>9</sup> Ma Mɔwisi u dɛka ye sua ye ya wɔa Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ nge mɛ Yinni Gusunɔn tii u nɔn sɔɔwa. <sup>10</sup> Ma wi ka Aroni ba Isireliba kpuro soka ba da kpee ten mi. Yera Mɔwisi u nɛɛ, i swaa dakio i nɔ bɛɛ mɛm nɔɔ sariba. Kpee tenin min diya sa ko de nim mu yari?

<sup>11</sup> Yera Mɔwisi u kpee te so ka win dɛka ye, nɔn yiru ma nim mu yara n kpɔ kpee ten min di. Ma tɔn be kpuro ka ben yaa sabenu ba nim mɛ nɔra. <sup>12</sup> Yera Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa u nɛɛ, yɛn sɔ i man naane bira in man bɛɛɛ wɛ Isireliban wuswaaɔ, yen sɔna naɔ derimɔ i ka bu du tem mɛ sɔɔ, mɛ na bu nɔɔ mwɛɛru kua.

<sup>13</sup> Gari yinin sɔna ba ra nim mɛ soku Mɛriban nim. Yen tubusiana sannɔn nim. Domi miya Isireliba ba Yinni Gusunɔ wɔkisi ma u bu win dɛɛraru sɔɔsi.

*Edɔmuban sunɔ u yina*

*Isireliba bu kpe*

*saa win tem di*

<sup>14</sup> Saa Kadɛsi min diya Mɔwisi u Edɔmun sunɔ gɔria bu nɔn sɔ nge mɛ be Isireliba ba wahala kua. <sup>15</sup> U nɛɛ, yellu, besɛn baababa ba da Egibitiɔ. Miya besɛn bwesera sina n ka tɛ. Ma Egibitigibu ba sun nɔni sɔɔwa besɛ ka besɛn baaba be. <sup>16</sup> Saa ye sɔra sa Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue sa nɔn somiru kana. Ma u besɛn nɔɔ nua u win gɔrado gɔrima u sun yara Egibitin di. Wee tɛ sa wɔa Kadɛsi mini wunɛn tem nɔɔ bura yerɔ. <sup>17</sup> Yen sɔ, sa nun kanamɔ a de su wunɛn tem bukiana. Saɔ kpeeyɔ ka bɛɛn gbea gia, saɔ bɛɛn resɛm gbaanu duɔ, saɔ maa bɛɛn

dɔkɔban nim nɔrumɔ. Swaa baka sa ko mwa saɔ geramɔ gam sere su ka bɛɛn tem sara.

<sup>18</sup> Adama Edɔmun sina boko wi, u nɛɛ, in nɛn tem bukianamɔ. I n maa yina i na, kon ka bɛɛ tabu ko.

<sup>19</sup> Ma Isireliba ba nɔn wisa ba nɛɛ, sa ko kpewa ka swaa baka. Besɛ ka besɛn yaa sabenu sɔ n wunɛn dɔkɔban nim nɔra sa ko yen gobi kɔsia. A gesi de su wunɛn tem bukiana su doona.

<sup>20</sup> Ma Edɔmun sina boko wi, u nɛɛ, naɔ wurewa i nɛn tem bukiana.

Yera Edɔmuban tabu kowobu ba seewa ba da ba ka Isireliba yinna. <sup>21</sup> Ma ba yina Isireliba bu ben tem mɛ bukiana bu doona. Saa ye sɔra Isireliba ba gɔsira, ba kpa gam gian di.

*Aronin gɔɔ*

<sup>22-23</sup> Isireliba kpuro, ba seewa Kadɛsi min di ba da Horin guurɔ, Edɔmun tem nɔɔ bura yerɔ. Miya Yinni Gusunɔ u ka Mɔwisi ka Aroni gari kua u nɛɛ, <sup>24</sup> wee Aroni u koo gbi. Un duɔ tem mɛ sɔɔ mɛ kon Isireliba wɛ yɛn sɔ in nɛn wooda mɛm nɔɔwɛ ye na bɛɛ wɛ Mɛribaa. <sup>25</sup> Wunɛ Mɔwisi, a Aroni ka win bii Eleasaa suo a ka bu da Horin guu ten wɔllɔ. <sup>26</sup> Kpa a Aronin sɔa yɔnu pota a nu Eleasaa sebusia. Domi miya Aroni u koo gbi.

<sup>27</sup> Ma Mɔwisi u kua ye Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa. Wi ka Aroni ka Eleasaa ba yɔɔwa guu ten wɔllɔ Isireliba kpuron nɔni biru. <sup>28</sup> Ye ba tura mi, u Aronin sɔa yɔa ni pota u nu Eleasaa sebusia. Yen biru, Aroni u kpuna u gu guu ten mi. Ma Mɔwisi ka Eleasaa ba sarama. <sup>29</sup> Ye Isireliba ba wa ma Aroni u guwa, yera be kpuro ba win gɔɔ swi sɔɔ tɛna.

*Isireliba ba Kananiba tabu di*

## 21

<sup>1</sup> Aradin sunɔ Kanani gii wi u wɔa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia u nua ma Isireliba ba wee ka Atarimun swaa. Yera u da u bu tabu wɔri, ma u ben gabu yoru mwɛɛra. <sup>2</sup> Yera Isireliba ba Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛ teni kua ba nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a n sun tɔn beni nɔmu beria, sa ko ben wusu kpeerasiawa mam mam.

<sup>3</sup> Ma u Isireliban gari yi wura u bu Kanani be nɔmu beria. Ma ba Kanani be, ka ben wusu kpeerasia. Yera ba yam mi yi siru kɔ Hɔma. Yen tubusiana bansu.

*Wεε dεεgii*

<sup>4</sup> Yeniban biru, Isireliba ba seewa Horin guurun di ma ba kpa ka nim wōku ge ba mō Naa yarin swaa kpa bu ka Edōmun tem bεwa. Adama ba temanabu kpana swaa. <sup>5</sup> Ma ba Yinni Gusunō ka Mōwisi wōkisim wōri ba mō, mban sōna i sun yarama Egibitin di. Su ka gbi gbaburō? Domi dīanu ka nim sari mini. Manna ye wee, ya sun tusa. Dīa kamwa.

<sup>6</sup> Yera Yinni Gusunō u bu wεε dεεgii sure ma ben dabira gu. <sup>7</sup> Yera be ba tie ba na ba Mōwisi sōwa ba nεε, wee sa tora sa wunε ka Gusunō wōkisi. Tē, a Gusunō kanō u sun wεε yi gira yi tonda.

Ma Mōwisi u kanaru kua tōn ben sō. <sup>8</sup> Yera Yinni Gusunō u nūn sōwa u nεε, a waan weenasia koowo kpa a ye bwē dēkan wōllō. Wi waa ya dōma ma u waan weenasia ye mεεra, uñ maa gbimō.

<sup>9</sup> Ma Mōwisi u waa sii gandugia ye kua u ye bwē dēkan wōllō. Wi waa ya dōma kpuro ma u waa sii gandugia ye mεεra, u ku ra maa gbi.

*Isireliba**ba tura Pisigan guurō*

<sup>10</sup> Yeniban biru, Isireliba ba swaa wōri ma ba da ba ben sansani gira Obōtuō. <sup>11</sup> Saa Obōtun di, ba maa seewa ba da ba ben sansani gira Iye Abarimun gbaburō, Mōabun deedeeru, sōo yari yeru gia. <sup>12</sup> Saa min di, ba maa seewa ba da ba ben sansani gira Seredin wōwaō. <sup>13</sup> Saa Seredin di, ba maa da ba ben sansani gira Aanōn daarun guru giō, tēn nim mu kokumō Amōreban tem di mu dōo gbaburu gia. Domi Aanō ya sāawa Mōabu ka Amōreban tem nōo bura yeru. <sup>14</sup> Yen sōna Yinni Gusunōn tabun tireru sōo ba Fahēbun gari mō ye ya wāa Sufan temō ka yen daa tori ka Aanō <sup>15</sup> ka yen daa tori yi yi wāa Arin bera ma yi da yi girari Mōabun tem nōo bura yerō. <sup>16</sup> Saa min di, ba da Berio. Beri miya Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, a tōn be mennō kpa n bu nim wē.

<sup>17</sup> Yera Isireliba ba womu geni kua ba nεε, nim, a yarima dōkan di kpa su taki ko.

<sup>18</sup> Sinamba ba dōkō ye gba.

Damgiba ba ye gba ka ben sina dēki.

Yen biruwa Isireliba ba seewa gbabu ten min di ba da Matanaō. <sup>19</sup> Saa Matanan di, ba da Nahalielio. Saa Nahalielin di, ba da Bamōtuō. <sup>20</sup> Saa Bamōtun di, ba maa da wōwa gaan mi, Mōabun temō, guu te ba mō Pisigan wōllō gbaburun deedeeru.

*Isireliba**ba Sihoni ka Ogu kamia*

<sup>21</sup> Isireliba ba Sihoni Amōreban sina boko sōmōbu gōria ba nεε, <sup>22</sup> a de su wunεn tem bukiana. Sañ kpeeyō ka bεεn gbea gia, sañ bεεn resem gbaanu duō, sañ maa bεεn dōkōban nim nōrumō. Swaa baka sa ko mwa, sañ gam geramō sere su ka bεεn tem yari.

<sup>23</sup> Adama Sihoni u yina Isireliba bu kpe saa win tem di. Yera u win tabu kowobu mennā ba da ba Isireliba wōri Yahasio gbaburō. <sup>24</sup> Ma Isireliba ba bu go go ba ben tem mwa saa daa te ba mō Aanōn di n ka da daa te ba mō Yabōkuō, sere n ka girari Amōniban tem nōo bura yerō. N deema Amōni be, ba ben tem nōo bura yerō tem kōsobu yii. <sup>25</sup> Ma Isireliba ba Amōreban wusu kpuro mwεera ba sina mi ka Hεsiboniō ka gen baru kpaanō. <sup>26</sup> Hεsiboni ye, ya sāawa Sihonin tiin wuu. Sihoni wi, u raa ka Mōabuba tabu kua ma u bu tabu di sere u Mōabuban tem mwa u ka na sere daa te ba mō Aanōwō. <sup>27</sup> Yen sōna wom kowobu ba ra mōndu ko bu nεε, i na i Hεsiboni bani.

I na i Sihonin wuu bani i gu gbāraru toosi.

<sup>28</sup> Domi dōo u yara Hεsibonin di.

Dōo yara ya yara Sihonin wuun di.

Ma u wuu ge ba mō Ari Mōabu di ka būu ni nu wāa Aanōn gungunu wōllō.

<sup>29</sup> Mōabu, a kam kuawa!

Bεε be i maa būu wi ba mō Kemōsi sāamō, i kōōrawa!

Domu u dera Amōreban sina boko Sihoni u tōn durōbu ka tōn kurōbu yoru mwεera.

<sup>30</sup> Adama sa Amōreba sēenu twee.

Ma Hεsiboni ya wōruka.

Ma tem mε kpuro mu kam kua sere Diboniō n ka girari Nōfaō, ka Mēdebāō. Sa ye kpuro kam koosiawa mam mam.

<sup>31</sup> Nge mēya Isireliba ba ka sina Amōreban tem sōo. <sup>32</sup> Ma Mōwisi u gōra bu da bu Yasēen saria mεeri. Yen biru ba ye mwa ka yen baru kpaanu ma ba Amōre be ba wāa mi





<sup>30</sup> Ma keteku ge, ga nùn wisa ga nεε, na sāawa wunen keteku, a ra man sōni baadomma sere n ka gisō girari. Nge meya na ra nun kue?

Ma Balamu u wisa u nεε, aawo, n n̄ mε.

<sup>31</sup> Saa yera Yinni Gusunō u Balamun nōni wukia ma u Gusunōn gōrado wi wa u yō swaa suunu sōo u win takobi wome. Yera u yiira u wuswaa tem girari. <sup>32</sup> Ma gōrado wi, u nùn bikia u nεε, mban sōna a ka wunen keteku so mε, sere nōn ita. Na nawa n ka nun yōrasia. Domi karin swaa a swīi mi. <sup>33</sup> Keteku ge, ga man wa ma ga gēra sere nōn ita. Gà kun daa gere mε, kon daa nun gowa kpa n gen tii deri.

<sup>34</sup> Ma Balamu u gōrado wi sōōwa u nεε, wee na tora. Nañ yē ma a wāa swaaō. Tē, nen sanum mε, mù kun ka nun naawε, kon gōsira n wura nen yenuō.

<sup>35</sup> Ma gōrado wi, u nεε, aawo. A ka tōn be doo. Adama gari yi kon nun sō, yiya kaa gere.

Ma Balamu u ka Balakin tōn be da.

#### *Balamu ka Balaki ba yinna*

<sup>36</sup> Sanam mε Balaki u nua ma Balamu u wee, yera u nùn sennō da sere Mōabuban wuuō ben tem nōo bura yerō Aanōn daarō.

<sup>37</sup> Ma Balaki u nùn sōōwa u nεε, mban sōna añ nε sanam mε na gbia na nun sāmōbu gōria. A tamaa nañ kpē n nun gāanu kē?

<sup>38</sup> Ma Balamu u Balaki wisa u nεε, geema, wee, na na wunen mi tē, adama nañ gεε mō n nun sō. Yinni Gusunōwa u koo man sō ye kon nun sō.

<sup>39</sup> Ma Balamu ka Balaki ba swaa wōrima ba tunuma Kiriati Husōtuō. <sup>40</sup> Yera Balaki u keteba ka yāanu go u ka yākuru kua.

#### *Balamu u Isireliba*

##### *domaru kua*

<sup>41</sup> Yen sisiru bururu, Balaki u Balamu sua ba yōōwa Bamōtu Baaliō. Min diya ba Isireliban sukum waamō.

## 23

<sup>1</sup> Ma Balamu u Balaki sōōwa u nεε, u nùn yāku yenu nōōba yiru kuo. Yen biru, kpa u ketε nōōba yiru ka yāa kinenu nōōba yiru kasu. <sup>2</sup> Ma Balaki u kua ye Balamu u nùn sōōwa. Ma wi ka Balamu ba ketε yen tia ka yāa kinε teeru go yāku yee nin baateren wōllō. <sup>3</sup> Yera Balamu u Balaki sōōwa u nεε, a yōro yāku dōō mwaarugii nin bōkuō kpa

nε n desira n da gam gum. Sōrōkudo Yinni Gusunō u koo man kure mi, kpa u man sō ye kon nun sō.

Ma Balamu u da gunguru garun wōllō. <sup>4</sup> Yera Yinni Gusunō u nùn kure ma Balamu u gerua u nεε, wee na yāku yenu nōōba yiru kua ma na ketε ka yāaru go yāku yee nin baateren wōllō.

<sup>5</sup> Saa yera Yinni Gusunō u nùn sōōwa ye u koo Balaki sō, ma u nεε, u gōsiro u wura Balakin mi. <sup>6</sup> Ma Balamu u wura u da u Balaki deema mi u win yāku ni mō ka Mōabuban wirugibu gabu. <sup>7</sup> Saa yera Balamu u gari gerua u nεε, wee Balaki Mōabun sunō u dera na na saa Aramun di.

Wiya u dera na sarama saa sōo yari yerun guunun di.

U nεε, n be na n Yakōbun bweseru bōrusi.

N be na n ka be Isireliba mōru ko.

<sup>8</sup> Adama kon tōnu bōrusi wi Gusunō kun bōrusi?

Amōna kon ka tōnu mōru ko wi Gusunō kun ka mōru mō.

<sup>9</sup> Na Isireliba waamō guunu wōllō ka gungunu wōllō

ba wāa nenem bañ ka bweseru garu weenε.

<sup>10</sup> Goo kun kpē u bu gari.

Ba dabi nge yani sεeri mini.

Wara u koo kpī u ben bōnu nnen sube teeru gari.

Na kanamōwa n gbi nge Isireli be, be ba sāa gemgibu.

Na kīwa nen wāarun wii goberu ta n sāa nge begiru.

<sup>11</sup> Yera Balaki u Balamu bikia u nεε, mba a man kuammε mesum. Na nun sokusiawa a ka nen yiberēba bōrusi. Adama wee domara a bu kuammε.

<sup>12</sup> Ma Balamu u nùn wisa u nεε, ye Yinni Gusunō u man sōōwa, n n̄ yera kon gere?

#### *Balamu u Isireliba*

##### *domaru kua nōn mεeruse*

<sup>13</sup> Balaki u maa Balamu sōōwa u nεε, a man swīima su da gam gia. Min di kaa ben sukum wa n n̄ be kpuro. Be a wa mi, kpa a bu bōrusi.

<sup>14</sup> Ma u ka nùn da sansanin kōsu yeru garun mi, Pisigan guuru wōllō. Miya u maa yāku yenu nōōba yiru kua. Ma u naa kinεru ka yāa kinεru go yāku yee nin baateren wōllō. <sup>15</sup> Ma Balamu u Balaki sōōwa u nεε, a

yāro mi a yāku dōo mwaararuginu m̀̀ mini,  
kpa n da n nō ye Yinni Gusunō u koo man sō.

<sup>16</sup> Yera Yinni Gusunō u na u ka Balamu yinna. Ma u ǹ̀n sōwa ye u koo Balaki sō. Ma u nēē, u wuro Balaki win mi. <sup>17</sup> Ma u wura u da Balakin mi u deema u wāa win yākunun bōkuo, wi ka Mōabuban wirugibu. Saa yera u Balamu bikia u nēē, mba Yinni Gusunō u nun sōwa.

<sup>18</sup> Ma Balamu u nēē,  
Balaki, a seewo a swaa daki.  
Wunē Siporin bii, a swaa tem kp̄iyō a nō.  
<sup>19</sup> Gusunō kun sāa nge tōnu u sere weesu ko.  
Ù̀n sāa nge tōnu u sere kōbia ye u raa gerua.  
Ye u gerua, yera u ra ko.

Yēn himba u maa yi, ya ra koorewa.  
<sup>20</sup> Wee Gusunō u man wooda wē n Isireliba domaru kua.  
Win tiwa u bu tu kua kō.  
Yen sō, nañ kp̄ē n tu yina.

<sup>21</sup> Ù̀n toraru garu wa Isireliba sōo.  
U sāawa Gusunō ben Yinni, u maa wāa ka be.

U sāawa ben sina boko.  
U maa nuku dobu mō ben sō.  
<sup>22</sup> Wiya u bu yara Egibitin di.  
U bu dam wē nge ketē gbeekiru.

<sup>23</sup> Sōroru tañ kp̄ē tu Isireliba gāanu kua.  
Dobo dobo yañ kp̄ē yu bu nōni wōke.  
Saa yā n tura ba koo bu sō bu nēē,  
bu mēerio ye Yinni Gusunō u kua.

<sup>24</sup> Ba sāawa nge gbee sunō ge ga ra yaa mwe gu tem  
kpa gu yen yem nō gu sere da gu kpuna.

<sup>25</sup> Ma Balaki u Balamu sōwa u nēē, à kun kī a bu bōrusi, a ku bu domaru kua.

<sup>26</sup> Yera Balamu u ǹ̀n wisa u nēē, nañ daa nun sōwa na nēē, kon kowa ye Yinni Gusunō u gerua?

### *Balamu u Isireliba*

#### *domaru kua nōn itase*

<sup>27</sup> Balaki u maa Balamu sōwa u nēē, ǹ̀n n men na, a na su da gam gia. Sōrōkudo Yinni Gusunō u koo wura a Isireliba bōrusi nen sō.

<sup>28</sup> Ma Balaki u ka Balamu da Peorin guuru wōllō tēn min di ba gbaburu mēera.

<sup>29</sup> Balamu u Balaki sōwa u nēē, a man yāku yenu nōba yiru kuo, kpa a ka man naa kinenu nōba yiru ka yāa kinenu nōba yiru naawa, <sup>30</sup> ma Balaki u kua ye Balamu u ǹ̀n sōwa mi. U naa kineru ka yāa kineru go yāku yee nin baateren wōllō.

## 24

<sup>1</sup> Ye Balamu u wa ma Yinni Gusunō u yōrariwa u Isireliba domaru kua, yera ù̀n maa bikiaru kue Yinni Gusunōn mi nge mē u ra raa ko yellu. Adama u win wuswaa tīwa gbaburun bera gia. <sup>2</sup> Ye u nōni seeya u wa Isireliba ba ben sansani gire bwese kera ka bwese kera, yera Gusunōn Hunde ǹ̀n yōwa. <sup>3</sup> Ma u gari gerubu wōri u nēē, nē, Balamu, Beorin bii, wee ye na gerumō. Na ra yam wa.

<sup>4</sup> Na ra Gusunōn nōo nō.  
Wi, Dam kpurogii u ra de n kāsini wa.  
Domi u ra man tii sōsi nà n ǹ̀n sāamō.  
<sup>5</sup> Bēē Isireliba Yakōbun bweseru, bēēn kunu nu wā.

<sup>6</sup> Nu tērie nge wōwa ma nu sāa nge gbaa te ta wāa daarun bōkuo.  
Ma nu gire nge dāa ni ba m̀̀d sēduru ni Yinni Gusunō u duura daarun bōkuo ka sere dāa kiki si ba m̀̀d aloesi.

<sup>7</sup> Ba nim mō mu yiba mu yarimō mu dāa gbaaru nim yēkamō.  
Isireliban sina boko u koo Agagi tabu di kpa win bandu tu dam ko.

<sup>8</sup> Gusunōwa u bu yara Egibitin di ka win dam bakam nge ketē gbeekiru.  
Wiya u ra de bu bwese tukunu kamia nōni kpaki teeru  
kpa bu nu sēenu twee bu nin kukunu kōsuku bu go.

<sup>9</sup> Be wee ba kpunamō nge gbee sinansu.  
Wara u koo kp̄i u bu seeya.  
Bēē, Isireliba, wi u bēē domaru kua, u koo domaru wa.

Wi u maa bēē bōrusi, u koo bōri wa.

<sup>10</sup> Yera Balakin mōru ya seewa sere u nōma yēkana. Ma u nēē, Balamu, na nun sokawa a ka nen yiberēba bōrusi. Adama wee a bu domaru kua nōn ita. <sup>11</sup> Yen sō, a doonō minin di tē, a wura wunen yenūo. Na raa nēē, kon nun gāanu kē, adama Yinni Gusunō kun wure a ye wa.

### *Balamu u gerumō*

#### *ye ya koo koorā*

<sup>12</sup> Ma Balamu u Balaki wisa u nēē, nañ daa wunen gōro be sōwa na nēē, <sup>13</sup> baa à n man wunen diru kā, te ta wura ka sii geesu yiba nañ kp̄ē n gea ǹ̀n kun mē kōsa gere ma n kun mō ye Yinni Gusunōn u man sōwa? <sup>14</sup> Tē

wee na g̃sir̃o ñen t̃ambun mi. Adama a na a na yè Isireliba ba koo wunen t̃ambu kua sia.

<sup>15</sup> Ma u maa ñe, wee ye ñe Balamu Beorin bii na gerum̃o, ñe wi na ra yam wa.

<sup>16</sup> Na ra Yinni Gusuñon ño ño. Na maa wi, W̃rukoon himba ỹ. Na ra wi Dam kpurogiin k̃asinu wa, domi u ra man tii s̃oasi ña ñ ñun s̃aam̃o.

<sup>17</sup> Na wa ye ya sisi, adama ñ ñ m̃o gis̃o. Na wa ye ya koo koor̃a, adama ñ ñ t̃. Wee kpera gaa yara Yak̃obun bweserun di. Sina boko goo u yara Isireliban suunu s̃on di,

be, be ba s̃a Yak̃obun bweseru. Ma u ka win sina d̃eka M̃abuba soom̃o baa saburos̃o.

Ma ya be ba tii suen bweserun winu k̃osukum̃o.

<sup>18</sup> U maa Ed̃amu be ba s̃a win yiber̃eban tem mwa m̃e ba m̃o Seiri.

Ma Isireliba ba nasara sua.

<sup>19</sup> Sina boko wi, u win yiber̃eba taare.

Ma u be ba raa tie go u kpeerasia mam mam.

### *Isireliban yiber̃eba*

#### *ba koo kam ko*

<sup>20</sup> Ye Balamu u Amalekiba wa, yera u ñe, Amalekibara ba dam bo dunia s̃o.

Adama ba koo bu kam koosia s̃o teeru.

<sup>21</sup> Ye Balamu u maa Keniba wa, yera u ñe, b̃e Keniba, wee b̃en w̃a yera naane m̃o nge guño sokuru te ta yii kpee baa s̃o.

<sup>22</sup> Adama Asirigibu ba koo b̃e yoru mw̃eri kpa bu b̃en w̃a yenu k̃osuku.

<sup>23</sup> Ma Balamu u maa ñe, Gusuño ù ñ goon g̃on saa yi, ỹro u koo kp̃i u ñ w̃a?

<sup>24</sup> Goo nimkusu su koo na saa Kitimun di kpa yiber̃eba bu Asirigibu ka Eb̃en bweseru sekuru doke.

Adama yiber̃e ben tii ba koo kam kowa.

<sup>25</sup> Yeniban biru, Balamu u g̃sira u da win wuũo, ma Balaki u maa wura win yenũo.

### *Isireliba ba b̃u s̃aru w̃ri*

## 25

<sup>1</sup> Saa ye Isireliba ba w̃a Sitimũo, yera ba ka M̃abuban w̃ndiaba sakararu torua.

<sup>2</sup> Ma w̃ndia be, ba dera Isireli be, ba ben b̃u s̃aru w̃ri, ba ka bu di, ba ka bu ñra. Ma ba ben b̃unu yiira ba s̃awa. <sup>3</sup> Ba tii b̃u wi ba m̃o Baali Peorigii w̃. Ma Yinni Gusuño u

ka bu m̃aru kua. <sup>4</sup> U M̃owisi s̃oawa u ñe, a Isireliban wirugibu kpuro m̃enño, kpa a de bu be ba taare m̃o go s̃o s̃o ñen wuswaão. Saa yera ñen m̃aru ya koo sure.

<sup>5</sup> Ma M̃owisi u Isireliban wirugibu s̃oawa u ñe, ben baawure u m̃erio win t̃ambu s̃o be ba M̃abuban b̃u wi ba m̃o Baali Peorigii s̃aam̃o, kpa u bu go.

<sup>6</sup> Saa yè s̃o Isireliba ba wuri m̃o Yinni Gusuñon kurun k̃onñow̃o, saa yera ben turo u ka kur̃o Madiani goo na wigibun mi, Isireliba kpuron wuswaão ka M̃owisin wuswaão.

<sup>7</sup> Ye Fiñesi, Eleasaan bii, Aronin debubu u wa m̃e, yera u seewa t̃on ben suunu s̃on di u yaasa sua.

<sup>8</sup> Ma u Isireli wi sw̃i sere win kur̃o ma u bu yaasa s̃okura ben b̃s̃oño.

Saa yera wahala ya ỹra Isireliba s̃o. <sup>9</sup> Yen d̃ama te, t̃ambu ñr̃obun suba yenda ññewa (24.000) ba gu.

<sup>10</sup> Yinni Gusuño u maa M̃owisi s̃oawa u ñe, <sup>11</sup> wee ỹaku kowo Fiñesi, Eleasaan bii, Aronin debubu, u ñen m̃aru suresia ye u ka man sanna, Isireliban suunu s̃o.

Yen s̃na nañ bu kpeerasie. <sup>12</sup> Yen s̃, a ñun s̃ow̃o a ñe, wee na ka ñun arukawani b̃akum̃o ye ya s̃a b̃ri yendugia.

<sup>13</sup> Arukawani ye, ya koo de wi ka win bibun bweseru ba ñ s̃a ỹaku kowobu sere ka baadommão. Domi u ñe, Gusuño win Yinni sanna. Ma ya dera Isireliba ba ben torarun suuru wa.

<sup>14</sup> Isireli wi ba go ka kur̃o Madiani wi sannu, win ỹsira Simiri, Salun bii. U s̃awa Sim̃on bwese kera tian wirugii. <sup>15</sup> Kur̃o Madiani win ỹsira maa Kosibi. Win tondon ỹsira Suri. U s̃awa Madianiban bwese kera tian wirugii.

<sup>16</sup> Yinni Gusuño u maa M̃owisi s̃oawa u ñe, <sup>17</sup> i Madianiba w̃rio, kpa i bu go.

<sup>18</sup> Domi ba s̃awa b̃en yiber̃eba be ba b̃e torasia ben b̃u Baali Peorigiin s̃o ka Kosibi, ben wirugii turon bii w̃ndian s̃, wi ba go sanam m̃e wahala ya seewa Peorio.

### *Ba Isireliba gara ñon m̃eruse*

## 26

<sup>1</sup> Wahala yen biru, Yinni Gusuño u M̃owisi ka ỹaku kowo Eleasa, Aronin bii s̃oawa u ñe, <sup>2</sup> i Isireliban bii t̃on dur̃obu gario be ba w̃o yendu m̃o ka be ba kere m̃e, be ba koo gesi kp̃i bu tabu da. I ko i bu gariwa bwese kera ka bwese kera.



<sup>3</sup> Ma Məwisi ka Eleasaa ba ye Isireliba sɔɔwa Məabun wəwaa, Yuudenin bəkuə, Yerikon deedeeru. <sup>4</sup> Ba nɛɛ, bu gario ben be ba wɔɔ yendu mə ka be ba kere mɛ, be ba koo kpī bu tabu ko nge mɛ Gusunə u raa bu yen wooda wɛ sanam mɛ ba yarima Egibitin di.

<sup>5</sup> Bèn min di Rubeni, Yakəbun bii gbiikoon bwese keri torua, bera Enəku, wìn min di Enəkuban bwese kera yara, ka Paalu, wìn min di Paaluban bwese kera yara, <sup>6</sup> ka Həsironi, wìn min di Həsironiban bwese kera yara, ka Kaami wìn min di Kaamiban bwese kera yara. <sup>7</sup> Be ba sãa Rubenin bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa tumbu nərəbun suba weeru ka ita ka tumbu nata ka wunəbu ka tumbu tɛna (43.730).

<sup>8</sup> Eliabu, Paalun bii, <sup>9</sup> wiya u Nemueli mara, ka Datani, ka Abiramu. Datani wi, ka Abiramu ba sãawa win gerunasibu. Beya ba Məwisi ka Aroni seesi, ma ba ka Koren bibun bweseru yōra sanam mɛ ba Yinni Gusunə seesi. <sup>10</sup> Ma tem mu nɔɔ baara mu bu mwɛ ka Koren tii sannu. Ma dɔɔ u gabu di. Ben geera sãa tumbu goobu, ka weeraakuru (250). Ma ya kua kirə be ba tien sɔ. <sup>11</sup> Adama Koren bibu bañ dɔma te gu.

<sup>12</sup> Bèn min di Siməon bwese keri torua bera, Nemueli, wìn min di Nemueliban bwese kera yara, ka Yamini, wìn min di Yaminiban bwesera yara, ka Yakini, wìn min di Yakiniban bwesera yara, <sup>13</sup> ka Seraki, wìn min di Serakiban bwesera yara, ka Səalu, wìn min di Səaluban bwesera yara. <sup>14</sup> Be ba sãa Siməon bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa tumbu nərəbun suba yenda yiru ka tumbu goobu (22.200).

<sup>15</sup> Bèn min di Gadin bwese keri torua, bera Sefoni, wìn min di Sefoniban bwese kera yara, ka Hagi, wìn min di Hagiban bwese kera yara, ka Suni, wìn min di Suniban bwesera yara, <sup>16</sup> ka Osini, wìn min di Osiniban bwesera yara, ka Eri, wìn min di Eriban bwesera yara. <sup>17</sup> Ka Arodi, wìn min di Arodiban bwesera yara, ka Areli, wìn min di Areliban bwesera yara. <sup>18</sup> Be ba sãa Gadin bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa tumbu nərəbun suba weeru ka nɛera wunəbu (40.500).

<sup>19-21</sup> Bèn min di Yudan bwese keri torua, bera Sela, wìn min di Selaban bwese kera yara, ka Perəsi, wìn min di Perəsiban bwesera yara, ka Seraki, wìn min di

Serakiban bwesera yara. Bèn min di Perəsin bwese keri torua, bera Həsironi wìn min di Həsironiban bwese kera yara, ka Hamulu wìn min di Hamuluban bwesera yara. Yudan bibu yiru Eri ka Onani ba gu Kananin temə. <sup>22</sup> Be ba sãa Yudan bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa tumbu nərəbun suba wata ka wəkura nɔɔbu ka tia ka nɛera wunəbu (76.500).

<sup>23</sup> Bèn min di Isakarin bwese keri torua, bera Tola, wìn min di Tolaban bwesera yara, ka Pufa, wìn min di Pufaban bwesera yara, <sup>24</sup> ka Yasubu, wìn min di Yasububan bwesera yara, ka Simuroni, wìn min di Simuroniban bwesera yara. <sup>25</sup> Be ba sãa Isakarin bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa nərəbun suba wata ka nɛ ka gooba wunəbu (64.300).

<sup>26</sup> Bèn min di Sabulonin bwese keri torua, bera Serədi, wìn min di Serədiban bwese kera yara, ka Heloni, wìn min di Heloniban bwesera yara, ka Yalɛli wìn min di Yalɛliban bwesera yara. <sup>27</sup> Be ba sãa Sabulonin bwese keri torua, bera mi. Ben geera sãawa tumbu nərəbun suba wata ka nɛera wunəbu (60.500).

<sup>28</sup> Yosəfun bweseru sɔra Manase ka Efaraimu ba wãa. <sup>29</sup> Manasen biiwa Makiri, wìn min di Makiriban bwese kera yara. Makiriwa u Galadi mara, wìn min di Galadiban bwese kera yara. <sup>30</sup> Bèn min di Galadin bwese keri torua, bera Yesɛɛ, wìn min di Yesɛɛban bwese kera yara, ka Heleki wìn min di Helekiban bwese kera yara. <sup>31</sup> Ka Asirieli wìn min di Asirieliban bwesera yara, ka Sikemu wìn min di Sikemuban bwesera yara, <sup>32</sup> ka Semida wìn min di Semidaban bwesera yara, ka Hefɛɛ, wìn min di Hefɛɛban bwesera yara. <sup>33</sup> Selofadi Hefɛɛn bii, un bii tən durəbu mara ma n kun mə tən kurəbu tana. Beya, Mala ka Nɔa, ka Hogula, ka Milika, ka Tirisa. <sup>34</sup> Be ba sãa Manasen bwese keri, bera mi. Ben geera sãawa tumbu nərəbun suba weeraakuru ka yiru ka tumbu nata ka wunəbu (52.700).

<sup>35</sup> Bèn min di Efaraimun bwese keri torua, bera Sutelaki, wìn min di Sutelakiban bwese kera yara, ka Bekɛɛ wìn min di Bekɛɛban bwesera yara, ka Takani wìn min di Takaniban bwesera yara. <sup>36</sup> Sutelakin biiwa Erani wìn min di Eraniban bwese kera yara. <sup>37</sup> Be ba sãa

Efaraimun bwese keri, bera mi. Ben geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba tena ka yiru ka t̄ambu n̄era wun̄abu (32.500). Be kpuro ba s̄awa Yosefun bibu.

<sup>38</sup> B̄en min di B̄enyam̄en bwese keri torua, bera Bela, w̄in min di Belaban bwesera yara, ka Asibeli w̄in min di Asibeliban bwesera yara, ka Akiramu w̄in min di Akiramuban bwesera yara, <sup>39</sup> ka Sufamu w̄in min di Sufamuban bwesera yara, ka Hufamu w̄in min di Hufamuban bwesera yara. <sup>40</sup> Belan biba Aadi ka Namani. Aadin min diya Aadiban bwese kera yara. Namanin min diya maa Namaniban bwese kera yara. <sup>41</sup> Be ba s̄a B̄enyam̄en bwese keri, bera mi. Ben geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeru ka n̄abu ka t̄ambu nata (45.600).

<sup>42</sup> B̄en min di Danun bwese kera torua, bera Sukamu, w̄in min di Sukamuban bwese kera yara. <sup>43</sup> Ben geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba wata ka n̄e ka t̄ambu n̄eru (64.400).

<sup>44</sup> B̄en min di maa Asēen bwese keri torua, bera Yimina, w̄in min di Yiminaban bwesera yara, ka Yisifi w̄in min di Yisifiban bwesera yara, ka Beria w̄in min di Beriaban bwesera yara. <sup>45</sup> Berian bweseru s̄ara Hebēe u w̄a, w̄in min di Hebēeban bwesera yara, ka Maakieli w̄in min di Maakieliban bwesera yara. <sup>46</sup> Asēe u bii t̄an kur̄a m̄a wi ba sokum̄a Seraki. <sup>47</sup> Be ba s̄a Asēen bwese keri, bera mi. Ben geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeraakuru ka ita ka t̄ambu n̄eru (53.400).

<sup>48</sup> Be ba Nefitalin bwese keri torua, bera Yasieli, w̄in min di Yasieliban bwesera yara, ka Guni w̄in min di Guniban bwesera yara. <sup>49</sup> Ka Yes̄ēe w̄in min di Yes̄eban bwesera yara, ka Sil̄emu w̄in min di Sil̄emuban bwesera yara. <sup>50</sup> Be ba s̄a Nefitalin bwese keri, bera mi. Ben geera s̄awa t̄ambu n̄ar̄abun suba weeru ka n̄abu ka t̄ambu n̄eru (45.400).

<sup>51</sup> Isireli be ba gara mi, be kpuron geera kuawa t̄ambu n̄ar̄abun suba nata ka tia ka t̄ambu nata ka wun̄abu ka tena (601.730).

*Nge me ba koo tem me*

*b̄anu koosina*

<sup>52</sup> Yinni Gusun̄a u M̄awisi s̄awa u n̄e. <sup>53</sup> A bwese keri yi tem me b̄anu kuo nge me yin geera n̄e. <sup>54</sup> Bwese kera ȳen t̄amba

dabiru bo, a ye tem w̄ēȳo mu n kp̄a. Bwese kera ȳen t̄amba kun maa dabi kpa a ye tem w̄ē fiiko. A yen baayere tem w̄ēȳo nge me yen t̄amba geeru n̄e. <sup>55</sup> Adama kaa bu tem me b̄anu kuawa ka tete a bu w̄ē bwese kera ka bwese kera. <sup>56</sup> Ba koo tem me b̄anu kowa ka tete bu ka bwese kera baayere w̄ē nge me yen t̄amba geeru n̄e.

*Ba Lefiban bweseru gara*

*n̄an m̄eruse*

<sup>57</sup> Lefin bweseru s̄a, be ba gara, bera Gēes̄oni w̄in min di Gēes̄oniban bwese kera yara, ka Kehati w̄in min di Kehatiban bwesera yara, ka Merari w̄in min di Merariban bwesera yara. <sup>58</sup> Be ba s̄a Lefin bwese keri, bera Libinan ȳenugibu, ka Heboronin ȳenugibu ka Makirin ȳenugibu, ka Musin ȳenugibu, ka Koren ȳenugibu, Kehatiwa u Amuramu mara. <sup>59</sup> Amuramun kur̄an ȳisira Yokebedi. U s̄awa Lefin bii wi u mara Egibitīo. Bii be u Amuramu marua, bera Aroni, ka M̄awisi, ka Mariamu ben sesu. <sup>60</sup> Bii be Aroni u mara, bera Nadabu, ka Abihu, ka Eleasaa, ka Itamaa. <sup>61</sup> Adama Nadabu ka Abihu ba guwa sanam me ba ka d̄o tuko dua Yinni Gusun̄an s̄a yer̄o bu ka ȳakuru ko. <sup>62</sup> T̄an dur̄a be ba suru tia tia m̄a ba gara ka be ba me kere, ben geera kuawa t̄ambu n̄ar̄abun suba ȳenda ita (23.000). Bañ bu gara sanam me ba Isireliba garim̄a domi bañ ka bu tem b̄anu m̄a.

*Gari gari yen wii goberu*

<sup>63</sup> Isireli be M̄awisi ka ȳaku kowo Eleasaa ba gara M̄abun w̄awa, Yuudenin b̄aku, Yerikon deederu, bera mi. <sup>64</sup> Isireli be kpuro s̄a, goo sari mi, wi M̄awisi ka ȳaku kowo Aroni ba raa gara Sinain gbabur̄a, <sup>65</sup> ma n kun m̄a Kalebu, Yefunen bii ka Yosue, Nunin bii. Domi nge m̄eya Yinni Gusun̄a u raa bu s̄awa.

*Tubi ye t̄an kur̄aba ko n m̄a*

## 27

<sup>1</sup> Selofadi, wi u s̄a Hef̄ēe ka Galadi ka Makiri ka Manasen sikadobu Yosefun bweseru s̄a, u bii t̄an kur̄abu n̄abu mara. Bera Mala ka N̄a ka Hogula ka Milika ka Tirisa <sup>2</sup> ma be, ba na M̄awisi ka ȳaku kowo Eleasaan mi, ka wirugibun mi ka sere Isireliba kpuron mi Yinni Gusun̄an s̄a yerun k̄ann̄aw̄a ba n̄e, <sup>3</sup> bes̄en tundo u guwa

gbaburɔ. Un̄ wāa Koren bibun wuuru sɔɔ be ba Yinni Gusunɔ seesi. U guwa win tii tiin toranun s̄. Adama un̄ bii tɔn durɔ mɔ. <sup>4</sup> N weenɛ bu win bwese kɛra deri yɛn s̄ un̄ bii tɔn durɔ mɔ? I sun tem w̄ɛyɔ bɛsɛn tundon maabu ka wɔnɔbun suunu sɔɔ.

<sup>5</sup> Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ kana ben gari yin s̄. <sup>6</sup> Ma Yinni Gusunɔ u n̄n wisa u nɛɛ. <sup>7</sup> Selofadin bii be, ba gem mɔ. A bu tem w̄ɛyɔ mɛ ben tundo u ko n daa mɔ. Kaa bu mu w̄ɛwa ben tundon maabu ka wɔnɔbun suunu sɔɔ. <sup>8</sup> Yen biru, kpa a Isireliba s̄ a nɛɛ, goo ù n gu ma un̄ bii tɔn durɔ mɔ, win bii tɔn kurɔwa u koo win arumani sua u tubi di. <sup>9</sup> U kun maa bii tɔn kurɔ mɔ, win maabu ka wɔnɔba ba koo win arumani sua bu tubi di. <sup>10</sup> U kun maa maabu ka wɔnɔbu mɔ, win tundon maabu ka wɔnɔba ba koo win arumani sua bu tubi di. <sup>11</sup> Win tundo ù kun maa maabu ka wɔnɔbu mɔ, win mɛro bisi wi u f̄ɛ f̄ɛ bo wiya u koo win arumani tubi di. Yeni ya ko n s̄awa wooda Isireliba sɔɔ nge mɛ nɛ, Yinni Gusunɔ na ye Mɔwisi w̄ɛ.

### *Yinni Gusunɔ u Yosue gɔsa*

#### *u ka ko Mɔwisin k̄sire*

<sup>12</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, a yɔwo Abarimun guu tenin wii kpiirɔ, kpa a n̄ni seeya a tem mɛ mɛeri mɛ kon Isireliba w̄ɛ. <sup>13</sup> Yen biru, kpa a kpuna a gbi nge mɛ wunen mɔɔ Aroni u gu. <sup>14</sup> Domi in̄ woodaba mɛm nɔwɛ Sinin gbaburɔ, sanam mɛ Isireliba ba man seesi. In̄ maa man bɛɛɛ w̄ɛ ben wuswaaɔ sanam mɛ ba nim kanamɔ. Yera n dera na Mɛriban nim mɛ soka Sannɔn nim Kadɛsɔ, Sinin gbaburɔ.

<sup>15</sup> Ma Mɔwisi u Yinni Gusunɔ s̄ɔwa u nɛɛ, <sup>16-17</sup> Yinni Gusunɔ, wunɛ wi a taka koora kpuro hunde w̄ɛ, a goo gɔsio, a n̄n ko wirugii wi u koo kp̄i u wunen tɔmbu kpara kpa ba kun ka s̄a nge ȳa ni nuñ kpara mɔ.

<sup>18</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Mɔwisi wisa u nɛɛ, Yosue Nunin bii wee, w̄i sɔɔ nɛn Hunde u yiba. A n̄n suo kpa a n̄n nɔma s̄andi. <sup>19</sup> Kaa ka n̄n dawa ȳaku kowo Eleasaan wuswaaɔ, kpa a n̄n ko wunen k̄sire Isireliba kpuron n̄ni biru. <sup>20</sup> A n̄n wunen yiikon bɔnu w̄ɛyɔ kpa Isireliba kpuro bu n̄n mɛm nɔwa. <sup>21</sup> Ȳaku kowo Eleasawa u ko n da wa kpa Eleasaa u man kana win s̄ ka woro te ba ra ko ka urimu. Win gariya Yosue ka Isireliba kpuro ba ko n da ka s̄mburu ko.

<sup>22</sup> Ma Mɔwisi u kua ye Yinni Gusunɔ u n̄n s̄ɔwa. U Yosue sua ma u ka n̄n da ȳaku kowo Eleasaan wuswaaɔ Isireliba kpuron n̄ni biru. <sup>23</sup> Ma u n̄n nɔma s̄andi u n̄n kua win k̄sire nge mɛ Yinni Gusunɔ u n̄n s̄ɔwa.

### *T̄ɔru baateren ȳakurun*

#### *wooda*

## 28

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Mɔwisi s̄ɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> a Isireliba wooda yeni w̄ɛyɔ.

A nɛɛ, bu ku duari saa ye na yi ba n da ka man k̄ɛnu naawɛ kpa bu man ȳaku d̄ɔ mwaararuginu kua ni nu koo man nuburu dore.

<sup>3</sup> A bu s̄ɔwɔ a nɛɛ, t̄ɔ baatere, ȳa kpemminu yiru ni nu w̄ɔ tia tia mɔ kpa nu kun alebu gaa mɔ, niya ba koo ka man ȳaku d̄ɔ mwaararugiru kua baadomma. <sup>4</sup> Ba koo ka teeru ȳakuru kowa bururu, teeru maa yoki kpaa, <sup>5</sup> ka som kilo ita mɛ ba burina ka olifin gum ditiri tia ka bɔnu. <sup>6</sup> T̄ɔ baateren ȳaku te, ta ko n s̄awa nge ȳaku nuburu durugii te ba nɛ, Yinni Gusunɔ kua Sinain guurɔ. <sup>7</sup> Bururu ba ko n da ka tam nɛwa ditiri tia ka bɔnu nɛn s̄a yerɔ bu ka ȳakuru ko ka ȳa te sannu. <sup>8</sup> Yoka, kpa bu maa man ȳaku d̄ɔ mwaararugiru kua ka ȳa tee te ta tie ka som ka tam nge mɛ ba raa kua bururu. Ta ko n s̄awa ȳaku d̄ɔ mwaararugiru te ta koo nɛ, Yinni Gusunɔ nuburu dore.

### *T̄ɔ w̄ɛrarugirun ȳakunun*

#### *wooda*

<sup>9</sup> T̄ɔ w̄ɛrarugiru sɔɔ, ȳaanu yiru ni nu w̄ɔ tia tia mɔ ma nuñ alebu gaa mɔ, niya i ko i ka nɛ, Yinni Gusunɔ ȳakuru kua ka tam ka som kilo nɔba tia mɛ ba burina ka gum. <sup>10</sup> I ko i n da ȳaku te kowa t̄ɔ w̄ɛrarugiru sɔɔ t̄ɔ baateren ȳaku d̄ɔ mwaararugii ni i ra ko baasi.

### *Surun t̄ɔ gbiikirun ȳakunun*

#### *wooda*

<sup>11</sup> Suru baawuren t̄ɔ gbiikiru sɔɔ, i ko i nɛ, Yinni Gusunɔ ȳaku d̄ɔ mwaararuginu kuawa ka naa kpɛmi yiru, ka ȳa kineru, ka ȳa kpemminu nɔba yiru, ni nu w̄ɔ tia mɔ. Kpa sabe nin baatere ta kun alebu gaa mɔ. <sup>12</sup> I ko i ka ten baatere ȳakuru

kowa ka som me ba burina ka gum. <sup>13</sup> Yaa kpemmii nin baatere maa ka som kilo ita me ba burina ka gum. Yaku dɔɔ mwaararugii niya nu koo ne Yinni Gusunɔ nuburu dore. <sup>14</sup> I n ka ketɛ yākuru mɔ, tam ditiri itawa i ko i ka ko. I n ka yaa kineru mɔ, tam ditiri yiruwɔ i ko i ka ko. I n maa ka yaa kpembu mɔ, tam ditiri tia ka bɔnuwa i ko i ka ko. Yaku dɔɔ mwaararugii ni i ko i n da ko wɔɔn suru baawuren tɔɔ gbiikiru sɔɔ, niya mi. <sup>15</sup> Yen biru, i ko i maa ne, Yinni Gusunɔ torarun yākuru kua ka tɔɔ baateren yaku dɔɔ mwaararugiru ka ten tam baasi.

### *Gɔɔ sararibun yākunun*

#### *wooda*

<sup>16</sup> Wɔɔn suru gbiikoon sɔɔ wəkura nnese sɔɔra i ko i Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru di, ne, Yinni Gusunɔn sɔ. <sup>17</sup> Suru win sɔɔ wəkura nɔɔbuse sɔɔra i ko i tɔɔ bakaru tore te i ko i di sɔɔ nɔɔba yiru. Tɔɔ ni sɔɔ, pɛɛ ye baɔ seeyatia dokewa i ko i di. <sup>18</sup> Tɔɔ baka ten tɔɔ gbiikiru sɔɔ, i ko i bɛɛn sɔma deriwa, kpa i mennɔ i ne, Yinni Gusunɔ sɔ. <sup>19</sup> I ko i man yaku dɔɔ mwaararugiru kuawa ka naa kpɛmi yiru, ka yaa kineru, ka yaa kpemminu nɔɔba yiru, ni nu wɔɔ tia mɔ, kpa sabe nin baatere ta kun alebu gaa mɔ. <sup>20</sup> I ko i ka yaa saberu baatere yākuru kowa ka som sannu me ba burina ka gum. I n yākuru mɔ ka naa, som kilo nɔɔba nnɛwa i ko i ka ko. I n ka yaa kineru mɔ som kilo nɔɔba tia i ko i ka ko. <sup>21</sup> I n maa ka yaa kpembu mɔ, som kilo itawa i ko i ka ko. <sup>22</sup> Yen biru, kpa i boo kineru go i ka torarun yākuru ko. <sup>23</sup> Yaku ni kpurowa i ko i n da ko tɔɔ baateren bururun yaku dɔɔ mwaararugii te baasi. <sup>24</sup> Sɔɔ nɔɔba yiru ye sɔɔ, i ko i ne, Yinni Gusunɔ yaku dɔɔ mwaararugiru kuawa baadomma te ta koo man nuburu dore tɔɔ baateren bururun yaku dɔɔ mwaararugii te baasi. <sup>25</sup> Yen sɔɔ nɔɔba yiruse, i ko i bɛɛn sɔma deriwa kpa i mennɔ i man sɔ.

#### *Gɛɛbun saan yākunun wooda*

<sup>26</sup> Gɛɛbun tɔɔ bakaru sɔɔ, i ko i ka ne, Yinni Gusunɔ bɛɛn gbean dɔɔ gbiikinu naawawa kpa i mennɔ i man sɔ. In dɔma te sɔmburu garu mɔ. <sup>27</sup> I ko i man yaku dɔɔ mwaararuginu kuawa ni nu nuburu do ka naa kpɛmi yiru, ka yaa kineru, ka yaa kpemminu nɔɔba yiru ni nu wɔɔ tia mɔ. <sup>28</sup> I

ko i ka yaa saberu baatere yākuru kowa ka som sannu me ba burina ka gum. I n yākuru mɔ ka naa, som kilo nɔɔba nnɛwa i ko i ka ko. I n ka yaa kineru mɔ som kilo nɔɔba tia i ko i ka ko. <sup>29</sup> I n maa ka yaa kpembu mɔ som kilo itawa i ko i ka ko. <sup>30</sup> Yen biru, kpa i boo go i ka torarun yākuru ko, <sup>31</sup> yaku ni kpurowa i ko i n da ko tɔɔ baateren bururun yaku dɔɔ mwaararugii te baasi. Yaa sabe ni nuɔ alebu gaa mɔwa i ko i n da ka yākuru ko, ka tam sannu.

#### *Yaku te ba koo*

#### *ka Yinni Gusunɔ takaru ko*

## 29

<sup>1</sup> Suru nɔɔba yirusen tɔɔ gbiikiru sɔɔ, i ku sɔmburu garu ko. I ko i mennawa i Yinni Gusunɔ takaru ko. I ko i tɔɔ te diwa i n kɔbi soomɔ. <sup>2</sup> I ko Yinni Gusunɔ yaku dɔɔ mwaararuginu kua ni nu koo nɔn nuburu dore, ka ketɛ kpɛma, ka yaa kineru, ka yaa kine kpemminu wɔɔ tia tiaginu nɔɔba yiru. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sɔawa ni nuɔ alebu gaa mɔ. <sup>3</sup> I ko i ka yaa sabe ten baatere yākuru kowa ka som me ba burina ka gum. I n yākuru mɔ ka ketɛ, som kilo nɔɔba nnɛwa i ko i ka ko. I n mɔ ka yaa kineru, som kilo nɔɔba tia i ko i ka ko. <sup>4</sup> I n maa mɔ ka yaa kine kpembu, som kilo itawa i ko i ka ko. <sup>5</sup> I ko i maa torarun yākuru ko ka boo kineru. <sup>6</sup> Yaku niniwa i ko i n da ko suru baawuren tɔɔ gbiikiruginu ka tɔɔ baatereginu ka nin som ka tam baasi. I ko nu kowa nge me ba nin wooda yi. Nu ko n sɔawa yaku dɔɔ mwaararuginu ni nu koo ne, Yinni Gusunɔ nuburu dore.

#### *Durum wəkabun yākurun*

#### *wooda*

<sup>7</sup> Suru nɔɔba yirusen sɔɔ wəkuruse sɔɔ, i ku sɔmburu garu ko. I ko i mennawa i Yinni Gusunɔ sɔ kpa i nɔɔ bɔke. <sup>8</sup> I ko i Yinni Gusunɔ yaku dɔɔ mwaararuginu kuawa ni nu koo nɔn nuburu dore, ka naa kpɛma, ka yaa kine kpemminu wɔɔ tia tiaginu nɔɔba yiru. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sɔawa ni nuɔ alebu gaa mɔ. <sup>9</sup> I n yākuru mɔ, i ko i nu kowa ka som me ba burina ka gum. I n yākuru mɔ ka naa, som kilo nɔɔba nnɛwa i ko i ka ko. I n mɔ ka yaa kineru som kilo nɔɔba tia i ko i ka ko. <sup>10</sup> I n maa mɔ ka yaa



kinε kpεmbu, som kilo itawa i ko i ka ko. <sup>11</sup> Yāku ninin biru, i ko i yākuru ko ka boo kinεru bu ka bεε bεen durum wāka, torarun yākuru ka tōo baateregiru ka nin som ka tam baasi.

### *Kunun tōo bakarun yākunun*

#### *wooda*

<sup>12</sup> Suru nōaba yirusen sōo wākura nōabuse sōo, i bεen sōma derio ye i ra ko, kpa i menna i nε, Yinni Gusunō sā kpa i man tōo bakaru diiya sōo nōaba yiru. <sup>13</sup> Tōo baka ten tōo gbiikiru sōo, i ko i nε, Yinni Gusunō yāku dōo mwaararuginu kuawa ni nu koo man nuburu dore. I ko i nu kowa ka naa kpemi wākura ita ka yāa kinenu yiru, ka yāa kinε kpemminu wākura nne ni nu wōo tia tia mō. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sāawa ni nuñ alebu gaa mō. <sup>14</sup> I ko i ka yaa sabe nin baatere yākuru kowa ka som mε ba burina ka gum. I n yākuru mō ka naa, som kilo nōaba nnewa i ko i ka ko. I n mō ka yāa kinεru, som kilo nōaba tia i ko i ka ko. <sup>15</sup> I n maa mō ka yāa kinε kpεmbu, som kilo itawa i ko i ka ko. <sup>16</sup> I ko i maa yākuru ko ka boo kinεru bu ka bεε bεen durum wāka, tōo baateren yāku dōo mwaararugii te i ra ko ka som ka tam sannu baasi.

<sup>17-34</sup> Tōo baateren yāku ni baasi, i ko i maa yākununu ko ka yaa sabe ni nuñ alebu gaa mō ka maa som mε ba burina ka gum, nge mε i ra ko saa tōo baka ten sōo yirusen di n ka girari ten sōo nōaba yiruse. Nge meniwa i ko i yāku ni koosina.

Sōo yiruse sōo, i ko i yākuru kowa ka ketε kinε kpennu wākura yiru ka yāa kinenu yiru, ka yāa kinε kpemminu wākura nne wōo tia tiaginu ka maa boo kinεru.

Sōo itase sōo, i ko i yākuru kowa ka ketε kinε kpennu wākura tia ka yāa kinenu yiru, ka yāa kinε kpemminu wākura nne, wōo tia tiaginu ka maa boo kinεru.

Sōo nnease sōo, i ko i yākuru kowa ka ketε kinε kpennu wākuru, ka yāa kinenu yiru ka yāa kinε kpemminu wākura nne, wōo tia tiaginu, ka boo kinεru.

Sōo nōabuse sōo, i ko i yākuru kowa ka ketε kinε kpennu nōaba nne ka yāa kinenu yiru, ka yāa kinε kpemminu wākura nne, wōo tia tiaginu, ka boo kinεru.

Sōo nōaba tiase, i ko i yākuru kowa ka ketε kinε kpennu nōaba ita ka yāa kinenu yiru ka yāa kinε kpemminu wākura nne, wōo tia tiaginu, ka boo kinεru.

Sōo nōaba yiruse sōo, i ko i yākuru kowa ka ketε kinε kpennu nōaba yiru, ka yāa kinenu yiru, ka yāa kinε kpemminu wākura nne, wōo tia tiaginu, ka boo kinεru.

<sup>35</sup> Tōo baka ten sōo nōaba itase sōo, i bεen sōma derio ye i ra ko, kpa i menna i ka nε, Yinni Gusunō sā, <sup>36</sup> kpa i man yāku dōo mwaararuginu kua ni nu koo man nuburu dore, ka ketε kinεru, ka yāa kinεru ka yāa kinε kpemminu nōaba yiru wōo tia tiaginu. Yaa sabe ni kpuro nu ko n sāawa ni nuñ alebu gaa mō. <sup>37</sup> I ko i yāku nin baatere kowa ka som ka tam nge mε ba yen wooda yi. <sup>38</sup> Kpa i maa yākuru ko ka boo kinεru bu ka bεε bεen durum wāka, tōo baateren yāku dōo mwaararugiru ka ten som ka tam baasi.

<sup>39</sup> Yāku nini kpurowa i ko i nε, Yinni Gusunō kua tōo baka te sōo, ka sere maa yāku ni i ra ko baadomma. Niya yāku dōo mwaararuginu ni i ra ko ka som ka tam, ka siarabun yākununu, ka kēnu, ka sere maa ni i ra ko nōo mwεεrun sō.

## **30**

<sup>1</sup> Yeniwa Mōwisi u Isireliba kpuro sōowa nge mε Yinni Gusunō u nūn yiire.

### *Wooda ye ba yi*

#### *nōo mwεεnun sō*

<sup>2</sup> Mōwisi u Isireliban bwese kεrin wirugibu sōowa u nεε, wee wooda ye Yinni Gusunō u wē.

<sup>3</sup> U nεε, goo ù n nōo mwεεru kua ma u koo nūn kēru wē, ñ kun mε ù n bōrua u nεε, u koo tii nεnε gāanu ganun sō, uñ win gari yi kōbiamō. U koo win nōo mwεε te yibiawa.

<sup>4</sup> Bii wōndia ù n Yinni Gusunō nōo mwεεru kua, ñ kun mε, ù n bōrua sanam mε u gina wāa win tundon nōma sōo, <sup>5</sup> ma tundo wi, uñ nūn ye yinari sanam mε u yen gari nua, saa ye sōo, wōndia wi, u koo win nōo mwεε te yibiawa. <sup>6</sup> Adama win tundo ù n nūn ye yinari sanam mε u yen gari nua, saa ye sōo, wōndia wi, uñ maa nōo mwεε te yibiamō. Yinni Gusunō u koo nūn yen suuru kua, domi win tundowa u nūn ye yinari.

<sup>7</sup> Wāndia goo ù n nāo mwēeru kua, ñ kun me ù n bōrua n deema un̄ bwisika saa ye u bōri yi m̄, yen biru ma u durō sua, <sup>8</sup> ma win durō kun n̄n ye yinari sanam me u yen gari nua, u koo win nāo mwē te yibiawa. <sup>9</sup> Adama win durō ù n ye yina sanam me u yen gari nua, un̄ maa nāo mwē te yibiamō te u kua. Yinni Gusunō u koo maa n̄n suuru kua.

<sup>10</sup> Tān kurō win durō gu, ñ kun me wi ka durō ba yinana, ù n nāo mwēeru kua, u koo tu yibiawa.

<sup>11</sup> Kurō m̄ro goo ù n nāo mwēeru kua, ñ kun me ù n bōrua, <sup>12</sup> ma win durō kun n̄n ye yinari sanam me u yen gari nua, kurō wi, u koo win nāo mwē te yibiawa. <sup>13</sup> Adama win durō ù n n̄n ye yinari sanam m̄ s̄o u yen gari nua, kurō wi, un̄ maa nāo mwē te yibiamō. Yinni Gusunō u koo n̄n suuru kua domi win durōwa u n̄n ye yinari. <sup>14</sup> Kurō m̄ro ù n nāo mwēeru kua, ñ kun me ù n bōrua u n̄e, u koo tii n̄nē gāanu ganun s̄, win durōwa u koo de nāo mwē te, tu koorā, ñ kun me tu w̄ruma. <sup>15</sup> Sanam me durō wi, u gari yi nua, ù kun ye yinē, u yi wurawa. Kurō wi, u koo nāo mwē te yibiawa. <sup>16</sup> Adama durō wi, ù n dera n te u sere n̄n ye yinari, durō wiya u koo yen taare wa.

<sup>17</sup> Wooda yeniwa Yinni Gusunō u M̄wisi w̄ wāndia ka win tondon s̄, ka sere maa kurō m̄ro ka win durōn s̄.

### *Isireliba ba Madianiba tabu di*

## 31

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u M̄wisi s̄ōwa u n̄e, <sup>2</sup> a doo a Madianiba m̄ru k̄sia k̄sa ye ba Isireliba kuan s̄. Yen biruwa kon de a kpuna a gbi a wun̄n baababa deema.

<sup>3</sup> Ma M̄wisi u t̄n be s̄ōwa u n̄e, gabu bu ben tabu yānu sebuo bu da bu Madianiba w̄ri kpa bu bu m̄ru k̄sia nge me Yinni Gusunō u gerua. <sup>4</sup> Yen s̄, bwese k̄ra baayere yu tabu kowobu n̄r̄bu (1.000) ḡsio.

<sup>5</sup> Ma Isireliban bwese k̄ra baayere ya t̄mbu n̄r̄bu ḡsa. Ma ben geera kua tabu kowobu n̄r̄bun suba w̄kura yiru (12.000). <sup>6</sup> Ma M̄wisi u tabu kowobu n̄r̄bun suba w̄kura yiru ye tabu ḡra. Ba dawa ka Fin̄esi, yāku kowo Eleasaan bii, u Yinni Gusun̄n kurun dendi yānu n̄ni ka

k̄bi sannu. <sup>7</sup> Ma ba Madianiba tabu w̄ri nge me Yinni Gusunō u raa M̄wisi s̄ōwa, ma ba ben t̄n durōbu kpuro go. <sup>8</sup> Ma ba ben sinambu n̄ōbu ye go. Bera, Efi ka Reke mu ka Suri ka Huri ka Reba. Ba maa Balamu Beorin bii go. <sup>9</sup> Adama ba ben kurōbu ka bibu yoru mwēera ma ba ben yaa sabenu ka ben arumaniba gura. <sup>10</sup> Ma ba ben wusu ka ben kpara yenu d̄ō m̄ni. <sup>11</sup> Ma ba ka ye kpuro doona ye ba gura, t̄mbu ka yaa sabenu. <sup>12</sup> Ma ba ka ye kpuro na M̄wisi ka yāku kowo Eleasaa ka Isireliba kpuron mi sansaniō, M̄abun w̄wā, Yuud̄nin b̄kuō, Yerikon deedeeru.

<sup>13</sup> Yera M̄wisi ka yāku kowo Eleasaa ka Isireliban wirugibu ba yara ben sansanin di ba bu sennō da. <sup>14</sup> Yera M̄wisi u ka tabu sinambu m̄ru kua, ka n̄r̄m n̄r̄m wirugibu, ka wun̄m wun̄m wirugibu, be ba taa bi da ba wee. <sup>15</sup> U n̄e, mban s̄na i t̄n kurōbu deri in̄ bu go. <sup>16</sup> I yē ma bera Balamu u b̄rie ma ba dera Isireliba ba Yinni Gusunō torari Peorin gari s̄o, ma Yinni Gusunō u bu k̄si k̄si bararu sure. <sup>17</sup> Yen s̄ t̄, i ben bii t̄n durōbu kpuro goowo ka t̄n kurō be ba durō yē. <sup>18</sup> Adama i tii wāndiaba yiyo be bañ durō yē. <sup>19</sup> Be ba maa t̄nu go, ñ kun me ba goru baba, ba koo yariwa sansanin di s̄o n̄ōba yiru, kpa bu tii d̄erasia be ka ben yobu, s̄o itase ka s̄o n̄ōba yiruse. <sup>20</sup> I ko i b̄en yānu d̄erasiawa ka gāanu kpuro ni ba kua ka yaa ḡna, ka boo sansu, ka sere maa ni ba kua ka d̄a.

<sup>21</sup> Ma yāku kowo Eleasaa u tabu kowo be ba tabu da mi s̄ōwa u n̄e, wee wooda ye Yinni Gusunō u M̄wisi w̄. U n̄e, <sup>22</sup> wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii w̄kusu ka p̄erum, <sup>23</sup> sii si ba koo gesi kp̄i bu d̄ō doke kpuro, i ko i su d̄ō dokewa kpa i su d̄erasia. Ye bañ maa kp̄i bu d̄ō doke i ko i ye wasiwa d̄erasiabun nim s̄o. <sup>24</sup> I ko i b̄en yānu teawa s̄o n̄ōba yiruse kpa i d̄era. Yen biru i ko i kp̄i i wurama sansaniō.

### *Isireliba*

#### *ba arumani b̄nu kua*

<sup>25</sup> Yinni Gusunō u M̄wisi s̄ōwa u n̄e, <sup>26</sup> wun̄e ka yāku kowo Eleasaa ka Isireliban yenu ȳrobu, i arumani ye gario ye Isireliba ba mwaama mi, t̄mbu ka yaa sabenu. <sup>27</sup> I ko i ye b̄nu kowa suba yiru ya n kp̄aru n̄, be ba tabu dagia ka be bañ tabu degia.

28 Be ba tabu dan bɔnu sɔɔ, wee ye i ko i wuna nɛ Yinni Gusunɔn sɔ. Yera nɛera wunɔbu (500) baayeren wɔllɔ i tia wuna nɛn sɔ, tɔmbu sɔɔ ka ketɛba sɔɔ, ka ketɛkunu sɔɔ, ka yɔanu ka bonu sɔɔ. 29 Kpa a ye yɔku kowo Eleasaa wɛ. 30 Be baɲ maa tabu den bɔnu sɔɔ, weeraakuru baateren wɔllɔ, kaa tia tia wuna nɛn sɔ tɔmbu sɔɔ ka ketɛba sɔɔ ka ketɛkunu sɔɔ ka yɔanu sɔɔ ka bonu sɔɔ, ka sere yaa sabe ni nu tie sɔɔ, kpa a ye Lefiba wɛ be ba sɔmburu mɔ nɛn sɔa yerɔ.

31 Ma Mɔwisi ka Eleasaa ba kua ye Yinni Gusunɔ u Mɔwisi yiire. 32 Arumani ye ba gura kpuro, yen geeru wee. Yɔanu ka bɔnun geera sɔa nɔrɔbun suba nata ka wata ka wɔkura nɔɔbu (675.000). 33 Ketɛban geera sɔa nɔrɔbun suba wata ka wɔkura yiru (72.000). 34 Ketɛkunun geera sɔa nɔrɔbun suba wata ka tia (61.000). 35 Wɔndiaban geera maa sɔa nɔrɔbun suba tɛna ka yiru, be baɲ durɔ yɛ (32.000). 36 Be ba tabu dan bɔnu ya kua yɔanu nɔrɔbun suba gooba wunɔbu ka tɛna ka nɔɔba yiru ka nɛera wunɔbu (337.500). 37 Mi sɔɔ, ba nata ka wata ka wɔkura nɔɔbu wuna Yinni Gusunɔn sɔ (675). 38 Ben ketɛban geera sɔa nɔrɔbun suba tɛna ka nɔɔba tia (36.000). Mi sɔɔ, ba wata ka wɔkura yiru wuna Yinni Gusunɔ sɔ. 39 Ben ketɛkunun geera sɔa nɔrɔbun suba tɛna ka nɛera wunɔbu (30.500). Mi sɔɔ, ba wata ka tia wuna Yinni Gusunɔn sɔ. 40 Tɔn be ba mwɛeran geera maa sɔa nɔrɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka tia (16.000). Mi sɔɔ, ba tɛna ka yiru wuna Yinni Gusunɔn sɔ. 41 Ma Mɔwisi u Gusunɔgia kpuro yɔku kowo Eleasaa wɛ nge mɛ Gusunɔ u nɔn sɔɔwa u ko. 42-43 Bɔnu ye ba Isireli be ba tie wɛ ya nɛwa ka be ba tabu dagia. Ya sɔawa nɔrɔbun suba gooba wunɔbu ka tɛna ka nɔɔba yiru ka nɛera wunɔbu (337.500), 44 ka ketɛba nɔrɔbun suba tɛna ka nɔɔba tia (36.000) 45 ka ketɛkunu nɔrɔbun suba tɛna ka nɛera wunɔbu (30.500), 46 ka tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka tia (16.000). 47 Bɔnu ye Mɔwisi u Isireli be wɛ sɔɔ, ye u wuna Yinni Gusunɔn sɔ, yera tia tia weeraakuru baateren wɔllɔ, tɔmbu sɔɔ, ka yaa sabenu sɔɔ. Ma u ye kpuro Lefiba wɛ be ba sɔmburu mɔ sɔa yerɔ, nge mɛ Yinni Gusunɔ u nɔn wooda wɛ.

*Kɛɛ ni ba Yinni Gusunɔ wɛ*

48 Tabu kowobu nɔrɔm nɔrɔm wirugibu ka wunɔm wunɔm wirugibu ba mɛnnama ba na Mɔwisin mi. 49 Ma ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, sa tabu kowobu gara be sa kpare. Baa tɔn turo uɲ kare be sɔɔ. 50 Yen sɔna sa ka Yinni Gusunɔ takarun kɛnu naawa ni ba kua ka wura. Niya sumi ka taaminu ka swaa tonkunu ka yɔni. Kpa nu n sɔa nge torarun yɔkuru.

51 Ma Mɔwisi ka yɔku kowo Eleasaa ba kɛɛ ni kpuro mwa ni ba kua ka wura mi. 52 Kɛɛ ni tabu kowobun wirugii be, ba Yinni Gusunɔ wɛ mi, nin bunum mu koo ko nge kilo wunaa wata ka wɔkurun saka. 53 Adama be ba sɔa tabu kowobu ba ben arumani ye ba gura tii yiyawa kpuro. 54 Mɔwisi ka Eleasaa ba ka kɛɛ ni kpuro da ba yi Yinni Gusunɔn kurɔ, Yinni Gusunɔ u n ka win tɔmbu Isireliba yaaye.

*Isireliban bwese keri ita  
yi sina Yuudenin  
sɔɔ yari yeru gia*

## 32

1 Rubɛnin bwese kɛra ka Gadin bwese kɛran tɔmbu ba yaa sabenu mɔ nu dabi too. Ma ba wa ma Yaseɛn tem ka Galadin tem mu gea sɔa ben yaa sabenu sɔ. 2 Yera ba da ba Mɔwisi ka yɔku kowo Eleasaa ka Isireliban wirugibu deema, ba nɛɛ, 3 wuu sini, Atarɔtu ka Diboni ka Yaseɛ ka Nimura ka Hɛsiboni ka Eleale ka Sebam u ka Nɛbo ka sere Beoni, 4 si Yinni Gusunɔ u dera bɛsɛ Isireliba sa kamia, sin tem mu gea sɔa yaa sabenu sɔ. Wee sa maa yaa sabenu mɔ nu dabi.

5 Yen sɔ, à n ka sun nɔnu geu mɛeran na, a de bu sun tem mɛ wɛ bɛsɛ wunen sɔm kowobu. A ku de su Yuudenin tɔbura.

6 Ma Mɔwisi u bu wisa u nɛɛ, bɛɛn mero bisibu ba koo dawa ba n tabu mɔ kpa bɛɛ i n sɔ mini? 7 In yɛ ma i ko i bu mwia kpanasiawa kpa ba kun kɪ bu da tem mɛ Yinni Gusunɔ u bu wɛ sɔɔ? 8 Nge mɛya bɛɛn baababa ba kua yellu sanam mɛ sa wɔa Kadɛsi Baanɛaɔ, ye na bu gɔra ba da ba Kananin tem saria mɛera. Ye ba da ba tura sere ɛsikolin wɔwɔ ma ba tem mɛn saria mɛera. 9 Ye ba gɔsiram, ma ba begibu Isireliba mwia kpanasia bu ku ka da tem mɛ Yinni Gusunɔ u bu wɛ sɔɔ. 10 Yen tɔɔ te sɔɔ, Yinni Gusunɔ u mɔru bɛsira ma u bɔrua u nɛɛ, 11 tɔn be ba yarima Egibitin di mi, be

ba wɔ̄o yɛndu mɔ ka be ba kere mɛ, ben goo kun duɔ tem mɛ sɔɔ, mɛ u nɔɔ mwɛɛru kua u Aburamu ka Isaki ka Yakɔbu wɛ̄. Domi ba yina bu win gere mɛm nɔɔwa. <sup>12</sup> Kalebɔ, Yɛfunɛn bii, Kenasin bweseru sɔɔ, ka sere Yosue, Nunin bii, be tɔnawa ba koo du tem mɛ sɔɔ yɛn sɔ̄ ba nɔn mɛm nɔɔwa mam mam. <sup>13</sup> Yinni Gusunɔ u ka bɛɛn baababa mɔru kua ma u dera ba yaayaare kua gbaburɔ wɔ̄o weeru sere be kpuro ba ka kpeera, be, be ba kua ye yaɔ̄ nɔn wɛ̄re. <sup>14</sup> Wee, tɛ̄ bɛɛ, i kɔ̄ i bɛɛn baaba ben yira swɔ̄i, kpa i de Yinni Gusunɔ u kpam mɔru bɛsira ka bɛɛ Isireliba. <sup>15</sup> Domi i n gera win swaan di, u koo de bɛɛ kpuro i kpam tɛ gbaburɔ. Saa ye sɔɔ, kpa i de bɛɛgibu bu kam ko.

<sup>16</sup> Ma ba Mɔwisi wisa ba nɛɛ, aawo. Sa ko bɛɛn yaa sabenu karaba kua kpa su maa wusu bani su gb̄aranu toosi bɛɛn kurɔbu ka bibun sɔ̄. <sup>17</sup> Yen biru, sa ko tabu yānu sua kpa sa n gbia su ka bɛɛgibu duusia ben temɔ, mɛ ba bu wɛ̄. Sa ye sɔɔ, sa ko bɛɛn kurɔbu ka bibu deriwa ba n wāa wuu gb̄aranugii si sɔɔ, tem mɛn tɔmbun sɔ̄. <sup>18</sup> Saɔ̄ wurɔ bɛɛn yɛnusɔ ma n kun mɔ Isireli baawure u win tem mwa. <sup>19</sup> Sà n tem mɛni wa guru gee sɔ̄o yari yeru mi, saɔ̄ maa tem gam kɔ̄ Yuudenin guru giɔ.

<sup>20</sup> Ma Mɔwisi u bu sɔ̄wa u nɛɛ, n̄ n mɛn na, i de i bɛɛn nɔɔ mwɛɛru yibia. I tabu yānu suo kpa i da i tabu ko ka wɛrɔbu nge mɛ Yinni Gusunɔ u bɛɛ yiire. <sup>21</sup> Bɛɛ kpuro, i Yuudenin tɔburo nge mɛ Gusunɔ u kɔ̄ kpa i n wāa mi sere u ka win yiberɛba gira win wuswaan di, <sup>22</sup> kpa u tem mɛ mwa. Saa ye sɔɔ, iɔ̄ ko i n maa taare gaa mɔ. I ko i kpɔ̄ i wurama bɛɛn temɔ, kpa mu n s̄aa bɛɛgim. <sup>23</sup> Adama i kun kue mɛ, i Yinni Gusunɔ torariwa mi. Kpa i n yɛ̄ ma bɛɛya i ko i tora ten are sɔ̄be. <sup>24</sup> I doo i wusu bani bɛɛn kurɔbu ka bibun sɔ̄, kpa i maa karaba ko bɛɛn yaa sabenu sɔ̄. Yen biru kpa i na i bɛɛn nɔɔ mwɛɛru yibia.

<sup>25</sup> Ma Gadigibu ka Rubeni be, ba Mɔwisi wisa ba nɛɛ, Yinni, ye a gerua mi kpuro, sa wura. <sup>26</sup> Sa ko bɛɛn kurɔbu ka bɛɛn bibu ka bɛɛn yaa sabenu deri Galadi mini. <sup>27</sup> Kpa bɛɛ kpuro su Yuudenin tɔbura sa n tabu yānu nɛni su ka tabu ko Yinni Gusunɔn wuswaa nge mɛ a gerua.

<sup>28</sup> Yera Mɔwisi u yāku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii, ka Isireliban bwese kɛra

baayeren wirugii wooda wɛ̄ ben sɔ̄. <sup>29</sup> U nɛɛ, Gadin bwese kɛra ka Rubenigia b̄a n tabu yānu sua ma ba Yuudenin tɔbura ka bɛɛ sannu bu ka tabu ko Yinni Gusunɔn wuswaa, ma ba bɛɛ somi i ka tem mɛ mwa, i bu Galadin tem wɛ̄yɔ̄ mu ko begim. <sup>30</sup> Adama b̄a kun kue mɛ, i ko i bu tem wɛ̄wa bɛɛn suunu sɔ̄ Kananin temɔ.

<sup>31</sup> Ma Gadigibu ka Rubeni be, ba kpam nɛɛ, ye Yinni Gusunɔ u nun sɔ̄wa kpuro, sa wura. <sup>32</sup> Sa ko tabu yānu sua su Kananin tem wɔ̄ri nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua kpa sa n bɛɛn tem mɔ Yuudenin bera gee.

<sup>33</sup> Ma Mɔwisi u Gadigii be ka Rubeni be, ka Manase, Yosuefun biin bwese kɛran b̄onu Amɔreba ka Basanigibun tem kpuro wɛ̄, mɛn wuu marosu ka mɛn baru kpaanu, mi Sihoni ka Ogu ba raa bandu dii.

<sup>34</sup> Wuu si Gadigiba ba bana, siya Diboni ka Atarɔtu ka Aroɛɛ, <sup>35</sup> ka Atarɔtu Sofani ka Yasɛɛ ka Yogbea, <sup>36</sup> ka Bɛti Nimura ka Bɛti Harani. Ma ba su gb̄aranu toosi. Ba maa ben yaa sabenu karaba kua.

<sup>37</sup> Wuu si Rubeniba maa bana, siya Hɛsiboni, <sup>38</sup> ka Eleale ka Kiriataimu ka Nɛbo ka Baali Mɛɔni ka Sibima. Ma ba si kpuro yɔ̄sinu kɔsa.

<sup>39</sup> Makiri Manasen biin sikadominu, beya ba Galadin tem wɔ̄ri ba Amɔreba gira tem mɛn di ma ba mu mwa. <sup>40</sup> Ma Mɔwisi u bu tem mɛ wɛ̄ ba sina mi. <sup>41</sup> Manasen bii wi ba maa mɔ̄ Yairi, win sikadomina nu da nu Amɔreban baru kpaanu wɔ̄ri nu mwa, ma nu nu soka Yairin wusu. <sup>42</sup> Yen biru Nɔbaki u Kenati wɔ̄ri u mwa, ka yen baru kpaanu ma u ye soka ka win tiin yɔ̄siru, Nɔbaki.

### *Mi Isireliba ba sirena gbaburɔ*

## 33

<sup>1-2</sup> Sanam mɛ Mɔwisi ka Aroni ba Isireliba kparama wuuru ka wuuru Egibitin di Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔ̄wa u nɛɛ, u yoruo mi ba da da. Ye u yorua wee.

<sup>3</sup> U nɛɛ, wɔ̄on suru gbiikoon sɔ̄o wɔ̄kura nnese sɔ̄o yera ba Gɔɔ sararibun tɔ̄o bakaru di nɔn gbiikuru. Yen sisiru ma ba seewa ba yara Ramusɛsin di Egibitigibun nɔni biru ka toro sindu. <sup>4</sup> Saa ye sɔɔ, Egibitigibu ba ben bii gbiikobu sikumɔ be ba gu saa ye Yinni Gusunɔ u ka ben b̄unu siri. <sup>5</sup> Ye Isireliba ba seewa Ramusɛsin di, ba dawa Sukɔtuɔ, ba ben sansani gira. <sup>6</sup> Sukɔtun di ba da Etamuɔ



tem saaram gam bəkuə, ba ben sansani gira. <sup>7</sup>Saa Etamun di, ba na Pihahirətuə ye ya wāa Baali Sefonin deedeeru ma ba ben sansani gira Migidolin wuswaaə. <sup>8</sup>Saa Pihahirətun di ba nim wəku təbura ba da Etamun tem saaram bera gia. Ba sanum sowa sō ita ma ba da ba ben sansani gira Maraə. <sup>9</sup>Saa maran di ba tunuma Elimuə mi nim nənusu wəkura yiru ka kpakpa bēε wata ka wəkura wāa ma ba ben sansani gira mi. <sup>10</sup>Saa Elimun di ba da ba ben sansani gira nim wəkun bəkuə ge ba mē Naa yari. <sup>11</sup>Saa min di, ma ba da bera mi ba mē Sini, mi tem mu sāa saaram. <sup>12</sup>Saa min di ma ba da ba ben sansani gira Dofukaə. <sup>13</sup>Saa min di ma ba da Alusiə ba ben sansani gira mi. <sup>14</sup>Saa min di, ma ba da Refidimuə ba ben sansani gira mi. Miya Isireliba ba nim bia bu nə.

<sup>15</sup>Saa min diya ba seewa ba da bera mi ba mē Sina mi tem mu sāa saaram ba ben sansani gira mi. <sup>16</sup>Saa min diya ba da Kiburəti Hatafaə ba ben sansani gira mi. <sup>17</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Haserətuə. <sup>18</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Ritimaə. <sup>19</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Riməə Pεresiə. <sup>20</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Libinaə. <sup>21</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Risə. <sup>22</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Kehelataə. <sup>23</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira guu te ba mē Safεε. <sup>24</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Haradaə. <sup>25</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Makelətuə. <sup>26</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Tahatiə. <sup>27</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Tarakiə. <sup>28</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Mitikaə. <sup>29</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Hasimənaə. <sup>30</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Məserətuə. <sup>31</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Bεnε Yakaniə. <sup>32</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Hori Gidigadiə. <sup>33</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Yotibataə. <sup>34</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Aboronaə. <sup>35</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Esoni Gebεε. <sup>36</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Kadεsiə bera mi ba mē Siniə, mi tem mu sāa saaram. <sup>37</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira guu te ba mē Horiə Edəmun tem nə bura yerə.

<sup>38-39</sup>N deema n kua wəə weeru saa min di ba yarima Egibitin di. Saa ye, yāku kowo Aronin wəə wunaa teeru ka itawa mi. Ma u yəəwa guu ten wəllə nge mε Yinni Gusunə u nūn sōəwa. Miya u kpuna u gu wəən suru nəəbusen tōə gbiikiru sə. <sup>40</sup>Ma Aradin sina boko wi u sāa Kananigii u ka wāa Kanani yen sōə yēsən nəm dwaru gia, u nua ma Isireliba ba tunuma.

<sup>41</sup>Ye Isireliba ba seewa Hori min di, ma ba da Salumənaə, ba ben sansani gira. <sup>42</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Punəəwə. <sup>43</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Obətuə. <sup>44</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Iye Abarimuə Məabuban tem nə bura yerə. <sup>45</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Diboni Gadiə. <sup>46</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Aliməə Dibilataimuə. <sup>47</sup>Saa min diya ba da ba ben sansani gira Abarimun guunun bera gia, Nεbon deedeeru. <sup>48</sup>Ye ba doona Abarimun guunun di, ba nawa Məabuban wəwəə Yuudənin bəkuə, Yerikon deedeeru. <sup>49</sup>Ma ba ben sansani gira mi, saa Bεti Yεsimətin di, n ka girari Abēli Sitimuə.

### *Yinni Gusunə u wooda wē*

#### *bu Kananin tem bənu ko*

<sup>50</sup>Yinni Gusunə u ka Məwisi gari kua Məabun wəwəə, Yuudənin bəkuə, Yerikon deedeeru, u nεε, <sup>51</sup>a Isireliba sōəwə a nεε, sanam mε ba koo Yuudəni təbura bu du Kananin temə, <sup>52</sup>bu tem mən təmbu kpuro giro ben wuswaan di kpa bu ben bwāarokunu kəsuku ni ba dāka ka ni ba seka, ka sere maa ben yāku yenu. <sup>53</sup>Bu tem mε məə kpa bu sina mi, domi na bu mu wēwa mu n sāa begim, <sup>54</sup>kpa bu tem mε bənu ko ka tεtε nge mε ben bwese kerin təmba geeru nε. Bən təmbu ba dabi, bu bu tem wēyε mu n kpā. Be bañ maa dabi kpa u bu wē fiiko. Ba koo bwese kera baayere yen tem wēwa bera ye ba tεtε di kpa mu n sāa begim. <sup>55</sup>Adama bə kun tem mən təmbu gire ben wuswaan di, be ba deri mi, ba ko n sāawa nge sāki yi yi ko n ben nəni səkumə, ka yabiri yi yi ko n bu səkirimə bera ka bera. Ba ko n sāawa ben yiberεba tem mε sə, mi ba koo sina mi. <sup>56</sup>Saa ye, beya kon kua ye na raa gōru doke n yiberε be kua.

### *Kananin tem nə bura yenu*

### 34

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u ka Məwisi gari kua u nεε,  
<sup>2</sup> a Isireliba sḡwə a nεε, bə n dua Kananin temə, mε mu koo ko begim, mən nḡ bura yenu wee.

<sup>3</sup> Sḡ yḡsan nəm dwaru gia mu koo nḡ yḡrawa bera mi ba mḡ Siniə mi tem mu saaram sḡa kpa gu maa da Məabun tem bəkuə. Nḡ ge, ga koo torewa nim wḡku bərugun bəkuə, sḡ yari yeru gia. <sup>4</sup> Min di, kpa gu fuka gu da Akarabimun guunu gia sḡ yḡsan nəm dwarə kpa gu bera mi ba mḡ Sinin sukum sara sere ka Kadəsi Baanεə, n ka da Hasaa Adariə sere ka Asimḡwə. <sup>5</sup> Saa Asimḡn di kpa gu maa da Egibitin daa tora gaan mi kpa gu da gu yḡra nim wḡkuə ge ba mḡ Mēditeranε.

<sup>6</sup> Sḡ kpee yeru gia mən nḡ ga koo yḡrawa nim wḡku teu gen mi.

<sup>7</sup> Sḡ yḡsan nəm geu gia ba koo tem mən nḡ suawa saa nim wḡku gen min di n ka da Horin guurə. <sup>8</sup> Min di, ba koo de gu kpewa ka Hamatiə n ka na Sedadiə. <sup>9</sup> Kpa gu doona min di gu da Siforoniə kpa gu da gu yḡra Hasaa Enaniə. Miya n ko n sḡa bεen tem nḡ bura yeru sḡ yḡsan nəm geu gia.

<sup>10</sup> Sḡ yari yeru gia maa, mən nḡ bura yera koo torewa saa Hasaa Enanin di kpa tu da Sefamuə. <sup>11</sup> Saa Sefamun di kpa tu da Ribilan bera gia Ainin sḡ yari yeru gia kpa tu Kinεretin daa burerun gooru bεwa. <sup>12</sup> Saa min di, kpa tu da Yuudenin bera gia kpa tu da tu yḡra nim wḡku bəruguuə. Mi n ko n sḡa bεen tem nḡ bura yeru miya mi.

<sup>13</sup> Ye Məwisi u Isireliba gari yi sḡwa ma u maa nεε, tem mεya mi, mε Yinni Gusunə u himba kua u bεε bwese keri nḡba nne ka bḡnu wḡ i bḡnu ko ka tεtε. <sup>14-15</sup> Bwese keri yiru ka bḡnu yeni, Rubenigiru ka Gadigiru ka Manasegirun bḡnu, ba ben tem mwa kḡ Yuudenin bera gee, Yerikon deedeeru, sḡ yari yeru gia.

*Wirugii be Gusunə u gḡsa bu ka tem mε bḡnu ko*

<sup>16</sup> Yinni Gusunə u Məwisi sḡwa u nεε,  
<sup>17</sup> yḡku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii, beya ba koo tem mən bḡnu kobun wunanəs u ko, <sup>18</sup> kpa a ben bwese kera baayeren di wirugii turo wuna u raa bu somi. <sup>19</sup> Be ba koo bu somi, beya Kalεbu, Yεfunen bii, Yudan bweseru sḡ.

<sup>20</sup> Ka Samuēli, Amihudun bii, Simεon bweseru sḡ,

<sup>21</sup> ka Elidadi, Kisilonin bii, Benyamεen bweseru sḡ,

<sup>22</sup> ka Buki, Yḡgilin bii, Danun bweseru sḡ,

<sup>23-24</sup> ka Hanieli, Efodun bii, Manasen bweseru sḡ ka Kemuēli, Sifitanin bii, Efaraimun bweseru sḡ. N deema Manase ka Efaraimun bwesenu nu sḡawa Yosefun bwese keri.

<sup>25</sup> Ka Elisafani, Paanakin bii, Sabulonin bweseru sḡ,

<sup>26</sup> ka Patieli, Asanin bii, Isakarin bweseru sḡ,

<sup>27</sup> ka Ahihudu, Seləmin bii, Aseεn bweseru sḡ,

<sup>28</sup> ka Pedaheli, Amihudun bii, Nεfitalin bweseru sḡ.

<sup>29</sup> Be Yinni Gusunə u gḡsa bu ka Isireliban bwese keri Kananin tem mε bḡnu kua, bera mi.

### 35

*Wuu si ba Lefiba wḡ*

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u ka Məwisi gari kua Məabun wəwə, Yuudenin bəkuə, Yerikon deedeeru u nεε, <sup>2</sup> a Isireliba sḡwə bu wusu gḡsi ben tem sḡ bu Lefiba wḡ mi ba ko n wḡa ka sere maa kpara yenu. <sup>3</sup> Lefiba ba koo sinawa wuu marosu sḡ, kpa ba n tem mḡ mi ba ko n da ben yaa sabenu kpare.

<sup>4</sup> Kpara yee ni i ko i bu wḡ mi, nin yasum mu ko n sḡawa gḡm soonu nḡrəbu (1.000) saa gbārarun beri berikan di, <sup>5</sup> kpa nin dḡebu bu n sḡa gḡm soonu nḡrəbun suba yiru (2.000) sḡ yari yeru gia, ka sḡ duu yeru gia, ka sḡ yḡsan nəm dwaru gia, ka maa nəm geu gia, kpa wuu ga n wḡa suunu sḡ. Nge mεya ben kpara yee ni, nu ko n sḡa wuu baagere sḡ. <sup>6</sup> Ba koo bu wusu nḡba tia wḡ mi wi u tḡnu go u ko n da kpikuru de, ka maa wusu gasu weeru ka yiru. <sup>7</sup> Wu si kpuro su ko n sḡawa weeru ka nḡba ita, ka sin kpara yenu. <sup>8</sup> Isireliban bwese kera baayere ya koo Lefiba wusu wḡwa nge mε yen tem mu kpāaru nε. Be ba dabi ba koo wḡwa n dabi. Be baḡ maa dabi, kpa bu wḡ fiiko.

*Wuu sḡn mi*

*ba ko n da kpikuru de*

<sup>9</sup> Yinni Gusunə u Məwisi sḡwa u nεε, <sup>10</sup> a Isireliba sḡwə a nεε, bə n Yuudeni tḡbura ba dua Kananin temə, <sup>11</sup> bu wusu gasu gḡsio mi

wi u kun kī u ka tōnu go u ko n da kpikiru de, <sup>12</sup> sere bu ka nūn da bu siri tōmbun wuswaa. Nge mēya u koo ka yari wi u kī u nūn mōru kōsian nōman di. <sup>13</sup> Wuu sīn mi ba ko n da kpikiru de, su ko n sāawa nōba tia, <sup>14</sup> ita ya n wāa Yuudenin sōo yari yeru gia, ita ye ya maa tie ya n wāa Kananin temō. <sup>15</sup> Isireli goo, n̄ kun mē sōo wi u wāa Isireliban suunu sōo, ù kun kī u ka tōnu go, u koo kpī u kpikiru da wuu sīn gagun mi.

<sup>16-19</sup> Goo ù n tōnu so u go ka gāa ni ba kua ka sisu, n̄ kun mē ka kperu, n̄ kun mē ka bokuru, u sāawa tōn gowo. Wi u go min tōnu u koo maa nūn mōru kōsie u gowa. <sup>20</sup> Goo ù n win winsim tusa u bōria, n̄ kun mē u nūn gāanu kara, <sup>21</sup> n̄ kun mē u nūn so ka nōma u go, ba koo yēron tii gowa, domi u sāawa tōn gowo. Wi u go min tōnu u koo maa nūn mōru kōsie u gowa.

<sup>22-23</sup> Goo ù kun maa kī u ka win winsim bōria, n̄ kun mē u nūn kara ka gāanu n̄ kun mē, u ka nūn kperu so u go, <sup>24</sup> tōmbu ba koo ye ya koorā min saria mēeriwa bu ka yēro siri wi u tōnu go mi. <sup>25</sup> Kpa bu nūn wiru dwe bu de u wura wuu gēn mi u raa kpikiru da, kpa u sina mi sere yāku kowo tōnwero u ka gbi wi ba gum tāre wirō. <sup>26</sup> Wi u tōnu go mi, ù n yara wuu gen min di, gēn mi u kpikiru da mi, <sup>27</sup> ma wi u kī u nūn mōru kōsia u nūn go, yēro kun taare gaa mō. <sup>28</sup> Domi wi u tōnu go mi, n weene u sinawa wuu mi u raa kpikiru da sere yāku kowo tōnwero u ka gbi. Yen biru u koo kpī u wura win temō.

<sup>29</sup> Wooda beniwa ba ko n da swīi, be ka ben bibun bweseru yam kpuro mi ba wāa.

<sup>30</sup> Goo ù n tōnu go, tōn dabira ba koo yen seeda di bu sere yēro go. Tōn turon seeda dibu kun tura bu ka tōnu taare wē bu go.

<sup>31</sup> Bu ku nōm biran kēru mwa bu ka tōn gowo deri. N weene u gbiwa kam kam.

<sup>32</sup> Bañ maa nōm biran kēru mwaamō bu ka de u da wuu gēn mi ba ra kpikiru de, kpa u wura win temō yāku kowo tōnwero ù n gu.

<sup>33</sup> Bu ku raa tōnu go, domi yera ya koo ben tem disi doke. N n̄ maa koorō bu mē dēerasia ma n̄ kun mō ba yēro go, wi u tōnu go mi.

<sup>34</sup> Bu ku raa tem mē disi doke mē sōo ba ko n wāa, domi nē Yinni Gusunō, ko na n wāa ka be, nē wi na ra n wāa be Isireliban suunu sōo.

*tōn kurō be ba tem tubi din sō*

## 36

<sup>1</sup> Manasen bweseru ta sāawa Yosefun bwese kera. Bwese te sōo, Galadi u sāa Makirin bii, Manasen debubu. Galadi win bweserun wirugiba ba da ba Mōwisi ka Isireliban yenu yērobu deema, <sup>2</sup> ba nēē, Mōwisi, wee sanam mē Yinni Gusunō u nun yiire a Isireliba tem bōnu kua ka tete, u nun sōowa u nēē, a bēsen mōo Selofadin tem win bii wōndiaba wē. <sup>3</sup> Tē, bii wōndia be, bā n durōbu sua Isireliban bwese keri yi yi tien gaa sōo, ba koo ben tem mē ba tubi di suawa bu bwese kera yēn mi ba wura sosia. An̄ wa ma bēsen tem mu koo kaara mē ba sun wē ka tete? <sup>4</sup> Isireliban yakiabun tōru tā n tunuma, ba koo ben bōnu wunawa bēsen min di bu ye bwese kera yēn mi ba wura sosia.

<sup>5</sup> Ma Mōwisi u Isireliba sōowa u nēē, Yosefun bweserun tōn be, ba gem mō. <sup>6</sup> Wee ye Yinni Gusunō u gerua Selofadin bii wōndiaban sō. U nēē, ba koo kpī bu durō sua wi ba kī, adama ya n gesi sāa ben tundon bwese kera sōo. <sup>7</sup> Isireliban bwese kera gaan tem muñ duō bwese kera gaan tem sōo. Isirelin bwese kera baayere, ya koo yen tem nenewa mē ya tubi di. <sup>8</sup> Tōn kurō baawure wi u tem wa u tubi di Isireliban bwese kera gaa sōo, u koo durō suawa win bwese kera ye sōo, u wa u ka win tundon tem mē u tubi di nēē. <sup>9</sup> Bwese kera gaan tem kun duō bwese kera gaan temō. Adama Isireliban bwese kera baayere ya koo yen tem nenewa kem kem mē ya tubi di.

<sup>10-11</sup> Ma Selofadin bii wōndia be, Mala ka Tirisa ka Hogula ka Milika ka Nōa ba Yinni Gusunōn wooda ye wura ye u Mōwisi wē mi. Ma ba ben tundon maabu ka wōnōbun bibu sua durōbu. <sup>12</sup> Ba durōbu suawa Yosefun bwese kera sōo, Manasen bibun bweserō, ma tem mē ba tubi di muñ mēnane ka ben tundobun tem.

<sup>13</sup> Wooda ka yiire bi Yinni Gusunō u Isireliba wē Mōwisin min di, Mōabun wōwaa, Yuudenin bōkuō, Yerikon deederu, biya mi.

*Kurō suabun wooda ye ba yi*

## WOODAN SŌSIRU

Tire teni ta ka Mōwisin gari yā yi sō u Isireliba wooda tubusiamō. Ta maa ka sōm maamaakigii ni yā ni Yinni Gusunō u kua be, win tōmbu Isireliban sō. U ka Isireliba arukawani bōkua, ma u bu kpara wōō weeru gbaburu sō. U bu yakia ben yiberēban nōman di, ma u bu nō mweenu kua. Ma u bu wooda wē ye ba koo mēm nōwa ba n ka wāa. Ta maa sun Mōwisin gōon gari sōwa ka nge mē Yosue u kua ben kparo.

### *Tire ten kpunaa*

1. Ye Gusunō u gbia u kua ben sōn yaayasiabu, wiru 1n di sere wiru 4.
2. Woodaban sōsibu, wiru 5n di sere wiru 26.
3. Domanu ka bōri, wiru 27n di sere wiru 30.
4. Mōwisin kirō dāaki, wiru 31n di sere wiru 33.
5. Mōwisi u gu ma Yosue u sōmburu sua, wiru 34.

## MŌWISIN SŌSI GBIKIRU

<sup>1</sup> Wee gari yi Mōwisi u Isireliba sōwa sanam mē ba wāa Yuudenin sō yari yeru gia wōwa gaa sō, mi tem saara wāa, Sufun deederu, wuu sinin suunu sō, Parani ka Tofeli ka Labani ka Haserōtu ka Disahabu. <sup>2</sup> À n kpa ka Seirin guurun swaa, saa Horebun guurun di, a ka turi Kadēsi Baanēaō, kaa sīwa sō wōkura tia. <sup>3</sup> Wōō weeruse sō, mìn di Isireliba ba yarima Egibitin di, yen suru wōkura tiasen tō gbiikiru sōra Mōwisi u Isireliba sōwa kpuro ye Yinni Gusunō u nēē, u bu sō. <sup>4</sup> Ya koorawa sanam mē Mōwisi u Sihoni, Amōreban sina boko wi u wāa Hēsibonō kamia u kpa ma u da u Ogu, Basanin sina boko wi u wāa Edēē ka Atarōtuō kamia.

<sup>5</sup> Mōabuban temō, Yuudenin sō yari yeru gia, miya Mōwisi u Isireliba Yinni Gusunōn woodaba sōsibu torua.

### *Yinni Gusunō u Isireliba wooda*

#### *wē bu ka doona Horebun di*

<sup>6</sup> Mōwisi u nēē, Gusunō besen Yinni u ka sun gari kua Horebun guurō u nēē, sa sina sa tē guu ten gāarō. <sup>7</sup> N n mēn na, su seewo su swaa wōri su da guunun bera

gia mi Amōreba ba wāa ka Kananin temō Yuudenin tem tēraō ka guunu gia ka wōwaō ka sō yēsān nōm dvaru gia ka nim wōkun goorō ka Libaniō sere n ka da Efaratin daarō, <sup>8</sup> kpa su tem mē mēeri domi u sun mu nōmu sōndiawa. U nēē, su doo su mu mwa domi u nō mweeru kua ka bōri u mu besen baababa Aburahamu ka Isaki ka Yakōbu wē, be ka ben bibun bweseru.

### *Mōwisi u wirugibu gōsa*

<sup>9</sup> Saa yē sō Yinni Gusunō u nēē, su doo su tem mē mwa, nē Mōwisi na bēē sōwa na nēē, na ñ kpē n bēē sōbe nē turo. <sup>10</sup> Gusunō besen Yinni u dera i marura ma i dabia nge wōllun kperi. <sup>11</sup> Na kanamō Gusunō besen baababan Yinni u de i dabia i sosi kpa u bēē domaru kua nge mē u bēē nō mweeru kua. <sup>12</sup> Adama i n yē ma na ñ kpē n bēē sōbe nē turo. <sup>13</sup> N n mēn na, i tōmbu gōsio bēēn bwese kera baayere sō be ba yēru ka bwisi mō, ma ba bēere mō tōmbu sō, kpa n bu ko bēēn wirugibu. <sup>14</sup> Ma i man wisa i nēē, ye na gerua mi, ya wā. <sup>15</sup> Ma i ka tōn be na bēēn bwese kera baayeren di ma na bu sua na bu kua bēēn wirugibu, gabu nōrōm nōrōm (1.000) wirugibu, gabu wunōm wunōm wirugibu, gabu weeraakuukuubun wirugibu, gabu maa wōku wōkubun wirugibu, ma na gabu sōma wē bu ka wirugii be kpara bēēn bwese kera baayere sō. <sup>16</sup> Ma na wirugii be wooda wē na nēē, ben mēro bisibu bā n gari mō ben tii tiine sō, ñ kun mē, ka tōn tuko, bu bu swaa dakio kpa bu bu siria dee dee. <sup>17</sup> Bu ku tōmbun bēere mēeri bā n sirimō. Bu bu swaa dakio, bwēbwēē ka damgii. Bu ku ben goo nasia domi ba koo sirirwa ka Yinni Gusunōn yīsiru. Bā n ka gari gēē yinna yi yi bu sēsiamō, bu ka yi na nēn mi bu man sō kpa n yi wēeri. <sup>18</sup> Nge mēya na bēē sōsi saa ye sō, ye i ko i ko kpuro.

### *Isireliban mēm nōabu sariru*

<sup>19</sup> Yen biru, Gusunō besen Yinni u sun nō kā ma sa seewa Horebun guurun di sa gbabu baka nanumgii te kpuro bukiana te i yē mi, ma sa kpa ka guunun swaaō mi Amōreba ba wāa nge mē Gusunō besen Yinni u sun yiire. Ma sa tura Kadēsi Baanēaō. <sup>20</sup> Miya na bēē sōwa na nēē, wee i tunuma Amōreban guurō te Gusunō besen Yinni u koo sun wē. <sup>21</sup> I mēerio wee, Gusunō



bēsen Yinni u bēē tem mē nōmu bēria. I seewo kpa i mu mwa nge mē wi, bēsen baababan Yinni u bēē sōwa. I ku bērum ko. I de i n wōrugōru mō.

<sup>22</sup> Ma bēē kpuro i na i man deema i nēē, su tōmbu gōri bu da bu tem mēn saria mēeri kpa bu wurama bu sun sō swaa ye sa ko kpe, ka wuu sìn mi sa ko gbi su turi. <sup>23</sup> Bēēn gari yi, yi man wēre, ma na tōmbu wōkura yiru gōsa bēēn bwese kera baayere sōo tia tia. <sup>24</sup> Ma ba doona ba guunun bera gian swaa mwa ma ba tura sere Esikolin wōwaa. Mi kpurowa ba bōsu ba mēera. <sup>25</sup> Ma ba tem mēn dāa binu sōrima ba ka sun naawa. Ma ba nēē, tem mē, mu gia sāa mē Gusunō bēsen Yinni u sun wēemō. <sup>26</sup> Adama i n Gusunō bēsen Yinnin gere mēm nōwē, domi i yina i da. <sup>27</sup> I nūn seesiwa bēēn kuu bekuruginu sōo i nēē, yēn sō u sun tusa, yēn sōna u sun yarama Egibitin di u ka sun Amōreba nōmu sōndia, bu sun kpeerasia. <sup>28</sup> I nēē, mban sōna i ko i da i bu wōri. Bēēgibu ba dera i mwia kpāna domi ba nēē, tōn be, ba sun dam kere, ba sun gunum kere, ba maa ben wusu gbāranu toosiwa n ka wōllu girari. Yēn biru, ba mam Anakin bibun bweseru wa mi, be ba ra n sāa doogoba.

<sup>29</sup> Ma na bēē wisa na nēē, i ku nanda, i ku maa ben bērum ko. <sup>30</sup> Gusunō bēsen Yinni u ko n sun gbiye kpa win tii u sun sanna nge mē u kua bēsen nōni biru Egibitiō, <sup>31</sup> ka gbaburō. Bēēn tii i wa ma u sun bōki bēsen sanum sōo nge mē tōnu u ra win bii bōki sere sa ka tura mi sa dōo. <sup>32</sup> Adama ka mē, i n Gusunō bēsen Yinni naanē kue, <sup>33</sup> baa mē u ra n sun swaa gbiye u ka sun ayeru sōosi mi sa ko yōra. Wōkuru, u ra sun kparewa u n bēsen swaa yam bururasie ka dōo yara, sōo sōo maa ka guru wii wuroru.

<sup>34</sup> Yinni Gusunō u bēēn weeweenu nua, ma u mōru kua u bōrua u nēē, <sup>35</sup> baa bēēn turo kun duō tem mē sōo, mē mu gea sāa mi, mē u nōo mwēeru kua u bēsen baababa wē, <sup>36</sup> ma n kun mō Kalebu, Yēfunen bii. Wiya u koo mu wa. Wi ka win bibun bwesera u koo tem mē wē mē u bōsu u mēera mi, domi u win swēē kpuro swīwa dee dee.

<sup>37</sup> Yinni Gusunō u maa ka man mōru kua bēēn sō, ma u nēē, nēn tii na n maa duō tem mē sōo. <sup>38</sup> Nēn sōm kowo Yosue, Nunin biiwa u koo du mi. Yēn sō, n be nūn dam kēyō, domi wiya u koo bēē Isireliba kpāra u

ka bēē tem mē wē. <sup>39</sup> Ma Yinni Gusunō u nēē, bēē, i nēē, yiberēba ba koo bēēn bibu gurawa. Adama bii be, be ba n gina gea ka kōsa yē mi, beya ba koo du tem mē sōo ka Yosue sannu. Beya u koo tem mē wē ba n mō. <sup>40</sup> Yēn sō, bēē i gōsiro kpa i da gbaburu gia nim wōku ge ba mō Naa yarin bera gia.

<sup>41</sup> Ma i man wisa i nēē, i tora Yinni Gusunōn mi. Adama tē, i ko da i tabu ko nge mē wi, Gusunō bēsen Yinni u gerua. Ma i bēēn tabu yānu sua i dōo ka wōbia i ka guunun bera gia tabu wōri. <sup>42</sup> Ma Yinni Gusunō u man sōwa u nēē, n bēē sōwō n nēē, i ku ra da i tabu ko. U n wāa ka bēē. Yēn sō, i ku da, domi ba koo bēē kamia. <sup>43</sup> Na bēē ye sōwa adama i yina i man swaa daki. I n Yinni Gusunōn gere mēm nōwē. Ma i gōru bōbia i da i tabu wōri guunun bera gia. <sup>44</sup> Saa yera Amōre be ba wāa bera mi, ba yarima ba bēē kamia Seiriō, ma ba bēē naa swīi nge tii sere ba ka girari Horimaa. <sup>45</sup> Ye i wurama, i Yinni Gusunō weeweenu koosi. Adama u n bēē swaa daki. <sup>46</sup> Ma i sina n ka tē Kadēsi Baanēaa.

## 2

<sup>1</sup> Yēn biru ma sa gōsira sa da ka gbaburun swaa nim wōku ge ba mō Naa yarin bera gia nge mē Yinni Gusunō u gerua. Ma sa sirena Seirin guunō n ka tē.

*Isireliba ba Edōmuba*

*ka Mōabuba ka Amōniban tem*

*bukiana*

<sup>2</sup> Yinni Gusunō u man sōwa u nēē, <sup>3</sup> wee sa sirena guunun bera mi gia n ka tē. Su maa doo sōo yēsān nōm geu gia. <sup>4</sup> U nēē, n bēē wooda yēn wē n nēē, i seewo i Seirin tem bēwa mi bēēn mēro bisibu Esaun bibun bweseru ba wāa. Ba ko n bēēn bērum mō, adama i n tii sē, <sup>5</sup> i ku ra bu wōri. Domi u n bēē ben tem wēemō baa mēn nōo i ko i naasu sōndi. Esaun bibun bwesera u Seirin guunun beran tem mē wē ba n mō. <sup>6</sup> Dīa ni i ko i di ka sere maa nim mē i ko i nō, i ko i ye kpuro dwewa ben mi. <sup>7</sup> Domi Gusunō bēsen Yinni u bēsen sōma kpuro domaru kua ma u sun kōsu sanam mē sa gbabu baka te bukianamō. U wāa ka bēē sere n ka kua gisō wōo weeru. Sa n gāanu bie.

<sup>8</sup> Ma sa Seirin tem bēwa mi bēsen mēro bisibu Esaun bibun bwesera wāa. Sa n maa tem tēeran swaa mwē ye ya dōo Elatiō

ka Esioni Gebēē. Ma sa gōsira sa Mōabun gbaburun swaa mwa. <sup>9</sup> Yinni Gusunō u man sōwa u nēē, su ku Mōabuba nō kuuri, su ku bu tabu wōri, domi u n sun gāanu nōmu sōndiammē ben temō. Lōtun bibun bwesera u Arin tem mē wē ba n mō.

<sup>10</sup> Yellu, Emibara ba wāa Arin tem mē sō. Ba sāawa bwese te ta dam mō. Ba dabi ba maa gunu nge Anakin bibun bweseru.

<sup>11</sup> Gabu ba tamaa ba sāawa Refaba nge mē Anakiba ba sāa, adama Mōabuba ba ra bu sokuwa Emiba. <sup>12</sup> Nge mēya maa Horiba ba raa wāa Seirin temō yellu. Ma Esaun bibun bweseru ba bu kpeerasia ma ba sina mi, nge mē bēē Isireliba i kua tem mē Yinni Gusunō u bēē wē sō.

<sup>13</sup> Yen biru, Yinni Gusunō u wooda wē u nēē, su seewo su swaa wōri kpa su Serēdin daaru tōbura. Ma sa tu tōbura. <sup>14</sup> Saa mīn di sa seewa Kadēsi Baanēan di sere sa ka Serēdin daaru tōbura, n kuawa wō tēna ka nōba ita. Be ba raa sāa tabu kowobu sa ka seema ba n maa wāa nge mē Yinni Gusunō u raa gerua ka bōri. <sup>15</sup> Win tiiwa u bu nōma doke u kpeerasia.

<sup>16</sup> Sanam mē tabu kowo be kpuro ba gu ba kpa, <sup>17</sup> sanam mē sōra Yinni Gusunō u man sōwa u nēē, <sup>18</sup> tē, su Mōabun tem nō bura yeru saro kpa su Arin tem bukiana, <sup>19</sup> su na Amōniban mi. Adama su ku bu nō kuuri, su ku maa ka bu tabu ko. Domi u n sun gāanu wēemō ben tem mē sō. Ba sāawa Lōtun bibun bweseru. Bera u maa tem mē wē ba n mō.

<sup>20</sup> Tem mē, mu raa sāawa Refaban tem. Domi yellu Refabara ba raa wāa mi, be, be Amōniba ba ra soku Sansumiba. <sup>21</sup> Bwese te, ta dam mō ma ba dabi. Ba gunuwa nge Anakiba. Adama Yinni Gusunō u bu Amōniba nōma beria, ba bu gira ma ba sina mi. <sup>22</sup> Nge mēya Yinni Gusunō u Esaun bibun bweseru kua be ba wāa Seiriō. U dera ba Horiba gira ma ba bu kpeerasia ba sina ben temō sere ka gisō. <sup>23</sup> Kafitorigibu ba na saa ben tem di ba Afi be ba wāa baru kpaanō n ka girari Gasāo kpeerasia ma ba sina ben wusō.

<sup>24</sup> Yen biru, Yinni Gusunō u nēē, su seewo su swaa wōri kpa su Aanōn daaru tōbura. Wee u koo sun Sihoni Amōre, Hēsibonin sina boko nōmu beria ka win tem. U nēē, su doo su nūn wōri kpa su ka nūn tabu ko.

<sup>25</sup> Saa gisōn di u koo de nandabu bu n wāa

handunian bwesenu kpuro sō bēēn sō. Bā n bēēn damu nua, kpa bu diiri berum sō.

### *Ba Sihoni, Hēsibonin*

#### *sina bokon tem wōri*

<sup>26</sup> Saa Kedemōtin di, na sōmōbu gōra Sihoni, sina bokon mi, kpa bu nūn bōri yēndun gari sō bu nēē, <sup>27</sup> u de su win tem bukiana. Swaa doowa sa ko n swīi, sa n gam geramō. <sup>28</sup> Sa ko nūn dīa ni sa ko di ka nim mē sa ko nōn gobi kōsia. U gesi de su win tem bukiana. <sup>29</sup> Esaun bibun bweseru be ba wāa Seiriō ka Mōabuba be ba wāa Arin temō ba wura sa ben tem bukiana. U maa de su win tem bukiana su ka Yuudēni tōbura kpa su du tem mē Gusunō bēēn Yinni u sun wē sō. <sup>30</sup> Adama Sihoni, Hēsibonin sina boko u yina su sara ka win temō. Domi Gusunō bēēn Yinni u win gōru bōbiasia u sun nūn nōmu sōndia nge mē i waamō gisō.

<sup>31</sup> Ma Yinni Gusunō u man sōwa u nēē, n mēerio u sun Sihoni ka win tem nōmu beria. Su nūn wōrio su tem mē mwa. <sup>32</sup> Ma Sihoni ka win tabu kowobu ba na ba sun tabu wōri Yahasiō. <sup>33</sup> Ma Gusunō bēēn Yinni u sun nūn nōmu beria. Ma sa nūn kamia wi ka win bibu ka win tabu kowobu kpuro. <sup>34</sup> Sa win wusu kpuro mwēera sa kam koosia mam mam, ma sa tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bibu kpuro kpeerasia, baa tōn turo kun tiare. <sup>35</sup> Ma sa ben yaa sabenu ka ben arumani ye sa gura ben wuu si sō tii koosi. <sup>36</sup> Saa Aroēn di ye ya wāa Aanōn daaru goorō ka wuu ge ga wāa wōwāo n ka da sere Galadiō, wuu gaga kun kpīa gu sun ma. Gusunō bēēn Yinni u sun si kpuro nōmu beria. <sup>37</sup> Adama sa n Amōniban tem babe ka tem mē mu wāa Yabōkun daaru goorō ka wuu si su wāa guunō ka sere mi Gusunō bēēn Yinni u sun yinari su wōri.

### *Ba Ogu, Basanin sina bokon*

#### *tem mwa*

## 3

<sup>1</sup> Yen biru, sa tem tureru yōwa sa da Basaniō. Ma Ogu, Basanin sina boko ka win tabu kowobu ba na ba sun tabu wōri Edēē.

<sup>2</sup> Ma Yinni Gusunō u man sōwa u nēē, su ku Ogu win berum ko domi u koo sun nūn nōmu beria, wi ka win tabu kowobu ka win tem kpuro. Sa ko nūn kuawa nge mē sa Sihoni, Amōreban sina boko kua, wi u wāa Hēsiboniō. <sup>3</sup> Ma Gusunō bēēn Yinni u

sun Ogu, Basanin sina boko nōmu beria ka win tabu kowobu kpuro. Sa bu kamia sa kpeerasia, baa tōn turo sa ñ deri. <sup>4</sup> Sa win wusu kpuro mwεεra, baa teu ga ñ kpīa gu sun ma. Siya wusu wata ye ya wāa Aagōbun temō Basaniō. Ogun tema sere mi. <sup>5</sup> Wuu si kpuro su gbāranu mōwa ni nu gunu, ma ba nu gambo sisugii kua ba ra ka kenε. Wusu maa wāa su dabi mi, si ba ñ gbāranu toosi. <sup>6</sup> Sa si kpuro mwεεra ma sa tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bibu kpuro kpeerasia nge mε sa Sihoni, Hεsibonin sina boko kua. <sup>7</sup> Ma sa wuu sin yaa sabenu ka sin arumani gura sa tii yiya.

### *Ba Galadin tem bōnu kua*

<sup>8</sup> Nge mεya sa ka Amōreban sinambu yiru yen tem mwa Yuudenin sōo yari yeru gia saa Aanōn daarun di n ka da Hεemōn guurō. <sup>9</sup> Sidonigibu ba ra Hεemōn guu te sokuwa Sirioni, kpa Amōreba bu maa tu soku Seniri. <sup>10</sup> Sa Basanin sina boko Ogun wusu kpuro tabu di. Siya wuu si su wāa gunguru wōllō ka Galadin temō ka Basanin tem mε kpuro sōo n ka girari Salikaō ka Edεε. <sup>11</sup> N deema Refaban bweseru sōo, Ogu, Basanin sina boko, wi turowa u raa tie. Kpakoro sisuguru sōora ba win goru doke. Kpakoro te, ta wāa Amōniban wuu maro Rabaa. Ten dēebu sāawa gōm soonu nōba nne. Ma ten yasum sāa gōm soonu nne.

<sup>12</sup> Saa ye sōora na Rubenin bweseru ka Gadin bweseru tem mε wē mε mu wāa Aanōn bera gia Aroεen sōo yēsān nōm geu gia ka wuu si su wāa Galadin guunun bee tia. <sup>13</sup> Ma na Manasen bweserun bōnu Galadin tem sukum mε mu tie wē ka Basanin tem mi Ogu u raa bandu dii. N deema Aagōbun tem ka Basanin tem mεya ba ra maa soku Refaban tem. <sup>14</sup> Yairi, Manasen bii, u Aagōbun tem kpuro mwa n ka da Gesuriba ka Maakatigibun tem nōo bura yerō. Ma u wuu si su wāa tem mε sōo soka Yairin wusu nge mε ba su sokumō sere ka gison gisō. <sup>15</sup> Ma na Makiri Galadin tem wē. <sup>16</sup> Ma na Rubenin bweseru ka Gadin bweseru Galadin tem bee tia wē n ka da Aanōn daarō sere ka Yabōkun daarō. Aanōn daara ta sāa tem men nōo bura yeru sōo yēsān nōm dwaru gia, ma Yabōkun daaru ta maa bu buranε ka Amōniba. <sup>17</sup> Ben tem mεya mu wāa Yuudenin wōwaa, saa Genεsarētin daa burerun di n ka da nim

wōku bōruguuō. Ma mu da sere ka Pisigan guurō sōo yari yeru gia.

<sup>18</sup> Saa ye sōo, ma na bεε wooda yeni wē na nεε, tē, wee Gusunō besen Yinni u bεε tem mε wē i n mō. Tē, bεε tabu kowobu kpuro, i bεen tabu yānu suo kpa i Yuudenin tōbura ka bεεgibu Isireliba sannu. <sup>19</sup> Bεen kurōbu ka bεen bibu ka bεen yaa sabe ni tōnawa i ko i deri wuu si na bεε wē sōo. <sup>20</sup> I bεen mero bisibu somiō sere Gusunō besen Yinni u ka bu swī ben temō nge mε u bεε kua, kpa bu sina tem mε sōo mε u koo bu wē Yuudenin sōo kpee yeru gia. Saa ye sōora i ko i wura bεen temō mε na bεε wē.

<sup>21</sup> Ma na Yosue wooda yeni wē na nεε, win nōni yi wa ye Gusunō besen Yinni u sinambu yiru ye kua. Nge mεya u koo maa sinambu kpuro kua be u koo ka tabu ko sanam mε i Yuudenin tōbura. <sup>22</sup> I ku bu nasia, domi Gusunō besen Yinni u koo bεε sanna.

### *Mōwisi u ñ duo*

#### *Kananin temō*

<sup>23</sup> Saa ye sōo, na Yinni Gusunō suuru kana na nεε, <sup>24</sup> Gusunō nen Yinni, a ne wunen sōm kowo wunen kpāaru ka wunen dam bakam kookoo gbiikisu sōosi. Yinni goo sari wōllō ka temō wi u koo kpī u ko ye a ra ko. <sup>25</sup> A de n Yuudenin tōbura kpa n tem buram mε wa guru giō mi guu buranu wāa ka maa Libani.

<sup>26</sup> Adama Yinni Gusunō u ka man mōru kua bεen sō ma u yina u nen kanaru nō. U nεε, ya tura mε. N ku maa nūn yen gari sō. <sup>27</sup> U nεε, n yōwo Pisigan guurun wii kpiirō kpa n nōni seeya n mεeri sōo yēsān nōm geu gia ka sōo yēsān nōm dwaru gia ka sōo kpee yeru gia ka sere maa sōo yari yeru gia. Adama na ñ Yuudenin tōburamō. <sup>28</sup> U nεε, n Yosue bwisi kēyō kpa n nūn dam kē, n de u n wōrugōru mō. Domi wiya u koo Yuudenin tōbura kpa u Isireliba kpara u ka bu tem mε wē mε kon wa mi.

<sup>29</sup> Ma sa sina wōwa mi, Bēti Peorin deederu.

### *I Yinni Gusunōn wooda*

#### *mεm nōwō*

## 4

<sup>1</sup> Tē, bεε Isireliba, i yiirebu ka woodaba swaa dakio be na bεε wēemō. I ye mεm nōwō kpa i wa i n wāa, kpa i du tem mε sōo, mε Gusunō besen baababan Yinni u bεε wē.

<sup>2</sup> I ko i win woodaba mem nōwawa nge me na bεε ye wē. I ku gāanu ganu sosi ye sōo, i ku maa gāanu ganu kawa. <sup>3</sup> Bεεn nōni yi wa ye Gusunō besen Yinni u kua Baali Peorigiin sō. U tōmbu kpeerasia kpuro bεε sōo be ba da ba nūn sāwa. <sup>4</sup> Adama bεε be i Gusunō besen Yinni naane sāa, bεeya i wāa wāaru sōo gisō.

<sup>5</sup> Wee na bεε yiirebu ka woodaba wē nge me Gusunō besen Yinni u man sōowa n ko. I ko i ye mem nōwawa tem me u koo bεε wē sōo. <sup>6</sup> I n ye mem nōwa ma i ye swīi dee dee, bwese ni nu tie nū n wooda ye nua, nu koo bεε garisiwa yērobu ka bwisigibu, kpa nu nεε, anna a bwese baka ten yēru ka bwisi wa! <sup>7</sup> Sā n Gusunō besen Yinni somiru kana u ra n ka sun wāa saa kpuro. Bweseru gara wāa baa ni nu kpāaru bo sōo, te ta Yinni mō nge me? <sup>8</sup> Bweseru gara wāa baa ni nu kpāaru bo sōo tēn yiirebu ka ten woodaba ba sāa dee dee nge wooda be na bεε wē gisō?

*Isireliba ba yōra*

*Yinni Gusunōn wuswaa*

*Horebun guurō*

<sup>9</sup> I n tii se kpa i ku duari bεεn wāaru kpuro sōo ye i wa ka nōni. I ku maa de yu yari bεεn gōrun di. I ye bεεn bibu ka maa bεεn bibun bibu nōosio.

<sup>10</sup> I tōo te yaayo tē sōo i da i yōra Gusunō besen Yinnin wuswaa Horebun guurō sanam me u man sōowa u nεε, n bεε Isireliba kpuro mennama win mi, kpa u bεε win woodaba sō, kpa i gia nge me i ko i ka nūn mem nōwa bεεn wāarun tōru kpuro sōo kpa i maa ye bεεn bibu nōosia. <sup>11</sup> Ma i mennama i na i yōra guu ten nuurō tēn min di dōo buri yi yarimō yi wōllu girari dōo wiisu ka guru wii wuroru sōo. <sup>12</sup> Ma Yinni Gusunō u ka bεε gari kua dōo yara sōon di. I win nōo nua adama i n nūn wa. <sup>13</sup> U ka bεε arukawani bōkua u nεε, i win wooda wōkuru mem nōowō te u yorua kpee besi yiru sōo. <sup>14</sup> Saa ye sōora Yinni Gusunō u man yiire n bεε wooda wē kpa i ye mem nōowa tem me i ko i mwa sōo.

*Ba Isireliba kirō mō*

*būu sāanun sō*

<sup>15</sup> Wee, i n Yinni Gusunōn tii wa sanam me u ka bεε gari kua dōo yara sōon di Horebun guurō. Yen sō, i n tii se, <sup>16</sup> i ku ra ka nūn torari i bwāarokunu ko ni nu ka

tōn durō weene n kun me tōn kurō, <sup>17</sup> n kun me yaa ye ya sīimō tem sōo, n kun me gunō, <sup>18</sup> n kun me yaa ye ya kabirimō temō, n kun me swāa. <sup>19</sup> I n nōni seeya wōllō i ka sōo ka suru ka kperi mēeri ka kpuro ye ya wāa mi, i ku de yu bεε gawa i ka yiira i ye sā. Yeba kpurowa Gusunō besen Yinni u handunian bwesenu kpuro deria nu n mō. <sup>20</sup> Adama bεε, u bεε nōma nenua u yara Egibitigibun nōni yi ba bεε sōomōn di kpa i n ka sāa win tōmbu nge me i sāa gisō.

<sup>21</sup> Ma Gusunō besen Yinni u ka man mōru kua bεεn sō. U bōrua u nεε, na n Yuudeni tōburamō, na n maa duō tem gem me sōo, me u koo bεε wē i n mō. <sup>22</sup> Miniwa kon kpuna n gbi. Na n Yuudeni tōburamō. Adama bεε, i ko ye tōbura kpa i tem gem me mwa i sina mi. <sup>23</sup> I n tii se kpa i ku duari arukawani ye Gusunō besen Yinni u ka bεε bōkua. I ku ra tii bwāarokunu kua ni nu ka gāanu weene ni u bεε yinari i ko. <sup>24</sup> Domi Gusunō besen Yinni u sāawa nge dōo wi u ra kam koosie, u maa sāa nisinugii.

<sup>25</sup> I n sina n ka te tem me Gusunō besen Yinni u bεε nōo mwēeru kua sōo, ma i bibu ka debuminu wa, i ku ra nūn torari i tii bwāarokunu kua ni nu ka gāanu weene, i ku maa kōsa gaa ko ye ya koo win mōru seeya. <sup>26</sup> I n tora ten bweseru kua, na bεε sōomō na siremō gisō, wōllu ka tem mu sāa nen seeda ma i ko i gbiwa tem me i ko i mwa mi sōo Yuudenin guru giō. Bεεn wāaru ta n daka dōo. Ba koo bεε kpeerasiawa mam mam. <sup>27</sup> Yinni Gusunō u koo de i n yarinewa bwese tukunun suunu sōo kpa i kun dabi yāatem mi u dera i yoru dimō. <sup>28</sup> Miya i ko i būnu sā ni tōmba kua ka dāa n kun me ka kpenu ni nu ku ra yam wa, nu ku ra gari nō, nu ku ra maa nuburu nō. <sup>29</sup> Miya i ko i Gusunō besen Yinni kasu. I n nūn kasu ka bεεn gōru kpuro, ka bεεn bwēra kpuro, i ko i nūn wa. <sup>30</sup> Ye na bεε sōowa mi kpuro yā n koorā, ma i wāa nōni swāaru sōo, i ko i gōsiramawa Gusunō besen Yinnin mi kpa i wure i nūn mem nōowa. <sup>31</sup> Domi u sāawa wōnwōndugii wi u kun bεε derimō. U n bεε kpeerasiamō. U n maa duarimō arukawani ye u ka bεεn baababa bōkua ka bōri.

*Isireliba ba kua seeda*

<sup>32</sup> I bwisikuo ye ya koorā yellu, ye ya koorā tē tēbun di saa mīn di Gusunō u



tōnu taka kua handunia sō. I bwisikuo ye ya koorā handunian goonu nne kpuro sō. Gāa maamaakiginu ganu nu koore nge nini? I nōre ba gāanu gerure nge mēni? <sup>33</sup> Bweseru gara wāa te Yinni Gusunō u ka gari koore dōo yara sōn di nge bēe ma ta wāa ta wasi? <sup>34</sup> Yinni goo u win tōmbu wōrare ben yiberēban nōman di ka win dam bakam, ka laakari mēeribu, ka yīrenu, ka sōm maamaakiginu, ka tabu, ka win dam ka gāa nanumginu nge mē Gusunō besen Yinni u Egibitigibu kua bēen wuswaa? <sup>35</sup> Bēeya i kua seeda kpa i ka gia ma Gusunō turowa u sāa Yinni. Goo maa sari nge wi. <sup>36</sup> U dera i win nōo nua wōllun di u ka bēe sōsinu wē kpa i ka nūn mēm nōowa. U maa dera i dōo wa temō ma u ka bēe gari kua wi sōn di. <sup>37</sup> U bēen baababa kīa ma u bēe gōsa bēe be i sāa ben bibun bweseru. Yen sōna u bēe yarama Egibitin di ka win dam bakam. <sup>38</sup> U bēe bwese tukunu gira ni nu bēe dabiru ka dam kere ma u bēe kpara u ka dua ben temō u bēe mu wē nge mē i waamō gisō. <sup>39</sup> N n mēn na, i bwisikuo gisō kpa i n yē ma Gusunō turowa u sāa Yinni wōllō ka temō. Goo maa sari nge wi. <sup>40</sup> I win woodaba ka win yiirebu mēm nōowō bi na bēe wēemō gisō, kpa i wa i n bōri yendu mō bēe ka bēen bibun bweseru kpa bēen wāaru tu dakaa da tem mē sō, mē Gusunō besen Yinni u bēe wēemō.

### *Mōwisi u wusu ita gōsa*

#### *mi ba ko n da kpikiru de*

<sup>41</sup> Mōwisi u wusu ita gōsa Yuudenin sōo yari yeru gia, <sup>42</sup> kpa su n sāa kpiki yenu. Wi u tōnu go ka samba, u n daa ka yēro mōru neni, u ko n da kpikiru de mi, u ka win wāaru bere. <sup>43</sup> Rubenin tem sōo, u Beseri gōsa ye ya wāa gunguru wōllō mi gāanu ku ra kpi. Gadin temō, u Ramōti gōsa ye ya wāa Galadiō. Manasen tem sōo, u Golani gōsa ye ya wāa Basanin temō.

## **MŌWISIN SŌSIRU YIRUSE**

<sup>44-45</sup> Mōwisi u Isireliba yiirebu ka woodaba ka sōsinu wē sanam mē ba yarima Egibitin di. <sup>46</sup> Saa ye, ba wāa Yuudenin sōo yari yeru gia wōwaa, Bēti Peorin deederu, Sihoni, Amōreban sina bokon temō wi u wāa Hesiboniō. Wiya Mōwisi ka Isireliba ba kamia sanam mē ba yarima Egibitin di. <sup>47</sup> Ma ba win tem

mwa ka maa Ogu, Basanin sina bokon tem. Amōreban sinambu yiru ye, ba raa wāawa ba bandu dii Yuudenin guru giō sōo yari yeru gia. <sup>48</sup> Ben tem mēn nōo bura yera dawa Aroeeō, Aanōon daarun goorō sere n ka girari guu te ba mō Hēemōowō te ba maa sokumō Siōni, <sup>49</sup> ka tem mē mu wāa Yuudenin wōwaa sōo yari yeru gia n ka girari nim wōku bōruguuō sere n ka da guu te ba mō Pisigan nuurō.

### *Wooda wōkuru*

## **5**

<sup>1</sup> Mōwisi u Isireliba kpuro sokusia ba mēna ma u bu sōowa u nēe, bēe Isireliba i wooda ka yiirebu swaa dakio i nō bi na bēe wēemō gisō. I bu nenuō kpa i bu mēm nōowa mam mam. <sup>2</sup> Gusunō besen Yinni u ka sun arukawani bōkua Hōrebun guurō. <sup>3</sup> N n besen baababa tōna u ka ye bōkua, adama ka besen tiywa bēse be sa wāa sa wasi mini gisō. <sup>4</sup> Yinni Gusunō u ka bēe gari kua nōni ka nōni guuru wōllō saa dōo yara sōn di. <sup>5</sup> Saa ye sōo, ma na yō bēe ka win suunu suunuka sōo na ka bēe tusiamō ye u gerumō, domi i n yōowe guu ten wōllō yēn sō i dōo win bērum mō. U nēe,

<sup>6</sup> wiya u sāa Gusunō besen Yinni. Wiya u sun yarama Egibitin di mi sa raa wāa sa yoru dimō.

<sup>7</sup> U maa nēe, sa n ko n maa Yinni goo mō wi baasi.

<sup>8</sup> Su ku ra tii bwāaroku gagu kua ga n ka gāanu weene wōllō, n kun mē temō, n kun mē nim sōo. <sup>9</sup> Su ku ra yiira su nu sā. Domi wi, Gusunō besen Yinni u sāawa nisinugii. U ra baababan durum mōoru mwē ben bibun mi, be ba nūn tusan suunu sōo sere ka ben bibun bibō. <sup>10</sup> Adama be ba nūn kī ma ba win woodaba mēm nōowamme u ra ben bibun bweserun nōrōm nōrōm (1.000) wōnwōndu kue.

<sup>11</sup> Su ku ra wi, Gusunō besen Yinnin yīsiru soku kam. Domi wi u win yīsiru soka kam, u koo yēro seeyasia.

<sup>12</sup> Su tōo wērarugiru mēm nōowō su tu bēere wē nge mē wi, Gusunō besen Yinni u sun yiire. <sup>13</sup> Sōo nōoba tia sōora sa ko n da besen sōma kpuro ko. <sup>14</sup> Adama sōo nōoba yiruseru ta sāawa Gusunō besen Yinnin tōru tē sōo u wēra. Yen sō, su ku ra sōmburu garu ko bēse ka besen bibu ka besen sōm kowobu

ka besen keteba ka besen ketekunu, besen yaa sabenu kpuro gesi, ka maa sō wi u wāa besen yenu. Besē kpuro sa ko wērāwa. <sup>15</sup> Su yaayo nge me sa raa yoru dimō Egibitiō, ma wi, Gusunō besen Yinni u sun yarama min di ka win dam bakam. Yen sōna u sun yiire su tō wēraruḡii te mem nōwa.

<sup>16</sup> Su besen tundobu ka besen mērobu beere wēyō nge me wi, Gusunō besen Yinni u sun yiire kpa besen wāaru tu daka da kpa sa n bari yendu mō tem me u sun wē sō.

<sup>17</sup> Su ku ra tōnu go.

<sup>18</sup> Su ku ra sakararu ko.

<sup>19</sup> Su ku ra gbeni.

<sup>20</sup> Su ku ra goo gari mani.

<sup>21</sup> Su ku ra besen tōnusin kurō binē ko, n kun me win diru, n kun me win gberu, n kun me win sōm kowo tōn durō n kun me tōn kurō, n kun me win ketē, n kun me win keteku, win ḡāanu kpuro gesi.

<sup>22</sup> Gari yiniwa Yinni Gusunō u nō sua guuru wōlō u besē win tōmbu kpuro sōwa dō yara sōn di ka guru wii wuroru sōn di ka guru wii sinumgirun di, u n ḡāanu sosi. Yen biru, u ye yorua kpee besī yiru sō u man wē.

### *Mōwisi u sāawa Yinni Gusunōn goro*

<sup>23</sup> Sanam me i Yinni Gusunōn nō ge nua guru wii sinumgiru sōn di, guuru wōlō tēn mi dō u wāa, yera been bwese kerin wirugibu ka been guro gurobu ba na nē Mōwisin mi. <sup>24</sup> Ma ba nē, wee Gusunō besen Yinni u bu win yiikon girima ka win kpāaru sōsi. Ba win nō nua dō yara sōn di. Gisō, ba wa ma Gusunō u ka tōmbu gari kua ma ba wāa ba n gu. <sup>25</sup> Adama mban sōna ba koo de dō boko wi, u bu di kpa bu gbi. Domi bā n Gusunōn nō nōmō me, ba koo gbi. <sup>26</sup> Wara u Yinni Gusunō wi u ra n wāan gari nōre dō yara sōn di nge be, ma yēro u wāa u n gu. <sup>27</sup> Yen sō, nē Mōwisi, n susio Gusunō besen Yinnin bōkuō kpa n swaa daki ye u gerua. Yen biru, kpa n bu ye nōsia. Ba koo ye nō, kpa bu ka ye sōmburu ko. <sup>28</sup> Ma Yinni Gusunō u nua ye ba man sōwa. Ma u nē, ye ba gerua mi kpuro gari burēya. <sup>29</sup> Bā n koo raa kpī bu nūn ben ḡōru wukia nge me, bu ka nūn beere wē kpa bu win woodaba mem nōwa, ba ko n daa bari yendu mō be ka ben bibun bweseru sere ka baadomma. <sup>30</sup> Yen sō tē, u nē, n doo n bu sō bu wuro

ben kuu bekuruginō. <sup>31</sup> Adama u nē, nē, n sinō ka wi, kpa u man woodaba ka sōsinu ka yiirebu sō ye kon bu wē bu mem nōwa tem me u bu wēmō sō.

<sup>32</sup> Ma Mōwisi u maa bu sōwa u nē, i wooda be kpuro mem nōwō mam mam be Gusunō besen Yinni u beē wē. I ku ra gam gēra be sōn di. <sup>33</sup> I swaa ye swīyō mam mam kpa been wāaru tu daka da kpa i n bari yendu mō tem me wi, Gusunō besen Yinni u koo beē wē sō.

### *I Gusunō been Yinni kō*

## 6

<sup>1</sup> Mōwisi u maa nē, wee wooda ka sōsi ni Gusunō besen Yinni u man yiire n beē wē i mem nōwa tem me i ko i mwa sō. <sup>2</sup> Nge mēya i ko i ka Gusunō besen Yinni beere wē been wāarun tōru kpuro sō kpa i win woodaba ka win yiirebu mem nōwa be na beē wēmō beē ka been bibu ka been debuminu kpa been wāaru tu wa tu daka da. <sup>3</sup> Beē Isireliba, i ko i ye swaa dakiwa kpa i ye mem nōwa kpa i wa i n bari yendu mō kpa i marura i dabia nge me Gusunō besen baababan Yinni u sun sōwa sanam me u sun tem nō mwēru kua mi tim ka bom mu kokumō.

<sup>4</sup> Beē Isireliba, i swaa dakio i nō. Gusunō besen Yinni turowa u sāa kpuron Yinni. <sup>5</sup> I nūn kō ka been ḡōru kpuro ka been bwēra kpuro ka been dam kpuro. <sup>6</sup> Wooda be na beē wēmō gisō, i de ba n wāa been ḡōru. <sup>7</sup> I been bibu yen keu kuo kpa i n da ka bu yen gari ko yenuō ka swaa i n wuu dō ka saa ye i ko i kpuna ka saa ye i seewa. <sup>8</sup> I de ya n ḡbinisi been nōmō ka been sirinō kpa i ku ra ka ye duari. <sup>9</sup> I ye yoruo been dian gambon kadiriba sō ka wuun duu yerun kōnnō.

### *Isireliba, i ku Gusunō*

#### *besen Yinni duari*

<sup>10</sup> Sanam me Gusunō besen Yinni u koo beē kpara u ka da tem me u koo beē wē sō, nge me u besen baababa, Aburahamu ka Isaki ka Yakōbu nō mwēru kua, i ko i wuu bakasu ka wuu burōsu wa si i n banē, <sup>11</sup> ka yenu si su arumani bwese bweseka yiba ye i n kasu ka dōkōba be i n gba ka resamba ka olifiba be i n duure. <sup>12</sup> I ko i dīanu wa siki siki i n dimō. Adama i n tii sē kpa i ku ra Gusunō besen Yinni duari wi u sun yara Egibitin di mi sa yoru di. <sup>13</sup> I

ko i nùn nasiawa kpa i n wi turon wāaru wāa. Win yīsira i ko i n da ka bōre. <sup>14</sup> I ku ra da i bwese tuku ni nu ka bεε sikerenen būnu sā. <sup>15</sup> Domi Gusunō besen Yinni u wāa besen suunu sō. U sāawa nisinugii. N n men na, i n tii se. I ku ra win mōru seeya kpa u bεε kpeerasia handunia sō. <sup>16</sup> I ku ra win dam mēeri i ka wa me mu ne nge me i kua sanam me i wāa Masao. <sup>17</sup> Adama i win woodaba ka win sōsinu ka win yiire bi u bεε wē mem nōwō dee dee. <sup>18-19</sup> I n mō ye ya wā Yinni Gusunōn nōni sō, i ko i bōri yendu wa kpa i tem gem me mwa sanam me u bεen yiberēba gira u kpa. Domi u besen baababa nō mweeru kua ka bōri u nee, u koo bu mu wē.

<sup>20</sup> Sō teeru bεen bibu bā n bεε bikia ba nee, mban sōna Gusunō besen Yinni u bεe wooda beni ka sōsi nini ka yiire bini wē, <sup>21</sup> kpa i bu wisi i nee, sa raa sāawa Egibiti sunōn yobu Egibiti mi, ma Yinni Gusunō u sun yarama min di ka win dam bakam. <sup>22</sup> U sōm maamaakiginu kua nu kpā besen nōni biru. Niya u ka Egibitigii be, ka ben sina boko ka win yenugibu nōni swāaru kpē. <sup>23</sup> Ma u sun yarama min di u ka sun da tem me sō, me u besen baababa nō mweeru kua ka bōri u nee, u koo bu wē. <sup>24</sup> Gusunō besen Yinni u sun yiire u nee, su wooda be kpuro mem nōwō, kpa su nùn bεere wē. Saa yera bōri yenda ko n sun wāasi baadomma kpa u n sun kōsu nge me u mō gisō. <sup>25</sup> Sā n wooda be kpuro mem nōwa dee dee nge me u sun yiire, saa yera sa ko n sāa gemgibu win wuswaa.

*Isireliba ba sāawa*

*Yinni Gusunōn tambu*

## 7

<sup>1</sup> Gusunō besen Yinni u koo de i du tem me i ko i mwa sō kpa u bwese dabi nini gira bεen wuswaan di. Niya, Hētiba ka Girigasiba ka Amōreba ka Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba. Nu sāawa mi bwesenu nōba yiru ni nu bεe dabiru kere ma nu bεe dam kere. <sup>2</sup> U koo bεe bu nōmu beria kpa i bu kamia i kpeerasia. I ku ra ka bu arukawani bōke, i ku ra maa ben wōnwōndu ko. <sup>3</sup> I ku ra ka bu nōtia ko i suana bεe ka be. I ku ra bεen bii wōndiaba ben bii aluwaasiba kē bu sua kurōbu. I ku ra maa ben bii wōndiaba kasu bεen bii aluwaasiba bu sua kurōbu.

<sup>4</sup> Domi ba koo de bεen bibu bu gera Yinni Gusunōn swaan di bu ben būnu sā, kpa Yinni Gusunō u ka bεe mōru ko u bεe kpeerasia mii mii. <sup>5</sup> Wee nge me i ko i bu kua. I ko i ben būu turanu suririwa, kpa i ben bwāarokunu kōsuku i dōo meni. <sup>6</sup> Domi i sāawa bwese te Gusunō besen Yinni u wūna nenem handunian bwese ni nu tie sōn di, kpa i n ka sāa win tambu.

*Yinni Gusunō u sāawa*

*naanegii*

<sup>7</sup> N n mō yēn sō i bwesenu kpuro dabiru kere Yinni Gusunō u ka bεe arukawani bōkua. Bēeya i mam piiburu bo bwesenu kpuro sō. <sup>8</sup> Adama Yinni Gusunō u bεe kīwa ma u kī u win nō mweeru yibia te u bεen baababa kua. Yen sōna u bεe yarama ka win dam bakam Egibiti sunōn yorun di.

<sup>9</sup> Yen sō, i de i n yē ma Gusunō besen Yinniwa u sāa Gusunō. U ra win arukawani nenε ka be ba win woodaba mem nōwammε sere ka ben bibun bwerserun nōrōm nōrōmwō (1.000). Be ba nùn kī, u ku ra bu tōnu kandu kue. <sup>10</sup> Adama u ra be ba nùn tusa ben kōsa kōsiewa u bu kpeerasia yande. <sup>11</sup> Yen sō, i win woodaba ka win yiirebu ka win sōsinu mem nōwō ni na bεe wēemō gisō, kpa i ka ye sōmburu ko.

<sup>12</sup> I n wooda be swaa daki, ma i bu mem nōwa, u ko n arukawani ye neniwa mam mam ye u ka besen baababa bōkua ka bōri. <sup>13</sup> U koo bεe kīa kpa u bεe domaru kua u de i dabia. U koo bεen bibu domaru kua ka dīa ni i duura ka dīa binnu ka dāa bii ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko. U koo de bεen naa gōsu ka bεen yāa gōsu ka bεen boo gōsu su kuura tem me sō, me u nō mweeru kua ka bōri u nee, u koo bεen baababa wē. <sup>14</sup> U koo bεe domaru kua n bwesenu kpuro kere. Bεe sō, tōn durō goo, n kun me tōn kurō goo kun mō wīro. Mēya bεen yaa saberu gara kun maa gimare mō. <sup>15</sup> Yinni Gusunō u koo de baranu nu ka bεe tonda. I yē bara kōsu ni u raa Egibitigibu sure. U n derimō ten garu tu bεe deema. Adama be ba bεe tusa, bera u koo nu sure.

<sup>16</sup> I ko i bwesenu kpuro kpeerasiawa mam mam ni Yinni Gusunō u bεe nōmu beria. I ku ra nin wōnwōndu ko, i ku ra maa nin būnu sā. Domi būu ni, nu ko n sāawa yina bεen sō.

*Yinni Gusunawa**u win tambu kōsu*

<sup>17</sup> Sārakudo i ko i gere bēen gōruo i nēe, bwese ni, nu bēe dam kere. Amōna i ko i ko i ka nu gira. <sup>18</sup> I ku nin berum ko. I yaayo ye Gusunō bēen Yinni u Egibitigibu kpuro ka ben sunō kua. <sup>19</sup> Bēen nōni yi wa nōni swāa baka te u bu kpēe ka sōm maamaakigii ni u kua ka win dam bakam mē u sōsi sanam mē u bēe yarama tem mēn di. Nge mēya u koo maa bwese ni kpuro kua nīn berum i mō mi. <sup>20</sup> U koo nu susu bakanu sure sere be ba kisira ba kuku yenu kasu bu ka kpeera mam mam. <sup>21</sup> I ku diiri bwese nin sō. Domi Gusunō bēen Yinni u ka bēe wāa wi, wi u kpā ma u nanum mō. <sup>22</sup> U koo bēe bwese ni kpuro gira kpure kpure. I nē kpē i nu kpeerasia mii mii gbeeku ye ye yi ku ka bēe yibusin sō. <sup>23</sup> Gusunō bēen Yinni wi, u koo bēe bu nōmu beria. U koo de bu duki su bēen wuswaan di sere bu ka kpeera mam mam. <sup>24</sup> U koo bēe ben sinambu nōmu beria kpa i de ben yīsiru tu gbi handunia sō. Ben goo kun yōramō bēen wuswaa. I ko i bu kpeerasiawa kpuro. <sup>25</sup> I ko i ben bwāarokunu dō mēniwa. I ku nin sii geesu ka nin wura ye ba nu sebusie binē ko i sua kpa yu ku raa ko bēen yina. Domi ya sāawa disi wi, Gusunō bēen Yinnin mi. <sup>26</sup> I ku ra bwāaroku nin bweseru duusia bēen dia. I n kua mē, i ko kam kowa ka ni sannu. I ko i nu bwēra yariwa, i nu garisi disiginu. Domi nu koo kam kowa.

*Yinni Gusunō u Isireliba**sēyasia gbaburō***8**

<sup>1</sup> I wooda be mēm nōwō be na bēe wēemō gisō kpa bēen hunde yu daka da, kpa i marura i dābia, kpa i du tem mē sō, mē Yinni Gusunō u nō mweeru kua ka bōri u nēe, u koo bēen baababa wē. <sup>2</sup> I yaayo sanum bakam mē Gusunō bēen Yinni u dera sa sīa gbaburō sere wōo weeru. Ma u bēen laakari mēera, u dera sa nōni sōra su ka tii kawa kpa u ka bēen gōrun bwisikunu gia, kpa u wa sà n ko win wooda mēm nōwan na, nē kun mē su ye yina. <sup>3</sup> U dera sa nōni sōra sa wahala kua gōrun sō, su ka tii kawa ma u sun manna wē, dīa ni bese ka bēen baababa sa nē daa yē. Nge mēya u ka sun sōsi ma tōnu kun ko n wāa dīanu tōnan sō ma n kun mō

wi, Gusunōn gere kpuron sō. <sup>4</sup> Wōo weeru ye sō, bēen yānu kun kpeere, bēen naasu kun maa mōsire. <sup>5</sup> I n yē ma Gusunō bēen Yinni u sun nōni dokewa nge mē tōnu u ra win bii nōni doke. <sup>6</sup> I Gusunō bēen Yinnin woodaba mēm nōwō i sī win swēe sō, kpa i nūn nasia.

*Kirō kōkiribun sō*

<sup>7</sup> Gusunō bēen Yinni u koo bēe duusia tem gem sō, mi nim tori ka yerusu ka bwii dabira wāa wōwi sō ka guunō. <sup>8</sup> Alikama ka dobi ka dāa bii ni ba mō resem ka figi ka gerenadi ya kpia tem mē sō ma mu olifin gum ka tim yiba. <sup>9</sup> Tem mē sō, i ko i dīanu wa nu n kpā i di, i nē maa gāanu ganun yāaru mō. Mēn kpenu nu ko n sii wōkusu mō, kpa mēn guunun sōwō sii ganda n wāa. <sup>10</sup> Sanam mē i dīanu wa i di i deba, i Gusunō bēen Yinni siaro tem gem mē u bēe wēn sō.

<sup>11</sup> I n tii se kpa i ku ra Gusunō bēen Yinni duari. I ku ra win woodaba ka win sōsinu ka win yiirebu mēm nōbu yina be na bēe wēemō gisō. <sup>12</sup> I ko i dīanu wa i di i debu kpa i dii geenu bani i n wāa ni sō. <sup>13</sup> Bēen ketēba ka bēen yāanu ka bēen bonu nu koo marura nu dābia kpa bēen sii geesu ka bēen wura ka bēen arumani bwese bweseka ye i mō yu kuura. <sup>14</sup> Saa ye sō, i n tii se kpa i ku ra tii sua i Gusunō bēen Yinni duari wi, wi u sun yarama Egibitin di, mi sa raa yoru dimō. <sup>15</sup> U dera sa sīa gbabu baka nanumgiru sō mi wēe dēegii ka nii yi wāa, mi tem mu gberē, nim sari, ma u dera nim mu kokuma kperun di bēen sō. <sup>16</sup> U sun manna wē gbaburu mi, sa di ye bēen baababa ba nē daa yē. Ma u dera sa nōni sōra su ka tii kawa kpa u ka bēen laakari mēeri u sere sun gea kua. <sup>17</sup> I n tii se kpa i ku ra gere i nēe, bēen hania ka bēen tiin dama i ka arumani ye wa. <sup>18</sup> I yaayo ma Gusunō bēen Yinniwa u bēe dam wē i ka arumani ye wa. Ma u arukawani ye sire ye u ka bēen baababa bōkua ka bōri nge mē i waamō gisō.

<sup>19-20</sup> I kun Gusunō bēen Yinni mēm nōwē, ma i nūn duari, i da i būnu yīrammē i sāmō, na bēe sōmō na siremō gisō, i ko i kpeerawa nge mē u bwese ni kpeerasia bēen wuswaa.

*Yinni Gusunō u Isireliba**durom kua*



## 9

<sup>1</sup> Bɛɛ Isireliba, i swaa dakio i nɔ. Wee gisɔ, i ko i Yuudɛni tɔbura kpa i bwese bakanu gira ni nu bɛɛ dam kere, kpa i ben wuu bakasu mwa si ba gbāranu toosi nu gunu too. <sup>2</sup> I Anakiba yɛ. Ba dam mɔ, ma ba gunu. I maa nɔre ba ben gari gerumɔ ba mɔ, wara u koo kpī u yōra ben bweserun wuswaaɔ. <sup>3</sup> Wee i ko bu gira. Gisɔ i ko i gia ma Gusunɔ besen Yinnin tiiwa u ko n bɛɛ gbiye nge dɔɔ wi u ra kpuro kam koosie. U koo de bu yarina besen wuswaan di u bu kpeerasia. I ko i bu gira kpa i bu kam koosia fuuku nge mɛ Yinni Gusunɔ u bɛɛ sɔɔwa.

<sup>4</sup> Sanam mɛ Gusunɔ besen Yinni u koo bɛɛ bu gira besen wuswaan di, i ku ra tii sua i nɛɛ, besen gean kobun sɔna Yinni Gusunɔ u bɛɛ duusia tem mɛ sɔɔ. Domi bwese nin kɔsan kobun sɔna u koo nu gira besen wuswaan di. <sup>5</sup> N n̄ mɔ gea ye i m̄n sɔna i ko i ben tem mɛ mwa. Ben kɔsan kobun sɔna Gusunɔ besen Yinni u koo bu gira besen wuswaan di, kpa win nɔɔ mwɛɛru tu ka sirera te u besen baababa, Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu kua ka bōri. <sup>6</sup> I n yɛ ma n n̄ mɔ besen gean kobun sɔna Gusunɔ besen Yinni u bɛɛ tem gem mɛ wɛɛmɔ i n mɔ. Domi i s̄awa bwese te ta ku ra mɛm nɔ.

*Isireliba ba tora*

<sup>7</sup> I yaayo nge mɛ i Gusunɔ besen Yinnin m̄ru seeya gbaburɔ. Saa dɔma tɛn di i yarima Egibitin di sere i ka tunuma mini, i ra n n̄n seesimɔwa.

<sup>8</sup> I win m̄ru seeya guu te ba mɔ Horɛbuɔ, ma u ka bɛɛ m̄ru kua u ḡru doke u bɛɛ kpeerasia. <sup>9</sup> Sanam mɛya na yɔɔwa guuru wɔllɔ n ka woodan kpee besi mwa yì sɔɔ arukawani ye Yinni Gusunɔ u ka bɛɛ bɔkua ya yorua. Na sinawa migum sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru, na n̄ di, na n̄ maa nɔra.

<sup>10-11</sup> Sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru wee ten biru, yera Yinni Gusunɔ u man kpee besi yiru ye wɛ, yì sɔɔ win tii u woodaba kpuro yorua, be u bɛɛ sɔɔwa dɔɔ yara sɔɔn di sanam mɛ i mɛnne guurun nuurɔ. Kpee besi yiya yì sɔɔ ba arukawani yen wooda yorua. <sup>12</sup> Ma u man sɔɔwa u nɛɛ, n seewo kpa n sara fuuku fuuku. Domi bɛɛ nen tɔn be na yarama Egibitin di, i kɔsa kua. I gera fuuku win swaan di ye u bɛɛ sɔɔsi. I sisu yania i ka tii bwāaroku kua. <sup>13</sup> Ma

u maa nɛɛ, u wa ma i s̄awa bwese te ta degangam mɔ. <sup>14</sup> N be de u bɛɛ kpeerasia, kpa u besen yīsiru go handunia sɔɔ, kpa u man ko bwese dangiru te ta koo bɛɛ dabiru kera. <sup>15</sup> Ma na ḡsirama na sarama guu ten min di, tɛn wɔllɔ dɔɔ u wāa. Na kpee besi yiru ye neni yì sɔɔ arukawanin wooda ya yorua. <sup>16</sup> Ma na mɛɛra na deema wee, i Gusunɔ besen Yinni torariwa ka gem. I sisu yania i ka tii bwāaroku kua ga ka naa buu weene. Geema, i gerawa fuuku fuuku win swaan di ye u bɛɛ sɔɔsi. <sup>17</sup> Ma na kpee besi yiru ye na neni mi menna na sura na kɔsuka besen wuswaaɔ.

*M̄wisi u Yinni Gusunɔ**somiru kana Isireliban s̄*

<sup>18</sup> Yen biru, na kpuna Yinni Gusunɔn wuswaaɔ sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru nge yellu, na n̄ di, na n̄ maa nɔra besen torarun s̄ te i kua Yinni Gusunɔn n̄ni sɔɔ ma ta win m̄ru seeya. <sup>19</sup> Ma berum man mwa win m̄ru yen kpāarun s̄ ye ya dera u kī u bɛɛ kpeerasia. Adama dɔma te, u kpan nen kanaru mwa. <sup>20</sup> Yinni Gusunɔ u maa ka Aroni m̄ru kua too, ma u kī u n̄n go. Adama na maa kanaru kua win s̄ t̄ɔ te sɔɔ. <sup>21</sup> Ma na bwāaroku ge sua ge i kua ga ka naa buu weene mi, ḡn s̄ i tora, ma na gu kp̄ɛ dɔɔ sɔɔ. Na gu munia ga buuru kua nge tua ma na ye wisi nim bwerɔ tɛn nim mu saramamɔ guurun di.

<sup>22</sup> I maa Yinni Gusunɔn m̄ru seeya Taberaɔ ka Masaɔ ka Kiburɔti Hatafaɔ. <sup>23</sup> Sanam mɛ u bɛɛ ḡra Kadɛsi Baanɛaɔ u nɛɛ, i doo i tem mɛ mwa mɛ u bɛɛ wɛɛmɔ, i n̄n seesiwa wi, wi u s̄a Gusunɔ besen Yinni. I yina i besen naane doke wi sɔɔ. I n̄ maa win gere mɛm nɔɔwɛ. <sup>24</sup> I ra n Yinni Gusunɔ seesimɔwa saa m̄n di na bɛɛ yɛ.

<sup>25</sup> Ma na kpuna Yinni Gusunɔn wuswaaɔ na n̄n kana sɔɔ sɔɔ weeru ka wɔkuru weeru yèn s̄ u nɛɛ, u koo bɛɛ kpeerasia. <sup>26</sup> Ma na n̄n kana na nɛɛ, Gusunɔ nen Yinni, a ku wunen t̄mbu kpeerasia be ba s̄a wunen arumani, be, be a yakia wunen kpāarun saabu, ma a bu yarama Egibitin di ka wunen dam bakam. <sup>27</sup> A wunen s̄m kowobu, Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu yaayo. A ku wunen t̄mbun degangam ka ben nuku k̄suru ka ben toranu mɛɛri, <sup>28</sup> kpa tɔn bèn tem di a bu yarama bu ku raa gere bu nɛɛ, wunɛ Yinni Gusunɔ a n̄ kp̄ɛ a ka

bu dawa tem me a bu nōo mwēeru kua sōo. A n̄ bu kīwa. Yen sōna a bu yarama a ka de bu gbi gbaburō. <sup>29</sup> N sere deema ba sāawa wunen tōmbu ka wunen arumani ma a bu yarama Egibitin di ka wunen dam bakam.

*Yinni Gusunō u suuru kua*

**10**

<sup>1</sup> Saa ye sōo, Yinni Gusunō u man sōowa u nēē, n kpee besi yiru dākuo yi n ka yionō weenē kpa n kpakororu ko ka dāa kpa n yōoma win mi guuru wōllō. <sup>2</sup> U koo maa wooda be ba raa wāa kpee besi yi na kāsuka sōo yore kpee besi yini sōo, kpa n yi doke kpakororu sōo. <sup>3</sup> Ma na kpakoro te kua ka akasian dāa. Na kpee besi yiru ye dāka yi ka yionō weenē. Ma na yōowa guu ten wōllō na kpee besi yi nēni. <sup>4</sup> Ma Yinni Gusunō u wooda wōku te ta raa yorua kpee besi yionō sōo yorua yini sōo, be u raa bēē sōowa dōo yara sōon di dōma te i ka mēnna guu ten nuurō. Ma u man yi wē. <sup>5</sup> Ma na gōsirama na sarama guu ten wōllun di. Ma na kpee besi yi doke kpakoro te na kua mi sōo. Miya yi wāa nge me Yinni Gusunō u man yiire n ko.

<sup>6</sup> Yen biru, bēē Isireliba sa doona Beerōtu Bēnē Yakanin di sa da Mōseraō. Miya Aroni u kpuna u gu ma sa nūn sika mi. Ma win bii Eleasaa u kua yāku kowo win ayerō. <sup>7</sup> Saa min di, ma sa da Gudugodaō. Saa Gudugodan di, ma sa da Yotibataō, tem mi daru tori yiba. <sup>8</sup> Saa ye sōora Yinni Gusunō u Lefin bwese kera gōsa, ma u bu yiire u nēē, bera ba ko n da win woodan kpakororu sōbe kpa ba n da sōmburu ko win sāa yerō. Kpa ba n da maa Isireliba domaru kue ka win yīsiru. Sōmbu tera ba ra ko sere ka gisō. <sup>9</sup> Yen sōna Lefiba ba n̄ tem wa ben mero bisibun suunu sōo. Yinni Gusunōgia ya sāa ben tubi nge me u bu sōowa.

<sup>10</sup> Ma na sina guuru wōllu mi, sōo sōo weeru ka wōkuru weeru nge me na raa kua yellu. Ma Yinni Gusunō u maa nēn kanaru mwa u nēē, u n̄ maa bēē kpeerasiamō. <sup>11</sup> Ma u man sōowa u nēē, n seowo n da n bēē gbiiya kpa i da i tem me mwa me u bōrua u nēē, u koo bēsen baababa wē.

*Kīru ka mem nōobun wooda*

<sup>12</sup> Tē, bēē Isireliba, ye Gusunō bēsen Yinni u kī, yera i nūn nasia, i n sīimō win swēē

kpuro sōo, kpa i nūn kīa i n nūn sāamō ka bēen gōru kpuro ka bēen bwēra kpuro, <sup>13</sup> kpa i win woodaba ka win yiirebu mem nōowa be na bēē wēemō gisō kpa i wa i n bōri yendu mō. <sup>14</sup> Domi wiya u wōllu mō ka tem ka ye ya wāa me sōo. <sup>15</sup> Bēen baababa tōnawa u ka arukawani bōkua ma u bu kīa. Yen biru, bwesenu kpuro sōo, bēeya u gōsa bēē be i sāa ben bibu nge me i waamō gisō. <sup>16</sup> Yen sō, i nūn tii wēeyō mam mam kpa i ku maa nūn seesi. <sup>17</sup> Domi u sāawa wōllun Yinni ka yinnibun Yinni. U kpā, u dam mō, ma u nanum mō. U ku ra goon nōnu mēeri, u ku ra maa nōm biran kēru mwē. <sup>18</sup> U ra gobekuba ka gōminibu ben gem wē, kpa u sōbu kīru sōosi u bu dīanu ka yānu wē. <sup>19</sup> Yen sō, i sōbu kīō bēen tii, domi i raa sōru di Egibitiō.

<sup>20</sup> I Gusunō bēsen Yinni nasio kpa i wi turo sā. I ka nūn maninō, kpa i n da bōre ka wi turon yīsiru. <sup>21</sup> Wiya n weenē i siara domi u sāawa bēsen Yinni. U maa gāa baka nanumginu kua bēsen suunu sōo sa wa ka nōni. <sup>22</sup> Bēsen baababa ba sāawa tōmbu wata ka wōkuru sanam me ba da Egibitiō. Adama tē, u dera sa dabia nge wōllun kperi.

*Mōwisi u Isireliba yaayasiama*

*ye Yinni Gusunō u kua ben sō*

**11**

<sup>1</sup> I Gusunō bēsen Yinni kīō kpa i win yiirebu ka win sōosinu ka win gere ka win woodaba mem nōowa baadomma. <sup>2</sup> Tē, na n̄ ka bēen bibu gari mō, be, be ba n̄ wa, ba n̄ maa yē nge me Gusunō bēsen Yinni u win dam sōosisina. Adama bēen tiywa na ka gari mō, bēē be i win kpāaru ka win dam bakam seeda kua <sup>3</sup> ka sere maa maamaaki nanumgia ye u kua u ka Egibitin sunō ka win temgibu kpuro sēeyasia. <sup>4</sup> I yē ye u ben tabu kowobu ka ben dumi ka ben tabu kēkēba kua. U dera nim wōku ge ba mō Naa yari ga bu di sanam me ba sun naa gire ma u bu kpeerasia mam mam. <sup>5</sup> Ma u sun kōsu gbaburō sere sa ka tunuma mini. <sup>6</sup> U dera tem mu nōo wukia mu Datani ka Abiramu, Eliabun bibu, Rubēnin bweseru sōo mwē ka ben yenugibu ka ben kuu bekuruginu ka be ba ka bu nōo tia kua kpuro sannu bēē Isireliba kpuron wuswaāo. <sup>7</sup> Bēsen nōni yi gāa baka ni kpuro wa ni Yinni Gusunō u

kua. <sup>8</sup>Yen sō, i wooda be kpuro mem nōwō be na bēe wēemō gisō kpa i dam wa i ka tem me mwa mē sō i ko i du mi, <sup>9</sup>kpa bēen wāaru tu daka da tem me sō, mēn nō mwēeru Yinni Gusunō u kua ka bōri u nē, u koo bēen baababa ka ben bibun bweseru wē, mē sō tim ka bom mu yiba.

### *Tem me Yinni Gusunō*

#### *u nōrimō*

<sup>10</sup>Tem me i ko i mwa mi, mu n sāa nge Egibitin tem min di i yarima, mi i n dīanu duura i kpa, i ra nu nim yēke nge kara mi ba kpee duura. <sup>11</sup>Tem meni, mu sāawa tem guunugim ka wōwigim mē sō gura ya ra nē. <sup>12</sup>Gusunō bēen Yinni u ra tem me nōariwa kpa u mu kōsu saa wōn torubun di sere gen kpeerō.

<sup>13</sup>I n woodaba mem nōwō be na bēe wēemō gisō, ma i Gusunō bēen Yinni kīa ma i nūn sāmō ka bēen gōru kpuro ka bēen bwēra kpuro, <sup>14</sup>u koo de gura yu nē yen saa sō bēen tem sō kpa alikama yu koorā i wa i gē kpa i maa dāa binu sōri ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko. <sup>15</sup>U koo maa de yakasu su kpi bēen yaa sabenun sō. I ko i maa deburu wa.

<sup>16</sup>Yen sō, i n tii sē kpa i ku ra gēra swaa gean di i da i būnu yiira i nu sā. <sup>17</sup>Domī ya koo de Yinni Gusunō u ka bēe mōru ko, kpa u wōllu kēnē gura yu yōra yu ku maa nē, kpa tem mu ku maa dīanu ko kpa i gbi mii mii tem gem me sō, me u bēe wēemō. <sup>18</sup>Gari yi na bēe sōmō, i de yi n wāa bēen gōruō ka bēen nōwō. I de yi n gbinisi bēen gāsenō ka bēen sirinō kpa i n ka yi yaaye. <sup>19</sup>I ko i yi bēen bibu keu kowa kpa i n da bu yin gari sō yenusō ka swaa i n wuu dō ka sanam me i ko i kpuna ka sanam me i seewa. <sup>20</sup>I yi yoruo bēen dian gamboban kadiriba sō ka wuu duu yerun kōnnōsō. <sup>21</sup>I n kua me, nge mēn nō wōllu ka tem mu wāa, nge mēn nōra Yinni Gusunō u koo de bēen wāaru tu denyā tem me sō, me u bēen baababa nō mwēeru kua ka bōri u nē, u koo bu wē.

<sup>22</sup>I n wooda be kpuro mem nōwō be na bēe wē mi, ma i ka be sōmburu kua i Gusunō bēen Yinni kīa, ma i sīa win swēe kpuro sō, ma i ka nūn maninē mam mam, <sup>23</sup>saa ye sōra u koo bēe bwese ni kpuro gira ni nu bēe dam ka dabiru kere mi, kpa i nin tem mwa. <sup>24</sup>Mi i naasu sōndi kpuro mu koo

kowa bēegim. Bēen tem mēn nō bura yera ko n wāawa saa tem saaran di sō yēsān nām dware n ka da Libanin guunō sō yēsān nām geuō, saa maa daa baka te ba mō Efaratin di sō yari yerō, n ka girari nim wōku ge ba mō Mēditeranēō sō duu yeru gia. <sup>25</sup>Goo kun kpē u yōra bēen wuswaa u bēe ma. Yam kpuro mi i ko da tem me sō, Gusunō bēen Yinni u koo de min tōmbu bu berum soora kpa ba n nande bēen sō nge me u bēe yen nō mwēeru kua.

<sup>26</sup>I swaa dakio i nō. Domaru ka bōri wee. I gōsio ye i kī gisō. <sup>27</sup>I n Gusunō bēen Yinnin woodaba mem nōwō be na bēe wēemō gisō, i ko i domaru wa. <sup>28</sup>Adama i n yina i win woodaba mem nōwō, ma i gēra win swaan di ye na bēe sōsimō gisō, ma i da i būnu sāwa ni i n daa yē, i ko i bōri wa.

<sup>29</sup>Sanam me Gusunō bēen Yinni u koo de i du tem me i ko i mwa sō, guu te ba mō Garisimun wōllōwa i ko i domarun gari kpara kpa i maa bōrin gari kpara guu te ba mō Ebalin wōllō. <sup>30</sup>Guu ni, nu wāawa Yuudenin guru giō, swaa ye ya wāa sō duu yeru gian biruō, Kananiban temō, be ba wāa Yuudenin wōwā, Giligalin deedeeru, Mōren dāa sōn bōkuō. <sup>31</sup>I ko i Yuudeni tōbura i da i tem me mwa me Gusunō bēen Yinni u bēe wēemō. Mu koo ko bēegim kpa i sina mi, <sup>32</sup>kpa i woodaba ka yiirebu kpuro mem nōwō mam mam be na bēe wēemō gisō.

## **YINNI GUSUNŌN WOODABA**

### **12**

<sup>1</sup>Woodaba ka yiirebu wee ye i ko i mem nōwō i ka sōmburu ko bēen wāarun tōru kpuro sō tem me sō, me Gusunō bēen baababan Yinni u bēe wēemō.

*Sāa yee teera ta ko n wāa*

#### *Yinni Gusunōn sō*

<sup>2</sup>I ko i bwese ni i ko i gira min būnun sāa yenu kpuro kōsukuwa mam mam guunō ka gungunō ka dāa kubenō. <sup>3</sup>I ko i ben yāku yenu suririwa, kpa i ben būu turanu kōsuku. I ko i ben bwāarokunu bōōkuwa i dō mēni kpa bu ku maa nin yīsinu yaaya yam mi kpuro sō. <sup>4</sup>I ku bwese tuku nin komanu saari i n Gusunō bēen Yinni sāmō. <sup>5</sup>Yam mi u koo gōsi u win wāa yeru ko, miya bēe kpuro i ko i da i nūn sā kpa u bēe win tii sōsi mi. <sup>6</sup>Miya i ko i n da ka bēen



yāku dōo mwaararuginu de ka siarabun yākunu ka bēen ye i mō kpuron wākuru baateren wōllōn tia tia ka bēen gbean dīa gbiikinu ka kēnu ka maa kēē ni i kua i ka bēen nōo mwēenu yibia ka sere maa bēen yaa sabenun bii gbiikinu. <sup>7</sup> Gusunō bēen Yinnin sāa yeru miya i ko i yāku diiranun sukum di sannu bēe ka bēen yēnugibu kpa i n nuku dobu yiba yēn sō u bēe domaru kua ye i kua kpuro sōo.

<sup>8</sup> Saa ye, i n ko i maa Yinni Gusunō sā nge mē sa mō mini gisō mi baawure u mō ye u kī. <sup>9</sup> Geema, i n gina tura tem mē sōo, mē Gusunō bēen Yinni u koo bēe wē kpa i n ka wāaru dimō bōri yēndu sōo. <sup>10</sup> Adama i ko i Yuudeni tōbura kpa i sina tem mē sōo mē u bēe wēemō mi. U koo bēe wērabu wē sanam mē u koo bēe wōra bēen yiberēba kpuron nōman di be ba bēe sikerene kpa i sina mi ka bōri yēndu. <sup>11</sup> Miya Gusunō bēen Yinni u koo win wāa yeru gōsi mi u koo bēe win tii sōosi. Miya i ko i n da ka bēen yāku dōo mwaararuginu de ka siarabun yākunu ka bēen ye i mō kpuron wākuru baateren wōllōn tia tia ka bēen gbean dīa gbiikinu ka kēnu ka sere maa kēē ni i kua i ka bēen nōo mwēenu yibia nge mē na raa bēe sōōwa. <sup>12</sup> Gusunō bēen Yinnin sāa yeru miya i ko i nuku dobu ko bēe ka bēen bii tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bēen sōm kowo tōn durōbu ka tōn kurōbu ka Lefi be ba wāa bēen suunu sōo yēn sō ba n ben tiin tem mō.

<sup>13</sup> I n tii sē kpa i ku ra yāku dōo mwaararuginu ko yāku turanu kpuron mi, ni i ko i wa. <sup>14</sup> Adama i ko i nu kowa yam mi Yinni Gusunō u koo gōsi bēen bwese keri tian temō kpa i ko mi kpuro ye na bēe yīiremō. <sup>15</sup> Arumani ye Gusunō bēen Yinni u koo bēe wē sōo, mi i wāa, i ko i kpī i yaa go i tem saa ye i kī. Be ba dēere ka be ba kun dēere, be kpuro ba koo kpī bu ye tem nge mē ba ra nēmu ka gina tem. <sup>16</sup> Yen yem tōnawa i n dimō. I ko i mu yariwa temō nge nim.

<sup>17</sup> I ku ra wākuru baateren wōllōn tia tia di bēen yēnuō, ye i wuna alikama sōo ka dāa binu sōo ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko. I ku maa bēen nēe ka bēen yāanu ka bēen bonun bii gbiikinu di bēen yēnusō ka kēnu ka kēē ni i kua i ka bēen nōo mwēenu yibia ka sere maa bēen gbean dīa gbiikinu.

<sup>18</sup> Adama i ko i ye diwa sāa yerō te Gusunō

bēen Yinni u gōsa bēe ka bēen bii tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bēen sōm kowo tōn durōbu ka tōn kurōbu ka Lefi be ba wāa bēen suunu sōo. Miya i ko i nuku dobu ko arumani ye i ko i n mōn sō. <sup>19</sup> I n tii sē saa kpuro ye i ko i n wāa bēen tem mē sōo kpa i ku ra Lefiba biru kisi.

<sup>20</sup> Sanam mē Gusunō bēen Yinni u koo bēen tem yasia nge mē u bēe nōo mwēeru kua, saa ye, yaa yā n bēe binē mō, i ko i kpī i ye tem nge mē i kī. <sup>21</sup> Sāa yee te Gusunō bēen Yinni u gōsa tā n ka bēe toma, i ko i kpī i yaa sabenu wuna bēen naa gōo ka bēen yāa gōo ka bēen boo gōo sōon di nge mē na bēe yīire, kpa i ye go i tem bēen yēnusō nge mē i kī. <sup>22</sup> Wi u dēere ka wi u kun dēere, bēe kpurowa i ko i ye tem nge mē ba ra nēmu ka gina tem. <sup>23</sup> Adama i tii nēnuō kpa i ku ra yaa yen yem di domi yem mēya mu sāa yen wāaru. N n maa weenē i yaa ye mēna i di ka yen wāaru sannu. <sup>24</sup> I ko i mu yariwa temō nge nim. <sup>25</sup> I n kua mē, i ko i bōri yēndu wa bēe ka bēen bibun bweseru domi i kua ye ya koo Yinni Gusunō wēre.

<sup>26</sup> Adama ye i Yinni Gusunō yīiya ka kēē ni i kua i ka bēen nōo mwēenu yibia, i ko ka ye kpuro dawa win sāa yerō te u gōsa. <sup>27</sup> I n yāku dōo mwaararuginu mō, yaa ka yen yem sanna i ko i mēna i yi Gusunō bēen Yinnin yāku yeru wōllō. I n maa siarabun yākunu mō, i ko i yen yem yariwa yāku yeru wōllō kpa i yen yaa tem.

<sup>28</sup> I sōosi ni kpuro swaa dakio, i nu mēm nōōwa ni na bēe wē mi, kpa i wa i n bōri yēndu mō sere ka baadommaō bēe ka bēen bibun bweseru, kpa i n mō ye ya wā ya Gusunō bēen Yinni doremō.

### *I ku ra Kananiban būnu sā*

<sup>29</sup> Gusunō bēen Yinni u koo bwese ni kpeerasia ni i ko i gira mi. Sanam mē i nu gira i sina nin temō, <sup>30</sup> i n tii sē kpa i ku ra de nu bēe yina mwa i nin kookoosu saari. I ku ra kasu i gia nge mē nu ra ka nin būnu sā, kpa i gere i nēe, i ko i kowa nge mē. <sup>31</sup> I ku ra bu saari i n Gusunō bēen Yinni sāamō, domi bā n sāaru mō, gāa disigina ba ra n mō ni Gusunō u tusa. Ba ra mam ben būnu yāku dōo mwaararuginu kuewa ka ben bii tōn durōbu ka tōn kurōbu.



## 13

<sup>1</sup> I ko i wooda be kpuro mem nɔwawa be na bɛɛ wɛ mi. I ku ra gāanu ganu sosi, i ku ra maa gāanu ganu kawa be sɔɔ.

*Ba koo Isireli*

*be ba būnu sāmō sɛyasia*

<sup>2</sup> Bɛɛn suunu sɔɔ, Gusunɔn sɔmɔ goo n̄ kun mɛ yam wao goo ù n bɛɛ maamaakin gari sɔɔwa, <sup>3</sup> ma ye yɛro u bɛɛ sɔɔwa mi, ya koorɔ, ma u bɛɛ sɔɔwa u nɛɛ, i da i būnu sã ni i n̄ daa yɛ, <sup>4</sup> i ku ra win gari nɔ. Domi Gusunɔ bɛsɛn Yinniwa u bɛɛn laakari mɛɛrimɔ u ka wa i n̄ n̄n̄ k̄in na ka bɛɛn ḡoru kpuro ka bɛɛn bwɛra kpuro. <sup>5</sup> Gusunɔ bɛsɛn Yinni turowa i ko i kasu kpa i n̄n̄ nasia. I win woodaba n̄ni dokeo, i n̄n̄ mɛm nɔwawa, kpa i n̄n̄ sã kpa i n̄ ka n̄n̄ maninɛ. <sup>6</sup> I ko sɔmɔ wi, n̄ kun mɛ yam wao wi gowa wi u bɛɛ b̄riamɔ i ka Gusunɔ bɛsɛn Yinni deri wi u sun yarama Egibitin di mi sa yoru di. I ko yɛro gowa yèn sɔ u k̄i u bɛɛ gerasia Gusunɔ bɛsɛn Yinnin swaan di, ye u sun sɔɔwa su sw̄i. Nge mɛya i ko i ka k̄ɔsa kpeerasia bɛɛn suunu sɔɔn di.

<sup>7-8</sup> Bwese tukunu nu ko n bɛɛ sikerɛnɛ, ganu nu n wāa turuku kpa ganu nu n wāa n toma handunian goonu n̄nɛ kpuro sɔɔ, nu n būnu sāmō ni bɛɛ ka bɛɛn baababa i n̄ daa yɛ. S̄rɔkudo bɛɛn m̄ɔ n̄ kun mɛ bɛɛn w̄nɔ n̄ kun mɛ bɛɛn bii t̄n durɔ n̄ kun mɛ t̄n kurɔ n̄ kun mɛ bɛɛn kurɔ n̄ kun mɛ bɛɛn b̄rɔ k̄inasi goo u koo bɛɛ k̄akiri asiri sɔɔ u nɛɛ, i da i būu ni sã. <sup>9</sup> I ku ra yɛro swaa daki i win gari gem mwa. I ku ra maa win w̄n̄w̄ndu k̄o i sere n̄n̄ biru wukiri. <sup>10</sup> Adama i ko i n̄n̄ gowa. Wunɛ wi u k̄akura, wuna kaa gbi a n̄n̄ kpenu kasukum tore a ka go, t̄n be ba tie bu sere nun sw̄i. <sup>11</sup> I ko i n̄n̄ kpenu kasuku i gowa yèn sɔ u kasu u bɛɛ gerasia Gusunɔ bɛsɛn Yinnin swaan di wi u sun yarama Egibitin di mi sa yoru di. <sup>12</sup> Mɛya n ko n sã kpa bɛɛ Isireliba kpuro i n̄, kpa i b̄rum soora i ku maa ka k̄ɔsa yen bweseru ko bɛɛn suunu sɔɔ.

<sup>13-14</sup> S̄rɔkudo wuu si Gusunɔ u bɛɛ w̄n̄ teu sɔɔ, t̄n k̄sɔbu gabu ba koo wuuqibu k̄akiri bu nɛɛ, bu da bu būnu sã ni, n̄i i n̄ daa yɛ. I n̄ nua mɛ, <sup>15</sup> i ko i gari yin kaso kowa i yi w̄ɛri kpa i yi bikikia ka laakari i wa b̄a n̄ k̄ɔsa ye kuan na ka gem. <sup>16</sup> B̄a n̄ ye kuan na, saa yera i ko wuu gen t̄mbu

kpuro go ka ben yaa sabenu kpa i wuu gen t̄i kpeerasia ka ye ya wāa ge sɔɔ. <sup>17</sup> I ko i wuu gen arumani kpuro m̄n̄n̄awa gen yaaraɔ mi ba ra m̄n̄n̄ɛ, kpa i wuu ge ka arumani ye kpuro d̄ɔ m̄ni muku muku. Ya ko n sãawa nge yãku d̄ɔ mwaararugiru te i Gusunɔ bɛɛn Yinni kua. Wuu ge, ga ko n sãawa bansu sere ka baadom̄m̄ɔ. Ba n̄ maa su seeyam̄ɔ. <sup>18-19</sup> I ku ra maa t̄i gāanu yiiya arumani ye sɔɔ. Ya ko n sãawa Gusunɔ bɛsɛn Yinnigia, kpa win m̄ru yu wa yu sure. I n win n̄ɔ nua ma i win woodaba kpuro m̄m̄ nɔwawa be na bɛɛ w̄ɛm̄ɔ gisɔ, kpa i n̄ m̄ ye ya wā win n̄ni sɔɔ, u koo bɛɛ w̄n̄w̄ndu ka durom kua, kpa i d̄abia nge mɛ u bɛsɛn baababa yen n̄ɔ mw̄ɛru kua ka b̄ri.

*Ḡɔ woro ni Gusunɔ u yina*

## 14

<sup>1</sup> Bɛɛ Isireliba, i sãawa Gusunɔ bɛsɛn Yinnin t̄mbu. Goo ù n gu, i ku ra bɛɛn wasin gam mura. I ku ra maa bɛɛn seri k̄ni wuswaa gia. <sup>2</sup> Domi i sãawa bwese te Gusunɔ bɛsɛn Yinni u ḡsa n̄n̄ɛm. Handunian bwesenu kpuro sɔɔ, bɛyɔ u ḡsa i n̄ ka sã win t̄mbu.

*Yaa ye n weenɛ bu di*

*ka ye n n̄ weenɛ bu di*

<sup>3</sup> I ku ra gāa disiginu di. <sup>4</sup> Yɛɛ yi i ko i di, yiya naa ka yāaru ka boo <sup>5</sup> ka yaa kpiku ka n̄mu ka k̄pasa ka k̄pee boo ka gini bukaru ka k̄pee b̄ra ka gina. <sup>6</sup> Yɛɛ yi yi naa kaburosu yiru m̄ ma yi ra tuka ko, yi kpurowa i ko i di. <sup>7</sup> Adama i ku ra yaa di ye ya ra tuka ko t̄na n̄ kun mɛ ye ya naa kaburosu yiru m̄ t̄na. Nge mɛya i ku ra yooyoo di ka saataburu ka maa damaa\*. Yɛɛ yi, yi ra tuka ko adama yi n̄ naa kaburosu yiru yiru m̄. I ko i yi garisiwa disigii. <sup>8</sup> I ku ra kurusɔ di ge, ge ga naa kaburosu yiru yiru m̄, adama ga ku ra tuka ko. I ko i gu garisiwa disiguu. I ku ra yɛɛ yin gaa di, i ku ra maa yin gaan goru baba.

<sup>9</sup> Yɛɛ yi yi wāa nim sɔɔ i ko i di yiya, yɛɛ yi yi k̄ɛritii ka kokosu m̄ kpuro. <sup>10</sup> Adama yi yi n̄ k̄ɛritii ka kokosu m̄, i ku ra yi di. I ko i yi garisiwa disigii.

\* **14:7** damaa - A maa m̄ɛrio Sāarun Wooda 11:5

11 Gunɔ ge ga dɛere kpurowa i ko i di.  
 12 Adama gunɔ si i n̄ dimɔ siya, gunɔ bakeru ka yabereku ka gunɔ bake te ta ra n wāa nim wɔ̄kuɔ 13 ka bɔsu sooku ka siro ka ye ya ka gu weenɛ kpuro 14 ka gbanamgbaaru ka ye ya ka tu weenɛ kpuro 15 ka taataaru ka booro ka kparuko yāatam barebu ka kasa ka ye ya ka ye weenɛ kpuro

16 ka booron bweseru baatere 17 ka gbamgbayaku ka tionko ka swāa wīaku 18 ka nim kpakpayɛ ka bukaabo ka ye ya ka ye weenɛ kpuro ka kpurabu ka sere kɔ̄.

19 I ko i kəkəmii ni nu ra yɔ̄ yɔ̄ garisiwa disiginu. I ku ra nu di. 20 Adama ni nu dɛere kpurowa i ko i kpī i di.

21 I ku ra yaa gaa di ye ya ka tii gu. I ye sɔ̄ wi u wāa bɛen yenuɔ̄ kɛ̄yɔ̄ u di n̄ kun mɛ i ye sɔ̄bu gabu dɔ̄re. Domi i sāawa Gusunɔ bɛsɛn Yinnin tɔ̄mbu mam mam. I ku ra maa boo buu yike ka gen mɛron bom.

### *Wɔ̄kuru baateren wɔ̄llun*

#### *tia tia wooda*

22 Wɔ̄ɔ̄ baagere, bɛen gbean dīanu sɔ̄, wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄ tia tiawa i ko i n da wunɛ, 23 kpa i n da ka de Gusunɔ bɛsɛn Yinnin sāa yerɔ̄ te u gɔ̄sa. I ko i tia tia ye wuna bɛen alikama sɔ̄ ka dāa bii ni ba ra ka tam ko sɔ̄ ka ni ba ra ka gum ko sɔ̄, kpa i ye di mi, ka bɛen nɛɛ ka bɛen yāanu ka bɛen bonun bii gbiikin. Ye kpurowa i ko i n da di mi, kpa i ka gia nge mɛ i ko i n da Gusunɔ bɛen Yinni nasie baadomma. 24 Sanam mɛ Gusunɔ bɛsɛn Yinni u koo bɛɛ domaru kua ma bɛen dīanu nu koorɔ, sɔ̄rɔ̄kudo i n̄ kpīa i ka tia tia ye na ye i wuna wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄ yèn sɔ̄ bɛen gɔ̄bura toma ka win sāa yee te u gɔ̄sa mi. 25 Saa ye sɔ̄, i ko i tia tia ye dɔ̄rawa yè i wuna wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄ mi, kpa i yen gobi nɛnuma i ka na Gusunɔ bɛsɛn Yinnin sāa yerɔ̄ te u gɔ̄sa. 26 Miya i ko i ka gobi yi nɛɛ dwe ka yāanu n̄ kun mɛ bonu ka tam mɛ mu du ka mɛ mu bɔ̄ ye ya koo ka bɛɛ naawa kpuro gesi kpa i ye di mi, i n ka Gusunɔ bɛen Yinni sāmɔ̄, kpa i n nuku dobu mɔ̄ bɛɛ ka bɛen yenugibu. 27 Saa ye sɔ̄, i ku ra Lefiba duari be ba wāa bɛen wusɔ̄, domi ba n̄ tem mɔ̄ bɛen suunu sɔ̄.

28 I ko i n da wɔ̄ɔ̄ itase ka wɔ̄ɔ̄ itasen wɔ̄kuru baateren wɔ̄llɔ̄n tia tia yiwa bɛen wusɔ̄, 29 kpa ya n sāa Lefibagia be, be ba n̄ tem mɔ̄ bɛen suunu sɔ̄ ka sɔ̄bugia ka

gobekubagia ka gɔ̄minibugia be ba wāa bɛen suunu sɔ̄, kpa bu di bu debu kpa Gusunɔ bɛsɛn Yinni u bɛɛ domaru kua bɛen sɔ̄ma kpuro sɔ̄ ye i mɔ̄.

### *Dibun karabu wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba yiru*

#### *ka wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba yiru*

## 15

1 I ko i n da be ba bɛen dibu nɛni karewa wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba yiru ka wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba yiru. 2 Wee nge mɛ i ko i ka wooda ye sɔ̄mburu koosina. Sanam mɛ ba dibu karabun gari kpara Yinni Gusunɔn sɔ̄, n weenɛwa be ba ben winsim gobi bɔ̄kura bu yɛ̄robu dii bi kara, kpa bu ku maa bu gāanu bikia. 3 I ko i kpī i sɔ̄bu baasi bu ka bɛɛ bɛen dibu kɔ̄sia, adama i ko i bɛen mero bisibu karawa.

4-5 I n gesi Gusunɔ bɛsɛn Yinnin nɔ̄ɔ̄ nua, i win woodaba mɛm nɔ̄ɔ̄wa mam mam be na bɛɛ wɛ̄emɔ̄ gisɔ̄, u koo bɛɛ domaru kua tem mɛ u koo bɛɛ wɛ̄ sɔ̄ kpa sāaro u kun wāa bɛɛ sɔ̄. 6 U koo bɛɛ domaru kua nge mɛ u bɛɛ nɔ̄ mwɛ̄eru kua. I ko i bwese tuku dabinu gobi bɔ̄kura, adama bɛɛ, i n̄ ko i n gobi bɔ̄kurabun bukata mɔ̄. I ko i bwese tuku dabinu kera, adama nu n̄ kpɛ̄ nu bɛɛ kera.

7 Ka mɛ, bɛen goo ù n sāa sāaro tem mɛ Gusunɔ bɛen Yinni u koo bɛɛ wɛ̄n wuu gagu sɔ̄, i ku ra gɔ̄bia i yina i n̄n gobi bɔ̄kura. 8 I ko i n̄n bɔ̄kurawa ka nuku tia yìn bukata u mɔ̄. 9 I laakari ko, kpa i ku ra nuku kɔ̄su bwisikunu ko i nɛɛ, wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba yiruse wee ya turuku kooma yè sɔ̄ ba ra dibugibu kare, kpa i sɛ̄sia i yina i n̄n bɔ̄kura. I n kua mɛ, u koo Yinni Gusunɔ nɔ̄ɔ̄guru sue bɛen sɔ̄, kpa i yen taaren are sɔ̄be. 10 I n̄n bɔ̄kuro ka nuku tia. I n kua mɛ, Gusunɔ bɛsɛn Yinni u koo bɛen sɔ̄ma kpuro domaru kua ye i mɔ̄.

11 Sāarobu ba ko n wāawa tem mɛ sɔ̄ saa kpuro. Yen sɔ̄na na bɛɛ wooda yeni wɛ̄ na nɛɛ, i de i n sāa nuku tiagibu bɛen mero bisi be ba sāa sāarobu ka wɔ̄n wɔ̄ndobu sɔ̄.

### *Yobun karabu*

12 Bɛen Heberusi goo, tɔ̄n durɔ̄ n̄ kun mɛ tɔ̄n kurɔ̄ ù n tii bɛɛ dɔ̄re, u koo bɛɛ sɔ̄mburu kuawa wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba tia. Wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba yiruse i ko i n̄n karawa u doona. 13 I n n̄n karamɔ̄, i ku de u doona nɔ̄m dira. 14 I ko i n̄n kɛ̄ru wɛ̄wa bɛen yaa sabenu sɔ̄ ka bɛen alikama sɔ̄ ka tam sɔ̄, kpuro sɔ̄ gesi ye Gusunɔ bɛsɛn

Yinni u koo bεε domaru kua. <sup>15</sup> I yaayo ma i raa yoru di Egibitiō, ma Gusunō besen Yinni u bεε yakia. Yen sōna na bεε wooda yeni wεεmō gisō.

<sup>16</sup> Bεen yoo goo ù n nεε, u ñ yariō bεen min di yèn sō u bεε ka bεen yenugibu kī, u maa dobu nōmō bεen mi, <sup>17</sup> saa ye sō, u koo gambo gballiwa kpa i sōkura sua i ka win swaa yaba kpa u ko bεen yoo sere ka baadomma. Nge mεya i ko i maa yoo tñ kurñ tii kua.

<sup>18</sup> I ku ra de n bεε sēsie i ka yoo kara u doona bεen min di yèn sō sōmbu te u bεε kua wōō nōba tia sō ta bεε sām kowo wi i kōsiamōn aren nōn yiru wē, kpa Gusunō bεen Yinni u bεε domaru kua ye i mō kpuro sō.

### *Yaa sabenun bii gbiikinu*

<sup>19</sup> I ko i bεen nεε ka bεen yāanu ka bεen bonun bii gbiikii dwanu Gusunō besen Yinni yiyewa. I ku ra ka bεen nεen bii gbiikinu sōmburu ko, i ku ra maa bεen yāanun bii gbiikinun sansu bōri. <sup>20</sup> I ko i n da nin yaa temwa bεε ka bεen yenugibu wōō baagere Gusunō besen Yinnin sāa yerō te u gōsa. <sup>21</sup> Yaa sabe nin garu tà n naasu barō ñ kun mε tà n wōko sāa ñ kun mε tà n alebu gaa mō, i ku ra ka tu Gusunō bεen Yinni yākuru kua. <sup>22</sup> I ko i ten yaa temwa yenuō. Wi u dεere ka wi u ñ dεere, be kpurowa ba koo ye tem nge mε ba ra nemu ka gina tem. <sup>23</sup> Adama i ku ra yen yem di. I ko i mu yariwa temō nge nim.

### *Gō sararibun tōo bakaru*

## **16**

<sup>1</sup> Suru wi ba mō Abibu sō, i ku ra duari i Gō sararibun tōo bakaru di Gusunō besen Yinnin sō. Domi suru wi sōra u bεε yara Egibitin di wōkuru. <sup>2</sup> Yεε yi i ko i wuna bεen yaa sabenu sō i ka Gusunō besen Yinni yākuru kua Gō sararibun tōo baka te sō, yiya, yāanu ka bonu ka keteba. I ko i tōo baka te diwa Yinni Gusunōn sāa yerō te u gōsa. <sup>3</sup> Tōo baka ten sōo nōba yiru ye sō, i ñ pēε dimō ye ba seeyatia doke. Ye ba ñ seeyatia dokewa i ko i di yèn sō ka duka i yara Egibitin di. I n nōni swāarun pēε ye dimō, nge mεya bεen wāaru kpuro sō i ko i ka tōo baka te yaaya tē sō i yara Egibitin di. <sup>4</sup> Sōo nōba yiru ye sō, i ñ ko i de pēε seeyatia ya n wāa bεen tem mε kpuro sō. I

ñ maa yaa ye i ka yākuru kua tōo gbiikirun yoka yīmō sere sisiru bururu. <sup>5</sup> I ku ra tōo baka te di bεen wusu kpuro sō mi Gusunō besen Yinni u bεε swī, <sup>6</sup> ma n kun mō wuu ge u gōsa sō, mi win sāa yeru ta wāa. I ko i yākuru kowa yoka sanam mε sō u dua nge saa ye i yarima Egibitin din saka. <sup>7</sup> I ko i yaa sabe te wōwa kpa i tu tem yam mi Gusunō besen Yinni u gōsa mi. I n tōo baka te di i kpa, yen sisiru bururu, kpa i gōsira i wura bεen wusō. <sup>8</sup> Sōo nōba tia sō, i ko i pēε diwa ye ba ñ seeyatia doke. Sōo nōba yiruse, kpa i menna Gusunō besen Yinnin sō. I ñ ko i sōmburu garu ko tōo te sō.

### *Gēebun tōo bakaru*

<sup>9</sup> Saa yèn di i dīanu gēebu torua, i ko i alusuma gariwa yu ka ko nōba yiru. <sup>10</sup> Yen biru, kpa i Gusunō besen Yinni gēebun tōo bakaru diiya kpa i maa ka nùn kēnu naawa ye u domaru kua u bεε wē sō. <sup>11</sup> I ko i nuku dobu ko win wuswaa win sāa yee te u gōsa sō bεε ka bεen bii tñ durōbu ka tñ kurōbu ka bεen sām kowo tñ durōbu ka tñ kurōbu ka Lefiba ka sōbu ka gobekuba ka gōminibu, be kpuro gesi be ba wāa bεen suunu sō. <sup>12</sup> I wooda be mēm nōwō kpa i ka sōmburu ko. I yaayo ma i raa sāawa yobu Egibitiō.

### *Kunun tōo bakaru*

<sup>13</sup> I n bεen gbean dīa bimiginu so i kpa, ma i bεen resēm binu gama i kpa, i ko i Kunun tōo bakaru diwa sōo nōba yiru. <sup>14</sup> I ko i nuku dobu kowa tōo baka te sō, bεε ka bεen bii tñ durōbu ka tñ kurōbu ka bεen sām kowo tñ durōbu ka tñ kurōbu ka Lefiba ka sōbu ka gobekuba ka gōminibu be ba wāa bεen suunu sō. <sup>15</sup> I ko i Gusunō besen Yinni tōo baka te diyawā sōo nōba yiru sāa yee te u gōsa sō. Domi u koo bεen gbean dīanu ka sōma ye i mō kpuro domaru kua kpa i n wāa nuku dobu sō mam mam.

<sup>16</sup> Wōō baagere, nōn itawa bεen tñ durōbu kpuro ba ko n da de Gusunō besen Yinnin sāa yerō te u gōsa. Saa yera, pēε ye ba ñ seeyatia doken tōo bakarun saa ka gēebun tōo bakarun saa ka kunun tōo bakarun saa. Adama bu ku da mi ka nōm dira. <sup>17</sup> Ben baawure u koo ka kēru dawā mēn nōru u koo kpī ye Gusunō besen Yinni u domaru kua u nùn wē sō.

### *Wooda ye ba yi siribun sō*





<sup>4</sup> Kpa i maa bu bēen dīa ni i gbia i gā wē. Niya, alikama ka dāa bii ni ba ra ka tam ko ka ni ba ra ka gum ko ka sere bēen yāanun san si i gbia i bōra. <sup>5</sup> Domi bēen bwese keri kpuro sō, Lefin bwese kera Gusunō besen Yinni u gōsa bu ka sōmburu ko win sāa yerō be, ka ben bibun bweseru sere ka baadomma.

<sup>6</sup> Lefi goo ù n kī u yari Isirelin wuu gagun di mi u wāa u ka da mi Yinni Gusunōn sāa yera wāa, <sup>7</sup> u koo kpī u win sōmburu ko mi, Gusunō win Yinnin wuswaa nge me win mero bisibu Lefi be u deema mi ba mō. <sup>8</sup> Ba koo nūn dim wēwa mu n ka begim ne baa me u ye u raa mō dōra.

### *Gusunōn sāmō weesugibu*

#### *ka win sāmō gemgii*

<sup>9</sup> I n tura tem me sō, me Gusunō besen Yinni u bēe wē, i ku ra men tōmbun sāaru saari te Yinni Gusunō u tusa. <sup>10</sup> I ku ra de bēe sō, goo u ka win bii yākuru garu ko. I ku maa de goo u n sōroru mō bēen suunu sō, <sup>11</sup> n kun me u n gōribu sokumō n kun me u n dobo doboba mō. <sup>12</sup> Domi yeni kpurowa Yinni Gusunō u tusa. Yen sōna u koo tem min tōn be kpuro gira bēen wuswaan di, <sup>13</sup> kpa bēe i n sāa Gusunō besen Yinnigibu mam mam.

<sup>14</sup> Domi bwese te i ko i gira mi, ba ra sōroru kowa kpa bu kperin saria mēeri bu ka bikiaru ko. Adama Gusunō besen Yinni u n bēe ye wurarimō. <sup>15</sup> U koo bēe win sāmō goo seeya bēen bweseru sōn di nge ne, Mōwisi. Wiya i ko i swaa daki. <sup>16</sup> Domi yera i Yinni Gusunō bikia sanam me i menna Horebun guurō. I nēe, i n maa kī i Yinni Gusunōn tiin nō nō n kun me i win dōo boko wi wa. Domi i n kī u bēe go. <sup>17</sup> Ma Yinni Gusunō u man sōwa u nēe, bēen bikia bi, bu wā. <sup>18</sup> U nēe, u koo bēe win sāmō goo seeya bēegibun suunu sōn di nge ne, kpa u win gari doke win nō sō. Kpa sāmō wi, u bēe sō kpuro ye u nūn yiire. <sup>19</sup> Bēen goo ù n yina u gari yi swaa daki yi sāmō wi, u koo gere ka Gusunōn yīsiru, u koo yēro seeyasiawa. <sup>20</sup> Adama sāmō wi, ù n gari gēe sosi ka Yinni Gusunōn yīsiru ye u n nūn yiire u gere n kun me ù n gari gerua ka būnun yīsiru, ba koo nūn gowa.

<sup>21</sup> Sōrōkudo i ko i tii bikia i nēe, amōna sa ko n ka yē gari yi Yinni Gusunō kun gerua.

<sup>22</sup> Gusunōn sāmō goo ù n gari gerua ka Yinni

Gusunōn yīsiru, ma yi n koore me, yiya yi n sāa Yinni Gusunōn gere. Sāmō wiya u win gari seka. I ku win bērum ko.

### *Wuu sìn mi*

#### *ba ko n da kpikuru de*

## 19

<sup>1</sup> Gusunō besen Yinni u koo bwese tukunu gira nin tem di kpa u nin tem me bēe wē, kpa i n ben wusu ka ben yenusu mō. <sup>2-3</sup> Tem me Yinni Gusunō u koo bēe wē mi, i n mu mwa i kpa, i mu bōnu koowo beri ita kpa i yen baayere sō wuu teu wuna mi be ba tōnu go ba ko n da kpikuru we, kpa i swēe yabiri yi ba ko n da ka de mi.

<sup>4</sup> Tōn be ba ben winsim go ba n ka baaru, ba n daa maa yiberē tēru mōsine, be tōnawa ba koo kpī bu kpikuru da wuu sin mi. <sup>5</sup> Nge tē, gabu bā n da yakasō ba dāa kīimō, kpa gbāa yu wōra yu win beruse wōri yu go, wuu gen teu sōra u koo kpikuru da u wa u n ka wāa, <sup>6</sup> kpa wi ba gon dusibun mōru yā n seewa bu ku raa yēro naa turi bu mwa swaan tondabun sō. Domi wi, ka wi u gu mi, ba n daa yiberē tēru sāa. <sup>7</sup> Yen sōna na bēe sōwa na nēe, i wusu ita gōsio su n sāa kpiki yenu.

<sup>8-9</sup> Ma i wooda ye kpuro mem nōwa i ye nōni doke ye na bēe wēemō gisō, ma i Gusunō besen Yinnin kīru mō, u koo bēen tem me yasia kpa u mu bēe wē me u besen baababa nō mweeru kua. Saa yera i ko i maa wusu ita gasu gōsi i sosi sìn mi ba ko n da kpikuru de. <sup>10</sup> Nge mēya ba n koo maa be ba kun toren yem yari tem me sō me Gusunō besen Yinni u bēe wē i n mō, kpa yēron yem mu kun wāa bēen winō.

<sup>11</sup> Adama goo ù n win winsim tusa, ma u nūn so u go, yen biru, kpa u kpikuru we wuu sin gagu sō, <sup>12</sup> win wuun guro gurobu ba koo dawā bu nūn mwāama bu wi u koo nūn mōru kōsie nōmu beria u nūn go. <sup>13</sup> I ku nūn wōnwōndu kua. I taare sarirugiin yem wunō bēe Isireliban suunu sōn di kpa n bēe wēra.

### *Gbee kōrōn wooda*

<sup>14</sup> I n dua tem me sō i kpa me Gusunō besen Yinni u koo bēe wē, bā n bēe mu bōnu kua ba kpa, i ku ra bēen winsim kōrō mure bēgia sō.

*Seeda ye ba koo wura*

<sup>15</sup> Goo ù n tōnu go ù n kun me ù n toraru garu kua, tōn turon seeda kun tura bu ka yēro taare wē. Adama tōmbu yiru ù n kun me ita bà n seeda di, saa yera ba koo yēro garisi taaregii.

<sup>16</sup> Goo ù n win winsim kōsa gaa mani, <sup>17</sup> be yiru ye kpuro ba koo dawa Yinni Gusunōn s̄aa yerō bu yāku kowobu ka siri kowobu wa be ba dōma te s̄amburu m̄ò mi. <sup>18</sup> Siri kowo be, ba koo ben gari wēeriwa ka laakari. Bà n deema seeda weesugia u win winsim manim̄ò, <sup>19</sup> saa ye s̄ōra ba koo n̄un kua nge me u raa bwisika bu win winsim wi kua. Nge meya i ko i ka kōsa wuna b̄een suunu s̄ōn di. <sup>20</sup> Tōmbu bà n ye nua, ba koo berum duura. Ba ù n maa kōsa yen bweseru m̄ò b̄een suunu s̄ō. <sup>21</sup> I ku taaregii w̄anw̄andu kua. Wi u tōnu go, ba koo maa win tii gowa. Wi u win winsim n̄oni wuna, ba koo maa wigii wunawa. Wi u win winsim dondu bua, ba koo maa wigiru buawa. Wi u win winsim n̄oma bua, ba koo maa wigia buawa. Wi u win winsim naasu bua, ba koo maa wigisu buawa.

*Tabun wooda***20**

<sup>1</sup> Sanam me i b̄een yibereba tabu w̄ari, ù n ben dumi wa ka ben tabu k̄ek̄e yi dumi gawe ka sere ben tōmbu be ba b̄ee dabiru kere, i ku ben berum ko. Domi Gusunō b̄esen Yinni u w̄aa ka b̄ee wi, wi u b̄ee yarama Egibitin di. <sup>2</sup> I sere tabu tore, yāku kowo u koo nawa b̄een wuswaa u n̄ee, <sup>3</sup> i n̄ōw̄ò b̄ee Isireliba. Wee i na gis̄o i ka b̄een yibereba tabu ko. I ku de b̄een goon tororu tu kara. I ku berum soora, i ku diiri, i ku maa nanda ben s̄. <sup>4</sup> Gusunō b̄esen Yinni u ka b̄ee w̄aa. Wiya u koo b̄ee nasara wē.

<sup>5</sup> Yen biru be ba ra tabu kowobu mw̄eri, ba koo bikia bu n̄ee, b̄ee s̄ō, wara u yenu kp̄ō bana ma u ù n gina wure ge s̄ō. Yēro u de u wura yenu, kpa u ku gbi taa bi s̄ō goo u du win yenu ge s̄ō. <sup>6</sup> Ba koo maa bikia bu n̄ee, b̄ee s̄ō, wara u d̄aa gbaanu kua ma u ù n gina yen are diire. Yēron tii u de u ḡsira yenu kpa u ku raa gbi taa bi s̄ō goo u tu tubi di. <sup>7</sup> Ba koo maa bikia bu n̄ee, wara ba kur̄ō k̄a ma u ù n n̄un sue gina. Win tii u wuro yenu kpa u ku raa gbi taa bi s̄ō kpa goo u

kur̄ō wi sua. <sup>8</sup> Kpa bu maa n̄ee, b̄ee s̄ō, wara u wurure. Bu de yēro u wura win yenu. Kpa u ku raa be ba tie berum tia. <sup>9</sup> Bà n gari yi gerua ba kpa, kpa bu bu tabu sinambu kua.

<sup>10</sup> Sanam me i wuu gagu tabu w̄ari, i gina gen tōmbu bikio bu tii wē ka alafia. <sup>11</sup> Bà n wura ba b̄ee ben wuun k̄ann̄o k̄enia i dua, be kpurowa i ko i yoo s̄oma koosia. <sup>12</sup> Adama bà kun k̄i bu b̄ee senna ka alafia, ma ba n̄ee, ba koo ka b̄ee sannawa, i bu tabu w̄ario. <sup>13</sup> Saa yē s̄ō Gusunō b̄esen Yinni u b̄ee bu n̄omu beria, saa yera i ko i tōn dur̄o be ba w̄aa mi kpuro go ka takobi. <sup>14</sup> Adama tōn kur̄ōbu ka bii piiminu ka yaa sabenu ka arumani ye ya w̄aa wuu ge s̄ō kpurowa i ko i gura yu ko b̄egia, kpa i ye dendi nge me i k̄i, domi Gusunō b̄esen Yinniwa u b̄ee ye wē. <sup>15</sup> Mesuma ko i bwese nin wusu kpuro kua ni nu ka b̄ee toma, nu ù n w̄aa tem me i ko i mwa s̄ō. <sup>16</sup> Adama tōn benin wusu s̄ō, si Gusunō b̄esen Yinni u b̄ee wē mi, i n̄ m̄ò, i ku ra de sin tōnu goo u n̄ w̄aa. <sup>17</sup> I de i bu go kpuro mam mam, be ba s̄aa H̄etiba ka Am̄oreba ka Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba nge me Gusunō b̄esen Yinni u b̄ee yiire. <sup>18</sup> Kpa bu ku raa b̄ee ben koma b̄ōr̄onugii ni tie ni ba ra ben b̄unu koosi. Kpa i ku ra ka ni Gusunō b̄esen Yinni torari.

<sup>19</sup> Sanam me i wuu gagu w̄ari i gu tarusi n ka t̄e i sere gu kamia, i ku ra gen d̄aa binuginu gb̄aa suasi. I ko i kp̄i i nin binu di, adama i ku nu k̄i i sura domi d̄aru ta ù n s̄aa tōnu wi i ko i w̄ari i go. <sup>20</sup> D̄aa te i yē ta ù n s̄aa diiraru, tera i ko i kp̄i i bura i ka seri ko yi i ko i ka gb̄araru ȳò sere i ka wuu ge kamia.

*Wi ba go yakas̄an gari***21**

<sup>1</sup> Sanam me i w̄aa tem me Gusunō b̄esen Yinni u koo b̄ee wē s̄ō, ma i wa ba goo go me s̄ō, yēron gora kp̄i yakas̄o, ma i ù n sere yē wi u n̄un go, <sup>2</sup> sanam me s̄ōra guro gurobu ka siri kowobu ba koo yarima kpa bu wusun tondam ȳiire si su wi ba go mi sikerene. <sup>3</sup> Wuu ge ba wa ga ka wi ba go mi turuku bo, wuu gen guro gurobu ba koo naa gbiiba kasuma tia ye ba ù n sugu dokere yu ka s̄amburu garu ko. <sup>4</sup> Kpa wuu gen guro guro be, bu ka naa gbiiba ye da w̄awa gaa s̄ō ye ya nim kokum̄ò, mi goo kun wukure

u sere gāanu duure. Kpa bu naa gbiiba yen wīi suma bua mi.

<sup>5</sup> Kpa yāku kowobu bu susima yen bākuo be, be ba sāa Lefin bibu be Gusunō besen Yinni u wuna nenem bu ka win sāa yerun sōmburu ko kpa bu maa tōmbu domaru kua ka Yinni Gusunōn yīsiru. Beya ba ko n da gari kpuro wunanē yi yi sāa soonaa ka mēran gari.

<sup>6</sup> Kpa wuu gen guro guro be kpuro be ba susi wi ba go min bākuo bu ben nōma nia naa yen wōllō wōwa mi. <sup>7</sup> Kpa bu gere bu nēē, ben nōma kun yem meni yari, mēya ben nōni kun maa wa mē n kua u ka gu. <sup>8</sup> Yinni u be win tōmbu Isireli be u yakama tora ten suuru kuo, kpa u ku yem mē garisi ben winō mē mu sāa toraru sarirugiin yem. Saa ye, Gusunō u koo maa bu yem mē suuru kua.

<sup>9</sup> Nge mēya i ko i ka toraru sarirugiin yem wuna bēē sōn di kpa i n mō ye ya koo Gusunō wēre.

### *Kurō deson suabu*

<sup>10</sup> Sanam mē i yara i bēen yiberēba tabu wōrim dōo be Gusunō besen Yinni u bēē nōmu beria, ma i bu desiru mwa, <sup>11</sup> be sōo, ma bēen turo u kurō burō wa ma u nūn kīru gōru doke u ka nūn sua kurō, <sup>12</sup> saa ye, u koo nūn suawa u ka da win yenuo kpa u de u wii pōaru woka kpa u win nii kākōsu bōari. <sup>13</sup> Kpa u win yāa ni u raa doke pota kpa u da u sina yēron yenuo u swī win baaba ka win mēron sō suru tia. Yen biru, kpa yēro u den da u nūn deema u ko win durō kpa wi, u maa ko win kurō. <sup>14</sup> Adama ù n da nūn bwēra yara, u de u doona mi u kī. U ku raa nūn dōra u gobi mwa. Mēya u ku maa nūn garisi yoo. Domi u ka nūn mēnna.

### *Ye ya sāa bii yerumagia*

<sup>15</sup> Goo ù n maa kurōbu mō yiru, ma u turo kī n kere turo, ma be yiru kpuro ba nūn bii tōn durōbu marua, wi u kun kī mi, ma wiya u nūn yeruma marua, <sup>16</sup> sanam mē u bii be tubi bōnu kuammē, n ñ weenē u wi u kīn bii garisi yeruma wi u ñ kīn biin ayerō. <sup>17</sup> Adama n weenē u wi u ñ kīn bii wura nge win yeruma, kpa u nūn win tubin bōnu yiru wē. Domi u sāawa win tundon dam yīre gbiikuru. N weenēwa u yerumarun baa wa.

### *Bii mem nōo sarin kākōrō*

<sup>18</sup> Goo ù n bii tōn durō mō, ma bii wi, u kua mēm nōo sari wi u ku ra win tundo ka win mēron gere nō baa bā n nūn sēyasia, <sup>19</sup> saa ye sōo, win tundo ka win mēro ba koo nūn mwawa bu ka na wuun guro gurobun mi, <sup>20</sup> kpa bu guro guro be sō bu nēē, ben bii wee, u ku ra ben gari nō. U win wāaru dimōwa bereteke tam nōrubu sōo. <sup>21</sup> Saa yera wuun tōn durōbu kpuro ba koo nūn kpenu kasuku bu go kpa i kōsa wuna bēen suunu sōn di. Isireliba kpuro bā n ye nua kpa bu berum ko.

### *Wi ba soora doken goru*

<sup>22</sup> Goo ù n toraru garu kua te ta tura bu ka nūn go, ma ba nūn soora doke ba bwē dāa wōllō, <sup>23</sup> bu ku de win goru ta n wāa dāa mi sere ka wōkurō. Baa ñ n yen mēren na, bu de bu nūn sike yen tōo te. Domi wi ba soora doke ba bwē u kuawa mi bōruro Gusunōn wuswaa. I n da ko mē, kpa i ku ra bēen tem disi doke mē Gusunō besen Yinni u bēē wē.

### *A wunen tōnusin gāanu*

### *garisio nge wunen tiiginu*

## 22

<sup>1</sup> I n bēen tōnusin naa ñ kun mē win yāaru wa ta kōoramō, i ku ra de tu doona. I ka tu wuro wi u tu mōn mi. <sup>2</sup> Yēron yenu gā n toman na, ñ kun mē i kun nūn yēn na, i yaa sabe te suo i ka da bēen yenuo i tu nōari sere wi u tu mō ù n tu kasum na. Saa yera i ko i nūn tu wesia. <sup>3</sup> I n maa bēen tōnusin keteku wa ñ kun mē win yaberu ñ kun mē win gāanu ganu ni nu kōora, nge mēya i ko i maa nu kua. I ku nu deri nu kam ko.

<sup>4</sup> I n wa goon keteku ñ kun mē win naa ya wōruma swaa sōo, i ku de yen yēro u ye seeya wi tōna. I ko i nūn somiwa u ka ye seeya.

### *Wooda bwese bweseka*

<sup>5</sup> Tōn kurō u ku raa tōn durōn gāanu sebe, mēya tōn durō u ku raa maa tōn kurōn gāanu sebe. Domi wi u kua mē, Gusunō besen Yinni u koo yēro tusi.

<sup>6</sup> I n wuu dōo ma i gunō wa ga sēa wōkusi ñ kun mē ga binu wōkusi dāa ñ kun mē temō, i ku gu mwa ka gen binu sannu. <sup>7</sup> I de mēro gu doona kpa i tii binu yiya, kpa bēen wāaru tu bēē wēra kpa tu daka da.

<sup>8</sup> I n dii kpaaru bana i kpa, i ten tɛɛra wallo gani dumi dokeo i ka sikerena kpa baa goo ù n wɔruma min di u gu, i kun taare mɔ.

<sup>9</sup> Bɛɛn resem gbaanu sɔɔ, i ku ra maa dīa bweseru garu duure. I n kua mɛ, ten marum kpuro ka maa resem ye, ya ko n sāawa Gusunɔgia. <sup>10</sup> I n wukumɔ, i ku naa ka keteku sugu doke sannu. <sup>11</sup> I ku yānu sebe ni ba wesa ka wɛɛ damgii ka yāa sansun wɛɛ sannu.

<sup>12</sup> I bɛɛn bekan soo sookaa sari dokeo.

### *Suanaan wooda sarabu*

<sup>13</sup> Goo ù n kurɔ sua ma ba menna ka kurɔ wi, yen biru ma u ñ maa kurɔ wi kī, u nùn tusa, <sup>14</sup> sere u nùn funɛ wuna u win yīsiru sankā, u gerua u nɛɛ, u kurɔ wi sua, ye ba dua ka wi, u ñ ka nùn deeme, <sup>15</sup> saa ye sɔɔra bii kurɔbu gen tundo ka gen mɛro ba koo ka bii win wɔndiarun seeda na bu wuun guro gurobu sɔɔsi wuun duu yerɔ mi ba ra mɛnnɛ. <sup>16</sup> Kpa bii win tundo u guro guro be sɔ u nɛɛ, na nɛn bii wɔndia wi durɔ wini kāwa u n mɔ kurɔ, adama u nùn tusa. <sup>17</sup> Wee u nùn weesu mani u nɛɛ, u ñ ka nùn deeme. Adama nɛn biin wɔndiarun yīreru wee. Kpa bu beku te dɛria wuun guro gurobun wuswaaɔ. <sup>18</sup> Kpa wuun guro guro be, bu durɔ wi mwa bu so, <sup>19</sup> kpa bu nùn sii geesun gobi wunɔbu (100) bure u wɔndia win tundo kɔsia domi u Isireliban wɔndia turon yīsiru sankā. Yen sɔ, u ñ maa kpɛ u kurɔ wi yina, u ko n nùn suewa sere ka win wāarun tɔru kpuro sɔɔ.

<sup>20</sup> Adama gari yi, yì n sāan na gem, ma ba ñ yīreru garu wa te ta sāa bii wigiru, <sup>21</sup> saa ye sɔɔra ba koo kurɔ wi sua bu ka da win baaban yenu kɔnnɔwɔ kpa win wuun tɔn durɔbu bu nùn kpenu kasuku bu ka go. Domi seku bakara Isireliban mi bu nɛɛ, bii wɔndia u durɔ damaru kua win baaban yenuɔ. Nge mɛya i ko i ka daa kɔsa yen bweseru wuna bɛɛn suunu sɔɔn di.

<sup>22</sup> Bā n durɔ goo mwa u sakararu mɔ ka goon kurɔ, ba koo be kpuro gowa durɔ wi ka kurɔ wi. Nge mɛya i ko i ka daa kɔsa yen bweseru wuna bɛɛn suunu sɔɔn di.

<sup>23</sup> Bii wɔndia goo ù n wāa, ma ba nùn durɔ kāa, adama ba ñ gina suanɛ, ma durɔ goo u nùn wa ma u ka nùn kpuna, <sup>24</sup> i ko i be yiru kpuro mwawa i ka na wuun duu yerɔ mi guro gurobu ba ra mɛnnɛ, kpa i bu kpenu kasuku i go yèn sɔ bii wɔndia wi, u ñ wura

kue saa ye u nùn gaba wuuɔ ka yèn sɔ durɔ wi, u win winsim kurɔ bekuru doke. Nge mɛya i ko i ka daa kɔsa yen bweseru wuna bɛɛn suunu sɔɔn di. <sup>25</sup> Adama durɔ wi, ù n wɔndia wi ba durɔ kāa mi wan na yakasɔ u ka nùn gaba u ka kpuna ka dam yakasu mi, durɔ wi tɔnawa ba koo go. <sup>26</sup> I ku wɔndia wi gāanu kua. U ñ toraru garu kue te ta weenɛ bu ka nùn go. N sāawa nge durɔ goo wi u win beruse wəri u go. <sup>27</sup> Domi u nùn deemawa yakasɔ. Ma bii wɔndia wi, u wura kua adama goo sari wi u koo nùn wɔra.

<sup>28</sup> Durɔ goo ù n maa bii wɔndia goo wa wi ba ñ gina durɔ kā, ma u nùn gaba u ka kpuna, ma ba bu mwa, <sup>29</sup> durɔ wi, u koo bii wɔndia win tundo sii geesun gobi weeraakuru wɛwa kpa u bii wi sua kurɔ, domi u nùn bekuru doke. U ñ maa kpɛ u nùn yina sere ka win wāarun nɔrɔ.

## 23

<sup>1</sup> Durɔ goo u ku raa maa win baaban kurɔ kīa. U n kua mɛ, u win baaba sekuru dokewa mi.

### *Tɔn be ba ñ ko n wāa*

#### *Gusunɔn tɔmbun wuuru sɔɔ*

<sup>2</sup> Win tīa bii ba kɔsuka ñ kun mɛ win tɔn durɔru ba bura, u ñ kpɛ u ka Yinni Gusunɔn tɔmbu menna.

<sup>3</sup> Be ba ñ weenɛ bu suana ma ba ka suana, ben bibu ba ñ kpɛ bu ka Yinni Gusunɔn tɔmbu menna sere ka ben bibun bibun bweserun nɔn wɔkurɔ.

<sup>4</sup> Mɛya Amɔniban goo ñ kun mɛ Mɔabuban goo u ñ kpɛ u ka Yinni Gusunɔn tɔmbu menna sere ka ben bibun bibun bweserun nɔn wɔkurɔ. <sup>5</sup> Domi ba ñ ka sun nim ka dīanu sennɔ kue saa ye sa yarima Egibitin di. Ba da ba Balamu, Beorin bii, Petorigii wi u na Mesopotamin di gobi kāwa u ka na u sun bɔrusi. <sup>6</sup> Adama Gusunɔ bɛɛn Yinni u ñ Balamu win gere swaa daki. U bɔri yi gɔsiawa domaru domi u sun kī. <sup>7</sup> I ku ra ben alafia kasu ñ kun mɛ ben gea sere ka baadommaɔ bɛɛn wāarun tɔru kpuro sɔɔ.

<sup>8</sup> I ku ra ko i Edamu goo tusi, domi ba sāawa bɛɛn wɔnɔbu. I ku ra maa Egibitigii goo tusi domi sa sɔru di ben temɔ. <sup>9</sup> Ben bibu ba ko n da ka Yinni Gusunɔn tɔmbu mɛnnɛwa sere ka ben sikadominɔ.

### *Sansanin dɛɛraru*



<sup>10</sup> I n yara i ka yiberɛba tabu wəri, saa ye sōra i ko i tii laakari ko ka gāa disiginu kpuro. <sup>11</sup> Tɔn durɔ goo ù n wāa bɛɛ sɔɔ, ma u dosa sere u tii wa dosu ge sɔɔ, i ka nùn yario sansanin di gina. <sup>12</sup> Adama sōɔ ù n kella, u koo woburewa. Yen biru, sōɔ ù n dua kpa u wurama sansaniɔ.

<sup>13</sup> I de i n gam mɔ sansanin biruɔ mi i ko i n da dii bera ko, <sup>14</sup> kpa i n gāanu neni ni i ko ka wɔru gbe i ka bɛɛn dii bera ye sike. <sup>15</sup> Domi Gusunɔ bɛɛn Yinni u wāa bɛɛn sansani ye sɔɔ u sīimɔ sīimɔ u ka bɛɛ kōsu kpa u bɛɛ bɛɛn yiberɛba nɔmu bɛria. Yen sō, n weenɛwa bɛɛn sansani ya n deere kpa u ku bɔrɔnu ganu wa bɛɛn suunu sɔɔ ni nu koo de u bɛɛ biru kisi.

#### *Yoo wi u duka sua*

<sup>16</sup> I ku yoo wi u win yinni duka suuri mwa i wesia win yinnin mi. <sup>17</sup> I de u n wāa mi u kī bɛɛn suunu sɔɔ wuu ge u koo gɔsi sɔɔ. I ku nùn dam dɔre.

#### *Kurɔ damaru sāaru sɔɔ*

<sup>18</sup> I ku de durɔ dama woronu ñ kun mɛ kurɔ dama woronu nu n wāa bɛɛn sāaru sɔɔ. <sup>19</sup> I ku ra ka durɔ dama gobi ñ kun mɛ kurɔ dama gobi gɛɛ na Yinni Gusunɔn sāa yerɔ i ka ye i Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua kōsia. Domi Gusunɔ bɛɛn Yinni u yen bweseru tusa.

#### *Bɔkurabun nim dokebu*

<sup>20</sup> Bɛɛn Isirelisibu bà n gāanu bɔkura, i ku bu nim dokea, ñ n gobin na, ñ n maa dīanun na ñ kun mɛ gāanu ganu. <sup>21</sup> Sɔɔwa i ko i yen bweseru kua, adama i ku ra bɛɛn Isirelisibu kua mɛ, kpa Gusunɔ bɛɛn Yinni u bɛɛ domaru kua tem mɛ sɔɔ mɛ i ko i du mi, i n mɔ.

#### *Nɔɔ mwɛɛnun gari*

<sup>22</sup> I n Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru garu kua, i ku te i ka tu yibia domi u koo bɛɛ tu bikia kpa i n taare mɔ. <sup>23</sup> Adama ñ kun nɔɔ mwɛɛru garu kue, i ñ ko i n taare mɔ. <sup>24</sup> Nɔɔ mwɛɛ te i yara bɛɛn nɔɔn di, i ko i tu yibiawa domi i tu kuawa ka bɛɛn tiin nɔɔ, n ñ ka tilasi.

#### *Ye kaa kpī a ko goon gbaarɔ*

<sup>25</sup> I n dua goon dāa gbaarɔ, i yen binu dio nge mɛ i kī, adama i ku ra nin ganu doke birerɔ i ka doona. <sup>26</sup> I n maa dua goon alikama gbaarɔ, i ko i kpī i alikama wɔka ka nɔma adama i ku ye kɔmbɔ doke.

#### *Kurɔ wi ba yina*

## 24

<sup>1</sup> Goo ù n kurɔ sua ma u kurɔ wi gāanu waasi ye ya ñ ka nùn naawɛ, ma u kurɔ wi yinanaan tireru yorua u nùn nɔmu bɛria, ma u nùn gira win yenun di u doona, <sup>2</sup> ma yen biru, kurɔ wi, u da u mɔre durɔ goon mi, <sup>3</sup> durɔ dāako win tii ù n nùn yinabun tireru yorua, ma u nùn yina, u nùn yara win yenun di ñ kun mɛ ù n gu, <sup>4</sup> win durɔ gbiikoo wi u raa nùn yina mi, u ku maa nùn kasu bu menna. Domi kurɔ wi, u kua disigii. Yeya Yinni Gusunɔ u tusa. I n kua mɛ, i tem mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u bɛɛ wɛ bɛɛre sari kookoosu koosiwa mi.

#### *Wi u kurɔ kpao sua*

<sup>5</sup> Goo ù n kurɔ kpao sua, u ku tabu da. Mɛya bu ku maa nùn tilasi gaa ko. Bu de u n tii mɔ sere wōɔ tia, kpa u wa u win kurɔ wi nukuru dorasia.

#### *Tɔruban wooda*

<sup>6</sup> N ñ weenɛ i goon nɛɛru tɔruba mwa baa ten bia. Domi ñ n kua mɛ, i mwawa mi ye n ko n de u n wāa.

#### *Tɔnu wi u win tɔnusi gbenan*

#### *wooda*

<sup>7</sup> Bɛɛn goo ù n win Isirelisi mwa u gɔsia yoo ñ kun mɛ u nùn dɔra, i ko i yɛro wi gowa. Nge mɛya i ko i ka kōsa yen bweseru wuna bɛɛn suunu sɔɔn di.

#### *Bara disigirun wooda*

<sup>8</sup> I de i be ba bara disigiru mɔ laakari ko gem gem kpa i ko nge mɛ yāku kowobu Lefiba ba koo bɛɛ sōsi. Nge mɛ na yiire i ko, nge mɛya i ko i ko mam mam. <sup>9</sup> I yaayo ye Gusunɔ bɛɛn Yinni u Mariamu kua saa ye sa wee Egibitin di sa wāa swaaɔ.

#### *Tɔruban gari*

<sup>10</sup> I n bɛɛn Isirelisi goo gāanu bɔkura, i ku du win dirɔ i ka tɔruba sua. <sup>11</sup> I yɔro tɔɔwɔ kpa wi i gāanu bɔkura mi u yarima u bɛɛ tɔruba wɛ. <sup>12-13</sup> I n yāaro gāanu bɔkura ma u bɛɛ win yaberu tɔruba wɛ, i ku de ta n wāa bɛɛn mi sere yam mu ka tīra. Baa ñ n kua amɔ, sōɔ ù n dua, i ko i nùn win yabe te wesiawa kpa u wa u tu wukiri u ka kpuna. Kpa u bɛɛ domaru kua kpa Gusunɔ bɛɛn Yinni u maa bɛɛ siara.

#### *Iyāarobu bɛɛre wɛɛyɔ*

<sup>14</sup> I n yāaro goo mɔ sɔm kowo, ù n sãa Isireli ñ kun mɛ sɔɔ, i ku nùn taki di. <sup>15</sup> I nùn win sɔmburun gobi wɛ̃yɔ baadomma sɔɔ u sere du. Domi u sãawa yāaro, u win gobin bukata mɔ gea. I kun kue mɛ, ma u Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue bɛɛn sɔ, i ko i taarɛ wa.

### *Baawurewa*

#### *u koo win torarun are wa*

<sup>16</sup> Ba ñ tɔnu goomɔ win biin torarun sɔ, meya ba ñ maa bii goomɔ win mɔwɔbun torarun sɔ. Ba ñ goo goomɔ goon torarun sɔ.

#### *Ye ba koo ko yāarobun sɔ*

<sup>17</sup> I ku ra ko i sɔɔ ñ kun mɛ gobeku gem bira siribu sɔɔ. Meya i ku ra maa gɔmini goon bekuru tɔruba mwa. <sup>18</sup> Adama i yaayo ma sa raa yoru di Egibitiɔ ma Gusunɔ bɛɛn Yinni u sun yakia. Yen sɔna na bɛɛ yiremə i n da wooda yeni swi.

<sup>19</sup> Saa yè sɔɔ i bɛɛn dīanu gɛ̃mɔ, ma i yen gɛsɛ tia duari gbee suunu sɔɔ, i ku maa wura i ye sua. I de yu ko sɔbu ka gobekuba ka gɔminibugia, kpa Gusunɔ bɛɛn Yinni u wa u bɛɛn nɔman sɔma kpuro domaru kua. <sup>20</sup> I n yɔɔwa bɛɛn dāa ye ba mɔ olifin wɔllɔ i ye sɔra, i ku ra maa wure i yɔ i ye i duari sɔri. I de ye, yu ko sɔbu ka gobekuba ka gɔminibugia. <sup>21</sup> Sanam mɛ i bɛɛn resɛm binu sɔrimɔ, i ku ra maa gɔsira i wura biruɔ. Ye i deri mi, yeya ya koo ko sɔbu ka gobekuba ka gɔminibugia. <sup>22</sup> Bɛɛn tii i yaayo ma i yoru di Egibitiɔ. Yen sɔna na bɛɛ yiremə i n da yeni swi.

### *Siribun wooda*

## 25

<sup>1</sup> Nɔ̃sinaa sariru tã n dua tɔmbu gabun baa sɔɔ, ma ba da siri yerɔ ba bu siria, saa ye sɔɔ, wi u gem mɔ, i nùn win gem wɛ̃yɔ. Wi u maa taarɛ mɔ kpa i nùn win taarɛ wɛ̃. <sup>2</sup> Wi siribu di, bà n nùn soberu bure, siri kowo u koo de yɛro u kpunawa win wuswaaɔ kpa bu nùn so nge mɛ win torara nɛ. <sup>3</sup> Adama bu ku sɛni nɔɔ weeru sara, domi yà n kera mɛ, i bɛɛn mero bisi wi bɛɛɛ birawa mi.

#### *Naa yà n sɔmburu mɔ dīanɔn*

#### *wooda*

<sup>4</sup> I ku bɛɛn naa kinɛrun nɔɔ bɔke saa ye ta sɔmburu mɔ dīanu sɔɔ.

### *Gɔmini wi u kun bii mɔn*

#### *wooda*

<sup>5</sup> Mɔɔ ka wɔnɔ bà n wāa yenu teu sɔɔ, ma mɔɔ u gu u ñ bii mara, win gɔmini wi, u ku yari yenu min di u mɔraru da gam. Win durɔn wɔnɔ wiya u koo nùn sua kurɔ. <sup>6</sup> Bà n bii tɔn durɔ mara, ba koo bii gbiikoo wi garisiwa wi u gu min bii kpa win yīsiru tu wa ta n wāa Isireliban suunu sɔɔ.

<sup>7</sup> Goo ù n yina u win mɔɔn kurɔ gɔmini sua, kurɔ wi, u doo siri yerɔ u wuun guro gurobu deema kpa u bu sɔ u nɛɛ, nɛn durɔn wɔnɔ u yina u man sua kurɔ u ka win mɔɔ bii marua win yīsiru tu ka wa ta n wāa Isireliban suunu sɔɔ. <sup>8</sup> Saa ye sɔɔra wuun guro guro be, ba koo durɔ wi soku kpa bu nùn gari yi bikia. U n yinan na mam mam u win mɔɔn gɔmini wi sua kurɔ, <sup>9</sup> kurɔ wi, u koo dawa u win bara nɔɔ teu wuna guro guro ben wuswaaɔ, kpa u nùn yāatam sie kpa u gere u nɛɛ, wee nge mɛ ba ra durɔ kue wi u yina u win mɔɔ bii marua. <sup>10</sup> Kpa bu win bweseru yīsiru kɛ Isireliba sɔɔ bu nɛɛ, win bara nɔɔ ba wunan bweseru.

#### *Ye ba yina sannɔ sɔɔ*

<sup>11</sup> Tɔn durɔbu yiru bà n sannamɔ, kpa mi ba sannamɔ mi, ben turon kurɔ u na u ka win durɔ wɔra win yiberɛn nɔman di, kpa u yiberɛ win tɔn durɔru nɛnɛ, <sup>12</sup> saa ye sɔɔ, i kurɔ win nɔmu ge buro. I ku nùn wɔnwɔndu kua.

#### *Tenkurun swaan wooda*

<sup>13</sup> I ku kiaru dɔrena ka taki, i de bɛɛn kilo ya n sãa dee dee, kpa yen gaa kun gaa kere. <sup>14</sup> I de bɛɛn sakakunu nu n sãa dee dee. I ku de gagu ga n gagu kere. <sup>15</sup> I de bɛɛn kilo ya n sãa dee dee kpa bɛɛn sakakunu nu n sãa tia. Kpa bɛɛn wāaru tu wa tu daka da tem mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u koo bɛɛ wɛ̃ sɔɔ. <sup>16</sup> Domi Gusunɔ bɛɛn Yinni wi, u be ba yen bweseru mɔ tusa.

#### *Amalɛkiban kpeerasiabu*

<sup>17</sup> I yaayo ye Amalɛkiba ba bɛɛ kua saa ye i wee Egibitin di, <sup>18</sup> i wasire, ma ba bɛɛ wɔri birun di ba be ba wāa biruɔ go go, ba ñ Gusunɔn bɛrum kue. <sup>19</sup> Saa yè sɔɔ Gusunɔ bɛɛn Yinni u koo bɛɛ wɛ̃rabu wɛ̃ u de yiberɛba kpuro bu bɛɛ deri tem mɛ u koo bɛɛ wɛ̃ sɔɔ mu n ka sãa bɛɛgim, i ko i Amalɛkiba kpuro kam koosiawa kpa bu ku

maa ben yĩsiru yaaya handunia sɔɔ. I ku ra ye duari.

### *Dĩa gbiikinun wooda*

## 26

<sup>1</sup> In da i dua tem me Gusunɔ besen Yinni u koo beɛ wɛ sɔɔ, ma i mu mwa, i sina me sɔɔ, <sup>2</sup> i de besen baawure u win gbean dĩa gbiikinu tama ni u duura tem me sɔɔ, u nu doke bireru sɔɔ u ka na Gusunɔ besen Yinnin sãa yerɔ, <sup>3</sup> kpa u da saa ye sɔɔn yãku kowon mi, u nùn sɔ u neɛ, u gerumɔ Gusunɔ win Yinnin wuswaaɔ gisɔ ma u dua tem me sɔɔ, me Yinni Gusunɔ wi, u besen baababa nɔɔ mwɛɛru kua u neɛ, u koo sun wɛ. <sup>4</sup> Kpa yãku kowo wi, u yɛro bire te mwaari u yi Gusunɔ besen Yinnin yãku yerun wuswaaɔ. <sup>5</sup> Kpa yɛro u gere Gusunɔn wuswaaɔ u neɛ, win sikado u sãawa Aramugii wi u kun wãa yeru mɔ. U da Egibitiɔ u sina mi ka tãmbu fiiko be ba wãa ka wi. Yen biru, tɔn be, ba dabia ba kua bwese damgiru. <sup>6</sup> Adama Egibitigibu ba bu dam dɔre, ba bu nɔni sɔɔwa, ma ba bu kua yobu. <sup>7</sup> Yera ba Gusunɔ besen baababan Yinni nɔɔgiru sue, ma u begia nua. U ben nɔni swãaru wa ka dam me ba bu dɔremɔ ka nge me ba bu taare. <sup>8</sup> Yen biru, u bu yarama Egibitin di ka win nɔm damguu, ka nanum bakam, ka sɔm maamaakiginu. <sup>9</sup> U ka bu tunuma tem mini, me mu tim ka bom yiba, ma u bu mu wɛ. <sup>10</sup> Yen sɔna tɛ, u ka tem me Yinni Gusunɔ u nùn wɛn dĩa gbiikinu na win wuswaaɔ.

Kpa yɛro u yiira u wuswaa tem girari u ka Gusunɔ sã. <sup>11</sup> Yen biru, beɛ ka Lefiba ka sɔɔ be ba wãa besen suunu sɔɔ, i ko n nuku dobu mɔ gãa geenu kpuron sɔ ni Gusunɔ besen Yinni u beɛ ka besen bibu wɛ.

### *Wɔkuru baateren wɔllɔn*

#### *tia tian wɛɛbun wɔɔ*

<sup>12</sup> Wɔɔ yirun biru, itase, i ko ge sokuwa wɔkuru baateren wɔllɔn tia tian wɛɛbun wɔɔ. I n besen dīanu gã i kpa, i ko nin wɔkuru baateren wɔllɔ tia tia wunawa kpa i Lefiba wɛ ka sɔbu ka gobekuba ka gɔminibu kpa ba n da di bu debu besen wuu si sɔɔ. <sup>13</sup> Saa yera i ko i Gusunɔ besen Yinni sɔ i neɛ, wɔkuru baateren wɔllɔn tia tia ye ya sãa wigia, wee i wunama besen yenun di i Lefiba wɛ ka sɔbu ka gobekuba ka gɔminibu nge me u beɛ yiire i ko. I n yen gaa duari i sere ye deri. <sup>14</sup> I

n wɔkuru baateren wɔllɔn tia tia yen gaa di sanam me i gɔɔ wooru sɔ. I n ye sue sanam me i n dɛere. I n maa yen gaa gɔribu wɛ. <sup>15</sup> U tukama u beɛ mɛeri saa win sin yee dɛɛrarun di te ta wãa wɔllɔ, kpa u beɛ win tãmbu Isireliba domaru sosia ka besen tem me u beɛ wɛ, me mu tim ka bom yiba nge me u besen baababa nɔɔ mwɛɛru kua.

### *Isireliba ba sãawa*

#### *Gusunɔn tãmbu*

<sup>16</sup> Gisɔ, Gusunɔ besen Yinni u beɛ sɔɔmɔ u neɛ, i win woodaba ka win yiirebu kpuro mem nɔɔwɔ. I n tii se kpa i ye kpuro swĩi ka gɔru tia ka besen bwɛra kpuro. <sup>17</sup> Gisɔ, i wura ma Gusunɔwa u sãa besen Yinni, i maa wura ma i ko i sĩ win swaa sɔɔ, kpa i win woodaba ka win yiirebu kpuro mem nɔɔwa. <sup>18</sup> Yinni Gusunɔn tii u maa wura gisɔ ma i sãa win tɔn be u gɔsa nenem win tiin sɔ i ka win yiirebu kpuro swĩi nge me u beɛ nɔɔ mwɛɛru kua. <sup>19</sup> Mɛya u koo maa beɛ walle sua i yĩsiru yari kpa i n beɛre mɔ n kere handunian bwesenu kpuro ni u taka kua, kpa i n sãa win tɔn be u tii yiya nge me u gerua.

## **ISIRELIBA BA GUSUNɔN ARUKAWANI YAAYAMɔ**

### *Kpee ni ba koo sɔnna*

#### *Ebalin guurɔ*

## 27

<sup>1</sup> Mɔwisi ka Isireliban guro gurobu ba tãmbu sɔɔwa ba neɛ, i wooda be kpuro mem nɔɔwɔ be Mɔwisi u beɛ saaria mi gisɔ. <sup>2</sup> Tɔɔ tɛ sɔɔ i da i Yuudenin daaru tɔbura, i dua tem me Gusunɔ besen Yinni u beɛ wɛ sɔɔ, i de i kpee bakanu gurama i sɔnna i tãwaru koosi, <sup>3</sup> kpa i wooda yenin gari kpuro yore ni sɔɔ dɔma te. Nge mɛya i ko i ka tem me du me mu tim ka bom yiba me Gusunɔ besen baababan Yinni u beɛ nɔɔ mwɛɛru kua. <sup>4</sup> I n Yuudeni ye tɔbura i kpa, yera i ko i sere kpee nɔn wooda na beɛ wɛ gisɔ gurama i sɔnna Ebalin guurɔ kpa i nu tãwaru koosi. <sup>5</sup> Miya i ko i Gusunɔ besen Yinni yãku yeru kua ka kpee ni i n ka sisu dãke. <sup>6</sup> Kpee ni ba n dãke tɔnawa i ko i ka nùn yãku yee te bania. Miya i ko i nùn yãku dɔɔ mwaararuginu <sup>7</sup> ka siarabun yãkunu kua, kpa i sina mi i di ka nuku dobu Gusunɔ

bēsen Yinnin wuswaa. <sup>8</sup> Kpa i woodan gari yi yore kpee ni sō me baawure u koo kpī u ka yi gari s̄a s̄a.

<sup>9</sup> Ma Mōwisi ka yāku kowobu Lefiba ba Isireliba kpuro sōwa ba nē, i mario i nō, gisara i kua Gusunō bēsen Yinnin tōmbu.

<sup>10</sup> Yen sō, i de i nūn mēm nōwa kpa i win yi-irebu ka win woodaba swī ye na bē saaria mi gisō.

<sup>11</sup> Mōwisi u dōma te tōn be sōwa u nē, <sup>12</sup> i n Yuudenin daaru tōbura i kpa, bwese nini, Simēba ka Lefiba ka Benyamēba ka Yudaba ka Isakariba ka Yosefuba ba koo da bu yārawa Garisimun guurō kpa bu tōmbu domaru kua, <sup>13</sup> kpa maa bwese nini, Rubeniba ka Gadiba ka Aseba ka Sabuloniba ka Danuba ka Nefitaliba bu da bu yōra Ebalin guurō kpa bu bōrin gari gere.

### *Bōri wākura yiru*

<sup>14</sup> Guuru miya Lefiba ba koo gbāra t̄a t̄a bu Isireliba kpuro sō bu nē,

<sup>15</sup> bōrurowa wi u dā dāka n̄ kun me u sisu yania u wisi u ka tii bwāroku gagu kua u s̄a gbēnum, domi Yinni Gusunō u yabu yen bweseru tusa ye ba ka nōma kua ba s̄amō. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>16</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u kun win tundo n̄ kun me win mero bēere doke. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>17</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u win winsim tem nō bura yeru sare. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>18</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u wāko swaa sōsi kankam. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>19</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u sō n̄ kun me gobeku n̄ kun me gōmini win gem bira siri yerō. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>20</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u win tondon kurō k̄a, domi u win tondon kpin yeru disi dokewa mi. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>21</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u ka yaa saberu kpuna. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>22</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u ka win sesu mero tuosi n̄ kun me tundo tuosi kpuna. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>23</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u ka win kurōn mero kpuna. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>24</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u win tōnusi so u go bōkuō gbēnum. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>25</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u nōm biran gobi mwa u ka taare sarirugii go. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

<sup>26</sup> Kpa Lefiba bu nē, bōrurowa wi u yina u woodan gari yini mēm nōwa. Kpa tōmbu kpuro bu nē, ami!

## 28

### *Domarun nō mwēnu*

<sup>1</sup> Mōwisi u nē, i n Gusunō bēsen Yinnin gere kpuro swaa daki, ma i win yiirebu kpuro mēm nōwa bi na bē sōmō mini gisō, saa yera u koo bē walle sua n kere bwesenu kpuro ni nu tie. <sup>2</sup> Ma i win gere kpuro mēm nōwa, wee nge me u koo bē domaru kua.

<sup>3</sup> U koo bē kpuro domaru kua, be ba wāa wuu marosō ka be ba wāa baru kpaanō. <sup>4</sup> U koo de i bii dabinu ma kpa u de dīanu nu koorā bēen gbeaō kpa bēen ketēba ka bēen yāanu ka bonu nu marura nu dabia. <sup>5</sup> U koo de i dāa bii dabinu wa i birenu yibia kpa u de i n som mō mu n kpā i ka pēe ko. <sup>6</sup> Mi i dōo kpuro, u koo bē domaru kua.

<sup>7</sup> Wi, Yinni Gusunō, u koo de yiberē be ba bē seesi bu yarina bēen wuswaan di. Swaa tia ba koo ka duuma adama ba koo duki yarinawa bu swaa dabinu mwa. <sup>8</sup> U koo bēen dīa ni i gā i doke biranu sō kōsu, kpa u de ye i mō kpuro yu wēra. U koo bē domaru sosia tem me sō, me u bē wēmō.

<sup>9</sup> I n win wooda be kpuro mēm nōwa, ma i win kīru mō, u koo bē wuna nenem win tiin sō nge me u bē nō mwēru kua.

<sup>10</sup> Handunian tōmbu kpuro ba koo wa ma i s̄a Yinni Gusunōn tōmbu kpa ba n bēen berum mō. <sup>11</sup> Yinni Gusunō u koo bē durom dabinu yibusi tem me sō me u bēsen baababa nō mwēru kua u nē, u koo bē wē. I ko i bii dabinu ma kpa bēen yaa sabenu nu dabia kpa bēen gbea yu dīanu ko. <sup>12</sup> U koo bē wōllu wukia mi win arumanin beru yera wāa kpa u de gura yu nē bēen tem sō saa ye n weenē. Kpa ye i mō kpuro yu kuura. I n̄ maa gobi bōkuramō gabun mi. Tōn tuko dabira ta koo gobi bōkura bēen mi.

<sup>13</sup> Yinni Gusunō u koo bē kowa wiru, n̄ n̄ mō siru. I ko i n da n yīsiru yarawa, i n̄ biru wurō. Adama yu ka sere koorā me, i



ko i wi, Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinnin woodaba mɛm nɔ̄wawa mam mam ye na bɛɛ sɔ̄mɔ̄ mini gisɔ̄. <sup>14</sup> I ku ra ko i gɛra gari yi na bɛɛ sɔ̄wa mini kpuro gaan di, kpa i da i bũnu sã.

*Bõrin nɔ̄ mwɛɛnu*

<sup>15</sup> Mɔ̄wisi u maa nɛɛ, ma i n̄ Gusunɔ̄ bɛsɛn Yinnin gere swaa daki, ma i kun ye kpuro mɛm nɔ̄wɛ ka yiire bi na bɛɛ sɔ̄mɔ̄ mini gisɔ̄, bõri yiniwa yi koo bɛɛ wɔ̄ri.

<sup>16</sup> Bɛɛ kpuro i ko i bõri wa, be ba wãa wuu marosɔ̄ ka be ba wãa baru kpaanɔ̄. <sup>17</sup> I n̄ dãa binu wasi i birenu yibia, i n̄ maa som wasi i ka pɛɛ ko. <sup>18</sup> I n̄ bibu marumɔ̄ ba n dabi. Bɛɛn d̄ianu nu n̄ kooramɔ̄ bɛɛn gbeaɔ̄. Mɛya bɛɛn ketɛba ka bɛɛn yãanu ka bonu nu n̄ maruramɔ̄ nu dabia. <sup>19</sup> Mi i dɔ̄ kpuro, bõriya yi ko n̄ bɛɛ swĩi.

<sup>20</sup> Ye i mɔ̄ kpuro sɔ̄, Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni u koo de i bõri wawa kpa i n̄ bɛrum mɔ̄ kpa i wahala ko sere i ka kam ko mam mam yèn sɔ̄ i n̄n deri ma i k̄sã kua. <sup>21</sup> U koo ka bɛɛ bara k̄sunu naawa ni nu koo bɛɛ kpeerasia tem min di mɛ i ko n̄ mɔ̄. <sup>22</sup> U koo de bɛɛn wasi yi gbera n̄ kun mɛ yi swĩa n̄ kun mɛ yi m̄si n̄ kun mɛ yi wooru bara. U koo maa yina gura yu nɛ kpa bɛɛn gbean d̄ianu nu gbera n̄ kun mɛ nu k̄si. Wahala ye kpurowa i ko wa sere u ka bɛɛ kpeerasia mam mam.

<sup>23</sup> Wɔ̄llu ta koo bɔ̄biawa nge sii gandu bɛɛn wii wɔ̄llɔ̄ kpa tem mu bɔ̄bia nge sisu. <sup>24</sup> Tua ka yanima u koo sure bɛɛn gbeaɔ̄ guran ayerɔ̄ sere u ka bɛɛ kpeerasia mam mam.

<sup>25</sup> Yinni Gusunɔ̄ u koo de bɛɛn yiberɛba bu bɛɛ kamia. Swaa tia ko i ka bu wɔ̄ri adama i ko i duki yarinawa ben wuswaan di i swaa dabinu mwa. Handunian bwesenu kpuro nu koo biti ko n̄ n̄ wa ye ya bɛɛ deema. <sup>26</sup> Bɛɛn gonu nu koo kowa gunɔ̄su ka gbeeku yɛɛn d̄ianu. Goo kun yin gaa giramɔ̄.

<sup>27</sup> Yinni Gusunɔ̄ u koo bɛɛ bwisinu wisi nge mɛ u Egibitigibu kua. U koo de i n̄ gɔ̄nan bara bwese bweseka mɔ̄ ye ya n̄ bɛkuramɔ̄. <sup>28</sup> U koo de wiiraru ka w̄koru ka fanfankura n̄ bɛɛ wãasi. <sup>29</sup> Sɔ̄ sɔ̄ gbãara, i ko n̄ s̄imɔ̄wa i n̄ babi nge w̄kobu. Gãanu sari ni nu koo w̄ra ye i ko i ko kpuro sɔ̄. Mɛya gaba ko n̄ bɛɛ taki dimɔ̄ ba n̄ bɛɛ gbenimɔ̄. Goo kun ko n̄ maa wãa wi u koo ka bɛɛ yina.

<sup>30</sup> Bɛɛn goo ù n̄ kurɔ̄ wa, goowa u koo n̄n sua. Goo ù n̄ diru bana, goowa u koo

du te sɔ̄. Goo ù n̄ maa resɛm gbaaru kua, goowa u koo ten dãa binu di. <sup>31</sup> Ba koo bɛɛn naa kinɛnu go bɛɛn wuswaaɔ̄, adama i n̄ nin yaa temmɔ̄. Ba koo bɛɛn ketɛkunu mwa ka dam, i n̄ maa kp̄ɛ i nu wɔ̄rama. Bɛɛn yiberɛba ba koo bɛɛn sabe piiminu gura, i n̄ maa wasi wi u koo ka bɛɛ yina. <sup>32</sup> Ba koo bɛɛn bii t̄n durɔ̄bu ka t̄n kurɔ̄bu mwɛɛri bu ko t̄n tukobun yobu bɛɛn n̄ni biru i n̄ mɛera, kpa i wasira ka swaan mɛribu saa kpuro, adama i n̄ kp̄ɛ i gãanu ko. <sup>33</sup> Bwese tuku ni i n̄ ȳɛ nu koo na nu bɛɛn tem d̄ianu kpuro ka bɛɛn wahala ye i kuan are di. Ba ko n̄ bɛɛ dam d̄remɔ̄wa kpa ba n̄ bɛɛ taki dimɔ̄ baadomma. <sup>34</sup> Mɛya i ko i ko wiiribu k̄si ni bɛɛn n̄ni yi koo wan sɔ̄.

<sup>35</sup> Yinni Gusunɔ̄ u koo de i bosu wa si i n̄ bɛkuramɔ̄. Su ko n̄ wãawa bɛɛn d̄ũunɔ̄ ka bɛɛn taanɔ̄ kpa su ȳɛbi bɛɛn wasi kpuro sɔ̄ saa bɛɛn wirun di sere ka bɛɛn naasɔ̄.

<sup>36</sup> Mɛya u koo de bu bɛɛ mwɛɛri ka bɛɛn sunɔ̄ wi i ko i ko bɛɛn wirugii bu ka da tem tukumɔ̄ bwese te bɛɛ ka bɛsɛn baababa i n̄ ȳɛ mi, kpa i bũnu sã mi, ni ba kua ka dãa ka maa kpenu. <sup>37</sup> Bwesenu kpuro n̄n mi Yinni Gusunɔ̄ u koo de i da, nu ko n̄ biti sãawa ye ya bɛɛ deema min sɔ̄. Saa yera ba koo bɛɛ funɛ wuna kpa bu bɛɛ yaakorɔ̄ ko.

<sup>38</sup> D̄ia bwese bakara i ko i ka da gbeaɔ̄ i duure, adama nin fiikowa i ko i wa i gɛ, domi twee yi koo na yi nu di. <sup>39</sup> I ko i resɛm gbaanu ko i nu n̄ari, adama i n̄ nin binun tam n̄rumɔ̄, mɛya i n̄ maa nin dãa marum wasi i s̄ari domi k̄k̄na nu koo mu di. <sup>40</sup> I ko i n̄ olifin dãa mɔ̄ bɛɛn tem beri berika kpuro sɔ̄. Adama i n̄ yen gum wasi, domi ye kpuro ya koo della yu w̄rukuwa ya kun ye. <sup>41</sup> I ko i bii t̄n durɔ̄bu ka t̄n kurɔ̄bu ma adama ba n̄ mɔ̄ bɛɛgibu domi ba koo bu yoru mwɛɛriwa bu ka doona tem tukumɔ̄. <sup>42</sup> Bɛɛn dãa ka bɛɛn gbean marum kpurowa mu koo ko tween d̄ianu.

<sup>43</sup> Sɔ̄ be ba wãa bɛɛn suunu sɔ̄ ba ko n̄ dam mɔ̄ ba n̄ d̄ɔ̄wa. Adama bɛɛ, i ko i biru wurawa. <sup>44</sup> Bera ba ko n̄ da bɛɛ b̄kure. I n̄ wasi i bu b̄kura. Ba ko n̄ sãawa wiru kpa i n̄ sãa siru.

<sup>45</sup> Bõri yini kpurowa yi koo bɛɛ deema. Kpa yi n̄ bɛɛ wãasi sere bu ka bɛɛ kam k̄osia. Domi i n̄ Gusunɔ̄ bɛɛn Yinnin gere swaa daki, i n̄ win yiirebu wure, i n̄ maa win woodaba mɛm nɔ̄wɛ ye u bɛɛ w̄ɛ. <sup>46</sup> Mɛya

ya ko n sãawa yĩreru te Gusunɔ u koo ka bɛɛ ka bɛɛn bibun bweseru kirɔ ko.

<sup>47</sup> Gusunɔ bɛɛn Yinni u bɛɛ doma bakaru kua. Adama i n̄ n̄n̄n sãawa ka ḡoru teu ka nuku dobu. <sup>48</sup> Yen s̄ona u koo bɛɛ yiberɛba sure kpa i bu yoru diiya i n wãa ḡɔru ka nim n̄ru ka sãaru ka tereru s̄ɔ. Ba koo bɛɛ yoo te diisiawa sere bu ka bɛɛ kam koosia.

<sup>49</sup> U koo bɛɛ bweseru garu surema tontonden di, tu bɛɛ wukiri nge gunɔ bakeru. I n̄ ko i bwese ten barum n̄. <sup>50</sup> Bwese te, ta ko n nuki sosuwa. Ta n̄ ko n bukurobun bɛɛre yẽ. Ta n̄ maa bibun w̄n̄w̄ndu m̄. <sup>51</sup> Ta koo bɛɛn yaa sabenu ka bɛɛn gbean d̄ianu mwɛɛriwa sere tu ka bɛɛ kam koosia. Ta n̄ bɛɛ d̄ianu ganu deriamme n̄ kun m̄ gum n̄ kun m̄ tam n̄ kun m̄ yaa saberu. <sup>52</sup> Ba koo bɛɛ tarusiwa baama mi i wãa kpuro sere bɛɛn gbãra damgii ni i naane sãa nu ka w̄ruku. Ba koo bɛɛ tarusiwa tem m̄ kpuro s̄ɔ m̄ Yinni Gusunɔ u bɛɛ w̄. <sup>53</sup> Sanam m̄ bɛɛn yiberɛ be, ba bɛɛ tarusi, ḡɔra koo ko sere i bɛɛn bibu tem be Yinni Gusunɔ u bɛɛ w̄. <sup>54</sup> Bɛɛn suunu s̄ɔ, durɔ wi ba mam m̄era u w̄n̄w̄ndu m̄ too, u koo win w̄n̄ɔbu ka win maabu ka win tiin kurɔ ka win bii be ba tie tusi. <sup>55</sup> Domi n̄ni swãa ten saa s̄ɔ, u n̄ ko n k̄i u ka ben goo win bii be u gon yaa b̄nu ko. Domi win bii bera ba ko n sãa win d̄ia ni nu tie. <sup>56</sup> Kurɔ wi ba raa maa m̄era u du u sam m̄ sere u ku ra yari t̄ɔw̄ u b̄su, u koo maa ko nge m̄. <sup>57</sup> U koo mam bii w̄ɛ te u mara ka ten yãa ni nu w̄ruma sua u bere u n temm̄ asiri s̄ɔ. Domi u n̄ d̄ianu ganu wasi u di saa ye yiberɛba ba bɛɛ tarusi mi.

<sup>58</sup> I kun Yinni Gusunɔn wooda m̄m̄ n̄ɔwe ye ya yorua tire teni s̄ɔ, ma i n̄ win yĩsi baka te nasie, <sup>59</sup> u koo de bara bakanu nu bɛɛ ka bɛɛn bibu w̄ri. Kpa nu n wãa sere ka bɛɛn bibun bweserɔ nu ka t̄. <sup>60</sup> U koo ka Egibitin bara ni kpuro na u bɛɛ sure n̄n̄ berum i m̄ mi. <sup>61</sup> Baranu kpurowa u koo bɛɛ sure, ka mam ni nu n̄ yorua woodan tireru s̄ɔ. Ni kpurowa nu koo bɛɛ w̄ri sere nu ka bɛɛ kam koosia. <sup>62</sup> Bɛɛn fiiko t̄nawa ya koo tiara bɛɛ s̄ɔ, bɛɛ be i dabi mi nge w̄llun kperi. Domi i n̄ Gusunɔ bɛɛn Yinnin gere m̄m̄ n̄ɔwe. <sup>63</sup> Nge m̄ Yinni Gusunɔ u raa bɛɛ durom kua, u bɛɛ dabiasia ka k̄ru, nge m̄ya u koo maa bɛɛ yara ka win k̄ru tem m̄ u bɛɛ w̄n̄ di kpa i kam ko. <sup>64</sup> Nge m̄ya u koo de i yarina i n wãa handunian

bwesenu kpuro s̄ɔ. Miya i ko i b̄nu sã ni bɛɛ ka bɛɛn baababa i n̄ daa yẽ ni ba ka d̄ãa ka kpenu kua. <sup>65</sup> Bwese ni s̄ɔ, i n̄ b̄ri yendu wasi. M̄ya i n̄ sinam̄ yam tem. Yinni Gusunɔ u koo de i burisina kpa i n nuki sankire i n sum̄. <sup>66</sup> Bɛɛn hunde ya ko n sãawa nge ye ba ka w̄ɛ s̄ri kpa i n berum soore w̄kuru ka s̄ɔ s̄ɔ, kpa i n sika m̄ bɛɛn w̄arun s̄. <sup>67</sup> Berum m̄n̄ saabu ye i ko wan s̄, i ko i n k̄i bururu tu na fuuku yokan saa s̄ɔ. Kpa bururun saa, i n k̄i yoka yu na fuuku. <sup>68</sup> Yinni Gusunɔ u koo de bu ka bɛɛ wura Egibitiɔ ka goo nimkusu. U koo ka bɛɛ wura tem m̄ s̄ɔ m̄ na raa n̄ɛ, i n̄ wasi. I n tura mi, i ko i bɛɛn tii yiberɛba d̄re i ko yobu. Adama goo kun bɛɛ dwem̄.

## M̄WISIN S̄ɔSI D̄AKIRU

<sup>69</sup> Gusunɔ u M̄wisi wooda w̄ u ka Isireliba arukawani b̄ke M̄abuban tem̄ ye u raa ka bu b̄kua Horebuɔ baasi.

*Ye Yinni Gusunɔ*

*u Isireliba kua*

## 29

<sup>1-2</sup> M̄wisi u Isireliba kpuro m̄enna u bu s̄ɔwa u n̄ɛ, bɛɛn tii i wa s̄m̄ maamaakigii ni Yinni Gusunɔ u kua, ka n̄ni swãa ni u Egibitin sunɔ ka win s̄m̄ kowobu kpuro kp̄ɛ ben tem m̄ kpuro s̄ɔ. <sup>3</sup> Adama sere ka t̄ u n̄ dere i tubu ye bɛɛn n̄ni wa ka ye bɛɛn swasu nua. <sup>4</sup> U bɛɛ kpara ḡaburɔ w̄ɔ weeru ma bɛɛn yãa ni i doke nu n̄ ḡɛkire, bɛɛn baranu kun maa diire nu sere kpe. <sup>5</sup> U n̄ dere i p̄ɛ di. I n̄ maa tam n̄rure. Win tiiwa u bɛɛ n̄ri i ka tubu ma wiya u sãa Gusunɔ bɛɛn Yinni. <sup>6</sup> Sanam m̄ sa tunuma mini, Sihoni, Hesibonin sunɔ ka Ogu, Basanin sunɔ ba yarima ba sun tabu w̄ri ma sa ka bu tabu kua sa kamia. <sup>7</sup> Sa ben tem m̄wa sa Rubenin bwese k̄era ka Gadin bwese k̄era ka Manasen bwese k̄eran̄ sukum w̄. <sup>8</sup> Yen s̄, i de i wooda yen gar̄i m̄m̄ n̄ɔwa kpa ye i m̄ kpuro yu bɛɛ w̄ra.

*I arukawani ye n̄nu n̄ wã*

<sup>9-10</sup> M̄wisi u maa n̄ɛ, wee gisɔ i na Gusunɔ bɛɛn Yinnin wuswaaɔ ka bɛɛn bwese k̄erin wirugibu ka yin guro gurobu ka yin tabu sinambu, bɛɛ Isireliba kpuro gesi ka bɛɛn kurɔbu ka bibu ka sere t̄n̄ tukobu be ba wãa bɛɛn suunu s̄ɔ ka bɛɛn s̄m̄ kowobu be ba ra bɛɛ d̄ãa kasue ka be

ba nim takirimā. <sup>11</sup> Bēe kpurowa i mēna i ka Yinni Gusunā arukawani bāke. Tē, u bēe kanamā i ye wuro ka bōri, <sup>12</sup> kpa i n sāa win tōmbu kpa wi, u n maa sāa bēen Yinni nge mē u bēen sikadoba Aburahamu ka Isaki ka Yakābu nāo mwēeru kua ma u bēen tii sōwa mē. <sup>13</sup> N n mō bēe tana u ka arukawani ye bākua ka bōri, <sup>14</sup> ka be ba mēne win wuswaa mini kpurowa ka mam be ba kun wāa minin tii kpuro.

<sup>15</sup> Bēen tii i yē nge mē sa raa ka wāa Egibitiō ka nge mē sa sina bwese tukunun suunu sōo n̄n tem sa sasira. <sup>16</sup> I ben būu kamgii ni wa ni ba kua ka dāa ka kpenu ka sii geesu ka sere maa wura. <sup>17</sup> Yen sō, bēen suunu sōo, goo n̄ kun mē yenu gagu n̄ kun mē bwese kera gaa yu ku raa Gusunā bēen Yinni biru kisi kpa yu da yu bwese tuku nin būnu sā. Bēen suunu sōo, goo u ku raa gāsira u ko nge dāa ye ya dēe mō. <sup>18</sup> Wi u arukawani yen gari nua ye ba bākua ka bōri mi, u ku tii sua win gōruā u nēe, u koo bōri yendu wa baa ù n win tiin kīru mō, kpa u de goo u wōri būu sāaru sōo. <sup>19</sup> Yinni Gusunā kun n̄n suuru kuammē. Win mōru ka win nisinu koo wōriwa yēro sōo. Bōri yi ba yorua tire te sōo, yi koo n̄n diwa kpa Yinni Gusunā u de bu win yīsiru duari handunia sōo. <sup>20</sup> U koo yēro wunawa Isireliban bwese kerin suunu sōon di nge mē bōri yi, yi gerumā woodan tire te sōo.

### *Yinni Gusunān bōri*

#### *yi koo bu di*

<sup>21</sup> Sōo teeru bii be ba koo ra marura ka sōo be ba koo ra na saa tontonden di, ba koo wa asōrō ye ya bēen wuu kua ka nge mē Yinni Gusunā u bēen tem mē kam koosia <sup>22</sup> ka sōo bisu ka bōru sere ba n̄ kpē bu gāanu duure, gāanu kun mam kpē nu kpī mē sōo baa yakasu su n̄ seemō mi. Ba mu kpeerasiawa nge Sodomu ka Gomōra ka Adima ka Seboimu, wuu si Yinni Gusunā u kpeerasia ka win mōru baka. <sup>23</sup> Saa yera bwese ni, nu koo bikia nu nēe, mban sōna Yinni Gusunā u tem mē kua mēsum. Mban sōna u mu kpeerasia ka win mōru baka. <sup>24</sup> Kpa bu bu wisi bu nēe, mēn tōmbu ba arukawani ye kusiawa ye wi, Gusunā ben sikadoban Yinni u ka bu bākua sanam mē u bu yarama Egibitin di. <sup>25</sup> Ma ba būnu sāaru wōri ni ba n̄ daa yē ni Yinni Gusunā u bu yinari. <sup>26</sup> Yen sōna u mōru kua

u bu bōri yi yi wāa tire te sōo sure. <sup>27</sup> Ma u win tōmbu gira u yara tem min di ka win dam bakam ba da ba wāa tem tukumā mi ba bu waamā gisō.

<sup>28</sup> Ye ya berua, Yinni Gusunā turowa u ye yē. Adama bēsegia ye u sun sōosi bēe ka bēen bibun bweseru kpa su win wooda ye mēm nōwa.

### *Isireliba ba koo wura*

#### *Yinni Gusunān mi*

## **30**

<sup>1</sup> Sanam mē bōri ka domarun gari yi na bēe sōwa kpuro yi bēe deema, ma Yinni Gusunā u bēe gira i da i wāa tem tukumā, <sup>2</sup> ma i gōru gōsia i wurama win mi, ma i win gere mēm nōwa ka gōru tia bēe ka bēen bibu nge mē na bēe yiiremā gisō, <sup>3</sup> saa ye sōra wi, Yinni Gusunā u koo bēe wānwāndu kua kpa u ka bēe wurama m̄n di u raa bēe yarinasia i yoru dimā. <sup>4</sup> U n daa dera ba ka bēe yoru da n toma, u koo da u bēe kasuma <sup>5</sup> u ka bēe wurama tem mē bēen baababa ba raa mō sōo kpa i n mu mō. U koo bēe gea kua n kere bēen baababa kpa i bu dabiru kera. <sup>6</sup> Yinni Gusunā u koo bēen gōrusu ka bēen bibugisu dēerasia kpa i n̄n kīa ka gōru tia ka bēen bwēra kpuro kpa i wa i n wāa. <sup>7</sup> Saa ye, kpa u bōri yi yi wāa tire te sōo bēen yiberēba sure be ba bēe tusa ba n̄ni sōwa mi. <sup>8</sup> Bēe maa, i ko i gōsirama i wi, Yinni Gusunā mēm nōwa, kpa i win woodaba swīi ye na bēe wēemā mini gisō. <sup>9</sup> Yinni Gusunā u koo bēe dukia yibie kpa u bēe kuurasia ye i mō kpuro sōo. U koo bēen bibu ka bēen yaa sabenu ka bēen gbean dīanu dabiasia. Domi u koo maa bēen doo nōru kīa nge mē u raa yellu bēen sikadobagiru kīa. <sup>10</sup> Yeni kpuro ya koo koora i n wurama win mi ka gōru teu ka bēen bwēra kpuro ma i win gere mēm nōwa ma i win woodaba swīi dee dee ye ba yorua win tire te sōo.

### *Gusunān gari yi wāa turuku*

<sup>11</sup> Wooda ye na bēe wēemā mini gisō, ya n̄ sē yu ka bēe yeeri. Ya n̄ maa sē i ka ye mēm nōwa. <sup>12</sup> Ya n̄ wāa wōllō bu sere nēe, wara u koo da wōllō u ka sun ye naawa u sun nōsia su sere ye mēm nōwa. <sup>13</sup> Ya n̄ maa wāa daarun guru giō bu sere nēe, wara u koo nim wōku tōbura u da u ka sun ye

naawa u sun nōasia su sere ye mem nōawa.  
 14 Ka gem wooda ye, ya wāawa bēen bākuo  
 ka bēen nōso ka bēen gōruso. I ko i kpī i ye  
 mem nōawa.

### *I de i wāaru gōsi*

15 Bēe Isireliba, wee na wāaru ka gea ka  
 maa gōo ka kōsa yiimō bēen wuswaaō i ka  
 gōsi. 16 Yen sōna na bēe yiiremō giso, i  
 Gusunō bēen Yinni kīa kpa i sī win swēe sōo.  
 Kpa i win woodaba mem nōawa ka win gere  
 ka win yiirebu kpa i kpī i n wāa i n dabiāmō.  
 Saa ye sōo, u koo bēe domaru kua tem me i ko  
 i mwa sōo i n mō. 17 Adama bēen gōru gā n  
 sīira ma i n nūn mem nōawē, ma i da i būnu  
 sāmō, 18 na bēe sōmō ma i ko i gbiwa tem  
 me sōo me i ko i mwa i n mō mi, i n Yuudenin  
 daaru tōbura.

19 Wōllu ka tema mu sāa nen seeda giso  
 ma na bēe wāaru ka gōo, ka maa domaru ka  
 bōri yiyyammē. N n men na, i wāaru gōsio  
 kpa i wa i n wāa bēe ka bēen bibun bweserō.  
 20 Kpa i Gusunō besen Yinni kīa i n ka nūn  
 manine kpa i n nūn mem nōawammē. Domi  
 yera ya koo de i n wāa kpa yu bēen wāaru  
 denyasia i ka wa i n wāa tem me sōo, me  
 u besen sikadoba Aburahamu ka Isaki ka  
 Yakōbu nō mwēru kua.

## **MŌWISIN NŌO KANABU KA WIN GŌO**

*Yinni Gusunō u Yosue kua*

*Mōwisin kōsire*

### **31**

1 Mōwisi u kpm Isireliba gari yini sōwa  
 u nēe, 2 wee giso na wōo wunaa teeru mō,  
 na n maa kpē n bēe kpara. Yeniba kpuron  
 biru, Yinni Gusunō u man sōwa u nēe, na  
 n Yuudeni tōburō. 3 Adama win tiiwa u koo  
 bēe swaa gbiiya kpa u bwese ni nu wāa mi  
 go kpa i nin tem mwa. Yosuewa u koo ko  
 bēen kparo nge me wi, Yinni Gusunōn tii  
 u gerua. 4 U koo bwese ni kam koosia nge  
 me u Amōreban sinam beni, Sihoni ka Ogun  
 tem kam koosia. 5 U koo bēe bu nōmu beria  
 kpa i bu kua nge me na bēe sōwa. 6 Yen sō,  
 i tii dam kēeyō kpa i n wōrugōru mō. I ku  
 nanda, i ku maa diiri ben wuswaaō. Domi  
 Gusunō besen Yinnin tiiwa u koo bēe swaa  
 gbiiya. U n bēe derimō, u n maa bēe biru  
 kisimō.

7 Yera Mōwisi u Yosue soka u na Isireliba  
 kpuron wuswaaō ma u nūn sōwa u nēe, a  
 tii dam kēeyō kpa a n wōrugōru mō. Domi  
 wuna kaa ka tōn be da tem me sōo, me Yinni  
 Gusunō u ben baababa nōo mwēru kua ka  
 bōri. Wuna kaa bu mu bōnu kua. 8 Win  
 tiiwa u koo nun swaa gbiiya kpa u n ka nun  
 wāa. U n nun biru kisimō, u n maa nun  
 derimō. Yen sō, a ku nanda, a ku maa de  
 wunen tororu tu kara.

*Woodan garibu wōo nōoba yiru*

*ka wōo nōoba yiru*

9 Mōwisi u wooda ye yorua ma u ye yāku  
 kowobu Lefiban bweseru be ba ra Yinni  
 Gusunōn woodan kpakororu sōbe ka Isire-  
 liban guro gurobu wē. 10 U bu sōwa u  
 nēe, wōo nōoba yiru baayere yē sōo ba ra be  
 ba dibu neni kare, Kunun tōo bakarun saa,  
 11 sanam me Isireliba kpuro ba menna Yinni  
 Gusunōn wuswaaō batuma ye u gōsa sōo, saa  
 yera kaa n da wooda ye kpuro gari bu nō.  
 12 Be kpurowa kaa menna, tōn durōbu ka tōn  
 kurōbu ka bibu ka tōn tukobu be ba wāa ka  
 bēe, bu ka woodan gari yi nō, kpa bu wa bu  
 Gusunō besen Yinni nasia kpa bu wooda ye  
 kpuro mem nōawa. 13 Nge mēya bēen bii be  
 ba n wooda yen gari yē ba koo ka ye nō, kpa  
 bu Gusunō besen Yinni nasia saa kpuro ye  
 ko i n wāa tem me sōo, me i ko i mwa i n  
 Yuudeni tōbura.

*Gari dāaki yi Gusunō*

*u ka Mōwisi kua*

14 Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nēe,  
 wee tōo te kaa gbi ta turuku kooma. Yen  
 sō, a Yosue sokuma kpa i na i yōra nen kuu  
 bekurugii ten mi, mi na ra ka bēe yinne, kpa  
 n Yosue sō ye u koo ko.

Ma Mōwisi ka Yosue ba da ba yōra kuu ten  
 mi. 15 Miya Yinni Gusunō u bu kure guru  
 wii wuroru sōo. Ma guru wii wuro te, ta da  
 ta yōra kuu ten kōnnōwō. 16 Yinni Gusunō u  
 Mōwisi sōwa u nēe, wee kaa wura a wunen  
 sikadoba deema. Wunen biru, Isireliba ba  
 koo man deri kpa bu nen arukawani kusia  
 ye na ka bu bōkua kpa bu da bu būnu gasiri  
 bu sā tem mi ba duō mi sōo. 17 Yen tōo te,  
 kon ka bu mōru ko kpa n bu biru kisi n bu  
 deri. Ba koo kam kowa. Wahala ka nōni  
 swāa dabinu koo bu deema. Saa ye sōra  
 ba koo tii sō bu nēe, nē, Gusunō ben Yinni  
 na n wāa ben suunu sōo, yen sōna wahala



yeni ya bu deemamɔ. <sup>18</sup> Ka gem nɛ, Yinni Gusunɔ kon bu biru kisi n bu deri. Domi ba kɔsa kua ba bɔnu sɔwa. <sup>19</sup> Tɛ, a womu geni yoruo ga n sɔa seeda nɛ ka Isireliban suunu sɔɔ. A bu womu ge sɔ̄sio kpa ga n wɔa ben nɔwɔ. <sup>20</sup> Domi kon de bu du tem mɛ na gerua ka bɔri na nɛɛ, kon ben baababa wɛ sɔɔ, mi tim ka bom mu kokumɔ. Ba koo di bu debu bu bɔria. Adama ba koo man torari bu nɛn arukawani kusia bu ben gɔru gɔsie bɔnu ganun mi bu nu sɔ. <sup>21</sup> Saa ye sɔɔ, wahala ka nɔni swɔaru garu tɔ n maa seewa ben suunu sɔɔ, ben bibun bweseru ta koo womu ge yaaya kpa ga n sɔa seeda. Na ben gɔrun gari yɛ saa tɛn di n sere mam bu duusia tem mɛ sɔɔ mɛ na bu nɔ mweeru kua ka bɔri.

<sup>22</sup> Tɔ̄ te sɔ̄ra Mɔwisi u womu ge yorua ma u gu Isireliba sɔ̄si.

<sup>23</sup> Yinni Gusunɔ u Yosue, Nunin bii wooda yeni wɛ u nɛɛ, a de a tii dam kɛ kpa a n wɔrugɔru mɔ. Domi wuna kaa Isireliba duusia tem mɛ sɔɔ, mɛ na bu nɔ mweeru kua ka bɔri. Mɛya nɛn tii ko na n wɔa ka wunɛ.

<sup>24</sup> Sanam mɛ Mɔwisi u wooda ye yorua tireru sɔɔ u kpa, <sup>25</sup> yera u Lefiba be ba ra Yinni Gusunɔn woodan kpakororu sɔbe sɔ̄wa u nɛɛ, <sup>26</sup> i woodan tire teni suo kpa i tu yi kpakoro ten bɔkuɔ kpa ta n sɔa seeda bɛɛn sɔ. <sup>27</sup> Na bɛɛn swaa taabu yɛ. Domi i ra Yinni Gusunɔ seesi nɛn wuswaaɔ. Kaa ra sere gere nɛn gɔɔn biru? <sup>28</sup> I bɛɛn bwese kerin guro gurobu ka bɛɛn tabu sinambu mennama bu na nɛn mi. Kon gari yini gere bu yi nɔ. Kpa wɔllu ka tem mu n sɔa nɛn seeda bɛɛn wuswaaɔ. <sup>29</sup> Na yɛ ma nɛn gɔɔn biru i ko wɔri durum sɔɔ. Kpa i swaa ye deri ye na bɛɛ sɔ̄si. Yen sɔ, wahala koo bɛɛ deema. Domi i ko kɔsa ko i Yinni Gusunɔn mɔru seeya ka bwɔaroku ni i seka.

### *Mɔwisin womu*

<sup>30</sup> Ma Mɔwisi u womu genin gari kpuro gerua, ma Isireliba kpuro ba yi nua. Ge wee.

## 32

<sup>1</sup> Wɔllu, a swaa dakio a nɛn gari nɔ. Tem, a swaa tem kpɔiyɔ a nɛn nɔ nɔ.

<sup>2</sup> Nɛn yɛru ta kokumɔ nge guru nim ma nɛn gari nɛmɔ nge kakoru ma yi dɔakumɔ nge dirum yaka bekusu sɔɔ.

<sup>3</sup> Kon Yinni Gusunɔn yɛsiru kpara. Bɛɛ Isireliba, i Gusunɔ bɛɛn Yinnin yɛsirun kpɔaru kpara.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ u sɔawa nge kperu.

U ra kowa dee dee.

Win siribu bu ra n deɛrewa.

U sɔawa naanɛgii, murafitiru sari win mi.

U sɔawa gemgii.

<sup>5</sup> Adama bɛɛ, i sɔawa tɔn kɔsobu be ba n dee dee swii.

I nɔn torari.

Ya kua bɛɛn sekuru.

I n maa sɔa win bibu.

<sup>6</sup> Gari bakasu bɛɛ,

nge mɛya ba ra Yinni Gusunɔ kue?

U n sɔa bɛɛn baaba ka bɛɛn taka kowo?

N n wi, u bɛɛ tɔsisia u kua win tɔmbu?

<sup>7</sup> I yellu yaayo.

I bwisikuo ye n kooa yellu.

I bɛɛn baababa ka bukurobu bikio, ba koo bɛɛ sɔ.

<sup>8</sup> Sanam mɛ u tɔmbu tem bɔnu kua,

ka saa ye u bweseru baatere ten tem nɔ bura yeru kua,

u nin baatere goo wɛ wɔllun di wi u ko n tu kpare.

<sup>9</sup> Adama u tii Isireliba yiiya,

be ba sɔa Yakɔbun bweseru.

<sup>10</sup> Yinni Gusunɔ u bu deema gbaburɔ mi gbeeku bɔnu nu gberi.

Ma u bu sua u nɔari u keu sɔ̄si.

U ben laakari mɔ nge win tiin nɔni.

<sup>11</sup> U bu kɔsu nge kasa

ye ya yɔ̄wa yen sokuru wɔllɔ

ya ka yen binu yɔ̄siamɔ.

Ma ya kasa derie yu ka nu gaba.

<sup>12</sup> Yinni Gusunɔ turowa u bu kpara.

Bɔ̄u goo kun nɔn somi.

<sup>13</sup> U dera ba da ba sina gunguru wɔllɔ.

Ma u bu gberun dɔ̄anu diisia.

U dera ba kperun tim di.

U dera ben dɔ̄a gbaanu gea kua kpenu wɔllɔ bu ka gum wa.

<sup>14</sup> Ba ketɛba ka yɔ̄anun bom nɔrumɔ.

Ba yɔ̄a kpɛmmɛnu ka yɔ̄a kinɛnu ka boo kinɛnun yaa gumgia temmɔ.

Som gem dɔ̄ana ba ra n dimɔ.

Mɛya ba ra maa resɛm tam gem nɔ.

<sup>15</sup> Ye ba deba ba kpa ma ba Gusunɔ seesi.

Ye ba bɔria ba kpa, yera ba wi, Gusunɔ ben taka kowo deri.

Ma ba nùn gema wi, wi u s̄aa ben faaba kowo.

16 Ba win nisinu seeya ba da ba b̄unu s̄aam̄o. Ba win m̄aru seeya ba da ba b̄unu yiire

17 ma ba nu ȳakuru koosim̄o ni, ni nu n̄ s̄aa gem.

Ba n̄ daa nu ȳē, ben baababa ba n̄ nu s̄aare.

18 Ba Gusun̄o duari wi u s̄aa nge ben kpee baa mi ba ra kuke, wi, wi u bu w̄aaru w̄ē.

19 Sanam m̄e Gusun̄o u wa m̄e, yera win m̄aru seewa ma u bu gema be, be ba s̄aa win bibu.

20 U n̄eē, u n̄ maa bu somim̄o kpa u wa ye ya koo bu deema.

Domi ba s̄awa mem̄ n̄o sarirugibu ka naane sariba.

21 Ba win m̄aru ka win nisinu seeya ben b̄uu ni ba sokum̄o Gusun̄on̄ s̄o, ni nu n̄ s̄aa ḡaanu.

Yen s̄ona u n̄eē, wi, u koo maa bwese wiirarugiru sokusia u ka ben m̄aru seeya,

kpa u ben nisinu seeya ka bwese te, te ba n̄ garisi ḡaanu.

22 Win m̄aru koo se nge d̄ōo yara kpa yi ḡaanu kpuro d̄ōo meni tem s̄o, kpa yu maa da sere tem s̄o s̄ōw̄o. Kpa yu guunun̄ kp̄ēkp̄ēkunu d̄ōo meni.

23 U koo bu n̄oni sw̄aaru sure. Kpa u bu twee.

24 Ba koo gbi ḡōru ka bararun̄ s̄o. Bara bakanu koo bu go.

U n̄eē, u koo bu gbeeku ȳeē sure yi bu mw̄eeri.

Kpa u maa de w̄eē d̄eēgii yi bu dw̄eē.

25 Tabu koo bu go sw̄eē s̄o kpa be ba w̄a yenus̄o bu berum soora.

Aluwaasiba ka w̄andiaba ba koo gbisuku, baa ka bii w̄eēn̄o ka t̄ak̄n̄o ba n̄ derim̄o.

26 U koo bu kam koosiawa mam mam sere goo kun maa bu yaayam̄o.

27 Adama u n̄ wuram̄o yiber̄eba bu nùn ȳē ȳen̄ s̄o ba win t̄ambu kama, kpa bu n̄eē, n̄ n̄ wi, Yinni Gusun̄o u ye kua.

28 Isireliba ba s̄awa bwese te ta n̄ bwisi m̄o, ta n̄ maa laakari m̄o.

29 B̄a n̄ daa bwisi m̄on̄ na, ba koo raa gia ye ya koo bu deema.

30 Kpa bu tii bikia bu n̄eē,

t̄an turo u koo kp̄i u t̄ambu n̄ar̄abu (1.000) yarinasia?

N kun m̄e t̄ambu yiru bu t̄ambu n̄ar̄abun suba w̄okuru (10.000) yarinasia?

Geema Gusun̄o bes̄en Yinni damgii u sun deriwa, u sun yiber̄eba n̄omu beriawa.

31 Adama yiber̄e ben tii ba ȳē

ma ben b̄uu wi u bu k̄asu u n̄ wi, Gusun̄o Isireliban Yinni dam tura.

32 Ben yiber̄e be, ba sankirewa nge Sodomu ka Gom̄aragibu.

Ba s̄awa nge tam m̄e mu sosu, ma mu d̄eē m̄o.

33 Ba sosuwa nge waan d̄eē.

Ba s̄awa nge waa ḡos̄run̄ d̄eē.

34 Yinni Gusun̄o u ȳē ye yiber̄e be, ba kua. U maa ȳē ye u koo bu k̄asie.

35 Wiya u koo bu m̄aru k̄asie u bu seeyasia. T̄aru gara sisi t̄e s̄o ba koo w̄aruma.

T̄ōo te, n̄oni sw̄aarugira, ta n̄ maa t̄eem̄o.

36 Yinni Gusun̄o ù n̄ deema win t̄ambu ba n̄ dam m̄o,

ba n̄ maa t̄asi yeru garu m̄o, u koo bu siria,

kpa u be, win s̄om̄ kowobun w̄onw̄ondu wa.

37 Saa ye s̄o, u koo bikia u n̄eē, mana bes̄en b̄uu damgii ni, nu w̄a, n̄in̄ mi i kuku yeru kasu,

38 ni i ra yaa gumgia goowe, kpa i nu tam w̄ē nu n̄o.

I nu sokuo nu na nu bes̄e somi t̄ē.

I de nu duki na nu bes̄e faaba ko.

39 Yinni Gusun̄o u n̄eē, n̄ena na w̄a. Goo maa sari wi u s̄aa Gusun̄o.

N̄ena na ra go,

n̄ena na ra maa seeye.

N̄ena na ra m̄era ko

kpa n̄ wure n̄ bekia.

Goo sari wi u koo kp̄i u t̄onu w̄ara nen n̄omun di.

40 Sere ka nen w̄aaru, na n̄omu sua w̄allo na b̄orua na n̄eē,

41 kon nen takobi n̄o d̄eeri, kpa n̄ t̄ambu siri.

Kon nen yiber̄eba m̄aru k̄asie

kpa n̄ bu seeyasia

be, be ba man tusa.

42 Nen s̄eenu koo yem debu

kpa nen takobi yu be ba man seesim̄o go.

Na n̄ goo derim̄o

wi u ka man tabu m̄o.

Be, be ba m̄era kua ka be ba yoru mw̄era

ba koo gbiwa.

<sup>43</sup> BEE bwese tukunu, i Yinni Gusunən tōmbu tōmō, domi u koo bu mōru bara, kpa u bu ben toranu suuru kua u ben tem dεerasia.

<sup>44</sup> Ma Mōwisi ka Yosue, Nunin bii ba na Isireliban wuswaaō ba bu womu gen gari kpuro saaria.

### *Mōwisin kirō dāaka*

<sup>45</sup> Sanam mε Mōwisi u Isireliba Yinni Gusunən sōsi te sōwa u kpa, yera u nεε, <sup>46</sup> wooda ye na bεε wεemō mini gisō, i ye mεm nōwō. I de i ye bεen bibu sōsi kpa bu wa bu ye mεm nōwa kpuro. <sup>47</sup> I n yē ma wooda ye, ya n faagin gari. Domi yeya ya koo bεε wāaru wē kpa yu de tu dakaā da tem mε sō, mε i ko i mwa Yuudenin guru giō.

### *Mōwisi*

#### *u win gōn labaari nua*

<sup>48</sup> Yen tō tera Yinni Gusunō u Mōwisi sōwa u nεε, <sup>49</sup> a doo guu ni ba mō Abarimō, Mōabun temō Yerikon deedeeru, kpa a yō Nebon guurō. Saa min diya kaa Kananin tem wa mε kon Isireliba wē. <sup>50</sup> Guu ten wōllōwa kaa gbi nge mε wunen mō Aroni u gu Horiō, kpa a da a wunen sikadoba deema. <sup>51</sup> Domi bεε kpuro i n man naane kue Isireliba kpuron wuswaaō sanam mε i wāa Meriban bwiaō, Kadēsio, Sinin gbaburō. A n man bεere wē Isireliban wuswaaō doma te. <sup>52</sup> Yen sōna kon de a tem mε wa ton-tonden di mε na nεε, kon Isireliba wē mi, adama a n duō mε sō.

### *Mōwisi u Isireliban*

#### *bwese keri domaru kua*

## 33

<sup>1</sup> Mōwisi Gusunən tōnu u sere gbi, u Isireliba domaru kua, u nεε,

<sup>2</sup> Yinni Gusunō u na Sinain guurun di nge dō wi u Seirin guuru wukiri, ma u win tōmbu yam bururasia saa Paranin guurun di.

Gusunən gōradoba dabi dabira ta nūn yōsirima.

Ma u wooda neni win nōm geuō nge dō.

<sup>3</sup> Yinni Gusunō u Isireliba kī. U ra tōmbu kpuro kōsu be ba sāa wigibu, ba ra yiire win nuurō bu ka win sōsiru wa.

<sup>4</sup> Ne, Mōwisi, na bεε wooda wē

ye ya sāa bεε Yakōbun bibun bweserun tubi ye ya kpuro kere.

<sup>5</sup> Yinni Gusunō u kua sina boko Isireliō sanam mε ben guro gurobu ka ben kparobu ba menna

ka sere maa ben bwese keri.

<sup>6</sup> Mōwisi u den domaru torua u nεε, Rubenin bwese kera yu dakaā da, yu ku raa gbi.

Gusunō u de yen tōmbu bu dabia.

<sup>7</sup> U maa gerua Yudan bwese keran sō u nεε,

Yinni Gusunō, a swaa dakio

a Yudan bwese keran sokuru nō.

A de ba n nō tia sāa ka Isirelin bwese keri yi yi tie.

A ye somiō yen yiberēba bā n ye wōrim wee.

<sup>8</sup> Lefin bwese keran sō u nεε,

Yinni Gusunō, wuna a wunen sōm kowobu Lefiba urimu ka tumimu nōmu beria.

A ben laakari mēera Masā,

ma a bu siri Meriban bwian gari sō.

<sup>9</sup> Ba nun naane kua n kere ben mero ka ben tundo

ka ben wōnōbu ka sere ben bibu.

Ba wunen woodaba mεm nōwa.

Ma ba wunen arukawani ye yibia.

<sup>10</sup> Ba wunen tōmbu wunen wooda sōsi bu ka nun mεm nōwa.

Ba ra yāku dō mwaararuginu ko

kpa bu turare dō doke wunen yāku yerō.

<sup>11</sup> Yinni Gusunō, a ben bwese kera somiō bu ka dam ko.

A ben ye ba mō kpuro domaru kuo.

A ben yiberēban dam buo.

A ku maa de bu se sere ka baadommaō.

<sup>12</sup> Benyamēen bwese keran sō u nεε,

Benyamēen bwese kera ya sāawa ye Yinni Gusunō u kī.

Maa ya wāa bōri yendu sō win bōkuō.

U bu kōsu baadomma.

U maa wāa ben suunu sō.

<sup>13</sup> Yosefun bwese keran sō u nεε,

Yinni Gusunō, a ben tem domaru kuo,

kpa mu guran nim wa,

ka maa nim mε mu koo yari tem sōn di.

<sup>14</sup> A ben tem mε domaru kuo,

kpa dīanu nu se,

kpa suru baawure ba n da n gēeru mō.

<sup>15</sup> A de dīa geenu nu kora ben guunu kpuron wōllō.

<sup>16</sup> A de tem mε, mu dukia yibu.

Kpa wunε wi a gari gerua saa kiki bekusun  
din domaru tu du Yosεfun bwese  
kεra sō.

Domi yen tōmbu ba kua begibun wirugibu.

17 Yosεfun bwese kεra ye, ya bεεε mō.

Ya dam mō nge ketε kineru.

Yen dam mu sāawa nge gbeeku ketεn kōbin  
dam.

Dam mεya ya ra ka bwese tukunu so,

kpa yu nu gira.

Efaraimun tōn dabira ta sāa nge kōbi yin tia,  
ma Manasen tōn dabira maa sāa nge kōbi  
yin yiruse.

18 Sabuloni ka Isakarin bwese kerin sō u  
nεε,

Gusunō, a Sabulonin bwese kεra kuurasio  
yen tenkurun sō te ya mō nim goorō.

Kpa a de Isakarin bwese kεra ya n wāa bōri  
yendu sō yen kunō.

19 Ba koo tōmbu soku ben guunō

kpa bu yākunu ko sannu

nge mε wooda ya gerua.

Ben dukia ya koo nawa nim wōkun tenku-  
run di

ka sere maa yani sεerin di.

20 Gadin bwese keran sō u nεε,

bu Gusunō siaro

wi u Gadin bwese kεra batuma baka wē.

Ya yen yiberεba mara

nge gbee sunō ge ga gen yaa mara gu kasuku  
saa wirun di sere ka naasō.

21 Ya tii tem mε mu gea bo gōsia.

Ye wirugii u ra sue yera ya sua.

Ya gbia Isireliba kpuron wuswaa tabu sō.

Ya Yinni Gusunōn wooda ka win gere mεm  
nōōwa.

22 Danun bwese keran sō u nεε,

Danun bwese kεra ya sāawa nge gbee sunō  
kpεmbu

ge ga yōōma Basanin di.

23 Nεfitalin bwese keran sō u nεε,

Nεfitalin bwese kεra ya Yinni Gusunōn  
domaru yiba

ma ya win durom wa.

Yen tem mu ko n wāawa saa sō duu yerun  
di

n ka da sō yēsān nōm dwarō.

24 Aseεn bwese keran sō u nεε,

Aseεn bwese kεra yu domaru wa

n kere bwese keri yi yi tie.

Gusunō u de yen maabu bu ye kīru sōōsi,

kpa yen tem mu n olifin gum yiba too,

25 kpa yen wusun gbāranun kōnnōsu su n  
sāa sisugisu ka sii gandugisu,  
kpa ya n dam mō yen wāarun tōru kpuro  
sō.

26 Yera Mōwisi u kpaam gerua u nεε,

bεε Isireliba, i n yē ma Yinni goo sari nge  
Gusunō.

Wee u wōllu sōni u ka sisi bεεn mi ka win  
yiiko baka.

Guru wira u dua u ka wee u bεε somi.

27 Wiya u sāa bεεn kuku yeru sere ka  
baadommaō.

Saa yee yellun diya win nōm damguu ga bεε  
kōsu.

Ma u bεε yiberεba gira u nεε, i bu kam  
koosio.

28 Yen sōna bεε Isireliba, Yakōbun bweseru,  
i sō bōri yendu sō.

I sōwa mi dīa binnu ka rese m ya ra koore  
too.

Mεya gura ya ra maa nε mi.

29 Bεε Isireliba, i sāawa doo nōrugibu.

I n ka bweseru garu weenε.

Domi i sāawa bwese te Yinni Gusunō u  
faaba kua.

U sāawa nge bεεn tereru

te ta bεε kōsu.

U sāawa nge bεεn takobi

ye ya bεε nasara wēemō.

Bεεn yiberεba ba koo na bu bεε suuru kana

kpa i ben tii suabu kpeerasia.

### *Mōwisin gōō*

## **34**

1 Yeniban biru, Mōwisi u seewa u da  
Mōabun guunu gia. Ma u yōōwa guu te ba  
mō Nεboō sere Pisigan wii kpiirō Yerikon  
deedeeru. Ma Yinni Gusunō u nūn tem  
mε kpuro sōōsi saa Galadin di sere n ka da  
Danuō, <sup>2</sup>ka Nεfitalin tem ka Efaraimugim ka  
Manasegim saa Yudan tem di n ka da nim  
wōkuō ge ga wāa sō duu yeru gia, <sup>3</sup>ka sō  
yēsān nōm dwaru gia Nεgebuō ka Yuudenin  
bera gia ka wōwāō ye ya wāa Yeriko ye ba  
maa mō Kpakpa bεεn wuun bera gia n ka  
girari Soariō. <sup>4</sup>Ma Yinni Gusunō u nūn  
sōōwa u nεε, tem mε na Aburahamu ka Isaki  
ka Yakōbu nō mwεeru kua mεya mi, mεya  
na maa dera a wa mi. Tē, kon mu ben bibun  
bweseru wē. Adama wunε, na n derimō a  
taara mi.

<sup>5</sup>Yeniban biru, Mōwisi Yinni Gusunōn  
sōm kowo u kpuna u gu Mōabun tem mi nge



mɛ wi, Yinni Gusunɔ u gerua. <sup>6</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nùn sikua Mɔabun wɔwa mi, Bɛti Peorin deedeeru. Adama sere ka gisɔ goo kun win sikiru waare.

<sup>7</sup> Sanam mɛ Mɔwisi u gu, u mɔwa wɔɔ wunaa teeru. Adama win dam tie. Mɛya win nɔni kun maa dam dwiye. <sup>8</sup> Ma Isireliba kpuro ba win gɔɔ wooru sina sɔɔ tɛna ba wuri mɔ, Mɔabun wɔwa mi.

<sup>9</sup> Mɔwisi u Yosue, Nunin bii nɔma sɔndi u ka ko win kɔsire. Yosue wi, u bwisi yiba. Ma Isireliba ba nùn mɛm nɔɔwa ba Gusunɔn wooda ye u Mɔwisi wɛ swi dee dee.

<sup>10</sup> Isireliba sɔɔ, Gusunɔn sɔmɔ goo kun maa yiṣiru yarire nge Mɔwisi. Domi Yinni Gusunɔ u ra ka nùn gari kowa nɔɔ ka nɔɔ.

<sup>11</sup> Goo sari wi ba koo ka nùn weesina win sɔm maamaakigia ye u kuan sɔ sanam mɛ Yinni Gusunɔ u nùn gɔra Egibitin sunɔ ka win sina bwāabu ka win tem tɔmbu kpuron mi. <sup>12</sup> Gusunɔn sɔmɔ goo sari wi u koo kpī u maamaaki ye, ka gāa nanumgii ni ko, ni Mɔwisi u kua Isireliba kpuron wuswaaɔ.

## YOSUE

Ba tire te sokumɔ Yosue yèn sã wiya u sãa Isireliban kparo waati yè sɔɔ ba ka dua Kananin temɔ, mɛ Gusunɔ u bu nɔɔ mwɛɛru kua.

Tire te, ta gerumɔ nge mɛ ba koosina ba ka Kananin tem mwa ka nge mɛ ba ka mu Isireliban bwese kɛra baayere bɔnu kua. Yosue u sere gbi u Isireliba kana bu tii Gusunɔ wɛ bu wi turo sã.

### *Tire ten kpunaa*

1. Kananin tem mwaabu, wiru 1n di sere wiru 12.
2. Tem mɛn bɔnu kobu, wiru 13n di sere wiru 21.
3. Yosuen kirɔ dɔaki, wiru 22n di sere wiru 24.

### *Yosue u kua Mɔwisin kɔsire*

<sup>1</sup> Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowon gɔɔn biru, Yinni Gusunɔ u ka Yosue, Mɔwisin asakpɔ gbiikoo wi u sãa Nunin bii gari kua. <sup>2</sup> U nɛɛ, wee, nɛn sɔm kowo Mɔwisi u gu. N n mɛn na, a seewo a Yuudenin ye tɔbura, wunɛ ka Isireliba kpuro i da tem mɛ na bu wɛɛmɔ sɔɔ. <sup>3</sup> Tem mi i dua kpuro, mu koo kowa bɛɛgim. Nɛna na bɛɛ mu wɛɛmɔ, nge mɛ na Mɔwisi nɔɔ mwɛɛru kua. <sup>4</sup> Saa Nɛgeɓun tem di n ka da Libanin temɔ, saa maa daa baka ten min di te ba mɔ Efarati, ka Hetiban tem kpuro, n ka da nim wɔku bɔkɔ gen mi, ge ba mɔ Mɛditeranɛ, ge ga wãa sɔɔ duu yerɔ, mi kpurowa mu ko n sãa bɛɛn tem. <sup>5</sup> Yibere goo kun kpɛ u yɔra u nun ma wunɛn wãaru kpuro sɔɔ. Nge mɛ na raa ka Mɔwisi wãa, nge mɛya ko na n maa ka nun wãa. Na n̄ nun derimɔ pai. Mɛya na n̄ maa nun kɔɔmɔ. <sup>6</sup> A de a n wɔrugɔru mɔ. Domi wuna kaa tɔn be gbiiya bu ka tem mɛ mwa, mɛ na gerua ka bɔri na nɛɛ, kon ben baababa wɛ. <sup>7</sup> A n gesi wɔrugɔru mɔ. Kpa a laakari doke a ka wooda kpuro mɛm nɔɔwa ye nɛn sɔm kowo Mɔwisi u nun wɛ. A ku ra yen gaa gɛɛrari baa fiiko, kpa n nun wɛra mi a da kpuro. <sup>8</sup> A de woodan tire ten gari yi n da n wãa wunɛn nɔɔ sɔɔ, kpa a n yi bwisikumɔ saa baayere, sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru. Kpa a laakari doke a ka ye kpuro mɛm nɔɔwa mam mam ye ba yorua mi. Domi a n kua mɛ, ye a mɔ kpuro ya koo arufaani ko. <sup>9</sup> A yaayo ma na nun yiire na

nɛɛ, a n wɔrugɔru mɔ. A ku de wunɛn tororu tu kara, domi nɛ Gusunɔ wunɛn Yinni ko na n wãa ka wunɛ baama mi a dɔɔ.

### *Yosue u Isireliba wooda wɛ*

<sup>10</sup> Yen biru Yosue u win tɔmbu Isireliban wirugibu wooda wɛ, <sup>11</sup> u nɛɛ, i sansani bukianɔ, kpa i tɔmbu sɔ bu dɔanun sɔɔru ko, domi min di ka sɔɔ ita, sa ko Yuudenin ye tɔbura su da su tem mɛ mwa, mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u sun wɛɛmɔ sa n mɔ. <sup>12</sup> Ma u Rubeniba ka Gadiba ka sere Manaseban sukum sɔɔwa u nɛɛ, <sup>13</sup> i yaayo ye Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u bɛɛ yiire. U nɛɛ, Gusunɔ bɛɛn Yinni u koo bɛɛ tem mɛ wɛ mi i ko i n bɔri yendu mɔ. <sup>14</sup> Yen sɔ tɛ, bɛɛn kurɔbu ka bɛɛn bii piiminu ka bɛɛn sabenu koo sina tem mɛ sɔɔ Yuudenin bera mini, adama bɛɛ tabu durɔbu kpuro i ko i tɔbura i n tabu yãnu nɛni, i ka bɛɛn mero bisibu somi, <sup>15</sup> sere bu ka tem mɛ mwa mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u koo bu wɛ kpa u ben tii bɔri yendu wɛ nge mɛ u bɛɛ wɛ. Sanam mɛya i ko i wurama i bɛɛn tem mwa mɛ Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u bɛɛ wɛ Yuudenin sɔɔ yari yerun bera gia.

<sup>16</sup> Ba Yosue wisa ba nɛɛ, ye a sun yiire kpuro, yeya sa ko ko. Mi a maa sun gɔra kpuro, sa ko dawa. <sup>17</sup> Nge mɛ sa Mɔwisin gari mɛm nɔɔwa mam mam, nge mɛya sa ko maa wunɛgii mɛm nɔɔwa. Yinni Gusunɔ u n gesi ka nun wãa nge mɛ u raa ka Mɔwisi wãa. <sup>18</sup> Baa n̄ n weren na, ma u wunɛn wooda sɔɔ degangam mɔ, ma u n̄ wunɛn gere mɛm nɔɔwɛ, sa ko yɛro gowa. Adama wunɛn tii, a n gesi wɔrugɔru mɔ.

### *Yosue u sɔmɔbu gɔra*

#### *bu ka Yerikon saria mɛɛri*

## 2

<sup>1</sup> Yosue Nunin bii, u durɔbu yiru gabu gɔra asiri sɔɔ saa Sitimun di u nɛɛ, i doo i tem mɛn saria mɛɛri, n mam nɛɛre wuu ge ba mɔ Yeriko. Ye ba tura mi, ba dua kurɔ tanɔ goon yenuɔ wi ba sokumɔ Rahabu bu ka kpuna mi. <sup>2</sup> Yera ba Yerikon sunɔ sɔɔwa ba nɛɛ, wee, Isireli gaba na mini yoka ye, bu ka sɔ sɔ bu bɛɛn tem saria mɛɛri. <sup>3</sup> Ma Yerikon sunɔ wi, u Rahabu gɔria u nɛɛ, a durɔ be yarama be ba na ba dua wunɛn yenuɔ mi, domi ba nawa bu ka sɔ sɔ bu bɛɛn tem mɛ kpuron saria mɛɛri.

4-6 N deema g̃aro be, bu sere tunuma, kur̃ wi, u dur̃bu yiru ye berua dii t̃eran w̃ll̃, ma u bu d̃aa w̃ɛ damg̃iru garun d̃eki wukiri yi yi keewa. Ma u ñɛɛ, geema, dur̃ be, ba na ñɛn mi, adama na ñ ỹɛ m̃in di ba na. Ye s̃ɔ̃ u kpa bu sere gb̃ara k̃onñ k̃ɛnɛ, saa yera ba yara ñɛn min di. Na ñ maa ỹɛ gee ba da. I bu kasuo fuuku, i ko i bu wa.

7 Ye ba nua m̃ɛ, ba bu kas̃o w̃ari ba da ka swaa ye ya d̃ɔ̃ Yuudenin daarun t̃abura yer̃. Ma ba gb̃ara k̃onñ k̃ɛnua ben biru.

8 Yen biruwa Rahabu u ỹɔ̃wa dii t̃ɛra yen w̃ll̃ Yosuen g̃aro ben mi, bu sere kpuna,

9 u bu s̃ɔ̃wa u ñɛɛ, na ỹɛ ma Yinni Gusuñ u b̃ɛɛ tem m̃ɛ w̃ɛ, yeya n dera b̃ɛɛn berum sun mwa. Tem m̃ɛn t̃ambu kpuro ba di-

irim̃wa b̃ɛɛn s̃ɔ̃. 10 Domi sa nua nge m̃ɛ Yinni Gusuñ u nim w̃aku ge ba m̃ɔ̃ Naa yari gberasia i ka t̃abura sanam m̃ɛ i yarima Egibitin tem di. Sa maa nua nge m̃ɛ i

Am̃reban sinambu yiru Sihoni ka Ogu go Yuudenin guru gĩo ma i ben ye ba m̃ɔ̃ kpuro munka muku muku. 11 Yande ye sa yeni nua, sa nanda. Ma b̃ɛɛ kpuron toronu kara b̃ɛɛn saabu. Domi Gusuñ b̃ɛɛn Yinni wiya u

s̃aa w̃ll̃u ka tem ỹɛro. 12 N n m̃ɛn na, na b̃ɛɛ kanam̃ t̃ɛ, i b̃ɔ̃ruo ka Yinni Gusuñn ỹɛsiru ma i ko i ñɛn baan ỹɛnugibu t̃ɔn geeru kua nge m̃ɛ na b̃ɛɛ kua. I man ỹɛreru garu kuo te

ta s̃ɔ̃sim̃o ka gem, 13 ma i ko ñɛn baa ka ñɛn m̃ɛro ka ñɛn sesubu ka ñɛn w̃oñɔ̃bu ka b̃ɛɛn bweseru kpuro faaba ko sa kun ka gu.

14 Dur̃ be, ba ñɛn wisa ba ñɛɛ, sere ka b̃ɛɛn w̃aar̃u, à kun bu b̃ɛɛn asiri d̃ɔ̃m̃ɛỹɛ, sa ko nun t̃ɔn geeru ka b̃ɔ̃r̃akiniru s̃ɔ̃si sanam m̃ɛ Yinni Gusuñ u sun tem m̃ɛ ñɔ̃mu b̃ɛria u kpa.

15 N deema Rahabun diru ta girariwa wuun gb̃araru s̃ɔ̃, ma u bu sarasia wuun birũ win f̃ɛñɛntin di ka w̃ɛɛ w̃ɔ̃ba. 16 U ñɛɛ, i sar̃o i da guunun bera gia, be ba b̃ɛɛ kasu mi, bu ku raa ka b̃ɛɛ wa. Kpa i kuke mi nge s̃ɔ̃ ita sere b̃a n wurama. Yen biru kpa i b̃ɛɛn swaa w̃ari i doona.

17 Dur̃ be, ba ñɛn s̃ɔ̃wa ba ñɛɛ, ỹɛn ñɔ̃ mw̃ɛru sa kua ka b̃ɔ̃ri mi, sa ko ye ko. Adama wee ye wuñɛn tii kaa ko. 18 S̃a n dua tem m̃ɛ s̃ɔ̃, kaa w̃ɛɛ wuñɔ̃mgii yini gb̃inisiwa wuñɛn f̃ɛñɛnti mini m̃in di kaa sun sarasia, kpa a wuñɛn baa ka wuñɛn m̃ɛro, ka wuñɛn sesubu m̃ɛnna wuñɛn diru

mini, be ba s̃aa wuñɛn ỹɛnugibu kpuro gesi.

19 Ben goo ù n yara wuñɛn dirun di u da t̃ɔ̃w̃ɔ̃, win tii s̃ɔ̃ra win ỹɛm mu koo w̃ari, b̃ɛɛ sa ñ ko sa n toraru m̃ɔ̃ wi s̃ɔ̃. Adama wi u w̃aa ka wuñɛ sannu wuñɛn dir̃, goo ù n ñɛn go, win ỹɛm mu w̃ari b̃ɛɛn wir̃.

20 Adama à n bu b̃ɛɛn asiri ye d̃ɔ̃m̃ɛỹɛ, b̃ɔ̃ri yi a sun koosia mi, yi ñ maa sun dim̃.

21 U bu wisa u ñɛɛ, na wura n koor̃a nge m̃ɛ i gerua.

Nge m̃ɛỹa u ka bu ñɔ̃ kana ma ba doona. Ma u w̃ɛɛ wuñɔ̃mgii yi s̃ari f̃ɛñɛnti yen mi.

22 Ba doona ba tura guunun bera gia. Ba sina mi s̃ɔ̃ ita sere be ba bu kasu mi, ba ka g̃osirama domi ba bu m̃ɛr̃a swaa yen baama kpuro ba ñ bu wa. 23 Yen biru

Yosuen g̃aro be, ba sarama guunun beran di ba Yuudenin t̃abura ba wura win mi. Ma ba ñɛn saaria kpuro ye n bu deema mi gia. 24 Ba ñɛn s̃ɔ̃wa ba ñɛɛ, geema, Yinni Gusuñ u sun tem m̃ɛ kpuro ñɔ̃mu s̃ɔ̃ndiawa. M̃ɛn t̃ambu kpuro ba nandewa ba diirim̃ b̃ɛɛn s̃ɔ̃.

### *Isireliba ba Yuudenin t̃abura*

## 3

1 Yosue u seewa buru buru yellu, wi ka Isireliba kpuro, ma ba doona Sitimun di ba tura Yuudenin daar̃. Ba kpuna mi s̃ɔ̃ ita bu sere tu t̃abura. 2 S̃ɔ̃ ita yen biru, yera wirugibu ba sansani bukiana ba t̃ambu s̃ɔ̃wa 3 ba ñɛɛ, sanam m̃ɛ i ỹaku kowo

Lefiba wa ba Gusuñ b̃ɛɛn Yinnin woodan kpakor̃o s̃ɔ̃wa, i seewo i bu sw̃i birũ. 4 Ba ko n b̃ɛɛ gb̃iye ỹɛn s̃ɔ̃ i ñ swaa ye sw̃iire. Adama i ku susi kpakor̃o ten b̃akũ. I de i n tu sw̃i dandankuru nge kilo tian saka.

5 Ma Yosue u t̃ɔn be s̃ɔ̃wa u ñɛɛ, i tii d̃ɛrasio domi sia Yinni Gusuñ u koo s̃ɔ̃m maamaakiginu ko b̃ɛɛn suunu s̃ɔ̃.

6 U maa ỹaku kowobu s̃ɔ̃wa bu woodan kpakor̃o te suo bu swaa w̃ari bu t̃ɔn be gb̃iye. Ma ba kua nge m̃ɛ u bu s̃ɔ̃wa. 7 Yen biru Yinni Gusuñ u Yosue s̃ɔ̃wa u ñɛɛ, saa gis̃ɔn di, kon de a n yiiko m̃ɔ̃ Isireliba kpuron ñɔni s̃ɔ̃, kpa ba n ỹɛ ma na w̃aa ka wuñɛ nge m̃ɛ na raa w̃aa ka M̃ɔ̃wisi. 8 Kaa ỹaku kowo be ba woodan kpakor̃o s̃ɔ̃wa s̃ɔ̃ a ñɛɛ, b̃a n tura Yuudenin daar̃ bu nim duo bu ỹɔ̃ra m̃ɛn goor̃.

<sup>9</sup> Ma Yosue u Isireliba sɔwa u nɛɛ, i susima mini kpa i Gusunɔ bɛɛn Yinnin gari nɔ. <sup>10-11</sup> I n wa Gusunɔ Yinni wason kpakororu ta bɛɛ gbiye ta Yuudɛni duɔ, i ko i n yɛ ma Gusunɔ u wɔa bɛɛn sunu sɔɔ. U koo maa Kananiba ka Hɛtiba ka Hefiba ka Feresiba ka Girigasiba ka Amɔreba ka Yebusiba gira bɛɛn wuswaan di. <sup>12</sup> I tɔn durɔbu gabu gɔsio tɛ Isireliban bweseru baateren di tia tia, sɔmburu garun sɔ. <sup>13</sup> Yɔku kowo be ba Gusunɔ, tem kpuron Yinnin woodan kpakororu sɔwa, bɔ n ben naasu kpɛɛ Yuudɛnin daarɔ, nim mɛ, mu koo burana. Mɛ mu wee, kpa mu guna ko.

<sup>14</sup> Ma tɔn be, ba yara ben kunun di bu ka Yuudɛni tɔbura. Yɔku kowo be, ba gbia wuswaaɔ. <sup>15</sup> Saa ye, gɛɛbun saawa. Saa ye sɔra daa ten nim mu ra n yiba mu n terie sere ka ten guruɔ. Ye yɔku kowo ben naasu daa ten nim baba, <sup>16</sup> yera mu burana mu guna kua sarun di wuu ge ba mɔ Adamun beraɔ. Wuu ge, ga wɔawa Saatanin bɔkuɔ. Ma nim mɛ mu daamɔ nim wɔku bɔruguu gia mu doona mam mam. Saa yera tɔn be, ba tɔbura Yerikon deederu. <sup>17</sup> Be kpuro ba ka tɔbura ba kpa, yɔku kowo be, ba yɔwa sim sim daa te sɔɔ mi ba naasu kpɛɛ nim ka burana mi.

*Isireliba ba kpenu wɔkura yiru*

*sɔnna seedan sɔ*

#### 4

<sup>1</sup> Saa ye tɔn be kpuro ba Yuudɛni tɔbura ba kpa, yera Yinni Gusunɔ u Yosue sɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> i durɔbu wɔkura yiru gɔsio bɛɛn bweseru baatere sɔɔ tɔn tia tia. <sup>3</sup> I bu sɔwa bu kpenu wɔkura yiru sua Yuudɛnin tora minin di, mi yɔku kowoba yɔra sim sim mi, kpa i ka da i yi mi i ko bɛɛn sansani gira i kpuna yoka ye.

<sup>4</sup> Ma Yosue u durɔbu wɔkura yiru ye soka be u gɔsa Isireliba sɔɔ, <sup>5</sup> u bu sɔwa u nɛɛ, i gɔsiro Gusunɔ bɛɛn Yinnin kpakoro ten mi, Yuudɛnin daarun tora sɔɔ, kpa bɛɛn baawure u da u kperu sua u seru sɔndima kpa nu n sɔa wɔkura yiru nge mɛ bɛɛ Isireliban bwesenun geera nɛ. <sup>6</sup> Kpa nu n sɔa seeda ye ya koo sun yaayasia ye ya kooru mini. Bɛɛn bibu bɔ n sun bikia sɔɔ teeru, mba kpee nin tubusianu, <sup>7</sup> kpa su

bu sɔ ma Yuudɛnin daarun nim mu kokubu yɔra Yinni Gusunɔn kpakororun wuswaaɔ sanam mɛ ba ka tu tɔburɔ. Kpee nini nu ko n sɔa yen seeda bɛɛ Isireliban sɔ sere ka baadommaɔ.

<sup>8</sup> Ma ba kua nge mɛ Yosue u bu sɔwa. Ba kpenu wɔkura yiru sua Yuudɛnin tora sɔɔn di nge mɛ ben bweserun geera nɛ, ba ka da ba yi yam mi ba ben sansani gira dɔma te, nge mɛ Yinni Gusunɔ u Yosue sɔwa. <sup>9</sup> Yosue u maa kpenu wɔkura yiru ganu sua u sɔnna Yuudɛnin tora sɔɔ mi yɔku kowo be, ba yɔra. Nu maa wɔa mi sere ka gisɔn gisɔ.

<sup>10</sup> Yɔku kowo be, ba yɔra Yuudɛnin tora sɔɔ, sere ye Yinni Gusunɔ u Yosue sɔwa u tɔmbu sɔ kpuro ya ka kooru. N deema mɛya Mɔwisi u raa maa Yosue yiire. Ma tɔn be, ba kua bara bara ba tɔbura. <sup>11</sup> Ye tɔn be kpuro ba tɔbura ba kpa, saa yera be ba kpakoro te sɔwa ba maa tɔbura, ma ba besira ba da tɔn ben wuswaaɔ. <sup>12</sup> N deema Rubeniba ka Gadiba ka sere Manaseban sukum ba tɔbura ka ben tabu yɔnu Isireli be ba tien wuswaaɔ nge mɛ Mɔwisi u raa bu sɔwa bu ko. <sup>13</sup> Ben geera sɔawa nɔrɔbun suba weerun (40.000) saka be ba tɔbura Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ba da wɔwa Yerikon bɔkuɔ ka ben tabu sɔru. <sup>14</sup> Tɔɔ tera Yinni Gusunɔ u Yosue wɔlle sua Isireliba kpuron wuswaaɔ ma ba nɔn nasia win wɔarun tɔru kpuro sɔɔ nge mɛ ba raa Mɔwisi nasie.

<sup>15</sup> Yinni Gusunɔ u Yosue sɔwa u nɛɛ, <sup>16</sup> a yɔku kowo be ba woodan kpakoro te sɔwa sɔwa bu yario Yuudɛnin toran di bu da guruɔ.

<sup>17</sup> Ma Yosue u bu sɔwa mɛ. <sup>18</sup> Saa yɛ sɔɔ yɔku kowo be, ba yara daa ten min di, ye ben naasu maka guruɔ, saa yera daa ten nim mɛ, mu wura mɛn ayerɔ mu yiba mu terie sere ka ten guruɔ nge yellu. <sup>19</sup> Ben wɔɔn suru gbiikoon sɔɔ wɔkuruse, yera tɔn be, ba Yuudɛni tɔbura. Ma ba ben sansani gira Giligaliɔ, Yerikon sɔɔ yari yeru gia.

<sup>20</sup> Kpenu wɔkura yiru ye ba gurama Yuudɛnin daa tora yen di, Giligali miya Yosue u nu sɔnna. <sup>21</sup> Ma u Isireliba sɔwa u nɛɛ, bɛɛn bibu bɔ n bɛɛ bikia sɔɔ teeru ba nɛɛ, mba kpee ninin tubusianu, <sup>22</sup> kpa i bu tubusia nge mɛ bɛɛ Isireliba sa ka Yuudɛni yeni tɔbura yen gbeba, <sup>23</sup> i nɛɛ, Gusunɔ bɛɛn Yinniwa u yen nim gberasia bɛɛn wuswaaɔ sere sa ka tɔbura sa kpa, nge mɛ



u nim wōku ge ba mō Naa yari kua. <sup>24</sup> Kpa handunian tambu kpuro bu ka gia ma win dam mu kpā, kpa sa n nūn nasie sere ka baadommao.

## 5

<sup>1</sup> Saa ye sōo, Amōreban sinam be ba wāa Yuudenin sōo duu yeru gia ka Kananigii be ba wāa nim wōku ge ba mō Mēditeranēn bera gia, be kpuro ba nua ma Yinni Gusunō u Yuudenin nim gberasia Isireliban wuswaa sere ba ka tabura ba kpa. Yera ba nanda ma ben toronu kara Isireli ben sō.

### *Ba Isireliba bango kua*

#### *Giligali*

<sup>2</sup> Sanam mē sōora Yinni Gusunō u Yosue sōowa u nēē, a wobunu koowo ka kpenu kpa a Isireli be kpuro bango ko be ba mara gbaburō.

<sup>3</sup> Ma Yosue u kua nge mē Yinni Gusunō u gerua, u Isireliba bango ye kua guuru garun mi, ma ba tu soka Bangon kperu. <sup>4-5</sup> N deema be ba yarima Egibitin di mi, be kpurowa ba bango sōa. Adama be ba mara gbaburō, ba n ben goo bango kue. Ma ben tōn durō be ba tabu toobun saka tura ba ka yara Egibitin di mi, be kpuro ba gu gbaburō swaa sōo sanam mē ba wee. <sup>6</sup> Domi Isireliba ba sīa wōo weeru gbaburu mi, ma ben tabu durō be ba raa bango sōa, ba kam kua, yēn sō ba n Yinni Gusunōn gere mēm nōowe. Ma u gerua ka bōri u nēē, ba n koo maa tem mē wa mē mu tim ka bom yiba, mē u ben baababa nōo mwēru kua. <sup>7</sup> Ben bii be Yinni Gusunō u seeya ben ayenō, beya Yosue u bango kua, domi ba n daa bu bango kue swaa. <sup>8</sup> Saa ye ba tōn be bango kua, ba sina sansaniō sēē sere ben boo u ka kpa. <sup>9</sup> Yera Yinni Gusunō u Yosue sōowa u nēē, gisōra na bēē seku te wunari te i raa mō saa ye i sōa yobu Egibitiō.

Yen sōna ba yam mi sokumō Giligali sere ka gisō. Yīsi ten tubusiana, ba wuna.

### *Ba Gōo sararibun*

#### *tōo bakaru di*

<sup>10</sup> Isireliba ba sina ben sansaniō Giligali mi, ye ya wāa wōwao Yerikon bōkuo. Ma ba Gōo sararibun tōo bakaru di surun sōo wōkura nnesen yoka. <sup>11</sup> Tōo baka ten sisira ba tem men dīanu dibu torua. Ba dobi sōnwa ba tema, ba maa pēē di ye ba kun

seeyatia doke. <sup>12</sup> Dōma tera manna ya yōra ma ba Kananin tem min dīanu dim torua wōo ge.

### *Yosue ka durō*

#### *wi u takobi nēni*

<sup>13</sup> Ye Yosue u Yeriko turuku kua, subaru sōo u durō goo wa u yō win wuswaa u takobi womē u nēni. Yera u susi durō win mi, u nēē, wunē bēsēgiiwa? Nge wērōwa a sōa.

<sup>14</sup> Durō wi, u wisa u nēē, aawo, na n yen goo. Na sōawa Yinni Gusunōn tabu kowobun wirugii. Yen sōna na na wunen mi tē.

Ye Yosue u nua mē, ma u kpuna u wuswaa tem girari, u nēē, yinni, na sōawa wunen bōo, mba a kī a man sō.

<sup>15</sup> Tabu kowobun wirugii wi, u Yosue sōowa u nēē, a wunen salubata poto, domi yam mi a yō mi, Gusunō u wāa mi.

Ma Yosue u kua mē.

### *Isireliba ba Yeriko kpeerasia*

## 6

<sup>1</sup> Yerikogibu ba ben wuun gbāraran gamboba bēri, ba dāa sēsiki, Isireliba bu ku ka du. Goo kun duō mi, goo kun maa yariō min di. <sup>2</sup> Ma Yinni Gusunō u Yosue sōowa u nēē, wee, na nun Yeriko nōmu bēria ka yen sunō ka yen tabu durō damgibu. <sup>3</sup> Wunē ka wunen tabu durōbu kpuro i n da sī sī i ka wuu ge sikerena nōn teeru tōru baatere sere n ka ko sōo nōoba tia. <sup>4</sup> Yāku kowobu nōoba yiru ba ko n Yinni Gusunōn woodan kpakororu gbiiye ba n yaa kōbi nēni. Sōo nōoba yiruse i ko wuu ge sikerenawa nōn nōoba yiru kpa yāku kowo be, ba n kōbi yi soomō. <sup>5</sup> Bā n kōbi yi so ba gawa, ma i yin swīi nua, tambu kpuro bu tabun kuuki koowo. Saa yera wuu gen gbāraru ta koo wōruma, kpa baawure u du deederu mi u yōn di.

<sup>6</sup> Ma Yosue Nunin bii u yāku kowobu soka u bu sōowa u nēē, bu Yinni Gusunōn woodan kpakororu suo bu senu sōndi kpa ben nōoba yiru bu kōbi sua bu woodan kpakoro te gbiiya.

<sup>7</sup> Yera u win tambu sōowa u nēē, i seewo i sī sī i n ka wuu ge sikerenamō, kpa tabu kowobu gabu ba n woodan kpakoro te gbiiye.

8-9 Ye Yosue u ka tɔn be gari yi kua u kpa, ma ba swaa wɔri. Tabu kowo be, ba gbia, ma yaku kowo be ba kɔbi nɛni ba swaa wɔri ba kɔbi yi soomɔ. Ma ba ka bu woodan kpakoro te swi biruɔ. Tabu kowo be ba maa tie, ba kpakoro te swi. Saa ye be kpuro ba siimɔ ba wuu ge sikerenamɔ, yaku kowo be, ba ben kɔbi soomɔ. <sup>10</sup> N deema Yosue u raa tɔn be yiire bu ku gb̄ara, bu ku waki, bu ku mam de gari gee yi yari ben nɔsun di, sere tɔɔ te u koo bu sɔ bu kuuki ko. Tɔɔ tera ba koo kuuki ko. <sup>11</sup> Yera ba ka woodan kpakoro te wuu ge sikere na nɔn teeru. Ma ba wura ben sansaniɔ sere maa sisiru.

<sup>12</sup> Yosue u seewa buru buru yellu ma yaku kowobu ba woodan kpakoro te sua. <sup>13</sup> Ben nɔɔba yiru be ba kɔbi nɛni, ba swaa wɔri ba siimɔ ten wuswaaɔ. Tabu kowobu gabu ba bu gbiye ba tabu yanu beki. Ma gabu ba kpakoro te swi biruɔ, saa ye be kpuro ba siimɔ ma yaku kowo be, ba kɔbi yi soomɔ. <sup>14</sup> Sɔɔ yiruse ba wuu ge sikere na nɔn teeru ma ba wura ben sansaniɔ. Nge meya ba kua sere n ka kua sɔɔ nɔɔba tia. <sup>15</sup> Ye n kua sɔɔ nɔɔba yiruse, ma ba seewa buru buru yam s̄areru ba wuu ge sikere na nɔn nɔɔba yiru. Tɔɔ te tɔnawa ba gu sikere na nɔn nɔɔba yiru. <sup>16</sup> Nɔn nɔɔba yiruse te, saa ye yaku kowo be, ba kɔbi yi so, yera Yosue u tɔn be sɔɔwa u nɛɛ, i kuuki koowo. Domi Yinni Gusunɔ u beɛ wuu ge nɔmu beria. <sup>17</sup> I n ko i ko i kun wuu ge ka ye ya waa ge sɔɔ kpuro kpeerasie. Ya ko n s̄awa nge yaku dɔɔ mwaararugiru Yinni Gusunɔn sɔ. Adama i ko i Rahabu, kurɔ tanɔ wi, ka wigii be ba waa win dirɔ deri, yɛn sɔ u tɔn be sa raa gɔra mi berua. <sup>18</sup> I n tii se ka gaa ni Yinni Gusunɔ u nɛɛ, i kpeerasia. Domi i n nu sua, beɛ Isireliba sa ko nɔni swaarua wa kpa su kam ko. <sup>19</sup> Adama ye n s̄aa sii geesu ka wura, ka sii gandu ka sere sii wɔkusu, ye kpurowa i ko Yinni Gusunɔ gura i yiya win arumanin beru yerɔ.

<sup>20</sup> Ye yaku kowobu ba ben kɔbi so, tɔn be, ba yin swi nua ma ba kuuki kua. Yera wuu gen gb̄arara wɔruma. Ma ben baawure u dua deederu mi u yɔn di. Ma ba wuu ge mwa. <sup>21</sup> Ma ba ye ya waa ge sɔɔ kpuro go mam mam ka takobi, tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu, bibu ka bukurobu, ka yaa sabenu kpuro.

## Yosue u Rahabu ka wigibu

### faaba kua

<sup>22</sup> N deema Yosue u raa durɔbu yiru be ba tem mɛn saria mɛrim da sɔɔwa u nɛɛ, bu doo kurɔ win dirɔ kpa bu wi ka wigibu kpuro yarama nge mɛ ba raa yen nɔɔ mwɛɛru kua ka b̄ori.

<sup>23</sup> Ma durɔ be, ba dua ba Rahabu yarama ka win baa ka win mero ka win sesubu, win mero bisibu kpuro gesi, ba ka bu da Isireliban sansanin biruɔ. <sup>24</sup> Yen biruwa ba wuu ge dɔɔ saka ka baayere kpuro ye ya waa wuu ge sɔɔ ma n kun mɔ ye n s̄aa sii geesu, ka wura, ka sii gandu ka sere sii wɔkusu. Yera ba doke Yinni Gusunɔn s̄aa yerun arumanin beru yerɔ. <sup>25</sup> Yosue u Rahabu, kurɔ tanɔ wi faaba kua ka win mero bisibu kpuro. Ma ba waa ka Isireliba sannu sere ka gisɔ yɛn sɔ u Yosuen tɔmbu berua be u gɔra bu Yerikon saria mɛri.

<sup>26</sup> Yen biruwa Yosue u b̄rua u nɛɛ, baawure wi u seewa u Yeriko bana kpam, u koo ko b̄ruro Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. U n kpeɛkpeɛku suramɔ, win bii gbiikoowa u koo gbi. U n maa bana wiru go u gamboba dokemɔ, kpa win bii d̄aako u gbi.

<sup>27</sup> Ma Yinni Gusunɔ u waa ka Yosue ma u yisuru yara tem mɛ kpuro sɔɔ.

## Akanin durum ka win gɔɔ

### 7

<sup>1</sup> Adama Isireliba ba kua naanɛ sarirugibu gaa ni Yinni Gusunɔ u nɛɛ, bu kpeerasia mam mam Yerikon s̄. Domi Akani u gaa nu sua min di, ma Yinni Gusunɔ u ka Isireliba m̄ru kua. Akani wi, u s̄awa Kaamin bii. U maa s̄aa Sabidin debubu ka sere maa Serakin sikadobu Yudan bweseru sɔɔ.

<sup>2</sup> Yera Yosue u tɔmbu gɔra Yerikon di Ayiɔ, ye ya waa Beti Afenin b̄kuɔ, Betelin sɔɔ yari yeru gia. U bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo i tem mɛn saria mɛri. Ma ba da ba Ayin saria mɛera. <sup>3</sup> Ye ba wurama Yosuen mi, ba nɛɛ, wuu ge, ga n tura ge tɔmbu kpuro ba koo daawa. A de tɔmbu nɔrɔbun suba yiru (2.000), n kun mɛ ita bu da bu Ayi wari, a ku tɔmbu kpuro wahala doke. Domi wuu gen tɔmbu ba n dabi.

<sup>4</sup> Ma tɔmbu nɔrɔbun suba itan (3.000) saka ba swaa wari ba da mi, adama ba Ayin

tambu kpana ba duki gōsiramā. <sup>5</sup> Ayigibu ba bu naa swīi saa wuu gen duu yerun di sere Sebarimū, ma ba Isireliban tōnu tena ka nōba tia go sanam mē ba duki mō ba wee. Yeya n dera Isireliba ba nanda, ba mwia kpana.

<sup>6</sup> Yosue ka Isireliban guro gurobu ba ben yabenu nenua ba karana ba tii tua wisi wirō nuku sankiranun sō, ma ba wiru tem girari Yinni Gusunōn woodan kpakoro ten wuswaa sere sō ka kpa. <sup>7</sup> Yosue u nēē, kuku, Yinni Gusunō, mban sōna a dera sa Yuudenī tōbura ma a sun Amōreba nōmu beria bu sun go. Sā n daa yē mē, sa n sinē Yuudenin guru giō. <sup>8</sup> Yinni, mba kon gere. Wee, Isireliba ba ben yiberēba nasia ba biruku yira wura. <sup>9</sup> Domi Kananiba ka tem mēn tambu kpuro ba koo ye nō kpa bu sun kooro bure bu bēsen yīsiru wuna handunian di. Amōna kaa kō wunen yīsi baka te, ta kun ka gu.

<sup>10</sup> Yera Yinni Gusunō u Yosue sōwa u nēē, a seewo. Mban sōna a wunen wuswaa tem girari mēsum. <sup>11</sup> Isireliba ba durum kuawa. Ba nēn wooda sara ye na bu wē. Ba gāanu sua ni na nēē bu kpeerasia. Ba nu gbena ba doke ben tiin yānu sō ba berua. <sup>12</sup> Yen sōna ba n kpē bu yōra bu ben yiberēba ma. Ma ba biruku yira wura. Domi tē ba sāawa be ba koo kpeerasia. I kun gāa ni wunē bēen suunu sōn di, na n kpē na n maa wāa ka bēē. <sup>13</sup> A seewo a tōn be sōru koosia kpa bu tii dēerasia sian sō, domi nē Gusunō, be Isireliban Yinni, na nēē, ba gāanu nēni ni na nēē bu kpeerasia. Yen sō, ba n kpē bu yōra bu ben yiberēba ma, ma n kun mō ba nu wuna ben suunu sōn di. <sup>14</sup> Yen sōna sia bururu bēen bwesenu kpuro nu koo na nu sara nēn wuswaa tia tia. Bwese te na gōsa, ten kāasi kpuro yi koo na yi sara tia tia. Bwese kāasa ye na gōsa, yen yenusu kpurowa su koo na su sara tia tia. Yenu ge na gōsa, gen tōn durōbu kpurowa ba koo na bu sara tia tia. <sup>15</sup> Sanam mē, kpa n gōsi wi u gāa ni sua kpa i nūn dōō mēni, wi ka win ye u mō kpuro yēn sō u nēn wooda sara, ma u dera Isireliba ba sekuru wa.

<sup>16</sup> Yen sisiru Yosue u seewa buru buru yellu u dera Isireliban bwesenu nu na nu sara Gusunōn wuswaa tia tia. Ma Yinni Gusunō u Yudan bweseru gōsa. <sup>17</sup> Ma Yosue u dera Yudan bweserun kāasi yi na yi sara

tia tia, ma Yinni Gusunō u Serakin kāasa gōsa. Ma u dera win kāasan yenusu kpuro su na su sara tia tia. Ma Yinni Gusunō u Sabidin yenu gōsa. <sup>18</sup> Ma u dera Sabidin yenu tōn durōbu kpuro ba na ba sara tia tia. Ma Yinni Gusunō u Akani gōsa wi u sāa Kaamin bii, ka Sabidin debubu, ka Serakin sikadobu Yudan bweseru sō. <sup>19</sup> Yosue u Akani sōwa u nēē, nēn bii, a Gusunō Isireliban Yinni bēere wēyō, kpa a gem gere. A man sōwō ye a kua. A ku man yen gaa berua.

<sup>20</sup> Akani u Yosue sōwa u nēē, geema, na Gusunō Isireliban Yinni tora. Ye na kua wee. <sup>21</sup> Ye sa tabu di sa mwa sō, na yabe buraru garu wa te ba kua Babiloniō ka sii geesun gobi goobu (200) ka wura dēka yēn bunum ka kilon bōnu nē. Na ye binē kua ma na sua na sikua nēn kurō, sii gee siya su wāa ten temō.

<sup>22</sup> Yande Yosue u tambu gōra ba duki da Akanin kuru mi, ba deema wee, gāa ni kpuro nu berua kuu te sō. Ma sii gee si, su wāa nin temō. <sup>23</sup> Ba ni kpuro suama kuu ten min di ba ka da Yosue ka Isireliba kpuron mi, ba yi Yinni Gusunōn woodan kpakororun wuswaa. <sup>24</sup> Yosue ka Isireliba kpuro ba Akani Serakin sikadobu sua ka gāa ni u gura, ka win bibu ka win yaa sabenu ka win kuu te, ka sere win ye u mō kpuro gesi, ba ka da sere Akōn wōwaa. <sup>25</sup> Ma Yosue u nūn sōwa u nēē, mban sōna a dera sa wahala yeni wa. Yinni Gusunō u koo maa de a wahala wa gisō.

Ma Isireliba kpuro ba wi ka win tambu kpenu kasuka. Ma ba bu dōō mēni ka win ye u mō kpuro sannu. <sup>26</sup> Ma ba kpenu gura ba nin takanu kua ben wōllō te ta wāa mi sere ka gisō. Ye kpuron sōna ba yam mi sokumō Akōn wōwa sere ka gisōn gisō. Yīsi ten tubusiana, nōni swāarun wōwa.

Saa yera Yinni Gusunōn mōru ya sure.

### *Isireliba ba Ayigibu kamia*

## 8

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u Yosue sōwa u nēē, a ku nanda, a seewo a tabu durōbu kpuro sua kpa i Ayi wōri. Domi na bēē yen sunō ka win tambu ka win wuu ka gen baru kpaanu kpuro nōmu beria. <sup>2</sup> Kaa bu kpeerasiawa nge mē a Yerikogibu ka ben sunō kua. Kpa i ben ye ba mō ka ben yaa sabenu mwēeri, ye

kpuro yu ko beegia. Yen sɔ̄, ì n da, been gaba koo kukewa wuu gen biruɔ̄, ba n bu yɔ̄ru bwɛ̄ye.

<sup>3-4</sup> Ma Yosue u seewa u ka Ayi wɔ̄ri ka win tabu durɔ̄bu kpuro. Yera be sɔ̄, u nɔ̄rɔ̄bun suba tɛna (30.000) gɔ̄sa u bu sɔ̄wa u nɛɛ, i doo i kuke wuu gen biruɔ̄ wɔ̄kuru, adama i kun ka bu toma kpa i n yɔ̄ mi, i n sɔ̄ru sɔ̄a. <sup>5</sup> Nɛ ka maa tabu kowo be ba tie, sa ko wuu ge susi. Bɔ̄ n sun wɔ̄rim wee, kpa su duki gɔ̄sirama nge yellu. <sup>6</sup> Kpa bu sun naa gira. Mɛya sa ko ka bu yara wuun di mam mam. Domi ba koo nɛɛ, sa duki mɔ̄wa nge mɛ sa raa kua yellu ben wuswaaɔ̄. Kpa bu sun naa swi. <sup>7</sup> Saa yera, beɛ be i kukua mi, i ko yarima i wuu ge wɔ̄ri, i gu mwa. Yinni Gusunɔ̄wa u koo beɛ gu nɔ̄mu bɛria. <sup>8</sup> Wee, na beɛ wooda wɛ̄emɔ̄. Sanam mɛ i gu mwa i kpa, i gu dɔ̄ sɔ̄reo, nge mɛ Yinni Gusunɔ̄ u gɛrua.

<sup>9</sup> Ma Yosue u dera ba da ba kukua Ayi ka Betelin baa sɔ̄, Ayin sɔ̄ duu yeru gia. Adama win tii ka tɔ̄n be ba tie ba kpuna sansaniɔ̄ wɔ̄ku te.

<sup>10</sup> Ye n kua buru buru yellu, u seewa u win tabu kowobu mɛɛra mɛɛra ma wi ka Isireliban guro gurobu ba bu kpara ba ka da Ayi gia. <sup>11</sup> Yosue ka win tabu kowo be, ba Ayi susi. Sanam mɛ ba tura yen deedeeru, yera ba ben sansani gira sɔ̄ yɛ̄san nɔ̄m geu gia. N deema wɔ̄wa gaa wɔ̄a be ka Ayin baa sɔ̄. <sup>12</sup> Yosue u maa dera tabu durɔ̄bu nɔ̄rɔ̄bun suba nɔ̄bu (5.000) ya da ya kukua Beteli ka Ayin baa sɔ̄, sɔ̄ duu yeru gia. <sup>13</sup> Isireli be ba tie, ba ben sansani gira sɔ̄ yɛ̄san nɔ̄m geu gia. Ma ben gaba maa da ba kukua Ayin sɔ̄ duu yeru gia. Adama Yosuen tii u da u kpunawa wɔ̄wa yen mi, wɔ̄ku te. <sup>14</sup> Ye n kua buru buru yellu, yera Ayin sunɔ̄ u Isireliba wa. Ma wi ka win tabu kowobu ba seewa ka sendaru bu ka Isireliba wɔ̄ri Yuudenin wɔ̄wa mi, mi ba raa bu kamia. Adama ba ñ yɛ̄ ma Isireliban sukumu kukua wuun biruɔ̄. <sup>15</sup> Ye Yosue ka win tɔ̄mbu ba bu wa, yera ba bwisi kua ba duki yakura ba swaa mwa ye ya dɔ̄ gbaburu gia. <sup>16</sup> Ma ba Ayin tɔ̄n durɔ̄bu kpuro soka. Yera ba yara ba bu naa gira sere mi n toma wuun di. <sup>17</sup> Tɔ̄n durɔ̄ goo kun maa tiare Ayi ka Betelin wuu si sɔ̄. Ba wuu ge deriwa ba ñ kɛnu ba Isireliba naa gira. <sup>18</sup> Ma Yinni

Gusunɔ̄ u Yosue sɔ̄wa u nɛɛ, a wunen yaasa ye a neni mi tiiyɔ̄ Ayi gia, domi kon nun wuu ge nɔ̄mu bɛria.

Ma Yosue u win yaasa ye tii mi. <sup>19</sup> Saa yera tɔ̄n be ba kukua mi, ba yara saa ben kuku yerun di ba wuu ge wɔ̄ri. Ye ba gu mwa ba kpa, ma ba yande gu dɔ̄ sɔ̄re.

<sup>20-21</sup> Ye Ayigibu ba biru sɔ̄ira, yera ba wa wee, dɔ̄ wiira ta ben wuu wukiri ta wɔ̄llu girari. Ma ba deema ba ñ maa kpɛ̄ bu gam susi bu ka tii faaba ko. Saa yera Yosue ka Isireli be ba raa duki mɔ̄ ba dɔ̄ gbaburu gia mi, ba wa ma begibu ba wuu ge dɔ̄ sɔ̄re, yera ba gɔ̄sirama ba Ayigii be wɔ̄ri. <sup>22</sup> Sanam mɛya Isirelin tabu kowo be ba raa wuu ge dɔ̄ mɛni mi, ba yara min di ba gen tabu kowo be mara. Ma ba bu suunu doke sere ba ñ yɛ̄ mi ba koo da. Ba bu mwɛ̄ra ba go go kpuro. Ben goo kun bu kisirari, <sup>23</sup> ma n kun mɔ̄ ben sunɔ̄ wi ba mwa wasiru ba ka da Yosuen mi. <sup>24</sup> Ye Isireliba ba ben yibɛɛ be mwa ba go go gbaburu mi, mi ba bu naa swi, yera ba maa gɔ̄sirama Ayiɔ̄ ba tɔ̄n be ba tie go go. <sup>25</sup> Tɔ̄n be ba go dɔ̄ma te, kurɔ̄bu ka durɔ̄bu, ba sɔ̄awa nɔ̄rɔ̄bun suba wɔ̄kura yiru (12.000). <sup>26</sup> Saa ye ba taa bi mɔ̄ Yosue u win yaasa ye wuu ge tiiwa sere ba ka gen tɔ̄mbu kpuro go mam mam. <sup>27</sup> Isireliba ba Ayigibun yaa sabenu gura ka ben arumani kpuro, nge mɛ Yinni Gusunɔ̄ u Yosue sɔ̄wa. <sup>28</sup> Ma Yosue u wuu ge dɔ̄ sɔ̄ka ma ga kua bansu sere ka gisɔ̄n gisɔ̄. <sup>29</sup> Saa yera u dera ba Ayin sunɔ̄ wi soora doke ba bwɛ̄ ba deri saa bururun di sere sɔ̄ ka kpa. Yoka u dera ba win goru bwɛ̄ya ba kɔ̄ wuu gen duu yerɔ̄. Ma ba tu kpenu sɛ̄siki. Kpee ni, nu wɔ̄a mi sere ka gisɔ̄n gisɔ̄.

*Yosue u Isireliba*

*Yinni Gusunɔ̄n wooda garia*

*guu te ba mɔ̄ Ebalio*

<sup>30</sup> Yeniban biru Yosue u Gusunɔ̄, Isireliban Yinni yaku yeru bania guu te ba mɔ̄ Ebalin wɔ̄llɔ̄. <sup>31</sup> U yaku yee te banawa nge mɛ Mɔ̄wisi, Yinni Gusunɔ̄n sɔ̄m kowo u Isireliba sɔ̄wa ye u yorua woodaban tireru sɔ̄. U nɛɛ, bu Yinni Gusunɔ̄ yaku yeru kuo ka kpee ni ba ñ dɔ̄ke. Ye ba tu bana ba kpa ma ba yaku dɔ̄ mwaaruginu ka siarabun yakunu kua mi. <sup>32</sup> Isireliba kpuron wuswaaɔ̄ Yosue u wure u wooda



yorua ye Məwisi u raa yorua. <sup>33</sup> Isireliba kpuro ka ben wirugibu ka ben siri kowobu ka ben guro gurobu ka sere be ba sāa sɔbu kpuro ba yɔ̄ ba ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te dəsiɾe. Ben gabu ba yɔ̄ guu te ba m̀ Garisimun bera gia, gabu maa guu te ba m̀ Ebalin bera gia. Ma be kpuro ba yāku kowobu Lefi be ba woodan kpakoro te sɔwa wuswaa kisi. Domi mɛya Məwisi u bu sɔwa bu ko saa ye ba koo bu domaru kua. <sup>34</sup> Yen biru Yosue u bu wooda ye garia sere ka ye ya b̄ri ka domarun gari m̀, nge mɛ Məwisi u yorua yen tireru sɔ. <sup>35</sup> Ye kpurowa u gara Isireliban wuswaa, tən durɔbu ka tən kurɔbu ka bibu ka sere maa sɔbu be ba wāa ben suunu sɔ. Baa yen tia, u n̄ bure.

*Isireliba ba ka Gabaonigibu  
arukawani b̄kua*

**9**

<sup>1-2</sup> Sinam be ba wāa sɔ duu yeru gia, guunun bera gia ka nim wōku ge ba m̀ Mɛditeranɛ gia n ka da Libanin tem bera gia, ba nua ma Isireliba ba Yerikogibu ka Ayigibu kamia. Yera ba nɔ̄ tia kua bu ka Isireliba ka ben wirugii Yosue wərima. Bwese ninin sinamba, Hɛtiba ka Aməreba ka Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba.

<sup>3</sup> Adama ye Gabaonigibu be ba sāa Hefiba ba maa nua ye Yosue u Yerikogibu ka Ayigibu kua, <sup>4-5</sup> yera ba swaa kasu bu ka tii dwe. Ma ba dīanu kusenu kua ba doke saaki təkənu sɔ, ma ba maa gɔni bɔ təkənu sua m̀ sɔ ba ra tam doke ka sere maa p̄e gbebi yi yi bukusa kua, ma ba ye kpuro ben ketekunu sɔbi. Ma ben tii ba yāa təkənu ka bara təkənu doke. <sup>6</sup> Ma ba da ba Yosue ka Isireliba deema Giligaliɔ ba nɛɛ, saa tontonden diya sa wee su ka bɛɛ arukawani b̄ke.

<sup>7</sup> Ma Isireliba ba bu wisa ba nɛɛ, sərəkudo i wāawa bɛsɛn turuku mini, sa n̄ kp̄e su ka bɛɛ arukawani b̄ke.

<sup>8</sup> Ma ba Yosue wisa ba nɛɛ, sa wura su ko wunɛn sɔm kowobu.

Ma Yosue u bu bikia u nɛɛ, man diya i wee. Bwese terà i sāa.

<sup>9</sup> Ma ba n̄n wisa ba nɛɛ, bɛsɛ wunɛn bwāabu sa weewa saa tontonden di yèn sɔ sa Gusunɔ wunɛn Yinnin baaru nua ka maamaaki ye u kua Egibitiɔ, <sup>10</sup> ka nge mɛ u

Aməreban sinambu yiru ye kua, be ba wāa Yuudenin sɔ yari yeru gia. Beya Sihoni, Hɛsibonin sunɔ, ka Ogu, Basanin sunɔ wi u wāa Asitarɔtuɔ. <sup>11</sup> Ye sa maa seewa bɛsɛn wuun bukurobu ka be ba tie ba sun kirɔ kua ba nɛɛ, su dīanu kusenu koowo swaan sɔ kpa su na su bɛɛ deema su bɛɛ bikia i ka sun arukawani b̄ke kpa sa n bɛɛ sāamɔ. <sup>12</sup> Bɛɛn tii i wa nge mɛ bɛsɛn p̄e ye, ya gberɛ ya bukusa sāa. Sanam mɛ sa seewa yenun di, ya sāawa p̄e suma. <sup>13</sup> I maa bɛsɛn gɔni mɛerio yì sɔ sa tam doke. Yi raa sāawa gɔni kpɛɛ, wee t̄e yi ḡekire. Mɛya maa bɛsɛn baranu ka yāa ni sa doke, nu ḡekira swaa sɔ gbabu ten d̄ɛbun sɔ.

<sup>14</sup> Adama Isireliba ba n̄ Yinni Gusunɔ bikie bu nɔ̄ ù n kī bu ka bu arukawani b̄ke. Ma ba sibun dīa kuse ni mura ba di. <sup>15</sup> Ma Yosue u ka bu nɔ̄ tia kua, ba arukawani b̄kua ba n̄ ka wāasinɛ alafia sɔ. Ma Isireliban bukurobu ba wura ka b̄ri ma ba koo ben arukawani ye yibia.

<sup>16</sup> Yen sɔ̄ itasera Isireliba ba nua ma tən ben wusu wāawa ben turuku mi. <sup>17</sup> Ma ba seewa ba wuu si mɛerim da. Ba sīawa sɔ̄ yiru, itase ma ba tura mi. Wuu siya, Gabaoni, ka Kefira ka Berɔtu ka Yarimun wuu. <sup>18</sup> Adama ba n̄ bu go yèn sɔ̄ ben bukuroba ka bu arukawani b̄kua kɔ, ma ba koo bu deri alafia sɔ̄. Ma ba ye b̄rua ka Gusunɔ ben Yinnin yīsiru. Ka mɛ, be Isireli be, ba ka ben bukuro be w̄ki. <sup>19</sup> Ma bukuro be, ba wisa ba nɛɛ, sa n̄ kp̄e su tən be n̄ni sɔ̄, domi sa ka bu arukawani b̄kua kɔ. Sa b̄rua ka Yinni Gusunən yīsiru ma sa n̄ bu gāanu kuammɛ. <sup>20</sup> Tilasiwa su ka bu deri. Ma n̄ kun mɛ, sa ko Yinni Gusunən m̄ru seeya. <sup>21</sup> Yen sɔ̄, wee ye sa ko bu kua. Ba ko n̄ da sun dāa kasuewa kpa ba n̄ da sun nim takirie.

<sup>22</sup> Ma Yosue u Gabaonigii be kpuro sokusia. Ye ba tunuma u bu bikia u nɛɛ, mban sōna i sun weesu kua, i nɛɛ, i weewa tontonden di. Ma sa deema i wāa bɛsɛn turuku. <sup>23</sup> T̄e i kua b̄rurobu bɛɛ kpuro. I ko i n̄ sāawa bɛsɛn yobu, kpa i n̄ da nim takiri, i dāa kasu bɛsɛn Yinnin sāa yerun sɔ̄.

<sup>24</sup> Ma Gabaonigii be, ba nɛɛ, wee yèn sɔ̄ sa kua mɛ. Sa nua ma Gusunɔ wunɛn Yinni u win sɔm kowo Məwisi wooda w̄e u bɛɛ tem mɛ kpuro w̄e kpa i mɛn t̄ambu kpuro go be i ka gesi yinna kpuro. Yen sōna sa ka bɛsɛn wāaru nanda. <sup>25</sup> T̄e, wee sa wāa

wunen nōmuo. A ka sun koowo nge mē n weene.

<sup>26</sup> Ma Yosue u n wure Isireliba bu bu go. <sup>27</sup> Adama u bu sure ba n da dāa kasu kpa bu nim takiri Isireliban sō ka ben yākunun sō yam mi Yinni Gusunō u koo ra gōsi bu nūn sā. Sere ka gisōn gisō Gabaonigibun bibun bwese tera, ta sōmbu te mō.

### *Isireliba ba Amareba kamia*

## 10

<sup>1</sup> Adoni Sedeki, Yerusalemun sunō u nua ma Yosue u Ayi kamia u ye kpeerasia u yen sunō go, nge mē u raa Yeriko ka yen sunō kua. U maa nua ma Gabaonigibu ba ka Isireliba arukawani bōkua, ba wāa ben suunu sōo. <sup>2</sup> Yeniba kpuron sō u nanda gem gem, domi Gabaoni wuu bōkōwa nge sīn mi tem yērobu ba ra n wāa. Ga maa Ayi kere. Yen biru gen tōmbu kpuro tabu durō wōrugōbara. <sup>3</sup> Yen sōna Adoni Sedeki, Yerusalemun sunō wi, u sinam beni gōria. Beya Hohamu Heboronin sunō, ka Pireamu Yaamutin sunō, ka Yafia Lakinin sunō ka Debiri Egonin sunō. <sup>4</sup> U nēē, bu na win mi, kpa bu nūn somi bu ka Gabaoni wōri yēn sō yen tōmbu ba ka Yosue ka Isireliba arukawani bōkua.

<sup>5</sup> Nge mēya Amareban sinambu nōobu be, ba mēna ba ka ben tabu kowobu kpuro da ba ben sansani gira Gabaonin bōkuo. Ma ba ye wōri. <sup>6</sup> Ma Gabaonigibu ba Yosue sōmō gōria win sansaniō Giligaliō ba nēē, a ku wunen nōma wuna bēse wunen bwāabun min di. A na fuuku a sun faaba ko, a sun somi. Domi Amareban sinambu kpuro be ba wāa guunun bera gia, ba mēna ba sun wōrima.

<sup>7</sup> Ma Yosue u seewa saa Giligali min di, ka win tabu kowobu kpuro bē sōo tabu durō wōrugōba ba wāa. <sup>8</sup> Yinni Gusunō u nūn sōōwa u nēē, a ku bu nasia domi na nun bu nōmu bēria. Ben goo sari wi u koo yōra wunen wuswāa.

<sup>9</sup> Yosue ka win tōmbu ba sanum so wōku giriru. Ma ba Amareba wōri suaru sōo.

<sup>10</sup> Yera Yinni Gusunō u dera Amare be, ba burisina Isireliban wuswāa. Ma Isireliba ba bu go go gem ka tia Gabaonin bōkuo. Ba ben gabu naa swīi ba go Beti Horonin swāa sere ba ka tura Asekāo ka Makedāo. <sup>11</sup> Sanam mē ba Isireliba duki suurimō Beti Horonin swāa, ye ya saramo

guurun di, miya Yinni Gusunō u dera guru kpee bakanu nu bu wōrikimō wōllun di nu goomō, sere ba ka tura Asekāo. Be guru kpee ni, nu go, ba dabi ba kere be Isireliba ba go.

<sup>12</sup> Dōma te Yinni Gusunō u Isireliba Amareba nōmu bēria, Yosue u nūn kana Isireliban nōni biru u nēē, a de sōo u yōra sau Gabaonin deedeeru kpa suru u maa yōra Ayalonin wōwan deedeeru.

<sup>13</sup> Ma sōo u yōra sēē, mēya maa suru u yōra sere ba ka ben yiberē be kpuro kamia. Gari yi, yi yorua Yasarin tirerō, yi nēē, sōo u yōra wōllun suunu suunukāo. U n ka dubu sende nge sōo teerun saka. <sup>14</sup> Tōru gara kun maa naare nge te, tē sōo Yinni Gusunō u tōnun gere wura mē, dōma te u Isireliba sanna mi.

<sup>15</sup> Yen biru Yosue u gōsira u da win sansaniō Giligaliō, wi ka Isireliba kpuro.

### *Yosue u Amareban*

#### *sinambu nōobu ye go*

<sup>16</sup> Saa ye sōo, sinambu nōobu be, ba kpikiru sua ba da ba kukua kpee wōruo Makedāo. <sup>17</sup> Yera goo u na u Yosue sōōwa ma sinam be, ba wāa kpee wōru gen mi. <sup>18</sup> Ma Yosue u nēē, i ge kenuo ka kpee bakanu kpa i kōsobu yi mi. <sup>19</sup> Adama i ku tē mi, i yiberē be ba tie naa swīiyō kpa i ku de bu du ben wusō, domi Gusunō bēsen Yinniwa u sun bu nōmu bēria.

<sup>20</sup> Yosue ka Isireliba ba Amareba kpuro kamia, ma n kun mō be ba kpīa ba duki sua ba kukua wuu si su gbāraru mō sōo. <sup>21</sup> Ma Yosuen tōmbu ba wurama ka bōri yendu win mi Makedāo. Tem mē sōo, goo kun maa kāka u ben kōsa gere.

<sup>22</sup> Yen biruwa Yosue u nēē, i man kpee wōru ge wukio kpa i man sinambu nōobu ye yarama. <sup>23</sup> Ba bu yarama ba ka da Yosuen mi. Ba sāawa wuu sinin sinambu, Yerusalemu ka Heboroni ka Yaamuti ka Lakinin ka Egonin. <sup>24</sup> Ye ba ka sinam be kpuro na Yosuen mi, yera u Isireliba kpuro sokusia u nēē, be ba sāa tabu kowobun wirugibu ba ka taa bi kua, bu na bu sinam ben wīinu ka naasu taare.

Ma ba kua nge mē u gerua. <sup>25</sup> Yosue u maa bu sōōwa u nēē, i ku bērum ko, i de i n wōrugōru mō kpa i ku mwia kpana.

Nge mɛsuma Yinni Gusunɔ u ko n da besen yiberɛba kpuro kue.

<sup>26</sup> Ye u gari yi gerua u kpa, ma u sinam be go u ben gonu bwɛ dānu nɔɔbu sɔɔ. U nu deri mi sere n ka kua yoka. <sup>27</sup> Yoka yera u wooda wɛ u nɛɛ, bu goo ni sarasio kpa bu nu kpɛɛ kpee wɔru ge sɔɔ. Yen biru ba kpee bakanu sua ba ka wɔru gen nɔɔ kɔrua. Kpee ni, nu wāa mi, sere ka gisɔn gisɔ.

### *Yosue u maa Amɔreban*

#### *wusu gasu mwa*

<sup>28</sup> Yen tɔɔ tera Yosue u wuu ge ba mɔ Makeda wɔri u mwa. U gen sunɔ go ka tɔn be ba wāa mi kpuro. Baa tɔn turo u n̄ deri. U Makedan sunɔ wi kuawa nge mɛ u Yerikogii kua.

<sup>29</sup> Yen biru saa Makedan di, Yosue ka win tɔn be, ba da ba Libina wɔri. <sup>30</sup> Ma Yinni Gusunɔ u bu wuu ge nɔmu beria. Ba gen tɔmbu go kpuro. Baa tɔn turo, ba n̄ deri. Ma ba gen sunɔ kua nge mɛ ba Yerikogii kua.

<sup>31</sup> Saa Libinan di Yosue ka win tɔmbu ba maa da ba Lakisi tarusi ba ye wɔri. <sup>32</sup> Ma Yinni Gusunɔ u bu wuu ge nɔmu beria. Ye ba gu wɔri mɛ, yen sɔɔ yirusera ba gu kamia ba gen tɔmbu kpuro go. Baa tɔn turo, ba n̄ deri, nge mɛ ba kua Libinaɔ. <sup>33</sup> N deema Horamu Geɛɛn sunɔ ka win tabu kowobu ba wāa mi, ba Lakisigibu somimɔ. Adama Yosue u be kpuro kamia u bu go, u n̄ ben goo deri.

<sup>34</sup> Saa Lakin min diya Yosue ka win tɔn be, ba maa da Egoniɔ ba ye tarusi ba wɔri. <sup>35</sup> Yen dɔma tera ba wuu ge kamia, ma ba gen tɔmbu go nge mɛ ba kua Lakisiɔ.

<sup>36</sup> Egoni min diya ba maa da ba Heboroni wɔri. <sup>37</sup> Ma ba wuu gen tɔmbu mwɛɛra ba go go, ka gen sunɔn tii, ka sere maa gen baru kpaanugibu kpuro. Baa tɔn turo, ba n̄ deri, ba bu gowa nge mɛ ba kua Egoniɔ.

<sup>38</sup> Yen biru ba maa gɔsira ba da Debiriɔ. Ma ba ye wɔri <sup>39</sup> ba kamia ba yen tɔmbu ka yen sunɔ ka yen baru kpaanugibu kpuro mwɛɛra ba go. Baa tɔn turo, ba n̄ deri. Yosue u dera ba tɔn be kpuro gowa nge mɛ u Heboronigibu ka Libinagibu ka ben sinambu kua.

<sup>40</sup> U bera min tɔmbu gowa ka min sinambu wuu si su wāa guunun bera gia

ka si su wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔ ka si su wāa wɔwɔɔ ye ya wāa nim wɔkun bera gia, ka sere maa si su wāa gungunɔ. Baa tɔn turo u n̄ deri. U bu gowa nge mɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni u n̄n sɔɔwa u ko. <sup>41</sup> Ma Yosue u maa wusu kpuro wɔri saa Kadɛsi Baanɛa ka Gasan di si su wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia n ka girari Gosɛnin bera gia Yudan temɔ sere n ka da Gabaoniɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. <sup>42</sup> U wuu si su wāa mi kpuro mwɛɛra u sin sinambu kamia. Domi Gusunɔ Isireliban Yinniwa u bu sannammɛ. <sup>43</sup> Yeniba kpuron biru Yosue ka win tɔmbu ba gɔsirama ben sansaniɔ Giligaliɔ.

### *Yosue u Yabini ka win bɔrɔba kamia*

## 11

<sup>1</sup> Saa ye Yabini, Hasorin sina boko u nua ma Yosue ka wigibu ba tabu dimɔ, yera u sɔmɔbu gɔra Yobabu, Madonin sunɔn mi ka Simuronin sunɔn mi ka Akusafun sunɔn mi, <sup>2</sup> ka sere sinam be ba wāa guunun bera gia, sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, ka be ba wāa Yuudenin wɔwɔɔ daa bure te ba mɔ Genesaretin sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, ka be ba wāa batuma ye ba mɔ Sefalaɔ, ka maa Dorin bera gia, nim wɔkun bɔkuɔ sɔɔ duu yeru gia. <sup>3</sup> Mɛya u maa Kananiba nɔɔsia be ba wāa Yuudenin sɔɔ yari yeru gia ka gen sɔɔ duu yeru gia. Beya Amɔreba ka Hetiba ka Feresiba ka Yebusiba be ba wāa guunun bera gia, ka Hefiba be ba wāa guu te ba mɔ Hɛɛmɔɔn gāarɔ Misipan temɔ. <sup>4</sup> Sinam be kpuro ba seewa ka ben tabu kowo dabi dabinu nge yani sɛɛri yi yi wāa nim wɔkun bɔkuɔ. Mɛya ba maa tabu kɛkɛba mɔ ka dumi dabi dabinu. <sup>5</sup> Ma ba nɔɔ tia kua ba na ba ben sansani gira Mɛromun daarɔ bu ka Isireliba wɔri.

<sup>6</sup> Yera Yinni Gusunɔ u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, a ku ben berum ko. Sia amadaare kon bɛɛ bu nɔmu sɔndia, kpa i bu mwɛɛri i go, kpa i ben dumin naa sīnu bɔɔri, yen biru i ben tabu kɛkɛ be dumi gawe dɔɔ mɛni.

<sup>7</sup> Saa yera Yosue ka win tabu kowobu ba da ba tɔn be wɔri subaru sɔɔ Mɛromun daaru mi. <sup>8</sup> Yera Yinni Gusunɔ u bu beri ben nɔmɔɔ ba bu kamia. Be ba duki sua ba bu naa swii sere wuu bɔkɔ ge ba mɔ Sidoniɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ka sere Miserefoti

Maimuə ka Misipan wəwəə sōo yari yeru gia. Ba bu gowa mam mam, baa tən turo ba n̄ dere u s̄i. <sup>9</sup> Yosue u kuawa nge m̄e Yinni Gusunə u n̄n sōowa. U tən ben dumin naa s̄inu bōora ma u tabu keke be dumi gawe mi dōo meni.

### *Ba Hasori mwa*

<sup>10</sup> Ye Yosue u gəsirama, yera u wuu ge ba m̄ə Hasori wəri u mwa u gen sunə go. N deema wuu gera ga s̄aa bera min wuu maro gèn mi ben sina boko u w̄aa. <sup>11</sup> Yosue u dera ba gen t̄ambu kpeerasia mam mam, ma ba gu dōo meni. <sup>12</sup> Ma ba sinam ben wuu si su tie wəri ba sin sinambu ka sin t̄ambu kpuro kpeerasia. Ba kuawa nge m̄e M̄owisi, Yinni Gusunən s̄əm kowo u Yosue sōowa. <sup>13</sup> Adama ba n̄ wuu si su w̄aa gungunu w̄allo dōo meni, ma n̄ kun m̄ə Hasori ye. <sup>14</sup> Ye ba tən be kpuro go ba kpa, yera ba ben dukia ka ben yaa sabenu gura ba tii koosi. <sup>15</sup> Yosue u dera ba kua nge m̄e Yinni Gusunə u win s̄əm kowo M̄owisi sōowa u ko. U n̄ yen gaa bure.

### *Yosue u Kananin tem kpuro*

#### *mwa*

<sup>16</sup> Nge m̄eya Yosue u ka Kananin tem m̄e kpuro mwa, m̄en guunun bera gia ka m̄en sōo ȳesan n̄əm d̄waru gia ka Gos̄enin tem kpuro, ka Sefalan bera gia, ka Yuudenin wəwa gia, ka sere guu ni nu w̄aa sōo ȳesan n̄əm geu gia ka bera min batuma. <sup>17</sup> Sinam be ba kamia mi, ben wusu w̄awa saa guu t̄en mi ḡaanu ku ra kpin bera gian di Seirin b̄okuə, sōo ȳesan n̄əm d̄waru gia n̄ ka girari Baali Gadiə ye ya w̄aa Libanin wəwəə guu te ba m̄ə H̄em̄əən ḡaarə sōo ȳesan n̄əm geu gia. <sup>18</sup> Ba ka sinam be tabu kua n̄ te ba sere bu kamia be kpuro. <sup>19</sup> Tən be kpuro sōo, Hefi be ba w̄aa Gabaoniə t̄nawa ba ka Isireliba dora. Be ba tie Isireliba ba bu w̄əriwa ba go mam mam. <sup>20</sup> Domi Yinni Gusunə u dera sin t̄ambun ḡrusu b̄abia ba ka Isireliba tabu kua, kpa Isireliba bu wa bu ka bu kpeerasia mam mam ba kun ben w̄ənw̄əndu kue, nge m̄e Yinni Gusunə u win s̄əm kowo M̄owisi sōowa.

<sup>21</sup> Saa ye sōo, Yosue u maa seewa u Anakiba wəri be ba w̄aa guunun bera gia Heboroniə ka Debiriə ka Anabuə ka sere be ba w̄aa Yuda ka Isirelin guunun bera gia, u bu kpeerasiawa mam mam be ka ben wusu, <sup>22</sup> ma n̄ kun m̄ə be ba duki sua ba da Gasəə

ka Gatiə ka Asidəduə. <sup>23</sup> Nge m̄eya Yosue u ka Kananin tem m̄e kpuro m̄w̄era nge m̄e Yinni Gusunə u M̄owisi sōowa. Yen biru u mu b̄onu kua. U Isireliban bwese k̄era baayere yegim w̄e. Saa ye sōora ba tabun baa deri ba w̄era.

### *Sinam be Isireliba ba kamia*

## 12

<sup>1</sup> M̄owisin waati sōo Isireliba ba sinam be ba w̄aa Yuudenin sōo yari yeru gia kamia. Ma ba bera min tem m̄w̄era m̄e mu w̄aa Yuudenin wəwa kpuro sōo saa daa te ba m̄ə Aan̄ən di sere n̄ ka girari guu te ba m̄ə H̄em̄əəw̄ə. <sup>2-3</sup> Sinam ben turon ȳisira Sihoni. U s̄awa Am̄ereban sunə. Win wuuwa H̄esiboni. Wiya u m̄ə kpuro saa Aroeen di ye ya w̄aa daa te ba m̄ə Aan̄ən goorə sōo ȳesan n̄əm d̄waru gia, sere n̄ ka girari guu te ba m̄ə Pisigaə, saa min di sere B̄eti Yesim̄ətiə nim w̄əku b̄ərugun sōo yari yeru gia, saa maa min di, n̄ ka da daa te ba m̄ə Yab̄okuə Am̄oniban tem n̄ə bura yerə, ka Galadin tem bee tia sere daa bure te ba m̄ə Genesaret̄iə. <sup>4</sup> Turowa maa Ogu, wi u s̄aa Basanin sunə. Wiya u tie Refan bweseru sōo. U w̄awa Asitar̄ətuə, ka Ed̄eə. <sup>5</sup> Wiya u Basanin tem kpuro m̄ə saa guu te ba m̄ə H̄em̄əən di sere ka Salikaə ka mi Gesuriban tem ka Maakagibun tem n̄ə ga ȳra, ka Galadin tem bee tia mi Sihoni, H̄esibonin sunən tem n̄ə ga ȳra. <sup>6</sup> Tem m̄en t̄ambu kpurowa M̄owisi, Yinni Gusunən s̄əm kowo ka Isireliba ba go. Ma M̄owisi u tem m̄e Rub̄enin bwese k̄era ka Gadin bwese k̄era ka Manasen bwese k̄eran sukum b̄onu kua.

<sup>7</sup> Yosue ka win t̄ambu Isireliba ba sinam be ba w̄aa Yuudenin sōo duu yeru gia kamia. Sinam ben tema mu w̄aa saa Baali Gadin di Libanin guunun wəwa sōo, sōo ȳesan n̄əm geuə, sere guu t̄en mi ḡaanu ku ra kpi te ta w̄aa Seirin b̄okuə, sōo ȳesan n̄əm d̄waru gia. Tem m̄eya Yosue u Isireliban bwese k̄eri b̄onu kua. <sup>8</sup> M̄eya mu w̄aa guunun bera gia ka sere Sefalan beran batumaə ka Yuudenin wəwəə ka min guunə ka sōo ȳesan n̄əm d̄waru gia mi ḡaanu ku ra kpi. Hetibara ba w̄aa tem mi, ka Am̄ereba ka Kananiba ka Feresiba ka Hefiba ka sere maa Yebusiba. <sup>9</sup> Sinam be ba maa kamia mi, ben wusu wee, siya Yeriko ka Ayi ye ya w̄aa Betelin b̄okuə <sup>10</sup> ka Yerusalemu ka Heboroni, <sup>11</sup> ka Yaamuti ka Lakisi, <sup>12</sup> ka Egoloni ka Ges̄e,



13 ka Debiri ka Gedεε, 14 ka Həəma ka Aradi 15 ka Libina ka Adulamu 16 ka Makeda ka Beteli, 17 ka Tapua ka Hefεε, 18 ka Afeki ka Lasaroni, 19 ka Madoni ka Hasori 20 ka Simuroni Meroni ka Akusafu 21 ka Tanaki ka Megido, 22 ka Kedεsi ka Yokunεamu ye ya wāa guu te ba m̀d Kaameli, 23 ka Dori ye ya wāa Dorin guunun bera gia, ka Goyimu ye ya wāa Giligalin bəku, 24 ka Tirisa. Sinam be kpuro ba sāawa tɛna ka tia.

*Tem mε mu tie*

*Isireliba bu mwa*

### 13

1 Yosue u təkə kua gem gem. Yera Yinni Gusunə u ǹn s̄əwa u nεε, wee, a təkə kua. Adama tem mε mu tie mu kpā mε Isireliba ba n̄ gina mwε. 2 Meya Filisitiban tem ka Gesuriban tem 3 ka Afaban tem mε mu wāa s̄ə yēsan n̄m dwarə. Tem mε kpuro mu sāawa Kananiban tem. Mu wāawa saa daa te ba m̀d Sikorin di te ta wāa Egibitin tem n̄ə bura yerə, sere Ekoronin tem n̄ə bura yerə s̄ə yēsan n̄m geu gia. Mɛn wuu marəwa Filisitiban sinambu n̄əbu ba wāa. Wuu siya Gasa ka Asidədu ka Asikaloni ka Gati ka Ekoroni. 4 Kananin tem mε mu maa tie bu mwa, mu wāawa saa Mearan di ye ya s̄a Sidonigibun wuu, n ka girari Afekiə Aməreban tem n̄ə bura yerə, 5 ka maa Gibaligibun tem, ka sere Libanin tem kpuro s̄ə yari yeru gia, saa Baali Gadi ye ya wāa guu te ba m̀d Hεeməən gāarən di n ka girari Hamatin duu yerə, 6 ka sere Libanin guunun bera gia n ka da Miserefəti Maimuə mi Sidonigibu ba wāa. Nε, Yinni Gusunə kon bu tem mɛn t̄mbu gira kpa a bu tem mε b̄nu kua ka tɛtɛ nge mε na nun yiire a ko. 7 Ben bwese keri n̄əba n̄ε ye ka Manasen bwese kɛran sukum be ba n̄ daa gāanu wa, bera kaa tem mε b̄nu kua.

*Ba tem mε mu wāa Yuudenin*

*s̄ə yari yeru gia b̄nu kua*

8 Məwisi, Gusunən s̄m kowo u Rubenin bwese kera ka Gadiba ka Manasen bwese kɛran sukum tem b̄nu kua mε mu wāa Yuudenin daarun s̄ə yari yeru gia. 9 Ben tem mε, mu wāawa saa Aroεen di ye ya wāa daa te ba m̀d Aanəən goorə, s̄ə yēsan n̄m dwaru gia n ka da wuu ge ga wāa daa ten wəwan suunu s̄ə, sere Diboniə

Mədiban batuma s̄ə, 10 ka wuu si Sihoni Aməreban sina boko wi u wāa Hεsiboniə u m̄ n ka girari Aməniban tem n̄ə bura yerə, 11 ka Galadiə ye ya s̄a Gesuriba ka Maakagibun tem ka sere guu te ba m̀d Hεeməəwə, ka Basaniə n ka girari Salikaə, 12 ka sere sina boko Ogun temə wi u raa wāa Basaniə u bandu dii Asitarətuə ka Edεε. Wiya u tie Refan bweseru s̄ə. Sinam be yiru kpurowa Məwisi u kamia u ben tem mwεera. 13 Adama Isireliba ba n̄ Gesuriba ka Maakagibu gire. Yen s̄na bwesenu yiru ye, ya wāa Isireliban suunu s̄ə sere ka gisən gisə.

14 Lefin bwese kera tənawa ba n̄ tem wē mi ba ko n wāa. Domi Gusunə u dera be ka ben bibun bweseru ba yākunun sukum dimə, yera ya kua ben tubi nge mε u raa bu s̄əwa.

15 Tem mε Məwisi u Rubenin bwese kera wē yenu ka yenu, 16 meya mu wāa saa Aroεen di ye ya wāa daa te ba m̀d Aanəən goorə, n ka da wuu ge ga wāa wəwa yen suunu s̄ə ka batuma ye ya wāa Mədiban bəku, 17 ka Hεsiboni ka wuu si su wāa batuma ye s̄ə. Siya Diboni ka Bamətu Baali ka Bəti Baali Məni, 18 ka Yahasi ka Kedeməti, ka Mefati, 19 ka Kiriataimu ka Sibima ka Sere Hasasaa ye ya wāa guurə te ta wāa wəwə, 20 ka Bəti Peori ka guu te ba m̀d Pisigan bera gia ka Bəti Yesiməti, 21 ka sere Sihoni Aməregii wi u raa bandu dii Hεsibonin wuu si su wāa batuma s̄ə. N deema Məwisi u sunə wi kamia, ka Madianiban sinambu. Beya Efi ka Reke mu ka Suri ka Huri ka Reba. Be kpurowa ba raa Sihoni s̄amə. 22 U maa dera ba Balamu Beorin bii go wi u s̄a s̄oro. 23 Rubenin bwese kɛran tem mɛn n̄ə ga ȳrawa sere Yuudenin s̄ə duu yeru gia. Beya ba wuu si ba sia sia mi kpuro m̄.

24 Tem mε Məwisi u Gadin bwese kera wē meya mu wāa 25 saa Yasεen di ka Galadin wusu kpuro ka wuu si su wāa Aməniban tem sukum s̄ə n ka girari Aroεε, Raban s̄ə yari yerun deedeeru. 26 Meya mu maa da saa Hεsibonin di n ka girari Ramati Misipeə ka Betonimuə, saa maa Mahanaimun di, n ka girari Debirin tem n̄ə bura yerə, 27 ka Yuudenin wəwan wuu sini, Bəti Haramu ka Bəti Nimura ka Sukətu ka Safoni. Wuu siya su raa s̄a sina boko Sihonin wusu, wi u raa s̄ Hεsiboniə. Yuudenin daara ta s̄a tem

mɛn nɔɔ bura yeru sere n ka da daa bure te ba mɔ Genesareti. <sup>28</sup>Wuu si ba sia mi, siya su kua Gadin bwese keran tubi.

<sup>29</sup> Tem mɛ Mɔwisi u Manasen bwese keran sukum wɛ mu n saa ben tubi, <sup>30</sup> mɛya mu wɔa Mahanaimun sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Tem mɛya Basanin tem kpuro mi sina boko Ogu u raa bandu dii ka sere Yairin wusu kpuro. Sin geera sɔawa wata. <sup>31</sup> Tem mɛya, mu maa Galadin tem sukum mɔ ka Asitarɔtu ka Edɛɛ, wuu si su raa sɔa sina boko Ogun wusu. Tem mɛ kpurowa ba Makiri, Manasen biin bwese keran sukum wɛ.

<sup>32</sup> Mɔwisi u tem mɛ bɔnu kuawa sanam mɛ u wɔa Mɔabun temɔ Yuudenin sɔɔ yari yeru gia Yerikon deedeeru. <sup>33</sup> Adama u n Lefin bwese kera tem gam wɛ. U bu sɔɔwa bu ko Gusunɔ ben Yinnin yɔku kowobu. Yeya ya ko n sɔa ben tubi, nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

*Ba Yuudenin sɔɔ duu yerun*

*bera bɔnu kua*

## 14

<sup>1</sup> Yɔku kowo Eleasaa ka Yosue, Nunin bii, ka Isireliban bwese kera baayeren guro gurobu bera ba Isireliba tem bɔnu kua. Wee nge mɛ ba mu bɔnu koosina. <sup>2</sup> Bwese kera nɔɔba nnɛ ka Manasen bwese keran sukum ye ya tie ye ya n daa tem wa, yera ba tem mɛ bɔnu kua. Tetɛwa ba ka mu bɔnu kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa bu ko. <sup>3</sup> N deema Mɔwisi u raa Isireliban bwese kera yiru ka Manasen bwese keran sukum tem wɛ Yuudenin sɔɔ yari yeru gia. Adama u n Lefiba tem gam wɛ, <sup>4</sup> ma n kun mɔ wusu gasu ka sin kpara yenu. Manase ka Efaraimu ba sɔawa Yosɛfun bibu. Bera ba kua bwese kera yiru. <sup>5</sup> Isireliba ba tem mɛ bɔnu kuawa nge mɛ Yinni Gusunɔ u Mɔwisi sɔɔwa.

<sup>6</sup> Sɔɔ teeru Yudan bibu ba Yosue deema Giligaliɔ. Ma Kalebu, Yɛfunɛ Kenisin bii, u Yosue sɔɔwa u nɛɛ, wunen tii a yaaye ye Yinni Gusunɔ u win sɔm kowo Mɔwisi sɔɔwa nɛ ka wunen sɔ Kadɛsi Baanɛaɔ. <sup>7</sup> Nɛ Kalebu, wɔɔ weeruwa na mɔ sanam mɛ Mɔwisi Gusunɔn sɔm kowo u man gɔra Kadɛsi Baanɛan di n na n tem mɛ bɔsu bɔsu n mɛn saria mɛeri. Na na na bɔsu na mɛera. Ma na wura na nɔn sɔɔwa mam mam ye na wa. <sup>8</sup> Adama be ba man yɔsirima na

ka tem mɛ mɛirim na mi, ba dera tɔmba tem mɛ bwɛra yara. Adama nɛ, na Gusunɔn gere mɛm nɔɔwawa mam mam. <sup>9</sup> Yen dɔma tera Mɔwisi u bɔrua u nɛɛ, bera mi nɛn tii na mɛirim da mi, ya koo ko nɛ ka nɛn bibun bweserugia sere ka baadommaɔ yɛn sɔ na Gusunɔn gere mɛm nɔɔwa mam mam. <sup>10</sup> Yen wɔɔ weeru ka nɔɔbuwa mini ye Yinni Gusunɔ u ka Mɔwisi gari yi sɔɔwa saa ye bɛsɛ Isireliba sa wɔa gbaburɔ. Saa maa dɔma ten diya Yinni Gusunɔ u man kɔsu nge mɛ u nɔɔ mwɛeru kua sere na ka gisɔ wɔɔ wɛnɛ ka nɔɔbu tura. <sup>11</sup> Ka mɛ, na dam mɔ sere ka gisɔ n ka tabu da, n kun mɛ n ka sɔmburu garu ko, nge mɛ na raa mɔ sanam mɛ Mɔwisi u man gɔrima n tem mɛn saria mɛeri. <sup>12</sup> Yen sɔ tɛ, a man guunun bera gia wɛyɔ mi Yinni Gusunɔ u man nɔɔ mwɛeru kua. Na nɔn sɔɔwa ma Anakin bwesera ta wɔa bera mi. Ba ben wusu gbɔranu toosiwa mam mam. Yen sɔ, Gusunɔ u n ka man wɔa, kon tem mɛ mwa nge mɛ win tii u gerua.

<sup>13-14</sup> Yosue u Kalebu Yɛfunɛ Kenisin bii domaru kua. Ma u nɔn Heboronin bera wɛ. Yera ya kua wigia yɛn sɔ u Gusunɔ ben Yinnin gere mɛm nɔɔwa mam mam.

<sup>15</sup> Heboroni yera ba ra raa soku Ariban wuu. Ariba wi, u yɛsiru yara Anakin bweseru sɔɔ.

Yeniba kpuron biruwa Isireliba ba wɛra ba n maa tabu kue.

*Tem mɛ ba Yudan bwese kera*

*wɛ*

## 15

<sup>1</sup> Tem mɛ ba Yudan bwese kera wɛ, mɛn sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia mu yɔrawa Edɔmun tem nɔɔ bura yerɔ. Mi gia n sɔawa batuma mi gɔanu ku ra kpi. Yera ba sokumɔ Sini. <sup>2</sup> Bera min nɔɔ bura yeru ta toruawa saa nim wɔku bɔruguun di <sup>3</sup> ma ta da gunguu te ba mɔ Akarabimuɔ ka Siniɔ sere ka Kadɛsi Baanɛaɔ. Saa maa min di, ta da Hɛsironiɔ ka Adariɔ sere ka Kaakaɔ. <sup>4</sup> Saa min di ta da Asimɔn bera gia n ka da Egibitin daarɔ, ma ta daa te swɛi sere nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. Nge mɛya Yudaban tem nɔɔ bura yeru ta sɔa sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia.

<sup>5</sup> Sɔɔ yari yeru gia nim wɔku bɔruguuwa ga sɔa mɛn nɔɔ bura yeru, n ka girari mi Yuudenin daara ra nim sure.

<sup>6</sup> Saa min di, men sōo yēsan nām geu gian nōo bura yeru ta dawa Bēti Hogulao ka Bēti Araban sōo yēsan nām geuō n ka girari Bohanin kperō. Bohani wi, u sāawa Rubenin bii. <sup>7</sup> Saa min di, ta maa da Debiriō, Akōon wōwan bōkuō. Saa min di ta da sōo yēsan nām geu gia sere Giligalin bōkuō, Adumimun guurun deedeeru, yen daaru sōo yēsan nām dwardu gia, n ka da Eni Semesin bwiin bōkuō, sere ka Eni Rogeliō. <sup>8</sup> Saa min di, ta sara ta da Bēni Hinōmun wōwao, Yebusin sōo yēsan nām dwardu gia, ye ba maa sokumō Yerusalemu, ka sere guu ni nu wāa wōwa yen sōo duu yeru gia, ka mi Refan wōwa ya yōra sōo yēsan nām geu gia. <sup>9</sup> Saa maa min di ta da ta Nefitoan bwii girari n ka da wuu si su wāa guu te ba mō Eforoniō, n ka maa da sere Balaō ye ba maa sokumō Yarimun wuu. <sup>10</sup> Saa Balan di, ta maa da sōo duu yeru gia n ka girari Seirin guuru gia ka guu te ba mō Yarimun sōo yēsan nām geu gia Kēsalonio, ma ta da Bēti Semesio ka Tinnao, <sup>11</sup> ka Ekoronin sōo yēsan nām geu gia, n ka da Sikoronio ka guu te ba mō Bala gia sere Yabuneliō ma ta yōra nim wōku ge ba mō Mediteraneo.

<sup>12</sup> Nim wōku geya, ga sāa tem men nōo bura yeru sōo duu yeru gia.

Nge mēya ba Yudaban tem men nōo bura yenu yi yi.

<sup>13</sup> Ba Kalēbu Yefunen bii Yudaban tem gam wē nge mē Yinni Gusunō u Yosue sōowa. Ba nūn Ariban wuu wē ye ba maa mō Heboroni. Ariba wi, u sāawa Anakiban sikado. <sup>14</sup> Kalēbu wi, u Anakiban bwesenu ita gira. Bera Sesaiba ka Akimaniba ka sere Talimaiba. <sup>15</sup> Heboronin diya u seewa u da u Debirigibu wōri. Wuu gera ba ra raa soku Sefēen wuu. <sup>16</sup> Ma Kalēbu u nēē, wi u kpāa u Sefēen wuu kamia, yērowa u koo win bii wōndia Akusa kē u sua kurō. <sup>17</sup> Yera Otinieli, Kalēbun mōo Kenasin bii, u wuu ge kamia. Ma Kalēbu u nūn win bii wōndia wi wē kurō. <sup>18</sup> Sanam mē kurō wi, u dua Otinielin yenuō u kpa, yera u nūn bwisi kā u nēē, a doo a tem bikia nen tundon mi. Adama kurō win tii u da win tundo Kalēbun mi. Ye u tura mi, u sara saa win ketekun di. Yera Kalēbu u nūn bikia u nēē, mba a kī. <sup>19</sup> Ma u wisa u nēē, a suuru koowo a man bwii kē. Domi bera ye a man wē sōo yēsan nām dwardu gia, nim sari mi.

Ma Kalēbu u nūn bwii wē yi yi wāa guunō ka wōwao.

<sup>20</sup> Tem mē ba sia sia mini kpurowa mu kua Yudan bwese keran tubi.

<sup>21</sup> Wuu si su wāa Edōmun tem nōo bura yeru gia Yudaban tem sōo yēsan nām dwardu gia, siya Kabisēli, ka Edēē ka Yaguri, <sup>22</sup> ka Kina, ka Dimōna, ka Adada, <sup>23</sup> ka Kedēsi, ka Hasori, ka Itinani, <sup>24</sup> ka Sifu, ka Telēmu, ka Bealōtu, <sup>25</sup> ka Hasori Hadata, ka Kerioṭu Hēsironi ye ba maa sokumō Hasori, <sup>26</sup> ka Amamu, ka Sema, ka Mōlada, <sup>27</sup> ka Hasori Gada, ka Hēsimoō, ka Bēti Paleti, <sup>28</sup> ka Hasaa Suali, ka Beri Seba, ka Bisotia, <sup>29</sup> ka Bala, ka Iyimu, ka Asemu, <sup>30</sup> ka Elitoladi, ka Kesili, ka Hōoma, <sup>31</sup> ka Sikilagi, ka Madimana, ka Sansana, <sup>32</sup> ka Lebaōti, ka Silimu, ka Aini, ka Rimōo. Wuu si kpuro su kuawa tēna tia sari, gen baagere ka gen baru kpaanu.

<sup>33</sup> Wuu si su maa wāa wōwa sōo, siya Esitaoli, ka Sorea, ka Asina, <sup>34</sup> ka Sanōa, ka Eni Ganimu, ka Tapua, ka Enamu, <sup>35</sup> ka Yaamuti, ka Adulamu, ka Soko, ka Aseka, <sup>36</sup> ka Saaramu, ka Aditaimu, ka Gederā, ka Gederōtaimu. Si maa, su kuawa wōkura nne, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>37</sup> Ka Senani, ka Hadasa, ka Migidali Gadi, <sup>38</sup> ka Dilani, ka Misipe, ka Yokutēli, <sup>39</sup> ka Lakisi, ka Bosikati, ka Egoloni, <sup>40</sup> ka Kaboni, ka Lasimasi, ka Kitilisi, <sup>41</sup> ka Gederōtu, ka Bēti Dagoni, ka Naama, ka Makeda. Si maa, su kuawa mi wōkura nōobu ka tia, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>42</sup> Ka maa Libina, ka Etēē, ka Asani, <sup>43</sup> ka Yifuta, ka Asina, ka Nesibu, <sup>44</sup> ka Keila, ka Akisibu, ka Maresa. Ma si kpuro su maa kua nōoba nne, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>45</sup> Ka maa Ekoroni, ye ka yen wuu marosu ka yen baru kpaanu. <sup>46</sup> Ka sere wuu marosu ka baru kpaanu ni nu ka Asidōdu sikerene ka ni nu wāa Ekoroni ka nim wōku ge ba mō Mediteranen baa sōo, <sup>47</sup> ka Asidōdu, ka Gasa, ka sin wuu marosu ka baru kpaanu, n ka girari Egibitin daaro sere n ka da nim wōku ge ba mō Mediteraneo.

<sup>48</sup> Wuu si su maa wāa guunō, siya Samiri ka Yatiri ka Soko, <sup>49</sup> ka Dana, ka Sanan wuu, ge ba maa mō Debiri, <sup>50</sup> ka Anabu, ka Esitemōa, ka Animu, <sup>51</sup> ka Goseni, ka Holoni, ka Gilo. Ma si, su maa kua wōkura tia, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>52</sup> Ka Arabu,



ka Duma, ka Eseani, <sup>53</sup> ka Yanumu, ka Beti Tapua, ka Afeki, <sup>54</sup> ka Humuta, ka Ariban wuu ge ba maa m̀ Heboroni, ka Siori. Ma si kpuro su maa kua ǹoba nne, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>55</sup> Ka maa Maoni, ka Kaameli, ka Sifu, ka Yuta, <sup>56</sup> ka Yisireeli, ka Yokudeamu, ka San̄a, <sup>57</sup> ka Kaeni, ka Gibeaa, ka Tinna. Si kpuro su maa kua ẁkuru, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>58</sup> Ka sere maa Halulu, ka Beti Suri, ka Gedori, <sup>59</sup> ka Marati, ka Beti An̄tu, ka Eletekonu. Si kpuro su s̄awa ǹoba tia, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>60</sup> Ka sere maa Baalin wuu ge ba maa m̀ Yarimun wuu, ka Raba. Ma si, su maa kua yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu.

<sup>61</sup> Wuu si su w̄aa bera mi ḡaanu ku ra kpi, siya Beti Araba, ka Midini, ka Sekaka, <sup>62</sup> ka Nibusani, ka wuu mi b̄ora w̄aa, ka Eni Engedi. Si kpuro su kuawa wusu ǹoba tia, gen baagere ka gen baru kpaanu.

<sup>63</sup> Adama Yudan bibun bweseru, ba n̄ kp̄ia ba Yebusiba gire be ba w̄aa Yerusalem̄. Yen s̄ona ba w̄aa sere ka gis̄on gis̄o, ka Yudaba sannu.

*Tem me ba Efaraimu*

*ka Manasen bwese ker̄i w̄e*

## 16

<sup>1</sup> Tem me ba Yosefun bibun bweseru w̄e, men n̄o bura yeru ta w̄awa saa Yuudenin di, Yerikon b̄oku, n ka da bw̄iȳo yi yi w̄aa Yerikon s̄o yari yeru gia ghabur̄o, n ka girari Betelīo mi guunu w̄aa. <sup>2</sup> Saa maa min di, ta da Lusiō ka Atar̄tu, Aakiban tem n̄o bura yer̄o. <sup>3</sup> Ma ta da s̄o duu yeru gia mi Yafiletiban tem mu n̄o ȳora. Ma ta maa da Beti Horonīo ka Ges̄ēo n ka girari nim w̄ku ge ba m̀ Mediteran̄e. <sup>4</sup> Tem meya mu kua Yosefun bibu Manase ka Efaraimun bweserun tubi.

<sup>5</sup> Efaraimuba ba men sukum sua m̄en n̄o bura yeru ta w̄aa saa Atar̄tu Adarin di s̄o yari yer̄o sere n ka girari Beti Horonīo ye ya w̄aa gunguru w̄oll̄o. <sup>6</sup> Min diya ta da nim w̄ku ge ba m̀ Mediteran̄e. S̄o ȳesan n̄m geu gia ta da Mikimetatin di sere Taanati Silō s̄o yari yeru gia, n ka girari Yan̄a. <sup>7</sup> Saa Yan̄an di ta da Atar̄tu ka Naaratāo ka Yerikō n ka girari Yuudenin̄o. <sup>8</sup> S̄o duu yeru gia maa, ta da saa Tapuan di n ka da

Kanan daar̄o, n ka girari nim w̄ku ge ba m̀ Mediteran̄e. Meni kpurowa ba Efaraimun bwese k̄era w̄e. <sup>9</sup> Ma ba maa Manasen tem wusu gasu ka sin baru kpaanu sua ba bu sosia. <sup>10</sup> Efaraimuba ba n̄ Kananiba gire be ba w̄aa Ges̄ēo. Ba bu deriwa ben suunu s̄o ba yoo s̄oma koosiam̄ sere ka gis̄on gis̄o.

## 17

<sup>1</sup> Yosefun bii gbiikoo Manase, wigibu ba maa ben tem b̄onu wa. N deema ba raa Makiri, Manasen bii gbiikoon bwese k̄era ben tem w̄e k̄o. Makiri wi, u s̄awa tabu dur̄o, wiya maa s̄aa Galadin tundo. Tem me ba wa mi, meya Galadi ka Basani Yuudenin s̄o yari yeru gia. <sup>2</sup> Manasen bibun bweserun ker̄i yi yi tie ba maa bu tem gam w̄e Yuudenin s̄o duu yeru gia. Bera Abies̄eba ka Helekiba ka Asir̄eliba ka Sik̄emuba ka Hef̄eba ka Semidaba. Be kpurowa ba s̄aa Yosefun sikadominu.

<sup>3</sup> Galadi, Makirin bii, Manasen debubu u Ef̄e mara. Ef̄e wi, u Selofadi mara. Selofadi wi, u n̄ bii t̄on dur̄o mara, sere t̄on kur̄bu t̄ona. Bii ben ȳisa wee. Mala ka N̄a ka Hogula ka Milika ka Tirisa. <sup>4</sup> Beya ba da ba ȳaku kowo Eleasaa deema ka Yosue Nunin bii, ka Isireliban guro gurobu ba n̄e, Yinni Gusun̄o u M̄wisi s̄owa bu maa sun tem w̄e bes̄egibun suunu s̄o.

Ma ba bu tem me w̄e n kua ben tubi. <sup>5</sup> Yeya n dera Manase be, ba ka tem men suba w̄kuru wa, Galadi ka Basani baasi. <sup>6</sup> N n̄ m̄o t̄on dur̄bu t̄onawa ba tem me b̄onu kua, ka t̄on kur̄ba be ba w̄aa bwese te s̄o. Ma Manasen bwese k̄eran sukum mu sina Galadīo.

<sup>7</sup> Be ba w̄aa s̄o duu yeru gia, ben tem n̄o bura yeru ta w̄awa saa Asēen di sere Mikimetatīo Sik̄emun b̄oku, ka Yaminīo n ka girari Eni Tapuagibun bera gia. <sup>8</sup> Bera ye, ya s̄awa Manaseban tem. Adama Tapua ye ya w̄aa ben tem n̄o bura yeru mi, ya s̄awa Efaraimuban wuu. <sup>9</sup> N̄o bura yee te, ta maa dawa sere Kanan daarun s̄o ȳesan n̄m dwaru gia. Wuu si su w̄aa mi, su s̄aa Efaraimubagisu baa me su ka w̄aa Manaseban tem̄o. Ma ta da daa ten s̄o ȳesan n̄m geu gia n ka girari nim w̄ku ge ba m̀ Mediteran̄e. <sup>10</sup> Nge meya ba tem me b̄onu kua. Ma Efaraimun bwese k̄era ya w̄aa s̄o ȳesan n̄m dwaru gia. Manasegia maa w̄aa s̄o ȳesan n̄m geu gia. Nim w̄ku ge



ba m̀ M̀editeranɛ, gera ga s̄a tem yiru ye kpuron n̄o bura yeru s̄o duu yeru gia. Ma Aseɛban tem ka Isakariban tem mu maa s̄a ben n̄o bura yeru s̄o ȳɛsan n̄m geu gia. Aseɛban tem mu w̄awa s̄o duu yeru gia, ma Isakarigibun tem maa w̄a s̄o yari yeru gia. <sup>11</sup> Yera ba Manaseba wusu gasu w̄ɛ si su w̄a Isakariban tem s̄o, ka Aseɛbagim s̄o. Wuu siya Bɛti Seani, ka Yibileamu, gen baagere ka gen baru kpaanu, ka sere maa Dori ka Eni Dori, ka Tanaki, ka M̄egido, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>12</sup> Adama Manaseba ba kpana bu Kananiba gira wuu sin min di, ma ba dera ba w̄a ka be sannu. <sup>13</sup> Baa sanam m̄ɛ Isireliba ba dam kua, ba n̄ kp̄ia bu Kanani be kpuro gira, adama s̄m s̄ɛs̄gina ba bu koosia.

<sup>14</sup> Yera Efaraimun bwese kera ka Manasen bwese kera sukum ba Yosue bikia ba n̄ɛ, mban s̄na a sun tem b̄ɛsi tia t̄na w̄ɛ, b̄ɛɛ be Yinni Gusun̄o u domaru kua sa dabia.

<sup>15</sup> Ma Yosue u bu wisa u n̄ɛ, i n̄ dabin na, ma Efaraimun guurun bera ya b̄ɛɛ basa, i doo d̄a s̄o mi Feresiba ka Refaba ba w̄a i ti ayeru kasua.

<sup>16</sup> Ma t̄n be, ba n̄n wisa ba n̄ɛ, geema, guurun bera mi gian tem kun sun turi. Yen biru Kanani be ba w̄a w̄awa ba tabu keke sisugii yi dumi gawe m̄o. M̄ɛya maa be ba w̄a Bɛti Seanīo ka yen baru kpaan̄o, ka sere maa be ba w̄a Yisirelin̄o w̄awa.

<sup>17</sup> Ma Yosue u Efaraimun bwese kera ye ka Manasen bwese kera sukum m̄ɛ s̄owa u n̄ɛ, i dabi, i maa dam m̄o. Yen s̄o, n̄ n̄ tem b̄ɛsi tia t̄na mu ko n̄ s̄a b̄ɛɛgim. <sup>18</sup> Bera mi d̄a s̄o ga w̄a mi, yera ya ko n̄ maa s̄a b̄ɛɛgia. I ko yen d̄a ye b̄ōri kpa i Kanani be kamia baa m̄ɛ ba dam m̄o ba tabu keke sisugii yi m̄o, kpa tem m̄ɛ, mu ko b̄ɛɛgim.

### *Tem m̄ɛ mu tie bu b̄onu ko*

## **18**

<sup>1</sup> Sanam m̄ɛ Isireliba ba Kananiba kamia, yera ba m̄enna Silō. Ma ba kuu bekurugii te gira t̄n mi ba ra Yinni Gusun̄o s̄a. <sup>2</sup> N̄ deema Isireliban bwese kera n̄o b̄a yiruwa ya n̄ gina tem wa. <sup>3</sup> Ma Yosue u bu s̄owa u n̄ɛ, saa yer̄a i mara i sere da i tem m̄ɛ m̄wa m̄ɛ Gusun̄o b̄ɛn baababan Yinni u b̄ɛɛ w̄ɛ. <sup>4</sup> Yen s̄o, bwese kera baayere s̄o, i t̄mbu ita ita ḡsio n̄ bu ḡri bu tem m̄ɛ m̄ɛrim

da, kpa bu wa nge m̄ɛ ba koo mu burana burana kpa bu wurama bu man s̄o nge m̄ɛ n̄ s̄a. <sup>5</sup> Ba koo mu b̄onu kowa wasi n̄o b̄a yiru. Adama Yudaba ba ko n̄ w̄awa mi ba w̄a mi, s̄o ȳɛsan n̄m dwaru gia, Yosefun bwese keri maa s̄o ȳɛsan n̄m geu gia. <sup>6</sup> N̄ n̄ m̄ɛn na, i doo t̄ɛ, i tem m̄ɛ b̄onu ko wasi n̄o b̄a yiru ye, kpa i na i man s̄o. Kpa su mu t̄ɛ toosi Gusun̄o b̄ɛn Yinnin wuswaa su ka wa m̄ɛ mu s̄a b̄ɛn baawuregim. <sup>7</sup> Adama Lefiba ba n̄ ko ba n̄ tem m̄o. Domi ba kon s̄a Yinni Gusun̄on̄ ȳaku kowobu. N̄ deema Gadi ka Rubenin bwese keri ka Manasen bwese kera sukum ba tem wa ko Yuudenin s̄o yari yeru gia m̄ɛ M̄owisi, Yinni Gusun̄on̄ s̄m kowo u bu b̄onu kua.

<sup>8</sup> Yen biru t̄n be, ba da ba tem m̄ɛ bukiana ba kua ye Yosue u bu s̄owa.

<sup>9</sup> Ma ba ye kpuro yorua ye ba wa mi, ka nge m̄ɛ ba tem m̄ɛ ka m̄ɛn wusu burana burana ma ba wurama Yosuen mi Silō. <sup>10</sup> Yen biru Yosue u bu tem m̄ɛ b̄onu kua ka t̄ɛ Yinni Gusun̄on̄ wuswaa, u bwese kera baayere yen tem w̄ɛ.

### *Tem m̄ɛ ba Benyam̄ɛn*

#### *bwese kera w̄ɛ*

<sup>11</sup> Tem m̄ɛ ba gbia ba t̄ɛ toosi, Benyam̄ɛn bwese kera ya mu di. Ben tem m̄ɛ, mu w̄awa Yudan bwese kera gim ka Yosefun bwese kera gim baa s̄o. <sup>12</sup> S̄o ȳɛsan n̄m geu gia, tem m̄ɛn n̄o bura yeru ta w̄awa saa Yuudenin di n̄ ka girari Yerikon s̄o ȳɛsan n̄m geu gia, ma ta da guunun bera gia s̄o duu yer̄o sere Bɛti Afenīo mi ḡanu ku ra kpi. <sup>13</sup> Saa min diya ta da ta ȳra Lusiō ye ba ra maa soku Beteli, s̄o ȳɛsan n̄m dwaru gia. Min diya ta maa da ta girari Atar̄tu Adarīo. Ma ta guu te b̄ewa te ta w̄a Bɛti Horonin s̄o ȳɛsan n̄m dwar̄o. Bɛti Horoni ye, ya w̄awa w̄awa s̄o. <sup>14</sup> S̄o duu yeru gia maa, ta dawa s̄o ȳɛsan n̄m dwaru gia saa guu ten di n̄ ka girari Baalin̄o wuu ge ba maa sokum̄o Yarimun wuu. Wuu ge, ga s̄awa Yudaban wuu.

<sup>15</sup> S̄o ȳɛsan n̄m dwaru gia maa, ta dawa s̄o duu yeru gia saa Yarimun wuun di sere N̄fitoan̄ bwiiȳo. <sup>16</sup> Saa maa min di, ta dawa guu te ta w̄a Beni Hin̄mun w̄wan deedeeru, Refaban w̄wan s̄o ȳɛsan n̄m geu gia. Ma ta da Yebusiban guunun s̄o ȳɛsan n̄m dwaru gia n̄ ka girari Eni Rogelio.

17 Saa maa min di, ta dawa Eni Semesio sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ka Gelilɔtuɔ, gunguu te ba mɔ Adumimun deedeeru. Min di ta maa da sere Bohanin kperɔ. Rubenin biin yɛsira ba ka kpee te sokumɔ. 18 Ma ta da Yuudenin wɔwɔɔ guunun sɔɔ yɛsan nɔm geu gia 19 sere ka Beti Hogulaɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mi Yuudenin daara suremɔ nim wɔku bɔruguuɔ, sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔ. 20 Yuudenin daara ta sɔɔ tem mɛn nɔɔ bura yeru sɔɔ yari yeru gia.

Mɛn nɔra Benyamɛɛn bwese keran tem mu yasum nɛ.

21 Wuu si su wɔa tem mɛ sɔɔ, siya Yeriko ka Beti Hogula ka Emɛki Kesisi, 22 ka Beti Araba ka Semaraimu ka Beteli, 23 ka Afimu, ka Para, ka Ofara, 24 ka Kefaa Amɔnai, ka Ofini, ka Geba. Wuu si kpuro su sɔawa wɔkura yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu. 25 Sin gasa, Gabaoni, ka Rama ka Berɔtu, 26 ka Misipe, ka Kefira, ka Mɔsa, 27 ka Rekeɛmu ka Yiipeɛli, ka Tareala, 28 ka Sela, ka Elefu, ka Yebusi ye ba maa mɔ Yerusalemu, ka Gibeaa ka Kiriati. Si kpuro su sɔawa wusu wɔkura nɛ, gen baagere ka gen baru kpaanu.

Yeni kpurowa n kua Benyamɛɛn bwese keran tubi.

*Tem mɛ ba Simɛɔn*

*bwese kɛra wɛ*

## 19

1 Tem mɛn bɔnu yirusewa ya kua Simɛɔn bwese keragia. Yudaban tema mu ka begim sikerɛnɛ. 2 Wuu si su wɔa mi, siya Beri Seba ka Seba ka Mɔlada, 3 ka Hasaa Suali, ka Bala ka Asemu, 4 ka Elitoladi, ka Betuli ka Hɔma, 5 ka Sikilagi, ka Beti Maakabɔti ka Hasaa Susa, 6 ka Beti Lebaɔti, ka Saruseni. Si kpuro su sɔawa mi wusu wɔkura ita, gen baagere ka gen baru kpaanu, 7 Aini, ka Rimɔɔ, ka Eteɛ, ka Asani, si maa wusu nɛ, gen baagere ka gen baru kpaanu, 8 n ka da Balati Berio ye ba maa sokumɔ Ramati, Negebuɔ. Tem mɛ ba sia sia mi kpuro, mɛya mu saa Simɛɔn bwese keragim. 9 Yudaban tem sukuma ba Simɛɔn bwese kɛra wɛ, domi Yudabagim mɛ, mu kpɔ.

*Tem mɛ ba Sabulonin*

*bwese kɛra wɛ*

10 Sabulonin bwese kɛra ya Kananin tem bɔnu itase tɛtɛ di. Ben tem mɛ, mu dawa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia sere Saridiɔ. 11 Saa maa min di mu da mu nɔɔ yɔrawa sɔɔ duu yeru gia Marealaɔ ka Dabesetiɔ sere daru koka ye ya wɔa Yokunɛamun sɔɔ yari yeru gia. 12 Saridin bera gia maa tem mɛn nɔɔ bura yeru ta dawa sɔɔ yari yeru gia sere Kisilɔti Taboriɔ, n ka girari Dabaratiɔ ka Yafiaɔ. 13 Min di ta da Gita Efɛɛɔ ka Ita Kasiniɔ n ka da Rimɔɔwɔ sere Nea gia. 14 Ma ta da sɔɔ yɛsan nɔm geu gia sere Hanatoni gia n ka girari Yifuta Elin wɔwɔɔ. 15 Wuu si su wɔa tem mɛ sɔɔ, su sɔawa wusu wɔkura yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu. Sin gasa, Katati ka Nahalali ka Simuroni ka Yideala ka Betelehɛmu. 16 Bera yeni kpurowa ya kua Sabulonin bwese keragia.

*Tem mɛ ba Isakarɛn*

*bwese kɛra wɛ*

17 Isakarɛn bwese kɛra ya maa Kananin tem mɛn bɔnu nɛse tɛtɛ di. 18 Wuu si su wɔa ye sɔɔ, siya Yisireɛli ka Kesulɔtu ka Sunɛmu, 19 ka Hafaraimu, ka Siɔni, ka Anasarati, 20 ka Rabiti, ka Kisioni, ka Abesi, 21 ka Remeti, ka Eni Ganimu, ka Eni Hada, ka Beti Pasesi. 22 Ma tem mɛn nɔɔ bura yeru ta maa da Taboriɔ ka Sakasimaɔ ka Beti Semesio n ka girari daa te ba mɔ Yuudenio. Wusu wɔkura nɔɔbu ka tia su sɔa, gen baagere ka gen baru kpaanu. 23 Bera ye kpurowa ya kua Isakarɛn bwese keragia ye ba wa bɔnu sɔɔ.

*Tem mɛ ba Aseɛn bwese kɛra*

*wɛ*

24 Aseɛn bwese kɛra ya maa Kananin tem mɛn bɔnu nɔɔbuse tɛtɛ di. 25 Wuu si su wɔa mi, siya Helikati, ka Hali, ka Beteni, ka Akusafu, 26 ka Alameɛki, ka Amɛadi, ka Mikali. Tem mɛn sɔɔ duu yeru gia, mɛn nɔɔ bura yeru ta wɔawa saa Kaamelin guurun di n ka girari daa te ba mɔ Sikori Libinatiɔ. 27 Sɔɔ yari yeru gia maa, ta dawa saa Beti Dagonin di n ka Sabulonin bwese keran tem girari sere wɔwɔɔ ye ba mɔ Yifuta Eliɔ, ma ta da sɔɔ yɛsan nɔm geu gia Beti Emekiɔ ka Neyeliɔ, ka Kabuluɔ, 28 ka Abudoniɔ ka Rehɔbuɔ ka Hamɔwɔ ka Kanaɔ. Ma ta yɔra wuu bɔkɔ ge ba mɔ Sidoniɔ. 29 Min di ta maa da Rama gia ka sere Tiriɔ, wuu ge ba gbɔraru

koosi, sere n ka girari Hosaa ma ta yōra nim wōku ge ba mō Mēditeranē, Akisibun beraa. <sup>30</sup>Wuu siniwa su maa wāa tem me sō. Siya Uma ka Afēki ka Rehōbu. Wuu si su wāa tem me kpuro sō, su sāawa yenda yiru, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>31</sup>Bera ye kpurowa ya kua Aseēn bwese kera gia ye ba wa bōnu sō.

### *Tem me ba Nefitalin*

#### *bwese kera wē*

<sup>32</sup>Nefitalin bwese kera ya maa Kananin tem bōnu nōba tiase tete di. <sup>33</sup>Sō yēsān nām dwardu gia, mēn nō bura yeru ta wāawa Helēfun di sere Sananimun dāa sōwō n ka girari Adami Nēkebūō ka Yabunēliō ka Lakumuō, ma ta yōra Yuudēniō. <sup>34</sup>Sō duu yeru gia maa, tem me, mu nō yōrawa Asinōtu Taboriō ka Hukakuō n da n Sabulonin bwese kera tem bewa sō yēsān nām dwardu gia n ka girari Aseēn bwese kera tem sō duu yeru gia. Sō yari yeru gia daa te ba mō Yuudēni ta kua mēn nō bura yeru. <sup>35</sup>Ben tem me sō, wuu si su gbāraru mō wee, Sidimu ka Seri ka Hamati ka Rakati ka Kinereti, <sup>36</sup>ka Adama ka Rama ka Hasori <sup>37</sup>ka Kedēsi ka Edēē ka Eni Hasori, <sup>38</sup>ka Yireoni ka Migidali Eli, ka Hōremu, ka Bēti Anati ka Bēti Semēsi. Wuu si kpuro su sāawa yendu tia sari, gen baagere ka gen baru kpaanu. <sup>39</sup>Bera ye kpurowa ya kua Nefitalin bwese kera gia ye ba wa bōnu sō.

### *Tem me ba Danun*

#### *bwese kera wē*

<sup>40</sup>Danun bwese kera ya maa Kananin tem mēn bōnu nōba yiruse tete di. <sup>41</sup>Wuu si su maa wāa ben tem me sō, siya Sorea ka Esitaoli ka Yiri Semēsi, <sup>42</sup>ka Salabini, ka Ayaloni ka Yitila, <sup>43</sup>ka Eloni ka Tinnata, ka Ekoroni, <sup>44</sup>ka Eliteke, ka Gibetoni ka Balati, <sup>45</sup>ka Yehudi, ka Bēnē Beraki, ka Gati Rimō, <sup>46</sup>ka Yaakonin daaru ka Rakoni, ka Yafon bera. <sup>47</sup>Sanam me Danuba ba wa yiberēba ba kpam ben tem mwērimō, yera be, ba maa da ba Lesēmu wōri ba yen tambu kpuro go. Ma ba yande sina mi, ya kua ben wuu. Yera ba ye ben sikadon yīsiru kā te ba mō Danu. <sup>48</sup>Wuu si su wāa mi kpuro su kuawa begisu ka sin baru kpaanu.

<sup>49</sup>Sanam me Isireliba ba tem me bōnu kua ba kpa, yen biruwa ba Yosue Nunin bii

wigim wē. <sup>50</sup>Wiya ba wuu ge ba mō Tinnati Seraki wē ye u bikia nge me Yinni Gusunō u gerua. Wuu gera ga wāa Efaraimun guunun bera gia. Ma u gu bana sōnwa u sina mi.

<sup>51</sup>Yāku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii ka sere maa Isireliban bwese kera wirugiba ba Kananin tem me kpuro bōnu kua ka tete Silō Yinni Gusunōn sāa yerun kōnōwō. Ma ba bwese kera baayere wē bōnu ye ya tete di. Mēsuma ba ka tem me bōnu kua.

### *Wuu sìn mi ba ra kpikuru de*

## 20

<sup>1</sup>Yinni Gusunō u Yosue sōwā u nēē, <sup>2</sup>a Isireliba sōwō bu wusu gōsio sìn mi ba ko n da kpikuru de nge me na raa Mōwisi sōwā. <sup>3</sup>Bēēn suunu sō, gōō ù n win winsim go u kun kī, u koo kpī u da u kuke wuu sìn teu sō. Sanam me, wī u nùn naa swīi u go, u ka mōru kōsia, u ñ maa nùn goomō. <sup>4</sup>U n tura wuu sìn gagu sō, u koo yōrawa wuu gen gbāra kōnōwō mi guro gurobu ba ra siri, kpa u tii tusia u gere ye ya nùn deema. Saa ye sō, ba koo nùn wāa yeru kasua wuu ge sō. <sup>5</sup>Wī u maa nùn naa swīi mi, ù n tunuma wuu gen mi, ba ñ maa wīōnō yaramamō u sere nùn go. Domi u ñ kī u ka tōnu wī go. <sup>6</sup>Wuu gen bukurobu bà n nùn siri, miya u ko n wāa sere yāku kowo tōnwero u ka gbi. Yen biruwa u koo den kpī u wura win wuu, u n tii mō.

<sup>7</sup>Ma Isireliba ba wuu sini gōsa mi ba ko n da kpikuru we. Siya Kedēsi ye ya wāa Galileō, Nefitalin guunun bera gia, ka Sikēmu ye ya wāa Efaraimun guunun bera gia, ka Ariban wuu ye ba mō Heboroni ye ya wāa Yudan guunun bera gia. <sup>8</sup>Yuudēnin guru giō ba maa Besēē gōsa Yerikon sō yari yeru gia batumō mi gāanu ku ra kpi, Rubēniban tem sō, ka Ramōti ye ya wāa Galadiō, Gadiban tem sō, ka Golani ye ya wāa Basaniō Manaseban tem sō. <sup>9</sup>Wuu siya ba gōsa mi gōō wī u ñ kī u ka tōnu go, u koo kpī u kpikuru da, ñ n Isirelin na, ñ n maa tōn tukon na, bà n nùn gire bu go. Ba ñ kpē bu nùn go ba kun nùn siri.

## 21

### *Wuu si ba Lefin bwese kera wē (I maa mērio Bandun Gari I, 6:39-66)*



<sup>1</sup> Lefin bwese kera bukurobu ba na ba yaaku kowo Eleasaa ka Yosue Nunin bii ka Isirelin bwese keri yi yi tien bukurobu deema <sup>2</sup> Silo Kanarin temo. Ba nee, Yinni Gusuno u Mowisi wooda we u nee, u sun wusu we mi sa ko n waa ka sere maa kpara yenu.

<sup>3</sup> Yera Isireliba ba wusu gasu gosa ben bwese kera baayeren tem soo ka kpara yenu ba Lefiba we nge me Yinni Gusuno u Mowisi soowa.

<sup>4</sup> Ye ba wuu si bonu mo ka tete, Kehatin yenugibu be ba saa Aronin yaaku kowon bibu, beya ba gbia ba tete di. Wusu wakura itawa ba wa Yudaban tem soo ka Simoobagim soo ka Benyamobagim soo. <sup>5</sup> Ben be ba maa tie yenu ge soo, beya ba wusu wakuru tete di si su waa Efaraimuban tem soo ka Danubagim soo ka Manasen bwese kera ye ya waa soo duu yeru gian tem soo. <sup>6</sup> Geesonin yenugibu ba maa wusu wakura ita tete di si su waa Isakariban tem soo ka Aseobagim soo, ka Nefitalibagim soo ka Manasebagim soo me mu waa Basanio soo yari yero. <sup>7</sup> Merarin yenugibu, be, ba maa wusu wakura yiru tete di si su waa Rubeniban tem soo ka Gadibagim soo ka Sabulonibagim soo. <sup>8</sup> Meya Isireliba ba kua ba ka Lefin bwese kera ye wuu si we ka sin kpara yenu nge me Yinni Gusuno u Mowisi soowa.

<sup>9-10</sup> Lefin ton be ba saa Kehatin yenugibu Aronin bweseru soo, beya ba gbia ba tete di. Wuu si ba wa Yudaban tem soo ka Simoobagim soo, si wee. <sup>11</sup> Ba bu Ariban wuu we ge ba ra maa soku Heboroni ka gen kpara yenu. Anakiban sikado Ariban yisira ba ka gu sokumo. Ga wawa Yudan guunun bera gia. <sup>12</sup> Gen gberu kpaanebara ba raa Kalebu Yefunen bii we. <sup>13</sup> Heboroni yen biru, ba maa bu Libina we, <sup>14</sup> ka Yatiri ka Esitemo, <sup>15</sup> ka Holoni, ka Debiri, <sup>16</sup> ka Aini, ka Yuta, ka Bete Semesi. Si kpuro su saawa wusu nooba nee, gen baagere ka gen kpara yenu. Yudaba ka Simooban tem soora si kpuro su waa. <sup>17</sup> Benyamoban tem soo, ba Gabaoni tete di ka Geba, <sup>18</sup> ka Anatotu ka Alimo. Wusu newa mi, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>19</sup> Wuu si kpuro, si ba yaaku kowo Aronin bweseru we su saawa wakura ita, gen baagere ka gen kpara yenu.

<sup>20</sup> Kehatin yenugibu be ba tie Aronin bwese

te soo, ba maa wusu wa Efaraimuban tem soo. <sup>21</sup> Siya Sikemu ye ya waa Efaraimun guunun bera gia mi ba ko n da kpikiru de, ka Gesee, <sup>22</sup> ka Kibisaimu ka Bete Horoni. Si kpuro su saawa wusu nee, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>23</sup> Danuban tem soo, ba bu Eliteke we ka Gibetoni, <sup>24</sup> ka Ayaloni ka Gati Rimoo. Si kpuro su saawa wusu nee, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>25</sup> Manasen bwese kera ye ya waa soo duu yeru gian temo be, ba maa bu wusu yiru we, Tanaki ka Gati Rimoo, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>26</sup> Wuu si ba bu we mi kpuro su saawa wakuru, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>27</sup> Lefi be ba tie ba saa Geesonin yenugibu, ba maa wusu yiru wa Manasen bwese kera ye ya waa soo yari yeru gian temo. Wuu siya Golani, Basanin temo mi ba ko n da kpikiru de ka Besitara, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>28</sup> Isakariban tem soo, ba bu Kisioni we ka Dabarati, <sup>29</sup> ka Yaamuti, ka Eni Ganimu. Si kpuro su kuawa wusu nee, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>30</sup> Aseban tem soo, ba bu Mikali ka Abudoni ka Helikati <sup>31</sup> ka Rehabu we. Si kpuro su kuawa wusu nee, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>32</sup> Nefitalibagim soo maa, ba bu Kedesi we ye ya waa Galilen temo, mi ba ko n da kpikiru de, ka Hamoti Dori, ka Kaatani. Siya su kua wusu ita, gen baagere ka gen kpara yenu. <sup>33</sup> Wuu si Geesoni be, ba tete di mi, su saawa wakura ita, gen baagere ka gen kpara yenu.

<sup>34</sup> Be ba saa Merariba Lefin bwese te soo, ba maa bu wusu nee we, gen baagere ka gen kpara yenu Sabuloniban tem soo. Wuu siya Yokunamu ka Kaata <sup>35</sup> ka Dimma ka Nahalali. <sup>36</sup> Rubeniban tem soo ba bu wusu nee we, gen baagere ka gen kpara yenu. Siya Besee ka Yasa, <sup>37</sup> ka Kedemoti ka Mefati. <sup>38-39</sup> Gadiban tem soo, Merari be, ba maa wusu nee wa, gen baagere ka gen kpara yenu. Wuu siya Mahanaimu ka Hesiboni ka Yesee ka Ramoti ye ya waa Galadin temo, mi ba ko n da kpikiru de. <sup>40</sup> Wuu si Merari be, ba tete di, si kpuro su saawa wakura yiru.

<sup>41-42</sup> Wuu si Lefin bwese keri yi wa Isirelin bwese keri yi yi tien mi, su kuawa weeraakuru yiru sari, gen baagere ka gen kpara yenu.



<sup>43</sup> Nge mɛsuma Yinni Gusunɔ u ka Isireliba tem mɛ kpuro wɛ nge mɛ u ben sikadoba nɔɔ mwɛɛru kua. Ma ba sina mɛ sɔɔ, mu kua begim. <sup>44</sup> Mɛya u maa dera ba wɔa bɔri yɛndu sɔɔ, nge mɛ u raa ben sikadoba nɔɔ mwɛɛru kua. U bu ben yiberɛba kpuro nɔmu bɛria. Ben goo sari wi u ka tii yina. <sup>45</sup> Nge mɛya Yinni Gusunɔ u ka win nɔɔ mwɛɛ ni kpuro yibia ni u Isireliba kua, baa nin teeru ta n̄ kam wɔra.

*Isireliban bwese keri*

*yi yi wɔa Yuudenin sɔɔ yari yeru gia,*

*yi gɔsira yin temɔ*

## 22

<sup>1</sup> Yera Yosue u Rubɛniba ka Gadiba soka ka Manasen bwese keran sukum mɛ mu wɔa sɔɔ yari yeru gia. <sup>2</sup> U bu sɔɔwa u nɛɛ, ye Mɔwisi, Yinni Gusunɔn sɔm kowo u gerua kpuro wee, i ye mɛm nɔɔwa ma i kua mam mam ye nɛn tii na bɛɛ yiire. <sup>3</sup> I n̄ bɛɛgibu Isireliba deri baa fiiko tabu sɔɔ sere ka gisɔ. I Gusunɔ bɛsɛn Yinnin gere mɛm nɔɔwawa. <sup>4</sup> Wee tɛ u dera bɛɛgibu ba wɛre tem mɛ sɔɔ, nge mɛ u raa gerua. Yen sɔ, i gɔsiro i wura tem mɛ Mɔwisi, Gusunɔn sɔm kowo u bɛɛn baawure bɔnu kua sɔɔ Yuudenin sɔɔ yari yeru gia, kpa i da i sina mi. <sup>5</sup> I n̄ tura mi, i de i wooda ye Mɔwisi u bɛɛ wɛ mɛm nɔɔwa mam mam. Yera, i Yinni Gusunɔ kɔ kpa i win woodaba mɛm nɔɔwa. I de i n̄ ka n̄n maninɛ kpa i n̄n sɔ ka bɛɛn gɔru kpuro ka bɛɛn bwisikunu kpuro.

<sup>6-8</sup> Yen biru u bu domaru kua ma u nɛɛ, i gɔsiro bɛɛn temɔ ka bɛɛn yaa sabenu ka sii geesu ka wura ka sii gandu ka sii wɔkusu. Arumani ye i gura bɛɛn yiberɛban min di gesi kpuro, i ye bɔnu koowo ka bɛɛn tɔn be i raa deri mi. I n̄ maa yɛ ma Mɔwisi u Manasen bwese keran sukum tem wɛ Basaniɔ Yuudenin sɔɔ yari yeru gia. Na maa ben sukum bɔnu wɛ sɔɔ duu yeru gee nge mɛ na Isireliban bwese keri yi yi tie kua.

*Ba yaku yeru bana Yuudenin baku*

<sup>9</sup> Ma Rubɛniba ka Gadiba ka Manase be, ba gɔsira ba da ben temɔ ba Isireliban bwese keri yi yi tie deri, Kananin tem mi. Ba da ba sina Galadin temɔ nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua saa win sɔm kowo Mɔwisin nɔɔn di. <sup>10</sup> Ye Rubɛniba ka Gadiba ka Manaseban sukum ba Yuudenin daaru

tura Kananin bera gia, yera ba yaku yee nanumgiru bana daa ten bɔkuɔ. <sup>11</sup> Ma goo u na u Isireli be ba tie sɔɔwa u nɛɛ, wee Rubɛniba ka Gadiba ka sere Manaseban sukum ba yaku yeru bana Yuudenin bɔkuɔ bɛsɛn bera gee.

<sup>12</sup> Ye Isireli be ba tie ba nua mɛ, yera be kpuro ba menna Siloɔ bu ka ben tundo bisibu tabu wɔri. <sup>13-14</sup> Yera ba Finɛesi yaku kowo Eleasaan bii gɔra Galadin tem mi, ka Isireliban bwese keri waku ten baayeren wirugii bu ka Rubɛniba ka Gadiba ka Manase be gari ko. <sup>15</sup> Ye ba tura mi, yera ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, <sup>16</sup> ka Isireli be ba tie kpuron yisira sa ka bɛɛ bikiamɔ, mban sɔna i Yinni Gusunɔ seesi i bɛɛn arukawani kusia ye i ka n̄n bɔkuɔ. Domi i tii yaku yeru bania. <sup>17</sup> I yaaye ma Peoriɔ sa tora ten bweseru kua ma Gusunɔ u sun sɛɛyasia. Wee, sere ka gisɔ sa yen wahala mɔ. Yeni ya n̄ bɛɛ tura? <sup>18</sup> Wee tɛ, i n̄n mɛm nɔɔbu sariru koosi gisɔ. I n̄ yɛ ma bɛsɛ Isireliba kpuro sɔɔra win mɔru ya koo wɔri sia. <sup>19</sup> I n̄ maa yɛ tem mi i wɔa mi, i n̄ kpɛ i Gusunɔ sɔ, i gɔsirama bɛsɛn mi, mi win sɔa yee dɛrara wɔa. Sa ko bɛɛ tem wɛ. Yen sɔ, sa bɛɛ kanamɔ, i ku Gusunɔ seesi. I ku maa sun seesi i yaku yeru garu bani. <sup>20</sup> I yaayo sanam mɛ Akani wi u wɔa Serakin bweseru sɔɔ u tora ye u ka arumani sua ye ba nɛɛ, goo u ku sua. Isireliba kpurowa Gusunɔ u seesi. Domi n̄ Akani tɔna u gu dɔma te, tora ten sɔ.

<sup>21</sup> Ye ba gari yi gerua ba kpa, yera Rubɛniba ka Gadiba ka sere Manaseba ba wisa ba nɛɛ, <sup>22</sup> Yinni Gusunɔ turowa u wɔa. Wiya u yɛ yɛn sɔ sa kua mɛ. Isireliba kpuro ba koo maa gia. Sɔ n̄ Yinni Gusunɔ seesi sa n̄n toran na, u ku de sa n̄ wɔa. <sup>23</sup> Sɔ n̄ maa yaku yee teni bana bɛsɛn tiin sɔn na, su ka yaku dɔɔ mwaararuginu ko n̄ kun mɛ kɛnuginu n̄ kun mɛ siarabuginu, Gusunɔn tii u sun siri. <sup>24</sup> Adama yɛn sɔ sa tu kua wee, bɛruma n̄ sun mwa domi sa n̄ kɔ amɛn biru bɛɛn bibun bweseru tu bɛsɛgibu sɔ tu nɛɛ, mba n̄ sun mɔsine, bɛsɛ ka Gusunɔ Isireliban Yinni. <sup>25</sup> Win tiywa u bɛɛ tem nɔɔ burana, u Yuudenin daaru doke bɛsɛn suunu sɔɔ. Yen sɔ, sa n̄ baa mɔ win sɔaru sɔɔ. Kpa a deema bɛsɛn bibun bweseru ta Gusunɔn sɔaru deri bɛɛn bibun sɔ. <sup>26</sup> Yeniban saabuwa sa ka yaku yee

teni bana, n ñ mǎ sa kī su tii yākuṅu kua. <sup>27</sup> Adama sa kīwa ta n sǎa seeda beṣen bibun bweseru ka beṣen bibun bweserun sǎ. Kpa tu bu sǎosi ma sa ra Yinni Gusunǎ sǎ ka yākuṅu. Be kpuro bǎ n seeda ye wa mε, beḡgibu ba ñ maa kpē bu nεε, beṣegiba kun baa mǎ Yinni Gusunǎn sǎaru sǎ. <sup>28</sup> Baa ñ n saa yeren na ba sun sǎowa mε, ñ n maa beṣen bibun bwesera ba sǎowa mε, ba koo kpī bu bu wisi bu nεε, i mεerio nge mε beṣen sīkadoba ba yāku yee teni bana nge te ta wǎa Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ, adama ba ñ tu banε bu ka tii yākuṅu kua mi. Seedan sǎna ba tu bana. <sup>29</sup> Yen sǎ, i n yē ma sa ñ gǎru doke su Yinni Gusunǎ seesi kpa su ko naane sarirugibu win mi, yāku yee tenin sǎ. Meya sa ñ maa kī su yākuṅu ko gam, ma n kun mǎ yāku yee ten mi, te ta wǎa Yinni Gusunǎn sǎa yee dεerarǎ.

<sup>30</sup> Sanam mε yāku kowo Finεesi Eleasaan bii ka Isireliban guro gurobu ka ben yenu yērobu ba nua ye Rubeniba ka Gadiba ka Manaseba ba gerua, yera ben bwēra kpuna.

<sup>31</sup> Ma Finεesi u Rubeniba ka Gadiba ka Manase be sǎowa u nεε, gisǎ sa gia ma Yinni Gusunǎ u wǎa ka beṣe, domi i ñ nùn mεm nǎo sariru koosi. Meya win mǎru ya ñ maa wǎrimǎ beṣe sǎo yèn berum sa raa mǎ.

<sup>32</sup> Yen biru Finεesi wi, ka Isireliban guro guro be, ba gǎsira Galadin di ba wura ba begibu sǎowa ye ba nua mi kpuro. <sup>33</sup> Ye begii be, ba nua mε, ya bu dore. Ma ba Yinni Gusunǎ siara ba gǎru gǎsia ba nεε, ba ñ maa Rubenin bwese kera ye, ka Gadigia ye wǎrimǎ bu ben tem kam koosia.

<sup>34</sup> Yen biruwa Rubeniba ka Gadiba ba nεε, yāku yee teni ta sǎawa seeda beṣe kpuron wuswaa ma Yinni Gusunǎ turowa u wǎa.

Ma ba tu yīsiru kǎ, Seeda.

*Yosuen gari dǎaki*

## 23

<sup>1</sup> Yinni Gusunǎ u Isireliba wǎra ben yiberε be ba ka bu sikerenen nǎman di. Ma ba wǎa bǎri yendu sǎo sere n ka tε. Yosue u maa tǎkǎ kua gem gem. <sup>2</sup> Yera u Isireliba kpuro sokusia ka ben guro gurobu ka ben wirugibu ka ben siri kowobu ka ben tabu sinambu. Ma u bu sǎowa u nεε, nε wee na tǎkǎ kua gem gem. <sup>3</sup> I maa wa nge mε Gusunǎ beṣen Yinni u bwese ni i deema mini

kua. Wiya u ka bu tabu kua beṣen sǎ u bu kamia. <sup>4</sup> Yen biru i wa nge mε tem mε sa mwa ka mε sa ñ mwaabu kpa, na mu bǎnu kua ka tεtε, ma na bwese kera baayere yegim wē. Tem meya mu wǎa saa Yuudenin di sǎo yari yeru gia n ka girari nim wǎku ge ba mǎ Mēditeranεo, sǎo duu yeru gia. <sup>5</sup> Tǎn be ba wǎa mε sǎo, Yinni Gusunǎ u koo beṣe bu gira kpa ben tem mε, mu ko beḡgim, nge mε win tii u gerua. <sup>6</sup> Yen sǎ, i tεmanǎ, i hania koowo kpa i wa i wooda ye mεm nǎowa ye Mǎwisi u yorua tireru sǎo kpa i ku yen gaa gεerari baa fiiko. <sup>7</sup> I ku ka bwese tuku ni nu wǎa beṣen suunu sǎo arukawani bǎke i suana. I ku yiira i nin būnu sǎ. I ku maa ka nin yīsa bǎre. <sup>8</sup> Adama i n yē ma Yinni Gusunǎ tǎnawa i ko n ka maninε nge mε i sǎa sere ka gisǎ. <sup>9</sup> Domi u bwese damginu gira beṣen suunu sǎon di. Goo maa sari wi u kpīa u yǎra beṣen wuswaa sere ka gisǎ. <sup>10</sup> Beṣen tǎn turo u koo kpī u yiberε nǎrǎbu (1.000) go, nge mε Gusunǎn tii u nǎo mwεeru kua, yèn sǎ u ra n wǎa ka beṣe tabu sǎo. <sup>11</sup> Yen sǎ i de i nùn kīa. <sup>12</sup> I n nùn biru kisi i ka bwese ni nu wǎa beṣen suunu sǎo nǎo tia kua, i nin wǎndiaba sua kurǎbu kpa nin tii nu beḡgibu sua kurǎbu, <sup>13</sup> saa ye sǎo, i n yē ma u ñ maa yiberε be giramǎ. U koo dewa ba n sǎa beṣen yina. Ba ko n beṣe wahala mǎ ba n nǎni sǎowa, kpa i gbisuku tem durom meni sǎo mε Gusunǎ beṣen Yinni u beṣe wē. <sup>14</sup> N n nεn sǎn na, wee na gǎo tura. I n yē sǎa sǎa ma nǎo mwεε gee ni u beṣe kua, u ni kpuro yibia mam mam. Baa nin teera kun kam kue. <sup>15</sup> Meya i n maa yē nge mε u nǎo mwεε gee ni yibia mi, meya u koo maa kǎsa ye u gerua kpuro ko. U koo beṣe go mam mam tem durom mε sǎo mε u beṣe wē mini. <sup>16</sup> I n win arukawani ye kusia ye u ka beṣe bǎkua kpa i da i n bwese tukunun būnu yiiramme i n sǎamǎ, saa yera win mǎru koo se kpa i gbisuku tem durom meni sǎo.

*Yosue u ka Isireliba gari kua*

*Sikemu*

## 24

<sup>1</sup> Yosue u Isireliban bwesenu kpuro menna Sikemu ma u ben guro gurobu soka ka ben wirugibu ka ben siri kowobu ka ben tabu sinambu. Ma ba ben tii tusia Gusunǎn wuswaa. <sup>2</sup> Ma Gusunǎ Isireliban

Yinni u be kpuro sɔ̄wa saa Yosuen nɔ̄n di u nɛɛ, yellu, bɛɛn baababa ba wāa daa te ba mɔ̄ Efaratin guruɔ̄. Miya ba bũnu sāmɔ̄. Ben turowa Tera, Aburhamu ka Nakorin tundo. <sup>3</sup> Ma na bɛɛn baaba Aburhamu yara saa daa ten bera giɔ̄n di. Na dera u bɔ̄su Kananin tem kpuro sɔ̄ ma na win bibu dabiasia. Na nùn Isaki kã. <sup>4</sup> Ma na maa Isaki Yakɔ̄bu ka Esau kã. Na Esau Seirin guuru gia wɛ̄ u n mɔ̄, adama Yakɔ̄bu ka win bibu, be, ba dawa Egibiti gia. <sup>5</sup> Na Mɔ̄wisi ka Aroni gɔ̄ra Egibitigibun mi. Ma na Egibitigii be tɔ̄ya kua ka gāa maamaakigii ni na kua. Yen biru na bɛɛ Isireliba yara min di. <sup>6</sup> Ye na bɛɛn baababa yara min di, ma Egibitigiba bu naa gira ka ben tabu kɛkɛba ka maasɔ̄bu. Saa ye bɛɛn baaba be, ba tura nim wɔ̄kuɔ̄ ge ba mɔ̄ Naa yari, <sup>7</sup> miya ba man nɔ̄ɔ̄guru sue ma na yam wɔ̄kuru doke be ka Egibitigibun baa sɔ̄. Na dera nim wɔ̄kun nim mɛ, mu Egibitigii be wukiri ba nim diira. Bɛɛn baababa ba wa ka nɔ̄ni ye na Egibitigibu kua. Yen biru i wɔ̄ɔ̄ dabinu kua gbaburɔ̄. <sup>8</sup> Ma na ka bɛɛ na Amɔ̄reban temɔ̄ be ba wāa Yuudenin guru giɔ̄. Ba ka bɛɛ sanna, na maa bɛɛ bu nɔ̄mu bɛria, ma ben tem mu kua bɛɛgim. Ma na bu kpeerasia bɛɛn wuswaaɔ̄. <sup>9</sup> Balaki, Siporin bii, Mɔ̄abun sunɔ̄, u seewa u ka bɛɛ tabu kua. U Balamu Beorin bii sokusia u na u bɛɛ bɔ̄rusi. <sup>10</sup> Adama na yina n Balamun gere swaa daki ma na dera u bɛɛ domaru kua, ma na bɛɛ wɔ̄ra Balakin nɔ̄man di. <sup>11</sup> Yen biru i Yuudeni tɔ̄bura i tura Yerikɔ̄, ma Yerikogibu ka Amɔ̄reba ka Feresiba ka Kananiba ka Hetiba ka Girigasiba ka Hefiba ka Yebusiba ba bɛɛ sannɔ̄ seesi. Ma na bɛɛ bu nɔ̄mu bɛria. <sup>12</sup> Na susu bakanu gɔ̄ra bɛɛn wuswaaɔ̄, nu bu gira nge mɛ nu Amɔ̄reban sinambu yiru ye kua. N n mɔ̄ bɛɛn takobiba, n kun mɛ bɛɛn tennu i ka bu kamia. <sup>13</sup> Na bɛɛ gbea wɛ̄ ye i n kasire, ka wusu mi i wāa si i n bane, ka dāa yɛn binu i dimɔ̄ ye i n duure.

<sup>14</sup> Yen biru Yosue u nɛɛ, yen sɔ̄, i de i Yinni Gusunɔ̄ nasia kpa i nùn sã ka gɔ̄ru teu ka bɔ̄rɔ̄kiniru. I bɛɛn baababan bũnu derio ni ba raa sāmɔ̄ daa te ba mɔ̄ Efaratin guruɔ̄ ka maa Egibitiɔ̄. <sup>15</sup> I kun maa kī i Gusunɔ̄ sã, i gɔ̄sio gisɔ̄ wi i ko i sã, n n bũnun na, ni bɛɛn baababa ba sãwa daa ten guruɔ̄, n n maa Amɔ̄rebaginun na, bɛn temɔ̄ i wāa mi. Adama nɛ ka nɛn yenugibu, Yinni

Gusunɔ̄wa sa ko sã.

<sup>16</sup> Ma tɔ̄n be, ba nùn wisa ba nɛɛ, sa n Yinni Gusunɔ̄ derimɔ̄ su bũnu sã pai!

<sup>17</sup> Domi wiya bɛɛn Yinni wi u sun yarama saa Egibitigibun yorun di, bɛɛ ka bɛɛn baababa. U maa sɔ̄m maamaakigii dabinu kua bɛɛn nɔ̄ni biru. Ma u sun kɔ̄su baama mi sa da kpuro bɛɛn sanum sɔ̄ ka bwese tukunun suunu sɔ̄. <sup>18</sup> Ma u sun bwese dabinu gira, ka mam Amɔ̄reba be ba raa wāa tem mɛ sɔ̄. Yen sɔ̄na sa ko Yinni Gusunɔ̄ sã. Domi u sãawa bɛɛn Yinni ka gem.

<sup>19-20</sup> Yosue u tɔ̄n be sɔ̄wa u nɛɛ, ya sɛ̄ i ka Yinni Gusunɔ̄ sã domi u sãawa dɛɛro, u n wuramɔ̄ i maa goo sã. Yen sɔ̄, i n nùn deri ma i bũnu sãwa, u n bɛɛ bɛɛn durum suuru kuammɛ. Baa mɛ u bɛɛ gea kua kɔ̄, u koo gɔ̄sirawa u bɛɛ kɔ̄sa kua kpa u bɛɛ kam koosia.

<sup>21</sup> Ma tɔ̄n be, ba Yosue sɔ̄wa ba nɛɛ, baa n n mɛren na, Yinni Gusunɔ̄wa sa ko sã.

<sup>22</sup> Yosue u bu sɔ̄wa u nɛɛ, bɛɛ, i bɛɛn tii seeda diiya ma Yinni Gusunɔ̄wa i gɔ̄sa i sã.

Ma ba nɛɛ, mɛya sa gerua.

<sup>23</sup> Ma u nɛɛ, n n mɛn na, i bũnu wunɔ̄ i kɔ̄ ni nu wāa bɛɛn suunu sɔ̄, kpa i tii Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni wɛ̄.

<sup>24</sup> Ma tɔ̄n be, ba Yosue sɔ̄wa ba nɛɛ, Gusunɔ̄ bɛɛn Yinniwa sa ko sã, kpa su nùn mɛm nɔ̄wa.

<sup>25</sup> Doma tera Yosue u ka tɔ̄n be arukawani bɔ̄kua u bu wooda wɛ̄ Sikɛmu mi. <sup>26</sup> Yen biru u gari yi yorua Gusunɔ̄n woodan tireru sɔ̄ ma u kpee bakaru sua u gira dāa bakaru garun nuurɔ̄ mi ba Yinni Gusunɔ̄n kuu bekuruguru gire. <sup>27</sup> Yosue u tɔ̄n be kpuro sɔ̄wa u nɛɛ, wee kpee teni ta ko n sãawa bɛɛn seeda domi ta gari kpuro nua yi Yinni Gusunɔ̄ u sun sɔ̄wa. Ta koo bɛɛ yi yaayasia kpa i ku ra ka ko naane sarirugibu Gusunɔ̄n sãaru sɔ̄.

<sup>28</sup> Ma Yosue u tɔ̄n be yarinasia u dera ben baawure u da win tem mɛ u mwa sɔ̄.

### *Yosue ka Eleasaa ba gu*

<sup>29</sup> Yeniba kpuron biru Yosue Nunin bii, Yinni Gusunɔ̄n sɔ̄m kowo u gu. U kuawa wɔ̄ɔ̄ wunɔ̄bu ka wɔ̄kuru (110). <sup>30</sup> Ba nùn sika win temɔ̄ Tinnati Serakiɔ̄ Efaraimun guunun bera gia, Gaasin guurun sɔ̄ yɛsan nɔ̄m geu gia. <sup>31</sup> Isireliba ba Yinni Gusunɔ̄ sãwawa Yosuen waati ye kpuro sɔ̄ ka maa guro guro be u derin waati sɔ̄, be ba yɛ̄ ye Yinni Gusunɔ̄ u be Isireliba kua gesi.

<sup>32</sup> Yosēfun kuku ni Isireliba ba ka na Egibitin di, ba nu sika Sikemun tem me sɔɔ, me Yakabu u dwa Hamarin bii Sikemu ka win wənɔbun mi, ka sii geesun gobi wunɔbu (100). N deema tem meya ba Yosēfun bibun bweseru wē.

<sup>33</sup> Ma Aronin bii Eleasa u maa gu ma ba nùn sika gunguru wəllə te ba win bii Finēesi wē. Ta wāawa Efaraimun guunun bera gia.



## KPAROBU

Tire te ba m̀ Kparobu tera ta Isireliban sindun torubu Kanani tem̀n gari gerum̀n n ka girari saa ye ba sina boko sw̃i.

Ben waati ye s̀, Isireliba ba kua ye ba k̃. Ba ku ra Gusuǹ m̀m ǹw̃e. Ma u dera yiber̃ba ba bu ǹni s̀w̃a. Ben ǹni sw̃aru s̀, b̀ n g̃ru g̃sia ba Gusuǹ ǹogiru sue, u ra bu suuru kuewa kpa u bu kparo goo seeya wi u koo bu w̃ra saa yiber̃ban ǹman di.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yosuen g̃n gari, wiru 1n di sere wiru 2:10.
2. Kparo be Gusuǹ u seeya, wiru 2:11n di sere wiru 16.
3. Mero bisi sanñsu, wiru 17n di sere wiru 21.

### *Isireliba ba w̃a Kanani tem̀*

<sup>1</sup> Yosuen g̃n biru Isireliba ba Yinni Gusuǹ bikia u bu s̃ bwese k̃ra ye ya koo gbi yu da yu Kanani be ba tie w̃ri. <sup>2</sup> Yera u bu wisa u ñe, Yudan bwese k̃ra, domi na bu tem m̃ ñmu s̃ndia.

<sup>3</sup> Ma Yudaba ba ben maabu Sim̃ba s̀w̃a ba ñe, i na i ka sun Kanani be ba w̃a bes̃n tem m̃ s̀ w̃ri su go. Yen biru kpa su maa da bes̃n mi.

Ma Sim̃ be, ba wura ba da. <sup>4-5</sup> Yera be kpuro ba m̃na ba Kanani be w̃ri. Yinni Gusuǹ u maa bu Kanani be ka Feresiba ñmu s̃ndia. Ma ba bu kamia ba ben t̃mbu ñrbun suba w̃kuru (10.000) go Bes̃k̃. Miya ba yande wuu gen suǹ deema ba ǹn w̃ri. <sup>6</sup> Yera u duka sua ma ba ǹn naa gira ba mwa ba win ñman niki bii bakanu b̃ra ka win naa niki bii bakanu. <sup>7</sup> Yera Bes̃kin suǹ wi, u gerua u ñe, sinambu wata ka w̃kura na dera ba ben ñman niki bii bakanu b̃ra ka ben naasuginu. D̃a buri yi na deri, yiya ba ra n dim̃. Wee t̃ Gusuǹ u man ye kpuro k̃siem̃.

Ma ba ka ǹn da Yerusalem̃. Miya u gu.

<sup>8</sup> Yeniba kpuron biru Yudaba ba Yerusalem̃ w̃ri ba ye kamia. Yen d̃ma te, ba yen t̃mbu go ma ba wuu ge d̃o m̃ni. <sup>9</sup> Yera ba maa da ba Kanani be ba w̃a guuǹ w̃ri ka be ba w̃a s̀ ỹsan ñm d̃waru gia g̃bur̃, ka sere be ba w̃a s̀ duu yeru gia.

<sup>10</sup> Ma ba maa Kanani be ba w̃a Heboroni w̃ri ye ba ra raa soku Ariban wuu. Miya ba Sesaiba ka Akimaniba ka Talimaiba kamia. <sup>11</sup> Heboronin di ba maa da ba Debirigibu w̃ri. Saa ye s̀, ba ra wuu ge sokuwa Sef̃en wuu. <sup>12</sup> Ma Kalebu u ñe, wi u kp̃a u Sef̃en wuu ge mwa, ỹrowa u koo win bii w̃ndia Akusa k̃ kur̃. <sup>13</sup> Yera Otinieli, Kalebun w̃ñ Kenasin bii u wuu ge kamia. Ma Kalebu u ǹn win bii w̃ndia wi k̃ kur̃. <sup>14</sup> Sanam m̃ kur̃ wi, u dua Otinielin yenũ u kpa, yera u ǹn bwisi k̃ u ñe, a doo a tem bikia ñn tundon mi. Adama kur̃ win tii u da win tundo Kalebun mi. Ye u tura mi, u sara saa win ketekun di. Yera Kalebu u ǹn bikia u ñe, mba a k̃. <sup>15</sup> Ma u wisa u ñe, a suuru koowo a man bwii k̃. Domi bera ye a man w̃ s̀ ỹsan ñm d̃waru gia, nim sari mi.

Ma Kalebu u ǹn bwii w̃ yi yi w̃a guuǹ ka w̃w̃a.

<sup>16</sup> Keniba be ba s̃a M̃wisin dokirin bwersu ba Yudaba sw̃i ba doona Yerikon di sannu, mi kpakpa b̃e w̃a. Ba da ba sina g̃bur̃ Yudaban tem̃ Aradin s̀ ỹsan ñm d̃waru gia.

<sup>17</sup> Yen biru Yudaba ka ben maabu Sim̃ba ba Kanani be ba w̃a Sefatĩ w̃ri ba kpeerasia mam mam. Wuu gera ba ỹsiru k̃ H̃ma. Yen tubusiana bansu. <sup>18</sup> Yuda be, ba maa Gasa mwa ka Asikaloni ka Ekoroni, yen baayere ka yen baru kpaanu. <sup>19</sup> Yinni Gusuǹ u ka Yuda be w̃a. Yera ba bera mi guunu w̃a mwa ya kua begia. Adama bañ kp̃a ba t̃n be ba w̃a nin w̃w̃a kamie. Domi t̃n be, ba tabu k̃k̃ sisugii m̃ yi dumi gawe. <sup>20</sup> M̃suma Kalebu u ka Heboroni wa nge m̃ M̃wisi u raa gerua. Ma u Anakiban bwese k̃ri ita gira min di. <sup>21</sup> Adama Benyam̃ba bañ kp̃a ba Yebusiba gire saa Yerusalem̃ di. Yera n dera ba ka w̃a ben suunu s̀ sere ka gis̃n gis̃.

<sup>22</sup> Yinni Gusuǹ u w̃a ka Manaseba ka Efaraimuba be ba s̃a Yosefun hibun bwersu. Ma ba Beteli w̃rim da. <sup>23</sup> Adama ba gina dera gaba da ba yen saria m̃era. Beteli yera, ba ra raa soku Lusi. <sup>24</sup> Ye ba tura mi, yera ba goo wa u yarĩ wuu gen min di. Ma ba ǹn s̀w̃a ba ñe, a sun s̀sio m̃n di ba ra ka wuu geni du, kpa su nun gea kua.

<sup>25</sup> Ma dur̃ wi, u bu s̀si. Ye ba dua wuu ge s̀, yera ba gen t̃mbu go. Ma ba dur̃ wi deri ka win yenugibu kpuro. <sup>26</sup> Yen biru

durə wi, u yara wuu gen min di u da Hetiban temə u wuu kpəə bana. Ma u gu yīsiru kã Lusi. Yīsi tera ba ka gu sokumə sere ka gisə.

<sup>27</sup> Manaseba bañ kpīa ba Bēti Seanigibu ka Taanakigibu ka Dorigibu ka Yibileamugibu ka sere maa Mēgidogibu ka ben baru kpaanugibu gire. Yera n dera Kanani be, ba ka wāa Manaseban suunu səə. <sup>28</sup> Baa sanam mē Isireliba ba dam kua, bañ maa kpīa ba tən be gire. Adama ba bu yoo səma koosia.

<sup>29</sup> Mēya maa Efaraimuba bañ kpīa ba Kananigii be ba wāa Gesēəə gire. Yera n dera tən be, ba ka wāa ben suunu səə.

<sup>30</sup> Sabuloniba, be maa, bañ kpīa ba Kitionigibu ka Nahalaligibu gire. Ba dera ba wāa ka be sannu, adama ba bu yoo səma koosia.

<sup>31</sup> Aseba bañ maa kpīa ba Akogibu ka Sidonigibu ka sere Alabugibu ka Akisibugibu ka Helubagibu ka Afikigibu ka Rehəbugibu gire. <sup>32</sup> Ma Ase be, ba wāa ka be sannu.

<sup>33</sup> Nefitaliba bañ maa kpīa ba Bēti Semesigibu ka Bēti Anatigibu gire. Ba wāa ben suunu səə, adama ba bu yoo səma koosia.

<sup>34</sup> Aməreba ba Danuba gira saa wəwan di. Ma Danu be, ba da ba wāa guunə. <sup>35</sup> Yen sōna Aməre be, bañ doone saa Haari Heresi ka Ayaloni ka Saabimun di. Adama yen biru Efaraimuba ka Manaseba ba bu taare ba yoo səma koosia. <sup>36</sup> Səə yēsən nəm dware gia, Aməreban tem nəə ga Edəmban tem bəwa n ka da sere gunguu te ba mə Akarabimuo səə yari yeru gia. Akarabimu yen tubusiana nia.

### *Gusunən gərado u da*

#### *Bokimuo*

## 2

<sup>1</sup> Səə teeru Yinni Gusunən gərado u seewa Giligalin di u da Bokimuo. Ma Gusunə u Isireliba səəwa saa gərado win nəə səən di u nē, na bē yarama Egibitin di na ka bē na tem mē səə, mē na bēen baababa nəə mwēru kua ka bōri. Na nē, nañ nēn arukawani kusiamə pai ye na ka bē bəkua.

<sup>2</sup> Na maa bē səəwa na nē, i ku ra ka tem mēn təmbu arukawani bəke. I ben būu sāa yenu kəsukuo. Adama in nēn gere mēm nəəwē. Mban sōna i kua mē. <sup>3</sup> Yen sōna na

bē səəmə ma nañ bu giramə bēen min di. Ba ko n wāawa bēen bəkua, ba n sāa bēen wērəbu, kpa ben būnu nu ko bēen yina.

<sup>4</sup> Saa ye Yinni Gusunən gərado wi, u gari yi gerua u kpa, yera Isireliba kpuro ba nəəguru sua ba swī. <sup>5</sup> Yen sōna ba yam mi soka Bokimu. Miya ba Yinni Gusunə yākunu kua.

### *Yosuen gəə*

<sup>6</sup> Sanam mē Yosue u wāa wāaru səə, u dera Isireli baawure u dawa u win tem mwa mē mu kua wigim. <sup>7</sup> Tən be, ba Yinni Gusunə sāwa Yosuen waati kpuro səə ka maa guro guro be u derin waati səə, be ba səm maamaakiginu kpuro wa ni Yinni Gusunə u Isireliba kua. <sup>8</sup> Yosue, Nunin bii, Yinni Gusunən səm kowo, u kuawa wəə wunəbu ka wəkuru (110) ma u gu. <sup>9</sup> Ba nūn sika win temə Tinnati Heresiə, Efaraimuban bera gia Gaasin guurun səə yēsən nəm geu gia. <sup>10</sup> Saa yen təmbu kpuro ba gu, ma be ba seewa ben ayenə bañ Yinni Gusunən bēere yē. Mēya ba maa duari ye u raa ben baababa kua.

### *Isireliba ba Yinni Gusunən*

#### *sāaru deri*

<sup>11</sup> Ye Isireliba ba kua, yañ Yinni Gusunə dore. Domi ba nūn deri ba da ba būnu sāamə ni ba ra soku Baaliba. <sup>12-13</sup> Ba Gusunə ben baababan yinni deri wi u bu yarama Egibitin di. Ma ba be ba bu sikerenen būu ni ba mə Baaliba ka Asitaateba sāamə ba nu wiru kpīiyammē. Yera n dera Yinni Gusunən məru seewa. <sup>14</sup> Ma u bu tən diobu nəmū bēria ba bu ye ba mə kpuro gurari. U maa bu ben yiberē be ba bu sikerene dāre. Bañ maa kpīa ba ka tii yinē. <sup>15</sup> Baama mi ba tabu da, Yinni Gusunə u ra dewa bu kōsa wa nge mē u raa gerua ka bōri. Ba nōni swāaru wa ta kpā. <sup>16</sup> Yen biruwa u bu kparobu seeya be ba koo bu faaba ko tən diobun nəmun di. <sup>17</sup> Ka mē, ba ku ra kparo ben gere wure. Bañ ka Gusunə turo yōre. Būna ba ra sā. Mii mii ba swaa ye deri ye ben baababa ba raa swīi. Bañ maa Yinni Gusunən wooda mēm nəəwē. <sup>18</sup> Yinni Gusunə ù n bu kparo wē, u ra n wāawa ka yēro u ka bu wəra ben yiberēban nəman di, kparo win waati kpuro səə. Domi u ra ben wənwəndu wa sanam mē ba weeweenu mə, be ba bu tōya mə ba bu nōni səəmən sē. <sup>19</sup> Adama kparo wi, ù n gu,

ba ra maa kōsa kowa n kere ben baababa. Būna ba ra kasu bu wiru kpīiya bu sā. Ben gōru ga ra bōbiewa bu ka swaa kōsa ye swīi ka degangam.

### Yinni Gusunō

#### u Isireliban laakari mēera

<sup>20</sup> Kpa Yinni Gusunō u ka bu mōru ko gem gem u nēē, tōn be, ba nēn wooda sankā ye na ben baababa wē. Bañ maa nēn gere mēm nōwē. <sup>21</sup> Yen sōna nañ maa bu bweseru garu girammē bwese ni Yosue u deri sō sanam mē u gu. <sup>22</sup> Bwese niya kon ka ben laakari mēeri, kpa n wa bà n koo lasabu ko, bu nēn swaa swīi, nge mē ben baababa ba kua.

<sup>23</sup> Ma Yinni Gusunō u bwese ni deri, uñ ka nin girabu sende.

## 3

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u bwese ni nu tie deri Isireliban suunu sō, u n da ka ben laakari mēeri be bañ tabu koore nge ben baaba be ba Kananin tem mwa. <sup>2</sup> U yeni kuawa be ba kun tabu koore mi bu ka tabu gia. <sup>3</sup> Bwese ni u deri ben suunu sō wee, Filisitiba ka ben sinambu nōbu ka Kananiba ka Sidonigibu ka sere Hefiba be ba wāa Libanin guunō, saa Baali Hēmōn guurun di n ka girari Lebo Hamatiō. <sup>4</sup> Yinni Gusunōwa u dera ba wāa Isireliban suunu sō kpa u n da ka Isireli ben laakari mēeri. Saa ye sōra u koo gia bà n koo win woodaba swīi ye u ben baababa wē saa Mōwisin min di. <sup>5</sup> Yen sōna Isireliba ba wāa ka Kananiba ka Hetiba ka Amōreba ka Filisitiba ka Hefiba ka Yebusiba sannu. <sup>6</sup> Ma ba ben bii wāndiaba sua kurōbu. Be, ba maa bu begibu wē ba sua kurōbu. Saa yera Isireliba ba tōn ben būnu sāaru wōri.

## KPAROBU

### Otinieli

<sup>7</sup> Yeniban biru, Isireliba ba Yinni Gusunō duari ma ba kōsa kua ba būu ni ba mō Baaliba ka Asitaateba sāmō. <sup>8</sup> Yera Yinni Gusunō u ka bu mōru kua, u bu Mesopotamin sina boko nōmu beria, wi ba mō Kusani Risetaimu. Ma ba nūn sāwa wōō nōba ita. <sup>9</sup> Saa ye sōra ba Yinni Gusunō nōgiru sue ba faaba kana. Ma u ben kanaru nua u bu faaba kowo waawa, u bu wōra sunō win nōman di. Faaba kowo win yīsira Otinieli, Kenasin bii. Kenasi wi, u sāawa Kalēbun wōnō. <sup>10</sup> Sō teeru Yinni

Gusunōn Hunde u Otinieli wi yōwa ma u kua Isireliban kparo. Yen biru u seewa u da u ka sina boko wi tabu kua. Ma Yinni Gusunō u nūn sunō wi nōmu beria u kamia. <sup>11</sup> Saa yera Isireliba ba maa bōri yendu wa wōō weeru. Yen biruwa Otinieli u gu.

### Ehudu

<sup>12</sup> Otinielin biru, Isireliba ba maa kōsa kua Yinni Gusunōn wuswaā. Ma u Mōabun sina boko Egoloni dam wē, u nūn Isireliba nōmu beria. <sup>13</sup> Ma sina boko wi, u Amōniba mēna ka Amalēkiba ba da ba Isireliba wōri, ma ba Yeriko mwa. <sup>14</sup> Yera Isireli be, ba Egoloni wi sāwa wōō yendu yiru sari. <sup>15</sup> Sanam mē sōra ba Yinni Gusunō nōgiru sue ba faaba kowo kana. Ma u bu faaba kowo wi waawa. Win yīsira Ehudu, Geran bii, Benyamēn bweseru sō. Durō wi, u sāawa nōm dwaagii.

Sō teeru Isireliba ba nūn gōra u da u Egoloni kēru wē. <sup>16</sup> Ma Ehudu wi, u takobi kua. Yen beri berika nō do. Yen dēebu bu sāawa gōm soo teeru. Ma u ye doke win pōraō nōm geu gia u yaberu sebusi. <sup>17</sup> Ye u tura Egolonin mi, u nūn kēē te wē. N deema sunō wi, durō bemberera. <sup>18</sup> Yen biru Ehudu u gōsirō yenuō, wi ka tōn be ba ka kēē te na. <sup>19</sup> Adama sanam mē ba tura kpee kōra yeru garun mi, Giligalin bōkuō, yera Ehudu u gōsirama u na sina boko win mi, u nūn sōwa u nēē, yinni, na gari asirigii gēē mō kon nun sō.

Ma sina boko u nēē, win sina bwāabu bu gina yario be kpuro.

<sup>20</sup> Saa ye sō, sina boko u sō gidambisan dii woo durōrugiru garu sō te ba kua wi turon sō. Ehudu u nūn susi u nēē, gari yi na mō yi weewa Gusunōn min di.

Ma Egoloni u seewa saa win kitarun di u yōra. <sup>21</sup> Sanam mēya Ehudu u win nōm dwaā ye dēmia u takobi ye woma saa win yēsi nōm geu gian di, u sunō wi sōka nukurō. <sup>22</sup> Takobi ye, ya duawa ka yen buru sannu. Ma win wasin gum mu ye nēnua sōwō. Yera u ye derisi Egolonin nuku te sō. <sup>23</sup> Yen biru Ehudu u yara dii ten bee tia gian di ma u ten gambo kēnua u beri. <sup>24</sup> Ye u doona, yera sina bokon bwāaba na ba deema dii ten gamboba ba kēnua sim sim. Ma ba nēē, u ko n swaa swīibu mōwa. <sup>25</sup> Ma ba nūn mara n ka tē. Ye ba wa uñ kēniē, yera ben tii ba kākārō sua ba kēnia. Ma ba deema wee,

ben sina boko u kpĩ temə u guu. <sup>26</sup> Saa ye sɔɔ, Ehudu u tonda u kpee kəra yee te sara, u da Seiraa. <sup>27</sup> Ye u tura mi, u tabu kəba so Efaraimun guunə. Ma Isireliba kpuro ba sarama ba ka nùn taa bi da, u bu swaa gbiiye. <sup>28</sup> U bu sɔɔwa u nɛɛ, i man swĩiyə, domi Yinni Gusunə u sun bɛsɛn yibɛrɛba Məabuba nəmu bɛria.

Ma ba nùn swĩi ba da. Ba yōra Yuudenin tɔbura yerə, Məabuban tem bera gia. Bañ dere baa Məabu ben turo u daa te tɔbura. <sup>29</sup> Yen dāma te, Məabuban tabu durə damgibu nərəbun suba wəkura (10.000) ba go. Baa ben tən turo kun bu kisirari. <sup>30</sup> Tɔɔ te, Isireliba ba Məabuba sekuru doke. Saa dāma ten diya Isireliban tem mu bəri yendu wa sere wɔɔ wɛnɛ.

### Sangaa

<sup>31</sup> Ehudun biru Yinni Gusunə u maa Sangaa, Anatin bii gɔsa u kua Isireliban kparo. Sangaa wi, Filisitiban tabu durəbu natawa u gɔ ka kɛtɛ kpara dɛka yèn nɔɔ ga sɛu mə.

### Deborə ka Baraki

## 4

<sup>1</sup> Ehudun gəən biru Isireliba ba kpam kua ye yañ Yinni Gusunə dore. <sup>2</sup> Ma u bu Kananin sunə Yabini nəmu bɛria wi u bandu dii Hasoriə. Win tabu sunəwa Sisera wi u wāa Haroseti Goimuə. <sup>3</sup> Yabini wi, tabu kɛkɛ sisugii nɛnɛ ka wunəbuwa (900) u mə. Ma u Isireliba dam dərə sere n ka kua wɔɔ yendu. Yera ba Yinni Gusunə nɔɔgiru sue ba faaba kana.

<sup>4</sup> N deema Gusunən səmə tən kurə wi ba mɔ Debora, Lapidotun kurə, wiya u sāa Isireliban kparo saa ye sɔɔ. <sup>5</sup> U ra n sɔwa kpakpa bāa gaan nuurə ye ya wāa Rama ka Betelin baa sɔɔ, Efaraimun guunun bera gia. Ma ba ye yīsiru kã Deboran kpakpa bāa. Miya Isireliba ba ra de u ka bu siribu kua. <sup>6</sup> Sɔɔ teeru u Abinəamun bii Baraki sokusia wi u wāa Kedesiə Nɛfitaliban temə. U nùn sɔɔwa u nɛɛ, Gusunə, bɛsɛ Isireliban Yinni, wiya u nun wooda yeni wɛ u nɛɛ, a tɔmbu nərəbun suba wəkuru (10.000) gɔsio saa Nɛfitaliba ka Sabuloniban min di a ka bu da guu te ba mɔ Taboriə. <sup>7</sup> U koo Sisera, Yabinin tabu sunə ka win tabu kɛkɛba ka win tabu kowobu gawama wunen mi, Kisionin daarə, kpa u nun bu nəmu bɛria.

<sup>8</sup> Ma Baraki u nùn wisa u nɛɛ, à n kaa ka man da, kon da. Adama à kun ka man dɔɔ, nañ dɔɔ.

<sup>9</sup> Ma Debora u nɛɛ, ya wā, kon ka nun da, adama añ siarabu wasi sà n da sannu. Domi Yinni Gusunə u koo Sisera tən kurə goo nəmu bɛria.

Ma Debora u seewa u ka Baraki da sere Kedesiə. <sup>10</sup> Baraki u Sabuloniba ka Nɛfitaliba sokusia Kedesiə. Ma ben tɔmbu nərəbun suba wəkuru (10.000) ba ka nùn yōra ka Debora sannu. <sup>11</sup> N deema Məwisin kurən sesu Hobabu, win bwesera ba mɔ Keniba. Ben turo Hebɛɛ u ka Keni be ba tie karana. Ma u da u win kuru gira dāa bakaru garun nuurə Sanaimuə, Kedəsin bəkuə.

<sup>12</sup> Yen biruwa ba Sisera sɔɔwa ba nɛɛ, Baraki, Abinəamun bii, u da guu te ba mɔ Taboriə. <sup>13</sup> Ma Sisera u win tabu kowobu kpuro sokusia u nɛɛ, bu na Haroseti Goimun di ka win tabu kɛkɛ sisugii nɛnɛ ka wunəbu (900) ye. Ma ba menna Kisionin daarə. <sup>14</sup> Ma Debora u Baraki sɔɔwa u nɛɛ, a seewo, domi gisərə Yinni Gusunə u koo nun gbiiya u ka nun Sisera nəmu bɛria.

Yera Baraki u sarama guu ten min di ka win tɔmbu nərəbun suba wəku (10.000) te ta nùn swĩi. <sup>15</sup> Ye ba Sisera ka win tabu kowobu ka win tabu kɛkɛba wəri, Yinni Gusunə u dera Siseran tən be, ba burisina Barakin wuswaa. Ma Sisera u sara win kɛken di u duka sua ka naasu. <sup>16</sup> Baraki u Siseran tabu kowobu ka win tabu kɛkɛba naa gira sere Haroseti Goimuə. Ma ba bu go be kpuro ka takobi. Baa ben turo bañ deri.

<sup>17</sup> Adama Sisera u duka sua u da u kukua Hebɛɛ Kenin kurə wi ba mɔ Yaelin kuu bekurugirə, domi Hebɛɛ ka Yabini, Hasorin sunə ba nɔɔsinamə. <sup>18</sup> Yaeli u yara u Sisera dam koosia u nɛɛ, a duuma nɛn yinni, a ku bɛrum ko.

Ma u dua kurə win mi, ma kurə wi, u bekuru sua u nùn wukiri. <sup>19</sup> Yera Sisera u nɛɛ, a suuru koowo, a man nim kɛɛyɔ n nɔ. Nim nərə ga man mɔwa.

Ma kurə wi, u bom bwāaru sua u nùn wɛ u nərə. Yera u kpam nùn bekuru wukiri.

<sup>20</sup> Sisera maa nɛɛ, a yōro dii kənnəwə. Goo ù n na u nun bikia, u nɛɛ, goo wāa mini? A nɛɛ, aawo.

<sup>21</sup> N deema Sisera u wasire too, ma u dweeya mam mam. Yera Yaeli, Hebɛɛn kurə wi, u kurun sii dɛka sua ka matalaka u durə wi susi sɛɛ u sii dɛka ye kpare win baa



saburon deedeeru. Ma ya girari temə. Ma durə wi, u gu. <sup>22</sup> N wee, saa ye sɔɔ, Baraki u Sisera naa gire. Ye Yaeli u yara u nùn senna da u nɛɛ, a na, kon nun durə wi sɔɔsi wi a kasu.

U dua kurə win kuru mi, u wa wee, Sisera u kpī u guu, sii deka gire win baa saburoɔ.

<sup>23</sup> Dɔma te, Gusunə u dera Isireliba ba Yabini, Kananiban sunə kawa. <sup>24</sup> Yen biru ba ra n ka nùn tabu mɔwa sere ba ka nùn taare mam mam ba go.

### *Debora ka Barakin womu*

## 5

<sup>1</sup> Dɔma tera Debora ka Baraki Abinɔamun bii ba womu geni kua ba nɛɛ,

<sup>2</sup> i Yinni Gusunə siaro domi Isireliban wirugibu ba gɔru doke bu tabu ko.

Tambu kpuro ba maa tii wɛ bu ka bu swīi.

<sup>3</sup> I nɔwə bɛɛ sinambu, i swaa dakio bɛɛ tem yɛrobu.

Na kon Gusunə, Isireliban Yinni tɔma ka womusu.

<sup>4</sup> Yinni, sanam mɛ a sarama Seirin guurun di Edamun temə,

tem mu yīira,  
guru winu gəsira nim,  
ma gura na.

<sup>5</sup> Guu bakanu nu yīira wunɛ Gusunə Isireliban Yinnin wuswaaɔ, wunɛ wi a tii sɔɔsi Siɔniə.

<sup>6</sup> Sangaa, Anatin biin waati sɔɔ, ka maa Yaelin saa sɔɔ, goo ku ra sī swaa dosə.

Be ba gam dɔɔ, swaa kisiya ba ra ka de.

<sup>7</sup> Wirugii goo sari wi u dam mɔ Isireliba sɔɔ, sere nɛ Debora na ra ka seewa nge ben mero.

<sup>8</sup> Sanam mɛ ba Gusunə deri ba būnu sāmə, saa yera ba bu tabu wərima.

Adama baa ben tambu nərɔbun suba weeru (40.000) sɔɔ,

goo sari wi u tɛrɛru n̄ kun mɛ yaasa mɔ.

<sup>9</sup> Nɛn gɔru ga dora Isirelin wirugibun sɔ, ka be ba tii wɛ bu ka tabu ko.

I Yinni Gusunə takaru koowo.

<sup>10</sup> Bɛɛ sinambu, bɛɛ be i ketɛku kpikinu sɔni, i gari yi kparo.

Bɛɛ gobigibu, bɛɛ be i sɔ beku buranu wəllə, i yi geruo.

Bɛɛ maa bwɛɛbwɛɛbu, bɛɛ be i ka naasu sīimə,

i yi wonwə.

<sup>11</sup> I swaa dakio.

Dəkəban bəkuɔ tɔmba Yinni Gusunən nasaran womusu mɔ,

ye u Isireliba wɛ.

Yen biru Yinni Gusunən tɔmbu ba sarama ba da ba wāa ben wusə.

<sup>12</sup> A seewo, Debora, a tabun womu ko, a n ka sun gbiiye.

A seewo, Baraki, Abinɔamun bii, a ka wunɛn yobu wurama.

<sup>13</sup> Isireliban sukum ba damgibu kamia.

Yinni Gusunə u dera na nasara wa tabu durəbun wəllə.

<sup>14</sup> Be ba Amalekiba kamia, ba na Efaraimuban tem di.

Benyamɛɛba ba maa bu swīi.

Wirugiba na Makirin bweserun di.

Tabu sinamba maa na Sabuloniban min di.

<sup>15</sup> Isakariban wirugibu ba ka Debora yɔra.

Ma ben tambu kpuro ba Baraki swīi.

Ba duki na wəwa mi.

Adama Rubeniba baɲ nɔɔ tia kue.

Ba sika kua taa bin daabu sɔɔ.

<sup>16</sup> Mban sɔna ba yāanu sine.

Ba kīwa bu kparobun nɔɔ nɔ be ba nu sokumə?

Mɛya Rubeniba baɲ nɔɔ tia kue.

Ba sika kua taa bin daabu sɔɔ.

<sup>17</sup> Galadigibu ba sina Yuudenin guruɔ.

Mba n kua Danuba ba ka ben goo nimkusu sine.

Aɛɛba ba maa sɔ

nim wəkun bera gia ka gen goorɔ, baɲ nɛ.

<sup>18</sup> Adama Sabuloniba ka Nɛfitaliba ba tii doke kari sɔɔ tabu gberɔ.

<sup>19</sup> Kananin sinamba na ba ka bu tabu kua Tanakio

daarun bəkuɔ te ba mɔ Megido.

Adama baɲ bu kamie bu sere ben arumani gaa gura.

Baa sii geesu baɲ wa ba sue.

<sup>20</sup> Wəllun diya kperi yi ka Sisera tabu kua.

Yi wāawa yin swɛɛ sɔɔ saa ye yi ka nùn sannamə.

<sup>21</sup> Kisionin daaru te ta wāa yellun di,

ten nim mu seewa mu bu gura.

Su se su tabu wəri ka wərugəru.

<sup>22</sup> Siseran tabu kowobu ba duki doona.

Ben dumin naasun wəkinu nɔɔra.

<sup>23</sup> Yinni Gusunən gɔrado u gerua u nɛɛ,

i Merosi bɔrusio,

i yen tambu bɔrusio.

Domi baɲ nɛ ka wərugəba sannu

bu ka Yinni Gusunə somi.

<sup>24</sup> Kaa domaru wa, Yaeli, Hebɛɛ Kenin kurə.

Kaa domaru wa, Yaeli,  
n kere kurabu gabu be ba waa kuno.  
25 Siseru u nun nim bikia, ma a nun bom we.  
A ka nun naa bom gum naawa gbete  
berregiru so.  
26 A kurun sii deka sua ka nom dwaru.  
Ma a matalaka sua wunen nom geu.  
A Siseru kpare a win baa saburosu yabura.  
27 Siseru u dwiia u kpuna wunen naaso.  
Mi u kpi mi, miya u ghiisi.  
28 Siseran mero u meroa fenentini di  
u noogiru sua u nee,  
amona win tabu keke yan ka tunume.  
Mba n kua win dumi yi ka te me.  
29-30 Win bwaa bwisigiba nun soowa ba nee,  
ba arumani gura ba bonu mawa,  
kpa tabu kowo baawure u wandia turo  
n kun me yiru sua.  
Siseru u beku gobiginu suamo win tiin so,  
ka yabe ni ba sama dokea.  
N deema meya win mero u maa tii sooma.  
31 Yinni Gusuno, a de wunen yiberaba kpuro  
bu ghi nge Siseru.  
Adama be ba nun ki, ba n ballimo nge so wii  
wallun so.  
Yen biruwa tem me, mu bari yendu wa  
wo weeru.

### *Madianiba*

#### *ba Isireliba nani soowa*

## 6

1 Yen biru Isireliba ba kpa kua ye yan  
Yinni Gusuno dore. Ma u bu Madianiba  
nomu sandia sere wo nooba yiru. 2 Madiani  
be, ba bu dam dorem gem gem. Yen  
sona Isireliba ba da ba kuku yenu kua kpee  
baaba so ka kpee warusa guunun bera gia.  
3 Isireliba ba n ben dianu duura, Madiani  
be, ka Amalekiba ka bwesenu ganu saa so  
yari yerun di, ba ra newa bu bu wari. 4 Kpa  
bu ben sansani gira Isireliban gbea, bu ben  
dia ni kpuro sanku sanku, bu ka da sere  
Gasani boku, kpa bu maa ben yaa sabenu  
gura. Ba ku ra bu ganu derie ni ba koo di.  
5 Ba ra newa ka ben yaa sabenu ka ben kuu  
bekuruginu ba n dabi nge twee. Be ka ben  
yooyoosu ban geeru mo. Ba ra newa tem me  
so bu ka mu sanku, 6 kpa bu Isireliba deri  
nani swaarua so. Yera n dera Isireli be, ba  
Yinni Gusuno noogiru sue ba nun soka.

7 Sanam me ba nun soka Madiani ben so,  
8 u bu win samo goo goria wi u bu soowa  
u nee, ameniwa Yinni Gusuno u gerua.  
U nee, u bee yarama yorun di te i raa  
Egibitigibu diiyamme. 9 U bee wora ben  
nomani di ka sere maa be ba bee dam dorem  
kpuro nomani di. Ma u be kpuro gira been  
wuswaan di. U ben tem mwa u bee we. 10 U  
bee soowa ma wiya Gusuno been Yinni.  
Yen so, i ku Amoreban bunu sa ben tem i waa.  
Adama in win gere mem noowe.

### *Gusuno u Gedeoni gosa*

#### *u ka Isireliba faaba ko*

11 Yen biruwa Yinni Gusunan gorado u  
na Ofara u sina daru garun nuuro. Daa  
te, ta sawa Yoasigiru wi u saa Abieseen  
bweseru. Win bii Gedeoni u alikama sooma  
daa bii gama yer Madianiba bu ku raa ka  
nun wa. 12 Ma Yinni Gusunan gorado wi,  
u tii Gedeoni soosi, u nun soowa u nee,  
tabu duru damgii wune, Yinni Gusuno u ka nun  
waa.

13 Gedeoni u nun wisa u nee, nen yinni,  
Yinni Gusuno u n waa ka beee, mba n kua  
yeniba kpuro ya ka sun deema. Mban sona  
u ku ra maa sam maamaakigia ko ye been  
baababa ba sun soowa u ra raa ko ye u  
ka bu yarama Egibitini di. Te wee, u sun  
Madianiba nomu sandia u deri.

14 Ma Yinni Gusuno u nun meroa u nee, a  
doo ka wunen dam kpuro a Isireliba wora  
Madianiban nomani di. Nena na nun gora.

15 Gedeoni u nun soowa u nee, nen yinni,  
swaa yer kon kpe n ka Isireliba faaba ko,  
domi Manasen bweseru so, nen tomba ba  
bweweweru bo. Nena na maa saa yakabu  
nen baan yenuo.

16 Yinni Gusuno u nun wisa u nee, ka me,  
ko na n ka nun waa. Madianiban dam mu  
koo ko nge tan turogim kpa a bu sesuku.

17 Gedeoni u nee, a n ka man nonu geu  
meran na, a man yireru garu soosio te ta  
gerumo ma wune Gusunowa a ka man gari  
mo. 18 Na nun kanamo a ku doona minin  
di sere n ka wurama wunen mi ka nen keru  
kpa n nun tu we.

Ma Yinni Gusuno u nee, to, kon nun ma  
sere a ka wurama.

19 Ye Gedeoni u da yenuo u boo buu go  
u gu sawa ma u som sua kilo tenagim u ka  
pee kua ye yan seeyatia mo. U yaa ye doke  
bireru so, ma u kpee tam doke wekeru so

u ka na u nùn ye kpuro yiya dāa ten nuurɔ. <sup>20</sup> Gɔrado wi, u nɛɛ, a yaa ye ka pɛɛ ye suo a sɔndi kpee tenin wɔllɔ kpa a kpee tɔm me wisi yen wɔllɔ.

Ma u kua mɛ. <sup>21</sup> Gɔrado wi, u yaa ye ka pɛɛ ye baba ka win dɛka ye u nɛnin sɛru. Ma dɔɔ u yarima kpee ten min di u yaa ye ka pɛɛ ye mwa. Yera Gedeoni u gɔrado wi bia. <sup>22</sup> Saa yera u tuba ma Yinni Gusunɔn gɔradowa ma u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, na kam kua, domi na wunen gɔrado wa nɔni ka nɔni.

<sup>23</sup> Adama Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a wunen laakarɔ kpɛiyɔ, a ku bɛrum ko, aɲ gbimɔ.

<sup>24</sup> Ma Gedeoni u nùn yāku yeru bania mi, ma u tu yīsiru kā, Yinni Gusunɔ u ra bɔri yendu wɛ. Yāku yee te, ta wāa mi sere ka gisɔ Ofarɔ Abiesɛɛban temɔ.

### *Gedeoni u bũu wi ba m̀*

#### *Baalín yāku yeru sura*

<sup>25</sup> Wɔku tee te sɔɔra Yinni Gusunɔ u maa Gedeoni sɔɔwa u nɛɛ, a wunen baan naa kineru suo ka naa kineru garu te ta wɔɔ nɔɔba yiru mɔ, kpa a bũu wi ba m̀ Baalín sāa yee te sura te wunen baa u m̀ mi, kpa a ten bũu dāa te ta gire mi wuka. <sup>26</sup> Kpee tenin wɔllɔwa kaa man yāku yeru bania nge mɛ ba ra ko, kpa a naa kineru yiruse te sua a ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko ka bũu dāa te a wuka mi.

<sup>27</sup> Ma Gedeoni u tɔmbu wɔkuru gɔsa win sɔm kowobu sɔɔ u da u kua ye Yinni Gusunɔ u nùn yiire. Adama yèn sɔ u win baan yenugibu ka wuugibun bɛrum mɔ, uɲ ye kue sɔɔ sɔɔ. Wɔkura u ye kua. <sup>28</sup> Ye wuugiba seewa buru buru yellu, ba wa wee, ba bũu wi ba m̀ Baalín yāku yeru sura, ma ba ten bũu dāru wuka, ma ba naa kineru yiruse te go ba ka yāku dɔɔ mwaararugiru kua sāa yee kpaa te ba gira mi sɔɔ. <sup>29</sup> Yera ba bikianamɔ ba m̀, wara u yabu ye kua.

Ba kaso kua baama bu ka nɔ. Ma ba nua ma Gedeoni, Yoasin biiwa u ye kua. <sup>30</sup> Ma ba Yoasi sɔɔwa ba nɛɛ, a wunen bii yarama su nùn go, domi u bũu wi ba m̀ Baalín yāku yeru sura, u maa ten bũu dāru wuka.

<sup>31</sup> Yoasi u be ba yɔ mi kpuro sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛya i ko Baali sanna? Bɛɛya i ko nùn faaba ko? Baawure wi u nùn mɔru bara, u koo gbi

yam mu sere sāra. U n sāan na Gusunɔ, i de u ka tii yina. Domi win sāa yera ba sura.

<sup>32</sup> Saa dɔma ten diya ba Gedeoni soka Yerubaali yèn sɔ Yoasi u nɛɛ, bu de Baali u ka tii yina, domi win yāku yera ba sura.

### *Gedeoni u Gusunɔ*

#### *yīreru bikiamɔ*

<sup>33</sup> Yen biru Madianiba kpuro ka Amalɛkiba ka bwese ni nu wāa sɔɔ yari yeru gia ba mɛnna ba Yuudɛni tɔbura ba ben sansani gira wɔwɔɔ ye ba ra soku Yisireɛli.

<sup>34</sup> Ma Yinni Gusunɔn Hunde u Gedeoni yɔɔwa. Ma u kɔba wura u ka Abiesɛɛba soka bu nùn swīi. <sup>35</sup> Ma u Manaseba kpuro sokusia ka Aseɛba ka Sabuloniba ka Nɛfitaliba. Ma be kpuro ba na ba mɛnna sannu, ba nùn swīi.

<sup>36</sup> Yera Gedeoni u Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, à n kaa Isireliba faaba kon na saa nɛn min di nge mɛ a gerua, a man yīreru sɔɔsio. <sup>37</sup> Wee, kon yāa san sini yi temɔ alikama soo yerɔ. N n kua bururu, dirum mù n wāa yāa san si tɔna sɔɔ, kpa alikama soo yee te kpuro ta n gberɛ, sanam mɛ sɔɔra kon gia ma geema, kaa Isireliba faaba kowa saa nɛn min di nge mɛ a gerua.

<sup>38</sup> Ma n koorɔ mɛ. Sisiru u seewa buru buru yellu u yāa san si gama ma sin nim mu gbɛɛ yoruku yiba. <sup>39</sup> Ma Gedeoni u Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, a ku ka man mɔru ko, a de n ka nun gari ko nɔn tee teni. Na kī a maa man yīreru sɔɔsi ka yāa san si. A de si tɔna su n gberɛ kpa alikama soo yee te, ta n kakoru sāa baama.

<sup>40</sup> Ma Gusunɔ u kua mɛ wɔku te. Yāa san si tɔna su gberɛ, ma alikama soo yee te, ta kakoru sāa.

### *Gedeoni ka win tɔmbu*

#### *gooba wunɔbu*

## 7

<sup>1</sup> Ma Gedeoni wi ba maa m̀ Yerubaali, wi ka win tɔmbu kpuro ba seewa buru buru ba da ba ben sansani gira yeru ge ba m̀ Harodun bɔkuɔ. Madianiban sansani ya maa wāa ben sɔɔ yɛsan nɔm geu gia wɔwa gaa sɔɔ guu te ba m̀ Mɔren bɔkuɔ.

<sup>2</sup> Yera Yinni Gusunɔ u Gedeoni sɔɔwa u nɛɛ, wunen tɔn be, ba dabi too. Nà n bu Madianiba nɔmu bɛria ba ko n tamaa ben tiin dama ba ka bu kamia. Baɲ koo maa man

siara. <sup>3</sup>Yen s̄, a doo a kpara t̄n be s̄, a n̄ε, baawure wi u nande ma berum n̄n m̄, u ḡsira saa Galadi minin di u wura yenu. Ma t̄mbu n̄r̄abun suba yenda yiru (22.000) ba ḡsira ba wura.

Ma n tie t̄mbu n̄r̄abun suba w̄kuru (10.000). <sup>4</sup>Ma Yinni Gusun̄ u maa Gedeoni s̄wa u n̄ε, ka m̄ε, t̄n be, ba dabi too. A ka bu doo daar̄. Miya kon nun bu wunana. Ben wi na n̄ε, u koo ka nun da, wiya u koo da. Ben wi na n̄ε, uñ ka nun d̄, wiya kun d̄.

<sup>5</sup>Yera Gedeoni u dera t̄n be, ba da daar̄. Miya Yinni Gusun̄ u maa n̄n s̄wa u n̄ε, be ba nim s̄ka ka n̄ma ba n̄ra, a bu wunana ka be ba yiira ba n̄ girari daar̄.

<sup>6</sup>Be ba ka n̄ma nim s̄ka ba n̄ra, ben geera kuawa t̄nu gooba wun̄bu (300). Be ba tie ba yiirawa ba ka n̄ra. <sup>7</sup>Ma Yinni Gusun̄ u Gedeoni s̄wa u n̄ε, wun̄ε ka t̄mbu gooba wun̄bu be ba nim s̄ka ba ka n̄ra mi, b̄en n̄mūra kon Madianiba b̄ri, n ka b̄ε faaba ko. A de be ba tie kpuro bu wura yenu.

<sup>8</sup>Ma Gedeoni u dera t̄n be kpuro ba ḡsira ma n kun m̄ t̄mbu gooba wun̄bu ye. Adama u dera ba d̄ianu ka k̄bi kpuro deri mi.

N deema Madianiban sansani ya w̄a w̄wa ma Isireliba ba maa w̄a yen gungur̄.

### *Nasaran ȳreru*

<sup>9</sup>Ye n kua w̄kuru, Yinni Gusun̄ u Gedeoni s̄wa u n̄ε, a seewo a da a Madianiban sansani w̄ri domi na nun ye n̄mu b̄ria. <sup>10</sup>À n maa berum m̄n na, a ka da mi, a gina doo mi, wun̄ε ka wun̄en b̄o Pura, <sup>11</sup>kpa i n̄ ye ba gerum̄, kpa i dam wa i ka da i bu w̄ri.

Yera ba sara ba da sere be ba sansani k̄sun b̄ku. <sup>12</sup>Madianiba ka Amalekiba ka bwese ni nu na saa s̄o yari yerun di ba teriewa w̄wa ye s̄o nge twee. Ben yooyooosu kun geeru m̄, su dabiwa nge yani s̄eri yi yi w̄a nim w̄kun goor̄. <sup>13</sup>Saa ye Gedeoni u tura mi, saa yera dur̄ goo u win beruse s̄om̄ dosu ge u kua. U n̄ε, wee na dosa na wa ma kira tumaani gaa ya binda ya na ya w̄ri b̄ε Madianiban sansanin kuu teer̄ ya tu fuka ta w̄ruma.

<sup>14</sup>Win beruse wi, u n̄n s̄wa u n̄ε, n ñ m̄ ḡa tukunu ganu. Gedeoni, Yoasin

bii, Isireli win takobiwa ya koo sun tabu di. Gusun̄wa u n̄n b̄ε Madianiba ka b̄εn sansani kpuro n̄mu b̄ria.

<sup>15</sup>Gedeoni u dosu ge ka gen tubusianu nua. Yera u yiira u Gusun̄ siara. Ma u ḡsira u wura win sansani u n̄ε, i seewo domi Yinni Gusun̄ u b̄ε Madianiba n̄mu b̄ria.

### *Gedeoni u Madianiba kamia*

<sup>16</sup>Gedeoni u win t̄mbu gooba wun̄bu (300) ye b̄nu kua wuunu ita. Ma u ben baawure k̄ba w̄ε ka wekeru t̄ s̄o wii b̄nda w̄a. <sup>17</sup>U bu s̄wa u n̄ε, i n deema na ben sansani turuku kua i man m̄erio s̄a s̄a kpa i ko nge m̄ na m̄. <sup>18</sup>Saa ye n̄ε ka be sa w̄a sannu sa b̄εn k̄bi wura, saa yera i ko i maa b̄egii wura kpa sa n ka sansani ye sikerene kpa i n gb̄asukum̄ i n m̄, Yinni Gusun̄ u nasara wa! Gedeoni u maa nasara wa!

<sup>19</sup>W̄ku suunu s̄o, saa ye wuu k̄sobu ba ra k̄sine, yera Gedeoni ka win t̄n be ba w̄a win mi, ba tura sansani yen k̄nn̄w̄. Ma ba ben k̄bi wura ba weke ni k̄suka ni ba n̄ni mi. <sup>20</sup>Saa yera wuunu yiru ye ya tie ya yen k̄bi wura, ma ba ben wekenu k̄suka. Ba wii b̄n ni sua ka n̄m dwaa ma ba k̄bi n̄ni ka n̄m geu. Ba yi wuram̄, ma ba gb̄asukum̄ ba m̄, Yinni Gusun̄ u nasara wa! Gedeoni u maa nasara wa!

<sup>21</sup>Ben baawure u ka ȳ win ȳra yer̄ ba sansani ye sikerene. Ma wer̄ be kpuro ba duku dukubu m̄ ka n̄ogiru. Ma ben gaba kpooru so ba doona. <sup>22</sup>Sanam m̄ t̄mbu gooba wun̄bu ye, ya yen k̄bi wuram̄ yera Yinni Gusun̄ u dera wer̄ be kpuro ba goonam̄ ka takobi. Ma ben gabu ba duki sua sere B̄ti Sit̄o ye ya w̄a Sereran bera gia Ab̄eli M̄holan deedeeru Tabatin b̄ku.

<sup>23</sup>Ma Gedeoni u Isireliba sokusia saa N̄fitaliba ka Āεba ka Manaseban tem kpuron di. Ma ba Madianiba kpuro naa sw̄i. <sup>24</sup>U maa ḡra Efaraimuban guunun beri berika kpuro s̄o u n̄ε, bu sarama bu Madianiba sw̄a bura Yuudenin t̄bus̄ sere n ka girari B̄ti Bar̄o.

Yera Efaraimuba kpuro ba m̄na ba da ba sw̄a bura Yuudenin t̄busun di sere n ka girari B̄ti Bar̄o. <sup>25</sup>Ba Madianiban sinambu yiru mwa be ba m̄ Orebu ka Seebu. Ba Orebu gowa kpee saara gaan w̄ll̄, ma ba ye soka Orebu kpee saara. Ba maa Seebu go



dãa bii gama yerò, ma ba te soka Seebun dãa bii gama yeru. Yen biru ba maa Madianiba naa swĩi. Ma ba ka Orɛbu ka Seebun winu na Gedeonin mi Yuudenin guruò.

### *Efaraimuba*

#### *ba ka Gedeoni m̄ru kua*

## 8

<sup>1</sup> Yen biru Efaraimuba ba Gedeoni s̄òwa ba n̄ɛɛ, mban s̄ona a sun kua m̄ɛ, ān sun soka su nun somi sanam m̄ɛ a d̄òò a ka Madianiba tabu ko.

Ma ba n̄n gerusi gem gem. <sup>2</sup> Gedeoni u bu wisa u n̄ɛɛ, t̄n be i naa gira i go mi, i kua n kere ye Abies̄ɛba be ba s̄aa nen tiin t̄mbu ba kua. <sup>3</sup> B̄ɛɛya Gusunò u Madianiban sinam beni Orɛbu ka Seebu n̄mu b̄eria. N n m̄ɛn na, taa bi na kua buñ ḡaanu tura bi b̄ɛɛ i kua s̄òò.

Ye u bu s̄òwa m̄ɛ, yera ben m̄ru ya sure.

### *Gedeoni u da*

#### *Yuudenin s̄òò yari yeru gia*

<sup>4</sup> Yen biruwa Gedeoni u na Yuudenio u ye t̄bura wi ka win t̄mbu gooba wunòbu (300) ye. N deema ba wasire. Adama ka m̄ɛ, ba w̄erò be naa swĩi. <sup>5</sup> Ye ba tura Sukòtuò yera u Sukòtugii be s̄òwa u n̄ɛɛ, na b̄ɛɛ kanamòwa i man d̄ianu k̄ɛyò baa fiiko nen t̄n be, bu wa bu di domi ba wasira. Sa maa Sebaki ka Salumuna, Madianiban sinambu naa swĩiwa.

<sup>6</sup> Ma Sukòtugibun wirugiba n̄n wisa ba n̄ɛɛ, mban s̄ona sa ko wunen tabu kowobu d̄ianu k̄ɛ. In̄ Sebaki ka Salumuna n̄ma tura gina.

<sup>7</sup> Ma Gedeoni u n̄ɛɛ, too, yañ taar̄ɛ. Sanam m̄ɛ Yinni Gusunò u man Sebaki ka Salumuna n̄mu b̄eria, s̄aki ka aw̄iin seniya kon ka b̄ɛɛ so.

<sup>8</sup> Min diya u da Penuelio. Ye u tura mi, ḡaa tee niya u maa ben tii kana. Ma ba n̄n wisa nge m̄ɛ Sukòtugiba wisa. <sup>9</sup> Ma Gedeoni u Penueligibu s̄òwa u n̄ɛɛ, n̄ n nasara wa ma na ḡosirama na wee, kon b̄ɛɛn gidambisa ye sura.

<sup>10</sup> N deema Sebaki ka Salumuna ba w̄aa Kaakorio ka ben tabu kowobu b̄en geera s̄aa n̄ròbun suba w̄okura n̄òbu (15.000). Beya ba tie ben tabu kowo be s̄òò, be ba na saa s̄òò yari yerun di. Domi ba ben n̄ròbun suba wunaa teeru (120.000) go. <sup>11</sup> Gedeoni u swaa mwa ye ya ḡbaburu b̄ewe, Nòbaki

ka Yogbean s̄òò yari yeru gia. Ma u da u t̄n be w̄ari Kaakorio subaru s̄òò bañ ka baaru. <sup>12</sup> Yera Madianiban sinambu yiru be, Sebaki ka Salumuna ba duki yakikira. Ma Gedeoni u bu naa swĩi u mw̄ɛɛrima. U ben tabu s̄ia ye kpuro burisina.

<sup>13</sup> Ye u ḡosirama u wee, u kpawa ka Heresio ye ya w̄aa gungunun baa s̄òò. <sup>14</sup> Ma u Sukòtun bii aluwaasi goo mwa, u n̄n gari bikikia. Ma aluwaasi wi, u n̄n Sukòtun guro gurobu ka yen wirugibun ȳisa yorua t̄nu wata ka w̄okura n̄òbu ka yiru. <sup>15</sup> Ma u da u Sukòtugii be deema u n̄ɛɛ, Sebaki ka Salumuna be wee, b̄en s̄o i man kem s̄òwa i n̄ɛɛ, mban s̄ona i ko i nen tabu kowobu be ba wasira d̄ianu k̄ɛ. Domi sañ Sebaki ka Salumuna n̄ma tura gina.

<sup>16</sup> Ma u wuu gen guro gurobu mw̄ɛɛra u bu s̄ɛyasia ka s̄aki ka aw̄iin seni. <sup>17</sup> Yen biru u Penueligibu go go, ma u ben gidambisa sura.

<sup>18</sup> Ma u Sebaki ka Salumuna bikia u n̄ɛɛ, durò be i go Tabori mi, am̄ona ba s̄aa.

Ba n̄n wisa ba n̄ɛɛ, ba ka nun ween̄wa, ba s̄aa nge sina bibu.

<sup>19</sup> Yera u n̄ɛɛ, nen maaba mi, nen m̄ero turosibun tii tii. Na b̄òrua ka Yinni Gusunò n̄n ȳisiru, i kun daa bu go, nañ b̄ɛɛ goomò.

<sup>20</sup> Ma u win bii yeruma Yet̄ɛ s̄òwa u n̄ɛɛ, a seewo a bu go.

Adama bii duròbu ge, gañ gen takobi wom̄ɛ b̄erum s̄o. Domi un̄ gina kp̄ã. <sup>21</sup> Yera Sebaki ka Salumuna ba n̄ɛɛ, wunen tii a seewo a sun go. Domi t̄n durò n̄n tiiwa u koo kp̄i u yen bweseru ko.

Ma Gedeoni u seewa u Sebaki ka Salumuna go. Yen biru u bura ȳaa ni nu w̄aa ben yooyoosun w̄iinò kusia u ka doona.

### *Ye Gedeoni u kua*

#### *win w̄aa d̄aakiru s̄òò*

<sup>22</sup> Yen biru Isireliba ba Gedeoni s̄òwa ba n̄ɛɛ, wuna kaa ko b̄es̄en wirugii, wun̄ɛ ka wunen bii ka win bibun bweseru. Domi wuna a sun w̄ara Madianiban n̄man di.

<sup>23</sup> Gedeoni u bu wisa u n̄ɛɛ, nañ m̄ò b̄ɛɛn wirugii, nen bibu bañ maa m̄ò b̄ɛɛn wirugibu. Yinni Gusunòwa u koo ko b̄ɛɛn wirugii. <sup>24</sup> Adama kon b̄ɛɛ ḡaa teenu kana. I de b̄ɛɛn baawure u man swaa tonkunu w̄ɛ ni i w̄eròbu mwaari.

N deema Madianiba ba swaa tonku wuraginu m̄ò, domi ba s̄awa Isim̄elin

bweseru. <sup>25</sup> Ba n̄e, sa ko nun wē ka nuku tia.

Yera ba bekuru garu teria tē sō be kpuro ba swaa tonku ni kp̄ē ni ba werōbu mwaari mi. <sup>26</sup> Swaa tonku wuragii ni ba Gedeoni wē mi, nin bunum mu tura kilo yendun saka. Ni baasi u maa Madianiban sinambun wuraba ka swaa tonkunu ka yabe gobiginu wa, ka maa bura yāa ni nu raa wāa ben yooyoosun wīnō. <sup>27</sup> Ma u bwāaroku kua ka wura ye, u gu yii yeru kua win wuu Ofaraō. Ma Isireliba kpuro ba Yinni Gusunōn sāaru deri, ba da ba gu sāamō. Ma ga ra kua Gedeoni ka win tōmbun yina.

<sup>28</sup> Taa bi sō, Isireliba ba Madianiba kamia ba bu taare mam mam. Ma tem mē, mu wāa bōri yendu sō wōō weeru sere Gedeoni u da u ka gu.

<sup>29</sup> Saa ye sōra Gedeoni, Yoasin bii wi, u da u sina win yenuō. <sup>30</sup> U bii tōn durōbu marawa wata ka wōkuru, domi win kurōba dabi. <sup>31</sup> Win kurō tanō wi u wāa Sikemuō u maa nūn bii tōn durō marua, wi ba yīsiru kā Abimeleki. <sup>32</sup> Gedeoni u tākō kuawa kōō kōō ma u gu. Ba nūn sika win tundo Yoasin sikirō Ofaraō, Abiesēban temō.

<sup>33</sup> Win gōōn biru Isireliba ba kpam Yinni Gusunōn sāaru deri, ba būu ni ba mō Baaliba sāamō. Ma ba Baali Beriti kua ben būu. <sup>34</sup> Bañ maa Gusunō ben Yinni yaaye wi u raa bu wōra ben yibereban nōman di be ba bu sikerene kpuro. <sup>35</sup> Mēya bañ maa Gedeonin tōmbu takaru garu kue, gea ye u raa bu kua kpuron sō.

## 9

### *Abimeleki u kua Sikemugibun kparo*

<sup>1</sup> Yen biruwa Abimeleki, Gedeonin bii, u da Sikemuō win dwaanibun mi, u ka bu gari kua. <sup>2</sup> U n̄e, i doo i Sikemun wirugibu bikia, mba ba kīru bo, Gedeonin bibu wata ka wōku te kpuro ta n sāa ben kparobu? Nge tōn turowa ba kī. I de bu yaaya ma nena na sāa ben mero bisi wi ba bu marua.

<sup>3</sup> Ma win dwaani be, ba win gari yi kpuro Sikemun wirugii be sōwa. Ma ben laakari ya wura win mi mam mam yēn sō u sāa ben mero bisi. <sup>4</sup> Ba nūn sii geesun gobi wata ka wōkuru wē yi ba sua Baali Beritin sāa yerun di. Ka gobi yiya u tōn garu koo sariba ka naanaanugibu kasu ba nūn swīi.

<sup>5</sup> U da win tondon yenuō Ofaraō, ma u win tundo turosibu wata ka wōku te go kperu garun wōllō ma n kun mō ben dāako Yotamu wi u da u kukua. <sup>6</sup> Ma Sikemugibu kpuro ka Milon yenugibu ba da ba menna Sikemu mi, dāa bakarū garun nuurō kpee te ba giran bōkuō, ma ba Abimeleki wi kua ben kparo.

### *Yotamun mōndu*

<sup>7</sup> Ye Yotamu u gari yi nua, u da u yōra guuru wōllō te ba mō Garisimu u nōogiru sua u gbāra u n̄e, i n̄en gari swaa dakio b̄eē Sikemugibu, kpa Gusunō u maa b̄eēgii swaa daki.

<sup>8</sup> Sō teeru dānu menna nu sunō kaso da wi u koo bandu di nin suunu sō. Nu dāa te ba mō olifi deema nu n̄e, a de a ko b̄esen sunō. <sup>9</sup> Adama olifi ye, ya n̄e, nañ n̄en gum kobu derimō n ko b̄een sunō, domi mena ba ra ka tōnu wōlle sue kpa bu maa ka mu Gusunō b̄eere wē. <sup>10</sup> Ma nu dāa ye ba mō figie deema nu n̄e, a na a ko b̄esen sunō. <sup>11</sup> Adama figie ye, ya nu wisa ya n̄e, nañ n̄en bii geenu ka n̄en bam derimō n ko b̄een sunō. <sup>12</sup> Ma dāa ni, nu maa da resem mi, nu ye sōwa nu n̄e, a na a ko b̄esen sunō. <sup>13</sup> Adama resem ye, ya nu wisa ya n̄e, nañ n̄en tam derimō n ko b̄een sunō, domi tam mena mu Gusunō ka tōmbu nuku dobu wēemō. <sup>14</sup> Saa yera dāa ni kpuro nu maa da nu awīi deema nu n̄e, a na a ko b̄esen sunō. <sup>15</sup> Ma awīi yi, yi dāa ni wisa yi n̄e, i n kī n ko b̄een sunō ka gem, i na i kuke n̄en kōkōrō. Ma n kun mē, dōō u koo yari saa n̄en min di, kpa u Libanin dāa baka ni ba mō seduruba mwa.

<sup>16</sup> Ma Yotamu u kpam n̄e, tē na b̄eē bikiamō, ye i Abimeleki kua b̄een kparo mi, i ye kuawa ka nuku tia murafitiru sari? I b̄esen tundo Gedeoni ka win yenugibu tōn geeru sōōsi? I nūn kua nge mē u b̄eē kua? <sup>17</sup> Domi n̄en tundo u b̄eē sanna, u win wāaru kari bōrie ye u ka b̄eē wōra Madianiban nōman di. <sup>18</sup> B̄eē wee, i n̄en tondon yenugibu seesi gisō ma i n̄en maabu wata ka nōōba n̄e mwēera i go kperu garun wōllō. Ma i win yoo tōn kurōn bii Abimeleki kua b̄eē Sikemugibun kparo yēn sō u sāa b̄een mero bisi. <sup>19</sup> Tē ye i Gedeoni ka win yenugibu kua mi, i n ye kuan na ka nuku tia murafitiru sari, Gusunō u de b̄eē ka Abimeleki i n wāasinē ka nuku dobu. <sup>20</sup> Adama yā kun sāa mē, u de dōō u yari

Abimēlekin min di u bεε Sikemugibu ka Milon yenugibu mwa, kpa d̄ō u maa yari bεε Sikemugibu ka Milon yenugibun min di u Abimēleki mwa.

<sup>21</sup> Yen biru Yotamu u duka sua u doona min di, u da u sina Berio yèn s̄ō u win m̄ō Abimēlekin berum m̄ō.

### *Sikemugibu*

#### *ba Abimēleki seesi*

<sup>22</sup> Abimēleki u Isireliba kpara w̄ō ita.

<sup>23</sup> Yen biru Gusun̄ō u dera Abimēleki ka Sikemugibu ba ku ra n̄ōsinε. Yen s̄na t̄n be, ba Abimēleki seesi. <sup>24</sup> Yeni ya koorawa kpa Abimēleki ka Sikemugii be ba raa Gedeonin bibu wata ka w̄kuru go mi, bu ka yen n̄ni sw̄aru wa. Domi be kpurowa ba n̄ō tia kua ba ka bu go.

<sup>25</sup> Sikemugibu bu ka Abimēlekin waaru go, yera ba t̄mbu gabu berua guunu w̄ll̄ō. T̄n be, b̄n goo wa u sar̄ō mi, kpa bu ȳro s̄re bu win ȳnu mwa. Yera ba da ba ye Abimēleki s̄ōwa.

<sup>26</sup> S̄ō teeru Gaali, Ebedin bii, u da Sikemūō, wi ka wigibu. Ma Sikemugibu ba n̄n tii w̄. <sup>27</sup> Yera ba da ben gbeā ba resamba s̄ra ba gama ma ba t̄ō bakarua kua. Ba da ben b̄u dir̄ō ba di ba n̄ra ma ba Abimēleki b̄rusi. <sup>28</sup> Gaali u Sikemugibu s̄ōwa u nεε, mban s̄na bεε Sikemugibu sa ko ka wura Abimēleki u sun taare. Wara ra n Abimēleki. N n̄ Gedeonin bii ro? N n̄ Sebuluwa u s̄a win tabu sun̄ō ro? N n̄ m̄n na, i de su bes̄n sikado Ham̄ri wiru kp̄iya wi u wuu ge sw̄i. Domi nañ wa mban s̄na sa ko Abimēleki s̄. <sup>29</sup> B̄n daa man kua wuu gen kparo, kon daa Abimēleki fukawa, kpa n n̄n s̄ n nεε, u wureo u win tabu ȳnu sosi kpa u na u ka man w̄ri.

<sup>30</sup> Sanam mε Sebulu wi u wuu ge kpare, u nua ye Gaali u gerua kpuro, yera u m̄ru besira. <sup>31</sup> Ma u t̄mbu ḡra asiri s̄ō u nεε, bu Abimēleki s̄ ma Gaali, Ebedin bii u tunuma u t̄mbu gari k̄m̄ō bu ka wi Abimēleki fuka. <sup>32</sup> Yen s̄, u de wi ka win t̄mbu bu da bu kuke w̄kuru yakas̄ō, <sup>33</sup> kpa u wuu ge w̄rima buru buru yellu, saa ye Gaali ka wigibu ba yarima kpa u bu kua nge mε u k̄i.

<sup>34</sup> Ye n kua sisirun w̄kuru, yera Abimēleki u win tabu kowobu b̄nu kua wuunu n̄ε, ma ba da ba kukua Sikemun birūō. <sup>35</sup> Saa ye Gaali ka win t̄mbu ba yarima wuu gen min di, yera Abimēleki ka

wigibu ba yarima ben kuku yenun di bu ka n̄n w̄ri. <sup>36</sup> Ye Gaali u bu wa, yera u Sebulu s̄ōwa u nεε, a m̄erio nge mε t̄mba saram wee guunun di.

Ma Sebulu u n̄n wisa u nεε, guunun tirosa a waam̄ō mi, n n̄ t̄mbu.

<sup>37</sup> Gaali u nεε, ka gem, t̄mba ba saram wee guu te ta w̄a suunu s̄ōn di. Ma gaba maa wee d̄a bakarun beran di mi sar̄ōba ra sinε.

<sup>38</sup> Saa ye s̄ōra Sebulu u nεε, gari dori yi a raa maa saarim̄ō mi ni? Yi a sun s̄ōwa a nεε, wara ra n Abimēleki su ka de u sun taare. T̄ē wiya wee mi, ka win t̄mbu be a gema mi. N n̄ m̄n na, i w̄rin̄ō wunε ka wi.

<sup>39</sup> Ma Gaali u ḡsira u Sikemugibu menna u bu kpara ba ka Abimēleki tabu kua. <sup>40</sup> Adama u n̄n kpana u duka sua. Ma Abimēleki u n̄n naa gira u win t̄n dabiru m̄era kua googookum, bu sere wuun gb̄rarun k̄nn̄ō turi. <sup>41</sup> Ma Abimēleki u da u w̄a Arum̄ō. Saa ye s̄ōra Sebulu u Gaali gira ka sere maa Sikemugii be ba ka n̄n ȳra. Ma u nεε, bu ku raa maa wurama wuu mi.

<sup>42</sup> Sisiru, Sikemugii be ba tie, ba s̄ōru kua ba gbea d̄ō. Yera ba da ba ye Abimēleki s̄ōwa. <sup>43</sup> Ma u win t̄mbu b̄nu kua wuunu ita, u dera ba kukua yakas̄ō. Ye ba Sikemugii be wa ba yarima wuun di, yera ba bu tabu w̄ri. <sup>44</sup> Ma Abimēlekin tii ka wuu teeru ba da ba ȳ wuun gb̄rarun k̄nn̄ōw̄. Yera wuunu yiru ye ya tie, ya da ya be ba w̄a gbeā mi deema ya bu go go. <sup>45</sup> Ma ba ka wuu gen t̄mbu tabu kua, sere s̄ō u ka kpa. Ma u gen tii k̄suka mam mam u b̄ru wisi gen kp̄εkp̄εku w̄ll̄ō u ka s̄ōsi ma u gu b̄rusi.

<sup>46</sup> Sanam mε be ba w̄a Sikemun tabu kowobun karīō, ba nua mε, yera be kpuro ba dua w̄rūō b̄u wi ba m̄ Beritin dirun tem̄ō. <sup>47</sup> Ma goo u na u Abimēleki s̄ōwa u nεε, t̄mba w̄a ba m̄enne w̄ru ge s̄ō. <sup>48</sup> Yera Abimēleki ka wigibu ba na guu te ba m̄ Saam̄ōw̄, ma u gb̄a sua u ka d̄a k̄asa gaa bura u seru s̄ndi. Yen biru u win bw̄abu s̄ōwa u nεε bu maa koowo nge mε. <sup>49</sup> Ma ben baawure u d̄a k̄asa bura u seru s̄ndi ba ka n̄n sw̄i. Ma be kpuro ba ben d̄a ye sure w̄ru gen k̄nn̄ōw̄. Yen biru ba ye d̄ō doke. Ma Sikemugii be ba w̄a

woru ge sɔɔ kpuro ba dɔɔ mwaara. Ba sɔɔwa tumbu nɔrɔbu (1.000), kurɔbu ka durɔbu.

### *Abimelɛkin gɔɔ*

<sup>50</sup> Yen biru Abimelɛki u maa da u wuu ge ba mɔ Tebesi wari, u gu kamia. <sup>51</sup> N deema wuu ge sɔɔ, ba kuku yeru garu mɔ te ba bana. Ta sɔɔwa dii tɛera. Ten wɔllɔwa wuu gen tumbu, kurɔbu ka durɔbu kpuro ka gen wirugibu ba yɔɔwa ba kukua. <sup>52</sup> Ma Abimelɛki u kpia u da dii tɛera yen bɔkuɔ u ka bu wari. Sanam me u waa ten kɔnnɔwɔ, u ka tu dɔɔ sɔre, <sup>53</sup> yera kurɔ goo u nɔn nɛe bia kara u wiru kara. <sup>54</sup> Saa yera Abimelɛki u aluwaasi wi u win tabu yanu sɔɔwa sɔɔwa u nɛe, a man wunen takobi sɔkuo n gbi kpa bu ku nɛe tɔn kurɔwa u man go.

Ma aluwaasi wi, u nɔn ye sɔka u go. <sup>55</sup> Ye Isireliba ba wa Abimelɛki u gu, yera ba yarina be kpuro. Ben baawure u da win yenuɔ.

<sup>56</sup> Mesuma Yinni Gusunɔ u ka Abimelɛki kɔsie kɔsa ye u win tundo turosibu wata ka nɔɔba nɛe ye kua be u go. <sup>57</sup> Meya Yinni Gusunɔ u maa Sikemugibu ben kɔsa ye ba kua kɔsie. Ma Yotamu, Gedeonin biin bɔri yi bu di.

### *Kparobu gabu, Tola ka Yairi*

## 10

<sup>1</sup> Abimelɛkin gɔɔn biru, Tola, Puan bii, Dodon debubu Isakarim bweseru sɔɔ u seewa u Isireliba faaba kua. Tola wi, u raa wɔɔwa Samiriɔ Efaraimun guunun bera gia. <sup>2</sup> Wɔɔ yenda itawa u Isireliba kpara. Yen biru u kpuna u gu. Ma ba nɔn sika Samiri mi.

<sup>3</sup> Tolan biru Yairi Galadigiwa u Isireliba kpara wɔɔ yenda yiru. <sup>4</sup> Bibu tena u mɔ, ben baawure ka win keteku. Wusu tena ba maa mɔ si ba ra soku Yairin baru kpaanu. Su wɔɔwa Galadiɔ. <sup>5</sup> Yen biru Yairi u kpuna u gu ma ba nɔn sikua Kamɔwɔ.

### *Isireliba*

#### *ba kpam buu saaru wari*

<sup>6</sup> Yeniban biru Isireliba ba kpam kua ye yaɔn Yinni Gusunɔ dore. Ba da ba buu tɔn durɔ be ba mɔ Baaliba ka buu tɔn kurɔ be ba mɔ Asitaateba sɔamɔ. Buu ni, nu sɔɔwa Sirigibu ka Sidonigibu ka Amɔniba ka Mɔabuba ka Filisitiban buu. Nge meya Isireliba ba kua ba ka Yinni Gusunɔ deri,

baɔn maa nɔn sɔamɔ. <sup>7</sup> Yera win mɔru ya seewa u bu Filisiti be ka Amɔni be nɔmu sɔndia. <sup>8</sup> Ma ba Isireli be ba waa Amɔreban temɔ Galadiɔ, Yuudenin sɔɔ yari yeru gia mi nɔni sɔɔwa n ka kua wɔɔ yendu yiru sari. <sup>9</sup> Saa ye sɔɔ, Amɔniba ba maa Yuudenin daaru tɔbura ba da ba Yudaba wari ka Benyamɛeba ka Efaraimuba. Ma Isireliba kpuro ba nɔni sɔra. <sup>10</sup> Yera ba Yinni Gusunɔ nɔngiru sue ba nɛe, sa nun torari sa durum kua. Domi sa nun deri wune wi a sɔa besen Yinni ma sa da sa buu ni ba mɔ Baaliba sɔamɔ.

<sup>11</sup> Ma Yinni Gusunɔ bu wisa u nɛe, ye Egibitigibu ka Amɔreba ka Amɔniba ka Filisitiba, <sup>12</sup> ka Sidonigibu ka Amalɛkiba ka Maoniba ba raa bee taare i sɔa ben yobu, ma i man nɔngiru sue i faaba kana, naɔn bee wurari ro? Naɔn bee ware ben nɔman di? <sup>13</sup> Adama wee, i man deri i buu sɔamɔ. Yen sɔ tɛ, naɔn maa bee somimɔ. <sup>14</sup> I doo i buu ni i sɔamɔ mi faaba kana nu bee wɔra nɔni swaa ten min di.

<sup>15</sup> Ma ba nɛe, sa yɛ ma sa nun torariwa, a ka sun koowo nge me a ki. Adama a ku de a kun sun faaba kue gisɔ.

<sup>16</sup> Yera Isireli be, ba buu ni wuna ben suunu sɔɔn di, ba Yinni Gusunɔ sɔwa. Saa ye sɔra u ben wɔnwɔndu wa, wahala ye ba bu mɔn sɔ.

<sup>17</sup> Ma Amɔniba ba menna ba ben sansani gira Galadiɔ. Yera Isireliba ba maa begia gira Misipaɔ Galadin tem mi. <sup>18</sup> Ma ba wesiana ba nɛe, wara u koo sun kpara su ka Amɔniba wari. Wi u kpia u kua me, yɛrowa u koo ko besɛ be sa waa Galadi mini kpuron kparo.

### *Yefite*

## 11

<sup>1</sup> Durɔ goo u waa Galadi mi, win yisira Yefite. Durɔ wi, tabu durɔn tiiwa. Galadiwa u nɔn mara ka kurɔ tanɔ goo. <sup>2</sup> Galadi wi, u maa bibu gabu mara ka win kurɔ. Sanam me bii be, ba kpɛa ba Yefite gira win tondon yenun di ba nɛe, un tondon tubi dimɔ domi u sɔɔwa kurɔ tanɔ bii.

<sup>3</sup> Ma Yefite u win tundo turosi be duka suuri, u da u waa Tobuɔ. Ma u garu koo sariba menna u ka tumbu wɔraa daamɔ.

<sup>4</sup> Yen biru Amɔniba ba Isireliba wari. <sup>5</sup> Sanam me tabu swia, yera Isireliban guro gurobu be ba waa Galadiɔ ba da ba Yefite



deema Tobu mi. <sup>6</sup> Ba n̄εε, a na a ko b̄εs̄en kparo su ka Am̄oniba w̄ari.

<sup>7</sup> Yera u guro guro be s̄ōwa u n̄εε, n̄ε wi na s̄āa b̄εen yib̄ere? N̄ n̄ b̄εε i man gira saa n̄en tondon ȳenun di? Ȳen s̄ō i w̄āa wahala s̄ō, n̄ n̄ yen s̄ōna i man somiru kanam̄o?

<sup>8</sup> Ma Galadigii be, ba n̄n̄n wisa ba n̄εε, geema, yen s̄ōna sa na wunen mi, a sun kpara su ka Am̄oniba tabu ko. Yen biru kpa a n̄ s̄āa b̄εs̄en kparo, b̄εs̄e be sa w̄āa Galadin bera mi.

<sup>9</sup> Yefite u bu wisa u n̄εε, i n̄ ka man da sa Am̄oniba tabu w̄ari, ma Yinni Gusun̄o u dera sa bu kamia, n̄ena kon ko b̄εen kparo ka gem?

<sup>10</sup> Ma t̄on be, ba n̄n̄n wisa ba n̄εε, Yinni Gusun̄owa ko n̄ s̄āa b̄εs̄en seeda s̄ā kun kue ye sa gerua.

<sup>11</sup> Yera Yefite u ka bu da, ma ba n̄n̄n kua ben kparo. Saa ye s̄ōra u win gari yi kpuro Yinni Gusun̄o saaria Misip̄a.

### *Gari yi Yefite*

#### *u Am̄oniba s̄ōwa*

<sup>12</sup> Yera Yefite u Am̄oniban sina boko ḡoria u n̄εε, mba n̄ sun m̄ōsin̄e n̄ε ka wun̄ε, a ka n̄en tem tabu w̄arim̄o.

<sup>13</sup> Ma sina boko wi, u n̄n̄n wisa u n̄εε, sanam m̄ε Isireliba ba wee Egibitin di, ba n̄en tem mwa saa daa te ba m̄ō Aan̄ōn di n̄ ka girari daa te ba m̄ō Yab̄okūo ka Yuudenin w̄ōw̄a. Yen s̄ō, i sun b̄εs̄en tem wesio ka b̄εen tii. I n̄ kua m̄ε, sann̄o maa sari.

<sup>14</sup> Yera Yefite u maa sun̄o wi ḡoria u n̄εε, <sup>15</sup> Isireliba bañ M̄abuban tem ka Am̄oniban tem m̄w̄ε. <sup>16</sup> Geema, sanam m̄ε ba wee Egibitin di, ba gbaburu sara ma ba nim w̄ōku ge ba m̄ō Naa yari t̄obura. Yen biru ba da Kad̄es̄īo. <sup>17</sup> Saa min diya ba Ed̄amun sun̄o ḡoria ba n̄εε, u de bu win tem sara bu da wusw̄āo Kananin tem̄o. Adama u yina mam mam. M̄eya ba maa M̄abun sun̄o ḡoria. Yera win tii, u maa yina. Ma Isireliba ba sina Kad̄es̄īo mi. <sup>18</sup> Yen biruwa ba seewa Kad̄es̄in min di ba gbaburun swaa mwa ba M̄abuba ka Ed̄amuban tem s̄ēna sere ba ka tura M̄abu ben tem s̄ō yari yer̄o. Ma ba ben sansani gira daa te ba m̄ō Aan̄ōn b̄okūo mi M̄abuban tem mu n̄ō ȳōra. <sup>19</sup> Saa min diya ba maa Sihoni, Am̄oreban sina boko ḡoria wi u w̄āa H̄es̄ibonīo ba n̄εε, u de bu sara win tem̄o bu doona Kananin tem gia. <sup>20</sup> Adama Sihoni uñ Isireliba naan̄ε kue

u sere de bu sara win tem̄o. Ma u win tabu kowobu kpuro m̄enna ba ben sansani gira Yahasīo. Ma ba ka Isireliba tabu kua. <sup>21</sup> Yera Yinni Gusun̄o u Sihoni ka win t̄ombu kpuro Isireliba n̄omu b̄eria. Ma Isireliba ba bu go go ba kamia ba tem m̄ε kpuro m̄wa. <sup>22</sup> Ba m̄wawa saa daa te ba m̄ō Aan̄ōn di n̄ ka girari daa te ba m̄ō Yab̄okūo. Saa maa gbaburun di te ta w̄āa s̄ō yari yer̄o n̄ ka girari Yuuden̄īo. <sup>23</sup> Wee t̄ē Gusun̄o, b̄εs̄e Isireliban Yinni u Am̄oreban tem m̄ε mwa u sun w̄ē. Yera a k̄i a maa sun mu mwaari? <sup>24</sup> Tem m̄ε wunen b̄ūu Kem̄osi u nun w̄ē, añ mu n̄eni wun̄ε ro? N̄ n̄ m̄en na, sa ko maa tem m̄ε Gusun̄o b̄εs̄en Yinni u sun w̄ē n̄en̄ewa. <sup>25</sup> Baa Balaki Siporin bii, M̄abuban sun̄o wi u dam bakam m̄o, uñ wure u ka sun sikirina u sere n̄εε, u koo sun tabu w̄ari. Wun̄ε a n̄n̄n dam kerewa? <sup>26</sup> Wee yen w̄ō gooba wun̄ōbuwa (300) mini ye Isireliba ba ka w̄āa H̄es̄ibonīo ka Arōε̄ε̄o ka sere wuu si su w̄āa mi kpuro ka si su w̄āa daa te ba m̄ō Aan̄ōn b̄okūo. Mban s̄ōna iñ bu tem m̄ε mwaari saa saa yen di. <sup>27</sup> Sina boko, n̄ n̄ n̄ε na tora, wuna a tora. Domi wuna a gb̄ia a sun tabu w̄arima. Yen s̄ōna Yinni Gusun̄o wi u ra t̄ombu sirie u sun siria ḡis̄o b̄εs̄e ka b̄εε.

<sup>28</sup> Adama Am̄oniban sina boko wi, uñ Yefiten gari wure.

### *Yefiten n̄ō m̄w̄εru*

<sup>29</sup> Yera Yinni Gusun̄on Hunde u Yefite ȳōwa. Ma u Manasen tem sara u da Misip̄a Galadin tem̄o. Min diya u maa da Am̄oniban tem̄o. <sup>30</sup> Miya u Yinni Gusun̄o n̄ō m̄w̄ε̄ε̄ teni kua u n̄εε, Yinni, à n̄ man Am̄oniba n̄omu b̄eria, <sup>31</sup> ma na bu kamia na wee, t̄onu wi na gb̄ia na ka yinna, wiya kon mwa n̄ ka nun ȳāku d̄ō m̄w̄aararugiru kua.

<sup>32</sup> Min diya u seewa u da Am̄oniban tem̄o u ka bu tabu ko. Ma Yinni Gusun̄o u maa n̄n̄n bu n̄omu b̄eria. <sup>33</sup> Ma u bu kamia u nasara sua u ben wusu yendu mwa si su w̄āa Arōε̄en di n̄ ka da Minit̄īo sere ka Ab̄eli Keramim̄ūo. Ma Gusun̄o u dera Isireliba ba bu taare mam mam.

<sup>34</sup> Sanam m̄ε Yefite u ḡosir̄o win wuūo, Misip̄a, yera win bii w̄and̄ia u yarima u n̄n̄n senn̄o wee, u bara kp̄āru soom̄o u yaam̄o. N̄ deema bii w̄and̄ia wi turowa u mara. Uñ maa bii goo m̄o. <sup>35</sup> Sanam m̄ε u bii wi wa, yera u win tiin yaberu n̄enua u karana nuku sankiranun s̄ō, u n̄ōḡiru sua

u nɛɛ, nɛn bii, nuku sankira bakanu sɔ̄ra a man doke mi. Domi na Yinni Gusunɔ̄ nɔ̄ mwɛɛru kua. Tañ maa kɔ̄biarɔ̄.

<sup>36</sup> Ma bii wɔ̄ndia wi, u win tundo wisa u nɛɛ, à n Yinni Gusunɔ̄ nɔ̄ mwɛɛru kua, a ka man koowo kpuro nge mɛ a gerua domi u dera a Amɔ̄niba be ba sɔ̄a wunɛn yiberɛba mɔ̄ru kɔ̄sia. <sup>37</sup> Adama a man suru yiru kɛ̄yɔ̄ gina kpa n da guunu wɔ̄llɔ̄ ka nɛn wɔ̄ndia kpaasibu su wuri ko mi, yɛn sɔ̄ nañ durɔ̄ sue na ka gbiɔ̄.

<sup>38</sup> Ma Yɛfite u nùn suru yiru ye kã. U da guunu wɔ̄llu mi, ka win wɔ̄ndia kpaasibu ba wuri kua. <sup>39</sup> Ye suru yiru ye, ya yiba, u da u win tundo deema. Ma tundo u ka nùn yãku te kua, tɛn nɔ̄ mwɛɛru u Yinni Gusunɔ̄ kua. Nge mɛya wɔ̄ndia wi, u ka gu, uñ durɔ̄ sue. Saa dɔ̄ma ten diya ba woro teni yi Isireliɔ̄. <sup>40</sup> Wɔ̄ɔ̄ baagere Isireliban tɔn kurɔ̄bu ba ra yariwa wuun di bu da bu Yɛfite Galadigiin bii wɔ̄ndia wi swiia sɔ̄o nne.

### *Yɛfite ka Efaraimuba*

## 12

<sup>1</sup> Yeniban biruwa Efaraimuba ba menna ba Yuudenin tɔ̄bura ba da sɔ̄o yɛsan nɔ̄m geu gia Yɛfiten mi, ba nɛɛ, mban sɔ̄na a Amɔ̄niba tabu wɔ̄ri ma añ sun soka su nun somi. Yen sɔ̄ tɛ, sa ko nun dɔ̄o meni ka wunɛn diru sannu.

<sup>2</sup> Yera Yɛfite u bu wisa u nɛɛ, geema, nɛ ka nɛgibu sa ka Amɔ̄niba tabu kua gem gem. Saa ye sɔ̄ra na bɛɛ soka i ka sun somi. Adama bɛɛn goo kun nɛ. <sup>3</sup> Ye na wa mɛsum, yera na nɛn wɔ̄aru kari bɔ̄rie na ka Amɔ̄ni be tabu kua. Yinni Gusunɔ̄ u maa man bu nɔ̄mu beria. N n mɛn na, mba na kua i ka man tabu wɔ̄rima gisɔ̄.

<sup>4</sup> Yera Efaraimu be, ba Galadigii be sɔ̄ɔwa ba nɛɛ, i sɔ̄awa be ba duki yakura bɛɛ Efaraimun bwese keran di i da i wɔ̄a Manaseban suunu sɔ̄o.

Ye Yɛfite u nua mɛ, ma u win tɔ̄mbu kpuro menna ba Efaraimuba tabu wɔ̄ri ba kamia. <sup>5</sup> Yera Galadigii be, ba da Yuudenin tɔ̄bura yerɔ̄ ba swaa bura mi Efaraimuba ba koo tɔ̄bura. Efaraimu goo ù n na mi, ù n kī u tɔ̄bura, yera Galadigibu ba ra nùn bikie bu nɛɛ, a sɔ̄awa Efaraimu?

\* **13:3-5** Yinni Gusunɔ̄n gɔ̄rado Isireliba ba ku ra kã bu Gusunɔ̄n yisuru sia. Yen sɔ̄na ù n bu kurema ba ra nɛɛ, Gusunɔ̄n gɔ̄radowa.

U n nɛɛ, aawo, <sup>6</sup> kpa bu nɛɛ, ù n mɛn na, a geruo a nɛɛ, Kiboleti.

Kpa u nɛɛ Giboleti.

Domi Efaraimu be, ba ku ra kpī bu gere dee dee. Sanam mɛya Galadigii be, ba koo nùn sɛre yande bu saka Yuudenin tɔ̄bu mi. Ben taa bi sɔ̄o, Efaraimuba nɔ̄rɔ̄bun suba weeru ka yiruwa (42.000) ba gu.

<sup>7</sup> Yɛfite wi, u Isireliba kparawa wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔba tia ma u kpuna u gu, ba nùn sikua win wuuɔ̄, Galadin temɔ̄.

### *Kparobu gabu, Ibisani*

#### *ka Eloni ka Abudoni*

<sup>8</sup> Yɛfiten biru Ibisani, Betelehemugiiwa u kua Isireliban kparo. <sup>9</sup> Bibu watawa u mara, bii tɔn durɔ̄bu tɛna, tɔn kurɔ̄bu maa tɛna. Ma u dera bii tɔn kurɔ̄ be, ba mɔ̄ra ka Isireliban bwese kerɔ̄ gɛɛ. Mɛya maa win tɔn durɔ̄ be, ba wɔ̄ndiaba sua Isireliban bwese kerɔ̄ gɛɛ sɔ̄o. U Isireliba kparawa wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔba yiru. <sup>10</sup> Yen biru u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua Betelehemuɔ̄.

<sup>11</sup> Ibisani biru, Eloni, Sabulonin bwese keragiiwa u kua Isireliban kparo. U Isireliba kparawa wɔ̄ɔ̄ wɔ̄kuru. <sup>12</sup> Yen biruwa u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua Ayalonio Sabulonin temɔ̄.

<sup>13</sup> Elonin biru, Abudoni, Hilelin bii, Piratonigiiwa u kua Isireliban kparo. <sup>14</sup> Bibu weeruwa u mara. Ma win debumii ni, ben baawure u win keteku mɔ̄wa. Abudoni u Isireliba kparawa wɔ̄ɔ̄ nɔ̄ɔba ita. <sup>15</sup> Yen biruwa u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua Piratonio Efaraimun temɔ̄ Amalekiban guurɔ̄.

### *Sansom marubu*

## 13

<sup>1</sup> Abudonin biru Isireliba ba kpam kua ye yañ Yinni Gusunɔ̄ dore, ma u bu Filisitiba nɔ̄mu beria wɔ̄ɔ̄ weeru.

<sup>2</sup> N deema durɔ̄ goo wɔ̄a Soreɔ̄ Danun bweseru sɔ̄o, win yisira Manɔ̄a. Win kurɔ̄ u sɔ̄awa wiro. <sup>3-5</sup> Sɔ̄o teeru Yinni Gusunɔ̄n gɔ̄rado \* goo u kurɔ̄ wi kure u nɛɛ, wee, a sɔ̄a wiro, adama kaa gura sua kpa a bii tɔn durɔ̄ ma. U ko n sɔ̄awa wi ba wuna nɛnɛm Gusunɔ̄n sɔ̄ saa win marubun di. Yen sɔ̄, a n tii sɛ, a ku tam gam nɔ̄, kpa a ku gãa

seseruginu di. A ku ra maa de bu bii win seri bura, domi wiya u koo Isireliba waram tore saa Filisitiban naman di.

<sup>6</sup> Ma kurɔ wi, u da u win durɔ sɔwa u nɛɛ, Gusunɔn tɔnu goowa u man deema. U sɔawa nge Gusunɔn gɔrado goo. U nanum mɔ too. Naɲ maa nɔn bikie mɔn di u na. Uɲ maa man win yɔsiru sɔwa. <sup>7</sup> Adama u man sɔwa u nɛɛ, kon be gura sua kpa n bii tɔn durɔ ma. Yen sɔ, n ku be tam gam nɔ, kpa n ku gaa seseruginu di. Domi bii wi, u ko n sɔa wi ba wuna nenem Gusunɔn sɔ saa win marubun di sere ka win wɔarun nɔrɔ.

<sup>8</sup> Yera Manɔa u kanaru kua nge menɔ, u nɛɛ, Yinni, a de wunen tɔnu wi a gɔrima mi, u kpa sun naawa kpa u sun sɔsi ye n weene su bii wi kua wi sa ko ma mi.

<sup>9</sup> Ma Gusunɔ u Manɔan kanaru mwa, u dera win gɔrado wi, u wura kurɔ win mi, mi u sɔ gberɔ. Adama win durɔ sari mi. <sup>10</sup> Ma u duka da win durɔn mi, u nɔn sɔwa u nɛɛ, durɔ wi u na nen mi gin teeru, wee u maa na tɛ.

<sup>11</sup> Manɔa u seewa u win kurɔ swɔi ba na durɔ win mi. Yera Manɔa nɔn bikia u nɛɛ, wuna a ka kurɔ wi gari kua?

Ma u nɛɛ, oo, nɛna.

<sup>12</sup> Manɔa u nɛɛ, wunen gari yi, yi n koorɔ, wooda yerɔ sa ko swɔi bii win sɔ. Amɔna sa ko nɔn kua.

<sup>13</sup> Ma Yinni Gusunɔn gɔrado wi, u nɔn wisa u nɛɛ, ye na kurɔ wi sɔwa mi kpuro, yera u koo se. <sup>14</sup> Uɲ koo gaaɔnu di ni nu yara resɛm di. Uɲ tam gam nɔrumɔ, uɲ maa gaa seseruginu dimɔ. Ye na nɔn yiire mi kpuro, yera u koo ko.

<sup>15</sup> Manɔa u Yinni Gusunɔn gɔrado wi sɔwa u nɛɛ, na nun kanamɔ, a de su nun gɔrasia, kpa su nun boo kpemu yaare ko.

<sup>16</sup> Ma gɔrado wi, u nɛɛ, baa à n man gɔrasia, naɲ wunen dɔanu dimɔ. Adama à n kɔ a nu kon na ka mɛ, a ka ye Yinni Gusunɔ yɔku dɔɔ mwaararuguru kuo.

Manɔa uɲ yɛ ma Yinni Gusunɔn gɔradowa durɔ wi, u sɔa. <sup>17</sup> Ma u nɛɛ, amɔna wunen yɔsiru, kpa su wa su nun takaru ko, wunen gari yi, yi n koorɔ.

<sup>18</sup> Yera gɔrado wi, u nɛɛ, mban sɔna a nen yɔsiru bikiamɔ. Nen yɔsira, wi u ra maamaaki ko.

<sup>19</sup> Saa yera Manɔa u boo kpemu sua ka dɔanu ganu u yi kperu wɔlɔ u ka Yinni

Gusunɔ yɔkuru kua, wi, wi u ra maamaaki ko. Saa ye Manɔa ka win kurɔ ba yɔku te mɛera, <sup>20</sup> saa ye sɔra dɔɔ yara ya seewa wɔlɔ yɔku ten min di, ma Yinni Gusunɔn gɔrado wi, u dua dɔɔ yara ye sɔ u ka suara. Ye Manɔa ka win kurɔ ba wa mɛ, ma ba kpuna ba wuswaa tem girari. <sup>21</sup> Saa ye sɔra u den gia ma Yinni Gusunɔn gɔradowa mi. Saa dɔma ten di Gusunɔn gɔrado wi, uɲ maa naare ben mi. <sup>22</sup> Ma Manɔa u win kurɔ sɔwa u nɛɛ, sa ko gbiwa mi, domi sa Gusunɔ wa.

<sup>23</sup> Yera win kurɔ u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u n kɔ u sun gon na, uɲ koo raa besɛn yɔku te mwa. Uɲ koo raa maa de su yeniba kpuro wa kpa su yenin bweseru nɔ ye sa nua tɛ.

<sup>24</sup> Amɛn biru kurɔ wi, u gura sua ma u bii tɔn durɔ mara. Ma ba nɔn yɔsiru kɔ Sansom. Bii wi, u kpɛa ma Yinni Gusunɔ u nɔn domaru kua. <sup>25</sup> Sanam mɛ u waa Makane Danuɔ, Sorea ka Esitaolin baa sɔɔ, Yinni Gusunɔn Hunde u nɔn yɔwa u ka win sɔmburu tore.

*Sansom u wɔndia goo kɔ*

*Tinnaɔ*

## 14

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru, Sansom u seewa u da Tinnaɔ. Ma u bii kurɔbu gagu wa mi, Filisitiban bii wɔndiaba sɔɔ, ga nɔn wɛre. <sup>2</sup> Ye u wuma u win tundo ka win mero sɔwa u nɛɛ, na bii kurɔbu gagu wa Tinnaɔ Filisitiban bibu sɔɔ. I man nɔn kasuo n sua kurɔ.

<sup>3</sup> Win tundo ka win mero ba nɔn wisa ba nɛɛ, tɔn kurɔbu sariwa wunen mero bisibu sɔɔ, n kun mɛ besɛn bweseru sɔɔ, a ka da a kurɔ kasu Filisitiba sɔɔ be ba ku ra bangɔ ko mi?

Adama Sansom u win tundo sɔwa u nɛɛ, ka mɛ, a man nɔn kasuo domi u man wɛrewa.

<sup>4</sup> Win tundo ka win mero baɲ yɛ ma gari yi, yi weewa saa Yinni Gusunɔn min di, domi swaa u kasu u ka Filisitiba sanna. N deema saa ye sɔɔ, Filisitibara ba sɔa Isireliban yinnibu.

<sup>5</sup> Yera Sansom u seewa u dɔɔ Tinna mi ka win tundo ka win mero. Ye ba tura Tinnagibun dɔa gbaarɔ, miya Sansom u gera ma gbee sunɔ kpemu gagu ga nɔn keenu gurema subaru sɔɔ ga kukirimɔ. <sup>6</sup> Saa yera Gusunɔn Hunde u nɔn yɔwa ma u gbee sunɔ ge nɛnu u yakana ka win noma nge mɛ

ba ra boo buu yakanε. Adama un̄ win tundo ka win mero sɔwa ye u kua. <sup>7</sup> Ma u doona u da u ka kurɔ wi gari kua. Kurɔ wi, u n̄n wεre gem gem. <sup>8</sup> Sɔ mεrun biru Sansom u kpam sarɔ mi ka win tundo ka win mero u ka win kurɔ sua. Ma u gera gbee sunɔ goo ten mi, u tu mεra. Yera u deema wee, t̄i yi m̄ma te sɔ, yi tim koosi. <sup>9</sup> Ma u n̄ma kp̄εε u tim mε wɔwa u dimɔ swaaɔ. Ye u win tundo ka win mero naamwε, u maa bu w̄ε ba di. Adama un̄ bu sɔwa ma gbee sunɔ gorun diya u tim mε wunama.

### *Sansom u Filisitiba*

#### *sukuru kua*

<sup>10</sup> Ma win tundo u da kurɔ win yenuɔ. Miya Sansom u kurɔ kpaa d̄ianu kua domi m̄ya aluwaasiba ba ra ko. <sup>11</sup> Sanam mε Filisitiba ba wa mε, ma ba aluwaasiba tena kasu ba da ba ka n̄n sina. <sup>12</sup> Ma Sansom u bu sɔwa u n̄ε, kon bεε sukuru garu kua. Sere n ka ko kurɔ kpaa ten sɔ n̄ɔba yiru, kpa i man tu tubusia. I n tu tuba, kon b̄εn baawure yaberu k̄ε ka t̄ɔ baka yānu. <sup>13</sup> Adama i kun tu tuba b̄εya i ko man ye kpuro w̄ε.

Ma ba n̄ε, oo, a sun tu kuo, sa swaa daki.

<sup>14</sup> Ma u n̄ε, dion min diya d̄ianu yara. Damgiin min diya ḡaa duronu yara.

Ma ba kpana bu suku te tubusia sere n ka kua sɔ ita. <sup>15</sup> Yen biru ba Sansom kurɔ wi sɔwa ba n̄ε, a wunen durɔ k̄akirio u ka sun suku te tubusia. A n yina, sa ko b̄εε d̄ɔ meni, wunε ka wunen yenugibu kpuro. N n̄ i sun sokawa i ka b̄εn yānu w̄ra?

<sup>16</sup> Ma Sansom kurɔ u na u sumɔ win wuswaa u n̄ε, a man kam m̄εrawa. An̄ man k̄i. A n̄n t̄ambu sukuru kua, adama an̄ man tu tubusie.

Ma Sansom u n̄ε, suku te na n̄n tundo ka n̄n mero tubusie, wuna kon sere tu tubusia?

<sup>17</sup> Ma u sumɔ t̄ɔ baatere Sansom wuswaa. Ye n kua sɔ n̄ɔba yiruseru yera u n̄n suku ten tubusianu sɔwa. Domi wuri yi, yi den n̄n wasira. Ma kurɔ wi, u da u nu win t̄ambu sɔwa. <sup>18</sup> Yera sɔ n̄ɔba yiruse ten yoka t̄n be, ba Sansom sɔwa ba n̄ε,

m̄ba n do n tim kere.

Nge m̄ba n dam m̄ n kere gbee sunɔ.

Ma Sansom u n̄ε, i kun daa ka n̄n kurɔ samburu kue nge naa wuku, in̄ daa suku te tubu.

<sup>19</sup> Yande Yinni Gusun̄n Hunde u n̄n yɔwa ma u da u Asikalonigibu go t̄anu tena t̄n durɔbu t̄na. U ben yānu gura u ka da u be ba win suku te tuba w̄ε. Ma u ḡsira win baan yenuɔ ka m̄ru. <sup>20</sup> Yera ba win kurɔ wi sua ba aluwaasi tena yen turo k̄a wi u kua win kurɔ kpaa sarɔ.

### *Sansom u Filisitiba*

#### *m̄ru k̄asie*

## 15

<sup>1</sup> Ye n kua sɔ m̄εru, alikama ḡεebun saa, Sansom u boo kp̄emu gagu sua u ka win kurɔ beram da. Ye u tura mi, yera u win dokiri sɔwa u n̄ε, na k̄i n da n̄n kurɔn dirɔ. Adama dokiri wi, u yina. <sup>2</sup> U n̄ε, na tamaa an̄ m̄a n̄n k̄iwa mam mam. Ma na n̄n wunen b̄rɔ k̄a. Win w̄nɔ wee, a n̄n suo k̄asire. U maa n̄n buram kere.

<sup>3</sup> Sansom u n̄ε, n̄ n Filisitiba k̄sa kua t̄ε, na n̄ ko na n taare m̄ ye sɔ.

<sup>4</sup> Ma u doona u s̄usu gooba wunɔbu (300) mwa u sin sinu b̄kua yiru yiru. Yera u wii b̄n̄nu s̄risi nin sii nin suunu sɔ. <sup>5</sup> Ma u wii b̄n̄ ni d̄ɔ doke u s̄u si sure Filisitiban alikama gbaanɔ. Ye ba ḡa ba suba ka ye ba n̄ ḡεebu kpa sere ka ben d̄aa gbaanɔ mi ba olifiba duura, kpuro ya d̄ɔ mwaarawa. <sup>6</sup> Ma Filisitiba ba n̄ε, wara u sun yenin bweseru kua.

Ma ben gaba n̄ε, Sansom, Tinnagibun dokiriwa, ȳn s̄ ba win kurɔ w̄ra ba goo k̄a.

Ma ba da ba kurɔ wi ka win tundo mwa ba bu d̄ɔ meni. <sup>7</sup> Sansom u bu sɔwa u n̄ε, yeniwa i m̄? N n m̄n na, na n̄ derimɔ na kun m̄ru k̄asie.

<sup>8</sup> Ma u bu w̄ri ka dam u bu go ta saka sara. Ma u da u w̄a Etamun kpee baa sɔ.

### *Sansom u Filisitiba kamia*

<sup>9</sup> Saa ye s̄ra Filisitiba ba seewa ba da ba ben sansani gira Yudaban temɔ ba t̄erie sere Lekio. <sup>10</sup> Ye Yudaba ba bu wa ba n̄ε, m̄ba n kua i ka sun w̄rima meni.

Ba n̄ε, Sansomwa sa kasu su mwa su b̄ke su n̄n kua nge mε u sun kua.

<sup>11</sup> Yera Yudaban t̄anu n̄r̄abun suba ita (3.000) ba seewa ba da Etamun kpee baa mi, ba Sansom deema ba n̄ε, an̄ ȳ ma



Filisitibara ba sãa b̄es̄en yinnibu? Mban bwesera a sun kua men̄i.

Sansom u bu wisa u n̄ēe, nge m̄e ben tii ba man kua, nge m̄eya na maa bu kua.

<sup>12</sup> Ba n̄un s̄õwa ba n̄ēe, sa n̄awa su ka nun m̄wa su b̄ake su nun Filisitiba n̄omu b̄eria.

Ma u n̄ēe, i b̄õruo b̄es̄en tii i kun man goom̄o.

<sup>13</sup> Ba n̄ēe, ya wã. Sa k̄i su nun b̄akewa su nun Filisitiba n̄omu b̄eria. Sañ nun goom̄o.

Ma ba n̄un b̄akua ka w̄ēe k̄p̄ēe yiru. Ba n̄un yarama k̄pee baa yen min di. <sup>14</sup> Ye u tura Lekio, Filisitiba ba n̄un senn̄o na ka wure bakanu. Saa yera Yinni Gusun̄on Hunde u n̄un ȳõwa. Ma u w̄ēe yi ba ka n̄un b̄akua kasuka yi kua nge w̄ēe yi yi d̄õ soora. Ma yi w̄aruma win n̄oman di. <sup>15</sup> Yera u ket̄ekun baa saburo beku gagu d̄aba u ka t̄ambu n̄ar̄abu (1.000) go. <sup>16</sup> Ma u n̄ēe, ka ket̄ekun baa saburowa na t̄ambu n̄ar̄abu go.

Na bu suba suba nge takanu.

<sup>17</sup> Ye u gari yi saara u kpa, ma u ket̄ekun baa saburo ge k̄õ. Ma ba yam mi ȳis̄iru k̄ã Ramati Leki. Ȳisi ten tubusiana baa saburon gunguru. <sup>18</sup> Yen biru nim n̄aru ga Sansom kua gem gem. Yera u Yinni Gusun̄o somiru kana u n̄ēe, wuna a dera na nen t̄ambu faaba baka yeni kua. T̄ẽ kaa de n gbiwa ka nim n̄aru? Kpa n w̄ari t̄an tuko be bañ bango kuen n̄oma s̄õ?

<sup>19</sup> Yera Yinni Gusun̄o u dera nim mu yara k̄pee w̄aru gagun min di Leki mi, ma ya kua nim n̄anu. Sansom u n̄ara ma win hunde ya wurama, u dam kua. Yen s̄õna ba nim n̄anu ge soka Eni Hakore. Yen tubusiana, wi u somiru kanan nim n̄anu. Ga wã mi sere ka gis̄an gis̄o.

<sup>20</sup> Sansom u kuawa Isireliban kparo w̄õ ȳendu saa ye Filisitiba ba sãa ben yinnibu.

### *Sansom u Gasa da*

## 16

<sup>1</sup> S̄õ teeru Sansom u da Gas̄a. U kuro tan̄o goo wa mi, ma u da u kpuna win mi.

<sup>2</sup> Yera Gas̄agiba nua ma u wã mi. Ma ba yam mi tarusi ba n̄un mara w̄õku giriru wuu gen k̄ann̄w̄o. Ba ȳõra s̄ẽe w̄õku giri te, ba n̄ēe, ñ n kua yam s̄areru, kpa bu n̄un go. <sup>3</sup> Ye n kua w̄õkurun b̄õnu, yera Sansom u seewa u wuu gen gambo gira ye kpuro

wuka u seru s̄andi u ka da sere guuru w̄oll̄o te ta wã Heboronin deedeeru.

### *Sansom ka Dalila*

<sup>4</sup> Yen biru Sansom u kpam kuro goo wa u n̄un w̄ere. Kuro wi, u wãawa Sor̄ekin w̄õw̄a. Win ȳis̄ira Dalila. <sup>5</sup> Ma Filisitiban sinambu ba da kuro win mi, ba n̄ēe, a n̄un k̄akirio kpa a n̄o min di win dam bakam m̄e, mu wee, ka nge m̄e sa ko ko su ka n̄un n̄oma turi. Saa yera sa ko n̄un kamia kpa b̄es̄en baawure u nun sii geesun gobi n̄ar̄abu ka wun̄abu (1.100) w̄ē.

<sup>6</sup> Ma Dalila u da u Sansom s̄õwa u n̄ēe, na nun kanam̄o a man s̄õw̄o man diya wun̄en dam bakam m̄e, mu wee. Mba ba koo ka nun b̄ake, bu ka nun kamia.

<sup>7</sup> Sansom u n̄un wisa u n̄ēe, b̄a n man b̄akua ka ten w̄ēe beki n̄õba yiru, kon kowa dam sarirugii kpa na n sãa nge t̄an be ba tie.

<sup>8</sup> Ma Filisitiban sinambu ba ten w̄ēe beki kasuma wasi n̄õba yiru yi bañ keewe. Yera Dalila u ka yi Sansom b̄akua. <sup>9</sup> N deema Filisiti gaba wã ba kukua win mi, dii s̄õw̄o. Ma u n̄ēe, Sansom, Filisitiba wee ba nun w̄arima.

Yera Sansom u seewa u ten w̄ēe yi kasuka nge sobu ye ya d̄õ soora. Ma bañ gie min di win dam m̄e, mu naam̄o.

<sup>10</sup> Ma Dalila u Sansom s̄õwa u n̄ēe, wee, a man yaakoru kua, ma a man weesu kua. T̄ẽ a suuru koowo a man gem s̄õw̄o. Ka mba ba koo nun b̄ake.

<sup>11</sup> Yera u n̄ēe, b̄a n ka man w̄ēe k̄p̄ēe b̄akua yi bañ ka ḡãanu b̄akure, kon kowa dam sarirugii kpa na n sãa nge t̄an be ba tie.

<sup>12</sup> Ma Dalila u w̄ēe k̄p̄ēe sua u ka n̄un b̄akua u n̄un s̄õwa u n̄ēe, Sansom, Filisitiba wee ba nun w̄arima.

N deema ben gaba wã ba kukua dii s̄õw̄o. Adama Sansom u w̄ēe yi ba ka n̄un b̄akua kasuka nge w̄ēe siira.

<sup>13</sup> Dalila u kpam Sansom s̄õwa u n̄ēe, sere ka t̄ẽ a man yaakoru m̄õwa a man weesu kuamm̄e. A den man s̄õw̄o ka gem ye ba koo ka nun b̄ake.

U n̄ēe, a nen wirun tara n̄õba yiru ye menn̄o ka w̄ēe siiri a wesi.

<sup>14</sup> Ye Sansom u dweeya, ma Dalila u win wirun tari yi menn̄a ka w̄ēe siiri u wesa. Ma u ka yi d̄aru kpareti tem̄o. Yera u n̄un yamia u n̄ēe, Sansom, Filisitiba wee, ba nun w̄arima.

Sansom u yanda, win dom kpalla, ma u dāa te wuka ka wesi te sannu.

<sup>15</sup> Kurō wi, u nùn sōwa u nē, ma a maa nē a man kī ni? Adama wunen gōru gañ wāa dee dee nē sō. Wee, a man yaakoru kua sere nōn ita. An̄ man sōwa mìn di wunen dam bakam mē, mu wee.

<sup>16</sup> Baadommawa u ra n nùn gari yi sōmō sere win baasi bi, bu Sansom bande, u ka bu wasira. <sup>17</sup> Ma u nùn win gōru wukia u nùn sōwa u nē, kō gañ nēn wiru yē saa mìn di ba man mara. Domi na sāawa wi Gusunō u gōsa saa nēn mēron nukurun di. Bā n man kōna, nēn dam mu koo man deri kpa n ko dam sarirugii nge tōn be ba tie.

<sup>18</sup> Sanam mē Dalila u wa ma u nùn win gōru kpuro wukia, ma u Filisitiban sinambu sokusia u nē, bu den na tē, domi Sansom u nùn win gōru kpuro wukia.

Yera Filisitiban sinam be, ba seema ba na kurō win mi ka gobi yi. <sup>19</sup> Ma Dalila u dera Sansom u dweeya win taarō ma u goo soka, u na u win tari nōba yiru ye kpuro kōna. Ma Sansom dam mu doona. Nge mēya Dalila u ka nùn nōma tura. <sup>20</sup> U nē, Sansom, Filisitiba wee, ba nun wōrima.

Ma u dom yanda, u tii sōwa u nē, kon yari n ka tii yina nge mē na ra ko. Domi un̄ yē ma Yinni Gusunō u nùn deri. <sup>21</sup> Yera Filisitiba ba nùn sēre ba win nōni yiru kpuro wōwa. Ma ba ka nùn da Gasā. Ba nùn bōkua ka sii gandun yōni ba nùn doke pirisēm dirō. Ba dera u dobi nammō nge mē ba ra ben yaa sabenu koosie. <sup>22</sup> Sanam dōo sanam wee, win seri kpiimō yi ba raa kōna mi.

### *Sansom gōo*

<sup>23</sup> Saa ye sō, Filisitiban sinambu ba mēna bu ka ben būu Dagoni yāku bakaru kua kpa bu maa nuku dobu ko. Domi ba nē, u bu ben yiberē Sansom nōmu beria.

<sup>24</sup> Sanam mē ba būu wi wa, yera ba nùn siarabu wōri ba mō, besen būu u sun besen yiberē nōma beria wi u raa besen tem sankumō, ma u besen tōn dabinu goomō.

<sup>25</sup> Ben nuku doo bi sō, ba nē, su Sansom yarama u na u sun yēesu go. Ma ba nùn yarama pirisēm dirun di. Ū na ma ba nùn yaakoru kua. Ba nùn yōrasia gbere yirun baa sō. <sup>26</sup> Yera Sansom u aluwaasi wi u win nōma nēni sōwa u nē, a man yōsuo kpa n

gbere be nēnē bēn wōlō gidambisa yeni ya sō kpa n yi gballi.

<sup>27</sup> N deema tamba yiba dii te sō, tōn durōbu ka tōn kurōbu. Filisitiban sinambu nōbu kpuro ba wāa mi. Be ba wāa wōlō, ben geera kua tōnu nōrōbun suba ita (3.000) be ba Sansom mēera dōma te.

<sup>28</sup> Yera Sansom u Yinni Gusunō kana u nē, Yinni, na nun kanamō, a man yaayo, a maa man dam kēeyō nōn tee teni tōna kpa n Filisitiba mōru kōsia n wiru go nēn nōni yiru yen sō.

<sup>29</sup> Ma Sansom u gbere suunukii yiru ye nēnua yēn wōlō gidambisa ye, ya yō, tia win nōm geuō, tia maa win nōm dwarō.

Ma u ye bōria, <sup>30</sup> u nē, a de n gbi ka Filisitiba sannu. Ma u yāara ka win dam kpuro, ma dii te, ta Filisitiban sinambu wōri ka tōn be ba wāa mi. Tōn be ba gu ka wi sannu dōma te, ba dabi ba kere be u go sanam mē u wasi.

<sup>31</sup> Yera win wōnōbu ka win tondon yenugibu kpuro ba na ba win goru sua ba ka da ba sikua win tundo Manōan sikirō, Sorea ka Esitaolin baa sō.

Wōo yenda Sansom u Isireliba kpara.

### *Mika u būnu kua*

## **17**

<sup>1</sup> Durō goo u wāa Efaraimun guunun bera gia, win yīsira Mika. <sup>2</sup> Sōo teeru u win mēro sōwa u nē, sii geesun gobi nōrōbu ka wunōbu (1.100) yi a nē, ba gbēna, sere a gbēnō wi bōrusi nēn nōni biru, yi wee. Nēna na yi sua.

Ma win mēro u nē, Gusunō u bōri yi gōsia domaru wunē sō, nēn bii.

<sup>3</sup> Ma Mika u gobi yi suama u win mēro wesia. Yera mēro u nùn sōwa u nē, wee, na sii gee si Yinni Gusunō wēemō, bu bwāaroku koowo wunen sō kpa bu su pote. N n mēn na, a yande su nēnuō.

<sup>4</sup> Adama u yina. Ma u su mēro wesia. Yera win mēro wi, u sin gobi goobu (200) sua u seko wē. Ma seko wi, u bwāaroku kua u gu sii gee si pote. Yen biru ba gu yi Mikan dirō.

<sup>5</sup> N deema Mika u raa sāa yeru mō win yēnuō. Ma u dera ba nùn bwāaroku ganu kua. Ma u win tiin bii turo gōsa u kua nin yāku kowo. <sup>6</sup> Domi saa ye sō, Isireliba bañ kparo mō, baawure u mōwa ye u kī.

<sup>7</sup> Saa ye sɔɔ, aluwaasi goo wãa Betelehemuɔ Yudan temɔ. Durɔ wi, u sãawa Lefin bweseru. <sup>8</sup> Ma u seewa Betelehemun di u win wasangariru doona. Ye u tura Efaraimun guunɔ, ma u dua Mikan yenuɔ. <sup>9</sup> Yera Mika u nùn bikia u nɛɛ, man diya a wee.

Ma u wisa u nɛɛ, nɛ yãku kowon bwesera. Na weewa Betelehemun di ye ya wãa Yudan temɔ. Na nɛn bɔsunu mɔwa, na kasu mi kon sina.

<sup>10</sup> Ma Mika u nùn sɔɔwa u nɛɛ, n n mɛn na, a sinɔ nɛn mini kpa a n sãa nɛn yɛnun yãku kowo, kpa na n da nun sii geesun gobi wɔkuru wɛ wɔɔ baagere, ka sere maa yãa ni kaa n da doke, kpa na n nun nɔrimɔ.

Ma durɔ wi, u wura. <sup>11</sup> Nge mɛya u ka sina Mikan mi. Ma Mika u nùn mɛɛra nge win tiin bii. <sup>12</sup> Ma u nùn kua win yãku kowo. <sup>13</sup> Yera Mika u tii sɔɔwa u nɛɛ, na yɛ ma Yinni Gusunɔ u koo man domaru kua tɛ domi na yãku kowo mɔ wi u sãa Lefin bweseru.

*Danuba*

*ba Mikan bwãarokunu*

*ka win yãku kowo wɔra*

## 18

<sup>1</sup> Saa ye sɔɔ, Isireliba bañ kparo mɔ. Mɛya maa Danuba ba kpana bu ben tem mwa mɛ ba tubi di. Yera ba bɔsu ba tem kasu. <sup>2</sup> Ma ba tabu durɔ wɔrugɔba nɔɔbu gɔsa ben suunu sɔɔ ba bu gɔra saa Sorean di ka Esitaolin di bu ka da bu tem saria mɛɛri. Ma tɔn be, ba seewa ba da. Ye ba tura Efaraimun guunɔ, yera ba dua Mikan yenuɔ ba kpuna. <sup>3</sup> Sanam mɛ ba wãa mi, yera ba Lefi goon nɔɔ nua, ma ba win gari gerubu tuba. Yera ba nùn soka ba bikia ba nɛɛ, mba a kom na bera gee. Mban sɔna a wãa mini.

<sup>4</sup> U bu wisa u nɛɛ, Mikawa u man yii mini na n sãa win yãku kowo, u n man gobi kɔsiamɔ.

<sup>5</sup> Ma tɔn be, ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a Gusunɔ bikio u sun sɔɔsi bɛɛn sanum mù n koo dora.

<sup>6</sup> Ma yãku kowo wi, u bu wisa u nɛɛ, i doo ka bɔri yɛndu. Yinni Gusunɔ u koo bɛɛ kpara bɛɛn sanum sɔɔ.

<sup>7</sup> Ma tɔnu nɔɔbu be, ba doona min di, ba da Laisiɔ. Ba deema bera min tamba wãawa bɔri yɛndu sɔɔ, nandabu sari, nge Sidonigibu. Domi tɔn tuko goo kun bu

baasi. Mɛya bañ maa wɛrɔ goo mɔ turuku. Sidonigibu ba ka bu toma. Bañ maa wãasine ka bweseru garu. <sup>8</sup> Laisi min di, tɔmbu nɔɔbu be, ba gɔsira ba da ba begibu deema Soreaɔ ka Esitaoliɔ. Ma begii be, ba bu bikia ba nɛɛ, mba ka mba i wa mi gia. <sup>9</sup> Ma ba wisa ba nɛɛ, i seewo su da su Laisigibu wɔri. Domi tem mi ba wãa mi, tem gem tiywa. I ku de sa n wãa mini sa n kom yaa bie. I seewo su da fuuku su bu wɔri, su ben tem mɛ mwa. <sup>10</sup> Tem mɛ, mu kpã, gãanu kun maa bu kɔmiɛ. Sà n tura mi, sa ko deema wee ba wãa bɔri yɛndu sɔɔ. Gusunɔ u koo maa sun bu nɔmu bɛria.

<sup>11</sup> Yera Danun bwese te sɔɔ, tɔmbu nata (600) ba seewa saa Sorean di ka Esitaolin di ba ben tabu yãnu nɛni. <sup>12</sup> Ba da Yarimun wuuɔ Yudan temɔ ba ben sansani gira mi. Yen sɔna ba yam mi sokumɔ Makane Danu sere ka gisɔ. Yen tubusiana Danun sansani. <sup>13</sup> Saa min diya ba maa da Efaraimun guunɔ ma ba da sere Mikan yenuɔ. <sup>14</sup> Yera tɔmbu nɔɔbu be ba raa tem min saria mɛɛrim na mi, ba begibu sɔɔwa ba nɛɛ, i yɛ ma bwãaroku ge ba sii geesu pote ka bwãarokunu ganu nu wãa diru mini? N n mɛn na, i de su bwisiku ye n weene su ko.

<sup>15</sup> Ma tɔn be, ba da diru mi Lefi aluwaasi wi, u wãa. Ma ba nùn tɔbura. <sup>16</sup> Tɔmbu nata ye, ba da ba yɔ dii kɔnnɔwɔ ba tabu yãnu nɛni. <sup>17</sup> Ma tɔmbu nɔɔbu be, ba dua Mikan dirɔ, ba bwãaroku ni yarama kpuro. Saa ye sɔɔ, yãku kowo wi, u yɔ dii kɔnnɔwɔ ka tɔnu nata ye. <sup>18</sup> Ye u wa tɔn be, ba dua Mikan dirɔ ba bwãaroku ni yarama, yera u bu bikia u nɛɛ, mba i mɔ mi.

<sup>19</sup> Yera ba nùn wisa ba nɛɛ, a wunen nɔɔ mario. A ku gam gere. Sa ko nun ko bɛɛn yãku kowo. Yen yerà a kīru bo, a n sãa tɔn turon yãku koowo? Nge Isirelin bwese keri giragii.

<sup>20</sup> Ma gari yi, yi yãku kowo wi dore. Yera ba nùn bwãaroku ni wɛ u ka bu swīi.

<sup>21</sup> Ma Danu be, ba gurena ba doona, ba ben bibu gbiisie ka yaa sabenu ka sere ben sɔmunu. <sup>22</sup> Ye ba yara Mikan yɛnun di ba tonda, yera be ba ka Mika wãa sannu ba gurena ba Danu be naa gira, <sup>23</sup> ba bu sokumɔ tãa tãa. Yera Danu be, ba yɔra ba Mika bikia ba nɛɛ, mba a kī a ka sun naa gire mɛ.

<sup>24</sup>Ma u bu wisa u nɛɛ, mba n maa man tie. Wee, i nen būnu gura ma i nen yāku kowo mwa, ma i m̀, mba na kī?

<sup>25</sup>Yera ba nɛɛ, sañ maa kī su wunen nɔɔ nɔ. À n maa yina, besen gabun m̄ru koo se kpa bu nun w̄ri bu go t̄, wunɛ ka wunen yenugibu.

<sup>26</sup>Ma Danu be, ba ben swaa w̄ri ba n doonɔ. Ye Mika u wa t̄n be, ba n̄n dam kere, yera u ḡsirama u wuma win yenuɔ.

### *Danuba ba Laisi kamia*

<sup>27</sup>Nge m̄ya Danuba ba ka Mikan bw̄arokunu doona ka win yāku kowo sannu. Yen biruwa ba da ba Laisi w̄ri, ba yen t̄mbu go be ba raa w̄a b̄ri yendu s̄o mi. Ye ba bu go ba kpa, ma ba wuu ge d̄o m̄ni. <sup>28</sup>Goo kun kp̄ia u Laisigii be faaba kue, domi Sidonigibu ba ka bu toma. Bañ maa ka bweseru garu w̄asinɛ. Ba w̄awa B̄ti Reh̄bun w̄waa. Yen biruwa Danu be, ba wuu ge bana ba sina mi. <sup>29</sup>Ma ba gu ȳsi kpaaru k̄a, Danu. N deema ben sikadon ȳsira mi, wi u s̄a Yak̄bun bii. <sup>30</sup>Yera Danu be, ba bw̄aroku ge gira bu ka s̄a. Ma Yon̄atam, Ḡes̄mun bii, M̄wisin debubu, ka win bibu ba kua ben yāku kowobu sere ba ra ka Isireliba gura ba ka doona tem tukum̄. <sup>31</sup>Nge m̄ Isireli be ba tie ba Yinni Gusun̄ s̄am̄ Silō n ka t̄, nge m̄ya Danu be, ba maa bw̄aroku ge ba gira mi s̄awa n ka t̄.

### *Lefi goo ka win kurɔ*

## 19

<sup>1</sup>Lefi goo w̄a Efaraimun guunun bera gia, baru kpaaru garun mi. Yera u kurɔ t̄n̄ goo sua wi u s̄a Beteleh̄mugii Yudan tem̄. Saa ye s̄o, Isireliba bañ sun̄ m̄. <sup>2</sup>Durɔ w̄i ka win kurɔ ba sanna. Yen s̄na kurɔ wi, u da u sina suru n̄n̄ win tundon yenuɔ Beteleh̄muɔ. <sup>3</sup>Yera win durɔ u n̄n̄ naa da u n̄n̄ k̄kiri u ka wurama yenuɔ. Sanam m̄ u d̄o, win s̄m̄ kowo u n̄n̄ ȳsiri ka ben ketekunu yiru. Ye ba tura kurɔ win mi, ba dua win tundon dir̄. Ye tundo wi, u durɔ wi wa, ma u n̄n̄ dam koosia ka nuku dobu. <sup>4</sup>U dera ba sina mi, s̄o ita. Ba di ba n̄ra. <sup>5</sup>S̄o n̄n̄ese ba seewa buru buru yellu ba s̄̄ru kua bu ka doona. Adama win dokiri u n̄n̄, bu ȳro bu ḡanu di bu sere doona.

<sup>6</sup>Ma ba sina ba di be yiru ye. Yera dokiri wi, u maa bu ḡra u n̄n̄, bu kpun̄ sere sisiru bu maa nuku dobu ko.

<sup>7</sup>Lefi wi, u k̄ia u doona adama win dokiri u n̄n̄ suuru kana ma u maa sina w̄ku teeru. <sup>8</sup>S̄o n̄n̄buse u seewa buru buru yellu u ka doona. Yera dokiri wi, u maa n̄n̄, u sin̄ u ḡanu di kpa u doona s̄o ù n kella.

Ma ba sina ba di sannu. <sup>9</sup>Sanam m̄ Lefi wi, u seewa ka win kurɔ ka win s̄m̄ kowo, win dokiri wi, u n̄n̄ s̄̄wa u n̄n̄, s̄o u kpa, yam maa t̄ram̄. Bu maa sin̄ sere sia bururu, kpa bu yellu se bu swaa w̄ri.

<sup>10</sup>Adama Lefi wi, u den yina, ma ba swaa w̄ri ka win kurɔ ka win s̄m̄ kowo wi, ka ben ketekunu yiru ye. Yen d̄ma te, ba tura Yebusin deedeeru ye ba maa sokum̄ Yerusalemu. <sup>11</sup>Sanam m̄ ba Yebusi ye b̄ku kua, saa ye s̄o, s̄o u kpeema. Yera s̄m̄ kowo wi, u win yinni s̄̄wa u n̄n̄, a de su da Yebusiban wuu genin mi su kpuna.

<sup>12-13</sup>Yera win yinni u n̄n̄ wisa u n̄n̄, t̄n̄ tukobun wuūra sa ko da? A de su yande turi Gibeaa, ñ kun m̄ Ram̄ mi Isireliba ba w̄a, kpa su kpuna min gam.

<sup>14</sup>Yera ba ben swaa w̄ri ba n doonɔ. Sanam m̄ ba tunuma Gibeaa Benyam̄en̄ tem̄, s̄o u dua u kpa. <sup>15</sup>Ye ba tura mi, ba da ba w̄awa batuma mi wuugiba ra m̄n̄n̄. Adama goo kun bu soka bu na bu kpuna win yenuɔ.

<sup>16</sup>Yera durɔ t̄k̄o goo u wee gberun di, u sar̄. U s̄awa Efaraimun guunun beragii. Adama u w̄awa wuu gen mi. N deema Gibeagii be, ba s̄awa Benyam̄eba. <sup>17</sup>Yera u n̄ni seeya u t̄n̄ be wa, ba s̄o wuun m̄n̄n̄o yeru mi. Ma u bu susi u n̄n̄, b̄ɛ ka sanum. Man diya i wee. Mana i d̄o.

<sup>18</sup>Lefi wi, u n̄n̄ wisa u n̄n̄, sa weewa Beteleh̄mun di ye ya w̄a Yudan tem̄. Sa d̄̄wa sere Efaraimun guunun bera gia baru kpaaru garun mi, domi miya na w̄a na ka s̄a yāku kowo. Yen s̄na na ḡsir̄ mi. Adama ye sa tunuma mini, goo kun sun dam koosie su sere n̄n̄, sa ko s̄bia ȳron yenuɔ, <sup>19</sup>baa m̄ sa taka m̄ besen ketekunun s̄, sa maa d̄ianu ka tam m̄. Ḡanu kun sun k̄miɛ.

<sup>20</sup>Saa yera durɔ t̄k̄o wi, u n̄n̄, to, i duuma. Gusun̄ u de i b̄ri yendu wa. Ȳn̄ bukata i m̄, kon b̄ɛ ye kpuro kasua. I ku kpuna batuma mini. I na su da nen yenuɔ.



<sup>21</sup> Ma u ka tɔn be da win yenuɔ u ben ketekunu dīanu wē. Ben tii ba ben naasu kpakia, ma u bu dīanu wē ba dimɔ ba nɔrumɔ <sup>22</sup> ba nuku dobu mɔ.

Yera wuu min tɔmbu gabu be ba s̄a garu ko sariba, ba na ba dii te sikerena, ba ten gambo soomɔ ba baasi ba mɔ, a durɔ wi u dua wunen yenuɔ mi sun yarama su ka n̄n kpuna nge tɔn kurɔ.

<sup>23</sup> Ma durɔ tɔkɔ wi, u yara u bu suuru kana u n̄ε, aawo, n̄εgibu. I ku daa k̄sa yenin bweseru ko domi n̄n yenuɔra durɔ wi, u w̄a. <sup>24</sup> Wee na bii w̄andia mɔ wi u kun durɔ yē. Durɔ win tii, u maa kurɔ mɔ. Na kon b̄ε bu yarama kpa i ka bu ko nge m̄ε i k̄i. Adama i ku ka durɔ win tii k̄sa yenin bweseru ko.

<sup>25</sup> Ka m̄ε, tɔn be, bañ durɔ win gari wure. Yera Lefi wi, u win kurɔ yarama u bu wē. Ma ba n̄n tilasi kua ba ka n̄n kpuna w̄ku giriru sere yam ka s̄ara. Yen biru ba n̄n deri u doona. <sup>26</sup> Yera kurɔ wi, u seewa u na u w̄ruma yenu ḡen mi win durɔ u w̄an k̄annɔwɔ. <sup>27</sup> Ye n kua bururu, Lefi wi, u seewa u k̄i u swaa w̄ari. U gambo ken̄ia, yera u deema wee, win kurɔ u kp̄i u ḡaseru d̄emiε k̄annɔwɔ. <sup>28</sup> Ma u kurɔ wi s̄ɔwa u n̄ε, a seewo su doona.

Adama un̄ wisibu nua. Ase kurɔ wi, u guwa mi. Yera durɔ n̄n sua u s̄andi win ketekun w̄llɔ u ka doona win wuu. <sup>29</sup> Ye u tura win yenuɔ, yera u woburu sua u ka kurɔ win goo te b̄tira kpirinu w̄kura yiru, ma u Isireliban bwese k̄era baayere kpiri tia tia m̄arisia. <sup>30</sup> Be ba ye wa kpuro, ba biti soorawa ba n̄ε, sañ yenin bweseru waare saa m̄in di sa yarima Egibitin di. Yen s̄, i de su m̄enna su wesiana kpa su wa yen m̄ε sa ko ko.

### Ba Benyam̄εba s̄εyasia

## 20

<sup>1</sup> Isireli be ba w̄a Danuɔ s̄ɔ ȳsan n̄m geu gia sere n ka girari Beri Sebaɔ s̄ɔ ȳsan n̄m d̄warɔ ka maa be ba w̄a Galadin temɔ s̄ɔ yari yeru gia, ba m̄enna ba n̄ɔ tia kua nge tɔn turo Yinni Gusun̄n s̄a yerɔ Misipaɔ. <sup>2</sup> Ben bwese k̄era baayeren wirugibu ba nawa d̄oma te. Ben tabu naanaakobu be ba koo kp̄i bu ka takobi sanna ba s̄awa t̄mbu n̄rɔbun suba n̄eru

(400.000). <sup>3</sup> N deema Benyam̄εba ba nua k̄o ma Isireli be ba tie ba m̄enne Misipaɔ.

Ma Isireli be, ba bikia ba n̄ε, am̄ona daa k̄sa yenin bweseru ya ka koorā.

<sup>4</sup> Ma Lefi w̄n kurɔ ba go mi, u bu s̄ɔwa u n̄ε, na n̄n kurɔ naa dawa sa wee. Ma sa tunuma Gibeɔ sa kpuna mi. <sup>5</sup> Yera Gibeagii be, ba man seesi, ba na ba man tarusi diru mi na kp̄i w̄kuru. N̄n tiywa ba raa kasu bu ka kpuna bu go adama na bu n̄n kurɔ wē ma ba ka n̄n kpuna ka tilasi ba go. <sup>6</sup> Yera na win goo te sua na b̄tira na Isirelin bwese k̄era baayere kpiri tia tia m̄arisia. Domi ḡaa k̄suna ba kua mi, n̄n bweseru n̄ n̄ ween̄ε Isireliba bu ko. <sup>7</sup> Yen s̄, b̄ε Isireliba, wee i m̄enne mini t̄. I wesianɔ kpa i ko ye n ween̄ε i ko.

<sup>8</sup> Ma be kpuro ba n̄ɔ n̄era nge tɔn turo. Ba n̄ε, b̄εen goo kun wurɔ win yenuɔ u sere n̄ε u koo sina win kuu bekurugirɔ. <sup>9</sup> Wee ye sa ko Gibeagii be kua. Sa ko t̄t̄e towa <sup>10</sup> su ka t̄mbu ḡasi Isirelin bwese k̄era baayere s̄ɔ. T̄mbu wunɔbu (100) s̄ɔ, sa ko w̄kuru w̄a. T̄mbu n̄rɔbu (1.000) s̄ɔ, sa ko wunɔbu w̄a. T̄mbu n̄rɔbun suba w̄kuru (10.000) s̄ɔ, kpa su n̄rɔbu w̄a. T̄n beya ba koo da bu sun dīanu kasuama su ka wa su di b̄εε be sa m̄enne mini, kpa su wa su Gibeagii be s̄εyasia ben daa k̄sa ye ba kua min s̄.

<sup>11</sup> Nge m̄eya Isireliba kpuro ba ka m̄enna ba n̄ɔ tia kua bu ka Gibeagii be w̄ari. <sup>12</sup> Ma Isireli be, ba t̄mbu ḡara Benyam̄εn tem kpuro s̄ɔ ba n̄ε, am̄ona k̄sa yenin bweseru ya ka koorā b̄εen suunu s̄ɔ m̄ε. <sup>13</sup> Yen s̄, i sun tɔn k̄so be n̄mu s̄andio su bu go, kpa su k̄sa ye wuna b̄εε Isireliban suunu s̄ɔn di.

Adama Benyam̄ε be, ba yina bu ben m̄ero bisi ben gari n̄. <sup>14</sup> Ma ba maa m̄enna Gibeɔ bu ka Isireliba tabu ko. <sup>15</sup> Yen d̄oma te, t̄mbu n̄rɔbun suba yenda n̄ɔbu ka tia (26.000) be ba koo kp̄i bu ka takobi sanna, ba m̄enna Benyam̄εn tem s̄ɔ ka sere maa tabu durɔbu nata ka wunɔbu (700) be ba s̄a Gibeagan tiigibu. <sup>16</sup> Benyam̄εban tabu durɔbu s̄ɔ, ben nata ka wunɔbu (700) ba s̄awa n̄m dwaagibu. Be kpuro ba n̄oma dowa gem gem. Domi ben goo sari wi u koo t̄nun sera kpurant̄eru ȳisi u k̄mia. <sup>17</sup> Isireliba s̄ɔ maa, be ba tabun d̄ɔn̄ε m̄

ba koo kpī bu ka takobi sanna ba s̄awa n̄r̄abun suba n̄eru (400.000).

<sup>18</sup> Ma Isireli be, ba da Beteliō bu ka Gusunō bikia u bu s̄osi bwese kera ye ya koo gbi yu Benyamēba w̄ri. Ma Yinni Gusunō u Yudaba ḡsa. <sup>19</sup> Sisiru bururu Isireliba kpuro ba seewa ba ben sansani gira Gibeān b̄kuō. <sup>20</sup> Yen biru ba ben tabu s̄a yi Gibeān deederu bu ka Benyamēba w̄ri. <sup>21</sup> Yen d̄oma tera Gibeāgii be, ba yarima ba Isireliba w̄ri ba ben t̄mbu n̄r̄abun suba yenda yiru (22.000) go. <sup>22-23</sup> Ma Isireliba ba da ba Gusunō weeweenu koosi sere n ka kua yoka. Ma ba n̄n bikia ba n̄e, bu maa ben m̄ero bisi be w̄rio?

Ma Yinni Gusunō u n̄e, oo, bu doo.

Saa yera ba dam wa. Ma ba ben tabu s̄a kpī mi ba raa yellu kpī ba ka Benyamē be w̄ri. <sup>24</sup> Yera ba k̄am Benyamēba w̄ri n̄n yiruse te. <sup>25</sup> Benyamē be, ba k̄am yarima ba Isireliban tabu dur̄bu n̄r̄abun suba yendu yiru sari go (18.000). <sup>26</sup> Yera Isireliba kpuro ba m̄enna Beteliō ba sina Yinni Gusun̄n s̄a yeru mi, ba weeweenu m̄. Yen d̄oma te, ba n̄o b̄kuawa sere n ka kua yoka. Ma ba Yinni Gusunō ȳaku d̄ō m̄waararuginu kua ka siarabun ȳakunu. <sup>27-28</sup> N deema Yinni Gusun̄n woodan kpakoro te, ta w̄a Beteli mi. Fin̄esi, Eleasaan bii, Aronin debubuwa u s̄a ȳaku kowo saa ye. Yera Isireli be, ba Yinni Gusunō bikia ba n̄e, su k̄am Benyamēba w̄rio?

Ma u n̄e, oo, i doo. Kon b̄e bu n̄mu beria sia.

<sup>29-30</sup> S̄ō itase Isireliba ba da ba tabu s̄a kpī bu ka Benyamēba w̄ri nge m̄ ba raa kua yellu. Adama ba maa tabu kowobu berua ba ka Gibeā sikerena. <sup>31</sup> Yera Benyamēba ba maa yara ba ka Isireli be yinna. Ma ba bu naa gira ba ka wuu yara ba tonda. Nge m̄ ba raa kua ba ka Isireliba go yellu, nge m̄ya ba maa torua ma ba maa ben t̄nu t̄na go Betelin swaa ka Gibeāgia s̄ō yakas̄. <sup>32</sup> Ma Benyamē be, ba n̄e, wee, sa maa bu kamia nge yellu. Adama Isireliba ba n̄e, i de su duki su k̄a bu ben wuu deri bu tonda. <sup>33</sup> Ma ba da ba m̄enna Baali Tamaa. Yera be ba raa kukua ba yarima Mare Geban di mi ba w̄a. <sup>34</sup> Ba s̄awa t̄mbu n̄r̄abun suba

w̄kuru (10.000). Ma ba da Gibeā ba tabu kua gem gem ka Benyamēba. Benyamē be, bañ ȳ ba kam kobu d̄ōwa mi. <sup>35</sup> Ma Yinni Gusunō u dera ba burisina Isireliban wuswaa. Yen d̄oma tera Isireliba ba t̄mbu go n̄r̄abun suba yenda n̄ōbu ka wun̄bu (25.100) Benyamēn tabu kowobu s̄ō. <sup>36</sup> Saa ye s̄ōra Benyamēba ba tuba ma ba kam kuawa.

Isireliba ba raa duki sua ba bu deri ȳn s̄ ba ȳ ma ben tabu kowobu gaba kukua Gibeā ba Benyamēba mara. <sup>37</sup> Bera ba yarima ba Gibeā ye w̄ri ba yen t̄mbu go. <sup>38</sup> N deema Isireliba ba raa wesiana ba n̄e, be ba kukua mi, bu wuu ge d̄ō s̄reo, k̄a be ba tie bu ḡsirama b̄ n wiisu wa. <sup>39</sup> Ye ba wii si wa, yera ba ḡsirama. Benyamēba ba raa bu t̄mbu t̄na goori. Yen s̄na ba tamaa ba maa bu kamiawa nge yellu. <sup>40</sup> Adama saa ye s̄ō, wii bakara seewa saa Gibeā di, ma Benyamēba ba wa d̄ō wiira ben wuu wukiri mam mam. <sup>41</sup> Isireli be ba raa duki sua mi, ba ḡsirama. Saa yera Benyamē be, ba nanda, domi ba wa w̄r̄ ye ya bu deema. <sup>42</sup> Yen s̄na ba duki sua ba doona tem saaram bera gia. Adama Isireli be ba wuu ge d̄ō s̄re ba yarima ba bu naa sw̄i ba goom̄ <sup>43</sup> sere Gibeān s̄ō yari yer̄. Bañ wure Benyamē be, bu ȳra baa fiiko bu sere w̄ra. <sup>44</sup> Nge m̄ya ba kua ba ka Benyamēban tabu dur̄bu n̄r̄abun suba yendu yiru sari (18.000) ye go. <sup>45</sup> Ba maa ben t̄mbu n̄r̄abun suba n̄ōbu (5.000) go swaa s̄ō be ba duki m̄ ba d̄ō tem saaram̄ Rim̄n̄n kperu gia. Ma ba be ba tie naa sw̄i sere Gideomuō. Miya ba maa ben t̄mbu n̄r̄abun suba yiru (2.000) go. <sup>46</sup> Be ba gu d̄oma te, ben bwese te s̄ō, ba s̄awa tabu dur̄bu n̄r̄abun suba yenda n̄ōbu (25.000).

<sup>47</sup> Adama Benyamēba nata (600) ba kp̄a ba tura Rim̄n̄n kperu mi, tem saaram̄ ma ba kua suru n̄e bera mi. <sup>48</sup> Isireliba ba ḡsirama ba na Benyamē be ba tien wusu s̄ō. Ba bu go go sere ka ben yaa saben̄. Hunde koni ye ya w̄a mi kpuro gesi, ba gowa. Ma ba ben wuu si kpuro d̄ō m̄ni.

*Benyamēn bwese kera*

*maa seewa*

## 21

<sup>1</sup> N deema Isireliba ba raa nɔɔ mwɛɛru kua Misipɔ ba nɛɛ, baɲ Benyamɛɛ goo ben bii wɔndia goo wɛɛmɔ u sua kurɔ. <sup>2</sup> Ma ba na ba sina Beteliɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ sere n ka kua yoka. Ba wuri kua ka dam <sup>3</sup> ba nɛɛ, Gusunɔ, bɛsɛ Isireliban Yinni, mban sɔna bɛsɛn bwese kɛra tia ya kpeera.

<sup>4</sup> Ma ba seewa buru buru yellu ba yɔku yeru kua mi, ma ba yɔku dɔɔ mwaararuginu ka siarabun yɔkunu kua ten wɔllɔ. <sup>5</sup> Yen biruwa ba nɛɛ, geema sa nɔɔ mwɛɛru kua ka bɔri sa nɛɛ, be ba kun de Misipɔ Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ sa ko bu gowa. N n mɛn na, berɔ bɛsɛ Isireliba sɔɔ, baɲ ka sun mɛnne mi.

<sup>6</sup> N deema Isireliba ba gɔru gɔsia ba nɛɛ, wee sa bɛsɛn bwese kɛri tia go. <sup>7</sup> Tɛ amɔna sa ko ko su ka Benyamɛɛ be ba tie kurɔbu waaɔ. Domi sa bɔrua kɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ sa nɛɛ, saɲ maa bu bɛsɛn bii wɔndiaba wɛɛmɔ bu sua kurɔbu.

<sup>8</sup> Ma ba bikiana ba nɛɛ, bɛsɛ sɔɔ berɔ baɲ nɛ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ Misipɔ. Ma ba deema goo kun nɛ saa Yabɛsin di ye ya wɔa Galadiɔ. <sup>9</sup> Domi sanam mɛ ba tɔmbu gara ba deema Yabɛsigii goo kun wɔa mi. <sup>10</sup> Saa yera Isireli be sɔɔ, ba tabu kowobu nɔrɔbun suba wɔkura yiru (12.000) gɔsa ba bu wooda wɛ ba nɛɛ, i doo i Yabɛsigibu go kpuro. <sup>11</sup> I tɔn durɔbu kpuro goowɔ ka kurɔ be ba durɔ yɛ kɔ.

<sup>12</sup> Ye ba tura mi, ba wɔndiaba wa tɔnu nɛɛru (400) be ba kun durɔ yɛ. Ma ba bu mwɛɛrima ba ka na ben sansaniɔ Silo Kananin temɔ.

<sup>13</sup> Yen biruwa Isireliba ba Benyamɛɛ be ba da ba kukua Rimɔɔn kpee wɔruɔ gɔria ba nɛɛ, bu yarima, tabu kpa, ba dora. <sup>14</sup> Yera Benyamɛɛ be, ba yarima. Ma ba bu wɔndia be wɛ ba sua kurɔbu, be ba mwɛɛrima saa Yabɛsin di mi, Galadin temɔ. Adama kuro be, baɲ bu dabiru tura.

<sup>15</sup> Ma Isireliba ba Benyamɛɛ ben wɔnwɔndu wa yɛn sɔ Yinni Gusunɔ u dera ben bwese kɛra kanda. <sup>16</sup> Ma Isireliban guro gurobu ba nɛɛ, wee tɔn kurɔbu sari Benyamɛɛn bweseru sɔɔ. Mana ben tɔn durɔ be ba tie ba koo kurɔbu wa. <sup>17</sup> Domi n n weenɛ ben bweseru tu kam ko, kpa bɛsɛ Isireliban bwese kɛri tia ye, yu gbi. <sup>18</sup> Adama saɲ kpɛ su bu bɛsɛn bii wɔndiaba wɛ bu sua kurɔbu, domi sa nɔɔ mwɛɛru kua

ka bɔri sa nɛɛ, Isireli wi u win bii wɔndia Benyamɛɛ goo wɛ u sua kurɔ, yen yɛro u kam ko.

<sup>19</sup> Adama ba bwisika ba nɛɛ, wee wɔɔ ka wɔɔn tɔɔ bakara turuku kua te sa ra Yinni Gusunɔ kue Siloɔ. Silo ye, ya wɔawa swaaɔ ye ya dɔɔ saa Betelin di sere Sikemuɔ sɔɔ yari yerɔ, Beteli ka Lebonan baa sɔɔ. <sup>20</sup> Ma ba Benyamɛɛba bwisi yini kɔ ba nɛɛ, i doo i kuke resɛm gbaanɔ. <sup>21</sup> Kpa i n yɔru bwɛɛ i n Silon wɔndiaba mara, be ba koo yarima ba n yaamɔ. I n bu wa mɛ, kpa i yarima gbaa nin min di, i bu sɛre i mwɛɛri i ka doona bɛen temɔ bu ko bɛen kurɔbu. <sup>22</sup> Ben mɔwɔbu bɔ n na, ba sun weeweenu koosi, sa ko bu wisi su nɛɛ, saɲ kpɔa sa bɛɛ kpuro kurɔbu waawe Yabɛsin taa bi sɔɔ. Nge mɛ n n ben tii ba bɛɛ bii wɔndia be wɛ, baɲ ben nɔɔ mwɛɛru kɔbie.

<sup>23</sup> Ma Benyamɛɛ be, ba ka tɔn ben gari sɔmburu kua. Ba wɔndia be mwɛɛra sanam mɛ ba yaamɔ Siloɔ. Ben baawure u wɔndia wa u sɛre u sua kurɔ. Ma ba ka da ben temɔ. Ba wure ba ben wusu bana, ba sina mi. <sup>24</sup> Yen biruwa Isireli be ba tie ba yarina. Baawure u da u win bwese kɛra deema win temɔ.

<sup>25</sup> N deema saa ye sɔɔ, Isireliba baɲ kparomɔ. Ben baawure u mɔwa nge mɛ u kɔ.

## RUTU

Tire te, ta ka kurɔ goon gari yā wi ba mɔ Rutu. Rutu wi, u n̄ s̄aa Isireli. Ta sun s̄osimɔ nge mɛ u ka dua Gusunɔn tɔmbu Isireliba s̄ɔɔ. Ta maa Rutu win b̄arɔkiniru s̄ɔsi win durɔn tɔmbu s̄ɔɔ ka naane ye u Gusunɔ Isireliban Yinni kua.

Rutu ka win dwaa mero ba raa wāa yāaru s̄ɔɔ. Ben naane ye ba Gusunɔ kuan s̄ɔ, u bu kua dukiagibu sere u mam dera Rutu u bii mara ma bii wi, u kua Dafidin debu.

### *Tire ten kpunaa*

1. Naomi u ḡosira u wura Betelehemuɔ, wiru 1.
2. Rutu u Boasin k̄i geeru wa, wiru 2 ka wiru 3.
3. Boasi u Rutu sua kurɔ, wiru 4.

### *Elimɛlɛkin yɛnun n̄oni swāaru*

<sup>1</sup> Kparobun waati s̄ɔɔ, ḡɔra dua Isireliban temɔ. Yera durɔ goo u seewa Betelehemun di ye ya wāa Yudan temɔ, u da u wāa Mɔabuɔ ka win kurɔ ka win bii tɔn durɔbu yiru. <sup>2</sup> Durɔ win ȳsira Elimɛlɛki. Win kurɔwa Naomi. Win bii ben ȳsa wee, Maloni ka Kilioni. Be kpuro ba s̄awa Efaratan bwe-seru. Ben wuuwa Betelehemu, Yudan temɔ. Ye Elimɛlɛki ka win tɔn be kpuro ba tura Mɔabu mi, yera ba ben wāa yeru kua. <sup>3</sup> S̄ɔ teeru, Elimɛlɛki u kpuna u gu. Ma u Naomi ka bibu yiru ye deri. <sup>4</sup> Ma bii be, ba Mɔabun bii w̄ndiaba sua kurɔbu. Kurɔ ben turo ȳsira Oripa, turowa maa Rutu. Ma ba wāa mi sannu sere n ka kua w̄ɔ w̄kuru. <sup>5</sup> Yen biruwa Maloni ka Kilioni ba kpuna ba gu. Ma Naomi u tia wi turo. U n̄ ka win durɔ, u n̄ maa ka win bibu yiru ye.

### *Naomi ka Rutu*

#### *ba ḡosira Betelehemuɔ*

<sup>6-7</sup> Yeniban biru, Naomi u nua Gusunɔ u win tɔmbu durom kua u bu d̄ianu w̄. Yera u seewa s̄ɔ teeru ka win bigii kurɔbu Mɔabun di, ba wiɔ Yudan temɔ. <sup>8</sup> Ma u bigii kurɔ be s̄ɔwa u n̄ɛɛ, b̄ɛɛn baawure u wuro win m̄eron ȳnuɔ, kpa Yinni Gusunɔ u b̄ɛɛ gea kua nge mɛ i b̄ɛɛn durɔ be ba gu kua, ka maa n̄ɛn tii. <sup>9</sup> Kpa Yinni Gusunɔ u de b̄ɛɛn baawure u durɔ wa u w̄ɛra win ȳnuɔ.

Ma u ben baawure s̄su u bu n̄ɔ kana. Saa ye s̄ara ba wuri n̄ɔ kp̄ɛɛ ba sw̄i. <sup>10</sup> Yera ba n̄n s̄ɔwa ba n̄ɛɛ, sa ko ka nun dawa wunen tɔmbun mi.

<sup>11</sup> Ma Naomi u bu s̄ɔwa u n̄ɛɛ, bii kurɔminu, i wuro b̄ɛɛn tɔmbun mi. Mban daaba i ko ka man da. Domi na n̄ maa bii tɔn durɔbu tie nukurɔ be ba koo ko b̄ɛɛn durɔbu. <sup>12</sup> N n̄ m̄ɛn na, i ḡosiro n̄ɛn bii kurɔminu. Domi na bukura kɔ, na n̄ maa s̄aa wi u koo durɔ sua. Baa n̄ n̄ maa b̄ɛɛ s̄ɔwa na n̄ɛɛ, kon durɔ wa w̄ku te kpa n̄ gura sua n̄ bii ma, <sup>13</sup> i ko i ȳra ù n̄ kp̄ɛa i sere n̄n sua durɔ? Nge win s̄na i ko n̄ɛɛ, i n̄ durɔ goo suamɔ? Aawo, n̄ɛn bii kurɔminu, yeni ya n̄ koorɔ. B̄ɛɛn s̄na na nuki sankire too. Domi Gusunɔ u man win n̄amu s̄ere.

<sup>14</sup> Yera be kpuro ba maa wuri n̄ɔ kp̄ɛɛ ba sw̄i. Ma Oripa u Naomi s̄su u n̄n n̄ɔ kana u doona. Adama Rutu kun n̄n deri. <sup>15</sup> Yera Naomi u n̄ɛɛ, wee wunen beruse u wura win tɔmbun mi, kpa ba n̄ ben b̄nu s̄amɔ sannu. Wunen tii a ḡosiro a n̄n sw̄i.

<sup>16</sup> Ma Rutu u n̄ɛɛ, a ku man tilasi ko n ka nun deri. A de n ka nun da. Domi mi a d̄ɔ miya kon da. Mi a wāa, miya ko na n̄ wāa. Kpa wunen tɔmbu bu ko n̄ɛn tɔmbu. Kpa Gusunɔ wunen Yinni u ko n̄ɛn Yinni. <sup>17</sup> Mi kaa ḡbi, miya kon ḡbi, kpa bu sun sike mi sannu. Gāanu n̄ n̄ dera na nun deri, ma n̄ kun m̄ɔ ḡɔ, Gusunɔ u man kuo nge mɛ u k̄i.

<sup>18</sup> Ye Naomi u wa ma Rutu u ȳrawa u ka n̄n da, yera u n̄ maa ḡɛ gerua.

<sup>19</sup> Ma be yiru ye kpuro ba da Betelehemuɔ sannu. Ye ba tura mi, ma biti tɔmbu mwa ba m̄, Naomiwa mini? <sup>20</sup> Ma u bu wisa u n̄ɛɛ, i ku maa man soku Naomi, i man sokuo Mara \*. Domi Dam kpurogii u man nuki sanki. <sup>21</sup> Doo n̄ara na ka yara minin di, adama Yinni Gusunɔ u dera na ḡsirama n̄m dira. N n̄ m̄ɛn na, mban s̄na i man sokumɔ Naomi. Domi wee Yinni Gusunɔ Dam kpurogii u man taare w̄ɛ, ma u man nuku sankiranu kp̄ɛɛ.

<sup>22</sup> Nge m̄eya Naomi ka win bigii kurɔ Rutu, Mɔabu, ba ka Mɔabun tem deri ba na Betelehemuɔ d̄i ni ba m̄ɔ ɔsun ḡɛrun tore s̄ɔɔ.

*Rutu u d̄ianu kunɔnu m̄*

*Boasin gberɔ*

\* **1:20** Mara - Ȳsi ten tubusiana sosura. Naomi, ȳsi ten tubusiana, dobu.



## 2

<sup>1</sup> Naomin durɔ Elimɛɛkin dusi goo u wãa wi ba mɔ Boasi. Durɔ wi, u dukia mɔ, u maa bɛɛɛ mɔ. <sup>2</sup> Yera sɔɔ teeru Rutu Mɔabu u Naomi sɔɔwa u nɛɛ, a de n da goo wi u koo man tɔn geeru kuan gberɔ n dīanu kunɔnu ko. Ma Naomi u nɛɛ, ya wã, a doo nɛn bii kurɔbu.

<sup>3</sup> Ma u seewa u da goon gberɔ u ɔɔsu kunɔnu mɔ, u ka be ba ɔɔsu gɛɛmɔ swīi. N deema gbee te, ta sãawa Boasigiru Elimɛɛkin dusi.

<sup>4</sup> Yera Boasin tii u seema Betelehɛmun di u na gberu mi, u win sɔm kowobu tɔbura u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u n ka bɛɛ wãa.

Ma ba nùn wisa ba nɛɛ, kpa u maa nun domaru kua.

<sup>5</sup> Saa yera u win sɔm kowo ben wirugii bikia u nɛɛ, waran kurɔwa bii kurɔbu ge.

<sup>6</sup> Wirugii wi, u nùn wisa u nɛɛ, kurɔ Mɔabu wi u ka Naomi wɔma wiya mi. <sup>7</sup> U na u nɛɛ, su de u sun swīi u n dīanu kunɔnu mɔ. Ye sa wura, ma u win sɔmburu wɔri saa buru ten di, u n wɛre sere ka tɛ, ma n kun mɔ ye u da u sina saa fiiko saarɔ.

<sup>8</sup> Saa yera Boasi u Rutu sɔɔwa u nɛɛ, a nɔɔmɔ bii kurɔbu, a n da nɛ mini baadomma, a ku maa da goon gberɔ. A na a n kunɔnu mɔ a n nɛn sɔm kowo bii kurɔmii nini swīi a n laakari sãa mi ba gɛɛmɔ. <sup>9</sup> Na maa nɛn sɔm kowobu sɔɔwa na nɛɛ, bu ku nun baba. Nim nɔru gà n nun mɔ, a doo a nɔ ben bwãa nin mi, mi sɔɔ ba nim take.

<sup>10</sup> Saa ye sɔɔra Rutu u yiira kure u wiru tem girari u nɛɛ, amɔna na ka kīi geeru wa wunen mi, nɛ wi na sãa sɔɔ.

<sup>11</sup> Ma Boasi u nùn wisa u nɛɛ, sa nua ye a wunen dwaa mero kua saa min di wunen durɔ u gu, ka nge mɛ a wunen baaba ka wunen mero deri, ka wunen tem ka sere maa wunen bweseru. Ma a na besen bweseru sɔɔ te a n daa yɛ. <sup>12</sup> N n mɛn na, Gusunɔ Isireliban Yinni wi, win mi a na u ka nun kɔsu u nun yen dibu kɔsia mam mam ye a kua kpuron sɔ.

<sup>13</sup> Saa yera Rutu u nɛɛ, nɛn yinni, na wa ma a man kīi geeru sɔɔsi. Domi a ka man gari kua, a nɛn nukuru yemiasia, nɛ wi na n wunen sɔm kowobun goo tura.

<sup>14</sup> Sanam mɛ ba dimɔ, Boasi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a susima a pɛɛ sua a sɔre kpee sɔɔ kpa a di.

Ma Rutu u sina sɔm kowo ben bɔkuɔ. Yera ba nùn dobi sɔndɛ wɛ u di. Ye u deba ma u sukum berua. <sup>15</sup> Yen biru, u seewa u ka dīanu kunɔnu ko. Ma Boasi u win sɔm kowobu sɔɔwa u nɛɛ, i de u mam dīanu kunɔnu ko ka mi i n gã. I ku nùn yinari. <sup>16</sup> Kpa i dīa nɔmusu gasu deri u ka wa u gura. I ku maa nùn wɔkisi.

<sup>17</sup> Yen dɔma te, Rutu wi, u dīanu kunɔnu kuawa saa bururun di sere ka yokaa. Domi ni u wa nin yari yi kuawa kilo tenan saka.

<sup>18</sup> Yen biru, u yi sua u ka da yenuɔ u win dwaa mero sɔɔsi ka sere maa dīa ni u din sukum, ma u ye kpuro win dwaa mero wi yiya. <sup>19</sup> Yera win dwaa mero u nùn bikia u nɛɛ, waran gberɔwa a dīa nini wa a kunɔnu kua mɛ gisɔ. Gusunɔ u yɛro domaru kua wi u wunen bwisiku nini kua.

Ma Rutu u nùn wisa u nɛɛ, Boasin gberɔwa u sɔmburu kua dɔma te. <sup>20</sup> Ma Naomi u nɛɛ, Boasi wi, u sãawa besen dusi wi u ra sun tubi di. Yinni Gusunɔ wì u ra baadomma gɔribu ka wasobu durom kue, u nùn domaru kua.

<sup>21</sup> Rutu u maa Naomi sɔɔwa u nɛɛ, durɔ wi, u mam man sɔɔwa u nɛɛ, na n da n wãa ka win sɔm kowobu sere bu ka win dīa ni gɛ bu kpe.

<sup>22</sup> Ma Naomi u nɛɛ, ya wã. N n mɛn na, a ku ra maa da goon gberɔ. A doo a ka win sɔm kowo tɔn kurɔ be swīina.

<sup>23</sup> Yera Rutu u ra n ka Boasin sɔm kowo tɔn kurɔ be sɔmburu mɔ sere ba ka ben ɔɔsu ka alikama gã ba kpa. Adama Naomin miya u wãa u ka sɔmbu te daamɔ.

### *Rutu u durɔ wa*

## 3

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru Naomi u win bigii kurɔ Rutu sɔɔwa u nɛɛ, na kon nun wãa yeru kua mi kaa wɛra, kpa a n ka nuku dobu mɔ. <sup>2</sup> Boasi win sɔm kowo tɔn kurɔbu a ra n swīi, u sãawa besen dusi. Wee tɛ, u koo da wɔku te, u alikama sara doo soo yerɔ. <sup>3</sup> Yen sɔ, a woburuo, kpa a wunen yãa geenu doke, kpa a tii turare yɛka, kpa a nùn naamwe doo soo yeru mi. Adama a ku de durɔ wi, u nun tubu sere u ka di u nɔ u kpe. <sup>4</sup> Saa ye u da u kpuna, a mɛerio mi u kpī. Yen biru, kpa a win bekuru gbabia a kpuna win naasu gia. Saa yera u koo nun sɔ ye u kī a ko. <sup>5</sup> Ma Rutu u win dwaa mero sɔɔwa u nɛɛ, ye a man sɔɔwa kpuro, yera kon ko.

<sup>6</sup> Ma u seewa u da doo soo yeru mi, u kua nge me win dwaa mero wi, u nun sɔwa kpuro. <sup>7</sup> Ye u wa Boasi u di u kpa u nara, u da u kpuna mi win dīanu suba, saa yera Rutun tii u da sɛe u durɔ win bekuru gbabia u kpuna win naasɔ. <sup>8</sup> Ye n kua wɔku suunu, yera Boasi u dom nanda u yɛsa gɔsia, ma u deema wee kurɔ goo u kpɪ win naasɔ. <sup>9</sup> Ma u bikia u nɛɛ, wara mi.

Rutu nun wisa u nɛɛ, nena wunen yoo Rutu. A man yakio kpa n ko wunen kurɔ, domi wuna a ra man tubi di.

<sup>10</sup> Ma Boasi u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u nun domaru kua nen bii kurɔbu. Wunen bɔrɔkini te a man sɔasi mini, ta kere te a wunen dwaa mero kua. Domi a n aluwaasi goo kasu a sua wi u sãa sãaro, n kun me gobigii. <sup>11</sup> Yen sɔ, nen bii kurɔbu, a ku berum ko. Ye a bikia kpuro yera kon nun kua. Domi nen tumbu kpuro ba nua ma wune kurɔ geowa. <sup>12</sup> Geema, kon kpɪ n nun tubi di, adama goo wãa wi u sãa wunen durɔn mero bisi n nen mi turuku kere. <sup>13</sup> A kpunɔ mini wɔku te. Sia bururu, u n kɪ u nun tubi di, u koo yen gari ko. Adama u n yina, sere ka Yinni Gusunɔn wãaru, nen tiiwa kon ye ko. N n men na, a kpunɔ mini sere sia.

<sup>14</sup> Ma Rutu u kpuna gee Boasi u naasu tɪi sere n ka kua bururu. Adama tumbu bu ka nun wa kpuro, u seewa. Yera Boasi u nun sɔwa u nɛɛ, a ku de goo u nɔ ma tɔn kurɔ goo u na doo soo yeru mini. <sup>15</sup> Ma u maa Rutu sɔwa u nɛɛ, a wunen beku te a wukiri mi terio.

Ma u tu teria. Yera Boasi u nun ɔsu kilo wɔkura nɔɔbu wisia u bɔkua u nun wɛ. Ma Rutu u gɔsira u da wuu. <sup>16</sup> Saa ye u tura win dwaa meron mi, ma dwaa mero u nun bikia u nɛɛ, wuna mi nen bii kurɔbu?

Ma Rutu u nɛɛ, oo, nena.

Yen biru, u dwaa mero saaria ye Boasi u nun kua. <sup>17</sup> U nɛɛ, durɔ wi, u nɛɛ, na n gɔsirɔ wunen mi nɔm dira. Yen sɔna u man ɔsu kilo wɔkura nɔɔbu ye wɛ.

<sup>18</sup> Ma Naomi u nun wisa u nɛɛ, a sinɔ mini sɛe nen bii kurɔbu sere su ka wa me gari yi, yi koo ka wiru goora. Domi durɔ win bwɛra kun kpunamɔ ma n kun mɔ u yi wiru go gisɔ.

*Boasi u Rutu sua kurɔ*

## 4

<sup>1</sup> Bururu Boasi u da u sina wuun gbãra kɔnnɔwɔ mi ba ra siri. Yera u win mero bisi goo wa u sarɔ. N deema win gariya u raa Rutu sɔwa u nɛɛ, wiya u koo nun yakia u tubi di. Ma u nun soka u nɛɛ, waanɛ, a na mini.

Ma u na u yɔra. <sup>2</sup> Yera Boasi u wuun guro gurobu sɔɔ tumbu wɔkuru soka, ma u nɛɛ, i sinɔ mini. Ma ba sina. <sup>3</sup> Saa yera u win mero bisi wi sɔwa u nɛɛ, Naomi wi u wɔma saa Mɔabun di u tem dɔramɔ me mu sãa Elimeleki besen mero bisigum. <sup>4</sup> Yen sɔna na gɔru doke n nun ye nɔɔsia. Kpa a mu yakia a tubi di wuugibu ka besen guro gurobun wuswaaɔ. A kun maa mu yakiamɔ, a man sɔ kpa na n yɛ. Domi wunen biru goo sari wi koo mu yakia u tubi di ma n kun mɔ nɛ.

Ma durɔ wi, u nɛɛ, kon mu yakia.

<sup>5</sup> Yera Boasi u nun sɔwa u nɛɛ, dɔma te kaa mu yakia a tubi di, ka Rutu Mɔabu Elimelekin biin gɔmini sanna kaa menna a yakia a tubi di. Kpa Elimelekin yɪsiru tu ku ka gbi.

<sup>6</sup> Ma durɔ wi, u nɛɛ, n n men na, na n maa mu yakiamɔ. Domi ye na mɔ nen tii ya koo ra kam ko. Yen sɔ, na nun mu deria. A yakio a tubi di.

<sup>7</sup> N deema sanam me, Isireliba sɔɔ, wi u gãanu kɔsinamɔ ka goo, n kun me u gãanu yakiamɔ, u ra win bara nɔɔ teu potewa u wionɔ wɛ ga n ka sãa seeda. <sup>8</sup> Yera durɔ wi, u Boasi sɔwa u nɛɛ, a tem me yakio. Ma u win bara nɔɔ teu sua u nun wɛ. <sup>9</sup> Ma Boasi u wuun bukuro be, ka tɔn be ba wãa mi kpuro sɔwa u nɛɛ, bɛɛya i sãa nen seedagibu gisɔ, ma na Elimeleki ka win bibu Kilioni ka Malonin yãnu kpuro yakia saa Naomin min di na tubi di. <sup>10</sup> Mɛya na maa Rutu Mɔabu wi u sãa Malonin gɔmini yakia u kua nen kurɔ. Kpa Malonin tubi ye u deri yu ku ka kam ko. Kpa win yɪsiru tu ku gbi win bweseru sɔɔ ka sere maa wuu geni sɔɔ.

<sup>11</sup> Ma guro guro be, ka tɔn be ba wãa mi, ba nɛɛ, mɛya sa sãa wunen seedagibu. Yinni Gusunɔ u de kurɔ wi u duɔ wunen yenuɔ mi, u ko nge Raseli ka Lea. Domi be yiru yera ba Isirelin bweseru mara. Gusunɔ u maa nun ko tɔn boko kpa a yɪsiru yari Betelehemu ye sɔɔ Efaratan bweseru sɔɔ. <sup>12</sup> Kpa u de bii be kurɔ wi, u koo nun maruan bweseru tu

ko nge Perɛsin bweseru wi Tamaa u Yuda marua.

*Boasin bweseru*

<sup>13</sup> Yen biru, Boasi u Rutu yenu doke. Ma u ka nùn menna. Yinni Gusunə u dera Rutu u gura sua, ma u bii tən durə mara. <sup>14</sup> Ma tən kurəbu ba Naomi sɔwa ba nɛɛ, sa Yinni Gusunə siara wi u dera a goo wa u nun yakia. Gusunə u de u yĩsiru yari Isireliə.

<sup>15</sup> Wunen bigii kurə wi, u bibu nɔba yiru kere be kaa n mə. Domi u nun kĩ too. Wee u nun bii tən durə marua wi u koo nun wãa kpaaru wɛ. Kpa u nun nɔri wunen təkəru sɔɔ.

<sup>16</sup> Ma u bii wi sua u taaru sɔndi u ka sɔsi ma u kua win tii tiigii. Yen biru, u nùn mwa u nɔrimə. <sup>17</sup> Yera Naomin kpaasibu ba nɛɛ, wee ba Naomi bii tən durə marua. Ma ba nùn yĩsiru kã Obedi. Wiya u seewa u Isai Dafidin tundo mara.

*Dafidin sikadoba*

<sup>18</sup> Be ba sãa Perɛsin bweseru be wee. <sup>19</sup> Perɛsi u Hɛsironi mara. Ma Hɛsironi u seewa u Ramu mara. Ma Ramu u seewa u maa Aminadabu mara. <sup>20</sup> Ma Aminadabu u seewa u Nasoni mara. Ye Nasoni u seewa, yera u Saaməɔ mara. <sup>21</sup> Ma Saaməɔ u seewa u Boasi mara. Ye Boasi u seewa ma u Obedi mara. <sup>22</sup> Ma Obedi u seewa u Isai mara. Ma Isai u maa seewa u Dafidi mara.





Ma kurɔ wi, u sina u win bii bɔm kɛmɔ sere u ra ka nùn bɔm kara.

<sup>24</sup>Ye u nùn bɔm mɛ kara u kpa, ye ba maa wɔɔ ka wɔɔn yākuru dɔɔ, ma u ka nùn da ka naa kinɛru wɔɔ itagiru ka som saaki kpiriru ka tam bwāa teeru. Yera u ka da Silo mi, Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ. Sanam mɛ, bii wi, u n̄ kpā. <sup>25</sup>Ba naa kinɛ te saka, ma ba ka bii wi da Elin mi. <sup>26</sup>Ma Hana u gerua u nɛɛ, nɛn yinni, a man gafara kuo. Sere ka wunɛn wāaru, nɛna kurɔ wi u dɔma te yōra wunɛn bɔkuɔ mini, u kanaru kua Yinni Gusunɔn mi. <sup>27</sup>Bii winiwa na kana, ma Yinni Gusunɔ u nɛn kanaru mwa u man nùn kā. <sup>28</sup>Yen s̄na na kī n nùn Yinni Gusunɔ wɛ kpa u n s̄a wigii win wāaru kpuro sɔɔ ma ba yiira ba Yinni Gusunɔ s̄awa.

### *Hanan siarabu*

## 2

<sup>1</sup>Hana u Gusunɔ siara u nɛɛ, nɛn ḡru ga dora ye Yinni Gusunɔ u man kuan s̄.

Nɛn nukura do win faaban s̄.

Wee na dam kua.

Na nùn siaramɔ nɛn yiberɛban wuswaaɔ.

<sup>2</sup>Yinni Gusunɔ turowa u dɛere.

U s̄awa nge kpee baa mi na ra kuke.

Wi turowa u s̄a Gusunɔ.

<sup>3</sup>I kun da n maa tii siaramɔ.

I ku de tii sua gari yi yari bɛen nɔsun di.

Domi Gusunɔ u s̄awa Yinni wi u kpuro yɛ.

Wiya u ra tɔnun daa wɛeri.

<sup>4</sup>Wiya u dera tabu kowo damgibun tɛma bɔɔkira.

Ma dam sarirugiba dam kua.

<sup>5</sup>Be ba raa deburu mɔ,

bera ba tɛ s̄amburu kasu

bu ka d̄ianu wa.

Be ḡɔra raa mɔ,

beya ba tɛ wɛre.

Wīro u mara bibu nɔɔba yiru.

Adama wi u raa bii dabinu mara u tia wi turo.

<sup>6</sup>Yinni Gusunɔwa u ra de tɔnu u gbi.

Wiya u ra maa de u n wāa.

Wiya u ra de u da ḡriɔ.

Wi turo wiya u ra maa nùn yare min di.

<sup>7</sup>Yinni Gusunɔn min diya

yāaru ka arumani ya ra nɛ.

U ra goo taare temɔ,

kpa u goo walle sua.

<sup>8</sup>U ra wɔnwɔndo seeye tem di.

Kpa u wi ba gema walle sua.

U ra bu sinasie ka sina bibu sannu

kpa bu ko bɛɛɛgibu.

Wiya u handunian kpɛɛkpɛɛku swī.

Gen wallɔwa u ye s̄ondi.

<sup>9</sup>U koo win b̄r̄akiniban sanu sanusu k̄osu.

Adama u koo de tɔn k̄osobu

bu kam ko yam w̄okurɔ.

Domi goo sari wi u koo nasara wa

ka win tiin dam.

<sup>10</sup>Yinni Gusunɔ u koo win yiberɛba k̄osuku muku muku ka guru kpenu.

U koo handunia kpuro siri.

U koo wi u ḡsa ko sunɔ,

kpa u nùn dam wɛ.

<sup>11</sup>Yen biru Elikana u wura win wuuɔ Ramaɔ. Adama Samueli u sina yāku kowo Elin mi, u ka Yinni Gusunɔn s̄amburu mɔ.

### *Elin bii tɔn durɔbu*

<sup>12</sup>Elin bii tɔn durɔbu ba s̄awa bii kamba.

Ba n̄ Yinni Gusunɔ nasie. <sup>13</sup>Baa mɛ ba

s̄a yāku kowobu, wee ye ba ra ko. Goo

ù n yākuru na, ma ba ten yaa yikumɔ,

yāku kowon s̄am kowo u ra ka win sii

kaato donnu itaguu nɛwa, <sup>14</sup>kpa u gu kpɛɛ

wekerɔ. Ye ga s̄aka kpuro, yera ya ra ko

yāku kowogia. Mɛsuma ba ra Isireliba

kpuro kue be ba yākuru na Siloɔ.

<sup>15</sup>Gasɔ, bu sere yaa gum d̄ɔ doke Yinni

Gusunɔn s̄, yāku kowon s̄am kowo u ra

nɛwa u durɔ wi u ka yāku te na s̄ u nɛɛ,

a man yāku kowon yaa wɛɛma u winyam

w̄. Domi u n̄ yaa yikura mwaamɔ wunɛn

nɔman di. Yaa ḡma u kī.

<sup>16</sup>Durɔ wi, ù n nùn s̄ɔwa u nɛɛ, a de bu

yaa gum d̄ɔ doke gina nge mɛ wooda ya

gerua, bà n kpa, kpa a sua m̄n nɔɔ a kī,

sanam mɛya yāku kowon s̄am kowo wi, u ra

nɛɛ, aawo, a man ye wɛɛyɔ tɛn tɛ, n̄ kun mɛ,

kon mwa ka dam.

<sup>17</sup>Nge mɛya ba yāku ni ba ra Yinni

Gusunɔ kuen bɛɛɛ kawa. Ma ya kua durum

baka win wuswaaɔ.

<sup>18</sup>Samueli u s̄amburu mɔ Yinni Gusunɔn

s̄a yerɔ. U s̄awa bii piibu ma ba nùn yāku

kowon yaberu kua ka wɛɛ damgii u sebua.

### *Yinni Gusunɔ u Elikana*

#### *ka Hana domaru kua*

<sup>19</sup>Mɛya maa wɔɔ baagere Samuelin mero

u ra n nùn yabe piibu kuamme u ka na bà n

yākuru sisi ka win durɔ. <sup>20</sup>Kpa Eli u Elikana

ka win kurɔ Hana domaru kua u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u de kurɔ wi, u ka nun bii dabinu ma, kpa bu ko Samueli wi i Yinni Gusunɔ wɛn kɔsire.

Yen biru kpa Elikana ka Hana bu gɔsira ben wuuɔ. <sup>21</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Hana domaru kua. U maa bibu mara tɔn durɔbu ita, tɔn kurɔbu yiru.

Samueli u maa kpɛamɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ.

### *Eli ka win bii tɔn durɔbu*

<sup>22</sup> Eli u tɔkɔ kua gem gem ma u nua ye win bii tɔn durɔbu ba Isireliba kuamme kpuro ka nge mɛ ba ra ka kurɔbu kpunɛ be ba sɔmburu mɔ Yinni Gusunɔn sɔa yerun kɔnnɔwɔ. <sup>23</sup> Ma u bu bikia u nɛɛ, amɔna i ka daa yenin bweseru mɔ, domi tɔmbu kpurowa ba man bɛɛn daa kɔsan gari sɔɔmɔ. <sup>24</sup> I ku maa ko mɛ, bɛɛ nɛn bibu. Bɛɛn labaari ye na nɔɔmɔ ya n wɔ. Domi i dera Yinni Gusunɔn tɔmba durum mɔ. <sup>25</sup> Goo u n win winsim torari, Gusunɔwa u koo nɔn yen suuru kana, adama goo u n Yinni Gusunɔ torari, wara u koo nɔn suuru kana.

Ka mɛ, ba n ben tondon gere ye nua, domi Yinni Gusunɔ u sɔɔru kpa kɔ u ka bu go.

<sup>26</sup> Adama Samueli u kpɛamɔ ma Yinni Gusunɔ u ka nɔn nɔnu geu mɛɛra. Mɛya maa tɔmbun tii.

### *Gari yi Gusunɔ u gerua*

#### *Elin bweserun sɔ*

<sup>27</sup> Gusunɔn sɔmɔ goo u na Elin mi, u nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, saa ye wunen baababa ba wɔa Egibitiɔ ba yoru dimɔ Egibiti sunɔn mi, u bu win tii sɔɔsi kpasasa. <sup>28</sup> Ma u wunen baaba Aroni gɔsa Isireliban bweseru kpuro sɔɔ u ka ko win yɔku kowo kpa u n da nɔn yɔkunu kue, u turare dɔɔ doke, kpa u n da Isireliba bikiaru kue wi Yinni Gusunɔn mi. U mam wi ka win yenugibu Isireliban yɔku yaan sukum yɔlla kua bu di. <sup>29</sup> Mba n kua i ka win yɔkunu kam mɛɛra mɛ, ka kɛɛ ni u yiire bu ka na win sɔa yerɔ. Mban sɔna i win tɔmbu Isireliban yɔkunun yaa gumgia dimɔ i bɔriamɔ. Amɔna a ka wunen bibu bɛɛre wɛɛmɔ n kere wi. <sup>30</sup> Yen sɔ, u nɛɛ, wiya u raa gerua ma wunen yenu ka wunen baaban yenugibu ba koo ko win yɔku kowobu sere ka baadommaɔ. Adama tɛ u gerua u nɛɛ, ya n maa koorɔ mɛ, domi be ba nɔn bɛɛre wɛɛmɔ,

beya u koo bɛɛre wɛ. Be ba kun nɔn gara, beya u n garisimɔ. <sup>31</sup> Wee, sanam sisi mɛ sɔɔ u koo wunen dam sura ka maa wunen baaban yenun dam, kpa goo u ku maa tɔkɔ ko wunen bweserɔ. <sup>32</sup> Goo koo ko wunen kɔsire win sɔa yerɔ. Isireli be ba tie ba koo durom wa adama wunen bweseru sɔɔ goo kun maa tɔkɔ mɔ. <sup>33</sup> Ba koo gbiwa tabu sɔɔ. Baa u n goo deri u waamɔ ye ba mɔ win sɔa yerɔ, u ko n nisinu mɔwa kpa u n nuki sankire.

<sup>34</sup> Yeniwa ya koo ko nɛn garin yireru wunɛ sɔɔ. Wunen bibu yiru ye, Hofini ka Finɛɛsi, ba koo gbi sannu sɔɔ teerun sɔɔ. <sup>35</sup> Na kon yɔku kowo naanegii goo seeya wi u koo nɛn kiru ko nge mɛ na gɔru doke, kpa win bweseru tu ko yɔku kowobu sere ka baadommaɔ sunɔ wi na gɔsan wuswaaɔ. <sup>36</sup> Goo u n tiara wunen bweserɔ u koo da u yɛro wiru kpɛiyawa gobi fiikon sɔ, n kun mɛ dɛanun sɔ, kpa u gere u nɛɛ, a suuru koowo, a de n ko yɔku kowo goon sɔm kowo kpa na n da dɛanu fiiko wa n di.

## 3

<sup>1</sup> Samueli, bii aluwaasi wi, u wɔa u Yinni Gusunɔn sɔmburu mɔ Elin wuswaaɔ.

### *Yinni Gusunɔ u Samueli kure*

Saa ye sɔɔ, daa daakawa Yinni Gusunɔ u ra ka tɔnu gari ko, kpa u bu kure kɔsiru sɔɔ gasɔ ka gasɔ tɔna.

<sup>2</sup> N deema saa ye sɔɔ, Elin nɔni dam dwiiyama. U ku ra maa yam wa sɔa sɔa. Sɔɔ teeru, u kpɛ win kpin yerɔ sɔa yerɔ, <sup>3</sup> Samueli u maa kpɛ Gusunɔn woodan kpakororun bɔkuɔ. Saa ye, fitila ga gina sɔre. <sup>4</sup> Yera Yinni Gusunɔ u Samueli soka ma u wura. <sup>5</sup> Ma u duka da Elin mi, u nɛɛ, nɛ wee.

Eli u nɛɛ, amɔna.

U nɛɛ, na nua a man sokawa.

Ma Eli u nɛɛ, na n nun soka, a wuro wunen kpin yerɔ.

Ma u wura u kpuna. <sup>6</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɔn soka u nɛɛ, Samueli, Samueli.

Ma u seewa u da Elin mi, u nɛɛ, nɛ wee. Na nua a man sokuwa.

Eli u nɛɛ, na n nun soka, nɛn bii. A doo a kpuna.

<sup>7</sup> N deema Samueli u n Yinni Gusunɔn nɔɔ tuba domi u n gu nɔɔre.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ u maa nùn soka nɔn itase. Ma u seewa u da Elin mi, u nɛɛ, nɛ wee, domi na nua a man soka.

Ma Eli u tuba ma Yinni Gusunɔwa u bii wi soku. <sup>9</sup> Yen sɔna u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a doo a kpuna. Bã n kpam nun soka a geruo a nɛɛ, wunɛ win sɔm kowo a nɔɔmɔ, u geruo.

Ma Samueli u da u kpuna win kpin yerɔ.

<sup>10</sup> Yinni Gusunɔ u nùn susi ma u nùn soka nge mɛ u raa kua. U nɛɛ, Samueli, Samueli.

Saa yera Samueli u wura u nɛɛ, nɛ wunen sɔm kowo, na nɔɔmɔ, a geruo.

<sup>11</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa u nɛɛ, wee, kon gãa kãsunu ko Isireliban suunu sɔɔ. Tɔn be ba ye nua kpuro ba koo goma dwiia. <sup>12</sup> Tɔɔ te sɔɔra kon de ye kpuro yu koorã mam mam ye na gerua Elin yenun sɔ. <sup>13</sup> Domi Eli u yɛ ma win biba bõrin kookoosu mɔ, u n̄ maa bu gerusi. Yen sɔna na bõrua na nɛɛ, kon win yenugibu sɛyasia sere ka baadommaɔ ben daa kãsan sɔ. <sup>14</sup> Yãkuru garu sari te ba koo maa ko n ka bu suuru kua.

<sup>15</sup> Samueli u kpuna sere n ka kua sisiru. Ma u sãa yerun gamboba kenã. Adama u n̄ kãka u Eli kãsi ten gari yi sɔ. <sup>16</sup> Saa ye sɔɔra Eli u nùn soka u nɛɛ, Samueli, nɛn bii.

Ma Samueli u wura u nɛɛ, nɛ wee.

<sup>17</sup> Eli u gerua u nɛɛ, mba Yinni Gusunɔ u nun sɔɔwa. A suuru koowo, a ku man yi berua. Gusunɔwa u koo nun sɛyasia à kun man ye kpuro sɔɔwa.

<sup>18</sup> Ma Samueli u nùn gari yi kpuro saaria. U n̄ nùn yin gɛɛ berue. Ma Eli u nɛɛ, Gusunɔ wiya Yinni. U koowo nge mɛ n weenɛ win nɔni sɔɔ.

<sup>19</sup> Ma Samueli u kpɛamɔ. Yinni Gusunɔ u wãa ka wi. U n̄ maa dere Samuelin gari yi kam wari, baa yin tia. <sup>20</sup> Isireliba kpuro saa Danun di sɔɔ yɛsan nɔm geu gia sere n ka da Beri Sebaɔ sɔɔ yɛsan nɔm dwardu gia ba gia ma Gusunɔwa u Samueli kua win sɔmɔ ka gem. <sup>21</sup> Yinni Gusunɔ u ra n̄ tii sɔɔsimɔ Siloɔ mi u Samueli kure u ka nùn gari kua.

#### 4

<sup>1</sup> Ma Isireliba kpuro ba Samuelin gari nua.

#### *Filisitiba ba Yinni Gusunɔn*

#### *woodan kpakororu mwa*

Sɔɔ teeru Isireliba ba yara bu ka Filisitiba tabu wari ma ba ben sansani gira Eɓeni

Eseɛn bɔkuɔ. Filisiti be, ba maa wãa Afɛki gia. <sup>2</sup> Miya ba ben tabu teria ba dɔɔ bu ka Isireliba yinna. Saa yè sɔɔ ba sannɔ wɔrina ma Filisitiba ba Isireliba kamia ba bu go dabi dabinu nge tɔmbu nɔrɔbun suba nɛn saka (4.000) tabu gberu mi. <sup>3</sup> Ye Isireliba ba wura ben sansaniɔ, yera ben guro gurobu ba gerua ba nɛɛ, mba n kua gisɔ, Gusunɔ u ka dera Filisitiba ba sun kamia. I de su da su Gusunɔn woodan kpakororu tama Silon di ta n wãa bɛsen suunu sɔɔ, kpa tu sun wɔra bɛsen yibereban nɔman di.

<sup>4</sup> Ma tɔn be, ba gabu gɔra Siloɔ, ma ba ka bu Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin woodan kpakoro te naa. Ten wɔllɔwa Yinni Gusunɔ u ra tii sɔɔsi wɔllun kãsobun weenasibun suunu sɔɔ. Ma Elin bii tɔn durɔbu yiru, Hofini ka Finɛesi ba kpakoro te yãsirima. <sup>5</sup> Sanam mɛ ba ka kpakoro te tura Isireliban sansani mi, ma be kpuro ba seewa ba kuuki mɔ sere tem mu yirimo.

<sup>6</sup> Ye Filisitiba ba wure ni nua, ba nɛɛ, mban sɔna Heberu be, ba wure mɛ, ben sansaniɔ.

<sup>7</sup> Ma ba ra nua ma Yinni Gusunɔn woodan kpakorora ta tunuma mi. Yera bɛrum bu mwa ba nɛɛ, Gusunɔ u dua Heberuban sansaniɔ. Gbera sun di. Yenin bweseru raa sari. <sup>8</sup> Gbera sun di. Wara koo sun wɔra Gusunɔ damgii winin nɔman di. Wiya u Egibitigibu nani swãa bwese bweseka doke sere ka gbaburɔ. <sup>9</sup> Yen sɔ, i wɔruguru koowo kpa i tɔn durɔ kom sɔɔsi, bɛɛ Filisitiba, kpa i ku ra ko ben yobu, nge mɛ ba raa gasɔ kua bɛen yobu. I tɔn durɔ kom sɔɔsio kpa i ka bu sanna.

<sup>10</sup> Ma Filisitiba ba Isireliba tabu wari ba kamia. Yera Isireli be kpuro ba duki sua. Ben baawure dɔɔ win kuru gia. Ben be ba gu taa bi sɔɔ dɔma te, ba kuawa tɔnu nɔrɔbun suba tɛna (30.000). <sup>11</sup> Ma Filisitiba ba Gusunɔn woodan kpakororu mwa. Miya Elin bii tɔn durɔbu yiru ye, Hofini ka Finɛesi ba gu.

#### *Eli ka Finɛesin kurɔn gɔɔ*

<sup>12</sup> Dɔma tera, durɔ goo wi u sãa Benyamɛɛn bweseru u duka yara tabu sansani min di u da Siloɔ. N deema u win yaberu gɛɛka u tua wisi win wirɔ u ka win nuku sankiranu sɔɔsi. <sup>13-15</sup> Ma u dua wuuɔ u wuugibu tabun labaari sɔɔwa. Ma wuu giru ge kpuron tɔmba seewa ba wuri mɔ.

N deema Eli u təkə kua u wɔɔ wunəbu yiru sari mɔ. Win nənɪ kun dam mɔ. U n̄ maa yam waamɔ s̄a s̄a. Saa ye, u s̄ kitarɔ u swaa mɛɛra, domi win bwɛra kun kpunɛ Gusunən woodan kpakoro ten s̄. Ye u wuri yi nua, ma u nɛɛ, mban s̄na ba wuri m̄ mɛ. Ma durɔ wi, u duka da win mi, u ka n̄n s̄ ye n koorɔ. <sup>16</sup> Ma u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, na weewa tabu gberun di. Gisɔra na yarima min di.

Ma Eli u n̄n bikia u nɛɛ, amɔna n kua, nɛn bii.

<sup>17</sup> Ma u wisa u nɛɛ, Isireliba ba duki sua Filisitiban wuswaan di. Tɔn be ba go mi ba dabi. Mɛya maa wunɛn bibu yiru ye, Hofini ka Finɛsi, ba gu. Ma Filisitiba ba Yinni Gusunən woodan kpakororɔ mwa.

<sup>18</sup> Saa yè s̄ɔ Eli u nua ba Gusunən woodan kpakororɔ mwa, yera u wɔruma win kitarun di gbaru gbara gambon b̄kuɔ. Win w̄i suma b̄ɔra ma u gu, domi u təkə kua, u maa kp̄a. Wɔɔ weeruwa Eli wi, u kua Isireliban kparɔ.

<sup>19</sup> Saa ye s̄ɔ, Elin bii Finɛsin kurɔ u gura mɔ. Win marubu maa turuku kua. Saa ye u nua ba Gusunən woodan kpakororɔ mwa, win dwaa tundo u maa gu, ka win durɔn tii, yera win nukura wuriribu torua, ma u yiira u mara. <sup>20</sup> Yen biru u ḡɔ d̄ɔ. Ye u wasikiramɔ, be ba n̄n ȳre saa ye u yiire, ba n̄n s̄ɔwa ba nɛɛ, a ku b̄rum ko, wee, a bii tɔn durɔ mara.

Adama u n̄ ben gari wure. U bu atafiiru kua. <sup>21</sup> Ma u bii wi ȳsiru k̄a Ikab̄du. Ȳsi ten tubusiana, Gusunɔ kun maa w̄a Isireliban suunu s̄ɔ. U n̄n soka mɛ, yèn s̄ ba bu Yinni Gusunən woodan kpakororɔ mwaari ka maa win dwaa tundo ka win durɔn ḡɔn s̄. <sup>22</sup> Ma u nɛɛ, Gusunɔ kun maa w̄a Isireliban suunu s̄ɔ. Domi yibɛɛba ba win woodan kpakororɔ mwa.

### *Gusunən woodan kpakororɔ*

#### *Filisitiban mi*

## 5

<sup>1</sup> Filisitiba ba Gusunən woodan kpakoro te sua saa Ebɛni Esɛɛn di ba ka da Asid̄duɔ, <sup>2</sup> ba tu duusia ben b̄u Dagonin dirɔ ba yi temɔ win b̄kuɔ. <sup>3</sup> Ye n kua sisiru Asid̄dugibu ba seewa buru buru yellu ba deema wee, ben b̄u wi, u wɔrumɛ u kibari Yinni Gusunən woodan kpakororun

wuswaaɔ. Ma ba n̄n seeya ba kpam wesia win ayerɔ. <sup>4</sup> Sisiru ba maa seewa buru buru yellu ba deema wee, b̄u wi, u wɔrumɛ u kibari Yinni Gusunən woodan kpakoro ten wuswaaɔ, ma win wiru ka n̄ma kpuro ya b̄tikire ya yii dii k̄nn̄wɔ. Win kuseru tɔnawa ta tie. <sup>5</sup> Yen s̄na Dagonin ȳku kowobu ka be ba ra du win dirɔ bu ka n̄n s̄ kpuro Asid̄duɔ, ba ku ra maa dii k̄nn̄ gen deederu taare sere ka gis̄n gis̄ɔ.

<sup>6</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Asid̄dugibu ka ben baru kpaanugibu kpuro n̄mu doke u bu bwisinu wisi u dera ba n̄ni sw̄aru wa. <sup>7</sup> Saa ye Asid̄dugibu ba deema mɛya n s̄a, ma ba nɛɛ, sa n̄ maa Isireliban Yinnin woodan kpakororɔ yim̄ besɛn mini domi u sun n̄mu doke ka mam besɛn b̄u Dagonin tiiɔ. <sup>8</sup> Ma ba ḡra baama kpuro mi Filisitiban sinamba w̄a. Ba na ba m̄nna ba wesiana ba nɛɛ, amɔna sa ko ko ka Isireliban Yinnin woodan kpakoro te.

Yera ba nɛɛ, i de su ka tu da Gatiɔ.

Ma ba tu sua ba ka da mi. <sup>9</sup> Ye ba ka tu tura wuu gen mi, Yinni Gusunɔ u maa wuu gegibu n̄mu doke sere wuu ge, ga burisina. Gen tɔn durɔbu saa bukurobun min di, sere ka bib̄, ba bwisinu barawa. <sup>10</sup> Yen s̄na ba ka maa kpakoro te da Ekoroniɔ. Ye ba ka tu wuu dua, yera Ekoronigiba wuri wura ba nɛɛ, wee, ba ka sun Isireliban Yinnin woodan kpakoro te naawa bu ka sun go besɛ kpuro.

<sup>11</sup> Ma ba ḡra Filisitiban sinambu kpuron mi, ba bu m̄nna ba nɛɛ, i de bu ka Isireliban Yinnin kpakoro te wura ten ayerɔ kpa tu ku sun go tu kpe.

Domi wuu ge kpuro ga burisina ḡɔn b̄rum s̄, yèn s̄ Gusunɔ u bu n̄mu doke gem gem. <sup>12</sup> Wuu gen tɔn durɔ be ba n̄ gu, bwisinu bu wisiwa kpuro sere ben wuri yi w̄llu girari.

### *Filisitiba ba kpakoro te wesia*

## 6

<sup>1</sup> Yinni Gusunən woodan kpakororɔ w̄awa Filisitiban temɔ suru n̄ɔba yiru. <sup>2</sup> Ma Filisitiba ba ben ȳku kowobu ka ben s̄rob̄u soka ba bu bikia ba nɛɛ, amɔna sa ko ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te ko. I sun s̄ɔwɔ nge mɛ sa ko koosina su ka tu wesia Isireliban mi.



<sup>3</sup> Ma ba bu sɔwa ba nɛɛ, ì n Isireliban Yinnin kpakoro te wesiamɔ, i ku ra tu wesia kam dirum, adama baa ñ n mɛren na, i suuru kanabun kɛnu wɛyɔ, i ka bɛkura, kpa i gia yèn sɔ u bɛɛ nɔmu doke sere ka tɛ.

<sup>4</sup> Ma Filisitiba ba nɛɛ, kɛɛ nirà sa ko wɛ su ka suuru kana.

Ma ba bu sɔwa ba nɛɛ, i bwisinun weenasinu koowo wasi nɔɔbu ka maa gunɔnun weenasinu wasi nɔɔbu, ye kpuro ka wura, nge mɛ bɛɛ Filisitiban sinamba geeru nɛ, yèn sɔ bara tee tera ta bɛɛ mwa ka bɛɛn sinambu. <sup>5</sup> Yen sɔna i ko i bwisinun weenasinu ko ka gunɔ ni nu tem sankumɔn weenasinu, kpa i Isireliban Yinni bɛɛɛ wɛ.

Sɔrɔkudo u koo win nɔman bunum kawɔ u bɛɛ wahala wunari bɛɛ ka bɛɛn bũnu ka bɛɛn tem min di. <sup>6</sup> N n mɛn na, i ku bɛɛn gɔru bɔbiasia nge mɛ Egibitigibu ka ben sunɔ ba kua. I yaayo nge mɛ Gusunɔ u bu kua sanam mɛ ba ñ Isireliba yɔsu ba doonɛ.

<sup>7</sup> Yen sɔ, i naa kɛkɛ kpaɔ koowo tɛ, kpa i naa mɛrobu tama yiru yi yi binu bom kɛmɔ yi ba kun sugu dokere kpa i yi sɔri kɛkɛ ye sɔɔ, kpa i ka yin binu da yɛnuɔ. <sup>8</sup> Kpa i Yinni Gusunɔn kpakoro te sua i sɔndi kɛkɛ ye sɔɔ, kpa i wuran yabu ye i nùn kua mi sua i doke kpakororu garu sɔɔ i yi teɔnɔn bɔkuɔ, kpa i nɛɛ yi yɔsu yi doona ka yin tii. <sup>9</sup> Sanam mɛ yi doonɔ, i n yi mɛɛra. Yi n dɔɔ Beti Semɛsi gia Isireliban tem nɔɔ bura yerɔ, i n yɛ ma Yinni Gusunɔwa u sun kɔsa yeni kua. Adama yì kun kue mɛ, sanam mɛya i ko i gia ma n ñ win nɔma ya sun so, ya yen naaru nawa.

<sup>10</sup> Ma durɔ be, ba kua mɛ. Ba naa mɛrobu yiru ye kasu ba yi sɔri naa kɛkɛ ye sɔɔ, ma ba yin binu kɛnusi yɛnuɔ. <sup>11</sup> Ma ba ka Yinni Gusunɔn kpakoro te na ba yi kɛkɛ ye sɔɔ, ka kpakoro tɛ sɔɔ bwisinu ka gunɔnun weenasinu wɔa mi.

<sup>12</sup> Ma nɛɛ yi, yi yande doona Beti Semɛsin swaaɔ tururu. Yi sumɔ yi ka swaa ye swĩi, yi dɔɔ sɔru sɔrum mɛ, yi ñ gam gere. Ma Filisitiban sinamba yi swĩi dandankuru ba ka dɔɔ sere Beti Semɛsiɔ, Isireliban tem nɔɔ bura yerɔ. <sup>13</sup> N deema Beti Semɛsigibu ba ben alikama gɛɛmɔ wɔwaaɔ. Ye ba nɔni seeya, yera ba woodan kpakoro te wa, ma ba nuku dobu wɔri.

<sup>14-15</sup> Ma naa kɛkɛ ye, ya dua Yosue Beti Semɛsigiin gberɔ, ya yɔra mi. Wee kpee bakaru gara wɔa mi. Ma Lefiba ba na ba

Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te sua kɛkɛ yen di ka sere maa kpakoro te ta wuran yabu yeba mɔ, ma ba ye kpuro yi kpee baka ten wɔllɔ. Ma ba kɛkɛ yen dɔa besuka ba ka naa mɛro be Yinni Gusunɔ yɔku dɔɔ mwaararugiru kua. Ma ba maa siarabun yɔkunu kua dɔma te. <sup>16</sup> Ye Filisitiban sinambu nɔɔbu be, ba wa mɛ, yera ba gɔsira Ekoroniɔ dɔma te.

<sup>17</sup> Bwisinun weenasii ni Filisitiba ba kua ka wura ba Yinni Gusunɔ wɛ ben durum sɔ, ba nu kuawa wuu sinin sɔ, Asidɔdu ka Gasa ka Asikaloni ka Gati ka maa Ekoroni. <sup>18</sup> Gunɔnun weenasii ni ba kua ka wura, nin geera maa kuawa nge mɛ Filisitiban sinambu nɔɔbu yen wusu nɛ si su gbɔraru mɔ ka si su kun mɔ. Kpee baka tèn wɔllɔ ba kpakoro te yi, ta wɔawa Yosue Beti Semɛsigiin gberɔ, ta sɔa seeda sere ka gisɔn gisɔ.

<sup>19</sup> Yinni Gusunɔ u maa Beti Semɛsigibu gabu go domi ba win kpakoro ten sɔwɔ mɛɛra. Be u go mi, ben geera kuawa tɔnu wata ka wɔkuru. Ma be ba tie ba nɔɔguru sua ba gɔɔ swĩ yèn sɔ Yinni Gusunɔ u ben dabinu go.

<sup>20</sup> Ma Beti Semɛsigibu ba nɛɛ, wara u koo yɔra Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, domi u dɛɛre. Nge weren miya kpakoro te, ta koo da tɔ n yara besen min di.

<sup>21</sup> Ma ba sɔmɔbu gɔra Yarimun wuugibun mi, ba nɛɛ, Filisitiba ba ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te wurama mini. I na i tu sua i ka da bɛɛn mi.

## 7

<sup>1</sup> Ma Yarimun wuugiba na ba kpakoro te sua ba ka da Abinadabun yɛnuɔ guuru wɔllɔ. Ma ba win bii Eleasaa wuna nenem u ka kpakoro te kɔsu.

### *Samueli u Isireliba kpare*

<sup>2</sup> Saa mìn di Yinni Gusunɔn kpakoro te, ta wɔa Yarimun wuu mi, ya te ya kuawa wɔɔ yɛndu. Ma Isireliba kpuro ba Yinni Gusunɔn kasu.

<sup>3</sup> Ma Samueli u bu sɔwa u nɛɛ, ì n yɛ i gɔsirawa Yinni Gusunɔn mi, ka bɛɛn gɔru kpuro, i bũu wi ba mɔ Asitaaten bwɔarokunu wunɔ bɛɛn suunu sɔɔn di, ka ni nu tie, kpa i bɛɛn gɔrusu Yinni Gusunɔ wɛ i wi turo sɔ. U koo bɛɛ faaba ko Filisitiban nɔman di.

<sup>4</sup> Ma Isireliba ba bũu ni ba m̀ Asitaate ka Baali kpuro wuna ben suunu s̀on di, ba Gusuǹ s̀aam̀ wi turo. <sup>5</sup> Ma Samueli u n̄ε, Isireliba kpuro bu m̄nna Misipà, kpa u Yinni Gusuǹ suuru kana ben s̄.

<sup>6</sup> Ma ba m̄nna Misipa mi, ba n̄ɔ̀ b̄kua ba gerua ba n̄ε, sa Yinni Gusuǹ tora. Ma ba nim taka ba mu ȳka win s̄a yer̀ bu ka s̄̀si ma ba tii w̄. Yen t̄ɔ̀ te, be kpuro ba wura ma Samueli s̄a ben kparo.

<sup>7</sup> Ye Filisitiba ba nua ma Isireliba ba m̄nna Misipà, yera ben sinamba bu daawa. Saa ye Isireliba ba ben baaru nua, ma ba nanda ben s̄. <sup>8</sup> Ma ba Samueli s̄̀wa ba n̄ε, a ku mari, a n da sun Gusuǹ b̄s̄en Yinni sokue u sun faaba ko Filisitiban n̄man di.

<sup>9</sup> Ma Samueli u ȳa kineru sua te ta bom n̄rum̀ u ka tu Yinni Gusuǹ ȳku d̄ɔ̀ m̄waararugiru kua. U maa n̄n kana Isireliban s̄, ma u n̄n wurari. <sup>10</sup> Saa ye Samueli u ȳku te m̀ mi, saa yera Filisitiba ba Isireliba tabu w̄rima. Yera Yinni Gusuǹ u dera gura ya gb̄ara ya Filisiti be nandasia, ben laakari ya burisina, ma ba duki yarina Isireliban min di. <sup>11</sup> Ma Isireliban tabu dur̀bu ba yara Misipan di ba Filisiti be naa gira ba bu go go ba ka tura sere Beti Kari. <sup>12</sup> Ma Samueli u n̄ε, Gusuǹ u sun somim̀wa sere ka gis̄. Ma u kperu garu sua u tu gira Misipa ka Senin baa s̄̀, u tu soka Ebeni Es̄ε. Yen tubusiana, somirun kperu.

<sup>13</sup> Nge m̄ya Yinni Gusuǹ u ka Filisitiba taare, ba n̄ maa naare Isireliban mi. Ma u bu n̄ni s̄̀wa sere Samuelin w̄arun n̄r̀. <sup>14</sup> Wuu si Filisitiba ba raa m̄wa Isireliban mi, saa Ekoronin di sere n ka da Gati, Isireliba ba si kpuro w̄rawa ka sin baru kpaanu Filisitiban n̄man di. Ma alafia ya dua Isireliba ka bwese ni nu ka bu siker̄en̄ suunu s̄̀.

<sup>15</sup> Samueli u kuawa Isireliban kparo win w̄arun t̄ru kpuro s̄̀. <sup>16</sup> W̄ɔ̀ ka w̄ɔ̀ u ra dera u Beteligibu ka Giligaligibu bera ka maa Misipagibu, kpa u bu siribu kua. <sup>17</sup> Yen biru kpa u wura Rama mi win t̄mba w̄a, u bu siribu kua. U maa Yinni Gusuǹ ȳku yeru kua mi.

*Isireliba ba sina boko bikia*

## 8

<sup>1</sup> Saa ye Samueli u t̄k̄ kua, u dera win biba kua Isireliban kparobu. <sup>2</sup> Win bii gbiikoon ȳsira Yoeli, yirusegira maa Abia. Bera ba kua kparobu Beri Seba. <sup>3</sup> Adama win bii be, ba n̄ win yira sw̄i. Ba ye gerariwa gobin bin̄en s̄. Ba n̄m biran k̄nu m̄waam̄. Ba ku ra t̄mbu sirie dee dee. <sup>4</sup> Ma Isireliban guro gurobu kpuro ba m̄nna ba da Samuelin mi Rama. <sup>5</sup> Ba n̄n s̄̀wa ba n̄ε, wee, a t̄k̄ kua, wun̄en biba kun maa wun̄en yira sw̄i. N n̄ m̄n na, a sun goo kasuo u ko b̄s̄en sina boko u n sun kpare nge m̄ bwesenu kpuro nu m̄.

<sup>6</sup> Adama gari yi, yi n̄ Samueli dore, ye ba n̄ε, u bu sina boko kasuo wi u ko n bu kpare. Ma u kanaru kua. <sup>7</sup> Yera Yinni Gusuǹ u n̄n s̄̀wa u n̄ε, ye t̄n be, ba nun s̄̀wa kpuro, a wuro. A ku yina. Domi n̄ n̄ wun̄e ba yinam̄, n̄na ba yina na n s̄a ben sun. <sup>8</sup> Saa m̄n di na bu yarama Egibitin di sere ka gis̄ ba man yinawa ba b̄nu s̄am̄. Nge m̄ya ba maa nun kuamm̄. <sup>9</sup> Yen s̄, a ben gere wuro, adama a bu s̄̀wa ye sina boko wi, u koo ra bu kua, kpa ba n ȳ.

### *Sina bokon saria*

<sup>10</sup> Ma Samueli u Yinni Gusuǹn gari yi kpuro t̄n be tusia. <sup>11</sup> U n̄ε, sina boko wi u koo bandu di mi, am̄niwa u koo ko. U koo b̄en bii t̄n dur̀bu m̄w̄eri ba n s̄a win tabu kowobu, gabu bu win tabu kekeban s̄mburu ko, kpa gabu ba n s̄a maas̄bu, kpa gabu ba n s̄a win kirukuba ba n duku dukubu m̀ win tabu kek̄en wuswaa. <sup>12</sup> U koo gabu ḡsi ba n s̄a tabu kowo wuunun wirugibu, kpa u gabu wuna ba n win gbee s̄ma m̀ kpa gabu ba n tabu ȳnu ka tabu kekeban ȳnu sekum̄. <sup>13</sup> U koo maa b̄en bii w̄ndiaba m̄w̄eri ba n da n̄n turare kue kpa ba n s̄a d̄a kowobu ka p̄ε kowobu. <sup>14</sup> U koo b̄en gbee geenu m̄w̄eri ka maa b̄en gbaa geenu mi i d̄a binu duura ni ba sokum̄ res̄m ka olifi, kpa u win bw̄abu w̄. <sup>15</sup> I n̄ b̄en gberun d̄ianu ka b̄en res̄m marum kpuro suba suba w̄kuru, sube teera ko n s̄awa wigiru, kpa u tu sua u win s̄m kowobu ka ben wirugibu w̄. <sup>16</sup> U koo b̄en s̄m kowo t̄n dur̀bu ka t̄n kur̀bu be ba dam m̄ m̄w̄eri, ka b̄en ketekunu ka b̄en naa kin̄e geenu kpa u ka win tii tiin s̄mburu ko. <sup>17</sup> U koo

bɛɛn yaa sabenu mænna kpa nin wəkuru baateren wəllɔ u teeru sua, kpa bɛɛn tii i n s̄aa win yobu. <sup>18</sup> D̄ama te ye kpuro ya koorɔ, i ko weeweenu ko sina boko wi i ḡosan s̄ɔ, adama Yinni Gusunɔ u n̄ bɛɛ wurarimɔ d̄ama te.

<sup>19</sup> Ka mɛ, t̄ɔn be, ba n̄ Samuelin gere wure. Ba nɛɛ, sina bokowa sa k̄i. <sup>20</sup> Kpa bɛɛn tii sa n s̄aa nge bwesenu kpuro. Sina boko wi, u ko n da bɛɛn siribu ko kpa u n da sun kpare tabu s̄ɔɔ.

<sup>21</sup> Ye Samueli u t̄ɔn ben gari yi kpuro nua u kpa, yera u yi Yinni Gusunɔ saaria. <sup>22</sup> Yinni Gusunɔ u Samueli s̄ɔɔwa u nɛɛ, a t̄ɔn ben gere wuro, kpa a bu sina boko wi kua.

Yen biru Samueli u Isireliba s̄ɔɔwa u nɛɛ, ben baawure u gina doo win wuuɔ.

### *S̄ɔɔlu u win baan ketɛkunu*

#### *kasu*

## 9

<sup>1</sup> Durɔ goo u w̄aa Benyamɛɛn bweseru s̄ɔɔ, win ȳisira Kisi. Win baababara Abieli ka Serori ka Bekorati ka Afia. Be kpuro ba s̄aawa Benyamɛɛn bweseru. Kisi wi, u s̄aawa t̄ɔn boko, u maa gobi m̄ɔ. <sup>2</sup> Wiya u bii t̄ɔn durɔ goo m̄ɔ wi ba sokumɔ S̄ɔɔlu. U s̄aa aluwaasi durɔ burɔ. Isireliba kpuro s̄ɔɔ, goo sari wi u n̄n gea tura. Mɛya be kpuron gunum mu ra ȳɛrewa win serɔ.

<sup>3</sup> Yera Kisi win ketɛkunu nu k̄ɔɔra. Ma u win bii S̄ɔɔlu wi s̄ɔɔwa u nɛɛ, u seowo u s̄ɔm kowo turo sua bu da bu n̄n ketɛku ni kasuama. <sup>4</sup> Ma ba sara ba da Efaraimun guunun berɔ gia, ka Salisan temɔ, adama ba n̄ nu wa. Min di, ba maa da Salimun temɔ ka Benyamɛɛn tem mɛ kpuro s̄ɔɔ, adama ba n̄ nu wa. <sup>5</sup> Saa ye ba tura Sufuɔ, yera S̄ɔɔlu u s̄ɔm kowo wi s̄ɔɔwa u nɛɛ, a na su wura yɛnuɔ, domi à n da, nɛn baaba u ketɛku nin gari duari u bɛɛn weeweenu m̄ɔ.

<sup>6</sup> Ma s̄ɔm kowo wi, u n̄n s̄ɔɔwa u nɛɛ, wee, Gusunɔn t̄ɔnu goo u w̄aa wuu ge s̄ɔɔ, u bɛɛɛ m̄ɔ. Ye u maa gerua kpuro ya ra koorewa. A na su da win mi. S̄ɔrɔkudo u koo sun s̄ɔ swaa ye sa ko kpe su ka ketɛku ni wa.

<sup>7</sup> Ma S̄ɔɔlu u s̄ɔm kowo wi wisa u nɛɛ, s̄à n da durɔ win mi, mba sa ko sii k̄ɛ. Wee, sa n̄ maa d̄ianu tie bɛɛn b̄ɔɔrɔ. Mɛya ḡaanu ganu maa sari ni sa ko n̄n k̄ɛ. Nge mba sa m̄ɔ.

<sup>8</sup> Ma s̄ɔm kowo wi, u S̄ɔɔlu wisa u nɛɛ, na sii geesun gobi piibu gagu m̄ɔ mini, kon yi Gusunɔn t̄ɔnu wi k̄ɛ kpa u sun bɛɛn swaa s̄ɔɔsi ye sa ko kpe su ka ketɛku ni wa.

<sup>9-11</sup> Saa yera S̄ɔɔlu u s̄ɔm kowo wi s̄ɔɔwa u nɛɛ, geema a gerua. A na su da. Ma ba da wuu mi, mi Gusunɔn t̄ɔnu wi, u w̄aa. Ye ba wuu gen tureru ȳɔmɔ, yera ba ka w̄andia gabu yinna ba yarima ba nim takam d̄ɔɔ. Ba bu bikia ba nɛɛ, yam wao wi, u w̄aa mini?

N deema yellu Isireliban goo ù n k̄i u ḡaanu bikia Gusunɔn mi, ba ra nɛɛwa, a na su da yam waon mi. Wi sa t̄ɛ sokumɔ Gusunɔn s̄ɔmɔ, wiya ba ra sanam mɛ soku yam wao.

<sup>12</sup> W̄andia be, ba bu wurari ba nɛɛ, oo, t̄ɛn t̄ɛ gera u doona mini. I b̄ɔbio, u bɛɛ gbiiye wuuɔ, domi t̄amba ȳākuru garu kobu na gunguru mi gisɔ. <sup>13</sup> I n wuu dua i ko n̄n wa u sere yɔ gunguru mi, u di. Domi goo kun dimɔ ma n kun m̄ɔ u tura mi, yèn s̄ɔ wiya u koo ȳākuru domaru koosi, yen biru be ba soka bu sere di. I doo fuuku, i ko i n̄n wa.

### *S̄ɔɔlu ka Samueli ba yinna*

<sup>14</sup> Ma ba doona. Ye ba duɔ wuuɔ, yera ba ka Samueli yinna u yariɔ u d̄ɔɔ gunguru mi.

<sup>15</sup> N deema S̄ɔɔlu u sere na wuu mi, Yinni Gusunɔ u Samueli s̄ɔɔwa u nɛɛ, <sup>16</sup> sia amadaare kon Benyamɛɛban turo ḡarima wunen mi, kpa a n̄n gum t̄are wirɔ domi na n̄n ḡasa u ka ko nɛn t̄ambu Isireliban sunɔ. Wiya u koo bu w̄ara Filisitiban n̄man di. Domi na ben wuri nua ma na bu m̄ɛrima na ben wahala wa.

<sup>17</sup> Saa ye Samueli u S̄ɔɔlu wa, Yinni Gusunɔ u n̄n s̄ɔɔwa u nɛɛ, durɔ wiya mi, win gari na raa nun s̄ɔɔwa. Wiya u koo bandu di nɛn t̄ambun suunu s̄ɔɔ.

<sup>18</sup> Yera S̄ɔɔlu u susi Samuelin b̄akuɔ wuu duu yerɔ u nɛɛ, a gem m̄ɔ, a man s̄ɔɔwɔ mi yam wao wi, u w̄aa.

<sup>19</sup> Samueli u S̄ɔɔlu wisa u nɛɛ, nena yam wao wi. A na su da gunguru mi. Sanna sa ko di gisɔ. N n kua bururu, ye a bwisikumɔ wunen ḡoruɔ a bikia, kon nun ye kpuro wisi, kpa n de a doona. <sup>20</sup> Ketɛku ni nu k̄ɔɔra yen s̄ɔ ita gisɔ, a ku maa nin gari ko, domi siba nu wa. Adama a n ȳɛ ma Isireliban sia ya ko n w̄aa wunɛ ka wunen baan yɛnugibun n̄maaɔ.

21 Ma Səalu u nùn wisa u nɛɛ, nɛ Benyamɛɛn bwesera. N n̄ beya ba piiburu bo Isireliba sɔɔ? Benyamɛɛn bwese te sɔɔ kpam, n n̄ nɛn dusiba ba bwɛɛbwɛɛru bo? Mba n kua a ka man gari yinin bweseru m̄.

22 Samueli u ka Səalu ka sɔm kowo wi da gunguru mi, u bu duusia dii bakarɔ u bu aye bɛɛɛguru wɛ tɔmbu tɛnan suunu sɔɔ be ba dim soka mi. 23 Ma Samueli u d̄ia kowo s̄ɔwa u nɛɛ, a d̄ia ni tama ni na nɛɛ, a ḡina yiiyo bee tia wunɛn mi. 24 D̄ia kowo u ka yaa taaru na u yi Səalun wuswaaɔ. Ma Samueli u nɛɛ, wee ye ba nun yiiya, a tii ye gaweo a di. Domi na ye beruawa wunɛn ḡisɔn naa ten s̄ɔ n sere tɔmbu dim soku mini.

Ma Səalu ka Samueli ba di s̄annu d̄oma te. 25 Ye ba sarama gunguru min di, ba wura wuuɔ, ma Samueli u ka Səalu gari kua win dii tɛɛra w̄ollɔ, ma Səalu ka win sɔm kowo ba kpuna mi.

### *Samueli u Səalu gum t̄are*

#### *u ka ko sunɔ*

26 Buru buru yellu, Samueli u Səalu soka dii tɛɛra w̄ollu mi, u nɛɛ, a seewo, kon nun kara a doona.

Səalu u seewa, ma wi ka Samueli ba yara sannu yenun di. 27 Sanam mɛ ba wuu yarimam d̄ɔɔ, Samueli u Səalu s̄ɔwa u nɛɛ, a de wunɛn sɔm kowo u sun gbiiya u doona.

Ma sɔm kowo wi, u gb̄ia u doona. Yera Samueli u nɛɛ, a ȳɔro, kpa n nun s̄ɔ ye Gusunɔ u gerua.

## 10

1 Ma Samueli u gum kparaba piibu sua u gen gum t̄are Səalun wirɔ u nùn b̄akasi u nɛɛ, na yeni kuawa a n ka yɛ ma Yinni Gusunɔwa u nun ḡɔsa a ka ko win t̄ambun sunɔ.

2 S̄a n yarina minin di t̄ɛ, kaa ka durɔbu yiru gabu yinna Sɛɛtakiɔ, Benyamɛɛn temɔ Raselin sikirun b̄akuɔ. Ba koo nun s̄ɔ bu nɛɛ, keteku ni a kaso da mi, ba nu wa kɔ. Wunɛn baa u n̄ maa nin bwisikunu m̄, wunɛn tiin bwisikuna u m̄. U tii bikiamɔ, am̄na u koo ko win biin s̄ɔ. 3 Kpa a sara a da sere Taborin d̄aa baka ten mi. Kaa ka durɔbu ita gabu yinna be ba d̄ɔɔ Beteliɔ bu ka Yinni Gusunɔ s̄a. Ben turo u ko n boo binu ita s̄ɔwa, turo ko n p̄ɛ ita n̄eni, kpa turo u n maa tam kparaba n̄eni. 4 Ba koo nun t̄abiri kpa bu nun p̄ɛ yiru wɛ kpa a ye mwa. 5 Yen biru kaa da sere gunguru mi ba ra Gusunɔ

s̄a te ba m̄ Gibea. Miya Filisitiban tabu kowo wuuru gara w̄aa. Saa ye a duɔ wuu ge sɔɔ, kaa ka Gusunɔn sɔmɔbun wuuru garu yinna be ba saram wee gunguu ten min di, ba girigbo ka bw̄aarɔ ka guuru ka m̄ɔrɔku soomɔ, ba Yinni Gusunɔ s̄aamɔ. 6 Saa ye, Yinni Gusunɔn Hunde u koo nun yɔ kpa a ko t̄ɔn kpao kpa a n Yinni Gusunɔ s̄aamɔ ka win sɔmɔ be sannu. 7 Saa ye ȳirenu ita ye, ya nun koo ya kpa, a koowo kpuro ye wunɛn n̄oma ya baba domi Yinni Gusunɔ u w̄aa ka wunɛ. 8 Kpa a man gbiiya a da Giligaliɔ a man ma mi s̄ɔ n̄ɔba yiru. Miya kon nun deema kpa n ȳaku d̄ɔɔ mwaararuginu ko ka maa siarabun ȳakunu kpa n nun s̄ɔsi ye n weenɛ a ko.

9 Sanam mɛ Səalu u Samueli biru kisi u doonɔ, Gusunɔ u win ḡɔru ḡɔsia kp̄ɔɔ, ma ȳire ni kpuro nu koo t̄ɔ te sɔɔ. 10 Sanam mɛ Səalu ka win sɔm kowo ba tura Gibeaɔ, Gusunɔn sɔmɔbun wuuru gara ka bu yinna. Yera Gusunɔn Hunde u Səalu ȳɔwa, ma u Gusunɔ s̄aarɔ w̄ari ben suunu sɔɔ. 11 Be ba raa nùn yɛ kpuro, ye ba nùn wa u Gusunɔ s̄aamɔ sɔmɔ ben suunu sɔɔ mɛ, yera ba bikiamɔ ba m̄, mba n Kisin bii Səalu deema. U t̄ɛ s̄aawa Gusunɔn sɔmɔ? 12 Wuu gen t̄onu goo u wisa u nɛɛ, wara sɔmɔ ben tiin baaba. Yen s̄ɔna ba ra m̄ndu ko bu nɛɛ, Səalu t̄ɛ s̄aawa Gusunɔn sɔmɔ?

13 Saa ye Səalu u s̄aa te kua u kpa, ma u da gunguu ten mi. 14 Yera win baa ȳakabu u nùn bikia u nɛɛ, mana i da ka wunɛn sɔm kowo.

Səalu u nùn wisa u nɛɛ, sa ketekunu kaso dawa, adama sa n̄ nu wa. Ma sa da Samuelin mi.

15 Yera baa ȳakabu wi, u nɛɛ, a man s̄ɔwɔ ye Samueli u nun s̄ɔwa.

16 Ma Səalu u nɛɛ, u sun s̄ɔwa dim dim ma ba keteku ni wa.

Adama u n̄ nùn bandun gari s̄ɔwa yi Samueli u gerua.

#### *Ba Səalu bandu wɛ*

17 Yen biru Samueli u Isireliba kpuro sokusia ba menna Yinni Gusunɔn s̄aa yerɔ Misipaɔ. 18 Ma u bu s̄ɔwa u nɛɛ, am̄eniwa Gusunɔ bɛɛ Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, u bɛɛ yarama Egibitin di ma u bɛɛ w̄ara Egibitigibun n̄oman di, ka bwesenu kpuro ni nu raa bɛɛ dam d̄orem̄n n̄oman di. 19 Adama wee, i nùn yina ḡisɔ, wi u bɛɛ faaba



kua beɛn wahala ka beɛn nɔni swāarun di. Ma i neɛ, u beɛ sunɔ kuo, u beɛ kpapa. N n men na, i yarima bweseru ka bweseru, kpa i tii tusia yenu ka yenu win wuswaaɔ.

<sup>20</sup> Ma Samueli u dera Isireliban bwesenu kpuro nu susi nu tii tusia. Yera Gusunɔ u sɔɔsi ka yīreru ma u Benyamɛɛn bweseru gɔsa. <sup>21</sup> Yen biru Samueli u dera Benyamɛɛn tɔmbu ba susi ba tii tusia yenu ka yenu ma Gusunɔ u Matirin yenu gɔsa. Matirin yenu ge sɔɔ, Kisin bii Sɔɔluwa u gɔsa. Adama ye ba nùn soka soka ba nùn nùn wa. <sup>22</sup> Yen sɔna ba kpam Yinni Gusunɔ bikia ba neɛ, durɔ wi, u tunuma kɔ mini?

Ma Yinni Gusunɔ u neɛ, oo, wee, u kukua tɔmbun yānu sɔɔ.

<sup>23</sup> Ba duki da mi, ma ba ka nùn na. Ye u yōra tɔmbun suunu sɔɔ, be kpuron gunum mu yōrawa win serɔ.

<sup>24</sup> Ma Samueli u tɔn be kpuro sɔɔwa u neɛ, durɔ wi wee, wi Yinni Gusunɔ u gɔsa. Goo maa sari beɛ kpuro sɔɔ wi u ka nùn ne.

Ma tɔn be kpuro ba kuuki kua ma ba neɛ, sunɔn hunde yu dakaa da.

<sup>25</sup> Ma Samueli u bu sinandun wooda tusia, ma u ye yorua tireru sɔɔ u yi Gusunɔn sãa yerɔ. Yen biru u tɔn be kpuro kara, ben baawure u da win yenuɔ. <sup>26</sup> Sɔɔlun tii u maa da win yenuɔ Gibeaaɔ. N deema Gusunɔ u tabu durɔ damgibu gabun gōruɔ doke bu nùn swīi. <sup>27</sup> Adama aluwaasi garu ko sariba gabu ba gerumɔ ba mɔ, durɔ winiwa u koo kpī u sun faaba ko? Ma ba nùn gema ba nùn ka nùn kēru naawɛ. Adama Sɔɔlu kun geɛ gerua.

### *Sɔɔlu u Amɔniba kamia*

## 11

<sup>1</sup> Amɔniban sunɔ wi ba mɔ Nakasi u seewa u da u Yabesi wɔri Galadin temɔ. Ma Yabesigibu kpuro ba nùn sɔɔwa ba neɛ, a ka sun arukawani bɔkuo, sa ko nun yoru diiya.

<sup>2</sup> Adama Nakasi u bu wisa u neɛ, i n wura n beɛn baawuren nɔm geun nɔnu wɔwa, kpa beɛ Isireliba kpuro i sekuru wa, sanam meya kon ka beɛ arukawani bɔke.

<sup>3</sup> Yabesin guro gurobu ba nùn sɔɔwa ba neɛ, a sun sɔɔ nɔɔba yiru kēeyɔ su wa su ka tɔmbu gɔri Isirelin tem kpuro sɔɔ. Sà kun wa wi u koo sun faaba ko, sa ko beɛ tii yōsua.

<sup>4</sup> Yera gɔro be, ba da Gibeaa mi Sɔɔlu u wāa, ba labaari ye gerua. Ye tɔmba nua mɛ,

ma be kpuro ba nɔɔguru sua ba swī. <sup>5</sup> N deema Sɔɔlu u wee gberun di ka win ketɛba, ma u bikia u neɛ, mba n tɔn be deema ba ka sumɔ mɛ. Ma ba nùn Yabesigibun gari yi saaria. <sup>6</sup> Ye Sɔɔlu u yi nua, yera Gusunɔn Hunde u nùn yɔɔwa ma win nukura gbisa gem ka tia. <sup>7</sup> Yera u win ketɛba yiru sua u go u ye bɔtira bɔtira, ma u dera ba ka yen kpiri ni da Isirelin tem kpuro sɔɔ ba neɛ, nge meya ba koo baawuren ketɛba kua wi u yina u Sɔɔlu ka Samueli swīi bā n tabu seewa.

Ma Yinni Gusunɔn berum mu tɔn be mwa, yera be kpuro ba menna ba yara nge tɔn turo. <sup>8</sup> Sɔɔlu u dera ba tɔn be gara gara Besekiɔ. Isireliban geera kuawa tɔnu nɔrɔbun suba gooba wunɔbu (300.000). Yudaba ba maa sãa tɔnu nɔrɔbun suba tɛna (30.000). <sup>9</sup> Ma ba Yabesigibun gɔro be sɔɔwa ba neɛ, i doo i beɛgibu sɔ i neɛ, sia sere sɔɔ u ka ye, ba koo faaba wa.

Ye gɔro be, ba tura ba Yabesigii be sɔɔwa mɛ, yera ben nukura dora. <sup>10</sup> Ma ba Amɔniba sɔɔwa ba neɛ, sia sa ko beɛ tii yōsua i ka sun ko nge mɛ n beɛ wēre.

<sup>11</sup> Sɔɔlu u win tɔmbu bɔnu kua wuunu ita. Yen sisiru saa ye goo gbiikaa swī, u dera ba da ba Amɔniban sansani wɔri ba bu go go sere sɔɔ ka ye. Be ba tie ba yarinɛwa ba sebiri tia tia. <sup>12</sup> Yera Isireliba ba Samueli sɔɔwa ba neɛ, berɔ ba nùn daa kī Sɔɔlu u ko besen sunɔ. Be ba gerua mɛ, a de bu yarima su bu go.

<sup>13</sup> Adama Sɔɔlu u neɛ, ba nùn goo goomɔ gisɔ, domi gisɔra Yinni Gusunɔ u sun faaba kua.

<sup>14</sup> Ma Samueli u be kpuro sɔɔwa u neɛ, i na su da Giligaliɔ kpa su Sɔɔlun bandun dam sire.

<sup>15</sup> Ma be kpuro ba da mi, ba Sɔɔlun bandun dam sire Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Ba maa Yinni Gusunɔ siarabun yākunu kua. Ma Sɔɔlu ka Isireliba kpuro ba tōɔ bakaru di ka nuku dobu.

### *Samueli u Isireliban kparabu*

### *deri*

## 12

<sup>1</sup> Samueli u Isireliba kpuro sɔɔwa u neɛ, wee na beɛn gere wura gāanu kpuro sɔɔ ma na beɛ sunɔ kua. <sup>2</sup> Tē wiya u koo beɛ kpapa, domi na tɔkɔ kua, nen seri burura, nen biba maa bukura nge beɛ. Wee na beɛ kpapa saa

nen aluwaasirun di sere n ka girari gisɔ. <sup>3</sup> I man seeda diiyo Yinni Gusunɔ ka sunɔ wi u gɔsan wuswaaɔ. Waran ketɛwa na mwaare. N kun mɛ, weren ketɛkuwa na mwa. Wara na taki diire. N kun mɛ, wara na dam dɔrere. Nge weren kɛra na mwaare n ka nùn gem wɛ. Wi na yen gaa kuare, kon yɛro yen dibu kɔsia.

<sup>4</sup> Ba nɛɛ, a n̄ sun taki diire, a n̄ maa sun dam dɔrere. Mɛya a n̄ maa bɛsɛn goon kɛru mwaare a ka nùn gem wɛ.

<sup>5</sup> Samueli u bu sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ ka sunɔ wi u gɔsa ba s̄a seeda gisɔ ma i n̄ kɔsa gaa wa nɛ sɔɔ.

Ba nɛɛ, mɛya.

<sup>6</sup> Yera Samueli u kpam bu sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔwa u s̄a nen seeda, wi, wi u Mɔwisi ka Aroni gɔsa ma u bɛɛn baababa yarama saa Egibitin tem di. <sup>7</sup> N n mɛn na, i yɛro s̄ɛ tɛ, kpa i bɛɛn taare nɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kon bɛɛ win sɔm geenu yaayasia ni u kua bɛɛ ka bɛɛn baababan s̄ɔ. <sup>8</sup> Yakɔbu ka wigibu ba da Egibitiɔ. Ma Egibitigibu ba ben bibun bweseru nɔni sɔɔwa, ma ba Yinni Gusunɔ nɔɔgiru sue u ka bu somi. Ma u bu Mɔwisi ka Aroni gɔria. Beya ba bu yara Egibitin di, ma ba dera ba sina tem mini. <sup>9</sup> Adama ba Gusunɔ ben Yinni wi duari. Ma u bu Hasorin tabu sunɔ Siseran n̄mu sɔndia ka Filisitiba ka Mɔabun sunɔ. Be kpurowa ba ka bu tabu kua ba bu kamia. <sup>10</sup> Yera ba Yinni Gusunɔ soka ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, ba durum kua domi ba nùn deri ba b̄u tɔn durɔ be ba m̄ Baaliba ka b̄u tɔn kurɔ wi ba m̄ Asitaate s̄aamɔ. Adama ù n bu wɔra ben yiberɛban nɔman di, ba koo nu deri bu nùn s̄a. <sup>11</sup> Ma Yinni Gusunɔ u bu Gedeoni gɔriama ka Baraki ka Yɛfite ka sere maa nɛ Samueli. Ma u bɛɛ wɔra saa bɛɛn yiberɛban nɔman di be ba bɛɛ sikerɛnɛ, ma i sina ka alafia. <sup>12</sup> Adama sanam mɛ i wa ma Amɔniban sunɔ Nakasi u bɛɛ tabu wɔrim wee, yera i man sɔɔwa i nɛɛ, sunɔwa i k̄i u bɛɛ kp̄ara, baa mɛ Yinni Gusunɔ u bandu dii bɛɛn suunu sɔɔ. <sup>13</sup> I nùn sunɔ bikia, ma u bɛɛ nùn wɛ. Sunɔ wi i k̄i mi, wi wee mi tɛ. <sup>14</sup> I n̄ Yinni Gusunɔ nasie, ì n nùn s̄aamɔ, ì n win gari mɛm nɔwammɛ, ma i n̄ win gere yinɛ, ma i nùn sw̄i dee dee, bɛɛ ka bɛɛn sunɔ wi u bɛɛ kp̄are, i ko i gea wa. <sup>15</sup> Adama ì kun win gari mɛm nɔwɛ, ma i win gere yina, u koo

bɛɛ nɔma doke nge mɛ u bɛɛn baababa kua. <sup>16</sup> Tɛ, i yɛro i wa ḡa baka ni Yinni Gusunɔ u koo ko bɛɛn wuswaaɔ. <sup>17</sup> N n̄ doo ḡɛrun saawa sa w̄a mi tɛ? Kon Yinni Gusunɔ kana u de gura yu nɛ ka gb̄asukunu. Sanam mɛya i ko gia ma durum baka i kua win mi, ye i ka tii sunɔ bikia.

<sup>18</sup> Ma Samueli u Yinni Gusunɔ kana. Gura na t̄ɔ te sɔɔ, ka gb̄asukunu. Yera tɔn be kpuro ba Yinni Gusunɔ ka Samueli nasia.

<sup>19</sup> Ma be kpuro ba Samueli sɔɔwa ba nɛɛ, a Gusunɔ wunen Yinni kanɔ bɛsɛ wunen bw̄aabun s̄ɔ kpa su ku ra gbi yèn s̄ɔ sa kpam durum sosi bɛsɛn durum gura sɔɔ domi sa tii sunɔ bikia.

<sup>20</sup> Ma Samueli u bu wisa u nɛɛ, i ku nanda. Geema, i kɔsa ye kpuro kua, adama i ku maa gera Yinni Gusunɔn swaan di. I nùn s̄aawɔ ka bɛɛn ḡɔru kpuro. <sup>21</sup> I ku gera i b̄unu sw̄i. Nu n̄ arufaan̄i gaa m̄, nu n̄ maa kp̄ɛ nu bɛɛ faaba ko, domi kama nu s̄a. <sup>22</sup> Yinni Gusunɔ u ḡɔru doke u bɛɛ ko win t̄ambu, u n̄ maa bɛɛ yinamɔ win ȳsi bakarun bɛɛren s̄ɔ. <sup>23</sup> Nen tii maa Gusunɔ u man gbara bu nɛɛ, na n̄ maa bɛɛ kanaru kuammɛ. Domi yeya n ko n̄ s̄a nen durum win mi. Ko na n̄ bɛɛ swaa gea s̄ɔsimɔwa ye ya dɛnde. <sup>24</sup> I n̄ gesi Yinni Gusunɔ nasie kpa i n̄ nùn s̄aamɔ ka nuku tia ka bɛɛn ḡɔrusu kpuro, kpa i n̄ yaaye ḡa baka ni u bɛɛ kua. <sup>25</sup> Adama ì n daa kɔsa m̄, i ko i kam kowa bɛɛ ka bɛɛn sunɔ wi.

### *Isireliba ba ka Filisitiba*

#### *tabu kua*

## 13

<sup>1</sup> Sɔɔlu u m̄wa w̄ɔ \* sanam mɛ u bandu di Isireliba sɔɔ. Ye u bu kp̄ara w̄ɔ yiru, <sup>2</sup> yera u t̄onu n̄rɔbun suba ita (3.000) gɔsa be sɔɔ. Ben n̄rɔbun suba yiru (2.000) ya w̄a ka wi Mikimas̄ɔ, Betelin guurun bera gia. T̄onu n̄rɔbu (1.000) ba maa w̄a ka Yonatham Gibeaa, Benyamɛɛn temɔ. Ma u dera tɔn be ba tie ba wura ben yɛnusɔ.

<sup>3</sup> Gibeaa miya Yonatham u Filisitiban tabu kowo wuuru garu w̄ari u kamia. Ma Filisiti be ba tie ba yen baaru nua. Yera Sɔɔlu u dera ba kɔba so Isirelin tem kpuro sɔɔ ba nɛɛ, i de Heberuba kpuro bu baaru ye n̄. <sup>4</sup> Yera Isireliba kpuro ba nua ma Sɔɔlu u Filisitiban tabu kowo be kamia sere ben

\* 13:1 w̄ɔ - Ye ba yorua Heberum sɔɔ, ya n̄ dɛɛɛ.

m̄aru seewa. Yera n dera Isireli be kpuro ba m̄enna S̄ōlun mi ye u bu soka Giligalī. <sup>5</sup>Ma Filisitiba ba maa m̄enna bu ka Isireliba tabu ko. Ba tabu k̄ek̄eba m̄owa n̄ar̄obun suba t̄ena (30.000) ka maa maas̄abu n̄ar̄obun suba n̄ōba tia (6.000). Ben tabu kowobu ba ñ garir̄o. Ba dabiwa nge yani s̄eri nim w̄okun goor̄o. Ma ba na ba sansani gira Mikimasīo, B̄eti Af̄enin s̄ō yari yeru gia. <sup>6</sup>Sanam me Isireliba ba wa ma ba ñ kur̄o, domi Filisitiba ba bu s̄eke, ma ba da ba kukua kpee w̄arus̄o, ka aw̄i s̄ō, ka kpee baaba s̄ō, ka w̄arus̄o, sere ka d̄ok̄o k̄pirin̄o. <sup>7</sup>Isireliba s̄ō, gabu ba mam da sere Yuudenin gurūo Gadi ka Galadin tem̄o.

Adama S̄ōlu u w̄aa Giligalī. Be ba ka n̄un w̄aa mi kpuro ba berum soore ba diirum̄o. <sup>8</sup>Ba t̄e mi, ba kuawa s̄ō n̄ōba yiru nge me Samueli u S̄ōlu bura, adama Samueli u ñ n̄e. Yera t̄amba yarinam torua. <sup>9</sup>Yen s̄ona S̄ōlu u n̄e, bu yaa sabenu tama u ka ȳaku d̄ō mwaararuginu ko ka maa siarabun ȳakunu. Ma u ȳaku d̄ō mwaararugii te kua ka win tii. <sup>10</sup>Saa ye u ȳaku te kua u kpa kese, yera Samueli u kurama ma S̄ōlu u yarima u n̄un senn̄o da. <sup>11</sup>Samueli u n̄e, mban s̄ona a yenin bweseru kua.

S̄ōlu u wisa u n̄e, na wa t̄amba yarinam̄o ma a ñ n̄e saa ye a bura. Filisitiba wee, ba maa m̄enne Mikimasīo. <sup>12</sup>Ma na bwisika na n̄e, Filisitiba ba koo man w̄arima Giligali mini, na ñ maa Gusun̄o somiru kan̄e. Yen s̄ona nen tii na ȳaku te kua.

<sup>13</sup>Ma Samueli u n̄e, gari b̄ak̄an kookoosa a kua mi. A ñ Gusun̄o wunen Yinnin wooda m̄em n̄ōwe ye u nun w̄e. A ñ daa ye m̄em n̄ōwa, Yinni Gusun̄o u koo raa de wunen bweseru ta n bandu dii Isireliba s̄ō sere ka baadom̄māo. <sup>14</sup>Adama t̄e wunen bandu ta ñ maa t̄em̄o. Yinni Gusun̄o u koo goo kasu win daa ya n̄un w̄ere kpa u n̄un ko win t̄ambun kpar̄o. Domi wun̄e, a ñ win wooda m̄em n̄ōwe.

<sup>15</sup>Ma Samueli u seewa u doona Giligalin di. Yera S̄ōlu ka win tabu kowo be ba tie ba maa da Gibeāo, B̄enyam̄en tem̄o. Ma u bu gara mi. Ben geera kua t̄onu natan (600) saka. <sup>16</sup>S̄ōlu ka win bii Yonatham ka t̄on be ba ka bu w̄aa sannu, ba ben sansani gira Gibea mi. Adama Filisitiban sansani ya w̄aa Mikimasīo. <sup>17</sup>Filisitiban tabu kowobun wuunu ita ya yara ben sansanin di ya Isireliba w̄era da. Wuu teera da Ofaran swaa

Sualin tem̄o. <sup>18</sup>Ma yirusera B̄eti Horonin swaa sw̄i. Ma itasera maa da B̄enyam̄en tem n̄ō bura yer̄o w̄owa gaan b̄okūo mi purukanu ra n w̄aa ḡbaburun bera gia.

<sup>19</sup>N deema sekobu sari Isireliban tem kpuro s̄ō domi Filisitiba ba n̄e, ba ñ wure bu takobiba ko ñ kun me yaasi. <sup>20-21</sup>Yen s̄ona Isireliba ba ra de Filisitiban mi bu ka ben naa tebonun yari n̄ō dera, ka ben d̄akunu ka ben gb̄e ka ben tebonu ka maa ben naa kpara d̄ekin n̄ō s̄enu. <sup>22</sup>Yen s̄ona tabun sanam me s̄ō, t̄on be ba w̄aa S̄ōlu ka win bii Yonatham mi, ben goo kun takobi m̄o, ñ kun me yaasa. S̄ōlu ka win bii Yonatham t̄onawa ba yeba m̄o.

<sup>23</sup>Ma Filisitiban tabu kowobun wuu teeru gara yara ta da Mikimasīo, bera mi guunu yiru nu yinna. N deema miya ba ra ka sare.

### *Yonatham u Filisitiba kamia*

## 14

<sup>1</sup>S̄ō teeru Yonatham, S̄ōlun bii, u win b̄ō aluwaasi wi u ra win tabu ȳanu s̄obe s̄ōwa u n̄e, a na su da Filisitiban tabu kowo wuu ten mi, te ta w̄aa gīo.

Adama u ñ S̄ōlu s̄ōwa ma u gam d̄ō. <sup>2</sup>S̄ōlu u w̄aa Migoron̄o Gibeana b̄okūo d̄aru garun nuur̄o te ba ra soku gerenadi. T̄on be ba w̄aa ka wi, ben geera s̄awa t̄onu natan (600) saka. <sup>3</sup>N deema ȳaku kowo wi ba m̄o Aya u w̄aa t̄on ben suunu s̄ō u s̄aa ȳa ni ba ra ka bikiaru ko Gusun̄on mi n̄eni. Aya wi, u s̄awa Akitubun bii. Akitubu wi, ka win w̄on̄o Ikab̄odu, be, ba maa s̄awa Fin̄eesin bibu. Fin̄eesin tundowa Eli, wi u raa s̄aa Yinni Gusun̄on ȳaku kowo Silō. T̄onu nata ye s̄ō, goo kun ȳe Yonatham u yara.

<sup>4</sup>Swaa ye Yonatham u sw̄i u ka da Filisitiban tabu kowo ben mi, ya kpawa ka kpee bakanu yirun baa s̄ō. Teerun ȳsira Bos̄esi, yirusera maa S̄ene. <sup>5</sup>Teera w̄aa swaa yen s̄ō ȳesan n̄om geu gia Mikimasin deedeeru. Teera maa w̄aa Geban deedeeru. <sup>6</sup>Yonatham u win b̄ō aluwaasi wi s̄ōwa u n̄e, a na su da bango sari ben mi. S̄ar̄akudo Yinni Gusun̄o u koo sun somi. Domi ḡaanu sari ni nu koo n̄un gan̄e u kun ka sun faaba kue, baa s̄a kun dabi.

<sup>7</sup>Aluwaasi wi, u n̄e, a koowo kpuro ye a ḡru doke, a ku sika ko. Na w̄aa ka wun̄e.

<sup>8</sup>Ma Yonatam u nɛɛ, n̄ n mɛn na, su da ben bera gia kpa bu sun wa. <sup>9</sup>Bà n nɛɛ, su ȳoro su bu ma, sa ko ȳrawa su bu ma. <sup>10</sup>Bà n maa nɛɛ, su na ben mi, sa ko dawa, domi ben soku tera ta ko n s̄aa ȳireru ma Yinni Gusun̄o u sun bu n̄omu bɛria.

<sup>11</sup>Ma be yiru ye, ba dera Filisitiba ba bu wa. Ma Filisiti be, ba nɛɛ, Heberuba wee, ba yarimam̄o w̄arusun di mi ba raa kukua.

<sup>12</sup>Ma Filisitiban tabu kowo be, ba Yonatam ka win aluwaasi wi n̄o k̄o ba nɛɛ, i na mini su bɛɛ gari gɛɛ s̄o.

Ma Yonatam u win b̄o aluwaasi wi s̄o wa u nɛɛ, a man sw̄iima domi Yinni Gusun̄o u sun bu n̄omu bɛria, bɛsɛ Isireliba.

<sup>13</sup>Yera dur̄o u kabura u ka ȳo wa u da mi ba w̄aa ma aluwaasi wi, u n̄n sw̄i. Ye ba tura mi, ma u bu soom̄o u suririm̄o. Yera win b̄o aluwaasi wi, u bu goom̄o win birūo.

<sup>14</sup>Ben tabun tore ye s̄o, be yiru ye, ba t̄ambu gowa nge t̄anu ȳendun saka batuma piibu s̄o. <sup>15</sup>Ma b̄erum Filisitiban tabu kowobu mwa kpuro be ba w̄aa sansanīo, ka be ba w̄aa tabu gber̄o, ka be ba sansani k̄osu, ka maa be ba yarim̄o ba t̄ambu w̄raa daam̄o. Sere ka tem tii mu ȳirum̄owa ma t̄amba burisina. Gusun̄owa u dera yabu ye kpuro ya kooro mɛ.

<sup>16</sup>Be ba S̄o lun sansani k̄osu Gibeāo Benyam̄eɛn tem̄o, ba wa Filisitiban tabu kowo dabinu ba duku dukubu m̄o baama kpuro. <sup>17</sup>Ma S̄o lu u win t̄ambu s̄o wa u nɛɛ, i b̄esɛn t̄ambu m̄enn̄o i ben ȳisa soku kpa su wa be ba kun w̄aa mi.

Ma ba kua mɛ, ba deema Yonatam ka win b̄o aluwaasi wi u ra win tabu ȳanu s̄obe, beya ba sari mi. <sup>18</sup>Ma S̄o lu u Aya s̄o wa u nɛɛ, u Gusun̄on woodan kpakororu suama.

N deema kpakoro te, ta w̄aa Isireliban sansanīo sanam mɛ.

<sup>19</sup>Nge mɛ S̄o lu u ka ȳaku kowo wi gari m̄o, wure ni nu w̄aa Filisitiban sansanīo nu sosim̄owa nu d̄o. Yera S̄o lu u ȳaku kowo wi s̄o wa u nɛɛ, a kpakoro te derio, su ku maa Gusun̄o ḡaanu bikia.

<sup>20</sup>Ma S̄o lu ka win tabu kowobu ba m̄enna ba da tabu gber̄o, ba deema wee Filisitiba ba burisinē ba goonam̄o ka takobi.

<sup>21</sup>N deema Heberu gabu ba raa yoru dim̄o Filisitiban mi, sere ba ka bu da ben sansanīo. Adama ye ba S̄o lu ka Yonatam ka

begibu wa, yera ba tii wuna ba wura ben mi.

<sup>22</sup>Isireli gabu ba raa maa kukua Efaraimun guunun bera gia. Ye ba nua ma Filisitiba ba duki m̄o, yera ba seema ba w̄ori tabu s̄o ba bu naa sw̄i, <sup>23</sup>ba ka tura Beti Af̄enin wuswaāo. Nge m̄eya Yinni Gusun̄o u ka Isireliba faaba kua d̄oma te.

### *Isireliba ba Yonatam yakia*

#### *S̄o lu n̄aman di*

<sup>24</sup>Isireliba ba n̄oni s̄o ra gem gem d̄oma te, ȳen s̄o S̄o lu u b̄oru u nɛɛ, ma n kun m̄o na n̄en yib̄ereba m̄oru k̄osia, wi u di yoka yu sere turi, kon ȳero gowa. Yen s̄ona t̄n be s̄o, goo kun d̄ianu dende. <sup>25</sup>S̄o lun t̄ambu kpuro ba tura d̄aa s̄o wa mi tim mu terie tem̄o. <sup>26</sup>Sanam mɛ ba s̄o ge dūo, ba deema wee, tim mɛ, mu koka tem̄o. Ka mɛ, goo kun k̄aka u mu dabure domi ba b̄ori yi nasie. <sup>27</sup>Adama Yonatam u n̄ daa nua ma win tundo u t̄n be kir̄o kua ka b̄ori. Yera u d̄eka ye u n̄eni ka tim bau s̄aka u wuna u n̄o kp̄ɛɛ, ma u dam wa. <sup>28</sup>Saa ye s̄o ra t̄n ben turo u n̄n s̄o wa u nɛɛ, wunen tundo u sun kir̄o kua ka b̄ori u nɛɛ, wi u di gis̄o, u koo ȳero go. Yera n dera t̄n be, ba ka wasira gem gem.

<sup>29</sup>Ma Yonatam u nɛɛ, n̄en baaba u b̄esɛn t̄ambu n̄oni s̄o m̄owa. A n̄ wa nge mɛ na dam wa sanam mɛ na tim m̄en fiiko di? <sup>30</sup>N koo raa w̄era too t̄n be, bà n di baa fiiko ye ba w̄era ben yib̄ereban n̄aman di. Domi ba koo raa Filisiti be go n kere mɛ.

<sup>31</sup>D̄oma te, ba Filisitiba gowa saa Mikimasin di sere ka Ayalon̄īo. Ma ba wasira gem gem. <sup>32</sup>Yera ye Filisitiba ba deri, ba ye kata kua ba gura. Ba ȳaanu ka ket̄eba ka ket̄e binu mw̄erim̄o ba goom̄o ma ba yaa ye temm̄o mi ya kp̄i yem s̄o. <sup>33</sup>Saa ye s̄o ra ba S̄o lu s̄o wa ba nɛɛ, wee, t̄n be, ba Yinni Gusun̄o torarim̄o ba yaa temm̄o mi ya kp̄i yem s̄o.

Ma S̄o lu u nɛɛ, naane sarirugibu b̄eɛ! I kpee bakaru bimiama mini t̄ɛ. <sup>34</sup>Kpa i baawure s̄o u ka win ket̄e n̄ kun mɛ win ȳaru na u saka mi, kpa u da u di. Bà n kua mɛ, ba n̄ maa Yinni Gusun̄o torarim̄o.

W̄oku te s̄o, t̄n ben baawure u ka win ket̄e na u go mi. <sup>35</sup>Ma S̄o lu u Yinni Gusun̄o ȳaku yeru kua mi, tera ta s̄aa gb̄iikuru ni u kua s̄o.



<sup>36</sup> Yen biru u win tambu sɔwa u nɛɛ, su da su Filisitiba naa gira wɔkuru su bu wɔri sa n ben yānu guramɔ sere yam mu ka sāra. Su ku ra ben goo deri, baa turo.

Ma ba nɛɛ, a koowo mɛ n nun wɛre.

Adama yāku kowo u nɛɛ, su gina da su Gusunɔ bikia.

<sup>37</sup> Ma Sɔlu u Gusunɔ bikia u nɛɛ, n doo n Filisitiba naa gira? Kaa sun bu nɔmu beria?

Adama Gusunɔ u n nɔn wisa dɔma te.

<sup>38</sup> Yera Sɔlu u nɛɛ, i mɛnna bɛɛ be i sāa wirugibu kpa su gia mi torara wāa gisɔ.

<sup>39</sup> Sere ka Yinni Gusunɔn wāaru, wi u ra Isireliba faaba ko, baa n n nɛn bii Yonatham na, u tora, u koo gbiwa.

Adama tɔn ben goo kun nɔn wisa. <sup>40</sup> Ma u nɛɛ, i doo i yɔra miɔnɔ, nɛ ka nɛn bii Yonatham sa ko maa yɔra mini.

Tɔn be, ba nɛɛ, a koowo mɛ n nun wɛre.

<sup>41</sup> Ma Sɔlu u Yinni Gusunɔ sɔwa u nɛɛ, Gusunɔ, bɛɛ Isireliban Yinni, a sun sɔsio ka yireru mi torara wāa.

Ma torara sɔsira Yonatham ka Sɔlun bera gia. Be ba tie ba yara. <sup>42</sup> Sɔlu u kɔam nɛɛ, n tiara nɛ ka nɛn bii.

Ma torara sɔsira Yonatham mi. <sup>43</sup> Sɔlu u Yonatham sɔwa u nɛɛ, a man sɔwa ye a kua.

Yonatham u nɛɛ, na tim bau sɔka ka dɛka ye na nɛni ma na mɛn fiiko denda. Nɛ wee, na wura n gbi.

<sup>44</sup> Yera Sɔlu u nɛɛ, nà kun nun go, Yonatham, Gusunɔ u man kua nge mɛ u kɪ.

<sup>45</sup> Adama tɔn be, ba Sɔlu sɔwa ba nɛɛ, Yonatham, wi u Isireliba faaba baka yeni kua, wiya u koo gbi? Sere ka Yinni Gusunɔn wāaru, baa win seri tia ya n wukuramɔ yu wɔri. Domi ka Gusunɔn somira u sɔmburu kua gisɔ.

Mɛsuma ba ka Yonatham yakia u n ka gu.

<sup>46</sup> Yen biru Sɔlu u sina u n maa Filisitiba naa swi. Ma Filisiti be, ba wura ben temɔ.

### *Sɔlun nasara*

<sup>47</sup> Sanam mɛ Sɔlu u bandu di u kpa Isireliban suunu sɔ u ka win yiberɛba tabu kua u ka sikerena. Bera Mɔabuba ka Amɔniba ka Edɔmuba ka Soban sinambu ka sere maa Filisitiba. Mi u tabu da da kpuro u ra kamiewa. <sup>48</sup> Sɔ teeru u tabu kua ka wɔrugɔru u Amaleki be ba bu dam dɔremɔ kamia u Isireliba faaba kua ben nɔman di.

<sup>49</sup> Sɔlun bii tɔn durɔbun yisa wee, Yonatham ka Yisifi ka Maakisua. Win bii tɔn kurɔ gbiikoon yisira Merabu, yiruse

maa Mikali. <sup>50</sup> Win kurɔn yisira Akinɔamu, Akimasin bii. Win tabu sunɔwa Abinɛɛ, Nɛrin bii. Nɛri sɔawa Sɔlun tondon mɔ. <sup>51</sup> Kisi, Sɔlun tundo, ka Nɛri, Abinɛɛn tundo, ba sɔawa Abielin bibu.

<sup>52</sup> Sɔlun wāaru kpuro sɔ, tabu kun dwiiyare wi ka Filisitiban baa sɔ. Yen sɔna win tambu sɔ, u n goo wa wi u dam mɔ u wɔrugɔru mɔ, u ra yɛro mwaamɛwa u ko win tabu kowo.

### *Isireliba ka Amalekiban tabu*

## 15

<sup>1-2</sup> Samueli u Sɔlu sɔwa u nɛɛ, nɛna Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u gɔrima wunen mi, n nun gum wisi n ka sɔsi ma u nun gɔsa a ko sunɔ win tambu Isireliban suunu sɔ. Yen sɔ tɛ, a swaa dakio a nɔ ye u gerua. U nɛɛ, u koo Amalekiba dibu kasia ye ba ka Isireliba swaa bura sanam mɛ ba yara Egibitin di. <sup>3</sup> Yen sɔ, a doo a bu wɔri kpa a ye ba mɔ kpuro kpeerasia mam mam. A ku de bu tiara. A bu goowo kpuro tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu ka bibu sere ka bii wɛɛnɔ, ka maa ben yaa sabenu.

<sup>4</sup> Ma Sɔlu u win tambu mɛnna u gara Telaimuɔ. Win tabu kowobun geera kua nɔrɔbun suba goobu (200.000), ma Yudaba ba maa kua tambu nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000). <sup>5</sup> Sanam mɛ Sɔlu ka win tabu kowobu ba tura Amalekiban wuu bɔkɔwɔ, yera ba kukua gen wɔwa gaa sɔ. <sup>6</sup> Ma Sɔlu u Keniba sɔwa u nɛɛ, bu de bu tii wuna Amalekiban min di, kpa wi, u ku raa bu mɛnna u go kpuro sannu. Domi be, ba Isireliba durom kuawa saa ye ba wee Egibitin di. Ma Keni be, ba yara saa Amalekiban min di. <sup>7</sup> Yen biru Sɔlu ka win tabu kowobu ba Amalekiba wɔri ba bu sunka saa Hafilan di sere ka Suriɔ ye ya wāa Egibitin sɔ yari yeru gia. <sup>8</sup> Ma ba ben sunɔ mwa wi ba sokumɔ Agagi. Be ba tie, ma ba bu go ka takobi. <sup>9</sup> Adama Sɔlu ka win tabu kowobu, ba Agagi deri, ba n nɔn go, ka sere maa yaa sabe ni nu gea sāa, yāanu ka ketɛba ka naa kpɛmi ka yāa kpɛminu ni nu gum mɔ ka baayere kpuro ye ya gea sāa. Ba yina bu ye kpuro kpeerasia mam mam. Adama ye ya n dam mɔ ka ye ya n waabu wā, ba ye kpuro gowa mam mam.

<sup>10</sup> Saa ye sɔra Yinni Gusunɔ u ka Samueli gari kua u nɔn sɔwa u nɛɛ, <sup>11</sup> nɛn nukura

sankira ye na ka Səalu kua sunə. Domi u man biru kisi, u n̄ n̄en gere m̄em n̄əw̄e.

Ye Samueli u gari yi nua, yera u m̄aru kua gem gem, ma u Yinni Gusunə n̄əḡiru sue w̄ōku giriru.

<sup>12</sup> Sisiru bururu u seewa yellu u d̄əu u ka Səalu yinna. Adama ba n̄n̄ s̄əwa ba n̄e, Səalu u da wuu ge ba m̄ə Kaameli gia. Miya u kperu garu gira t̄ambu bu ka win nasara yaaya. Min diya u maa ḡosira u da Giligali. <sup>13</sup> Ma Samueli u da win mi. Ye Səalu u Samueli wa, yera u n̄e, Gusunə u nun domaru kua. Wee na kpuro kua ye u man yiire.

<sup>14</sup> Samueli u n̄e, n̄ n̄ m̄en na, am̄əna na ka yāanu ka ket̄eban wuri n̄əmə.

<sup>15</sup> Səalu u n̄e, tabu kowoba ba yāanu ka ket̄e geenu ḡəsa ba ka w̄əma saa Amalekiban min di kpa bu ka Gusunə wunen Yinni yākuru kua. Adama ba ye ya n̄ gea s̄a kpeerasiawa mam mam.

<sup>16</sup> Ma Samueli u n̄e, a sakuo n̄ nun s̄ə ye Yinni Gusunə u man s̄əwa ḡia w̄ōkuru.

Səalu n̄e, a geruo.

<sup>17</sup> Samueli u n̄e, yellu a tii garisiwa bw̄ēbw̄ē, ma Yinni Gusunə u nun ḡəsa a kua Isireliban sunə. <sup>18</sup> Ma u nun ḡəra u n̄e, a doo a Amaleki durum̄gii be tabu w̄əri a bu go a kpeerasia mam mam. <sup>19</sup> N n̄ m̄en na, mban s̄əna a n̄ Yinni Gusunə gere m̄em n̄əw̄e. Mban s̄əna i kua ye ya n̄ n̄n̄ dore, i ben yānu kata kua i gura.

<sup>20</sup> Səalu u n̄e, na Yinni Gusunə gere m̄em n̄əwa fa. Na da mi u man ḡəra, ma na Amalekiban sunə Agagi mwa na ka na, ma na win t̄ambu go mam mam. <sup>21</sup> Adama n̄en tabu kowoba ba ben yāanu ka ben ket̄e geenu mwaama bu ka Gusunə wunen Yinni yākuru kua Giligali.

<sup>22</sup> Samueli u n̄e, mba Yinni Gusunə u k̄iru bo. Yākunu? Nge m̄em n̄əbu. Wee m̄em n̄əbu bu yākuru kere. Wii kp̄ibu bu maa yāku yaa gum kere. <sup>23</sup> Wi u ku ra Gusunə m̄em n̄əw̄e u s̄əwa taaregii nge s̄əro. Wi u ku ra n̄n̄ wiru kp̄iye, u s̄əwa nge b̄ū s̄ə. T̄ē, ȳen s̄ə a Yinni Gusunə gere yina, win tii u maa nun yina, u nun bandu yara.

<sup>24</sup> Yera Səalu u Samueli s̄əwa u n̄e, na durum kua, na Yinni Gusunə wooda sara ka maa wunen gere. Na n̄en t̄ambun b̄erum

kua ma na ben gere wura. <sup>25</sup> Adama na nun kanamə, a man n̄en durum suuru kuo, kpa a ka man wura Giligali, n̄ ka Yinni Gusunə s̄ā.

<sup>26</sup> Ma Samueli u n̄n̄ s̄əwa u n̄e, na n̄ maa ka nun wurə. Domi a Yinni Gusunə gari yina. M̄eya u maa nun yina, u nun bandu yara.

<sup>27</sup> Sanam m̄e Samueli u ḡosira u ka doona, yera Səalu u win yaberun swaa gaba, ma yabe te, ta ḡēera. <sup>28</sup> Samueli u n̄n̄ s̄əwa u n̄e, Yinni Gusunə u nun Isireliban bandu w̄ərari gisə u tu goo w̄ē wi u nun sanə kere. <sup>29</sup> Gusunə, Isireliban Yinni yiikogii u ku ra weesu ko, u ku ra maa win himba ḡosie, domi u n̄ s̄ā nge t̄ənu.

<sup>30</sup> Səalu u kpam n̄e, na durum kua, adama t̄ē na nun kanamə a man b̄eere dokeo n̄en t̄ambu Isireliba ka ben guro gurobu kpuron wuswaa. A ka man ḡosiro Giligali mi kpa n̄ ka Gusunə wunen Yinni s̄ā.

<sup>31</sup> Ma Samueli u ḡosira u ka Səalu da. Səalu u Yinni Gusunə s̄əwa.

<sup>32</sup> Yera Samueli u n̄e, i ka man Agagi, Amalekiban sunə wi naawa mini. Ma Agagi wi, u susi ka nuku dobu. Domi u bwisika ma ḡə n̄n̄ sarari. <sup>33</sup> Adama Samueli u n̄e, nge m̄e wunen takobi ya t̄ən kurəbu gabun bibu go,

nge m̄eya wunen m̄ero u koo maa bii bia.

Ma Samueli u Agagi go u b̄otira Yinni Gusunə s̄ā yerə Giligali.

<sup>34</sup> Yen biru Samueli u da Ramə, Səalu maa da win ȳenu Gibeə. <sup>35</sup> Sere Samueli u ka gu, u n̄ maa Səalu m̄erim daare. Adama u ra n̄ n̄n̄ sw̄iyamm̄ewa ȳen s̄ə Gusunə nuki sankira ye u ka n̄n̄ kua Isireliban sunə.

### *Gusunə u Dafidi ḡəsa*

#### *u ka ko sunə*

## 16

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u Samueli s̄əwa u n̄e, sere saa yerə kaa n̄ w̄ā a n̄ Səalu sw̄iyamm̄e. Domi na n̄n̄ bandu yara. U n̄ maa kp̄e u bandu di Isireliba s̄ə. Yen s̄ə, a gum yibio wunen k̄əba ye s̄ə kpa n̄ nun ḡəri a da Isai, Betelehemugiin mi. Domi na win bii turo ḡəsa u ka ko sunə wi na k̄i.

<sup>2</sup> Adama Samueli n̄e, am̄əna kon ko n̄ ka da mi, domi Səalu ù n̄ ye nua, u koo man go.

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a naa gbiiba suo kpa a nɛɛ, a nawa a ka man yāku kua. <sup>3</sup> Kpa a Isai soku yāku yeru mi. Miya kon nun sɔ ye kaa ko. Yera a gum tāre wi kon nun sɔsin wirɔ.

<sup>4</sup> Samueli u kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nùn sɔwa. Ye u na Betelehemuɔ, yera wuu gen guro gurobu ba na win mi ka berum ba nɛɛ, n ka sere do mɛ?

<sup>5</sup> Ma Samueli u bu wisa u nɛɛ, n do gbāa gbāa. Na nawa n ka Yinni Gusunɔ yāku kua. I bɛɛn tii disi wunario kpa i na yāku yerɔ.

Ma Samueli u maa Isai ka win bii tɔn durɔbu soka. Ba tii disi wunari ba na yāku yeru mi. <sup>6</sup> Saa ye be kpuro ba tunuma, yera Samueli u Eliabu wa. Ma u bwisika u nɛɛ, à n da wiya mi, wi Yinni Gusunɔ u gɔsa. <sup>7</sup> Adama Yinni Gusunɔ u Samueli sɔwa u nɛɛ, a ku win wasin buram mɛɛri, n̄ kun mɛ win gunum, n n̄ wi, na gɔsa. Domi nɛ, Yinni Gusunɔ, na ku ra wasin buram mɛɛri nge tɔnu. Gɔruwa na ra mɛɛri.

<sup>8</sup> Ma Isai u Abinadabu soka, u dera u susi Samuelin wuswaaɔ. Ma Samueli u nɛɛ, Yinni Gusunɔ kun maa wini gɔsa.

<sup>9</sup> Ma Isai u dera Sama u susi Samuelin wuswaaɔ. Adama Samueli u nɛɛ, Yinni Gusunɔ kun winin tii gɔsa.

<sup>10</sup> Isai u dera win bibu nɔɔba yiru ba susi Samuelin wuswaaɔ. Adama Samueli u nùn sɔwa u nɛɛ, Yinni kun ben goo gɔsa.

<sup>11</sup> Ma u Isai bikia u nɛɛ, wunen bii tɔn durɔbu kpurowa mini?

Isai u nùn wisa u nɛɛ, ben dāako wi ba mɔ Dafidi, wiya u woo, u yāanu kparamɔ.

Yera Samueli u nɛɛ, a de bu nùn kasuma. Domi sa n̄ kpɛ su yāku ko ma n̄ kun mɔ u na.

<sup>12</sup> Ma Isai u dera ba nùn kaso da ba ka na. Dafidi wi, u sāawa tɔn swāɔ, u wasi bwāa do, u maa waabu wā. Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a seewo a nùn gum mɛ tāre domi wiya na gɔsa. <sup>13</sup> Yera Samueli u win kɔba ye sua u nùn gum mɛ tāre win maabun wuswaaɔ. Ma Gusunɔn Hunde u Dafidi yɔwa saa dɔma ten di.

Yen biru Samueli u gɔsira u wura Ramaɔ.

<sup>14</sup> Yen biru Gusunɔn Hunde u Sɔlu deri ma Yinni Gusunɔ u dera hunde kɔsa ya nùn tɔya mɔ. <sup>15</sup> Ma Sɔlun bwāabu ba nùn sɔwa ba nɛɛ, wee Yinni Gusunɔ u dera hunde kɔsa ya nun tɔya mɔ. <sup>16</sup> N n̄ mɛn na, bɛɛn

yinni, a de su goo kasu wi u mɔrɔku soberu yɛ. Yinni Gusunɔ u n̄ dera hunde kɔsa ya nun seeri, kpa u mɔrɔku ge so kpa yu sara.

<sup>17</sup> Ma Sɔlu u win bwāa be wisa u nɛɛ, i doo i goo kasu wi u mɔrɔku soberu yɛ sāa sāa kpa i ka nùn na nɛn mi.

<sup>18</sup> Ma win bɔɔ turo u nɛɛ, na Isai Betelehemugiin bii turo waare wi u mɔrɔku soberu yɛ. U maa wɔrugɔru mɔ gem gem, u sāawa tabu durɔ, u ra maa gari gere ka laakari. Durɔ burɔn tiiwa. Yinni Gusunɔ maa wāa ka wi.

<sup>19</sup> Yera Sɔlu u gɔra Isain mi, u nɛɛ, a man wunen bii Dafidi yāa kparo wi kɛɛma u na nɛn mi. <sup>20</sup> Ma Isai u pɛɛ sua ka tam mɛ ba doke yaa gɔnan bɔɔru sɔɔ, ka boo kpɛmu, u ye kpuro ketɛku sɔbi. Ma u Dafidi swaa sure ka yāa ni kpuro u da Sɔlun mi. <sup>21</sup> Ye u tura mi, u kua win bɔɔ. Sɔlu u nùn kīa gem gem ma u nùn kua win tabu yāa sɔwo. <sup>22</sup> Ma Sɔlu u maa gɔra Isain mi, u nɛɛ, a man Dafidi derio u n̄ sāa nɛn sɔm kowo, domi win daa ya man dore.

<sup>23</sup> Saa dɔma ten di, Yinni Gusunɔ u n̄ dera hunde kɔsa ya Sɔlu seeri, Dafidi u ra win mɔrɔku suewa u so, kpa hunde kɔsa ye, yu sara. Kpa win laakari yu wurama mam.

### *Dafidi ka Goliati*

## 17

<sup>1</sup> Yen biru Filisitiba ba ben tabu kowobu menna ba tabun sɔɔru kua Sokoɔ Yudan temɔ. Ba ben sansani gira Efesi Damimuɔ, ye ya wāa Soko ka Asekan baa sɔɔ. <sup>2</sup> Sɔlu ka Isireliba ben tii ba menna ba ben sansani gira Elan wɔwa sɔɔ. Miya ba tabu kpɛ bu ka Filisitiba wɔri. <sup>3</sup> Filisitiba ba yɔ wɔwa yen bera gee, ma Isireliba ba maa yɔ yen bera giɔ.

<sup>4</sup> Tabu durɔ goo u yarima Filisitiban sansanin di, u da u yɔra sansani yiru yen baa sɔɔ. Win yīsira Goliati. Gatin diya u na. Ma win gunum tura gɔm soonu nɔɔba tia ka bɔnu. <sup>5</sup> U sii gandun furɔ doke, ka sii gandun tarakpe ye ba kua nge swāa kokosu. Yen bunum mu kua kilo wata. <sup>6</sup> U maa sii gandun kɔrɔm doke, ma u sii gandun yaasa beki. <sup>7</sup> Yaasa yen buru ta sāawa nge weson deka ye u ra beku yasa tɛke. Yen bɛm bunum tura kilo nɔɔba yirun saka. Ma tabu kowo goo u nùn gbiieye u win terɛru neni.

<sup>8</sup> Goliati wi, u yōra u gbāra u Isireliban tabu kowobu sōwa u nεε, mban sōna i yarima i tabu sīa kpī. I n̄ yē ma nε Filisitiwa, bεε maa Sōalun yobu? I goo gāsio bεen suunu sōo u na u ka man sanna. <sup>9</sup> U n kpīa u man kamia u go, nen tōmbu bu ko bεen yobu. Adama n̄ n n̄n kamia na go, bεeya ko i ko bεen yobu, kpa i sun sā. <sup>10</sup> Sannōwa na kī gisō. I goo wunama wi u koo ka man sanna.

<sup>11</sup> Ye Sōalu ka Isireliba kpuro ba Filisiti win gari yi nua, ma berum bu mwa gem gem.

<sup>12</sup> Dafidi wee, u sāawa Isain bii. Isai wi, Efaratigiwa wi u wāa Betelehemuō Yudan temō. Bii t̄n durōbu nōba itawa u mara. Sōalun waati ye sōo, u sāawa durō tākuru gem gem. <sup>13</sup> Win bii bukurobu ita ba Sōalu swīi ba ka tabu da. Ben yīsa wee, Eliabu ka Abinadabu ka Sama. <sup>14</sup> Sanam mε ba wāa Sōalun sansaniō, win bii dāako Dafidi <sup>15</sup> u ra dewa Betelehemuō u ka win tondon yāanu kpara kpa u gāsirama Sōalun mi.

<sup>16</sup> Saa ye sōo, Goliati wi, u ra nεwa Isireliban wuswaaō bururu ka yoka u ka tii bu sōōsi. Meya u kua sere sōo weeru.

<sup>17</sup> Sōo teeru Isai u win bii Dafidi sōōwa u nεε, a gberε sōndanu saaki tia suo ka pēε wōku te, kpa a ka wunen maabu daawa fuuku tabu gberō. <sup>18</sup> A maa gasanu wōku te suo a ben wuurun wirugii wē kpa a wa nge b̄a n bwāa do, kpa a ka gāanu wurama ben min di ni nu koo man sōōsi ma a tura mi. <sup>19</sup> Ba wāa ka Sōalu ka Isireliban tabu kowobu Elan wōwaaō. Miya ba tabu m̄o ka Filisitiba.

<sup>20</sup> Sisiru buru buru, Dafidi u seewa u yāa ni goo nōmu sōndia. Ma u win sōmunu sua u doona nge mε Isai u n̄n yiire. Ye u tura mi, u deema wee, tabu kowoba yarimamō ba tabun sōoru m̄o. Ba gbamgba soomō ba kuuki m̄o. <sup>21</sup> Isireliba ka Filisitiba ba tabu t̄riamō. <sup>22</sup> Dafidi u win sōmunu sōbia u yānun kōso nōmu beria, ma u duka da tabu gberō u win maabu deema u bu tōbura. <sup>23</sup> Sanam mε u ka bu gari m̄o, wee Filisitiban tabu durō Gatigii wi ba m̄o Goliati u kurama saa Filisitiban tabu sīan di. U win gari yi saarim seewa, ma Dafidi u yi nua. <sup>24</sup> Ye Isireliba ba durō wi wa, be kpuro ba berum soora gem gem ba duki yakikira. <sup>25</sup> Ma ba m̄o, durō wi wee, u maa yarima u ka sun nōo kasu. Wi u kpīa u n̄n go, sunō u koo yēro

dukia baka wē, kpa u n̄n win bii wōndia kē kurō. Meya yēron yenugiba ko n tii m̄o. Sunō kun maa bu gāanu bikiamō.

<sup>26</sup> Ma Dafidi u be ba wāa win bōkuō bikia u nεε, wara ra n Filisiti, bango sarirugii wi, u sere ka bεε Gusunōn tabu kowobu nōo kasu. Mba ba koo yēro wē wi u n̄n go, ma u Isireliba sekuru yara.

<sup>27</sup> Ba n̄n sōōwa ye ba raa gerunamō. Ba nεε, yeni ka yeniwa ba koo yēro wē wi u n̄n go.

<sup>28</sup> Ye Eliabu Dafidin m̄o tōnwero u nua Dafidi u gari m̄o ka t̄n be, u ka n̄n m̄oru kua u n̄n bikia u nεε, wara a sere yāa gōō piibu ge deria gbaburō. Na wunen anayisiru yē ka wunen woo bōbunu. Na yē ma a na a ka tabu mεeriwa.

<sup>29</sup> Dafidi u wisa u nεε, mba n kua. Baa gari na n̄ kpē n bikia?

<sup>30</sup> Ma u n̄n biru kisi u da u goo gari bikia. Yera ba n̄n wisa nge mε gbiikoba raa gerua.

<sup>31</sup> Be ba nua ye Dafidi u gerua, yera ba da ba Sōalu saaria. Ma Sōalu u Dafidi sokusia. <sup>32</sup> Dafidi u Sōalu sōōwa u nεε, a ku de goon tororu tu kara Filisiti win sō, yinni, kon da n ka n̄n sanna.

<sup>33</sup> Sōalu u nεε, a n̄ kpē a susi Filisiti win mi, a sere ka n̄n sanna. Domi wunε bii piibuwa gina. Durō wi, u maa sāawa tabu durō saa win aluwaasirun di.

<sup>34</sup> Ma Dafidi u Sōalu sōōwa u nεε, na raa sāawa nen tondon yāa kpara. Gbee sunō, n̄ kun mε yaa kōsa gaa yā n na ya yāa teeru mwa yāa gōō sōo, <sup>35</sup> na ra ye naa girewa kpa n ye so n yāa te wōra yen nōon di. Yā n man sīirema yen nōo gbiniya na ra nenε n ka ye so n go. <sup>36</sup> Yinni na yaa kōsi goore. Nge meya kon maa Filisiti bango sarirugii wini go nge yen tia, domi u Gusunōn tabu kowobu nōo kasu. <sup>37</sup> Yinni Gusunō wi u man wōra saa gbee sunō ka yaa kōsa yen min di u koo maa man wōra Filisiti win nōman di.

Ma Sōalu u nεε, a doo kpa Yinni Gusunō u nun yōre.

<sup>38</sup> Ma Sōalu u win tiin tabu yānu kpuro sua u Dafidi sebusia. Niya tarakpe ka sii gandun furō, <sup>39</sup> ka takobi. Yen biruwa Dafidi u kookari kua u ka sī, domi u n̄ yen dōone m̄o. Adama u Sōalu sōōwa u nεε, na n̄ kpē n ka yeniba kpuro sī, domi na n̄ yen dōone m̄o.



Ma u ye pota u yi. <sup>40</sup> Yera u win dɛka sua u da u kpee gori nɔɔbu dɔbura daarɔ u yi doke win kpara bɔɔrɔ ma u win kpurantɛɛru sua u susi Filisiti win mi.

<sup>41</sup> Saa ye sɔɔ, Filisiti wi, u win tɛɛ nɛnɔ gbiisie ba ka susimɔ ba dɔɔ Dafidin mi.

<sup>42</sup> Ye Filisiti wi, u Dafidi mɛɛra tii, u wa ma aluwaasi kpɛmbuwa, tɔn swāa durɔ burɔ, yera u nùn gema. <sup>43</sup> Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nɛ bɔɔwa a ka sere dɛki suama a man kasu? Yera u Dafidi bɔrusi ka win bünun yīsiru.

<sup>44</sup> Ma u nɛɛ, a susima, kon de gunɔsu ka gbeeku yɛɛ yu wunen yaa di.

<sup>45</sup> Dafidi wi, u Filisiti wi sɔɔwa u nɛɛ, wunɛ wee a ka man sannɔ wee ka takobi ka yaasa ka saka. Adama nɛ, na ka nun sannɔ weewa ka Gusunɔ wɔllu ka tem Yin-nin yīsiru, wi u maa sāa Isireliban tabu kowobun Yinni wi a nɔɔ kasu. <sup>46</sup> Gisɔ Yinni Gusunɔ u koo man nun nɔmu bɛria. Kon nun so n sura kpa n wunen wiru bura. Gisɔ kon Filisitiban tabu kowobun gonu gunɔsu ka gbeeku yɛɛ wɛ yi di. Kpa handuniagibu kpuro bu gia ma Gusunɔ Isireliban Yinni u dam mɔ. <sup>47</sup> Be ba wāa mini kpuro ba koo wa ma Yinni Gusunɔ kun takobi ka yaasan bukata mɔ u ka tɔnu faaba ko. Domi wiya u ra tabu di. U koo sun bɛɛ nɔmu bɛria.

<sup>48</sup> Saa ye Filisiti wi, u susimɔ u ka Dafidi wɔri, saa yera Dafidin tii u maa duka dɔɔ Filisitiban tabu sīaɔ u ka nùn yinna. <sup>49</sup> Ma u win nɔmu kpɛɛ kpara bɔɔ te sɔɔ u kperu wuna u bɛri win kpurantɛɛru sɔɔ. Ma u Filisiti wi kpee te kara ta da ta numa win sirikanɔ ma u wɔruma u kibari.

<sup>50</sup> Kpurantɛɛrun kpee teera Dafidi u ka Filisiti wi kamia. Ye u nùn sura baa takobi u n neni.

<sup>51</sup> Ma u duka da u durɔ win takobi woma yen kararun di u ka nùn go u wiru bura. Ye Filisitiba ba wa ma ben tabu durɔ wi, u gu, yera ba duki yarina. <sup>52</sup> Yera Isireliban tabu durɔbu ka Yudaba ba seewa ba Filisitiba fɛɛrisi ka tabun wurenu ba bu gira sere Gati ka Ekoronin kɔnnɔwɔ, ma Filisitiban gonu wɔruka Saaramun swaɔ sere ka Gatiɔ n ka girari Ekoronɔ.

<sup>53</sup> Ma Isireliba ba gɔsirama ba Filisitiban sansani wɔri ba ben yānu gura. <sup>54</sup> Yen biru Dafidi u Goliatin wiru sua u ka da Yerusalemɔ. Adama ye ya sāa Goliatin tabu yānu kpuro u ni yiwa win tiin kurɔ.

## Yonatam

### u ka Dafidi bɔrɔnu kua

<sup>55</sup> Saa ye Sɔɔlu u Dafidi wa u dɔɔ u ka Filisiti wi sanna, yera u win tabu sunɔ Abinɛɛ bikia u nɛɛ, Abinɛɛ, weren biiwa bii durɔbu geni.

Abinɛɛ u wisa u nɛɛ, sere ka wunen wāaru, na n̄ yɛ.

<sup>56</sup> Ma sunɔ u nɛɛ, a bikio kpa a nɔ n̄ n weren biin na.

<sup>57</sup> Ye Dafidi u Filisiti wi go u kpa u win wiru bura u neni u ka wee, yera Abinɛɛ u ka nùn da Sɔɔlun mi. <sup>58</sup> Sɔɔlu u nùn bikia u nɛɛ, bii wunɛ, weren biiwa wunɛ.

Dafidi u nɛɛ, Isai, wunen bɔɔ wi u wāa Betelehemuɔ, wiya u man mara.

## 18

<sup>1</sup> Saa ye Dafidi u ka Sɔɔlu gari kua u kpa, Yonatam u nùn kīa nge win tiin hunde ma u ka nùn bɔrɔnu kua gem gem. <sup>2</sup> Saa maa dɔma ten diya Sɔɔlu u nùn mwa u yi u n̄ maa wure u da win tondon mi. <sup>3</sup> Yonatam u b̄rua ma u ko n sāa Dafidin bɔrɔ sere ka baadommaɔ yèn s̄ u nùn kī nge win tiin hunde. <sup>4</sup> Yera u win tiin yaberu pota u Dafidi k̄a ka maa win tabu yaberu ka mam win takobi ka win tɛndu ka win kpaka.

<sup>5</sup> Mi Sɔɔlu u Dafidi tabu gɔra kpuro, u ra nasara suewa. Yen s̄na u nùn kua win tabu kowobun tɔnwero. Ma n tɔmbu kpuro dore ka mam Sɔɔlun tabu durɔbun tii.

## Sɔɔlu

### u ka Dafidi nisinu seewa

<sup>6</sup> Saa ye sɔɔ tabu kowoba wee tabu gberun di, mi Dafidi u Filisiti wi go, yera tɔn kurɔba yarima Isireliban wusu kpuron di bu ka Sɔɔlu senna. Ba yaamɔ ba baranu ka mɔrɔkunu soomɔ, ba kuuki m̄ ka nuku dobu. <sup>7</sup> Ba womusu m̄ ba m̄, Sɔɔlu u ra nɔrɔm nɔrɔm (1.000) go.

Adama Dafidi u ra nɔrɔbun suba w̄ku w̄kubu (10.000) go.

<sup>8</sup> Gari yi, yi n̄ ka Sɔɔlu naawɛ, ma u m̄ru bara gem gem. U nɛɛ, ba Dafidi siara nɔrɔbun suba w̄ku w̄kubun s̄, adama nɛgibu nɔrɔm nɔrɔm tɔna. Mba na maa ka Dafidi kere sina gɔna baasi. <sup>9</sup> Saa dɔma ten diya Sɔɔlu u ka Dafidi nɔnu k̄su mɛɛrim torua.

<sup>10</sup> Yen sisiru Gusunə u dera hunde kōsa ya Səəlu seeri ma u bindimə win yənun suunu səə u gari gerumə nge bünugii. Ma Dafidi u mərəku sua u nùn soowammə nge mē win dəəne. N deema Səəlu u win yaasa neni. <sup>11</sup> Ma u ye fīa u ka Dafidi səku u nē, kon ka nùn gana mēnnawa. Nge mēya u kua sere nən yiru, adama Dafidi u ye kpuro fuka ma Səəlu u nùn kəmia. <sup>12</sup> Yen biru Səəlu u Dafidi nasia, domi u gia ma Yinni Gusunə u nùn deri, ma u ka Dafidi wāa. <sup>13</sup> Yera n dera u nùn dəsirasia win bəkun di u nùn kua tabu kowobu nərəbun (1.000) tənwero. Ma Dafidi u Isireliba kpara tabu səə. <sup>14</sup> Ye u gōru doke u ko kpuro, ya ra koorewa, domi Yinni Gusunə u wāa ka wi. <sup>15</sup> Ye Səəlu u wa ye Dafidi u mō kpuro ya ra koorewa, yera u nùn nasiam sosi. <sup>16</sup> Adama Isireliba ka Yudaba kpuro ba Dafidi kīa yèn sō u bu kparamə ben tabu səə.

### *Dafidi u Səəlu bii Mikali*

#### *sua kurə*

<sup>17</sup> Ma Səəlu u Dafidi sōwa u nē, nən bii wəndia gbiikoo Mərabuwa kon nun kē kurə. Adama a de a n sāa damgii kpa a Yinni Gusunə sanna. Domi Səəlu u bwisika u nē, u n kī u nùn go win tii, Filisitibara u koo nùn bərie.

<sup>18</sup> Adama Dafidi u Səəlu wisa u nē, yinni, wara ra n nē. Mba nən yənuḡibu ka nən tundon bweseru n ka sere ko wunen dokiri.

<sup>19</sup> Adama saa ye Səəlu u koo Dafidi Mərabu wi wē kurə, saa yera u nùn sua u Adirieli, Meholaḡii wē u sua kurə.

<sup>20</sup> N deema Səəlu bii wəndia goo, wi ba mō Mikali, u Dafidi kī. Ye ba Səəlu gari yi sōwa, n nùn dore. <sup>21</sup> Ma u nē, kon nùn wi kē, kpa u ko yina Filisitiba bu ka Dafidi nəma turi. Ma u Dafidi sōwa nən yiruse u nē, saa ḡisən di kaa ko nən dokiri.

<sup>22</sup> Ma Səəlu u win bwāabu yiire bu ka Dafidi gari yi ko nēke nēke bu nē, wee, sunən nukura do wunen sō. Win bwāabu kpuro ba maa nun kī. Yen sō, a de a n sāa win dokiri.

<sup>23</sup> Ma ba da ba Dafidi gari yi nəsia. Ma Dafidi u nē, bēen nənī səə ḡāa piimina mi? Bu nē, na sāa sunən dokiri? Nē bwēebwēewa wi ba kun garisi ḡāanu.

<sup>24</sup> Ma Səəlu ḡəro be, ba wura ba nùn Dafidin gari yi sōwa. <sup>25</sup> Səəlu u nē,

aməniwa i ko i Dafidi sō i nē, na n dokirirun ḡāanu ganu kī, ma n kun mō Filisitiban sen sarusu wunəbu (100). Yera ya ko n sāa məru kəsiaru nən yiberəban mi.

Səəlu u yeni geruməwa kpa Filisitiba bu ka Dafidi go. <sup>26</sup> Ye ba da ba Dafidi gari yi sōwa ya nùn dore u n ka sāa sunən dokiri. Tōo te ba koo nùn kurə wē tu sere turi, <sup>27</sup> u seewa ka win tabu kowobu ba da ba Filisitiba go tənū goobu (200). Ma Dafidi u ka ben sen sarusu na u su gara tia tia u sunə wē. Saa yera Səəlu u nùn win bii Mikali wē kurə.

<sup>28</sup> Ye Səəlu u gia ma Yinni Gusunə u ka Dafidi wāa, win bii Mikali u maa nùn kī gem gem, <sup>29</sup> yera u nùn nasiam sosi. Ma u kua win yiberə win wāaru kpuro səə.

<sup>30</sup> Yen biru Filisitiban tabu sinambu ba ra n wəraa naamə Isireliban mi. Dafidi u n ka bu sanna, u ra nasara suewa n kere Səəlu tabu tənwero be ba tie. Yen sōna u yīsiru yara.

### *Yonatam u ka Dafidi yina*

## 19

<sup>1</sup> Səəlu u win bii Yonatam ka win bwāabu kpuro sōwa u nē, bu Dafidi goowo. Adama Yonatam u Dafidi kī n banda. <sup>2</sup> Ma u nùn sōwa u nē, nən baa Səəlu u swaa kasu u ka nun go. A de a n tii yē sia bururu, kpa a kuku yeru kasu a n wāa mi. <sup>3</sup> Nē ka nən baa sa ko na su yōra deedeeru mi a kukua kpa n ka nùn wunen gari ko. Kpa n nun sō ye na nua win min di.

<sup>4</sup> Ye ba na mi, Yonatam u win baa Dafidin gea saaria u nē, wunə sunə a ku wunen bōo Dafidi torari. U n nun kōsa gaa kue. Ye u kua kpuro, ḡāa geena. <sup>5</sup> U tii kari bərie ye u ka Filisiti wi go. Ma Yinni Gusunə u Isireliba kpuro nasara baka wē. Wunen tii a ye wa, ma wunen nukura dora. N n mən na, mban sōna a kī a tora a ka Dafidi wi u dēere mi go kam.

<sup>6</sup> Ma Səəlu u Yonatam gari yi wura ma u bōrua u nē, sere ka Yinni Gusunən wāaru, na n maa Dafidi goomə.

<sup>7</sup> Ma Yonatam u Dafidi soka u nùn gari yi kpuro saaria. U ka nùn da Səəlu mi, ma Dafidi u nùn sāwa nge yellu.

### *Mikali u Dafidi faaba kua*

<sup>8</sup> Tabu kɔam tunuma ma Dafidi u yara u ka Filisitiba sanna. U bu kamia mam mam, ma ba duki sua.

<sup>9</sup> Sɔɔ teeru Yinni Gusunɔ u dera hunde kɔsa ya kɔam Sɔɔlu seeri. Saa ye, u sɔ win dirɔ u win yaasa neni, ma Dafidi u nɔn mɔrɔku soowammɛ. <sup>10</sup> Sɔɔlu u kɔi u Dafidi yaasa kara u ka gana menna, adama Dafidi u fuka ma Sɔɔlun yaasa ya da ya gira ganaɔ. Yera Dafidi u kura u duka sua wɔku te. <sup>11</sup> Ma Sɔɔlu u sɔmɔbu gɔra Dafidin dirɔ bu tu kɔsu bu wa bu ka nɔn go yam sɔreru. Adama Mikali, Dafidin kurɔ, u nɔn gari yi nɔsia u nɛɛ, u kun duka sua wɔku te, sisiru ba koo nɔn go.

<sup>12</sup> Yera Mikali u Dafidi yara fɛnɛntin di ma u kura u kpikuru sua. Nge mɛya u ka bu kisirari. <sup>13</sup> Ma Mikali u bwɔaroku gagu sua u gu kpɔi kpin yerɔ. U gen wiru boo gɔna wukiri. Ma u gu bekuru bubusi. <sup>14</sup> Saa ye Sɔɔlu u tɔmbu gɔra bu Dafidi mwaama, yera Mikali u nɛɛ, sii barɔ u kpɔi.

<sup>15</sup> Ye ba wura ba Sɔɔlu sɔɔwa mɛ, yera u nɛɛ, bu doo bu Dafidi wa, kpa bu ka nɔn na ka win kpin yee te sannu, u nɔn go.

<sup>16</sup> Ye ba dua Dafidin dirɔ, ba deema bwɔarokuwa ga kpɔi kpin yeru wɔllɔ. Gen wira boo gɔna wukiri. <sup>17</sup> Yen biru Sɔɔlu u Mikali sokusia u nɔn bikia u nɛɛ, mban sɔna a man nɔni wɔkua mɛ, a dera nen yiberɛ u man kisirari u doona.

Mikali u nɔn wisa u nɛɛ, u nɛɛwa n de u doona. N kun mɛ, u koo man go.

### *Sɔɔlu u Dafidi naa swɔi*

#### *Nayɔtuɔ*

<sup>18</sup> Ye Dafidi u kpikuru sua u Sɔɔlu kisirari, yera u da Samuɛlin mi Ramaɔ u nɔn saaria kpuro ye Sɔɔlu u nɔn kua. Ma wi ka Samuɛli ba sina sannu Raman wɔɔ bera ye ba mɔ Nayɔtuɔ. <sup>19</sup> Yera ba Sɔɔlu sɔɔwa ba nɛɛ, wɔɔ Dafidi u wɔa Ramaɔ ka Samuɛli sannu wɔɔ bera ye ba mɔ Nayɔtuɔ. <sup>20</sup> Ma Sɔɔlu u sɔmɔbu gɔra mi, bu Dafidi mwaama. Adama ye ba tura mi, ba ka Gusunɔn sɔmɔ wuuru yinna, Samuɛli u bu gbiye ba sɔaru mɔ. Ma Gusunɔn Hunde u sɔmɔ be yɔɔwa ma ben tii ba Gusunɔ sɔaru wɔri nge sɔmɔ be. <sup>21</sup> Yera gaba da ba Sɔɔlu sɔɔwa. Ma u maa sɔmɔbu gabu gɔra. Ma ben tii ba maa Gusunɔ sɔaru wɔri nge sɔmɔ be. <sup>22</sup> Ye Sɔɔlu nua mɛ, yera win tii u den swaa wɔri u dɔɔ Ramaɔ. Ye u

tura dɔkɔ baka ye ya wɔa Sekuɔ, yera u bikia u nɛɛ, mana Samuɛli ka Dafidi ba wɔa.

Ma ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, ba wɔa Raman wɔɔ bera ye ba mɔ Nayɔtuɔ.

<sup>23</sup> Ye u dɔɔ mi, yera Gusunɔn Hunde u maa win tii yɔɔwa ma u Gusunɔ sɔaru wɔri nge win sɔmɔ, u ka tura sere Nayɔtuɔ.

<sup>24</sup> U win yaberu pota ma u Gusunɔ sɔamɔ Samuɛlin wuswaaɔ. Dɔma te, u kpɔiwa basi sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru kpuro. Yen sɔna ba ra nɛɛ, Sɔɔlun tii u maa kua Gusunɔn sɔmɔ?

### *Yonatam u Dafidi somi*

## 20

<sup>1</sup> Dafidi u yakura u doona saa Raman wɔɔ bera ye ba mɔ Nayɔtun di, u da u Yonatam deema. U nɛɛ, mba na kua. Mba nen toraru. Nge taare mba na wunen tundo kua u ka kɔi u man go.

<sup>2</sup> Yonatam u nɔn wisa u nɛɛ, su ku wa mɛ! A n gbimɔ. Nen tundo u ku ra gɔanu ganu ko u kun man sɔɔwa, baa n n gɔa piiminun na. N n men na, u n yenin bweseru mɔ u kun man sɔɔwa. Gari yi, yi n sɔa mɛ.

<sup>3</sup> Dafidi u nɛɛ, kam kam mɛya n sɔawa. Adama wunen tundo u n dere a yi nɔ, domi u yɛ ma a man kɔi too. U n maa kɔi wunen nukuru tu sankira. Sere ka wunen wɔaru ka maa Yinni Gusunɔn wɔaru, naa dabusa teera ta man karane ka gɔɔ.

<sup>4</sup> Ma Yonatam u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, n n men na, ye a kɔi kpuro, a geruo. Kon nun ye kua.

<sup>5</sup> Dafidi u nɛɛ, wee siara suru kpao u koo yari. Na n kon maa ko na kun de sunɔn mi su di sannu. Adama a de n da n kuke yakasɔ sere n ka ko sin teerun yoka. <sup>6</sup> Wunen tundo u n bikia mana na wɔa, a nɔn sɔɔwɔ ma na nun kana n ka da nen wuu Betelehemuɔ. Domi nen yenugibu kpuro ba ben wɔɔ ka wɔɔn yakuru mɔ mi. <sup>7</sup> U n nɛɛ, n wɔa, nɛ wunen bɔɔ, na alafia wawa. Adama u n mɔru bara, a n yɛ ma kɔsa u bwisikumɔ nen sɔ. <sup>8</sup> Adama wunɛ, a man kɔru sɔsio, domi a nɔɔ mwɛeru kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ma kaa n sɔa nen bɔrɔ sere ka baadommaɔ. Nɔ n taare gaa mɔ, a man goowo wunen tii. Mban sɔna kaa ka man da wunen tundo mi u ka man go.

<sup>9</sup> Yonatam u nɛɛ, a ku yenin bweseru bwisiku. Nɔ n gia ma nen tundo u kɔi u nun kɔsa kua, kon nun sɔ.

<sup>10</sup> Dafidi u bikia u nɛɛ, wunɛn tundo ù n ka nun mǎru wisa, wara koo man sǎ.

<sup>11</sup> Yonatam u nɛɛ, a na su da yakasǎ.

Ma be yiru ba yara ba da yakasǎ.

<sup>12</sup> Ma Yonatam u Dafidi sǎwa u nɛɛ, sere ka Gusunǎ Isireliban Yinnin wǎaru, sia amadaare, ù kun mɛ sin teeru, kon nɛn tondon laakari mɛɛri. Ù n gea bwisikumǎn na wunɛn sǎ, kon nun goo gǎriama u nun sǎ. <sup>13</sup> Adama ù n kǐ u nun kǎsa kua, kon nun nǎsia kpa n de a doona ka bwɛɛ dora. Nà kun kue mɛ, Yinni Gusunǎ u man yen dibu kǎsia. Kpa u nun yǎre nge mɛ u nɛn tundo yǎre. <sup>14</sup> Adama saa ye na wǎa wǎaru sǎo kpuro, a man kǐru sǎsio tɛn bweseru Yinni Gusunǎ u ra win tǎmbu sǎsi, kpa bu ku raa man go. Nà n maa gu, <sup>15</sup> kpa a nɛn yɛnuǎibu kǐru sǎsi, baa sanam mɛ Yinni Gusunǎ u dera wunɛn yibɛɛba kpuro ba gbisuka ba kpa.

<sup>16</sup> Ma u ka Dafidi arukawani bǎkua win yɛnuǎibun sǎ u nɛɛ, Yinni Gusunǎ u Dafidin yibɛɛba ben dibu kǎsie. <sup>17</sup> Yen biru Yonatam u dera Dafidi u win nǎo mwɛɛru sire kǐrun sǎ domi u nùn kǐa nge win tiin hunde.

<sup>18</sup> Ma u Dafidi sǎwa u nɛɛ, siara suru kpao koo yari. Ba koo bikia, mana a wǎa. Domi bà n dimǎ, ba koo wa ma a ù wǎa wunɛn sin yerǎ. <sup>19</sup> Sin teerun yoka, a doo mi a raa kukua sanam mɛ wahala ye, ya torua. Kpa a n wǎa kpee te ba mǎ Eselin gǎarǎ. <sup>20</sup> Kon sɛɛnu ita to kpee ten bera gia kpa n sǎa nge yǐreru gara na toosimǎ. <sup>21</sup> Yen biru kon bii gǎri u da u sɛɛ ni kasuma. Nà n nùn sǎwa na nɛɛ, u mɛɛrio, wee sɛɛ ni, nu wǎa win biruǎ, u nu tama, a n yɛ ma kaa kpǐ a yarima ka bǎri yɛndu. Domi sere ka Yinni Gusunǎn wǎaru, kari maa sari. <sup>22</sup> Adama nà n bii wi sǎwa na nɛɛ, wee sɛɛ ni, nu wǎa win wuswaaǎ, a n yɛ ma Yinni Gusunǎwa u kǐ a doona. N n mɛn na, a doonǎ. <sup>23</sup> Gari yi sa maa bǎkua nɛ ka wunɛ, Yinni Gusunǎwa u sǎa bɛsɛn seeda sere ka baadommaǎ.

<sup>24</sup> Ma Dafidi u da u kukua yakasǎ.

Ye suru kpao u yara, sunǎ u na u ka yen tǎo bakaru di. <sup>25</sup> Ma u sina win ayerǎ ganan bǎkuǎ, Abinɛɛ maa wǎa win bǎkuǎ, ma Yonatam u sina ben wuswaaǎ, adama Dafidin sin yerǎ goo sari. <sup>26</sup> Tǎo te sǎo, Sǎolu kun gǎanu gerua, domi u tamaa, u disi mǎwa. Yiya yi ko n nùn yinari. <sup>27</sup> Adama

yen sisiru, surun sǎo yiruse, goo sari kpam Dafidin sin yerǎ. Ma Sǎolu u win bii Yonatam bikia u nɛɛ, mban sǎna Isain bii u ù tǎo bakaru nɛ saa gǐan di.

<sup>28</sup> Ma Yonatam u nùn wisa u nɛɛ, Dafidi u man suuru kana u nɛɛ, n de u da Betelehemuǎ, <sup>29</sup> domi miya ba yǎkuru garu mǎ, ma win mǎo u nùn sokusia. Yen sǎna u nɛɛ, ù n nɛn kǐi geeru wa, n nùn yǎlla kuo u da u win maabu wa. Yera n dera u ù nɛ u ka nun di.

<sup>30</sup> Ma Sǎolu ka Yonatam mǎru kua u nùn sǎwa u nɛɛ, bii seege wunɛ! Na yɛ ma wunɛ ka wunɛn mɛron sekura nǎo tia ye a ka Isain bii sǎa mi. <sup>31</sup> Domi ù n wǎa wǎaru sǎo, a ù maa bandu dimǎ tem mɛ sǎo. A ù kaa n maa bǎri yɛndu mǎ. N n mɛn na, a gǎrio bu nùn mwaama, domi n weenɛwa bu nùn go.

<sup>32</sup> Ma Yonatam u win tundo bikia u nɛɛ, mban sǎna u koo gbi. Mba u kua.

<sup>33</sup> Yera Sǎolu u win yaasa fǐa u ka Yonatam sǎku, ma Yonatam u gia ma win tundo u sǎaru kpa u ka Dafidi go. <sup>34</sup> Yera u seewa dii yerun min di ka mǎru. Ù ù maa sǎo yirusen tǎo baka te di. Win nukura sankira gem gem Dafidin sǎ. Domi win tundo u nùn bɛɛɛ sari kom kua.

<sup>35</sup> Ye n kua sisiru bururu, Yonatam u da yam mi ba raa yinna yeru kuana, wi ka Dafidi. Ma bii tǎn durǎbu gagu ga nùn swǐi.

<sup>36</sup> Ma u bii wi sǎwa u nɛɛ, a duka doo a sɛɛ ni kon to mi kasuma.

Ye bii wi, u duka dǎo, yera Yonatam u sɛu toba ga nùn sarari. <sup>37</sup> Saa ye bii wi, u tura deederu mi sɛu ge, ga da, yera Yonatam u kpam gbǎra u nɛɛ, ga wǎa wunɛn wuswaaǎ, <sup>38</sup> a duka doo, a ku yǎra, a wasi suo.

Ma bii wi, u da u sɛu ge dǎbama u ka na win yinnin mi. <sup>39</sup> Adama u ù yɛ asiri ye ya wǎa mi. Yonatam ka Dafidi tǎnawa ba ye yɛsinɛ. <sup>40</sup> Ma Yonatam u win tabu yǎnu sua u bii wi wɛ u nɛɛ, a ka wuro yɛnuǎ. <sup>41</sup> Saa ye bii wi, u doona ma Dafidi u yarima saa kpee ten gǎarun di sǎo yɛsan nǎm dwaru gia. Yera u Yonatam kpuna nǎn ita u wiru tem girari. Ma u seewa ba bǎkasina ba swǐsi be kpuro. Adama Dafidigiiya yi kera.

<sup>42</sup> Ma Yonatam u Dafidi sǎwa u nɛɛ, a doo ka alafia, kpa a n yaaye nge mɛ nɛ ka wunɛ sa nǎo tia kua sa bǎrua ka Yinni Gusunǎn yǐsiru sa nɛɛ, u n wǎa bɛsɛn suunu sǎo ka maa bɛsɛn bibu sǎo sere ka baadommaǎ.



## 21

<sup>1</sup> Yera Dafidi u seewa min di, u n doonə. Ma Yonatan maa gəsira u da wuuə.

### *Dafidi u Səalu duka suuri*

<sup>2</sup> Dafidi u da Nəbuə Akimeləkin mi, wi u s̄a yāku kowo. Ye Akimeləki u n̄n wa, yera u n̄n sennə na ka b̄erum, u n̄n bikia u n̄n, mba n kua a ka s̄imə wunε turo, baa tən turo u n̄ ka nun swīi.

<sup>3</sup> Ma Dafidi u yāku kowo wi wisa u n̄n, sunəwa u man s̄amburu garu yiire. U maa n̄n, n ku de goo u n yē yèn s̄o u man ḡora. Yen s̄ona na n̄n bwāabu s̄əwa na n̄n, su yinna yam kasa. <sup>4</sup> Tē dīa nirà a m̄o yenuə. N n p̄ēn na, a man wasi n̄əbu k̄ema, n̄ kun mε, ye a gesi m̄o kpuro.

<sup>5</sup> Ma yāku kowo wi, u Dafidi wisa u n̄n, p̄ē gaa sari ma n kun m̄o p̄ē ye ba Yinni Gusunə wē, ye à n kaa di, kaa gina tən kuro d̄esirari.

<sup>6</sup> Ma Dafidi u yāku kowo wi wisa u n̄n, ba sun kurə dendibu yinari k̄o nge mε ba ra sun kue s̄a n tabu d̄ə. Kaa ra sere gere ḡora ye ba sun kooma mini? Yen s̄o, n̄n bwāaba d̄ere k̄o.

<sup>7</sup> Yera yāku kowo wi, u p̄ē ye suama u Dafidi wē, domi p̄ē gaa sari mi, ma n kun m̄o ye ba raa gura Yinni Gusunən s̄a yerun di, ma ba swīa k̄əsire kua.

<sup>8</sup> N deema yen t̄ə te, Səalun yāa kparobun wirugii u na Yinni Gusunən s̄a yerə u ka s̄aarun wororu garu ko. Durə win yīsira D̄əgu. U s̄awa Edəmu.

<sup>9</sup> Ma Dafidi u Akimeləki bikia u n̄n, a n̄ yaasa n̄ kun mε takobi m̄o mi? Domi na n̄ sannə yānu ganu suame ȳenun di yèn s̄o sunə u man baasi n win ḡora ye da fuuku.

<sup>10</sup> Yera Akimeləki wi, u n̄n wisa u n̄n, takobi gaa sari ma n kun m̄o Goliatigia wi a go Elan wəwaə. Ye wee, ba ka bekuru b̄okua ba yii yāku kowon yabe tarakpen biruə. À n ye kī, a suo.

Ma Dafidi n̄n, a man ye w̄ema domi gaa raa ru maa sari ye ya ye tura.

### *Dafidi u wāa Filisitiban mi*

#### *Gatio*

<sup>11</sup> Yen biru Dafidi u seewa u duka yakura Səalun s̄o ma u da u wāa Akisin mi, wi u s̄a Gatin sunə. <sup>12</sup> Adama Akisin sina bwāabu

ba n̄n, n n̄ Dafidi Isireliban sunə, wiya mi? Wi ba ra n t̄mamə ba n m̄o, Səalu u ra n̄rəm n̄rəm go. Adama Dafidi u ra n̄rəbun suba w̄oku w̄okubu (10.000) go.

<sup>13</sup> Ma gari yi, yi Dafidi s̄awana sere u Akisin b̄erum kua. <sup>14</sup> Yera u tii ḡesia wiuro u dweebu m̄o nge gari b̄okə, u seewa u yorumə wuun k̄annən gamboba s̄ə. Ma u yāatam w̄imə mu kokumə win toburə. <sup>15</sup> Ma Akisi u win bwāa be s̄əwa u n̄n, b̄ēn tii i wa ma durə wini kun bwāa do. Mban s̄ona i ka man n̄n naawa. <sup>16</sup> I tamaa na n̄ wiuro waarewa i ka sere man durə wini naawa u man win wiira kookoosu s̄əsi? Durə winin bwesera i ko i duusia n̄n dirə?

### *Dafidi u kua*

#### *wuuru garun wirugii*

## 22

<sup>1</sup> Yen biru Dafidi u maa kpam da u kukua Adulamun kpee w̄oruə. Ye win tondon yenugibu kpuro ba nua ma u kukua mi, yera ba seewa ba da win mi. <sup>2</sup> Ma be ba dibu n̄ni, ka be ba dam d̄oremə ka be ba n̄ nuku dobu m̄o, ba m̄enna ba da win mi, ba n̄n kua ben kparo. Ben geera s̄awa t̄nu n̄erun (400) saka.

<sup>3</sup> Saa min diya Dafidi u da Misipə Məabun temə, ma u tem min sunə s̄əwa u n̄n, na nun kanamə, a de n̄n tundo ka n̄n m̄ero bu na ba n kukua wunen mini sere n ka gia ye Gusunə u koo ka man ko.

<sup>4</sup> Ma sunə u wura. Yera Dafidi u ka win tundo ka win m̄ero da sunə win mi. Miya ba wāa sere n ka kua win saa kpuro ye u kukua kperu mi.

<sup>5</sup> S̄ə teeru Gusunən s̄omə Gadi u Dafidi s̄əwa u n̄n, a kun wāa kpee w̄oru geni s̄ə. A seewo a da Yudan temə kpa a n wāa mi.

Ma Dafidi u seewa u da u wāa d̄aa s̄ə go ba m̄o Heretiə.

### *Səalu u dera*

#### *ba yāku kowobu go*

<sup>6</sup> S̄ə teeru Səalu u da u s̄o d̄aru garun nuurə Gibeə gunguru garun mi, u win yaasa n̄ni, ma win bwāaba n̄n sikerene. Saa ye s̄əra u Dafidi ka win t̄mbun labaari nua. <sup>7</sup> Yera u win bwāa be s̄əwa u n̄n, b̄ē n̄gibu, Benyamēn bweseru, i swaa dakio i n̄o. I tamaa Isain bii u koo b̄ē resem gbaaru

wē nge me na bēe wē, kpa u bēen baawure ko tambu wunabu (100) n̄ kun me n̄arabun (1.000) wirugii? <sup>8</sup> N n̄ men na, mban s̄na i man seesi. Domi bēen goo kun man d̄m̄e ye arukawani ye n̄en bii Yonatham u ka Isain bii Dafidi b̄kua. Bēen goo kun maa man w̄n̄w̄ndu kue, u man s̄ bwisi yi n̄en bii u Dafidi k̄a u ka man yina beria nge me u m̄ giso.

<sup>9</sup> N deema D̄egu Ed̄mu wi, u w̄a ka S̄olun bw̄abu sannu d̄ma te. Yera u wisa u n̄e, na Isain bii wi wa N̄bū Akim̄leki, Akitubun biin mi. <sup>10</sup> Ma Akim̄leki wi, u n̄n̄ bikiaru kua Yinni Gusun̄n mi. Yen biru u n̄n̄ d̄ianu wē ka maa Goliatin takobi ye.

<sup>11</sup> Ye S̄olu u nua me, yera u dera ba Akim̄leki Akitubun bii wi sokusia ka win yenugibu, be, be ba s̄a ȳaku kowobu N̄bū. Ma ba menna ba na sun̄n mi.

<sup>12</sup> Ma S̄olu u n̄e, Akim̄leki, a swaa dakio a n̄.

Yera Akim̄leki u wisa u n̄e, na n̄om̄, yinni.

<sup>13</sup> S̄olu u n̄n̄ bikia u n̄e, mban s̄na i n̄o tia kua i man seesi, wun̄e ka Isain bii. Mban s̄na a n̄n̄ d̄ianu ka takobi wē. Yen biru a n̄n̄ bikiaru kua Gusun̄n mi, u ka man seesi, kpa u man yina beria nge me u m̄ giso.

<sup>14</sup> Akim̄leki u sun̄ wisa u n̄e, wunen bw̄abu kpuro s̄o, wara u ra nun wiru kp̄iye nge wunen dokiri Dafidi wi u ra wunen woodaba mem̄ n̄ow̄e. M̄ya maa wunen yenugibu ba ra n̄ n̄n̄ b̄ēe w̄em̄.

<sup>15</sup> Gis̄ra na bikiaru torua Yinni Gusun̄n mi win s̄? N n̄ men na, yinni, a ku man gari yini s̄bi, n̄ kun me n̄en yenugii goo. Na n̄ yi yē, baa fiiko.

<sup>16</sup> Yera sun̄ u n̄n̄ wisa u n̄e, kon b̄e gowa wun̄e ka wun̄gibu kpuro.

<sup>17</sup> Ma u win tabu kowo be ba n̄n̄ k̄su s̄owa u n̄e, i susima i man Yinni Gusun̄n ȳaku kowo beni goowa, ȳen s̄ ben tii ba Dafidi n̄ma k̄a. Ba maa yē ma u man duka suuriwa. Ma ba n̄ n̄e bu man s̄.

Adama tabu kowo be, ba yina bu Yinni Gusun̄n ȳaku kowo be go. <sup>18</sup> Yera n̄ dera u D̄egu s̄owa u n̄e, a susima, kpa a Yinni Gusun̄n ȳaku kowo be go.

Ma u susi u bu go. Yen d̄ma te, ȳaku kowobu w̄n̄e ka n̄obuwa u go be ba ben s̄a ȳanu doke. <sup>19</sup> S̄olu u maa dera ba

N̄bugibu go, kur̄bu ka dur̄bu, sere ka bii w̄en̄, ka yaa saben̄, niya ket̄ba ka ket̄kunu ka ȳanu. N̄ deema wuu ge, ga s̄awa ȳaku kowobun wuu. <sup>20</sup> Sanam me ba t̄n̄ be goom̄, ba n̄ Akim̄lekin bii turo Abiataa n̄ma tura. Domi u duka sua u doona Dafidin mi gia. <sup>21</sup> Ye u tura Dafidin mi, u n̄n̄ s̄owa u n̄e, S̄olu u Yinni Gusun̄n ȳaku kowobu go.

<sup>22</sup> Yera Dafidi u Abiataa s̄owa u n̄e, saa d̄ma t̄n̄ di na D̄egu Ed̄mu wa, u w̄a mi, na yē kam kam ma u koo da u S̄olu n̄n̄ labaari s̄. N n̄ men na, n̄na na dera ba wunen yenugibu kpuro go. <sup>23</sup> Yen s̄, a sin̄ a n̄ w̄a ka n̄e. A ku nanda, domi wi u kasu u nun go mi, n̄n̄ tiiwa ȳero u maa kasu u go. A n̄ maa w̄a n̄n̄ b̄kū, kaa n̄ w̄a alafia s̄o.

### *Dafidi u kpikuru da*

## 23

<sup>1</sup> S̄o teeru ba na ba Dafidi s̄owa ba n̄e, wee, Filisitiba ba Keila w̄ri ma ba ben d̄ia ni nu w̄a biranu s̄o kpuro gura. <sup>2</sup> Yera Dafidi u Yinni Gusun̄n bikia u n̄e, kon kp̄i n̄ da n̄ Filisiti be w̄ri?

Ma Yinni Gusun̄n u n̄n̄ wisa u n̄e, oo, a doo a bu w̄ri. Kaa bu kamia kpa a Keila w̄ra.

<sup>3</sup> Adama Dafidin t̄mbu ba n̄n̄ s̄owa ba n̄e, b̄ēe wee, sa nande baa me sa w̄a Yudan tem s̄o. Am̄na sa ko n̄ s̄a s̄a n̄ Filisitiba w̄rim d̄o.

<sup>4</sup> Yera Dafidi u maa Yinni Gusun̄n bikia u n̄e, n̄ doo n̄ Keila ye w̄ra?

Ma Yinni Gusun̄n u n̄n̄ wisa u n̄e, oo, a seewo a da a Filisiti be w̄ri. Domi na nun bu n̄mu beria.

<sup>5</sup> Yera Dafidi u seewa u da Keila mi ka win t̄mbu. Ma u Filisitiba w̄ri u bu kamia mam mam, u ben yaa sabenu gurama. Nge m̄ya u ka Keilagii be faaba kua.

<sup>6</sup> N̄ deema saa ye, Abiataa, Akim̄lekin bii, u duka yakurama u na u w̄a Dafidin mi, u ȳaku kowon yabe tarakpe n̄ni te ba ra ka Yinni Gusun̄n k̄ru bikie.

<sup>7</sup> Yen biruwa ba da ba S̄olu s̄owa ba n̄e, Dafidi u tunuma u w̄a Keila. Yera S̄olu u n̄e, Gusun̄nwa u man n̄n̄ n̄mu beria. Domi u na u tii kenusi wuu ge ga gb̄araru ka gambo m̄ s̄o.

<sup>8</sup> Yera S̄olu u win tabu kowobu kpuro menna bu da bu ka Keila w̄ri, kpa bu Dafidi ka win t̄mbu tarusi. <sup>9</sup> Saa ye s̄o, Dafidi u

nua k̄sa ye Səalu u k̄i u n̄n kua. Yera u yāku kowo Abiataa s̄əwa u n̄e, a ka yabe tarakpe ye na.

<sup>10</sup> Ma Dafidi u n̄e, Gusunə Isireliban Yinni, wee, na nua ma Səalu u swaa kasu u ka na Keila mini u ye kpeerasia n̄n s̄.

<sup>11</sup> Yinni, a man s̄əwə, Səalu u koo na mini ka gem? U n tunuma, wuu gen wirugibu ba koo man mwa bu n̄n n̄mu b̄eria?

Ma Yinni Gusunə u n̄n wisa u n̄e, kam kam, Səalu u koo na.

<sup>12</sup> Ma Dafidi u maa Yinni Gusunə bikia u n̄e, wuu gen wirugibu ba koo man mwa bu n̄n n̄mu b̄eria?

Ma Yinni Gusunə u n̄e, oo, m̄ya ba koo nun kua.

<sup>13</sup> Yera Dafidi u seewa ka t̄mbu natan (600) saka ba yara Keilan di ba da ba sirene. Saa ye s̄əra ba maa Səalu n̄əsia ma Dafidi sari mi. Ma Səalu u n̄ maa de u wuu ge w̄əri.

<sup>14</sup> Yeniban biru Dafidi u da u kukua gbaburə kpee baa s̄ə Sifun guurə. Ma Səalu u maa n̄n kaso w̄əri nge m̄e u ra ko baadomma. Adama Gusunə kun dere u n̄n n̄ma turi. <sup>15</sup> Saa ye s̄əra Dafidi u gia kam kam ma Səalu u kasuwa u n̄n go. Ma u da u w̄a gbaburə Sifun d̄a s̄əwə.

<sup>16</sup> Yera Yonatham Səalun bii u maa wa m̄e, ma u seewa u da Dafidin mi, u ka n̄n dam k̄e u Gusunə naane ko. <sup>17</sup> Ye u tura mi, u n̄n s̄əwa u n̄e, a ku nanda. Domi Səalu kun nun naa turi. Wuna kaa bandu di Isireliə kpa na n s̄a wunen yiruse ban te s̄ə. N̄n tundo Səalun tii, u ȳe m̄e.

<sup>18</sup> Yera ba arukawani b̄kua Yinni Gusunə n̄n wuswaa. Ma Dafidi u sina d̄a s̄ə mi. Yonatham u maa ḡsira u da ȳenu.

### *Səalu u Dafidi naa gire*

<sup>19</sup> Ma Sifugibu ba da Səalun mi Gibeə ba n̄n s̄əwa ba n̄e, Dafidi u kukua besen mi, kpee baa s̄ə d̄a s̄əwə, Hakilan guurə te ta w̄a bera mi ḡanu ku ra kpin s̄ə ȳsan n̄m dwaru gia. <sup>20</sup> T̄e wee, a n̄n kasu a mwa. N n̄ m̄n na, a na, sa ko nun n̄n n̄mu b̄eria.

<sup>21</sup> Ma Səalu u bu wisa u n̄e, Gusunə u b̄e domaru kua domi na wa i n̄n w̄nw̄ndu m̄. <sup>22-23</sup> Yen s̄, na b̄e kanamə, i doo i m̄eri mi u ra s̄i s̄i. Kpa i win kuku yenu kpuro m̄eri, kpa i wa mi u w̄a. Domi ba man s̄əwa ma u bwisi m̄ too. Yen biru kpa i na i man s̄i u n̄ w̄a mi. Kpa n se n da n̄n kasu, baa n̄ n̄ Yudan bweseru kpuro s̄ən na kon bukiana.

<sup>24</sup> Ma t̄n be, ba kua m̄e. Ba gbia ba da Sifuə Səalu u sere na. N deema saa ye s̄ə, Dafidi ka wigibu ba w̄a Araban guurə Maonio mi ḡanu ku ra kpin s̄ə ȳsan n̄m dwaru gia. <sup>25</sup> Yen biruwa Səalu u seewa ka win t̄mbu u da u Dafidi kasu. Yera gaba na ba ye Dafidi s̄əwa. Ma u seewa min di u da u w̄a guuru garun mi Maonin gbaburə. Ye Səalu u nua m̄e, yera u Dafidi naa sw̄i gbaburu mi. <sup>26</sup> Ye u tura mi, guu ten bee tia u b̄ewe. Ma Dafidi u maa w̄a ten bee tia ka wigibu. Adama saa ye s̄ə, Səalu ka wigibu ba Dafidi ka win t̄mbu koro bure ba kpa. Yera Dafidi u swaa kasu u ka duka yakura. <sup>27</sup> Yera s̄əmə goo u na ȳenun di u Səalu s̄əwa u n̄e, a de a na fuuku, Filisitiba wee, ba sun w̄rima.

<sup>28</sup> Yera Səalu u ḡsirama u gina Dafidi deri u da Filisiti ben mi gia. Yen s̄na ba yam mi soka kpee te ta bu burana.

### *Dafidi u yina u Səalu go*

## 24

<sup>1</sup> Dafidi u seewa bera min di ma u da u kukua Engedio. <sup>2</sup> Saa ye s̄ə Səalu u Filisitiba naa sw̄i u ḡsirama, yera ba n̄n s̄əwa ba n̄e, Dafidi u w̄a Engedin gbaburə. <sup>3</sup> Ma Səalu u t̄mbu n̄rəbun suba ita (3.000) sua be ba s̄a tabu durəbu Isireliba s̄ə, bu da sere kpee bakanun bera gia mi kpee b̄eri yi ra n̄ w̄a bu Dafidi ka win t̄mbu kasuma. <sup>4</sup> Ye ba tura ȳanun w̄a yeru garun mi, swaa ye s̄ə, kpee w̄ru gaga maa w̄a mi, ma Səalu u dua w̄ru ge s̄ə u ka swaa sw̄ibu ko. N deema Dafidi ka win bw̄abu ba w̄a w̄ru gen s̄əwə. <sup>5</sup> Ma Dafidin bw̄aba n̄n s̄əwa ba n̄e, a n̄ wa ma t̄ə te, ta tura? Te Yinni Gusunə u nun bura u n̄e, u koo nun wunen yib̄ere n̄mu b̄eria kpa a n̄n kua nge m̄e a k̄i.

Yera Dafidi u seewa s̄e u Səalun yaberun soo bura. <sup>6</sup> Yen biruwa u nanda ye u ka Səalun yaberun soo ge bura. <sup>7</sup> Saa ye s̄əra Dafidi u win bw̄abu s̄əwa u n̄e, Gusunə u man yenin bweseru gbara bu n̄e, n̄na na n̄n yinni n̄ma doke wi Yinni Gusunə u ḡsa u kua sunə.

<sup>8</sup> Ka gari yiya Dafidi u win bw̄abun laakari kpunasia u n̄ ka dere bu Səalu w̄əri.

Ma Sɔɔlu u seewa u yara u doona min di. <sup>9</sup>Yen biruwa Dafidi u yarima wɔru gen min di u Sɔɔlu soka u nɛɛ, nɛn yinni, sunɔ.

Ma Sɔɔlu u sɪira u mɛrima biruɔ. Yera Dafidi u yiira u wuswaa tem girari u nùn bɛɛɛ wɛ. <sup>10</sup>Ma u Sɔɔlu sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna a ka tɔmbun gari nɔmɔ be ba mɔ, wunen kɔsa na kasu. <sup>11</sup>Wee, wunen tiin nɔni wa gisɔ ma Yinni Gusunɔ u man nun nɔmu bɛria kpee wɔru ge sɔɔ. Ba nɛɛ, n nun goowo, adama na nun deri. Na nɛɛ, na n nɛn yinni, wi Yinni Gusunɔ u gɔsa u kua sunɔ nɔmu dokemɔ. <sup>12</sup>Ka yen de kpuro a mɛɛrio. Wee, na wunen yaberun sukum nɛni. Nge mɛ na ka yabe ten soo bura mi, na n ka nun go, n weenɛ a gia ma na n sɔa mem nɔɔ sari. Nɛn kookoosu sɔɔ, kɔsa gaa maa sari, n kun mɛ toraru garu wunen sɔ. Adama wunɛ wee, a man naa swi a go. <sup>13</sup>Yen sɔ, Yinni Gusunɔwa u koo sun siria nɛ ka wunɛ. Kpa u nun ye a man kuan dibu kɔsia. Adama nɛn nɔma kun nun babamɔ. <sup>14</sup>Nge mɛ ba ra gere bu nɛɛ, daa kɔsa ya ra nɛwa tɔn kɔson min di. Yen sɔna nɛn nɔmu ga n nun babamɔ. <sup>15</sup>Weren sɔna wunɛ Isireliban sunɔ a yarima. Wara a naa gire. Nɛ wi na sɔa nge bɔɔ goru? N kun mɛ nge goo dɛɛ? <sup>16</sup>Yinni Gusunɔwa u sɔa siri kowo. U n bɛsɛn gari wɛɛra, u koo sun siria, nɛ ka wunɛ. Kpa u ka man yina u man wɔra wunen nɔman di.

<sup>17</sup>Ye Dafidi u Sɔɔlu gari yi sɔɔwa u kpa, yera Sɔɔlu u nɛɛ, n n mɛn na, wunen nɔɔwa mi, Dafidi nɛn bii?

Ma Sɔɔlu u nɔɔgiri sua u wura kua. <sup>18</sup>U Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, a man gem kere. Domi a man gea kua, ma na nun kɔsa dibu kɔsia. <sup>19</sup>Wee, a man sɔɔsi gisɔ gea ye a man kua. Yinni Gusunɔ u raa man doke wunen nɔmuɔ. A n maa man go. <sup>20</sup>Domi tɔnu u ku ra win yibɛɛ nɔma turi kpa u nun yɔsu u doona ka alafia. Yen sɔna Yinni Gusunɔ u koo nun gea dibu kɔsia ye a man kua minin sɔ. <sup>21</sup>Tɛ na yɛ kam kam ma kaa ko sunɔ kpa Isireliban bandu ta n dam mɔ wunen nɔmaɔ. <sup>22</sup>Yen sɔ, a bɔruo tɛ ka Yinni Gusunɔn yisiru ma a n nɛn bibun bweseru kpuro goomɔ nɛn biru, kpa bu nɛn yisiru duari nɛn baaban bweseru sɔɔ.

<sup>23</sup>Ma Dafidi u Sɔɔlun gari yi wura ka bɔri u nɛɛ, u n bu goomɔ. Yen biru Sɔɔlu u da

yenuɔ. Adama Dafidi ka win bwɔabu ba gɔsira ba wura ben kuku yerɔ.

### *Nabali u yina u Dafidi somi*

## 25

<sup>1</sup>Saa ye sɔɔra Samuɛli u gu, ma Isireliba kpuro ba mɛnna ba win gɔɔ swi. Ma ba nùn sikua win yenu sɔɔ Ramaɔ. Yen biruwa Dafidi u seewa u da u wɔa Paranin gbaburɔ.

<sup>2-3</sup>Durɔ goo wɔa Maoniɔ, win yisira Nabali. U sɔawa Kalebun bweseru. U maa sɔawa dukia bakagii. U yāanu mɔwa nɔrɔbun suba ita (3.000), bonu maa nɔrɔbu (1.000). Durɔ wi, u sɛ, win kookoosu kun wɔa, adama win kurɔ Abigali u bwisi mɔ. U maa sɔa kurɔ burɔ. Kaameliɔra durɔ win gberu kpaane wɔa. Miya u win yāa nin sansu bɔrimɔ.

<sup>4</sup>N deema saa ye sɔɔ, Dafidi u maa wɔa bera mi. Yera u nua ma Nabali u win yāanun sansu bɔrimɔ mi, <sup>5</sup>ma u aluwaasi tɔnu wɔkuru gɔra u bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo Nabalin mi, i man nùn tɔbiria. <sup>6</sup>I nɛɛ, Gusunɔ u win wɔaru daka daasia, kpa u n wɔa bɔri yendu sɔɔ wi ka win yenugibu, ka ye u mɔ kpuro. <sup>7</sup>Wee, tɛ na nua ma ba win yāanun sansu bɔrimɔ. Mɛya sa maa wɔa ka win yāa kparobu sannu. Sa n ben goo torarire. Mɛya ben goo kun maa win yāaru biare saa mìn di sa wɔa Kaameli mini ka be. <sup>8</sup>N n weesun na, u win yāa kparo be bikio. Yen sɔ, u de u bɛɛ nɛn sɔm kowobu mɛeri ka nɔnu geu. Domi i nawa tɔɔ bakarun saa sɔɔ. Yen sɔna na nùn kanamɔ u nɛ win bii ka bɛɛ nɛn sɔm kowobu dīanu kɛɛma ni u mɔ.

<sup>9</sup>Saa ye Dafidin sɔmɔ be, ba tura mi, yera ba Nabali gari yi kpuro sɔɔwa. Yen biru ba n maa gam gerua. <sup>10</sup>Yera Nabali u bu wisa u nɛɛ, wara ra n Dafidi, Isain bii. Tɛ sɔɔ, yoo aluwaasi dabira ta ra kpikiru su saa ben yinnibun min di. <sup>11</sup>Yera kon ben bweseru nɛn dīanu ka nɛn nim ka yaa wɛ ye na nɛn sɔm kowobu yiiye, be, be na n yɛ mìn di ba wee?

<sup>12</sup>Ma Dafidin aluwaasi be, ba gɔsirama ba nùn sɔɔwa kpuro ye Nabali u gerua. <sup>13</sup>Yera u win tɔmbu sɔɔwa u nɛɛ, i de bɛɛn baawure u sɔɔru ko kpa u win takobi sua u bɛki.

Ma ben baawure u win takobi sua u bɛki. Dafidi u maa wigia sua u bɛki. Win tɔn be, ba sɔawa nata. Yera ben nɛɛru (400) ba nùn



swīi. Ma u dera goobu (200) be ba tie, ba ben yānu kōsu.

### *Abigali u Dafidi somi*

<sup>14</sup> Yera Nabalın sām kowo turo u na u Abigali sōwa u nεε, wee, Dafidi u bεsēn yinni sāmōbu gōriama saa gbaburun di bu nūn tōbiri. Adama u bu gira ka dam, <sup>15</sup> baa mε siba sun gea kua. Ben goo kun sun torari. Ba ñ bεsēn yaa saberu garu mwe saa ye sa wāa ka be gbaburō. <sup>16</sup> Wōkuru ka sōo sōo, ba kua bεsēn gbāraru, ba sun kōsu sanam mε sa wāa ka be, sa bεsēn yaa sabenu kparamō. <sup>17</sup> N n mēn na, a koowo ye kaa kpī a ko. Domi Dafidi u bwisika u bεsēn yinni ka win yēnugibu kpuro kam koosia. A maa yē bεsēn yinni wi, u sē sere goo kun kpē u nūn susi u nūn bwisi kē.

<sup>18</sup> Ye Abigali u nua mε, yera u pēε goobu (200) sua fuuku ka tam bwāa bakanu yiru ka yāanu nōobun yaa ka dīa bii sōnden sakaku nōobu ka resēm gbebi saaki wunōbu (100) ka dāa marum mε ba sokumō figien gbebi saaki goobu (200), <sup>19</sup> ma u ye kpuro sua u ketekunu sōbi. Ma u win sām kowobu sōwa u nεε, i gbiyo, na wee biruō.

Adama u ñ win durō gāanu sōwa. <sup>20</sup> Yera u win keteku yōwa u kpa ka guurun yēsaa. Saa ye sōo, Dafidi ka wīgibu ba maa saram wee ma ba yinna kε.

<sup>21</sup> N deema Dafidi u raa nεε, wee, kam sōora na Nabalın dukia kōsu. Baa win yaa saberun teera kun gu gbaburō. Wee tē, kōsa u man dibu kōsie. <sup>22</sup> Yen sō, nà kun Nabali ka win ye u mō kpuro kpeerasie yam mu sere sāra Gusunō u man kuo mε u kī.

<sup>23</sup> Sanam mε Abigali u Dafidi wa, yera u sara win ketekun di fuuku u yiira u wiru tem girari win wuswaa. <sup>24</sup> U nεε, nēna na taare mō, nēn yinni. A de a swaa tem kpī a nō ye kon nun sō. <sup>25</sup> Ye Nabali tōnu kam wi, u nun kua kpuro, a ku ye garisi gāanu. Domi u sāawa nge wiiro nge mε win yīsira gerumō. Mēya maa, tōn be a gōrima mi, nε ka be, sa ñ waanε. <sup>26</sup> Sere ka Yinni Gusunōn wāaru ka maa wunēn wāaru, Yinni Gusunōwa u nun yinari a wunēn yibereban yem yari. Yen sō tē, be ba nun tusa ba wunēn kōsa kasu, u de bu kam ko nge Nabali. <sup>27</sup> N n mēn na, a nēn kēnu mōo kpa a nu wunēn aluwaasi be ba nun swīi bōnu kua. <sup>28</sup> Na nun kanamō, yinni, a man nēn toranu suuru kuo. Domi

Yinni Gusunō u koo de a bandu di kpa ta n wāa sere ka wunēn bibun bweserō, yēn sō a tabu mō win sō. Ba ñ maa toraru garu wasi wunēn wāaru sōo. <sup>29</sup> Goo ù n nun naa gire u kasu u nun gō, Gusunō u koo wunēn hunde bere kpa u nun kōsu, adama u koo wunēn yibereban hunde kasa ko n toma nge kpurantεerun kperu. <sup>30</sup> Saa ye Yinni Gusunō u koo nun durom kua mε u nun nōo mwēeru kua, kpa u nun ko Isireliban kparo, <sup>31</sup> a ku de wunēn gōru gu nun taare wē a sere sōnsōnnu ko yibereban yem mε a yarin sō a ka wunēn tii faaba ko. Yinni Gusunō ù n nun durom mε kua, a de a man yaaya.

<sup>32</sup> Yera Dafidi u Abigali wisa u nεε, na Gusunō Isireliban Yinni siara wi u nun gōrima a na a ka man yinna mini gisō. <sup>33</sup> Na nūn siara bwisi yi u nun kān sō yi a ka man yōrasia n ku ka tōnu gō n ka nēn tii faaba ko. <sup>34</sup> Ye kpuro sōo, Gusunō Isireliban Yinniwa u man yinari n kōsa ko. Adama sere ka win wāaru, à kun daa nε nēn mini fuuku, sere n ka ko bururu yam sāreru, baa Nabalın tōmbun turo, na ñ derimō na kun gō.

<sup>35</sup> Yen biru u Abigalin kēε ni mwa ni u ka na saa win yēnun dī. Ma u nūn sōwa u nεε, a gōsiro ka bōri yēndu. Domi wunēn tii a wa nge mε na nun swaa daki. Na maa nun dam koosia ka kīru.

### *Nabalın gōo*

<sup>36</sup> Yen biru Abigali u gōsira Nabalın mi, ma u deema wee, u tōo bakaru dimō nge sina boko, u nuku dobu mō, ma tam nūn goomō. Adama Abigali kun nūn gāanu sōwa gina sere ye n kua sisiru. <sup>37</sup> Sisi ten bururu Nabalın tam mu sara ma Abigali u nūn sōwa kpuro ye n koorā. Yera u nanda sere win torora kara. Ma win wasi kpuro dwiia. <sup>38</sup> Sōo wōkurun biru Gusunō u dera Nabali wi, u gu.

<sup>39</sup> Ye Dafidi u nua Nabali u gu, yera u gerua u nεε, na Yinni Gusunō siara yēn sō u man sanna, u Nabali kōsie ye u man kua. Mēya u maa yina nε win bōo n kōsa ko. Win tiiwa u Nabali nūn win nuku kōsuru kōsie.

Yen biru Dafidi u Abigali gōria u nεε, u kī u nūn sua kurō. <sup>40</sup> Ye Dafidin sāmō be, ba tura Abigalin mi, Kaamelio, yera ba nūn sōwa ba nεε, Dafidiwa u sun gōrima wunēn mi, su be nun suama a ko win kurō.



sāa gemgii ka bərəkini u baawure kāsie ye u kua. Wee, u man nun nōma bēria gisō, adama na n̄ wure n nun nōma doke wunε wi u gōsa u kua sunō. <sup>24</sup> Nge mε na wunen wāaru garisi gāa bakanu gisō, nge mēya Yinni Gusunō u maa nēgīru garisi. Wiya u koo maa man yara saa nuku sankiranu kpuron di.

<sup>25</sup> Ma Sōlu u Dafidi sōwa u nεε, Gusunō u nun domaru kua, nēn bii. Wunen ye a nia sāa kpuro ya koo koorawa.

Yen biru Dafidi u swaa wəri u doona. Ma Sōlu u maa gōsira u da win yenuō.

*Dafidi u kpikiru da*

*Filisitiban temō*

## 27

<sup>1</sup> Yeniban biru, Dafidi u tii sōwa u nεε, sōo teeru Sōlu u koo man nōma turi u go. Yen sō, n buram bo n duka yakura minin di n kpikiru da Filisitiban temō kpa Sōlu u ku maa man kasu Isireliban tem kpuro sōo. Nge mēya kon ka wa n kisira win nōman di. <sup>2</sup> Yera Dafidi u seewa wi ka win tabu durōbu nata (600) ba da Akisi, Maəkin biin mi. Akisi wi, u sāawa Gatin sunō. <sup>3</sup> Durō win miya u wāa ka win tōmbu nata ye, ben baawure ka win kurō ka bibu. Dafidin kurōbu yiru Akinōamu, Yisireeligii, ka Abigali, Kaameligii, Nabalin gōmini, ba maa wāa ka wi. <sup>4</sup> Saa yera ba da ba Sōlu sōwa ma Dafidi u kpikiru sua u wāa Gatiō. Ma Sōlu u n̄n deri sēε, u n̄ maa kasu u n̄n go.

<sup>5</sup> Sōo teeru Dafidi u Akisi sōwa u nεε, a man durom kuo, a de n da n sina baru kpaaru garun mi. Domi na n̄ kī na n wāa ka wunε sannu wunen tiin wuu mini.

<sup>6</sup> Yen tōo tera Akisi u n̄n wuu ge ba mō Sikilagi wē. Yen sōna ga kua Yudaban sina boko wi u bandu diiguu sere ka gisō.

<sup>7</sup> Ma Dafidi u wāa baru kpaaru mi sere n ka kua wōo tia ka suru nne. <sup>8</sup> Min diya wi ka win tōmbu ba ra yari bu Gesuriba ka Girisigibu ka Amalekiba wōraa de. Domi tōn beya ba wāa Suriō n ka girari Egibitin temō saa yellun di. <sup>9</sup> Dafidi ka win tabu kowobu bā n dua tōn ben wuu gagu sōo, ba ra gen tōmbu gowa mam mam, kurōbu ka durōbu, kpa bu ben yānu gura ka ben yaa sabenu, niya yāanu ka ketēba ka ketekunu

ka yooyoosu. Yen biru kpa bu gōsira Akisin mi. <sup>10</sup> Yera Akisi u ra bu bikie u nεε, mana i gisō wōraa da. Kpa Dafidi u n̄n wisi u nεε, sa dawa Yudan tem sōo yēsān nōm dwaru gia. Gasō kpa u maa nεε, sa dawa Yerameeliban tem sōo yēsān nōm dwaru gia. Gasō kpa u maa nεε, Keniban tem sōo yēsān nōm dwaru gia. <sup>11</sup> Dafidi ka win tōmbu bā n wōra ye da, wuu ge ba wəri ba ra gen tōmbu gowa mam mam. Baa tōn turo ba ku ra deri wasiru, u sere na Gatiō u Akisi sō u nεε, amēni ka amēniwa Dafidi ka win tōmbu ba ra ko. Nge mēya Dafidi u kua saa ye u wāa Filisitiban tem mi. <sup>12</sup> Ma Akisi u n̄n naanε kua u nεε, Isirelibara Dafidi u mōru seeyamō. Yen sō, u ko n sāawa nēgii sere ka baadommao.

## 28

<sup>1</sup> Sanam mε sōo, Filisitiba ba ben tabu kowobu mēnna bu wa bu ka Isireliba sanna. Ma Akisi u Dafidi sōwa u nεε, a n yē kam kam ma kaa ka man taa bini da, wunε ka wunen bwāabu.

<sup>2</sup> Dafidi u nεε, geema, yinni. Kaa maa wa ye kon kpī n ko.

Akisi u nεε, n̄ n mēn na, kaa kowa nēn tii tiin kōso sere ka baadommao.

*Sōlu u bikiaru da*

<sup>3</sup> N deema Samuēli u gu kō. Ma Isireliba kpuro ba win gōo swī, ba n̄n sikua win wuu Ramao. Sōlu u maa sōrobu ka gōri sokobu kpuro gira tem mēn di.

<sup>4</sup> Yera sōo teeru Filisitiba ba mēnna ba ben sansani gira Sunemuō. Ma Sōlu u Isireliba kpuro mēnna ba maa ben sansani gira Giliboo. <sup>5</sup> Saa ye Sōlu u Filisitiban tabu kowo be wa u nanda, win torora kara u diirumō gem gem. <sup>6</sup> Ma u Yinni Gusunō kana u n̄n sōosi ye u koo ko. Adama u n̄n n̄n wisa dosu sōo, n̄ kun mε yāku kowon min di, n̄ kun mε win sōmō goon min di. <sup>7</sup> Ma Sōlu u win bwāabu sōwa u nεε, i man kurō goo kasuo wi u ra gōribu soku, kpa n da win mi n bikiaru ko.

Ba n̄n wisa ba nεε, kurō goo wāa Endoriō wi u ra gōribu soku.

<sup>8</sup> Ma Sōlu u tii gōsia u yānu kōsa u da kurō win mi wōkuru, ka win bwāabu yiru gabu sannu. Ye ba tura mi, ma u nεε, na kī a man gōri goo sokua w̄n yīsiru kon nun sō.

<sup>9</sup> Adama kurɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, a yɛ sãa sãa ye Sɔɔlu u kua, nge mɛ u gɔri sokobu ka sɔrobu kpuro gira tem mɛn di. N n mɛn na, mban sɔna a man yina beriammɛ bu ka man go.

<sup>10</sup> Ma Sɔɔlu u bɔrua ka Yinni Gusunɔn yĩsiru u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wãaru, a n̄ wahala gaa wasi gari yini sɔɔ.

<sup>11</sup> Ma kurɔ wi, u Sɔɔlu bikia u nɛɛ, ben weren yarowa kon nun sokua.

Ma u nɛɛ, Samueli.

<sup>12</sup> Ye kurɔ wi, u Samueli wa, yera u nɔɔgiri sua u nɛɛ, ase wuna mi, Sɔɔlu? Mban sɔna a man n̄ni wɔkua.

<sup>13</sup> Ma sina boko Sɔɔlu u nɛɛ, a ku berum ko, a man sɔwɔ ye a wa.

Kurɔ wi, u nɛɛ, siiniwa na wa. Ya yarimam wee tem di.

<sup>14</sup> Sɔɔlu u nɛɛ, mba ya ka weenɛ.

U nɛɛ, durɔ tɔkɔra ya ka weenɛ, ta kumbooro sebua ta yarim wee.

Ma Sɔɔlu u gia ma Samueliwa. Ma u yiira u wuswaa tem girari u nùn bɛɛɛ wɛ.

<sup>15</sup> Samueli u Sɔɔlu sɔwɔ u nɛɛ, mban sɔna a man baasi ka wunen soku te.

Sɔɔlu u nɛɛ, n̄ni swãa bakara ta man deema domi Filisitiba ba ka man tabu m̄. Gusunɔ u maa man deri. U ku ra maa man wisi saa win sɔmɔbun min di, n̄ kun mɛ dosu sɔɔ. Yen sɔna na na n̄ nun soku kpa a man sɔɔsi ye kon ko.

<sup>16</sup> Samueli u nɛɛ, ma a yɛ Yinni Gusunɔ u nun deri u kua wunen yiberɛ, mban sɔna a man bikiamɔ ye kaa ko. <sup>17</sup> U kua ye u raa gerua saa n̄n min di. U wunen bandu wɔra u Dafidi wɛ, <sup>18</sup> yɛn sɔ a n̄ win gari mɛm nɔwɛ, ma a yina a Amalekiba win m̄ru kpuro kɔsia. <sup>19</sup> U koo wunɛ ka Isireliba Filisitiba n̄mu beria. Sia wunɛ ka wunen bii tɔn durɔbu i ko man deema mini. Kpa Yinni Gusunɔ u Isireliban tabu kowobu Filisitiba n̄mu beria.

<sup>20</sup> Mii mii Sɔɔlu u wɔruma birem nge wi u gu. Berum nùn mwa gem gem Samuelin gari yin sɔ. U n̄ maa dam m̄ tɔɔ te sɔɔ, domi u n̄ di sɔɔ sɔɔn di sere n̄ ka kua wɔkuru.

<sup>21</sup> Ye kurɔ wi, u na Sɔɔlun mi, u wa ma u berum soore ma u nɛɛ, wee, yinni, na wunen gari mɛm nɔwɔ. Na n̄n wãaru saraa kua, na kua ye a man yiire. <sup>22</sup> Yen sɔ, na nun kanamɔ, a n̄n gari nɔwɔ. Wee kon

nun d̄ianu fiiko yiiya. A de a nu di kpa a dam wa a ka swaa wɔri.

<sup>23</sup> Adama Sɔɔlu u yina u nɛɛ, na n̄ dimɔ. Yera win bwãabu ka kurɔ wi, ba nùn suuru kana. Ma u ben gere wura u seewa tem di u sina kpin yerɔ. <sup>24</sup> N deema kurɔ wi, u naa kpɛma gaa m̄ ye ya gea sãa ma u kua bara bara u ye go u sawa. U maa som sua u bura u ka p̄ɛ kua, u n̄ seeyatia doke. <sup>25</sup> U ka ye Sɔɔlu ka win bwãabu naawa ba di. Ye ba di ba kpa, ma ba seewa ba doona wɔku te.

*Filisitiban tabu sinambu*

*ba Dafidi yina*

## 29

<sup>1</sup> Filisitiba ba ben tabu kowobu m̄nna Afekiɔ. Saa ye sɔɔra Isireliba ba ben sansani gire Yisireelin bwiin b̄kuɔ. <sup>2</sup> Yera Filisitiban tabu kowobu ba seewa wuu wuuka ma ben sinambu ba bu swaa gbiye ba ka dɔɔ. Ma Dafidi ka win t̄mbu ba wãa Akisin wuuru sɔɔ biruɔ. <sup>3</sup> Yera Filisitiban sinambu ba nɛɛ, mba Heberu beni ba m̄ mini.

Ma Akisi u bu wisa u nɛɛ, Dafidi, Sɔɔlu Isireliban sina bokon b̄ɔwa mi. Ye u ka wãa besen suunu sɔɔ, ya sɔɔ yiru kua. Na n̄ maa taarɛ gaa wa wi sɔɔ sere ka gisɔ.

<sup>4</sup> Ma Filisitiban sinam be, ba ka Akisi m̄ru kua sere ba nùn sɔwɔ ba nɛɛ, a durɔ wi giro u wura mi a raa nùn yii. A ku de u ka sun taa bi da kpa u ku raa ko besen yiberɛ s̄ n̄ ka Isireliba tabu m̄. Nge am̄na u koo ko u ka durom wa win yinnin mi, ma n̄ kun m̄ u besen t̄mbu go. <sup>5</sup> Nge n̄ n̄ Dafidi turo wi mi r̄, wi ba t̄mamɔ ba m̄, Sɔɔlu u ra n̄r̄m n̄r̄m (1.000) go.

Adama Dafidi u ra n̄r̄bun suba w̄ku w̄kubu (10.000) go.

<sup>6</sup> Akisi u Dafidi soka u nùn sɔwɔ u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wãaru, a sãawa b̄r̄kini. Na raa k̄i a n̄ wãa ka n̄ taa bini sɔɔ. Domi na n̄ k̄sa gaa wa wunɛ sɔɔ saa min di a ka wãa mini, sere ka gisɔ. Adama Filisitiban sinam be ba tie ba n̄ nun k̄i. <sup>7</sup> Yen sɔ t̄, a wuro yenuɔ ka b̄ri yendu kpa a ku ra ben m̄ru seeya.

<sup>8</sup> Adama Dafidi u Akisi wisa u nɛɛ, mba na nun kua. Tora ter̄ a wa n̄ sɔɔ saa min di na ka wãa wunen mi, a sere nɛɛ, na n̄ ka nun taa bi dɔɔ.

<sup>9</sup> Ma Akisi u nùn wisa u nɛɛ, na yɛ ma a n̄ ḡanu kue. Na maa nun k̄i. Ma na nun m̄ɛra nge Gusunɔn ḡrado. Adama ka m̄,



Filisitiban sinam be, ba nɛɛ, a ñ ka sun taa bi dɔɔ. <sup>10</sup> N n mɛn na, a seewo buru buru yellu wunɛ ka wunen yinnin bwāa be ba nun swīma, kpa i doona.

<sup>11</sup> Ma Dafidi ka win tɔn be, ba seewa buru buru yellu ba wura Filisitiban temɔ. Ma Filisiti be tɔna ba da Yisirɛliɔ bu ka taa bi ko.

### *Dafidi u Amalekiba naa gire*

## 30

<sup>1</sup> Ye n kua sɔɔ ita Dafidi ka win tɔmbu ba Sikilagi tura. N deema Amalekiba ba raa tem mɛn sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia wɔraa da. Saa ye sɔɔra ba maa na ba Sikilagi wari, ba ye kɔsuka ba dɔɔ mɛni. <sup>2</sup> Ba yen tɔmbu mwɛɛra tɔn kurɔbu ka tɔn durɔbu, saa bukurobun di sere ka bibɔ. Adama ba ñ ben goo go. Ba bu gura ba ka doonawa. <sup>3</sup> Ye Dafidi ka win tɔmbu ba tura mi, ba deema wee, ba wuu ge dɔɔ mɛni ma ba ben kurɔbu ka bibu gura ba ka doona. <sup>4-5</sup> Ba ka Dafidin tiin kurɔbu yiru ye doona, Akinɔamu Yisirɛligii, ka Abigali, wi u raa sɔa Nabalɔn kurɔ Kaameliɔ. Yera Dafidi ka win tɔmbu ba wuri kua sere ba ñ maa dam tie.

<sup>6</sup> Ma Dafidin nuki sankira too domi win tɔmbu ba gerunamɔ ba mɔ bu nùn kpenu kasuku bu go, yèn sɔ ba ben kurɔbu ka bibu bia. Yera n dera ba nuki sankire. Adama Dafidi u tii deri Yinni Gusunɔn nɔmuɔ. Ma u nùn dam kã.

<sup>7</sup> Yera Dafidi u yãku kowo Abiataa, Akimɛlekin bii sɔɔwa u nɛɛ, a ka man yabe tarakpe ye naawa ye ba ra ka bikiaru ko Yinni Gusunɔn mi.

Ma Abiataa u ka ye na. <sup>8</sup> Ma Dafidi u bikiaru kua Yinni Gusunɔn mi, u nɛɛ, Yinni, nà n Amalekiban tabu kowo be naa gira, kon bu naamwɛ?

Yera Yinni Gusunɔ u nùn wisa u nɛɛ, mɛya, kaa bu naamwɛ, kpa a wunen tɔmbu yakiam.

<sup>9-10</sup> Ma Dafidi u seewa ka tabu kowobu nata (600) ye. Ye ba tura Besorin daarɔ miya ben goobu (200) be ba wāa biruɔ ba yɔra domi ba wasire too. Ma wi ka tɔmbu nɛɛru (400) te ta tie ba tɔbura ba Amaleki be naa swīi. <sup>11</sup> Yera ba Egibitigii goo wa ghabu te sɔɔ, ma ba ka nùn da Dafidin mi, ba nùn pɛɛ wɛ u di. Ma u nim nɔra. <sup>12</sup> Yera ba maa nùn dāa marum mɛ ba ra soku figien gbebi ka maa resɛm gbebin kurenu yiru wɛ. Ye

u yeba kpuro di u kpa, ma win hunde ya wurama. Domi u raa kuawa sɔɔ sɔɔ ita ka wɔkunu ita u ñ di u ñ nɔra. <sup>13</sup> Dafidi u nùn bikia u nɛɛ, wara u sɔa wunen yinni. Bwese terà wunen tii a sɔa.

Yera u Dafidi wisa u nɛɛ, na sɔawa Egibitigii, na ka sere sɔa Amaleki goon yoo. Yen sɔɔ itawa mini ye nɛn yinni u ka man deri yèn sɔ na barɔ. <sup>14</sup> Sa wɔraa dawa Keretiba ka Yudaba ka Kalebuban tem sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Mɛya sa maa da Sikilagiɔ sa ye dɔɔ mɛni.

<sup>15</sup> Ma Dafidi u nùn bikia u nɛɛ, a kī a ka man da tɔn ben mi?

Yera durɔ wi, u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, a bɔruo ka Gusunɔn yīsiru ma a ñ man goomɔ, a ñ maa man nɛn yinni nɔmu sɔndiammɛ, nà n ka nun da mi.

### *Dafidi u Amalekiba kamia*

<sup>16</sup> Ma ba nɔsina nge mɛ. Ma u ka Dafidi da. Ye ba tura mi, yera ba wa wee, Amalekiba ba terie baama ba tɔɔ bakanu mɔ ba dimɔ ba nɔrumɔ dukia ye ba gura Filisitiba ka Yudaban min din sɔ. <sup>17</sup> Yera Dafidi u bu wari u goomɔ saa bururun di n ka kua sisirun yoka. Baa ben goo kun kisire ma n kun mɔ aluwaasi tɔnu nɛɛru (400) be ba yooyoosu sɔni. Bera ba duki.

<sup>18</sup> Dafidi u ye kpuro yakia ye Amaleki be, ba raa mwɛɛra ka sere maa win kurɔbu yiru ye.

<sup>19</sup> Ma Yuda ben baawure u win tɔmbu wa, bukurobu ka bibu. Ye yiberɛba ba raa gesi mwa mi kpuro, yen gaa kun kam kue. Ba ye kpuro mwɛɛrimawa ba ka wɔma yenuɔ. <sup>20</sup> U maa yaa sabenu kpuro mwɛɛra, ma win tɔn be ba nu kpere ba gerumɔ ba mɔ, wee, ye Dafidi u tabu diima.

<sup>21</sup> Ye u gɔsirama u wee, u tura Besorin daarɔ, mi u raa win tɔmbu goobu (200) deri be ba wasira, yera ba seewa ba nùn sennɔ na. Ma u susi u bu tɔbura. <sup>22</sup> Yera tɔn kɔso be ba ka nùn taa bi da, ba seewa ba waki ba nɛɛ, sa ñ ka tɔn be ba wasira mi dukia ye sa waama bɔnu mɔ. Adama sa ko bu ben kurɔbu ka ben bibu wesia. Domi ba ñ ka sun taa bi de.

<sup>23</sup> Yera Dafidi u bu sɔɔwa u nɛɛ, negibu i ku ko mɛ ye Yinni Gusunɔ u sun kã sɔɔ. Wee, u sun kɔsu besɛn yiberɛban suunu sɔɔ, ma u sun bu nɔmu beria. <sup>24</sup> Ye i man bikiamɔ mini, goo kun ye wuramɔ.

Be ba taa bi da ka be ba sina ba besɛn yãnu kɔsu,

be kpuron bɔnu ya ko n nɛwa.

<sup>25</sup> Nge mɛya ba kua dɔma te, ma ya kua wooda Isireliɔ sere ka gisɔ.

<sup>26</sup> Ye Dafidi u tunuma Sikilagiɔ, yera u dukia yen sukum Yudaban guro gurobu ka win bɔrɔba mɔrisia, u nɛɛ, dukia ye sa mwɛɛrima Gusunɔn yibɛɛban min di, ye sɔɔ, ye sa bɛɛ kɔwa mi.

<sup>27</sup> Ma u Beteligibu begia mɔrisia ka Ramɔtigibu be ba sɔ sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia, ka Yatirigibu, <sup>28</sup> ka Aroɛɛgibu ka Sifumɔtugibu, ka ɛsitemɔagibu, <sup>29</sup> ka Rakaligibu ka Yeramɛliba ka sere be ba wɔa Keniban wusɔ, <sup>30</sup> ka Hɔɔmagibu ka Korasanigibu ka Atakigibu <sup>31</sup> ka Heboronigibu ka sere maa bɛn mi wi Dafidi ka win tɔmbu ba raa da da.

*Sɔɔlu ka win bibun gɔɔ*

### 31

<sup>1</sup> Filisitiba ba Isireliba tabu wɔri. Ma Isireliban tabu kowobu ba duki sua. Filisiti be, ba bu naa gira ba go go Giliboan guurɔ.

<sup>2</sup> Ba maa Sɔɔlun tii ka win bibu ita Yonatan ka Abinadabu ka Maakisua naamwɛ. Ma ba bii be go. <sup>3</sup> Sannɔ ge, ga Sɔɔlu swiɛye. Ten towobu ba nɔn sɛɛnu twee ba mɛɛra kua gem gem. <sup>4</sup> Yera u win tabu yɔa sɔɔwo sɔɔwa u nɛɛ, a wunen takobi womɔ a man ye sɔku kpa bango sarirugii be, bu ku raa man sɔku bu yaa kasiki.

Adama durɔ wi, u yina u ko mɛ, domi bɛrum nɔn mwa gem gem. Ma Sɔɔlu u takobi ye mwa u ka tii sɔka u kibarisi u taare. <sup>5</sup> Ye win tabu yɔa sɔɔwo wi, u wa ma u gu, yera u maa win takobi sua u tii sɔka nge mɛ Sɔɔlu u kua. Ma ba gu yɔatem mi.

<sup>6</sup> Nge mɛya Sɔɔlu u ka gu ka win bibu ita be, ka win tabu yɔa sɔɔwo ka sere maa win tabu kowobu kpuro sannu sɔɔ tee te.

<sup>7</sup> Ye Isireli be ba wɔa wɔwan guruɔ ka be ba wɔa Yuudenin daarun guruɔ ba nua ma ben tabu kowoba duki sua, Sɔɔlu ka win bii tɔn durɔbu ba maa gu, yera ba ben wusu deri ba duki sua. Ma Filisitiba ba na ba sina wuu si sɔɔ.

<sup>8</sup> Ye n kua sisiru Filisitiba ba na ba goo nin yɔnu potirimɔ. Yera ba Sɔɔlu ka win bibu itan gonu wa Giliboan guurɔ. <sup>9</sup> Ma ba Sɔɔlun wiru bura ba win tabu yɔnu kpuro potira. Yera ba sɔmɔbu gɔra bu yen labaari kpara

ben bɔu diaɔ ka ben tɔmbun mi, ben tem sɔɔ kpuro gesi. <sup>10</sup> Yera ba win tabu yɔnu sua ba doke ben bɔu wi ba mɔ Asitaaten dirɔ, ma ba win goru sua ba bwɛ Bɛti Sanin gbɔraru wɔllɔ.

<sup>11</sup> Sanam mɛ Galadin wuu ge ba mɔ Yabesin tɔmba nua ye Filisitiba ba Sɔɔlu kua, <sup>12</sup> yera be ba sɔa tabu durɔbu ba seewa ba sanum so wɔku giriru. Ye ba tura Bɛti Sani mi, yera ba Sɔɔlu ka win bibun gonu bwɛɛya gbɔra ten min di, ba ka na Yabesio, ba nu dɔɔ kpakura. <sup>13</sup> Ma ba ben kukunu gura ba sikua dɔru garun nuurɔ Yabesio. Ma ba gɔɔ wooru sina, ba nɔɔ bɔkua sɔɔ nɔɔba yiru.

## SAMUƐLIN TIRERU YIRUSE

Samuɛlin tire gbiikirun gariya tire teni ta kurasiamɔ. Dafidin bandun gariya ta mɔ te u di Yudaba ka Isireliba kpuro sɔɔ.

Ta maa sun sɔɔmɔ taa bi Dafidin tabu kowobu ka win tii ba kua u ka kpɛa u win bandu dam sire.

Nasia te u Gusunɔ nasie ka sere maa kɛi te u nɔn kɛi, ye kpuro ya dera tɔmba win tii kɛa ma u bɛɛɛ kua. Mɛya ta maa sun sɔɔsimɔ ma Dafidi u kɔmiɛ win wɔaru sɔɔ. U tora, ma win tora te, ta ka wahala dabɛnu na win yɛnuɔ. Win biba goona ma ba karana. Ba toranu kua ni nu nɔ mam ka nɔɔ gerurɔ. Adama wahala ye kpuro sɔɔ, Dafidi u nasara wa, yɛn sɔ u win toranu wura Yinni Gusunɔn wuswaaɔ.

### *Tire ten kpunaa*

1. Dafidi u bandu di Yudaba sɔɔ, wiru 1n di sere wiru 4.
2. Dafidi u bandu di Isireliba kpuro sɔɔ, wiru 5n di sere wiru 20.
3. Dafidin bandun gari gɛɛ, wiru 21n di sere wiru 24.

### *Dafidi u Sɔɔlun gɔɔ nua*

<sup>1</sup> Ye Dafidi u Amalekiba go u wee, yera u yɔra Sikilagɔ sɔɔ yiru. N deema Sɔɔlu u gu kɔ. <sup>2</sup> Sɔɔ itaseru, yera durɔ goo u yarima saa tabu gberun di mi Sɔɔlu u raa wɔa. Durɔ win yabera gɛɛkire ma win wira tua sɔa nuku sankiranun sɔ. Saa ye u tunuma Dafidin mi, u yiira kure u wiru tem girari. <sup>3</sup> Ma Dafidi u nɔn bikia u nɛɛ, man diya a wee.

Ma u nɛɛ, saa Isireliban tabun sansanin diya na duka suuma.

<sup>4</sup> Dafidi u kpam nɔn bikia u nɛɛ, amɔna gbera sɔa. A suuru koowo a man sɔɔwɔ nge mɛ n koosina kpuro.

Ma durɔ wi, u nɛɛ, tabu Isireliba swɛiyɛ ba duki. Ben dabira maa wɔruka ba gu. Mɛya Sɔɔlun tii ka win bii Yonatan ba gu.

<sup>5</sup> Ma Dafidi u nɛɛ, amɔna a kua a ka yɛ ma Sɔɔlu ka win bii Yonatan ba gu.

<sup>6</sup> Ma u nɛɛ, na nɛn wɔaru wɔawa Giliboan guuru wɔllɔ na ka Sɔɔlu mɛɛra u ka tii win yaasa tɔsa. Ma yiberɛban tabu kɛkɛ dumigii ka maasɔbu ba nɔn sɔndi mam mam ba gire.

<sup>7</sup> Saa ye u sɛira u mɛɛrima biruɔ u man wa, yera u man soka ma na wura na da win mi.

<sup>8</sup> Ma u man bikia u nɛɛ, nɛ wara. Na nɔn wisa na nɛɛ, nɛ Amalekiwa. <sup>9</sup> Ma u nɛɛ, n susima win bɔkuɔ kpa n nɔn go baa mɛ u dam tie u tirekiramɔ. <sup>10</sup> Ma na susi win bɔkuɔ na nɔn go. Domi na yɛ ma u nɔ maa seemɔ, mi u wɔra mi. Ma na win sina furɔ pota ka win suma ye u doke nɔmaa. Yera na ka nun naawa mini, nɛn yinni.

<sup>11</sup> Ye Dafidi u nua mɛ, yera u win yaberu nɛnua u karana. Ma be ba wɔa ka wi, ben tii ba maa kua mɛ bu ka ben nuku sankiranu sɔɔsi. <sup>12</sup> Ma ba gɔɔ wooru sina ba swɛ ba nɔɔ bɔkua sere sɔɔ u ka kpa Sɔɔlu ka win bii Yonatan sɔ, ka sere maa Isireliban sɔ, be, Yinni Gusunɔn tɔn be ba go tabu gberɔ. <sup>13</sup> Ma Dafidi u durɔ wi bikia u nɛɛ, wuu man diya a na.

U wisa u nɛɛ, nɛn baa u yarimawa saa Amalekiban tem di sa ka wɔa mini.

<sup>14-16</sup> Dafidi kpam nɔn bikia u nɛɛ, amɔna a ka kɔka a wi Yinni Gusunɔ gɔsa nɔma doke a go. Yen sɔ, wunɛn yɛm mu yɔra wunɛn wiru wɔllɔ. Domi wunɛn tiin nɔɔwa ga seeda di ma a wi Yinni Gusunɔ gɔsa go.

Saa yera Dafidi u win aluwaasiban turo soka u nɛɛ, a susio a nɔn sɛre a go.

Ma aluwaasi wi, u Amaleki wi sɛre u so u go.

### *Dafidi u Sɔɔlu ka Yonatan gɔɔ swɛ*

<sup>17</sup> Ma Dafidi u womu geni kua win gɔɔ swɛi sɔɔ Sɔɔlu ka win bii Yonatan sɔ. <sup>18</sup> Mɛya u maa yiire bu Yudaban bibu womu ge sɔɔsi. Tenda ga tɔmamɔ. Ma ba ge yorua Yasarin tireru sɔɔ. Womu ge wee.

<sup>19</sup> Isireli, wunɛn yiikogiba wɔruma, wunɛn damgiba kpuna guuru wɔllɔ.

<sup>20</sup> I ku de bu labaari ye nɔ Gatiɔ.

I ku de bu ye kpara Asikalonin wuuɔ.

Kpa Filisiti bango sari ben kurɔbu bu ku yɛɛri.

Kpa ben wɔndiaba bu ku nuku dobu ko.

<sup>21</sup> Bɛɛ Giliboan guunu,

Gusunɔ u ku de gura yu nɛ bɛɛn wɔllɔ.

Gusunɔ u ku de kakoru tu wɔruma bɛɛn wii kpiirɔ.

Gusunɔ u ku de bɛɛn tem mu dɛa geenu ma.

Domi miya ba tabu durɔbu funɛ wɛa.

Miya ba ben tɛɛnu kasi kua.

Miya Sɔɔlun tɛɛra gum tɛɛnibu nɔru kua.

22 Baa me ba yiberɛba waamɔ,  
baa me ba tabu durɔbun wɔrugɔru waamɔ,  
Yonatam nɔm wīra kun dwiyyare ka ten  
tobu.

Sɔɔlun takobi kun maa kam wɔrɩre.

23 Sɔɔlu ka Yonatam ba kīanawa  
ben wāarun tōru kpuro sɔɔ.

Ba n̄ karane baa ka gɔɔ sɔɔ.

Ba s̄u tabu sɔɔ n kere gunɔ bakenu.

Ba gbee sinansu dam kere.

24 Bɛɛ Isirelin tɔn kurɔbu,

Sɔɔlu u ra raa de i beku nɔni swāa bureginu  
dewe.

Wiya u ra raa de i wuran buranu doke bɛɛn  
yānu sɔɔ.

I swīiyɔ win s̄ɔ.

25 Damgiba wɔruka tabu gberɔ.

Yonatam u kpuna Isirelin guunu wɔllɔ.

26 Yonatam nɛn kīnasi,

na nuku sankira bakanu mɔ wunɛn s̄ɔ.

A ra n s̄awa gāa bakanu nɛn nɔni sɔɔ.

Wunɛn kīi te a man kīa ta tɔn kurɔgɩru kere.

27 Damgiba wɔruka tabu gberɔ.

Tabu yānu nu kam kua.

### *Ba Dafidi kua sunɔ Yudaɔ*

## 2

1 Yeniba kpuron biru ye ya koorɔ wee.  
Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, n doo n  
Yudan wuu gagu mwa?

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, oo, a doo.

Ma u nɛɛ, gen geren miya kon da.

Yinni Gusunɔ u n̄n wisa u nɛɛ, a doo  
Heboroniɔ.

2 Ma Dafidi u da mi ka win kurɔbu  
yiru beni, Akinɔamu Yisireeligii ka Abigali  
Nabalin gɔmini. 3 Ma u dera win bwāa be  
ba wāa ka wi, be ka ben tɔmbu ba da ba wāa  
Heboroniɔ ka yen baru kpaanɔ. 4 Yudaba ba  
na Dafidin mi, ba n̄n gum tāre wirɔ u ka ko  
ben sunɔ.

Ma ba n̄n s̄ɔwa ba nɛɛ, Yabɛsi  
Galadigibu ba Sɔɔlun goru sikua.

5 Yera Dafidi u bu sɔmɔbu gɔria u nɛɛ, i  
bu s̄ɔwɔ i nɛɛ, Yinni Gusunɔ u koo be bu  
domaru kua yɛn s̄ɔ ba ben yinni Sɔɔlu gea  
kua, ba win goru sikua. 6 Tɛ, Yinni Gusunɔ  
u be bu durom kuo. Kpa u bu bɔrɔkiniru  
s̄ɔsi. Nɛn tii kon maa bu durom kua ben ye  
ba kua min s̄ɔ. 7 N n̄ mɛn na, bu be ȳro dim  
dim kpa bu ko tabu durɔ wɔrugɔba domi  
ben yinni Sɔɔlu u gu. Adama ba n̄ yɛ ma

Yudaba ba man gum tāre wirɔ n ka ko ben  
sunɔ.

### *Ba Isi Boseti kua*

#### *Isireliban sunɔ*

8 Yera Abinɛɛ, Nɛrin bii wi u s̄aa Sɔɔlun  
tabu kowobun wirugii, u Sɔɔlun bii Isi  
Boseti sua u ka da Mahanaimuɔ. 9 Miya u  
n̄n kua Isireliba kpuron sunɔ be ba wāa  
Galadiɔ ka Asuriɔ ka Yisireeliɔ ka Efaraimun  
temɔ ka sere maa Benyamɛɛn temɔ. 10 Isi  
Boseti wi, u mɔwa w̄ɔ weeru sanam me  
u bandu di Isireliba sɔɔ. Adama Dafidiwa  
Yudaba ba ka ȳra. 11 Ma u kua ben sunɔ w̄ɔ  
nɔɔba yiru ka suru nɔɔba tia Heboroniɔ.

### *Tabu dua Isireliba*

#### *ka Yudaban suunu sɔɔ*

12 Abinɛɛ, Nɛrin bii ka Isi Bosetin tabu  
kowobu ba yara saa Mahanaimun di ba  
da Gabaoniɔ. 13 Yera Yoabu Seruyan bii,  
Dafidin tabu sunɔ ka win tabu kowobu ba  
maa da Gabaoni mi. Ma ba yinna daa burerɔ  
ka Isi Bosetin tabu kowo be, ka Abinɛɛ wi.  
Ma daa te, ta bu burane. Dafidi ka wigibu ba  
wāa guru gee. Ma Isi Bosetigibu ba maa wāa  
guru giɔ. 14 Abinɛɛ u Yoabu s̄ɔwa u nɛɛ, a de  
wunɛn aluwaasi beni bu seema bu gabirina  
ka negibu bɛɛn wuswaasɔ, ben baawure ka  
win saro. Kpa su wa wi u kere.

Ma Yoabu u nɛɛ, oo, na wura.

15 Yera ba seewa ba da ba yinna ben  
baawure ka win saro Isi Bosetin bera gia be  
ba s̄aa Benyamɛɛn bweseru, tɔmbu wɔkura  
yiruwɔ ba yarima. Dafidin tɔmbu sɔɔ maa,  
tɔmbu wɔkura yiru. 16 Yera aluwaasi be, ba  
gabirina. Ben baawure u win yiberɛn wiru  
neni, ma ba takobi sɔkirina ȳsɔɔ ba wɔruka  
sannu sannu ba gbisuka. Yera ba yam mi  
ȳsiru k̄a, takobin gberu.

17 Yen d̄ma te, taa bi, bu swīa. Ma  
Dafidin tɔmbu ba Abinɛɛ ka wigibu kamia.  
18 Dafidin tabu kowo be sɔɔ, Seruyan bibu  
itawa ba wāa mi. Beya Yoabu ka Abisai ka  
Asaeli. Asaeli u duka mɔwa wi, nge nem  
taakɔ. 19 Yera u d̄ma te Abinɛɛ naa gira, u  
n̄ wure u n̄n deri baa fiko. 20 Ma Abinɛɛ u  
s̄ira u Asaeli bikia u nɛɛ, Asaeli, wuna mi?

Ma u wisa u nɛɛ, oo, nɛna mi.

21 Yera Abinɛɛ u nɛɛ, a man derio n doona,  
a ku man swīi. A nɛn aluwaasiban turo  
mɛerio a mwa kpa a win yānu wɔra a ka  
doona.



Adama Asaeli u yina u nùn deri. <sup>22</sup> Abineε u kpam nùn sɔ̀wa u nεε, a desiro nen bɔ̀kun di. Domi nà n nun so na go, amona ne ka wunen mɔ̀ Yoabu sa ko n mεεrinε.

<sup>23</sup> Adama Asaeli u yina u nùn deri. Yera Abineε u ka nùn yaasan koru sɔ̀ka nukurɔ̀ ma ya yara win biruɔ̀. Ma u wɔ̀ruma yande u gu. Wi u tunuma mi Asaelin goo te, ta kpĩ, u ra gina yɔ̀rewa.

<sup>24</sup> Ma Yoabu ka Abisai ba Abineε naa gira. Ye sɔ̀ u duɔ̀ yera ba tura Aman gungurɔ̀ te ta wãa Giasin deederu Gabaonin swaaɔ̀ mi gãanu ku ra kpin bera gia. <sup>25</sup> Benyamεεgibu ba menna ba ka Abineε yɔ̀ra. Ma ba da ba yɔ̀wa guuru garun wɔ̀llɔ̀. <sup>26</sup> Yera Abineε u Yoabu soka u nùn sɔ̀wa u nεε, saa yerà kaa wunεgibu sɔ̀ bu ku maa ben mero bisibu naa swĩi. Kaa de sa n tabu mɔ̀wa sere ka tẽ? A n̄ yē ma bin wii goberu, nisina ta koo ma?

<sup>27</sup> Yoabu u nùn wisa u nεε, ka Yinni Gusunɔ̀n wãaru, à kun daa yeni gerua, sere sia burura nen tɔ̀mba koo raa tabu yɔ̀ra.

<sup>28</sup> Ma u kɔ̀ba so. Yera tɔ̀n be kpuro ba tabu yɔ̀ra ba Isireliba deri. <sup>29</sup> Abineε ka wigibu ba siawa wɔ̀ku giriru Yuudenin wɔ̀waɔ̀, ma ba Yuudeni tɔ̀bura ba Bitoroni bukiana ma ba tura Mahanaimuɔ̀. <sup>30</sup> Ma Yoabu u Abineε deri u doona. Yera win tii u gɔ̀sirama u win tabu kowobu menna u gara. Ma u deema Dafidin tɔ̀n be sɔ̀, tɔ̀mbu yendu tia sariwa ba go, ka sere maa Asaeli.

<sup>31</sup> Adama Dafidin tɔ̀mbu ba Benyamεεba ka Abineεn tabu kowobu gabu gowa tɔ̀mbu gooba wunɔ̀bu ka wata (360). <sup>32</sup> Ma ba da ba Asaelin goru sua ba sikua win tundon sikirɔ̀ Betelehemuɔ̀. Yoabu ka win tɔ̀mbu ba dɔ̀ma te siawa wɔ̀ku giriru. Sanam mε ba Heboroni duɔ̀, yera yam mu n sãramɔ̀.

### 3

<sup>1</sup> Sɔ̀lun yenugibu ba ka Dafidi yibere tεεru kua n tε. Ma Sɔ̀lun yenu ga dam dwiiyamɔ̀ ga dɔ̀, adama Dafidiguu ga dam sosimɔ̀wa ga dɔ̀.

*Dafidin bii be u mara*

*Heboroniɔ̀*

*(I maa mεerio Bandun Gari I, 3:1-4)*

<sup>2</sup> Saa ye sɔ̀, Dafidi u bibu nɔ̀ba tia mara Heboroniɔ̀. Ben gbiikoowa Amɔ̀. Win mεrowa Akinɔ̀amu, Yisireeligii. <sup>3</sup> Yirusewa Kileabu. Win mεrowa Abigali, Nabali

Kaameligiin gɔ̀mini. Itasewa Abusalɔ̀mu. Win mεrowa Maaka, Talimai Gesuriban sina bokon bii. <sup>4</sup> Nnεsewa Adoniya. Win mεrowa Hagiti. Nɔ̀busewa Sefatia. Win mεrowa Abitali. <sup>5</sup> Nɔ̀ba tiasewa maa Yitreamu. Win mεrowa Egila.

*Abineε ka Isi Boseti*

*ba n̄ nɔ̀sine*

<sup>6</sup> Saa ye tabu wãa Dafidin yenu ka Sɔ̀lun yenun baa sɔ̀, Abineε u ka Sɔ̀luba yɔ̀rawa dim dim. <sup>7</sup> Adama sɔ̀ teeru Isi Boseti u Abineε sɔ̀wa u nεε, mban sɔ̀na a ka nen tundo Sɔ̀lun kurɔ̀ Risipa, Ayan bii kpuna.

<sup>8</sup> Ma Isi Bosetin gari yi, yi Abineε dua. Ma u nεε, a tamaa na sãawa nge Yudan wirugii be ba Sɔ̀lu seesimɔ̀? Wee, sere ka tẽ, nena na wunen tundo Sɔ̀lun yenugibu ka win bɔ̀rɔ̀ba durom kuamme. Yen biru na n̄ wure n nun Dafidi n̄mu sɔ̀ndia. Yera tẽ a man gerusimɔ̀ kurɔ̀ winin sɔ̀? <sup>9</sup> N n̄ men na, Gusunɔ̀ u man kua ye u kĩ nà kun ka Dafidi yɔ̀re kpa n de Gusunɔ̀ u win nɔ̀ mweeru yibia te u nùn kua, <sup>10</sup> ye u nεε u koo bandu wuna saa Sɔ̀lun bweserun di u tu Dafidi wẽ kpa u n sãa sunɔ̀ Isireliba ka Yudaban tem kpuro sɔ̀.

<sup>11</sup> Saa ye sɔ̀, Isi Boseti kun maa gãanu gerua. Domi Abineεn gari yi, yi nùn berum mwa.

*Abineε ka Dafidi ba dora*

<sup>12</sup> Yera Abineε u Dafidi sɔ̀mɔ̀bu goria Heboroniɔ̀ u nεε, wara u tem mε mɔ̀. Yen sɔ̀, u be ka man arukawani bɔ̀kuo. Ko na n wãa ka wi, kpa n de Isireliba kpuro bu wura win mi gia.

<sup>13</sup> Ye sɔ̀mɔ̀ be, ba tura mi, ba Dafidi gari yi saaria. Yera u bu sɔ̀wa u nεε, ya wã, kon ka be nùn arukawani bɔ̀ke. Adama gãa teena na nùn bikiamɔ̀. Niya u gina man Mikali, Sɔ̀lun bii mwaama su sere waana ne ka wi. <sup>14</sup> Ma Dafidi u Isi Boseti sɔ̀mɔ̀bu goria bu nùn sɔ̀ bu nεε, bu be nùn win kurɔ̀ Mikali wẽema win dokuru u raa kɔ̀rua ka Filisitiban sen sarusu wunɔ̀bu (100) si ba nùn bikia. <sup>15</sup> Yera Isi Boseti u dera ba kurɔ̀ wi mwaama Patieli, Laisin biin min di mi u mɔ̀re. <sup>16</sup> Ma Patieli wi, u Mikali swĩi u sumɔ̀ sere ba ka tura Bahurimuɔ̀. Ma Abineε u nùn sɔ̀wa u nεε, a den gɔ̀siro. Yera u gɔ̀sira u wura win yenuɔ̀.

<sup>17</sup> Yen biru Abineε u Isireliban guro gurobu menna u bu sɔ̀wa u nεε, Dafidiwa i raa kĩ u n sãa bεen sina boko. <sup>18</sup> Yen sɔ̀ tẽ, i

nùn koowo sunɔ. Domi Yinni Gusunɔ u raa gerua u nɛɛ, saa win bɔɔ Dafidin nɔman diya u koo win tɔmbu Isireliba yakia Filisitiban nɔman di ka sere maa ben yiberɛ be ba tien nɔman di.

<sup>19-20</sup> Ma Abinɛɛ u da u Benyamɛɛba be ba sãa Sɔɔlun bweseru deema u bu gari yi sɔɔwa. Ma ba tɔmbu yɛndu gɔsa ba nùn yɔsiri ba da Dafidin mi. Ye ba tura mi, yera u Dafidi sɔɔwa kpuro ye Isireliba ka Benyamɛɛba ba gãru doke bu ko. Ma Dafidi u bu tɔɔ baka dim kua. <sup>21</sup> Yen biruwa Abinɛɛ u maa Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, yinni sina boko, kon se n da n Isireliba kpuro menna kpa bu ka nun arukawani bɔke ba n ka wunen gari sɔmburu mɔ. Kpa a n bandu dii be sɔɔ, a n mɔ ye a kɪ.

Yen biru Dafidi u dera Abinɛɛ u gɔsira u da win yɛnuɔ ka bɔri yɛndu.

### *Yoabu u Abinɛɛ go*

<sup>22</sup> Saa ye sɔɔ, Dafidin tabu kowobu ba gabu wɔraa da, ma ba dukia baka gurama ba ka wee. N deema Dafidi u dera Abinɛɛ u gɔsira win yɛnuɔ ka bɔri yɛndu saa Heboronin di. <sup>23</sup> Sanam mɛ Yoabu ka tabu kowo be, ba tunuma yɛnuɔ, yera ba bu Abinɛɛn labaari sɔɔwa. Ba nɛɛ, Abinɛɛ, Nɛrin bii, u na Dafidi sina bokon mi. Adama Dafidi u nùn deri u doona ka bɔri yɛndu. <sup>24</sup> Yera Yoabu u da u sina boko deema u nɛɛ, mban sɔna a kua mɛ. Ye Abinɛɛ u na wunen mi, ma a nùn deri u doona ka bɔri yɛndu? <sup>25</sup> Wunen tii a Abinɛɛ wi yɛ. A yɛ ma u nawa u ka nun nɔni wɔke kpa u ka gia ye a mɔ kpuro.

<sup>26</sup> Ye Yoabu u gari yi gerua u kpa, yera u doona Dafidin min di, ma u sɔmɔbu gɔra ba Abinɛɛ naa swɪi, ba nùn naamwɛ Siran dɔkɔwɔ. Ma ba dera u gɔsirama. Adama Dafidi u n̄ yeniba kpuro yɛ. <sup>27</sup> Saa ye Abinɛɛ u gɔsirama Heboroniɔ, yera Yoabu u nun soka wuun gb̄ararun kɔnnɔn bee tiaɔ, u kua nge u kɪ u nùn gari asirigii sɔ. Ma u nùn wobu sɛu soka nukurɔ u go. Nge mɛya u ka mɔru kɔsia yɛn sɔ u win wɔnɔ Asaeli go.

<sup>28</sup> Yen biruwa Dafidi u ye nua, ma u nɛɛ, nɛn bandu ta dɛere Yinni Gusunɔn wuswaaɔ, nɛn tii na maa dɛere, Abinɛɛ, Nɛrin biin yem mɛ ba yarin sɔ. <sup>29</sup> Yen sɔ, Gusunɔ u de mu wɔri Yoabun wirɔ ka sere maa win bweserɔ. Kpa win bweseru sɔɔ,

go u n da n yem wɪimɔ, n̄ kun mɛ u n bara disigiru mɔ, n̄ kun mɛ u n sãa yemɔ, n̄ kun mɛ u gbi tabu sɔɔ, n̄ kun mɛ u dɪanu bia u di.

<sup>30</sup> Nge mɛya Yoabu ka win wɔnɔ Abisai ba ka Abinɛɛ go yɛn sɔ u ben wɔnɔ Asaeli go tabu sɔɔ Gabaoniɔ.

<sup>31</sup> Ma Dafidi u Yoabu ka tɔn be ba wãa mi sɔɔwa u nɛɛ, i bɛɛn yãa ni i doke mi kasukuo kpa i saakiba dewe nuku sankiranun sɔ, kpa i Abinɛɛn gɔɔ swɪi.

Ma wi, Dafidin tii, u goo te swɪi ye ba ka tu dɔɔ bu sike. <sup>32</sup> Ma ba Abinɛɛn goo te sikua Heboroni mi. Yera wi Dafidi sina boko u wura kua ka dam siki ten mi. Ma tɔn be ba wãa mi, ba swɪi. <sup>33</sup> Win gɔɔ wuri sɔɔ u nɛɛ, Abinɛɛ, mban sɔna a gu nge tɔn gowo.

<sup>34</sup> Ba n̄ nun mwe ba nɔma ka naasu bɔkue. A wɔruma a gu nge wi tɔn kɔsoba so ba go.

Yera tɔmbu kpuro ba kpa mure ba swɪi. <sup>35</sup> Yen biru ba maa na ba Dafidi nukuru yemiasia ba nɛɛ, u dio. Adama u yina, domi u Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua u nɛɛ, Gusunɔ u nùn kua ye u kɪ, u n di sɔɔ u sere du.

<sup>36</sup> Ma tɔmbu kpuro ba wa ye Dafidi sina boko u kua ma ya bu dore. <sup>37</sup> Dafidin tɔmbu ka Isireliba kpuro gesi, ba gia ma n̄ n̄ ka win yɛru ba ka Abinɛɛ, Nɛrin bii go. <sup>38</sup> Ma sina boko u win bwãabu sɔɔwa u nɛɛ, i n yɛ ma tɔn bokowa u gu mi gisɔ Isireliɔ. <sup>39</sup> Wee, na n̄ dam mɔ, baa mɛ ba man gum tãre wirɔ na ka kua sunɔ. Seruyan bibu ba man bɔbunu kere. Yen sɔ, Gusunɔ u tɔn kɔso nùn win nuku kɔsuru kɔsie.

### *Ba Isi Boseti go*

## 4

<sup>1</sup> Saa ye Sɔɔlun bii Isi Boseti u nua ma Abinɛɛ u gu Heboroniɔ, yera win gɔma kpuro dwiia. Ma Isireliba kpuro ba nanda.

<sup>2</sup> Sɔɔlun bii wi, u tabu sinambu yiru mɔ be ba ra tabu kowobu kpare bu ka wɔraa da. Beya Baana ka Rekabu. Be kpuro ba sãawa Rimɔɔ, Beerɔtugiin bibu Benyamɛɛn bweseru sɔɔ. <sup>3</sup> Beerɔtu ye, ya wãawa Benyamɛɛn tem sɔɔ. Adama yen tɔmbu ba duki sua ma ba da ba wãa Gitaimuɔ sere ka gisɔn gisɔ.

<sup>4</sup> N deema Yonatan, Sɔɔlun bii turo u bii tɔn durɔ mɔ wi ba mɔ Mɛfiboseti. Bii wi, u kua yemɔ. Wɔɔ nɔɔbuwa u mɔ sanam mɛ Sɔɔlu ka Yonatan ba gu Yisireliɔ tabu sɔɔ. Ye kuru wi u bii wi nɔrimɔ u gɔɔ win labaari nua,

yera u bii wi sua u ka doonɔ. Ye u duka m̀ ka sendaru ma u wɔruma u ǹn sura. Min diya bii wi, u kua yemɔ.

<sup>5</sup> Yera sɔɔ teeru Baana ka Rekabu ba da Isi Bosetin dirɔ sɔɔ sɔɔ mi u do u sɔɔ sure. <sup>6-7</sup> Ma ba dua sere dii ten sɔɔwɔ nge ba k̄i bu dobi sua. Ye ba tura mi u kp̄i, yera ba ǹn woburu sɔka ba go. Ma ba win wiru bura ba ka doona. Ma ba swaa mwa ye ya dɔɔ Yuudenin wɔwa gia. Yen dɔma te, wɔku girira ba s̄a. <sup>8</sup> Yera tɔn be, ba ka Isi Bosetin wii te da Dafidin mi, Heboroniɔ, ba nɛɛ, wunen yiberɛ Sɔɔlu wi u kasu u nun hunde wuna, win bii Isi Bosetin wiru wee. Yinni Gusunɔwa u Sɔɔlu ka win bweseru mɔru kɔsie gisɔ wunen s̄.

<sup>9-11</sup> Dafidi u Rekabu ka Baana wisa u nɛɛ, i ǹ yaaye sɔmɔ wi u na u man Sɔɔlun gɔɔ sɔɔwa, ma u tamaa labaari gea u man nɔɔsiamɔ, adama na dera ba ǹn mwa ba go Sikilagiɔ? Na ǹn win labaarin are w̄. Kaa sere gere tɔn k̄sɔbu be ba tɔnu wi u kun ḡanu kue k̄asi ba go win dirɔ mi u kp̄i? Sere ka Yinni Gusunɔn w̄aru wi u man wɔra saa nɔni sw̄aru kpuron di, kon de bu bɛɛ gowa.

<sup>12</sup> Ma u win tabu kowobu sɔɔwa u nɛɛ, bu Rekabu ka Baana mɔɔ bu go. Yera ba ben naasu ka nɔma bɔɔra, yen biru ba bu bw̄ Heboronin daa burerun bɔkuɔ. Ma ba Isi Bosetin wii te sua ba sikua Abinɛɛn sikirɔ Heboroni mi.

## 5

### *Dafidi u kua*

#### *Isireliba ka Yudaban sunɔ (I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 11:1-3)*

<sup>1</sup> Isireliban bwesenu kpuro nu menna nu na Dafidin mi Heboroniɔ, ba ǹn sɔɔwa ba nɛɛ, bɛɛ ka wunɛ sa s̄awa yem tem. <sup>2</sup> Baa yellun di saa ye Sɔɔlu u w̄a u s̄a bɛɛn sunɔ, wuna a ra sun mɛnne a sun kpara su ka tabu da su ka wurama. Yinni Gusunɔ u maa nun sɔɔwa ma wuna kaa ko bɛɛn wirugii kpa a bɛɛ win tɔmbu kpara.

<sup>3</sup> Dafidi u ka ben guro gurobu arukawani bɔkuɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ Heboroni mi. Yera ba ǹn gum t̄are wirɔ ba ǹn kua be Isireliban sunɔ. <sup>4-5</sup> Dafidi u mɔwa wɔɔ tɛna saa yɛ sɔɔ u ban dibu torua. U kua Yudaban sunɔ wɔɔ nɔɔba yiru ka suru nɔɔba tia Heboroniɔ. Ma u maa bandu di

Yerusalemuɔ wɔɔ tɛna ka ita. Yudaba ka Isireliba kpuron suunu sɔɔ u kuawa wɔɔ weeru bandu sɔɔ.

#### *Dafidi u Yerusalemu mwa*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 11:4-9, 14:1-2)*

<sup>6</sup> Sɔɔ teeru Dafidi sina boko u seewa ka win tɔmbu ba da Yerusalemuɔ bu ka Yebusiba tabu wɔri.

Adama Yebusi be, ba nɛɛ, u ǹ kp̄i u du mi. Domi baa wɔkobu ka yemɔbu ba koo ǹn gira. <sup>7</sup> Adama Dafidi u ben kari ye ya w̄a wuu gen suunu sɔɔ wɔri u mwa. N deema yeya ba m̀ Siɔni. Yen biru ba ye soka Dafidin wuu.

<sup>8</sup> T̄ɔ teya Dafidi u gerua u nɛɛ, bɛɛn baawure wi u k̄i u Yebusiba go, u duo ben nim swaa ye ba gban min di kpa u wɔkobu ka yemɔ be, be na tusa mi nɔma turi. Yen s̄na ba ra nɛɛ, wɔkobu ka yemɔbu ba ǹ duo Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ.

<sup>9</sup> Ye Dafidi u kari ye mwa u kpa, yera u sina mi. Ma ba ye soka Dafidin wuu. Yera u gb̄araru bana saa win tiin yenun di u ka da sere batuma ye ba m̀ Miloɔ.

<sup>10</sup> Saa ye sɔɔ, Dafidin banda dam sosimɔ ta dɔɔwa. Domi Gusunɔ w̄llu ka tem Yinni u w̄a ka wi.

<sup>11</sup> Yera Tirin sunɔ wi ba m̀ Hiram u Dafidi sɔmɔbu gɔria ka d̄a gea ye ba sokumɔ seduru, ka sere maa d̄a d̄akobu ka be ba ra maa kpenu d̄aku. Kpa bu ǹn sina kpaaru bania. <sup>12</sup> Ma Dafidi u tuba ma Gusunɔwa u win bandun dam siremɔ. Wiya u maa ban te w̄lle suamɔ win tɔmbu Isireliban s̄.

#### *Dafidin bii be u mara*

#### *Yerusalemuɔ*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 3:5-9; 14:3-7)*

<sup>13</sup> Sanam mɛ Dafidi u doonama Heboronin di u da u w̄a Yerusalemuɔ, yera u maa kurɔbu gabu sua ma ba ǹn bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marua. <sup>14</sup> Bera Samua ka Sobabu ka Natani ka Salomɔ <sup>15</sup> ka Yibaa ka Elisua ka Nefegi ka Yafia <sup>16</sup> ka Elisama ka Eliada ka Elifeleti.

#### *Dafidi u Filisitiba tabu di*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 14:8-16)*

<sup>17</sup> Ye Filisitiba ba nua ba Dafidi gum t̄are wirɔ u kua Isireliban sunɔ, yera be kpuro ba seewa ba ǹn wɔrim wee. Ye u nua mɛ, ma u sara u da kuku yeru garun mi, mi ba ǹ ǹn



wasi. <sup>18</sup> Saa ye sɔɔra Filisiti be, ba tunuma ba tɛria Refan wɔwɔa. <sup>19</sup> Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, n doo n Filisiti be wɔri? Kaa man bu nɔmu bɛria?

Ma Yinni Gusunɔ u nùn wisa u nɛɛ, a doo, kon nun bu nɔmu bɛria.

<sup>20</sup> Ma Dafidi u seewa u da Baali Perasimuɔ. Miya u Filisiti be go go. Ma u gerua u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u nen yiberɛban wuuru gĩa nge mɛ nim tora ya ra guna gĩɛ.

Yen sɔna ba yam mi yĩsiru kã Baali Perasimu. <sup>21</sup> Yera Filisiti be, ba duki sua ba ben bwãarokunu deri mi. Ma Dafidi ka win tumbu ba nu gura.

<sup>22</sup> Amen biru Filisiti be, ba kpam na ba tɛria Refan wɔwa mi. <sup>23</sup> Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, n doo n bu wɔri kpam? Ma Yinni Gusunɔ u nùn wisa u nɛɛ, oo, adama a ku da sɔru sɔrum mɛ. A besiro kpa a da ben biruɔ, a n wãa dãa ye ba m̀ miren sɔɔwɔ. <sup>24</sup> Sanam mɛ a naa damu damusu gasu nɔmɔ dãa wɔllɔ, a wasi suo, domi nɛ, Yinni Gusunɔwa na nun gbiye n ka ben sansani wɔri.

<sup>25</sup> Dafidi u kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. U da u Filisiti be go go saa Geban di u ka da Gesɛɛɔ.

## 6

### *Dafidi u Yinni Gusunɔn*

#### *woodan kpakororu suam da*

#### *(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 13:4-14)*

<sup>1</sup> Dafidi u kpam Isireliban tabu durɔbu kpuro soka u menna ba kua tumbu nɔrɔbun suba tɛna (30.000). <sup>2</sup> Yera Dafidi u seewa ka win tɔn be kpuro ba da Balɔɔ Yudan temɔ bu ka Gusunɔn woodan kpakororu tama. Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin yĩsira ba ra ka tu soku, wi, wi u ra sinɛ ten wɔllɔ, wɔllun kɔsobun weenasibun suunu sɔɔ. <sup>3</sup> Ma ba tu sua ba doke naa kɛkɛ kpaa gaa sɔɔ ba ka doona Abinadabun yenun di ge ga wãa gunguru wɔllɔ. Usa ka Akiyo, Abinadabun bibu, bera ba naa kɛkɛ ye kpare. <sup>4</sup> Usa u wãa yen yɛsɔɔ, ma Akiyo u ye gbiye ba ka dɔɔ. <sup>5</sup> Ma Dafidi ka Isireliba kpuro ba bu swĩ ba mɔrɔkunu soomɔ, ka gɔɔgenu ka bara kpãnu ka sɛkɛtirenɛu ka yankokonɛ. Ma ba womusu m̀ ba yaamɔ ka ben dam kpuro, ba ka Gusunɔ sãamɔ. <sup>6</sup> Saa yè sɔɔ ba tura Nakonin doo soo yerɔ, yera nɛɛ yi, yi sokura. Ma kpakoro te, ta sikirama, ma Usa

u tu gaba. <sup>7</sup> Mii mii Yinni Gusunɔ u ka nùn mɔru kua. Ma u dera u wɔruma kpakoro ten bɔkuɔ u gu, yèn sɔ u tu baba.

<sup>8</sup> Dafidi u mɔru kua too yèn sɔ Yinni Gusunɔ u ka Usa sɛɛyasia mɛ. Ma u yam mi yĩsiru kã Usan goo yeru. Tera ba ka mu sokumɔ sere ka gison gisɔ. <sup>9</sup> Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ nasia dɔma te. Yera n dera u ka nɛɛ, amɔna u koo ko u ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te turi win yenuɔ.

<sup>10</sup> Ma u gɔru doke u ku gina ka tu da win wuuɔ. Ma u dera ba ka tu da Obɛdi Edɔmu Gatigiin yenuɔ. <sup>11</sup> Ma ta kua mi suru ita. Ma Yinni Gusunɔ u durɔ wi ka win yenugibu domaru kua.

### *Ba ka kpakoro te na*

#### *Yerusalemɔ*

#### *(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 15:25-16:3)*

<sup>12</sup> Yen biru ba Dafidi sɔɔwa ma Yinni Gusunɔ u Obɛdi Edɔmu ka win ye u m̀ kpuro domaru kua woodan kpakoro ten sɔ. Saa yera Dafidi u da u kpakoro te suama u ka na win wuuɔ ka nuku doo bakabu. <sup>13</sup> Tɔn be ba kpakoro te sɔɔwa mi, ye ba kua naa dabusanu nɔba tia, yera Dafidi u dera ba naa kineru ka naa kpɛmbu ge ga gea sãa go ba ka yãkuru kua. <sup>14</sup> Ma u seewa u yaberu pota u yãku kowon sãa yãnu ganu pɔra sɛke ma u yaamɔ basi ka win dam kpuro Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. <sup>15</sup> Wi ka Isireliba kpuro ba Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te suama ba wee ba kuuki m̀ ka nuku dobu ma ba kabi soomɔ.

<sup>16</sup> Ye kpakoro te, ta duɔ Dafidin wuuɔ, ma Mikali, Sɔɔlun bii tɔn kurɔ u mɛɛrima saa fenɛntin di u wa wee, Dafidi u yɔɔkumɔ u yaamɔ kpakoro ten wuswaaɔ. Yera u nùn gema. <sup>17</sup> Ye ba ka kpakoro te tunuma, yera ba tu doke ten ayerɔ kuu bekurugiru sɔɔ te Dafidi u kua ten sɔ. Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ yãku dɔɔ mwaararuginu kua ka maa siarabun yãkunu. <sup>18</sup> Ye u yãku ni kua u kpa, yera u win tumbu Isireliba domaru kua ka Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin yĩsiru. <sup>19</sup> Ma u be kpuro dɔnanu bɔnu kua tɔn kurɔbu ka tɔn durɔbu. U ben baawure pɛɛ ka yaa wɔɔra wɛ ka sere maa kira te ba kua ka resɛm gbeba. Ma ben baawure u gɔsira u da win yenuɔ.

<sup>20</sup> Dafidi u maa seewa u da u ka win yenugibu tɔbiri. Yera Mikali, Sɔɔlun bii tɔn



kurɔ u yarima u Dafidi sennɔ na. Ma u nɛɛ, anna a girima wa gisɔ ye Isireliban sina boko u ka tii kawa, u tii kakia nge tɔn diro win bwɔabun yoo tɔn kurɔbun wuswaaɔ.

<sup>21</sup> Yera Dafidi u Mikali sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ wi u wunen tundo ka win yenugibu kpuro deri, ma u man gɔsa n ka ko win tɔmbu Isireliban kparo, wiya na yaawa na bɛɛɛ wɛ. <sup>22</sup> Kon maa wure n de bu man gem win sɔ n mɛ kere, kpa n tii kawa. Nge mɛya ko na n bɛɛɛ mɔ baa ka yoo tɔn kurɔ ben wuswaaɔ.

<sup>23</sup> N deema Mikali, Sɔɔlun bii tɔn kurɔ wi, u n bii marure sere u ka gu.

## 7

*Nɔɔ mwɛɛ*

*te Yinni Gusunɔ u Dafidi kua*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 17:1-15)*

<sup>1</sup> Ye Yinni Gusunɔ u sina boko Dafidi wɔra win yiberɛ be ba nɔn sikerenɛn nɔman di, u dera u wɔa bɔri yendu sɔɔ u sɔ win yenuɔ.

<sup>2</sup> Yera sina boko wi, u Gusunɔn sɔmɔ Natani sɔɔwa u nɛɛ, n wee na wɔa diru sɔɔ te ba kua ka dɔa gea ye ba mɔ seduru. Adama Gusunɔn woodan kpakororu wee ta wɔa kuu bekurugiru sɔɔ. Amɔna a wa.

<sup>3</sup> Ma Natani u nɔn wisa u nɛɛ, a doo a ko nge mɛ a gɔru doke kpuro. Domi Yinni Gusunɔ u wɔa ka wunɛ.

<sup>4</sup> Ye n kua wɔkuru, yera Yinni Gusunɔ u Natani sɔɔwa kɔsiru sɔɔ u nɛɛ, <sup>5</sup> a doo a nɛn sɔm kowo Dafidi sɔ a nɛɛ, nɛ Yinni Gusunɔ na nɔn sɔɔmɔ, n nɔ mɔ wiya u koo man diru bania mi na kon wɔa. <sup>6</sup> Domi na nɔ sinare diru garu sɔɔ saa mɔn di na ka Isireliba yarama Egibitin di sere n ka kua gisɔ. Adama na ra n wɔawa kuu bekurugiru sɔɔ. <sup>7</sup> Baama mi sa da nɛ ka Isireliba gbaburɔ, na ra ben gabu gɔsiwa ba n ka be ba tie kpare. Adama na nɔ ben goo taare wɛɛɛ n nɛɛ, mban sɔna u nɔ man diru banie ka dɔa ye ba mɔ seduru.

<sup>8</sup> Yen sɔ, a doo a Dafidi nɛn sɔm kowo sɔ a nɛɛ, nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni, nɛna na yeni gerumɔ. Yɔa kparabun diya na nɔn wunama u n ka sɔa nɛn tɔmbu Isireliban kparo. <sup>9</sup> Na wɔa ka wi baama kpuro mi u da. Mɛya na maa nɔn win yiberɛba dera. Ma na dera u yɔsiru yara nge tɔn boko dunia sɔɔ.

<sup>10</sup> Na Isireliba ayeru kua na bu sinasia ba n ka wɔa mi ka bɔri yendu, kpa tɔn kɔsobu

bu ku raa maa se bu bu nɔni sɔ nge mɛ ba bu kua yellu, <sup>11</sup> kparobun waati sɔɔ. Na nɔn wɔra win yiberɛba kpuron nɔmun di ma na nɔn wɛrabu wɛ. Nɛ Yinni Gusunɔwa na nɔn sɔɔmɔ, kon nɔn ko bwese bakarun nuuru. <sup>12</sup> Win saa yɔ n tura u gu ba nɔn sika win baababan sikirɔ, kon win bii turo wuna u bandu di. Kpa n win ban ten dam sire. <sup>13</sup> Wiya u koo man diru bania u ka nɛn yɔsiru bɛɛɛ wɛ, kpa n win sina gɔna swi sere ka baadommaɔ. <sup>14</sup> Na kon sɔa win tundo, kpa u n maa sɔa nɛn bii. U n toraru garu kua, tɔmba kon de bu nɔn so bu sɛɛyasia. <sup>15</sup> Adama na nɔ nɔn nɛn durom wunarimɔ nge mɛ na mu Sɔɔlu wunari wi na yina ma na wi, Dafidi gɔsa. <sup>16</sup> Win bweseru ta nɔ gbimɔ. Win bandu ta ko n maa wɔawa win bibun bweseru sɔɔ, kpa n ten dam sire sere ka baadommaɔ.

<sup>17</sup> Ye Natani u gari yi kpuro nua u kpa, yera u seewa u da u Dafidi sɔɔwa nge mɛ Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔsi kpuro kɔsi te sɔɔ.

*Dafidi u Gusunɔ siaramɔ*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 17:16-27)*

<sup>18</sup> Ma Dafidi u seewa u da Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ u gerua u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, na yɛ ma na nɔ sɔa gɔanu. Nɛn bwesera kun maa gɔanu tura. Ka mɛ, a man kua sunɔ Yerusalemu mini. <sup>19</sup> Adama a ye garisi gɔa piiminu wunen mi. Domi a kpam gerumɔ nge mɛ nɛn bweseru ta ko n sɔa sia. Ma a man ye sɔɔmɔ, nɛ wi na sɔa tɔn diro. <sup>20</sup> Yinni, mba kon maa nun sɔ. Domi a man yɛ kɔ. <sup>21</sup> Wunen gari ka maa wunen gɔrun kɔrun saabuwa a ka man gɔa baka nini kpuro kua. Ma a man nu sɔɔsi. <sup>22</sup> Gɔanu kpuro ye sa nua a kua, geema, ya sɔɔsimɔ ma a kpɔ. Goo sari wi u sɔa nge wunɛ. Wunɛ turowa a sɔa Gusunɔ. <sup>23</sup> Bweseru garu maa sari nge bɛsɛ Isireliba te ta koo nɛɛ, ten bɔu u tu yakiam a yorun di ma u tu yɔsiru kɔ ta n ka sɔa wigiru. Ka geema gɔa bakana a sun kua. A maa gɔa maamaakiginu kua wunen tem sɔ bɛsɛn wuswaaɔ ye a ka sun yakiam a Egibitigibun min di, ka bwesenu ganun nɔman di, ka ben bɔnun suunu sɔɔn di, kpa sa n ka sɔa wunegibu <sup>24</sup> mam mam sere ka baadommaɔ. Ma wunɛ Gusunɔ a kua bɛsɛn Yinni. <sup>25</sup> N n mɛn na, Yinni, gari yi a gerua nɛ ka nɛn bweserun sɔ, a de yi koor a sere ka baadommaɔ. <sup>26</sup> A de wunen yɔsiru tu

wɔlle suara sere ka baadommaɔ kpa bu nɛɛ, wunɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa a sãa Isireliban Yinni. Kpa a de nɛn bweserɛ kɛra ya n bandu dii wunɛn wuswaaɔ. <sup>27</sup> Domi wunɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, wunɛ wi a maa sãa Isireliban Yinni, wuna a man sɔɔwa a nɛɛ, kaa de nɛn bibun bweserɛ tu bandu di nɛn biru. Yen sɔna na ka kãka na kana teni mɔ. <sup>28</sup> Yinni Gusunɔ, wuna a sãa Gusunɔ. Wunɛn gari yi a gerua yi ra koorewa. Wuna a maa man durom mɛni nɔɔ mwɛɛru kua. <sup>29</sup> N n mɛn na, a nɛn bweserɛ domaru kuo kpa ta n bandu dii sere ka baadommaɔ wunɛn wuswaaɔ. Domi wuna a gerua mɛ. Kpa a maa de doma te, ta n bu wãasi sere ka baadommaɔ.

## 8

### *Dafidin tabu kowobu*

*ba nasara wa*

*(I maa mɛɛriɔ Bandun Gari I, 18:1-13)*

<sup>1</sup> Yeniban biru ye ya kooru wee. Dafidi u ka Filisitiba tabu kua u kamia u bu sekuru doke. Ma u bu taare u kua ben yinni. <sup>2</sup> Yen biru u maa Mɔabuba wɔri u kamia. Be u mwɛɛra u bu kpĩ kpĩwa sãa ita. Ma u sãa yirun tɔmbu go, ma u tiagibu deri. Nge mɛya Dafidi u ka Mɔabuba mwa u taare u bu wɔɔ gobi sure. <sup>3</sup> U maa Hadadesɛɛ Rehɔbun bii kamia, wi u sãa Soban sina boko Sirin temɔ. Sanam mɛ sɔɔ, Hadadesɛɛ wi, u dɔɔwa u daa te ba mɔ Efaratin tem mwa. <sup>4</sup> Yera Dafidi u durɔ win maasɔbu tɔmbu nɔrɔbu ka nata ka wunɔbu (1.700) mwa ka maa naanaakobu nɔrɔbun suba yɛndu (20.000). Ma u tii dumi wunɔbu (100) yiiya ben dumi sɔɔ, ma u yi yi tien naa sĩnu bɔɔra. <sup>5</sup> Yen biruwa Sirigibu ba na saa Damasɛn di bu ka Hadadesɛɛ Soban sunɔ wi somi. Ma Dafidi u ben tɔmbu nɔrɔbun suba yɛnda yiru (22.000) go. <sup>6</sup> Yera u win tabu kowobu yi yi Siri mi. Ma Sirigii be, ba kua wigibu, u bu taare u wɔɔ gobi sure. Mi Dafidi u gesi dua kpuro, Yinni Gusunɔ u ra nùn nasara wɛwa. <sup>7</sup> Yera Dafidi u Hadadesɛɛn tɛɛ wuraginu suama u ka na Yerusalemɔ. <sup>8</sup> Ma u maa sii gannu wa too u gura saa Hadadesɛɛn wuu maro sinin min di, Betasi ka Berotai.

<sup>9</sup> Ye Toi, Hamatin sina boko u nua ma Dafidi u Hadadesɛɛn tabu kowobu kpuro kamia, <sup>10</sup> yera u win bii Yoramɔ gɔra Dafidin mi, u ka nùn tɔbiri kpa u nùn siara

yèn sɔ u Hadadesɛɛ tabu wɔri u kamia. Domi Toi ka Hadadesɛɛ ba raa tabu wɔrinɛwa. Ma Yoramɔ u seewa u dendi yãa ni ba kua ka sii geesu ka wura ka sii gandu sua u ka Dafidi naawa. <sup>11-12</sup> Ma Dafidi u ye kpuro mwa u Yinni Gusunɔ yiiya nge mɛ u raa nùn sii geesu ka wura yiiye ye u gura saa Sirigibu ka Mɔabuba ka Amɔniba ka Filisitiba ka Amalekiban min di, ka sere maa ye u wa Hadadesɛɛ Rehɔbun biin min di.

<sup>13</sup> Sanam mɛ Dafidi u ka Sirigibu tabu kua u wee, yera u Edɔmuba wɔri wɔwa ye ya wãa nim wɔku bɔruguun sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia. Ma u yĩsiru yara, u ben tɔmbu nɔrɔbun suba yɛndu yiru sari (18.000) go. <sup>14</sup> Yera u tabu kowobu yi yi Edɔmun tem kpuro sɔɔ. Edɔmuba ba kua wigibu, ba ka win woodaba sɔmburu mɔ. Mi Dafidi u gesi dua kpuro Gusunɔ u ra nùn nasara wɛwa.

*Dafidin sɔm kowobun yĩsa*

*(I maa mɛɛriɔ Bandun Gari I, 18:14-17)*

<sup>15</sup> U bandu dii Isireliba kpuro sɔɔ u be kpuro siriammɛ nge mɛ n weenɛ. <sup>16</sup> Saa ye sɔɔ, Yoabu Seruyan biiwa u sãa win tabu sunɔ. Yosafati, Ahiludun biiwa maa sãa win tire bero. <sup>17</sup> Sadaku, Akitubun bii ka Akimɛleki, Abiataan bii, beya ba sãa yãku kowobu. Serayawa maa sãa win tire yoro. <sup>18</sup> Benaya, Yehoyadan bii u sãawa Dafidin kɔsobun wirugii. Kɔso beya Keretiba ka Peletiba. Beya ba ra tɔn kɔsobu go, kpa bu win gɔra da. Win tiin biba ba maa sãa win tem sina asakpɔbu.

*Dafidi ka Mɛfiboseti*

## 9

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru Dafidi u bikia u nɛɛ, Sɔɔlun bweserɛ sɔɔ, goo u n maa tie, kpa n wa n yɛro durom kua Yonatan sɔ?

<sup>2</sup> N deema sɔm kowo goo u wãa Sɔɔlun yɛnuɔ wi ba sokumɔ Siba. Ma Dafidi u nùn sokusia. Ye u na, ma u nùn bikia u nɛɛ, wuna ba sokumɔ Siba?

Ma u wura u nɛɛ, oo, nɛna mi, yinni.

<sup>3</sup> Ma Dafidi u nɛɛ, goo sari wi u sãa Sɔɔlun bweserɛ kpa n wa n yɛro durom kua nge mɛ na Yinni Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua?

Ma Siba u nùn wisa u nɛɛ, Yonatan u bii goo mɔ mi, wi u sãa yemɔ.

<sup>4</sup> Sina boko u bikia u nɛɛ, mana u sere wãa.

Ma Siba u nɛɛ, u wāawa Makiri, Amielin biin yenuɔ Lodebaaɔ.

<sup>5</sup> Ma Dafidi u gɔra Lodebaa mi, bu nùn kasuma. <sup>6</sup> Yera ba ka Mɛfiboseti, Yonatam bii, Sɔɔlun debubu ge na Dafidin mi. Ma u kpuna Dafidin wuswaaɔ u nùn bɛɛɛ wɛ.

Dafidi u nùn soka u nɛɛ, Mɛfiboseti.

Ma u wura u nɛɛ, nɛ wee, yinni.

<sup>7</sup> Dafidi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a ku nanda. Duroma kon nun kua ka gem wunen baaba Yonatam sɔ. Kon nun wunen debu Sɔɔlun tem kpuro wesia. Yen biru a n da ka man di saa baayere nen dii yerɔ.

<sup>8</sup> Ma u maa kpuna u Dafidi bɛɛɛ wɛ. U nɛɛ, yinni, mba na sãa a ka nen laakari mɔ mɛsum, nɛ wi na sãa nge bɔɔ goru mini.

<sup>9</sup> Yera sina boko u Siba Sɔɔlun sɔm kowo soka u nùn sɔɔwa u nɛɛ, gãa ni nu raa sãa Sɔɔlu wunen yinniginu kpuro, ka ye ya sãa win yenun baayere gesi, na ye win debubu Mɛfiboseti wɛ. <sup>10</sup> Tɛ wunɛ ka wunen bibu ka wunen sɔm kowobu, bɛɛ kpurowa i ko i nùn wukua, kpa u ka dɔanu wa u n dimɔ. Adama Mɛfiboseti wi, u ko n da ka man diwa baadomma nen dii yerɔ.

N deema Siba wi, bii tɔn durɔbu wɔkura nɔɔbuwa u mɔ. Win sɔm kowobu maa tɔnu yendu. <sup>11</sup> Ma u sina boko wisa u nɛɛ, yinni, ye a man sɔɔwa kpuro, yera kon ko. Ma Mɛfiboseti u ra n daamɔ u n dimɔ Dafidin dii yerɔ, nge win bibun turo.

<sup>12</sup> Mɛfiboseti wi, u bii piibu gagu mɔ ge ba mɔ Mika. Ma tɔn be ba wãa Siban yenuɔ kpuro ba kua Mɛfibosetin sɔm kowobu. <sup>13</sup> Mɛfiboseti, yemɔ wi, u da u wãa Yerusalemuɔ kpa u wa u n da ka dim de sina bokon dii yerɔ baadomma.

## 10

### *Ba Dafidigibu sekuru doke*

#### *(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 19:1-5)*

<sup>1</sup> Yeniba kpuron biru, Amɔniban sunɔ u kpuna u gu, ma win bii Hanuni u gɔna kɔsire kua. <sup>2</sup> Yera Dafidi u nɛɛ, kon Hanuni durom kuawa nge mɛ win tundo Nakasi u raa man kua. Ma u win bwãabu gɔra bu da bu ka nùn nukuru yemiasia win tondon gɔɔn sɔ. Ye bwãa be, ba tura mi, <sup>3</sup> yera Hanunin sina asakpɔbu ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a tamaa Dafidin bwãa be, ba nawa bu ka wunen tundo bɛɛɛ wɛ? A n̄ yɛ ba nawa bu

ka bɛɛn wuun saria gia, kpa bu gu wɔrima bu mwa?

<sup>4</sup> Yera Hanuni u Dafidin bwãa be mwɛɛra, u ben tobunu kɔna beri berika u sukum deri. Ma u ben yabenu bɔtira ben taanun deederun di. Yen biru u bu gira ba doona. <sup>5</sup> Yera gaba da ba ye Dafidi sɔɔwa. Ma u tɔmbu seeya bu na bu bu sennɔ ko kpa bu bu sɔ bu gina sinɔ Yerikoɔ sere ben tobunu nùn n kpia. Domi ba wãawa seku bakaru sɔɔ.

### *Dafidi u Sirigibu ka Amɔniba kamia*

#### *(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 19:6-19)*

<sup>6</sup> Ye Amɔniba ba wa ma Dafidin wɛra woo dua ben sɔ, yera ba tabu durɔbu nɔrɔbun suba yendu (20.000) kana Sirigibun min di. Tabu kowo ben wusa, Bɛti Rehɔbu ka Soba. Ma ba tɔmbu nɔrɔbu (1.000) wa Maakan sina bokon min di. Sobagibun min di maa tɔmbu nɔrɔbun suba wɔkura yiru (12.000). <sup>7</sup> Ye Dafidi u nua mɛsum, yera u bu Yoabu ka win tabu durɔbu sure ba bu wɔri. <sup>8</sup> Ma Amɔni be, ba yara ba ben tabu sãa kpɔ ben wuun gb̄ararun kɔnnɔwɔ. Adama Sirigii be ba na Soba ka Bɛti Rehɔbun di, ka Tobugibu ka Maakagibu, ba da ba wãawa nenem yakasɔ. <sup>9</sup> Ye Yoabu u wa ma ba koo bu wɔrimawa biru ka wuswaan di, yera u tabu yɛrɔbu gɔsa Isireliba sɔɔ, bu ka da bu Sirigibu wɔri. <sup>10</sup> Be ba maa tie u nɛɛ win wɔnɔ Abisai u bu kparɔ, bu ka da bu Amɔniba wɔri. <sup>11</sup> U win wɔnɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, Sirigibu b̄a n man dam kera, a na a man somi. Amɔniba b̄a n maa nun dam kera kon na n nun somi. <sup>12</sup> A de a n wɔrugɔru mɔ, kpa su sanna ka hania bɛɛn tɔmbu ka wuu si Yinni Gusunɔ u sun wɛn sɔ, kpa win tii u sun kua nge mɛ u kɔ.

<sup>13</sup> Yoabu ka win tabu kowobu ba seewa ba da bu ka Sirigii be wɔri, ma Sirigii be, ba duki yakikira. <sup>14</sup> Ye Amɔniba ba wa ma Sirigibu ba duki yakikira, yera ben tii ba maa yakikira Abisain wuswaan di, ba wɔri wuuɔ. Yen biru Yoabu u gɔsira u wura Yerusalemuɔ.

<sup>15</sup> Ye Sirigii be, ba wa ma Isireliba ba bu kamiawa, yera ba wure ba maa ben tabu kowobu menna. <sup>16</sup> Ma Hadadesɛɛ u gɔra bu Sirigii be ba wãa daa te ba mɔ Efaratin guruɔ sokuma. Yera ba menna ba na Helamuɔ. Sobaki Hadadesɛɛn tabu sunɔwa u bu kpare. <sup>17</sup> Yera ba Dafidi ye sɔɔwa. Ma u Isireliba menna, ba Yuudenii

tɔburɔ ba na Helamuɔ. Saa ye sɔɔra Sirigibu ba sɔɔru kua ba Isireliba wɔri ba ka bu tabu kua. <sup>18</sup> Adama ba bu kpana ba duki sua. Ma Isireliba ba ben tɔmbu nata ka wunɔbu (700) go be ba tabu kekɛba kpare sɔɔ, ka maasɔbu nɔrɔbun suba weeru (40.000). Ma ba ben tabu sunɔ Sobaki mɛɛra kua. Miya u gu.

<sup>19</sup> Sinam be ba raa Hadadesɛɛ sɔamɔ mi, ba wa ma Isireliba ba nɔn kamia. Yera ba ka Isireli be dɔra ma ba Dafidi sɔwa. Saa yen dɔma ten di, Sirigibu ba nɔn maa wure bu Amɔniba somiru da.

### *Dafidi ka Bati Seba*

## 11

<sup>1</sup> Wɔɔ kpɔɔn saa yɛ sɔɔ sinambu ba ra tabu yari, yera Dafidi u win bwɔabu ka win tabu sunɔ Yoabu ka sere maa Isireliba kpuro gɔra bu da bu Amɔniba go. Kpa bu wuu ge ba mɔ Raba mwa. Adama win tii u nɔn de. U sɔ yɛnuɔ Yerusalemuɔ.

<sup>2</sup> Yera yoka gaa u seewa saa win kitarun di u bɔsu win sina dii tɛɛra wɔllɔ. Min diya u kurɔ goo wa u woburumuɔ. Kurɔ wi, kurɔ burɔn tiiwa. <sup>3</sup> Yera u gɔra bu kurɔ win asansi bikia. Ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, wiya ba mɔ Bati Seba, Eliamun bii. U sɔawa Uri Hetin kurɔ. <sup>4</sup> Ma Dafidi u sɔmɔbu gɔra bu nɔn sokuma. Ye u na, ma u ka nɔn menna. Yen biru kurɔ wi, u dɛɛrasiabun wororu kua, ma u wura win yɛnuɔ.

<sup>5</sup> Ye u deema wee, n kua gura, ma u Dafidi gɔria bu nɔn sɔ wee, u gura mɔ.

<sup>6</sup> Yera Dafidi u gɔra Yoabun mi, u de Uri Heti wi, u na.

Ma Yoabu u dera Uri u da Dafidin mi saa tabu gberun di. <sup>7</sup> Ye u tura, yera Dafidi u nɔn bikia u nɛɛ, Yoabu u bwɔa do? Win tɔmbu kpuro ba alafia mɔ? Anna maa tabu gia sɔa. <sup>8</sup> Yen biru u maa nɔn sɔɔwa u nɛɛ, u doo win yɛnuɔ kpa u win kɔri tea u wɛra.

Yera Uri u seewa u yara sina kpaarun di. Ma Dafidi u nɔn kɛnu mɔrisia yɛnuɔ. <sup>9</sup> Adama Uri kun de win yɛnuɔ. U da u kpunawa sina kpa ten kɔnnɔwɔ ka sunɔn kirukuba sannu. <sup>10</sup> Ye ba Dafidi sɔɔwa ma Uri kun de yɛnuɔ, yera Dafidi u nɔn bikia u nɛɛ, n nɔn gbaburun diya a wee ro? Mba n kua a nɔn ka de wunɛn yɛnuɔ.

<sup>11</sup> Ma Uri u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔn woodan kpakororu ka Isireliba ka Yudaba

ba wɔa kunu sɔɔ tabu gberɔ, ka sere nɛn yinni Yoabu. Yera kon da nɛn yɛnuɔ n di kpa n nɔ kpa n ka nɛn kurɔ menna? Sere ka wunɛn wɔaru, na nɔn kpɛ n yen bweseru ko.

<sup>12</sup> Ma Dafidi u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, n nɔn mɛn na, a kpam kpunɔ mini gisɔ kpa a doona sia. Ma Uri u sina Yerusalemuɔ dɔma te. <sup>13</sup> Yera Dafidi u nɔn dim soka u dera u di u nɔra sere tam mu nɔn go.

Adama ye n kua wɔkuru u kpam yara u da u kpuna ka sunɔn kirikuba. U nɔn de win yɛnuɔ.

<sup>14</sup> Sisiru bururu yera Dafidi u Yoabu tireru yorua u Uri wɛ u ka da. <sup>15</sup> Ye u yorua tire te sɔɔ wee. U nɛɛ, bu ka Uri doo mi tabu sum kpa bu yarina bu nɔn deri, yiberɛba bu nɔn sɛre bu go.

### *Urin gɔɔ*

<sup>16</sup> Saa yɛ sɔɔ Yoabu u tire te gara u kpa, yera u Uri sure mi u yɛ yiberɛban tabu durɔ damgiba wɔa. Domi wiya u wuu gen saria yɛ ba ka gu tarusi. <sup>17</sup> Yera wuu gen tabu durɔ be, ba yarima ba tabu wɔrina ka Yoabu, ma Dafidin tɔmbu sɔɔ dabira wɔruka. Mi sɔɔra Uri Heti wi, u gu. <sup>18</sup> Ma Yoabu u sɔmɔ wuna u ka nɔn gɔri Dafidin mi, u nɔn taa bin labaari kpuro sɔ. <sup>19</sup> Yera u sɔmɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, a nɔn sina boko taa bin baaru kpuro saaria a kpa, <sup>20</sup> ma a wa u mɔru besira sere u nun sɔɔwa u nɛɛ, wara raa nɛɛ, i wuu ge susi i gu tabu wɔri. I nɔn yɛ ma gbɔraru wɔllun diya ba ra sɛenu tweemɛ? <sup>21</sup> Wara u Abimɛleki, Gedeonin bii go. I nɔn yaaye ma tɔn kurɔwa u nɔn nɛɛrun bia kara gbɔraru wɔllun di ma u gu Tebesiɔ? N nɔn mɛn na, mban sɔna i gbɔra te susi. U nɔn gerua mɛ, u kpa, saa yera kaa nɔn sɔ win bɔɔ Uri, Heti wi, u maa gu.

<sup>22</sup> Sɔmɔ wi, u seewa u doona. Ye u tura Dafidin mi, u nɔn ye kpuro saaria ye Yoabu u nɔn sɔɔwa u gere. <sup>23</sup> U nɛɛ, ka gem, tɔn be, ba sun dam kere. Ba raa yarima ba sun deema yakasɔ, ma sa bu gira sa ka da sere ben gbɔra kɔnnɔwɔ. <sup>24</sup> Yera ben tɛn towobu ba wunɛn bwɔabu tweema saa gbɔra ten wɔllun di. Sina boko, miya wunɛn bwɔabun dabira gu. Mi sɔɔra Uri Heti win tii u gu.

<sup>25</sup> Ma Dafidi u sɔmɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, a nɔn wura, a Yoabu sɔ u ku de yeniba yu win nuki sanku. Domi tabu sɔɔ, takobi yɔ kun gee go, ya koo giɔ go. N nɔn mɛn na, u hania



koowo u tɔn be wɔri u wuu ge mwa. Wunen tii à n tura, a nùn dam kɛɛyɔ.

<sup>26</sup> Ye Urin kurɔ wi, u nua ma win durɔ u gu yera u win gɔɔ swĩ. <sup>27</sup> Saa ye yen baa ya doona, ma Dafidi u sɔmɔ gɔra ba ka kurɔ wi na win yenuɔ u nùn sua kurɔ, ma u nùn bii tɔn durɔ marua. Adama ye Dafidi u kua mi, ya n̄ Yinni Gusunɔ dore.

### *Natani*

#### *u Dafidi nùn win taarɛ sɔɔsi*

## 12

<sup>1</sup> Yen biru Yinni Gusunɔ u Natani gɔra Dafidin mi. Ye u tura, ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, tɔmbu yiru gaba ba wãa wuu teu sɔɔ. Turo sãa gobigii. Turo maa sãa sãaro. <sup>2</sup> Ben wi u sãa gobigii mi, u yãanu ka keteba mɔ dabi dabinu. <sup>3</sup> Adama sãaro wi, u n̄ gãanu ganu mɔ ma n̄ kun mɔ yãa niu piibu gagu ge u dwa. U gu nɔɔrimɔ ma ga kpɛamɔ ka win bibu sannu. Dĩa ni durɔ wi, u ra di, niya u ra yãa buu ge wɛ. Kaa te u ra ka nim nɔ, tera u ra maa ka gu nim kɛ. Kpa ga n̄ kpĩ win tororu wɔllɔ. U yãa buu ge mɛɛrawa nge win bii wɔndia. <sup>4</sup> Sɔɔ teeru gobigii wi, u sɔɔ wa. Ye u kĩ u nùn yaarɛ ko, yera u n̄ wa win sabe dabi te sɔɔ, ye u koo wuna u go sere sãaro win yãa buu teu ge. Gera u mwa u ka win sɔɔ yaarɛ kua.

<sup>5-6</sup> Ye Dafidi u gari yi nua u kpa, yera win mɔru seewa gem gem ye durɔ wi, u kua min sɔ. Ma u Natani sɔɔwa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wãaru, n weenɛwa durɔ wi, u yãa buu gen saka n̄nɛ kɔsia kpa bu durɔ win tii go. Domi u n̄ sãaro win wɔnwɔndu kue.

<sup>7</sup> Ma Natani u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, wuna a sãa nge durɔ wi. Tɛ wee ye Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, u nun bandun gum tãre a ka kua Isireliban sunɔ. Ma u nun wɔra Sɔɔlun nɔman di. <sup>8</sup> Yen biru u nun wunen yinni Sɔɔlun yenu wɛ ka win kurɔbu ka sere maa Isireliba ka Yudaban bweseru. U kun yɛ ma yeni ya tura u n̄ daa nun sosie. <sup>9</sup> N n̄ mɛn na, mban sɔna a win gari atafiiru kua a ka kua ye n̄ sãa kɔsa win nɔni sɔɔ. A dera Amɔniba ba Uri Hɛti wi go ka takobi, ma a win kurɔ sua a tii koosi. <sup>10</sup> Yen sɔ, tabu kun maa kpeemɔ wunen yenuɔ, domi a nùn gema ma a Uri Hɛtin kurɔ wɔra a kua wunɛgibu. <sup>11</sup> U kpa m̄ nun sɔmɔ ma u koo

de kɔsa gaa yu se wunen bweseru sɔɔn di yu nun deema. Yera u koo de wunen bweserun goo u wunen kurɔbu sua u ka kpuna wunen wuswaaɔ sɔɔ sɔɔ gbãara. <sup>12</sup> Wunɛ a raa ka Urin kurɔ kpunawa gbɛnum, adama u koo de yɛro wi, u ka wunɛgibu kpuna Isireliba kpuron wuswaaɔ sɔɔ sɔɔ.

<sup>13</sup> Ma Dafidi u Natani sɔɔwa u nɛɛ, nɛn tora te, ta kpã te na Yinni Gusunɔ kua.

Natani u nùn wisa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u maa nun wunen durum suuru kua. A n̄ maa gbimɔ. <sup>14</sup> Adama ye a kua mi, ya dera Yinni Gusunɔn yiberɛba ba win yĩsiru gari kam gerusi. Yen sɔ, u koo de bii wi kurɔ wi, u ka nun mara mi, u gbi. <sup>15</sup> Ye Natani u gari yi gerua u kpa, u gɔsira u da win yenuɔ.

### *Dafidin biin gɔɔ*

Yen biru Yinni Gusunɔ u dera bii wi Dafidi u ka Urin kurɔ Bati Seba mara u bara gem gem. <sup>16</sup> Yera Dafidi u Gusunɔ kanaru wɔri u nɔɔ bɔkua bii win sɔ. Ma u dua dirɔ u kpuna temɔ wɔku giriru. <sup>17</sup> Win bwãabun guro gurobu ba nùn suuru kana u ka se tem sɔɔn di, adama u yina. Mɛya u maa yina u gãanu di. <sup>18</sup> Ye n̄ kua sɔɔ nɔɔba yiruse, yera bii wi, u gu. Ma Dafidin bwãa be, ba bɛrum bara bu nùn sɔ. Domi ba nɛɛ, u n̄ sun swaa daki nuku sankiranun sɔ sanam mɛ bii wi, u barɔ. Amɔna sa ko koosina tɛ su ka nùn bii win gɔɔ sɔ kpa sa kun ka win nuki sanki sa sosi. <sup>19</sup> Sanam mɛ Dafidi u wa win bwãabu ba gunnu gunnu gari mɔ, u gĩa ma bii wi, u guwa. Ma u bu bikia u nɛɛ, bii wi, u guwa?

Ba nùn wisa ba nɛɛ, oo, u gu.

<sup>20</sup> Saa yera Dafidi u seewa tem di u da u wobura u win yãnu kɔsa, ma u tii turare yɛka u da Yinni Gusunɔn sãa yerɔ u nùn sãwa. Yen biru u gɔsirama yenuɔ u dĩanu bikia. Ma ba nùn wɛ u di. <sup>21</sup> Ma win bwãabu ba nùn bikia ba nɛɛ, yinni, mba wunen kookoo sin tubusianu. Domi sanam mɛ bii wi, u wasi, a nɔɔ bɔkua ma a swĩ. Adama tɛ ye u gu, ma a seewa a di.

<sup>22</sup> U bu wisa u nɛɛ, saa ye bii wi, u wasi, na nɔɔ bɔkua na swĩ, domi na n̄ yɛ Yinni Gusunɔ ù n̄ koo nɛn wɔnwɔndu wa kpa u bii wi bekia. <sup>23</sup> Adama tɛ u gu. Mban sɔna ko na n̄ maa nɔɔ bɔkua. Kon kpĩ n̄ nùn seeya gɔrin di? Nɛna kon da n̄ nùn deema mi u wãa. N̄ n̄ maa wi, u koo wurama nɛn mi.

### *Salomɔn marubu*

<sup>24</sup> Yen biru Dafidi u da u win kurə Bati Seba nukuru yemiasia, ma u ka nùn menna. Kurə wi, u gura sua u mara bii tən durə. Ma Dafidi u nùn yīsiru kā Salomə. Yinni Gusunə u bii wi kīa gem gem. <sup>25</sup> Ma u win səmə Natani gəra u maa nùn yīsiru garu kē te ba mō Yedidia. Yen tubusiana, wi Yinni Gusunə u kī.

### *Dafidi u Raba mwa*

*(I maa mērio Bandun Gari I, 20:1-3)*

<sup>26</sup> Saa ye sōra Yoabu u Aməniban wuu ge ba mō Raba wəri u gen wəə bera mwa mi ben sina boko u ra n wāa. <sup>27</sup> Yera u Dafidi səməbu gəria u nē, wee, na Raban bera mi nim mu wāa mwa kə. <sup>28</sup> Yen sō, a tən be ba tie mənə kpa i na i wuu ge mwa mam mam. Domi na n kī bu nē, nē Yoabuwa na gu mwa. <sup>29</sup> Yera Dafidi u tən be kpuro menna, ma ba da ba Raba wəri ba ye mwa. <sup>30</sup> Ma u wuu min sunən furə wuragu mwa. Gen bunum mu sāawa kilo tena ka nne. Ba gu kpee gobiginu gore. Ma ba gu sua ba Dafidi dokea wirə. Yen biru u ka gu da Yerusalemuə. Yen dōma te, dukia baka Dafidi u gura. <sup>31</sup> Ma u Raban tən be ba tie yoo sōma koosia. Ben gaba dāa bərimə ka gbē, gabu ka sii, gaba tem gbemə ka dākuru, ma gaba birikiba mō. Nge mēya u Aməniban wusu kpuron tumbu yoo sōma kpē. Yen biru u gəsirama Yerusalemuə ka win tumbu kpuro.

### *Amə ka Tamaa*

## 13

<sup>1</sup> Yeniban biru, ye ya kora wee. Abusaləmu, Dafidin bii, u sesu mə wi ba sokumə Tamaa. Kurə burən tiiwa u sāa. Yera ben tundo turosi wi ba mō Amə u nùn kīa too, <sup>2</sup> sere kī te, ta dera u n maa yē ye u mō. Ma u tii kua barə. Adama Tamaa u n gina durə yē, ya maa sē Amə u ka nùn kpuna. <sup>3</sup> N deema Amə u bərə goo mə wi ba sokumə Yonadabu. U sāawa Dafidin mō Saman bii. U maa bwisi mō too. <sup>4</sup> Ma u Amə bikia u nē, mban sōna a wooramə a dō, wunə wi a sāa sina bokon bii. A man sōwə ye n nun mō.

Ma Amə u nùn sōwə u nē, nən sesu Tamaawa na kī, Abusaləmun mero turosi.

<sup>5</sup> Ma Yonadabu u nùn sōwə u nē, a doo a kpuna kpa a nē, a barəwa. Wunen tundo,

u n na wunen mi, kpa a nùn sō a nē, u de wunen sesu Tamaa u na wunen mi, u nun dīanu kua a n waamə, kpa a nu mwa win nōman di a sere di.

<sup>6</sup> Ma Amə u da u kpuna u tii bararu mani. Yera sina boko Dafidi u nùn beram na. Ma Amə u nùn sōwə u nē, na nun kanamə, a de nən sesu Tamaa u na u man kiranu yiru kua na n waamə, kpa n nu mwa win nōman di n di.

<sup>7</sup> Ma Dafidi u səmə gəra Tamaan mi, u nùn sō u nē, u doo u win sesu Amə deema win dirə u nùn dīanu kua.

<sup>8</sup> Yera Tamaa u da u Amə deema diru mi u kpī, ma u som sua u bura u kira ni kua Amə nən biru. <sup>9</sup> Yen biru u kira weke te sua ma u kira ni gəsie gbēru garu sō. Adama Amə u yina u di. U nē, bu tumbu kpuro yaro win dirun di. Yera be kpuro ba yara min di. <sup>10</sup> Saa yera Amə u Tamaa sōwə u nē, a ka kira ni na dii sōwə kpa n nu mwa wunen nōmun di, n sere di.

Ma Tamaa u kira ni sua u ka nùn daawa dii sō mi. <sup>11</sup> Ye u nùn kira ni wēmə, yera Amə u nùn gaba u nē, a de n ka nun kpuna, nən sesu.

<sup>12</sup> Ma Tamaa u nē, aawo, a ku man sanku. Domi ba ku rayen bweseru ko bese Isireliba sō. A ku bēere sari kom mē ko. <sup>13</sup> À n kua mē, mana kon we ka seku ten bweseru. Mēya wunen tii kaa ko bēere sari bese Isireliba sō. Yen sō, a besen tundo sina boko sōwə. U n yinamə a man sua kurə.

<sup>14</sup> Adama Amə kun Tamaan gari yi wure. Ma u nùn tilasi kua u ka nùn kpuna. <sup>15</sup> Yen biru Amə u nùn tusa too n kere kī te u raa nùn kī. Ma u nùn sōwə u nē, a seewo a doona.

<sup>16</sup> Yera Tamaa u nē, a ku maa kōsa sosi kōsa ye a man kua sō a n man gire.

Adama Amə u n win gari swaa daki. <sup>17</sup> Ma u aluwaasi wi u nùn nōrimə soka u nē, a kurə wini giro minin di. A de u yari tōwə kpa a gambo kene a beri.

<sup>18</sup> Ma Amə n aluwaasi wi, u Tamaa yara u gambo ye kenua.

N deema yabe nōnigira \* Tamaa u sebua. Ten bwesera sina bokon bii wəndia be ba n durə yē ba ra sebe. <sup>19</sup> Ye Tamaa u yara, yera u tii torom wisi wirə ma u win yabe nōnigii te gīa u ka win nuku sankiranu sōsi. U wiru nōma səndi u sumə ka dam. <sup>20</sup> Yera

\* **13:18** yabe nōnigiru - I Handunian torubu 37:3n tubusianu mērio.

win sesu Abusalōmu u na u nùn bikia u nεε, Aməə u ka nun kpuna? N n mən na, a seewo, nən sesu, a ku gari yi garisi gōruə too, domi wunen sesuwa.

Adama ka mε, Tamaan nukura sankira too. Ma u da u wāa Abusalōmun dirə. <sup>21</sup> Sina boko Dafidi u ye kpuro nua, yera u məru kua. Adama u n̄ Aməə gerusi, yèn s̄ə u s̄a win bii gbiikoo ma u nùn k̄i too. <sup>22</sup> Abusalōmu kun maa Aməə gāanu s̄əwa. Adama u nùn tusa yèn s̄ə u win sesu tilasi kua u ka kpuna.

### *Abusalōmu u win sesu*

#### *məru bara*

<sup>23</sup> W̄əə yirun biru, s̄əə teeru Abusalōmu u win yāanun sansu b̄əərimə Baali Hasorio Efaraimun tem b̄əkuə. Ma u win tundo turosibu sina bokon bibu kpuro dim soka. <sup>24</sup> U sere bu dim mε soku, u da u sina boko deema u nεε, yinni, wee ba nən yāanun sansu b̄əərimə, sa yen t̄əə bakaru m̄ə. Na k̄i wunε ka wunen bwāabu i na i ka sun di.

<sup>25</sup> Ma sina boko u nùn wisa u nεε, aawo, nən bii, bεsən kpuro kun d̄əə. Domi s̄əmunu koo kp̄əa.

Ma u nεε, a suuru ko, a de a da ka mε.

Adama sina boko u yina. Domara u nùn kua. <sup>26</sup> Yera u sina boko s̄əəwa u nεε, a de baa nən m̄əə Aməə u na.

Ma sina boko u nεε, mban s̄əna a k̄i u na wunen mi.

<sup>27</sup> Abusalōmu u maa sina boko suuru kana, ma u dera Aməə u da ka sere maa win bii be ba tie kpuro.

<sup>28</sup> Yera Abusalōmu u win s̄əm kowobu s̄əəwa u nεε, i n laakari s̄a sanam mε tam mu koo Aməə go. Saa yera kon bεε s̄ə n nεε, i nùn soowo i go. I ku bεrum ko domi n̄na na bεε wooda w̄εemə. I de i ȳra i tən durə kom s̄əəsi.

<sup>29</sup> Ma Abusalōmun s̄əm kowo be, ba Aməə kua nge mε u gerua. Yera sina bokon bii be ba tie ben baawure u win keteku ȳəəwa u duka sua.

<sup>30</sup> Sanam mε ba duki yarina mi, yera Dafidi u nua ma ba win bibu kpuro go, baa ben turo kun tie. <sup>31</sup> Ma u seewa u win yaberu n̄nua u karana u kpuna tem̄ə nuku sankiranun s̄ə. M̄eya maa win bwāaba kua. <sup>32</sup> Yonadabu, Dafidin m̄əə Saman bii, u gerua u nεε, yinni, a ku nεε, ba wunen bibu kpuro go. Domi Aməə t̄ənawa u gu. Saa d̄əma t̄ən di u ka Tamaa kpuna ka dam

mi, yera Abusalōmu u ka bwisika u nùn go. <sup>33</sup> Yen s̄ə t̄ē, a ku ḡoru doke ma wunen bibu kpurowa ba gu. Adama a n ȳē ma Aməə t̄ənawa u gu.

<sup>34</sup> Yen biru Abusalōmu u duka yakura.

Gb̄ararun k̄ənnə k̄əso u s̄ira u wa wee, tən w̄əru ga wee win biruə guurun bera gian di. Ma u da u sina boko s̄əəwa ye u wa.

<sup>35</sup> Ma Yonadabu u nùn s̄əəwa u nεε, yinni, wunen biba. Wee ba wee. N n̄ m̄eya na nun s̄əəwa?

<sup>36</sup> Sere u ka gari yi gere u kpe, yera sina bokon bii be, ba tunuma. Ma ba wuri w̄əri. Sina bokon tii ka win bwāabu ba maa sw̄i gem gem.

<sup>37-38</sup> N deema saa ye s̄əə, Abusalōmu u kpikuru woo Talimai, Amihudun biin mi, wi u s̄a Gesurin sina boko. Ma u sina mi, n ka kua w̄əə ita. Saa ye kpuro s̄əə, Dafidi u wāa win sina kpaarə u win bii Aməəən ḡəə sumə. <sup>39</sup> Saa ye Dafidin nukura yemia, win m̄əru ye u ka Abusalōmu m̄ə ya sure.

### *Yoabu u k̄i*

#### *Abusalōmu u ḡəsirama yenuə*

## 14

<sup>1</sup> Yoabu Seruyan bii u gia ma Dafidi sina bokon ḡoru ga woowa win bii Abusalōmun mi gia. <sup>2</sup> Yera u ḡəra Tekoaə bu da bu kurə bwisigii goo kasuma. Ye kurə wi, u tunuma yera Yoabu u nùn s̄əəwa u nεε, a ḡəə woorun yānu dokeo kpa a n s̄a nge a nuki sankire. A ku turare gaa doke. A n gesi s̄a nge wi u ḡəə s̄ə n t̄ē. <sup>3</sup> Ā n kua mε, kpa a da sina bokon mi, a nùn s̄ə ye kon nun s̄ə kpuro.

Ma u nùn s̄əəwa ye u koo gere. <sup>4</sup> Ma kurə wi, u seewa u da u ka sina boko gari yi ko. Ye u tura mi, yera u yiira u wiru tem girari u nεε, yinni, a man faaba koowo.

<sup>5</sup> Yera sina boko u nùn bikia u nεε, mba n kua.

Ma u wisa u nεε, yinni, wee, nε ḡəminiwa. Nən durə u gu, <sup>6</sup> u man bibu yiru deria. Bii bera ba sanna gberə. Saa ye s̄əə, goo sari ben turuku u sere bu yakiana. Ma turo u win winsim so u go. <sup>7</sup> T̄ē wee, nən bweseru ta man seesi ta nεε, n bu wi u win winsim go mi n̄mu s̄əndio bu maa nùn go, yèn s̄ə u win winsim yem yari. Wee, n̄ n bu bii wi n̄mu s̄əndia, na n̄ maa bii goo m̄ə wi u koo nən durən tubi di, kpa win bweseru tu gbi.

<sup>8</sup> Ma sina boko u kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, a gina wio. Kon nɛn bwāabu sɔ bu da bu nun wunɛn gari yi wunana.

<sup>9</sup> Ma kurɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, yinni, baa bà n koo goo taare wɛ, nɛ ka nɛn tondon yenugiba ba koo taare wɛ, n n wunɛ ka wunɛn bwāabu.

<sup>10</sup> Sina boko u nùn sɔɔwa u nɛɛ, goo ù n wunɛn kɔsa gerua, a ka nùn na mini. Saa yera yɛro kun maa nun babamɔ.

<sup>11</sup> Ma kurɔ wi, u nɛɛ, a man nɔɔ mwɛɛru kuo ka Yinni Gusunɛn yĩsiru, ma a n derimɔ be ba bii win mɔru kɔsiamɔ bu maa kɔsa sosi bu nɛn bii wi u tie go.

Yera sina boko u nùn wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɛn wāaru, wunɛn bii wi, baa win wirun seri tia kun wɔrimɔ.

<sup>12</sup> Ma kurɔ wi, u nɛɛ, yinni, a de n maa gari fiko gere.

Yera sina boko u nɛɛ, a geruo.

<sup>13</sup> Ma u nɛɛ, yinni, mban sɔna a kɔsa yeni mɔ ye ya Gusunɛn tɔmbu waamɔ. A dera wunɛn tiin bii u kpikiru woo wunɛn sɔ. Tɛ, wunɛn gari yi a gerua mi, wuna yi ka yā. <sup>14</sup> Tilasiwa besen baawure u ka gbi sɔ teeru kpa sa n sāa nge nim mɛ mu yari tem sɔɔ, mɛ ba n kpɛ bu maa gura. Adama Gusunɔ kun kī Abusalɔmu u gbi tɛ. U kīwa u gɔsirama kpikirun di u n wāa win bɔkuɔ. <sup>15</sup> Yinni, ye na ka na wunɛn mi, na nun gari yini kpuro sɔɔwa, nɛn tɔmba ba man berum tia. Yera na nɛɛ, kon na n nun yi sɔ. Sɔrɔkudo kaa nɛn gere wura. <sup>16</sup> Kpa a sun wɔra nɛ ka nɛn bii be ba kasu bu sun gon nɔman di, be, be ba n kī sa n maa baa mɔ tem mɛ Gusunɔ u sun wɛ sɔɔ. <sup>17</sup> Na tii sɔɔwa na nɛɛ, wunɛn gari yi koo man nukuru yemiasia. Domi na nun mɛɛrawa nge Gusunɛn gɔrado wi u kɔsa ka gean wunana yɛ. Kpa Gusunɔ wunɛn Yinni u n wāa ka wunɛ.

<sup>18</sup> Ma sina boko u kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, na kī n nun gāanu bikia. A ku man weesu kua a yen gaa bere.

Ma kurɔ wi, u nɛɛ, yinni, a geruo.

<sup>19</sup> Yera sina boko u nɛɛ, n n Yoabuwa u nun yeniba sɔɔwa?

Kurɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, yinni, sere ka wunɛn wāaru, ye a gerua mi, ya sāawa gem. Wunɛn bɔɔ Yoabuwa u man gari yi sɔɔwa u nɛɛ, n na n nun sɔ. <sup>20</sup> U ye kuawa n wa gari yi kpuro yi ka wɛra. Wee, a maa bwisi mɔ

nge Gusunɛn gɔrado a n ka yɛ ye ya kooramɔ handuniaɔ.

<sup>21</sup> Yen biru Dafidi sina boko u da u Yoabu sɔɔwa u nɛɛ, to, kon ko nge mɛ a kī. A doo a nɛn bii Abusalɔmu wi gɔsiamɔ.

<sup>22</sup> Yera Yoabu u nùn kpuna ka bɛɛɛɛ u nùn siara. Ma u gerua u nɛɛ, yinni, gisɔra na wa ma a ka man nɔnu geu mɛɛra. Domi a nɛɛ, kaa ko ye na nun kana.

<sup>23</sup> Ma Yoabu u seewa u da Gesuriɔ Abusalɔmun mi, u ka nùn wurama Yerusalemuɔ. <sup>24</sup> Ye ba tunuma, sina boko u nɛɛ, a de u da u sina win yenuɔ. A ku de u na nɛn mi.

Ma Abusalɔmu u da win yenuɔ, u n de sina bokon mi.

### *Abusalɔmu ka Dafidi ba dora*

<sup>25</sup> Abusalɔmu wi, durɔ burɛn tiywa. Goo sari Isireliba sɔɔ wi u yĩsiru yara buram mɛn saabu. Saa win naa tararun di sere ka win wirɔ, gam sari mi kaa kpaka wa. <sup>26</sup> Wɔɔ ka wɔɔwa u ra win seri kɔni. Domi saa yera yi ra nùn bunie too. Win seri yi ba kɔna mi, yin bunum mu ra kilo yiru kere. <sup>27</sup> Bii tɔn durɔbu itawa u mara ka bii tɔn kurɔ turo. Win yĩsira Tamaa. U sāawa kurɔ burɛn tii.

<sup>28</sup> Abusalɔmu wi, u kuawa wɔɔ yiru Yerusalemuɔ, u n sina boko waare. <sup>29</sup> Yera u Yoabu sokusia u na u nùn gɔri sina bokon mi. Adama Yoabu u yina u na. Ma u kpam wure u nùn sokusia. Ka mɛ, u yina u na. <sup>30</sup> Ma Abusalɔmu u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, Yoabun gberu wee negirun bɔkuɔ. U maa dīanu mɔ mi. I doo i win gbee te dɔɔ meni.

Ma ba da ba tu dɔɔ meni. <sup>31</sup> Yera Yoabu u seewa u da Abusalɔmun mi, u nùn bikia u nɛɛ, mba n kua wunɛn bwāabu ba ka da ba nɛn gberu dɔɔ meni.

<sup>32</sup> Abusalɔmu u nùn wisa u nɛɛ, domi na nun sokusia na nɛɛ, a na n nun gɔri sina bokon mi, kpa a nùn bikia mban sɔna u dera na wurama Gesurin di. Domi n daa sanɔ na n woo mi gia. Tɛ na kī su waana nɛ ka sina boko. Taare gaa yà n man wāasi, kpa u man go.

<sup>33</sup> Ma Yoabu u da sina bokon mi, u nùn gari yi tusia. Yera sina boko u Abusalɔmu sokusia. Ye u tunuma win mi, u kpuna ka bɛɛɛɛ. Ma sina boko u nùn tɔbura u bɔkasi.

### *Abusalɔmu u nia sāa*

### *u sina boko bandu mwaari*



## 15

<sup>1</sup> Yen biru Abusalōmu u da u tabu keke kasu ka dumi ka tōmbu weeraakuru be ba ra n nūn gbiiye mi u dō. <sup>2</sup> U ra sewa buru buru yellu u n wāa wuun duu yerō. Goo ù n sarō u siribu dō sina bokon mi, yera u ra yēro yōrasie u nūn bikia u nē, bwese kera yeren min diya a yarima.

U n nūn wisa u nē, u yarimawa Isireliban bwese kera kasan di, <sup>3</sup> kpa Abusalōmu u nūn sō u nē, a wunen gem mō, adama à n da sina bokon mi, goo kun nun swaa dakimō.

<sup>4</sup> Kpa u n kpm mō, bà n man kua siri kowo tem mē sō, baawure wi u siribu na nen mi, kon nūn siriawa dee dee.

<sup>5</sup> Mi u yō wuun duu yerō, goo ù n na win mi, u nūn kpuna u ka nun bēere wē, u ra nōmu demiewa u yēro nenē u bōkasi.

<sup>6</sup> Nge mēya Abusalōmu u Isireliba kpuro kua be ba siribu daamō sina bokon mi. Ma ba tii wesia win mi gia.

<sup>7</sup> Ye n kua wōō nē, yera Abusalōmu u sina boko Dafidi sōwa u nē, na nun kanamō, a de n da Heboroniō n ko yēn nōō mwēeru na Yinni Gusunō kua. <sup>8</sup> Domi sanam mē na wāa Gesuriō, Sirin temō, na nē, ma Yinni Gusunō u ka man wurama baani ka gem, kon nūn yākunu kua Heboroniō.

<sup>9</sup> Ma sina boko u nē, a doo ka bōri yendu.

Ma Abusalōmu u seewa u da Heboroni mi. <sup>10</sup> Min diya u tōmbu gōra gōra asiri sō Isireliban bwesenu kpuro sō, u nē, bu be sō, bà n kāakāagin swī nua, bu kuuki koowo kpa bu kpara bu nē, Abusalōmu u bandu di Heboroniō. <sup>11</sup> Ma u tōmbu goobu (200) kana Yerusalemun di, ba ka nūn da Heboroni mi. Adama ba ñ yē ye u nia sāa win gōru.

<sup>12</sup> Sanam mē u yākuru mō, yera u dera ba da Gilōō ba Ahitofeli, Dafidin bwisi kēō kasuma. Yera Abusalōmun nia ye u sāa mi, ya dam kua. Tōn be ba ka nūn yōra ba dabiamō gem gem.

### *Dafidi u kpikiru sua Yerusalemun di*

<sup>13</sup> Yera goo u na u Dafidi sōwa u nē, Isireliban dabira ba tii wesia Abusalōmun mi.

<sup>14</sup> Ma Dafidi u win bwāa be ba ka nūn wāa Yerusalemō sōwa u nē, ñ n men na, i seewo su kpikiru su. Ma n kun mē, besen goo kun kisiramō Abusalōmun nōman di. I wasi suo su doona, u ku raa sun deema mini

u sun wahala doke. Kpa u wuu ge wōri u gen tōmbu go.

<sup>15</sup> Yera win bwāa be, ba gerua ba nē, ye a kī kpuro, yinni, yera sa ko ko.

<sup>16</sup> Ma sina boko u swaa wōri, ka win yenugibu. Adama u dera win ban sina kurōbu wōkuru ba sina ba sina kpaaru kōsu.

<sup>17</sup> Saa ye sina boko u yariō, yera win tōmbu kpuro ba nūn swī. Ma ba da ba yōra sere wuun yenu dāaku gagun bōkuō. <sup>18</sup> Ma win bwāabu kpuro ka Keretiba ka Peletiba ba nūn sararimō ka sere maa tōmbu nata (600) be ba nūn swīma Gatin di ba sara ba da win wuswaa. <sup>19</sup> Ma sina boko u Itai, Gatigii sōwa u nē, mban sōna a ka sun swī. A gōsiro a sina Abusalōmu u nun deema. Domi wunē sōwa. Yen biru ba ka nun nawa saa wunen tem di. <sup>20</sup> Sō mē tera a tunuma, kpa na n ka nun yaayaare mō gisō? Nen tii na ñ yē mi na dō. N n men na, a gōsiro ka wunen tōn be ba nun swī, kpa Yinni Gusunōn durom ka win bōrōkiniru ta n ka nun wāa.

<sup>21</sup> Adama Itai u sina boko wisa u nē, sere ka Yinni Gusunōn wāaru ka maa wunen tiin wāaru, yinni, yam kpuro mi a wāa, baa ñ n gōō sōn na, miya ko na n maa wāa.

<sup>22</sup> Ma Dafidi u nūn sōwa u nē, ñ n men na, a gbiiyo su da.

Ma Itai, Gatigii wi, u gbia ka win tabu kowobu ka sere ben yenugibu kpuro. <sup>23</sup> Saa ye tōn be, ba sarō ba doonō, yera tem men tōmbu ba wuri wure. Ma sina boko ka win tōmbu kpuro ba daa te ba mō Sedoroni tōbura ba doona gbaburun bera gia. <sup>24</sup> Yāku kowo Sadōku u maa wāa mi ka Lefi be ba Yinni Gusunōn woodan kpakororu sōwa. Ba tu sōbia ba yi. Ma yāku kowo Abiataa u yākuru mō sere tōn be kpuro ba ka yara wuun di ba kpa.

<sup>25</sup> Ye ba yākuru kua ba kpa, yera sina boko u Sadōku sōwa u nē, a Yinni Gusunōn woodan kpakoro te suo a ka wura wuuō. Yinni Gusunō ù n man durom kua, u koo de n wurama kpa n maa tu wa ten wāa yerō.

<sup>26</sup> Adama ù n nē, u man yinawa, to, nē wee! U man kuo nge mē u kī.

<sup>27</sup> Ma u kpm nūn sōwa u nē, a wa? A wuro ka bōri yendu, ka wunen bii Akimasi ka Abiataa ka win bii Yonatham. <sup>28</sup> Wee, kon yōra daa ten tōbura yerō gbaburu mini, sere a ka man labaari sōma.

29 Nge meya Sadaku ka Abiataa ba ka Yinni Gusunon kpakoro te wura Yerusalemu. Ma ba sina mi.

*Dafidi u Usai gara*

*u ka Abusalomun kpunaa gia*

*asiri sɔɔ*

30 Ma Dafidi u Olifin guuru yɔɔmɔ ka swii u yasa wiru wukiri, u siimɔ ka naa dirusu. Nge meya win bwaa be ba ka nun dɔɔ ba maa kua. Ba guu te yɔɔmɔ ka swii ba yasi wiru wukiri. 31 N deema goo u raa Dafidi sɔɔwa u nee, Ahitofeli u waa ka Abusalomu, tɔn be ba sina boko seesi sɔɔ. Ma Dafidi u Yinni Gusunon kana u nee, u de Ahitofelin bwisi yi u Abusalomu kemɔ mi, yi ko asansi sarirugii. 32 Sanam me Dafidi u tura guuru wɔllɔ mi ba ra Gusunon sɔ, u deema Usai Aakigii u waa mi, u nun mara u yabe kiasu sebu. Ma win wira tua sɔa u ka win nuku sankiranu sɔasi. 33 Ma Dafidi u nun sɔɔwa u nee, sa n da sannu, ya n man somimɔ. 34 N n men na, a gɔsiro wuu kpa a da a Abusalomu sɔ ma kaa ko win bɔɔ nge me a raa sɔa win tondon bɔɔ. Nge meya kaa man somi a n Ahitofelin bwisi kam koosiamɔ. 35 Yaku kowobu Sadaku ka Abiataa ba waa mi ka wune. Gari yi a nua saa sunon Abusalomun yenun di kpuro, a doo a bu yi sɔ. 36 Wee, ben bibu yiru Akimasi, Sadakun bii ka Yonatam Abiataan bii ba maa waa mi. Beya kaa garima bu na bu man sɔ ye a nua kpuro.

37 Ma Usai, Dafidin bɔɔ wi, u wura Yerusalemu. Saa yera Abusalomun tii u maa tunuma mi.

*Dafidi ka Siba*

## 16

1 Saa ye Dafidi u saram wee, u guu ten wii kpiiru deri kese, yera Siba, Mefibosetin som kowo u kurama Dafidin wuswaaɔ ka ketekunu yiru ni u pɛe goobu (200) sɔbi ka resem swaanu wunɔbu (100) ka maa daa binu ganun swaanu wunɔbu ka sere tam me ba doke gɔnan bɔɔ bakaru sɔɔ. 2 Ma sina boko u Siba bikia u nee, mba yeniba.

Ma Siba u nun wisa u nee, yinni, keteku nini, nu saawa ni wunen yenugibu ba koo sɔni. Pɛe yeni ka daa bii nini, ya saawa ye wunen tabu kowobu ba koo di. Be ba maa wasira gɔburɔ, tam meniwa ba koo nɔ, kpa bu dam wa.

3 Sina boko u kparam bikia u nee, Mefiboseti wunen yinnin debubu maa ni?

Ma Siba u nee, u waa Yerusalemu. Domi u nee, gisara Isireliba ba koo nun win debun bandu wesia.

4 Sina boko u nun sɔɔwa u nee, tɛ, ye Mefiboseti u raa mɔ, ya kua wunegia.

Ma Siba u kpuna u nun beere we u nee, na siara, yinni, ye a ka man durom meni kua.

*Simɛi u Dafidi wammɔ*

5-6 Ye sina boko Dafidi u tunuma Bahurimu, yera Sɔɔlun dusi goo wi ba mɔ Simɛi, Geran bii, u yarima wuu gen min di, u kpenu sua u Dafidi ka win sina asakpɔbu kasukumɔ, baa me Dafidin tabu durɔbu ka win tɔmbu ba waa win nɔm geuɔ ka win nɔm dwarɔ. Ma u nun wammɔ, 7 u mɔ, a doonɔ, a doonɔ, tɔn gowo wune, kam wune. 8 Gusunon u nun mɔru kasie, ma u ban te sua u wunen bii Abusalomu nɔmu beria yen sɔ a Sɔɔlun yenugibu go ma a bandu di win ayerɔ. Wee tɛ, a wɔnwɔndu soore, meya n maa ka nun wɔ, domi wune tɔn gowowa.

9 Yera Abisai, Seruyan bii, u sina boko sɔɔwa u nee, yinni, mban sɔna bɔɔ goo teni ta ka nun wammɔ me. A de n da n nun wiru bura.

10 Ma Dafidi u nee, ya n beere wa, beere Seruyan bibu. Durɔ wi, u n man wammɔ yen sɔ Yinni Gusunon u nee u ko me, wara koo nun yinari. 11 Ma u Abisai ka win bwɔabu kpuro sɔɔwa u nee, wee, nen tiin bii wi na mara, u ki u man go. Kaa sere gere Benyamɛe wini? N n men na, i de u man wame, Yinni Gusunon u n nun sɔɔwa me. 12 Sɔrɔkudo Yinni Gusunon u koo nen wɔnwɔndu wa kpa u kɔsa ye gɔsia gea.

13 Ye Dafidi u seewa u win swaa wari u doonɔ ka win tɔmbu, yera Simɛi u siimɔ guu ten yɛsɔɔ u bu bewe u bu kpenu kasukumɔ, u bu yanim wisimɔ, u Dafidi wansimɔ. 14 Ye sina boko ka win tɔn be, ba tura Yuudenin daaro, ba wasira gem gem. Ma ba wera mi.

*Abusalomu u waa*

*Yerusalemu*

15 Abusalomu u tunuma Yerusalemu ka Isireliba dabinu. Ahitofeli u maa waa ka be. 16 Sanam me Usai Aakigii, Dafidin boro u tunuma Abusalomun mi, yera u gerua u nee, sina boko, wunen hunde yu daka da.

17 Ma Abusalōmu u nùn sōwa u nē, mba n kua a n̄ ka wāa wunen b̄r̄o Dafidin wuur̄o. Nge meya a ka nùn k̄iru sōsim̄o?

18 Usai u nùn wisa u nē, n n̄ men baa. Domi wi Yinni Gusun̄o ka t̄on beni ka Isireliba kpuro ba ḡosa, wigiwa na s̄aa. Wiya na kon maa ka ȳra. 19 Yen biru n n̄ wuna win bii? Nge mē na raa wunen tundo s̄awa, nge meya kon maa nun s̄a.

### *Abusalōmu*

#### *u ka Dafidin kur̄bu kpuna*

20 Yera Abusalōmu u Ahitofeli sōwa u nē, i wesian̄o sannu kpa i gere ye sa ko ko.

21 Ma Ahitofeli u Abusalōmu sōwa u nē, a doo a ka wunen tondon kur̄o be ba sina kpaaru k̄su mi kpuna. Saa ye s̄ara Isireliba kpuro ba koo gia ma a ka wunen tundo wi karanawa mam mam. Kpa be ba ka nun wāa kpuro bu ka nun ȳra dim dim.

22 Ma ba Abusalōmu kuru gira dii teera w̄ll̄o, ma u ka win tondon kur̄o be menna Isireli ben n̄ni biru.

23 N deema saa ye s̄o, ba ra n Ahitofelin gari garisiwa nge Gusun̄on tiin gere. Meya Abusalōmu ka Dafidin tii ba ra n yi garisi.

#### *Usai u Ahitofelin kpunaa*

#### *sanka*

## 17

1 Yen biru Ahitofeli u Abusalōmu sōwa u nē, a de n t̄ambu n̄r̄obun suba w̄kura yiru (12.000) ḡosi kpa n Dafidi naa sw̄i w̄ku te.

2 Saa ye s̄o, u ko n wasire, u n̄ ko n maa dam gam m̄o, kpa n nùn nare. Win t̄ambu b̄a n yarina ba nùn deri wi turo, kpa n nùn s̄ere n go. 3 Mesuma kon ko Isireliba kpuro bu ka wurama wunen mi. Domi wi a kasu mi, s̄a n nùn n̄ma tura, be kpuro ba koo wurama wunen mi, kpa ba n wāa b̄ari yendu s̄o.

4 Ma gari yi, yi Abusalōmu ka Isireliban guro gurobu kpuro dore. 5 Adama Abusalōmu u nē, bu Usai Aakigii sokuma kpa bu maa n̄o ye win tii koo gere.

6 Ye Usai u tunuma Abusalōmun mi, ma Abusalōmu u nùn sōwa u nē, ameniwa Ahitofeli u gerua. Ya nun w̄ere su ko mē? Nge am̄na a wa.

7 Usai u nē, Ahitofelin bwisi yi u nun k̄m̄o mini gis̄o, yi n̄ bwisi gee. 8 Wunen tii, a wunen tundo ka win t̄ambu ȳ ma ba s̄awa tabu dur̄abu. Ba k̄ruawa nge gbeeku yaa

ḡaba ye ba binu mwaari. Yen biru a ȳ ma wunen tundo wi, u s̄awa tabun saria ȳro. U n̄ wuram̄o u kpuna ka t̄on be sannu. 9 Wee à n da t̄ē, u kukua kpee w̄ru gagu s̄o, n̄ kun mē yam gam. Win t̄ambu b̄a n gbia ba sun w̄ari, ma ba bes̄en gabu go, wi u ye nua, u koo nē, wee, ba Abusalōmun t̄ambu go go. 10 Saa ye s̄o, bes̄en suunu s̄o, baa goo ù n s̄aa tabu dur̄o, ma u w̄ruḡru m̄o nge gbee sun̄o, ȳro koo berum duura. Domi Isireliba kpuro ba ȳ ma wunen tundo u s̄aa tabu dur̄o. Meya u maa tabu kowo damgibu m̄o. 11 Bwisi yi na m̄o kon nun k̄ē wee. A de Isireliba kpuro be ba wāa Danun di sere ka Beri Sebāo bu menna ba n dabi nge yani s̄eri nim w̄kun goor̄o kpa wunen tii a n bu gbiiye i ka taa bi da. 12 Kpa su bu w̄ari subaru s̄o mi ba gesi wāa su bu wukiri mam mam nge mē dirum mu ra yakasu wukiri. S̄a n kua mē, ben goo kun kisiram̄o baa sun̄on tii. 13 B̄a n dua wuu gagu s̄o ba kukua, Isireliba kpuro ba koo wuu ge w̄ari bu gen gani w̄ē s̄ere bu gawa bu suriri kpa bu gen kpenu gura bu da bu sure w̄wa s̄o. Baa gen kpee teera kun tiaram̄o.

14 Ma Abusalōmu ka win t̄ambu ba nē, Usai Aakigiin bwisi yi, yi Ahitofeligii kere.

N deema Yinni Gusun̄owa u k̄i u Ahitofelin bwisi gee yi s̄iya kpa k̄sa yu Abusalōmu deema.

#### *Ba Dafidi bwisi k̄a u ka duka*

15 Yera Usai u da u Sad̄oku ka Abiqt̄aa ȳaku kowo be sōwa u nē, meni ka meniwa Ahitofeli u Abusalōmu ka Isireliban guro gurobu bwisi k̄a. Ma nē, na maa bu sōwa meni ka meni. 16 Yen s̄o, a goo ḡari t̄ē Dafidin mi, u nùn s̄o u ku raa kpuna daa ten t̄bura yer̄o ḡbaburu mi, w̄ku te. U t̄buro u doona ka win t̄ambu kpa bu ku raa bu n̄ma turi bu go.

17 N deema saa ye s̄o, Yonatham ka Akimasi ba wāa Eni Rogelīo domi ba n̄ k̄k̄o bu du wuūo goo u bu wa. Yen s̄na ba ra w̄ndia goo ḡari ben mi, u bu s̄o kpuro ye ya kooram̄o, kpa be maa bu da bu Dafidi sina boko s̄o. 18 Adama s̄o teeru, aluwaasi goo u bu wa ma u da u Abusalōmu sōwa. Yen s̄na ba seewa fuuku fuuku, ba yakura ba da dur̄o goon ȳenūo Bahurimūo. N deema dur̄o wi, u d̄k̄o m̄o win ȳenu yaarāo. Ma

ba dua ye sɔɔ ba kukua. <sup>19</sup> Yera durɔ win kurɔ u bekuru garu sua u ka dɔkɔ ye wukiri ma u dobi yi ba sura teria ten wɔllɔ kpa bu ku ka gia ma ba wɔa mi. <sup>20</sup> Ye Abusalɔmun bwɔaba da yenu mi, yera ba kurɔ wi bikia ba nɛɛ, mana Akimasi ka Yonatham ba wɔa.

Ma kurɔ wi, u bu wisa u nɛɛ, ba daa piibu geni tɔbura ba doona.

Ba bu kasu kasu ba n wa. Ma ba gɔsira Yerusalemuɔ. <sup>21</sup> Ye ba doona ba kpa, yera Yonatham ka Akimasi ba yarima dɔkɔ yen min di, ba da ba Dafidi gari yi sɔɔwa ba nɛɛ, u seewo fuuku ka win tɔmbu bu daa te tɔbura bu doona. Domi amɛniwa Ahitofeli u Abusalɔmu bwisi kɔ win sɔ.

<sup>22</sup> Ye Dafidi u gari yi nua, ma u seewa ka win tɔmbu u Yuudenin daa te tɔbura. Be kpurowa ba doona yam mu sere sɔra.

<sup>23</sup> Ye Ahitofeli u wa ba n ka win gari sɔmburu kue, yera u win keteku gaari bɔkua u sɔa win wuuɔ, u da win tiin yenuɔ u win yenugibu saaria kpuro mɛ ba koo koosina. Yen biru u win tii soora doke u gu. Ma ba nɔn sikua win baaban sikirɔ.

### *Dafidi u wɔa Mahanaimuɔ*

<sup>24</sup> Ye Dafidi u tura Mahanaimuɔ, saa yera, Abusalɔmu u Yuudenin daaru tɔburama, wi ka win tɔmbu kpuro. <sup>25</sup> U Amasa kua win tabu sunɔ Yoabun ayerɔ. Amasan tondon yɔsira Yitira, Isireli\*. Win mɛrowa Abigali, Nakasin bii. Wi ka Seruya, Yoabun mɛro ba sɔawa mɔɔ ka wɔnɔ.

<sup>26</sup> Abusalɔmu ka win tɔmbu ba ben sansani girawa Galadin temɔ.

<sup>27</sup> Saa yɛ sɔɔ Dafidi u wɔa Mahanaimuɔ, yera Sobi, Nakasin bii, wi u sɔa Amɔniban bweseru saa Raban di, ka Makiri Amielin bii saa Lodebaan di, ka Baasilai, Galadigii, saa Rogelimun di, <sup>28</sup> ba ka Dafidi kpin yenu naawa ka gbɛɛ basilaba, ka wekenu, ka maa dɔanu. Niya alikama ka ɔɔsu, ka som, ka gberɛ wɔɔranu ka swii ka dɔasi ka sɔki yi ba sɔnwa, <sup>29</sup> ka tim, ka naa bogum ka yɔa yaa, ka gasanu. Domi ba nɛɛ, gɔɔru ka nim nɔru ka wasiraru, ya ko n tɔn be wahala koome gbaburun di.

### *Ba Abusalɔmun tabu kowobu*

#### *kamia*

## 18

<sup>1</sup> Yen biru Dafidi u seewa u win tabu kowobu gara be ba ka nɔn wɔa. Yera u bu kua wuu wuuka tɔmbu nɔrɔm nɔrɔm (1.000) ka wunɔm wunɔm (100), wuu nin baatere ka ten wirugii. <sup>2</sup> Ma u tɔn be bɔnu kua suba ita. U sube teeru sua u Yoabu Seruyan bii nɔmu beria. U maa sube tee teni sua u Abisai, Yoabun wɔnɔ nɔmu beria. Tee te ta maa tie, ma u Itai Gatigii wɛ. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, nen tii, kon ka bɛɛ da tabu gberɔ.

<sup>3</sup> Ma ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ, a ku ka sun da. Domi yiberɛba bɔ n sun wɔri sa duki mɔ, ya n ko n bu gɔanu sɔa, baa bɔ n besɛn bɔnu go. Adama wunɛ, bɔ n nun nɔma tura, a sɔawa nge besɛn nɔrɔbun suba wɔkuru (10.000). Yen sɔ, n sanɔ a n sɔ wuuɔ kpa a n ka sun somimamɔ.

<sup>4</sup> Ma sina boko u bu sɔɔwa u nɛɛ, ye ya bɛɛ wɛre, yeya kon ko.

Ma u da u yɔ gbɔra kɔnnɔn bɔkuɔ saa ye tabu kowobu ba yariɔ wuu wuuka, gabu wunɔm wunɔm, gabu maa nɔrɔm nɔrɔm (1.000). <sup>5</sup> Sina boko u Yoabu ka Abisai ka Itai wooda yeni wɛ u nɛɛ, i ku ka Abusalɔmu bii aluwaasi wi bɔɔbɔm ko, i n yɛ i man kɔn na.

Ma tɔmbu kpuro ba sina bokon woodan gari yi nua yi u wirugii be sɔɔwa Abusalɔmun sɔ.

<sup>6</sup> Yera ba yara ba da tabu gberɔ bu ka Isireli be ba Abusalɔmu swii yinna. Ma ba sannɔ wɔrina Efaraimun sɔɔwɔ. <sup>7</sup> Dɔa sɔɔ miya Dafidin tɔn be, ba Abusalɔmugibu go go. Tɔmbu nɔrɔbun suba yɛnda (20.000) ba go dɔma te. <sup>8</sup> Ma taa bi, bu teria tem mɛ kpuro sɔɔ. Tɔn be ba kam kua dɔa sɔɔ ge sɔɔ, ba kere be ba nɔma tura ba go.

### *Yoabu u Abusalɔmu go*

<sup>9</sup> Wee ye ya Abusalɔmu deema. U kurama Dafidin tabu kowobun wuswaaɔ u win keteku sɔni. Yera keteku ge, ga ka nɔn dua dɔa bakararu garun kɔkɔrɔ. Miya dɔa ten kɔasa gaa ya win seri sɔre ma keteku ge, ga doona ga nɔn deri mi, u sɔare, u n ka wɔllu, u n maa ka tem. <sup>10</sup> Ye Dafidin tɔmbun turo u nɔn wa, ma u da u Yoabu sɔɔwa u nɛɛ, wee, na Abusalɔmu wa u sɔare dɔru garun kɔkɔrɔ.

\* **17:25** Isireli - Bandun Gari I, 2:17 sɔɔ ba nɛɛ, Yitira u sɔawa Isimɛli.



11 Yoabu u durɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, ye a nùn wa mɛ, mba n kua a n̄ ka nùn so a sure, kpa n da nun sii geesun gobi wɔkuru kɛ ka kpaka.

12 Ma durɔ wi, u Yoabu wisa u nɛɛ, baa nà n sii geesun gobi nɔrɔbu (1.000) wa, na n̄ sina bokon bii nɔmu sɔndimɔ. Domi sa nɔɔmɔ sanam mɛ sina boko u wunɛ ka Abisai ka Itai wooda wɛɛmɔ u nɛɛ, i ku ka win bii Abusalɔmu bɔɔbɔm ko. 13 Yen biru nà n wooda ye sara na nùn go, wunen tii a n̄ ka man yɔramɔ. Gãanu maa sari ni nu sina boko berue.

14 Ma Yoabu nɛɛ, na n̄ maa yɔramɔ kam sɔɔ n ka tɛ ka wunen gari yi.

Yera u dɛki ita sua yi yi nɔɔ sɛu sãa u da mi dãa te, ta Abusalɔmu sɔre. Ma u nùn yi sɔkura win sɔndun deedeerɔ sanam mɛ u n̄ gina gɔɔ kpa. 15 Ma aluwaasi wɔku te ta Yoabun tabu yãnu sɔɔwa ba Abusalɔmu kooro bure ba so ba dakura.

16 Yera Yoabu u dera ba kɔba so win tɔmbu bu ka wurama bu ku maa Abusalɔmun tɔmbu naa swĩ. 17 Ma ba Abusalɔmun goru sua ba kpɛɛ wɔru bɔkɔ gagu sɔɔ dãa sɔɔ mi. Yera ba kpenu menna ba suba win goo ten wɔllɔ ba nin takaru kua. Isireli be ba raa Abusalɔmu swĩ kpuro ba duki yarina. Ben baawure u wura win yenuɔ.

18 N deema sanam mɛ Abusalɔmu u wãa wãaru sɔɔ, u tii gana gaa bania ka kpenu wɔwa sɔɔ ye ba sokumɔ sina bokogia. U ye kuawa ba n ka nùn yaaye, domi u nɛɛ, u n̄ bii mara wi u koo de ba n nùn yaaye. Yen sɔna u gana ye soka ka win tiin yĩsiru. Yera ba sokumɔ sere ka gisɔ Abusalɔmun yaayatia.

### *Ba Dafidi Abusalɔmun gɔɔ*

#### *Sɔɔwa*

19 Akimasi, Sadɔkun bii, u Yoabu sɔɔwa u nɛɛ, a de n duka da n̄ sina boko labaari dora yeni sɔ, ma Yinni Gusunɔ u nùn wɔra win yiberɛban nɔman di.

20 Ma Yoabu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a n̄ ka labaari ye dɔɔ gisɔ. A de sere sanam gam domi sina bokon biiwa u gu.

21 Yera Yoabu u yoo Kusigii wi u ka bu wãa mi sɔɔwa u nɛɛ, a doo a sina boko sɔ ye a wa ka wunen nɔni.

Ma durɔ wi, u kpuna Yoabun wuswaaɔ u nùn bɛɛɛ wɛ. Yen biru u seewa u duka da.

22 Akimasi, Sadɔkun bii wi, u kpm Yoabu

sɔɔwa u nɛɛ, a de n Kusigii wi swĩ biruɔ baa n̄ n yen mɛren na.

Ma Yoabu u nɛɛ, nɛn bii, mban sɔna a kĩ a da, domi labaari yeni, ya n̄ nun arufaani gaa wɛɛmɔ à n ye sina boko sɔɔwa.

23 Ma Akimasi u nɛɛ, baa n̄ n yen mɛren na, ka mɛ, na kon dawa.

Yoabu u nɛɛ, n̄ n mɛn na, a doo.

Ma Akimasi u kpa ka Yuudenin wɔwa gia u Kusigii wi gbiiri.

24 Saa ye sɔɔ, Dafidi u sɔ wuun gb̄ararun kɔnnɔsu yirun baa sɔɔ. N deema wuun kɔso u yɔɔwa dii tɛɛran wɔllɔ gb̄ararun kɔnnɔn deedeeru. Ye u wiru seeya, yera u wa wee, goo u duka m̄ u wee wi turo. 25 Yera u nɔɔguru sua u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, goo wɔɔ u wee!

Ma sina boko u nɛɛ, n̄ n tɔn turon na, labaari dora u ka wee.

Saa ye sɔɔ, durɔ wi, u turuku m̄. 26 Ma kɔso wi, u maa goo wa u wee. Yera u kpm nɔɔguru sua kɔnnɔn bera gia u nɛɛ, goo wɔɔ u maa duka m̄ u wee!

Sina boko u nùn wisa u nɛɛ, labaari dora win tii u maa ka wee.

27 Kɔso wi, u nɛɛ, wi u gbia mi, win duku naasu su ka Akimasi, Sadɔkun biigisu weenɛ.

Ma sina boko u nɛɛ, tɔn geowa. Labaari gea u ka sisi.

28 Ye Akimasi u turuku kua, yera u nɔɔguru sua ka dam u nɛɛ, sina boko, wunɛ ka baruka!

Ma u nùn kpuna u gerua u nɛɛ, su Gusunɔ wunen Yinni siara ye u ka wunɛ nɛn yinni wɔra be ba nun seesimɔn nɔman di.

29 Ma sina boko u bikia u nɛɛ, Abusalɔmu bii aluwaasi wi, u wãa alafia sɔɔ?

Akimasi u nùn wisa u nɛɛ, yinni, sanam mɛ Yoabu u nɛ ka wunen sɔmɔ Kusigii wi gɔrima, saa yera na tɔn dabinun wurenu nua, adama na n̄ yɛ mba n kua.

30 Ma sina boko u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a dɛsira minin di a yɔra giɔ.

Yera Akimasi u dɛsira u da u yɔra mi.

31 Saa yera Kusigii wi, u maa tunuma sina bokon mi, ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni sina boko, a swaa dakio a labaari dora n̄. Gisɔ Yinni Gusunɔ u nun siria u nun wɔra be ba nun seesimɔ kpuron nɔman di.

32 Sina boko u Kusigii wi bikia u nɛɛ, Abusalɔmu, bii aluwaasi wi, u wãa alafia sɔɔ?

Kusigii wi, u wisa u nɛɛ, nge mɛ n bii aluwaasi wi kua, Gusunɔ u de n wunen yiberɛba ka be ba nun seesimɔ kpuro kua mɛ.

### *Dafidin nuku sankiranu*

## 19

<sup>1</sup> Ma gari yi, yi sina boko wurura. Yera u seewa u yɔɔwa gb̄ararun gidambisa wɔllɔ. Miya u w̄aa u sirene u sumɔ u mɔ, nen bii Abusalɔmu, nen bii. Nà n daa gu wunen ayerɔ, ya sanɔ bo. Nen bii Abusalɔmu, nen bii.

<sup>2</sup> Yera ba da ba Yoabu sɔɔwa ba nɛɛ, wee sina boko u sumɔ u kɔpa w̄ari mɔ Abusalɔmun sɔ.

<sup>3</sup> Dɔma ten nasara ye, ya gɔsirawa nuku sankiranu Dafidin tɔmbu kpuron mi. Domi ba nua ma u sumɔ win bii gɔɔn sɔ. <sup>4</sup> Ma tɔn be kpuro ba gɔsirama tabu gberun di ba dua wuuɔ ka sekuru dɔma te, nge be ba duki yakikirama tabu gberun di. <sup>5</sup> Sina boko u win wuswaa wukiri u wura mɔ t̄aa t̄aa u mɔ, nen bii Abusalɔmu, Abusalɔmu nen bii, nen bii.

<sup>6</sup> Ye Yoabu u tunuma, yera u da u sina boko deema yenu sɔɔwɔ. Ma u n̄un sɔɔwa u nɛɛ, wee a bese wunen bw̄abu kpuro sekuru doke gisɔ bese be sa wunɛ ka wunen bibu kpuro faaba kua ka wunen kurɔbu kpuro. <sup>7</sup> Sa wa wee a wunen yiberɛba k̄i ma a be ba nun k̄i tusa. Domi a sun sɔɔsi gisɔ ma bese wunen bw̄abu ka besen wirugibu sa n̄ s̄aa ḡaanu wunen n̄oni sɔɔ. T̄ɛ na gia ma Abusalɔmu ù n daa w̄aa w̄aru sɔɔ kpa bese kpuro sa n guwa, ya koo nun dore. <sup>8</sup> Adama t̄ɛ, a yario a da a wunen bw̄abu ḡrusu yemiasia. À n yina a ko mɛ, na nun sɔɔmɔ sere ka Yinni Gusunɔn w̄aru baa tɔn turo kun ka nun ȳoramɔ saa w̄ku ten di. Kaa maa wahala wa ya n kere ye a waare saa wunen aluwaasirun di n ka girari gisɔ.

<sup>9</sup> Yera sina boko u da u sina gb̄ara k̄annɔwɔ. Ma ba tɔn be kpuro sɔɔwa ba nɛɛ, wee sina boko u yarima u s̄ k̄annɔwɔ. Ma be kpuro ba na win mi.

### *Dafidi u swaa w̄ari*

#### *u wurɔ Yerusalemu*

N deema Isireli be ba raa Abusalɔmu sw̄i kpuro ba duki sua. Ben baawure u da u w̄aa win yenuɔ. <sup>10</sup> Yera Isireliban bwese ni

sɔɔ kpuro ba sikirinamɔ ba mɔ Dafidi sina bokowa u sun w̄ara besen yiberɛban n̄oman di n̄ kun mam ko Filisitiba. T̄ɛ wee u yakura besen tem di Abusalɔmun sɔ. <sup>11</sup> Adama n wee Abusalɔmu wi sa bandu w̄ɛ mi, u gu tabu gberɔ. N n m̄en na, mban s̄na sa n̄ gerunamɔ su ka sina boko naa da.

<sup>12-13</sup> N deema Dafidi u nua ye Isireli be kpuro ba gerumɔ. Yera u ḡara bu ȳaku kowobu Sadaku ka Abiataa sɔ bu da bu Yudaban guro gurobu sɔ bu nɛɛ, beya ba s̄aa win dusibu, wi ka beya ba s̄aa yem tem, n̄ n m̄en na mban s̄na ba koo nɛɛ, beya ba d̄akuru seema ba sina boko naa na. <sup>14</sup> U maa nɛɛ, bu Amasa sɔ ma wi ka wi ba s̄awa yem tem. Yen sɔ, wi Dafidi u koo n̄un ko win tabu sunɔ sere ka baadommaɔ Yoabun ayerɔ. U kun kue mɛ, Gusunɔ u be n̄un kua nge mɛ u k̄i.

<sup>15</sup> Ma Dafidin gari yi, yi dera Yudaba kpuro ba n̄ɔ n̄ɛra mam mam. Ma ba n̄un s̄amɔ ḡaria ba nɛɛ, n̄ n m̄en na, u wurama ka win bw̄abu kpuro. <sup>16</sup> Yera sina boko u gɔsirama u na Yuudenin daaraɔ.

### *Dafidi u Simeɪ suuru kua*

Ma Yudaba ba n̄un sennɔ da. Ba tura sere Giligaliɔ kpa bu ka n̄un somi ù n daa te t̄oburamɔ. <sup>17</sup> Ma Simeɪ, Gera Bahurimugiin bii wi u s̄aa Benyam̄en bweseru u seewa fuuku u ka sina boko Dafidi sennɔ da ka Yudaba sannu. <sup>18</sup> Benyam̄en bweseru sɔɔ be ba Simeɪ sw̄iima ba s̄awa tɔmbu n̄ɔɔbu (1.000) ka sere Siba wi u raa s̄aa Sɔɔlun s̄am kowo wi ka maa win bibu w̄akura n̄ɔɔbu ka win s̄am kowobu yendu. Tɔn be kpurowa ba gbia ba sina boko turia Yuudenin daaru mi. <sup>19</sup> Ma ba sina bokon yenugibu guramɔ ba ka t̄oburamɔ ka goo nimkuu bu ka win n̄onu geu wa.

Ye sina bokon tii u t̄obura u kpa, Simeɪ wi, u da u yiira win wuswaaɔ. <sup>20</sup> U nɛɛ, yinni, a ku k̄sa ye garisi ye na nun kua dɔma te a yario Yerusalemun di. A ku ye doke ḡruɔ. <sup>21</sup> Na ȳɛ ma na torawa. Yen s̄na yinni, be ba s̄aa Isireliban bweseru kpuro na bu gbiya n ka nun sennɔ na.

<sup>22</sup> Yera Abisai Seruyan bii u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, n n̄ weene bu Simeɪ wi go? Domi u wunɛ wi Yinni Gusunɔ u ḡsa w̄anwa.

<sup>23</sup> Ma Dafidi u Abisai ka win m̄ɔ Yoabu wisa u nɛɛ, mba n b̄ɛ wa b̄ɛ Seruyan bibu.

Mban sōna i man yiberε tεeru seesimō. N weenε bu goo go gisō? Wara kun yē ma nena na sāa Isireliban sina boko tē.

<sup>24</sup> Ma sina boko u Simeī sōwa ka bōri u nεε, a n̄ gbimō.

### *Dafidi u Mefiboseti kīru sōasi*

<sup>25</sup> Mefiboseti, Sōalun debubu, win tii u sina boko sennō da. N deema saa m̄n̄ di sina boko u kpikuru sua sere u ka wurama bōri yendu sō, Mefiboseti kun win naasu nim tēnire. U n̄ maa win nōo sansu kōnire. Meya u n̄ maa win yānu teare. <sup>26</sup> Sanam mε u tunuma Yerusalemuō sina bokon mi, yera sina boko u n̄n̄ bikia u nεε, Mefiboseti, mban sōna a n̄ ka man de sanam mε na kpikuru dōo.

<sup>27</sup> Mefiboseti u n̄n̄ wisa u nεε, geema a yē ma na sāawa yemō. Yen sōna na n̄n̄ sōm kowo sōwa na nεε, u man n̄n̄ keteku gaari bōkuo kpa n̄ ka nun da. Adama u man bōrō kōru kua. <sup>28</sup> Ma u da u man sanku wunen mi. N̄n̄ yinni sina boko, na yē ma a sāawa nge Gusun̄n̄ gōrado. A koowo nge mε n̄ nun wēre. <sup>29</sup> Domi gōwa n̄n̄ baaban bweseru ta ka weenε wunen mi. Adama ka mε, a dera na ra di ka be ba dimō wunen dii yerō sannu. Mba kon kpī n̄ maa nun bikia.

<sup>30</sup> Sina boko u nεε, mban sōna na maa gari dēyiasiamō, domi na gōru doke kō ma wunε ka Siba i ko wunen debun tem mε bōnu kowa.

<sup>31</sup> Yera Mefiboseti u n̄n̄ wisa u nεε, yinni, Siba u mam mε kpuro suo. Domi wee a wōma yenuō baani.

### *Dafidi u Baasilai kīru sōasi*

<sup>32</sup> Baasilai, Galadigii u maa na saa Rogelimun di u ka Dafidi yōsiri sere Yuudenin daarō kpa bu daa te tōbura sannu.

<sup>33</sup> Baasilai wi, u tōkō kua gem gem. U mōwa wōō wenε. U maa sāa gobigii. Wiya u Dafidi nōōri saa ye u wāa Mahanaimuō. <sup>34</sup> Yera sina boko u n̄n̄ sōwa u nεε, a na a ka man tōbura su da Yerusalemuō a n̄ wāa n̄n̄ mi. Kon nun nōōri mam mam.

<sup>35</sup> Adama Baasilai u n̄n̄ wisa u nεε, n̄n̄ wāarun tōra kun maa dēu n̄ sere ka nun swīi su da Yerusalemuō. <sup>36</sup> Wee wōō wenεwa na mō. Na n̄ maa kpē n̄ gea ka kōsa wunana. Meya baa dīa ni na dimō na n̄ kpē n̄ maa ye ya do ka ye ya kun do wunana. Yen biru, na n̄ maa kpē n̄ tōn durōbu ka tōn kurōbun womusu nō. N n̄ m̄n̄ na, yinni, mban sōna

na kon maa sāa wunen sōmunu. <sup>37</sup> Na n̄ tura n̄ ka are beke yinin bweseru wa. Kon ka nun Yuudenin daaru tōburawa kpa n̄ nun yōsiri fiiko. <sup>38</sup> Kpa a de n̄ gōsira n̄ wura n̄n̄ wuuō n̄ gbi mi. Kpa bu man sike n̄n̄ baaba ka n̄n̄ meron sikinun bōkuō. Adama n̄n̄ bii Kimuhamu wee, i doo ka wi u n̄ sāa wunen bōō, kpa a n̄n̄ kua nge mε a kī.

<sup>39</sup> Ma sina boko u nεε, na wura Kimuhamu u ka man da. Kon maa n̄n̄ kua nge mε n̄ koo nun wēre. Ye a gōru doke n̄ n̄n̄ kua kpuro, yeya kon ko.

<sup>40</sup> Sanam mε sina boko ka win tōn be ba n̄n̄ swīi ba daaru tōbura ba kpa, yera u Baasilai bōkasi u n̄n̄ domaru kua. Ma Baasilai u gōsira u wura win yenuō. <sup>41</sup> Sina boko u Giligalin swaa wōri. Ma Kimuhamu u n̄n̄ swīi.

### *Yudaba ka Isireliba*

#### *ba sina boko sikirinεmō*

Yudaba kpuro ka Isireliban sukum ba n̄n̄ biru wōku kua. <sup>42</sup> Yen biru Isireliba kpuro ba na sina bokon mi ba n̄n̄ sōwa ba nεε, mban sōna Yudaba besen tundo bisibu ba na ba nun sua gb̄enum ba Yuudenin daaru tōburasia wunε ka wunen yenugibu, ka wunen tōmbu kpuro.

<sup>43</sup> Ma Yudaba ba Isireliba wisa ba nεε, sa yeni kuawa yēn̄ sō besε ka sina boko sa sāa bwese keri tia. Nge mban mōruwa i mō. I nua sina boko u sun dīanu wēemōwa? Nge kēnu gana i nua u sun k̄a.

<sup>44</sup> Ma Isireliba ba Yudaba wisa ba nεε, besera sa beε Dafidi sina boko mōru kere sere n̄n̄ wōkuru. Domi sa dabiru bo. Besera sa gb̄ia sa bwisika su ka da su besen sina boko suama. Mba n̄ kua i ka sun gema.

Adama Yudaba ba bu gerusi ka dam.

### *Seba u Dafidi seesi*

## 20

<sup>1</sup> Saa ye sōō, tōn kōso goo wāa Benyamēn bweseru sōō, win yīsira Seba, Bikiran bii. Yera u kōba so u nεε, mba n̄ sun mōsine besε ka Dafidi Isain bii. Meya sa n̄ maa tubi tia dimō. Yen sō, beε Isireliba, baawure u wuro win yenuō.

<sup>2</sup> Yera Isireli be kpuro ba Dafidi deri ba Seba swīi. Adama Yudaba ba ka Dafidi ben sina boko yōra. Ma ba n̄n̄ yōsiri saa Yuudenin daarun di sere Yerusalemuō.

<sup>3</sup> Dafidi u tura win yenuo Yerusalemu. U win kurabu waku te u raa deri ba yenu kōsu sua u doke diru garu sōo u nōrimo. Adama u n ka bu kpunare. Diru miya u bu kenusi ba wāa nge gōminibu sere ba ra ka gu.

### *Yoabu u Amasa go*

<sup>4</sup> Yera sina boko u Amasa sōwa u nēē, sere n ka ko sōo ita na kī a man Yudaba mēna a ka bu na mini.

<sup>5</sup> Ma Amasa wi, u da u Yuda be kpuro mēna. Adama u tē n kere sōo ita ye sina boko u nūn bura. <sup>6</sup> Ma Dafidi u Abisai sōwa u nēē, Seba, Bikirin bii, u koo sun kōsa kua ya n Abusalōmugia kere. Yen sō, a wunen yinnin tabu kowobu suo kpa i nūn naa swīi, u sere kuke wuu ge ga gbāraru mō sōo.

<sup>7</sup> Ma Abisai u seewa ka Yoabun tabu kowobu ka Pelētiba ka Keretiba be ba sāa sina bokon kōsobu, ka sere maa tabu durō wōrugōba. Beya ba yara Yerusalemun di ba Seba, Bikirin bii wi naa gira. <sup>8</sup> Sanam mē ba tura Gabaonin kpee bakarō yera ba ka Amasa yinna. N deema Yoabu u win tabu yānu sebua ma u win takobin bekitia sēka pōrao, ma yen tii ya sāare. Ye u Amasa susimō, yera takobi ye, ya wōruma yen kararun di. <sup>9</sup> Ma u Amasa sōwa u nēē, a bwāa do nēn wōnaku?

Yen biru u win toburu nēnuu u ka nūn bōkasi. <sup>10</sup> N deema Amasa kun takobi yen laakari sāa ye Yoabu u nēni. Ma u nūn ye sōka nōn teeru nukurō u nuki yara. Ma Amasa u wōruma yande u gu.

### *Ba Seba kamia ba go*

Yen biru Yoabu ka win wōnō Abisai ba wure ba Seba naa gira. <sup>11</sup> Yera Yoabun tabu durō turo u yōra Amasan goo ten bōkuo u gerumō u mō, wi u Yoabu ka Dafidi kī, u Yoabu swīiyō.

<sup>12</sup> Ma Amasan goo te, ta kpī ta yem mwēere swaa suunu sōo. Ye tabu durō wi, u wa tōmba yōramō mi, yera u goo te gawa swaan di u ka da yakaso u tu bekuru wukiri. <sup>13</sup> Ye u kpa, yera tōmba sara ba Yoabu swīi ba ka Seba Bikirin bii wi naa gira.

<sup>14</sup> Ye Yoabu u dōo Abeli Bēti Maakan bera gia, yera u Isireliban bwese keri kpuro bukiana. Ma ben tabu durō wōrugōba ba nūn swīi. <sup>15</sup> Ye ba tunuma Abeli Bēti Maakaō ba deema Seba u wāa mi, yera ba ye tarusi. Ba yanim takaru kua ta ka wuu gen gbāraru

gunum nēra. Yen biru ba gbāra ten temō gba bu ka tu sura.

<sup>16</sup> Yera wuu min tōn kurō bwisigii goo u nōogiru sua u nēē, i swaa dakio i nō. I man Yoabu sokuama n ka nūn gari ko.

<sup>17</sup> Ma Yoabu u nūn susi. Yera kurō wi, u nūn bikia u nēē, wuna Yoabu?

Ma u wisa u nēē, oo, nēna.

Kurō wi, u maa nēē, a nēn gari swaa dakio.

Ma Yoabu u nēē, a geruma.

<sup>18</sup> Kurō wi, u nēē, yellu ba ra raa nēēwa, a bikiaru doo Abeli Bēti Maakaō kpa n nūn kua nge mē a kī. <sup>19</sup> Bēsen wuu geni, ga sāawa wuu si su bōri yendu mōn teu ka si su ra Isireliban woodaba mēm nōwēn teu, n kere wuu si su tie. Adama wunē, a kasu a gu go, ge, ge ga sāa Isireliban wuu marosun teu. Mban sōna a kasu a Yinni Gusunōn arumani kpeerasia.

<sup>20</sup> Ma Yoabu u nūn wisa u nēē, su ku wa mē, bu nēē, nēna na wuu ge kpeerasia na gen dukia gura. <sup>21</sup> N n mē nēn bwisikunu. Efaraimu wi ba mō Seba, Bikirin biiwa u Dafidi seesi. Wiya sa kasu. Yen sō, i nūn yarama i sun nōmu sōndia, kpa n doona n wuu ge deri.

Ma kurō wi, u Yoabu sōwa u nēē, sa ko nun win wiru kasa kuama.

<sup>22</sup> Ma kurō wi, u da u tōmbu mēna ka bwisi ba da Seban mi, ba win wiru bura ba tu Yoabu kasa kuama. Yera Yoabu u kōba so ma win tabu kowobu ba yarina ba wuu ge deri. Ben baawure u wura win yenuo. Ma Yoabun tii u gōsira Yerusalemu u da sina bokon mi.

### *Dafidin sōm kowobu*

<sup>23</sup> Saa ye sōo, be ba sāa Dafidi sina bokon sōm kowobu, ben yīsa wee. Yoabuwa Dafidi u kua Isireliba kpuron tabu sunō. Bēnaya, Yehoyadan bii, wiya u maa Keretiba ka Pelētiba kpare be ba sāa Dafidin tiin kōsobu.

<sup>24</sup> Adoramawa u ra maa tōmbu wōo gobi mwaari. Yosafati, Ahiludun biiwa u ra maa tirenu bere. <sup>25</sup> Seyawa maa sāa tire yoro. Ma Sadōku ka Abiataa ba sāa yāku kowobu. <sup>26</sup> Ira, Yairigiiwa maa sāa Dafidin sina kpaarun wirugii turo.

### *Ba Sōalun bweseru go*



## 21

<sup>1</sup> Dafidin bandun waati, gɔɔra dua tem me sɔɔ, ta kua wɔɔ ita. Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ bikia u nɛɛ, mban sɔna gɔɔ te, ta wɔa me. Ma Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, gɔɔ te, ta wɔawa yɛn sɔ Sɔɔlun yɛnugibu ba yem yari, ba Gabaonigibu go.

<sup>2</sup> N deema Gabaonigii be, ba n sɔa Isireliba. Ba sɔawa Amɔreban bweseru. Adama Isireliba ba ka bu arukawani bɔkua ba nɛɛ, ba n bu goomɔ. Ka me, Sɔɔlu u kasu u bu kpeerasia Isireliba ka Yudaban kɔrun sɔ. Yera Dafidi u bu soka u nɛɛ, <sup>3</sup> mba kon kpɔ n bɛɛ kua. Mba kon ko n ka kɔsa ye ba bɛɛ kua min durum wɔka kpa i wa i sun domaru kua, bɛɛ be sa sɔa Gusunɔn tɔmbu.

<sup>4</sup> Ma Gabaonigii be, ba nɔn wisa ba nɛɛ, bɛɛɛ ka Sɔɔlun yɛnugibun sannɔ ge, ga n kpeemɔ ka wura n kun me ka sii geesu. Mey a n n maa bɛsɛn sɔmunu su ka nɛɛ, bu goo go Isireliɔ.

Ma sina boko Dafidi u bu sɔɔwa u nɛɛ, n n mɛn na, i man sɔɔwɔ ye i kɔ. Kon bɛɛ ye kua.

<sup>5</sup> Ma ba sina boko wisa ba nɛɛ, nge me Sɔɔlu u kasu u bɛsɛn bweseru kpeerasia Isireliban suunu sɔɔn di, <sup>6</sup> nge meya a maa sun win bweseru sɔɔ tɔn durɔbu nɔɔba yiru yaro a sun bu nɔmu bɛria, kpa su ka bu da su sɔarusia Yinni Gusunɔn wuswaaɔ Gibeaa, wi, Sɔɔlu wi Yinni Gusunɔ u raa gɔsan tiin wuuɔ.

Ma sina boko u bu wisa u nɛɛ, kon bɛɛ bu nɔmu bɛria.

<sup>7</sup> Adama u n dere bu ka Mɛfiboseti, Yonatam bii, Sɔɔlun debubu da, arukawani ye ba bɔkua wi ka Yonatam Yinni Gusunɔn wuswaaɔn sɔ. <sup>8</sup> Ma u Risipa, Ayan biin bibu yiru mwa be u ka Sɔɔlu mara. Bii bera Aamɔni ka Mɛfiboseti. Ma u maa Mɛrabu Sɔɔlun biin bii tɔn durɔbu nɔɔbu mwa be u ka Adirieli Meholaɔgii mara. Adirieli wi, u sɔawa Baasilain bii. <sup>9</sup> Beniwa Dafidi u Gabaonigii be nɔmu bɛria. Ma ba da ba bu bwɛ guuru wɔllɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Ma be kpuro ba gu sɔɔ tee te. Saa ye, ya sɔawa dɔa gbiikinun gɛɛbun saa.

<sup>10</sup> Risipa, Ayan bii, u saaki sua u da u tɛria guu ten wɔllɔ, ma u wɔa mi saa gɛɛbun torubun di sere gura ya ka wurama. U win bibun gonu kɔsu. Sɔɔ sɔɔ u ra gunɔsu girewa su ku raa goo ni di. Wɔkuru kpa u gbeeku yɛɛ gira.

<sup>11</sup> Yera ba da ba ye Dafidi sɔɔwa. <sup>12</sup> Ma u da Yabesio Galadin temɔ u Sɔɔlu ka win bii Yonatam kukunu gurama. N deema Yabesigii beya ba raa goo ni sua Bɛti Sanin di mi Filisitiba ba raa nu bwɛ sanam me ba Sɔɔlu go Giliboaa. <sup>13</sup> Ma u Sɔɔlu ka Yonatam kuku ni sua ka sere maa be ba bwɛ miginu.

<sup>14</sup> Ma ba Sɔɔlu ka Yonatamginu sikua Selaa Benyamɛɛn temɔ Kisi, Sɔɔlun tundon sikirɔ.

Ye ba ye kpuro kua mam mam nge me sina boko u gerua, yera Yinni Gusunɔn mɔru ya sure.

### *Dafidin tabu kowobu*

*ba ka Filisitiba tabu kua  
(I maa mɛerio Bandun Gari I, 20:4-8)*

<sup>15</sup> Filisitiba ba ka maa Isireliba tabu seewa, ma Dafidi ka win tabu kowobu ba da ba bu wari. Yen dɔma te, Dafidi u wasira gem gem. <sup>16</sup> Filisiti goo wi ba mɔ Yisibi Benɔbu, Rafan bweseru sɔɔ u yaasa mɔ ye ba kua ka sii gandu. Yen bunum mu sɔawa kilo ita. Durɔ wi, u maa takobi kpaa sɛke win pɔraa. Wiya u gerua ma u koo Dafidi go. <sup>17</sup> Ma Abisai Seruyan bii, u na u Dafidi somi u Filisiti wi so u go. Yera Dafidin tabu kowobu ba nɔn sɔɔwa ka bɔri ba nɛɛ, a n maa ka sun tabu dɔɔ. Domi sa n kɔ bu nun go kpa bandu tu kpe Isireliɔ.

<sup>18</sup> Yeniban biru tabu maa seewa Isireliba ka Filisitiban suunu sɔɔ Gɔbuɔ. Yera Sibekai, Husagii, u Safu sɛre u go. Safu wi, u maa yarawa Rafan bweserun di. <sup>19</sup> Yen biru, tabu maa seewa Gɔbu mi, Isireliba ka Filisitiban suunu sɔɔ. Ma Elikanani, Yaaren bii, Betelehemugii, u Goliati Gatigiin wɔnɔ go. Wi ba go mi, win yaasan buru ta sɔawa nge weson dɛka. <sup>20</sup> Taa binin biru ba maa tabu kua Gatiɔ ka Filisitiba. Durɔ goo wɔa Gati mi, wi u yara Rafan bweserun di. Durɔ wi, u gunu too. Niki bii nɔɔba tia tiawa u mɔ nɔmɔ ka naasɔ, ma ni kpuro nu kua yenda nne. <sup>21</sup> Yera u Isireliba nɔɔ kuura. Ma Yonatam, Dafidin mɔɔ Saman bii, u da u nɔn go.

<sup>22</sup> Filisitiban tabu kowo Gatigibu nne be, ba yarawa Rafan bweserun di. Ma Dafidi ka wigibu ba bu go.

## 22

*Dafidin nasaran womu  
(I maa mɛerio Womu 18)*

1 Womu geniwa Dafidi u Yinni Gusunɔ kua sanam me u nùn wɔra saa win yiberɛban nɔman di, n mam neere Sɔɔlu. 2 U nee,  
 Yinni Gusunɔ, wuna a sãa nen dam.  
 Wuna na kī.  
 3 A sãawa nge kpee baa yè sɔɔ kon kuke.  
 A sãawa nen kuku yee naanɛgiru.  
 Wuna a sãa nen Yinni wi u man yakia.  
 Wuna a sãa nen terɛru.  
 Wunen dama mu man wɔra.  
 Wuna a sãa nen kari.  
 4 I Yinni Gusunɔ siaro.  
 Nà n nùn nɔɔgiru sue  
 na faaba kana,  
 u ra man wɔrewa  
 nen yiberɛban nɔman di.  
 5 Gɔɔ raa man bɔkua,  
 u ka man doonɔ nge nim tori baka.  
 6 Gɔribun wãa yera man tɛkua.  
 Gɔɔ man taa berie.  
 7 Ma na nɔɔgiru sua nen nuku sankiraru sɔɔ,  
 na Yinni Gusunɔ soka.  
 Ma u nen nɔɔ nua saa win wãa yerun di.  
 Mɛya maa nen weeweenu wɔri win swaa  
 sɔɔ.  
 8 Tem mu yīira,  
 ma guunu diira,  
 yèn sɔ Yinni Gusunɔ u mɔru besira.  
 9 Ma win mɔru seewa nge wiisu,  
 ma ya yabura nge dɔɔ yara,  
 ma ya yarimɔ win nɔɔn di nge dɔɔ buri.  
 10 U dera wɔlla ka tem debe debe kua.  
 Ma u sarama u guru wii bakaru taakumɔ.  
 11 U wɔllun kɔso sɔni nge duma.  
 Ma u bellimɔ woo sɔɔ.  
 12 U kukua yam wɔkuru sɔɔ,  
 ma guru wii sinumginu nùn wukiri.  
 13 Win wuswaaɔ yam bururam mu wãa.  
 Min diya gura nemɔ ka guru kpenu ka dɔɔ  
 buri.  
 14 Win nɔɔ ga nɔɔra wɔllun di nge guru  
 gbāsukubu.  
 Ma guru kpenu nemɔ ka dɔɔ buri.  
 15 U nen yiberɛba yarinasia ka guru kpenu  
 ni nu sãa nge sɛenu.  
 U bu gira baama ka guru maakinu.  
 16 U wɛru wura, yiberɛba ba nanda.  
 Ma guru woo bɔkɔ ga daanu gberasia.  
 Ma dunian kpɛekpɛeku ga sɔɔsira.  
 17 Ma u win nɔmu demiamama wɔllun di  
 u man nɛnuu u yara nim bwee bakarun di.  
 18 U man wɔra yiberɛban nɔman di.

Yiberɛ be, ba man dam kere.  
 Yiberɛ be, ba man tusa.  
 19 Yiberɛ be, ba man wɔriwa nɔni swāarun  
 Saa sɔɔ.  
 Adama Yinni Gusunɔ u kua nen tãsi yeru.  
 20 U man wɔra ben nɔman di,  
 na n ka tii mɔ,  
 domi u man kī.  
 21 U man domaru kua yèn sɔ na deere.  
 U man domaru kua yèn sɔ na gem swīi.  
 22 Na win wooda mem nɔɔwa.  
 Na n nùn seesi.  
 23 Na win wooda kpuro swīi.  
 Na n win gere yinɛ.  
 24 Na nen tii nɛnuu,  
 kpa n ku ra ka durum ko.  
 Na sãawa dee dee win wuswaaɔ.  
 25 Yen sãna u man kɔsia nge me nen daa gea  
 ne.  
 U man kɔsia nge me nen gɔru ga deeram ne.  
 26 Sà n sãa naanɛgibu, kaa n sun sãawewa  
 naanɛgii.  
 Sà n sãa gemgibu, kaa n sun sãawewa  
 gemgii.  
 27 Sà n sãa deerobu, kaa n sun sãawewa  
 deero.  
 Sà n maa sãa keetagibu, kaa n sun sãawewa  
 keetagii.  
 28 Yinni Gusunɔ, wunen tiiwa  
 a ra tɔn be ba tii kawɛ faaba ko,  
 kpa a be ba tii sue kawa.  
 29 Yinni Gusunɔ, a sãawa nen fitila.  
 A ra man yam bururasie.  
 30 A ra man dam kē  
 n ka kpī n yiberɛ be ba tabu yānu mɔ wɔri,  
 kpa n yɔ n ben gbāraru sure.  
 31 Ye Yinni Gusunɔ u mɔ, ya ra n dɛndewa.  
 Bwisi geeya u ra tɔnu kē.  
 U sãawa be ba nùn naanɛ sãan terɛru.  
 32 Gusunɔ turowa u wãa.  
 Wi turowa u sãa besen Yinni.  
 Wi turowa u koo sun kɔsu.  
 33 Wiya u sãa nen kuku yee damgiru.  
 Wiya u ra man swaa gea sure,  
 34 kpa u de nen naasu su n sãu nge nemu,  
 na n ka yɔ dim dim guuru wɔllɔ.  
 35 Wiya u ra man tabu sɔɔsi.  
 Wiya u ra man dam kē, n ka tendu gawa te  
 ta bɔ.  
 36 Yinni Gusunɔ, wuna a ra man faaba ko  
 nge terɛru.  
 Wuna a ra man bere ka wunen dam bakam.  
 Wunen durom saabuwa na ka kua damgii.  
 37 Nà n duka mɔ, a ra de na n sãu.

Nà n duka m̀, na ku ra maa sokure.

<sup>38</sup> Nà n n̄n yiberɛba naa gire,  
wuna a ra de n bu naamwɛ.  
Wuna a ra de na kun ɔsiramɛ,  
ma n kun m̀ na bu kpeerasia.

<sup>39</sup> Na ra bu suririwa tem̀ n k̄suku  
kpa bu kpana bu se.

<sup>40</sup> Yinni, wuna a ra man dam k̄n ka tabu ko.  
Wuna a ra man nasara w̄ɛ n̄n yiberɛban  
w̄oll̄.

<sup>41</sup> Wuna a ra de n̄n yiberɛba bu man biru  
kisi.

Wuna a ra de n be ba man tusa kpeerasia.

<sup>42-43</sup> Na ra bu munkuwa kpa bu ko nge tua.

Na ra bu taakuwa kpa bu ko nge p̄t̄ak̄.

Yinni Gusun̄, bà n n̄ɔgiru sua ba faaba  
kana,

a ku bu faaba ko.

Bà n somiru kana,

a ku bu wisi.

<sup>44</sup> Yinni Gusun̄, wuna a man w̄ɔra

be ba man seesin n̄man di.

Wuna a man kua bwese tukunun wirugii.

Wuna a dera ba man yoru diiyammɛ.

<sup>45</sup> Bà n yande n̄n gari nua,

ba ra n man m̄m n̄ɔwammɛwa.

Bà n man wa, ba ra n man s̄am̄ɔwa.

Bà n man wa, ba ra nandewa.

<sup>46</sup> Bà n man wa, ba ra yarimɛwa

ben kuku yerun di ba n diirum̄.

<sup>47</sup> Yinni Gusun̄ u w̄a.

I n̄n siaro. Wiya u s̄a nge kperu mi na ra  
kuke.

I n̄n b̄ɛɛɛ w̄ɛȳɔ. Wiya u man faaba kua.

<sup>48</sup> Wiya u ra man m̄ru k̄sie n̄n yiberɛban  
mi.

Wiya u ra de bwesenu nu man yiira.

<sup>49</sup> Wiya u ra de n kisira yiberɛban n̄man di.

Yinni, a man w̄olle sua ben wuswaa.

Wuna a man faaba kua t̄n k̄sobun n̄man  
di.

<sup>50</sup> Yen s̄na kon womusu ko ka wun̄n ȳsiru.

Wuna kon siara bwesenun suunu s̄ɔ.

<sup>51</sup> Yinni Gusun̄, a man ɔsa a kua sun̄.

Wuna a man nasara baka w̄ɛ.

Na ȳ ma kaa n man durom s̄ɔsim̄,  
n̄ ka n̄n bweseru sere ka baadomma.

*Dafidin gari d̄aaki*

## 23

<sup>1</sup> Dafidi, Isain bii, wi Gusun̄ Yak̄obun  
Yinni u ɔsa u w̄olle sua, win womusa Isire-  
liba ba ra n k̄i bu n̄. Win gari d̄aaki wee. U  
n̄ɛɛ,

<sup>2</sup> Gusun̄n Hunde u gari kua saa n̄n n̄ɔn di.  
Win gariya yi w̄a n̄n yara s̄ɔ.

<sup>3</sup> Gusun̄, Isireliban Yinni wi u ra bu k̄su,  
u man s̄ɔwa u n̄ɛɛ,  
sun̄ wi u t̄mbu kparam̄ gem swaa s̄ɔ,  
ma win tii u Gusun̄ nasie,

<sup>4</sup> u s̄awa nge s̄ɔ yan̄n yam bururam guru  
wiru sari.

S̄ɔ yana yera ya ra de yaka bekusu su balli,  
gura ȳ n na ya kpa.

<sup>5</sup> Nge m̄ya n̄n bweseru ta s̄a Gusun̄n  
wuswaa.

Domi u ka man arukawani b̄kua ye ya n̄  
n̄ru m̄.

U ye kpuron kpunaa yi.

Goo kun maa kp̄ɛ u ye k̄si.

Saa kpuro u ra man nasara w̄ɛ.

Ye na k̄i kpuro u ra man kuenta.

<sup>6</sup> Adama be ba Gusun̄ gema ba s̄awa nge  
s̄aki

yi ba ra bure bu k̄.

Ba ku ra yi babe ka n̄m dira.

<sup>7</sup> Wi u k̄i u yi baba,

sisu ka yaasan bura u koo ka yi s̄re,

kpa u yi d̄ɔ meni yam tem mi s̄ɔ.

*Dafidin tabu dur̄bu*

*(I maa m̄ɛrio Bandun Gari I, 11:10-47)*

<sup>8</sup> Dafidin tabu dur̄bun ȳisa wee. Ben ita  
ba ȳsiru yara.

Yoseb̄u Baseb̄eti, Takem̄nigii, u s̄awa  
ben turo. Wiya u t̄mbu n̄n̄ɛ (800) go ka  
yaasa n̄n teerun tabu s̄ɔ.

<sup>9</sup> Yirusen ȳsira Eleasaa, Dodon bii,  
Akosin sikadobu. Sanam m̄ɛ Filisitiba ba  
yara bu ka Isireliba tabu ko, wi ka Dafidiwa  
ba ȳra ba bu mara. N deema saa ye,  
Isireliba ba w̄a guun̄. <sup>10</sup> Yen d̄ma te,  
Eleasaa wi, u Filisitiba gowa sere win n̄ma  
m̄nya u kpana u takobi ȳsu. Ma Yinni  
Gusun̄ u n̄n nasara baka w̄ɛ. Yen biru  
Isireliba ba na ba n̄n deema bu ka Filisiti  
ben ȳanu gura.

<sup>11</sup> Ben itasen ȳsira Sama, Agen bii,  
Hararigii. Saa ye s̄ɔ, Filisitiba ba maa  
m̄nna Lek̄i bu ka Isireliba tabu w̄ari. N  
deema gberu gara w̄a mi, t̄ s̄ɔ ba d̄asi  
duura. Ye Isireliba ba duki m̀ Filisiti ben  
s̄, <sup>12</sup> yera Sama u ȳra mi, u ka tu yina. Ma  
u ka Filisitiba tabu kua u bu go. Gusun̄ u  
n̄n nasara baka w̄ɛ d̄ma te.

<sup>13</sup> Ḡɛbun saa s̄ɔ, Dafidin tabu sinambu  
t̄na s̄ɔ ben ita ba da ba n̄n deema

Adulamun kpee w̄aruɔ sanam m̄e Filisitiban tabu kowobun wuuru garu ta na ta ten sansani gira Refaban w̄awaɔ. <sup>14</sup> Saa ye s̄ɔɔ, Dafidi u w̄aa kpee w̄aru ge s̄ɔɔ. Ma Filisitiban sansani ya maa gire Betelehemuɔ. <sup>15</sup> Ma Dafidi u Betelehemun beke kua u nee, wara u koo ka man Betelehemun gb̄ara k̄onn̄n d̄ak̄n nim naawa n n̄ɔ.

<sup>16</sup> Yera win tabu dur̄abu ita be, ba da ba Filisitiban sansani ye w̄ari ka dam ba Dafidi nim m̄e takama. Adama u ñ mu n̄ara. U ka mu ȳakuru kuawa, u Yinni Gusun̄ɔ yaria. <sup>17</sup> U nee, Gusun̄ɔ u man gbara bu nee, n̄ena na nim m̄e n̄ara. Domi m̄en s̄ona t̄on beni ba ben w̄aru kari b̄arie. Nim m̄e, mu s̄awa nge ben yem m̄e mu koo raa yari.

Yen s̄ona u yina u mu n̄ɔ.

Yeniba kpurowa Dafidin tabu dur̄abu ita be, ba kua.

<sup>18</sup> Abisai Seruyan bii, Yoabun w̄an̄ɔ, wiya u s̄aa t̄ambu t̄ena yen wirugii. T̄ambu gooba wun̄abuwa (300) u go ka win yaasa. Ma u ȳisuru yara t̄ambu t̄ena yen suunu s̄ɔɔ. <sup>19</sup> Ba n̄un b̄ere w̄e too. Adama u ñ tabu dur̄o gbiikobu ita be tura.

<sup>20</sup> Benaya, Kabis̄eligii, Yehoyadan bii, u s̄awa tabu dur̄o w̄ruḡɔ. Ma u ȳisuru yara nasara dabi ni u wan s̄ɔ. Wiya u M̄abun t̄ambu yiru gabu go be ba s̄e nge gbee sinansu. Wiya u maa dua d̄ak̄ kpiriru s̄ɔ u gbee sun̄ɔ k̄asi mi, u go puran saa s̄ɔ. <sup>21</sup> Ma u Egibitin tabu dur̄o damgii goo go. Saa ye s̄ɔ u n̄un w̄rim d̄ɔɔ, bokura u n̄eni. Ye u tura mi, ma u dur̄o win yaasa ye u n̄eni w̄ara u ka n̄un s̄aka u go. <sup>22</sup> Yeniwa Benaya Yehoyadan bii u kua. Ma u maa ȳisuru yara Dafidin tabu dur̄abu t̄ena ye s̄ɔ. <sup>23</sup> U b̄ere baka wa be s̄ɔɔ, adama ya ñ tabu dur̄o gbiikobu ita begia tura. Ma Dafidi u n̄un kua win k̄sobun wirugii.

<sup>24</sup> Dafidin tabu dur̄abu t̄ena yen gabun ȳisa wee. Asaeli, Yoabun w̄an̄ɔ, ka Elikanani, Dodon bii, Betelehemugii, <sup>25</sup> ka Sama, ka Elika, Harodugibu, <sup>26</sup> ka Helesi, Peleti ka Ira Ikesin bii, Tekoagii, <sup>27</sup> ka Abies̄ee, Anat̄otugii, ka M̄ebunai, Husagii, <sup>28</sup> ka Saam̄ɔɔ, Akoasigii, ka Maharai, Netofagii, <sup>29</sup> ka Helebu, Baanan bii, wi u maa s̄aa Netofagii, ka Itai, Ribain bii, Gibeagii. Gibeaye, ya w̄aa Benyam̄een tem̄ɔ. <sup>30</sup> Ka Benaya, Piratonigii, ka Hidai, Nakale Gaasigii,

<sup>31</sup> ka Abi Aliboni, Arabagii, ka Asimafeti, Baakumugii, <sup>32</sup> ka Eliaba, Saabonigii, ka Bene Yaseni, ka Yonatan, <sup>33</sup> ka Sama, Hararigii, ka Akiamu, Saraan bii, Hararigii, <sup>34</sup> ka Elifeleti, Akasibain bii. Akasibain tundo u s̄aa Maakagii. Ka Eliamu, Ahitofelin bii, Gilogii, <sup>35</sup> ka Hesirai, Kaameligii, ka Paarai, Arabugii, <sup>36</sup> ka Yigeali, Natanin bii, Sobagii, ka Bani, Gadigii, <sup>37</sup> ka Seleki, wi u s̄aa Am̄nin bweseru, ka Naharai, Beer̄otugii wi u ra Yoabu, Seruyan biin tabu ȳanu s̄obe, <sup>38</sup> ka Ira, ka Garebu, Yet̄egibu, <sup>39</sup> ka Uri, Heti. Dafidin tabu dur̄o damgibu ba s̄awa t̄onu t̄ena ka n̄oba yiru.

## 24

### *Dafidi u win t̄ambu gara*

#### *(I maa m̄erio Bandun Gari I, 21:1-6)*

<sup>1</sup> Yinni Gusun̄ɔ u ka maa Isireliba m̄aru kua too, ma u dera Dafidi u bu seesi, u n̄un s̄ɔɔwa u nee, a doo a Isireliba ka Yudaba gari. <sup>2</sup> Yera u Yoabu win tabu sun̄ɔ wi u w̄aa win turuku s̄ɔɔwa u nee, a doo a Isireliban bwesenu kpuro bera saa tem m̄en s̄ɔɔ ȳesan n̄om geu gian di sere m̄en s̄ɔɔ ȳesan n̄om d̄war̄ɔ, kpa a bu gari. Nge m̄eya kon ka gia m̄en n̄ɔ ba geeru ne.

<sup>3</sup> Yoabu u sina boko s̄ɔɔwa u nee, Gusun̄ɔ wunen Yinni u de t̄on ben dabiru tu sosi wun̄om wun̄om subenu n kere yellu, kpa u maa de a bu wa ka n̄ani. Adama mban s̄ona a k̄i a yeni ko.

<sup>4</sup> Ka m̄e, sina boko u Yoabu gari kamia ka sere maa tabu sinam be ba tie. Ma Yoabu ka tabu sinam be, ba yara ba da ba Isireliba gara. <sup>5</sup> Ba da ba Yuudeni t̄obura ma ba ben kunu gira Arōeen s̄ɔɔ ȳesan n̄om d̄war̄ɔ, w̄awaɔ. Ma ba Gadin tem bukiana ba da Yas̄ee gia. <sup>6</sup> Min di, ba da Galadin tem̄ɔ, ka Kad̄esīo Hetiban tem̄ɔ, ka Danu Yanis̄o ka yen baru kpaan̄ɔ ka Sidonis̄o, <sup>7</sup> ka Tiris̄o ye ya gb̄ara damgiru m̄ɔ, ka wuu si su raa s̄aa Hefiba ka Kananibagis̄o, n ka girari Beri Sebaɔ, Yudan tem s̄ɔɔ ȳesan n̄om d̄war̄ɔ. <sup>8</sup> Nge m̄eya ba kua ba ka tem m̄e kpuro bukiana. Ma n kua suru n̄oba n̄ne ka s̄ɔɔ ȳendu ba sere tunuma Yerusalemuɔ. <sup>9</sup> Ye ba tunuma sina bokon mi, ma Yoabu u n̄un t̄on ben geeru s̄ɔɔwa. U nee, Isireliba s̄ɔɔ, be ba s̄aa tabu kowobu ba ka takobi sann̄ɔ ȳe, ba s̄awa t̄ambu n̄ar̄obun suba n̄ene (800.000).



Yudan bweseru sɔɔ maa, ba sãawa tɔmbu nɔrɔɔbun suba nɛɛra wunɔbu (500.000).

*Gusunɔ u Dafidi sɛɛyasia*

*win torarun sɔ*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 21:7-17)*

<sup>10</sup> Ye Dafidi u nua mɛ, yera win torara kara, ma u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, na tora n kpã ye na ka tɔn be gara. Tɛ na gia ma gari baka kookoosa na kua. A man nɛn tora ten suuru kuo.

<sup>11-12</sup> Saa yera Yinni Gusunɔ u win sɔmɔ Gadi sɔɔwa u nɛɛ, a doo a Dafidi sɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Wee, na nùn nɔni swãaru ita gaa yiiye. Yen sɔ, u de u gɔsima ten te u kɪ kpa n sere de tu kooɔa.

Sisuru bururu ye Dafidi u seewa, <sup>13</sup> Gusunɔn sɔmɔ Gadi u da win mi, u nùn sɔɔwa ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, yen yerà a kɪ. Gɔɔru tu du wunen tem sɔɔ wɔɔ nɔɔba yiru? Nge a kpikiru su suru ita wunen yiberɛban sɔ. Nge bararu garu tu pusi wunen tem sɔɔ sɔɔ ita. Tɛ, a bwisikuo kpa a man sɔ ye kon da n wi u man gɔrima sɔ.

<sup>14</sup> Yera Dafidi u Gadi wisa u nɛɛ, nuku sankira bakana nu man deema mi. N buram bo Yinni Gusunɔ u man sɛɛyasia ye tɔnu koo ka man sɛɛyasia. Domi win wɔnwɔnda kpã.

<sup>15</sup> Ma Yinni Gusunɔ u dera barara pusi saa dɔma ten bururun di n ka girari sɔɔ ita ye. Ma tɔmbu nɔrɔɔbun suba wata ka wɔkuru (70.000) ba gbisuka Isirelin tem kpuro sɔɔ. <sup>16</sup> Saa ye Yinni Gusunɔn gɔrado u sɔɔru kpa u ka Yerusalemu kpeerasia, yera Yinni Gusunɔ u gɔru gɔsia u wahala baka ye yɔrasia. Ma u gɔrado wi sɔɔwa u nɛɛ, ya tura mɛ. A wunen nɔma wɔɔ minin di.

Saa ye sɔɔ, gɔrado wi, u wãawa Arafuna Yebusin doo soo yerun bɔkuɔ. <sup>17</sup> Sanam mɛ Dafidi u gɔrado wi wa wi u tɔmbu goomɔ yera u nɛɛ, nɛna na tore. Tɔn beni ba n gãanu kue. Yen sɔ, a de a man nɔma doke nɛ ka nɛn yenugibu.

*Dafidi u Yinni Gusunɔ*

*yãku yeru bania*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 21:18-26)*

<sup>18</sup> Yen dɔma tera Gadi u da Dafidin mi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a Yinni Gusunɔ yãku yeru kuo Arafuna Yebusin doo soo yeru mi.

<sup>19</sup> Ma Dafidi u Gadin gari yi wura. U kua nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua. U da mi. <sup>20</sup> Yera Arafuna u mɛɛra gunguru wɔllun di u wa wee, sina boko ka win sina asakpɔbu ba wee, yera u sarama ka duka u da u nùn yiira u wuswaa tem girari. <sup>21</sup> Ma u Dafidi bikia u nɛɛ, yinni, mba n kua a ka sisi nɛn mi.

Dafidi u nùn wisa u nɛɛ, na nawa n ka wunen doo soo yee te dwe kpa n Yinni Gusunɔ yãku yeru bania mi. Kpa bara te ta pusa besen tem sɔɔ mi, tu doona.

<sup>22</sup> Yera Arafuna u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, a batuma ye suo kam, kpa a yãkunu ko mi, ni a kɪ. Ketɛba wee, yi kaa ka yãku dɔɔ mwaararugiru ko, kpa yin sugu ka yin kekɛban dɔnu nu ko yãku dãa. <sup>23</sup> Ye kpurowa durɔ wi, u sina boko kã, ma u maa nùn sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ wunen Yinni, u ka nun nɔnu geu mɛɛri.

<sup>24</sup> Adama sina boko u nɛɛ, aawo, kon batuma ye dwewa ka nɛn gobi. Na n Gusunɔ nɛn Yinni yãku dɔɔ mwaararugiru kuamme ka gãa ni nu n man gãanu diiri.

Ma Dafidi u batuma ye ka ketɛ be dwa ka sii geesun gobi weeraakuru. <sup>25</sup> Ma u yãku yee te kua batuma mi. U yãku dɔɔ mwaararuginu kua ka sere maa siarabun yãkunu. Saa yera Yinni Gusunɔn mɔru ya sure. Ma bara te, ta doona tem min di.

## SINAMBUN TIRE GBIIKIRU

Isireliban bandun gari yi ba torua Samuēlin tirenu sɔɔ, yin sukuma mu wāa Sinambun tirenu sɔɔ. Tire gbiikii teni sɔɔra Dafidin gɔɔn gari wāa ka sere maa win bii Salomɔɔn bandun gari. Salomɔɔ wi, u Yinni Gusunɔ sāa yeru bania Yerusalemuɔ. Amen biru, ma u mɛm nɔɔbu sariru kua. Mɛm nɔɔbu sari tera ta dera Isireliban banda bɔnu kua yiru. Ma ya dera Isireliba kpuron dam ka ben girima ya kaara. Waati ye sɔɔ, Gusunɔ u ra Isireliba ka ben sinambu win sɔmɔbu gɔrie bu ka bu kirɔ ko būu sāaru ka daa kōsa kpuron sɔ.

### *Tire ten kpunaa*

1. Dafidin wāa dāakiru bandu sɔɔ, wiru 1n di sere wiru 2:12.
2. Salomɔɔn bandu, wiru 2:13n di sere wiru 11.
3. Isireliban banda bɔnu kua yiru, wiru 12n di sere wiru 22.

### *Adoniya u kī u tii ko sunɔ*

<sup>1</sup> Dafidi u tɔkɔ kua u bukura gem gem. Baa bā n nūn beka bubusi, ka mɛ, u ra n kurusinɛwa woorun sɔ. <sup>2</sup> Sɔɔ teeru win bwāaba na ba nūn sɔɔwa ba nɛɛ, Yinni, a de su nun wɔndia kasuama u n da n wāa wunen bɔkuɔ u n nun nɔɔrimɔ kpa u n da n nun bɔkasi a n ka yam susuru waamɔ.

<sup>3-4</sup> Ma ba wɔndia kurɔ burɔ kaso wəri Isireliban tem kpuro sɔɔ. Yera ba wɔndia goo wa wi ba sokumɔ Abisagi. Wɔndia wi, kurɔ burɔn tiiwa. U sāawa Sunɛmugii. Ma ba nūn mwaama ba ka na sina bokon mi. Wiya u ra n nūn nɔɔrimɔ. Adama u n nūn yɛ kurɔ.

<sup>5-6</sup> Adoniya wi Dafidi u ka Hagiti mara wiya u kua Dafidin yeruma Abusalɔmun gɔɔn biru. U sāawa durɔ burɔn tii. Tundo kun nūn wɔkisire saa mìn di ba ka wāa. U n maa nūn bikiare u nɛɛ, mban bwesera a mɔ mɛ. Yera Adoniya wi, u tii wɔlle sua u nɛɛ, wiya u koo bandu di. Ma u tii tabu keke kasua ye dumi gawe ka maasɔbu ka sere tabu durɔbu tɔnu weeraakuru be ba ra n nūn gbiie. <sup>7</sup> Ma u ka Yoabu Seruyan bii ka yāku kowo Abiataa gari bɔkua. Ma ba ka nūn yōra. <sup>8</sup> Adama yāku kowo Sadaku

ka Benaya Yehoyadan bii, ka Gusunɔn sɔmɔ Natani, ka Simeī ka Rei ka sere Dafidin tabu kowo damgibu, beya ba n ka Adoniya nɔɔ tia kue.

### *Natani u Bati Seba bwisi kā*

<sup>9</sup> Ma Adoniya u yāku kua ka yāanu ka ketɛ kpɛmi yi yi gum mɔ Sohelɛtin kperun bɔkuɔ te ta wāa Eni Rogelin bera gia. Ma u win tundo turosibu dim soka mi, ka Yudaba kpuro, be ba sāa sina bokon bwāabu. <sup>10</sup> Adama u n Gusunɔn sɔmɔ Natani soka ka Benaya ka Dafidin tabu durɔ damgii be, ka maa sere Salomɔɔ win tundo turosi.

<sup>11</sup> Yera Natani u da u Bati Seba Salomɔɔn mero sɔɔwa u nɛɛ, a n nua ma Adoniya Hagitin bii, u bandu di? Dafidi besen yinni kun maa yɛ. <sup>12</sup> Yen sɔ, a na tɛ n nun bwisi kɛ ye kaa ko a ka wunen hunde bere, ka maa wunen bii Salomɔɔgia. <sup>13</sup> A doo a wunen yinni Dafidi sina boko deema a nūn sɔ a nɛɛ, n n wiya u nɔɔ mwɛeru kua u nɛɛ, wunen bii Salomɔɔwa u koo bandu di win biru? Mba n kua Adoniya u ka bandu sina.

<sup>14</sup> Saa ye kaa ka nūn gari yi tore, kon duuma mi nen tii, kpa n wunen gari sire n sosi.

<sup>15</sup> Ma Bati Seba u seewa u da diru mi sina boko u kpī. Domi sina boko u tɔkɔ kua gem gem. Abisagi Sunɛmugiiwa u wāa mi, u nūn nɔɔrimɔ. <sup>16</sup> Ye Bati Seba u tura mi, u yiira sina bokon wuswaaɔ. Ma sina boko u nūn bikia u nɛɛ, mba a kī.

<sup>17</sup> Ma u wisa u nɛɛ, nen yinni, wuna a man nɔɔ mwɛeru kua ka bōri a nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn yīsiru nen bii Salomɔɔwa u koo bandu di wunen biru. <sup>18</sup> Wee tɛ Adoniya u bandu di. Wune nen yinni sina boko a n ka baaru. <sup>19</sup> Ma u ketɛ kpɛmi yi yi gum mɔ ka yāa dabinu go. Ma u win tundo turosibu dim soka ka Abiataa yāku kowo ka sere Yoabu wi u sāa tabu sunɔ. Adama u n wunen bii Salomɔɔ soka. <sup>20</sup> Tɛ sina boko, wee, wuna Isireliba kpuro ba swaa daki a ka bu sɔ wi u koo ko wunen kɔsire bandu sɔɔ. <sup>21</sup> Yinni, saa ye kaa kpuna nge wunen baaba, ba koo nɛ ka nen bii Salomɔɔ mɛeriwa taarɛgibu.

<sup>22</sup> Ye Bati Seba ka Dafidi ba gari mɔ, yera Gusunɔn sɔmɔ Natani u tunuma mi. <sup>23</sup> Ma ba sina boko sɔɔwa ba nɛɛ, Gusunɔn sɔmɔ Natani wee, u tunuma. Yera u sina boko

yiira u wuswaa tem girari. <sup>24</sup> U nùn bikia u nεε, yinni, wuna a nεε, Adoniya u bandu dio u ko wunen kəsire sina gənaə? <sup>25</sup> Domi wee, u ketε kpemi yi yi gum mə go ka yāa dabi dabinu. Ma u win tundo tuosibu sokusia ka tabu sinambu ka Abiataa yāku kowo. Wee, ba dimə ba nərumsə win wuswaaə. Ma ba gerumsə ba mɔ Adoniya, sina boko, win hunde yu dakaa da. <sup>26</sup> Adama u n nε ka Sadaku yāku kowo soka, ka Benaya Yehoyadan bii, ka sere maa wunen bii Saloməə. <sup>27</sup> Sina boko, wunen min diya gari yini yi koorə? Ma a n sere besε wunen bwāabu sōwa wi u koo bandu di wunen biru?

### *Dafidi u Saloməə gəsa*

#### *u ka ko win kəsire*

<sup>28</sup> Ma Dafidi sina boko u nεε, i man Bati Seba sokuo.

Ma ba nùn soka u susi u yōra sina bokon wuswaaə. <sup>29</sup> Yera sina boko u bōrua u nεε, sere ka Yinni Gusunən wāaru wi u man yara saa wahala kpuron di, <sup>30</sup> kon nen nəə mwεeru yibia gisə te na nun kua ka Gusunə besε Isireliban Yinnin yīsiru na nεε, Saloməəwa u koo bandu di nen biru u ko nen kəsire.

<sup>31</sup> Ma Bati Seba u yiira u wuswaa tem girari u nεε, nen yinni sina boko, wunen hunde yu dakaa da.

<sup>32</sup> Ma Dafidi u nεε, bu nùn Sadaku yāku kowo sokuo ka Gusunən səmə Natani ka maa Benaya Yehoyadan bii. Ye ba tunuma, yera ba dua mi u wāa. <sup>33</sup> Ma u bu sōwa u nεε, i nen bwāabu suo kpa i nen bii Saloməə keteku yəəsia i ka nùn da bwia ye ba mɔ Gihoniə. <sup>34</sup> Miya yāku kowo Sadaku ka Gusunən səmə Natani ba koo nùn gum tāre wirə u ka ko Isireliban sunə, kpa i kəbi wura, yen biru i gere i nεε, Saloməə sina bokon hunde yu dakaa da. <sup>35</sup> Yen biru kpa i nùn suama u na u sina nen sina gənaə u ko nen kəsire. Domi wiya na gəsa u ka Isireliba ka Yudaba kpara.

<sup>36</sup> Ma Benaya Yehoyadan bii u nεε, ami, nen yinni sina boko. Yinni Gusunə u de n koorə mε. <sup>37</sup> Nge mε Yinni Gusunə u ka nun wāa, u n maa ka Saloməə wāa mε, kpa u win bandu wəlle sua n wunεgiru kera.

### *Saloməə u kua sunə* *(I maa mεerio Bandun Gari I, 29:21-25)*

<sup>38</sup> Yera yāku kowo Sadaku ka Gusunən səmə Natani ka Benaya Yehoyadan bii ka Keretiba ka Peletiba be ba sāa sina bokon tiin kəsobu, ba da ba Saloməə deema. Ma ba nùn yəəsia sina bokon keteku wəllə ma ba da Gihoni mi. <sup>39</sup> Ye ba tura mi, yera Sadaku u da kuu bekurugirə u gum kəba tama. Ma u Saloməə gum mε tāre wirə u ka nùn ko sunə. Yen biru ba kəba so, ma tən be kpuro ba nεε, sina boko Saloməə, wunen hunde yu dakaa da. <sup>40</sup> Ma tən be kpuro ba nùn swīi ba kəbi soomə ka nuku doo bakabu. Ma n sāare nge tem mu yīirumsəwa ben wurenun sō.

### *Saloməə u Adoniya suuru kua*

<sup>41</sup> Adoniya ka win tən be u dim soka mi kpuro ba wure ni nua saa yè səə ba dim kpa. Ye Yoabu u kəban swīi nua, yera u nεε, mban sōna ba wure mēni wuuə.

<sup>42</sup> U gari yi gerumsə u n kpa, yera Yonatan, Abiataa yāku kowon bii u tunuma. Ma Adoniya u nεε, a dam kooma tabu durə naanegii. Na yīiyə n labaari gea nə wunen min di. <sup>43</sup> Yonatan u nùn wisa u nεε, aawo. Domi Dafidi sina boko besen yinni u Saloməə bandu wē. <sup>44</sup> Ma u dera Sadaku yāku kowo ka Gusunən səmə Natani ka Benaya Yehoyadan bii ka Keretiba ka Peletiba ba nùn sina bokon keteku yəəsia, <sup>45</sup> ba da Gihoniə. Miya Sadaku yāku kowo ka Gusunən səmə Natani ba nùn gum tāre wirə, u kua sunə. Yen biruwa ba gəsirama min di ka nuku doo bakabu. Ma wuu ge, ga gbisimə ka wurenu. Niya i nəəmə mi. <sup>46</sup> Saloməə u maa sō sina gənaə kə. <sup>47</sup> Ma sina bwāaba na ba besen sina boko Dafidi domaru kua ba nεε, Gusunə u Saloməən yīsiru ka win bandu wəlle sua n kere wi Dafidigiru. Ma Dafidi u seewa u wuswaa tem girari win kpin yerun wəllə. <sup>48</sup> Ma u gerua u nεε, Gusunə Isireliban Yinnigia siarabu wi u nùn goo kā u win sina gəna kəsire kua. Ma u maa ka yēro nəni wa.

<sup>49</sup> Be Adoniya u dim soka mi kpuro, ba nanda ye ba gari yi nua. Ma ben baawure u win swaa mwa u doona. <sup>50</sup> Yera Adoniya u berum soora Saloməən sō, ma u seewa u da u yāku yerun kāanu nenua Saloməə u ku ka nùn gon sō. <sup>51</sup> Yera ba Saloməə sōwa ba nεε, wee Adoniya u berum soore wunen sō. U da u yāku yerun kāanu neni u mɔ, wunε Saloməə a be bōruo gisə ma a n nùn goomə.

<sup>52</sup> Ma Saloməɔ u nɛɛ, ù n tii nɛnuu dee dee, baa win wirun seri tia ya ñ wərumamə. Adama sà n kōsa gaa wa win min di, u koo gbiwa.

<sup>53</sup> Yera u dera ba nùn yara yāku yee ten min di. Ma Adoniya wi, u na Saloməɔn wuswaaɔ u kpuna u nùn tɔbura. Yen biru Saloməɔ u nɛɛ, u wio win yenuɔ.

### *Wooda ye Dafidi u Saloməɔ wě*

## 2

<sup>1</sup> Ye Dafidi u gəɔ turuku kua, yera u win bii Saloməɔ wooda yeniba wě u nɛɛ, <sup>2</sup> wee, na dɔɔ mi baawure u koo da. Adama wunɛ a de a n wərugəru mɔ, a n tororu sɔ. <sup>3</sup> A Yinni Gusunəɔn gere mɛm nɔwɔ, kpa a n sīimɔ win swɛɛ sɔɔ, kpa a n win woodaba swīi nge mɛ ba yorua Məwisin tireru sɔɔ. A n kua mɛ, ye a mɔ kpuro, ya koo koorawa. <sup>4</sup> Kpa Yinni Gusunəɔ u win nɔɔ mwɛɛru yibia te u man kua u nɛɛ, nɛn bibu bā n sīimɔ gem sɔɔ ka ben gōru kpuro ka ben bwisikunu kpuro, na ñ kon bia wi u koo ko nɛn kəsire Isireliban bandu sɔɔ.

<sup>5</sup> Yen biru Dafidi u maa nɛɛ, a n yě ye Yoabu Seruyan bii u man kua. Domi u Isireliban tabu sinambu yiru beni, Abinɛɛ, Nɛrin bii ka Amasa Yetɛɛn bii go, u ben yem yari bəri yendun saa sɔɔ. Ma u mu tɛɛni win kpakaɔ, ka maa win baranɔ. <sup>6</sup> Yen sɔ, a koowo mɛn nɔɔ wunɛn bwisi yi nɛ. A ku ra de u seri burura u sere gbi. <sup>7</sup> Adama a Baasilai Galadigiin bibu durom kuo. A de ba n da di ka be ba dimɔ wunɛn dii yerɔ sannu. Domi beya ba na ba man somi sanam mɛ na kpikiru sua wunɛn mɔɔ Abusaləmun sɔ. <sup>8</sup> A maa Simɛi Geran bii Benyamɛɛn bweseru sɔɔ yaayo. U na Bahurimun di, u man wəm kōsunu wənwa dɔma te na kpikiru dɔɔ Mahanaimuɔ. Adama ye na wee, u man sennɔ na Yuudenin daarɔ. Ma na bōrua ka Yinni Gusunəɔn yīsiru na nɛɛ, nɛn takobi kun maa nùn goomɔ. <sup>9</sup> Adama tɛ, a ku de u kun sɛyasiabu wa. A bwisi mɔ, wuna a yě mɛ kaa nùn kua. A de u ka hunde tumaru gbi.

### *Dafidin gəɔ*

*ka Saloməɔn bandu  
(I maa mɛrio Bandun Gari I, 29:26-28)*

<sup>10</sup> Yen biru Dafidi u kpuna u gu u win baababa naamwɛ. Ma ba nùn sika win wuu Yerusalemuɔ ge ba maa sokumu Dafidin wuu. <sup>11</sup> Dafidi u kuawa wɔɔ weeru bandu sɔɔ. Gbiikaa u kua wɔɔ nɔɔba yiru Heboronia. Yen biruwa u kua wɔɔ tɛna ka ita Yerusalemuɔ. <sup>12</sup> Saa ye sɔɔra Saloməɔ u da u sina win tundon sina gɔna wəllɔ. Ma ba win ban te dam sire gem gem.

### *Adoniyān gəɔ*

<sup>13</sup> Adoniya Hagitin bii u na Saloməɔn mero Bati Seban mi, ma Bati Seba u nùn bikia u nɛɛ, n ka sere do?

Ma u nùn wisa u nɛɛ, n do gbāa gbāa.

<sup>14</sup> Adama gari gɛɛ wāa yi na kī n nun sɔ.

Ma kurɔ wi, u nɛɛ, a geruo mɛ.

<sup>15</sup> Yera Adoniya u nɛɛ, a yě ma nɛna na raa ban te mɔ. Nɛna Isireliba kpuro ba yīiyɔ n tu di. Adama wee ta wura nɛn wənən mi. Domi Yinni Gusunəwa u nùn tu wě. <sup>16</sup> Tɛ, gāa teena na kī n nun bikia. Yen sɔ, a ku man nu yinari.

Ma kurɔ wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a geruo.

<sup>17</sup> Ma Adoniya u nɛɛ, na nun kanamɔ, a doo a man Saloməɔ sɔɔwa u be man Abisagi Sunɛmugii kɛ kurɔ. U ñ nun ye yinarimɔ.

<sup>18</sup> Ma Bati Seba u nɛɛ, to, kon da n nùn sɔ.

<sup>19</sup> Yera Bati Seba u da Saloməɔn mi, u ka nùn Adoniyān gari yi sɔ. Ye sina boko u win mero wa u wee, yera u seewa u nùn sennɔ da. U yiira win wuswaaɔ. Ma u seewa u da u sina win sina kitarɔ. Ma u dera ba ka win mero kitaru garu naawa u sina win nəm geuɔ. <sup>20</sup> Ye u sina u kpa, yera u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, gāanu gana na ka na, na kī n nun kana. Yen sɔ, a ku man nu yinari.

Ma Saloməɔ u nɛɛ, a geruo na ñ nun yinarimɔ.

<sup>21</sup> Ma Bati Seba u nɛɛ, a de bu Abisagi Sunɛmugii wunɛn mɔɔ Adoniyā wě kurɔ.

<sup>22</sup> Yera Saloməɔ u nùn wisa u nɛɛ, a ku ra yande nɛɛ, n nùn bandu wɛyɔ? Domi u sāawa nɛn mɔɔ. Win tamba maa yāku kowo Abiataa ka Yoabu Seruyan bii.

<sup>23</sup> Ma Saloməɔ u bōrua u nɛɛ, Yinni Gusunə u man kua nge mɛ u kī, ma na kun Adoniya go win gari yinin sɔ. <sup>24</sup> Yinni Gusunə wiya, u man dam kā ma u man sinasia nɛn tundo Dafidin sina gɔnaɔ, ma u man ban te wě ka nɛn bibun bweserɔ nge



mε u nɔɔ mweeru kua. Sere ka win wāaru, kon dewa bu Adoniya go gisɔ.

<sup>25</sup> Ma Salomɔɔ wi, u Benaya Yehoyadan bii gɔra u da u Adoniya go. Ma u da u nùn go.

*Ba yāku kowo Abiataa yara*

*win sɔmburun di*

<sup>26</sup> Yen biruwa Salomɔɔ u yāku kowo Abiataa sɔɔwa u nεε, a doo wunen temɔ Anatɔtuɔ. Domi gɔɔwa a ka weene. Adama na n̄ gina nun goomɔ yèn sɔ wuna a kua yāku kowo nen tundo Dafidin waati sɔɔ. Meya a maa ka nùn win n̄ni swāaru kpuro bɔnu kua.

<sup>27</sup> Nge meya Salomɔɔ u ka Abiataa gira yāku kowo sɔmburun di. Ma Yinni Gusunɔn gari yi u raa gerua Elin yenun sɔ Siloɔ yi koora.

*Yoabun gɔɔ*

<sup>28</sup> Sanam mε Yoabu u nua ye ya Adoniya ka Abiataa deema, yera u duka sua u da Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ, u yāku yerun k̄aanu nenua u ka b̄rua. Domi Adoniyawa u ka yɔ. Adama u n̄ daa ka Abusalɔmu ȳre. <sup>29</sup> Ma ba da ba Salomɔɔ sɔɔwa ma Yoabu u duka sua u na u wāa Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ u yāku yerun turarun k̄aanu neni.

Saa yera Salomɔɔ u Benaya Yehoyadan bii sɔɔwa u nεε, u doo u nùn go.

<sup>30</sup> Ye Benaya u tura s̄a yee ten mi, yera u Yoabu sɔɔwa u nεε, sina boko u nεε, a yarima.

Adama Yoabu u nεε, aawo, miniwa kon gbi.

Ma Benaya u gɔsira u wura Salomɔɔn mi, u nεε, ameni ka ameniwa Yoabu u gerua.

<sup>31</sup> Sina boko u nεε, a koowo nge mε u gerua. A nùn s̄reo mi, a go, kpa a nùn yara min di a da a sike. Nge meya kaa nε ka nen bweseru yara t̄ambu yiru ben yem di, mε Yoabu u yari. Domi ba n̄ k̄sa gaa kue. <sup>32</sup> Tɔn beya Abinεε, Nerin bii, Isireliban tabu sunɔ, ka maa Amasa Yetεen bii, Yudaban tabu sunɔ. Ba nùn gem ka bεere kere, ma u bu go ka takobi nen tundo Dafidi u n̄ ka baaru. Yen s̄, Gusunɔ u de win yem mu w̄ri win tii sɔɔ. <sup>33</sup> Ben yem mu ko n wāawa Yoabu ka win bibun bweserɔ sere ka baadommaɔ. Adama Yinni Gusunɔ u koo de b̄ri yendu ta n wāa Dafidi ka win bibun bweserɔ ka maa win bibun bandu sɔɔ sere ka baadommaɔ.

<sup>34</sup> Yera Benaya u da u Yoabu s̄re u go. Ma ba nùn sikua win gberu kpaanεɔ. <sup>35</sup> Ma sina boko u Benaya kua tabu sunɔ Yoabun k̄sire. Meya u maa Sadaku kua yāku kowo Abiataan k̄sire.

*Salomɔɔ u dera ba Simeɪ go*

<sup>36</sup> Yen biru sina boko u gɔra bu da bu Simeɪ sokuma. Ye u na, yera sina boko u nùn sɔɔwa u nεε, a wunen tiin yenu banɔ Yerusalemuɔ. Kpa a n wāa ge sɔɔ, a ku yari min di. <sup>37</sup> Dɔma te a yara min di, ma a Sedoronin wɔwa t̄bura na kon dewa bu nun go. Saa ye sɔɔ, wuna a tii go.

<sup>38</sup> Ma Simeɪ u nεε, ya wā yinni. Kon ko ye a gerua.

Ma u da u wāa Yerusalemu mi, n ka te. <sup>39</sup> W̄ɔ itan biru yera win yobu yiru gabu ba duka yakura ba da ba wāa Akisi, Maakan biin mi, wi u s̄a Gatin sunɔ. Yera ba na ba nùn sɔɔwa ba nεε, wee, wunen yobu ba wāa Gatiɔ. <sup>40</sup> Yera Simeɪ u seewa u win keteku gaari b̄kua u da Gatiɔ Akisin mi, u yoo be mwaama. <sup>41</sup> Yera ba da ba Salomɔɔ sɔɔwa ma Simeɪ u yara Yerusalemun di u da Gatiɔ. Adama u wurama kɔ. <sup>42</sup> Sina boko u gɔra u nεε, bu nùn sokuma. Ye u na, u nùn sɔɔwa u nεε, na n̄ daa nun b̄rusie ka Yinni Gusunɔn ȳsiru na nεε, a n ȳ dɔma te a yara Yerusalemun di, kaa gbiwa? A n̄ wisa a nεε, ya wā, a nua? <sup>43</sup> N n̄ men na, mban s̄na a n̄ nɔɔ mweε te yibie te a kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Mban s̄na a n̄ gari yi mem n̄ɔwe yi na nun sɔɔwa mi. <sup>44</sup> T̄ε a yaaye k̄sa ye a nen tundo Dafidi kua? Yinni Gusunɔwa u koo nun ye k̄sie. <sup>45</sup> Adama nε, sina boko Salomɔɔ, Yinni Gusunɔ u koo man domaru kua. Kpa u nen tundo Dafidin ban te na dii mini t̄asisia sere ka baadommaɔ.

<sup>46</sup> Yen biru sina boko u Benaya Yehoyadan bii wooda w̄ε, u nεε, u doo u Simeɪ go. Ma u yara u da u nùn go.

Yeniban biruwa Salomɔɔn banda dam kua.

*Salomɔɔ u Egibitin sunɔn bii*

*sua kurɔ*

### 3

<sup>1</sup> Salomɔɔ u Egibitin sunɔn bii sua kurɔ. Nge meya ba ka arukawani b̄kua. Ma u ka kurɔ wi da Dafidin wuu Yerusalemuɔ sere u ka win tiin yenu bani ka Yinni Gusunɔn s̄a

yeru, ka sere maa gbāra te u koo bani u ka Yerusalemu sikerena.

<sup>2</sup> Isireliba ba ra yākuru kowa gungunu wəllə saa ye səə, domi ba n̄ gina diru garu banε mi ba ko n da Yinni Gusunə s̄a.

<sup>3</sup> Saloməə u Yinni Gusunə kīa. Ma u win tundo Dafidin wooda kpuro m̄em n̄əwa. M̄eya win tii u ra yākunu ko gungunu wəllə, kpa u turare d̄əə doke mi.

### *Saloməə u bwisi kana*

#### *(I maa m̄erio Bandun Gari II, 1:2-13)*

<sup>4</sup> S̄əə teeru Saloməə sina boko u seewa u da Gabaoniə u ka yākuru ko. Domi miya yāku yee bakara wāa. Yāku d̄əə m̄waararuginu dabi dabina u d̄oma te kua mi. <sup>5</sup> Gabaoni miya Yinni Gusunə u n̄n kure dosu s̄əə w̄əkuuru. U n̄n s̄əəwa u n̄ε, a bikio ye a kī n̄ nun kua.

<sup>6</sup> Saloməə u n̄n wisa u n̄ε, a wunen b̄əə Dafidi n̄n tundo kīi geeru s̄əəsi ȳen s̄ə u s̄ia dee dee gem s̄əə ka ḡoru d̄εεrə wunen wuswaaə. Ye ya kpuro kere, yera a dera n̄ε, win bii, na kua win k̄əsire bandu s̄əə gisə. <sup>7</sup> Yinni Gusunə, wuna a man ḡəsa a kua n̄n tundo Dafidin k̄əsire. Wee n̄ε aluwaasi piibuwa. Na n̄ ȳε m̄ε kon ko n ka t̄ən be kpara. <sup>8</sup> Na maa wāa ben suunu s̄əə, be, be a ḡəsa. Ma ba maa dabi sere ba n̄ garirə. <sup>9</sup> Yen s̄ə, a man bwisi k̄εȳə n ka bu kpara, kpa n kpī n̄ gea ka k̄əsa wunana. Ma n̄ kun m̄ε, wara u koo kpī u wunen t̄ən dabi teni kpara.

<sup>10</sup> Ma Saloməən wisi bi, bu Yinni Gusunə dore. <sup>11</sup> Yera u n̄n s̄əəwa u n̄ε, a n̄ bikie wunen wāaru tu daka da, a n̄ maa bikie a n̄ dukia m̄ə, m̄eya a n̄ maa wunen yiberεban ḡəə kanε. Adama bwisiya a bikia a ka kpī a wunen t̄ambu kpara dee dee. <sup>12</sup> Yen s̄əna kon nun kua nge m̄ε a gerua. Kon nun laakari ka bwisi k̄ε ȳin bweseru goo kun waare, m̄eya goo kun maa ye wasi wunen biru. <sup>13</sup> Kon maa nun dukia ka b̄εεε w̄ε wunen wāaru s̄əə ye a n̄ bikie. Sinambu s̄əə, goo sari wi u koo ka nun n̄era. <sup>14</sup> Yen biru à n̄ s̄im̄ə n̄n sw̄εε s̄əə, ma a n̄n woodaba ka n̄n yiirebu m̄em n̄əwamm̄ε nge m̄ε wunen tundo Dafidi u kua, kon de wunen wāaru tu daka da.

<sup>15</sup> Saa yera Saloməə u yanda ma u tuba ma Yinni Gusunəwa u ka n̄n gari kua dosu s̄əə. Ma u ḡəsirama Yerusalemuə u da mi Yinni Gusunən woodan kpakorora yii u yāku d̄əə m̄waararuginu kua mi, ka

siarabun yākunu. Ma u win bwāabu kpuro dim soka.

### *Saloməə u gari s̄ēsəgii siri*

<sup>16</sup> S̄əə teeru kurə tanəbu yiru gabu ba na sina boko Saloməən mi, ba ȳra win wuswaaə. <sup>17</sup> Ma ben turo u n̄ε, yinni, a man yisa kuo. N̄ε ka kurə winiwa sa wāa dii teerə. Win b̄əkuəra na yiira na mara. <sup>18</sup> Ye na mara, yen s̄əə itasera win tii u maa mara. Ma sa wāa dii tee te s̄əə sannu. Goo kun maa ka sun wāa mi. <sup>19</sup> Ye n̄ kua w̄əkuuru yera u win bii kpunari u go. <sup>20</sup> Yinni, yera u seema w̄əku te, u n̄n bii sua saa n̄n ȳεsan di ye na do. Ma u n̄n kpī win tororu wəllə. Yen biru u win bii goo te sua u man yiya. <sup>21</sup> Ye na seewa bururu n ka n̄n bii b̄əm k̄ε, yera na deema bii gora. Ma na wure na bii wi m̄εera tii, na deema u n̄ s̄āa n̄egii.

<sup>22</sup> Ma win winsim u n̄ε, n̄n biiwa u wasi.

Gbiikoo wi, u maa n̄ε, n̄ n̄ m̄ε, wunεgiiwa u gu.

M̄esuma ba sikirinamə sina bokon wuswaaə. <sup>23</sup> Yera sina boko u n̄ε, too wee, b̄εε kpuro i n̄ wure. Domi wini u n̄ n̄ε, win biiwa u wasi kpa w̄ənə u n̄ε, aawo, wunεgiiwa u gu. <sup>24</sup> N n̄ m̄en na, i man takobi tama. Ma ba ka n̄n ye naawa.

<sup>25</sup> Ma u n̄ε, bu bii wi u wasi mi buranə kpirinu yiru. Kpa ben baawure u kpiri kpirika sua.

<sup>26</sup> Yera w̄ənw̄ənda bii win m̄eron tii mwa. Ma u sina boko s̄əəwa u n̄ε, n̄n yinni, na nun kanamə, a n̄n bii wi w̄εȳə. A ku de bu n̄n go.

Adama turo wini u n̄ε, a n̄n buranə kpa u ku ko b̄εs̄en googii.

<sup>27</sup> Yera sina boko u n̄ε, i ku bii wi go. I kurə gbiikoo bii wi w̄εȳə. Wiya u s̄āa win m̄ero.

<sup>28</sup> Ye Isireliba kpuro ba nua nge m̄ε sina boko u siri ba n̄n nasia. Domi ba wa ma Gusunəwa u n̄n bwisi yi k̄a u ka siri bi kua.

### *Saloməən sina asakpəbu*

## 4

<sup>1</sup> Saloməə u kua Isireliba kpuron sina boko. <sup>2</sup> Win sina asakpəbun yīsa wee, Asaria Sadəkun bii, u s̄āawa yāku kowo.

<sup>3</sup> Elihorefu ka Akiya, Sisan bibu ba s̄āawa tire yorobu.

Yosafati Ahiludun bii, wiya u ra maa tirenu bere.

<sup>4</sup> Benaya, Yehoyadan bii, wiya u sãa tabu suna. Sadaku ka Abiataawa ba maa sãa yãku kowobu.

<sup>5</sup> Asaria Natanin bii, wiya u maa sãa bera ka beran wirugibun guro guro.

Sabudu, Natanin bii, wiya u sãa win sina asakpɔ wi u ra nùn bwisi kɛ.

<sup>6</sup> Ma Akisaa u sãa sina kpaarun sɔm kowobun wirugii.

Adoniram u Abidan bii u sãawa be ba yoo sɔma mɔn wirugii.

<sup>7</sup> Salomɔ u tem mɛ bɔnu kuawa bera wɔkura yiru. Ma u yen baayeren wirugii swi. Bera, ba ra wi sina boko ka win yenugibu nɔri. Ben baawure u ra bu kowa suru tia wɔɔ tia sɔɔ. <sup>8</sup> Wirugii ben yi sa wee. Hurin biiwa u Efaraimun guunun bera gia mɔ.

<sup>9</sup> Dekerin biiwa u maa Makasi mɔ ka Saabimu, ka Beti Semesi ka Eloni ka Beti Hanani.

<sup>10</sup> Hesedin biiwa u maa Aruboti mɔ ka Soko ka sere maa Hefeen tem kpuro.

<sup>11</sup> Abinadabun biiwa u Dorin tem mɔ. Wiya u Salomɔn bii Tafati sue kurɔ.

<sup>12</sup> Baana, Ahiludun bii, wiya u Tanaki, ka Megido mɔ ka Beti Seani ye ya wãa Saatanin bɔkuɔ Yisireelin wɔwaa. Bera ye, ya toruawa saa Beti Seanin di n ka da Abeli Meholaɔ sere ka Yokumɛamun bera gia.

<sup>13</sup> Gebeen biiwa u maa Ramati mɔ ye ya wãa Galadin temɔ ka sere maa Yairi, Manasen biin baru kpaanu, Galadiɔ. Gebeen bii wiya u maa Aagɔbu mɔ Basanin temɔ. Wusu watawa u mɔ si ba gbãranu toosi ba nin kenutinun sɛretinu kua ka sii gandu.

<sup>14</sup> Akinadabu Idon bii, wiya u maa Mahanaimu gia mɔ.

<sup>15</sup> Akimasi wi, u Salomɔn bii Basimati sue kurɔ, wiya u Nefitalin bera gia mɔ.

<sup>16</sup> Baana Usain bii, wiya u maa Aseen tem ka Bealɔtun tem mɔ.

<sup>17</sup> Yosafati, Paruakin bii, wiya u maa Isakaran tem mɔ.

<sup>18</sup> Simai, Elan bii, wiya u maa Benyamɛen tem gia mɔ.

<sup>19</sup> Geberi Hurin bii, wiya u maa Galadin tem gia mɔ, mi Sihoni Amɔreban sina boko ka Ogu Basanin sina boko ba raa bandu dii. Tambu wɔkura yiru ye baasi, Salomɔ u

maa tɔn turo gɔsa u n ka sãa be kpuron guro guro.

*Salomɔ u dukia wa win bandu sɔɔ*

<sup>20</sup> Saa ye sɔɔ, Yudaba ka Isireliba ba dabi nge nim wɔkun yani sɛeri. Ba dimɔ, ba nɔrumɔ, ba nuku dobu mɔ.

## 5

<sup>1</sup> Sinam be ba wãa saa daa te ba mɔ Efaratin di sere n ka girari Filisitiban temɔ, n ka da Egibitin daara, Salomɔwa u be kpuro mɔ win wãaru kpuro sɔɔ. Ba ra n ka nùn wɔɔ gobi naawamme.

<sup>2</sup> Dãa ni Salomɔn yenugibu ba ra di sɔɔ teeru wee. Som mɛ mu ñ ye, tɔnnu nɔɔba nne ka sere maa som buuru tɔnnu yendu yiru sari, <sup>3</sup> ka ketɛ wɔkuru yi ba nɔrimɔ yenuɔ ka ketɛ yendu yi ba ra kpare, ka yãanu wunɔbu (100) ka gbeeku yee gɛe nge nennu ka gini ka sere maa gue yi yi gum mɔ.

<sup>4</sup> Be ba wãa Efaratin sɔɔ duu yerɔ, saa Tifusakin di sere ka Gasaa Salomɔwa u be kpuro mɔ. Win woodawa ba ka sɔmburu mɔ. Ma bari yenda wãa bera mi kpuro sɔɔ.

<sup>5</sup> Win waati ye sɔɔ, Yudaba ka Isireli be ba wãa saa tem men goo gbiikirun di sere men goo gɔmkirɔ ba wãawa bari yendu sɔɔ, ben baawure u win gberu wukumɔ.

<sup>6</sup> Yeniban biru, Salomɔ u dumi mɔ nɔrɔbun suba weeru (40.000), ma u yi wãa yeru kua. Yiya yi ra win tabu kekɛba gawe. U maa maasɔbu mɔ tɔnu nɔrɔbun suba wukura yiru (12.000).

<sup>7</sup> Bera wɔkura yiru yen wirugii bera, ba ra n ka dãanu naamɔ ni Salomɔ ka win tambu ba ra di. Wɔɔ tia sɔɔ, suru tia bera baayere ya mɔ yu ka dãanu na. Ba ku ra de dãanu nu biara Salomɔn yenuɔ. <sup>8</sup> Ba ra maa ka dobi ka taka de de win dumin sɔ mi yi wãa nge mɛ ba bu sɔɔwa bu ko.

*Salomɔ u tambu kpuro*

*bwisi kera*

<sup>9</sup> Gusunɔ u Salomɔ bwisi ka laakari ka yee bakaru ka te ta ñ kinɛ mɔ. <sup>10</sup> Win bwisi yi, yi sɔɔ yari yerugibun bwisigibu ka Egibitigibun bwisigibugii kere sere mi n toma. <sup>11</sup> Goo sari wi u nùn bwisi tura. Win bwisi yi, yi Etani, Esarakin sikadobugii kere. Meya yi maa Hemanigii kere ka Kaakoligii, ka Daadagii ka Maholin bibugii. Ma Salomɔ u yisuru yara bwese ni nu ka nùn

sikerenen suunu sɔɔ. <sup>12</sup> Mɔnnu nɔrɔbun suba itawa (3.000) Salomɔɔ u yorua. Ma u womusu kua su nɔrɔbu (1.000) kere. <sup>13</sup> U tɔmbu dɔnun faagi kua saa bakanun di sere ka dɔa kikisɔ, si su ra kpi gana wɔllɔ. Mɛya u maa yɛɛ naasu nɛgiin faagi kua ka yi yi ra kabiri, ka gunɔsu ka swɛɛ. <sup>14</sup> Ma sinam dabinu ba tɔmbu gɔrimɔ win mi, saa tem tukum di bu ka win bwisin gari nɔ.

*Salomɔɔ u sɔɔru mɔ u ka*

*Yinni Gusunɔn sɔa yeru bani*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 2:2-15)*

<sup>15</sup> Hiramun Tirin sunɔ u raa sɔawa Dafidin bɔrɔ. Ye u nua ma ba Salomɔɔ bandun gum tɔre u kua sunɔ, win tundo Dafidin kɔsire, yera u sɔmɔbu gɔra bu nɔn tɔbiri. <sup>16</sup> Ma Salomɔɔ u maa gɔra Hiramun mi.

<sup>17</sup> U nɛɛ, a nɛn tundo Dafidi yɛ. A yɛ ma u n kpiɔa u Yinni Gusunɔ sɔa yeru baniɛ, yɛn sɔ tabu nɔn sikereɛ baama kpuron di. Yinni Gusunɔ u maa dera u win yiberɛba taare. <sup>18</sup> Tɛ na wɛre yɛn sɔ Gusunɔ nɛn Yinni u dera bɔri yenda wɔa nɛn tem beri berika kpuro sɔɔ. Mɛya na n maa yiberɛ goɔ mɔ wi u koo man wɔrima. <sup>19</sup> Yen sɔ, tɛ na nia sɔa n diru bani mi ba ko n da Gusunɔ nɛn Yinni sɔ, nge mɛ win tii u raa Dafidi nɛn tundo sɔɔwa. U nɛɛ, win bii wi u koo sina win sina gɔna wɔllɔ u ko win kɔsire, wiya u koo nɔn diru bania. <sup>20</sup> Yen sɔ, a de wunen sɔm kowobu bu man dɔa damgia ye ba mɔ sɛduru bɔriama Libanin guurun di. Kpa n nun ben kɔsiaru wɛ nge mɛ a gerua kpuro. Nɛn sɔm kowobu ba koo wunɛgibu somi bu ka sɔmbu te ko. Domi a yɛ ma goɔ sari bɛsɛ sɔɔ wi u dɔa burabu yɛ nge bɛɛ, Sidonigibu.

<sup>21</sup> Ye Hiramun u Salomɔɔn gari yi nua, yera win nukura dora gem gem. Ma u nɛɛ, na Yinni Gusunɔ siara wi u Dafidin bii bwisi kɔ u ka tɔn dabi te kpapa.

<sup>22</sup> Ma u kpam Salomɔɔ gɔria u nɛɛ, na nua ye a geruma. Yen sɔ, na kon ko ye a bikia mi kpuro. Kon nun dɔa damgia ye ba mɔ sɛduru ka sipɛɛ kasuama. <sup>23</sup> Nɛn sɔm kowobu ba koo ka dɔa ye na saa Libanin guunun di sere nim wɔkuɔ. Yen biru, kon ye tari tari ya n ka gerua nim sɔɔ yu ka na sere mi kaa man sɔ. Miya kon de bu ye kusia bu yi, kpa wunen tiigibu bu den yen

wunanɔ ko. Ye kaa man kɔsia, yera a nɛn yenugibu dɔanu mɔrisiama.

<sup>24</sup> Ma Hiramun u dɔa ni kpuro mɔrisia nge mɛn nɔɔ Salomɔɔ u kɔ. <sup>25</sup> Ma Salomɔɔ u Hiramun alikama tɔnnu nɔrɔbun suba nɔɔba tia (6.000) mɔrisia, ka olifin gum yarum ditiri nɔrɔbun suba nɔɔba ita (8.000). Nge mɛya u ra ko wɔɔ baagere Hiramun u ka win yɛnu nɛnɛ.

<sup>26</sup> Yinni Gusunɔ u Salomɔɔ bwisi kɔ nge mɛ u raa gerua. Ma bɔri yenda wɔa wi ka Hiramun baa sɔɔ. Ma ba arukawani mɔɔsine.

*Salomɔɔ u tɔmbu sɔma koosia*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 1:18, 2:1, 16-17)*

<sup>27</sup> Salomɔɔ u tɔmbu gɔsa Isireliba sɔɔ be ba koo kpi bu sɔmunu sɔbe. Ma ben geera kua tɔmbu nɔrɔbun suba tɛna (30.000). <sup>28</sup> Adoniramun u sɔa tɔn be kpuron kpapo. Ma u bu bɔnu kua wuunu ita, nɔrɔbun suba wɔku wɔkubu (10.000). Suru tia sɔɔ, wuu nin teera ta ra ka dɔa ni de Libanin, kpa be ba tie ba n wɔa yɛnuɔ. Yen sɔna ben baawure u ra ko suru yiru win yɛnuɔ, kpa u ko suru tia Libanin. <sup>29</sup> Salomɔɔ u maa sɔm kowobu mɔ tɔnu nɔrɔbun suba wɛnɛ (80.000) be ba ra kpenu dɔku guunɔ, ka tɔmbu nɔrɔbun suba wata ka wɔkuru (70.000) be ba ra kpee ni gure. <sup>30</sup> Be ba ra n sɔm kowo be kpuro kpape, ba n bu wooda wɛmɔ, ba sɔawa nɔrɔbun suba ita ka gooba wunɔbu (3.300). <sup>31</sup> Salomɔɔ sina boko, u wooda wɛ u nɛɛ, bu kpee bakanu bɛsukuo ni nu geenu sɔa bu ka dii ten kpɛɛkpɛɛku swii. <sup>32</sup> Win sɔm kowobu ka Hiramunigibu ka Gibaligibu be ba sɔmbu ten saria yɛ ba menna ba dɔa yen sɔmburu kua ma ba kpee ni dɔka bu ka dii te bani.

## 6

*Salomɔɔ u diru bana tɛn mi*

*ba kon da Yinni Gusunɔ sɔ*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 3:1-14)*

<sup>1</sup> Ye Yuuba ba yara Egibitin di n kua wɔɔ nɛɛru ka wɛnɛ (480), yera Salomɔɔ u diru bana torua tɛn mi ba ko n da Yinni Gusunɔ sɔ. N deema win bandun wɔɔ nɛsen suru yiruse sɔɔra mi.

<sup>2</sup> Dii te u bana mi, ten dɛɛbu sɔawa gɔm soonu wata. Ma ten yasum mu sɔa gɔm soonu yɛndu. Ten gunum maa gɔm soonu



tena. <sup>3</sup> Dii ten duu yee gbiikirun dɛɛbu sãawa gɔm soonu yɛndu. Duu yee ten yasum ka dii ten tiin yasum tia. Ma ten gunum mu sãa gɔm soonu wɔkuru. <sup>4</sup> Sina boko Salomɔɔ u dera ba dii te fɛnɛntiba kua ba sisu kare. <sup>5</sup> Yera u maa gidambisa ye ya dinu ita mɔ gɔri ten yɛsi yɛsikɔ ka ten biruɔ. <sup>6</sup> Gidambisa yen dii temkirun yasum mu sãawa gɔm soonu nɔɔbu. Te ta maa wãa suunu sɔɔ, tegim maa gɔm soonu nɔɔba tia. Itaserugim maa sãawa gɔm soonu nɔɔba yiru. N deema sãa yee ten gana ya sinum mɔ temɔ, adama gidambisan dii temkirun wɔllɔ ba yen sinum kawawa gɔm soo teeru daasin dãa yii yerun sɔ. Dii suunukirun wɔllɔ ba maa yen sinum kawa gɔm soo teeru daasin dãa yii yerun sɔ. Ba yeni kuawa domi ba n̄ kī bu sãa yee ten gana yaba. <sup>7</sup> Ye ba dii te banimɔ, ba tu banawa ka kpee ni ba raa daka ten sɔ. Yen sɔna ba n̄ sɔm yānu ganun damu nua mi, ni ba kua ka sisu, baa matalaka n̄ kun mɛ gbãa. <sup>8</sup> Gidambisa yen kɔnnɔsu, su wãawa sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia. Ma ba yɔɔtii bana saa tem di bu ka yɔ yen dii wɔrukirɔ. <sup>9</sup> Ye Salomɔɔ u dii te bana u kpa, yera u tu kpɛ ka sɛdurun dãa besi, ka dãa yen bīinu. <sup>10</sup> Gidambisa yen diru baateren gunum mu sãawa gɔm soonu nɔɔbu. Ma u dii nin daasi dãa sɔndi sɔndi nin ayenɔ, sãa yee ten gana wɔllɔ.

<sup>11</sup> Ma Yinni Gusunɔ u ka Salomɔɔ gari kua u nɛɛ, <sup>12</sup> wee, a man diru baniammɛ. Mɛya à n maa nɛn yiirebu ka nɛn woodaba mɛm nɔɔwammɛ, kon nɛn nɔɔ mwɛɛru yibia te na wunen tundo Dafidi kua wunen sɔ. <sup>13</sup> Ko na n wãa dii te sɔɔ nɛn tɔmbu Isireliban suunuɔ, na n̄ bu derimɔ.

### *Dii ten sɔɔn bura yānu*

<sup>14</sup> Ye Salomɔɔ u dii te bana u kpa, <sup>15</sup> yera u dera ba ten sɔɔn gani wukiri ka dãa damgia ye ba mɔ sɛdurun besi, saa yin tem di sere ba ka daasi girari. Ma u maa dãa damgia ye ba mɔ sipɛɛɛ tɛria ten temɔ. <sup>16</sup> Yera u dii ten sɔɔwɔ burana ka sɛdurun dãa saa ten tem di sere ka daasiɔ, ma n̄ kua dii sɔɔ gɛn yasum kua gɔm soonu yɛndu. Ma u gu kua dii te ta dɛɛre gem gem. <sup>17</sup> Sãa yee ten adɛrɔn dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeru. <sup>18</sup> Sɛdurun dãa ye ba doke dii ten gani sɔɔ mi, ba ye sɔɔ bwāanu ka biibiin weenasii yorua. Dii ten ganan gam sari mi n̄ tere. <sup>19</sup> Dii sɔɔ ge u

kua sãa yee ten suunu sɔɔ mi, u gu kuawa u ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te yi mi. <sup>20</sup> Dii sɔɔ gen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu yɛndu. Ma gen yasum maa sãa gɔm soonu yɛndu. Ma gen ganin gunum maa sãa gɔm soonu yɛndu. Ma u yi wura wukiri. U maa dera ba kpakororu garu kua ka sɛdurun dãa, ba wura pote. Ma ba tu yi dii sɔɔ gen kɔnnɔwɔ. <sup>21</sup> Ma u dera ba wuran tii tii doke sãa yee ten sɔɔwɔn ganiɔ ka ten temɔ. U maa wuran sum piiminu kua u doke dii te ta dɛɛre gem gem kɔnnɔwɔ. Niya ba ka beku kare te gabe. <sup>22</sup> U wura dokewa dii ten sɔɔwɔ kpuro, sere ka kpakoro te ta wãa dii te ta dɛɛre gem gem kɔnnɔwɔ.

<sup>23</sup> Ma u wɔllun kɔsobun weenasibu yiru gɛɛ kua ka dãa damgia u doke dii te ta dɛɛre gem gem sɔɔ. Yin gunum mu sãawa gɔm soonu wɔkuru. <sup>24</sup> Yin kasan dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu nɔɔbu nɔɔbu. Yin kasi yiru ye ya girarinɛ mi, yin dɛɛbu kuawa gɔm soonu wɔkuru. <sup>25-26</sup> Wɔllun kɔsobun weenasii be, ba weenɛwa mam mam. Ba maa gunum ka yasum nɛwa. <sup>27</sup> Salomɔɔ u bu yɔrɔasia dii te ta dɛɛre gem gem suunu sɔɔ. Ba kasa demie. Turon kase teeru ta gana gee girari. Ma turogira maa gana giɔ girari. Ma kasa yiru yeni, ya yinnɛ dii ten suunu sɔɔ. <sup>28</sup> Ma u yi kpuro wura pote.

<sup>29</sup> Yen biru, u dera ba dii ten sɔɔwɔ ka ten adɛrɔwɔ wɔllun kɔsobun weenasibu kua gani sɔɔ, ka sere maa kpakpa wurusu, ka biibiiban weenasii. <sup>30</sup> Ma u sãa yee ten temɔ kpuro wura doke.

<sup>31</sup> Yera u gambo sikanɛba doke dii te ta dɛɛre gem gem kɔnnɔwɔ ye ba kua ka dãa damgia. Gambo ye, ka yen kadirin yasum mu ka gana yen bɔnu nɔɔbun tia nɛ. <sup>32</sup> Dãa damgia ba ka gambo sikanɛ be kua. Ma ba wɔllun kɔsobu ka kpakpa wurusu ka biibiiban weenasii yorua gambo ye sɔɔ. Yera u ye kpuro wura pote, ma ya kua buraru. <sup>33</sup> U maa dera ba sãa yee ten kɔnnɔn gambon kadiri kua ka dãa damgia. Ma u ye gambo sikanɛba dokea ye ba kua ka dãa ye ba mɔ sipɛɛɛ. Gambo ye, ka yen kadirin yasum mu ka gana yen bɔnu nɛn tia nɛ. <sup>34</sup> Dãa yen besi yiru yiruwɔ ba doke gambo sikanɛ yen baayere sɔɔ. B̄a n̄ ye kenia kpa yu tii kure. <sup>35</sup> Ma ba wɔllun kɔsobu ka kpakpa wurusu

ka biibiin weenasii yorua gambo ye sɔɔ. Ma u ye kpuro wura doke.

<sup>36</sup> Ma ba dii te agbara toosi ba ka sikerena. Ba yen gana kuawa kpenu itan sɔkenun saka. Ma ba sɛdurun dāa bīinu sɔndi yen wɔllɔ.

<sup>37</sup> Salomɔɔn bandun wɔɔ nnɛsen suru yiruse sɔɔra ba Yinni Gusunɔn sāa yee ten kpɛɛkpɛɛku swīi. <sup>38</sup> Ma ba dii te bana ba kpa ka ten baayere kpuro nge mɛ ba ten kpunaa yi, win bandun wɔɔ wɔkura tiasen suru nɔɔba itase sɔɔ.

Salomɔɔ u dii te banawa wɔɔ nɔɔba yiru.

*Salomɔɔn sina kpaarun bana*

## 7

<sup>1</sup> Salomɔɔ u win tiin sina kpaaru banawa wɔɔ wɔkura ita u sere tu kpa. <sup>2</sup> Dii te ba sokumɔ Libanin dāa sɔɔ tera u gbia u bana. Ten dɛɛbu sāawa gɔm soonu wunɔbu (100), ten yasum maa gɔm soonu weeraakuru, ten gunum maa gɔm soonu tɛna. Dāa gea ye ba mɔ sɛdurun bīina ba gira sīa nnɛ. Yen biru, yera ba maa ka dāa dumɔ kua ba sɔndi dāa bīi nin wɔllɔ. <sup>3</sup> Ma ba daasi kua ka sɛdurun dāa, ba sɔndi dāa dumɔ yin wɔllɔ. Yin geera sāawa weeru ka nɔɔbu. Ma ba ye bɔnu kua sīa ita. Sīa yen baayere ya mɔwa dāa wɔkura nɔɔbu. <sup>4</sup> Ba dii ten goo bakana fɛnɛntiba doke sīa ita ita, ba nɔɔ kisinɛ. <sup>5</sup> Fɛnɛnti be, ka ben kadirin goonu nnɛ ya yasum nɛwa kpuro. Ma yi nɔɔ kisinɛ.

<sup>6</sup> Ma u maa dii ten wuswaaɔ kɔbɛ kua ka gbereba. Yen dɛɛbu bu sāawa gɔm soonu weeraakuru, yen yasum maa gɔm soonu tɛna. Ma u maa gaa kua yen wuswaaɔ ka gbereba.

<sup>7</sup> Ma u maa siri gbaburu bana u sɛdurun dāa bɛsi teria ten temɔ ka ten daasio.

<sup>8</sup> Yen biru ba maa win tiin diru bana nge mɛ ba dii te ba mɔ Libanin dāa sɔɔ bana. Ba tu banawa dii ten biruɔ.

Ma u maa Egibitin sunɔn bii wi u sue kuro bania mɛ.

<sup>9</sup> Ba dia ye kpuro banawa ka kpee buranu ni ba bɔɔra ka sii nge mɛ n weenɛ nu n dɛɛbu nɛ. Nin goonu kpurowa ba dāka ba sere ka nu bana ye kua. Kpee niya ba ka dia ye kpuro bana saa yen kpɛɛkpɛɛkun di sere ka wɔllɔ. Niya ba maa ka sina kpa ten agbara bana. <sup>10</sup> Kpee bakana ba ka kpɛɛkpɛɛku ge kua. Nin ganu nu sāawa gɔm

soonu wɔkuru, ganu maa gɔm soonu nɔɔba ita. <sup>11</sup> Kpɛɛkpɛɛku gen wɔllɔwa ba kpee bura ni sɔndi ka sɛdurun dāa bīinu. <sup>12</sup> Kpee nin ita itawa ba sɔnna ba ka agbara ye kua. Yen biru ma ba sɛdurun dāa bīi ni yɔrasia yen wɔllɔ ba ka ye sikerena nge mɛ ba Yinni Gusunɔn sāa yerun agbara kua ka nge mɛ ba win sina kpaarun kɔbɛ kua.

*Hiramun sɔmburu*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 2:12-13)*

<sup>13-14</sup> Durɔ goo wāa Tirio wi ba mɔ Hiram.

Hiramu wi, u sāawa gɔmini goon bii Nɛfitalin bweseru sɔɔ. Adama win tundo u sāa Tirigii. Ma u sāa seko. Hiram wi, u bwisi ka laakari mɔ gem gem. U maa sii gandun sɔmburu yɛ. Yen sɔna sina boko Salomɔɔ u nɔn sokusia u ka nɔn sii gandun sɔm bwese bweseka kua. Ye u tunuma ma u nɔn sɔma ye kpuro kua.

*Gbere sii gandugii*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 3:15-17)*

<sup>15</sup> U gbere yiru kua ka sii gandɔ. Yen baayeren dɛɛbu sāawa gɔm soonu yendu yiru sari. Yen bɔɔrum maa gɔm soonu wɔkura yiru. <sup>16</sup> Ma u yen baayere furɔ kua ka sii gandɔ. Furɔ gen baageren gunum mu sāawa gɔm soonu nɔɔbu. <sup>17</sup> U furɔ gen baageren wɔllɔ sii yāki tara nɔɔba yiru yiru. Ma u yi kua nge yɔni. <sup>18-20</sup> Ma u dāa marum weenasim kua sīa yiru, u ka yɔni yin baayere sikerena. Yen geera sāawa goobu (200). Ma ba nɔɔ bɔka kua yɔni yin wɔllɔ, ba ka sikerena. Ba maa furɔsu gasu sɔndi nɔɔ bɔka yen wɔllɔ, sɔn gunum maa sāa gɔm soonu nnɛ. Ma ba su biibiin weenasii dokea. <sup>21</sup> Ma u da u gbere yi doke Yinni Gusunɔn sāa yerun duu yerun wuswaaɔ. Ye u yi nɔm geuɔ, yera u yīsiru kã Yakini, yen tubusiana Gusunɔ u ra tāsisiɛ. Ye ya maa wāa nɔm dwaru gia, yera u maa yīsiru kã, Boasi, yen tubusiana Gusunɔ u dam mɔ.

<sup>22</sup> Nge mɛya ba ka gbere yiru yen sɔma wiru go.

*Boo sii ganduguu mi*

*ba ko n da sāarun nim doke*

*(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 4:2-5)*

<sup>23</sup> Hiram u boo kua, ka sii gandɔ. Ga sāawa bwɛɛɛkɛ. Gen yasum mu sāawa gɔm soonu wɔkuru. Gen gunum maa sāa gɔm

soonu nɔɔbu. Ma gen kekera sãa gɔm soonu tena. <sup>24</sup> Ma gen nɔɔn temɔ dãa marum gam weenasim mu wãa sãa yiru, sãa baayeren gɔm soo teeru sɔɔ wɔku wɔkubu. Ba ye kpuro wisiwa ka sii gandu. <sup>25</sup> Ma ba boo sii ganduguu ge sɔndi keten bwãarokunu wɔkura yirun wɔllɔ. Yen ita ya sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mɛera. Ma ita ya mɛera sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia, ita yeni ya mɛera sɔɔ yari yeru gia. Ma ita ye ya maa tie ya mɛera sɔɔ duu yeru gia. Ma yi kpuro yi koru kisine boo gen temɔ. <sup>26</sup> Ba gen nɔɔ kuawa nge nɔran nɔɔ ga ka biibii ye ya nɔɔ kusie weene. Nɔɔ gen sinum mu ka nɔm tararu yasum ne. Boo ge, ga koo kpɪ gu ditiri nɔrɔbun suba wɛnɛn (80.000) nim mwa.

### *Boo gen yɔratii*

<sup>27</sup> Ma u boo ge yɔratii wɔkuru kua ka sii gandu. Yin baayeren goonu nne ya yasum nɛwa. Mu sãawa gɔm soonu nne nne. Ma yin dɛɛbu maa sãa gɔm soonu ita ita. <sup>28</sup> Wee nge mɛ Hiram u yɔratii yi koosina. U gina yen baayere kadiri kua ka sii gandun dɛki nne, ye ba swɛɛna ka sii gandun bɛsi. Yen biru u sii gandu kua fɛfɛrɛfɛ u wasi wasi. <sup>29</sup> Sii fɛfɛrɛfɛ ye sɔɔra u gbee sinansu ka keteba ka wɔllun kɔsobun weenasibu kua. Ma u kadiri yen temɔ ka yen wɔllɔ buraru garu kua ta sãare. <sup>30</sup> Yɔratia yen baayere, uruu nɛwa ya mɔ. Ba ye kuawa ka sii gandu. Ma ba yen baayere akisi bɔra kua ka sii gandu ba sɔre kadiri yen naasu nne sɔɔ. Ma bura ni nu sãare mi, nu naa si wukiri. Kadiri ye, ka yen naa si, ya sãawa sii bɔri tia. <sup>31</sup> Ba yɔratia yen baayeren wɔllɔ nɔɔ gagu seeya bwɛrɛrɛ. Gen dukum mu sãawa gɔm soo teeru, ma gen yasum mu sãa gɔm soo teeru ka bɔnu. Miya ba koo boo ge sɔndi. Sii fɛfɛrɛfɛ si ba wasi yɔratii yin kadiri sɔɔ mi, goonu nɛwa su mɔ. Nin dɛɛbu ka yasum n nɛwa. Sin wɔllɔwa ba buraru koosi. <sup>32</sup> Boo gen uruu nne ye, ya wãawa kadiri yen temɔ. Ma uruu ben akisi bɔri yi gbinne kadiri yen naasu nne sɔɔ. Uruu yen baayeren gunum mu sãawa gɔm soo teeru ka bɔnu. <sup>33</sup> Ba yen naa si kuawa nge tabu kekɛgisu. Sin akisi bɔra ka yen mɔyo, ka yen uruu ka ɛrɛyɔba, ba ye kpuro kuawa ka sii gandu te ba yania. <sup>34</sup> Yɔratii yin gooru baatere ta gabatia mɔwa. Yɔratia baayere ka yen gabatia ye, ya sãawa

sii bɔri tia. <sup>35</sup> Nɔɔ ge ba seeya mi, ba gen wɔllɔ buraru kua gɔm soorun bɔnu. Yɔratia baayere ka yen sii fɛfɛrɛfɛ ka yen gabatia, ya sãawa sii bɔri tia. <sup>36</sup> Gabatii yi ka yin sii fɛfɛrɛfɛ si sɔɔ, ba wɔllun kɔsobu ka gbee sinansu ka kpakpa wurusun weenasisu kua mi ayera tie. Yen biruwa ba maa buraru garu kua ba ka sikerena. <sup>37</sup> Nge mɛya ba ka yɔratii wɔku te kua ka sii bwese teeru te ba yania. Yi kpuro yi weenɛwa ma yi kpãaru ne.

<sup>38</sup> Ma u maa boosu gasu kua wɔkuru ka sii gandu. Gen baagere ga koo litiri nɔrɔbu ka natan (1.600) nim mwa. Ma gen baageren gunum mu sãa gɔm soonu nne. Siya u koo sɔndi yɔratii yin wɔllɔ. <sup>39</sup> U yɔratia yen nɔɔbu doke dii ten sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia, ma u maa nɔɔbu yeni doke ten sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Ma u boo bɔkɔ ge yi dii ten gɔmburɔ sɔɔ yari yerɔ, Nɛgebun bera gia.

### *Sãa yerun dendi yãnu*

#### *(I maa mɛerio Bandun Gari II, 4:7-5:1)*

<sup>40</sup> Ma Hiram u torom guratii kua, ka kaatonu ka gbɛɛ ni ba ko n da ka yem yɛke. Nge mɛya u ka dendi yãa ni kpuro kua u wiru go, ni Salomɔɔ u nɔn yiire u ko Yinni Gusunɔn sãa yee ten sɔ. <sup>41</sup> Ye u kua mi, yera gbere sii gandugii yiru ka yin furɔsu yiru, ka maa yin furɔsu gasu, si ba kua bwɛrɛrɛ, ka yin sii yãki, yi ba tara nge yɔni, <sup>42</sup> ka sere dãa marum weenasim nɛeru (400), ye ba kua nge buraru ba ka yɔni yi sikerena, <sup>43</sup> ka yɔratii wɔkuru ka boosu wɔkuru, <sup>44</sup> ka maa boo bɔkɔ, ka keten bwãarokunu wɔkura yiru yɛn wɔllɔ ba boo ge sɔndi, <sup>45</sup> ka torom guratii ka kaatonu, ka gbɛa ye ba ra ka yãku yem yɛke. Sãa yee ten dendi yãa ni Salomɔɔ u Hiram yiire u ko, u nu kuawa ka sii gandu, ma u nu wɔriasia. <sup>46</sup> Sina boko Salomɔɔ u dera ba dendi yãa ni kpuro sekawa Yuudenin wɔwaa, Sukatu ka Saatanin baa sɔɔ. <sup>47</sup> Yen biru, u dera ba dendi yãa ni kpuro gura ba ka da Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. Dendi yãa ni, nu dabi sere ba n mam kasu bu nin bunum geeru gia.

<sup>48</sup> Dendi yãa ni Salomɔɔ u dera ba kua ka wura, niya kpakoro tɛn wɔllɔ ba ra turare dɔɔ doke

ka tabulu mi ba ra p̄ε yi ye ba ka Gusunō  
naawa,

49 ka dabu w̄akuru ni ba yi dii te ta d̄εere  
gem gem k̄ann̄n deedeer̄o, n̄ōbu  
n̄m geu gia, n̄ōbu yeni maa n̄m  
dwaru gia,

ka nin fitilanu, ka nin bakusu ka sere nin  
biibiin weenasii,

50 ka gb̄ēa, ka woba ka n̄ri, ka gb̄ē  
yorukunu, ka d̄ō guratii,

ka dii te ta d̄εere gem gem gamboban s̄oretii.  
Ka sere maa gambo ni nu tien s̄oretii.

51 Ye ba s̄a yee ten s̄amburu kpuro kpa,  
yera sina boko Salom̄o u sii geesu ka wura  
ka ȳanu ganu yarama ni win tundo Dafidi  
u raa ḡosa u yi Yinni Gusun̄n s̄o. Ma u ye  
kpuro yi s̄a yee ten arumani beru yer̄o.

## 8

*Ba ka woodan kpakoro te da*

*Yinni Gusun̄n s̄a yer̄o*

*(I maa m̄εrio Bandun Gari II, 5:2-6:2)*

1 Yen biru, Salom̄o u Isireliban guro  
gurobu ka ben ȳenu ȳerobu ka ben  
bwese k̄era baayeren wirugibu sokusia  
Yerusalem̄o bu ka Yinni Gusun̄n woodan  
kpakororu suama saa Dafidin sina kpaarun  
di te ba m̄o Sīni, kpa bu tu doke s̄a  
yeru mi. 2 Yera Isireliba kpuro ba m̄enna  
Salom̄on mi, w̄ōn suru n̄ōba yiruse wi s̄o  
ba ra t̄ō bakaru garu ko. 3 Ye ben guro guro  
be kpuro ba tunuma, yera ȳaku kowobu ba  
Yinni Gusun̄n woodan kpakoro te sua, 4 ka  
win kuu bekurugii te, ka sere s̄aarun dendi  
ȳa ni nu w̄a te s̄o kpuro. Ȳaku kowobu  
Lefibara ba ye kpuro suama. 5 Sina boko  
Salom̄o ka Isireliba kpuro be ba m̄enne  
mi, ba na ba ȳra Yinni Gusun̄n woodan  
kpakoro ten b̄aku. Ma ba ȳanu ka k̄ete  
dabinu go ba ka ȳakunu kua. Sabe ni ba go  
mi, nu n̄ garir̄o.

6 Ma ȳaku kowobu ba ka Yinni Gusun̄n  
woodan kpakoro te da ten ayer̄o dii te ta  
d̄εere gem gem s̄o. Ba tu yiwa w̄allun  
k̄sobun weenasibu yirun kasin k̄k̄er̄o.  
7 K̄so be, ba kasa d̄eriewa ba woodan  
kpakoro te wukiri. 8 Ba koo kp̄i bu n̄nutia  
ye wa ya tere saa dii te ta d̄εere gem  
gem k̄ann̄n di, domi ba ye kuawa ya d̄u.  
Adama ba n̄ kp̄e bu ye wa saa t̄ōn di.

Miya ya w̄a sere ka gis̄on gis̄o. 9 Ḡanu  
sari kpakoro te s̄o, ma n kun m̄o wooda  
w̄akurun kpee b̄esi yiru yi M̄owisi u doke  
mi. Yinni Gusun̄wa u n̄n yi w̄ε Horebun  
guur̄o sanam m̄ε u ka Isireliba arukawani  
b̄akua, ye ba yarima Egibitin di.

10 Saa ye ȳaku kowo be, ba yarima s̄a  
yee ten min di, yera guru wii wurora dii  
te wukiri, sere ka ten s̄ow̄o. 11 Ȳaku kowo  
be, ba kpana bu ben s̄amburu ko dii ten  
mi, guru wii wuro ten saabu. Domi Yinni  
Gusun̄n yiiko ya yiba dii te s̄o. 12 Yera  
Salom̄o u n̄ogiru sua u n̄ε,  
Yinni Gusun̄, a bwisika a n w̄a  
guru wii sinumgiru s̄o.

13 Adama n̄ε, na nun w̄a yee geeru bania,  
mi kaa n w̄a sere ka baadommāo.

*Salom̄on gari*

*yi u Isireliba s̄ow̄a*

*(I maa m̄εrio Bandun Gari II, 6:3-11)*

14 Yera sina boko Salom̄o u s̄ira Isireliba  
kpuron mi gia mi ba ȳo. Ma u bu domaru  
kua. 15 U gerua u n̄ε, na Gusun̄ Isireliban  
Yinni siara, domi u win n̄ō mw̄εru yibia  
te u Dafidi n̄n tundo kua u n̄ε, 16 saa m̄in  
di u win t̄ambu Isireliba yarama Egibitin  
di, u n̄ wuu gagu ḡosa ben wusu gasu s̄o  
bu ka diru bani mi ba koo n̄n s̄a. Adama  
Dafidiwa u ḡosa u n̄ ka s̄a ben kpar̄o. 17 N̄n  
tundo Dafidi wi, u raa ḡru doke u Gusun̄  
b̄es̄en Yinni diru bania. 18 Ma Yinni Gusun̄  
u n̄n s̄ow̄a u n̄ε, ya w̄a ye u ḡru doke u  
ka n̄n diru bania. 19 Adama n̄ n̄ wi, u koo  
n̄n tu bania. Win bii wi u koo ma wiya  
u koo tu bani. 20 T̄ε Yinni Gusun̄ u win  
n̄ō mw̄ε te yibia. Wee n̄ε Salom̄o na sina  
b̄es̄ε Isireliban sina ḡna w̄oll̄o, na n̄n tundo  
Dafidi k̄sire kua. Yen biru na Gusun̄ b̄es̄en  
Yinni dii te bania mi ba ko n̄ da n̄n s̄a. 21 Dii  
te s̄ora na win woodan kpakororu w̄a  
yeru kua. Kpee b̄esi yiruwa yi w̄a kpakoro  
te s̄o, yi s̄o ba win woodaba yorua, ye u  
b̄es̄en baababa w̄ε sanam m̄ε u bu yarama  
Egibitin di.

*Salom̄on kanaru*

*(I maa m̄εrio Bandun Gari II, 6:12-40)*

22 Yera Salom̄o u ȳra tura t̄en mi ba ra  
ȳakunu kon wuswaā Isireliban n̄ni biru,  
ma u n̄ma sua w̄oll̄o u kanaru kua. 23 U  
n̄ε, Gusun̄ b̄es̄ε Isireliban Yinni, goo maa  
sari nge wun̄ε w̄oll̄o ka tem̄o. Wun̄en bw̄a



be ba nun mɛm nɔɔwammɛ ka gɔru tia, a ra arukawani ye a ka bu bɔkua yibie kpa a bu wunen wɔnwɔndu sɔsi. <sup>24</sup> Wee a wunen nɔɔ mwɛɛru yibia te a wunen bɔɔ Dafidi nen tundo kua. Ye a nɔn sɔɔwa kpuro, a ye kua gisɔ, ka wunen dam. <sup>25</sup> Yen sɔ, Gusunɔ besen Yinni, a nɔɔ mwɛɛ te yibio te a nɔn kua mi, a nɛɛ, u n̄ kɔsire biamɔ win bibun bweseru sɔɔ wi u koo win bandu di, bii be, b̄a n tii neni dee dee ben w̄aaru sɔɔ, ma ba nun mɛm nɔɔwammɛ nge mɛ wi, Dafidi u kua. <sup>26</sup> N n mɛn na, Gusunɔ besen Yinni, a de wunen gari yi a nɔn sɔɔwa mi kpuro, yi koora.

<sup>27</sup> Adama kaa sere kp̄i a sina tem mɛ sɔɔ ka gem? Domi w̄alla kun nun tura. Kaa sere gere dii te na nun bania mini? <sup>28</sup> Ka mɛ, Gusunɔ nen Yinni, a nen gere swaa dakio kpa a nen kanaru nɔ te na m̄ɔ gisɔ. <sup>29</sup> A de wunen nɔni yi n w̄a dii te sɔɔ w̄okuru ka sɔɔ sɔɔ. A nen kanaru swaa dakio te na m̄ɔ yam mini, domi miya a nɛɛ, kaa tii sɔsi. <sup>30</sup> Nɛ ka wunen tɔmbu s̄a n mɛnnama yam mini, sa kanaru m̄ɔ, a sun swaa dakio, saa w̄allu di mi a w̄a kpa a sun suuru kua.

<sup>31</sup> Goo ù n win winsim torari, ma ba ȳero tilasi kua, u ka na mini u b̄ore ȳaku yerɔ, <sup>32</sup> na nun kanamɔ, a nɔn swaa dakio w̄allun di, kpa a bu siria. A tɔn k̄ɔso nɔn win k̄ɔsa k̄ɔsieyo, kpa a maa gemgii nɔn win gem w̄ɛ.

<sup>33</sup> Yiberɛba b̄a n wunen tɔmbu Isireliba kamia yèn s̄ɔ ba nun torari, ma ba ḡoru ḡɔsia ba na ba nun suuru kanamɔ dii teni sɔɔ, <sup>34</sup> a bu swaa dakio saa w̄allun di kpa a bu ben durum suuru kua. Kpa a de be ba yoru mwɛɛra bu wurama tem mɛ sɔɔ, mɛ a raa ben baababa w̄ɛ.

<sup>35</sup> À n dera gura ya ȳra yèn s̄ɔ ba nun torari, ma ba ḡoru ḡɔsia yèn s̄ɔ a bu sekuru doke, ma ba m̄ɛrima yam mini, ba nun s̄amɔ ba kanaru m̄ɔ, <sup>36</sup> a bu swaa dakio saa w̄allun di, kpa a bu ben durum suuru kua. A bu swaa gea s̄ɔsio yè sɔɔ ba koo s̄i, kpa a de gura yu nɛ tem mɛ sɔɔ, mɛ bese wunen tɔmbu sa tubi di mi.

<sup>37</sup> Ḡɔru tà n dua tem mɛ sɔɔ, n̄ kun mɛ k̄ɛsi k̄ɛsi bararu, n̄ kun mɛ d̄ianun ḡɔɔ, n̄ kun mɛ twee, n̄ kun mɛ k̄ak̄onu ganu ni nu ra d̄ianu sanku, n̄ kun mɛ yiberɛba b̄a n tem mɛn wusu tarusi, n̄ kun mɛ bara bwese bweseka yà n wunen tɔmbu deema, n̄ kun mɛ wahala gaa, <sup>38</sup> b̄a n seewa ba kanaru m̄ɔ,

ma ben baawure u win toraru wura win ḡoruɔ, ma u win nɔma suema dii tenin bera gia, <sup>39</sup> a bu swaa dakio saa w̄allun di mi a w̄a, kpa a bu suuru kua, a baawure kua nge mɛ u s̄a. Domi wunɛ turowa a tɔnun ḡoru ȳɛ. <sup>40</sup> Kpa bu nun nasia ben w̄aaru kpuro sɔɔ tem mɛ sɔɔ, mɛ a ben baababa w̄ɛ.

<sup>41-42</sup> Tɔn tuko goo ù n na u ka nun s̄a yèn s̄ɔ u nua wunen ȳisira kp̄a, ma a dam bakam m̄ɔ, ma ȳero u kanaru m̄ɔ dii te sɔɔ, <sup>43</sup> a nɔn swaa dakio saa w̄allun di mi a w̄a, kpa a nɔn kua ye u nun bikiamɔ kpa handunian tɔmbu kpuro bu nun gia kpa bu nun nasia, nge mɛ wunen tɔmbu Isireliba ba nun nasie, kpa ba n ȳɛ ma wuna ba ra s̄a dii te sɔɔ, te na bana mini.

<sup>44</sup> À n wunen tɔmbu Isireliba wooda w̄ɛ bu da bu ben yiberɛba tabu w̄ari, ma ba kanaru koosima wunen mi, ba m̄ɛrima wuu ge a ḡɔsa ka dii te na nun banian bera gia, <sup>45</sup> a ben kanaru swaa dakio w̄allun di kpa a bu nasara w̄ɛ.

<sup>46</sup> B̄a n daa maa nun torari, domi goo sari wi u ku ra tore, ma wunen m̄oru ya seewa a bu yiberɛba nɔmu s̄andia, ma ba bu mwɛɛra ba ka da, ba yoru dimɔ turuku n̄ kun mɛ, m̄i n toma, <sup>47-48</sup> b̄a n bwisika tem mi ba yoru dimɔ mi, ma ba ḡoru ḡɔsia mam mam, ba nun tii w̄ɛ ma ba tem mɛni m̄ɛrima mɛ a ben baababa w̄ɛ, ka wuu geni, ge a ḡɔsa ka s̄a yee te na nun bania mini, b̄a n kanaru m̄ɔ, ba m̄ɔ, ba nun torari ba durum kua, <sup>49</sup> a bu swaa dakio wunen w̄a yerun di kpa a bu kua ye n weenɛ. <sup>50</sup> A bu ben durum ka ben toranu kpuro suuru kuo, kpa a de be ba bu yoru diisiamɔ bu ben wɔnwɔndu wa. <sup>51</sup> Domi ba s̄awa wunen tɔmbu be a yarama Egibitin di mi ba nɔni s̄ɔra.

<sup>52</sup> A de a nɛ ka wunen tɔmbu kpuro durom kua kpa a besen nɔɔ nɔ, saa ye sa nun kanamɔ kpuro. <sup>53</sup> Domi wuna a sun ḡɔsa bwese ni nu tien suunu s̄ɔn di. Ma a sun kua wunegibu nge mɛ a gerua, saa wunen s̄am kowo M̄owisin nɔn di, sanam mɛ a besen baababa yarama Egibitin di.

### *Salomɔn kana d̄aakiru*

<sup>54</sup> Saa ye Salomɔɔ u win kana te kua u kpa, yera u seewa u ȳra ȳaku yeru mi, mi u raa yiire u nɔma sue w̄allɔ. <sup>55</sup> Mi u ȳɔ mi, u nɔngiru sua min di, ka dam u Isireli be ba mɛnne mi domaru kua u nɛɛ, <sup>56</sup> na Yinni

Gusunə siara wi u win tambu bəri yendu wē nge me u raa gerua. Nəə mwεε duro ni u raa kua saa win səm kowo Məwisin min di, nin gara kun kam kue. <sup>57</sup> Yen sō, na kanamə u n maa ka sun wāa nge me u raa ka beseñ baababa wāa, u ku sun duari, u ku maa sun deri. <sup>58</sup> U beseñ bwēra gəsio win mi gia kpa su kpī su win swεε kpuro swīi su win woodaba ka win yiirebu kpuro mēm nəəwa bi u beseñ baababa wē. <sup>59</sup> Kana te na kua win wuswaaə mini, u tu məə kpa u n tu yaaye baadomma, kpa u n da ne ka win tambu Isireliba gea kue. <sup>60</sup> Nge meya handunian bwesenu kpuro nu koo ka gia ma wi turowa u sāa Gusunə. Goo maa sari nge wi. <sup>61</sup> Yen sō, bεε win tambu, i bεen gōrusu nūn wēeyo mam mam. Kpa i kpī i win yiirebu ka win woodaba mēm nəəwa.

### *Ba yāku kobu torua*

#### *Yinni Gusunən sāa yerə*

#### *(I maa mεerio Bandun Gari II, 7:4-10)*

<sup>62</sup> Yen biru Saloməə sina boko ka Isireliba kpuro ba menna ba Yinni Gusunə yākunū kua. <sup>63</sup> Saloməə u ketε nərəbun suba yenda yiru (22.000) ka yāanu nərəbun suba wunaa teeru (120.000) go u ka siarabun yākunū kua. Meya ba ka Yinni Gusunə sāa yee te wukia. <sup>64</sup> Yen dōma te, Saloməə u dera ba sāa yee ten yaaran suunu gōsa ba dεerasia. Ma ba yākunū kua mi, domi yāku yerun tura te ba kua ka sii gandu ta n kpē tu yāku dōə mwaararugii ni mwa ka dīa ni ba Yinni Gusunə kā mi, ka sere siarabun yākunūn yaa gum.

<sup>65</sup> Ba sāa yee ten wukiabun tōə bakaru diwa sōə nəəba yiru. Yen biruwa ba maa Kunun tōə bakaru di. Tən dabira nawa tem mēn baaman di saa Hamatin di n ka girari Egibitin daarun bera gia. Ma ba menna Yinni Gusunən wuswaaə siki siki. Ba tōə baka te diwa sōə nəəba yiru. <sup>66</sup> Sōə nəəba itase, yera Saloməə u ben baawure kara, ma ba nūn domaru kua. Yen biru ba sīa ben yenusə ka nuku dobu ka bəri yendu, durom me Yinni Gusunə u win bōə Dafidi ka win tambu Isireliba kuan sō.

## 9

### *Yinni Gusunə*

#### *u maa Saloməə kure*

#### *(I maa mεerio Bandun Gari II, 7:11-22)*

<sup>1</sup> Saa yē sōə Saloməə u Yinni Gusunən sāa yeru ka win tiin sina kpaaru ka sere maa ye u gōru doke kpuro kua u kpa, <sup>2</sup> saa yera Yinni Gusunə u nūn kure nən yiruse nge me u raa nūn kure Gabaoniə. <sup>3</sup> Ma u nūn sōəwa u nεε, na wunen kanaru nua. Yen sō tē, dii te a bana nən sō mi, na tu wuna nenem ta kua mi ba ko n da man sā. Ko na n tu mεera kpa nən bwēra n wāa te sōə sere ka baadommaə. <sup>4</sup> Wunen tii à n sīimə gem sōə ka gōru dεerə nən wuswaaə ma a nən woodaba ka nən yiirebu mēm nəəwammε nge me Dafidi wunen tundo u kua, <sup>5</sup> kon wunen bandu dakaə daasia nge me na wunen tundo wi nəə mwεeru kua, na nεε, u n kəsire biamə win bibun bweseru sōə wi u koo bandu di Isireliba sōə. <sup>6</sup> Adama wunε ka wunen tambu ka bεen bibun bweseru i n man yina, ma i n nən woodaba ka nən yiirebu mēm nəəwammε, ma i da i n būnu sāmə, <sup>7</sup> kon bεε wuna tem me na raa bεε wē kpuron di. Kpa n maa dii te na wuna nenem nən sō mi yina mam mam kpa i sekuru wa bwese tukunun wuswaaə nu bεε yēε. <sup>8</sup> Wi u raa dii ten kpāaru yē, u n doonə mi, ma u ten bansu wa biti koo nūn mwa u nεε, kuku! Mban sōna Yinni Gusunə u tem megibu kua me, ka maa dii teni. <sup>9</sup> Kpa bu wisi bu nεε, ba Gusunə ben Yinni deriwa wi u ben baababa yarama Egibitin di. Wee tē būna ba sāmə. Niya ba mēm nəəwammε. Yen sōna u dera wahala yeni ya bu deema.

### *Saloməə ka Hiramun*

#### *arukawani*

#### *(I maa mεerio Bandun Gari II, 8:1-18)*

<sup>10</sup> Saloməə u Yinni Gusunən sāa yeru ka win tiin sina kpaaru banawa wōə yendu u sere ye kpuro wiru go. <sup>11</sup> N deema Hiramun Tirin sina bokowa u nūn dāa ye ba mō seduru ka sipere ka wura mərīsia nge mēn nəə u kī sanam me u win sōma ye mō. Yen sōna u maa Hiramun wi wusu yendu kā, Galilen tem sōə. <sup>12</sup> Yera Hiramun u seewa Tirin di u da u wuu si mεera, si Saloməə u nūn kā mi. <sup>13</sup> Adama wuu si, su n nūn wēre. Ma u nεε, wuu sinin bwesera a man kā nən kīnasi? Yera u su yīsiru kā Kam. Yīsi tera ba ra ka su soku sere ka gisən gisə. <sup>14</sup> N deema Hiramun u raa Saloməə wura tōnnu ita ka bōnu mərīsia.

### *Ye Saloməə u maa kua*

<sup>15</sup> Tɔn be Salomɔɔ u yoo sɔma koosia, beya ba Yinni Gusunɔn sɔa yeru ka win tiin sina kpaɔ te bana te u soka Wɔwa ye ba kɔrua, ka sere Yerusalemun gbɔra te, ka maa wuu si ba mɔ Hasori, ka Mɛgido, ka Gesɛɛ. <sup>16</sup> N deema Egibitin sunɔ u raa Gesɛɛ wɔri u dɔɔ mɛni u Kanani be ba wɔa mi go u kpa, ma u wuu ge sua u win bii tɔn kurɔ kɔ, saa ye Salomɔɔ u bii wi sua kurɔ. <sup>17</sup> Yen sɔna Salomɔɔ u wuu ge sɔnwa u bana. U maa Bɛti Horoni bana ye ya wɔa wɔwɔa, <sup>18</sup> ka Balati, ka Tadimɔri ye ya wɔa Yudan temɔ mi gɔanu ku ra kpi, <sup>19</sup> ka maa wuu sɔn mi u ra win dɔanu bere, ka sɔn mi win tabu kɛkɛ be dumi gawe wɔa ka sɔn mi win maasɔbu ba wɔa ka si u gɔru doke u bana Yerusalemuɔ ka Libaniɔ ka maa tem mɛ u mɔ kpuro sɔɔ.

<sup>20-21</sup> Bwese ni nu wɔa Isireliban suunu sɔɔ ba n kpɔa ba go, niya Amɔreba ka Hɛtiba ka Feresiba ka Hefiba ka Yebusiba. Ben bibun bwesera Salomɔɔ u yoo sɔma koosia. Ma ba kua yobu sere ka gisɔn gisɔ. <sup>22</sup> Adama Salomɔɔ u n Isireliba yoo sɔma koosie. U bu kuawa win tabu kowobu ka win tiin sɔm kowobu, ka win sina asakpɔbu ka win tabu sinambu ka win tabu kɛkɛ kparobu ka win maasɔbu. <sup>23</sup> Be u gɔsa bu ka yoo sɔma ye kpara, ba sɔawa nɛɛra wunɔbu ka weeraakuru (550).

<sup>24</sup> Sanam mɛ Egibiti sunɔn bii wɔndia wi Salomɔɔ u sue kurɔ, u wura yɛnu ge Salomɔɔ u nɔn bania sɔɔ, saa yera Salomɔɔ u maa wɔwa ye ya wɔa sɔɔ yari yeru gia kɔrua.

<sup>25</sup> Wɔɔ tia sɔɔ, nɔn itawa Salomɔɔ u ra Yinni Gusunɔ yɔku dɔɔ mwaararuginu kue ka siarabun yɔkunu, yɔku yee ten mi, te u Yinni Gusunɔ kua. Yen biru u ra turare dɔɔ doke kpakoro tɛn wɔllɔ ba ra turare dɔɔ doke te ba yi dii te ta dɛere gem gem kɔnnɔn deederu. Nge mɛya Salomɔɔ u ka sɔɔsi yɛn sɔ ba sɔa yee te kua.

<sup>26</sup> Ma u dera ba goo nimkuu dɔka ɛsioni Gebɛɛɔ, Elatin bɔkuɔ nim wɔku ge ba mɔ Naa yariɔ Edɔmun temɔ. <sup>27</sup> Ma Hiram u win tiin sɔm kowo be ba nim asansi yɛ mɔrisia Salomɔɔn goo nimkuu sin sɔ. <sup>28</sup> Yera ba da Ofiriɔ ba wura gura tɔnnu wɔkura yiru ba ka Salomɔɔ daawa.

## 10

### *Seban sunɔ tɔn kurɔ*

#### *u Salomɔɔ mɛɛrim da (I maa mɛɛriɔ Bandun Gari II, 9:1-12)*

<sup>1</sup> Saa yɛ sɔɔ Seban sunɔ tɔn kurɔ u nua ma Yinni Gusunɔ u dera Salomɔɔ u yɔsiru yara, yera u da u ka Salomɔɔn bwisi yin saka mɛɛri kpa u nɔn gɔa sɛsɔgii dabinu bikia. <sup>2</sup> U tura Yerusalemuɔ ka win sina bwɔa dabinu be ba nɔn swɔi ka yooyoo si su turare ka wura dabinu sɔɔwa, ka kpee gobiginu. Ye u tura Salomɔɔn mi, ma u gerua kpuro ye ya wɔa win gɔruɔ. <sup>3</sup> Ma Salomɔɔ u nɔn wisa kpuro ye u bikia. Yen gaa kun nɔn wisibu sɛsie. <sup>4</sup> Ye kurɔ wi, u Salomɔɔn bwisi yi kpuro wa, ka dii te u bana, <sup>5</sup> ka dɔa ni u ra di, ka win bwɔabun wɔa yeru, ka win sɔm kowobun yɔa ni ba ra doke bu ka nɔn nɔri, ka sere be ba ra nɔn tam dokeye nɔraɔginu, ka maa yɔku ni u ra ko diru mi u ra Yinni Gusunɔ sɔ, ye kpuro ya nɔn biti mwa sere u wom mwe.

<sup>6</sup> Ma u sina boko Salomɔɔ sɔɔwa u nɛɛ, wunɛn dam ka wunɛn bwisin baaru ye na nua saa nɛn tem di, ye kpuro gema. <sup>7</sup> Adama na nɔn daa gari yi naanɛ kue sere na ka tunuma mini. Wee, nɛn nɔni yi ye kpuro wa. Ka gem ye na wa mini, ba nɔn daa man yen bɔnu sɔɔwa. Wunɛn bwisi ka wunɛn dukia ya kpɔ n kere nge mɛ wunɛn yɔsira yara. <sup>8</sup> Doo nɔrugiba wunɛn tɔmbu ka wunɛn sɔm kowo be ba nun nɔrimɔ saa baayere. Ma ba wunɛn bwisi yin gari swaa daki. <sup>9</sup> Na Gusunɔ wunɛn Yinni siara wi u nun durom kua u nun swɔi Isireliban sina gɔna wɔllɔ. U bu kɔwa sere ka baadommaɔ. Yen sɔna u nun kua ben sunɔ, a n da ka bu sirie dee dee.

<sup>10</sup> Ma u sina boko wura kɔ tɔnnu ita ka bɔnu ka maa turare, ka kpee gobiginu. Salomɔɔ kun maa turare waare gam gum di ya n kpɔaru nɛ mɛ.

<sup>11</sup> Hiramun goo nimkuu si su ka wura naamɔ Ofirin di siya su maa ka dɔa gea ye ba mɔ santali naamɔ ka maa kpee gobiginu. <sup>12</sup> Ma sina boko u ka dɔa ye gbereba kua sɔa yerɔ, ka sere maa win tiin dirɔ. Dɔa yera u maa ka sinusu kua ka be ba ra womusu kon mɔrɔkunu. Dɔa yen bwesera kun saara mɔ. Mɛya ba nɔn maa yen bweseru waare.

<sup>13</sup> Ma Salomɔɔ u sunɔ tɔn kurɔ wi wɛ kpuro ye u bikia. U nɔn kɛru kɔwa nge mɛ



win yiiko ya nε. Yen biru ma kurɔ wi, u gɔsira u wura win temɔ ka win bwāabu.

*Salomɔn dukia*

*(I maa mεerio Bandun Gari II, 1:14-17, 9:13-28)*

<sup>14</sup> Wura ye Salomɔ u ra wa wɔɔ ka wɔɔ ya sāawa tɔnnu yendu. <sup>15</sup> Ye baasi, u ra maa wura mwε tenkuban mi ka maa sinam be u ka arukawani bɔkuan mi, ka sere maa win tem beri berikan wirugibun mi.

<sup>16-17</sup> U dera ba tεre bakanu goobu (200) ka tεre piiminu gooba wunɔbu (300) kua ka wura. Tεre baka nin teerun bunum mu sāawa kilo nɔɔba tia. Ma piimii nin teerun bunum mu maa sāa kilo tia ka bɔnu. Ma u tεre ni doke diru garu sɔɔ, te ba sokumɔ Libanin dāa sɔɔ, win sina kpaarɔ.

<sup>18</sup> Yera u maa sina kitaru kua ka suunu donnu ma u tu wura gean tii pote. <sup>19</sup> Sina kita te, ta yɔɔtia mɔwa naa dabusanu nɔɔba tia. Ma ba ten mi u ra gballi wɔwa koosia. Ma ta nɔm sɔnditia mɔ yɛsi yɛsika. Yen baayeren bɔkuɔra ba gbee sunɔn weenasia kua ya yɔ, tia nɔm dwarɔ, tia maa nɔm geuɔ. <sup>20</sup> Ma ba maa gbee sinansun weenasisu kua wɔkura yiru ba doke tia tia yɔɔtia yen naa dabusaru baateren yɛsi yɛsikaɔ. Nɔɔba tia ya wāa nɔm dwarɔ, nɔɔba tia maa nɔm geuɔ. Sunɔ goo maa sari wi ba maa kita ten bweseru kuare.

<sup>21</sup> Salomɔn nɔri kpuro yi sāawa wura, ka sere maa win gbɛa ye u ra ka di win sina kpaarɔ te ba sokumɔ Libanin dāa sɔɔn diru. Gāanu ganu sari mi, ni ba kua ka sii geesu. Domi win waati ye sɔɔ, ba n̄ sii geesu garisi gāanu, <sup>22</sup> yèn sɔ win tiin goo nimkusu si su ka Hiramugisu tenkuru mɔ sannu su ra n naamɔ wɔɔ ita ka wɔɔ ita saa tontonden di, su n wuraba ka sii geesu sɔɔwa ka suunu donnu ka wɔnnu ka gunɔ burasu.

<sup>23</sup> Salomɔ u sinam be ba wāa dunia sɔɔ kpuro bwisi ka dukia kere. <sup>24</sup> Tɔmbu kpuro ba ra n kasuwa bu win gari nɔ, win bwisi yi Yinni Gusunɔ u n̄n k̄n sɔ. <sup>25</sup> Wɔɔ baagere tɔmbu ba ra ka n̄n k̄nu naawε. Gabuginu sii geesu, gabu wura, gabu yabenu, gabu tabu yānu, gabu turare, gabu maa dumi ka ketekunu.

<sup>26</sup> Ma Salomɔ u tabu kεkεba kasu yi dumi gawe ka maa maasɔbu. Tabu kεkε yen geera sāawa nɔrɔbu ka nεeru (1.400). Maasɔ be, ba maa sāa nɔrɔbun suba wɔkura

yiru (12.000). Ma u maasɔ be yi yi wuu marosɔ mi win tabu kεkε yi wāa ka sere maa Yerusalemu mi win tii u wāa. <sup>27</sup> Ma u dera sii geesu koorɔ Yerusalemu mi nge kpenu. U dera dāa gea ye ba mɔ sɛduru ya dabia nge yakasun dāa ye ba mɔ sikamɔre ye ya ra n wāa wɔwaa. <sup>28-29</sup> Salomɔ u tenkuba mɔ be ba ra n̄n dumi ka tabu kεkεba dwem daawe Egibitiɔ kpa bu ka yi na wuunu ka wuunu. Tabu kεkε yen tian gobi sāawa sii geesun gobi nata. Dum tian gobi maa sāa sii geesun gobi wunaa weeru ka wɔkuru. Tenku bera ba ra maa yi Hetiban sinambu ka Sirigibun sinambu dɔre nge mε.

## 11

*Salomɔ u Gusunɔ biru kisi*

*(I maa mεerio Bandun Gari II, 11:18-12:1)*

<sup>1</sup> Egibiti sunɔn bii wɔndia wi Salomɔ u sue baasi, u maa bwese tukunun kurɔbu k̄ia. U kurɔbu sua Mɔabuban bweseru sɔɔ ka Amɔniba sɔɔ ka Edɔmuba sɔɔ ka Sidonigibu sɔɔ ka Hetiba sɔɔ. <sup>2</sup> N deema Yinni Gusunɔ u raa Isireliba sɔɔwa u nεε, bu ku raa ka bwese tuku ni menna, bu ku raa maa wura nu na ben mi, nu ka bu menna. Domi nu koo de bu ben gɔrusu s̄iya win min di kpa bu nin b̄nu s̄a. Adama bwese niya Salomɔ u da u ka menna ben kurɔ be u k̄in saabu. <sup>3</sup> Sina bibu nata ka wunɔbuwa (700) Salomɔ u sua kurɔbu ka sere maa gooba wunɔbu (300) be ba n̄ sāa sina bibu. Kurɔ bera ba win gɔru s̄iya Yinni Gusunɔn min di. <sup>4</sup> Yera n dera win tɔkɔru sɔɔ, u da u b̄u s̄amɔ. Ma u n̄ maa tii Yinni Gusunɔ wɛ mam mam. U n̄ kue nge mε win tundo Dafidi u kua Yinni Gusunɔn s̄aru sɔɔ. <sup>5</sup> Salomɔ u da u Sidonigibun b̄u wi ba mɔ Asitaate ka Amɔniban b̄u wi ba mɔ Milikɔmu s̄amɔ. <sup>6</sup> K̄sa u kua. U n̄ Yinni Gusunɔ sw̄i mam mam nge mε win tundo Dafidi u kua. <sup>7</sup> Yera u maa da u b̄u k̄sunun turanu bana guu te ta wāa Yerusalemun deedeerɔ. Niya Mɔabuban b̄u wi ba mɔ Kemɔsi ka Amɔniban b̄u wi ba mɔ Mɔlɔku. <sup>8</sup> Ma u win kurɔ be kpuro b̄u turanu bania. Miya ba ra n b̄nu ȳakuru kuammε kpa ba n nu turare d̄ɔ dokeammε. <sup>9-10</sup> N deema Gusunɔ Isireliban Yinni u raa Salomɔ kure nɔn yiru ma u n̄n sɔɔwa u nεε, u ku raa da u b̄u goo s̄a. Adama Salomɔ u n̄ Yinni Gusunɔn gere ye mεm nɔɔwε. Ma u win gɔru s̄iya Yinni Gusunɔn min di. Yera Yinni



Gusunə u ka nùn məru kua. <sup>11</sup> Ma u nùn sōwa u nεε, wee a n̄ n̄n arukawani ka n̄n wooda ye na nun wē m̄m nōwe. Yen sō, kon wunen bandu karana n̄ ten sukum wunen s̄m kowo goo wē. <sup>12</sup> Adama na n̄ ye m̄ wunen wāaru s̄ə, wunen tundo Dafidin s̄. Wunen biin n̄mun diya kon tu mwa. <sup>13</sup> Adama n̄n b̄ə Dafidin s̄ ka sere maa Yerusalemu ye na ḡsan s̄, na n̄ nun te kpuro mwaarim̄. Kon nùn Isireliban bwese k̄ra tia deria u ko yen sun̄.

### *Saloməən yiberəba*

<sup>14</sup> Yinni Gusunə u dera Hadadi wi u s̄a Edəmun bweserun sina bii u kua Saloməən w̄r̄ə.

<sup>15</sup> N̄ deema Dafidi u raa ka Edəmba tabu kua u bu go. Yera win tabu sun̄ Yoabu u da mi, u ka Isireli be ba go go sike. <sup>16</sup> Ma u sina mi, suru n̄əba tia, wi ka win tabu kowobu. Ma ba Edəmban t̄n dur̄bu kpuro go, bibu ka bukurobu. <sup>17</sup> Saa yera Hadadi u kpikuru sua u da Egibiti gia ka Edəmba gabu be ba s̄a win baaban yobu. N̄ deema Hadadi wi, u s̄awa aluwaasi. <sup>18</sup> Ye ba seewa Madianin di, ba dawa Paranī, miya u maa gabu wa ba nùn sw̄i ba ka tura Egibiti sun̄n mi. Yera Egibiti sun̄ wi, u nùn diru wē ka maa tem. Yen biru u n̄ə mw̄eru kua ma u ko n̄ da nùn d̄ianu wē. <sup>19</sup> Egibiti sun̄ wi, u ka Hadadi n̄nu geu m̄era. N̄ deema Egibiti sun̄ wi, u kur̄ m̄ wi ba m̄ Tapen̄si. Kur̄ wi, u yiiko m̄. Win w̄n̄wa Egibiti sun̄ u Hadadi k̄a u sua kur̄. <sup>20</sup> Yera Hadadin kur̄ wi, u nùn bii t̄n dur̄ marua. Ma ba nùn ȳsira k̄a Genubati. Ma Tapen̄si u bii wi sua u n̄nua win ȳnū ka Egibiti sun̄n bibu sannu.

<sup>21</sup> Saa ye Hadadi u nua ma Dafidi u kpuna u gu, ba nùn sikua win baababan sikā, win tabu sun̄ Yoabu u maa gu, yera u Egibiti sun̄ s̄əwa u nεε, a de n̄ den ḡsira n̄ da n̄n wuū.

<sup>22</sup> Yera u nùn s̄əwa u nεε, mba n̄ nun k̄mie n̄n mini a ka k̄i a we.

Ma u nùn wisa u nεε, na n̄ ḡanu bie. Adama ka m̄, a de n̄ we.

<sup>23</sup> Yinni Gusunə u maa Resoni Eliadan bii seeya u ka Saloməə seesi. Resoni wi, u raa kpikuru suawa win yinni Hadades̄ Soban sun̄n min di. <sup>24</sup> Sanam m̄ Dafidi u bu w̄ri u goom̄, ma Resoni wi, u t̄mbu m̄nna u kua ben wirugii. Wi, ka t̄n beya ba da ba sina Damasī u bandu di mi. <sup>25</sup> Resoni

wi, u kua Isireliban yiber̄ Saloməən wāaru kpuro s̄ə. M̄ya maa Hadadi u Isireliba k̄sa kua, u bu tusa. Ma u da u bandu di Sirī.

### *N̄ə mw̄ te Gusunə*

#### *u Yeroboamu kua*

*(I maa m̄erio Bandun Gari II, 9:29-31)*

<sup>26</sup> Saloməən s̄m kowo turo wi ba m̄ Yeroboamu u maa nùn seesi. Win t̄ndon ȳsira Nebati. U s̄awa Efaratigii, win wuuwa Sereda, win m̄eron ȳsira Serua. U s̄awa ḡmini.

<sup>27</sup> Wee nge m̄ u ka nùn seesi. Saloməə u w̄wa gaa k̄rum̄. Ma u Yerusalemun gb̄araru s̄mm̄. <sup>28</sup> Ye u Yeroboamu wa u s̄a aluwaasi dangii u maa s̄mburu m̄ mi ka hania, yera u nùn kua Manase ka Efaraimun bwese k̄ran wirugii bu ka s̄mbu te ko. <sup>29</sup> S̄ə teeru, Yeroboamu u yara Yerusalemun di, ma u ka Gusun̄n s̄m̄ Akiya Sidonigii yinna swaa. U kumbooro kp̄ə sebua. Be yiru t̄nawa ba w̄a yakasu mi d̄ma te. <sup>30</sup> Ma Akiya u win kumbooro kp̄ə ge n̄nua u ḡeka besi w̄kura yiru.

<sup>31</sup> Yera u Yeroboamu s̄əwa u nεε, a yen wasi w̄kuru suo, domi am̄niwa Gusunə Isireliban Yinni u gerua. U nεε, u koo Saloməən bandu mwa u karana kpa u nun Isireliban bwese k̄ri w̄kuru wē a n̄ s̄a ben sun̄.

<sup>32</sup> Adama u koo nùn k̄ri tia deria win b̄ə Dafidin s̄, ka maa Yerusalemun s̄. Domi Isireliban wusu kpuro s̄ə, yera u ḡsa. <sup>33</sup> U yeni m̄wa ȳn̄ s̄ be Isireliba ba wi Yinni Gusunə deri. Ma ba da ba Sidonigibun b̄u wi ba m̄ Asitaate s̄am̄ ka M̄abuban b̄u wi ba m̄ Kem̄si, ka Am̄niba b̄u wi ba m̄ Milik̄mu. Ba yina bu s̄i win swaa s̄ə bu sere ko ye u k̄i. M̄ya ba maa yina bu win woodaba ka win yiirebu m̄m n̄əwa nge m̄ Dafidi wi, Saloməən tundo u kua.

<sup>34</sup> Adama u koo be de u n̄ gina ban te dii sere u ka gbi win b̄ə Dafidin s̄, wi u ḡsa ma u win woodaba ka win yiirebu m̄m n̄əwa. <sup>35</sup> Yen biru u koo Isireliban bwese k̄ri w̄kuru mwa saa win biin n̄man di kpa u nun ko ben sun̄. <sup>36</sup> Kpa u bwese k̄ri tia win bii wē Dafidin s̄ kpa u n̄ da n̄ k̄sire m̄ bandu s̄ə Yerusalem̄ wuu ge u ḡsa bu ka nùn s̄a mi.

<sup>37</sup> Wun̄ maa Yeroboamu u koo nun sua kpa a n̄ bandu dii Isireliba kpuro s̄ə, kpa a n̄ bu wooda w̄em̄ nge m̄ a k̄i. <sup>38</sup> A n̄ da ko ye u nun yiire kpuro ma a s̄im̄ win

swɛɛ sɔɔ, ma a win woodaba mɛm nɔɔwa nge mɛ win bɔɔ Dafidi u kua, u ko n ka nun wɔɔwa sere ka baadommaɔ, kpa u nun ko Isireliban bwese keri wɔkurun sunɔ. Kpa wunen bibun bweseru ba n da ban te di sere ka baadommaɔ nge mɛ u Dafidi nɔɔ mwɛɛru kua. <sup>39</sup> Nge mɛya u koo ka Dafidin bibun bweseru sekuru doke Salomɔɔn durum sɔ. Adama n n mɔ ka baadommaɔ.

<sup>40</sup> Ye Salomɔɔ u gari yi nua, yera u swaa kasu u ka Yeroboamu go. Ma Yeroboamu u seewa u kpikiru sua u da Egibitin sunɔ Sisakin mi. Miya u wɔa sere Salomɔɔ u ka gu.

<sup>41</sup> Ye Salomɔɔ u kuan sukum ka sere maa win bwisin gari, ye kpuro ya yorua tireru garu sɔ te ba mɔ Salomɔɔn kookoosun tireru. <sup>42</sup> Salomɔɔ u bandu diwa wɔɔ weeru Isireliba kpuro sɔɔ. <sup>43</sup> Ye u kpuna u gu, ba nɔn sika win tundo Dafidin wuuɔ. Ma win bii Roboamu u kua win kɔsire bandu sɔɔ.

## 12

### *Roboamu*

#### *u bukurobun gari yina*

#### *(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 10:1-15)*

<sup>1</sup> Roboamu u da Sikɛmuɔ. Domi Isireliba kpurowa ba da mi, bu ka nɔn ko sunɔ. <sup>2</sup> Saa yɛ sɔɔ Yeroboamu Nɛbatin bii u kpikiru sua Salomɔɔn sɔ, u wɔa Egibitiɔ yera u nua ma Roboamu u bandu di. Yera ba nɔn sɔmɔ gɔria ba nɛɛ, u na. <sup>3</sup> Ye u tunuma, ma wi ka Isireliban bwese keri wɔkuru ba menna ba da ba Roboamu sɔɔwa ba nɛɛ, <sup>4</sup> wunen tundo u sun yoo sɔma koosia, ma ya sun bunie nge keten sugu. Adama wunɛ a sun tu kawo kpa su nun swi.

<sup>5</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i gina doo. N n kua sɔɔ ita kpa i wurama.

Ma tɔn be, ba doona. <sup>6</sup> Yera Roboamu u Isireliban bukurobu menna win mi, be ba ra raa win tundo Salomɔɔ bwisi kɛ, u bu bikia u nɛɛ, bwisi yira i man kɛmɔ n tɔn be sɔ.

<sup>7</sup> Ma ba nɔn wisa ba nɛɛ, à n wura saa gisan di, a tɔn be nɔɔri kpa a ko ye ba nun bikia, kpa a bu wisi ka kiru, ba ko n sɔawa wunen tɔmbu sere ka baadommaɔ.

<sup>8</sup> Adama Roboamu wi, u n bukuro ben gari wure. Win saarasi ka be u biru di sannu, bera u bwisi bikia. <sup>9</sup> U bu sɔɔwa u nɛɛ, bwisi yira i man kɛmɔ n ka tɔn be wisi

be ba nɛɛ, n bu yoo sɔma kawo ye nen tundo u raa bu koosia.

<sup>10</sup> Yera ba nɔn wisa ba nɛɛ, a bu sɔɔwa a nɛɛ, wunen nikibii piibu ga wunen tondon pɔra bɔɔrum kere. <sup>11</sup> Wunen tundo u raa bu yoo sɔma koosia. Mɛya kaa maa tu sosi. Wunen tundo u raa bu sɛɛyasia ka yii sennu, mɛya kaa maa bu sɛɛyasia ka som kpaki.

<sup>12</sup> Yera Yeroboamu ka tɔn be kpuro ba na Roboamun mi sɔɔ itase ye, nge mɛ u raa gerua. <sup>13</sup> Roboamu u tɔn be wisa ka dam, u n bukuro ben bwisi yi garisi gɔanu. <sup>14</sup> Adama win saarasi ben bwisiya u ka sɔmburu kua ma u nɛɛ, nen tundo u raa bɛɛ yoo sɔma koosia. Adama tɛ, nɛgira ta koo kera. U raa bɛɛ sɛɛyasia ka yii sennu. Adama nɛ, som kpakiya kon ka bɛɛ sɛɛyasia.

<sup>15</sup> Nge mɛya Roboamu u yina u tɔn begii swaa daki domi Yinni Gusunɔwa u dera n kua mɛ, kpa win gari yi ka koorɔ, ye u Yeroboamu Nɛbatin bii sɔɔwa saa Akiya Silogiin nɔn di.

### *Isireliban banda bɔnu kua*

#### *yiru*

#### *(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 10:16-11:4)*

<sup>16</sup> Ye Isireliba kpuro ba wa ma sina boko u n ben gere swaa daki, yera ba nɔn sɔɔwa ba nɛɛ,

mɛba n sun mɔɔsinɛ bɛsɛ ka Dafidi Isain bii. Sa n maa bɔnu gaa mɔ ka wi.

Bɛsɛ Isireliba i de su gɔsira bɛsɛn yɛnusɔ.

Wunɛ Roboamu a wunen bweserun wunanɔ koowo.

Ma Isireli be, ba gɔsira ben yɛnusɔ. <sup>17</sup> Ma Roboamu u kua Yudan bweseru tɔnan sunɔ. <sup>18</sup> Saa ye sɔɔra u Adoramu gɔra Isireliban mi, wi u ra bu kpore bu ka yoo sɔma ko. Ma ba nɔn kpenu kasuka ba go. Yera n dera Roboamun tii, u win tabu kɛkɛ wɔri fuuku fuuku u da Yerusalemɔ. <sup>19</sup> Nge mɛya Isireliban bwese keri wɔku te, ta ka Dafidin yɛnugibu karana sere ka giso.

<sup>20</sup> Saa yɛ sɔɔ Isireliba kpuro ba nua ma Yeroboamu u wurama saa Egibitin di, yera ba menna ba nɔn sokusia. Ye u na, yera ba nɔn kua ben sunɔ. Yudan bweseru baasi, goo sari wi u maa ka Dafidin bweseru yɔra.

<sup>21</sup> Saa yɛ sɔɔ Roboamu u tunuma Yerusalemɔ, yera u Yudaba ka Bɛnyamɛɛba kpuro menna. Ma u be sɔɔ tabu durɔ dangibu nɔrɔbun suba goobu yɛndu sari

(180.000) gɔsa bu da bu Isireliban bwese keri wɔku te wɔri, kpa bu ban te wɔrama bu nùn wesia. <sup>22</sup> Adama Gusunɔ u ka win sɔmɔ Semaya gari kua u nɛɛ, <sup>23</sup> a Roboamu Salomɔn bii Yudaban sunɔ ka Yudaba ka Benyamɛɛba kpuro sɔwɔ, <sup>24</sup> a nɛɛ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Bu ku raa da bu ka ben mero bisibu Isireliba tabu ko. Ben baawure u gɔsiro win yenuɔ, domi yeni ya nawa saa nɛ Yinni Gusunɔn min di.

Ma ba Yinni Gusunɔn gere wura, ba gɔsira ba wura ben yenuɔ.

<sup>25</sup> Yeroboamu u wuu ge ba mɔ Sikemu gb̄araru toosi ge ga w̄a Efaraimun guurun bera gia. Ma u sina mi. Yen biru u yara min di u da u Penueli gb̄araru toosi.

### *Yeroboamu*

#### *u Gusunɔn swaa deri*

<sup>26-27</sup> Yera Yeroboamu u bwisika u nɛɛ, tɔn be, b̄a n daamɔ Yerusalemɔ bu ka yākuru ko Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ, nɛn ban te na dii mi, ta koo ra wura Dafidin bweseru sɔɔ. Domi ben laakari ya koo wura ben yinni Roboamun mi, wi u s̄a ben sunɔ. Kpa bu man go bu wa bu ka wura win mi. <sup>28</sup> Ye Yeroboamu u bwisi bikia bikia, yera u ketɛn bw̄arokunu yiru kua ka wura u nɛɛ, bɛɛ Isireliba na bɛɛ wasiraru waawa ka Yerusalemun daabu. Yen s̄ɔ, bɛɛn yinni wee mini wi u bɛɛ yarama Egibitin di.

<sup>29</sup> Ma u gen teu yi Beteliɔ, teu maa Danuɔ.

<sup>30</sup> Ma yeni ya kua yina ye ya bu sure durum sɔɔ, domi ba ra n daamɔwa Beteliɔ n̄ kun mɛ Danuɔ ba n bw̄aroku ni s̄aamɔ.

<sup>31</sup> Yera Yeroboamu u s̄a yenu bana gungunu wɔllɔ. Yen biru u yāku kowobu gɔsa be ba kun s̄a Lefin bweseru.

<sup>32</sup> Yeroboamu u t̄oru bura bu ka t̄ɔɔ bakaru ko w̄ɔn suru nɔɔba itasen s̄ɔɔ w̄akura nɔɔbuse sɔɔ, nge mɛ Yudaba ba ra ko. Ma u da Beteliɔ u yɔɔwa yāku yerɔ u bw̄aroku ni yākuru koosi. Ma u yāku kowo be u gɔsa yi Beteli mi.

### *Yeroboamun yāku yee te,*

#### *ta n̄ ka Gusunɔ naawe*

<sup>33</sup> Ye t̄ɔɔ te, ta tura te Yeroboamu u bura mi, yera Isireliba kpuro ba t̄ɔɔ bakaru di Beteliɔ. Ma win tii u yɔɔwa yāku yerɔ, u turare d̄ɔɔ doke.

## 13

<sup>1</sup> Yera Yinni Gusunɔ u dera win sɔmɔ goo u seema saa Yudan di u na Beteliɔ sanam mɛ Yeroboamu u turare d̄ɔɔ dokemɔ ben yāku yerɔ. <sup>2</sup> Ma u yāku yee te nɔɔgiru sue u nɛɛ, yāku yeru wunɛ! Yāku yeru wunɛ! A nɔɔwɔ ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, wee ba koo bii tɔn durɔ goo ma Dafidin bweseru sɔɔ, kpa bu nùn ȳsiru kɛ Yosiasi. Wiya u koo se u ka b̄uu yāku kowo be yākuru ko mi ba ra raa yākuru ko. Kpa bu t̄ambun kukunu d̄ɔɔ meni wunen wɔllɔ.

<sup>3</sup> Gusunɔn sɔmɔ wi, u maa nɛɛ, yāku yee teni, ta koo besikirawa. Kpa ten yāku torom mu yari baama. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma Yinni Gusunɔwa u gari yi gerua.

<sup>4</sup> Sanam mɛ Yeroboamu u nua ye sɔmɔ wi, u yāku yee te gerusi, yera u nɔmu dɛmia u nɛɛ, i nùn mɔɔ.

Adama Yeroboamun nɔmu ge u Gusunɔn sɔmɔ wi t̄ii mi, ga gu, ma u kpana u gu kure.

<sup>5</sup> Yera yāku yee te, ta besira, ma ten yāku torom mɛ mu w̄a wɔllɔ mu pusi yam kpuro nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua saa sɔmɔ win nɔɔn di. <sup>6</sup> Yera Yeroboamu u Gusunɔn sɔmɔ wi s̄ɔwɔ u nɛɛ, a Gusunɔ wunen Yinni kanɔ nɛn s̄ɔ, kpa u de nɛn nɔmu ge, gu wurama nge mɛ ga raa s̄a.

Ma sɔmɔ wi, u Yinni Gusunɔ kana. Yera Yinni Gusunɔ u dera nɔmu ge, ga wurama nge mɛ ga raa s̄a. <sup>7</sup> Saa yera sina boko Yeroboamu u nɛɛ, a duuma nɛn yenuɔ kpa a di. Yen biru, kpa n nun k̄enu w̄ɛ.

<sup>8</sup> Yera Gusunɔn sɔmɔ wi, u sina boko wisa u nɛɛ, baa à n nɛɛ, kaa man wunen dirun arumanin b̄onu kɛ, na n̄ duɔ wunen yenuɔ. Na n̄ maa d̄ianu ganu dimɔ. Mɛya na n̄ maa nim n̄rumɔ. <sup>9</sup> Domi Yinni Gusunɔwa u man wooda yeni w̄ɛ u nɛɛ, n ku ra d̄ianu ganu di, n ku ra nim nɔ, n ku ra maa gɔsira ka swaa ye na ka na.

<sup>10</sup> Ye u yeniba gerua u kpa, yera u swaa gaa mwa u ka s̄a.

### *Gusunɔn sɔmɔn*

#### *mɛm nɔɔ sariru*

<sup>11</sup> Saa ye sɔɔ, Gusunɔn sɔmɔ durɔ t̄ɔkɔ goo u maa w̄a Beteli mi. Yera win bii tɔn durɔbu ba na, ba nùn s̄ɔwɔ kpuro ye Gusunɔn sɔmɔ wi, u kua Beteli mi d̄ama te, ka maa gari yi u sina boko Yeroboamu

sɔɔwa. <sup>12</sup> Ye durɔ tɔkɔ wi, u nua mɛ, yera u bu bikia u nɛɛ, swaa yerà u mwa u ka s̄ia.

Ma bii be, ba nùn sɔɔwa swaa ye u ka s̄ia.

<sup>13</sup> Yera u nɛɛ, bu win keteku gaari bɔkuo.

Ye ba gu gaari bɔkua ba kpa, u gu s̄oni.

<sup>14</sup> Ma u Gusunɔn s̄omɔ wi naa sw̄i. Yera u nùn deema u s̄ɔ, d̄aa bakaru garun nuurɔ u nùn bikia u nɛɛ, wuna Gusunɔn s̄omɔ wi u na saa Yudan tem di?

Ma u nùn wisa u nɛɛ, oo, nɛna.

<sup>15</sup> Ma durɔ tɔkɔ wi, u nɛɛ, su wura su da nen yenɔu su di.

<sup>16</sup> Adama s̄omɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, n ñ koorɔ n ka nun wura n sere mam nɛɛ, kon di mi, kpa n nɔ. <sup>17</sup> Domi Yinni Gusunɔwa u man wooda yeni w̄ɛ, u nɛɛ, n ku ra di, n ku ra maa nim nɔ mi. Kpa n ku ra ka maa swaa ye w̄oma ye na ka da.

<sup>18</sup> Yera durɔ tɔkɔ wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nen tii Gusunɔn s̄omɔwa nge wunɛ. Gusunɔwa u man win gɔrado gɔriama, u man sɔɔwa u nɛɛ, n ka nun gɔsiamana nen yenɔu a di mi, kpa a nɔ.

N deema weesa durɔ tɔkɔ te, ta m̄ɔ. <sup>19</sup> Ma Gusunɔn s̄omɔ wi, u gɔsiramana u da durɔ tɔkɔ win yenɔu u di u nɔra.

### *Gusunɔ u win s̄omɔ wi*

#### *taarɛ w̄ɛ*

<sup>20</sup> Ye ba s̄ɔ ba dimɔ, yera Yinni Gusunɔ u ka durɔ tɔkɔ te gari kua. <sup>21</sup> Ma durɔ tɔkɔ te, ta Gusunɔn s̄omɔ wi sɔɔwa ka dam ta nɛɛ, ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, yèn s̄ɔ a ñ win gere mɛm nɔɔwɛ wi, wi u s̄aa wunen Yinni, <sup>22</sup> ma a gɔsiramana a di a nɔra yam mini, mi u nɛɛ, a ku di a ku maa nɔ, yen s̄ona t̄ɛ kaa gbi. Adama ba ñ wunen goru sikumɔ wunen baababan sikaɔ.

<sup>23</sup> Ye Gusunɔn s̄omɔ wi, u di u kpa u nɔra, yera durɔ tɔkɔ wi, u nùn keteku gaari bɔkua.

<sup>24</sup> Ye u gu s̄oni u wiɔ, yera swaa s̄ɔɔ gbee sunɔ ga nùn s̄ɛre ga go. Ma win goru ta kp̄i swaa s̄ɔɔ. Ma win keteku ge, ka gbee sunɔ ge, nu ȳɔ win bɔkuɔ. <sup>25</sup> Be ba sarɔ mi, ba goo te wa, ka gbee sunɔ ge, ga ȳɔ goo ten bɔkuɔ. Ye ba tura wuu mi Gusunɔn s̄omɔ durɔ tɔkɔ te, ta w̄aa, ma ba ye t̄ambu sɔɔwa. <sup>26</sup> Ye Gusunɔn s̄omɔ durɔ tɔkɔ te, ta nua mɛ, yera ta nɛɛ, Gusunɔn s̄omɔ wiya. Domi u ñ Gusunɔn wooda mɛm nɔɔwɛ. Yen s̄ona u nùn gbee sunɔ kpare ga nùn s̄ɛre ga go nge mɛ u raa gerua.

<sup>27</sup> Ma durɔ tɔkɔ te, ta ten bibu sɔɔwa ta nɛɛ, i man nen keteku gaari bɔkuo.

Ma ba gu gaari bɔkua. <sup>28</sup> Yera u seewa u da. Ma u deema Gusunɔn s̄omɔn goo te wee ta kp̄i. Ma keteku ge, ka gbee sunɔ ge, nu ȳɔ goo ten bɔkuɔ. Adama gbee sunɔ ge, ga ñ goo te temɛ, ga ñ maa keteku ge go. <sup>29</sup> Ma durɔ wi, u goo te sua u s̄ondi win keteku w̄ollɔ u ka tu na win wuuɔ, u sika siki w̄aru ge u raa gba win tiin s̄on mi, u ten ḡɔɔ sw̄i. <sup>30</sup> Ye ba goo te sikua ba kpa, ma ba ḡɔɔ wuri kua ba nɛɛ, wanyo, wanyo, nen k̄inasi!

<sup>31</sup> Ye ba yeniba kpuro kua ba kpa, yera Gusunɔn s̄omɔ durɔ tɔkɔ wi, u win bibu sɔɔwa u nɛɛ, nà n gu, i man sikuo mi ba Gusunɔn s̄omɔ wi sikua, kpa nen kukunu nu n kp̄i wiginun bɔkuɔ. <sup>32</sup> Domi gari yi u gerua Betelin s̄ɔ, ka maa b̄uu tura ni ba bana Samarin wuu maros̄an s̄ɔ, yi koo koorawa kam kam.

<sup>33</sup> Baa mɛ ba Yeroboamu kirɔ kua, ka mɛ, u ñ win ḡɔru ḡɔsie. U maa kpam b̄uu ȳaku kowobu ḡɔsawa win t̄ambu s̄ɔɔ, be ba yen k̄iru m̄ɔ. <sup>34</sup> Yera ya Yeroboamun yenugibu durum koosia. Yen s̄ona Gusunɔ u win bweseru kpeerasia tem mɛ kpuro s̄ɔɔ.

### *Yeroboamun biin ḡɔɔ*

## 14

<sup>1</sup> Saa ye s̄ɔra Abia Yeroboamun bii u bara. <sup>2</sup> Ma Yeroboamu u win kurɔ sɔɔwa u nɛɛ, na nun kanamɔ, a seewo a tii ḡɔsia kpa bu ku raa gia ma a s̄awa nen kurɔ kpa a da Siloɔ, a Gusunɔn s̄omɔ Akiya deema, domi wiya u man sɔɔwa ma nɛna kon ko t̄an benin sina boko. <sup>3</sup> Yen s̄ɔ, a p̄ɛɛ suo wasi w̄akuru ka kiranu ganu, ka tim bw̄aru, kpa a ka nùn daawa kpa a nùn bikia ye ya koo besen bii wi deema.

<sup>4</sup> Ma kurɔ wi, u kua nge mɛ. U seewa u da Siloɔ u Gusunɔn s̄omɔ Akiya deema win dirɔ. N deema Akiyan n̄oni dam dwiia t̄akarun s̄ɔ. U ku ra maa yam wa. <sup>5</sup> Yinni Gusunɔ u Akiya sɔɔwa u nɛɛ, wee Yeroboamun kurɔ u wee u ka bikiaru ko wunen mi, yèn s̄ɔ win bii u barɔ. U n tunuma wunen mi, a nùn sɔɔwɔ meni ka meni. Domi u koo tii ḡɔsiawa nge goo.

<sup>6</sup> Ye kurɔ wi, u tunuma, yera Akiya u win naasun damu nua win dii k̄onn̄awɔ. Ma u nɛɛ, a duuma Yeroboamun kurɔ. Mban



sōna a tii gōsiamō nge goo. Wee Gusunō u man yiire n nun labaari kōsa yeni sō. <sup>7</sup>Yen sō, a doo a Yeroboamu sō a nεε, amēniwa Gusunō Isireliban Yinni u gerua. U nεε, wee wiya u nūn gōsa Isireliban suunu sō ma u nūn kua ben kparo. <sup>8</sup>U ban ten sukum mwa saa Dafidin bweserun min di u nūn wē. Adama wee u n̄ kue nge win bōō Dafidi wi u win woodaba mēm nōōwa u nūn sāwa ka win gōru kpuro. Ma u sīa dee dee win wuswaaō. <sup>9</sup>Wee, wi Yeroboamu u kōsa kua n kere t̄an be ba nūn gbiiye. Domi u dera ba b̄ūnu sāwa. Ma u bwāarokunu kua ka sisu u ka wi, Gusunōn m̄aru seeya. Ma u nūn biru kisi. <sup>10</sup>Yen sōna u koo de kōsa yu du win yēnuō. U koo win yēnugibu kpuro go, bibu ka yobu, ba n̄ goo derimō. U koo bwese te kpuro gowa mam mam. <sup>11</sup>Wi u gu wuuō bōna nu koo yēron goru tem. Wi u maa gu yakasō gunōsa su koo maa win goru di. <sup>12</sup>Tē wunε win kurō a seewo a da yēnuō. Adama à n wuu duō fia, bii wi, u ko n maa gbimōwa. <sup>13</sup>Isireliba ba koo nūn sike kpa bu win gōō wooru sina. Wi turowa ba koo sike Yeroboamun bwese te sōō. Domi wi turo wiya u Gusunō Isireliban Yinni wēre. <sup>14</sup>Yen biru Yinni Gusunō u koo sina boko kpao swīi Isireliō, kpa u Yeroboamun bwese te kpuro go. Ye wee, ya mam tunuma kō. <sup>15</sup>Mēya Yinni Gusunō u koo maa Isireliba nōni sō, kpa ba n sāa nge kaba te ta bāarimō nim sōō. U koo bu yara tem gem mēn di, mε u ben baababa wē. Kpa u bu yarinasia sere Efaratin daarun guru giō. Domi ba win m̄aru seeya ba b̄ūu wi ba m̄ō Asitaaten bwāarokunu kua. <sup>16</sup>U koo bu biru kisi Yeroboamun durum ye u kuan sō, ka ye u maa dera win t̄amba kuan sō.

<sup>17</sup>Yen biru Yeroboamun kurō wi, u seewa u doona. Ye u tura yēnuō Tirisao, u win dii kōnnō nōō s̄andi, yera win bii aluwaasi wi, u n gbimō. <sup>18</sup>Yera ba nūn sikua. Ma Isireliba kpuro ba win gōō wooru sina nge mε Yinni Gusunō u raa gerua, saa win s̄omō Akiyan nōōn di.

<sup>19</sup>Taa bi Yeroboamu u kua win bandu sōō, ka nge mε u t̄ambu kpara, ye kpuron gari yorua Isireliban sinambun faagin tireru sōō. <sup>20</sup>Wōō yenda yiruwā u kua bandu sōō. Yen biru u kpuna u gu. Ma ba nūn sikua win

baababan sikaō. Yera win bii Nadabu u gōna kōsire kua.

### *Roboamun*

#### *bandun faagin sukum*

*(I maa m̄erio Bandun Gari II, 12:1-16)*

<sup>21</sup>Salomōōn bii Roboamu u bandu di Yudao. Win m̄eron yīsira Naama. U s̄āawa Amōnigii. Roboamu wi, u mōwa wōō weeru ka tia u sere ban te di. Ma u kua wōō wōkura nōōbu ka yiru ban te sōō Yerusalemuō. N deema wuu gera Yinni Gusunō u gōsa Isireliban wusu kpuro sōō, u win yīsiru doke. <sup>22</sup>Roboamun waati ye sōō, Yudaba ba kōsa kua Yinni Gusunōn wuswaaō, ma ba win m̄aru seeya ya kere ye u raa ka ben baababa kua. <sup>23</sup>Domi ben tii ba b̄ūu turanu bana, ma ba maa b̄ūu wi ba m̄ō Asitaaten bwāarokunu kua ba yi gungunu wōllō ka mi dāa koo bakanu wāa. <sup>24</sup>Ba maa kurōbu ka durōbu gōsa sakararun sō ba ka bwese ni Yinni Gusunō u nεε bu kpeerasian s̄aanu saarimō.

<sup>25</sup>Roboamun bandun wōō nōōbuse sōōra Sisaki Egibitin sina boko u na u Yerusalemu tabu w̄ari. <sup>26</sup>Ma u Yinni Gusunōn s̄āa yerun dukia gura sere ka be Yudaban sina kpaarugia kpuro. U maa tere ni sua, ni Salomōō u kua ka wura. <sup>27</sup>Yera Roboamu u dera ba nin kpaanu kua ka sii gandu. Ma u dera sina bokon tiin kōsobu ba nu kōsu. <sup>28</sup>Sina boko u n̄ dōō Yinni Gusunōn s̄āa yerō, win kirukuba ba ra tere ni suewa ba n nūn gbiiye. Bā n̄ gōsirama kpa bu nu yi ben diaō.

<sup>29</sup>Ye Roboamu u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sōō. <sup>30</sup>Win waati ye sōō, tabu ra n wāawa wi ka Yeroboamun baa sōō. Yeniban biru Roboamu u kpuna u gu. <sup>31</sup>Ma ba nūn sika win baababan sikaō Dafidin wuuō. Win m̄eron yīsira Naama, Amōnigii. Win biru, win bii Abiyamuwa u bandu kōsire kua.

## 15

### *Abiyamu*

#### *u kua Yudaban sina boko*

*(I maa m̄erio Bandun Gari II, 13:1-3, 22-23)*

<sup>1</sup>Yeroboamun bandun wōō wōkura nōōbu ka itase sōōra Abiyamu u bandu di Yudao. <sup>2</sup>U kuawa wōō ita bandu sōō Yerusalemuō. Win m̄eron yīsira Maaka.

\* 15:2 Abisalōmu - Baa mε yen yora ya wunanε fiiko, ka mε, gaba tamaa Abusalōmuwa ba ka yā.

U s̄awa Abisal̄mun \* bii. <sup>3</sup> Durum ye Abiyamun tundo u kua, yera win tii u maa kua. U ñ win tii Yinni Gusun̄ w̄e mam mam nge m̄e win sikado Dafidi u kua. <sup>4</sup> Adama Dafidin bweseru ta n ka s̄osire bandu s̄o nge fitila, yen s̄na Yinni Gusun̄ u n̄n Abiyamu k̄a u kua win k̄osire bandu s̄o, Yerusal̄mū. <sup>5</sup> Domi Dafidi wi, u s̄ia dee dee Yinni Gusun̄n wuswaā. U ye kpuro m̄em n̄owa ye u n̄n s̄owa u ko, ma n kun m̄o ye u Uri H̄eti go ma u win kur̄o sua baasi.

<sup>6</sup> Abiyamun tundo Roboamun waati s̄o, tabu kun kpa wi ka Yeroboamun baa s̄o.

<sup>7</sup> Ye Abiyamu u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru s̄o. M̄eya maa win waati ye s̄o, tabu w̄a wi ka Yeroboamun baa s̄o. <sup>8</sup> Yen biru Abiyamu u kpuna u gu, ma ba n̄n sikua win baababan sikā, Dafidin wuū. Ma win bii Asa u bandu k̄osire kua.

*Asa u kua Yudaban sina boko  
(I maa m̄erio Bandun Gari II, 14:1-2,  
15:16-19, 16:1-6, 11-14)*

<sup>9</sup> Yeroboamu Isireliban sun̄n bandun w̄ō yendusewa Asa u bandu di Yudā. <sup>10</sup> U kuawa w̄ō weeru ka tia Yerusal̄mū. Win nikur̄n ȳisira Maaka. U s̄awa Abusal̄mun bii. <sup>11</sup> Asa wi, u s̄iawa dee dee Yinni Gusun̄n wuswaā nge win sikado Dafidi. <sup>12</sup> U kur̄o tan̄bu gira win tem di. Ma u b̄u ni win baababa ba raa seka k̄osuka. <sup>13</sup> U maa win nikur̄o yara sina asakp̄o te u diin di, ȳen s̄o kur̄o wi, u Asitaaten bw̄aroku kua. Ma Asa u bw̄aroku ge k̄osuka u gu d̄ō m̄eni muku muku. U gen torom gura u wisi Sedoronin w̄owā. <sup>14</sup> Adama u ñ gungunu mi ba ra ȳakuru ko mi k̄osuke, baa m̄e u Yinni Gusun̄ k̄ia ka win ḡru kpuro. <sup>15</sup> U maa dera ba ka k̄enu na Yinni Gusun̄n s̄a yer̄o, n̄n wooda win baaba ka win tii ba yi. K̄ē niya sii geesu ka wura ka sere maa ȳanu ganu.

<sup>16</sup> Asan waati ye s̄o, tabu ra n w̄awa wi ka Isireliban sun̄n Basan baa s̄o. <sup>17</sup> S̄o teeru Basa u Yudaba w̄ari. Ma u Rama mwa u yen gb̄araru s̄nwa. Kpa Yudaba bu ku raa maa ka du mi, bu yari. <sup>18</sup> Yera Asa u sii geesu ka wura ye ya tie kpuro gura, saa s̄a yerun arumani beru yerun di, ka sere sina kpaarun arumani beru yerun di u ka ḡra Damas̄io Sirin sina boko Beni Hadadi

Tabirim̄n biin mi, wi u s̄a H̄esionin debubu. Ma Asa u ḡro be s̄owa u n̄e, i n̄e, <sup>19</sup> u de su arukawani b̄oke n̄e ka wi nge m̄e ya raa w̄a n̄en baaba ka win baaban suunu s̄o. Wee na n̄n sii geesu ka wura k̄ema. Yen s̄o, u de u arukawani ye kusia, ye u ka Basa Isireliban sun̄n b̄okua, kpa u n̄n deri.

<sup>20</sup> Beni Hadadi u Asan gari nua, ma u win tabu sinambu ḡra Isirelin wuu maros̄o, ba da ba Iyoni w̄ari ka Danu ka Abeli Beti Maaka ka Kin̄er̄tu ka sere maa N̄efitalin tem kpuro. <sup>21</sup> Saa ye Basa Isireliban sina boko u ye nua, yera u Raman gb̄ara ten s̄amburu deri ma u da u w̄a Tiris̄a. <sup>22</sup> Ma sina boko Asa u Yudaba kpuro m̄enna, baa t̄n turo ba ñ deri. Ba da ba kpenu ka d̄a gura ye Basa u raa ka gb̄ara te s̄omm̄o. Ma u dera ba ka ye Geban gb̄araru s̄nwa Benyam̄en tem s̄o, ka sere maa Misipagiru.

<sup>23</sup> Ye Asa u kuan sukum ka sere maa wuu si u bana kpuro ka w̄ruḡō te u s̄osi ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru s̄o. Win t̄k̄aru s̄o u naasu bara, <sup>24</sup> ma u kpuna u gu. Ba n̄n sikua win baababan sikā win sikado Dafidin wuū. Ma win bii Yosafati u ḡna sina.

*Nadabu u kua Isireliban sina boko*

<sup>25</sup> Nadabu Yeroboamun bii u bandu di Isirelī, Asa Yudan sina bokon bandun w̄ō yiruse s̄o. Nadabu wi, u kuawa w̄ō yiru bandu s̄o. <sup>26</sup> U ñ s̄ia dee dee Yinni Gusun̄n wuswaā. K̄sa u kua nge m̄e win tundo u raa kua ye ya Isireliba doke toraru s̄o. <sup>27</sup> Ma Basa Akiyan bii Isakarin bweseru s̄o, u n̄n seesi u s̄ere u go, Gibeton̄, Filisitiban tem̄o, saa ye Nadabu ka Isireliba kpuro ba wuu ge tarusi. <sup>28</sup> Asa Yudaban sina bokon bandun w̄ō itase s̄ora Basa u Nadabu wi go. Ma u bandu di win ayerā. <sup>29</sup> Sanam m̄e u bandu di u kpa, yera u Yeroboamun ȳenugibu kpuro go. Baa ben t̄n turo u ñ deri nge m̄e Yinni Gusun̄ u gerua Silō saa win s̄om̄o Akiyan n̄on di. <sup>30</sup> Yeni ya koorawa Yeroboamun durum s̄o ka ȳen s̄o u Isireliba doke toraru s̄o. Ma ba Gusun̄ ben Yinnin m̄aru seeya.

<sup>31</sup> Ye Nadabu u kuan sukum mu yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄o.

<sup>32</sup> Basa ka Asan baa s̄o, tabu w̄awa sere be kpuro ba ka gu.

*Basa u kua Isireliban sina boko*

<sup>33</sup> Asa Yudaban sina bokon bandun wɔ̃o itasewa Basa Akiyan bii u bandu di Tirisaa Isireliba kpuron suunu sɔ̃o. U kuawa wɔ̃o yenda nɛɛ ban te sɔ̃o. <sup>34</sup> Adama u ɲ sɔ̃o dee dee Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Kɔ̃sa u kua. Yeroboamun yira u swɔ̃i, ye ya Isireliba doke toraru sɔ̃o.

**16**

<sup>1</sup> Saa ye sɔ̃ora Yinni Gusunɔ u win sɔ̃mɔ Yehu Hananin bii gɔ̃ra Basan mi, u nɔn sɔ̃o u nɛɛ, <sup>2</sup> wiya u nɔn gɔ̃sa sanam mɛ u ɲ sɔ̃o gɔ̃anu ma u nɔn kua win tɔ̃mbu Isireliban kparɔ. Adama u Yeroboamun yira swɔ̃i. Ma u wi Gusunɔn tɔ̃mbu doke toraru sɔ̃o ba win mɔru seeya. <sup>3</sup> Yen sɔ̃o, Gusunɔ u koo win yɛnu kpeerasia kpa gu ko nge Yeroboamu Nebatin biiguu. <sup>4</sup> Win yɛnugii wi u koo gbi wuuɔ, bɔna nu koo yɛron goru tem. Wi u maa gu yakasɔ, gunɔsa su koo yɛron goru di.

<sup>5</sup> Ye Basa u kuan sukum ka wɔ̃rugɔ̃o te u sɔ̃osi, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔ̃o. <sup>6</sup> Yen biru Basa u kpuna u gu. Ba nɔn sika win baababan sikaɔ Tirisaa. Ma win bii Ela u gɔna kɔsire kua.

<sup>7</sup> N deema Basa u sere gbi, Yinni Gusunɔ u nɔn sɔ̃owa saa win sɔ̃mɔ Yehu Hananin biin nɔn di u nɛɛ, win yɛnu ga koo kowa nge Yeroboamuguu, kɔsa ye u kuan sɔ̃o, ye ya wi, Yinni Gusunɔn mɔru seeya, ka sere yɛn sɔ̃o u Yeroboamun yɛnugibu kpuro go.

*Ela u kua Isireliban sina boko*

<sup>8</sup> Asa Yudaban sina bokon bandun wɔ̃o yenda nɔ̃bu ka tiase sɔ̃ora Ela Basan bii u bandu di Tirisaa. U kuawa wɔ̃o yiru ban te sɔ̃o. <sup>9</sup> Win tabu sunɔ turo wi ba mɔ Simiri wi u ra tabu kɛkɛ yi dumi gawen bɔnu kpare u nɔn seesi saa ye wi, Ela u wɔ̃a Tirisaa u tam nɔrumɔ mu nɔn goomɔ Tirisaa sunɔn sɔ̃m kowobun wirugiin mi, wi ba mɔ Aritisa. <sup>10</sup> Miya Simiri u dua u nɔn sɛre u go. Saa ye sɔ̃o, Asa Yudaban sina bokon bandun wɔ̃o yenda nɔ̃bu ka yiruse sɔ̃ora mi. Ma Simiri wi, u bandu di wi, Elan ayerɔ. <sup>11</sup> Sanam mɛ u ban te di u kpa, yera u Basan tɔ̃mbu kpuro go, ka win dusibɔ ka win kpaasibɔ. Baa ben tɔn turo u ɲ deri. <sup>12</sup> Simiri u Basan yɛnugibu kpuro gowa nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua saa win sɔ̃mɔ Yehun nɔn di, <sup>13</sup> ye u nɛɛ, u koo de bu Basan yɛnu kpeerasia, wi ka win

bii Elan toranun sɔ̃o te ba dera Isireliba ba kua. Domi ba dera ba bɔnu sɔ̃wa ma ya wi Gusunɔ Isireliban Yinni mɔru seeya.

<sup>14</sup> Ye Ela u kuan sukum ba yen gari yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔ̃o.

*Simiri u kua Isireliban sina boko*

<sup>15</sup> Asa, Yudaban sina bokon bandun wɔ̃o tɛna ita sarise sɔ̃ora Simiri u bandu di Tirisaa. Ma u kua sɔ̃o nɔ̃ba yiru ban te sɔ̃o. N deema saa ye sɔ̃o, Isireliba ba ben sansani gire Filisitiban wuu ge ba sokumɔ Gibetonin deedeerɔ. <sup>16</sup> Tɔn be ba wɔ̃a sansani mi, ba nua ma Simiri u sina boko seesi, sere u mam nɔn go. Yen dɔma tera, Isireli be ba wɔ̃a sansani mi, ba tabu sunɔ Omiri kua sunɔ Isireliba kpuro sɔ̃o. <sup>17</sup> Ma Omiri ka tɔn be, ba seewa Gibetonin min di ba da ba Tirisaa tarusi. <sup>18</sup> Ye Simiri u wa ba wuu ge tarusi mɛ, yera u da u kukua sina kpaarɔ sere sina bokon dirɔ. Ma win tii u dii te dɔ̃o sɔ̃re. <sup>19</sup> Nge mɛya u ka gu win tora te u kuan sɔ̃o. Domi kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Yeroboamun yira u swɔ̃i ye ya Isireliba doke toraru sɔ̃o.

<sup>20</sup> Ye Simiri u kuan sukum ka nge mɛ u Isireliban sinambu seesi u go, ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔ̃o.

<sup>21</sup> Saa ye sɔ̃ora Isireliba ba bɔnu kua wuunu yiru. Wuu teeru ta ka Tibini Ginatin bii yɔra, ma ta nɔn kua sunɔ. Teera maa ka Omiri yɔra. <sup>22</sup> Be ba ka Omiri yɔra bera ba dabiru bo. Tibini u gu. Ma Omiri u kua be kpuron sunɔ.

*Omiri u kua Isireliban sina boko*

<sup>23</sup> Asa Yudaban sina bokon bandun wɔ̃o tɛna ka tiase sɔ̃ora Omiri u bandu di Isireliɔ. U raa bandu di Tirisaa wɔ̃o nɔ̃ba tia u sere kua Isireliba kpuron sunɔ. Ma u kua wɔ̃o wɔkura yiru ban te sɔ̃o. <sup>24</sup> Yera u da Semɛɛn mi u Samarin guuru dwa ka sii geesun gobi nɔ̃abun suba nɔ̃ba tia (6.000). Ma u wuu bana guu ten wɔllɔ u gu yɔsiru kɔ Samari, Semɛɛ win yɔsirun sɔ̃o. <sup>25</sup> Omiri wi, kɔsa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ya kere sinam be ba nɔn gbiiyegia. <sup>26</sup> Yeroboamu Nebatin biin yira u swɔ̃i mam mam ye ya Isireliba doke toraru sɔ̃o. Ya dera ba bɔnu sɔ̃wa. Ma Gusunɔ Isireliban Yinni u ka bu mɔru kua.

<sup>27</sup> Ye Omiri u kuan sukum ka wɔ̃rugɔ̃o te u sɔ̃osi, ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sɔ̃o. <sup>28</sup> Omiri wi, u



kpuna u gu, ma ba nùn sikua win baababan sikaᵛ Samariᵛ. Yen biru, win bii Akabu u gona kᵛsire kua.

### *Akabu u kua Isireliban sina boko*

<sup>29</sup> Asa Yudaban sina bokon bandun wᵛᵛ tēna ka nᵛᵛba itase sᵛᵛra Akabu Omirin bii u maa bandu di Isireliban mi Samariᵛ. U kuawᵛa wᵛᵛᵛ yēnda yiru ban te sᵛᵛ. <sup>30</sup> Yinni Gusunᵛn nᵛnᵛni sᵛᵛ, u kᵛᵛsa kua n kere sinam be ba nùn gbiiye. <sup>31</sup> U n̄ daa mam yē Yeroboamu Nēbatin bii u durum kua, wigian kpāarun saabu. Domi u Yesabeli Etibaalin bii sua kurᵛ. Etibaali wiya u sᵛa Sidonigibun sunᵛ. Yen biru u maa da u bᵛᵛu wi ba mᵛ Baali sᵛamᵛ. <sup>32</sup> Ma u bᵛᵛu wi diru bania Samariᵛ. Ma u yᵛku yeru kua dii te sᵛᵛ. <sup>33</sup> Ma u bᵛᵛu wi ba mᵛ Asitaaten bwāaroku kua ge ba ko n da maa sᵛ. Yeya n dera Yinni Gusunᵛ u ka nùn mᵛru kua n kere sinam be ba nùn gbiiye.

<sup>34</sup> Akabun waati ye sᵛᵛ, Hili Beteligii u seewa u Yeriko bana. Saa ye u wuu gen kpēekpēeku swīimᵛ ma win bii gbiiikoo Abiramu u gu. Saa ye u maa gen gbāraran gambo dokemᵛ ma win bii dᵛako Segubu u maa gu. N deema Yinni Gusunᵛ u raa gerua Yosue Nunin biin nᵛᵛn di u nē, wi u maa wuu ge bana, mēsuma yēron bibu ba koo gbi.

### *Eli u nē, gbeburᵛa koo na*

## 17

<sup>1</sup> Gusunᵛn sᵛmᵛ Eli wi u wᵛa Tisibio Galadin temᵛ u sina boko Akabu sᵛᵛwa u nē, ka Gusunᵛ Isireliban Yinni wi na sᵛamᵛ minin wāaru, gura ka kakoru, yen gaa kun maa nēmᵛ wᵛᵛ sinin baa sᵛᵛ sere dᵛma te na wure na nē, ya koo nē.

### *Eli u wᵛa*

#### *daa te ba mᵛ Keritiᵛ*

<sup>2</sup> Yera Yinni Gusunᵛ u Eli sᵛᵛwa u nē, <sup>3</sup> a seewo minin di kpa a da sᵛᵛ yari yeru gᵛa a n wᵛa Keritin daarᵛ Yuudenin guruᵛ. <sup>4</sup> Daa ten nima kaa n da n nᵛrumᵛ kpa n gunᵛmᵛri gᵛrima yi ka nun dīanu naawa.

<sup>5</sup> Ma Eli u doona min di u kua nge mē Yinni Gusunᵛ u nùn sᵛᵛwa. U da u wᵛa daa ten mi. <sup>6</sup> Yera gunᵛmᵛri yi, yi ra ka nùn pēe ka yaa naawē bururu ka yoka. Daa ten nima u ra n maa nᵛrumᵛ.

### *Eli ka kurᵛ gᵛmini goo*

### *Sarepataᵛ*

<sup>7</sup> Sanam dᵛᵛ sanam wee, daa ten nim mu kpa. Domi gura kun maa nēere tem mē sᵛᵛ. <sup>8</sup> Yera Yinni Gusunᵛ u kpam Eli sᵛᵛwa u nē, <sup>9</sup> a seewo a da Sarepataᵛ, Sidonin temᵛ, kpa a n wᵛa mi. Domi na gᵛmini goo sᵛᵛwa u nun diisia.

<sup>10</sup> Ma u seewa u da Sarepata mi. Ye u wuu ge duᵛ, yera u deema gᵛmini goo wee, u dᵛa kasu. Ma u nùn soka u nē, a suuru koowo a doo, a man nim kasuama fiiko n nᵛ.

<sup>11</sup> Ye u nim mē kaso dᵛᵛ, Eli u kpam nùn soka u nē, a man pēe kpiribu kasuama mi, n nᵛ kpēe.

<sup>12</sup> Ma kurᵛ wi, u nùn wisa u nē, ka Gusunᵛ wunen Yinnin wāaru, na n̄ dīa yebunu ganu mᵛ yenuᵛ, ma n kun mᵛ som nᵛm kure teeru te na mᵛ kaarᵛ ka sere maa gum fiiko bwāarᵛ. Yen dᵛa na kasu mini, n̄ n̄ sᵛa yenuᵛ, n ka doo ko su di ka nēn bii. Yen biru kpa sa n gᵛᵛ mara.

<sup>13</sup> Eli u nùn sᵛᵛwa u nē, a ku berum ko, a doo a ko nge mē a gerua. Adama a gᵛna man kira piibu kuama ka som mē. Yen biru kpa a wunē ka wunen biigiru ko. <sup>14</sup> Domi Gusunᵛ Isireliban Yinni u gerua u nē, som mē mu wᵛa kaa te sᵛᵛ, ka gum mē mu wᵛa bwᵛa te sᵛᵛ, mu n̄ kpeemᵛ pai, sere n ka ko tᵛᵛ te u koo de gura yu nē.

<sup>15</sup> Ma u da u kua nge mē Eli u gerua. Wi ka win yenugibu ka Elin tii ba maa wa ba di sᵛᵛ dabi dabinu. <sup>16</sup> Som mē, ka gum mē, mu n̄ kpa nge mē Yinni Gusunᵛ u raa gerua win sᵛmᵛ Elin nᵛᵛn di.

### *Eli u kurᵛ gᵛmini win bii*

#### *wesia wasiru*

<sup>17</sup> Yeniban biru, kurᵛ win bii u bara gem gem ma u gu. <sup>18</sup> Yera u Eli sᵛᵛwa u nē, Gusunᵛn tᵛnu wunē, a nawa a ka Gusunᵛ nēn toranu yaayasia? Domi wee nēn bii u gu.

<sup>19</sup> Eli u kurᵛ wi sᵛᵛwa u nē, a man bii wi wēema.

Ma u nùn mwa kurᵛ win nᵛman di u ka da dii ten gidambisan wᵛllᵛ mi u ra n wᵛa. Ma u nùn kpī win kpin yerᵛ. <sup>20</sup> Ma u Yinni Gusunᵛ kana u nē, Yinni kaa dewa kᵛsa yu kurᵛ wi deema wᵛn mi na sᵛbia? Kpa a de win bii u gbi?



<sup>21</sup> Yera u bii wi kibarisi nən ita u Gusunə kana u nεε, Gusunə nən Yinni, a de bii wi, u se.

<sup>22</sup> Ma Yinni Gusunə u Elin kana te mwa, bii win wēsiara wurama u kua waso. <sup>23</sup> Yera Eli u nùn suama u ka sarama wasiru u nùn win mero wē. U nεε, wunen bii wee.

<sup>24</sup> Ma kurə wi, u Eli sōwa u nεε, tē, na gia ma Gusunən tənuwa a sāa. Gari yi a maa gerumə yi sāawa gem, yi weewa Gusunən min di.

*Eli u nεε,*

*gura koo maa wurama*

## 18

<sup>1</sup> Yeniban biru, gbebu ten wō itase sō, Yinni Gusunə u Eli sōwa u nεε, a doo, Akabu u nun wa domi kon de gura yu nε.

<sup>2</sup> Saa ye, gōra dam mə Samariə. Ma Eli u seewa u dō Akabun mi.

<sup>3</sup> N deema saa ye sōra Akabu u Abudiasi sokusia, wi u sāa win sina kpaarun səm kowobun wirugii. <sup>4</sup> Saa yē sō Yesabeli u Yinni Gusunən səmabu goomə, yera Abudiasi wi, u ben wunəbu (100) sua u bənu kua weeraakuukuubu u berua kpee wəru sō. Miya u ra n ka bu dīanu ka nim daawammε. <sup>5</sup> Ye u tunuma Akabun mi, Akabu u nùn sōwa u nεε, a de su da su mεeri nge sa ko yaka bekusu wa mi bwii ka daru koki yi wāa kpa bεsən yooyoosu ka dumi ka ketekunu nu wa nu di. Kpa bεsən sabenun gō u ka saka nεra.

<sup>6</sup> Ma Akabu ka Abudiasi, ba yam mi bənu kua, ba yaka bekusu kaso wəri. Ben baawure u win swaa mwa. <sup>7</sup> Ye Abudiasi u swaa mō u dō, yera u ka Eli yinna. Ma u nùn tuba. Yera u yiira u wuswaa tem girari u nεε, wuna mini, nən yinni Eli?

<sup>8</sup> Yera Eli u nùn wisa u nεε, nena mi. A doo a wunen yinni Akabu sō ma a man wa.

<sup>9</sup> Ma Abudiasi u nεε, toraru mba na tora yinni, a ka kī a man Akabu nəmu sōndia u man go. <sup>10</sup> Ka Gusunə wunen Yinnin wāaru, bweseru garu sari tən mi nən yinni kun gəre bu nun kasuma. Bwese te, tən nεε, ta n nən wa mi, u ra bu bōrusiewa kpa u n ka yē ma geema a n wāa mi. <sup>11</sup> Miya a nεε, n seewo n da tē n nεε, na nun wa? <sup>12</sup> Nə n doona kpa Gusunən Hunde u nun sua u ka da mi na n yē. Saa ye sō, nə n Akabu sōwa na nun wa kpa u na u nun bia, a n yē ma u koo man

gowa. N deema na Gusunə nasiewa saa nən piiburun di. <sup>13</sup> Yinni, ba n nən sōwa ye na kua ye Yesabeli u Yinni Gusunən səmabu goomə? Səmabu wunəbuwa (100) na berua. Na bu bənu kua weeraakuukuubu. Na dera ba dua kpee wərusu sō. Miya na ra ka bu dīanu ka nim daawe. <sup>14</sup> Yera a nεε, n doo tē n nən yinni sō n nεε, wunε Eli a wāa mini. U n koo man go?

<sup>15</sup> Adama Eli u nùn wisa u nεε, sere ka Yinni Gusunə dam kpurogii wi na sāmən wāaru kon da n yōra Akabun wuswaa gisō.

*Eli ka Akabu ba waana*

<sup>16</sup> Yera Abudiasi u da u ka Akabu yinna ma u nùn sōwa kpuro ye u wa. Ma Akabu u Eli sennə da. <sup>17</sup> Saa ye u Eli wendε kua, yera u nùn sōwa u nεε, wuna mi, wunε wi a nən swāa teni doke bεsε Isireliban temə?

<sup>18</sup> Eli u nùn wisa u nεε, n n nε na nən swāaru doke tem mε sō. Wuna. Domi wunε ka wunen tundon yenugibu, bεya i Yinni Gusunən woodaba deri, ma i da i būu wi ba sokumə Baali sāamə. <sup>19</sup> Yen sō tē, a de Isireliba bu menna guu te ba mō Kaameliə ka sere būu wi ba sokumə Baalin yāku kowobu tən nεru ka weeraakuru (450) ka maa būu wi ba sokumə Asitaaten yāku kowobu tən nεru (400) be ba ra menne bu di sannu ka Yesabeli.

*Eli ka būu yāku kowobu*

<sup>20</sup> Yera Akabu u gəra ba Isireliba menna ka būu yāku kowo be, guu te ba mō Kaameliə. <sup>21</sup> Ma Eli u bu susi u nεε, domma i ko i bεn gōrusu yiru deri. N n Yinni Gusunən na u sāa kpuron Yinni, i nùn sāawə. N n maa Baalin na, i nùn sāawə.

Adama tən be, ba n nùn gāanu ganu wisa. <sup>22</sup> Ma u maa bu sōwa u nεε, wee tē, nε turowa na tie Yinni Gusunən səmabu sō. Adama be, be ba sāa Baalin yāku kowobu, ba sāawa tən nεru ka weeraakuru (450). <sup>23</sup> Yen sō tē, bu sun naa kinenu yiru wēema. Kpa Baalin yāku kowo be, bu teeru sua bu ten yaa muriri bu sōndi dāa gbebi wōllə bu ku dō doke. Kpa nε n maa teeru sua n ko mε. <sup>24</sup> Yen biru kpa bu ben būnu soku, kpa n maa Yinni Gusunə soku kpa su wa win Yinni u koo wisi u dō doke dāa ye sō.

Ma tən be kpuro, ba nεε, too, ya wā.

<sup>25</sup> Ma Eli u yāku kowo be sōwa u nεε, i gbio i bεn naa kineru sua i go, domi bεya i

dabiru bo, kpa i bεen bũu soku. Adama i ku ra dɔɔ doke dɔɔa ye sɔɔ ka bεen tii.

<sup>26</sup> Ma ba naa kinε te ba bu wε mi go. Yera ba bũu wi soka saa bururun di sere sɔɔ u ka na wiru wɔllɔ. Ba mɔ, Baali, a sun wurario! Ma ba yaamɔ ba ka ben yaku yerun tura te sikerenamɔ. Adama ba n nɔɔ gagu nua. Ba n maa wisibu gabu wa. <sup>27</sup> Sɔɔ wii wɔɔ te, yera den Eli u bu yaakoru mɔ, u mɔ, i gbɔro ka dam, domi u sɔawa bεen bũu. Sɔrɔkudo u gɔanu bwisikumɔwa, n kun mε, u gɔanu mɔwa ni nu nɔn neni n kun mε u gam dawa, n kun mε, u do! Yen sɔ, i gbɔro kpa u dom yanda.

<sup>28</sup> Ma ba gbɔsuka tɔa tɔa ba seewa ba tii takobi ka yaasi sɔkirimɔ nge mε ben komaru. Ma yem mu kokumɔ saa ben wasin di. <sup>29</sup> Ye sɔɔ u kella, yera ba maa sɔaru wɔri ka dam, sere yokan yakurun saa ya ka tura. Adama ba n bũu goon nɔɔ nua, ba n maa wisibu gabu nua, n kun mε gɔa ni nu koo tɔmbun laakari seeya.

<sup>30</sup> Ye Eli u tɔn be kpuro sɔɔwa u nεε, i susima nɔn gee, ma be kpuro ba susi win mi. Yera u Yinni Gusunɔn yaku yerun tura te ba raa sankam mi sɔnwa. <sup>31</sup> Ma u kpenu wɔkura yiru sua nge mε Yakɔbun bibun geera nε. Yakɔbu wiya Yinni Gusunɔ u maa yisuru kɔ Isireli. <sup>32</sup> Kpee niya Eli u ka yaku yee te kua ma u wɔru gba u ka tu sikere. Wɔru ge, ga koo nim kotosu yirun saka mwa. <sup>33</sup> Ma u dɔa gbebi yorua tura ten wɔllɔ u naa kinε te go, u ten yaa murura u sɔndi dɔa yen wɔllɔ. <sup>34</sup> Yen biru u nεε, bu kotosu nne nim yibio bu wisi yaku yaa ye ka dɔa yen wɔllɔ.

Ma ba kua mε. Ma u maa nεε, bu wureo bu nim mε wisi.

Ma ba kua mε. U maa nεε, bu wureo bu wisi nɔn itase.

Ma ba kua mε. <sup>35</sup> Ma nim mε, ku kokumɔ tura ten min di, sere mu wɔru ge ga ka tu sikere mi yiba.

<sup>36</sup> Ye yokan yakurun saa ya tura, yera Gusunɔn sɔmɔ Eli u susi yaku tura ten mi, u nεε, Gusunɔ, Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbun Yinni, a de bu gia gisɔ ma wuna a sɔa Gusunɔ Isireli, ma na maa sɔa wunen bɔɔ. Kpa ba n yε ma gɔa ni na kua, wunen min diya nu kora. <sup>37</sup> A man wisio Yinni Gusunɔ, a man wisio, kpa tɔn be, bu gia ma

wuna a sɔa kpuron Yinni, wuna kaa de bu ben gɔru gɔsie wunen mi.

<sup>38</sup> Yera Yinni Gusunɔ u dera dɔɔ u sarama u yaku yee te wɔri. Yaa ye, ka dɔa ye, ka kpee ni, ye kpurowa ya dɔɔ mwaara sere ka temɔ. Ma wɔru gen nim mε, mu gbera.

<sup>39</sup> Saa ye tɔn be, ba wa mε, yera ba yiira ba wuswaa tem girari ba nεε, Yinni Gusunɔwa u sɔa kpuron Yinni. <sup>40</sup> Ma Eli u nεε, n n mɔn na, bu bũu wi ba mɔ Baalin yaku kowo be mwεεrima, bu ku raa de ben goo u kisira.

Yera ba bu mwεεra. Eli u dera ba ka bu da Kisionin daarɔ. Miya u bu sakira.

### *Gura ya wurama*

<sup>41</sup> Yen biru Eli u Akabu sɔɔwa u nεε, a doo a di kpa a nɔ. Domi gbɔra bi a nɔmɔ mini, gura ya wee mi.

<sup>42</sup> Ma Akabu u doona u ka di kpa u nɔ. Adama Eli u da guu ten wii kpiirɔ. Miya u yiira u win wiru beri win dɔan baa sɔɔ.

<sup>43</sup> Ma u win bɔɔ aluwaasi sɔɔwa u nεε, a yɔma kpa a mεeri nim wɔkun bera gia.

Yera aluwaasi wi, u yɔwa u mεera u nεε, na n gɔanu ganu wa.

Ma Eli u nɔn daasia mε sere nɔn nɔɔba yiru. <sup>44</sup> Ye u mεera nɔn nɔɔba yiruse, yera u nεε, guru wii wuro piibu gagu wee ga seema nim wɔkun di, ga ka tɔnun nɔm tararu nε.

Yera Eli u nɔn sɔɔwa u nεε, n n mɔn na, a saro a da a Akabu sɔ u win tabu kekε ye dumi gawe sɔru ko u da yenuɔ fuuku kpa gura yu ku raa nɔn yɔrasia.

<sup>45</sup> Ye n sosi fiiko wɔlla tɔra guru wirun saabu. Ma woo ga seewa, gura ya tunuma ka dam. Yera Akabu u win tabu kekε ye wɔri u da Yisireli. <sup>46</sup> N deema Yinni Gusunɔn dam mu wɔa ka Eli. Yera u kpaka sɔka pɔraɔ, ma u duka wuka u Akabu gbiiri, u gbia u tura Yisireli mi.

### *Eli u mwia kpana*

## 19

<sup>1</sup> Ye Akabu u tura yenuɔ u win kura Yesabeli sɔɔwa ye Eli u kua kpuro ka nge mε u bũu wi ba mɔ Baalin yaku kowo be kpuro go ka takobi. <sup>2</sup> Ma Yesabeli u Eli sɔmɔ gɔria u nεε, ma na kun nun go sia amadaare nge mε a tɔn ben baawure go, bũnu nu man kua nge mε nu kɔ. <sup>3</sup> Ye Eli u nua mε, yera u duka sua u ka win hunde bere. Ma u tura Beri Sebɔɔ Yudan temɔ. Miya u win bɔɔ aluwaasi

deri. <sup>4</sup>Ma win tii u sanum so t̄s̄o giriru, u da u w̄a ḡbaur̄o u s̄o d̄aru garun nuur̄o, ma u Yinni Gusun̄o s̄ōwa u n̄εε, ya den tura m̄ε, a n̄en hunde suo. Domi na n̄ n̄en baababa gea kere.

<sup>5</sup>Ma u kpuna u dweeya d̄a ten nuur̄o. Yera Gusun̄on ḡrado goo u na u n̄n baba u n̄εε, a seewo a di.

<sup>6</sup>Ma Eli u seewa u deema kiraru wee win wirun b̄okūo kpee sundu garun w̄oll̄o, ka nim bw̄aru. Yera u di u n̄ra. Ma u wure u kpuna. <sup>7</sup>Yinni Gusun̄on ḡrado wi, u k̄pam wurama u n̄n baba u n̄εε, a seewo a di, domi ḡbabu te ta nun tie, ta d̄eu.

<sup>8</sup>Ma u seewa u di u n̄ra. U dam wa u ka sanum w̄ari. U sia s̄ō s̄ō weeru ka w̄okuru weeru. Ma u tura Yinni Gusun̄on guur̄o, te ba m̄ Horebu.

#### *Yinni Gusun̄o u Eli dam k̄a*

<sup>9</sup>Guu ten kpee w̄aru s̄ōra Eli u da u kpuna w̄okuru, yera Yinni Gusun̄o u n̄n bikia u n̄εε, mba a m̄ mini.

<sup>10</sup>Ma u n̄n wisa u n̄εε, wun̄ε w̄ollu ka tem Yinniwa na sannamm̄ε, domi Isireliba ba wun̄en woodaba deri ma ba wun̄en ȳaku yenu k̄suka. M̄eya ba wun̄en s̄m̄abu go go ka takobi. N̄ε turowa na tie. Yera ba maa man kasu bu hunde wuna. <sup>11</sup>Yinni Gusun̄o u n̄n s̄ōwa u n̄εε, a yarima k̄p̄a a ȳra guu ten w̄oll̄o k̄p̄a n̄ na n̄ sara wun̄en wuswaā. Ma u yarima.

Yera woo b̄ok̄o ga na ga guu te besuka. Adama Yinni Gusun̄o u n̄ w̄a woo ge s̄ō. Ma tem mu ȳira. Adama Yinni Gusun̄o u n̄ w̄a ȳiri bi s̄ō. <sup>12</sup>Ma d̄ō u maa na. M̄eya Yinni Gusun̄o kun w̄a d̄ō wi s̄ō. Yen biru damu piibu gaga maa na ge ga n̄ōbu do. <sup>13</sup>Ye Eli u damu ge nua, yera u win kumbooro wiru wukiri, u yarima kpee w̄aru gen min di, u ȳra gen n̄ōw̄o. Ma u maa n̄ō gagu nua ga n̄n bikia ga n̄εε, mba a m̄ mini, Eli.

<sup>14</sup>Eli u wisa u n̄εε, wun̄ε w̄ollu ka tem Yinniwa na sannamm̄ε domi Isireliba ba wun̄en woodaba deri, ma ba wun̄en ȳaku yenu k̄suka. M̄eya ba maa wun̄en s̄m̄abu go go ka takobi. N̄ε turowa na tie. Yera ba maa man kasu bu hunde wuna.

<sup>15</sup>Ma Yinni Gusun̄o u n̄n wisa u n̄εε, a ḡsiro a ḡbaurun swaa m̄wa k̄p̄a a da Damasīo. A n̄ tura mi, a Hasaeli bandun gum t̄areo u ko Sirin sun̄o. <sup>16</sup>K̄p̄a a maa

Yehu Nimusin bii bandun gum t̄are u ko Isireliban sun̄o. K̄p̄a a Abeli M̄eholagii wi ba m̄ Safatin bii Elisee gum t̄are u ko Gusun̄on s̄m̄o wun̄en k̄sire. <sup>17</sup>Kon de Hasaeli u t̄on be go ka takobi. Ben wi u kisira win n̄oman di, Yehuwa u koo ȳero go. Wi u maa kisira Yehun n̄oman di, k̄p̄a Gusun̄on s̄m̄o Elisee u n̄n go. <sup>18</sup>Adama kon t̄ambu n̄r̄abun suba n̄ōba yiru (7.000) deri Isireliba s̄ō, be ba kun yiirare b̄u wi ba m̄ Baalin nuur̄o bu n̄n s̄a.

#### *Yinni Gusun̄o u Elisee soka*

<sup>19</sup>Yen biru Eli u seewa u doona min di. Ma u da u Elisee Safatin bii deema u k̄r̄o m̄ win ḡber̄o. N̄ deema naa wuku ȳenda n̄n̄ewa u m̄. Win tii u ka yen yiru s̄mburu m̄. Ma Eli u n̄n susi mi u s̄mburu m̄, u win kumbooro pota u n̄n kare u ka n̄n s̄ōsi ma wiya u koo ko win k̄sire. <sup>20</sup>Yera Elisee u win n̄εε yi deri u Eli duka sw̄i birūo u n̄n s̄ōwa u n̄εε, a de n̄ da n̄ n̄en tundo ka n̄en m̄ero n̄ō kana k̄p̄a n̄ wurama n̄ nun sw̄i.

Eli u n̄n wisa u n̄εε, a doo, adama a n̄ yaaye ye na nun kua.

<sup>21</sup>Ye Elisee u ḡsiram̄a Elin min di, yera u na u win n̄εε yin yiru sua u go u ka ȳakuru kua. Ma u yin sugun d̄a sua u ka yen yaa yikua, u t̄ambu w̄ε ba tema. Yen biru u seewa u da u Eli sw̄i u kua win b̄ō.

#### *Akabu u ka Sirigibu tabu kua*

## 20

<sup>1</sup>Beni Hadadi Sirin sina boko u win tabu kowobu kpuro m̄enna, ka dumi ka tabu k̄k̄ε be dumi gawe. Ma sinambu tena ka yiru ba n̄n somiru na. Ma u da u Samari w̄ari ba ye tarusi. <sup>2</sup>Yera u Akabu Isireliban sina boko s̄m̄abu ḡria u n̄εε, <sup>3</sup>bu n̄n s̄o ma win wura ka win sii gee si u m̄ kpuro ya kua wi Beni Hadadigia. M̄eya maa win kur̄abu ka win bii be ba buram bo, ba kua wi Beni Hadadigibu. <sup>4</sup>Ma Isireliban sina boko u n̄εε, i doo i b̄een yinni s̄o ma na wura na n̄ s̄a wigii ka n̄n ye na m̄ kpuro nge m̄ε win tii u gerua. <sup>5</sup>Yeniban biruwa s̄m̄o be, ba wurama Akabun mi, ba n̄εε, wee Beni Hadadi u raa nun ḡriama a n̄n sii geesu ka wura ka wun̄en kur̄abu ka bibu w̄εema. <sup>6</sup>Yen s̄o, sia amadaare u koo win s̄m̄ kowobu ḡrima bu wun̄en diru b̄uri

ka wunen bwāabuginu, kpa bu mɛeri ye ya s̄a ḡa bakanu wunen n̄ni s̄o bu sua.

<sup>7</sup> Ye Akabu Isireliban sina boko u ye kpuro nua, yera u Isireliban guro gurobu menna u nɛɛ, i n̄ wa ma dur̄o wi, u bes̄en k̄sa kasuwa. Domi u raa ḡarima n̄ n̄n n̄n kur̄abu ka bibu ka sii geesu ka wura w̄ɛma. Ma na n̄ yen gaa yinɛ.

<sup>8</sup> Ma Isireliban guro guro be, ba nɛɛ, a ku n̄n swaa daki. A ku ra wura.

<sup>9</sup> Yera Akabu u Beni Hadadin ḡoro be s̄ōwa u nɛɛ, i doo i bes̄en yinni sina boko s̄o i nɛɛ, ye u ḡbia u bikia, kon ye ko. Adama ye u geruma mini t̄ɛ, na n̄ ye m̄.

Ma ḡoro be, ba seewa ba wura ba Beni Hadadi ye kpuro s̄ōwa. <sup>10</sup> Ye Beni Hadadi u nua mesum yera u Akabu s̄ōwa u nɛɛ, n̄n b̄nu nu man kua nge m̄ nu k̄i, n̄a kun Samari k̄suke sere yen tua kun tura yu n̄n t̄mbu kpuron n̄m w̄o nu yibu. <sup>11</sup> Ma Isireliban sina boko, u wisa u nɛɛ, wi u tabu ȳanu sebua, u n̄ kp̄e u tii siara nge wi u tabu ȳanu pota u yi.

<sup>12</sup> N deema Beni Hadadi u tam n̄rum̄wa ka sinambu gabu sannu kuu bekurugir̄o, sanam m̄ u Akabun gari yi nua. Yera u win tabu kowobu s̄ōwa u nɛɛ, bu doo bu s̄oru ko ben sansanīo kpa bu wuu ge tarusi. Ma ba da ba gu tarusi.

### *Akabu u tabu di*

<sup>13</sup> Yera Gusun̄n s̄om̄o goo u na Akabun mi, u nɛɛ, am̄niwa Yinni Gusun̄o u gerua. U nɛɛ, a t̄n dabi te wa? U koo nun tu n̄mu s̄andia kpa a gia ma wiya u s̄a kpuron Yinni.

<sup>14</sup> Akabu u nɛɛ, weren min diya ya koo ka koor̄a m̄.

Ma s̄om̄o wi, u n̄n wisa u nɛɛ, am̄niwa Yinni Gusun̄o u gerum̄o. U nɛɛ, ya koo koor̄awa saa tabu kowo be bera ka beran wirugiba ḡosan min di.

Ma Akabu u maa bikia u nɛɛ, tabu suno wara u koo wooda w̄e su ka bu w̄ari.

S̄om̄o wi, u n̄n wisa u nɛɛ, wuna kaa ko taa bin suno.

<sup>15</sup> Yera Akabu u bera ka beran tabu kowo be menna. Ma ba kua goobu ka t̄na ka yiru (232). Yen biru u Isireliban tabu kowobu menna, ma be, ba maa kua n̄r̄obun suba n̄ōba yiru (7.000). <sup>16</sup> Ma u Sirigii be w̄rim da s̄ō ȳsan n̄m d̄waru gian di. Saa ye s̄ō, Beni Hadadi u s̄o u tam n̄rum̄o wi ka

sinambu t̄na ka yiru be ba n̄n somiru na. <sup>17</sup> Isireliban bera ka beran tabu kowo be, ba ḡbia ba tabu yara. Yera Beni Hadadi u bikia u nɛɛ, ber̄a mini. Ma ba n̄n wisa ba nɛɛ, Samarin diya ba yarima. <sup>18</sup> Ma u nɛɛ, ba yarima bu ka tabu ko? Aa, ba yarimawa bw̄ɛ d̄ora s̄ō? Ka m̄, i bu mw̄ɛrima wasiru.

<sup>19</sup> Yera Isireliban tabu kowo be ba tie, ba bera ka beran tabu kowo be sw̄i. <sup>20</sup> Ma ben baawure u win w̄er̄o naa sw̄i u go. Sirigii be ba tie, ba duki yakura ba doona. Adama Isireli be, ba bu naa sw̄i. Beni Hadadi u duka yakura ka win duma, ka sere maa maas̄o bu gabu. <sup>21</sup> Nge m̄ya Isireliban sina boko u ka Beni Hadadin tabu kowobu kamia mam mam. U ben dumi go. Ma u ben tabu k̄k̄eba mw̄ɛra.

<sup>22</sup> Yera Gusun̄n s̄om̄o wi, u maa da Akabun mi, u n̄n s̄ōwa u nɛɛ, a doo kpa a n̄ w̄ruḡaru m̄o kpa a bwisiku m̄ kaa ko. Domi w̄ō kp̄o Sirin sina boko wi, u koo maa ḡsirama u nun w̄ari.

### *Sirigibu*

#### *ba k̄pam Isireliba w̄ari*

<sup>23</sup> Sirin sina bokon tabu kowobu ba n̄n s̄ōwa ba nɛɛ, Isireliban b̄nu nu s̄awa guunuginu. Yen s̄na ba sun kamia. N n̄ men na, su bu w̄ari w̄wa s̄ō kpa bu wa ma sa bu dam kere. <sup>24</sup> Yen s̄o, a sinam be kpuro yaro bes̄en wuurun di kpa a tabu sinambu k̄sire ko mi. <sup>25</sup> Yen biru kpa a maa tabu kowo kpaobu ḡsi ka tabu k̄k̄e yi dumi gawe kpa ye kpuro ya n̄ geeru n̄ nge m̄ a raa m̄o yellun taa bi s̄ō. Kpa su da su bu w̄ari w̄wa mi. Miya sa ko bu kamia.

Yera u ben gari yi wura u kua m̄. <sup>26</sup> Yen w̄ō kp̄o Beni Hadadi u win tabu kowo be menna u gara, ma ba da Af̄ekīo bu ka Isireliba w̄ari. <sup>27</sup> Isireliban tii, ba ben tabu kowobu menna ba gara. Ma ba d̄ianu sua, ba da bu ka Sirigii be w̄ari. Yera ba ben sansani gira Sirigibun sansanin deedeer̄o. Ma ba s̄a nge boo ḡō piiminu yiru Sirigibun wuswaa. Domi Sirigii be, ba dabiwa sere ba bera mi yiba. <sup>28</sup> Yera Gusun̄n s̄om̄o wi, u maa na Isireliban sina bokon mi u nɛɛ, am̄niwa Yinni Gusun̄o u gerum̄o. U nɛɛ, ȳn s̄o Sirigibu ba nɛɛ, u s̄awa guunun yinni, yen s̄na u koo be tabu kowo dabi te bes̄en n̄mu beria kpa i gia ma wiya u s̄a



kpuron Yinni. <sup>29</sup> Ma Sirigii be, ka Isireliba ba kua são nãoba tia ba mæerine. Yen nãoba yirusera ba tabu wãrina. Ma Isireliba ba Sirigibun tabu kowobun nãrãbun suba wunãbu (100.000) go são teeru. <sup>30</sup> Be ba tie, ba sãawa tãmbu nãrãbun suba tãna ita sari (27.000). Ma ba duki yakikira, ba da ba wãa Afekiã. Yera gbãrara bu sãre ta go.

### *Akabu u Beni Hadadi deri*

#### *u ñ go*

Saa ye sãora Beni Hadadi u da u kukua Afeki yen diru garun gidambisan wãllã.

<sup>31</sup> Ma win bwãaba nùn sãowa ba nãe, wee, sa nua ma Isireliban sinamba ra ñ tãmbun wãnwãndu mã. Yen sã, su saakiba dewe kpa su wãe sãka wirã nuku sankiranun sã, kpa su da Isireliban sina bokon mi, sãrãkudo u koo sun wãnwãndu kua, kpa u de sa n wãa.

<sup>32</sup> Ma ba saaki be deewa pãraã, yen biru ba wãe sãka wirã, ba da ba Isireliban sina boko deema ba nùn sãowa ba nãe, wunẽn bãã Beni Hadadiwa u sun gãrima u nãe, a win wãaru dweo u ka wa u n wãa.

Yera Akabu u bu wisa u nãe, wi, nẽn kĩnasi, u wãa wãaru são?

<sup>33</sup> Ye tãn be, ba nua u wisa n do, yera ba gerua fuuku fuuku ba nãe, oo, wunẽn kĩnasi u wãa.

Ma Akabu u nãe, i doo i ka nùn na.

Yera Beni Hadadi u na wi, Akabun mi. Ma Akabu u nùn yãasia win tabu kãkã wãllã.

<sup>34</sup> Saa yera Beni Hadadi u nùn sãowa u nãe, kon nun wuu si nẽn tundo u raa wunẽn tundo mwaari mi wesia. Kpa a kia dõra yenu ko Damasiã nge mẽ nẽn tundo u kua Samariã.

Ma Akabu u nùn sãowa u nãe, nẽ maa kon nun deri a n wãa, kpa su arukawani bõke nẽ ka wunẽ.

Ma ba arukawani ye bõkua. Yen biru u dera Beni Hadadi u doona.

### *Gusunã u Akabu taarẽ wẽ*

<sup>35</sup> Saa ye sãora Yinni Gusunã u win sãmã aluwaasi goo sãowa u nãe, u win turo kanã u nùn so. Adama win turo wi, u yina u nùn so.

<sup>36</sup> Yera sãmã wi, u nùn sãowa u nãe, à n man doonari tẽ, gbee sunã ga koo nun sãre gu go. Domi a ñ Yinni Gusunãn gari mẽm nãowẽ.

Sanam mẽ u sãmã wi doonari, yera gbee sunã ga nùn sãre ga go. <sup>37</sup> Yera sãmã wi, u ka maa goo yinna, ma u nãe, a man soowo, a suuru ko.

Ma durã wi, u nùn so u mæera kua. <sup>38</sup> Ma sãmã wi, u tii kãsa u sãkatia sãka win nãniã, u da u sina swaa baarã mi sina boko Akabu u koo ka doona. <sup>39</sup> Sanam mẽ sina boko u sarã win bõkuã, yera u nãagiru sua u nãe, wee na raa wãa tabu sãa são, ma subaru são goo u yara u ka man tabu durã goo naawa n nùn kãsu. U nãe, nã n dera durã wi, u doona, nena kon ko win kãsire, ñ kun mẽ, kon sii geesun gobi nãrãbun suba ita (3.000) kãsia. <sup>40</sup> Sanam mẽ na wãa na sirene, yera durã wi, u man kisirari u doona.

Ma Isireliban sina boko u nãe, mẽsuma ba koo nun kua. Domi wunẽn tiwa a gerua.

<sup>41</sup> Saa yera sãmã wi, u win sãkatia ye u ka nãni bõkua mi kusia, ma Isireliban sina boko u nùn tuba u wa ma Gusunãn sãmãbun turowa. <sup>42</sup> Yera u maa sina boko sãowa u nãe, ameniwa Yinni Gusunã u gerua. U nãe, yẽn sã a dera durã wi u nun nãmu beria mi, u doona, wi u nãe, a kam koosia, tẽ, wuna kaa gbi win ayerã, kpa wunẽn tãmbu bu maa gbi win tãmbun ayerã.

<sup>43</sup> Yera Isireliban sina boko Akabu u gãsira win yenuã ka nuku sankiranu ka mõru.

### *Akabu u dera ba Nabãti go*

## 21

<sup>1</sup> Yeniban biru ye ya koorã wee. Durã goo u wãa Yisireeliã, win yĩsira Nabãti. U resẽm gbaaru mã, Akabu Samarin sunãn sina kpaarun bõkuã. <sup>2</sup> São teeru Akabu u nùn sãowa u nãe, a man wunẽn resẽm gbaa te derio tu ko nẽn saadiẽ. Domi ta wãa nẽn sina kpaarun bõkuã. Kpa n nun resẽm gbaaru garu kãsire kua tẽn resẽm ya yeni gea kere. N n maa gobin na a kĩ, kon nun yi wẽ nge mẽ gbaa ten geera nẽ.

<sup>3</sup> Adama Nabãti u nãe, Gusunã u man bere n ka nẽn tubi sua n nun wẽ, ye nẽn baababa ba man deria.

<sup>4</sup> Ma Akabu u gãsira yenuã ka nuku sankiranu u mõrua Nabãti Yisireeliãni gari yin sã. U da u kpuna u kõrua, u yina u di. <sup>5</sup> Yera win kurã Yesabeli u na win mi, u nùn bikia u nãe, mban sãna wunẽn nukura ka sankire sere a kpana a di.

<sup>6</sup> U nun wisa u nãe, Nabãtiwa na sãowa na nãe, u man win resẽm gbaaru derio. Kpa n nùn ten gobi kãsia, ñ kun mẽ, n nùn garu kãsire kua. Adama u nãe, u ñ man tu wẽemã.

<sup>7</sup> Yera Yesabeli wi, u nùn sɔ̀wa u nɛɛ, n ñ wuna a sãa Isireliban sunɔ̀? A seewo a di ka nuku dobu. Nɛ, kon nun Nabɔ̀tin gbaa te wɛ.

<sup>8</sup> Yera u guro gurobu ka siri kowobu be ba wãa wuu teu ka Nabɔ̀ti tirenu yorua ka Akabun yĩsiru u Akabun yĩreru doke tire ni sɔ̀. <sup>9</sup> Ye u yorua wee. U nɛɛ, i kparo i baawure sɔ̀ u nɔ̀ bɔ̀ke kpa i de tɔ̀mbu bu menna kpa i Nabɔ̀ti gbiisia ben wuswaaɔ̀. <sup>10</sup> Kpa i tɔ̀n kɔ̀sobu yiru gabu wuna bu na win wuswaaɔ̀ bu nùn taarɛ wɛ ba n mɔ̀, wiya u Gusunɔ̀ ka sina boko bɔ̀rusi. Yen biru i nùn yaro i ka da wuun biruɔ̀ i kpenu kasuku i go.

<sup>11</sup> Ma Nabɔ̀tin wuun guro guro be, ka ben siri kowo be, ba kua nge mɛ Yesabeli u bu sɔ̀wa tire ni sɔ̀. <sup>12</sup> Ba nɔ̀ bɔ̀ku te kua wuu giru ba maa Nabɔ̀ti gbiisia tɔ̀mbun wuswaaɔ̀. <sup>13</sup> Ma tɔ̀n kɔ̀sobu yiru ye, ba na ba sina win wuswaaɔ̀. Ba tɔ̀n wɔ̀ru ge sɔ̀wa ba nɛɛ, Nabɔ̀ti u Gusunɔ̀ ka sina boko bɔ̀rusi.

Ma ba nùn gawa ba ka yara wuun biruɔ̀ ba kpenu kasuka ba go. <sup>14</sup> Ma wuun wirugii be, ba Yesabeli sɔ̀mɔ̀ gɔ̀ria ba nɛɛ, ba Nabɔ̀ti kpee ni kasuka ba go. <sup>15</sup> Saa ye Yesabeli u nua ma ba Nabɔ̀ti go, yera u da u Akabu sɔ̀wa u nɛɛ, a doo a resɛm gbaa te sua te Nabɔ̀ti Yisireeligii u raa yina u nun dɔ̀re mi, domi u gu.

<sup>16</sup> Ye Akabu u nua mɛ, yera u da u gbaa te sua.

### *Yinni Gusunɔ̀*

#### *u Akabu ka Yesabeli taarɛ wɛ*

<sup>17</sup> Saa yera Yinni Gusunɔ̀ u Eli Tisibigii sɔ̀wa u nɛɛ, <sup>18</sup> a seewo a da a ka Akabu Isireliban sina boko yinna wi u wãa Samariɔ̀. Wi wee, u wãa Nabɔ̀tin resɛm gbaarɔ̀ u ka tu sua. <sup>19</sup> A nùn sɔ̀wɔ̀ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ̀ na gerua. Ye u tɔ̀nu go u kpa, yera u koo maa yɛron tubi sua? Tɛ mi bɔ̀nu nu Nabɔ̀tin yɛm dabura, miya nu koo maa win tiigim dabiri.

<sup>20-21</sup> Yera Eli u da Akabun mi. Ye u tura mi, yera Akabu u nùn sɔ̀wa u nɛɛ, nɛn yiberɛ, a den man wa?

Eli u nùn wisa u nɛɛ, na nun wa. Wee, Yinni Gusunɔ̀ u koo nun kɔ̀sa surema kpa u wunen tɔ̀mbu kpuro go ka wunen yobɔ̀ yèn sɔ̀ a tii yɔ̀su a kɔ̀sa kua win wuswaaɔ̀. <sup>22</sup> U koo de wunen yɛnu gu ko nge Yeroboamu Nebatin biiguu, ñ ku mɛ, nge Basa

Akiyan biiguu. Domi a win mɔ̀ru seeya, ma a Isireliba doke toraru sɔ̀. <sup>23</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ̀ u maa gerua Yesabelin sɔ̀. U nɛɛ, bɔ̀na nu koo win goru tem Yisireelin gb̄ararun bɔ̀kuɔ̀. <sup>24</sup> Mɛya maa Akabugibu sɔ̀, wi u gu yɛnuɔ̀, bɔ̀na nu koo yɛron goru tem. Wi u maa gu yakasɔ̀, gunɔ̀sa su koo yɛron goru di.

<sup>25</sup> Domi goo sari wi u tii yɔ̀su kɔ̀sa sɔ̀ nge Akabu, Yinni Gusunɔ̀n wuswaaɔ̀. N deema win kurɔ̀ Yesabeliwa u ra n nùn dam kɛmɔ̀ u ka ye ko. <sup>26</sup> U kɔ̀sa kua ye ya ñ ka nɔ̀ gerurɔ̀. Domi u da u bũnu sãamɔ̀ nge Amɔ̀reba be Gusunɔ̀ u gira. Ma u ben tem Isireliba wɛ.

### *Akabu u win durum*

#### *tuuba kua*

<sup>27</sup> Ye Akabu u Elin gari yi nua mɛ, yera u tii kawa u win yabe ni u sebua nɛnuu u gɛɛka ma u saaki sua u tii tɛkusi, u nɔ̀ bɔ̀kuɔ̀. Saaki yera, u ra ka bɔ̀su ka nuku sankiranu. Yera u ra mam ka kpunɛ. <sup>28</sup> Ma Yinni Gusunɔ̀ u maa Eli Tisibigii wi sɔ̀wa u nɛɛ, <sup>29</sup> a wa nge mɛ Akabu u tii kawa nɛn wuswaaɔ̀? Yen sɔ̀, na ñ maa derimɔ̀ kɔ̀sa ye, yu kooru win waati sɔ̀. Win biin waati sɔ̀ra kon de yu kooru.

## 22

### *Akabu u kɔ̀*

#### *u wuu ge ba mɔ̀ Ramɔ̀ti wɔ̀ra (I maa mɛerio Bandun Gari II, 18:1-3)*

<sup>1</sup> Isireliba ka Sirigibu ba kua wɔ̀ɔ̀ yiru ben goo kun goo tabu wɔ̀ri. <sup>2</sup> Wɔ̀ɔ̀ itase sɔ̀, ye Yosafati Yudaban sina boko u na Isireliban sina bokon mi, <sup>3</sup> yera Isireliban sina boko u win bwãabu sɔ̀wa u nɛɛ, i yɛ ma Ramɔ̀ti ye ya wãa Galadin temɔ̀ ya sãawa besegia? Mban sɔ̀na sa ñ ko ye mwa Sirin sunɔ̀n nɔ̀man di. <sup>4</sup> Ma u Yosafati bikia u nɛɛ, kaa ka man taa bi da Ramɔ̀tiɔ̀ Galadin temɔ̀?

Yosafati u nùn wisa u nɛɛ, à n sɔ̀ru kpa na kpawa mi. Wunen tɔ̀mbu bà n seewa, negiba maa seewawa mi. Mɛya maa nɛn maasɔ̀bu.

#### *Sɔ̀mɔ̀ weesugibu ba nɛɛ,*

#### *Akabu koo tabu di (I maa mɛerio Bandun Gari II, 18:4-11)*

<sup>5</sup> Ma Yosafati u maa nɛɛ, na nun kanamɔ̀, a gina Yinni Gusunɔ̀ bikio a nɔ̀ mɛ u koo nun sɔ̀.

<sup>6</sup> Saa yera Isireliban sina boko u sɔmɔbu mɛnna nge tɔnu nɛɛrun (400) saka. Ma u bu bikia u nɛɛ, n doo Ramɔtiɔ Galadin temɔ n ka Sirigibu tabu ko? Nge n ku da.

Yera sɔmɔ be, ba nùn wisa ba nɛɛ, a doo. Yinni Gusunɔ u koo nun ye nɔmu beria.

<sup>7</sup> Adama Yosafati u bikia u nɛɛ, Yinni Gusunɔn sɔmɔ goo sari mini wìn min di sa ko kpĩ su Yinni Gusunɔn gere nɔ?

<sup>8</sup> Isireliban sina boko u nɛɛ, Gusunɔn sɔmɔ turowa u wāa mini, wìn min di sa ko kpĩ su Yinni Gusunɔn gere nɔ. Adama na nùn tusa. Domi u ku ra man gāa geenu sɔ. Sɔmɔ win yĩsira Miseen Yimilan bii.

Ma Yosafati u nùn sɔɔwa u nɛɛ, sina boko, a ku gere mɛ.

<sup>9</sup> Yera Isireliban sina boko wi, u win sɔm kowo gɔra u nɛɛ, u doo u Miseen Yimilan bii wi sokuma fuuku.

<sup>10</sup> Ma Isireliban sina boko wi, ka Yosafati Yudaban sina boko ba ben sina yānu doke, ben baawure u sɔ win sina kitarɔ, Samarin gbāra kɔnnɔwɔ. Ma sɔmɔ be, ba wāa ben wuswaaɔ ba gari mɔ. <sup>11</sup> Yera Sedesiasi Kenaanan bii u sisun kɔbunu seka. Ma u nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua, kɔbi yini, yi sāawa yĩreru te ta wunen dam sɔɔsimɔ mɛ kaa ka Sirigibu go.

<sup>12</sup> Nge mɛya sɔmɔ be kpuro, ba gerumɔ ba mɔ, a doo Ramɔtiɔ Galadin temɔ. Kaa nasara wa. Yinni Gusunɔ u koo nun tɔn be nɔma beria.

### *Miseen u Akabu sɔɔwa*

#### *ma u n nasara wasi*

#### *(I maa mɛerio Bandun Gari II, 18:12-27)*

<sup>13</sup> Sɔmɔ wi ba gɔra u bu Miseen sokua u nùn sɔɔwa u nɛɛ, wee sɔmɔ be ba wāa mi kpuro, ba sina boko gari gea gerua. Yen sɔ, a de wunɛ ka ben gari yi ko tia.

<sup>14</sup> Ma Miseen u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wāaru, ye wi, Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa, yera kon gere.

<sup>15</sup> Ye Miseen u tura sina bokon wuswaaɔ, sina boko u nùn bikia u nɛɛ, sa ko kpĩ su tabu da Ramɔti Galadin temɔ? Nge su ku da.

Ma u nɛɛ, i doo mɛ, i ko i nasara wa. Yinni Gusunɔ u koo nun bu nɔmu beria.

<sup>16</sup> Adama sina boko u nùn wisa u nɛɛ, nɔn nyewa kon nun bɔrusia a sere man gem sɔ mɛ Yinni Gusunɔ u nun sɔɔwa a gere.

<sup>17</sup> Miseen u nùn wisa u nɛɛ, na Isireliba wa ba yarinɛ guunu wɔllɔ

ba sāa nge yāa ni nu kun kparo mɔ.

Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, tɔn beni ba n kparo mɔ.

Ben baawure u gɔsiro u wura yɛnuɔ ka alafia.

<sup>18</sup> Yera Isireliban sina boko u Yosafati sɔɔwa u nɛɛ, na n daa nun sɔɔwa ma u ku ra man gāa geenu sɔ, sere gāa kɔsunu?

<sup>19</sup> Yera Miseen u Akabu sɔɔwa u nɛɛ, a Yinni Gusunɔn gari swaa dakio, na nùn wa u sɔ win sina kitaru wɔllɔ. Ma win tabu kowobu ba yɔ win nɔm geu ka win nɔm dwarɔ. <sup>20</sup> Ma u nɛɛ, wara u koo Akabu nɔni wɔke u ka taa bi da Ramɔtiɔ Galadin temɔ, kpa u gbi mi. Ma ba yen wesianɔ mɔ. Wini u n gerua meni, wi, u gere mɛ. <sup>21</sup> Yera hunde gaa ya yarima ya yɔra Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ya nɛɛ, kon Akabu wi nɔni wɔke. Yinni Gusunɔ u ye bikia u nɛɛ, amɔna kaa koosina.

<sup>22</sup> Hunde ye, ya nɛɛ, kon yari kpa n du sɔmɔ be sɔɔ, kpa n de bu weesu ko bu ka sina boko nɔni wɔke. Ma Yinni Gusunɔ u ye wisa u nɛɛ, ya wā, swaa gea. Kaa maa kpĩ a nùn nɔni wɔke. N n mɛn na, a yario a da a ko mɛ. <sup>23</sup> Wee tɛ, Yinni Gusunɔ u dera hunde ye, ya dua sɔmɔ be sɔɔ, bu ka nun weesu kua. Yen sɔ, a n yɛ ma kɔsa Yinni Gusunɔ u koo de yu nun deema.

<sup>24</sup> Yera Sedesiasi Kenaanan bii u susi Miseen bɔkuɔ u nùn baara so. Ma u nɛɛ, domma Yinni Gusunɔn hunde u yara nɛn min di u ka sere nun gari kua.

<sup>25</sup> Miseen u nùn wisa u nɛɛ, kaa gia dɔma te kaa duku dukubu ko, a n kuku yeru kasu dirɔ.

<sup>26</sup> Yera Isireliban sina boko u nɛɛ, i Miseen mɔɔ i ka da Amɔɔ wi u sāa wuun wirugii ka maa Yoasi, sina bokon biin mi. <sup>27</sup> Kpa i bu sɔ i nɛɛ, amɛniwa nɛ sina boko na gerua. Na nɛɛ, bu durɔ wi mɔɔ bu doke pirisɔmwɔ kpa ba n nùn dīanu ka nim wɛɛmɔ saka sɔɔ sere n ka wurama tabu gberun di ka alafia.

<sup>28</sup> Miseen u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a n wurama ka alafia, n n Yinni Gusunɔ u ka man gari kua. Bɛɛ be i wāa mini, bɛɛn baawure u gari yi swaa suo.

<sup>29</sup> Miseen u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a n wurama ka alafia, n n Yinni Gusunɔ u ka man gari kua. Bɛɛ be i wāa mini, bɛɛn baawure u gari yi swaa suo.

### *Akabun gɔɔ*

#### *(I maa mɛerio Bandun Gari II, 18:28-34)*

<sup>29</sup> Yeniban biru, Isireliban sina boko ka Yosafati, Yudaban sina boko ba seewa ba taa bi da Ramɔtiɔ Galadin temɔ. <sup>30</sup> Yera Isireliban sina boko u Yosafati sɔɔwa u nɛɛ,

na kon nen yānu kəsi kpa n ganu doke nì sɔɔ ba n̄ man tubu. Adama wunε, a n wunen sina yānu doke.

Mεsuma Isireliban sina boko u kua bu ku ka n̄n tubu taa bi sɔɔ. <sup>31</sup> N deema tabu kεkε tɛna ka yiruwɔ Sirin sina boko u mɔ ye dumi gawe. Ma u yen wirugibu s̄ɔwɔ u nεε, bu ku raa goo go ma n kun mɔ Isireliban sina boko tɔna. <sup>32</sup> Saa ye Sirin tabu wirugii be, ba Yosafati wendε kua, yera ba nεε, Isireliban sina bokowa mi kam kam. Ma ba s̄iirema win mi, bu n̄n wəri. Adama u nɔɔgiru sua u faaba kana. <sup>33</sup> Ye Sirin tabu kowo be, ba deema n̄ Isireliban sina boko mi, yera ba n̄n deri ba doona.

<sup>34</sup> Saa ye sɔɔra durɔ goo u s̄eu tooma Isireliban mi gia u n̄ goo ȳisi. Adama ga na ga Akabu wəri deedeeru mi wi tarakpe ga ȳɔra. Yera u win tabu kεkε swaa s̄ɔsio s̄ɔwɔ u nεε, a kεkε s̄iyɔ biruɔ kpa a man yara tabu s̄ian di, domi ba man mεεra kuawa mi.

<sup>35</sup> Yen d̄ama te, taa bi, bu sw̄ia gem gem. Ma ba sina boko n̄nusi u ka ȳɔ win tabu kεkε sɔɔ u wuswaa t̄i Sirigibun tabu sansanin bera gia. Ma win yem mu w̄ia keke ye sɔɔ. Yen yoka ma u gu. <sup>36</sup> Ye s̄ɔ u duɔ, yera goo u gb̄ara Isireliban sansaniɔ u nεε, baawure u wuro win yenuɔ.

<sup>37</sup> Nge m̄eya sina boko Akabu u ka gu. Ma ba ka win goru na Samariɔ ba sikua. <sup>38</sup> Ye ba win tabu kεkε ye woburumɔ Samarin yeruɔ, yera b̄ñu na, nu win yem dabura. Ma kurɔ tanɔba na ba wobura mi, nge mε Yinni Gusunɔ u raa gerua.

<sup>39</sup> Ye Akabu u kuan sukum ka dii te u bana ka suunu donnu, ka wuu si u bana kpuron gari yi w̄aa Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ. <sup>40</sup> Ba Akabu sikua win baababan sikaɔ. Ma win bii Akasia u bandu di.

#### *Yosafati u kua Yudaban sina boko*

##### *(I maa mεerio Bandun Gari II, 20:31-21:1)*

<sup>41</sup> Akabu Isireliban sina bokon bandun w̄ɔ n̄nεse sɔɔra Yosafati u bandu di Yudaa. <sup>42</sup> Yosafati wi, u mɔwa w̄ɔ tɛna ka nɔɔbu sanam mε u ban te di. Ma u kua w̄ɔ yenda nɔɔbu bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. Win m̄eron ȳisira Asuba Silikin bii. <sup>43</sup> U kua ye ya Yinni Gusunɔ w̄ere. Win tundo Asan yira u sw̄i mam mam. <sup>44</sup> Adama u n̄ gungunu mi ba ra b̄u yākuru ko k̄suke. Ū dera tamba ben

yākunu m̄ɔ mi, ma ba turare d̄ɔ dokemɔ. <sup>45</sup> M̄eya maa b̄ari yenda w̄aa wi ka Isireliban sina bokon suunu sɔɔ.

<sup>46</sup> Ye Yosafati u kuan sukum ka w̄erugɔ te u s̄ɔsi tabu sɔɔ, ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ, <sup>47</sup> ka nge mε u kurɔ tanɔ be ba tie saa win tundo Asan waatin di gira, be ba ḡsa ba n ka sakararu m̄ɔ ben s̄aarun swaa sɔɔ. <sup>48</sup> Saa ye sɔɔ, Ed̄muba ba n̄ sunɔ mɔ. Adama Yudaban sina boko u goo yi mi, u n ka s̄aa ben wirugii. <sup>49</sup> Yosafati u goo nimkusu d̄aka si ba ko n da ka wura kaso de Ofiriɔ. Adama su ku ra turi mi, su ra k̄sirewa swaaɔ, wuu ge ba m̄ɔ Esioni Gebεεɔ. <sup>50</sup> Yera Akasia Akabun bii u Yosafati s̄ɔwɔ u nεε, a k̄i wunen s̄am kowobu ka n̄gibu ba n da de sannu? Ma Yosafati u yina. <sup>51</sup> Yen biruwa Yosafati u kpuna u gu. Ma ba n̄n sikua win baababan sikaɔ Dafidin wuuɔ. Ma win bii Yoramu u bandu k̄sire kua.

#### *Akasia u kua Isireliban sina boko*

<sup>52</sup> Akasia, Akabun bii u bandu di Isireliba sɔɔ Samariɔ, Yosafati Yudaban sina bokon bandun w̄ɔ w̄okura nɔɔbu ka yiruse sɔɔ. Ma Akasia wi, u kua w̄ɔ yiru bandu sɔɔ. <sup>53</sup> Win ban te sɔɔ, k̄sa u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Win tundo ka win m̄eron yira u sw̄i, ka sere maa Yeroboamu N̄ebatin biigia, wi u Isireliba doke toraru sɔɔ. <sup>54</sup> B̄u wi ba m̄ɔ Baali wiya u ra yiire u n s̄amɔ. Ma u Yinni Gusunɔn m̄eru seeya nge mε win tundo u raa kua.



## SINAMBUN TIRERU YIRUSE

Sinambun Tireru Yiruse te, Isireliban ban te ta bənu kua yirun gariya ta m̀. Waati ye sɔɔ, Gusunən sɔmɔ Eliseewa u Isireliban sinambu kirɔ kua ben mɛm nɔɔ sarirun s̄.

Ta sun s̄ɔmɔ nge mɛ yibereba ba na Asirin di ba Isireliba gura ba ka da ben temɔ. Ma ben banda nɔru kua, ma n tie Yudabagiru. Adama w̄ɔ wunaa teeru ka wɔkura nɔɔbun biru, Babilonin sina boko u na u Yudaba wəri. Ma u Gusunən s̄a yerun yānu gura kpuro ma u Yudaban sinambu gabu ka maa Yudaba gabu mwɛɛra u ka da win temɔ Babiloniɔ. Saa yera Yudaban tiin banda nɔru kua.

### *Tire ten kpunaa*

1. Isireliban bandu ka Yudabagirun gari, wiru 1n di sere wiru 17.
2. Yudaban ban d̄akiru, wiru 18n di sere wiru 24.
3. Yerusalemun kpeeru, wiru 25.

### *Gusunən sɔmɔ Eli ka Akasia*

<sup>1</sup> Akabun gɔɔn biru Mɔabuba ba maa ka tii yinam seewa.

<sup>2</sup> N deema Akasia u wɔruma saa win gidambisan fɛnɛntin di. Ma u tii mɛɛra kua gem gem. Yera u win bw̄abu gɔra u nɛɛ, i doo i man bikiaru kua Filisitiban b̄u wi ba m̀ Baali Sebulun mi Ekoroniɔ. Kpa u man s̄ nà n kon se nɛn mɛɛra yen bosun di.

<sup>3</sup> Saa ye s̄ɔra Yinni Gusunən gɔrado u Eli Tisibigii s̄ɔwa u nɛɛ, a seewo a ka Isireliban sina bokon sɔmɔ be yinna kpa a bu s̄ a nɛɛ, n n̄ Gusunɔ sariwa Isireliɔ, i ka bikiaru d̄ɔ b̄u wi ba m̀ Baali Sebulun mi Ekoroniɔ?

<sup>4</sup> Yen s̄ t̄ɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerumɔ u nɛɛ, kpin yee t̄ɛ s̄ɔ Akasia u kp̄i mi, u n̄ maa seemɔ. U koo gbiwa ka gem.

Ma Eli u seewa u da u kua nge mɛ gɔrado wi, u gerua. <sup>5</sup> Saa yera sɔmɔ be, ba wurama Akasian mi. Yera u bu bikia u nɛɛ, mban s̄na i wurama fuuku mɛ.

<sup>6</sup> Ba n̄n wisa ba nɛɛ, goowa u sun sennɔ na, ma u sun s̄ɔwa u nɛɛ, su gɔsiro wunɛn mi, kpa su nun s̄ su nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, n n̄ Gusunɔ sariwa Isireliɔ wunɛ sina boko a ka bikiaru d̄ɔ Baali Sebulun mi Ekoroniɔ? Yen s̄ t̄ɛ, kpin

yee t̄ɛn mi a kp̄i mi, a n̄ kaa maa se, kaa gbiwa.

<sup>7</sup> Akasia u kpam bu bikia u nɛɛ, durɔ wi i ka yinna mi, amɔna u s̄a.

<sup>8</sup> Ba n̄n wisa ba nɛɛ, durɔ wi, yaa sansun yabera u sebua. Ma u gɔnan kpaka s̄ke p̄raɔ.

Yera Akasia u nɛɛ, Eliwa, Tisibigii.

### *Akasia u k̄i u Eli mwa*

<sup>9</sup> Ma Akasia u t̄ambu weeraakuru gɔra ka ben wirugii u nɛɛ, bu doo guuru w̄llu mi Eli u s̄, bu n̄n mwaama. Ye ba tura mi, yera ba n̄n s̄ɔwa ba nɛɛ, Gusunən sɔmɔ wunɛ! Sina boko u nɛɛ, a sarama.

<sup>10</sup> Eli u wirugii wi wisa u nɛɛ, nà n s̄an na Gusunən sɔmɔ, d̄ɔ u sarama w̄llun di u wunɛ ka wunɛn t̄ambu weeraakuu te wəri.

Yera d̄ɔ u sarama u bu wəri. <sup>11</sup> Akasia u maa kpam wirugii goo gɔra ka t̄nu weeraakuru. Ye u tura Elin mi, yera u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, Gusunən sɔmɔ wunɛ, sina boko u nɛɛ, a sarama fuuku.

<sup>12</sup> Ma Eli u n̄n wisa u nɛɛ, nà n s̄an na Gusunən sɔmɔ, d̄ɔ u sarama u nun wəri wunɛ ka wunɛn t̄ambu.

Ma d̄ɔ u sarama u durɔ wi ka win t̄n be kpuro wəri u go. <sup>13</sup> Yera Akasia u kpam wirugii goo gɔra n̄n itase ka t̄ambu weeraakuru. Ye wirugii wi, u tura mi, yera u yɔwa sere mi Eli u s̄, ma u yiira win wuswaaɔ u n̄n kana u nɛɛ, Gusunən sɔmɔ wunɛ, na nun kanamɔ, a nɛ ka t̄ambu weeraakuu ten w̄aru mɛɛriɔ. <sup>14</sup> Domi a dera d̄ɔ u wirugibu yiru ye wəri, ka ben baawuren t̄ambu weeraakuukuubu. Adama nɛ, na nun kanamɔ, a nɛn w̄aru mɛɛriɔ.

<sup>15</sup> Saa yera Yinni Gusunən gɔrado u Eli s̄ɔwa u nɛɛ, a ka durɔ wi doo, a ku b̄rum ko.

Ma u sara ba da sina bokon mi. <sup>16</sup> U sina boko s̄ɔwa u nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, Gusunɔ sariwa Isireliɔ win mi kaa bikiaru ko, a ka bikiaru d̄ɔ Filisitiban b̄u wi ba m̀ Baali Sebulun mi, Ekoroniɔ? Yen s̄, kpin yee t̄ɛ s̄ɔ a kp̄i mi, a n̄ maa seemɔ, kaa gbiwa.

<sup>17</sup> Yeniban biru Akasia u kpuna u gu nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa gerua saa win sɔmɔ Elin n̄ɔn di. Ma Yoram u bandu di. Domi Akasia u n̄ bii mara. Ma win w̄nɔ Yoram u bandu di. N deema Yudaban sina boko

Yoram, Yosafatin biin bandun wǎo yiruse sǎra mi.

<sup>18</sup> Ye Akasia u kuan sukum ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru sǎo.

### *Eli u suara wǎllo*

## 2

<sup>1</sup> Ye saa ya tura Yinni Gusunǎ u ka Eli sua wǎllo ka woo guna, yera wi ka Elisee ba seewa ba yara Giligalin di. <sup>2</sup> Swaa sǎo, yera Eli u Elisee sǎowa u nɛɛ, a yǎro mini, domi Yinni Gusunǎ u man gǎriǎ sere Beteliǎ.

Ma Elisee u nùn wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunǎn wǎaru ka maa wunɛn tiigiru na ñ nun derimǎ.

Ma ba da Beteliǎ sannu. <sup>3</sup> Yera Gusunǎn sǎmǎn bwǎabu gabu, ba yarima ba Elisee sǎowa ba nɛɛ, a yǎ ma gisǎra ba koo nun wunɛn yinni suari?

Ma u bu wisa u nɛɛ, oo, na yǎ. I bɛɛn nǎsu mario.

<sup>4</sup> Ye ba maa swaa wǎri ba doonǎ, yera Eli u kpam Elisee sǎowa u nɛɛ, a yǎro mini. Domi ba man gǎriǎ Yerikoǎ.

Elisee u nùn wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunǎn wǎaru ka maa wunɛn tiigiru na ñ nun derimǎ.

Ma ba da Yeriko mi sannu. <sup>5</sup> Ma Gusunǎn sǎmǎn bwǎa be ba wǎa Yerikoǎ, ba Elisee sǎowa ba nɛɛ, a yǎ ma gisǎra ba koo nun wunɛn yinni suari?

Ma u bu wisa u nɛɛ, oo, na yǎ. I bɛɛn nǎsu mario.

<sup>6</sup> Ye ba maa swaa wǎri ba doonǎ, yera Eli u maa nùn sǎowa u nɛɛ, a yǎro mini, domi Yinni Gusunǎ u man gǎriǎ Yuudenǎ.

Elisee u nùn wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunǎn wǎaru ka maa wunɛn tiigiru, na ñ nun derimǎ.

Ma ba swaa wǎri ba n doonǎ. <sup>7</sup> Gusunǎn sǎmǎn bwǎa ben tǎnu weeraakuru ba na ba yǎra Yuudenǎn daarun dedeeru, ba dǎsire fiiko. Ma Eli ka Elisee ba da ba yǎra daa ten goorǎ. <sup>8</sup> Yera Eli u win kumbooro pota u gu kuruu u ka daa ten nim so. Ma nim mɛ, mu burana mu kua tem dira. Ma be yiru ye, ba tǎbura ba doona.

<sup>9</sup> Saa ye ba sara ba kpa, Eli u Elisee sǎowa u nɛɛ, mba a kǎ n nun kua bu sere man nun suari.

Elisee u nɛɛ, ye na nun kanamǎ yera a de na n wunɛn dam mɛ Gusunǎn Hunde u nun wǎn nǎn yiru mǎ.

<sup>10</sup> Eli u nùn wisa u nɛɛ, gǎa sǎsǎgina a bikia. Adama ã n man waamǎ sanam mɛ na suaramǎ wǎllo, ya koo koorǎ nge mɛ a kǎ. A kun maa man wa ya ñ koorǎ.

<sup>11</sup> Nge mɛ ba faagi mǎ ba ka dǎo, yera gǎanu ganu na ka dǎo nge tabu kɛkɛ ye dumi gawe ka yen maasǎbu, ma ya bu karana. Ma Eli u suara wǎllo ka woo guna. Ma u win kumbooro kǎ temǎ. <sup>12</sup> Saa ye Elisee u wa ba ka Eli doona, yera u nǎogiru sua wǎllo u nɛɛ, nɛn baaba, nɛn baaba, wunɛ wi a sǎa Isireliban dam mɛ mu bu kǎsu nge ben tabu kɛkɛ dumigii ka yen maasǎbu.

Yen biru u ñ maa nùn wa. Ma Elisee u win tiin yaberu nɛnuu u gǎa wasi yiru, nuku sankiranun sǎ. <sup>13</sup> Ma u kumbooro ge sua ge Eli u kǎ temǎ. Yen biru u gǎsirama u na u yǎra Yuudenǎn daarun tǎbuǎ.

<sup>14</sup> Yera u kumbooro ge sua u ka nim mɛ so u nɛɛ, mana a wǎa, Gusunǎ, Elin Yinni. Mana a wǎa!

Ma nim mɛ, mu burana mu kua tem dira. Saa yera u tǎbura. <sup>15</sup> Yera Gusunǎn sǎmǎn bwǎa be ba na Yerikon di mi, ba nùn wa. Ma ba nɛɛ, Elin dam mu wǎa Elisee sǎo.

Ma ba nùn sennǎ da, ba yiira win wuswaaǎ ba wiru tem girari. <sup>16</sup> Yera ba nùn sǎowa ba nɛɛ, bɛsɛ wunɛn bwǎabu sǎo, tabu durǎbu weeraakuru ba wǎa. A de bu da bu nun wunɛn yinni kasuama. Sǎrǎkudo, Yinni Gusunǎ u ko n nùn deri guuru garun wǎllo, ñ kun mɛ wǎwa gaa sǎo.

Ma Elisee u bu wisa u nɛɛ, i ku de bu da.

<sup>17</sup> Adama ba nùn bikia ba baasi. Ma u wura u nɛɛ, bu doo.

Yera tǎn be, ba da ba Eli kasu sere sǎo ita ba ñ nùn wa. <sup>18</sup> Yen biru ba gǎsirama ba Elisee deema Yerikoǎ. Ma u bu sǎowa u nɛɛ, na ñ daa bɛɛ sǎowa na nɛɛ, i ku da?

### *Elisee u nim dorasia*

<sup>19</sup> Sǎo teeru Yerikogibu ba na Eliseen mi, ba nɛɛ, bɛsɛn wuu ge, ga wǎ nge mɛ wunɛ bɛsɛn yinni a waamǎ. Adama gen nim kun gea sǎa. Meyu mu ku ra de gǎanu nu ma, saa tǎmbu sere ka yaa sabenǎ ka dǎaǎ.

<sup>20</sup> Yera u bu sǎowa u nɛɛ, bu gbɛɛ kpaaru tama bu bǎru doke te sǎo.

Ma ba ka nùn tu naawa. <sup>21</sup> Ma u da daa ten wirǎ, u bǎo te doke mi. Yera u nɛɛ, amɛniwa

Yinni Gusunə u gerua. U nɛɛ, u koo nim mɛ dorasia, mu n̄ maa goo goomə, mu n̄ maa yinamə gāanu nu ma.

<sup>22</sup> Ma nim mɛ, mu dora sere ka gisən giso nge mɛ Elisee u gerua.

*Yɛɛ k̄si yi bibu go*

*be ba Elisee yɛɛmə*

<sup>23</sup> Saa Yerikon di Elisee u maa da Beteliə. Yera swaa sɔɔ, biba n̄n wuremə ba m̄, wii kpararugii, a yario minin di.

<sup>24</sup> Yera Elisee u s̄ira biruə u bu mɛɛrima ma u bu b̄rusi ka Yinni Gusunən ȳsiru. Yera yɛɛ k̄si yiru yi yarima d̄aa s̄ɔn di yi ben weeru ka yiru s̄ɛsuka yi go. <sup>25</sup> Saa Beteli min di, u maa da guu te ba m̄ Kaameliə. Min diya u ḡsira u da Samariə.

*Yoram u kua Isireliban sina boko*

### 3

<sup>1</sup> Yosafati Yudaban sina bokon bandun w̄ɔ yendu yiru sarise s̄ɔra, Yoram Akabun bii u bandu di Isireliba s̄ɔ, Samariə. U kuawa w̄ɔ w̄kura yiru ban te s̄ɔ. <sup>2</sup> Ma u k̄sa kua Yinni Gusunən wuswaa. Adama ya n̄ win tundo ka win m̄rogi tura. Domi u b̄u wi ba m̄ Baalin bw̄arokunu k̄suka ye win tundo u raa kua. <sup>3</sup> Yeroboamu Nɛbatin bii wi u Isireliba doke toraru s̄ɔn yira u sw̄i mam mam.

*Isireliba*

*ba ka M̄abuba tabu kua*

<sup>4</sup> N deema M̄esa, M̄abuban sina boko, yaa sabenun s̄ambura u ra ko. M̄eya Isireliba ba ra n̄n m̄aru m̄wari. M̄ɔ tera ȳa gbiibi n̄r̄abun suba wunəbu (100.000) ka ȳa kinenu n̄r̄abun suba wunəbu, ka sere maa nin sansu. <sup>5</sup> Saa yè s̄ɔ Akabu u gu, yera M̄abuban sunə wi, u Isireliba seesi. <sup>6</sup> Yera s̄ɔ teeru Yoram u seewa Samarin di u da u Isireliban tabu kowobu kpuro bera. <sup>7</sup> Ma u ḡra bu Yosafati Yudaban sina boko s̄ bu nɛɛ, wee, M̄abun sunə u n̄n seesi. Yen s̄, wi Yosafati u k̄i u na u ka n̄n da bu M̄abun sunə wi w̄ri? Ye Yosafati u gari yi nua, u wura u nɛɛ, oo, kon da nɛ ka n̄n t̄ambu, ka maas̄ tabu dur̄abu. Domi nɛ ka wunɛ sa s̄awa tia. <sup>8</sup> Adama u bikia u nɛɛ, swaa yer̄a sa ko kpe su ka bu w̄ri bi da. Ma Yoram u nɛɛ, bu doo bu n̄n s̄ ma ba koo kpewa Ed̄mun gbaburu tem mi ḡanu ku ra kpi gian di.

<sup>9</sup> Ma Isireliban sina boko ka Yudaban sina boko ka Ed̄mun sina boko ba seewa ba swaa ye w̄ri. Ye ba s̄i s̄ɔ n̄ɔba yiru yera sinam be, ka ben tabu kowobu ka ben yaa sabe ni ba ka bu sw̄i kpuro, ba nim bia bu n̄. <sup>10</sup> Ma Isireliban sina boko u n̄ɔguru sua u nɛɛ, kuukuu! Yinni Gusunə, a b̄ɛɛ sinambu ita yeni sokawa a ka sun M̄abuba n̄mu beria?

<sup>11</sup> Saa yera Yosafati u nɛɛ, Yinni Gusunən s̄m̄ goo sari mini, w̄n min di sa ko kp̄i su n̄ ye Yinni Gusunə u koo sun s̄?

Ma Isireliban sina bokon b̄ɔ turo u nɛɛ, Elisee Safatin bii u w̄a mini, wi u raa s̄a Elin b̄ɔ.

<sup>12</sup> Ma Yosafati u n̄n bikia u nɛɛ, Yinni Gusunə u ra ka n̄n gari ko?

Ba nɛɛ, oo.

Saa yera Isireliban sunə ka Yosafati Yudaban sunə, ka Ed̄mun sunə ba seewa ba da Eliseen mi. <sup>13</sup> Ma Elisee u Isireliban sunə s̄ɔwa u nɛɛ, mba n sun m̄ɔsine nɛ ka wunɛ. A doo Gusunən s̄m̄ b̄n mi wunɛn baa ka wunɛn m̄ero ba ra raa bikiaru den mi.

Ma Isireliban sina boko u n̄n wisa u nɛɛ, aawo, domi Yinni Gusunə u b̄ɛɛ sinambu ita yeni sokawa u ka sun M̄abuba n̄mu beria.

<sup>14</sup> Yera Elisee u nɛɛ, sere ka Gusunə w̄llu ka tem Yinnin w̄aru w̄n s̄m̄ na s̄a, n̄ kun daa Yosafati Yudaban sina boko m̄ɛra, na n̄ daa wunɛn laakari m̄, n sere mam nɛɛ, kon nun m̄ɛri. <sup>15</sup> Adama t̄, a ka man m̄r̄oku sowo naawa.

Sanam mɛ m̄r̄oku sowo wi, u na u m̄r̄oku soomə, yera Yinni Gusunən dam mu dua Elisee s̄ɔ. <sup>16</sup> Ma u nɛɛ, ye Yinni Gusunə u gerua wee. U nɛɛ, i w̄rusu gbeo w̄wa mini. <sup>17</sup> Domi i n̄ woo wasi, i n̄ maa gura wasi. Ka mɛ, w̄wa ye, ya koo nim yibu kpa i n̄ b̄ɛ ka b̄ɛn tabu kowobu, ka maa sere b̄ɛn yaa sabenu. <sup>18</sup> Adama yeniba kpuro ḡa piimina Yinni Gusunən n̄ni s̄ɔ. Domi u koo M̄abuba b̄ri b̄ɛn n̄ma s̄ɔ. <sup>19</sup> Kpa i ben wuu marosu m̄w̄ɛri si su gb̄aranu m̄. Kpa i ben d̄a gb̄aanu kpuro m̄w̄ɛri i b̄ɔri. Kpa i ben d̄k̄ba ka ben bwii kpuro k̄re. M̄eya i ko i maa ben gbee geenu kam koosia i nu kpenu s̄siki.

<sup>20</sup> Yen sisiru bururu, saa ye ba k̄i bu bururun ȳakuru ko, yera ba wa wee, nim

mu wee, saa Edəmūn bera gian di, mu tem wukiri.

<sup>21</sup> Saa ye sōra Mōabuba ba nua ma sinam be, ba bu wārim wee. Yera ba ben tambu kpuro mēna be ba tura bu tabu da ka be ba kere mē. Ma ba bu yi yi ben tem nōo bura yenō. <sup>22</sup> Ye Mōabu be, ba seewa bururu, yera ba wa sōo yana ballimō nim mē sōo. Ma mu sōri nge yem. <sup>23</sup> Saa yera ba nēē, yema mi, Isireliban sinam be ka ben tabu kowoba ba sākirina ba goona. N n mēn na, i de su da su ben yānu gura.

<sup>24</sup> Ye ba tura Isireliban sansaniō, yera Isireliba ba yarima ba bu go go. Ben gaba duki yakikira. Ma Isireliba ba bu naa swīi sere wuuō ba bu go go. <sup>25</sup> Ma ba ben wuu marosu kpuro kāsuka ba ben gbee geenu kpuro kam koosia. Ba nu kpenu sēsiki. Ma ba ben dākōba ka bwii kpuro kōrua. Ba maa ben dāa gbaanu kpuron dānu bōora.

Yen biru be ba ka kpurantēru tabu mō, ba wuu ge ba mō Kiri Hareseti wōri, ba gen gbāraru kāsuka. <sup>26</sup> Ye Mōabuban sunō u wa ma ba nūn tabu kamiawa, yera u tambu nata ka wunōbu (700) wuna be ba ka takobi tabu yē, ba swaa kasu bu ka da bu Edəmūn sunō wōri. Adama ba kpana. <sup>27</sup> Yera Mōabuban sunō wi, u win yeruma sokusia wi u koo raa nūn kāsire ko bandu sōo. Ma u nūn mwa u ka yāku dōo mwaararugiru kua win gbāraru wōllō. Ma ya Isireliba biti kua. Yen sōna ba gōsira ba doona ba nūn deri.

### *Elisee u kurō gōmini goo somi*

## 4

<sup>1</sup> Sōo teeru kurō goo u na Eliseen mi. N deema win durō u raa wāawa Gusunōn sōmōn bwāabu wuuru sōo. Yera kurō wi, u Elisee nōogiru sue u nēē, wee nēn durō wi u sāa wunēn sōm kowo u gu. A maa yē ma u Yinni Gusunō nasie. Yera u durō goon dibu nēni. Durō wiya u na u nēn bibu yiru mwa. U bu kua yobu.

<sup>2</sup> Yera Elisee u nūn bikia u nēē, mba kon kpī n nun kua. A man sōowō ye a mō yenuō. Ma kurō wi, u nūn wisa u nēē, yinni, na n gāanu ganu mō yenuō, ma n kun mō gum fiko akparaba sōo.

<sup>3</sup> Ma Elisee u nūn wisa u nēē, a doo a gbēa bākura wunēn berusebu kpuron mi kpa a ka nu na dabi dabinu. <sup>4</sup> À n tura wunēn

yenuō, a duo wunēn dirō ka wunēn bibu kpuro i tii diru kēnusi. Yen biru kpa a gum mē wisi wisi gbēē ni sōo. Nin ni nu yiba kpa a ni yi bee tia.

<sup>5</sup> Saa yera kurō wi, u seewa u Elisee deri. Ma u da u tii gambo kēnusi wi ka win bibu. Ma bii be, ba nūn gbēē ni tīmō u gum mē wisimō. <sup>6</sup> Sanam mē gbēē ni, nu yiba yera u win bii turo sōowa u nēē, a maa man gbēeru wēēma.

Yera bii wi, u nēē, gbēa kpa.

Ma gum mē, mu yōra. <sup>7</sup> Yen biruwa u da u Elisee deema u nūn sōowa ye ya koora. Ma Elisee u nūn sōowa u nēē, a doo a gum mē dōra kpa a ka mēn gōbi dii bi kōsia. Kpa a yi yi tie yi, i n dimō i n ka wāa wunē ka wunēn bibu.

### *Elisee ka kurō gobigii*

#### *wi u wāa Sunēmuo*

<sup>8</sup> Sōo teeru Elisee u sarō Sunēmuō. N deema kurō gobigii goo wāa mi, ma kurō wi, u nūn suuru kana u na u di win mi. Saa maa dōma ten di, u n sarō mi, miya u ra gere u di.

<sup>9</sup> Yera kurō wi, u win durō sōowa u nēē, durō wi u ra sare mini, Gusunōn tōn dēerowa u sāa. <sup>10</sup> A de su gidambisa bani bēsen dirun wōllō. Kpa su kpinu doke mi ka tabulu ka kitaru ka fitila. Kpa durō wi, u n da n wāa mi, u n na.

<sup>11</sup> Sōo teeru Elisee u maa wura mi, yera u deema ba ye kpuro bana. Ma u da u kpuna mi. <sup>12</sup> Ma u win sōm kowo aluwaasi wi ba ra soku Gehasi gōra u da u kurō wi sokuma. Yera u da u nūn soka. Ma kurō wi, u na u yōra Eliseen wuswaaō. <sup>13</sup> Elisee u Gehasi sōowa u nēē, a kurō wi sō, wee u sun bēere doke nē ka wunē. Tē mba u kī su nūn kua. U kī su win durom mē u sun kua sina boko sō? N kun mē tabu sunō?

Adama kurō wi, u wisa u nēē, na wāawa mini ka bōri yendu nēn tōmbun suunu sōo.

<sup>14</sup> Yen biru Elisee u Gehasi bikia u nēē, mba sa ko kpī su kurō wi kua.

Gehasi u wisa u nēē, u n bii marure, win durō maa sere tākō kua.

<sup>15</sup> Elisee u nēē, n n mēn na, a nūn sokuma.

Ma Gehasi u nūn soka u na u yōra dii kōnnōwō. <sup>16</sup> Elisee u kurō wi sōowa u nēē, gasōku amadaare, kaa bii tōn durō taaru swīi.

Yera kurō wi, u nēē, yinni, a ku man nōni wōke, domi a sāawa Gusunōn tōnu.



17 Yen biruwa kurɔ wi, u gura sua u bii tɔn durɔ mara wɔɔ kpɔɔ ge sɔɔ, ge Elisee u nɔn bura.

### *Elisee*

#### *u kurɔ gobigii win bii seeya*

18 Bii wi, u kpɛa. Sɔɔ teeru ye u yara u da mi win tundo u wɔa ka win sɔm kowobu ba dobi gɛemɔ. 19 Yera u win tundo sɔɔwa u nɛɛ, nɛn wira man dumɔ, nɛn wira man dumɔ.

Ma tundo u win sɔm kowo turo sɔɔwa u nɛɛ, a ka nɔn doo win meron mi fuuku.

20 Saa yera u bii wi sua u ka da. Ma mero u nɔn sua u taaru sɔndi. Sere n ka ko sɔɔ sɔɔ, bii wi, u gu. 21 Ma kurɔ wi, u yɔɔwa dii te ba Elisee kuan mi, u bii goo te kpɛ win kpɛn yerɔ. Ma u tu gambo kɛnusi u sarama. 22 Yen biru u win durɔ soka u nɛɛ, a man sɔm kowo ben turo kɛema ka keteku teu. Na kon duka da Eliseen mi, n wurama tɛ.

23 Durɔ wi, u nɛɛ, mban sɔna a dɔɔ win mi gisɔ. Domi suru kpao kun yara. Tɔɔ wɛrarugira kun maa tura. Adama kurɔ wi, u nɔn wisa u nɛɛ, gam sari.

24 Yen biru u dera ba keteku gaari bɔkua. Ma u sɔm kowo wi sɔɔwa u nɛɛ, a ka man doo a ku yɔra gam, ma n kun mɔ na nɛɛ, a yɔro.

25 Ma ba da mi Elisee u wɔa guu te ba mɔ Kaamelio. Ye u kurɔ wi wɛndɛ kua, yera u win bɔɔ aluwaasi Gehasi sɔɔwa u nɛɛ, kurɔ Sunɛmugii wi wee, u wee. 26 A duka doo a ka nɔn yinna. A nɔn bikia a nɛɛ, u bwɔa do? Win durɔ maa ni? Bii wi, u alafia mɔ? Yɛnugibu kpuro ba bwɔa do?

Ye u nɔn bikia mɛ, ma kurɔ wi, u wisa u nɛɛ, sa bwɔa do kpuro gbɔa gbɔa. 27 Ye kurɔ wi, u tura mi Elisee u wɔa guu ten wɔllɔ, yera u win naasu sɛre. Ma Gehasi u susi u ka nɔn bɔria. Ma Elisee u nɛɛ, a nɔn derio. Domi u wɔa nuku sankiranu sɔɔ. Na n maa yɛ mban sɔna. Domi Yinni Gusunɔ kun man ye sɔɔsi.

28 Yera kurɔ wi, u Elisee sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni, na nun bii bikia? Na n daa nun sɔɔwa na nɛɛ, a ku man nɔni wɔke?

29 Ma Elisee u Gehasi sɔɔwa u nɛɛ, a tii suo kpa a nɛn dɛka sua a n neni a da kurɔ win yɛnuɔ. A n ka goo yinna swaaɔ, a ku yɔra a yɛro tɔbiri. Goo u n maa nun tɔbura, a ku nɔn wurari. A n tura mi, a nɛn dɛka ye sɔndio bii win wuswaaɔ.

30 Ma bii win mero u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wɔaru ka maa wunen tiigiru, na n nun derimɔ n doona minin di.

Yera Elisee u seewa u bu swɔi. 31 Gehasi u bu gbiiya u doona. Ye u tura mi, yera u dɛka ye sua u sɔndi bii win wuswaaɔ. Adama bii wi kun kusunu kue u sere nɛɛ, u koo gari gere. Yen biru Gehasi u gɔsira u ka Elisee yinna. U nɔn sɔɔwa u nɛɛ, bii wi kun seewe.

32 Ye Elisee u dua diru mi, u deema wee bii goo te, ta kpɛ win kpɛn yerɔ. 33 Yera u tii gambo kɛnusi u Yinni Gusunɔ kana. 34 Ma u bii wi kibarisi, u win nɔɔ girari win nɔɔwɔ. U win nɔni girari win nɔniɔ. Ma u maa win nɔma sɔndi win nɔmaa. Mɛya u bii wi kibarisi sere win wasi yi ka swɔa. 35 Elisee u seewa bii win wɔllun di. Ma u gina sɔa sɔa dii te sɔɔ. Yen biru u maa wurama u nɔn kibarisi. Bii wi, u sɔa nɔn nɔɔba yiru, ma u nɔni wukia. 36 Yera Elisee u Gehasi soka u nɛɛ, a doo a kurɔ wi sokuma.

Ma Gehasi u da u nɔn sokuma. Ye kurɔ wi, u tunuma Eliseen mi, yera Elisee u nɛɛ, a wunen bii suo.

37 Ma u yiira Eliseen nuurɔ u wiru tem girari, yen biru u win bii sua u yara.

### *Kpee yi yi n diira*

38 Yeniban biru, Elisee u wurama Giligaliɔ. Saa ye sɔɔ, gɔɔra wɔa tem mi. Ma Gusunɔn sɔmɔn bwɔabun wuuru ta sɔ win wuswaaɔ. Yera u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, a weke bakaru sɔndio a sɔmɔ be kpee saaɔa.

39 Yera sɔmɔ ben turo u seewa u kpee yorim da yakasɔ. Yera u kaaru garun marum wa resɛm yakasugia sɔɔ. Ma u mu yora u bɔaru yibia. Ye u tura yɛnuɔ yera u mu bɔara u kpɛɛ kpee yi sɔɔ. Domi ba n mu yɛ. 40 Ma ba tɔmbu wɛ bu ka di. Adama sanam mɛ ba ye dabura ba nɔɔgiru sua ba nɛɛ, dɛɛ wɔa kpee yi sɔɔ, Yinni Gusunɔn sɔmɔ wunɛ!

Goo kun kpɛa u maa yi di. 41 Yera Elisee u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, a seewo a som sua a doke kpee weke te sɔɔ. Ma sɔm kowo wi, u kua mɛ. Yera Elisee u maa nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a yi tɔmbu wɛɛyɔ bu di.

Domi gɔa kɔsunu kun maa wɔa kpee yi sɔɔ.

### *Elisee u tɔmbu wunɔbu diisia*

42 Yeniban biru, durɔ goo u na saa Baali Salisan di u ka Elisee pɛɛ naawa, ye ba kua

ka əsun som kɔam ka sere maa dīa bimi kɔɛɛ ɣɛɛn saaki tia. Yera Elisee u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, u ye bɔnu koowo tɔn be ba wāa min sɔ.

<sup>43</sup> Adama sɔm kowo wi, u nùn wisa u nɛɛ, amɔna kon kpī n ka dīa nini tɔmbu wunɔbu (100) diisia.

Ma Elisee u maa nùn wisa u nɛɛ, a ye tɔn be kpuro bɔnu kuo. Domi Yinni Gusunɔ u nɛɛ, baawure u koo wa u di, kpa nu tiara.

<sup>44</sup> Ma Eliseen sɔm kowo wi, u pɛɛ ye, tɔn be bɔnu kua. Ben baawure u wa u di. Ma sukum tia nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.

### *Namani u bekura*

## 5

<sup>1</sup> Namani u sāawa Sirin sina bokon tabu sunɔ, ma u sāa tɔn boko bɛɛɣii win yinnin nɔni sɔɔ. Domi win min diya Yinni Gusunɔ u dera Sirigibu ba nasara wa. Adama tabu durɔ wi, u bara disigiru mɔ win wasi sɔɔ.

<sup>2</sup> N deema Sirigibu ba Isireliban bii wɔndia goo mwaama sanam mɛ ba ka Isireliba tabu kua. Bii wiya, u ra n wāa Namanin kurɔn mi. <sup>3</sup> Sɔɔ teeru bii wi, u kurɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, nɛn yinni ù n daa da Gusunɔn sɔmɔ wi u wāa Samariɔn mi u koo nùn bɛkia.

<sup>4</sup> Ye Namani u gari yi nua, yera u seewa u da u win yinni sina boko sɔɔwa u nɛɛ, mɛni ka mɛniwa bii wɔndia wi sa mwaama Isireliban tem di u gerua. <sup>5</sup> Ma sina boko wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, ù n mɛn na, a de a da Samari mi, kpa n Isireliban sina boko tireru yoru a n nun wɛ.

Ma Namani u seewa u sii geesu sua kilo gooba wunɔbu (300), ka wura kilo wata ka yabe kumboorosu wɔkuru. <sup>6</sup> Ye u tura mi, yera u tire te Isireliban sina boko wɛ. Ye ta gerua wee. Sina boko, tire teni tà n wunen nɔmu dua, a n yɛ ma nɛna na nɛn tabu sunɔ Namani surema wunen mi, a ka nùn win bara disigiru bɛkia. <sup>7</sup> Saa ye Isireliban sina boko u tire te gara u kpa, yera u win tiin yaberu nɛnua u karana nuku sankiranun sɔ. U nɛɛ, na ra ko Gusunɔ, wi u ra go kpa u wure u wāaru wɛ? Mban sɔna u man durɔ wi surema n nùn bɛkia. Bɛɛn tii i mɛɛrio i ù wa ma u man nɔɔ kasuwa?

<sup>8</sup> Saa ye Elisee Gusunɔn sɔmɔ u nua sina boko u win tiin yaberu karana yera u nùn ɣoria u nɛɛ, mban sɔna a kua mɛ. A de

Namani u na nɛn mi, kpa u gia ma Gusunɔn sɔmɔ u wāa Isireliɔ.

<sup>9</sup> Ma Namani u seewa u da mi ka dumi ka win tabu kɛkɛ yi dumi gawe. Ma u da u yɔra Eliseen yɛnun kɔnnɔwɔ. <sup>10</sup> Yera Elisee u sɔmɔ ɣɔra u nɛɛ, a doo a Namani sɔ u doo u num nɔn nɔɔba yiru Yuudenin daarun nim sɔɔ. Win wasi koo wurama nge mɛ yi raa sāa, kpa u dɛɛra.

<sup>11</sup> Ye Namani u yeni nua, yera u mɔru bara ma u ɣɔsira u doonɔ u mɔ, na raa tamaa u koo yarimawa u yɔra nɛn wuswaaɔ u Gusunɔ win Yinni kana, kpa u win nɔma saasi mi nɛn bara te, ta wāa u man bɛkia. <sup>12</sup> Damasɔn daa ni ba mɔ Abana ka Paripari, nin nim kun Isireliban daarun nim buram kere? Na ù kon da n wobure mi kpa n dɛɛra?

Ma u sīra u doonɔ ka mɔru. <sup>13</sup> Adama win bwāabu ba nùn susi, ma ba nùn dam kã ba nɛɛ, baaba, Gusunɔn sɔmɔ wi, ù n daa nun ɣāanu bikia ni nu sɛ, a ù kaa ko? N n mɛn na, yera kaa kpana a da a wobure a ka dɛɛra?

<sup>14</sup> Yera u sara u dua nim mɛ sɔɔ u num nɔn nɔɔba yiru nge mɛ Gusunɔn sɔmɔ wi, u raa nùn sɔɔwa. Ma win wasin ɣɔna ya wɛra nge bii piibugia ma u dɛɛra. <sup>15</sup> Yen biru u ɣɔsirama Eliseen mi, ka win tɔn be ba nùn swīi kpuro. Ye ba tura mi, yera u yɔra Eliseen wuswaaɔ u nɛɛ, na gia tɛ, ma Yinni goo sari tem kpuro sɔɔ ma n kun mɔ Gusunɔ Isireliban Yinni. Yen sɔ, a suuru koowo a nɛn kɛru mɔɔ.

<sup>16</sup> Ma Elisee u nùn wisa u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔ wi na sāmɔn wāaru na ù wunen kɛɛ te mwaamɔ.

Namani u nùn kɔkura. Ka mɛ, u yina.

<sup>17</sup> Yera Namani u nɛɛ, yinni, wee a nɛn kɛnu yina. A de n tem sɔka kɛɛkunu yirun sɔmunun saka n ka da nɛn yɛnuɔ. Domi na ù maa kī n yāku dɔɔ mwaararuginu ù kun mɛ siarabuginu ko ɣāanu ganun nuurɔ, ma n kun mɔ Yinni Gusunɔn mi. <sup>18</sup> Adama Yinni Gusunɔ u man suuru kua, nà n nɛn yinni Sirin sunɔn nɔma nɛnua su ka da būu wi ba ra soku Rimɔn dirɔ, ma na yiira ka wi sannu mi.

<sup>19</sup> Elisee u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a doo ka bɔri yɛndu.

Ma u doona.

### *Gehasin toraru*

Ye Namani u doona Eliseen min di u tonda fiiko, <sup>20</sup> yera Gehasi Eliseen aluwaasi wi, u bwisika u nɛɛ, wee, nɛn yinni kun

Namani Sirigii wi gāanu mwaari ni u ka na sɔɔ. Yen sɔ, sere ka Yinni Gusunɔn wāaru kon nùn naa girawa kpa n nùn gāanu mwaari. <sup>21</sup> Yera Gehasi u Namani naa gira. Ye Namani u nùn wa u bu naa gire biruɔ, yera u yɔɔwa saa win tabu kɛkɛn di u sura, u na u ka Gehasi yinna. Ma u nùn bikia u nɛɛ, n ka do mɛ?

<sup>22</sup> Gehasi u nùn wisa u nɛɛ, n do gbāa gbāa. Nɛn yinniwa u man gɔrima. U nɛɛ, wee ye ya nùn deema. Gusunɔn sɔmɔn bwāabu yiru gaba na saa Efaraimun guurun beran di. A be nùn sii geesun kilo tɛna ka yabe geenu yiru wɛɛma ben sɔ.

<sup>23</sup> Namani u nùn kəkura u nɛɛ, a yande kilo wata suo.

Ma u sii gee si doke saaki yiru sɔɔ, ma u nùn yabenu yiru ye wɛ. Yera u win aluwaasiba sɔɔ, tɔnu yiru wuna bu ka nùn ye daawa. <sup>24</sup> Ye ba tura guuru mi Elisee u wāa, yera Gehasi u kɛɛ ni mwa saa tɔn ben min di u ka da win dirɔ. Ma u dera ba gɔsira ba doona.

<sup>25</sup> Yen biru u da u win yinni Elisee deema. Ma Elisee u nùn bikia u nɛɛ, Gehasi, man diya a wee mɛ.

U nùn wisa u nɛɛ, na n gam de ni.

<sup>26</sup> Adama Elisee u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a tamaa nɛn bwɛra kun ka nun wāa mi, saa ye durɔ wi, u yɔɔwa u sura win tabu kɛkɛn di u ka nun yinna? Saa yeni sɔɔra kaa sii geesu mwa kpa a ka yabenu ka olifin dāa gbaanu dwe, ka resɛm marum ka yaa sabenu ka sɔm kowobu? <sup>27</sup> Tɛ, Namanin bara disigii te, ta koo wura wunɛ ka wunɛn bweseru kpuro sɔɔ, sere ka baadommaɔ.

Ma Gehasi u doona Eliseen min di, ka bara disigii te. Ma ta win wasin gɔna bururasia.

*Gbāa yara ye ya wɔri  
nim bwerɔ*

## 6

<sup>1</sup> Gusunɔn sɔmɔn bwāa be ba wāa Eliseen mi, ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, wee mi sa wāa mini, min batuma kun sun tura. <sup>2</sup> Yen sɔ, a de su da daa te ba mɔ Yuudenio bɛsɛn baawure u dāa gɔɔnu kasuma. Kpa su ka wāa yee kpaaru ko. U bu wisa u nɛɛ, i doo.

<sup>3</sup> Ma ben turo u nɛɛ, a de su da ka wunɛn tii sannu.

Elisee u nɛɛ, too, su da.

<sup>4</sup> Ma ba da sannu. Ye ba Yuudeni tura yera ba dāa kīnu wɔri. <sup>5</sup> Saa ye ben turo u dāru garu burama, yera win gbāa wɔra ya wɔri nim bweru sɔɔ. Ma u Elisee nɔɔgiru sue u nɛɛ, nɛn yinni, na gbāa ye bəkuramawa.

<sup>6</sup> Yera Elisee u nɛɛ, deedeeru mana ya wɔri.

Ma durɔ wi, u nùn sɔɔsi. Elisee u deka bura u kpɛɛ deedeeru mi. Ma gbāa yara ye, ya geruma wɔllɔ. <sup>7</sup> Elisee u durɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, a ye suo.

Ma u nɔmu demia u ye sua.

### *Ba Sirigibu tabu di*

<sup>8</sup> Sanam mɛ Sirin sina boko u ka Isireliba tabu mɔ, yera u win bwāabu sɔɔwa mi u koo win sansani gira. <sup>9</sup> Adama Elisee u Isireliban sina boko gɔria u nɛɛ, u tii laakari ko, u ku raa de yam kasa. Domi Sirigibu ba wāa mi.

<sup>10</sup> Yera Isireliban sina boko u gɔra yam mi Elisee u nùn yīreru kua mi, bu ka mu gia kpa ba n mu kɔsu.

Nɔn dabira ya kooro mɛsum. <sup>11</sup> Yera Sirin sina bokon bwɛra kun kpunɛ gari yin sɔ. Ma u win tabu kowobu mɛnna u bu sɔɔwa u nɛɛ, i man sɔɔwɔ wi u sāa Isireliban tɔnu bɛsɛn suunu sɔɔ.

<sup>12</sup> Ma win tabu kowo ben turo u nùn wisa u nɛɛ, nɛn yinni, goo sari bɛsɛn suunu sɔɔ wi u sāa Isireli. Gusunɔn sɔmɔ Elisee wi u wāa Isireliɔ, wiya u ra ka wunɛn gari yi a gerumɔ wunɛn dii sɔɔwɔ de u Isireliban sina boko sɔ.

<sup>13</sup> Yera sina boko u nɛɛ, i doo i kasu mi u wāa kpa n gɔri bu nùn mwaama.

Ye ba da ba wurama, yera ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, u wāawa Dotaniɔ. <sup>14</sup> Ma ba maasɔbu gɔra ka tabu kɛkɛ yi dumi gawe ka tabu durɔbu dabi dabinu, ba na ba wuu ge tarusi wɔkuru.

<sup>15</sup> Ye Eliseen sɔm kowo aluwaasi u seewa buru buru yellu u yariɔ, yera u wa wee, tabu durɔbu ba wuu ge tarusi ka dumi ka tabu kɛkɛ yi dumi gawe. Ma u nɔɔgiru sua u nɛɛ, wee! Nɛn yinni, amɔna sa ko koosina.

<sup>16</sup> Elisee u nùn wisa u nɛɛ, a ku bɛrum ko, domi be ba ka sun wāa ba dabi ba kere begibu.

<sup>17</sup> Ma Elisee u Yinni Gusunɔ kana u nɛɛ, a nɛn aluwaasi win nɔni wukio kpa u wa.

Ma Yinni Gusunɔ u win nɔni wukia. Yera u deema wee, dumi ka tabu kɛkɛ dɔɔgii

yi wāa guu ten wəllə kpuro yi ka Elisee sikerene.

<sup>18</sup> Ma Sirigii be, ba da Eliseen mi. Yera Elisee u kanaru kua u nεε, Yinni Gusunə, a bu wōkoru kpēeyə.

Ma u bu wōkoru kpēε nge mε Elisee u gerua. <sup>19</sup> Elisee u tən be sōwa u nεε, n n swaa ye mini, n n maa wuu ge mini. I man swīima kon ka bεε da wi i kasun mi.

Ma u ka bu da Samariə. <sup>20</sup> Saa ye ba tura mi, Elisee u kanaru kua u nεε, Yinni Gusunə, a tən ben nəni wukio kpa bu wa mi ba wāa.

Ma Yinni Gusunə u ben nəni wukia. Yera ba deema wee, ba wāawa Samarin wuu suunu səə.

<sup>21</sup> Ye Isireliban sina boko u bu wa, yera u Elisee bikia u nεε, nεn baaba n bu goowo?

<sup>22</sup> Elisee u nūn wisa u nεε, be a yoru mwaama tabu gberun di, a ra bu go ro? N n mən na, a beni dīanu ka nim wēeyə bu di bu nə, kpa a de bu gəsira ben yinnin mi.

<sup>23</sup> Isireliban sina boko u dera ba bu dim bakam kua. Ma ba di ba nəra. Yen biru u bu yōsu ba doona ben yinnin mi. Saa dəma ten di, Sirigibu ba ku ra maa Isireliba wərimε.

### *Gəara dua Samariə*

<sup>24</sup> Ye n tε fiiko Beni Hadadi Sirin sina boko, u win tabu kowobu kpuro menna ba da ba Samari tarusi. <sup>25</sup> Yera n dera gəara dua Samariə sere ba ketekun wiru daramə sii geesun gobi wεnε ma ba totoberε bisun kilon bənu daramə sii geesun gobi wunəbu (100).

<sup>26</sup> Ye kurə goo u Isireliban sina boko wa u sīimə gbāraru wəllə, yera u nūn nəəguru sue u nεε, a man faaba koowo nεn yinni.

<sup>27</sup> Ma sina boko u nūn wisa u nεε, Gusunə u kun nun faaba kue, nεna kon sere kpī n nun faaba ko? A wa na dobi neniwa? N kun mε resεm tama a wa na neni?

<sup>28</sup> U maa nūn bikia u nεε, nge mba n nun mə.

Kurə wi, u nūn wisa u nεε, kurə winiwa u man sōwa u nεε, n ka nεn bii tən durə na su tem gisə, sia kpa su maa wigii tem. <sup>29</sup> Ma na wura na nεn bii yikua sa tema. Sisiru, na nεε, u maa ka wigii wi na su tem. Adama u winyam berua.

<sup>30</sup> Saa ye sina boko u kurə win gari nua, yera u win tiin yaberu nenua u karana nuku sankiranun s̄. N deema gbāraru wəlləwa u wāa. Yera tamba wa wee, u saaki sebua.

<sup>31</sup> Ma sina boko u gerua u nεε, Gusunə u man kua nge mε u kī, ma na kun Elisee Safatin biin wiru bure gisə.

### *Elisee u gerua*

#### *ma gəara koo kpe*

<sup>32</sup> N deema saa ye səə, Elisee u s̄ win yenuə wi ka Isireliban guro guro be ba nūn beram na. Ma sina boko u win b̄ə turo gəra Eliseen mi. Adama b̄ə wi, u sere turi mi, Elisee u guro guro be sōwa u nεε, tən gowo wi, u s̄mə gərim wee u ka man wiru bura. Yen s̄, i n tii sε saa ye s̄mə wi, u koo tunuma. I ka nūn gambo ye bərio təwə, i ku de u du. Domi win yinnin tii u nūn swīi biruə.

<sup>33</sup> U ka bu gari yi m̄ u n kpa, yera s̄mə wi, u kurama u da Eliseen bera gia. U nεε, wahala yeni ya weewa Yinni Gusunə min di, mban s̄na ko na n maa gāanu yīiyə win mi.

## 7

<sup>1</sup> Elisee u bu wisa u nεε, i Yinni Gusunə n gari swaa dakio i nə. U nεε, sia amadaare som ka alikama ya ko n wāa Samarin gbāra kənnəwə ba n daramə. Ba koo som mən kilo wəkura yiru dwe ka sii geesun gobi tia kpa bu əsun kilo yenda nne dwe ka sii geesun gobi tia.

<sup>2</sup> Sina bokon k̄sobun wirugii u Elisee wisa u nεε, baa Yinni Gusunə u n fεnentiba yabura wəllə ya koo kora mε?

Elisee u nūn wisa u nεε, kaa ye wa ka wunεn nəni. Adama a n ye dimə.

### *Sirigiba duki sua*

#### *ba ben sansani deri*

<sup>3</sup> N deema tambu nne gabu be ba bara disigiru mə ba ra n wāa wuu gen kənnəwə ba s̄ona ba nεε, mban s̄na sa ko n wāa mini sere su ka gbi. <sup>4</sup> S̄ n maa s̄ mini, gəə turo wiya mi. N n mən na, su da su tii Sirigibu n̄mu beria. B̄ n sun deri sa n wāa, b̄ n maa sun go su gbi.

<sup>5</sup> Yera ba seewa yoki yam bere berebu ba da mi Sirigibu ba ben sansani gire. Ye ba tura mi, ba deema goo sari.

<sup>6</sup> N deema Yinni Gusunə u dera Sirigibu ba tabu keke yi dumi gawen wurenu nua, ka maa maasəbu, ka tabu kowobu dabi dabinu. Yera ba nεε, Isireliban sina boko u Hetiba



ka Egibitigibu gobi kā bu ka na bu sun tabu wəri. <sup>7</sup>Yera ba seewa yoki yam bere berebu ge, ba duki sua ba ben kuu bekunuginu deri ka ben dumi ka ketekunu ka ben sansani nge me ba ka ye gira. Ba duki yakikirawa nām dira, bu gesi wa bu ben hunde faaba ko.

<sup>8</sup>Saa ye tən be, ba tura sansani yen mi, yera ba dua kuu bekurugiru garu sō. Miya ba dīanu wa ba di ba nōra. Ma ba sii geesu gura ka wuraba ka yānu, ba da ba ye kpuro berua. Yen biru ba wurama ba dua garun mi, ma ba gāa dabinu wa ba gura ba berua.

### *Gōra kpa Samariō*

<sup>9</sup>Yen biru ba geruna ba nē, n nē gea sa mō mini. Domi gisən tō te, labaari gean tōra. Sā n maari sere yam mu ka sāra, sa ko nōni swāaru wa. N n men na, su da wuu tē su sina boko nōsia.

<sup>10</sup>Ye ba tura wuun duu yerō, ba wuun kōso turo soka, ba nūn saaria ye ba wa. Ba nē, sa dua Sirigibun sansaniō. Mēya sa n maa goon nō nua gam. Dumi ka ketekunu tōnawa sa wa mi, ni ba sōri, ka sere maa ben kuu bekunuginu nu yō nge me ba ka nu gira.

<sup>11</sup>Ma wuun kōsobu ba mēna ba da sina bokon mi, ba nūn gari yi saaria.

<sup>12</sup>Yera sina boko u seewa wōkuru u win bwāabu sōwa u nē, kon bē sō bwisi yi Sirigibu ba sun kua. Ba yē ma sa wāa gōaru sō, yen sōna ba ben sansani deri ba da ba kukua yakasō, ma ba nē, bēse Isireliba sā n yara bēsen wuun di, kpa bu sun mwēeri wasiru. Yen biru bu du bēsen wuu.

<sup>13</sup>Yera win bō turo u nē, tən be ba gu kō wuu geni sō ka be ba tie, tia yera. Yen sō, a de su dumi nōbu wuna dumi yi yi tie sō, su ka gabu gōri kpa su wa ye n koo bu deema.

<sup>14</sup>Yen sōna ba tabu kēke ye dumi gawe wuna yiru ka sere maasō dumigibu. Ma sina boko u nē, bu Sirigii be naa swīyo bu wa. <sup>15</sup>Yera ba bu naa swīi sere daa te ba mō Yuudeniō. Ma ba Sirigii ben yira ye sō yānu wa ni ba kō kō sendarun sō. Yen biru sōmō be, ba gōsirama ba na ba sina boko ye kpuro sōwa.

<sup>16</sup>Yera Isireliba ba yara ba da ba Sirigibun sansani wəri ba yen yānu gura. Ma som ka sōsu ya kōora. Ma ba som men kilo wōkura yiru dōramō ka sii geesun gobi tia. Ma ba maa sōsu kilo yēnda nne dōramō ka sii geesun gobi tia nge me Yinni Gusunō u raa

gerua. <sup>17</sup>Sina boko u win kōsobun wirugii wi yi gbāra kōnnōwō. Adama tōmba nūn taaka ba go, nge me Elisee u raa gerua saa ye sina boko u da win mi.

<sup>18</sup>U nē, som ka sōsu ya ko n wāa Samarin gbāra kōnnōwō. Kpa bu som men kilo wōkura yiru dwe ka sii geesun gobi tia. Kpa bu sōsun kilo yēnda nne dwe ka sii geesun gobi tia.

<sup>19</sup>Adama sina bokon kōsobun wirugii wi, u nē, baa Yinni Gusunō u n fenentiba yabura wōllō, yeni ya koo kōora me?

Ma Elisee u nūn wisa u nē, kaa ye wa ka wunen nōni. Adama a n ye dimō.

<sup>20</sup>Mēya n maa nūn kua. Domi tōmba nūn taaka ba go.

### *Kurō Sunemugii wi,*

### *u wurama win temō*

## 8

<sup>1</sup>Sō teeru Elisee u kurō win bii u raa seeya gōrin di mi, sōwa u nē, i seewo wunē ka wunen yēnugibu i kpikuru su i da mi i ko i kpī i n wāa. Domi Yinni Gusunō u koo de gōo bakararu tu du tem me sō, sere wōo nōba yiru.

<sup>2</sup>Ma kurō wi, u kua nge me Gusunōn sōmō wi, u gerua. Ba seewa wi ka win yēnugii be, ba kpikuru da Filisitiban temō. Miya ba sina sere wōo nōba yiru ye. <sup>3</sup>Wōo nōba yiru yen biruwa kurō wi, u gōsirama win temō Isireliō. Ma u da u sina boko deema u nūn win yēnu ka win gbea wesia.

<sup>4</sup>N deema saa ye sōra sina boko u ka Eliseen bō Gehasi gari mō u nūn bikiamō sōm maamaaki ye Elisee u kua. <sup>5</sup>Sanam me Gehasi u sina boko gari yi saariamme nge me Elisee u goru seeya gōrin di, yera kurō win bii u seeya mi, u kurama u na sina bokon mi u ka win yēnu ka win gbea bikia u nūn wesia. Ma Gehasi u nē, yinni, kurō wi wee, ka win bii wi Elisee u seeya mi.

<sup>6</sup>Yera sina boko u kurō wi Eliseen gari bikia. Ma u nūn kpuro saaria. Yen biruwa sina boko u win kiruku turo seeya u nē, u doo u kurō win tem mwa, u nūn wesia ka ye ba raa duuran are kpuro saa mīn di u ka wuu yara, sere n ka girari dōma te.

### *Elisee ka Hasaeli*

<sup>7</sup> Yen biru Elisee u da Damasiō. N deema Beni Hadadi Sirin sina boko u barō ta kpā. Yera ba nūn sōwa ba nēε, Gusunōn sāmō goo u na u wāa wuu mini. <sup>8</sup> Yera sina boko wi, u Hasaēli sōwa u nēε, a kēru suo a n nēni, kpa a da Gusunōn sāmō win mi, a nūn sō a nēε, u man Gusunō bikio nā n kon bekura nēn bara te na barō minin di.

<sup>9</sup> Ma Hasaēli u da Eliseen mi ka kēε ni nu sāa Damasin gāa geenu, u nu yooyoosu weeru sōbi. Ye u tura Eliseen mi, yera u nēε, wunen bōō Sirin sina boko Beni Hadadiwa u man gōrima n be nun bikia ū n koo bekura win bara te u barō min di.

<sup>10</sup> Ma Elisee u nūn sōwa u nēε, a doo a nūn sō ma u koo raa bekura, adama wee tē Yinni Gusunō u man sōōsi ma u koo gbi.

<sup>11</sup> Yera Elisee u Hasaēli mēera tii, ma u swīi wōri. <sup>12</sup> Hasaēli wi, u nūn bikia u nēε, mba n kua a ka sumō, nēn yinni.

Ma Elisee u nūn wisa u nēε, na wa kōsa ye kaa Isireliba kua. Kaa ben wuu si su gbāra damginu mō dōō mēni, kpa a ben aluwaasiba go ka takobi, kpa a ben bii piiminu nam muku muku, kpa a ben gurigibun nuki besuku.

<sup>13</sup> Hasaēli u nūn wisa u nēε, yinni, man diya kon dam bakam mēnin bweseru wa n ka gāa baka ninin bweseru ko, nē wi na n sāa gāanu.

Ma Elisee u nūn wisa u nēε, Yinni Gusunōwa u man sōōsi ma kaa bandu di Sirio.

<sup>14</sup> Saa ye sōra u doona Eliseen min di u da u win yinni Beni Hadadi deema. Yera Beni Hadadi u nūn bikia u nēε, mba Elisee u nun sōwa.

Ma u nūn wisa u nēε, kaa be bekura.

<sup>15</sup> Ye n kua sisiru, yera Hasaēli u bekuru kasu te ta sinum mō u wasa nimō ma u tu sua u ka sina bokon wuswaa wukiri. Ma u gu. Saa ye sōra Hasaēli u gōna kōsire kua.

### *Yoramū*

*u kua Yudaban sina boko  
(I maa mērio Bandun Gari II, 21:2-20)*

<sup>16</sup> Akabu Isireliban sina bokon bii Yoramun bandun wōō nōbuse sōra, Yosafati Yudaban sina bokon bii Yoramū u bandu di Yudaō. <sup>17</sup> Yosafatin bii Yoramū wi, u mōwa wōō tēna ka yiru sanam mē u ban te di Yerusalemuō. U kuawa wōō nōōba ita ban te sōō. <sup>18</sup> Ma u kōsa kua Yinni Gusunōn nōni sōō. U Isireliban sinambun yira swīi, nge

mē Akabun bwesera kua. Domi Akabun biiwa u sue kurō. <sup>19</sup> Adama Yinni Gusunō u n kī u Yudaban bweseru kpeerasia win bōō Dafidin sō. Domi u raa nūn nōō mwēeru kua ma win bibun bwesera ta ko n wāa ban te sōō sere ka baadommaō.

<sup>20</sup> Yoramun waati ye sōra Edōmuba ba Yudaba seesi. Ma ba ben tii sunō kua. <sup>21</sup> Sōō teeru yera Yoramū u seewa u da Sairio ka win tabu kēkē yi dumi gawe. Ye n kua wōku suunu, yera u Edōmū be wōri be ba nūn tarusi mi, ka ben tabu sinambu ka sere be ba tabu kēkēba kpare. Adama Yudaba kpuro ba duki yakikira, ba da ben yenusō.

<sup>22</sup> Saa dōma ten diya Edōmuba ba ka tii yina Yudaban min di sere ka gisōn gisō.

Saa tia ye sōra Libinagibun tii ba maa Yudaba seesi.

<sup>23</sup> Ye Yoramū u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sōō. <sup>24</sup> Yen biruwa Yoramū u kpuna u gu. Ma ba nūn sikua win baababan sikaō Dafidin wuuō. Ma win bii Akasia u gōna kōsire kua.

### *Akasia*

*u kua Yudaban sina boko  
(I maa mērio Bandun Gari II, 22:1-6)*

<sup>25</sup> Yoramū, Akabun bii, wi u sāa Isireliban sina boko, win bandun wōō wōkura yiruse sōra Akasia Yoramun bii u bandu di Yudaban mi. <sup>26</sup> Akasia u mōwa wōō yēnda yiru saa yē sōō u ban te di. Ma u kua wōō tia ban te sōō Yerusalemuō. Win mēron yīsira Atali Isireliban sina boko Omirin bii. <sup>27</sup> Adama kōsa u kua Yinni Gusunōn wuswaa nge mē Akabun bwesera kua, yēn sō u Akabun debubu sue kurō.

<sup>28</sup> Yera wi ka Yoramū Akabun bii ba da ba Hasaēli Sirin sina boko tabu wōri Ramōtio Galadin temō. Ma Sirigii be, ba Yoramū mēera kua. <sup>29</sup> Saa ye sōra Yoramū u gōsira Yisireliō u ka win mēera yen tim ko. Yen biru Akasia Yudaban sina boko u na mi, u ka nūn tōbiri win mēera yen sō.

### *Ba Yehu gum tāre*

*u ka ko Isireliban sina boko*

## 9

<sup>1</sup> Sōō teeru Elisee u turo soka Gusunōn sāmōn bwāabun wuurun di u nūn sōwa u nēε, a sōōru koowo kpa a gum kōba ye sua a ka da Ramōtio Galadin temō. <sup>2</sup> À n tura mi, a doo a Yehu wa Yosafatin bii, Nimusin

debubu. A nùn wunə wigibun suunu səən di a ka da diru garun mi, bee tia. <sup>3</sup> Miya kaa nùn gum tāre u ko sunə kpa a nùn sō a nɛɛ, aməniwa Yinni Gusunə u gerua. U nɛɛ, u koo nùn ko Isireliban sina boko. Yen biru kpa a gambo kənia a duka doona. A ku ra yōre.

<sup>4</sup> Ma Gusunən səmə aluwaasi wi, u da Raməti mi, Galadin temə. <sup>5</sup> Ye u tura mi, yera u deema wee, be, tabu sinambu ba mənne ba wesianamə. Ma u bu sōwa u nɛɛ, i man isa kuo, na kī n ka bəen turo gari ko.

Ma Yehu u nùn wisa u nɛɛ, bəsen wara.

Ma səmə wi, u nɛɛ, tabu sunə wuna.

<sup>6</sup> Yera u seewa ba da yənuə. Ye ba tura dirə, ma u nùn gum mɛ tāre wirə u nɛɛ, aməniwa Gusunə Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, wuna u gəsa a ka ko win tambu Isireliban sina boko. <sup>7</sup> Kpa a wunen Yinni Akabun bweseru kpuro go. U koo maa de a win səməbu ka win səm kowobu kpuron yem məaru mwa Yesabelin mi. <sup>8</sup> Akabun bweseru kpurowa u koo de a kpeerasia sere ka ben bibə. <sup>9</sup> Kpa bwese te, tu ko nge mɛ Yeroboamu Nəbatin biigira kua ka Basa Akiyan biigiru. <sup>10</sup> Mɛya ba n maa Yesabeli sikumə, bōna nu koo win goru tem Yisireliə.

Ye Gusunən səmə wi, u gari yi gerua u kpa, yera u gambo kənia u duka yakura.

<sup>11</sup> Yehu u yarima u da u win berusebu deema. Ma ba nùn bikia ba nɛɛ, n ka sere do? Mban sōna wiiru wini u na wunen mi.

Ma Yehu u bu wisa u nɛɛ, bəen tii i durə wi yē, i maa yē ye u koo kpī u gere.

<sup>12</sup> Adama ba nɛɛ, aawo, sa n yē. A sun sōwə ye u gerua.

Ma Yehu u nɛɛ, aməni ka aməniwa u man sōwa. Yen biru u man gum tāre ma u nɛɛ, Yinni Gusunəwa u man gəsa n ka ko Isireliban sina boko.

<sup>13</sup> Mii mii ba seewa ba ben yānu potira ba teria dii kənnən yətia wəllə ba Yehu swī mi. Ma ba kəba soomə ba mə Yehu u kua sunə.

### *Ba nəsina bu ka Yoramun*

#### *Isireliban sina boko go*

<sup>14</sup> Saa ye sə, Yoramun ka Isireliba ba Sirin sina boko Hasaeli wərim da Raməti Galadin temə. Yera Yehu Yosafatin bii Nimusin debubu u nùn seesi. <sup>15</sup> N deema Yoramun wi, u gina wāa Yisireliə ba nùn

nərimə mɛera ye u wan sō sanam mɛ u tabu mə ka Sirin sunə wi.

Yera Yehu u win tabu sina kpaasibu sōwa u nɛɛ, n n bəen kīrun na, i ku de baa bəen tən turo u yari u da Yisireliə u sina boko yen labaari sō.

<sup>16</sup> Saa yera Yudan sina boko Akasia u maa Yoramun mɛrim na win mɛera yen sō. Yera Yehu u win tabu kɛkɛ ye dumi gawe yəwa u maa da mi. <sup>17</sup> Ma wuu kōso u Yehun tabu wuuru wa ta wee. Yera u da u sina boko sōwa u nɛɛ, na tabu wuuru garu waamə ta wee.

Ma Yoramun u nɛɛ, a maasə goo gərio u da u bu bikia u nɛɛ, bəri yəndun gariya ba ka sīimə?

<sup>18</sup> Ma maasə wi, u da Yehun mi, u nɛɛ, sina boko u nɛɛ, bəri yəndun gariya i ka sīimə?

Ma Yehu u nɛɛ, mba n nun wa, a wuro nən biruə!

Yera kōso wi, u maa da sina bokon mi, u nɛɛ, gəro wi, u tura tən ben mi, adama u n gəsiramɛ.

<sup>19</sup> Ma Yoramun u maa dera maasə kpao u da. Ye u tura mi, yera u nɛɛ, sina boko u nɛɛ, bəri yəndun gariya i ka sīimə?

Ma Yehu u nɛɛ, mba n nun wa. A wuro nən biruə!

<sup>20</sup> Yera kōso wi, u maa da sina bokon mi, u nɛɛ, winin tii u tura mi. Adama u n wuramɛ. Tən wuu te ta maa wee mi, ta sāawa nge Yehu Nimusin biigiru. Domi wi u tabu kɛkɛ ye kpare u məwa nge wiiru.

<sup>21</sup> Yera Yoramun u nɛɛ, i nən tabu kɛkɛ səaru koowo, ma ba ye səaru kua. Yera wi, Yoramun, Isireliban sina boko ka Akasia Yudaban sina boko ba seewa ba dəo bu ka Yehu yinna, ben baawure u wāa win tabu kɛkɛ sə. Ma ba Yehu deema Nabəti Yisireliə gbaarə.

#### *Yoramun gəo*

<sup>22</sup> Saa yə sə Yoramun u Yehu wa, yera u nùn bikia u nɛɛ, alafiawa a ka sīimə mɛ?

Ma Yehu u nɛɛ, aməna alafia ya ko n ka wāa, domi a dera wunen mero Yesabeli u būnu gasirimə u sāamə ma u səruru mə.

<sup>23</sup> Ma Yoramun u biruku yira wura u duka yakura. U nəogiru sua u nɛɛ, kəsira tunuma, Akasia.

<sup>24</sup> Saa yera Yehu u win tendu sua u Yoramun toba win senun baa sə. Ma sēu ga da ga wəri win woo səndə. Ma u wəruma u gu, win tabu kɛkɛ ye sə. <sup>25-26</sup> Ma Yehu

u win tabu sunə turo Bidikaa sɔɔwa u nɛɛ, sanam mɛ sa Akabu swii ka dumi a yaaye ye Yinni Gusunə u gerua win sɔ? U nɛɛ, nge mɛ Akabu u Nabəti ka win bibun yem yari gbaa te sɔɔ, nge mɛya u koo maa de win bweserun yem mu yari gbaa te sɔɔ. Yen sɔ, a Yoramun goo te suo a kare gbaa ten mi.

### *Ba Akasia*

#### *Yudaban sina boko go*

*(I maa mɛerio Bandun Gari II, 22:7-9)*

<sup>27</sup> Ye Akasia u wa mɛ, yera u duka sua u da Bəti Gani gia. Ma Yehu u nùn naa swii sere Gurin gungurə, Yibileamun bəkuə. Ma u nɛɛ, i nùn tweeyo, ma ba nùn twee ba ka da Məgidoə. Miya u gu. <sup>28</sup> Ma win bwāaba win goru sua ba ka da Yerusalemə ba sikua, win baababan sikaə, Dafidin wuuə.

<sup>29</sup> N deema Akasia wi, u bandu diwa Yudə Akabun bii Yoramun bandun wɔ wəkura tiase sɔɔ.

### *Ba Yesabeli go*

<sup>30</sup> Yen biruwa Yehu u dua Yisireliə. Ye Yesabeli u nua mɛ, yera u win wuswaa buraru kua u kiroba doke nənə. Ma u win wiru yara fənəntin di u ka yam mɛera. <sup>31</sup> Sanam mɛ Yehu u dua wuuə, yera Yesabeli u nùn sɔɔwa u nɛɛ, Simiri wi u ra win yinni gon kəsire, n sere do a ka na mi?

<sup>32</sup> Ma Yehu u wuswaa seeya fənənti yen bera gia wəllə u nɛɛ, wara u ka man yɔra.

Ma sina bokon səm kowobun wirugibu gabu yiru n̄ kun mɛ ita ba nùn mɛerima temə. <sup>33</sup> Yera u nɛɛ, i Yesabeli kasa kooma temə.

Ma ba nùn kasa kua. Yera win yem yari gbāraru wəllə, ka maa dumin wəllə. Ma Yehu u nùn yasisi ka tabu keke ye dumi gawe.

<sup>34</sup> Yen biruwa Yehu u dua sina kpaaru mi, ma u di u nəra. Yera u nɛɛ, i doo i kurə kam wi sike domi u sāawa sina bokon bii.

<sup>35</sup> Ye ba da, yera ba deema win wii koko ka win naasu ka nəm taranu tənawa nu wāa mi, ma ba nu sua ba sikua. <sup>36</sup> Ma ba da ba ye Yehu sɔɔwa, yera u bu wisa u nɛɛ, mɛya Yinni Gusunə u raa gerua saa win səmə Eli Tisibigiin nɔn di, ye u nɛɛ, bəna nu koo Yesabelin goru tem Yisirelin gberə. <sup>37</sup> Nge mɛya win wasin sukum mu kua taaki Yisirelin gberə. Kpa bu ku raa ka nɛɛ, Yesabelin sikira mini.

### *Ba Akabun bweseru go*

## 10

<sup>1</sup> Akabu u bibu məwa wata ka wəkuru, ba wāa Samariə. Ma Yehu u Yisirelin sinambu tireru yorua ka yen guro gurobu ka sere be ba Akabun bii be neni u nɛɛ, <sup>2</sup> bɛɛ be i sina bokon bibu kəsə ka win tabu keke yi dumi gawe, ka win dumi ka wuu gbāraru guu ka win tabu yānu, tire teni tən bɛɛn noma dua, ye ko i ko wee, <sup>3</sup> i mɛerio win bii be sɔɔ, wi n weenə u win baan gəna kəsire ko kpa i nùn ko sunə. Yen biru kpa i nùn sanna.

<sup>4</sup> Ye ba tire te wa, ma ba bɛrum soora gem gem ba nɛɛ, wee sinambu yiru ba n̄ kpia ba yɔre wunə Yehun wuswaaə. Kaa sere gere bɛsɛ? <sup>5</sup> Sina kpaarun səm kowobun wirugii ka wuun wirugibu ka guro gurobu, ka be ba sina bii be neni, ba menna ba Yehu bii goria ba nɛɛ, sa ko n sāawa wunen bwāabu. Ye a maa gerua kpuro yera sa ko ko. Sa n̄ goo bandu wɛemə.

<sup>6</sup> Yera Yehu u maa bu tireru yorua u nɛɛ, i n sāan na negibu, ma i ko i nɛn gere wura, i man bii ben winu bəriama Yisireliə sia amadaare.

N deema tem min wirugiba ba sina bokon bibu wata ka wəku te neni.

<sup>7</sup> Ye ba tire te wa, yera ba sina bibu wata ka wəku te mwɛera, ba ben winu bura. Ma ba nu gure birenu sɔɔ ba ka Yehu daawa Yisireliə. <sup>8</sup> Ma win səmə u da u nùn sɔɔwa u nɛɛ, ba ka sina bii ben wii ni na. Yera u nɛɛ, bu nu bənu koowo suba yiru kpa bu nu yi kənnəwə sere sisiru bururu. <sup>9</sup> Ye u yara sisiru bururu, ma u da u yɔra təmbu kpuron wuswaaə u nɛɛ, bɛɛ i sāawa gemgibu. Adama nɛ, na nɛn yinni sina boko Yoramun seesi ma na nùn go. Beni maa ni, wara u be go. <sup>10</sup> I n yɛ ma Yinni Gusunən gari yi u gerua Akabun bweserun sɔ, yen gaa kun kam wərimə domi u win nə mwɛeru yibiaməwa te u kua saa win səmə Elin nɔn di.

<sup>11</sup> Ma Yehu u tən be ba tie Akabun yenuə kpuro go Yisireliə, saa be ba sāa wirugibu ka win kpaasibu ka win būu yaku kowobu, baa ben turo u n̄ deri.

### *Yehu u Akasian təmbu go*

*(I maa mɛerio Bandun Gari II, 22:8)*

<sup>12</sup> Yen biru Yehu u seewa u da Samariə mi yāa kparobu ba ra ben yāanu səri bu ka nin



sansu bəəri. <sup>13</sup> Yera u ka Akasia Yudaban sina bokon mero bisibu gabu yinna. Ma u bu bikia u nεε berà i sāa.

Ba nùn wisa ba nεε, sa sāawa Akasian mero bisibu. Sa nawa su ka Yesabelin bibu tɔbiri ka sina bokon bii be ba tie Yisirεliə.

<sup>14</sup> Yera Yehu u win bwāabu sōwa u nεε, i bu mō wasiru.

Ma ba bu mwεera wasiru ba sakira. Baa ben turo ba ñ deri. Yen biru ba ben gonu sure dəkə kpiriru garu sō. Be ba go mi, ben geera sāawa tōnu weeru ka yiru.

### *Yehu u maa*

#### *Akabun tən be ba tie go*

<sup>15</sup> Ye Yehu u doona min di, yera u ka Yonadabu, Rekabun bii yinna u wee. Ma u nùn tɔbura. Yen biru u nεε, wunen gōru ga dεere nge mε neguu ga sāa wunen sō?

Ma Yonadabu u nùn wisa u nεε, oo.

Ma Yehu u nεε, ñ n men na, a man nōma wēema.

Ma u nùn nōma wē. Yera Yehu u nùn yōsia win tabu kεke sō, u yōra win bəkuə.

<sup>16</sup> Ma u nεε, su da sannu kpa a wa sōmbu te na mō ka kīru Yinni Gusunən sō.

<sup>17</sup> Ye ba tura Samariə, ma Yehu u Akabun tən be ba tie kpuro go. U bu kpeerasia nge mε Yinni Gusunə u gerua saa win sōmō Elin nōn di.

### *Yehu u būu wi ba mō Baalin*

#### *sāabu kpuro go*

<sup>18</sup> Yen biru Yehu u tōmbu kpuro menna u bu sōwa u nεε, Akabu u būu wi ba mō Baali sāwa fiiko. Adama nε, kon nùn sāwa gem gem. <sup>19</sup> Yen sō tē, i man Baalin yāku kowobu mennama ka ben sōrobu ka ben bwāabu be ba ra gesi Baali ye sā kpuro. I ku ra de baa ben tən turo u sina. Domi na kī n yāku bakaru kowa Baalin mi. Ben wi u maa yina u na sere bu yēro go.

Adama u yeni geruməwa u ka Baalin sāabu kpuro bwisi kua u bu go. <sup>20</sup> Yehu u bu sōwa u nεε, bu kparo kpa tōmbu kpuro bu menna sō teeru bu Baali sā. Ma ba kpara.

<sup>21</sup> Yera u maa sōmbu gōra Isireliban tem kpuro sō. Ba Baalin sāabu kpuro menna. Baa ben tən turo kun sinε. Ma be kpuro ba yiba būu wi ba mō Baalin diru mi, siki siki.

<sup>22</sup> Ma u wi u ra būu dii ten yāku yānu bere sōwa u nεε, u yā ni yarama u be ba koo būu ni sā kpuro wē. Ma u nu yarama. <sup>23</sup> Yera

Yehu ka Yonadabu Rekabun bii ba dua būu diru mi, ba būu sā be sōwa ba nεε, i mεerio sāa sāa Yinni Gusunən sāabu bā n wāa mi. Domi Baalin sāabu tōna tōnawa sa kī ba n wāa mini.

<sup>24</sup> N deema Yehu u tabu durəbu gōsa tōmbu wεnε u yōrasia dii ten kōnnōwə u bu sōwa u nεε, bεen wi u dera tən be ba wāa dii te sō, baa ben turo, u yara u doona, yērowa ba koo go. Ma wi Yehu ka Yonadabun tii ba dua bu ka siarabun yākuru ko Baalin mi ka maa yāku dō mwaararugiru. <sup>25</sup> Sanam mε ba yāku ni kua ba kpa, yera Yehu u tabu kowo be sōwa u nεε, i duo mi, i būu sā be kpuro go, i ku ra de baa ben turo u yari.

Ma ba dua mi, ba bu go go ka takobi. Yera ba goo ni yara ba ka da wuun biruə. Yen biru ba gōsira ba wura būu diru mi. <sup>26</sup> Ma ba Baalin bwāaroku ge yarama ba dō meni tōwə. <sup>27</sup> Yen biru ba būu dii te sura. Ma mi kpuro n kua tōmbun swaa swīi yeru sere ka gīsə.

### *Yehun gə*

<sup>28</sup> Nge mεsuma Yehu u ka Baalin sāaru kpeerasia Isireliə. <sup>29</sup> Adama ka mε, u Yer-oboamu Nebatin biin yira swīi, wi u Isireliba doke toraru sō, ye ba ka naa buu wuraginu sāwa ni u kua u yi Beteliə, ka Danuə.

<sup>30</sup> Yera Yinni Gusunə u Yehu sōwa u nεε, wunen bibu ba koo bandu diwa Isireliə sere ka ben debuminə, yèn sō a kua ye ya wā nən nōni sō. A Akabun bweseru go nge mε na gerua.

<sup>31</sup> Adama ka mε, Yehu u ñ Gusunə Isireliban Yinni mēm nōwε kpuro, domi Yer-oboamun yira u swīi, wi u Isireliba doke toraru sō.

<sup>32-33</sup> Saa ye sōra Yinni Gusunə u Isireliban tem kawabu torua. Ma u dera Hasaeli u bu seesi u ben tem nō bura yenu kpuro mwεera. Nge mεya n kua ba ñ ka Yuudenin sō yari yerun bera kpuro mō n ka da sere daa te ba mō Aanəwə, Anεen bera gia, Galadi ka Basanin temə, mi Gadigibu ka Rubeniba ka Manaseba ba wāa.

<sup>34</sup> Ye Yehu u maa kuan sukum ka wərugə te u sōsi, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sō. <sup>35-36</sup> U kuawa wō tēna yiru sari bandu sō, Samariə Isireliba sō. Yen biru u kpuna u gu. Ma ba nùn

sikua win baababan sikaᵛ Samariᵛ. Ma win bii Yoakasi u bandu kāsire kua.

## 11

*Atali u bandu wᵛra Yudᵛᵛ*  
(*I maa mᵛerio Bandun Gari II, 22:10-12*)

<sup>1</sup> Ye Atali sina boko Akasian mᵛero u wa ma win bii u gu, yera u seewa u sina bi-bun bweseru kpuro go. <sup>2</sup> Adama Yoseba, Yoramu sina bokon bii, u win sesu Akasian bii Yoasi sua asiri sᵛᵛ sanam mᵛe Atali u siᵛa bii be goomᵛ. Ma u da u nᵛn berua win nᵛᵛrion kpin yerᵛ Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yerᵛ. Nge mᵛya n kua ba ᵛn ka Yoasi go. <sup>3</sup> Ma Yoseba u nᵛn berua wᵛᵛ nᵛᵛba tia sᵛᵛa yeru mi. N deema saa ye sᵛᵛ, Atali u bandu dii tem mi.

*Ba Yoasi kua sunᵛ*  
(*I maa mᵛerio Bandun Gari II, 23:1-21*)

<sup>4</sup> Ye Yoasi u kua wᵛᵛ nᵛᵛba yiru mi ba nᵛn berua mi, yera Yehoyada yᵛku kowo u tabu kowobu wunᵛm wunᵛm wirugibu mᵛnna ka Keretiba ka sina bokon kᵛsobu Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yerᵛ, u ka bu arukawani bᵛkua. Ma u dera ba bᵛrua sᵛᵛa yee ten mi. Yen biru u bu sina bokon bii Yoasi wi sᵛᵛsi. <sup>5</sup> Ma u bu wooda yeni wᵛ u nᵛe, ye i ko i ko wee. Be sᵛᵛ, be ba koo sᵛmburu ko tᵛᵛ wᵛrarugiru sᵛᵛ, ba koo bu bᵛnu kowa wuunu ita. Kpa wuu teeru tu sina bokon yᵛnu kᵛsu. <sup>6</sup> Yiruse maa, tu maa yᵛra kᵛnnᵛ ge ba mᵛ Suuri gia. Kpa itase te ta tie, tu yᵛra sina kpa kᵛsobun biruᵛ bu ka tᵛmbu yinari bu du mi. <sup>7</sup> Wuunu yiru ni nu ᵛn sᵛmburu mᵛ tᵛᵛ wᵛrarugiru sᵛᵛ, niya nu koo Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yeru kᵛsu mi sina boko u wᵛa. <sup>8</sup> Kpa nu n nᵛn sikerene, ben baawure u n win tabu yᵛnu nᵛni. Saa ye sᵛᵛ, wi u bu besu kpuro bu yᵛro goowo. Ba ko n wᵛawa sina bokon bᵛkuᵛ ᵛn yariᵛ ᵛn kun mᵛ ᵛn duᵛ.

<sup>9</sup> Ma tabu kowobun wirugii be, ba kua kpuro nge mᵛ Yehoyada u bu yiire. Ben baawure u win tabu kowobu sua be ba ra sᵛmburu sue tᵛᵛ wᵛrarugiru sᵛᵛ, ka sere be ba ra maa wᵛre te sᵛᵛ. Be kpuro ba da Yehoyadan mi. <sup>10</sup> Yera Yehoyada wi, u wirugii be, Dafidin yaasi wᵛ yi yi wᵛa Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yerᵛ ka tᵛrenu. <sup>11</sup> Ma tabu kowo ben baawure u win tabu yᵛnu nᵛni ba ka yᵛ ba sina boko sikerene yᵛku yerun bᵛkuᵛ Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yerᵛ. <sup>12</sup> Yᵛku kowo Yehoyada u Yoasi, sina bokon bii

yarama. U nᵛn sina furᵛ dokea ma u nᵛn woodan tireru wᵛ. Yen biru ba nᵛn gum tᵛre wirᵛ ba kua sunᵛ. Ma ba taki kua ba nᵛe, sina boko, wunᵛn wᵛaru tu dakaᵛ da.

<sup>13</sup> Saa ye sᵛᵛ, Atali u tᵛn be kpuron wurenu nua, yera u seema u na Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yeru mi. <sup>14</sup> U wa wee, sina boko u yᵛ mi sina bokoba ra yᵛre bu ka gari ko, ka tabu sinambu ka be ba ra kᵛbi so, be kpuro ba yᵛ sina bokon bᵛkuᵛ. Ma tem mᵛn tᵛmbu kpuro ba nuku dobu mᵛ, ba kᵛbi soomᵛ. Saa yera Atalin tii u win yaberu nᵛnuᵛ u karana u nᵛe, ba man seesi! Gbera man di!

<sup>15</sup> Yehoyada u ᵛn kᵛ bu Atali go Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yerᵛ. Yen sᵛna u wirugii be sᵛᵛwa u nᵛe, i Atali yaro tᵛwᵛ. Wi u nᵛn swᵛi kpuro, i yᵛro goowo ka takobi.

<sup>16</sup> Ma ba ka nᵛn yara, ba ka da sina bokon yᵛnuᵛ ka swaa ye dumi yi ra ka du. Miya ba nᵛn go.

<sup>17</sup> Yen biru Yehoyada u dera sina boko Yoasi ka win tᵛmbu Yudaba ba ka Yinni Gusunᵛ arukawani bᵛkua ye ya gerumᵛ ma ba ko n sᵛa win tᵛmbu. <sup>18</sup> Ma ba da bᵛu wi ba mᵛ Baalin dirᵛ, ba tu kᵛsuka muku muku ka ten turanu ka ten bwᵛarokunu. Ma ba Matani go wi u sᵛa Baali yen yᵛku kowo. Yen biruwa Yehoyada yᵛku kowo u tᵛmbu yi yi bu ka Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yeru kᵛsu.

<sup>19</sup> Ma u dera tabu kowobun wirugii be, ka Kereti be, ka sina bokon tiin kᵛso be, ka sere maa wuun tᵛmbu kpuro, ba ka Yoasi yara Yinni Gusunᵛn sᵛᵛa yee ten min di, ba ka nᵛn da sina kpaarᵛ ka swaa ye sina bokon kᵛsobu ba ra ka du. Ma ba nᵛn swᵛi sina kitarᵛ. <sup>20</sup> Ma tᵛn be kpuro ba nuku dobu mᵛ.

Ba wᵛa bᵛri yᵛndu sᵛᵛ, domi ba Atali go ka takobi sina kpaarᵛ.

## 12

*Yoasi u kua Yudaban sina boko*  
(*I maa mᵛerio Bandun Gari II, 24:1-3*)

<sup>1-2</sup> Yehun bandun wᵛᵛ nᵛᵛba yiruse sᵛra Yoasi u bandu di Yerusalemᵛ. U mᵛwa wᵛᵛ nᵛᵛba yiru saa ye sᵛᵛ. Ma u kua wᵛᵛ weeru ban te sᵛᵛ. Win mᵛron yᵛsira Sibia Beri Sebagii. <sup>3</sup> Yoasi wi, u kuawa ye ya Yinni Gusunᵛ wᵛre win wᵛaru sᵛᵛ. Yera u yᵛku kowo Yehoyadan sᵛᵛsiru wura. <sup>4</sup> Adama u ᵛn gunguu ni kᵛsuke ᵛn mi ba ra bᵛnu

sã. Domi tãmba ra n daamã mi ba n bãu ni sãamã kpa ba n turare dõõ dokemã.

*Yoasi u Yinni Gusunãn sãa yeru sãnwa  
(I maa mæerio Bandun Gari II, 24:4-14)*

<sup>5</sup> Yoasi u dera ba Yinni Gusunãn sãa yeru sãnwa ma u yãku kowobu menna u bu sãowa u nεε, bu gobi mãõ yi ba ka na sãa yerun sã. Yiya yi ba raa baawure bure win wãarun sã, ka sere maa yi gaba gõru doke ba wẽ ka nuku tia. <sup>6</sup> U nεε, bu yi kpuro mãõ begibun min di. Kpa bu yi dendi bu ka sãa yee te sãmε mi ta sankira.

<sup>7</sup> Adama yãku kowo be, ba ñ sãa yee te sãnwa sere n ka kua sina boko Yoasin bandun wõõ yenda itase. <sup>8</sup> Yera sina boko u yãku kowo Yehoyada ka yãku kowo be ba tie soka. Ma u bu bikia u nεε, mban sõna i ñ sãa yee te sãnwa. N n mεn na, i ku ra maa gobi gεε mwa tãmbun min di, bεen tiin sã. Adama i ko yi deriwa i ka sãa yee te sãmε.

<sup>9</sup> Ma yãku kowo be, ba gõru doke bu ku maa tãn ben gobi mwa, kpa bu ku maa bu sãa yee ten sãmbun sãmburu nãmu sãndia.

<sup>10</sup> Yera yãku kowo Yehoyada u kpakoro piibu gagu kua, u gu yaba wõllõ. Ma u da u yi yãku yerun bõkuõ, nãm geu gia, Yinni Gusunãn sãa yerun kãnnãwã. Gobi yi tãmba ka na sãa yee ten sã, mi sãõra yãku kowo be ba sãa yee te kãsu ba ra yi kpεε. <sup>11</sup> Bà n wa gobi yi, yi dabia kpakoro te sãõ, yera ba ra sunãn tire yoro ka yãku kowo tãnwero sokusie bu yi gura bu gari. <sup>12</sup> Kpa bu yi be ba koo sãa yee ten sãmburu ko nãma beria. Yiya ba ka dãa dãkobu kãsia, ka nãman sãm kowobu, <sup>13</sup> ka banõbu, ka be ba kpenu dãkumã. Yi sãõra ba ka maa dãa dwa ka kpenu ka gãa ni ba koo ka sãa yee te sãmε kpuro gesi.

<sup>14</sup> Adama baa yin gεε, ba ñ ka sãa yee ten dendi yãnu dwa nge gbẽa ye ba kua ka sii geesu ñ kun mε wobunu, ñ kun mε nãri, ñ kun mε kãbi, ñ kun mε dendi yãa ni ba kua ka wura, ñ kun mε ka sii geesu. <sup>15</sup> Be ba sãmbu te mð, beya ba yi wẽ ba ka sãa yee te sãnwa. <sup>16</sup> Ba ku ra bu bikie nge mε ba ka gobi yi dendisinamã. Domi ba ye kpuro mãwa dee dee.

<sup>17</sup> Gobi yi ba ra wẽ yaa saberun ayerõ, torarun yãkurun sã ba ku ra yi yi Yinni

Gusunãn sãa yerun sã. Yiya yi ra ko yãku kowogii.

*Yoasin bandun kpeeru*

*(I maa mæerio Bandun Gari II, 24:23-27)*

<sup>18</sup> Saa ye sãõra Sirin sina boko Hasaeli u Gati wãri. Ma u ye mwa. Yen biru u gõru doke u da u Yerusalemu mwa. <sup>19</sup> Yera Yoasi Yudan sina boko u yãa geenu gura ni win tii u yi Yinni Gusunãn sã, ka sere ni win baababa Yosafati ka Yoram u ka Akasia ba yi, ka maa wura ye ya wãa Yinni Gusunãn arumanin beru yerõ, ka sere ye ya wãa sina kpaarõ. Ye kpurowa u sua u Hasaeli Sirin sina boko mãrisia. Ma Hasaeli wi, u ñ maa Yerusalemu wãri.

<sup>20</sup> Ye Yoasi u kuan sukum mu yorua Yudan sinambun faagin tireru sãõ. <sup>21-22</sup> N deema win bwãabu Yosakaa Simeatin bii, ka Yosabadi Somεen bii, beya ba nùn seesi ba go Milon dirõ Silan wõwãõ. Ma ba nùn sikua win baababan sikaõ Dafidin wuuõ. Ma win bii Amasia u bandu kãsire kua.

*Yoakasi u kua Isireliban sina boko*

**13**

<sup>1</sup> Yoasi Akasian bii, Yudaban sina bokon bandun wõõ yenda itase sãõra Yoakasi, Yehun bii u bandu di Isireliba sãõ, Samario. Yoakasi wi, u kuawa wõõ wãkura nãõbu ka yiru ban te sãõ. <sup>2</sup> Kãsa u kua Yinni Gusunãn nãni sãõ, Yeroboamu Nebatin biin yira u swi mam mam, wi u Isireliba doke toraru sãõ. <sup>3</sup> Saa ye sãõra Yinni Gusunãn u ka Isireliba mãru bara too. Ma u bu Sirin sina boko Hasaeli nãmu beria ben wãaru kpuro sãõ n ka girari sere win bii Beni Hadadin waati kpuro sãõ.

<sup>4</sup> Yera Yoakasi u Yinni Gusunãn somiru kana. Ma Yinni Gusunãn u nùn wurari. Domi u wa dam mε Sirin sinam be, ba Isireliba dõremã. <sup>5</sup> Yera u bu faaba kowo seeya wi u bu yara nãni swãa ten min di. Saa yera ba sina ka bõri yendu ben yenusõ nge yellu. <sup>6</sup> Adama ka mε, ba ñ Yeroboamun bwe-serun yira deri wi u Isireliba doke toraru sãõ. Ba wãriwa win durum sãõ. Ba maa dera bãu wi ba mð Asitaaten bwãarokunu nu gire Samario.

<sup>7</sup> Yoakasin tabu kowobu sãõ, Yinni Gusunãn u dera Sirin sina boko u ben dabiru go, u nama muku muku ba kua nge tua. Maasõbu weeraakuru tãnawa u nùn deria

ka tabu kowobu nərəbun suba wəkuru (10.000) ka tabu kəkε yi dumi gawe wəkuru.

<sup>8</sup> Ye Yoakasi u kuan sukum, ka wərugəə te u sōsi, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sō. <sup>9</sup> Yeniban biru u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua win baababan sikəə Samariə. Ma win bii Yoasi u bandu kəsire kua.

#### *Yoasi u kua Isireliban sina boko*

<sup>10</sup> Yoasi Yudaban sina bokon bandun wōə tēna ka nəba yiruse sōra, Yoasi Yoakasin bii u bandu di Isireliba sō Samariə. U kuawa wōə wəkura nəbu ka tia ban te sō. <sup>11</sup> Yoasi wi, kōsa u kua Yinni Gusunən wuswaaə. Yeroboamu Nəbatin biin yira u swī mam mam, wi u Isireliba doke toraru sō.

<sup>12</sup> Ye Yoasi u kuan sukum ka wərugəə te u sōsi, ka sere maa taa bi u kua ka Amasia Yudaban sina boko, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru sō. <sup>13</sup> Ma u kpuna u gu, ba nùn sikua mi ba ra Isireliban sinambu sike. Ma win bii Yeroboamu u bandu kəsire kua.

#### *Isireliba ba koo Sirigibu kamia*

<sup>14</sup> Elisee u bara. Bara tera u ka gu. Adama u sere gbi, Yoasi Isireliban sina boko u da win mi, u swī win wuswaaə u nē, nēn baaba! Nēn baaba wunε wi a sāa Isireliban dam mε mu bu kōsu nge ben tabu kəkε dumigii ka ben maasəbu.

<sup>15</sup> Elisee u nùn sōwa u nē, a doo a tendu sua ka sēnu.

Ma u tēn te sua ka sēε ni. <sup>16-17</sup> U maa nùn sōwa u nē, a fēnenti wukio ye ya wāa sō yari yeru gia.

Ma sina boko Yoasi wi, u ye wukia. Ma Elisee u maa nē, a wunēn tēn te suo a bəri.

Ma sina boko u tu sua u bəri. Yera Elisee u win nəma səndi sina bokogian wəllə. Ma u nùn sōwa u nē, a toowo. Ma u toba. Yen biru u maa sina boko Yoasi sōwa u nē, nasaran sēuwa mi. Geya ga sōsi ma Yinni Gusunə u koo bεε nasara wē Sirigibun wəllə. I ko i bu gowa mam mam Afekiə.

<sup>18</sup> Elisee u kpm Yoasi sōwa u nē, a sēε ni suo.

Ma u nu sua. Yera u nē, a ka nu tem soowo.

Ma u so nən ita u yōra. <sup>19</sup> Ma Elisee u ka sina boko məru kua u nùn sōwa u nē, kaa raa sowa nən nəbu n̄ kun mε nən nəba tia.

Saa yera kaa raa Sirigii be go mam mam. Adama wee tē nən ita tənawa kaa bu kamia.

<sup>20</sup> Yen biruwa Elisee u gu, ba nùn sikua. Yen wōə ge ga swī sōra Məabun tabu kowobun wuunu ganu nu ra Isireliba wəraa nε. <sup>21</sup> Yera sō teeru durə goo u gu Isireliban suunu sō. Ye ba nùn sikumə, yera ba wa wee, Məabuban tabu kowo wuuru gara kurama. Ma ba goo te kare Eliseen siki wəruə. Ye durə win goo te, ta da ta Eliseen kukunu wəri, yera durə wi, u kua waso. Ma u seewa u yōra.

#### *Isireliba ba Sirigibu kamia*

<sup>22</sup> Hasaeli, Sirin sina boko u raa Isireliba dam dərə Yoakasin wāarun tōru kpuro sō.

<sup>23</sup> Adama Yinni Gusunə u bu mεrima, ma u ben wənwəndu wa, arukawani ye u ka Aburhamu ka Isaki ka Yakəbu bəkuan sō. U n̄ wure u bu biru kisi, bu kam ko.

<sup>24</sup> Hasaeli wi, u gu. Ma win bii Beni Hadadi u bandu kəsire kua. <sup>25</sup> Saa ye sōra Yoasi Yoakasin bii, u Isireliban wuu si mwεera si Beni Hadadin tundo Hasaeli u raa mwεera tabu sō. Nən itawa u Beni Hadadi wi tabu di u ka wuu si kpuro mwεera.

## 14

#### *Amasia u kua Yudaban sina boko (I maa mεerio Bandun Gari II, 25:1-4, 11-12, 17-28; 26:1-2)*

<sup>1</sup> Yoasi Yoakasin bii, Isireliban sina bokon bandun wōə yiruse sōra Amasia, Yoasi Yudaban sina bokon bii u bandu di Yudaə.

<sup>2</sup> Saa ye u ban te di, wōə yenda nəbuwa u mə. Ma u kua wōə tēna tia sari bandu sō Yerusalemuə. Win meron yīsira Yoadani Yerusalemugii. <sup>3</sup> Gea u kua Yinni Gusunən nōni sō, adama ya n̄ Dafidigia tura. U kuawa nge mε win tundo Yoasi u kua. <sup>4</sup> U n̄ maa gunguu n̄n mi ba ra būnu yākuru ko kəsuke. U dera ba yākunu m̄ ma ba turare dōə dokemə nin wəllə.

<sup>5</sup> Sanam mε win banda dam kua, yera u win bwāabu go, be ba raa win tundo go.

<sup>6</sup> Adama u n̄ tən ben bibu go nge mε ya yorua Məwisin tireru sō tē sō Yinni Gusunə u nē, ba n̄ tundo goomə win biin torarun sō. Meya ba n̄ maa bii goomə win tundon torarun sō. Adama wi u tora wiya ba koo go. <sup>7</sup> Amasia wiya, u maa Edəmban tabu kowobu nərəbun suba wəkuru (10.000) go wəwa sō ye ba sokumə



B̄aru. Taa bi s̄ara u wuu ge ba sokum̄ Sila mwa, ma u gen ȳsiru ḡsia Yokut̄eli. Ȳsi tera ba ka gu sokum̄ sere ka gis̄a.

<sup>8</sup> Yera u maa Yoasi Yoakasin bii, Yehun debubu s̄om̄ ḡria u n̄e, u seema bu yinna bu tabu ko. <sup>9</sup> Yera Yoasi wi, u Amasia s̄ōwa u n̄e, s̄aku koru garu ta w̄a Libanin guur̄, tera ta d̄a bakarū garu ḡria ta n̄e, a man wunen bii w̄andia k̄ema u ko nen biin kur̄. Yera gbeeku ȳe yi seewa yi da yi s̄aku koo te taaka yi go. <sup>10</sup> Geema Amasia, wee t̄e a Ed̄muba kamia ma a tii sue. A n̄ sinam̄ wunen yenū s̄e? Kpa a n̄ nuku dobu m̄ wunen nasaran s̄? Mban s̄na kaa maa tii tabu kp̄e bi bu koo ka nun k̄sa naawa kpa wun̄e ka Yudaba i kam ko.

<sup>11</sup> Adama Amasia kun win gere swaa sue. Ma Yoasi Isireliban sina boko u da u bu tabu w̄ri. Ma ba yinna ba waana n̄ni ka n̄ni wi ka Yudaban sina boko B̄eti Sem̄sī, Yudaban tem̄. <sup>12</sup> Ma Isireliba ba Yudaba kamia ba duki yakikira, ben baawure u da u w̄ri win kuu bekurugir̄. <sup>13</sup> Isireliban sina boko Yoasi, Akasian debubu u Amasia Yudaban sina boko yoru mwa B̄eti Sem̄sī mi. Yen biru u da Yerusalem̄ ma u yen gb̄ararun gana sura ḡm soonu n̄eru (400) saa k̄nn̄ ge ba m̄ Efaraimun di sere n̄ ka da k̄nn̄ ge ga w̄a s̄ō ȳsan n̄m geu gia. <sup>14</sup> Ma u da u wura gura, ka sii geesu ka sere ḡa gee ni nu w̄a Yinni Gusun̄n s̄a yer̄ ka sinambun arumanin beru yer̄. Yen biru u maa t̄mbu m̄oru m̄era. Ma u ḡsira Samarī.

<sup>15</sup> Ye Yoasi u kuan sukum ka w̄ruḡ te u s̄ōsi ka taa bi u ka Amasia Yudaban sina boko kua, ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄ō. <sup>16</sup> Sanam m̄e Yoasi u kpuna u gu, ba n̄n sikua Samarī mi ba ra Isireliban sinambu sike. Ma win bii Yeroboamu u bandu k̄sire kua.

<sup>17</sup> Isireliban sina boko Yoasi, Yoakasin biin ḡon biru, Amasia Yoasin bii, Yudaban sina boko u maa kuawa w̄ō w̄kura n̄ōbu. <sup>18</sup> Ye Amasia u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru s̄ō.

<sup>19</sup> Yera s̄ō teeru ba n̄n seesi Yerusalem̄. Ma u duka yakura u da Lakisī. Adama ba n̄n naa sw̄i mi, ba go.

<sup>20</sup> Ma ba win goo te sua ka k̄k̄e ye dumi gawe ba ka na Yerusalem̄ ba sikua win baababan sikā, Dafidin wuu. <sup>21</sup> Yeniban biru Yudaba kpuro ba Asaria Amasian bii

sua ba sw̄i win tondon bandun s̄ō. Saa ye s̄ō, u m̄wa w̄ō w̄kura n̄ōbu ka tia. <sup>22</sup> Ye Asaria u bandu di u kpa, yera u Elati mwa ma u ye bana s̄nwa.

### *Yeroboamu yiruse*

#### *u kua Isireliban sina boko*

<sup>23</sup> Amasia Yoasin bii Yudaban sina bokon bandun w̄ō w̄kura n̄ōbuse s̄ara Yeroboamu Yoasin bii, Isireliban sina boko u bandu di Samarī. Ma u kua w̄ō weeru ka tia. <sup>24</sup> K̄sa u kua Yinni Gusun̄n wuswaa. Yeroboamu N̄batin biin yira u sw̄i mam mam, wi u Isireliba doke toraru s̄ō. <sup>25</sup> U Isireliban wusu kpuro m̄era si su w̄a saa Hamatin di, s̄ō ȳsan n̄m geu gia sere n̄ ka da nim w̄ku b̄ruguū nge m̄e Yinni Gusun̄ u gerua saa win s̄om̄ Yonasi Amitain biin n̄on di, wi u s̄a Gati Hef̄egii. <sup>26</sup> M̄ya Yinni Gusun̄ u Isireliban n̄ni sw̄aru wa ta kp̄a. Domi be kpurowa ba yoru dim̄, ba n̄ maa goo m̄ wi u koo bu w̄ra. <sup>27</sup> N̄ deema Yinni Gusun̄ u n̄ ḡru doke u ka Isireliban ȳsiru go. Yen s̄na u bu faaba kua saa Yeroboamu Yoasin biin n̄man di.

<sup>28</sup> Ye Yeroboamu u kuan sukum ka w̄ruḡ te u s̄ōsi taa bi u kua s̄ō, ka nge m̄e u wuu si su w̄a Damasī ka Hamatī m̄era si su raa s̄a Yudabagisu, ye kpurowa ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄ō. <sup>29</sup> Sanam m̄e u kpuna u gu, ba n̄n sikua win baababan sikā mi ba ra Isireliban sinambu sike. Ma win bii Sakari u bandu k̄sire kua.

## 15

### *Asaria*

#### *u kua Yudaban sina boko*

*(I maa m̄erio Bandun Gari II, 26:3-4,21-23)*

<sup>1</sup> Yeroboamu Isireliban sina bokon bandun w̄ō t̄na ita sarise s̄ara Asaria Amasian bii u bandu di Yudā. <sup>2</sup> U m̄wa w̄ō w̄kura n̄ōbu ka tia sanam m̄e u bandu di. Ma u kua w̄ō weeraakuru ka yiru bandu s̄ō. Win m̄eron ȳsira Yekolia, Yerusalem̄gii. <sup>3</sup> U kua ye ya w̄a Yinni Gusun̄n wuswaa nge m̄e win baaba Amasia u kua. <sup>4</sup> Adama u n̄ gungunu mi ba ra b̄u ȳkunu ko, bu turare d̄ō doke k̄suke. Domi t̄mba daam̄ ba ȳkunu m̄ mi.

<sup>5</sup> Yera Yinni Gusunə u sina boko wi bara disigiru kp̄εε sere u da u ka gu. Ma ba n̄n yara ba ka da diru garun mi. U w̄aa mi wi turo. Ma win bii Yotamu u n̄n k̄əsire kua u tem m̄ε kpare.

<sup>6</sup> Ye Asaria u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru s̄əə. <sup>7</sup> Sanam m̄ε u kpuna u gu, ba n̄n sikua win baababan sikaə Dafidin wuuə. Ma win bii Yotamu u bandu k̄əsire kua.

### *Sakari*

#### *u kua Isireliban sina boko*

<sup>8</sup> Asaria Yudaban sina bokon bandun w̄əə weeru yiru sarise s̄əəra, Sakari Yeroboamun bii u kua Isireliban sina boko Samariə. U kuawa suru n̄əəba tia bandu s̄əə. <sup>9</sup> K̄əsa u kua Yinni Gusunən wuswaaə, nge m̄ε win baababa ba kua. Yeroboamu Nəbatin biin yira u sw̄i, wi, wi u Isireliba doke toraru s̄əə. <sup>10</sup> S̄əə teeru Salumu Yabəsin bii u n̄n seesi u go Yibileamuə. Ma u bandu k̄əsire kua.

<sup>11</sup> Ye Sakari u kuan sukum mu yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄əə.

<sup>12</sup> Nge m̄eya Yinni Gusunən gari yi ka kooru yi u Yehu s̄əəwa u n̄ε, win biba koo bandu diwa sere ka win bibun debuminə.

#### *Salumu u kua Isireliban sina boko*

<sup>13</sup> Asaria Yudaban sina bokon bandun w̄əə weeru tia sarise s̄əəra, Salumu u bandu di Samariə Isireliba s̄əə. U kuawa suru tia ban te s̄əə. <sup>14</sup> S̄əə teeru Mənahemu Gadin bii u seewa Tirisan di u na Samariə. Miya u Salumu Yabəsin bii go. Ma u bandu k̄əsire kua.

<sup>15</sup> Ye Salumu u kuan sukum ka nge m̄ε u Sakari seesi u go, ye kpurowa ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄əə.

<sup>16</sup> Yen biruwa Mənahemu wi, u wuu ge ba m̄ə Tifusaki w̄əri. Ma u t̄ambu go saa Tirisan di n ka da Tifusaki mi. U Tifusaki ye w̄əriwa ka dam yèn s̄ə t̄ən be, ba yina u du ben wuuə, ma u ben gurigibun nuki b̄esuka.

#### *Mənahemu u kua Isireliban sina boko*

<sup>17</sup> Asaria Yudaban sina bokon bandun w̄əə weeru tia sarise s̄əəra Mənahemu Gadin bii u bandu di Isireliba. U kuawa w̄əə w̄əkuru ban te s̄əə Samariə. <sup>18</sup> K̄əsa u kua win w̄āaru kpuro s̄əə, Yinni Gusunən wuswaaə. Yeroboamu Nəbatin biin yira u sw̄i wi u Isireliba doke toraru s̄əə.

<sup>19</sup> Yen biru Pulu Asirin sina boko u na u Isireliba w̄əri. Yera Mənahemu u n̄n sii

geesun t̄annu t̄əna w̄ē u ka wa u n̄n deri kpa u maa win bandu t̄əsisia. <sup>20</sup> Mənahemu wi, u sii gee si mw̄εrawa be ba dukia m̄ən mi. U ben baawure burewa sii geesun gobi weeraakuru. Ye Asirin sina boko u sii gee si mwa, yera u ḡəsira u da win temə.

<sup>21</sup> Ye Mənahemu u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄əə. <sup>22</sup> Sanam m̄ε u kpuna u gu, ba n̄n sikua win baababan sikaə. Ma win bii Pekasia u bandu k̄əsire kua.

### *Pekasia*

#### *u kua Isireliban sina boko*

<sup>23</sup> Asaria Yudaban sina bokon bandun w̄əə weeraakuruse s̄əəra Pekasia Mənahemun bii, u bandu di Isireliba s̄əə Samariə. Ma u kua w̄əə yiru ban te s̄əə. <sup>24</sup> K̄əsa u kua Yinni Gusunən wuswaaə. Yeroboamu Nəbatin biin yira u sw̄i, wi u Isireliba doke toraru s̄əə. <sup>25</sup> Yera win tabu sunə Peka Remalian bii, ka Galadin tabu kowobu weeraakuru ba n̄n seesi ba go sina kpaarə Samariə. Yen biruwa ba maa Aagobu ka Arie go. Ma Peka u bandu k̄əsire kua.

<sup>26</sup> Ye Pekasia u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄əə.

### *Peka*

#### *u kua Isireliban sina boko*

<sup>27</sup> Asaria Yudaban sina bokon bandun w̄əə weeraakuru ka yiruse s̄əəra Peka, Remalian bii, u bandu di Isireliba s̄əə, Samariə. U kuawa w̄əə yendu ban te s̄əə.

<sup>28</sup> K̄əsa u kua Yinni Gusunən wuswaaə. Yeroboamu Nəbatin biin yira u sw̄i wi u Isireliba doke toraru s̄əə.

<sup>29</sup> Pekan waati ye s̄əəra Tigilati Pileεε, Asirin sina boko, u Iyoni mwa ka Abeli Beti Maaka ka Yanəa, ka Kedəsi ka Hasori ka Galadi ka Galilen tem ka Nəfitaliban tem kpuro. Ma u tem mi kpuron t̄ambu mw̄εera u ka da Asiriə. <sup>30</sup> Yen biruwa Osee Elan bii, u Isireliban sina boko Peka seesi u go. Ma u bandu di win ayerə. N deema Yotamu Asarian biin bandun w̄əə yendusewa mi.

<sup>31</sup> Ye Peka u kuan sukum ya yorua Isireliban sinambun faagin tireru s̄əə.

### *Yotamu*

#### *u kua Yudaban sina boko*

*(I maa m̄εerio Bandun Gari II, 27:1-3,7-9)*

<sup>32</sup> Peka, Remalian bii Isireliban sina bokon bandun wōō yiruse sōra Yotamu, Asarian bii, u bandu di Yudaā. <sup>33</sup> U mōwa wōō yenda nōabu sanam mē u ban te di. Ma u kua wōō wākura nōabu ka tia ban te sōō. Win mēron yīsira Yerusa, Sadakun bii. <sup>34</sup> Win baaba Asarian yira u swīi mam mam. U kua ye ya Yinni Gusunō wēre. <sup>35</sup> Adama u n gunguu nīn mi ba ra būu yākuru ko kōsuke. Ma tamba daamō ba yākunu mō mi, ba turare dōō dokemō nin wōlō.

Yotamu wiya, u Yinni Gusunōn sāa yerun kōnnō ge ga mēera sōō yēsān nōm geu gia bana.

<sup>36</sup> Ye Yotamu u kuan sukum mu yorua Yudaban sinambun faagin tireru sōō. <sup>37</sup> Win waati ye sōra Yinni Gusunō u dera Resini Sirin sina boko ka Peka, Remalian bii Isireliban sina boko ba Yudaba wōrim torua. <sup>38</sup> Sanam mē Yotamu u kpuna u gu, ba nūn sikua win baababan sikaō Dafidin wuuō. Ma win bii Akasi u bandu kōsire kua.

## 16

### *Akasi u kua Yudaban sina boko (I maa mērio Bandun Gari II, 28:1-27)*

<sup>1</sup> Peka, Remalian biin bandun wōō wākura nōabuse sōra Akasi, Yotamun bii u bandu di. <sup>2</sup> Akasi wi, u mōwa wōō yendu sanam mē u ban te di. Ma u kua wōō wākura nōabu ka tia bandu sōō Yerusalemuō. Adama kōsa u kua Yinni Gusunōn wuswaaō. U n kue nge win sikado Dafidi. <sup>3</sup> Isireliban sinambun yira u swīi sere u mam dera ba ka win bii yākuru kua ba wōōwa nge mē bwese tukunu nu ra ko ni Yinni Gusunō u nēē bu kpeerasio. <sup>4</sup> Mēya ba ra maa būu yākuru ko kpa bu turare dōō doke gungunu wōlō ka guunu wōlō ka sere maa dāa kubenō.

<sup>5</sup> Yera sōō teeru Resini, Sirin sina boko ka Peka Remalian bii Isireliban sina boko ba seewa ba Akasi tabu wōri, ma ba Yerusalemu tarusi. Adama ba kpana bu nūn kamia. <sup>6</sup> Saa ye sōra Resini u Elati mwa Yudaban nōman di, ma u bu gira min di. U dera Edōmuba ba na Elati mi, sere ka gisōn gisō.

<sup>7</sup> Yera Akasi u Tigilati Pilesēē Asirin sina boko sōmō gōria u nēē, nēna Akasi, wunen bōō, a na a man somi, Sirin sina boko ka Isireliban sina bokon sō be ba man tabu wōrima. <sup>8</sup> Ma Akasi u sii geesu sua ka wura ye ya wāa Yinni Gusunōn sāa yerō,

ka sinambun arumani beru yerō. Ma u ye kpuro gura u Asirin sina boko wē. <sup>9</sup> Saa ye sōra Asirin sina boko wi, u Akasin gari yi wura. Ma u da u Damasi wōri u mwa u gen tōmbu yoru mwēera u ka da Kiriō. Ma u ben sina boko Resini wi mwa u go.

<sup>10</sup> Ye Akasin tii u da Damasiō u ka Tigilati Pilesēē yinna mi, yera u būu turaru garu wa mi, ma u ten dēēbu ka ten yasum ka ten gunum yīra u yorua ye ya sāa ten saria kpuro gesi. Ma u ye yāku kowo Uri mōrisia u nēē, u nūn ten bweseru kuo. <sup>11</sup> Ma yāku kowo wi, u būu tura ten weenasiru kua nge mē Akasi u nūn yorua u ko. U tu kuawa Akasi u sere gōsirama saa Damasin di. <sup>12</sup> Ye Akasi u gōsirama Damasi min di, u būu tura te wa. <sup>13</sup> Ma u susi u yāku dōō mwaararugiru kua ka ni ba ra ko ka tam ka som ka sere maa siarabun yākunu. Ma u ten yaa yem wisi būu tura ten wōlō. <sup>14</sup> Yāku yee te ba kua ka sii gandu Yinni Gusunōn sō ta wāa Yinni Gusunōn sāa yerun kōnnō ka yāku yee ten baa sōō. Yera Akasi u Yinni Gusunōn yāku yee te swenyasia u tu yi kpaā ten biruō sōō yēsān nōm geu gia. <sup>15</sup> Ma sina boko Akasi u yāku kowo wi sōōwa u nēē, saa tēn di, a de a n da bururun yāku dōō mwaararugiru ko ka yokan yāku te ba ra ko ka som yāku yee kpaā ten mi, ka nē sina bokon yāku dōō mwaararugiru ka yāku ni ba ra ko ka som ka tam ka sere maa yāku ni tamba ka naamō. Kpa a n da yāku ni ba ka na kpuro gesin yem wisi ten wōlō. Adama nēn tii ko na n da bikiaru ko Yinni Gusunōn yāku yee te ba kua ka sii gandun mi.

<sup>16</sup> Ma yāku kowo Uri, u wura ye sina boko Akasi u gerua kpuro. <sup>17</sup> Akasi u boo sii gandugii sin sōwaritii kōsuka ma u boo sin tii sua. Ma u boo bōkō ge swenya nēē yin wōllun di, yi ba kua ka sii gandu. Ma u gu sōndi turaru garun wōlō te ba bana ka kpenu. <sup>18</sup> Asirin sina bokon nuku dobun sō, u maa kōnnō gēn min di ba ra ka du Yinni Gusunōn sāa yerō tōō wērarugiru sōō kōsa, ka sinambun duu yeruguu.

<sup>19</sup> Ye Akasi u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sōō. <sup>20</sup> Sanam mē Akasi u kpuna u gu, ba nūn sikua win baababan sikaō Dafidin wuuō. Ma win bii Esekiasi u gōna kōsire kua.



## Osee u kua Isireliban sina boko

### 17

<sup>1</sup> Akasi, Yudaban sina bokon bandun wōō wākura yiruse sōōra, Osee Elan bii, u bandu di Samariō. Ma u kua wōō nōōba nne ban te sōō. <sup>2</sup> Kōsa u kua Yinni Gusunōn wuswaaō. Adama ya ñ Isireliban sinam be ba nūn gbiyegia tura. <sup>3</sup> Yera Asirin sina boko Saamanasaa u Osee wi wōri u kamia, ma u nūn gobi bure wōō ka wōō ye u ko n da kōsie. <sup>4</sup> Sōō teeru Asirin sina boko wi, u gia ma Osee u kī u nūn seesi. Domi u nua ma u Egibitin sina boko gōria Soowō kpa u ku raa maa ka Asirin sina bokon wōō gobi yi kōsia. Yera Asirin sina boko wi, u Osee mwa u ka yōni bōkua u kenua. <sup>5</sup> Yen biru u Isireliban tem kpuro wōri u da Samariō. Ma u dera ba ye tarusi wōō ita.

### Isireliban banda kpa

<sup>6</sup> Oseen bandun wōō nōōba nne se sōōra, Asirin sina boko u Samari mwa. Ma u Isireliba yoru mwēera u ka da win temō. U dera ben gaba wāa Salasin temō ka Gosanin temō mi daa te ba mō Sabori ta wāa ka maa Mēdiban wuu marosō. <sup>7</sup> Yeni ya kōora yēn sō Isireliba ba tora ba būnu sāmō Yinni Gusunōn wuswaaō wi, wi u bu yara saa Egibitin sunōn nōman di. <sup>8</sup> Ba bwese tuku-nun deema swīi ni Yinni Gusunōn tii u gira ben suunu sōōn di ka maa koma kamgii ni ben sinamba mwaama. <sup>9</sup> Isireliba ba Yinni Gusunō kōsa kua ya banda, ba gungunu bana mi ba ra būnu sā ben wuu marosō, ka sere mi wuun kōsoba ra yōre, gbāranō. <sup>10</sup> Ba maa tii bwāarokunu kua gungunu kpuron wōllō, ka mi dāa kubenu wāa. <sup>11</sup> Miya ba ra n yākunu mō, ba n turare dōō dokemō nge bwese tuku ni Yinni Gusunōn tii u gira ben suunu sōōn di. Nge mēya ba ka gāa kōsu dabinu kua ni nu Yinni Gusunōn mōru seeya. <sup>12</sup> Domi ba būnu sāwa ni u bu yinari mam mam.

<sup>13</sup> Mēya u Isireliba ka Yudaba kirō kua saa win sōmōbun nōōn di u nēē, bu daa kōsa derio kpa bu win woodaba mēm nōōwa ka win gere, kpa ba n sīimō dee dee win woodaba sōō ye u ben baababa wē. Yera u maa ben tii wē saa win sōmō sōm kowobun nōōn di.

<sup>14</sup> Adama ba swaa taaya, ba ñ Yinni Gusunō mēm nōōwē. Ba kua nge ben baababa be ba ñ Gusunō ben Yinni naane

kue. <sup>15</sup> Ba win woodaba deri ka arukawani ye u ka ben baababa bōkua ka sere maa kirō ye u bu kua. Ma ba kam dirum swīi, ma ben tii ba kam kua. Ba bwese tukunu ni nu ka bu sikerenen daa saara ye Gusunō ben Yinni u bu yinari. <sup>16</sup> Ba Yinni Gusunōn wooda atafiiru kua ba tii keten bwāarokunu kua ka sii gandu ka būu wi ba mō Asitaaten bwāarokunu. Ma ba sōō ka suru ka kperi sāmō ka sere maa būu wi ba mō Baali. <sup>17</sup> Kōsa ba mō Yinni Gusunōn wuswaaō. Domi ba ka ben bibu yākunu mō, ba wōōmō dōō sōō. Yen biru ba sōronu mō. Yeniba kpurowa ya Yinni Gusunōn mōru seeya. <sup>18</sup> Ma u Isireliba kpuro yarinasia saa win wuswaan di. U Yudaba tōna deri.

<sup>19</sup> Yudaban tii, ba ñ Gusunō ben Yinni mēm nōōwē. Isireliban yira ba swīi mam mam. <sup>20</sup> Ma Yinni Gusunō u Isireliban bweseru kpuro biru kisi. U bu wērobu nōma bēria, ba bu sekuru doke, ba ka bu doona win wuswaan di.

<sup>21</sup> Sanam mē Yinni Gusunō u dera Isireli be, ba karana ka Dafidin yēnugibu ba kpa, yera ba Yeroboamu Nēbatin bii kua ben sunō. Ma Yeroboamu wi, u dera ba tora Yinni Gusunōn wuswaaō. <sup>22</sup> Domi kōsa ye u kua, yera ba maa swīi mam mam. <sup>23</sup> Yen sōna u bu gira win wuswaan di nge mē u raa gerua saa win sōmōbun nōōn di. Ma ba bu gura ba ka da Asiriō. Mēya ba yoru dimō sere ka gisōn gisō.

### Ba ka Isireliba da Asirin temō

<sup>24</sup> Yen biru, Asirin sina boko u dera tōmba na saa Babilonin di ka Kutan di ka Afan di ka Hamatin di ka sere maa Sefaaafaimun di. Ma u dera ba Isireliba kōsire kua. Ba Samari mwa, ma ba sina Isireliban wuu marosō. <sup>25</sup> Sanam mē ba sindu torua tem mi, ba ñ Gusunō Isireliban Yinni sāmō. Ma Gusunō u dera gbee sinansu su ben dabiru go. <sup>26</sup> Yera ba Asirin sina boko sōōwa ba nēē, bwese tuku ni a ka na Samari mini, nu ñ Gusunō Isireliban Yinnin sāaru yē. Wee u dera gbee sinansu su na su bu sēsuka su go. <sup>27</sup> Ma Asirin sina boko u wooda wē u nēē, Isireli be na yoru mwēera sōō bu de yāku kowo turo u da u bu sōōsi nge mē ba ra ka Gusunō sā tem mi. <sup>28</sup> Yera Isireliban yāku kowo turo u na u sina Beteliō u ka bu sōōsi nge mē ba koo ka Gusunō sā.

<sup>29</sup> Adama bwese tuku nin baatere mi ta wāa kpuro ta ten bwāaroku kuawa ta



sāamə. Ma ba nu yi yi mi Isireliba ba ra raa yākunu ko, gungunu wəllə. <sup>30</sup> Ben būu nin yīsa wee. Babilonigibugiin yīsira Sukətu Benətu. Kutagibugiiwa maa Nεεgali. Hamatigibugiiwa Asima. <sup>31</sup> Afabagina maa Nibukasi ka Taataki. Sefaafaimugibu maa, biba ba ra wə bu ka ben būu ni ba mə Adaməleki ka Anaməleki yākuru kua. <sup>32</sup> Ka mε, ba maa Gusunə sāamə. Adama ba maa yāku kowobu gəsa be səə, be ba ko n da bu yākuru kue ben būu yāku yerə, gungunu wəllə. <sup>33</sup> Nge mεya ba Yinni Gusunə sāamə. Ma ben baawure u maa win būu mə u sāamə, wi u ka na saa win tem di.

<sup>34</sup> Sere ka gisə ben yellun komana ba swīi. Ba n maa Yinni Gusunə sāamə ka gem. Ba n win yiirebu ka win woodaba swīi dee dee ye u Yakəbun hibun bweseru wε. Yakəbu wiya, Yinni Gusunə u maa yīsiru kə Isireli. <sup>35</sup> N deema Yinni Gusunə u raa ka Yakəbun bii be arukawani bəkua u nεε, i ku ra yiira būnun nuurə i nu sā. I ku ra maa nu yākuru koosi. <sup>36</sup> Adama nε, Yinni Gusunə, nε wi na bεε yarama Egibitin di ka nən dam bakam, nε turowa i ko i yiira i sā kpa i man yākuru kua. <sup>37</sup> I nən yiirebu ka nən woodaba kpuro ye na bεε wε mεm nəwə baadomma. I ku ra būnu ganu sā. <sup>38</sup> Mεya i ku maa arukawani ye duari ye na ka bεε bəkua na nεε, i ku ra būu goo sā. <sup>39</sup> I de i man sā domi nənəna na sāa Gusunə bεen Yinni. Kon bεε wərə saa bεen wεrəbu kpuron nəman di.

<sup>40</sup> Adama ka mε, ba n Yinni Gusunə mεm nəwε. Ben tiin yellun komana ba swīi. <sup>41</sup> Nge mεya bwese tuku nin tii nu Yinni Gusunə sāamə nu maa ka nin būnu sāamə. Mεya ben bibu ka ben debuminə nu mə sere ka gisə nge mε ben baababa ba kua.

## 18

### Esekiasi

*u kua Yudaban sina boko  
(I maa mεerio Bandun Gari II, 29:1-2; 31:1)*

<sup>1</sup> Osee, Elan bii, Isireliban sina bokon bandun wəə itase səəra, Esekiasi Akasin bii, Yudaban sina boko u bandu di Yudaa. <sup>2</sup> U məwa wəə yenda nəəbu sanam mε u ban te di. Ma u kua wəə tena tia sari ban te səə Yerusalemə. Win mεron yīsira Abi, Sakarin bii. <sup>3</sup> Esekiasi u kua ye ya Yinni Gusunə wεre nge mε win sikado Dafidi u

kua. <sup>4</sup> U gungunu kəsuka mi ba ra būu yākuru ko ka maa nin bwāarokunu. Ma u waa sii gandugia ye bəəka ye Məwisi u kua. Domi Isireliba ba ra n daamə yen nuurə ba n turare dəə dokemə. Ba ye yīsiru kə Nehusitani. <sup>5</sup> Esekiasi wi, u Gusunə naane kua n kere Yudaban sinam be ba nən gbiiye kpuro ka sere be ba bandu di win biru. <sup>6</sup> U ka Gusunə yərawa dim dim. U n nən biru kisi baa fiiko. U win woodaba mεm nəwəwa ye u Məwisi wε. <sup>7</sup> Gusunə u ka nən wāa. Ma n nən koorammε ye u mə kpuro səə. Saa ye səə, u Asirin sina boko seesi. Ma u yara win yorun di. <sup>8</sup> Yen biru u Filisitiba tabu wəri u kamia sere u ka da Gasə. Ma u ben tem mwεera ka ben wuu gbāra damgisu ka mi ben kəsobu ba ra n wāa wāa.

### Samarin tarusibun

#### yaayasiabu

<sup>9</sup> Esekiasi Yudaban sina boko win bandun wəə nneese səə, ka maa Osee, Elan bii, Isireliban sina bokon bandun wəə nəəba yiruse səə, yera Saamanasaa Asirin sina boko ka win təmbu ba Samari tarusi wəə yiru. <sup>10</sup> Ma wəə itaseru ba ye kamia. Saa yera Esekiasi u win bandun wəə nəəba tiase səə dəə. Ma Osee, Isireliban sina boko u maa wāa win bandun wəə nəəba nneese səə. <sup>11</sup> Asirin sina boko u Isireliba gura u ka da win temə. Ma u bu yi wuu ge ba sokumə Salasiə ka Saborin daarun goorə Gosanin temə ka sere maa Mədiban wusə. <sup>12</sup> Domi Isireli be, ba n Yinni Gusunən gere mεm nəwε, ba n maa arukawani ye u ka bu bəkua wure. Mεya ba n maa Məwisi win səm kowo mεm nəwε.

### Asirigibu

#### ba Yerusalemu tarusi

*(I maa mεerio Esai 36:1 ka Bandun Gari II, 32:1)*

<sup>13</sup> Esekiasi Yudaban sina bokon bandun wəə wəkura nneese səə, yera Asirin sina boko Sankeribu u Yudaban wuu si su gbāranu mə kamia.

<sup>14</sup> Ma Esekiasi u gəra Lakisiə Asirin sina boko win mi u nεε, bu nən sə ma wi Esekiasi u torawa. Ye u maa nən bikia kpuro u koo ye ko. Yen sə, u de u doona win tem di.

Ma Asirin sina boko wi, u Esekiasi sii geesu kilo nərəbun suba nəəba nne (9.000) ka wura kilo nεnε ka wunəbu (900) bikia.

15 Ma Esekiasi u sii gee si su wāa Yinni Gusunən sāa yerə ka maa si su wāa sina bokon arumani beru yerə gura u Asirin sina boko wi wē, 16 ka maa wura ye u raa doke sāa yerun gamboba sōo ka kənnən dāa sōo.

### *Asirin tabu kowobun*

#### *wirugiin gere*

*(I maa mærio Esai 36:2-22 ka Bandun Gari II, 32:9-16)*

17 Saa Lakisi min diya Asirin sina boko u tabu durə damgibu gərima ka ben wirugibu ita bu Esekiasi wəri Yerusalemuə. Ye tən be, ba tura mi, yera ba bura ba yōra nim toran bəkuə ye ba kua ya ra ka nim nε wuuə saa bwian di, mi ba ra beka wōken swaaə. 18 Sanam mε sōra ba sina boko sokusia. Adama Eliakimu Hilikiyan bii, sina bokon səm kowobun wirugiiwa u da ben mi ka Sebina wi u sāa sina bokon tire yoro ka Yoasi Asafun bii wi u ra tirenu bere. 19 Asirin tabu kowobun wirugii ben turo, u bu sōwa u nεε, i Esekiasi sōwə i nεε, ameniwa bese Asirigibun sina boko wi u kpuro kere u gerua. U nεε, mba u yōrari u naane sāa mε. 20 Domi u nεε, u dam mə. Ma u bwisi kēo mə u ka tabu ko. Adama gari saarinu tənawa. N n mən na, ma sōra win naane ya wāa u ka nūn seesi. 21 Geema win naane wāawa Egibitin sunən mi, wi u sāa nge kaba te ta kəsikire. Wi u tu nenua u tāsiri kpa tu nūn mura tu mæra ko. Nge mεya Egibitin sunə u sāa be ba nūn yīiyən mi.

22 Mεya i ko i gere i nεε, Gusunə bεen Yinniwa i naane sāa. Adama n n win sāa yenu ka yāku yena Esekiasi u kəsuka? Ma u bεε Yudaba ka Yerusalemuḡibu sōwa u nεε, i n da de sāa yerə, Yerusalemuə i yākuru ko mi tənə?

23 N n mən na, u ka nən yinni Asirin sina boko arukawani bəkuo kpa u nūn dumi nərəbun suba yiru (2.000) wē u n yē u koo maasəbu wa bu yi sənī. 24 Domi u n kpē u yōra u wi u piiburu bo nən yinnin tabu kowobu sōo ma, baa mε u tamaa Egibitigibu ba koo nūn tabu kεkε yi dumi gawe ka maasəbu wē. 25 U n yē ma ka Yinni Gusunən yēra u ka tem mε wərima, kpa u mε kəsuku? Domi Gusunən tiiwa u nεε, u doo u tem mε wəri kpa u mu kəsuku.

26 Eliakimu Hilikiyan bii ka Sebina ka Yoasi ba durə wi sōwa ba nεε, a suuru koowo, sa nun kanaməwa a ka bεε wunən bwāabu gari koowo ka aramum, domi sa mu nōmə. A ku ka maa bεsen barum Heberum gari gere, kpa tən be ba swaa daki gbāraran di bu ku nə ye sa gerumə.

27 Adama durə wi, u bu wisa u nεε, i tamaa nən yinni u man gərima bεε ka bεen yinni tənən sō n ka gari yini gere? Aawo, ka maa be ba sō gbāraru wəllən sōna u man gərima. N n maa tεemə i ka bεen tiin swaa swīibu di kpa i bεen yēkum nə ka be sannu.

28 Saa ye sōra durə wi, u gbāra ka dam ka Yudaban barum u nεε, i bese Asirigibun sina boko wi u kpuro keren gari swaa dakio. 29 U nεε, i ku de Esekiasi u bεε nənī wōke domi u n kpē u bεε wəra saa win nəmūn di. 30 I ku wura i Gusunə naane ko baa Esekiasi u n nεε, Yinni Gusunə u koo bεε wəra, n n koorə Asirin sina boko u wuu ge mwa. 31 I ku maa nūn swaa daki. Adama i nōwə ye Asirin sina boko u gerua. U nεε, i ka nūn nōo tia koowo kpa i nūn tii wē. Kpa baawure u wa u win tiin resemba ka win dāa binu di. Kpa u maa win dəkən nim nə. 32 Yen biru u koo na u bεε sua u ka da tem gam mε mu sāa nge bεen tiin tem mε, mi resem ka alikama wāa, kpa i n pēε ka tam mə ka tim ka olifin gum. Mεya i ko i n wāa, ye i ko i raa ka gbi mini. Yen sō, i ku maa Esekiasin gere swaa daki. Domi u koo bεε nənī wōke u nεε, Yinni Gusunə u koo bεε wəra. 33 Bwese ni nu tien būnu nu n bu wəre Asirin sina bokon nōman di. 34 Mana Hamati ka Aapadi ka Sefaafaimu ka Hena ka Ifan būnu nu wāa tē. Nu kpīa nu Samarigibu wəra saa win nōman di? 35 Būu ni kpuro sōo, nin nirə nu nin tem wəra saa win nōman di, bu sere nεε, Yinni Gusunə u koo Yerusalemu wəra.

36 Ma Yudaba kpuro ba mari, domi sina boko Esekiasi u nεε, bu ku raa nūn gεε wisi. 37 Ma Eliakimu Hilikiyan bii, sina bokon səm kowobun wirugii wi, ka maa win tire yoro Sebina ka sere Yoasi, Asafun bii wi u ra tirenu bere, ba na Esekiasin mi, ba yabe kīanū sebuə nukū şankiranun sō. Ma ba nūn durə win gari yi kpuro saaria.

## 19

### *Sina boko Esekiasi*

*u bwisi bikia**(I maa mæerio Esai 37:1-7)*

<sup>1</sup> Saa ye Esekiasi sina boko u gari yi nua, yera u win tiin yabenu nenua u gĩana. Ma u saaki sua u sebua nuku sankiranun sã. Ma u da Yinni Gusunon sãa yerõ. <sup>2</sup> Yera u Eliakimu sãm kowobun wirugii ka maa Sebina win tire yoro ka yãku kowo guro gurobu gora Gusunon sãmõ Esai Amotin biin mi. N deema be maa, saakibara ba sebua ba ka da mi. <sup>3</sup> Ye ba tura mi, ba nùn sãwa ba nœ, ameniwa Esekiasi u gerua u nœ, gison tãõ te, nuku sankiranu sãra sa wãa. Ba sun seeyasiamõ, ma ba sun doke sekuru sãõ. Gison wahala ye, ya sãawa nge ton kurõ wi u yiire u kĩ u ma, ma u ñ dam mõ u ka wẽma. <sup>4</sup> N n mœn na, a kanaru koowo bese be sa gina tien sã. Sørakudo Gusunõ wunen Yinni u ko n Asirin sina bokon gari yi nua wi u na u nùn wãnwa. Kpa u nùn seeyasia.

<sup>5</sup> Ye Esai u Esekiasin bwãa ben gari yi nua, <sup>6</sup> yera u bu sãwa u nœ, ye i ko i bœen yinni sã wee. I nœ, ameniwa Yinni Gusunõ u gerua. U nœ, u ku de gari yi u nua mi, yi nùn berum ko, ye Asirin sina bokon goro be, ba ka wi Yinni Gusunõ wãnwa mi. <sup>7</sup> U koo de Asirin sina boko wi, u labaari gaa nõ kpa yu win bwẽra gõsia u wura win temõ. Miya u koo de bu nùn go ka takobi.

*Asirigibu**ba maa Yudaba nandasia**(I maa mæerio Esai 37:8-13 ka Bandun Gari II, 32:17)*

<sup>8</sup> Asirin sina bokon goro wi, u gõsira u da Libinaõ. Domi u nua ma win yinni u doona Lakin di u da u Libinagii be tabu wõri. <sup>9</sup> Saa ye sãra Asirin sina boko u nua ma Tiraka Etiopin sina boko u nùn tabu wõrim wee. Yera u maa Esekiasi sãmõbu gõria u nœ, <sup>10</sup> ameniwa i ko i Esekiasi sina boko sã. I nœ, u ku de Gusunõ win Yinni wi u naane sãa mi, u nùn nõni wõke, u nœ, nœ, Asirin sina boko na ñ kpẽ n Yerusalemu mwa. <sup>11</sup> Wi Esekiasin tii u nua nge me besen sinam be ba man gbiiye ba raa tem me mu tiegibu kpuro kam koosia. Yera wi, u tamaa u koo yari win nõman di? <sup>12</sup> Sanam me nen baababa ba Gosani kpeerasia ka Harani ka Resefu ka sere Edenigibu, be ba wãa Telasaaõ, ben bũnu kpĩa nu bu

yara? <sup>13</sup> Nge mana Hamatigibun sunõ u wãa ka Aapadigibun sunõ ka Sefaafaimugibun sunõ, ka Henagibun sunõ ka sere maa Ifagii.

*Esekiasin kanaru**(I maa mæerio Esai 37:14-20)*

<sup>14</sup> Ye Asirin sina bokon sãmõ be, ba tura Esekiasin mi, yera ba nùn tireru wẽ tẽ sãõ ben yinnin gari wãa. Ma Esekiasi u tu gara. Yen biru u da Gusunon sãa yerõ ma u tu deria mi. <sup>15</sup> U kanaru kua u nœ, Gusunõ besen Yinni, wunẽ wi a sã gõradoban suunu sãõ, wunẽ turowa a sãa sinambu kpuron Yinni. Wuna a wõllu ka tem taka kua. <sup>16</sup> A nõni seeyo a mœri, kpa a swaa daki a nen gari nõ. Kpa a Sankeribu Asirin sunon gari nõ, wi u win sãm kowobun wirugii gõrima u ka nun wõmẽ. <sup>17</sup> Ka gem, Yinni, na yẽ ma Asirin sinambu ba bwese dabinu kpeerasia ka nin tem. <sup>18</sup> Ma ba nin bwãarokunu dõõ meniki. Domi nu ñ sãa Gusunõ. Nu sãawa tãmbun sãmõ ye ba kua ka dãa ka kpenu. Yen sõna ba kpĩa ba nu kpeerasia. <sup>19</sup> Adama wunẽ, a sãawa Gusunõ besen Yinni. A sun wõro saa Sankeribun nõman di kpa handunian sinambu kpuro bu gia ma wunẽ turowa a sãa Gusunõ.

*Esain gari**yi u sina boko nõasia**(I maa mæerio Esai 37:21-35)*

<sup>20</sup> Yera Esai Amotin bii u Esekiasi sãmõ gõria u nœ, bu nùn sãõ ma Gusunõ Isireliban Yinni u win kanaru mwa te u kua Sankeribu Asirin sina bokon sã. <sup>21</sup> Ye Yinni Gusunõ u gerua win sã, ye wee. U nœ, Yerusalemun tãmbu kpuro ba nùn gema. Ba nùn yaakoru mõ.

Ba nùn yẽemõ ba wii gimanu koosimõ.

<sup>22</sup> Wara u kam mœera. Wara u wãnwa.

Wara u ka nõõ gõmunu mõ.

U ñ yẽ ma wi, Gusunõ, Isireliban Yinnin tii wi u dœren wuswaaõra u tii sue?

<sup>23</sup> Win sãmõba na, ba wi, Yinni Gusunõ wãnwa.

Ma u nœ, ka win tabu keke dabira u yõõwa Libanin guu ni nu bon wõllõ.

Ma u dua sere sere yen dãa sõõn sãwõ u gen dãa gea ye ba mõ seduru ka sipere ye ya gunum bo bõõra.

<sup>24</sup> U nœ, u bwia gba.

Ma u tem tukum nim nõra.

Win tabu kowobu ba bõsu Egibitin nim tori kpuro sãõ

ba yi sankā.

<sup>25</sup> Adama u n̄ yē ma wi, Yinni Gusun̄n tiiwa u yeniban himba yi saa yellun di?

Wee tē, himba ye, ya koora.

Ma u dera wi, Asirin sina boko u wuu si su gbāranu m̄o bansu koosia.

<sup>26</sup> Yinni Gusun̄wa u dera wuu sin tamba berum soora,

ba wāa sekuru s̄o.

Ba kua dam sarirugibu nge yakasu gber̄o, n̄ kun m̄e, nge doo gāaru te gemi di.

<sup>27</sup> Yinni Gusun̄ wi, u maa n̄e, u yē saa ye Asirin sina boko wi, u ra sin̄e ka saa ye u ra du dir̄o ka saa ye u ra yari,

ka maa saa ye u ka n̄n m̄aru m̄o.

<sup>28</sup> Tē yèn s̄o u ka Yinni Gusun̄ m̄aru m̄o

ma u n̄n gari s̄o wa ka tii suabu, u koo win w̄eru yaba u ȳni doke.

Kpa u maa n̄n yaruka dokea n̄o wa.

Kpa u de u ḡsira u wura m̄in di u na.

<sup>29</sup> Ma Esai u Esekiasi s̄o wa u n̄e, wee ye ya ko n̄ s̄a ȳreru wunen mi. Gisaku ge, ka gasaku, doo gāariya i ko i di. Adama w̄o itase i ko i duurewa kpa i gē. M̄eya i ko i maa res̄em duure kpa i yen marum di. <sup>30-31</sup> Yudaban bweseru s̄o, be ba tiara Sīnin guur̄o Yerusalem̄o ba koo faaba wa kpa bu kpara nge d̄a, kpa bu gbini ko sere tem s̄o wa kpa bu binu ma. Yeniwa Gusun̄, w̄allu ka tem Yinni u koo ko win hanian s̄o.

<sup>32</sup> U gerua u n̄e, Asirin sina boko wi, u n̄ dūo Yerusalem̄o. M̄eya win tabu kowobu ba n̄ ye susīo ba n̄ t̄er̄enu n̄eni bu ka kuku yenu ko bu sere n̄e, ba koo s̄e u to. <sup>33</sup> Swaa ye u ka na, yera u koo ka ḡsira, u n̄ dūo wuu ge s̄o. Yinni Gusun̄n tiiwa u gerua m̄e. <sup>34</sup> Domi u koo wuu ge k̄suwa u gu faaba ko win tiin s̄o, ka maa Dafidi win s̄om kowon s̄o.

*Yinni Gusun̄*

*u Asirigibu kamia*

*(I maa m̄er̄io Esai 37:36-38 ka Bandun Gari II, 32:21-22)*

<sup>35</sup> Ye n̄ kua w̄okuru yera Yinni Gusun̄n ḡrado u yara u da Asirigibun sansanīo ma u t̄onu n̄r̄abun suba wun̄aa wen̄e ka n̄o bu (185.000) go. Ye ba seewa bururu, ba deema wee gona nu t̄erie. <sup>36</sup> Yera Sankeribu Asirin sina boko u ḡsira u da u wāa Ninifūo. <sup>37</sup> S̄o teeru u da u yiire win b̄u wi ba ra soku Nis̄ar̄okun nuur̄o. Miya win bibu yiru beni,

Adameleki ka Sar̄es̄e ba n̄n go ka takobi. Ma ba kpikuru sua ba da tem mi ba m̄o Ararati gia. Ma win bii Esaa Hadoni u bandu k̄sire kua.

## 20

*Esekiasi u bara*

*ma Yinni Gusun̄ u n̄n bekia*

*(I maa m̄er̄io Esai 38:1-8 ka Bandun Gari II, 32:24)*

<sup>1</sup> Saa ye s̄o, Esekiasi u bara sere u ḡo turuku kua. Ma Gusun̄n s̄om̄o Esai Am̄atin bii u na win mi. U n̄n s̄o wa u n̄e, am̄eniwa Yinni Gusun̄ u gerua. U n̄e, a wunen yenugibu s̄o wa ye baawure ko n̄ da ko wunen biru. Domi kaa gbi.

<sup>2</sup> Yera Esekiasi u win wuswaa s̄i ya u gana girari ma u kanaru kua u n̄e, <sup>3</sup> Yinni Gusun̄, asuuru koowo, a yaayo ma na s̄a dee dee wunen wuswaa. Na wunen woodaba m̄em n̄o wa. Na maa kua ye n̄ nun w̄ere.

Yen biru u sw̄i gem gem.

<sup>4</sup> Sanam m̄e Esai u yarīo sina kpaaru min di, yera Yinni Gusun̄ u ka n̄n gari kua u n̄e, <sup>5</sup> a ḡsiro a ka Esekiasi n̄n tambun kpara s̄o a n̄e, am̄eniwa n̄e, Yinni Gusun̄ na gerua, n̄e wi na s̄a been baaba Dafidin Yinni. Na n̄e, na win kanaru mwa, na maa win n̄ni ȳresu wa. Wee, kon de u bekura. Yen biru s̄o itase u koo da n̄e, Yinni Gusun̄n s̄a yer̄o. <sup>6</sup> Kon maa win w̄aarun t̄oru sosi w̄o w̄okura n̄o bu kpa n̄ n̄n faaba ko n̄ wuu ge w̄ra saa Asirin sina bokon n̄man di. M̄eya kon gu k̄su n̄n tiin s̄o ka n̄n s̄om kowo Dafidin s̄o.

<sup>7</sup> Yen biru Esai u n̄e, bu d̄a ye ba m̄o figien marum suo bu p̄era bu t̄eni win bara ten w̄all̄o. Ma ba mu p̄era ba t̄eni ma u bekura.

<sup>8</sup> N̄ deema Esekiasi u raa Esai bikia u n̄e, mba n̄ ko n̄ s̄a ȳreru te ta koo n̄n s̄o si ma u koo bekura kpa u da Yinni Gusun̄n s̄a yer̄o yen s̄o itaseru.

<sup>9</sup> Ma Esai u n̄n wisa u n̄e, Yinni Gusun̄ u koo win gari yibia ȳn n̄o mw̄eru u kua. Ȳotian tiro ga koo kesi sere naa dabusanu w̄okuru s̄o ù n̄ kella. A k̄i gu kaara? Nge gu sosi.

<sup>10</sup> Ma Esekiasi u n̄e, n̄ n̄ s̄e ȳotian tiro gu ka sosi naa dabusanu w̄okuru s̄o ù n̄ kella. Yen s̄o, na k̄iwa gu kaara.



11 Yera Gusunən səmō Esai u Yinni Gusunō kana u de gu kaara. Ma Yinni Gusunō u dera n koorā mε.

### *Babilonin sina boko*

#### *u Esekiasi sāmōbu gōria (I maa mεerio Esai 39)*

12 Saa ye sō, Merodaki Baladani, Baladanin bii, Babilonin sina boko u Esekiasi sāmōbu gōria ka tireru ka kēnu. Domi u nua ma Esekiasi u bara. 13 Ye sāmō be, ba tunuma Esekiasin mi, yera u bu dam koosia, ma u ben gari swaa daki ye ba ka sīimō. Yen biru u ka bu da win arumani beru yera. Yera ya sāa sii geesu ka wura ka turare ka gum nubu durorugim ka tabu yānu. Ye ya gesi sāa win arumani kpuro, yen gaa sari ye u n̄ bu sōasi.

14 Yen biruwa Esai u na u sina boko Esekiasi bikia u nεε, man diya tən beni ba nun naawa. Ye ba tunuma, mba ba gerua.

Ma Esekiasi u n̄n wisa u nεε, ba nawa saa tem tontonden di mε ba m̄ Babiloni.

15 Esai u kpam n̄n bikia u nεε, mba ka mba ba wa wunen yenuō.

Ma Esekiasi u n̄n wisa u nεε, ye ya wāa nen yenu ge sō kpuro, ba wawa. Nen arumani sō gāanu sari ni na n̄ bu sōasi.

16 Yera Esai u n̄n sōwa u nεε, a swaa dakio a nō ye Yinni Gusunō u gerua. 17 U nεε, wee tōru gara sisi tē sō ba koo wunen arumani kpuro gura bu ka da Babiloniō ka ye wunen baababa ba sweena ba nun deria. Yen gaa sari ye ba koo nun deria tō te. 18 Ba koo wunen tiin bweseru sō bibu mwεeri kpa bu ka bu da Babiloniō bu bu maatam ko. Kpa bu ko sina bokon sām kowobu sina kpaarō.

19 Yera Esekiasi u Esai wisa u nεε, Yinni Gusunən gari yi a gerua mi, gari bura.

Domi alafia ka b̄ri yendu ta ko n wāa nen wāarun tōru kpuro sō.

20-21 Yen biru Esekiasi u kpuna u gu, ma ba n̄n sika win baababan sikaō. Saa yera win bii Manase u bandu kāsire kua. Ye Esekiasi u kuan sukum ka maa win w̄ruḡoru ka nge mε u w̄ru gba mi nim mu koo sina, ma u mu tori wuna yi ka nim na Yerusalemō, ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sō.

## 21

### *Manase*

#### *u kua Yudaban sina boko (I maa mεerio Bandun Gari II, 33:1-10,18-20)*

1 Wō w̄kura yiruwā Manase u mō sanam mε u bandu di Yerusalemō. Ma u ban te sō kua wō weeraakuru ka nōbu. Win meron yīsira Hēfisiba. 2 Manase wi, u kua ye ya n̄ Yinni Gusunō dore. Domi u bwese tuku ni Yinni Gusunō u gira be Isireliban suunu sōn din komanu swīi. 3 Ma u wure u kpam gunguu ni bana, mi ba ra b̄u yākuru ko, ni win tundo Esekiasi u kāsuka. Ma u maa b̄u wi ba m̄ Baali yāku yenu kua. Meya u kpam wure u b̄u wi ba m̄ Asitaaten bwāaroku kua ba sāmō nge mε Akabu Isireliban sina boko u raa kua. Saa yera u maa sō ka suru ka kperi kpuro menna u sāmō. 4 Ma u maa b̄u turanu ganu kua Yinni Gusunən sāa yera. N deema sāa yee ten sōna Yinni Gusunō u raa nεε, Yerusalemu miya kon nen yīsiru doke. 5 Ma u turanu kua mi ba ra sō ka suru ka kperi s̄ sāa yerun yaari yiru sō. 6 U mam ka win bii yākuru kua u n̄n wōwa. U ra maa guru winu ka wεε bikiaru koosi. U t̄mbu gōsa be ba ra n̄n ḡribu sokue. Nge meya u kōsa m̄ u sosimō Yinni Gusunən wuswaa u ka win m̄ru seeya. 7 U b̄u wi ba m̄ Asitaaten bwāaroku sua, u doke Yinni Gusunən sāa yera. N deema sāa yee ten sōna Gusunō u Dafidi ka win bii Salomō sōwa u nεε, Yerusalemuwa na gōsa Isireliban wusu kpuro sō. Ma na dera ba man diru bania mi, mi ba ko n da man s̄. Miya na nεε, kon nen yīsiru doke. 8 Meya na n̄ maa derimō Isireliba bu yari ben tem di mε na ben baababa wē, b̄a n nen woodaba mem nōwammε, ye nen sām kowo M̄wisi u bu wē. 9 Adama ba n̄ swaa daki. Wee Manase u bu torasia ba kōsa kua ya kere bwese tuku ni Yinni Gusunō u kpeerasia, be Isireliban suunu sōn digia.

10 Yera Yinni Gusunō u gari kua saa win sāmən nōn di. 11 U nεε, wee Manase Yudaban sina boko u kua ye ya n̄ wā. U mam kōsa kua n kere ye Am̄reba ba kua. U dera Yudaba ba durum kua. Domi u bwāarokunu kua ba sāmō. 12 Yen s̄, nε, Gusunō Isireliban Yinni kon Yerusalemu ka Yudan tem mε n tie n̄ni swāaru doke kpa baawure wi u wuu ge wa, biti yu n̄n mwa

sere u kpana u nɔɔ mari. <sup>13</sup> Kon bu seeyasia nge me na dera ba Samari ka Akabun yenu kua. Kon de bu gen tɔmbu kpuro gurawa, kpa bu bu gɔɔri wia wia, bu wukiri nge wekeru. <sup>14</sup> Mi sɔɔ, be ba tiara kon bu werɔbu nɔmu sɔndia kpa werɔ be, bu ben yānu gura kpuro. <sup>15</sup> Domi ba man kɔsa kua, ba nen mɔru seeyamɔ saa dɔma tɛn di na ben baababa yarama saa Egibitin di.

<sup>16</sup> Mi sɔɔra Manase u tora teni sosi, u taare sarirugibun yem yari sere mu koka Yerusalemun swɛɛ kpuro sɔɔ, tora ni u Yudaba koosia Yinni Gusunɔn wuswaaɔ baasi, ye u ka dera ba bɔnu sɔwa.

<sup>17</sup> Ye Manase u kuan sukum ka win tora ni u kua, ye kpuro ya yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. <sup>18</sup> Sanam me u kpuna u gu, u da u win baababa deema. Ma ba nɔn sikua win yenuɔ gbaa te ba mɔ Usɔɔ. Yen biru win bii Amɔɔ u bandu kɔsire kua.

*Amɔɔ u kua Yudaban sina boko  
(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 33:21-25)*

<sup>19</sup> Wɔɔ yenda yiruwɔ Amɔɔ u mɔ sanam me u bandu di. Ma u kua wɔɔ yiru ban te sɔɔ Yerusalemuɔ. Win mɛron yisira Mɛsulemeti, Harusi Yotibagiin bii. <sup>20</sup> Amɔɔ wi, u maa kua ye ya kun Yinni Gusunɔ dore, nge me win tundo Manase u kua. <sup>21</sup> Win tondon yira kpurowa u swi. U bɔnu sɔamɔ, ma u yiiramɔ bwɔarokunun nuurɔ nge me win tundo u ra raa ko. <sup>22</sup> Ma u Gusunɔ win sikadoban Yinni deri, u n win swɛɛ swi.

<sup>23</sup> Yera win bwɔabu gaba nɔɔ tia kua ba da ba nɔn go win dirɔ. <sup>24</sup> Adama tɛn be ba nɔn go mi, ba maa ben tii mwɛɛra ba go. Ma ba dera win bii Yosiasi u bandu kɔsire kua.

<sup>25</sup> Ye Amɔɔ u kuan sukum ye kpuro ya yorua Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. <sup>26</sup> Sanam me Amɔɔ u kpuna u gu ba nɔn sikua win baababan sikaɔ gbaa te ba mɔ Usɔɔ. Ma win bii Yosiasi u bandu kɔsire kua.

## 22

*Yosiasi*

*u kua Yudaban sina boko  
(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 34:1-2)*

<sup>1</sup> Wɔɔ nɔɔba itawa Yosiasi u mɔ saa ye u bandu di Yerusalemuɔ. U kua wɔɔ tɛna ka ita ban te sɔɔ. Win mɛron yisira Yedida, Adaya Bosikatigiin bii. <sup>2</sup> Yosiasi wi, u kua ye ya

Yinni Gusunɔ wɛre, domi u sia win sikado Dafidin yira kpuro sɔɔ, u n yen gaa gɛɛrari.

*Ba Yinni Gusunɔn woodan*

*tireru wa  
(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 34:8-18)*

<sup>3</sup> Ye Yosiasi u kua wɔɔ yendu yiru sari bandu sɔɔ, yera sɔɔ teeru u win tire yoro Safani Asalian bii, Mɛsulamun debubu gɔra sɔa yerɔ u nɛɛ, <sup>4</sup> a doo yaku kowo tɔnwero Hilikiyan mi, a nɔn sɔ a nɛɛ, u gobi yi dooru koowo yi ba ka na Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ yi tɔmba kɔsobu wɛ. <sup>5</sup> Kpa bu sɔa yerun sɔm kowobun wirugibu gobi yi nɔmu bɛria. <sup>6</sup> Kpa bu ka yi dɔa dɔkobu ka banɔbu ka sɔm kowobu kɔsia kpa bu ka dɔa dwe ka kpenu ni ba koo ka sɔa yee te sɔmɛ. <sup>7</sup> Adama bu ku bikia nge me ba ka gobi yi dendisina, domi ba sɔawa naanɛgibu.

<sup>8</sup> Safani u da u Hilikiya gari yi sɔɔwa. Ma Hilikiya u Safani sɔɔwa u nɛɛ, na Yinni Gusunɔn woodan tireru wa sɔa yerɔ. Ma u nɔn tu wɛ u gara. <sup>9</sup> Yen biru Safani u gɔsirama u na sina bokon mi, u nɔn gɔra tusia. U nɛɛ, wunen bwɔaba gobi yi sua ba sɔa yerun sɔm kowobun wirugibu nɔmu bɛria.

<sup>10</sup> Ma u maa nɛɛ, tireru garu wee te yaku kowo tɔnwero Hilikiya u man wɛ.

Ma u tu sina boko garia.

*Yosiasi sina boko*

*u bikiaru da Huludan mi  
(I maa mɛɛrio Bandun Gari II, 34:19-28)*

<sup>11</sup> Saa yɛ sɔɔ sina boko Yosiasi u tire ten gari nua, yera u win tiin yaberu nɛnua u karana nuku sankiranun sɔ. <sup>12</sup> Ma u yaku kowo Hilikiya ka Akikamu Safanin bii ka Akabori Miseen bii ka sere Safani win tire yoro ka Asaya win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, <sup>13</sup> i doo i Yinni Gusunɔ bikia ye tire tenin gari gerumɔ nɛ ka nen tɔmbu Yudaban sɔ. Domi mɔru ye Yinni Gusunɔ u ka sun mɔ ya kpɔ, yɛn sɔ bɛsɛn baababa ba n tire ten gari swaa sue bu sere ko nge me ta gerua.

<sup>14</sup> Ma yaku kowo Hilikiya ka Akikamu ka Akabori ka Safani ka Asaya ba da ba Gusunɔn sɔmɔ Huluda wa Yerusalemun wɔɔ bera kpaɔɔ. Huluda win durɔwa Salumu Tikifan bii, Harasin debubu. Salumu wiya u ra yaku kowobun yabenu bere. Ye ba tura mi, yera ba Huluda gari

yi sɔɔwa. <sup>15</sup> Ma u bu wisa u nɛɛ, amɛniwa Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua. U nɛɛ, i durɔ wi u bɛɛ gɔrima sɔɔwɔ i nɛɛ, <sup>16</sup> amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, u koo de kɔsa yu na Yerusalemuɔ kpa yu min tɔmbu deema nge mɛ tire ten gari yi gerua te wi Yudaban sina boko u gara. <sup>17</sup> Domi ba wi Yinni Gusunɔ deri, ma ba bũnu turare dɔɔ dokeammɛ bu ka win mɔru seeya ka ben kookoosu kpuro. Yen sɔ tɛ, u ka Yerusalemugibu mɔru mɔ, ya n̄ maa suremɔ. <sup>18</sup> Adama Yudaban sunɔ wi u bɛɛ gɔrima, i n̄n̄n̄ sɔɔwɔ i nɛɛ, amɛniwa Gusunɔ Isireliban Yinni u gerua win wooda ye u garan sɔ. U nɛɛ, <sup>19</sup> yɛn̄ sɔ wi, sina boko u nua Yerusalemugibu ba koo kɔsa wa, bu nuki sankira kpa bu bu gɛm, ma gari yi, yi wi sina bokon gɔru so, ma u tii kawa Yinni Gusunɔn wuswaaɔ u swĩ, u win yaberu nɛnuu u karana, <sup>20</sup> yen sɔna u koo de wi, sina boko u gbi bɔri yendu sɔɔ kpa bu n̄n̄n̄ sike win baababan sikaɔ. Win n̄n̄n̄i kun maa kɔsa ye wasi, ye ya koo Yerusalemu deema.

*Yosiasi u Gusunɔn arukawani dubia*

*ye u ka Isireliba bɔkuu*

*(I maa mɛrio Bandun Gari II, 34:29-32)*

Ma tɔn be, ba gɔsirama ba sina boko gari yi kpuro sɔɔwa.

## 23

<sup>1</sup> Yeniban biru, sina boko Yosiasi u gɔra bu Yudaba ka Yerusalemugibun guro gurobu mɛnɛnɛma. <sup>2</sup> Ma ba da sɔa yerɔ ka yɔku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu ka Yudaba ka Yerusalemugibu gesi kpuro, bibu ka guro gurobu. Ma ba bu Yinni Gusunɔn tire te garia, te ba wa mi. <sup>3</sup> Yera sina boko u da u yɔra mi u ra yɔre, u nɔɔ mwɛɛ teni kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. U nɛɛ, kon Yinni Gusunɔ swĩiwa kpa n win woodaba ka win yiirebu ka ye u gerua kpuro mɛm nɔɔwa ka nɛn gɔru kpuro. Kpa n wa n tire tenin gari nɛnɛ. Ma tɔn ben tii ba wura mɛ.

*Yosiasi u sɔa tukunu yinasia*

*win tem sɔɔ*

*(I maa mɛrio Bandun Gari II, 34:3-5)*

<sup>4</sup> Ma u dera yɔku kowo tɔnwerɔ Hilikiya ka yɔku kowo be ba tie ka be ba sɔa yerun kɔnnɔ kɔsu ba bũu ni ba mɔ Baali

ka Asitaaten sɔa yɔnu ka ye ba ra ka kperi sɔ gura ba yara sɔa yee ten min di. Ma ba da ba nu dɔɔ mɛni Yerusalemun biruɔ, Sedoronin wɔwaaɔ. Ma ba nin torom gura ba ka da Beteliɔ. <sup>5</sup> Ma u maa yɔku kowobu gira, be Yudaban sinamba gɔsa bu ka turare dɔɔ doke yɔku yenu sɔɔ ni ba kua Yerusalemuɔ ka yen baru kpaanɔ, ka Yudaban wusɔ. Ma u maa bũu wi ba mɔ Baalin yɔku kowobu gira ka maa be ba suru ka sɔɔ ka kperi sɔamɔ. <sup>6</sup> U maa dera ba bwɔaroku ge ba kua Asitaaten sɔ yara sɔa yerun di. Ma u gu yara Yerusalemun di u gu dɔɔ mɛni Sedoronin wɔwaaɔ. Ma u gen torom sua u wisi mi ba ra tɔmbu sike. <sup>7</sup> Yera u maa dia ye kɔsuka mi ba ra sakararu ko bũu sɔarun sɔ. Miya maa kurɔbu ba ra yɔnu wesi bũu wi ba mɔ Asitaaten sɔ.

<sup>8</sup> U dera Yinni Gusunɔn yɔku kowoba na saa Yudan wusun di, ma ba sɔa yee n̄n̄n̄ mi ba ra turare dɔɔ doke gungunu wɔllɔ kɔsuka saa Geban di n ka girari Beri Sebaɔ. Mɛya ba maa bũu sɔa yee ni nu wɔa wuun gbɔra kɔnnɔn nɔm dɔwɔ kɔsuka, Yosue wuun sunɔn dii kɔnnɔn bɔkuu. <sup>9</sup> U n̄n̄n̄ dere gunguu nin yɔku kowobu bu yɔkuru ko Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ Yerusalemuɔ. Adama u dera ba pɛɛ ye ba n̄ seeyatia doke dimɔ ka begibu sannu.

<sup>10</sup> Ma u maa dera ba sɔa yee te ba mɔ Tofɛti kɔsuka Hinɔmun wɔwaaɔ. Kpa bu ku raa maa ka ben bibu yɔku dɔɔ mwaararugiru ko mi, bũu wi ba mɔ Mɔlɔkun sɔ. <sup>11</sup> Ma u dera ba bwɔaroku ni nu ka dumi weene kɔsuka ni Yudaban sinamba ka na bu ka sɔɔ sɔ. U maa kɛkɛ ye dumi gawe dɔɔ mɛni ye ba ra dendi bu ka sɔɔ wi sɔ. Yeniba kpurowa ya raa wɔa sɔa yerun kɔnnɔwɔ, Nɛtani Mɛlekin yenun bɔkuu. Nɛtani Mɛleki wi, u sɔawa sina bokon sɔm kowobun wirugii. <sup>12</sup> Yosiasi u dera ba bũu tura ni Yudaban sinamba raa kua Akasin dirun gidambisan wɔllɔ kɔsuka ka ni Manase u kua sɔa yerun yaari yiru ye sɔɔ. Ye Yosiasi u nu kɔsuka u kpa, u dera ba nin yanim gura ba wisi Sedoronin wɔwaaɔ. <sup>13</sup> U dera ba maa bũu sɔa yenu kɔsuka ni Salomɔɔ u kua Yerusalemun sɔɔ yari yerɔ Olifin guurun sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia. Miya ba ra Sidonigibun bũu wi ba mɔ Asitaate sɔ ka Mɔabuban bũu wi ba mɔ Kemasi ka maa Amɔniban bũu wi ba mɔ Milikamu. <sup>14</sup> Ma u ben bwɔarokunu kɔsuka

u maa dera ba dāa ye wuka ye ba raa gire Asitaaten s̄. Ma u ka t̄mbun kukunu yen w̄rusu k̄rua.

*Yosiasi u s̄aa tukunu yinasia*

*Isirelio*

*(I maa m̄erio Bandun Gari II, 34:6-7)*

15 U maa dera ba tura te ta w̄aa Betelio k̄suka ka b̄uu tura te Yeroboamu Nebatin bii u kua, wi u Isireliba doke toranu s̄. Yen biru u tu d̄s̄o m̄eni muku muku, ka sere maa dāa ye ba gira Asitaaten s̄.

16 Ye Yosiasi u s̄ira u m̄era guu ten w̄oll̄o, yera u wa sika wee. Ma u ḡra bu da bu t̄n be ba sika min kukunu sikiana. Ma u kuku ni d̄s̄o doke Betelin b̄uu turaru mi, u ka ȳaku yee te disa doke nge m̄e Gusun̄o u gerua saa win s̄m̄n̄ n̄on̄ di. 17 Saa yera u maa bikia u n̄e, waran sikira na waam̄o mini.

Ma wuu gen t̄mbu ba n̄n wisa ba n̄e, Gusun̄n̄ s̄m̄o wi u na saa Yudan di u ye a ȳaku yee te kua minin gari gerua, win sikira mi.

18 Ma sina boko u n̄e, i tu derio goo u ku raa win kukunu baba.

Nge m̄ya ba ka dur̄o win kukunu deri, ka sere maa Gusun̄n̄ s̄m̄o wi u na Samarin diginu.

19 Yosiasi u maa dera ba b̄uu dia ye Isireliban sinamba bana k̄suka, ben tem m̄e kpuron wuu maros̄. Domi yera ba ka Yinni Gusun̄n̄ m̄aru seeya. U b̄uu dia ye k̄sukawa mam mam nge m̄e u kua Betelio.

20 U b̄uu nin ȳaku kowobu go nin turan̄o mi ba ra nu s̄. Ma u t̄mbun kukunu d̄s̄o m̄eni tura nin w̄oll̄o.

Yen biru u ḡsira u wura Yerusalem̄o.

*Yosiasi u Ḡo sararibun*

*t̄s̄o bakaru kua*

*(I maa m̄erio Bandun Gari II, 35:1,18-19)*

21 Yosiasi sina boko u win t̄mbu kpuro wooda w̄e u n̄e, i b̄en Yinni Gusun̄o Ḡo sararibun t̄s̄o bakaru diyo nge m̄e ba yorua win woodan tireru s̄. 22 Ma ba t̄s̄o baka te di ta kera te ba ra raa di saa kparobun waatin di n ka girari sinam be ba n̄n gbiye kpuron waati s̄o Yudāo ka Isirelio. 23 Yosiasi u kuawa w̄s̄o ȳendu yiru sari bandu s̄, saa ye ba t̄s̄o baka te di Yerusalem̄o.

*Ye Yosiasi u maa kua  
(I maa m̄erio Bandun Gari II, 35:20-27;  
36:1)*

24 Yen biru Yosiasi u dera ba ḡri sokobu ka s̄robu go. Ma u maa dera ba bw̄aroku ni ba m̄ Terafimu kam koosia ka sere maa b̄uu tura ni nu w̄aa Yerusalem̄o ka Yudan tem̄o. U yeni kuawa bu ka woodan tire te ȳaku kowo Hilikiya u wa Yinni Gusun̄n̄ s̄aa yer̄o m̄em̄ n̄s̄wa.

25 Sinam be ba Yosiasi gbiye, ben goo sari wi u Yinni Gusun̄o s̄awa nge wi ka win ḡru kpuro, ka win bw̄era kpuro, ka win dam kpuro nge m̄e M̄owisin wooda ya gerua. M̄ya maa win biru sun̄o goo sari wi u kua nge m̄e.

26 Adama ka m̄e, Yinni Gusun̄n̄ m̄aru kun sure ye u Yudaba seesi, k̄sa ye Manase u kuan s̄. 27 Ma u n̄e, kon Yudaba kua nge m̄e na Isireliba kua. Kon bu gira n̄n wuswaan di, kpa n Yerusalem̄u wuu ge na raa ḡsa mi deri, ka sere maa s̄aa yee t̄n mi na n̄e, ko na n da tii s̄s̄si.

28 Ye Yosiasi u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru s̄. 29 Yosiasin waati ye s̄o, Egibitin sina boko wi ba m̄ N̄eko, u seewa s̄o teeru u Asirin sina boko tabu somiru d̄s̄o daa te ba m̄ Efaratin bera gia. Ma sina boko Yosiasi u seewa u da u ka n̄n tabu w̄ri. Ye N̄eko u n̄n wa, yera u dera ba n̄n go M̄egidōo.

30 Ma Yosiasin tabu kowobu ba win goru sua ba kp̄e win tabu keke s̄o ye dumi gawe, ba ka na Yerusalem̄o. Ba n̄n sika win siki w̄ruo. Yera ba win bii Yoakasi sua ba bandun gum t̄re, u kua sun̄o win tondon ayero.

*Yoakasi*

*u kua Yudaban sina boko*

*(I maa m̄erio Bandun Gari II, 36:2-4)*

31 Yoakasi u m̄awa w̄s̄o ȳenda ita saa ye u bandu di. Ma u kua suru ita ban te s̄o, Yerusalem̄o. Win m̄eron ȳsira Hamutali Yerebin bii, wi u w̄aa Libināo.

32 Yoakasi wi, u n̄ kue dee dee Yinni Gusun̄n̄ wuswaa. K̄sa ye win sikadoba ba raa kua, yera u kua mam mam. 33 Ma N̄eko Egibitin sina boko u n̄n m̄wa u b̄kua u ka da Ribilāo Hamatin tem̄o. Nge m̄ya u ka n̄n bandu yara. Ma u Yudaba sii geesun kilo n̄r̄obun suba ita (3.000) bure ka wuran kilo t̄na.



<sup>34</sup> Ma u Eliakimu Yosiasin bii bandu wē. Yera u nūn yīsi kpaaru kā Yoyakimu. Ma u ka Yoakasi da Egibitiō. Miya u gu. <sup>35</sup> Yoyakimu u Egibitin sunō sii gee si wē ka wura ye. Adama u win tem tambu sii geesu ka wuran geeru burewa n ka turi gee te Egibitin sunō u bikia.

*Yoyakimu u kua Yudaban sina boko  
(I maa mēerio Bandun Gari II, 36:5-8)*

<sup>36</sup> Wōō yenda nōabuwa Yoyakimu u mō sanam mē u bandu di. Ma u kua wōō wākura tia ban te sōō. Win mēron yīsira Sebuda, Pedaya Rumagiin bii. <sup>37</sup> Yoyakimu wi, u n̄ kue dee dee Yinni Gusunōn wuswaaō. Kōsa ye win sikadoba ba raa kua, yera u kua mam mam.

## 24

<sup>1</sup> Yoyakimun waati sōōra Nēbukanesaa Babilonin sina boko u Yudaba wōri u bu taarewa wōō ita. Yen biru ba nūn seesi bu ka tii yina. <sup>2</sup> Adama Yinni Gusunō u dera Babilonin tabu kowobu ka Sirigibu, ka Mōabuba, ka Amōnigibu, ba Yoyakimu wōri bu ka Yudaba kpeerasia nge mē u gerua saa win sōmōbun nōōn di. <sup>3</sup> U yeni kuawa u ka Yudaba gira win wuswaan di Manasen tora n̄ u kuan sō. <sup>4</sup> Domi Manase wi, u taare sarirugibun yem yari mu koka Yerusalemun swēē sōō. Yeni kpuron sōna Yinni Gusunō u n̄ bu suuru kue.

<sup>5</sup> Ye Yoyakimu u kuan sukum ye kpuron gari yi yorua Yudaban sinambun faagin tireru sōō. <sup>6</sup> Yeniban biru u kpuna u gu. Ma ba nūn sika win baababan sikaō. Ma win bii Yoyakini u bandu kōsire kua.

<sup>7</sup> Egibitin tabu kowobu ba n̄ maa yarire ben tem di. Domi Babilonin sina boko u bu tem mwaari saa Egibitin daarun di sere n̄ ka girari daa te ba mō Efaratiō.

### Yoyakini

*u kua Yudaban sina boko  
(I maa mēerio Bandun Gari II, 36:9-10)*

<sup>8</sup> Wōō yendu yiru sariwa Yoyakini u mō saa ye u bandu di. Win mēron yīsira Nēhusita Elinatani Yerusalemugiin bii. <sup>9</sup> Yoyakini wi, u n̄ kue dee dee Yinni Gusunōn wuswaaō. Kōsa u kua mam mam nge mē win tundo u raa kua.

<sup>10</sup> Saa ye sōōra Babilonin sina boko Nēbukanesaan tabu kowobu ba na ba Yerusalemu wōri ba ye tarusi. <sup>11</sup> Ma wi

sina bokon tii u na mi, u bu deema. <sup>12</sup> Yera Yoyakini Yudaban sina boko u yara u Nēbukanesaa wi sennō da ka win mero, ka win bwāabu ka win sina asakpōbu ka win yenun sōm kowobun wirugibu. Ma Nēbukanesaa u nūn mwa u pirisōm doke. U yeni kuawa win bandun wōō nōōba itase sōō.

<sup>13</sup> Ma u sāa yerun arumani gura, ma u ten dendi yāa ni Salomōō u kua ka wura kōsuka, ma u maa sina kpaarun arumani gura nge mē Yinni Gusunō u gerua. <sup>14</sup> Ma u Yerusalemun wirugibu ka ben damgibu gura u ka da ben mi. Ben geera sāawa tōmbu nōrōbun suba wākuru (10.000). Ben gaba sāa sekobu gabu maa dāa dākobu. Bwēēbwēēbu tōnawa u deri. <sup>15</sup> U sina boko Yoyakini ka win mero ka win kurōbu ka win yenun sōm kowobun wirugibu ka tem min damgibu kpuro gura u ka da Babiloniō.

<sup>16</sup> Tabu kowo be u gura ba sāawa tōmbu nōrōbun suba nōōba yiru (7.000). Ma nōman sōm kowobu ba sāa tōmbu nōrōbu (1.000). Be kpuro ba sāawa tabu durō wōrugōba.

<sup>17</sup> Yen biru u Matania kua sunō Yoyakinin ayerō. Ma u nūn yīsiru kā Sedesiasi. Matania wi, u sāawa Yoyakinin tundon wōnō.

### Sedesiasi

*u kua Yudaban sina boko  
(I maa mēerio Yereimi 52:1-3 ka Bandun Gari II, 36:11-12)*

<sup>18</sup> Saa ye Sedesiasi u bandu di Yerusalemuō, u mōwa wōō yenda tia. Ma u kua wōō wākura tia bandu sōō. Win mēron yīsira Hamutali Yereimi Libinagiin bii. <sup>19</sup> Sedesiasi wi, u n̄ kue dee dee Yinni Gusunōn wuswaaō. Kōsa ye Yoyakimu u raa kua, yera win tii u maa kua mam mam.

<sup>20</sup> Ye kpuro ya koora yēn sō Yinni Gusunō u ka Yudaba ka Yerusalemugibu mōru kua domi u kī u bu fēra u kō.

*Ba Yerusalemu tarusi  
(I maa mēerio Yereimi 39:1-7; 52:3-11)*

Saa ye sōōra Sedesiasi u Babilonin sina boko seesi.

## 25

<sup>1</sup> Sedesiasin bandun wōō nōōba nnese yen suru wākurusen sōō wākurusewa Nēbukanesaa Babilonin sina boko u Yerusalemu wōrima ka win tabu kowobu kpuro. Yera u win sansani gira yen bōkuo.

Ma ba kuku yenu kua ba ka sikerena. <sup>2</sup> Ma ba wuu ge tarusi sere n ka kua Sedesiasin bandun wōō wākura tiase.

<sup>3</sup> Saa ye sōra gōra dam kua wuu ge sōō. Wōō gen suru nnesen sōō nōba nnesen sōō, <sup>4</sup> Babiloniḡibu ba Yerusalemun gbāra te yaba. Ma Yudaban sina boko ka win tabu kowobu ba duki yakura min di wōkuru baa mε Babiloniḡii be, ba wuu ge tarusi. Yudaba ba yarawa saa kōnnō ge ga wāa gbāraru yirun baa sōōn di, sina bokon saadiēn bōkuō, Yuudenin wōwan bera gia. <sup>5</sup> Adama Babilonin tabu kowo be, ba sina boko Sedesiasi naa swīi. Ma ba nūn naamwe Yerikon wōwaa. Yera win tabu kowobu ba yarina ba nūn deri. <sup>6</sup> Ma ba nūn mwa ba ka da Babilonin sina bokon mi Ribilaō. Miya ba nūn siri. <sup>7</sup> Ba win bibu sakira win wuswaaō. Ma ba win tiin nōni wōwa. Yen biru ba nūn bōkua ka sii gandun yōni yiru ba ka da Babiloniō.

*Ba Yerusalemun tōn be ba tie*

*yoru mwεra*

*(I maa mεerio Yeremi 39:8-10; 52:12-30 ka Bandun Gari II, 36:17-21)*

<sup>8</sup> Nebukanesaan bandun wōō wākura nōabu ka nnesen sōō, yen suru nōabusen sōō nōaba yiruse sōra Nebusarada wi u sāa Babilonin sina bokon kōsobun wirugii u na Yerusalemuō. <sup>9</sup> Ma u Yinni Gusunōn sāa yeru dōō mēni ka Isireliban sina kpaaru, ka dia ye ya gesi wā kpuro. Ye ya sāa damgibun dia u dōō mēniwa. <sup>10</sup> Tabu kowo be ba nūn swīi ba Yerusalemun gbāraru kōsuka.

<sup>11</sup> Ma u Isireli be ba tii wē ka be ba tie gura u ka doona. <sup>12</sup> Adama u mεera be ba bwēebwēeru bō, ma u be deri Yerusalemu mi, bu ka gbea wuku, kpa ba n resēm sōmburu mō.

<sup>13</sup> Babilonin tabu kowo be, ba Yinni Gusunōn sāa yerun gbere ye ba kua ka sii gandu kōsuka, ka yen yōratii ka sere maa boō sii ganduguu gē sōō ba ra nim doke. Ma ba sii gan ni kpuro gura ba ka da Babiloniō.

<sup>14</sup> Ma ba maa ten dendi yānu gura ni ba kua ka sii gandu. Niya gbēē ni ba ra ka torom gure, ka kaatonu ka wobunu ka nōri.

<sup>15</sup> Kōsobun wirugii wi, win tii u ten doo sua ka ten gbēa ye ba kua ka wura ka sii geesu, <sup>16</sup> ka sere sāa yerun gbere yiru ye, ka boō ge, ka yōratii yi. Dendi yāa sii gandugii ni Salomōō u kua kpuro, niya ba gura. Goo

kun kpē u nin bunum geeru gari. <sup>17</sup> Domi gbere yen tian gunum mu sāawa gōm soonu yendu yiru sari. Ma ba yen wōlōō sii gandu sōndi nge furō, gōm soonu ita. Yen biru ba furō ge buraru koosi nge mangon marum. Ba ye kpuro kuawa ka sii gandu. Nge mēya ba maa yiruse kua.

<sup>18</sup> Kōsobun wirugii wi, u yāku kowo tōnwero Seraya mwa, ka win yiruse Sofoni, ka sere maa tōmbu ita be ba sāa yerun kōnnō kōsu. <sup>19</sup> Yen biru u tabu kowobun wirugii goō mwa ka tōmbu nōabu sina bokon bwāabu sōō, ka sere tabu sunōn tire yoro wi u ra tōmbu soogeru mwε, ka sere maa damgibu gabu tōmbu wata be ba tie wuu ge sōō. <sup>20</sup> Be kpurowa u sua u ka Babilonin sina boko daawa Ribilaō. <sup>21</sup> Ma Babilonin sina boko wi, u dera ba bu so ba go Ribila mi, Hamatin temō.

Nge mēya ba ka Yudaba gura ba ka da tem tukumō sere mi n toma.

*Ba Gedalia kua*

*Yudaban tem yēro*

*(I maa mεerio Yeremi 40:7-41:18)*

<sup>22</sup> Yen biru Babilonin sina boko Nebukanesa u Gedalia Akikamun bii Safanin debubu kua Yuda be ba tien tem yēro. <sup>23</sup> Saa ye tabu kowobun wirugii be ba tie Yudaō ka ben tōmbu, ba nua ma Babilonin sina boko u Gedalia kua ben tem yēro, yera ba seewa ba da Gedalia win mi Misipaō. Wirugii beya Isimεeli Netanian bii ka Yokanani Karean bii ka Seraya, Tanumeti Netofagiin bii ka Yaasania Maakagiin bii. <sup>24</sup> Yera Gedalia u gerua ka bōri u nεε, i ku Babilonin sinam ben berum ko. I sinō sēε besen tem mε sōō kpa i ben sina boko wi sā. I n kua mε, i ko i dobu nō.

<sup>25</sup> Adama wōō gen suru nōaba yiruse sōō, Isimεeli Netanian bii Elisaman debubu, wi u sāa sina bii u na, wi, ka tōmbu wōkuru gabu ba Gedalia go, ka Yudaba gabu ka maa Babiloniḡii be ba wāa ka wi. <sup>26</sup> Ma Yuda be ba tie saa ben wirugibun di sere ka bwēebwēebō, ka ben tabu kowobun wirugii be, ba seewa ba kpikiru sua ba da Egibitiō. Domi ba Babiloniḡibun berum mō.

*Ba Yoyakini yara pirisēm di*

*(I maa mεerio Yeremi 52:31-34)*

<sup>27</sup> Ye ba Yoyakini Yudaban sina boko mwa ba ka da Babiloniō, yen wōō tena ka

nə̀ba yiruse sə̀ra Efilı Mə̀rodaki u bandu di Babiloniə. Wə̀ gen suru wəkura yirusen sə̀ yənda nə̀bu ka yiruse sə̀ra u Yoyakini wi yara pırisəm di. <sup>28</sup> U ra ka nùn gari ko ka kīru. Ma u nùn aye bεεεgıru wē. Win aye te, ta sinam be ba yoru dimə Babiloniə kpuroginu kere. <sup>29</sup> Babilonin sina boko wi, u dera ba Yoyakini yāa kpaanu sebusia dəma te u nùn yara pırisəm di. Sanna ba ra di sere Yoyakini u da u ka gu. <sup>30</sup> Yèn bukata u mə kpuro sina boko wi, u ra nùn wēwa baadomma sere ka win wāarun tōru kpuro sə̀.

## ISIRELIBAN BANDUN GARI GBIIKII

À n gina Isireliban bandun garin tire gbiikiru gara kaa nεε, Samuelin tirera yēro u sua u ka tu yorua. Dafidin bandun gariya u m̀ te Gusunən tii u swīi. Yēro u kī u sun s̄ōsi ma Gusunə turowa u s̄āa Isireliban sina boko. Ma ben sinam be u ra swīi mi, ba s̄āa win s̄əm kowobu.

Ta maa sun s̄ōm̄ō ma Dafidiwa u s̄āa yerun banan himba ka ten s̄ōma kpuron s̄ōru kua. Ma u Lefiba b̄onu kua wuu wuuka s̄āarun s̄ō. Adama Salom̄ōwa u tu bana.

*Tire ten kpunaa*

1. Bwese t̄ōki ka yin t̄ōmbun yīsa, wiru 1n di sere wiru 9.
2. S̄ōlun ḡō, wiru 10.
3. Dafidin bandun gari, wiru 11n di sere wiru 29.

## ISIRELIBAN BWESE T̄ŌKI

*Adamun bweserun t̄ōkan di n ka girari  
Esaun bibun bweser̄*

<sup>1</sup> Adamuwa u s̄āa Setin tundo. Ma Seti u maa En̄osi mara. <sup>2</sup> Ma En̄osi u Kenani mara. Ma Kenani u Mahalal̄ēli mara. Ma Mahalal̄ēli u maa Yer̄edi mara. <sup>3</sup> Yer̄ediwa u En̄oku Mara. Ma En̄oku u Metusela mara. Ma Metusela u Lem̄eki mara. <sup>4</sup> Ma Lem̄eki u maa N̄ōwe mara. N̄ōwe wiya u s̄āa Semu ka Kamu ka Yafetin tundo.

<sup>5</sup> Be ba s̄āa Yafetin bibu, bera Gom̄εε, ka Maḡogu, ka Madai, ka Yafani, ka Tubali, ka M̄εseki, ka sere maa Tirasi. <sup>6</sup> Be ba s̄āa Gom̄εen bibu, bera Asikenasi, ka Rifati, ka Togaama. <sup>7</sup> Be ba s̄āa Yafanin bibu, bera Elisa, ka Taasisa, ka Kitimu, ka sere Dodanimu.

<sup>8</sup> Kamun biba, Kusi, ka Misiraimu, ka Puti, ka sere Kanani. <sup>9</sup> Kusin biba maa, Saba, ka Hafila, ka Sabuta, ka Raema, ka sere Sabuteka. Be ba s̄āa Raeman bibu, bera Seba ka Dedani. <sup>10</sup> Kusi u maa bii mara wi ba sokum̄ō Nimurodu. Wiya u gbia u kua w̄oruḡō dangii handunia s̄ō.

<sup>11</sup> Misiraimuwa u Ludiba mara ka Ananiba, ka Lehabuba, ka Nafituba, <sup>12</sup> ka Paturusigibu, ka Kasulugibu, m̄in di Filisitiban bwesera yarima, ka sere Kafitorigibu. <sup>13</sup> Kananiwa u Sidoni ka H̄eti mara. Sidoni wiya u s̄āa win bii gbiikoo.

<sup>14</sup> Kanani win bibu gaba ba kua Yebusiba, ka Am̄oreba, ka Girigasiba, <sup>15</sup> ka Hefiba, ka Aakiba, ka Siniba, <sup>16</sup> ka maa Aafadiba, ka Semarigibu, ka Hamatiba.

<sup>17</sup> Be ba s̄āa Semun bibun bweseru, bera Elamu, ka Asuri, ka Aapasadi, ka Ludi, ka Aramu, ka Usi, ka Uli, ka Get̄εε, ka sere M̄εseki. <sup>18</sup> Aapasadiwa u Sela mara. Ma Sela u maa Heberu mara. <sup>19</sup> Bii t̄ōn dur̄abu yiruwa Heberu u mara. Gbiikoon yīsira Pelegi. Yīsi ten tubusiana, ba b̄onu kua, yèn s̄ō win waati s̄ōra duniagiba tem b̄onu kua. Win w̄ōn̄ōn yīsira maa Yokutani. <sup>20</sup> Yokutaniwa u Alim̄ōdadi mara, ka Selefu, ka Hasamafeti, ka Yeraa, <sup>21</sup> ka Hadoramu, ka Usali, ka Dikila, <sup>22</sup> ka Ebali ka Abim̄aeli, ka Seba, ka Ofiri, ka Hafila, ka Yobabu. <sup>23</sup> Beni kpurowa ba s̄āa Yokutanin bibu.

<sup>24</sup> Semuwa u Aapasadi mara. Ma Aapasadi u maa Sela mara. <sup>25</sup> Selawa u Heberu mara. Ma Heberu u Pelegi mara. Ma Pelegi u maa Rehu mara. <sup>26</sup> Rehuwa u Serugu mara. Ma Serugu u Nakori mara. Ma Nakori u maa Tera mara. <sup>27</sup> Terawa u Aburamu mara wi ba maa sokum̄ō Aburahamu.

<sup>28</sup> Aburahamun biba, Isaki ka Isim̄ēli. <sup>29</sup> Ben bibun bweseru wee.

Isim̄ēlin bii gbiikoowa Nebaȳōtu. Win w̄ōn̄ōba Kedaa, ka Adibeli, ka Mibusamu, <sup>30</sup> ka Mikima, ka Duma, ka Masa, ka Hadadi, ka Tema, <sup>31</sup> ka Yeturi, ka Nafisi, ka sere K̄edima. Beniwa ba s̄āa Isim̄ēlin bibu.

<sup>32</sup> Aburahamun kur̄ō wi ba m̄ō Ketura, win biba Simurani, ka Yokusani, ka M̄edani, ka Madiani, ka Yisibaku, ka sere Sua. Yokusanin biba maa Seba ka Dedani. <sup>33</sup> Madianin biba Efa, ka Ef̄εε, ka En̄oku, ka Abida, ka Elida. Beni kpurowa ba s̄āa Keturan bibu ka win nikur̄ōminu.

<sup>34</sup> Aburahamuwa u Isaki mara. Isakin biba Esau ka Isireli. <sup>35</sup> Be ba s̄āa Esaun bibu, bera Elifasi, ka Rew̄eli, ka Yeusi, ka Yalamu, ka sere Kore. <sup>36</sup> Be ba s̄āa Elifasin bibu, bera Temani, ka Omaa, ka Sefi, ka Gatamu, ka Kenasi, ka Tinna, ka sere Amaleki. <sup>37</sup> Be ba s̄āa Rew̄elin bibu, bera Nahati, ka Seraki, ka Sama, ka sere Misa. <sup>38</sup> Seirin biba Lotani, ka Sobali, ka Sibeoni, ka Ana, ka Disoni, ka Ēs̄εε, ka sere Disani. <sup>39</sup> Be ba s̄āa Lotanin bibu, bera Hori, ka Homamu. Lotanin sesuwa Tinna. <sup>40</sup> Be ba s̄āa Sobalin bibu, bera Aliani, ka Manahati, ka Ebali, ka Sefi, ka sere Onamu. Sibeonin biba maa Aya ka



Ana. <sup>41</sup> Anan biiwa Disoni. Disonin biba maa Hamurani, ka Esibani, ka Yitirani, ka sere Kerani. <sup>42</sup> Be ba sāa Eseeen bibu, bera Bilani, ka Safani, ka Yakani. Be ba maa sāa Disanin bibu, bera Usi ka Arani.

*Edəmun sinambu*  
(*I maa mēerio Torubu 36:31-43*)

<sup>43</sup> Sinam be ba bandu di Edəmuə, Isireliba bu sere maa bandu swīi ben temə, bera Bela, Beorin bii. Win wuun yīsira Dinaba. <sup>44</sup> Ye Bela u gu, ma Yobabu, Serakin bii, Botisiragii u gəna kəsire kua. <sup>45</sup> Ye Yobabu u gu, ma Husamu, Temanigii u gəna kəsire kua. <sup>46</sup> Ye Husamu u gu, ma Hadadi, Bedadin bii u gəna kəsire kua. Wiya u Madianiba go Məabun baru kpaanə. Win wuuwa Afiti. <sup>47</sup> Ye Hadadi u gu, ma Samula, Masirekagii u gəna kəsire kua. <sup>48</sup> Ye Samula u gu, ma Səəlu, Rehobətugii u gəna kəsire kua. Rehobətu ye, ya wāawa daa bakarun bera gia. <sup>49</sup> Ye Səəlu u gu, ma Baali Hanani, Akaborin bii, u gəna kəsire kua. <sup>50</sup> Ye Baali Hanani u gu, ma Hadari, Paigii, u gəna kəsire kua. Win kurən yīsira Məhetabeli, Matiredin bii, Məsaabun debubu.

<sup>51</sup> Hadarin gəən biru, Edəmuə ba bandu bənu kuawa bwese kəra ka bwese kəra. Be ba kua wirugibu bwese kəri yi səə, bera Tinna, ka Alifa, ka Yeteti, <sup>52</sup> ka Oholibama, ka Ela, ka Pinəni, <sup>53</sup> ka Kenasi, ka Temani, ka Mibisaa, <sup>54</sup> ka Madieli, ka Iramu. Be ba kua ben bwese kərin wirugibu Edəmuə, bera mi.

*Yudan bibun bweseru*

**2**

<sup>1</sup> Yakəbu wi ba maa sokumə Isireli, win bibun yīsa wee. Rubəni, ka Simeə, ka Lefi, ka Yuda, ka Isakari, ka Sabuloni, <sup>2</sup> ka Danu, ka Yosefu, ka Benyaməe, ka Nəfitali, ka Gadi, ka Asee.

<sup>3</sup> Be ba maa sāa Yudan bibu, bera Eri ka Onani, ka Sela. Ben mərowa Sua, Kananigii. Eri, Yudan bii gbiikoo wi, u kəsa kua Yinni Gusunən nəni səə, ma Yinni Gusunə u dera u gu. <sup>4</sup> Tamaa Yudan biigii kurəwa u nūn Perəsi ka Seraki marua. Ma Yudan bibu kpuro ba kua təmbu nəəbu. <sup>5</sup> Be ba sāa Perəsin bibu, bera Həsironi, ka Hamulu. <sup>6</sup> Serakin biba maa Simiri, ka Etani, ka Hemani, ka Kalikoli, ka sere Dara. Be kpuro ba kuawa mi təmbu nəəbu. <sup>7</sup> Kaamiwa u

Akani mara. Akani wiya u Isireliba nəni swāaru kpēe kəsa ye u kuan sā. U yānu sua ni Gusunə u nēe bu kpeerasia mam mam. <sup>8</sup> Etanin biiwa Asaria. <sup>9</sup> Be ba maa sāa Həsironin bibu, bera Yerameeli, ka Ramu, ka Kalebu, wi ba maa sokumə Kelubai.

<sup>10</sup> Ramuwa u Aminadabu mara. Ma Aminadabu u maa Nasoni mara, wi u kua Yudaban wirugii. <sup>11</sup> Nasoni wiya u Saluma mara. Ma Saluma u maa Boasi mara. <sup>12</sup> Boasiwa u Yobedi mara. Ma Yobedi u maa Isai mara. <sup>13</sup> Eliabuwa u sāa Isain bii gbiikoo. Ma Abinadabu u sāa yiruse. Ma Sama u sāa itase. <sup>14</sup> Ma Nətanəeli u sāa nneese. Ma Radai u sāa nəəbuse. <sup>15</sup> Ma Osemu u sāa nəəba tiase. Ma Dafidi u sāa nəəba yiruse. <sup>16</sup> Ben sesuba Seruya ka Abigali. Be ba sāa Seruyan bibu, bera Abisai ka Yoabu ka Asaeli. Ba sāawa mi, be ita. <sup>17</sup> Amasan mərowa Abigali. Win tundowa maa Yetee, Isimeeli.

<sup>18</sup> Kalebu, Həsironin bii u tən durəbu ita mara ka win kurə Asuba. Bera Yesee ka Sobabu ka Aadoni. U maa ka Yeriətu mara. <sup>19</sup> Ye Asuba u gu, ma Kalebu u Efarata sua kurə. Ma Efarata wi, u nūn Huri marua. <sup>20</sup> Huri wiya u Uri mara. Ma Uri u maa Besaleli mara.

<sup>21</sup> Yen biru, ye Həsironi u kua wəə wata, yera u Makiri, Galadin tundon bii sua kurə. Ma u nūn Segubu marua. <sup>22</sup> Segubu wiya u Yairi mara. Yairi wi, u wusu wawa yenda ita Galadin temə. <sup>23</sup> Adama Gesuriba ka Sirigibu ba Yairin wuu si wəri ba mwa ka Kenatin wusu ka sin baru kpaanu kpuro. Su sāawa wusu wata. Be ba wāa wuu si səə kpuro, ba sāawa Makiri Galadin tundon debuminu. <sup>24</sup> Həsironi, Abian durən gəən biru, Kalebu u maa ka Efarata menna ma u nūn bii tən durə marua wi ba sokumə Asuri. Asuri wiya u sāa Tekoagibun sikado.

<sup>25</sup> Yerameeli, Həsironin bii gbiikoon biba, Ramu, ka Buna, ka Oreni, ka Osemu, ka Akiya. Ramuwa u sāa ben gbiikoo. <sup>26</sup> Yerameeli wi, u maa kurə goo sua wi ba sokumə Atara, Onamun mero. <sup>27</sup> Ramu, Yerameelin bii gbiikoon biba Maasi, ka Yamini, ka Ekee. <sup>28</sup> Be ba sāa Onamun bibu, bera Samai, ka Yada. Be ba maa sāa Samain bibu, bera Nadabu ka Abisuri. <sup>29</sup> Abisurin kurən yīsira Abihaili. Wiya u nūn Akubani ka Məlidi marua. <sup>30</sup> Be ba sāa Nadabun bibu, bera Selədi ka Apaimu. Selədi wi, u n

bii mara u ka gu. <sup>31</sup> Apaimuwa u Yisei mara. Ma Yisei u Sesani mara. Ma Sesani u maa Alai mara. <sup>32</sup> Be ba sãa Yada, Samain wãnãn bibu, bera Yetεε ka Yonatham. Yetεε wi, u ñ bii mara u ka gu. <sup>33</sup> Be ba sãa Yonatham bibu, bera Peleti ka Sasa. Beni kpurowa ba sãa Yerameelin bibun bweseru.

<sup>34</sup> Sesani u ñ bii tøn durøbu mara. Bii tøn kurøbu tønawa u mara. Sesani wi, u Egibitigii goo mæ yoo, wi ba ra soku Yara. <sup>35</sup> Ma Sesani u win bii tøn kurø sua u Yara win yoo Egibitigii wi wε u sua kurø. Ma u nùn Atai marua. <sup>36</sup> Ataiwa u Natani mara. Ma Natani u maa Sabadi mara. <sup>37</sup> Sabadiwa u Efilali mara. Ma Efilali u Obedi mara. <sup>38</sup> Obediwa u Yehu mara. Ma Yehu u maa Asaria mara. <sup>39</sup> Asariawa u Halesi mara. Ma Halesi u maa Elasa mara. <sup>40</sup> Elasa u Sisimai mara. Ma Sisimai u maa Salumu mara. <sup>41</sup> Salumuwa u Yekamia mara. Ma Yekamia u Elisama mara.

<sup>42</sup> Kalebu, Yerameelin mæon bii gbiikoowa Mesa, wi u sãa Sifun tundo ka Maresa wi u sãa Heboronin tundo. <sup>43</sup> Be ba sãa Heboronin bibu, bera Kore, ka Tapua ka Rekeu, ka Sema. <sup>44</sup> Semawa u Rakamu, Yøkamun tundo mara. Rekeuwa u maa Sammai mara. <sup>45</sup> Sammaiwa u Maoni mara. Ma Maoni u Beti Suri mara. <sup>46</sup> Efa, Kalebun kurø goo, wiya u Harani, ka Mæsa, ka Gasesi mara. Harani wi, u maa bii mara ma u nùn yĩsiru kã Gasesi. <sup>47</sup> Be ba sãa Yada in bibu, bera Regemu ka Yotamu, ka Gesani, ka Peleti, ka Efa, ka Saafu. <sup>48</sup> Maaka, Kalebun kurø goowa u Sebεε ka Tirana mara. <sup>49</sup> Yen biru u maa Saafu, Madimanan tundo mara, ka Sefa, Makibena ka Gibeon tundo. Kalebu u bii tøn kurø mara. Wiya ba mð Akusa.

<sup>50</sup> Win kurø Efaratan bii gbiikoowa Huri. Bibu itawa Huri u mara. Bera Sobali wi u sãa Kiriati Yarimun kaba wuko, <sup>51</sup> ka Saluma, Betelehemun kaba wuko, ka Harefu, Beti Gedεen kaba wuko. <sup>52</sup> Be ba sãa Sobali, Kiriati Yarimun kaba wukon bweseru, bera Haroegibu, ka Menuhøtugibun sukum, <sup>53</sup> ka bwese keru yi yi wãa Kiriati Yarimu. Yiya Yetεεba, ka Putiba, ka Sumatiba, ka Misiraiba. Bwese keru yin min diya Soreagibu ka Esitaoligibu ba yara.

<sup>54</sup> Saluman min diya Betelehemugibu ba yara ka Netofagibu, ka Atarøtu Beti Yoabugibu, ka Manahatigibun sukum, ka Soreagibu, <sup>55</sup> ka be ba ra tirenu yore

ba ka wãa Yabesiø. Bera Tireatigibu ka Simeatigibu ka Sukatigibu. Ba sãawa Keniba be ba yara Hamatin bweserun di wi u sãa Rekabun bweserun sikado.

### *Dafidin bibun bweserun tãka*

## 3

<sup>1</sup> Bii be Dafidi u mara Heboroniø ben yĩsa wee. Amæ, Akinøamu Yisireeligiiin biiwa u sãa gbiikoo. Ma Danieli, Abigali, Kaameligiin bii u sãa yiruse. <sup>2</sup> Ma Abusalømu, Maakan bii u sãa itase. Maaka wi, u sãawa Talimai, Gesurin sina bokon bii. Ma Adoniya, Hagitin bii u sãa nnese. <sup>3</sup> Ma Sefatia, Abitalin bii u sãa nøbuse. Ma Yitireamu, Egilan bii u sãa nøba tiase. Egila wi, u maa sãawa Dafidin kurøbun turo. <sup>4</sup> Be nøba tia yera ba nùn marua Heboroniø. Dafidi u bandu diwa Heboroni mi wø nøba yiru ka suru nøba tia. Yen biruwa u maa bandu di Yerusalemu wø tæna ka ita. <sup>5</sup> Bii be u maa mara Yerusalemu, bera Simeæ, ka Sobabu, ka Natani ka Salomæ. Bibu nne ye, ya sãawa Bati Seba, Amielin biin bibu. <sup>6</sup> Dafidi u maa bibu gabu mara. Bera Yibaa, ka Elisua, ka Elifeleti, <sup>7</sup> ka Nøga, ka Nefegi, ka Yafia, ka Elisama, <sup>8</sup> ka Eliada, ka Elifeleti. Ba sãawa mi be nøba nne. <sup>9</sup> Be ba sãa Dafidin bibu bera mi, win kurøbu gabun bibu baasi. Ben sesuwa Tamaa.

<sup>10</sup> Salomæwa u Roboamu mara. Ma Roboamu u Abiya mara. Ma Abia u Asa mara. Ma Asa u Yosafati mara. <sup>11</sup> Ma Yosafati u Yoram mara. Ma Yoram u Akasia mara. Ma Akasia u Yoasi mara. <sup>12</sup> Ma Yoasi u Amasia mara. Ma Amasia u Asaria mara. Ma Asaria u Yotamu mara. <sup>13</sup> Ma Yotamu u Akasi mara. Ma Akasi u Esekiasi mara. Ma Esekiasi u Manase mara. <sup>14</sup> Ma Manase u Amæ mara. Ma Amæ u Yosias mara. <sup>15</sup> Be ba sãa Yosiasin bibu, be wee. Yohananiwa u sãa gbiikoo. Ma Yoyakimu u sãa yiruse. Ma Sedesiasi u sãa itase. Ma Salumu u sãa nnese. <sup>16</sup> Be ba sãa Yoyakimun bibu, bera Yekonia ka Sedesiasi.

<sup>17</sup> Be ba maa sãa Yekonian bibu, bera Asiri wi u Sealiteli mara, <sup>18</sup> ka Maakiramu, ka Pedaya, ka Senasaa, ka Yekamia, ka Hosama, ka Nedabia. <sup>19</sup> Be ba sãa Pedayan bibu, bera Sorobabeli ka Sime. Be ba maa sãa Sorobabelin bibu, bera Mesulamu ka Hanania. Selomitiwa u sãa ben sesu. <sup>20</sup> Pedaya wi, u maa bibu nøbu gabu mara.

Bera Hasuba, ka Oheli, ka Berekia, ka Hasadia, ka Yusabu Hesedi.

<sup>21</sup> Be ba sāa Hananian bibun bweseru, bera Pelatia, ka Esai, ka Refayan bibu, ka Ananin bibu, ka Abudiasin bibu, ka Sekanian bibu. <sup>22</sup> Bibu nōba tia Sekania u mara. Bera Semaya, ka Hatusi, ka Yigeali, ka Bariaki, ka Nearia, ka Safati. <sup>23</sup> Bibu itawa Nearia u mara. Bera Elionai, ka Esekiasi, ka Asirikamu. <sup>24</sup> Be ba maa sāa Elionain bibu, bera Hodafia, ka Eliasibu, ka Pelaya, ka Akubu, ka Yokanani, ka Delaya, ka Anani. Ba maa sāawa mi be nōba yiru.

### *Yudan bibun bweseru*

#### **4**

<sup>1</sup> Be ba sāa Yudan bibu, bera Peresi, ka Hesironi, ka Kaami, ka Huri, ka Sobali. <sup>2</sup> Reaya, Sobalin biiwa u Yasati mara. Ma Yasati u Akumai ka Lahadi mara. Bera ba sāa Sorean bweserun tōka.

<sup>3-4</sup> Huri, Efaratan bii gbiikoo, Betelehemun kaba wuko, u bibu mara. Bera Etamu, ka Yisireeli, ka Yisima, ka Yidibasi, ka ben sesu Heseleponi, ka Penueli, Gedorin kaba wuko, ka Esee, Husan kaba wuko.

<sup>5</sup> Kurabu yiruwā Asuri, Tekoan kaba wuko u mā. Bera Helea ka Naara. <sup>6</sup> Be Naara u nūn marua, bera Akusamu, ka Hefee, ka Temeni, ka Akasitari. <sup>7</sup> Be ba sāa Helean bibu, bera Sereti, ka Sokaa, ka Etinani.

<sup>8</sup> Kōsiwa u Anubu ka Sobeba mara. Hosi win min diya Akaakeli, Harumun biin bwese tōka ya yara.

<sup>9</sup> Yabesi u beere mā n kere win wōnōbu. Win mero u nūn yīsi te kāwa yēn sō u wahala kua win marubu sō. <sup>10</sup> Yabesi wi, u kanaru kua u nee, Gusunō, Isireliban Yinni, a de wunen domaru ta n man wāasi. A nen tem kpāaru sosio. A wunen nōmu demio a man kōsu. Kpa a de nōni swāaru ka wahala yu ka man tonda.

Ma Gusunō u nūn kua ye u bikia.

<sup>11</sup> Kelubu, Sukan mōwa u Mekiri, Esitonin tundo mara. <sup>12</sup> Esitoniwa u sāa Rafa ka Paseaki ka Tekinan yenugibun sikado. Tekina wiya u wuu ge ba mō Nakasi swīi. Ben bibun bwesera ta sina Rekaō.

<sup>13</sup> Be ba sāa Kenasin bibu, bera Otinieli ka Seraya. Otinielin biiwa maa Hatati. <sup>14</sup> Menōtaiwa u Ofara mara. Ma Seraya u maa Yoabu mara. Yoabu wiya u sāa sōm

kowobun sikado be ba wāa wōwaō ye ba mō Nōman sōm kowobun wōwa.

<sup>15</sup> Kalebu, Yefunen biiwa u Iru ka Ela ka Naamu mara. Elawa u maa Kenasi mara.

<sup>16</sup> Be ba sāa Yehaleelin bibu, bera Sifu, ka Sifa, ka Tiria, ka Asareli.

<sup>17-18</sup> Esidasarin biba Yetee, ka Meredi, ka Efee, ka Yaloni. Meredi u Bitiya Egibiti sunōn bii wōndia sua kurō, ma u nūn Mariamu ka Samai ka Yisiba marua. Yisiba wiya u wuu ge ba mō Esitemōa swīi. Ma Meredi wi, u maa kurō Yuda goo sua. Wiya u Yeredi mara, ka Hebee, ka Yekutieli. Yerediwa u wuu ge ba mō Gedori swīi, ma Hebee u maa Soko swīi, ma Yekutieli u maa Sānōa swīi.

<sup>19</sup> Hodiyaawa u Nakamun sesu sua kurō. Win bibun bwesera Gaamiba be ba wāa Keilaō ka sere Maakagibu be ba wāa Esitemōaō.

<sup>20</sup> Be ba sāa Simōon bibu, bera Amōō, ka Rina, ka Beni Hanani, ka Tiloni. Be ba maa sāa Yisein bibun bweseru, bera Soketi ka win bii.

<sup>21</sup> Be ba sāa Sela, Yudan biin bweseru, bera Eri, wi u wuu ge ba mō Leka swīi, ka Lada, wi u maa Maresa swīi, ka sere maa bwese te ta ra beka wesi ka wēe damgii Beti Asibeao, <sup>22</sup> ka Yokimu ka tōn be ba wāa Kosebaō ka Yoasi ka Sarafu be ba Mōabuba sua kurōbu, ba sere na ba sina Lesemuō. Yeni ya koorawa yee yellun di. <sup>23</sup> Ben bibun bwesera ta ra wekenu mōm. Ba ra n wāa dāa gbaanō ka kpara yenō ba n sina boko sōmburu kuammē.

### *Simēon bibun bweseru*

<sup>24</sup> Be ba sāa Simēon bibun bweseru, bera Nemueli, ka Yamini, ka Yaribu, ka Seraki, ka Sōlu. <sup>25</sup> Ye Sōlu u seewa, yera u Salumu mara. Ma Salumu u maa seewa u Mibusamu mara. Ma Mibusamu u maa Misama mara. <sup>26</sup> Ye Misama u seewa, yera u Hamueli mara. Ma Hamueli u maa seewa u Sakuri mara. Ma Sakuri u maa Simeī mara. <sup>27</sup> Bii tōn durōbu wōkura nōbu ka tia Simeī u mara ka sere bii tōn kurōbu nōba tia. Ben bweseru ta n mara n dabi. Yen sōna ta n kuure too nge Yudan bweseru.

<sup>28-31</sup> Wuu si sō ba wāa sere n ka girari Dafidin bandun waati sō, si ka sin baru kpaanu, siya Beri Seba, ka Mōlada, ka Hasaa Suali, ka Bila, ka Etisemu, ka Toladi, ka Betueli, ka Hōma, ka Sikilagi, ka Beti Maakabōti, ka Hasaa Susimu, ka Beti Bire,



ka Saaraimu, <sup>32</sup> ka maa wusu nōabu yeni, Etamu, ka Aini, ka Rimō, ka Tokēni, ka Asani, <sup>33</sup> ka sere maa wuu si su ka bu sikere nē ka sin baru kpaanu n ka girari sere Balatiō. Ye ba yorua ben wāa yenu ka ben bwese tōkan sō, yera mi.

<sup>34</sup> Be ba sāa Simēon bwese keran wirugibu, bera Mesobabu, ka Yamuleki, ka Yosa, Amasian bii, <sup>35</sup> ka Yoeli ka Yehu, Yosibian bii, Serayan debubu, Asiēlin sikadobu, <sup>36</sup> ka Elionai, ka Yaakoba, ka Yesosaya, ka Asaya, ka Adiēli, ka Yesimiēli, ka Benaya, <sup>37</sup> ka Sisa, Sifein bii, Alonin debubu, Yedaya ka Simuri ka Semayan sikadobu. <sup>38</sup> Beniwa ba sāa wirugibu ben bwese kerī sō. Ma ben bwesera marura ba dābia. <sup>39</sup> Ma ba da Gedorin bera gia n ka da wōwan sō yari yeru gia bu ka yakasu kasu ben yaa sabenun sō. <sup>40</sup> Ba yaka geesu wa mi. Ben tem mē, mu kpā. Ma mu wāa bōri yendu sō. Domi be ba raa wāa mi yellu ba sāawa Kamun bweseru. <sup>41</sup> Esekiasi, Yudaban sina bokon waati sōra tōn be, ba na tem mē sō, ma ba Maoniba kpeerasia mam mam. Ma ba ben kunu wōri ba kōsuka. Ma ba sina tem mē sō. Domi yakasu wāa mi, ben yāanun sō.

<sup>42</sup> Simēon bwese keran tōmbu gabu ba da Seirin guurō. Ben geera sāawa tōmbu nēera wunōbu (500). Be ba maa sāa ben wirugibu, bera Pelatia, ka Nēaria, ka Refaya, ka Usiēli, Yisein bii. <sup>43</sup> Ma ba Amaleki be ba tie mi go. Ma ba sina mi, sere ka gisōn gisō.

### *Rubenin bwese keran tōmbu*

## 5

<sup>1</sup> Rubēni u sāawa Isirelin bii gbiikoo. N deema Rubēni wi, u ka win tondon kuro kpuna. Ma ba win yerumaru mwa ba win wōnō Yosefun bibu wē. Yen sōna ba n win bwese keran tōmbun yīsa tireru doke yerumarun swaa sō. <sup>2</sup> Isirelin bii be sō, Yudawa u dam bo. Win bwese keran diya kparo u yara. Adama Yosefun biba ba yerumaru wē.

<sup>3</sup> Be ba sāa Rubēni, Isirelin bii gbiikoon bibu, bera Enōku, ka Paalu, ka Hēsironi, ka Kaami.

<sup>4</sup> Yoeliwa u Semaya mara. Ma Semaya u seewa u Gōgu mara. Ma Gōgu u maa seewa u Simēi mara. <sup>5</sup> Ye Simēi u seewa, ma u Misee mara, ma Misee u seewa u Reaya mara. <sup>6</sup> Ma

Reaya u seewa u Baali mara. Ma Baali u seewa u Beera mara. Wiya u sāa Rubēniban wirugii. Wiya Tigilati Pilesēē, Asirin sina boko u yoru mwa.

<sup>7</sup> Beeran tōmbun yīsa wee nge mē ba ka bu tireru doke yenu ka yenu, bwese kera ka bwese kera, ka nge mē ba ka keranē. Yeyeliwa u sāa ben gbiikoo. Ma Sakari u swīi, <sup>8</sup> ka Bela, Asasin bii, Seman debubu, Yoelin sikadobu.

Belan tema Aroēn di, n ka da guu te ba mō Nēbō, sere ka Baali Mēoniō. <sup>9</sup> Sō yari yeru gia, win tem mu wāawa saa Efaratin daarun di sere n ka da gbaburun duu yerō. Domi ben yaa sabenu nu dābia Galadin tem mē sō. <sup>10</sup> Sōlu, sina bokon waati sō, ba ka Hagareniba tabu kua ba kamia. Ma ba sina ben wāa yenō Galadin sō yari yerun bera gia kpuro.

### *Gadin bwese keran tōmbu*

<sup>11</sup> Gadin bwese keran tōmbu ba sina Rubēniban deedeeru sō yēsan nōm geu gia, Basanin temō sere n ka girari Salikō sō yari yeru gia. <sup>12</sup> Yoelin bwese kera ya kpāaru bo. Ma Safamugia ya sāa yiruse. Ma Yanaigia ka Safatigia ya wāa Basaniō. <sup>13</sup> Bwese kerī nōba yiru gēē maa wāa. Yiya Mikaelin bwese kera, ka Mesulamugia, ka Sebagia, ka Yoraigia, ka Yakanigia, ka Siagia, ka sere Ebeēgia. <sup>14</sup> Be ba sāa Abihailin bibun bweseru, bera Huri, ka Yaroasi, ka Galadi, ka Mikaeli, ka Yesisai, ka Yado, ka sere Busi. <sup>15</sup> Aki, Abudiēlin bii, Gunin debubuwa u sāa ben wirugii. <sup>16</sup> Gadin bwese kerin tōn be, ba wāawa Galadiō ka Basaniō ka yen baru kpaanō ka yen kpara yenō saa Saronin di n ka da yen nō bura yenō.

<sup>17</sup> Ba ben bwese kerī yi kpuro tireru dokewa nge mē yi ka swīnē, Yotamu Yudaban sina boko ka Yeroboamu Isireliban sina bokon waati sō.

<sup>18</sup> Rubēnin bwese kera ka Gadigia ka sere Manasen bwese keran bōnu ba tabu durō damgibu mō be ba koo kpī bu tēru ka takōbi nēnē kpa bu tendu to. Ba maa tabu tobu yē gem gem. Ben geera sāawa tōmbu nōrōbun suba weeru ka nne ka tōmbu nata ka wunōbu ka wata (44.760). Ba maa sōru sāa bu ka tabu to. <sup>19</sup> Ma ba Hagareniba ka Yeturigibu, ka Nafisigibu, ka Nōdabugibu tabu wōri. <sup>20</sup> Sanam mē



ba taa bi m̀, ba Yinni Gusunə somiru kana domi ba ben naane doke wi sɔɔ. Ma ba Hagarenigii be, ka be ba bu somiru na kamia. <sup>21</sup> Ma ba ben yaa sabenu mwεera. Niya yooyoosu nərɔbun suba weeraakuru (50.000) ka yāa ninu nərɔbun suba goobu ka weeraakuru (250.000) ka ketekunu nərɔbun suba yiru (2.000) ka sere tɔmbu nərɔbun suba wunɔbu (100.000). <sup>22</sup> Tɔn be ba go taa bi sɔɔ, ba dabi. Domi Yinni Gusunəwa u dera n koorə mε. Ma ba sina tem mi sere n ka tura saa ye ba bu yoru mwa ba ka doona.

### *Manasen bwese kera*

<sup>23</sup> Manasen bwese keran sukum mu na mu sinawa tem mε mu wāa Basaniɔ, n ka da Baali Hεemɔwɔ ka Seniriɔ, sere ka guu te ba m̀ Hεemɔɔ. Tɔn be, ba dabi. <sup>24</sup> Ben wirugibun yīsa wee. Efεε, ka Yisei, ka Elieli, ka Asirieli, ka Yeremi, ka Hodafia, ka Yadieli. Ba sāawa tɔn durɔ wɔrugɔba, ma ba yīsiru yara.

<sup>25</sup> Adama ba Gusunə ben baababan Yinni torari. Ba bwese tukunun bünü sāwa ni u raa kam koosia. <sup>26</sup> Yen sōna wi, Gusunə Isireliban Yinni u dera Asirin sinam beni, Pulu ka Tigilati Pilesεε ba Rubeniba, ka Gadiba, ka Manasen bwese keran sukum yoru mwεera ba ka da Salasiɔ, ka Saboriɔ, ka Haraɔ, ka sere Gosanin daarun bɔkuɔ. Miya ba wāa sere ka gisɔ.

### *Lefi be ba sāa yāku kowo*

#### *tɔnwerobu*

<sup>27</sup> Be ba sāa Lefin bibu, bera Gεεsɔni, ka Kehati, ka Mεrari. <sup>28</sup> Ye Kehati u seewa, ma u Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli mara. <sup>29</sup> Ye Amuramu u seewa, ma u Aroni ka Mɔwisi ka Mariamu mara. Ma Aroni u maa seewa u Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa mara. <sup>30</sup> Ye Eleasaa u seewa, ma u Finεesi mara. Ma Finεesi u seewa u Abisua mara. <sup>31</sup> Ye Abisua u seewa ma u Buki mara. Ma Buki u seewa u Usi mara. <sup>32</sup> Ye Usi u seewa, ma u Seraya mara. Ma Seraya u seewa u Mεrayɔtu mara. <sup>33</sup> Ye Mεrayɔtu u seewa, ma u Amaria mara. Ma Amaria u seewa u Akitubu mara. <sup>34</sup> Ye Akitubu u seewa, ma u Sadɔku mara. Ma Sadɔku u seewa u Akimasi mara. <sup>35</sup> Ye Akimasi u seewa, ma u Asaria mara. Ma Asaria u seewa u Yokanani mara. <sup>36</sup> Ye Yokanani u seewa, ma u Asaria mara. Asaria wiya u ra yākunu

ko Yinni Gusunən sāa yerɔ te Salomɔɔ u bana Yerusalemuɔ. <sup>37</sup> Ye Asaria wi, u seewa, ma u Amaria mara. Ma Amaria u seewa u Akitubu mara. <sup>38</sup> Ye Akitubu u seewa ma u Sadɔku mara. Ma Sadɔku u seewa u Salumu mara. <sup>39</sup> Ye Salumu u seewa, ma u Hilikiya mara. Ma Hilikiya u seewa u Asaria mara. <sup>40</sup> Ye Asaria u seewa ma u Seraya mara. Ma Seraya u seewa u Yosadaki mara. <sup>41</sup> Sanam mε Yinni Gusunə u dera Nεbukanesaa u Yudaba ka Yerusalemugibu yoru mwεera u ka doona, ka Yosadaki wi sanna mi.

### *Lefin bwese keran*

#### *tɔmbu gabu*

## 6

<sup>1</sup> Lefiwa u Gεεsɔni ka Kehati ka Mεrari mara. <sup>2</sup> Ye Gεεsɔni u seewa, ma u Libini ka Simeɪ mara. <sup>3</sup> Be ba sāa Kehatin bibu, bera Amuramu, ka Yisehari, ka Heboroni, ka Usieli. <sup>4</sup> Be ba maa sāa Mεrarin bibu, bera Makili ka Musi. Beni kpurowa ba kua wirugibu Lefin bwese kerɪ sɔɔ.

<sup>5</sup> Ma Gεεsɔni u seewa u Libini mara. Ma Libini u seewa u Yasati mara. Ma Yasati u seewa u Simma mara. <sup>6</sup> Ma Simma u seewa u Yoasi mara. Ma Yoasi u seewa u Ido mara. Ma Ido u seewa u Seraki mara. Ma Seraki u seewa u Yatarai mara.

<sup>7</sup> Kehatiba sɔɔ, Kehati u seewa u Aminadabu mara. Ma Aminadabu u seewa u Kore mara. Ma Kore u seewa u Asiri mara. <sup>8</sup> Ma Asiri u seewa u Elikana mara. Ma Elikana u seewa u Abiasafu mara. Ma Abiasafu u seewa u Asiri mara. <sup>9</sup> Ma Asiri u seewa u Tahati mara. Ma Tahati u seewa u Urieli mara. Ma Urieli u seewa u Osiasi mara. Ma Osiasi u seewa u Sɔɔlu mara.

<sup>10</sup> Be ba sāa Elikanan bibu gabu, bera Amasai ka Akimɔti. <sup>11</sup> Ahimɔtin bweseru sɔɔ, Akimɔti u seewa u Elikana mara. Ma Elikana u seewa u Sofai mara. Ma Sofai u seewa u Nahati mara. <sup>12</sup> Ma Nahati u seewa u Eliabu mara. Ma Eliabu u seewa u Yeroamu mara. Ma Yeroamu u seewa u Elikana goo mara. <sup>13</sup> Samuelin biba maa sāa Yoeli ka Abiya.

<sup>14</sup> Mεrarin bwese kera sɔɔ, Mεrari u seewa u Makili mara. Ma Makili u seewa u Libini mara. Ma Libini u seewa u Simeɪ mara. Ma Simeɪ u seewa u Usa mara. <sup>15</sup> Ma Usa u seewa u Simeɔ mara. Ma Simeɔ u seewa u Hagiya mara. Ma Hagiya u seewa u Asaya mara.

<sup>16</sup> Sanam mε ba Yinni Gusunən woodan kpakororu yii yeru waawa, sanam mεya Dafidi u Lefi ben gabu kua wom kowobun wirugibu Yinni Gusunən s̄aa yerō. <sup>17</sup> Bera ba ra wom kowobu kpare Yinni Gusunən kuu bekurugirun wuswaa sere Salomō u ra ka Yinni Gusunən s̄aa yeru bana Yerusalemō. Ba ben s̄amburu kuawa dee dee nge mε ba bu ten wooda wē.

<sup>18</sup> Be ba kua wom kowobun wirugibu ka ben bibun bweseru wee.

Kehatin bweseru s̄o, Hemanīwa u s̄aa wom kowobun wirugii. Win sikadobara Yoeli ka Samuēli, <sup>19</sup> ka Elikana, ka Yeroamu, ka Elieli, ka Toa, <sup>20</sup> ka Sufu, ka Elikana, ka Mahati, ka Amasai, <sup>21</sup> ka maa Elikana goo, ka Yoeli goo ka Asaria, ka Sofoni, <sup>22</sup> ka Tahati, ka Asiri, ka Abiasafu, ka Kore, <sup>23</sup> ka Yisehari, ka Kehati, ka Lefi, ka Isireli.

<sup>24</sup> Asafu u maa s̄awa wom kowobun wirugii turo. Wiya u ra n w̄aa Hemanin n̄m geu u n n̄n somimō. Win sikadobara Berekia, ka Simeā, <sup>25</sup> ka Mikaeli, ka Baaseya, ka Maakiya, <sup>26</sup> ka Etini, ka Seraki, ka Adaya, <sup>27</sup> ka Etani, ka Simma, ka Simeī, <sup>28</sup> ka Yasati, ka Geesōni, ka Lefi.

<sup>29</sup> Merarin bweseru s̄o, be ba ra womusu ko, ba ra n w̄awa Hemanin n̄m d̄waru gia. Ben wirugiiwa Etani. Etani win sikadobara Kisi, ka Abudi, ka Maluku, <sup>30</sup> ka Hasabia, ka Amasia, ka Hilikiya, <sup>31</sup> ka Amusi, ka Sani, ka Semεε, <sup>32</sup> ka Makili, ka Musi, ka Merari, ka Lefi.

<sup>33</sup> Ben m̄ero bisi be ba tie, bera ba ra s̄oma ko ye ya w̄aa Yinni Gusunən s̄aa yerō kpuro.

<sup>34</sup> Aroni ka win bibun bwesera ba ra ȳaku d̄s̄o m̄waararuginu ko ȳaku yeru wallō kpa bu maa turare d̄s̄o doke mi. Bera ba ra s̄oma kpuro ko dii te ta d̄εere gem gem s̄o kpa bu torarun ȳakunu ko Isireliban s̄o nge mε M̄owisi, Gusunən s̄om kowo u bu yiire.

<sup>35</sup> Aronin bweserun t̄ka wee. Aroni u seewa u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u seewa u Finεsi mara. Ma Finεsi u seewa u Abisua mara. <sup>36</sup> Ma Abisua u seewa u Buki mara. Ma Buki u seewa u Usi mara. Ma Usi u seewa u Seraya mara. <sup>37</sup> Ma Seraya u seewa u Merayōtu mara. Ma Merayōtu u seewa u Amaria mara. Ma Amaria u seewa u Akitubu mara. <sup>38</sup> Ma Akitubu u seewa u Sadōku mara. Ma Sadōku u seewa u Akimasi mara.

*Wuu si ba Lefin bibun*

### *bweseru wē*

<sup>39</sup> Ye ba tete toba, be ba gbia ba tem wē bera Kehatin bwese keragibu, Aronin bweseru s̄o. Ben w̄aa yenu ka ben kpara yenu ka ben tem n̄o bura yenu wee. <sup>40</sup> Niya Heboroni ye ya w̄aa Yudan temō ka yen kpara yenu ni nu ka ye sikerene. <sup>41</sup> Adama yen baru kpaanu, Kalabu, Yefunen biiwa ba mi wē. <sup>42</sup> Wu si ba Aronin bibun bweseru wē, siya Heboroni mi ba ko n da kpikuru de, ka Libina ka yen kpara yenu, ka Yatiri, ka Esitemōa ka yen kpara yenu, <sup>43</sup> ka Hileni ka yen kpara yenu, ka Debiri ka yen kpara yenu, <sup>44</sup> ka Asani ka yen kpara yenu, ka Beti Semesi ka yen kpara yenu, <sup>45</sup> ka Benyamēen tem wuu sini, Gibeā ka yen kpara yenu, ka Alemeti ka yen kpara yenu, ka Anatōtu ka yen kpara yenu. Wu si kpuro su kuawa mi w̄akura ita nge mε bwese kerī yi, yi geeru nε.

<sup>46</sup> Ye ba maa tete toba, Kehatin bibun bwese te ta tie, ta wusu w̄akuru wa Efaraimun bwese keran tem s̄o ka Danun bwese keragim s̄o, ka Manasen bwese keran sukumgim s̄o. <sup>47</sup> Geesōnin bibun bweseru ta wusu wawa w̄akura ita nge mε ben bwese kerin geera nε. Wu si, su w̄awa Isakarin bwese keran tem s̄o ka Aseēn bwese keragim s̄o, ka Nefitalin bwese keragim s̄o ka Manasen bwese keragim s̄o Basaniō. <sup>48</sup> Ye ba maa wure ba tete toba, wusu w̄akura yiruwa Merarin bibun bwesera wa Rubenin bwese keran tem s̄o, ka Gadigian tem s̄o, ka Sabulonigian tem s̄o nge mε ben bwese kerin geera nε. <sup>49</sup> Isireliba ba maa Lefiba wusu gasu wē ka sin kpara yenu. <sup>50</sup> Ba wuu si ḡsawa ka tete Yudan bwese keran temō, ka Simeōn bwese keragim s̄o, ka Benyamēen bwese keragim s̄o.

<sup>51</sup> Kehatin bibun bwese te ta maa tie, ta wusu wawa Efaraimun bwese keran tem s̄o. <sup>52</sup> Wu si ba bu wē, siya Sikemu ye ya w̄aa Efaraimun guurō, ka yen kpara yenu. Miya ba ko n da kpikuru de. Ka Gesεε ka yen kpara yenu, <sup>53</sup> ka Yokumεamu ka yen kpara yenu, ka Beti Horoni ka yen kpara yenu, <sup>54</sup> ka Ayaloni ka yen kpara yenu, ka sere maa Gati Rimō ka yen kpara yenu. <sup>55</sup> Wu si Manasen bwese keran sukumu maa wa, siya Anεε ka yen kpara yenu,

ka Bileamu ka yen kpara yenu. Siya ba Kehatin bwese keragii be ba tie wē.

<sup>56</sup> Ba maa Geesonin bwese keran tumbu wusu wē. Wuu si ba wa Manasen bwese keran sukum min di, siya Golani ye ya wāa Basaniō ka yen kpara yenu, ka Asitarōtu ka yen kpara yenu. <sup>57</sup> Wuu si ba wa Isakarin bwese keran min di, siya Kedesi ka yen kpara yenu, ka Dabarati ka yen kpara yenu, <sup>58</sup> ka Ramōti ka yen kpara yenu, ka sere Anemu ka yen kpara yenu. <sup>59</sup> Wuu si ba wa Aseen bwese keran min di, siya Masikali ka yen kpara yenu, ka Abudoni ka yen kpara yenu, <sup>60</sup> ka Hukoku ka yen kpara yenu, ka sere Rehabu ka yen kpara yenu. <sup>61</sup> Wuu si ba wa Nefitalin bwese keran min di, siya Kedesi ye ya wāa Galilen temō ka yen kpara yenu, ka Hamō ka yen kpara yenu, ka sere Kiriataimu ka yen kpara yenu.

<sup>62</sup> Ba Lefi be ba tie Merarin bweseru sōo wusu wē. Wuu si ba wa Sabulonin bwese keran min di, siya Rimōnō ka yen kpara yenu, ka Tabori ka yen kpara yenu. <sup>63</sup> Wuu si ba wa Rubenin bwese keran min di Yuudenin guru giō, Yerikon deedeeru sōo yari yeru giā, siya Beseri ye ya wāa tem saaraō ka yen kpara yenu, ka Yasa ka yen kpara yenu, <sup>64</sup> ka Kedemōti ka yen kpara yenu, ka sere Mefati ka yen kpara yenu. <sup>65</sup> Wuu si ba maa wa Gadin bwese keran min di, siya Ramōti, Galadin temō ka yen kpara yenu, ka Mahanaimu ka yen kpara yenu, <sup>66</sup> ka Hesiboni ka yen kpara yenu, ka sere Yasee ka yen kpara yenu.

### *Isakarin bibun bweseru*

## 7

<sup>1</sup> Bibu nnewa Isakari u mara. Bera Tola, ka Pua, ka Yasubu, ka Simuroni. <sup>2</sup> Tolan biba Usi, ka Refaya, ka Yerieli ka Yamai, ka Yibisamu, ka sere Samuēli. Bera ba sāa wirugibu ben yenusō, Tolan bwese kera sōo. Ba sāawa wōrugōba ben waati ye sōo. Dafidin waati sōo, ben geera sāawa nōrōbun suba yenda yiru ka tumbu nata (22.600). <sup>3</sup> Usin biiwa Yisiraya. Yisiraya ka win bibu ba sāawa be wirugibu nōōbu. Win bii bera Mikaeli, ka Abudiasi, ka Yoeli, ka Yisiya. <sup>4</sup> Be ba wāa ka be sannu, tōn kurōbu ka bibu ba dabi sere ba koo kpī bu tōn durōbu nōrōbun suba tēna ka nōōba tia (36.000) wa be sōo be ba koo kpī bu tabu ko.

<sup>5</sup> Isakarin bwese kera sōo, be ba tireru doke, ben geera sāawa nōrōbun suba wene ka nōōba yiru (87.000). Be kpuro ba sāawa wōrugōba.

### *Benyamēe ka Nefitalin*

#### *bibun bweseru*

<sup>6</sup> Bibu itawa Benyamēe u mara. Bera Bela, ka Bekēe, ka Yedieli. <sup>7</sup> Bibu nōōbuwa Bela u mara. Bera Esiboni, ka Usi, ka Usieli, ka Yerimōti, ka maa Iri. Ben baawure u sāawa win bwese keran wirugii. Be kpuro maa wōrugōbara. Ba bu tireru doke ma ben geera kua nōrōbun suba yenda yiru ka tumbu tēna ka nne (22.034). <sup>8</sup> Bekēen biba Semira, ka Yoasi, ka Eliesee, ka Elionai, ka Omiri, ka Yeremōti, ka Abiya, ka Anatōtu, ka Alameti. Beni kpurowa ba sāa Bekēen bibu. <sup>9</sup> Ma ba bu tireru doke nge mē ba ka swīine bwese kera ye sōo. Be kpuro ba sāawa yenu yēro wōrugōba. Ma ben geera sāa tōnu nōrōbun suba yendu ka goobu (20.200). <sup>10</sup> Yedielin biiwa Bilihani. Bilihanin biba maa Yeusi, ka Benyamēe, ka Ehudu, ka Kenaana, ka Setani, ka Taasisi, ka sere Akisasaa. <sup>11</sup> Be kpuro ba sāawa Yedielin bibun bweseru. Be kpuro maa wōrugōbara. Ma ben baawure u sāa wirugii win bwese kera sōo. Ben geera sāawa nōrōbun suba wākura nōōbu ka yiru, ka tumbu goobu (17.200) be ba koo kpī bu tabu ko.

<sup>12</sup> Supimu ka Hupimu ba sāawa Irin bibu. Ma Husimu u maa sāa Akēen bii.

<sup>13</sup> Nefitalin biba Yasieli, ka Guni, ka Yesee, ka sere Salumu. Beni kpuro ba sāawa Bilihan nikurōminu.

#### *Manasen bibun bweseru*

<sup>14</sup> Bii be Manase u ka win kurō Sirigii mara, bera Asirieli ka Makiri wi u sāa Galadin tundo. <sup>15</sup> Makiri wiya u Hupimu ka Supimu kurōbu sua. Win sesun yīsira Maaka. Win bii yirusen yīsira Selofadi. Bii tōn kurōba Selofadi wi, u mara. <sup>16</sup> Maaka, Makirin kurō u bii tōn durō mara ma ba nūn yīsiru kā Peresi. U maa wure u bii tōn durō mara ma ba nūn yīsiru kā Seresi. Seresi wiya u Ulamu ka Reke mu mara. <sup>17</sup> Ulamun biiwa Bedani.

Beniwa ba sāa Galadi, Makirin bii, Manasen debubun bibun bweseru.

<sup>18</sup> Hamōleketi, Galadin sesuwa u Isodu ka Abiesee ka Mala mara. <sup>19</sup> Be ba sāa Semidan



bibu, bera Akiyani ka Sikemu ka Likisi ka sere Aniamu.

### *Efaraimun bibun bweseru*

<sup>20</sup> Efaraimun bibun bweseru wee. Efaraimu u Sutelaki mara. Ma Sutelaki u Beredi mara. Ma Beredi u Tahati mara. Ma Tahati u Eleada mara. Ma Eleada u Tahati mara. <sup>21</sup> Ma Tahati u Sabadi mara. Ma Sabadi u Sutelaki mara. Efaraimu u maa bibu yiru mara, Sutelaki baasi, beya Esee ka Eleadi. Bera ba Gatigibu wari bu ka sibun yaa sabenu mwa. Adama Gatigii be, siba bu go. <sup>22</sup> Ma Efaraimu u go wooru sina n ka te. Ma win mero bisibu ba na ba nun nukuru yemiasia. <sup>23</sup> Yen biruwa u ka win kurō menna, ma u gura sua u bii tən durō mara. Ma ba nun yisiru kā Beria yèn sō u nuku sankiranu wa win yenuō. <sup>24</sup> U maa bii tən kurō mara wi ba mō Seraki. Wiya u Beti Horoni bana ye ya wāa wōwā, ka ye ya wāa gunguru wālō, ka maa Useni Seera. <sup>25</sup> Ma Beria wi, u seewa u Refa mara. Ma Refa u seewa u Resefu mara. Ma Resefu u seewa u Telaki mara. Ma Telaki u seewa u Takani mara. <sup>26</sup> Ma Takani u seewa u Ladani mara. Ma Ladani u seewa u Amihudu mara. Ma Amihudu u seewa u Elisama mara. <sup>27</sup> Ma Elisama u seewa u Nuni mara. Ma Nuni u seewa u Yosue mara.

<sup>28</sup> Tem me ba wa ba sina meya Beteli ka yen wuu si su ka ye sikerene. Siya Naarani ye ya wāa sōo yari yeru gia ka Gesee ye ya wāa sōo duu yeru gia ka yen baru kpaanu, ka Sikemu ka yen baru kpaanu, n ka girari Gasao ka yen baru kpaano.

<sup>29</sup> Tem me Manasen bibun bwesera wa, meya Beti Seani ka yen baru kpaanu, ka Taanaki ka yen baru kpaanu, ka Megido ka yen baru kpaanu, ka sere Dori ka yen baru kpaanu.

Wuu si sōora Yosufu, Isirelin biin bibun bwesera sina.

### *Aseen bibun bweseru*

<sup>30</sup> Be ba sāa Aseen bibu, bera Yimina ka Yisifa ka Yisifi ka Beria ka sere ben sesu Seraki. <sup>31</sup> Be ba sāa Berian bibu, bera Hebee ka Maakieli. Maakieli wiya u wuu ge ba mō Biisafiti swī. <sup>32</sup> Hebeewa u Yafileti mara ka Somee ka Hotamu ka sere ben sesu Sua. <sup>33</sup> Be ba sāa Yafiletin bibu, bera Pasaki ka Bimali ka sere Asifati. Be ba sāa Yafiletin bibu, bera mi. <sup>34</sup> Be ba sāa Sameen bibu, bera Aki ka Roga ka Huba ka sere

Aramu. <sup>35</sup> Be ba sāa win wōnō Helēmun bibu, bera Sofaki ka Yimina ka Selēsi ka sere Amali. <sup>36</sup> Be ba sāa Sofakin bibu, bera Sua ka Haanefee ka Suali ka Beri ka Yimura, <sup>37</sup> ka Beseri ka Hōdu ka Samma ka Silisa ka Yitirani ka sere Beera. <sup>38</sup> Be ba sāa Yetēen bibu, bera Yefune ka Pisipa ka sere Ara.

<sup>39</sup> Be ba sāa Ulan bibu, bera Ara ka Hanieli ka sere Risia.

<sup>40</sup> Be ba sāa Aseen bibun bweseru, bera mi. Ben baawure u sāawa wirugii win berao. Be kpuro ba sāawa wōrugōba. Be ba tireru doke, ben geera sāawa nōrbun suba yenda nōbu ka tia (26.000) be, be ba koo kpī bu tabu ko.

### *Benyamēen bwese keragii*

### *be ba wāa Yerusalemu*

## 8

<sup>1</sup> Bibu nōobuwa Benyamēe u mara. Wee nge me ba ka swīine, Bela ka Asibeli <sup>2</sup> ka Ara ka Nōka ka sere Rafa. <sup>3</sup> Be ba sāa Belan bibu, bera Adari ka Gera ka Abihudu <sup>4</sup> ka Abisua ka Naama ka Akoasi <sup>5</sup> ka Gera ka Sefufani ka sere Huramu.

<sup>6</sup> Ehudun bii be ba sāa wirugibu Gebagibun suunu sōo, ma ba ka bu da Manahatio, <sup>7</sup> bera Namani ka Akiya ka sere Gera. Gera wi u ka bu da mi, wiya u Usa ka Ahihudu mara.

<sup>8</sup> Saaramu u win kurōbu yiru beni gira. Bera Husimu ka Baara. Yen biruwa u bibu gabu mara Mōabuban temō. <sup>9</sup> Bii be u ka win kurō Hodēsi mara, bera Yobabu ka Sibiya ka Mesa ka Malikamu, <sup>10</sup> ka Yeusi ka Sokia ka sere Mirima. Be kpuro ba sāawa yenu yērobu. <sup>11</sup> Be u ka win kurō Husimu mara, bera Abitubu ka Elipali. <sup>12</sup> Be ba sāa Elipalin bibu, bera Ebee ka Miseumu ka sere Semee wi u wuu ge ba mō Onōo bana ka sere maa Lodu ka yen baru kpaanu.

<sup>13</sup> Beria ka Sema be ba sāa wirugibu Ayalonigibun suunu sōo, bera ba Gatigibu gira. <sup>14-16</sup> Be ba sāa Berian bibu, bera Akiyo ka Sasaki ka Yemati ka Sebadia ka Aradi ka Edee ka Mikaeli ka Yisifa ka sere Yoasi.

<sup>17-18</sup> Be ba sāa Elipalin bibu, bera Sebadia ka Mesulamu ka Hisiki ka Hebee ka Yisimerai ka Yisilia ka sere Yobabu.

<sup>19-21</sup> Be ba sāa Simēin bibu, bera Yakimu ka Sikiri ka Sabidi ka Elienai, ka Silitai ka Elieli ka Adaya ka Beraya ka Simurati.



22-25 Be ba sãa Sasakin bibu, bera Yisipani ka Ebεε ka Elieli ka Abudoni ka Sikiri ka Hananu ka Hanania ka Elamu ka Antotia ka Yifideya ka sere Penueli.

26-27 Be ba sãa Yerohamun bibu, bera Sanserai ka Seharia ka Atalia ka Yaaresia ka Eliya ka sere Sikiri.

28 Be ba sãa wirugibu nge mε ba ka swĩine, bera mi. Ba wãawa Yerusalemuɔ.

29 Wi u Gabaoni swĩi, u wãa Gabaoni mi. Win kurɔn yĩsira Maaka. 30 Win bii gbiikoowa Abudoni. Be ba maa tie, bera Suri ka Kisi ka Baali ka Nadabu, 31 ka Gedori ka Akiyo ka Sekεε, 32 ka sere Mikoloti, Simεan tundo. Ben tii ba wãawa Yerusalemuɔ, ben mεro bisibun bɔkuɔ.

### *Sɔɔlun bibun bweseru (I maa mεerio 9:39-44)*

33 Nεriwa u Kisi mara. Ma Kisi u Sɔɔlu mara. Ma Sɔɔlu u Yonatam mara ka Maakisua ka Abinadabu ka sere Esibaali. 34 Yonatamwa u Mεribu Baali mara. Ma Mεribu Baali u maa Misee mara. 35 Be ba sãa Miseen bibu, bera Pitoni ka Mεleki ka Tarea ka sere Akasi. 36 Akasiwa u Yehoyada mara. Ma Yehoyada u Alemeti mara ka Asimafeti ka sere Simiri. Simiriwa u Mɔsa mara. 37 Ma Mɔsa u Binεa mara. Ma Binεa u Rafa mara. Ma Rafa u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u Aseli mara. 38 Bibu nɔɔba tia Aseli u mara. Bera Asirikamu ka Bokuru ka Isimεli ka Searia ka Abudiasi ka sere Hananu. Beni kpurowa ba sãa Aselin bibu. 39 Aseli wi, u wɔnɔ mɔ wi ba sokumɔ Esεki. Bibu itawa Esεki wi, u mara. Bera Ulamu ka Yeusi ka Elifeleti. 40 Ulamun bibu ba kuawa wεrugɔba ka tɛn towobu. Ben bibu ka ben debuminu dabi. Ba tura nge tɔmbu wunaa weeru ka wɔkuru (150).

Be kpuro ba sãawa Benyamεen bibun bweseru.

## 9

1 Ba Isireliba kpuron yĩsa yorua ben gari garin tireru sɔɔ nge mε ba ka swĩine, bwese kεra ka bwese kεra.

### *Isireli be ba wurama yorun di*

N deema ba Yudaba kpuro yoru mwa ba ka da Babiloniɔ kɔsa ye ba kuan sɔ. 2 Be ba gbia ba sina ben tem wusu sɔɔ, bera Isireliba ka yãku kowobu ka Lefiba ka sere Nεtiniba.

3 Be ba na ba sina Yerusalemuɔ, bera Yudan bweseru ka Benyamεen bweseru ka Efaraimugiru ka Manasegiru.

4 Ka sere Utai wi u wãa Yudan bwese kεra sɔɔ. U sãawa Amihudun bii. Amihudu wi, u sãawa Omirin bii, Imirin debubu, Banin sikadobu, Perεsin bwese kεra sɔɔ. 5 Silonigibun bwese kεra sɔɔra Asaya u wãa ka win bibu. Asaya wiya u sãa win bii gbiikoo. 6 Serakin bwese kεra sɔɔra Yeweli ka wigibu ba wãa. Ben geera sãawa nata ka wεnε ka wɔkuru (690).

7 Be ba wãa Benyamεen bwese kεra sɔɔ, bera Salu, Mεsulamun bii, Hodafian debubu, Asenuan sikadobu, 8 ka Yibinεa, Yoramun bii, ka Ela, Usin bii, Mikirin debubu ka Mεsulamu, Sefatian bii, Rewelin debubu, Yibinian sikadobu, ka sere ben tɔmbu gabu. 9 Tɔn be kpurowa ba sãa wirugibu ben yenusɔ nge mε ba ka swĩine. Ben geera sãawa nεnε ka wunɔbu ka weeraakuru ka nɔɔba tia (956).

10 Be ba sãa yãku kowobu, bera Yedaya ka Yoyaribu ka Yakini, 11 ka Asaria. Win sikadobara Hilikiya ka Mεsulamu ka Sadɔku ka Mεrayɔtu ka sere Akitubu wi u sãa Yinni Gusunɔn sãa yerun wirugii. 12 Adaya u maa sãa yãku kowo. Win sikadobara Yerohamu ka Pasuri ka Maakiya ka Masai ka Adieli ka Yasisia ka Mεsulamu ka Mεsilemiti ka Imeri. 13 Be ka begii be ba sãa wirugibu ben yenusɔ, ben geera sãawa tɔmbu nɔɔbu ka nata ka wunɔbu ka wata (1.760). Be kpuro ba sãawa wεrugɔba. Bera ba ra sɔmburu ko Yinni Gusunɔn sãa yerɔ.

14 Semaya u sãawa Lefi. Win sikadoba wee, nge mε ba ka swĩine. Bera Hasubu ka Asirikamu ka sere Hasabia, Mεrarin bwese kεra sɔɔ. 15 Be ba maa sãa Lefiba, bera Bakibakaa ka Herεsi ka Galali ka Matania. Matania win sikadobara Misee ka Sikiri ka Asafu. 16 Abudiasin tii u sãa wa Lefi. Win sikadobara Semaya ka Galali ka Yedutum. Berekia, Asan bii, Elikanan debubu wi u wãa Nεtofaqibun temɔ, u maa sãawa Lefi.

17 Be ba sãa kɔnnɔ kɔsobu, bera Salumu ka Akubu ka Talumuɔ, ka Ahimani ka begibu. Salumuwa u sãa ben wirugii. 18 Wiya u ra n wãa sina bokon kɔnnɔwɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru gia sere ka gisɔ. Be ba sãa kɔnnɔ kɔsobu Lefin bweseru sɔɔ, bera mi. 19 Salumu, Koren bii, Abiasafun debubu,

Koren sikadobu ka wigii be ba tie, bera ba ra Yinni Gusunon kuu bekurugirun kanno kōsu. Ben sikadobara ba ra raa sōmbu te ko. <sup>20</sup> Finēesi, Eleasaan biiwa u sāa ben wirugii. Ma Yinni Gusunon u wāa ka wi. <sup>21</sup> Sakari, Meselemian biiwa u ra kuu bekurugii ten kanno kōsu.

<sup>22</sup> Be kpuron geera sāawa mi goobu ka wōkura yiru (212). Bera ba ra kannosu kōsu. Ben yīsa ba maa doke tireru sōo ka ben wusu. Dafidi ka Gusunon sōmō Samuēliwa ba bu sōmbu te nōmu sōndia. <sup>23</sup> Be ka ben bibun bwesera ba ra Yinni Gusunon sāa yee ten kanno si kōsu.

<sup>24</sup> Be ba sāa yerun kanno si kōsu mi, ba ra n wāawa bera ka bera, sōo yari yerō ka sōo duu yerō, ka sōo yēsan nōm geuō ka yen nōm dwarō. <sup>25</sup> Begibu gabu ba ra ne ben mi saa ben wusun di bu ka bu sina mi alusumtia. <sup>26</sup> Kōnnō kōsobun wirugibu nne be, ba sāawa Lefiba. Ba ra n wāawa ben sōmburu sōo baadomma. Bera ba ra maa sāa yerun dii sōsu ka sāa yee ten arumani kōsu. <sup>27</sup> Ba ra kpunewa bu ka sāa yee te sikerena. Yam mūn sāra, kpa bu ten kannosu wukia.

<sup>28</sup> Kōnnō kōso ben gaba ba ra yākurun dendi yānu kōsu. Ba ra nu gariwa bān nu yaramō. Kpa bu maa nu gari bān nu duusiamō. <sup>29</sup> Ben gaba ba ra maa sāa yerun dendi yāa ni nu tie kōsu ka sere maa som ka tam ka gum ka turare ye ba ra dōo doke ka maa turare nubu durorugia. <sup>30</sup> Yāku kowoba ba ra turare nubu durorugia ye ko.

<sup>31</sup> Lefi ben turo, Matitia, Salumun bii gbiikoo, Koren bweseru sōo, wiya u ra kiranu wō. <sup>32</sup> Wigibu gabu Kehatin bweseru sōo, bera ba ra tōo wērarugiru baateren pēē ko, ye ba ra Yinni Gusunon yīye.

<sup>33</sup> Bera ba sāa Lefiban yenu yērobu. Bera ba ra maa wom kowobu kpare. Ba ra n wāawa sāa yerun dinu ganu sōo. Ba ku ra maa sōma gaa ko, yēn sō ba ra n sōmburu mō sōo sōo ka wōkuru.

<sup>34</sup> Bera ba sāa Lefiban yenu yērobu nge mē ba ka swīne. Be, ba wāawa Yerusalemō.

### *Sōolun bibun bweseru* (I maa mērio 8:29-38)

<sup>35</sup> Yeyeli wi u Gabaoni swī, u wāawa Gabaoniō. Win kurōn yīsira Maaka. <sup>36</sup> Win bii gbiikoowa Abudoni. Be ba maa tie, bera Suri ka Kisi ka Baali ka Neri ka Nadabu, <sup>37</sup> ka Gedori ka Akiyo ka Sakari ka sere Mikoloti.

<sup>38</sup> Mikoloti wiya u Simēamu mara. Be kpuro ba wāawa Yerusalemō begibun bōkuō.

<sup>39</sup> Neriwa u Kisi mara. Ma Kisi u Sōolu mara. Ma Sōolu u Yonatam mara ka Maakisua ka Abinadabu ka sere Esibaali. <sup>40</sup> Yonatamwa u Mēribu Baali mara. Ma Mēribu Baali u maa Misee mara. <sup>41</sup> Miseen biba Pitoni ka Mēleki ka sere Tarea. <sup>42</sup> Akasiwa u Yara mara. Ma Yara u Alemeti mara ka Asimafeti ka sere Simiri. Simiriwa u Mōsa mara. Ma Mōsa u maa Binēa mara. <sup>43</sup> Binēawa u Refaya mara. Ma Refaya u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u Aseli mara. <sup>44</sup> Bibu nōba tia Aseli u mara. Ben yīsa wee, Asirikamu ka Bokuru ka Isimēeli ka Searia ka Abudiasi ka sere Hananu. Be ba sāa Aselin bibu, bera mi.

## **DAFIDI, ISIRELIBAN SINA BOKON GARI**

### **10**

#### *Sōolu ka win bibun gōo*

#### *(I maa mērio Samuēli I, 31:1-13)*

<sup>1</sup> Filisitiba ba Isireliba tabu wōri. Ma Isireliban tabu kowobu ba duki sua. Filisiti be, ba bu naa gira ba go go Giliboan guurō.

<sup>2</sup> Ba maa Sōolun tii ka win bibu ita Yonatam ka Abinadabu ka Maakisua naamwē. Ma ba bii be go. <sup>3</sup> Sannō ge, ga Sōolu swīe. Ten towobu ba nūn sēenu twee ba mēera kua gem gem. <sup>4</sup> Yera u win tabu yāa sōowo sōowa u nēe, u win takobi womō u nūn ye sōku kpa bango sarirugii be, bu ku raa nūn sōku bu yaa kasiki.

Adama durō wi, u yina u ko mē, domi berum nūn mwa gem gem. Ma Sōolu u takobi ye mwa u ka tii sōka u kibarisi u taare. <sup>5</sup> Ye win tabu yāa sōowo wi, u wa ma u gu, yera u maa win takobi sua u tii sōka nge mē Sōolu u kua. Ma ba gu yam tem mi.

<sup>6</sup> Nge mēya Sōolu u ka gu ka win bibu ita be, ka win tabu yāa sōowo ka sere maa win tabu kowobu kpuro sannu. <sup>7</sup> Ye Isireli be ba wāa Yisireelin wōwāō ba nua ma ben tabu kowoba duki sua, Sōolu ka win bii tōn durōbu ba maa gu, yera ba ben wusu deri ba duki sua. Ma Filisitiba ba na ba sina wuu si sōo.

<sup>8</sup> Ye n kua sisiru Filisitiba ba na ba goo nin yānu potirimō. Yera ba Sōolu ka win bibu itan gonu wa Giliboan guurō. <sup>9</sup> Ma ba Sōolun wiru bura ba win tabu yānu kpuro potira. Yera ba sōmōbu gōra bu yen labaari kpara

ben bũu diao ka ben tãmbun mi, ben tem são kpuro. <sup>10</sup> Yera ba win tabu yãnu sua ba doke ben bũu dirã. Ma ba win wiru sua ba bwẽ ben bũu wi ba m̀ Dagonin dirã.

<sup>11</sup> Sanam mɛ Yabesi ye ya wãa Galadin temã, yen tãmbu ba nua ye Filisitiba ba Sãolu kua, <sup>12</sup> yera be ba sãa tabu durã wãrugãba ba seewa ba Sãolu ka win bibun goo ni sua ba ka da Yabesiã. Ma ba ben kukunu sikua dãru garun nuurã Yabesi mi. Ma ba não bøkua são nãoba yiru.

<sup>13</sup> Sãolu u guwa yèn sã u Yinni Gusunã tãnu kam kom kua, u ñ win woodaba mem nãwɛ. U bikiaru dawa be ba ra gãribu sokun mi. <sup>14</sup> U ñ Yinni Gusunã bikie. Ma Yinni Gusunã u dera u gu. Ma u win bandu sua u Isain bii, Dafidi wẽ.

## 11

### *Dafidi u kua Isireliban sunã* (I maa mɛerio Samuɛli II, 5:1-3)

<sup>1</sup> Isireliba kpuro ba menna ba na Dafidin mi Heboroniã. Ma ba nùn sãowa ba nɛɛ, bɛsɛ ka wunɛ, sa sãawa yɛm tem. <sup>2</sup> Baa yellun di, saa ye Sãolu u sãa bɛsɛn sunã, wuna a ra sun mɛnnɛ a sun kpara a ka tabu da, kpa a ka maa sun wurama. Gusunã wunɛn Yinni u maa nun sãowa u nɛɛ, wuna kaa ko bɛsɛn wirugii kpa a bɛsɛ win tãmbu kpara.

<sup>3</sup> Yera Isireliban guro gurobu kpuro ba na Dafidi sina bokon mi Heboroniã. Ma u ka bu arukawani bøkua Yinni Gusunãn wuswaaã Heboroni mi. Yera ba nùn gum tãre wirã, ba nùn kua be, Isireliban sunã nge mɛ Yinni Gusunã u gerua saa Samuɛlin nãon di.

### *Dafidi u Yerusalemu wãri*

#### *u mwa* (I maa mɛerio Samuɛli II, 5:6-10)

<sup>4</sup> São teeru, Dafidi ka Isireliba kpuro ba Yerusalemu wãri. Yerusalemu yera ba maa sokumã Yebusi. Miya Yebusiba ba wãa. <sup>5</sup> Yera ba Dafidi sãowa ba bɛɛ, n ñ koorã u duuma wuu ge são.

Adama Dafidi u bu wãri u ben wuu gbãraruguu ge mwa. N deema gera ba maa sokumã Siãni. Yen biru ba gu soka Dafidin wuu. <sup>6</sup> N deema Dafidi u raa win tabu kowobu sãowa u nɛɛ, wi u gbia u Yebusiba wãri u kamia, yẽrowa u koo ko tabu kowobun wirugii. Ma Yoabu, Seruyan

bii u gbia u bu wãri u kamia. Ma u kua wirugii.

<sup>7</sup> Dafidi u da u sina wuu gbãraruguu gen mi. Yen sãna ba gu soka Dafidin wuu. <sup>8</sup> Ma u bani kua u ka gu sikerena. U banawa saa Milon di u ka sikerena. Ma Yoabu u maa gen mi n tie sãnwa.

<sup>9</sup> Ma Dafidin dam mu sosimã. Domi Gusunã wãllu ka tem Yinni u wãa ka wi.

### *Dafidin tabu kowobu* (I maa mɛerio Samuɛli II, 23:8-39)

<sup>10</sup> Wee be ba sãa Dafidin tabu kowobun wirugibu. Be ka Isireliba kpurowa ba nùn kua sina boko nge mɛ Yinni Gusunã u gerua win tãmbun sã. Ba nùn mem nãowawa mam mam win bandun waati ye kpuro são.

<sup>11</sup> Yasobeamu, Hakumãnin bii u sãa tabu kowobun wirugii ben turo. Wiya u tãmbu gooba wunãbu (300) go ka yaasa nãn teerun tabu são.

<sup>12</sup> Yen biru Eleasaa, Dodon bii, Akosigii, u sãawa tabu kowobu ita yen turo. <sup>13</sup> U wãa ka Dafidi Pasi Damimuã, sanam mɛ Filisitiba ba menna bu ka bu tabu wãri. Ma Isireliba ba duki Filisitiban wuswaan di. N deema gberu gara wãa mi, t̀ são ba ɔsu duura. <sup>14</sup> Yera Eleasaa ka win tãmbu ba yãra gbee ten suunu são ba ka tu yina. Ma ba ka Filisitiba tabu kua ba bu go. Yinni Gusunã u bu nasara baka wẽ dãma te.

<sup>15</sup> São teeru Dafidin tabu sinambu tɛna ye são, ben ita ba da ba nùn deema Adulamun kpee wãruã, sanam mɛ Filisitiban tabu kowobun wuuru garu ta na ta ten sansani gira Refaban wãwaa. <sup>16</sup> Saa ye são, Dafidi u wãa kpee wãru ge são, ma Filisitiban sansani ya maa gire Betelehemuã. <sup>17</sup> Ma Dafidi u Betelehemun bɛkɛ kua u nɛɛ, wara u koo ka man Betelehemun gbãra kãnnãn dãkãn nim naawa n nã.

<sup>18</sup> Yera win tabu durãbu ita be, ba da ba Filisitiban sansani ye wãri ka dam ba Dafidi nim mɛ takama ba ka na. Adama u ñ mu nãra. U ka mu yãkuru kuawa, u Yinni Gusunã yaria. <sup>19</sup> U nɛɛ, Gusunã u man gbara bu nɛɛ, nɛna na nim mɛ nãra. Domi mɛn sãna tãn beni ba ben wãaru kari bãrie. Nim mɛ, mu sãawa nge ben yɛm mɛ mu koo raa yari.

Yen sãna u yina u mu nã.

Yeniba kpurowa Dafidin tabu kowobu ita be, ba kua.



<sup>20</sup> Abisai, Yoabun wənəwa u sãa tabu sinambu tēna yen wirugii. Təmbu gooba wunəbuwa (300) u go ka win yaasa. Ma u yīsiru yara wigibun suunu sɔɔ. <sup>21</sup> Ba nùn bεεε wē too. Adama u n̄ tabu durəbu ita be tura.

<sup>22</sup> Benaya, Kabisεεligii, Yehoyadan bii, u sãawa tabu durə wərugə. Ma u yīsiru yara nasara dabi te u wan s̄. Wiya u Məabuban təmbu yiru gabu go, be ba s̄ nge gbee sinansu. Wiya u maa dua dəkə kpiriru sɔɔ u gbee sunə kāasi mi, u go puran saa sɔɔ. <sup>23</sup> Ma u Egibitin tabu durə damgii goo go. Win gunum mu sãawa gəm soonu nəəbu. Ma u yaasa neni. Yen buru ta sãawa nge weson dεka ye u ra beku yasa tēke. Saa yè sɔɔ u nùn wərim dɔɔ, bokura u neni. Ye u tura mi, ma u durə win yaasa ye u neni mi wəra u ka nùn saka u go. <sup>24</sup> Yeniba kpurowa Benaya Yehoyadan bii u kua. Ma u yīsiru yara tabu kowobu tēna ye sɔɔ. <sup>25</sup> U bεεε baka wa Dafidin tabu durəbu tēna ye sɔɔ. Adama ya n̄ tabu durə gbiikobu ita begia tura. Ma Dafidi u nùn kua win tiin k̄sobun wirugii.

<sup>26</sup> Dafidin tabu kowo ben gabun yīsa wee, Asaeli, Yoabun wənə, ka Elikanani, Dodon bii, Betelehemugii, <sup>27</sup> ka Saməti, Harorigii, ka Helesi, Palonigii, <sup>28</sup> ka Ira, Ikesin bii, Tekoagii, ka Abiesεε, Anatətugii, <sup>29</sup> ka Sibekai, Husagii, ka Ilai, Akoasigii, <sup>30</sup> ka Maharai, Netofagii, ka Heledi, Baanan bii, wi u maa sãa Netofagii, <sup>31</sup> ka Itai, Ribain bii, Gibeagii, ye ya wãa Benyamεεn temə, ka Benaya, Piratonigii, <sup>32</sup> ka Hurai, Nasale Gaasigii, ka Abieli, Arabagii, <sup>33</sup> ka Asimafeti, Basarumugii, ka Eliaba, Saabonigii, <sup>34</sup> ka Bene Hasemu, Gisonigii, ka Yonatam, Sagen bii, Hararigii, <sup>35</sup> ka Akiamu, Sakaan bii, Hararigii, ka Elifali, Urun bii, <sup>36</sup> ka Hefεε, Mekeragii, ka Akiya, Palonigii, <sup>37</sup> ka Hesiro, Kaameligii, ka Naarai, Esibain bii, <sup>38</sup> ka Yoeli, Natanin məə, ka Mibisaa, Hagirin bii, <sup>39</sup> ka Seleki, Aməonigii, ka Nakarai, Berətugii wi u ra Yoabu, Seruyan biin tabu yānu səbe, <sup>40</sup> ka Ira, ka Garebu be ba sãa Yetεεba, <sup>41</sup> ka Uri, Heti, ka Sabadi, Alaigii, <sup>42</sup> ka Adina, Sisan bii, Rubenin bwese keran wirugii turo, wi u tabu kowobu tēna mə, <sup>43</sup> ka Hanani, Maakan bii, ka Yosafati, Mitinigii, <sup>44</sup> ka Osiasi, Asitarətugii, ka Sama, ka Yeyeli be ba

sãa Hotamun bibu, Aroεεgibu, <sup>45</sup> ka Yedieli, Simurin bii, ka win wənə Yoka, Tisigii, <sup>46</sup> ka Elieli, Makafimugii, ka Yeribai, ka Yosafia, Elinamun bibu, ka Yitima, Məabu, <sup>47</sup> ka Elieli, ka Obedi, ka Yasieli, Sobagii.

*Tabu kowo be ba ka Dafidi*

*nəə tia kua Səəlun waati*

## 12

<sup>1</sup> Sanam mε Dafidi u kpikiru sua u da Sikilagio u ka Səəlu Kisin bii tonda, yera gaba seewa ba da win mi. Ba sãawa tabu durə wərugəba be ba sɔɔru sãa bu ka nùn tabu somi. <sup>2</sup> Ma ba tennu ka kpurantεenu neni. Ba maa ye kpuron tobu yēwa nəm geu ka nəm dware.

Be ba sãa Benyamεεba, Səəlun bwese kera sɔɔ, <sup>3</sup> bera tabu sunə Akiesεε ka Yoasi be ba sãa Sema, Gibeagiin bibu, ka Yesieli, ka Peleti be ba sãa Asimafetin bibu, ka Beraka ka Yehu be ba sãa Anatətugibu, <sup>4</sup> ka Yisimaya, Gabaonigii, wi u sãa tabu sinambu tēna yen wirugii turo, <sup>5</sup> ka Yeremi ka Yasieli, ka Yokanani ka Yosabadi, Gederagii, <sup>6</sup> ka Elusai ka Yeriməti ka Bealia ka Semaria ka Sefatia, Harəfugii, <sup>7</sup> ka Elikana ka Yisiya ka Asareli, ka Yoesεε ka Yasobeamu, be ba sãa Koren bwese keragibu, <sup>8</sup> ka Yoela ka Sebadia be ba sãa Yerohamun bibu, Gedorigibu.

<sup>9</sup> Gadiba sɔɔ, tabu durə wərugəba ba na Dafidin mi kpee wəru gen mi, gbaburə. Ba sãawa be ba tabu tobu yē. Ma ba tereu ka yaasi neni. Ba dam məwa nge gbee sinansu. Ma ba s̄u nge nēm ni nu wãa guunu wəllə. <sup>10-14</sup> Ba sãawa tənū wəkura tia. Bera tabu sunə Esεε ka Abudiasi ka Eliabu ka Misimana ka Yeremi ka Atai ka Elieli ka Yokanani ka Elisabadi ka Yeremi ka Makibanai. <sup>15</sup> Be ba sãa Gadigibu ba ka sãa tabu sinambu, bera mi. Wi u piiburu bo be sɔɔ, wiya u koo təmbu wunəbu (100) tabu wəri. Wi u maa bo, kpa u təmbu nərəbu (1.000) tabu wəri. <sup>16</sup> Bera ba Yuudeni təbura w̄əon suru gbiikoo sɔɔ, sanam mε ya nim yiba sere b̄əwə. Bera ba maa tən be ba wãa wəwi sɔɔ gira yen s̄ə yari yeru gia ka yen s̄ə duu yeru gia.

<sup>17</sup> Benyamεεba ka Yudaba ben tii ba maa na Dafidin mi kpee wəru mi. <sup>18</sup> Dafidi u bu sennə da, ma u bu s̄əwa u nεε, i n ween na



nɛn mi ka bwisiku geenu, i ka man somi, kon ka bɛɛ nɔɔ tia ko. Adama ì n ween na i ka man samba ko, kpa nɛn yiberɛba bu ka man go sanam mɛ na ñ taarɛ gaa kue, Gusunɔ bɛsɛn baababan Yinni u ye waawo, kpa u sun siria.

<sup>19</sup> Yera Yinni Gusunɔn Hunde u dua Amasai, tabu sinambu tɛna yen turo sɔɔ, ma u gerua u nɛɛ,

wuna sa ka yɔra,

wunɛ Dafidi, Isain bii.

Wunɛ ka be ba nun somimɔn bwɛra yu kpunɔ.

Domi Gusunɔ wunen Yinni u nun faaba kua.

Ma Dafidi u bu mwa ka nuku dobu. Ma u dera ba dua win tabu sinambun wuuru sɔɔ.

<sup>20</sup> Manasen bwese keran tɔmbu ba Dafidi swi sanam mɛ wi ka Filisitiba ba dɔɔ bu ka Sɔlu tabu ko. Adama ba ñ Filisiti be somi. Domi ye Filisiti ben wirugibu ba wesiana, ba Dafidi girawa ba nɛɛ, u ko n wɔawa Sɔlu win yinnin biruɔ kpa u ra bu wiru bɔari.

<sup>21</sup> Manasen bwese keragii be ba Dafidi swiima sanam mɛ u gɔsirama Sikilagio, bera Adina ka Yosabadi ka Yedieli ka Mikaeli ka Yosabadi goo ka Elihu ka Silitai. Be kpuro ba sɔawa Manasen bwese keran tabu kowo wuunun wirugibu. <sup>22</sup> Bera ba Dafidi somi domi be kpuro ba sɔawa tabu durɔ wɔrugɔba ka maa tabu sinambu. <sup>23</sup> Tɔɔ baatere, tɔmbu ba ra n naamɔwa Dafidin mi bu ka nɔn somi sere win tabu kowobu ba dabi ba dam kua nge Gusunɔn tabu kowobu.

*Tabu sinam be ba Dafidi kua*

*Isireliba kpuron sunɔ*

<sup>24</sup> Tabu kowo be ba na Dafidin mi Heboroniɔ bu ka nɔn Sɔlun bandu wesia nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua, ben geeru wee.

<sup>25</sup> Yudan bwese kera sɔɔ, tabu kowo be ba tɛɛnu ka yaasi neni, ba sɔawa tɔnu nɔrɔbun suba nɔɔba tia ka nɛnɛ (6.800). <sup>26</sup> Simɛɔn bwese kera sɔɔ, be ba sɔa tabu durɔ wɔrugɔba ben geera sɔawa nɔrɔbun suba nɔɔba yiru ka wunɔbu (7.100). <sup>27</sup> Lefiban bwese kera sɔɔ, tɔmbu nɔrɔbun suba nɛnɛ ka nata (4.600) ba wɔa, <sup>28</sup> ka Yehoyada, Aronin yenun wirugii ka win tɔmbu nɔrɔbun suba ita ka nata ka wunɔbu (3.700), <sup>29</sup> ka Sadaku, aluwaasi kpembu wi u sɔa tabu durɔ wɔrugɔ ka wirugibu yenda yiru be ba sɔa win

tundon yenugibu. <sup>30</sup> Benyamɛɛn bwese kera sɔɔ, be ba sɔa Sɔlun mero bisibu, ba sɔawa tɔmbu nɔrɔbun suba ita (3.000) domi ben dabira ba ka Sɔlu yɔra n ka saa ye girari. <sup>31</sup> Efaraimun bwese kera sɔɔ ba sɔawa nɔrɔbun suba yendu ka nɛnɛ (20.800). Ba bu gara yenu ka yenu. Ba sɔawa tabu durɔ wɔrugɔba be ba yiiru yara.

<sup>32</sup> Manasen bwese keran sukumgibu ba sɔawa nɔrɔbun suba wɔkura nɔɔbu ka ita (18.000). Bera ba soka ka ben yiisa bu ka da bu Dafidi ko sunɔ. <sup>33</sup> Isakaran bwese kera sɔɔ, ba sɔawa tabu sinambu goobu (200) ka sere maa ben tɔn be ba kpare. Isakaran bwese keragii be, ba ben waatin asansi yɛ bu ka tubu ye Isireliba ba koo ko. <sup>34</sup> Sabulonin bwese kera sɔɔ, ba sɔawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeraakuru (50.000) be ba tabu yɛ, ba maa tabu yɔa bwese bweseka neni, ba sɔaru kpeere bu ka tabu ko ka gɔru tia. <sup>35</sup> Nɛfitalin bwese kera sɔɔ, ba sɔawa tabu sinambu nɔrɔbu (1.000) ka sere maa tabu kowobu nɔrɔbun suba tɛna ka nɔɔba yiru (37.000) be ba tɛɛnu ka yaasi neni. <sup>36</sup> Danun bwese kera sɔɔ, be ba tabun sɔaru kpeere, ba sɔawa tɔmbu nɔrɔbun suba yenda nɔɔbu ka ita ka tɔnu nata (28.600). <sup>37</sup> Aɛɛn bwese kera sɔɔ, be ba tabu yɛ ma ba sɔaru sɔa bu ka tabu ko, ba sɔawa tɔmbu nɔrɔbun suba weeru (40.000).

<sup>38</sup> Be ba wɔa Yuudenin sɔɔ yari yeru gia, Rubeniba ka Gadigibu ka Manasen bwese keran sukumgibu ba sɔawa tɔmbu nɔrɔbun suba wunaa tɛru (120.000). Ba maa tabu yɔa bwese bweseka mɔ.

<sup>39</sup> Tɔn be ba tabun sɔaru sɔa mi, be kpurowa ba na Heboroniɔ ka gɔru tia, kpa bu ka Dafidi ko Isireliba kpuron sunɔ. Ma Isireli be ba tie ba ka bu nɔɔ tia kua. <sup>40</sup> Ma ba kua sɔɔ ita Dafidin mi, ba dimɔ ba nɔrumɔ. Domi begibu ba dɔanun sɔaru kua ben sɔ. <sup>41</sup> Yen biru be ba wɔa ben bɔkuɔ n ka girari Isakariba, ka Sabuloniba ka sere Nɛfitaliba, ba ra ben ketekunu ka ben yooyoosu ka ben hirakɔsu ka sere maa ben ketɛba dɔanu sɔbimɛwa bu ka na, ka maa som ka figi gbebi, ka resɛm gbebi, ka tam ka gum, ka ketɛba ka yɔanu dabi dabinu, domi be kpuro ba wɔa nuku dobu sɔɔ.

*Dafidi u Yinni Gusunɔn*

*woodan kpakororu yi*

*Obedi Edōmun yenuo*  
(*I maa mēerio Samuēli II, 6:1-11*)

## 13

<sup>1</sup> Sōo teeru Dafidi u tabu kowobu nōrōm nōrōm ka wunōm wunōm wirugibu mēna ka sere maa wirugii be ba tie. <sup>2</sup> Ma u be kpuro sōōwa u nēē, yenī yā n ween na Gusunō bēsen Yinnin min di, ma ya bēē wēre, i de su sōmōbu gōri bēsegibun mi Isirelin tem kpuro sōo, yāku kowobu ka Lefiban mi be ba wāa wuu marosō ka kpara yenō kpa bu mēnama. <sup>3</sup> Kpa su ka Gusunō bēsen Yinnin woodan kpakoro te wurama. Domi sa ñ ten gari kue Sōolun waati sōo.

<sup>4</sup> Ma tōn be kpuro ba wura bu ko mē. Domi gari yi, yi ka bu naawa. <sup>5</sup> Ma Dafidi u Isireliba kpuro mēna saa Sikorin di ye ya wāa Egibitiō sere ka Hamatin duu yerō kpa bu da bu Yinni Gusunōn woodan kpakoro te suama Kiriati Yarimun di. <sup>6</sup> Yera Dafidi u seewa ka Isireli be kpuro ba da Baalao ye ba maa mō Kiriati Yarimu, Yudan temō, bu ka Yinni Gusunōn woodan kpakoro te tama, tēn wuswaaō ba ra Yinni Gusunōn yīsiru soku, wi u ra n sō ten wōllō wōllun kōsobun suunu sōo. <sup>7</sup> Ma ba tu sua ba doke naa kēkē kpaā gaa sōo ba ka doona Aminadabun yēnun di. Usa ka Akiyowa ba naa kēkē ye kpare. <sup>8</sup> Ma Dafidi ka Isireliba kpuro ba bu swīi ba mōrōkunu soomō ka gōōgenu, ka bara kpānu, ka seketirenu, ka yankokonu. Ma ba womusu mō ba yaamō ka ben dam kpuro ba ka Gusunō sāamō. <sup>9</sup> Saa yē sōo ba tura Kidonin doo soo yerō, yera kpakoro te, ta wōrumaa dōo, ma Usa u nōma demia u tu gaba. <sup>10</sup> Mii mii, Yinni Gusunō u ka nūn mōru kua. Ma u dera u wōruma kpakoro ten bōkuō u gu, yēn sō u tu baba.

<sup>11</sup> Dafidi u mōru kua too yēn sō Yinni Gusunō u ka Usa seeyasia mē. Ma u yam mi yīsiru kā Peresi Usa. Yen tubusiana Usan goo yeru. Yīsi tera ba ka mu sokumō sere ka gisōn gisō. <sup>12</sup> Ma Dafidi u Yinni Gusunō nasia dōma te. Yera n dera u ka nēē, amōna u koo ko u ka Yinni Gusunōn woodan kpakoro te turi win yenuo.

<sup>13</sup> U ñ dere bu gina ka tu da win yenuo Yerusalemuō. U dera ba ka tu dawa Obedi Edōmu Gatigiin yenuo. <sup>14</sup> Ma ta kua mi suru ita. Ma Yinni Gusunō u durō wi ka win

yēnugibu ka maa ye u mō kpuro domaru kua.

## 14

*Dafidi u wāa Yerusalemuō*  
(*I maa mēerio 3:5-9; Samuēli II, 5:11-16*)

<sup>1</sup> Sōo teeru, Hiram, Tirin sunō u Dafidi sōmōbu gōria ka dāa gea ye ba sokumō seduru ka dāa dākobu ka be ba ra kpenu dāku, kpa bu nūn sina kpaaru bania. <sup>2</sup> Dafidi u tuba ma Gusunōwa u win bandun dam siremō. Wiya u maa ban te wōlle suamō win tōmbu Isireliban sō.

<sup>3</sup> Yen biru Dafidi u maa kurōbu gabu sua Yerusalemuō. Ma ba nūn bii tōn durōbu ka tōn kurōbu marua. <sup>4</sup> Bera Samua ka Sobabu ka Natani ka Salomōō <sup>5</sup> ka Yibaa ka Elisua ka Elifeleti <sup>6</sup> ka Nōga ka Nefegi ka Yafia <sup>7</sup> ka Elisama ka Beliada ka sere Elifeleti goo.

*Dafidi u Filisitiba kamia*  
(*I maa mēerio Samuēli II, 5:17-25*)

<sup>8</sup> Ye Filisitiba ba nua ba Dafidi gum tāre wirō u kua Isireliba kpuron sunō, yera be kpuro ba seewa ba nūn wōrim wee. Ye u nua mē, yera u sara u da u ka bu yinna. <sup>9</sup> Saa ye sōōra Filisiti be, ba tunuma ba teria Refan wōwaaō. <sup>10</sup> Ma Dafidi u Yinni Gusunō bikia u nēē, n doo n Filisiti be wōri? Kaa man bu nōmu beria?

Ma Yinni Gusunō u nūn wisa u nēē, a doo, kon nun bu nōmu beria.

<sup>11</sup> Ma ba seewa ba da Baali Perasimuō. Miya Dafidi u Filisiti be go go. Ma u gerua u nēē, Yinni Gusunō u nen yiberēban wuuru gīa nge mē nim tora ya ra guna gīe.

Yen sōna ba yam mi yīsiru kā Baali Perasimu. <sup>12</sup> Yera Filisiti be, ba duki sua ba ben bwāarokunu deri mi. Ma Dafidi u win tōmbu sōōwa bu nu guro bu dōō mēni.

<sup>13</sup> Amēn biru, Filisiti be, ba kpam na ba teria Refan wōwa mi. <sup>14</sup> Ma Dafidi u Yinni Gusunō bikia u nēē, n maa doo n bu wōri? Ma Yinni Gusunō u nūn wisa u nēē, oo. Adama a ku da sōru sōrum mē. A besiro kpa a da a n wāa dāa ye ba mō miren sōōwō. <sup>15</sup> Saanam mē a naa damu damusu gasu nōōmō dāa wōllō, a yarima. Domi nē, Yinni Gusunōwa na nun gbiiye n ka ben sansani ye wōri.

<sup>16</sup> Ma Dafidi u kua nge mē Yinni Gusunō u nūn sōōwa. U da u Filisiti be go go saa Gabaonin di n ka da Gesēē. <sup>17</sup> Ma Dafidi u

yĩsiru yara tem baama kpuro sɔɔ. Ma Yinni Gusunɔ u nùn dam wɛ bwesenu kpuro sɔɔ.

*Dafidi u Yinni Gusunɔn*

*woodan kpakororu wāa yeru*

*sɔɔru kua*

**15**

<sup>1</sup> Yeniban biru, Dafidi u tii dia bania Yerusalemuɔ. U maa Yinni Gusunɔn woodan kpakororu wāa yeru kua mi. <sup>2</sup> Ma u nɛɛ, Lefiba tɔnawa n weene bu tu sɔbe. Domi bera Yinni Gusunɔ u gɔsa bu ka tu sɔbe, kpa bu maa ten sɔmburu ko saa kpuro sɔɔ.

<sup>3</sup> Ma Dafidi u Isireliba kpuro menna Yerusalemuɔ bu ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te da ten ayerɔ mi u sɔɔru kua ten sɔ. <sup>4</sup> U maa yāku kowobu Aronin bweserugibu ka Lefiba menna. <sup>5</sup> Kehatin bweseru sɔɔ, Urieliwa u sāa wirugii ka wigibu tɔnu wunaa teeru (120). <sup>6</sup> Merarin bwese kera sɔɔ, Asayawa u sāa wirugii, ka wigibu tɔmbu goobu ka yendu (220). <sup>7</sup> Gɛɛsɔnin bwese kera sɔɔ, Yoeliwa u sāa wirugii ka wigibu tɔmbu wunaa teeru ka wɔkuru (130). <sup>8</sup> Elisafanin bwese kera sɔɔ, Semayawa u sāa wirugii ka wigibu tɔnu goobu (200). <sup>9</sup> Heboronin bwese kera sɔɔ, Elieliwa u sāa wirugii ka wigibu tɔnu wɛnɛ (80). <sup>10</sup> Usielin bwese kera sɔɔ, Aminadabuwa u sāa wirugii ka wigibu tɔnu wunabu ka wɔkura yiru (112). <sup>11</sup> Ma Dafidi u yāku kowobu Sadɔku ka Abiataa soka, ka sere maa Lefi beni, Urieli ka Asaya ka Yoeli ka Semaya ka Elieli ka sere Aminadabu. <sup>12</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛya i sāa wirugibu Isireliban bwese keri sɔɔ. Yen sɔ, i tii dɛɛrasio bɛɛ ka bɛɛn yɛnugibu, kpa i da i ka Gusunɔ bɛɛɛ Isireliban Yinnin woodan kpakororu suama i ka na yam mi na tu wāa yeru kua sɔɔ. <sup>13</sup> Yellu, Gusunɔ bɛɛɛn Yinni u sun sɛɛyasia ka gɔɔ yɛn sɔ i n daa wāa mi, ma sa n win wooda mɛm nɔɔwɛ.

<sup>14</sup> Yera yāku kowo be, ka Lefi be, ba tii dɛɛrasia bu wa bu ka Gusunɔ be Isireliban Yinnin woodan kpakoro te suama. <sup>15</sup> Ma Lefi be, ba kpakoro te sua ba seru sɔndi ka ten dāa pɔɔsi yi ba ra ka tu sue nge mɛ Yinni Gusunɔ u raa yiire bu ko saa Mɔwisin nɔɔn di. <sup>16</sup> Ma Dafidi u maa Lefiban wirugii be sɔɔwa u nɛɛ, bu begibu

sɔɔru koosio be ba koo womusu ko ba n guunu ka mɔrɔkunu ka seketirenu soomɔ ka dam bu ka nuku dobu sɔɔsi. <sup>17</sup> Be Lefiba ba sɔɔru koosia, bera Hemani, Yoelin bii ka win sɔm kowosii beni, Asafu, Berekian bii ka sere maa Etani, Kusayan bii, Merarin bwese keragii. <sup>18</sup> Be ba maa swii, bera Sakari ka Beni ka Yaasieli ka Semiramatu ka Yehieli ka Uni ka Eliabu ka Benaya ka Maaseya ka Matitia ka Elifele ka Mikineya ka Obedi Edamu ka sere Yeyeli. N deema beni kpuro ba sāawa kɔnnɔ kɔsobu. <sup>19</sup> Wom kowo be ba seketirenu soomɔ ni ba kua ka sii gandu, bera Hemani ka Asafu ka sere Etani. <sup>20</sup> Be ba maa guunu soomɔ ni nu gɔru yāka mɔ, bera Sakari ka Asieli ka Semiramatu ka Yehieli ka Uni ka Eliabu ka Maaseya ka sere maa Benaya. <sup>21</sup> Matitia ka Elifele ka Mikineya ka Obedi Edamu ka Yeyeli ka sere Asasia, bera ba mɔrɔku serum nɔɔba itaginu soomɔ ba ka womusu swii. <sup>22</sup> Lefi be sɔɔ, Kenaniawa u sāa wom kowo ben wirugii. Wiya u bu womusu koosiamɔ domi u yɛru mɔ. <sup>23</sup> Be ba ra Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te sɔbe, bera Berekia ka Elikana <sup>24</sup> ka Obedi Edamu ka Yehia. Yāku kowo be ba ra kɔbi so Yinni Gusunɔn woodan kpakoro ten wuswaaɔ, bera Sebania ka Yosafati ka Netanɛeli ka Amasai ka Sakari ka Benaya ka sere Eliesɛɛ.

*Yinni Gusunɔn*

*woodan kpakororu*

*ta tura Yerusalemuɔ*

*(I maa mɛɛrio Samuɛli II, 6:12-19)*

<sup>25</sup> Dafidi ka Isireliban guro gurobu ka tabu kowobu nɔrɔm nɔrɔm wirugibu ba swaa wɔri ba ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te wee Obedi Edamun yɛnun di ka nuku dobu. <sup>26</sup> Yinni Gusunɔ u wāa ka Lefi be ba win woodan kpakoro te sɔɔwa. Ma ba ketɛ nɔɔba yiru ka yāa kinɛnu nɔɔba yiru go ba ka yākuru kua. <sup>27</sup> Dafidi ka Lefi be ba woodan kpakoro te sɔɔwa ka wom kowobu, ka sere Kenania wi u wom kowo be kpare, be kpuro ba yabenu sebua ni ba kua ka wɛɛ dangii. Yen biru, Dafidi u maa yāku kowon yabe tarakpe doke. <sup>28</sup> Isireliba kpuro ba ka Yinni Gusunɔn woodan kpakoro te na Yerusalemuɔ. Ba kuuki mɔ nuku dobu sɔ, ma ba kɔbi ka seketirenu ka guunu ka mɔrɔkunu soomɔ.

29 Ye ba ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te duə Dafidin wuuə, yera Mikali Səəlun bii tən kurə u məerima saa fənəntin di. Ye u wa sina boko Dafidi u yəəkumə u yaamə, yera u nùn gema.

## 16

1 Ye ba ka kpakoro te tunuma, yera ba tu doke ten ayerə kuu bekurugiru səə te Dafidi u kua ten sə. Yen biruwa u Yinni Gusunə yaku dəə mwaararuginu ka siarabun yākuu kua. 2 Ye Dafidi u yaku ni kua u kpa, yera u win tambu Isireliba domaru kua ka Yinni Gusunən yīsiru. 3 Ma u be kpuro dīanu bənu kua, tən kurəbu ka tən durəbu. U baawure pēe ka yaa wəəra wē ka sere maa kira te ba kua ka resem gbeba.

### *Lefiba ba Yinni Gusunə*

#### *siaramə ka womusu*

*(I maa məerio Womu 105:1-15; 96: 106:1,47-48)*

4 Ma Dafidi u Lefi ben gabu səma wē woodan kpakoro ten sə, kpa bu ka Gusunə be Isireliban Yinni sā. Kpa bu nùn siara, kpa bu nùn bēere wē. 5 Asafuwa u sāa ben wirugii. Ma Sakari u sāa win yiruse. Ma Yeyeli ka Semiramətu ka Yehieli ka Matitia ka Eliabu ka Bənyaya ka Obedi Edəmu ka sere Yeyeli ba guunu ka mərəkunu soomə. Ma Asafu u maa səkətirenu soomə. 6 Ma yaku kowo beni, Bənyaya ka Yasieli ba kəbi soomə taa taa Yinni Gusunən woodan kpakoro ten wuswaaə. 7 Təə tera Dafidi u dera Asafu ka wigibu ba Yinni Gusunə təmam torua. Ba nēe,

8 i Yinni Gusunə siaro, kpa i nùn sā, kpa i bwesenu nəəsia səm baka ni u kua.

9 I nùn təmə.

I nùn siaro ka womusu, kpa i win səm maamaakiginun gari kpara.

10 I yēerio win yīsi dēerarun sə, kpa i nuku dobu ko

bēe bən gōru ga nùn kasu.

11 I gəsiro Yinni Gusunə Dam kpurogiin mi, kpa i nùn kasu baadomma.

12-13 Bēe Isireliba, Yakəbu Gusunən səm kowon bweseru,

bēe be u gəsa,

i yaayo səm maamaakigii ni u kua ka gari yi u bēe səəwa.

14 Gusunəwa u sāa bēsen Yinni.

Wiya u koo handunia kpuro siri.

15-16 I arukawani ye yaayo baadomma ye u ka Aburhamu bəkuu

ka maa nəə mwēe te u Isaki kua.

17 U ka ye Isireliba, Yakəbun bweseru bəkuawa

ya n sāa wooda sere ka baadommaə.

18 U nēe, u koo bu Kananin tem wē bu tubi di.

19 N deema sanam mē,

Isireliba ba n dabi,

ma ba sāa səbu tem mē səə.

20 Ba ra n daaməwa bwese tukunun mi ka wuu tukusə.

21 Adama u n dere goo u bu dam dərə.

U maa sinambu sēyasia ben sə.

22 U nēe, i ku nən tən be na gəsa baba.

I ku maa nən səməbu kəsa kua.

23 Yen sə, bēe handuniagibu,

i Yinni Gusunə təmə.

I win faaban gari kparo təə baatere.

24 I win yīikon girima ka win səm maamaakiginu kparo

bwesenun suunu səə.

25 Domi Yinni Gusunə u kpā.

Wiya n weenə bu siara.

U būnu kpuro nanum kere.

26 Bwese tukunun būnu nu sāawa kam dirum.

Adama Yinni Gusunəwa u wəllu kua.

27 Yīiko ka girima ya wāa win wuswaaə.

Ma dam ka nuku dobu wāa win wāa yerə.

28 Bēe bwesenu kpuro,

i Yinni Gusunə yīiko ka bēere wēeyə.

29 I Yinni Gusunən yīsiru yīiko wēeyə.

I ka nùn kēnu daawo win sāa yerə.

Kpa i yīira win wuswaaə

i nùn sā win dēerarun sə.

30 Bēe handuniagibu kpuro,

i diirio win wuswaaə.

Tem mu dam mə,

mu n bāarimə.

31 Wəllu, a yēerio,

kpa tem mu nuku dobu ko.

I bwesenu kpuro səəwə

ma Yinni Gusunə u bandu dii.

32 Nim wəku gu kuuki koowo,

ka ye ya wāa ge səə.

Ye ya wāa gen bera mi gia kpuro,

yu nuku dobu koowo.

33 Dānu, i nuku dobu kuuki koowo

Yinni Gusunən wuswaaə.

Domi u wee u handuniagibu siri.



34 I Yinni Gusunə siaro win tən geerun sō.  
Win kīru ta n̄ n̄ru m̄.  
35 I n̄n̄ n̄əgīru sueyo i n̄e, n̄e,  
Gusunə b̄eɛn Faaba kowo, a sun faaba  
koowo.  
A sun w̄əro bwese tukunun n̄əman di,  
kpa a sun m̄enna.  
Saa yera sa ko nun t̄əma  
sa n̄ wunen yīsi d̄eɛraru soku,  
kpa sa n̄ ȳeɛrim̄ə, sa n̄ m̄ə,  
36 Gusunə, Isireliban Yinni,  
wuna ba ko n̄ siaram̄ə sere ka baadomma.  
Ma t̄əmbu kpuro ba n̄e, ami! I Yinni  
Gusunə siaro.

37 Yen biru Dafidi u Asafu ka wigibu yiire  
ba n̄ w̄əa Yinni Gusunən woodan kpakoro  
ten mi, ba n̄ s̄əmburu m̄ə baadomma. 38 Ma  
u Ob̄edi Ed̄əmu ka Hosa ka begibu ḡəsa.  
Ben geera s̄əawa t̄əmbu wata ka n̄əba ita  
(68). Ob̄edi Ed̄əmu, Yedutum bii, ka Hosa ba  
s̄əawa k̄ənn̄ə k̄əsobu.

39 Ma Dafidi u ȳaku kowo Sad̄əku ka  
wigibu yiire bu s̄əmburu ko gunguru w̄əll̄ə  
Gabaoniə, mi ba ra Yinni Gusunə ȳakuru  
kue, 40 ba n̄ da n̄n̄ ȳaku d̄ə m̄waararuginu  
kue baadomma ȳaku yer̄ə, bururu ka yoka,  
kpa bu maa ko kpuro ye ya w̄əa wooda s̄ə  
ye u Isireliba w̄e. 41 Be s̄əəra Hemani ka  
Yedutum ka sere be ba ḡəsa ba ben yīsa  
sia sia mi, bu ka Yinni Gusunə s̄ə ba w̄əa.  
Domi wi, Yinni Gusunən tən geeru ta ra n̄  
w̄əawa sere ka baadomma. 42 Hemani ka  
Yedutum, bera ba ra k̄əbi ka s̄ek̄etirenu ka  
sere maa ȳa ni nu tien wunan̄əsu ko, ni ba  
ra ka womusu ko b̄a n̄ Yinni Gusunə s̄əam̄ə.  
Yedutum biba ba maa s̄əa k̄ənn̄ən k̄əsobu.

43 Yen biru, t̄əmbu kpuro ba ḡəsira ba  
wura ben ȳenus̄ə. Ma Dafidi u maa da win  
ȳenus̄ə u ka win ȳenugibu domaru kua.

## 17

### *N̄ə mw̄e te Gusunə u Dafidi*

#### *ka win bibun bweseru kua (I maa m̄eɛrio Samuēli II, 7:1-17)*

1 Ye Dafidi u da u sina win ȳenus̄ə, yera u  
Gusunən s̄əmə Natani s̄əəwa u n̄e, n̄ weene  
na n̄ w̄əa diru s̄ə te ba kua ka d̄əa gea  
ye ba m̄ə s̄əduru, kpa Gusunən woodan  
kpakoror̄u ta n̄ w̄əa kuu bekurugiru s̄ə?

2 Ma Natani u n̄n̄ wisa u n̄e, a doo a  
ko nge m̄e a ḡəru doke kpuro. Domi Yinni  
Gusunə u w̄əa ka wun̄e.

3 Ye n̄ kua w̄əkuru, yera Yinni Gusunə  
u Natani s̄əəwa k̄əsiru s̄ə u n̄e, 4 a doo  
a n̄en s̄əm kowo Dafidi s̄ə a n̄e, n̄e, Yinni  
Gusunə na n̄n̄ s̄əmə ma n̄ n̄ wi u koo  
man diru b̄ania mi na ko n̄ w̄əa. 5 Domi  
na n̄ sinare diru garu s̄ə saa m̄in di na ka  
Isireliba yarama Egibitin di sere n̄ ka kua  
gis̄ə. Adama na ra n̄ w̄əawa kuu bekurugir̄ə  
kpa ba n̄ ka man b̄əsu. 6 Baama mi sa da n̄e  
ka Isireliba, na ra kparobu ḡəsiwa ba n̄ be ba  
tie kpare. Adama na n̄ ben goo taar̄e w̄eere  
n̄ n̄e, mban s̄əna u n̄ man diru b̄anīe ka d̄əa  
ye ba m̄ə s̄əduru. 7 Yen s̄ə, a doo a Dafidi  
n̄en s̄əm kowo s̄ə a n̄e, n̄e, Gusunə w̄əllu ka  
tem Yinni, na n̄e, ȳa kparabun diya na n̄n̄  
wunama u n̄ ka s̄əa n̄en t̄əmbu Isireliban  
kparo. 8 Na w̄əa ka wi, baama kpuro mi u  
da. M̄eya na n̄n̄ win yiber̄eba d̄əra. Ma na  
d̄əra u ȳis̄iru yara nge tən boko dunia s̄ə.  
9 Na n̄en t̄əmbu Isireliba ayeru kua na bu  
sinasia ba n̄ ka w̄əa mi ka b̄əri ȳendu, kpa  
tən k̄əsobu bu ku raa maa se bu bu n̄əni s̄ə  
10 nge m̄e ba bu kua yellu kparobun waati  
s̄ə. Na win yiber̄eba kpuro sekuru doke.  
N̄e, Yinni Gusunəwa na n̄n̄ s̄əmə ma kon  
n̄n̄ ko bwese bakarun nuuru. 11 Win saa ȳa  
n̄ tura u gu, ba n̄n̄ sika win baababan sika,  
kon win bii turo wuna u bandu di, kpa n̄  
ban ten dam sire. 12 Bii wiya u koo man diru  
b̄ania, kpa n̄ win sina ḡəna sw̄i ya n̄ dam m̄ə  
sere ka baadomma. 13 Na kon s̄əa nge win  
tundo, kpa u n̄ maa s̄əa nge n̄en bii. Na n̄ n̄n̄  
n̄en durom wunarim̄ə nge m̄e na mu sun̄ə  
wi u n̄n̄ gb̄iye wunari. 14 Kon n̄n̄ ko n̄en  
t̄əmbun sun̄ə, kpa n̄ win ban ten dam sire  
sere ka baadomma.

15 Ye Natani u gari yi kpuro nua u kpa,  
yera u da u yi Dafidi s̄əəwa nge m̄e Yinni  
Gusunə u n̄n̄ s̄əsi k̄əsi te s̄ə.

### *Dafidi u kanaru kua*

#### *(I maa m̄eɛrio Samuēli II, 7:18-29)*

16 Ma Dafidi u seewa u da Yinni Gusunən  
s̄əa yer̄ə. U gerua u n̄e, Yinni Gusunə, na  
ȳe ma na n̄ s̄əa ḡəanu. N̄en bwesera kun  
maa ḡəanu tura. Ka m̄e, a man kua sun̄ə  
Yerusalemu mini. 17 Ma a ye garisi ḡəa pi-  
iminu wunen mi. Domi a kpam gerum̄ə nge  
m̄e n̄en bweseru ta ko n̄ s̄əa sia. Ma wun̄e  
wi a kp̄ā, a man ye s̄əmə n̄e wi na s̄əa tən  
diro. 18 M̄ba kon maa gere b̄eere ye a man  
doke min s̄ə. Domi a man ȳe k̄ə. 19 Yinni

Gusunɔ, wunen gari ka maa wunen gɔrun kɪrun saabuwa a ka man gaa baka nini kpuro kua. Ma a man nu sɔsi. <sup>20</sup> Gaanu kpuro ye sa nua a kua, ya sɔsi ma a kpā. Goo sari wi u sãa nge wunε. Wunε turowa a sãa Gusunɔ. <sup>21</sup> Bweseru garu maa sari nge besε Isireliba te ta koo nεε, ten bũu u tu yakiamā yorun di, ma u tu yĩsiru kā ta n ka sãa wigiru. Ka geema, gaa bakana a sun kua. A maa gaa maamaakiginu kua besen wuswaaɔ ye a ka bwese tukunu gira besen wuswaan di, ma a sun yakiamā Egibitigibun min di. <sup>22</sup> A wunen tambu Isireliba swĩ ba n ka sãa wunεgibu mam mam sere ka baadommaɔ. Ma wunε Gusunɔ, a kua ben Yinni. <sup>23</sup> N n men na, gari yi a gerua nε ka nen bweserun sɔ a de yi koorā sere ka baadommaɔ. <sup>24</sup> A de wunen yĩsiru tu walle suara sere ka baadommaɔ. Kpa bu nεε, wunε Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa a sãa Isireliban Yinni. Kpa a de nen bwese kera ya n bandu dii wunen wuswaaɔ. <sup>25</sup> Yinni Gusunɔ, wunen tiwa a man sɔwa a nεε, kaa de nen bibun bweseru tu bandu di nen biru. Yen sãna na ka kãka na kana teni mɔ. <sup>26</sup> Yinni, wuna a sãa Gusunɔ. Wuna a maa nε wunen som kowo durom menin nɔɔ mwεeru kua. <sup>27</sup> N n men na, a nen bweseru domaru kuo, kpa ta n bandu dii sere ka baadommaɔ wunen wuswaaɔ. Ye a domaru kua, ya ko n maa domaru mɔwa sere ka baadommaɔ.

## 18

### *Dafidi u bwese tukunu kamia (I maa mεerio Samuēli II, 8:1-14)*

<sup>1</sup> Yeniban biru, Dafidi u Filisitiba kamia, u bu sekuru doke. Ma u Gati ka yen baru kpaanu mwa. <sup>2</sup> Ma u Mɔabuba kamia ba kua win yobu. Ma ba nùn wɔɔ gobi kɔsiamɔ. <sup>3</sup> Yen biru u Hadadesεε, Soban sina boko kamia Hamatin bera gia, sanam mε wi, Hadadesεε u dɔɔ u win tem yasia daa te ba mɔ Efaratiɔ. <sup>4</sup> Ma Dafidi u nùn tabu kεkε nɔrɔbu (1.000) mwaari ye dumi gawe, ka maasɔbu nɔrɔbun suba nɔɔba yiru (7.000), ka naanaakobu nɔrɔbun suba yendu (20.000). Ma u ben dumi kpuron naa sĩinu bɔra ma n kun mɔ wunɔbu (100) yi u tii deria. <sup>5</sup> Sirigii be ba wãa Damasiɔ ba na bu ka Hadadesεε, Soban sina boko somi. Ma Dafidi u ben tambu nɔrɔbun suba yenda yiru (22.000) go. <sup>6</sup> Ma u bu kparobu

yiiya. Ma Sirigii be, ba kua win yobu, ba nùn wɔɔ gobi kɔsiamɔ. Yinni Gusunɔ u ra n Dafidi kɔsuwa baama kpuro mi u da. <sup>7</sup> Ma u Hadadesεεn som kowobun tεrɛnu mwεera ni ba kua ka wura. Ma u ka nu na Yerusalemuɔ. <sup>8</sup> U maa sii gandu gurama ta kpā Tibusati ka Kunun di. Wusu yiru ye, ya sãawa Hadadesεεgisu. Sii gan teya Salomɔɔ u ka boo kua ka gen yɔratii ka maa sãa yerun dendi yãnu.

<sup>9</sup> Ye Tohu, Hamatin sina boko u nua ma Dafidi u Hadadesεε, Soban sina boko ka win tabu kowobu kamia, <sup>10</sup> yera u win bii Hadoramu gora Dafidin mi u nùn tɔbiri kpa u nùn siara yèn sɔ u Hadadesεε tabu wari u kamia. Domi Tohu u raa ka Hadadesεε tabu mɔwa. Ma u Dafidi gbɛa mɔrisia bwese bweseka ye ba kua ka wura ka sii geesu ka maa sii gandu. <sup>11</sup> Ma Dafidi u ye kpuro yi Yinni Gusunɔn sɔ, ka maa sii geesu, ka wura ye u mwεera bwese tuku ninin min di. Niya, Edɔmuba ka Mɔabuba ka Amɔniba ka Filisitiba ka sere Amalekiba.

<sup>12</sup> Abisai, Seruyan bii, u Edɔmuba kamia wɔwaaɔ ye ba mɔ Bɔru. Ma u ben nɔrɔbun suba yendu yiru sari (18.000) go. <sup>13</sup> Ma u kparobu yi yi Edɔmu mi. Ma Edɔmu be kpuro ba kua Dafidin yobu. Yinni Gusunɔ u ra n Dafidi kɔsuwa baama kpuro mi u da.

### *Dafidin som kowobun yĩsa (I maa mεerio Samuēli II, 8:15-18)*

<sup>14</sup> Dafidi u bandu di Isireliba kpuro sɔɔ. Ma u gea mɔ, u bu siriammε dee dee. <sup>15</sup> Yoabu, Seruyan biiwa u tabu kowobu kpare. Ma Yosafati, Ahiludun bii u sãa tirenun bero. <sup>16</sup> Sadaku, Akitubun bii, ka Abimεleki, Abiataan biiwa ba sãa yãku kowobu. Ma Safusa u sãa tire yoro. <sup>17</sup> Benaya, Yehoyadan biiwa u sãa Keretiba ka Pelētiban kparo. Ma Dafidin bibu ba sãa win gerunasibu.

## 19

### *Ba Dafidin sina asakpɔbu*

#### *sekuru doke (I maa mεerio Samuēli II, 10:1-5)*

<sup>1</sup> Yeniban biru Nakasi, Amɔniban sina boko u gu. Ma win bii u bandu kɔsire kua. <sup>2</sup> Ma Dafidi u nεε, kon Hanuni, Nakasin bii wi tɔn geeru kua. Domi mεya win tundo

u man kua. Yera Dafidi u sãməbu gəra bu nùn nukuru yemiasia win tundon gəən sō. Ye Dafidin sãmə be, ba tura Hanuni win mi, Aməriban temə bu ka nùn nukuru yemiasia, <sup>3</sup> yera Aməriban wirugibu ba Hanuni sōwə ba nεε, a tamaa Dafidi u ka wunen tundo bεεε wēn sōna u sãməbu gərɪma bu nun nukuru yemiasia? A n̄ yē bu ka wuu ge bukiana bu gen saria gia kpa bu gu wərɪma bu kam koosian sōna sãmə beni ba na wunen mi?

<sup>4</sup> Yera Hanuni u Dafidin sãmə be mwa u ben toba kəna ma u ben yabenu karana saa suunun di sere taanə. Ma u bu yōsu ba doona. <sup>5</sup> Ye Dafidi u nua ye n tən be deema ma u wa ba wāa seku bakaru səə, yera u gabu gəra bu ka bu yinna kpa bu bu sō bu gina doo bu sina Yerikoə sere ben toba ye, yà n kpia bu sere wurama.

*Dafidi u ka Aməriba*

*ka Sirigibu tabu kua*

*(I maa mεerio Samuēli II, 10:6-19)*

<sup>6</sup> Ye Aməni be, ba wa ma ba Dafidin mərɪ seeyawa, yera Hanuni ka Aməni be, ba sii geesun gobi nərəbu (1.000) mərɪsia Sirigibun mi be ba wāa Məsopotamiə ka Maakaə ka sere Sobaə bu ka bu tabu kekeba ka maasəbu wēema. <sup>7</sup> Ma ba bu tabu keke nərəbun suba tēna ka yiru (32.000) wēema, ka maa Maakan sunə ka win tabu kowobu. Ma ba na ba ben sansani gira Mədəbaə. Ma Aməriba ba maa yarima ben wusun di ba menna ka tabun səəru.

<sup>8</sup> Ye Dafidi u nua mε, yera u bu Yoabu ka win tabu kowo damgibu sure. <sup>9</sup> Ma Aməriba ba yarima ba wāa wuun duu yerə. Sinam be ba maa bu somiru na, ma ba da ba yōra nennənka. <sup>10</sup> Ma Yoabu u deema u koo tabu kowa biruə ka wuswaaə. Ma u Isireliban tabu kowo damgibu səə tabu kowo wuuru sua u Sirigibu kpare. <sup>11</sup> Ma u maa win wənə Abisai tabu kowo be ba tie wē bu ka Aməriba wəri. <sup>12</sup> Ma u nεε, Sirigibu bə n man kamiamə, a man somiru na. Aməriba bə n maa nun kamiamə, kon nun somiru na. <sup>13</sup> A de a n wərugəru mə, kpa su taa bi ko ka wərugəru bεsən təmbun sō ka maa Gusunə bεsən Yinnin wusun sō. Kpa Yinni Gusunə u ko ye n ko n nùn wēre.

<sup>14</sup> Ma Yoabu ka win təmbu ba Sirigibu tabu wəri. Ma Sirigii be, ba duki sua Yoabun wuswaan di. <sup>15</sup> Ye Aməriba ba

wa ma Sirigibu ba duki sua, yera ben tii ba maa duki yarina Abisai, Yoabun wənən wuswaan di ba dua wuuə. Ma Yoabu u gəsirama Yerusalemuə.

<sup>16</sup> Ye Sirigibu ba wa ma Isireliba ba bu kamiawa, yera ba sãməbu gəra bu Sirigii be ba wāa daarun guru giə sokuma. Sofaki, Hadadesεen tabu kowobun wirugii u bu gbiiye. <sup>17</sup> Ma ba ye Dafidi nəsia. Yera u Isireliban tabu kowobu kpuro menna, u ka bu Yuudeni təbura, ma ba sīa ba da Sirigii ben bera gia ba bu tabu wəri ba kamia. Ma Sirigii be, ba duki sua Isireliban wuswaan di. <sup>18</sup> Dafidi u ben tabu keke be dumi gawe nərəbun suba nəəba yiru (7.000) kəsuka ka be ba wāa be səə, ka naanaakobu nərəbun suba weeru (40.000), ka sere maa ben tabu sunə Sofaki.

<sup>19</sup> Ye Hadadesεen səm kowobu ba wa ma Isireliba ba bu kamiawa, yera ba ka Dafidi nəə tia kua ba nùn tii wē. Saa dəma ten di, Sirigibu ba ku ra maa kə bu Aməriba somiru da.

## 20

*Yoabu u Raba tabu wəri*

*u mwa*

*(I maa mεerio Samuēli II, 11:1; 12:26-31)*

<sup>1</sup> Wōə kpəən saa yə səə sinambu ba ra tabu yari, yera Yoabu ka win tabu kowo damgii be u kpare ba da ba Aməriban tem wəri ba kəsuka. Ma ba Raba tarusi ba mwa. N deema saa ye səə, Dafidi u wāawa win yenuə Yerusalemuə.

<sup>2</sup> Yen biruwa Dafidi u wuu gen sunən furə wuraguu mwa. Gen bunum mu sāawa kilo tēna ka nne. Ma ba gu kpee gobiginu gore. Ma ba gu sua ba Dafidi dokea wirə. Yen dəma te, dukia baka Dafidi u gura wuu gen min di u ka doona. <sup>3</sup> Ma u gen təmbu yoo səma koosia. Ben gaba dāa bəərimə ka sii, gabu ka gbēε, gaba kpenu dākumə, ma gaba tem gbemə ka dākunu. Nge mεya u maa Aməriban wusu kpuron təmbu yoo səma koosia. Yen biru, Dafidi u gəsirama Yerusalemuə ka win tabu kowobu.

*Ba Filisitiba kamia*

*(I maa mεerio Samuēli II, 21:18-22)*

<sup>4</sup> Yeniban biru Isireliba ba ka Filisitiba tabu kua Gesεεə. Saa ye səəra Sibekai, Husagii u Sipai, Rafan bweserun turo go.



Ma u Filisiti be sekuru doke. <sup>5</sup>Yen biru tabu maa seewa Isireliba ka Filisitiban suunu sɔɔ. Yera Elikanani Yairin bii, u Lasimi, Goliati, Gatigiin wɔnɔ go. Lasimi win yaasan buru ta bɔɔruwa nge weson beku tɛketiru. <sup>6</sup>Isireliba ba maa ka Filisitiba tabu kua Gati mi. Miya tabu kowo goo wɔa u gunu too. Niki binu nɔɔba tia tiawa u mɔ nɔmɔ ka naasɔ. Ma ni kpuro nu kua yenda nne. Win tii u sɔawa Rafan bweserugii. <sup>7</sup>U Isireliba nɔɔ kuura, ma Yonatan, Dafidin mɔɔ, Simean bii, u nɔn go.

<sup>8</sup>Tɔn be kpuro ba sɔawa Rafan bweseru. Dafidi ka win tabu kowoba ba bu go Gatiɔ.

## 21

*Dafidi u dera ba Isireliba gara  
(I maa mɛerio Samuɛli II, 24:1-9)*

<sup>1</sup>Sɔɔ teeru Setam u Isireliba seesi, ma u Dafidi bɔrie u ka bu gari. <sup>2</sup>Ma Dafidi u Yoabu ka tabu kowobun wirugii be ba tie sɔɔwa u nɛɛ, bu doo bu Isireliba gari saa ben tem sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di sere mɛn sɔɔ yɛsan nɔm dwarɔ, kpa bu na bu nɔn gɔra tusia. Nge mɛya u koo ka ben geeru gia.

<sup>3</sup>Yoabu u wisa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ u de win tɔmbu bu dabia wunɔm wunɔm subenu. Nɛn yinni sina boko, tɔn beni kpurowa ba sɔa wunɛn sɔm kowobu. Mban sɔna a maa yeni bikiamɔ. Mban sɔna kaa bu torasia.

<sup>4</sup>Adama sina boko u yɔrariwa win wooda ye sɔɔ dim dim, ye u Yoabu wɛ mi. Ma Yoabu u da u Isireliban tem kpuro bukiana. Ma u wurama Yerusalemɔ. <sup>5</sup>U Dafidi gari gari yi tusia. Isireli be ba koo kpɔ bu tabu ko, ben geera sɔawa yako tia ka tɔmbu nɔrɔbun suba wunɔbu (1.100.000). Yudaban geera sɔawa nɔrɔbun suba nɛɛru ka wata ka wɔkuru (470.000).

<sup>6</sup>Yoabu u n̄ Lefin bwese keragibu ka Benyamɛn bwese keragibu gara. Domi sina bokon wooda ye, ya n̄ ka nɔn naawɛ.

*Yinni Gusunɔ u Dafidi*

*taarɛ wɛ*

*(I maa mɛerio Samuɛli II, 24:10-17)*

<sup>7</sup>Dafidin wooda ye, ya n̄ Yinni Gusunɔ dore. Ma u Isireliba sɛɛyasia. <sup>8</sup>Ma Dafidi u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, ye na kua mi, tora bakara. A de a nɛ wunɛn sɔm kowo suuru kua, domi wiira kookoosa na kua mi.

<sup>9</sup>Ma Yinni Gusunɔ u win sɔmɔ Gadi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>10</sup>a doo a Dafidi sɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, wee, na nɔn nɔni swɔanu ita yiiye. U gɔsio te u kɔ n̄ ka nɔn sɛɛyasia.

<sup>11</sup>Yera Gadi u da Dafidin mi, ma u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, ameniwa Yinni Gusunɔ u gerua. <sup>12</sup>U nɛɛ, gɔɔru tu wunɛn tem wɔri wɔɔ ita, n̄ kun mɛ wunɛn yibereba bu ka nun tabu ko suru ita bu kamia, n̄ kun mɛ Yinni Gusunɔ u de gɔɔn gɔrado u kɛsi kɛsi bararu pusi Isireliban tem kpuro sɔɔ u mu kpeerasia. Nɔni swɔanu ita ye sɔɔ, a gɔsio ye a kɔ kpa n̄ da n̄ ye Yinni Gusunɔ sɔ, wi u man gɔrima.

<sup>13</sup>Dafidi u Gadi wisa u nɛɛ, na wɔa nuku sankira bakanu sɔɔ. Adama n buram bo n̄ wɔri Yinni Gusunɔn nɔmuɔ ye kon ka wɔri tɔmbun nɔmɔɔ. Domi win wɔnwɔnda kpɔ.

<sup>14</sup>Ma Yinni Gusunɔ u kɛsi kɛsi bararu sure Isireliba sɔɔ. Ma tɔmbu nɔrɔbun suba wata ka wɔkuru (70.000) ba gu. <sup>15</sup>Yinni Gusunɔ u win gɔrado gɔra Yerusalemɔ u ye kpeerasia. Sanam mɛ gɔrado wi, u ye kpeerasiamɔ, Yinni Gusunɔ u mɛera, ma u gɔru gɔsia kɔsa yen di. Ma u win gɔrado wi u wuu ge kpeerasiamɔ mi, sɔɔwa u nɛɛ, n den tura mɛ, a wunɛn nɔmu wunɔ.

N deema gɔrado wi, u wɔawa ɔnani, Yebusin doo soo yerɔ. <sup>16</sup>Dafidi u nɔni seeya u gɔrado wi wa u wɔa wɔllu ka tem baa sɔɔ, u win takobi sue Yerusalemun bera gia. Yera Dafidi ka win tɔmbun guro gurobu ba saaki dewa ma ba yiira ba wuswaa tem girari nuku sankiranun sɔ. <sup>17</sup>Yera Dafidi u Yinni Gusunɔ sɔɔwa u nɛɛ, nɛna na wooda wɛ bu tɔn be gari. N n̄ mɛn na, nɛna na tora. Tɔn beni ba n̄ gɔanu kue. Yen sɔ, a nɛ ka nɛn yenugibu nɔma dokeo kpa a wunɛn tɔmbu Isireliba deri.

*Dafidi u Yinni Gusunɔ*

*yaku yeru bania*

*(I maa mɛerio Samuɛli II, 24:18-25)*

<sup>18</sup>Yinni Gusunɔn gɔrado u Gadi sɔɔwa u nɛɛ, a Dafidi sɔɔwɔ a nɛɛ, u doo ɔnani, Yebusin doo soo yeru mi, u Yinni Gusunɔ yaku yeru bania.

<sup>19</sup>Ma Dafidi u seewa u da nge mɛ Yinni Gusunɔ u Gadi sɔɔwa. <sup>20</sup>N deema ɔnani u wɔa win doo soo yerɔ ka win bibu nne ba alikama soomɔ. Ye u sɔira yera u Gusunɔn



gɔrado wa ma ba da ba kukua. <sup>21</sup> Ma Dafidi u da Ɖɔnanin mi. Ye Ɖɔnani u Dafidi wa, yera u yarima doo soo yee ten min di u yiira win wuswaaɔ u siriru tem girari. <sup>22</sup> Ma Dafidi u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a man wunen doo soo yee te derio n Yinni Gusunɔ yāku yeru bania mi. Kpa wahala ye ya nen tambu deema mi, yu kpe. Kon tu dwe ka sii geesun gobi nge mɛ kaa ten gobin geeru bure.

<sup>23</sup> Ma u Dafidi sɔɔwa u nɛɛ, nen yinni sina boko, a tu suo a ka ko ye a kī. Ketɛba wee, a ka yāku dɔɔ mwaararugiru ko. Naa kekɛba wee yi ko yāku dāa. Alikama wee a ka kɛrun yākuru ko. Ye kpuro na nun kāwa.

<sup>24</sup> Ma Dafidi sina boko u nùn wisa u nɛɛ, aawo, kon tu dwewa nge mɛ kaa ten gobin geeru bura. Na n Yinni Gusunɔ gāanu wɛɛmɔ ni nu sāa wuneginu n ka nùn yāku dɔɔ mwaararugiru kua te ta n man gāanu diiri.

<sup>25</sup> Ma Dafidi u nùn wuran gobi nata (600) wɛ yam min sɔ. <sup>26</sup> Dafidi u Yinni Gusunɔ yāku yeru bania mi. Ma u yāku dɔɔ mwaararuginu ka siarabun yākunu kua. Yen biru u Yinni Gusunɔ kana. Ma Yinni Gusunɔ u win kanaru mwa, u dera dɔɔ u sarama wɔllun di yāku yeru wɔllu mi, u yāku ni mwa. <sup>27</sup> Yinni Gusunɔ u ka win gɔrado wi gari kua, ma u win takobi wesia yen kararɔ.

<sup>28</sup> Saa yera Dafidi u tuba ma Yinni Gusunɔ u win kanaru mwa Ɖɔnani Yebusin doo soo yeru mi. Saa dāma ten diya u ra nùn yākuru kue mi. <sup>29</sup> Saa ye sɔɔ, Yinni Gusunɔn kuu bekurugii te Mɔwisi u kua gɔburɔ, ta wāawa Gabaonin gungurɔ ka yāku yeru sannu mi ba ra yāku dɔɔ mwaararuginu ko. <sup>30</sup> Dafidi kun kpɛ u da kuu bekurugii ten mi, u ka bikiaru ko Yinni Gusunɔn mi, yèn sɔ berum nùn mwa gɔrado win sɔ.

## 22

<sup>1</sup> Ma Dafidi u nɛɛ, yam miniwa ba koo Yinni Gusunɔn sāa yeru bani. Miya yāku yera ko n maa wāa mi Isireliba ba ko n da yāku dɔɔ mwaararuginu ko.

### *Dafidi u Yinni Gusunɔn*

#### *sāa yerun sɔɔru mɔ*

<sup>2</sup> Dafidi u dera ba sɔbu kpuro menna be ba wāa Isireliɔ. Ma u bu yiire bu kpee

bakanu dāku bu ka Yinni Gusunɔn sāa yeru bani. <sup>3</sup> U maa sisu sɔɔru kua siki siki bu ka kulumba seku gamboban kadiriban sɔ ka maa sɔretii. Sii gan te u menna, ta kpā sere n n koorɔ bu tu yiire. <sup>4</sup> Meya u maa dāa gea ye ba mɔ sɛduruba menna siki siki sere ba n kpɛ bu ye gari. Sidonigibu ka Tirigiba ba ka nùn ye naawa. <sup>5</sup> Domi Dafidi u tii sɔɔwa u nɛɛ, win bii Salomɔɔ u sāawa bii piibu. U n gina bwisi mɔ. Wee sāa yee te ba koo Yinni Gusunɔ bania mi, ta ko n yisuru yarawa tem kpuro sɔɔ ten giriman kpāarun sɔ. Yen sōna u kī u nùn ten sɔɔru kua. Ma Dafidi u sɔɔru dabinu kua u sere gu.

### *Dafidi u Salomɔɔ yiire*

#### *u Yinni Gusunɔn sāa yee te*

#### *bani*

<sup>6</sup> Dafidi u win bii Salomɔɔ soka ma u nùn yiire u nɛɛ, a Gusunɔ Isireliban Yinni sāa yeru bania. <sup>7</sup> Nen bii, nen tiiwa na raa gɔru doke n nùn tu bania. <sup>8</sup> Adama u man sɔɔwa u nɛɛ, na tɔmbun yem yari too win wuswaaɔ taq baka bi na kuan sɔ. Yen sɔ n n nɛ kon nùn sāa yeru bania mi ba ko n da nùn sā. <sup>9</sup> Adama kon bii ma. Bii wi, u ko n wāawa bɔri yendu sɔɔ. U koo maa nùn wɔra win yiberɛ be ba ka nùn sikerenen noman di. Ba koo nùn sokuwa Salomɔɔ. Yen tubusiana bɔri yendu. Domi win bandun saa sɔɔ, u koo de Isireliba ba n wāa bɔri yendu sɔɔ. <sup>10</sup> Wiya u koo nùn sāa yeru bania. U ko n sāawa win bii, kpa wi, u n maa sāa win tundo. Kpa u win bandun dam sire Isireliban suunu sɔɔ sere ka baadommaɔ. <sup>11</sup> Tɛ, nen bii, Gusunɔ wunen Yinni u ko n ka nun wāa. Kpa wunen wāaru tu dakaa da. Kpa a kpī a nùn sāa yee te bania nge mɛ u nun yiire. <sup>12</sup> U de a n bwisi ka yɛru mɔ sanam mɛ u koo de a bandu di Isireliba sɔɔ, kpa a win woodaba mem nɔɔwa. <sup>13</sup> A n Yinni Gusunɔn wooda ka win yiirebu mem nɔɔwa bi u Mɔwisi wɛ Isireliban sɔ, saa yera ye a mɔ kpuro ya koo nun koorɔ. A n gesi dam ka wɔruguru mɔ. A ku nanda, a ku maa berum ko. <sup>14</sup> Wee na kookari kua na wura sɔɔru kua ya tɔnnu nɔɔbun suba ita (3.000) kere Yinni Gusunɔn sāa yee ten sɔ. Ma na sii geesu sɔɔru kua su tɔnnu nɔɔbun suba tɛna (30.000) kere. Na sii gandu ka sii wɔkusu sɔɔru kua siki siki sere ba n kpɛ bu su yiire. Meya na maa dāa ka kpenu sɔɔru

kua. Adama wunen tii kaa kpĩ a maa sosi mi sɔɔ. <sup>15</sup> Sɔm kowoba ko n wāa wunen bɔkuɔ dabi dabinu. Bera be ba ra kpenu dāku ka be ba ra dāa dāku ka sere be ba sɔm bwese bwese kan kobu yē. <sup>16</sup> Wee a wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii wɔkusu mɔ su n̄ geeru mɔ. Tē, a seewo, kpa a sɔmbu te ko. Kpa Yinni Gusunɔ u n ka nun wāa.

<sup>17</sup> Yen biru Dafidi u Isireliban guro gurobu kpuro yiire bu win bii Salomɔ somi sɔmbu te sɔɔ. <sup>18</sup> U maa bu sɔɔwa u n̄e, Gusunɔ b̄eɛn Yinni u wāa ka b̄eɛ. Wiya u dera i wāa b̄eri yendu sɔɔ beri berika. Domi u man tem m̄e n̄omu beria. Ma mu kua wi ka win t̄ambu gim. <sup>19</sup> Tē i Gusunɔ b̄eɛn Yinni kasuo ka b̄eɛn ḡru kpuro ka b̄eɛn bw̄era kpuro. I seewo i win s̄a yeru bani, kpa i ka win woodan kpakororu ka win s̄a arun dendi yānu kpuro da mi.

### *Dafidi u dera ba Lefiba gara*

## 23

<sup>1</sup> Ye Dafidi u t̄akɔ kua, yera u win bii Salomɔ kua Isireliban sunɔ. <sup>2</sup> Ma u Isireliban guro gurobu ka yāku kowobu ka Lefiba m̄enna.

<sup>3</sup> Ma ba Lefiba gara tia tia be ba w̄ɔ tena mɔ, ka be ba kere m̄e. Ma ben geera kua n̄rɔbun suba tena ka n̄ɔba ita (38.000). <sup>4</sup> Ma Dafidi u t̄ambu n̄rɔbun suba yenda n̄e (24.000) ḡsa be sɔɔ, be ba ko n da Yinni Gusunɔn s̄a yee ten bana n̄ni doke, ka t̄ambu n̄rɔbun suba n̄ɔba tia (6.000) be ba koo t̄ambu kpara, kpa ba n da bu sirie. <sup>5</sup> U maa t̄ambu n̄rɔbun suba n̄e (4.000) ḡsa be ba tie sɔɔ, ba n da s̄a yee ten k̄n̄nsu k̄su, kpa t̄ambu n̄rɔbun suba n̄e (4.000) be ba tie ba n da Yinni Gusunɔ t̄m̄e ka dwee yāa ni wi, Dafidi u dera ba kua bu ka Yinni Gusunɔ siara. <sup>6</sup> Ma u bu b̄onu kua wuu wuuka nge m̄e ba ka wāa Ḡeɛs̄ni ka Kehati ka M̄erari, Lefin bibun bwese k̄eri sɔɔ.

<sup>7</sup> Ḡeɛs̄nin biba Ladani ka Sim̄ei. <sup>8</sup> Bibu itawa Ladani u mara. Bera Yehieli ka Setamu ka Yoeli. Yehieliwa u s̄a ben ḡbiikoo. <sup>9</sup> Bibu itawa Sim̄ei u mara. Bera Selomiti ka Hasieli ka Harani. Bera ba s̄a Ladanin bwese k̄eran wirugibu. <sup>10</sup> Sim̄ei u maa bibu n̄e gabu mara. Bera Yasati ka Sina ka Yeusi ka Beria. <sup>11</sup> Yasatiwa u s̄a ben ḡbiikoo. Ma Sina u s̄a yiruse. Yeusi ka

Beria ba n̄ bibu mara n dabi. Ma ba bu garisi bwese k̄eri tia.

<sup>12</sup> Bibu n̄ewa Kehati u mara. Bera Amuramu ka Yisehari ka Heboroni ka Usieli. <sup>13</sup> Amuramun biba Aroni ka M̄owisi. Ma ba Aroni ka win bibun bweseru ḡsa ba yi n̄enem sere ka baadommaɔ ba n da ka Yinni Gusunɔ turare d̄ɔ dokeye, kpa ba n da maa s̄a arun s̄amburu ko, kpa ba n da maa t̄ambu domaru kue ka Yinni Gusunɔn ȳisiru. <sup>14</sup> Adama ba M̄owisi Gusunɔn s̄m kowon bibu garisiwa Lefin bwese k̄era sɔɔ. <sup>15</sup> M̄owisin biba, Ḡeɛs̄mu ka Elies̄e. <sup>16</sup> Ḡeɛs̄mun bii ḡbiikoowa Sebueli. <sup>17</sup> Elies̄eɛn biiwa Rehabia. Bii turo win biru u n̄ maa goo mara. Adama Rehabia u bibu mara ba dabi. <sup>18</sup> Yiseharin bii ḡbiikoowa Selomiti. <sup>19</sup> Bibu n̄ewa Heboroni u mara. Bera Yeriya ka Amaria ka Yasieli ka Yekameamu. <sup>20</sup> Bibu yiruwā Usieli u mara. Bera M̄isee ka Yisiya.

<sup>21</sup> M̄erarin biba Makili ka Musi. Makilin biba maa Eleasaa ka Kisi. <sup>22</sup> Eleasaa u n̄ bii t̄on dur̄bu mara u ka gu. Bii t̄on kur̄ba u mara. Bera ben m̄ero bisibu Kisin bibu ba sua kur̄bu. <sup>23</sup> Bibu itawa Musi u mara. Bera Makili ka Ed̄e ka Yerem̄ati.

<sup>24</sup> Be ba s̄a ben ȳenun wirugibu Lefin bibun bweseru sɔɔ nge m̄e ba ka bu tireru doke tia tia, bera mi. Bera ba ko n da s̄amburu ko Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ saa be ba w̄ɔ yendu m̄on di n ka da be ba m̄e kere. <sup>25</sup> Domi Dafidi u raa n̄e, Gusunɔ Isireliban Yinni u win t̄ambu b̄eri yendu w̄e. Yen biru u ko n wāawa Yerusalem̄u sere ka baadommaɔ. <sup>26</sup> Saa ye sɔɔ, Lefiba ba n̄ maa Yinni Gusunɔn kuu bekurugiru ka ten dendi yānu s̄om̄. <sup>27</sup> Dafidin yiire d̄aki bin biruwa ba Lefiba gara saa be ba w̄ɔ yendu m̄on di n ka girari be ba kere m̄e. <sup>28</sup> Ba bu dokewa Aronin bibun bweserun wuuru sɔɔ bu ka s̄amburu ko Yinni Gusunɔn s̄a yerun yaaraɔ ka ten dii s̄os̄. Bera ba ko n da s̄a yee ten dendi yānu kpuro d̄eerasie kpa bu maa s̄oma gaa ko mi. <sup>29</sup> Bera ba ko n da p̄e ye ba ko n da Yinni Gusunɔ yiye ko, ka sere maa som m̄e ba ko n da ka k̄enun yākuu ko, ka p̄e ye ba ku ra seeyatia doke, ka p̄e ye ba ra w̄ p̄erenti sɔɔ, ka kira ni ba ra s̄om̄e. Beya ba ko n da yeba kpuron kp̄aaru ka yen d̄ebun saria m̄eri. <sup>30</sup> Ba ko n da n̄ewa s̄a yeru mi bururu ka yoka bu ka Yinni Gusunɔ t̄ma, kpa bu

nùn bæεε wē. <sup>31</sup> Meya ba ko n da maa nùn yāku dō mwaararuginu kue baadomma tō wērarugiru sō, ka suru kpao ù n yara, ka tō baka ni nu tia sō nge mε nin geera nε ka nge mε ba nin wooda yi. <sup>32</sup> Bera ba ko n da Yinni Gusunən kuu bekurugirun sōmburu ko, kpa Aronin bibun bweseru tu maa win sãa yerun sōmburu ko.

*Yāku kowobun wuunu*

**24**

<sup>1</sup> Ba Aronin bibun bweseru bōnu kua wuuru ka wuuru. Bibu nnεwa Aroni wi, u mara. Bera Nadabu ka Abihu ka Eleasaa ka Itamaa. <sup>2</sup> Nadabu ka Abihu ba gbia ba guwa ben tundo u sere gu. Be, ba ñ bibu mara. Eleasaa ka Itamaa, be tōnawa ba yāku sōma kua. <sup>3</sup> Dafidi u Aronin bibun bweseru bōnu kuawa nge mε ben baawuren sōmbura sãa. Sadaku u wāawa Eleasaan bibun bweseru sō. Ma Akimεlεki u maa wāa Itamaan bibun bweseru sō. <sup>4</sup> N deema tōmba dabiru bo Eleasaan bibun bweseru sō n kere Itamaan bibugiru sō. Yen sōna ba Eleasaan bibun bweseru bōnu kua wuuru wākura nōbu ka tia, nin baatere ka ten wirugii. Ma ba maa Itamaan bibugiru bōnu kua wuuru nōba ita, nin baatere ka ten wirugii. <sup>5</sup> Ba bu bōnu kuawa ka tεtε. Domi be ba sãa sãa yerun wirugibu ka Yinni Gusunən sãarun wirugibu, be kpuro ba sãawa Eleasaa ka Itamaan bibun bweseru.

<sup>6</sup> Tire yoro Semaya, Netanεlin bii, Lefin bwese kera sō, wiya u ben yīsa tireru doke sina boko ka wirugibu ka yāku kowo Sadaku ka Akimεlεki, Abiataan bii ka yāku kowobun wirugibu ka Lefiban wirugibun wuswaa. Ba Eleasaa ka Itamaan bibun bwese nin yīsa tireru dokewa ka tεtε. Ba ra gina Eleasaagibu gōsiwa, yen biru kpa bu maa Itamaagibu gōsi. <sup>7-18</sup> Wuuru ka wuurun wirugii be ba gōsa ka tεtε, ben yīsa wee.

Yehoyaribuwa u sãa gbiikoo.

Ma Yedaya u sãa yiruse.

Ma Harimu u sãa itase.

Ma Seorimu u sãa nnεse.

Ma Maakiya u sãa nōbuse.

Ma Miyamini u sãa nōba tiase.

Ma Hakotu u sãa nōba yiruse.

Ma Abiya u sãa nōba itase.

Ma Yosue u sãa nōba nnεse.

Ma Sekania u sãa wākuruse.

Ma Eliasibu u sãa wākura tiase.

Ma Yakimu u sãa wākura yiruse.

Ma Hupa u sãa wākura itase.

Ma Yesebabu u sãa wākura nnεse.

Ma Biliga u sãa wākura nōbuse.

Ma Imeri u sãa wākura nōbu ka tiase.

Ma Hesiri u sãa wākura nōbu ka yiruse.

Ma Hapisesi u sãa wākura nōbu ka itase.

Ma Petahia u sãa wākura nōbu ka nnεse.

Ma Esekieli u sãa yenduse.

Ma Yakini u sãa yenda tiase.

Ma Gamulu u sãa yenda yiruse.

Ma Delaya u sãa yenda itase.

Ma Maasia u sãa yenda nnεse.

<sup>19</sup> Nge meya ba ka bu yi yi bu ka sōmburu ko Yinni Gusunən sãa yerō. Ba ra ben sōmburu kowa nge mε ben sikado Aroni u bu yiire bu ko. N deema Gusunō Isireliban Yinnin tiwa u Aroni wooda ye wē.

*Lefi be ba tien yīsa*

<sup>20</sup> Lefin bibun bweserun wirugii be ba tien yīsa wee.

Amuramun bibun bweseru sō, Subaeliwa. Subaelin bibun bweseru sō, Yesidiawa. <sup>21</sup> Rekabian bibun bweseru sō, Yisiyawa u sãa gbiikoo. <sup>22</sup> Yiseharin bibun bweseru sō, Selomotuwa. Selomotun bibun bweseru sō maa, Yasatiwa. <sup>23</sup> Heboronin bibun bweseru sō, Yeriyawa u sãa gbiikoo. Ma Amaria u sãa yiruse. Ma Yasieli u sãa itase. Ma Yekamεamu u sãa nnεse. <sup>24</sup> Usielin bibun bweseru sō, Miseewa. Miseen bibun bweseru sō, Samiriwa. <sup>25</sup> Yisiya, Miseen mōn bibun bweseru sō, Sakariwa. <sup>26</sup> Merarin bibun bweseru sō, Makili ka Musi ka Musin bii Yasian biba. <sup>27</sup> Yaasiya, Merarin biin bibun bweseru sō, Sohamu ka Sakuri ka Ibiriwa. <sup>28-29</sup> Makilin bibun bweseru sō, Eleasaawa, wi u kun bibu mara. Kisin bibun bweseru sō, Yeramεeliwa. <sup>30</sup> Musin bibun bweseru sō, Makili ka Edεε ka Yerimōtiwa.

Be ba sãa Lefin bibun bweserun keri, bera mi. <sup>31</sup> Ben tii ba tεtε tobawa nge mε begibu Aronin bibun bweserugibu ba kua sina boko Dafidi ka Sadaku ka Akimεlεki ka yāku kowobun wirugibu ka Lefiban wirugibun wuswaa. Ka woro tee teya ba ka ben baawuren yīsiru tireru doke, ba ñ ben keranaa mεεra.

*Wom kowobun wuunu*



## 25

<sup>1</sup> Dafidi ka tabu sinambu ba Asafun bibun bweseru ka Hemanin bibugiru ka Yedutum bibugiru gōsa ba yi nenem s̄arun s̄. Gari yi Gusunō u bu s̄ōwa, yiya ba ra ka womusu ko ka m̄arōkunu ka guunu ka seketirenu. Be ba s̄oma ye m̄, ben yīsa wee.

<sup>2</sup> Asafun bibun bweseru s̄ō, Sakuri ka Yosefu ka Netania ka Asarela. Ben tundo Asafuwa u ra n bu kpare. Gari yi Gusunō u n̄n s̄ōwa yiya u ra n ka womu m̄ nge me sina boko u n̄n yiire.

<sup>3</sup> Yedutum bibun bweseru s̄ō, Gedalia ka Seri ka Esai ka Hasabia ka Matitia ka Simēiwa. Ben tundo Yedutumwa u ra n bu kpare. Gari yi Gusunō u n̄n s̄ōwa, yiya u ra n ka womu m̄ ka m̄arōku, u n ka Gusunō siaramō kpa u n n̄n b̄ere w̄ēmō.

<sup>4</sup> Hemanin bibun bweseru s̄ō maa, Bukia ka Matania ka Usieli ka Sebueli ka Yerimōti ka Hanania ka Hanani ka Eleata ka Gidaliti ka Romanti Esēē ka Yosibekasa ka Malōti ka Hotiri ka Makasiōti. <sup>5</sup> Beni kpurowa ba s̄a Hemanin bibun bweseru. Hemanī wiya u ra Yinni Gusunōn dam w̄olle sue kpa u sina boko s̄ ye Yinni Gusunō u gerua. Hemanī wi, u bii t̄n dur̄abu mara w̄akura n̄n, bii t̄n kur̄abu maa ita.

<sup>6</sup> T̄n be kpurowa ba ra womusu ko Yinni Gusunōn s̄a yerō ka seketirenu ka guunu ka m̄arōkunu kpa ben tundobu ba n bu kpare. Ba ra ben s̄mburu kowa ka sina bokon wooda. Kpa Asafu ka Yedutum ka Hemanī ba n bu gbiiye. <sup>7</sup> Be ba womusu yē ka be ba bu swīi, be kpuron geera s̄awa goobu ka w̄enē ka n̄ōba ita (288).

<sup>8</sup> Ba tete tobawa bu ka s̄mburun kpunaa yi. Ba n̄ n̄ē, bukurowa gee, n̄ kun m̄ biiwa gee. M̄ya ba n̄ maa n̄ē, be ba womusu yēwa gee, n̄ kun m̄ be ba torumōwa gee.

<sup>9-31</sup> Wuuru ka wuurun wirugii be ba gōsa ka tete, be wee.

Yosefu, Asafun bweseru s̄ō, wiya u s̄a gbiikoo.

Ma Gedalia u s̄a yiruse.

Ma Sakuri u s̄a itase.

Ma Yiseri u s̄a n̄n̄se.

Ma Netania u s̄a n̄ōbuse.

Ma Bukia u s̄a n̄ōba tiase.

Ma Yesarela u s̄a n̄ōba yiruse.

Ma Esai u s̄a n̄ōba itase.

Ma Matania u s̄a n̄ōba n̄n̄se.

Ma Simēi u s̄a w̄akuruse.

Ma Asareli u s̄a w̄akura tiase.

Ma Hasabia u s̄a w̄akura yiruse.

Ma Subaēli u s̄a w̄akura itase.

Ma Matitia u s̄a w̄akura n̄n̄se.

Ma Yeremōti u s̄a w̄akura n̄ōbuse.

Ma Hanania u s̄a w̄akura n̄ōbu ka tiase.

Ma Yosibekasa u s̄a w̄akura n̄ōbu ka yiruse.

Ma Hanani u s̄a w̄akura n̄ōbu ka itase.

Ma Malōti u s̄a w̄akura n̄ōbu ka n̄n̄se.

Ma Eliata u s̄a yenduse.

Ma Hotiri u s̄a yenda tiase.

Ma Gidaliti u s̄a yenda yiruse.

Ma Makasiōti u s̄a yenda itase.

Ma Romanti Esēē u s̄a yenda n̄n̄se.

Wuuru baateren wirugii ka win yēnugibu ba ra n s̄awa w̄akura yiru.

*Be ba ra s̄a yerun k̄nn̄su*

*k̄su*

## 26

<sup>1</sup> Ba be ba ra s̄a yerun k̄nn̄su k̄su b̄onu kua wuu wuuka. Koren bweseru s̄ō, M̄selemia, Koren bii, Asafun debubuwa ba gōsa. <sup>2</sup> Bibu n̄ōba yiruwa u mara. Wee nge m̄ ba ka swīinē. Sakari ka Yedieli ka Sebadia ka Yatinieli, <sup>3</sup> ka Elamu ka Yokanani ka sere Elionai.

<sup>4</sup> Ba maa Obēdi Edōmu gōsa. Ma Yinni Gusunō u n̄n domaru kua, u bibu n̄ōba ita mara. Wee nge m̄ ba ka swīinē. Semaya ka Yosabadi ka Yoasi ka Sakaa ka Netanēli, <sup>5</sup> ka Amieli ka Isakari ka sere P̄litai. <sup>6</sup> Semaya, Obēdi Edōmun bii gbiikoo u bibu mara be ba kua damgibu, begibun suunu s̄ō. Domi ba s̄awa w̄rugōba. <sup>7</sup> Bii bera, Otini ka Refaēli ka Obēdi ka Elisabadi ka sere ben w̄n̄ōbu yiru beni, Elihu ka Semaya be ba s̄a w̄rugōba. <sup>8</sup> T̄n be kpurowa ba s̄a Obēdi Edōmun bibun bweseru. Be ka ben bibu ka ben dusibu ba s̄awa w̄rugōba ma ba hania m̄ s̄mburu s̄ō. Ba s̄awa t̄mbu wata ka yiru.

<sup>9</sup> M̄selemian bibu ka win w̄n̄ōbu ba s̄awa t̄mbu w̄akura n̄ōbu ka ita. Be kpuro ba s̄awa w̄rugōba.

<sup>10-11</sup> M̄erarin bweseru s̄ō, Hosawa ba gōsa. Bibu n̄n̄wa u mara. Bera Simiri ka Hilikiya ka Tebalia ka Sakari. Ma u Simiri kua ben wirugii baa m̄ n̄ wi u s̄a bii gbiikoo. Hosan bibu ka win w̄n̄ōbu ba s̄awa t̄mbu w̄akura ita.

<sup>12</sup> K̄nn̄ k̄sobun wuu ni, ka nin wirugibu ka ben m̄ero bisibu, bera ba ko



n da kǎnnǎsu kǎsu Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ.  
 13 Ba kǎnnǎsu bǎnu kuawa ka tǎtǎ, yǎnu ka  
 yǎnu, bibu ka bukurobu, baawure u n ka yǎ  
 mi u koo kǎsu.

14 Ye ba tǎtǎ toba, sǎo yari yeru giara Se-  
 lemia u wa. Ma win bii Sakari wi u sǎa  
 bwisi kǎo u maa sǎo yǎsan nǎm geu gia tǎtǎ  
 di. 15 Obedi Edǎmuwa u sǎo yǎsan nǎm  
 dwarugia tǎtǎ di. Ma win bii u maa yǎnusu  
 tǎtǎ di mi ba ra dǎanu bere. 16 Supimu ka  
 Hosawa ba kǎnnǎ ge ga wǎa sǎo duu yeru  
 gia tǎtǎ di, ka ge ba mǎ Saleketi, ga mǎera  
 swaa yǎ ya dǎo gunguru gia. Kǎso be, ba  
 mǎerinewa.

17 Tǎo baatere Lefiba nǎoba tia ba ra n wǎa  
 sǎo yari yeru gia, kpa tǎmbu nne ba n wǎa  
 sǎo yǎsan nǎm geu gia, kpa nne ba n wǎa sǎo  
 yǎsan nǎm dwarǎ kpa nne ba n maa wǎa diao  
 mi ba ra dǎanu bere. Adama ba diagii be  
 bǎnu sǎawa wuunu yiru, wuu teerǎ tǎmbu  
 yiru. 18 Sǎo duu yeru gia, dia ye ba gǎri gǎri  
 sǎo, tǎmbu yiru, swaan bera gia, maa tǎmbu  
 yiru.

19 Kǎnnǎ kǎsobun wuu ni ba kua Kore ka  
 Merarin bwese kerǎ sǎo, niya mi.

### *Sǎma ye ba Lefi gabu wǎ*

20 Lefiba sǎo, Akiyawa u ra Yinni Gusunǎn  
 sǎa yerun arumani bere ka sere maa kǎe  
 ni ba ka Yinni Gusunǎ naawa. 21 Gǎesǎnin  
 bweseru sǎo, Ladanin bibun bwesera ba  
 sǎa yǎnu yǎrobu. Wee nge mǎ ba ka  
 swǎine. 22 Yeyeli ka win bibu Setamu ka  
 win wǎnǎ Yoeli bera ba ra Yinni Gusunǎn  
 sǎa yerun arumani bere. 23 Amuramun  
 bweseru sǎo ka Yiseharin bweseru sǎo, ka  
 Heboronin bweseru sǎo ka Usielin bweseru  
 sǎo, 24 Sebueli, Gǎesǎmun bii, Mǎwisin de-  
 bubuwa u sǎa arumanin berobun wirugii.  
 25 Win bweseru sǎora Eliesee, Gǎesǎmun  
 wǎnǎn bibun bwesera wǎa. Rehabia,  
 Elieseen bii u Esai mara. Ma Esai u Yoramu  
 mara. Ma Yoram u Sikiri mara. Ma Sikiri  
 u Selomiti mara. 26 Arumani ye sina boko  
 Dafidi ka yǎnu yǎrobu ka tabu kowobu  
 nǎrǎm nǎrǎm ka wunǎm wunǎm wirugibu  
 ka tabu sinambu ba ka Yinni Gusunǎ naawa,  
 yera Selomiti ka wigibu ba kǎsu. 27 N deema  
 arumani ye ba tabu di, yen sukuma ba ka  
 Yinni Gusunǎ naawa bu ka win sǎa yeru  
 sǎme. 28 Arumani ye Gusunǎn sǎmǎ Samueli  
 ka Sǎolu, Kisin bii ka Abinee, Nerin bii ka  
 Yoabu, Seruyan bii, ba ka Yinni Gusunǎ

naawa, Selomiti ka wigii bera ba maa ye  
 kpuro berua.

29 Kenania ka win bibu be ba wǎa  
 Yiseharin bweseru sǎo, bera ba ra tǎmbun  
 wunǎnǎsu ka siribu ko Isirelin temǎ.

30 Hasabia ka tǎmbu nǎrǎbu ka nata ka  
 wunǎbu (1.700) gabu be ba sǎa wǎrugǎba  
 Yiseharin bweseru sǎo, bera ba Isireliban  
 tem kpare mǎ mu wǎa Yuudenin sǎo duu  
 yeru gia. Bera ba ra maa Yinni Gusunǎn sǎa  
 yerun sǎmburu ko ka maa sina bokogiru.

31 Yeriya u sǎa wirugii Heboronin bwe-  
 seru sǎo. Dafidin bandun wǎo weeruse  
 sǎora ba bwese ten tǎkan kaso kua. Ma ba  
 wǎrugǎba wa be sǎo Yassee Galadin temǎ.

32 Yerian mero bisi be, ba sǎawa wǎrugǎba.  
 Be kpuro maa yǎnu yǎroba. Ben geera  
 sǎawa nǎrǎbun suba yiru ka tǎmbu nata ka  
 wunǎbu (2.700). Bera ba Yinni Gusunǎn  
 sǎa yerun sǎmburu ka maa sina bokogiru  
 nǎmu beria bera mi Rubeniba ka Gadigibu  
 ka Manasen bwese keran sukumgiba wǎa  
 sǎo yari yeru gia.

### *Tabu kowobun sǎma*

## 27

1 Wee Isireli be ba sina bokon sǎmburu  
 mǎ. Ba sǎawa yǎnu yǎrobu ka tabu kowobu  
 nǎrǎm nǎrǎm ka wunǎm wunǎm wirugibu.  
 Bera ba ra tabu kowobun wuunu kpare  
 be ba ra n sǎmburu naamǎ suru ka suru,  
 wǎo sǎo. Wuuru baatere ta sǎawa tǎmbu  
 nǎrǎbun suba yǎnda nne (24.000). 2-15 Wuu  
 nin baatere ta ten wirugii mǎ.

Suru gbiikoo sǎo, Yasobeamu, Sabudielin  
 bii, Perǎsin bweseru sǎo, wiya u wuu gbiikii  
 ten tabu sinambu kpara.

Suru yiruse sǎo, Dodai, Akosigiiwa u wuuru  
 yiruse kpara. Ma Mikoloti u sǎa win yiruse.  
 Suru itase sǎo, Benaya, yǎku kowo  
 Yehoyadan biiwa u wuuru itase kpara.  
 U sǎawa tabu durǎ wǎrugǎba tenan turo.  
 Wiya u maa sǎa ben wirugii. Win bii  
 Amisabadiwa u nǎn kǎsire kua u wuu te  
 kpara.

Suru nneese sǎo, Asaeli, Yoabun mǎowa u  
 wuuru nneese kpara. Yen biruwa win bii  
 Sebadia u nǎn kǎsire kua.

Suru nǎobuse sǎo, Samehutu Yisiragiiwa u  
 wuuru nǎobuse kpara.

Suru nǎoba tiase sǎo, Yira, Ikǎsin bii,  
 Tekoagiiwa u wuuru nǎoba tiase kpara.

Suru nɔɔba yiruse sɔɔ, Helɛsi Palonigii, Efaraimun bwese kɛra sɔɔ, wiya u wuuru nɔɔba yiruse kpara.

Suru nɔɔba itase sɔɔ, Sibekai Husagii, Serakin bwese kɛra sɔɔ, wiya u wuuru nɔɔba itase kpara.

Suru nɔɔba nnɛse sɔɔ, Abiesɛɛ Anatɔtugii, Benyamɛɛn bwese kɛra sɔɔ, wiya u wuuru nɔɔba nnɛse kpara.

Suru wɔkuruse sɔɔ, Marai Nɛtofagii, Serakin bwese kɛra sɔɔ, wiya u wuuru wɔkuruse kpara.

Suru wɔkura tiase sɔɔ, Benaya Piratonigii, Efaraimun bwese kɛra sɔɔ, wiya u wuuru wɔkura tiase kpara.

Suru wɔkura yiruse sɔɔ, Hɛlidai Nɛtofagii, Otiniɛlin bwese kɛra sɔɔ, wiya u wuuru wɔkura yiruse kpara.

### *Bwese kɛrin wirugibu*

<sup>16</sup> Wee be ba sɔa Isireliban bwese kɛrin wirugibu.

Rubenin bwese kɛra sɔɔ, Eliesɛɛ, Sikirin biiwa u sɔa wirugii.

Simɛɔn bwese kɛra sɔɔ, Sefatia, Maakan biiwa u sɔa wirugii.

<sup>17</sup> Lefin bwese kɛra sɔɔ, Hasabia, Kemuelin biiwa u sɔa wirugii.

Aronin bibun bweseru sɔɔ, Sadɔkuwa u sɔa wirugii.

<sup>18</sup> Yudan bwese kɛra sɔɔ, Elihu, Dafidin mero bisibu sɔɔ, wiya u sɔa wirugii.

Isakarin bwese kɛra sɔɔ, Omiri, Mikaelin biiwa u sɔa wirugii.

<sup>19</sup> Sabulonin bwese kɛra sɔɔ, Yisimaya, Abudiasin biiwa u sɔa wirugii.

Nɛfitalin bwese kɛra sɔɔ, Yerimɔti, Asiriɛlin biiwa u sɔa wirugii.

<sup>20</sup> Efaraimun bibun bweseru sɔɔ, Hosee, Asasian biiwa u sɔa wirugii.

Manasen bwese kɛran sukumgibu sɔɔ, be ba wɔa sɔɔ duu yeru gia, Yoɛli, Pedayan biiwa u sɔa wirugii.

<sup>21</sup> Manasen bwese kɛran sukumgibu sɔɔ, be ba maa wɔa sɔɔ yari yeru gia, Galadin temɔ, Ido, Sakarin biiwa u sɔa wirugii.

Benyamɛɛn bwese kɛra sɔɔ, Yaasiɛli, Abunɛɛn biiwa u sɔa wirugii.

<sup>22</sup> Danun bwese kɛra sɔɔ, Asarɛli, Yerohamun biiwa u sɔa wirugii.

Tɔn beni kpurowa ba sɔa Isireliban bwese kɛrin wirugibu.

<sup>23</sup> Dafidi u n̄ Isireliba gara be ba wɔɔ yɛndu mɔ ka be ba n̄ tura mɛ, yɛn sɔ Yinni Gusunɔ u nɔɔ mwɛɛru kua ma u koo Isireliba dabiastia nge wɔllun kperi. <sup>24</sup> Yoabu, Seruyan biiwa u raa Isireliba garibu torua, ma ya Yinni Gusunɔ mɔru kua. Yen sɔna u n̄ ye kurasie. Adama ba n̄ tɔn be ba gara min geeru yorua sina boko Dafidin wɔarun faagin tireru sɔɔ.

### *Dafidin sɔm kowobu gabu*

<sup>25</sup> Asimafeti, Abudiɛlin biiwa u ra sina bokon arumani bere.

Yonatam, Osiasin biiwa u ra maa gbean dɔanu bere, wuu marosuginu ka baru kpaanuginu, ka sere kɔsu yenuginu.

<sup>26</sup> Esiri, Kelubun bii wiya u sɔa be ba gbean sɔma mɔn wirugii.

<sup>27</sup> Simɛi, Ramagii, wiya u sɔa resɛm gbaa sɔm kowobun wirugii.

Sabidi Sefamugii, wiya u sɔa mi ba ra tam bere kpuron wirugii.

<sup>28</sup> Baali Hanani, Gedɛɛgii, wiya u ra dɔa ye ba mɔ olifi ka sikamɔre ye ya wɔa wɔwa ye ba mɔ Sefalaɔn wunanɔsu ko.

Yoasi, wiya u maa sɔa gum beru yenun wirugii.

<sup>29</sup> Sitarai Saronigii, wiya u ra ketɛ yi ba kparamɔ Saroniɔn wunanɔsu ko.

Safati, Adilain bii, wiya u ra maa ketɛ yi ba kparamɔ wɔwi sɔɔn wunanɔsu ko.

<sup>30</sup> Obili, Isimɛɛli, wiya u ra yooyoo si ba mɔn wunanɔsu ko.

Yesidia Mɛronɔtugii, wiya u ra maa ketɛku ninu ni ba mɔn wunanɔsu ko.

<sup>31</sup> Yasisi Hagarenigii, wiya u ra yɔa ni ba mɔn wunanɔsu ko.

Beni kpurowa ba sina boko Dafidin arumanin wunanɔsu mɔ.

### *Sina bokon gerunasibu*

<sup>32</sup> Yonatam, Dafidin dusiwa u sɔa win bwisi kɛɔ. Yonatam wi, u bwisi ka yɛru mɔ too. Yehieli, Hakumɔnin bii wiya u sɔa sina bokon bibun keu koosio. <sup>33</sup> Ahitofeli u maa sɔawa sina bokon bwisi kɛɔ. Usai Aakigii, wiya u sɔa sina bokon bɔɔ kpaasi.

<sup>34</sup> Ahitofelin biru, Yehoyada, Benayan bii ka Abiataa, beya ba maa kua win bwisi kɛɔbu. Ma Yoabu u sɔa win tabu sunɔ.

### *Dafidi u Salomɔ yiire*

### *u Yinni Gusunɔn sɔa yeru bani*

## 28

<sup>1</sup> Dafidi u Isireliban guro gurobu kpuro menna Yerusalemuɔ ka ben bwese kerin wirugibu ka tabu kowo wuunun wirugibu ka tabu sinam be ba tabu kowobu nɔrɔm nɔrɔm ka wunɔm wunɔm kpare ka be ba sina bokon arumani ka win sabenun wunanɔsu mɔn wirugibu, ka win bibun keu koosiobu ka win sina kpaarun sɔm kowobu ka win tabu durɔ wɔrugɔba ka ben damgibu kpuro gesi. <sup>2</sup> Yera sina boko Dafidi u seewa u yɔra u nɛɛ, bɛɛ nɛn mɛro bisibu, bɛɛ nɛn tɔmbu kpuro, i man swaa dakio i nɔ. Wee na raa gɔru doke n Gusunɔ bɛsɛn Yinni diru bania mi ba koo win woodan kpakororu yi te ta sɔa win naa sɔnditiru, ma na sɔaru sɔa n ka tu bani. <sup>3</sup> Adama u man sɔwa u nɛɛ, n nɛ kon tu bani. Domi na sɔawa tɔnu wi u tabu kua ma u yem yari. <sup>4</sup> Wi, Gusunɔ bɛsɛ Isireliban Yinni u man gɔsa nɛn tondon yenun di n ka ko bɛɛ Isireliban sunɔ sere ka baadommaɔ. Yellun di, Yudan bwesera u kua wirugii. Yudan bwese te sɔa, ma u nɛn tondon yenu gɔsa. Nɛn tondon yenu ge sɔa, ma u man gɔsa n ka bandu di bɛɛ Isireliba sɔa. <sup>5</sup> Yinni Gusunɔ u man bii dabiru kɔ. Be sɔara u Salomɔa gɔsa u swii bɛɛ Isireliban sina gɔna sɔa, ye ya sɔa wi, Yinni Gusunɔgia. <sup>6</sup> U man sɔwa u nɛɛ, nɛn bii Salomɔawa u koo nɔn diru bania ka ten yaari mi ba ko n da nɔn sɔa. Domi wiya u gɔsa u n ka sɔa nge win bii kpa wi, Yinni Gusunɔ u n maa sɔa nge win tundo. <sup>7</sup> U koo win bandun dam sire sere ka baadommaɔ u n win woodaba ka win yiirebu mɛm nɔwammɛ nge mɛ u mɔ gisɔ. <sup>8</sup> Tɛ, nɛgibu, na bɛɛ yiiremɔ Isireliba, Gusunɔn tɔmbun wuswaaɔ ka Gusunɔ bɛsɛn Yinnin tii wi u sun swaa dakin wuswaaɔ, i de i win wooda mɛm nɔwa, i ye nɛnɛ bɛɛn gɔrusɔ kpa i wa i n tem mɛ mɔ, kpa i maa bɛɛn bibu mu deria bu tubi di sere ka baadommaɔ.

<sup>9</sup> Ma u maa nɛɛ, wunɛ maa Salomɔa nɛn bii, a Gusunɔ, nɛ wunɛn tondon Yinni gio kpa a nɔn sɔa ka wunɛn gɔru kpuro ka wunɛn bwɛra kpuro. Domi wiya u ra tɔmbun gɔrusu ka ben bwisikunu wɛeri. A n nɔn kasu, u koo de a nɔn wa. Adama a n nɔn deri, u koo maa nun deriwa sere ka baadommaɔ. <sup>10</sup> Tɛ, a n yɛ ma Yinni Gusunɔ u nun gɔsawa a ka nɔn diru bania mi ba ko n da nɔn sɔa. Yen sɔ a de a n wɔrugɔru mɔ kpa

a se a sɔmburu ko.

### *Dafidi u Salomɔa*

#### *sɔa yee ten kpunaa wɛ*

<sup>11</sup> Yen biru Dafidi u win bii Salomɔa sɔa yee ten kpunaa wɛ ka ten dia ye ba gɔri gɔrigia, ka ten arumani beru yerugia, ka dii wɔrukinugia, ka dii sɔa kinugia, ka dii tɛn mi ba koo Yinni Gusunɔn woodan kpakororu yigia. <sup>12</sup> Dii ten kpunaa kpurowa u nɔn wɛ ye u raa himba sɔa u ko kpuro. Yera sɔa yerun yaarin kpunaa ka dia ye ya ka yi sikerɛnɛgia ka dia yɛn mi ba ko n da sɔa yee ten arumani beregia, ka yɛn mi ba ko n da kɛnu beregia ni ba Gusunɔ wɛ, <sup>13</sup> ka nge mɛ ba yɔku kowobu ka Lefiba bɔnu kua wuu wuukagia, ka nge mɛ ba ko n da ben sɔmburu koosinɛ Yinni Gusunɔn sɔa yerɔgia, ka sere maa dendi yɔa ni ba ko n da ka sɔmburu kogia. <sup>14</sup> U nɔn wura sɔasi ye u koo ka dendi yɔa wuraginu ko, nge mɛ nin baaniren bunum nɛ. Ma u nɔn sii geesu sɔasi si u koo ka dendi yɔa sii geesuginu ko, nge mɛ nin baaniren bunum nɛ. Ba koo dendi yɔa ni kowa nin baanire ka nin sɔmburu. <sup>15</sup> Mɛya u maa bu wura ka sii geesun bunum saka wɛ ye ba koo ka dabu wuraginu ka sii geesuginu ko, ni kpuro ka nin fitilaba. <sup>16</sup> U maa nɔn wura wɛ mɛn saka ba koo ka tabulu wuragii ko mi ba ko n da Yinni Gusunɔ pɛɛ yiiye, ma u maa nɔn sii geesu wɛ u ka tabulu gɛɛ ko. <sup>17</sup> Yen biru u maa nɔn sɔasi nge mɛ ba koo kaato donnuginu koosina ka gbɛa ka nɔri yi ba kua ka wura gea ka sii geesugii, ka yin baayeren bunum, <sup>18</sup> ka yɔku yee wuragiru mi ba ko n da turare dɔa doke ka ten bunum. U maa nɔn sɔasi nge mɛ ba koo naa keke ka wɔllun kɔsobun weenasibu koosina ka wura. Yin kasi yi ko n deriwa yi n Yinni Gusunɔn woodan kpakororu wukiri. <sup>19</sup> Ma Dafidi u nɛɛ, Yinni Gusunɔn tiiwa u yeniba kpuron kpunaa yorua u man wɛ. Ma u man yen bwisi wɛ n ka ye tubu.

<sup>20</sup> Yen biru, Dafidi u win bii Salomɔa sɔwa u nɛɛ, a tii dam kɛa, kpa a n wɔrugɔru mɔ, kpa a se a sɔmburu ko. A ku berum ko, a ku maa nanda. Domi Gusunɔ nɛn Yinni u ko n ka nun wɔa. U nɔn nun derimɔ, u nɔn maa nun biru kisimɔ sere win sɔa yee ten sɔmburu kpuro tu ka wiru goora. <sup>21</sup> Yɔku kowobu ka Lefiba wee ba bɔnu sɔa wuu wuuka bu

ka Yinni Gusunən s̄aarun s̄oma ko. N n s̄a yee ten banan s̄n na, t̄ambu wee be ba s̄om bwese bwesekan kobu yē ba maa tii wē ka kīru. Be ka wirugibu ka Isireliba kpuro ba koo nun wiru kpīya.

*Kēε ni ba wē*

*s̄a yee ten banan s̄*

## 29

<sup>1</sup> Sina boko Dafidi u t̄an be ba m̄enne mi kpuro s̄ōwa u n̄ε, n̄en bii Salom̄o wi Yinni Gusun̄o u ḡosa, u s̄awa bii piibu. U n̄ gina t̄ambun kparabun bwisi m̄o. S̄ambu te u koo maa ko ta kp̄a, domi s̄a yee te, ta n̄ ko n̄ s̄a t̄onugiru. Ta ko n̄ s̄awa Yinni Gusun̄ogiru. <sup>2</sup> Na n̄en dam kpuro doke n̄ ka Gusun̄o n̄en Yinni s̄a yee ten banan s̄oru ko. Dendi ȳa ni ba koo ko ka wura, na nin wura yii. Ni ba koo maa ko ka sii geesu, na nin sii geesu yii. Ni ba koo maa ko ka sii gandu, na nin sii gandu yii. Ni ba koo maa ko ka sii w̄kusu ko, na nin sii w̄kusu yii. Ni ba koo maa ko ka d̄a, na nin d̄a yii. Ni ba koo maa ko ka kpee gobigii n̄eni bwese bwesekaginu, na nin kpee gobiginu yii. Ma maa kpee kpiki buranu yii nu kp̄a. <sup>3</sup> Gusun̄o n̄en Yinnin s̄a yee ten k̄irun s̄, wura ye na m̄o ka sii gee si na m̄o, ye kpurowa na wē s̄a yee ten s̄ ye na raa s̄oru kua yellu baasi. <sup>4</sup> Yera wura ye ya na Ofirin di t̄annu wun̄obu (100), ka sii geesu t̄annu goobu ka weeru (240) bu ka s̄a yee ten gani pote, <sup>5</sup> ka sere maa dendi ȳa ni ba koo ka wura ko ka ni ba koo ka sii geesu ko, dendi ȳa ni s̄om kowo be, ba koo gesi ko kpuro. Tē, b̄ε s̄o, wara kī u Yinni Gusun̄o k̄eru wē ka nuku tia, kpa s̄om kowobu bu ka ye ḡa wuraginu ka sii geesuginu seku.

<sup>6</sup> Yera yenu ȳrobu ka Isireliban bwese kerin wirugibu ka tabu kowobu n̄r̄am n̄r̄am ka wun̄am wun̄am wirugibu ka sina bokon s̄om kowobun wirugibu ba k̄enu wē ka nuku tia. <sup>7</sup> Ye ba wē Yinni Gusun̄ən s̄a yee ten s̄, yera wuran t̄annu wun̄a wata ka w̄kuru ka wuran gobi n̄r̄obun suba w̄kuru (10.000) ka sii geesun t̄annu gooba wun̄obu (300) ka sii gandun t̄annu nata (600) ka sii w̄kusun t̄annu n̄r̄obun suba ita (3.000). <sup>8</sup> Be ba kpee gobiginu m̄o, ba nu Yeyeli, Ḡεs̄onin bweserugii wē

u doke Yinni Gusun̄ən s̄a yerun arumanin beru yer̄o. <sup>9</sup> T̄an be kpuro ba nuku dobu kua k̄ε ni ba Yinni Gusun̄o w̄n s̄, domi ba nu w̄wa ka nuku tia. Ma sina boko Dafidin tii u nuku doo bakabu kua.

*Dafidin kanaru*

<sup>10</sup> Dafidi u Yinni Gusun̄o siara t̄an be ba m̄enne mi kpuron wuswaa. U n̄ε, i Gusun̄o b̄esen sikado Yak̄abun Yinni siaro sere ka baadomma. <sup>11</sup> Yinni Gusun̄o, wuna a kp̄a, a dam m̄o, a maa yiiko m̄o. A n̄ n̄oru m̄o. Domi wuna a m̄o kpuro ye ya w̄a w̄llo ka ye ya w̄a tem̄o. Wuna a bandu dii, wuna a kpuro kere. <sup>12</sup> Wunen min diya dukia ka b̄εε ya ra n̄ε. Wuna a bandu dii kpuron w̄llo. Wunen n̄omūra dam kpuro mu w̄a. Wuna kaa kp̄i a ḡaanu kpuro w̄lle sua kpa a nu t̄asisia. <sup>13</sup> Tē, Gusun̄o b̄esen Yinni, sa nun siaram̄o, sa maa wunen ȳsirun kp̄aru b̄εε w̄εm̄o. <sup>14</sup> N̄ε ka n̄en t̄ambu sa n̄ ḡaanu tura su ka nun k̄enu wē. Ḡaanu kpuro naam̄wa wunen min di. Ye sa maa nun w̄εm̄o kpuro, wunen min diya sa ye waam̄o. <sup>15</sup> Sa b̄esen w̄aru dim̄wa wunen wuswaa nge s̄obu nge m̄ε b̄esen sikadoba ba kua. B̄esen w̄arun t̄oru kpuro koo doonawa nge saaru, ȳiȳobu sari. <sup>16</sup> Gusun̄o b̄esen Yinni, wuna a kpuro m̄o. Wunen min diya arumani yeni kpuro ya wee ye sa s̄oru kua su ka nun diru bania te ta ko n̄ wunen ȳisi d̄εraru s̄ōwa. <sup>17</sup> Gusun̄o n̄en Yinni, na yē ma wuna a ra t̄onun ḡoru w̄eri, a ra maa gem k̄a. Wee na ka nun k̄ε nini naawa ka ḡoru d̄εr̄o. Na maa wa wunen t̄an be ba w̄a mini, ba nun k̄enu w̄εm̄o ka nuku dobu. <sup>18</sup> Gusun̄o, b̄esen sikadoba Aburhamu ka Isaki ka Yak̄abun Yinni, a de wunen t̄ambun ḡorusu ka ben bwisikunu nu n̄ s̄a meni baadomma, kpa ben ḡorusu su n̄ t̄asa wun̄ε s̄o. <sup>19</sup> Kpa a de n̄en bii Salom̄on ḡoru ga n̄ s̄, u ka wunen yiirebu ka wunen s̄osinu ka wunen woodaba mem n̄ōwa, u ka ye kpuro s̄amburu ko, kpa u s̄a yee te bani t̄en s̄ na s̄oru yeni kpuro kua.

<sup>20</sup> Dafidi u maa t̄an be ba m̄enne mi kpuro s̄ōwa u n̄ε, i Gusun̄o b̄esen Yinni siaro.

Ma be kpuro ba Gusun̄o ben sikadoban Yinni siara, ba yiira win wuswaa ka maa sina bokon wuswaa.

*Ba Salom̄o kua sina boko*



<sup>21</sup> Yen sisiru, ba Yinni Gusunə siarabun yāku nu ka yāku dṣə mwaararuginu kua ka ketε nərəbu (1.000) ka yāa kinenu nərəbu (1.000) ka yāa kpemminu nərəbu (1.000), yāku nin baatere ka ten tam. Ma ba maa yāku dabinu ganu kua Isireliba kpuron sṣ.

<sup>22</sup> Yen tṣə te, ba di ba nərə Yinni Gusunən wuswaaṣ ka nuku doo bakabu. Ma ba maa Saloməṣ Dafidin biin bandu dam sire ba nūn gum tāre wirə nən yiruse Yinni Gusunən wuswaaṣ, u ka ko kparo. Yen biru, ba maa Sadəku gum tāre wirə ba nūn kua yāku kowo. <sup>23</sup> Saloməṣ u sina Isireliban sina gənəṣ ye ya maa sāa Yinni Gusunəgia. U kua sunə win tundo Dafidin ayerə. U kuura, ma Isireliba kpuro ba nūn wiru kpīya.

<sup>24</sup> Wirugibu ka tabu kowo damgibu ka mam sina boko Dafidin bii be ba tie kpuro, ba nūn wiru kpīyawa. <sup>25</sup> Yinni Gusunə u Saloməṣ wəlle sua Isireliba kpuron suunu sṣə. Ma u win bandu girima doke n kere sinam be ba nūn gbiiye Isireliə.

### *Dafidin gṣə*

<sup>26</sup> Dafidi Isain bii u bandu di Isireliba kpuro sṣə. <sup>27</sup> U bandu diwa wṣə weeru Isireliba sṣə. Heboroniə wṣə nṣəba yiru, Yerusalemuə maa wṣə tena ka ita. <sup>28</sup> Dafidi u dukia ka girima wa. U təkə kuawa kṣə kṣə. Ma u gu bəri yendu sṣə. Ma win bii Saloməṣ u bandu kəsire kua.

<sup>29</sup> Ye sina boko Dafidi u gbia u kua, ka ye u kua dāku te, ye kpuron gari yi yorua yam wao Samuelin tireru sṣə ka Gusunən sṣmə Natanin tireru sṣə, ka sere maa yam wao Gadin tireru sṣə. <sup>30</sup> Tire ni sṣərə ba maa win bandun gari yorua ka win wərugəru, ka ye n koora Isireliban temə ka tem tukumə win waati ye sṣə.

## ISIRELIBAN BANDUN GARI YIRUSE

Saloməən bandun faagiwa tire te, ta m̀ ka nge m̄ Isireliban bwese keri wəkuru ta win bii Roboamu seesi ma ta Yeroboamu kua ten sina boko. Ma Roboamu u kua Yudaba tənən sina boko ma win bibun bwesera ban te w̄enam̄ sere Babilonigibu ba ra ka na ba Yerusalem̄ wəri ba kamia.

*Tire ten kpunaa*

1. Saloməən bandun gari, wiru 1n di sere wiru 9.
2. Isireliban banda bənu kua yiru, wiru 10:1n di sere wiru 11:4.
3. Yudaban bandun gari, wiru 11:5n di sere wiru 36:23.

## SALOMƏƏ, ISIRELIBAN SINA BOKON GARI

<sup>1</sup> Saloməə, Dafidin biin banda dam kua domi Gusunə win Yinni u w̄a ka wi, ma u n̄n w̄olle sua.

*Saloməə u bwisi kana  
(I maa m̄erio Sinambu I, 3:4-15)*

<sup>2</sup> S̄ə teeru Saloməə u ka Isireliba kpuro gari kua ka ben tabu kowobu n̄rəm n̄rəm (1.000) ka wunəm wunəm sinambu ka ben siri kowobu ka ben yenu ȳərobu, ben wirugibu kpuro gesi. <sup>3</sup> U ka tən be kpuro da Gabaoniə gungurə. N deema miya Yinni Gusunən kuu bekurugiru ta w̄a te M̄owisi Gusunən s̄m kowo u kua sanam m̄ Isireliba ba w̄a gbaburə.

<sup>4</sup> Adama ba Yinni Gusunən woodan kpakororu sua saa Kiriati Yarimun di ba ka da Yerusalem̄ ba yi kuu bekurugirə. <sup>5</sup> N deema kuu ten wuswaaəra ȳaku yee te Besaleli, Urin bii, Hurin debubu u kua ka sii gandu ta w̄a.

Miya Saloməə ka tən be kpuro ba bikiaru kua Yinni Gusunən mi. <sup>6</sup> Yera Saloməə u da u ȳakuru kua ȳaku yee ten mi, te ta w̄a kuu bekurugii ten wuswaaə. Yāanu n̄rəbuwa (1.000) u ka ȳaku d̄ə m̄waararuginu kua. <sup>7</sup> Ye n kua w̄əkuru, yera Yinni Gusunə u Saloməə kure. Ma u n̄n s̄əwa u n̄e, a man bikio ye a k̄i n nun k̄.

<sup>8</sup> Ma Saloməə u n̄e, wee a n̄n tundo Dafidi durom kua. Ma a man k̄sire kua win ayerə. <sup>9</sup> T̄, a de wunən n̄ə m̄w̄eru tu

yibiara te a n̄n tundo Dafidi kua. Domi a dera na bandu di tən wuurun suunu s̄ə te ta dabi nge yani s̄eri. <sup>10</sup> Yen s̄ t̄, a man bwisi ka laakari k̄eyə, kpa n kp̄i n ka tən be kpara. Ma n kun m̄, wara u koo kp̄i u wunən tən dabi te kpara.

<sup>11</sup> Gusunə u Saloməə s̄əwa u n̄e, na nua ye ya w̄a wunən ḡruə. Wee, a n̄ dukia ka arumani bikie, n̄ kun m̄ b̄ere, n̄ kun m̄ be ba nun tusan ḡə. M̄ya a n̄ maa bikie wunən w̄aru tu daka da. Adama bwisi ka laakariwa a bikia a ka n̄n t̄mbu kpara b̄n w̄ollə na dera a bandu dii. <sup>12</sup> T̄, kon nun bwisi ka laakari ye w̄. Ye baasi, kon maa nun dukia ka arumani ka b̄ere w̄ ye sinam be ba nun ḡbiye ba n̄ waare a sere bandu di. M̄ya wunən biru, goo kun maa ye wasi.

<sup>13</sup> Yeniban biru, Saloməə u sarama gunguu ten min di, mi Yinni Gusunən kuu bekurugira w̄a. Ma u wurama Yerusalem̄ u bandu dii Isireliba kpuron w̄ollə.

*Yiiko ka arumani*

*ye Saloməə u m̄*

*(I maa m̄erio 9:25-28, Sinambu I, 10:26-29)*

<sup>14</sup> Saloməə u tabu k̄k̄e yi dumi gawe menna n̄rəbu ka n̄eru (1.400). Ma u maa maasəbu menna n̄rəbun suba w̄kura yiru (12.000). Ma u be kpuro yi yi wusu gasu s̄ə ka sere maa Yerusalem̄ mi win tii u w̄a. <sup>15</sup> U dera wura ka sii geesu dabia Yerusalem̄ nge kpenu. Ma u dera d̄a ye ba m̄ seduru ya maa dabia baama nge d̄a ye ba m̄ sikam̄re ye ya ra n w̄a Sefalan w̄waa. <sup>16</sup> Egibitin diya ba ra ka n̄n dumi naawe. Tenkubara ba ra yi dwem de. <sup>17</sup> Ba ra n̄n tabu k̄k̄e yi dumi gawen tia d̄rewa sii geesun gobi nata (600). Kpa bu maa n̄n duma d̄re sii geesun gobi wunaa weeru ka w̄kuru. Bera ba ra maa ka Hetiban sinambu ka Sirigibun sinambu dumi daawe.

*Saloməə u s̄a yerun banan*

*s̄əru m̄*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 5:15-32, 7:13-14)*

<sup>18</sup> Saloməə u wooda w̄ bu Yinni Gusunə diru bania, kpa bu maa win tii sina kpaaru bania.

## 2

<sup>1</sup> Yera u tambu nərəbun suba wata ka wəkuru (70.000) gəsa be ba ko n da səmunu sue, ka tambu nərəbun suba wənε (80.000) be ba ko n da kpenu dāku guunə. Ma u maa tambu nərəbun suba ita ka nata (3.600) gəsa be ba ko n səmbu te nən doke.

<sup>2</sup> Saloməw u Hiram, Tirin sunə gəria u nεε, nge mε a raa nən tundo Dafidi dāa ye ba m̀ seduru kā u ka win sina kpaaru bana, nge mεya nən tii na maa kī a man kēema.

<sup>3</sup> Wee na Gusunə nən Yinni diru baniamme ta n sāa wigiru. Miya ba ko n da nūn turare nubu durorugia dāw dokeye, kpa bu win pēε yi mi baadomma. Miya ba ko n da maa yāku dāw mwaararuginu ko bururu ka yoka, tāw baatere, ka tāw wērarugiru səw, ka suru kpao baawure səw, ka Yinni Gusunən tāw bakaru baatere səw nge mε ba Isireliba yen wooda wē sere ka baadomma. <sup>4</sup> Dii te, ta ko n kpā. Domi Gusunə bεsən Yinni u būnu kpuro kpāaru kere. <sup>5</sup> N n mən na, goo kun kpē u nūn diru bania. Domi baa wəllu ka ten kpāaru ta n kpē tu nūn mwa. Yen sō, wara ra n nε, Saloməw n sere ka nūn diru bania. Nεgia n ko mi ko na n da nūn turare dāw dokeye. <sup>6</sup> Yen sō tē, wunε Hiram, a man goo mərɪsɪama wi u wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii wəkusun səmburu yē ka sere beka ye ba wəkua ka wunəm ka maa gaadura kpa u n maa gāanun weenasinun kobu yē gana səw, kpa bu səmburu ko sannu ka nən tən be ba maa yēru mə ba ka wāa Yerusalemu mini ka Yudan tem kpuro səw. Tən be, ba sāawa be nən tundo Dafidi u gəsa.

<sup>7</sup> A de a man dāa ye ba m̀ seduru ka sipere ka santali mərɪsɪama Libanin di. Domi na yē ma wunən səm kowobu ba yen burabu yē. Nən səm kowobu ba koo bu somi səmbu te səw. <sup>8</sup> A de bu man dāa ye kasuama ya n kpā. Domi dii te na kī n bani mi, ta kpā. Ta ko n maa wā. <sup>9</sup> Saa ye səw, kon wunən səm kowobu alikaman som tənnu nərəbun suba nəwba tia (6.000) wē ka dīa bimi yi ba m̀ əsun som tənnu nərəbun suba nəwba tia ka tam ditiri nərəbun suba nənε (800.000) ka sere maa gum ditiri nərəbun suba nənε.

<sup>10</sup> Ma Hiram, Tirin sunə, u Saloməw wisa tireru səw u nεε, geema, yən sō Yinni Gusunə u win tambu kī, yen sāna u nun kua ben sunə. <sup>11</sup> I ka man Gusunə Isireliban Yinni siaro wi u wəllu ka tem taka kua. Wee

u Dafidi bii bwisigii ka laakarigii kā wi u koo wi, Yinni Gusunə sāa yeru bania ka sere maa win tiin sina kpaaru. <sup>12</sup> Tē, wunε Saloməw, kon səm yēro goo mərɪsɪama. Yēro u bwisi mə too. Win yīsira Huramabi. <sup>13</sup> U sāawa kurə goon bii. Kurə wi, u sāawa Danun bweserugii. Ma win tundo u sāa Tirigii. Huramabi wi, u wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii wəkusu ka kpenu ka dāan səmburu yē. U maa bekan səmburu yē, ye ba kua ka wēε wunəmgi ka gaaduragii, ka wēε swēε ka sere maa wēε damgii. Mεya u maa gāanun weenasinun kobu gani səw səmburu yē. Səmbu te ba gesi nūn nəmu səndia kpuro, u koo kpī u tu kowa. U koo səmbu te kowa ka wunən səm kowobu sannu ka sere be nən Yinni Dafidi wunən tundo u gəsa. <sup>14</sup> Tē, wunε maa, a sun alikama ka əsu ka gum ka tam mε mərɪsɪama yən gari a gerua mi. <sup>15</sup> Bεsε sa ko maa nun dāa bəria nge mən nəw a kī, kpa su ye mərɪsɪama ka goo nimkusu sere Yafoə. Kpa wunεgibu bu maa na bu ka ye da Yerusalemuə.

<sup>16</sup> Saloməw u səbu gara be ba wāa Isireliba səw. N deema win tundo Dafidi u raa bu gara. Səw ben geera kuawa tənū nərəbun suba wunaa weeru ka wəkura ita ka nata (153.600). <sup>17</sup> Ma u ben nərəbun suba wata ka wəkuru (70.000) gəsa ba n da səmunu sue, kpa ben nərəbun suba wənε (80.000) ba n da kpenu dāku guunə. Ben nərəbun suba ita ka nata (3.600) ye ya tie, ba n da səm kowo be ba tie nən doke.

## 3

### *Sāa yerun bana*

*(I maa mεerio Sinambu I, 6:1-38)*

<sup>1</sup> Saloməw u sāa yee ten bana torua Yerusalemuə guu te ba m̀ Mərɪyan wəllə mi ba win tundo Dafidi səwsi. N deema yam mi n daa sāawa Ɔnani, Yebusin doo soo yeru.

<sup>2</sup> U sāa yee ten bana toruawa win bandun wāw nnesen suru yirusen səw yiruse səw.

<sup>3</sup> Ba dii te yīrawa ka yellun yīrutia ye ba ra ka gāanu yīre. Ten dēεbu bu sāawa gəm soonu wata. Ten yasum maa sāa gəm soonu yendu. <sup>4</sup> Dii ten yasum ka ten duu yee gbiikirun dēεbu n nεwa. N sāawa gəm soonu yendu. Ma ten gunum mu sāa gəm soonu wunaa teeru. Ma Saloməw u ten səwəw wura gea pote. <sup>5</sup> Ma u dii ten tiin

gani dāa ye ba m̀ sipere wukiri. Yen biru, u maa ye wura ye ya gea s̄a pote. Ma u dera ba kpakpa wurusu ka ȳnin weenasii kua kua gani yi s̄o. <sup>6</sup> Ma u tu buraru kua ka kpee gobiginu. N deema wura ye u ka s̄oma ye kpuro kua mi, ya weewa saa Paafaimun di. <sup>7</sup> U dii te wura potewa ka ten gbereba s̄o, ka ten k̄nn̄o suukus̄o ka ten ganīo, ka ten gamboba s̄o, ma u w̄llun k̄sobun weenasibu kua ten gani s̄o.

<sup>8</sup> Ma u dii te ta d̄ere gem gem bana mi. Ten d̄ebu ka dii ten tiin yasum mu n̄ewa. Mu s̄awa ḡm soonu ȳndu. Ma ten yasum maa s̄a ḡm soonu ȳndu. Ma u tu wura gea pote. Wura yen geera s̄awa t̄nnu ȳndu. <sup>9</sup> Wura ye ba ka kulumba kuan geera s̄awa kilon b̄nu. Baa ka dia ye ya w̄a w̄ll̄o kpuro ba ye wura potewa.

<sup>10</sup> U maa k̄sobun weenasibu yiru kua dii te ta d̄ere gem gem mi s̄o. Ma u ye wura pote. <sup>11</sup> W̄llun k̄so ben kasa n̄e ye kpuron d̄ebu bu s̄awa ḡm soonu ȳndu. Kasa yen tian d̄ebu bu s̄awa ḡm soonu n̄obu. Ma ben turon kase teeru ta gana girari. Ma tee teni ta ka k̄so yirusegirun teeru girarin̄e. <sup>12</sup> Ma k̄so yiruse win kase teeru ta maa dii ten goo t̄n̄o girari. N deema ten yirusewa ta ka gbiikoo wigiru girarin̄e. <sup>13</sup> K̄so be kpuron kasa ya d̄eriarewa. Ma yen d̄ebu kua ḡm soonu ȳndu. Ma ba ȳ ba wuswaa t̄i dii ten k̄nn̄o gia. <sup>14</sup> Ma u dii ten beku kareru kua ka w̄e damgii yi ba w̄kua ka gaadura ka wun̄m ka sere maa tom. Ma ba maa k̄sobun weenasibu kua beku te s̄o.

*Dii ten gbere be ba kua*

*ka sii gandu*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 7:15-22)*

<sup>15</sup> U dii ten wuswaā gbere yiru kua. Yen baayeren gunum mu s̄awa ḡm soonu t̄na ka n̄obu. Ma ba ye fur̄su s̄ndia w̄ll̄o. Sin gunum mu s̄awa ḡm soonu n̄obu. <sup>16</sup> U maa ȳnin weenasii buraru garu kua nge te u raa kua s̄a yeru mi. Ma u bura te doke fur̄ sin w̄ll̄o. Ma u d̄a marum gam weenasim kua wun̄bu (100) u doke ȳni yi s̄o. <sup>17</sup> Ma u gbere yiru ye gira s̄a yee ten wuswaā. Tia n̄m geū, tia maa n̄m dwar̄o. Ma u n̄m geugia ye ȳsiru k̄ Yakini. Ma u maa n̄m dwarugia ye ȳsiru k̄ Boasi.

## 4

<sup>1</sup> U maa ȳku yeru kua ka sii gandu. Ten d̄ebu bu s̄awa ḡm soonu ȳndu. Ma ten yasum maa s̄a ḡm soonu ȳndu. Ma ten gunum mu s̄a ḡm soonu w̄kuru.

*Boo sii ganduguu*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 7:23-26)*

<sup>2</sup> U boo sii ganduguu kua. Gen n̄on yasum mu s̄awa ḡm soonu w̄kuru. Gen gunum maa ḡm soonu n̄obu. Ma gen k̄kera s̄a ḡm soonu t̄na. Ga s̄awa bw̄ereke mam mam. <sup>3</sup> Ba gen n̄o b̄kan tem̄o ket̄ban weenasii kua ba ka sikerena. Ḡm soo teerun baa s̄o, ket̄e w̄kura ba kua. Ba ket̄en weenasii yi kuawa s̄a yiru. Ma ye kpuro ya s̄a sii b̄ri tia ka boo sii ganduguu ge. <sup>4</sup> Ba boo ge s̄ndiwa ket̄en weenasii w̄kura yirun w̄ll̄o. Yen ita ya wuswaa kisi s̄o ȳsan n̄m geu gia, ita maa s̄o duu yeru gia, ita yeni maa s̄o ȳsan n̄m dwaru gia, ita ye ya maa tie, s̄o yari yeru gia. Ma boo ge, ga s̄ndi ket̄en weenasii yin w̄ll̄o. Ma ket̄e ben biru ga wura s̄ow̄. <sup>5</sup> Boo gen sinum mu ka n̄m tararu n̄e. Ma ba gen n̄o b̄ka kua nge n̄ragia. Ma ga maa n̄o d̄eriare nge biibii. Ga koo kp̄i gu nim mwa ditiri n̄r̄abun suba wunaa teeru (120.000).

<sup>6</sup> U wekenu w̄kuru kua ma u nin n̄obu yi s̄a yee ten n̄m geū. N̄obu yeni maa ten n̄m dwar̄o bu wa bu ka tii s̄arasia, kpa bu maa ka ȳku yaa kpakia b̄ n ȳku d̄o mwaararuginu m̄. Boo sii ganduguu gen nima ȳku kowobu ba ra ka ben n̄ma ka naasu kpakie.

*Dendi ȳa ni ba kua ka sisu*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 7:40-51)*

<sup>7</sup> U maa dabu wuraginu kua wasi w̄kuru. U nu kuawa nge m̄e ba nin wooda yi. Ma u nin n̄obu yi s̄a yee ten n̄m geū. N̄obu yeni maa n̄m dwar̄o.

<sup>8</sup> U tabulu w̄kuru kua u yi s̄a yeru mi. U n̄obu yi n̄m dwar̄o, ma u maa n̄obu yi n̄m geū.

Ma u maa gb̄e wuraginu kua wun̄bu (100) n̄i s̄o ba ko n da ȳku yaa yem doke bu ka ȳka.

<sup>9</sup> U yaara gaa kua ȳku kowobun s̄. Yen biru, u maa yaara baka gaa kua ka yen gamboba. Ma u gambo be sii gandu pote.



<sup>10</sup> U boo sii ganduguu ge yiwa yaara yen nəm geuə sōo yari yerun nəm dwaru gia.

<sup>11</sup> Huramu u torom guratii kua ka kaatonu ka gbēa yè sōo ba ko n da yāku yaa yem doke bu ka yēka. Nge mēya u ka sambu te kua u kpa te sina boko Saloməo u nūn yiire u ko Yinni Gusunən sāa yee ten sō.

<sup>12</sup> Wee ye u maa kua. Yera gberē yiru ka furəsu yiru si ba koo doke gberē ben wəllə ka kəkəsə bwesenu yiru ye ba koo səndi furə sin wəllə.

<sup>13</sup> U maa dāa marum weenasim kua nēru (400) kəkəsə yiru yen sō. Kəkəsə yiru yen baayere sōo, dāa marum weenasim mēn sīa yiru yiruwā u kua u ka səndi furə sin wəllə.

<sup>14</sup> U wekenu kua wəkuru ka nin səwaritii wəkuru.

<sup>15</sup> U boo sii ganduguu kua, ka keten weenasii wəkura yiru yi yi boo ge sōwa.

<sup>16</sup> U maa torom guratii kua, ka kaatonu, ka kaato donnuginu.

Dendi yāa ni sina boko Saloməo u dera Huramabi u kua mi, u nu kuawa ka sii gan te ba wəriasia. <sup>17</sup> U dera ba yāa ni kpuro kua ka sii gandu Yuudenin wəwəo mi sənda wāa Sukətu ka Seredan baa sōo. <sup>18</sup> Saloməo u dera ba dendi yāa ni kua nu dabi sere ba n maa sii gan ten bunum yīira.

<sup>19</sup> Saloməo u maa dera ba dendi yāa ni nu tie kua. Niya

yāku yee wuragii te,

ka tabulu yè sōo ba ra pēe səndi,

<sup>20</sup> ka dabunu ka nin fitilanu ni ba kua ka wura gea. Ba koo nu sōrawa nge mē sāa yerun wooda ya gerua.

<sup>21</sup> U maa biibiin weenasii kua ka fitilanu ka nin bakusu. U ye kpuro kuawa ka wura gea.

<sup>22</sup> U maa woba kua, ka nəri, ka gbēa, ka dōo guratii. Ba ye kpuro kuawa ka wura gea.

U maa dii te ta dēere gem gem gamboba ka sāa yee ten tiin kənnən gamboba kua ka wura.

## 5

<sup>1</sup> Ye Saloməo u sāa yee ten səmburu kua u kpa, yera u sii geesu ka wura ka gāa ni win tundo u raa yi sāa yee ten sō kpuro gurama u doke Yinni Gusunən arumanin beru yerə.

*Ba woodan kpakororu yi Yinni Gusunən sāa yerə*

*(I maa mēerio Sinambu I, 8:1-13)*

<sup>2</sup> Yen biru, Saloməo u Isireliban guro gurobu ka ben yenu yērobu ka bwese kera baayeren wirugibu sokusia Yerusaleməo bu ka Yinni Gusunən woodan kpakororu suama saa Dafidin sina kpaarun di te ba maa mō Siōni, kpa bu tu doke sāa yeru mi.

<sup>3</sup> Yera Isireliba kpuro ba menna Saloməon mi wōon suru nəoba yiruse wì sōo ba ra tōo bakaru garu ko. <sup>4</sup> Ye ben guro guro be kpuro ba tunuma, yera Lefiba ba Yinni Gusunən woodan kpakoro te sua, <sup>5</sup> ka win kuu bekurugii te, ka sere sāarun dendi yāa ni nu wāa te sōo kpuro. Yāku kowobu ka Lefibara ba ye kpuro suama. <sup>6</sup> Sina boko Saloməo ka Isireliba kpuro be ba mēne mi, ba na ba yōra Yinni Gusunən woodan kpakoro ten wuswaaə. Ma ba yāanu ka ketē dabinu go ba ka yākunū kua. Sabe ni ba go mi, nu n garirə.

<sup>7</sup> Ma yāku kowobu ba ka Yinni Gusunən woodan kpakoro te da ten ayerə dii te ta dēere gem gem sōo. Ba tu yiwa wəllun kōsobun weenasibu yirun kasin kəkəo.

<sup>8</sup> Kōso be, ba kasa dēriewa ba woodan kpakoro te ka ten nēnutii wukiri. <sup>9</sup> Ba koo kpī bu nēnutii yi wa yi tere saa dii te ta dēere gem gem kənnən di. Domi ba yi kuawa yi dēu. Adama ba n kpē bu yi wa saa tōon di. Miya kpakoro te, ta wāa sere ka gisən gisə.

<sup>10</sup> Gāanu sari kpakoro te sōo, ma n kun mō wooda wəkurun kpee besi yiru ye Məwisi u doke mi. Yinni Gusunəwa u nūn yi wē Horəbun guurə sanam mē u ka Isireliba arukawani bəkua ye ba yarima Egibitin di.

<sup>11</sup> Yāku kowobu ba tii dēerasia. Adama ba n kue nge mē wooda ya nē bu ko wuuru ka wuuru. Ma be kpuro ba yara sāa yee ten min di. <sup>12</sup> Ma Lefiba kpuro be ba sāa wom kowobu, Asafu ka Hemani ka Yedutum ka ben bibu ka begibu kpuro ba yabenu sebua ni ba kua ka wēe damgii ba ka yō yāku yerun sōo yari yeru gia ba seketirēnu nēni ka guunu ka mərəkunū. Ma yāku kowobu wunaa teeru ba wāa ben bəkuə ba kəbi soomə. <sup>13</sup> Be ba kəbi soomə ka be ba womusu mō ba Yinni Gusunə siaramə ba mō, i Yinni Gusunə siaro, domi u sāawa tən geo, win durom mu ko n wāawa sere ka baadommaə.

Ye ba mō mē, saa yera guru wii wurora Yinni Gusunən sāa yee te wukiri. <sup>14</sup> Ma

yāku kowobu ba kpana bu yōra bu ben sōmburu ko guru wii ten sō. Domi Yinni Gusunən yiikon girima ya dii te yiba.

## 6

<sup>1</sup> Yera Saloməo u nəəguru sua u nēē, Yinni Gusunə, a bwisika a n wāa guru wii sinumguru səo.

<sup>2</sup> Adama nē, na nun wāa yee geeru bania mi kaa n wāa sere ka baadommao.

### *Gari yi Saloməo*

#### *u Isireliba sōəwa*

#### *(I maa mēerio Sinambu I, 8:14-21)*

<sup>3</sup> Yera sina boko Saloməo u sīira Isireliba kpuron mi gia, mi ba yō. Ma u bu domaru kua. <sup>4</sup> U gerua u nēē, na Gusunə Isireliban Yinni siara. Domi u win nəo mweeru yibia te u Dafidi nən tundo kua u nēē, <sup>5</sup> saa mìn di u win tumbu Isireliba yarama Egibitin di, u n wuu gagu gōsa ben wusu gasu səo bu ka diru bani mi ba koo nùn sā. U n maa goo gōsa u n ka sāa win təmbun kparo. <sup>6</sup> Adama Yerusalemuwa u gōsa bu ka nùn sāa yeru bania mi. Mēya u maa Dafidi gōsa u n ka sāa ben kparo. <sup>7</sup> Nən tundo Dafidi wi, u raa gōru doke u Gusunə bēsen Yinni diru bania. <sup>8</sup> Ma Yinni Gusunə u nùn sōəwa u nēē, ya wā ye u gōru doke u ka nùn diru bania. <sup>9</sup> Adama n n wi, u koo nùn tu bania. Win bii wi u koo ma, wiya u koo tu bani. <sup>10</sup> Tē, Yinni Gusunə u win nəo mwee te yibia. Wee nē, Saloməo, na sina bēse Isireliban sina gəna wəllə na kua nən tundo Dafidin kəsire. Yen biru, na Gusunə bēsen Yinni dii te bania mi ba ko n da nùn sā. <sup>11</sup> Dii te səəra na win woodan kpakororu wāa yeru kua. Kpee bēsi yiruwā yi wāa kpakoro te səo, yì səo ba win woodaba yorua be u bēsen baababa wē.

#### *Saloməən kanaru*

#### *(I maa mēerio Sinambu I, 8:22-53)*

<sup>12</sup> Yera Saloməo u yōra Yinni Gusunən yāku yerun wuswaaə Isireliban nən biru, ma u noma yiya wəllə u kanaru kua. <sup>13</sup> N deema Saloməo u raa turaru garu kua ka sii gandu. Ma u tu doke sāa yerun yaara yen suunu səo. Tura ten dēebu bu sāawa gəm soonu nəəbu. Ten yasum maa gəm soonu nəəbu. Ma ten gunum maa sāa gəm soonu ita. Miya u yəəwa u yiira Isireliba kpuron wuswaaə. Ma u noma yiya wəllə u nēē, <sup>14</sup> Gusunə, bēse Isireliban Yinni, goo maa

sari nge wunə wəllə ka temə. Wunen bwāa be ba nun mēm nəəwammē ka gōru tia, a ra arukawani ye a ka bu bəkua yibie, kpa a bu wunen wənwəndu sōəsi. <sup>15</sup> Wee a wunen nəo mweeru yibia te a wunen bōo Dafidi nən tundo kua. Ye a nùn sōəwa kpuro, a ye kua gisə ka wunen dam. <sup>16</sup> Yen sō, Gusunə bēsen Yinni, a nəo mwee te yibio te a nùn kua mi. A nēē, u n kəsire biamə win bibun bweseru səo wi u koo win bandu di, bii be, bā n tii neni dee dee ben wāaru səo, ma ba nun mēm nəəwammē nge mē wi, Dafidi u kua. <sup>17</sup> N n mēn na, Gusunə bēsen Yinni, a de wunen gari yi a nùn sōəwa mi kpuro yi koorā.

<sup>18</sup> Adama kaa sere kpī a sina tem mē səo ka gem? Domi wəlla kun nun tura. Kaa sere gere dii te na nun bania mini? <sup>19</sup> Ka mē, Gusunə nən Yinni, a nən gere swaa dakio, kpa a nən kanaru nə te na mō gisə. <sup>20</sup> A de wunen nən yi n wāa dii te səo wōkuru ka sōo səo. A nən kanaru swaa dakio te na mō yam mini. Domi miya a nēē, kaa tii sōəsi. <sup>21</sup> Nē ka wunen tumbu, sà n menna yam mini, sa kanaru mō, a sun swaa dakio saa wəllun di mi a wāa kpa a sun suuru kua.

<sup>22</sup> Goo ù n win winsim torari, ma ba yēro tilasi kua u ka na mini u bōre yāku yerə, <sup>23</sup> na nun kanamə a yēro swaa dakio wəllun di kpa a bu siria. A tən kōso nùn win kōsa kəsieyo, kpa a maa gemgii nùn win gem wē.

<sup>24</sup> Yibereba bā n wunen tumbu Isireliba kamia yèn sō ba nun torari, ma ba gōru gōsia ba na ba nun suuru kanamə dii teni səo, <sup>25</sup> a bu swaa dakio saa wəllun di, kpa a bu ben durum suuru kua. Kpa a de be ba yoru mweera bu wurama tem mē səo mē a raa ben baababa wē.

<sup>26</sup> À n dera gura ya yōra yèn sō ba nun torari, ma ba gōru gōsia yèn sō a bu sekuru doke, ma ba mērima yam mini ba nun sāamə ba kanaru mō, <sup>27</sup> a bu swaa dakio saa wəllun di, kpa a bu ben durum suuru kua. A bu swaa gea sōəsio yè səo ba koo sī, kpa a de gura yu nē tem mē səo, mē bēse wunen tumbu sa tubi di mi.

<sup>28</sup> Gōoru tà n dua tem mē səo, n kun mē kēsi kēsi bararu, n kun mē dīanun gəo, n kun mē twee, n kun mē kəkənu ganu ni nu ra dīanu sanku, n kun mē yibereba bā n tem mēn wusu tarusi, n kun mē bara bwese bweseka yà n wunen tumbu deema, n kun

mε wahala gaa, <sup>29</sup> bà n seewa ba kanaru mò ma ben baawure u win toraru wura win gõru, ma u win nãma suema dii tenin bera gia, <sup>30</sup> a bu swaa dakio saa wõllun di mi a wãa kpa a bu suuru kua a baawure kua nge mε u sãa. Domi wunε turowa a tãnun gõru yẽ. <sup>31</sup> Kpa bu nun nasia ba n sãimã wunen swεε sã ben wãaru kpuro sã tem mε sã, mε a ben baababa wẽ.

<sup>32</sup> Tãn tuko goo ù n na u ka nun sã yèn sã u nua wunen yĩsira kpã, ma a dam bakam mã, ma yẽro u kanaru mò dii te sã, <sup>33</sup> a nùn swaa dakio saa wõllun di mi a wãa, kpa a nùn kua ye u nun bikiamã. Kpa handunian tãmbu kpuro bu nun gia, kpa bu nun nasia nge mε wunen tãmbu Isireliba ba nun nasie, kpa ba n yẽ ma wuna ba ra sã dii te sã, te na bana mini.

<sup>34</sup> À n wunen tãmbu Isireliba wooda wẽ bu da bu ben yiberɛba tabu wãri, ma ba kanaru koosima wunen mi, ba mεerima wunen gee a gãsa, ka dii te na nun banian bera gia, <sup>35</sup> a ben kanaru swaa dakio wõllun di kpa a bu kua dee dee.

<sup>36</sup> Bà n daa maa nun torari domi goo sari wi u ku ra tore, ma wunen mãru ya seewa, a bu yiberɛba nãmu sãndia, ma ba bu mwεera ba ka da ba yoru dimã turukuã ñ kun mε mi n toma, <sup>37-38</sup> bà n bwisika tem mi ba yoru dimã mi ma ba gõru gãsia mam mam ba nun tii wẽ, ma ba tem mēni mεerima mε a ben baaba wẽ, ka wuu geni ge a gãsa ka sãa yee te na nun bania mini, bà n kanaru mò ba m̀, ba nun torari, ba durum kua, <sup>39</sup> a bu swaa dakio saa wõllun di mi a wãa kpa a bu kua dee dee, kpa a bu ben toranu kpuron suuru kua. <sup>40</sup> Tẽ, Gusunã nen Yinni, a de a nãni wukia kpa a swaa daki kana te na mò.

<sup>41</sup> Yinni Gusunã,  
a seewo a na mi a ra wẽre,  
wunε ka wunen woodan kpakororu,  
mi wunen dam mu ra sãosire.  
A de wunen yãku kowobu ba n faaba mã.  
Kpa be ba nun mēm nãwammε  
ba n nuku dobu mò doo nãru sã.

<sup>42</sup> Yinni Gusunã,  
a ku wi a gãsa biru kisi.  
A wunen durom yaayo  
mε a Dafidi wunen sãm kowo kua.

## 7

### *Sãa yee ten wukiabu* (*I maa mεerio Sinambu I, 8:62-66*)

<sup>1</sup> Sanam mε Salomã u kanaru kua u kpa, yera dõ u sarama wõllun di u yãku dõ mwaararugii ni ka yãku ni nu tie mwa. Ma Yinni Gusunãn yikon girima ya dii te wukiri. <sup>2</sup> Yãku kowobu ba ñ kpã bu du Yinni Gusunãn sãa yerã, domi win yikon girima ya yiba ten mi. <sup>3</sup> Ye Isireliba kpuro ba dõ wi ka Yinni Gusunãn yikon girima ye wa ya sarama ya wãa sãa yee ten wõllõ, yera ba yiira ba siriru tem girari turarun wõllõ te ba kua ka kpenu. Ma ba Yinni Gusunã siaramã ba mò, Yinni Gusunã u sãawa tãn geo. Win durom mu ra n wãawa sere ka baadommaã.

<sup>4</sup> Isireliba kpuro ka sina boko ba yãkunu kua Yinni Gusunãn wuswaaã. <sup>5</sup> Yen dõma te, Salomã u naa kinenu nãrãbun suba yenda yiru (22.000) go ka yãanu nãrãbun suba wunaa teeru (120.000). Nge mεya ba ka sãa yee te wukia. <sup>6</sup> Yãku kowobu ba yẽ ben ayenã, ma Lefiba ba dwee yãnu soomã, ni sina boko Dafidi u dera ba kua bu ka Yinni Gusunã sã. N deema u raã bu yiire bu womu geni ko bu nεε, Gusunãn durom mu ko n wãawa sere ka baadommaã. Ma yãku kowobu ba kãbi soomã Isireliba kpuron wuswaaã mi ba yã. <sup>7</sup> Salomã u sãa yee ten yaaran suunu dεerasia ye ya wãa sãa yee ten tii tiin wuswaaã. Domi miya u yãku dõ mwaararuginu ka siarabun yãkunu kua yèn sã yãku yee te ba kua ka sii gandu ten ayera kun tura bu ka yãku ni kpuro ko mi.

<sup>8</sup> Salomã ka Isireliba kpuro ba tã baka te diwa sere sã nãba yiru. Ma tãn dabiru ta na saa Hamatin tem kpuron di, n ka girari Egibitin daaru gian di. <sup>9</sup> Sã nãba itase, ba maa menna be kpuro ba yãku yee te dεerasia ba yi nenem. Ba ye kuawa sã nãba yiru. Yen biruwa ba maa tã bakarun tii di sere sã nãba yiru. <sup>10</sup> Wõn suru nãba yirusen sã yenda itase sãra Salomã u dera tãmba wura ben yenusã. Ma ba nuku dobu mò durom mε Gusunã u Dafidi ka Salomã ka sere win tãmbu Isireliba kuan sã.

*Yinni Gusunã*  
*u kpam Salomã kure*  
(*I maa mεerio 1:7-12, Sinambu I, 9:1-9*)

11 Sanam me Saloməo u Yinni Gusunən s̄a yeru ka win tiin sina kpaaru bana u kpa, ma ye kpuro ya koorə, ye u ḡoru doke u ko Yinni Gusunən s̄a yerə ka sere maa win tiin sina kpaarə, 12 yera Yinni Gusunə u nùn kure wōkuru. Ma u nùn s̄əwa u n̄e, na wunen kanaru nua. Na yam mi ḡosa. Miya ba ko n da man yākunu kue. 13 Nà n wōllu kenua, ma gura kun maa nemə, n̄ kun me na dera twee yi tem me wukiri yi men dīanu di, n̄ kun me nà n men t̄ambu k̄esi k̄esi baranu sure, 14 saa ye s̄ə, be be i s̄a nen t̄ambu, i nen ȳsiru s̄əwa, ma i tii kawa i been daa k̄osa deri, ma i man soka, kon be wurari wōllun di kpa n be been toranu suuru kua, kpa n been tem arumani wesia. 15 Saa ye s̄ə, kon be m̄eri kpa n kana ni i man koosima s̄a yeru mini swaa daki. 16 T̄e, na tu ḡosa na yi nenem nen s̄, ta n ka nen ȳsiru s̄əwa. Ten miya nen n̄ni ka nen ḡoru kpuro ko n woo. 17 Wunə maa Saloməo, à n s̄imə nge me wunen tundo Dafidi u s̄a, ma a m̄e ye na nun yiire kpuro, ma a nen woodaba mem n̄əwamm̄e, 18 kon wunen bandun dam sire nge me na wunen tundo Dafidi n̄ə mw̄eru kua na n̄e, u n̄ k̄osire biamə wi u koo bandu di Isireliə. 19 Adama i n̄ ḡosira i nen woodaba deri be na be w̄e, ma i maa da i būnu s̄awa, 20 kon be wunawa nen tem di me na be w̄e. Kpa n dii te yina te na ḡosa na yi nenem nen ȳsirun s̄ mi. Kpa n de bwesenu kpuro nu tu ȳe. 21 Be ba raa ten kp̄aru ȳ yellu, b̄a n sarə mi, biti koo bu mwa kpa bu bikia bu n̄e, mban s̄na Yinni Gusunə u wuu geni ka dii teni kua me. 22 Kpa bu wisi bu n̄e, ba Gusunə ben baababan Yinni deriwa, wi, wi u bu yarama Egibitin di ma ba da ba būnu yiiramm̄e ba s̄amə. Yen s̄na u dera wahala yeni kpuro ya bu deema.

## 8

### *Ye Saloməo u maa kua (I maa m̄erio Sinambu I, 9:10-28)*

1 W̄ə yendun baa s̄əra Saloməo u Yinni Gusunən s̄a yeru ka sere maa win tiin sina kpaaru bana u kpa. 2 U maa wuu si Huramu u nùn k̄a s̄nwa. Ma u dera Isireliba ba sina mi.

3 Saloməo u Hamati w̄ari ye ya w̄a Soban bera gia, ma u ye mwa. 4 U tem mi ḡanu ku ra kpin wuu ge ba m̄e Tadim̄ari bana ka

sere maa Hamatin wuu s̄in mi ba ko n da win dīanu bere. 5 U B̄eti Horoni ye ya w̄a gunguru w̄ə ka ye ya w̄a w̄əw̄ə bana. Wuu si, su gb̄aranu ka gamboba m̄ə, ka maa yen s̄retinu. 6 U maa wuu ge ba m̄e Balati bana ka wuu s̄in mi u ko n da win dīanu bere. Ma u s̄in gasu s̄ə win tabu keke yi dumi gawe berua ka maas̄bu. Ye Saloməon ḡoru ga k̄i, yera u bana Yerusalemə ka Libaniə, ka sere wuu si u m̄ə s̄ə.

7 T̄on be ba tie H̄etiba s̄ə, ka Am̄reba s̄ə, ka Feresiba s̄ə, ka Hefiba s̄ə, ka Yebusiba s̄ə, be, be ba n̄ s̄a Isireliba, 8 ben bibun bwese te ta seewa ben biru, tera Saloməo u yoo s̄oma koosia sere ka gis̄ən gis̄ə. 9 Saloməo u n̄ Isireliban goo yoo s̄amburu koosie. Be, ba s̄awa win tabu kowobu ka wirugibu, ka tabu sinambu, ka tabu keke yi dumi gawen kparobu. 10 Wirugii be Saloməo u ḡosa bu ka win t̄ambu kpara s̄ambu te s̄ə, ben geera s̄awa goobu ka weeraakuru (250).

11 Saloməo u dera win kurə wi u s̄a Egibiti sunən bii u yara Dafidin yenun di ge u bana. U n̄e, win kurə kun sinamə Dafidi Isireliban sina bokon yenuə. Domi mi ba woodan kpakororu doke, yam mi, mu kuawa mi yam d̄eram.

12 Yera Saloməo u yāku d̄ə mwaararuginu kua yāku yee ten w̄ə te u bana Yinni Gusunən s̄a yerun wuswaa. 13 U ra yākunu ko nge me M̄əwisin wooda ya gerua t̄ə baateren s̄, ka suru kpaon s̄, ka t̄ə w̄erarugiru s̄ə ka t̄ə bakanu ita yenin s̄ ni ba ra ko w̄ə tia s̄ə. Niya p̄e ye ba ku ra seeyatia doken t̄ə bakaru, ka duurubun t̄ə bakaru, ka sere maa Kunun t̄ə bakaru. 14 U yāku kowobu yi wuu wuuka nge me win tundo Dafidi u raa kua. Yāku kowo ben baawure ka win s̄amburu. Lefiba ka maa ben s̄amburu. Bera ba ra n̄ Yinni Gusunə siaramə t̄ə baatere kpa bu maa yāku kowobu somi ben s̄oma s̄ə. Ma ba k̄n̄əsun k̄sobu yi yi wuu wuuka. 15 Ba n̄ sina bokon wooda sare ye u yi yāku kowobu ka Lefiban s̄ə ka sere maa arumani beru yerun s̄.

16 Nge m̄ya ba ka s̄a yee ten s̄ambu te kpuro kpara saa ten torubun di sere ba da ba ka tu wiru go. Nge m̄ya ba ka dii te bana ba kpa.



17 Yen biru Saloməo u da Esioni Gebəeə ka Elətuə. Wuu si, su wāawa nim wōkun bəkuə Edəmun temə. 18 Huramu u dera win səm kowo be ba nim yē ba ka Saloməo goo nimkusu daawa. Ma ba da Ofiriə ka Saloməon səm kowobu sannu. Min diya ba ka sina boko Saloməo wuran tənnu wəkura ita naawa.

## 9

### *Seban sunə tən kurə*

#### *u Saloməo mērim da (I maa mērio Sinambu I, 10:1-13)*

1 Saa yē səo Seban sunə tən kurə u nua ma Yinni Gusunə u dera Saloməo u yīsiru yara, yera u da u ka Saloməon bwisi yin saka mēri kpa u nūn gāa dabinu bikia. U tura Yerusalemə, ka win sina bwāa dabinu be ba nūn swīi, ka yooyoo si su turare ka wura dabinu səowa, ka kpee gobiginu. Ye u tura Saloməon mi, ma u gerua kpuro ye ya wāa win gōruə. 2 Ma Saloməo u nūn wisa kpuro ye u bikia. Yen gaa kun nūn wisibu sēsie. 3 Ye kurə wi, u Saloməon bwisi yi kpuro wa, ka dii te u bana 4 ka dīa ni u ra di, ka win bwāabun wāa yeru, ka win səm kowobun yāa ni ba ra doke bu ka nūn nəəri, ka sere be ba ra nūn tam dokeye nəraəginu, ka yāku ni u ra ko diru mi u ra Yinni Gusunə sā, 5 ye kpuro ya nūn biti mwa sere u wom mwε. Ma u sina boko Saloməo səowa u nεε, wunen dam ka wunen bwisin baaru ye na nua saa nən tem di, ye kpuro geema. 6 Adama na n̄ daa gari yi naanε kue sere na ka tunuma mini. Wee nən nōni yi ye kpuro wa. Ka gem, ye na wa mini, ba n̄ daa man yen bənu səowa. Wunen bwisi ka wunen dukia ya kpā n kere nge mε wunen yīsira yara. 7 Doo nərugiba wunen tambu ka wunen səm kowo be ba nun nərimə saa baayere. Ma ba wunen bwisi yin gari swaa daki. 8 Na Gusunə wunen Yinni siara wi u nun durom kua u nun swīi Isireliban sina gəna wəllə. U bu kīwa sere ka baadommaə. Yen sōna u nun kua ben sunə a n da ka bu sirie dee dee. 9 Ma u sina boko wura kā tənnu ita ka bənu, ka maa turare ka kpee gobiginu. Saloməo kun maa turare waare gam gum di ya n kpāaru nε mε.

10 Huramun səm kowobu ka Saloməogii be ba ka wura naamə Ofirin di, beya ba maa ka dāa gea ye ba m̄ santali ka kpee gobiginu

naamə. 11 Ma sina boko u ka dāa ye yəotii kua sāa yerə ka sere maa win tiin dirə. Dāa yera u maa ka wom kowobun mərəkunu ka ben guunu kua. Dāa yen bwesera kun saara mə. Meya ba n̄ maa yen bweseru waare Yudan temə.

12 Saloməo u sunə tən kurə wi wε kpuro ye u bikia. U nūn kēru kāwa n kere ye u ka na. Yen biru, ma kurə wi, u gəsira u wura win temə ka win bwāabu.

#### *Saloməon dukia (I maa mērio Sinambu I, 10:14-29)*

13 Wura ye Saloməo u ra wa wōo ka wōo ya sāawa tənnu yendu. 14 Ye baasi, u ra maa wura ka sii geesu mwε tenkuban mi ka maa sinam be u ka arukawani bəkuan mi, ka sere maa win tem beri berikan wirugibun mi.

15-16 U dera ba tere bakanu goobu (200) ka tere piiminu gooba wunəbu (300) kua ka wura. Tere baka nin teerun bunum mu sāawa kilo nəoba tia. Ma piimii nin teerun bunum mu maa sāa kilo ita. Ma u tere ni doke diru garu səo te ba sokumə Libanin dāa sōo, win sina kpaarə.

17 Yera u maa sina kitaru kua ka suunu donnu, ma u tu wura gean tii pote. 18 Sina kita te, ta yəotia məwa naa dabusanu nəoba tia. Ma ba ten naa sənditia kua ka wura. Ma ta nəm sənditia mə yēsi yēsika. Yen baayeren bəkuəra ba gbee sunən weenasia kua ya yō, tia nəm dwarə, tia maa nəm geuə. 19 Ma ba maa gbee sinan sin weenasisu kua wəkura yiru ba doke tia tia yəotia yen naa dabusaru baateren yēsi yēsikaə. Nəoba tia ya wāa nəm dwarə, nəoba tia maa wāa nəm geuə. Sunə goo maa sari wi ba maa kita ten bweseru kuare.

20 Saloməon nəri kpuro yi sāawa wura gea ka sere maa win gbēa ye u ra ka di win sina kpaarə te ba sokumə Libanin dāa sōo. Gāanu ganu sari mi ni ba kua ka sii geesu, domi win waati ye səo, ba n̄ sii geesu garisi gāanu. 21 Yēn sō Huramun səm kowobu ba ka Saloməon goo nimkusu tenkuru m̄ su ra n̄ naamə wōo ita ka wōo ita saa tontonden di, su n wuraba ka sii geesu səowa ka suunu donnu, ka wənnu ka gunə burasu.

22 Saloməo u sinam be ba wāa dunia səo kpuro bwisi ka dukia kere. 23 Sinambu kpuro ba ra n kasuwa bu win gari nə win bwisi yi Yinni Gusunə u nūn kān sō. 24 Wōo

baagere, ben baawure u ra ka nùn kēru naawewa. Gabu sii geesu, gabu wura, gabu yabenu, gabu tabu yānu, gabu turare, gabu maa dumi ka ketekunu.

<sup>25</sup> Ma Saloməə u tabu kekeba kasu yi dumi gawe ka maasəbu. U dum gōnu kua nərəbun suba nne (4.000). Maasə be, ba maa sāa nərəbun suba wəkura yiru (12.000). Ma u bu yi yi wuu marosə, mi win tabu kekeba ba wāa ka sere maa Yerusalemuə mi win tii u wāa. <sup>26</sup> Sinam be ba wāa saa daa te ba mə Efaratin di sere n ka girari Filisitiban temə, n ka da Egibitin daara, Saloməəwa u be kpuro mə. <sup>27</sup> Ma u dera sii geesu kora Yerusalemu mi nge kpenu. Meya u maa dera dāa gea ye ba mə seduru ya dabia nge yakasun dāa ye ba mə sikaməre ye ya ra n wāa Sefalan wəwaa. <sup>28</sup> Saloməə u tenkuba mə be ba ra nùn dumi dwem daawe Egibitiə ka sere maa tem baamaə.

### *Saloməən gəə*

*(I maa mērio Sinambu I, 11:41-43)*

<sup>29</sup> Saloməən kookoo si u kua, gbiikisu ka dāakis, si kpuron garin sukum yorua Gusunən səmə Natanin tireru səə, ka Gusunən səmə Akiya, Silogiin tireru səə, ka sere maa Gusunən səmə Yedon kāsinnun tireru səə. Yedo wiya u Yeroboamu, Nəbatin bii, Isireliban sina bokon wāarun faagi yorua. <sup>30</sup> Saloməə u bandu diwa wəə weeru Isireliba kpuron wəllə Yerusalemuə. <sup>31</sup> Yen biruwa u kpuna u gu. Ma ba nùn sikua win tundo Dafidin wuuə. Ma win bii Roboamu u bandu kəsire kua.

## **YUDAN SINAMBUN GARI**

### **10**

#### *Isireliban banda*

#### *bənu kua yiru*

*(I maa mērio Sinambu I, 12:1-15)*

<sup>1</sup> Roboamu u da Sikemuə. Domi Isireliba kpurowa ba da mi bu ka nùn ko sunə. <sup>2</sup> N deema Yeroboamu, Nəbatin bii, u raa kpikuru sua Saloməən sō u da u wāa Egibitiə. Sanam mē u nua Roboamu u bandu di, yera u gəsirama Egibiti min di. <sup>3</sup> Yera ba nùn səmə gəria ba nē, u na. Ye u tunuma, yera wi ka Isireliban bwese keri wəkuru ba menna ba da ba Roboamu səəwa ba nē, <sup>4</sup> wunen tundo u sun yoo səma koosia, ma

ya sun bunie nge keten sugu. Adama wunə a sun tu kawo kpa su nun swīi.

<sup>5</sup> Ma u bu səəwa u nē, i gina doo. N n kua səə ita kpa i wurama.

Ma tən be, ba doona. <sup>6</sup> Yera Roboamu u Isireliban bukurobu menna win mi, be ba ra raa win tundo Saloməə bwisi kē. Ma u bu bikia u nē, bwisi yirə i man kēmə n tən be sō.

<sup>7</sup> Ma ba nùn wisa ba nē, à n wura saa gison di, a tən be nəri kpa a ko ye ba nun bikia, kpa a bu wisi ka kīru, ba ko n sāawa wunen tambu sere ka baadommaə.

<sup>8</sup> Adama Roboamu wi, u n bukuro ben gari wure. Win saarasi ka be u biru di sannu, bera u bwisi bikia. <sup>9</sup> U bu səəwa u nē, bwisi yirə i man kēmə n ka tən be wisi be ba nē, n bu yoo səma kawo ye nen tundo u raa bu koosia.

<sup>10</sup> Yera ba nùn wisa ba nē, a bu səəwa a nē, wunen niki bii piibu ga wunen tondon pəra bərum kere. <sup>11</sup> Wunen tundo u raa bu yoo səma koosia. Meya kaa maa tu sosi. Wunen tundo u raa bu sēyasia ka yii sennu. Meya kaa maa bu sēyasia ka som kpaki.

<sup>12</sup> Yera Yeroboamu ka tən be kpuro ba na Roboamun mi sō itase te, nge mē u raa gerua. <sup>13</sup> Roboamu u tən be wisa ka dam. U n bukuro ben gari yi garisi gāanu. <sup>14</sup> Adama win saarasi ben bwisiya u ka səmburu kua, ma u nē, nen tundo u raa bē yoo səma koosia. Adama tē, nēgira ta koo kera. U raa bē sēyasia ka yii sennu. Adama nē, som kpakiya kon ka bē sēyasia.

<sup>15</sup> Nge mēya Roboamu u yina u tən begii swaa daki, domi Yinni Gusunəwa u dera n kora mē, kpa win gari yi ka kora yi u raa Yeroboamu, Nəbatin bii səəwa saa Akiya, Silogiin nən di.

#### *Roboamu*

#### *u kua Yudaban sunə*

*(I maa mērio Sinambu I, 12:16-25)*

<sup>16</sup> Ye Isireliba kpuro ba wa ma sina boko u n ben gere swaa daki, yera ba nùn səəwa ba nē, mba n sun məsinē bēse ka Dafidi, Isain bii. Sa n maa bənu gaa mə ka wi. Bēse Isireliba i de su gəsira su wura bēsen yenusə. Wunə Roboamu, a wunen bweserun wunanə koowo.

Ma Isireli be, ba g̃sira ba wura ben yenus̃. <sup>17</sup>Ma Roboamu u kua Yudaba t̃nan suñ. <sup>18</sup>Saa ye s̃s̃ra u Hadoramu g̃ra Isireliban mi, wi u ra bu kpare bu ka w̃s̃ gobi mwa. Ma ba ññ kpenu kasuka ba go. Yera n dera Roboamun tii u win tabu keke w̃ri fuuku fuuku u da Yerusalem̃. <sup>19</sup>Nge meya Isireliban bwese k̃ri w̃ku te, ta ka Dafidin yenugibu karana sere ka gis̃.

## 11

<sup>1</sup> Saa yè s̃s̃ Roboamu u tunuma Yerusalem̃, yera u Yudaba ka Benyam̃eba kpuro m̃nna, ma u be s̃s̃ tabu dur̃ damgibu ñr̃bun suba wuñbu ka w̃ne (180.000) g̃sa bu da bu Isireliban bwese k̃ri w̃ku te w̃ri kpa bu ban te w̃rama bu ññ wesia. <sup>2</sup>Adama Gusuñ u ka win s̃m̃ Semaya gari kua u ñe, <sup>3</sup>a Roboamu, Salom̃ñ bii, Yudaban suñ ka Yudaba ka Benyam̃eba kpuro s̃s̃w̃ a ñe, <sup>4</sup>wee ye ñe, Yinni Gusuñ na gerua. Na ñe, bu ku raa da bu ka ben m̃ro bisibu Isireliba tabu ko. Ben baawure u g̃siro win yenũ. Domi yeni ya ñwa saa ññ min di.

Ma ba Yinni Gusuññ gere wura, ba g̃sira ba wura ben yenus̃.

### *Roboamu*

#### *u wusu gb̃aranu banisi*

<sup>5</sup> Roboamu u da u sina Yerusalem̃. Ma u Yudan wusu gb̃aranu banisi. <sup>6</sup>U Betelehemu bana, ka Etamu ka Tekoa <sup>7</sup>ka B̃ti Suri ka Soko ka Adulamu <sup>8</sup>ka Gati ka Maresa ka Sifu <sup>9</sup>ka Adoraimu ka Lakisi ka Aseka <sup>10</sup>ka Sorea ka Ayaloni ka Heboroni. Wuu si, su w̃awa Yudan tem̃ ka Benyam̃eñ tem̃. Ma u su t̃sisia. <sup>11</sup>U su gb̃aranu toosi, ma u tabu sinambu yi yi mi. Ma u dia kua mi ba ko n da d̃anu ka gum ka tam bere. <sup>12</sup>U wuu sin baagere s̃s̃ t̃renu ka yaasi yi. Ma u su t̃sisia. Ma Yudaba ka Benyam̃eba ba ka ññ ỹra.

### *Ỹku kowobu ka Lefiba*

#### *ba wura Roboamun mi gia*

<sup>13</sup>Ỹku kowobu ka Lefi be ba w̃a Isireliban tem̃ s̃s̃ kpuro, ba seewa ben w̃a yerun di ba na Roboamun mi. <sup>14</sup>Lefiba ba ben w̃a yenu deri ma ba na Yudã ka Yerusalem̃ ỹñ s̃ Yeroboamu ka win bibu ba bu yinari bu ben ỹku kowo s̃ma ko.

<sup>15</sup>Yeroboamu u ỹku kowobu yi yi win bw̃arokunun s̃s̃, ni u kua nu ka boo kiñnu ka ket̃ba weeñ. <sup>16</sup>Isireli be ba tie ba Yinni Gusuññ s̃arun k̃ru m̃, ba Lefiba sw̃i Yerusalem̃ bu ka Gusuñ ben baababan Yinni ỹkuru kua. <sup>17</sup>Ma ba Yudan bandun dam sire, ba Roboamu, Salom̃ñ bii t̃sisia w̃s̃ ita. W̃s̃ ita ye s̃s̃ra ba s̃a Dafidi ka Salom̃ñ yira s̃s̃.

### *Roboamun bweseru*

<sup>18</sup>Roboamu u Mahalati sua kur̃. Mahalatin tondon ỹsira Yerim̃ti, Dafidin bii. Win m̃ron ỹsira Abihaili, Eliabun bii, Isain debubu. <sup>19</sup>Mahalati wi, u bii t̃n dur̃bu mara. Bera Yeusi ka Semaria ka Sahamu. <sup>20</sup>Mahalatin biru, u Maaka sua kur̃. Maaka wi, u s̃awa Abusal̃mun bii. Ma u Roboamu Abia ka Atai marua ka maa Sisa ka Selomiti. <sup>21</sup>Roboamu u Maaka k̃i too n kere win kur̃ be ba tie. Domi kur̃bu ỹndu yiru sariwa u sue yenũ ma u maa kur̃ tañbu m̃ wata t̃s̃w̃. Bii t̃n dur̃bu t̃na yiru sariwa u mara. Bii t̃n kur̃bu maa wata. <sup>22</sup>Roboamu u Abia, Maakan bii yerumaru w̃. Ma u ññ kua win maabu ka win w̃ñbun guro guro. Domi u k̃i u ññ ko suñ. <sup>23</sup>Yen biru, u win bii be ba tie yarinasia ka bwisi. U dera ba da ba w̃a Yudaba ka Benyam̃eñ wuu gb̃aranugisu s̃s̃. U bu d̃anu w̃ nu kp̃a. Ma u maa bu kur̃ dabinu sua.

## 12

### *Egibitin suñ Sisaki*

#### *u Yudaba w̃ri*

#### *(I maa m̃erio Sinambu I, 14:25-28)*

<sup>1</sup>Ye Roboamu u wa ma win banda dam kua, u t̃sa, yera u Yinni Gusuññ woodaba deri. Ma Isireliba kpuro ba maa win yira sw̃i. <sup>2</sup>Roboamun bandun w̃s̃ ñbuse s̃s̃ra Sisaki, Egibitin suñ u Yerusalem̃ w̃ri. Domi Roboamu ka wigibu ba Yinni Gusuñ torari. <sup>3</sup>Sisaki wi, u tabu kekeba m̃wa ñr̃bu ka goobu (1.200), maas̃bu maa ñr̃bun suba wata (60.000). Ma u na saa Egibitin di ka t̃n dabi dabinu. Bera Libigibu ka Sukigibu ka Etiopigibu. <sup>4</sup>Ma u Yudan wuu gb̃aranugisu mw̃era sere n ka girari Yerusalem̃. <sup>5</sup>Yera Gusuññ s̃m̃ Semaya u da u Roboamu deema ka Yudaban tabu sinambu be ba duki sua sanam m̃ Sisaki u wee. Ma u bu s̃s̃w̃a u ñe, wee ye

Yinni Gusunə u gerua. U nεε, i nùn deri. Wee u koo maa bεen tii deri, kpa u bεε bəri Sisakin nəmuə.

<sup>6</sup> Isireliban tabu sinambu ka ben sina bokon tii, ba ben toranu wura ba nεε, Yinni Gusunə u sāawa gemgii.

<sup>7</sup> Ye Yinni Gusunə u wa ba tii kawa, yera u Semaya sōwa u nεε, wee ba tii kawa. Yen sō, na n̄ maa bu kpeerasiamə. Na n̄ tεemə n̄ ka bu somiru na. Na n̄ derimə Sisaki u maa Yerusalemu wəri n̄n m̄run sō. <sup>8</sup> Adama ba koo ko Sisakin yobu kpa bu gia ma n̄n yinniru ka handunian sinambun yinniru nu n̄ tia.

<sup>9</sup> Sisaki, Egibitin sina boko u da u Yerusalemu wəri ma u Yinni Gusunən sāa yeru ka sina bokon dirun arumani gura. Ye kpurowa u sua. U maa tere nu gura ni Salomə u kua ka wura. <sup>10</sup> Ma Roboamu u tere nin kəsire kua ka sii gandu. Ma u nu sina kpaarun kənnən kōsobun wirugibu n̄mu s̄ndia. <sup>11</sup> M̄n n̄ə sina boko u gesi d̄ə Yinni Gusunən sāa yerə, kənnə k̄sō be, ba ra n̄wa bu nu sua. Yen biru, kpa bu maa ka nu wura bu yi ben dirə.

<sup>12</sup> M̄ru ye Yinni Gusunə u raa ka Roboamu sāa ya sure yèn sō u tii kawa. Ma u n̄ dere bu nùn kam koosia mam mam. Ma u dera gāa geenu tiara Yudaə.

### *Roboamun bandun kpeeru*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 14:21-24,29-31)*

<sup>13</sup> Roboamu u m̄wa w̄ə weeru ka tia sanam m̄e u bandu di Yerusalemuə. Ma u win bandun dam sire. U kuawa w̄ə w̄əkura n̄əbu ka yiru bandu s̄ə Yerusalemu mi. N deema wuu gera Yinni Gusunə u ḡsa Isireliba kpuron s̄ə ga n̄ ka win ȳsira s̄əwa. Roboamu win m̄eron ȳsira Naama, wi u sāa Am̄ni. <sup>14</sup> K̄sa u kua, domi u n̄ Yinni Gusunə kasu ka win ḡru kpuro.

<sup>15</sup> Roboamun kookoo si u kua, gbiikisu ka d̄āakisu, ye kpuron gari yi yorua Gusunən s̄m̄bu Semaya ka Idon tirenu s̄ə. Tire ni s̄əra ba ben ȳsa yorua nge m̄e ba ka sw̄ine. Roboamu ka Yeroboamu ba ra n̄ tabu m̄əwa baadomma. <sup>16</sup> Roboamu u kpuna u gu, ma ba nùn sikua win baababan sikə Dafidin wuuə. Ma win bii Abia u bandu kəsire kua.

## 13

### *Abia u bandu di Yudaə*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 15:1-8)*

<sup>1</sup> Yeroboamun bandun w̄ə w̄əkura n̄əbu ka itase s̄əra Abia u bandu di Yudaə. <sup>2</sup> U bandu diwa w̄ə ita Yerusalemuə. Win m̄eron ȳsira Maaka, Urieli, Gibeagiin bii.

Abia ka Yeroboamu ba tabu kuawa ben w̄āaru kpuro s̄ə. <sup>3</sup> Abia u tabu kowo damgibu sua n̄r̄əbun suba n̄εru (400.000) u ka Yeroboamu w̄əri. Ma Yeroboamu u maa tabu durə damgibu sua n̄r̄əbun suba n̄εε (800.000) u bu sure. <sup>4</sup> Yera Abia u seewa u n̄əguru sua saa guu te ba m̄ Semaraimun di. Guu te, ta sāawa Efaraimun guurun bee tia. U n̄εε, Yeroboamu, wunε ka Isireliba, i man swaa dakio i n̄ə. <sup>5</sup> I n̄ ȳ ma Dafidi ka win bibun bwesera Gusunə Isireliban Yinni u bandu w̄ε Isireliba kpuro s̄ə? U maa n̄εε, u n̄ arukawani ye kusiamə. <sup>6</sup> Adama Yeroboamu, N̄əbatin bii, Salomə, Dafidin biin s̄m̄ kowo u win yinni seesi. <sup>7</sup> N deema garu koo saribara ba m̄enna ba na wi Yeroboamun mi. Ma ba Roboamu kamia. Roboamu u sāawa aluwaasi. U ku ra gāanu ko ka toro sindu. Ma u kpana u ȳra dim dim ben wuswaaə. <sup>8</sup> T̄ε, i tamaa i ko i ka ban te yina te Yinni Gusunə u Dafidin bibun bweseru n̄ə m̄w̄εru kua. Geema i dabi too. Ma i keten bw̄āarokunu m̄ə ni Yeroboamu u b̄ε kua ka wura nu n̄ sāa b̄εn yinnibu. <sup>9</sup> Ma i Yinni Gusunən ȳaku kowobu Aronin bibu ka sere Lefiba yina. Ma i tii ȳaku kowo kpaobu kua nge bwese tukunu. Wi u gesi seewa u ka naa kpema ka ȳa kinenu n̄əba yiru na, wiya ba ra ko bw̄āaroku nin ȳaku kowo, ni, ni nu n̄ sāa Gusunə. <sup>10</sup> Adama b̄εε Yudaba, Gusunəwa u sāa b̄εn Yinni. Sa n̄ maa nùn deri. Ȳaku kowobu Aronin bweseru ka Lefiba, bera ba win s̄əma m̄ə. <sup>11</sup> Sa ra Yinni Gusunə t̄ə baateren ȳaku d̄ə m̄waaruginu kue bururu ka yoka. Sa ra nùn turare d̄ə dokeye kpa su nùn p̄ε ȳiya tabulu d̄εra yen w̄əllə. M̄ya sa ra maa fitilanu s̄re yoka baayere dabu wuragu gen w̄əllə. B̄εε, sa nùn m̄em n̄əwamm̄ε. Adama b̄εε i nùn deri. <sup>12</sup> M̄ya Gusunə ka win ȳaku kowobu ba w̄a ka b̄εε. Ba sun swaa gbiiye. M̄ya sa k̄bi m̄ə ȳn sw̄i yi dam m̄ə. Sa ko b̄εε yi swee. B̄εε Isireliba, i ku ka Gusunə b̄εn baababan Yinni tabu ko. Domi i n̄ kamiamə.

<sup>13</sup> Yera Yeroboamu u dera win t̄n be ba kukua Yudaban biruə ba yarima ba Yuda be w̄əri. N deema Yeroboamun tabu kowobu



gabu ba wāa Yudaban wuswaa. Nge meya n kua ba ka bu suunu doke. <sup>14</sup>Ye Yudaba ba sīra, yera ba wa ma ba koo tabu kowa biru<sup>o</sup> ka wuswaa. Ma ba n<sup>o</sup>giru sua ba Yinni Gusun<sup>o</sup> somiru kana. Sanam me, yāku kowobu ba kabi soom<sup>o</sup>, <sup>15</sup>yera Yudaba kpuro ba tabun kuuki wura. Ma Yinni Gusun<sup>o</sup> u Yeroboamu ka wigibu w<sup>o</sup>ri Abia ka Yudaban wuswaa. <sup>16</sup>Isireliba ba duki yakikira adama Gusun<sup>o</sup> u bu b<sup>o</sup>ri Yudaban n<sup>o</sup>maa. <sup>17</sup>Ma Abia ka win t<sup>o</sup>mbu ba Isireliba kamia. Isireli be s<sup>o</sup>, t<sup>o</sup>mbu n<sup>o</sup>r<sup>o</sup>bun suba n<sup>o</sup>era wun<sup>o</sup>buwa (500.000) ba w<sup>o</sup>ruka ba gu. <sup>18</sup>Isireliba ba sekuru wa d<sup>o</sup>ma te. Ma Yudaba ba nasara sua. Domi Gusun<sup>o</sup> ben baababan Yinniwa ba t<sup>o</sup>sa. <sup>19</sup>Abia u Yeroboamu naa gira, ma u n<sup>o</sup>n wuu sini mwaari, Beteli ka yen baru kpaanu ka Yesana ka yen baru kpaanu ka Eforoni ka yen baru kpaanu.

<sup>20</sup>Yeroboamun dam kpuro mu kpa Abian waati ye s<sup>o</sup>. Ma Yinni Gusun<sup>o</sup> u dera u gu. <sup>21</sup>Yen biru, Abia u win bandun dam sire. U kur<sup>o</sup>bu sua w<sup>o</sup>kura n<sup>o</sup>ne. Ma u bii t<sup>o</sup>n dur<sup>o</sup>bu yenda yiru mara ka bii t<sup>o</sup>n kur<sup>o</sup>bu w<sup>o</sup>kura n<sup>o</sup>abu ka tia.

<sup>22</sup>Ye Abia u kuan sukum ka ye u gerua, ya yorua Gusun<sup>o</sup>n s<sup>o</sup>m<sup>o</sup> Idon tireru s<sup>o</sup>. <sup>23</sup>Abia u kpuna u gu, ma ba n<sup>o</sup>n sikua win baababan sika<sup>o</sup>, Dafidin wuu<sup>o</sup>. Ma win bii Asa u bandu k<sup>o</sup>sire kua.

*Asa u bandu di Yudaa  
(I maa m<sup>o</sup>erio Sinambu I, 15:9-11)*

Ma b<sup>o</sup>ri yenda dua tem me s<sup>o</sup> sere w<sup>o</sup>o w<sup>o</sup>kuru.

## 14

<sup>1</sup>Asa u s<sup>o</sup>a dee dee Gusun<sup>o</sup> win Yinnin wuswaa. <sup>2</sup>U b<sup>o</sup>u y<sup>o</sup>ku yenu ka gungunu ka bw<sup>o</sup>arokunu k<sup>o</sup>suka. <sup>3</sup>U Yudaba s<sup>o</sup>wa u n<sup>o</sup>ne, bu Gusun<sup>o</sup> ben baababan Yinni kasuo, kpa bu win yiirebu ka win woodaba m<sup>o</sup>m n<sup>o</sup>wa. <sup>4</sup>U bw<sup>o</sup>aroku ka gungunu mi ba ra b<sup>o</sup>nu s<sup>o</sup> kpuro k<sup>o</sup>suka. Ma win banda w<sup>o</sup>a b<sup>o</sup>ri yendu s<sup>o</sup>. <sup>5</sup>U dera ba wuu gb<sup>o</sup>aranugisu seeya. Win bandu s<sup>o</sup>, tabu sari. B<sup>o</sup>ri yenda ta w<sup>o</sup>a, domi Yinni Gusun<sup>o</sup> u dera u w<sup>o</sup>ra. <sup>6</sup>Asa u maa Yudaba s<sup>o</sup>wa u n<sup>o</sup>ne, su wuu si s<sup>o</sup>me su si gb<sup>o</sup>aranu ka k<sup>o</sup>su yenu toosi kpa su sin k<sup>o</sup>nn<sup>o</sup>sun gamboba k<sup>o</sup>k<sup>o</sup>r<sup>o</sup>ba doke, domi tem me, mu s<sup>o</sup>awa b<sup>o</sup>segim. Meya sa Gusun<sup>o</sup> b<sup>o</sup>sen Yinni kasu ma u sun w<sup>o</sup>rabu w<sup>o</sup> b<sup>o</sup>ri berika kpuro.

Ma ba kp<sup>o</sup>a ba wuu si s<sup>o</sup>nwa.

<sup>7</sup>Asa u tabu kowobu n<sup>o</sup>r<sup>o</sup>bun suba gooba wun<sup>o</sup>bu (300.000) m<sup>o</sup> Yudaba s<sup>o</sup> be ba t<sup>o</sup>renu ka yaasi m<sup>o</sup>. Benyam<sup>o</sup>eba s<sup>o</sup> maa, t<sup>o</sup>mbu n<sup>o</sup>r<sup>o</sup>bun suba goobu ka w<sup>o</sup>ne (280.000) be ba t<sup>o</sup>renu n<sup>o</sup>ni ma ba t<sup>o</sup>n toobu y<sup>o</sup>. Be kpuro ba s<sup>o</sup>awa tabu dur<sup>o</sup> damgibu. <sup>8</sup>Yera Seraki, Etiopigii u Yudaba w<sup>o</sup>rim wee. Ma u tunuma Mares<sup>o</sup> ka win tabu kowobu n<sup>o</sup>r<sup>o</sup>bun suba n<sup>o</sup>r<sup>o</sup>bu (1.000.000), ka tabu k<sup>o</sup>ke yi dumi gawe gooba wun<sup>o</sup>bu (300). <sup>9</sup>Ma Asa u seema u ka n<sup>o</sup>n yinna w<sup>o</sup>wa ye ba m<sup>o</sup> Sefata<sup>o</sup>, Maresan b<sup>o</sup>ku<sup>o</sup>. <sup>10</sup>Ma Asa u Gusun<sup>o</sup> win Yinni kana u n<sup>o</sup>ne, Yinni Gusun<sup>o</sup>, wun<sup>o</sup> turowa kaa kp<sup>o</sup>a a damgii n<sup>o</sup> kun me dam sarirugii somiru na. Yen s<sup>o</sup>, a na a sun somi. Domi wun<sup>o</sup> s<sup>o</sup>ra sa t<sup>o</sup>sa. Meya ka wun<sup>o</sup> y<sup>o</sup>sira sa ka t<sup>o</sup>n dabi teni w<sup>o</sup>rim na. Gusun<sup>o</sup> b<sup>o</sup>sen Yinni, a ku de t<sup>o</sup>nu u nasara wa wun<sup>o</sup> w<sup>o</sup>ll<sup>o</sup>.

<sup>11</sup>Ma Yinni Gusun<sup>o</sup> u dera Asa ka Yudaba ba Etiopigibu kamia, ba duki yarina Yudaban wuswaan di. <sup>12</sup>Ma Asa ka wigibu ba bu naa gira sere Gera<sup>o</sup>. Ma Etiopigii be, ba w<sup>o</sup>ruka ba gu. Domi Yinni Gusun<sup>o</sup> ka win tabu kowoba ba Etiopigii be kam koosia. Yen d<sup>o</sup>ma te, Yudaba ba y<sup>o</sup>nu gurawa too. <sup>13</sup>Asa ka win t<sup>o</sup>mbu ba wuu si su w<sup>o</sup>a Gera<sup>o</sup> w<sup>o</sup>ri ba k<sup>o</sup>suka. Ma ba dukia baka gura. Domi sin t<sup>o</sup>mba Yinni Gusun<sup>o</sup>n b<sup>o</sup>rum kua ba nanda. <sup>14</sup>Ba be ba yaa sabenu k<sup>o</sup>sun kuu bekunuginu kasuka. Ma ba y<sup>o</sup>anu ka yooyoosu m<sup>o</sup>era dabi dabinu. Yen biru, ba g<sup>o</sup>sira ba wura Yerusalem<sup>o</sup>.

## 15

*Asa u b<sup>o</sup>u s<sup>o</sup>aru yina  
(I maa m<sup>o</sup>erio Sinambu I, 15:12-15)*

<sup>1</sup>Yinni Gusun<sup>o</sup> u dera win Hunde u Asaria, Od<sup>o</sup>din bii y<sup>o</sup>wa. <sup>2</sup>Ma u da Asan wuswaa u n<sup>o</sup>n s<sup>o</sup>wa u n<sup>o</sup>ne, Asa, wun<sup>o</sup> ka Yudaba, ka Benyam<sup>o</sup>eba, i swaa dakio i n<sup>o</sup>. Yinni Gusun<sup>o</sup> u w<sup>o</sup>a ka b<sup>o</sup>ne, i n ka n<sup>o</sup>n y<sup>o</sup>ra. I n n<sup>o</sup>n kasu, i ko i n<sup>o</sup>n wa. Adama i n n<sup>o</sup>n deri, u koo maa b<sup>o</sup>ne deri. <sup>3</sup>N deema saa ye s<sup>o</sup>, Isireliba ba Yinni Gusun<sup>o</sup> deri. Ba n<sup>o</sup> y<sup>o</sup>ku kowobu m<sup>o</sup> be ba koo bu Yinni Gusun<sup>o</sup>n woodaba s<sup>o</sup>si. Meya ba n<sup>o</sup> maa Gusun<sup>o</sup>n wooda gaa m<sup>o</sup>. <sup>4</sup>Adama ben nuku sankiranu s<sup>o</sup>, ba g<sup>o</sup>sirama Gusun<sup>o</sup> ben Yinnin mi ba n<sup>o</sup>n kasu. Ma u tii bu s<sup>o</sup>si. <sup>5</sup>Waati ye s<sup>o</sup>, be ba dum<sup>o</sup> ka be ba yarim<sup>o</sup>

ba ñ b̄ri ȳendu m̄. Domi tabu w̄awa tem kpuro s̄. <sup>6</sup>Tabu w̄a bwesenu s̄ ka wusu s̄. Domi Gusun̄wa u bu wahala dabi ni surem̄. <sup>7</sup>Yen s̄ t̄, i ȳro ñim ñim, kpa i ku mwia kpana. Domi i ko i b̄en kookoosun are wa i mwa.

<sup>8</sup>Ye Asa u Gusun̄n s̄m̄ Asaria, Od̄din biin gari yi nua, yera u dam wa ma u b̄u ni nu w̄a Yudan tem s̄ ka Benyam̄en tem s̄ kpuro kpeerasia ka sere maa ni nu w̄a wuu si ba mw̄era s̄ Efaraimun guur̄. Ma u Yinni Gusun̄n ȳaku yeru seeya te ta ra n w̄a s̄a yerun wuswaa. <sup>9</sup>Ma u Yudaba kpuro m̄enna ka Benyam̄eba ka Efaraimuba ka Manaseba ka sere Sim̄eba, be, be ba wurama win mi Yuda. Domi Isireliba dabira ta wurama Yuda ȳen s̄ ba wa ma Gusun̄, Asan Yinni u ka n̄n w̄a. <sup>10</sup>Ma ba m̄enna Yerusalem̄ w̄on suru itase s̄. N deema Asan bandun w̄on w̄kura n̄obuse s̄ra mi. <sup>11</sup>Yen t̄o te, arumani ye ba gura s̄, ket̄ nata ka wun̄bu (700) ka ȳanu n̄r̄obun suba n̄ba yiruwa (7.000) ba ka Yinni Gusun̄ ȳakunu kua. <sup>12</sup>Ba n̄o mw̄eru kua ma ba koo Gusun̄ ben baababan Yinni kasuwa ka ben ḡru kpuro, ka ben bw̄era kpuro. <sup>13</sup>Ben wi u yina u Gusun̄ Isireliban Yinni kasu, ba koo ȳro gowa, baa ù n s̄an na bukuro ñ kun m̄ bii, t̄n dur̄ ñ kun m̄ t̄n kur̄. <sup>14</sup>Ma ba b̄ri yi wuram̄ ka dam Yinni Gusun̄n wuswaa, ma ba nuku dobn̄ kuuki m̄ ba k̄bi ka guunu soosim̄. <sup>15</sup>Ma Yudaba kpuro ba nuku dobn̄ kua ben n̄o mw̄e te ba kuan s̄. Domi ba tu kuawa ka ben ḡru kpuro. Ma ba Yinni Gusun̄ kasu ka ben ḡru kpuro. Ma u bu tii s̄asi, u bu w̄rabu w̄e beri berika.

<sup>16</sup>Asa u mam Maaka win m̄ero yara bandun di. Domi u bw̄aroku kua Asitaaten s̄. Ma Asa u gu k̄suka muku muku u d̄o m̄eni w̄waa ye ba m̄ Sedoroni. <sup>17</sup>Adama Asa u ñ kp̄a u gungunu mi ba ra b̄nu s̄ kpuro kpeerasia baa m̄ u tii Gusun̄ w̄e mam mam win w̄aru kpuro s̄. <sup>18</sup>Wi ka win tundo ba sii geesu ka wura ka ḡa bwese bweseka yi Yinni Gusun̄n s̄. Ma u ye kpuro sua u ka da Yinni Gusun̄n s̄a yer̄.

<sup>19</sup>Ma tabu ȳra saa ye s̄, sere n ka kua Asan bandun w̄on t̄na ka n̄obuse s̄.

## 16

*Asa u ka Basa,*

*Isireliban sina boko tabu kua  
(I maa m̄erio Sinambu I, 15:16-22)*

<sup>1</sup>Asan bandun w̄on t̄na ka n̄ba tiase s̄, yera Basa, Isireliban sina boko u Yudaba tabu w̄rima. Ma u Rama gb̄araru toosi u ka Asan t̄mbu Yudaba yinari bu du bu yari. <sup>2</sup>Yera Asa u sii geesu ka wura yarama Yinni Gusun̄n arumani beru yerun di ka maa sina bokon arumani beru yerun di. Ma u ka ye kpuro ḡra Sirin sina boko Beni Hadadin mi, wi u w̄a Damasi. <sup>3</sup>U n̄e, u de bu arukawani b̄ke nge m̄ ben baababa ba raa b̄kua. Wee u n̄n sii geesu ka wura m̄risiam̄. Yen s̄, u de u win arukawani kusia ye wi ka Basa Isireliban sina boko ba b̄kua, kpa Basa u wa u wi, Asa deri. <sup>4</sup>Ma Beni Hadadi u Asan gari yi wura. Ma u win tabu sinambu ḡra bu Isireliban wusu w̄ri. Ma ba Iyoni w̄ri ka Danu ka Abeli Maimu ka sere maa N̄fitalin wuu s̄n mi ba ra d̄anu bere. <sup>5</sup>Sanam m̄ Basa u ye nua, yera u win s̄mburu ȳrasia u Raman bana ye deri. <sup>6</sup>Ma Asa u dera Yudaba ba kpenu ka d̄a ye Basa u raa ka Rama banim̄ mi gura. Ma ba ka ye Geba ka Misipa bana.

*Asa u Gusun̄n s̄m̄ Hanani*

*piris̄m doke*

<sup>7</sup>Saa ye s̄ra, Gusun̄n s̄m̄ Hanani u da u Asa Yudaban sina boko deema u n̄e, ȳen s̄ a wunen naane doke Sirin sina boko s̄, n ñ m̄ Gusun̄ wunen Yinni s̄, yen s̄, Sirin sina bokon tabu kowobu ba koo nun kisirari. <sup>8</sup>Etiopigibu ka Libigibu ba tabu kowo dabi dabinu m̄ ka tabu k̄k̄e dabi dabinu yi dumi gawe, ka sere maa maas̄bu. Ka m̄, Yinni Gusun̄ u nun bu n̄mu beria ȳen s̄ a n̄n naane kua. <sup>9</sup>Domi Yinni Gusun̄ u kpuro m̄era handunia ye s̄ u ka wa be ba n̄n k̄i ka ben ḡru kpuro. Adama wun̄e, a gari baka kookoosu kua gari yi s̄. Yen s̄, saa t̄n di, ba koo ka nun tabu ko.

<sup>10</sup>Ma Asa u ka Gusun̄n s̄m̄ wi m̄ru kua gem gem. Ma u dera ba n̄n piris̄m doke. Saa ye s̄ra u maa Yudaban gabu dam d̄rem̄.

*Asan bandun kpeeru*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 15:23-24)*

<sup>11</sup> Asan bandun tore ka ten kpeerun gari yi yorua Yudaban sinambu ka Isireliban sinambun tireru sɔɔ. <sup>12</sup> Asan bandun wɔɔ weeru tia sarise sɔɔ, u naasu bara sere u nɔni sɔɔra. Baa mɛ u barɔ, ka mɛ, u n̄ Yinni Gusunɔ kasu. Timgiba u kasu. <sup>13</sup> Ma Asa u kpuna u gu win bandun wɔɔ weeru ka tiase sɔɔ. U da u win baababa deema. <sup>14</sup> Ba n̄n sikuwa siki ni u dera ba gban teerɔ Dafidin wuuɔ. Bu sere n̄n sike, ba n̄n kp̄iwa kpin yeru garun mi tɛ sɔɔ ba turare bwese bweseka mɛnna ye ba kua nge mɛ turare kowobu ba ra ko. Ma ba n̄n ye dɔɔ dokea gem gem.

### *Yosafati u bandu di*

## 17

<sup>1</sup> Asan gɔɔn biru, win bii Yosafatiwa u bandu kɔsire kua. <sup>2</sup> U win bandun dam sire Isireliban sɔ. Ma u tabu kowobu yi yi Yudan wuu gb̄aranugisu kpuro sɔɔ. Ma u maa wirugibu yi yi Yudan tem mɛ sɔɔ ka sere maa Efaraimun wusu sɔɔ si win tundo Asa u raa mweera. <sup>3</sup> Yinni Gusunɔ u ka Yosafati w̄a. Domi u s̄a Dafidi win sikadon yiri gbiikii sɔɔ. U n̄ b̄u wi ba m̄ Baali kasu u s̄awa. <sup>4</sup> Gusunɔ win sikadon Yinniwa u kasu. Ma u win woodaba mɛm nɔɔwa. U n̄ Isireliban yira sw̄i. <sup>5</sup> Yinni Gusunɔ u Yosafatin bandu dam sire. Ma Yudaba kpuro ba ka n̄n k̄nu naawammɛ. U dukia baka ka b̄ere baka wa. <sup>6</sup> Ma win ḡru ga t̄sa Yinni Gusunɔ sɔɔ. Ma u dera ba b̄nu ka nin s̄a yenu kɔsuka Yudaɔ.

<sup>7</sup> Win bandun wɔɔ itase sɔɔ, yera u win tabu sinam beni gɔsa bu da bu keu sɔɔsi Yudan wusu sɔɔ. Bera Beni Haili ka Abudiasi ka Sakari ka Netan̄eli ka Misee. <sup>8</sup> Ma u dera Lefiba ba bu sw̄i. Lefi bera Semaya ka Netania ka Sebadia ka Asaeli ka Semiram̄tu ka Yonatham ka Adoniya ka Tobiya ka Tobi Adoniya ka sere ȳaku kowo beni, Elisama ka Yoram̄u. <sup>9</sup> Ba Yinni Gusunɔn woodan tireru n̄ni ba ka Yudaban wusu bukianɛ, ba bu wooda yen keu sɔɔsimɔ.

### *Yosafatin bandun dam*

<sup>10</sup> Sinam be ba ka Yudaba sikerene ba berum duura Yinni Gusunɔn sɔ. Ba n̄ maa ka Yosafati tabu kue. <sup>11</sup> Filisitiba ba ka Yosafati k̄nu naawa, ka sere maa wɔɔ gobi yi ba ra n̄n kɔsie ka sii geesun gobi. Ma Daarububa ba ka n̄n yaa sabenu naawa.

Niya ȳanu n̄rɔbun suba nɔɔba yiru ka nata ka wunɔbu (7.700) ka bonu n̄rɔbun suba nɔɔba yiru ka nata ka wunɔbu.

<sup>12</sup> Ma Yosafatin yiiko ya sosimɔ ya dɔɔ. Ma u dii damginu ka maa wusu bana Yudaɔ mi ba ra d̄ianu bere. <sup>13</sup> U s̄m dabi dabinu kua Yudan wusu sɔɔ. Ma u tabu kowo w̄rugɔba m̄ Yerusalemuɔ. <sup>14</sup> Tabu kowo ben geeru wee ȳnu ka ȳnu. Yudaba sɔɔ, be ba s̄a tabu kowobu n̄rɔm n̄rɔm (1.000) wirugibu, be wee. Adina ka win tabu kowo w̄rugɔba n̄rɔbun suba gooba wunɔbu (300.000). <sup>15</sup> Yen biru, Yokanani ka win tabu kowobu n̄rɔbun suba goobu ka wɛnɛ (280.000). <sup>16</sup> Ma Amasia, Sikirin bii wi u tii Yinni Gusunɔ w̄ ka k̄ru, u maa tabu kowobu n̄rɔbun suba goobu (200.000) kpare. <sup>17</sup> Benyam̄en bweseru sɔɔ, Eliada tabu kowo w̄rugɔwa u tabu kowobu n̄rɔbun suba goobu (200.000) kpare be ba t̄nnu ka t̄renu m̄. <sup>18</sup> Ma Sosabadi u maa t̄mbu n̄rɔbun suba wunɔbu ka wɛnɛ (180.000) kpare be ba tabu ȳanu n̄ni. <sup>19</sup> Tabu kowo beniwa ba sina bokon s̄ma m̄, be ba w̄a Yudan wuu gb̄aranugisu sɔɔ baasi.

## 18

### *Yosafati u ka Akabu*

#### *arukawani b̄kua*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 22:1-4)*

<sup>1</sup> Yosafati u dukia baka ka b̄ere baka wa. Ma u ka Akabu arukawani b̄kua kurɔ k̄enaa sɔɔ. <sup>2</sup> Amen biru, u da u Akabu deema Samariɔ. Ma Akabu u dera ba ka ȳanu ka ketɛ dabi dabinu go Yosafati ka win t̄mbun sɔ. Ma Akabu u Yosafati kana bu da bu Ram̄ti w̄ri ye ya w̄a Galadin temɔ. <sup>3</sup> U n̄nɛ, Yosafati, kaa ka man da Ram̄tiɔ, Galadin temɔ?

Ma Yosafati u n̄n wisa u n̄nɛ, oo. A n̄ sɔɔru kpa, na maa kpawa mi. Wunen t̄mbu b̄a n̄ seewa, negiba maa seewawa mi. Sa ko ka nun taa bi da kpa su wuu ge w̄ri sannu.

### *S̄mɔ weesugiba n̄nɛ,*

#### *Akabu koo tabu di*

*(I maa m̄erio Sinambu I, 22:5-12)*

<sup>4</sup> Ma Yosafati u Isireliban sina boko sɔɔwa u n̄nɛ, adama a gina Yinni Gusunɔ bikio a n̄ m̄ u koo nun sɔ.

<sup>5</sup> Ma Isireliban sina boko u s̄mɔbu m̄nna t̄mbu n̄neru (400). Ma u bu bikia

u nεε, su tabu doo Ramōtiō Galadin temō?  
Nge su ku da.

Ma ba wisa ba nεε, a doo, Gusunō u koo  
nun ge nōmu beria.

<sup>6</sup> Adama Yosafati u maa bikia u nεε, Yinni  
Gusunōn sōmō goo maa sari mini wīn min  
di sa ko win gere nō?

<sup>7</sup> Isireliban sina boko u wisa u nεε,  
Gusunōn sōmō turowa u wāa mini wīn min  
di sa ko kpī su Gusunōn gere nō. Adama  
na nūn tusa domi u ku ra man gāa geenu sō  
ma n kun mō gāa kōsunu. Win yīsira Misee  
Yimilan bii.

Ma Yosafati u nūn sōōwa u nεε, sina boko,  
a ku gere mε.

<sup>8</sup> Yera Isireliban sina boko u win sōm  
kowo gōra u da u Misee Yimilan bii sokuma  
fuuku.

<sup>9</sup> Ma Isireliban sina boko wi, ka Yosafati  
Yudaban sina boko ba ben sina yānu doke,  
ben baawure u sō win sina kitarō Samarin  
gbāra kōnnōwō. Ma Gusunōn sōmō be  
kpuro ba wāa ben wuswaaō ba gari mō.

<sup>10</sup> Yera Sedesiasi, Kenaanan bii u sisun  
kōbunu seka. U nεε, amēniwa Yinni Gusunō  
u gerua. U nεε, kōbi yini yi sāawa yīreru te ta  
wunen dam sōōsimō mε kaa ka Sirigibu go  
mam mam.

<sup>11</sup> Ma Gusunōn sōmō be kpuro ba gari tee  
yi gerua. Ba mō, a doo Ramōtiō Galadin  
temō. Kaa nasara wa. Yinni Gusunō u koo  
nun wuu ge nōmu beria.

*Misee u nεε,*

*ba koo Akabu kamia  
(I maa mēerio Sinambu I, 22:13-28)*

<sup>12</sup> Sōmō wi ba gōra u bu Misee sokua u  
Misee sōōwa u nεε, wee Gusunōn sōmō be ba  
wāa mi kpuro ba sina boko gari dori gerua.  
Yen sō, a de wunε ka ben gari yi ko tee.

<sup>13</sup> Ma Misee u wisa u nεε, sere ka Yinni  
Gusunōn wāaru, ye wi, Gusunō nen Yinni u  
man sōōwa, yera kon gere.

<sup>14</sup> Ye Misee u tunuma sina bokon mi, yera  
sina boko u nūn bikia u nεε, Misee, sa ko kpī  
su tabu da Ramōtiō Galadin temō? Nge su ku  
da.

Ma Misee u wisa u nεε, i doo mε. I ko  
i nasara wa. Yinni Gusunō u koo nun bu  
nōmu beria.

<sup>15</sup> Adama sina boko u nεε, nōn nyewa kon  
nun bōrusia a sere man gem sō mε Yinni  
Gusunō u nun sōōwa a gere.

<sup>16</sup> Misee u nεε,  
na Isireliba wa ba yarinε guunu wōllo,  
ba sāa nge yāa ni nu kun kparo mō.

Ma Yinni Gusunō u nεε,  
tōn beni ba n kparo mō.

Ben baawure u gōsiro u wura yenuō ka  
alafia.

<sup>17</sup> Yera Isireliban sina boko u Yosafati  
sōōwa u nεε, na n daa nun sōōwa ma u ku ra  
man gāa geenu sō, ma n kun mō gāa kōsunu?

<sup>18</sup> Yera Misee u Akabu sōōwa u nεε, a Yinni  
Gusunōn gari swaa dakio. Na nūn wa u sō  
win sina kitarō. Ma win tabu kowobu ba  
yō win nōm geuō ka win nōm dwarō. <sup>19</sup> Ma  
u nεε, wara koo Akabu nōni wōke u ka taa  
bi da Ramōtiō Galadin temō, kpa u gbi mi.

Ma ba yen wesianō mō. Wini ù n gerua  
mēni, wionō u gere mε. <sup>20</sup> Yera hunde gaa  
ya yarima ya yōra Yinni Gusunōn wuswaaō  
ya nεε, kon Akabu wi nōni wōke. Ma Yinni  
Gusunō u ye bikia u nεε, amōna kaa koosina.

<sup>21</sup> Hunde ye, ya nεε, kon yari kpa n du  
Gusunōn sōmō be sōō, kpa n de bu weesu  
ko bu ka sina boko nōni wōke. Ma Yinni  
Gusunō u ye wisa u nεε, ya wā. Swaa gea.  
Kaa maa kpī a bu nōni wōke. N n mēn na, a  
yario a da a ko mε. <sup>22</sup> Wee tē, Yinni Gusunō  
u dera hunde ye, ya dua win sōmō be sōō bu  
ka nun weesu kua. Yen sō, a n yē ma kōsa  
Yinni Gusunō u koo de yu nun deema.

<sup>23</sup> Yera Sedesiasi, Kenaanan bii u susi  
Miseen bōkuō, u nūn baara so. Ma u nεε,  
swaa yerā Yinni Gusunōn hunde u ka yara  
nen min di u ka sere nun gari kua.

<sup>24</sup> Misee u nūn wisa u nεε, kaa ye gia dōma  
te kaa n duku dukubu mō a n kuku yeru  
kasu diaō.

<sup>25</sup> Yera Isireliban sina boko u nεε, i Misee  
mōō i ka da Amōō wi u sāa wuun wirugii ka  
maa Yoasi sina bokon biin mi. <sup>26</sup> Kpa i bu  
sō i nεε, amēniwa nε sina boko na gerua. Na  
nεε, bu nūn mōō bu kpēε pirisōm sōō kpa ba  
n nūn dīanu ka nim wēemō saka sōō sere n  
ka wurama tabu gberun di ka alafia.

<sup>27</sup> Misee u nūn sōōwa u nεε, à n wurama  
ka alafia, n n Yinni Gusunō u ka man gari  
kua. Bεε be i wāa mini, bεεn baawure u gari  
yi swaa suo.

*Akabun gōō  
(I maa mēerio Sinambu I, 22:29-40)*

<sup>28</sup> Yeniban biru, Isireliban sina boko ka  
Yosafati, Yudaban sina boko ba seewa ba



taa bi da Ramatiō Galadin temō. <sup>29</sup> Yera Isireliban sina boko u Yosafati sōwa u nēē, kon yānu ganu kōsi ni ba ñ ka man tubu. Adama wunē, a n wunen sina yānu doke.

Mesuma Isireliban sina boko u kua u ka taa bi da. <sup>30</sup> N deema Sirin sina boko u win tabu kekēban tabu sinambu sōwa u nēē, i ku goo go ma n kun mō Isireliban sina boko tōna.

<sup>31</sup> Ye tabu sinam be, ba Yosafati wende kua, yera ba nēē, Isireliban sunōwa. Ma ba nūn kooro bure bu ka nūn wōri. Adama u nōguru sua u somiru kana. Ma Yinni Gusunō u nūn somi, u bu gira ba ka nūn tonda. <sup>32</sup> Ye tabu sinam be, ba wa ma n ñ Isireliban sina boko mi, yera ba nūn deri ba doona.

<sup>33</sup> Yera goo u sēu tooma Isireliban mi gia. U ñ goo yīsi. Adama ga na ga Akabu wōri deederu mi win tarakpe ga yōra. Yera u win tabu keke swaa sōsio sōwa u nēē, a tabu keke ye sīyo biruō, kpa a man yara tabu sīan di. Domi ba man mēera kua.

<sup>34</sup> Tabu swīa yen dōma te, sere ba sina boko neni u ka yō win tabu kekē sō u mēera Sirigibun sansani gia sere n ka kua yoka. Ye sō u dua, ma u gu.

### *Yosafati u wirugibu gōsa*

## 19

<sup>1</sup> Yeniban biru, Yosafati u wurama Yerusalemō ka bōri yendu. <sup>2</sup> Ma Yehu, Gusunōn sōmō Hananin bii u nūn sennō da. Ma u Yosafati sōwa u nēē, ba ra tōn kōso somi? A be ba Gusunō tusa kī? Yeniban sō, Yinni Gusunō u ka nun mōru sāa. <sup>3</sup> Adama u gāa geenu wa ni a kua. Yera a būu wi ba mō Asitaaten bwāarokunu kpuro kōsuka mam mam tem mē kpuro sō. Ma a wunen tii wē a ka wi, Yinni Gusunō kasu.

<sup>4</sup> Yen biru Yosafati u maa sina Yerusalemō. Ma u win tōmbu bera saa Beri Seban di n ka da Efaraimun guunō. Ma u ben gōrusu wesia Gusunō ben baababan Yinnin mi. <sup>5</sup> Ma u siri kowobu yi Yudan wuu gbāraruuguu baagere sō. <sup>6</sup> Ma u siri kowo be sōwa u nēē, i de i n tii sē ye i sirimō sō. Domi n ñ tōmbun sō i siribu mō. Yinni Gusunōn sōna i sirimō. U ko n maa wāa bēen bōkuō. <sup>7</sup> Yen sō, i de i nūn nasia kpa i n tii sē. Domi Yinni Gusunōn mi, weesu sari. U ku ra maa goo garisi tuko. Mēya u ku ra maa nōm biram kēnu mwē.

<sup>8</sup> Sanam mē ba wurama Yerusalemō, Yosafati u Lefiba ka yāku kowobu yi, ka sere maa Isireliban guro gurobu, bu ka tōmbu siria bā n gari gēē mō. <sup>9-10</sup> Wee wooda ye u bu wē. U nēē, goo ù n ka siribu na bēen mi saa wuu gagun di yēn sō ba goo go, ñ kun mē goo u wooda sara, ñ kun mē u Yinni Gusunōn yiirebu gabu yina, i ko i nūn siriawa dee dee Gusunōn nasiaru sō, ka murafitiru sariru sō, ka gōru dēerō. I de i bu swaa gea sōsi kpa bu ku raa Yinni Gusunō torari kpa u ku bēē ka bēegibu mōru ko. Nge mēya i ko i n da ka bu sirie kpa i ku ka taare wa. <sup>11</sup> Wee yāku kowo tōnwerō Amaria u ko n sāa wirugii sāarun swaa sō, kpa Sebadia, Isimēlin bii Yudaban yenu yēro u n sāa wi u ra sina bokon yenun wunanōsu ko, kpa Lefiba ba n maa sāa siri kowobu. Yen sō, i tii dam kēeyō kpa i se i sōma ko, kpa Yinni Gusunō u n wāa ka wi u koo gea ko.

### *Yosafati u ka Edōmuba*

#### *tabu kua*

## 20

<sup>1</sup> Yeniban biru, Mōabuba ka Amōniba ba seewa ba Yosafati tabu wōrim wee. <sup>2</sup> Ma ba na ba ye Yosafati sōwa. Ba nēē, wee tōn dabiru ta nun wōrim wee saa nim wōku bōruguun guru giōn di, Edōmun temō. Ba wāa Hasasōn Tamaa ye ya wāa Engediō.

<sup>3</sup> Yera Yosafati u nanda. Ma u Gusunō kasu. U dera ba nō bōkua Yudan tem kpuro sō. <sup>4</sup> Ma Yudaba kpuro ba mēna bu ka Yinni Gusunō kana. Tōmbu kpurowa ba na saa Yudan wusu kpuron di bu ka Yinni Gusunō kasu. <sup>5</sup> Yosafati u seewa u yōra Yudaba ka Yerusalemugii ben sunu sō Yinni Gusunōn sāa yerun yaara kpaan wuswaa. <sup>6</sup> Ma u nēē, Gusunō bēsen baababan Yinni, wuna a sāa Yinni wōllō. Wuna a bwesenu kpuron bandu neni. Wuna a maa dam kpuro neni wunen nōmaa. Goo sari wi u koo ka nun tabu ko. <sup>7</sup> Yinni Gusunō, wuna a tem min tōmbu gira bēse, wunen tōmbu Isireliban wuswaan di. Ma a mu bēse, Aburhamu wi u nun kīan bibun bweseru wē. <sup>8</sup> Sa sina tem mē sō. Ma sa sāa yeru bana te ta wunen yīsiru sōwa. <sup>9</sup> Sa nēē, wahala gaa yā n sun deema, aa, taba? Wunen siribu bu sun wōriwa? Aa, barara? Aa, gōra? Ma sa seema sa na diru mini wunen wuswaa sa nun kana bēsen

wahala sɔɔ, kaa sun wurari kpa a sun faaba ko. <sup>10-11</sup> Wee tɛ, Mɔabuba ka Amɔniba ka Edɔmuba be ba wɔa Seirin guurɔ ba na bu bɛsɛ Isireliba gira tem mɛ a sun wɛn di. N deema a raa bɛsɛn baababa sɔɔwa a nɛɛ, bu ku du bwese ni sɔɔ sanam mɛ ba wee Egibitin di. Ma ba bu deri, ba n bu kam koosie. Wee, ba wee bu sun kɔsa kua. <sup>12</sup> Yera wunɛ Yinni Gusunɔ, a n kaa bwese ni siri? Domi bɛsɛ, sa n dam gam mɔ. Wee tɔn dabira sun wɔrim wee, sa n yɛ ye sa ko ko. Adama wuna sa mɛɛra.

<sup>13</sup> Ma Yudaba kpuro ba yɔ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ ka ben kurɔbu ka bibu kpuro.

### *Gusunɔ u dera*

#### *Yudaba ba tabu di*

<sup>14</sup> Yera Yinni Gusunɔn Hunde u Yaasieli, Sakarin bii yɔɔwa tɔmbun suunu sɔɔ. Yaasieli wi, u sɔɔwa Asafun bweseru, Lefiba sɔɔ. Win sikadobara Benaya ka Yeyeli ka Matania. <sup>15</sup> Ma Yaasieli u nɛɛ, bɛɛ Yudaba kpuro, ka bɛɛ Yerusalemugibu kpuro, ka sere wunɛ sina boko Yosafati, i swaa dakio i nɔ ye Yinni Gusunɔ u gerumɔ. U nɛɛ, i ku nanda, i ku maa wurura tɔn dabi ten wuswaaɔ. Domi n n bɛɛ i ko i tabu ko. Wi, Yinni Gusunɔn tiiwa u koo taa bi ko. <sup>16</sup> Sia i doo i bu wɔri. Ba koo kurana saa gunguu te ba mɔ Sisin di, kpa i bu deema wɔwi piibu gagu sɔɔ gbabu te ba mɔ Yerueliɔ. <sup>17</sup> Bɛɛn tii i n tabu mɔ. Adama i gesi doo i yɔra mi. I ko i wa faaba ye Yinni Gusunɔ u koo bɛɛ ko. Bɛɛ Yudaba ka bɛɛ Yerusalemugibu, i ku nanda, i ku maa wurura. Sia i yario i ka bu yinna. Wi, Yinni Gusunɔ u ko n ka bɛɛ wɔa.

<sup>18</sup> Yera Yosafati ka Yudaba kpuro ka Yerusalemugibu ba yiira ba wuswaa tem girari Yinni Gusunɔn wuswaaɔ bu ka nɔn bɛɛrɛ wɛ. <sup>19</sup> Yera Lefiba sɔɔ, Kehatiba ka Koreba ba seewa ba Gusunɔ Isireliban Yinni siaramɔ ka nɔɔguru.

<sup>20</sup> Yera ba yara buru buru yellu ba da gbaburu gia te ba mɔ Tekoa. Sanam mɛ ba yario, yera Yosafati u seewa u yɔra. U nɛɛ, bɛɛ Yudaba ka bɛɛ Yerusalemugibu, i man swaa dakio i nɔ. I Gusunɔ bɛɛn Yinni naane koowo, kpa i dam wa. I bɛɛn naane dokeo win sɔmɔbun gere sɔɔ, kpa i nasara wa.

<sup>21</sup> Ma ba nɔɔsina ka tɔn be. Yera Yosafati u wom kowobu gɔsa ba n sɔa yɔnu sebua, kpa ba n tabu kowobu gbiye, ba n Yinni Gusunɔ siaramɔ ka womu geni, ba n mɔ, i

Yinni Gusunɔ siaro. Domi win durom mu n nɔru mɔ.

<sup>22</sup> Sanam mɛ tɔn be, ba taki seewa ba womu mɔ bu ka Yinni Gusunɔ siara, yera Yinni Gusunɔ u Amɔniba ka Mɔabuba ka Edɔmu be ba wɔa guu te ba mɔ Seiriɔ burisina. Ma ba sɛsukuna ben tii tiine. <sup>23</sup> Amɔniba ka Mɔabuba ba Edɔmuba wɔri ba kam koosia mam mam. Ye ba bu go ba kpa, yera ba wɔrina ben tii tiine ba goona. <sup>24</sup> Sanam mɛ Yudaba ba tunuma min di ba ra n tem mi gɔanu ku ra kpi wɛndɛ sɔa, yera ba mɛɛra bera mi gia tɔn dabira raa wɔa, ma ba deema gona nu kpɔ kpɔ. Goo kun kisire. <sup>25</sup> Yera Yosafati ka wigibu ba na ba goo nin yɔnu potira. Ba dukia gurawa be sɔɔ ka sere gɔa gobiginu. Ba yɔa ni gurawa nge mɛn nɔɔ ba koo kpɔ bu sua. Ba kuawa sɔɔ ita ba yɔa ni guramɔ. Domi nu kpɔ.

<sup>26</sup> Sɔɔ nɛɛse, ba mɛnna wɔwɔa ye ba mɔ Beraka. Ma ba Yinni Gusunɔ siara. Yen sɔna ba yam mi yɔsiru kɔ Beraka. Tera ba ka mu sokumɔ sere ka gisɔ. Yɔsi ten tubusiana, mi ba Yinni Gusunɔ siara. <sup>27</sup> Yosafati u Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro kpara ka nuku dobu ba ka wura Yerusalemɔ. Domi Yinni Gusunɔ u bu nuku dobu wɛ ben yiberɛ be u bu kamian sɔ. <sup>28</sup> Ba dua Yerusalemɔ ba womusu mɔ ka mɔrɔkunu ka gɔɔgenu ka kɔbi ba ka dua sere Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ.

<sup>29</sup> Ma tem tukum sinambu kpuro ba Yinni Gusunɔ nasia sanam mɛ ba nua ma u Isireliban yiberɛba kpeerasia. <sup>30</sup> Yosafati u win bandu diwa bɔri yendu sɔɔ. Ma Gusunɔ win Yinni u nɔn wɛrabu wɛ beri berika kpuro.

### *Yosafatin bandun kpeeru*

#### *(I maa mɛɛrio Sinambu I, 22:41-51)*

<sup>31</sup> Sanam mɛ Yosafati u bandu di Yudaɔ, wɔɔ tɛna ka nɔɔbuwa u mɔ. Win mɛron yɔsira Asuba, Silikin bii. Ma u kua wɔɔ yenda nɔɔbu bandu sɔɔ Yerusalemɔ. <sup>32</sup> Yosafati u win tundo Asan yira swɔiwa mam mam. Gea u kua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. <sup>33</sup> Adama u n gunguu nɔn mi ba ra bɔu yɔkunu ko kpuro kpeerasie. Domi win tɔmbu Yudaba ba n ben gɔru Gusunɔ ben baababan Yinni wɛ mam mam. <sup>34</sup> Yosafatin kookoosun sukum, gbiikisu ka dɔakisu, ye kpuro ya yorua Yehu, Hananin biin tireru sɔɔ te ba doke Isireliban sinambun faagin tireru sɔɔ.

<sup>35</sup> Yeniban biru, Yosafati u da u ka Akasia Isireliban sina boko arukawani bɔkua.

Akasia wi, u ñ Yinni Gusunən bæere yē.  
<sup>36</sup> Durō wiya Yosafati u ka arukawani bōkua ma ba goo nimkusu kua si su ra de Taasisiō. Ba goo nimkuu si kuawa Esioni Gebēēō.  
<sup>37</sup> Yera Eliesēē, Dodafan bii, Maresagii u Gusunən gari gerua Yosafatin sō u nēē, Yinni Gusunō u koo wunen sōmburu kam koosia yèn sō a ka Akasia arukawani bōkua.

Yen biruwa goo nimkuu si, su kōsikira. Su ñ maa kpīa su Taasisi de.

## 21

<sup>1</sup> Yeniban biru, Yosafati u kpuna u gu. Ma ba nùn sika win baababan sikaō, Dafidin wuuō. Ma win bii Yoram u bandu kōsire kua.

### *Yoram u bandu di (I maa mērio Sinambu II, 8:16-24)*

<sup>2</sup> Yoram u wənōbu mōwa nōba tia. Be kpuro ba sāawa Yosafatin bibu. Bera Asaria ka Yeyeli ka Sakari ka Asaria ka Mikaeli ka Sefatia. <sup>3</sup> Ben tundo u ben baawure kēru wē ta kpā. Tera sii geesu ka wura ka gāa gobiginu ka wuu si su gbāranu mō Yudan temō. Adama Yoram u bandu wē domi wiya u sāa win bii gbiikoo.

<sup>4</sup> Sanam mē Yoram u ban te di u kpa, ma u tu tāsisia, yera u win wənō be kpuro ka Isireliban bukurobu gabu go. <sup>5</sup> Sanam mē Yoram u ban te di, u mōwa wōō tena ka yiru. Ma u kua wōō nōba ita bandu sōō Yerusalemuō. <sup>6</sup> Isireliban sinambun yira u swīi nge mē Akabun yēnugibu ba kua. Domi Akabun bii tōn kurōwa u sua kurō. Kōsa u kua Yinni Gusunən wuswaaō. <sup>7</sup> Adama Yinni Gusunō u ñ wure u nùn go, arukawani ye u ka Dafidi bōkuan sō ye u nēē, Dafidi kun kōsire biamō bandu sōō win bweserō.

<sup>8</sup> Yoramun waati ye sōō, Edōmuba ba ka tii yina, ma ba ben sunō kua. <sup>9</sup> Yera Yoram u seewa ka win tabu sinambu ka tabu kēke yi dumi gawe, ma ba bu tarusi. Adama, ye n kua wōkuru, ma ba duki yakura. <sup>10</sup> Saa yen dōma ten diya Edōmuba ba ka tii yinē sere ka gisən gisō.

Ma Libinagibu ba maa Yudaba seesi yèn sō ba Gusunō ben baababan Yinni deri. <sup>11</sup> Yoram u mam būu yāku yenu kua Yudaban guunu wōllō. Ma u dera ba būu gasirinu wəri. U bu bōriewa ni sōō mam mam.

<sup>12</sup> Yera Gusunən sōmō Eli u nùn yorua u nēē, ameniwa Gusunō wunen baaba Dafidin Yinni u gerua. U nēē, wee, a ñ sīa wunen baababa Yosafati ka Asa, Yudaban sinambun yira sōō. <sup>13</sup> Isireliban sinambun yira sōōra a sīa. Ma a dera Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro ba būu gasirinu wəri nge mē Akabun yēnugibu ba dera Isireliba ba kua. Yen biru, a maa wunen wənōbu mwēera a go, be, be ba nun sanō kere wunen tondon yenuō. <sup>14</sup> Yen sō, Yinni Gusunō u koo wunen tōmbu wahala baka doke, ka wunen kurōbu ka wunen bibu ka sere maa bēen arumani ye i mō. <sup>15</sup> Kpa u wunen tii bara bakaru kpēē nuki sōō. Kpa ta n kpēamō tōō baatere sere tu ka wunen nuki yarāma tōōwō.

<sup>16</sup> Yera Yinni Gusunō u Filisitiba seeya ka Daarububa be ba wāa Kusigibun bōkuō. Ma ba Yoram wəri. <sup>17</sup> Yera ba Yudaba wəri ba ben dukiaba mwēera ye ya wāa sina bokon yenuō ka maa win bibu ka win kurōbu ba ka doona. Win bii dāako Akasiawa ba deri, wi ba maa mō Yoakasi.

<sup>18</sup> Yeniban biru, Yinni Gusunō u sina bokon tii bararu kpēē nukurō te u ñ bekuramō. <sup>19</sup> Ma win bara te, ta sosimō tōō baatere. Bara ten wōō yiruse sōōra win nuki yarima ten wahalan sō. Ma u gu nōni swāa bakaru sōō. Win tōmbu ba ñ nùn turare dōō dokeye nge mē u win baababa kua.

<sup>20</sup> Yoram u mōwa wōō tena ka yiru sanam mē u bandu di. Ma u kua wōō nōba ita bandu sōō Yerusalemuō. Ye u gu, goo kun nùn wənwōndu kue. Ma ba nùn sikua Dafidin wuuō. Adama n ñ mō sinambun sikaō.

## 22

### *Akasia u bandu di Yudaō (I maa mērio Sinambu II, 8:25-29, 9:27-29)*

<sup>1</sup> Yerusalemugibu ba dera Akasia, Yoramun bii dāako u bandu di win tondon ayerō. Domi yiberē be ba na ka Daarububa ba win maabu kpuro wəri ba go. Nge mēya Akasia u ka bandu wa u di. <sup>2</sup> Sanam mē u bandu di, u mōwa wōō yenda yiru. Wōō tia u kua bandu sōō Yerusalemuō. Win mēron yīsira Atali, Omirin bii. <sup>3</sup> U sīawa Akabun yēnugibun yira sōō. Domi bwisi kōsiya win mero u nùn kēmō u ka kōsa ko. <sup>4</sup> Kōsa u kua Yinni Gusunən nōni sōō nge



mε Akabun yenuḡibu ba kua. Ben miya u bwisi kēabu wa win tundon ḡon biru. Ba nūn bwisi kōsi kā, ma yi nūn kam koosia. <sup>5</sup> Domi u ka Yoramun Akabun bii, Isireliban sina boko tabu da bu ka Hasaeli, Sirin sina boko tabu wōri Ramōtiō Galadin temō. Ma Sirigibu ba Yoramun mēera kua. <sup>6</sup> Ma u ḡosira Yisireliō bu ka win mēera ye tim kua. Yera Akasia, Yoramun bii, Yudaban sina boko u na Yisireli mi u ka nūn wa mi ba nūn tim nēndu kuammē. Domi mēera ye, ya n̄ sanō mō.

<sup>7</sup> Yinni Gusunō u dera Akasia u Yoramun beram da kpa u ka kam ko mi. Ye Akasia u tura mi, yera wi ka Yoramun ba Yehu, Nimusin bii wōrim da. N deema Yinni Gusunōwa u Yehu wi ḡosa u ka Akabun yenuḡibu kpeerasia. <sup>8</sup> Sanam mε u Akabun yenuḡii be kpeerasiamō, yera u ka Akasian sina bwāabu yinna ka win maabun bibu be ba nūn kōsu. Ma Yehu u be kpuro mwēera u go. <sup>9</sup> Ma ba Akasian tii kasu ba mwa Samariō, mi u kukua. Ba ka nūn na Yehun mi, ba go. Ma ba nūn sikua yēn sō u sāa sina boko Yosafati wi u Gusunō kasu ka win ḡōru kpuron bii.

Akasian bwese te sō, ḡoo sari wi u sāa dee dee u ka bandu di.

*Atali u bandu di  
(I maa mēerio Sinambu II, 11:1-3)*

<sup>10</sup> Ye Atali u wa win bii Akasia u gu, yera u Yudaban sina bibu kpuro go. <sup>11</sup> Sanam mε ba bii be ḡoomō, yera Yoseba, sina boko Yoramun bii tōn kurō u Yoasi, Akasian bii sua u berua asiri sō. Ma u nūn sua u ka da ka win nōriō mi kpin yenu wāa sāa yerō. Nge mēya Yoseba, yāku kowo Yehoyadan kurō u ka Yoasi wōra Atalin nōman di, u n̄ ka nūn wa u go. Yoseba wi, u sāawa Akasian sesu. <sup>12</sup> Ba nūn beruawa wō nōba tia Yinni Gusunōn sāa yerō. Domi Atali u bandu dii saa ye.

## 23

*Ba Atali bandu yara  
(I maa mēerio Sinambu II, 11:4-20)*

<sup>1</sup> Wō nōba yiruse sō, Yehoyada u wōrugōru kua u ka tabu kowobun wirugii be ba tabu kowobu wunōm wunōm kpare arukawani bōkua. Bera Asaria, Yerohamun bii ka Isimēli, Yokananin bii ka Asaria, Obēdin bii ka Maseya, Adayan bii ka

Elisafati, Sikirin bii. <sup>2</sup> Ba Yudan tem bukiana. Ma ba Lefiba mēna saa Yudan wusu kpuron di ka sere Isireliban yenu yērobu. Be kpuro ba na Yerusalemō. <sup>3</sup> Ma be kpuro ba ka sina bokon bii Yoasi arukawani bōkua Yinni Gusunōn sāa yerō. Yera Yehoyada u bu sōwa u nē, wee, sina bokon bii u koo bandu di Yerusalemō nge mε Yinni Gusunō u gerua Dafidin bibun sō. <sup>4</sup> Wee ye ba koo ko. Be ba koo sōmburu ko tō wērarugiru sō, yāku kowobu ka Lefiba, ba koo tii bōnu kowa wuunu ita. <sup>5</sup> Wuu teeru ta n sāa yerun kōnnōsu kōsu, kpa wuu teeru ta n sina kpaaru kōsu, kpa itaseru ta n wāa kōnnōwō ge ba mō Kpēekpēeku, kpa tōn be ba tie kpuro ba n yō sāa yerun yaara. <sup>6</sup> Goo u ku raa du Yinni Gusunōn sāa yerō ma n kun mō yāku kowobu ka Lefiba be ba sōmburu mō dōma te. Beya ba koo kpī bu du mi, domi beya ba dēere. Tōmbu kpuro ba koo yōrawa tōwō bu kōnnō kōsu. <sup>7</sup> Lefiba ba koo sina boko sikerenawa, kpa ben baawure u n tabu yānu nēni, wi u dua mi, bu ka nūn go. I ko i n wāawa sina bokon bōkuō sanam mε u duō ka sanam mε u yariō.

<sup>8</sup> Lefiba ka Yudaba kpuro ba kua kpuro ye yāku kowo Yehoyada u gerua. Ben baawure u win tōmbu sua be ba duō sōmburu sō ka be ba yariō tō wērarugii te sō. Domi yāku kowo Yehoyada u n̄ ḡoo bure. <sup>9</sup> U tabu kowobu wunōm wunōm wirugibu yaasi ka tere bakanu ka piiminu wē. Tere ni, nu sāawa sina boko Dafidiginu ni nu wāa Yinni Gusunōn sāa yerō. <sup>10</sup> Ma u tōmbu yi yi ba sina boko sikerene saa sāa yee ten nōm geugian di n ka da ten nōm dwarō yāku yerun bōkuō. Ben baawure u win tabu yānu nēni. <sup>11</sup> Yera ba ka Yoasi susima. Ma Yehoyada ka win bibu ba nūn bandun gum tāre u kua sina boko. Ma ba nūn sina furō dokea. Ma ba nūn woodan tireru wē ba nē, sina boko, wunen wāaru tu daka da.

<sup>12</sup> Ye Atali u nua tōmba duki mō ba sina boko tōmamō, <sup>13</sup> yera u na ben mi, Yinni Gusunōn sāa yerō. U mēera u deema sina boko u yō turaru wōllō. Ma wirugibu ka be ba kōbi wuramō ba yō win bōkuō. Tōmbu kpuro ba nuku dobu mō, ba kōbi soomō. Yera wom kowobu ba womusu mō ka ben dwee yānu ba Yinni Gusunō siaramō. Yera Atali u win yānu nēnuu u



gẽeka nuku sankiranun sã. U nɛɛ, ba man seesi! Ba man seesi!

<sup>14</sup> Ma Yehoyada u tabu sinam be yara be ba sãa tabu kowobu wunɔm wunɔm wirugibu. U bu sãowa u nɛɛ, i Atali wi yaro. Wi u maa nùn swĩi, kpa i yẽro go ka takobi. N deema yãku kowo Yehoyada u raa bu sãowa u nɛɛ, bu ku nùn go sãa yeru mi.

<sup>15</sup> Ma ba nùn deri u da sina bokon dirɔ saa dumin kɔnnɔn di. Miya ba nùn sɛre ba go.

<sup>16</sup> Yeniban biru, Yehoyada ka tɔn be ba tie ka sina boko Yoasi ba arukawani bɔkua ba nɛɛ, ba ko n sãawa Yinni Gusunɔn tɔmbu.

<sup>17</sup> Ma tɔn be kpuro ba dua bũu wi ba mɔ Baalin dirɔ ba ye kɔsuka ka yen turarɔ ka yen bwãarokunɔ. Ma ba yen yãku kowo Matani go yen yãku yenɔ. <sup>18</sup> Yehoyada u Yinni Gusunɔn sãa yeru Lefi be ba sãa yãku kowobu nɔmu bɛria bu kɔsu. N deema Dafidi u raa bu bɔnu kua wuu wuuka bu ka Yinni Gusunɔ yãku dɔɔ mwaararuginu kua nge mɛ Mɔwisin wooda ya gerua. Kpa ba n da maa womusu ko ka nuku dobu bu ka Gusunɔ siara. <sup>19</sup> U kɔnnɔn kɔso be yiwa sãa yee ten kɔnnɔwɔ kpa disigii goo u ku raa ka du mi.

<sup>20</sup> U tabu sinambu ka sina bibu ka wuun bukurobu ka sere tɔmbu kpuro mɛnna. Ma u dera ba ka sina boko yara Yinni Gusunɔn sãa yerun di, ma ba ka nùn da sina kpaarɔ saa kɔnnɔ ge ga wãa gunguru gian di. Miya ba sina boko sinasia sina kitarɔ. <sup>21</sup> Ma tɔmbu kpuro ba nuku dobu mɔ.

Wuu ga wãa bɔri yendu sɔɔ yèn sã ba Atali go.

## 24

### *Yoasi u dera ba Yinni Gusunɔn*

#### *sãa yeru sɔnwa*

#### *(I maa mɛrio Sinambu II, 12:1-17)*

<sup>1</sup> Wɔɔ nɔɔba yiruwa Yoasi u mɔ sanam mɛ u bandu di. Ma u kua wɔɔ weeru bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. Win mɛron yĩsira Sibia, Beri Sebagii. <sup>2</sup> Yoasi u kuawa ye ya Yinni Gusunɔ wɛre yãku kowo Yehoyadan wãaru kpuro sɔɔ. <sup>3</sup> Yera Yehoyada u Yoasi kurɔbu yiru sua. Ma ba Yoasi bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu marua.

<sup>4</sup> Yeniban biruwa Yoasi u gɔru doke u Yinni Gusunɔn sãa yeru sɔmɛ. <sup>5</sup> Ma u yãku kowobu ka Lefiba mɛnna u nɛɛ, i yario i da Yudaban wusu sɔɔ, ka Isirelibagisɔ i gobi

mweeri wɔɔ baagere i ka Gusunɔ bɛsɛn Yin-nin sãa yeru sɔmɛ. I de i ye ko fuuku.

Adama Lefiba ba n̄ ye kue. <sup>6</sup> Yera sina boko u yãku kowo Yehoyada soka. U nùn bikia u nɛɛ, mban sɔna a n̄ Lefiba gobi yi bikie yi Mɔwisi Yinni Gusunɔn sɔm kowo u Isireliba bure bu ka Yinni Gusunɔn sãa yeru sɔmɛ. <sup>7</sup> Domi Atali tɔn kɔso wi ka win bibu ba Yinni Gusunɔn sãa yerun yãnu gura ka ten dendi yãnu ba ka bũu wi ba mɔ Baali sãwa.

<sup>8</sup> Yera sina boko u nɛɛ, bu de bu kpakoro piibu gagu ko, kpa bu gu yi sãa yerun kɔnnɔwɔ tɔwɔ. <sup>9</sup> Ma ba kpara Yudaɔ ka Yerusalemuɔ ba nɛɛ, bu ka gobi yi na yi Mɔwisi Gusunɔn sɔm kowo u Isireliba bure gbaburɔ mi gãanu ku ra kpi. <sup>10</sup> Yenu yẽrobu ka tɔn be kpuro ba nuku dobu kua. Ma ba ka gobi na ba kpɛmɔ kpakoro te sɔɔ sere ta ka yiba. <sup>11</sup> Tɔɔ baatere Lefiba ba ra nɛwa bu kpakoro te sua bu ka da tɔn be sina boko u gɔsa ba n da gina tu mɛerim mi. Bã n deema kpakoro te, ta yiba, yera sina bokon tire yoro ka yãku kowo tɔnweron sɔmɔ ba ra gobi yi wie kpa bu kpakoro te wesia ten ayerɔ. Nge mɛya ba ra ko tɔɔ baatere, kpa bu gobi wa yi n kpã. <sup>12</sup> Yen biru sina boko ka Yehoyada ba ra gobi yi tɔn be wɛ be ba sɔmbu te nɔmu sɔndia. Domi ba sɔm kowobu sua be ba koo gobi kɔsia. Ben gabu ba sãawa kpee dākobu, gabu dãa dākobu, gabu maa be ba ra sisu ka sii gandun sɔmburu ko. Tɔn beni kpurowa ba koo dii te sɔmɛ. <sup>13</sup> Be ba sɔmbu te nɔmu sɔndia, ba sɔmburu kua. Ma ba dera ba sãa yee te sɔmmɔ. Ba dii te sɔnwa ta dam kua.

<sup>14</sup> Sanam mɛ ba sɔmbu te kua ba kpa yera ba ka gobi yi yi tie na sina boko ka Yehoyadan mi. Ba sãa yee ten dendi yãnu kua ka mi ba ra yãku dɔɔ mwaararuginu kon dendi yãnu, ka nɔri, ka dendi yãnu ganu ni ba kua ka wura ka sii geesu. Ba ra yãku dɔɔ mwaararugii ni kowa Yehoyadan wãarun tɔru kpuro sɔɔ Yinni Gusunɔn sãa yerɔ.

### *Yoasi u Gusunɔ biru kisi*

<sup>15</sup> Yen biru, Yehoyada u tɔkɔru kua kɔɔ kɔɔ. Ma u kpuna u gu. U mɔwa wɔɔ wunaa teeru ka wɔkuru sanam mɛ u gu. <sup>16</sup> Ma ba nùn sikua Dafidin wuuɔ, mi ba ra sinambu

sike. Domi u gea kua Isireliᵃ ka maa Yinni Gusunᵃn wuswaaᵃ ka sere sᵃa yee ten mi.

<sup>17</sup> Yehoyadan gᵃᵃn biru, Yudan wirugibu ba na ba sina boko kpuna ka bεεεε, ma u ben gari swaa daki. <sup>18</sup> Yera ba Gusunᵃ ben baababan Yinnin sᵃa yeru biru kisi. Ma ba da ba bᵃu wi ba mᵃ Asitaate sᵃamᵃ ka sere bwᵃarokunu ganu. Yera Yinni Gusunᵃ u ka Yudaba ka Yerusalemugibu mᵃru kua. Domi ba tora. <sup>19</sup> Yinni Gusunᵃ u bu win sᵃmᵃbu gᵃria bu wa bu ka gᵃru gᵃsia bu wurama win mi. Ma sᵃmᵃ be, ba ka bu gari kua. Adama ba ᵃ swaa daki. <sup>20</sup> Yera Yinni Gusunᵃn Hunde u Sakari, yᵃku kowo Yehoyadan bii yᵃwa. Ma u yᵃra tᵃmbun wuswaaᵃ u nεε, ameniwa Yinni Gusunᵃ u gerumᵃ. U nεε, mban sᵃna i win woodaba saramᵃ. I ᵃ maa koorᵃ. Domi i wi, Yinni Gusunᵃ deri. Yen sᵃna win tii u koo maa bεε deri.

<sup>21</sup> Yera ba nᵃᵃ toosi kua ka sina boko. Ma u bu wooda wᵃ bu ka Sakari kpenu kasuku bu go Yinni Gusunᵃn sᵃa yerun yaaraᵃ. <sup>22</sup> Sina boko Yoasi u duari gea ye Sakarin tundo Yehoyada u nᵃn kua. Ye Sakari u gᵃᵃ dᵃᵃ, yera u nεε, Yinni Gusunᵃ, a waawᵃ kpa a baawure siria.

### *Yoasin bandun kpeeru*

*(I maa mεerio Sinambu II, 12:18-22)*

<sup>23</sup> Wᵃᵃ tian biru, Sirigibun tabu kowobu ba Yoasi wᵃrima. Ba Yudan tem kpuro wukiri, ba tunuma sere Yerusalemᵃ. Ma ba wirugibu go go ba ben yᵃnu gura ba ka ben sina boko daawa Damasiᵃ. <sup>24</sup> Tabu kowo be Sirigibu ba ka na mi, ba ᵃ dabi. Adama ka mε, Yinni Gusunᵃ u dera ba Yudaban tabu kowo dabi dabinu kamia. Domi ba wi, Gusunᵃ ben baababan Yinni deri. Nge mεya Yinni Gusunᵃ u Sirigibu denda u ka Yoasi sεeyasia. <sup>25</sup> Sanam mε Sirigii be, ba biru kisi, ba Yoasi deri wahala baka sᵃᵃ, ma win bwᵃaba nᵃn seesi ba go win kpin yerᵃ yᵃn sᵃ u yᵃku kowo Yehoyadan bibu go. Ma ba nᵃn sikua Dafidin wuuᵃ. Adama ba ᵃ ka nᵃn de mi ba ra sinambu sike. <sup>26</sup> Be ba nᵃn seesi, bera Sabadi ka Yosabadi. Sabadin meron yᵃsira Simeati, wi u sᵃa Amᵃni, Yosabadin meron yᵃsira maa Simeriti, wi u sᵃa Mᵃabu.

<sup>27</sup> Yoasin bibun geeru ka gari yi ba gerua win sᵃ ka sere Yinni Gusunᵃn sᵃa yee te u sᵃnwa, ye kpuron gari yi yorua sinambun

faagin tireru sᵃᵃ. Win bii Amasiawa u bandu di win ayerᵃ.

## 25

### *Amasia*

*u kua Yudaban sina boko*

*(I maa mεerio Sinambu II, 14:1-7)*

<sup>1</sup> Amasia u mᵃwa wᵃᵃ yenda nᵃᵃbu sanam mε u bandu di Yerusalemᵃ. Ma u kua wᵃᵃ yenda nᵃᵃbu ka nne bandu sᵃᵃ. Win meron yᵃsira Yoadani, Yerusalemugii. <sup>2</sup> U kua dee dee Yinni Gusunᵃn nᵃni sᵃᵃ. Adama u ᵃ win gᵃru kpuro Yinni Gusunᵃ wᵃ.

<sup>3</sup> Sanam mε win banda dam kua, yera u win bwᵃabu go be ba raa win tundo go. <sup>4</sup> Adama u ᵃ ben bibu go. U Yinni Gusunᵃn wooda swᵃiwa ye u Mᵃwisi sᵃᵃwa u yorua woodan tireru sᵃᵃ u nεε, baababa ba ᵃ gbimᵃ ben bibun toranun sᵃ. Mεya maa bibu ba ᵃ gbimᵃ ben baababan toranun sᵃ. Baawure u koo gbiwa win tiin torarun sᵃ.

<sup>5</sup> Yera Amasia u Yudaba ka Benyamεeba menna yenu ka yenu ka sere tabu sinam be ba tabu kowobu wunᵃm wunᵃm ka nᵃrᵃm nᵃrᵃm (1.000) kpare. Ma u bu gara saa be ba wᵃᵃ yendu mᵃn di n ka girari be ba kere mε. Ma ba kua tᵃmbu nᵃrᵃbun suba gooba wunᵃbu (300.000). Ba sᵃawa be ba tabu yᵃ sᵃa sᵃa. Ba koo kpᵃ bu ka yaasi ka tεrenu sanna. <sup>6</sup> Ma u maa tabu durᵃ wᵃrugᵃba kasu Isireliba sᵃᵃ, tᵃmbu nᵃrᵃbun suba wunᵃbu (100.000) bu ka nᵃn somi kpa u bu sii geesun gobi tᵃnnu ita wᵃ. <sup>7</sup> Yera Gusunᵃn sᵃmᵃ goo u na u nᵃn sᵃᵃwa u nεε, Yinni, a ku de Isireliba bu ka nun da. Domi Yinni Gusunᵃ u ᵃ ka bu wᵃa, be Efaraimu be. <sup>8</sup> ᵃ n ka bu da, baa mε a dam mᵃ, Gusunᵃ u koo nun sura yiberεban wuswaaᵃ. Domi wiya u ra somi kpa u kamia.

<sup>9</sup> Ma Amasia u sᵃmᵃ wi sᵃᵃwa u nεε, amᵃna kon ko tᵃ n ka nen sii geesun gobi tᵃnnu ita ye mwa ye na Isireliban tabu kowo be wᵃ mi.

Yera sᵃmᵃ wi, u nᵃn wisa u nεε, Gusunᵃ u koo kpᵃ u nun wᵃ n ye kpuro kere.

<sup>10</sup> Yera Amasia u tabu kowo be ba na saa Efaraimuban min di mi wuna, kpa bu ka gᵃsira bu we. Adama tabu kowo be, ba ka Yudaba mᵃru kua, ma ba gᵃsira ben yenusa ka mᵃru baka.

<sup>11</sup> Ma Amasia u wᵃrugᵃru seewa u win tᵃmbu kpara ma u da u wᵃa wᵃwaᵃ ye

ba m̀ B̄oru. Miya u t̄ambu n̄r̄abun suba w̄akuru (10.000) go Seirin bibun bweseru s̄o. <sup>12</sup> Ma ba maa t̄an ben n̄r̄abun suba w̄akuru (10.000) mw̄era wasiru ba ka da guuru w̄all̄o. Min diya ba bu kasi kooma ba kasikira.

<sup>13</sup> Adama Efaraimu be Amasia u yinari bu ka n̄n tabu da mi, ba pusi Yudan wusu s̄o saa Samarin di n ka da B̄eti Horonīo. Ma ba t̄ambu n̄r̄abun suba ita (3.000) go, ba ben ȳanu gura.

### *Yoasi, Isireliban sina boko*

#### *u Amasia kamia*

#### *(I maa m̄erio Sinambu II, 14:8-14)*

<sup>14</sup> Sanam m̄ Amasia u Ed̄muba kamia u wurama, yera u dera ba Seirin bibun bweserun b̄nu gurama ba ka na win tem̄o. Ma u nu kua win tiiginu. U nu yiramme u s̄am̄o. Ma u nu turare d̄o dokeamme. <sup>15</sup> Yera Yinni Gusun̄o u ka Amasia m̄ru kua. Ma u n̄n win s̄am̄o goo ḡriama. U n̄n bikia u n̄e, mban s̄na a Ed̄muban b̄nu gurama, ni, ni nu n̄ kp̄ia nu bu w̄are wunen n̄man di.

<sup>16</sup> Sanam m̄ u gari yi m̀ u d̄o, yera Amasia u n̄n s̄owa u n̄e, wara nun ḡsa a n ka s̄a n̄e sina bokon bwisi k̄o. A doono min di. Mban s̄na a k̄i bu nun go.

Ye s̄am̄o wi, u doono, yera u n̄n s̄owa u n̄e, na ȳe ma Gusun̄o u ḡru doke u nun kpeerasia ȳen s̄o a kua m̄. Wee a n̄ n̄en bwisi k̄ru wure.

<sup>17</sup> Sanam m̄ Amasia ka wigibu ba n̄osina, yera u ḡra bu Yoasi, Isireliban sina boko Yoakasin bii, Yehun debubu s̄o bu n̄e, u na bu tabu yinna. <sup>18</sup> Yera Yoasi Isireliban sina boko u wisima u n̄e, s̄akin kikiru garu ta w̄a Libanin guur̄o. Tera ta d̄a bakar̄u s̄am̄bu ḡria Libanīo ta n̄e, a man wunen bii w̄andia k̄ema u ko n̄en biin kur̄o. Adama gbeeku ȳe yi seewa yi da yi s̄akin kiki te taaka yi go. <sup>19</sup> Geema Amasia. Wee, a Ed̄muba kamia. Ma a tii sue. Yen s̄o, a sin̄o s̄e wunen ȳenūo. Mban s̄na kaa tii tabu sure bi bu koo ka nun k̄sa naawa. Domi wun̄e ka Yudaba, sa ko b̄e kam koosia.

<sup>20</sup> Adama Amasia kun n̄n swaa daki. Domi ye kpuro ya weewa saa Yinni Gusun̄on min di u ka wa u n̄n yibereba n̄mu beria. Domi Amasia wi, u Ed̄muban b̄nu guramawa u s̄am̄o. <sup>21</sup> Yera Yoasi, Isireliban sina boko u seewa u da u Amasia,

Yudaban sina boko w̄ari B̄eti Sem̄esio Yudaban tem̄o. <sup>22</sup> Ma Isireliba ba Yudaba kamia. Ma Yuda ben baawure u duka sua u wura win ȳenūo. <sup>23</sup> Yoasi, Isireliban sina boko u Amasia, Yudaban sina boko Yoasin bii, Yoakasin debubu yoru m̄wa B̄eti Sem̄esio. Ma u ka n̄n da Yerusalem̄o. Saa ye s̄ora wi, Yoasi, u Yerusalemun gb̄araru sura ḡm soonu n̄eru (400) saa k̄nn̄o ge ba m̀ Efaraimun di sere n ka da k̄nn̄ow̄o ge ba m̀ Gani ḡmburu. <sup>24</sup> Ma Yoasi wi, u wura ka sii geesu gura ka s̄a yerun ḡa gee ni nu w̄a Ob̄edi Ed̄mun ȳenūo ka sere maa sina kpaarun arumani. Ma u gabu m̄oru mw̄era u ka ḡsira win wuūo Samarīo.

#### *Amasian ḡo*

#### *(I maa m̄erio Sinambu II, 14:15-20)*

<sup>25</sup> Isireliban sina boko Yoasi, Yoakasin biin ḡon biru, Amasia, Yudaban sina boko Yoasin bii, u maa kua w̄o w̄akura n̄abu bandu s̄o. <sup>26</sup> Ye Amasia u gb̄ia u kua ka ye u kua d̄aku ten sukum, ye kpuro ya yorua Yudaba ka Isireliban sinambun faagin tireru s̄o. <sup>27</sup> Ye Amasia u ka Yinni Gusun̄o tonda u kpa, yera ba n̄n seesi Yerusalem̄o. Ma u duka sua u da u w̄a Lakisio. Miya ba n̄n naa sw̄i ba go. <sup>28</sup> Ma ba win goru suama ka dumi ba ka na ba sikua win baababan sikāo Dafidin wuūo.

## 26

#### *Osiasi*

#### *u kua Yudaban sina boko*

#### *(I maa m̄erio Sinambu II, 14:21-22, 15:1-3)*

<sup>1</sup> Amasian ḡon biru, Yudaba kpuro ba Osiasi sua ba sw̄i bandu s̄o win tundo Amasian ayero. Saa ye s̄o, u m̄wa w̄o w̄akura n̄abu ka tia. <sup>2</sup> Wiya u Elati bana u s̄nwa. Ma u dera ya kua Yudabagia win tundon ḡon biru.

<sup>3</sup> Osiasi u kuawa w̄o weerakuru ka yiru Yerusalem̄o. Win m̄eron ȳsira Yekolia Yerusalemugii. <sup>4</sup> U s̄awa dee dee Yinni Gusun̄on wuswaāo nge m̄ win tundo Amasia u kua.

#### *Osiasi u Gusun̄o biru kisi*

<sup>5</sup> Osiasi u kookari kua u ka Yinni Gusun̄o s̄awa Sakarin w̄aru kpuro s̄o. Sakari wi, u bwisi m̄o u ka k̄sinu tubusia ni nu wee Gusun̄on min di. Saa ye s̄o, ye Osiasi u m̀ kpuro ya ra n̄n koorewa.



6 Sɔɔ teeru u yara u ka Filisitiba wəri. Ma u da u Gatin gbāraru yaba ka Yabinēguru ka Asidəduguru. Ma u wusu bana Asidədugubun temə Filisitiban wusun suunu sɔɔ. 7 Yinni Gusunə u nùn somi u ka Filisitiba ka Daarububa tabu kua ka be ba wāa Guri Baaliə ka sere Maoniba.

8 Saa ye sɔɔ, Aməniba ba ka Osiasi kēnu naawammɛ ma u yīsiru yara sere Egibitin tem nɔɔ bura yerə. Domi win dam mu nɔɔra baama kpuro. 9 Osiasi u kōsu yenu kua Yerusalemuə kənnəwə ge ba mɔ Gani gəmburu, ka ge ga wāa wəwa gia, ka gbāraru goo gəmkirə. Ma u dera nu dam mɔ. 10 U maa kōsu yenu bana gbaburə, ma u dəkə dabi dabinu gba, domi u sabe dabi dabinu mɔ ni nu wāa Sefalan wəwəə ka nim wəkun goorə. Meya u maa gbaa wukobu mɔ ka be ba ra resəm səmburu ko guunə ka guu te ba mɔ Kaameliə. Domi u ra gbee səmburu kă.

11 Osiasi u tabu durəbu mɔ be ba ra tabu de wuu wuuka nge mɛ win tire yoro Yeyeli ka win tabu sunə turo Maaseya ba ka bu gara. Win sina asakpə turo wi ba mɔ Hanania, wiya u bu kpare. 12 Yenu yērobu ka tabu durə wərugəba, be kpuron geera sāawa nərəbun suba yiru ka nata (2.600). 13 Tən be, ba tabu durəbu nərəbun suba gooba wunəbu ka nɔɔba yiru ka nɛera wunəbu mɔ ba kpare (307.500). Bera ba ra sina boko somi tabu sɔɔ. 14 Osiasi u tabu kowo be kpuro tɛrenu ka yaasi wɛ ka sii furəsu ka yabe tarakpenu ka tennu ka kpurantɛnu. 15 U dera bwisigii goo u tabu yānu ganu kua ni ba yi kōsu yenə ka gani gəmunə. Niya nu ra n sɛenu toomə, n̄ kun mɛ nu n kpenu kasukumə. Ma sina boko Osiasi u yīsiru yara n toma. Domi u somiru wa sere u ka win bandu tāsisiə.

16 Sanam mɛ Osiasi u win bandu tāsisiə u kpa, yera u tii sua sere bu nùn kam kua. U n̄ Gusunə win Yinni mɛm nɔɔwɛ. Ma u da Yinni Gusunən sāa yerə u ka turare dɔɔ doke mi, ka tii. 17 Yen biru, yāku kowo Asaria u dua mi, ka yāku kowobu wɛnɛ, 18 be ba wərugəru mɔ. Ma ba sina boko Osiasi sɔɔwa ba nɛɛ, Osiasi, n̄ n̄ wunɛ kaa Yinni Gusunə turare dɔɔ dokeə. Aronin bibun bwesera ba gəsa yen sɔ. N n̄ mɛn na, a yario sāa yeru min di. Domi a kua mɛm

nɔɔ sari. A n̄ maa bɛɛɛ wasi Yinni Gusunən wuswaaɔ.

19 Yera sina boko Osiasi u mɔru seewa. N deema u ye ba ra ka turare dɔɔ doke nɛni. Yera bara disigira nùn wəri win sirikanəə yāku kowo ben nɔni biru Yinni Gusunən sāa yeru mi, mi ba ra turare dɔɔ doken wuswaaɔ. 20 Yera yāku kowo tənwerə Asaria ka yāku kowo be ba tie, ba nùn mɛɛra, ma ba deema wee, bara disigira win sirikanəə. Yera ba yande nɛɛ, u yario tɔɔwə. Ma Osiasi u yara tɔɔwə fuuku fuuku, domi u wa ma Yinni Gusunə u nùn bara disiguru kpɛɛ.

### *Osiasin bandun kpeeru*

#### *(I maa mɛɛrio Sinambu II, 15:5-7)*

21 Ma bara disigii te, ta Osiasi wāasi sere u da u ka gu. Ba nùn yara Isireliban suunu sɔɔn di, u da u wāa wi turo. Win bii Yotamuwa u nùn kəsire kua u tem mɛ kparamə. 22 Ye Osiasi u gbia u kua, ka ye u kua win wāa dāakiru sɔɔ, ye kpuron gari yi yorua Gusunən səmə Esai, Amətin biin tireru sɔɔ. 23 Osiasi u kpuna u gu. Ma ba ka nùn da mi ba ra sinambu sike. Adama ba n̄ nùn sikua win baababan siki wəruə, domi ba nɛɛ, u bara disiguru mɔ. Ma win bii Yotamu u bandu kəsire kua.

## 27

### *Yotamu*

#### *u kua Yudaban sina boko*

#### *(I maa mɛɛrio Sinambu II, 15:32-38)*

1 Wɔɔ yenda nɔɔbuwa Yotamu u mɔ sanam mɛ u bandu di. Ma u kua wɔɔ wəkura nɔɔbu ka tia bandu sɔɔ Yerusalemuə. Win mɛron yīsira Yerusa, Sadəkun bii. 2 U sīawa dee dee Yinni Gusunən wuswaaɔ. Win tundo Osiasin yira u swīi mam mam. Adama u n̄ due Yinni Gusunən sāa yerə. Yen biru, u dera tamba sankiramə win tem mɛ sɔɔ.

3 Wiya u Yinni Gusunən sāa yerun kənnə ge ga wāa gunguru gia bana. Ma u maa bani dabinu kua Ofelin gbāraru. 4 U wusu bana Yudan guunə. Ma u maa kōsu maru yenu kua ka dii baka damginu yakasə.

5 U maa ka Aməniba tabu kua, ma u bu kamia. Wɔɔ ge sɔɔ, Aməniba ba nùn sii geesun gobi wunəbu (100) wɛ ka dīa bimi yi ba mɔ əsun tənnu nərəbun suba ita (3.000) ka alikaman tənnu nərəbun suba ita.



Nge meya ba m̀ sere n ka girari w̃o ita.  
<sup>6</sup> Yotamu u dam kua. Domi u win naane doke Yinni Gusuñ s̃o.

<sup>7</sup> Ye Yotamu u kuan sukum, win tabu ka win s̃oma ye u kua, ye kpuron gari yorua Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tireru s̃o. <sup>8</sup> Yotamu u m̃owa w̃o yenda ñobu sanam m̃e u kua sina boko. Ma u kua w̃o w̃akura ñobu ka tia ban te s̃o Yerusalem̃. <sup>9</sup> Yen biru, u kpuna u gu. Ma ba ñun sikua Dafidin wuu. Ma win bii Akasi u bandu k̃sire kua.

## 28

### *Akasi u kua sina boko Yuda (I maa m̃erio Sinambu II, 16:1-6)*

<sup>1</sup> Akasi u m̃owa w̃o yendu sanam m̃e u bandu di. U kuawa w̃o w̃akura ñobu ka tia bandu s̃o Yerusalem̃. U ñ s̃ia dee dee Yinni Gusuñ wuswaa. U ñ win sikado Dafidin yira sw̃i. <sup>2</sup> Isireliban sinambun yira u sw̃i. U mam b̃u wi ba m̀ Baalin bw̃aroku sii ganduguu kua. <sup>3</sup> U turare d̃o doke Hiñmun bibun bweserun w̃owa. Ma u ka win tiin bibu ỹaku d̃o mwaararuginu kua nge m̃e bwese tukunu nu ra ko ni Yinni Gusuñ u gira Isireliban wuswaan di. <sup>4</sup> U ra b̃u ỹakunu ko kpa u nu turare d̃o dokea gunguñ ka guuñ ka sere d̃a kubeñ.

<sup>5</sup> Gusuñ wi, Akasin Yinni u ñun Sirin sina boko ñomu beria. Ma ba ñun kamia ba win t̃n dabinu mw̃era ba ka da Damasĩ. Yen biru, Gusuñ u maa ñun beri Isireliban ñoma. Ma Isireli be, ba ñun kamia. <sup>6</sup> Peka, Remalian bii, u t̃mbu ñr̃obun suba wunaa teeru (120.000) go s̃o teerun s̃o, ỹen s̃o ba Gusuñ ben baababan Yinni deri. T̃n be ba go mi, be kpuro ba s̃awa tabu dur̃o w̃rug̃ba. <sup>7</sup> Sikiri, Efaraimuban tabu dur̃o u Maaseya, sina bokon bii go ka Asirikamu wi u s̃a sina bokon ỹenun s̃m kowobun wirug̃ii ka sere Elikana sina bokon sina asakp̃o gbiikoo. <sup>8</sup> Isireliba ba ben m̃ero bisibu Yudaba yoru mwa t̃mbu ñr̃obun suba goobu (200.000), kur̃abu ka bibu. Ma ba ben ỹa dabinu gura ba ka da Samarĩ.

<sup>9</sup> N deema Yinni Gusuñ s̃m̃ go u w̃a mi. Win ỹisira Od̃edi. Yera u tabu kowo be senñ da. U ñe, wee Gusuñ b̃en baababan Yinni u ka Yudaba m̃aru kua, ma u b̃e bu ñomu beria, ma i bu go ka w̃ñw̃ndu sariru sere ben wuri yi ñun girari. <sup>10</sup> Yera i k̃i t̃,

Yuda be, ka Yerusalem̃gii be, bu ko b̃en jobu? I ñ tamaa i Gusuñ b̃en Yinni torari?

<sup>11</sup> I swaa dakio i ñ. I yoo be i mw̃era b̃en m̃ero bisibu s̃o mi ỹsuo bu wura ben ỹenus̃. Domi Yinni Gusuñ u ka b̃e m̃aru baka m̀.

<sup>12</sup> Efaraimuban wirug̃ibu gabu, Asaria, Yokananin bii ka Berekia, M̃silem̃atun bii ka Esekiasi, Salumun bii ka Amasa, Adilain bii, bera ba tabu kowobu seesi be ba wee tabu gberun di. <sup>13</sup> Ba bu s̃owa ba ñe, i ñ ka yoo be dũ mini. I k̃i i b̃esen taare sosiwa Yinni Gusuñ mi. Domi sa tore k̃. Ma Yinni Gusuñ u ka sun m̃aru s̃a.

<sup>14</sup> Yera tabu kowo be, ba yoo be ỹsu, ba bu ben ỹanu wesia Isireliba ka ben wirug̃ibun wuswaa. <sup>15</sup> Wirug̃ii be ba soka ka ben ỹsa ba yoo be sua, ba ben be ba w̃a tereru ỹanu dokea ni tabu kowoba mw̃erima. Ba bu ỹanu ka baranu w̃. Ba dera ba di ma ba ñra. Ma ba ben m̃eran bosu b̃akua. Ma ba yoo be s̃o be ba kun kp̃e bu s̃i ketekunu s̃andi ba ka da Yerikõ mi kpakpa b̃e w̃a. Yen biru, Isireli be ba ka bu da ba wurama Samarĩ.

### *Akasi u somiru kasu*

#### *Asirigibun mi*

### *(I maa m̃erio Sinambu II, 16:7-20)*

<sup>16</sup> Saa ye s̃ora sina boko Akasi u g̃ra Asirin sinambun mi, u bu somiru kana. <sup>17</sup> Ed̃muba ba na ba kpam Yudaba w̃ari ba kamia, ma ba Yuda be, yoru mw̃era ba ka doona. <sup>18</sup> Filisitiba ba w̃raa na wuu si su w̃a Sefalan w̃owa ka si su w̃a Yudan tem s̃o ỹsan ñm dwaru gia. Ma ba B̃eti Sem̃esi ka Ayaloni mwa ka Geder̃tu ka Soko ka yen baru kpaanu ka Tinna ka yen baru kpaanu ka Gimuso ka yen baru kpaanu. Ma ba sina wuu si s̃o. <sup>19</sup> Domi Yinni Gusuñ u Yudaba sekuru doke ben sina boko Akasin s̃. Akasi wi, u kom bereteke kuawa Yuda, u Yinni Gusuñ m̃em ñobu sariru koosiwa mam.

<sup>20</sup> Ma Asirin sina boko Tigilati Piles̃e u na u ñun w̃ari nge yiber̃e. U ñ ñun somi. <sup>21</sup> Domi Akasi u Yinni Gusuñ s̃a yeru ka sina kpaaru ka win tem wirug̃ibun arumani gura u Asirin sina boko w̃. Adama ka m̃e, yen gaa kun ñun yare. <sup>22</sup> Sanam m̃e u w̃a nuku sankiranu s̃o, ka m̃e, u Yinni Gusuñ m̃em ñobu sariru koosim̃wa u d̃o. <sup>23</sup> U Damas̃in b̃unu ỹakuru kua ni nu ñun kamia

mi. Domi u nεε, wee Sirin sina bokon būnu nu ra bu somi. Tē, win tii u koo maa nu yākuru kua kpa nu wa nu nūn somi. Adama nu n nūn somi. Nu nūn kam kuawa wi ka Isireliba kpuro. <sup>24</sup> Akasi u Yinni Gusunən sāa yerun dendi yānu kpaasina u kāsuka. Ma u dera ba tu kenua. Ma u būu yāku yenu kua beri berika kpuro Yerusalemu. <sup>25</sup> Yera u gungunu kua Yudan wusu kpuro sōo bu ka būnu yākuru kua kpa bu maa nu turare dōo dokea mi. Nge mēya u kua u ka Gusunō win baababan Yinnin mōru seeya.

<sup>26</sup> Akasin kookoosun sukum gbiikisu ka dāakisū si kpuro su yorua Yudaba ka Isireliban sinambun faagin tireru sōo. <sup>27</sup> Yen biru, Akasi u kpuna u gu, ma ba nūn sikua Yerusalemu. Adama ba n nūn sikua Isireliban sinambun sika. Yen biru, win bii Esekiasi u bandu kāsire kua.

## 29

### *Esekiasi u bandu di Yuda (I maa mērio Sinambu II, 18:1-4)*

<sup>1</sup> Esekiasi u mōwa wōo yenda nōobu sanam mε u bandu di. Win mēron yīsira Abiya, Sakarin bii. U kuawa wōo yenda nōobu ka nne bandu sōo Yerusalemu. <sup>2</sup> U kua ye ya Yinni Gusunō wēre. Win sikado Dafidin yira u swīi mam mam.

<sup>3</sup> Win bandun wōo gbiikuun suru gbiikoo sōo, u Yinni Gusunən sāa yeru kenia. Ma u ten gamboba sōnwa. <sup>4</sup> U dera yāku kowobu ka Lefiba ba na. Ma u bu mēna sāa yerun batuma ye ya wāa sōo yari yeru gia. <sup>5</sup> Ma u bu sōowa u nεε, bεε Lefiba i swaa dakio i nō. I tii dēerasio, kpa i maa Gusunō bēen baababan Yinnin sāa yeru dēerasia. I ye ya disi mō kpuro yaro sāa yee ten min di. <sup>6</sup> Bēsen baababa ba kua mēm nōo sariba. Ba kōsa kua Gusunō bēsen Yinnin nōni sōo. Ba wi ka win sāa yeru biru kisi. <sup>7</sup> Ma ba sāa yee te kenua, ba ten fitilaba go. Ba ku ra nūn turare dōo dokeye. Ba ku ra maa nūn yāku dōo mwaararuginu kue. <sup>8</sup> Yera Yinni Gusunō u Yuda ka Yerusalemu mōru seesi. Ma u dera ye kpuro ya kua bansu ba ye yēmō nge mε i waamō gisō. <sup>9</sup> Bēsen baababa ba gbisuka tabu sōo ma bēsen bii tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bēsen kurōbu ba yoru da tem tukumō Yinni Gusunən mōru yen sō. <sup>10</sup> Tē, na kī n ka Gusunō bēse Isireliban Yinni arukawani bōke, kpa win mōru ye, yu wa

yu sure u sun deri. <sup>11</sup> Yen sō, nēn bibu, i ku maa Gusunō atafiuru ko. Domi u bεε gōsawa i ka nūn sōmburu kua, i n nūn sāmō, kpa i n nūn turare dōo dokeamme.

<sup>12</sup> Lefiba be ba seewa ba na, bera Mahati, Amasain bii ka Yoeli, Asarian bii Kehatin bibun bweseru sōo ka Kisi, Abudin bii ka Asaria, Yehaleelin bii Mērarin bibun bweseru sōo ka Yoasi, Simman bii ka Edeni, Yoan bii Gēsōnin bibun bweseru sōo <sup>13</sup> ka Simuri ka Yeyeli Elisafanin bibun bweseru sōo ka Sakari ka Matania Asafun bibun bweseru sōo <sup>14</sup> ka Yeyeli ka Simēi Hemanin bibun bweseru sōo ka Semaya ka Usieli Yedutum bibun bweseru sōo. <sup>15</sup> Ba ben mēro bisibu mēna ye ba tii dēerasia ba kpa. Yen biru, ba Yinni Gusunən sāa yeru dēerasia nge mε sina boko u gerua ka nge mε Yinni Gusunō u wooda wē. <sup>16</sup> Yāku kowobu ba dua Yinni Gusunən sāa yerō bu ka tu dēerasia. Ma ba disinu kpuro yara ni nu wāa sāa yeru mi, ka ten yaara. Min diya Lefiba ba disi ni gura ba ka da ba kube wōwō ye ba mō Sedoroni. <sup>17</sup> Ba sāa yee ten dēerasiabū toruawa wōon suru gbiikoon tōo gbiikirun di. Yen sōo nōoba itase, ma ba tura ten aderōwō. Yen biruwa ba maa kua sōo nōoba ita ba ka tu dēerasia ba kpa. Sōo wōkura nōobu ka tia ba kua ba ka te kpuro dēerasia ba kpa.

<sup>18</sup> Ma ba da sina boko Esekiasin mi ba nεε, wee sa sāa yee te dēerasia sa kpa ka yāku yee te, ka ten dendi yānu ka tabulu mi ba ra pēε yi ka yen dendi yānu. <sup>19</sup> Yāa ni kpurowa sa sōnwa, ma sa nu dēerasia ni Akasi u raa disi doke win mēm nōobu sarirun sō sanam mε u bandu dii. Ni kpurowa sa yi Yinni Gusunən yāku yerun wuswaa.

### *Esekiasi u maa*

### *Yinni Gusunən sāaru seeya*

<sup>20</sup> Yera sōo teeru, Esekiasi u seewa buru buru yellu u wuun wirugibu mēna, ma ba da Yinni Gusunən sāa yerō. <sup>21</sup> Ma ba ka naa kinenu nōoba yiru na ka yāa kinenu nōoba yiru ka yāa kpemminu nōoba yiru ka boō kinenu nōoba yiru bu ka toranun yākunu ko bandun sō ka yāku yee ten sō ka sere Yudaban sō. Yera sina boko u yāku kowobu Aronin bibun bweseru sōowa u nεε, bu ye kpuro goowo Yinni Gusunən yāku yerō. <sup>22</sup> Ma ba ketε kinε ni sakira ba nin yem sua ba yēka yāku yerō. Yen biru, ba yāa kinε ni sakira ma ba nin yem yēka yāku

yerə. Meya ba maa yāa kpemmii ni sakira ba nin yem yēka yāku yerə. <sup>23</sup>Yen biru, ba maa ka boo kinε ni na sina bokon wuswaaə ka tambu kpuron wuswaaə bu ka toranun yāku ni ko. Ma be kpuro ba ben nōma sōndi boo nin wiru wəllə. <sup>24</sup>Ma yāku kowobu ba boo ni sakira ba nin yem yari yāku yerun temə. Ba yāku te kuawa Isireliba kpuron toranun sō. Domi sina boko u nεε, yāku dōo mwaararugii ni, ka torarun yāku ni, ba koo nu kowa Isireliba kpuron sō.

<sup>25</sup>U Lefiba doke Yinni Gusunən sāa yerə ba seketirenu neni ka guunu ka mərəkunu nge mε Dafidi ka Gusunən sōməbu Gadi ka maa Natani ba wooda wē bu ko. Yinni Gusunəwa u bu wooda ye wē. <sup>26</sup>Ma Lefiba ba na ba sina Yinni Gusunən sāa yerə ka dwee yāa ni Dafidi u dera ba kua. Ma yāku kowobu ba maa dua ka ben kəbi. <sup>27</sup>Ma Esekiasi u nεε, bu yāku dōo mwaararugiru koowo yāku yeru wəllə. Ye ba yāku dōo mwaararugii te torua, yera ba maa womusu torua. Ma ba kəbi so ka sere Dafidi Isireliban sina bokon dwee yāa ni. <sup>28</sup>Ma tən be kpuro ba yiira bu ka Yinni Gusunə bεεε wē. Ba kəbi soomə, ba womusu mə sere ba ka yāku dōo mwaararugii te wiru go. <sup>29</sup>Sanam mε ba yāku ni kua ba kpa, yera sina boko ka win tən be kpuro ba yiira ba Yinni Gusunə bεεε wē. <sup>30</sup>Yera Esekiasi ka Yudaban wirugibu ba Lefiba sōəwa ba nεε, bu Yinni Gusunə siaro ka Dafidin womusu ka maa Asafun womusu. Ma ba Yinni Gusunə kpuna ba nūn sāwa ka nuku doo bakabu.

<sup>31</sup>Esekiasi u nεε, tē, wee i tii dεerasia, i kua Yinni Gusunəgibu. Yen sō, i susima i nūn siarabun yāku ni kua win sāa yerə.

Yera tən be, ba maa ka yaa sabenu na ba ka nūn siarabun yāku ni kua. Ma gaba maa nūn yāku dōo mwaararuginu kua ka nuku tia. <sup>32</sup>Yaa sabe ni ba ka yāku dōo mwaararugii ni kua mi, nu dabi. Ketεban geera sāawa wata ka wəkuru, yāa kinenu maa wunəbu (100) ka sere yāa kpemminu goobu (200). Ye kpurowa ba ka yāku dōo mwaararugii ni kua. <sup>33</sup>Yen biru, ba maa ketε nata (600) go ka yāanu nərəbun suba ita (3.000). <sup>34</sup>Adama yāku kowobu ba n dabi dōma te. Yen sāna ba n kpīa bu yāku yāa ni koku. Ben mero bisibu Lefibara ba bu somi ba ka sōmbu te kua sere saa ye yāku kowobu be ba tie ba

tii dεerasia. Domi Lefiba ba tii wē ka kīru n kere yāku kowobu. <sup>35</sup>Dōma te, ba yāku dōo mwaararuginu kua nu dabi ka siarabun yāku ni ba kua ka yaa gum ka sere tam mε ba ka yāku dōo mwaararuginu kua.

Nge meya ba ka sāaru seeya Yinni Gusunən sāa yerə. <sup>36</sup>Esekiasi ka tən be kpuro ba nuku dobu kua yèn sō Gusunə u doke tōmbun gōrusə ba ka win sāaru seeya mεsum fuuku.

### *Gəə sararibun tōo bakarun*

#### *Səəru*

## 30

<sup>1</sup>Esekiasi u sōməbu gəra Isireliə ka Yudaə. N deema u raa Efaraimuba ka Manaseba tīreru yorua bu ka na bu Gəə sararibun tōo bakaru di Gusunə, be Isireliban Yinnin sāa yerə, Yerusalemuə. <sup>2</sup>Sina boko Esekiasi ka win sina asakpəbu ka Yudaba ba nōəsina ma ba koo Gəə sararibun tōo baka te di wōon suru yiruse sōo. <sup>3</sup>Domi ba n kpē bu tu di ten saa sōo yèn sō yāku kowo dabiru ta n tii dεerasie. Meya tən dabira kun maa mēnne Yerusalemuə. <sup>4</sup>Sina boko ka tən be kpuro ba tōo te wura. <sup>5</sup>Ma ba dera ba kpara Isirelin tem kpuro sōo saa Beri Seban di n ka da sere Danuə, tambu bu ka na Yerusalemuə bu Gusunə Isireliban Yinni Gəə sararibun tōo baka te diiya. Domi tən dabiru ta ku ra raa maa tu di nge mε ba yorua bu ko. <sup>6</sup>Ma gəro be, ba sina boko ka win sina asakpəbun tire ni sua ba ka da Isireliə ka Yudaə. Ma ba bu sōəwa ka sina bokon yīsiru ba nεε, bεε Isireliba, i wurama Gusunə Aburhamu ka Isaki ka Yakəbun Yinnin mi, kpa win tii u maa wurama bεen mi. I de i wurama bεε be i kisira Asirin sina bokon nōman di. <sup>7</sup>I ku bεen baababa ka bεen maabu saari be ba n Gusunə ben baababan Yinni mēm nōəwε, ma u bu kam koosia nge mε i waamə gisə. <sup>8</sup>I ku swaa taaya nge bεen baababa. I wurama Yinni Gusunən mi. I na i nūn sā win sāa yerə te u tii yiye sere ka baadomma. I na i Gusunə bεen Yinni sā kpa win mōru baka ye, yu bεε doonari. <sup>9</sup>I n wurama Yinni Gusunən mi, bεen tōmbu ka bεen bii be ba mwεera ba ka yoru da, ba koo bu wənwəndu kua kpa bu den de bu wurama tem mε sōo. Domi Gusunə bεen Yinni u ra suuru ko. Win wənwənda kpā. U n maa bεε biru kisimə i n wurama win mi.



10 Nge meya goro be, ba gerumo ba ka wusu gasirimō saa Efaraimun temō di ka Manasen temō n ka girari Sabulonin temō. Ma ba bu yēemō ba yaakoru koosimō. 11 Adama gaba tii kawa Aseēn temō ka Manasen temō ka Sabulonin temō, ma ba seema ba na Yerusalemuō. 12 Meya maa Yinni Gusunō u ka Yudaba wāa. Ma u dera ben gōru ga kua tia bu ka sina boko ka win sina asakpōbun gari mem nōwa nge me wi, Yinni Gusunō u gerua.

### *Gōo sararibun tōo bakaru*

13 Tōn dabiru ta mēna wōon suru yiruse sōo Yerusalemuō bu ka pēe ye ba kun seeyatia doken tōo bakaru ko. Dōma te, tōn be, ba dābia. 14 Yera ba seewa ba būu yāku yee ni nu wāa Yerusalemuō kōsuka ka sere mi ba ra nu turare dōo dokeye. Ma ba ye kpuro gura ba sure wōwāo ye ba mō Sedoroni. 15 Yen biru, ba Gōo sararibun tōo bakaru yāku yaa sakira wōon suru yirusen sōo wōkura nnese sōo. Sekura yāku kowobu ka Lefiba mwa, ma ba tii dēerasia. Ba yāku dōo mwaararuginu kua Yinni Gusunōn sāa yerō. 16 Ben baawure u da u wāa win ayerō nge me Mōwisi Yinni Gusunōn tōnu u yorua woodan tireru sōo. Ma yāku kowobu ba yem yēkamō me Lefiba ba bu wēemō. 17 Nge me tōn dabira wāa be ba n tii dēerasie dōma te, yera n dera Lefiba ba bu yāku yee yi sakiriamme, kpa bu ka yi dēerasia bu yi nenem Yinni Gusunōn sō. 18-19 Tōn dabiru ta wāa te ta n tii dēerasie, n mam nēere Efaraimuba sōo ka Manaseba sōo ka Isakariba sōo ka sere Sabuloniba sōo. Ba Gōo sararibun tōo bakaru di. Adama ba n ten wooda swīi. Yen sōna Esekiasi u bu kanaru kua u nēe, Yinni Gusunō, wunē tōn geowa. Be ba tii wē ka ben gōru kpuro ba ka wunē Gusunō ben baababan Yinni kasu, baa me ba n tii dēerasie, a bu suuru kuo.

20 Yinni Gusunō u Esekiasin kana te mwa ma u tōn be suuru kua.

21 Nge meya Isireli be ba mēna Yerusalemuō, ba ka pēe ye ba kun seeyatia doken tōo bakaru di sōo nōoba yiru ka nuku dobu. Tōo baatere yāku kowobu ka Lefiba ba ra n Yinni Gusunō siaramōwa ka dwee yānu. 22 Esekiasi u Lefi baawure siara sōmbu te u kuan sō Yinni Gusunōn sō. Ba yāku yaa ye tema sōo nōoba yiru. Ma ba siarabun yākunū kua ba ka Gusunō ben

baababan Yinni siara. 23 Yen biru, tōn be, ba maa wura bu tōo bakaru di sōo nōoba yiru. Ma ba maa sina sōo nōoba yiru ba tōo bakaru di ka nuku dobu. 24 Domi Esekiasi u ketē kinenu nōrōbu (1.000) gōsa ka yāanu nōrōbun suba nōoba yiru (7.000). Ma win sina asakpōbu ba maa ketē kinenu nōrōbu gōsa ka yāanu nōrōbun suba wōkuru (10.000). Ma yāku kowobu dabiru ba tii dēerasia. 25 Yudaba kpuro ka yāku kowobu ka Lefiba ka sere be ba na Isirelin di ka sōbu be ba wāa Isireliō ka Yudao, be kpurowa ba nuku dobu kua dōma te. 26 Nuku doo bakabu bu wāa Yerusalemuō. Saa Salomōo Dafidi Isireliban sina bokon biin waatin di, ba n tōo baka ten bweseru koore Yerusalemuō. 27 Yera yāku kowobu ka Lefiba ba seewa ba tōn be domaru kua. Yinni Gusunō u ben nōo nua domi ben kana te, ta nūn girari sere win wāa yee dēeraro wōllō.

### *Esekiasi*

#### *u Yinni Gusunōn sāaru seeya*

## **31**

1 Yeniba kpuro biru, Isireli be ba wāa mi, ba seewa ba da Yudan wusu kpuro sōo ba bwāarokunū kōsuka ma ba gungunū ka būu yāku yenu kpuro kōsuka Yudan temō ka Benyamēen temō ka Efaraimun temō ka Manasen temō. Yen biru, be kpuro ba wurama ben temō, ben baawure u da u wāa win wāa yerō.

2 Esekiasi u wure u yāku kowobu ka Lefiba wesia ben sōmburu sōo nge me ba ka bōnu sāa ka sōmbu te baawure u ra ko. Bera ba ko n da yāku dōo mwaararuginu ka siarabun yākunū ko ka sere womusu bu ka Yinni Gusunō siara win sāa yerun kōnnōwō.

3 Sina boko Esekiasi u win dukian sukum wē bu ka yāku dōo mwaararuginu ko ni ba ra ko bururu ka yoka ka ni ba ra ko tōo wērarugiru sōo ka suru kpaon tōo bakaru sōo ka sere tōo baka ni nu tie sōo nge me ba yorua woodan tireru sōo.

4 Yera u Yerusalemugibu sōowa u nēe, bu yāku kowobu ka Lefiba ben baa wēeyō, kpa bu kpī bu Yinni Gusunōn woodaba mem nōowa sāa sāa. 5 Sanam me gari yi, yi nōora baama, yera Isireliba ba ben alikama ye ya gbia ya ye wē ka tam kpam ka gum ka tim ka sere ben dīanu ganu. Meya ba maa ka gāanu



kpuron wākuru baateren wəllən tia tia na. <sup>6</sup> Meya Isireliba ka Yudaba be ba wāa Yudan wuu marosə ba ben yaa sabenun wākuru baateren wəllən tia tia wē ka sere gāa ni ba gəsa ba yi nənəm Yinni Gusunən sō. Ma ba nu suba suba. <sup>7</sup> Ba nin subenu toruawa saa wōən suru itasen di n ka da wōə gen suru nəəba yiruse səə. <sup>8</sup> Esekiasi ka win sina bwāabu ba na ba subu ni wa, yera ba Yinni Gusunə ka win tambu siara.

<sup>9</sup> Ma Esekiasi u yāku kowobu ka Lefi be bikia u nεε, subu nirà mini. <sup>10</sup> Yera yāku kowo tənwero Asaria, Sadəkun bweseru səə, u nùn wisa u nεε, saa mìn di ba ka kēnu naamə Yinni Gusunən sāa yerə, dīanu ra n wāawa sa n dimə, sa n debumə. Ni nu tiara nu kpā niya mini. Domi Yinni Gusunə u sun domaru kua.

<sup>11</sup> Ma Esekiasi u wooda wē bu dinu səme mi ba koo nu yi. Ma ba dinu sənwa. <sup>12</sup> Ma ba ka kēnu ka wākuru baateren wəllən tia tia na ka yāku dīa ni nu sāa Yinni Gusunəginu. Lefi wi ba mə Konania wiya ba dīa ni nəmu səndia, ma win mero bisi Siməi u sāa win yiruse. <sup>13</sup> Yeyeli ka Asasia ka Nakati ka Asaeli ka Yeriməti ka Yosabadi ka Elieli ka Yisimakia ka Makati ka Benaya be kpurowa Konania ka win mero bisi Siməi ba kpare nge mε sina boko Esekiasi ka yāku kowo Asaria Yinni Gusunən sāa yerun wirugii ba wooda wē. <sup>14</sup> Kore wi u sāa Lefi Yiminan bii, u sāawa kənnə ge ga wāa sōə yari yeru gian kōso. Wiya ba kēε ni nəmu səndia nì ba ka Yinni Gusunə naawa ka nuku tia ka sere ni ba ra wunε Yinni Gusunən sō. Beya ba ko n da kēε ni bənu ko. <sup>15</sup> Yāku kowobun wusu səə, Edeni ka Miyamini ka Yosue ka Semaya ka Amaria ka Sekaniawa ba gəsa bu Kore wi somi ba n da ka kēε ni begibu bənu kue dee dee bibu ka bukurobu kpuro nge mε ba ka bu bənu sāa wuu wuuka. <sup>16</sup> Beya tən durə bii be ba gara saa wōə itan di n ka da be ba kere mε, ka be ba gesi dumə Yinni Gusunən sāa yerə tōə baatere bu ka ben səma ko wuu wuuka, <sup>17</sup> ka yāku kowo be ba gara yenu ka yenu ka Lefiba be ba gara saa be ba wōə yendu mən di nge mε ben səmbura sāa wuu wuuka, <sup>18</sup> ka sere maa tən be ba tie kpuro ka ben debuminu ka ben kurəbu ka bii tən durəbu ka tən kurəbu, domi ba tii wēwa mam mam Yinni Gusunən sāa yerun səmburu səə. <sup>19</sup> Aronin

bibun bweseru te ta sāa yāku kowobu baru kpaanə wuu marosun bəkuə, ba təmbu gəsa wuu baagere səə be ba ko n da bu dīanu bənu kue ben suunu səə, ka sere Lefi be ba gara garan suunu səə.

<sup>20</sup> Wee ye Esekiasi u kua Yuda kpuro səə. U sīawa dee dee gem səə Gusunə win Yinnin wuswaaə. <sup>21</sup> Səma ye u kua bu ka sāaru ko Yinni Gusunən sāa yerə ka sere win woodan məm nəəbu, u ye kpuro kuawa ka gōru tia. Ma u koorə.

## 32

### *Asirin sina boko Sankeribu*

#### *u Yudan tem wəri*

*(I maa mεerio Sinambu II, 18:13, Esai 36:1)*

<sup>1</sup> Esekiasi u sīa dee dee Yinni Gusunən wuswaaə. Yeniban biruwa Sankeribu, Asirin sina boko u na Yudaə, ma u dera ba wuu gbārarugisu tarusi. U nεε, u koo su wəriwa ka dam. <sup>2</sup> Ye Esekiasi u wa Sankeribu u na u ka Yerusalemu tarusi, yera u wirugibu ka tabu kowo damgibu soka, <sup>3</sup> bu wesiana bu ka bwii yi kēε yi yi wāa wuun biruə. <sup>4</sup> Tən dabira ta nùn somi ba ka bwii yi kərua ka nim tora ye ya kokumə bera yen suunu səə. Domi Esekiasi u nεε, u n kī Asirigibu bə n tunuma bu nim deema n kpā.

<sup>5</sup> Ma u win bandun dam tāsisia. U Yerusalemun gbārarun mi n wəruma seeya ka maa wuun kōsu yenu. Ma u gbāraru garu bana wuun biruə u ka sikerena. Ma u karì ye sənwa ye ba mə Milo Dafidin wuuə. U tabu yāa dabi dabinu kasu ka maa tereu.

<sup>6</sup> U tabu sinambu kua ma u bu menna wuun gbārarun kənnəwə. Ma u bu kirə kua u nεε, <sup>7</sup> bu tii dam kēeyə kpa bu wərugoru sōsi. Bu ku berum ko bu diiri Asirin sina boko ka win tən dabi ten wuswaaə. Domi be ba ka bu wāa ba dabi n kere be ba ka nùn wāa. <sup>8</sup> Təmba ba ka nùn wāa. Adama be, Gusunə ben Yinniwa u koo bu somi. Wiya u koo bu dam wē tabu səə.

Ma tən be, ba Esekiasi Yudan sina bokon gari yi naanε kua.

### *Sankeribu u gəra*

#### *Yerusalemu*

*(I maa mεerio Sinambu II, 18:17-37, Esai 36:2-22)*

<sup>9</sup> Yeniban biru, Sankeribu, Asirin sina boko u win səm kowobu gəra Yerusalemuə

sanam me u wāa Lakisiō ka win tabu kowobu kpuro. U sōm kowo be gōrawa Esekiasi ka Yuda be ba wāa Yerusalemūo kpuron mi, <sup>10</sup> bu nεε, amēniwa wi, Sankeribu, Asirin sina boko u gerua. U nεε, ma sōara ba ben naane doke ba ka wāa Yerusalemūo ka nuku sankiranu. <sup>11</sup> Bu ku de Esekiasi u bu nōni wōke kpa u de bu gbi gōaru ka nim nōrun sō ye u nεε, Gusunō ben Yinni u koo bu wōra wi, Asirin sina bokon nōman di. <sup>12</sup> Ba ñ yē ma wi, Esekiasiwa u gungunu kōsuka ka Yinni Gusunōn yāku yee te? Ma u bu sōwa u nεε, yāku yee teeru tōnan miya ba ko n da de bu yiira bu Yinni Gusunō sā kpa bu nūn turare dōo dokea. <sup>13</sup> Adama be, ba ñ yaaye ye wi, Sankeribu ka win baababa ba bwesenu kpuro kua? Nin būnu nu kpīa nu bu yara saa win nōman di? <sup>14</sup> Bwese ni win baababa ba kam koosia sōo, nin niren būna nu kpīa nu bu yakia win nōman di ben tii bu ka sere nεε, Gusunō ben Yinni u koo bu yakia. <sup>15</sup> Yen sō, bu ku de Esekiasi u bu nōni wōke kpa u n bu gārì seeyamō mēsum. Bu ku nūn naane ko. Domi bweseru garun būnu kun kpīa nu tu wōre win nōman di, ñ kun me win baababan nōman di. Kaa sere gere Yudaban būnu?

<sup>16</sup> Nge mēya Sankeribun sōmō be, ba Yinni Gusunō ka win sōm kowo Esekiasi wōmmō.

### *Sankeribun sōmōbu*

*ba Yinni Gusunō wōmmō*

*(I maa mēerio Sinambu II, 19:14-19, Esai 37:14-20)*

<sup>17</sup> Sankeribu u tireru yorua u ka Gusunō Isireliban Yinni wōmē. U nεε, nge me bwese ni nu tien būnu nu ñ kpīa nu nin tōmbu wōre win nōman di, nge mēya Gusunō, Esekiasin Yinni u ñ maa kpē u bu wōra win nōman di.

<sup>18</sup> Ma Sankeribun sōmō be, ba gbāramō ka dam ka Yudan barum bu ka tōmbu nandasia be ba wāa gbāra ten sōwō kpa bu wa bu wuu ge mwa. <sup>19</sup> Ba Gusunō Yerusalemugibun Yinnin gari mō nge bwese ni nu tien būnu ni ba ka tii seka.

### *Asirigibu ba duki yakikira*

*(I maa mēerio Sinambu II, 19:15,35-37, Esai 37:15,36-38)*

<sup>20</sup> Yera Esekiasi ka Gusunōn sōmō Esai, Amōtin bii ba kanaru wōri gari yin

sō ba Yinni Gusunō nōgiru sue wōllō. <sup>21</sup> Yera Yinni Gusunō u gōrado gōo gōra u Asirigibun sansani wōri u ben tabu durō wōrugōba ka ben tabu sinambu ka ben wirugibu go. Yera Asirin sina boko u gōsira u wura win temō ka sekuru. Ma u da win būu dirō. Miya win tiin bibu ba na ba nūn kāsasi ba go ka takobi.

<sup>22</sup> Nge mēya Yinni Gusunō u ka Esekiasi ka Yerusalemugibu faaba kua saa Sankeribun nōman di ka sere be ba tie kpuron nōman di. Ma u bu kōsu be ba ka bu sikerenen sō. <sup>23</sup> Tōn dabira ta ra ka Yinni Gusunō kēnu naawē Yerusalemūo kpa tu maa ka Esekiasin tii kēē gobiginu naawa. Saa yen dōma ten di, u yīsiru yarawa bwesenu kpuro sōo.

### *Esekiasin bandun kpeeru*

*(I maa mēerio Sinambu II, 20:1-21, Esai 38:1-8, 39)*

<sup>24</sup> Saa ye sōo, Esekiasi u bara sere u gōo turuku kua. Ma u Yinni Gusunō kaṇa. Ma Yinni Gusunō u nūn wisa, ma u nūn sōm maamaakiginu kua. <sup>25</sup> Adama Esekiasi kun kue nge u durom wa Yinni Gusunōn min di. Ma u tii sua. Yera Yinni Gusunō u bu mōru seesi wi ka Yudaba ka Yerusalemugibu. <sup>26</sup> Ye u wa mē, yera wi ka Yerusalemugibu ba tii kawa. Ma Yinni Gusunōn mōru ya doona ben min di Esekiasin waati ye sōo.

<sup>27</sup> Esekiasi u dukia baka ka bēere baka wa. U sii geesu ka wura ka kpee gobiginu ka turareba kasu ka tērenu ka gāa bwese bweseka ye ya wā. <sup>28</sup> U alikaman biranu kua, ma u tam kpam ka gum beru yenu kua ma u yaa sabenu baaniren gōru kua ka sere nin dii yenu. <sup>29</sup> Ma u tii wusu bania. U yaa sabenu wa dabi dabinu, ketēba ka yāanu ka bonu. Domi Yinni Gusunō u nūn dukia baka wē.

<sup>30</sup> Wiya u maa Gihonin yeru gēn nōo ga wāa gungurun bera gia kōrua, ma u nōo kpōo yaba Dafidin wuun sōo duu yeru gia.

Ye Esekiasi u gōru doke u ko kpuro, ya nūn koorawa. <sup>31</sup> Adama sanam me Babilonin sina boko u sōmōbu mōrisia u ka wa sōm maamaaki ye Yinni Gusunō u mō Isireliō, yera Gusunō u Esekiasi deri u ka wa ye ya wāa win gōruo.

<sup>32</sup> Ye Esekiasi u kuan sukum ka nge me u Gusunō sāwa ka naane, ye kpuron gari yi yorua Gusunōn sōmō Esai, Amōtin

biin kāsīnūn tīreru sǎa ka maa Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tīreru sǎa. <sup>33</sup> Esekiasi u kpuna u gu. Ma ba nūn siku Dafidin bibun bweserun siku yerǎ bera gee n gunum bo. Yerusalemugibu ka Yudaba ba nūn gǎa swīiya. Yen biru, win bii Manase u bandu kāsire kua.

### 33

#### *Manase*

#### *u kua Yudaban sina boko (I maa mēerio Sinambu II, 21:1-18)*

<sup>1</sup> Manase u mǎwa wǎa wǎkura yiru sanam mē u bandu di Yuda. Ma u kua wǎa weeraakuru ka nǎabu ban te sǎa Yerusalem. <sup>2</sup> Kǎsa u kua Yinni Gusunǎn nǎni sǎa. Bwese ni Yinni Gusunǎ u gira Isireliban wuswaan di nin kom kǎsum mēya u swīi. <sup>3</sup> U wure u gungunu seeya ni win tundo Esekiasi u kāsuka. Ma u būu wi ba mǎ Baalin yǎku yenu kua ka būu wi ba mǎ Asitaaten bwāarokunu ni win tundo u raa kāsuka. Ma u kperi ka sǎa ka surun sǎaru wǎri. <sup>4</sup> U būu turǎnu bana Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ tēn mi Yinni Gusunǎ u win yīsiru doke sere ka baadomma. <sup>5</sup> U maa suru ka sǎa ka kperin yǎku yenu kua sǎa yee ten yaari yiru ye sǎa. <sup>6</sup> U dera ba ka win bii tǎn durǎbu yǎkuru kua Hinǎmun wǎwa. U ra ka wēε ka guru winu sǎroru ko kpa u dobo doboba ko. U gǎri sokobu yii be ba ra nūn sian gari sǎ. Ma u kǎsa mǎ u dǎa ye ya Yinni Gusunǎn mǎru seeya. <sup>7</sup> U win būun bwāaroku kua u yi Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ. N deema Yinni Gusunǎ u raa Dafidi ka win bii Salomǎ sǎwa u nēε, sǎa yee teni ka Yerusalemu yeniwa na gǎsa Isireliban suunu sǎa ya n ka nēn yīsiru sǎwa sere ka baadomma. <sup>8</sup> Na n maa Isireliba yaramǎ saa ben tem di mē na ben baababa wē bǎ n gesi nēn woodaba ka nēn gere mēm nǎawammē ye na Mǎwisi wē u yorua. <sup>9</sup> Adama Manase u dera Yudaba ka Yerusalemugibu ba ka Yinni Gusunǎ tonda, ma ba kǎsa kua n kere bwese ni Yinni Gusunǎn tii u gira be Isireliban wuswaan di.

<sup>10</sup> Yinni Gusunǎ u ka Manase ka win tǎmbu gari kua. Adama ba n nūn swaa daki. <sup>11</sup> Yera Yinni Gusunǎ u Asirin sina bokon tabu sinambu gǎra ba Manase mwa ba yǎni doke, ma ba nūn bǎkua ka sii gandun yǎni

ba ka da Babiloni. <sup>12</sup> Sanam mē u wǎa nuku sankiranu sǎa, yera u tii kawa Gusunǎ win baababan Yinnin wuswaa. Ma u nūn kana. <sup>13</sup> Ma Yinni Gusunǎ u gǎru gǎsia u win kanaru mwa, u ka nūn wura Yerusalemu win bandu sǎa. Saa ye sǎara Manase u gia ma Gusunǎwa u sǎa Yinni.

<sup>14</sup> Yeniban biru, u gana bana Yerusalemun tǎawǎ Gihonin sǎa duu yeru gia wǎwa. Gana ye, ya dawa sere kǎnnǎwǎ ge ba mǎ Swēε. Ma ya ka Yerusalemun wǎa bera ye ba mǎ Ofeli sikerena. U dera gana ye, ya gunia too. Ma u tabu sinambu doke Yudan wuu si su gbǎranu mǎ kpuro sǎa. <sup>15</sup> Ma u tǎn tukobun būnun bwāarokunu ka win tiiguu ge, ni u raa doke Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ kpuro wuna ka sere būu yǎku yee ni u bana Yinni Gusunǎn sǎa yerun guurǎ Yerusalemu. Ma u nu kasi kua wuun biru. <sup>16</sup> Yera u Yinni Gusunǎn yǎku yeru wesia sǎa yerǎ. Ma u siarabun yǎkunu kua. U Yudaba wooda wē bu Gusunǎ Isireliban Yinni wi turo sǎ. <sup>17</sup> Saa ye sǎa, tǎmba yǎkunu mǎ gungunǎ, adama Gusunǎ ben Yinniwa ba nu kuammē.

<sup>18</sup> Ye Manase u kuan sukum ka kana te u kua ka Yinni Gusunǎn gari yi win sǎmǎbu ba nūn sǎwa, ye kpuro ya yorua Isireliban sinambun faagin tīreru sǎa. <sup>19</sup> Win kanaru ka nge mē Yinni Gusunǎ u nūn wurari ka win toranu ka gunguu ni u kua ka mēm nǎabu sari te u kua ka sere bwāaroku ni u seka ma u nu gira u sǎwa u sere tii kawa, ye kpuron gari yi yorua Hosain tīreru sǎa. <sup>20</sup> Yen biruwa Manase u kpuna u gu. Ma ba nūn siku win tiin dirǎ. Ma win bii Amǎ u bandu kāsire kua.

#### *Amǎ u kua sina boko Yuda (I maa mēerio Sinambu II, 21:19-26)*

<sup>21</sup> Wǎa yenda yirua Amǎ u mǎ sanam mē u bandu di. Ma u kua wǎa yiru ban te sǎa Yerusalemu. <sup>22</sup> Kǎsa u kua Yinni Gusunǎn nǎni sǎa nge win tundo Manase. U bwāaroku ni Manase u kua kpuro yǎkuru kua u sǎwa. <sup>23</sup> U n tii kawe Yinni Gusunǎn wuswaa nge mē win tundo u tii kawa. Adama u win toranu sosimǎwa u dǎa.

<sup>24</sup> Win sǎm kowobu ba nūn seesi ma ba nūn go win dirǎ. <sup>25</sup> Adama be ba nūn seesi ba go mi, tǎmba maa ben tii so ba go. Ma ba win bii Yosiasi kāsire kua bandu sǎa.



## 34

### Yosiasi

#### *u kua Yudaban sina boko*

*(I maa mærio Sinambu II, 22:1-2, 23:4-20)*

<sup>1</sup> Wōō nōōba itawa Yosiasi u mō sanam mē u bandu di. Ma u kua wōō tēna ka tia bandu sōō Yerusalemūō. <sup>2</sup> Gea u kua Yinni Gusunōn nōni sōō. Win sikado Dafidin yira sōōra u sīa mam mam. U ñ yen gam gere.

<sup>3</sup> Win bandun wōō nōōba itase sōō, sanam mē u sāa aluwaasi, u Gusunō win sikado Dafidin Yinni kasum wōri. Win bandun wōō wākura yiruse sōō, u Yerusalemu ka Yuda dēerasiabu torua. U gunguu nīn mi ba ra būnu sā kāsuka ka nīn bwāaroku bwese bweseka. <sup>4</sup> Ba būu wī ba mō Baalin yāku yenu kāsuka win wuswaaō. Ma u bwāaroku ni ba kua sōōn sō ka ni ba kua ka sii gandu kāsuka. U dera ba nu munkawa ma ba nīn kēki gura ba wisi be ba nu sāmōn sikan wōllō. <sup>5</sup> Ma u būu yāku kowobun kukunu sikia u dōō doke ben yāku yenō. Nge mēya u ka Yuda ka Yerusalemu dēerasia.

<sup>6</sup> Manasen wusu sōō ka Efaraimugisō ka Simēogisō ka Nēfitaligisō si su kua bansu, u būu yāku yenu kāsukawa <sup>7</sup> ma u bwāarokunu surura ma ba nu kāsuka muku muku nu kua tua. Mēya u maa bwāaroku ni ba kua sōōn sō kāsuka Isireliban tem kpuro sōō. Ma u gōsira u wura Yerusalemūō.

#### *Yāku kowo tōnwero*

#### *u woodan tireru wa*

*(I maa mærio Sinambu II, 22:3-10)*

<sup>8</sup> Yosiasin bandun wōō yēndu yiru sarise sōō, sanam mē u tem mē, ka Yinni Gusunōn sāa yee te dēerasia u kpa, yera u Safani, Asalian bii gōra ka Maaseya wi u sāa wuun guro guro ka Yoasi, Yoakasin bii wi u sāa tire bero bu ka Gusunō win Yinnin sāa yeru sōmē. <sup>9</sup> Tōn be kpuro ba da yāku kowo tōnwero Hilikiyan mi. Ma ba nūn gobi wē yi Lefiba ba raa mwēera Yinni Gusunōn sāa yerun sō saa Manasen tem di ka Efaraimun tem di ka Yudaban min di ka Isireliba kpuron min di ka Benyamēen tem di ka sere Yerusalemugibun min di. <sup>10</sup> Be ba sōmbu te kpare bera ba gobi yi nōmu sōndia ma ba yi sōm kowobu wē be ba sāa yee te sōmmō. <sup>11</sup> Bera dāa dākobu ka banōbu. Gobi yiya ba koo ka kpee bakanu dwe ka dāa ye ba koo ka

dia kpe ye Yudaban sinamba sankā. <sup>12</sup> Tōn be, ba sōmburu kuawa ka naanē. Yasati ka Abudiasi be ba sāa Lefiba, Mērarin bweseru sōō ka Sakari ka Mēsulamu, Kehatin bweseru sōō, bera ba bu kpare. <sup>13</sup> Lefi be ba womusu ka dweebu yē, bera ba ra maa be ba ra sōmunu sue nōni doke ka sere maa sāa yee ten sōm bwese bwesekan kowobu. Ma Lefiba gabu ba sāa tire yorobu ka sōman guro gurobu. Gaba maa sāa kōnnōn kōsobu.

<sup>14</sup> Sanam mē ba da bu ka gobi yi sua yi ba wē Yinni Gusunōn sāa yerun sō, yera yāku kowo Hilikiya u woodan tireru wa tē Yinni Gusunō u raa Mōwisi wē. <sup>15</sup> Yera Hilikiya u Safani, tire yoro sōōwa u nēē, na woodan tireru wa Yinni Gusunōn sāa yerō. Ma Hilikiya u tu suama u Safani wē. <sup>16</sup> Ma Safani u tire te sua u ka sina boko daawa. Ma u nūn sōōwa u nēē, wunēn sōm kowobu ba kua kpuro ye a bu yiire. <sup>17</sup> Ba tōn be a sāa yee ten sōmburu nōmu sōndia ka tōn be ba sōma mō mi, gobi yi wē.

<sup>18</sup> Yen biru, yāku kowo Hilikiya u maa man tireru garu wē.

Ma Safani u tu gara sina bokon wuswaaō.

#### *Yosiasi u tōmbu gōra*

#### *bu bikiaru ko Huludan mi*

*(I maa mærio Sinambu II, 22:11-20a)*

<sup>19</sup> Sanam mē sina boko u wooda yen gari nua, yera u win yānu nēnuu u karana nuku sankiranun sō. <sup>20</sup> Yera sina boko u Hilikiya ka Akikamu, Safanin bii ka Abudoni, Miseen bii ka tire yoro Safani ka Asaya win sōm kowo sōōwa u nēē, <sup>21</sup> i doo i bikiaru ko Yinni Gusunōn mi Isireliba ka Yuda be ba tien sō tire te sa wa minin garin sō. Domi Yinni Gusunō u ka sun mōru mō ya kpā yēn sō bēsen baababa ba ñ win gari mēm nōōwē. Ba ñ kue nge mē ya yorua woodan tire te sōō.

<sup>22</sup> Hilikiya ka tōn be sina boko u gōsa mi, ba da Gusunōn sōmō tōn kurō Huludan mi. Huluda wi, u sāawa Salumun kurō, Tokehatin bii, Hasira wi u ra sāa yānu kōsun debubu. Huluda wi, u wāawa Yerusalemun wōō beri kpaaō. Sanam mē ba nūn sōōwa ye ba kī, <sup>23</sup> yera u bu wisa u nēē, amēniwa Gusunō Isireliban Yinni u gerua. U nēē, i durō wi u bēē gōrima sōōwō i nēē, <sup>24</sup> u koo de kōsa ka bōri yi tem mēn tōmbu deema yi yi yorua tireru sōō tē i gara Yudaban sina bokon wuswaaō. <sup>25</sup> Domi ba nūn biru kisi



ba da ba bũnu turare d̄ɔ dokeammɛ. Ma ba win m̄aru seeya ka bw̄aroku ni ba tii kua ba s̄am̄. Yen s̄, u ko n ka tem m̄en t̄ambu m̄aru s̄awa, ya ñ surem̄. <sup>26-27</sup> Adama i ko i Yudaban sina boko wi u b̄ɛ ḡrima i ka bikiaru ko Yinni Gusun̄n mi s̄ i n̄ɛ, Gusun̄ Isireliban Yinni u n̄ɛ, u win kanaru mwa. Domi ye u win woodan gari yi nua, yi win ḡru taare w̄, ma u tii kaw̄a Gusun̄n wuswaa, ma u win yaberu n̄enua u karana nuku sankiranun s̄, ma u sw̄i wi, Gusun̄n wuswaa. <sup>28</sup> T̄ɛ, Gusun̄ wi, u koo de u gbi b̄ari yendu s̄ɔ kpa bu ñun sike win sikir̄. Win n̄ni kun wahala ye wasi ye u koo de yu Yerusalemu ka yen t̄ambu deema.

### *Yosiasi u wure u ka Gusun̄*

#### *arukawani b̄kua*

#### *(I maa m̄erio Sinambu II, 22:20b-23:3)*

Yera Hilikiya ka wigibu ba ka sina boko gari yi daawa. <sup>29</sup> Ma sina boko u ḡra bu Yudaba ka Yerusalemun guro gurobu kpuro m̄enna. <sup>30</sup> Yen biru, u da Yinni Gusun̄n s̄a yer̄o ka Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro ka ȳaku kowobu ka Lefiba t̄ambu kpuro gesi, saa bukurobun di n ka da bib̄. Ma u be kpuro Yinni Gusun̄n woodan tire te garia te ba wa s̄a yee ten mi. <sup>31</sup> Yera sina boko u ȳra win turaru w̄ll̄, ma u ka Yinni Gusun̄n arukawani b̄kua u n̄ɛ, u koo wi, Yinni Gusun̄n woodaba ka win gere sw̄iwa ka win ḡru kpuro ka win bw̄era kpuro kpa u ka gari yi m̄em n̄awa yi ba yorua woodan tire te s̄ɔ. <sup>32</sup> Ma u dera t̄n be ba w̄a Yerusalem̄o ka Benyam̄en tem̄ ba dua arukawani ye s̄ɔ. Ma ba kua nge m̄ Gusun̄ ben baababan Yinnin arukawani ye, ya gerum̄. <sup>33</sup> Yosiasi u b̄nun bw̄arokunu k̄suka ni Isireliba ba waama tem tukum di. Ma u be ba w̄a Isirelīo kpuro tilasi kua bu ka Gusun̄ ben Yinni s̄. Win w̄arun t̄ru kpuro s̄ɔ, ba ñ gere Yinni Gusun̄n yiran di.

## 35

### *Yosiasi*

#### *u Ḡo sararibun t̄o bakaru di*

#### *(I maa m̄erio Sinambu II, 23:21-23)*

<sup>1</sup> Yosiasi u Ḡo sararibun t̄o bakaru di Yerusalem̄o Yinni Gusun̄n s̄. Ba ten ȳaku ȳɛ sakirawa w̄on suru gbiikoon s̄o w̄kura nnese s̄ɔ. <sup>2</sup> U ȳaku kowobu doke

ben s̄amburu s̄ɔ. Ma u bu dam k̄a bu ka Yinni Gusun̄n s̄a yerun s̄amburu ko. <sup>3</sup> U Lefi be ba ḡsa n̄enem Yinni Gusun̄n s̄ ba Isireliba keu s̄osim̄ s̄owa u n̄ɛ, i Yinni Gusun̄n woodan kpakoro d̄era te dokeo s̄a yer̄o t̄ Salom̄o Dafidi Isireliban sina bokon bii u bana. I ñ maa tu suam̄ sen̄. I de b̄ɛ ka b̄en t̄ambu i Gusun̄ b̄en Yinni s̄. <sup>4</sup> I de i n s̄oru s̄a yenu ka yenu ka nge m̄ Dafidi Isireliban sina boko ka win bii Salom̄o ba b̄ɛ b̄nu kua ba yorua. <sup>5</sup> I de i b̄en ayeru mwa s̄a yer̄o yenu ka yenu nge m̄ ba b̄en m̄ero bisibu Lefiba b̄nu s̄a. <sup>6</sup> B̄eya i ko i Ḡo sararibun ȳaku ȳɛ sakiri. Yen s̄, i de i tii d̄erasia, kpa i ten s̄oru ko b̄en m̄ero bisibun s̄ nge m̄ Yinni Gusun̄ u M̄wisi wooda w̄.

<sup>7</sup> Yosiasi u t̄n be ba w̄a mi ȳanu ka bonu w̄ n̄r̄obun suba t̄na (30.000) ka sere ket̄ba n̄r̄obun suba ita (3.000) bu ka ye kpuro Ḡo sararibun t̄o bakaru ko. Yaa sabe ni kpuro nu weewa sina bokon arumanin di. <sup>8</sup> Win sina bw̄abu ba t̄ambu ka ȳaku kowobu ka Lefiba k̄nu k̄a ka nuku tia. Ma s̄a yerun wirugibu, Hilikiya ka Sakari ka Yehieli ba ȳaku kowobu ȳanu n̄r̄obun suba yiru ka nata (2.600) ka sere ket̄ba gooba wun̄bu (300) w̄. <sup>9</sup> Konania ka Semaya ka Netan̄eli ka ben m̄ero bisibu Lefiban wirugibu, Hasabia ka Yeyeli ka Yosabadi ba Lefiba ȳanu n̄r̄obun suba n̄obu (5.000) ka ket̄ba n̄era wun̄bu (500) w̄. <sup>10</sup> Wee nge m̄ ba t̄o baka ten kpunaa koosina. Ȳaku kowobu ka Lefiba ba ben ayeru sua wuu wuuka nge m̄ sina boko u gerua. <sup>11</sup> Ba Ḡo sararibun ȳɛ go. Ma ȳaku kowobu ba yem ȳkam̄ m̄ Lefiba ba bu t̄im̄. Yen biru, ma Lefi be, ba ȳɛ yi kokum̄. <sup>12</sup> Ba ȳaku d̄o mwaaruginun ȳɛ yi n̄enem bu ka ye t̄ambu w̄ yenu ka yenu kpa bu ka ye Yinni Gusun̄ ȳakuru kua nge m̄ ba yorua woodan tireru s̄ɔ te Yinni Gusun̄ u M̄wisi w̄. Nge m̄ya ba maa kua ka ket̄ba. <sup>13</sup> Ba Ḡo sararibun ȳaku yaa ye w̄owa nge m̄ wooda ya gerua. Yen biru, ba yaa ye ba w̄a n̄enem Yinni Gusun̄n s̄ yikua. Ma ba yande ye t̄ambu kpuro b̄nu kua. <sup>14</sup> Yen biruwa ba ben tīgia ka ȳaku kowobugia yikua. Domi ȳaku kowo Aronin bibu ba s̄amburu kua sere ka w̄kur̄. Ba ȳaku d̄o mwaaruginu ka yaa gum ȳakunu m̄. Yen s̄na Lefiba ba bu

yaa yikuammɛ. <sup>15</sup> Wom kowo Asafun bibu ba wāa ben ayerɔ nge mɛ Dafidi ka Asafu ka Hemani ka Yedutum, sina bokon bwisi kɛɔ ba wooda yi. Ma kənnən kɔsobu ba yɔ kənnə baageren mi. Ba n̄ doonɛ ben ayerun di, domi Lefiba ba bu ben dīanu kuammɛ. <sup>16</sup> Nge mɛya ba kpunaa yi dɔma te, bu ka Gə sararibun tɔɔ bakaru di, kpa bu yāku dɔɔ mwaararuginu ko Yinni Gusunən yāku yerɔ nge mɛ sina boko u wooda yi.

<sup>17</sup> Isireli be ba wāa mi kpuro ba Gə sararibun tɔɔ bakaru di dɔma te, ma ba pɛɛ ye ba kun seeyatia doken tɔɔ bakaru di sɔɔ nɔɔba yiru. <sup>18</sup> Saa Gusunən sɔmɔ Samuelin waatin di sere n ka gisɔ girari, ba n̄ Gə sararibun tɔɔ bakaru garu diire mɛ Isireliɔ. Mɛya sina boko goo maa sari Isireliɔ wi u Gə sararibun tɔɔ bakaru diire nge Yosiasi ka yāku kowobu ka Lefiba ka Yudaba ka Isireliba be ba wāa Yerusalemuɔ dɔma te. <sup>19</sup> Yosiasin bandun wɔɔ yendu yiru sarise sɔɔra ba Gə sararibun tɔɔ baka te di.

*Yosiasin bandun kpeeru  
(I maa mɛrio Sinambu II, 23:28-30)*

<sup>20</sup> Ye Yosiasi u Yinni Gusunən sāa yee te sənwa u kpa, yen biruwa Egibitin suno Neko u seewa u tabu dɔɔ Kaakemisio, daa te ba m̄ Efaratio. Yera Yosiasi u seewa u n̄n wərim da mi. <sup>21</sup> Yera Neko u n̄n sɔmɔbu goria u nɛɛ, mba n sun mɔɔsine nɛ ka wunɛ Yudaban sina boko. Domi n̄ n̄ wunɛ na tabu wərim wee gisɔ. Yenu ge ga ka man tabu m̄, gera na wərim dɔɔ. Yinni Gusunəwa u man sɔɔwa u nɛɛ, n doo fuuku. Yen sɔ, a ku ka Gusunə gabirina wi u ka man wāa, kpa u ku raa nun kam koosia. <sup>22</sup> Adama Yosiasi u yina u n̄n deri. U n̄ Nekon gari yi wure yi yi wee Yinni Gusunən min di. Ma u tii kɔsa bu ku ka n̄n tubu. U da u Neko tabu wəri wəwɔɔ ye ba m̄ Megido. <sup>23</sup> Yera tɛn towobu ba Yosiasi twee. Ma u win sɔm kowobu sɔɔwa u nɛɛ, i ka man doonə minin di, domi ba man mɛera kua ya kpā.

<sup>24</sup> Win sɔm kowobu ba n̄n sua saa win tabu keken di ma ba n̄n doke win tabu keke gaa sɔɔ ba ka da Yerusalemuɔ. Ma u kpuna u gu. Ma ba n̄n sikua win baababan sikaɔ. Ma Yudaba ka Yerusalemugibu ba win gɔɔ swī.

<sup>25</sup> Yeremi u gɔɔ swī Yosiasin sɔ. Ma wom kowobu, tən durɔbu ka tən kurɔbu ba Yosiasi doke gɔɔ swīin womusu sɔɔ sere ka gisɔ. Su kua wororu Isireliɔ. Womu si, su wāa ben gɔɔ swīin womusun tireru sɔɔ.

<sup>26-27</sup> Ye Yosiasi u kuan sukum, ye u gbia u kua ka ye u kua dāku te, ka nge mɛ u Gusunə sāwa ka naanɛ nge mɛ Yinni Gusunən woodan tirera gerua, ye kpuron gari yi yorua Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ.

*Yoakasi ka Yoyakimu*

*ka Yoyakini ba bandu di*

*ba wɛɛna*

*(I maa mɛrio Sinambu II, 23:30-24:17)*

**36**

<sup>1</sup> Tɔmba Yoakasi, Yosiasin bii sua ma ba n̄n kua sunə win tondon ayerɔ Yerusalemuɔ. <sup>2</sup> Yoakasi u mɔwa wɔɔ yenda ita sanam mɛ u bandu di Yudaɔ. Ma u kua suru ita ban te sɔɔ Yerusalemuɔ. <sup>3</sup> Egibitin sunəwa u n̄n bandu yara. Ma u win tɔmbu sii geesun tɔnnu ita ka wuran kilo tɛna bure bu kasia wɔɔ ka wɔɔ. <sup>4</sup> Yen biruwa u Yoakasi win wənɔ, Eliakimu sua u kəsire kua bandu sɔɔ. Ma u n̄n yīsi kpaaru kã Yoyakimu. Ma u Yoakasi sua u ka da Egibitio.

*Yoyakimu*

*u kua Yudaban sina boko*

<sup>5</sup> Yoyakimu u mɔwa wɔɔ yenda nɔɔbu sanam mɛ u bandu di Yudaɔ, ma u kua wɔɔ wəkura tia bandu sɔɔ. Kɔsa u kua Gusunə win Yinnin n̄ni sɔɔ. <sup>6</sup> Yera sɔɔ teeru Babilonin sina boko, Nɛbukanesaa u na u Yoyakimu tabu wəri. Ma u n̄n mwa u bəkua ka sii gandun yəni u ka da Babilonio. <sup>7</sup> Nɛbukanesaa u Yinni Gusunən sāa yerun dendi yānu gura u ka da u yi win sina kpaarɔ.

<sup>8</sup> Ye Yoyakimu u kuan sukum ka kɔsa ye u kua, ye kpuron gari yi yorua Isireliba ka Yudaban sinambun faagin tireru sɔɔ. Yen biru, win bii Yoyakiniwa u bandu kəsire kua.

*Yoyakini*

*u kua Yudaban sina boko*

\* **36:9** wɔɔ nɔɔba itawa - Sinambu II, 24:8 ya nɛɛ, Yoyakini u mɔwa wɔɔ wəkura nɔɔbu ka ita sanam mɛ u bandu di.

<sup>9</sup> Wɔɔ nɔɔba itawa \* Yoyakini u mɔ saa ye u bandu di. Ma u kua suru ita ka sɔɔ wɔkuru ban te sɔɔ Yerusalemɔ. Kɔsa u kua Yinni Gusunɔn nɔni sɔɔ. <sup>10</sup> Ye n kua wɔɔ kpɔɔ, yera Nebukanɛsaa Babilonin sina boko u na u Yoyakini mwa u ka da Babiloniɔ. Ma u Yinni Gusunɔn sɔa yerun dendi yɔnu ganu gura. Ma u Yoyakinin baa yɔkabu Sedesiasi kua sunɔ Yudaban suunu sɔɔ Yerusalemɔ.

*Sedesiasi u bandu di Yudaɔ*  
(I maa mɛrio Sinambu II, 24:18-25:21,  
Yeremi 39:1-10, 52:1-27)

<sup>11</sup> Sedesiasi u mɔwa wɔɔ yɛnda tia sanam mɛ u bandu di Yudaɔ. Ma u kua wɔɔ wɔkura tia ban te sɔɔ Yerusalemɔ. <sup>12</sup> Kɔsa u kua Gusunɔ win Yinnin wuswaaɔ. U n tii kawe Gusunɔn sɔmɔ Yeremin wuswaaɔ wi u ra nɔn Yinni Gusunɔn gari sɔ. <sup>13</sup> U swaa taaya, ma u gɔru bɔbia. U n win gɔru wesie Gusunɔ Isireliban Yinnin mi gia. U mam Nebukanɛsaa seesiwa wi u nɔn bɔrusia ka Yinni Gusunɔn yɔsiru sanam mɛ ba arukawani bɔkumɔ. <sup>14</sup> Yɔku kowobun wirugibu ka Yuda be ba tie kpuro ba kɔsa kua ya kpɔ. Domi ba tɔn tukobun komanu swi. Ma ba Yinni Gusunɔn sɔa yeru disi doke te u gɔsa Yerusalemɔ. <sup>15</sup> N deema Gusunɔ ben baababan Yinni wi, u bu kirɔ kua yee yellun di saa win sɔmɔbun min di. Domi u ki u win tɔmbu ka win sɔa yee te faaba ko. <sup>16</sup> Adama ba Yinni Gusunɔn sɔmɔ be yɛɛ ba yaakorɔ koosi. Ba ben gari atafiiru kua sere Yinni Gusunɔn tii u ka bu mɔru kua ye ba n kpɛ bu suresia. <sup>17</sup> Yera Yinni Gusunɔ u dera Nebukanɛsaa, Babilonin sina boko u bu tabu wɔri, ma u ben aluwaasiba takobinu sɔkura u go ben sɔa yerɔ. U n goo deri, aluwaasiba ka wɔndiaba ka durɔ tɔkɔnu. Be kpurowa Yinni Gusunɔ u bɛri win nɔmaɔ. <sup>18</sup> Nebukanɛsaa u Yinni Gusunɔn sɔa yerun arumani gura baka ka piibu ka ben sina kpaarun arumani ka sina bokon tiigia ka sere maa win sina bwɔbugia. <sup>19</sup> Ma ba Yinni Gusunɔn sɔa yeru ka Yerusalemun dii geenu dɔɔ sɔka. Ma ba yen gɔa geenu kɔsuka. Ma ba yen gbɔraru sura. <sup>20</sup> Nebukanɛsaa u be ba n go tabu sɔɔ gura u ka da Babiloniɔ. Ma ba kua wi ka win bibun yobu sere Pɛsiba ba ka bandu di. <sup>21</sup> Nge mɛya Yinni Gusunɔn gari yi ka koorɔ yi win sɔmɔ Yeremi u raa gerua u nɛɛ, ba koo Yudaba yoru mwa kpa tem mɛ,

mu wa mu sanam wɛragim di kpa mu wɛra sere wɔɔ wata ka wɔkuru, wahala ye mu raa wan sɔ.

*Sirusi u Yudaba wooda wɛ*

*bu wura ben temɔ*

<sup>22</sup> Sirusi, Pɛsin sina bokon bandun wɔɔ gbiikuu sɔɔ, yera Yinni Gusunɔ u gɔru doke u win gari yibia yi u raa gerua saa win gɔro Yeremin nɔn di. Ma u doke Sirusin gɔruɔ bu ka gari yini yore. Ma ba yi kpara win tem kpuro sɔɔ. <sup>23</sup> Yi nɛɛ, ameniwa Sirusi, Pɛsin sina boko u gerua. U nɛɛ, Gusunɔ Wɔrukoo u man handunian bannu kpuro wɛ. Ma u man yiire n nɔn sɔa yeru bania Yerusalemɔ Yudaban temɔ. Yen sɔ, be ba sɔa Isireliba kpuro bu wuro Yerusalemɔ kpa Gusunɔ ben Yinni u n ka bu wɔa.

## ESIDARASI

Esidarasin tireru, Isireliban bandun gari yirusen mi n tiewa ta fεεrisi. Tire ten gari sun sōmōwa nge mε Yuu be ba raa yoru mwεεra ba ka da Babiloniō ben gaba ka wurama yorun di Yerusalemuō. Beya ba wure ba Yinni Gusunōn sāaru seeya. N deema Babilonin sina boko Sirusiwa u wooda ye wē ba ka wurama Yerusalemuō ba Yinni Gusunōn sāa yeru seeya.

Yeniban biru sina boko Aatasesi u dera Yuu gabu ba maa gāsirama Babilonin di ba wurama Yerusalemuō. Esidarasiwa u sāa ben kparo. Esidarasi wi, u Yinni Gusunōn woodan yēru mō. U dera ba gāa dabinu sōnwa sāarun swaa sōō ka ben wāasinaa sōō.

### *Tire ten kpunaa*

1. Isireli be ba gbia ba wurama yorun di, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Isireliba ba wure ba Yinni Gusunōn sāa yeru seeya, wiru 3n di sere wiru 6.
3. Esidarasi u gāsirama Yerusalemuō ka Yuu gabu, wiru 7n di sere wiru 10.

### *Sirusi u Yudaba wooda wē bu wura ben temō*

<sup>1</sup> Sirusi Pεεsin sina bokon bandun wōō gbiikuu sōō, Yinni Gusunō u gōru doke u win gari yibia yi u raa gerua saa win sōmō Yeremin nōon di. Ma u doke Sirusin gōruō bu ka gari yini yore. Ma ba yi kpara win tem kpuro sōō. <sup>2</sup> Yi nεε, ameniwa Sirusi Pεεsin sina boko u gerua. U nεε, Wōrukoo u man handunian bannu kpuro wē. Ma u man yiire n nūn sāa yeru bania Yerusalemuō Yudaban temō. <sup>3</sup> Yen sō, be ba sāa Isireliba kpuro bu doo Yerusalemuō kpa bu Gusunō ben Yinni sāa yeru bania mi, domi miya ba ra nūn yākuru kue. Kpa u n ka bu wāa. <sup>4</sup> Bēn mi Isireli be ba tie ba wāa kpuro ba koo bu somiwa ka sii geesu ka wura ka yaa sabenu ka gāa nīn bukata ba ko n mō ka sere maa kēε ni ba koo wē ka kīru sāa yee ten banan sō.

<sup>5</sup> Saa ye sōōra Yudaba ka Bēnyamεεban yenu yērobu ka yāku kowobu ka Lefiba ba sōōru kua, be kpuro gesi, be Yinni Gusunō u seeya bu ka da bu win sāa yeru bani Yerusalemuō. <sup>6</sup> Bēn mi ba raa wāa, ma ba bu somi ka dendi yāa wuraginu ka sii geesuginu ka yaa sabenu ka gāa nīn bukata

ba ko n mō mō ka gāa geenu kpuro gesi ka sere kēε ni ba wē ka kīru.

<sup>7</sup> Ma sina boko Sirusi u bu Yinni Gusunōn sāa yerun dendi yānu kpuro wesia ni Nebukanεsaa u raa gurama Yerusalemun di u ka da u yii win būu dirō. <sup>8</sup> Sirusi wi, u dera win arumani bero Miteredati u ye kpuro gurama ma u ye gara u Sesibasaa wē wi u sāa Yudaban sina bii turo. <sup>9</sup> Ye u bu wesia mi, yera gbēε wuraginu tena ka gbēε sii geesuginu nōrōbu (1.000) ka wobunu tena tia sari <sup>10</sup> ka nōri wuragii tena ka nōri sii geesugii nεeru ka wōkuru (410) ka sere dendi yānu ganu nōrōbu (1.000). <sup>11</sup> Dendi yāa ni kpuro ni ba kua ka wura ka sii geesu, yen geera kuawa nōrōbun suba nōōbu ka nεeru (5.400). Sesibasaa u ka ye kpuro da sanam mε be, Isireli be ba yoru mwεεra ba wurō Yerusalemuō.

### *Yuu be ba wurama*

### *Yerusalemuō*

## 2

<sup>1</sup> Isireli be Nebukanεsaa Babilonin sina boko u yoru mwεεra u ka da Babiloniō ben dabira wurama Yerusalemuō Yudaa ma ben baawure u da u sina win wuuō. <sup>2</sup> Tōn be ba bu kpare ba ka wurama Yerusalemuō mi, bera Sorobabeli ka Yosue ka Nεemi ka Seraya ka Relaya ka Maadose ka Bilisani ka Misipaa ka Bigifai ka Rehumu ka Baana. Isireli be kpuron geeru wee bwese kera ka bwese kera.

<sup>3</sup> Pareōsin bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka wunōbu ka wata ka wōkura yiru (2.172).

<sup>4</sup> Sefatian bweseru sōō, ba sāawa tōmbu gooba wunōbu ka wata ka wōkura yiru (372).

<sup>5</sup> Arasin bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nata ka wunōbu ka wata ka wōkura nōōbu (775).

<sup>6</sup> Parati Mōabun bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nōrōbun suba yiru ka nεnε ka wōkura yiru (2.812). Tōn be, ba sāawa Yoabu ka Yosuen sikadominu.

<sup>7</sup> Elamun bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nōrōbu ka goobu ka weeraakuru ka nne (1.254).

<sup>8</sup> Satun bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nεnε ka wunōbu ka weeru ka nōōbu (945).

<sup>9</sup> Sakain bweseru sōō, ba sāawa tōmbu nata ka wunōbu ka wata (760).



10 Banin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nata ka weeru ka yiru (642).

11 Bebain bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nata ka yenda ita (623).

12 Asigadin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbu ka goobu ka yenda yiru (1.222).

13 Adonikamun bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nata ka wata ka nɔɔba tia (666).

14 Bigifain bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba yiru ka weeraakuru ka nɔɔba tia (2.056).

15 Adinin bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu nɛɛru ka weeraakuru ka nɛɛ (454).

16 Ateɛn bweseru sɔɔ, be ba sãa Esekiasin yenugibu ba sãawa tɔmbu wunɔbu yiru sari.

17 Besain bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu gooba wunɔbu ka yenda ita (323).

18 Yoran bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu wunɔbu ka wɔkura yiru (112).

19 Hasun bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu goobu ka yenda ita (223).

20 Gibaan bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu wɛnɛ ka wɔkura nɔɔbu.

21 Betelehemugibu ba sãawa tɔmbu wunaa teeru ka ita (123).

22 Netofagibu ba sãawa tɔmbu weeraakuru ka nɔɔba tia.

23 Anatɔtugibu ba sãawa tɔmbu wunaa teeru ka nɔɔba ita (128).

24 Asimafetigibu, ba sãawa tɔmbu weeru ka yiru.

25 Kiriati Arimugibu ka Kefiragibu ka Beerɔtugibu ba sãawa tɔmbu nata ka wunɔbu ka weeru ka ita (743).

26 Ramagibu ka Gebagibu ba sãawa tɔmbu nata ka yenda tia (621).

27 Mikimasigibu ba sãawa tɔmbu wunaa teeru ka yiru (122).

28 Beteligibu ka Ayigibu ba sãawa tɔmbu goobu ka yenda ita (223).

29 Nebogibu ba sãawa tɔmbu weeraakuru ka yiru.

30 Magibisigibu ba sãawa tɔmbu wunaa weeru ka wɔkura nɔɔbu ka tia (156).

31 Elamu goon bweseru sɔɔ maa, ba sãawa tɔmbu nɔrɔbu ka goobu ka weeraakuru ka nɛɛ (1.254).

32 Harimun bibun bweseru sɔɔ, ba sãawa tɔmbu gooba wunɔbu ka yendu (320).

33 Lodugibu ka Hadidigibu ka Onɔɔgibu ba sãawa tɔmbu nata ka wunaa teeru ka nɔɔbu

(725).

34 Yerikogibu ba sãawa tɔmbu gooba wunɔbu ka weeru ka nɔɔbu (345).

35 Senaagibu ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba ita ka nata ka tena (3.630).

36 Yaku kowobu Lefiban bweseru sɔɔ be ba sãa Yedayan bibu be ba sãa Yosuen yenugibu, ba sãawa tɔmbu nɛnɛ ka wunaa wata ka wɔkura ita (973).

37 Imerin bibu ba sãawa tɔmbu nɔrɔbu ka weeraakuru ka yiru (1.052).

38 Pasurin bibu ba sãawa tɔmbu nɔrɔbu ka goobu ka weeru ka nɔɔba yiru (1.247).

39 Harimun bibu ba sãawa tɔmbu nɔrɔbu ka wɔkura nɔɔbu ka yiru (1.017).

40 Lefiba sɔɔ, be ba sãa Yosue ka Kadimieli, Hodafian sikadominu, ba sãawa tɔmbu wata ka wɔkura nɛɛ (74).

41 Lefi be sɔɔ, be ba sãa wom kowobu Asafun sikadominu ba sãawa tɔmbu wunaa teeru ka nɔɔba ita (128).

42 Lefi be sɔɔ, be ba ra sãa yerun kɔnnɔsu kɔsu, bera Salumun debuminu ka Ateɛ ka Talumɔɔ ka Akubu ka Hatita ka Sobai. Be kpuro ba sãawa tɔmbu wunaa teeru ka wɔkura nɔɔbu ka nɛɛ (139).

43 Be ba wãa Netinin bweseru sɔɔ, ben sikadobara Sisa, ka Hasufa ka Tabaɔtu 44 ka Kerɔsi ka Sisa ka Padoni 45 ka Lebana ka Hagaba ka Akubu 46 ka Hagabu ka Samulai ka Hananu 47 ka Gideli ka Gasara ka Reaya 48 ka Resini ka Nekoda ka Gasamu 49 ka Usa ka Paseaki ka Besai 50 ka Asina ka Mehunimu ka Nefusimu 51 ka Bakibuki ka Hakufa ka Haahuru 52 ka Basilutu ka Mehida ka Haasa 53 ka Baakɔsi ka Sisera ka Tamaa 54 ka Netisa ka Hatifa.

55 Be ba sãa Salomɔɔn sɔm kowobun bibun sikadoba, bera Sotai ka Sofereti ka Peruda 56 ka Yaala ka Daakoni ka Gideli 57 ka Sefatia ka Hatili ka Pokereti Hatisebaimu ka Ami.

58 Salomɔɔn sɔm kowo ben bibu ka Netini be, be kpuro ba sãawa tɔmbu gooba wunɔbu ka wɛnɛ ka wɔkura yiru (392).

59-60 Tɔmbu nata ka weeraakuru ka yiru (652) be ba sãa Delaya ka Tobiya ka Nekodan bweseru ba wurama Teli Melan di ka Teli Asan di ka Kerubu Adanin di ka Imerin di ba n̄ kp̄ia ba ben bweserun tɔka wunane bu ka sɔɔsi ma ben tii ba sãawa Isireliba.

61-62 Yaku kowobu sɔɔ, gaba ben bweserun tɔka kasu ba bia, ma ba bu yara yaku sɔmburun di. Bera, Habyan bweseru ka Hakɔtugiru ka Baasilaigiru. Ba bwese te soka Baasilai yèn s̄ ben sikado u Baasilai

Galadigiin bii wəndia sua kura. <sup>63</sup> Ma tem men kparo u nεε, ma n kun mə yāku kowo goo u kpīa u bikiaru kua ka urimu ka tumimu, ben goo kun yāku dīanu dimə.

<sup>64</sup> Tən be kpuro ba sāawa təmbu nərəbun suba weeru ka yiru ka gooba wunəbu ka wata (42.360). <sup>65</sup> Ben səm kowobun geeru ta sāawa nərəbun suba nəba yiru ka gooba wunəbu ka tənna ka nəba yiru (7.337). Be səə, wom kowoba sāawa goobu (200) tən durəbu ka tən kurəbu. <sup>66</sup> Ba dumi məwa nata ka wunaa teeru ka wəkura nəbu ka tia (736) ka birakəsü goobu ka weeru ka nəbu (245) <sup>67</sup> ka maa yooyoosu nεeru ka tənna ka nəbu (435) ka ketekunu nərəbun suba nəba tia ka nata ka wunaa teeru (6.720).

<sup>68</sup> Ye Isireliba ba tura Yerusalemə, yera yenu yērobu gabu ba ka Yinni Gusunə kēru naawa bu ka win sāa yeru bani mi ta raa wāa. <sup>69</sup> Baawure u win kēru wēwa nge mε win mərə nε sāa yee ten səmburun sō. Kεε ni kpuro nu kua wuran gobi nərəbun suba wata ka tia (61.000) ka sīi geesun kilo nərəbun suba yiru ka nεera wunəbu (2.500) ka yāku kowon takoba wunəbu (100).

<sup>70</sup> Yāku kowobu ka Lefiba ka Isireli be ba tie ka wom kowobu ka be ba ra kənnəsü kəsü ka Nətiniba, be kpuro ba sinawa ben wusə mi ba raa wāa, Isireliba kpuro gesi.

*Yosue ka Sorobabeli*

*ba Yinni Gusunən sāaru seeya*

### 3

<sup>1</sup> Sanam mε wəən suru nəba yiruse ya tunuma, yera Isireli be ba wāa ben wusə ba nəə tia kua ba mənna Yerusalemə. <sup>2</sup> Yāku kowo Yosue, Yosadakin bii ka win yāku kowosibu ka Sorobabeli, Sealitielin bii ka win mero bisibu ba Yinni Gusunən yāku yeru bana seewa bu ka yāku dōə mwaararuginu ko mi nge mε ba yorua Gusunən woodan tireru səə te win səm kowo Məwisi u yorua. <sup>3</sup> Ma ba yāku yee te bana yellugirun kpeεkpeεku wəllə baa mε ba tən be ba deema min bεrum mə. Ma ba ra Yinni Gusunə yāku dōə mwaararuginu kue mi, bururu ka yoka. <sup>4</sup> Yen biru, ba Kunun tōə bakaru kua nge mε woodan tirera gerua. Tōə baatere, ba ra yāku dōə mwaararuginu kowa nge mε wooda ye, ya nin geeru yi. <sup>5</sup> Saa yen dəma ten diya ba ra tōə baateren

yākunu ko ka surun tōə gbiikiruginu ka tōə baka ni nu tieginu ka sere kεε ni ba ra ka Yinni Gusunə naawε. <sup>6</sup> Nge mεya saa suru nəba yirusen tōə gbiikirun di, ba Yinni Gusunə yāku dōə mwaararuginu kuamme baa mε ba n gina sāa yee ten kpeεkpeεku swīi.

<sup>7</sup> Amən biru, ba səm kowobu gobi wē bu ka kpenu daku kpa bu ka dāa bīnu bəəri. Yen biru ba maa Sidonigibu ka Tirigibu dīanu kā ka gum ka tam kpa bu wa bu ka bu dāa ye ba mə seduruba naawa ka goo nimkuu sere Yafoə. Sirusiwa u yen wooda wē. <sup>8</sup> Ye Isireliba ba wurama Yerusalemə, yen wōə yirusen suru yiruse səəra Sorobabeli, Sealitielin bii ka Yosue, Yosadakin bii ka ben yāku kowosibu ka Lefiba ka sere be ba wurama yorun di, be kpuro ba səmburu wəri. Yera ba Lefi be ba wōə yendu mə ka be ba mε kere yiire bu sāa yee ten banan səmburu kpara. <sup>9</sup> Ma Yosue ka win bibu ka win wənəbu ka Kadimieli ka win bibu be ba sāa Yudaba, be kpuro ba səru kua bu ka sāa yee ten səmburu kpara. Be ba sāa Henadadin bweseru ba maa bu somi.

<sup>10</sup> Sanam mε ba sāa yee ten kpeεkpeεku swīimə, ba dera yāku kowobu ba ben sāa yānu doke ba na ba yōra mi, ba kəbi neni. Ma Lefi be ba sāa Asafun bibu ba maa ben sēkatii neni. Be kpuro ba Yinni Gusunə sāmə nge mε Dafidi Isireliban sina boko u yiire. <sup>11</sup> Ba womu geni kōənamə ba ka Yinni Gusunə bεere wεemə ba mə, Yinni Gusunə u sāawa tən geo. Win kīru Isireliban sō ta n kpeemə. Ma tən be kpuro ba Gusunə bεere wεemə ba kuuki mə yən sō ba win sāa yerun kpeεkpeεku swīimə.

<sup>12</sup> Adama yāku kowo dabiru ka Lefi be ba tien dabiru ka yenu yērobu gabu be ba bukure ba sāa yee ten yellu yē, ba sumə ka dam sanam mε ba kpaarun kpeεkpeεku swīimə. Gaba maa nuku doo bakabun kuuki mə <sup>13</sup> sere ba n kpe bu nuku dobun kuuki ka swīi wunana. Domi be kpuro ba kuuki məwa ka dam ma yi nəramə n toma.

*Yiberəba ba Yinni Gusunən*

*sāa yerun bana yōrasia*

## 4

<sup>1</sup> Yudaba ka Benyamεεban yiberεba ba nua ma be ba raa yoru mwεera ba wurama ba Gusunε Isireliban Yinni s̄a yeru baniammε. <sup>2</sup> Yera yiberε be, ba na Sorobabeli ka Yudaban bukurobun mi ba bu s̄owa ba nεε, sa ko ka bεε bana ye ko, domi besen tii sa ra Gusunε bεen Yinni s̄a, kpa su n̄n yākuru kua saa Esari Hadoni, Asirin sina bokon waatin di, wi, wi u ka sun na mini.

<sup>3</sup> Adama Sorobabeli ka Yosue ka Isireliban yenu yēro be ba tie, ba bu s̄owa ba nεε, n̄n ka bεε, besε t̄nawa nge mε Sirusi Pεesiban sina boko u gerua. Domi Gusunε besε Isireliban Yinnin s̄a yera.

<sup>4</sup> Saa yera t̄n be ba w̄a tem mε s̄a, ba Yudaban dam bua. Ma ba bu nandasia bu ku ka bana ye ko. <sup>5</sup> Ba bwisi kēōbu gabu gobi k̄a bu ka t̄mbu swaa nim wia bu ka s̄ambu te kpana. Nge m̄ya n koorā Sirusin bandun waati kpuro s̄a, sere n ka girari Darusi Pεesiban sina bokon bandu s̄a.

### *Ba Yudaba k̄arum̄t̄nu kua*

<sup>6</sup> Asuresin bandun tore s̄a, ba tireru yorua bu ka Yudaba ka Yerusalemugibu taare wē.

<sup>7</sup> Aatasεsi Pεesin sina bokon waati s̄a, Bisilamu ka Miteredati ka Tabεeli ka sere ben s̄am kowosibu ba Aatasεsi wi tireru yorua. Ba tu yoruawa ka Aramun barum ka m̄n yora.

<sup>8</sup> Rehumu, bera min kparo ka win tire yoro Simusai ba sina boko Aatasεsi tire te yorua te ta ka Yerusalemu yā.

<sup>9-11</sup> Wee ye tire te, ta gerua. Ta nεε, Aatasεsi, sina boko, besε wunen s̄am kowobu, besε be sa w̄a daa guru gee, nε, Rehumu, bera minin kparo ka Simusai n̄n tire yoro ka sere besen s̄am kowosibu be ba w̄a Diniō ka Aafasatak̄iō ka Taapeliō ka Afarasiō ka Erēkiō ka Babiloniō ka Susiō ka Dehaō ka Elamuō ka sere bwese ni nu tie ni Asinapari wi u s̄a t̄n boko u sw̄i Samariō ka sere wuu si su w̄a Efaratin guru gee, s̄a duu yeru gia, besεra sa nun yoruammε. Sa nεε, <sup>12</sup> sina boko, a de a n yē ma Yuu be ba na saa wunen min di ba tunuma besen suunu s̄a Yerusalemu mini. Ba na ba Yerusalemu ye seeya ȳn t̄mba s̄a t̄n k̄sobu ba ku ra m̄m n̄ mi. Ba yen gb̄ararun kpεεkpεeku s̄amm̄. <sup>13</sup> Yen s̄, a n yē ma b̄a n wuu gen gb̄araru seeya, ba n̄ maa w̄ō gobi k̄siam̄

n̄ kun mε gbererun gobi. Yen biru wunen arumani ye a ra raa wa ya koo kaarawa. <sup>14</sup> Nge mε sa maa waam̄ sa dim̄ wunen min di, yera sa nεε, n̄ n̄ weenε bu nun gem. Yen s̄na sa nun labaari yeni s̄ōm̄. <sup>15</sup> A de a kasu wunen sikadoban faagin tireru s̄a, kaa wa nge mε Yerusalemu ya s̄a. Ya s̄awa wuu ge ga ra sinambu seesi ka sere bera mi ya w̄an t̄mbu. Saa yellun diya ya ra ko mε. Yen s̄na ba ye bansu koosia. <sup>16</sup> Yen s̄, wunε sina boko, à n wura wuu ge, ga banira, ma ba gen gb̄araru seeya, a n̄ kaa maa Efaratin daa guru ge n̄ma sikerena a n m̄.

### *Sina boko Aatasεsin wisibu*

<sup>17</sup> Sina boko Aatasεsi u bu wisa u nεε, Rehumu, wunε wi a s̄a bera yen kparo, ka wunen tire yoro Simusai ka bεen s̄am kowosibu be ba w̄a Samariō ka be ba w̄a Efaratin daarun guru giō, bεε kpurowa na t̄bura. <sup>18</sup> Tire te i man m̄risiama mi, ba man tu garia mam mam. <sup>19</sup> Ma na wooda wē bu kasu n̄n sikadoban faagin tireru s̄a. Ma ba kaso ge kua ba wa ma saa yellun di wuu ge, ga ra sinambun wooda yinε kpa ba n bu seesim̄. <sup>20</sup> Yerusalemu mi, sinam damgiba ba bandu di ma ba beri min tem kpuro m̄. Ma sinambu gabu ba ra bu w̄ō gobi ka gbere gobi k̄sie. <sup>21</sup> Yen s̄, i t̄n ben s̄amburu ȳrasio kpa bu ku raa wuu gen bansu seeya ma n kun m̄ na bu wooda wē. <sup>22</sup> I ku gari yi atafiiru ko kpa k̄sa yu ku raa sosi yu ka sinambu as̄r̄o naawa.

<sup>23</sup> Ye ba yande Aatasεsin tire te wa, ba gara Rehumu ka win tire yoro Simusai ka sere ben s̄am kowosibun wuswaa, yera ba da fuuku Yerusalemu Yuuban mi, ba ben s̄ambu te ȳrasia ka dam.

### *Ba maa s̄a yerun*

#### *banan s̄amburu seewa*

<sup>24</sup> S̄a yee ten s̄ambu te, ta ȳra n ka kua Darusi Pεesiban sina bokon bandun w̄ō yiruse s̄a.

## 5

<sup>1</sup> Saa ye s̄a, Gusun̄n s̄om̄ Asee ka Sakari Idon bii ba Gusun̄n gari gerua ka Gusun̄ Isireliban Yinnin ȳsiru Yerusalemu ka Yudaban tem kpuro s̄a. <sup>2</sup> Yera Sorobabeli, Sealitielin bii ka Yosue, Yosadakin bii ba seewa ba Yinni Gusun̄n s̄a yee te bana



torua Yerusalemuə. Ma Gusunən səmə be, ba bu somimə.

<sup>3</sup> Saa ye səra Tatinai, bera ye ya wāa Efaratin guru geen kparo ka Setaa Bosinai ka ben səm kowosibu ba na ba bu deema ba nεε, wara u bεε wooda wē i ka dii te banimə. Wara u bεε wooda wē i ka gbāra te seeyamə.

<sup>4</sup> Tē, be ba bani yi m̀ i sun ben yīsa wēema.

<sup>5</sup> Adama Gusunə u ka Yuuban bukuro be wāa mā ba ben səmburu m̀ ba dɔɔ ba ka mara tireru tu turi sina boko Darusin mi, kpa wi, u maa bu wisima.

### *Ba Yuuba kərumətənu kua*

#### *Darusin mi*

<sup>6</sup> Be ba sina boko Darusi tireru yorua Yuuban s̄ ben yīsa wee, Tatinai bera min wirugii ka Setaa Bosinai ka wirugii be ba wāa Efaratin guru gee, s̄ɔ duu yeru gia.

<sup>7</sup> Wee ye ba gerua tire te s̄ɔ. Ba nεε, sina boko Darusi, Gusunə u nun alafia kē.

<sup>8</sup> Wee sa nun nəsiamə ma sa da Yudaban temə sere Yinni Gusunən s̄aa yerə. Ba tu banawa ka kpee bakanu ma ba ten gani dāa wukirimə tē. Səmbu te, ta dɔɔ gem gem.

<sup>9</sup> Ma sa ben bukurobu bikia sa nεε, wara u bu wooda wē bu ka dii te bani kpa bu ten gani seeya.

<sup>10</sup> Ma sa ben yīsa bikia kpa su wa su ka nun ye m̄risiama. <sup>11</sup> Wee ye ba sun wisa. Ba nεε, ba s̄awa Gusunə w̄llu ka tem Yinnin səm kowobu. Yera ba win s̄aa yeru seeyamə te ba raa n̄n bania saa yellun di. Be, Isireliban sina boko wi u yīsi ru yara, wiya u raa tu bana.

<sup>12</sup> Adama ye ben baababa ba W̄rukoon m̄ru seeya, yera u bu Babilonin sina boko Nεbukanesaa n̄mu s̄ndia. Yera sina boko wi, u Yinni Gusunən s̄aa yee te k̄suka. Ma u bu gura u ka da win temə.

<sup>13</sup> Yen biruwa Sirusi Babilonin sina boko u wooda wē win bandun w̄ɔ gbiikuu s̄ɔ bu da bu Yinni Gusunən s̄aa yee te bani. <sup>14</sup> N deema sina boko Nεbukanesaawa u raa Yinni Gusunən s̄aa yerun dendi yāa ni ba kua ka wura ka sii geesu gurama saa Yerusalemun di u doke ben b̄u dirə. Yera Sirusi u dendi yāa ni sua b̄u dii ten min di u Sesibasaa wē wi u kua Isireliban tem kparo.

<sup>15</sup> Ma u Sesibasaa s̄ɔwa u nεε, u doo u dendi yāa ni doke Yerusalemun s̄aa yerə kpa u de bu maa Yinni Gusunən s̄aa yee ten bansu seeya mi ba raa tu bana. <sup>16</sup> Sesibasaa wi, u na u s̄aa yee ten k̄εk̄εku swī Yerusalemuə. Saa yen d̄ma ten di, ba bana

torua. Adama sere ka gisə, ba n̄ tu kpa. <sup>17</sup> Yen s̄, n̄ n wunε sina boko w̄re, a de bu kasu sinambun faagin tireru s̄ɔ, Sirusi u n wooda w̄ere bu Yinni Gusunən s̄aa yee te seeya Yerusalemuə, kpa a sun s̄ɔma ye a kī bana yen s̄.

### *Darusi u wooda wē*

#### *bu Sirusin wooda ye kasu*

## 6

<sup>1</sup> Sina boko Darusi u wooda wē bu kaso ko Babilonin tem s̄ɔ mi ba ra sinambun kookoosun tirenu ka ben ḡaa geenu bere.

<sup>2</sup> Yera ba tireru garu wa M̄din wuu maro b̄k̄wə ge ba m̀ Eki Batani.

<sup>3</sup> Wee ye tire te, ta gerumə. Ta nεε, sina boko Sirusin w̄ɔ gbiikuu s̄ɔ, u wooda yara u nεε, ba koo wure bu Yinni Gusunən s̄aa yee te ta wāa Yerusalemuə baniwa mi yerukiru ta raa wāa. Kpa ba n da yākuru ko mi. Ten ganan gunum mu ko n s̄awa ḡm soonu wata. Ten yasum maa ḡm soonu wata. <sup>4</sup> Ba koo ten gana seeyawa ka kpee s̄akenu ita kpa bu dāa s̄ake teeru s̄ndi. Yen biru maa kpee s̄akenu ita ka dāa s̄ake teeru sere bu ka ye bani bu kpe. Sina bokowa u koo yen s̄amburun gobi k̄sia. <sup>5</sup> Yen biru, Gusunən s̄aa yerun dendi yāa wuraginu ka sii geesugii ni sina boko Nεbukanesaa u raa gurama u ka na mini, ba koo ni wesia kpa bu nin baanire doke nin ayerə.

<sup>6</sup> Yen s̄na Darusi u tireru yorua u nεε, bεε Tatinai, Efaratin s̄ɔ duu yeru gian kparo ka Setaa Bosinai ka bera min wirugibu gabu, i tii wunə Yudaban garin di. <sup>7</sup> I bu derio s̄ε, kpa ben kparobu ka ben wirugibu bu s̄ambu te kpara bu ka s̄aa yee te bani mi yerukiru ta raa wāa. <sup>8</sup> Yen s̄na na bεε wooda wēema. I Yuuban wirugii be somiə s̄aa yee ten bana s̄ɔ. Gobi yi ba koo di, yi ko n s̄awa n̄n arumani ye ya naamə bera min t̄mbun w̄ɔ gobin di. Kpa i s̄m kowobu k̄sia dee dee s̄ambu te, tu ku raa ka ȳran s̄. <sup>9</sup> I de i n s̄aru s̄aa i ka Yuuban yāku kowobu wē yèn bukata ba m̄ t̄ɔ baateren yāku d̄ɔ m̄wararugirun s̄ te ba koo W̄rukoo kua. Yera ketε kinenu ka yāa kinenu ka yāa k̄mminu ka sere alikama ka tam ka b̄ru ka gum. <sup>10</sup> Nge m̄ya ba koo k̄pī bu ka n̄n yāku nubu durorugiru kua



kpa bu kanaru ko ne sina boko ka nen bibun sō. <sup>11</sup> Wi u yina u wooda yeni mem nōwa, i yeron dirun dāru garu wuko i nōw sem ko kpa i ka nūn ye sōku i suasia wōllō. Yen biru kpa i dii te kōsuku. <sup>12</sup> Gusunō wi u ra tii sōsi Yerusalemū, u sina boko n̄ kun me bwese te ta kī tu sāa yee te sura kam koosio, yēn sō ta nen wooda gema. Ne Darusiwa na wooda yeni wē. I ye mem nōwō mam mam.

<sup>13</sup> Ma Tatinai Efaratin sō duu yeru gian kparo wi, ka Setaa Bosinai ka ben sōm kowosibu ba wooda ye mem nōwa mam mam.

### *Ba sāa yee te dendibu torua*

<sup>14</sup> Gusunōn sōmōbu Asee ka Sakari, Idon bii ba Isireliban wirugibu dam kā ba ka sāa yee te bana ba kpa mam mam. Ba tu banawa nge me Gusunō Isireliban Yinni u gerua ka nge me Pēsin sinam beni, Sirusi ka Darusi ka Aatasēsi ba yen wooda yi. <sup>15</sup> Ba bana ye kpawa suru wi ba mō Adarin sō itase sō, Darusin bandun wō nōba tiase sō. <sup>16</sup> Isireliba ka ben yāku kowobu ka Lefiba ka be ba wurama yorun di kpuro, ba sāa yee te dendibu torua ka tōo bakaru, nuku dobu sō. <sup>17</sup> Yen tōo te, ba ketē kinenu wunōbu (100) go ba ka yākuru kua ka yāa kinenu goobu ka yāa kpemminu nēru (400). Ma ba maa boō kinenu wākura yiru go toranun yākunun sō. Boō teuwa bwese kera baayere ya go. <sup>18</sup> Ma ba yāku kowobu ka Lefiba bōnu kua wuu wuuka nge me ben baawuren sōmbura sāa Yinni Gusunōn sāa yerō ka nge me ya yorua woodan tireru sō ye Gusunō u Mōwisi wē.

### *Isireliba ba Gō sararibun*

#### *tōo bakaru kua*

<sup>19</sup> Isireli be ba wurama yorun di kpuro ba Gō sararibun tōo bakaru kua wōo kpōon suru gbiikoon sō wākura nnese sō. <sup>20</sup> Yāku kowobu ka Lefiba ba tii dēerasia sannu. Ma Lefiba ba Isireliba Gō sararibun yāku yāanu sakiria ka ben yāku kowosibuginu ka sere ben tiiginu. <sup>21</sup> Ma Isireliba kpuro ba tōo baka ten dīanu di ka be ba wurama yorun di ka Isireli be ba tem min tōn tukobun koma ni nu n̄ dēere deri ma ba Gusunō Isireliban Yinni sāmō. <sup>22</sup> Yen biru, ba pēe ye ba n̄ seeyatia doken tōo bakaru kua sō nōba yiru ka nuku dobu. Yinni Gusunō u bu nuku dobu yibia yēn sō u dera sina boko u

ka bu nōnu geu mēera, u bu dam kā ba ka sāa yee te bana.

### *Yāku kowo Esidarasi u tunuma Yerusalemū*

## 7

<sup>1-6</sup> Sanam me Aatasēsi Pēsin sina boko u bandu sō, yera Esidarasi, Serayan bii u tunuma Yerusalemū. U sāawa Aroni yāku kowo tōnweron bibun bweseru. Aroni wiya u Eleasaa mara. Ma Eleasaa u Finēsi mara. Ma Finēsi u Abisua mara. Ma Abisua u Buki mara. Ma Buki u Usi mara. Ma Usi u Seraya mara. Ma Seraya u Mērayōtu mara. Ma Mērayōtu u Asaria mara. Ma Asaria u Amaria mara. Ma Amaria u Akitubu mara. Ma Akitubu u Sadōku mara. Ma Sadōku u Salumu mara. Ma Salumu u Hilikiya mara. Ma Hilikiya u Asaria mara. Ma Asaria u Seraya, Esidarasin tundo mara. Esidarasi wi, u sāawa tire yēro. U maa woodan yēru mō gem gem ye Yinni Gusunō u Mōwisi wē. Gusunō wi, Esidarasin Yinni u ka nūn wāa. Yen sōna sina boko u nūn wē kpuro ye u bikia. <sup>7</sup> Isireli gabu ka yāku kowobu ka Lefiba ka wom kowobu ka be ba sāa sāa yerun kōnnōn kōsobu ka sere ben yobu gabu Nētīniba, ba maa tunuma Yerusalemū mi, Aatasēsin bandun wōo nōba yiruse sō. <sup>8</sup> Ka Esidarasin tii sanna ba tunuma sina bokon bandun wōo nōba yirusen suru nōobuse sō. <sup>9</sup> N deema u seewawa Babilonin di wōo gen suru gbiikoon tōo gbiikiru sō. Ma u tura Yerusalemū yen suru nōobusen tōo gbiikiru. Gusunō win Yinniwa u nūn kōsu. <sup>10</sup> Domi Esidarasi u tii Gusunō wē. Ma u win woodaba keu kua, u ra ye mem nōwē kpa u ye Isireliba sōsi.

### *Wooda*

#### *ye Aatasēsi u Esidarasi wē*

<sup>11</sup> Sina boko Aatasēsi u Esidarasi tireru wē. Esidarasi wi, u sāawa yāku kowo. Ma u woodan yēru mō ye Yinni Gusunō u Isireliba wē. Aatasēsin tire ten gari wee.

<sup>12</sup> U nēe, nēna Aatasēsi, sinambun sina boko. Wunē Esidarasiwa na tire teni yoruumme, wunē wi a sāa yāku kowo ka maa Wōrukoon wooda yēro.

<sup>13</sup> Na nēe, bu wunē ka Isireli be ba wāa nen tem sō yōsuo i da Yerusalemū, tōn dirobu ka yāku kowobu ka Lefiba be ba kī bu da Yerusalemū mi. <sup>14</sup> Ne ka nen bwisi kēōbu

nɔɔba yiruwa sa nun ɔriɔ Yerusalemuɔ Yudan temɔ a ka wa nge mɛ ba Gusunɔ wunen Yinnin wooda mem nɔɔwammɛ yɛn tireru a nɛni mi. <sup>15</sup> Kpa a sii geesu ka wura sua ye nɛ ka nɛn bwisi kɛɔ be, sa Gusunɔ bɛɛ Isireliban Yinni kã ka nuku tia, wi, wìn sãa yera wãa Yerusalemuɔ. <sup>16</sup> Kpa a maa kɛnu kpuro gura ni nu sãa sii geesu ka wura ye wunen Isirelisibu tɔn dirobu ka yãku kowobu ba wɛ ka nuku tia Babiloni mini Yinni Gusunɔn sãa yee ten sɔ. <sup>17</sup> À n tura Yerusalemu mi, a de a ka sii gee si naa kinɛnu dwe ka yãa kinɛnu ka yãa kpemminu ka dīanu ka sere tam kpa a ka ye kpuro yãkunu ko yãku yerɔ Gusunɔ bɛɛn Yinnin sãa yerɔ. <sup>18</sup> Kpa wunɛ ka wunen tɔmbu i wura ka sii gee si su tie dendi sãa yee ten sɔ nge mɛ Gusunɔ bɛɛn Yinni u bɛɛ sɔɔwa. <sup>19</sup> Kpa a maa Yinni Gusunɔn sãa yerun dendi yãa ni ba nun wɛ mi wesia sãa yeru mi. <sup>20</sup> À n kaa maa gãanu ganu ko sãa yee ten sɔ, a de a gobi bikia nɛ sina bokon arumani berobun mi.

<sup>21</sup> Nɛ Aatasesi, na nɛn gobi bero be ba wãa Efaratin sɔɔ duu yeru gia wooda wɛɛmɔ bu ka nun wɛ ye kaa bu bikia. <sup>22</sup> Ba koo nun sii geesu wɛ sere kilo nɔɔɔɔn suba ita (3.000). Mɛya ba koo maa nun alikama wɛ sere kilo nɔɔɔɔn suba tɛna (30.000) ka tam sere ditiri nɔɔɔɔn suba nɛɛ (4.000) ka gum sere ditiri nɔɔɔɔn suba nɛɛ. Adama ba koo nun bɔru wɛ nge mɛn nɔɔ a ten bukata mɔ. <sup>23</sup> Ye Wɔrukoo u yi, i ye koowo fuuku. Kpa u ku raa ka nɛn tem tɔmbu ka nɛn tii ka nɛn bibun bweseru mɔru ko. <sup>24</sup> Yen biru, sa gberɛ mwaɔbu nɔɔsiamɔ bu ku raa yãku kowo be gberɛ gobi mwaari ka wom kowo be, ka Lefi be, ka sãa yerun kɔnnɔn kɔso be, ka sere maa yoo be, tɔn be ba gesi sarɔ mi kpuro, ba sãa yee ten sɔmburu dɔɔ.

<sup>25</sup> Wunɛ maa Esidarasi, nge mɛ a Yinni Gusunɔn bwisi mɔ mi, a siri kowobu ka wirugibu ɔsio bu ka Efaratin sɔɔ duu yeru gian tɔmbu kpara be ba Gusunɔ wunen Yinnin wooda yɛ. Be ba n maa ye yɛ, kpa a bu ye sɔasi. <sup>26</sup> Yen biru, goo ù n yina u wooda ye mem nɔɔwa mam mam n kun mɛ nɛ sina bokogia, bu yɛro sirio. N n ɔɔn na u ka weenɛ, bu nùn goowo. Bà n koo nùn yaran na ben suunu sɔɔn di, bu nùn yaro. Bà n koo nùn gãanu mwaarin na, bu nùn mwaario.

Bà n koo maa nùn pirisɔm doken na, bu nùn dokeo.

### *Esidarasi u Gusunɔ siara*

<sup>27</sup> Esidarasi u nɛɛ, i Gusunɔ bɛɛn baababan Yinni siaro. U dera sina boko u win sãa yee te ta wãa Yerusalemuɔ bɛɛɛ wɛ. <sup>28</sup> Yinni Gusunɔ u man durom kua sina boko ka win bwisi kɛɔbu ka win dangibun wuswaaɔ. U man dam kã na ka Isireliban wirugibu mɛnna. Ma ba ka man da Yerusalemuɔ.

### *Esidarasin bwãabu*

## 8

<sup>1</sup> Bwese kɛran wirugii be ba nɛ Esidarasi swĩima saa Babilonin di sere Yerusalemuɔ sina boko Aatasesin waati sɔɔ ben yĩsa wee.

<sup>2</sup> Gɛɛsɔmu, Finɛɛsin bwese kɛra sɔɔ, ka Danieli, Itamaan bwese kɛra sɔɔ, ka Hatusi, Dafidin bwese kɛra sɔɔ,

<sup>3</sup> ka Sakari, Sekanian bii turo, Pareɔsin bwese kɛra sɔɔ ka win tɔmbu wunɔbu ka weeraakuru (150),

<sup>4</sup> ka maa Elionai, Serayan bii, Pakati Mɔabun bweseru sɔɔ ka win tɔmbu goobu (200),

<sup>5</sup> ka Sekania, Yasielin bii, Satun bwese kɛra sɔɔ ka win tɔmbu gooba wunɔbu (300),

<sup>6</sup> ka Ebɛdi, Yonatam bii, Adinin bweseru sɔɔ ka win tɔmbu weeraakuru,

<sup>7</sup> ka Esai, Atalian bii, Elamun bweseru sɔɔ ka win tɔmbu wata ka wɔkuru,

<sup>8</sup> ka Sebadia, Mikaelin bii, Sefatian bweseru sɔɔ ka win tɔmbu wɛnɛ,

<sup>9</sup> ka Abudiasi, Yehielin bii, Yoabun bwese kɛra sɔɔ ka win tɔmbu goobu ka yɛndu yiru sari (218),

<sup>10</sup> ka Selomiti, Yosifian bii, Banin bweseru sɔɔ ka win tɔmbu wunɔbu ka wata (160),

<sup>11</sup> ka Sakari, Bebain bii, Bebain bweseru sɔɔ ka win tɔmbu tɛna yiru sari,

<sup>12</sup> ka Yokanani, Hakatanin bii, Asigadin bweseru sɔɔ ka win tɔmbu wunɔbu ka wɔkuru (110),

<sup>13</sup> ka Elifeleti ka Yeyeli ka Semaya be ba yãkaminu bo Adonikamun bweseru sɔɔ ka ben tɔmbu wata,

<sup>14</sup> ka Utai ka Sabudu, Bigifain bweseru sɔɔ ka ben tɔmbu wata ka wɔkuru.

### *Yerusalemun daarun sɔɔru*

<sup>15</sup> Nɛ Esidarasi, na tɔn be kpuro mɛnna daa te ta kokumɔ Ahafa gia. Miya sa bɛɛn sansani gira sɔɔ ita. Ma na tɔn be ka yãku

kowo be mæera mæera ka laakari. Adama na ñ goo wa be sɔɔ wi u sãa Lefi. <sup>16</sup> Yera na wirugii beni soka, Eliesee ka Arieli ka Semaya ka Elinatani ka Yaribu ka Natani ka Sakari ka Mesulamu ka sere woodan keu koosiobu Yoyaribu ka Elinatani. <sup>17</sup> Ma na bu gɔra na nee, bu doo wirugii Idon mi, ka win mero bisibu Netiniban mi be ba wãa Kasifiaɔ bu sun sam kowobu marisiamu Gusunɔ besen Yinnin sãa yee ten sɔ. <sup>18</sup> Nge me Gusunɔn durom mu ka sun wãa, yera ba sun Serebia marisiamu wi u sãa Makilin bii, Lefin bweseru sɔɔ, Yakabun sikadobu, ka maa win tundo tuosibu gabu ka ben bibu. Be kpuro ba kuawa yendu yiru sari. N deema Serebia wi, u bwisi mo too. <sup>19</sup> Merarin bweseru sɔɔ, be ba sun marisiamu, bera Hasabia ka Esai ka ben tundo tuosibu ka tundo tuosi ben bibu. Ba kuawa tambu yendu. <sup>20</sup> Be Dafidi ka win tabu sinambu ba Lefiba nomu beria Netiniban bweseru sɔɔ, ba kuawa tambu goobu ka yendu (220) ma ba ben baawure soka ka win yisuru.

<sup>21</sup> Daa te ba mɔ Ahafan boku miya na nee, su tii kawa su nɔɔ bɔke su Gusunɔ besen Yinni kana besen sanum mu dora su ka turi baani beɛe ka besen bibu ka sere arumani ye sa mɔ. <sup>22</sup> Seku bakara n ka maa sina boko kana u ka man tabu kowobu ka maasɔbu kɛ bu sun yɔsiri besen sanum me sɔɔ yiberɛban sɔ. Domi sa raa nɔn sɔɔwa sa nee, be ba Gusunɔ kasu, bera u ra n ka wãa, kpa u be ba nɔn biru kisi dam sɔɔsi ka maru. <sup>23</sup> Yen sɔna sa nɔɔ bɔkua ma sa Gusunɔ kana. U maa sun wurari.

<sup>24</sup> Ma na yaku kowobun wirugibu wɔkura yiru wuna nenem. Bera Serebia ka Hasabia ka ben mero bisibu gabu tambu wɔkuru. <sup>25</sup> Ma na sii geesu yira ben wuswaaɔ ka wura ka sere gãa ni sina boko ka win bwisi kɛɔbu ka win sina asakpɔbu ka sere Isireliba kpuro be ba wãa mi, ba wɛ sãa yee ten sɔ. <sup>26</sup> Ma na bu sii geesun tɔnnu yendu nomu sɔndia ka gãa ni ba kua ka sii geesu tɔnnu ita ka wura tɔnnu ita <sup>27</sup> ka gbɛɛ basilanu yendu ni ba kua ka wura. Yen geera sãawa wuran gobi nɔrɔbu (1.000) ka sere boo sii gandugisu yiru si su ballimɔ. Boo si, su ka wuragisu beere newa. <sup>28</sup> Yen biru, na bu sɔɔwa na nee, nge me ba wãa nenem Yinni Gusunɔn sɔ, nge meya yãa ni, nu maa wãa nenem Yinni Gusunɔn sɔ.

Sii gee si, ka wura ye, ya sãawa kɛɛ ni ba Gusunɔ ben baababan Yinni wɛ ka nuku tia. <sup>29</sup> Yen sɔ, bu de ba n tii se. Kpa bu ye nene ka laakari sere bu ka ye yire yaku kowobun wirugibu ka Lefiba ka Isireliban bwese kerin wirugibun wuswaaɔ Yerusalemuɔ Yinni Gusunɔn sãa yerɔ.

<sup>30</sup> Ma yaku kowo be, ka Lefi be, ba sii gee si, ka wura ye, ka sere dendi yãa ni ba wɛ sãa yee ten sɔ mi sua ba ka dɔɔ Yerusalemuɔ Gusunɔ besen Yinnin sãa yerɔ.

### *Ba swaa wari*

<sup>31</sup> Wɔɔ gen suru gbiikoon sɔɔ wɔkura yiruse sɔra sa seewa sa Yerusalemun swaa wari, Gusunɔ besen Yinni u ka sun wãa. Ma u sun gbara besen yiberɛban yina ka ben sannɔsun di gbaburɔ. <sup>32</sup> Ye sa tura Yerusalemuɔ, sa wɛra sɔɔ ita. <sup>33</sup> Sɔɔ nnese sa sii gee si, ka wura ye, ka sere maa dendi yãa ni yira Gusunɔ besen Yinnin sãa yerɔ. Ma ba ye Merematu, Uri yaku kowon bii nomu sɔndia ka Eleasaa Finɛsin bii ka sere maa Lefi beni, Yosabadi, Yosuen bii ka Nɔadia, Binuin bii. <sup>34</sup> Ye ba ye kpuro gara ba yira, ma ba ye kpuron geeru doke tireru sɔɔ.

<sup>35</sup> Be ba raa yoru mwera ba wurama Isireliɔ ba Gusunɔ Isireli ben Yinni yaku dɔɔ mwaararuginu kua Isireliba kpuron sɔ ka naa kinenu wɔkura yiru ka yãa kinenu wene ka wɔkura nɔɔbu ka tia ka yãa kpemminu wata ka wɔkura nɔɔbu ka yiru ka boo kinenu wɔkura yiru ben toranun sɔ. <sup>36</sup> Ma ba Aatasɛsin wooda ye bera geen wirugibu wɛ. Ma ba ka Isireliba yɔra ba ka dii te bana.

### *Yuuba dabinu*

#### *ba tɔn tuko kurɔbu sua*

## 9

<sup>1</sup> Ye ba dii te bana ba kpa, Isireliban wirugibu ba man susi ba nee, wee Isireliba ka yaku kowobu ka sere Lefiba ba ñ ka tem min tɔn be karane, domi ba Kananiban koma kamginu saarimɔ ka Medibaginu ka Feresibaginu ka Yebusibaginu ka Amɔnibaginu ka Mɔabubaginu ka Egibitigibun bɔnu ka Amɔrebaginu. <sup>2</sup> Ma ba bwese tuku nin bii wɔndiaba suamɔ kurɔbu. Nge meya be Isireliba, be, be ba sãa Yinni Gusunɔn tambu ba ka tem min tambu mennamɔ. Ben

wirugibu ka ben siri kowoba ba gbia ba tora te kua.

<sup>3</sup> Sanam me na nua mesum, yera na nen yaberu nenua na gēka ma na nen seri wukura ka nen toburu ma na sina ka nuku sankiranu. <sup>4</sup> Ma be ba nanda Gusunō Isireliban Yinnin garin sō ba na ba sina nen bōkuō Isireli be ba raa yoru mwēeran toranun sō. Ma na sina ka nuku sankiranu sere n ka kua yokan yākurun saa.

### *Esidarasi u kanaru mō*

#### *taaregibun sō*

<sup>5</sup> Yokan yākurun saa ye sō, na seewa min di ka nen yāa ni na gēka nuku sankirarun sō mi. Ma na yiira na nōma sua wōllō na Yinni Gusunō kana na nē, <sup>6</sup> Gusunō nen Yinni, wee na wāa sekuru sō sere na n kpe n wuswaa seeya. Besen toranu nu dabia nu sun kera. Besen durum kpea sere ya wōllu girari. <sup>7</sup> Saa besen baababan waatin diya sa tore too sere ka gisō. Besen tora nin sōna wunε Yinni Gusunō a sun bwese tukunu nōmu beria besε ka besen sinambu ka besen yāku kowobu. Wee tē, tabu sun di ma sa wāa yoru sō. Ba besen yānu gura ma sa wāa sekuru sō. <sup>8</sup> Adama Gusunō besen Yinni, a sun durom kua besen gaba wurama yorun di. Ma a sun wāa yeru kua wunen tem me a gōsa sō kpa a ka besen nōni wukia, a sun wāa geeru wē besen yoru sō. <sup>9</sup> Wee sa sāawa yobu. Adama wunε Gusunō, a n sun deri. A dera Pēsiban sinambu ba ka sun nōnu geu mēera ma ba dera sa wāa su ka wunε Gusunō besen Yinnin sāa yeru bani. Kpa su wēra yeru wa Yerusalemō ka Yudan tem kpuro sō.

<sup>10</sup> Tē, Gusunō, mba sa yē sa ko gere domi sa wunen woodaba deri <sup>11</sup> be a sun wē saa wunen sōmōbun min di. A bu sōwa a nē, tem mi sa ko du, mu sāawa me mu disi mō baama men tōmbun daa kōsan sō. <sup>12</sup> Yen sō, su ku bu besen bii wōndiaba wē bu sua kurōbu. Kpa su ku maa begibu sua kurōbu. Mēya su ku maa ben dukia gaa binε ko. Sā n yeni mem nōwa, sa ko ko damgibu kpa su tem men dīa geenu di sere su mam mu besen bibu tubi kerea. <sup>13</sup> Besen daa kōsa ka besen tora bakanun sōna yeni kpuro ya sun deema. Adama a n sun seeyasie nge me besen tora ni, nu nē. Ma a maa dera besen gaba yakiarama yorun di. <sup>14</sup> Yera sa ko maa wura su wunen wooda sara su ka bwese

tuku ni nu kom kōsum mō arukawani bōke? Sā n maa kua me, a n kaa mōru se a sun go mam mam baa fiiko a kun deri? <sup>15</sup> Gusunō besε Isireliban Yinni, wuna a sāa gemgii. Besε sa sāawa be ba tiara Isireliba sō. Besε wee wunen wuswaa sa tora. Sa n maa kpe sa n ka wāa me wunen wuswaa.

### *Yuuba ba ben kuro*

#### *bwese tukunu gira be ba raa sue*

## 10

<sup>1</sup> Sanam me Esidarasi u yiire u kanaru mō Yinni Gusunōn sāa yerō u win tōmbu suuru kanamme, yera ba mēna tōn durōbu ka tōn kurōbu ka bibu be kpuro ba maa sumō. <sup>2</sup> Yera Sekania Yehielin bii Elamun debu-minu sō, u Esidarasi sōwa u nē, geema, sa Gusunō torari ye sa ka tōn tuko kurōbu sua be ba sāa tem min tōn kurōbu. Adama ka me, Isireliba ba yīyōbu mō. <sup>3</sup> Tē, su ka Gusunō arukawani bōke kpa su tōn tuko kurō be gira ka bii be sa ka bu mara nge me Esidarasi besen yinni ka sere be ba wooda ye nasie ba gerua. I de su ko nge me Gusunōn wooda ye, ya gerua. <sup>4</sup> Wunε Esidarasi, a seewo, gari yi, yi nun wa. Sa ko n wāa wunen biruō. A de a wōrugōru ko kpa a se a ko nge me.

<sup>5</sup> Ma Esidarasi u seewa u dera yāku kowo tōnwerobu ka Lefiba ka Isireliba kpuro ba bōrua arukawani yen sō. <sup>6</sup> Yen biru, Esidarasi u yara Gusunōn sāa yerun di u da Yokanani Eliasibun biin dirō. Sanam me u dua mi, u n dīanu di, u n maa nim nōra. Domi win nuki sankire Isireli be ba yoru mwēeran daa kōsa ye ba kuan sō.

<sup>7</sup> Ma ba kpura Yerusalemō, Yudan tem kpuro sō gesi, be ba yoru mwēera kpuro bu mēnama Yerusalemō. <sup>8</sup> Wi u yina u na sō itan baa sō, ba koo win ye u mō wōra kpa bu nūn yara Isireliban suunu sōn di. Wooda yeniwa Isireliban wirugibu ka ben bukurobu ba yi.

<sup>9</sup> Ma Yudaba ka Benyamēba ba mēna Yerusalemō sō ita yen baa sō wō gen suru nōba nnesen sō yenduse sōra mi. Tōmbu kpuro ba mēna sāa yerun yaara mi. Ma ba diirimō soku ten sō ka guran sō. <sup>10</sup> Yāku kowo Esidarasi u seewa u nē, wee i tora ye i ka tōn tuko kurōbu sua ma i Isireliba kpuro doke taare sō. Yen sō tē,



i beɛn toranu tuuba koowo Gusunɔ beɛn baababan Yinnin mi kpa i win kīru ko. <sup>11</sup> I tii nenuɔ tem minin tɔmbun sɔ̄ ka sere maa ben kurɔbun sɔ̄.

<sup>12</sup> Ma tɔn be kpuro ba wura ba neɛ, sa ko ko nge me a gerua. <sup>13</sup> Adama tɔn be, ba dabi. Ma gura nemɔ. Yen sɔ̄, ba ñ kpɛ bu yɔra tɔwɔ. Yen biru, gari yi, yi ñ sɔ̄ teeru ñ kun me sɔ̄ yirun sɔmburu. Domi tɔn dabira ta tora gari yi sɔ̄. <sup>14</sup> N n men na, beɛn wirugibu tɔna bu sina kpa be ba tɔn tuko kurɔbu sue bu na ka ben guro gurobu ka siri kowobu saa ye ba bu bura bu ka gari yi siri. Nge meya Gusunɔ beɛn Yinnin mɔru ya koo ka doona gari yin sɔ̄.

<sup>15</sup> Yonatan, Asaelin bii ka Yaasiya, Tikifan bii ka Mesulamu ka sere Sabetai Lefi wi, be tɔnawa ba ñ ka sun nɔ̄ tia sɔ̄a. <sup>16</sup> Adama be ba tie ba wurama yorun di ba gari yi wura. Ma ba Esidarasi yaku kowo gɔsa ka sere yenu yɛrobu yenu baageren di ben baawure ka win yīsiru. Ma ba gari yin siribu torua wɔ̄ gen suru wɔkurusen tɔ̄ gbiikuru sɔ̄. <sup>17</sup> Wɔ̄ kpɔ̄n suru gbiikoon tɔ̄ gbiikuru sɔ̄ra ba be ba tɔn tuko kurɔbu sua siri ba kpa.

### *Yuu be ba toran yisa*

<sup>18</sup> Yaku kowobu sɔ̄, gaba wɔ̄a be ba tɔn tuko kurɔbu sua. Beya Yosuen sikadominu ka win mero bisi Yosadakin bibu Maaseya ka Eliesɛɛ ka Yaribu ka Gedalia. <sup>19</sup> Tɔn be, ba bɔ̄rua batuma sɔ̄ ba neɛ, ba koo ben kurɔ be gira be ba sɔ̄a tɔn tukobu mi, kpa bu ka yɔa kineru yakuru ko ben toranun sɔ̄. <sup>20</sup> Imɛrin bweseru sɔ̄, Hanani ka Sebadia ba wɔ̄a sɔ̄. <sup>21</sup> Harimun bweseru sɔ̄, Maaseya ka Eli ka Semaya ka Yeyeli ka Osiasi. <sup>22</sup> Pasurin bweseru sɔ̄, Elionai ka Maaseya ka Isimɛeli ka Netanɛeli ka Yosabadi ka Eleasaa.

<sup>23</sup> Lefin bweseru sɔ̄, Yosabadi ka Simeɪ ka Kelaya wi ba maa mɔ̄ Kelita ka Petaya ka Yuda ka Eliesɛɛ.

<sup>24</sup> Wom kowobun bweseru sɔ̄ maa, Eliasibu.

Sɔ̄a yerun kɔnnɔsun kɔsɔbu sɔ̄, Salumu ka Telɛmu ka Uri.

<sup>25</sup> Isireli be ba tie sɔ̄, Pareɔsin bweseru sɔ̄ Ramia ka Yisiya ka Maakiya ka Miyamini ka Eleasaa ka Maakiya ka Benaya.

<sup>26</sup> Elamun bweseru sɔ̄, Matania ka Sakari ka Yehieli ka Abudi ka Yeremɔti ka Eli.

<sup>27</sup> Satun bweseru sɔ̄, Elionai ka Eliasibu ka Matania ka Yeremɔti ka Sabadi ka Asisa.

<sup>28</sup> Bebain bweseru sɔ̄, Yokanani ka Hanania ka Sabai ka Atilai.

<sup>29</sup> Banin bweseru sɔ̄, Mesulamu ka Maluku ka Adaya ka Yasubu ka Seali ka Yeremɔti.

<sup>30</sup> Pakati Mɔabun bweseru sɔ̄, Adina ka Kelali ka Benaya ka Maaseya ka Matania ka Besaleli ka Binui ka Manase.

<sup>31</sup> Harimun bweseru sɔ̄, Eliesɛɛ ka Yisiya ka Maakiya ka Semaya ka Simeɔ

<sup>32</sup> ka Benyamɛɛ ka Maluku ka Semaria.

<sup>33</sup> Hasumun bweseru sɔ̄ maa, Matinai ka Matata ka Sabadi ka Elifelɛti ka Yeremai ka Manase ka Simeɪ.

<sup>34</sup> Banin bweseru sɔ̄, Madai ka Amuramu ka Weli <sup>35</sup> ka Benaya ka Bedia ka Keluhu

<sup>36</sup> ka Fania ka Mɛremɔtu ka Eliasibu <sup>37</sup> ka Matania ka Matinai ka Yaasai <sup>38</sup> ka Bani ka Binui ka Simeɪ <sup>39</sup> ka Selemia ka Natani ka Adaya <sup>40</sup> ka Makinabai ka Sasai ka Sarai <sup>41</sup> ka Asareli ka Selemia ka Semaria <sup>42</sup> ka Salumu ka Amaria ka Yosefu.

<sup>43</sup> Nɛbon bweseru sɔ̄, Yeyeli ka Matitia ka Sabadi ka Sebina ka Yadai ka Yoeli ka Benaya.

<sup>44</sup> Tɔn beni kpurowa ba tɔn tuko kurɔbu sua. Kurɔ ben gaba ka bu bibu mara.

## NεεMI

Sa ko kpī su Nεεmin tirerun gari bōnu ko ita.

Gbiikaa, Yerusalemun gbārarun bana. Babilonin sina bokowa u Nεεmi gōra u ka sōmbu te kpara. U maa gāa dabinu sōnwa sāarun swaa sōō ka maa ben tiin wāasinaan swaa sōō.

Yiruse, Esidarasi u tōmbu Yinni Gusunōn wooda garia, ma tōn be kpuro ba ben toranu wa, ma ba nin suuru bikia ba ka Gusunō arukawani kpaā bōkua.

Itase, ya sun sōōmō ma Nεεmi u sāa kpara Yudaba sōō. Ye ya sāa gāa girinu win wāaru sōō, yera u tii Gusunō wē mam mam. Wiya u ra Gusunō kanε saa kpuro.

### *Tire ten kpunaa*

1. Ba Yerusalemun gbāraru bana, wiru 1n di sere wiru 7.
2. Ba Yinni Gusunōn woodaba gara ma ba ka nūn arukawani kpaā bōkua, wiru 8n di sere wiru 10.
3. Ye Nεεmi u kuan sukum, wiru 11n di sere wiru 13.

### *Nεεmi u Yerusalemun labaari nua*

<sup>1</sup> Gari yi Nεεmi Hakalian bii u yoru, yi wee. U nεε, Aatasεsin bandun wōō yenduse sōō, gen suru nōōba nnεse sōōra nε Nεεmi na wāa wuu bōkō ge ba mō Susiō. <sup>2</sup> Yera nen mero bisi turo wi ba mō Hanani u tunuma saa Yudan tem di ka tōmbu gabu ma na bu Yuu be ba n̄ yoru mwεεra ka Yerusalemun labaari bikia. <sup>3</sup> Ma ba man wisa ba nεε, be ba n̄ yoru mwεεra mi, ba wāa Yudaō yāa bakarū ka seku bakarū sōō. Ma Yerusalemun gbāranu nu kurunu mō ma nin gamboba ba dōō mwaakira.

### *Nεεmi*

#### *u kanaru mō Yuuban sō*

<sup>4</sup> Sanam mε nε Nεεmi na labaari ye nua, na sinawa ka swīi. Na wāa nuku sankiraru sōō sōō dabinu. Ma na nōō bōkua na Wōrukoo kanam wōri. Na nūn sōōwa na nεε, <sup>5</sup> Yinni, wunε wi a wāa wōllō, a kpā. A dam kpuro mō. A ra wunεn arukawani yibie be ba nun mεm nōōwammen mi, kpa a be ba nun kī wōnwōndu kua. <sup>6</sup> A man mεεrima. A swaa dakio ye na nun kanamō nε wunεn sōm kowo. Sōō sōō ka wōkuru na nun kanamō

bεε Isireliban sō, bεε wunεn sōm kowobu. Na nun kanamō a sun bεεn durum wōko. Geema, nε ka nen yenugibu sa torawa, <sup>7</sup> ye sa n̄ ka wunεn woodaba ka wunεn gere ka wunεn yiirebu mεm nōōwε ye a Mōwisi wunεn sōm kowo wē. <sup>8</sup> A yaayo ye a Mōwisi sōōwa u sun sō. A nεε, sà kun nun mεm nōōwε, kaa sun yarinasia sa n wāa bwesenu kpuron suunu sōō. <sup>9</sup> Adama amεn biru, sà n gōru gōsia sa wurama wunεn mi, ma sa wunεn woodaba mεm nōōwa, kaa sun kasum da baa sà n toman na, kpa a ka sun wurama tem mε a gōsa sōō mī a nεε, kaa n wāa. <sup>10</sup> Yinni Gusunō, sa sāawa wunεn tōmbu ka maa wunεn sōm kowobu. Bεεra a yakia ka wunεn dam bakam. <sup>11</sup> Yinni Gusunō, a suuru koowo. A nen kanaru nōōwō ka maa be ba nun naanε sāa ba kī bu nun bεεrε wē. A de nen sanum mu dora sina bokon mi, kpa u ka man nōnu geu mεeri.

N deema saa ye sōō, na sāawa sina bokon sōm kowo wi u ra nūn tam dokeye nōraō.

### *Aatasεsi u wura*

#### *Nεεmi u gōsira Yerusalemu*

## 2

<sup>1</sup> Ye Aatasεsi u kua wōō yendu bandu sōō, wōōn suru gbiikoon tōru garu, u sō u dimō, ma na tam sua na nūn wē. Adama saa ye sōō, na nuki sankire too. Na n̄ nuki sankirare nge mε. <sup>2</sup> Yera sina boko u man bikia u nεε, amōna nen wuswaa ya ka burisine mε. Na barōwa? Nuku sankira nirā na mō mε.

Yera na nanda too. <sup>3</sup> Adama ka mε, na kpīa na nūn sōōwa na nεε, yinni, wunεn wāaru tu daka da. Na n̄ kpē na kun nuki sankire. Domi wuu gèn mi ba nen sikadoba sika ga kua bansu. Ma gen gbārarun gamboba ba dōō mwaakira.

<sup>4</sup> Sina boko u man bikia u nεε, mba na kī u man kua.

Yera na yande Wōrukoo kana. <sup>5</sup> Ma na nūn wisa na nεε, yinni, à n ka man nōnu geu mεera, a de n wura Yudaban temō wuu gèn mi ba nen sikadoba sika kpa n gu bani n seeya.

<sup>6</sup> N deema sina boko ka win kurōwa ba sō dōma te. Yera u maa man bikia u nεε, sōō nyewa kon ko mi. Saa yerā kon wurama.

Ma na nūn sōōwa saa ye kon wurama. Ma u wura n da. <sup>7</sup> Yen biru, na nεε, sina boko, na nun kanamō, a man tireru wēyō tem yēro

be ba wāa Efaratin sōo duu yeru gian sō bu ka man deri n turi Yuda. <sup>8</sup> Mɛya na maa kīa man tireru garu wē Asafun sō wi u sāa sina bokon dāa kōso kpa u man dāa kē n ka dii te ta wāa sāa yerun bōkuən gamboba ko ka wuu gen gbāraran gamboba ka sere diru mi nen tii ko na n wāa.

Yera sina boko u man tire ni kpuro wē. Domi Gusunō u wāa ka nɛ. <sup>9</sup> Ma u tabu sinambu ka maasōbu gōsa bu ka man yōsiri. Yera na seewa na da na tem yēro be deema be ba wāa sōo duu yeru gia mi. Ma na bu sina bokon tire ni wē. <sup>10</sup> Sanam mɛ Sambala wi u sāa Horoni ka win sōm kowo Tobiya wi u sāa Amōni ba nua ma na wee n ka Isireliba gea kua, yera ben nuki sankira too.

### *Nɛɛmi u mɛɛrimō*

#### *mi gbārara sankira*

<sup>11</sup> Sanam mɛ nɛ Nɛɛmi na tunuma Yerusalemu, na sinawa gina sōo ita. <sup>12</sup> Na n goo sōowa ye Gusunō nen Yinni u man sōowa n ko Yerusalemun sō. Yen biru, na seewa wōkuru ka tōmbu gabu. Na n yaa saberu garu sue ma n kun mō keteku ge na sōni. <sup>13</sup> Wōku suunu sōo, na yara saa kōnnō ge ga wāa wōwa gian di na da bwiaō ye ba mō Yaa gōba ka maa sere kōnnōwō mi ba ra kubanu yari. Ma na Yerusalemun gbāra te mɛɛra mɛɛra, na wa ta kurunu mō. Ma ten gamboba ba dōo mwaakira. <sup>14</sup> Ma na da kōnnō ge ga wāa bwia ye ba gban bōkuō ka sere sina bokon bwiaō. Adama ayeru garu sari mi nen keteku ga koo ka sara. <sup>15</sup> Ma na kpa ka Sedoronin wōwa gia na ka gbāra te mɛɛri mɛɛrimō sere na ka tunuma kōnnō ge ga wāa wōwa giaō mìn di na raa ka yara.

<sup>16</sup> Saa ye sōo, wuun siri kowobu ba n yē mi na da ka ye na mō. Domi na n Yuu goo gāanu sōowa baa ka yāku kowobu ka wuun bukurobu ka sere tem men kparobu. <sup>17</sup> Adama ye na wurama na bu sōowa na nɛɛ, bɛɛn tii i wa nge mɛ Yerusalemu ya sāa. Wee ya bansu kua. Ma yen gbāraran gamboba ba dōo mwaakira. Yen sō, su yen gbāra te seeya kpa sa kun maa wāa sekuru sōo.

<sup>18</sup> Ma na bu sōowa nge mɛ Gusunō nen Yinni u man kōsu ka ye sina boko Aatasesi u man kua. Yera be kpuro ba yande nōogiru sua ba nɛɛ, su se su gbāra te bani.

Ma ba dam kēena ka gari yi. <sup>19</sup> Adama Sambala wi u sāa Horoni ka win sōm kowo Tobiya wi u sāa Amōni ka Gesemu wi u sāa Daarubu ba yen labaari nua. Yera ba sun yaakoru torua. Ma ba sun bikia ka gendu mba sa mō mi. Sa kasuwa su sina boko seesi?

<sup>20</sup> Ma na bu wisa na nɛɛ, Yinni wi u wāa wōllō wiya u koo sun nasara wē. Bɛɛ win sōm kowobu sa ko sewa su wuu ge bani. Adama bɛɛ, i n baa mō ge sōo, i n maa gāanu mō i gere mi. I n ko mam bweseru garu deri tèn sō ba koo bɛɛ yaaya.

### *Yuuba ba Yerusalemun*

#### *gbāraran bana seewa*

## **3**

<sup>1</sup> Yera yāku kowo tōnwero Eliasibu u seewa ka yāku kowo be ba tie, ba kōnnō ge ba mō Yāanun gani seeya. Ma ba yi sārasiya ba yi nenem ka yāku yāki. Yen biruwa ba yen gamboba doke. Saa min di, ba maa gbāraru sōnwa Mɛan kōsu yerun di sere n ka girari kōsu yee te ba mō Hananɛliō. Ma ba maa ten tii sārasiya. <sup>2</sup> Yera Yerikogibu ka Sakuri Imirin bii ba sōmburu kua Eliasibun bōkuō. <sup>3</sup> Senaagibu ba bu somi ba ka kōnnō ge ba mō Swɛɛ bana. Ba gen kadiriba kua ka gen kōkōrōba. Ma ba ye kpuro doke gambo ye sōo. <sup>4</sup> Ben bōkuō Mɛremōtu, Urin bii, Hakōtun debubu, u maa somi sōmbu te sōo. Ben bōkuō maa Mɛsulamu, Berekian bii, Mɛsesabelin debubu u maa somi sōmbu te sōo. Ben bōkuō, Sadōku, Baanan bii u maa somi sōmbu te sōo. <sup>5</sup> Ben bōkuō, Tekoagibu ba maa na bu ka somi sōmbu te sōo. Adama ben wirugiba yina bu sōmbu ten kparobu wiru kpīya.

<sup>6</sup> Yoyada Paseakin bii ka Mɛsulamu Besodian bii ba kōnnō ge ba mō Yesana sōnwa ba bana. Ba gen kadiriba kua ka gen kōkōrōba ka sere maa gen sēretii. <sup>7</sup> Be ba maa sōmburu kua ben bōkuō be wee, Melatia Gabaonigii ka Yadoni Mɛronōtugii ka Gabaonigibu ka Misipagibu. Beya ba bana n ka girari tem yēron dirō wi Babilonin sina boko u yi mi. <sup>8</sup> Ben bōkuō be ba maa somi wee, Usieli, Harayan bii wi u sāa wuran sōm kowobun turo ka Hanania wi u sāa turare kowobun turo. Ba ben sōmburu kua ba ka da sere mi Yerusalemun gbāraru ta yasum sosi. <sup>9</sup> Ben bōkuō Refaya,

Hurin bii wi u s̄aa Yerusalemun bee tian kparo u maa somi s̄ambu te s̄o. <sup>10</sup> Benin b̄okuo maa, Yedaya, Harumafun bii u gb̄araru s̄onwa u bana te ta w̄aa win ȳenun dee deeru. Yen biru Hatusi, Hasanian bii u bana u sw̄eesi. <sup>11</sup> Maakiya, Harimun bii ka Hasubu, Pasati M̄abun bii ba maa gb̄ara ten gam s̄onwa ka k̄osu yee te ba m̄o P̄ēen d̄o s̄oru yeru. <sup>12</sup> Benin b̄okuo Salumu, Halos̄esin bii wi u Yerusalemun w̄o beri tia kpare u maa somi ka win bii w̄andiaba. <sup>13</sup> Hanuni ka San̄oagibu ba k̄onn̄o ge ga w̄aa w̄owa gia s̄onwa ba gu bana ba gen kadiriba ka gen k̄ok̄or̄ba ka gen s̄eretii doke. Mi ba bana mi, n kuawa ḡom soonu n̄or̄bu (1.000) ba ka girari k̄onn̄o ḡen min di ba ra kubanu yari. <sup>14</sup> Maakiya Rekabun bii wi u s̄aa B̄eti Haker̄emun beran tem ȳero u k̄onn̄o ḡen min di ba ra kubanu yari s̄onwa. Ma u gen kadiriba kua u doke ka gen k̄ok̄or̄ba ka sere maa gen s̄eretii.

<sup>15</sup> Saluni, Kolohose Hoseen bii, Misipan tem ȳero u k̄onn̄o ḡen mi gia bwia w̄aa s̄onwa u gen kadiriba kua ka gen k̄ok̄or̄ba ka gen s̄eretii. Yen biru u Siloen ȳerun gana bana u ka na sere sina bokon saadiēn ganan b̄okuo ka ȳotia ye ba kua ba ra ka de sina boko Dafidin wuu gia. <sup>16</sup> Win b̄okuo Nεemi Asibukun bii, wi u B̄eti Surin bee tia kpare u gb̄araru s̄onwa u ka da sere Dafidi ka wigibun siku yer̄o ka mi ba bwii gba ka sere mi tabu dur̄obun dira w̄aa. <sup>17</sup> Win b̄okuo Lefiban bweseru ta maa bana saa min di. Wi u s̄aa ben wiruḡii wiya Rehumu, Banin bii. Yen biru Hasabia wi u s̄aa Keilan bee tian kparo u maa s̄onwa ye ya w̄aa win bera gia. <sup>18</sup> Ben b̄okuo win m̄ero bisibu ba maa sua min di. Wi u bu kpare wiya Bafai, Henadadin bii. Wiya u maa Keilan bera ye ya tie kpare. <sup>19</sup> Ben b̄okuo Es̄e, Yosuen bii, Misipan sun̄o u maa sua min di u ka da sere mi ba ra tabu ȳanu bere gb̄ararun goo ḡomkir̄o. <sup>20</sup> Win b̄okuo Baruku, Sabain bii u maa sua min di u bana saa goo ḡomkii ten min di n ka girari ȳaku kowo t̄onwero Eliasibun dii k̄onn̄ow̄o. U s̄ambu te kua ka k̄iru. <sup>21</sup> Saa min di, M̄erem̄atu, Urin bii, Hak̄otun debubuwa u maa bana saa Eliasibun dirun k̄onn̄on di sere ka dii ten bera gīo.

<sup>22</sup> Win b̄okuo ȳaku kowo be ba w̄aa Yerusalemun baru kpaan̄o ba maa begia

bana. <sup>23</sup> Ben b̄okuo Benyam̄e ka Hasubu ba maa s̄onwa ba bana ben dian dee deeru. Ma Asaria Maaseyan bii, Ananian debubu u maa bana win dirun b̄okuo. <sup>24</sup> Ben b̄okuo Binui, Henadadin bii u maa bana saa Asarian dirun di sere ka gb̄ara ten goo ḡomkir̄o. <sup>25</sup> Pala, Usain biiwa u maa s̄onwa goo ḡomkii ten dee deerun di n ka da wuu k̄sobun dir̄o te ta sina kpaaru m̄era piris̄om dirun b̄okuo. Min diya Pedaya, Parēsin bii u maa s̄onwa. <sup>26</sup> N̄etini be ba w̄aa gungun̄o ba maa s̄onwa ba bana ba ka da k̄onn̄ow̄o ge ga w̄aa nim gia s̄o yari yeru gia wuu k̄sobun dirun dee deeru. <sup>27</sup> Ben b̄okuo Tekoagibu ba maa s̄onwa ba bana wuu k̄sobun dii bakarun dee deerun di n ka da gana ye ya w̄aa gungur̄o.

<sup>28</sup> K̄onn̄o ḡen min di dumi ra ka du, ȳaku kowo ben baawurewa u mi s̄onwa u bana win dirun dee deeru. <sup>29</sup> Ben b̄okuo Sad̄oku, Im̄erin bii u s̄onwa u bana win dirun dee deeru. Ma Semaya, Sekanian bii wi u s̄aa k̄onn̄o ge ga w̄aa s̄o yari yeru gian k̄so u maa s̄onwa u bana. <sup>30</sup> Win b̄okuo Hanania, Selemian bii ka Hanuni, Salafun bii n̄oba tiase be, ba maa seewa ba gb̄ara ten gam s̄onwa. Ma M̄esulamu, Berekian bii u maa s̄onwa win dirun dee deeru. <sup>31</sup> Win b̄okuo Maakiya wuran s̄om kowobun turo u maa s̄onwa u ka da N̄etiniba ka tenkuban ȳenus̄o Mifukadin k̄onn̄on dee deeru sere ka dii t̄era ye ya w̄aa gb̄ararun goo ḡomkir̄o. <sup>32</sup> Wurand̄o s̄om kowo be, ka tenku be, ba maa s̄onwa dii t̄era yen min di sere n ka da k̄onn̄ow̄o ge ba m̄o Ȳaanu.

### *Yiber̄eba*

#### *ba k̄i bu s̄ambu te ȳrasia*

<sup>33</sup> Sanam m̄e Sambala ka wigibu ba nua ma b̄ese Yuuba sa gb̄ara te banim̄o, yera ba m̄oru seewa ka dam. <sup>34</sup> Ma ba sun yaakor̄u m̄o Samarin tabu kowobun wuswaāo ba m̄o, mba Yuu w̄onw̄ondo beni ba m̄o. Sa ko bu deriwa bu ben s̄ambu te ko? Sa ko bu deriwa bu Gusun̄o ben Yinni ȳakuru kua? Sa ko wura bu s̄ambu te wiru go? Sa ko wurawa bu maa ban si seeya s̄in kpenu d̄o mwaakira kpuro mi?

<sup>35</sup> Tobiya wi u s̄aa Am̄oni u w̄aa win b̄okuo. Ma u n̄e, bana yeren bwesera ba m̄o m̄e. Gana ye demaku ḡa n ȳowa ya koo w̄oruma mi?



<sup>36</sup> Yera nε Nεemi na nɔɔgiri sua na nεε, Gusunɔ besen Yinni, a swaa dakio a nɔ nge mε besen yiberεba ba sun yaakoru mɔ. A de ben yaako ten are yi wɔri ben wiru wɔllɔ. A de bu ben yānu gura bu bu yoru mwεeri bu ka da tem tukumɔ. <sup>37</sup> A ku bu ben durum wɔka, domi ba sun wɔnwa gbāra te sa banimɔn sɔ.

<sup>38</sup> Nge mεya sa ka gbāra te kpuro bana sere ten gunum bɔnun saka. Be ba sambu te kua, ba tu kuawa ka nuku tia.

#### 4

<sup>1</sup> Sanam mε Sambala ka Tobiya ka Daarububa ka Amɔniba ka Asidɔdugibu ba nua ma Yerusalemun gbāra ten sɔmbura sīimɔ, ba maa ten kuu dabinu kɔrumɔ, yera ba mɔru besira too. <sup>2</sup> Ma ba nɔɔ tia kua bu ka Yerusalemu wɔri kpa bu yen tɔmbu burisina. <sup>3</sup> Yera sa Gusunɔ besen Yinni kana ma sa gbāra te kɔsu sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru. Sa yiberε be mara. <sup>4</sup> Adama Yudaba ba gerumɔ ba mɔ, gbāra ten wɔrumaan tem kusanu nu kpā sere besen sɔm kowoba wasira ka nin gurabu.

Sa n̄ kpē su tu bani.

<sup>5</sup> Ma besen yiberεba ba tamaa sa n̄ ben baaru nɔmɔwa, sa n̄ maa bu wasi sere dɔma te ba koo sun wɔri bu gɔ kpa bu besen sambu te yɔrasia.

#### *Nεemi u tɔn be ba sɔmburu mɔ*

#### *tabu yānu wē*

<sup>6</sup> Yuu be ba wāa besen yiberεban suunu sɔɔ ba na ba sun sɔɔwa nɔn dabinu kari ye ya wee saa yiberε ben min di ka sere min di ba koo sun wɔrima. <sup>7</sup> Yen sɔnɔ na tɔmbu tabu yānu wē ben baawure ka win takobi ka win yaasa ka win tendu. Ma na bu yi yi bwese kera ka bwese kera gbāraran biruɔ mi ba n̄ gina banε. <sup>8</sup> Ma na seewa na bukurobu ka siri kowobu ka tɔn be ba tie sɔɔwa na nεε, i ku ben berum ko. I yaayo ma Yinni Gusunɔ u kpā. Wiya ba koo nasia. I tabu koowo been mero bisibun sɔ ka been bibun sɔ ka been kurɔbun sɔ ka sere been yenusun sɔ.

<sup>9</sup> Yen biru, besen yiberεba ba nua ma ba sun sɔɔwa ye ba mɔ kpuro. Gusunɔ u maa ben himbaba kam koosia. Ma baawure u wura mi u raa sɔmburu mɔ. <sup>10</sup> Saa dɔma ten di, nɔn sɔm kowobun sukum mu ra n sɔmburu mɔwa kpa be ba tie ba n yaasi

ka tɔrenu ka tennu beki kpa ba n yabe tarakpenu doke. Kpa besen wirugibu ba n sun dam kɔmɔ. <sup>11</sup> Be ba maa gbāra te banimɔ ka be ba kpenu guramɔ, ba ra n nɔm teuɔ tabu yānu neniwa kpa ba n ka teu sɔmburu mɔ. <sup>12</sup> Ben baawure u ra n win takobi sɔrusiewa pɔraɔ. Wi u ra kɔba so, wiya u ra n man swīi. <sup>13</sup> Ma na bukurobu ka siri kowobu ka sere tɔn be ba tie mi sɔɔwa na nεε, besen sambu te, ta kpā. Wee sa yarinε baama kpuro. Goo kun ka goo turuku gbāra ten sɔmburu sɔɔ. <sup>14</sup> Yen sɔ, i n kɔban swīi nua, i mennama nen mi bera gee i yen swīi yi nua. Gusunɔ besen Yinni u koo sun sanna.

<sup>15</sup> Nge mεya sa ka sambu te mɔ. Besen sukum mu yaasi neni saa bururun di sere ka wɔkuru. <sup>16</sup> Na maa wure na bu sɔɔwa na nεε, baawure u kpunɔ Yerusalemun nukurɔ ka win sɔm kowobu kpa su dom se wɔkuru sa n yiberεba mara. Kpa su sɔmburu ko sɔɔ sɔɔ. <sup>17</sup> Ma nε Nεemi ka nen mero bisibu ka nen sɔm kowobu ka nen kɔsobu be ba man swīi, bese kpuro sa n̄ besen yānu potira. Ma baawure u win tabu yānu ka win nim neni.

#### *Nεemi u taki kpeesia*

#### 5

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru, Yuuban tɔn durɔbu ka ben tɔn kurɔbu ba ka begibu gabu mɔru mɔ. <sup>2</sup> Gaba gerumɔ ba mɔ, bese ka besen bibu, sa dabi. Yen sɔ, sa alikaman bukata mɔ ye sa ko di sa n ka wāa. <sup>3</sup> Gaba maa gerumɔ ba mɔ, sa besen gbea ka besen resem gbaanu ka mam besen dia tɔruba yiimɔ su ka alikama wa gɔɔrun saa. <sup>4</sup> Gaba maa gerumɔ ba mɔ sa gobi bɔkurawa besen gbean dīanu sɔɔ su ka wa su Babilonin sina bokon wɔɔ gobi kɔsia. <sup>5</sup> Adama bese kpuro sa sɔawa bwese teeru. Besen bibu ka ben bibu tia yera. Adama ba sun tilasi mɔ su ka besen bibu yoru kpēε. Besen bii wɔndia dabiru ta mam wāa yoo te sɔɔ kɔ. Sa n̄ maa kpē su gāanu ko domi wee ba besen gbea ka besen resem gbaanu tɔruba mwa.

<sup>6</sup> Sanam mε na ye kpuro nua, ka tɔn ben weewee ni ba mɔ, yera mɔru man mwa gem gem. <sup>7</sup> Ma na gɔru doke n bukuro be, ka siri kowo be gerusi. Ma na be kpuro sokusia ba menna. Na bu bikia na nεε, amɔna i ka been mero bisibu gāanu bɔkuramɔ i nim dokemɔ. <sup>8</sup> Ma na bu sɔɔwa na nεε, sa been mero bisi

be ba tii tɔn tukobu dɔre yakia ka dam mɛ sa mɔ. Yera bɛɛn tii i maa bu dɔramɔ bɛɛn tii tiinɛ sɔɔ?

Ma ba mari ba n̄ maa gāanu wisa. <sup>9</sup> Na maa wure na nɛɛ, ye i m̄ mi, ya n̄ wā. Ya weene i n Gusunɔ nasie, kpa bwese tukunu nu ku sun wɔmɛ. <sup>10</sup> Nɛn tii ka nɛn tundo bisibu ka nɛn sɔm kowobu sa tɔn be gobi ka alikama bɔkura. Adama su bu ye kpuro deria. <sup>11</sup> N n mɛn na, i doo saa gisɔn di i ben gbea ka ben resɛm gbaanu ka ben dia ye i tɔruba mwa wesia. Kpa i maa are yin tii bu wesia yi i bu mwaari gobi yi i bu bɔkura sɔɔ ka alikama sɔɔ ka tam sɔɔ ka sere maa gum sɔɔ.

<sup>12</sup> Ma ba man wisa ba nɛɛ, sa ko ye wesia. Sa n̄ maa bu gāanu mwaarimɔ. Sa ko kowa nge mɛ a geru.

N deema na yāku kowobu sokusia. Ben wuswaaara ba n̄ mwaɛ ni kua ka b̄ri. <sup>13</sup> Yen biru na nɛn yaberu nɛnu na kpara ma na nɛɛ, wi u kun win n̄ mwaɛru yibie, Gusunɔ u ȳero kparo nge mɛsum kpa u ȳero yara win yɛnun di. U de ȳeron dukia yu doona kpa u ȳra n̄m dira.

Ma be kpuro ba wura ba nɛɛ, ami, n ȳero koowo mɛsum.

Ma be kpuro ba Yinni Gusunɔ siara. Yen biru ba ben n̄ mwaɛ ni yibia.

<sup>14</sup> Saa sina boko Aatasɛsin bandun w̄ɔ yɛndun diya u man kua Yudaban kparo sere n ka girari win bandun w̄ɔ tɛna ka yiru. N kuawa mi w̄ɔ w̄kura yiru. Saa ye kpuro sɔɔ, nɛ ka nɛn mero bisibu sa n̄ tem ȳrorun gāanu mwaare. <sup>15</sup> Adama n sere tunuma mi, kparo be ba raa wā mi, ba ra tɔmbu w̄ɔ gobi burewa n kp̄a kpa bu bu d̄ianu mwaari ka tam ka sere maa sii geesun gobi weeru. Yen biru, ben sɔm kowobu ba ra n tɔmbu dam dɔremɔwa. Adama nɛ, na n̄ kue mɛ, yɛn s̄ na Gusunɔ nasie. <sup>16</sup> Bɛɛn tiwa sa sɔmburu kua sa ka gb̄ara te sɔnwa. Sa n̄ maa gberu garu dwa bɛɛn tiin s̄. Nɛn sɔm kowobu kpurowa ba ka man sɔmbu te kua. <sup>17</sup> Ka mɛ, Yuuba ka ben wirugibu be ba ra di nɛn yɛnu, ba s̄awa wuna weeru ka w̄kuru ka sere maa sɔɔ be sa ra wa tem tukum di. <sup>18</sup> T̄ɔ baatere naa na ra de bu go ka yāanu n̄ɔba tia ni nu gea s̄a ka sere maa gue. Yen biru s̄ɔ w̄kuru ka s̄ɔ w̄kura, ba ra ka man tam naawɛ. Ka mɛ, ye kpuro sɔɔ, na n̄ tɔmbu tem ȳrorun gāanu bikiare. Domi ben ye ba m̄ ya kp̄a kɔ.

<sup>19</sup> Yinni Gusunɔ, a man yaayo ye na tɔn be kuan s̄, kpa a ka man n̄nu geu mɛeri.

### *Yiberɛba ba maa kpam seewa*

## 6

<sup>1</sup> Sambala ka Tobiya ka Gesɛmu wi u s̄a Daarubu ka sere bɛɛn yiberɛ be ba tie ba nua ma sa gb̄ara te kpuro sɔnwa, ten gambobara ba tie. <sup>2</sup> Yera Sambala ka Gesɛmu ba man goria ba nɛɛ, n na su wesianɔ ko Kefirimuɔ Onɔn wɔwaa. N deema k̄sa tɔn be, ba bwisika bu man kua. <sup>3</sup> Yera na maa bu goria na nɛɛ, na sɔmburu m̄ ta kp̄a, na n̄ kp̄ɛ n tu deri n na. Domi n̄ n tu deri ta koo ȳra.

<sup>4</sup> Yera ba man goria mɛsum sere n̄n nɛ. Adama gari tee yiya na ra bu wisi. <sup>5</sup> Yera Sambala u maa man win sɔm kowo goria n̄n n̄ɔbuse. Sɔm kowo wi, u tireru n̄ni te ba n̄ wukiri. <sup>6</sup> Wee ye ya yorua tire te sɔɔ. Ta nɛɛ, Gesɛmu u nɛɛ, labaari gaa ya n̄ramɔ bwesenu sɔɔ. Yera wunɛ ka wunɛgibu i be s̄aru kpa i ka tii yina. Yen s̄na a gb̄ara te seeyamɔ. Wunɛn tii a k̄i a be k̄o ben sina boko. <sup>7</sup> A mam be Gusunɔn sɔmɔbu ḡsa be ba koo kpara Yerusalemuɔ ma a kua Yudaban sina boko. T̄ɛ, a n ȳ ma n̄ n̄ tɛmɔ sina boko u ka labaari ye n̄. Yen s̄, a na su wesiana sannu. <sup>8</sup> Ma na Sambala wisa na nɛɛ, weesa a m̄. Wuna a wunɛn gari sekumɔ. <sup>9</sup> Bɛɛn yiberɛ be, ba kookari kua bu ka sun nandasia. Ba tamaa sa ko mwia kpanawa su sɔmbu te deri.

T̄ɛ, Yinni Gusunɔ a man dam k̄ɛyɔ sɔmbu te sɔɔ.

<sup>10</sup> Yen biru, na wura na Semaya Delayan bii Mɛhetabelin debubu deema. N deema u raa tii kɛnusi ma u nɛɛ, su da sannu Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ sere s̄ɔwɔ su kuke. Kpa su tii gamboba kɛnusi. Domi yiberɛ be, ba wee bu nɛ, Nɛɛmi go w̄kuru. <sup>11</sup> Ma na n̄n wisa na nɛɛ, t̄nu wi s̄a nge nɛ u koo maa duka su yiberɛban wuswaaɔ? Nge wara u koo du Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ u yari wasiru. Na n̄ duɔ mi.

<sup>12</sup> Domi na tuba ma n̄ n̄ Gusunɔ u n̄n ḡrima. Adama u win gari geruawa yɛn s̄ Sambala ka Tobiya ba n̄n gobi k̄sia u ka ye ko. <sup>13</sup> Tɔn be, ba tamaa u n̄ kua mɛ, kon b̄rum ko kpa n win gere sw̄i n w̄ri durum sɔɔ, kpa bu nɛn ȳsiru sanku n bɛɛɛ bia.

14 Yinni Gusunə, a de a n yaaye ye Tobiya ka Sambala ka Gusunən səmə Nəadia tən kurə wi, ba kua ka sere Gusunən səmə be ba tie ba kasu bu man berum tia.

15 Sa gbāra ten bana kpawa suru wi ba m̀ Elulun s̄ə yenda n̄əbuse s̄ə. Sa s̄əmbu te kuawa s̄ə weeraakuru ka yiru. 16 Sanam m̄e besen yiberɛba ka bwese ni nu ka sun sikerene ba nua sa gbāra te seeya, yera ba berum soora. Ma sekura bu mwa. Saa ye s̄əra ba tuba ma Yinni Gusunəwa u dera s̄əmbu te, ta koorā.

17 Sanam m̄e sa bana ye m̀, Yudan wirugibu gabu ka Tobiya ba ra n tirenu kuanamm̄ewa kiri kiri. 18 Domi Yuu dabira ta n̄ə tia kua ka wi, ka b̄ri yèn s̄ə u Yuu wi ba m̀ Sekania, Aran biin bii wəndia sue kurə. M̄eya maa Tobiyān bii Yokanani u Yuu wi ba m̀ Berekia, M̄esulamun biin bii wəndia sue kurə. 19 Ba ra n mam wi, Tobiyān gea geruməwa n̄en wuswaaə kpa bu da bu n̄n n̄en gari swaa gurea. Tobiya wi, u ra n man tirenu kuamm̄ewa u ka man nandasia.

### *Nge m̄e ba koo ka Yerusalemu k̄su*

## 7

1 Sanam m̄e sa gbāra te bana sa kpa sa ten gamboba doke, yera sa be ba ra k̄nn̄əs̄u k̄su doke ben s̄əma s̄ə ka sere maa wom kowobu ka Lefi be ba tie. 2 Ma na n̄en m̄ə Hanani wooda w̄ɛ u Yerusalemu kpara, wi ka Hanania, wi u s̄ā Yerusalemun gbāra k̄sobun wirugii. Durə wi, u tən be ba tie kere. Domi u s̄ā naan̄egii ma u Gusunə nasie. 3 Na bu s̄əwa na n̄e, ba n̄ Yerusalemun k̄nn̄əs̄u keniamə ma n̄ kun m̄ə s̄ə u yara. Yoka ba koo su k̄n̄ewa k̄nn̄ə k̄sobu bu sere doona. Yen biru, ba koo Yerusalemugibu bikia bu wuu k̄su, ben baawure u n̄ ȳ win dii k̄nn̄əw̄ə.

### *Yuu be ba wura ben temə*

4 Baa m̄e Yerusalemu ya kp̄a, ya maa yasu, yen t̄ambu ba n̄ dabi, ba n̄ maa dia ban̄e. 5 Yera Yinni Gusunə u doke n̄en ḡruə n̄ bukurobu m̄enna ka siri kowobu ka wuun t̄ambu n̄ ka bu gari gari. Ma na tireru garu wa t̄ə s̄ə ba t̄ambun ȳsa yoru nge m̄e ben baawuren bweserun t̄ka s̄ā. Bera be ba gb̄ia ba wurama Babilonin di. Ye na wa ba yoru wee.

6 Tən be Babilonin sina boko N̄ebukan̄esaa u yoru mw̄era u ka da win mi, ben dabiru

ta wurama Yerusalemu Yudan temə. Ma ben baawure u da win wuu. 7 Wee be ba tən be kparama. Bera Sorobabeli ka Yosue ka Nεemi ka Asaria ka Ramia ka Nakamani ka Maadose ka Bilisani ka Misipaa ka Bigifai ka Nεhumu ka Baana. Tən ben geeru ka ben bwese kerin ȳsa wee.

8 Pareəsin bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu n̄r̄əbun suba yiru ka wun̄əbu ka wata ka w̄kura yiru (2.172).

9 Sefatian bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu gooba wun̄əbu ka wata ka w̄kura yiru (372).

10 Aran bweseru s̄ə ba s̄āawa t̄ambu nata ka weeraakuru ka yiru (652).

11 Pakati M̄əabun bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu n̄r̄əbun suba yiru ka n̄en̄e ka w̄kura n̄əbu ka ita (2.818). Ba s̄āawa Yosue ka Yoabun sikadominu.

12 Elamun bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu n̄r̄əbu ka goobu ka weeraakuru ka n̄n̄e (1.254).

13 Satun bweseru s̄ə ba s̄āawa t̄ambu n̄en̄e ka weeru ka n̄əbu (845).

14 Sakain bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu nata ka wun̄əbu ka wata (760).

15 Binuin bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu nata ka weeru ka n̄əba ita (648).

16 Bebain bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu nata ka yenda n̄əbu ka ita (628).

17 Asigadin bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu n̄r̄əbun suba yiru ka gooba wun̄əbu ka yenda yiru (2.322).

18 Adonikamun bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu nata ka wata ka n̄əba yiru (667).

19 Bigifain bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu n̄r̄əbun suba yiru ka wata ka n̄əba yiru (2.067).

20 Adinin bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu nata ka weeraakuru ka n̄əbu (655).

21 At̄en bweseru s̄ə, be ba s̄ā Esekiasin yenugibu ba s̄āawa t̄ambu wun̄əbu yiru sari.

22 Hasumun bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu gooba wun̄əbu ka yenda n̄əbu ka ita (328).

23 Besain bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu gooba wun̄əbu ka yenda n̄n̄e (324).

24 Harifun bweseru s̄ə, ba s̄āawa t̄ambu wun̄əbu ka w̄kura yiru (112).

25 Gabaonigibu ba s̄āawa t̄ambu w̄n̄e ka w̄kura n̄əbu (95).

26 Betelehemugibu ka Netofagibu ba s̄āawa t̄ambu wun̄əba w̄n̄e ka n̄əba ita (188).

27 Anatətugibu ba sāawa tumbu wunaa teeru ka nōaba ita (128).

28 Bēti Asimafetigibu ba sāawa tumbu weeru ka yiru (42).

29 Kiriati Yarimu ka Kefiragibu ka Beerətugibu ba sāawa tumbu nata ka wunaa weeru ka ita (743).

30 Ramagibu ka Gebagibu ba sāa tumbu nata ka yenda tia (621).

31 Mikimasigibu ba sāawa tumbu wunaa teeru ka yiru (122).

32 Beteligibu ka Ayigibu ba kua tumbu wunaa teeru ka ita (123).

33 Nēbo yeənəgibu ba sāawa tumbu weeraakuru ka yiru (52).

34 Elamu wiənən yenugibu ba sāawa tumbu nərəbu ka goobu ka weeraakuru ka nne (1.254).

35 Harimun yenugibu ba sāawa tumbu gooba wunəbu ka yendu (320).

36 Yerikogibu ba sāawa tumbu gooba wunəbu ka weeru ka nōabu (345).

37 Lodugibu ka Hadidigibu ka Onəəgibu ba sāawa tumbu nata ka wunaa teeru ka tia (721).

38 Senaagibu ba sāawa tumbu nərəbun suba ita ka nene ka wunaa teeru ka wəkuru (3.930).

39 Wee tən be ba wāa yāku kowobun bweseru səə. Yosuen bweseru səə, Yedayan yenugibu ba sāawa nene ka wunaa wata ka wəkura ita (973)

40 Imərin yenugibu ba sāawa tumbu nərəbu ka weeraakuru ka yiru (1.052).

41 Pasurin yenugibu ba sāawa tumbu nərəbu ka goobu ka weeru ka nōaba yiru (1.247).

42 Harimun yenugibu ba sāawa tumbu nərəbu ka wəkura nōabu ka yiru (1.017).

43 Lefiban wuuru səə, be ba sāa Yosue ka Kadimiēlin bweseru, Hodifan sikadominu, ba sāawa tumbu wata ka wəkura nne (74).

44 Asafun yenugii be ba ra womu ko sāa yerə, ba sāawa tumbu wunaa weeru ka nōaba ita (148).

45 Be ba sāa gbāraran kənnə kəsobu ba ka sāa Salumun yenugibu ka Atēeba ka Taluməba ka Akububa ka Hatitaba ka sere Sobaiba ba sāawa tumbu wunaa weeru yiru sari (138).

46 Nətiniban bweseru səə, be ba ra sāa yerun səmburu ko ben sikadobara Siha ka Hasufa ka Tabaətu 47 ka Kərəsi ka Sia ka Padoni 48 ka Lebana ka Hagaba ka Salumai 49 ka Hananu ka Gideli ka Gasaari 50 ka Reaya ka Resini ka Nəkoda 51 ka Gasamu ka Usa ka Paseaki 52 ka Besai ka Məhunimu ka Nəfisimu 53 ka Bakibuki ka Hakufa ka Haahuru 54 ka Basiliti ka Məhida ka Haasa 55 ka Baakəsi ka Sisera ka Tamaki 56 ka Netisa ka Hatifa.

57 Be ba sāa Saloməən səm kowobun bibun sikadoba, bera Sotai ka Sofereti ka Perida 58 ka Yaala ka Daakoni ka Gideli 59 ka Sefatia ka Hatili ka Pokereti Hasebaimu ka Aməə. 60 Nətini be, ka Saloməən səm kowobun bii be, be kpuro ba kuawa mi tumbu gooba wunəbu ka wene ka wəkura yiru (392).

61 Be ba yoru wəma saa Teli Melakin di ka Teli Hasaan di ka Kerubu Adonin di ka Imərin di ba n kpiā ba ben tundon yenu gie, ba n maa kpiā ba ben bweserun tōka wunane bu ka sōsi ma ben tii ba sāawa Isireliba. 62 Ben wirugiba Delaya ka Tobiya ka Nəkoda. Be kpuro ba sāawa tumbu nata ka weeru ka yiru (642).

63 Yāku kowobu səə, gaba maa wāa be ba n kpiā ba ben bweserun tōka wunane. Bera Hobayan bibun bweseru ka Hakətugiru ka Baasilaigiru. Ba bwese te soka Baasilai yən sō ben sikado u Baasilai Galadigiin bii wəndia sua kurə. 64 Bera ba ben bweserun tōka kasu ba bia. Ma ba bu yara yāku səmburun di. 65 Ma tem mən kparo u bu sōwa u nee, ma n kun mə yāku kowo goo u kpiā u bikiaru kua ka urimu ka tumimu ben goo kun yāku dīanu dimə.

66 Tən be kpuron geeru ta sāawa tumbu nərəbun suba weeru ka yiru ka gooba wunəbu ka wata (42.360) 67 ben səm kowobu baasi. Ben səm kowo ben geeru wee, tumbu nərəbun suba nōaba yiru ka gooba wunəbu ka tena ka nōaba yiru (7.337). Be səə, wom kowobu goobu ka weeru ka nōabu (245) ba wāa tən durəbu ka tən kurəbu. Ben dumin geera sāawa nata ka wunaa teeru ka wəkura nōabu ka tia (736) ka sere birakəsü goobu ka weeru ka nōabu (245) \* 68 ka yooyoosu nēeru ka tena ka nōabu (435) ka sere ketekunu nərəbun suba nōaba tia ka nata ka wunaa teeru (6.720).

\* 7:67 (245) - Esidasin tireru səə, 2:66, ba nee, ba dumi 736 ka birakəsü 245 mə. Adama Nēemin tireru səə, ba n ye yoru.



69 Yenu yērobu dabina ba kēnu kua bana yen sō. Wee ye tem men kparo u maa wē bana yen sō. U wuran gobi nārōbu (1.000) wē ka gbēnu weeraakuru ni ba koo ka yaa yem yēka ka yāku kowobun takoba nεera wunōbu ka tēna (530). 70 Yenu yēro ben kēe ni ba kua nu sāawa wuran gobi nārōbun suba yendu (20.000) ka sii geesu kilo nārōbu ka wunōbu (1.100). 71 Tōn be ba tie ba maa wuran gobi nārōbun suba yendu (20.000) wē ka sii geesu kilo nārōbu (1.000) ka sere yāku kowobun takoba wata ka nōba yiru.

72 Yāku kowobu ka Lefiba ka gbāra kōnnō kōsobu ka wom kowobu ka Nεtiniba ka sere Isireli be ba tie ben baawure u wurawa win wuu.

*Esidarasi u woodan tireru gara*

*batuma sō*

Wōn suru nōba yirusen tōo gbiikuru sō, Isireliba kpuro ba wāa ben wusō.

## 8

1-2 Suru nōba yirusen tōo gbiikii te sō, yera Isireliba kpuro ba nōo tia kua ba menna Yerusalemō gbāraru kōnnōwō ge ba sokumō Nim kōnnō. Ma ba Esidarasi wi u sāa wooda yēro kana u ka tireru na mi ba wooda yorua ye Yinni Gusunō u Mōwisi wē be, Isireliban sō. Ma Esidarasi u ka tire te na tōn ben wuswaas tōn kurōbu ka tōn durōbu ka bibu be ba koo kpī bu tubu ye ba gerumō gesi.

3 Ma u bu tire te gariamme saa bururun di sere ka sōo wii wōllō batuma ye ya wāa kōnnōwō ge ba sokumō Nim kōnnō. Ma be kpuro ba nūn swaa daki.

4 N deema ba turaru garu kua ka dāa. Miya Esidarasi u yōwa u yōra u ka tire te garimō. Ma gabu ba yō win nōm geuō. Bera Matitia ka Sema ka Anaya ka Uri ka Hilikiya ka Maseya. Gaba maa wāa win nōm dwarō, bera Pedaya ka Mikaeli ka Maakiya ka Hasumu ka Hasabadana ka Sakari ka Mesulamu. 5 Tōmbu kpuro ba nūn waamō. Domi u yōwa u bu gunum kere. Sanam me u tire te wukia tōn ben nōni biru, yera ba seewa ba yōra. 6 Yera u Gusunō Yinni boko siara. Ma be kpuro ba nōma yiyi ba nεε, ami, ami! Ma ba kpuna temō ba Gusunō sāwa. 7 Ye ba seewa tem di, saa yera Lefi beni, Yosue ka Bani ka Serebia ka Yamini

ka Akubu ka Sabetai ka Hodiya ka Maseya ka Kelita ka Asaria ka Yosabadi ka Hananu ka Pelaya, ba bu wooda ye tubusiamō. 8 Lefi be, ba wooda ye garimōwa sāa sāa ma ba ye tubusiamō nge me ya koo ka tōmbu yeeri.

9 Sanam me tōn be, ba tire ten gari nōomō, ba sumōwa. Adama Nεemi ben kparo ka Esidarasi wi u sāa yāku kowo ka wooda yēro ka Lefi be ba wooda ye tubusiamō mi, ba bu sōowa ba nεε, sa tōo teni yiwa su ka Gusunō besen Yinni sā. Yen sō, i ku nuki sankira i n sumō.

10 I gōsiro been yenusō kpa i dīa geenu di kpa i tam durom nō. Kpa i ka be ba n dīanu sōoru kue beeginu bōnu ko. Domi sa tōo teni yiwa su ka besen Yinni sā. I ku nuki sankira. Nuku doo bi Yinni Gusunō u koo beε wē bu koo beε dam kē.

11 Lefi be, ba maa bu nukuru yemiasia ba nεε, i sinō sēε. Sa tōo teni yiwa su ka Yinni Gusunō sā. I ku nuki sankira.

12 Saa yera be kpuro ba gōsira ba da ben yenusō ba di ba nōra, ba ka be ba n dīanu mō beginu bōnu kua. Ma ba nuku doo bakabu kua. Domi tire te ba gara mi, ten gari bu yeeri.

*Kunun tōo bakaru*

13 Yen sisiru, yenu yērobu kpuro ka yāku kowobu ka Lefiba ba menna Esidarasin mi, wi u sāa wooda yēro u ka bu wooda ye tubusia. 14 Yera ba wa wooda yen gaa sōo ye Yinni Gusunō u Mōwisi wē mi, ya nεε, Isireliba ba ko n da n wāawa kunu sōo bā n Kunun tōo bakaru mō suru nōba yiruse sōo.

15 Kpa bu kpara wuu baagere kpuro sōo ka Yerusalemō bu nεε, tōmbu bu doo guunō bu olifi ye ba duura ka ye ba n duuren wurusu kasuma ka dāa wuru bakasu ka sere maa kpakpa wurusu bu ka kunu ko nge me ya yorua wooda ye sōo.

16 Yera tōn be, ba da ba dāa wuru si kasuma ba ka kuu ni gira, gabu ben dii tēeran wōllō, gabu ben yenu yaaraō, gabu Yinni Gusunōn sāa yerun yaaraō, gabu kōnnōwō ge ba ra soku Nim kōnnō, gabu maa kōnnōwō ge ba mō Efaraimu. 17 Tōn be ba wōma yorun di mi kpuro, ba kunu girawa. Ma ba sina mi. Yen dōma te, ba nuku doo bakabu kua. Domi Isireliba ba n tōo baka te koore nge me, saa mīn di Yosue Nunin bii u gu. 18 Ba ra wooda yen wiru garu gariwa tōo baka ten tōo baatere sere ta

ka kpa. Ba tu diwa sɔɔ nɔɔba yiru. Nɔɔba itase ma ba menna siki siki ba ka tu wiru go nge mɛ wooda ya gerua.

### *Isireliba*

#### *ba ben durum tuuba kua*

## 9

<sup>1</sup> Suru nɔɔba yiruse, yen sɔɔ yenda nnese sɔɔra Isireliba kpuro ba menna bu ka nɔɔ bɔke. Ma ba saaki deewa ba tii tua wisi wiru nuku sankirarun sɔ. <sup>2</sup> Be ba sãa Yuuba gesi, ba tii wĩa tɔn tukobun suunu sɔɔn di ba na ba ben durum ka ben sikadobagia tuuba kua. <sup>3</sup> Yen biru, ba bu Yinni Gusunɔn gari garia kɔba itan saka ba yɔ ba swaa daki. Ma ba yiira wi, ben Yinnin wuswaaɔ ba suuru kana sere kɔba ita maa.

<sup>4</sup> Yera Yosue ka Bani ka Kadimieli ka Sebania ka Buni ka Serebia ka Bani goo ka Kenani ba yɔɔwa tura ten mi. Ma ba nɔɔgiri sua Gusunɔ ben Yinnin mi gia ba somiru kana. <sup>5</sup> Yera Lefi beni, Yosue ka Kadimieli ka Bani ka Asabinia ka Serebia ka Hodiya ka Sebania ka Petaya ba nɛɛ, i seewo i Gusunɔ bɛsɛn Yinni siara sere ka baadommaɔ. Baawure u nùn siaro win yĩsi bɛɛɛgurun sɔ, baa mɛ i n̄ gari yɛ yi i ko i ka nùn siara.

#### *Kana te ba kua*

<sup>6</sup> Ma Isireliba ba kana teni kua ba nɛɛ, Yinni, wunɛ turowa a sãa Gusunɔ. Wuna a wɔllu kua ta kpã. Wuna a maa kperi kua too. Wuna a tem taka kua ka ye ya wãa mɛ sɔɔ. Wuna a nim wɔku kua ka ye ya wãa ge sɔɔ. Wuna a hunde koni kpuro wãaru wɛ. Ma kperi ka suru ka sɔɔ, ye kpuro ya nun bɛɛɛ wɛɛmɔ.

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, wuna a Aburamu gɔsa. Ma a dera u seewa Urin di, Kaladen temɔ. Yen biru, ma a nùn yĩsi kpaaru kã Aburahamu.

<sup>8</sup> A wa ma u sãa naanɛgii, ma a ka nùn arukawani bɔkua a nɛɛ, kaa nùn tem mɛ wɛ mɛ sɔɔ Kananiba ka Hɛtiba ka Amɔreba ka Feresiba ka Yebusiba ka Girigasiba ba wãa, kpa win bibun bweseru tu sina mi. Mɛya a maa wunen arukawani ye yibia. Domi a sãawa naanɛgii.

<sup>9</sup> Sanam mɛ bɛsɛn baababa ba wãa Egibitiɔ, a ben nɔni swãaru wa. Ba nun somiru kana,

ma a ben wuri nua nim wɔku ge ba mɔ Naa yariɔ.

<sup>10</sup> A yɛ nge mɛ Egibitigibu ba bɛsɛn baababa dam dɔre ka nuku kɔsuru.

Ma a sɔm maamaakiginu kua a ka ben sunɔ ka win sina asakpɔbu ka win tɔmbu kpuro seesi.

Ma a yĩsiru yara sere ka gisɔn gisɔ.

<sup>11</sup> A dera nim mu burana bɛsɛn baaba ben wuswaaɔ.

Ma ba tɔbura tem gbebum sɔɔ.

Adama Egibitigii be ba bu naa gire,

a bu sure nim bwerɔ.

Ma ba numa nge kpee te ba kare nim sɔɔ.

<sup>12</sup> Sɔɔ sɔɔ, guru wii wurora a ra ka wunen tɔn be kpare.

Wɔkuru maa, kpa ta n ka dɔɔ yari bakaru weenɛ,

ta n bu yam bururasie swaa sɔɔ.

<sup>13</sup> A sarama saa wɔllun di,

ma a ka bu gari kua Sinain guurɔ.

A bu wooda gea ka sɔɔsi geenu wɛ.

<sup>14</sup> A dera wunen sɔm kowo Mɔwisi u bu tɔɔ wɛrarugiru wɛ

te ta sãa nenɛm wunen sɔ.

Ma a dera u bu wooda ye ya tie sɔɔsi.

<sup>15</sup> A bu dɔanu wɛɛma saa wɔllun di sanam mɛ gɔɔra bu mɔ.

Ma a dera nim mu yara kpee baan di sanam mɛ nim nɔru ga bu mɔ.

Ma a nɛɛ, bu doo bu tem mɛ mwa

mɛn nɔɔ mwɛɛru a bu kua ka bɔri.

<sup>16</sup> Adama bɛsɛn baaba be, ba tii sua ba nun seesi.

Ba n̄ wunen woodaba mɛm nɔɔwɛ.

<sup>17</sup> Ba swaa taaya

ba wunen sɔm maamaakigii ni duari ni a bu kua.

Ma ba nun seesi ba tii kparo kua

bu ka wura mi ba raa yɔru di.

Adama ka mɛ, a n̄ bu deri.

Domi a sãawa Yinni

wi u ra tɔnu suuru kue.

A wɔnwɔndu ka durom mɔ.

Wunen mɔru ku ra fuuku se.

Wunen kĩru ta n̄ kpeemɔ sere ka baadommaɔ.

<sup>18</sup> Ka mɛ kpuro, ba tii bũu wuraguu kua.

Ma ba nɔɔgiri sua ba nɛɛ,

gera ga sãa ben yinni

wi u bu yarama Egibitin di.

Nge mɛya ba kua ba ka nun wɔnwa.

<sup>19</sup> Adama wunen kĩi bakarun sɔ,

a n̄ bu deri gbaburɔ.

Guru wii wuro te ta bu swaa gbiiye mi,  
 wɔ̄kuru ka sɔ̄ sɔ̄, ta ñ bu deri.  
 20 Wunɛn k̄irun saabu,  
 a bu wunɛn Hunde wɛ̄  
 ba n ka bwisi mɔ̄.  
 Baadomma a ra bu d̄ianu wɛ̄  
 ni ba ra soku manna bu di,  
 kpa a bu nim wɛ̄ bu nɔ̄.  
 21 A bu nɔ̄ri ḡbaburɔ̄ wɔ̄ weeru,  
 ba ñ ḡānu biare,  
 ben yānu kun ḡɛ̄kirare,  
 ben naasu kun maa m̄sire.  
 22 A bu bwese tukunu ka nin sinambu  
 n̄omu s̄andia  
 ka be ba ka bu sikerɛnɛn tem.  
 M̄ya H̄sibonin tem mi Sihoni u bandu dii  
 ka Basanin tem mi Ogu u bandu dii.  
 23 A dera ba bibu mara ba d̄abia nge kperi.  
 Ma a dera ba dua Kananin tem  
 m̄ a ben baababa n̄ɔ̄ mw̄ɛ̄ru kua.  
 24 Ma ba Kananiba kamia  
 ba bu taare ba ben tem m̄ mwa.  
 Ma ba bera min sinambu ka min bwesenu  
 kpuro kua nge m̄ ba k̄i.  
 25 Ba wuu ḡb̄ararugisu mw̄ɛ̄ra ka mi tem  
 gem w̄ā,  
 ka yenu si su dukia m̄, ka d̄ak̄aba ka res̄em  
 ḡbaanu,  
 ka olifiba ka d̄āa dabi dabinu ñin marum ba  
 ra di.  
 Yinni Gusunɔ̄, wunɛn k̄irun saabuwa  
 ba ka di ba deba ba b̄oria.  
 Ma ba w̄ā doo n̄ɔ̄ru sɔ̄.  
 26 Adama ka m̄, ba ñ nun m̄m n̄ɔ̄w̄ɛ̄.  
 Ba nun seesiwa, ba wunɛn woodaba biru  
 kisi.  
 Ma ba wunɛn s̄m̄ɔ̄bu go go  
 be ba bu kirɔ̄ kua bu ka ḡɔ̄ru ḡosia  
 bu ben daa k̄ɔ̄sa deri kpa bu wurama wunɛn  
 mi.  
 Adama ba ben daa k̄ɔ̄sa sosiwa.  
 27 Saa yera a bu yiberɛba n̄omu s̄andia,  
 ma ba bu dam d̄are.  
 Adama ben n̄oni sw̄āru sɔ̄, ba nun n̄ɔ̄ḡiru  
 sue.  
 Ma a ben n̄ɔ̄ nua saa w̄allun di.  
 A bu t̄ambu seeya  
 bu ka bu w̄ara saa yiberɛ ben n̄oman di  
 wunɛn k̄i bakarun s̄.  
 28 Adama ye ba w̄ā b̄ari ȳendu sɔ̄,  
 ba maa w̄ari ben durum sɔ̄.  
 Ma a bu biru kisi,  
 a bu yiberɛba n̄omu s̄andia.  
 Yera ba maa kpam n̄ɔ̄ḡiru sua  
 ba nun somiru kana.

Ma a ben n̄ɔ̄ nua w̄allun di,  
 a bu w̄ara n̄on dabinu wunɛn k̄irun saabu.  
 29 Yen biru, a bu kirɔ̄ kua  
 bu wunɛn woodaba m̄m n̄ɔ̄wa.  
 Adama ba tii sua ba ñ ye m̄m n̄ɔ̄w̄ɛ̄,  
 baa m̄ yera ya ra t̄anu w̄āru wɛ̄  
 wi u ye m̄m n̄ɔ̄wa.  
 Ba swaa taayawa ba ye yina mam mam.  
 30 A ka bu t̄emana w̄ɔ̄ dabinu.  
 A wunɛn s̄m̄ɔ̄bu wunɛn Hunde wɛ̄  
 ba n ka bu kirɔ̄ m̄.  
 Adama ba ñ swaa daki.  
 Ma a bu bwese tukunu n̄omu b̄eria.  
 31 Adama wunɛn k̄i bakarun s̄,  
 a ñ bu go, a ñ maa bu deri,  
 domi a s̄āwa Yinni w̄anw̄andugii ka  
 duromgii.  
 32 Gusunɔ̄ b̄es̄en Yinni, a kp̄a, a maa dam m̄.  
 Wuna a durom bakam m̄.  
 Ma a wunɛn arukawani n̄eni ye a ka sun  
 b̄okua.  
 A b̄es̄en wahala m̄ɛ̄rio ye sa m̄  
 b̄es̄e ka b̄es̄en sinambu ka ben sina asakp̄abu  
 ka wunɛn s̄m̄ɔ̄bu ka b̄es̄en ȳaku kowobu  
 saa Asirin sinambun waatin di sere n ka gisɔ̄  
 girari.  
 33 A s̄āwa naan̄egii.  
 A maa kuawa dee dee ḡā ni nu sun deema  
 s̄ɔ̄.  
 Adama b̄es̄e, sa kuawa naan̄e sarirugibu.  
 34 B̄es̄en sinambu ka ben sina asakp̄abu  
 ka b̄es̄en ȳaku kowobu ka b̄es̄en baababa  
 ba ñ wunɛn woodaba m̄m n̄ɔ̄w̄ɛ̄.  
 Ba wunɛn kirɔ̄ba atafiiru kuawa.  
 35 Ba ñ nun s̄āwa.  
 Ba ñ maa ben daa k̄ɔ̄sa deri,  
 baa m̄ a bu tem bakam wɛ̄ m̄ mu gea s̄ā,  
 ba kua m̄en sinambu.  
 Ma a bu n̄ɔ̄ri ba w̄ā doo n̄ɔ̄ru sɔ̄.  
 36 Yen s̄, b̄es̄e wee sa yoru dim̄ gisɔ̄  
 tem m̄ a bu wɛ̄ sɔ̄  
 bu ka m̄en d̄iā geenu di.  
 37 D̄iā gee ni, nu kua sinam be ba sun yoru  
 diisiam̄ginu.  
 Ba sun m̄ b̄es̄e ka b̄es̄en yaa sabenu.  
 Ba ka sun m̄ nge m̄ ba k̄i b̄es̄en durum s̄.  
 Ma sa w̄ā nuku sankira bakanu sɔ̄.

*Isireliba ba n̄ɔ̄ mw̄ɛ̄ru kua  
 bu wooda m̄m n̄ɔ̄wa*

## 10

<sup>1</sup> Yeniba kpuron s̄na b̄es̄e Isireliba sa n̄ɔ̄  
 mw̄ɛ̄ru kua sa yorua. B̄es̄en wirugibu ka

Lefiba ka yāku kowobu ba besen nɔɔ mwɛɛ ten tireru nɔma dokewa.

<sup>2</sup> Be ba tire te nɔma doke, bera besen kparo Nɛɛmi, Hakalian bii, <sup>3</sup> ka Sedesiasi ka Seraya ka Asaria ka Yeremi

<sup>4</sup> ka Pasuri ka Amaria ka Maakiya <sup>5</sup> ka Hatusi ka Sebania ka Maluku <sup>6</sup> ka Harimu ka Mɛremɔtu ka Abudiasi <sup>7</sup> ka Danieli ka Ginetoni ka Baruku <sup>8</sup> ka Mɛsulamu ka Abia ka Miyamini <sup>9</sup> ka Maasia ka Biligai ka Semaya. Be kpuro ba s̄awa yāku kowobu.

<sup>10</sup> Be ba s̄a Lefiba, bera Yosue, Asanian bii ka Binui, Henadadin bii ka Kadimieli

<sup>11</sup> ka ben mero bisibu Sebania ka Hodiya ka Kelita ka Pelaya ka Hanani <sup>12</sup> ka Miseen ka Rehɔbu ka Hasabia <sup>13</sup> ka Sakuri ka Serebia ka Sebania <sup>14</sup> ka Hodiya ka Bani ka Beninu.

<sup>15</sup> Be ba maa s̄a wirugibu beya Pareəsi ka Pakati Mɔabu ka Elamu ka Satu ka Bani <sup>16</sup> ka Buni ka Asigadi ka Bebai <sup>17</sup> ka Adoniya ka Bigifai ka Adini <sup>18</sup> ka Ateɛ ka Esekiasi ka Asuri <sup>19</sup> ka Hodiya ka Hasumu ka Besai <sup>20</sup> ka Harifu ka Anatɔtu ka Nebai <sup>21</sup> ka Magipiasi ka Mɛsulamu ka Hesiri <sup>22</sup> ka Mɛsesabeli ka Sadɔku ka Yadua <sup>23</sup> ka Pelatia ka Hananu ka Anaya <sup>24</sup> ka Hosee ka Hanania ka Hasubu <sup>25</sup> ka Halosesi ka Pilika ka Sobeki <sup>26</sup> ka Rehumu ka Hasabuna ka Maaseya <sup>27</sup> ka Akiya ka Hananu ka Anani <sup>28</sup> ka Maluku ka Arimu ka Baana.

<sup>29</sup> Tɔn be ba tie, yāku kowobu ka Lefiba ka s̄a yerun kɔnnɔn k̄sobu ka wom kowobu ka Nɛtiniba ka sere be ba ka tii wurama tɔn tukobun min di ba Yinni Gusunɔn woodaba mem nɔɔwɛ ka ben kurɔbu ka bibu, be ba gesi bwisi ka ȳeru mɔ, <sup>30</sup> be kpuro ba ka ben mero bisibu nɔɔ tia kua be ba tɔn giroru bo. Ba nɔɔ mwɛɛru kua ka b̄ri ba nɛɛ, ba koo Yinni Gusunɔn wooda mem nɔɔwa ye u bu w̄ɛ saa Mɔwisin min di kpa ba n ka yi s̄amburu mɔ.

<sup>31</sup> Ba nɛɛ, ba n̄ maa ben bii wɔndiaba tɔn tukobu w̄ɛmɔ bu sua kurɔbu. Mɛya ben aluwaasiba ba n̄ maa tɔn tukobun bii wɔndiaba suamɔ kurɔbu. <sup>32</sup> Mɛya ba n̄ maa ḡanu dwemɔ tɔɔ w̄ɛrarugiru ka tɔɔ bakanun saa s̄ɔ tɔn tukobu b̄n ka kiaru na. Ba koo maa t̄ambu yoru kara w̄ɔ n̄ɔba yiruse s̄ɔ kpa ba kun ḡanu k̄sie. <sup>33</sup> Mɛya ba tii wooda yiiya bu k̄nu w̄ɛ sii geesun gobi garamu n̄nɛ w̄ɔ ka w̄ɔ bu ka Gusunɔ ben Yinnin s̄a yerun s̄amburu ko. <sup>34</sup> K̄ɛ ni, nu ko n s̄awa ni ba koo ka p̄ɛ dwe

Yinni Gusunɔn yāku ninin s̄. Niya, yāku d̄ɔ mwaararuginu ka yāku ni ba ra ko t̄ɔ w̄ɛrarugiru s̄ɔ ka yāku ni ba ra ko t̄ɔ baatere ka ni ba ra ko suru kpao ù n yara ka yāku ganu ka sere torarun yāku. K̄ɛ niya nu koo maa somi bu ka s̄a yerun s̄ama baayere ko. <sup>35</sup> Yāku kowobu ka Lefiba ka Isireliba besɛ kpurowa sa tɛtɛ toba su ka wa d̄a ye sa ko n da ka nɛ w̄ɔ baagere yākunun s̄ Gusunɔ besen Yinnin s̄a yerɔ yen saa ȳa n tunuma. D̄a yera ba ko n da ka yāku d̄ɔ s̄re yāku yeru w̄llɔ nge mɛ ba gerua woodan tireru s̄ɔ. <sup>36</sup> Mɛya sa Gusunɔ nɔɔ mwɛɛru kua sa nɛɛ, sa ko n da ka besen gberun d̄a gbiikinu ka besen d̄a marum gbiikum be ba s̄amburu mɔ yāku yerɔ naawɛ Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ <sup>37</sup> ka besen bii gbiikobu ka sere maa besen yaa sabenun bii gbiikinu nge mɛ ba yoru woodan tireru s̄ɔ. <sup>38</sup> Mɛya sa ko maa ka bu besen som kpm ka besen d̄a marum gbiikum ka besen tam kpm ka besen gum kpm naawa. Sa maa nɔɔ mwɛɛru kua sa nɛɛ, sa ko w̄kuru baateren w̄llɔ tia w̄ besen gbean d̄anu s̄ɔ. Lefiban tiiwa ba koo ye mwɛɛri wusu kpuron di tem m̄ s̄ɔ sa gbea mɔ. <sup>39</sup> Yāku kowo wi u s̄a Aronin bweseru wiya u koo Lefiba ȳsiri sanam mɛ ba koo w̄kuru baateren w̄llɔn tia tia ye mwa. Kpa Lefi ben tii bu maa ka ye ba mwa min w̄kuru baateren w̄llɔn tia tia na Gusunɔ ben Yinnin s̄a yerɔ diru mi ba ra arumani bere. <sup>40</sup> Isireliba ka Lefiba ba koo ka ben k̄nu nawa mi ba ra yākunun dendi yānu bere Yinni Gusunɔn s̄a yerɔ ka sere mi yāku kowobu ka s̄a yerun k̄sobu ka wom kowobu ba ra s̄amburu ko. K̄ɛ niya alikama ka tam kpm ka gum.

Nge mɛya sa n̄ maa ka Yinni Gusunɔn s̄a yeru derimɔ.

*Yuu be ba wurama*

*ba sina Yerusalemɔ*

## 11

<sup>1</sup> Isireliban wirugiba da ba sina Yerusalemɔ. Ma ba tɛtɛ toba bu ka tɔn tia tia wuna Isireli be ba tien w̄kuru baateren w̄llɔ. Bera ba koo sina Yerusalemu wuu d̄ɛrɔ ge s̄ɔ, kpa n̄ɔba n̄nɛ be ba tie bu da wuu si su tien mi. <sup>2</sup> Be ba ḡru doke ka



kīru bu ka sina Yerusalemu mi, tamba bu domaru kua.

<sup>3</sup> Isireliban berin wirugibu ba da ba sina Yerusalemu ma Isireli be ba tie ka yāku kowobu ka Lefiba ka Nētiniba ka sere Salomōn sōm kowobun bibu ba da ba sina Yudan temō ben wusō. <sup>4-5</sup> Yudaba ka Benyamēba gaba ba sina Yerusalemu.

Be ba sāa Yudaba bera Ataya ka Maaseya, Osiasin bii. Ataya u sāawa Sakarin debubu. Win sikadobara Sakari ka Amaria ka Sefatia ka Mahalalēli ka Peresi. Maaseya u maa sāawa Barukun bii. Win sikadobara Kolo-hose ka Hasaya ka Adaya ka Yoyaribu ka Sakari ka Siloni. <sup>6</sup> Peresin sikadominu be ba sina Yerusalemu ben geera sāawa tambu nēru ka wata ka nōba ita (468). Ba sāawa tabu durō wōrugōba.

<sup>7-8</sup> Benyamē be ba sina Yerusalemu, bera Salu ka Gabai ka Salai. Salu u sāawa Mēsulamun bii, Yoedin debubu. Win sikadobara Pedaya ka Kolaya ka Maaseya ka Itieli ka Esai. Be ba sāa Benyamēn bweseru ba ka sina Yerusalemu ben geera sāawa tambu nēne ka wunaa teeru ka nōba ita (928). <sup>9</sup> Yoeli Sikirin biiwa u sāa ben kparo. Ma Yuda Senuan bii u maa sāa ben wirugii yiruse.

<sup>10</sup> Yāku kowo be ba maa sina Yerusalemu bera Yedaya, Yoyaribun bii ka Yakini, <sup>11-14</sup> ka Seraya, Hilikiyan bii, Mēsulamun debubu, Sadaku ka Merayōtu ka Akitubu wi u raa sāa yāku kowo tōnweron sikadobu, ka sere tambu wēne ka yēnda yiru (822) be ba ra n sōmburu mō Yinni Gusunōn sāa yerō, ka Adaya Yerohamun bii, Pelatian debubu, Amusi ka Sakari ka Pasuri ka Maakiyan sikadobu, ka sere tambu goobu ka weeru ka yiru (242), be kpuro yenu yērobu, ka Amasai, Asarelin bii, Akusain debubu, Mēsilemōtu ka Imērin sikadobu, ka tabu durō wōrugōba wunaa teeru ka nōba ita (128). Sabudieli Gedolimun biiwa u sāa ben wirugii.

<sup>15</sup> Lefi be ba maa da Yerusalemu, bera Semaya, Hasubun bii, Asirikamun debubu, Hasabia ka Bunin sikadobu, <sup>16</sup> ka Sabetai ka Yosabadi be ba sāa sōmbu te ba ra ko yaaraōn guro gurobu, <sup>17</sup> ka Matania, Miseen bii, Sabudin debubu, Asafun sikadobu, wi u ra womu gbi bā n Gusunō siaramō kanarun saa, ka win wōnō turo Bakibukia wi u ra nūn somi, ka Abuda, Samuan bii, Galalin

debubu, Yedutum sikadobu. <sup>18</sup> Lefi be ba wāa Yerusalemu kpuro ben geera sāawa tambu goobu ka wēne ka nne (284).

<sup>19</sup> Be ba ra sāa yerun kōnnō kōsu, bera Akubu ka Talumō ka wigibu. Be kpuron geera sāawa wunaa wata ka wōkura yiru (172).

<sup>20</sup> Isireli be ba tie, ka yāku kowobu ka Lefiba ba da ba sinawa Yudan wusu kpuro sō, ben baawure u wāa win temō. <sup>21</sup> Nētiniba ba da ba sinawa gungunō. Ben wirugiba Sisa ka Gisipa.

<sup>22</sup> Lefiban wirugii wi u sina Yerusalemu win yīsira Usi, Banin bii, Hasabian debubu. Win sikadobara Matania ka Misee, Asafun bweseru sō. Asafun bwese te, ta sāawa te ta ra womu ko Yinni Gusunōn sāa yerō. <sup>23</sup> Sina boko u wom kowo be wooda yiya ye ba koo swīi ka sere maa sōma ye ba ko n da ko tō baatere.

<sup>24</sup> Petaya, Mēsabelin bii, Serakin debubu, Yudan sikadobu, wiya u sāa Isireliban sōmō Pēsiban sina bokon mi.

### *Yuu be ba wāa wuu si su tie sō*

<sup>25</sup> Yudaba ba da ba sina wuu sini ka sin baru kpaanu sō. Wuu siya Kiriati Ariba ka yen baru kpaanu ka Diboni ka yen baru kpaanu ka Yokasēli ka yen baru kpaanu <sup>26</sup> ka Yesua ka Mōlada ka Bēti Paleti <sup>27</sup> ka Hasaa Suali ka Beri Seba ka yen baru kpaanu <sup>28</sup> ka Sikilagi ka Mēkōna ka yen baru kpaanu <sup>29</sup> ka Eni Rimō ka Sorea ka Yaamuti <sup>30</sup> ka Sanōa ka Adulamu ka yen baru kpaanu ka Lakisi ka yen baru kpaanu ka Aseka ka yen baru kpaanu. Ba sinawa Beri Seban di n ka da Hinōmun wōwā.

<sup>31</sup> Benyamēba ba da ba sinawa Geban di n ka da Mikimasiō ka Ayaō ka Beteliō ka yen baru kpaanō <sup>32</sup> ka Anatōtuō ka Nōbuō ka Hananiaō <sup>33</sup> ka Hasoriō ka Ramaō ka Gitaimuō <sup>34</sup> ka Hadidiō ka Seboimuō ka Nēbalatiō <sup>35</sup> ka Loduō ka Onō ye ba maa sokumō nōman sōm kowobun wōwā.

<sup>36</sup> Lefiba sō, be ba wāa Yudaō, ben gaba seewa ba wura Benyamēban temō.

### *Lefiba ka yāku kowobun yīsa*

## 12

<sup>1</sup> Yāku kowobu ka Lefi be ba Sorobabeli Salatielin bii ka Yosue swīima ba ka na Yerusalemu, bera Seraya ka Yere mi ka Esidarasi <sup>2</sup> ka Amaria ka Maluku ka Hatusi

<sup>3</sup> ka Sekania ka Rehumu ka Mɛrɛmɔtu <sup>4</sup> ka Ido ka Ginɛtoi ka Abia <sup>5</sup> ka Miyamini ka Maadia ka Biliga <sup>6</sup> ka Semaya ka Yoyaribu ka Yedaya <sup>7</sup> ka Salu ka Amaku ka Hilikiya ka Yedaya. Bera ba s̄aa ȳaku kowobu ka be ba bu somimɔn wirugibu Yosuen waati. <sup>8</sup> Be ba s̄aa Lefiba, bera Yosue ka Binui ka Kadimieli ka Serebia ka Yuda ka Matania. Matania wi, ka win tɔmba ba ra siarabun womusu ko. <sup>9</sup> Bakibukia ka Uniwa ba ra sɔmburu ko ben mɛro bisibu Lefi ben b̄aku.

<sup>10</sup> Yosuewa u Yoyakimu mara. Ma Yoyakimu u seewa u Eliasibu mara. Ma Eliasibu u seewa u Yoyada mara. <sup>11</sup> Yoyada u maa seewa u Yonatan mara. Ma Yonatan u seewa u Yadua mara.

<sup>12</sup> Be ba s̄aa ȳaku kowobu Yoyakimun waati ye s̄o, ba ka s̄aa yɛnu ȳɛrobu, bera Mɛraya, Serayan bweseru s̄o ka Hanania, Yeremin bweseru s̄o, <sup>13</sup> ka Mɛsulamu, Esidasasin bweseru s̄o, ka Yokanani, Amarian bweseru s̄o, <sup>14</sup> ka Yonatan, Mɛlukin bweseru s̄o, ka Yosefu, Sebanian bweseru s̄o, <sup>15</sup> ka Adina, Harimun bweseru s̄o, ka Hɛlikai, Mɛrayɔtun bweseru s̄o, <sup>16</sup> ka Sakari, Idon bweseru s̄o, ka Mɛsulamu, Ginɛtonin bweseru s̄o, <sup>17</sup> ka Sikiri, Abian bweseru s̄o, ka Pilitai, Minyamini ka Mɔadian bweseru s̄o, <sup>18</sup> ka Samua, Biligan bweseru s̄o, ka Yonatan, Semayan bweseru s̄o, <sup>19</sup> ka Matinai, Yoyaribun bweseru s̄o, ka Usi, Yedayan bweseru s̄o, <sup>20</sup> ka Kalai, Salain bweseru s̄o, ka Ebɛɛ, Amakun bweseru s̄o, <sup>21</sup> ka Hasabia, Hilikiyan bweseru s̄o, ka Nɛtanɛli, Yedayan bweseru s̄o.

<sup>22</sup> Tɔn bɛn waati s̄o ba Lefi be ba s̄aa yɛnu ȳɛrobu ka ȳaku kowobun ȳisa yorua tireru s̄o n ka da Darusi Pɛɛsiban sina bokon bandun waati s̄o, bera Eliasibu ka Yoyada ka Yokanani ka Yadua.

<sup>23</sup> Adama ba Lefi be ba s̄aa yɛnu ȳɛrobun ȳisa yorua yerukobun garin tireru s̄o sere Yokanani, Eliasibun biin waati s̄o tɔna.

<sup>24</sup> Lefiban yɛnu ȳɛro beni, Hasabia ka Serebia ka Yosue, Kadimielin bii, bera ba ra womusu ko bu ka Gusunɔ siara kpa Lefi be ba tie ba n wuramɔ nge mɛ Dafidi Gusunɔn s̄o kowo u gerua.

<sup>25</sup> Be ba maa s̄aa s̄aa yerun kɔnnɔn k̄sɔbu, bera Matania ka Bakibukia ka Abudiasi ka Mɛsulamu ka Talumɔ ka

Akubu. <sup>26</sup> Be kpurowa ba w̄aa Yoyakimu, Yosuen bii, Yosadakin debubun waati s̄o. Beya ba maa w̄aa Nɛmi wi u s̄aa kparo ka Esidasasi wi u s̄aa ȳaku kowo ka tire yoron waati s̄o.

### *Ba Yerusalemun gb̄ara ten*

#### *wii goberun t̄o bakaru di*

<sup>27</sup> Sanam mɛ ba Yerusalemun gb̄ara ten wii goberun t̄o bakaru dimɔ, ba da ba Lefiba mɛnnama beri berikan di mi ba raa w̄aa kpa bu ka t̄o te di nuku dobu s̄o ba n womusu m̄o ba n sɛkɛtirɛnu ka m̄ɔrɔkunu ka ḡɔɔgenu soomɔ. <sup>28-29</sup> Wom kowo be ba w̄aa Yerusalemun baru kpaanɔ ka be ba w̄aa Nɛtofaɔ ka Bɛti Giligaliɔ ka Geban baru kpaanɔ ka Asimafetiɔ ba mɛnnama d̄oma te, domi wom kowo be, ba tii yɛnusu kuawa Yerusalemun b̄aku. <sup>30</sup> Ȳaku kowobu ka Lefiba ba tii dɛɛrasia. Ma ba maa t̄ombu ka kɔnnɔsu ka gb̄araru dɛɛrasia.

<sup>31</sup> Nɛ, Nɛmi, na dera Yudaban wirugibu ba ȳɔwa gb̄araru w̄allɔ ma ba wom kowobu b̄onu kua wuuru yiru. B̄onu gbiikaa ya s̄ia ya da nɔm geu gia gb̄ararun kɔnnɔwɔ ge ba m̄o Kubanu. <sup>32</sup> Ma Hosee ka Yudaban wirugibun b̄onu ba wom kowo be sw̄i biru. <sup>33</sup> Yen biruwa t̄on beni ba maa sw̄i. Bera, Asaria ka Esidasasi ka Mɛsulamu <sup>34</sup> ka Yuda ka Benyamɛɛ ka Semaya ka Yɛrɛmi <sup>35</sup> ka ȳaku kowobun bii be ba k̄obi neni ka Sakari, Yonatan bii, Semayan debubu, Matania ka Misee ka Sakuri ka Asafun sikadobu, <sup>36</sup> ka sere win t̄ombu Semaya ka Asareli ka Milalai ka Gilalai ka Mai ka Nɛtanɛli ka Yuda ka Hanani. T̄on be, ba m̄ɔrɔkunu neni ni Dafidi Gusunɔn s̄o kowo u kua. Ma Esidasasi tire yoro u bu swaa gbiie. <sup>37</sup> Ye ba tunuma kɔnnɔwɔ ge ba m̄o Bwia, yera ba da Dafidin wuun ȳɔ yɛrɔ ma ba ȳɔwa gana yen w̄allɔ ba ka Dafidin sina kpaaru tuke, ma ba da kɔnnɔwɔ ge ba m̄o Nim, s̄o yari yeru gia.

<sup>38</sup> Wom kowobun b̄onu yiruse ya maa s̄ia ya da nɔm d̄waru gia. Ma nɛ ka t̄on be ba tie sa bu sw̄i biru. Ma sa da ka wuu k̄osu yee te ba m̄o Pɛɛn d̄o s̄aru yerun ḡarɔ sere ka gb̄ara te ta yasun bera gia <sup>39</sup> ka kɔnnɔ ge ba m̄o Efaraimuɔ ka kɔnnɔwɔ ge ba sokumu T̄okɔ sere ka kɔnnɔwɔ ge ba m̄o Sw̄ɛ ka wuu k̄osu yee te ba m̄o Hananɛlin b̄aku ka te ba m̄o Mɛan b̄aku sere ka kɔnnɔwɔ ge ba

mò Yāanu. <sup>40</sup> Ma wom kowo be kpuro ba da ba yōra Yinni Gusunən s̄a yerō. Ma nen tii na yōra mi ka siri kowo be ba man swī <sup>41</sup> ka yāku kowo beni, Eliakimu ka Maaseya ka Mínyamini ka Misee ka Elionai ka Sakari ka Hanania be ba k̄obi soom̄o kpuro <sup>42</sup> ka sere maa Maaseya ka Semaya ka Eleasaa ka Usi ka Yokanani ka Maakiya ka Elamu ka Esee. Ma wom kowobu ba womusu m̄o. Yisirayawa u bu kpare.

<sup>43</sup> Yen t̄o te, t̄amba yāku dabi dabinu kua ma ba nuku dobu kua. Domi Gusun̄o u bu nuku doo bakabu wē. Kur̄obu ka bibun tii ba nuku dobu kua ma Yerusalemun di nuku dohun kuuki yi n̄ōra n toma.

### *Ye n s̄a yāku kowobu*

#### *ka Lefiban b̄onu*

<sup>44</sup> Yen t̄o te, ba t̄ambu ḡosa bu ka dia k̄osu mi ba ra k̄enu ka d̄ia gbiikinu yi ka sere tia tia ye ba ra Yinni Gusun̄o wē ben m̄arun w̄okuru baateren w̄oll̄o. Ma ba t̄on be yiire bu d̄ia ni mw̄eri wusun di ni ba koo yāku kowobu ka Lefiba wē nge m̄e wooda ya gerua. Yudaba ba nuku dobu m̄o ȳen s̄o yāku kowobu ka Lefiba ba wura ben s̄amburu s̄o, <sup>45</sup> ba Yinni Gusun̄on s̄a yerun wooda m̄em n̄ōwamme ba t̄ambu d̄erasiam̄o. M̄eya wom kowobu ka s̄a yerun k̄ann̄on k̄sobu ba maa wooda ye kpuro m̄em n̄ōwamme nge m̄e Dafidi ka win bii Salom̄o ba gerua. <sup>46</sup> Domi yellu Dafidi ka Asafun waati wom kowoba w̄awa be ba ra siarabun womusu ko Yinni Gusun̄on s̄o. <sup>47</sup> Sorobabeli ka N̄emin waati s̄o, Isireliba kpuro ba ra wom kowobu ka s̄a yerun k̄ann̄on k̄sobu ka Lefiba ben d̄ianu w̄ewa t̄o baatere. Kpa Lefi be, bu maa Aronin bibun bweseru wē ye ya s̄a begia.

### *Nɛɛmi u ḡaa dabinu k̄osa*

## 13

<sup>1</sup> Saa ye s̄o, ba gara woodan tire te M̄owisi u yorua s̄o Isireliba kpuron wuswaa ma ba deema ba yorua ba n̄e, n̄ n̄ koor̄o Am̄niba ka M̄abuba ba n̄ w̄aa Gusun̄on t̄ambu Isireliban suunu s̄o. <sup>2</sup> Domi M̄abu be, ka Am̄ni be, ba n̄ Isireliba senn̄o de ka d̄ianu ka nim. Yen biru, ba maa Balamu sokusia u Isireliba b̄rusi kpa bu n̄n gobi k̄asia. Adama Gusun̄o bes̄en Yinni u b̄ri

yi ḡasia domaru. <sup>3</sup> Sanam m̄e ba woodan tire ten gari nua, yera be, Isireliba ba s̄obu kpuro wuna ben suunu s̄on di.

<sup>4</sup> N deema ba raa yāku kowo Eliasibu ḡosa u ka Gusun̄o bes̄en Yinnin s̄a yerun dia ye ba ḡri ḡarin s̄amburu ko. Eliasibu wi, u s̄awa Tobiyān dusi. <sup>5</sup> Yera u n̄n dii bakaru ḡasia mi ba ra raa k̄enu yi ka turare ka s̄a yerun dendi yānu ka yāku kowobun d̄ia ni ba ra bu wē ka alikaman b̄onu tia ye ba mwa w̄okuru baateren w̄oll̄o ka tam k̄pam̄gia ka gum̄gia ka d̄ia ni ba ra Lefiba ka wom kowobu ka k̄ann̄on k̄sobu wē.

<sup>6</sup> N̄e, N̄emi na n̄ w̄aa Yerusalem̄o sanam m̄e ye kpuro ya koor̄a. Domi saa ye s̄o, na ḡsirawa Babilonin sina boko Aatasesin mi. N deema saa ye, win bandun w̄o tena ka yiruse s̄ora mi. <sup>7</sup> W̄o gen kpeeru s̄o, sina boko u wura n̄ ḡsirama Yerusalem̄o. Ye na tunuma, yera na wa k̄osa ye Eliasibu u kua ye u ka Tobiya diru wē Yinni Gusun̄on s̄a yerun yaara. <sup>8</sup> Ma na wa ya n̄ w̄a. Ma na Tobiyān yānu kpuro gura na yari t̄ow̄o. <sup>9</sup> Ma na dera ba dii te d̄erasia. Ma ba Yinni Gusun̄on s̄a yerun dendi yā ni kpuro wesia mi ka k̄e ni ka turare ye ba ra d̄o doke.

<sup>10</sup> Na maa nua ma ba ku ra Lefiba ben b̄onu wē. Ma Lefi be, ka wom kowo be ba koo s̄aru ko mi, ba s̄amburu deri, ben baawure u da u w̄aa win tem̄o. <sup>11</sup> Ma na siri kowobu taare wē na n̄e, m̄ban s̄ona ba dera ba Yinni Gusun̄on s̄a yee te deri. Ma na wure na Lefiba ka wom kowo be m̄enna, ma na bu wesia ben s̄oma s̄o. <sup>12</sup> Yera Yudaba ba ka ben alikaman b̄onu na ye ba wuna w̄okuru baateren w̄oll̄o ka tam̄gia ka gum̄gia. <sup>13</sup> Ma na dii t̄en mi ba ra d̄ia ni doke yāku kowo Selemia ka tire yoro Sad̄oku ka Pedaya, Lefiban turo n̄omu s̄andia. Ma na bu Hananu, Sakurin bii, Matanian debubu n̄omu s̄andia u bu somi. Domi ba s̄a naan̄gibu. Beya ba ko n̄ da begibu d̄ia ni b̄onu kue.

<sup>14</sup> Gusun̄o nen Yinni, a de a n̄ man yaaye nen ye na kua kpuron s̄o. A ku s̄ambu te duari te na kua ka naan̄e wunen s̄a yee te ka ten woodaban s̄o.

<sup>15</sup> Yen waati ye s̄o, na t̄ambu wa Yudan tem̄o ba res̄em gamam̄o t̄o w̄erarugiru s̄o, ma gaba doo b̄okunu duusiam̄o ma gaba ket̄ekunu tam s̄obim̄o ka res̄em ka d̄aa marum m̄e ba m̄o figie ka maa s̄amunu ganu

ba ka naamɔ Yerusalemuɔ. Ma na bu kirɔ kua bu ku gāanu dɔra tɔɔ te. <sup>16</sup> Tirigii be ba maa wāa mi, ba ra ka swɛɛ ka kia dabinu ne bu Yudaba ka Yerusalemugibu dɔre sanam wɛragim sɔɔ. <sup>17</sup> Ma na Yudan wirugibu taare wɛ. Na bu bikia na nɛɛ, mban sɔna ba kɔsa mɔ ba tɔɔ wɛrarugiru disi dokemɔ. <sup>18</sup> Nge mɛya besɛn sikadoba ba raa kua. Ma Gusunɔ u sun wahala dabinu surema wuu ge sɔɔ. Yera ba kɪ bu maa win mɔru seeya bu tɔɔ wɛrarugii te disi doke?

<sup>19</sup> Ma na yiire bu Yerusalemun kɔnnɔsu kɛnɛ sanam mɛ sɔɔ u dua tɔɔ wɛrarugiru tu sere tore kpa bu ku su kɛnia ma n kun mɔ tɔɔ wɛrarugiru ta kpa. Ma na nɛn sɔm kowobu gabu yi yi kɔnnɔ sin mi bu ku ka de sɔmunu ganu nu du tɔɔ wɛrarugii te sɔɔ. <sup>20</sup> Yera kia bwese bwesekan dɔrobɔ ba kpuna wuun biruɔ nge nɔn yiru. <sup>21</sup> Ma na bu kirɔ kua na nɛɛ, mban sɔna ba kpuna wuun tɔɔwɔ gbāraran biruɔ. Na maa bu sɔɔwa na nɛɛ, bɔ n maa yen bweseru kua, kon bu nɔma doke.

Saa yen dɔma ten di, ba n maa naare tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. <sup>22</sup> Ma na Lefiba sɔɔwa na nɛɛ, bu tii dɛerasio kpa bu na bu Yerusalemun kɔnnɔsu kɔsu bu ka tɔɔ wɛrarugii te yi Yinni Gusunɔn sɔ.

Yinni Gusunɔ, yeniban sɔ, a de a n man yaaye. Kpa a man kɔsu wunɛn durom bakam sɔ.

<sup>23</sup> Waati ye sɔɔ, na Yuuba wa ba kurɔbu sua Asidɔduba ka Mɔabuba ka Amɔniban min di. <sup>24</sup> Ma ben bibu gabu ba Asidɔdugibun barum gerumɔ. Ba n Yudan barum yɛ. Tɔn tuko baruma ba gerumɔ. <sup>25</sup> Na bu taare wɛ, ma na bu bɔrusi. Na ben gabu so, ma na gabun seri wukura. Ma na nɛɛ, bu bɔruo Yinni Gusunɔn wuswaaɔ bu nɛɛ, ba n maa ben bii wɔndiaba tɔn tukobu kɛmɔ bu sua kurɔbu. Ba n maa derimɔ ben aluwaasiba bu tɔn tukobun bii wɔndiaba sua kurɔbu. <sup>26</sup> Domi yera Salomɔɔ Isireliban sina boko u kua. Sunɔ goo sari wi u ka nɔn weenɛ handunia ye sɔɔ. Gusunɔ u nɔn kɪ. Ma u nɔn kua Isireliba kpuron sunɔ. Adama ka mɛ, kurɔ be ba sɔa bwese tukunu ba nɔn sure durum sɔɔ. <sup>27</sup> Yen sɔ, sa n maa kɪ su nɔ bu nɛɛ, bɛɛya i taare baka yenin bweseru kua i bwese tukunu sɔɔ kurɔbu sua, kpa i ko naane sariba Yinni Gusunɔn mi.

<sup>28</sup> Yoyadan bii turo, Eliasibu wi u sɔa yɔku kowo tɔnweron debubu, wiya u sɔa Sambala Horonigiin biin durɔ. Yen sɔna na nɔn gira nɛn min di.

<sup>29</sup> Yinni Gusunɔ, a ku bu duari. Domi ba wunɛn sɔa yeru disi doke. Ma ba n arukawani yibie ye yɔku kowobu ka Lefiba ba ka nun bɔkua.

<sup>30</sup> Na dera ba gāa tukunu kpuro wuna ben suunu sɔɔn di. Ma na yɔku kowo be, ka Lefi ben baawure wesia win sɔmburu sɔɔ. Ma na dera ba wooda ye mɛm nɔɔwa ye ya weenɛ be, yɔku kowobu bu mɛm nɔɔwa, <sup>31</sup> ba maa yɔku dɔa kasu yen saa sɔɔ ma ba ben dɔa gbiikinu wɛ.

Gusunɔ nɛn Yinni, a de a n man yaaye yeniban sɔ.



## ESITɛɛ

Tire te, ta ka Yuuba yā be ba yoru dimo Babiloniō. Babilonigibu ka ben wirugii turo Hamani ba kookari kua ba kasu bu bu go. Saa ye sɔɔ, Yuuban bii wəndia goo wi ba mɛ Esitɛɛ, wi u kua Babilonin sunən kurə, u bu wɔra.

Tire te sɔɔ, Gusunən yīsiru sari mi. Adama ka mɛ, ta Gusunən dam sɔɔsimə ka maa somi te u win tɔmbu kua.

Tire te, ta maa sun sɔɔmɔ nge mɛ Yuuban tɔɔ baka te ba mɛ Purimu ta ka torua.

### *Tire ten kpunaa*

1. Esitɛɛ u sina bokon kurə Fasiti kəsire kua, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Hamani u murafitiru mɛ bu ka Yuuba go, wiru 3n di sere wiru 5.
3. Ba Hamani go, wiru 6n di sere wiru 7.
4. Yuuba ba ben yiberɛba kamia, wiru 8n di sere wiru 10.

### *Sina boko u tɔmbu dim soka*

<sup>1</sup> Gari yini yi koorawa sina boko wi ba mɛ Asuresin waati sɔɔ. U bandu diiwa tem mɛ ba mɛ Endiō n ka girari Etiopiō. Tem mɛ kpuro mu sɔɔawa beri wunaa teeru ka nɔɔba yiru. <sup>2-3</sup> Win bandun wɔɔ itase sɔɔ, sɔɔ teeru u sɔ win sina gɔna sɔɔ ben wuu maroɔ ge ba mɛ Susi. Yera u win sina asakpɔbu tɔɔ baka dim soka ka win sɔm kowobu ka Mɛdiba ka Pɛɛsin tabu sinambu ka sere beri yi kpuron wirugibu. Be kpurowa ba menna mi. <sup>4</sup> Ma u win dukia ye ya win yiiko ka win bandun kpāaru sɔɔsimə yara u tən be sɔɔsi. U ye kuawa n ka kua suru nɔɔba tia. <sup>5</sup> Yen biru, u tɔmbu kpuro be ba menna Susi mi, tɔɔ baka dim soka, gobigibu ka sɔarobu. Ma ba tɔɔ baka te di sere sɔɔ nɔɔba yiru sina kpaarun yaara. <sup>6</sup> Ma ba beku damginu sɔre sɔre taabu sii ganduginu sɔɔ ka wɛ wunəmgii yi ba gbinisi gbereba sɔɔ be ba kua ka kpee gobiginu. Ma ba kita wuraginu ka sii geesuginu yi yi mi. Ma ba dii ten tem sɔma kua ka kpee gobiginu, gam kpee swāanu, gam kpee kpikinu, gam kpee sɔɔ tirosu, gam maa kpee wɔkunu. <sup>7</sup> Tɔɔ baka ten tam nəri yi sɔɔawa nəri bwese bweseka yi ba kua ka wura. Ma tam mu sweene baama sina bokon nuku tian sɔ. <sup>8</sup> Adama ba n̄ goo tilasi kue u ka mu n̄. Domi sina

boko u win sɔm kowobu sɔɔwa u nɛɛ, bu baawure derio u ko nge mɛ u kī. <sup>9</sup> Saa ye sɔɔ, sina bokon kurə wi ba sokumə Fasiti u maa tən kurəbu tɔɔ baka dim soka Asuresin sina kpaarun sɔɔwɔ.

### *Sina boko*

#### *u win kurə Fasiti yina*

<sup>10</sup> Sina bokon tɔɔ bakarun sɔɔ nɔɔba yiruse sɔɔ, u wāa nuku dobu sɔɔ, yèn sɔ u tam nɔra. Yera u win tiin sɔm kowobu nɔɔba yiru beni soka, Mɛhumani ka Bisita ka Haabona ka Bigita ka Abagata ka Setaa ka Kaakasi. <sup>11</sup> Ma u bu gɔra bu da bu win kurə Fasiti sokuma kpa u na u n win sina yānu doke. Domi u kī win sina asakpɔbu ka sere tən be ba wāa mi kpuro bu wa ma win kurə u sɔa kurə burə. Ka geema kurə wi, kurə burən tiiwa. <sup>12</sup> Yera tən be, ba da ba kurə wi deema. Ma ba n̄n sɔɔwa ma sina boko u n̄n soku. Adama u yina u na. Ye sina boko u nua mɛ, yera win mɔru ya seewa. <sup>13</sup> Ma u win bwisi kɛɔbu bikia nge mɛ n weene u kurə wi kua. Domi bera ba ra win gari kpuro wunanɛ yèn sɔ ba tem mɛn woodaba yɛ. <sup>14</sup> Be sɔɔ, be u ra ka wesianɛ kiri kiri ben yīsa wee, Kaasena ka Setaa ka Adimata ka Taasisi ka Mɛɛsi ka Maasena ka Mɛmukani. Ba sɔɔawa mi sina bibu nɔɔba yiru, Pɛɛsi ka Mɛdin tem sɔɔ. Bera sina boko u maa naanɛ sɔa. Beya ba wāa win bandun aye bakanu sɔɔ ni nu kpuro kere. <sup>15</sup> Yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, wee na gɔra bu n̄n kurə Fasiti sokuma. Adama u yina u na. Sɛyasia birà wooda ya yi su n̄n ko.

<sup>16</sup> Ma Mɛmukani u sina boko ka win bwisi kɛɔ be wisa u nɛɛ, wunen kurə Fasiti wi, u tora n kpā. N n̄ mɔ wunɛ sina boko tənawa u torari. Ka maa wirugibun tiiwa u torari ka sere maa tem mɛn tən durəbu kpuro. <sup>17</sup> Domi tən kurəbu kpuro bā n nua ye Fasiti u kua, ba koo sewa bu ben durəbu gem. Ba n̄ maa bu mɛm nɔɔwammɛ. Kpa bu ka tii yina bu nɛɛ, ye sina boko u raa win kurə Fasiti sokusia u na ro? <sup>18</sup> Mɛya maa bɛsɛ wirugibu, bɛsɛn kurəbu ba koo nɔ ye sina bokon kurə u kua. Kpa bu se bu sun gari wisi ka gendu. Kpa gen te, tu bɛsɛn mɔru seeya. <sup>19</sup> N n̄ mɛn na, sina boko, à n wuran na, a de bu wooda yara ye ya Fasiti yinarimə u maa na wunen wuswaɔ kpa a kurə goo kəsire ko wi u n̄n kere. Wooda ye, ya ko n wāawa bɛsɛ Pɛsiba

ka Mɛdiban woodaba sɔɔ ye ba n̄ kpɛ bu go. <sup>20</sup>Sanam mɛ ba koo wooda ye nɔ wunen tem bakam mɛ kpuro sɔɔ, tɔn kurɔ baawure u koo win durɔ mɛm nɔwawa, baa n̄ n mɛren na durɔ wi, u s̄aa.

<sup>21</sup>Ma gari yi, yi sina boko ka win tem wirugibu dore. Ma u ka yi sɔmburu kua. <sup>22</sup>U dera ba tirenu mɔrisia win tem beri berika kpuro sɔɔ. Ba tire ni yoruawa ka baawuren barum mɛ ba gerumɔ win tem sɔɔ. Wee ye tire ni, nu gerumɔ. Nu nɛɛ, n weenɛ tɔn durɔ wi u kurɔ sue kpuro u n s̄aa win yenu yɛro kpa ba n da win barum gere yenu ge sɔɔ.

### *Esitɛɛ u kua sina bokon kurɔ*

## 2

<sup>1</sup>Amen biru, Asuresin mɔru ya sure. Ma u bwisika ye Fasiti u kua ka wooda ye ba yi win s̄o. <sup>2</sup>Yera sina bokon tiin sɔm kowobu ba n̄n s̄ɔwa ba nɛɛ, sina boko, a de bu wɔndia be ba n̄ durɔ yɛ kasu kpa ba n s̄aa kurɔ burabun tii. <sup>3</sup>Yen s̄o, a tɔmbu gɔsio wunen tem beri berika kpuro sɔɔ bu wɔndia kurɔ burabu kasuma be ba n̄ durɔ yɛ. Kpa bu ka bu na Susiɔ wunen kurɔbun w̄aa yerɔ. Miya Hege wi u ra wunen kurɔbu k̄sɔ u koo bu nɔɔri kpa u bu tim wɛ bu ka ben wasi sɔmɛ. <sup>4</sup>Saa ye sɔɔ, wɔndia wi u koo wunɛ sina boko wɛre, wiya u koo Fasiti kɔsire ko.

Ma gari yi, yi ka sina boko naawa. Ma u yi wura.

<sup>5</sup>N deema Yuu goo w̄aa Susi wuu bɔkɔ ge sɔɔ. Win ȳsira Maadose. U s̄aawa Yairin bii, Benyamɛn bweseru sɔɔ. Win sikadobara Simɛi ka Kisi. <sup>6</sup>Nɛbukanesaawa u Maadose wi yoru mwaama ka win temgibu gabu Yerusalemun di ka ben sina boko Yekonia sannu. <sup>7</sup>Maadose wi, u win baan tundo turosin bii wɔndia goo nɛni. Domi win mɔwɔbu ba gu. Bii win ȳsira Hadasa wi ba maa m̄ Esitɛɛ. Wɔndia wi, kurɔ burɔn tiiwa.

<sup>8</sup>Sanam mɛ ba wooda ye yara, wɔndia dabira ta mɛna Susiɔ. Esitɛɛ u w̄aa be sɔɔ. Ma Hege wi u ra sina bokon kurɔbu k̄sɔ u ka be kpuro da tɔn kurɔbun w̄aa yerɔ u bu nɔɔrimɔ. <sup>9</sup>Esitɛɛ u Hege wɛre ma u ka n̄n nɔnu geu mɛɛra u n̄n tim wɛ fuuku mɛ u koo ka wasi sɔmɛ ka maa d̄ia ni u ko n da di. Ma u n̄n wɔndia nɔɔba yiru kasua sina kpaarun sɔm kowobu sɔɔ. Yen biru, u

n̄n dii te ta buram bo wɛ tɔn kurɔbun w̄aa yeru mi. <sup>10</sup>Adama Esitɛɛ kun gerua ma u s̄aa Yuu. Domi Maadose u n̄n ye yinari.

<sup>11</sup>Mɛya Maadosen tii u ra n daamɔ tɔn kurɔ ben w̄aa yerun kɔnnɔwɔ u ka Esitɛɛn alafia bikia kpa u n maa ka yɛ ye ba n̄n kuammɛ.

<sup>12</sup>Wɔndia be kpuro ba koo wasin burarun tim kowa w̄ɔ tia tɔn kurɔbun w̄aa yeru mi. Suru nɔɔba tia sɔɔ, ba koo bu gum mɛ ba ra soku miru sawa. Suru nɔɔba tia ye ya maa tie sɔɔ, kpa bu bu gum turaregum sawa ka maa tim gam wasin burarun s̄o. Yeniban biru, wɔndia ben baawure u ko n t̄oru mɔ tɛ sɔɔ u koo yari u da u sina boko Asuresi deema. <sup>13</sup>Dɔma te yɛro u koo yari ben w̄aa yee ten min di u ka da sina bokon mi, ba ra n̄n wɛwa ye u k̄i. <sup>14</sup>Wɔkuru kpa u da sina bokon mi. Bururu yam s̄areru kpa Sasigasi, sina bokon tɔn kurɔbun k̄sɔ u ka n̄n da diru garu sɔɔ. Saa ye sɔɔ, kurɔ wi, u n̄ maa wee sina bokon mi, ma n kun mɔ sina bokon tiiwa u n̄n sokusia ka win ȳsiru.

<sup>15</sup>Ye n̄ Esitɛɛ Abisailin bii wi Maadose u nɛnua girari u ka da sina bokon mi, u n̄ ḡaanu ganu bikie ma n kun mɔ ye Hege sina bokon kurɔbun k̄sɔ wi, u n̄n s̄ɔwa u ka da. Be ba ka Esitɛɛ yinna kpuro, ba ra ka n̄n nɔnu geu mɛɛriwa. <sup>16</sup>Asuresin bandun w̄ɔ nɔɔba yiruse sɔɔ, yen suru wɔkuruse wi ba m̄ Tebesi, yera ba ka Esitɛɛ da win mi. <sup>17</sup>Ye ba tura mi, yera sina boko u Esitɛɛ k̄ia n kere kurɔ be u waare kpuro. Wɔndia be kpuro sɔɔ, Esitɛɛwa u ka nɔnu geu mɛɛra. Yen biru, u Esitɛɛ sina furɔ dokea. Ma u n̄n kua Fasitin kɔsire. <sup>18</sup>Ma sina boko u win bwisi k̄ɔbu ka win sɔm kowobu ka win sina asakpɔbu t̄ɔ baka dim soka Esitɛɛn s̄o. Ma u win tem tɔmbu kpuro wɛrabu wɛ dɔma te. Ma u bu k̄ɛnu bɔnu kua ka nuku tia.

<sup>19</sup>Sanam mɛ ba maa wɔndiaba mɛna nɔn yiruse, Maadose u s̄aa sina kpaarun wiruglii turo. <sup>20</sup>Saa ye sɔɔ, Esitɛɛ kun tii s̄ɔsi ma u s̄aa Yuu. Domi u Maadose mɛm nɔwa nge mɛ u ra raa ko sanam mɛ u w̄aa win mi.

### *Maadose*

#### *u sina bokon w̄aaru w̄ara*

<sup>21</sup>S̄o teeru ye Maadose u win sɔmburu m̄ sina kpaarɔ, Bigitani ka Teresi be ba s̄aa sina bokon kɔnnɔn k̄sɔbu ba ka sina boko mɔru kua sere ba k̄i bu n̄n go. <sup>22</sup>Yera Maadose u gari yi nua. Ma u da u ye Esitɛɛ

sɔɔwa. Ma Esitɛɛn tii u maa da u sina boko sɔɔwa ka Maadosen yĩsiru. <sup>23</sup> Yera ba gari yin gem kasu ba deema geema. Ma ba dɔa nɔɔ sɛm kua ba ka bu saka ba suasia wɔllɔ. Ma ba gari yi yorua ben tem garin tireru sɔɔ sina bokon nɔni biru.

### *Hamani ka Maadose ba n̄ do*

## 3

<sup>1</sup> Yeniban biru, Asuresi u Hamɛdatan bii wi u s̄a Agagin bweseru wɔlle sua. Ma u n̄n kua yiruse win bandu sɔɔ. <sup>2</sup> Sina kpaarun s̄m kowobu kpuro ba ra Hamani kpunɛwa, domi sina bokowa u yen wooda ye wɛ. Maadose turowa u yina u n̄n kpuna. <sup>3</sup> Yera sina bokon s̄m kowo be ba tie ba ra n̄n bikie bu nɛɛ, mban s̄na a ku ra ka sina bokon wooda mɛm nɔɔwɛ. <sup>4</sup> Tɔɔ baaterewa ba ra n̄n bikie mɛsum. Adama Maadose u ku ra bu wisi. U ra gesi bu wisiwa u nɛɛ, nɛ Yuuwa. Yera ba da ba ye Hamani sɔɔwa bu ka wa Maadose ù n ko n m̄ mɛ u n dɔɔ. <sup>5</sup> Yera Hamanin tii u wa Maadose u yina u n̄n kpuna. Ma u m̄ru bɛsira too. <sup>6</sup> Meyɔ ba maa n̄n sɔɔwa ma Maadose u s̄awa Yuu. Yera Hamani u bwisika win tii sɔɔ u nɛɛ, n̄ n mɛn na, Maadose tɔnan gɔɔ kun tura sere u Yuuban bweseru kpuro go be ba w̄a Asuresin tem mɛ kpuro sɔɔ. <sup>7</sup> Asuresin bandun w̄ɔ wɔkura yirusen suru gbiikoo wi ba m̄ Nis̄a sɔra ba ḡanu k̄ ni ba sokumɔ purimu bu ka suru ka win t̄ru wa t̄ɛ sɔɔ ba koo Yuuba go. Ma ya suru wɔkura yiruse wi ba m̄ Adari gɔsa.

### *Hamani u Yuuban*

#### *kpeerasiabun s̄aru m̄*

<sup>8</sup> Hamani u sina boko sɔɔwa u nɛɛ, yinni, bweseru gara w̄a t̄n t̄mba yarinɛ baama wunɛn tem mɛ kpuro sɔɔ, ba tii mɛnɛ nɛnɛm, ben komara maa s̄awa nɛnɛm. Yen biru ba ku ra wunɛn woodaba mɛm nɔɔwɛ. A n bu deri s̄ɛɛ, ya n̄ nun arufaani gaa kuammɛ. <sup>9</sup> A n wuran na, a de bu wooda yara kpa bu yore bu t̄n ben bweseru go. Saa ye sɔɔ, kon sii geesun t̄nnu gooba wunɔbu (300) sua n wunɛn tem s̄m kowobu wɛ bu doke wunɛ sina bokon arumani sɔɔ.

<sup>10</sup> Yera sina boko u win taabu wuna u Hamani Yuuban yiberɛ wi wɛ. <sup>11</sup> Ma u nɛɛ, a wunɛn gobi n̄nuɔ adama kon nun Yuuba deria kpa a ka bu ko mɛ a k̄i.

<sup>12</sup> Suru gbiikoon sɔɔ wɔkura itase sɔɔ, ba sina bokon tire yorobu sokusia. Tire yoro be, ba tirenu yorua nge mɛ Hamani u gerua. Ma ba nu m̄risia sina bokon tem wirugibun mi ka win sina asakpɔbun mi ka win tem beri berikan wirugibun mi ka bweseru baateren wirugiin mi. Ba nu yoruawa ka barum baamɛre mɛ mu w̄a tem mɛ sɔɔ. Ma ba tire ni n̄ma doke ka sina boko Asuresin yĩsiru ka win taabun yĩreru. <sup>13</sup> Ma ba t̄mbu ḡra ḡra ka tire ni, tem mɛn beri berika kpuro sɔɔ bu ka Yuuba kpuro kpeerasia sɔɔ teeru, aluwaasiba ka durɔ t̄k̄nu ka bibu ka t̄n kurɔbu. Kpa bu ben arumani kpuro kam koosia. Ba koo ye kowa suru wɔkura yirusen sɔɔ wɔkura itase sɔɔ, suru wi ba m̄ Adari. <sup>14</sup> Bera mi ba tire te wa kpuro, ba koo ten gari garisiwa wooda, kpa bu de t̄mbu kpuro ba n yɛ ba n ka yen s̄aru s̄a sere t̄ɔ te, tu ka tunuma. <sup>15</sup> Ma sina boko u s̄mɔ be wooda wɛ ba doona fuuku. Ma ba wooda ye kpara Susiɔ, wuu b̄kɔ gen mi. Saa yɛ sɔɔ wuu gen t̄mbu ba w̄a biti sɔɔ, saa ye s̄ara sina boko ka Hamani ba s̄ ba ben tam n̄rumɔ.

### *Maadose*

#### *u Esitɛɛ somiru kanamɔ*

## 4

<sup>1</sup> Ye Maadose u nua ye ya kooramɔ, yera u win yaberu n̄nuɔ u karana. Ma u saaki sebua u torom wisi wirɔ nuku sankirarun s̄ɔ. Yen biru, u da wuu suunu sɔɔ, u nuku sankirarun kuuki m̄ ka dam. <sup>2</sup> Ma u da sere sina bokon k̄nnɔwɔ, baa mɛ ba ra yinɛ wi u saaki sebua u da mi. <sup>3</sup> Tem mɛ kpuro sɔɔ, mi Yuuba ba sina bokon wooda yen gari nua, ba ra nuki sankirewa. Kpa bu nɔɔ b̄ke, ba n weeweenu m̄ ba n sumɔ. Ben gabu ba n kp̄i ba n saaki sebua, ba n torom wisi wirɔ nuku sankira ten s̄ɔ.

<sup>4</sup> Esitɛɛn s̄m kowobu ba na ba n̄n ye sɔɔwa. Ma u nanda gem gem. Ma u ka ȳnu ḡra bu Maadose sebusia kpa u win saaki ye pota. Adama Maadose u yina. <sup>5</sup> Yera Esitɛɛ u Hataki win s̄m kowo turo wi sina boko u n̄n deria ḡra Maadosen mi, u n̄n bikia ye n n̄n m̄. Mban s̄na u m̄ mɛ. <sup>6</sup> Ma Hataki u seewa u da Maadosen mi, sina bokon k̄nnɔwɔ. <sup>7</sup> Yera Maadose u n̄n sɔɔwa kpuro ye ya koorɔ, ka gobi yi Hamani u koo doke sina bokon arumani

beru yerɔ̀ bà n Yuuba go ba kpa. <sup>8</sup> Ma u maa nùn sina bokon wooda ye ya gerumɔ̀ bu Yuuba gon tireru wɛ̀, te ba yara Susiɔ̀. Ma u nùn kana u Esitɛɛ ye kpuro sɔ̀. Kpa u be da u sina boko suuru kana u ka Yuuban bweseru deri. <sup>9</sup> Ma Hataki u da u ye kpuro Esitɛɛ sɔ̀wa. <sup>10</sup> Yera Esitɛɛ u maa nùn gɔ̀ra Maadose win mi. <sup>11</sup> U nɛɛ, sina bokon sɔ̀m kowobu kpuro ka bwese ni nu wãa tem mini, nu yɛ̀ ma wi u da sina bokon mi, u kun yɛ̀ro soka, ba ra yɛ̀ro gowa nge mɛ wooda ya gerua. Adama sina bokon tii ù n nùn win sina dɛ̀ki wuragia t̄i, ba ñ nùn goomɔ̀. Wee t̄ɛ̀, nɛn sɔ̀ tɛna mi, ye sina boko kun ka man sokure.

<sup>12</sup> Sanam mɛ ba ka Esitɛɛn gari yi Maadose daawa, <sup>13</sup> yera Maadose u gɔ̀ra bu nùn sɔ̀ bu nɛɛ, u kun tamaa wi turowa u koo kisira Yuuban wahala yen di yèn sɔ̀ u wãa sina kpaarɔ̀. <sup>14</sup> U n mari, u ñ win tɔ̀mbu somi t̄ɛ̀, ba koo somiru wa gam di, kpa bu faaba wa. Adama wi, ka win tundon yɛnugibu, ba koo gbiwa. Sɔ̀rɔ̀kudo yen s̄na ba nùn kua sina bokon kurɔ̀. <sup>15</sup> Yera Esitɛɛ u maa gɔ̀ra Maadosen mi u nɛɛ, <sup>16</sup> u doo u Yuuba kpuro mɛnna be ba wãa Susi mi, kpa bu nɔ̀ bɔ̀ke win sɔ̀, sɔ̀ sɔ̀ ita ka wã̀kuru ita, bu ku d̄ianu di, bu ku maa nim nɔ̀. Wi ka maa win sɔ̀m kowobu ba koo maa ko mɛsum. Yen biru, kpa u da sina bokon mi, baa mɛ wooda ya mɛ yina. U n koo gbin na, kpa u gbi. <sup>17</sup> Yera Maadose u da u kua kpuro nge mɛ Esitɛɛ u nùn sɔ̀wa u ko.

### *Esitɛɛ u da sina bokon mi*

## 5

<sup>1</sup> Nɔ̀ bɔ̀ku ten sɔ̀ itase, yera Esitɛɛ u win sina yãnu sebua. Ma u da sina kpaarɔ̀. Ye u dua ten sɔ̀wɔ̀, u deema sina boko u sɔ̀ win sina kitarɔ̀ u kɔ̀nnɔ̀ mɛɛra. <sup>2</sup> Sanam mɛ u Esitɛɛ wa u yɔ̀ win yɛnu ge sɔ̀, yera u ka nùn nɔ̀nu geu mɛɛra. Ma u nùn win sina dɛ̀ka t̄i ye ba kua ka wura. Ma Esitɛɛ u susi u dɛ̀ka yen s̄ru baba. <sup>3</sup> Ma sina boko u nùn bikia u nɛɛ, Esitɛɛ, mban sanuma a mɔ̀. A man sɔ̀wɔ̀ ye a k̄i n nun kua. Na sɔ̀ru kpa n ka nun kpuro wɛ̀, baa ñ n nɛn tem bɔ̀nun na.

<sup>4</sup> Ma Esitɛɛ u nɛɛ, yinni, à n ka man nɔ̀nu geu mɛɛran na, na k̄iwa wunɛ ka Hamani i na nɛn mi. Domi na t̄ɔ̀ baka dim sɔ̀ru kua mi, bɛɛn sɔ̀.

<sup>5</sup> Yera sina boko u gɔ̀ra bu Hamani sokuma fuuku bu ka da Esitɛɛn mi. Ye Hamani u na, yera be yiru ye kpuro ba da ba t̄ɔ̀ baka dim mɛ di. <sup>6</sup> Sanam mɛ ba tam nɔ̀rumɔ̀, yera sina boko u Esitɛɛ sɔ̀wa u nɛɛ, mba a k̄i a man kana. Na sɔ̀ru kpa n ka nun kua ye a k̄i baa ñ n nɛn tem bɔ̀nun na, kon nun wɛ̀.

<sup>7</sup> Ma Esitɛɛ u wisa u nɛɛ, yinni, wee ye na k̄i a man kua. <sup>8</sup> À n ka man nɔ̀nu geu mɛɛra, ma a sɔ̀ru sã a ka man kua ye na k̄i, kon maa t̄ɔ̀ baka dim sɔ̀ru ko sia, kpa i wurama wunɛ ka Hamani i di. Saa ye sɔ̀ra kon nun sɔ̀ ye na k̄i.

### *Hamani u k̄i u Maadose go*

<sup>9</sup> Yen t̄ɔ̀ te, Hamani u yara Esitɛɛn yɛnun di ka nuku dobu. Adama ye u tura kɔ̀nnɔ̀wɔ̀, u wa Maadose kun seewe u nùn bɛɛɛ wɛ̀. Ma u mɔ̀ru bɛsira gem gem. <sup>10</sup> Adama u tii nɛnua u da yɛnuɔ̀. Yera u win bɔ̀rɔ̀ba ka win kurɔ̀ Serɛsi sokusia. <sup>11</sup> Ma u tii sua gari gerua tɔ̀n be kpuron wuswaaɔ̀, win dukia baka ka win bii tɔ̀n durɔ̀ dabi te u maran sɔ̀ ka sere girima ye sina boko u nùn doke u ka nùn kua win sina asakpɔ̀bu kpuron wirugii. <sup>12</sup> Yera u nɛɛ, nɛ turowa Esitɛɛ, sina bokon kurɔ̀ u soka n ka sina boko yɔ̀siri t̄ɔ̀ baka dim mɛ u sɔ̀ru kuan sɔ̀. Nɛ turo wiya u maa nɛɛ, n sina boko yɔ̀sirima sia su ka kpa di win mi. <sup>13</sup> Adama yeniba kpuro ya ñ ko n man sã gãanu nà n Maadose Yuu wi waamɔ̀ u wãa sina kpa kɔ̀nnɔ̀ mi.

<sup>14</sup> Yera win bɔ̀rɔ̀ be, ka win kurɔ̀ wi, ba nùn bwisi kã ba nɛɛ, a doo a d̄aru garu gira tèn gunum mu sã gɔ̀m soonu weeraakuru kpa a sina boko kana bu Maadose saku bu sãarusia mi. Saa ye sɔ̀, kaa kp̄i a t̄ɔ̀ baka dim mɛ di ka nuku dobu.

Yera gari yi, yi Hamani dore. Ma u dera ba d̄a te sɔ̀ru kua.

### *Sina boko*

### *u Maadose walle sua*

## 6

<sup>1</sup> Yen wãku te, sina boko u kpana u dweeya. Yera u nɛɛ, bu nùn ben tem garin tirenu tama. Tire ni sɔ̀ra ba ra yore ye n koora kpuro ben tem sɔ̀. Ma ba ka nùn tire ni naawa ba nùn garia. <sup>2</sup> Ma ba girari mi sina bokon sɔ̀m kowobu Bigitani ka Terɛsi ba raa nɔ̀ tia kua bu ka sina boko go. Ma Maadose



u ye sina boko dɔmɛya. <sup>3</sup> Yera sina boko u bikia u nɛɛ, ba sere Maadose wɔlle sua gari yin sɔ?

Ma sɔm kowo be, ba wisa ba nɛɛ, aawo, ba n̄ n̄n gāanu kue.

<sup>4</sup> Sina boko u bikia u nɛɛ, wara u wāa sina kpaaru mi.

N deema saa yera Hamani u duumam sisi u ka sina boko kana u Maadose s̄arusia dāa ye u s̄oru kuan wɔllɔ. <sup>5</sup> Yera sina bokon sɔm kowo be, ba n̄n wisa ba nɛɛ, Hamaniwa u wāa mi.

Ma sina boko u nɛɛ, u duuma.

<sup>6</sup> Yera Hamani u dua. Ma sina boko u n̄n bikia u nɛɛ, am̄na kon ȳero kua wi na k̄i n wɔlle sua.

Yera Hamani u tii s̄ɔwa u nɛɛ, wara sina boko u koo maa wɔlle sua n kere nɛ. Ma u wisa u nɛɛ, <sup>7</sup> yinni, à n k̄i a goo wɔlle sua, <sup>8</sup> a de bu wunɛn tiin yaberu sua ka wunɛn tiin duma ye ba sina furɔ dokea wirɔ. <sup>9</sup> Kpa a de wunɛn sɔm kowo damgii turo u durɔ wi sina yāa ni sebusia kpa u n̄n ȳɔsia wunɛn duman wɔllɔ. Kpa u ka n̄n da wuu suunuɔ u n gerumɔ u n m̄, wee nge mɛ sina boko u ra ȳero kue wi u wɔlle sua.

<sup>10</sup> Yera sina boko u Hamani s̄ɔwa u nɛɛ, t̄ɛ, a seewo a yāa ni ka duma ye sua kpa a Yuu wi kua nge mɛ a gerua mi. Baa yen gāa piibu a ku ra duari. U wāa sina kpa k̄onnɔwɔ u s̄amburu m̄ mi.

<sup>11</sup> Ye Hamani u da u yāa ni suama ka duma ye, yera u nu Maadose sebusia. Ma u n̄n ȳɔsia duma yen wɔllɔ u ka n̄n da wuu suunuɔ u gerumɔ u m̄, wee nge mɛ sina boko u ra ȳero kue wi u wɔlle sua. <sup>12</sup> Yen biru, Maadose u ḡosira u wura sina kpa k̄onnɔ mi. Ma Hamani u maa doona fuuku win yenuɔ, u tuke sekurun s̄. <sup>13</sup> Ye u tura mi, u ye kpuro win kurɔ Serɛsi ka win b̄r̄aba saaria. Ma ba n̄n bwisi k̄a ba nɛɛ, Maadose wi, Yuuwa. Ma win wuswaaɔra ba nun sekuru doken torua mɛ, a n ȳ ma kaa n kaaramɔwa a n d̄ɔ.

<sup>14</sup> Sanam mɛ ba gari gerumɔ ba n̄ kpa, yera sina bokon s̄m̄bu ba tunuma, ma ba yande Hamani sua ba ka da Esitɛɛn t̄ɔ baka dii yerɔ.

## 7

<sup>1</sup> Yera sina boko ka Hamani ba Esitɛɛn t̄ɔ baka dim mɛ da n̄n yiruse. <sup>2</sup> Ye ba dim kpa ba tam n̄rumɔ, yera sina boko u maa Esitɛɛ bikia u nɛɛ, mba a k̄i a man kana. Na s̄oru s̄a n ka nun kpuro kua ye a k̄i. Kon mam nun n̄n tem b̄nu w̄ɛ.

<sup>3</sup> Ma Esitɛɛ u nɛɛ, yinni, à n ka man n̄nu geu m̄ɛran na, ma n nun w̄ɛre, wee ye na nun kanam̄. A ku de bu nɛ ka n̄n bweseru go. <sup>4</sup> Domi ba sun d̄arawa bu ka sun sakiri bu kpeerasia w̄n̄w̄ndu sariru s̄ɔ. N n yorun na ba sun kp̄ɛ, kon daa n̄n n̄ɔ mariwa domi ta n̄ tura n ka nun baasi.

<sup>5</sup> Yera sina boko Asuresi u Esitɛɛ bikia u nɛɛ, wara u nia yen bweseru kua.

<sup>6</sup> Esitɛɛ u wisa u nɛɛ, besen yiberɛ wi u sun n̄ni s̄ɔm̄, wiya Hamani t̄n k̄so wini.

Yera Hamani u nanda sina boko ka Esitɛɛn wuswaaɔ. <sup>7</sup> Ma sina boko u seewa u yara ka m̄ru u da win sina kpaarun yaaraɔ. Saa yera Hamani u tuba ma sina boko u s̄oru kpawa u ka n̄n go. Yera u Esitɛɛ suuru kana u n̄n faaba ko. <sup>8</sup> Ma u tii ȳsu u w̄ruma mi Esitɛɛ u s̄. Saa yera sina boko u wurama ma u dua mi ba t̄ɔ bakaru dim̄. Yera u Hamani bikia u nɛɛ, a k̄i a maa Esitɛɛ gabawa n̄n wuswaaɔ sina kpaaru mini?

U ka gari yi gere u kpe, yera win s̄m kowobu ba Hamanin wuswaa b̄kua. <sup>9</sup> Yera s̄m kowo ben turo wi ba m̄ Haabona u sina boko s̄ɔwa u nɛɛ, yinni, Hamanin tii u d̄aru garu s̄oru kua t̄ɛ s̄ɔ u koo raa Maadose s̄oku u bw̄ wi u nun gari d̄mɛya a ka faaba wa mi. Dāa te, ta gire mi, win dirun wuswaaɔ. Ten gunum mu s̄awa ḡm soonu weeradkuru.

Yera sina boko u wooda w̄ u nɛɛ, bu Hamani s̄kuo bu bw̄ dāa te s̄ɔ.

<sup>10</sup> Ma ba Hamani sua ba ka da ba bw̄ dāa ten wɔllɔ, te u raa s̄oru kua Maadosen s̄. Saa yera sina bokon m̄ru ya sure.

## 8

<sup>1</sup> Yen t̄ɔ te s̄ɔ, sina boko Asuresi u Hamani Yuuban yiberɛ win dukia kpuro sua u Esitɛɛ w̄ɛ. Ma Esitɛɛ u n̄n s̄ɔwa ma Maadose u s̄awa win dusi. <sup>2</sup> Yera sina boko u Maadose s̄okusia ma u win sina taabu sua ge u Hamani mwaari u n̄n w̄ɛ. Yen biru, Esitɛɛ u Hamanin dukia ye Maadose n̄ma b̄ria.

### *Yuuban arufaanin sɔ*

<sup>3</sup> Yen biru, Esitɛɛ u kpuna sina bokon wuswaaɔ ka swīi ma u nùn suuru kana u ka himba kōsa ye yinasia ye Hamani Agagigii u raa yi Yuuban sɔ. <sup>4</sup> Ma sina boko u Esitɛɛ win sina dɛka tīi ye ba kua ka wura. Yera Esitɛɛ u seewa u yōra win wuswaaɔ. <sup>5</sup> Ma u nùn sōwa u nɛɛ, yinni, n̄ n nun wēren na, à n ka man n̄nu geu mɛɛran na, na kī a wooda ye yinasia ye Hamani Agagigii Hamɛdatan bii wi, u yara u nɛɛ, bu Yuuba kpeerasio be ba wāa tem mɛ sɔɔ. Kpa a de bu ye kpara. <sup>6</sup> Domi na n̄ kpɛ na n sɔ kpa na n waamɔ ba n̄n bweseru n̄ni sōmɔ ba goomɔ.

<sup>7</sup> Yera sina boko Asuresi u Esitɛɛ ka Maadose wisa u nɛɛ, i swaa dakio i nɔ. Wee na dera ba Hamani sɔka dāa sɔɔ ba bwɛ yèn sɔ u kasu bu Yuuba go. Ma na maa wunɛ Esitɛɛ win dukia kpuro wɛ. <sup>8</sup> Yen sɔ tɛ, i yoruo ka n̄n yīsiru ye ya koo Yuuba arufaani kua. Kpa i ye nɛ sina bokon yīreru koosi. Domi ye ba yorua ka sina bokon yīsiru ma ba ye win yīreru koosi, ba n̄ maa kpɛ bu ye gɔsia.

<sup>9</sup> Wōn suru itase wi ba m̄ Sifāa, win sō yenda itase sɔɔ, yera ba sina bokon tire yorobu sokusiamā, ma Maadose u bu wooda wɛ bu Yuuba tirenu kua ka sina bokon sina asakpɔbu ka win tem wirugibu ka sere wirugii be ba wāa bera wunaa teeru ka n̄ɔba yiru ye sɔɔ, saa Endin di n̄ ka girari Etiopia. Ma ba tire ni kua ka Yuuban barum ka sere maa barum mɛ mu wāa tem mɛ kpuro sɔɔ. <sup>10</sup> Ba nu yorua ka sina bokon yīsiru, ma ba nu yīreru koosi ka win taabu. Saa ye sōra sina bokon maasɔbu ba seewa ba ka nu da baama. <sup>11</sup> Wee ye tire ni, nu gerumɔ. Nu nɛɛ, sina boko u Yuuba wooda wɛ u nɛɛ, wuu mi ba gesi wāa kpuro bu m̄n̄n̄ bu ka ben wāaru wōra kpa bu bwese te ta bu wōri kpeerasia sere ka ten kurɔbu ka bibɔ. Kpa bu ten dukia gura. <sup>12</sup> Baawurewa u koo wooda ye m̄m n̄ɔwa Asuresin tem kpuro sɔɔ, suru wākura yirusen sō wākura itase sɔɔ. Suru wiya ba m̄ Adari. Tō te ba raa yi bu ka Yuuba go. <sup>13</sup> Bera mi tire te, ta gesi tura, ba koo ten gari garisiwa wooda kpa bu de t̄mbu kpuro ba n̄ ye yɛ. Kpa Yuuba ba n̄ sōru sāa bu ka ben yiberɛba m̄ru k̄sia tō te sɔɔ. <sup>14</sup> Ye sina boko u win maasɔbu wooda

ye wɛ yera ba ben dumi yōwa ba da fuuku ma ba yen gari kpara tem mɛ kpuro sɔɔ. Ba maa ye kpara Susiɔ.

<sup>15</sup> Saa ye sōra Maadose u yara sina kpaarun di u da wuu sɔɔ u sina yānu sebua ni nu n̄ni gaaduragii ka n̄ni kpiki m̄ ka yabe bakaru n̄ni swɛɛgiru ka maa sina furɔ wuragu. Ma wākinu yiba Susi ye sɔɔ taki ka nuku dobu kuukin sɔ. <sup>16</sup> Yen d̄ma te, Yuuba ba nuku dobu m̄ too, ba kuuki m̄, ba yōkumɔ. <sup>17</sup> Bera mi ba gesi wāa kpuro ba ka wooda ye nua, ba nuku dobu kuawa too, ba tō baka dim sokuna. Ma t̄n dabinu ba tii gɔsia Yuu yèn sɔ ba Yuuba nasie.

### *Yuuba*

#### *ba ben yiberɛba m̄ru k̄sie*

## 9

<sup>1</sup> Suru wākura yirusen sɔɔ wākura itase ye, ya tura. Tō te sōra sina bokon wooda ye u raa yi Yuuban sɔ ya koo s̄mburu tore. Tō tera Yuuban yiberɛba ba yīiyɔ bu Yuuba kamia. Adama n̄ n̄ koore. Yuubara ba nasara sua. <sup>2</sup> Asuresin tem kpuro sɔɔ, Yuuba ba m̄n̄n̄ wuu mi ba wāa kpuro. Ma ba ben yiberɛba wōri be ba raa n̄ɔ tia kua bu ka bu go mi. Goo sari wi u ka tii yina. Domi ba ben b̄rum m̄wa. <sup>3</sup> Sina bokon tem beri berikan wirugibu ka win sina asakpɔbu ka win tem wirugibu ka win tiin s̄m kowobu ba ka Yuuba yōra domi ba Maadosen b̄rum m̄. <sup>4</sup> Maadose wi, u aye b̄ɛɛgiru m̄ sina kpaaru mi. Ma u yīsiru yara tem mɛ kpuro sɔɔ. Ma win dam mu sosimɔ mu d̄ɔ.

<sup>5</sup> Yuuba ba ben yiberɛ be kua nge mɛ ba kī. Ba bu gowa gem gem. <sup>6</sup> Susi maro sɔɔ, t̄mbu n̄ɛra wunɔbuwa (500) ba go. <sup>7</sup> Ma ba Paasandata ka Dalifoni ka Asipata sakira, <sup>8</sup> ka Porata ka Adalia ka Aridata <sup>9</sup> ka Paamasita ka Aridai ka Fayesata <sup>10</sup> ka sere maa Hamani Yuuban yiberɛn bibu wākuru. Adama ba n̄ ben dukia gure.

<sup>11</sup> Yen tō te, ba sina boko t̄n ben geeru sōwa be ba go Susi maro mi. <sup>12</sup> Yera sina boko u Esitɛɛ sōwa u nɛɛ, wee Yuuba ba t̄mbu n̄ɛra wunɔbu (500) go mini ka Hamanin bibu wākuru. Am̄na n̄ k̄o n̄ sāa wuu si su tie sɔɔ. Tɛ, à n̄ maa gāanu kī a man bikio, kon nun ye kua.

<sup>13</sup> Ma Esitɛɛ u nùn wisa u nɛɛ, à n̄ wuran na, a de sia Yuuba bu maa ko Susi mini nge

mɛ wooda ye, ya gerua. Kpa bu Hamanin bibu wɔku ten gɔnu bwɛ dāa.

<sup>14</sup> Ma sina boko u wooda wɛ bu maa ko nge mɛ. Ma ba ye kpara Susi. Ma ba Hamanin bibu wɔku ten gɔnu bwɛ dāa.

<sup>15</sup> Yuu be ba wāa Susi maro, ba Adarin sɔ wɔkura nnɛ ye sɔ menna. Ma ba tɔmbu gooba wunɔbu (300) go. Adama ba n ben dukia gure.

<sup>16</sup> Yuu be ba maa wāa tem mɛn beri berika ba maa menna bu ka ben wāaru wɔra. Ma ba ben yiberɛba mwɛra ba go. Adama ba n ben dukia gure. Tɔn be ba go mi, ben geera sāa nɔrɔbu suba wata ka wɔkura nɔbu (75.000).

<sup>17</sup> Yeni ya koorawa suru wi ba mɔ Adarin sɔ wɔkura itase sɔ. Yen sɔ wɔkura nnɛse sɔra ba tɔn goberu deri. Ma ba tɔo bakaru di ka nuku dobu.

<sup>18</sup> Adama Yuu be ba wāa Susi maro, ba ben yiberɛba gowa sɔ wɔkura itase ka sɔ wɔkura nnɛse sɔ. Sɔo wɔkura nɔbuse sɔra ba wɛra. Ma ba tɔo bakaru di ka nuku dobu.

<sup>19</sup> Yen sɔna Yuu be ba wāa baru kpaan ba ra tɔo bakaru di ka nuku dobu Adarin sɔ wɔkura nnɛse te sɔ. Kpa bu kɛnu mɔrisiana.

### *Maadose*

#### *u tɔo bakarun tɔru yi*

<sup>20</sup> Yeniban biru, Maadose u gari yi yorua tirenu sɔ. Ma u Yuu be ba wāa turuku ka tontonde tire ni mɔrisia Asuresin tem mɛ kpuro sɔ. <sup>21</sup> U ben baawure kana ba n da tɔo baka te di wɔo baagere suru wi ba mɔ Adarin sɔ wɔkura nnɛse ka nɔbuse sɔ.

<sup>22</sup> Kpa bu kɛnu mɔrisiana. Kpa bu sārɔbu kɛnu kɛ. Domi tɔo te sɔra Yuuba ba ben yiberɛba kamia ba dera. Suru wi sɔra ben nuku sankiranu nu gɔsia nuku dobu. Ma ben nɔni swāaru ta kua bɔri yendu. <sup>23</sup> Ma Yuuba ba Maadosen gere ye mɛm nɔwa, ba wura tɔo baka te, tu ko wororu.

<sup>24</sup> Domi Hamani, Hamɛdatan bii, Agagigii wi, wi u sāa Yuuban yiberɛ u raa himba kua u Yuuba kpuro go. Yen sɔna u guba kɔ u ka wa tɔo te u koo Yuuba nɔni sɔ kpa u bu go.

<sup>25</sup> Adama Esitɛɛ u da sina bokon mi. Ma sina boko u wooda yara u nɛɛ, ye Hamani u raa himba kua mi, yu wɔri win wiru wɔllo kpa bu wi ka win bibu bwɛ dāa wɔllo. <sup>26</sup> Yen sɔna ba tɔo ni soka Purimu ben tɛtɛ dumin sɔ.

Yuuba ba Maadosen tire ten gari mɛm nɔwa ye ba bu kua ka ye ba wan sɔ. <sup>27</sup> Ma

Yuuba ba tɔo ni kua wororu te ba n kpɛ bu kɔsi ben bibun bweseru ka be ba koo ra tii koo Yuun sɔ. Wɔo baagere, sɔo yiru ye sɔ, ba ko n da tɔo bakaru diwa nge mɛ Maadose u yen wooda yi. <sup>28</sup> Ba ko n da tɔo ni yaayewa sere ka baadomma Isireliban yenu baagere sɔ. Mi Yuuba ba wāa gesi, ba ko n da Purimun tɔo baka te diwa sere ka ben bibun bwesero.

<sup>29</sup> Esitɛɛ, Abisailin bii, ka Maadose ba maa tirenu ganu yorua fuuku bu ka tɔo baka ten gari dam sire. <sup>30</sup> Yuuba kpurowa ba tire ni mɔrisia mi ba yarinɛ Asuresin tem beri wunaa teeru ka nɔba yiru ye sɔ. Alafia ka bɔri yendun gariya yi wāa tire ni sɔ. <sup>31</sup> Nu bu sɔwa ba n da tɔo baka te di ten saa sɔ nge mɛ Esitɛɛ ka Maadose ba bu sɔwa. Ba n da ko mɛ, sere ka ben bibun bwesero nge mɛ ba kua sanam mɛ ba weeweenu kua ba nɔo bɔkua. <sup>32</sup> Nge mɛya Esitɛɛn wooda ye, ya ka tɔo baka ten dam sire. Ma ba ye yorua tireru sɔ.

### *Asuresi ka Maadosen gari*

## **10**

<sup>1</sup> Sina boko Asuresi u tɔn be ba wāa win tem kpuro sɔ wɔo gobi surewa sere ka be ba wāa daarun gooro. <sup>2</sup> Win yiiko kpuro ka win wɔrugɔrun faagi ka nge mɛ u ka Maadose wɔlle sua, ye kpuro ya yorua Pɛsiba ka Mɛdiban sinambun kookoosun tireru sɔ. <sup>3</sup> Domi Maadose Yuu wi, u kua yiruse Asuresin bandu sɔ. Ma win bweseru kpuro ta nɔn kɔa. U sɔmburu kua ten arufaanin sɔ. Ma u ka tu yina u dera ta wāa alafia sɔ.

## YOObU

Yoobun tireru ta sun gemgiin wahala sɔɔmɔ ye Gusunɔ u dera u wa. Wahala yera, win bibu kpuro ba gu, ma win dukia kpuro ya kam kua, ma bwisinu win tii wɔri.

Yoobun bɔrɔba ba na bu ka nɔn bera. Ben gere sɔɔ, ba sɔɔsiwa ma Yoobu u tora. Yen sɔna u wahala mɔ. Adama Yoobu kun gari yi wure. U bu sɔɔwa u nɛɛ, wi, u dɛɛre. U maa tɔn kɔsobu waamɔ ba kuuramɔ. N n mɛn na, n n toraru tɔna ta ra ka wahala nɛ.

Gusunɔ kun Yoobun bikia dabi ni wisa. U mam wure u Yoobun tii gaa dabinu bikiawa, kpa wi, Yoobu u ka gia ma wi, Gusunɔwa u dam kpuro mɔ. Wiya u maa gaaanu kpuro kpare.

Yeniban biru, Yoobun tii u wa ma u tore, ma u Gusunɔ suuru kana. Saa yera Gusunɔ u nɔn win yellun waaaru wesia. Win dukia ya maa wurama ma u maa bibu mara.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yoobu u wahala wa, wiru 1n di sere wiru 2:10.
2. Yoobun bɔrɔba ba nɔn beram da, wiru 2:11n di sere wiru 31:40.
3. Gari yi Elihu u Yoobu sɔɔwa, wiru 32n di sere wiru 37.
4. Gusunɔn wisibu, wiru 38n di sere wiru 41.
5. Gusunɔ u Yoobu domaru kua, wiru 42.

### *Setam u Yoobun laakari mɛɛra*

<sup>1</sup> Durɔ goo waa Usia, win yisira Yoobu. Durɔ wi, u saa wa wi u ra Gusunɔ mɛm nɔɔwe. U saa gemgii, ma u Gusunɔ nasie. U ku ra kɔsa kaa. <sup>2</sup> Bii tɔn durɔbu nɔɔba yiruwa u mara, tɔn kurɔbu maa ita. <sup>3</sup> Sabe ni u maa mɔ, ni wee, yaaanu nɔrɔbun suba nɔɔba yiru (7.000), ka yooyoosu nɔrɔbun suba ita (3.000), ka naa wuku nɔrɔbu (1.000), ka keteku ninu nɛɛra wunɔbu (500), ka sɔm kowo dabi dabinu. Durɔ wiya u dukia bo sɔɔ yari yerun bera mi gia.

<sup>4</sup> Win bii tɔn durɔ be, ba ra n tɔɔ baka dim sokunamɔwa, kpa bu ben sesubu ita ye soku bu na bu ka di bu nɔ. <sup>5</sup> Ba n tɔɔ bakaru di ba kpa mɛ, Yoobu u ra bu sokuwa kpa u bu sarsaria, kpa u se buru buru yellu u yaaku dɔɔ mwaararuginu ko ben baawuren sɔ. Domi u ra tii sɔwa u nɛɛ, sɔrɔkudo nɛn

bibu ba ko n Gusunɔ toraru garu kue ben gɔruɔ. Nge mɛya u ra ko saa kpuro.

<sup>6</sup> Yera sɔɔ teeru Yinni Gusunɔn gɔradoba ba na ba yɔra win wuswaaɔ. Ma Setam tii u maa na u yɔra ben suunu sɔɔ. <sup>7</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nɔn bikia u nɛɛ, man diya a wee.

Ma u nɔn wisa u nɛɛ, na tem bɔsu bɔsu na ka sikerenɛwa, yera na den gɔsirama na wee.

<sup>8</sup> Ma Yinni Gusunɔ u maa Setam bikia u nɛɛ, a nɛn sɔm kowo Yoobu wa mi? Goo sari wi u ka nɔn weenɛ handunia sɔɔ. Durɔ wi, u ra man mɛm nɔɔwe, kpa u n sɔimɔ gem sɔɔ. Mɛya u ku ra kɔsa kaa. U maa man nasie.

<sup>9</sup> Ma Setam u Gusunɔ wisa u nɛɛ, a tamaa kama Yoobu wi, u ka nun nasie? <sup>10</sup> N n wuna a nɔn kɔsu wi ka win yenugibu ka sere win ye u mɔ ro? Ma a win sɔma kpuro domaru kua. A dera win yaa sabenu nu terie tem mɛ sɔɔ. <sup>11</sup> Tɛ, a win ye u mɔ nɔmu dokeo a wa. Na yɛ kam kam ma u koo nun bɔrusi wunen tiin wuswaaɔ.

<sup>12</sup> Ma Yinni Gusunɔ u Setam wisa u nɛɛ, ye Yoobu u mɔ kpuro, na nun ye nɔmu beria. Adama a ku win tii baba.

Yen biru Setam u doona Yinni Gusunɔn wuswaan di.

### *Yoobun bibu ka win dukia*

#### *kpuro ya kam kua*

<sup>13</sup> Sɔɔ teeru Yoobun bii be kpuro ba mɛnne ba dimɔ ba nɔrumɔ ben tɔnweron yenuɔ. <sup>14</sup> Yera Yoobun sɔm kowo goo u na win mi, u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, wee sanam mɛ sa ka nɛɛ yi wukumɔ, ma ketekunu nu yakasu dimɔ, <sup>15</sup> Sabegibu ba na ba wunen yaa sabe ni wɔri, ba mwɛɛra. Ma ba wunen sɔm kowobu go go ka takobi. Nɛ turowa na kpia na bu kisirari. Yen sɔna na na n nun sɔ.

<sup>16</sup> Durɔ wi, u ka gari yi gere u kpe, win sɔm kowobun turo maa na u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, wee guru gbaa ya wunen yaaanu wɔri, ka wunen sɔm kowobu ma ya bu di. Nɛ turowa na yara min di. Yen sɔna na na n nun ye sɔ.

<sup>17</sup> Saa ye sɔɔ, win tii u gari gerumɔ u n kpa, win sɔm kowo goo maa ka tunuma. U nɔn sɔɔwa u nɛɛ, wee Kaladeban wuuru ita gaa ya na ya wunen yooyoosu wɔri ya mwɛɛra. Ma ba wunen sɔm kowobu mwɛɛra ba go ka takobi. Nɛ turowa na bu kisirari. Yera na na n nun ye sɔ.

<sup>18</sup> Saa yɛ sɔɔ wini maa gari gerumɔ u n kpa, kpao maa ka tunuma. U nɔn sɔɔwa u



nεε, wunen biba sō ba dima ba n̄ruma ben t̄nweron dir̄a, <sup>19</sup>yera woo damguu gaga na saa ḡbaburun bera gīn di. Ma ga dii ten goonu n̄ε swee, ma dii te, ta be kpuro w̄ori ta go. Wee n̄ε turowa na yara min di. Yera na na n̄ nun ye sō.

<sup>20</sup>Ye Yoobu u yeniba kpuro nua, yera u seewa u win yaberu n̄enua u karana, ma u tii wii p̄aru woka nuku sankiranun sō. Ma u yiira u siriru tem girari u n̄εε,

<sup>21</sup>wee na yarawa tereru n̄en m̄eron nukurun di.

Terera ba koo maa man sike. Yinni Gusun̄wa u raa man ye kpuro w̄ε, wiya u maa ye kpuro sua.

Yen sō, kon n̄n siara.

<sup>22</sup>Ka yen de kpuro Yoobu kun Gusun̄a kōsa gaa mani. U n̄ maa n̄n torari.

### Setam

*u maa Yoobun laakari m̄era*

## 2

<sup>1</sup>Sō teeru, Yinni Gusun̄an ḡradoba ba kpam na ba yōra win wuswaa. Ma Setam tii u maa na u yōra ben suunu sō. <sup>2</sup>Yinni Gusun̄a u Setam bikia u n̄εε, man diya a wee.

Ma u n̄n wisa u n̄εε, na tem b̄su b̄su na ka sikerenawa. Yera na den ḡsirama na wee.

<sup>3</sup>Yinni Gusun̄a u maa Setam bikia u n̄εε, a n̄en s̄m kowo Yoobu wa mi? Goo sari wi u ka n̄n weene handunia sō. U ra man m̄em n̄ow̄ε. U s̄im̄a gem sō. U ku ra kōsa k̄a. U maa man nasie. Yera a swaa kasu n̄ ka n̄n kōsa kua u kun man ḡānu kue?

<sup>4</sup>Ma Setam u wisa u n̄εε, a n̄ ȳe ye t̄nu u m̄a kpuro, yera u koo w̄ε u ka win w̄aru yakia? <sup>5</sup>À n̄ sikin na, a n̄n n̄oma dokeo a wa. Na ȳε kam kam ma u koo nun b̄rusi wunen tiin wuswaa.

<sup>6</sup>Ma Yinni Gusun̄a u Setam sōwa u n̄εε, wee na nun n̄n n̄amu beria, adama a ku n̄n go.

<sup>7</sup>Ma Setam u doona Yinni Gusun̄an min di. Yen biru u da u Yoobu bwisi k̄sunu wisi saa win wirun di sere win naas̄a. <sup>8</sup>Ma Yoobu u da u sina torom sō u siru k̄ka sua u ka ḡram̄a.

<sup>9</sup>Yera win kur̄a u n̄n sōwa u n̄εε, sere ka t̄ε, Gusun̄a wiya a ka yōra m̄ε? A n̄n w̄nw̄a kpa a ghi.

<sup>10</sup>Adama Yoobu u kur̄a wi wisa u n̄εε, a gari m̄wa n̄ge gari b̄k̄a. A tamaa s̄a n̄ gea waam̄a Gusun̄an min di, sa n̄ maa kōsa wasi win min di?

Ka yen de kpuro, Yoobu kun Gusun̄a gari kam gerusi.

### Yoobun b̄r̄aba

#### ba n̄n beram da

<sup>11</sup>Yoobun b̄r̄aba ita yeni, Elifasi Temagii, ka Bilida Suagii, ka Sofaa Naamagii ba wahala ye kpuro nua ye ya Yoobu deema, ma ben baawure u seema saa win tem di. Ba wesiana bu ka na Yoobun mi, kpa bu n̄n nukuru yemiasia. <sup>12</sup>Ye ba wee ba n̄n wa sarun di, yera ba n̄ n̄n tuba. Adama ye ba n̄n turuku kua ba n̄n tuba ma be kpuro ba wuri n̄a kp̄ε. Yera ba ben yabenu n̄enua ba ḡεka, ma ba tii tua wisi wir̄a nuku sankiranun sō. <sup>13</sup>Ma ba sina ka wi tem mi, sō sō n̄ba yiru ka w̄kuru n̄ba yiru. Goo kun n̄n ḡānu sōwa. Domi ba wa ma win n̄ni sw̄a te, ta kp̄a.

## YOObU KA WIn B̄R̄AbA ITA

*Yoobu u weweenu m̄*

## 3

<sup>1</sup>Yeniban biru, Yoobu u den n̄a wukia ma u gari gerua u t̄a te ba n̄n mara b̄rusi.

<sup>2</sup>U n̄εε,

<sup>3</sup>b̄r̄urara t̄a t̄e s̄a ba man mara. B̄r̄urara w̄ku t̄e s̄a ba n̄n gura sua.

<sup>4</sup>Yen t̄a te, tu ko yam w̄kuru mam mam. Gusun̄a u ku maa ten gari ko w̄llu mi.

U ku de yam bururam mu maa koor̄a te s̄a.

<sup>5</sup>Ḡribun w̄a yerun yam w̄ku bakaru tu tu wukiri,

kpa guru wiru ta n̄ tu wukiri.

Yen d̄ma te, suru ka s̄a bu mwaana kpa berum mu n̄ w̄a tem s̄a.

<sup>6</sup>Gusun̄a u de w̄ku te, tu t̄ira n̄ banda.

U ku maa tu garisi w̄n t̄nu s̄a.

U ku maa tu garisi surun s̄a s̄a.

<sup>7</sup>U de t̄a te, ta n̄ s̄a t̄a baruka sarirugiru, kpa goo u ku raa nuku dobu ko te s̄a.

<sup>8</sup>S̄robu bu t̄a te b̄rusio.

Be ba waa bakan dweebu ȳε bu tu b̄rusio.

<sup>9</sup>Kperi yi yi koo yari t̄a ten yoka yi ku balli.

T̄a n̄ yam bururam ȳiȳa, tu mu bia.

Tu ku maa buruku s̄a wa.

<sup>10</sup>Domi ta n̄ n̄en m̄eron nukuru yinasie.

Ta derawa ba man mara n ka wahala yeni wa.

- 11 Mban sōna na ñ gu ñen mēron nukurō.  
Mban sōna na ñ gu sanam mē ba man marumō.
- 12 Mban sōna ñen mēro u man mara u taaru swīi.  
Mban sōna u man nōori u bom kā.
- 13 Nà n daa gu dōma te, na ko n daa kpīwa, kpa na n dō na n wēre,
- 14 nge sinambu ka ben bwisi kēō be ba tii sina kpaanu bania tem mē sō ma nu kua bansu.
- 15 Mēya na ko n wēre nge sina bii be ba ben dia wura ka sii geesu yibia, ma ba gu.
- 16 N kun mē, na n wēre nge bii wìn nukuru ba yara, ñ kun mē, nge bii wi ba mara ma u yande gu u ñ sō wa.
- 17 Na ko n wāa gōriō mi tōn kāsobun tii ba wēre, ka sere mi be ba wasira ba ñ maa dam mō ba wāa ba wēre.
- 18 Miya pirisamba ba wēre, ba ñ maa be ba bu dam dōremōn nō nōmō.
- 19 Damgibu ka bwēbwēbu ba wāa mi sannu.  
Yobu bà n da mi, ba ra yakiarewa saa ben yinnin min di.
- 20 Mban sōna Yinni Gusunō u ra de tōnu wi u wahala mō u yam sāreru wa.  
Mban sōna u ra de wi u nuki sankire u n wāa.
- 21 Domi tōn ben bwesera ba gōō kī, adama ba ñ nùn wasi.  
Ba gōō wìn binē mō n kere dukia.
- 22 Ba ku ra n nuku dobu mō sere bà n ben siki wōru wa.
- 23 Adama na sāawa wi u kun yē mi u dōō, ma Yinni Gusunō u ñen swaa kēnusi u ka sikerena.
- 24 Weeweenun saabu, na ku ra di.  
Ñen wuri kun nōru mō nge nim mē mu kokumō.
- 25 Yēn bērum na mō, yera ya ra man deemē.  
Ye na maa nasie, yera ya ra man wōri.
- 26 Wee, na ñ wāa sēē, na ñ maa wēre.  
Na ñ bōri yēndu mō, ma na ra n burisinē.

*Elifasin gari*

## 4

- 1 Yeniban biru, Elifasi Temagii u Yoobu sōōwa u nēē,  
2 sà n gari gerua yi koo nun du?  
Wara u koo sere gari yini nō u n maari.
- 3 Wee tōn dabina a keu sōōsi,  
ma a nuku sankirobu dam kā.
- 4 Wunēn gari yi be ba raa kpanamō dam kā.  
Ma a be ba gōma dwiyya tāsisia.
- 5 Wee tē gari yi nun deema, ma a kpanamō.  
Wee wahala ya nun girari, ma a burisinē.
- 6 N ñ Gusunō sāara ta sāa wunēn dam?  
N ñ wunēn yīiyōbu bu ra n wāawa Gusunō win mi  
yēn sō a nùn mēm nōōwammē?
- 7 N n mēn na, a bwisikuo wunēn wāaru sōō,  
à n nōōre ba taarē sarirugii goo go,  
ñ kun mē ba gemgibu mwēera ba kpeerasia.
- 8 Nē, na gabu waare, kōsan sōmbura ba ra n mō,  
kpa ba n weesu swīi.  
Mēya ba ra maa ye kpuron are wa.
- 9 Ba ra n Gusunōn mōru seeye  
kpa yu ka bu kam koosia nge woo bōkō.
- 10 Kpa ben kukiri bi ba ra ko nge gbee sunō bu nōru ko.  
Gusunō u ra ben nōsu bōōkuwa.
- 11 Ba ko n sāawa nge gbee sunō mēro ge ga yaa bia gu di,  
ma ga gu, gen binu yarina.
- 12 Gari gēē man naawa asiri sōō wōkuru,  
ma ñen swasu su yi nua fēē fēē,
- 13 wōku suunu sōō, saa ye ta nanum kua ta kpa,  
ma tamba kpī kpata kpata ba dosimō.
- 14 Saa yera na nanda,  
ma ñen wasi kpuro diira.
- 15 Ma gāanu man sweema nge woo,  
ma ñen wasi kiri seewa.
- 16 Na goo wa wi na ñ tuba.  
Ma na nōō gagu nua ga gerumō tēru tēru ga mō,
- 17 tōnu u koo kpī u n dēere Gusunōn wuswaaō?  
U koo kpī u n dēere wi u nùn taka kuan nōni sōō?
- 18 Gusunō u ñ mam win sōm kowobu gōradoba naanē kue,  
ma u toranu waamō be sōō.
- 19 Kaa sere gere tōn be ba mōma ka tem,  
be ba koo kpī bu sunku nge kōkōbu?
- 20 Tōnu koo kpī u n wāa bururu,

ñ n kua yoka kpa a deema u gu,  
kpa goo kun mam gara nge u gu.  
21 Win wāaru ta kasira.  
U ñ bwisi kpuro wa u ka gu.

## 5

1 Yoobu, a kuuki koowo, goo ù n koo re nun wisi.  
Nge Gusunān gārado wara kaa soku kpa u na u nun wurari.  
2 Gari bākə u ra gbiwa win mārūn s̄.  
Bwisi sarirugii u ra gbiwa win nisinun s̄.  
3 Na gari bākə wa u kuura.  
Ma na wa win wāa yera w̄riki.  
4 Ma win biba faaban swaa deri.  
Goo sari wi u koo bu w̄ra siri yerə.  
5 T̄n tukoba koo win d̄ia ni u ḡa kata ko bu gura,  
baa ka ni u kara koosi ka s̄aki.  
Kpa be ba win dukian binε m̄o bu ye sua bu ka doona.  
6 Wahala ku ra yari saa tuan di.  
M̄eya n̄ni swāara ku ra maa kpi saa tem di.  
7 Adama wi ba mara kpuro u koo wahala kowa,  
nge mε b̄a n d̄ō wure, d̄ō buri yi ra ȳ.  
8 Adama nε Elifasi, ñ n n̄n s̄n na,  
Gusunāwa kon somiru kana.  
Kpa n n̄n n̄n wahala kpuro s̄.  
9 U ra ḡa bakanu kowa ni t̄nu kun kp̄e u gia.  
U ra maamaaki dabinu ko.  
10 U ra de gura yu nε tem s̄o,  
kpa gbea yu nim wa.  
11 U ra be ba tii kawε w̄lle sue,  
kpa u be ba nuki sankire yara ben nuku sankirarun di.  
12 U ra be ba bwisi k̄si m̄n himba kam koosie,  
kpa bu ku maa kp̄i bu ye yibia.  
13 U ra dewa bwisigibun tiin bwisi yi bu yina mwa,  
kpa ben wesianō gu ko kam.  
14 Ben mi, s̄ō s̄ō gbāara ya ra n bu s̄awεwa yam w̄kuru,  
kpa ba n babi.  
15 Adama Gusunā u ra dam sarirugii gane ben tabu yānun di,  
kpa u n̄n w̄ra ben n̄man di.  
16 Nge m̄eya u ra dam sarirugii wi ȳiȳabu w̄,

kpa u durumgiin n̄o k̄re.

17 Domarugiiwa wi Gusunā Dam kpurogii u s̄eyasiamō.  
Yen s̄o, Yoobu, a ku yina ù n nun s̄eyasiamō.

18 Domi wiya u ra t̄nu m̄era ko, kpa u ȳron bosu n̄ari.

Wiya u ra t̄nu k̄suku, kpa u n̄n b̄kia.

19 N̄n dabinu u koo nun yara nuku sankirarun di,

kpa k̄sa gaa yu ku maa nun deema.

20 Ḡōru t̄a n dua tem s̄ō, u koo nun ḡō gbarari,

kpa u nun faaba ko tabu s̄ō.

21 U koo nun b̄ri gbara.

Sanam mε yibεεba ba koo tem kam koosia,  
u koo nun w̄ra.

22 Kpa a n ȳemō ḡōrun saa s̄ō, ka sanam mε ba tem kam koosiamō.

A ñ kaa n maa yaa ḡba gaan b̄rum m̄o.

23 A ñ maa as̄ō wasi wunen gberō.

Domi ba ñ tu kpenu suremō.

Yεε ḡbi kun maa duō mi.

24 Kaa n b̄ri yendu m̄wa wunen yenuō.

Kpa wunen sabenun ḡō ga n yiba baadomma.

25 M̄eya maa wunen bibun bweseru ta koo kp̄a

kpa tu k̄wara nge yaka bii.

26 T̄k̄ru s̄ōra kaa gbi

nge mε ba ra dobi ḡe yen saa ȳa n tura.

27 Ḡa niniwa sa gia b̄s̄en wāaru s̄ō.

Nu maa s̄awa gem.

Yen s̄o, a nu bwisikuo, kpa a nu mwa wunen tiin s̄o.

### Yoobu u Elifasi wisa

## 6

1 Yoobu u Elifasi wisa u nεε,

2 b̄a n n̄n n̄ni swāaru ka n̄n wahala kpuro kilo s̄ndi,

3 ya ko n nim w̄kun yani s̄eri bunum kere.  
Yen s̄na na gari m̄ nge wiuro.

4 Domi Dam kpurogii u man yabura ka s̄enu.

Ma nin d̄ε n̄n wasi duuri.

Ma u man ḡa nanumginu kpare nge tabu kowo.

5 Keteku gbeeku ga ra sw̄i

ḡa n yaka bekusu wa ga dimō?

Kete ya ra sw̄i ȳa n yakasu wa ya dimō?

6 Ba koo kpī bu dīanu di ni nu maari sōo sōo  
nu n̄ b̄aru m̄o?

Goo s̄erun kpikum mu ra n do?

7 Na ku ra dīa nin bweseru k̄a.

Nge m̄eya na wahala ye na m̄ò mini tusa.

8 Gusun̄o u nen kanaru m̄o,

kpa u man kua ye nen ḡaru ga k̄i.

9 U den win n̄amu d̄emīo u man mwa,  
u munku u dakura.

10 Saa ye s̄ora kon nuku dobu ko nen  
wahala baka yeni s̄o.

Kpa nen nukuru tu ȳemia.

Na ȳe ma Yinni Gusun̄o u d̄ere,

na n̄ maa win wooda gaa yin̄e.

11 Mba ko na n maa ȳiȳo sanam m̄e na n̄ dam  
m̄o.

Mba na maa mara, domi na ȳe ma na guwa  
mi k̄o.

12 Na dam m̄owa nge kperu?

Nen wasi yi s̄awa nge sii gandu?

13 Aawo, na s̄awa dam sarirugii.

Goo maa sari wi u koo man faaba ko.

14 N ween̄ewa wi u n̄oni s̄ore u durom wa  
win b̄ar̄an mi,

baa u kun Dam kpurogii nasie.

15 Adama wee, b̄e nen b̄ar̄aba i man nuki  
sanka nge daa te ta nim gbera.

16 Puran saa, kpa ta n nim yibum̄o baaman  
di m̄e mu d̄ere.

17 Yam susurun saa, kpa s̄o u tu gberasia.

18-20 Nim n̄oru ḡa n tenkuba m̄ò,  
be ba wee saa Tema ka Saban di, yera ba ra  
gere mi.

Domi ba tu naan̄e s̄a.

Adama b̄a n tura mi, ben ḡoma ra dwiiyewa,  
kpa bu yaayaare ko bu k̄ora, bu gbi  
gbabur̄o.

21 I s̄awa nge daa te.

I nen weeweenu n̄om̄o, ma i b̄erum soore.

22 Na b̄e bikiare n n̄e, i man k̄eru k̄ema  
b̄een arumanin di,

23 n wa n ka yari yiber̄en n̄omun di?

N kun m̄e i ka man yakia t̄on k̄oso goon  
n̄oman di?

24 I man s̄osio mi na tora, kpa n mari.

25 T̄onu u koo gem wura.

Adama ye i man gerusim̄o mi, mana yen  
asansi w̄a.

26 I k̄iwa i nen gari ḡoburu wa, i yi m̄eri kam,  
kpa i man taare w̄e, ne wi na n̄ maa ḡanu  
ȳiȳo?

27 B̄e, i ko kpī i gobeku t̄ete toosi,  
kpa i mam b̄een b̄ar̄o d̄ora.

28 T̄e, na b̄e kanam̄o, i man m̄erima.

Kon b̄e weesu kuawa batuma s̄o?

29 I suuru koowo, i de i kun s̄a murafitiba  
fa!

I de i nen d̄eraru wa.

30 Gari k̄osi yi ra n w̄a nen n̄ow̄o?

I tamaa na ku ra gea ka k̄osa wunan̄e?

### *Yoobu u Gusun̄o weeweenu koosim̄o*

## 7

1 Handunia yeni s̄o, t̄onun w̄ara s̄ewa nge  
tabu kowo,

n̄ kun m̄e nge wi u s̄om s̄es̄oginu m̄ò,

2 n̄ kun m̄e nge yoo wi u w̄a s̄o s̄o u saaru  
kasu u w̄era,

n̄ kun m̄e nge s̄om kowo wi u mara bu n̄un  
k̄asia.

3 Nge m̄eya nen tii na s̄a.

Suru dabinu na w̄a n̄oni sw̄aru s̄o.

W̄ku dabina na ra n̄ w̄a wahala s̄o.

4 N̄a n̄ kpuna na ra tii bikiewa n n̄e, domma  
kon se.

Domma w̄kura koo kpe.

Domi na wasira na n̄ ka sunam̄o sere yam  
mu ka s̄ara.

5 Wee nen wasi k̄osim̄o, yi k̄ak̄onu m̄ò,

ma yin kokosu w̄obiriram̄o.

M̄eya nen ḡona ya booboosu m̄o si su numu.

6 Nen w̄esiaru ta weson k̄ak̄ar̄u s̄abu  
kere.

Na n̄ ȳiȳo bu m̄o, Yinni Gusun̄o.

7 A yaayo ma nen w̄ara s̄awa w̄esia teeru.

Nen n̄oni kun maa durom wasi.

8 Wun̄e wi a man m̄era, a n̄ maa man wasi.

À n man kasu, na n̄ ko na n maa w̄a mi.

9 Nge m̄e kakoru ta ra yarin̄e tu doona,  
nge m̄eya t̄onu ù n gu, u n̄ maa seem̄o  
ḡaribun w̄a yerun di.

10 U n̄ maa wee u sina win ȳenūo.

Ba koo n̄un duariwa mam mam.

11 Na n̄ kp̄e n n̄o mari, domi na nuki  
sankire.

Kon nun weeweenu koosi, domi na n̄oni  
s̄ore.

12 Yinni Gusun̄o, a tamaa na s̄awa nge nim  
w̄okun nim,

n̄ kun m̄e gen yaa ḡoba gaa, a ka man ganua  
m̄e beri berika?

13 N̄a n̄ kpuna na n̄e, kon b̄ari ȳendu wa,  
kpa n̄ nen weeweenu mari,



14 saa yera a ra man nandasie  
ka dosu kōsusu, ñ kun mε ka kāsīnu.  
15 A yande man soora dokeo n gbi,  
ye ko na n ka kuku nini sōwā.  
16 Wāara den man tusa mε.  
Na ñ maa kī na n wāa sere ka baadommaa.  
Nen wāara kun sāa gāanu, a man derio sēε.  
17 Yinni Gusunō, wara ra n tōnu,  
a n ka sere win bwisikunu mō.  
Mban sōna a nūn garisi gāanu,  
18 ma a nūn nōni girari bururu baatere,  
ma a nūn wēerimō saa baayere.  
19 Sere domma kaa man deri sēε.  
Sere domma kaa de n wēsia.  
20 Toraru mba na tora.  
A man sōwō wunε wi a ra n tōmbun sanu  
sanusu mεεra.  
Mban sōna a man sēεyasia mε.  
Mban sōna na kua wunen sōmunu.  
21 Mban sōna a ñ nen durum wunε.  
Mban sōna a ñ nen toraru duari.  
Tē, wee kon kpuna n gbi.  
Kaa man kasu, kpa a kun man wa.

*Gusunō u koo toro nūn win torarun are wē*

## 8

1 Bilida Suagii u gari gerua u nεε,  
2 sere saa yerā kaa gari saari nini mari.  
Wunen gari yi, yi dam mō nge woo bākō.  
3 A tamaa Gusunō Dam kpurogii u ra gem  
gōsie weesu?  
4 A n yē ma wunen bibu ba Gusunō torariwa,  
yen sōna u bu ten are wē.  
5 Adama wunε, à n Gusunō Dam kpurogii  
kasu,  
ma a win durom bikia,  
6 ma u ñ taare gaa wa wunε sō,  
saa yera u koo nun nōri,  
kpa u nun nuku dobu wesia nge mε wunen  
gem mu nε.  
7 Kpa wunen tēn wāaru tu wēra  
tu yellugiru kera.  
8 Tē, a bikio be ba sun gbiiyen mi,  
kpa a laakari ko a wa wahala ye ben  
sikadoba ba kua.  
9 Bεε, sa sāawa be ba mara gin tee te, sa ñ  
gāanu yē.  
Bεsen wāaru ta sāawa nge saaru handunia  
yeni sō.  
10 Adama a de bu nun keu ko.  
Kpa a swaa daki ye ba koo nun sō.

11 Gbīi yi koo kpi mi daara kun wāa?  
Naa yari yi koo kpi mi nim sari?  
12 Yi n nim bia, baa bà kun yi bure  
yi ra gberewa fuuku n kere yaka si su tie.  
13 Nge mεya be ba Gusunō duari ba koo ko,  
kpa tōn kōsobun yīiyōbu bu kam ko.  
14 Ben yīiyōbu bu koo nōru ko,  
kpa yē sō ba tāsā yu ko nge naran wēε.  
15 Bà n ben dirun gāna nenua, ya koo di-  
iriwa.  
Bà n ye tāsā, kpa yu wōri.  
16 Ba ko n sāawa nge dāa beku te ta yō sō sō,  
ma ten kāasi tēria mi ba tu duura.  
17 Ta ra ten gbini gire kpenun sōwō,  
kpa gbini yi, yi bōsu yi wa ye n wāa mi.  
18 Bà n tu wuka min di,  
kpa yam mi, mu tu siki mu nεε, mu ñ daa tu  
yē.  
19 Kpa garu tu kpi ten ayerō.  
Nge mεya tōn kōsobun nuku dobu bu ko n  
sāa.  
20 Gusunō u ku ra gemgii biru kisi.  
Mεya u ku ra maa tōn kōso somi.  
21 U koo de a yēeri,  
kpa a nuku dobu kuuki ko.  
22 Wunen yiberēba ba koo sekuru wa,  
kpa tōn kōsobun yenu gu gbi.

*Yoobu u Bilida wisa u nεε, Gusunō u nūn  
dam kere*

## 9

1 Yoobu u gari sua u nεε,  
2 na yē mε.  
Amōna tōnu u ko n dεere Gusunōn  
wuswaa.  
3 Gusunō ù n tōnu gari konu nōrōbu (1.000)  
bikia,  
u ñ wasi u wisi baa tia.  
4 Wiya u bwisi ka dam kpuro mō.  
Wara u koo nūn seesi kpa yēron wāaru tu  
dakaa da.  
5 U ra guunu yīiye subaru sō,  
kpa u nu suriri ka mōru.  
6 U ra de tem mu yīiri sere mēn sōwō,  
kpa mēn gbereba bu wōruku.  
7 U ra sō wooda wē u ku yari,  
kpa u win yīreru doke kperi sō.  
8 Wi turowa u wōllu tēria.  
Ma u sīimō nim kurenun wōllō.  
9 Wiya u kperi bwese bweseka taka kua, ka  
kperi swaanu,

ka kperi yi yi wāa sōo yēsan nām dvaru gia.

10 U ra sām bakanu ko ni ba n̄ kpē bu tubu.

U ra sām maamaakiginu ko dabi dabinu.

11 Baa ù n doonō n̄n b̄kun di, na n̄ n̄n̄n wasi.

U n maa sarō, na n̄ tubu.

12 Ye u n̄enua, wara u koo n̄n̄n ye w̄rari.

Wara u koo kpī u n̄n̄n sō u n̄ē, mba a m̄ m̄.

13 Gusunō ù n win m̄ru seewa u ku ra ye yōrasie.

Win naasun temōwa u ra yaa gōba ye ba m̄ Rahabun dam taare.

14 N̄ē maa ni, amōna kon n̄n̄n wisi.

Gari yirā kon gere win wuswaaō.

15 Baa n̄ n̄ gem m̄, na n̄ kpē n̄ n̄n̄n gāanu wisi, wi, wi u s̄a n̄n̄n siri kowo.

Suuruwa kon n̄n̄n kana ka b̄ēē.

16 Baa n̄ n̄ n̄n̄n kana ma u man wisa, ka m̄, na n̄ naan̄ē m̄ n̄ n̄ē, u n̄n̄n n̄ō nua.

17 Domi u man w̄ri nge woo guna.

Ma u man m̄era dabinu kua kam, na n̄ gāanu kue.

18 U ku ra de n w̄sia,

ma u dera n̄n̄n w̄ara sosia.

19 N n̄ dam garin na, wiya u dam kpuro m̄.

N n̄ maa siribun garin na, wara u koo kpī u n̄n̄n siribu soku.

20 Baa n̄ n̄ gem m̄, ka m̄, n̄n̄n gere ya koo man taar̄ē w̄.

Baa n̄ n̄ kun taar̄ē m̄, u koo man s̄ōsi ma na s̄a durumgii.

21 Baa m̄ na n̄ taar̄ē gaa m̄,

n̄n̄n w̄ara kun man n̄ni,

na tu tusa.

22 Kon kpī n̄ gere n̄ n̄ē, gāanu kpuro nu s̄awa tia Gusun̄n mi.

Domi u ra t̄n̄ k̄so ka taar̄ē sarirugii kpeerasie.

23 Bararu garu t̄ n̄ taar̄ē sarirugii w̄ri subaru s̄ō, ta go,

Yinni Gusunō u ra n̄ n̄n̄n ȳēmōwa n̄ni sw̄a te u wan s̄.

24 Tem m̄ n̄ w̄ri t̄n̄ k̄son n̄muō,

Yinni Gusunō u ra m̄n̄n kparobu w̄koru kp̄ēwa.

Ma n̄ kun wi, wara u koo ye ko.

25 Wee, na n̄ doo n̄ōru wa,

ma sere n̄n̄n w̄arun t̄ra doonō fuuku nge wi u duka m̄.

26 Ta saramō nge goo nimkuu si ba kua ka gb̄i,

n̄ kun m̄ nge gunō bakeru te ta saram wee tu yaa s̄ō.

27 N̄ n̄ n̄ē, kon n̄n̄n weeweenu deri n̄ n̄n̄n wuswaa d̄ērasia,

kpa na n̄ nuku dobu m̄,

28 na ra nandewa n̄n̄n wahala yeni kpuron s̄.

Domi na ȳē ma Yinni Gusunō kun man gem w̄ēmō.

29 Baa n̄ n̄ m̄ren na, na s̄awa taar̄egii win mi.

Mban s̄na ko na n̄ maa n̄n̄n s̄ōsimō ma na d̄ere.

30 Baa n̄ n̄ wobura ka guru kpenun nim,

kpa n̄ nia ka werem,

31 ka m̄, u koo man surewa p̄t̄k̄ō s̄ō,

kpa n̄n̄n ȳanun nuburu tu man bw̄era ȳō.

32 Wee Gusunō kun s̄a t̄nu nge n̄,

n̄ sere n̄n̄n s̄ n̄ n̄ē,

su da siri yerō bu sun siria.

33 Goo ù n̄ daa w̄a wi u koo du b̄es̄en suunu s̄ō

u sun yakiana,

34 Gusunō u koo raa win bokuru yi te u ka man soomō,

kpa u de n̄ni sw̄a te na waamō mi, tu kpe.

35 Saa ye s̄ō, na n̄ maa berum m̄ n̄ ka n̄n̄n gari ko.

Adama n̄ n̄ s̄a m̄.

*Yoobu u n̄ē, Gusunō u n̄n̄n mara u ka n̄n̄n kam koosia*

## 10

1 W̄ara man tusa.

Na n̄ n̄n̄n weeweenu ȳrasiamō.

Kon gerewa wahala ye na m̄.

2 Kpa n̄ Gusunō s̄ n̄ n̄ē, a ku man taar̄ē w̄.

A de n̄ gia ȳn̄ s̄ a man n̄ni sw̄aru kp̄ē.

3 Yinni Gusunō, n̄ nun w̄re a ka man k̄sa kua,

n̄ wi na s̄a wun̄n̄n n̄man taka koorā,

kpa a sere de gari yi t̄n̄ k̄soba b̄kua yi koorā?

4 T̄n̄n̄n n̄niya a m̄?

A ra yam wawa nge t̄nu?

5 Wun̄n̄n w̄arun t̄nu nu ko n̄ s̄awa nge t̄n̄uginu?

Wun̄n̄n w̄arun w̄su, su n̄ru m̄wa nge t̄n̄ugisu?

6 Mban s̄na a kasu a ka n̄n̄n k̄sa gia.

Mban s̄na a hania m̄ a ka n̄n̄n toraru wa.

7 A ȳē ma na n̄ s̄a t̄n̄ k̄so.

Goo kun maa kpē u man wəra wunen  
nəman di.

8 Wunen nəma ya man məma ya taka kua  
mam mam.

Yera kaa man kpeerasia?

9 A yaayo ma wuna a man məma nge mε ba  
ra gāanu məm ka səndu.

Yera a kī a man kpeerasia, n gəsia tua?

10 Wuna a man məma nən meron nukurə  
nge mε bom mu ra sinum ko gbēeru səə mu  
gəsia gasaru.

11 Wuna a nən wasin kukunu ka yin sīnu  
kua,

ma a nu yaa baasi ka gəna wukiri.

12 A man wāaru wē wunen durom sō.

Ma a tu nənusi a kōsu.

13 Adama ye a raa man beruamme wunen  
gōruə,

na ye gia.

14 Nà n tora, a ra n man mēera,

a ku ra man yen suuru kue.

15 Nà n sāan na tən kōso, na kua bōruro.

Nà n maa dēeren na, na n maa wiru  
seeyamə, domi sekura man mə,

ma na nənī swāaru nōoramə.

16 Nà n wiru seeya, a ra man naa gire nge  
gbee sunə,

kpa a man so a sura ka wunen səm  
maamaakigia.

17 A maa man nənī swāaru suremə a  
sənnamə,

ma a wunen məru sosimə.

A dera yiberəba ba na ba man tabu wəri.

18 Mban sōna a man yara nən meron nuku-  
run di.

N daa buram bo n gbi mi, kpa goo u kun  
man wa.

19 Kpa na n sāa nge wi u kun daa wāa,

domi na kon daa duawa siki wəruə  
sanam mε na yara nən meron nukurun di.

20 Wāa te ta man tie, ta n maa kpā.

Yen sō, a man derio

n nuku dobu ko saa fiiko ye səə,

21 n sere da gəriə mi yam wōku bakara wāa,  
mi nà n da, na n maa wee.

22 Tem mi, yam wōku bakara ta wāa ka maa  
burisinaa.

Yam bururam mε mu wāa mi,

mu sāawa yam wōku bakaru.

*Sofaa u Yoobu wisa u nεε, u wurama  
Gusunən mi*

## 11

1 Sofaa Naamagii u Yoobu wisa u nεε,

2 a tamaa wunen gari dabi nini kpuro nu n  
koo wisibu wa?

A tamaa tōnu u ko n sāa gemgii win gari  
yērun sō?

3 Wunen gari saari nini nu koo de tamba  
kun nun gāanu wisa?

Kaa yaako gari gere goo u kun nun taare wē?

4 A gerua a nεε, ye a gerua kpuro ya ra n  
sāawa gem,

a maa dēere Gusunən wuswaaə.

5 Na ra n kīwa Gusunə u nōə wukia,  
kpa u nun wisi.

6 U nun win bwisi beken asiri sōəsi,  
kpa a gia ma u ku ra nun sēeyasie nge mən  
nōə wunen toranu nε.

7 A tamaa kaa kpī a Gusunən bwisikunu  
tubu?

A tamaa kaa kpī a wi, Dam kpurogii gia mam  
mam?

8 Win yēru ta wəllu gunum kere.

N n mən na, mba kaa ko.

Ta maa gəribun wāa yeru dukum kere.

N n mən na, mba kaa tubu mi.

9 Ta tem kpāaru kere,

ta maa nim wōku yasum kere.

10 Gusunə ù n sarə,

ma u tən kōso mwa u ka da siri yerə,

wara u koo nùn ye yinari.

11 Domi u tōnu kam yē.

U ra maa tən kōsobu tubu mii mii.

12 Adama tōnu u ra bwisikuwa nge gari  
bəkə,

domi ba nùn marawa nge keteku gbeekun  
buu.

13 Yen sō, wunε, a wunen gōru wesio Yinni  
Gusunən mi gia.

Kpa a nəma yīiya a nùn kana.

14 A kōsa derio,

kpa ya kun maa wāa wunen yenuə.

15 Saa ye səəra kaa wiru seeya a n dēere.

Kaa n tāsə, kpa a kun maa gāanun berum  
mə.

16 A n maa wunen wahala yeni yaayamə,

ya koo doonawa nge nim mε mu koka.

17 Wunen wāara koo wuramawa

nge sōə wii wəllun sōə.

Kpa yam wōku te ta raa nun wāasi, tu gəsia  
yam bururam.





10 Baa ì n win biru yāra asiri sɔɔ,  
ka mɛ, u koo bɛɛ taare wɛ.  
11 Win kpāaru ta ñ bɛɛ bɛrum mɔ?  
I ñ nandamɔ win sɔ?  
12 Bɛɛn gari saarinu nu sāawa nge torom.  
Ye i gerumɔ ya ñ dam mɔ nge weke te ba ka  
sɔndu mɔma.  
13 I mario, kpa i de n gari gere,  
kpa n man deema ye n ko n man deema.  
14 Wee na sɔɔru kpa, baa nà n kon nɛn wāaru  
bian na.  
15 Gusunɔ ù n kī, u man goowo.  
Ka mɛ, wiya na naane sāa.  
Kon ka tii yina win wuswaaɔ.  
16 Ya koo kpī yu ka man faaba naawa.  
Domi tɔn kōso kun kpē u tera win wuswaaɔ.  
17 I swaa dakio i nɛn gari nɔ.  
I swaa tem kpīyɔ i nɔ ye kon gere.  
18 Wee na sɔɔru kpa n ka nɛn gari gere.  
Na maa yē ma na gem mɔ.  
19 Wara u koo ka man sikirina nɛn gem sɔɔ.  
Na sɔɔru kpa nà n taare mɔ n ka nɔɔ mari kpa  
n kpuna n gbi.

20 Gusunɔ, a man gāanu yiru yeni kuo,  
kpa n ku maa nun kukua.  
21 A man wunen nɔmu swenyario,  
kpa na kun maa nande.  
22 A man sokuo, kpa n nun wurari.  
Nà n nun kana, a man wisio.  
23 Toranu nyewa na nun torari.  
A de n nu gia.  
24 Mban sōna a man biru kisi,  
ma a man kua nge wunen yiberɛ.  
25 Wara a naa gire. Wuru ge ga ka woo  
doonɔ?  
Wara a naa swīi. Yaka gbebusu?  
26 Mban sōna a man wahala baka yeni kpēɛ,  
ma a man sɛɛyasiamɔ nɛn aluwaa sirun  
toranun sɔ.  
27 Mban sōna a man yārasia nge wìn naasu  
ba bɔkua ka sii yɔni,  
ma a nɛn kookoosu kpuro mɛɛra,  
ma a nɛn naa dabusanun geeru yi.  
28 Wee nɛn wasi yi dam dwiia yi sankira  
nge yabe te kɔkɔnu di.

*Tɔnun wāara sāawa wɔnwɔndu*

## 14

1 Yoobu u nɛɛ,  
tɔnu wi ba gesi mara, win wāara ku ra n dɛu.  
Mɛya ta ra n maa nɔni swāaru yiba.

2 U ra sewa nge dāa wɛsu, kpa bu nùn bura.  
U ra doonɛwa nge saaru.  
3 Tɔnu wiya a mɛɛra,  
ma a nùn siribu soka?  
4 Wara u koo kpī u gāa kōsunun di gāa  
dɛɛranu yara.  
Goo sari.  
5 À n tɔnun wāarun tōru yi a ten suru gara,  
u ñ maa saramɔ mɛ.  
6 N n mɛn na, a ku maa nùn nɔni girari,  
adama a de u wɛra,  
kpa u win sɔmburu ko, u win kɔsiaru mwa  
ka nuku dobu.  
7 Dāru ta ra n yīyɔbu mɔ  
ma ta koo se bà n tu bura.  
Domi ta koo kpara.  
8 Ten gbini yì n maa tɔkɔ kua,  
ma ten kora wɔruma ta gu,  
9 ten gbina gaa ra maa kparewa yà n nim wa  
kpa yu kpīi pɔtura ko.  
10 Adama tɔnu u ra gbiwa, kpa u kun maa  
wāa.  
U n gu, mana u ra n wāa.  
11 Daa burerun nim mu ra gberɛ.  
Daa bakanun nim mu ra maa kpe.  
12 Nge mɛya tɔnu u ra kpunɛ u kun maa  
seewe.  
U ñ maa dom yandamɔ  
sere wɔllu tu ka kpe.  
13 Gusunɔ, na kī a man bere gɔribun wāa  
yerɔ,  
na n kukua mi, sere wunen mɔru yu ka  
sure,  
kpa na n wāa mi sere dɔma te kaa man  
yaaya.  
14 Tɔnu ù n koo raa se sanam mɛ u gu,  
na kon yīyɔbu mɔ nɛn wahala yeni sɔɔ  
sere nɛn wāaru tu ka kɔsi.  
15 Saa ye sɔɔ, Gusunɔ,  
à n nɛn bɛkɛ barɔ,  
à n man soku,  
nɛ wi na sāa wunen taka koora, kon nun  
wurari.  
16 Wee tɛ a man swīi mi na naasu wuka  
kpuro.  
Adama saa gaa sisi yè sɔɔ a ñ maa nɛn durum  
garisimɔ.  
17 Kaa nɛn toranu doke saaki sɔɔ a bɔke.  
Kpa a man nɛn durum kpuro wɔka.  
18 Guunu koo wɔruku nu kam ko.  
Kpa kpenu nu swɛnya mi nu raa wāan di.

19 Nim mu koo kpenu kəsuku,  
kpa mu maa ka tem kusanu doona.  
Nge meya a ra tənun yīiyəbu kam koosie win  
wāaru sɔɔ.

20 Kpa a nùn nəni swāa dabinu kpɛɛ.

À n deema u n maa sāa nge yellu,  
kpa a nùn gira u doona.

21 Baa win bibu bà n yīsiru yara,  
win tii u n maa kpɛ u n yɛ.

Meya bà n maa wāa sekuru sɔɔ,  
u n kpɛ u n yɛ.

22 Win wahala tənawa ya koo nùn nəni sɔ.  
Wi turowa u ko n nuki sankire win gōruɔ.

*Elifasi u Yoobu wisa u nɛɛ,*

*tən kəsɔ kun wahala biamɔ*

## 15

1 Elifasi Temagii u Yoobu wisa u nɛɛ,  
2 wi u bwisi mɔ u koo tənun wisi ka gari yi yi  
n arufaani mɔ?

U ko n gari yaramɔ nge woo?

3 Wee gari yi a gerua a ka tii yina mi, yi n sāa  
gāanu.

Gari yi a saara mini kpuro sɔɔ,  
sari yi yi koo tənun somi.

4 Wunɛ, a mam Gusunən nasiaru tɛsimɔwa,  
ma a win bɛɛɛ yɛru kpeerasiamɔ.

5 Wunɛn kom kōsuma mu sōsiramɔ wunɛn  
nəən di.

Ma a gari gerumɔ ka bwisi.

6 Wunɛn nəən gariya yi nun taare wɛɛmɔ, n  
n mɔ nɛ.

Gari yi a gerua mi kpuro,  
yiya yi wunɛn toranu sōsimɔ.

7 Wuna ba gbia ba taka kua handunia sɔɔ?

Wuna a gbia a wāa ba sere gungunu kua?

8 A Gusunən gari asirigii swaa daki?

A win bwisi mwa kpuro, a yi wunɛn tiin sɔ?

9 Mba a yɛ ye bɛsɛn tii sa n yɛ.

Yɛɛ terà a mɔ te bɛsɛn tii sa n mɔ.

10 Bɛsɛn suunu sɔɔ, tamba wāa

be ba seri burura ba təkənu kua n kere  
wunɛn tundo.

11 A bɛsɛn gari yi sa nun sōwa ka laakari  
mɛɛɛɛwāa gāa piiminu,

yin min di Gusunɔ u nun nukuru  
yemiasiamɔ?

12 Mana wunɛn bwisikunu ka nun dɔɔ.  
Mba wunɛn nəni gəsikia ninin tubusianu.

13 Gari yi a saarimɔ mini, Gusunəwa a ka  
məru mɔ.

14 Tənun u koo kpī u n dɛɛɛɛ?

Wi ba mara, u koo kpī u n yiba Gusunən  
wuswaaɔ?

15 Gusunɔ u kun win gɔradoba naanɛ kue,  
ma u n wəllu mɛɛɛɛ ta dɛɛɛɛ,

16 wunɛ tənun aməna kaa ka kpī a n dɛɛɛɛ win  
wuswaaɔ,

wunɛ wi a ra kōsa ko kiri kiri nge mɛ ba ra  
nim nɔ.

17 Tɛ, Yoobu, a man swaa dakio kpa n nun  
gari sɔ.

Kon nun sōwa ye na wa.

18 Sōsi te bwisigibu ba sōsi,

ba tu giawa ben sikadoban min di.

19 Be tənawa Gusunɔ u raa tem mɛ wɛ,  
sɔɔ goo raa maa sari be sɔɔ.

20 Adama tən kōso u ko n wāawa nəni  
swāaru sɔɔ  
win wāarun tōru kpuro sɔɔ.

21 Kpa u n gbāsukunu nəmɔ ni nu koo nùn  
bɛrum mwa.

Wi u koo nùn kam koosia, u koo nùn wəri  
subaru sɔɔ.

22 Tən kōso wi, u ku ra n yīiyə u yam wōkuru  
duka suuri.

Domi takobi ra n nùn marawa.

23 U ra n sirenɛwa baama, u n kasu ye u koo  
di.

U yɛ kɔ ma yam wōkura nùn mara.

24 Ma u nande wahala ka nəni swāarun sɔ,  
ye ya nùn wəriɔ nge sina bokon tabu

kowobu

be ba tabun sɔɛru kpa.

25 Domi u Gusunɔ seesi.

U Dam kpurogii nəɔ kuurimɔ.

26 U kākā u Gusunɔ tabu wəri,  
win tɛɛɛɛrun sinum sɔ.

27 Win wuswaa ballimɔ.

Ma win gāanu nu yaa taasine.

28 U wāa wuu si ba kəsuka sɔɔ,  
sìn dia ba deri, ma ya wərumam dɔɔ.

29 U n gobi mɔ. Win dukia kun maa  
kuuramɔ.

U n maa yīsiru yarimɔ win temɔ.

30 U n kpɛ u gəən tōru duka suuri.

Win bweseru kpuro ta koo dɔɔ mwaarawa.

Kpa Gusunɔ u nùn wom wure u go.

31 U n kōsa naanɛ sāa u tii nəni wōkuawa mi.  
Domi kōsa yen areya u koo wa.

32 Are yi, yi koo nawa u sere gbi.  
Win bwese kera kun maa seemo,  
nge daa kaasa ye ya n maa kparamo.  
33 U ko n saawa nge resem yen bii birenu ba  
waka,  
n kun me nge olifin daa ten wesu ba dera.  
34 Tan koso u n bweseru wasi.  
Doo u koo wi u nam biran kenu mwaaman  
yenu wari.  
35 Wi u kosa bwisika, kosa u koo ko.  
Domi bwisi kosi yiya yi ra n waa win  
nukuro.  
Kpa yi n nun noni waku.

*Yoobun seedagii waa wallo*

**16**

1 Yoobu u Elifasi wisa u nee,  
2 na gari yin bweseru noore non dabinu.  
Bee, i saawa nuku yemiasio be ba nen  
wahala sosimo.  
3 Domma kaa wunen gari saari kamgii nini  
kpe.  
Mban sona a ka man sikirinamo.  
4 I n daa waa nen ayer, a,  
kpa na n maa waa beegira,  
kon bee gari saarisi n wii gimanu koosi.  
5 Nen gari yi koo bee dam ke,  
kpa n bee nukuru yemiasia ka nen gari yi.  
6 Na n gari mo, nen wahala ya n kpeemo.  
Na n maa maari, ya n doono.  
7 Wee te, Gusuno u dera na dam dwiia.  
Ma u nen yenun yanu kpuro gura.  
8 Na woor, nen gona gaware.  
Ya sosimo ma na tora.  
9 Gusuno u kua nen yiber, a,  
u maa man gire ka maru u noo donne.  
Ma u man noni girari u kasu u nen wasi  
kasuku nge gbeeku yaa.  
10 U dera tamba man yaa kasikimo ka ben  
gari saarinu.  
Ba man wamma, ba man baari soomo.  
Be kpurowa ba man naa swii.  
11 Gusuno u man be ba n win beere ye namu  
sondia.  
U man tan kosobu namu beria.  
12 Na raa waa bari yendu soa ma u man  
burisina.  
U man nenua birun di, ma u man kasuka.  
U man kua nge tuburu te u tweemo.  
13 Win senu man koro bure.

U nen gabu swii yabura ka wawnandu  
sariru.  
Ma u nen yeso kora u yari temo.  
14 U man worima nge tabu duro.  
Ma u man soomo u merra mo.  
15 Na saaki deewa,  
ma na nen wiru tua wisi nuku sankiranun  
so.  
16 Na wuri kua sere nen noni swera,  
ma na goo nonu tera.  
17 N n mo na kosa gaa kua.  
Nen kanaru ta ra n maa derewa  
baadomma.

18 Wune tem, a ku nen yem bere.  
A de nen kuuki yi noora baama kpuro.  
19 Domi na ye kam kam ma na seedagii mo  
wallo.  
U waa mi, u ka man yinamo.  
20 Nen kpaasibu ba man yaakoru mo.  
Adama Yinni Gusunowa na kanamo ka swii.  
21 Nen seedagii wi, u sun sirio ne ka Gusuno  
nge me ba ra tonu ka win beruse sirie  
handunia soa.  
22 Domi nen waarun tonu nu kpeema.  
Ma na doo ka swaa yen min di ba ku ra maa  
wurame.

*Yoobu kun maa yiyabu mo*

**17**

1 Yoobu u nee,  
na wesiamo ka wahala, nen waaara kpeeyo.  
Siki woru ga man mara.  
2 Tan yaako kowobu ba man koro bure.  
Ba man noo kuurimo beri berika.  
3 Yinni Gusuno, a de wunen tii a man maru  
bara.  
Ma n kun mo wune, wara u koo man sanna.  
4 A ben bwisi wuna.  
A ku de bu nasara wa.  
5 Ba saawa nge tonu wi man teni ta ka ya,  
te ta nee, u win kpaasibu dim soka,  
ma win bibu ba ka goru so.  
6 Ba man womusu doke,  
ba man yaatam siemo.  
7 Nen noni yi n maa do, nuku sankiranun so.  
Ma nen wasi yi dam dwiia, yi doono nge  
saaru.  
8 Gemgibu ba biti soore nen wahala yenin  
so.  
Taare sarirugibu ba koo tan kosobu seesi.  
9 Wi u saa gemgii u koo yorawa dim dim win  
swaa soa.

Kpa wi u deere, u tii dam kē u sosi.  
 10 Adama bεε nen kpaasibu kpuro,  
 i wurama i maa gari saari nen wuswaa.  
 Ka me, na n̄ goo wasi bεε sɔɔ wi u bwisi m̄.

11 Nen wāaru ta kpa.  
 Wee himba ye na raa sāa ye kpuro ya kam  
 kua.

12 Nen kpaasiba tamaa wōkura sāawa s̄ɔɔ s̄ɔɔ.  
 S̄ɔɔ ù n duɔ, kpa bu nεε, yam s̄aramawa.

13 Ḡaribun wāa yera na mara tu ko nen wāa  
 yeru.

Yam wōkuru s̄ɔɔra kon nen kpin yeru yi.

14 Kon siki w̄oru s̄ɔ n nεε,  
 geya ga sāa nen tundo.  
 Kpa n maa k̄ak̄anu s̄ɔ n nεε,  
 niya nu sāa nen m̄ero ka nen sesubu.

15 Mana na maa ȳiȳobu m̄.

Wara u koo kp̄i u bu wa.

16 Ba koo sara ḡaribun wāa yerɔ,  
 kpa su da tua s̄ɔɔ sannu.

*Yina ye ya t̄on k̄aso mara*

## 18

1 Bilida Suagii u Yoobu wisa u nεε,  
 2 sere domma kaa gari yini saarinu kpe.  
 A den mario kpa su maa gere.  
 3 Mban s̄ona a sun m̄era gari bakasu.  
 Mban s̄ona a sun m̄era nge yaa saberu.  
 4 Wunε Yoobu, wunen m̄aruwa ya nun  
 wahala m̄.  
 A tamaa ya koo de t̄ambu bu yarina kpa wuu  
 gu ko bansu,  
 kpa kpenu nu doona nin ayerun di?

5 A n yē ma t̄on k̄ason yam bururama mu  
 koo gbi.

M̄en d̄ɔɔ yari kun maa ballim̄.

6 Yam bururam mu koo ḡasia yam wōkuru  
 win wāa yerɔ.

Domi u koo gbi nge fitila.

7 U n̄ maa s̄im̄ ka toro sindu.  
 Win tiin bwisi koo n̄un sura.

8 Domi u koo da yina gia,  
 kpa win naasu su yen w̄εε wuronu w̄ari.

9 Yina koo n̄un m̄wa naa tokurɔ,  
 kpa yen w̄εε yi n̄un t̄εke.

10 Ba n̄un taa berie tem̄, win swaa s̄ɔɔ.

11 N wee n̄oni swāara n̄un mara ta ka sik-  
 erenε.

Ma ta n̄un sw̄i birun di.

12 Ḡɔɔra n̄un w̄ari, ta win dam kpa.

Ma sāara n̄un deema.

13 Ta koo win wasin ḡona di beri berikan di.  
 Kpa bara bakaru tu n̄un m̄wa.

14 Ba koo n̄un wuna win wāa yerun di,  
 t̄e s̄ɔɔ u raa dam m̄.

Kpa bu ka n̄un da ḡɔɔn sina kpa bakara.

15 Wigiba koo yarina.

Win arumanin tii ya koo kam ko.

Kpa s̄ɔɔ bisu su win yenu d̄ɔɔ m̄eni.

16 T̄on k̄aso wi, u ko n̄ sāawa nge d̄aa.

Win gbini yi koo gbera tem̄.

Kpa bu win k̄asi b̄ɔɔri w̄oll̄o.

17 Ba koo win gari duari handunia s̄ɔɔ.

Ba n̄ maa win ȳisuru yaayam̄.

18 Domi ba n̄un yara yam bururam di,  
 ba sure yam wōkuru s̄ɔɔ.

Ma ba n̄un gira handunian di.

19 Win bii goo kun n̄un bibu maruamm̄.

Domi win yenugbu kpuro ba koo gbi.

20 T̄on be ba wāa t̄ε ba koo b̄erum soora.

Kpa be ba koo marura win biru

bu biti soora win kam koo bin s̄.

21 Nge m̄eya t̄on k̄sobu ka be ba n̄ Gusun̄o  
 ȳen wāa yeru ta ko n̄ sāa.

*Yoobu nεε, win w̄oro koo n̄un naawa*

## 19

1 Yoobu u seewa u win b̄ar̄aba s̄ɔɔwa u nεε,  
 2 sere saa yer̄a i ko i n̄ wāa i n̄ man nuki  
 sankum̄,

kpa i n̄ man t̄oya m̄ ka b̄een gari saarinu.

3 Wee yen n̄on dabina mi,

i kasu i man w̄am̄.

I n̄ sekuru m̄owa i ka man burisinam̄  
 m̄esum?

4 N̄a n̄ toran na ka gem, nen gariya.

5 I tamaa i man d̄eram kerewa,

kpa i man nen durum s̄ɔɔsi?

6 I de i n̄ yē ma Gusun̄owa u ka man m̄.

Ma u man surem̄ win yina s̄ɔɔ.

7 Wee, na n̄ogiru sua na nεε,

win kookoo si, su n̄ wā.

Adama goo sari wi u man wisa.

Na gb̄aram̄ bu man faaba ko,

adama na n̄ faaba wa.

8 Gusun̄o u nen sw̄εε kpuro kenua baama.

Ma u dera yam wōkura yi wukiri sere na n̄  
 kp̄ε n̄ gam da.

9 U nen wirun fur̄o wuka



u nen beere wuna.

<sup>10</sup> U man kasuka baama kpuro.

Ma u nen yiyabu wuna nge daa te ba wuka.

<sup>11</sup> U ka man maru bara.

Ma u man kua nge win yiberε.

<sup>12</sup> Win tabu kowobu ba naa tia kua ma ba seewa ba man warim wee.

Ba swaa yaba sere ba ka man girari.

Ma ba na ba ben sansani gira ba ka man sikerene.

<sup>13</sup> U dera nen mero bisibu ba man deri, ma nen baraba ba yarina.

<sup>14</sup> Nen berusebu ba man biru kisi, ma nen kinasibu ba man duari.

<sup>15</sup> Wee nen sabu ka nen sam kowobu ba man mεera nge saa wi ba n ye.

<sup>16</sup> Na n nen sam kowo soka, u ku ra wure.

Na n nun suuru kanama, u ra n man atafiru saawa.

<sup>17</sup> Nen kurε u ku ra nen nuburu ka.

Mεya maa nen bibu ba man gema.

<sup>18</sup> Ka mam bibε kpuro ba man gemawa.

Na n gari gerua, ba ra man wamewa.

<sup>19</sup> Be na ra ka gerunen tii ba man tusa.

Be na maa ki ba man seesi.

<sup>20</sup> Nen wasin yaa ya nen kukunu mani.

Wee wεsiaru tonawa ta man tie.

<sup>21</sup> Nen baraba, i nen wanwandu waawo.

Domi Yinni Gusunawa u man seeyasiamε.

<sup>22</sup> Mban sana i man naa swi nge me Gusunan tii u man naa swi.

Nani swaa te i dera na wa, ta n beε tura?

<sup>23</sup> Na ki bu nen gari yore tireru saa.

<sup>24</sup> Kpa bu maa yi yore kperu saa ka sisu yi n waa mi, sere ka baadomma.

<sup>25</sup> Adama na ye ma nen yakio u wasi wi u koo ra se u ka man yina.

<sup>26</sup> Nen wasi yi n kasa yi kpa, saa ye sara kon Gusunawa.

<sup>27</sup> Wiya ko na n mεera.

Nen tiin naniya yi koo nun wa, n n mo googii.

Nen garu ga temanabu kpanama yen sa n tεma.

<sup>28</sup> Saa ye saa, i ko gere i neε, mban sana i man naa gire.

Domi nen gem mu koo sasira.

<sup>29</sup> Adama i n ye ma Gusunawa u koo beε siri.

Yen sa, i win takobi nasio.

Domi yen seeyasiabu se.

## Kasa ye ya koo tan kaso deema

### 20

<sup>1</sup> Sofaa Naamagii u Yoobu sawa u neε,

<sup>2</sup> wee nen bwisikunu dera na burisine.

Yen sana na sende n ka nun wisi.

<sup>3</sup> Na wunen gerusibu nua, bi bu man dua too.

Adama nen bwisi koo de n nun wisi.

<sup>4</sup> Saa min di ba tonu taka kua,

<sup>5</sup> a n ye ma kasan kowon nasara ku ra te?

Mεya maa win nuku dobu kun tεma.

<sup>6</sup> Baa u n kpa u wallu babama,

n kun me u guru winu dekama,

<sup>7</sup> u koo kam kowa nge swaa swi bi tonu u kua.

Be ba raa nun waama, ba koo neε, mana u waa.

<sup>8</sup> Ba koo nun duariwa nge dosu.

U koo doonawa nge wakurun kasiru.

<sup>9</sup> Be ba raa nun waama, ba n maa nun wasi.

Mi u raa waa ba n maa nun wasi mi.

<sup>10</sup> Saarobu ba koo win bibu wari.

Nge mεya u koo ka bu wesia ye u raa bu mwaari ka dam.

<sup>11</sup> U dam ma, ma u saa nge aluwaasi.

Adama u koo ka ye kpuro kpunawa sikira.

<sup>12</sup> Kasa ra n dowa win naa saa,

kpa u n ye beri win yara,

<sup>13</sup> ya n girari sere win daro.

U ku ra n ki u ye deri.

<sup>14</sup> Adama ya koo de win dianu nu sosia win nukura,

kpa nu gasia nge waa deε.

<sup>15</sup> Gabun dukia ye u mwεε, u koo ye sia.

Gusunawa u koo ye yara win nukurun di.

<sup>16</sup> Ye u koo na, ya ko n saawa nge waa deε, kpa yu nun go.

<sup>17</sup> U kun tamaa tim ka bom mu koo nun kokua nge nim tora.

<sup>18</sup> U koo win dukia wesia ye u wa mi.

U n maa yen arufaani dima.

<sup>19</sup> Domi u saarobu dam dare.

Ma u ben yenusu mwεera, u n wiguu banε.

<sup>20</sup> Win basonu ku ra yibu.

Adama baa ye u kiru bo, u n kpe u ye tii yiiya.

<sup>21</sup> Gaanu sari ni u n tii koosi.

Adama win dukia ya n tεma.

22 Baa ù n ye mǎ ya kpā, u ko n nuki sankirewa.

Sāaru ta koo nùn wəriwa.

23 Wee sanam mε u win nukuru yibiamǎ,

Gusunǎ u koo nùn wəri ka mǎru baka.

Kpa u de sēenu nu nùn wisi nge gura.

24 Baa ù n tabu yāa sisuginu duka suurimǎ,

ba koo nùn tweeka sii gandun tǎndu.

25 Baa ù n sēu teu wuna win wasin di, ñ kun mε ù n yaasa wuka win woo sǎndun di,

gǎon bεrum koo nùn sura.

26 Asǎrǎ ya koo win dukia deema.

Kpa dǎǎ wi tǎnun bii kun sǎrua u nùn mwa, wi ka win yānu.

27 Wǎllu ta koo win durum sǎosi,

kpa tem mu nùn seesi.

28 Win dirun arumani kpuro koo kam ko

Yinni Gusunǎn mǎrun tǎru sǎǎ.

29 Yeniwa Yinni Gusunǎ u tǎn kǎsobu yiiye.

Yera ya bu mara sia.

*Yoobu u Sofaa wisa u nεε,*

*tǎn kǎsobun tii ba ra n doo nǎru mǎ*

## 21

1 Yoobu u nεε,

2 i nεn gari nǎwǎ.

I n wura i man swaa daki, i man nukuru yemiasiawa mi.

3 I de n gari gere.

Nà n gari gerua na kpa, ko i kpī i man yēε.

4 Tǎnuwa na weeweenu koosimǎ?

Nge mban sǎna kon tǎmana.

5 I man mεεrio, kpa biti yu bεε mwa

kpa i bεen nǎsu kǎre.

6 Nà n nεn wǎaru bwisika, na ra nandewa, nεn wasi yi n diirimǎ.

7 Mban sǎna Gusunǎ u ra de tǎn kǎso u n wǎa,

kpa u n dam mǎ sere ka win tǎkǎrǎ.

8 U ra bibu ma kpa be, bu maa se bu ma.

Kpa u n be kpuro mεera ba n kuuramǎ win nǎni sǎǎ.

9 Bǎri yǎnda wǎa ben yεnusǎ, ba ñ bεrum mǎ.

Gusunǎ kun maa bu sεeyasiamǎ pai.

10 Saa kpuro, ben ketε kineru tǎ n ben nεε yǎwǎ yi ra mawa.

Yi ku ra nukuru yari.

11 Ba ra ben bibu deri ba n duki mǎ nge yǎanu,

kpa ba n dweebu mǎ,

12 ba n bara kpānu ka mǎrǎkunu soomǎ, ba n womusu mǎ,

kpa ba n nuku dobu mǎ, ba n guunu soomǎ.

13 Ba ra ben wǎaru diwa nuku dobu sǎǎ,

kpa bu gbi subaru sǎǎ.

14 Wee ba ra raa yellu Gusunǎ sǎ bu nεε, a gεero min di, sa ñ kī su wunεn swεε gia.

15 Wara ra n Gusunǎ Dam kpurogii su ka sere nùn yoru diiya.

Arufaani yerǎ sa kon mǎ sǎ n nùn kanamǎ.

16 Tǎn ben bweseru, ba ñ doo nǎru mǎ ro?

Adama nε, na ñ tǎn kǎsobun bwisi kēru kī.

17 Ka mε, a ra wa mi tǎn kǎsobun yam buram mu gbimǎ?

A ra wa ba nǎni sǎǎre?

Gusunǎ u ra bu sεeyasie win mǎrun sǎ?

18 A ra wa ba sǎa nge yakasu, ñ kun mε nge doo sakosu si woo ga ka doona?

19 Bεε i gerumǎ i mǎ,

tǎn ben bibun bwesera Gusunǎ u ra sεeyasie.

Adama nε, na nεε, ben tiiwa n weenε u sεeyasia,

kpa bu gia ma beya ba tora,

20 kpa ben tii bu ben kam kobu wa.

Nge mεya ba koo ka Gusunǎn mǎru denda bu wa.

21 Domi bà n gu ba kpa,

ben baaye ka ye ya koo ben bibu deema.

22 Sa ko kpī su Gusunǎ keu sǎosi,

wi, wi u sǎa win gǎradoban siri kowo?

23-24 Gabun wǎara ra dorewa, ba n wǎa bǎri yǎndu sǎǎ.

Kpa ba n wasi bwǎa do, ba n dam mǎ nge aluwaasi

sere bu da bu ka gbi.

25 Adama gabu ba ra gbiwa wahala sǎǎ,

ba kun doo nǎru wa baa fiiko.

26 Be kpurowa ba koo gbi, kpa bu ko kǎkǎnun dīanu.

27 I bεen tii laakari ko,

na bεen bwisikunu yē ka kǎsa ye i man manimǎ.

28 Domi i nεε, mana tǎn bokon yεnu ga wǎa, gè sǎǎ tǎn kǎsoba wǎa.

29 Adama i ñ be ba sarɔ swaaɔ bikiare?  
I kī i sikiwa ye ba bεε sɔɔwa tɔn kɔson sɔ?  
30 Wahala ya n tɔn kɔso deema u ra yariwa  
ye sɔɔn di.  
Baa Gusunɔ ù n ka nùn mɔru kua,  
u ra kisirewa ye sɔɔn di.  
31 N n mɛn na, wara u koo maa nùn gerusi.  
Wara u koo nùn win kɔsa kɔsie.  
32 Domi ù n gu, siki wɔruɔra ba ka nùn dɔɔ.  
Kpa ba n siki te kɔsu.  
33 Tɔn dabira ta koo win goru swīi bu ka da  
siku yerɔ.  
Kpa u kpin yee buraru wa temɔ.  
34 N n mɛn na, nuku yemia birà i man kua.  
Bεen ye i man wisa mi kpuro,  
ya ñ sãa dee dee. Weesa i mɔ.

*Elifasi u Yoobu taarɛ wɛ*

## 22

1 Yera Elifasi, Temagii u Yoobu wisa u nεε,  
2 tɔnu u ko n arufaani mɔ Gusunɔn mi?  
Aawo! Tɔnu ù n sãa dee dee, win tiin  
arufaaniwa.  
3 A tamaa yèn sɔ a sãa gemgii,  
Gusunɔ u yen are waamɔ?  
À n sīimɔ dee dee arufaani yerà u waamɔ.  
4 A tamaa yèn sɔ a nùn mɛm nɔɔwammɛ,  
yen sɔna u nun sɛɛyasiamɔ?  
A tamaa yèn sɔ a nùn nasie,  
yen sɔna u nun sirimɔ?  
5 Aawo. Wunen tora dabinun sɔna u nun  
sɛɛyasiamɔ.  
Wunen kɔsa ya maa kpã.  
6 Domi a wunen berusebun yãnu tɔruba  
mwa,  
ma a bu deri tereru.  
7 A ñ wi nim nɔru ga mɔ nim kã u nɔ.  
Mɛya a ñ maa wi gɔɔra mɔ dīanu kã u di.  
8 A raa sãawa damgii ka bεeregii,  
ma a tem mɛ kpuro mɔ.  
9 A gɔminibu girawa ba doona nɔm dira, a ñ  
bu somi.  
Ma a gobekuban dam bua.  
10 Yen sɔna yɛri nun wãasi beri berika,  
ma berum nun mwa subaru sɔɔ.  
11 Ma yam wɔkura nun wukiri nge nim  
bwee bakaru,  
a ñ maa yam waamɔ.  
12 Sa yɛ ma Gusunɔ u wãa wɔllɔ.

A mɛerio a wa sere mi kperi wãa.  
13 Ka mɛ, a gerumɔ a mɔ, mba Gusunɔ u yɛ.  
U ñ kpɛ u tɔnu siri guru wiru sɔɔ.  
14 Guru wiru ta sinum mɔ,  
u ñ kpɛ u gãanu wa min di.  
U sirenɛwa wɔllu mi tɔna.  
15 Yoobu, a yɔrariwa a kɔsan kowobun yira  
ye swīi?  
16 A ñ yɛ ma ba bu go ben gɔɔn saa yu sere  
turi?  
Ba doona nge gana ye ya nim diira.  
17 Tɔn ben bweseru ba ra raa Gusunɔ sɔwa  
bu nεε,  
u bu derio sɛɛ.  
Mba wi Dam kpurogii u koo kpī u bu kua.  
18 N deema Gusunɔ wiya u raa ben yenun  
dukia kuurasia.  
Adama ba ñ nùn saawara kue,  
ye ba ben himba yiimɔ.  
19 Be ba gem swīi ba koo yɛeri,  
bà n tɔn kɔso wa u kam kua.  
Be ba ñ taarɛ mɔ, ba koo yɛɛwa bu nεε,  
20 wee, besen yiberɛ u kam kua,  
win dukia ye u mɔ kpuro, ya dɔɔ mwaara.  
21 Yoobu, a ka Gusunɔ doro, kpa ye kpuro  
yu nun sanɔ kua.  
À n kua mɛ, wunen nuku dobu koo  
wurama.  
22 A win sɔɔsiru swaa dakio kpa a tu nɛnɛ  
gɔruɔ.  
23 À n ka kɔsa tonda ma a wurama,  
Dam kpurogii koo nun wunen yellun  
wãaru wesia.  
24 A wunen wura ye a mɔ kɔɔwɔ temɔ.  
Kpa a wunen kpee gobigiru deri daarun  
torɔɔ,  
25 kpa Dam kpurogii u ko wunen wura ka  
wunen sii geesu.  
26 Saa yera kaa n nuku dobu mɔ Gusunɔ  
Dam kpurogiin mi.  
Kpa a nùn naanɛ ko, a nùn wunen wuswaa  
sɔɔsi.  
27 À n nùn kana u koo nun wisi,  
kpa a wunen nɔɔ mwɛnu yibia.  
28 Ye a nia kua kpuro, ya koo koorawa.  
Wunen swɛɛ yi a swīi kpuro, yi ko n  
dɛɛrewa.  
29 À n wãa nɔni swãaru sɔɔ,  
kaa tii kawa a nεε, tii suaba bu nun tu kpɛɛ.  
Kpa Gusunɔ u nun wɔlle sua.

<sup>30</sup> U koo mam taaregii yara kōsan di,  
wunen dēeraru n sō.

*Yoobu u nē, Gusunō kun kī u ka nūn gari ko*

## 23

<sup>1</sup> Yoobu u wisa u nē,  
<sup>2</sup> sere ka gisō na Gusunō weeweenu  
koosimō.

Nēn nōni swāaru ta nēn wuri kere.

<sup>3</sup> Nā n daa yē mi u wāa kon daa dawa sere  
win mi.

<sup>4</sup> Kpa n nūn sō ye ya man wāasi,  
ka maa yēn sō na tii wōramō.

<sup>5</sup> Kpa n win wisibu nō.  
N nō ye n nūn nēni.

<sup>6</sup> U koo man dam sōsi u ka man siri?  
Aawo, u koo yōrawa u man swaa daki.

<sup>7</sup> Nē tōn geowa kon kpī n ka nūn wesianō ko.  
Kpa wi, wi u sāa nēn siri kowo,  
u man yakia sere ka baadommaō.

<sup>8</sup> Adama nā n da sōo yari yeru gia,  
u ku ra n wāa mi.

Nā n maa da sōo duu yerō,  
na ku ra nūn wa mi.

<sup>9</sup> Aa, u sōmburu garu mōwa sōo yēsan nōm  
geu gia?

Nā n da mi, u ku ra n wāa mi.  
U kukuawa sōo yēsan nōm dwaru gia?

Min tii, na ku ra nūn wa.

<sup>10</sup> Ka mē, u nēn swēē kpuro yē yi na swīi.  
U n man kpēē laakari mēeribu sōo, kon  
yariwa min di,

na n dēere nge wura ye ba dōo doke.

<sup>11</sup> Na win yira swīiwa dee dee.

Na n gere win swaan di.

<sup>12</sup> Na n win wooda sare.

Ye u man sōowa kpuro,  
na ye mēm nōowawa gōruō.

<sup>13</sup> U n gāanun himba yi, wara u koo ye sīiya.  
Ye u kī yera u ra ko.

<sup>14</sup> N n mēn na, u koo ko ye u yi kpuro nēn sō,  
kpa u maa man himba kpaa yiya.

<sup>15</sup> Yen sōna na nande wi Gusunōn wuswaaō.  
Nā n bwisika na ra nandewa win sō.

<sup>16</sup> Gusunō u nēn wōrugōrun dam bua.

Wi, Dam kpurogii u man berum kpēē.

<sup>17</sup> Ka yen de kpuro, na n nōo mari,  
baa mē n sāare yam wōkura man wukiri.

*Gusunō u ra tōn kōso deriwa u n mō ye u kī*

## 24

<sup>1</sup> Yoobu u maa nē,  
mban sōna Gusunō Dam kpurogii ku ra saa  
yi u ka tōmbu siri.

Mban sōna be ba nūn mēm nōowammē ba  
ku ra saa ye wa.

<sup>2</sup> Domi wee, gabu ba gabun tem gbēnimō ba  
ka begim mēnnamō.

Ma gabu ba yāanu kpare ni ba gbēna.

<sup>3</sup> Gaba maa gobekuban ketekunu mwēerimō.  
Ma ba gōminibun nē tōruba mwaamō.

<sup>4</sup> Ba wōnwōndobu dam dōremō ba giramō  
swaan di.

Ma sāarobu ba swaa kasu bu kuke.

<sup>5</sup> Sāaro be, ba yaayaare mō gbaburō nge  
gbeeku keteku,

ba dīanu kasu bu ben bibu wē.

<sup>6</sup> Be wee ba yakasu gēemō ben yaa sabenun  
sō,

ma ba dīanu kunōnu mō tōn kōson gberō.

<sup>7</sup> Adama ba n bekuru mō te ba koo wukiri  
wōkuru puran sō.

<sup>8</sup> Be wee ba da ba baka kpee baaba sōo  
yēn sō ba n wāa yeru mō.

Miya gura bu waayamō.

<sup>9</sup> Tōn kōso wi, u ra gobeku mwēwa ka dam.

Kpa u sāaron yabe tee te u mō tōruba mwa.

<sup>10-11</sup> Be wee, ba yōsu basi tōn kōson kara sōo.

Ba doo bōka sōowa, ma gōōra bu mō.

Ba nūn gum kuammē, ba resēm gamamō.

Adama ba n kākō bu ye nō,

baa mē nim nōru ga bu mō.

<sup>12</sup> Wuu marosō gaba gōo dōo, ba wuri mō.

Be ba mēera kua ba weeweenu mō.

Adama Gusunō kun yen gaa gara.

<sup>13</sup> Gabu ba yam bururam tusa.

Ba ku ra n wāa mē sōo.

Domi ba n yē mi mu ka bu dōo.

<sup>14</sup> Tōn gowo u ra sewa buru buru yellu

kpa u sāarobu go.

Wōkuru kpa u gbēni.

<sup>15</sup> Yam wōku bere berera sakara kowo u ra  
n kasu.

U ra nēewa, goo kun nūn wasi.

Kpa u win wuswaa sōnditia wukiri.

<sup>16</sup> Yam wōkuru sōōra gbēnō u ra dia kōsuku.

Sōo sōo, kpa u tii kenusi win yenuō.

U n yam bururam yē.

<sup>17</sup> Ben mi, bururu ta sāawa nge gōōn tiro.

Ba ra n nandewa.





Nen gõru ga ñ man taare wẽere nen wāarun  
tõru garu sɔɔ.

<sup>7</sup> Gusunɔ u de tɔn kɔson kɔkɔrɔ  
yu nen yiberɛba deema,  
be, be ba man seesimɔ mi.

<sup>8</sup> Sanam mɛ Gusunɔ u tɔn kɔson wāaru  
wuna,  
ȳiyɔ birà bu maa nùn tie.

<sup>9</sup> Gusunɔ u koo nùn swaa daki  
sanam mɛ nɔni swāara nùn deema?

<sup>10</sup> I tamaa u ko n win nuku dobu kasu  
Gusunɔ Dam kpurogiin mi?

I tamaa u koo Gusunɔ kana saa kpuro?

<sup>11</sup> Kon bɛɛ Gusunɔn dam gari sɔwa.

Na ñ bɛɛ win himba beruammɛ.

<sup>12</sup> Bɛɛ kpuro i wa nge mɛ u sãa.

Mban sɔna i gari gerumɔ yi yi ñ asansi mɔ.

*Tɔn kɔson doo nɔra kun tɛmɔ*

<sup>13</sup> Wee ye Gusunɔ Dam kpurogii u tɔn kɔso  
ȳiye.

<sup>14</sup> Bà n bibu mara ba dabi, ba koo gbiwa tabu  
sɔɔ.

Ben bibu ba ñ dīanu wasi bu di ba n ka wāa.

<sup>15</sup> Barara ta koo ben bwese te ta tie sua.

Ben gaminibu ba ñ kpɛ bu bu swīiya.

<sup>16</sup> Baa bà n gobi waamɔ nge tua,  
ma ba yānu guramɔ nge yanim,

<sup>17</sup> gemgiiwa u koo yāa ni dendi,  
kpa u gobi yi di.

<sup>18</sup> Tɔn kɔso ù n diru bana ta ko n sãawa nge  
narin wẽɛ,

ñ kun mɛ nge kuu te kɔso u kua.

<sup>19</sup> U koo gbiwa ka gobigiru.

Adama ba ñ nùn sikumɔ ka gobi yi. U ñ yi  
wasi gɔriɔ.

<sup>20</sup> Nandaba bu koo nùn deema subaru sɔɔ  
nge nim mɛ mu daru bɔɔ saramɔ.

Woo guna ya koo ka nùn doona wɔkuru.

<sup>21</sup> Sɔɔ yari yerun woowa ga ra nùn wuke saa  
win wāa yerun di  
gu ka da sere mi n toma.

<sup>22</sup> Gusunɔ u ko n nùn tweemɔwa ka  
wɔnwɔndu sariru.

Kpa u duka yakura u wa u ka sɛɛ ni suuri.

<sup>23</sup> Tɔmbu bà n wa mɛsum kpa bu nùn yɛɛ ba  
n taki mɔ,

kpa bu nùn wia koosi saa ye u doonɔ.

*Bwisi*

**28**

<sup>1</sup> Yoobu u nɛɛ,

tɔmba yɛ mìn di sii geesu ka wura ya ra yari  
bu sere ye tea.

<sup>2</sup> Tem diya ba ra maa sisu wunɛ,  
kpa bu sii gandu sɔwa kperun di.

<sup>3</sup> Be ba sisu sɔwamɔ,  
sere tem sɔwɔwa ba ra ka fitila du  
kpa ba n duɔ sere mi su wāa yam wɔkuru  
sɔɔ,

<sup>4</sup> kpa bu wɔru gbe sere tem sɔwɔ,  
bu swaa wīa mi, mi goo sari.

Ba ñ kpɛ bu sī mi.

Wɛɛya ba ra n gasirimɔ bu ka du mi.

<sup>5</sup> Tem wɔllɔwa dīanu ra kpi.

Adama mɛn sɔwɔ,

n sãawa nge gāanu kpuro dɔɔ mwaare.

<sup>6</sup> Tem sɔɔ miya kpee gobiginu ra n wāa.

Mi sɔra ba ra maa wura wa.

<sup>7</sup> Kasa ya ñ swaa ye yɛ.

Mɛya maa yabereku ga ñ ye waare.

<sup>8</sup> Gbee sunɔ ka yɛɛ yi yi tii naanɛ sãa yi ñ ye  
mwaare.

<sup>9</sup> Adama tɔnu u kãka u kperu wɔri u kɔsuka,  
sere u guunun kpɛkpɛku girari.

<sup>10</sup> Kpee ten nɔwɔra u ra swɛɛ wunɛ,

kpa u gāa gee ni wa, ni nu wāa mi.

<sup>11</sup> U n nim kamɛ sɔɔ mi, u ra mu swaa  
ganɛwa,

kpa u ka dukia yarima ye ya berua sɔɔ mi.

<sup>12</sup> Adama mana tɔnu u koo kpī u bwisi wa.

Mana yi sika.

<sup>13</sup> Tɔnu kun yin gobin geeru yɛ.

Domi yi ñ wāa handunia yeni sɔɔ.

<sup>14</sup> Yi ñ wāa daarɔ.

Yi ñ maa wāa nim wɔku sɔɔ.

<sup>15</sup> Ba ñ kpɛ bu ka yi wura kɔsina.

Ba ñ maa kpɛ bu yi dwe ka sii geesu.

<sup>16</sup> Ba ñ kpɛ bu yi weesina ka wura ye ya wee  
Ofirin di,

ñ kun mɛ ka kpee gobigii ni nu nɔni boogu  
ka berɔ wuru mɔ.

<sup>17</sup> Ba ñ kpɛ bu yi weesina ka digi,

ñ kun mɛ ka nɔra ye ba kua ka wura,

<sup>18</sup> kaa sere gere kpee gobigii ni ba sokumɔ  
korai ka kirisitali?

Bwisi yi kpee gobiginu bɛɛɛ kere.

<sup>19</sup> Ba ñ kpɛ bu ka yi Etiopin kpee gobigii ni  
nu nɔni dɔm buuru mɔ weesina.

Ba ñ maa kpɛ bu yi weesina ka wura gea.

<sup>20</sup> N n mɛn na, man diya bwisi yi wee.

Mana yin nuura wāa.

21 Tənu kun kpɛ u yi wa ka nɔni.  
 Gunɔ ge ga yɔɔwa ga n̄ kpɛ gu yi wa.  
 22 Gɔɔ ka gəribun wāa yera koo nɛɛwa,  
 yin gariya ba nɔre tɔna.  
 23 Gusunɔ turowa u bwisin swaa yɛ.  
 Wiya u maa yin wāa yeru yɛ.  
 24 Domi wiya u handunian goonu nne  
 kpuro waamɔ.  
 U maa kpuro waamɔ ye ya wāa tem sɔɔ.  
 25 Sanam mɛ u wom bunum mɛera  
 ma u nim kpāaru mɛera,  
 26 ka sere swɛɛ yi gura koo swīi yu ka nɛ,  
 ka maa swɛɛ yi guru maakinu ka guru  
 gbāsukubu koo swīi,  
 27 yera u bwisi yi wa.  
 Ma u yin asansi wɛera u yi.  
 28 Saa yera u tɔmbu sɔɔwa u nɛɛ,  
 bu n̄n nasio, yera ya sāa bwisi.  
 Wi u maa kōsa gɛrari, wiya u bwisi mɔ.

*Yoobun yellun wāaru*

**29**

1 Yoobu u maa win gari gerum wəri u nɛɛ,  
 2 na kī nɛn yellun wāaru tu wurama  
 ta n sāa nge saa ye Gusunɔ u man kōsu.  
 3 Na kī na n wāa nge saa ye u fitila sɔre nɛn  
 wuswaaɔ,  
 ma win yam bururam man yam bururasie  
 wɔkuru.  
 4 Na kī na n sāawa nge saa yɛ sɔɔ na dam mɔ,  
 ma Gusunɔ u man kōsu ka kīru.  
 5 Saa ye sɔɔ, Gusunɔ Dam kpurogii u ka man  
 wāa,  
 ma nɛn biba ka man wāa.  
 6 Mɛya nɛn yaa sabenu nu ra n bom yiba.  
 Mɛya maa nɛn olifi ya ra man gum wɛ mu n  
 kokumɔ nge daa koka.  
 7 Saa ye sɔɔ, n̄ n yara tɔɔwɔ na da na sina  
 wuun gbāraran kənnɔwɔ  
 su ka siri,  
 8 aluwaasiba b̄a n man wa,  
 ba ra man bɛɛɛ wɛwa bu doona min di,  
 kpa durɔ təkənu nu se nu yɔra.  
 9 Tɔn bokobu b̄a n man wa ba ra ben gari  
 gerubu yɔrewa.  
 10 Mɛya maa sinambu ba ra nɔɔ mari,  
 kpa n sāare ben yara ben daro mani.  
 11 Wi u nɛn gari nua u ra nɛɛwa, doo  
 nɔrugiiwa na sāa.  
 Wi u maa man wa seeda gea u ra man diiye.

12 Domi na ra wənwəndo somi ù n somiru  
 kana,  
 kpa n gobeku wi ba yina bu somi dam kɛ.  
 13 Be ba gɔɔ dɔɔ, ba ra man domaru kuewa.  
 Kpa n gəminibu nukuru yemiasia n de ba n  
 nuku dobu mɔ gɔruɔ.  
 14 Gem kobu bu ra n man wāasiwa nge yabe  
 te na sebua,  
 n̄ kun mɛ nge dawani ye na bɔkua.  
 15 Na ra n sāawa wɔkobun nɔni,  
 kpa na n sāa kōri kpirirugibun kōri.  
 16 Na kua sāarobun tundo.  
 Na ra sɔbu nɔri, n ben gari mɛeri yi ba ka  
 na.  
 17 Adama na ra tɔn kōsobun n̄su bɔɔku,  
 n bu wɔrari ye ba mwa.  
 18 Ma na tii sɔɔwa na nɛɛ,  
 kon gbiwa təkəru sɔɔ, nɛn kp̄in yeru wɔllɔ.  
 Nɛn wāarun tɔnu nu ko n dabiwa nge yani  
 sɛeri.  
 19 Ko na n sāawa nge dāa tɛn gbini yi wāa  
 nim bɔkuɔ.  
 Kpa kakoru ta n wāa nɛn kāasin wɔllɔ.  
 20 Saa ye sɔɔ, nɛn yiiko ya koo wurama,  
 kpa na n dam mɔ nge tɛn te ba gawe.  
 21 Yellu, tɔmbu ba ra yɔrewa bu nɛn gari  
 swaa daki.  
 Ba ra nɔɔ mariwa bu nɛn bwisi nɔ.  
 22 N̄a n gari gerua na kpa, goo ku ra maa  
 gāanu wisi.  
 Nɛn gari yi, yi ra bu duuriwa kpure kpure  
 nge nim mɛ mu dāakumɔ.  
 23 Be kpuro ba ra n man marawa nge tom  
 buruku gura.  
 24 Kpa n yɛɛ musɛɛ n ka bu dam kɛ sanam mɛ  
 ba dam bie.  
 Ba n̄ kpɛ bu man nuki sanku n wuswaa  
 burisina.  
 25 Nɛna na ra n bu swaa gbiiye,  
 kpa na n wāa ben suunu sɔɔ nge sina boko  
 wi u ra win tɔmbu nukuru yemiasie.

*Yoobun tɛn wāaru*

**30**

1 Tɛ wee bibu ba man yɛɛmɔ,  
 ba n̄ mam nɛn təkəru gara,  
 be, bɛn baababa ba n̄ tura  
 bu nɛn b̄onu somi bu ka nɛn yāa gɔɔ kpara.  
 2 Mba ba koo raa kpī bu man kua,  
 be, be ba sāare ba gɔɔ dɔɔ.  
 3 Wee ba sāaru ka gɔru soore.

Ba da gɓaburɔ bu ka dīanu kasu bu di.  
Adama gāanu sari mi.

<sup>4</sup> Ba ra dewa dāa kikon bɔkuɔ bu yakɔ bura  
ge ga bɔru mɔ ga n sāa ben dīanu,  
kpa ba n kiku gagun gbini dimɔ.

<sup>5</sup> Ba ra bu girewa tɔmbun suunu sɔɔn di,  
ba n bu naa swīi nge gbɛnɔbu.

<sup>6</sup> Kpa bu da ba n wāa kpee wɔrusɔ ka wɔwi  
sɔɔ,

<sup>7</sup> ba n wāa ba n taasine sākin suunu sɔɔ,  
kpa ba n kuuki mɔ kikiɔ,

<sup>8</sup> ba n sāare nge wiirɔbu,  
n̄ kun mɛ nge be ba gema ba gira wuun di.

<sup>9</sup> Tē wee, ben biba ba man yēemɔ,  
ba man womusu dokemɔ.

<sup>10</sup> Ba ra man biru kisi yèn sɔ ba n̄ kī bu man  
wa.

Kpa bu man yāatam sie.

<sup>11</sup> Domi Gusunɔ u man funɛ wuna, u sekuru  
doke.

Yen sōna ben goo kun n̄n bɛɛɛ yē baa fiiko.

<sup>12</sup> Tɔn kōso be, ba man seesimɔ.

Ba kasu bu man tēka di bu sura.

Ba swaa kasuwa bu ka man kam koosia.

<sup>13</sup> Ba n̄n swɛɛ bɔɔra.

Ba kookari mɔ bu ka man kam koosia,  
be, be goo kun somiru wee.

<sup>14</sup> Be wee ba yaba mi na kukua.

Ma ba dumɔ min di ba man wɔrimɔ.

<sup>15</sup> Ma bɛrum man mwa,  
n̄n bɛɛɛ ya doona nge woo.

N̄n bɔri yenda doona nge guru wiru.

<sup>16</sup> Tē, na wāawa gɔɔ sɔɔ.

Na wahala wɔri na kpa.

<sup>17</sup> N̄n kukunu kpuro ra n tennamɔwa  
wɔkuru.

Na ku ra wēre wahala yen sɔ.

<sup>18</sup> Ya man sēke baama ka dam nge yaberun  
wīru.

<sup>19</sup> Wee Gusunɔ u man kpɛɛ pɔtɔkɔ sɔɔ.

Torom ka tua na ka weenɛ.

<sup>20</sup> Gusunɔ n̄n Yinni, na nun somiru  
kanamɔ,

adama a n̄ man wisa.

Na seewa na yōra wunen wuswaaɔ adama a  
n̄ n̄n laakari kue.

<sup>21</sup> A sēsiawa,  
ma a man sēre ka wunen dam bakam.

<sup>22</sup> Wee a dera woo guna ya man sua ya  
toorimɔ.

<sup>23</sup> Domi na yē ma a ka man dɔɔwa gɔribun  
wāa yerɔ

mi tɔmbu kpuro ba koo da.

<sup>24</sup> Adama ka mɛ, baa tɔnu ù n gɔɔ dɔɔ,

u n̄ nɔma suamɔ u faaba kana?

Wi u wāa wahala sɔɔ u n̄ somiru kanamɔ?

<sup>25</sup> Na n̄ bu swīiyɛ be wāara sēsie?

Na n̄ nuki sankire s̄arobun sɔ?

<sup>26</sup> Wee nuku doba na ra n yīiyɔ,

adama n̄ni swāara na waamɔ.

Yam bururama na ra n yīiyɔ,

adama yam wɔkura na waamɔ.

<sup>27</sup> N̄n bwēra ku ra kpune

yèn sɔ na ka wahala gabirinamɔ.

<sup>28</sup> Na ra n s̄imɔwa nuku sankiraru sɔɔ.

N s̄are sɔɔ ku ra yari n̄n mi.

Baa n̄ n wāa tɔn wɔru sɔɔ,

na ra n somiru kanamɔwa.

<sup>29</sup> N̄n gɔɔ wuri yin sɔ,

na kua nge gbeeku bɔɔ,

n̄ kun mɛ nge taataaru.

<sup>30</sup> N̄n gɔna tīra, n̄n wasi gberamɔ.

<sup>31</sup> Tē n̄n m̄rɔku ga wāawa n ka gɔɔ wuri ko.

Kpa n̄ n̄n guuru so ka be ba gɔɔ wuri mɔ  
sannu.

*Yoobu u tii tusiamɔ Gusunɔn wuswaaɔ ka  
toro sindu*

## 31

<sup>1</sup> Na ka n̄n n̄ni arukawani bɔkua na n̄nɛ,  
na n̄ ka yi wɔndia m̄ɛrimɔ pai.

<sup>2</sup> N n̄ m̄n na, are yir̄a Gusunɔ Dam kpurogii  
u man yīiye wɔllɔ.

<sup>3</sup> Tɔn kōsowa u ra kam ko,  
kpa durumgii u n̄ni s̄ɔra.

<sup>4</sup> Gusunɔ u n̄n swaa yē.

U n̄n sanu sanusu m̄ɛrimɔ.

<sup>5-6</sup> Gusunɔ u man yīruo ka kilo ye ya s̄aa dee  
dee.

Kpa u wa ma na d̄ɛere,  
na n̄ wāa weesu ka taki sɔɔ.

<sup>7</sup> N̄n sanu sanusu s̄u kun s̄aa dee dee,  
n̄ kun mɛ n̄n ḡru ḡa n̄ kōsa binɛ kua ye n̄n  
n̄ni yi wa,

n̄ kun mɛ durum gaa yà n man wāasi,

<sup>8</sup> Gusunɔ u de ye na duura, goo u ye tubi di  
u gē,

kpa n̄n dāa gbaaru tu kam ko.

<sup>9</sup> N̄n maa kurɔ goo binɛ kua,



ñ kun me nà n nùn yina beria win dii  
kənnəwə,

10 Gusunə u de nən kurə u durə goo doo kua,  
kpa gabu bu ka nùn kpuna.

11-12 Nà n kōsa yen bweseru kua  
ya koo man kam koosia ka nən arumani  
sannu nge dō.

Domi n weene siri kowo u yen bweseru  
seyasia.

13 Nà n yina n nən səm kowobu ben kəsiaru  
wē,

14 mba kon kpī n gere Gusunən wuswaa.  
Nge mba kon nùn sō ù n man seyasia.

15 Gusunə wi u man taka kua nən meron  
nukurə,

wiya u maa bu taka kua.

Gusunə turo wiya u besε kpuro mōma besen  
baawuren meron nukurə.

16 Na ñ sārōbu yinari ye ba man bikia.

Na ñ maa gəminibu derire nəni swāaru sō.

17 Na ñ gobeku dīanu birare nən yenu.

18 Domi saa nən aluwaasirun di,  
na ra gobekuba nəriwa  
nge nena na ben tundo,  
kpa na n gəminibu neni.

19 Nà n wənwəndo goo wa u yānun bukata  
mə,

20 na ra nùn yānu kēwa ni na kua ka nən yaa  
sabunun sansu u ka wooru yari.

21 Na ñ gobeku goo taki diire  
yèn sō na siri kowo goo tāsā.

22 Nà n yeni kpuron gaa koore,  
Gusunə u de nən senu nu səsikiara saa nin  
gbin gbinkan di,

kpa nən gāsenu nu wəruma nu bəakira.

23 Domi Gusunən seyasiabu bu man berum  
mè.

Na ñ maa kpē n yōra win wuswaa win  
kpāarun sō.

24 Na ñ nən naane dokere wura sō,  
n gere n nεε, wura, a sāawa nən yīyōbu.

25 Na ñ maa tii suare nən dukian kpāarun sō.

26 Na ñ suru ñ kun me sō sāare,  
yen gaa yà n yara.

27 Nən gōru ga ñ wurare ben mi gia asiri sō.  
Na ñ maa nəmu dokere nəwə n ka bu bεere  
wē.

28 Nà n yen gaa koore,  
n weene siri kowobu bu man seyasia.

Domi na Gusunə Dam kpurogii yinawa mi.

29 Na ku ra nuku dobu ko nən yiberε ù n nəni  
sōre.

Na ku ra yēeri wahala yà n nùn deema.

30 Na ñ mam torare n win gōə kana ka bōri.

31 Nən yenugibu ba yē ma na ra sōbu dam  
koosie,

kpa bu di bu debu nən yenu.

32 Na ku ra wure sō u kpuna tōwə ù n  
tunuma.

Na ra nùn nən gamboba keniewa u du.

33 Na ku ra nən toranu bere nge tən be ba tie.

Na ku ra maa nən durum tii marisi.

34 Na ku ra n tōmbun geren berum mə.

Na ku ra tii gəwe n nεε, ba man gema.

35 Nən gari dāaki wee.

Mana kon goo wa u man swaa daki.

Dam kpurogii u man wisio.

Nən yiberε ù n daa nən toranu yorua tireru  
sō,

36 kon tu sōndiwa nən senə,  
kpa na n tu doke nge sina furə.

37 Kon Gusunə susiwa nge sina boko,  
kpa n nùn sō ye na kua kpuro.

38 Nən gberu tà n man wuri koosi,

ma ten kpī yi nəni yīresu yarimə,

39 ñ kun me, nà n ten dīanu di na ñ gāanu  
kōsie,

ma na be ba raa tu mə nuki sankā,

40 tu sākī ka yaka kōsusu kpiyo dīanun  
ayerə.

Yoobun garin kpurowa mi.

## ELIHU U GARI SUA

*Ye ya dera Elihu u gari kua*

### 32

1 Elifasi, ka Sofaa, ka Bilida ba ñ maa  
Yoobu gεε wisa yèn sō u tii garisi taare  
sarirugii. 2 Adama durə goo wāa Ramun  
bweseru sō wi ba mə Elihu. Win tun-  
dowa Barakeli, Busin yenugii. Wiya u mōru  
bara yèn sō Yoobu u tii garisi taare sarirugii  
Gusunən wuswaa. 3 U maa ka Yoobun  
bərəba ita be, mōru kua yèn sō ba kpāna bu  
Yoobu wisi dee dee, ma ba sere nùn taare  
wēmə. 4 N deema Yoobun bərə be, ba Elihu  
bukuraru kere. Yen sōna u gina saka u ñ ka  
Yoobu gari kue sanam me bərə be, ba ka nùn

gari m̀. <sup>5</sup> Adama ye u deema ba ñ maa wa ye ba koo Yoobu wisi, yera u m̀ru kua.

<sup>6</sup> Ma u gari sua u n̄e, n̄e bii aluwaasiwa. B̄e maa i s̄awa bukurobu.

Yen s̄na b̄erum man mwa n̄ ka b̄e n̄en bwisikunu s̄.

<sup>7</sup> Ma na tii s̄awa na n̄e, dur̄ t̄ak̄na nu ko n̄ gari gerubu ȳ. Niya n̄ weene nu t̄ambu bwisi k̄.

<sup>8</sup> Adama ka gem, na wa ma Gusun̄ Dam kpurogiin Hundewa u ra t̄onu bwisi w̄.

<sup>9</sup> N̄ ñ m̄ t̄onun w̄on̄ kp̄ara ta ra n̄n̄ ȳru w̄. N̄ ñ maa t̄k̄ru ta ra n̄n̄ bwisi k̄ u ka siri dee dee.

<sup>10</sup> Yen s̄na na n̄e, i man swaa dakio i n̄, kpa n̄ maa gere ye na bwisika.

<sup>11</sup> Domi na maari sere i ka b̄en gari kua i kpa.

Na maa yi swaa daki mam mam, na nua kpuro bwisi yi i ka Yoobu siri.

<sup>12</sup> Na b̄e swaa daki ka laakari, adama na wa b̄en goon gari kun Yoobu kam̄.

Goo kun maa kp̄a u n̄n̄ wisa dee dee.

<sup>13</sup> Yen s̄, i ku gere i n̄e, i win garin w̄e n̄o wa. Gusun̄ turowa koo kp̄ u n̄n̄ siri, n̄ ñ m̄ t̄onu.

<sup>14</sup> N̄ ñ n̄e Yoobu u ka gari kua. N̄ n̄ daa n̄en na, ye kon n̄n̄ wisi n̄enema.

<sup>15</sup> Yoobu, wee ba n̄o mari t̄, ba bia ye ba koo wisi ma ba w̄a sekuru s̄o.

<sup>16</sup> Na saka sere ba ka gari yi kua ba kpa, ma ba mari, ba ñ wa ye ba koo wisi.

<sup>17</sup> T̄, kon gari sua, kpa n̄ gere ye n̄e na maa bwisika.

<sup>18</sup> Domi gari w̄a n̄en ḡrū yi kp̄, na maa sende n̄ ka yi gere.

<sup>19</sup> Wee yi gb̄isim̄ n̄en nukur̄ nge tam m̄e ba doke ḡnan b̄o kpaaru s̄o ma ta k̄ tu kura.

<sup>20</sup> T̄, i de n̄ maa gari gere kpa n̄en bw̄era yu kpuna.

Kon n̄o wukia, kpa n̄ baawure wisi.

<sup>21</sup> Na ñ goon biru ȳram̄.

Na ñ maa goo fufu m̄.

<sup>22</sup> Domi na ñ yeniban d̄one m̄.

N̄ ñ daa yen d̄one m̄n̄ na,

n̄en taka kowo u n̄ man kpeerasie n̄ t̄.

*Gusun̄ u ra ka gas̄ t̄onu gari kowa wahala s̄on̄ di*

### 33

<sup>1</sup> Elihu u n̄e, t̄, Yoobu a swaa dakio a n̄en gari kpuro n̄.

<sup>2</sup> Wee kon n̄o wukia n̄ gari gere.

<sup>3</sup> Geeya kon nun s̄, n̄ ñ ka murafitiru.

<sup>4</sup> Gusun̄ Dam kpurogiin Hundewa u man taka kua.

Ma u man w̄aru w̄.

<sup>5</sup> A s̄aru koowo m̄e kaa ka tii yina, kpa a man wisi ñ n̄ kaa kp̄.

<sup>6</sup> N̄e ka wun̄e sa s̄awa tia Gusun̄n̄ wuswaa.

Domi tema u ka b̄e kpuro m̄ma.

<sup>7</sup> N̄ n̄ m̄n̄ na, a ku n̄en b̄erum ko, kpa a n̄ tamaa na k̄ n̄ nun n̄en yiiko s̄osiwa.

<sup>8</sup> Adama na yaaye ye a man s̄awa. A n̄e,

<sup>9</sup> a d̄ere wa mam mam a ñ durum m̄. Taare gaa maa sari wun̄e s̄o.

<sup>10</sup> Ma a n̄e, ka m̄e, Gusun̄ u wunen toranu waam̄.

Ma u nun garisi win yib̄e.

<sup>11</sup> U ñ derim̄ a da mi a k̄.

Ma u wunen kookoosu kpuro laakari s̄a.

<sup>12</sup> Adama n̄e, na nun s̄om̄ ma a ñ gem m̄o gari yi s̄o Yoobu.

Domi Gusun̄ u t̄onu kere.

<sup>13</sup> Mban s̄na a ka n̄n̄ taare w̄em̄ a m̄, u ku ra t̄onu wisi.

<sup>14</sup> Gusun̄ u ra ka t̄onu gari kowa ka swaa dabinu,

adama t̄onu u ku ra ye laakari ko.

<sup>15</sup> Gas̄ u ra ka n̄n̄ gari ko dosu s̄o w̄kuru, ñ kun m̄e k̄siru s̄o sanam m̄e u kp̄ win kpin yer̄ u d̄o.

<sup>16</sup> Miya u ra n̄n̄ kure u ka n̄n̄ kir̄ ko.

<sup>17</sup> Kpa u n̄n̄ gbara k̄san di.

Kpa u maa n̄n̄ yara tii suabun di.

<sup>18</sup> Nge m̄eya u ra ka n̄n̄ yare ḡon̄ yiran di, kpa u kun maa gu.

<sup>19</sup> Gas̄, u ra maa n̄n̄ s̄eyasie ka wahala, u de bararu garu tu n̄n̄ kp̄,

win wasi yi n̄ diirim̄,

<sup>20</sup> kpa u kun maa d̄ianun m̄em̄ k̄,

baa ka ni u ra n̄ k̄ru bo.

<sup>21</sup> Kpa u woor̄a, win kukunu nu tera.

<sup>22</sup> Kpa a deema u ḡo turuku kua.

23 Gasɔ Gusunɔn gɔradoba nɔrɔbu (1.000)  
 sɔɔ,  
 turo u koo se u da u nùn somi,  
 kpa u nùn swaa gea sɔɔsi ye n weenɛ u swĩi.  
 24 Saa ye sɔɔ, u koo tɔnu win wɔnwɔndu wa  
 kpa u nɛɛ,  
 u nùn faaba koowo, kpa u ku raa gbi.  
 Domi u swaa wa ye u koo ka nùn yakia.

25 Kpa win wasi yi wurama  
 yi ko nge sanam mɛ u sãa aluwaasi.  
 26 U n Gusunɔ kana, u koo win kanaru mwa.  
 Kpa u Gusunɔ sã ka nuku dobu,  
 yèn sɔ u nùn win wãaru wesia.  
 27 Kpa u womu ko tɔmbun wuswaaɔ u nɛɛ,  
 u durum kua, u gem yina.  
 Adama Gusunɔ kun nùn yen sɛɛyasiabu  
 kue.  
 28 U win hunde wɔra, u n̄ due siki wɔruɔ.  
 Ma u yam bururam waamɔ.

29 Yeni kpuron diya Gusunɔ u ra ka tɔnu gari  
 ko nɔn dabi dabinu,  
 30 u ka nùn gɔɔ gbara,  
 kpa u de u n wãa wãaru sɔɔ.  
 31 Tɛ, a man swaa dakio, Yoobu.  
 A den mario mɛ, kpa n maa gari gere.  
 32 À n gari gɛɛ mɔ a ka man wisi, a man wisio.  
 Domi nɛn kĩra n ka nun gem wɛ.  
 33 À kun maa gɛɛ mɔ a gere, a man swaa  
 dakio.  
 A mario, kpa n nun bwisi kɛ.

*Elihu u Yoobu taarɛ wɛɛmɔ*

### 34

1 Elihu u maa gerua u nɛɛ,  
 2 bɛɛ be i bwisi mɔ, i nɛn gari swaa dakio.  
 Bɛɛ be i laakari mɔ, i swaa tem kpĩiyɔ i nɔ.  
 3 Domi swasa su ra garin dobu wunanɛ,  
 nge mɛ yara ya ra dɛanun dobu wunanɛ.  
 4 N n mɛn na, i de su gem kasu,  
 kpa su gia bɛsɛn suunu sɔɔ ye ya wã.  
 5 Domi Yoobu u nɛɛ, u dɛere.  
 U maa nɛɛ, Gusunɔ ku ra win dɛera te garisi  
 gãanu.  
 6 Ka win gem kpuro, u nùn garisi wee kowo.  
 Baa mɛ u n̄ tore, u nùn mɛera kua ye ya n̄  
 kpeemɔ.  
 7 N n mɛn na, i tɔnu waare nge Yoobu

wi Gusunɔn yaako kobu kun ka sɛ nge nim  
 nɔrubu,

8 ma u ka tɔn kɔsobu sĩimɔ, u wãa ka be  
 sannu?

9 Domi u nɛɛ, wi u ka Gusunɔ sĩimɔ,  
 u ku ra yen arufaani gaa wa.

10 Bɛɛ be i bwisi mɔ, i nɛn gari swaa dakio i  
 nɔ.

I n yɛ ma Gusunɔ ku ra kɔsa ko.

Gusunɔ Dam kpurogii u ku ra tɔnu win gem  
 bire.

11 Adama u ra tɔnu kɔsiewa ye u kua.

Kpa u baawure nùn win daan are wɛ.

12 Ka gem Gusunɔ ku ra kɔsa ko.

U ku ra tɔnu nùn win gem bire.

13 Wara u nùn wooda wɛ u ka tem kpara.

Wara u nùn mɛ kpuro nɔmu beria.

14 Gusunɔ ù n daa win tiin bwisikunu mɔn  
 na,

ma u wɛsiaru wuna te u tɔnu wɛ,

15 tɔmbu kpurowa ba koo gbi sannu,  
 kpa bu gɔsia tua.

16 Yoobu, à n laakari mɔn na, a gari yi swaa  
 dakio,

yi kon nun sɔ.

17 Gusunɔ ù ku ra gem kãn na,

u koo kpĩ u handunia kpara?

Kaa kpĩ a wi, wi u sãa Dam kpurogii taarɛ  
 wɛ?

18 Kaa kpĩ a sina boko sɔ a nɛɛ, u n̄ gãanu sãa,  
 kpa a win sina asakpɔbu soku tɔn kɔsobu?

19 Adama Gusunɔ u koo kpĩ u ko mɛ.

Domi u ku ra sinambun bɛɛrɛ mɛɛri.

U ra gobigibu ka sãarobu garisiwa tia.

Domi wiya u be kpuro taka kua.

20 Sɔɔ teeru be kpuro ba koo gbiwa subaru  
 sɔɔ.

Gasɔ, wɔku suunu sɔɔra gaba koo gbi.

Gasɔ, ba koo sina boko seesi bu go n kun  
 sɛsie.

21 Domi Gusunɔ u ra n tɔmbun sanu sanusu  
 mɛera.

Kpa u n ben swɛɛ nɔni girari.

22 Yam wɔkuru garu sari

te ta koo tɔn kɔso bere u kun ka nùn wa.

23 N n̄ tilasi Gusunɔ u ka tɔnu siribu soku  
 u sere nùn siri.

24 U ra damgibu yarewa ben ayerun di  
 saawara sari.

Kpa u gabu kɔsire ko mi.

25 Domi u ben kookoosu yɛ.

U ra bu surewa wākuru, kpa u bu kāsuku.  
 26 U ra bu seeyasiewa nge tən kōsobu tambu  
 kpuron wuswaaɔ.  
 27 Domi ba wi, Yinni Gusunɔ biru kisi.  
 Ma ba win woodaba yina.  
 28 Ba dera sāaroba wuri m̀̀ sere u yi nɔɔmɔ.  
 Ma win laakari ya wura wɔnwɔndobun mi  
 gia, ben wuri yin sɔ.

29 Gusunɔ ù n nɛɛ, u ñ goo gāanu kuammɛ,  
 wara koo nùn taarɛ wɛ.  
 U n tii berua wara u koo kpī u nùn wa.  
 30 Bweseru garu sari te ta koo ka tii yina ù n  
 tu sunɔ kōso wɛ wi u koo tu dam dɔre.  
 31 Yoobu, a wunen durum tuuba koore  
 Gusunɔn mi?  
 A nùn sɔɔre ma a ñ maa durum m̀̀?  
 32 A Gusunɔ bikiare u nùn wunen durum  
 sɔɔsi ye a ñ wa ka tii?  
 À n maa toranu ganu koore,  
 a nùn sɔɔre ma a ñ maa nu m̀̀?  
 33 Wunɛ wi a Gusunɔ taarɛ wɛɛmɔ,  
 a tamaa u koo tɔnu siri nge mɛ a kī?  
 Wuna kaa gere, n ñ mɔ nɛ.  
 N n mɛn na, a geruma ye a bwisika.

34 Bwisigii be ba laakari mɔ, ba koo nɛn gari  
 wura bu nɛɛ,  
 35 Yoobu u gari gerumɔwa yi u ñ yɛ.  
 Domi win gari yi ñ asansi mɔ.  
 36 N n mɛn na, i win gari kpuro wɛɛrio,  
 domi u gari m̀̀wa nge tən kōsobu.  
 37 U win durum sɔɔ durum sosimɔ.  
 Domi u Gusunɔ seesimɔwa win gari gerubu  
 sɔɔ,  
 u nùn yɛɛmɔ besɛn suunu sɔɔ.

*Tɔnu u koo kpī u nɛɛ, u dɛere Gusunɔn  
 wuswaaɔ?*

### 35

1 Elihu u maa gerua u nɛɛ,  
 2-3 Yoobu, sanam mɛ a Gusunɔ sɔɔwa a nɛɛ,  
 baa à n dɛere, a ñ gāanu wasi,  
 à kun maa durum kue mba yen arufaani,  
 a tamaa yeni ya sāa dee dee?  
 A tamaa a gem mɔ Gusunɔn wuswaaɔ?  
 4 Nɛna kon bɛɛ wisi wunɛ ka wunen bɔrɔ be.  
 5 A wɔllu mɛɛrio, kpa a guru winu laakari ko  
 nge mɛ nu toma.  
 6 À n durum kua, taarɛ yerà a Gusunɔ kua.  
 À n maa wunen durum sosimɔ,  
 mba ya nùn kuammɛ.

7 À n gea m̀̀, arufaani yerà ya ka nùn  
 naawammɛ.  
 Mba u waamɔ wunen nɔman di.  
 8 A n yɛ ma wunen berusewa wunen nuku  
 kōsuru ta koo nɔni sɔ.  
 À n maa gea m̀̀, tɔnuwa u koo yen arufaani  
 di.

9 Bà n tambu dam dɔremɔ ba ra n wee-  
 weenu m̀̀wa,  
 kpa ba n somiru kasu.  
 10 Adama baa ben turo kun bikiamɔ u nɛɛ,  
 mana Gusunɔ u wāa wi u nùn taka kua,  
 wi, wi u ra de wɔnwɔndobu ba n nuku  
 dobun womusu m̀̀ wākuru.  
 11 Wiya u ra maa tambu bwisi kɛ  
 n kere yeɛgii ka gunɔsugii.  
 12 Bà n somiru kana Gusunɔ u ku ra wure,  
 yèn sɔ ba tii sue ma ba sāa tən kōsobu.  
 13 Ba ko n kuuki m̀̀, adama kam sɔɔra mi.  
 Domi Yinni Gusunɔ Dam kpurogii u ñ  
 nɔɔmɔ u sere ben laakari ko.

14 Yoobu, baa mɛ a gerua a nɛɛ,  
 a ñ Gusunɔ waamɔ, a n yɛ ma u wunen  
 laakari m̀̀.  
 N n mɛn na, a temanɔ a nùn swaa daki.  
 15 Yèn sɔ Gusunɔ u ñ tambu seeyasiamɔ tɛ,  
 yen sɔna a tamaa u ñ durum garisi gāanu?  
 16 N n mɛn na, wunen gari yi a gerua kpuro  
 yi sāawa nge wom dirum.  
 Yi ñ maa asansi mɔ.

*Nge mɛ Gusunɔ u ra ka tɔnu wāarun swaa  
 sɔɔsi*

### 36

1 Ma Elihu u kpam gerua u nɛɛ,  
 2 a yōro fiiko,  
 gari gɛɛ maa tie yi kon Gusunɔ gerua.  
 3 Kon nɛn yɛɛ bakaru dendi  
 n ka sɔɔsi ma nɛn Taka kowo u gem mɔ.  
 4 A naanɛ koowo ma nɛn gari kun sāa weesu.  
 Na yɛ sāa sāa ye na gerumɔ.  
 5 Gusunɔ u sāawa Dam kpurogii.  
 U ku ra maa goo gem.  
 U dam mɔ kpuron wɔllɔ.  
 U ku ra win gere kɔsi.  
 6 U ku ra de tən kōsobu ba n wāa.  
 Adama u ra wɔnwɔndobu siriewa dee dee.  
 7 U ku ra gemgibu deri.  
 U ra bu swīwa nge sinambu  
 kpa ba n bɛɛɛ mɔ sere ka baadommaɔ.



8 Adama be ba bākua ka yōni,  
 ba wahala m̀ ye ba kuan s̄,  
 9 Gusun̄ u ra bu s̄osi ma ba daa k̄sa kua,  
 ma ba tii sue,  
 10 kpa u bu kir̄ ko bu ka win gari n̄,  
 kpa bu wa bu daa k̄sa duka suuri.  
 11 B̄a n gari yi m̄em n̄owa, ma ba tii w̄,  
 ba koo ben w̄aru diwa b̄ari yendu s̄o,  
 ka nuku dobu s̄o sere ka ben ḡon t̄r̄.  
 12 Adama b̄a kun yi m̄em n̄owe,  
 ba koo bu gowa subaru s̄o ka takobi.  
 13 T̄n k̄sobu ba ra ka Gusun̄ m̄ru sewa.  
 U n bu bākua ka yōni, ba ku ra n̄n suuru  
 kan̄.  
 14 Ba koo gbiwa sekum aluwaasiru s̄o,  
 kpa bu ko tia ka daa b̄eret̄ek̄gibu.

15 Adama Yinni Gusun̄ u ra w̄nw̄ndo  
 faaba kowa ù n w̄a n̄ni sw̄aru s̄o,  
 kpa u n̄n kir̄ ko ka wahala ye.  
 16 Yoobu, m̄ya u koo nun yara wahalan di,  
 kpa u de a n b̄ari yendu m̄ ta n kp̄.  
 Kpa u maa de a n d̄ia geenu yiba a n dim̄.  
 17 Adama t̄, à n ka tii yinam̄,  
 n ñ maa koor̄ a yari s̄eyasia bin min di.  
 18 A ku de m̄ru yu nun gawa a ka k̄sa ko.  
 A kun maa tamaa kaa Gusun̄ k̄ru garu  
 w̄wa  
 kpa u ku ka nun s̄eyasia.  
 19 Wun̄en wura, ñ kun m̄ wun̄en arumani  
 gaa,  
 ñ kun m̄ wun̄en dam,  
 yen gaa kun kp̄ yu nun yara n̄ni sw̄a ten  
 di.  
 20 A ku w̄ku te k̄ia  
 t̄ s̄o ba koo t̄mbu go.  
 21 A n tii s̄ kpa a ku ra k̄sa ko.  
 Domi wahala ye, ya nun deemawa kpa a wa  
 a ka k̄sa duka suuri.

*Gusun̄ turowa u yiiko m̄ kpuron w̄ll̄*

22 Yinni Gusun̄ u kp̄ win dam saabu.  
 Wara u koo kp̄i u keu s̄osi nge wi.  
 23 Wara u ra n̄n wooda w̄ ye u koo sw̄i.  
 Wara u koo k̄aku u n̄e, k̄sa u m̄.  
 24 A ku duari a win s̄oma w̄lle sua,  
 ȳ t̄mbu kpuro ba siara ka womusu.  
 25 T̄mbu ba ye waam̄ baa ȳa n toma.  
 26 Gusun̄ u kp̄ sere goo kun kp̄ u win  
 kp̄a ten asansi gere.  
 M̄ya maa win w̄arun w̄o ga ñ garir̄.

27 U ra nim buri yi yi seem̄ baaman di  
 menn̄wa,  
 kpa u yi ḡsia guru winu.  
 28 Kpa guru wii ni, nu de gura yu n̄e,  
 yu t̄n w̄ru so.  
 29 Wara ȳ nge m̄e guru winu nu ka  
 s̄isinam̄.  
 Wara ȳ nge m̄e gura ra ka gb̄are.  
 30 Yoobu, a ȳ ma Gusun̄wa u guru  
 maakinu kua nu ka n̄n sikerenē.  
 Ma yam w̄kura w̄a nim w̄kun s̄ow̄.  
 31 Ka yebara u ra ka t̄mbu siri.  
 Kpa u maa ka bu d̄ianu w̄ nu n kp̄.  
 32 U guru gb̄e n̄ni win n̄mao,  
 ma u yi s̄osim̄ mi yi koo w̄ri.  
 33 Guru gb̄asukunu nu s̄osim̄ ma u w̄a.  
 M̄ya yaa sabenu nu maa ȳ ma u w̄a tu-  
 ruku.

**37**

1 N̄a n yeniba kpuro wa, n̄n torora ra  
 karewa  
 kpa na n diirim̄.  
 2 I swaa dakio i Gusun̄n n̄o n̄o ge ga  
 kukirim̄ nge gura.  
 3 Ga n̄ora baama w̄ll̄.  
 Ma guru maakinu nu ballim̄ handunian  
 goonu n̄e s̄o.  
 4 Guru maaki nin biru, Gusun̄n n̄o ga ra  
 n̄ore ka dam  
 kpa yande guru maaki kpaanu nu s̄osira.  
 5 U n gb̄ara, t̄mbu ba ra biti soorewa.  
 Ḡa bakana u kua mi, ni t̄nu kun kp̄ u  
 tubu.  
 6 U ra guru kpenu s̄ u n̄e, nu n̄eȳ.  
 U ra maa guran tii s̄ u n̄e, yu n̄eȳ ka dam.  
 7 U ra de t̄mbu kpuro bu ben s̄mburu  
 ȳrasia gura yen s̄,  
 kpa bu gia ma wiya u ye kpuro m̄.  
 8 Baa ka gbeeku ȳeȳ u ra dewa yi da yi  
 kpuna yin w̄a yer̄.  
 9 Guru woo b̄k̄ ga ra n̄wa saa s̄o ȳsan  
 n̄m d̄waru gian di,  
 kpa pura yu na s̄o ȳsan n̄m geu gian di.  
 10 Yinni Gusun̄wa u ra nim wom wure,  
 kpa mu b̄bia nge guru kperu.  
 11 Wiya u ra de kakoru ta n w̄a guru wiru  
 s̄o,  
 kpa u tu yarinasia ka guru maakinu sannu.  
 12 U ra tu ḡsiewa nge m̄ u k̄i.

Kpa tu ko nge me u gerua handunia sɔɔ.  
 13 Ta sãawa nge bokuru te u ra ka tãmbu  
 sɛɛyasie  
 n̄ kun me u ka bu win kīru sãosi.  
 14 Yoobu, a yeniba kpuro laakari koowo.  
 A Yinni Gusunɔn sɔm maamaakiginu  
 mɛɛriɔ a wa.  
 15 A yɛ nge me Gusunɔ u ra nu dendisine,  
 kpa u de guru maakinu nu balli guru winu  
 sɔɔ?  
 16 A yɛ nge me guru winu nu ka bwɛɛ wɔllo?  
 Wi u yenin bweseru kua, win yɛru ta yiba  
 mam mam.  
 17 Woo g̃a n sweema sɔɔ yɛsan n̄m dware  
 gian di,  
 yam susura ra nun ko, à n wunen yãnu  
 doke.  
 18 Kaa kp̄i a wɔllu teria nge wi,  
 kpa ta n dam m̄ nge digi ye ba kua ka sisu?

19 A sun sãosio ye n weenɛ su Gusunɔ s̄.  
 Domi sa n̄ wa ye sa ko n̄n wisi besen yɛru  
 sarirun s̄.  
 20 Tilasiwa bu ka n̄n s̄ n̄ n̄n gari gerua?  
 Tilasiwa bu ka n̄n n̄osia ye na gerua?  
 21 Wee u ra de yam mu t̄ira subaru sɔɔ,  
 kpa guru winu nu n s̄ɔ berua.  
 Adama u ra de woo gu se gu wɔllu dɛɛrasia.  
 22 Saa ye sɔɔra yam bururam mu koo na saa  
 s̄ɔ yɛsan n̄m geu gian di,  
 kpa mu n̄n sikerene ka nanum bakam.  
 23 Sa n̄ kp̄e su Dam kpurogii tubu.  
 Domi win dam mu kp̄a.  
 U ra maa kpuro ko dee dee.  
 U ku ra wi u gem m̄ dam d̄ore.  
 24 Mɛya u ku ra maa be ba tii mɛera  
 bwisigibu garisi g̃anu.  
 Yen s̄na n weenɛ tãmbu bu n̄n nasia.

## YINNI GUSUNO U GARI SUA

### 38

1 Yinni Gusunɔ u Yoobu wisa guru woo  
 b̄k̄o gagun di u nɛɛ,  
 2 mban s̄na a dera tãmbu ba n̄ n̄n himba  
 tubum̄ ka wunen wiira gari.  
 3 Tɛ, a sɔɔru koowo,  
 kpa a ȳra nge t̄n dur̄ w̄ruḡ.  
 Kon nun gari bikia, kpa a man yi tubusia.

*Yinni Gusunɔ u maa sãa ye ya kun  
 wɛsiam̄n Yinni*

4 Mana a wãa sanam me na tem kua.

A ye geruo, à n bwisi m̄n na.  
 5 A yɛ wi u m̄n goonu yi yi?  
 Wara u nu ȳira ka wɛɛ.  
 6 Ma sɔɔra ba m̄n kpɛɛkpɛɛku sw̄i.  
 Wara u m̄n ḡmburun kperu sw̄i.  
 7 Saa ye wɔllun ḡradoba ba desiru karam̄,  
 ma n s̄are kperin tii yi nuku dobun womu  
 m̄ yam s̄are bururu,  
 8 wara u nim w̄ku kenua ka gamboba  
 sanam me ga yarima tem nukurun di.  
 N̄ n̄ nɛ?  
 9 Na guru wiru kua gen bekuru,  
 ma na gu yam w̄kuru wukiri.  
 10 Na gu wooda wɛ na nɛɛ, gu ȳro mini.  
 Ma na gu gamboba ka k̄k̄ar̄ba dokea.  
 11 Na gu s̄ɔwa na nɛɛ,  
 gu na sere mini, kpa gu ȳra gu ku sara.  
 Miniwa gen nim kurenun dam mu koo  
 ȳra.

12 Saa m̄n di a wãa,  
 a s̄ɔ s̄ore u yario bururu,  
 13 kpa u yarima u da handunian goonu n̄nɛ  
 s̄ɔɔ,  
 u nuku k̄surugibu terasia ben kuku yenun  
 di,  
 14 kpa tem kpuro mu k̄si nge s̄ndu te ba  
 ȳreru doke,  
 kpa ta n sãa nge wi u yabe bururu sebua?  
 15 Adama nuku k̄surugibu ba n̄ yam bu-  
 ruram k̄i,  
 domi mu yinam̄ bu ben kom k̄sum ko.

16 Yoobu, a b̄sum daare sere mi nim w̄kun  
 n̄nu ga wãa?  
 A daare sere gen tem̄?  
 17 Ba nun ḡribun wãa yeru s̄osire?  
 A ten k̄nn̄ waare?  
 18 A handunian kp̄aru laakari koore?  
 A man s̄ɔw̄ à n ye kpuro yɛ.  
 19 Mana swaa wãa ye ya d̄ɔ yam bururam  
 gia.

Mana yam w̄kuru ta ten wãa yeru m̄.  
 20 À n yen swɛɛ yɛn na, a n̄ kaa da mi?  
 21 Kaa n ye kpuro yɛ, domi ba nun mara n te.

22 A daare sere mi nim mu ra ḡsie nge  
 kperu?

A wa mi guru kpenu nu ra n wãa?

23 Na nu ȳiwa saa gaan s̄,  
 yè s̄ɔ tãmbu ba koo nuki sankira tabun s̄.

24 A yē mìn di yam bururam mu ra nε?  
A maa yē mìn di sɔɔ yari yerun woo ga ra nε?

25 Wara u gura swaa yaba.

Wara u guru maakinu ka guru kukiribun swaa yi yi.

26 Wara u ra de gura yu nε gbaburɔ, tem mi goo sari,

27 kpa yu tem mi n daa gberε yemiasia,  
kpa yakasu su kpi.

28 Gura ya tundo mɔ ro?

Wara u kakoru mara.

29 Man diya guru kpenu nu ra yari.

30 Wara u ra nim bɔbiasie wɔllɔ nge kperu,  
kpa u nim wɔkun wɔllɔ ko nge kpee bakaru.

31 Kaa kpī a wɔllun kperi swaaru bwese  
bweseka bɔke,

kpa a maa yi kusia?

32 Wuna a ra de wɔllun kperi bwese bwe-  
seka yi yari yin saa sɔɔ,

kpa a yin wuunu kpara?

33 A yē nge mε wɔlla ka sīisinamɔ?

Kaa kpī a ka ten woodaba sɔmburu ko tem  
sɔɔ?

34 Wuna a ra nɔɔgiru sue a guru wiru soku,  
kpa gura yu ka nε yu nun so?

35 Wuna a ra guru maakinu koosie?

À n nu koosia, nu ra nε wunen mi nu nεε, nu  
sɔɔru kpa,

kpa nu maakinu ko?

36 Wara u tɔnun gɔruɔ laakari doke.

Wara u tɔnu bwisi wē.

37 Wara ka win bwisi kpuro,

u koo kpī u guru winu gari,

kpa u nu sikasia gura yu nε,

38 kpa gura ye, yu yanim gura yu subu,

kpa yu tem kusanu mɔnsina.

### *Gusunɔ u sɔawa yεε kpuron Yinni*

39 Yinni Gusunɔ u maa nεε,

Yoobu, wuna a ra gbee sunɔ gen dīanu  
kasue,

kpa a gen binun gɔɔru kpeesia

40 sanam mε nu kpī nin wāa yerɔ nu yaa  
mara?

41 Wara u ra gunɔ bakeru ten dīanu wē  
sanam mε ten binu nu nɔɔ sue nεn mi gia,  
n̄ kun mε, n̄ n bɔsu nu dīanu kasu.

## 39

1 A yē saa yè sɔɔ kpee bera ya ra yen binu  
ma?

A ka nεmun marubu yinnare?

2 A ra nin guran suru gari,

kpa a n yē saa ye nu koo ma?

3 Nu ra yiire nu nin binu ma,

kpa nu yari marubun wahalan di.

4 Nin bii ni, nu ra kpēye nu dam ko yakasɔ,

kpa nu yarina nu nin mero deri.

Nu n̄ maa wee mi.

5 Wara u ra de gbeeku keteku ga n tii mɔ,  
goo u kun gu bɔkua.

N̄ n̄ nε?

6 Na dera ga wāa tem mi gāanu ku ra kpi,  
ka maa tem bɔrugimɔ.

7 Gen baaye ka wuun wɔkinu.

Ga n̄ maa yinni goon gbāsukubu nɔɔmɔ.

8 Ga ra n bɔsuwa guunɔ gu ka gen dim wa.

Yaka bekusa ga ra n kasu.

9 Gbeeku ketε ya koo wura yu nun sɔmburu  
kua?

Ya koo wura yu kpuna wunen naa gɔɔwɔ?

10 Kaa ye wēε doke yu nun sɔmburu kua?

Ya koo wura yu nun tem kusanu kɔsukua  
wɔwa sɔɔ?

11 Kaa ye naanε ko yèn sɔ ya dam bakam mɔ?

Kaa ye wunen sɔmburu kpuro nɔmu  
sɔndia?

12 Kaa naanε ko yu nun wunen dīanu  
gurama

yu ka da doo soo yerɔ?

13 Taataarun kasa ya ra n wā tà n ye derie.

Mεya yen sansu maa waabu wā.

14 Taataa te, ta ra ten sēenu sikewa temɔ.

Kpa yani sεeri yi nu swīasia.

15 Ta ra duari ma goo n̄ kun mε gbeeku yaa  
gaa

koo kpī yu nu taaku yu kɔsuku.

16 Ta ra n sē ka ten binu.

A n̄ kaa n mam tamaa ten bina.

Ta ra ten wahala duari ye ta kua ta ka nu  
mara.

17 Domi na n̄ tu bwisi kā,

na n̄ maa tu laakari kā.

18 Adama tà n seewa ta duka mɔ,

ta n̄ maasɔ ka win duma gara.

19 Wuna a dumi dam wē?

Wuna a yi sarubasu dokea?

20 Wuna a ra de yi yō nge twee?  
 Yin wura ya ra tambu nandasie,  
 21 kpa yi n tem bwiya mō wōwa sōo yi n nuku  
 dobu mō yin dam saabu.  
 Yi n tabu durōbu wa,  
 yi ra bu tabu wōriwa ka dam.  
 22 Yin baaye ka berum.  
 Yi n gāanu nasie.  
 Yi ku ra maa biru wure yi n takobi wa.  
 23 Yin yinnibun sēē bwāanu ka ben yaasi yi  
 ra n wōki  
 kpa yi n ballimō yin wōllō.  
 24 Bā n tabun kōba so, yi ra n gāri wōrawa,  
 kpa yi n tem kōsukumō.  
 25 Mēya yi n kōba ye nua, yi ra n sōoru  
 kpeerewa,  
 kpa yi n tabun woo numiamō tontonden di,  
 kpa yi n yiberēba ka ben sinambun nōo  
 damgisu nōomō.

26 Wuna a ra kasa bwisi kē yu ka kōsōru da  
 sōo yēsān nōm dwardu gia?  
 27 Wuna a ra gunō bakeru sō tu ka se tu ten  
 sokuru ko guuru wōllō?  
 28 Kpee baaba sōora ta ra ten wāa yeru ko,  
 mī gāanu kun kpē nu tu mwa.  
 29 Saa min diya ta ra ten nōni kō tu ka yaa  
 sākiria.  
 30 Mi a yaa goru wa, miya a ra maa tu wa.  
 Yema ten binu nu ra nō.

*Gusunō u nēē, Yoobu u wisio*

## 40

1 Yinni Gusunō u maa Yoobu sōōwa u nēē,  
 2 wunē wi a ka tii yinamō  
 nē, Yinni Gusunō Dam kpurogiin wuswaaō,  
 kaa gari wa a gere?  
 3 Ma Yoobu u Yinni Gusunō wisa u nēē,  
 4 wee na n sāa gāanu.  
 Mba kon kpī n nun wisi.  
 Kon nōo nēnēwa n mari.  
 5 Na gari dabinu gerua kō,  
 na n maa gēē gerumō.

*Yoobu tamaa u sāa Gusunō?*

6 Ma Yinni Gusunō u Yoobu wisa guru  
 woo bōkō gagun di u nēē,  
 7 a sōoru koowo, kpa a yōra nge tōn durō  
 wōrugō.  
 Kon nun gari bikia kpa a man yi tubusia.  
 8 Yoobu, kaa kpī a man sō ma na n gem mō?  
 Kaa man taarē wē, kpa a tii gem wē?

9 Wunen dam mu nē Gusunōgim tura?  
 Wunen nōo ga koo kpī gu nōora ka dam nge  
 nēguu?  
 10 N n mēn na, a wunen yiiko ka wunen bēere  
 sōōsio,  
 11 kpa a wunen mōru sōōsi,  
 a be ba tii sue nōni girari a sura.  
 12 A bu nōni mēnio, kpa a bu sekuru doke.  
 A kōsan kowobu kpeerasio mi ba wāa,  
 13 kpa a bu sike sannu ba n wāa gōribun wāa  
 yerō,  
 mi ba n bu wasi.  
 14 Saa yera nē Gusunō kon nun wōlle sua.  
 Domi wunen dam mu nun nasara wēemō.

*Kpera*

15 Kpera wee, ye na wāaru wē nge wunē.  
 Yakasa ya ra di nge naa.  
 16 Yen dam mu wāawa yen gabu ka yen  
 wasin yaa sōo.  
 17 Ya ra kpī yu yen siru bōbiasie tu ko nge  
 dāa damgia.  
 Kpa yen sīinu nu n sāa nge ni ba tara.  
 18 Yen kukunu sāa nge sii gan te ta wem mō,  
 ma yen wasin kāsasi yi sāa nge sii bokuru.  
 19 Ya sāawa nēn taka kōora ye ya tambu biti  
 mō n kere.  
 Na ye donnu dokea.  
 20 Ya ra yen dīanu wawa guunō  
 mī gbeeku yēē kpuro yi ra mēnē yi dwee.  
 21-22 Kpa yu da yu kpuna dāa kiku gagun  
 saarō ge ga wuru bakasu mō,  
 n kun mē naa yari sōo,  
 n kun mē dāru garun kōkōrō daru bōōwō.  
 23 Baa daaru tā n nim yiba nge Yuudenin  
 daaru,  
 ya n duka yakurō.  
 Baa ten nim mù n ye wukiri ya ko n kpīwa  
 mi sēē.  
 24 A tamaa ka dama ba koo kpī bu ye mwa  
 yā n yam mēera?  
 Nge a tamaa ka yāakorora ba koo ye mwa bu  
 wēru yaba.

*Karaku*

25 Karaku maa ni.  
 A gu kōkōru sōrere gen yaraō a yarama?  
 26 Kaa kpī a wēē damgii doke gen wēro,  
 kpa a gen baa saburo yaba ka kuura?  
 27 Ga koo nun suuru kana gu nun gari dori  
 sō,  
 28 kpa gu ka nun arukawani bōke,  
 gu ko wunen yoo sere gu ka gbi?



29 Kaa wura a ka gu dwee nge mɛ ba ra ka gunɔ dwee?  
Kaa wura a ge bɔke wunen wɔndiaba bu ka dwee?

30 Sɔrɔkɔba ba koo wura bu gu tenkuba dɔre,  
kpa bu gen yaa bɔɔri bu dɔra?  
31 Kaa kpɪ a gen gɔnan wɔllɔ sɛɛnu twee,  
kpa a gen wiru yaasa sɔku?  
32 À n nɛɛ, kaa ka gu sanna,  
à n gu baba, a n̄ maa gu babamɔ sia.

## 41

1 À n gu mara, a ra nuki sankirewa.  
Gà n maa yarima, a ra bɛrum soorewa,  
kpa a wɔruma à n gu wa.  
2 Goo sari wi u koo gari bakaru ko u gen mɔru seeya.  
N n mɛn na, wara u koo yɔra u nɛ, Yinni Gusunɔ ma.  
3 Waran diba na neni, kon bu kɔsia.  
Domi ye ya wɔa handunia kpuro sɔɔ ya sɔawa negia.  
4 Wee na maa kɪ n wure n karaku gen wasin kɔasi,  
ka gen dam gari ko,  
ka sere maa gen wasin buram.  
5 Wara u koo kpɪ u gen gɔna pota.  
Wara u koo kpɪ u du gen baa saburosun baa sɔɔ.  
6 Wara u koo kpɪ u gen nɔɔ baaya.  
Domi gen donnu nu bɛrum mɔ.  
7 Gen birun koko wɔrukisu su sɔawa nge tɛɛnu.  
Ma su swɛɛnɛ mam mam.  
8 Su maninɛ, baa woo ga ku ra kpɪ gu mam kura min di.  
9 Su sɔawa nge maabu ka wɔnɔ be ba wɔa ba bɔkasinɛ baatum.  
Gɔanu sari ni nu koo su karana.  
10 Gà n sɔa n da n sɔawa nge dɔɔ buriya yi yarimɔ,  
kpa gen nɔni yi n sɔa nge buruku sɔɔ yana.  
11 N da n sɔawa nge dɔɔ yari ka dɔɔ buriya yi yarimɔ gen nɔn di.  
12 Kpa n sɔare wiisu yarimɔ gen wɛrun di nge weke te ta gbisimɔ dɔɔ boko sɔɔ.  
13 Gen wɛsiaru ta ra n sɔawa nge ba dɔɔ yabiamɔ,  
kpa dɔɔ yara ya n yarimɔ saa gen nɔn di.

14 Gen dam wɔawa gen wɪira.  
Be ba ka gu yinna kpuro ba ra n bɛrum soore.

15 Gen gɔna ya tau.  
Gen wasin yaa baasi ya maa sɛkenɛwa sim sim.  
Ya n̄ karanamɔ.  
16 Gen woo sɔndu ta bɔɔbuwa nge nɛɛ mɛro.  
17 Gà n seewa be ba dam bo, ba ra nandewa, kpa bu yarina.  
18 Bà n maa gu wɔri ka takobi,  
n̄ kun mɛ ka yaasi ka sɛɛnu,  
ye kpuro ya ra kowa kam.  
19 Ga ra sisu garisiwa nge yakasu.  
Sii gandu maa nge dɔa te ta kɔsa.  
20 Bà n ge toba, ga ku ra duka yakure.  
Kpurantɛɛrun kpera ra n sɔawa nge yakasu gen mi.  
21 Ga ra maa bokuru garisiwa nge kabaru.  
Bà n gu yaasa kɔɔwa ga ra n ye yɛɛmɔwa.

22 Gen nukurun temɔ,  
gen gɔnan kokosu sɔawa nge sɛɛnu.  
Su sɔawa nge naa tebo ge ba ra ka tem kusanu kɔsuku.  
23 Ga ra de nim wɔkun nim mu n bweebweenu mɔ  
nge weke tɛn nim ba swɛ,  
kpa mu n yakenu mɔ nge turare ye ba yɔwa.  
24 Mi ga sara kpuro gen yira ya ra sɔɔsirewa.  
Domi nim mu ra burisinɛwa mu gɔsia nge seri kpiki.  
25 Handunia yeni sɔɔ, gɔanu sari ni nu sɔa gen yinni.  
Ga ku ra n gɔanun bɛrum mɔ.  
26 Ga ra yɛɛ kpuro taarewa baa yì n kpã.  
Ga sɔawa yɛɛ gɔbi kpuron sunɔ.

### *Yoobu win kɔmiaru wura*

## 42

1 Yoobu u Yinni Gusunɔ wisa u nɛɛ,  
2 na yɛ ma kaa kpɪ a kpuro ko.  
Gɔanu kun kpɛ nu wunen himba gɔsia.  
3 A gerua a nɛɛ, na dera tɔmbu ba n̄ wunen himba tubumɔ ka nɛn wiira gari.  
Na wura. Na gari gerua yi na n̄ yɛ.  
Gari yi, yi man kpãaru kere.  
4 A man sɔɔwa a nɛɛ,  
n nun swaa dakio kpa a man gari sɔ.  
Kaa man gari bikia, kpa n nun yi tubusia.  
5 Na raa wunen gari nua yi tɔmba gerumɔ,

adama tē na nun wa ka nōni.

<sup>6</sup>Yen sōna na tii taare wē  
ma na gōru gōsia na tii tua ka torom wisi  
nuku sankiranun sō.

## **Yinni Gusunō u Yoobu domaru kua n kere yellu**

<sup>7</sup>Sanam mē Yinni Gusunō u ka Yoobu gari  
kua u kpa, yera u Elifasi Temagii sōwa u  
nēε, na ka wunε ka wunen bōrōba yiru ye  
mōru mō too too. Domi i n nēn gari gerua  
dee dee nge mē nēn bōō Yoobu u gerua.

<sup>8</sup>Yen sō, i seewo i naa kinenu nōba yiru ka  
yāa kinenu nōba yiru sua i ka da nēn bōō  
Yoobun mi, i ka yāku dōō mwaararuginu ko.  
Kpa u bēε kanaru kua. Kon kana te mwa.  
Kpa n ku maa bēε kua ye kon daa bēε kua  
bēεn wiira garin sō. Domi i n nēn gari gerua  
dee dee nge mē Yoobu u gerua.

<sup>9</sup>Yera Elifasi Temagii ka Bilida Suagii ka  
Sofaa Naamagii ba seewa ba da ba kua nge  
mē Yinni Gusunō u bu sōwa bu ko. Ma  
Yinni Gusunō u Yoobun kanaru mwa.

<sup>10</sup>Ye u kana te kua win bōrōban sō u kpa,  
yera Yinni Gusunō u nūn win yellun wāaru  
wesia, u nūn ye u raa mōn suba yiru wē.

<sup>11</sup>Yoobun wōnōbu ka win maabu ka win  
sesubu ka win yellun bōrōba ba nūn beram  
da ma ba di mi ka wi sannu. Ma ba win  
wōnwōndu wa, ba nūn nukuru yemiasia  
nōni swāa te Yinni Gusunō u dera u wan sō.  
Yera ben baawure u nūn sii geesun gobi ka  
taabu wuraguu kā.

<sup>12</sup>Gusunō u nūn domaru kua win sanam  
dāakim mē sō n kere win yellun wāaru.  
Win arumani ye u wa wee, yāanu nōrōbun  
suba wākura nne (14.000) ka yooyoosu  
nōrōbun suba nōba tia (6.000) ka naa wuku  
nōrōbun suba yiru (2.000) ka keteku ninu  
nōrōbu (1.000). <sup>13</sup>Yen biru u maa bii tōn  
durōbu nōba yiru mara ka bii tōn kurōbu  
ita. <sup>14</sup>U win bii wōndia gbiikoo yīsiru kā  
Yemima, yiruse maa Kesia, itase maa Kerēni  
Hapuku. <sup>15</sup>Tem mi kpuro sō, wōndia goo  
sari wi u Yoobun bii wōndia be buram tura.  
U bu tubi wē nge mē u win bii tōn durōbu  
wē.

<sup>16</sup>Yeniban biru, Yoobu u maa kua wōō  
wunaa weeru (140). Ma u win bibu wa ka  
win debuminun bibu. <sup>17</sup>Yoobu u tōkō kua  
kōō kōō ma u kpuna u gu.

## WOMU SI BA GUSUNŌ KUA

Tire teni, ten gari s̄awa womu si ba GusunŌ kua yellun di. Womu sin gasu su s̄awa siarabu, gasu kanaru, gasu bu ka torarun suuru kana, gasu bu ka faaba kana GusunŌn mi, k̄sa gaa yà n bu deema, gasu maa nuku sankiranun s̄o.

Yesun tii u womu sin gari ḡe sia win s̄osiru s̄o. Gis̄o womu si, su kua ḡa girinu naane dokeobun s̄aru s̄o.

Ba womu si b̄nu kuawa suba n̄abu. B̄nu baayere ya domarun gari m̄a yen wii gober̄o.

### Tire ten kpunaa

1. Womusun b̄nu gbiikaa, womu 1n di sere womu 41.
2. Womusun b̄nu yiruse, womu 42n di sere womu 72.
3. Womusun b̄nu itase, womu 73n di sere womu 89.
4. Womusun b̄nu nnese, womu 90n di sere womu 106.
5. Womusun b̄nu n̄abuse, womu 107n di sere womu 150.

## WOMUSUN B̄NU GBIKAA

### 1

<sup>1</sup> Wi u s̄a doo n̄arugii,  
wiya u ku ra t̄n k̄sobun gari n̄o.  
Wiya u ku ra durumgibu sw̄i.  
Wiya u ku ra n w̄a ka be ba GusunŌ atafiiru m̄o.

<sup>2</sup> Wiya u ra n nuku dobu m̄o GusunŌn gari s̄o s̄o s̄o.

Wiya u ra n GusunŌn gari bwisikum̄o w̄kuru.

Wiya u ra n GusunŌn gari k̄i saa kpuro.

<sup>3</sup> U s̄a nge d̄a te ta ȳo daaro.

Ten wurusu ra n bekusu s̄awa saa kpuro.

Ta ra mawa ten marubun saa s̄o.

T̄nu wi u s̄a nge m̄e,

ye u seewa u w̄ri kpuro, ya ra koorewa.

<sup>4</sup> Adama t̄n k̄so kun doo n̄aru wasi.

U n̄ s̄a nge d̄a te.

Yaka gbebusa u ka weene si woo ga ra yarinasi.

<sup>5</sup> U n̄ gem wasi GusunŌ ù n n̄n siri.

U n̄ maa kp̄e u n w̄a gemgibun wuuro.

<sup>6</sup> Domi win swaa d̄awa kam koo yer̄o.

Adama Yinni GusunŌwa u gemgibu swaa gbiie.

### 2

<sup>1-2</sup> Yinni GusunŌ u goo ḡasa u bandu w̄e.

Mban s̄na sinambu ba n̄n seesim̄o.

Mban s̄na tem ȳerobu ba n̄n seesim̄o.

Mban s̄na tem wirugibu ba tabun s̄oru m̄o.

Mban s̄na bwesenu nu arukawani b̄kum̄o.

Mban s̄na t̄mba n̄o tia m̄o ba m̄o,

<sup>3</sup> su ben dam bua, su tii yakia ben yorun di.

<sup>4-6</sup> Ba n ȳe ma kama mi,

domi GusunŌ u bu ȳem̄o.

Yinni u s̄o w̄llo u bu yaakoru m̄o.

U sunŌ wi u ḡasa sw̄i k̄o win guuro te ba m̄o Sīni.

Yen s̄o, i n tii se,

kpa u ku b̄e seeyasia ka m̄aru,

kpa i nanda win m̄aru bakan s̄o.

<sup>7</sup> SunŌ wi, u n̄e, kon kpara ye Yinni GusunŌ u man s̄owa.

U n̄e, gis̄o na kua win bii.

Gis̄o u kua n̄en tundo.

<sup>8</sup> U man s̄owa u n̄e,

n̄a n n̄n bwesenu kpuro kana,

u koo man nu w̄e.

N̄a n n̄n handunian goonu n̄e kana,

u koo man ye w̄e.

<sup>9</sup> U maa man s̄owa u n̄e,

kon kp̄i n bu kpara nge wi u kparam̄o ka sii bokuru,

kon kp̄i n bu k̄suku nge weke te ba m̄oma.

<sup>10</sup> T̄e, b̄e sinambu, b̄e be i tem kpare,

i kir̄o yeni swaa dakio.

B̄e sinambu, b̄e be i tem kpare, i ȳeru kasuo.

<sup>11</sup> I Yinni GusunŌ s̄awa ka b̄ere.

I Yinni GusunŌ wiru kp̄iȳo ka nasiaru,

<sup>12</sup> kpa u ku raa m̄aru ko subaru s̄o.

Domi win m̄aru yà n seewa, u koo de i kam ko.

Adama doo n̄arugiba be ba n̄n naane s̄a kpuro.

### 3

<sup>1</sup> Dafidin womu geni ga ka kpikuru ȳa te u sua win bii Abusal̄mun s̄o. Ge wee.

<sup>2</sup> Yinni GusunŌ, n̄en yiber̄eba ba dabi.

Be ba man seesi ba dabi.

<sup>3</sup> Geema dabira ta gerum̄o,

na n̄ somiru wasi wunen min di.

<sup>4</sup> Adama n̄e, na n̄e,

wuna a ra man ganε nge tεrεru,  
 wuna a ra man nasara wε,  
 wuna a ra man sekuru yare.  
<sup>5</sup> Nà n nun nɔɔguru sue na somiru kana,  
 a ra nen nɔɔ nɔɔ wunen guurun di mi a wāa.  
<sup>6</sup> Nà n kpuna na dweeya wɔku giriru,  
 wuna a ra n man kɔsu.  
 Nà n yanda na ra deemεwa  
 wuna a man kɔsu.  
<sup>7</sup> Yiberε dabinu nu man kooro bure,  
 yiberε dabinu nu man sikerena,  
 adama na n ben berum mɔ.  
<sup>8</sup> Gusunɔ nen Yinni, a seewo a man faaba ko.  
 A seewo a nen yiberεba wiru kɔsuku.  
 A seewo a ben nɔsu kɔsuku.  
<sup>9</sup> Wuna a ra tɔnu faaba ko.  
 A de wunen domaru ta n ka wunen tɔmbu  
 wāa.

#### 4

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun  
 wirugii kua ka mɔrɔku. Ge wee.  
<sup>2</sup> Gusunɔ, nà n wāa nɔni swāaru sɔɔ,  
 wuna a ra man somi.  
 Nà n nun soka, a man wurario.  
 A nen wɔnwɔndu waawo,  
 a nen kanaru nɔwɔ,  
 wunε wi a ra man sirie.  
<sup>3</sup> Bεε tɔmbu, sere saa yerà i ko i n man  
 wɔmmɔ.  
 Bεε tɔmbu, sere saa yerà i ko i n kam gire.  
 Bεε tɔmbu, sere saa yerà i ko i n weesu swī.  
<sup>4</sup> I n yε ma Gusunɔ u ra tii naanegii gɔsie.  
 I n yε ma Gusunɔ u ra nen nɔɔ nɔ.  
<sup>5</sup> I bwisikuo gɔruɔ bεen kpin yenɔ kpa i  
 mari.  
 I diirio berum sɔ kpa i durum deri.  
<sup>6</sup> I Yinni Gusunɔ naanε dokeo.  
 I yākunu koowo ni u bikiamɔ.  
<sup>7</sup> Tɔn dabira weeweenu mɔ ta mɔ,  
 Gusunɔ, a ka sun bɔri yendu naawɔ.  
 Yinni, a ka sun nɔnu geu mεerio.  
<sup>8</sup> Adama nε, na ra n nuku dobu mɔ  
 n kere be ba dīanu yiba.  
 Na ra n yεrimɔ n kere be ba tam yiba.  
<sup>9</sup> Nà n kpuna na ra dweeye ka bɔri yendu,  
 domi wunε turowa a man kɔsu, Yinni  
 Gusunɔ.

#### 5

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun  
 wirugii kua ka gaasiraru. Ge wee.  
<sup>2</sup> Yinni Gusunɔ, a man swaa dakio.  
 Gusunɔ, a nen weeweenu nɔwɔ.

<sup>3</sup> Yinni Gusunɔ, a nen wuri swaa dakio.  
 Yinni, nen sina boko, wuna na kanamɔ.  
<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ, a ra nen kanaru nɔ bururu.  
 Yinni Gusunɔ, a ra nen nɔɔ nɔɔ sɔɔ ù n yara.  
 Wee na wunen wisibu mara.  
<sup>5</sup> Yinni Gusunɔ, a ku ra kɔsa kã.  
 Kɔsan kowobu ba n wāa yeru wasi wunen  
 mi.  
<sup>6</sup> Tii suobu ba n kpε bu yɔra wunen mi.  
 A kɔsan kowobu tusa.  
<sup>7</sup> A tɔn gowobu tusa.  
 A taki diobu tusa.  
 A ra wee kowobu kpeerasie.  
<sup>8</sup> Adama nε, wunen durom bakam sɔna  
 kon kpī n da wunen sãa yerɔ.  
 Wunen durom bakam sɔna  
 kon kpī n yiira mi a wāa.  
 Miya kon kpī n nun bεere wε.  
 Miya kon kpī n nun sã.  
<sup>9</sup> Yinni Gusunɔ, a sãawa bɔrɔkini.  
 Yinni Gusunɔ, a man swaa sɔsio ye a kī n  
 swī.  
 Yinni Gusunɔ, a nen yiberεba sɔsio ma  
 wuna a man kpare.  
<sup>10</sup> Ben gari kun naanε mɔ.  
 Ben yara ya ra n tɔmbu fufu mɔwa.  
 Kɔsa ben bwisikunu nu ra n naa gire.  
 Kam koba ben gere ya ra ka nε.  
<sup>11</sup> A bu nɔni sɔwɔ ben taaren sɔ.  
 A bu sureo ben tiin yina sɔɔ.  
 A bu giro wunen wuswaan di,  
 domi ben durum ya kpã.  
 Ba maa nun seesi.  
<sup>12-13</sup> Be ba sãa wunεgibu, kaa de bu nuku  
 dobu wa.  
 Kaa de bu katinu kara.  
 Kaa de bu yεeri. Kaa bu kɔsu.  
 Kaa bu domaru kua.  
 Kaa bu ganε nge tεrεru wunen kīrun saabu,  
 domi ba nun kī,  
 ma ba nun mεm nɔwammε.

#### 6

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun  
 wirugii kua ka mɔrɔku. Ge wee.  
<sup>2</sup> Yinni Gusunɔ, a ka man mɔru sãa,  
 adama na nun kanamɔ,  
 a ku man gerusi, a ku man sεyasia.  
<sup>3</sup> A nen wɔnwɔndu waawo, a man bekio,  
 domi nen wasi kun dam mɔ.  
 Wee na gɔɔ dɔɔ.  
<sup>4</sup> Nen bwεra kun kpī.  
 Yinni, sere saa yerà kaa man deri mε.



Saa yerà kaa man somiru na.

<sup>5</sup> A wurama a man faaba ko.

A man wəro wunen durom sã.

<sup>6</sup> Domi wi u gu u ñ maa wunen bwisikunu m̀.

Wi ba sika u ñ maa kpẽ u nun sã.

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, weeweenu dera na ñ dam m̀.

Wɔkuru baatere nen nɔni yĩresu ra n kokumɔwa.

Wɔkuru baatere nen kpin yera ra n waarewa.

<sup>8</sup> Nen nɔni m̄sa swĩin s̄.

Yiberɛbara ba man yeni kpuro koosia.

<sup>9</sup> Bɛɛ be i k̄sa m̀ kpuro, i doonɔ nen min di, domi na faaba kana.

Yinni Gusunɔ u nen wuri nua.

<sup>10</sup> U nen weeweenu nua.

U nen kanaru mwa.

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u koo nen yiberɛba kamia, kpa bu sekuru wa.

U koo bu gira,

kpa bu biruku yira wura ka sekuru.

## 7

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua sanam mɛ u nuki sankire Kusi Benyamɛɛgiin s̄. Ge wee.

<sup>2</sup> Gusunɔ nen Yinni, wuna na naanɛ s̄a.

A man wəro be ba man naa giren nɔman di.

<sup>3</sup> Kpa bu ku raa man mwa bu kasuku nge mɛ gbee sunɔ ga ra yaa kasuku, goo u kun ye wəre.

<sup>4-5</sup> Gusunɔ, nen Yinni, wee ba man taare w̄ɛm̄ ba m̀,

na goo torari,

na nen k̄inasi b̄rɔ k̄ɔru kua,

na nen yiberɛ wəri,

na win yānu wəra ka wɔbia.

Adama nà n yen gaa kuan na ka gem,

<sup>6</sup> a de nen yiberɛ u man s̄ere u go.

A de u nen goru deri mi.

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, a nen yiberɛ wərio ka m̄ru.

Be ba k̄rua, a bu s̄ɛyasio ka m̄ru.

A de a n w̄a nen b̄kuɔ.

A de a man siria.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ, wee a s̄ wunen sina gɔnaɔ.

A de bwesenu nu mennama mi.

A de a nu siri mi.

<sup>9</sup> Yinni Gusunɔ, wuna kaa t̄mbu siri.

A man sirio nge mɛ nen d̄ɛrara nɛ.

A man nen gem w̄ɛyɔ.

<sup>10</sup> A de t̄n k̄sobun daa yu n̄ru ko,

kpa a de gemgibu bu kuura.

Yinni Gusunɔ, a s̄awa gemgii.

Wuna a ra t̄nun ḡr̄un gari w̄ɛri.

<sup>11</sup> Wuna a ra man ganɛ nge t̄ɛru.

Wuna a ra b̄n ḡru ga d̄ɛre faaba ko.

<sup>12</sup> Wunɛ, a ra siriwa dee dee.

Yinni Gusunɔ, a maa s̄.

<sup>13</sup> Ka mɛ, t̄n k̄so u ku ra win daa deri.

U ra win takobi n̄ɔ d̄ɛrewa.

U ra win t̄ndu b̄riwa.

U win s̄u s̄re u ȳisi.

<sup>14</sup> U tabu ȳa ḡɔginu kua.

Ma u s̄ɛ d̄ɔginu kua.

<sup>15</sup> U win s̄mburu seewa.

U k̄sa bwisikum̄. U weesu w̄im̄.

<sup>16</sup> U suura gba gabun s̄,

adama win tiwa u koo ye wəri.

<sup>17</sup> K̄sa ye u raa kua kpuro,

win wir̄wa ya koo wəri.

Win dangii te u raa d̄ram̄,

win wira ta koo k̄ra.

<sup>18</sup> Yinni Gusunɔ, kon nun siara,

domi a s̄a naanɛgii.

Yinni W̄rukoo, kon nun t̄ma ka womu.

## 8

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.

<sup>2</sup> Gusunɔ besen Yinni, wunen ȳsira kp̄a handunia kpuro s̄ɔ, na nun t̄mam̄ wunen kp̄arun s̄ te ta w̄llu gunum kere.

<sup>3</sup> Baa bii piiminu ka bii w̄ɛnu nu nun siaram̄ ka womusu.

Nin womu si, su kua nge gb̄araru.

Ta wunen yiberɛba ganua,

a ka be ba nun seesim̄ kamia,

a ka be ba m̄ru k̄siam̄ kamia.

<sup>4</sup> Na w̄llun kp̄aru m̄ɛra te a kua.

Na suru ka kperi wa yi w̄a yin ayenɔ.

<sup>5</sup> Ma na bwisika na nɛɛ,

m̄ba t̄nu u s̄a a n sere ka n̄n yaaye,

wara ra n t̄nu a n sere ka n̄n n̄ɔrim̄.

<sup>6</sup> Wee, a n̄n taka kua u ka nun gerɛɛm da.

Wee, a n̄n yiiko ka b̄ɛɛ w̄ nge sunɔ.

<sup>7-9</sup> Wee, a n̄n kua wirugii taka kooru kpuro s̄ɔ.

Wiya u kpaaku yɛɛ n̄ma sikerenɛ.

Wiya u gbeeku yɛɛ n̄ma sikerenɛ.

Wiya u gun̄su n̄ma sikerenɛ.

Wiya u sw̄ɛ n̄ma sikerenɛ,

ka hunde koniba kpuro nim s̄ɔ.

<sup>10</sup> Gusunɔ besen Yinni, wunen ȳsira kp̄a handunia kpuro s̄ɔ.

## 9

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. Ba gu kuawa ka gõru yāka. Ge wee.

2-3 Yinni Gusunə, kon nun siara ka nen gõru kpuro.

Kon wunen səm maamaakigian gari kpara.

Kon womu ko ka nuku dobu.

Yinni Wərukoo, kon nun təma.

4 Nən yiberēba ba nun wa, ba biruku yira wura.

Nən yiberēba ba nun wa, ba wəruka ba gbisuka.

5 Yinni Gusunə, wunε wi a sō wunen sina gənaə,

a ra siri dee dee.

Wunε wi a sō wunen sina gənaə,

a man gem wē.

6 Yinni Gusunə, a bwese ni nu n̄ nun yē gerusi.

A tən kāsobu kpeerasia.

A ben yīsa go sere ka baadommaə.

7 Yinni Gusunə, a nen yiberēban wusu kəsuka.

A ben tii kpeerasia mam mam.

Ba n̄ maa bu yaayamə sere ka baadommaə.

8-9 Yinni Gusunə, a sō wunen sina gənaə.

Kaa n sāawa sunə sere ka baadommaə.

Wuna a handunia kpare gem sə.

Wuna a tambu sirimə dee dee.

10 Yinni Gusunə, a sāawa be ba dam dərəmən kōso.

A sāawa be ba kpi kiru suan kuku yeru.

11 Yinni Gusunə, be ba wunen yīsirun bεere yē,

ba ra n nun naane sāa.

Be ba nun kasu, a ku ra bu biru kisi.

12 Yinni Gusunə u win sina gəna teria Sionia.

I n̄n siaro ka womusu. I win səman gari kparo.

I de bwesenu kpuro nu yi nə.

13 U ra be ba wuri m̄ yaaye.

U ra be ba n̄ni sōren kanaru nə.

U ra be ba bu dam dərəmə sεeyasie.

14 Yinni Gusunə, a man durom kuo.

A mεerio wahala ye na m̄ be ba man tusan sō.

A man wəro gəən nəman di,

15 kpa n kpī na n wāa Sionin təmbun suunu sə,

na n takaru m̄ ye a man kuan sō,

na n nuku dobu m̄ faaba ye a man kuan sō.

16-17 Wee bwese tukunu nu suura gba gabun sō,

ma nin tii nu wəri ye sə.

Nu gabu yina beria, ma nin tiin naasu wəri ye sə.

Tən kāsoba səm kāsunu kua.

Ma ben tii ba nin are wa.

Yinni Gusunə u sōsi ma u ra siri dee dee.

18 Wee ye u koo de n koorə.

Tən kāsoba koo gbiwa.

Be ba n̄n yina ba koo kam ko.

19 Adama u ku ra yāarobu duari.

U ra de wən wəndobu ba n yīyabu m̄ wi sə.

20 Yinni Gusunə, a seewo.

A ku de bu nεε, tən uwa u ka nun kinenu m̄.

A ku de bwese tukunu nu nun atafiiru ko.

A bu sεeyasio nge mε n weenε,

21 kpa nu berum soora,

nu gia ma nu sāawa tən dirobu.

Yinni Gusunə, a seewo.

## 10

1 Yinni Gusunə, sa n̄ni sōre.

Mban sōna a ka sun toma.

Mban sōna a kukua.

2 A mεerio nge mε tən kāsoba tii sue.

Ba yāarobu n̄ni sōmə berum sariru sə.

Ba bu kəkirimə ba suremə ben yina sə.

3 Tən kāsoba woo kanamə.

Ye ben gõru ga bine sāa, yera ba ra kasu.

Bà n ye wa, kpa bu Gusunə wəme bu n̄n yaakorū koosi.

4 Ben tii suabu sə, ba ra nεε,

Gusunə sari, u n̄ bikiamə ye ba m̄.

5 Ye ba nia sāa, ya ra koorewa.

Ba n̄ kpē bu Gusunən siribu tubu.

Ba ra ben yiberēba yāatam siewa.

6 Kpa bu tii sō bu nεε, ba n̄ wərumamə pai!

Kōsa gaa kun bu deemamə.

7 Bōri ka weesu ka gari kōsiya

yi ra n yiba ben nəsə.

Kōsa ben yara ya ra n wuuwa.

8 Wuun biruəra ba ra n kukua.

Miya ba ra n tambu yəoru bwēyε.

Taare sarirugii goo ù n yara,

bu n̄n sēre bu go.

Dam sarirugii ù n yarima,

bu n̄n mwa bu go.

9 Ba ra n kukuawa nge gbee sunə ge ga yaa mara.

Bà n dam sarirugii mwa ben yina sə,

kpa bu n̄n gawa bu ka doona,

10 kpa bu n̄n sēsuku bu go.

Ben dam bakam mu n̄n kamia.

11 Ba ra tii sōwa bu nεε, Gusunə kun ben gari m̀.  
U ku ra mεeri ye ba m̀.  
12 Yinni Gusunə, a seewo,  
a ku be ba nəni sōre duari,  
a bu somiə.  
13 Mban sōna kaa de tən kōsobu bu nun wəme  
bu nεε, a ku ra bu sεeyasie.  
14 Yinni Gusunə, a ra n yē nəni swāa  
te tamba m̀ handunia sō.  
A ra bu somi. A ra maa gobekuba nəəri.  
Yen sōna ba ra nun tii wē.  
15 A tən kōson dam buo,  
a nùn win kōsa kəsieyo.  
Kpa win nuku kōsuru tu kpe mam mam.  
16 Yinni Gusunə, wuna a sāa sina boko sere  
ka baadommaə.  
Kaa be ba n̄ nun sāamə gira wunən tem di.  
17-18 Yinni Gusunə, a kana nini swaa dakio.  
Wənwəndo ù n nun kana, a nùn dam kēeyə.  
Be ba dam dāremə, b̄ n nun soka, a bu wəro.  
Be ba gobekuba dam dāremə, a bu sirio,  
kpa goo u ku maa de ba n win berum m̀.

## 11

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.  
Yinni Gusunə u sāawa nən kàri.  
Yen s̄, i ku maa nεε,  
n yōwə nge gunə n da n kuke guunə.  
2 Wee tən kōso u win t̄ndu beri,  
u win s̄u s̄əri u ka taare sarirugii to yam wōkuru sō.  
3 Sanam mε dunia kpuro sankira,  
mba gemgii u koo maa kp̄i u ko.  
4 Adama i n yē ma Yinni Gusunə u wāa win sāa yee dεerarə,  
ma u win sina gəna swī wəllə.  
5 U ra tən kōso ka maa tən geon daa wēeri,  
kpa u n dam diobu tusa.  
6 Ben are wee.  
U ra bu sεeyasie ka d̄ə ka s̄ə bisu ka woo bəkə.  
7 Adama u ra gemgii dam koosie,  
domi win tii u sāawa gemgii,  
u ra maa daa gea k̄a.

## 12

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua ka m̄rəku. Ge wee.  
2 Yinni Gusunə, a na a sun faaba ko.

Wee gemgiba doona.  
Naanegii goo maa sari handunia sō.  
3 Weesa baawure u ra n win winsim kuammε,  
u n nùn nəni wōkumə ka gari dori.  
4 Yinni Gusunə, a be ba tambu fufu m̀n n̄su kəruo.  
A be ba gari gerumə ka tii suabu marisio.  
5 Domi ba gerumə ba m̀,  
ba ra wa ye ba k̄i ben n̄ə dobun saabu,  
ba gari gerubu yē,  
ba n̄ goon berum m̀.  
6 Adama Yinni Gusunə, a nεε,  
a wənwəndo be ba dam dāremə waamə.  
A sāaro be ba weeweenu m̀ waamə.  
A be ba yāatam siemə waamə.  
Tē, kaa se a be kpuro faaba ko.  
7 Yinni Gusunə, wunən gari yi dεerewa.  
Yi sāawa nge sii gee si ba sōwa nən n̄əba yiru.  
Yinni Gusunə, na yi naanε sāa.  
8-9 Wee tən kōsobu ba wāa yam kpuro.  
Ma tamba sankiramə ba d̄ə.  
Yinni Gusunə, a sun kōsuo.  
A sun gbaro ben n̄əman di.

## 13

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.  
2 Yinni Gusunə, sere domma kaa n man duari.  
Sere domma kaa n man wuswaa berue.  
3 Sere domma kaa n dera na n bwisikumə nən ḡəruo.  
Sere domma kaa n dera na n nuki sankire.  
Sere domma kaa n dera nən yiberε u n man taare.  
4 Yinni Gusunə, a suuru koowo.  
A man wisio. A man dam kēeyə.  
A de nən nəni yi gella.  
A ku de n gbi.  
5 A ku de nən yiberεba bu man kamia,  
kpa bu woo kana.  
A ku de na n b̄arimə,  
kpa ba n nuku dobu m̀.  
6 Na nun naanε sāa domi a man k̄i sere ka baadommaə.  
Na nun naanε sāa domi a man gea kua.  
Na nun naanε sāa domi a man faaba kua.  
Yen sōna na nuku dobu m̀.  
Wuna kon siara ka womusu.

## 14

(I maa mεerio 53)

1 Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.

Wee nge me gari bakasu su sãa.

Su ra nee, Gusunɔ sari.

Su sankire.

Su kom kɔsum mɔ.

Sin gagu sari ge ga gea mɔ.

2 Yinni Gusunɔ u tɔmbu mɛerima saa wɔllun di,

u ka wa goo ù n wãa u bwisi mɔ,

u ka wa goo ù n wãa u nùn sãamɔ.

3 Adama u wa, be kpurowa ba kɔɔre,

be kpurowa ba sankire,

be kpurowa ba kɔsa mɔ.

Baa ben turo kun gea mɔ.

4 Ye u wa me, yera u tii bikia u nee,

kɔsan kowo be, ba ñ yɛru mɔ?

Wee ba nen tɔmbu gbɛnimɔ,

ben goo kun man sãamɔ.

5 Yen sã, kon de bu diiri gem gem

domi ko na n wãa be ba man mem nɔɔwammɛn suunu sɔɔ.

6 Bɛɛ kɔsan kowobu, i sãarobun himba sankumɔ,

i bu sekuru dokemɔ.

Adama Yinni Gusunɔ u bu kɔsu.

7 Yinni Gusunɔ, na nun kanamɔ,

a de faaba kowo goo u yari Siɔnin di u Isireliba, Yakɔbun bweseru yara desirun di,

kpa ba n wãa bɔri yendu sɔɔ.

À n kua me,

anna a nuku dobu wa bi ba koo ko mi.

## 15

1 Dafidin womu.

Yinni Gusunɔ, wara koo du wunen sãa yerɔ.

Wara ko n wãa guu te a gɔsan mi.

2 Wiya wi u sɔimɔ dee dee, u gea mɔ,

u gem gerumɔ win gɔruɔ,

3 u ku ra goo kɔsa mani,

u ku ra win tɔnusi tore,

u ku ra win beruse wɔ,

4 u ra be ba Gusunɔ nasie bɛɛɛ wɛ,

u ra wi Gusunɔ u yina kam mɛeri,

u ra win nɔɔ mwɛɛru yibie baa ñ n mɛren na n nùn sãa,

5 u ku ra tɔmbu gobi nim dokeye,

u ku ra kɛru mwɛ u ka seeda weesugia di.

Wi u sɔimɔ nge me, u ñ sokuramɔ pai.

## 16

1 Dafidin womu.

Yinni Gusunɔ, wuna na naane sãa.

Wunen miya kon kuku yeru wa.

A man kɔsuɔ.

2 Wuna na sɔɔmɔ ma a sãa nen Yinni.

Wunɛ turowa a ra man gãa geenu wɛ.

3 Be ba nun mem nɔɔwammɛ tem me sɔɔ, bera ba bɛɛɛ mɔ.

Be sɔɔra nen kɔru kpuro wãa.

4 Adama be ba bũnu sãamɔ, ba tii nuku sankiranu sosiammɛwa.

Na ñ ka bu bũu yãkunu mɔ.

Na ñ bũu nin yɔsiru sokumɔ.

5 Yinni Gusunɔ, wuna a ra man wɛ yèn bukata na mɔ.

Wuna a maa yɛ ye n koo man deema.

6 Wuna kaa man tubi gea wɛ.

Ka gem na nuku dobu mɔ.

7 Yinni Gusunɔ, wuna na siaramɔ yèn sɔ a ra man bwisi kɛ.

Wuna na siaramɔ yèn sɔ a ra man kirɔ ko baa ka wɔkurɔ.

8 Wuna na ra n mɛera baadomma.

Wuna a ra n wãa ka nɛ.

Wuna a ra n man kɔsu.

Gãanu kun kpɛ nu man sura.

9 Nen nukura dɔ.

Nen bwɛra yemia.

Nen wasi koo wɛra bɔri yendu sɔɔ.

10 Domi ko na n ka nun wãa.

A ñ nen hunde derimɔ gɔribun wãa yerɔ.

A ñ wuramɔ wunen kɔnasin wasi yi kɔsi.

11 Adama kaa man wãarun swaa sɔɔsi.

Wunen miya kon yɛeri.

Wunen miya kon nuku dobu ko bi bu ñ kpeemɔ.

## 17

1 Dafidin kanaru.

Yinni Gusunɔ, a nen weeweenu nɔɔwɔ, na kɔwa a man gem wɛ.

Yinni Gusunɔ, a swaa tem kpɔiyɔ a nɔ, wunen somira na kɔ.

A nen kanaru nɔɔwɔ, nen gɔrun diya ta wee.

2 A man sirio, a yɛ ma na gem mɔ.

3 Wɔkuru, a na nen mi, a wɛera ye na bwisikumɔ,

a wɛera ye na gerumɔ,

adama a ñ toraru garu wa.

4 A wa ma nen daa ya ñ tia ka gabugia.

Na wunen gari mem nɔɔwa.

Na ñ tɔn kɔsobun yira swɔi.

5 Na yɔrawa dim dim wunen swaa sɔɔ.



Na ñ gerare yen min di.

<sup>6</sup> Tē, wuna na soku, Yinni Gusunə.

A man wisio.

A nen gari nəwə.

<sup>7</sup> A man wunen durom bakam sōsio,  
domi a ra be ba nun naane sāa wəre ben  
yiberəban noman di.

<sup>8</sup> A nen laakari koowo  
nge me tonu u ra n win nənin laakari mə.

A man beruo

nge me gua ya ra yen binu bere yen kasa sə.

<sup>9</sup> Domi tən kōsoba man nən sōmə,  
yiberəba ba man sikere, ba kī bu man go.

<sup>10</sup> Ba nuki sosu ba ñ wənwendu mə.

Ba gari mə ka tii suabu.

<sup>11-12</sup> Be wee ba sāa nge gbee sunə ge ga yaa  
mara gu kasuku.

Ba nen yira swī.

Ba man naamwe ba kooro bure,  
ba man nən girari bu ka man gaba bu sura.

<sup>13</sup> Yinni Gusunə, a seewo a bu wəri,  
a ben dam buo.

A man wəro ben noman di.

A bu goowo ka wunen takobi.

<sup>14</sup> A ben wāarun dēebu kawo.

A de bu ben daa kōsa kpuron are wa,  
kpa yi n bu wāasi sere ka ben bibun bibə.

<sup>15</sup> Adama ne, nà n seewa, kon wunen  
wuswaa wa yèn sō na dēere,

kpa na n nuku dobu yiba.

## 18

*(I maa mērio Samuēli II, 22)*

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi, Yinni Gusunən səm  
kowo u wom kowobun wirugii kua. Gari  
yiniwa u Yinni Gusunə sōwa sanam me u  
nùn wəra saa win yiberəban noman di, n  
mam neere Səolu. U nee,

<sup>2</sup> Yinni Gusunə, wuna a sāa nen dam. Wuna  
na kī.

<sup>3</sup> A sāawa nge kpee baa yè sə kon kuke.

A sāawa nen kuku yee naanegiru.

Wuna a sāa nen Yinni wi u man yakia.

Wuna a sāa nen tereru.

Wunen dama mu man wəra.

Wuna a sāa nen kàri.

<sup>4</sup> I ka man Yinni Gusunə siaro.

Nà n nùn nəogiru sue na faaba kana,  
u ra man wərewa nen yiberəban noman di.

<sup>5</sup> Gə raa man bəkua,  
u ka man doonə nge nim tori baka.

<sup>6</sup> Gəribun wāa yera man tēkua,  
gə man taa berie.

<sup>7</sup> Ma na nəogiru sua nen nuku sankiraru sə,  
na Yinni Gusunə soka.

Ma u nen nə nua saa win wāa yerun di.

Meya maa nen weeweenu wəri win swasə.

<sup>8</sup> Tem mu yīra, ma guunu diira,  
yèn sō Yinni Gusunə u məru besira.

<sup>9</sup> Ma win məru seewa nge wiisu,  
ma ya yabura nge dōo yara,  
ma ya yarimə win nəon di nge dōo buri.

<sup>10</sup> U dera wəlla ka tem dēbe dēbe kua,  
ma u sarama u guru wii bakaru taakumə.

<sup>11</sup> U wəllun kōso goo sən nge duma.  
Ma u bellimə woo sə.

<sup>12</sup> U kukua yam wəkuru sə,  
ma guru wii sinumginu nùn wukiri.

<sup>13</sup> Win wuswaa yam bururam mu wāa.

Min diya gura nemə ka guru kpenu ka dōo  
buri.

<sup>14</sup> Win nəo ga nəra wəllun di nge guru  
gbāsukubu.

Ma guru kpenu neeramə ka dōo buri.

<sup>15</sup> U nen yiberəba yarinasia ka guru kpenu  
ni nu sāa nge sēenu.

U bu gira baama ka guru maakinu.

<sup>16</sup> U wēru wura, yiberəba ba nanda.

Ma guru woo bəkə ga daanu gberasia.

Ma dunian kpekpeku ga sōsira.

<sup>17</sup> Ma u win nəmu demiamə wəllun di  
u man nenua u yara nim bwee bakarun di.

<sup>18</sup> U man wəra yiberəban noman di.

Yiberə be, ba man dam kere,  
ma ba man tusa.

<sup>19</sup> Yiberə be, ba man wəriwa nən swāarun  
saa sə.

Adama Yinni Gusunə u kua nen tāsī yeru.

<sup>20</sup> U man wəra ben noman di,

na n ka tii mə,  
domi u man kī.

<sup>21</sup> U man domaru kua yèn sō na dēere.

U man domaru kua yèn sō na gem swī.

<sup>22</sup> Na win wooda mem nəwa.

Na ñ nùn seesi.

<sup>23</sup> Na win wooda kpuro swī.

Na ñ win gere yin.

<sup>24</sup> Na nen tii nenua  
kpa n ku ra ka durum ko.

Na sāawa dee dee win wuswaa.

<sup>25</sup> Yen sōna u man kōsia nge me nen daa gea  
ne.

U man kōsia nge me nen gōru ga dēeram ne.

<sup>26</sup> Sà n sāa naanegibu, kaa n sun sāawewa  
naanegii.

Sà n sãa gemgibu, kaa n sun sãawewa gemgii.

27 Sà n sãa dεεrobu, kaa n sun sãawewa dεεro.

Sà n maa sãa keetagibu, kaa n sun sãawewa keetagii.

28 Yinni Gusunɔ, wunen tiiwa a ra tɔn be ba tii kawε faaba ko.

Wunen tiiwa a ra be ba tii sue kawε.

29 Yinni Gusunɔ, a sãawa nen fitila.

A ra man yam bururasie.

30 A ra man dam kε n ka kpī n yiberε be ba tabu yānu mɔ wɔri,

kpa n yɔ n ben gbāraru sure.

31 Ye Yinni Gusunɔ u mɔ, ya ra n dɛndewa.

Bwisi geeya u ra tɔnu kε.

U sãawa be ba nùn naanε sãan tεrεru.

32 Gusunɔ turowa u wãa.

Wi turowa u sãa besen Yinni.

Wi turowa u koo sun kɔsu.

33 Wiya u ra man dam kε.

Wiya u ra man swaa gea sure,

34 kpa u de nen naasu su n sãu nge nεmu,

na n ka yɔ dim dim guuru wɔllɔ.

35 Wiya u ra man tabu sɔasi.

Wiya u ra man dam kε n ka tendu gawa te ta bɔ.

36 Yinni Gusunɔ, wuna a ra man faaba ko nge tεrεru.

Wuna a ra man bere ka wunen dam bakam.

Wunen durom saabuwa na ka kua damgii.

37 Nà n duka mɔ, a ra de na n sãu.

Nà n duka mɔ, na ku ra maa sokure.

38 Nà n nen yiberεba naa gire,

wuna a ra de n bu naamwε.

Wuna a ku ra de n gɔsirama

na kun bu kpeerasie.

39 Na ra bu suririwa temɔ n kɔsuku

kpa bu kpana bu se.

40 Yinni, wuna a ra man dam kε n ka tabu ko.

Wuna a ra man nasara wε nen yiberεban wɔllɔ.

41 Wuna a ra de nen yiberεba bu man biru kisi.

Wuna a ra de n be ba man tusa kpeerasia.

42-43 Na ra bu munkuwa kpa bu ko nge tua.

Na ra bu taakuwa kpa bu ko nge pɔtakɔ.

Yinni Gusunɔ, bà n nɔɔguru sua ba faaba kana,

a ku bu faaba ko.

Bà n somiru kana, a ku bu wisi.

44 Yinni Gusunɔ, wuna a man wɔra be ba man seesin nɔman di.

Wuna a man kua bwese tukunun wirugii.

Wuna a dera ba man yoru diiyammε.

45 Bà n yande nen gari nua, ba ra n man mem nɔwammewa.

Bà n man wa, ba ra n man sãamɔwa.

46 Bà n man wa, ba ra nandewa.

Bà n man wa, ba ra yarimewa ben kuku yerun di ba n diirimɔ.

47 Yinni Gusunɔ u wãa.

I nùn siaro. Wiya u sãa nge kperu mi na ra kuke.

I nùn bεεrε wεεyɔ. Wiya u man faaba kua.

48 Wiya u ra man mɔru kɔsie nen yiberεban mi.

Wiya u ra de bwesenu nu man yiira.

49 Wiya u ra de n kisira yiberεban nɔman di.

Yinni, a man wɔlle sua ben wuswaaɔ.

Wuna a man faaba kua tɔn kɔsobun nɔman di.

50 Yen sɔna kon womusu ko ka wunen yīsiru.

Wuna kon siara bwesenun suunu sɔɔ.

51 Yinni Gusunɔ, a man gɔsa a kua sunɔ.

Wuna a man nasara baka wε.

Na yε ma kaa n ne Dafidi durom sɔɔsimɔ

ne ka nen bweseru sere ka baadommaɔ.

## 19

1 Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.

2 Wɔllu ka kperi yi Gusunɔn yiiko sɔɔsimɔ.

Sɔɔ ka suru ba Gusunɔn bεεrε sɔɔsimɔ.

Ka win nɔma u saaba yi yi.

3 Tɔru baatere ta ten seeda dimɔ.

Wɔkuru baatere ta ten areru dimɔ.

4 Adama n n ka nɔɔ gagu,

n n ka gari gεε,

n n ka barum gam.

5 Ka mε, ba yiiko yen seeda nɔɔmɔ handunia kpuro sɔɔ.

Ba ye mεera handunian goonu nne sɔɔ.

A sɔɔ mεerio.

Wɔllu miya Gusunɔ u nùn wãa yeru kua.

6 Û n yara u ra n sãawa nge kurɔ kpaon durɔ.

Û n sīimɔ u ra n sãawa nge tabu durɔ.

7 U ra yariwa wɔllun bee tia,

kpa u du bera giɔ.

Û n sīimɔ, gāanu sari ni nu koo win yam susuru suuri.

8 Yinni Gusunɔn gari yi yiba.

Yi ra tɔnu wāaru ka dam wε.

Yinni Gusunɔn nɔɔn gari yi naanε mɔ.

Yi ra yēru sarirugii bwisi kε.

9 Yinni Gusunən gere ya dɛnde.  
 Ya ra tɔnu nuku dobu wɛ.  
 Yinni Gusunən sɔsiru ta dɛere.  
 Ta ra tɔnu yam waasie.  
 10 Yinni Gusunən s̄āru ta s̄ā gem.  
 Ta ko n w̄āwa sere ka baadommaɔ.  
 Ye Yinni Gusunə u yi, ya s̄āwa dee dee,  
 ya ra tambu kpuro siriwa.  
 11 Domi win gari yi wura gea kere.  
 Win gere ya tim gəm dobu kere.  
 12 Nà n win gari yi swī,  
 yi ra man kirɔ ko.  
 Nà n win woodaba mɛm nɔɔwa,  
 na ra yen arufaani wa.  
 13 Ka yen de kpuro tɔnu koo kpī u win  
 toranu kpuro tubu?  
 Yinni Gusunə, a man dɛerasio nɛn tora ni na  
 n tuban di.  
 14 A ku maa de n durum ko ka degangam.  
 A ku de yu man dɔɔrɛ ko,  
 kpa na n durum bakan taarɛ mɔ.  
 Adama a de na n dɛere.  
 15 Yinni Gusunə, a de a n s̄ā nɛn kuku yeru.  
 Yinni Gusunə, a man faaba koowo durum  
 kpuron di.  
 A de nɛn gari yi nun w̄ere.  
 A de nɛn bwisikunu nu nun w̄ere.

## 20

1 Kana te wom kowobun wirugii u kua  
 Dafidin s̄.  
 2 Gusunə, Yakəbun Yinni, a sina boko swaa  
 dakio sanam mɛ u kanaru m̄.  
 A nùn k̄suo sanam mɛ u w̄ā n̄ni sw̄āru  
 s̄ɔɔ.  
 3 Yinni Gusunə, wunɛ wi a w̄ā wunɛn s̄ā  
 yee dɛerarɔ te ta w̄ā Siɔniɔ,  
 a sina boko somima, kpa a n ȳ win biruɔ.  
 4 A win k̄nu kpuro yaayo,  
 kpa a win ȳakunu kpuro mwa.  
 5 A nùn w̄ɛyɔ ye win ḡru ga k̄i kpuro,  
 kpa a de win himba kpuro yu koorɔ.  
 6 A de ye u nun bikia kpuro yu koorɔ,  
 kpa bɛɛ kpuro su ȳɛri sina bokon nasaran  
 s̄,  
 kpa su wunɛn ȳisiru w̄alle sua.  
 7 T̄ɛ, na ȳ ma wuna a sina boko ḡsa,  
 a ra maa nùn somi.  
 Wuna a ra win kanaru nɔ saa w̄allun di,  
 kpa a nùn nasara w̄ɛ ka wunɛn dam bakam.  
 8 Gaba ben tabu kɛkɛba ka ben dumi naane  
 s̄ā,

adama bɛɛ, wunɛ Yinni Gusunəwa sa naane  
 s̄ā.  
 9 A de tɔn be, bu dam bia bu w̄ruku,  
 adama a sun dam sosio bɛɛ, su ka ȳra dim  
 dim.  
 10 Yinni Gusunə, a bɛɛn nɔɔ nɔɔwɔ sanam  
 mɛ sa nun soku.  
 A sina boko somiɔ.

## 21

1 Womu ge wom kowobun wirugii u kua  
 Dafidin s̄.  
 2 Yinni Gusunə, sina boko u nuku dobu mɔ  
 wunɛn dam s̄.  
 U ra ȳɛri wunɛn somirun s̄.  
 3 Domi a nùn w̄ɛ ye win ḡru ga k̄i.  
 A nùn yinari ye u nun bikia.  
 4 Wee, a ka nùn doma geeru naawa.  
 A nùn furɔ wuragu dokea a kua sina boko.  
 5 U nun bikia a win w̄āru dakaa daasia,  
 ma a tu dakaa daasia n ka tɛ.  
 6 Wunɛn somirun saabuwa win bɛɛrɛ ya ka  
 kp̄ɛ.  
 Wunɛn faaban saabuwa u ka girima baka  
 wa.  
 7 Wunɛn domara ko n w̄ā ka wi sere ka  
 baadommaɔ.  
 A ra n w̄ā ka wi baadomma,  
 kpa u n nuku dobu mɔ.  
 8 Yinni W̄rukoo, sina boko u nun naane  
 s̄ā.  
 Wunɛn durom saabu a n̄ derimɔ u sokura.  
 9-10 Sina boko, d̄oma te kaa tii s̄ɔsi,  
 kaa wunɛn yibereba n̄ma turi,  
 kaa be ba nun tusa n̄ma turi,  
 kaa bu doke d̄ɔ bwee bakaru s̄ɔ.  
 Yinni Gusunən m̄ru ya s̄āwa nge d̄ɔ  
 boko.  
 D̄ɔ wi, u koo bu mwa.  
 11 Kaa de ben bibu bu gbi.  
 Kaa de ben bweseru tu n̄ru ko handunia  
 yenɔ s̄ɔ.  
 12 B̄a n n̄ɔ tia kua bu ka nun k̄sa kua,  
 ya n̄ koorɔ.  
 13 A wunɛn t̄endu b̄erio a bu twee.  
 Ba koo nun biru kisi.  
 14 Yinni Gusunə, a seewo.  
 Sa ko nun womu kua wunɛn dam s̄.  
 Sa ko nun t̄oma wunɛn yiikon s̄.  
 Yinni Gusunə, a seewo.

## 22

1 Dafidin womu ge u wom kowobun  
 wirugii kua. U nɛɛ,

2 Gusunə, nən Yinni, mba n kua a ka man deri.

Mban sōna a n̄ man swaa daki sanam m̄ na nun weeweenu koosimə.

Mban sōna a n̄ man faaba kue.

3 Mban sōna a ku ra man wurari sanam m̄ na nun soka s̄ə s̄ə.

Mban sōna a ku ra man wisi sanam m̄ na nun kana w̄kuru.

4 Wuna a sere s̄aa D̄ero, a s̄ wunen sina kitarə.

Isireliba ba nun t̄mamə.

5 Wuna b̄es̄en sikadoba ba naane kua, ma a bu yakia.

6 Ba nun somiru kana, ma a bu faaba kua.

Ba nun naane kua, ma a bu sekuru yara.

7 Adama n̄, na maa s̄awa t̄nu mi?

Aawo, na s̄awa nge k̄k̄əbu.

Ma t̄mba man yaakoru m̄,

ba man gema.

8 Be ba man wa kpuro,

ba ra n man ȳem̄əwa,

ba n man n̄ə swiikinu m̄,

ba n wii gimanu koosimə, ba n m̄,

9 na n̄n tii Gusunə n̄mu s̄əndia.

Mban sōna u n̄ man faaba kue.

U n man k̄n̄ na, mban sōna u n̄ man yakie.

10 Adama Yinni Gusunə, wuna a man yara n̄n m̄eron nukurun di.

Wuna a man bw̄̄e dora w̄̄e ye na n̄n m̄eron bom n̄rumə.

11 Wuna a man k̄su saa m̄n̄ di ba man mara.

Wuna a s̄aa n̄n Yinni saa n̄n m̄eron nukurun di.

12 A ku ka man tonda,

domi n̄ni sw̄ara man turuku koosima.

Goo maa sari wi u koo man somi.

13 Yib̄ere dabinu nu man sikerene

nge naa kin̄e ni nu ḡəbu.

Ba man kooro bure nge Basanin ket̄e ḡəbi.

14 Ba man kukirisimə

nge gbee sunə ge ga yaa kasu.

15 N̄n dam mu doona

nge nim m̄ mu yari yani s̄eri s̄ə.

N̄n kukunun gbin gbinka kpuro s̄sikiana.

N̄n mwia doona nge gum m̄ mu yanda.

16 N̄n ḡru ga gbera nge s̄əndu,

ma n̄n yara ya n̄n daro mani.

Na kp̄i yanim s̄ə nge goru.

17 Domi yib̄ere dabina nu man kooro bure baama

nge gbeeku b̄nu.

Ba n̄n n̄ma ka n̄n naasu yabura.

18 Na woore sere n̄n kukunu kpuro nu s̄əsire.

T̄mbu ba man m̄era ba n̄ə yaare.

19 Ba n̄n ȳanu b̄anu m̄ ben tii tiine s̄ə.

Ma ba n̄n yabe bakarar tet̄e toosimə.

20 Wun̄e Yinni Gusunə, wuna a s̄aa n̄n dam.

A kun ka man tonde m̄.

A na fuuku a man faaba ko.

21 A man w̄ro yib̄ereban takobin di.

Ba dam m̄ nge gbeeku b̄nu.

A n̄n w̄aru w̄ro ben n̄man di.

22 Ba man w̄rimə nge gbee sinansu.

Ba man kooro burem̄ nge ket̄e gbeekinu.

23 Kon negibu kpuro wunen gari s̄.

Kon nun siara mi ba m̄enne.

24 Yak̄əbun bweseru, b̄e be i Yinni Gusunə nasie,

i n̄n siaro.

B̄e Isireliba, Yak̄əbun bweseru, i n̄n t̄mə.

B̄e Isireliba, i n̄n s̄aw̄.

25 Domi u ku ra n̄ni sw̄arugiin wahala yaakoru ko.

U ku ra maa ye atafiru ko.

U ku ra n̄n biru kisi.

U ra win sokuru wurewa.

26 Kon nun siara sanam m̄ be ba nun nasie ba m̄enne.

Kon n̄n n̄ə mw̄enu yibia ben baawuren wuswaa.

27 S̄arobu ba koo di bu debu.

Be ba Yinni Gusunə kasu, bera ba koo n̄n siara.

Kpa ben hunde yu daka da.

28 Handunian goonu n̄n t̄mbu ba koo Yinni Gusunə yaaya

kpa bu ḡsirama win mi.

Bwesenu kpuro nu koo yiira win wuswaa.

29 Domi Yinni Gusunəwa u s̄aa sunə.

U bandu dii bwesenu kpuron w̄llə.

30 Baa handunian damgibu ba koo n̄n kpuna.

T̄mbu kpurowa ba koo n̄n yiira.

31-32 Be ba koo marura, ba koo bu Yinni Gusunə n̄n gari s̄.

Be ba n̄ gina n̄e dunia s̄ə, ba koo win gari kpara,

kpa bu ben bibu s̄ ye u win t̄mbu kua,

kpa be kpuro bu n̄n s̄.

## 23

1 Dafidin womu.

Yinni Gusunə wuna a s̄aa n̄n kparo, na s̄awa nge wunen ȳaru.

Na n̄ ḡanu bie.



<sup>2</sup> Wuna a ra ka man de mi yaka bekusu wāa.  
Wuna a ra ka man de mi nim mu maari.  
Kpa a man wērasia mi.

<sup>3</sup> A ra de nen dam mu wurama,  
a ra man sure swaa gea sɔɔ,  
wunen yīsirun bēeren sɔ.

<sup>4</sup> Nà n sīimɔ yam wōku bakaru sɔɔ,  
na n kōsa nasie,  
yèn sɔ, a ka man wāa.

Wunen dēka ya ra man kpare.  
Wunen bokura ta ra man gbare.  
Yeniwa ya ra man dam kē.

<sup>5</sup> Yinni, baa yiberēba bà n man sikerene,  
a ra man dam koosie ka bēere,  
a turare gumgia wisi nen wirɔ,  
a dīa bwese bweseka yi nen wuswaaɔ,  
a nen nɔra yibia pēere.

<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ, na yē ma tōɔ baatere  
kaa man tɔn geeru sōsɔsi nen wāaru sɔɔ.  
Tōɔ baatere kaa man gea kua nen wāaru sɔɔ.  
Kpa na n wāa wunen mi sere ka nen gɔɔwɔ.

## 24

<sup>1</sup> Dafidin womu.

Yinni Gusunɔ, wuna a tem mɔ ka ye ya wāa  
mε sɔɔ.  
Wuna a handunia mɔ ka yen hunde koniba  
kpuro.

<sup>2</sup> Wuna a tem kpεekpεeku swīi nim wōku  
sɔɔ.

Wuna a mu bɔnu kua ka daanu.

<sup>3</sup> Wara u koo kpī u yɔ wunen guurɔ  
mi wunen wāa yee dēerara wāa.

<sup>4</sup> Wi u koo yɔ mi,  
wiya wìn gōru ga dēere.

Wiya wìn nɔma ya sāre.

Wiya wi u ku ra weesu swīi.

Wiya wi u ku ra bōre u ka tɔnu nɔni wōke.

<sup>5-6</sup> Wiya wi u wunε Gusunɔ, Yakɔbun Yinni  
soku.

Wi u sāa nge mε,

wiya kaa domaru kua.

Wiya kaa faaba kɔ.

Wiya kaa gem wē.

<sup>7</sup> Bεε wuun kōsobu, i kɔnnɔ gunum sosio.

I Yinni Gusunɔn sāa yerun kɔnnɔ keniɔ.

I de sina boko bεεregii u du.

<sup>8</sup> Wara u sāa sina boko wi.

Yinni Gusunɔwa.

U dam mɔ, u yiiko mɔ,

u sāawa tabu durɔ damgii.

<sup>9</sup> Bεε wuun kōsobu, i kɔnnɔ gunum sosio.

I Yinni Gusunɔn sāa yerun kɔnnɔ keniɔ.

I de sina boko bεεregii u du.

<sup>10</sup> Wara u sāa sina boko wi.

Gusunɔ, wōllu ka tem Yinniwa.

Wiya sina boko bεεregii.

## 25

<sup>1</sup> Dafidin womu.

Yinni Gusunɔ, wuna na soku.

Wee na yiire na nun kanamɔ.

<sup>2</sup> Na nun naane sāa.

A ku de n sekuru wa.

A ku de nen yiberēba bu man yēε.

<sup>3</sup> Be ba nun naane sāa ba n sekuru wasi,  
adama be ba n ka nun yɔ, ba koo sekuru wa.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ, na nun kanamɔ,

a man wunen swaa sōsɔsio.

A man sōsɔsio nge mε kon sī ye sɔɔ.

<sup>5</sup> Nen Faaba kowo, a man kparo gem swaa  
sɔɔ.

A man keu koowo.

Domi wuna na naane sāa baadomma.

<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ, na nun kanamɔ,

a wunen durom ka wunen wɔnwɔndu  
yaayo,

ye a man sōsɔsi yellun di.

<sup>7</sup> A ku maa yaaya durum ye na kua nen  
aluwaasiru sɔɔ.

A ku nen mem nɔɔbu sariru mēeri.

A man yaayo wunen wɔnwɔndu ka wunen  
tɔn geerun sɔ.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ, a sāawa tɔn geo.

A maa sāawa gemgii.

A ra durumgii swaa gea sōsɔsi.

<sup>9</sup> A ra be ba tii kawe swaa gea sōsɔsi,

kpa a bu kpara ye sɔɔ.

<sup>10</sup> Domi be ba wunen arukawani neni,

ma ba wunen woodaba swīi,

a bu kī, a maa sāa naanegii ben mi.

<sup>11</sup> Yinni, wunen yīsirun sɔ,

a nen durum wɔko domi ya kpā.

<sup>12</sup> Na yē ma wi u nun nasie,

wiya a ra swaa sōsɔsi ye u koo kpe.

<sup>13</sup> Wiya u ko n wāa bɔri yendu sɔɔ.

Win bwesera ta koo tem mε tubi di.

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ, wi u nun nasie,

wiya a ra wunen asiri sɔ.

Wiya a ra wunen arukawanin woodaba  
giasie.

<sup>15</sup> Na yē ma wuna a ra nen naasu yare saa  
yinan di.

Yen sāna ko na n nun mēera baadomma.

<sup>16</sup> Yinni Gusunɔ, a nen wɔnwɔndu waawo.

Wee, ba man deri, na wāa nuku sankiranu  
sɔɔ.

17 A man tu wunɔ.

A man yaro nɔni swāarun di.

18 A nɛn wahala mɛerio.

Wee, na wɔnwɔndu soore.

A nɛn durum wɔko.

19 A mɛerio nge mɛ nɛn yiberɛba ba dabi,  
ba man tusa ba kɔrua.

20 A man wɔro, a man kɔsuo.

A ku de n sekuru wa domi na kukua wunen  
mi.

21 A man somiɔ na n ka dɛere.

A man somiɔ na n ka wāa gem sɔɔ.

Wuna na naane s̄a,

kaa man kɔsu.

22 Gusunɔ, a wunen tɔmbu Isireliba yaro  
ben nɔni swāaru kpuron di.

## 26

1 Dafidin womu.

Yinni Gusunɔ, wuna na naane s̄a mam  
mam.

Na s̄imɔwa dee dee wunen woodaba sɔɔ.

A man gem wɛɛyɔ.

2 A nɛn bwisikunu ka nɛn bwɛra sirio.

A man wɛerio kpa a man gia.

3 Domi wunen k̄ira na nɔni girari.

Ma na s̄imɔ wunen durom sɔɔ.

4 Yen s̄ɔna na ku ra ka tɔn kɔsobu sine.

Meya na ku ra maa ka murafitiba s̄i.

5 Na kɔsan kowobu tusa.

Na ku ra ka bu sine.

6 Na ra nɛn nɔma niɛwa n ka s̄ɔsi ma na n  
taare mɔ.

Na ra de n nun s̄a na n wunen yāku yeru  
sikerenamɔ,

7 na n nun siaramɔ,

na n wunen sɔm maamaakiginun gari  
kparamɔ.

8 Na ra k̄a n da wunen s̄a yerɔ

domi miya a ra n wāa wunen yiikon girima  
sɔɔ.

9 Yinni Gusunɔ, a ku de n gbi ka durumgibu  
sannu.

A ku de n kam ko ka be ba tɔmbun yem  
yarimɔ sannu.

10 A ku man siri ka be ba daa kɔsa mɔ sannu.

A ku man siri ka be ba ra nɔm biran k̄enu  
mwɛ sannu.

11 Na s̄imɔwa dee dee wunen woodaba sɔɔ.

Yinni Gusunɔ, a man durom kuo, a man  
faaba koowo.

12 Na yɔwa dim dim swaa gea sɔɔ.

Yen s̄ɔna kon nun siara mi wunen tɔmba  
mennɛ.

## 27

1 Dafidin womu.

Yinni Gusunɔwa u ra nɛn swaa yam bu-  
rurasie,

u man faaba mɔ.

Na n̄ goon berum mɔ.

Yinni Gusunɔ u s̄awa nɛn kuku yeru.

Na n̄ gāanun berum mɔ.

2 Nɛn yiberɛba b̄a n man wɔrima bu ka man  
go,

ba n̄ man wasi.

Kɔsan kowobu b̄a n man susima bu ka man  
nɔni s̄,

gāanu kun man mɔ.

Be kpurowa ba koo wɔruku.

3 Nɛn yiberɛba b̄a n man sikerena ba man  
tabu wɔrima,

nɛn torora kun karamɔ.

Gusunɔwa ko na n naane s̄a.

4 Gāa teena na Gusunɔ kanamɔ ni nu man  
neni gem gem.

Niya, na n wāa ka wi, win wāa yerɔ

nɛn wāarun t̄ɔru kpuro sɔɔ.

Kpa n win durom denda

kpa na n n̄n s̄amɔ.

5 Domi u koo man bere win wāa yerɔ nɔni  
swāarun sanam,

kpa u ka man da kperu w̄llɔ mi goo kun  
man naa turi.

6 Yen s̄ɔna kon kp̄i n nɛn yiberɛba ȳɛ be ba  
ka man sikerene.

Kon da Yinni Gusunɔn wāa yee dɛeraru mi,  
kpa n n̄n yākunu kua,

kpa n n̄n siara ka womusu.

7 Yinni Gusunɔ, na nun soku.

A nɛn n̄ɔ n̄ɔwɔ.

A nɛn wɔnwɔndu waawo.

A man wurario.

8 Wuna a nɛɛ, bu nun s̄awɔ.

Wee, na nun s̄amɔ.

9 Na s̄awa wunen sɔmɔ.

A ku man biru kisi.

A ku man gira ka m̄aru.

Wuna a ra man somi.

A ku man deri.

Gusunɔ nɛn Faaba kowo,

a ku man yina.

10 Na ȳ ma baa nɛn tundo ka nɛn mero b̄a n  
man yina,

wunɛ Yinni Gusunɔ, kaa man mwa.

11 Yinni Gusunɔ, a man wunen swaa s̄ɔsio

kpa a de n s̄i dee dee ye sɔɔ,

domi nɛn yiberɛba ba dabi.

12 A ku man beri yiberɛban nɔmaɔ.

A ku de bu man kua ye na ñ kī.  
Domi seeda dio weesugibu ba man seesimə,  
be, be ba dam dārebun wasikiranu m̀.

<sup>13</sup> Na yīyɔbu m̀ ma kon Yinnin durom  
denda,

wasobun suunu sɔɔ.

<sup>14</sup> Yen sɔ, a n Yinni Gusunə naanɛ s̄a.

A ku mwia kpana.

A de wunen tororu ta n sɔ sim sim.

A n Yinni Gusunə naanɛ s̄a.

## 28

<sup>1</sup> Dafidin womu.

Yinni Gusunə, wuna na wuri koosimə.

Wunɛ wi a s̄a nge nen kpee baa mi na ra  
kuke,

a ku man duari.

Domi a n maari mesum,

ko na n s̄awa nge wi u gɔɔ dɔɔ.

<sup>2</sup> Nà n noma yiya na kanaru m̀ s̄a yee  
dɛera ten mi,

a nen kanaru swaa dakio.

<sup>3</sup> A ku man garisi tia ka tən k̄sobu,

ka be ba maa ka ben winsim gari m̀ nge  
kīru,

adama ben ḡruə k̄sa ya yiba.

<sup>4</sup> A bu ben kookoosun are w̄ɛyɔ nge mɛ yi  
nɛ.

Ye ba gabu kua, a de yu w̄ari ben wirə.

<sup>5</sup> Domi ba ñ gara ye wunɛ Gusunə a m̀.

Yen sɔ, a bu k̄asukuo kpa bu ku raa maa se.

<sup>6</sup> Yinni Gusunə, wuna kon siara,

domi a ra nen kanaru nə.

<sup>7</sup> Wuna a man ganua nge tɛrɛru,

a s̄awa nen dam.

Wunɛ s̄ara nen naanɛ w̄a, domi a man  
faaba kua.

Ma na nuku dobu m̀,

na nun siaramə ka womusu.

<sup>8</sup> Yinni Gusunə, a s̄awa wunen t̄mbun  
dam.

Domi a s̄awa nge k̄arì, a ka wi a ḡsa faaba  
ko.

<sup>9</sup> A wunen t̄mbu faaba koowo kpa a bu  
domaru kua,

be, be ba s̄a wunen arumani.

A bu kparo kpa a bu n̄ari sere ka  
baadommaə.

## 29

<sup>1</sup> Dafidin womu.

Bɛɛ be i w̄a w̄allə, i Yinni Gusunə siaro

win yiiko ka win dam s̄.

<sup>2</sup> I win yīsiru w̄alle suo,

kpa i yiira win wuswaa win d̄erarun s̄.

<sup>3</sup> Yinni Gusunə yiiko kpurogii

u dera gura ya gb̄aramə.

Win n̄ə ga n̄əra guru winu s̄ə.

U dam m̀ nim bakam w̄allə.

<sup>4</sup> Win n̄ə ga n̄əra ka dam ka yiiko.

<sup>5</sup> Win n̄ə ge, ga Libanin d̄a damginu  
bɛsukumə.

<sup>6</sup> U dera Libanin guunu nu ȳəikumə

nge kɛtɛ kpɛmm̄inu.

Ma guu tɛ ba m̀ Hɛɛm̄ə ta suara dika

nge kɛtɛ gbɛeku kpɛmbu.

<sup>7</sup> Win n̄ə ga dera guru maakinu kooramə.

<sup>8</sup> Win n̄ə ga n̄əra,

ma ye ya w̄a Kadɛsin gbaburə kpuro ya  
diira.

<sup>9</sup> U gb̄ara sere nɛm guraginu nu nanda nu  
mara.

Ma d̄anu kpuron wurusu d̄ella s̄əw̄ə.

Yera win sina kpaarun di ba m̀,

yiikogiiwa Yinni Gusunə.

<sup>10</sup> Wiya u dam m̀ nim w̄allə.

Wiya u ko n s̄a sunə sere ka baadommaə.

<sup>11</sup> Wiya u koo maa t̄mbu dam k̄.

Wiya u koo bu domaru kua u bu b̄ari yendu  
w̄.

## 30

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua bu ka Yinni  
Gusunən s̄a yeru wukia. U nɛɛ,

<sup>2</sup> Yinni Gusunə, kon wunen kp̄aru kpara.

Domi a man yara saa w̄arun di.

A ñ maa dere nen yibɛrɛba bu man ȳɛ.

<sup>3</sup> Gusunə nen Yinni, na nun n̄əḡiru sue

na faaba kana, ma a man b̄ekia.

<sup>4</sup> A man w̄ara ḡəɔn n̄oman di,

ma a dera sa tondinɛ ka be ba gu.

<sup>5</sup> I Yinni Gusunə siaro ka womusu,

bɛɛ be i ka n̄n ȳ dim dim.

I win yīsi d̄era te w̄alle suo.

<sup>6</sup> Domi win m̄aru ku ra tɛ.

Adama u ra t̄nu durom kuenta win w̄aru  
kpuro s̄ə.

Nuku sankiranu n̄n n̄n deema yoka,

sisiru bururu, u ra deeme nuku doo  
bakaba.

<sup>7</sup> Na raa nɛɛ, nen nuku doo bini s̄ə,

na ñ sokuramə pai.

<sup>8</sup> Yinni Gusunə, wunen saabuwa na ka w̄a  
b̄ari yendu s̄ə

nge wi u kukua kpee baa s̄ə.

Adama ye a wunen wuswaa berua,

nen laakari ya burisina.

9 Yen biruwa na nɔɔgiru sua  
 na nun somiru kana.  
 10 Na nɛɛ, mba kaa wa à n man go,  
 a man doke siki wɔruɔ.  
 Nà n gɔsira tua, kon kpī n nun sã?  
 Kon kpī n wunɛn gem gari kpara?  
 11 Yinni Gusunɔ, a man swaa dakio,  
 kpa a man durom kua. Yinni, a man somio.  
 12 Wee tɛ, nɛn nuku sankiraru ta kua nuku  
 dobu.  
 A nɛn saaki ye na wukiri nuku sankirarun  
 sɔ wuna.  
 Ma a man tɔɔ baka yãnu sebusia n ka nuku  
 dobu ko.  
 13 Nɛn bwɛra ya koo nun bɛɛɛɛ wɛ ka  
 womusu,  
 na n nɔɔ marimɔ.  
 Gusunɔ nɛn Yinni,  
 wuna kon siara sere ka baadommaɔ.

### 31

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun  
 wirugii kua. U nɛɛ,  
 2 Yinni Gusunɔ, wuna a sãa nɛn kuku yeru.  
 A ku de n sekuru wa.  
 A man wɔro domi wuna a sãa gemgii.  
 3 A man swaa dakio. A man wɔro fuuku.  
 A de a n sãa nɛn kpee baa ka nɛn gbãraru  
 mi kon kpī n kuke, kpa n ka faaba wa.  
 4 A man kparɔ kpa bu wa ma a naanɛ mɔ,  
 kpa na n kukua wunɛn mi.  
 5 Mɛya kaa man yara saa taa ye ba man  
 bɛrien di,  
 domi wuna a man kɔsu.  
 6 Na nun nɛn wãaru nɔmu sɔndia,  
 domi wuna a man wɔra Yinni Gusunɔ,  
 wunɛ wi a naanɛ mɔ.  
 7 Na be ba bũnu sãamɔ tusa,  
 ma na nun naanɛ sãa.  
 8 Ko na n wãawa nuku dobu sɔɔ wunɛn  
 durom saabu,  
 domi a nɛn nɔni swãaru yɛ.  
 Mɛya a maa yɛ nge mɛ na nuki sankire.  
 9 A man wɔra yibɛɛban nɔman di.  
 Wee a dera na tii mɔ.  
 10 Yinni Gusunɔ, a man durom kuo.  
 Domi na wãa nuku sankiraru sɔɔ.  
 Nuku sankira te, ta dera nɛn bwɛra ka nɛn  
 wuswaa ka nɛn wasi kpuro burisine.  
 11 Wahala ya man goomɔ,  
 ma weeweenu dera na tɔkɔ mɔ.  
 Nɛn dam mu doonɔ nɛn torarun sɔ,  
 ma nɛn gɔma dwiiyamɔ.  
 12 Nɛn yibɛɛba ba man sekuru doke,

ma be ba sãa nɛgibu ba tu sosimɔ.  
 Be ba man yɛ, beya ba nɛn bɛrum mɔ.  
 Bà n ka man yinna swaaɔ, ba ra duki suwa.  
 13 Tɔmba man duari nge wi u gu.  
 Na sãawa nge gãa ni ba kɔ.  
 14 Na nɔɔmɔ kɔsa ye tɔmba gerumɔ nɛn sɔ.  
 Ma be ba man sikerene kpuron bɛrum man  
 mɔ.  
 Domi ba wesianamɔ bu ka man go.  
 15 Adama Yinni Gusunɔ, wuna na naanɛ sãa.  
 Domi wuna a sãa nɛn Yinni.  
 16 Nɛn sian wãaru kpuro wunɛn nɔmu sɔɔra  
 ta wãa.  
 A man wɔro saa nɛn yibɛɛba  
 ka be ba man nɔni sɔɔmɔn nɔman di.  
 17 A man wunɛn yam bururam sɔɔsio.  
 A man wɔro wunɛn durom sɔ.  
 18 Yinni Gusunɔ, nà n nun soka, a ku de n  
 sekuru wa.  
 Adama a de tɔn kɔso u sekuru wa,  
 kpa u da gɔribun wãa yerɔ  
 gɔɔ u nùn nɔɔ marisia.  
 19 A ku de wee kowobu bu gari gere,  
 ka be ba tii sua gari mɔ, ba gabu gema.  
 20 Yinni Gusunɔ, wunɛn durom mu kpã,  
 mɛ a be ba nun nasie yiiye,  
 ka be ba ben naanɛ doke wunɛ sɔɔ.  
 Tɔmbu ba koo kpī bu wa durom mɛ a ra bu  
 kue.  
 21 Domi a ra be ba nun nasie kɔsu,  
 kpa ba n wãa wunɛn wuswaaɔ  
 bu ku ka du naanaanu sɔɔ,  
 kpa a bu bere wunɛn dirɔ tɔn kɔsobun sɔ.  
 22 Yinni Gusunɔ, wuna kon siara,  
 domi a man wunɛn durom sɔɔsi.  
 Na raa sãawa nge wuu ge ba tarusi,  
 23 sere nɛn laakari ya burisina,  
 na nɛɛ, wee a man gira wunɛn wuswaan di.  
 Adama a nɛn weeweenu nua  
 sanam mɛ na nɔɔgiru sua na nun soka.  
 24 Yen sɔ, i Yinni Gusunɔ kɔɔ,  
 bɛɛ be i nùn naanɛ sãa.  
 Domi u be ba nùn naanɛ doke kɔsu.  
 Adama u ra be ba tii sue sɛɛyasie ka dam.  
 25 Bɛɛ be i yĩiyɔbu mɔ Yinni Gusunɔn mi,  
 i nukuru doro,  
 kpa i de bɛɛn bwɛra yu wurama.

### 32

1 Dafidin womu.  
 Doo nɔɔrugiiwa win toranu ba suuru kua,  
 ma ba win durum wuna.  
 2 Doo nɔɔrugiiwa win kɔsa Yinni Gusunɔ  
 kun garisi,



ma u ñ maa keeta mō win gōruo.  
<sup>3</sup> Sanam mē na ñ nēn durum wure, nēn  
 kukunu gbisa,  
 na weeweenu kua tōo giriru,  
<sup>4</sup> domi wunen nōmu ga man sēre bururu ka  
 yoka.  
 Nēn dam mu dēlla nge mē dāa wurusu su ra  
 ko sōo sārerun saa.  
<sup>5</sup> Na nēē, kon nēn toranu wura  
 wunε Yinni Gusunōn mi.  
 Na nēn durum tuuba kua wunen mi,  
 na ñ nēn kōsa berua.  
 Ma a man nēn durum taare wunari.  
<sup>6</sup> Yen sō, n weenε baawure wi u nun naane  
 sāa  
 u nun kana wahalan saa sōo.  
 Baa nim bakam mū n yiba mu sara,  
 mu ñ yēro turi.  
<sup>7</sup> Wuna sāa nēn kuku yeru,  
 a ra man gbare wahalan di.  
 A dera na womusu mō wunen faaban sō.  
<sup>8</sup> Yinni Gusunō, a nēē, kaa man keu ko,  
 kpa a man swaa sōosi ye n weenε n swīi.  
 Kaa man bwisi kē, kpa a n man kōsu.  
<sup>9</sup> A maa nēē, n ku ko bwisi sarirugii nge  
 duma,  
 ñ kun mē nge birakō,  
 yìn nōowō ba ñ koo ko ba kun yaruka  
 ka karabasuuru doke,  
 ba n ka yi gawe, kpa yi ku raa tōnu wōri.  
<sup>10</sup> Tōn kōsobun wahala kpā,  
 adama wi u Yinni Gusunō naane sāa,  
 win durom mu ra n yēro wāasiwa.  
<sup>11</sup> Yen sō, bēē gemgibu, i gōru doro Yinni  
 Gusunō sōo,  
 kpa i dēsinu kara.  
 Bēē bēn gōru ga dēere,  
 i guuda koowo ka nuku dobu, bēē kpuro.

### 33

<sup>1</sup> Bēē be i sāa gemgibu, i Gusunō siaro ka  
 womusu.  
 Bēē be i dēere, i nūn siaro baadomma.  
<sup>2</sup> I nūn siaro ka mōrōkunu  
 kpa i womusu ko ka gōogenu.  
<sup>3</sup> I nūn bēere wēyō ka wom kpōo,  
 kpa i gāasu tora i ka nūn siara.  
<sup>4</sup> Yinni Gusunō u ra gem gerewa.  
 Ye u maa gerua kpuro ya ra koorewa mam  
 mam.  
<sup>5</sup> U ra ye ya wooda ka gem swīi kā.  
 Win durom mu yiba tem kpuro sōo.  
<sup>6</sup> Win nōon gariya wōlla ka taka koorā,

ka gāa ni nu wāa te sōo kpuro.  
<sup>7</sup> Ma u dera nim wōkun nim mu mēna  
 yāatem.  
<sup>8</sup> Bēē handuniagibu, i Yinni Gusunō nasio.  
 I diiriō win wuswaa.  
<sup>9</sup> Domi ye u gerua kpuro, yera ya ra koore.  
 U n wooda wē kpa yu koorā.  
<sup>10</sup> Yinni Gusunō u ra bwesenun himba  
 gōsie,  
 kpa yu kam ko mam mam.  
<sup>11</sup> Adama win himba ya ku ra gōsiare,  
 ya ko n wāawa sere ka baadomma.  
<sup>12</sup> Bwese te ta Gusunō mō Yinni,  
 ta ko n nuku dobu mōwa.  
 Mēya bwese te u maa gōsa win tiin sō  
 ta koo yēeriwa.  
<sup>13</sup> Saa wōllun diya Yinni Gusunō u tōmbu  
 kpuro mēera.  
<sup>14</sup> Saa win wāa yerun di, u handuniagibu  
 kpuro mēera.  
<sup>15</sup> Wi, wi u tōmbu kpuro bwisikunu wē,  
 u maa ben kookoosu kpuron laakari mō.  
<sup>16</sup> Sina boko ù n nasara wa tabu sōo,  
 n ñ mō yēn sō u tabu kowo dabiru mō.  
 N ñ maa tabu durōn dam  
 mu ra nūn yare win yiberen nōman di.  
<sup>17</sup> Wi u win naane doke duma sōo,  
 u ñ nasara wasi.  
 Mēya ka yen dam kpuro  
 ya ñ kpē yu nūn wōra karin di.  
<sup>18</sup> Adama be ba Yinni Gusunō nasie,  
 ma ba ben yīiyōbu doke win durom sōo,  
 beya u kōsu,  
<sup>19</sup> u ka ben hunde wōra gōon di,  
 kpa ba n wasi baa gōoru tā n dua ben tem sōo.  
<sup>20</sup> Bēē, Yinni Gusunōn miya bēsen yīiyōbu  
 wāa.  
 Wiya u koo sun somi kpa u sun kōsu nge  
 tēere.  
<sup>21</sup> Bēsen gōru ga do win sō.  
 Sa maa nūn naane sāa win dēerarun sō.  
<sup>22</sup> Yinni Gusunō, a de wunen durom mu n  
 wāa ka bēē.  
 Domi wunε sōora bēsen yīiyōbu wāa.

### 34

<sup>1</sup> Dafidi u tii gōsia wiuro Abimēlekin  
 wuswaa, yera durō wi, u nūn gira win min  
 di. Saa yera Dafidi u womu geni kua u nēē,  
<sup>2</sup> na kon Yinni Gusunō siara saa baayere.  
 Mēya nēn nōo ga ñ marimō na kun nūn tōmē.  
<sup>3</sup> Yinni Gusunō sōora kon yēeri.  
 Bēē wōnwōndobu, i swaa dakio,

kpa i gōru dora.

<sup>4</sup>I ka man Yinni Gusunə walle suo,  
su win yīsiru bεεε wē sannu.

<sup>5</sup>Na Yinni Gusunə soka, ma u man wurari,  
u man yara nən berum kpuron di.

<sup>6</sup>Be ba nūn wuswaa kisi, ba ra n nuku dobu  
mowa.  
Ba n maa ben wuswaa wukirimə sekurun  
sō.

<sup>7</sup>Yinni Gusunə u ra wənwəndon sokuru nə.  
Meya u ra maa nūn yare nuku sankiranu  
kpuron di.

<sup>8</sup>Win gərado u ra be ba nūn nasie kōsu,  
kpa u bu yara karin di.

<sup>9</sup>I na, i win durom denda kpa i wa nge me  
mu kpā.

Doo nōrugiiwa wi u kuku yeru kasu win  
mi.

<sup>10</sup>Bεε be i sāa wigibu, i nūn nasio.

Domi be ba nūn nasie, gāanu ku ra bu  
kamie.

<sup>11</sup>Baa gbee sunə kpemu ga ra gasə bie gu di.  
Adama be ba Yinni Gusunə kasu,  
gāa geenu kun bu sararimə.

<sup>12</sup>Bεε nən bibu, i susima i nə,  
kpa n bεε sōosi nge me i ko ka Yinni Gusunə  
nasia.

<sup>13</sup>Wi u kī u wāaru di bəri yendu sō,  
kpa u tε,

<sup>14</sup>u kōsan gerubu de, kpa u weesu deri.

<sup>15</sup>U kōsa suurio, kpa u gea ko.

U alafia naa giro.

<sup>16</sup>Gemgiba Yinni Gusunə u ra n nōni wēε.

Meya u ra maa ben wuri swaa daki.

<sup>17</sup>Yinni Gusunə u ra ka kōsan kowobu  
sanne,

kpa u de bu ben gari duari tem meni sō.

<sup>18</sup>Yinni Gusunə u ra gemgibun sokuru  
wure,

kpa u bu wuna ben wahala kpuron di.

<sup>19</sup>U ra n ka be ba nuki sankire wāa,

kpa u be ba mwia kpana faaba ko.

<sup>20</sup>Kōsa dabina nu ra gemgii deeme,  
adama Yinni Gusunəwa u ra nūn wəre ye  
kpuron di.

<sup>21</sup>Wiya u win wasin gbin gbinka kōsu.

U n derimə baa win kuku teeru tu kōsira.

<sup>22</sup>Adama kōsa yà n tən kōso deema, ya ra  
nūn gowa.

Meya u ra maa gemgiin yiberεba sεyasia.

<sup>23</sup>Wiya u ra win səm kowobun hunde wəre  
karin di.

Be ba maa nūn naane sāa ba n taare wasi.

## 35

<sup>1</sup>Dafidin womu.

Yinni Gusunə, be ba man wərim wee,  
a bu wərio.

Be ba ka man sannamə, a ka bu sannə.

<sup>2</sup>A tεε piibu ka bakaruo suo,  
kpa a na a man somi.

<sup>3</sup>A wunen yaasa suo a be ba man nōni sōomə  
sōosi,

kpa na n yē ma wuna a sāa nən faaba kowo.

<sup>4</sup>A de be ba man kasu bu go bu sekuru wa.

A de be ba kī n kam ko bu biti soora  
kpa bu biru wura.

<sup>5</sup>A de ba n sāa nge yaka si woo ga ka doonə,  
kpa Yinni Gusunən gərado u bu gira.

<sup>6</sup>A de ben swaa yu wəria,  
kpa yam wōkuru tu ye wukiri.

Kpa Yinni Gusunən gərado u bu naa swīi.

<sup>7</sup>Wee na n gāanu kue ba ka man suura  
beriamme.

<sup>8</sup>A de bu kam ko subaru sō,  
bu wəri ben suura ye sō, bu gbi.

<sup>9</sup>Kpa na n nuku dobu mə wunen sō Yinni  
Gusunə,  
faaba ye a man kuan sō.

<sup>10</sup>Kpa saa nən gōru sōon di, n nεε,  
goo sari wi u dam mə nge wunε.

Domi a nε wənwəndo yara  
saa wi u man dam keren nōman di.

<sup>11</sup>Wee, wee kowobu ba seewa ba man gari  
manimə yi na n yē.

<sup>12</sup>Nà n bu gea kua, kōsa ba ra man kōsie,  
kpa bu man deri nε turo.

<sup>13</sup>Adama sanam me nən yiberε be, ba barə,  
na saakin yaberu sebua nuku sankirarun  
sō.

Ma na tii tōya mə ka nō bōkuru.

Na ra n yiirewa na n kanaru mə,

<sup>14</sup>na n sāa nge ben kpaasi, n kun me nge ben  
mero bisi.

Na nuki sankire nge wi u win mero bia.

<sup>15</sup>Adama be, ba ra mennεwa bu nuku dobu  
ko,

sanam me na sokura.

Ba ra mennεwa nən biru bu ka man kōsa  
bwisikusi,

kpa ba n man yaa kasikimə baadomma.

<sup>16</sup>Baa ka be ba n Gusunə yē ba man  
yēemowa.

Ba man kōrusi, ba nō dōnne gbam gbam.

<sup>17</sup>Yinni, sere domma kaa n yeniba mεera.

A ku de bu man wəri,

domi ba sāawa nge gbee sina kpensu.

18 Wuna kon siara mi wunen tamba menne,  
kpa n nun beere we ton dabinun suunu so.

19 A ku de be ba saa nen yiberaba ba n man  
yem kam so,

kpa be ba man tusa kam so ba n man  
wamma ka gonibu.

20 Domi ben gari gerubu kun do.

Kasa ba ra n tambu manimo,  
be ba waa bari yendu so tem me so.

21 Ba ra n man nao gewa ba n m, ba man  
wa.

22 Yinni Gusuno, wuna a ye kpuro waama.

Yen so, a ku nao mari,  
a ku maa ka man tonda.

23 Gusuno, nen Yinni, a seewo a man siria.  
A ka man yino.

24 Gusuno nen Yinni, a sawa gemgii, a man  
sirio,

kpa bu ku raa maa nuku dobu ko nen so,

25 bu gere ben goru bu nee,

wee, ye ba ki, ya kora, ba man kamia.

26 A de be, be ba nuku dobu m nen wahalan  
so,

be kpuro bu sekuru wa sannu sannu.

A de be, be ba man seesimo,  
bu sekuru wa ta n kpa.

27 Adama a de be ba nuku dobu m nen taare  
sarirun so bu yeri,

kpa ba n wune Yinni Gusuno siaramo  
baadomma,

wune, wi a ki ne, wunen sam kowo na n waa  
bari yendu so.

28 Yinni, na kon wunen gem gari kpara.

Kon maa nun tama baadomma.

### 36

1 Womu ge Dafidi Gusunan sam kowo u  
wom kowobun wirugii kua. U nee,

2 ton koso wi u n ka Gusuno yn gari man  
sakum nen goru,

domi u n bwisikum ma n weene u Gusuno  
nasia.

3 U win tii sue too.

Yen sōna u n win toraru wuramo,  
kpa u tu tusi.

4 Win gari kpuro, weesa yi saa.

U ku ra wure u ganu ko ka laakari u sere  
gea ko.

5 Kasa u ra n bwisikum win kpin yer.

Yen swaa sora u ra n maa waa.

U ku ra ye duka suuri.

6 Adama Yinni Gusuno, wunen durom mu  
wawa sere ka wollo.

Wunen barakiniru ta maa sosire sere ka  
guru win.

7 Meya maa wunen gem mu kpa nge guu  
bakanu.

Wunen siribu bu duku nge nim wakun  
bweru.

Yinni Gusuno, wuna a ra tambu ka ye nari,

8 domi wunen kiru ta kpa.

Wunen kasenun kakarwa tamba kuku  
yenu kasu.

9 A ra wunen durom yibie nge be ba di ba  
deba.

A ra bu nuku dobu we nge be ba nim gem  
wa ba nara.

10 Domi wuna a saa warun nuuru.

Wunen yam bururam saabuwa sa ka  
warun asansi tubumo.

11 A be ba nun ye durom kuo.

A ben goru ga deere barakiniru sosio.

12 A ku de tii suobu bu man naa turi,  
kpa ton kosobu bu de n duka yakura.

13 Wee be ba kasa m, ba wrukum,  
ma ba kpane bu se.

### 37

1 Dafidin womu.

A ku tii nawia ko ton kosobun so.

A ku ka kasan kowobu kinenu ko.

2 Domi ba ra mundewa nge yaka gbebusu,  
kpa bu yanda nge yaka bekusu.

3 A n Yinni Gusuno naane saa kpa a n gea m.  
Nge meya kaa n ka waa yeru m tem me so,  
kpa a n bari yendu m.

4 A wunen nuku dobu kasuo Yinni Gusunan  
mi.

U koo maa nun we ye wunen goru ga ki.

5 A Yinni Gusuno wunen waru nomu  
sando,

a n nun naane saa.

Wiya u koo nun kpuro wunana.

6 U koo de wunen gem mu sosira  
nge so wii wallun so.

7 Wi u kpa u kasa kua ye u goru doke,  
a ku tii nawia ko win so.

A n maari kpa a n Yinni Gusuno swaa daki.

8 A maru derio, a nuku gbisibu yino,  
a ku tii nawia ko.

Ye kpurowa ya koo ra nun kasa koosia.

9 Domi ba koo ton kosobu kpeerasia,  
adama be ba Yinni Gusuno naane saa,

bera ba ko n tem me m.

10 N tie fiko ye ton kosoba kun ko n maa ka  
waa.

Baa à n mɛɛra mi ba raa wāa, a ñ maa bu wasi.

11 Adama be ba tii yē, ba koo tem mɛ tubi di, kpa ba n yērimo gem gem alafia so.

12 Tɔn kōsoba gemgibu bwisiku kōsunu koosimo,

ma ba bu wiru diirisimo.

13 Yinni u tɔn kōso be yēɛmo, u yē ma tōra bu sisie.

14 Tɔn kōsoba ben takobi womamo, ma ba ben tennu berimo bu ka sāarobu ka wɔnwɔndobu hunde wuna,

kpa bu be ba gea mō go.

15 Adama ben takobi be, ba koo duwa ben tiin torono,

kpa ben tennu nu bɔkira.

16 Gāa piimii ni gemgii u mō, nu tɔn kōso dabinun dukia kere.

17 Domi ba koo tɔn kōsobun dam kpeerasia, adama Yinni Gusuno u yō gemgibun biru.

18 Yinni Gusuno u yē ye n koo taare sarirugibu deema ben wāaru so.

Ben yenu ga ñ bansu mō.

19 Ba ñ sekuru wasi wahalan saa so.

Ba ko ba n maa deburu mō gōrun sanam.

20 Adama tɔn kōsoba koo kam ko.

Yinni Gusuno yiberɛba ba ka yakasun wɛsu weenɛ.

Ba koo yarinawa nge dō wiisu.

21 Tɔn kōsobu bā n bākura, ba ku ra wesie.

Adama gemgii u ra kē ka nuku tia.

22 Be Yinni Gusuno u domaru kua,

ba ko n tem mɛ mō,

adama be u bōrusi, beya ba koo kpeerasia.

23 Yinni Gusuno u ra tɔn geo kpare win sanum so.

Yēron swaa ra nùn wēre.

24 U n sokura u wōruma, u ra sewa,

domi Yinni Gusuno u win nōma neni.

25 Na raa sāa bii, tē na bukura.

Na ñ maa waare Gusuno u gemgii deri,

ñ kun mɛ win bibu bu bara ko bu ka di.

26 Baadomma u wēɛmō ka nuku tia.

U ñ be ba bākuramō yinarimō.

Win bibu ba ra maa gabu arufaani kue.

27 A kōsa derio kpa a gea ko,

kpa wunen bibun bweseru ta n tem mɛ mō ka baadomma.

28 Yinni Gusuno u gem kī.

U ñ win tambu derimō, u ra n bu kōsu.

Adama ba koo tɔn kōsobun bweseru kpeerasia.

29 Gemgiba ko n tem mɛ mō,

kpa ba n wāa mi, ka baadomma.

30 Gemgiin nō, gari bwisigiiya ga ra yare.

Win yara, gema ya ra maa gere.

31 Gusunon wooda ya ra n wāa win gōru.

Win naasu kun maa sokuramō.

32 Tɔn kōso u ra n gemgii sākiriammewa,

kpa u n swaa kasu u ka nùn go.

33 Adama Yinni Gusuno kun derimō u nùn nōma turi.

U ñ maa nùn taare wēɛmō siribun sanam.

34 A n Yinni Gusuno yīiyō kpa a n win swaa swī.

U koo nun walle sua kpa a n ka tem mɛ mō.

Kaa wa tɔn kōsoba kpeerō.

35 Na tɔn kōsobu wa ka ben dam kpuro,

ba yeki nge dāa kerigiru te ta kpare.

36 Adama ben baa ya doona, wee ba ñ maa wāa.

Na bu kasu, adama ba ñ waarō.

37 A taare sarirugii mɛerio

kpa a n nùn lasabu sāa.

Domi wi u ra bōri yendu kān bwesera kun kpeemō.

38 Adama mem nō sarirugiba koo kam kowa kpuro,

kpa tɔn kōsobun bweseru tu kpeera.

39 Yinni Gusunowa u gemgibu faaba mō.

Wiya u ra bu bere nōni swāarun sanam.

40 U bu somimō, u bu wōramō tɔn kōsobun nōman di,

u bu faaba mō, domi win miya ba ben kuku yeru kasu.

## 38

1 Dafidin womu ge u kua Gusuno u ka nùn yaaya.

2 Yinni Gusuno, a ku man sɛeyasia wunen mōru so.

A ku man so sanam mɛ a mōru besire.

3 Domi wunen sɛenu nu man girari, ma wunen nōmu ga man so ga sura.

4 Wunen mōrun saabu, nen wasin gam sari mi n bwāa do.

Nen durum saabu na ñ maa dam gam mō.

5 Domi nen toranu kpēa sere nu man gunum kera.

Nu sāa nge sōmu bakanu ni nu man bunum kere.

6 Nen booboosu kōsa sere su numia nen gari bakarun sō.

7 Na dēbara, na wasira sere na ñ maa dam mō.



Baadomma, na ra n s̄imowa ka nuku  
sankiranu.

<sup>8</sup> Domi barara nen wasi kpuro mwa.

Yin gam maa sari mi n bwāa do.

<sup>9</sup> Na k̄asikirawa muku muku, na ñ maa dam  
gam m̄.

Nen ḡoru ga burisine sere na weeweenu m̄.

<sup>10</sup> Yinni, ye na k̄i kpuro, wuna a yē.

Nen weeweenu kun maa nun berue.

<sup>11</sup> Nen ḡoru ga ñ s̄ s̄ε, nen dam man  
doonarim̄.

Wee nen n̄ni kun maa wāaru tere.

<sup>12</sup> Nen kpaasibu ka be ba man yē kpuro

ba man duki suurim̄ nen bararun s̄.

Ma be ba maa wāa nen turuku,

ba tii mena nenem.

<sup>13</sup> Be ba kasu bu man go,

ba man yēri beriamme baadomma.

Be ba nen k̄sa kasu, ba man k̄sa siem̄,

ba kasu bu man n̄ni w̄ke.

<sup>14</sup> Adama ne, na maariwa piti nge soso

wi u kun gāanu n̄om̄,

u ñ maa gāanu gerum̄.

<sup>15</sup> Meya na s̄a nge soso.

Na ñ bu gāanu wisa.

<sup>16</sup> Yinni Gusun̄, wune s̄ora nen ȳiȳabu  
wāa.

Gusun̄ nen Yinni, a de a man wisi.

<sup>17</sup> A ku de bu nuku dobu ko nen s̄,

kpa bu man seesi sanam me na sokuram̄.

<sup>18</sup> Wee na w̄rumaa d̄o,

ma nen wahala ya man wāasi.

<sup>19</sup> Na nen toranu tuuba m̄.

Tora ni, nu man berum m̄.

<sup>20</sup> Wee nen yiber̄ba ba bwāa do,

ba maa dam m̄.

Be ba man tusa kam s̄o, ba dabi.

<sup>21</sup> K̄sa ba man k̄siem̄, ye na bu gea kua.

Ba nen k̄sa kasu ȳen s̄ na ra n gea m̄.

<sup>22</sup> Yinni Gusun̄, a ku man deri.

Nen Yinni, a ku ka man tonda.

<sup>23</sup> A na fuuku a man yakia,

wuna a s̄a nen faaba kowo.

### 39

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u Yedutum, wom  
kowobun wirugii kua. U neε,

<sup>2</sup> na raa neε, kon nen sanu sanusu laakari ko  
kpa n ku durum ko nen gari gerubu s̄o.

Kon nen n̄o kp̄i sanam me nuku k̄surugii  
wāa nen b̄kū.

<sup>3</sup> Na raa maari, na ñ gāanu gerua,

ma na deema n kua kam,

domi nen n̄ni swāaru ta sosiwa.

<sup>4</sup> Nen laakari ya seewa.

Ye na bwisikum̄ ya man nen nge d̄o,  
ma na gerua na neε,

<sup>5</sup> Yinni Gusun̄, a man nen wāarun saka  
s̄s̄io

kpa na n yē nge me na ñ dam m̄.

<sup>6</sup> N wee a nen t̄ru ȳira ka wunen n̄man  
yasum,

ma nen wāarun sanam kun gāanu tura  
wunen n̄ni s̄o.

Ka geema t̄nu baawure koo doona nge woo  
tia,

<sup>7</sup> ñ kun me nge tiro.

Ye u m̄ kpuro kama.

U arumani mennam̄, u ñ yē wara koo ye di.

<sup>8</sup> T̄ Yinni, mba na maa mara.

Nen ȳiȳabu wāa wune s̄o.

<sup>9</sup> A man yakio nen durum kpuron di.

A ku de gari bakasu su n man yaakorū m̄.

<sup>10</sup> Kon mari, na ñ gari gerum̄,

domi wuna a dera ya koorā me.

<sup>11</sup> A ku maa man wahala ko.

Na wasikiram̄ wunen n̄m geran s̄.

<sup>12</sup> A ra t̄nu gerusi

kpa a n̄n seeyasia win toranun s̄.

Ye t̄nu u k̄i, yera a ra di nge k̄k̄abu.

Geema, t̄nu baawure u koo doonawa nge  
woo tia.

<sup>13</sup> Yinni Gusun̄, a nen kanaru n̄ow̄,

kpa a nen sokuru swaa daki.

A ku nen wuri atafiiru ko,

domi na s̄awa s̄o wunen mi nge nen  
sikadoba kpuro.

<sup>14</sup> A man derio s̄ε,

kpa n wom wa n sere sariru ko.

### 40

*(I maa m̄erio naasu 14-18, 70:2-6)*

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun  
wirugii kua. U neε,

<sup>2</sup> na nen ȳiȳabu doke Yinni Gusun̄n mi.

Ma u man s̄irema u nen n̄o swaa daki.

<sup>3</sup> U man gawa u yara saa kam kobun w̄run  
di,

mi p̄t̄k̄ wāa.

U nen naasu s̄andi kpee saara w̄ll̄o,

kpa n ka ȳra dim dim.

<sup>4</sup> Gusun̄ u dera na womu kp̄o m̄

ge na ka n̄n siaram̄.

T̄n dabiru ta nua ma ta berum kua,

ma ta ten naane doke Yinni Gusun̄ s̄o.

<sup>5</sup> Doo n̄orugiiwa wi u Yinni Gusun̄ naane  
s̄a,

wi u ku ra gere u tii suobu ka wee kowobu  
swĩi.

<sup>6</sup> Gusunə nən Yinni, wunen səm geenu  
ka wunen himba ye a sun kua ya dabi.  
Gusunə, a kpā, a n̄ saara mə.  
Na kī n̄ ye kpuro kpāra n̄ tambu n̄əsi.  
Adama yen geera kpā sere na n̄ kpē n̄ ye  
saari.

<sup>7</sup> A n̄ yākuru kī, n̄ kun mē kēru.  
A n̄ yāku d̄ə mwaararugiru bikie,  
n̄ kun mē torarugiru.  
Adama a nən swasu kəria.

<sup>8</sup> Ma na n̄e, n̄e wee,  
nge mē ba nən gari yorua woodan tireru s̄ə.

<sup>9</sup> Gusunə nən Yinni, na kī n̄ wunen kīru ko.  
Wunen wooda ya wāa nən ḡru.

<sup>10</sup> Tən wərun suunu s̄ə,  
na ra wunen faaban labaari gea kpare.  
Yinni Gusunə, a yē ma na ku ra nən n̄ə mari.

<sup>11</sup> Na n̄ wunen faaban gari berua nən ḡru.  
Na wunen naane ka wunen somiru tambu  
n̄əsi.

Na tən wəru guna wunen tən geeru  
ka wunen b̄əkiniru s̄əsi.

<sup>12</sup> Yinni Gusunə, a ku de n̄ wunen  
wənwəndu bia.

A de wunen tən geeru ka wunen b̄əkiniru  
tu man k̄su saa kpuro s̄ə.

<sup>13</sup> Domi k̄sa ye ya man sikerene ya n̄ garir̄.  
Nən kom k̄sum kpuro man girari,  
mu n̄ waabu wā.  
Mu nən wirun seri dabiru kere.  
Na mwia kpana.

<sup>14</sup> Yinni Gusunə, a man wəro,  
a na fuuku a man faaba ko.

<sup>15</sup> A de be ba kasu bu man hunde wuna  
bu seku bakaru wa.  
A de be ba nuku dobu mə nən wahalan s̄ə  
bu biru wura kpa bu sekuru di.

<sup>16</sup> A de be ba man yaakoru m̄  
ba n̄ wāa d̄sirun biti s̄ə.

<sup>17</sup> Adama a de be ba nun kasu  
ba n̄ nuku dobu mə.

Kpa be ba wunen faaba wura  
ba n̄ ȳerim̄ wunen s̄ə.  
Kpa ba n̄ gerum̄ ma Yinni Gusunəwa  
kpāaru bo.

<sup>18</sup> Adama n̄e s̄arowa, na n̄ gāanu mə.

Ka mē, Yinni u man yaaye.  
Nən Yinni, wun̄e wi a ra man somi kpa a  
man w̄ra,  
a ku t̄e.

## 41

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun  
wirugii kua. U n̄e,

<sup>2</sup> doo n̄ərugiiwa wi u ra s̄aron bwisikunu  
ko.

U n̄ wāa wahala s̄ə, Yinni Gusunə u koo n̄n  
yara.

<sup>3</sup> Yinni Gusunə u koo n̄n k̄su,  
kpa u n̄ win wāaru neni.

M̄ya u ko n̄ nuku dobu mə win wāaru s̄ə.  
U n̄ maa derim̄ u w̄ri win yiberēban  
n̄mə.

<sup>4</sup> Yinni Gusunəwa u koo n̄n k̄su  
kpa u n̄n n̄əri sanam mē u bar̄ u kp̄i.

<sup>5</sup> Wee, na gerum̄ na m̄,  
Yinni Gusunə, a nən wənwəndu waawo,  
a nən hunde b̄kio.

Domi na nun torari.

<sup>6</sup> Nuku k̄surun s̄ə, nən yiberēba ba m̄,  
saa yer̄a kon ghi.

Kpa bu wa bu nən ȳsiru duari.

<sup>7</sup> Goo ù n̄ na nən mi, weesa ȳero u ra man  
kue,

kpa u nən gari gura u ka da u nən k̄sa gere  
t̄əw̄.

<sup>8</sup> Nən yiberēba kpuro ba gunnu gunnu gari  
m̄.

Ba man k̄sa bwisikusim̄.

<sup>9</sup> Domi ba m̄, wahala ye, ya man neni gem  
ka tia.

N̄e wee na kp̄i, n̄ n̄ koor̄ n̄ maa se.

<sup>10</sup> Nən b̄ə k̄nasi, ka w̄i sa wāa sannu b̄ri  
ȳendu s̄ə,

na maa n̄n naane s̄a, ma sa dim̄ sannu,  
wiya u kua nən yiber̄e.

<sup>11</sup> Yen s̄ə, Yinni Gusunə, a nən wənwəndu  
waawo,

a man wəro, kpa n̄ bu kua ye n̄ weene n̄ bu  
kua.

<sup>12</sup> Nən yiber̄e ù kun man kamī,  
saa ye s̄əra kon gia ma a man kī.

<sup>13</sup> A man k̄su nən m̄m n̄əbun s̄ə.

Ma a dera na wāa wunen mi sere ka  
baadommā.

<sup>14</sup> Na Gusunə Isireliban Yinni siara.

U ko n̄ wāawa sere ka baadommā. Ami.

## WOMUSUN B̄NU YIRUSE

## 42

<sup>1</sup> Koren bibun womu ge ba wom  
kowobun wirugii kua. Ge wee.

<sup>2</sup> Nge mē nim n̄ru ga ra de n̄mu ga n̄  
daarun nim kasu,

nge mēya nēn gōru ga nun kasu Yinni  
Gusunə.

<sup>3</sup> Nēn gōru ga wunēn bēkē barə, Yinni  
Gusunə, wunē wi a wāa.

Saa yerà na kon tii sōsi wunēn wuswaa  
Yinni.

<sup>4</sup> Nēn nōni yīresu su kua nēn nim nōruram  
wōkuru ka sō sō,

sanam mē ba man bikiamə ba m̀,  
mana Gusunə nēn Yinni u wāa.

<sup>5</sup> Nēn tororu ta ra karewa nà n yaaya  
sanam mē tən dabiru ta ra n man sikerene,  
na n tu gbiiye su ka da Gusunən sāa yerə,  
sa n nuku dobu m̀, sa n Gusunə siaramə  
sannu.

<sup>6</sup> Mban sōna ko na n nuki sankire, kpa na n  
weeweenu m̀.

Na ko n nēn yīyəbu doke Gusunə nēn Yin-  
nin mi,

kpa n maa nùn siara.

Domi u sāawa nēn Yinni ka nēn Faaba kowo.

<sup>7</sup> Nēn Yinni, na nuki sankire.

Yen sōna na nun yaayamə saa Yuudenin  
daarun di,

ka guu te ba m̀ Hēməon di

ka guu te ba m̀ Miseaan di.

<sup>8</sup> Wuna a ra de daarun nim mu kukiri,

kpa nim kureru tu se tu garu sua,

kpa ni kpuro nu man wukiri.

<sup>9</sup> A man wunēn kīru sōsio sō sō,  
wōkuru kpa na n womusu m̀, na n nun  
təmamə,

na n nun kanamə wunē wi a man wāaru wē.

<sup>10</sup> Gusunə, nēn Yinni, a sāawa nēn kpee  
saara.

Mban sōna a man duari.

Mban sōna kaa de nēn yiberēba ba n man  
dam dāremə

kpa na n nuki sankire.

<sup>11</sup> Nēn kukunu bēsikiramə sanam mē ba  
man nōni sōmə,

ba man wəmmə, ba gerumə ba m̀, mana  
Gusunə nēn Yinni wi.

<sup>12</sup> Mban sōna na kon nuki sankire.

Mban sōna ko na n weeweenu m̀ nēn  
gōruə.

Nē, kon nēn naanē dokewa wunē sō,  
kpa n nun siara kpa.

Domi a sāawa nēn Yinni ka nēn Faaba kowo.

## 43

<sup>1</sup> A man gem wēyə Gusunə nēn Yinni.

A ka man yinə be ba n̄ nun nasien wuswaa.

A man yakio wee kowobu ka tən kōsobun  
min di.

<sup>2</sup> Gusunə, wunē wi a man kōsu, mban sōna a  
man yinamə.

Mban sōna kaa de nēn yiberēba ba n man  
dam dāremə

kpa na n nuki sankire.

<sup>3</sup> A de wunēn yam bururam ka wunēn  
bərəkinira n man kpare.

A ka man doo sere wunēn guu dēera ten mi,  
mi a wāa,

<sup>4</sup> kpa n da wunēn yāku yerə.

Gusunə, wunē wì sō na nuku dobu m̀,  
kon nun siara ka womusu, ka mərəku.

Gusunə, wuna a sāa nēn Yinni.

<sup>5</sup> Mban sōna na kon nuki sankire,

kpa na n weeweenu m̀ nēn gōruə.

Na kon nēn naanē dokewa wunē sō,

kpa n wure n nun siara.

A sāawa nēn Yinni ka nēn Faaba kowo.

## 44

<sup>1</sup> Womu ge Koren bibu ba wom kowobun  
wirugii kua. Ge wee.

<sup>2</sup> Gusunə, sa nua ka bēsen tiin swaa  
wunēn sōma ye a kua bēsen baababan waati.  
Bera ba sun ye sōwa.

<sup>3</sup> Ka wunēn tiin nōma a bwese tukunu gira.

A bwese ni so nu yarina,  
ma a bēsen baababa swī nin wāa yenə.

<sup>4</sup> Bēsen baaba be, ba bwese nin tem mwa.

N n̄ mə yèn s̄ ba takobi m̀,

n n̄ maa mə yèn s̄ ba dam m̀,

adama yèn s̄ a bu kīwa ma a wāa ka be,

ma a bu yara ka wunēn nōmu.

<sup>5</sup> Gusunə, wuna a sāa nēn sina boko.

A wunēn tōmbu nasara wēyə.

<sup>6</sup> Ka wunēn dama sa ko bēsen yiberēba  
suriri.

Ka wunēn yīsira sa ko bu suni.

<sup>7</sup> Domi na yē ma n n̄ nēn tendu,

n̄ kun mē nēn takobi ya koo man faaba ko.

<sup>8</sup> Wuna kaa sun wəra bēsen yiberēban  
nōman di.

Kpa a be ba sun tusa burisina.

<sup>9</sup> Sa ko n woo kanamə tōru baatere wunēn  
s̄,

sa n nun siaramə sere ka baadommaə.

<sup>10</sup> Ka mē, wee a sun yina, a sun sekuru doke,  
a ku ra n maa ka bēsen tabu kowobu wāa bā  
n tabu yariə.

<sup>11</sup> A dera sa biruku yira wurə bēsen  
yiberēban wuswaa,

be, be ba sun tusa ba bēsen yānu guramə.

12 A sun b̄eri ben n̄om̄a n̄ge m̄e ba ra arari  
ȳāaru n̄omu b̄erie.

Ma a dera sa yarina, sa yabi bwese tukunu  
s̄o.

13 A b̄es̄e, wun̄en t̄ambu d̄aram̄a gobi sari,  
a ñ maa sun garisi ḡāa geenu.

14 Wee a sun sekuru doke b̄es̄en berusebun  
wuswaa,

15 be, be ba sun sikerene, ba sun ȳem̄a, ba  
sun yaakoru m̄.

A dera bwese tukunu nu sun womu  
dokem̄,

ma nu sun wii gimanu koosim̄a ka yaakoru.

16 Wee sere ka t̄e, seku te, ta ra n man m̄d̄wa,  
kpa na n n̄en wuswaa wukiri

17 ȳen s̄o n̄en yiber̄e u man w̄ari, u w̄omm̄a  
u man n̄o kuurim̄a.

18 Yeniba kpurowa ya ra sun deeme.

Ka m̄e, sa ñ nun duari,  
sa ñ maa wun̄en arukawani kusie.

19 B̄es̄en ḡoru ga ñ s̄ire wun̄en min di,  
sa ñ maa gere wun̄en swaan di.

20 Adama ka m̄e, a sun k̄osuka ḡbabur̄o  
demakunun w̄āa yer̄o.

Ma a sun yam w̄okuru wukiri.

21 Gusun̄a, s̄a n daa wun̄en ȳis̄iru duari,  
ma sa da sa b̄ūnu ganu s̄ām̄a,

22 a ñ kaa tubu, wun̄e wi a t̄onun ḡr̄un gari  
ȳe?

23 Adama wun̄en s̄ōna ba sun goom̄a bururu  
ka yoka,

ba sun m̄era n̄ge ȳāa ni ba ka d̄o bu go.

24 A dom yando Yinni! Mban s̄ōna a do.

A dom yando. A ku sun yina sere ka  
baadomma.

25 Mban s̄ōna a wun̄en wuswaa berum̄a.

Mban s̄ōna a ñ b̄es̄en w̄onw̄ondu m̄.

A ñ wa n̄ge m̄e ba sun taare?

26 Domi sa nuki sankire. Sa kp̄i tua s̄o.

27 A seewo a sun somi.

A sun w̄oro wun̄en durom bakam s̄.

## 45

1 K̄irun womu ge Koren bibu ba wom  
kowobun wirugii kua. Ge wee.

2 N̄en ḡoru ga bwisiku duronu yiba sere nu  
yarim̄a.

Na womu geni m̄e sun̄an s̄.

N̄en yara ya s̄āa n̄ge yoro geon yorutia.

3 Wuna a buram bo t̄on bibun suunu s̄o.

Wun̄en gari yi durom yiba.

Yen s̄ōna a Gusun̄an domaru m̄e sere ka  
baadomma.

4 Tabu kowo damgii, a wun̄en takobi bekio,  
wuna a yiiko ka b̄ere baka m̄.

5 Ka wun̄en sinandun dam,  
a wun̄en tabu keke ȳōwo a da a nasara sua,  
kpa a gem sanna ka daa duudwia ka gean  
kobu,

kpa a s̄om maamaakiginu ko ka wun̄en n̄om  
geun dam.

6 Wun̄en s̄ēnu nu n̄o do,  
nu koo wun̄en yiber̄eba s̄oku,  
kpa t̄ambu bu w̄aruku wun̄en wuswaa.

7 Gusun̄a, ba wun̄en bandu sw̄i sere ka  
baadomma.

Gema a ka wun̄en bandu n̄eni.

8 A gea k̄i, ma a k̄ōsa tusa.

Yen s̄ōna Gusun̄a wi u s̄āa wun̄en Yinni, u  
nun ḡōsa.

U maa nun nuku dobu w̄e ye u ka nun aye  
b̄eregiru w̄e

te ta wun̄en kpaasibugiru kp̄aru kere.

9 Wun̄en ȳanu nu turare num̄o

ye ba ra soku miru ka aloesi ka kasi.

Ba m̄or̄okunu soom̄a a ka nuku dobu wa  
wun̄en sina ḡbabur̄o te ba suunu donnu  
mani mani.

10 Sina bii w̄andiaba ba s̄āa wun̄en kur̄o kpaa  
s̄akobu.

Kur̄o kpao u ȳo wun̄en n̄om geūo u wura  
seba ye ya na Ofirin di.

11 A swaa dakio, bii kur̄obu a n̄en gari n̄o,

kpa a yi bwisiku.

A wun̄en t̄ambu duario ka wun̄en baan  
ȳenugibu.

12 Wun̄en buram mu ka sina boko naawa  
gem gem.

A n̄un b̄ere w̄eȳo ȳen s̄o u s̄āa wun̄en yinni.

13 Tirin t̄ambu be ba bwesenu kpuro  
arumani kere,

ba koo ka nun dukia bwese bweseka naawa  
bu ka wun̄en k̄i geeru kasu.

14 Sina bii w̄andia kur̄o kpao wi, u w̄āa sina  
kpaar̄o,

u ȳanu seba ni ba buraru koosi ka wuraba.

15 Ba ka n̄un da sun̄an mi ka win ȳāa bura  
n̄onigii ni,

ma win kur̄o kpaa s̄akoba n̄un sw̄i.

16 Ba bu duusia sina kpaar̄o ka nuku dobu  
ka ȳeribu.

17 Sina boko, wun̄en biba koo wun̄en  
baababan tubi di,

kpa bu bandu di tem kpuro s̄o.



18 Nɛn womu geni, ga koo de bu wunen  
yĩsiru yaaya tōru baatere,  
kpa bwesenu kpuro nu nun siara sere ka  
baadommaɔ.

## 46

1 Womu ge Koren bibu ba wom kowobun  
wirugii kua. Ba gu kuawa ka gōru yāka. Ba  
nɛɛ,

2 Gusunɔwa u sãa bɛsɛn kuku yee naanɛgiru  
ka bɛsɛn tãsi yeru.

Baa nuku sankiranu sɔɔ,

u ra n sɔɔru sãawa u ka tɔnu somi.

3 Yen sōna sa ñ bɛrum m̀ sanam mɛ tem mu  
yĩirimɔ,

ñ kun mɛ sanam mɛ guunu diirimɔ nim  
wɔ̀kun sɔɔwɔ.

4 Sa ñ nande sanam mɛ nim wɔ̀kun nim  
kurenu nu wɔ̀ki nu yaka m̀

sanam mɛ nu guunu yĩirimɔ.

5 Daaruu gara wãa tɛn nim mu ka nuku dobu  
naamɔ Wɔrukoon wãa yerɔ,

dii dɛɛra ten mi, mi wi, Gusunɔ u wãa.

6 Gusunɔ u wãa te sɔɔ, yen sōna ta ñ wɔrumɛ.  
Gusunɔ u ra tu gabewa saa buru buru yel-  
lun di.

7 Bwesenu nu burisine, ma bannu  
wɔrukumɔ.

Gusunɔ u gbãra, ma tem mu yanda.

8 Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u ka sun wãa.  
Yakɔbun Yinni, u sãawa bɛsɛn kuku yee  
naanɛgiru.

9 I na i wa ye Yinni Gusunɔ u kua.

U sɔm maamaakiginu kua handunia sɔɔ.

10 U tabu kpeesia yen goonu nne ye sɔɔ.

U tennu ka yaasi bɔɔka,

ma u tabu keke yi dumi gawe dɔɔ mɛni.

11 U nɛɛ, i yōro, kpa i gia ma wiya Gusunɔ.

U bandu dii bwesenu kpuro sɔɔ, ka tem  
kpuro sɔɔ.

12 Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u ka sun wãa.  
Wi, Yakɔbun Yinni u sãawa bɛsɛn kuku yee  
naanɛgiru.

## 47

1 Womu ge Koren bibu ba wom kowobun  
wirugii kua. Ge wee.

2 Bɛɛ handunian bwesenu, i taki koowo,  
kpa i kuuki ko ka nuku dobu Yinni Gusunɔn  
mi.

3 Domi u sãawa Yinni Wɔrukoo wi u nanum  
mɔ.

U sãawa sina boko tem kpuro sɔɔ,

4 wi u ra de su bwesenu ganu tɛɛsi,  
kpa sa n nu taare.

5 Wiya u sun bɛsɛn tem gɔsia, ma sa yen woo  
kanamɔ,

bɛsɛ Yakɔbun bweseru te wi, Yinni u kī.

6 Gusunɔ u yɔɔmɔ Siɔniɔ, ma ba nasaran taki  
m̀.

U gbia u dɔɔ, ma ba kɔba soomɔ.

7 I Gusunɔ womu kuo, i Gusunɔ womu kuo.  
I Yinni, sina boko siaro ka womu.

8 Domi wiya u sãa handunia kpuron sunɔ.

I nùn womu kuo.

9 Wiya u bandu dii bwesenu kpuro sɔɔ,  
ma u sɔ win sina gɔni dɛɛra sɔɔ.

10 Bwese tukunun sina biba mɛnnamɔ ka  
Gusunɔ Aburahamun Yinnin tɔmbu.  
Domi wiya u ka be ba tem kōsu wãa.

Wiya u kpuro kere.

## 48

1 Womu ge Koren bibu ba kua. Ge wee.

2 Yinni Gusunɔ, a kpã,

yen sōna n weene bu nun tɔma baama,  
wunen wuuɔ ka wunen guu dɛɛra ten wɔllu  
te ba m̀ Siɔni.

3 Ta yō buram buram tɔna.

Wi u tu mɛɛra kpa u n nuku dobu m̀ ten  
buram s̄.

Guu ten s̄ɔ yɛsan nɔm geu gia, sina bokon  
sina kpaara mi.

4 Yinni Gusunɔ, wunen sina kpaaru sɔɔ,  
a ra sun s̄ɔsiwa ma a sãa bɛsɛn kuku yeru  
ka gem.

5 Domi wee, sinambu ba mɛnna,  
ba nɔɔ tia kua bu ka Siɔni wɔri.

6-7 Adama ye ba nun wa,

miya bɛrum bu mwa, ba wurura nge tɔn  
kurɔ

wi marubun wahala ya nɛnua sanam mɛ u  
yiire.

Yera ba nanda ba duki sua.

8 Ba fukura ba wɔruka nge goo nimkuu ge  
s̄ɔ yari yerun woo ga fuka.

9 Ye sa nɔɔmɔ ba gerumɔ, sa ye wa Gusunɔ,  
wɔllu ka tem Yinnin wuuɔ.

Sa ye wa Gusunɔ bɛsɛn Yinnin wuuɔ.

Wiya u koo de wuu ge, ga n wãa sere ka  
baadommaɔ.

10 Gusunɔ, sa wunen durom bwisikunu m̀  
wunen sãa yee ten mi.

11 Nge mɛ a yĩsiru yara,

nge mɛya ba koo nun tɔma handunian  
goonu nne sɔɔ.

Domi a ra tǎmbu kpare gem sǎo.

<sup>12</sup> Be ba wǎa Siǎnin guurǎ, ba nuku dobu mǎ.

Yudan tǎmbu ba yǎerimǎ wunen siri bi a kuan sǎ.

<sup>13</sup> I sǎiyǎ i ka Siǎni sikerena.

I yen kǎsu yenu gario.

<sup>14</sup> I yen gbǎra te mǎerio,

kpa i yen sina kpaanu mǎeri

i ra ka bǎen bibu yen faagi kua,

<sup>15</sup> i nǎe, Yinni Gusunǎwa u sǎa bǎesen Yinni sere ka baadommaǎ.

Wiya u koo maa sun kpara sere ka bǎesen gǎon tǎrǎ.

## 49

<sup>1</sup> Womu ge Koren bibu ba wom kowobun wirugii kua. Ge wee.

<sup>2</sup> Bǎe bwesenu kpuro, i swaa dakio i nǎ.

Bǎe handuniagibu, i swaa tem kpǎiyǎ i nǎ.

<sup>3</sup> Damgibu ka bwǎebwǎebu, i swaa dakio i nǎ.

Sǎarobu ka gobigibu, i swaa tem kpǎiyǎ i nǎ.

<sup>4</sup> Na kon gari bwisigii gere.

Nen bwisikunu nu maa asansi mǎ.

<sup>5</sup> Na bwisigibun mǎnnu swaa daki,

na kon maa bǎe nu tubusia ka mǎrǎku.

<sup>6</sup> Mban sǎna kon bǎerum ko wahalan saa sǎo. Mban sǎna kon bǎerum ko sanam mǎ nen yiberǎba ba man sikerene nuku kǎsurun sǎ.

<sup>7</sup> Ba ben dukia naane sǎa.

Ma ba tii sue dukia yen kpǎarun sǎ.

<sup>8</sup> Adama ben goo kun kpǎ u win winsim hunde yakia,

kpa u Gusunǎ yen kǎsiaru wǎ.

<sup>9</sup> Domi hunden yakiabu gǎa bakana, bu n nǎru mǎ.

Yen sǎna n n koorǎ bu kpǎ bu ye ko,

<sup>10</sup> n n maa koorǎ ba n wǎa sere ka baadommaǎ.

Ba n kpǎ bu gǎo yina.

<sup>11</sup> Domi sa waamǎ ma bwisigibu ka gari bakasu kpurowa ba gbimǎ.

Ma ba ben dukia derimǎ gabu bu gura.

<sup>12</sup> Mǎya be ba yǎsiru yara ba ra n bwisika ma ben yenusu ko n wǎawa sere ka baadommaǎ.

Ben wǎa yenu kun maa kam mǎ.

<sup>13</sup> Adama tǎnu wi u bǎere mǎ u ku ra tǎ.

U sǎawa nge yǎe yi ba ra sakiri.

<sup>14</sup> Nge mǎya ben are sǎa,

be ka be ba bu swǎi ba ben gari swaa daki.

<sup>15</sup> Ba ra bu surewa gǎriǎ nge yǎa gǎo ge ba sure wǎru sǎo,

kpa gǎo u bu di.

N sosi, tǎn dǎeroba koo bu taaku, kpa ben bǎere yu kpe,

kpa gǎribun wǎa yeru tu ko ben yenu.

<sup>16</sup> Adama Gusunǎ u koo nen hunde wǎra saa gǎribun wǎa yerun di.

Domi u koo man kǎsu.

<sup>17</sup> Yen sǎ, a ku nanda tǎnu ù n dukia guramǎ, ma win yenusun arumani ya sosimǎ.

<sup>18</sup> A n yǎ ma u n ka yen gaa dǎo gǎriǎ,

ba n maa ka nùn yen gaa sikumǎ.

<sup>19</sup> U ko n nuku dobu mǎ win wǎaru sǎo,

kpa ba n nùn siaramǎ nuku doo bi u mǎn sǎ.

<sup>20</sup> Adama yen kǎkǎrǎ, u koo win baababa deemawa gǎriǎ.

Be, ba n maa handunian yam bururam wasi.

<sup>21</sup> Tǎnu wi ba bǎere wǎemǎ, ma u n bwisi mǎ, u sǎawa nge yǎe yi ba mwǎerima bu sakiri.

## 50

<sup>1</sup> Asafun womu. Ge wee.

Yinni Gusunǎ u gari mǎ, u handuniagibu soku

be ba wǎa sǎo yari yerǎ n ka da sǎo duu yerǎ.

<sup>2</sup> Gusunǎ u kurama saa Siǎni wuu burǎ gen min di ka yam bururam.

<sup>3</sup> Bǎesen Yinni u wee wi, wi u ku ra mari.

Win wuswaaǎ dǎo boko sǎrua, ma guru woo bǎkǎ ga ka nùn sikerene.

<sup>4</sup> U nǎogiru sue wǎllǎ ka temǎ u ka win tǎmbu siri.

<sup>5</sup> U mǎ, i man nen tǎmbu mennama be ba man naane sǎa,

be, be ba ka man arukawani bǎkua ma ba ye sire ka yǎkuru.

<sup>6</sup> Wǎllu kpuro ta koo win gem gari kpara.

Domi wiya u sǎa siri kowo.

<sup>7</sup> Yinni Gusunǎ u nǎe,

i swaa dakio bǎe nen tǎmbu Isireliba.

Na kon bǎe sǎ ma nǎna na sǎa bǎen Yinni.

<sup>8</sup> N n bǎen yǎkunun sǎ na bǎe gerusimǎ.

Domi na ra bǎen yǎku dǎo mwaararuginu mwe baadomma.

<sup>9</sup> Na n maa naa kinenu mwaamǎ bǎen yenusǎ, n kun mǎ boo kinenu bǎen boo gǎsǎ.

<sup>10</sup> Domi nǎna na gbeku yǎe kpuro mǎ ka yi yi wǎa guunǎ dabi dabinu.

<sup>11</sup> Na gunǎ si su wǎa guunǎ kpuro yǎ ka maa yǎe yi yi wǎa yakasǎ.

Yi maa sǎawa negii.



## 52

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. <sup>2</sup> U gu kuawa sanam me Dɔɛgu Edɔmu u na Sɔɔlun mi u ka nùn sɔ ma Dafidi u da Akimɛlɛkin mi. Womu ge wee.

<sup>3</sup> Tabu durɔ, mban sɔna a tii siaramɔ kɔsa ye a mɔn sɔ.

A n yɛ ma Gusunɔn durom mu ko n waa sere ka baadommaɔ.

<sup>4</sup> Kɔsa tɔnawa wunen yara ya ra n gerumɔ. Ya sɔawa nge wobu te ta nɔ do, murafiti wunɛ,

<sup>5</sup> a ra kɔsa kã n kere gea, kpa a n weesu kã n kere gem.

<sup>6</sup> Gari kɔsiya yi ra n yiba wunen nɔwɔ kpa a n waa keetan swɛɛ sɔɔ.

<sup>7</sup> Yen sɔ, a n yɛ ma Gusunɔ u koo nun sura sere ka baadommaɔ.

U koo nun gawa u yara saa wunen kuu bekurugirun di,

kpa u nun wuna wasobun suunu sɔɔn di.

<sup>8</sup> Be ba Gusunɔ naane sãa, ba koo nun wa, kpa biti bu mwa bu nun yɛɛ bu nɛɛ,

<sup>9</sup> durɔ winiwa u yina Gusunɔ u nùn kɔsu, ma u win naane doke win dukia sɔɔ, u tii kɔsu win bwisi sɔɔ.

<sup>10</sup> Nɛ, na wɔawa Yinni Gusunɔn sãa yerɔ nge olifin dãa beku te ta kpare, ta wɛsu sãa. Na win durom naane sãa sere ka baadommaɔ.

<sup>11</sup> Na kon nùn siarawa sere ka baadommaɔ, domi u kua.

Wi sɔara kon nen yĩiyɔbu doke be ba nùn naane sãan suunu sɔɔ yèn sɔ u sãa tɔn geo.

## 53

*(I maa mɛerio 14)*

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua ka gaasiraru. Ge wee.

<sup>2</sup> Wee nge me gari bakasu su sãa.

Su ra nɛɛ, Gusunɔ sari.

Su sankire. Su kom kɔsum mɔ.

Sin gagu sari ge ga gea mɔ.

<sup>3</sup> Yinni Gusunɔ u tɔmbu mɛerima saa wɔllun di,

u ka wa goo ù n waa u bwisi mɔ,

u ka wa goo ù n waa u nùn sãamɔ.

<sup>4</sup> Adama u wa be kpurowa ba kɔre.

Be kpurowa ba sankire.

Be kpurowa ba kɔsa mɔ.

Baa ben turo kun gea mɔ.

<sup>5</sup> Ye u wa me, yera u tii bikia u nɛɛ,

kɔsan kowo be, ba n yɛru mɔ?

Wee ba nen tɔmbu gbɛnimɔ.

Ben goo kun man sãamɔ.

<sup>6</sup> Yen sɔ, ba koo nanda bu diiri sanam me gãa berumginu sari.

Be ba ka nun tabu mɔ,

Gusunɔ u koo ben kukunu yarinasia.

Ba koo sekuru wa yèn sɔ u bu yina.

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, na nun kanamɔ

a de faaba kowo goo u yari Siɔnin di u Isireliba, Yakɔbun bweseru yara dɛsirun di,

kpa ba n waa bɔri yɛndu sɔɔ.

À n kua me, anna a nuku dobu wa bi ba koo ko mi.

## 54

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua ka mɔrɔku <sup>2</sup> sanam me Sifugibu ba na Sɔɔlun mi bu ka nùn sɔ ma Dafidi u kukua ben temɔ. Ge wee.

<sup>3</sup> Gusunɔ, a man faaba koowo wunen yĩsirun sɔ.

A de a man siria ka wunen dam bakam.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ, a swaa tem kpĩiyɔ kpa a nen kanaru nɔ.

<sup>5</sup> Domi tɔn tukobu ba man seesi.

Tɔn kɔsobu ba kasu bu man go.

Ben bwisikunu sɔɔ, ba nɛɛ, wunɛ Gusunɔ a sari.

<sup>6</sup> Adama nen mi, wuna a sãa nen faaba kowo. Be ba ka man yɔ, bera a maa ka yɔ.

<sup>7</sup> A nen yiberɛba kɔsa kɔsio.

A man bɔrɔkiniru sɔsio, a bu go.

<sup>8</sup> Kon nun yãkunu kua ka nuku tia.

Kon womu ko ka wunen yĩsiru n nun tɔma, domi a sãa tɔn geo.

<sup>9</sup> Wuna a ra man nuku sankiraru wunari, kpa na n nuku dobu mɔ nà n nen yiberɛba wa.

## 55

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua ka mɔrɔku. Ge wee.

<sup>2</sup> Yinni Gusunɔ, a swaa tem kpĩiyɔ a nen kanaru nɔ.

A ku man biru kisi nà n nun kanamɔ.

<sup>3</sup> A nen laakari koowo kpa a man wisi.

Wee na sirene ka nuku sankiraru,

<sup>4</sup> na burisine yiberɛban garin sɔ

ka tɔn kɔsobun dam dɔrebun sɔ.

Tɔmba man kɔsa kuamme,

ba man taare wɛ ka mɔru baka.

<sup>5</sup> Na nuki sankire too nen gɔruɔ.



Ma gəən berum man nenua.

<sup>6</sup> Na nanda sere na diirimə.

<sup>7</sup> Na nεε, nà n daa kasa mə nge kparuko,  
kon yōwa n da n sina na n wēre.

<sup>8</sup> Kon duka yakura n da mi n toma,  
kpa na n wāa gbaburə.

<sup>9</sup> Kon duka yakura fuuku n kuku yeru kasu,  
kpa guru woo damguu gu ku raa man so.

<sup>10</sup> Yinni, a nen yiberεban kpunaa kam  
koosio,  
kpa bu ku nəəsina.

Domi na waamə tamba wəbia ka sannəsu mə  
wuuə

<sup>11</sup> ba ka gen gbāraru sikerene sō sō ka  
wōkuru.

Meya kōsa ba mə wuu ge sō.

<sup>12</sup> Nuku kōsurugibu ka gbenəbu ka  
keetagiba

ba yiba wuu ge sō.

<sup>13</sup> N n yiberεn na u na u man wənwa,  
na n gam gerumə.

Goo ù n man tusa, kon kuke win sō.

<sup>14</sup> Adama wuna a kua mε,  
wunε wi a sāa nen beruse ka nen bərə,  
wunε wi na ra nen asiri sō.

<sup>15</sup> Ne ka wunε, kīi bakara ta sun manine,  
ma sa dōo sannu Yinni Gusunən sāa yerə.

<sup>16</sup> A de gəə u tən kōsobu sēre subaru sō,  
kpa bu da gəribun wāa yerə wasiru.

Domi nuku kōsura yiba ben swaa sō.

<sup>17</sup> Adama Yinni Gusunə, wuna na faaba  
kanamə.

Kaa maa man faaba ko.

<sup>18</sup> Tōo giriru kpuro, na ra n weeweenu  
məwa.

Meya a maa nen nəə nəəmə.

<sup>19</sup> A n kaa de yiberεba bu man nəma turi baa  
mε ba dabi.

Kaa man bəri yendu wē.

<sup>20</sup> Yinni Gusunə, wunε wi a sō wunen sina  
gənəə sere ka baadommaə,

wuna kaa negii nə, kpa a bu sekuru doke.

Domi n n koorə bu gōru gəsia

yèn sō ba n nun nasie.

<sup>21</sup> Ba wi u ka bu wāa bəri yendu sōo sannə  
wəri.

Ba arukawani ye u ka bu bəkua kusia.

<sup>22</sup> Gari doriya yi ra n wāa tən kōso win  
nəəwə.

Adama tabun gariya yi ra n wāa win  
nukurə.

Meya maa win gari yi ra n kokuməwa nge  
gum yarum.

Adama yi ra n sāawa nge takobiba.

<sup>23</sup> A wunen wāaru kpuro Yinni Gusunə  
nəmu səndio,

kpa u nun nəəri.

Domi u n derimə gemgii u wəruma.

<sup>24</sup> Yinni Gusunə, wuna kaa de tən kōsobu bu  
da gəribun wāa yerə.

Kpa tən gowobu ka be ba bwisi kōsi mə bu  
ghi sekum.

Adama nε, wuna na naanε sāa, Yinni  
Gusunə.

## 56

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun  
wirugii kua. Ba gu kuawa ka dəkə te ta sāare  
nge kparukogiru ge ga sumə dāa bakaru  
garun wəllə. Dafidi u womu ge kuawa  
sanam mε Filisitiba ba nùn mwa ba neni  
Gatiə. Ge wee.

<sup>2</sup> Gusunə, a nen wənwəndu waawo,  
domi tən dabira ta man buku buku mə.

Ta ka man tabu mə,  
ma ta man nəni sōəmə tōo baatere.

<sup>3</sup> Nen yiberε be, ba dabi,  
ba man buku buku məwa saa kpuro,

be, be ba ka man tabu mə mi,  
ba man wəri ba taare.

<sup>4</sup> Berum mù n man mwa.

Wuna na ra n naanε sāa.

<sup>5</sup> Yinni, na nun siara gari yi a geruan sō.

Na n gāanu ganun berum mə,

domi na nun naanε sāa.

Mba tən u koo kpī u man kua.

<sup>6</sup> Tōo baatere ba ra man gari kəsiwa,  
kpa ba n man gāa kōsunu bwisikusimə.

<sup>7</sup> Ba nəə tia kua, ba man sakiriammε.

Ba nen yira kasu bu ka man hunde wuna.

<sup>8</sup> Domi ba tamaa kōsa ya koo bu yara.

Yinni, a bu suro ka mərə.

<sup>9</sup> A nen yira kpuro swīi mi na kpikuru da.

A nen nəni yīresu gārio wunen bwāaru \* sō.

A sin geeru yorua wunen tireru sō.

<sup>10</sup> Gusunə, nà n nun nəəguru sue,  
nen yiberεba ba koo biru wura.

Domi na yē kam kam ma a sāawa negii.

<sup>11</sup> Yinni Gusunə, na nun siara gari yi a  
geruan sō.

Meya kon maa nun təma wunen gari yin sō.

<sup>12</sup> Na n gāanu ganun berum mə,  
domi na nun naanε sāa Yinni.

\* 56:9 bwāaru - Bwāa te, Yuuba ba ra tu kowa ka gəna.

N n mɛn na, mba tɔnu u koo kpĩ u man kua.

<sup>13</sup> Gusunɔ, kon nɛn nɔɔ mwɛɛru yibia te na nun kua.

Kon yɔkunu ko n ka nun siara.

<sup>14</sup> Domi a man yara saa gɔɔn di.

Mɛya a ñ derimɔ nɛn naasu su sokura.

Kpa n kpĩ n sĩ wunɛn wuswaaɔ tɔmbun suunu sɔɔ.

## 57

*(I maa mɛɛrio naasu 8-12, 108:2-6)*

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. U womu geni kuawa sanam mɛ Sɔɔlu u nùn naa gire u go. Ma u da u kukua kpee baa sɔɔ. Ge wee.

<sup>2</sup> Gusunɔ, a nɛn wɔnwɔndu waaɔwo.

Wunɛn miya na kuku yeru kasu.

Wunɛn kasan saara ta koo man bere sere nɛn nɔni swɔaru kpuro tu ka kpe.

<sup>3</sup> Yinni Wɔrukoo, wuna na nɔɔgiru sue, domi wuna a ra man nɔɔri.

<sup>4</sup> Saa wɔllun diya kaa man somima.

Kaa nɛn yiberɛba burisina.

A man wunɛn bɔrɔkiniru ka wunɛn tɔn geeru sɔɔsima.

<sup>5</sup> Wee na wɔa tɔn kɔsobun suunu sɔɔ be ba sɔa nge gbee sinan si su ra tɔmbu tem.

Ben donna nu sɔa ben yaasi ka ben sɛɛnu.

Ma ben yara sɔa nge takobi ye ya nɔɔ do.

<sup>6</sup> Gusunɔ, wɔllu ta ñ kpɛ tu nun mwa wunɛn kpɔarun sɔ.

A wunɛn yiiko sɔɔsio tem kpuro sɔɔ.

<sup>7</sup> Nɛn yiberɛ be, ba man yɛri beria nɛn swɛɛ kpuro sɔɔ,

ma na tem tuke na wa ba wɔru gba nɛn wuswaaɔ.

Adama bera ba gu wɔri.

<sup>8</sup> Gusunɔ, nɛn torora sɔ.

Kon nun womu kua kpa n nɛn baranu so.

<sup>9</sup> A yando nɛn bwɛra.

Mana nɛn gɔɔgera wɔa.

Mana nɛn mɔrɔku ga wɔa n ka sɔɔ bɔɔsia.

<sup>10</sup> Yinni Gusunɔ, kon nun siara tɔmbun suunu sɔɔ,

kpa n maa nun tɔma ka womusu.

<sup>11</sup> Domi wunɛn tɔn geera wɔawa sere ka wɔllu.

Mɛya maa wunɛn bɔrɔkiniru ta sɔɔsiramɔ sere ka guru winɔ.

<sup>12</sup> Gusunɔ, wɔllu ta ñ kpɛ tu wunɛn kpɔaru mwa.

A wunɛn yiiko sɔɔsio handunia kpuro sɔɔ.

## 58

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. Ge wee.

<sup>2</sup> Bɛɛ Wɔrukoon tɔmbu, i ko kpĩ i baawure siri dee dee i n ka sere nɔɔ maari?

<sup>3</sup> Aawo, i kɔsa mɔwa gɔruɔ.

Ma i bɔbunu ayeru kɛmɔ.

<sup>4</sup> Daa kɔsagii u ra sɔɔsirewa saa win mɛron nukurun di.

Wee kowo u ra kɔɔrewa saa win birun di.

<sup>5</sup> Ben nɔɔ ga ra n dɛɛ yibawa nge waa,

kpa ba n ben swasu kɔrua nge surɔkɔru

<sup>6</sup> te ta kun kĩ tu dobo dobo yɛru bon gari, baa mam wi u dobo dobo yɛru bon gari.

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, a bu nɔɔ kɔsukuo.

Be, be ba sɔa nge gbee sinan kpɛmminu mi, a ben baa saburosu yakirio.

<sup>8</sup> A de bu yarina nge nim mɛ mu kokumɔ, kpa a bu twee bu ko kpanɔbu.

<sup>9</sup> Bu gbio bu yanda nge sokoro,

kpa a ku de bu sɔɔ wa

nge bii wɔn suru kun yiba ba ka mara.

<sup>10</sup> Kaa bu gurawa fuuku ka woo guna sere bu ka nɛɛ,

weke te ba swɛn koru ta dɔɔ wa ta swɔa, baa dɔa ya n gbere.

<sup>11</sup> Adama gemgii u ko n nuku dobu mɔwa ù n wa ba nùn mɔru bara.

U koo win naasu kpakia tɔn kɔsobun yem sɔɔ,

<sup>12</sup> kpa tɔmbu bu nɛɛ, gemgiiwa u koo are wa.

Domi Gusunɔwa u handunian tɔmbu kpuro sirimɔ.

## 59

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua. U gu kuawa sanam mɛ Sɔɔlu u gɔra bu da bu wi, Dafidin diru tarusi bu nùn go. Ge wee.

<sup>2</sup> Nɛn Yinni, a man wɔro nɛn yiberɛban nɔman di.

A man kɔsuo ben sɔ.

<sup>3</sup> A man wɔro tɔn kɔsobun nɔman di,

kpa a man yakia be ba tɔmbun yem yarimɔn nɔman di.

<sup>4</sup> Domi be wee ba man kasu bu go.

Daa bɔɔbɔyagiba ba nɔɔ tia mɔ bu ka man go.

Na ñ kɔsa kue, na ñ maa durum kue, Yinni Gusunɔ.

<sup>5</sup> Ka mɛ, ba sɔru mɔ bu ka man wɔri.

Yinni, a seewo, a man mɛɛrio, a na a man somi.

6 Gusunə Isireliban Yinni, wunε wi a wəllu ka tem mə, a seewo a tən kəso be seeyasia be, be ba n nun nasie.

A ku ben goon wənwəndu ko.

7 Yoka baayere ba ra nεwa ba n wori nge bənu kpa ba n ka wuu sikerene.

8 Kəsa yarimə saa ben nəsun di, ma n sāa nge ba takobi wuuwa.

Domi ba mə, wara koo nə ye ba gerumə.

9 Adama wunε, Yinni Gusunə, a bu yεemə. A bwesenu kpuro atafuru sāa.

10 Baa bə n dam mə amə, wuna na naane sāa. Domi wuna nen kuku yee bakaru.

11 Yinni kīrugii, a na a man swaa gbiiya.

Wee a dera na nen yiberεba mεera ka nuku dobu.

12 A ku bu go kpa nen tambu bu ku raa ye duari.

Adama a de bu sirena, kpa bu wəruku wunen dam s̄.

Domi wunε, Yinni Gusunə, wuna a sāa besen tereru.

13 Ben gere kpuro ya durum yibawa.

A de ben tii suabu bu bu sura.

Domi ba ra n weesu ka gari kəsi geruməwa.

14 Yinni, a bu kam koosio ka məru, kpa ba kun maa wāa.

Kpa bu gia ma wuna a bandu dii Yakəbun bibu s̄ə ka handunia kpuro s̄ə.

15 Yoka baayere, yiberε be, ba ra nεwa ba n wori nge bənu kpa ba n ka wuu sikerene,

16 ba n kasu ye ba koo di.

Kpa ba n wāa mi, wəku giriru, domi ba ku ra debu.

17 Adama ne, na kon womu ko wunen dam s̄.

Buru buru yellu, na kon nun təma wunen kīrun s̄,

domi a sāawa nen kuku yee damguru, kpa n kuke wunen mi nà n nuki sankire.

18 Yinni Gusunə, wuna a sāa nen dam ka maa nen kuku yee damguru.

Wuna kon təma, domi a sāawa tən geo.

## 60

*(I maa mεerio naasu 7-14, 108:7-14)*

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun wirugii kua ka mərəku. U gu kuawa u ka keu s̄əsi. 2 Womu ge, Dafidin taba ga ka yā bi u ka Sirigii be ba wāa Mesopotamiə ka

Sobaə kua. Ye Dafidi u taa bi wee, win tabu sunə Yoabu u Edəmun tabu kowobu gowa nərəbun suba wəkura yiru (12.000) wəwa gaa s̄ə ye ba mə Bəru. Womu ge wee.

3 Gusunə, wee a sun yina ma a sun yarinasia.

Baa mε a məru sāa, a sun seeyo.

4 A dera tem mu yīira ma mu besikira. A mu kpaasinə domi mu kankiramə.

5 A dera wunen tamba nəni s̄əra, ma ba tam nəra mu ben wiru gəsia.

6 Be ba nun nasie, bera a wunen gidi bəra wē,

kpa yu s̄əsira gem s̄.

7 A sun wəro ka wunen dam.

A besen kanaru nəwə,

kpa su faaba wa besε wunen kīnasibu.

8 Gusunə u gerua win sāa yee dεerarə u neε, u koo nasara wa.

U koo Sikemu bənu ko kpa u tambu Sukətun wəwa yabua.

9 Wiya u Galadi mə. Wiya u maa Manase mə. Efaraimu ya sāawa nge win sii furə kəkəru. Ma Yuda ya sāa nge win sina dεka.

10 Adama Məabu ya sāawa win woburutia.

U koo Edəmu bara nəə teu kəwə u ka s̄əsi ma ya kua wigia.

Filisitiba ba koo nūn nasaran kuuki koosi ka nuku dobu.

11 Wara u koo ka man da wuu gbāraru guu gen mi.

Wara u koo man kpara u ka da Edəmuə.

12 Yinni Gusunə, wuna kaa ka man da, wunε wi a raa sun yina,

ma a ku ra maa ka besen tabu kowobu yari.

13 A sun somiə su ka yari nəni swāarun di.

Tənun somiru ta sāawa wom dirum.

14 A n wāa ka besε, sa ko kpī su tabu ko ka wərugəru.

Kpa a besen yiberεba kəsuku.

## 61

1 Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua ka mərəku. U neε,

2 Gusunə, a nen weeweenu nəwə, kpa a nen kanaru nə.

3 Saa tontonden diya na nun nəəguru sue ka nuku sankiranu.

A ka man guuru yəwə te na n kpē n ka tii yə.

4 Domi a sāawa nen kuku yeru.

Ma a maa sāa nen gbāraru nen yiberεban wuswaa.

5 Na kī na n wāa wunen kuu bekurugirō sere  
ka baadommaa,  
na n kukua wunen kaserun kākārō.  
6 Domi a ra man kue ye na kī,  
kpa a man tubi wē ye a ra be ba wunen yīsiru  
nasie wē.  
7 Gusunō, a bēsen sina bokon wāaru daka  
daasio.  
A de win wāaru tu denya.  
8 Kpa a de u n bandu dii sere ka baadommaa  
wunen wuswaa.  
A de wunen bōrakiniru ka wunen tōn geera  
n wāa wi sō.  
9 Saa yera kon nun tōma sere ka  
baadommaa,  
kpa na n nen nō mweeru yibiamō tō  
baatere.

## 62

1 Womu ge Dafidi u Yedutum ka wom  
kowobun wirugii kua. Ge wee.  
2 Ka geema, Gusunō wunē sōra nen naane  
wāa.  
Wuna a ra man faaba ko.  
3 Wuna a maa sāa nen kperu tēn mi na ra  
kuke n ka faaba wa.  
Wuna a sāa nen kuku yee bakaru.  
A n derimō nen naasu su sokura.  
4 Sere saa yerā i ko i n tōnu kunisi i n sēre,  
nge mē ba ra gana ye ya dēbura sure,  
n kun mē kara ye ya wārumaa dō.  
5 Geema, ba nō tia mō  
bu ka durō wi sura win aye bakarun di.  
Ba ku ra n weesu mēra gāanu ben mi.  
Ka nōwa ba ra n tōnu domaru kuamme,  
gōruō kpa ba n nūn bōrusimō.  
6 Gusunō, wunē sōra nen naane wāa.  
Wunē sōra nen yīyōbu wāa.  
7 Wuna a sāa nen kperu tēn mi kon kuke n  
ka faaba wa.  
Wuna a sāa nen kuku yee bakaru.  
Nen naasu kun maa sokuramō.  
8 Gusunō, wuna a ra man faaba ko, kpa a de  
na n bēere mō.  
Wuna nen kuku yee damgiru.  
9 Bēe tōmbu, i nūn naane koowo saa kpuro.  
I nūn sōwō ye ya bēe neni.  
Domi wiya u sāa bēsen kuku yeru.  
10 Tōnu u sāawa wom dirum.  
Mēya u maa sāa weesu.  
Bā n nūn kilo sōndi, kaa deema u n woo  
bunum tura.  
11 I ku bēen naane doke daa bōbōya sō.  
I ku maa bēen yīyōbu doke wōbia sō.

Bēen dukia yā n kuuramō, i ku bēen bwēra  
kpuro doke ye sō.

12 N n nōn teeru na Gusunōn gere yeni nua  
ye u nēē, wiya u dam mō.

13 Yinni Gusunō, wuna a durom mō.  
A ra baawure kōsiewa ye u kua.

## 63

1 Dafidin womu. U gu kuawa sanam mē u  
wāa Yudan gbaburō. Ge wee.  
2 Gusunō, a sāawa nen Yinni.  
Wuna na soku.  
Na wunen beke barō.  
Ma nen wasi kpuro bēsikiramō wunen  
sarirun sō  
nge mē tem gbebum mu ra n bēsikiramō  
nim sarirun sō.  
3 Wee na wāa wunen sāa yerō na nun mēera,  
kpa n ka wunen dam ka wunen yīiko wa.  
4 Domi wunen tōn geeru ta gisōn wāaru  
kere.  
Yen sōna kon nun tōma ka womusu.  
5 Kon nun siara nen wāaru kpuro sō,  
kpa n nōma sua wōllō n ka nun sā.  
6 Nen hunde koo debu  
nge wi u dīa duronu ka yaa gumgia di.  
Kon nun siara ka nuku dobun kuuki.  
7 Nā n kpī, na ra n nun yaayewa na n wunen  
bwisikunu mō wōkuru.  
8 Domi a sāawa nen somiō.  
Nā n kukua wunen kasenun kākārō,  
na ra n nuku dobu mō.  
9 Na ka nun maninewa dim dim,  
ma wunen nōm geu ga man neni.  
10 Be ba kasu bu man go  
ba koo dawa sere tem sō sōwō.  
11 Takobiwa ba koo ka bu go,  
kpa purukanu nu ben gonu tem.  
12 Nē, sina boko kon yēeri wunē sō.  
Wi u ka nun bōrua u koo tii siara,  
adama kaa wee kowobun nōsu kōre.

## 64

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun  
wirugii kua. Ge wee.  
2 Gusunō, a nen nō nōwō sanam mē na  
weeenu mō.  
A man kōsuo nen yiberē wi na nasien sō.  
3 A man yaro tōn kōsobun wesianōsun di.  
Kpa a man yara daa kōsagibun suunun di.  
4 Ba ben yara nō deramō nge takobi,  
kpa ba n gari kōsi kasukumō nge sēenu,  
5 bu ka wi u kun gāanu kue to asiri sō.



6 Ba tii dam kēmōwa kōsan kobu sōo.  
Ba ra nōo tia ko bu ka tōmbu yina bēria  
ba n mō, goo kun bu wasi.  
7 Kōsa ba himba mō ba mō, ben kpunaa ye,  
ya wāwa mam mam.  
Domi goo kun kpē u tōnun gōrun gari tubu.  
8 Gusunō u bu sēnu twee.  
Wee nu bu girari.  
9 U bu mwa ka ben tii tiin gari.  
Be ba bu wa kpuro ba ra wii gimanu kowa.  
10 Kpa bērum mu be kpuro mwa ba n  
kparamō ye Gusunō u kua,  
kpa ba n yen bwisikunu mō.  
11 Yinni Gusunōn miya gemgii u ra kuku  
yeru ka nuku dobu wa.  
Kpa bēn gōru ga dēere bu bēere wa win mi.

## 65

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun  
wirugii kua. Ge wee.  
2 Yinni Gusunō, sa ko nun siara ka naane  
dokebu Siōniō,  
kpa su nōo mwēē ni sa nun kua yibia.  
3 Yinni Gusunō, wunē wi a ra tōmbun  
kanaru nō,  
tōmbu kpuro ba koo na wunen mi.  
4 Bēsen toranu sun bunie.  
Wuna kaa sun nu suuru kua.  
5 Doo nōorugiiwa wi a gōsa u nun susi u wāa  
wunen sāa yerō.  
Wunen wāa yerun nuku dobu koo de su  
debu wunen sāa yee dēerarō.  
6 Gusunō bēsen faaba kowo, wunen kīrun  
saabu,  
a ra bēsen kanaru wure,  
kpa a sun sōm maamaakiginu sōosi.  
Wuna tōmbu kpuro ba naane sāa temō sere  
ka be ba wāa nim wōkun tem burenō.  
7 Wuna a dam mō.  
Ka dam mēya a ka guunu swīi nin ayenō.  
8 Wuna a ra nim wōkun wōkinu marisie,  
kpa a gen nim kurenu yōrasia.  
Mēya a ra maa tōmbun wurenu kpeesie.  
9 Handunian goonu nne sōo,  
tōmbu kpuro ba wunen sōm maamaakiginu  
nasie.  
Wunē wi a ra sōo yari yerugibu ka sōo duu  
yerugibu nuku dobu wē.  
10 Wuna a ra tem nōori, kpa a mu nim yēka  
mu n kpā.  
A ra maa de mu n dukia mō.  
Gusunō, wunen bwia ya nim yibawa.

Mēya a ra ka tem dwiiyasie, kpa dīanu nu  
wa nu ka kpi.  
11 A ra gberun kpīin tem kusanu kōsuku kpa  
a nu nim yēka.  
A ra maa de gura yu nu dwiiyasie mam  
mam,  
kpa a ye ba duura mi domaru kua yu ka kpi.  
12 A ra dewa wōo gu tore kpa gu kpe ka  
wunen durom,  
kpa debura n wāa mi a sara kpuro.  
13 Debu te, ta wāawa ka kpara yenō,  
ma nuku dobu nōoramō guunō.  
14 Ma yāanu tērie kpara yenu mi.  
Mēya alikama ya kpia ya wōwa wukiri,  
ma baayere kpuro ya nun takaru mō, ya  
womu mō ka nuku dobu.

## 66

1 Womu ge ba wom kowobun wirugii  
kua. Ge wee.  
Bēē handunian tōmbu kpuro,  
i Gusunō nōogiru sueyo ka nuku dobu.  
2 I womu koowo win yīsiran yiikon sō.  
I win yīsiru wōlle suo ka womusu,  
3 kpa i nūn sō ma win sōma ya nanum mō,  
domi win dam mu kpā.  
Yen sōna win yiberēba ba nūn wiru  
kpīiyammē.  
4 Handuniagibu kpuro ba nūn yiirammē.  
Ba nūn tōmamō ka womusu,  
ma ba win yīsiru bēere wēemō.  
5 I na i Gusunōn sōma mēeri ye u kua.  
U nanum mō ù n sōmburu mō tōmbun su-  
unu sōo.  
6 U dera daara gbera,  
ma sa tōbura bēsen naasu kun nim wa,  
ma sa nuku dobu kua wi sōo.  
7 U bandu diiwa sere ka baadommaō win  
dam saabu.  
U bwesenu kpuro mēera ka laakari,  
kpa mēm nōo sariba bu ku raa nūn seesi.  
8 I Gusunō siaro bēē bwesenu kpuro.  
I nūn tōmō bu nō baama.  
9 Domi u bēsen wāaru wōra.  
U ñ dere su sokura.  
10 Gusunō, a sun doke laakari mēeribu sōo.  
A dera sa wāa dōo sōo nge sii geesu.  
11 A sun kpēē yina sōo ma a sun sōmu bakanu  
sōbi.  
12 A dera bēsen yiberēba ba sun sōni,  
ma sa dōo ka nim sara.  
Adama a sun yara min di sa n ka bōri yendu  
mō.

13 Kon du wunen sãa yerō n ka nun yākuru kua,  
 kpa n nen nō mwēenu yibia  
 14 ni na nun kua nen wahalan saa sō.  
 15 Kon ka nun ketēba ka bonu yākuru kua,  
 kpa n ka nun yāa ni nu gum mō yāku dō  
 mwaararuginu kua.  
 16 Bēē be i Gusunō nasie, i na i nō,  
 kpa n bēē sō ye u man kua.  
 17 Na nūn nōgiri sue u man somi,  
 ma na nūn siara ka womusu.  
 18 Nā n daa toraru garu mō nen gōruō,  
 Yinni Gusunō kun daa man wurarimō.  
 19 Adama u nen kanaru swaa daki u man  
 wurari.  
 20 Na nūn siara domi u nen kanaru mwa.  
 Ma u n man win durom wunari.

## 67

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun  
 wirugii kua ka māraku. Ge wee.  
 2 Gusunō, a besen wōnwōndu waawo,  
 kpa a sun domaru kua.  
 A de a ka sun nōnu geu mēeri,  
 3 kpa tōmbu bu wunen swaa gia handunia  
 sō,  
 kpa ba n yē ma wuna a ra tōnu faaba ko.  
 4 Gusunō, bwesenu kpuro nu nun siaramō  
 ma nu nun tōmamō.  
 5 Nu wāa nuku dobu sō, domi a ra nu  
 siriewa dee dee.  
 Wuna a maa nu kpare tem mē sō.  
 6 Bwesenu kpuro nu nun siaramō ma nu  
 nun tōmamō.  
 7 Domi a ra de tem mu dīanu ma.  
 Gusunō, wuna a sãa besen Yinni.  
 A ra sun domaru kue.  
 8 A sun domaru kuo. Handuniagibu kpuro  
 ba nun nasie.

## 68

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun  
 wirugii kua. Ge wee.  
 2 Gusunō, a seewa ma wunen yiberēba ba  
 yarina.  
 Wunen wērōbu ba duki sua wunen  
 wuswaan di.  
 3 A bu yarinasia nge wiisu.  
 Ma ba yanda nge gum mineru te ba dō tī.  
 Tōn kōsobu ba munda wunen wuswaa  
 Gusunō.  
 4 Adama gemgibu ba ra n nuku dobu ka  
 nasara mōwa wunen mi kpa ba n  
 yēerimō.  
 5 I Gusunōn yīsiru walle suo ka womusu.

I nūn swaa kuo, u gbaburu mō,  
 u guru winu sōni u wee.  
 Win yīsira Yinni Gusunō.  
 I nuku dobu koowo win wuswaa.  
 6 Yinni Gusunō, wuna a sãa gobekuban  
 baaba ka gōminibun kōso.  
 A wāa wunen wāa yee dēerarō.  
 7 Wuna a ra be tōmba yina yenu wē,  
 kpa a yobu yakia, a bu nuku dobu wē.  
 Adama kaa mēm nō sariba deriwa mi  
 gāanu sari.  
 8 Gusunō, sanam mē a wunen tōmbu swaa  
 gbiiye gbaburō,  
 9 tem mu yīira, ma wōlla wukiara ka dam  
 wunen wuswaa.  
 Ma Sinain guura diira wunē Isireliban Yin-  
 nin wuswaa.  
 10 A dera guri barukagia ya na,  
 ma wunen tem sō wāara wurama.  
 11 Mē sōra wunen tōmba ben wāa yeru kua,  
 mē, mē a sōru kua ka kīru wōnwōndobun  
 sō.  
 12 Yinni Gusunō, a wooda wē,  
 ma tōn kurō sōmō dabiru ba ye kpara.  
 13 Yiberēban tabu sinamba yakikiramō,  
 ma ben kurōbu ba ben yānu bōnu mō ni ba  
 deri.  
 14 N sāare kparukonun kasi yi sii geesu  
 sōwa  
 ma nin sansu wura mōnsi, ma i sere da i kpī  
 yāa gōsō?  
 15 Sanam mē Dam kpurogii wi, u sinam be  
 yarinasia,  
 tem mu burura guu te ba mō Salumōniō.  
 16 Basanin guunu nu sāawa guu bakanu.  
 Nin gungunu maa dabi.  
 17 Bēē guu ni i gunguu dabinu mō,  
 mban sōna i ka Gusunōn guu te u gōsa nis-  
 inu mō.  
 I n yē ma miya u koo win wāa yeru ko sere  
 ka baadomma.  
 18 Yinni Gusunō, a tabu kēkē dabinu mō,  
 ma a sīmō yen nōrōm nōrōm ka yen nōrōm  
 nōrōm suba yēndun suunu sō.  
 Wunen yiiko ye ya sōsira Sinaiō ya wura  
 wunen sãa yerō.  
 19 Yinni Gusunō, a yōwa guurun wōllō, ma  
 a tōmbu yoru mwēera.  
 Ma ba nun kēnu kã, ka mam be ba nun  
 seesimōn tii.  
 20 Gusunō u ra sun nōri.  
 Wiya u sãa besen faaba kowo.  
 Yen sō, sa ko nūn siara tō baatere.

21 Wiya u ra t̄nu faaba ko.  
 Wi turowa u koo kp̄i u n̄n yakia saa ḡon di.  
 22 Wiya u koo win yiberēban wiru k̄ra.  
 Kpa u be ba w̄a durum s̄on wii suunu yabe.  
 23 Wiya u n̄e, u koo ka bu na saa Basanin di,  
 kpa u bu yarama saa nim w̄ku s̄on di,  
 24 kpa su b̄esen naasu kp̄e ben yem s̄o,  
 kpa b̄esen b̄nu nu ben gonu tem.  
 25 Gusun̄ n̄n Yinni, n̄n sina boko,  
 ba wunen sanum waam̄o wunen s̄a yee d̄erara.  
 26 Wom kowoba ba swaa gbia,  
 ma be ba baranu ka m̄r̄akunu soom̄o ba bu sw̄i,  
 ba w̄a w̄ndia be ba baranu soom̄an suunu s̄o.  
 27 I Yinni Gusun̄o siaro mi t̄mba m̄enna.  
 B̄e Isireliban bweseru, i n̄n w̄lle suo.  
 28 Benyam̄e wi u piiburu bo, win bwesera  
 ta bu swaa gbiiye,  
 ma Yudan bwese k̄ran wirugibu ka ben  
 t̄mbu ba bu sw̄i.  
 Yen biru, Sabulonin bwese k̄ra ka  
 N̄efitaligian wirugibu ba bu sw̄i.  
 29 Gusun̄o u wooda w̄ bu n̄n ko damgii.  
 Gusun̄o, a ye a sun kua dam sireo.  
 30 Sinamba koo ka nun k̄nu naawa wunen  
 s̄a yer̄o te ta Yerusalemun dia kpuro  
 gunum kere.  
 31 Yinni Gusun̄o, a Egibiti yam sw̄eȳo, ye ya  
 nun s̄am̄o ka sii geesu,  
 ye, ye ya s̄a nge karaku ge ga w̄a daarun  
 b̄kuo,  
 n̄ kun m̄e nge naa kin̄e ni nu w̄a ḡs̄o,  
 ye, ye ya bwesenu dam d̄rem̄o.  
 A be ba ra n tabu k̄i yarinasio.  
 32 Damgiba wee saa Egibitin di.  
 Ma Etiopigiba duki m̄ ba n̄ma sue  
 Gusun̄an mi gia.  
 33 Handunian sinambu, i Yinni Gusun̄o  
 siaro ka womusu.  
 I n̄n w̄lle suo.  
 34 I n̄n siaro ka womusu  
 wi, wi u s̄im̄o w̄ll̄o te ta w̄a saa yellun di.  
 Wee win n̄o damguu ga n̄ora.  
 35 I Gusun̄o b̄ere w̄eȳo.  
 Win yiiko ya w̄awa Isireliba s̄o.  
 Ma win dam mu w̄a w̄ll̄o.  
 36 Gusun̄o, a nanum m̄o wunen s̄a yer̄o.  
 Wun̄e Isireliban Yinni, a ra wunen t̄mbu  
 dam w̄.  
 Gusun̄o, sa nun siara.

## 69

1 Womu ge Dafidi u wom kowobun  
 wirugii kua. Ge wee.  
 2 Gusun̄o, a man faaba koowo.  
 Na s̄are na nim mw̄ere wahalan s̄o.  
 3 Na numm̄o yironu s̄o, na n̄ kp̄e n̄ ȳra.  
 Na w̄ri nim bwer̄o ma nim tora ka man  
 doon̄o.  
 4 Na sw̄i na wasira sere n̄n ḡru ga gbera.  
 N̄n n̄ni dam dwiia ye na wunen somiru  
 mara.  
 5 Be ba man tusa ba n̄ ten wiru ka naasu ȳ,  
 ba dabi ba n̄n wirun seri kere.  
 N̄n yiber̄e be ba k̄i bu man go kam ba dam  
 m̄o.  
 Ye na n̄ gb̄ene, ba k̄i n̄ yen k̄sire w̄.  
 6 Gusun̄o, a n̄n asansi sariru ȳ.  
 N̄n toranu nu n̄ maa berua wunen mi.  
 7 Gusun̄o, w̄llu ka tem Yinni,  
 a ku de be ba nun ȳiȳo bu sekuru wa n̄n s̄o.  
 Isireliban Yinni,  
 a ku de be ba nun kasu bu sekuru di n̄n s̄o.  
 8 Domi wunen s̄na na seku bakar̄u s̄awa ta  
 dera na n̄n wuswaa wukiri.  
 9 N̄n m̄ero bisibu ba man m̄era tuko.  
 N̄n m̄ero turosibu ba n̄ man ȳ.  
 10 Wunen dirun k̄ra man m̄enim̄o nge d̄o.  
 Be ba nun w̄mm̄o, ben w̄ma w̄ri n̄e s̄o.  
 11 Sanam m̄e na tii kawa na n̄o b̄kuo, ba  
 man fun̄e wuna.  
 12 Sanam m̄e na saaki sebua nuku  
 sankiranun s̄o,  
 ba man yaakoru m̄.  
 13 Be ba s̄o gb̄ara k̄nn̄w̄o ba man w̄im̄o.  
 Tam n̄robu ba ka n̄n ȳsiru womu m̄.  
 14 Adama Yinni Gusun̄o, wuna n̄e, na  
 kanam̄o.  
 Gusun̄o, a man wurario wunen durom  
 bakam s̄o saa ye a k̄i.  
 Domi a ra t̄nu faaba ko ka gem.  
 15 Kpa a man yara yironun di n̄ ku ka kpam  
 num.  
 A man w̄ro n̄n yiber̄eban n̄man di ka nim  
 bwerun di.  
 16 A ku de nim yiburu tu man wukiri,  
 kpa nim bweru tu man di.  
 A ku de w̄ru b̄k̄o gu man k̄rusi.  
 17 Yinni Gusun̄o, a man wurario wunen t̄n  
 geerun s̄o.  
 Wunen w̄nw̄n bakar̄u s̄o, a man s̄irema.  
 18 A ku n̄e wunen s̄am kowo biru kisi.  
 A man wurario fuuku, wee na w̄a nuku  
 sankira bakanu s̄o.  
 19 A susima a n̄n hunde w̄ra.

A man faaba koowo nen yiberēban nōman di.

<sup>20</sup> A yē nge mē ba man funē wuna.

Ba man sekuru doke, ba man kam mēera.

A maa nen yiberēba kpuro yē.

<sup>21</sup> Sekura man nuki sankā sere na kom yaa bie.

Na mara goo u man wōnwōndu kua, adama sari.

Na kasu wi u koo man nukuru yemiasia, na n̄ wa baa turo.

<sup>22</sup> Sanam mē gōra man m̄, ba dēe doke nen dīanu sō.

Sanam mē nim nōru ga man m̄, tam mōmmōma ba man wē n n̄.

<sup>23</sup> A de ben tōō baka dim mu ko yina sanam mē ba sō sēe ka bōri yendu.

<sup>24</sup> A ben nōni wukirio bu ku maa ka yam wa, kpa ben dam mu dwiia.

<sup>25</sup> A bu wunen mōru seesio, kpa wunen mōru baka ye, yu bu deema.

<sup>26</sup> A de ben wāa yenu nu ko bansu.

Kpa goo u kun maa wāa ben kuu bekunuginu sō.

<sup>27</sup> Domi wi a soomō, wiya ba nōni sōmō.

Wi a maa yaasa sōka a mēera kua, ba win nuku sankiranu sosimō.

<sup>28</sup> A ben toranu kpuro yaayo.

A ku bu wōnwōndu kua baa fiiko.

<sup>29</sup> A ben yīsinu goowo wāarun tirenun di, kpa a ku bu mēna ka gemgibu.

<sup>30</sup> Adama na wāa nuku sankiranu ka wahala sō.

Gusunō, a de wunen somiru tu man yara.

<sup>31</sup> Kon Gusunō siara ka womusu.

Kon takaru ko n n̄n walle sua.

<sup>32</sup> Yeya ya ra Yinni Gusunō wēre n kere naa kinē yeburu.

<sup>33</sup> Be ba gema, b̄a n yeni wa, ba ko n nuku dobu m̄.

Bēe be i Gusunō kasu, i ko n gōru dobu m̄ bēen wāaru sō.

<sup>34</sup> Domi Yinni Gusunō u ra sāarobun gari n̄. U ku ra wigibu duari be ba wāa desiru sō.

<sup>35</sup> Wōllu ka tem ka nim wōku ka kpuro ye ya wasi mi sō,

yu n̄n tōm̄.

<sup>36</sup> Gusunō u koo Siōni faaba ko.

U koo maa Yudan wusu bani.

Win s̄m kowobu ba koo sina wuu si sō kpa su ko begisu.

<sup>37</sup> Ben bibun bwesera koo tem mē tubi di.

Be ba Gusunō kī, ba ko n ben wāa yeru m̄ mi.

## 70

(I maa mēerio 40:14-18)

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u kua u ka Gusunō yaaya. Ge wee.

<sup>2</sup> Yinni Gusunō, a na fuuku a man wōra.

A ku tē a ka man faaba ko.

<sup>3</sup> A de be ba kasu bu man go bu burisina kpa bu sekuru wa.

A de be ba kasu n kam ko bu sekuru wa kpa bu biruku yira wura.

<sup>4</sup> A de be ba man yēmō mi, bu biru wura seku ten sō.

<sup>5</sup> A de be ba nun kasu ba n wāa nuku dobu sō.

Kpa ba n yērimō wunē sō.

A de be ba maa wunen faaba kī ba n kparamō saa kpuro ma a kpā.

<sup>6</sup> Gusunō, na sāawa sāaro ka wōnwōndo.

Yen sō, a na nen bōkuō fuuku.

Domi wuna a ra man somi kpa a man wōra.

Yinni Gusunō, a ku tē.

## 71

<sup>1</sup> Yinni Gusunō, wunen miya na kuku yeru kasu.

A ku de n sekuru wa baa fiiko.

<sup>2</sup> Wunē wi a ra siri dee dee,

a man wōro kpa a man faaba ko.

A man swaa dakio, kpa a man somi.

<sup>3</sup> A de a n sāa nen kpee baa mi kon kuke.

Kpa na n wāa mi baadomma.

Wuna a gōru doke a man faaba ko.

Domi a sāawa nen kuku yeru nge kpee baa damgia.

<sup>4</sup> Gusunō nen Yinni, a man wōro t̄n k̄sobun nōman di

ka nuku k̄surugibun nōman di.

<sup>5</sup> Domi wunē sōra na yīiyōbu m̄.

Saa nen piiburun di, wuna na naane sā.

<sup>6</sup> Saa dōma t̄n di ba man mara, wunē sōra nen naane ya wāa.

Wuna a maa man yara nen m̄eron nukurun di.

Wuna ko na n siaramō baadomma.

<sup>7</sup> T̄n dabiru t̄a n man wa, biti ra bu mwēwa.

Adama wunē, a kua nen kuku yee damgiru.

<sup>8</sup> Yinni Gusunō, a de na n nun siaramō baadomma.

A de na n nun bēere wēmō tōō baatere.

<sup>9</sup> A ku man deri nen tōkōru sō.

A de a n ka man wāa baa n̄a n dam dwiia.



10 Domi nen yiberɛba ba nen gari m̀.  
Be ba kasu bu man go, ba nɔɔ tia m̀.  
11 Ba gerumɔ ba m̀, wee a man deri.  
Ba koo man naa swiwa bu mwa.  
Domi na n̄ goo m̀ u man wɔra.  
12 N n mɛn na, Gusunɔ nen Yinni, a ku man deri.  
A na fuuku a man somi.  
13 A de be ba kasu bu man go mi, bu burisina bu kam ko.  
A de be ba nen kam kobu kī bu sekuru wa.  
14 Adama nɛ, wuna na yiyo.  
Na kon nun siaramɔwa na n dɔɔ.  
15 Kpa n wunen gem ka wunen faaban gari kpara tɔɔ baatere.  
Domi ya n̄ nɔru m̀.  
16 Yinni Gusunɔ, kon wunen sɔm damginun gari gere.  
Wunɛ turon gem gariya kon kpara.  
17 Gusunɔ, wuna a man keu koosia saa nen birun di.  
Yen sɔna sere ka tɛ na wunen sɔm geenun gari kparamɔ.  
18 Gusunɔ, a ku man deri baa na n̄ tɔkɔ kua, kpa n̄ kpī n̄ ka tɛn aluwaasiba ka be ba koo ra marura wunen dam gari sɔ.  
19 Wunen gem mu wɔawa sere ka wɔllɔ.  
Gusunɔ, gāa bakana a kua.  
Wara u ka nun weenɛ.  
20 Wuna a dera sa wahala ka nuku sankiranu wa.  
Adama kaa na a sun wāaru wɛ,  
kpa a sun yara saa siki wɔrun di.  
21 A man nukuru yemiasio kpa a de n̄ nun bɛɛɛ wɛ.  
22 Yinni, kon nun tɔma ka mɔrɔku, kpa n̄ nun siara ka womusu wunen bɔrɔkinirun sɔ.  
Kon wunen yisuru walle sua ka mɔrɔku, wunɛ wi a s̄a Isireliban Yinni Dɛɛro.  
23 N̄a n̄ nun siaramɔ, ba koo nen nuku dobu wa nen wuswaan di.  
Mɛya maa nen hunde ye a wɔra ya koo nun takaru ko.  
24 Mɛya maa nen yara ya ko n̄ wunen gari kparamɔ saa baayere.  
Be ba kasu bu man go, ba burisina ba sekuru wa.

## 72

1 Womu ge Salomɔɔ u kua. Ge wee.  
Gusunɔ, a nɛ sina boko bwisi kɛɛyo  
n̄ ka siri nge mɛ a ra siri,  
2 kpa n̄ wunen tɔmbu siri gem sɔɔ

baa be ba s̄a s̄arobu.  
3 Wunen gem s̄ɔ, ben gungunu ka ben guunu nu koo bu arumani wɛ.  
4 Kon s̄arobu siria kpa n̄ bu ben gem wɛ,  
kpa n̄ bwɛɛbwɛɛbun bibu faaba ko,  
n̄ be ba bu dam dɔremɔ kɔsuku.  
5 Mɛn nɔɔ s̄ɔ ka suru yarimɔ,  
mɛya ba ko n̄ maa nun nasie sere ka baadommaɔ.  
6 Yinni Gusunɔ, a de nɛ, sina boko na n̄ arufaani m̀  
nge gura ye ya nɛmɔ gbee te ba kɔrɔ kua sɔɔ,  
n̄ kun mɛ nge nim arufaanigum mɛ mu kokumɔ gberɔ,  
7 kpa nen bandu sɔɔ gem mu n̄ wāa,  
kpa dukia yu kuura mɛn nɔɔ suru yarimɔ.  
8 A de na n̄ bandu dii  
saa nim wɔku ge ba m̀ Mɛditeranen di  
sere n̄ ka girari nim wɔku bɔruguuɔ,  
saa maa daa te ba m̀ Efaratin di  
sere handunian nɔrɔ.  
9 Kpa a maa de be ba wāa gbaburɔ kpuro  
bu na nen wuswaan bu man yiira,  
kpa nen yiberɛba bu tua nɔ.  
10 Taasisi ka tem mɛ mu toman sinambu  
ba koo ka man gberɛ gobi naawa.  
Seba ka Saban sinambu ba koo ka man kɛnu naawa.  
11 Kpa sinambu kpuro bu man yiira,  
kpa bwesenu kpuro nu man s̄a.  
12 Domi kon s̄aro wi u weeweenu m̀ wɔra,  
kpa n̄ bwɛɛbwɛɛ wi u kun goo m̀ somi.  
13 Mɛya na kon maa s̄aron wɔnwɔndu wa,  
kpa n̄ bwɛɛbwɛɛn wāaru wɔra.  
14 Kon bu wɔra be ba bu dam dɔremɔn min di.  
Kon bu yakia be ba bu nɔni s̄ɔmɔn nɔman di.  
Domi ben wāaru ta s̄awa gāa girinu nen nɔni sɔɔ.  
15 Kpa nɛ sina bokon wāaru tu daka da,  
kpa bu ka man Saban wura naawa.  
Ba ko n̄ da man kanaru kue tɔɔ baatere  
ba n̄ man domaru kuammɛ.  
16 Kpa alikama yu marura tem sɔɔ ka guunɔ.  
Kpa yen winu nu n̄ wom sooramɔ nge Libanin dānu.  
Mɛya maa tɔmba koo marura wusu sɔɔ nge yaka bii.  
17 Kpa nɛ sina bokon yisuru ta n̄ yara sere ka baadommaɔ,  
ba n̄ tu soku mɛn nɔɔ s̄ɔ yarimɔ.  
Tɔmbu b̄a n̄ ben winsim domaru kuammɛ,

ba n da nen yĩsiru soku,  
kpa bwesenu kpuro nu nɛɛ,  
doo nɔ̄rugiiwa nɛ sina boko.

18 Su Gusunɔ̄ Isireliban Yinni siara.  
Domi wi turowa u ra sɔm maamaakiginu  
ko.

19 Su nùn siara win yĩsi bɛɛɛgii ten sɔ̄.  
Win yiiko yu sɔ̄sira handunia kpuro sɔ̄.  
Ami! Ami!

20 Womu geniwa Dafidi Isain bii u ka win  
kananu wiru go.

## WOMUSUN Bɔ̄NU ITASE

### 73

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.  
Geema, Gusunɔ̄ u sɔ̄awa tɔn geo Isireliban  
sɔ̄ ka maa bèn gɔ̄rusu dɛɛre.

2 Na raa wɔ̄rumaa dɔ̄, n tie fiiko n ka tem  
turi.

3 Domi na raa ka gari bakasu nisinu kua  
yèn sɔ̄ na waamɔ̄ tɔn kɔ̄sobu ba nuku dobu  
mɔ̄.

4 Gāanu ganu kun bu nɔ̄ni sɔ̄mɔ̄ ben  
wāarun t̄ru kpuro sɔ̄.

Mɛya ben wasi yi bwāa do ma yi ballimɔ̄.

5 Ba n dunian wāarun wahala gaa yē.  
Mɛya ba n maa yē nɔ̄ni swāa te tɔn be ba tie  
ba ka wāa.

6 Ba tii suabu sebua nge saba ye ba ra sebe  
wīrɔ̄.

Ma ba daa bɔ̄ɔ̄bɔ̄ya sebua nge yaberu.

7 Ben nuku kɔ̄surun kom mu yarimɔ̄ saa  
ben nukurun di,  
ma ben gɔ̄run bwisikunu nu sɔ̄siramɔ̄  
tɔ̄wɔ̄.

8 Ba ra n tɔnu yēemɔ̄wa ba n mɔ̄,  
ba koo nùn dam d̄re ka nuku kɔ̄suru.

Kpa ba n tii sua gari gerumɔ̄,

9 ba n Gusunɔ̄ wɔ̄llu wɔ̄mmɔ̄.  
Mɛya maa ben yara ku ra goo deri handunia  
mi.

10 Yen sɔ̄na tɔmbu kpuro ba wuramɔ̄ ben mi  
gia.

Ma ba ben gari nɔ̄rumɔ̄ nge nim,

11 ba mɔ̄, Gusunɔ̄ kun gāanu yē.

Wi, Wɔ̄rukoo, u n̄ yēru mɔ̄.

12 Nge mɛya tɔn kɔ̄sobun wāara s̄a.

Ba ku ra n wurure. Ba ra n ben dukia  
kuurasiamɔ̄wa.

13 Ma na tii sɔ̄wa na nɛɛ, n̄ n men na,  
kam sɔ̄ra na nen gɔ̄ru dɛɛrasia,  
ma na nia n ka sɔ̄si ma na dɛɛre.

14 Yinni, t̄ru baatere a ra man sɛɛyasiewa,  
kpa a man nɔ̄ni sɔ̄ bururu baatere.

15 Nà n nɛɛ, kon ko nge tɔn kɔ̄so be,  
ko na n k̄i n nen bweseru siki te a gɔ̄sa.

16 Ye na gari yin asansi kasu n ka yi tubu,  
ma na wa yi man s̄sie too.

17 Adama d̄ma te na dua wunɛ Gusunɔ̄n s̄a  
yerɔ̄,

saa yera na gia ye ya tɔn kɔ̄sobu mara.

18 Geema, Yinni Gusunɔ̄, a bu surewa  
swaa yè sɔ̄ ba koo sellɔ̄,  
kpa bu wɔ̄ruma bu gbi.

19 Kaa de bu kam ko mii mii,  
kpa ben wāaru tu n̄ru ko subaru sɔ̄.

20 Yinni, a ra bu kpeerasiewa,  
kpa bu ben gari duari  
nge mɛ tɔnu u ra dosu duari.

21 Ye nen gɔ̄ru ga sankira,  
n s̄awa nge gāanu s̄ka nen nukurɔ̄.

22 Ma na kua nge gari b̄kɔ̄,  
na n̄ gāanu tuba nge gbeeku yaa.

23 Adama ka mɛ, na wāa ka wunɛ.  
Ma a man mwa ka wunen n̄m geu.

24 Kaa man kpara ka wunen bwisi.  
Yen biru, kaa man mwa wunen yiiko sɔ̄.

25 Wara na mɔ̄ wɔ̄llɔ̄, wunɛ baasi.  
Mɛya na n̄ maa goo yīiyɔ̄ handunia yeni sɔ̄.

26 Nen wasi ka nen bwisikunu kpuro koo  
doona.

Adama wunɛ Yinni Gusunɔ̄, wuna a ra man  
dam k̄.

A s̄awa nen dukia sere ka baadommaɔ̄.

27 Wee be ba ka nun tonda ba gbimɔ̄.

Mɛya a be ba nun deri go.

28 Adama nɛ, n man w̄re na n wāa wunen  
b̄kuɔ̄ Yinni Gusunɔ̄.

Domi na kuku yee naanɛguru wa wunɛ sɔ̄.

Kon kpara ye a man kua kpuro.

### 74

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.  
Gusunɔ̄, mban s̄na a sun yina.

Mban s̄na a ka sun m̄ru mɔ̄  
bɛsɛ be a kpare nge yāa ḡɔ̄.

2 A bɛsɛ wunen tɔmbu yaayo,  
bɛsɛ be a yakia saa yellun di.

A bɛsɛn bwese keru yaayo

yi yi kua wunɛgii.

A Sionin guu te yaayo

tèn mi wunen wāa yera raa wāa.

3 A doo a wa nge mɛ yam mi, n bansu kua  
mam mam.

Yiberɛba ba gāanu kpuro sankā sāa yee te  
sɔɔ.

4 Wunen yiberɛba ba kukura sāa yeru mi  
nge gbee sinansu

ma ba ben gidi bɔra gira mi.

5 Ba sāare nge dāa buro be ba gbāa yiyamɔ  
dāa sɔɔwɔ.

6 Ma ba sāa yee ten bura yānu kpuro kāsuka  
ka gbɛɛ ka matalaka.

7 Ba wunen sāa yee te dɔɔ mɛni.

Ba tu disi doke te, te ta wunen yīsiru sɔɔwɔ.

8 Ma ba gerumɔ ben gɔruɔ ba mɔ, su bu nɔni  
sɔ ka dam.

Ma ba bɛsɛn sāa yenu kpuro dɔɔ mɛni tem  
mɛ sɔɔ.

9 Yinni, sa n̄ maa yīreru garu waamɔ  
te ta sun sɔɔsimɔ ma a wāa bɛsɛn suunu sɔɔ.

Wunen sɔmɔbu ba n̄ maa wāa.

Bɛsɛn goo kun maa yɛ sere saa yerà kaa n  
sun deri mɛ.

10 Sere saa yerà kaa n mara  
yiberɛ u n nun nɔɔ kuurimɔ.

Sere saa yerà kaa n nɔɔ maari  
yiberɛ u n wunen yīsiru kam mɛera.

11 Mban sɔna a wunen nɔmu kurua.  
A gu demɔ kpa a bu kam koosia.

12 Gusunɔ, saa yellun di wuna a sāa nen  
sunɔ.

Wuna a sun faaba kua nɔn dabinu.

13 Wuna a nim wāku burana ka wunen dam  
ma a yee gɔbi wiru kāsuka.

14 Wuna a karaku wiru kɔra,  
ma a dera be ba wāa mi gāanu ku ra kpi ba  
gu tema.

15 A dera bwia ka daara yara,  
ma a daanu gberasia ni nu ku ra nim kpe.

16 Wuna a wākuru ka sɔɔ sɔɔ kua.  
Wuna a yam bururam ka sɔɔ kua.

17 Ma a tem nɔɔ bura yenu kua.

Ma a yam susuru ka puran saaba yi.

18 Yinni Gusunɔ, a yaayo ma yiberɛ u nun  
yɛmɔ.

Bwese te ta n̄ bwisi mɔ, ta wunen yīsiru  
gɛma.

19 A ku wunen tɔn be a kī mi gbeeku yee  
deria.

A ku bu duari be, be ba sāa wɔnwɔndobu.

20 A wunen arukawani yaayo.

Domi dam diobu ba yiba ba kukua mi ba n̄  
bu wasi tem mɛ sɔɔ.

21 A ku de wi ba dam dɔre u sekuru wa.

A de wɔnwɔndo ka sāraro bu nun siara.

22 Yinni Gusunɔ, a seewo a ka tii yina.

A yaayo wɔma ye gari bakasu ra n nun mɔ.

23 A ku wunen yiberɛban wəkinu duari.

A be ba nun seesimɔ baadomman wəkinu  
nɔɔwɔ.

## 75

1 Womu ge Asafu u wom kowobun  
wirugii kua ge ba mɔ, a ku kam koosia. Ge  
wee.

2 Gusunɔ, sa nun siara.

Wunen yīsiru ta yiba bɛsɛn nɔɔwɔ.

Sa wunen sɔm geerun gari kparamɔ.

3 Wunɛ, Yinni Gusunɔ, a nɛɛ,

saa ye a yi yà n tunuma, kaa tumbu siri gem  
sɔɔ.

4 Tem mu koo kpī mu yīiri ka ye ya wāa mɛ  
sɔɔ.

Adama wuna a yen gbereba nɛni.

5 A nɛɛ, be ba tii sue bu ku maa tii sua.

A maa tɔn kɔsobu sɔɔmɔ bu tii suabu derio.

6 Bu ku tii walle sua, kpa bu tɔn bia gari de.

7 Domi walle suabu kun wee saa sɔɔ yari  
yerun di,

n̄ kun mɛ sɔɔ duu yerun di,

bu n̄ maa wee sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di.

8 Wunɛ Gusunɔwa a ra tumbu siri.

Wuna a ra gabu kawɛ kpa a gabu walle sua.

9 Yinni Gusunɔ, a nɔra \* nɛni ya tam yiba mu  
gbisimɔ,

ma a mu handunian tɔn kɔsobu wɛɛmɔ.

Ba koo mu nɔwa mam mam sere ka mɛn  
kɔtɔrɔ.

10 Adama nɛ, na n̄ nɔɔ marimɔ.

Kon Gusunɔ Yakɔbun Yinni tɔmawa ka  
womusu.

11 U koo tɔn kɔsobun tii suabu kpeerasia,  
kpa u be ba n̄n mɛm nɔɔwammɛ kuuriasia.

## 76

1 Womu ge Asafu u wom kowobun  
wirugii kua ka mɔrɔku. Ge wee.

2 Ba Gusunɔ tuba Yudaɔ,

ma u yīsiru yara Isireliɔ.

3 Win wāa yera wāawa Salemuɔ ye ba mɔ  
Siɔni.

4 Miya u tabu yānu bɔɔka.

Niya, sɛɛnu ka tɛɛnu ka takobiba.

5 Yinni Gusunɔ, a sāawa wi ba koo nasia.

Wunen nanum mu kpā mu kere guu ni nu  
wāa saa yellun di.

6 Ba tabu durɔ wɔrugɔban yānu potira.

\* 75:9 nɔra - Nɔra ye ba ka yā mini ya sāawa Gusunɔn mɔru ye u koo ka tɔn kɔsobu siri.

Wee ba kpuna ba gu.  
Ba kpana bu ka tii yina be, be ba raa dam ma mi.

<sup>7</sup> Gusunə Yakəbun Yinni, ye a gbāra, yera maasaba wəruka ka ben dumi.

<sup>8</sup> Gusunə, wuna ba koo nasia. Wunen mərū yà n seewa wara u koo kpī u yōra wunen wuswaa.

<sup>9-10</sup> Wunen siribu nōra saa wəllun di. Sanam mē a seewa a tumbu siri, ma a be ba tii kawe faaba kua, yera handunian tumbu kpuro ba berum soora ma ba tii deri sē.

<sup>11</sup> Baa tənun mərū yà n seewa, wunen yi-ikowa ya koo sōsira.

Be ba maa yara wunen mərūn di, ba koo yen tō bakaru diwa.

<sup>12</sup> I Gusunə bēn Yinni nō mweenu kuo kpa i nu yibia.

Bēe be i ka nūn sikerene i nūn nasie, i ka nūn kēnu naawo.

<sup>13</sup> Wiya u ra sinam be ba tii sue kawe. Sinambu kpuro ba nūn nasie.

## 77

<sup>1</sup> Asafun womu ge u Yedutum kua. Ge wee.

<sup>2</sup> Na Gusunə nōogiru sue.

Na nūn soku, u koo man swaa daki.

<sup>3</sup> Nà n nuki sankire, na ra Gusunə kasuwa. Wōkuru na ku ra wēre.

Na ra nen nōma yiyewa wəllō nà n kanaru mō.

Adama ka mē, nen bwēra ku ra kpunē.

<sup>4</sup> Nà n Gusunə yaaya, na ra n weeweenu mōwa.

Nà n bwisika, nen gōma ya ra dwiyewa.

<sup>5</sup> Yinni Gusunə u ku ra de n dweeya.

Na ku ra kpī n gari gere nen nōni swāarun sō.

<sup>6</sup> Na ra yellu yaayewa kpa na n gasən gari bwisikumə.

<sup>7</sup> Na nen womusu yaayamə wōkuru, ma na bwisikumə na mō,

<sup>8</sup> Yinni Gusunə u koo sun yinawa sere ka baadomma?

U n maa ka sun nōnu geu mēerimə?

<sup>9</sup> Win durom mu kpawa mi sere ka baadomma?

U n maa gari gē mō u sun sō sere ka baadomma?

<sup>10</sup> U duariwa u sun durom kua?

U sun win wənwəndu wunariwa win mərūn sō?

<sup>11</sup> Ma na nen tii sōwa na nē, wee ye ya man dumə,

yera Wərūkon dam kun maa ka sun wāa.

<sup>12</sup> Yinni Gusunə, kon wunen sōma yaaya.

Domi na yaaya sōm maamaakigii ni a kua.

<sup>13</sup> Kon wunen sōma kpuron gari kpara.

Kon sōm maamaakiginun gari saari.

<sup>14</sup> Gusunə, wunen swēe yi dēerewa.

Wara u ka nun kpāaru nē.

<sup>15</sup> A sāawa wi u ra sōm maamaakiginu ko.

A dera wunen dam mu sōsira bwesenu sō.

<sup>16</sup> Ka wunen dama a wunen tumbu yakia be, be ba sāa Yakəbu ka Yosefun sikadominu.

<sup>17</sup> Gusunə, ye nim mu nun wa, ma mu diira, mu gbisa sere sōwə.

<sup>18</sup> Ma gura nēmə nge daa surundu.

Ma guru gbāsukubu nōramə.

Ma guru maakinu daamə wəllun baama.

<sup>19</sup> Gura ya gbāra ma guru maakinu nu handunia kpuro yam bururasia,

ma tem mu diira berum sō.

<sup>20</sup> A sīa nim wōkun wəllō ka maa mēn sōwə. Adama goo kun wunen yira wa.

<sup>21</sup> A dera Mōwisi ka Aroni ba wunen tumbu kpara nge yāa gō.

## 78

<sup>1</sup> Womu ge Asafu u kua. Ge wee.

Nen tumbu, i nen gari swaa dakio.

I swaa tem kpīiyō i nō ye na gerumə.

<sup>2</sup> Kon bēe faagi gaa kua ka mōnnu ye ya sāa yellun gari.

<sup>3</sup> Ye sa nua ka ye sa gia ka ye bēsen baababa ba sun sōwa,

<sup>4</sup> Sa n ye bēsen bibu beruamme.

Sa ko bu Yinni Gusunən tamaru sōwa ka win dam gari ka sōm maamaakigii ni u kua.

<sup>5</sup> U bēse Isireliba, Yakəbun bweseru wooda wē.

Wooda yera u bēsen baababa wē bu ka ye ben bibu sōsi.

<sup>6</sup> Bii be ba koo marura, ben tii ba koo ye gia, kpa bu maa ye ben bibu sōsi.

<sup>7</sup> Saa yera ba koo Yinni Gusunə naane ko.

Ba n maa duarimə ye u kua.

Kpa bu win woodaba mēm nōwa.

<sup>8</sup> Ba n maa mō nge ben baababa.

Domi baaba be, ba kua mēm nō sariba,

ma ben gōru ga n ka Gusunə turo yōre.

Ma ba kua naane sariba Gusunən mi.



9 Efaraimun bweseru te ta tennu mɔ  
 ta biruku yira wura tabun saa.  
 10 Ta n̄ ten arukawani yibie ye ta ka Gusunɔ  
 bɔkua.  
 Ta yina tu win woodaba mɛm nɔɔwa.  
 11 Ta win sɔm maamaakigii ni duari ni u tu  
 sɔɔsi.  
 12 U maamaaki kua ben sikadoban wuswaaɔ  
 Soaniɔ Egibitin temɔ.  
 13 U nim wɔku bɛra ga kpaasina ga yɔra nge  
 gana,  
 ma u dera ba tɔbura.  
 14 Guru wii wurora u dera ta bu gbiiye sɔɔ  
 sɔɔ.  
 Wɔkuru, kpa u de dɔɔ yara ya n sɔɔsire guru  
 wii wuro te sɔɔ.  
 15 U kpenu bɛsuka gbaburɔ,  
 ma nim bakam mu kura ba nɔra.  
 16 U dera nim mu yara kpenu di,  
 ma mu kokumɔ nge daa bakarun nim.  
 17 Adama ka mɛ, baaba be, ba wi, Wɔrukoo  
 torarimɔwa ba dɔɔ.  
 Ba n̄n seesiwa gbaburu mi, mi gāanu ku ra  
 kpi.  
 18 Ma ba wi, Gusunɔ nɔɔ kuura ba n̄n dīanu  
 kana ni ba kī.  
 19 Ba nɛɛ, ka gem, Gusunɔ u koo kpī u sun  
 diisia gbaburu mini?  
 20 Geema, Mɔwisi u kpee te so, ma nim mu  
 koka nge daarun nim.  
 Adama u koo kpī u sun diisia?  
 U koo kpī u sun yaa wɛ su tem?  
 21 Ye Yinni Gusunɔ u yeni kpuro nua,  
 yera win mɔru ya seewa nge dɔɔ  
 wi ba sɔre win tɔmbu Isireliban sɔ.  
 22 Domi ba n̄ n̄n naanɛ kue.  
 Ba n̄ win somiru yīiyɔ.  
 23 Ka mɛ, u guru wiru wooda wɛ.  
 Ma u wɔllun gamboba kenia.  
 24 U dera dīa ni ba mɔ manna nu bu nɛɛya  
 saa wɔllun di.  
 25 U bu ye wɛwa nge mɛn nɔɔ ba kī.  
 Tɔn boko dima ba di.  
 26 Yen biru, u dera woo ga na  
 saa sɔɔ yari yerun di ga wɔllu swee.  
 Ka win dama u woo seeyama  
 sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di,  
 27 ma u dera gunɔsu su sarama  
 su bu wukiri nge tua.  
 Su dabi nge yani sɛeri nim wɔkun goorɔ.  
 28 U dera su wɔruka su tɛrie baama ben  
 sansaniɔ.  
 29 Ma Gusunɔ u bu wɛ ye ba kī.

Ma ba di ba deba.  
 30 Adama ye ba dimɔ ba n̄ kpa, dīanu yiba  
 ben nɔsɔ.  
 31 Sanam mɛya Gusunɔ u ka bu mɔru kua.  
 Ma u be ba dam bo go.  
 U ben aluwaasiba so u surura.  
 32 Ka mɛ, ba wure ba tora.  
 Ba n̄ win sɔm maamaakigii ni naanɛ kue.  
 33 Ma Yinni Gusunɔ u bu doke bɛrum sɔɔ u  
 ben wāaru n̄ru koosia nge woo.  
 U bu kam koosia n̄ni kpaki teeru.  
 34 Yinni Gusunɔ ù n kī u bu go,  
 yera ben gabu ba ra gɔsirame win mi gia.  
 35 Kpa bu yaaya ma wi, Wɔrukoowa u s̄a  
 ben kpee baa m̄i ba ra kuke.  
 Wiya u ra maa bu wɔre.  
 36 Adama ba ku ra gem gere.  
 Ba ra n kī bu n̄n n̄ni wɔkewa ka ben gari.  
 37 Ben gɔru ga n̄ ka n̄n wāa.  
 Ba n̄ maa ben arukawani yibie.  
 38 Adama ka mɛ, Yinni Gusunɔ u ra tii nɛnɛ  
 u kun win mɔru kpuro yɔsu.  
 U ra bu wɔnwɔndu kue,  
 kpa u bu ben durum wɔka u kun bu go.  
 39 U ra yaaye ma ba s̄awa tɔmbu.  
 Ba s̄awa nge woo.  
 Gà n doona, ga ku ra wuramɛ.  
 40 N̄n dabina ba Gusunɔ seesi gbaburɔ.  
 N̄n dabina ba win mɔru seeya.  
 41 Ba maa wure ba n̄n nɔɔ kuura wi, wi u  
 s̄a ben Yinni Dɛɛro.  
 42 Ba n̄ tɔɔ te yaaye tɛ sɔɔ u bu wɔra  
 yiberɛban nɔman di ka win dam.  
 43 Ba n̄ maa yaaye sɔm maamaakigii ni u kua  
 Egibitiɔ ka Soanin gberu kpaanɛɔ.  
 44 U Egibitigibun daanun nim gɔsia yem,  
 ma ba kpana bu mu nɔ.  
 45 U dera gbabu swɛɛ yi bu wɔri yi di.  
 Ma u dera surenu nu bu kam kua.  
 46 U dera twee yi ben dīanu wɔri yi di.  
 Ma u dera ben hanian are kam kua.  
 47 U dera guru kpenu nu ben resɛm gbaanu  
 kam koosia.  
 Ma wooru ben dāa gbaanu sanku.  
 48 U dera guru gbāa ka guru kpenu ben yaa  
 sabenu di.  
 49 Ma u ka Egibitigii be mɔru seewa ka dam  
 u bu n̄ni sɔɔwa.  
 U dera gɔɔn gɔradoba ba na dabi dabinu ba  
 bu wɔri.  
 50 U n̄ dere win mɔru yu goo s̄ɛna.  
 U bu k̄esi k̄esi baranu kp̄ɛ u ka bu go.

51 U Egibitigibu be, be ba sãa Kamun bi-  
bun bweserun bii tòn durò gbiikoo  
baawure go,  
be, be ba sãa ben aluwaasirun bibu.  
52 U dera win tamba yara nge yãa gão ge ga  
yarima gõrun di.  
Ma u bu kpara gbaburò.  
53 U bu kpara ka bõri yendu, ba ñ diira.  
Ma u dera nim wõku ga ben yiberèba  
wukiri.  
54 Ma u ka bu da win tem dèeramò,  
guu ten mi, te u mwa ka win dam.  
55 U bwese tukunu gira win tambu Isire-  
liban sã.  
Ma u tem mɛ bõnu kua u dera ba sina mi,  
kuu bekuruginu sòo.  
56 Adama ba Gusunò nòo kuura.  
Ba wi, Wòrukoo seesi.  
Ba ñ win woodaba mem nòowɛ.  
57 Ba Gusunò dèsirari, ma ba kua naane  
sariba  
nge mɛ ben baababa ba raa kua.  
Ba wurura nge tèn tèn kirika ya kusira.  
58 Ba win m̄ru seeya ka ben bũu turanu.  
Ba win nisinu seeya ka ben bwãarokunu.  
59 Ye Gusunò u ye kpuro wa, yera win m̄ru  
seewa,  
ma u Isireliba yina.  
60 U sãa yee te deri te ta wãa Siloò.  
U kuu bekurugii te deri tèn mi u ra ka bu  
yinnɛ.  
61 Ma u dera yiberèba ba win woodan  
kpakororu mwa,  
tè sòo u ra win dam ka win yiiko sòosi.  
U dera ba ka tu doona tem tukumò.  
62 U ka win tambu m̄ru kua,  
ma u dera ba bu go tabu sòo.  
63 U dera aluwaasiba ba dõo mwaara,  
ma wãndiaba ba duròbu bia.  
64 U dera ba ben yãku kowobu go tabu sòo  
ka takobi.  
Ma ben gõminibu ba ñ ben gòo swĩ.  
65 Yera Yinni Gusunò u seewa nge tónu wi u  
dom yandama.  
U seewa nge tabu durò wòrugò wi tam mu  
gòomò.  
66 Ma u win yiberèba so u gira.  
U bu sekuru doke te ta ñ kpeemò sere ka  
baadommao.  
67 U Efaraimu Yosefun biin bweseru yina.  
U ñ tu gòsa.  
68 Yudan bweseru ka Siõnin guura u kĩa u  
gòsa.

69 Guuru miya u win sãa yeru bana  
ta dam m̄o nge wòllu ka tem  
mɛ u swĩi sere ka baadommao.  
70 U Dafidi gòsa u n ka sãa win sòm kowo.  
Yãa kpara yerun diya u nùn mwaama  
71 u ka ko Isireliba, Yakòbun bweserun  
kparo  
be, be ba sãa wi, Yinni Gusunòn tambu.  
72 Dafidi wi, u tòn be kparawa ka gõru dèerò,  
ka laakari.

## 79

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.  
Gusunò, wee tòn tukobu ba wunen tem  
wòri.  
Ba dera wunen sãa yeru ta disi duura.  
Ba dera Yerusalemu ya kua bansu.  
2 Ba wunen tambu go,  
ma ba dera gunòsu ben gonu di.  
Ba dera gbeeku yee yi be, be ba nun sãamò  
min gonu tema.  
3 Ba ben yem yari mu ka Yerusalemu sik-  
erene nge nim,  
ma ba ben gonu deri mi, goo kun nu sikua.  
4 Be ba ka sun sikerene ba sun wòmmò.  
Bèsen berusebu ba sun yaakoru m̄.  
5 Yinni Gusunò, sere saa yerà wunen m̄ru  
ko n seewa.  
Sere saa yerà kaa n nisinu seewa nge dõo.  
6 A de wunen m̄ru yu wòri bwese ni nu ñ  
nun yẽ  
ka ni nu ñ nun sãamò sòo.  
7 Domi ba Isireliba go, ma ben tem mu kua  
bansu.  
8 A ku sun bèsen sikadoban durum sòbi.  
Adama wunen k̄run sã, a sun wònwòndu  
kuo.  
Domi sa kua wònwòndobu.  
9 Gusunò bèsen faaba kowo, a sun somio  
kpa wunen yĩsiru tu bèere wa.  
A sun wòro kpa a sun bèsen durum wòka.  
10 Mban sõna kaa de bwesenu nu n m̄,  
mana bèsen Yinni u wãa.  
A be ba wunen tãmbun yem yari m̄ru  
kòsieyo  
bwesenun suunu sòo bèsen wuswaaò.  
11 Yinni Gusunò, a dèsobun weeweenu  
nòowò,  
kpa a be ba ka dõo bu go faaba ko ka wunen  
dam.  
12 Yinni, bwese ni nu ka nun sikerene nu  
nun wònwa,  
a nu nin durum kòsieyo sere nòn nòoba  
yiru.

13 Adama beɛ wunen tən be a kpare, sa ko  
nun tōma sere ka baadomma,  
kpa beɛ ka beɛn bibun bweseru sa n nun  
beɛre wɛɛmā.

## 80

1 Womu ge Asafu u wom kowobun  
wirugii kua ka māraku. Ge wee.

2 Wunɛ Isireliban kparo, a swaa dakio a nō.  
Wunɛ wi a ra wunen tōmbu kpare nge yāa  
gōō,

ma a sō wəllun kōsobun suunu sōō,  
a tii sōsio wunen yiiko sōō.

3 A beɛ Efaraimu ka Benyamɛ ka Manasen  
bwese keri wunen dam sōsio,  
kpa a sun faaba ko.

4 Yinni Gusunō, a sun wōro.  
A ka sun nōnu geu mɛerio, kpa a sun faaba  
ko.

5 Gusunō wəllu ka tem Yinni,  
sere saa yerà kaa n ka sun mōru sāa  
a n beɛn kanaru yinamō.

6 Wee a dera nuku sankiranu nu kua beɛn  
dīanu,  
ma a dera beɛn nōni yīresu kua beɛn nim.

7 A dera be ba ka sun sikerene ba sannamō  
beɛn sō.  
Ma beɛn yiberɛba ba sun yɛɛmā.

8 Gusunō wəllu ka tem Yinni, a sun wōro.  
A ka sun nōnu geu mɛerio kpa su faaba wa.

9 Wee a resɛm dāa wukama Egibitin di,  
ma a tōmbu seeya ben wāa yenun di,  
ma a resɛm ye gira mi.

10 A ye ayeru kua mam mam, ma ya seewa  
ya nuwi gira.

Ya kpɛa ya tem kpuro

11 ka guunu wukiri,  
ma yen kāasi yi kpɛa nge dāa ye ba mō  
sɛduru.

12 Yen kāasi yi, yi da sere nim wōkuō,  
ma yin nuwi yi da sere daa bakarō yi kpara.

13 Yinni Gusunō, mban sōna a yen karan  
gambo kōsuka,  
ma a dera be ba sarō mi, ba ye guramō.

14 Ma a dera sakanu ka gbeku yɛɛ yi yi tie,  
yi naamō yi ye dimō.

15 Gusunō, wəllu ka tem Yinni, a wurama.  
A mɛerio wəllun di kpa a wunen resɛm ye  
nōni doke.

A ye kōsuo.

16 A resɛm dāa te nōrio  
te, te ta sāa nge wunen bii wi a gōsa.

17 Wee ba resɛm bōra ba dōō mɛni.  
A bu mōru kōsieyo bu gbi.

18 A de wunen dam mu n ka wi a gōsa u sō  
wunen nām geuō wāa.

19 Saa yera sa n maa ka nun tondamō.  
A de sa n wāa kpa sa n nun sāmō.

20 Gusunō, wəllu ka tem Yinni, a sun wōro.  
A ka sun nōnu geu mɛerio, kpa su faaba wa.

## 81

1 Womu ge Asafu u wom kowobun  
wirugii kua ka māraku. Ge wee.

2 Yinni Gusunōwa u sāa beɛn dam.  
I nūn womu kuo ka nuku dobu.

I Gusunō Yakōbun Yinni takaru koowo ka  
nuku dobu.

3 I womusu koowo.  
I gāasu ka mārakunu ka gōōgenu soowo.

4 I kōba soowo suru kpaon tōō bakarū sōō.  
I kōba wureo Kunun tōō bakarū sōō suru ù n  
tarum kua.

5 Domi wooda yera Yakōbun Yinni u Isire-  
liba wɛ.

6 Wooda yera u Yosefun yɛnugibu wɛ  
sanam mɛ u Egibiti wōri.  
Ma na nōō gagu nua ge na n tuba. Ga nɛɛ,

7 na beɛ sōmunu swɛnya beɛn senun di,  
na dera i yoo sōma deri.

8 Sanam mɛ i wāa nōni swāaru sōō,  
i man soka, ma na beɛ yakia.

Na beɛ wisa guru maakinu sōō.  
Na beɛn laakari mɛera Meriban bwiaō.

9 Beɛ nen tōmbu Isireliba,  
i man swaa dakio i nō ye kon beɛ sō.

10 I ku de būu goo u n maa wāa beɛn suunu  
sōō.

I ku maa nu yiira i sā.

11 Nɛna Gusunō beɛn Yinni wi u beɛ yara  
Egibitin di.

I beɛn nōō wukio kpa n beɛ diisia.

12 Adama beɛ nen tōmbu, i n man swaa daki,  
i n maa man mɛm nōōwɛ.

13 Na dera i wōri beɛn gōru bōbunu sōō,  
ma i beɛn tiin bwisi swīi.

14 Beɛ nen tōmbu, i n daa man swaa daki i  
sīimō nen swaa sōō,

15 kon daa beɛn yiberɛba sekuru doke,  
kpa n bu naa swīi n go go.

16 Saa ye sōra nɛ, Yinni Gusunōn yiberɛban  
tii suabu koo nōru ko,

kpa Isireliban doo nōru tu tɛ.

17 Kon bu dīa geenu wɛ,  
kpa bu kperun tim gem di.

## 82

1 Womu ge Asafu u kua. Ge wee.  
 Gusunə u wāa wəllun təmbun suunu səə.  
 Miya u wāa u ka sirimə. U nεε,  
 2 sere saa yerà i ko i n wāa i n sirimə ka  
 weesu,  
 i n yō taaregibun biruə.  
 3 I dam sarirugibu ka gobekuba ben gem  
 wēeyə.  
 I wənwəndobu ka sāarobu ben gem wēeyə.  
 4 I dam sarirugibu ka be ba dam dərəmə  
 faaba koowo.  
 I bu wəro tən kōsobun nəman di.  
 5 Adama bεε, i n gāanu ganu yē.  
 I n maa bwisi gεε mə. I kom kōsum mōwa,  
 ma ya dera gem mu doona handunian di.  
 6 Na raa nεε, i sāawa wəllun təmbu.  
 I sāawa Wərukoon bibu.  
 7 Adama i ko i gbiwa nge tən dirobu.  
 I ko i gbiwa nge sinambu kpuro.  
 8 Gusunə, a seewo a handunia siri.  
 Domi wuna a bwesenu kpuro mə.

## 83

1 Womu ge Asafu u kua. U nεε,  
 2 Gusunə, a ku mari, a ku maa wēra.  
 3 Domi wee wunen yiberəba ba seewa,  
 be, be ba nun tusa ba wiru yōrasie.  
 4 Wee ba kōsa wesianamə wunen təmbun sā.  
 Ba nəə tia mō be a kōsun sā.  
 5 Ba gerumə ba mō,  
 bu na bu sun kpeerasia bwesenu kpuron  
 suunu səən di,  
 kpa bu ku maa bεε Isireliban yīsiru yaaya.  
 6 Wee ba wesiana,  
 ma be kpuro ba nəə tia kua bu ka nun wəri.  
 7 Beya, Edəmuba ka Isiməliba ka Məabuba  
 ka Agariba  
 8 ka Gebaliba ka Aməniba ka Amaləkiba  
 ka Filisitiba ka sere Tirigibu.  
 9 Asirigibun tii ba na ba ka bu nəə tia kua,  
 ba Lətun bibun bweseru, Aməniba ka  
 Məabuba nəma kā.  
 10 Yinni Gusunə, a bu kuo nge mε ba Sisera  
 ka Yabini ka Madianiba kua Kisionin  
 daarə.  
 11 Ba bu kpeerasiawa Eni Dorio,  
 ma ba ben gonu deri mi, nu tem kōsisia nge  
 naa bisu.  
 12 A de ben sinambu bu gbi nge sinam beni,  
 Orebū ka Seebu ka Seba ka Salumuna,  
 13 be, be ba raa geruna ba nεε,  
 bu da bu Gusunən arumani gura.

14 Yinni Gusunə, a bu suo a ka doona  
 nge mε woo guna ya ra ka yakasu doonε.  
 15 A de bu dāo mwaara nge mε dāo u ra dāa  
 sāo mwε,  
 n̄ kun mε nge mε dāo yara ya ra guunu  
 dabiri.  
 16 A bu naa giro ka guru woo bəkə.  
 A bu nandasio ka woo guna.  
 17 Yinni Gusunə, a bu sekuru dokeo,  
 kpa bu wa bu gəsirama wunen mi.  
 18 A de bu sekuru wa,  
 kpa ba n nande sere ka baadommaə.  
 A ben yīiyəbu wunə, kpa bu kam ko.  
 19 Kpa bu gia ma wunε turowa a sāa Yinni  
 Wərukoo handunia ye səə.

## 84

1 Womu ge Koren bibu ba wom kowobun  
 wirugii kua. Ba gu kuawa ka mərəku. Ge  
 wee.  
 2 Gusunə, wəllu ka tem Yinni,  
 wunen wāa yeru ta man wēre.  
 3 Na sende, na diirimə n wa n ka du wunen  
 sāa yerə.  
 Nən gōru ka nən wasi kpuro nuku dobun  
 kuuki mō  
 wunε Yinni Gusunən sō, wunε wi a wāa.  
 4 Nən Yinni, nən sina boko!  
 Baa ka gunəminə nu ra n wāa yeru mə.  
 Wəllu ka tem Yinni, a ra mam de  
 nu sokunu ko wunen yāku yerun bəkuə.  
 5 Doo nəərugiba be ba wāa wunen sāa yerə  
 ba nun təmamə baadomma.  
 6 Doo nəərugiba be ba tāsa wunε səə.  
 Ba ra n səəru sāa bu ka sāaru da.  
 7 Bā n sarə wəwan di ye ba mō Yīresu,  
 a ra de bwii yi koorawa mi,  
 kpa gura yu ka ye domaru naawa.  
 8 Nge mε ba dəə bu ka Gusunə yinnibun  
 Yinni sā Siəniə,  
 nge mεya ben dam mu ra n sosimə gbabu te  
 səə.  
 9 Gusunə wəllu ka tem Yinni, a man swaa  
 dakio.  
 Gusunə Yakəbun Yinni, a nən kanaru  
 nəəwə.  
 10 Yinni, wunε wi a sāa bεsən tεrεru,  
 a wi a gəsən wuswaa mεerio.  
 11 Nən sāo teerun wāaru wunen sāa yerə,  
 ta nən yam tukum wāarun sāo dabi dabinu  
 kere.  
 N buram bo na n wāa wunen sāa yerun  
 kənnəwə,  
 ye ko na n ka wāa diru mi tən kōsoba wāa.





**87**

<sup>1</sup> Womu geniwa Koren bibu ba kua. Ba nɛɛ,  
Yinni Gusunɔ u Yerusalemun kpɛɛkpɛɛku  
swĩiwa  
guu te win tii u gɔsa u dɛɛrasian wɔllɔ.  
<sup>2</sup> U Yerusalemu ye kĩ n kere wuu si su wãa  
Yakɔbun bweserun tem kpuro sɔɔ.  
<sup>3</sup> Yerusalemu, Gusunɔn wuu,  
ba wunen bɛɛɛɛ bakan gari gerumɔ.  
<sup>4</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ, nà n bwesenun yĩsinu  
yorumɔ ni nu man yɛ,  
kon Egibitigibu ka Babilonigibu ka Fil-  
isitiba ka Tirigibu ka Etiopigibun  
yĩsinu yore.  
Domi ba bu marawa Yerusalemu mini.  
<sup>5</sup> Adama Yerusalemugibu ba koo nɛɛ, ben  
tema mi ka gem.  
Wɔrukoowa u mɛn kpɛɛkpɛɛku swĩi.  
<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ u koo bwesenun yĩsinu yore  
kpa u nɛɛ,  
Yerusalemuɔra ba bu mara.  
<sup>7</sup> Be ba womusu mɔ ba yaamɔ, ba koo  
nɔɔgiru sua ba n mɔ,  
Yinni, bɛsɛn nuuru kpuro ta woowa wunen  
mi.

**88**

<sup>1</sup> Womu ge Koren bibu ba wom kowobun  
wirugii kua. Ba gu kuawa ka guuru.  
Hemani Esirahigiiwa u gu kua. Ge wee.  
<sup>2</sup> Yinni Gusunɔ nɛn faaba koowo,  
na ra n nɔɔgiru suewa wunen wuswaaɔ  
wɔkuru ka sɔɔ sɔɔ.  
<sup>3</sup> A de a nɛn kanaru nɔ.  
A swaa tem kpĩiyɔ a nɔ ye na nun kanamɔ.  
<sup>4</sup> Wee wahala ya man deema n kpã  
sere na gɔribun wãa yeru turuku kua.  
<sup>5</sup> Na wãa be ba gɔɔ dɔɔn wuurɔ.  
Na n maa dam mɔ.  
<sup>6</sup> Wee na kpĩ ka gɔribu sannu.  
A dera na wãa ka be sannu sikirɔ,  
be, be a n maa yaayamɔ, a n maa bu nɔɔrimɔ.  
<sup>7</sup> A man kpɛɛ wɔru bɔkɔ sɔɔ mi yam wɔkura  
wãa.  
<sup>8</sup> A man mɔru seesi,  
ma n sãare na nim mwɛɛɛɛ.  
<sup>9</sup> A dera nɛn kpaasibu ba man deri.  
A dera ba man tusa,  
ma na taarere na n kpɛ n nunda nɛn  
wahalan di.  
<sup>10</sup> Nɛn nɔni dam dwiia nɔni swãarun sɔ.

Yinni Gusunɔ, tɔru baatere na ra nɔma yi-  
iyewa wunen mi gia na n nun somiru  
kanamɔ.

<sup>11</sup> Gɔriba a ra maamaaki kue?  
Gɔriba ba koo kpĩ bu se bu nun sã?  
<sup>12</sup> Gɔriba ba koo kpĩ bu wunen bɔrɔkinirun  
gari gere siki wɔruɔ?  
Ba koo kpĩ bu wunen tɔn geerun gari gere  
gɔribun wãa yerɔ?  
<sup>13</sup> Ba koo kpĩ bu wunen maamaaki wa yam  
wɔkurɔ?  
Ba koo kpĩ bu wunen gem tubu gɔriɔ mi ba  
ra tɔmbu duari?  
<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ, wuna na ra faaba kanɛ.  
Bururu baatere, wuna na ra nɔɔgiru sue.  
<sup>15</sup> Yinni Gusunɔ, mban sɔna a man wunen  
wuswaa berue.  
Mban sɔna a n kĩ n nun wa.  
<sup>16</sup> Saa nɛn birun di, na wɔnwɔndu soorewa  
na gɔɔ dɔɔ.  
Na burisinɛ nɔni swãa te a man kpɛɛn sɔ.  
<sup>17</sup> Nɛ sɔɔra wunen mɔru ya wɔri, ma ya man  
goomɔ.  
<sup>18</sup> Ya ka man sikerɛnɛ tɔɔ baatere nge nim  
bweru.  
Ye kpurowa ya man wukiri.  
<sup>19</sup> A dera nɛn kpaasibu ka nɛn bɔrɔba ba  
man biru kisi.  
Be kpuro ba man deri.

**89**

<sup>1</sup> Womu ge Etani Esirahigii u kua. Ge wee.  
<sup>2</sup> Yinni Gusunɔ, kon wunen tɔn geerun  
womu ko sere ka baadommaɔ.  
Kon wunen bɔrɔkiniru kpara sere ka  
baadommaɔ.  
<sup>3</sup> Na yɛ ma wunen kĩru ta ko n wãawa sere  
ka baadommaɔ.  
Wunen bɔrɔkiniru ta girewa wɔllɔ.  
<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ, a nɛɛ,  
a ka Dafidi wi a gɔsa arukawani bɔkua.  
A wi, wunen sɔm kowo nɔɔ mwɛɛru kua ka  
bɔri  
<sup>5</sup> a nɛɛ, kaa goo wuna win bweseru sɔɔ  
u ko sunɔ sere ka baadommaɔ,  
kpa a win bandu tãsisia sere ka  
baadommaɔ.  
<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ, wɔllu ta nun bɛɛɛɛ wɛɛmɔ  
maamaaki ye a mɔn sɔ.  
Wunen gɔradoban wuuru ta nun siaramɔ  
wunen bɔrɔkinirun sɔ.  
<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, a n saara mɔ wɔllɔ.  
Wunen gɔradoba sɔɔ, goo sari wi u ka nun  
nɛ.

8 A nanum mə wunen ɔrado deɛrobun suunu sɔɔ.  
Wunen yiiko ya kpā be ba nun sikerenen suunu sɔɔ.  
9 Gusunə, wəllu ka tem Yinni, wara u dam mə nge wunε.  
Wunen bəɔkinira nun karewa ta ka sikereɛ.  
10 Wuna a ra nim wəkun tii suabu yɔrasie.  
Gen nim kurenu nù n seewa, a ra nu suresie.  
11 A Egibitigibu taaka a pəsuka nge goru.  
A be, wunen yiberεba yarinasia ka wunen dam.  
12 Wuna a wəllu ka tem mə.  
Wuna a handunia taka kua ka ye ya wāa ye sɔɔ.  
13 Wuna a sɔɔ yēsən nəm geu ka nəm dwaru kua.  
Guu ni ba mə Tabori ka Hεeməɔ nu wunen yīsiru beεε wēemə.  
14 Wunen ɔaseru ta dam mə.  
Wunen nəmu ga dam mə.  
15 Gema mu sāa wunen bandun kpεεkpεeku.  
Kīru ka bəɔkinira ra n wāa wunen wuswaaɔ.  
16 Yinni Gusunə, doo nərugiba be ba ra nun takaru ko.  
Ba ra sīwa yam bururam sɔɔ wunen wuswaaɔ.  
17 Ba koo nuku dobu ko tɔɔ baatere wunen yīsiran sɔ.  
Kpa bu beεε wa wunen gem sɔ.  
18 Domi wuna a sāa ben dam ka ben beεε.  
Wunen saabuwa sa tāsīmə.  
19 Yinni Gusunə, wuna a sāa beεε Isireliban tεεru.  
Wunε Deero, wuna a sāa beɛen sina boko.  
20 Gasə, a ka wunen səm kowo be a naane sāa gari kua kāsiru sɔɔ a nεε,  
a wunen dam tabu durə damgii goo wē.  
A nùn ɔəsa wunen təmbun suunu sɔən di a wəlle sua.  
21 Wiya Dafidi wunen səm kowo.  
Wiya a bandun gum tāre.  
22 Wunen nəmu ga ko n nùn neniwa kem kem.  
Geya ga ko n sāa win dam.  
23 Yiberεba ba n kpē bu nùn samba ko.  
Tən kəsobu ba n kpē bu nùn dam dəre.  
24 Kaa win yiberεba kpeerasia.  
Kaa be ba nùn tusa sēsuku.  
25 Wunen bəɔkiniru ka wunen tən geera ko n wāa ka wi.  
Kpa a nùn dam wē ka wunen yīsiru.

26 Kaa de win bandun dam mu teria saa nim wəku ge ba mə Mɛditeranen di sere ka daa te ba mə Efaratiə.  
27 U koo nun sɔ u nεε, a sāawa win tundo ka win Yinni.  
A sāawa win faaba kowo nge kpee baa mi u ra kuke.  
28 Kaa nùn ko wunen bii tən durə gbiikoo.  
Kpa u n sāa handunian sinambu kpuron sina boko.  
29 Kaa de wunen tən geeru ta n nùn wāasi.  
Kpa a ka nùn arukawani bəke ye ya n nəru mə.  
30 Kaa de win bibun bweseru ta n bandu dimə sere ka baadommaɔ.  
Kaa de win bandu tu dam gira nge wəllu.  
31 Adama win bibun bwese te, tən yina tu wunen woodaba mɛm nəəwa,  
ma ta wunen yiirebu atafiru kua,  
32 ma ta n wunen sɔəsiru swī,  
ma ta n wunen gere mɛm nəəwε,  
33 kaa tu seɛyasiawa ka bokuru ten mɛm nəəbu sarirun sɔ.  
34 Adama a n yinamə a tu wunen tən geeru sɔəsi win sɔ.  
A n nùn tən kandu kuammε.  
35 A n wunen arukawani kusiamə.  
A n maa wunen gere kəbiamə.  
36 A bərua ka wunen yīsi deɛraru ma a n Dafidi weesu kuammε.  
37 Kaa de win bibun bweseru ta n bandu dimə sere ka baadommaɔ.  
Kpa win bandu ta n wāa baadomma nge sɔɔ.  
38 Kpa tu te nge suru.  
Win seedagii wi u wāa wəllə u sāa bəɔkini.  
39 Adama wee a sunə wi a raa ɔəsa deri,  
ma a ka nùn məru kua too.  
40 A wunen arukawani kusia ye a raa ka wunen səm kowo bəkua.  
Ma a win sina furə kasa kua.  
41 A win ɔbāranu kpuro kəsuka,  
ma a win kuku yenu surura.  
42 A dera be ba sarə mi, ba win arumani gura.  
Ma ba nùn sekuru doke.  
43 A win yiberεba dam kā.  
A dera ba nuku dobu kua.  
44 A dera win tabu yānu nu dam dwiia.  
A n ka nùn yəre tabu sɔɔ.  
45 A win beεε kpeesia.  
Ma a win bandu sura sere ka temə.  
46 A dera u təkə kua fuuku, ma a nùn sekuru doke.  
47 Yinni Gusunə, sere saa yerə kaa n kukua.

Sere saa yerà wunen m̄aru ya ko n seewa  
nge d̄ɔ̄ yara.

48 A yaayo nge m̄e nen w̄aarun t̄oru ta d̄ɛbu  
n̄e.

A yaayo ma t̄onu wi a taka kua kpuro u koo  
ra gbi.

49 Wara u koo kp̄i u n w̄aa u kun gu.

Wara u koo kp̄i u tii yara ḡaribun w̄aa yerun  
di.

50 Yinni, mana wunen gas̄an durom m̄e, mu  
da.

Mana n̄ɔ̄ m̄w̄e te a Dafidi kua ka  
b̄ar̄akiniru ta w̄aa.

51 Yinni, a m̄ērio seku te wunen t̄amba  
dim̄ɔ̄.

A yaayo ma n̄ena na wunen t̄an dabi te  
kpare.

52 Yinni Gusun̄ɔ̄, yib̄ereba ba wunen t̄ambu  
sekuru dokem̄ɔ̄,

ma ba wi a ḡasa w̄amm̄ɔ̄ mi u d̄ɔ̄ kpuro.

53 Yinni Gusun̄ɔ̄, wuna sa ko n siaram̄ɔ̄ sere  
ka baadom̄m̄ɔ̄.

Ami! Ami!

## WOMUSUN B̄ONU NN̄ESE

### 90

1 M̄owisi Gusun̄ɔ̄n s̄am kowo u kanaru  
kua u n̄e,  
Yinni, saa yellun di, wuna a s̄aa bes̄en kuku  
yeru.

2 A s̄awa Gusun̄ɔ̄ a sere guunu ka handunia  
taka kua.

M̄eya kaa n m̄aa s̄aa sere ka baadom̄m̄ɔ̄.

3 A ra de t̄onu u ḡasira tua.

A ra n̄un s̄ɔ̄ a n̄e, u ḡasiro min di, u we.

4 Wunen mi, w̄ɔ̄ n̄ar̄abu (1.000) ra n s̄awa  
nge ḡian t̄oru te ta doona k̄ɔ̄,

n̄ kun m̄e nge w̄ɔ̄kurun s̄akiru.

5 A ra t̄onun w̄aarun n̄aru koosiewa nge m̄e  
dosu ga ra doon̄e bururu.

Ga ku ra te nge yakasu

6 s̄in w̄esu ra n baare bururu,

n̄ n kua yoka bu su bura kpa su gbera.

7 Wunen m̄aru ya dera sa ḡɔ̄ d̄ɔ̄.

Ma sa nanda yen saabu.

8 A ra bes̄en toranu terasiewa wunen  
wusw̄aa,

kpa wunen yam bururam mu bes̄en asiri  
kpuro s̄ɔ̄si.

9 Bes̄en w̄aarun ta ra doon̄ewa wunen m̄arun  
s̄ɔ̄.

Ta ra doon̄ewa nge w̄esia teeru.

10 T̄onun w̄aarun ta ra turi sere w̄ɔ̄ wata ka  
w̄okuru,

wi u maa dam m̄ɔ̄, w̄ɔ̄ w̄ene,  
adama ka m̄e, t̄onun w̄aara ku ra n arufaani  
gaa m̄ɔ̄

sere wahala ka n̄ani sw̄aarun.

Domi ta ra doon̄ewa fuuku ḡari gia.

11 Wara u wunen m̄arun dam ȳe.

Wara u nun nasie yen s̄ɔ̄.

12 A de sa n ȳe ma bes̄en w̄aarun t̄ora kun  
d̄ɛu,

kpa su ko bwisigibu.

13 Yinni Gusun̄ɔ̄, sere domma kaa ḡoru ḡasia  
a wunen m̄aru deri.

A bes̄e wunen s̄am kowobun w̄anw̄andu  
waaWO.

14 A sun wunen durom bakam s̄ɔ̄sio bu-  
ruru baatere.

Kpa sa n nuku dobu m̄ɔ̄ sa n womusu m̄ɔ̄  
bes̄en w̄aarun t̄oru kpuro s̄ɔ̄.

15 A sun nuku dobu w̄ēȳɔ̄ nge m̄en n̄ɔ̄ a sun  
s̄ēȳasia.

Kpa a bes̄en nuku sankira ten w̄osu ḡasia  
nuku dobu w̄osu.

16 A de su wunen s̄ama wa bes̄e wunen s̄am  
kowobu,

kpa a bes̄en bibun bweseru wunen yiiko  
s̄ɔ̄si.

17 Gusun̄ɔ̄ bes̄en Yinni, a sun durom kuo,  
kpa a de bes̄en s̄ama kpuro yu arufaani ko.

### 91

1 Wun̄e wi W̄arukoo u k̄osu,  
a w̄ereba Dam kpurogiin t̄obuɔ̄.

2 Kon Yinni Gusun̄ɔ̄ s̄ɔ̄ ma wiya nen kuku  
yeru ka nen k̄ar̄i.

Wiya nen Yinni wi na naane s̄aa.

3 Domi wiya u nun w̄oram̄ɔ̄ saa taan di.

Wiya maa nun w̄oram̄ɔ̄ saa k̄esi k̄esi ḡɔ̄ ka  
win wahalan di.

4 U koo nun win sansu wukiri.

Kaa kuku yeru wa win kasan s̄ɔ̄w̄ɔ̄.

Win b̄ar̄akinira s̄awa nge ter̄eru ka  
tarakpe.

5 W̄ɔ̄kurun kari n̄ kun m̄e s̄eu ge ga wee s̄ɔ̄  
s̄ɔ̄,

yen gaa kun nun berum m̄ɔ̄.

6 K̄esi k̄esi ḡɔ̄ wi u b̄osu w̄okuru,

n̄ kun m̄e bara te ta t̄ambu goom̄ɔ̄ s̄ɔ̄ s̄ɔ̄  
gb̄aara,

yen gaa kun nun berum m̄ɔ̄.

7 Baa bara ni, n̄ n t̄ambu n̄ar̄abu (1.000) go  
wunen b̄akuɔ̄,

ma nu t̄ambu n̄ar̄abun suba w̄okuru  
(10.000) w̄ari wunen n̄am geuɔ̄,



gãanu kun nun babamə.

<sup>8</sup> Nəniya kaa ka mɛeri tənə kpa a tən kōsobun are wa.

<sup>9</sup> Yèn s̄ Yinni Gusunə u kua wunən kuku yeru,

ma wi, Wərukoo u kua wunən wāa yeru,

<sup>10</sup> yen s̄nə nəni swāaru gara kun nun sisie, bararu gara kun maa wunən yenu susiə.

<sup>11</sup> Domi u koo win gəradoba nəə kē wunən s̄,

ba n nun kōsu wunən swɛɛ kpuro s̄ə,

<sup>12</sup> bu nun nɛnɛ ka ben noma kpa a ku ra ka wunən naasu kperu sokura.

<sup>13</sup> Kaa gbee sunə ka surəkəru yə a sara, kpa a gbee sunə kpɛmu ka yaa gəba tem faare.

<sup>14</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ, yèn s̄ u man kī, kon nùn yakia kpa n nùn kōsu domi u nən yīsiru yē.

<sup>15</sup> U n man soka kon nùn wurari. Ko na n wāa ka wi nəni swāarun saa. Kon nùn yakia kpa n nùn bɛɛɛ wē.

<sup>16</sup> Kon de u təkəru ko bəri yendu s̄ə, kpa n nùn nən faaba s̄əsi.

## 92

<sup>1</sup> Womu ge ba kua t̄ə w̄ɛrarugirun s̄. Ge wee.

<sup>2</sup> Ya ra n do ba n nun təmamə Yinni Gusunə, kpa ba n wunən yīsiru bɛɛɛ w̄ɛmə, wunɛ Wərukoo,

<sup>3</sup> ba n wunən durom gari kparamə bururu, kpa ba n wunən bərəkinirun gari kparamə w̄kuru

<sup>4</sup> ka mərəku ka ḡəgeru.

<sup>5</sup> Yinni Gusunə, ye a kua ya man nuku dobu wē.

Ma na ye kpuro siaramə ka womusu.

<sup>6</sup> Yinni Gusunə, wunən s̄oma ye a kua ya kpā.

Wunən bwisikunu nu duku.

<sup>7</sup> Gari bəkə ga n̄ kpē gu nu tubu, mɛya nu n̄ maa kpē nu nùn yeeri.

<sup>8</sup> Geema, tən kōsobu ba seemə nge yakasu, ma nuku kōsurugibu ba kparamə nge dāa. Ka mɛ, s̄ə teeru ba koo bu kpeerasia sere ka baadommaə.

<sup>9</sup> Adama wunɛ Yinni Gusunə, wuna a kpuro kere sere ka baadommaə.

<sup>10</sup> Wunən yiberɛba kpuro ba koo kam ko.

Be ba kōsa m̄ kpuro ba koo yarina.

<sup>11</sup> A man gbeeku ketən dam k̄a, ma a man domaru kua a man gum yarum tāre.

<sup>12</sup> Tē, na waamə nən yiberɛba ba wərukumə. Na nəmə ba kuuki m̄.

<sup>13</sup> Gemgibu ba koo kp̄ə nge kpakpa b̄a.

Ba koo se nge Libanin dāa ye ba m̄ s̄eduru.

<sup>14</sup> Ba ko n s̄awa nge dāa te ba gira ta kparamə

Gusunə bɛsɛn Yinnin s̄a yerə.

<sup>15</sup> Baa t̄a n təkə kua, ta ko n binu maruməwa, kpa ta n bərəm m̄ ta n wurusu s̄əwa.

<sup>16</sup> Yeya ya koo s̄əsi ma Yinni Gusunə u s̄awa gemgii.

U maa s̄awa nən kpɛɛ baa mi na ra kuke.

Wi s̄ə, durum gaa sari.

## 93

<sup>1</sup> Yinni Gusunə, a bandu dii, ma a wunən yiiko sebua nge yaberu.

Ma a dam s̄ɛke nge kpaka.

A maa dera tem mu dam m̄, mu n̄ yīirimə.

<sup>2</sup> Saa yee yellun diya a wunən bandu swīi.

Saa yee yellun diya a wāa.

<sup>3</sup> Yinni Gusunə, daanu nu ra n nəgiru sue nu n w̄ki,

kpa nu n kuuki m̄.

<sup>4</sup> Adama wunɛ, a dam m̄ a ni kpuro kere.

A bandu dii w̄llə.

<sup>5</sup> Yinni Gusunə, wunən gari yi s̄awa gem.

Wunən s̄a yeru ta ko n s̄awa d̄ɛraru sere ka baadommaə.

## 94

<sup>1</sup> Yinni Gusunə, wunɛ wi a ra t̄onu m̄ru k̄sie,

a wunən yiiko s̄əsiə.

<sup>2</sup> Wunɛ handunian siri kowo, a seewo.

A be ba tii sue ben kōsa k̄sieyo.

<sup>3</sup> Sere saa yerà kaa n dera tən kōsobu ba n wāa.

Sere saa yerà kaa n dera ba n nuku dobu m̄.

<sup>4</sup> Wee be ba ra n t̄ambu kōsa kuammɛ ba gari saarimə ka tii suabu.

<sup>5</sup> Yinni Gusunə, ba wunən t̄ambu dam d̄remə

be, be ba s̄a wunən arumani.

<sup>6</sup> Ba gəminibu ka s̄əbu goomə.

Ma ba gobekuba s̄remə ba goomə.

<sup>7</sup> Ba m̄, Yinni Gusunə kun sun m̄ɛra.

Gusunə Yakəbun Yinni wi, kun bɛsɛn laakari m̄.

<sup>8</sup> Bɛɛ gari bakasu, i n tii s̄.

Sere saa yerà i ko i bwisi ko.

<sup>9</sup> Gusunə wi u t̄onu swasu gira, wiyə kun kp̄ə u gari n̄?

Wi, wi u tōnu nōni gira, wiya kun kpē u yam wa?

10 Wi, wi u ra bwesenu seeyasie, wiya kun tōnu seeyasiamō?

Wi, wi u ra tōnu yēru wē, wiya kun bwisi mō?

11 Yinni Gusunō u tōmbun bwisikunu yē. U yē ma nu sāawa kam dirum.

12 Yinni Gusunō, doo nōrugiiwa wi a seeyasiamō.

Doo nōrugiiwa wi a seeya ka wunen wooda.

13 Wahalan saa sō, u ko n wāawa bōri yendu sō sere bu ka tōn kōso suura gbea.

14 Yinni Gusunō kun win tōmbu derimō. U n bu biru kisimō, be, be ba sāa win arumani.

15 Domi gemgiiwa u koo siribu di. Bēn gōru ga dēere kpa bu siri bi wura.

16 Wara u koo man sanna tōn kōsobun mi. Wara u koo ka man yina kōsan kowo ben nōman di.

17 Yinni Gusunō ù kun daa man somi, na n daa wāa gōribun wāa yerō.

18 Yinni Gusunō, nà n bāarimō, wunen duroma mu ra de na n tāsā.

19 Bwisiku dabinu nù n wāa nen gōruō, a ra man nukuru yemiasie.

Kpa na n nuku dobu mō.

20 Yinni Gusunō, mba n bēe mōsine wunē ka siri kowo tōn gowo

be ba ra n wunen woodaba gema ba n tōmbu dam dōremō,

21 kpa ba n nō tia mō bu ka gemgibu wōri. Kpa ba n taare sarirugibu taare wēmō.

22 Adama Yinni Gusunō, wuna a sāa nen gbāra damgiri.

A sāawa nen kpee baa yēn mi na ra kuke.

23 Kaa de ben toranu nu wōri ben wiru wōllō.

Kaa de ben tiin nuku kōsuru tu bu marisia. Gusunō nen Yinni, kaa bu nō marisia.

## 95

1 I na su Yinni Gusunō womu kua. Su nùn nōgiri sue ka nuku dobu wi, wi u sāa faaba kowo damgii nge kpee bakaru.

2 I de su da win wuswaa su nùn siara. Su nùn bēere wē ka siarabun womusu ka nuku dobu.

3 Domi u kpā.

U sāa sina boko wi u ye ba sāamō kpuro kere.

4 Win nōma ya kpuro nēni ye ya wāa tem sōwō.

Guunun wii kpiinu nu maa sāa wiginu.

5 Nim wōku ga sāawa wiguu.

Wiya u gu kua.

Win nōma ya maa tem kua.

6 I na su kpuna su tii kawa.

Su yiira Yinni Gusunō bēsen taka kowon wuswaa.

7 Domi u sāawa bēsen Yinni.

Sa maa sāa win tōmbu be u kpare nge naa gō.

I de i win nō nō gisō.

8 I ku de bēen gōrusu su bōbia nge mē bēen baababa ba kua Meribaō ka maa dōma te ba wāa Masaō gbaburō,

9 mi ba man wēera, ba nen laakari mēera baa mē ba nen sōma waare.

10 Wō weeruwa na bwese te bwēra yara, ma na nē, tōn ben gōrusu ka man tonda.

Ba yina bu nen woodaba swī.

11 Yen sōna na mōru kua ma na bōrua na nē, ba n sisi bu ka man wēra mi na wēre.

*(I maa mērio Bandun Gari I, 16:23-33)*

## 96

1 I Yinni Gusunō wom kpō kuo.

Bēe handuniagibu, i nùn womu kuo.

2 I Yinni Gusunō womu kuo.

I nùn bēere wēeyō.

I win faaban labaari kparo tō baatere.

3 I bwesenu win yiikon faagi kuo.

Kpa i win maamaakin gari gere.

4 Domi wi, Yinni Gusunō u kpā.

Wiya ba koo bēere wē. U būnu kpuro dam kere.

5 Domi nu sāawa kam dirum.

Wiya u wōllu taka kua.

6 Yam bururam ka yiiko baka ya ra n nùn wāasi.

Dam ka girima ya wāa win sāa yerō.

7 Bwesenu kpuro, i na i Yinni Gusunō bēere wē.

I na i win dam ka win yiikon gari kpara.

8 I Yinni Gusunōn yīsiru bēere wēeyō.

I duo win sāa yerō ka kēnu.

9 I na i nùn kpuna ka bēen sāa yānu.

Bēe handuniagibu kpuro, i diirio.

10 I bwesenu kpuro sōwō i nē, Yinni Gusunō u bandu di.

U tem swīi mu dam mā, mu ñ maa yīirimō.  
 U ra tambu siriwa dee dee.  
 11 Wəllu tu nukuru doro. Tem mu yēerio.  
 Nim wōku ka ye ya wāa ge sōo kpuro yu  
 kukirio.  
 12-13 Gberu kpaanε yu nukuru doro ka ye ya  
 wāa ye sōo kpuro.  
 Dānu nu taki koowo Yinni Gusunən  
 wuswaaə, domi u wee.  
 U wee u handunia siri, kpa u yen tambu  
 siria dee dee.

## 97

1 Yinni Gusunə u bandu dii.  
 Tem mu nukuru doro.  
 Be ba wāa n toma bu yēerio.  
 2 Guru wii wuroru ka yam wōkura ra n ka  
 nùn sikerenεwa.  
 Gem wəlləwa u win sina gəna terie.  
 3 Dōəwa u ra n nùn swaa gbiye.  
 Kpa u n win yiberεba mwaaamə.  
 4 U ra de guru maakinu nu handunia yam  
 bururasia.  
 Tem mù n nu wa, mu ra diiriwa.  
 5 Guunu nu ra yandewa nge gum win  
 wuswaaə,  
 wi, wi u sāa tem kpuron Yinni.  
 6 Wəllu ta win gem sōosimə.  
 Ma bwesenu kpuro nu win yiiko waamə.  
 7 Be ba bwāarokunu sāamə, ba koo sekuru  
 wa.  
 Be ba būnu siaramə, ba koo yōra ka dukiri.  
 Būnu kpuro nu koo yiira win wuswaaə.  
 8 Yinni Gusunə, Siəniḡibu ba ye nua ma ba  
 nukuru dora.  
 Yudaba ba nuku dobu mə wunen siribun sō.  
 9 Domi wuna a kpāaru bo handunia kpuro  
 sōo.  
 Wuna a maa būnu kpuro dam kere.  
 10 Bεε be i Yinni Gusunə kī, i kōsa tusio.  
 U ra be ba nùn naanε sāa wəre tən kōsobun  
 nəman di.  
 11 Yam bururam mu wāawa gemgiin sō.  
 Nuku dobu bu wāawa bèn gōru ga dεeren sō.  
 12 Bεε gemgibu, i nuku dobu koowo Yinni  
 Gusunən sō.  
 Kpa i win yīsi dεera te wəlle sua.

## 98

1 I Yinni Gusunə wom kpəə kuo,  
 domi u səm maamaakiginu kua.  
 Win dam saabu u nasara wa.  
 2 Yinni Gusunə u tambu win faaban gari  
 tubusia.

U sōosi ma u sāa gemgii.  
 3 U win durom ka win bərakiniru yaaya  
 Isireliban sō.  
 Handunian goonu nne kpuro sōo ba win  
 faaba ye wa.  
 4 Bεε handuniagibu kpuro, i nəəgiru suo ka  
 nuku dobu.  
 I nuku doḡun kuuki koowo i ka nùn siara i  
 nùn təma ka womusu.  
 5 I nùn womusu kuo ka mərəkununu.  
 I nùn təmə ka gōəgenu.  
 6 I nùn womusu kuo ka kəbi ka guunu.  
 I taki koowo wi, sina bokon wuswaaə ka  
 nuku dobu.  
 7 Nim wōku ka ye ya wāa ge sōo, yu nəəgiru  
 suo.  
 Tem ka ye ya wāa mε sōo, yu womu koowo.  
 8 Daa bakanu nu taki koowo.  
 Guunu nu nuku doḡun kuuki koowo  
 sannu sannu Yinni Gusunən wuswaaə.  
 9 Domi u wee u handuniagibu siri.  
 U koo bu siriwa gem sōo.

## 99

1 Yinni Gusunə u bandu dii ma tamba di-  
 irimə.  
 U sō wəllun kōsobun suunu sōo ma tem mu  
 yīirimə.  
 2 Yinni Gusunə u kpā Siəniə.  
 Wiya u bwesenu kpuro mə.  
 3 I Yinni Gusunən yīsiru wəlle suo.  
 Ta kpā, ta nanum mə. U dεerewa.  
 4 I Yinni Gusunən dam wəlle suo.  
 Domi u sāawa sina boko wi u ra gem kă.  
 Yinni Gusunə, wuna a sun sōosi nge mε sa  
 ko ka besen wāaru diisina.  
 Wuna a Yakəbun bweseru wooda wē  
 Isireliə.  
 5 Yinni Gusunə u dεere.  
 I nùn wəlle suo.  
 I na i yiira win sina kitarun nuurə.  
 6 Məwisi ka Aroni ba wāawa win yāku  
 kowobu sōo.  
 Samuēli u sāawa be ba ra nùn sokun turo.  
 Be kpurowa ba nùn soka ma u bu wurari.  
 7 U ka bu gari kua saa guru wii wurorun di.  
 Ma ba win woodaba mεm nəəwa ye u bu wē.  
 8 Gusunə besen Yinni, wuna a bu wisa.  
 Ma a kua ben Yinni wi u ra bu toraru suuru  
 kue.  
 Adama a bu sεeyasia ben kōsan sō.  
 9 I Gusunə besen Yinni siaro.  
 I yiira win guu dεerarə i nùn bεere wē.  
 Domi u sāawa Dεero.

**100**

<sup>1</sup> Siarabun womu. Ge wee.  
 Bεε handuniagibu kpuro,  
 i Yinni Gusunə takaru koowo ka nuku  
 dobu.  
<sup>2</sup> I nùn s̄aawə ka ḡoru dobu.  
 I na win mi, i n womusu m̄ə ka ȳeribu.  
<sup>3</sup> I n ȳe ma wi turowa u s̄aa Gusunə.  
 Wiya u sun taka kua.  
 Sa s̄aawa win t̄ambu.  
 Sa s̄aawa nge ȳaa ḡō ge u kpare.  
<sup>4</sup> I duo win s̄aa yerə i nùn siara.  
 I duo mi, i nùn t̄oma.  
 I nùn w̄olle suo.  
 I win ȳisuru bεεεε w̄εεyə.  
<sup>5</sup> U s̄aawa t̄ən geo.  
 Win k̄iru ta n̄ n̄ru m̄ə.  
 U s̄aawa naanegii sere ka baadommaə.

**101**

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.  
 Wee kon womu ko ge ga ka siribu ka durom  
 ȳā.  
 Yinni Gusunə, kon gu kowa n ka nun bεεε  
 w̄ē.  
<sup>2</sup> Kon n̄n laakari doke swaa gea s̄əə.  
 Saa yerà kaa man naawa.  
 Kon s̄iwa dee dee n̄n ȳenugibun suunu s̄əə.  
<sup>3</sup> Na n̄ wuram̄ə n k̄ōsa m̄εeri.  
 Na m̄em n̄əbu sariban daa tusa.  
 Na n̄ wuram̄ə yu man tia.  
<sup>4</sup> Na n̄ wuram̄ə k̄ōsa ya n w̄āa n̄ε s̄əə.  
 Kon ka t̄ən k̄ōsobu tonda.  
<sup>5</sup> Kon de wi u ra kpaasi w̄i u kam ko.  
 Na n̄ ka wi u tii sue n̄ə t̄ia m̄ə.  
<sup>6</sup> Kon m̄εeri n wa be ba naan̄ε m̄ə tem m̄ε s̄əə,  
 kpa ba n w̄āa n̄n b̄akuə.  
 Wi u s̄im̄ə gem s̄əə, wiya u koo ko n̄n s̄əm  
 kowo.  
<sup>7</sup> Gb̄en̄ə kun ayeru wasi n̄n ȳenuə.  
 M̄eya maa wee kowo u n̄ ȳoram̄ə n̄n  
 wuswaaə.  
<sup>8</sup> Bururu baatere, na ko n da tem m̄en t̄ən  
 k̄ōsobu n̄ə marisiewa.  
 Kpa n wa n ka bu wuna mam mam Yinni  
 Gusunən wuun di.

**102**

<sup>1</sup> W̄ənw̄əndon kanaru sanam m̄ε u nuki  
 sankire ma u win weeweenu Yinni Gusunə  
 saariam̄ε.  
<sup>2</sup> Yinni Gusunə, a n̄n kanaru swaa dakio.  
 A de a n̄n wuri n̄ə.  
<sup>3</sup> A ku man biru kisi sanam m̄ε na nuki  
 sankire.

A man swaa dakio sanam m̄ε na nun soku,  
 a man wurari fuuku.  
<sup>4</sup> Domi n̄n w̄aarun t̄ōra doon̄ə nge wiisu,  
 ma n̄n kukunu d̄ō m̄ə nge d̄āa n̄ə.  
<sup>5</sup> N̄n torora kara ma n̄n ḡoru ga gbera nge  
 yak̄ə gbebu,  
 sere d̄ianu kun man bin̄ε m̄ə.  
<sup>6</sup> N̄n weeweenun saabu na woora.  
<sup>7</sup> Na ka kpakpayε gbeeku ween̄ε.  
 Na s̄aawa nge booro ge ga w̄āa bans̄ə.  
<sup>8</sup> Na ku ra dweeye, na s̄aawa nge gun̄ə  
 ge ga w̄āa ge teu diru w̄oll̄ə.  
<sup>9</sup> N̄n yibereba ba ra n man w̄əmm̄əwa  
 baadomma  
 kpa ba n ka n̄n ȳisuru b̄orum̄ə.  
<sup>10-11</sup> Wunen m̄oru bakan s̄ō, torom mu kua  
 n̄n d̄ianu.  
 Ma n̄n n̄ni ȳiresu su w̄arikim̄ə n̄n nim  
 n̄ruram̄ s̄əə.  
 Domi a man yara a kasa k̄ō n toma.  
<sup>12</sup> N̄n w̄aarun t̄ōru ta doon̄ə nge d̄āa saaru,  
 ma na dam dwiiyam̄ə nge yak̄ə gbebu.  
<sup>13</sup> Adama wun̄ε Yinni Gusunə,  
 kaa n bandu d̄iwa sere ka n̄r̄ə.  
 M̄eya ba ko n nun yaaye sere ka  
 baadommaə.  
<sup>14</sup> Kaa sewa a S̄ōni w̄ənw̄əndu kua,  
 domi saa ye a yi ya tura a ka ye w̄ənw̄əndu  
 kua.  
<sup>15</sup> Wunen s̄əm kowobu ba ye k̄i sere ka yen  
 bans̄ə.  
 Ba maa yen tua m̄εra ḡāa geenu.  
<sup>16</sup> M̄eya bwesenu kpuro nu koo wunen  
 ȳisuru nasia.  
 Kpa nin sinambu kpuro bu wunen yiikon  
 b̄erum ko.  
<sup>17</sup> Sanam m̄ε Yinni Gusunə u koo wure u  
 S̄ōni bani,  
 u koo tii s̄ōsi win yiiko s̄əə.  
<sup>18</sup> U ra s̄āaron kanaru n̄ə.  
 U ku ra tu atafiiru ko.  
<sup>19</sup> A de bu yeni yore bwese te ta koo  
 maruran s̄ō,  
 kpa t̄ən be ba ko n w̄āa, bu Yinni Gusunə  
 siara.  
<sup>20</sup> Domi w̄əllun diya Yinni Gusunə u tem  
 m̄εra.  
 U m̄εrim̄ə saa win w̄āa yee d̄εerarun di  
<sup>21</sup> u ka yobun weeweenu n̄ə u be ba gb̄io  
 yakia.  
<sup>22</sup> Kpa bu win ȳisuru kpara  
 bu nùn siara Yerusalem̄ə  
<sup>23</sup> sanam m̄ε bwesenu kpuro nu koo m̄enna  
 ka nin sinambu



bu ka nùn sã.

<sup>24</sup> U nɛn dam dwiiyasia nɛn wãarun suunu sɔɔ.

U nɛn tɔru kawa.

<sup>25</sup> Na gerua na nɛɛ, nɛn Yinni, wunɛ wi a wãa ka baadomma,

a ku man wuna sekum sɔɔ.

<sup>26</sup> Toren di a tem taka kua.

Wunɛn nɔma a maa ka wɔllu kua.

<sup>27</sup> Ye kpuro ya koo doona, adama wunɛ, kaa n wãawa.

Ya koo tãkɔru ko nge yãnu.

Kaa ye kɔsi nge yaberu.

Mɛya ya koo maa saara.

<sup>28</sup> Adama wunɛ, wuna mi. A n tãkɔru mɔ.

<sup>29</sup> Wunɛn sɔm kowobun bibu ba ko n wãawa ben temɔ.

Ben bweseru ta koo tãsi wunɛn wuswaaɔ.

## 103

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua. U nɛɛ,

kon Yinni Gusunɔ siara.

Kon win yisi dɛɛraru tɔma ka nɛn gɔru kpuro.

<sup>2</sup> Kon Yinni Gusunɔ siara.

Win ye u kua, na n duarimɔ, baa yen tia.

<sup>3</sup> U ra man nɛn toranu kpuro suuru kue.

U ra nɛn baranu kpuro kpeesie.

<sup>4</sup> U ra man yare saa siki wɔrun di.

U ra man durom ka wɔnwɔndu kue.

<sup>5</sup> U ra nɛn wãaru doo nɔru yibie.

Kpa u man ko nge aluwaaasi nɛn tãkɔru sɔɔ, na n dam mɔ nge gunɔ bakeru te ta yɔɔwa.

<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ u ra siriwa gem sɔɔ.

U ra be ba dam dɔremɔ wɔre.

<sup>7</sup> U Mɔwisi win woodaba sɔɔsi.

Ma u Isireliba win sɔm maamaakiginu sɔɔsi.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ u wɔnwɔndu mɔ.

U ra maa tɔnu durom kue.

Win durom mu kpã.

Win mɔru ku ra se fuuku.

<sup>9</sup> U ku ra tɔmbu gerusi kiri kiri.

U ku ra maa mɔru ko n ka tɛ.

<sup>10</sup> U ku ra sun sɛɛyasie nge mɛ bɛsɛn torara nɛ.

U ku ra sun bɛsɛn toranu kɔsie.

<sup>11-12</sup> Adama nge mɛ sɔɔ yari yeru ta ka sɔɔ duu yeru tondinɛ,

nge mɛya u ra maa bɛsɛn toranu tondasie.

Nge mɛ wɔlla ka tem toma,

nge mɛya win durom mu kpãaru nɛ be ba nùn nasien mi.

<sup>13</sup> Nge mɛ tundo u ra n win bibun wɔnwɔndu mɔ,

nge mɛya Yinni u be ba nùn nasien wɔnwɔndu mɔ.

<sup>14</sup> Domi u yɛ ye ba ka sun taka kua.

U n duari ma yanima ba ka sun mɔma.

<sup>15</sup> Tɔnun wãarun tɔnu nu ku ra tɛ.

Nu sãawa nge yakasu.

U ra sewa nge dãa wɛsu.

<sup>16</sup> Woo gà n su swee kpa su doona.

Baa sin yĩreru a n maa wasi.

<sup>17-18</sup> Adama Yinni Gusunɔn durom mu ra n wãawa sere ka baadommaɔ

be ba nùn nasien mi, ma ba win arukawani nɛni,

ma ba win woodaba mɛm nɔɔwammɛ.

Mɛya maa win gem mu ra n ka bu wãa sere ka ben bibun bibɔ.

<sup>19</sup> Yinni Gusunɔ u win sina gɔna tɛria wɔllɔ.

Ma u bandu dii gãanu kpuron wɔllɔ.

<sup>20</sup> Bɛɛ Yinni Gusunɔn gɔradoba, bɛɛ be i dam mɔ

i ra win gari mɛm nɔɔwɛ, i nùn siaro.

<sup>21</sup> Bɛɛ win tabu kowobu kpuro,

bɛɛ be i nùn sãamɔ,

i win kĩru mɔ,

i nùn siaro.

<sup>22</sup> Bɛɛ win taka koorã, i nùn siaro mi u bandu dii kpuro.

Yinni Gusunɔ, kon nun siara.

## 104

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ, kon nun siara.

Gusunɔ nɛn Yinni, a kpã, a n nɔru mɔ.

Yam bururam ka yiiko ya nun wukiri.

<sup>2</sup> A ra tii yam bururam wukiri nge bekuru.

A ra wɔllu tɛrie nge beku bakaru.

<sup>3</sup> Wunɛn wãa yera wãa sere wɔllun nim wɔllɔ.

Ma guru wira sãa wunɛn tabu kɛkɛ.

Ma a bellimɔ wom wɔllɔ.

<sup>4</sup> Ma a woo kua wunɛn gɔro.

Ma guru maakinu kua wunɛn sɔm kowobu.

<sup>5</sup> A tem swĩ mɛn kpɛɛkpɛɛku wɔllɔ.

Mu n wɔrumamɔ sere ka baadommaɔ.

<sup>6</sup> A dera nim mu mɛ wukiri sere ka guunɔ nge beku bakaru.

<sup>7</sup> Adama ye a nim mɛ narua, ma mu doona.

Ye mu wunɛn gbãasukubu nua, mu duka sua,

<sup>8</sup> mu sara guunun di, mu da wɔwi sɔɔ sere mi a mu ayeru kua.

<sup>9</sup> A nim mɛ yɔra yeru kua mu ku raa ka sara mu maa tem wukiri.

10 Wuna a bwiin nim kpare me mu kokumo guunun baa sɔɔ.  
 11 Miya gbeeku yeɛ ka gbeeku ketekunu nu ra ne nu nim nɔ.  
 12 Yen bɔkuɔra gunɔsu su sin sokunu mɔ. Ma su wɔa dɔa kikisɔ su swi dori mɔ.  
 13 Saa wɔllun di, a ra de gura yu guunu swee, kpa tem mu wunen sɔman are di.  
 14 Kpa a de yakasu su kpi yaa sabenun sɔ ka dɔa ni tɔnu u koo din sɔ.  
 15 Kpa bu tam wa ba n ka nuku dobu mɔ. Kpa bu gum wa ben wasi yi n ka wɔ. Kpa bu dɔanu wa ben wasi yi n ka dam mɔ.  
 16 Baa ka dɔa koo bakanɔ, nu ra nim wa mɛn bukata nu mɔ nge dɔa ye ba mɔ sɛduru ye ya wɔa Libaniɔ.  
 17 Miya gunɔsu su ra ne su sin sokunu ko. Miya kpakpaye gbeeku ga ra gen wɔa yeru ko.  
 18 Guu ni nu gunu nu kua kpee beran wɔa yeru. Ma kpee baa maa kua yaa ye ba mɔ damaan \* wɔa yeru.  
 19 Yinni Gusunɔ, wuna a suru kua a ka saaba wunana. Sɔɔ u ye saa ye u koo kpuna.  
 20 Yam wɔkuru tɔ n tunuma, yam tɔrawa mi. Saa ye sɔɔra gbeeku yeɛ yi ra bɔsum se.  
 21 Gbee sinan piiminu nɔ n yaa wa, nu ra kukiriwa nu ka nun nin dɔanu bikia.  
 22 Sɔɔ u n yara, nu ra wurewa nin wɔa yeru nu kpuna.  
 23 Kpa tɔnu u maa yari u da u win sɔmburu ko sere sɔɔ u ka du.  
 24 Yinni Gusunɔ, wunen sɔma ya dabi. A ye kpuro kua ka laakari. Wunen taka kora ya wɔa tem sɔɔ kpuro.  
 25 Wee nim wɔku ga kpɔ, ga maa yasɔ. Ge sɔɔra yeɛ dabi dabinu wɔa, baka ka buu.  
 26 Gen wɔllɔwa goo nimkusu su sɔimɔ. Miya a dera yaa baka ya wɔa ya dweemɔ gen nim kurenu sɔɔ.  
 27 Yeɛ kpuro, wune turowa yi mɛɛra yi ka yin dɔanu wa nin saa sɔɔ.  
 28 À n yi wɛ kpa yi mwa. À n yi yɔsua kpa yi debu.  
 29 À n yi biru kisi, yi ra nandewa. À n yi wɛsiaru wunari, yi guwa mi, kpa yi gɔsia tem.  
 30 À n maa yi wɛsiaru wɛ, yi ra sewa

\* 104:18 damaa - Damaa ya ka saataburu weene.

kpa tem mu wurama nge yellu.  
 31 Yinni Gusunɔ, wunen yiiko yu daka da. Kpa a n nuku dobu mɔ ye a kuan sɔ.  
 32 À n tem mɛɛra, mu ra yɔiriwa. À n maa guunu baba, wiisa su ra yari.  
 33 Kon Gusunɔ nen Yinni womu kua nen wɔarun tɔru kpuro sɔɔ. Kon nɔn tɔma sere ka nen gɔɔn tɔrɔ.  
 34 Yinni Gusunɔ, a de nen gari yi nun dore. Na kɔ n nuku dobu ko wune sɔɔ.  
 35 Durumgibu bu gbio, kpa ba kun maa wɔa tem me sɔɔ. Na Yinni Gusunɔ siara ka nen gɔru kpuro. I Yinni Gusunɔ siaro.  
*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 16:8-22)*

## 105

1 I Yinni Gusunɔ siaro. I win yɔsiru sokuo. I win gea ye u kua kpuro.  
 2 I nɔn womu kuo. I win sɔm maamaakiginu kpuro.  
 3 I nuki doro wi, Yinni Gusunɔn yɔsi dɛɛrarun sɔ. Be ba nɔn kasu bu nukuru doro.  
 4 I Yinni Gusunɔn dam kasuo. I kasuo i n ka nɔn wɔa.  
 5-6 Bɛɛ Aburhamu Gusunɔn sɔm kowon bweseru, bɛɛ Yakɔbun bweseru, bɛɛ be u gɔsa, i win sɔm maamaakigii ni yaayo. I siribu yaayo bi u bɛɛ kua.  
 7 Wiya Gusunɔ besen Yinni wi u koo handunia kpuro siria.  
 8 U ku ra win arukawani ye u ka tɔmbu bɔkua duari sere ka baadommaɔ. U ra n ye yaayewa sere ka ben bibun bibun waatiɔ.  
 9 Arukawani yera u ka Aburhamu ka Isaki bɔkua.  
 10 U ka Yakɔbu wi ba mɔ Isireli arukawani ye bɔkua ye ya ko n wɔa sere ka baadommaɔ.  
 11 U nɛɛ, kon nun Kananin tem wɛ. Mɛya mu ko n sɔa wunen tubi wune ka wunen bibun bweseru.  
 12 Saa ye sɔɔ, ba n dabi. Ba sɔawa sɔbu mi.  
 13 Ba ra n bɔsuwa tem ka tem sɔɔ. Bɔ n da bwese tenin mi, bu wura teɔnɔn mi.  
 14 Adama Gusunɔ kun dere bweseru garu tu bu dam dɔre. U sinambu sɛɛyasiawa ben sɔ.  
 15 U nɛɛ, i ku be na gɔsa baba.

I ku be, nɛn sɔmɔbu kɔsa kua.  
 16 U dera gɔara na tem mɛ sɔɔ.  
 Ma ba dɛanu bia bu di.  
 17 Ma u dera goo gbia u da tem mi ben sɔ.  
 Wiya Yosɛfu wi ba dɛra nge yoo.  
 18 Ba ka nɔn yɔni bɔkua naasɔ.  
 Ma ba nɔn sisun gandarɔ dokea wɛirɔ.  
 19 Ba win laakari mɛɛra  
 sere yu ka koorɔ ye u raa gerua.  
 20 Saa ye sɔara sina boko u wooda wɛ  
 u nɛɛ, bu nɔn yarama.  
 Ma u dera ba nɔn kusia.  
 21 Ma u nɔn kua win yɛnu ka win ye u mɔ  
 kpuron wirugii,  
 22 kpa u wa u ka win sina asakpɔbu kpara  
 nge mɛ u kɛ.  
 Kpa u sina bokon bwisi kɛɔbu bwisi kɛ.  
 23 Saa yera Yakɔbu ka wigibu ba na ba sina  
 Egibitio Kamun bweserun temɔ.  
 24 Ma Gusunɔ u dera ba marura too.  
 Ba dam kua ba ben yiberɛba Egibitigibu  
 kera.  
 25 Ma u yiberɛ ben gɔru gɔsia.  
 Ba wi, Gusunɔn tɔn be tusa.  
 Ma ba bu nɔni sɔɔwa be, be ba sɔa win sɔm  
 kowobu mi.  
 26 Ma u Mɔwisi ka Aroni gɔsa ba kua win  
 sɔm kowobu,  
 ma u bu gɔra.  
 27 Ma ba maamaaki kua ka win dam tɔn ben  
 suunu sɔɔ Kamun tem mi.  
 28 U dera yam wɔku sinumguru ta na.  
 Ka mɛ, Egibitigii be, ba n wi, Gusunɔn gere  
 wure.  
 29 U ben nim gɔsia yem ma swɛɛ kpuro yi gu.  
 30 U maa dera surenu nu yiba ben tem sɔɔ  
 sere ka sina bokon kpin yerɔ.  
 31 U dera gbabu swɛɛ ka gaanikunu nu na  
 ben tem kpuro sɔɔ.  
 32 Ma u dera guru kpenu ka dɔɔ na tem mɛ  
 sɔɔ.  
 33 Ma ya ben dɔa gbaanu ka dɔa ni nu tie ben  
 tem mɛ sɔɔ kpuro kam koosia.  
 34 Yen biru, u dera twee yi na dabi dabinu.  
 35 Ma yi tem min yakasu ka mɛn gbean  
 dɛanu kpuro di.  
 36 U maa Egibitigibun bii gbiikobu go,  
 be, be ba mara ben aluwaasiru sɔɔ.  
 37 Ma u win tɔmbu yara Egibitin di  
 ba wura ka sii geesu wa ba sɔɔwa.  
 Ben goo kun maa sanum kpanɛ swaa sɔɔ.  
 38 Saa ye sɔara Egibitigibun nukura dora

yɛn sɔ Isireliba ba doona.  
 Domi ba raa ben bɛrum mɔ too.  
 39 Ma Gusunɔ u Isireliba guru wii wuronu  
 wukiri,  
 ma u bu yam bururasie wɔkuru bu ka yam  
 wa.  
 40 Ye ba tura gbaburɔ,  
 yera ba Yinni Gusunɔ nɔɔguru sue ba dɛanu  
 kana,  
 ma u bu kusunu wɛ.  
 Mɛya u dera pɛɛ ya na wɔllun di ba di ba  
 deba.  
 41 U kperu wukia ma nim mu kurama mu  
 teria nge daarɔ tem dirɔɔ.  
 42 Domi u win nɔɔ mwɛɛ dɛɛra te yaaye te u  
 win sɔm kowo Aburahamu kua.  
 43 U win tɔn be u gɔsa yara ka nuku dobu.  
 Ma ba nuku dobu kuuki mɔ.  
 44 Ma u bu bwesenu ganun tem wɛ.  
 Ma ba bwese nin gberun are tubi di,  
 45 bu wa bu ka wi, Gusunɔn woodaba mɛm  
 nɔɔwa.  
 N n mɛn na, i Yinni Gusunɔ siaro!  
*(I maa mɛɛrio Bandun Gari I, 16:34-36)*

## 106

1 I Yinni Gusunɔ siaro.  
 I Yinni Gusunɔ siaro, domi u sɔawa tɔn geo.  
 Win kɛru ta ra n wɔawa sere ka baadommaɔ.  
 2 Wara u koo Yinni Gusunɔn sɔm  
 maamaakiginu gere.  
 Wara u koo kpɛ u nɔn tɔma u naamwɛ.  
 3 Doo nɔɔrugiba be ba win woodaba mɛm  
 nɔɔwɛ.  
 Doo nɔɔrugiba be ba gem swɛi baadomma.  
 4 Yinni Gusunɔ, a man yaayo durom mɛ a ra  
 wunen tɔmbu kuen sɔ.  
 A man yaayo kpa a bu somi.  
 5 Kpa n ben nuku dobu wa be, be a gɔsa.  
 Kpa n nuku dobu ko ben nuku doo bin sɔ.  
 Kpa n yɛɛri ka be sannu be, be ba sɔa wunen  
 arumani.  
 6 Wee sa tora nge bɛɛn baababa, sa kɔsa  
 kua.  
 7 Sanam mɛ bɛɛn sikado be, ba wɔa Egibitio,  
 ba n wunen sɔm maamaakigii ni garisi.  
 Ba n wunen durom mɛ yaaye mɛ a bu sɔasi  
 nɔn dabi dabinu.  
 Ma ba nun seesi nim wɔkuɔ ge ba mɔ Naa  
 yari.  
 8 Adama a bu faaba kua wunen yɛsirun sɔ,  
 a ka wunen dam sɔasi.  
 9 A nim wɔku ge ba mɔ Naa yari gbɔre ma ga  
 gbera.

A dera ba s̄a gen suunu s̄o gbebum nge  
tem saaram̄o.

10 A bu yakia saa wi u bu tusan n̄oman di.

A bu w̄ara yiber̄eba n̄oman di.

11 Nim mu ben yiber̄eba wukiri, baa ben  
turo u n̄ kisire.

12 Ma ba wun̄e Yinni Gusun̄an gari naane  
kua.

Ma ba nun siaram̄o ka womusu.

13 Adama mii mii, ba wun̄en s̄om  
maamaakigii ni duari.

Ba n̄ maa mara a wun̄en himba yibia.

14 Ben bine ya seewa ḡabur̄o,  
ma ba wun̄e Gusun̄an laakari m̄era mi.

15 A bu yaa w̄e ye ba bikia, ma ba di ba deba  
too.

16 Yera ba ka M̄owisi ka Aroni wi ba yi  
nenem wun̄en s̄omburun s̄o nisinu  
seewa sansanīo.

17 Ma tem mu n̄o wukia mu Datani mw̄e.

Ma mu maa Abiramu ka win t̄ambu wukiri.

18 D̄o u ben t̄ambu kpuro di.

D̄o yara ya t̄an k̄sobu di.

19 Ba naa buu sii ganduguu kua H̄orebūo.

Ma ba yiira ba gu s̄awa.

20 Ba wun̄e Gusun̄o wi a s̄a ben b̄ere k̄sina  
ka ket̄e ye ya ra yakasu di.

21-22 Ba wun̄e Gusun̄o ben faaba kowo duari,  
wun̄e wi a bu ḡa bakanu kua Egibitio  
Kamun tem̄o.

A s̄om maamaakiginu kua mi.

A s̄om maamaakiginu kua nim w̄okūo ge ba  
m̄o Naa yari.

23 Yen biru, a ḡru doke a bu k̄peerasia.

Adama M̄owisi wun̄en s̄om kowo u nun  
suuru kana

a ka wun̄en m̄aru suresia,  
kpa a ku maa bu kam koosia.

24 Ba tem durom m̄e ḡema.

Ba n̄ wun̄e Yinni Gusun̄an gari naane kue.

25 Ba w̄akiwa ben kun̄o.

Ba n̄ wun̄en gari mem̄ n̄ow̄e.

26 Ma a n̄oma sua w̄oll̄o a b̄rua ma kaa bu  
kam koosia ḡabur̄o.

27 Kpa a ben bibu yarinasia tem kpuro s̄o  
bwese tukunun suunu s̄o.

28 Ba tii b̄uu wi ba m̄o Baali Peori w̄e.

Ma ba ȳakunu di ni ba ḡribu kua.

29 Ma ba wun̄e Yinni Gusun̄an m̄aru seeya  
ka ben kookoosu.

Yera k̄esi k̄esi ḡo u dua ben suunu s̄o.

30 Ma Fin̄esi u wun̄e Gusun̄o kana, ma ḡo  
wi, u ȳra.

31 Ma a n̄un garisi gem̄gii sere ka win bibun  
bweser̄o ka baadommāo.

32 Ba maa wun̄e Yinni Gusun̄an m̄aru seeya  
nim m̄e ba ra soku M̄eriban b̄okūo.

Ma a M̄owisi s̄eeyasia ben s̄o.

33 Domi ba n̄un nuki san̄ka.

Ma u n̄ bwisika u ka gari gerua.

34 Ba n̄ Kananin bwese ni go ni a n̄e, bu go.

35 Ba ka nu burinawa, ma nu bu nin  
kookoosu tie.

36 Ma ba nin b̄unu s̄awa. Ma nu kua ben  
yina.

37 Ba ka ben bii t̄an dur̄bu ka t̄an kur̄bu  
b̄uu ȳakunu kua.

38 Nge m̄eya ba gem̄gibun ȳem yari.

Ba ka ben bibu Kananin b̄unu ȳakuru kua.

Ma tem m̄e kpuro mu disi duura t̄an gobe  
ten s̄o.

39 Ba disi duura ben kookoosun s̄o.

Domi su dera ba ra n̄ b̄unu gasirim̄o.

40 Ma wun̄e Yinni Gusun̄o a ka wun̄en t̄ambu  
m̄aru b̄esira,

a bu tusa be, be ba s̄a wun̄en arumani.

41 A bu bwese tukunu n̄omu s̄ondia ni nu bu  
tusa nu taare.

42 Ben yiber̄eba ba bu dam d̄ore. Ma ba bu  
sekuru doke.

43 N̄an dabina a bu yakia.

Adama ba ȳrariwa ba n̄ nun seesi.

Ma ba kua w̄onw̄andobu ben durum s̄o.

44 A ben n̄oni sw̄aru wa sanam m̄e a ben  
weeweenu nua.

45 A wun̄en arukawani yaaya.

Ma a ben w̄onw̄andu wa wun̄en durom  
bakam s̄o.

46 A dera be ba bu yoru n̄eni ba ben  
w̄onw̄andu wa.

47 Gusun̄o b̄esen Yinni, a sun faaba koowo.

A sun wun̄o bwese tukunun suunu s̄on di,  
kpa a sun m̄enna, su wa su wun̄en ȳisi

d̄eraru t̄oma,

kpa sa n̄ ȳerim̄o su ka nun s̄a.

48 Gusun̄o b̄ese Isireliban Yinni,

sa ko n̄ nun siaram̄owa sere ka baadommāo.  
Kpa t̄ambu kpuro bu n̄e, ami!

I Yinni Gusun̄o siaro.

## WOMUSUN B̄ONU N̄OJBUSE

### 107

1 I Yinni Gusun̄o siaro win t̄an geerun s̄o.

Win durom mu ra n̄ w̄awa sere ka  
baadommāo.

2 Be u yakia, bu n̄un siaro.

Be u w̄ara yiber̄eba n̄oman di, bu n̄un t̄om̄o.



3 Be u mennama tem kpuron di, bu nùn siaro.  
 Be u sokuma saa sɔɔ yari yeru gian di, ka sɔɔ duu yeru gian di,  
 ka sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di, ka sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di,  
 bu nùn wɔlle suo.  
 4 Wee ba raa kɔɔre gɔɔburɔ mi gāanu ku ra kpi ba sirene,  
 ba n̄ wuu wa mi ba koo sina.  
 5 Gɔɔru ka nim n̄ru ga bu go.  
 Ma ba wurure ba n̄ dam mɔ.  
 6 Ben n̄ni swāa te sɔɔ, ba Yinni Gusunɔ n̄ɔgiri sue ba somiru kana,  
 ma u bu yara n̄ni swāa ten di.  
 7 U bu kpara swaa gea sɔɔ ba ka tura mi ba koo sina.  
 8 Bu nùn siaro win tɔn geeru ka win sɔm maamaakiginun sɔ ni u ra ko tɔnun sɔ.  
 9 Domi u wi nim n̄ru ga m̄ nim k̄a.  
 Ma u wi gɔɔra m̄ debusia.  
 10 Gabu ba raa wāa yam w̄kuru sɔɔ sere ḡribun wāa yerɔ ba yoru dimɔ,  
 ma ba ka bu ȳni b̄kua  
 11 yèn sɔ ba Yinni Gusunɔn gari yina,  
 ma ba wi, W̄rukoon bwisi k̄eru gema.  
 12 Ma u dera ba tii kawa wahala yen sɔ.  
 Ma ba w̄ruka ba gu, goo kun bu somiru de.  
 13 Adama ben n̄ni swāa te sɔɔ,  
 ba Yinni Gusunɔ n̄ɔgiri sue ba somiru kana.  
 Ma u bu yara n̄ni swāa ten di.  
 14 U bu yara yam w̄ku te, ka ḡribun wāa yee ten min di,  
 ma u ben yorun ȳni yi kusia.  
 15 Bu Yinni Gusunɔ siaro win tɔn geerun sɔ.  
 Bu nùn siaro win sɔm maamaakiginun sɔ ni u ra ko tɔnun sɔ.  
 16 Domi u sii gandun gamboba k̄suka.  
 Ma u k̄k̄rɔ sisugii b̄ɔka.  
 17 Gari bakasu su tii kua w̄nw̄ndobu sin daa ka sin tɔranun sɔ.  
 18 Ba ku ra maa d̄ianu k̄a ma ba ḡɔ turuku kua.  
 19 Ben n̄ni swāa te sɔɔ, ba Yinni Gusunɔ n̄ɔgiri sue ba somiru kana.  
 Ma u bu yara n̄ni swāa ten di.  
 20 Ka win gariya u bu faaba kua,  
 ma u bu yara w̄ru b̄kɔ gen min di.  
 21 Bu Yinni Gusunɔ siaro win tɔn geeru ka win sɔm maamaakiginun sɔ ni u ra ko tɔnun sɔ.

22 Bu nùn siarabun ȳakunu kuo.  
 Kpa bu win sɔm maamaakigii nin gari kpara ka nuku dobu.  
 23 Be ba goo nimkusu dua, ma ba ben s̄mburu m̄ si sɔɔ,  
 24 ba Yinni Gusunɔn n̄man s̄ma wa ka maa maamaaki ye u kua nim w̄ku sɔɔ.  
 25 U gari gerua, ma u dera woo b̄kɔ ga seewa  
 ga nim kurenu seeya.  
 26 Nùn n̄ da w̄llɔ, kpa nu sarama.  
 Be ba wāa goo nimkuu si sɔɔ, ba nande kari yen sɔ.  
 27 Tirerabu bu mwa, ba b̄arimɔ nge tam n̄robu.  
 Ben bwisi kpuro yi kpa.  
 28 Ben n̄ni swāa te sɔɔ,  
 ba Yinni Gusunɔ n̄ɔgiri sue ba somiru kana.  
 Ma u bu yara n̄ni swāa ten di.  
 29 U woo guna ye ȳrasia, ma nim kurenu nu mari.  
 30 Ma be kpuron nuki dora ye u ka ye kpuro marisia.  
 Ma Yinni Gusunɔ u bu kpara u ka tura sere mi ba d̄ɔɔ.  
 31 Bu Yinni Gusunɔ siaro win tɔn geeru ka win sɔm maamaakiginun sɔ ni u ra ko tɔnun sɔ.  
 32 Bu nùn wɔlle suo mi t̄mba menn̄.  
 Bu nùn siaro guro gurobun suunu sɔɔ.  
 33 Yinni Gusunɔwa u ra daarun nim gberasia,  
 kpa u bwiin nim kpeerasia mam mam.  
 34 Kpa u tem gem ḡasia tem b̄rugum m̄en t̄mbun nuku k̄surun sɔ.  
 35 Wi turowa u ra mi gāanu ku ra kpi ḡsie nim bwee bakaru.  
 Kpa u tem gbeba ḡasia nim bwii.  
 36 Kpa u be ba gɔɔru barɔ sinasia mi,  
 kpa bu wuu ko mi ba koo sina,  
 37 kpa bu res̄m d̄anu duure mi, nu ma dabi dabiru.  
 38 U ra bu domaru kue bu dabia.  
 Kpa u ben yaa sabenu kuurasia.  
 39 Adama gabu ba dabiru kaare ba wāa sekuru sɔɔ  
 yèn sɔ ba yoru dimɔ ba n̄ni s̄ɔre.  
 40 Ma Yinni Gusunɔ u dera ba ben wirugibu gema,  
 ma ba sirene kam sɔɔ ba n̄ ȳ mi ba d̄ɔɔ.  
 41 Adama u ra s̄aro yare win s̄arun di.  
 Kpa u win bweseru dabiasia nge sabe ḡsu.

42 Gemgibu bà n nùn wa, ba ra yēeriwa.

Kpa tən kōsobu bu nōo mari.

43 Wi u bwisi mō, u de u gari yi kpuro nēnē  
kpa u gia ma Yinni Gusunō u sāawa  
duromgii.

## 108

- 1 Womu ge Dafidi u kua. U nēē,  
2 Gusunō, na sōoru sāa.  
Kon womu ko ka nēn dwee yānu, ka nēn  
gōru kpuro.  
3 Nēn mārōku ka nēn guuru, i dom yando,  
kpa n womu ko yam sāreru.  
4 Yinni Gusunō, kon nun siara tōmbun su-  
unu sōo sere ka baadommao.  
Kon nun womu kua bwesenu sōo.  
5 Domi wunēn tən geera kpā ta wōllu girari.  
Mēya maa wunēn bōrōkinira sōosire sere  
guru wirō.  
6 Gusunō, a seewo a tii wōlle sua.  
Kpa wunēn yiiko yu sōosira handunia  
kpuro sōo.  
7 Kpa a wa a ka bēse wunēn kīnasibu faaba  
ko.  
A bēsen kanaru nōowō kpa a sun faaba ko ka  
wunēn nām geu.  
8 Gusunō u gerua win sāa yee dēerarō u nēē,  
u koo nasara wa.  
U koo Sikemu bōnu ko kpa u tōmbu Sukōtun  
wōwa yabua.  
9 Wiya u Galadi mō. Wiya u maa Manase mō.  
Efaraimu ya sāawa nge win sii furō kōkōru.  
Ma Yuda ya sāa nge win sina dēka.  
10 Adama Mōabu ya sāawa win woburutia.  
U koo Edōmu bara nōo teu kōōwa u ka sōosi  
ma ya kua wigia.  
Kpa u nuku dobun kuuki ko Filisitiban tem  
sōo.  
11 Wara u koo ka man da wuu gbāraruuguu  
gen mi.  
Wara u koo man kpāra u ka da Edōmuo.  
12 Yinni Gusunō, wuna kaa ka man da, wunē  
wi a raa sun yina,  
ma a ku ra maa ka bēsen tabu kowobu yari.  
13 A sun somio su ka yari nōni swāarun di.  
Tōnun somiru ta sāawa wom dirum.  
14 À n wāa ka bēse, sa ko kpī su tabu ko ka  
wōrugōru.  
Kpa a bēsen yiberēba kōsuku.

## 109

- 1 Dafidin womu ge u wom kowobun  
wirugii kua. U nēē,  
Yinni Gusunō, wuna na siaramō, a ku nōo  
mari.  
2 Wee tən kōsobu ba man gari gerusimō ma  
ba man weesu kuammē.  
3 Ba ka man gari mō ka tusiru, ma ba ka man  
sannamō kam sōo.  
4 Nē, na bu kī, adama ba man nōo kuurimō.  
Ma na kanaru mō be, nēn yiberēban sō.  
5 Wee ba man kōsa kōsiemō gem ayerō.  
Ma ba man tusa baa mē na bu kīru sōosimō.  
6 A de tən kōso u nēn yiberē kpāra,  
kpa wi u koo nùn taarē wē u n wāa win nām  
geuō.  
7 Bà n nùn siri kpa bu deema u tore.  
Kpa bu win kanaru garisi durum.  
8 Win tōru tu ku dēnya kpa goo u nùn kōsire  
ko win sōmburu sōo.  
9 Kpa win bibu bu ko gobekuba,  
kpa win kurō u gōminiru sina.  
10 Kpa win bibu bu ko yaayaare kowobu, ba  
n bara mō.  
Kpa bu ben wuu deri gu ko bansu,  
bu da ba n dīanu kasu mi n toma.  
11 Bēn dibu u nēni,  
bu na bu win yānu kpuro gura.  
Kpa tən tukobu bu win dukia gura.  
12 Goo u ku raa nùn durom kua.  
Goo u ku maa win bii gobekuban  
wōnwōndu ko.  
13 Bu win bibun bweseru goowo,  
kpa win yīsiru tu gbi.  
14 Gusunō u win baababan toranu yaayo,  
kpa u ku win mēro nùn win durum suuru  
kua.  
15 Yinni Gusunō u de u n win tora ni yaaye,  
kpa u win yīsiru go mam mam.  
16 Domi u n wōnwōndu sōosi.  
U sārōbu ka wōnwōndobu nōni sōowawa  
sere u tōnu go wi u nuki sankire.  
17 Bōriya u kīa. N n mēn na, yi nùn dio.  
U n domaru kīē. N n mēn na, tu ka nùn  
tondo.  
18 Bōri yi nùn wukirio nge yaberu.  
Yi duurio win wasin sōowō nge nim,  
kpa yi du win kukunu sōo nge gum.  
19 Bōri yi, yi nùn wukirio nge yāa ni ba ra  
doke,  
kpa yi n nùn sēke baadomma nge kpaka.  
20 Yeniwa Yinni Gusunō u koo de yu nēn  
yiberēba

ka be ba man kōsa gerusimō deema.

<sup>21</sup> Wunε Yinni Gusunō,  
a na a man sanna wunen yĩsirun sō.  
A man wəro. Domi wunen tən geeru ta kpā.  
<sup>22</sup> Wee na sāa wənwəndo, na n̄ gāanu mō,  
ma na nuki sankire.  
<sup>23</sup> Wee na doonō nge saaru.  
Ma ba man gire nge twee.  
<sup>24</sup> Nən dūu winu dam dwiiya nō bəkurun  
sō.

Ma na wasire woorarun sō.  
<sup>25</sup> Na kua wi u sekuru sōwā ben mi.  
Ma ba man mēera ba wii gimanu koosimō.  
<sup>26</sup> Gusunō nən Yinni, a man somiō.  
A man faaba koowo wunen tən geerun sō,  
<sup>27</sup> kpa bu gia ma wuna a nōmu mō be sō.  
Wuna a maa kpuro mō.  
<sup>28</sup> Ye ba b̄rusimō, yera wunε kaa domaru  
kua.  
Bà n seewa, ba koo sekuru wa.  
Kpa nε, wunen səm kowo n nuku dobu ko.  
<sup>29</sup> Nən yiberēba ba koo sekuru wa,  
kpa tu bu wukiri nge yabe bakaru.  
<sup>30</sup> Kon nōgiri sua n Yinni Gusunō siara.  
Kon nùn siara tən dabinun wuswāa.  
<sup>31</sup> Domi u ra n wāa bwēεbwēεbun bōkuō  
u ka bu faaba ko be ba bu taare wēemōn  
nōman di.

## 110

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua. U nεε,  
Yinni Gusunō u nən Yinni sōwā u nεε,  
u sinō win nōm geuō sere u ka nùn win  
yiberēba taarea.  
<sup>2</sup> Nən Yinni, Yinni Gusunō u koo nun ko  
sunō damgii Siōniō,  
kpa a wunen werōbu taare.  
<sup>3</sup> Dōma te kaa wunen tabu kowobu mēna  
Gusunōn aye dēeraru sō,  
wunen tamba koo nun ben tii wē ka kīru.  
Wunen aluwaasirun dam mu koo wurama  
bururu baatere  
nge mε dirum mu ra yari.  
<sup>4</sup> Yinni Gusunō u b̄rua,  
mēya u n̄ maa win gari seeyamō u nεε,  
kaa ko yāku kowo ka baadommaō nge  
Mεekisidēki  
<sup>5</sup> Gusunō u wāa wunen nōm geuō.  
U koo sinambu kam koosia dōma te win  
mōru seewa.  
<sup>6</sup> U koo bwesenu siri.  
Sanam mēya gonu ko n yiba yam kpuro.  
Kpa u sinambu kpeerasia tem kpuro sō.  
<sup>7</sup> Sunō u koo nim nō bwiaō win sanum sō,

kpa u dam wa u ka nasara sua.

## 111

<sup>1</sup> I Yinni Gusunō siaro.  
Kon Yinni Gusunō siara ka nən gōru kpuro.  
Kon nùn siara tən dēerobun suunu sō.  
<sup>2</sup> Yinni Gusunōn nōman sōma ya kpā.  
Ma be ba ye kī ba kasu bu ye gia.  
<sup>3</sup> Ye u kua ya ra n girima ka bēere mōwa.  
Win gem mu ra n wāawa sere ka  
baadommaō.  
<sup>4</sup> U ra de su win səm maamaakiginu yaaya.  
Yinni Gusunō u sāawa duromgii ka  
wənwəndugii.  
<sup>5</sup> U ra be ba nùn nasie dīanu wē,  
kpa u win arukawani yaaya.  
<sup>6</sup> U win tōmbu win səm maamaakiginun  
dam sōōsi  
ni u ka bu tən tukobun tem wē.  
<sup>7</sup> Win səm maamaakigii ni, nu sāawa gem  
mam mam.  
Win woodaba ba maa naane mō.  
<sup>8</sup> Ya ko n sirerewa sere ka baadommaō,  
domi ba ye kuawa gem sō mam mam.  
<sup>9</sup> U dera ba win tōmbu yakia.  
Ma u ka bu arukawani bōkua sere ka  
baadommaō.  
Win yĩsiru ta dēere, ta maa nanum mō.  
<sup>10</sup> À n kī a ko bwisigii, a de a gina Gusunō  
nasia.  
Be ba bwisi mō, beya ba ra yira ye swī.  
Win bēere ya ko n wāawa sere ka  
baadommaō.

## 112

<sup>1</sup> I Yinni Gusunō siaro.  
Doo nōrugiiwa wi u Yinni Gusunō nasie,  
ma win woodaba ba nùn nuku dobu wēemō.  
<sup>2</sup> Yēron bwesera koo dam ko handunia sō.  
Geegibun bibu ba koo domaru wa.  
<sup>3</sup> Alafia ka dukia ko n wāa win yenuō.  
Win gem kun kpeemō ka baadommaō.  
<sup>4</sup> Tən geo wi u wənwəndu mō, u ra ka tōnu  
duure,  
u maa sāa gemgii, wōkura yam dēeramō win  
sō.  
<sup>5</sup> Doo nōrugiiwa wi u ra bōkure ka nuku tia,  
ma u ku ra goo taki di win sōmburu sō.  
<sup>6</sup> Domi geegii kun sokuramō pai.  
Ba ko n nùn yaayewa ka baadommaō.  
<sup>7</sup> Labaari kōsa ku ra nùn nande.  
Win torora ra n sōwā sim sim u n Yinni  
Gusunō naane sāa.  
<sup>8</sup> U ku ra wurure, bērum kun nùn mō,

sere u ka win yiberɛba kua mɛ u kī.

<sup>9</sup> U ra sāarobu kɛnu kɛ ka nuku tia.  
Win gem mu ko n wāawa ka baadommaɔ.  
Win dam mu koo sosi ka bɛɛɛ.

<sup>10</sup> Tɔn kōso ù n nùn wa, win mɔru ra sewa,  
kpa u nùn wiru diirisi ka nuku gbisibu.  
Tɔn kōsobun yīiyɔbu kpuro bu sāawa kam  
dirum.

## 113

<sup>1</sup> I Yinni Gusunɔ siaro.  
Bɛɛ win sɔm kowobu, i nùn siaro.  
<sup>2</sup> Su win yīsiru bɛɛɛ wɛ saa tɛn di sere ka  
baadommaɔ.  
<sup>3</sup> Su nùn siara saa bururun di sere ka yokaaɔ.  
<sup>4</sup> Yinni Gusunɔwa u bwesenu kpuro kere.  
Win yiiko ya wāa sere wɔnwɔlleɔ.  
<sup>5</sup> Gusunɔ bɛɛɛn Yinnin wāa yera wāa wɔlleɔ.  
Wara u ka nùn weenɛ.  
<sup>6</sup> U ra tukewa u ka wɔllu ka tem mɛɛri.  
<sup>7</sup> U ra dam sarirugii seeye tem di, kpa u  
wɔnwɔndo seeya kubanun di.  
<sup>8</sup> Kpa u de bu sina ka win tɔmbun wirugibu.  
<sup>9</sup> U ra wīro yɛnu banie u sina,  
kpa u nùn ko bii mɛro wi u nuku dobu mɔ  
win bibun suunu sɔɔ.  
Yen sɔ, i Yinni Gusunɔ siaro.

## 114

<sup>1</sup> Sanam mɛ Isireliba, Yakɔbun bibun bwe-  
seru  
ba yara Egibitin di, ma ba ka Egibitigibu  
tonda  
bɛn barum ba n nɔɔmɔ,  
<sup>2</sup> Yuda ya kua Yinni Gusunɔn sāa yeru,  
ma Isireli ya kua win tem.  
<sup>3</sup> Sanam mɛ nim wɔku ga bu wa, yera ga  
duka yakura,  
ma daa te ba mɔ Yuudɛni ta biru wura.  
<sup>4</sup> Guunu yɔɔkumɔ nge yāa kinɛnu,  
ma gungunu yɔɔkumɔ nge yāa binu.  
<sup>5</sup> Mba n nun deema nim wɔku a ka duka mɔ.  
Mba n nun mɔ Yuudɛni a ka biru wurɔ.  
<sup>6</sup> Mba n bɛɛ mɔ guunu i ka yɔɔkumɔ nge yāa  
kinɛnu.  
Mba n bɛɛ deema gungunu i ka yɔɔkumɔ nge  
yāa binu.  
<sup>7</sup> Handuniagibu, i diirio Gusunɔ Yakɔbun  
Yinnin wuswaaɔ,  
<sup>8</sup> wi, wi u ra kperu gɔsie yeru,  
kpa u de kpee saara yu ko nim bweru.

## 115

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ, n n bɛɛ sa bɛɛɛ mɔ,

wuna a bɛɛɛ mɔ wunɛn tɔn geeru ka wunɛn  
bɔrɔkinirun sɔ.

<sup>2</sup> Mban sɔna tɔn tukobu ba koo nɛɛ,  
mana Gusunɔ bɛɛɛn Yinni u wāa.

<sup>3</sup> Gusunɔ bɛɛɛn Yinni u wāa wɔlleɔ, u mɔ ye u  
kī.

<sup>4</sup> Adama tɔn tukoba ben būnun bwāarokunu  
kuawa ka wura ka sii geesu.

Nu sāawa tɔmbun nɔman sɔma.

<sup>5</sup> Bwāaroku ni, nu nɔsu mɔ, adama nu ku ra  
gari gere.

Nu nɔni mɔ, adama nu n yam waamɔ.

<sup>6</sup> Nu swasu mɔ, adama nu n gari nɔɔmɔ.

Nu wɛru mɔ, adama nu n numiamɔ.

<sup>7</sup> Nu nɔma mɔ, adama nu n ka gāanu  
babamɔ.

Nu naasu mɔ, adama nu ku ra sī.

Nin dɔkɔra kun maa nɔɔrɔ.

<sup>8</sup> Be ba bwāaroku ni mɔ ka be ba ben naanɛ  
doke ni sɔɔ,

ba sāawa nge ni.

<sup>9</sup> Bɛɛ Isireliba, i bɛɛn naanɛ dokeo Yinni  
Gusunɔ sɔɔ.

U sāawa bɛɛn faaba kowo ka bɛɛn tɛrɛru.

<sup>10</sup> Bɛɛ yāku kowobu Aronin bweseru,

i bɛɛn naanɛ dokeo Yinni Gusunɔ sɔɔ.

U sāawa bɛɛn faaba kowo ka bɛɛn tɛrɛru.

<sup>11</sup> Bɛɛ be i Yinni Gusunɔ nasie,

i bɛɛn naanɛ dokeo wi sɔɔ.

U sāawa bɛɛn faaba kowo ka bɛɛn tɛrɛru.

<sup>12</sup> Yinni Gusunɔ u sun yaaye.

U koo sun domaru kua.

U koo Isireliba domaru kua.

U koo Aronin bibun bweseru domaru kua.

<sup>13</sup> U koo be ba nùn nasie domaru kua,  
bukurobu ka bibu.

<sup>14</sup> U koo bɛɛ ka bɛɛn bibu win durom  
dabiasia.

<sup>15</sup> Yinni Gusunɔ u bɛɛ domaru kuo wi, wi u  
wɔllu ka tem taka kua.

<sup>16</sup> Wɔllu ta sāawa wigiru,

ma u tɔmbu tem wɛ.

<sup>17</sup> N n gɔribu ba ra Yinni Gusunɔ sā

be, be ba wāa mi yam da n maari sɔɔ sɔɔ.

<sup>18</sup> Adama bɛɛɛra sa ko nùn sā saa tɛn di sere  
ka baadommaɔ.

Yen sɔ, i Yinni Gusunɔ siaro.

## 116

<sup>1</sup> Na Yinni Gusunɔ kī,

domi u ra nɛn nɔɔ nɔ nà n nùn soka.

<sup>2</sup> U ra nɛn gari swaa daki.

Wiya ko na n da soku nɛn wāarun tɔru  
kpuro sɔɔ.

<sup>3</sup> Gɔɔn yɔni yi raa man bɔkua,



ma ɔribun wāa yerun nuku sankiranu  
man neni.

Na wāa nani swāaru ka wuriribu sɔɔ.

<sup>4</sup>Yera na Yinni Gusunɔ nɔɔgiri sue na nɛɛ,  
Yinni Gusunɔ, a nen wāaru wɔro.

<sup>5</sup>Gusunɔ bɛsɛn Yinni u sāawa tɔn geo ka  
gemgii.

Mɛya win wɔnwɔnda kpā.

<sup>6</sup>Yinni Gusunɔ u ra bwɛɛbwɛɛbu kɔsu.

Na raa wɔnwɔndu soore,  
adama u man faaba kua.

<sup>7</sup>Nɛn bwɛra, a wɛro,  
domi Yinni Gusunɔ u man gea kua.

<sup>8</sup>Geema, u man wɔra ɔɔn di,  
ma u nen nani yiresu woka, u nɔ dere n  
sokura.

<sup>9</sup>Kon sɔ win wuswaaɔ handunia ye sɔɔ.

<sup>10</sup>Na nɔn naane doke, baa mɛ na nɛɛ, na  
wɔnwɔndu soore.

<sup>11</sup>Nɛn nuku sankiraru sɔɔ,  
na nɛɛ, ɔoo sari wi u naane mɔ.

<sup>12</sup>Mba kon Yinni Gusunɔ dibu kɔsia gea ye  
u man kuan sɔ.

<sup>13</sup>Kon tam tɔra win wuswaaɔ,  
kpa n win yisuru soku n ka nɔn siara  
faaba ye u man kuan sɔ.

<sup>14</sup>Nɔɔ mwɛɛ ni na nɔn kua,  
kon nu yibia win tɔmbu kpuron nani biru.

<sup>15</sup>Be ba Yinni Gusunɔ naane sɔan ɔɔ u  
sāawa ɔaa bakanu win mi.

<sup>16</sup>Yinni Gusunɔ, a nɛ, wunen sɔm kowo  
swaa dakio.

Na sāawa wunen sɔm kowo tɔn kurɔn bii.  
Wuna a nen yorun wɛɛ bura.

<sup>17</sup>Yen sɔna kon nun siarabun yākuru kua,  
kpa n wunen yisuru soku.

<sup>18</sup>Nɔɔ mwɛɛ ni na nun kua,  
kon nu yibia wunen tɔmbu kpuron nani  
biru,

<sup>19</sup>wunen sɔa yerɔ Yerusalemun suunu sɔɔ.  
Yen sɔ, i Yinni Gusunɔ siaro.

## 117

<sup>1</sup>Bɛɛ bwesenu kpuro, i Yinni Gusunɔ siaro.  
Bɛɛ handuniagibu kpuro, i Yinni Gusunɔ  
bɛɛɛ wɛɛyɔ.

<sup>2</sup>Win tɔn gee te u ra sun sɔɔsi ta kpā.  
Win bɔrɔkiniru ta ra n wāawa sere ka  
baadommaɔ.

I Yinni Gusunɔ siaro.

## 118

<sup>1</sup>I Yinni Gusunɔ siaro, u sāawa tɔn geo.

Win kīru ta ra n wāawa sere ka baadommaɔ.

<sup>2</sup>Bɛɛ Isireliba kpuro, i wuro i nɛɛ,  
Yinni Gusunɔn kīru ta ra n wāawa sere ka  
baadommaɔ.

<sup>3</sup>Bɛɛ yāku kowobu Aronin bweseru, i wuro  
i nɛɛ,

Yinni Gusunɔn kīru ta ra n wāawa sere ka  
baadommaɔ.

<sup>4</sup>Bɛɛ be i Yinni Gusunɔ nasie, i wuro i nɛɛ,  
Yinni Gusunɔn kīru ta ra n wāawa sere ka  
baadommaɔ.

<sup>5</sup>Nɛn nuku sankiranu sɔɔ, na Yinni Gusunɔ  
somiru kana.

U nen kanaru nua, ma u man yara.

<sup>6</sup>Yinni Gusunɔ u sɔa nɛgii, na nɔ ɔaanu ganun  
berum mɔ.

Mba tɔnu u koo kpī u man kua.

<sup>7</sup>Yinni Gusunɔwa u sɔa nen faaba kowo.  
Yen sɔna ko na n yɛrimɔ nɔ nɛn yiberɛban  
biru wa.

<sup>8</sup>A Yinni Gusunɔ naane koowo ye kaa ka  
tɔnu naane ko.

<sup>9</sup>A Yinni Gusunɔ naane koowo ye kaa ka  
damgibu naane ko.

<sup>10</sup>Bwese dabinu nu man tarusi,  
ma na nu yarinasia ka Yinni Gusunɔn dam.

<sup>11</sup>Nu man wukiriwa mam mam,  
ma na nu yarinasia ka Yinni Gusunɔn yisuru.

<sup>12</sup>Nu man mɔnsima nge tii.

Adama na nu yarinasia ka Yinni Gusunɔn  
dam

ma nu gbisuka nge saki yi yi dɔɔ mwaara.

<sup>13</sup>Nu raa man bɔriamɔ nu ka man sura,  
adama Yinni Gusunɔ u man somiru na.

<sup>14</sup>Yinni Gusunɔwa u sɔa nen dam.  
Wiya ko na n da siare. Wiya u man faaba  
kua.

<sup>15</sup>Nasaraɔn kuuki yi nɔɔramɔ gemgibun  
yɛnuso.

Yinni Gusunɔn dam mu sɔɔsira.

<sup>16</sup>U win nɔm geu sue, ga win dam sɔɔsimɔ.

<sup>17</sup>Na nɔ maa gbimɔ, ko na n wāawa,  
kpa n win sɔma ye u kuan gari kpara.

<sup>18</sup>Yinni Gusunɔ u man sɛɛyasia.

Adama u nɔ man ɔɔ nɔmu berie.

<sup>19</sup>I man gem kɔnnɔsu kenio,  
kpa n du n Yinni Gusunɔ siara.

<sup>20</sup>Win kɔnnɔ ge wee. Min diya gemgibu ba  
ra du.

<sup>21</sup>Yinni Gusunɔ, na nun siara, domi a nen  
kanaru mwa,  
ma a man faaba kua.

<sup>22</sup>Wee kpee te banɔbu ba yina, tera ta kua  
gani ɔamburun dam.

23 Yinni Gusunəwa u ye kua ma n kua  
maamaaki bešen nəni səə.  
24 Yinni Gusunəwa u t̄sə te kua.  
Su nuku dobun kuuki ko.  
25 Yinni Gusunə, a sun somiə, kpa a sun  
kuurasia.  
26 Wi u sisi ka wunen yīsiru u s̄awa  
domarugii.  
Sa ko n̄n siara Yinni Gusunən s̄a yerə.  
27 Gusunə u s̄awa Yinni. Wiya u sun yam  
bururasie.  
I yāku yaa b̄okuo. I ka ye doo sere yāku  
yerun k̄aanə.  
28 Gusunə, a s̄awa n̄n Yinni.  
Kon nun siara. Kon nun w̄alle sua.  
29 I Yinni Gusunə siaro, u s̄a t̄n geo.  
Win k̄iru ta ra n w̄awa sere ka baadommaə.

## 119

1 Doo nərugiba be ba kun taare mə ben  
sanu sanusu səə,  
ma ba s̄imə nge m̄e Yinni Gusunən wooda  
ya bu s̄əs̄imə.  
2 Doo nərugiba be ba win gere sw̄i,  
ma ba n̄n kasu gem ka tia,  
3 ma ba ku ra ḡaba ko, ba s̄imə win sw̄e səə.  
4 A wunen woodaba kuawa bu ka ye sw̄i  
dee dee.  
5 A de n̄n kookoosu su n swaa sw̄i,  
n wa n ka wunen gere m̄em n̄əwa.  
6 N̄a n wunen woodaba kpuro laakari s̄a,  
saa yera sekura kun man mwaamə.  
7 N̄a n wunen s̄əs̄i geeru gia,  
kon nun siara ka ḡoru tia.  
8 Kon wunen woodaba n̄n̄e.  
A ku man deri mam mam.  
9 Aluw̄aasi ù n k̄i win sanu sanusu su n  
d̄eere,  
sere u n wunen gari m̄em n̄əwamm̄e.  
10 Na nun kasu ka n̄n ḡoru kpuro.  
A de n wunen swaa sw̄i.  
11 Na wunen gari n̄n̄isi n̄n ḡoruə kpa n ku  
ra ka nun torari.  
12 Yinni Gusunə, na nun siara,  
a man wunen woodaba keu koosio.  
13 Na nəḡiru sua na wunen gere kpuro  
kpara.  
14 Wunen woodan m̄em n̄əbu bu man  
nuku dobu w̄emə nge dukia baka.  
15 Kon wunen s̄əs̄iru bwisiku, kpa n wunen  
yirebu n̄ni doke.  
16 Na kon nuku dobu ko wunen gere səə.  
Na n̄ maa wunen gari duarimə.

17 A n̄e wunen s̄əm kowo durom kuo kpa n  
wa na n w̄a,  
kpa n wa n wunen gere m̄em n̄əwa.  
18 A n̄n̄ n̄ni wukio, kpa n wa n gia  
ḡa gee ni nu w̄a wunen gari səə.  
19 Na s̄awa səə handunia ye səə.  
A ku man wunen woodaba berua.  
20 N̄n̄ bw̄era ya ra n woowa baadomma  
wunen yirebu səə k̄irun s̄.  
21 A ra tii suobu gerusi be, be ba s̄a  
b̄orurobu,  
ma ba ku ra wunen woodaba sw̄i.  
22 A man sekuru ka ḡendu wunario, domi na  
wunen gere sw̄i.  
23 Baa m̄e sina bibu ba ra sin̄e bu man w̄i,  
ka m̄e, n̄e, wunen s̄əm kowo na ra n wunen  
s̄əs̄iru bwisikumə.  
24 Wunen woodaba ba ra man nuku dobu  
w̄ewa,  
kpa bu man bwisi k̄e.  
25 N̄e wee na mwia kpana nge wi u kp̄i tua  
səə.  
A man n̄n̄ w̄aru wesio nge m̄e a n̄ə  
mw̄eru kua.  
26 Na nun n̄n̄ w̄arun daa kpuro tusia, ma  
a man suuru kua.  
A man wunen woodaba s̄əs̄io.  
27 A man ben asansi tubusio,  
kpa na n da wunen s̄əm maamaakiginu  
bwisiku.  
28 Wee na wuri m̄ə nuku sankiranun s̄.  
A man dam k̄eȳə nge m̄e a n̄ə mw̄eru kua.  
29 A de n ka weesun swaa tonda,  
kpa a man durom kua na n ka wunen gere  
sw̄i.  
30 Na ḡoru doke n gem sw̄i.  
Na wunen woodaba n̄ni girari.  
31 Na n̄n̄ tii w̄e be səə.  
Yen s̄, a ku de n sekuru wa.  
32 Wunen woodabara na sw̄i, domi a n̄n̄  
n̄ni wukia.  
33 Yinni Gusunə, a man wunen sw̄e s̄əs̄io,  
kpa n kp̄i n yi sw̄i n̄n̄ w̄arun t̄ru kpuro  
səə.  
34 A man bwisi k̄eȳə kpa n kp̄i n ka wunen  
woodaba m̄em n̄əwa.  
35 Na wunen swaa k̄i.  
A man sureo ye səə.  
36 A de n̄n̄ bw̄era yu wura ye səə.  
A ku de n̄n̄ k̄iru tu wura gobi gia.  
37 A n̄n̄ bin̄e wunə ḡa kankam di,  
kpa a de na n w̄a wunen sw̄e səə.

38 A wunen nɔɔ mwɛɛru yibio nɛ, wunen  
sɔm kowon sɔ,  
ta wɔ̄awa be ba nun nasien sɔ.  
39 A man yaro seku te na nasien di,  
wunen siribu bu ra n wɔ̄.  
40 Na kɔ̄wa n wunen woodaba mɛm nɔɔwa  
too.  
A de na n wɔ̄a wɔ̄aru sɔɔ wunen gem sɔ.  
41 Yinni Gusunɔ, a de a nen wɔn wɔndu wa,  
kpa a man faaba ko nɔɔ mwɛɛ te a man kuan  
sɔ.  
42 Saa ye sɔɔ, kon kpɔ̄ n be ba man sekuru  
dokemɔ gari wisi.  
Domi na nen naane doke wunen gari sɔɔ.  
43 A ku wunen gem wuna nen nɔɔn di,  
na yɔ̄iyɔbu mɔ wunen siribu sɔɔ.  
44 Ko na n wunen woodaba neniwa saa  
kpuro.  
Ya ko n wɔ̄a nen mi sere ka baadommaɔ.  
45 Kon sɔ̄ ka tii mɔru, domi wunen  
woodabara na kasu.  
46 Kon ben gari sinambu sɔ.  
Na n ko na n maa wɔ̄a sekuru sɔɔ.  
47 Na wunen woodaba kɔ̄.  
Na ra n nuku dobu mɔ ye sɔɔ.  
48 Na ra nen nɔma yiiye wɔllɔ n ka kanaru ko  
wunen gari yi na kɔ̄n sɔ.  
Domi na kɔ̄ na n yi bwisikumɔ nen gɔruɔ.  
49 Wee a man yɔ̄iyɔbu wɔ̄.  
A wunen nɔɔ mwɛɛru yaayo te a nɛ, wunen  
sɔm kowo kua.  
50 Tera ta ra man nukuru yemiasie nen nɔni  
swɔ̄aru sɔɔ,  
kpa tu man wɔ̄aru wɔ̄.  
51 Wee tii suobu ba man yɛ̄esu wɔ̄ri.  
Adama ka mɛ, na n wunen woodaba deri.  
52 Yinni Gusunɔ, na wunen yellun siribu  
yaaye.  
Biya bu man dam kɔ̄.  
53 Nà n wa tɔn kɔsobu ba wunen woodaba  
deri,  
mɔru baka na ra ko.  
54 Wunen garin sɔna na ra womusu ko mi na  
sɔru dimɔ.  
55 Wɔ̄kuru nà n wunen yɔ̄siru yaaya,  
na ra n wunen woodaba nenusiwa.  
56 Ye ya sɔa negia, yera n wunen gere mɛm  
nɔɔwa.  
57 Na maa wure na gerumɔ,  
Yinni Gusunɔ, negia n wunen gere mɛm  
nɔɔwa.  
58 Ka nen gɔru kpurowa na nun sokumɔ.

A wunen nɔɔ mwɛɛru yaayo kpa a nen  
wɔn wɔndu wa.  
59 Nà n nen daa bwisika, na ra wurewa n sɔ̄  
wunen swɛɛ sɔɔ.  
60 Na ra n sendewa n ka da mi gia, na kun  
tɔru gɔsie.  
Kpa n wunen woodaba mɛm nɔɔwa.  
61 Tɔn kɔsobun yini man sikerene.  
Adama ka mɛ, na n wunen gari deri.  
62 Wɔ̄ku suunu na ra sewa n nun siara  
wunen siri bi a ra ko dee deen sɔ.  
63 Na sɔawa be ba nun nasie kpuro  
ka be ba wunen woodaba mɛm nɔɔwammen  
bɔrɔ.  
64 Yinni Gusunɔ, wunen durom yiba  
handunia kpuro sɔɔ.  
A man wunen woodaba kpuro sɔ̄sio.  
65 Yinni Gusunɔ, a ra wunen sɔm kowo gea  
kue  
nge mɛ a nɔɔ mwɛɛru kua.  
66 A man laakari ka bwisi kɛ̄yɔ  
domi na wunen woodaba naane sɔa.  
67 N sere sekuru wa, na raa kɔ̄rewa.  
Adama tɛ, na wunen gari neni.  
68 A sɔawa tɔn geo.  
A man wunen woodaba sɔ̄sio.  
69 Tii suobu ba man weesu koosimɔ.  
Adama nɛ, na wunen yiirebu neni ka nen  
gɔru kpuro.  
70 Ben gɔru ga bɔ̄bu, gɔ̄anu ku ra bu yeeri.  
Adama nɛ, wunen gari yi ra man nuku dobu  
wɔ̄.  
71 N buram bo n sekuru wa kpa n ka kpɔ̄ n  
wunen woodaba gia.  
72 Na wunen nɔɔn gere kɔ̄ n kere gɔ̄anu  
nɔrɔbu (1.000) ye ba kua ka wura ka  
sii geesu.  
73 Wunen nɔma ya man mɔma.  
Yera ya man tɔsisia.  
A man bwisi kɛ̄yɔ n ka wunen woodaba gia.  
74 Be ba nun nasie, bà n man wa, ba ra nuku  
dobu kowa.  
Domi na wunen nɔɔ mwɛɛru naane sɔa.  
75 Yinni Gusunɔ, na yɛ̄ ma wunen siribu bu  
sɔawa dee dee.  
Wunen bɔrɔkinirun sɔna a man sekuru  
doke.  
76 A de wunen durom mu man nukuru  
yemiasia  
nge mɛ a nɛ wunen sɔm kowo nɔɔ mwɛɛru  
kua.  
77 A man wɔn wɔndu kuo kpa n wa na n wɔ̄a.

Domi wunen s̄osiru ta ra man nuku dobu wē.

78 A be ba tii sue sekuru dokeo, wee ba man dam d̄orem̄o kam s̄o.

Adama n̄e, wunen woodabara na ra n bwisikum̄o.

79 Be ba nun nasie a de bu wurama n̄en mi. Be ba wunen woodaba yē a de bu wurama n̄en mi.

80 A de na n wunen yiirebu m̄em n̄oowamme mam mam, kpa n ku ra sekuru wa.

81 Na kasu a man faaba ko.

Na wunen n̄o mw̄eru naan̄e s̄a.

82 Na kasu n wunen n̄o mw̄eru gia sere n̄en n̄oni dam dwiia.

Ma na tii s̄om̄o na m̄, sere saa yer̄a kaa man nukuru yemiasia.

83 Na s̄are nge ḡonan b̄oru te ba bwē wiisu s̄o.

Na n̄ wunen woodaba duari.

84 Sere saa yer̄a kaa de n̄e, wunen s̄om̄o kowo na n w̄aru dii.

Domma kaa be ba man n̄oni s̄om̄o siri.

85 Tii suobu ba suura gbem̄o n̄en wuswaa.

Ba n̄ wunen woodaba sw̄i.

86 Wunen gari kpuro yi naan̄e m̄.

Wee yiber̄eba ba man n̄oni s̄om̄o kam s̄o.

A man faaba koowo.

87 N̄ tiewa fiiko bu ka man sura bu go.

Adama ka m̄e, n̄e, na n̄ wunen woodaba derim̄o.

88 A man n̄en w̄aru wesio wunen durom s̄, kpa n kp̄i n wunen gere m̄em n̄oowa.

89 Yinni Gusun̄o, wunen gari yi ko n w̄awa w̄oll̄o sere ka baadomma.

90 Wunen b̄or̄akiniru ta ko n maa w̄awa sere ka baadomma.

Wuna a tem sw̄i ma a mu sire dim dim.

91 Wunen woodaban s̄ona ḡanu kpuro ka w̄a gis̄o.

Ni kpurowa nu maa w̄a wunen s̄.

92 N̄a kun daa nuku dobu wa wunen wooda be s̄o,

na n daa gu n̄en n̄oni sw̄aru s̄o.

93 Na n̄ wunen gere duarim̄o pai, domi yera ya man w̄aru w̄em̄o.

94 Na s̄awa wunegii, a man faaba koowo.

Wunen woodabara na k̄i n sw̄i.

95 T̄on k̄sobu ba man mara bu go.

Adama n̄e, wunen gariya na bwisikum̄o.

96 Ye ya yiba kpuro, ya maa n̄aru m̄.

Adama wunen woodaba ba n̄ kpeeru m̄.

97 Na wunen woodaba k̄i too.

Ba ra n w̄awa n̄en bwisikunu s̄o t̄o giriru baadomma.

98 Wunen woodaba ba ra man bwisi k̄e n kere n̄en yiber̄eba.

Domi na ra n bu n̄eniwa baadomma.

99 Na n̄en yinnibu kpuro ȳeru kera.

Domi wunen woodaba ba ra n w̄awa n̄en bwisikunu s̄o.

100 Na dur̄o t̄ok̄onu bwisi kere, domi na wunen gere m̄em n̄oowamme.

101 Na ku ra swaa k̄sa mw̄e, kpa n wa n ka wunen gari n̄en.

102 Na ku ra de wunen woodaba bu ka man tonda.

Domi wuna a man keu s̄osim̄o.

103 Wunen gari yi tim dobu kere n̄en n̄oow̄o.

104 Na kua bwisigii wunen woodaban s̄.

Yen s̄ona na weesun sw̄e kpuro tusa.

105 Wunen gari yi s̄awa nge fitila ye ya man swaa s̄osim̄o.

106 Na b̄rua na sire na n̄e, kon wunen s̄osiru m̄em n̄oowa, domi ta s̄awa dee dee.

107 Na n̄oni s̄ore gem gem.

Yinni Gusun̄o, a man dam k̄e nge m̄e a n̄o mw̄eru kua.

108 Yinni Gusun̄o, a n̄en siarabu wuro, kpa a man wunen s̄osiru giasia.

109 N̄en w̄ara w̄awa kari s̄o baadomma, adama na n̄ wunen woodaba duarim̄o pai!

110 T̄on k̄sobu ba man ȳeri berie.

Ka m̄e, na wunen gere sw̄i.

111 Wunen gari s̄awa n̄en tubi ka baadomma,

domi yi s̄ora n̄en ḡoru dobu w̄a.

112 N̄en ḡoru ga k̄i gu wunen woodaba m̄em n̄oowa baadomma sere ka n̄o.

113 Na ḡorusu yirugibu tusa, adama na wunen woodaba k̄i.

114 Wuna a s̄a n̄en kuku yeru ka n̄en ter̄eru. Wunen n̄o mw̄eru s̄ora n̄en ȳiȳo bu w̄a.

115 T̄on k̄sobu, i ka man tondo, kpa n wa n Gusun̄o n̄en Yinnin woodaba sw̄i.

116 Yinni Gusun̄o, a man k̄suo na n ka w̄a nge m̄e a n̄o mw̄eru kua.

A ku man sekuru doke n̄en ȳiȳo bu s̄o.

117 A de a n s̄a n̄en t̄asi yeru kpa n faaba wa. Kpa na n wunen woodaba laakari s̄a baadomma.



118 A ra be ba ra wunen woodaba deri gemwa.

Domi ben nani wɔkubu bu ñ arufaani ma.

119 A ra tɔn kɔsobu geriewa tem men di nge nim yaka.

Yen sɔna na wunen woodaba swi.

120 Wunen nanum mu dera nen wasi dirimɔ.

Na wunen siribu nasie.

121 Na wunen woodaba ka wunen gem mem nɔwammɛ.

A ku man be ba man dam dɔremɔ nɔmu sɔndia.

122 A nɛ, wunen sɔm kowo nɔɔ mwɛɛru kuo ma kaa man somi.

A ku de tii suobu bu man dam dɔre.

123 Nen nani dam dwiia ye na wunen faaba ka wunen gem men nɔɔ mwɛɛru a kua mara.

124 A nɛ, wunen sɔm kowo kuo nge me wunen tɔn geera nɛ.

A man wunen woodaban keu sɔsio.

125 Na sɔawa wunen sɔm kowo.

A man bwisi kɛɛyɔ n ka wunen sɔsiriu gia.

126 Yinni Gusunɔ, saa ya den tura a ka se domi wee ba wunen wooda saramɔ.

127 Adama nɛ, na ye ki n kere wura gean tii.

128 Na ye kpuro garisiwa dee dee.

Na swɛɛ yi yi ñ dɛnde kpuro tusa.

129 Wunen yiirebu bu ra n wã, yen sɔna na bu neni.

130 Wunen garin giabu bu ra tɔnu yam bururasiewa,

kpa yi bwisi sariba bwisi kɛ.

131 Na kasu gem ka tia n wa n wunen woodaba gia.

132 Yinni Gusunɔ a man mɛɛrima, kpa a man durom kua nge mɛ a ra be ba nun ki kue.

133 A de na n tãsa wunen gari sɔɔ.

A ku de toraru garu ta n man wãasi.

134 A man wɔro tɔmbun dam dɔrebun di, kpa n kpĩ n wunen sɔsiriu mem nɔɔwa.

135 A ka man nɔnu geu mɛɛrio,

kpa a man wunen yiirebu sɔsi.

136 Wee na nani yĩresu kokumɔ nge daaru, domi tɔmba kun wunen woodaba mem nɔɔwɛ.

137 Yinni Gusunɔ, a sɔawa gemgii.

Wunen siribu bu ra n sɔawa dee dee.

138 A wunen wooda yiiwa gem sɔɔ.

Ya maa naane ma.

139 Nà n nen yiberɛba wa be ba wunen gari duari,

nen mɔru ra sewa.

140 Wunen gari yi naane ma.

Nɛ, wunen sɔm kowo na yi ki.

141 Wee na ñ kpã, ma ba man gema.

Ka mɛ, na ñ wunen woodaba duari.

142 Wunen gem mu ku ra kpe.

Mɛya wunen gari yi sɔawa gem.

143 Nuku şankiranu ka nani swãara man wɔrimɔ,

adama wunen woodaba ba ra man nuku dobu wɛ.

144 Wunen yiirebu bu sɔawa dee dee sere ka baadommaɔ.

A man bwisi kɛɛyɔ yi yi koo de na n wãa.

145 Yinni Gusunɔ, na nun sokumɔwa ka nen gɔru kpuro.

A man wurario, kpa n kpĩ n wunen sɔsiriu nenɛ.

146 Na nun kanamɔ, a man faaba koowo, kpa n kpĩ n wunen woodaba mem nɔɔwa.

147 Na ra kanaru kowa yam mu sere sãra,

kpa na n wunen nɔɔ mwɛɛnu naane sãa.

148 Yam mu sere sãra na ra sewa n ka wunen gari mɛɛri.

149 A nen nɔɔ nɔɔwɔ wunen durom sɔ.

A man sirio nge mɛ a ra siri, kpa n wa na n wãa.

150 Be ba kɔsa bwisikumɔ,

be wee ba man turuku kua.

Ba wunen woodaba deri.

151 Wunɛ Yinni Gusunɔ, a wãawa nen turuku.

Wunen gari yi sɔawa gem.

152 Na yɛ saa yee yellun di ma a wunen woodaba yiiwa

ba n ka wãa sere ka baadommaɔ.

153 A nen nani swãaru mɛɛrio, kpa a man wɔra.

Na ñ wunen woodaba duarimɔ.

154 A ka man yinɔ kpa a man yakia.

A de na n wãa nge mɛ a nɔɔ mwɛɛru kua.

155 Tɔn kɔsoba kun faaba wasi, domi ba ku ra wunen sɔsiriu kasu.

156 Yinni Gusunɔ, wunen durom mu kpã.

A man sirio nge mɛ a ra siri, kpa n wa na n wãa.

157 Nen yiberɛ be ba man nani sɔmɔ ba dabi.

Adama ka mɛ, na ñ wunen gere yinamɔ.

158 Na tɔnu kamba tusa, domi ba ku ra wunen woodaba swi.

159 Yinni Gusunə, a n yē ma na wunen woodaba kī.

A de na n wāa wunen durom s̄.

160 Gema mu s̄a wunen garin nuuru.

Wunen woodaba kpuro ba kon s̄awa gem sere ka baadomma.

161 Wee sina biba man n̄ni s̄om̄ kam s̄o. Adama wunen gari t̄nawa na nasie.

162 Na ra n nuku dobu m̄ wunen gari s̄o nge wi u dukia baka wa u gura.

163 Na weesu tusa. Ma na wunen woodaba kī.

164 S̄o teeru, n̄n n̄ba yirawa na ra nun siare wunen siri bi bu s̄a dee deen s̄.

165 Be ba wunen woodaba kī, ba ra n b̄ri yen bakaru m̄.

K̄sa ku ra bu deem̄.

166 Yinni Gusunə, na wunen faaba ȳiȳo.

Yen s̄, na wunen woodaba m̄m n̄w̄e.

167 Na ra wunen yiirebu m̄m n̄w̄e.

Na ra bu k̄a too too.

168 Na wunen yiirebu ka wunen woodaba sw̄i,

domi n̄n kookoosu kpuro w̄a wunen wusw̄a.

169 A de a n̄n wuri n̄.

A man bwisi k̄ēȳo nge m̄e a n̄o mw̄eru kua.

170 A n̄n kanaru n̄w̄o.

A man w̄oro nge m̄e a n̄o mw̄eru kua.

171 A ra man wunen woodaban keu s̄osi.

A de wunen siarabu bu n̄ora n̄n n̄on di.

172 Wooda be kpuro ba d̄erewa.

A de n womu ko ben s̄.

173 Na wunen s̄os̄iru wura.

A na a man somi.

174 Yinni Gusunə, wunen faabawa na mara ka gem.

M̄ya wunen woodaba ba ra man nuku dobu w̄.

175 A de na n wunen siribu t̄siri, kpa na n w̄a n ka nun siara.

176 Wee na sirene nge ȳa te ta k̄ore.

A ne, wunen s̄om kowo kasuo,

na n̄ wunen woodaba duarim̄.

## 120

1 S̄a daarun womu. Ge wee.

Sanam m̄e na w̄a nuku sankiranu s̄o, na Yinni Gusunə soka, ma u man wurari.

2 Yinni Gusunə, a man w̄oro wee kowobun n̄man di.

A man yakio be ba t̄mbu n̄ni w̄kum̄n n̄man di.

3 Mba weesu koo ka bu naawa,

4 ma n kun m̄o tabu s̄enu ka d̄o bokon ḡe.

5 Wee na kua kam koore, na w̄a M̄esekīo Kedanin kuu bekurugiro.

6 Na s̄ n te ka be ba ku ra b̄ri yendu k̄a.

7 N̄a n b̄ri yendun gari gerubu torua, ba ra n tabun s̄oru m̄wa.

## 121

1 S̄a daarun womu. Ge wee.

Na n̄n n̄ni sue guunu gia.

Man diya kon somiru wa.

2 N̄n somira weewa saa Yinni Gusun̄n min di

wi u w̄llu ka tem taka kua.

3 U n̄ derim̄o wunen naasu su sokura.

Wi u nun k̄su, u n̄ dom ȳbirim̄o.

4 Wee wi u Isireliba k̄su u ku ra dom ȳbiri, u ku ra maa dweeye.

5 Yinni Gusunə u s̄awa wunen k̄so.

U w̄a wunen n̄n geūo u nun saaru s̄aw̄e.

6 S̄o s̄o, s̄o kun nun soom̄o.

W̄kuru, suru tarum kun maa nun soom̄o.

7 Yinni Gusunə u koo nun bere ḡa k̄sunu kpuron di.

U koo wunen hunde k̄su,

8 kpa u nun kpara wunen daaru ka weru

saa t̄n di sere ka baadomma.

## 122

1 S̄a daarun womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

B̄a n n̄e, su da Yinni Gusun̄n s̄a yer̄o,

n̄n nukura ra dorewa.

2 Yerusalemu, bes̄en naasu su ȳo wunen k̄n̄s̄o.

3 Yerusalemu, a s̄awa wuu ge ba bana gea kua,

ma ba gu gb̄araru toosi ba ka sikerena.

4 Wunen miya Isireliba, Yinni Gusun̄n t̄mbu ba ra ne bu ka n̄n siara,

nge m̄e u bu wooda w̄.

5 Wunen miya siri gbabura w̄a.

Wunen miya Dafidin bibun bweserun sina ḡna w̄a.

6 I b̄ri yendu kan̄o Yerusalemun s̄,

kpa be ba wun̄e Yerusalemu kī ba n w̄a bw̄e dora s̄o.

7 Yerusalemu, b̄ri yenda n w̄a wunen gb̄araru s̄o ka wunen sina kpaar̄o.

8 N̄n m̄ero bisibu ka n̄n b̄r̄ban s̄,

kon nɛɛ, Gusunɔ u de bəri yenda n wāa  
Yerusalemu.

<sup>9</sup> Yerusalemu, wunen gea na kasu, Gusunɔ  
besen Yinnin sāa yerun sō.

## 123

<sup>1</sup> Sāa daarun womu. Ge wee.  
Gusunɔ, wunɛ wi a wunen sina gona terie  
wollɔ,

wuna na nɔni twɛɛ.

<sup>2</sup> Nge mɛ yobun nɔni yi ra n ben yinnibun  
nɔma mɛɛra,

nge mɛya besen nɔni yi Gusunɔ besen  
Yinnigia mɛɛra,

sa n ka mara sere dɔma te u koo sun durom  
kua.

<sup>3</sup> Yinni Gusunɔ, a sun wɔnwɔndu kuo too  
too.

Domi ba sun gema n kpā.

<sup>4</sup> Be ba tii sue ba sun gema

ma ba sun yaakoru kua too sere n den sun  
nu.

## 124

<sup>1</sup> Sāa daarun womu ge Dafidi u kua. U nɛɛ,  
Gusunɔ Isireliban Yinni ù kun daa ka sun  
wāa,

wara u koo sun kōsu.

Isireliba bu wureo bu gere bu nɛɛ,

<sup>2-4</sup> sanam mɛ tɔn kōsobun mɔru ya seewa,  
ma ba sun seesi,

Yinni Gusunɔ ù kun daa ka sun wāa, ba koo  
sun mwe wasiru,

kpa bu sun wukiri nge nim mɛ mu kokumɔ  
daa tɔraɔ.

<sup>5</sup> Nim kure damgina nu koo sun taare.

<sup>6</sup> Sa Yinni Gusunɔ siara,  
domi u ñ dere besen yiberɛba bu sun nɔ  
beri.

<sup>7</sup> U dera besen hunde ya kisira saa taan di  
nge gunɔ.

Taa ya kasikira ma sa yara.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔwa u sāa besen faaba kowo.

Wiya u wollu ka tem taka kua.

## 125

<sup>1</sup> Sāa daarun womu. Ge wee.

Be ba Yinni Gusunɔ naanɛ sāa,  
ba ra n yōwa dim dim nge Siɔnin guuru.

Ta ku ra bāari. Ta ko n yōwa sere ka  
baadommaɔ.

<sup>2</sup> Nge mɛ guunu ka Yerusalemu sikerene,  
nge mɛya Gusunɔ u ka win tɔmbu sikerene

saa tɛn di sere ka baadommaɔ.

<sup>3</sup> Tɔn kōso kun bandu dimɔ gemgibun temɔ.

Domi ù n tu di, ben tii ba koo kōsa ko.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ, a be ba gea mɔ gea sōsio.

A bèn gōru ga dɛere durom kuo.

<sup>5</sup> Adama be ba swaa mwaamɔ ye ya ñ dɛnde  
a bu yarinasio ka kōsan kowobu sannu.

Yinni Gusunɔ, a de bəri yenda n wāa Isireliɔ.

## 126

<sup>1</sup> Sāa daarun womu. Ge wee.

Sanam mɛ Yinni Gusunɔ u ka besegii be ba  
yuru mwɛɛra wurama Siɔniɔ,

ya sun sāawɛwa nge dosu.

<sup>2</sup> Ma sa nuku dobu mɔ sa yɛɛmɔ.

Ma sa nasaran kuuki mɔ.

Ma ba gerumɔ bwesenun suunu sɔɔ ba mɔ,

Yinni Gusunɔ u sun gāa bakanu kua.

<sup>3</sup> Mɛya u sun gāa bakanu kua.

Wee sa wāa tɛ nuku dobu sɔɔ.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ, a ka besegii be ba raa yuru  
mwɛɛra wurama

ba n kokumɔ nge daa tori sɔɔ yɛsan nɔm  
dwaru gia.

<sup>5</sup> Be ba duurumɔ ka nɔni yīresu,

ba koo gɛ ka nuku dobu kuuki.

<sup>6</sup> Wi u duurubu dɔɔ ka wuri,

u koo wurama ka nuku dobu,

u n doo bɔkunu sɔɔwa.

## 127

<sup>1</sup> Sāa daarun womu ge Salomɔɔ u kua. Ge  
wee.

Yinni Gusunɔ ù kun diru banimɔ,

be ba tu banimɔ sɔmburu kama ba mɔ.

Yinni Gusunɔ ù kun wuu kōsu,

be ba gu kōsu ba dom serawa kam.

<sup>2</sup> Kam sɔɔra kaa wahala ko a ka wunen dīanu  
wa a di.

Kaa se buru buru yellu kpa a kpuna sere  
wōku suunu sɔmburun sō.

Adama wi Gusunɔ u kī,

u ra nùn dīanu wɛwa baa yɛro ù n dɔ.

<sup>3</sup> Wee, bibu ba sāawa tubi ye ya wee  
Gusunɔn min di.

Ba sāawa soseru te ta wee Gusunɔn min di.

<sup>4</sup> Bii be ba mara aluwaasiru sɔɔ,

ba sāawa nge sɛɛnu tabu durɔ damgiin  
nɔmaɔ.

<sup>5</sup> Doo nɔɔrugiiwa wi u bu wa n dabi.

U sāawa nge wìn sɛɛ bwāara sɛɛnu yiba.

U ñ sekuru wasi sanam mɛ u koo ka  
win yiberɛba yinna wuun gbārarun  
kɔnnɔwɔ.

## 128

<sup>1</sup> Sāa daarun womu. Ge wee.

Doo nǎarugiiwa wi u Yinni Gusunǎ nasie,  
 ma u s̄imǎ win swɛɛ sǎǎ.  
<sup>2</sup> U koo win sǎmburun arufaani di,  
 kpa u n nuku dobu mǎ u n kuuramǎ.  
<sup>3</sup> Win yɛnuǎ  
 win kurǎ u ko n sǎawa nge reseɛm ye ya ra  
 ma.  
 Mi ba s̄ǎ ba dimǎ,  
 kpa win bibu ba n sǎa nge olifin dǎa  
 kpɛmm̄inu.  
<sup>4</sup> Doma ten bwesera wi u Yinni Gusunǎ  
 nasie u ra wa.  
<sup>5</sup> Yinni Gusunǎ u nun domaru kuo Siǎnin di,  
 kpa a n waamǎ nge mɛ Yerusalemu ya  
 kuuramǎ wunɛn wǎarun tǎru kpuro  
 sǎǎ.  
<sup>6</sup> Kaa wunɛn bibun bibu wa.  
 Gusunǎ u de bǎri yenda n wǎa Isireliǎ.

## 129

<sup>1</sup> Sǎa daarun womu. Ge wee.  
 Isireliba bu geruo sannu sannu bu nɛɛ,  
 geema, tǎn kǎsobu ba ra n sun dam  
 dǎremǎwa  
 saa bɛsɛn bweserun toren di.  
<sup>2</sup> Ba sun nǎni sǎǎwa bɛsɛn bweserun toren  
 di.  
 Adama ba ñ nasara wa bɛsɛn wǎllǎ.  
<sup>3</sup> Ba wuka bɛsɛn birusun wǎllǎ ba kp̄i wuna  
 wuna.  
<sup>4</sup> Adama Yinni Gusunǎ u sǎawa gemgii,  
 u ben wɛɛ kasuka.  
<sup>5</sup> Yinni Gusunǎ, a de be ba Yerusalemu tusa  
 bu sekuru wa,  
 kpa bu biruku yira wura,  
<sup>6</sup> ba n sǎa nge yaka si su ra kpi diru wǎllǎ.  
 Su ra gberewa ba kun su wukura.  
<sup>7</sup> Wi u su gɛɛmǎ, su ku ra win nǎmu yibu.  
 Wi u maa su guramǎ, su ku ra win nǎm koto  
 teeru turi.  
<sup>8</sup> Be ba sarǎ mi, bu ku bu domaru kua bu  
 nɛɛ,  
 Gusunǎn domaru ta n ka bu wǎa.  
 Bu ku raa maa nɛɛ, ba bu domaru kua ka  
 Yinni Gusunǎn ȳisiru.

## 130

<sup>1</sup> Sǎa daarun womu. Ge wee.  
 Yinni Gusunǎ, saa wǎru bakǎn diya na nun  
 nǎǎguru sue.  
<sup>2</sup> Yinni, a nɛn nǎǎ nǎǎwǎ.  
 A swaa tem kp̄iyo a nɛn kanaru nǎ.  
<sup>3</sup> Yinni Gusunǎ, à n da tǎmbun toranu  
 yaaye,  
 wara u ko n maa wǎa.

<sup>4</sup> Wuna a ra tǎmbu suuru kue bu ka nun  
 nasia.  
<sup>5</sup> Na Yinni Gusunǎ naanɛ sǎa.  
 Na win nǎǎ mwɛɛru mara.  
<sup>6</sup> Na Yinni Gusunǎ mara  
 n kere nge mɛ wuu kǎso u ra n yam sǎreru  
 mara.  
<sup>7</sup> Isireliba, i bɛɛn naanɛ dokeo Yinni Gusunǎ  
 sǎǎ,  
 domi u wǎnwǎndu mǎ.  
 Wiya u ra tǎmbu yakie ka swaa dabinu.  
<sup>8</sup> Wiya u koo bɛɛ Isireliba yakia,  
 kpa u bɛɛn toranu kpuro suuru ko.

## 131

<sup>1</sup> Sǎa daarun womu ge Dafidi u kua. Ge  
 wee.  
 Yinni Gusunǎ, na ñ tii sue.  
 Na ku ra n gǎa bakanu naa gire.  
<sup>2</sup> Na sǎawa sɛɛ nge bii wi ba bom kara  
 u wǎa win meron nuurǎ.  
<sup>3</sup> Bɛɛ Isireliba, i bɛɛn ȳiyǎbu dokeo Yinni  
 Gusunǎ sǎǎ  
 saa tɛn di sere ka baadommaǎ.

## 132

<sup>1</sup> Sǎa daarun womu. Ge wee.  
 Yinni Gusunǎ, a Dafidi yaayo  
 win wahala ye u kua kpuron sǎ.  
<sup>2</sup> Domi u wunɛ Yakǎbun Yinni damgii nǎǎ  
 mwɛɛru kua u nɛɛ,  
<sup>3</sup> u ñ duǎ win kuu bekurugirǎ u sere nɛɛ,  
 u koo kpuna win kpin yerǎ mi u ra wɛre.  
<sup>4</sup> U ñ ñom ȳibirimǎ, u ñ maa doyamǎ  
<sup>5</sup> ma n kun mǎ u wunɛ Yakǎbun Yinni  
 damgii wǎa yeru kua.  
<sup>6</sup> Wee sa nua ma woodan kpakororu ta wǎa  
 Efarataǎ,  
 ma sa tu deema Yaarin gberǎ.  
<sup>7</sup> Su du Yinni Gusunǎn sǎa yerǎ, kpa su nùn  
 kpuna.  
<sup>8</sup> Yinni Gusunǎ, a seewo kpa a na mi a ra  
 wɛre  
 wunɛ ka wunɛn woodan kpakororu  
 tɛn wǎllǎ a ra wunɛn yiiko sǎǎsi.  
<sup>9</sup> A de wunɛn yǎku kowobu ba n gem sw̄i,  
 kpa be ba nun naanɛ sǎa ba n nuku dobun  
 kuuki mǎ.  
<sup>10</sup> A ku wi a gǎsa yina Dafidi wunɛn sǎm  
 kowon sǎ.  
<sup>11</sup> Yinni Gusunǎ u Dafidi gem sǎǎwa ka bǎri  
 u nɛɛ,  
 u koo win nǎǎ mwɛɛru yibiawa kam kam te  
 u nɛɛ,



Dafidin bibun turowa u koo nùn kəsire ko win bandu sɔɔ.

<sup>12</sup> Bii be, bà n win arukawani yibia, ma ba win woodaba mem nɔɔwa be u bu wɛ, ben bibun bwesera ta ko n bandu dii sere ka baadommaɔ.

<sup>13</sup> Yinni Gusunɔ u Siɔni gɔsa.

U ye gɔsa ya n ka sãa win wãa yeru.

<sup>14</sup> Ma u nɛɛ, ya ko n sãa win wɛra yeru sere ka baadommaɔ.

U koo sina mi, domi wiya u ye gɔsa.

<sup>15</sup> U koo ye domaru kua,

kpa u ye dīanu wɛ.

<sup>16</sup> U koo yen yāku kowobu faaba ko.

Kpa be ba nùn naane sãa bu nuku dobun kuuki ko.

<sup>17</sup> Miya u koo Dafidi wi u gɔsan dam sosi, kpa u win bweserun goo swīi, u n sãa nge fitila.

<sup>18</sup> U koo de win yiberɛba bu sekuru wa.

Adama wi, win sina furɔ ga ko n ballimɔwa win wiru wɔllɔ.

### 133

<sup>1</sup> Sãa daarun womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

Wee, n wã, n maa nuku dobu mɔ mero bisibu bà n wãa sannu.

<sup>2</sup> Ya sãawa nge gum mɛ ba wisi Aronin wirɔ, ma mu kokumɔ sere ka win toburɔ ka win yabe wīirɔ.

<sup>3</sup> Mu sãawa nge kako te ta saramamɔ guu te ba mɔ Hɛɛmɔn di te ta wãa Siɔniɔ.

Domi miya Yinni Gusunɔ u ra tɔmbu domaru kue,

kpa u bu wāaru wɛ te ta n̄ kpeemɔ.

### 134

<sup>1</sup> Sãa daarun womu. Ge wee.

I Yinni Gusunɔ siaro bɛɛ win sɔm kowobu kpuro.

Bɛɛ be i ra n wãa win sãa yerɔ sere ka wɔkurɔ,

<sup>2</sup> i bɛɛn nɔma yiiyo win sãa yerun bera gia kpa i nùn siara.

<sup>3</sup> Yinni Gusunɔ u bɛɛ domaru kuo Siɔnin di wi, wi u wɔllu ka tem taka kua.

### 135

<sup>1</sup> I Yinni Gusunɔ siaro. I win yīsiru tɔmɔ.

Bɛɛ win sɔm kowobu,

<sup>2</sup> bɛɛ be i sɔmburu mɔ win sãa yerɔ, i nùn siaro.

<sup>3</sup> I nùn siaro, u sãawa tɔn geo.

I ka win yīsiru womu koowo, u sãawa tɔn geo.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ u tii Isireliba Yakɔbun bweseru gɔsia

ba n ka sãa wigibu.

<sup>5</sup> Na yɛ ma u kpã, mɛya wi, bɛɛn Yinni u bũnu kpuro kere.

<sup>6</sup> Ye u kī, yera u ra ko wɔllɔ ka temɔ ka nim wɔkuɔ ka gen sɔɔwɔ.

<sup>7</sup> U ra de guru winu nu sɔsira handunia kpuro sɔɔ.

U ra de guru maakinu nu kooru kpa u de gura yu nɛ.

Kpa u woo kusiamu gen wãa yerun di.

<sup>8</sup> U Egibitigibun bii gbiikobu go sere ka ben yaa sabenun bii gbiikinɔ.

<sup>9</sup> U sɔm maamaakiginu kua Egibitiɔ u ka yen sina boko

ka win sɔm kowobu kpuro sɛɛyasia.

<sup>10</sup> U bwese dabinu go, ma u sinam damgibu go.

<sup>11</sup> Beya, Sihoni Amɔreban sunɔ ka Ogu Basanin sunɔ

ka sere maa Kananiban sinambu kpuro.

<sup>12</sup> U sinam ben tem sua u win tɔmbu Isireliba wɛ ba tubi di.

<sup>13</sup> Yinni Gusunɔ, wunen yīsiru ta ko n wãawa sere ka baadommaɔ.

Ba ko n nun yaayewa waati baayere sɔɔ.

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ u koo win tɔmbu siria, kpa u win sɔm kowobun wɔnwɔndu wa.

<sup>15</sup> Ba bwesenun bũnun bwāarokunu kuawa ka sii geesu ka wura.

Tɔmbun nɔman sɔmbura.

<sup>16</sup> Nu nɔsu mɔ, adama nu ku ra gari gere.

Nu nɔni mɔ, adama nu ku ra yam wa.

<sup>17</sup> Nu swasu mɔ, adama nu ku ra gari nɔ.

Nu n̄ wɛsiaru mɔ nin nɔɔwɔ.

<sup>18</sup> Be ba nu sekumɔ ka be ba nu naane sãa, be kpuro ba sãawa nge ni.

<sup>19</sup> Isireliba, i Yinni Gusunɔ siaro.

Aronin bweseru, i Yinni Gusunɔ siaro.

<sup>20</sup> Lefin yenugibu, i Yinni Gusunɔ siaro.

Bɛɛ be i nùn nasie, i nùn siaro.

<sup>21</sup> Yinni Gusunɔ u wãa Yerusalemuɔ.

I nùn siaro saa Siɔnin di.

I Yinni Gusunɔ siaro.

### 136

<sup>1</sup> I Yinni Gusunɔ siaro domi u sãa tɔn geo.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>2</sup> I Gusunɔ siaro, u bũnu kpuro kere.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>3</sup> I yinnibun Yinni siaro.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>4</sup> Wi turowa u ra sɔm maamaakigii bakanu ko.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>5</sup> Wiya u wɔllu ka tem taka kua ka win bwisi.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>6-9</sup> U tem tɛria nim wɔllɔ, ma u sɔɔ ka suru kua.

U sɔɔ kuawa u ka yam bururasia sɔɔ sɔɔ, ma u suru ka kperi kua ye kpuro yu ka yam bururasia wɔkuru.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>10-11</sup> Wiya u Egibitigibun bii gbiikobu go.

Ma u Isireliba yara Egibitigii ben suunu sɔɔn di.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>12-15</sup> Ka win dama u ka nim wɔku ge ba mɔ Naa yari burana yiru, ma u dera Isireliba ba tɔbura gen suunu sɔɔn di.

Ma u Egibitin sina boko ka win tabu kowobu sure nim wɔku ge sɔɔ.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>16</sup> Wiya u win tɔmbu kpara gɔburɔ.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>17-20</sup> Wiya u sinambu go be ba dam mɔ.

Beya, Sihoni Amɔreban sunɔ ka Ogu Basanin sunɔ.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>21-22</sup> Wiya u tɔn ben tem win sɔm kowobu Isireliba wɛ ba tubi di.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>23-24</sup> Wiya u sun yaaya sanam mɛ sa wɔa sekuru sɔɔ.

Ma u sun wɔra be ba sun dam dɔremɔn nɔman di.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>25</sup> Wiya u ra hunde koni baayere dɔanu wɛ.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

<sup>26</sup> I Wɔrukoo siaro.

Win wɔnwɔndu ta ku ra kpe.

## 137

<sup>1</sup> Sa sɔwa Babilonin daarun goorɔ ma sa sumɔ sa ka Siɔni yaayamɔ.

<sup>2</sup> Sa bɛsɛn mɔrɔkunu bwɛ dɔaɔ.

<sup>3</sup> Be ba sun tabu di ba nɛɛ, su womu koowo. Be ba sun dam dɔremɔ ba nɛɛ, su Siɔnin womusu ko ka nuku dobu.

<sup>4</sup> Adama amɔna sa ko kpɔ su Yinni Gusunɔ womusu kua tem tukumɔ.

<sup>5</sup> Yerusalemu, nà n nun duari, nɛn nɔm geu gu gɔbio.

<sup>6</sup> Nà kun nun yaaye kpa a n sɔa nɛn nuku dobun nuuru, nɛn yara yu nɛn daro manɔ.

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, a de a Edɔmuban gari yaaya yi ba gerua sanam mɛ ba Yerusalemu kam koosiamɔ ba nɛɛ, bu ye kɛro mam mam sere ka yen kpɛkpɛkuɔ.

<sup>8</sup> Babilonigibu, i sɔawa be ba koo kam koosia.

Doo nɔɔrugiiwa wi u koo bɛɛ kɔsa yɛn bwe-seru i raa sun kua kɔsie.

<sup>9</sup> Doo nɔɔrugiiwa wi u koo bɛɛn bibu sɛre u kɔsuku kperu wɔllɔ.

## 138

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

Yinni Gusunɔ, na nun siaramɔ ka nɛn gɔru kpuro.

Kon nun tɔma wɔllun tɔmbun wuswaaɔ.

<sup>2</sup> Kon nun kpuna wunɛn sɔa yee dɛrarɔ, kpa n nun tɔma wunɛn tɔn geeru ka wunɛn bɔrɔkinirun sɔ.

Domi a yɔsiru yara wunɛn nɔɔ mwɛɛ te a ra yibien sɔ.

<sup>3</sup> Saa ye na nun soka, a man wurari.

A man dam kɔ, a man toro sindu wɛ.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ, sinambu kpurowa ba koo nun siara.

Domi ba wunɛn gari nua.

<sup>5</sup> Ba koo wunɛn kookoosu siara.

Domi wunɛn bɛɛɛ ya kpɔ.

<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ, baa mɛ a kpɔ, a be ba tii kawe waamɔ.

Ma a ra be ba tii sue tubu saa tontonden di.

<sup>7</sup> Nà n sɔimɔ nuku sankiranun swaa sɔɔ, a ra man wɔaru wɛ.

A ra nɛn yibɛɛba nɔmu dɛmiɛ bà n ka man mɔru seewa.

Mɛya wunɛn dam mu ra man faaba ko.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ, kaa man sanna.

Wunɛn tɔn geeru ta n nɔru mɔ.

Be a taka kua, a ku bu deri.

## 139

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u wom kowobun wirugii kua. U nɛɛ,

Yinni Gusunɔ, a man wɛɛra, a maa man gia.

<sup>2</sup> A nɛn sindu ka nɛn seebu yɛ.

A nɛn bwisikunu tuba sarun di.

<sup>3</sup> A nɛn sanum ka nɛn kpindu yɛ.

A maa nen swɛɛ kpuro yɛ.

<sup>4</sup> N sere nɔɔ wukia, a nen gere kpuro yɛ ko  
Yinni Gusunɔ.

<sup>5</sup> A ka man waa biru ka wuswaa,  
ma a man wunen namu sɔndi.

<sup>6</sup> Yɛɛ ten bweseru ta man sɔawɛ maamaaki  
baka.

Ta kpã, na ñ kpɛ n tu tubu.

<sup>7</sup> Ma gia kon wunen Hunde kisirari n da.

Nge ma gia kon duka we a kun ka man wa.

<sup>8</sup> Nà n yɔɔwa sere wɔllɔ, a waa mi.

Nà n da gɔriɔ, a maa waa mi.

<sup>9</sup> Nà n da sɔɔ yari yerɔ ñ kun mɛ sɔɔ duu yero  
nim wɔkun goorɔ,

<sup>10</sup> min tii, wunen namuwa ga koo man  
kpara,

kpa wunen nam geu gu man nenɛ.

<sup>11</sup> Nà n nɛɛ, yam wɔkura koo man bere,  
yam da bururewa mi na waa.

<sup>12</sup> Baa yam wɔkuru ta ñ tiri wunen mi.

Wɔkuru ta buririwa nge sɔɔ sɔɔ.

Yam wɔkuru ta ballimɔwa nge yam bu-  
ruram.

<sup>13</sup> Wuna a nen wasin doo dooka mɔma.

Wuna a man swɛɛna nen meron nukurɔ.

<sup>14</sup> Na nun siara yèn sɔ a man taka kua  
ka wunen dam maamaakigim.

Wunen naman sɔma kun gere mɔ.

Yeniwa na yɛ sãa sãa nen gɔruɔ.

<sup>15</sup> Sanam mɛ ba man mɔma asiri sɔɔ,  
ma ba man swɛɛna nen meron nukurɔ,  
nen wasi kun nun berue.

<sup>16</sup> A man wa saa ba nen nukuru dumɔn di.

Wunen tireru sɔɔra ba nen wãarun tɔnun  
geeru yorua na sere nu dibu torua.

<sup>17</sup> Gusunɔ, wunen bwisikunu nu duku.

Nin dabira banda.

<sup>18</sup> Nà n nu garimɔ, nu yani seeri dabiru kere.

Nà n maa dom seewa, na ra n waa ka wunɛ.

<sup>19</sup> Gusunɔ, a de tɔn kɔsobu bu gbi,  
kpa tɔn gowobu ba n ka man tonde.

<sup>20</sup> Be, be ba sãa wunen yiberɛba,  
ba nun gari kɔsi manimɔ.

Wunen yisira ba ka weesu mɔ.

<sup>21</sup> Yinni Gusunɔ, be ba nun tusa ka be ba ra  
nun seesi,

na ñ kon bu tusi?

<sup>22</sup> Na bu tusa too too, na bu garisi nen  
yiberɛba.

<sup>23</sup> Gusunɔ, a man wɛerio kpa a nen gɔru gia.  
A nen laakari mɛerio kpa a nen bwisikunu  
tubu.

<sup>24</sup> A mɛerio a wa nà n waa swaa kɔsa sɔɔ,

kpa a ka man da wãaru te ta ku ra kpen swaa  
sɔɔ.

## 140

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u wom kowobun  
wirugii kua. Ge wee.

<sup>2</sup> Yinni Gusunɔ, a man wɔro tɔn kɔsobun  
nɔman di.

A man gbaro gbanagibun nɔman di.

<sup>3</sup> Domi kɔsa ba ra n bwisikumɔ ben gɔruɔ.

Kpa ba n sɔɔru kpeere baadomma bu ka  
tabu ko.

<sup>4</sup> Ba ra ben yara derewa nge waa.

Kpa ben nɔɔ ga n dɛɛ mɔ nge surɔkɔru.

<sup>5</sup> Yinni Gusunɔ, a man tɔn kɔso gbaro.

A man gbanagibu giro be ba kasu bu man  
sura.

<sup>6</sup> Wee tii suobu ba man yina beriamme.

Ba man taa yinuamme swaa sɔɔ.

Ma ba man yɔɔru bwɛɛyɛ.

<sup>7</sup> Adama na nɛɛ, Gusunɔ, wuna a sãa nen  
Yinni.

A swaa tem kpɛiyɔ a nen kanaru nɔ.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ, a sãawa gbãraru tɛn mi na  
ra kuke n ka faaba wa.

A ra nen wiru bere tabun saa sɔɔ.

<sup>9</sup> A ku de tɔn kɔson kiru tu koorɔ.

A ku de ye u nia sãa yu koorɔ, kpa u ku raa  
tii sua.

<sup>10</sup> Be ba man kooro buremɔ

a de ben toranu nu wari ben wiru wɔllɔ.

<sup>11</sup> A bu dɔɔ wisio kpa a de bu wari wɔru bɔkɔ  
sɔɔ

gɛn min di ba ñ maa kpɛ bu yari.

<sup>12</sup> Wi u weesu mɔ u ñ tãsimɔ tem mɛ sɔɔ.

Kɔsa ya ko n maa gbanagii swiwa sere u ka  
kam ko.

<sup>13</sup> Na yɛ ma Yinni Gusunɔ u ra wɔnwɔndo  
siriewa dee dee.

Kpa u maa sãaro nùn win gem wɛ.

<sup>14</sup> Geema, gemgibu ba koo nun tɔma kpa ba  
n waa wunen wuswaa.

## 141

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

Yinni Gusunɔ, na nun soku, a na fuuku nen  
mi.

A nen nɔɔ swaa dakio nà n nun sokumɔ.

<sup>2</sup> A de nen kanaru tu nun girari nge turare  
nubu durorugian wiisu.

Kpa noma ye na yiye ya n sãa nge kɛru  
te ba ra ka nun naawɛ wunen sãa yerɔ yoka.

<sup>3</sup> Yinni Gusunɔ, a nen nɔɔ bɔkuo.

A nen nɔɔ sarusu kɔsuo.

<sup>4</sup> A ku de nen gɔru gu da kɔsa gia.

A ku de n kom kōsum ko ka be ba gem sariru swīi.

A ku de n ka bu tōo baka dim di.

<sup>5</sup> Gemgii ù n man so, kīra u man sōasi.

U n man gerusi, u man gum tārewa nen wirō.

Na ñ ye yinamō.

Adama na ñ nen kanaru marimō tōn kōsobun sō.

<sup>6</sup> Gusunō, a ben siri kowobu sureo kpenu sōo,

kpa bu nen gari swaa daki,

domi yi sāawa gari dori.

<sup>7</sup> Nge mē bà n kārō mō tem mu ra nōo baare, nge mēya gāribun wāa yera koo nōo baara tu ben kukunu mwē ni nu yarinē.

<sup>8</sup> Yinni Gusunō, wuna na mēera.

Wunen miya na kukua.

A ku nen wāaru doke kari sōo.

<sup>9</sup> A man gbaro tōn kōsobun yina ye ba man berien di.

A man gbaro ben taa ye ba man berien di.

<sup>10</sup> A de tōn kōso be, bu wōri ben yina sōo, kpa nē, n kisira min di.

## 142

<sup>1</sup> Dafidin womu ge u kua sanam mē u kanaru kua kpee wōru sōo. Ge wee.

<sup>2</sup> Na Yinni Gusunō nōogiru sue na nūn suuru kanamō.

<sup>3</sup> Na nūn nen nuku sankiranu sōomō.

Na nūn nen wahala saariamē.

<sup>4</sup> Nā n mwia kpana, wuna ra n yē ye kon ko.

Ba man yina beria swaa yē sōo na sīimō.

<sup>5</sup> A mēerio nām geuō a wa ma goo sari wi u ka man yō.

Na ñ kuku yeru mō.

Goo sari wi u maa nen bwisikunu mō.

<sup>6</sup> Yinni Gusunō, wuna na sokumō.

Na nēē, wuna a sāa nen kuku yeru.

Wunē turowa a sāa negii dunia ye sōo.

<sup>7</sup> A nen wuri swaa dakio, domi na nuki sankire too.

A man yakio be ba man nōni sōomōn nōman di,

domi ba man dam kere.

<sup>8</sup> A man yaro desirun di, kpa n nun takaru ko.

À n man durom kua, geegiba koo na bu man sikerena.

## 143

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

Yinni Gusunō, a nen kanaru nōowō.

Kpa a nen bikiabu swaa daki.

A man wisio wunen bōrōkiniru ka wunen gem sōo.

<sup>2</sup> A ku nē, wunen sōm kowo siri, domi goo sari wi u koo gem wa wunen mi.

<sup>3</sup> Nēn yiberē u man naa swīi.

U nen wāaru tem taare.

U dera na wāa yam wōkurō nge be ba gu n tē.

<sup>4</sup> Yēn sōna nen hunde ya dam dwiyya, ma na nuki sankire too.

<sup>5</sup> Na gasōn wāaru yaaye.

Na wunen sōma kpuro lasabu mō,

ma na wunen nōman sōmburu bwisikumō.

<sup>6</sup> Wuna na nōma tīi.

Nēn gōru ga wunen beke barō

nge mē tem gbeba ra n nim kī.

<sup>7</sup> Yinni Gusunō, na mwia kpana.

A man wisio kpaaka.

A ku man biru kisi kpa n ku ko nge be ba wāa gōriō.

<sup>8</sup> A man wunen tōn geeru sōasio bururu ka yoka,

wuna na naanē sāa.

A man swaa sōasio ye kon swīi,

wuna na nen hunde nōmu sōndia.

<sup>9</sup> Yinni Gusunō, a man wōro saa nen yiberēban nōman di,

wunen miya na kuku yeru kasu.

<sup>10</sup> Wuna sāa nen Yinni.

A man sōasio mē ko na n da wunen kīru ko.

A de wunen Hunde geo wi, u man kpara swaa ye ya nōo nē sōo.

<sup>11</sup> Yinni Gusunō, a man wōro nge mē a nōo mwēeru kua.

A nen hunde wunō wahalan di wunen gem sō.

<sup>12</sup> A nen yiberēba kam koosio,

kpa a nen wērōbu kpuro kpeerasia yēn sō a man kī.

Na sāawa wunen sōm kowo.

## 144

<sup>1</sup> Womu ge Dafidi u kua. Ge wee.

Yinni Gusunō, na nun siara

wunē wi a sāa nge nen kpee baa.

Wuna a ra man tabu sōasi.

<sup>2</sup> Wuna a ra man durom kue kpa a man kōsu.

Wuna a sāa nen kuku yee damgiru ka nen faaba kowo.

Wuna a sāa nen tēreru te ta ra man ganē.

Wuna a ra de bwesenu nu n man wiru kpīiyē.



3 Yinni Gusunə, wara ra n tənū a n sere ka win bwisikunu m̀.  
 Wara ra n tənū a n sere ka win weeweenu m̀.  
 4 Tənū u s̄awa nge woo.  
 Win wāarun tənū nu s̄awa nge saaru te ta ra doonε.  
 5 Yinni Gusunə, a de wəllu tu tem dεbe dεbe ko kpa a sarama.  
 A guunu babo kpa d̄ə u yari ni s̄əon di.  
 6 A de guru maakinu nu s̄əsira, kpa a nən yiberεba yarinasia.  
 A bu s̄εenu tweeyo kpa a de bu yarina.  
 7 A wunən nəmu demiamā wəllun di.  
 A man wəro kpa a man faaba ko nim bakam ka tən tukobun min di  
 8 be ba ra n gari kam yaramə ben nəsun di, kpa ba n ben nəm geu yiye bu ka n̄ə mwεε weesuginu ko.  
 9 Yinni Gusunə, kon nun wom kp̄ə kua.  
 Kon nun womu kua ka m̄əraku s̄erum wəkuruḡu,  
 10 wunε wi a ra sinambu faaba ko, kpa a nε, Dafidi wunən s̄əm kowo yara takobi ḡəḡian di.  
 11 Yinni Gusunə, a man wəro, kpa a man faaba ko tən tukobun nəman di, be ba ra n gari kam yaramə ben nəsun di, kpa ba n ben nəm geu yiye bu ka n̄ə mwεε weesuginu ko.  
 12 A de b̄esən bii aluwaasiba bu ko nge d̄ā ni nu kpia dee dee nin piiburun di, kpa b̄esən bii wəndiaba bu maa ko kuro burabu nge ḡbere be ba d̄āka ba s̄ā sina kpaarun buraru.  
 13 A de b̄esən biranu nu d̄īa bwese bweseka yibu,  
 kpa b̄esən yaa sabenu nu d̄abia nu ko suba n̄ərəm n̄ərəm ka n̄ərəm n̄ərəm suba w̄aku w̄akubu b̄esən ḡberu kpaanə.  
 14 A de b̄esən ketεba bu kuura.  
 A ku de ḡoo u sun w̄əri kpa u sun yoru mwεeri u ka doona.  
 A ku maa de nuku sankiranun wuri yi n̄əra b̄esən swεε s̄ə.  
 15 Doo n̄ərugira bwese te ta s̄ā nge m̄ε.  
 Doo n̄ərugira bwese te ta Gusunə m̄ə Yinni.

## 145

1 Womu ge Dafidi u kua u ka Gusunə siara.  
 Ge wee.  
 Gusunə nən sina boko, kon nun wəlle sua.  
 Kon wunən ȳisiru t̄əma sere ka baadommaə.  
 2 T̄ə baatere kon nun siara.  
 M̄eya kon wunən ȳisiru t̄əma sere ka baadommaə.  
 3 Yinni Gusunə, a kp̄ā. Wuna n weenε bu siara.  
 Wunən kp̄āaru ta n̄ n̄əru m̄ə.  
 4 Saa baayeren t̄əmbu bu wunən s̄əma siaro.  
 5 Kon wunən yiikon giriman kp̄āaru gere.  
 Kpa n wunən s̄əm maamaakiginun gari kpara ka womu.  
 6 Ba koo wunən dam bakam gari gere, kpa nε, n maa wunən kp̄āarun gari kpara.  
 7 Ba koo wunən tən geerun kp̄āaru yaaya kpa bu taki ko wunən gem s̄.  
 8 Yinni Gusunə, a wənwəndu m̄ə, a ra maa t̄əmbu durom kue.  
 A ku ra m̄əru se fuuku. Wunən tən geera kp̄ā.  
 9 Yinni Gusunə, a t̄əmbu kpuro k̄i.  
 Wunən wənwəndu ta ra s̄əsirewa wunən taka koorā kpuro s̄ə.  
 10 Yinni Gusunə, wunən taka koorā kpuro ya koo nun b̄εεε w̄ε,  
 kpa be ba s̄ā wunεgibu bu nun siara.  
 11 Ba koo wunən bandun b̄εεrən gari gere, kpa bu wunən dam gari kpara  
 12 bu ka wunən s̄əm maamaakiginu t̄əmbu s̄əs̄i  
 ka sere wunən bandun yiikon girima.  
 13 Wunən bandu ta ko n wāawa sere ka baadommaə.  
 M̄eya kaa n tu d̄ii sere ka baadommaə.  
 Yinni Gusunə u ra win n̄ə mwεenu yibie.  
 Ye u m̄ə kpuro s̄ə, u ra win tən geeru s̄əs̄i  
 \*  
 14 Yinni Gusunə, a ra tən be ba w̄ərumaa d̄əḡ gabe,  
 kpa a be ba dam dwiia t̄ās̄isia.  
 15 T̄əmbu kpurowa ba m̄εera wunən mi ḡia ka ȳiyəbu,  
 domi wuna a ra bu d̄īanu w̄ε nin saa s̄ə.  
 16 A ra wunən n̄əma dem̄ie  
 kpa a hunde koni baayere w̄ε ȳèn bukata ya m̄ə.  
 17 Yinni Gusunə, a s̄āwa gemḡii wunən swεε kpuro s̄ə.

\* 145:13 - Naa sinin b̄onu ya n̄ wāa yellun tirenu kpuro s̄ə. Adama ya wāa Heberum tireru garu s̄ə te ba wa d̄aku te.

Meya a ra maa wunen wənwəndu sɔ̄si sɔ̄ma  
ye a m̄ə kpuro sɔ̄.

18 Yinni Gusunɔ̄, be ba nun sokumɔ̄ ka ḡɔ̄ru  
dɛɛrɔ̄,

ben bɔ̄kuɔ̄ra a ra n w̄aa.

19 A ra be ba nun nasie k̄iru yibie  
kpa a ben wuri nɔ̄ a bu faaba ko.

20 A ra be ba nun k̄i k̄ɔ̄su  
kpa a tən k̄ɔ̄sobu kam koosia.

21 Kon wunɛ Yinni Gusunɔ̄ tɔ̄ma  
kpa tɔ̄mbu kpuro bu wunen ȳisi dɛɛraru  
bɛɛrɛ w̄ɛ sere ka baadommaɔ̄.

## 146

1 I Yinni Gusunɔ̄ siaro.

Nɛn bw̄ɛra, a Yinni Gusunɔ̄ siaro.

2 Kon wunɛ Yinni Gusunɔ̄ siara nɛn w̄aarun  
t̄ɔ̄nu kpuro sɔ̄.

Kon wunɛ Gusunɔ̄ nɛn Yinni womu kua nɛn  
w̄aarun t̄ɔ̄nu kpuro sɔ̄.

3 I ku bɛɛn naanɛ doke sinambu sɔ̄,  
ba s̄awa t̄mbu,  
ba n̄ kp̄ɛ bu bɛɛ faaba ko.

4 Ben w̄ɛsiaru ta ra doonɛwa kpa bu wura  
bu ko tem.  
Yen t̄ɔ̄ te, ben himba kpuro ya kam kuawa  
mi.

5 Doo n̄arugiiwa w̄in ȳiyɔ̄bu w̄aa wunɛ  
Gusunɔ̄ Yakɔ̄bun Yinni sɔ̄.  
Doo n̄arugiiwa wi u win naanɛ doke  
Gusunɔ̄ win Yinni sɔ̄.

6 Wiya u w̄allu ka tem kua ka nim w̄ɔ̄ku  
ka ye ya w̄aa ye kpuro sɔ̄.

U s̄awa gemgii sere ka baadommaɔ̄.

7 U ra be ba dam d̄aremɔ̄ ben gem w̄ɛ.

Kpa u be ba ḡɔ̄ru soore d̄ianu w̄ɛ.  
Yinni Gusunɔ̄ u ra yobu yakie.

8 U ra w̄ɔ̄kobu n̄ani wukie.

U ra be ba taare seeye. U ra gemgibu k̄a.

9 U ra s̄abu k̄ɔ̄su. U ra maa ḡaminibu ka  
gobekuba n̄ari.

Kpa u tən k̄ɔ̄sobun himba kam koosia.

10 Yinni Gusunɔ̄, u ko n bandu diiwa sere ka  
baadommaɔ̄.

Gusunɔ̄ Siɔ̄nin Yinni, u ko n w̄awa sere ka  
baadommaɔ̄.

Yen s̄, i Yinni Gusunɔ̄ siaro.

## 147

1 I Yinni Gusunɔ̄ siaro.

Domi n w̄a bu Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni siara.

N maa w̄a bu n̄un t̄ma.

2 Yinni Gusunɔ̄ u Yerusalemu seeyamɔ̄.

U Yerusalemugii be ba raa yoru m̄wɛɛra  
mennamɔ̄.

3 U be ba nuki sankire nukuru yemiasiamɔ̄.  
U ben mɛɛran bosu b̄akumɔ̄.

4 U kperi garimɔ̄ ma u yin baayere ȳisiru  
k̄ɛmɔ̄.

5 Bɛɛn Yinni u kp̄a, u maa dam mɔ̄.

Win bwisi kun n̄aru mɔ̄.

6 Yinni Gusunɔ̄ u ra wənwəndobu n̄ari.

Kpa u tən k̄ɔ̄sobu sura sere temɔ̄.

7 I Yinni Gusunɔ̄ siarabun womusu kuo.

I Gusunɔ̄ bɛɛn Yinni siaro ka m̄ar̄aku.

8 U ra de guru wiru tu w̄allu wukiri,  
kpa u gura s̄aru kua yu ka nɛ tem sɔ̄,

kpa u yakasu kpiisia guunu w̄allɔ̄.

9 Wiya u ra yaa sabenu d̄ianu w̄ɛ,

kpa u gunɔ̄ binu d̄ianu w̄ɛ sanam mɛ nu  
kuuki m̄.

10 Win naanɛ kun w̄aa dumin dam sɔ̄.

Win ȳiyɔ̄bu kun maa w̄aa tənun dukan dam  
sɔ̄.

11 Be ba n̄un nasie ka be ba win durom ȳiyɔ̄,  
beya u k̄i.

12 Yerusalemu, a Yinni Gusunɔ̄ siaro.

Siɔ̄ni, a Gusunɔ̄ wunen Yinni bɛɛrɛ w̄ɛɛyɔ̄.

13 Domi wiya u ra wunen k̄ann̄an gambon  
s̄ɛretii dam sire,

kpa u wunen t̄mbu domaru kua.

14 U ra de b̄ari yendu ta n w̄aa wunen temɔ̄.

Kpa u de alikama ya n yiba wunɛ sɔ̄.

15 U ra win woodaba n̄osie handunia sɔ̄.

Win gari yi ra duka dewa fuuku fuuku.

16 U ra de nim kperugim mu nɛ,

kpa mu n buriri nge ȳaa sansu.

U ra de guru kpenu nu nɛ kpa nu n s̄aa nge  
t̄rom.

17 U ra n guru kpee ni kasi m̄ɔ̄wa tia tia.

Wara koo kp̄i u ȳra u yen wooru ma.

18 U n gari gerua, nim kperugim mɛ, mu ra  
yandewa.

U n maa dera woo ga mu swee, mu ra  
kokuwa mu doona.

19 U win gari ka win woodaba ka win gere  
Yakɔ̄bu wi ba m̄ə Isireli s̄ɔ̄wa.

20 U n bweseru garu kue mɛ.

Ten garu ta n̄ maa win woodaba ȳɛ.

Yen s̄, i Yinni Gusunɔ̄ siaro.

## 148

1 I Yinni Gusunɔ̄ siaro.

I Yinni Gusunɔ̄ siaro saa w̄allun di.

I n̄un siaro saa w̄allun sɔ̄ s̄ɔ̄n di.

2 Bɛɛ win ḡradoba kpuro, i n̄un siaro.

Bεε win tabu kowobu kpuro, i nùn siaro.  
<sup>3</sup> Sōo ka suru, i nùn siaro.  
 Bεε kperi kpuro, bεε be i ballimə, i nùn siaro.  
<sup>4</sup> Bεε be i wāa wəllun səə səəwə, i nùn siaro.  
 Bεε nim mε mu wāa wəllə, i nùn siaro.  
<sup>5</sup> U wooda wε, ye kpuro ya koorə.  
 Ye kpuro yu nùn siaro.  
<sup>6</sup> U ye tāsisia sere ka baadommaə.  
 U koo wooda yi, win tii kun maa ye saramə.  
<sup>7</sup> Saa tem səən di, i Yinni Gusunə siaro.  
 Bεε nim wōku ka nim bwee bakanu ka yεε nanumgii yi yi wāa səə, i Yinni Gusunə siaro.  
<sup>8</sup> Dōo ka guru kpenu ka guri baka ka bukə ka woo bəkə,  
 bεε be i win woodaba mεm nəəwammε, i Yinni Gusunə siaro.  
<sup>9</sup> Bεε guunu ka gungunu ka dāa ye ya ra ma ka seduruba,  
 i Yinni Gusunə siaro.  
<sup>10</sup> Gbeeku yεε ka yaa sabenu kpuro ka yεε yi yi kabirimə ka gunəsu,  
 i Yinni Gusunə siaro.  
<sup>11</sup> Handunian sinambu ka bwesenu kpuro ka sina bibu ka handunian siri kowobu kpuro,  
 i Yinni Gusunə siaro.  
<sup>12</sup> Aluwaasiba ka wəndiaba, təkənu ka bibu,  
<sup>13</sup> bεε kpuro, i Yinni Gusunə yīsiru bεεε wεεyə.  
 Win yīsira kpā. Win girima ya wəllu ka tem sare.  
<sup>14</sup> U win təmbu Isireliba be, be ba nun naanε sāa  
 ba wāa win bəkuə dam wesia ma n kua bεεε baka.  
 Yen sō, i Yinni Gusunə siaro.

## 149

<sup>1</sup> I Yinni Gusunə siaro.  
 I Yinni Gusunə wom kpəə kuo.  
 I nùn təmə təmbun suunu səə be ba nùn naanε sāa.  
<sup>2</sup> Isireli, a yēerio wi u nun taka kua səə.  
 Siəniḡibu, i yēerio bεen sina bokon sō.  
<sup>3</sup> I nùn siaro ka yaabu.  
 I nùn siaro ka baranu ka mərəkunu.  
<sup>4</sup> Yinni Gusunə u win təmbu kī.  
 U ra wənwəndobu bεεε wε u bu faaba ko.  
<sup>5</sup> Be ba Yinni Gusunə naanε sāa, bu nasara suo ka bεεε baka.  
 Bu nuku dobun kuuki koowo ben kpın yenu wəllə.  
<sup>6</sup> Ba n da Gusunə siare ka baadomma

kpə takobi ye ba dēera biru ka wuswaa ya n wāa ben nəmaa  
<sup>7</sup> bu ka bwese tukunu mərə kəsie,  
 kpə bu nu sεeyasia.  
<sup>8</sup> Kpə bu nin sinambu bəke ka yəni,  
 kpə bu maa nin wirugibu bəke ka sisu,  
<sup>9</sup> kpə bu nu siri nge mε ba yorua.  
 Ya ko n sāawa bεεε baka win təmbun mi be ba nùn naanε sāa.  
 I Yinni Gusunə siaro.

## 150

<sup>1</sup> I Yinni Gusunə siaro.  
 I nùn siaro win sāa yerə.  
 I nùn bεεε wεeyə batuma mi win yiiko ya sōsiramə.  
<sup>2</sup> I nùn siaro win səm maamaakigii ni u kuan sō.  
 I nùn bεεε wεeyə nge mε win kpāara nε.  
<sup>3</sup> I nùn siaro ka kəbi.  
 I nùn siaro ka mərəkunu ka ḡəgenu.  
<sup>4</sup> I nùn siaro ka baranu ka yaabu.  
 I nùn siaro ka mərəkunu ka koronu.  
<sup>5</sup> I nùn siaro ka seketire ni nu som do.  
<sup>6</sup> Hunde koni baayere ye ya gesi wēsiamə, yu Yinni Gusunə siaro.  
 I Yinni Gusunə siaro.

## MǎNNU

Tire ten mǎnnu, nu sun sǎmǎ nge me tǎnu u koo ka win wāaru diisina, kpa u maa ka Gusunǎ sǎ handunia ye sǎ. Nin gari gbiikii yi sun yaayasiama yi mǎ, à n kǐ a n bwisi mǎ, a de a gina Gusunǎ nasia. Tire ten gari yi ñ ka sǎaru tǎna yǎ. Yi maa gerumǎwa nge me tǎnu u ko n ka daa gea mǎ. Meyá yi maa sun sǎsimǎ ye Isireliban guro guro yerukobu ba nɛɛ bwisigiba koo ko gǎanu nù n bu deema. Gari yin gɛɛ yi ka tǎnu ka win kurǎ ka win bibun wǎasinaa yǎ ka sere maa win berusebu. Yin dabinu yi sun keu mǎ su ka daa gea kasu nge tii kawabu ka tɛmanabu ka nge me tǎnu u koo ka sǎaro garisi tǎnu.

### *Tire ten kpunaa*

1. Ba bwisi tǎmamǎ, wiru 1n di sere wiru 9.
2. Salomǎo ka bwisigibu gabun mǎnnu, wiru 10n di sere wiru 29.
3. Bwisi bwese bweseka, wiru 30n di sere wiru 31.

<sup>1</sup> Dafidin bii, Salomǎo, wi u sǎa Isireliban sunǎ, win mǎnna.

### *Mǎnnun arufaani*

<sup>2</sup> Mǎn ni sǎara tǎnu koo bwisi ka yǣru wa kpa gari yi yi tubum sǣ yi nùn yeeri. <sup>3</sup> Nu koo nùn bwisi gee sǎosi kpa u ko ye n sǎa dee dee weesu ka taki sariru sǎo. <sup>4</sup> Nu koo laakari sarirugii ko laakarigii, kpa nu aluwaasi yǣru ka bwisi kǣ. <sup>5</sup> Niya nu koo maa bwisigiin bwisi sosi, kpa nu yǣrugii kpara <sup>6</sup> u ka mǎnnun tubusianu ka bwisigibun gari tubu.

<sup>7</sup> À n kǐ a n bwisi mǎ, a de a gina Gusunǎ nasia. Domi wi u ra bwisi ka sɛɛyasiabu atafiiru ko, u sǎawa gari bǎkǎ.

### *Ba aluwaasiba bwisi kǣmǎ*

<sup>8</sup> Wunɛ, nen bii durǎbu, a wunen baaban sǎosiru nǎowǎ, kpa a ku ra wunen meron gere yina. <sup>9</sup> Ya koo de wunen daa yu wǣra nge me furǎ burǎ ka wura ra wasi buraru kue. <sup>10</sup> Wunɛ, nen bii durǎbu, tǎn kǎsobu bà n nun kǎkirimǎ, a ku ra wura. <sup>11</sup> Bà n gerua ba nɛɛ, a na a ka bu da i tǎmbu samba ko i bu sǣsuku baa bà kun gǎanu kue, <sup>12</sup> i bu go yande nge me gǎribun wǎa yeru ta ra tǎnu mwɛ wasiru. I bu mwa nge wǎru bǎkǎ ge

ga tǎnu samba kua u wǎri. <sup>13</sup> I ko arumani bwese bweseka wa i dam diima i yibia bɛɛn diaǎ. <sup>14</sup> A na a ka bu mǎnna, kpa i bɛɛn mǎru kpuro doke bǎo teeru sǎo. <sup>15</sup> Wunɛ, nen bii durǎbu, a ku ka tǎn ben bweseru swǣina. A ku ben yira du. <sup>16</sup> Ben naasu sǎu bu ka kǎsa ko. Ba maa sende bu ka tǎnun yɛm yari. <sup>17</sup> Gunǎ ge a yina beriamme, gà n nun mɛɛra, kama a berimǎ. <sup>18</sup> Adama tǎn be, ba tii yina beriamme, ba koo maa mwaara ye sǎo. <sup>19</sup> Nge meya n sǎa ka baawure wi u dukian kǣru mǎ. Be ba tii ye wǣ, bera ya ra go.

### *A ku bwisi kǣru yina*

<sup>20</sup> Bwisi yi gbǎramǎ tǎowǎ, yi nǎogiru sue wuun batuma sǎo. <sup>21</sup> Yi gbǎramǎ swaa kɛɛnanǎ yi yin gari kparamǎ mi wirugiba ra mɛnɛ, <sup>22</sup> yi mǎ, bɛɛ laakari sariba, sere domma i kǣ i n wǎa bwisi sariru sǎo. Bɛɛ yaako kowobu, sere domma i ko n nuku dobu mǎ bɛɛn yaako kobu sǎo, kpa bɛɛ gari bakasu i n yǣru tusa. <sup>23</sup> I gǎsirama i nen gerusibu nǎ. Kon bɛɛ nen hunde wǣ, kpa n ka bɛɛ nen yǣru bǎnu ko. <sup>24</sup> Wee, na bɛɛ soka, i ñ wure. Na bɛɛ nǎma gǎri, goo kun nɛ. <sup>25</sup> I nen bwisi kǣru kpuro yina, i ñ maa nen gerusibu kǣ. <sup>26-27</sup> Yen sǎna, bɛɛn wahala sǎo, sanam me berum bɛɛ mwa nge guru woo bǎkǎ, ma wahala ya seewa nge woo guna ya ka nuku sankiranu ka tǎya na, nen tii kon bɛɛ yǣ kpa n bɛɛ yaakoru ko. <sup>28</sup> Sanam meya i ko man soku, adama na ñ bɛɛ wurarimǎ. I ko man kasu, i ñ maa man wasi. <sup>29</sup> Domi i yǣru tusa, i ñ kǣ i Yinni Gusunǎ nasia. <sup>30</sup> I ñ nen bwisi kǣru wure, ma i nen gerusibu atafiiru kua. <sup>31</sup> Yen sǎ, i ko bɛɛn himba ka bɛɛn kookoosun are di i debu. <sup>32</sup> Laakari sariban bwisi kǣɛ yinabu koo de bu gbi. Gari bakasun biti sarira dera ba kam mǎ. <sup>33</sup> Adama wi u nen gari swaa daki, win bwǣra ko n kpǣ. U ñ ko n maa wurure kǎsa gaan berum sǎ.

### *Bwisi yi ra kǎsa gbarewa*

## 2

<sup>1</sup> Nen bii, a nen sǎosiru wuro, kpa a nen wooda nɛnɛ wunen gǎruǎ.

<sup>2</sup> A bwisin sǎosiru swaa dakio. A kookari koowo yu ka nun yeeri.

<sup>3</sup> A bwisi kasuo, kpa a laakari naa gira.



4 A ye kpuro kasuo nge sii geesu,  
 ñ kun me nge arumani ye ya berua.  
 5 À n kua me, kaa tubu  
 nge me kaa ka Gusunõ nasia,  
 kpa a nùn gia.  
 6 Yinni Gusunõwa u ra tõnu bwisi wẽ.  
 Wiya u ra maa nùn yẽru ka laakari wẽ.  
 7 U ra taare sarirugibu nasara wẽ,  
 kpa u n be ba gem swĩ kõsu nge tereru.  
 8 U ra be ba ku ra ben berusebu kõsa kue  
 kõsu,  
 kpa u wigii be ba nùn mem nõwe kpara.  
 9 Nen bii, à n nen gari wura, kaa gem tubu.  
 Kaa n yẽ ye ya sãa dee dee.  
 Ye kpurowa ya koo de a n gea m̀.  
 10 Kaa n bwisi m̀, kpa yẽru tu nun nuku  
 dobu wẽ.  
 11 Bwisi ka laakari ya koo nun kõsu,  
 12 kpa yu ka nun gbara swaa kõsan di,  
 kpa yu nun yara gari kõsigiin nõman di,  
 13 ka sere maa be ba swaa gea derin min di,  
 ba swaa kõsa swĩ.  
 14 Kõsan kobu bu ra bu nuku dobu wẽ,  
 kpa ba n yẽrimõ toranun s̃.  
 15 Ben swẽe ka ben sanu sanusu ku ra n  
 dẽere.  
 16 Nge meya yi koo maa de a kurõ tuko duka  
 suuri  
 wi u nun kãkirimõ ka gari dori.  
 17 Wi, wi u win durõ gbiikoo yina,  
 u arukawani duari ye u ka nùn bõkua  
 Gusunõn wuswaa.  
 18 Ma win yenu ga gõõ dõõ,  
 win swẽe yi ka nùn dõõ gõribun wãa yerõ.  
 19 Tõn durõ wi u da win mi, u ku ra wurame.  
 U ku ra maa wãarun swaa wa.  
 20 N n men na, a gemgibun swaa swĩiyõ.  
 A ben daa saario.  
 21 Domi gemgibu ka taare sarirugibu  
 ba ko n wãa n ka te tem me sõõ.  
 22 Adama tõn kõsobu ka mem nõõ saribara  
 ba koo wuna min di.

*Gusunõn geren mem nõõbu*

*sõõra bwisi wãa*

### 3

1 Nen bii, a ku nen sõõsinu duari. A nen  
 woodaba nenuõ. 2 Yera ya koo de wunen  
 wãaru tu denya, kpa a n wãa bõri yendu sõõ.  
 3 A de a gea ko kpa a n sãa naanegii. A ye  
 kpuro sebuo wĩirõ nge wuran saba, kpa a  
 de ya n wãa wunen gõruõ. 4 Saa ye sõõra

kaa n beere m̀ Gusunõ ka tõmbun wuswaa.  
 5 A Gusunõ wunen Yinni naane koowo ka  
 gõru tia a kun tãsa wunen tiin yẽru sõõ. 6 A  
 de a n win bwisikunu m̀ wunen kookoosu  
 kpuro sõõ, kpa u wunen swaa sãme. 7 A ku tii  
 meeri bwisigii. A Yinni Gusunõ nasio kpa a  
 kõsa suuri. 8 Yera ya koo ko wunen wasin  
 bwãa dobu ka wunen kukunun dam. 9 Ye a  
 m̀ kpuro sõõ, a gbiyo a Yinni Gusunõ win  
 bõnu wẽ. Nge meya kaa ka nùn beere wẽ.  
 10 Sanam meya wunen biranu nu koo dñanu  
 yibu kpa wunen tam mu n kpã sere a ayeru  
 bia mi kaa doke. 11 Wunen nen bii durõbu,  
 a ku Yinni Gusunõn gerusibu garisi taare.  
 A ku maa win seeyasiabu meeri nge toraru.  
 12 Domi wi u kĩ, wiya u ra seeyasie, nge me  
 tundo wi u win bii kĩ ka gem, u ra ko.

#### *Bwisi ka doo nõõru*

13 Doo nõõrugiiwa wi u bwisi dõba, ma u  
 yẽru kasu u wa. 14 Domi bwisi yi are m̀ n  
 sii geesu ka wuragii kere. 15 Yin beere ya  
 kpã ya bura yãnu kpuro kere. Ye ba ra kasu  
 kpuro sõõ, gãanu sari ni kaa ka yi weesina.  
 16 Bwisi yin nõm geuõ, hunde dakaawa ya  
 wãa mi. Yin nõm dwarõ maa, arumani ka  
 beereya ya wãa mi. 17 Bwisi yi koo nun  
 alafia wẽ, kpa a n bõri yendu m̀ wunen  
 wãarun swẽe kpuro sõõ. 18 Be ba yi mwa, yi  
 bu wãaru wẽemõ. Doo nõõrugiba be ba yi  
 neni kem kem. 19 Bwisiya Yinni Gusunõ u  
 ka handunia taka kua. Win yera u ka wõllu  
 kua. 20 Win bwisi yin saabuwa nim mu  
 ka kuramõ tem di, ma guru winu nu demõ  
 gura nemõ.

#### *Yinni Gusunõwa*

##### *u bwisigii kõsu*

21 Nen bii, a bwisi ka laakari nenuõ, a ku  
 de yen gaa yu nun kisirari. 22 Ya koo nun  
 wãa geeru ka beere wẽ. 23 Kaa kpĩ a s̃i ka toro  
 sindu, a ñ sokuramõ. 24 À n kpuna wõkuru,  
 berum kun nun m̀. Kaa dweeyawa ka bõri  
 yendu. 25 A ñ kaa n maa ka gãanu nande ni  
 nu koo nun deema subaru, ñ kun me tõn  
 kõso wi u koo nun wõrima. 26 Domi Yinni  
 Gusunõ u koo nun kõsu. U koo nun gbara  
 yẽri kpuron di.

#### *A wunen tõnusi k̃õ*

27 Wi n weene a gea kua, à n yen dam m̀, a  
 ye koowo. 28 Wunen beruse ù n nun gãanu  
 kana ni kaa kpĩ a nùn kẽ mii mii, a ku nee, u

doo sere sia. <sup>29</sup> A ku wi u nun naane sãa kōsa bwisikusi. <sup>30</sup> A ku ka goo sanna kam u kun nun kōsa kue. <sup>31</sup> A ku tən kōsobun daa kĩa, a ku maa ben yira swĩi. <sup>32</sup> Domi Yinni Gusuno u tən kōsobu tusa, adama u ra gemgibu ko win bōrōba. <sup>33</sup> U ra tən kōsobun yenusu bōrusiwa, kpa u gemgibugisu domaru kua. <sup>34</sup> Be ba ra nùn yaakoru ko, beya u ra maa yaakoru ko. Adama be ba tii kawē, beya u ra durom kue. <sup>35</sup> Bwisigibu ba koo bēere wa, kpa gari bakasu su sekuru wa.

### *Bwisin arufaani*

## 4

<sup>1</sup> Bēē bibu, i swaa dakio kirō ye bēēn tundo u bēē mō. I swaa tem kpīiyō kpa i wa i bwisi ko. <sup>2</sup> Domi bwisi geeya na bēē kēmō. Yen sō, i ku nēn sōsinu yina. <sup>3</sup> Sanam mē nēn tii na sãa bii, na wãa nēn tundon bōkuō, ma na sãa nēn mēron bii teereru, <sup>4</sup> nēn tundo u man keu kua u nēē, n win gari nēnuō. N win woodaba mēm nōwō, kpa n wa na n wãa. <sup>5</sup> N bwisi ka laakari nēnuō, n ku win gere duari, <sup>6</sup> n ku bwisi yōsu, yi koo man somi. N yi kīō, yi koo man kōsu. <sup>7</sup> Gãa ni kon naa gira sō, bwisiya yi kpuro kere. N n mēn na, n yi kasuo ka ye na mō kpuro. <sup>8</sup> N bwisi kīō, yi koo de n ko tən boko. N yi tii bōkasio, nge kurō kīnasi, yi koo de n bēere wa. <sup>9</sup> Yi ko n sãawa nge sina furō nēn wirō.

### *A ku tən kōsobun daa saari*

<sup>10</sup> Nēn bii, a swaa dakio a nō ye na nun sōmō. À n ye wura, wunen wāaru ta koo daka da. <sup>11</sup> Na nun sōsimōwa nge mē kaa ka bwisi dendi. Na nun sōsimōwa nge mē kaa ka gem swĩi. <sup>12</sup> Saa ye sō, kaa sīwa a kun sokure. À n duka mō, gāanu kun maa nun ganumō wunen swaa sō. <sup>13</sup> Sōsi te ba nun kua mi, a ku tu yōsu. A tu nēnuō kem kem, domi tera ta sãa wunen wāarun nuuru. <sup>14</sup> A ku tən kōsobun daa saari. A ku maa ben yira swĩi. <sup>15</sup> A ye derio, a ku ye swĩi. A ye duka suurio n toma. <sup>16</sup> Domi bà kun kōsa kue, ba ku ra dweeye. Bà kun goo torari, ba ku ra dom wa. <sup>17</sup> Kōsan koba bu ra n sãa nge ben dīanu ka ben tam. <sup>18</sup> Gemgibun kookoosu su ra n sãawa nge bururun sō yana ye ya ra n dēeramō sere sō u ka ye mam mam. <sup>19</sup> Adama

tən kōsobun kookoosu su sãawa nge yam wōkuru. Ba n yē yèn sō ba sokuramō.

### *A de wunen kookoosu su n wã*

<sup>20</sup> Nēn bii, a nēn gari nōwō. A swaa tem kpīiyō a nō bwisi yi kon nun kē. <sup>21</sup> A ku yi atafiiru ko. A yi nēnuō wunen gōrun sōwō. <sup>22</sup> Domi wi u yi mwa, yi koo nùn wāaru ka bwāa dobu wē. <sup>23</sup> A de a n tii sē ka bwisiku ni a mō wunen tii tii sō, domi niya nu kpuro kere, niya nu wunen wāaru kpare. <sup>24</sup> A ku de weesu ka gari kankam yen gaa yu yari wunen nōn di. <sup>25</sup> A de a n mēera ye a naa gire. A ku wuswaa sīiya. <sup>26</sup> A de a n yē swaa ye kaa kpe, kpa a n yē ma ya sãawa swaa gea. <sup>27</sup> A ku yen gam gera. A toraru duka suurio.

### *Kirō sakararun sō*

## 5

<sup>1</sup> Nēn bii, a nēn gari bwisigii ka laakarigii swaa dakio a nō. <sup>2</sup> Saa ye sōra, kaa gia nge mē kaa ka sī dee dee. Wunen gari koo sōsi ma a yēru mō. <sup>3</sup> Domi kurō tanōn gari yi ra n dowa nge tim kpa yi n kokumō nge gum yarum. <sup>4</sup> Adama amēn biru, yi ra sosiewa nge gbiri kondu, kpa yi tōnu mēera ko nge takobi ye ba dēera biru ka wuswaa. <sup>5</sup> Gōwa win kookoosu ra ma, kpa su ka nùn da sere siki wōru. <sup>6</sup> U ku ra swaa mwe ye ya koo nùn wāaru wē. U ra n torewa u kun ka baaru. <sup>7</sup> Tē, nēn bii, a man swaa dakio. A ku nēn gari atafiiru ko. <sup>8</sup> A de a ka kurō win bweserun swaa tonda. A ku da win dii kōnnōwō a sere nēē, kaa du win dirō. <sup>9</sup> Kpa a ku ra tii goo nōmu bēria, kpa wōnwōndu sarirugii u nun go. <sup>10</sup> Saa ye, kpa tən tukobu bu wunen arumani gura, kpa bu wunen sōmburun are di. <sup>11</sup> Sanam mē wunen dam mu kpa, a gō turuku sãa, kpa a n wuri mō nge gbeeku yaa. <sup>12</sup> Saa ye sō, kpa a nēē, mban sōna a bwisi kēru atafiiru kua, a n yi mēm nōwē. <sup>13</sup> A n wunen bwisi kēobun gere wure, a ben gari atafiiru kua. <sup>14</sup> Tē, wee, a sekuru wōrim dō tōmbu kpuron wuswaa.

### *A wunen kurō kīō*

<sup>15</sup> Wunen kurō u sãawa nge bwia yèn nim mu dēere. A ye tōnan nim nōruo. <sup>16</sup> A ku de yen nim mu n kokumō swēē sō ka wuun batumaba sō. <sup>17</sup> A de mu n wãa wunē turon sō. A ku de gabu bu ka nun mu bōnu ko.

18 A de nuku dobu bu n wāa wunε ka wunen kurε gbiikoon wāasinaa sɔɔ. 19 U sāawa kurε burε nge nεm taakε. A de win wasi yi n da nun nuku dobu wē, kpa win kīru ta n nun neni baadomma. 20 Nεn bii, mban sōna kaa n goon kurεn binε mε. Mban sōna kaa n nuku dobu kasu goon kurεn mi. 21 A de a n yē ma Yinni Gusunε u tōnu baawuren daa mεera, u baawuren sanu sanusu waamε. 22 Tɔn kōso u ra wəriwa win toraru sɔɔ, kpa nu nùn mwa nge yina. 23 U koo kam kowa domi u kpana u tii nεnε. Win wiira kookoosu su koo nùn go.

*A ku tii doke goon dibu sɔɔ*

## 6

1-2 Nεn bii, à n tii dɔra a nεε, kaa goon dibu sɔbe, ma wunen gari yi nun yina mwa, 3 a duawa mi dibugii win nōma sɔɔ. Yen sɔ, a doo a nùn wa kpa a nùn suuru kana, a tii yakia win nōman di. 4 A ku nεε, kaa gina kpuna a wērawa a sere da a nùn suuru kana. 5 A tii yakio kpa a n tii mε nge mε nεm taakε ka gunε nu ra kisire taason yinan di.

*Ba yikuro kirε mɔ*

6 Wunε yikuro, a doo a tamminu mεeri. A nin sɔmburu laakari koowo kpa a wa a bwisi ko. 7 Nu n sunε mε, nu n maa kparo mε, mεya nu n maa wirugii mε, 8 adama nu ra nin dīanu kasu nu yi gēεbun sanam ka sō sāreron saa. 9 Wunε yikuro, sere domma kaa n kpī. Domma kaa dom se. 10 Wee, à n dom yībura a dweeya ka nōm gbinnaa fiiko, 11 sāaru ta koo nun deema subaru sɔɔ nge gbena, kpa gōru tu nun wəri nge swaa dio.

*Tɔn kōson daa*

12 Wi u gari weesugii kpara, u sāawa wi u kun garu mɔ, ka tɔn beretεke. 13 U ra tɔmbu nōni yāakinu kue, kpa u yīreru ko ka naasu, ka maa nōma, u ka bu nōni wōke. 14 Kōsan koba bu ra n nùn neni, kpa u n yen sōru mɔ baadomma u n sannōsu seeyamε. 15 Yen sōna asōrε ya koo nùn deema subaru sɔɔ, kpa n kun koore bu nùn seeya.

*Ye Yinni Gusunε u tusa*

16-19 Gāanu nōba tia Yinni Gusunε u tusa, u ku ra nu waabu kã. Niya, tii suabun kookoosu, ka weesu, ka tɔn dεeron goberu,

ka kōsan himba,  
ka daa kōsan kīru,  
ka tōnu gari manibu.

Gāanu nōba yiruse mam wāa. Niya,  
tɔn gbinnaa berusebun suunu sɔɔ.

*Kirεba sakararun sɔ*

20 Nεn bii durεbu, a wunen tondon gere mεm nōwε, kpa a ka wunen mεron sōsiru sɔmburu ko. 21 A n ye kpuro neni baadomma wunen gōruε, kpa a ye doke wīirε nge wura. 22 Ya koo nun kpara wunen sanu sanusu sɔɔ, kpa yu nun kōsu wunen kpin yerε. Ya koo maa nun bwisi kē à n dom yanda. 23 Domi gere ye, ya sāawa nge fitila, ma sōsi te, ta sāa nge yam bururam. Ben kirε ya ra maa nun wāarun swaa sōsiwa. 24 Ya koo nun gbara kurε tanεn nōman di. Ya koo nun yara win gari dorin di. 25 A ku kurε win bweseru binε ko win buram sɔ. A ku de u nun kəkiri ka win durε nōni. 26 Kaa kpī a kurε tanε wa ka gobi fiiko, adama à n ka kurε mero kpuna, wunen wāaru kpurowa kaa bia. 27 Kaa kpī a dōo kpēε bōrε wunen yānu nu kun dōo mwaare? 28 Kaa kpī a sī dōo gēε wallo wunen naasu su kun dōo mwaare? 29 Nge mεya a n kpē a goon kurε baba ba kun nun seeyasie. 30 Goo u n dīanu gbena yèn sɔ gōra nùn mɔ, ba ku ra nùn gɔburu wa. 31 Ka mε, u koo kōsiawa n kere ye u gbena. Ye u mε win yenuε kpuro, yera u koo wē. 32 Adama wi u tɔn kurε kəkura u ka nùn sakararu kua, u sāawa gari bōkε. Domi wi u yen bweseru mɔ, wiya u koo kam ko. 33 Ba koo nùn so kpa u bεere bia. Sekuru sōra u ko n wāa baadomma. 34 Kpannasira koo de kurε win durε u mōru se. U koo yēro mōru kōsiawa u kun win wɔnwɔndu kue. 35 U n gāanu mwaamε kōsire, u n maa suuru mɔ, baa bà n nùn kēnu taasi.

*Kirε kurε sakara kowon sɔ*

## 7

1 Wunε nεn bii durεbu, a nεn gari nenuε, kpa a ku ra nεn gere duari. 2 A nεn gere mεm nōwε kpa a wa a wāaru di. A nεn sōsiru laakari koowo nge mε tōnu ra n win nōni laakari sāa. 3 A tu nenuε kem kem kpa a tu yore wunen gōruε. 4 A bwisi sōwε a nεε, wuna nεn sesu, kpa a laakari soku wunen bōrε. 5 Ye yiru ye, ya koo nun gbara gabun kurεbun min di be ba ra tōnu fufu ko.

6 Sǎo teeru na yam mǎera nen dirun fɛnɛntin di. 7 Na gari bǎkǎ goo wa aluwaasi laakari sarirugibun suunu sǎo. 8 U sarǎ u dǎo wuu suunuǎ mi kurǎ sakara kowo goo u wǎa. Ma u kpa ka win yɛnun bǎkuǎ, u sǎimǎ tǎeru sǎo, 9 saa yoki yam bereberebun di sere n ka kua wǎkuru. 10 Wee, kurǎ wi, u ka nǔn yinna, u kurǎ tanǎ yǎnu sebua. Bwisi kǎsi wǎa win gǎruǎ. 11 U sǎawa sekuru sari ka gari sunǎ. U ku ra sine win yɛnuǎ. 12 U ra n wǎawa tǎowǎ, gasǎ swɛɛyǎ, gasǎ swaa kɛnanǎ, gasǎ maa yaburǎ. 13 U nǔn gaba u bǎkasi u ka nǔn nǎo sǎsuna, ma u nǔn gari sǎowa ka sekuru sariru u nɛɛ, 14 u win siarabun yǎkuru kua. Tǎo tera u ten nǎo mwɛɛru yibia. 15 Yen sǎna u yarima bu ka waana, u maa nǔn wa. 16 U beku buranu tɛrie win kpin yerǎ ni ba wesa ka Egibitigibun wɛɛ. 17 U turare bwese bweseka nubu durorugia yǎka kpinu wǎllǎ. 18 U na bu ben kǎru ko sere ka sisiru bururǎ, kpa ba n bǎkasine ka nuku dobu. 19 Domi win durǎ sari yɛnuǎ. U sanum da n toma. 20 Gobi yi u doke bǎorǎ u ka da, yi kpǎ. Suru koo tarum ko u sere wurama. 21 Ka gari dori yiya u nǔn gawa, ma u nǔn kamia. 22 Mii mii, ma u nǔn swǎi nge naa ye ba dǎo bu go, n kun mɛ kpa sa ye ya duka dǎo yu yina mwaara, 23 n kun mɛ gunǎ ge ga wǎriǎ taa sǎo. Ga n yɛ gǎowa ga dǎo, sere saa ye sɛu ga gen sǎndu sǎka.

24 N n mɛn na, nen bii durǎbu, a man swaa dakio kpa a nen nǎon gari nǎ. 25 A ku de wunen gǎru gu gere kurǎ win bweserun mi. A ku ra wunen swaa tora a nǔn swǎi. 26 Domi win sǎna tǎn dabinu wǎruka, mɛya u ben dabinu go. 27 Win dira sǎawa gǎribun wǎa yerun swaa.

### *Bwisi yi tǎmbu nǎogiru sue*

## 8

1 I swaa dakio.  
Bwisi yi gbǎramǎ, yɛru ta nǎogiru sue.  
2 Yi yǎ gungunu wǎllǎ swaa baarǎ ka swaa kɛnanǎ.  
3 Yi gbǎramǎ gambon bǎkuǎ wuun duu yerǎ mi ba ra siribu ko, yi mǎ,  
4 bɛɛ tǎmbu, bɛɛya na soku,  
tǎn bibu kpurowa na ka mǎ.  
5 Laakari sariba, i de i n laakari mǎ.  
Gari bakasu, i bwisi koowo.

6 I swaa dakio, kon bɛɛ gari bɛɛɛgii sǎ.

Ye kon gere kpuro ya sǎawa dee dee.

7 Domi na ku ra weesu gere, na kǎsa tusa.

8 Nen gari kpuro sǎawa gem,  
weesu ka taki sari yi sǎo.

9 Yi kpuro yi bururewa kpasasa bwisigiin mi.

Mɛya yi maa dɛere wi u yɛru mǎn mi.

10 I nen sǎosiru mǎo n kere sii geesu,  
kpa i maa yɛru mwa n kere wuran tii.

11 Domi bwisi yi bɛɛɛ mǎ ya kpǎ  
ya bura yǎnu kpuro kere.

Ye ba ra kasu kpuro sǎo,

gǎanu sari ni kaa ka yi weesina.

### *Bwisi yi tii tusiamǎ*

12 Nɛ bwisi, na ra garin asansi tubu.

Na yɛru mǎ n ka gǎanu wunana.

13 ǎ n kǎ a Yinni Gusunǎ bɛɛɛ wɛ, a de a kǎsa tusi.

Na tii suabu ka yǎko

ka kǎsan kookoosu ka keetan gari tusa.

14 Na ra tǎnu bwisi kɛ, kpa n nǔn laakari wɛ.

Nena na yɛru, nena maa dam.

15 Nen saabuwa sinamba ka bandu neni,  
ma wirugiba wooda wɛɛmǎ ye ya dee dee sǎa.

16 Nen somirun saabuwa sinambu ka wirugibu

ka siri kowǎbu kpuro ba ka tem neni.

17 Be ba man kǎ, na maa bu kǎ.

Be ba man kasu, ba koo man wa.

18 Arumani ka bɛɛɛwa na tǎnu wɛɛmǎ

ka maa dukia ye ya ku ra sankire.

Kon de ye tǎnu mǎ kpuro ya n da wɛre.

19 Nen are yi sii geesu ka wuran tii bɛɛɛ kere.

20 Na sǎimǎwa swɛɛ yi sǎo gem ka kookoo geesu wǎa.

21 Na be ba man kǎ arumani wɛɛmǎ

ma na dukia yibiamǎ ben beru yerǎ.

22 Yinni Gusunǎ u man mara u sere gǎanu kpuro taka kua.

23 Ba man gǎsa ba yi yellun di n tɛ

ba sere handunia taka kua.

24 Ba man mara ba sere nim wǎku kua,  
sanam mɛ nim bweru sari.

25 Ba man mara ba sere guunu ka gungunu swǎi.

26 Sanam mɛ, Gusunǎ kun gina tem tɛrie ka mɛn gbea.

Baa tua, u n mam kue.

27 Saa ye u wǎllu tɛriamǎ



ka nim wǎkun bubenu,  
na wǎ mi.  
28 Sanam mε u guru winu doke wǎllǎ,  
ma nim mu kura tem di mu teria,  
na wǎ mi.  
29 Sanam mε u nim wǎkun nim yōra yeru  
sǎosi  
u nεε, mu ku tu sara,  
ma u tem tāsisia,  
30 na wǎa win bǎkuǎ sa sǎmburu mǎ.  
Win nuku dobu wǎa nε sǎǎ baadomma.  
Na gōru dobu mǎ win wuswaaǎ,  
31 ka handunia sǎǎ.  
Ma na bōri yendu mǎ tǎmbun suunu sǎǎ.

*Doo nǎrugiiwa wi u bwisin gari swaa daki*

32 N n mεn na, nεn bii durǎminu, i man swaa  
dakio.  
Doo nǎrugiba be ba nεn swaa swīi.  
33 I sǎǎsiru wuro,  
i ku tu atafiru ko,  
kpa i bwisi ko.  
34 Doo nǎrugiiwa wi u man swaa daki,  
ma u ra n yǎ nεn dii kǎnnǎwǎ baadomma  
u n man mara.  
35 Domi wi u man wa, u wǎaru wawa,  
u koo maa Yinni Gusunǎn nǎnu geu wa.  
36 Adama wi u man tora u tii kǎsa kuawa.  
Be ba man tusa kpuro, gǎǎwa ba kī.

*Bwisi ka gari bakaru*

**9**

1 Bwisi yi gbere damgii nǎǎba yiru kua, yi  
ka yin diru banisi. 2 Ma yi dera ba yeε go, ba  
tam sǎǎru kua ba ye kpuro yi dii yerǎ. 3 Ma  
yi yin sǎm kowo tǎn kurǎbu gǎra bu yǎ mi  
n gunum bo bu tǎmbu dim sokuma, 4 kpa  
ba n mǎ, wi u kun bwisi mǎ, u gerama mini,  
5 u na u di yin dii yerǎ, kpa u tam nǎ mε yi  
sǎǎru kua. 6 U yario laakari sariban wuurun  
di, kpa u wa u n wǎa wǎaru sǎǎ. U laakar  
in swaa mǎǎ.

*Bwisigii ka tii suo*

7 À n tǎn yaa kasikio gerusi, a tii gendu  
kasuawa. À n maa tǎn kǎso taare wē, a tii  
wǎmburu kasuawa. 8 À n tǎn yaa kasikio  
gerusi, u koo nun tusi. Adama à n bwisigii  
gerusi, u koo nun kīa. 9 Ye a bwisigii sǎǎwa,  
ya ra win bwisi sosiwa. Ye a maa gemgii  
sǎǎsi, ya ra win yēru sosiwa. 10 À n kī a n  
bwisi mǎ, a de a gina Yinni Gusunǎ nasia. À  
n Gusunǎ Dεero gia kaa n yēru mǎ. 11 Bwisi

yi koo wunεn wǎarun tōru sosi. 12 À n kua  
bwisigii, wuna kaa yen are di. À n maa sǎa  
tǎn yaa kasikio, wuna kaa yen wahala wa.

*Gari bakaru*

13 Gari bakaru ta sǎawa nge kurǎ wi u ku  
ra tii nεnε sēε, u n gǎanu ganu yē. 14 U ra n  
sǎwa win dii kǎnnǎwǎ wuun mi n gunum  
bo. 15 Min diya u ra n tǎmbu sokumǎ be ba  
begiru doonǎ, 16 u n mǎ, wi u n laakari mǎ,  
u gerama mini. 17 Gǎa nǎrura ye ba gbena,  
ya nǎrubu do. Dim mε ba dimǎ asiri sǎǎ,  
mena mu ra n do. 18 Adama yēro kun yē ma  
gǎriba wǎa mi. Be u soka kpuro ba ra dewa  
gǎribun wǎa yerǎ.

*Mǎn ni nu ka tǎnun daa yǎ*

**10**

1 Salomǎǎn mǎnnu. Bii bwisigiiwa u ra de  
win tundon nukura n do. Adama bii gari  
bǎkǎ u ra win mεron nukuru sankuwa.

2 Dukia ye ba wa ka kǎsan swaa, ya ku ra  
arufaani gaa ko, adama ye ba wa dee dee,  
yera ya ra wǎaru wē.

3 Yinni Gusunǎ kun gemgii derimǎ gǎǎru  
sǎǎ, adama u ra tǎn kǎso birewa ye u bine  
sǎa.

4 Wi u yikuru mǎ, wiya sǎara ra deeme,  
adama wi u hania mǎ, wiya u ra dukia wa.

5 Wi u dīanu mennamǎ gēεbun saa, u  
laakari mǎwa, adama wi u dǎ saa ye, u koo  
sekuru wa.

6 Gemgii u ra tii domaru kasuewa, adama  
tǎn kǎson nǎǎ ga ra n kǎsa bekiwa.

7 Ba ku ra gemgii duari, adama tǎn kǎso,  
ba ra nǎn duariwa sere ka win yīsirǎ.

8 Wi u bwisi mǎ, wiya u ra sǎǎsiru wure,  
adama wi u kun gari gerubu yē, u ra kam  
kowa.

9 Wi u sīimǎ gem sǎǎ, u ku ra n nande,  
adama win sanu sanusu kun dεere, u koo  
sǎǎsira.

10 Wi u win beruse gǎni, u nǎn nuki  
sankumǎwa, adama wi u kun gari gerubu  
yē, u ra kam kowa.

11 Bwisigiin gari yi sǎawa wǎarun nuuru,  
adama tǎn kǎson gari, kǎsa yi ra n beki.

12 Tusiru ta ra sannǎ seeyewa, adama kīru  
ta ra toranu kpuro wukiriwa.

13 Laakarigiin geren diya ba ra bwisi wa,  
adama bokura ta ra n gari bǎkǎ mara.

14 Bwisigii u ra bwisi berewa nge arumani, adama gari bǎkǎn gere ya ra de u biru wurawa.

15 Gobigiin arumani ya ra nùn kǎsuwa nge gbāraru, adama sāaron sāaru ta ra nùn kam kowa.

16 Gemgiin sǎmburu ta ra dewa u n wāa, adama tǎn kǎso u ra win dukia dendiwa u ka kǎsa ko.

17 Wi u ra kirǎba yaaye u koo wuswaa da win wāaru sǎǎ, adama wi u ra ye duari u ko n kǎoramǎwa u n dǎǎ.

18 Wi u tusiru berua gǎruǎ u sāawa murafiti. Meya wi u maa seeda weesugia dimǎ u sāawa gari bǎkǎ.

19 Gari bekegii kun toranu kpeemǎ, adama wi u ra win yara nene u sāawa bwisigii.

20 Gemgiin gari yi sāawa nge sii geesun tii, adama tǎn kǎson bwisikunu nu n arufaani gaa mǎ.

21 Gemgiin gari yi ra ka tǎn dabinu arufaani naawε, adama gari bakasu su ra gbiwa sekum laakari sarirun sǎ.

22 Yinni Gusunǎn domara ta ra tǎnu ko dukiagii. Tǎnun tiin himba kun gǎanu sosimǎ wi sǎǎ.

23 Gari bǎkǎn mi, kǎsan kobu bu sāawa nge dweebu. Nge meya laakari ya maa sǎa bwisigiin mi.

24 Yǎn berum kǎsan kowobu ba mǎ, yera ya ra bu deemε. Ye maa gemgiba kǎi, yera n da koore.

25 Wahala yǎ n seewa nge woo guna, ya ra tǎn kǎso surewa, adama gemgii u ra n yǎwa dim dim sere ka baadommaǎ.

26 Tam mǎmmǎm mu ra donnu sirewa, kpa wiisu su nǎni sǎkiri. Nge meya yikuro u ra win yinnin mǎru seeye.

27 Be ba ra Yinni Gusunǎ nasie, bera ba ra te, adama durumgibu ba ra gbiwa sekum.

28 Gemgiin yǎiyǎbu bu ra nùn nuku dobu wǎwa, adama tǎn kǎsogibu kun arufaani gaa mǎ.

29 Yinni Gusunǎ u ra gemgibu kǎsuwa, bǎ n sǎimǎ win swεε sǎǎ, adama u ra tǎn kǎsobu kam koosiewa.

30 Gǎanu ganu sari ni nu koo gemgii sura, adama tǎn kǎso u n kǎpǎ u sina tem mε sǎǎ.

31 Gari bwisigiia yi ra yari gemgiin nǎn di, adama ba koo wee kowon yara burawa.

32 Gemgii, durom gariya u ra gere, adama kǎsa tǎn kǎson nǎǎ ga ra gere.

## 11

1 Yinni Gusunǎ u ku ra kǎ ba n kianu yǎirumǎ ka kilo ye ya n sǎa dee dee, adama u kǎwa ba n yǎirumǎ ka ye ya sǎa dee dee.

2 Tii suabu bu ra ka gǎndu nεwa. Be ba tii kawε bera ba bwisi mǎ.

3 Gemgiin gem kobu bu ra nùn kparewa win wāaru sǎǎ, adama wi u n naanε mǎ, u ra gbiwa win weesun sǎ.

4 Dukia kun kǎpǎ yu tǎnu wǎra Gusunǎn siribun sanam, adama gem mu ra tǎnu wǎre gǎn di.

5 Gemgiin dεeraru ta ra dewa win swεε yi n wǎ, adama tǎn kǎso u ra kǎrewa win nuku kǎsurun sǎ.

6 Gemgiin dεeraru ta ra nùn kari gbarewa, adama tǎn kǎson tiin binε ya ra nùn yina mwεwa.

7 Tǎn kǎso u ra gbiwa ka win yǎiyǎbu sannu. Yǎiyǎ bi u raa doke win dukia sǎǎ, kpa bu kam ko.

8 Gemgii u ra yariwa nuku sankiranun di, kpa tǎn kǎso u kǎsire ko ni sǎǎ.

9 Wi u Gusunǎn wāaru sikimǎ, u win winsim kpeerasiamǎwa ka win gari, adama gemgibu ba ra yariwa min di ben yǎrun sǎ.

10 Sanam mε gemgiba kuuramǎ, wuugibu ba ra n nuku dobu mǎwa. Tǎn kǎsobu bǎ n maa biru wura, ba ra n yǎerimǎwa.

11 Gemgiba ba ra de wuu gu kuura, adama tǎn kǎsobu ba ra gu gowa ka ben gari.

12 Wi u win winsim gema u sāawa gari bǎkǎ, adama wi u laakari mǎ, u ra mariwa.

13 Wi u ra tǎnun kǎsa saari, u ku ra tǎmbun asiri bere, adama naanεgii u ra ye berewa win tii sǎǎ.

14 Tǎn be ba n kparo mǎ ba ra kam kowa, adama be ba bwisi kǎǎ dabiru mǎ beya ba ra n wǎa bǎri yǎndu sǎǎ.

15 Wi u nǎǎ mwεεru kua u nεε, u koo win winsim dibu kǎsia, u koo wahala wa, adama wi u yina u nǎǎ mwεεru ko, u ko n wāawa bǎri yǎndu sǎǎ.

16 Kurǎ geowa u ra siarabu wa, adama be ba tǎmbu dam dǎremǎ, dukia tǎnawa ba ra wa.

17 Tǎn geo, gea ye u mǎ, wi sǎara ya ra wure. Meya maa tǎn kǎso, kǎsa ye u mǎ, wi sǎara ya ra wure.

18 Tǎn kǎson sǎmburun are kun arufaani mǎ, adama wi u gem swǎi, are geeya u ra n mǎ.

19 Wi u wura u gem swīi, u ko n wāawa, adama wi u kōsa naa gire u koo gbiwa.

20 Yinni Gusunō u tōn kōsobu tusa, adama bèn sanu sanusu dεere, bera u ra ka nōnu geu mεeri.

21 Ba koo tōn kōsobu sεeyasiawa kam kam, adama gemgibu ba koo faaba wa sere ka ben bibun bweserō.

22 Kurō burō gari bōkō u sāawa nge kurusō ge ba wuran taabu dokeye wērō.

23 Gea gemgii u ra n kasu u ko, adama ye tōn kōso u kī kpuro, Gusunōn mōruwa ya ra seeye.

24 Wi u ra wē ka nuku tia, wiya u ra ko arumanigii. Wi u ku ra menam kā, u ra tii sāaru kpēewa.

25 Nuku tiagii u koo dukia wa n kpā. Wi u win winsim nim kā, ba koo maa yēro nim kē.

26 Wi u ra win dīanu bere are beken sō, wiya ba ra bōrusi, adama wi u dōramō, wiya ba ra domaru kue.

27 Wi u gea mō, u koo Gusunōn domaru wa, adama wi u bwisikumō u kōsa ko, kōsa ya koo yēro deema.

28 Wi u win naanε doke dukia sō, u koo wōrumawa, adama gemgiba koo kparawa nge dāa.

29 Wi u ka win yenu wahala naawa, u koo kam naa girā. Gari bōkō u ko n sāawa bwisigiin yoo.

30 Gem kobu bu sāawa wāarun nuuru. Bwisigii, bwisiya u ra ka tii tōmbu gawe.

31 Gemgii u ra win are wawa tara mi. Kaa sere gere tōn kōso?

## 12

1 Wi u kī u yēru wa, u ra wure bu nūn sεeyasia. Wi u yinamō bu nūn wōkisi, u sāawa gari bōkō.

2 Wi u ra gea ko, wiya u ra Gusunōn durom wa, adama bwisiku kōsunugiiwa u ra taarε wa.

3 Nuku kōsura kun kpē tu tōnu tāsisia, adama gemgiin nuuru ta ko n sirerewa.

4 Kurō geo u ra dewa win durō u n bεere mō, adama kurō wi u ra win durō sekuru doke, u sāawa nge bararu te ta durō win kukunu temmō.

5 Gemgibu ba ra n kasuwa bu ko dee dee, adama tōn kōsobu ba ra n kasuwa bu gbeni.

6 Tōn kōson gari yi sāawa nge yina ye ya ra go, adama gemgibun gari yi ra tōmbu gbarewa yinan di.

7 Tōn kōso ù n gu, gāanu ku ra tiare win yenuō, adama gemgiin yenu ga ra n yōwa dim dim.

8 Bwisigiiwa ba ra tōmε, adama wīn gari kōmia wiya ba ra yaakoru ko.

9 N buram bo a n sāa bwēebwēε, kpa a n sām kowo turo mō, ye kaa n ka tii sue, kpa a kun dīanu mō yenuō.

10 Ye gemgii u mō, u ra ye nōriwa, sere ka mam win yaa sabenō, adama tōn kōso, nuku kōsura u ra n yiba.

11 Wi u win gberu wuka u ko n dīanu yibawa, adama wi u kam gire u sāawa gari bōkō.

12 Tōn kōsowa u ra n tōn kōsobun gāanun binε mō, adama gemgibun temanabu, arufaaniwa bu ra ma.

13 Tōn kōso u ra yina mwaarewa win gari weesugii sō, adama gemgii u ra yariwa wahalan di.

14 Tōnun gere ya koo nūn gāa geenu marua nge mε win sōmburu ta ra nūn are wē.

15 Gari bōkō u ra n tamaa ye u mō kpuro ya sāawa dee dee, adama bwisigiiwa u ra ka bwisi kēru sōmburu ko.

16 Gari bōkō u ra yande win mōru sōsiwa, adama bwisigii u ra tii ye marisiwa.

17 Wi u gem kparamō, gea u ra kā, adama wee kowo u ra n sāawa weesun yoo.

18 Wi u ra gari gere u kun bwisika, u ra ka yi tōmbu sōkuwa nge takobi, adama bwisigiin gari yi ra tōnu bekiewa.

19 Gari geen dam mu ra n wāawa sere ka baadommaō, adama weesu su ra doonewa nōni kpaki teeru.

20 Be ba ra kōsa bwisiku, weesa su ra n yiba ben gōruō, adama be ba ra tōmbu bwisi kē bu ka gea ko, ba ra n nuku dobu mōwa.

21 Kōsa ku ra gemgii deemε, adama tōn kōso u ra n nōni sōrewa.

22 Yinni Gusunō u ku ra weesugibu kā. Gemgiba u ra n kī.

23 Bwisigii u ku ra win yēru terie, adama gari bōkō u ra win gari bakaru sōsiwa.

24 Hania ya ra dewa tōnu u ko gabun yinni, kpa yikuru tu de tōnu u ko goon yoo.

<sup>25</sup> Wururabu bu ra tõnu woorewa, adama à n tõnu gari sõõwa ka kīru yi ra nùn dam kēwa.

<sup>26</sup> Gemgii u ra win beruse surewa swaa gea sõõ, adama tøn kōson kookoosu su ra dewa u kōõra.

<sup>27</sup> Taaso wi u yikuru mō, u ku ra yaa wa u sēwε, adama haniawa ya ra tõnu gāa geenu wē.

<sup>28</sup> Mi gem wāa, miya wāara wāa. À n mu swīi, a ñ ka gōõ yinnamō.

### 13

<sup>1</sup> Bii bwisigii u ra win tundon sõõsiru swīiwa, adama bii wi u tii sue, u ku ra gerusibu kã.

<sup>2</sup> Gemgibu ba ra ben garin are wa, adama tøn kōsobu, dam dõrenaan wāara ba ra n wāa.

<sup>3</sup> Wi u win nōõ kpīa u win hunde kōsuwa, adama wi u ra gari gere yabi u tii kari bõriemōwa.

<sup>4</sup> Yikuro u ra n gāanun binε mōwa ni u ñ kpē u wa, adama wi u ra sõmburu ko u ra wawa ye u kī.

<sup>5</sup> Gemgii u ku ra weesu kã, adama tøn kōso u ra tii sekuru dokewa.

<sup>6</sup> Wi u win tii ñeni dee dee, win daa gea ya koo nùn kōsu, adama wi u kōsa mō, kōsa ya koo nùn sura.

<sup>7</sup> Gobigiin kookoosa gabu ba ra n mō, adama ba ñ gāanu mō. Kpa gabu ba n sãa nge sãarobu, adama beya ba arumani mō.

<sup>8</sup> Gobiya gobigii u ra ka win wāaru yakie, adama gōõ ku ra sãaro wõri.

<sup>9</sup> Gemgii u ra n ballimōwa nge yam bururam, adama tøn kōso u sãawa nge fitila ge ga gōõ dōõ.

<sup>10</sup> Tii suabu bu ra ka sannō nεwa, adama wi u ra ka bwisi kēru sõmburu ko, bwisigiwa.

<sup>11</sup> Dukia ye tõnu wa ka keetan swaa ya ra doonεwa fuuku, adama ye tõnu waamō fiiko fiiko ka swaa gea, ya ra sosiwa.

<sup>12</sup> Ye tõnu yīiyō yà kun koore, ya ra nùn kowa barō, adama yīiyō bi bu yibiara bu ra kowa nuku doo bakabu.

<sup>13</sup> Wi u bwisi kēru yina u koo yen are wa. Wi u maa tu wura u koo yen are wa.

<sup>14</sup> Bwisigiin sõõsiru ta sãawa wāarun nuuru. Ta ra tõnu yarewa gōõn yinan di.

<sup>15</sup> Bwisigiin bwisi yi ra dewa bu nùn bæεε wē, adama tøn kōson sanu sanusu su ra nùn kam kowa.

<sup>16</sup> Wi u laakari mō u ra bwisikuwa u sere gāanu ko, adama gari bōkō ga ra gen gari bakaru tēriewa.

<sup>17</sup> Sãmō kōso, wahalawa u ra ka nε, adama sãmō geo u ra tõmbu nukuru yemiasiewa.

<sup>18</sup> Wi u sõõsiru yina u koo kowa sãaro kpa u sekuru wa, adama wi u tu wura wiya u koo bæεε wa.

<sup>19</sup> Ye tõnu u kī, yà n koorā, ya ra nùn nuku dobu wēwa, adama tøn kōsobu ba ku ra kã bu ben kōsa deri.

<sup>20</sup> Wi u ra bwisigii bere, u koo bwisi wa. Wi u ra n maa wāa ka gari bakasu, u koo kōsa wa.

<sup>21</sup> Kōsa ya ra durumgibu naa swīiwa, adama duroma mu ra ko gemgibun are.

<sup>22</sup> Tøn geon dukia ya ra kowa win bibun bweserugia, adama tøn kōsogia ya ra kowa gemgibugia.

<sup>23</sup> Sãarobu ba ra dīa geenu wa ben gberun di, adama gabugia ra gberewa yèn sō ba ñ gem swīi.

<sup>24</sup> Wi u ku ra win bii sεεyasie u ñ nùn kīwa, adama wi u nùn kī u ra nùn sεεyasiewa.

<sup>25</sup> Gemgii u ra n deburu mōwa, adama tøn kōso u ra n gōõru barōwa.

### 14

<sup>1</sup> Tøn kurō bwisigii u ra yenu tãsisiewa, adama tøn kurō gari bōkō u ra yenu gowa.

<sup>2</sup> Wi u sīimō gem sõõ, u Yinni Gusunō nasiewa, adama win sanu sanusu su ñ dεεre, u nùn gemawa.

<sup>3</sup> Gari bōkōn tii sua gari yi ra dewa bu nùn bokuru so, adama bwisigiin yara ya ra nùn kari gbarewa.

<sup>4</sup> Biranu nu ra yõrewa diinu mi naa wuku sari. Naa gea ya ra ka arumani baka nε.

<sup>5</sup> Seeda dio wi u naanε mō, u ku ra weesu ko. Seeda weesugian dio ku ra gem gere.

<sup>6</sup> Tøn yaa kasikio ù n bwisi kasu u ku ra wa, adama wi u laakari mō, n ku ra n sē u ka yēru wa.

<sup>7</sup> A gari bōkō duka suurio, domi a ñ gari bwisigii nōõmō win nōõn di.

<sup>8</sup> Bwisigii u ra n win sanu sanusu laakari sãawa, adama gari bōkō u ra kōõrewa win gari bakarun sō.



<sup>9</sup> Gari bǎkǎ u ku ra bwisiku u win toraru sǎmɛ, adama gemgibun suunu sǎɔ, duroma mu ra n wǎa.

<sup>10</sup> Baawurewa u ra n win nuku sankiranu ka win nuku dobun kpǎaru yɛ. Goo sari wi u koo kpī u ka nùn ye bǎnu ko ka gem.

<sup>11</sup> Tǎn kǎsobun yɛnu ga koo gbiwa, adama gemgibun yɛnu ga koo kuurawa baa gǎ n sǎa nge kuru tǎna.

<sup>12</sup> Tǎnu ra n tamaa win sanu sanusu su wǎwa, adama gǎɔwa sin kǎkǎɔ.

<sup>13</sup> Yɛsu koo kpī su tǎnun nuku sankiranu bere. Mɛya maa nuku dobu koo kpī bu gǎsira nuku sankiranu.

<sup>14</sup> Tǎn kǎso u koo win kookoosun are wa. Nge mɛya tǎn geo u koo maa wigisun are wa.

<sup>15</sup> Be ba ra gari wure fuuku, ba ra naane kowa kpuro ye ba bu sǎɔwa, adama bwisigii u ra n win sanu sanusu laakari sǎawa.

<sup>16</sup> Bwisigii u ra durum bɛrum kowa, kpa u ye deri, adama gari bǎkǎ u ra kpuro kowa bɛrum sari.

<sup>17</sup> Wi u ra mǎru se fuuku, gari baka kookoosa u mǎ. Wi u bwisi kǎsi yiba, u tii tusiru guremǎwa.

<sup>18</sup> Be ba ku ra bwisiku bu sere gari wura, gari bakara ya ra bu marue. Be ba maa laakari mǎ, yɛra ta ra ko ben bɛɛɛ.

<sup>19</sup> Tǎn kǎsobu ba koo tǎn geobu yiirawa bu bara ko.

<sup>20</sup> Goo ku ra sǎaro kǎ, baa ka win berusebu, ba ra n nùn tusawa, adama gobigii u ra n bǎɔba yibawa.

<sup>21</sup> Wi u win beruse gema, durumwa u kua, adama wi u sǎarobun wǎnwǎndu mǎ, u koo domaru wa.

<sup>22</sup> Be ba ra kǎsa bwisiku, ba kǎɔrewa, adama be ba ra gea bwisiku, durom ka gema ba ra sǎɔsi.

<sup>23</sup> Sǎmburu kpurowa ta ra n are mǎ, adama gari saarinu, sǎara nu ra ka nɛ.

<sup>24</sup> Dukia ya sǎawa bwisigiin are, adama gari bǎkǎ, gari baka kookoosa su ra n nùn wǎasi.

<sup>25</sup> Seeda dio gemgii u ra tǎmbun hunde wǎrewa, adama wee kowo, weesa u ra n sǎamǎ.

<sup>26</sup> Wi u Yinni Gusunǎ nasie, tǎsi yee damgira u mǎ mi. Gusunǎwa u ra maa yɛron bibu kǎsu.

<sup>27</sup> Yinni Gusunǎn nasiaru ta sǎawa wǎarun nuuru. Teya ta ra tǎnu yare gǎn yinan di.

<sup>28</sup> Tǎn dabira ta sǎa sina bokon bɛɛɛ, adama win tǎmbu bǎ n yarina, win banda nim surewa.

<sup>29</sup> Wi u ku ra mǎru ko fuuku, bwisi bɛkɛya u mǎ, adama win mǎru ya ra se fuuku, gari bakara u ra sǎɔsi.

<sup>30</sup> Bwɛra yǎ n kpī, ya sǎawa wasin alafia, adama nisinu nu sǎawa nge bara te ta ra kukunu tem.

<sup>31</sup> Wi u sǎaro dam dǎremǎ, u win taka kowo torarimǎwa, adama wi u nùn wǎnwǎndu kua, u taka kowo wi bɛɛɛ wɛɛmǎwa.

<sup>32</sup> Tǎn kǎso, nuku kǎsura ta ra nùn fuke, adama gemgii u ra n tororu sǎwa baa gǎn wuswaaɔ.

<sup>33</sup> Bwisigiin gǎruɔ laakariwa ya ra n wǎa, adama ba n kpɛ bu ye wa gari bǎkǎn mi.

<sup>34</sup> Gem mu ra temgibu bɛɛɛ dokewa, adama durum ya ra bu sekuru dokewa.

<sup>35</sup> Sina asakpǎ bwisigiwa sunǎ u ra ka nǎnu geu mɛɛri, kpa u ka wi u nùn sekuru dokemǎ mǎru ko.

## 15

<sup>1</sup> Wisi bi bu du, bu ra mǎru suresiewa, adama gari gerubu ka dam biya bu ra mǎru seesie.

<sup>2</sup> Bwisigiin gari yi ra de tǎnu u yɛru kasu, adama gari bǎkǎn nǎɔ, wiira gariya ga ra n saarimǎ.

<sup>3</sup> Yinni Gusunǎn nǎni wǎawa yam kpuro. Yi tǎn kǎsobu ka gemgibu mɛɛra.

<sup>4</sup> Gari yi yi nukuru yemiasiamǎ yiya yi ra ka wǎaru nɛ, adama gari kam yi ra tǎnun gǎru sankuwa.

<sup>5</sup> Wi u ra win baaban sǎɔsiru atafiiru ko, gari bǎkǎwa, adama wi u ra gerusibu wure, win bwisi koo sǎɔsira.

<sup>6</sup> Gemgiin yɛnuǎra arumani baka wǎa, adama ye tǎn kǎsoba mennamǎ, wahalawa ya ra ka nɛ.

<sup>7</sup> Bwisigibun nǎɔwa ga ra n yɛru kparamǎ, adama bwisi sarirugibun gǎru ga n sǎa mɛ.

<sup>8</sup> Yinni Gusunǎ u ku ra tǎn kǎsobun yǎkuru waabu kǎ, adama gemgibun kanaru ta ra nùn wɛre.

<sup>9</sup> Yinni Gusunǎ u tǎn kǎsobun swaa tusa, adama be ba gea mǎ, beya u kī.

<sup>10</sup> Wi u swaa gea deri, ba koo yɛro sɛɛyasiawa gem gem. Wi u maa sɛɛyasiabu yina, u koo gbiwa.

11 Yinni Gusunǎ u yě ye ya kooramǎ gǎribun wǎa yerǎ. Kaa sere gere tǎnun gǎruǎ?

12 Wi u tii sue, u ku ra kǎ bu nǎn gerusi. U ku ra maa kǎ bwisigibu bu nǎn bwisi kě.

13 Nuku doba bu ra wuswaa dǎerasie, adama nuku sankiraru ta ra wuswaa burisinǎwa.

14 Wi u bwisi mǎ, u ra yěru kasuwa, adama gari bǎkǎ u ra n buriwa win gari bakaru sǎǎ.

15 Wǎnwǎndo u ra n wǎawa wahala sǎǎ baadomma, adama doo nǎǎrugii, u ra n tǎǎ bakaru mǎwa saa baayere.

16 N buram bo a n sǎa sǎaro, kpa a n Yinni Gusunǎ nasie, n kere a n dukia mǎ kpa a n wurure.

17 N sanǎ bo a di ka kpee wurusu yǎnu mi kǎra wǎa, n kere a di ka yaa gungia yǎnu gǎn mi tusira wǎa.

18 Wi u mǎru mǎ, u ra sannǎsu seeyewa, adama wi u suuru mǎ u ra su kpeesiewa.

19 Yikuron swaa ya ra n sǎki yibawa. Wi u gem swǎigia kpa ya n dǎere.

20 Bii bwisigiiwa u ra de win tondon nukura n do, adama bii gari bǎkǎ u ra win mǎro gemwa.

21 Gari baka kookoosu su ra gari bǎkǎ dorewa, adama wi u bwisi mǎ, daa gea u ra ko.

22 Wi u ku ra bwisi bikie win himban sǎ, ya ku ra koore, adama wi u bwisi kǎǎbu mǎ, win himba ya ra koorewa.

23 Wi u gari wisibu tuba saa ye n weenǎ, u ra n nuku dobu mǎwa.

24 Wi u bwisi mǎ, u ra wǎarun swaa swǎiwa, kpa u swaa deri ye ya dǎǎ gǎǎwǎ.

25 Yinni Gusunǎ u ra tii suon diru surewa, adama u ku ra de bu gǎminin tem kǎǎro mure.

26 Yinni Gusunǎ u bwisi kǎsi tusa, adama gari yi yi kǎru sǎǎsimǎ, yiya yi ra nǎn dore.

27 Wi u ra gobi kasu ka swaa kǎsa, u win yǎnu wahala dokemǎwa, adama wi u nǎm biran kǎnu tusa, u ko n wǎawa.

28 Gemgii u ra bwisikuwa u sere wisi, adama gari kǎsiya tǎn kǎso u ra n saarimǎ.

29 Yinni Gusunǎ u ku ra tǎn kǎson kanaru laakari ko, adama u ra gemgiin kanaru nǎ.

30 À n tǎnu mǎera ka kǎru, u ko n nuku dobu mǎ. À n maa tǎnu labaari dora sǎǎwa, ya ra nǎn dam kě.

31 Wi u gerusibu wura bi bu koo nǎn faaba ko, u ko n wǎawa bwisigibun wuurǎ.

32 Wi u sǎǎsiru yina, u tii mǎera mǎwa, adama wi u wura ba nǎn gerusi, u koo bwisi wa.

33 À n kǎ a bwisi ko, a de a gina Gusunǎ nasia. À n kǎ a bǎere wa, a de a gina tii kawa.

### *A Yinni Gusunǎ yaayo*

#### *baadomma wunǎn wǎaru sǎǎ*

## **16**

1 Tǎmbu ba ra gǎa dabinu nia ko, adama Yinni Gusunǎwa u yen kǎkǎǎ yě.

2 Tǎnun sanu sanusu su ra n dǎndewa win tiin nǎni sǎǎ, adama Gusunǎwa u ra nǎn wǎeri.

3 A Yinni Gusunǎ wunǎn sǎma kpuro nǎmu sǎndio, kpa ye a nia sǎa kpuro yu nun koorǎ.

4 Yinni Gusunǎ u kpuro kua win himba yu ka yibiara, sere mam ka tǎn kǎsobǎ, be u koo kam koosia.

5 Yinni Gusunǎ u ku ra tii suo kǎ. U koo nǎn seeyasiawa kam kam.

6 À n mǎ dee dee, ma a sǎa naanǎgii, Yinni Gusunǎ u koo nun wunǎn toranu suuru kua. À n nǎn nasie, kpa u nun kǎsa kpuro gbara.

7 Tǎnun daa yǎ n Yinni Gusunǎ wǎere, u ra de bu dora wi ka win yiberǎba mam.

8 N sanǎ a n dukia fiiko mǎ kpa ya n dǎere, ka sere ye kaa n ka dukia baka mǎ ka keeta.

9 Tǎnu u ra nia ko ye u kǎ, adama Gusunǎwa u ra win sanu sanusu kpare.

### *Mǎn ni nu ka sinambu yǎ*

10 Sina boko u ra gari kowa ka Gusunǎn yiiko. Yen sǎna win siribu bu ra n sǎa dee dee.

11 Kilo ka yǎirutii ni nu sǎa dee dee yera Yinni Gusunǎ u kǎ. Wiya u ra sǎǎsi nge mǎ ba koo ye dendisina.

12 Sina boko kun wuramǎ bu kǎsa ko, domi gema mu koo de win bandu ta n tǎsa.

13 Gema sina boko u ra kǎ. U ra kǎwa bu nǎn gem sǎ.

14 Sina bokon mǎru yǎ n seewa, u koo kpǎ u gǎo gǎo bǎrie, adama bwisigii u koo nǎn kǎkiri u marisia.

15 Sina boko ù n nuku dobu mǎ, win tǎmbun hunde ya koo daka da. U n maa

goo durom kua, ya sǎawa nge gura ye ya na gbeburun saa.

*Wǎasināa ka tii nɛnubu*

<sup>16</sup> Tǎnu ù n bwisi ka laakari mǎ, n wǎ n kere ù n wura ka sii geesu mǎ.

<sup>17</sup> Gemgii u ra kǎsa duka suuriwa. Wi u win sanu sanusu laakari sǎa, u ra win wǎaru nǎni dokewa.

<sup>18</sup> Faari ya ra tǎmbu surewa. Tii suabu bu ra ka kam kobu nɛwa.

<sup>19</sup> N buram bo a tii kawa kpa a n sǎa bwɛɛbwɛɛ, ye kaa n ka baa mǎ tii suobun arumani sǎa.

<sup>20</sup> Wi u ra bwisiku u sere gǎanu ko, u ra kuurewa. Mɛya wi u maa Yinni Gusunǎ naanɛ sǎa, u ra n nuku dobu mǎ.

<sup>21</sup> Wi u ra siri ka laakari, u bwisi mǎwa. Gari yi ba gerua ka kǐru, yiya yi ra tǎmbu kamie.

<sup>22</sup> Wi u bwisi dendimǎ yi koo nùn wǎaru wɛ, kpa bu gari bǎkǎ sɛɛyasia gen gari bakarun sǎ.

<sup>23</sup> Be ba bwisi mǎ ba ra gari kowa ka laakari, kpa ben gari yi, yi tǎmbu kamia.

<sup>24</sup> Gari dori yi sǎawa nge tim gǎm mɛ mu dim do, mu ra maa wasi dam sosie.

<sup>25</sup> Tǎnu u ra n tamaa win sanu sanusu su wǎwa, adama gǎwa sin kǎkǎrǎ.

<sup>26</sup> Gǎrǎ ta ra de tǎnu u win sǎmburu sǎa hania sosi, domi u kǐ win gǎru tu kpe.

<sup>27</sup> Tǎnu kam, kǎsa u ra n bwisikumǎ, kpa ya n yarimǎ win nǎn di nge dǎa.

<sup>28</sup> Tǎn kǎso u ra sikirinǎsu seeyewa. Tǎn wǎ u ra maa bǎrǎba karanɛwa.

<sup>29</sup> Daa bǎbǎyagii u ra tǎnu nǎni wǎkewa, kpa u nùn sure swaa kǎsa sǎa.

<sup>30</sup> Wi u nǎni yinwa ma u nǎa tǎndu beri u ka kǎsa ko, u ye kua kǎ.

<sup>31</sup> Seri kpiki yi sǎawa bɛɛɛɛ baka, domi wi u gem swǎi, wiya u ra yi wa.

<sup>32</sup> Wi u kpǎa u win mǎru kamia, u sǎawa tabu durǎ ka gem. Wi u kpǎa u tii nɛnua, u kere tabu durǎ wi u wuu bǎkǎ kamia.

<sup>33</sup> Sǎrobu ba ra yanim so bu ka wa ye n koo tǎnu deema, adama Yinni Gusunǎ turowa u yɛ ye n koo koora sia.

## 17

<sup>1</sup> N sanǎ bo a dǎa dǎki tia wa a di bǎri yǎndu sǎa, ye kaa ka tǎa baka dim di mi sannǎsu wǎa.

<sup>2</sup> Sǎm kowo laakarigii u ra kowa win yin-nin bii be ba gea yinan wirugii, kpa u tubi di ka be sannu.

<sup>3</sup> Dǎwa ba ra ka wura ka sii geesu sǎwe, adama Yinni Gusunǎwa u ra tǎnun gǎru wɛɛri.

<sup>4</sup> Tǎn kǎsowa u ra tǎn kǎson gari swaa daki, kpa wee kowo u maa weesugii swaa daki.

<sup>5</sup> Wi u sǎarobu yɛɛmǎ, Gusunǎwa u yɛɛmǎ wi u bu taka kua. Wi u win beruse yɛɛmǎ yɛn sǎ kǎsa nùn deema, ba koo yɛro sɛɛyasia.

<sup>6</sup> Debuminu nu sǎawa durǎ tǎkǎn bɛɛɛɛ. Baababa ba maa sǎawa ben bibun bɛɛɛɛ.

<sup>7</sup> Gari asansigii kun ka gari bǎkǎ weenɛ. Kaa sere gere weesu ka sina boko?

<sup>8</sup> Gabu ba ra n tamaa ben kǎra ta koo ka bu gǎa geenu naawa. Mi ba gesi dua kpuro tu ben bukata wunana.

<sup>9</sup> Wi u ra berusen toranu duari, u kǐ ba n kǎanɛwa. Wi u ra maa nu yaaye win gari gerubu sǎa, u bǎrǎnu karanamǎwa.

<sup>10</sup> Gerusibu bu ra sǎmburu ko wi u bwisi mǎn mi, n kere bu gari bǎkǎ bokuru so nǎn wunǎbu (100).

<sup>11</sup> Tǎn kǎso u ra n kasuwa u tǎnu seesi, adama ba koo nùn tǎn kǎso kpare u nùn sɛɛyasia.

<sup>12</sup> N buram bo a ka puruka yǎni yinna te ba buu wǎrari, ye kaa ka gari bǎkǎ yinna gɛn wiirara seewa.

<sup>13</sup> Wi u ra gea kǎsa dibu kǎsie, kǎsa kun kpeemǎ yɛron yɛnuǎ.

<sup>14</sup> Wi u sikirinǎsu torua, n sǎawa nge u nim guna gǎa. Yen sǎ, a su derio sannǎ gu sere fore.

<sup>15</sup> Wi u tǎn kǎso gem wɛɛmǎ, ka wi u gemgii taarɛ wɛɛmǎ, be kpurowa Yinni Gusunǎ u tusa.

<sup>16</sup> Mba gobin arufaani gari bǎkǎn nǎma sǎa. U koo ka yi bwisi dwe? Aawo, u n yɛn bwisi mǎ.

<sup>17</sup> Bǎrǎ kǎnasibu ba ra kǐru sǎasinɛwa saa kpuro sǎa. Wahalan saa sǎara mero bisi u ra somi.

<sup>18</sup> Gari bǎkǎwa ga ra wure gu goon dibu sǎbe.

<sup>19</sup> Wi u ra sannǎsu kǎ, u ra durum kǎwa. Wi u ra gǎanu nia ko ni nu nùn kere, u koo kam kowa.

<sup>20</sup> Wi u ra tǎnu nǎni wǎke, u n nuku dobu wasi. Wi u ra gari kǎsi gere, kǎsa ya ra nùn deemɛ.

21 Wi u gari bəkə mara, nuku sankirana u ra n mə. Meya bii wi u kun asansi mən tundo u n kpē u n nuku dobu mə.

22 Nuku dobu bu sāawa tīm gem wasin sō, adama nuku sankiraru ta ra wasi dam dwiiyasiewa.

23 Tən kəsowa u ra nəm biran kēnu mwe u ka tōnu gem bira.

24 Laakarigii, bwisiya u ra n naa gire, adama gari bəkə, ga ra n bwisikuməwa ye ga n wasi.

25 Bii gari bəkə u ra win tundo ka win mero nuku sankiranu kpēewa.

26 N n weene bu gemgii gāanu bure u kəsia yèn sō u gem gerua. N n maa weene bu sunə so yèn sō u siri dee dee.

27 Wi u yēru mə, u ku ra gari gere too. Wi u laakari mə, u suuru məwa.

28 Wi u win nəə kpīa, u bwisi məwa. Baa gari bəkən tii, gā n maari, kaa n tamaa ga bwisi məwa.

## 18

1 Wi u win tii gəwa, win tiin arufaaniwa u kasu. U ra məru sewa bā n kī bu nùn bwisi kē.

2 Gari bəkə u ku ra bwisi kā, ma n kun mə u win gari bakarar sōsi.

3 Nuku kəsuru ta ra ka gəndu nēwa, kpa bεεε sariru tu ka sekuru na.

4 Tənun gari yi sēwa nge daa tən nim mu duku, adama bwisi yi sāawa nge nim mε mu yarimə saa bwian di.

5 N n weene a yōra toron biruə, kpa a gemgii nùn win gem bira.

6 Gari bəkən gari yi ra ka sikirinəs u nēwa, kpa win nəə gu ka soonaa na.

7 Gari bəkən gariya yi ra nùn yina mwe, kpa yu nùn kam ko.

8 Dəmen gari yi sāawa nge dīa duronu ni tamba kata mə ba mwεemə.

9 Wi u ra səmburu atafiiru ko, ka wi u tu sankumə, be kpuro tia.

10 Yinni Gusunə u sāawa nge gbāra damgiru. Gemgii u n duka da mi, u ko n wāawa bəri yəndu səə. 11 Gobigii u ra win dukia garisiwa nge gbāra te ta dam mə, domi u tamaa yiya yi nùn kəsū.

12 Tii suabu bu ra ka tōnu kam kobu naawewa, adama tii kawabu bu ra dewa bu tōnu bεεε wē.

13 Wi u ku ra gari swaa daki u sere wisi, ya win gari bakarar sōsiməwa. Meya u maa tii sekuru dokeməwa.

14 Tōnu u n kī u n wāa, ya ra nùn dam kē win bararu səə, adama wi u kun yīiyəbu mə, wara koo kpī u nùn dam kē.

15 Bwisigii u ra kāwa u yēru sosi. Laakarigii u ra maa kāwa u sōsiru wa.

16 Kēnu nu ra tōnu swεε kuewa, kpa nu de yēro u damgibun nōnu geu wa.

17 Siribu səə wi u gbia u gari gerua, yi ra n gina sāawa dee dee, sere win yiberε u n maa wigii gerua.

18 Tεε duma ya ra sōsi wi u gem mə, kpa sannəs u su kpe, kpa yu damgibu yakiana.

19 À n wunen bərə torari, ya sē a ka nùn susi n kere a gbāra damgiru sura. I n maa sanna, i ka dora, yen sēsə ga kpā ga kere dii te ba ka kəkərə damgia kenuan dubu.

20 Tənun geren areya u ko n ka wāa.

21 Gari yi koo kpī yi tōnu go. Yi koo maa kpī yi nùn wāaru wē. Wi u ra gari saari u koo yin are wa.

22 Wi u kurə wa u gāa geenu wawa. Gusunən duroma.

23 Sāaro u ra gari gerewa ka wənwəndu, adama gobigii u ra gerewa ka dam.

24 Bərə dabinu nu koo kpī nu ka tōnu nōni swāaru naawa, adama bərə goo u mero bisi kere.

## 19

1 N buram bo a n sāa sāaro kpa a n sīimə dee dee, ye kaa n ka sāa gari bəkə kpa a n weesu mə.

2 Hania yēru sariru səə, ya n arufaani mə. Sendaru ta ra ka tora dabinu nēwa.

3 Sanam mε tōnu u wāa wahala səə win gari bakarar sō, Gusunəwa u ra ka məru ko.

4 Gobigiin bərəba ba ra n dabiru sosiməwa, adama sāaro, bərə turo wi u mə, u ra n mam kī u nùn deriwa.

5 Ba koo seeda weesugian dio sεεyasiawa kam kam. U n kisiramə.

6 Baawure u ra n kasuwa u damgii fufu ko. Baawure u ra n maa kīwa u n sāa wi u ra kēnu wən bərə.

7 Sāaron mero bisibu ba ra nùn yinewa. Kaa sere gere win bərəba? Baa u n kasu u ka goo gari ko, u ku ra wa.



8 Wi u ra bwisiku u sere gǎanu ko, win hunden alafiawa u kasu. Wi u maa bwisi kasu, doo nǎara yi koo ka nùn naawa.

9 Ba koo seeda weesugian diobu seeyasiawa kam kam, kpa ben weesu su bu kam ko.

10 N n̄ weene gari bǎkǎ u n wǎa doo nǎaru sǎo. Kaa sere gere yoo u n sinambu kpare?

11 Tǎnu wi u bwisi mǎ, u ra win mǎru nenewa. U ra tora ni ba nùn kua duariwa win beeren sǎ.

12 Sunǎn mǎru yà n seewa, ya ra n nanum mǎwa nge gbee sunǎn kukiribu, kpa win durom mu n arufaani mǎ nge kakoru yakasu wǎllǎ.

13 Bii gari bǎkǎ u ra ka win tundo nǎni swǎaru naawewa. Tǎn kurǎ nǎo gǎmunugiin sannǎsu ku ra kpe nge nim me mu dǎakumǎ.

14 Kaa kpī a yenu ka dukia tubi di, adama Gusunǎwa u ra tǎnu kurǎ laakarigii wǎ.

15 Yikuru ta ra tǎnu dom kpǎewa. Wi u ku ra maa gǎanu ko, u n̄ gǎoru biamǎ.

16 Wi u Gusunǎn wooda neni, u win wǎaru kǎsuwa. Wi u kun win sanu sanusu laakari sǎa u koo gbiwa.

17 Wi u sǎaro kǎru wǎemǎ, Yinni Gusunǎwa u bǎkuramǎ. U koo maa yǎro nùn win nuku tian are wǎ.

18 A wunen bii seeyasio sanam me a yǎ ya koo nùn somi, adama a ku nùn so a go.

19 Wi u ka mǎru gǎanu sankǎ, u koo yen kǎsire wǎwa. Wi u kun nùn kǎsire ye bikie, u nùn dam kǎmǎwa u ka wure u ko.

20 A bwisi swaa dakio, a de bu nun yi keu ko, kpa a ko bwisigii wunen wǎarun tǎo ni nu tie sǎo.

21 Tǎnu u ra gǎa dabinu nia ko, adama Gusunǎn himba tǎnawa ya ra koore.

22 Me ba ra n kī tǎnu u n sǎa, yera u n sǎa naanegii. N buram bo a n sǎa sǎaro, ye kaa n ka sǎa weesugii.

23 Wi u Yinni Gusunǎ nasie, u ko n wǎaru mǎ, kpa win wǎa te, ta n deburu mǎ. U n̄ maa nǎni swǎaru garu wasi.

24 Gabu ba yikuru mǎ sere bǎ n dīa gbǎeru nǎma kpǎe, ba ku ra maa kpī bu ye wuna bu ka da nǎwǎ.

25 A tǎn yaa kasikio soowo kpa gari bǎkǎ u bwisi ko.

26 A bwisigii gerusio, kpa u gia ye a kī a nùn sǎosi.

27 Nen bii, à n sǎosiru biru kisi, wunen yǎru ta koo kpe.

28 Seeda weesugian dio u ra gem yaakoru kowa. Kǎsan kīra ta ra n tǎn kǎso neni.

29 Tii suo u ra n wǎawa seeyasiabun kari sǎo. Gari bǎkǎ u ku ra maa soberu bie.

## 20

1 Tam nǎrubu bu ra tǎnu ko yaakorugii ka wurenugii. Wi u dera mu nùn go, u n̄ bwisi mǎwa.

2 Sunǎn mǎru ya sǎawa nge gbee sunǎn kukiribu. Baawure wi u nùn nǎo kuurimǎ, u win tii dokemǎwa kari sǎo.

3 Wi u ku ra sannǎn batu kǎ, wiya ba koo beere wǎ, adama gari bǎkǎ ga ra mǎru sewa fuuku.

4 Wi u ku ra wuku bǎmbǎmmun sǎ, gǎebun sanam u n̄ gǎanu wasi.

5 Tǎnun gǎrun bwisikunu nu sǎawa nge nim bweru te ta duku, adama wi u bwisi mǎ wiya ra n nim men takam yǎ.

6 Tǎn dabira ta ra n ten bǎrǎkinirun gari mǎ, adama wara u naane mǎ ka gem.

7 Gemgii u ra n sīimǎwa daa gea sǎo. Win biba ko n maa sǎawa doo nǎorugibu.

8 Sanam me sina boko u sina u ka siri, yande u ra tubuwa mi kǎsa wǎa.

9 Wara koo kpī u nee, win gǎru ga deere, u n̄ durum mǎ.

10 Yinni Gusunǎ ku ra kǎ ba n kiaru yīrumǎ ka kilo ka sakaku ye ya n̄ sǎa dee dee.

11 Baa bii, u ra sǎosiwa win kookoosu sǎo ù n sǎa daa geagii.

12 Swaa si su gari nǎomǎ, ka nǎni yi yi yam waamǎ, Yinni Gusunǎwa u ye kpuro kua.

13 A ku dom kīa kpa yǎaru tu ku raa nun wǎri. A de a se bururu, kpa a dīanu wa a di a debu.

14 Wi u kiaru dwemǎ u ra tu yaa kasikiwa, adama ù n tu dwa u kpa, u ra n̄ tii siaramǎwa.

15 Wura kun sǎ, wesekii geenu maa yiba, adama be ba ra gari bwisigii gere, ba n̄ dabi.

16 Goo ù n sǎo goo swaa gbiiya u ka dibu sua wunen mi, a wi u yǎro gbiiya min yaberu tǎruba mǎo.

17 Dīa ni tǎnu wa ka swaa kǎsa, nu ra n gina dibu dowa, adama amen biru, nu ra n sǎawa nge yanim nǎwǎ.

18 Tǎnu ù n bwisi kēǎ geo wa, ye u nia sǎa ya ra koorewa. A ku tabu da bìn sǎaru a ñ kue.

19 Kǎrumǎtǎ kowo u ra asiri kparewa. A be ba ra gari saari too duka suurio.

20 Wi u win mero ñ kun mε win tundo bǎrusi, u koo gbiwa nge fitila.

21 Dukia ye tǎnu u wa fuuku, amēn biru ya ku ra n domaru mǎ.

22 A ku nεε, kaa kǎsa kǎsia ye ba nun kua. A gesi wunen naanε dokeo Yinni Gusunǎ sǎǎ, u koo nun faaba ko.

23 Yinni Gusunǎ u ku ra kǎ ba n kiaru yīrumǎ ka kilo ye ya ñ dee dee sǎa.

24 Yinni Gusunǎwa u ra tǎnun wǎaru kpare. N n mēn na, tǎnu kun kpē u gia mi win sanu sanusu ka nùn dǎǎ.

25 Kari baka, à n Gusunǎ nǎǎ mwεεru kua a nεε, kaa nùn yeni kē. N deema a ñ bwisika.

26 Sunǎ bwisigii u ra tǎn kǎsobu sikiewa mi ba sebi, kpa u bu sεyasia u kun ben wǎnwǎndu kue.

27 Tǎnun gǎru ga sǎawa ge Yinni Gusunǎ u nùn wē gu ka win sǎǎwǎ yam bururasia.

28 Sina boko wi u naanε mǎ, ma u win tǎmbu kī, u ku ra nande. U n maa bu sirimǎ gem sǎǎ, win banda koo tε.

29 Dama mu sǎa aluwaasiban bεεεε. Seri kpiki yiya yi maa sǎa bukurobun bεεεε.

30 Bà n nuku kǎsurugii so ba mεera kua, win nuku kǎsuru ta koo kpe, kpa u bwisi ko.

## 21

1 Sina bokon gǎru ga sǎawa nge daa tora Yinni Gusunǎn nǎma sǎǎ. U ra gu gǎsiewa mi u kī.

2 Tǎnu u ra n tamaa win swεε kpuro yi dεerewa, adama Yinni Gusunǎwa u ra gǎru wēeri.

3 Wi u sīimǎ dee dee, win daa ya yǎkuru kere Yinni Gusunǎn mi.

4 Tii suabu ka tǎn biaru yera ya ra tǎn kǎsobun durum sǎǎsi.

5 Wi u kookari mǎ u ka win sǎmburun kpunaa ko, u koo ten arufaani wa, adama wi u ra gǎanu ko ka sendaru, gǎǎra koo nùn deema.

6 Dukia ye ba waamǎ ka weesu, ya ra doonεwa nge wiisu. Gǎǎ sǎǎra ya ra ka bu de.

7 Tǎn kǎsobun bǎbunu nu ra bu kam koosiewa, domi ba ñ kī bu sī dee dee.

8 Tǎn kǎsobu ba ku ra swaa mwε ye ya dende, adama be ba dεere, ben swaa ya ra n dee dee sǎa.

9 N buram bo a n wǎa wunε turo dii piibu sǎǎ, ye kaa n ka wǎa dii bakaru sǎǎ ka kurǎ wi u sannǎsu kī.

10 Tǎn kǎso u ra n kīwa u kǎsa ko ka win gǎru kpuro. Baa win bǎrǎ u ku ra deri.

11 Bà n tǎn yaa kasikio sεyasia mǎ, laakari sarirugii u ra bwisi kowa. Bà n bwisigii keu mǎ, u ra yēru sosisiwa.

12 Gusunǎ u sǎawa gemgii, u ra n mεerawa ye ya kooramǎ tǎn kǎson yenuǎ, kpa u nùn kpēε nǎni swǎaru sǎǎ.

13 Wi u yina u sǎaron wuri nǎ, ba ñ maa win tiigii nǎǎmǎ ù n somiru kanamǎ.

14 Nǎm biran kēru ta ra mǎru suresiewa.

15 Gem kobu bu ra gemgii nuku dobu wēwa, adama kǎsa ya ra kǎsan kowo kam koosie.

16 Wi u gera laakarín swaan di, gǎriba u koo da u deema.

17 Wi u dunian akande kpuro kī, u ku ra n gǎanu mǎ. Meya wi u ra tam ka dīa duronu kǎ, u ku ra gobi yi.

18 Tǎn kǎsobu ba koo nǎni swǎaru wa te gemgiba kun wasi.

19 N buram bo a n wǎa wunε turo dii piibu sǎǎ, ye kaa n ka wǎa dii bakaru sǎǎ ka kurǎ sannǎsugii.

20 Bwisigiin yenuǎra dukia ra n wǎa ka gǎa ni nu wǎ, adama gari bǎkǎ u ra win dukia sankuwa.

21 Wi u kasu u ko dee dee kpa u n sǎa tǎn geo, win wǎara koo dakaa da, kpa bu nùn gem kookoosu sǎǎsi ka bεεεε.

22 Bwisigii u ra kpī u du tabu durǎbun wuuǎ, kpa u ben dam bua mε ba naanε sǎa.

23 Wi u ra win yara nεnε u tii nǎni swǎaru gbarammewa.

24 Wi u tii sue u ra gǎa dabinu yaa kasikiwa, kpa tii suabu bu sǎǎsira win kookoosu sǎǎ.

25 Yikuron bine ya ra nùn gowa yèn sǎ u ku ra sǎmburu ko.

26 Baadomma gabu ba ra n wǎawa bine sǎǎ, adama gemgii u ra kpuro wēwa sere u tii duari.

27 Tǎn kǎson yǎkuru ta ku ra Gusunǎ wēre. Kaa sere gere te u ka bwisiku kǎsunu mǎ?

28 Ba ku ra weesugiin seeda dibu wure, adama wi u seeda dimo ye u nua ka gem, ba koo de u gari gere n ka te.

29 Tōn kōso u ra n sāawa nge wi u naane ma, adama gemgii u ra n yē ma u gea mō.

30 Tōnun bwisi ka win laakari ka win bwisikunu, yen gaa kun kpē yu Gusunōn himba sīya.

31 Tōnu u koo kpī u win dumi tabu yāa geenu sebusia tabun sō, adama Yinni Gusunōwa u ra tōnu nasara wē.

## 22

1 Yīsi geera dukia baka bēere kere. Bēere ya maa sii geesu ka wura kere.

2 Arumanigii ka sāaro, Yinni Gusunōwa be yiru kpuro kua.

3 Wi u laakari mō wiya ra gbi u kōsa wa kpa u kuke, adama laakari sarirugii u ra de u ye wōriwa kpa u yen wahala wa.

4 Tii kawabu ka Yinni Gusunōn nasiarun are sāawa dukia ka bēere ka wāaru.

5 Sāki ka yēri ra n wāawa tōn kōson swaa sō. Wi u win hunden faaba kī, wiya ra n ka yi tondine.

6 A bii swaa gea sōsio. U n kpēa, u n ye derimō.

7 Gobigiiwa u ra n sāaro nōma sikerene. Wī u maa bōkuramō u sāawa wi u nūn bōkuramōn yoo.

8 Wi u kōsa duura, kōsa u ra gē, kpa win dam dōrebu bu kpe.

9 Nuku tiagii u koo domaru wa, domi u ra win dīanu ka sāarobu bōnu ko.

10 A tōn yaa kasikio giro wunen min di, kpa sannōsu ka sikirinōsu ka wōma yu kpe.

11 Wi u ra kā win gōru ga n dēere, kpa u n da gari gere ka kīru, sina boko u koo ko win bōrō.

12 Yinni Gusunō u ra yēruigiin gere nōni doke, adama u ra weesugiin gere sōsiwa weesu.

13 Yikuro u ra n mō, u n yariō tōwō, domi gbee sunō ga wāa mi, ga koo nūn go swaa.

14 Kurō tanōn gari yi sāawa nge suura baka. Wi Yinni Gusunō u ka mōru mō, wiya u koo wōri mi.

15 Bibu ba ra gari baka kookoosu kā, adama seeyasiaba bu koo de bu su deri.

16 Wi u sāaro dam dōremō win gobi yi ka kpēa, ka wi u gobigii gāanu kēmō, be kpurowa ba tii sāaru kpēmō.

## *Kirō bwese bweseka*

17 A swaa tem kpīiyō kpa a bwisigibun gari nō. A ka gari yi na nun sōmō sōmburu koowo. 18 A yi dokeo wunen gōruō kpa a n sōru sāa a ka yi gere. Saa ye sō, kaa n nuku dobu mō. 19 Na kīwa a Yinni Gusunō naane ko. Yen sōna kon nun gari yi sō gison di mam. 20 Na raa nun gari dabinu yorua yi sō bwisi ka yēra wāa. 21 Yiya yi koo nun sōsi geeru sōsi te kaa naane ko. Bā n nun gāanu bikia, kpa a kpī a bu wisi dee dee.

22 A ku sāaron gāanu wōra win dam sarirun sō. A ku maa wōnwōndo dam dōre siri yerō. 23 Domi Yinni Gusunō u koo ka bu yina, kpa u be ba ben yānu gura go.

24 A ku ka mōrugii bōrōnu ko. A ku maa ka sannō kīro swīina. 25 Kaa ra win daa saari kpa a yina wōri.

26 A ku goon dibu mwa a sōbe. A kun da n wāa be ba tōmbu nō mweeru kuammen wuuru sō. 27 Domi a kun mō ye kaa kōsia, baa wunen kpin yeru ba koo tōruba mwa.

28 A ku wunen gberun kōrō susisia a ka googia mēne. A ye nenuō nge mē wunen sikadoba ba nun deria.

29 Wi u win sōmburun asansi yē, u koo kpī u ko sinambun sōm kowo, kpa u kun maa sāa wi u wāa bōkuō.

## 23

1 I n sō i dimō ka bukuro, a n tii se ka ye a waamō wunen wuswaa. 2 A n sāa dim kīro, a de a tii nēne. 3 A ku win dīa geenu bine ko. Sōrōkudo dīa ni, nu sāawa yina.

4 A ku tii nōwia ko a ka wa a ko dukiagii. A ku mam yen bwisikunu ko. 5 Gobi yi ra doonēwa saa ye kaa nēe, kaa yi mēeri. N da n sāawa nge yi kasa mō yi ka yōwa nge gunō bakeru.

6 A ku gōburon dīanu di. A ku maa win dīa geenu bine ko. 7 Domi u sāawa nge bwisiku ni nu wāa win gōruō. U koo nēe, a dio, a nōruo. Adama n nē mē win gōruō. 8 Kaa dīa ni sia ni a di mi, kpa gari dori yi a raa nūn sōwa yi ko kam.

9 A ku ka gari bōkō gari ko, domi u n ko n wunen gari gara.

10 A ku wunen gberun kōrō sara, kpa a ka sāaro ka gobekugia mēna. 11 Domi wi u koo bu mōru kōsia u dam mō, u koo maa bu sanna.

<sup>12</sup> A sõõsiru wuro ka wunen gõru kpuro te ba nun sõõsimõ. A sõõsi te ta yõru mõ swaa dakio.

<sup>13</sup> A ku wunen bii deri a kun nùn seeyasie. À n ka nùn sena so, u n gbimõ. <sup>14</sup> Adama à n ka nùn sena seeyasia, kaa win wāaru wõra gõribun wāa yerun di.

### *Bwisiyi tundo u win bii kēmõ*

<sup>15</sup> Næn bii, wunen gõru gà n bwisi kasu, næn tii ko na n nuku dobu mõ. <sup>16</sup> Ko na n nuku dobu mõ à n da gem gere.

<sup>17</sup> A ku tøn kõsobun wāaru binε ko, adama a n da Gusunõ mem nõwε. <sup>18</sup> Saa ye sõõra kaa n nuku dobu mõ sia. Wunen yiyõbu bu n maa kam mõ.

<sup>19</sup> Næn bii, a man swaa dakio kpa a ko bwisigii. A de a n sīimõ swaa gea sõõ. <sup>20</sup> A ku du tam nõrobu ka yaka diobun wuuru sõõ, <sup>21</sup> domi ba ra tii sāaru kpõewa. Wi u maa yikuru mõ, u koo kīasu sebe.

<sup>22</sup> A wunen tundon gere swaa dakio, domi wiya u nun mara. A ku wunen mero gem sanam me u tåkõ kua. <sup>23</sup> A gem ka bwisi ka sõõsiru ka yõru kasuo, kpa a ku de yen gaa yu nun doonari. <sup>24</sup> Gemgiin tundo u ra n nuku dobu mõwa. Wi u bwisigii mara, u ra n bõri yendu mõwa. <sup>25</sup> A wunen tundo ka wunen mero nukuru dorasio.

<sup>26</sup> Næn bii, a man wunen gõru wõeyõ, a de a næn daa saari. <sup>27</sup> A de a n yõ ma kurõ tanõ u kari mõwa nge suura baka. Tõnusin kurõ u maa sāawa nge dåkõ kõsa. <sup>28</sup> U ra n tõmbu yõõru bwõeyε nge gbenõ kpa u tøn dabinu ko naane sarirugibu.

### *Tam nõron daa*

<sup>29</sup> Wara koo hmm ko. Wara koo sән sõndu ko. Wara ra n sankinamõ kpa u n wurure. Wara ra n mæera waamõ kam. Weren nõniya yi ra n sõri. <sup>30</sup> Ma n kun mõ be ba tam sinε ba mu nõrumõ ba tam bwese bweseka mennamõ. <sup>31</sup> A ku tam buram mæeri sanam me mu ballimõ nõra sõõ. Meya mu n mwεebu sē, <sup>32</sup> adama amen biru mu ra sibu dõmwā nge waa dēegia. <sup>33</sup> Wunen nõni ko n kankam waamõ, kpa a n bwisiku kõsunu bwisikumõ wunen gõruõ. <sup>34</sup> Kaa siruku nge wi u kpī nim wõkun suunu sõõ. Kaa maa tirera nge wi u goo nimkuun beku sõritia neni. <sup>35</sup> Kaa gere a nεε, ba nun so adama n n nun due. Ba nun dāa kpasira,

wunen gam kun maa nun dumõ. Domma kaa dom se, a ka maa mu kasu a nõ.

### *Bwisigii ka tøn kõso*

## 24

<sup>1</sup> A ku tøn kõsobun wāaru binε ko. A ku kīa a n ka bu wāa. <sup>2</sup> Domi ba ra kāwa ba n tõmbu dam dõremõ, kpa ba n gerumõ kõsa ye ba koo ko.

<sup>3</sup> Lasabuwa ba ra ka yenu bani. Bwisiya ba ra ka ge tāsisiε. <sup>4</sup> Yõra ba ra ka gen dia gāa geenu ka arumani yibie.

<sup>5</sup> Wi u bwisi ka yõru mõ, wiya u dam mõ. <sup>6</sup> N weenε a lasabu ko a sere tabu da. Tøn dabunun bwisi kēε geeru ta koo de a nasara wa.

<sup>7</sup> Gari båkõ kun kpõ u bwisin asansi gia. Yen sõna u n kpõ u gari gere mi ba sirimõ.

<sup>8</sup> Wi u ra n kõsa bwisikumõ u koo yīsiru yari kõsan kobu sõõ. <sup>9</sup> Gari båkõn bwisikunu ra n durum wuuwawā. Wi u ra maa tõnu yaakoru ko, ba ra n nùn tusawa.

<sup>10</sup> À n tẽmanabu kpana wahala sõõ, a wunen dam sariru sõõsiwa mi.

<sup>11</sup> A kookari koowo a be ba n gāanu kue wõra be ba ka dõõ bu go. <sup>12</sup> Kaa kpī a weesu ko a nεε, a n yõ ye n koorā, adama Gusunõ u yõ ye n koorā, domi u ra tønun gõru wõeri. U mæera kpuro ye a mõ. U koo baawure nùn win kookoosun are wõ.

<sup>13</sup> Næn bii, a tim dio, domi tim mu wā, mu koo maa nun dore. <sup>14</sup> Nge meya bwisi yi ko n wā wunen wāaru sõõ. À n yi dendimõ, kaa kpī a n nuku dobu mõ. Kaa n maa yiyõbu mõ wunen sian sõõ.

<sup>15</sup> A ku gemgiin yenu yina beria. A ku win wāa yeru wõri a mwa. <sup>16</sup> Gemgii u ra wõrumε kpa Gusunõ u nùn seeya, adama tøn kõso, nõni swāaru ta ra nùn kamiεwa.

<sup>17</sup> A ku de wunen gõru gu dora wunen yibere ù n wõruma, n kun me ù n sokura.

<sup>18</sup> Domi Gusunõ ù n wa me, sårakudo u koo win mõru wuna win min di.

<sup>19</sup> A ku tii nõwia ko kõsan kowobun sõõ. A ku maa ye ba mæn binε ko. <sup>20</sup> Domi kõsan kowobu ba n gāanu wasi sia. Ben wāara koo kpewa tumaru nge fitila ge ga gum kpa.

<sup>21</sup> Næn bii, a de a Yinni Gusunõ ka sina boko nasia. A kun wāa be ba bu seesimõn wuuro. <sup>22</sup> Domi ba koo kam kowa subaru sõõ. Goo kun maa yõ seeyasia bi Gusunõ ka sina boko ba koo bu ko.



*Bwisigibun bwisi k̄eru*

<sup>23</sup> Wee ye bwisigiba maa gerua. Ba n̄εε, siribun saa sɔɔ, a ku goon n̄onu m̄εeri. <sup>24</sup> Wi u t̄on k̄oso gem w̄ε, t̄ambu ba koo n̄un b̄orusi, <sup>25</sup> adama wi u n̄un s̄εeyasia u ko n w̄aa doo n̄ōru sɔɔ, kpa t̄ambu bu n̄un domaru kua.

<sup>26</sup> Wi u ra nun gem s̄o, k̄i geera u nun s̄ōsi mi.

<sup>27</sup> A de a n gberu m̄o kpa a n ȳε m̄ε kaa kp̄i a tii diisia a sere ȳenu sw̄i.

<sup>28</sup> A ku wunen beruse seeda weesugia diiya. A ku n̄un n̄oni w̄oke ka wunen gari.

<sup>29</sup> A ku maa n̄εε, kaa n̄un kua nge m̄ε u nun kua. Kaa n̄un k̄asia nge m̄ε win daa ya n̄ε.

*Yikuron daa*

<sup>30</sup> S̄ō teeru na sara yikuro gari b̄ok̄o goon res̄em gbaar̄o. <sup>31</sup> Ma na deema s̄aki ka yaka k̄osusa su kpiim̄o baama, ma ten kara ye u kua ka kp̄enu ya w̄aruka. <sup>32</sup> Ma na ye m̄εera ka laakari, yera na bwisi d̄aba mi. <sup>33</sup> Na wa à n kpuna ma a dom m̄andu kua a dweeya fiiko a kun s̄amburu kue, <sup>34</sup> s̄aar̄u ta koo nun deemawa nge gb̄en̄o, kpa ȳaar̄u tu nun w̄ari nge swaa diobu.

**25**

<sup>1</sup> Salom̄ōn m̄onnu ganu wee, ni Esekiasi, Yudaban sina bokon t̄ambu ba m̄enna.

*Mɔnnu bwese bweseka*

<sup>2</sup> Sa ra Gusun̄o b̄εere w̄ε ȳen s̄o u ra ḡaanu ko ni sa n̄ kp̄ε su tubu. Sa ra sinambu b̄εere w̄ε ȳen s̄o ba ra ḡaanu w̄εeri.

<sup>3</sup> Nge m̄ε sa n̄ ȳε mi w̄ollun gunum mu ȳō ka mi tem dukum mu ȳōra, nge m̄εya sa n̄ maa sinambun ḡirusu ȳε.

<sup>4</sup> B̄a n sisun disinu s̄owa, seko u koo kp̄i u ka su ḡaa buranu ko. <sup>5</sup> Nge m̄εya b̄a n t̄on k̄sobu wuna sina bokon b̄okun di, win bandu ta koo dam ko gem sɔɔ.

<sup>6</sup> A ku tii sua sina bokon wuswaāo. A ku tii bukuwon ayeru w̄ε, <sup>7</sup> domi n buram bo bu n̄εε, a sin̄o mini, ka sere bu n̄εε, a seewo min di, wi u nun keren wuswaāo.

<sup>8</sup> À n k̄osa gaa wa, a ku senda a ka ye da siri yer̄o, domi b̄a n deema ya n̄ s̄aa gem, kaa sekuru wa.

<sup>9</sup> I n sanna ka goo, i n̄ōsin̄o ka wi, adama a ku goon asiri gere, <sup>10</sup> domi ù n ye nua, u koo nun sekuru doke kpa wunen ȳis̄iru tu sankira.

<sup>11</sup> Gari yi ba gerua saa ye n weene, yi s̄aawa nge ḡaa n̄i ba buraru kua ka wura n̄ kun m̄ε ka sii geesu.

<sup>12</sup> Bwisigiin kir̄o ya s̄aawa nge wuran taabu n̄ kun m̄ε wuran saba, wi u ye swaa dakin mi.

<sup>13</sup> Nge m̄ε yam susurun sanam, nim mu ra t̄onu dam k̄ε, nge m̄εya s̄om̄o naan̄egii u ra win yinni nukuru yemiasie.

<sup>14</sup> Wi u tii sue, k̄εε ni u n̄ w̄en s̄o, u s̄aawa nge woo ka guru wiru te ta ku ra ka gura n̄ε.

<sup>15</sup> Suuru ka temanaba ba ra ka siri kowobu kamiε. Gari doriya yi koo ben ḡoma dwiiyasie.

<sup>16</sup> À n tim wa a ku mu di mu nun kera, kpa a ku ra debu a mu sia. <sup>17</sup> Nge m̄εya a kun da wunen b̄ar̄o bere kiri kiri kpa u ku raa nun tusi.

<sup>18</sup> Wi u win beruse gari weesugii manim̄o, u ȳero k̄osa kuamm̄ewa, nge m̄ε bokuru n̄ kun m̄ε takobi n̄ kun m̄ε s̄εu ga ra t̄onu m̄εera ko.

<sup>19</sup> À n naan̄ε sarirugii naan̄ε kua n̄oni sw̄aarun sanam, ya s̄aawa kari nge wi u kona bar̄o u ka yaa temm̄o, n̄ kun m̄ε nge wi u ka n̄ō bar̄o tem t̄asim̄o.

<sup>20</sup> À n nuku sankiro womu kuamm̄ε, ya s̄aawa nge a win yaberu potam̄o puran sanam n̄ kun m̄ε a gem dokem̄o win boo sɔɔ.

<sup>21</sup> Ḡōru t̄a n wunen yiber̄ε m̄ò, a n̄un d̄ianu k̄εȳo u di. Nim n̄oru ḡa n̄ n̄un m̄ò, a n̄un nim k̄εȳo u n̄o, <sup>22</sup> domi n s̄aarewa a n̄un d̄ō s̄obim̄o. Yinni Gusun̄o u koo maa nun yen k̄s̄iaru w̄ε.

<sup>23</sup> Nge m̄ε s̄ō ȳesan n̄am geun woo ga ra ka gura n̄ε, nge m̄εya maa w̄inaa ya ra t̄onun m̄ōru seeye.

<sup>24</sup> N buram bo a n w̄aa wune turo dii piibu sɔɔ, ye kaa n ka w̄aa dii bakaru sɔɔ ka kur̄o n̄ō ḡomunugii.

<sup>25</sup> Labaari gea ye ya na tontonden di, ya ra t̄onu dorewa nge nim m̄ε t̄onu u n̄ora sanam m̄ε nim n̄oru ga n̄un m̄ò.

<sup>26</sup> Gemgii wi u dera t̄on k̄oso u n̄un daa tie, u s̄aawa nge d̄ak̄o ȳen nim ba k̄aruka.

<sup>27</sup> Nge m̄ε n̄ n̄ w̄a t̄onu u tim ḡom di too, nge m̄εya n̄ n̄ maa w̄a t̄onu u ȳis̄iru kasu.

<sup>28</sup> Wi u ku ra kp̄i u tii nen̄ε, u s̄aawa nge wuu ge ga n̄ gb̄araru m̄o.

*Gari bakasun daa*

## 26

<sup>1</sup> Bɛɛɛ ye ba gari bɔkɔ wɛɛmɔ, ya sɔawa nge gbeburu wuburun saa sɔɔ, n̄ kun mɛ gura ye ya nɛmɔ gɛɛbun saa sɔɔ.

<sup>2</sup> Nge mɛ gunɔ ga ra n yɔɔwa ga kun sine gam, nge mɛya b̄a n tɔnu b̄rusi wi u kun ḡaanu kue, ya ku ra n̄n di.

<sup>3</sup> Sɛna ya w̄awa ketekun s̄ɔ. Yaruka ya maa w̄awa duman s̄ɔ. Ma bokura w̄a gari b̄kɔn s̄ɔ.

<sup>4</sup> A ku gari b̄kɔ gari wisi ka gari baka gari, kpa a ku ra ko nge wi. <sup>5</sup> A gari b̄kɔ wisio nge mɛ win gari bakara nɛ, kpa u gia ma u n̄ bwisi mɔ.

<sup>6</sup> Wi u gari b̄kɔ ka gari ḡara, u sɔawa nge wi u tii naasu bura, domi u koo wahala wa.

<sup>7</sup> Nge mɛ yɛmɔn naasu su n̄ arufaani mɔ, nge mɛya gari b̄kɔn m̄ndu ta n̄ arufaani mɔ.

<sup>8</sup> Wi u gari b̄kɔ siaramɔ u sɔawa nge wi u kperu b̄kumɔ kpurantɛɛru sɔɔ u sere kara.

<sup>9</sup> Gari b̄kɔ wi u m̄ndu m̄ u sɔawa nge tam n̄ro wi u s̄aka n̄ni u f̄iamɔ.

<sup>10</sup> Yinni wi u gari b̄kɔ s̄amburu sua, u sɔawa nge tɛn towo wi u t̄ambu tweemɔ.

<sup>11</sup> Nge mɛ ye b̄ɔ ga sia, ga ra maa wure gu ye di, nge mɛya gari b̄kɔ u ra wure u win gari baka kookoosu ko.

<sup>12</sup> À n̄ goo wa wi u tii doke bwisigii, a n̄ yɛ ma gari b̄kɔ u n̄n sanɔ kere.

### *Yikuron daa*

<sup>13</sup> Ye yikuro u koo ka yari t̄ɔwɔ, u ra nɛɛwa, gbee sunɔ ga w̄a swaaɔ.

<sup>14</sup> Nge mɛ gambo ya ra n sikerenamɔ yen s̄aretii sɔɔ, nge mɛya yikuro u ra n̄ kp̄i u n̄ tɛrimɔ win kpin yeru w̄llɔ.

<sup>15</sup> Baa ù n̄ d̄ianu wa ya ra n̄ mam ka n̄n s̄ɛwa u ka nu da n̄ɔwɔ.

<sup>16</sup> U ra n̄ maa tamaa u bwisigibu n̄ɔba yiru bwisi kerewa be ba ra gari wisi dee.

### *Mɔnnu ganu*

<sup>17</sup> À n̄ gari w̄ari yi yi n̄ nun wa, n̄ sɔawa nge wi u b̄ɔn swaa gaba sanam mɛ ga duka doonɔ.

<sup>18-19</sup> Wi u win winsim n̄ni w̄kumɔ u m̄, na ka nun dweebu m̄wa, ȳero u sɔawa nge wiiru wi u d̄ɔ ka s̄ɛnu ka d̄ɔ kpenu k̄ɔmɔ ni nu koo t̄ambu go.

<sup>20</sup> D̄aa yà kun w̄a d̄ɔ sɔɔ, d̄ɔ u ra gbiwa. Nge mɛya k̄orumɔtɔ kowo ù kun w̄a sannɔ sari.

<sup>21</sup> Nge mɛ d̄ɔ ḡesu su ra de d̄ɔ ȳɛ yi n̄ w̄a, kpa d̄aa yu de d̄ɔ u n̄ w̄a, nge mɛya n̄ɔ ḡomunugii u ra sannɔ d̄ɔ susi.

<sup>22</sup> K̄orumɔtɔ kowon gari yi sɔawa nge d̄ia duro ni t̄amba kata m̄.

<sup>23</sup> Gari dori yi yi t̄onun ḡoru k̄su berua, yi sɔawa nge sii geesun bisu si ba mani s̄andu sɔɔ.

<sup>24</sup> Wi u t̄onu tusa u ra tii ḡosiewa win gari gerubun di u n̄ t̄ambu n̄ni w̄kumɔ. <sup>25</sup> Baa ù n̄ gari gerumɔ ka k̄iru, a ku yi wura, domi win ḡaru k̄sa ya yiba mam mam. <sup>26</sup> Baa ù n̄ bwisi m̄ u ka win tusiru bere, ka mɛ, win nuku k̄suru ta koo s̄ɔsira t̄ambun suunu sɔɔ.

<sup>27</sup> Wi u suura gbemɔ, wiya u koo ye w̄ari. Wi u maa kperu bimiamɔ, wiya ta koo s̄ɛre.

<sup>28</sup> À n̄ t̄onu weesu kua, a n̄n tusawa mi. Murafitiru ta ra ka kam kobu nɛwa.

## 27

<sup>1</sup> A ku tororu so sian s̄ɔ, domi a n̄ yɛ ye t̄ɔ te, ta koo nun marua.

<sup>2</sup> A ku tii siara, adama a de goo u nun siara.

<sup>3</sup> Kpenu ka yanim bunu, adama gari b̄kɔn m̄ru ya bunum kere mɛ.

<sup>4</sup> M̄ru ya dam m̄, adama wara u koo ȳra u nisinu ma.

<sup>5</sup> Gerusibu bu k̄iru kere te ta n̄ s̄ɔsiramɔ.

<sup>6</sup> Kpaasi wi u nun gerusi u sɔawa b̄r̄kini, adama t̄onu ù n̄ win yiberɛ b̄kasi u n̄n n̄ni w̄kumɔwa.

<sup>7</sup> Wi u deba u ra mam tim dibu yinɛwa, adama wi ḡɔra m̄ u ra siarewa baa ye ya sosu.

<sup>8</sup> Wi u wasam gariru yara tem tukumɔ, u sɔawa nge gunɔ ge ga gen sokuru deri ga b̄su.

<sup>9</sup> Nge mɛ turare ka gum sawaram mu ra t̄onu nuku dobu w̄ɛ, nge mɛya kpaasin bwisi k̄eru ta ra n̄ do.

<sup>10</sup> A ku wunen b̄r̄ɔ ka wunen tundon b̄r̄ɔ biru kisi. À n̄ w̄a wahala sɔɔ, a ku somiru kaso da wunen dusin mi, domi wunen beruse u koo nun somi n̄ kere wunen dusi wi u toma.

<sup>11</sup> N̄n bii, a de a tii n̄nɛ, kpa na n̄ nuku dobu m̄. Baa wi u man w̄ibu seewa, kpa n̄ kp̄i n̄ n̄n wisi.

12 Wi u laakari mō wiya u ra kōsa wa ye ya wee kpa u kuke. Wi u kun maa laakari mō u ra dewa u ye wōri kpa u nōni sōra.

13 Goo ù n sōo goo swaa gbiiya u ka dibu sua wunen mi, a wi u yēro gbiiya min yaberu tōruba mōo.

14 Goo ù n win winsim tōbura ka dam buru buru yellu, win tōbiri bi, bu ko n sāawa nge bōri.

15 Tōn kurō nōo gōmunugii u sāawa nge guru nim mē mu dāakumō mu ñ yōramō.

16 Wi u kī u nùn yōrasia u sāawa nge wi u kasu u woo yōrasia, ñ kun mē u gum yarum nenē win nōmāo.

17 Nge mē sisu su ra sisu nōo dēre, nge mēya tōnu u ra tōnusin daa sōmē.

18 Wi u dāru nōari, wiya u koo ten marum di. Wi u maa win yinni nōari, u koo bēere wa.

19 Nge mē tōnu ra win wuswaa wa nim sōo, nge mēya u ra win daa wa win gōruo.

20 Nge mē gōribun wāa yera ku ra debu, nge mēya tōnun binē ku ra kpe.

21 Dōowa ba ra ka wura ka sii geesu sōwe, adama tōnun daawa ba ra ka nùn siri.

22 Baa à n gari bōkō doke sorō a suna nge dīa bima, win gari bakara kun kpeemō.

23 A de a n wunen yaa sabenun bukata yē sāa sāa, kpa a n da nu nōari, 24 domi dukia ku ra n wāa tōnun nōmāo sere ka baadommao. Mēya maa bwese teeru ta ku ra n bandu dii sere ka baadommao. 25 A taka gēeyō gberō kpa a yakasu gē guunun gāarō yaka kpaasu su sere kpi. 26 A tii yānu kuo ka wunen yāanun sansu kpa a gberu dwe ka wunen bonun gobi. 27 Wunen bonun bom mu koo turi a ka wunen tii ka wunen yenu diisia, kpa a maa ka wunen sōm kowo tōn kurōbu nōari.

## 28

1 Wi u kōsa mō u ra duka suwa baa goo ù kun nùn gire. Adama wi u kun gāanu kue, u ra n tororu sōwa nge gbee sunō kpembu.

2 Tōmbu bā n seesinamō tem sōo, ben kparōba ba dabi, adama sina boko wi u bwisi ka laakari mō, win tem mu ra n wāawa bōri yendu sōo.

3 Sina boko wi u ra tōmbu dam dōre u sāawa nge guru baka ye ya ra dīanu sanku.

4 Be ba Gusunōn wooda yina, tōn kōsoba ba dam kēmō, adama be ba ye mēm nōowammē ba tōn kōsobu yinamōwa.

5 Tōn kōsobu ba ku ra gem swaa tubu, adama be ba ra Yinni Gusunō mēm nōowen mi, kpuro ra bu yeeriwa.

6 N buram bo a n sāa sāaro kpa a n daa gea mō, ye kaa n ka sāa gobigii kpa a n daa kōsa mō.

7 Wi u Gusunōn wooda mēm nōowammē u sāawa bii bwisigii, adama wi u tōn bēretēkēba swīi, sekura u ra ka win tundo naawē.

8 Wi u ra tōmbu gobi bōkure u nim doke too, win arumani ya koo wurawa wi u sāarobun wānwāndu mōn mi.

9 Wi u yina u Gusunōn wooda swaa daki, Gusunō u ra yēro yinēwa sere ka win kanarō.

10 Wi u taarē sarirugii suremō swaa kōsa sōo, wiya u koo wōri yina ye u bēri sōo. Adama be ba gem swīi, beya ba koo gea wa.

11 Gobigii u ra n tamaa u bwisi mōwa, adama sāaro bwisigii u koo kpī u yi tubu.

12 Gemgibu bā n tem kpare, tōmbu kpurowa ba ra bēere wa, adama ñ n tōn kōsobun na, tōmbu kpuro ba ra duki suwa bu kuke.

13 Wi u win toraru tii marisi, u ñ kooramō, adama wi u te tuuba kua, ma u te deri, Gusunō u koo yēro suuru kua.

14 Doo nōorugiiwa wi u Gusunō nasie baadomma. Wi u maa gōru bōbia u koo wahala wa.

15 Sina boko wi u tōmbu dam dōremō, u sāawa nge gbee sunō ñ kun mē nge yaa gōba gaa.

16 Wirugii wi u kun bwisi mō, u ra tōmbu dam dōrewa, adama wi u win dukia wa ka swaa gea, win banda ta ra te.

17 Wi u tōnu go, win tiin sikirōwa u duka dōo. Goo u ku raa nùn yōrasia.

18 Wi u daa gea mō, u ko n wāawa bōri yendu sōo, adama wi u swēē kōsi yiru swīi, u koo kōra yen gaa sōo.

19 Wi u ra gberu wuku, u ko n dīanu yibawa, adama wi u kam naa gire, sāara ta koo nùn deema.

20 Naanēgii u koo domaru wa too, adama wi u kasu u gobi ko fuuku, u ñ kōsa biamō.

21 N ñ weene a tõnu gem wē win nõni nasiarun sã, adama gabu ba ra ko me yèn sã ba bu dĩa dõka kã.

22 Binεgii u ra n kīwa u arumani wa fuuku, kpa u kun tamaa sãara koo nùn deema.

23 Wi u tõnu gerusimõ, ba ra nùn siare amen biru n kere wi u ra tõnu fufu ko.

24 Wi u win tundo ka win mero gbenimõ, ma u neε, ye ya kun toraru, wi ka swaa dio ba newa.

25 Wi u ra n win tiin arufaani kasu, u ra sannõsu seeyewa, adama wi u Gusunõ naane doke u koo kuurawa.

26 Wi u win tiin bwisi naane sãa, u sãawa gari bõkõ, adama wi u laakari mõ, u ko n wãawa bõri yendu sõ.

27 Wi u ra sãarobu nõari ka nuku tia, u ñ gãanu biamõ, adama wi u ka bu gõbu, u koo bõri wa.

28 Tõn kãsobu bà n bandu di, tõn dabira ra kuku yeru kasuwa, adama bà n bu fuka, gemgiba ba ra bandu di.

## 29

1 Wi u ra gerusibu yine, u koo kam kowa mam mam subaru sõ.

2 Ma gemgiba dabi tem sõ, tõmba ra n nuku dobu mõwa, adama tõn kãso ù n tem kpare, tõmbu kpurowa ba ra n weeweenu mõ.

3 Bii wi u bwisi kasu, u ra win tundo nuku dobu wēwa. Wi u ra n kurõ tanõbu gasirimõ, u win arumani sankumõwa.

4 Sina boko wi u win tem kpare gem sõ, u ra mu kuurasiewa. Adama wi u nõm biran kēnu mwaamõ, u ra mu kam koosiewa.

5 Wi u win beruse fufu mõ, u nùn yina beriammewa.

6 Tõn kãsobu ba ra yina mwaarewa ben tiin daa sõ, adama gemgibu ba ra n nuku dobu yibawa.

7 Gemgii u ra n yē ye n weene bu sãarobu kua, adama tõn kãso kun yen bwisi mõ.

8 Tõn yaa kasikiobu ba ra de wuu gu burisirawa, adama bwisigibu ba ra tõmbun mõru suresiewa.

9 Bwisigii ù n gari bõkõ siribu soka, u yēewa? U mõru kuawa? Baa ñ n mēren na, u ñ bin asansi wasi.

10 Tõn gowobu ba ku ra gemgii kã, adama gemgibu ba ra n kīwa win wãaru tu dakaa da.

11 Gari bõkõ u ra win mõru teriewa yande, adama bwisigii u ra tii nenewa gina.

12 Sina boko ù n da weesu swaa daki, win sina bwãabu ba koo kowa tõn kãsobu.

13 Sãaro ka wi u ra tõnu dam dõre, ba gãa teenu mõ ni nu ñ wunanε. Niya, Yinni Gusunõwa u ben baawure yam waasiamõ.

14 Sina boko wi u ra bwēebwēε siri dee dee, win banda koo dakaa da.

15 Sēna ka seeyasiabu bu ra tõnu bwisi kē, adama bii wi ba maari u tii kpare, win mero u koo sekuru wa.

16 Mi tõn kãsobu dabi, miya durum da kpēye, adama gemgibu ba koo tõn kãso ben kam kobu wa.

17 A wunen bii seeyasio kpa u nun wērasia kpa a n nuku dobu mõ.

18 Tõmbu bà kun Gusunõn nõ nõmõ, ba ra tii yõsuwa daa bereteke sõ, adama doo nõrugiba be ba Gusunõn wooda mem nõwammε.

19 N ñ ka gari ba ra yoo seeyasie, domi baa ù n nua, u ñ yi mem nõwammε.

20 Ma tõnun gari kun asansi mõ, a nùn garisio gari bõkõ.

21 Yoo wi ba ñ ka bõbõm kue saa piiburun di, u ra n tamaa u sãawa yinnin bii.

22 Wi u mõru mõ, u ra sannõsu seeyewa. Meya wi u ra mõru se fuuku u ku ra toranu kpe.

23 Tii suabu bu ra tõnu kawewa, adama wi u tii kawe, u ra beere wawa.

24 Wi u ka gbenõ nõ tia sãa, u tii kãsa kasuammewa, domi u yē ma bõri yi wi sisie. Ka me, u yinamõ u gem gere.

25 À n tõnun geren berum mõ, kaa n wãawa kari baka sõ, adama à n Gusunõ naane sãa, u koo nun kãsuwa.

26 Tõn dabira ba ra kã ben yinni u ka bu nõnu geu mēri, adama Gusunõwa u ra baawure wē ye n ka nùn weene.

27 Gemgibu ba ku ra wee kowobu kã. Meya maa tõn kãsobu ba ku ra gemgibu kã.

### Agurin gari

## 30

1 Aguri, Yaken biin gari wee yi u gerua Itieli ka Itieli ka Ukalin sã.

2 U neε,

geema nena na gari bakaru bo tõmbu sõ.

Na ñ tõnun bwisi mõ.

3 Goo kun man bwisi kēere



yi yi koo de n Gusunɔ Dɛero gia.

<sup>4</sup> Wara u wɔllu daare.

Wara u saramare wɔllun di.

Wara u woo nɔma nenure.

Wara u nim kurusire win yānu sɔɔ.

Wara u tem nɔɔ bura yenu kua.

Amɔna win yīsiru. Amɔna win biin yīsiru. A yē?

<sup>5</sup> Gusunɔn nɔɔ mwɛɛnu kpuro nu naane mɔ. Wi u kukua win mi, u sɔawa yɛron tarakpe. <sup>6</sup> A ku gari gɛɛ sosi win gari sɔɔ. À n kua mɛ, a weesu kuawa, kpa u nun sɛɛyasia.

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, gāanu yiru yeniwa na nun kanamɔ. A man nu kɛɛyɔ na n nu mɔ sere n ka gbi. <sup>8</sup> Niya, a ku de na n sɔa wee kowo, kpa n ku tɔmbu nɔni wɔke. A ku maa de na n sɔa sɔaro ñ kun mɛ gobigii. A gesi man wɛɛyɔ ye kon di na n ka wāa. <sup>9</sup> Domi nà n arumani wa too, kon nun siki n nɛɛ, wara ra n wunɛ, Yinni Gusunɔ. Mɛya nà n maa kua sɔaro, kon da n gbɛni kpa n wunɛn yīsiru sanku.

<sup>10</sup> A ku sɔm kowo gari weesugii mani win yinnin mi, kpa u ku raa nun bɔrusi, kpa bɔri yi, yi nun di.

<sup>11</sup> Gaba wāa ba ra ben tundo bɔrusiwa kpa bu ben mɛron kɔsa gere.

<sup>12</sup> Gaba wāa ba ra n tamaa ba dɛrewa, adama ba ñ dɛere.

<sup>13</sup> Gaba wāa ba ra n tii sue kpa ba kun goo gara.

<sup>14</sup> Gaba wāa ben donnu nu sɔawa nge takobi, ma ben baa saburosus sɔa nge woba bu ka wɔnwɔndɔbu ka sɔarobu wɔri bu ben yānu gura.

### *Mɔnnu ganu*

<sup>15-16</sup> Kɔkɔ te ta ra yɛm nɔ ta wɔndiaba yiru mɔ be ba ra soku, a sun wɛɛma, a sun wɛɛma. Gāanu nne gaa wāa ya ku ra debu. Niya,

gɔribun wāa yeru,

ka tɔn kurɔ wīro,

ka tem gbebum,

ka sere maa dɔɔ wi u ku ra nɛɛ, u den deba.

<sup>17</sup> Wi u win tundo yaakoru mɔ ma u win mɛro gema, gunɔ bakeru ta koo win nɔni wɔwa, kpa yaberekunu nu win yaa di.

<sup>18-19</sup> Gāanu itawa nu wāa ni nu ku ra man yeeri, niya

nge mɛ gunɔ bakeru ta ra n ka yɔɔwa,

ka nge mɛ waa ya ka sīimɔ kpee saara wɔllɔ,

ka nge mɛ goo nimkuu ga ka sīimɔ nim wɔku wɔllɔ.

Gāanu nne maa wāa, niya

kīi te ta ra tɔn durɔ sure tɔn kurɔn mi gia.

<sup>20</sup> Kurɔ tanɔ ù n sakararu kua u kpa, u ra woburewa kpa u nɛɛ, u ñ kɔsa gaa kue, kpa u n sɔ nge wi u di u kpa u nɔɔ wokamɔ.

<sup>21-23</sup> Gāanu nne wa ya wāa ye ya ku ra ka tɔmbu naawe. Niya, yoo ù n kua sina boko, ka gari bɔkɔ ù n di u deba, ka kurɔ wi ba gɔburu wa ù n durɔ wa, ka maa tɔn kurɔ yoo wi u win yinni durɔ mwaari.

<sup>24</sup> Yɛɛ bwese piiminu nne yi wāa yi yi bwisi mɔ too.

<sup>25</sup> Gbiikaa tani. Yi ñ dam mɔ adama yi ra yin dīanu gurewa gɛɛbun saa sɔɔ.

<sup>26</sup> Yiruse, yaa gaa ye ya ka saataburu ne ye ba ra soku damaa. Ya ñ dam gam mɔ, adama ya ra yen wāa yeru kowa guurɔ.

<sup>27</sup> Itase twee. Yi ñ sunɔ mɔ, adama ka mɛ, yi ra yariwa wuu wuuka.

<sup>28</sup> Nne bɔsu. Kaa kpī a ge mwa, adama ga ra kpī gu du sere sinambun dii sɔɔwɔ.

<sup>29-31</sup> Hunde koni nne gɛɛ wāa yèn sanum mu nanum mɔ. Niya, gbee sunɔ ge ga yɛɛ kpuro bwisi kere, ga ku ra maa biru wure goon wuswaan di, ka goo dɔɔ ge ga wiru yɔrasie, ka boo kinɛ yeburu te ta ra sannɛ, ka sina boko wi u wāa win tabu kowobun suunu sɔɔ.

<sup>32</sup> À n tii wɔlle sua, a gari baka kookoosu kuawa. Ma a kɔsa bwisika a de a wunɛn nɔɔ kpī. <sup>33</sup> Domi bà n bom swɛ, mɛn gum mu ra gɛrewa. Bà n tɔnun wɛru so, yɛma mu ra yari. Mɛya maa à n tɔnun mɔru seeya, sannɔwa ya koo ma.

### *Ba sina boko bwisi kɛmɔ*

## **31**

<sup>1</sup> Bwisi yi Lemueli, Masan sina boko u wa saa win mɛron min di. U nɛɛ, <sup>2</sup> nen bii, wunɛ wi na yiira na mara, a man swaa dakio. Wunɛ wi na kana nen kanaru sɔɔ, a swaa tem kpīiyɔ a nɔ. <sup>3</sup> A ku de tɔn kurɔbu bu wunɛn dam kpe. A ku de tɔn kurɔ be ba sinambu kam koosia bu nun daa kɔsa tie. <sup>4</sup> Lemueli, a de a n yeni yē. N ñ weene sinambu bu tam nɔ. N ñ weene wirugibu

bu tam bǎǎbǎm kasu. <sup>5</sup> Domi bǎ n mu nǎra, mu koo bu go kpa bu duari bu wooda swīi, kpa bu sǎarobu gem bira. <sup>6</sup> I be ba gǎǎ dǎǎ ka sere maa sǎarobu tam bǎǎbǎm wǎǎyǎ bu nǎ. <sup>7</sup> Bǎ n nǎra kpa bu ben sǎaru ka nǎni swǎaru duari. <sup>8</sup> Adama wunε, a seewo a be ba ñ kpǎ bu gari gere yǎra ka sere maa be ba ñ somio mǎ. <sup>9</sup> A ka bu yinǎ kpa a bu siria dee dee. A ka wǎnwǎndobu ka sere maa sǎarobu yinǎ.

### *Kurǎ geon daa*

<sup>10</sup> Kurǎ geon waabu bu ñ sǎ? Domi win bεεε ya wuraba kere.

<sup>11</sup> Win durǎ ra n nǎn naane sǎawa, u ñ sǎaru wasi.

<sup>12</sup> Win wǎarun tǎnu kpuro sǎǎ, gea u ra win durǎ kue, n ñ mǎ kǎsa.

<sup>13</sup> U ra wǎsu kasu u tari. U ra n nǎman sǎmburu mǎ ka nuku tia.

<sup>14</sup> U ra win dǎanu waamεwa saa mi n toman di nge goo nimkuu ge ga tenkuru mǎ.

<sup>15</sup> U ra sewa saa mǎn di yam kun sǎram kpa, u ka win yenugibu dǎanu kua, kpa u win wǎndiaba sǎma bǎnu kua.

<sup>16</sup> U koo tem kasu u dwe u kara ko, kpa u ka win tiin kiarun are resεm dǎa binu dwe u duure mi, ni nu koo ma.

<sup>17</sup> U ra win sǎmburu kowa ka dam. U ku ra wǎre.

<sup>18</sup> Ye u mǎ kpuro u ra n yen arufaani yǎ. U ra n sǎmburu mǎ sere ka wǎkurǎ.

<sup>19</sup> U ra n tarimǎ.

<sup>20</sup> U ra sǎarobu kǎru wǎ.

<sup>21</sup> U ñ woorun saan bεrum mǎ win yenugibun sǎ domi be kpuro ba woorun yabenu mǎ win sǎmburun sǎ.

<sup>22</sup> Wiya ra yǎnu doke ni ba kua ka beku nǎniginu, kpa u maa kpin yenun bekunu ko.

<sup>23</sup> Ba ra win durǎ bεεε wǎ ù n sina ka wuun guro gurobu sannu.

<sup>24</sup> U ra yabenu ka sǎkatii ko u tenkuba dǎre.

<sup>25</sup> Dam ka bεεεwa u ra n sebua nge yaberu. U ku ra wurure sian bukatan sǎ.

<sup>26</sup> Laakari sǎra u ra nǎǎ wukie, kpa u n tǎmbu bwisi kǎmǎ ka kǎru.

<sup>27</sup> U ra win yenu nǎni dokewa kpa u n yǎ ye ya kooramǎ ge sǎǎ. U ñ yikuru mǎ.

<sup>28</sup> Win biba ra nǎn siare, ka win durǎn tii, kpa durǎ u n mǎ, <sup>29</sup> kurǎ dabinu ba sǎa kurǎ geebu, adama wuna a kere.

<sup>30</sup> Wasin buram mu ñ naane mǎ, wuswaan buram mu ra maa doonε, adama

kurǎ wi u Yinni Gusunǎ nasie, wiya ba koo siara.

<sup>31</sup> I de u win nǎman sǎmburun are wa kpa baawure u nǎn siara ten sǎ.

## WAASU KOWON TIRERU

Wi u tire te yorua, u tii bikiamo arufaani yerà tōnu u ra wa win sōmburun sō handunia. Domi nuku dobu ka sōmburu ka dukia ka yē te tōnu u ko n mā, ye kpuro ya nōru mā. N n mēn na ye ya kpuro kere, yera tōnu u Gusunō nasia kpa u yēri ye u mā sō.

U maa sōsi nge mē gāa dabinu nu keranē. Durō wi, u maa sōsimō ma gāa dabinu wāa handunia sō ni nu ra tōnu bitu mwe. Tōnu kun kpē u Gusunōn swēē kpuro tubu. Adama sō teeru Gusunō u koo de gem mu sōsira win siribu sō.

## BWISIGIIN GARI

### Wāaru ta tubum sē

1 Gari wee yi waasu kowo u gerua. U sāa Dafidin bii, u maa sāa sina boko Yerusalemu. 2 Wiya u nēē, gāanu kpuro nu tubum sē. Ka gem ya sāawa bitu. 3 Arufaani yerà tōnu u ra wa handunia mini win wahala ye u mō kpuro sō. 4 Gaba gbimō ma gaba kōsire mō. Adama tem mu ko n wāawa mē sere ka baadomma. 5 Sō u yarimō, u dumō, u wuramō mīn di u yarimō. 6 Woo gā n seewa, ga ra dewa sō yēsan nōm dwaru gia kpa gu wurama sō yēsan nōm geu gia. Swaa tia yera ga ra n swī mi. 7 Daa bakanu kpurowa nu ra nin nim sure nim wōku. Adama nim wōku ge, ga ku ra yibu. Swaa tia yera daa ni, nu ka nin nim mē suremō ge sō. 8 Gāanu kpurowa nu sōmburu mō sere tōnu kun kpē u gāanu gere. Nōni ku ra yam mēribu wasire. Mēya swasu ku ra maa gari nōbu wasire. 9 Ye ya raa wāa gā, yera ya ko n maa wāa sia. Ye ya raa kōra gā, yera ya koo maa kōra sia. Gāanu sari handunia yē sō ni nu sāa kpaanu. 10 Goo ù n nēē, gāa kpaanu wee, a n yē ma gāa ni, nu raa wāa kō saa yellun di. 11 Sa ku ra n yaaye ye ya bēsen sikadoba deema yellu. Mēya be sa maa gbiye, ba ñ yaayamō ye ya sun deema.

### Bwisi yi waasu kowo u wa

#### win wāaru sō

12 Nē, waasu kowo, na kua Isireliban sunō Yerusalemu. 13 Ma na wēera na kasu ka bwisi ye ya kooramō handunia mi. Ma na deema ya sāawa sōm sēsōguru te Gusunō u

dera tōmba mō. 14 Na wa ye ya kooramō handunia sō kpuro. Ma na deema ya tubum sē. Ya sāawa nge wi u kī u woo kpara. 15 Domi ye ya sikire, ya ñ demiarō. Ye ya maa sari, ba ñ kpē bu ye gari.

16 Yera na tii sōwa na nēē, wee na bwisi kasu, ma na yi wa n kere be ba man gbiye bandu sō Yerusalemu. Na bwisi ka yēru wa too. 17 Ma na tii wē n ka gia ye n sāa bwisi ka ye n sāa gari bakarū. Adama na deema ye kpuro ya tubum sē ya sāawa nge wi u kī u woo kpara. 18 Domi wi u win bwisi sosimō, wahalawa u tii sosiammē. Wi u maa win yēru sosimō, nuku sankirana u tii sosiammē.

## 2

1 Na tii sōwa na nēē, kon nuku dobu kasuwa. Kon dawa n dabura ye n sāa doo nōru. Adama na deema ye kpuro ya tubum sē. 2 Ma na nēē, yēesu su sāawa gari bakarū, arufaani yerà nuku dobu bu maa mā. 3 Ma na gōru doke na nēē, kon tam nōwa nge mē gari bakasu su ra ko. Adama ko na n ka tii neniwa. Domi na kīwa n gia ye n buram bo tōmbu bu ko ben wāaru sō. 4 Na sōm bakanu kua. Na dia bana ma na resēm dāa gbaanu kua. 5 Na tii kara kua ka maa dāa gbaanu. Ma na dāa marum bwese bweseka duura mi. 6 Na bwii gba yīn nim ba ko n da dāa ni yēke. 7 Na yoo tōn durōbu ka tōn kurōbu dwa. Ma na ben bii be ba mara yoo te sō neni. Mēya na maa ketē gōsu ka yāa gōsu mā n kere sinam be ba man gbiye Yerusalemu. 8 Na sii geesu ka wura gura ka sere sinambun arumani ka bera ka beran arumani. Ma na tii wom kowobu kasua tōn durōbu ka tōn kurōbu ka sere ye tōn durō u ra kā. Yera kurō dabinu. 9 Ma na yīsiru yara n kere sinam be ba man gbiye Yerusalemu. Ka mē, nēn bwisi man wāasi. 10 Ye nēn nōni yi binē kua kpuro ka nuku doo bi nēn gōru ga kī, na ku ra yinē. Nēn sōmburu kpuro ta ra man nuku dobu wē. Nuku doo biya bu kua nēn are. 11 Yen biru, na sōma ye na kua kpuro mēera ka wahala ye na kua ye sō. Ma na deema ye kpuro ya tubum sē. Ya sāawa nge wi u kī u woo kpara. Sōma ye tōnu u mō u ku ra yen arufaani wa u di ka gem.

12 Ma na nēn laakari wesia n ka wa arufaani ye ya wāa bwisi ka gari bakarū ka

wiiraru sɔɔ. Wi u koo nɛ sina boko kɔsire ko, mba u koo ko ma n kun mɔ ye ya raa koore kɔ. <sup>13</sup> Na wa bwisi yi gari bakaru arufaani kere nge mɛ yam bururam mu yam wɔkuru arufaani kere. <sup>14</sup> Bwisigii u ra n yɛ mi u dɔɔ, adama gari bɔkɔ ga ra n babiwa yam wɔkuru sɔɔ. Ka yen de, na yɛ ma gāa teenu nu be kpuro mara. <sup>15</sup> Ma na tii sɔɔwa na nɛɛ, nɛ ka gari bɔkɔ, wāarun kɔkɔrɔ tia bɛsɛ kpuro sa mɔ. N n mɛn na, mban sɔna na sāa bwisigii. Domi na wa ma yen tii ya tubum sɛ. <sup>16</sup> Bwisigiin bwisi kun gari bɔkɔn gari bakaru tɛɛbu keramɔ, domi saa fiiko sɔɔ, ba koo be kpuro duari. Bwisigii u koo gbiwa nge mɛ gari bɔkɔ u koo gbi. <sup>17</sup> Ma na wāaru tusa. Domi ye ya kooramɔ handunia ye sɔɔ, ya man bwɛra yara yɛn sɔ ye kpuro ya tubum sɛ. Ya sāawa nge wi u kī u woo kpara. <sup>18</sup> Na sɔmburu tusa te na kua handunia ye sɔɔ. Domi kon ten nuku dobu goo deriawa wi u koo man kɔsire ko. <sup>19</sup> Wara yɛ yɛro wi, ù n ko n sāan na bwisigii ñ kun mɛ gari bɔkɔ. Ka mɛ, wiya u koo nɛn sɔmbu ten arufaani di te na kua ka bwisi. Na wa ma ye kpuro ya tubum sɛ. <sup>20</sup> Ma ye kpuro sɔɔ, nɛn nuki sankira wahala ye na kuan sɔ. <sup>21</sup> Wee tɔnu u ra sɔmburu ko ka bwisi ka yɛru kpa tu nùn are marua. Adama sɔɔ teeru u ra tu goo deriawa wi u kun gāanu kue te sɔɔ. Anna a kɔsa wa mi! Ya maa sāawa ye ya tubum sɛ. <sup>22</sup> N n mɛn na, arufaani yerà tɔnu u mɔ win sɔmbu te u tii kuammɛ sɔɔ handunia mini. <sup>23</sup> Domi ye u mɔ win wāaru sɔɔ kpuro wahala ka bwisikuna ya ra ka nùn naawɛ. Baa ka wɔkurɔ, win laakari ku ra n kpī. Yeniba kpuro ya tubum sɛ.

<sup>24</sup> Gāanu ganu sari ni nu wā ma n kun mɔ tɔnu u di u nɔ, kpa u nuku dobu ko win sɔman aren sɔ. Adama na wa ma ye kpuro ya weewa Gusunɔn min di. <sup>25</sup> Goo sari wi u koo di u nuku dobu ko win sɔmburun sɔ ma n kun mɔ ka Gusunɔn yɛru. <sup>26</sup> Domi wi u nùn wɛrewa u ra bwisi ka yɛru ka nuku dobu wɛ. Adama u ra dewa tɔn kɔso u arumani kasu u menna wi u wi, Gusunɔ wɛren sɔ. Yenin tii ya maa tubum sɛ. Ya sāawa nge wi u kī u woo kpara.

*Gāanu baanire ka nin saawa*

**3**

<sup>1</sup> Handunia ye sɔɔ, gāanu baanire ka nin saa.

Tara mi, saa baayere ka yen saa.

<sup>2</sup> Marubu ka bin saa, gɔɔ maa ka win saa.

Duurubu ka bin saa, wukabu maa ka bin saa.

<sup>3</sup> Goberu ka ten saa, bɛkiabu maa ka bin saa.

Kɔsukubu ka bin saa, bana maa ka yen saa.

<sup>4</sup> Swīi ka yin saa, yɛɛsu maa ka sin saa.

Weeweenu ka nin saa, yaabu maa ka bin saa.

<sup>5</sup> Kɔɔ mɛnnabu ka bin saa, kɔɔ mɛnnabun deribu ka bin saa.

Bɔkasinaa ka yen saa, bɔkasinaan deribu maa ka bin saa.

<sup>6</sup> Gāanun kaso ka gen saa, nin kɔɔrabu ka maa bin saa.

Gāanun yiibu ka bin saa, nin kɔɔbu maa ka bin saa.

<sup>7</sup> Gɛɛkubu ka bin saa, yina maa ka yen saa.

Maribu ka bin saa, gari gerubu maa ka bin saa.

<sup>8</sup> Kīanaa ka yen saa, tusinaa maa ka yen saa.

Tabu ka bin saa, bɔri yendu maa ka ten saa.

<sup>9</sup> Arufaani yerà tɔnu u ra wa win sɔmburu sɔɔ. <sup>10</sup> Na wa sɔma ye Gusunɔ u ra tɔnu sure.

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u ra gāanu kpuro kowa nin saa sɔɔ nu n wā. Ù mam doke tɔnun bwisikunu sɔɔ ma gāanu wāa ni nu ku ra kpe, baa mɛ tɔnu kun kpɛ u tubu sɔma ye Gusunɔ u mɔ saa toren di sere ka handunian kpeerɔ.

<sup>12</sup> Na tuba ma gāanu sari ni nu wā ma kun mɔ tɔnu u nuku dobu ko kpa u wāa geeru di win wāarun tɔru kpuro sɔɔ. <sup>13</sup> Adama tɔnu ù n waamɔ u dīmɔ u nɔrumɔ ma u nuku dobu mɔ win sɔman aren sɔ, ye, ya sāawa Gusunɔn kɛru.

<sup>14</sup> Na gia ma ye Gusunɔ u kua kpuro, ya koo tɛwa. Ba ñ gāanu ganu sosimɔ ye sɔɔ, ba ñ maa gāanu ganu kawamɔ ye sɔɔ. Nge mɛya Gusunɔ u ra ko kpa tɔmbu bu ka nùn nasia.

<sup>15</sup> Ye ya wāa tɛ, ka ye ya ko n wāa sia, ya raa wāa kɔ. Gusunɔ u ra dewa ye kpuro yu maa wure ya n kooramɔ.

*Gɔɔ u sāawa gāanu baaniren*

*wii goberu*



16 Yen biru, na wa siri gɓaburɔ ma kɔsa kowo u gemgii siribu di handunia ye sɔɔ. 17 Ma na tii sɔɔwa na nɛɛ, Gusunɔ u koo gemgii ka tɔn kɔso siri. Domi gāanu baanire ka nin saawa. Nge meya ba koo maa kookoosu baasire siri. 18 Na maa tii sɔɔwa na nɛɛ, sɔɔ teeru, Gusunɔ u koo tɔmbun laakari mɛeri kpa ben tii bu gia ma ba n̄ yeɛ sanɔ kere. 19 Domi tɔnun kɔkɔrɔ ka yeɛgia ya s̄awa tia. Be kpuro ba ra gbiwa. Saa ye sɔɔ, tɔnu u n̄ yeɛ sanɔ kere. Yeni ya tubum s̄ɛ. 20 Gāanu kpuro nu dɔɔwa yam tem. Tua ba ka ni kpuro kua. Tua ye sɔɔra ni kpuro nu maa wurɔ. 21 Wara koo kp̄i u nɛɛ, tɔnun hundewa ya ra yɔ wɔllɔ kpa yeɛgia ya n̄ wāa temɔ. 22 Ye na wa n buram bo tɔnun s̄ɔ, yera u nuku dobu ko ka win s̄amburun are. Yera u mɔ mi. Domi wara u koo maa de u nuku dobu ko ka ye ya wee win biru.

*Gem sariru*

*tɔmbun wāasinaa sɔɔ*

**4**

1 Na dam dɔrebu kpuro laakari kua handunia sɔɔ. Ye na wa wee. Be ba dam dɔremɔ ba ra n wuri mɔwa. Goo ku ra maa bu somiru nɛ. Domi be ba bu dam dɔremɔ mi, bera ba dam bo. 2 Nen n̄ni sɔɔ, be ba gu, ba doo n̄aru mɔ n kere be ba wasi. 3 Wi ba n̄ gina mara, u doo n̄aru mɔ n kere wi ba mara, domi u n̄ maa handunia yen dam dɔrebu wa.

4 Na wa ma s̄oma ye tɔmba m̄ kpuro, ka hania ye ba dokemɔ ye sɔɔ kpuro, nisinun s̄ɔna bu wa bu ka ben winsim kera. Adama na wa ma ye kpuro ya tubum s̄ɛ. Ya s̄awa nge wi u k̄i u woo kpara. 5 Gari b̄kɔ wi u ku ra s̄amburu ko, ḡɔra ta koo n̄n go. 6 Adama n buram bo a n fiiko m̄ kpa a w̄ɛra ye kaa ka s̄amburu ko too te ta n̄ arufaani gaa mɔ.

7 Na maa gāanu wa ni nu tubum s̄ɛ handunia ye sɔɔ. 8 Niya, tɔnu wi u wāa wi turo. U n̄ b̄rɔ mɔ, u n̄ dusi mɔ, u n̄ maa bii goo mɔ. Ma win s̄amburu ta n̄ sere n̄ru mɔ. Dukia ya ku ra maa n̄n turi baa mɛ u ra n tii bikiamɔ u n̄ m̄, wara na s̄amburu kuammɛ na ka tii doo n̄aru yinarimɔ. Na wa ma ye kpuro ya tubum s̄ɛ. Ya n̄ maa nuku dobu mɔ. 9 Tɔmbu yiru b̄a n̄ wāasine ba s̄amburu m̄ sannu, ba tɔn turo kere, domi ben s̄amburun are yi kp̄a. 10 Turo ù n w̄ruma, turo wi u tie u koo n̄n seeya.

Adama w̄nw̄ndowa wi u wāa wi turo ma u w̄ruma u n̄ yiruse m̄ wi u koo n̄n seeya. 11 Tɔmbu yiru b̄a n̄ kp̄i sannu, ba n̄ wooru wasi. Adama wi u kp̄i wi turo, am̄na u koo ka yam susuru wa. 12 Wi u tɔn turo dam kere, tɔmbu yiru ba maa n̄n dam kere. W̄ɛɛ siiri ita yi ku ra fuuku kare.

13 Bii aluwaasi wi u s̄aa bw̄ɛbw̄ɛ, ma u bwisi m̄ u sunɔ t̄kɔ gari b̄kɔ kere ge ga ku ra goon gari wure. 14 Domi bii wi, u koo kp̄i u yarima piris̄m di u ka bandu di baa b̄a n̄ n̄n mara bw̄ɛbw̄ɛ. 15 Handunia ye sɔɔ, na wa mi tɔmba bii aluwaasi sikerene wi u koo bandu di goon ayerɔ. 16 Tɔn be, ba n̄ geeru m̄ b̄ɛ sɔɔ u s̄aa wirugii mi. Adama bii be ba koo marura amen biru, ba n̄ ko n̄ n̄n k̄i. Ma na wa ye kpuro ya tubum s̄ɛ. Ya s̄awa nge wi u k̄i u woo kpara.

*A n̄o mw̄ɛru koowo*

*ka laakari*

17 A de a du Yinni Gusunɔn s̄aa yerɔ ka laakari kpa a susi a swaa daki ye kaa ka ȳkunu ko nge gari bakasu. Domi ba n̄ ȳɛ ma kɔsa ba m̄.

**5**

1 A ku gari gere ka sendaru. A ku maa Gusunɔ n̄o mw̄ɛru kua ka sendaru. Domi u wāawa wɔllɔ ma wunɛ a wāa temɔ. A ku de wunen gari yi n dabi. 2 Geema, bwisiku dabina nu ra ka dosusu nɛ. Gari saari dabiru sɔɔra maa gari kankam gerubu wāa.

3 À n Gusunɔ gāanun n̄o mw̄ɛru kua, a ku de n te a ka tu yibia. Domi Gusunɔ u ku ra gari bakasun m̄m k̄a. Yen s̄ɔ, a de a wunen n̄o mw̄ɛru yibia te a kua. 4 Ye kaa ka n̄o mw̄ɛru ko a kun yibie, n buram bo a ku tu ko. 5 A ku de wunen n̄o mw̄ɛ te, tu nun torasia, kpa a ȳku kowo s̄ɔ a nɛɛ, a n̄ daa ka baaruwa. Mban s̄ɔna kaa de wunen garin s̄ɔ Gusunɔn m̄ru yu se kpa u wunen s̄amburu kam koosia. 6 Gari yi n dabia, yi ku ra n arufaani m̄. Nge meya dosusu s̄u n maa dabia, su ku ra n arufaani m̄. N n m̄n na, a Gusunɔ nasio.

*Dam dɔrebu*

7 À n wa tem gam ba bw̄ɛbw̄ɛ dam dɔremɔ, ba n̄ n̄n win gem w̄ɛmɔ, a ku de yu nun biti ko. A de a n̄ ȳɛ ma wirugii wāa wi u wirugii goo kere. Meya wirugii maa wāa wi u be yiru ye kpuro kere. 8 Adama

gāanu nu wāa be kpuron sō. Niya, tem marum, baa ka mam sina bokon tii.

*Dukian arufaani sariru*

<sup>9</sup> Wi u gobi kīa, yi ku ra nùn turi. Wi u maa dukia kīa, u ku ra yen arufaani di. Na wa ma yen tii ya tubum sē. <sup>10</sup> Mi dukia ya kpēa, miya diobu ba ra dabie. N n men na, arufaani yerà wi u ye mō u waamō ye sō, ma kun mō yen waa bi tōna. <sup>11</sup> Sōm kowo bwēεbwēε u dīanu mō nu kpā, nu n kpā, u ra dweeyewa ka bəri yendu. Adama dukiagiin debura ku ra de u dweeye. <sup>12</sup> Na kōsa gaa wa handunia ye sō. Yeya, goo wi u dukia berua ye ya koo ka nùn nōni swāaru naawa. <sup>13</sup> Dukia ye, ya ra kam kowa wahala gaa sō kpa u kun maa gāanu mō sanam mε u bii mara. <sup>14</sup> U koo gbiwa tereru nge mε ba ka nùn mara. U n kpē u win sōmburun are gee sua. <sup>15</sup> U koo gbiwa nge mε ba ka nùn mara. Yera ya sāa kōsa baka. N n men na, arufaani yerà u wa mi win sōmburu sō. Ta kuawa kam dirum. <sup>16</sup> Yen biru, u ra diwa yam wōkuru sō kpa u n wāa nuku sankiranu ka wahala ka mōru baka sō win wāarun tōru kpuro sō. <sup>17</sup> Ye na wa n buram bo kpuro tōnun sō yera, u di u nō kpa u nuku dobu ko win sōmburun are sō win wāarun tōru sō te Gusunō u nùn bura. Domi yera u mō mi. <sup>18</sup> Gusunō ù n tōnu dukia wē, ma u dera u ye dendimō, ma u nuku dobu mō win sōmburun aren sō, yenì ya sāawa Gusunōn kēru. <sup>19</sup> Adama yēro u ku ra yaaye ma win wāaru ta n dēu yèn sō Gusunō u nùn nuku dobu yibia.

**6**

<sup>1</sup> Na maa kōsa gaa wa ye ya dabi handunia ye sō. <sup>2</sup> Yera goo wi Gusunō u ra dukia baka ka bεεε wē. U ku ra n gāanu bie win wāaru sō. Adama Gusunō ku ra de u ye dendi. Tōn tukowa u ra ye dendi. Yenì ya tubum sē. Ya maa sāa kōsa baka. <sup>3</sup> Meya goo u ra bibu wunōbu (100) ma, kpa u te u ko wōo dabinu kpa doo nōru ta kun nùn tura win wāaru sō, kpa u kun maa siki wōru wa mi ba koo nùn sike. Na gerumō ma bii wi ba mara win suru kun yiba, u nùn nuku dobu kere. <sup>4</sup> Domi ba bii wi marawa u n gāanu kue. Yam wōkuru sōra u doona. Meya goo kun maa nùn yaayamō. <sup>5</sup> U sāawa wi u kun

sōo waare, u n maa nùn yē. Adama ka mε, u wērabu mō n kere durō wi u bibu wunōbu (100) mara mi. <sup>6</sup> Baa durō wi, ù n daa wāa sere wōo nōrōbun suba yiru (2.000), ma u kun doo nōru wa, ye kpuro tia.

<sup>7</sup> Tōnun sōmburu kpuro, nōo sōra ta ra de. Ka mε, win binε ya ku ra kpe. <sup>8</sup> Mba bwisigii u ka gari bōkō kere. Bwēεbwēε wi u yē nge mε u koo tii kpara tōmbun suunu sō, mba u ka bu kere. <sup>9</sup> Ye a wa a neni ya kere ye a binε sāa. Domi ye kpuro ya tubum sē. Ya sāawa nge wi u kī u woo kpara.

*Bwisin kirō*

<sup>10</sup> Ye ya wāa saa yellun di, ya yīsiru mō kō. Sa maa yē ma tōnu u n kpē u ka wi u nùn dam kere sikirina. <sup>11</sup> Gari dabira ku ra n asansi mō. Arufaani yerà tōnu u ra n mō ye sō. <sup>12</sup> Wara yē ye ya sāa gāa geenu tōnun sō win wāaru sō te ta ra doonε mi nge saaru. Wara u koo kpī u nùn sō ye ya koo na win gōon biru.

**7**

<sup>1</sup> Yīsi geeru ta turare nubu durorugia kere. Tōnun gōon tōru ta win marubugiru kere. <sup>2</sup> N buram bo a da yenu mi ba gōo sō ye kaa ka da yenu mi ba tōo bakaru mō. Domi gōowa u sāa tōnun wāarun nōru. Meya wi u wasi, u koo yaaya ma gōo wee. <sup>3</sup> Nuku sankiranu nu yēesu kere. Domi baa tōnun wuswaa yà n burisine, ka mε, u koo kpī u n bəri yendu mō gōru. <sup>4</sup> Bwisigiin gōru ga ra n woowa yenu mi ba gōo sō. Adama gari bōkōn gōru ga ra n woowa yenu mi ba nuku dobu mō. <sup>5</sup> N buram bo a bwisigiin gerusibu swaa daki ye kaa ka gari bōkōn womusu swaa daki. <sup>6</sup> Domi gari bōkōn yēesu sāawa nge gāa ni nu kuramō dōo sō. Ya maa sāa kam dirum.

<sup>7</sup> Dam dōrebu bu ra bwisigii gōsiewa gari bōkō. Kēru ta ra maa tōnun gōru sīyewa. <sup>8</sup> Gāanun kpeeru ta buram bo n kere nin torubu. Suurugii u maa tii suo kere. <sup>9</sup> A ku de wunen mōru ya n da fuuku se. Domi gari bōkōn miya mōru ya ra n wāa. <sup>10</sup> A ku gere a nεε, mban sāna yellu ta tē dobu kere. Yenì ya n sāa bwisigiin bikiabu. <sup>11</sup> Bwisi yi sāawa tubi gea, yi mam tubi kere tōmbu kpuron mi. <sup>12</sup> Yi ra tōnu kōsuwa nge mε gobi yi ra tōnu kōsu. Adama yi arufaani mō n kere gobi. Yi ra de wi u yi mō u n wāa wāaru sō.

13 A Gusunɔn nɔman sɔma mɛɛrio. Ye u dera ya sikire, wara u koo kpɪ u ye demia. 14 Doo nɔrun saa sɔɔ, a nuku dobu koowo. Wahalan saa sɔɔ, kpa a bwisiku ma Gusunɔwa u tɔɔ ni kpuro kua, kpa tɔnu u ku ka gia ye ya koo kora win gɔɔn biru. 15 Ye na wa nen wɔarun tɔru sɔɔ n tubum sɛ, yera gemgii u ra gbi win gem sɔɔ kpa tɔn kɔson wɔaru tu denya win nuku kɔsuru sɔɔ. 16 N n men na, a ku tii garisi gemgii. A ku maa sɔɔsi ma wuna a bwisi bo. Mban sɔna kaa tii kam ko sekum. 17 A ku tii sure kɔsa sɔɔ, a ku maa wɔri gari baka kookoosu sɔɔ. Mban sɔna kaa de a gbi tumaru. 18 Ye n weenɛ a n yaaye kpa a ku ye atafiiru ko, yera wi u Gusunɔ nasie, u ra yariwa kari baayeren di. 19 Bwisi yi ra bwisigii dam wɛwa n kere kparobu wɔkuru be ba wɔa wuu teu sɔɔ. 20 Geema, handunia ye sɔɔ, goo sari wi u gea mɔ kpa u kun toramɔ. 21 A ku gari kpuro dasabu doke yi tɔmba gerumɔ kpa a ku ka nɔ wunen sɔm kowo u wunen kɔsa gerua. 22 Domi wunen gɔru ga koo nun sɔ ma wunen tii a gabu bɔrusire.

23 Na ye kpuro wɛera ka bwisi ma na nɛɛ, kon ko bwisigii. Adama na n bwisi yi wa. Yi ka man tondawa. 24 Ye n toma ka ye ya duku, wara u koo ye naa turi. 25 Na kookari kua na tii doke n ka bwisi ka yɛru ka nuku kɔsurun kookoosu ka gari bakarun kookoosun saria gia. 26 Tɔn kurɔ win gɔru ga sɔa nge yina, ma win nɔma ya sɔa nge taa u gɔɔ sɛsɔ kere. Adama tɔn durɔ win daa ya Gusunɔ wɛre, u ra kurɔ wi kisirariwa. Durumgiiwa u ra wɔri kurɔ win nɔmaɔ. 27 Ye nɛ waasu kowo na wa ye na gɔanu kpuro wɛera tia tia n ka nin saria gia, yera, 28 na tɔn durɔbu nɔrɔbu (1.000) sɔɔ turo wa wi ba koo bɛɛɛ wɛ. Adama tɔn kurɔbu kpuro sɔɔ, baa turo na n wa. N deema na kasu n tɛ, adama na n wa. 29 Ye na tuba mi sɔɔ, yera Gusunɔ u tɔmbu kuawa ba sɔa dee dee. Adama ben tiiwa ba ben wɔaru sɛsiasia.

## 8

1 Wara u sɔa bwisigii kpa u gari yini tubusia yi yi nɛɛ, tɔnun bwisi yi ra win wuswaa dɛɛrasiewa kpa ya kun maa burisine.

*À n da sunɔ mem nɔwɛ,  
bwisi geeya*

2 A sina boko mem nɔwɔ nɔɔ mwɛɛ te a Gusunɔ kuan sɔ. 3 A ku senda a ka nɔn duka suuri. A ku maa yɔrari a kɔsa ko. Domi u koo kpɪ u ko ye u kɪ 4 yɛn sɔ win gari yi dam mɔ. Goo sari wi u koo kpɪ u nɔn bikia u nɛɛ, mba u mɔ mi. 5 Wi u ra woodaba mem nɔwɛ, u ku ra kɔsa wa. Bwisigii u siribun saa yɛ. 6 Domi gɔanu baanire nu nin saa ka nin siribu mɔ. Wahala gaa wɔa ye ya tɔnu wɔasi, 7 yera u ku ra n yɛ ye ya koo nɔn deema. U ku ra n maa yɛ wi u koo nɔn sɔ dɔma te ya koo nɔn deema. 8 Tɔnu kun dam mɔ u n ka win hunde nɛni. Mɛya u n maa dam mɔ u ka tii wɔra win gɔɔn tɔru. U n yakiarɔ gɔɔn nɔman di. Mɛya nuku kɔsurugiin nuku kɔsuru ta n nɔn yaramɔ.

### *Tɔnun wɔaru*

9 Na nen tii wɛ, na mɛɛra sɔa sɔa ye tɔnu u mɔ kpuro handunia sɔɔ. Na wa ma u ra win winsim taarewa u nɔn kɔsa kua. 10 Na wa ba tɔn kɔsobu sikua ba wɔa ba wɛre. Be ba maa gea kua, ba ka sɔa yeru tonda, ma ba ben gari duari wuu sɔɔ. Yeni kpuro ya tubum sɛ. 11 Domi ba ku ra yande tɔn kɔso be siri mii mii. Yen sɔna tɔmbu ba ra n kɪ ba n kɔsa mɔ ba n dɔɔ. 12 Tɔn kɔso u ra torewa too, ka mɛ, kpa win wɔaru tu denya. Adama ye na yɛ, yera wi u Gusunɔ nasie, wiya u doo nɔru mɔ. 13 Tɔn kɔso kun doo nɔru wasi. Win wɔara kun denyamɔ tu saaru kera. Domi u n Yinni Gusunɔ nasie. 14 Gɔanu wɔa ni nu kooramɔ handunia ye sɔɔ ma nu tubum sɛ. Niya, ye ya koo tɔn kɔso deema yera ya ra maa gemgii deeme. Ye ya koo maa gemgii deema, yera ya ra maa tɔn kɔso deeme. Yenin tii ya tubum sɛ.

15 Yen sɔna na nuku dobu wɔlle suamɔ. Domi handunia ye sɔɔ, tɔnu kun gɔa geenu wasi ma n kun mɔ u di u nɔ kpa u yɛeri. Yera ya ko n sɔa win sɔmburun are win wɔarun tɔru kpuro sɔɔ te Gusunɔ u nɔn bura handunia ye sɔɔ. 16 Sanam mɛ na tii wɛ ka nen gɔru kpuro n ka bwisin saria gia, kpa n wa ye n kooramɔ handunia ye sɔɔ, na wa baa mɛ tɔmba ku ra dweeye sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru, ba n kpɛ bu tubu ye Gusunɔ u mɔ kpuro handunia sɔɔ. 17 Na sɔma kpuro wa ye Gusunɔ u kua. Na wa ma tɔnu kun kpɛ u tubu ye ya kooramɔ handunia ye sɔɔ. Baa mam ye tɔnu u kasu ka hania baka, u n kpɛ

u ye wa. Baa bwisigii, ù n kī u n ye yē, u ñ kpē u ye tubu.

**9**

<sup>1</sup> Geema, na tii wē, na ye kpuron kaso kua, ma na wa gemgibu ka bwisigibu ka ben sōma wāawa Gusunən nōmuō. Meya maa kīru ka tusiru. Adama tōnu kun yē ye ya koo nùn deema. <sup>2</sup> Gemgii ka tən kōso ka tən geo wi u dēere ka wi u kun dēere ka wi u yākuru mō ka wi u kun yākuru mō ka wi u kun toraru mō ka wi u toraru mō ka wi u nō mweeru mō ka sere wi u nō mweeru nasie, gāa teena nu ra be kpuro deeme. <sup>3</sup> Ye ya kooramō handunia ye sō, gāa teenu wāa ni nu ñ sāa dee dee. Niya, kākōrō tia ba mō. Ben gōrusō, nuku kōsuru ka wiira gariya yi ra n yiba ben wāarun tōru kpuro sō. Amen biru, gōribun wāa yerōwa ba dō. <sup>4</sup> Be ba wasi, ba yīiyōbu mō. Bōo wasu ga gbee sunən goru kere. <sup>5</sup> Be ba wasi, ba yē ma ba koo gbi. Adama be ba gu, ba ñ gāanu yē. Ba ñ maa kōsiaru wasi domi ba bu duariwa mi. <sup>6</sup> Ben kīru ka ben tusiru ka ben bine, ye kpuro ya kpawa mi. Ba ñ maa baa gaa mō handunia ye sō.

<sup>7</sup> Yen sō, a doo a di a nō ka nuku dobu. Domi sōmbu te a kua, ta Gusunō wēre. <sup>8</sup> A de a n da n tōo baka yānu sebua baadomma kpa a ku duari a tii turare yēka. <sup>9</sup> A de a ka wunen kurō wi a kī nuku dobu ko wunen wāarun tōru sō te Gusunō u nun wē te ta ra doone mi nge woo. Domi yera ya ko n sāa nuku doo bi kaa n mō wunen sōmburu sō handunia ye sō. <sup>10</sup> Sōmbu te a gesi wa kpuro, a tu koowo. Domi sōmburu ka bwisikunu ka yēru ka bwisi, yen gaa sari gōribun wāa yerō mi a dō.

*Bwisi kun arufaani mō*

*baadomma*

<sup>11</sup> Na maa wa handunia ye sō, n ñ mō be ba duka mō tōnawa ba ra garasa di baadomma. N ñ maa mō tabu durō damgibu tōnawa ba ra tabu di baadomma. Meya n ñ maa mō bwisigiba ba ra dīanu wa ba kun wahala kue. N ñ maa mō laakarigibu tōnawa ba ra ko gobigibu baadomma. N ñ maa yērugibu tōna tōmbu ba ra bēere wē. Domi be kpurowa kōsa ka gea ya ra deeme. <sup>12</sup> Nge mē swēe yi ku ra n yē saa ye ba koo yi mwa subaru sō ka yāakororu, ñ kun mē nge mē

gunō ga ku ra n yē saa ye ba koo ge mwa ka taa, nge meya tōnu ku ra n win gōon kōba yē. Nōni swāaru ta ra tōnun bii deeme subaru sō nge mē ba ra yēe yi mweeri.

<sup>13</sup> Na maa gāanu wa bwisin swaa sō ni na tamaa nu sāa gāa girinu. <sup>14</sup> Wuu gaga wāa ga ñ tōmbu dabi. Yera sina boko gōo u seema u gu tabu wōri. Ma u sansani kpī u ka gu sikerena. <sup>15</sup> Wuu ge sō, bwisigii gōo wāa. Adama bwēebwēewa u sāa. Durō wi, u koo ra kpī u wuu ge faaba ko saa sina boko win nōman di. Adama gōo kun nùn yaaye win bwēebwēe ten sō. <sup>16</sup> Nēn mi, bwisi yi kere dam. Adama bwisigii ù n sāa bwēebwēe, tōmba ra nùn gemwa kpa bu yina bu ka win bwisi kēru sōmburu ko. <sup>17</sup> Adama ba n yē ma bwisigiin gari yi ba swaa daki tēru yi kere wi u gbāramō u ka gari bakasu kpare. <sup>18</sup> Bwisi yi maa tabu yānu kere. Adama toro u ra gea sankuwa.

**10**

<sup>1</sup> Sōn si su gbiisi turare kowon gum sō, su ra gum mē sankuwa. Nge meya gari baka kookoosu baa sin fiiko su ra bwisi ka bēere kawē.

<sup>2</sup> Bwisigiin gōru ga ra n sāawa dee dee. Adama gari bōkōguu ga ku ra dee dee swīi. <sup>3</sup> Gari bōkō ù n sīimō swaa sō, bwisi yi ra n nùn kōmiēwa kpa u n baawure sōsīmō ma u sāawa gari bōkō. <sup>4</sup> Wunen yinni ù n ka nun mōru seewa, a ku wunen sōmburu deri. Domi tii nēnubu bu ra tora dabinu gbarewa. <sup>5</sup> Na toraru garu wa handunia ye sō te ta wee kparobun min di. <sup>6</sup> Tera, ba ra gasō gari bakasu aye damginu wē, kpa bu tōn bēeregibu aye piiminu wē. <sup>7</sup> Meya, na wa yobu ba dumi sōni ma sinambu ba ka naasu sīimō nge yobu.

<sup>8</sup> Wi u suura gbemō, wiya u koo kpī u wōri ye sō. Wi u maa gbāraru suramō kpa waa yu nùn dōm. <sup>9</sup> Wi u kpenu suamō, u koo mēera wa. Wi u maa dāa beramō, u ko n wāawa kari sō. <sup>10</sup> Win gbāa yara yā kun nōo do, ma u ñ ye nōo dēere, tilasiwa u ka dāa ye kīi ka dam bakam. Adama bwisiya yi ra de gāanu nu koorā. <sup>11</sup> Wi u waa sabua, ma ya nùn dōmmō, arufaani yerā u mō.

*A kun da gari saari too*

<sup>12</sup> Bwisigiin gari yi ra n bēere mō. Adama gari bōkōn gari yi ra gu kam koosiewa. <sup>13</sup> U



ra gari torewa ka gari bakaru kpa u yi wiru go ka wiira gari kōsi. <sup>14</sup> U ra n gari saarimawa too. Adama tōnu, a ku ra n yē ye ya koo nūn deema. Goo maa sari wi u koo nun sō ye ya koo koorā wunen gōon biru. <sup>15</sup> Gari bākō ga ra tii wasiraru dokewa sōmburu baatere sō. Mēya u ku ra maa kpī u da wuu sō.

<sup>16</sup> Bōrurama tem mē sō aluwaasi gari bākō u sāa sunō ma mēn sina asakpōbu ba ra n ben tiin nukurun gari mō mēn nō yam sāra. <sup>17</sup> Doo nōrugiba be ba sunō mō wi u yīsiru yara, ma win sina asakpōbu ba ra di dim saa sō bu ka dam wa, n n mō bu ka tam nō. <sup>18</sup> Wi u yikuru mō, win dirun kpēeru ta ra kpunewa kpa ta n nim dumō. <sup>19</sup> Damgibu ba ra tōō baka dim kowa bu ka nuku dobu ko. Tam mu ra bu nuku dobu wē kpa gobi yi de bu kpuro wa. <sup>20</sup> A ku sina boko wīi, baa wunen gōruō. A ku maa yīikogii wīi, baa asiri sō. À n kua mē, gunō ga koo wunen gari yi sua gu ka da gu nūn sō ye a gerua.

*Wōrugōra*

*ba ra ka tenkuru ko*

**11**

<sup>1</sup> A nōni yinuō a ka wunen dīanu gabu bōnu ko. Sōo teeru kaa yen are wa. <sup>2</sup> A nin sukum tōmbu nōōba yiru n kun mē tōmbu nōōba ita bōnu kuo, domi a n yē nōni swāa te ta koo nun deema handunia ye sō. <sup>3</sup> Guru wiru tā n ye, ta ra de gura yu nēwa. Bera mi dāra wōruma kpuro, bera miya ta ra n wāa. <sup>4</sup> Wi u woo ka guran bērum mō, u n dīanu duurumō u sere mam nē, u koo gē. <sup>5</sup> Nge mē tōnu kun woon swaa yē, u n maa yē nge mē tōnu u ra ka mōnde tōn kurōn nukurō, nge mēya tōnu kun maa Gusunō wi u kpuro mōn sōman asansi yē. <sup>6</sup> A wunen dīanu duuruo bururu, kpa a n wāasi mi ka yokaō. A ku nē, kaa wēra. Domi a n yē yen ye ya koo gea ko. <sup>7</sup> Yam bururam mu wā. Mēya ya ra maa tōnu dore ù n sō ka nōnu wa. <sup>8</sup> Tōnu à n te wāaru sō, a nuku dobu koowo yen sō, kpa a n yaaye ma nuku sankiranun tōnu wāa nu dabi. Adama ye ya kooramō kpuro ya tubum sē.

*A nuku dobu koowo*

*n sere dākuru ko*

<sup>9</sup> Bii durōbu, a yēerio wunen aluwaasirun saa sō. A wunen wāaru dio nge mē wunen gōru ga kī. Adama yeniba kpuron biru, a n yē ma Gusunō u koo nun soku siri yerō. <sup>10</sup> Yen sō, a nuku sankiranu wunō wunen gōrun di kpa a kōsan kobu suuri. Domi aluwaasiru ka ten dam mu ra doonēwa nge woo.

**12**

<sup>1</sup> N n mēn na, a wunen taka kowo yaayo wunen aluwaasirun saa sō, nuku sankiranun tōru tu sere na tē sō kaa nē, a n maa wāaru kī. <sup>2</sup> Saa ye sō, kaa n wāa yam wōkuru sō nge sanam mē suru ka sō ka kperi, ye kpuro ya tīra n kun mē nge sanam mē guru wiru ta wurama gura yā n na ya kpa. <sup>3</sup> Yen tōō te sō, kaa n sāawa nge yenun kōso wi u diirimō bērum sō n kun mē nge damgii wi u dam dwiia ma u yāara tākōrun sō n kun mē nge kurō be ba som nambu yōra yēn sō ba n maa dabi n kun mē nge kurō be ba kun kpē bu maa yam wa saa fenentin di. <sup>4</sup> Wunen wāaru ta ko n sāawa nge gambo ye ya kenua n kun mē nge nēru tēn wōkinu dwiia n kun mē nge gunōbu ge ga swīi mari n kun mē nge womu ge ba mari. <sup>5</sup> Saa ye sō, kaa n bērum mō à n gunguru yōmō kpa a n wahala mō à n sīimō. Wunen seri yi koo burura nge dāa wēsu gasu. A n maa kpē a yō nge twee. Mēya kpee yānun nubura kun maa wunen binē seeyamō. Domi sōo teeru baawure u koo da win wāa yee dākira kpa wuri yi nōra baama swē sō. <sup>6</sup> Saa yera wāaru ta koo kasira nge sii geesun yōni n kun mē tu kōsira nge boo wuraguū n kun mē nge bwāaru daarō, n kun mē tu kasira nge dākō kaaru dākō sō <sup>7</sup> kpa tōnun tii u wura temō mìn di u yara kpa win hunde yu wura Gusunō wi u raa nūn ye wēn mi.

<sup>8</sup> Waasu kowo u nē, gāanu kpuro nu tubum sē, nu maa sāawa biti.

*Gari yin wii goberu*

<sup>9</sup> Yen biru, waasu kowo u n sāa bwisigii tōna, u maa tōmbu yērun keu sōsi. U mōn dabinu swaa daki ma u nu wēera, u nu wunana doo dooka. <sup>10</sup> U kookari kua ma u gari dori wa u yorua. Gari yi, yi sāawa gari gee. <sup>11</sup> Bwisigiin gari yi sāawa nge yabiri yi ra tōnun laakari yamiē. Mēya yi maa sāa nge sōretii yi yi yēru gabe. Yi weewa

Gusunən min di wi u sãa kparo geo. <sup>12</sup> Nən bii, ye n tie, yera, a de yi nun bwisi kē. Bà n yin gari yorumə tirenu sɔɔ, tire ni, nu ñ ko n geeru mɔ. Keu bakan kobu bu ra maa wasi wasirasiewa.

<sup>13</sup> Yen sɔ, su gari yi kpuron wii goberu swaa daki te ta nɛɛ, a Gusunə nasio kpa a win woodaba mɛm nɔɔwa. Yera, n weene baawure u ko. <sup>14</sup> Domi Gusunə u koo kookoosu kpuro siri ka mam si su beruan tii, geesu ka kɔ̄susu.

## WOMU GE GA DOBU BO

Ka Heberum ba tire te sokawa Womu ge ga dobu bo. Kurɔ ka durɔn k̄irun gariya ta m̀.

Yuuba ba tire ten gari weesinawa ka k̄i te Gusunɔ u win tɔmbu Isireliba k̄i. Ma naane dokeobu ba maa tu weesina ka k̄i te Yesu Kirisi u win yigberu k̄i.

### Tire ten kpunaa

1. Womu 1, wiru 1.1n di sere wiru 2.7.
2. Womu 2, wiru 2.8-17.
3. Womu 3, wiru 3.1n di sere wiru 5.1.
4. Womu 4, wiru 5.2n di sere wiru 6.3.
5. Womu 5, wiru 6.4n di sere wiru 7.11.
6. Womu 6, wiru 7.12n di sere wiru 8.5a.
7. Womu 7, wiru 8.5b-14.

<sup>1</sup> Womu ge ga dobu bo wee. Salomɔwa ga ka yā.

### Kurɔ ka durɔn faagi

*Kurɔ u nɛɛ,*

<sup>2</sup> a man s̄suo ka wunen tiin nɔɔ. Domi wunen k̄irun kookoosu su tam dobu kere.

<sup>3</sup> Wunen wani yi nuburu do. A s̄awa nge turare ye ya pusa. Yen s̄na wɔndiaba ba nun k̄i.

<sup>4</sup> A man tii gawema kpa su nun naa sw̄i ka duka.

A s̄awa nen sunɔ, a ka man doo wunen wāa yerɔ.

Wunen saabuwa sa nuku dobu mɔ. Wunen k̄iru ta tam dobu kere. Ba gem mɔ be ba nun k̄i.

<sup>5</sup> Yerusalemun wɔndiaba, i swaa dakio i nɔ. Na t̄iri, adama na s̄a kurɔ burɔ. Na t̄iri nge Kedaan kuu bekuruginu, adama na wāwa nge beku karenu ni nu wāa Salomɔn sina kpaarɔ.

<sup>6</sup> I ku man gem yèn s̄ na t̄iri. S̄ɔwa u man kua mɛ. Nen sesubu ba ka man m̄ru kua. Ba man kua ben reseem d̄a gbaarun k̄so. Adama na n̄ nen tiigiru k̄su.

<sup>7</sup> A man s̄ɔwɔ nen k̄nasi mi a ra wunen sabenu kpare, ka mi a ra de nu s̄ɔ sure. Kpa na kun maa sirene wunen berusebun sabenun suunu s̄ɔ.

*Yāa kparoba nɛɛ,*

<sup>8</sup> wunɛ wi a tɔn kurɔbu kpuro buram kere,

à kun yam mi yē, a doo a yā ḡɔn yira sw̄i. Kpa a wunen bonu kpara kparobun wāa yerun b̄kuɔ.

*Durɔ u nɛɛ,*

<sup>9</sup> nen k̄nasi, a ka dum nia weene ye ya Egibitin sunɔn tabu keke gawamɔ.

<sup>10</sup> Wunen bura yānu nu ra de wunen baanu nu man w̄ere.

Wunen w̄ira ka goonu wā.

*Yāa kparoba nɛɛ,*

<sup>11</sup> sa ko nun saba kua ye ya wura ka sii geesu menne.

*Kurɔ u nɛɛ,*

<sup>12</sup> sanam mɛ sina boko u s̄ ka wigibu, nen turaren nubura pusa.

<sup>13</sup> Nen k̄nasi u nuburu dowā nge turare ye ba m̀ miru, ye ya sure nen tororɔ.

<sup>14</sup> Nen k̄nasi u s̄awa nge d̄a w̄e burasu. Su ra kpiwa reseem d̄a gbaarɔ Engediɔ.

*Durɔ u nɛɛ,*

<sup>15</sup> nen k̄nasi, a s̄awa kurɔ burɔ. Wunen n̄ni yi ballimɔ nge waa bakagii.

*Kurɔ u nɛɛ,*

<sup>16</sup> nen k̄nasi, a s̄awa durɔ burɔ, wuna a man w̄ere. Besen kpin yeru ta ko n n̄ɔ nɛ nge yaka bekusu.

<sup>17</sup> D̄a ye ba m̀ seduru, yera ba ka besen dirun d̄a mwaaanatia kua. Ma ba ten yari kua ka d̄a ye ba m̄ sipere.

## 2

<sup>1</sup> Nena na s̄a nge gunarun biibii ye ya kpia tem t̄eraɔ.

Na maa s̄a nge yakasun biibii ye ya wāa w̄waɔ.

*Durɔ u nɛɛ,*

<sup>2</sup> à n nen k̄nasi wa win wɔndia kpaasibun wuuro, u ra n s̄awa nge biibii ye ya wāa s̄akin suunu s̄ɔ.

*Kurɔ u nɛɛ,*

<sup>3</sup> à n nen k̄nasi wa aluwaasiban suunu s̄ɔ, u s̄awa nge d̄a te ba m̀ p̄mie d̄anun suunu s̄ɔ t̄en marum mu dibu do.

Na ra k̄a na n s̄ win saarɔ.

<sup>4</sup> U ka man da mi ba ra t̄ɔ baka d̄ianu di. Ma u man nenua ka k̄iru.

<sup>5</sup> Wee k̄ira man barɔ kua.

A man dam k̄e ka kira duronu, ka p̄mien marum.

<sup>6</sup> Na k̄i na n nen wiru s̄ondi win n̄m dwarɔ, kpa win n̄m geu gu man b̄kasi.

*Durɔ u nɛɛ,*

7 bεε Yerusalemun wəndiaba, na bεε sɔ̄omɔ ka yεε kpiki ka nennun yĩsinu, i ku nen kīnasi yamia saa ye u n̄ kī u se.

*Durɔ u wee*

*Kurɔ u nεε,*

8 na nen kīnasin nɔ̄ nɔ̄mɔ.

Wɔ̄ɔ u guunu sarikiramɔ u wee.

9 U sɔ̄awa nge yaa kpiku n̄ kun mε nge gini kpema.

Wi wee dirun biruɔ, u man mεrima fεnɛntin di.

10 Ma u ka man gari kua u nεε,

a seewo nen kīnasi, kurɔ burɔ, a na.

11 Wee puran saa ya doona,

ma gura ya yɔ̄ra \*.

12 Biibii ya kpia yam kpuro.

Sa gunɔ bwese bwese kan swīi nɔ̄mɔ.

Kparukonun swīi yi nɔ̄ra besen tem sɔ̄.

13 Dɔ̄a te ba mɔ figie ta marum torumɔ,

ma resem tɔkan wεsun nubura pusa.

A seewo, a na nen kīnasi, kurɔ burɔ,

14 wunε wi a sɔ̄a nge sɔ̄kusɔ̄ ye ya wɔ̄a kpee baa sɔ̄ ya kukua.

A man wunen wuswaa sɔ̄sio.

A de n wunen nɔ̄ nɔ̄.

Domi wunen dɔkɔra nɔ̄bu do.

Mεya maa wunen wuswaa ra man wεre.

*Kurɔn mero u nεε,*

15 i sun demaku binu mwεerio

ni nu besen resem gbaaru sankumɔ saa ye ya wεsu sɔ̄a.

*Kurɔ u nεε,*

16 nen kīnasi u sɔ̄awa negii,

na maa sɔ̄a wigii.

U win sabenu kparamɔ yakasun biibiin suunu sɔ̄.

17 A de a gɔ̄sira, nen kīnasi, a n wɔ̄a guunu wɔ̄llɔ

a n sɔ̄a nge yaa kpiku n̄ kun mε nge gini kpema,

sere sɔ̄ u ka du saaru tu kpεa.

*Kurɔ u ka win kīnasi dosimɔ*

*Kurɔ u nεε,*

**3**

1 wɔ̄ku girira na kpī nen kp̄in yeru wɔ̄llɔ.

Na kasu wi nen gɔ̄ru ga kī.

Adama na n̄ n̄n wa.

2 N n̄ men na, kon sewa n bɔ̄su wuu sɔ̄ɔ, gen swεεɔ ka gen yaburɔ na n̄ kasu wi nen gɔ̄ru ga kī.

Na n̄n kasu kasu, adama na n̄ n̄n wa.

3 Ye wuu gen kɔ̄soba bɔ̄su ba wuu mεrimɔ, ba man wa,

ma na bu bikia na nεε, i nen kīnasi wa?

4 Ye na bu deri kese, yera na nen kīnasi wi wa.

Na n̄n sēre, na n̄ n̄n yɔ̄su

sere na ka n̄n da nen mero wi u man maran dirɔ.

5 Bεε Yerusalemun wəndiaba, na bεε sɔ̄omɔ ka yεε kpiki ka nennun yĩsinu, i ku nen kīnasi yamia saa ye u n̄ kī u se.

*Kurɔ u nεε,*

6 wara u saram wee gbaburun di meni nge wii tīa.

U turare ye ba mɔ miru ka turare dεkagia bwese bwese kan nuburu mɔ.

7 Salomɔ̄n kp̄in yera ba sɔ̄wa ba ka wee, Isireliban tabu durɔ damgibu wata ba n̄n swīi ba wɔ̄a gɔ̄n gɔ̄nka.

8 Be kpuro ba ka takobi sannɔ̄ yē.

Ba sɔ̄awa tabu durɔbu.

Ben baawure u win takobi beki win yēsaɔ

u ka sɔ̄ru sɔ̄a baa yibereba b̄a n̄ kurama wɔ̄kuru.

9 Sina boko Salomɔ̄ u dera ba n̄n amakεen kitaru kua ka dɔ̄a ye ba ka na Libanin di.

10 Ma ba ten suatian dεki kua ka sii geesu.

Ba maa ten gballitia kua ka wura.

Ba ten sin yerun leferi beku wunɔ̄mgiru wukiri

te Yerusalemun wəndiaba ba buraru kua kīrun sɔ̄.

11 I yarima bεε Siɔ̄nin wəndiaba, i sina boko Salomɔ̄ wa.

U win furɔ doke ge win mero n̄n dokea saa ye u kurɔ kpaaru kua.

Dɔ̄ma te, u wɔ̄a nuku dobu sɔ̄.

*Durɔ u nεε,*

**4**

1 a sɔ̄awa kurɔ burɔ, nen kīnasi.

Wunen n̄ni yi ballimɔ nge waa bakagii wunen sɔ̄nditian wεrin di.

Wunen seri yi sɔ̄a nge boo wuuru te ta saramamɔ Galadin guuru wɔ̄llun di.

2 Wunen donnu nu buriri nge yɔ̄a n̄n sansu ba bɔ̄ra nu nim n̄rum wee.

Nu maa nɔ̄ nεwa swεε swεε, nin gara kun kande.

3 Wunen nɔ̄ ga swēriwa nge tom, ma ga waabu wɔ̄.

\* 2:11 gura ya yɔ̄ra - Isireliban temɔ, puran saa gura ra nε.



Wunen baanu nu ballimawa nge dire  
sənsəm bia wunen sənditian wērin  
di.

<sup>4</sup> Wunen wīira wāwa nge Dafidin dii bw-  
ereku gagu  
mi ba ra tabu yānu bere.

Wunen saban bataniba ba sāa nge tabu yāa  
ni ba bwē mi.

<sup>5</sup> Wunen bwāsu sāa nge yaa kpikun binu  
yiru ni nu yakasu dimə biibiin suunu  
səə.

<sup>6</sup> Sere sōə u ka du saaru tu kpēa,  
kon da guuru wəllə mi turare ye ba mə miru  
ka turare dekagia ya wāa.

<sup>7</sup> A sāawa kurə burə, nen kīnasi.  
A n̄ bau gagu mə.

<sup>8</sup> A na su doona saa Libanin guunun di  
ka Seniri ka Hεεməən guurun di  
mi gbee sinansu ka musuku yambarəsu ra  
n wāa.

<sup>9</sup> Bεsɛn nən̄i yì n yinna, n̄ kun mε n̄ n  
wunen saban batani tia wa,  
wunen kīra ra nen gōru kpuro mwewa, nen  
sesu, nen kurə.

<sup>10</sup> Wunen kīru ta nuku dobu mə nen sesu,  
nen kurə.

Wunen kīru ta tam dobu kere.  
Meya maa wunen turaren nuburu ta do ta  
turare kpuro kere.

<sup>11</sup> Wunen nəə ga sōsubu do nge tim bau.  
Tim ka bom mu wāa wunen nəə səə.  
Wunen yānu nu nuburu dowā nge dāa te ba  
mə sɛduru Libaniə.

<sup>12</sup> A sāawa nge dāa gbaaru te ba kara koosi,  
nen sesu, nen kurə.

A sāawa nge dəkə ye ba kenua, n̄ kun mε nge  
bwia ye ba mara.

<sup>13</sup> Wunen nim mu dāa gbaarun dānu  
yēkamə.

Nin binu ni ba sokumə gerenadi nu do too.  
Meya lalle ka naadi ya maa kpia mi,

<sup>14</sup> ka safarani, ka yaka si su nuburu do, ka  
kaneli,

ka dāa ni ba ra ka turare dekagia ko, ka miru,  
ka aloesi,

ka sere yaka si su nuburu do bu kpuro.

<sup>15</sup> Wunε a sāawa nge dāa gbaarun dəkə  
n̄ kun mε nge bwia ye ya nim sumə  
mε mu wee saa Libanin guunun di.

*Kurə u nεε,*

<sup>16</sup> sōə yēsi yēsikan wosu,  
i seewo i nen dāa gbaarun dānu kə,  
kpa nin nubu duroru tu yari kpuro.

I de nen kīnasi u du win dāa gbaaru səə  
kpa u yen dāa bii geenu di.

*Durə u wee*  
*Durə u nεε,*

## 5

<sup>1</sup> na dua nen dāa gbaaru səə,  
nen sesu, nen kurə.

Na nen turare ye ba mə mirun dāa yorimə  
ka kiki si su nuburu do.

Na nen tim baun tim dimə.

Na nen tam ka nen bom nərūmə.

*Yerusalemun wəndiaba ba nεε,*

i dio, bεε be i kīanε.

I nərūo kpa i n kīru barə.

*Kurə u gambo wukia*

*adama n dākuru kua*

*Kurə u nεε,*

<sup>2</sup> na dō adama nen bwēra ya n̄ kpī.

Na ka nen kīnasi dosimə u gambo soomə.

*Durə u nεε,*

a man kenio, nen sesu, nen kīnasi.

Wunε wi a sāa nge sākūsā, a yiba.

Nen wira nikerera.

Ma nen seri nim sēera.

*Kurə u nεε,*

<sup>3</sup> wee na nen yaberu pota.

Kon maa kpī n se n tu sebe?

Na nen kōri kpakia kə, yera kon maa se n yi  
disinu ko?

<sup>4</sup> Yera nen kīnasi wi, u win nəmu kpēema  
gambon wem di,

ma nen bwēra wura win mi.

<sup>5</sup> Na seewa n ka nūn kenia.

Turare ye ba mə miru ya dāakumə nen  
nəman di gambon nenutia səə.

<sup>6</sup> Na nen kīnasi kenia,  
adama na deema u doona.

Nen bwēra raa wura win mi, sanam mε na  
win nəə nua.

Na nūn kasu kasu, na n̄ nūn wa.

Na nūn soka, u n̄ wure.

<sup>7</sup> Wuu gen kōsobu ba ka man yinna.

Ba man so ba mēera kua.

Be ba gbāraru kōsu, ba nen sənditia mwa.

<sup>8</sup> Bεε Yerusalemun wəndiaba, na bεε  
kanamə,

i n̄ nen kīnasi wa, i nūn sōəwə win kīra man  
barə kua.

*Yerusalemun wəndiaba ba nεε,*

<sup>9</sup> wunε wi a kurəbu kpuro buram kere,

mba wunen kīnasi wi, u mō ye goo kun mō  
a ka sun sōmō mē.

*Kurō u nē,*

<sup>10</sup> nēn kīnasi, tōn swāōwa, win wuswaa  
ballimō.

Tōmbu nārōbun suba wōkuru (10.000) sō,  
wiya kaa waabu gbi.

<sup>11</sup> Win wuswaa ya ballimō nge wura gea.

Win seri yi tīriwa nge gunō mōran sansu.

<sup>12</sup> Win nōni yi sāawa nge waa bakagii ye ya  
wāa daarō.

Win nōni kpiki yi sāawa nge bom bekum.

Nōni yi, yi ka kpee gobiginu weenē ni ba  
doke taabu sō.

<sup>13</sup> Win baanu nu wāwa nge turare bii yi yi  
kpiibu wee.

Win nō ga sāawa nge biibii yēn min di  
turare ya dāakumō.

<sup>14</sup> Win nōma ya ka wuran suma weenē ye ba  
kpee gobiginu dokea.

Win wasi yi wōru nge suunu don te ba  
wōriasia

ba buraru koosi ka kpee buranu ni nu nōni  
boogu mō.

<sup>15</sup> Win kōri yi sāawa nge gberē yiru ye ba  
kua ka kpee kpikuru.

Ma ba ye gira wura gean wōlō.

À n nūn mēera, u sāawa nge Libanin dāa ni  
ba mō sēduru.

<sup>16</sup> Win nōn gari do.

Wi sōra nēn bwēra ra n wāa mam mam.

Bē Yerusalemun wōndiaba, mē nēn bōro  
kīnasi wi, u sāawa mi.

*Yerusalemun wōndiaba ba nē,*

## 6

<sup>1</sup> mana wunen kīnasi wi, u da,  
wunē wi a kurōbu kpuro buram kere.

Bera mana u gere, kpa su ka nun wi kasu.

*Kurō u nē,*

<sup>2</sup> nēn kīnasi u dawa win dāa gbaarō,

mi turare bii wāa yi yi kpiibu wee,

u ka win sabenu kpara kpa u biibii bōri.

<sup>3</sup> Na sāawa nēn kīnasigii, ma u maa sāa negii.

U win sabenu kparamō biibiin suunu sō.

*Nge mē kurō win wasi sāa*

*Durō u nē,*

<sup>4</sup> a girima mō nge wuu ge ba mō Tirisa.

Nēn kīnasi, a wā nge Yerusalemu.

A nanum mō nge tabu sīa ka yen gidi bōra.

<sup>5</sup> A ku maa man mēeri.

Domī wunen nōni yi nēn kīru seeyamō.

Wunen seri yi sāa nge boo wuuru

te ta saramamō Galadin guurun wōllun di.

<sup>6</sup> Wunen donnu nu buriri nge yāa nīn sansu  
ba bōra

nu nim nōrum wee, nu maa nō nēwa swēē  
swēē, nīn gara kun kande.

<sup>7</sup> Wunen baanu nu ballimōwa nge dire  
sōnsōm bia wunen sōnditian wērin  
di.

<sup>8</sup> Sinanibun geera sāawa wata,

sina kurōbu maa wēnē.

Wōndiaban geera kun nōru mō be.

<sup>9</sup> Adama nēn kīnasi wi, u nē bau mō,

u sāawa nēnēm be sō.

U sāawa win mēron bii wōndia teeruru te u  
kī too.

Wōndia be ba nūn wa, ba nē,

u sāawa domarugii.

Sinanibu ka ban sina kurōbu ba maa nūn  
siara ba nē,

<sup>10</sup> wara u yarimam wee nge buruku sō.

Wara u wā mē nge suru.

Wara u ballimō nge sō.

U nanum mō nge tabu sīa ka yen gidi bōra.

<sup>11</sup> Na da dāa gbaarō mi dāa marum wāa,

n ka wa yakasu sū n kpia wōwā,

kpa n wa resēm tōka yā n kpara,

kpa n maa wa dāa te ba mō gerenadi tā n  
wēsu sāa.

<sup>12</sup> Na nē ka baaru nēn bwēra man sua,

ya man doke nēn tōmbun tabu kekēban su-  
unu sō yi dumi gawe.

*Kurōbu ka wōndiaba ba nē,*

## 7

<sup>1</sup> a gōsirama, a gōsirama, Sunēmūn bii,

a gōsirama su nun mēeri.

Mban sōna i nē Sunēmūn bii mēera

nge wi u yaamō tōn wuunu yirun baa sō.

*Durō u nē,*

<sup>2</sup> wōndia bēeregii, wunen naasu su wā  
salubata sō.

Wunen pōra ya wāwa nge saba.

Wi u ye kua mōmōn tiwa.

<sup>3</sup> Wunen bwīirun gira yera sāawa bwēfere  
nge nōran nō

ye ya ku ra tam kpe.

Wunen bōsō ga swēri nge alikama ye ba ka  
biibii sikerenē.

<sup>4</sup> Wunen bwāsu sāawa nge yaa kpikun binu  
yiru.

<sup>5</sup> Wunen wīru ta buririwa nge suunu  
donnu.

Wunen nōni yi dērewa nge Hēsibonin yeru

si su wāa wuu bākə gen kənnən bəkuə.  
Wunen wēru ta dēndewa mam mam nge  
Libanin kōsu yeru  
te ta Damasi mēera.

<sup>6</sup> Wunen wira suarewa nge guu te ba mō  
Kaameli.

Ma wunen tara ya ballimə nge beku  
gobigiru

sere ya sina bokon bwēra kpuro mwa.

<sup>7</sup> Wunen buram banda, a man wēre too.

Wune sōra nen kīru kpuro wāa.

<sup>8</sup> Wunen wasi yi dēndewa nge kpakpa bāa.  
Wunen bwāsu su sāawa nge dāa marum  
swaaru.

<sup>9</sup> Na nē, kon kpakpa yōwa kpa n yen  
marum nēnē.

Wunen bwāsu su sāawa nge resēm swaaru.

Wunen wēsiaru ta nuburu do nge dāa  
marum mē ba mō pōmu.

<sup>10</sup> Nā n nun sōsu, na ra n nuku dobu mō nge  
wi u tam durom nōra.

*Kurə u nē,*

tam mē, mu kokuo nen kīnasin sō  
mu du win nō sō ù n dweeyamō.

<sup>11</sup> Na sāawa nen kīnasigii,  
ma win kīru kpuro wāa nē sō.

*Kīana sōra nuku doba wāa*

*Kurə u nē,*

<sup>12</sup> nen kīnasi, a yarima su da baru kpaano  
kpa sa n wāa mi.

<sup>13</sup> Bururu sa ko se su da dāa gbaarə,  
su wa resēm tōka ka dāa te ba mō  
gerenadi yā n kpare ya wēsu sāa.

Miya kon nun kīru sōsi.

<sup>14</sup> Dāa te ba mō mandaragore ta ten turare  
yēkamō.

Besen yenu kənnəwə, sa dāa marum kpuro  
mō mē mu dobu bo,

ginakugim ka gisaku gegim.

Na mē kpuro yii wunen sō nen kīnasi.

## 8

<sup>1</sup> À n daa sāa nen sesu mero turosi, kon ka  
nun yinna tōwə,

kpa n nun bəkasi, goo kun maa man gemmō.

<sup>2</sup> Kon ka nun da nen meron yenuə

kpa a man bwisi kē.

Kon nun tam nubu durorugim wē

mē na kua ka dāa bii ni ba mō gerenadi.

<sup>3</sup> Na kī na n nen wiru səndi win nəm dwarə,  
kpa win nəm geu gu man bəkasi.

<sup>4</sup> Bē Yerusalemun wəndiaba, na bē sōmō,

i ku nen kīnasi yamia saa ye u n kī u se.

*Wəndiaba ba nē,*

<sup>5</sup> wara u wee gbaburun di u win kīnasi  
gballi.

*Kīrun dam*

*Kurə u nē,*

na nun yamia dāa saarə wunen yenun  
bəkuə,

mi wunen mero u wunen gura sua u nun  
marə.

<sup>6</sup> A de nē turon gari yi n wāa wunen gōruə.

A de a n nē turo bəkasi.

Domi kīru ta dam mōwa nge gō.

Nisinu nu maa sāawa gāa gəbunu nge  
gəribun wāa yeru.

Nin dam mu sāawa nge dō yari.

Yinni Gusunən min diya yi wee.

<sup>7</sup> Nim wōkun nim ka mən kpāaru mu n kpē  
mu kīrun dō go.

Meya maa daanun nim yiburu ta n kpē tu kīi  
te wukiri.

Tōnu wi u win dukia kpuro wē bu ka nūn  
kīan sō,

u n kīi te wasi.

Yen kəkərə, ba koo nūn gemwa.

*Kurən sesubu ba nē,*

<sup>8</sup> sa sesu piibu mō wi u kun gina bwāa kpia.  
Aməna sa ko nūn kua sanam mē ba nūn kīan  
na.

<sup>9</sup> U n sāa nge gbāraru,

sa ko tu tāsisiawa ka sii geesu.

U n maa sāa nge kənnə,

sa ko ge kərewa ka dāa ye ba mō sedurun  
gambo.

*Kurə u nē,*

<sup>10</sup> na sāawa nge gbāraru,

ma nen bwāa ya sāa nge wuu kōsobun wāa  
yeru.

Nen kīnasi u yē ma na bəri yendu mō win mi.

*Durə u nē,*

<sup>11</sup> Salomə u resēm tōkan gbaaru mō Baali  
Haməwə.

Ma u gbaa te kōsobu nōmu səndia.

Ben baawure u ra ka sii geesun gobi nərəbu  
(1.000) nēwa

bu sere gbaa ten marum səri.

<sup>12</sup> Salomə u win sii geesun gobi nərəbu  
(1.000) suo u n mō,

kpa u win gbaa kōsobu yen goobu (200) wē.  
Nēna na nen tiin resēm gbaaru mō,

ma na tu kōsu.

<sup>13</sup> A de n wunen nō nō nen kīnasi,

wunē wi a ra n wāa dāa gbaaru sō.

Kpaasiba kī bu gu nɔ.

*Kurɔ u nɛɛ,*

<sup>14</sup>a wasi suo nɛn kīnasi,

kpa a n sã nge yaa kpiku ñ kun mɛ nge gini  
kpɛma

ye ya wãa guuru wɔllɔ mi yaka nubu  
durorugisu wãa.



## ESAI

Tire ten gari yi sãawa bõnu ita.

Bõnu gbiikaa wiru 1n di sere wiru 39.

Yudaban wahalan gariya bõnu gbiikaa ye, ya m̀. Waati ye sã, Yudaba ba Asirigibun berum m̀. Adama Gusunõ sã Esai u wa ma n ñ berum m̀ tãna mu sãa ben wahala. Ye ya maa sãa ben wahala, yera mem nãbu sariru ka durum ka naane ye ba ñ Gusunõ sãa. Yen sãna Esai u Yudaba ka ben kparobu kirõ kua bu ka gõru gõsia kpa bu wura bu gem swĩ ben wãaru sã. U maa bu sãwa ma goo u koo yarima Dafidin bweserun di kpa u ka bõri yendu na handunia.

Bõnu yiruse wiru 40n di sere wiru 55.

Bõnu yiruse sun sãom sãa ye ba Yuuba yoru mwera ba ka da Babiloniã. Saa ye sãra Gusunõ sã Esai u win tãmbu sãwa ma Gusunõ u koo bu yakia kpa u ka bu wurama ben temõ bu wãa kpaaru di. Esai u maa sun sãom tire te sã ma Gusunõwa u gãanu kpuro neni win nãmu. Wiya u dera gãanu kpuro kooramõ. Saa win tãmbu Isireliban min diya handunia ya koo durom wa.

Bõnu itase wiru 56n di sere wiru 66.

Yuu be ba wurama yorun di ba wãa Yerusalemu, ben gariya bõnu itase ya m̀. Esai u bu dam kã u nẽ, Gusunõ u koo win nã mwera yibia u handuniagibu siri. U maa bu gem kobu ka tã wãrarugiru ka yãkunu ka kananun gari yaayasiã. Esai wiru 61:1-2n gariya Yesu u denda sanam m̀ u win sãmburu torua.

### *Tire ten kpunaa*

1. Ba Isireliba ka Yudaba kirõ m̀, wiru 1n di sere wiru 12.
2. Yinni Gusunõ u koo bwese tukunu sãyasã, wiru 13n di sere wiru 23.
3. Siri dãakibu, wiru 24n di sere wiru 27.
4. Kirõba ka maa nã mwera, wiru 28n di sere wiru 33.
5. Siri dãakibu, wiru 34n di sere wiru 35.
6. Sina boko Esekiasi ka Asirigibu, wiru 36n di sere wiru 39.
7. Nuku yemiabun nã mwera, wiru 40n di sere wiru 55.
8. Labaari dora, wiru 56n di sere wiru 66.

## BõNU GBIKAA

<sup>1</sup> Tire ten gari yi sãawa gari yi Gusunõ sã Esai Amõtin bii u gerua Yudaban sã, ka sere ben wuu Yerusalemun tiin sã. U gari yi geruawa sanam m̀ sinam beni, Osiasi ka Yotamu ka Akasi ka Esekiasi ba bandu di di Yuda.

### *Tõn be ba ku ra gãanu tubu*

<sup>2</sup> Yinni Gusunõ u nẽ, wõllu ka tem, i ka man nãwa.

Na nen bibu seeya, na bu swaa sãsi, adama ba man seesi.

<sup>3</sup> Naa kinenu nu ra n nin kparo yẽ.

Ketekunu nu ra n maa yẽ mi nin yinni u ra nu dãanu yiiye.

Adama nen tãmbu Isireliba ba ñ mam kĩ bu gãanu gia.

Ba ku ra gãanu tubu.

<sup>4</sup> Ma Esai u nẽ, bẽ Isireliba, bõruroba i sã, domi i durum m̀wa. Toranu nu yiba bẽen suunu sã.

Nuku kãsurun wãara i wãa.

Bẽ kpuro i sankirewa, domi i Yinni Gusunõ deri.

I nùn gema, wi, wi u sãa bẽen Yinni Dero, ma i nùn biru kisi.

<sup>5</sup> Sãyasã birã u koo maa bẽ ko,

domi nã dabina i nùn seesi.

I sãawa nge tãnu win bwisikunu kun wã, ma u daa kãsa m̀.

<sup>6</sup> Saa win wirun di sere ka win naa taranõ, kpuro barara.

Domi ba ñ win m̄eraba ka win bosu teye bu tim gumgim doke bu sere mam nẽ, ba koo bõke.

<sup>7</sup> Bẽen tem mu kua bansu.

M̄en wusu dõ mwakira.

I tãn tukobu m̄era ba ka m̄en dãanu gura, ba ñ gãanu deri.

<sup>8</sup> Ma Yerusalemu ya tiara ye tãna.

Ya kãre nge kuru resẽm gbaarun suunu sã,

ñ kun m̄, gberõ.

Ya yõ tom ye tãna

nge wuu ge ba tabu bure ba doona.

<sup>9</sup> Gusunõ, wõllu ka tem Yinni

ù kun daa bẽen sukum fiiko faaba kue

Yerusalemu ye sã, ya koo raa kam kowa nge Sodomu ka Gomõra.

### *Sã te Gusunõ u tusa*

<sup>10</sup> Ma Gusunõ u nẽ,

bẽ wirugibu be i ka Sodomugibu weene,

i ne, Yinni Gusunɔn gari swaa dakio.

Bɛɛ be i maa tie, i ka Gomɔragibu weene,  
i nen wooda mem nɔwɔ.

<sup>11</sup> I tamaa bɛɛn yaku dabi ni, nu man gʼaanu  
sʼaa?

Bɛɛn yaku yʼaanu ka yaku gum  
me i ra ka man yaku dɔɔ mwaararuginu kue,  
ya den man tusa.

Na wasira ka bɛɛn yaa sabenun yem  
me i ra yɛke nen sʼaa yerɔ.

<sup>12</sup> Ye i ra ne nen sʼaa yerɔ ka wɔrubu,  
yeya na bɛɛ bikia?

<sup>13</sup> Bɛɛn kɛɛ ni i ka naamɔ mi kama.

I ku ra maa ka nu na.

Bɛɛn turare ya n man nuburu doremɔ.

I ku maa man ye dɔɔ dokea.

Na den bɛɛn kɔsa ye tusa

ye i ra ko i n menna nen sʼaa yerɔ

i ka man sʼa, suru u n yara,

ka tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ,

ka sere maa tɔɔ bakanun saa.

I ku maa man tɔɔ baka nin bweseru diiya.

<sup>14</sup> Na maa bɛɛ sɔɔmɔ,

bɛɛn tɔɔ baka ni kpuro nu man tusawa.

Nu man sʼawɛwa sɔmu bakanu.

Na maa wasira n ka nu sɔbe.

<sup>15</sup> Baa i n bɛɛn kanaru denyasiamɔ,

na ku ra nu swaa daki.

I n nɔma yiya wɔllɔ i ka kanaru ko,

na ra nen wuswaa siiyɛwa,

na kun bɛɛ mɛɛra.

Domi bɛɛn nɔma tɔmbun yem yiba be i go.

<sup>16</sup> Yen sɔ, i tii sʼarasio

i nuku kɔsuru deri,

kpa i ku maa kɔsa ko.

<sup>17</sup> I seewo i gea ko,

kpa i n gem swi.

I be ba dam dɔremɔ faaba koowo.

I gobekuba wɛɛyɔ ye n sʼaa begia,

kpa i ka gɔminibu yina.

<sup>18-19</sup> I na su wesiana kpa su nɔsina.

I n wura i man mem nɔwɔ,

baa bɛɛn gɔru gɔ n tiri nge weke biru,

kon gu dɛɛrasia gu burura nge wɛsu.

Baa gɔ n maa sʼirin na nge wɛɛ wunɔmgii,

ga koo burura nge wɛɛ kpiki,

kpa i tem men dia geenu di.

<sup>20</sup> Adama i n yina, ma i man seesi,

ba koo bɛɛ gowa tabu sɔɔ ka takobi.

Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Yinni Gusunɔ*

*u koo Yerusalemu dɛɛrasia*

<sup>21</sup> Gusunɔ u neɛ,

Yerusalemu, wune wi na raa naane sʼaa,

wee a kua nge kurɔ sakara kowo,

wi u win durɔ deri.

Domi yellu gemgiba raa yiba wune sɔɔ.

Adama gisɔ, tɔn gowobu tɔnawa ba nun  
wʼasi.

<sup>22</sup> A raa sʼaa nge sii geesu.

Wee a kua nge sii bisu.

A raa sʼawa nge tam gem.

Adama tɛ, a kua nge tam me ba nim doke.

<sup>23</sup> Wunen wirugiba man seesi,

ma ba ka gbenɔbu nɔɔ tia sʼaa.

Be kpurowa ba ra n kɛnu yiya,

kpa ba n nɔm biran kɛnu naa gire.

Ba ku ra gobekuba wɛ ye n sʼaa begia,

ba ku ra maa ka gɔminibu yine.

<sup>24</sup> Yen sɔ, i swaa dakio i nɔ

ye ne Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni na  
gerumɔ,

ne wi na sʼaa bɛɛ Isireliban dam.

Na neɛ, kon bɛɛ nen yiberɛba mɔru kɔsie

kpa nen mɔru yu wa yu sure.

<sup>25</sup> Kon bɛɛ nɔma doke

kpa n bɛɛ wɔ nge sisu

n bɛɛn disinu kpuro wuna

kpa i dɛɛra.

<sup>26</sup> Kon bɛɛ kua nge yellu.

Siri kowobu ba n maa nɔm biran kɛnu  
mwaamɔ.

Meya ba n maa bwisi kɛɔbun nɔsu gum  
tɛnimɔ.

Saa yera ba koo neɛ,

gemgibu ka naanɛgibun wuuwa mini.

<sup>27</sup> Kon Yerusalemu yakia ya n nen kiru swi,

kpa n maa yen tɔmbu wɔra

be ba gɔru gɔsia mi kpuro.

<sup>28</sup> Be ba man seesi, kon bu kam koosia.

Be ba durum mɔ, kpa n bu go.

Be ba maa man biru kisi, kpa n bu  
kpeerasia.

<sup>29</sup> Saa ye sɔɔ, dʼaa bakanu ka dʼaa sɔɔ

si su sʼaa bɛɛn bu yenu,

su koo de i sekuru wa.

<sup>30</sup> I ko kowa nge dʼaa baka ni,

sanam me nin wurusu dellamɔ,

n kun me nge dʼaa sɔɔ si,

sanam me su n maa nim waamɔ.

<sup>31</sup> Wi u tamaa u dam mɔ u koo ko nge  
yakasu,

kpa win kookoosu su n sʼaa nge dʼaa buri,

kpa u dʼaa mwaara ka win kookoo si sannu.

Goo sari wi u koo kpĩ u bu faaba ko.

## 2

<sup>1</sup> Gari yiniwa Yinni Gusunə u Esai Amətin bii sɔwa kāsiru sɔ, Yudaba ka ben wuu Yerusalemun sɔ.

*Bəri yen te ta ko n wāa*

*sere ka baadommao*

*(I maa mɛerio naasu 2-4, Misee 4:1-3)*

<sup>2</sup> U nɛɛ, saa dāaka sɔ, guu tən mi Yinni Gusunən sāa yera gire, ta koo guu ni nu tie bɛɛɛ kera, kpa bwesenu kpuro nu na mi,

<sup>3</sup> nu nɛɛ, i na su da Yerusalemu su yɔ Yinni Gusunən guuro mi Isireliba ba ra nùn sã. Kpa u sun win swɛɛ sɔsɔ su sɪ yi sɔ.

Ba koo gere mɛ, domi guu ten min diya u koo win wooda yara

kpa u gari geruma.

<sup>4</sup> U koo bwese dabinu siri, kpa bwese ni, nu nin takobiba bɔəri nu ka tebonu seku.

Mɛya nu koo maa nin yaasi bɔəri nu woba so.

Bweseru gara kun maa garu seesimɔ.

Ba n maa ben bibu tabu toobu sɔsimɔ.

<sup>5</sup> Bɛɛ Yakəbun yɛnugibu, i na su da su sɪ yam bururam sɔ, mɛ Yinni Gusunə u sun wɛɛmɔ.

*Yinni Gusunə*

*u koo be ba tii sue kam koosia*

<sup>6</sup> Yinni Gusunə, wee a wunen tambu Yakəbun yɛnugibu deri, domi ba sɔo yari yerugibun sāaru mɔ. Ma ba wəri dobo dobon kobu sɔo nge Filisitiba.

Ba da ba ka tən tukobu arukawani bɔkua.

<sup>7</sup> Ben tem mu sii geesu ka wura yiba. Arumani ye ya wāa mi, ya n naru mɔ.

Tem mɛ, mu maa dumi yiba, ka tabu kɛkɛ sisugii yi yi n geeru mɔ.

<sup>8</sup> Ba bwāarokunu seka baama.

Ma ba nu yiirammɛ ba sāmɔ.

<sup>9</sup> Yen sɔ, tambu kpurowa ba koo yiira Yinni Gusunən wuswaa bu tii kawa. Yinni Gusunə, a ku bu ben durum suuru kua.

<sup>10</sup> Yen sɔ, bɛɛ Yakəbun yɛnugibu, i duo kpee baaba sɔo

kpa i kuke wərusɔ

i ka Yinni Gusunən nanum ka win yiiko duka suuri.

<sup>11</sup> Tɔru gara sisi

tɛ sɔo ba koo wi u tii sue kawa kpa bu Yinni Gusunə turo walle sua.

<sup>12</sup> Domi wi, wəllu ka tem Yinniwa.

U tɔo te yi,

tɛ sɔo u koo baawure siri wi u tii sue, kpa u nùn kawa.

<sup>13</sup> Tɔo te sɔo,

u koo dāa baka ni nu gunu Libaniə ka Basaniə kpeerasia.

<sup>14</sup> Kpa u guunu ka gungunu

<sup>15</sup> ka gbāra damginu kəsuku,

<sup>16</sup> ka sere goo nimkuu bakasu,

gāanu kpuro gesi ye ba kīru bo.

<sup>17-18</sup> Tɔo te sɔo, ba koo wi u tii sue kawa

kpa bu bwāarokunu kpeerasia.

Yinni Gusunə turowa ba koo walle sua.

<sup>19</sup> Sanam mɛ u koo se u tambu nandasia,

tamba koo du bu kuke kpee baaba sɔo ka wərusɔ,

bu ka win dam ka win yiiko duka suuri.

<sup>20</sup> Tɔo te sɔo, tamba koo ben bwāaroku ni ba seka ka sii geesu ka wura ba sāmɔ gunənguunu ka yankɔsu deria. <sup>21</sup> Kpa bu du bu kuke kpee baaba sɔo ka wərusɔ bu ka Yinni Gusunən dam ka win yiiko duka suuri.

<sup>22</sup> N n mɛn na, i ku bɛɛn naanɛ doke tɔnu sɔo. U sāawa nge woo.

U n sāa gāanu.

*Yudan banda burisina*

## 3

<sup>1</sup> Esai u nɛɛ,

Gusunə, wəllu ka tem Yinni,

u koo Yerusalemugibu ka Yudaba kpuron arumani kpeerasia.

Ba n maa dīanu ka nim wasi.

Ba n maa somiru garu wasi gam di.

<sup>2-3</sup> Domi u koo ben tabu durɔ damgibu

ka ben tabu kowobu wuna u go, ka ben siri kowobu ka ben sɔrobu ka guro gurobu

ka be ba sāa tabu kowobu weeraakuukuubun wirugibu

ka ben sina asakpɔbu ka ben bwisi kɛɔbu

ka ben nɔman sɔm kowo kpokoba ka ben tingii gisonkoba

ka mam wi, Gusunən sɔmɔbun tii.

<sup>4</sup> U koo de aluwaasiba ba n bu kpare nge me ba ka kī.

<sup>5</sup> Tamba koo dam darena. Aluwaasiba ba koo durə təkənu seesi, kpa garu ko sariba bu damgibu nani du.

<sup>6</sup> Saa ye sɔɔ, tɔnu u koo win wɔnɔ sɛre u nɛɛ, wunɛ a yānu mɔ.

Yen sɔ, a koowo bɛsɛn yɛnu yɛro, kpa a bɛsɛn yɛnu seeya.

<sup>7</sup> Adama u koo nùn wisi u nɛɛ, na n yen tim mɔ.

Dīanu sari yɛnu ge sɔɔ, yānu maa sari mi.

A ku man ko bɛsɛn yɛnu yɛro.

<sup>8</sup> Esai u maa nɛɛ, Yerusalemu ya bāarimɔ, ma Yuda ya wərukumɔ yèn sɔ ba Yinni Gusunɔ seesi ka ben gari ka ben kookoosu.

Ba n win berum mɔ.

<sup>9</sup> Ben kookoosu su ben daan seeda dimɔ. Ben daa kōsa kun berua.

Ba ye mɔ batuma sɔɔ nge Sodomugibu.

Bōruoba ba sāa, domi bōriya ba tii sɔɔru kuammɛ mi.

<sup>10</sup> A gemgii sɔɔwɔ ma u koo kuura.

U koo win sɔmburun are wa.

<sup>11</sup> Adama bōruowa wi u nuku kōsuru mɔ.

U ko n wāawa nuku sankiranu sɔɔ, domi win sɔmburun areya u koo wa.

<sup>12</sup> Aluwaasiba ba Yinni Gusunən tambu dam doremɔ.

Ma tən kurəbu ba sāa ben yinnibu.

Be ba bu kpare ba bu torasiamɔ.

Ba ben swaa go ye ba raa swīi.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u win tɔmbun wirugibu sirimɔ*

<sup>13</sup> Yinni Gusunɔ u na u yɔ u ka win tambu siri.

<sup>14</sup> U win siribu torua ka win tɔmbun guro gurobu,

ka ben wirugibu.

U nɛɛ, i tɔmbun dīanu wəra ma i ye i sāarobu mwaaari yii bɛsɛn yɛnusɔ.

<sup>15</sup> Mban sɔna i nɛn tambu dam doremɔ, ma i sāarobu taki dimɔ.

Nɛ, Yinni Gusunɔ, wəllu ka tem Yinniwa na yeni bikiamɔ.

### *Ba koo Yerusalemun*

#### *tən kurəbu sɛyasia*

<sup>16</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,

wee Yerusalemun tən kurəbu ba tii sue.

Ma ba sīimɔ ba yɛkɔ mɔ, ba wīinu demie.

Ba n sekuru mɔ, ba ben naasun sumi soonamɔ.

<sup>17</sup> Yen sɔna kon de bu ko wii kparanugibu, kpa n bu terenu yɔsu.

<sup>18</sup> Saa ye sɔɔ, kon ben bura yānu kpuro wuna. Niya ben naasun sumi ka ben serin bura yānu ka ben sababa yi yi ka suru kɛka weenɛ, <sup>19</sup> ka ben swaa tonkunu, ka ben sumi ka ben sɔnditii, <sup>20</sup> ka yasi, ka yoni yi ba doke naasɔ ka ben sɛkatii, ka ben yərɔmannin baki, <sup>21</sup> ka ben taabu nɔmaginu ka wɛruginu, <sup>22</sup> ka ben yāa gobiginu, ka yabe bakanu ka ben bɔɔnu, <sup>23</sup> ka digiba, ka yāa ni nu n sinum mɔ, ka yasi, ka sere sɔnditii.

<sup>24</sup> Ba n maa turaren nuburu nɔmɔ ma n kun mɔ nubu kōsuru.

Ba n maa sɛkatii sɛkemɔ ma n kun mɔ wɛɛ.

Ba n maa seri wasi wirə bu tari.

Wii panna ba ko n mɔ.

Ba n maa yabe bakanu sebumɔ

sere saakiba nuku sankiranun sɔ.

Ben buram kun maa sɔsiramɔ.

Sekura ba koo wa.

### *Yerusalemun gɔminibu*

<sup>25</sup> Ba koo Yerusalemun tambu ka yen tabu durəbu go tabu sɔɔ.

<sup>26</sup> Tamba koo wuri ko bu gɔɔ swī yen gbāra kənnɔwɔ

nge tən kurə wi ba wəri ba win yānu gura ma u sɔ temɔ.

## 4

<sup>1</sup> Saa ye sɔɔ, tən kurəbu nɔɔba yiru ba koo durə turo sɔ bu nɛɛ,

sa ko bɛsɛn tii diisia kpa su tii sebusia.

A gesi sun sekuru wunɔ

kpa a de sa n wunen yīsiru sɔɔwa.

### *Yerusalemu ya koo wurama*

#### *nge yellu*

<sup>2</sup> Ye Yinni Gusunɔ u koo kpiisia saa ye sɔɔ, ya ko n sāawa bɛere ka girima Isireli be ba tien sɔ. Kpa tem me, mu dīa

geenu ma nu n sāa ben nuku dobu. <sup>3</sup> Be, be Yinni Gusunɔ u gɔsa mi, u ben yīsa

yorua ba n ka wāa Yerusalemu, ba koo bu sokuwa tən dɛerobu. <sup>4</sup> Yinni Gusunɔ u koo

Yerusalemun tən kurəbu disi wəka, kpa u wuu gen tii dɛerasia, u gu siri ka win dam

bakam tən be ba raa gon sɔ. <sup>5</sup> Yen biru u koo



de d̄ɔ wii bakaru tu Siɔnin guuru kpuro ka mɛnnɔ yenu wukiri s̄ɔ s̄ɔ, kpa d̄ɔ yara ya n w̄a w̄okuru guu ten w̄llɔ, kpa win yiikon girima yu wuu ge wukiri, <sup>6</sup> kpa ya n s̄a nge kuru te ta ko n bu saaru s̄awɛ yam susurun saa, ka maa kuku yeru woo b̄k̄ɔ ka guran s̄.

### *Isireliba*

*ba s̄awa nge resɛm gbaaru*

## 5

<sup>1</sup> I womu swaa dakio i nɔ ge kon nɛn k̄nasi kua. Womu ge, ga ka wi ka win resɛm gbaaru ȳa. Ge wee.

Nɛn k̄nasi u resɛm gbaaru garu m̄ɔ te ta w̄a tem turenu w̄llɔ mi n tem gem m̄ɔ.

<sup>2</sup> U gbaa te k̄rɔ kua, ma u ten kpenu wukura.

Ma u resɛm d̄aa ye ya koo bii duronu ma duura.

Yera u ten k̄sobun diru bana ten suunu s̄ɔ. Ma u resɛm gama yeru kua mi.

Saa yè s̄ɔ u den ȳiȳɔ resɛm gbaa te, tu n̄n bii geenu marua,

yera u deema k̄suna ta n̄n marua.

<sup>3</sup> T̄ɛ, nɛn k̄nasi u gerum̄ɔ u m̄ɔ, b̄ɛɛ Yudaba, b̄ɛɛ be i w̄a Yerusalem̄ɔ, i bu sirio wi ka win resɛm gbaa te.

<sup>4</sup> Mba u tu burea u n̄ kue. Mban s̄na ta bii k̄sunu mara sanam m̄ɛ u ȳiȳɔ tu bii geenu ma.

<sup>5</sup> Wee ye u koo win gbaa te kua. U koo ten kara ka yen d̄aa wukiriwa, kpa yaa sabenu ka gbeeku ȳɛɛ yi du mi, yi d̄i, yi taaku.

<sup>6</sup> U n̄ maa win resɛm d̄aa ye s̄amm̄ɔ, m̄ɛya u n̄ maa gbaa te wukum̄ɔ.

U koo tu deriwa tu kam ko, kpa s̄aki yi tu wukiri, kpa u de gura yu ku maa n̄ɛ mi.

<sup>7</sup> Isirelibara ba s̄a Gusun̄ɔ, w̄llu ka tem Yinnin resɛm gbaa te. Ma Yudaba ba s̄a resɛm dora ye u duura. U k̄ia bu gea ko adama k̄sa ba kua. Ba t̄ambu go ba yem yari. U maa k̄ia bu gem sw̄i, ma ba yina. Yen s̄na t̄amba wuri m̄ɔ.

*K̄sa ye t̄amba m̄ɔ*

*(I maa m̄ɛrio 10:1-4)*

<sup>8</sup> B̄ruroba be ba yɛnusu ka gbea sosim̄ɔ ye ba raa m̄ɔ s̄ɔ,

sere gabu ba n̄ maa ayeru m̄ɔ, ma be t̄na ba batuma m̄ɔ.

<sup>9</sup> Wee ye Gusun̄ɔ w̄llu ka tem Yinni u man s̄ɔwa. U n̄ɛɛ, kam kam ba koo t̄n ben yɛnu dabi ni kpuro kam koosia.

Kpa goo u kun maa w̄a yenu bura si s̄ɔ, si su kp̄a mi.

<sup>10</sup> B̄a n resɛm ekita ita gama, yen tam kun ditiri weeraakuru turi. B̄a n maa alikama kilo wun̄bu (100) duura, ye ba koo ḡɛ ya n̄ kilo w̄okuru keram̄ɔ.

<sup>11</sup> B̄ruroba be ba ra buru buru yellu se ba n tam b̄ɔb̄ɔm n̄rum̄ɔ, kpa ba n w̄a tam gbabur̄ɔ sere n ka ko w̄ku suunu.

<sup>12</sup> Ḡɔḡɔgenu ka m̄r̄okunu, ka baranu ka guunu ka sere tam, yera ya ra ben t̄ɔ bakanu gbisisie, kpa ba n n̄ɛ, Yinni Gusun̄ɔn s̄oma atafiiru s̄a.

<sup>13</sup> Yen s̄na kon de bu bu yoru mw̄ɛri subaru s̄ɔ

bu ka doona. Ben sina biba koo gbi ḡɔarun s̄, kpa be ba tie bu gbi nim n̄run saabu.

<sup>14</sup> Kpa ḡaribun w̄a yeru tu n̄ɔ wukia ka dam,

tu sina bii be mw̄ɛ ka maa t̄n w̄ru ge ga nuku dobu m̄ɔ.

<sup>15</sup> Saa ye s̄ɔ, t̄ambu kpurowa ba koo yiira Yinni Gusun̄ɔn wuswaaɔ bu tii kawa, kpa be ba n̄ɛɛ, ba tii tura, bu w̄ruma.

<sup>16</sup> T̄ɔ te s̄ɔ, Gusun̄ɔ, w̄llu ka tem Yinni u koo win t̄ambu siri dee dee u ka win yiiko s̄ɔsi,

kpa u gea ko u ka s̄ɔsi ma u d̄ɛɛɛ.

<sup>17</sup> Ȳaanu nu koo yakasu di Yerusalemun bans̄ɔ

nge nin kpara yen̄ɔ, kpa nin binu nu di nu b̄aria mi.

<sup>18</sup> B̄ruroba be ba gbin̄ɛ ka k̄sa nge naa wuku yi yi yin k̄k̄ɛ gawe,

<sup>19</sup> ba n gerum̄ɔ ba n m̄ɔ, Yinni Gusun̄ɔ u wasi suo u win s̄amburu ko fuuku,

kpa su tu wa.

Isireliban Yinni D̄ɛero u win himba s̄ɔsio ye u yi,

kpa su ye gia.

<sup>20</sup> B̄ruroba be ba ra k̄sa soku gea, kpa bu gea soku k̄sa.

B̄ruroba be ba ra yam w̄kuru soku yam  
bururam,

kpa bu yam bururam ḡsia yam w̄kuru.  
B̄ruroba be ba ra ye n sosu ḡsie ye n do,  
kpa bu ye n do ḡsia ye n sosu.

<sup>21</sup> B̄ruroba be ba t̄sa ben tii tiin ȳru s̄o,  
ma ba tii m̄era bwisigibu.

<sup>22</sup> B̄ruroba be ba ȳsiru yara  
tam n̄rubu s̄o.

B̄ruroba be ba tam b̄ob̄om kobu ȳ.

<sup>23</sup> B̄ruroba be ba n̄m biran k̄nu m̄waam̄o,  
ba ka taaregibu gem w̄em̄o,  
ma ba gemgibu taare w̄em̄o.

<sup>24</sup> Yen s̄na Yinni Gusun̄o u koo de bu d̄o  
m̄wara  
nge m̄e d̄o u ra doo ḡanu ka yaka gbebusu  
m̄we,

kpa ben gbini yi k̄si,  
kpa ben w̄esu su ka woo doona nge tua,  
ȳn s̄o ba ñ Gusun̄o w̄llu ka tem Yinnin  
woodaba garisi ḡanu.

Ma ba win gari atafiiru kua,  
wi, wi u s̄a ben Yinni d̄ero.

*Yinni Gusun̄o u s̄aru s̄a*

*u ka bu s̄eyasia*

*(I maa m̄erio naasu 25, 9:7-20)*

<sup>25</sup> Yen s̄na win m̄aru ya w̄rim̄o be s̄o.

U bu n̄ma dokem̄o u goom̄o.

Guunu diirum̄o.

Ma t̄mbun gonu nu sweene sw̄e s̄o nge  
kubanu.

Adama ka m̄e, win m̄aru kun sure,  
ma u bu n̄ma dokem̄o u s̄eyasiam̄o.

<sup>26</sup> U gidi b̄ra ȳrasia u ka bwese tukunu  
soku ni nu toma.

Ma u nu soka ka wia.

Ni wee nu wee ka wasi kasanu.

<sup>27</sup> Ben goo kun wasire,

goo kun maa w̄rum̄e.

Dom kun goo m̄we u sere dweeya.

Goon kpaka kun maa kusiare ye u s̄ke  
p̄rao.

M̄ya ben goon baranun w̄e kun ñn kare.

<sup>28</sup> Ben s̄enu nu n̄o do.

Ba maa nu s̄ri bu ka to.

Ma ben dumin naa konnu nu b̄obu nge  
kperu.

Ma ben tabu kek̄eba ba s̄u nge woo guna.

<sup>29</sup> Ma ba kukirim̄o nge gbee sun̄o,  
ge ga yaa m̄wa ga ka doon̄o goo kun gu  
yinari.

<sup>30</sup> Saa ye s̄o, kukiribu koo n̄ora Isireliba  
s̄o

nge nim w̄ku ge woo b̄k̄o ga seeya.

B̄ n tem m̄era,

yam w̄kura ba koo wa ka nuku sankira  
bakanu,

kpa w̄llu tu t̄ra guru wii bakarun s̄o.

*Gusun̄o u Esai ḡsa*

*u ka ko win s̄om̄o*

## 6

<sup>1</sup> W̄o ḡe s̄o sina boko Osiasi u gu, ne  
Esai, na Yinni Gusun̄o wa k̄siru s̄o, u s̄o  
sina kita bakaru garun w̄ll̄o win s̄a yer̄o.  
Ma win yaberun kasa ya sure s̄a yee ten

s̄ow̄o kpuro. <sup>2</sup> W̄llun k̄sobu ba bellim̄o  
win w̄ll̄o. Ben baawure, kasa n̄oba tia u  
m̄o. U ka yen yiru win wuswaa wukiri, yiru  
maa win naasu ma u ka yiru ye ya tie ȳowa.

<sup>3</sup> Ba n̄ogiru sue ba m̄o,

D̄ero D̄ero,

Gusun̄o w̄llu ka tem Yinni u s̄awa D̄ero.

Win yiiko ya handunia kpuro yiba.

<sup>4</sup> Ma s̄a yee ten gamboba ba diira saa ben  
tem di, n̄o ge ga n̄oram̄o min s̄o, ma wiisu  
su yiba dii te s̄o. <sup>5</sup> Saa ye s̄ora na n̄ogiru

sua na n̄e, na kam kuawa. Domi nen yara  
ya durum s̄owa, na maa w̄a t̄mbun su-  
unu s̄o b̄en yari durum s̄owa ma na sere  
Gusun̄o, w̄llu ka tem Yinni wa ka n̄ni wi u  
s̄a kpuron sun̄o.

<sup>6</sup> Adama w̄llun k̄so ben turo u d̄o ḡe  
sua ka baku ȳku yerun di, u ȳoma u na nen  
mi. <sup>7</sup> Ma u ka yi nen n̄o baba ma u n̄e,

yeni ya wunen n̄o baba  
ya s̄osi ma Gusun̄o u wunen toraru wuna.

M̄ya u maa wunen durum w̄ka.

<sup>8</sup> Yen biruwa na Yinni Gusun̄on tiin n̄o nua  
ga gerum̄o ga m̄o,

wara kon wa n ḡri.  
Wara koo se u man daawa.

Ma na wisa na n̄e,  
ne wee, a man ḡrio.

<sup>9</sup> Ma u man s̄owa u n̄e,  
ñ n men na, n doo n Isireliba gari yini s̄o n  
n̄e,

wee ba ko n da kasu bu win gari n̄o,  
adama ba ñ yi n̄om̄o.

Ba ko n da kasu bu wa,  
adama ba ñ ḡanu wasi.

<sup>10</sup> N de t̄n ben ḡru gu b̄bia,  
kpa bu swaa taaya bu ku raa gari n̄o.

N ben n̄ni w̄kuo bu ku raa ka yam wa,  
kpa bu ku raa ḡru ḡsia bu faaba wa.

<sup>11</sup> Ma na n̄εε,

Yinni, sere saa yerà ya ko n s̄a m̄ε.

Ma u man wisa u n̄εε,

sere wuu sinin t̄mbu bà n gbisuka,

kpa su ko bansu, kpa tem m̄ε kpuro mu kam  
ko.

<sup>12</sup> Domi u koo de bu ka m̄en t̄mbu da sere  
mi n toma

kpa bu m̄ε deri mu n s̄a bansu.

<sup>13</sup> Baa bà n tem m̄en t̄mbu b̄nu kua suba  
w̄kuru,

ma ten teera tie mi,

u koo tu surawa nge d̄a bakaru.

Adama nge m̄ε d̄a kpiriru ta ra kpare,

nge m̄εya bwese kpaara koo se

ta n s̄a bwese geeru te u ḡsa.

### *Gari yi Esai*

#### *u Akasi sina boko s̄owa*

## 7

<sup>1</sup> Sanam m̄ε Akasi, Yotamun bii, Osiasin  
debubu u bandu dii Yuda, saa yera Resini,  
Sirin sina boko ka Peka Remalian bii,  
Isireliban sina boko, ba n̄o tia kua ba  
Yerusalemu w̄ri ba tarusi. Adama ba ye  
kpana. <sup>2</sup> N deema ye ba na ba sina boko  
Akasi s̄owa ba n̄εε, wee Sirigiba na ba ben  
sansani gira Isireliban tem, yera Akasi ka  
win t̄mbun toronu kara ba diirim̄o nge d̄a  
ni woo ga sweem̄o.

<sup>3</sup> Saa yera Yinni Gusun̄o u Esai s̄owa u  
n̄εε, i doo wun̄ε ka wunen bii Seari Yasubu  
i ka Akasi yinna. I ko i n̄n deema beku  
w̄ku yerun swaa, nim tora ye ba kua ya  
ra ka nim n̄ε wuuon n̄o gi. <sup>4</sup> Kpa a n̄n s̄a  
n̄εε, u tii n̄nuo ka laakari. U ku berum ko, u  
ku de win tororu tu kara. Domi Sirin sina  
boko ka Remalian biin m̄oru ye, ya s̄awa  
nge d̄a n̄o si su wiisu m̄. <sup>5</sup> T̄ε, wee ba  
n̄n k̄sa bwisikuamm̄ε, ba m̄, <sup>6</sup> bu da bu  
Yudaba w̄ri bu ben wuu tarusi, kpa bu  
nanda bu bu tii n̄mu s̄andia. Yen biru kpa  
bu Tab̄elin bii ko sun̄o wuu ge s̄o.

<sup>7</sup> Adama n̄ε, Yinni Gusun̄o, na n̄ derim̄o yu  
koora.

<sup>8-9</sup> Siri kpuron dam mu w̄awa Damasīo.

Resini t̄nawa u s̄a Damasin dam.

Isireli kpuron dam mu w̄awa Samarīo.

M̄εya Remalian bii t̄nawa u s̄a Samarin  
dam.

Adama w̄o wata ka n̄obun baa s̄o,  
Isireliba ba koo yarina kpa ba kun maa dam  
gam m̄o.

Yen s̄, Akasi u n tororu s̄,

u n n̄ε, Yinni Gusun̄o naan̄ε s̄a.

Ma n kun m̄ε, win dam mu koo maa kpe.

### *Emanueli*

<sup>10</sup> Yinni Gusun̄o u maa ḡra bu Akasi s̄  
bu n̄εε, <sup>11</sup> u n̄n ȳreru bikio u n ka win gere  
naan̄ε s̄a. U koo kp̄i u bikia tu na w̄llun di,  
n̄ kun m̄ε ḡrin di.

<sup>12</sup> Ma Akasi u n̄εε, na n̄ Yinni Gusun̄o  
ȳreru garu bikiam̄o, na n̄ win laakari  
m̄εrim̄o.

<sup>13</sup> Yera Esai u n̄εε, b̄εε sina boko Dafidin  
bweseru, ye i dera t̄mba ka b̄εε wasira, ya  
n̄ tura? Yera i maa k̄i Gusun̄o nen Yinni  
u ka b̄εε wasira? <sup>14</sup> Wee t̄ε win tii u koo  
b̄εε ȳreru w̄ε. W̄ndia goo u koo gura sua  
kpa u bii t̄n dur̄o ma, kpa u n̄n ȳsiru k̄ε  
Emanueli. <sup>15</sup> Naa boogum ka tima u ko n  
da di, sere u ka kp̄a u k̄sa ka gea wunana.

<sup>16</sup> Bii wi, u sere saa ye turi, sinambu yiru  
ye a nasie mi, ben tem mu koo ko bansu.

<sup>17</sup> Adama Yinni Gusun̄o u koo de t̄ru garu  
tu na t̄ε s̄o kaa n̄ni sw̄aru wa wun̄ε ka  
wunen baababan yenugibu, ka sere wunen  
t̄mbu, te i n̄ waare saa d̄ama t̄n di Isireliba  
ka b̄εε Yudaba i karana. U koo de Asirigibu  
bu na bu b̄εε w̄ri.

### *Egibitigibu ka Asirigibu*

#### *ba koo Isireliba w̄ri*

<sup>18</sup> Yen t̄o te, Yinni Gusun̄o u koo k̄ba so.

Kpa Egibitigibu kpuro ka sere be ba w̄a  
ben daru kerin goo gooka

bu na nge s̄onsun wuuru,

kpa Asirigibu bu maa kurama nge t̄i wu-  
uru.

<sup>19</sup> Be kpurowa ba koo na bu sina  
w̄wi piimin̄o ka kpee baaba s̄o,  
ka d̄a kikis̄o ka sere maa kpara yen̄o,

<sup>20</sup> kpa Asirigii ben sina boko

wi u w̄a Efaratin guru gi

u b̄εen arumani kpuro gura

kpa u n s̄are nge k̄n̄o

wi u koo b̄εen wasi kpuro k̄ni

saa b̄εen wirun di sere ka b̄εen toba, n ka da  
k̄rīo.

<sup>21</sup> Yen t̄o te s̄o,

naa gbiiba ka ȳanu yiru t̄nawa

t̄nu u koo wa u faaba ko.

<sup>22</sup> Ka m̄ε, bom mu ko n yiba tem m̄ε s̄o,

sere be ba koo deri mi,  
naa bogum ka tima mu ko n sãa ben dīanu.  
<sup>23</sup> Gbaa geenu mi resem konu n̄r̄əm n̄r̄əm  
(1.000) ya duura  
ma ba ra raa ye d̄ore ka sii geesun gobi  
n̄r̄əbu,  
s̄akiya yi koo ye mwε yi go yen t̄ō te.  
<sup>24</sup> Kpa ba n da taasoru ko mi, ka t̄ema.  
Domi s̄akiya yi ko n yiba tem mε kpuro s̄ō.  
<sup>25</sup> Ba koo guu ni deri s̄akin s̄ō  
mi ba ra raa gbea wuku.  
Kpa bu yaa sabenu ȳosu nu n b̄osu mi,  
kpa yu ko nin kpara yeru.

*Esain bii u kua ȳireru*

*Isireliban s̄ō*

## 8

<sup>1</sup> Yinni Gusun̄ u man s̄ōwa u n̄ε, n  
seewo n ȳisi teni yore kpasasa, kpee b̄esi  
baka gaa s̄ō, Mahεε Salali Hasibasi. Yen  
tubusiana, bu seewo fuuku bu arumani  
kpuro kata ko bu gura. <sup>2</sup> Ye na tu yorua,  
ma na tu ȳaku kowo Uri ka Berekian bii  
Sakari be ba s̄a naan̄gibu s̄ōsi ba n ka s̄a  
seedagibu. <sup>3</sup> Yen biruwa na ka n̄n kuro  
menna, ma u gura sua u bii t̄on dur̄o mara.  
Yera Yinni Gusun̄ u man s̄ōwa u n̄ε, n n̄n  
ȳisuru k̄ē Mahεε Salali Hasibasi. <sup>4</sup> Domi sere  
bu ka n̄ε, bii wi, u m̄, baaba, n̄ kun mε  
yaayi, ba koo Damasi ka Samar̄in arumani  
kpuro kata ko bu gura bu ka da Asirīo.

*Asirin sina boko koo na*

<sup>5</sup> Yinni Gusun̄ u k̄am man s̄ōwa u n̄ε,  
<sup>6</sup> Yudaba ba n̄n yina,  
wi, wi u s̄a nge Siloen nim mε mu kokum̄  
kpure kpure.  
Ma ba ka Resini ka Peka n̄ō tia kua.  
<sup>7</sup> Yen s̄ō, wi, u koo bu Asirin sina boko  
surema  
ka win tabu kowo damgibu.  
T̄ε, be wee ba kokum̄ ba t̄erie  
nge daa te ba m̄ Efaratin nim tora  
ye ya yiba ya b̄ō saram̄.  
<sup>8</sup> Ba koo Yudaba wukiriwa  
nge nim mε mu t̄onu mwεε sere w̄ir̄o.  
Adama win tii u ko n ka sun w̄ā.  
Win d̄erum mu koo b̄esen tem wukiriwa  
nge gun̄n kasa.

*T̄ambun kpunaa koo kam ko*

<sup>9</sup> B̄ε bwese ni nu tie, b̄ε be i w̄ā n toma,  
i swaa dakio.

Baa ì n menna sansanīo i tabun kuuki kua,  
ba koo b̄ε k̄asukuwa.  
Baa ì n tabun s̄ōru kua,  
ka mε, ba koo b̄ε kamia.  
<sup>10</sup> Baa ì n kpunaa kua,  
ye kpuro ya koo kam kowa.  
Baa ì n maa wooda yi,  
goo kun ka ye s̄amburu m̄,  
domi Gusun̄ u ka sun w̄ā.

*Kpee te ba koo sokura*

<sup>11</sup> Yinni Gusun̄ u man n̄enua ka win n̄m  
damguu, yera u man kir̄o kua u n̄ε, n ku s̄i  
swaa ȳē s̄ō Yudaba ba s̄im̄.

<sup>12</sup> B̄a n gerua ba n̄ε, ba bu n̄ō tia kuawa ba  
ka bu seesi,  
n ku ye wura.

N ku maa de ye ya bu b̄erum m̄ yu man  
b̄erum ko,  
kpa n ku nanda.

<sup>13</sup> Domi Yinni Gusun̄wa u dam kpuro m̄.  
Wi turowa u d̄ere,  
wiya n weene su nasia.

<sup>14</sup> U s̄āwa kuku yeru,  
adama u maa s̄ā kpee te Isireliba ka  
Yudaba ba sokuram̄.  
M̄eya u maa s̄ā yina ye Yerusalemugibu ba  
w̄rim̄.

<sup>15</sup> Ben dabiru ba koo tu sokura,  
kpa bu w̄eruma bu b̄ōkira.  
M̄eya ba koo maa yina ye w̄ri.

*Esai u maari*

*u Yinni Gusun̄n kom mara*

<sup>16</sup> Na gari yi Yinni Gusun̄ u man s̄ōwa  
berua. N̄n bw̄āabu t̄onawa na yi s̄ōwa  
kpa bu yi n̄n̄ kem kem. <sup>17</sup> Na Yinni  
Gusun̄ ȳiȳ, na maa n̄n naan̄ε s̄ā baa mε  
u Yak̄abun yenugibu biru kisi. <sup>18</sup> N̄ε wee ka  
n̄n bii be u man k̄ā. B̄esen w̄āara kua ȳire te  
Gusun̄, w̄allu ka tem Yinni, u ka Isireliba  
gari m̄. Yinni Gusun̄ wi, u w̄āwa Sīnin  
guur̄o.

<sup>19</sup> Gaba koo b̄ε s̄ō bu n̄ε, i doo i bikiaru ko  
be ba ḡaribu sokum̄n mi, ka sere s̄arobun  
mi, ka be ba ra b̄ūnu se ba n kuuki m̄n  
mi. Domi bw̄eseru baatere ta ra bikiaru  
de ten b̄ūn mi, kpa u tu ḡaribu sokua.

<sup>20</sup> Adama b̄ε, i bu wisio i n̄ε, bu doo bu  
Yinni Gusun̄n woodan tireru gari. Win  
gari yi n̄ ka wooda n̄ō tia s̄ā, i ku yi swaa  
daki. Yi n̄ b̄ε arufaani gaa m̄.

*N̄ni sw̄ārun saa*



21 Saa gaa sisi yè sɔɔ tɔmba koo yaayaare ko tem mɛ sɔɔ,  
 kpa ba n gɔɔru soore, ba n wasire.  
 Mɛya gɔɔrun sɔ ben mɔru koo se,  
 kpa bu ben sina boko ka Gusunɔ bɔrusi.  
 Bɔ n mɛɛra wɔllɔ,  
 22 n̄ kun mɛ temɔ,  
 kpa bu deema yam wɔkuru ka nuku sankirana kpuro.  
 Ben goo kun kisiramɔ yam wɔku baka ten min di.  
 23 Adama yam wɔku te ka nuku sankira ni,  
 yen gaa kun ko n wɔa sere ka baadommaɔ tem mɛ sɔɔ.

*Sunɔ kpao wi u koo gɔna sina*

Sabulonin tem ka Nɛfitalin tem mu raa wɔa sekuru sɔɔ yellu.  
 Adama saa ya wee yè sɔɔ yiiko ya koo tem mɛ wukiri  
 saa nim wɔkun di n ka da Yuudenin guruɔ,  
 ka Galileɔ mi tɔn tukoba wɔa.

**9**

1 Tɔn be ba raa s̄imɔ yam wɔkuru sɔɔ,  
 ba koo yam bururam bakam wa.  
 Be gɔɔn bɛrum mu wukiri nge yam wɔkuru,  
 yam bururam mu koo bu kurema.  
 2 Yinni Gusunɔ, kaa bu nuku doo bakabu wɛ,  
 kpa ba n nuku doo bi mɔ wunɛn wuswaaɔ  
 nge mɛ ba ra nuku doo ko gɛɛbun saa sɔɔ,  
 n̄ kun mɛ sanam mɛ ba arumani gurama ba bɔnu mɔ ka kuuki.  
 3 Nge mɛ a wunɛn tɔmbu wɔra saa  
 Madianin tabu kowobun nɔman di,  
 nge mɛya kaa bu yara yorun di  
 kpa a dɛka ye ba ra ka bu so biruɔ  
 ka sere sɛna ye ba ra ka bu dam dɔre bɔɔku.  
 4 Ba n̄ maa tabu kowobun bara naasun damu nɔmɔ.  
 Ben tabu yānu nu ra n yem yiba.  
 Ba n̄ maa nu dokemɔ.  
 Ba koo yāa ni ka bara ni dɔɔ karewa.  
 5 Domi ba koo sun bii tɔn durɔ marua.  
 Wiya u koo ko bɛsɛn wirugii.  
 Win tɔmara, Bwisi kɛɔ bɛɛregii,  
 ka Gusunɔ Dam kpurogii,  
 ka Baaba wi u ra n̄ wɔa,  
 ka Bɔri yɛndun nuuru.  
 6 U s̄awa Dafidin sikadobu.  
 Yen s̄ɔ, u koo win bandu di kpa u tu dam sire  
 kpa ta n bɔri yɛndu mɔ sere ka baadommaɔ.  
 U koo win tɔmbu siri gem sɔɔ,

saa tɛn di sere ka baadommaɔ.  
 Yeniwa Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u yɔrari u ko.

*Yinni Gusunɔ*

*u koo Isireliba sɛɛyasia*

7 Yinni Gusunɔ u Isireli be ba s̄aa Yakɔbun bweseru siri.  
 Ma siri bi, bu bu di.  
 8 Tɔmbu kpuro, Efaraimuba ka Samarigibu,  
 ba koo ye gia,  
 be, be ba gerumɔ ka tii suabu ba mɔ,  
 9 wee dian birikiba ba wɔrukumɔ,  
 adama sa ko maa yi seeya ka kpee ni ba d̄aka.  
 Wee sikamɔren d̄aa gbereba ba bɔɔkira.  
 Sa ko bu kɔsi ka d̄aa gea ye ba mɔ sɛdurun gbereba.  
 10 Yinni Gusunɔ u koo Resini Asirin sina bokon wɛrɔbu tabu yānu wɛ,  
 kpa bu Isireliba wari.  
 11 U koo de Sirigibu ba n wɔa s̄ɔ yari yeru gia,  
 kpa Filisitiba ba n maa wɔa s̄ɔ duu yeru gia,  
 kpa bu nɔ wukia bu Isireliba mwɛ.  
 Ka mɛ kpuro, win mɔru kun suremɔ.  
 U koo maa bu nɔma doke u sɛɛyasia.  
 12 Adama ba n̄ wuramamɔ win mi,  
 wi, wi u bu sɛɛyasiaɔ,  
 wi, wi u s̄aa wɔllu ka tem Yinni.  
 Ba n̄ maa n̄n kasumɔ.  
 13 Yen s̄ɔna u koo Isireliban wiru ka ben siru bura s̄ɔ teerun s̄ɔ.  
 14 Ben bukuro bera, ba s̄aa ben wiru,  
 ma s̄omɔ weesugibu ba s̄aa ben siru.  
 15 Be ba s̄aa tɔn ben kparobu, ba dera ba k̄ɔra.  
 Be, be ba maa kpare, ba swaa k̄sa mwa.  
 16 Yen s̄ɔna Yinni Gusunɔ u n̄ nuku doo mɔ,  
 ben aluwaasiban s̄ɔ.  
 U n̄ maa ben gobekuba ka gɔminibu wɔnwɔndu kuammɛ.  
 Domi be kpuro ba s̄awa nuku k̄surugibu.  
 Ba n̄ Gusunɔn bɛɛɛ yɛ.  
 Sekuru sari gariya yi ra yari saa ben nɔsun di.  
 Yen s̄ɔ, Yinni Gusunɔn mɔru kun suremɔ.  
 U koo bu nɔmu dokewa u sɛɛyasia.  
 17 Domi nuku k̄suru ta ra mɛniwa nge d̄ɔɔ wi u ra yakasu ka s̄aki mwɛ.  
 D̄ɔɔ wi, u ra du u d̄aa s̄ɔ b̄kɔ mwa,  
 kpa wiisu su se ge s̄ɔn di.  
 18 Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinnin mɔrun s̄ɔ,

tem me, mu dɔɔ mwaara,  
ma men tamba dɔɔ diira.  
Goo kun win winsim laakari mɔ u sere nɔn  
somi.

19 Ba dɔɔnu guramɔ nɔm geuɔ ka nɔm dware.  
Adama ka me, goo kun deba.

Ma ben baawure u win winsim wasin yaa  
temmɔ.

20 Manaseba ka Efaraimuba ba tabu  
wɔrinamɔ.

Yen biru be kpuro ba menna ba Yudaba  
wɔri.

Ka me, Yinni Gusunɔn mɔru kun sure.

U maa bu nɔmu doke, u seeyasiamɔ.

## 10

*Be ba Yinni Gusunɔn mɔru*

*seeyamɔ*

*(I maa mɛerio naasu 1-4, 5:8-24)*

1 Bɔruroba be ba ra wooda yi ye ya n sɔa dee  
dee.

Kpa bu ye yore bu yi bu ka ben tambu dam  
dɔre,

2 bu ka yina bu sɔarobu ben gem wɛ,  
kpa bu bwɛɛbwɛɛbu gem bira,  
bu gɔminibu ka gobekuban arumani mwa  
yu ko begia.

3 Sanam me Yinni Gusunɔ u koo beɛ seeyasia,  
mba i ko i ko.

Sanam me kam kobu bu koo beɛ wɔri saa  
tontonden di,

mba i ko i ko.  
Weren miya i ko i duki da i ka faaba wa.

Ma gia i ko i beɛn arumani bere.

4 Ba koo gabu yoru mwɛeri kpa bu gabu go.  
Adama ka me, Yinni Gusunɔn mɔru kun  
suremɔ.

U koo maa bu nɔmu doke u seeyasia.

*Asirigibu*

*ba Yinni Gusunɔ torari*

5 Yinni Gusunɔ u neɛ,  
bɔruroba beɛ Asirigibu.

Kon beɛ kowa nge nen bokuru  
te kon ka Isireliba seeyasia nen mɔru ya n  
seewa.

6 Na dera i bwese te ta n nen beɛre yɛ wɔri  
te ta ra nen mɔru seeye,

kpa i tu taaku nge swaan pɔtɔkɔ  
i ten arumani gura.

7 Adama n n daa ye, beɛ Asirigibu i gɔru  
doke.

I gɔru dokewa i bwese dabinu kpeerasia.

8 Domi beɛn sina boko u neɛ,

win tabu sinambu ba sɔawa nge bwese ni  
nu tien sinambu.

9 U maa wusu nɔma doke si su wɔa win swɛɛ  
sɔɔ

n ka girari Yerusalemɔ.

Wuu siya Kalinɔ ka Kaakemisi ka Hamati  
ka Aapadi ka Samari ka Damasi.

10 U sin sinambu kamia  
sin bɔnu nu Yerusalemu ka Samariginu  
dabiru kere.

11 Nge me u Samarigibu kua ka ben bɔnu,  
nge meya u koo Yerusalemugibu ka ben  
bɔnu kua.

12 Adama ne, Yinni Gusunɔ, nɔ n nen  
himba kpuro yibia Siɔnin guurɔ, ka  
Yerusalemɔ, kon Asirin sina boko seeyasia,  
win gɔru bɔbunu ka win tii suabun sɔ.

13 Domi u gerumɔ u mɔ,  
win tiin dam ka win tiin bwisiya u ka nasara  
wa.

U bwese tukunun tem mwa, ma u ben  
arumani gura.

U sinambu wɔri nge tabu durɔ damgii,  
ma u bu bandu yara.

14 U ben arumani gurawa  
nge me ba ra sɛa gure gunɔbun sokurɔ.

U ye kpuro gurawa ben tem me sɔɔ  
nge sɛa ye gunɔ ga deri.

Goo kun ka tii yine  
n kun me u nɔogiru sua u kuuka ko.

Adama na bikiamɔ,

15 gbɔa, ya ra tii beɛre wɛ

wi u ka ye sɔmburu mɔn wuswaaɔ?

Sii, ya ra tii sue

wi u ka ye sɔmburu mɔn wuswaaɔ?

Asirin sina boko wi, u sɔa nge dɛka

ye tɔnu u sua ma ya nɔn siikiamɔ,

n kun me bokuru te tɔnu u neni,

ma ta nɔn fiɔmɔ.

16 Yen sɔna ne Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,

kon de win tabu durɔbu bu woora.

Kpa dɔɔ u na u bu wukiri

sanam me u wɔa win sinandun yiiko sɔɔ.

17 Ne, Isireliban yam bururam, kon gɔsia  
dɔɔ.

Kpa nen dɛeraru tu ko dɔɔ yara  
yu ben sɔki ka awii kpuro mwa sɔɔ teeru.

18 Ya koo ben dɔa sɔɔ ka ben tem beɛre kpuro  
mwa mam mam.

Kpa mu n sɔa nge barɔ wi u gɔɔ dɔɔ.

19 Dɔa ni nu koo tia mi,

nu n ko n dabi.

Baa bii u koo kpɔ u nin geeru yore.

*Isireliban fikowa**ya koo wurama*

<sup>20</sup> Tɔɔ te sɔɔ, Isireli be ba tie ba yara tabun di, ba ñ maa somiru kasumɔ bwese ni nu bu kpeerasiamɔn mi. Adama ba koo ben naanɛ dokewa nɛ, Gusunɔ, ben Yinni Dɛɛron mi. <sup>21</sup> Kpa bu wurama nɛ, Gusunɔ Dam kpurogiin mi. <sup>22-23</sup> Baa bà n daa dabi nge nim wɔ̄kun yani sɛɛri, ben sukum tɔnawa mu koo wurama. Domi nɛ, Yinni Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni, na yen himba yi kɔ n ka bu kpeerasia. Nɛn gem mu koo sɔ̄sira n banda. Tem mɛ kpurowa kon kpeerasia nge mɛ na yi.

*Yinni Gusunɔ**u koo Asirigibu sɛɛyasia*

<sup>24</sup> Nɛ Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni, na gerua na nɛɛ, bɛɛ nɛn tɔmbu, bɛɛ be i wɔ̄a Sionɔ, i ku Asirigibun bɛrum ko, be ba bɛɛ soomɔ ka bokuru nge mɛ Egibitigiba raa bɛɛ kua. <sup>25</sup> Adama, n tie fiiko sɛɛyasia bi na bɛɛ mɔ n ka kpe, kpa nɛn mɔru yu wura ben mi, n bu kpeerasia. <sup>26</sup> Nɛ Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni, kon goo dendi nge bokuru u bɛɛ sɛɛyasia nge mɛ na Madianiba kua Horɛbun guurɔ. Kon nɛn dɛka tii nim wɔ̄kun bera gia n bu sɛɛyasia nge mɛ na Egibitigibu kua. <sup>27</sup> Tɔɔ te sɔɔ, kon bɛɛ nɛn tɔmbu yara yorun di kpa i bɛɛn sɔmunu sɔbia kpa i sugu pota bɛɛn wɔ̄inun di. I ñ maa sugu dokemɔ yèn sɔ na bɛɛ gɔsa na gum tãre.

*Yiberɛba ba Yerusalemu wɔri*

<sup>28</sup> Yiberɛba ba Ayati wɔri ba mwa, ma ba Migoroni tɔbura ba ben sɔmunu yi Mikimasɔ. <sup>29</sup> Ba koka ba doona ma ba da ba kpuna Gebaɔ. Yera Rama ya diirumɔ. Ma Sɔ̄lu Isireliban sina boko yerukoon wuu ge ba mɔ Geban tɔmbu ba duki yakikira. <sup>30</sup> Bɛɛ Galimugibu i wuri koowo. Bɛɛ Laisigibu i n tii sɛ. Bɛɛ maa Anatɔtugibu i ko i kam ko. <sup>31</sup> Madimɛnagibu ba yarina. Ma Gebimun tɔmba yakikira ba kuku yenu kasu. <sup>32</sup> Gisɔ mam yiberɛ be, ba wɔ̄a Nɔbuɔ

ba gɔsenu kparamɔ Sionin guurɔ bu ka Yerusalemun tɔmbu nandasia.

<sup>33</sup> Wee Gusunɔ, wɔ̄llu ka tem Yinni, u koo bu bɔ̄ari nge dɔ̄a kãasi.

U koo yi yi kpãaru bo bura u kawa.

<sup>34</sup> U koo bu bɔ̄ariwa u suriri nge mɛ ba ra dɔ̄nu bɔ̄ari ka gbãa Libanin dɔ̄a sɔ̄wɔ,

kpa ben girima yu kpe.

*Sunɔ kpao koo yari**Dafidin bweserun di***11**

<sup>1</sup> Nge mɛ bà n dɔ̄ru bura,

ten nuurun di kp̄ii pɔtura ra yari, nge mɛya goo u koo yari u bandu di Isain bweseru sɔɔ.

<sup>2</sup> Gusunɔn Hunde u ko n da n wɔ̄a ka wi. Hunde wi, u koo nùn bwisi ka dam kɛ u ka win tɔmbu kpara,

kpa u Gusunɔn k̄iru gia u nùn nasia.

<sup>3</sup> U koo nùn mɛm nɔ̄wawa ka k̄iru.

Mɛya u ñ tɔnu sirimɔ ka sendaru, ñ kun mɛ, ba nɛɛn sɔ.

<sup>4</sup> U koo sãarobu siriawa dee dee,

kpa u bwɛɛbwɛɛbu ben gem wɛ.

Win gari yi ko n sãawa nge bokuru

te u koo ka tɔmbu sɛɛyasia,

kpa yi n sãa nge takobi

ye ya koo tɔn kɔsobu go.

<sup>5</sup> Win gem ka win bɔ̄rɔkinira ko n sãawa

nge kpaka ye u sɛke pɔraɔ

u n ka win tɔmbu kparamɔ.

<sup>6</sup> Yɛɛ gɔbi ka yãanu nu ko n wɔ̄a yam tem, kpa gbeku musukunu ka boo binu nu kpuna sannu.

Mɛya maa gbeku sunɔ binu ka ketɛ binu nu ko n wɔ̄a sannu,

kpa bii piibu u nu kpara.

<sup>7</sup> Ketɛba ka gbeku bɔ̄nu nu koo di sannu,

kpa nin binu nu n wɔ̄a yam tem.

Gbee sinansu su koo yakasu di nge nɛɛ.

<sup>8</sup> Bibu ba koo kp̄i bu ka surɔkɔnu dwee,

kpa bu ben nɔmu kpɛɛ waa gɔsɔnun wɔrusɔ.

<sup>9</sup> Baawure u ko n Yinni Gusunɔn yɛru yibawa

nge mɛ nim wɔ̄ku ga nim yiba.

Yen sɔna be ba koo da bu Yinni Gusunɔ sã

win guurɔ te u tii gɔsia Yerusalemuɔ,

ben goo kun win winsim kɔsa kuammɛ.

<sup>10</sup> Saa ye sɔɔ, goo u koo yari Isain

bweserun di nge dāa kp̄ii p̄tura,  
kpa u n s̄āa nge gidi b̄ara bwesenu kpuron  
s̄ā.

Bwese ni, nu koo ḡasirama win mi.  
Kpa win w̄āa yeru ta n Gusun̄an yiiko s̄āsi.

*Isireli be ba raa yarinε*

*ba koo wurama*

11 Saa ye s̄āa, Yinni Gusun̄o u koo maa win  
dam s̄āsi

u ka win t̄on be ba tie yakia  
be ba yarinε ba w̄āa Asirīo ka Egibitīo  
ka Patur̄asīo ka Etiopīo  
ka Elamūo ka Babilonīo ka Hamatīo Sirin  
tem̄o,

ka sere be ba w̄āa nim w̄akun goon̄o.

12 U koo gidi b̄ara gira  
u ka s̄āsi ma u koo Isireliba m̄enna  
be ba raa yoru m̄w̄era,  
kpa u Yuda be ba raa yarinε handunian  
goonu n̄ne s̄āa m̄enna.

13 Efaraimuba ba ñ maa ka Yudaba nisinu  
m̄o.

Yudaba ba ñ maa ka Efaraimuba yibere  
t̄eru m̄o.

14 Ba koo m̄enna bu Filisitiba w̄ariwa  
s̄āa duu yeru gia,  
kpa bu Filisiti be ko ben yobu.  
M̄eya ba koo maa m̄enna bu s̄āa yari  
yerugibu w̄ari.

Ba koo Ed̄amu ka M̄abuba dam d̄are,  
kpa bu Am̄oniba taare.

15 Yinni Gusun̄o u koo de Egibitin daarun  
nim mu gbera.

U koo tu n̄amu dem̄ie u wom wure ka dam,  
kpa u tu b̄onu ko ker̄i n̄ōba yiru,  
kpa win t̄ambu bu tu t̄abura ka naasu.

16 U koo swaa yara win t̄on be ba tien s̄ā,  
be ba w̄āa Asirīo.

U koo bu swaa yara nge m̄e u raa bu kua  
sanam m̄e u bu yara Egibitin di.

*Siarabun womu*

**12**

1 S̄āa teeru, be ba yakia ba koo n̄eε,

Yinni Gusun̄o, sa nun siara,  
domi a raa ka sun m̄aru kua,  
ma wun̄en m̄aru ya sure.

A sun nukuru yem̄iasia.

2 Wuna a s̄āa b̄es̄en Yinni, a sun faaba m̄o.  
Sa nun naan̄e s̄āa, sa ñ maa ḡaanun b̄erum  
m̄o.

Domi wuna a s̄āa b̄es̄en dam, wuna sa  
siaram̄o.

Wuna a s̄āa b̄es̄en faaba kowo.

3 Nge m̄e wi nim n̄aru ga m̄o,  
ù n nim wa, u ra n nuku dobu m̄o,  
nge m̄eya b̄a n faaba wa ba koo nuku dobu  
ko,

4 kpa t̄ō te s̄āa, bu gere bu n̄eε,

i Yinni Gusun̄o siaro,  
i win ȳis̄iru w̄olle suo.

I win s̄am baka ni u kua kpar̄o bwesenu  
kpuro s̄āa.

I t̄ambu yaayasio ma win ȳis̄ira kp̄ā.

5 I Yinni Gusun̄o t̄om̄o,  
domi ḡāa b̄eε̄egina u kua.

I nin gari kpar̄o handunia kpuro s̄āa.

6 Be ba w̄āa Sīonīo, bu nuku dobu kuuki  
koowo,

domi Isireliban Yinni D̄eero u kp̄ā,  
u maa w̄āa ben suunu s̄āa.

*Yinni Gusun̄o*

*u koo Babiloni s̄eεyasia*

**13**

1 Wee, ye Yinni Gusun̄o u Esai, Am̄atin bii  
s̄āsi k̄as̄iru s̄āa Babilonin s̄ā. 2 U n̄eε,  
i gidi b̄ara ȳras̄io guuru w̄oll̄o mi ḡāanu  
sari.

I tabu kowobu n̄oḡiru sueyo,  
kpa i bu ȳir̄eru kua ka n̄oma,  
kpa bu duki na bu du Babilonin k̄ann̄osun  
di.

3 Wee, na n̄en tabu kowo be na ḡosa wooda  
w̄ē.

Na tabu dur̄o w̄aruḡo be soka  
bu ka n̄en m̄aru sures̄ia,  
be, be ba ra n nuku dobu m̄o n̄en kp̄aarun  
s̄ā.

4 Ma Esai u m̄era u n̄eε,  
i t̄on dabinun wurenu swaa dakio i n̄o  
guunun bera gia.

Bwese dabinu ka sinambu dabina nu  
m̄enne mi,

Gusun̄o, w̄ollu ka tem Yinnin tabu kowoba  
be ba tabun s̄āru kpa.

Ma u bu m̄era m̄era u ka da.

5 Be wee ba wee sannu saa mi n toman di  
bu ka tem m̄e kam koosia, win m̄arun  
saabu.

6 I ḡō sw̄īiȳo

domi Yinni Gusun̄an t̄ō te, ta turuku kua.

Ta s̄āawa kam koo bi bu wee  
wi, Dam kpurogiin min di.



7 Yen sōna tambu kpuron goma koo dwiyya  
kpa ben wərugəru tu kpe.

8 Babilonigiba koo berum soora,  
kpa ben wasi yi dwiyya wuriribun sō.

Ba koo tii tema  
nge tən kurə wi u yiire u kī u ma.  
Ba ko n mēerine ben wuswaa ya n burisine.

9 Wee Yinni Gusunən tōru ta sisi.  
Tō te, ta sāawa nōni swāarugiru  
tè sōo u koo win mōru baka sōosi.  
U koo durumgibu kpeerasia,  
kpa tem mē, mu ko bansu.

10 Wəllun kperi kun maa yam dēerasiamə.  
Sōo ù n yariə, min diya u ko n yam tīramə.  
Mēya suru kun maa yam bururasiyamə.

11 Yinni Gusunə u nēē, kon handuniagibu  
sēyasia

ben kōsa ye ba mən sō,  
ka maa nuku kōsurugibu ben nuku  
kōsurun sō.

Kon de be ba tii sue bu kam ko,  
kpa n be ba tambu dam dāremə kpeerasia.

12 Kon de bu tambu kasu  
nge mē ba ra wura gea kaso de tontondeə.

13 Nē Gusunə, wəllu ka tem Yinnin mōrun  
tōru sōo,  
kon wəllu yīiri,  
kpa tem mu diiri sere mēn sōowə.

14 Kpa be ba raa yoru dimə Babiloniə  
bu duki wura ben temə nge nēmu ge ba gire.  
Ba koo duki yarina bu da ben tām̄bun mi  
nge yaa sabe ni nu kun kparo mə.

15 Ben wi ba nōma tura kpuro wuu ge sōo,  
ba koo nùn tweewa bu go.

Wi ba maa naa gira ba mwa,  
ba koo nùn gowa ka takobi.

16 Ba koo arumani gura ben yenusə  
bu ben bibu munku ben wuswaaə.  
Kpa bu ka ben kurəbu kpuna ka dam.

17 Kon de Mēdiba bu bu wəri  
be, be ba n̄ sii geesu ka wuran binē mə.

18 Ba koo aluwaasiba tweewa bu go.  
Mēya ba n̄ bii wēenu buremə.

Ba n̄ maa bibun wənwəndu m̄.

19 Babiloniwa sinambu kpuro ba mēera  
wuu burə,  
ma yen tambu ba tii sue.

Adama nē, Yinni Gusunə, kon ye kpeerasia  
nge mē na Sodomu ka Goməra kua.

20 Tāmbu ba n̄ maa sinamə ye sōo.

Ya ko n sāawa bansu sere ka baadommaə.

Goo kun maa win kuu bekurugiru giramə  
mi.

Baa be ba yaa sabenu kparamə, ba n̄ yōramə  
mi.

21 Miya gbeeku yēē yi koo wāa yeru ko.

Boorosu su koo yibu yen ban si sōo,  
kpa taataanu nu maa nin wāa yeru ko mi,  
kpa boo kinenu nu n yōokumə mi.

22 Purukanu ka gbeeku bōnu koo kuuki ko  
yen sina kpaə buranu sōo.  
Wee yen saa ya turuku kua,  
ba n̄ maa yen tōru sosimə.

*Isireliba ba koo wurama  
ben temə*

## 14

1 Yinni Gusunə u koo Isireliba wənwəndu  
kua. U koo maa bu gəsi bu ko wigibu, kpa  
u bu swīi ben temə. Saa yera sōba koo du  
ben suunu sōo, kpa bu mēna ba n wāa ka  
be sannu.

2 Bwese dabinu nu koo ka Isireliba  
wurama ben temə, kpa bu bwese ni ko  
yobu tem mē Yinni Gusunə u bu wē sōo. Be  
ba raa Isireliba yoru mwēera ba koo maa  
ben tii yoru mwēeri. Mēya be ba raa bu dam  
dāre, ba koo maa ben tii dam dāre.

*Babilonin sina bokon gəə*

3 Bēē Isireliba, Yinni Gusunə u koo de i  
yoru yari, kpa i wēra bēen wasiraru ka nōni  
swāarun sō. 4 U n kua mē, womu geniwa i  
ko i ka Babilonin sina boko yēē i nēē,  
wi u raa sun dam dāremə, u n̄ maa wāa.  
Dam dārebu kpa.

5 Yinni Gusunə u nuku kōsurugii  
be ba sun dam dāremən dam bua,  
mē mu sāa nge bokuru.

6 Wi u ra n daa tambu soomə ka mōru  
wənwəndu sari,

kpa u n tambu dam dāremə,  
ba nùn nōni sōowa sere ka nōrə.

7 Wee tē tām̄ba wēre handunia kpuro sōo,  
ma ba nuku dobun kuuki m̄.

8 Baa ka dāa ni ba m̄ sipereba ka seduruba  
ni nu wāa Libaniə  
nu nuku dobu m̄, nu m̄,  
saa dōma tēn di a wōruma,  
goo ku ra maa nē u sun bōəri.

9 Be ba wāa gōribun wāa yerə  
ba seewa bu ka nun dam koosia,  
be ka ben wirugibu kpuro.

Meya sinam be ba gu ba seewa ben sina gɔnin di.

10 Ma be kpuro ba nùn nɔɔgiru sue ba nɛɛ, wee wunɛn tii a kua dam sarirugii nge bɛsɛ. Sa kua tia.

11 Wunɛn bɛɛɛɛ ye ba ra raa nun wɛ̃, ba n mɔrɔkunu soomɔ, wee ye kpuro ya wɔri gɔribun wāa yerɔ. Kɔkɔnu nu kua wunɛn kpɛn yeru ka wunɛn bekuru.

12 Wunɛ wi a sāa nge buruku kpera ye ya ballimɔ, wee a wɔruma wɔllun di. Wunɛ wi a bwesenu kpuro tabu di, wunɛ wee ba sura temɔ, a kpĩ.

13 Wunɛ wi a ra n gerumɔ wunɛn gɔruɔ a n mɔ, kaa yɔ wɔllɔ, a wunɛn sina gɔna tɛria kperin wɔllɔ, kpa a sina guuru wɔllɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, bũnun suunu sɔɔ.

14 Kaa yɔ guru winu wɔllɔ, kpa a ka Wɔrukoo weena.

15 Adama wunɛ wee, ba sure gɔribun wāa yerɔ sere wɔrun sɔɔ sɔɔwɔ.

16 Be ba nun wa kpa ba n nun mɛɛra tii ka laakari ba n mɔ, n n durɔ wiya mi, wi u ra raa de tɔmbu bu burisina?

Kpa u bandu suriri?

17 U yina u pirisamba kara. U wusu kɔsuka.

Ma handunia ya gɔsia bansu.

18 Bwesenu kpuron sina boko baawure u wāa u wɛre ka bɛɛɛ win sikirɔ.

19 Adama wunɛ, ba nun kasa kua a ka wunɛn sikiru tonda nge dāa kāasa ye ba n kī, n̄ kun mɛ nge wi ba takobi sɔkura ba go ba sure wɔru sɔɔ ge ga kpenu mɔ, n̄ kun mɛ nge goo te ba taaka.

20 Ba n̄ nun sika nge sinam be, domi a wunɛn tem go, ma a wunɛn tɔmbu kpeerasia.

Ba n̄ maa wunɛn bwese kɔsurun gari mɔ.

21 I sɔɔru koowo i win bibu go kɔsa ye ben sikadoba ba kuan sɔ, kpa bu ku raa se bu maa handunia tabu di, kpa bu maa wusu seeya bu yibu si sɔɔ.

22 Nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, na nɛɛ, kon Babilonigibu seesi n ben bweseru ka

ben wuun yĩsiru go. Ba n̄ maa ben yira wasi. 23 Kon de wuu ge, gu ko nge daru bwāara mi gunɔ sarenu nu ra n wāa, kpa n gu kura ka yii te ta n̄ bu gāanu ganu deriammɛ. Nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo Asirigibu kpeerasia*

24 Nɛ, Yinni Gusunɔ Dam kpurogii na bɔrua na nɛɛ, ye na yi, ya koo maa na.

Ye na maa gɔru doke ya koo koorɔ.

25 Kon Asirigibu kɔsuku nɛn tɔmbu Isireliban temɔ.

Kon bu taaku nɛn guunu wɔllɔ, kpa n nɛn tɔmbu yara ben yorun di, ba kun ben sugu ka ben sɔmunu sɔɔwa.

26 Yeniwa nɛn himba tɔmbu kpuron sɔ.

Wee na nɔmu dɛmiɛ n ka bwesenu kpuro sɛɛyasia.

27 Nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, n̄ n gāanu yi wara koo ye yina.

N̄ n nɔma dɛmiɛ wara u koo ye kure.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo Filisitiba kpeerasia*

28 Wɔɔ gɛ sɔɔ sina boko Akasi u gu, wɔɔ ge sɔɔra Yinni Gusunɔ u Filisitiba gari yini sɔɔwa saa Esain nɔɔn di u nɛɛ,

29 bɛɛ Filisitiba kpuro i ku nuku dobu ko yɛn sɔ boku te ta raa bɛɛ soomɔ ta bɔɔra.

I n yɛ ma ì n waa gɔsɔbu sarari, i ko i surɔkɔru girari.

30 Saa gaa sisi yɛ sɔɔ be ba s̄aru bo ba koo wa bu di,

kpa wɔnwɔndobu ba n wāa b̄ari yɛndu sɔɔ. Adama bɛɛ Filisitiba kon de bɛɛn nuuru tu gbi gɔɔrun sɔ.

Be ba koo maa tiara, ba koo bu gowa.

31 Bɛɛ be i wāa wuun gb̄ara kɔnnɔwɔ

i weeweenu koowo bɛrum sɔ.

Bɛɛ Filisitiba kpuro gesi i diirio, domi yibɛɛba ba tua seeye nge dɔɔ wiiru.

Ba wee sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di, ma ben tabu s̄i yi baasinɛ.

32 Esai u nɛɛ, mba sa ko Filisitiban gɔrobu wisi.

Sa ko nɛɛ, Yinni Gusunɔwa u Siɔni sw̄i.

Miya win tɔn be ba s̄a wɔnwɔndobu ba koo kuke ka b̄ari yɛndu.

## 15

*Məabuban nəni swāaru  
(I maa məerio 15-16, Yereimi 48)*

- <sup>1</sup> Gari yiniwa ba gerua Məabuban s̄.  
Məabun tem kpuro mu koo kam ko,  
kpa bu Ari Məabu ka Kiri Məabu kəsuku  
wōku teeru.
- <sup>2</sup> Dibonigibu ba da b̄u s̄a yerō  
ka guunu wōllō bu ka swī.  
Məabuba ba weeweenu m̄ wuu si ba m̄  
Nəbo ka Mədəban s̄.  
Ma ba ben winu ka ben tobunu kəna nuku  
sankiranun s̄.
- <sup>3</sup> Ma ba saakiba sebua ba wāa swēē s̄ō  
ka dii tēerio ka dii yaario nuku sankiranun  
s̄.  
Ma ba weeweenu m̄ ba sumō ka n̄ni  
yiresu.
- <sup>4</sup> Həsibonigibu ka Elealegibu ba faaba  
kanamō  
ma ba ben n̄ō n̄ōmō sere Yahasio.  
Baa Məabun tabu kowobun tii ba wuri  
m̄wa berum s̄.
- <sup>5</sup> Na faaba kanamō Məabuban s̄  
be ba kpikuru suō ba d̄ō Soario ka Egalati  
Selisiyā.
- Domi ba sumō ba ka Lusitin guunu yōmō,  
ba wuri m̄ Koronaimun swaaō nuku  
sankiranun s̄.
- <sup>6</sup> Daa te ba m̄ Nimurimu ten nim mu gbera.  
Yaka si su wāa ten gāarō su gbera.  
Gāanu kun maa kpia mi.
- <sup>7</sup> Yen s̄na ba ben arumani gura  
ye ya bu tie  
ba ka t̄buramō nim toran guru giō mi dānu  
wāa.
- <sup>8</sup> Məabuban tem n̄ō bura yenu  
kpuro s̄ō, wuri n̄ōramō.  
Ben weeweenu nu n̄ōramō sere Egalaimuō,  
ka maa Elimun d̄kōwō.
- <sup>9</sup> Daa te ta wāa Dimōniō ten nim  
mu yem yiba t̄n be ba gon s̄.  
Adama Yinni Gusunō u koo kram Dimōni ye  
n̄ni swāaru kp̄ē.
- U koo de yiberēba bu Məabun kpikobu,  
ka be ba tie tem mē s̄ō w̄ri nge gbee  
sinansu.

*Məabuba ba Yerusalemugibu  
somiru kanamō*

## 16

- <sup>1</sup> I Yudaban sina boko yāa  
kpemminu m̄risio Selan di,

- kpa bu ka nu da Siōnin guurō  
ka swaa ye ya kpa mi gāanu ku ra kpi.
- <sup>2</sup> Domi Məabun t̄n kur̄bu ba koo Aanōn  
daaru t̄bura,  
kpa ba n sende nge gunō si ba gira sokurun  
di su duki m̄.
- <sup>3</sup> Ba koo Yudaba s̄ bu nēē,  
i sun bwisi k̄ō i sun s̄ōwō ye sa ko ko.  
I de bēēn saaru ta n sun wukiri s̄ō s̄ō nge  
yam wōkuru.  
I sun beruo bēē be ba naa gire.  
I ku sun yiberēba n̄mu beria.
- <sup>4</sup> I sun m̄ō bēē be sa kpikuru suuma  
Məabun di.  
Kpa i n s̄a bēēn kuku yeru  
be ba sun kpeerasiamōn s̄.  
Domi dam d̄rebu bu koo kpe.  
Be ba maa sun kpeerasiamō ba koo doona.
- <sup>5</sup> Saa ye s̄ō, goo u koo yari  
Dafidin bweseru s̄ō Gusunōn durom saabu  
kpa u bandu di te ta ko n sirere  
kpa tu dakaa da.  
U koo t̄mbu kpara gem s̄ō,  
kpa u n kpeere u ka bu siria dee dee.

*Yerusalemugibu*

*ba n̄ Məabuba somimō*

- <sup>6</sup> Yudaba ba nēē,  
sa Məabuban yēkō ka ben tii suabun labaari  
n̄ōmō,  
ka ben woo b̄bunu ka ben gari kam  
gerubu.
- <sup>7</sup> Tē ba weeweenu m̄ ben tiin s̄,  
ba sumō Kiri Haresetin s̄  
ye ya bansu kua.
- <sup>8</sup> Wee ba Həsibonin gberu kpaanēba sankā.  
Bwese tukunun sinambu ba Sibiman  
resēmban konu b̄ōra.  
Resem gbaa ni, nu t̄rie sere Yasēēō s̄ō yēsān  
n̄m geu giā  
n ka da mi gāanu ku ra kpin s̄ō yari yerō,  
ka sere nim wōkun guruō s̄ō duu yerō.
- <sup>9</sup> Tē wee, na sumō Sibiman resem gbaanu ka  
Yasēēn s̄.  
Na Həsiboni ka Eleale n̄ni yiresu wisimō,  
domi tabu kowoba ben gbea w̄ri ba yen  
d̄ianu gura.
- <sup>10</sup> Nuku dobu kun maa wāa resem gbaanō.  
Ba n̄ maa womusu m̄ mi.  
Meya ba n̄ maa resēmba gamamō.  
Nuku dobu kuuki yi kpa.
- <sup>11</sup> Nēn wasi yi diirumō Məabun s̄ nge  
m̄rōku serum.





yiberε u koo na u yen k̄āasi b̄ōari ka woburu,  
<sup>6</sup> kpa u ye gun̄osu ka gbeeku yeε deria yi di.  
 Gun̄osu su ko n w̄āa mi, yam susurun saa,  
 kpa gbeeku yeε yi n w̄āa mi puran saa.  
 Nge m̄eya ba koo Asirigibun tabu kowobun  
 gonu kua.

<sup>7</sup> Saa ye s̄ō, t̄n be ba gunu mi, ma ben  
 wasi ballim̄o ba bu nasie baama kpuro ȳn  
 s̄ō ba ra kpuro k̄osuku, ma daanu ben tem  
 buran̄e, t̄n be, ba koo ka Gusun̄o w̄ollu ka  
 tem Yinni k̄enu naawa Sīnin guur̄o mi ba  
 ra n̄n s̄ā.

### *Yinni Gusun̄o*

#### *u koo Egibitigibu s̄eyasia*

## 19

<sup>1</sup> Gari yiniwa ba gerua Egibitin s̄ō. Ba n̄ε,  
 wee Yinni Gusun̄o u sisi fuuku Egibitīo,  
 u guru wiru s̄ani nge duma.  
 Ma Egibitigibun b̄ūnu nu diirum̄o win  
 wuswaāo,  
 ma ben w̄eruḡaru ta kpa.

<sup>2</sup> U koo de bu tabu ko ben tii tiin̄e.  
 M̄ō ka w̄an̄o ba koo tabu w̄arina.  
 B̄ar̄o ka b̄ar̄o ba koo tabu w̄arina.  
 Wusu su koo tabu w̄arina.  
 Sinambu ba koo tabu w̄arina.

<sup>3</sup> U koo de Egibitigibu bu mwia kpana,  
 kpa u ben n̄ō tia kam koosia.  
 Kpa bu bikiaru da b̄ūnun mi ka dobo  
 dobogibun mi  
 ka ḡari sokobun mi, ka s̄arobun mi.

<sup>4</sup> U koo bu yinni ḡabo n̄amu s̄andia,  
 kpa sun̄o nuku k̄osurugii u n bu dam  
 d̄arem̄o.  
 Gusun̄o, w̄ollu ka tem Yinniwa u yeni gerua.

<sup>5</sup> U koo ben daa baka ten nim kpeerasia  
 kpa tu gbera.

<sup>6</sup> Ten yerusun nim mu koo numia,  
 kpa ten kerin winun nim mu gbera,  
 kpa naa yari ka gb̄i yi yi w̄āa ten goor̄o yi  
 gbera.

<sup>7</sup> Ḡāanu kun ko n maa w̄āa daa ten goor̄o  
 ka ten sure yer̄o.  
 B̄ā n ḡāanu duura mi, nu koo gberawa nu  
 gbi.

<sup>8</sup> Be ba susure m̄ō mi kpuro  
 ka k̄ak̄onu ñ kun m̄ε ka ȳāakoronu,  
 ba koo nuki sankirawa kpa bu sw̄i.

<sup>9</sup> Be ba beku w̄ēε damgii tarim̄o

ka be ba beku kpikinu wesim̄o ba koo  
 sekuru wa.

<sup>10</sup> Be ba s̄āa tem m̄en dam ba koo k̄osikira.  
 Kpa ben s̄am kowobu bu nuki sankira.

<sup>11</sup> Soanin wirugibu ba s̄āawa gari bakasu.

Egibitin sun̄on bwisi k̄ēōbu b̄ā n m̄enna,  
 gari baka gariya ba ra gere.

Bwisi k̄ēōbu b̄εε, am̄ona i ko i k̄aku i gere i  
 n̄ε,

i s̄āawa bwisigibu ka sina bibu.

<sup>12</sup> Wun̄ε maa Egibitin sun̄o,

mana wunen bwisi k̄ēō be, ba w̄āa.

Kpa bu gere su n̄ō ȳn himba Gusun̄o w̄ollu  
 ka tem Yinni  
 u wunen temgibu kua.

<sup>13</sup> Soanin wirugiba kua wiirubu,

ma N̄ofun wirugiba kun maa ȳε ye ba m̄ō.

Wirugii be, ba d̄era Egibitigiba k̄ōaram̄o.

<sup>14</sup> Yinni Gusun̄o u ben bwisi burisina

kpa bu de Egibitigibu bu k̄ōara,

ba n m̄ō nge tam n̄oro wi u bindim̄o win  
 sianu s̄ō.

<sup>15</sup> Wirugii ka bw̄ēεbw̄ēε, gobigii ka s̄āaro,  
 ben goo kun maa kp̄ε u ḡāanu ko Egibitīo.

### *Egibitigibu*

#### *ba koo Yinni Gusun̄o s̄ā*

<sup>16</sup> Sanam m̄ε Egibitigiba koo wa ma  
 Yinni Gusun̄o u bu win n̄amu dem̄ie u  
 ka bu s̄eyasia ba koo b̄erum soora nge  
 t̄n kur̄abu. <sup>17</sup> Saa ye s̄ō, baa b̄ā n nua  
 ba Yudan gari m̄ō, ba koo nanda Yinni  
 Gusun̄on himban s̄ō ye u yi ben s̄ō.

<sup>18</sup> Saa ye s̄ō, wusu n̄ōbuwa su ko n w̄āa  
 Egibitin tem̄o si s̄ō ba ko n da Yudaban  
 barum gere. Kpa ba n da b̄ōre ma ba s̄āa  
 Gusun̄o, w̄ollu ka tem Yinnin t̄mbu. Ba koo  
 wuu sin teu sokuwa S̄ōn wuu.

<sup>19</sup> Ba koo Yinni Gusun̄o ȳaku yeru kua  
 Egibitin tem suunu s̄ō, kpa bu kperu garu  
 gira m̄en n̄ō bura yer̄o bu ka n̄n b̄εεε w̄ē.

<sup>20</sup> Yera ya koo s̄ōsi ma Yinni Gusun̄o u w̄āa  
 Egibitin tem̄o. B̄ā n n̄n n̄ōḡiru sue be ba  
 bu dam d̄arem̄an s̄ō, u koo bu faaba kowo  
 w̄ē wi u koo bu w̄ara ben n̄aman di. <sup>21</sup> Saa ye  
 s̄ō, u koo bu tii s̄ōsi kpa bu n̄n gia. Ba koo  
 n̄n ȳākunu kua kpa bu ka n̄n k̄enu naawa.

B̄ā n n̄n n̄ō mw̄εnu kua, kpa bu nu yibia.  
<sup>22</sup> U bu m̄εra kua, adama u koo bu bekia. Ba  
 koo ḡosira win mi, kpa u ben kanaru n̄ō u bu  
 faaba ko.

<sup>23</sup> Saa ye sɔɔ, swaa ya koo yari Egibitin di yu da Asiriɔ, kpa Egibitigibu bu da Asiriɔ. Asirigibu ba koo ma da Egibitiɔ, kpa be kpuro bu mɛnna bu Yinni Gusunɔ sɔ.

<sup>24</sup> Saa ye sɔɔ, Isireliba ba koo ka Egibitigibu ka Asirigibu nɔɔ tia ko, kpa handuniagibu kpuro bu domaru wa. <sup>25</sup> Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u koo bu domaru kua u nɛɛ, domarugiba bɛɛ, nɛn tɔmbu Egibitigibu. Domarugiba bɛɛ, Asirigibu, bɛɛ be na mɔma. Domarugiba bɛɛ Isireliba, bɛɛ be na gɔsa na tii yiya.

*Asirin sina boko u koo  
Egibitigibu ka Etiopigibu  
yuru mwɛeri*

## 20

<sup>1</sup> Wɔɔ gɛ sɔɔ Saagoni Asirin sina boko u dera win tabu sunɔ Taatani u Asidɔdu wɔri u ye mwa, <sup>2</sup> yen wɔɔ ge sɔɔra Yinni Gusunɔ u Esai Amɔtin bii gari yini sɔɔwa u nɛɛ, a saaki ye potu ye a pɔra sɛke mi, kpa a wunen baranu potu a sɔ naa dirisu. Ma u kua mɛ. U yɔra basi ma u sɔ naa dirisu, n ka kua wɔɔ ita.

Yera Yinni Gusunɔ u nɛɛ, <sup>3</sup> wee nɛn sɔm kowo Esai u yɔra basi ma u ka naa dirisu sɔ na ka kua wɔɔ ita. Yeni ya sɔawa yɔreru te ta sɔɔsimɔ ye ya koo Egibitigibu ka Etiopigibu deema. <sup>4</sup> Asirin sina boko u koo Egibitigibu ka Etiopigibun aluwaasiba ka ben durɔ tɔkɔnu yuru mwɛeri kpa bu yɔra basi ba n sɔimɔ ka naa dirisu, kpa yu ko seku bakaru Egibitiɔ. <sup>5-6</sup> Saa ye sɔɔra sɔɔ duu yerun tɔmbu be ba raa ben naanɛ doke Etiopi sɔɔ ka be ba tii sue Egibitigibun somirun sɔ, ba koo bɛrum soora, kpa bu burisina.

Ba koo gere bu nɛɛ, be wee ba wɔruma be sa raa naanɛ sɔa bu sun faaba ko, kpa bu sun wɔra Asirin sina bokon nɔmun di. Tɛ amɔna sa ko ko su ka yari.

*Babiloni ya koo wɔruma*

## 21

<sup>1-2</sup> Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u gerua Babilonin sɔ. U man kɔsi nanumgiru sɔɔsi. Na wa yibereba ba wee saa tem mɛ ba nasien di nge mɛ woo guna ya ra nɛ saa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian di.

Wi u ra dam dɔre, u dam dɔramɔ. Wi u ra maa kpeerasie, u kpeerasiamɔ. Elamun tabu kowobu, i seewo. Mɛdiba, i wuu ge tarusio.

Domi Yinni Gusunɔ u dera Babiloni ye, ya n maa tɔmbu weeweenu koosimɔ.

<sup>3</sup> Ye na wa ka ye na nua kɔsi te sɔɔ, ya dera nɛn torora kara. Ma wuriribu man wɔri nge tɔn kurɔ wi u yiire u kɔ u ma.

Tirerabu dera na n maa gari nɔɔmɔ. Ma diiribu dera na n yam waamɔ.

<sup>4</sup> Nɛn laakari ya burisina, ma na diirimɔ bɛrum sɔ. Yoka yɛ sɔɔ na nuku dobu yɔiyɔ, ye sɔɔra bɛrum man deema.

<sup>5</sup> Kɔsi te sɔɔ, na maa wa ba dɔanu yii ba kɔnnɔ kɔsu, ba dimɔ ba nɔrumɔ. Yera goo u nɛɛ, i seewo tabu sinambu, i bɛn tɛrenu gum tɛni.

<sup>6</sup> Ma Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa u nɛɛ, n doo n wuu kɔso yi kpa u man sɔ ye u koo wa.

<sup>7</sup> Ma na kua mɛ. Yera u maasɔbu wa ba sɔimɔ yiru yiru. Gabu ba ketekunu sɔni, gabu maa yooyoosu. Ma u ye kpuro mɛera ka laakari.

<sup>8</sup> Yera wuu kɔso wi, u gbɔra nge gbee sunɔ u nɛɛ, gbɔra kɔnnɔ miya u yɔ saa kpuro, sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru.

<sup>9</sup> Ma u maasɔbu wa ba sɔimɔ yiru yiru. Ma u wa Babiloni ya wɔruma birem. Ma bwɔaroku ni ba kua ben bɔnun sɔ nu wɔruka temɔ nu bɔkura.

<sup>10</sup> Bɛɛ nɛn tɔmbu Isireliba, bɛɛ be ba so nge dobi doo soo yerɔ, yeniwa na nua Gusunɔ bɛn Yinnin min di, wi, wi u sɔa wɔllu ka tem Yinni. Yera na bɛɛ ye nɔɔsiamɔ.

*Gari yi Gusunɔ u gerua*

*Edɔmun sɔ*

<sup>11</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u man sɔɔsi Edɔmun sɔ.

Na nɔɔ gagu nua Seirin di ga nɛɛ, wuu kɔso, saa yerɔ wɔkuru ta koo kpe.

<sup>12</sup> Ma wuu kɔso u wisa u nɛɛ, bururu ta koo na, yen biru wɔkuru ta koo maa na.

I n kɔ i maa man gari bikia, i wurama i bikia.

*Gari yi Gusunɔ u gerua*

*Daarububan tem sã*

<sup>13</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua Daarububan tem sã. Dedanigibu, i doo i n wãa yakasu sɔɔ wɔ̄kuru.

<sup>14</sup> Bɛɛ be i wãa Temaɔ i ka be nim nɔru ga mɔ̀ nim daawo, kpa i ka kpikobu dīanu daawa.

<sup>15</sup> Domi tabu swīa ma tɔmba duki mɔ̀ takobi ka tɛndun sã.

<sup>16</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa. U nɛɛ, kam kam wɔɔ tian biru kese, u koo Kedaan bɛɛɛ kpuro kpeerasia. <sup>17</sup> Ben tɛn towo wɔrugɔba sɔɔ, fiikowa ya koo tiara. Gusunɔ, Isireliban Yinniwa u yeni gerua.

*Gari yi Gusunɔ u gerua**Yerusalemun sã***22**

<sup>1-2</sup> Gari wee, yi yi ka Yerusalemun wɔwa yã mi ba ra kãsi.

Wunɛ Yerusalemu, mban sɔna wunen tɔmba nuku dobu mɔ̀, ma ba kuuki mɔ̀.

Mba n kua ba ka yɔɔmɔ dii tɛeri wɔllo.

Wunen tɔn be ba mɛera kua, ba n bu mɛera kue tabu sɔɔ,

ba n maa gu ka takobi.

<sup>3</sup> Wee wunen tabu sinambu ka wunen tɔmbu kpuro

ba duki yarina n toma, ma tɛn towobu ba bu mwɛera ba kua yobu.

<sup>4</sup> Yen sã, na bɛɛ sɔɔmɔ, i gesiro nen bɔkun di, i man derio n swī.

I ku tii nɔwia ko i nɛɛ,

i ko i man nukuru yemiasia

nen tɔmbun nɔni swāarun sã.

<sup>5</sup> Tɔɔ teni sɔɔ, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u dera sa nɔni sɔɔre, sa burisine, sa wãa biti sɔɔ wɔwa yeni sɔɔ mi ba ra kãsi.

Ba gani kɔsukumɔ ma sa nɔɔgiru sue sa faaba kanamɔ guunun bera gia.

<sup>6</sup> Elamun tabu kowobu ba wee ba wãa tabu kekeba sɔɔ ka maasɔbu, ma ba sɛɛ bwāanu beki.

Kirigibu ba maa wee, ba tɛɛnu neni.

<sup>7</sup> Wunɛ Yerusalemu, wee tabu kekeba ba tɛrie

wunen wɔwi sɔɔ mi tem gem wãa.

Ma maasɔbu ba wunen gbãra kɔnnɔsu tarusi.

<sup>8</sup> Bɛɛ Yudaba i n maa tãsi yeru mɔ.

Tɔɔ te, i mɛera mi i ra bɛɛn tabu yãnu bere

dii te ba mɔ̀ Dãa sɔɔwɔ.

<sup>9-10</sup> Ma i deema ba bɛɛn wuu Yerusalemun gbãraru yabura.

Yera i dia mɛera mɛera i kɔsuka i ka gbãra te sɔnwa.

Ma i nim tora ye ba raa gban nim yɔrasia wuu sɔɔ.

<sup>11</sup> I kpaa gba gbãranu yirun baa sɔɔ yu ka yeɔnɔn nim nenɛ.

Adama i n Gusunɔ mɛera

wi u yen himba yi yellun di.

<sup>12</sup> Yen sɔna tɔɔ teni sɔɔ,

Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u bɛɛ soka i ka swī,

kpa i weeweenu ko i bɛɛn winu kɔni,

kpa i saakiba dewe nuku sankiranun sã.

<sup>13</sup> Adama wee i nuku dobu mɔ̀ i yɛɛrimɔ.

I ketɛba ka yãanu goomɔ.

I yaa temmɔ ma i tam nɔrumɔ i mɔ̀,

su di kpa su nɔ, domi sia sa ko gbi.

<sup>14</sup> Yen sɔna Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u man sɔɔwa u nɛɛ,

u n bɛɛ bɛɛn durum yeni wɔkamme

sere i ka gbi.

*Ba Sebina kirɔ mɔ̀*

<sup>15</sup> Ameniwa Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, u man sɔɔwa. U nɛɛ, n doo n Sebina wi u sãa sina kpaarun sɔm kowobun wirugii sɔ n nɛɛ,

<sup>16</sup> mba u mɔ̀ mi.

Wara u mɔ̀ mi u ka tii siki wɔru dakuamme kperɔ.

<sup>17</sup> Wee wi, Yinni Gusunɔ u koo nɔn bɔke nge kururu

kpa u nɔn kasa kɔ ka dam,

<sup>18</sup> kpa u n bindimɔ nge banɔ batuma baka sɔɔ.

Miya u koo gbi ka win tabu keke sisugii yi u naane sãa,

wi, wi u win yinnin yɛnu sekuru doke.

<sup>19</sup> Wi, Yinni Gusunɔ, u koo nɔn yara win sɔmburun di

kpa u kun maa sãa goo.

<sup>20</sup> Yen tɔɔ te, wi Yinni Gusunɔ,

u koo win sɔm kowo Eliakimu, Hilikiyan bii soku,

<sup>21</sup> kpa u nɔn wi, Sebinan yaberu sebusia

kpa u nɔn win kpaka sɛke

kpa u nɔn win dam wɛ.

Eliakimu wi, u ko n sãawa Yerusalemugibu ka Yudaban baaba.

<sup>22</sup> Yinni Gusunɔ u koo nɔn Dafidin yɛnun kɔkɔrɔ wɛ.

U n kenia, goo kun kenumɔ.

U n maa kenua, goo kun keniamə.

<sup>23</sup> U koo nùn girawa nge sasaru mi n naane mə, kpa u de win tundon yenu ga n beere mə.

<sup>24</sup> U ko n sãawa beere yen wiru. Be ba wãa win yenuə, bukurobu ka bibu, gobigibu ka sãarobu, wiya u ko n be kpuro sãowa nge sasaru. <sup>25</sup> Adama Gusunə, wəllu ka tem Yinni, u maa nee, sɔɔ teeru ba koo sasa te wuka te ba raa gira mi n naane mə mi, kpa tu wəruma tu bɔɔra, kpa sɔmu ni ta raa sãowa mi, nu kam ko. Yinni Gusunəwa u yeni gerua.

*Yinni Gusunə u koo Tiri  
ka Sidoni kpeerasia*

## 23

<sup>1</sup> Gari wee yi yi ka Tiri yã.

Be be i wãa goo nimkuu bakasu sɔɔ, i wuri koowo, domi be en wuu ga kam kua. Yenusu kun maa wãa, duu yeru maa sari. Saa Kitimun tem diya sa yen labaari nua.

<sup>2</sup> I mario berum sɔ, be be i wãa nim wɔkun gooru gia mi Sidonin tenkuba ba ra sare.

<sup>3</sup> Egibitigibu ba dobi yeemə daa te mɔ Nilu ma tenkuba ba ye dwemə ba daramə ma ba are beke dimə.

Ma yam mi, n kua bwesenu kpuron yaburu.

<sup>4</sup> Sidoni, kaa sekuru wa, domi Tiri, nim wɔkun wuu damguu, ga gerua ga nee,

ga n marubun wahala gaa waare, ga n maa marure.

Ga n bii aluwaasi bəm kɛere,

ga n maa bii wəndia seeyare.

<sup>5</sup> Egibitigibu bā n nua ma Tiri ya wəruma, ba koo diiri.

<sup>6</sup> Be be i wãa nim wɔkun gooru gia, i wuri koowo i ka da Taasisiə.

<sup>7</sup> Be en wuu ge ga wãa saa yellun di gɛ sɔɔ i ra nuku dobu ko, gera mi?

Tiri yera mi?

Yèn tambu ba da ba tem tukumgibu kamia?

<sup>8</sup> Wara u ye kpuron himba yi Tirin sɔ, ye, ye ya ra yen wirugibu swi tem tukumə. Yen tenkuba ba kua sina bibu.

Ma ba beere mə handunia kpuro sɔɔ.

<sup>9</sup> Gusunə, wəllu ka tem Yinniwa u ye yi, u ka be ba tii sue kawa tem me sɔɔ, kpa bu be ba raa beere wɛemə gem.

<sup>10</sup> Be en Taasisigibu i terio be en tem sɔɔ

nge me daa te ba mɔ Nilu tà n nim yiba mu ra terie.

Domi yoo sɔma kpa.

<sup>11</sup> Yinni Gusunə u win noma demia nim wɔkun bera gia.

Ma u dera sinamba diira.

U dera Kananin gbãra damginu nu wəruka.

<sup>12</sup> U maa nee, be Sidonigibu i n maa nuku dobu wasi.

Domi ba be dam dɔre nge wəndia wi u kun durə yɛ.

Baa i n seewa i da Kitimun temə, min tii i n wɛrabu wasi.

<sup>13</sup> I Babilonigibu meerio.

Ba n maa wãa.

Asirigibu ba bu kpeerasia.

Nge meya ba Tiri wəri ba tarusi,

ba yen sina kpaanu kɔsuka,

ma ye kpuro ya kua bansu.

<sup>14</sup> I wuri koowo be be i wãa goo nimkuu bakasu sɔɔ.

Domi Tirin wuu damguu ge, ga wəruma.

<sup>15</sup> Ba koo Tirin gari duari n ka ko wɔɔ wata ka wɔkuru nge sina boko turon bandun tɛebun saka. Adama yen biru ya ko n sãawa nge kurə sakara wi ba womu doke ba mɔ,

<sup>16</sup> a mərəku suo a n soomə a ka wuu sik-erena,

wunə wi a sãare kurə sakara wi ba duari.

A gu soowo nge me wunen yɛra ne,

a n ka womu dabi dabinu mɔ,

kpa bu wunen gari yaaya.

<sup>17</sup> Wɔɔ wata ka wəku ten biru, Yinni Gusunə u koo de Tiri yu maa wura yen yellun tenkuru sɔɔ te ba mɔ ka taki. Kpa yu ka handunian tambu kpuro arukawani bəke.

<sup>18</sup> Adama ba n yen arumani ka yen are yi ba wa ka taki guramə bu menna ben tiin sɔ. Ba koo ye kpuro Yinni Gusunə yiyawa kpa ya n sãa be ba nùn sãaməgia, kpa bu dīanu wa bu di bu debu, kpa bu yã buranu wa bu doke.

*Yinni Gusunə*

*u koo handuniagibu seeyasia*

## 24

<sup>1</sup> Wee Yinni Gusunə u koo tem kpuro kpeerasia

mu ko bansu.

U koo mən tambu kpuro yarinasia,

<sup>2</sup> yaku kowobu ka tən dirobu,

yinnibu ka yobu,



wi u darama ka wi u dwema,  
 wi u ma ba bakurama ka wi u bakurama,  
 win dibu ba neni ka wi u dibu neni.  
<sup>3</sup> Ba koo tem kpuro wari,  
 kpa bu men yanu gura,  
 kpa mu ko bansu.  
 Yinni Gusunawa u yeni gerua. <sup>4</sup> Tem mu  
 koo gbera.

Mu n maa gāanu kpiisiamā.  
 Men tambu ba ko n wasikiramā ba n gāo dāo.  
 Men wirugibu ba n ko n maa dam mā.  
<sup>5</sup> Domi men tambu ba mu disi doke,  
 ba Yinni Gusunan woodaba ka win yiirebu  
 yina.

Ma ba arukawani naru sarigia  
 ye u raa ka bu bakua kusia.

<sup>6</sup> Yen sōna bōri yi koo tem me di,  
 kpa men tambu bu nani sōra  
 kōsa ye ba kuan sō.

Ba koo bu kpeerasia.

Be ba koo tiara ba n ko n maa dabi.

<sup>7</sup> Ben resem gbaanu nu koo gbera,  
 kpa ben tam durom mu kpe.

Be ba raa nuku dobu mō,  
 ba koo weeweenu ko.

<sup>8</sup> Ba n maa baranu ka mārakunu soomā,  
 ni ba ra ka nuku dobu ko.  
 Nuku dobu kuuki yi koo kpe.

<sup>9</sup> Ba n maa tam narumā ba n ka womusu  
 koosimā.  
 Tam bōbōm mu koo sosia be ba mu  
 naruman mi.

<sup>10</sup> Wuu ge, ga koo ko bansu.

Yenusu su ko n wāa dirisu.

Goo kun maa duā mi.

<sup>11</sup> Ba ko n weeweenu mō swēē sōo,  
 yēn sō tam sari.

Nuku dobu koo doona ben tem di.

<sup>12</sup> Wuu ge, ga ko n sāawa bansu,  
 kpa gen duu yenu nu n wāruka,

<sup>13</sup> kpa tambu ba n kōkire tia tia tem me sōo,  
 nge dāa bii ni nu tiara  
 sanam me ba dāru sira,  
 n kun me nge resem ye ba kunonu mō.

### *Ba nuku dobu kua kam*

<sup>14</sup> Be Yinni Gusunā u koo deri ba n wasi  
 ba ko n kuuki mō ka nuku dobu.

Be ba wāa sōo duu yeru gia,

ba koo Yinni Gusunā tōma win kpāarun sō,  
 ba n mō,

<sup>15</sup> bēē be i wāa sōo yari yeru gia

ka be ba wāa nim wōkun gooru gia,

i Gusunā Isireliban Yinni bēēē wēēyō.

<sup>16</sup> Sa ko nō ba womusu mō baama  
 handunian goonu nne sōo  
 ba mō, i gemgii bēēē wēēyō.

Adama ne, kon nōogiru sua na n mō,

gbera man di, na kam kua,

domi yiberēba ba hania mō ba yānu guramā.

<sup>17</sup> Bēē tem men tambu i ko i berum soora  
 domi ba bēē yēri ka suuri berie,

<sup>18</sup> wi u duka mō berum sō,

kpa u suura wari.

Wi u maa yariō suuran di,

kpa u yina mwaara.

Domi gura baka koo kindama wōllun di.

Kpa tem kpēēkpēēku gu diiri.

<sup>19</sup> Tem mu koo yīiri kpa mu beu ko,

kpa mu besikira.

<sup>20</sup> Mu ko n bāarimā nge tam nōro,

kpa mu n yīrumā nge kuu te woo ga  
 sweemā.

Men durum ya ko n mu bunie,

kpa mu wāruma mu kpana mu se.

### *Bannun kpeeru*

<sup>21</sup> Saa ye sōo, Yinni Gusunā u koo kperi  
 sēeyasia wōllō. U koo sinambu sēeyasia tem  
 mini, <sup>22</sup> kpa bu bu yoru mwa bu bu taasi  
 warusō nge pirisōmba. Sōo dabi dabirun  
 biru, kpa bu bu sēeyasia.

<sup>23</sup> Sōo ka suru ba koo sekuru wa.

Gusunā, wōllu ka tem Yinni,

u ko n win bandu diiwa Siōnin guurō,  
 Yerusalemū,

kpa win tōmbun guro gurobu bu win yiiko  
 wa.

### *Siarabun womu*

## 25

<sup>1</sup> Yinni Gusunā, wuna a sāa nen Yinni,  
 wuna kon tōma,

kpa n wunen yīsiru wōlle sua.

Domi a gāa bakanu kua,

wunen himba ye a yi saa yellun di,

ya n kōsa.

<sup>2</sup> A dera wuu ge, ga wāruma

ga kua nge kpee ni ba suba.

Ma wuu ge ga gbāraru mō ga kua bansu.

A dera tii suobun wuun gbāranu nu  
 wāruka.

Ba n maa nu seeyamā sere ka baadommao.

<sup>3</sup> Yen sōna bwese damginu nu nun bēēē  
 wēēmō.

Ma be ba gabu dam dōremā ba nun nasie.

4 Domi a kua dam sarirugibu ka wɔnwɔndobun kuku yeru, wahalan saa.

A bu berua woo bɔkɔn saa ka sɔɔn saa. Domi tɔn kɔsobu ba ra tɔnu wɔriwa nge guru woo ge ga gana sweema.

5 Yinni Gusunɔ, wuna a tii suobun wɔkinu kpeerasia

nge me a ra yam susuru kpeerasie tem mi gɔanu ku ra kpi.

Wuna a ben nasaran womusu tɛesi nge me guru wiru ta ra sɔɔ tɛesi.

### *Yinni Gusunɔ u tɔmbu kpuro*

#### *tɔɔ baka dim sɔɔru kuamme*

6 Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u koo bwesenu kpuro tɔɔ baka dim soku, Siɔnin guurɔ.

Dɔa duronu ka yaa gumgia ka tam gema u koo bu wɛ.

7 Kpa u sɔnditia ye ba ben wuswaa wukiri nuku sankiranun sɔ wuna guu ten wɔllu mi.

8 U koo de gɔɔ u kpe sere ka baadommaɔ, kpa u ben nɔni yɔresu woka kpa u ben sekuru wuna tem me kpuro sɔɔ. Wi, Yinni Gusunɔwa, u yeni gerua.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo Mɔabuba seeyasia*

9 Tɔɔ te sɔɔ, ba koo Yinni Gusunɔ sɔ bu nɛɛ, wuna a sɔa bɛsɛn Yinni wi sa naane sɔa. Wuna a sun faaba kua.

Su nuku dobu ko kpa su yɛeri faaba yen sɔ.

10 Yinni Gusunɔ u koo Siɔnin guuru kɔsu.

Adama u koo Mɔabuba munkuwa nge yaka si ba yari kɔkɔrɔwɔ.

11 Kpa bu ben nɔma demia kɔkɔrɔ ge sɔɔ nge be ba kɛrimɔ.

Ka me, u koo de ben tii sua bi, bu kpewa.

12 U koo gbɔra damgii ni nu gunu sura u kɔsuku nu gɔsia tua.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo win tɔmbu nasara wɛ*

## 26

1 Saa gaa sisi yɛ sɔɔ ba koo womu geni ko Yudan tem sɔɔ bu nɛɛ, sa wuu damguu mɔ. Yinni Gusunɔwa u gen gbɔraru swɔi u ka gu kɔsu.

2 I gamboba kenio

kpa bwese te ta gem swɔi ta nɔn mem nɔɔwamme tu du min di.

3 Yinni Gusunɔ u ra sika sarirugii bɔri yendu wɛ,

yɛn sɔ yɛro u nɔn naane sɔa.

4 I Yinni Gusunɔ naane koowo saa kpuro sɔɔ.

Domi wiya u sɔa kuku yee damgiru sere ka baadommaɔ.

5 U koo wuu ge ga wɔa

wɔllɔn tɔmbu kpeerasia,

kpa u gen tii kɔsuku u sura sere temɔ,

6 kpa sɔarobu ka wɔnwɔndobu bu gu taaku.

### *Saa dɔakan kanaru*

7 Gemgii swaa ya ra n dɛndewa.

Yinni Gusunɔ, wunɛ wi a sɔa gemgii wuna a ra ye nɔɔ nɛrasie.

8 Yinni Gusunɔ, swɛɛ yi kaa sun sure kpuro, wuna sa ko n naane sɔa, su ka sɔi yi sɔɔ.

Ye bɛsɛn gɔru ga kɔi,

yera su nun yaaya kpa su nun sɔ.

9 Wɔkuru, nɛn bwɛra ya ra n wunɛn bɛkɛ barɔwa,

kpa nɛn gɔru ga n nun kasu.

À n tɔmbu siri handunia sɔɔ, ba ra giewa nge me ba koo ka sɔi.

10 Adama baa bà n tɔn kɔso durom kua, u n gem giamɔ.

U ko n win kom kɔsum mɔwa

tem mi gem mu wɔa,

kpa u n Gusunɔn yiiko gema.

11 Yinni Gusunɔ, a dam mɔ,

adama wunɛn yiberɛba ba n mu waamɔ.

A de bu wunɛn hania wa

ye a ka wunɛn tɔmbu wɔramɔ,

kpa bu sekuru wa bu dɔɔ mwaara.

12 Yinni Gusunɔ, wuna a ra sun bɔri yendu wɛ.

Domi wuna a ra de ye sa mɔ kpuro yu koora.

13 Gusunɔ bɛsɛn Yinni sa raa yinnibu gabu sɔwa.

Adama tɛ, wunɛ turon yɔsira sa soku.

14 Yinni, be ba gu,

ba n maa seemɔ bu wɔaru di.

Domi a bu wɔri a kpeerasia.

Ba n maa bu yaayamɔ.

15 Yinni, a wunɛn yiiko sɔɔsi.

A dera bɛsɛ wunɛn tɔmbu sa dabia.

Ma a bɛsɛn tem yiasiasia.

16 Sa nun soka sanam me sa wāa nōni  
swāaru sōo.

Sa kanaru kua sanam me a sun seeyasia.

17 Yinni Gusunō, sanam me a sun biru kisi  
sa kua nge tōn kurō wi u yiire u kī u ma,  
u tii bōakumō u wuri mō wuriribun sō.

18 Sa wahala kua sa nōni sōora ka wuriribu.  
Adama wom diruma sa mara.  
N n ka tem me arufaani gaa naawē.  
Sa n maa goo mara wi u koo sina me sōo.

### *Yinni Gusunō*

*u koo Isireliba seeyasia*

*kpa bu wurama nge yellu*

19 Negibu, bēen tōn be ba raa gu  
ba koo se gōrin di bu wāaru di.  
Bēe be i kpī tem sōowō, i dom yando,  
kpa i nuku dobun kuuki ko.  
Domi tem mu koo bēe seeya gōrin di  
nge me bururun kakoru ta ra yakasu seeye.

20 Nēn tōmbu, i doo i kuke bēen diao  
i tii gamboba kenusio,  
kpa i n wāa mi gina  
sere Gusunōn mōru yu ka sure.

21 Wee Yinni Gusunō u yarima  
win wāa yerun di  
u ka handunian tōmbu siri  
kōsa ye ba kuan sō.  
Tem mu koo tōn be ba gon yem terasia,  
kpa ben gonu nu sōosira.

*Ba waa kōsa kamia*

## 27

1 Tōo te sōo, Yinni Gusunō u koo waa  
kōsa ye ya duka mō seeyasia ka win takobi  
damgia ye ya kpā, kpa u yaa kōsa ye go, ye  
ya wāa nim wōku sōo.

### *Yinni Gusunō*

*ka win resem gbaaru*

2 Yen tōo te, Yinni Gusunō u koo womu ko  
win resem gbaarun sō, te ta bii geenu  
marumō, u nēe,

3 nē, Yinni Gusunōwa na tu nōrimō.  
Nēna na tu nim yēkamō saa kpuro.

Na tu kōsu sōo sōo ka wōkuru,  
goo u ku raa ka tu wōri u mwa.

4 Na n maa ka nēn resem gbaa te mōru sāa.

Adama nā n sāki ka awīi wa mi,  
kon yi wōriwa n dōo mēni,

5 ma n kun mō yi man kua yin kuku yeru,  
ma yi ka man nōo tia kua.

Yi n kua me, kon yi deri.

### *Yinni Gusunō*

*u koo Isireliba suuru kua*

6 Saa gaa sisi yē sōo  
Isireliba ba koo gbini gira  
bu keri ko nge dāa,  
bu wēsu ko bu ma  
kpa ben binu nu handunia yibu.

7 Yinni Gusunō u n bu seeyasie  
nge me u ben yiberēba seeyasia.  
U n maa bu go nge me u ben yiberēba go.

8 U bu seeyasiawa saka sōo.

U dera yiberēba ba na  
nge sōo yari yerun woo damguu,  
ba bu gura ba ka doona.

9 Nge mēya u ka Isireliban durum wōka.

Wee ye n koorā yen biru.

U ben būu turanu gōsia torom.

Ba n maa Asitaaten bwāarokunu ka sōoginu  
seeyamō.

10 Ben wuu damguu ge,  
ga kua bansu, ba gu deri.

Miya n kua yaa sabenun kpara yeru  
ka nin kpin yeru.

Ma nu kiku si su tiara dimō.

11 Dāa yā n gbera ba ra ye bōoriwa

kpa tōn kurōbu bu ka doo ko.

Wee nēn tōn be, ba n bwisi mō.

Yen sōna Yinni Gusunō wi u bu taka kua  
u n bu wōnwōndu kue,  
u n maa bu durom kue.

*Be ba raa yoru mwēera*

*ba koo wurama*

12 Saa gaa sisi yē sōo Yinni Gusunō u koo bēe  
Isireliba sira nge dāru,

kpa bu bēe dōbiri tia tia

saa Efaratin daarun di n ka girari Egibitin  
daarō.

13 Yen tōo te, ba koo kōbi baka so  
kpa be ba raa yoru mwēera ba woo Asiriō

ka be ba kpikuru da Egibitiō bu wurama.

Kpa bu yiira bu Yinni Gusunō sā  
guu dēera ten mi, Yerusalemuō.

*Ba Isireliban bwese keri*

*wōku te kirō mō*

## 28

1 Bōrura Samari ye ya sāa nge sina furō  
ge Efaraimuba ba ka tii sue.

Ya wōwa tuke ye ya tem gem mō.

Ma ya s̄aa yen buraru  
nge d̄aa w̄εε si t̄amba ra doke wir̄o  
ba ka tam goore.

<sup>2</sup>Wee t̄ε, Yinni Gusun̄o u goo s̄oaru kua  
wi u dam m̄o u ka ye w̄ari.

Win dam mu s̄aawa nge guru kpenu,  
n̄ kun m̄ε nge woo b̄ak̄o ge ga ra as̄ōr̄o ko,  
n̄ kun m̄ε nge guru baka.

U koo wuu ge surawa tem̄o.

<sup>3</sup>Wuu ge, ge Efaraimuba ba ka tii sue mi,  
ga w̄ara ba taakum̄o,

<sup>4</sup>nge d̄aa w̄εε si su d̄ella.

Ga s̄aawa nge d̄aa marum m̄ε mu yellu ye,  
ma ba yande s̄ara ba di.

<sup>5</sup>S̄ōo teeru, Yinni Gusun̄o Dam kpurogiin  
tiiwa u koo bandu di kpa u n s̄aa win t̄on be  
ba tian sina fur̄o bur̄o ka ben buraru. <sup>6</sup>U koo  
siri kowobu kpara bu ka siri dee dee. M̄εya  
u ko n maa s̄aa ben dam bu ka yiber̄eba naa  
gira sere ben wuun gb̄ararun k̄onn̄ow̄o.

### *Tam n̄aroba Esai yaakor̄u m̄o*

<sup>7</sup>Adama t̄ε, baa ka Gusun̄on s̄om̄obu ka ȳaku  
kowobu,

tam b̄ōb̄om mu bu tirekiram̄o

ma ba b̄aarim̄o m̄en s̄o,

sere Gusun̄on s̄om̄obu ba n̄ maa win gari m̄o  
dee dee.

Ȳaku kowobun tii ba n̄ maa kp̄ε bu siri dee  
dee.

<sup>8</sup>Ben dii yen̄o aye d̄ε̄raru sari.

Sianu ka kubana nu yiba mi.

<sup>9</sup>Ba gerum̄o ba m̄o,

wara na k̄i n̄ keu s̄ōsi.

Wara u koo ka n̄en gari s̄amburu ko,

ma n̄ kun m̄o bii wi ba b̄om kara.

<sup>10</sup>Ba m̄o, na bu keu m̄o t̄ε̄ru.

Na bu wooda w̄ε̄m̄o tia tia.

Na yen wiru ka naasu tubusiam̄o

nge wi u bii piiminu keu s̄ōsim̄o.

<sup>11</sup>Yen s̄ō t̄ε,

Gusun̄o u koo de goo u ka bu gari ko

ka barum tukum m̄ε ba n̄ n̄ōm̄o.

<sup>12</sup>Domi u bu s̄ōwa bu de

wi u wasira u w̄ε̄ra.

W̄ε̄ra yera maa w̄aa mi,

adama ba n̄ k̄i bu win gari wura.

<sup>13</sup>Yen s̄ona win wooda ko n̄ bu s̄awe bii  
s̄ōsiru te ba s̄ōsim̄o t̄ε̄ru t̄ε̄ru, tia tia. Ka  
m̄ε, ba koo sokura bu w̄aruma bu b̄ōk̄ira,  
kpa bu yina mwaara.

### *Kpee te ta s̄aa*

### *gani ḡamburun dam*

<sup>14</sup>T̄ε b̄εε yaako kowobu,

b̄εε be i Yerusalemugibu dam d̄orem̄o,

i swaa dakio i n̄o ye Yinni Gusun̄o u gerum̄o.

<sup>15</sup>B̄εε be i gerum̄o i m̄o,

wee i ka ḡōo ka ḡaribun w̄aa yeru arukawani  
b̄okua.

Baa wahala ȳa n̄ tunuma ya banda,

ya n̄ b̄εε turi.

Adama i n̄ ȳε ma weesa su kua b̄ε̄en kuku  
yeru.

<sup>16</sup>Yen s̄ona Yinni Gusun̄o u n̄εε,

wee u kperu sw̄i Sion̄o,

ta kua win kp̄ε̄kp̄ε̄ku.

Kpee te, ta s̄aawa kpee gobigiru

te u ḡosa, ta kua gani ḡamburun dam.

Wi u tu kua win t̄asi yeru u n̄ w̄arumam̄o.

<sup>17</sup>Wee, u gem n̄eni nge ban̄obun w̄εε

yi ba ra ka diru ȳire,

n̄ kun m̄ε ben nifo

ye ba ra ka gan̄an sikirabu m̄ε̄ri.

Guru kpenu nu koo wee si kpuro k̄osuku

si su kua b̄ε̄en kuku yeru mi.

Nim bakam mu koo su mw̄ε.

<sup>18</sup>B̄ε̄en arukawani ye i raa ka ḡōo b̄okua

ya koo kam ko.

Kpa ye i raa ka ḡaribun w̄aa yeru b̄okua

ya kun maa w̄aa.

Yiber̄eba b̄a n̄ b̄εε w̄ari ba as̄ōr̄o kua

ba koo b̄εε taakuwa.

<sup>19</sup>Ba ko n̄ b̄εε taakum̄owa saa kpuro nge

m̄en n̄ō ba saram̄o. Domi ba ko n̄ da sarewa

bururu baatere ka maa s̄ōo s̄ōo ka w̄okuru,

kpa i b̄erum soora i n̄ ben labaari nua.

<sup>20</sup>Nge m̄ε ba ra gere, bu n̄εε,

kp̄in yera kun d̄ε̄bu turi a ka tii demia.

Bekura kun maa yasum turi a ka wukiri.

<sup>21</sup>Domi Yinni Gusun̄o u koo tabu ko

nge m̄ε u raa kua Perasimun guur̄o.

U koo m̄aru bara

nge m̄ε u raa kua Gabaonin w̄awāo,

u ka win s̄om maamaakigia s̄ōsi

ye ba n̄ waare.

<sup>22</sup>T̄ε, i ku maa de i n̄ w̄aa yaako kookoosu

s̄ōo, kpa bu ku raa maa b̄εε n̄oni sw̄aar̄u

sosia. Domi na nua ma Gusun̄o, w̄ollu ka

tem Yinni, u himba yi u ka tem m̄ε kpuro

kpeerasia.

### *Yinni Gusun̄on bwisi*

<sup>23</sup>I swaa dakio i n̄o.

I swaa tem kp̄īiȳo i n̄en gari n̄o.

<sup>24</sup>Wi u gb̄aar̄u k̄oram̄o u ka d̄ianu duure



u ku ra n kərə tona m̀ u n dɔɔ baadomma.

<sup>25</sup> U n kərə u kpa,  
u ra mi dĩa bwese bweseka duurewa  
bɛɛru ka bɛɛru.  
Kpa u maa dīanu ganu duure nenɛm  
gbaa ten goorɔ.

<sup>26</sup> Gusunɔ wi u s̄a win Yinni  
wiya u ǹn bwisi k̄a.

U ǹn yen kpunaa s̄ɔsi.

<sup>27</sup> U ku ra dobi so ka tebo,  
u ra yi sowa ka bokuru.  
U ku ra m̄ri so ka dam,  
u ra yi sowa ka boku piibu.

<sup>28</sup> U ra alikama sure,  
adama u yen saka yē yu ku ka munkira.

<sup>29</sup> Yenin tii ya weewa Gusunɔ, w̄llu ka tem  
Yinnin min di.

Win bwisi k̄eru ta s̄awa maamaaki.  
Win laakari ya maa kp̄a.

*Ye n Yerusalemu mara*

## 29

<sup>1</sup> Arieli, Arieli, wunɛ wi ba m̀ Yerusalemu,  
mi Dafidi u win w̄a yeru kua,  
a s̄awa b̄rura.

A n wunɛn w̄ɔ ka w̄ɔ t̄ɔ baka ni m̀ a n dɔɔ.

<sup>2</sup> Adama kon nun w̄ri,  
kpa wuri ka weewenu nu n̄ra wunɛ s̄ɔ,  
kpa a ko nge nen ȳku yeru.

<sup>3</sup> Kon de tabu kowobu bu nun tarusi,  
kpa bu ben tabu s̄a yi yi  
bu ka nun sikerena.

<sup>4</sup> Ba koo nun sura.  
Kaa gari geruma tem di,  
adama tua kun derimɔ yi yari.

Wunɛn n̄ɔ ga koo n̄ra nge siinin n̄ɔ.  
Tuan diya ba ko n gu n̄m̄ kutu kutu.

<sup>5</sup> Wunɛn yiberɛba ba ko n dabiwa nge tua,  
kpa ba n pusa nge doo dirisu.

<sup>6</sup> Adama subaru s̄ɔ Gusunɔ, w̄llu ka tem  
Yinni

u koo na u bu s̄eyasia  
ka guru gb̄asukubu ka tem ȳirubu,  
ka w̄ki bakanu ka woo guna  
ka guru woo b̄k̄, ka sere maa d̄ɔ boko,

<sup>7</sup> kpa tabu kowo dabi te,  
te ta nun w̄ri mi,  
ta wunɛn gb̄araru tarusi,  
tu doona nge dosu.

<sup>8</sup> Nge m̄ wi ḡɔra m̀ u ra dosi u n̄ɛ, u dimɔ,  
adama ù n dom yanda  
kpa u deema nukurɔ ḡānu sari.  
N̄ kun m̄ nge m̄ wi nim n̄ru ga m̀

u ra dosi u n̄ɛ, u nim n̄rumɔ,  
adama ù n dom yanda  
kpa win ḡru ga n gberɛ, u n wasire,  
nge m̄ya tabu kowo be,  
ba ko n s̄a be ba koo na bu Siɔnin guu te  
w̄ri.

*Isireliba ba Yinni Gusunɔn*

*kirɔ atafiru kua*

<sup>9</sup> I biti sooro,  
kpa i n̄ni yimɛ i ko nge w̄koku.

Wee i s̄are i tam goore,  
adama i n̄ tam n̄ra.

I b̄arimɔ, adama n̄ n̄ tam b̄ɔb̄m̄ s̄.

<sup>10</sup> Domi Yinni Gusunɔ u b̄ɛn laakari  
sikarisia,

u win s̄m̄bu ka b̄ɛn s̄robun n̄ni w̄kua.

<sup>11</sup> Gari yini kpuro yi ko n b̄ɛ s̄awɛwa nge  
tire te ba wukiri ba ȳreru koosi. Ma ba tu  
goo w̄ wi u garibu yē ba n̄ɛ, u tu gario. Ma  
u wisa u n̄ɛ, u n̄ k̄k̄ u tu gari, domi ba tu  
ȳreru koosiwa. <sup>12</sup> N kun m̄ nge tire te ba  
goo w̄ wi u kun garibu yē, ba n̄ɛ, u tu gario.  
Ma u wisa u n̄ɛ, u n̄ garibu yē.

*Bwisigibun bwisi koo kam ko*

<sup>13</sup> Yinni Gusunɔ u n̄ɛ,  
bwese teni t̄a n ǹn s̄amɔ,  
n̄wa ta ra ka ǹn b̄ɛɛ w̄.  
Ben ḡru ga ka ǹn toma.

T̄mbun wooda ka ben s̄ɔsina ba sw̄i, ba ka  
ǹn s̄amɔ.

<sup>14</sup> Yen s̄na u koo de bu biti soora  
ka s̄m̄ maamaakiginu.

U koo de ben laakarigibun laakari yu kam  
ko.

Kpa ben bwisigibun bwisi yi kpe.

*Ye ya koo kora am̄n biru*

<sup>15</sup> B̄ruroba b̄ɛ be i ra b̄ɛn himba Yinni  
Gusunɔ berue,

kpa i n̄ b̄ɛn kookoosu m̀ yam w̄kuru s̄ɔ,  
kpa i n̄ gerumɔ i n̄ m̀  
wara u b̄ɛ waamɔ,  
nge wara u b̄ɛ yē.

<sup>16</sup> Daa k̄sagibu b̄ɛ!

Ba ku ra m̄m̄ garisi nge s̄ndu.

Tem m̄ndu ta n̄ kp̄ tu m̄m̄ s̄ tu n̄ɛ,  
n̄ n̄ wi, u tu kua,

n̄ kun m̄ tu ǹn s̄ tu n̄ɛ,  
u n̄ bwisi m̄.

<sup>17</sup> Saa fiiko s̄ɔ,

Libani ya koo ḡsia d̄a gbaaru  
kpa ta n̄ s̄a nge d̄a s̄ɔ.

18 Saa ye sɔɔ,  
 sosobu ba koo tire ten gari nɔ.  
 Wɔkɔbu ba koo yam wa,  
 kpa bu yari yam wɔkurun di.

19 Nɛ, Yinni Gusunɔ,  
 kon de wɔnwɔndobu ba n yɛrimɔ ba n dɔɔ,  
 kpa sɔarobu bu nuku dobu ko,  
 nɛ, Isireliban Yinni dɛeron sɔ.

20 Domi be ba ra tɔmbu dam dɔre  
 ka tɔn yaako kowobu ba koo kpe,  
 kpa kɔsan kowobu ba kun maa wɔa.

21 Kon maa be ba ra tɔmbu taare wɛ siri yerɔ  
 kpeerasia,  
 ka be ba ra tɔmbu yina berie be ba ka tii  
 yinamɔ,

ka be ba ra gemgii win gem bire siri yerɔ.

22 Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ,  
 nɛ wi na Aburhamu yakia,  
 na win debubu Isirelin yɛnugibu sɔɔwa na  
 nɛɛ,

tɛ, ba n maa sekuru wasi.

Mɛya ben wuswaa kun maa burisinamɔ.

23 Domi sanam mɛ ben bibu ba koo nɛn  
 nɔman sɔma wa,  
 ye na kua ben suunu sɔɔ,  
 ba koo nɛn yisuru bɛɛɛ wɛ,  
 kpa bu man nasia, nɛ, Gusunɔ ben Yinni  
 dɛero.

24 Bɛn bwisikunu nu raa tondɔ,  
 ba koo bwisi wa.  
 Be ba ku ra raa maa gari wure,  
 ba koo gari wura.

*Arukawani*

*ye ya n arufaani mɔ*

### 30

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 bɔruroba Yudaba be ba ku ra mɛm nɔ.  
 Ba ku ra man saawara ko bɔ n wesianamɔ.  
 Kpa bu ka gabu arukawani bɔke  
 ba kun nɛn kɔru bikie.

Ba tii durum guremɔ ba sɔbimɔ ba dɔɔ.

2 Be wee ba kpikiru dɔɔ Egibitiɔ  
 ba n man saawara kue.  
 Ba faaba kasu Egibiti sunɔn mi.

3 Adama u n kpɛ u bu faaba ko.

U koo bu sekuru dokewa.

4 Wee ben wirugibu ba tura ba  
 wɔa Soaniɔ kɔ.

Mɛya maa ben gɔro be, ba Hanesi tura.

5 Adama be kpuro ba koo sekuru di  
 Egibitigibun sɔ,

domi ba n kpɛ bu bu faaba ko.  
 Ba koo bu sekuru dokewa kpa bu bɛɛɛ bia.

*Isireliba ba Egibitigibun*

*somiru dweem dɔɔ*

6 Wee Yudaba ba ben yaa sabenu sɔmunu  
 sɔbi

ba ka dɔɔ sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia  
 mi nuku sankirara wɔa.

Domi gbee sinansu su wɔa mi,

ka surɔkɔnu ka sere wɛɛ nanumgii gɛɛ.

Tɔn be, ba ben dukia ka ben arumani kpuro  
 ketɛkunu ka yooyoosu sɔbi,

ba ka Egibitigibu daawɔ,

be ba n koo bu arufaani gaa kua.

7 Domi ben somiru ta sɔawa kam.

Yen sɔna na Egibiti ye sokumɔ waa ye ya  
 kun dɛɛ mɔ.

*Mɛm nɔɔ sariba*

8 Gusunɔ u Esai sɔɔwa u nɛɛ,  
 tɛ, a ye kpuro yoruo kpee bɛsi sɔɔ ka tirenɔ  
 Yudaban wuswaa kpa ya n yii mi,  
 ya n sɔa seeda sere ka baadommaɔ.

9 Domi tɔn be, ba sɔawa mɛm nɔɔ sariba ka  
 wee kowobu.

Ba swaa tau, ba n kɔ bu sɔsiru swi.

10 Ma ba yam waobu sɔɔmɔ bu ku yam wa.

Mɛya ba maa nɛn sɔmɔbu sɔɔmɔ bu ku bu  
 gari gee sɔ.

Adama bu bu gari dori sɔɔwɔ baa n n mɛren  
 na.

11 Bu swaa ye derio

kpa bu ku maa bu nɛ, Isireliban Yinni  
 Dɛeron gari sɔ.

*Yudaba ba koo wurama*

*mam mam*

12 Ma Esai u Yudaba sɔɔwa u nɛɛ,  
 ameniwa Gusunɔ bɛɛn Yinni Dɛero u bɛɛ  
 sɔɔmɔ.

U nɛɛ, yɛn sɔ i gari yi yinamɔ

ma i tii yɔsu daa bɔɔbɔya sɔɔ, ka weesu sɔɔ,  
 ma i tɔsa ye sɔɔ,

13 tora nini, nu koo bɛɛ ko dam sarirugibu,  
 kpa i wɔruma subaru sɔɔ,

nge gana ye ya beu mɔ.

14 I ko i kɔsikirawa muku muku

nge wekeru tɛn kɛka ba n kpɛ bu ka dɔɔ  
 gura,

n kun mɛ bu ka nim sɔka.

*I Yinni Gusunɔ naanɛ koowo*

15 Adama u wure u nɛɛ,

i n gɔru gɔsia i wurama win mi laakari sɔɔ,

i ko faaba wa.  
 Meya i n kua tæeru i nùn naane doke,  
 i ko dam wa.  
 Adama i n me kīe.  
 16 I næe, i ko yakurawa ka dumi.  
 Yen sōna u koo maa de i yakura.  
 I næe, i ko dawa ka dumi yi yi duki mō.

Yen sōna u koo de  
 be ba koo maa bæe naa gira ba n sāu.  
 17 Bæen nārōbu (1.000) bā n yiberε turo wa,  
 ba koo duki yarina.  
 Yiberεba nōabu ba koo maa bæe kpuro  
 yarinasia  
 kpa i da i n sebi sebi  
 nge dεka ye ba gire guuru wōllō.

### *Yinni Gusunō u koo*

#### *win tambu domaru kua*

18 Yinni Gusunō u tōru mara  
 tē sō u koo bæe durom kua  
 kpa u bæe wōnwōndu sōsi.  
 Domi u sāawa gemgii.  
 Doo nōrugiba be ba nùn naane sāa.  
 19 Bæe Yerusalemugibu,  
 bæe be i wāa Siōnin guurō,  
 bæen goo kun maa sumō.  
 Yinni Gusunō u koo bæen wōnwōndu wa  
 sanam me i nùn soka.  
 U n bæen nō nua, u koo bæe wurari.  
 20 U koo bæe dīanu wē i di nōni swāarun saa  
 sō,  
 kpa u bæe nim wē i nō wahalan saa sō.  
 Wi, wi u bæe keu sōsimō  
 u n maa kukumō bee tia.  
 I ko i nùn wa.  
 21 I n sīa i tura swaa keenanō,  
 bæen swaa koo gari yi nō, yi yi næe,  
 swaa wee, i sīyo ye sō.  
 22 I ko i bæen sii geesu ka wura  
 ye i raa bæen bwāarokunu pote garisi disi,  
 kpa i bwāaroku nin kēki yari nge kubanu,  
 kpa i næe, bu ka nu yario saa min di.  
 23 Saa yera Gusunō u koo de gura yu nε  
 bæen dīa ni i duura sō,  
 kpa dīa ni, nu gea ko nu ma.  
 Saa ye sōra, yaa sabenu koo yakasu di  
 batuma baka sō.  
 24 Næe yi ba ka sōmburu mō ka sere ketekunu  
 nu koo dobi di yi ba bōru yēka.  
 25 Nim tori yi ko yi n wāawa  
 guu bakanun wōllō, ka gungunu wōllō,  
 dōma te ba koo tambu go  
 bu ben kuku yenu kāsuku.

26 Kpa Yinni Gusunō u win tōmbun bosu  
 nōri,  
 kpa u bu bekia mi u bu mæra kua.  
 Dōma tera, surun yam bururam mu koo ko  
 nge sōgim,  
 kpa sōgim mu dora mu sosi  
 nōn nōaba yiru n kere yellu.

### *Yinni Gusunō*

#### *u koo Asirigibu sεyasia*

27 Wee Yinni Gusunōn yīsira nōaramō  
 saa tontonden di.  
 Win mōru ya kpā ya sāa nge dōo wii bakaru.  
 Win nōo ga mōru yiba.  
 Ma win yara ya sāa nge dōo yari bakaru.  
 28 Win mōrun wēsiaru ta sāawa nge daaru  
 te ta nim yiba ta tōnu mwεε sere wīrō,  
 u ka tambu kam koosia,  
 ma ta sāa nge yaruka ben nōsō  
 u ka bu da mi ba n kī.

29 I ko i womusu ko nge me i ra ko Gōo  
 sararibun tōo bakaru sōo wōkuru, kpa i n  
 nuku dobu mō nge wi u guuru soomō u ka  
 sīimō sanam me i sāaru dōo Yinni Gusunōn  
 guurō, wi, wi u sāa Isireliban dam.

30 Saa yera u koo de win nōo damguu ge, gu  
 nōra.  
 Win mōru baka ye, yā n seewa  
 u koo win dam sōsi dōo boko ka nim yibu  
 bakaru  
 ka guru woo bōkō ka guru kpenu sōo.

31 Yinni Gusunō ù n gbāra,  
 Asirin sina boko u koo nanda u diiri.  
 Domi u koo nùn sεyasia ka win bokuru.

32 Mēn nōo u gesi nùn boku te so, gāasu ka  
 mōrōkuna nu koo nōra. U koo nùn sowa ka  
 dam.

33 Saa yellun di  
 ba wi sina bokon kpaku yeru kua ta wāa mi.  
 Ta duku, ta maa yasu.  
 Ma ta dōo mō ta maa dāa yiba.  
 Wee Yinni Gusunōn mōrun wēsiaru ta dōo  
 wi yabiamō  
 nge gbim me ba dōo doke.

### *Egibitigiba sāawa tambu*

## 31

1 Bōruroba Yuda  
 be ba kpikuru dōo Egibitiō bu ka somiru wa.  
 Ba ben naane doke dumi sōo,  
 ka tabu kεke dabi ni dumi gawe sōo  
 ka sere maasō damgibu sōo.

Adama ba ñ Gusunə ben Yinni Dεero kasu,  
 bu nùn naanε ko.  
 2 Yen sōna win tii u yε ye u m̀.  
 U koo de kōsa yu na.  
 U ñ maa win gari kəbiamə.  
 U koo tən kōsobu seesi,  
 ka maa be ba bu somimə.  
 3 Egibitigibu ba ñ sāa Gusunə,  
 ba sāawa tambu.  
 Meya maa ben dumi yi ñ dam tukum gam  
 m̀,  
 yi sāawa yεε diri.  
 Yinni Gusunə ù n win dam sōosima,  
 be ba somiru kasu ka be ba bu somiru wee,  
 ba koo sokura bu wəruku,  
 kpa be kpuro bu menna bu gbi.

### *Yinni Gusunə*

#### *u koo Yerusalemu kōsu*

4 Ameniwa Yinni Gusunə u man sōwa u  
 nεε,  
 gbee sunə ge ga yaa mwa ga wuri koosimə  
 ga ku ra yāa kparobun berum ko,  
 baa bà n dabi ma ba gu tarusi ba gbāsukumə.  
 Nge meya wi, wəllu ka tem Yinni, u ko n sāa  
 ù n sarama u ka Siōnin guuru kōsu, u tu  
 sanna.  
 5 Nge mε gue yi ra n yin binu kōsu,  
 nge meya wi, wəllu ka tem Yinni,  
 u koo Yerusalemu yakia u ye kōsu.  
 6 Yen sō, bεε Isireliba, bεε be i ka Yinni  
 Gusunə wi tonda n kpā, i gōru gōsio kpa i  
 wurama win mi. 7 Domi saa ya sisi yè sō  
 bεen baawure u koo win bwāaroku ni u  
 seka ka sii geesu ka wura wuna u kō ni nu  
 nùn durum koosiamə.  
 8 Meya ba koo Asirigibu kam koosia,  
 adama n ñ ka tənun dam.  
 Ba koo duki yarina tabu sō  
 kpa bu ben aluwaasiba mwεeri bu yoo sōma  
 koosia.  
 9 Ben sina boko u koo duka yakura berum  
 sō.  
 Kpa ben tabu sinambu bu berum soora  
 bu ben gidi bəra biru kisi bu doona.  
 Yeniwa Yinni Gusunə u gerua  
 wi ba ra sā Yerusalemuə ka yāku dō  
 mwaararuginu.

### *Sunə geo*

## **32**

1 Sō teeru goo u koo yari u bandu di  
 kpa wi ka win bwāabu bu tem mε kpara  
 gem sō.

2 Ben baawure u ko n sāawa nge kuku yeru  
 woo bəkən sō,  
 ñ kun mε nge daaru mi kakoru sari,  
 ñ kun mε nge kpee bakarun saaru  
 mi dāru garu sari.  
 3 Be n weenε bu yam wa, ben nōni koo  
 wukiara.  
 Be n weenε bu gari swaa daki, ba koo nō sāa  
 sāa.  
 4 Be ba ku ra bwisiku ba koo  
 kasu bu gia.  
 Be ba maa bebirimə ba koo gari gere dee  
 dee  
 tambu bu ka nō.  
 5 Ba ñ maa gari bəkə sokumə tən boko.  
 Meya ba ñ maa tən kōso sokumə tən geo.  
 6 Domi gari bəkə u ra gari swiniwa.  
 Kōsa sōora win bwisikunu nu ra n woo.  
 Win kookoosu ka win gari kpuro ku ra  
 Gusunə bεεε wē.  
 Meya u ku ra wi u gōru barə dīanu kē.  
 U ku ra maa wi nim nōru ga m̀ nim kē.  
 7 Tən kōson kookoosu kpuro su ku ra n wā.  
 U ra kpunaa dabinu kowa  
 u ka bwēεbwēε kam koosia ka weesu,  
 baa bwēεbwēε wi, ù n gem m̀.  
 8 Adama tən geo, kpunaa gea u ra ko.  
 U ra n maa yōwa gem sō dim dim.

### *Ba Yerusalemun tən kurəbu*

#### *kirə m̀*

9 Bεε tən kurəbu,  
 bεε be i kun bwisikunu ganu m̀ bεen wāaru  
 sō,  
 i seewo i nεn gari nō.  
 Bεε wəndia garu koo sariba,  
 i man swaa dakio.  
 10 Gasəku amadaare, i ko i wurura,  
 domi i ñ maa resem wasi i səri.  
 11 I de i nanda  
 bεε be i ñ bwisikunu m̀ bεen wāaru sō.  
 Bεε garu koo sariba i diirio.  
 I bεen yānu potirio i yōra basi,  
 kpa i kīasu dewe nuku sankiranun sō.  
 12 I bεen bwāsu nenuə,  
 i ka nuku sankiranu sōosi,  
 yèn sō bεen gbee geenu  
 ka bεen resem gbaa geenu  
 nu koo kam ko.  
 13 Wee Yinni Gusunə n təmbun tem  
 ka yenu gèn mi nuku dobu raa wā,  
 n koo ko bansu,  
 kpa sāki yi kpi mi.  
 14 Ba koo ben sina kpaaru biru kisi



kpa Yerusalemu ye ya raa tumbu yiba bu ye  
deri.  
Yen guuru ka yen k̄sobun wāa yenu nu koo  
ko bansu.  
Yεε kpiki yi ko n da b̄su mi,  
kpa bu maa yaa sabenu kpara mi.

### *Yerusalemun seebu*

15 Adama Gusun̄n Hunde u koo sarama  
w̄llun di  
u n wāa b̄se s̄o.  
Saa yera mi d̄ianu ku ra raa kpi, n koo d̄ianu  
ko,  
kpa yam mi d̄anu kun daa dabi, n ko d̄aa s̄o.

16 Saa ye s̄ora gem mu ko n wāa  
tem m̄e kpuro s̄o.

17 M̄eya mu koo ka b̄ri yendu na,  
ka w̄rabu b̄rum sariru s̄o  
sere ka baadommā,

18 kpa b̄se Yinni Gusun̄n tumbu  
sa n wāa mi,  
b̄ri yendu s̄o dii naan̄egin̄o.

19-20 Sa ko n wāawa doo n̄oru s̄o  
sa n d̄ianu duurum̄o mi nim mu wāa,  
kpa sa n b̄sen ketekunu ka b̄sen n̄e ȳsu yi  
n dim̄o baama.  
Adama guru kpenu nu koo yiber̄eba tabu  
kowobu kam koosiawa  
be, be ba dabi nge d̄aa s̄o,  
kpa ben wuu ge, gu w̄ruma.

### *B̄ruroba b̄e tem gowobu*

## 33

1 B̄ruroba b̄e, b̄sen yiber̄eba.  
Domi i tumbu w̄ri i ben ȳanu gura  
ma i ka bu murafitiru kua,  
baa m̄e ba n̄ b̄e yen gaa kuare.  
Yen s̄o, i n tumbu w̄ri i kpa,  
i ben ȳanu gura,  
ba koo maa b̄e kua nge m̄e.

M̄eya saa ye i bu murafitiru kua i kpa,  
ba koo maa b̄e murafitiru kua.

2 Yinni Gusun̄o, a b̄sen w̄nw̄ndu waawo,  
wuna sa ȳiȳo.

A de a n s̄aa b̄sen dam bururu baatere.  
Kpa a sun faaba ko sanam m̄e sa wāa n̄ni  
sw̄aru s̄o.

3 Yiber̄eba b̄a n wunen n̄o damguu nua,  
ba koo duki yakikira.

À n maa seewa ba koo yarina.

4 Tamba koo ben ȳanu w̄ri bu gura  
nge m̄e twee yi ra tem wukiri  
ȳi d̄ianu kpuro di.

5 Yinni Gusun̄o u kp̄a,  
domi u wāa w̄llo.  
U koo de win gem mu n yiba Sīni kpuro s̄o.

6 Yinni Gusun̄o, kaa de  
Sīnigibu ba n wāa b̄ri yendu s̄o,  
kpa ba n bwisi ka laakari m̄o  
ye ya koo de bu faaba wa.  
Wunen nasiara ta s̄aa ben arumani.

### *Ba faaba kanam̄o*

7 Adama t̄e, wee tabu dur̄abu ba kuuki m̄o,  
ba faaba kanam̄o.  
Be ba ḡra bu ka yiber̄eba suuru kana bu n̄o  
tia ko

ba kpana, ba wuri m̄o.

8 Tumbu ba ku ra maa s̄i sw̄e s̄o.  
Domi yiber̄eba ba ben arukawani kusia.  
Ba n̄ maa ben seedagibu ȳe.

Ba n̄ maa goon b̄ere ȳe.

9 Wee tumbu ba ben gbea deri.

Libanin d̄aa s̄su su gberam̄o.

Ma Saronin tem gem mu kua yani seeri.  
Basanin bera gia ka guu te ba m̄o Kaamelio  
d̄anun wurusu dellam̄o.

10 Yinni Gusun̄o u bwese tukunu  
s̄o wa u n̄e,  
yen s̄o t̄e, kon se n ȳra,  
kpa n s̄osi nge m̄e na kp̄aru n̄e.

11 Domi b̄en bwisikunu nu s̄awa  
nge yaka bii yi ba duura.

N̄u n koor̄a, nu koo kam kowa nge yaka si.  
Nen w̄siaru ta ko n s̄awa nge d̄o wi u koo  
b̄e m̄wa,

12 kpa i ḡsira nge kuku ni ba d̄o m̄eni,  
n̄ kun m̄e nge s̄aki yi ba b̄ra ba d̄o doke.

13 B̄e be i toma ka b̄e be i wāa turuku,  
i swaa dakio i n̄o ye na kua,  
kpa i gia nge m̄e nen dam mu n̄e.

14 Durum̄giba nanda Sīnīo.

Be ba n̄ Yinni Gusun̄n b̄ere ȳe ba diirim̄o  
ba m̄o,  
Yinni Gusun̄o u s̄awa nge d̄o yari baka ye  
ya ku ra gbi.

Wara u koo kp̄i u ȳra win wuswaāo,

15 ma n kun m̄o wi u s̄im̄o gem s̄o,  
ma u ku ra bw̄ebw̄e taki di,  
u ku ra maa n̄m biran k̄eru m̄we,  
u ku ra t̄n gowobun gari swaa daki,  
u ku ra maa k̄a u k̄sa m̄eri.

16 T̄onu win bwesera ko n wāawa nandabu  
sari  
nge wi u kukua kpee baa s̄o.  
U koo maa wa u di, u n̄o.

*Ba koo Yerusalemu wɔra*

17 Sɔɔ teeru, kaa sina boko wa  
u waa win yiikon girima sɔɔ,  
u bandu dii tem bakam sɔɔ.

18 Kaa wunen yellun berum yaaya  
me a raa mɔ saa ye a waa yoru sɔɔ,  
kpa a nɛɛ, mana gbere mwaabu ba waa.  
Mana wɔɔ gobigibu ba waa.

Mana gb̄ararun k̄sobu ba waa.

19 A n̄ maa t̄n tuko be ba tii sue mi wasi,  
be, b̄en barum a n̄ n̄ɔmɔ.

20 A Yerusalemu m̄ɛriio  
mi sa ra bes̄en t̄ɔɔ bakanu ko.

Kaa ye wa ya waa b̄ari yendu sɔɔ.  
Ya ko n̄ s̄awa nge kuu bekurugiru  
t̄en d̄anu ba n̄ maa wukamɔ.

M̄eya ba n̄ maa ten w̄ɛɛ kusiamɔ.

21 Miya Yinni Gusunɔ u koo sun win girima  
s̄ɔɔsi.

U koo de sa n̄ waa daa bakanun b̄akuɔ.  
Adama yiber̄ebaŋ goo nimkusu ku n̄ kp̄ɛ su  
s̄i mi,

baa si su kp̄aru bo.

22-23 Wee, sin w̄ɛɛ yi koo kasikira,  
kpa yi kun maa sin beka n̄eni gbereba sɔɔ  
woo gu ka su b̄aria.

Yera n̄ koo de bu bu dukia baka gurari.

Baa ka yem̄abɔ ba koo da mi,  
bu ka ȳaa ni gura.

Yinni Gusunɔwa u ko n̄ s̄aa bes̄en siri kowo,  
kpa u sun wooda w̄ɛ.

Wiya u ko n̄ s̄aa bes̄en sina boko.

Kpa u sun faaba ko.

24 Goo kun maa gerumɔ u n̄ɛɛ,  
u barɔwa.

Yinni Gusunɔ u koo Yerusalemugibu ben  
durum w̄aka.

*Yinni Gusunɔ u koo Ed̄muba**s̄ɛyasia***34**

1 B̄ɛɛ bwese tukunu, i susima i n̄ɔ.  
I bes̄en laakari kp̄iyo.

Tem mu swaa dakio ka ye ya waa me sɔɔ,  
ka sere ye mu marumɔ.

2 Domi wee, Yinni Gusunɔn m̄aru ya koo  
t̄ambu kpuro w̄ari

ka ben tabu kowobu sɔɔ kpuro.

U koo de bu goona kpa bu kam ko.

3 Ben yem mu ko n̄ kokumɔ saa guunun di.

Ben gonu ko n̄ k̄ɔkire,  
kpa nin nubura n̄ pusa.

4 Wollun kperi ka suru ka s̄ɔɔ koo wukura,  
kpa wollu tu kure nge tireru,  
kpa kperi yi, yi w̄aruku nge d̄aa wuru si su  
d̄ella.

5 Yinni Gusunɔn takobi ya yem deba wollɔ.  
Wee, ya koo sarama yu Ed̄muba w̄ari,  
be u siri u n̄ɛɛ, bu kam koosio.

6 Wee, takobi ye, ya yem ka yaa gum yiba.  
N̄ s̄are u ka ȳaanu ka bonu ȳakuru m̄ɔ  
Botisiraa.

T̄ɔn dabira ba sakira Ed̄mu kpuro sɔɔ.

7 Gbeeku ket̄eba ka n̄ɛɛ, yi w̄arukumɔ ka be  
sannu.

Ma yem mu tem wukiri ma tua ya gum kure.

8 Domi saa ya tunuma  
Yinni Gusunɔ u ka win yiber̄eba m̄aru k̄asia.

Kpa u bu s̄ɛyasia Siɔnin s̄ɔ.

9 Ed̄mun nim mu koo ḡsira kontaa.

Kpa yen tua yu ko nge gbim.

Kpa yen tem mu d̄ɔɔ mwaara nge kontaa.

10 D̄ɔɔ wi, u n̄ gbimɔ s̄ɔɔ sɔɔ ka w̄ɔkuru.

Win wiisu su ko n̄ seewawa sere ka  
baadom̄m̄aa.

Kpa tem me, mu kam ko mam mam.

Goo kun maa sarɔ mi.

11 Gunɔ sarenu ka duuru b̄ɛkuna  
nu ko n̄ waa mi.

Boorosu ka gbanamgbaana  
nu koo sokunu ko mi.

N̄ koo kowa batuma dira.

12 Ben sina bibu kpurowa ba koo kam ko.

Goo kun ko n̄ maa waa  
wi u koo bandu di mi.

13 Kikisu ka s̄aki ka aw̄i yi koo kpi  
ben sina kpaanɔ ka ben kuku yenɔ,

kpa nu ko purukanu ka taataanun waa  
yenu,

14 kpa gbeeku ȳɛɛ yi n̄ ka demakunu  
yinnamɔ mi,

kpa bonu nu n̄ sokunamɔ gbaburu mi.

Miya w̄ɔkurun siiniba ba ko n̄ ben waa yeru  
m̄ɔ

kpa ba n̄ w̄ere mi.

15 W̄ɛɛ yi koo yin waa yeru ko mi,

yi s̄ɛa ke kpa yi k̄owa,

kpa yi yin binu gure yin k̄ak̄arɔ.

Miya yaberekunu nu koo maa m̄enna.

16 I Yinni Gusunɔn tireru wukio kpa i  
gari. I ko wa mi ba yorua ba n̄ɛɛ,

ȳɛɛ yinin gaa kun biaramɔ mi.

Yi kpuro yi koo nawa.

Domi win tiin n̄ɔwa ga ye gerua.

Win Hundewa u koo maa yi m̄enna.

17 Wiya u tem me yĩira,  
ma u mu yin baayere bõnu kua ka tete,  
mu n ka sãa yigim,  
kpa yi n wãa mi sere ka baadomma.

*Dɛerobun swaa*

### 35

1 Sanam me sɔɔ, tem mi gãanu ku ra kpi,  
mu koo tem wurama  
kpa mu biibii bure kpi.  
2 Kpa nuku dobu bu sɔɔsira mi,  
ka womusu ka nasaran kuuki.  
Mu ko n girima mɔ  
nge Libanin dãa sɔɔ.  
Mu ko n bɛɛɛ mɔ  
nge guu te ba mɔ Kaameli ka Saronin tem  
gem.  
Saa ye sɔɔ, ba koo Yinni Gusunɔn yiiko wa  
ka yen girima.  
3 Yen sɔ tɛ,  
bɛɛ be i wasire, i nɔma sãare,  
i tii tãsisio i nɔma sua.  
Bɛɛ be i diirimɔ,  
i de bɛɛn dũa yi dam ko.  
4 Bɛɛ bèn gõru ga ñ kpĩ,  
i ku nanda. I tii dam kɛɔ.  
Domi Gusunɔ bɛɛn Yinni u sisi u bɛɛ mɔru  
bara,  
kpa u bɛɛn yiberɛba kɔsie ye ba bɛɛ kua.  
Win tiiwa u koo na u bɛɛ faaba kɔ.  
5 Saa yera wɔkɔbun nɔni koo wukiara,  
kpa sosobu bu gari nɔ,  
6 kpa kɔri kpirinugibu ba n yɔkumɔ nge  
kpasi.  
Mɛya wi u ku ra kpĩ u gari gere,  
win yara koo kusiara  
kpa u n nɔɔgiri mɔ ka nuku dobu.  
Nim mu koo yari mu koku  
tem mi gãanu ku ra kpi sɔɔ,  
7 kpa yani sɛeri mi sɔɔ ra gem wɔ yi ko yeru,  
kpa daru koki yi yari  
mi tem mu gbere,  
kpa naa yari ka gbĩi yi kpi  
mi gbeeku bõnu nu ra kuke.  
8 Miya ba koo swaa yara bu ye  
soku dɛerobun swaa.  
Durumgii goo kun dɔɔ mi.  
Be ba ye swĩi, ba ñ kɔramɔ,  
baa be ba ñ bwisi mɔ.  
9 Gbee sunɔ ñ kun me yaa gɔba gaa kun swaa  
ye sĩimɔ.  
Be Yinni Gusunɔ u faaba kua,

beya ba koo swaa ye mwa,  
10 bu ka da Siɔniɔ ka nasaran womusu.  
Ben wuswaa ya n nuku dobu sɔɔsimɔ  
baadomma,  
kpa weeweenu ka nuku sankiranu nu bu  
doonari.

### 36

*Asirigibu*

*ba koo Yerusalemu tarusi  
(I maa mɛerio Sinambu II, 18:13,17-37)*

1 Esekiasi, Yudaban sina bokon bandun  
wɔɔ wɔkura nnese sɔɔ, yera Asirin sina boko  
Sankeribu u Yudaban wuu si su dam mɔ  
wɔri u kamia. 2 Lakisin diya u win tabu sunɔ  
ka tabu durɔ damgibu gɔra Yerusalemu  
Esekiasin mi. Tabu sunɔ wi, u da u yɔra nim  
toran bɔkuɔ ye ba kua ya ra ka nim ne wuuɔ  
saa bwian di, be ba ra beka wɔken sɔm koo  
yerun swaa. 3 Yera Eliakimu, Hilikiyan bii,  
sina bokon sɔm kowobun wirugii, u da ben  
mi ka Sebina wi u sãa sina bokon tire yoro,  
ka Yoasi, Asafun bii, wi u ra tirenu bere.  
4 Asirin tabu sunɔ wi, u bu sɔɔwa u nɛɛ, i Es-  
ekiasi sɔɔwɔ i nɛɛ, ameniwa bɛɛɛ Asirigibun  
sina boko wi u kpuro kere u gerua. U nɛɛ,  
mba u yɔrari u naane sãa mɛ. 5 U ñ yɛ ma  
u dam ka bwisin bukata mɔ u ka tabu ko?  
Gari saarinu tɔna nu ñ tura. N n mɛn na,  
ma sɔɔra win naane ya wãa, u ka nùn seesi.  
6 Geema win naane wãawa Egibiti sunɔn mi,  
wi u sãa nge kaba te ta kɔsikire. Wi u tu  
nɛnuu u tãsiri, kpa tu nùn mura tu mɛera  
ko. Nge mɛya Egibitin sunɔ wi, u sãa be ba  
nùn yĩiyɔ sɔɔ. 7 Mɛya i ko gere i nɛɛ, Gusunɔ  
bɛɛn Yinniwa i naane sãa. Adama n ñ win  
sãa yenu ka yãku yena Esekiasi u kɔsuka?  
U ñ bɛɛ Yudaba ka Yerusalemugibu sɔɔwa u  
nɛɛ, i n da yãkuru ko Yerusalemu mini tɔnan  
sãa yerɔ?  
8 N n mɛn na, Esekiasi wi, u de u ka  
nɛn yinni Asirin sina boko arukawani bɔke  
kpa u nùn dumi nɔrɔbun suba yiru (2.000)  
wɛ, ù n yɛ u koo maasɔbu wa bu yi sɔni.  
9 Domi u ñ kpɛ u yɔra u wi u piibururu bo nɛn  
yinnin tabu kowobu sɔɔ ma, baa mɛ u tamaa  
Egibitigibu ba koo nùn tabu kɛkɛ yi dumi  
gawe ka maasɔbu wɛ. 10 U ñ yɛ ma ka Yinni  
Gusunɔn yɛra Asirin sina boko u ka tem me  
wɔrima, kpa u mu kɔsuku? Domi Gusunɔn

tiwa u nεε, u doo u tem mε wəri kpa u mu kəsuku.

<sup>11</sup> Ma Eliakimu ka Sebina ka Yoasi ba durə wi sōwa ba nεε, a suuru koowo sa nun kanaməwa, a ku maa ka bεε wunen bwāabu gari ko ka bεsen barum, kpa tən be ba swaa daki gbāraran di bu ku nə ye sa gerumə. A ka sun gari koowo ka aramum, domi sa mu nəmə.

<sup>12</sup> Adama durə wi, u bu wisa u nεε, i tamaa nen yinni u man gərima bεε ka bεen yinni tənən sō n ka gari yini gere? Aawo, ka maa be ba sō gbāraru wəllən sōna be ba koo ben tiin swaa swīibu di kpa bu ben yēkum nə, ka bεε sannu. <sup>13</sup> Saa ye sōra durə wi, u gbāra ka dam ka Yudaban barum u nεε, i bεε Asirigibun sina boko wi u kpuro keren gari swaa dakio. <sup>14</sup> U nεε, i ku de Esekiasi u bεε nəni wōke, domi u n kpē u bεε wəra saa win nəman di. <sup>15</sup> I ku wura i Yinni Gusunə naane ko, baa Esekiasi u n nεε, Yinni Gusunə wi, u koo bεε wəra. Yen sōna n n koorə Asirin sina boko u wuu ge mwa. <sup>16</sup> I ku maa Esekiasi swaa daki. I Asirin sina bokogia nəwə wi u nεε, i ka nūn nə tia koowo kpa i nūn tii wē kpa baawure u wa u win tiin resem gbaaru ka win figien dāa binu di kpa u maa win boon nim nə. <sup>17</sup> Yen biru u koo na u bεε sua u ka da tem gam mε mu sāa nge bεen tiin tem mε, mi resem ka alikama wāa kpa i n pēε ka tam mə. <sup>18</sup> Yen sō, i ku de Esekiasi u bεε nəni wōke u nεε, Yinni Gusunə u koo bεε wəra. Bwese ni nu tien būnu nu bu wəra Asirin sina boko win nəman di? <sup>19</sup> Mana Hamati ka Aapadi ka Sefaafaimun būnu nu wāa tē. Būu goo u kpīa u Samarigibu wəra saa win nəman di? <sup>20</sup> Būu ni nu wāa tem mε kpuro sō, nin nirə nu nin tem wəra saa win nəman di, bu sere nεε, Yinni Gusunə u koo Yerusalemu wəra.

<sup>21</sup> Adama Yudaba kpuro ba maari, domi sina boko Esekiasi u nεε, bu ku raa nūn gεε wisi. <sup>22</sup> Ma Eliakimu, Hilikiyan bii sina bokon səm kowobun wirugii wi, ka maa win tire yoro Sebina, ka sere Yoasi Asafun bii, wi u ra tirenu bere, ba na Esekiasin mi. Ba yabe kīanu sebua nuku sankiranun sō, ma ba nūn sōwa kpuro ye durə wi, u gerua.

### 37

*Sina boko u Esai bwisi bikia  
(I maa mεerio Sinambu II, 19:1-7)*

<sup>1</sup> Saa ye sina boko Esekiasi u gari yi nua, yera u win tiin yaberu nenua u gīana ma u saaki sua u sebua nuku sankiranun sō. Ma u da Yinni Gusunən sāa yerə. <sup>2</sup> Yera u Eliakimu win səm kowobun wirugii ka maa Sebina win tire yoro, ka yāku kowo bukurobu gəra Gusunən səmə Esai, Amətin biin mi. N deema be kpuro saakibara ba sebua ba ka da mi. <sup>3</sup> Ye ba tura mi, ba nūn sōwa ba nεε, aməniwa Esekiasi u gerua. U nεε, gisən tō te, nuku sankiranu sōra sa wāa. Ba sun sεyasia mə ma ba sun doke sekuru sō. Gisən wahala ye, ya sāawa nge tən kurə wi u yiire u kī u ma, adama u n dam mə u ka wēma. <sup>4</sup> Sərakudo Gusunə wunen Yinni u ko n Asirin sina bokon gəron gari yi nua wi u na u nūn wənwa. N n mən na, a kanaru koowo bεε be sa gina tien sō kpa Gusunə u nūn sεyasia.

<sup>5</sup> Ye Esai u Esekiasin bwāa ben gari yi nua, yera u bu sōwa u nεε, <sup>6</sup> wee, ye i ko bεen yinni sō. I nεε, aməniwa Yinni Gusunə u gerua. U nεε, u ku de gari yi u nua mi, yi nūn bεrum ko, yi Asirin sina bokon gəro be, ba ka wi, Yinni Gusunə wənwa mi. <sup>7</sup> U koo de Asirin sina boko wi, u labaari gaa nə kpa yu win bwēra gəsia u wura win temə. Miya u koo de bu nūn go ka takobi.

#### *Asirigibu*

#### *ba kpam Isireliba narua (I maa mεerio Sinambu II, 19:8-13)*

<sup>8</sup> Asirin sina bokon gəro wi, u gəsira u da Libinə domi u nua ma win yinni u doona Lakin di u da u Libinagibu tabu wəri. <sup>9</sup> Saa ye sōra Asirin sina boko wi, u nua ma Tiraka, Etiopin sina boko u nūn tabu wərim wee. Yera u maa Esekiasi səməbu gəria u nεε, <sup>10</sup> aməniwa i ko i Esekiasi Yudaban sina boko sō. I nεε, u ku de Gusunə, win Yinni, wi u naane sāa mi, u nūn nəni wōke u nεε, nε, Asirin sina boko, na n kpē n Yerusalemu mwa. <sup>11</sup> Wi, Esekiasin tii u nua ma bεsen sinam be ba man gbiiye kpuro ba raa tem mε mu tiegibu kpuro kam koosia. Yera wi, u tamaa u koo yari nen nəman di? <sup>12</sup> Nen baababa ba Gosani kpeerasia ka Harani ka Resefu ka sere Edenigibu be ba wāa Telasaa. Ben būnu kpīa nu bu wəra? <sup>13</sup> Nge mana Hamatigibun sunə u wāa,



ka Aapadigibun sunə ka Sefaafaimugibun sunə ka Henagii ka sere maa Ifagii.

*Esekiasi u kanaru kua  
(I maa mærio Sinambu II, 19:14-19)*

<sup>14</sup> Ye Asirin sina bokon səmə be, ba tura Esekiasin mi, yera ba nùn tireru wē tē sō ben yinnin gari wāa, ma Esekiasi u tu gara. Yen biru u da Yinni Gusunən sāa yerə ma u tu dərīa mi. <sup>15</sup> U kanaru kua Yinni Gusunən mi, u nɛɛ, <sup>16</sup> Gusunə, bɛsɛ Isireliban Yinni, wunɛ wi a sō wəllun kəsobu yirun suunu sō, wunɛ turowa a sāa sinambu kpuron Yinni. Wuna a wəllu ka tem taka kua, ma a sāa mən Yinni. <sup>17</sup> A nənī seeyo a mæri, kpa a swaa daki a nən gari nə, kpa a Sankeribu, Asirin sina bokon gari nə yi win səm kowobun wirugii u ka nun wənwa. <sup>18</sup> Ka gem, Yinni, na yē ma Asirin sinambu ba bwese dabinu kpeerasia ma ba nin tem sankā, <sup>19</sup> ba nin bwāarokunu dō məniki. Domi nu n Gusunə. Nu sāawa təmbun sōma ye ba kua ka dāa ka kpenu. Yen sōna ba kpīa ba nu kpeerasia. <sup>20</sup> Tē, Yinni Gusunə, a sun wəro saa Sankeribun nəman di kpa handunian sinambu kpuro bu gia ma wunɛ turowa a sāa Gusunə.

*Esain gari*

*yi u sina boko nəsia  
(I maa mærio Sinambu II, 19:20-34)*

<sup>21</sup> Yera Esai, Amətin bii, u Esekiasi səmə gəria u nɛɛ, bu nùn sō ma Gusunə, Isireliban Yinni u win kanaru mwa te u kua Sankeribu, Asirin sina bokon sō. <sup>22</sup> Ye Yinni Gusunə u gerua Sankeribun sō wee. U nɛɛ, Yerusalemun təmbu kpuro ba nùn gema ba nùn yaakoru m̀, ba nùn wii gimanu koosimə.

<sup>23</sup> Wara u kam mæra u wənwa. Wara u ka nō gəmunu m̀.

U n yē ma wi, Gusunə, Isireliban Yinni dæron wuswaaəra u tii sue?

<sup>24</sup> Win səməba na ba wi, Yinni Gusunə wənwa.

Ma Sankeribu wi, u nɛɛ, ka win tabu kəkə dabira u yəwə Libanin guu ni nu gunum bon wəllə, ma u dua sere sere yen dāa sō burən səwə u gen sɛduru ka sipɛrɛn dāa ye ya gunum bo bəəra.

<sup>25</sup> U nɛɛ, u bwii gba tem tukumə u yin nim nəra.

Win tabu kowobu ba bəsu Egibitin nim tori kpuro sə

ba yi taaka ba go.

<sup>26</sup> Adama Sankeribu u n yē

ma wi, Yinni Gusunən tiiwa u yeniban himba yi saa yellun di?

Wee tē himba ye, ya koora,

ma wi, Asirin sina boko u wuu si su dam mə bansu koosia.

<sup>27</sup> Wi, Yinni Gusunə, u dera

wuu sin tamba berum soora ba sekuru wa ba kua dam sarirugibu nge yakasu gberə, n kun mɛ doo gāaru te gemi di.

<sup>28</sup> Wiya u maa nɛɛ,

u yē saa ye Asirin sina boko wi, u ra du dirə, ka saa ye u ra sinɛ ka saa ye u ra yari təwə, ka maa saa ye u ka nùn məru m̀.

<sup>29</sup> Yèn sō wi, Yinni Gusunə u nua

ma u ka nùn məru m̀,

ma u tii sue win wuswaaə,

u koo win wēru yaba u yəni doke,

kpa u maa nùn yaruka dokea nəwə,

kpa u gəsira u wura mìn di u na.

<sup>30</sup> Ma Esai u Esekiasi sōwə u nɛɛ, wee, ye ya ko n sāa yīreru wunen mi. Gisaku ka gasakun doo gāriya i ko i di. Adama wō itase i ko duurewa kpa i gē. Meya i ko maa resəm duure kpa i yen marum di. <sup>31-32</sup> Yudaban bweseru sō, be ba tiara Siənin guurə Yerusalemə, ba faaba wa, ba koo kparawa nge dāa, kpa bu gbini ko sere tem səwə, kpa bu binu ma. Yeniwa Gusunə wəllu ka tem Yinni u koo ko.

<sup>33</sup> Yen sōna u gerua u nɛɛ, Asirin sina boko wi kun duə Yerusalemə. Meya win tabu kowobu ba n ye susiə ba n tɛrɛnu nɛni bu ka kuku yenu ko bu sere nɛɛ, ba koo sɛu to.

<sup>34</sup> Swaa ye u ka na, yera u koo ka gəsira. U n duə wuu ge sō. Yinni Gusunən tiiwa u gerua mɛ. <sup>35</sup> Domi u koo wuu ge kəsūwa u gu faaba ko win tiin sō ka Dafidi win səm kowon sō.

*Nge mɛ Yinni Gusunə*

*u ka Asirigibu go*

*(I maa mærio Sinambu II, 19:35-37)*

<sup>36</sup> Ye n kua wōkuru, yera Yinni Gusunən gərado u yara u da Asirigibun sansaniə ma u tənū nərəbun suba wunaa wɛnɛ ka nōbu (185.000) go. Ye ba seewa bururu, ba deema wee, gona nu tɛrie baama kpuro. <sup>37</sup> Yera Sankeribu, Asirin sina boko u gəsira u da u

wāa Ninifuā. <sup>38</sup> Sōo teeru u yiire win būu wi ba mō Nisōrōkun nuurō. Miya win bibu yiru beni, Adamēleki ka Saresēē ba nūn go ka takobi, ma ba kpikiru sua ba da tem mē ba mō Ararati gia. Ma win bii Esaa Hadoni u bandu kāsire kua.

### 38

*Esekiasi u bara ma u bekura  
(I maa mērio Sinambu II, 20:1-11)*

<sup>1</sup> Saa ye sōo, Esekiasi u bara sere u gōo turuku kua. Ma Gusunōn sōmō Esai Amōtin bii u na win mi, u nūn sōōwa u nēē, amēniwa Yinni Gusunō u gerua. U nēē, a wunen yenugibu sōōwō ye baawure u koo ko wunen biru, domi kaa gbi.

<sup>2</sup> Yera Esekiasi u win wuswaa sīiya u gana girari. Ma u kanaru kua. <sup>3</sup> U nēē, Yinni Gusunō, a suuru koowo. A yaayo ma na sīa dee dee wunen wuswaa, na wunen woodaba mēm nōōwa, na maa kua ye n nun wēre. Yen biru u swī gem gem.

<sup>4</sup> Yera Yinni Gusunō u Esai sōōwa u nēē, <sup>5</sup> a doo a Esekiasi sō a nēē, amēniwa nē, Yinni Gusunō na gerua. Nē, wi na sāa win baaba Dafidin Yinni, na nēē, na win kanaru nua, na maa win nōni yīresu wa. Wee, kon win wāarun tōru sosi wōō wākura nōōbu, <sup>6</sup> kpa n nūn faaba ko n nūn wōra ka Yerusalemu sannu saa Asirin sina bokon nōman di, kpa n ye kōsu.

<sup>21</sup> Ma Esai u nēē, bu ka figien marum na bu mu pēre Esekiasin bwisi te sōo, kpa u bekura.

<sup>22</sup> Ma Esekiasi u bikia u nēē, yīre terà ta koo man sōōsi ma kon da Yinni Gusunōn sāa yerō.

<sup>7</sup> Ma Esai u nēē, yīre te wee te ta koo nun sōōsi ma Yinni Gusunō u koo win gari yibia yi u gerua. <sup>8</sup> U koo de yāku yerun tiro gu dēēbu kaara ten yōōtian naa dabusanu wākurun saka. Ma ga kaara naa dabusanu wōku te.

*Esekiasin siarabu ye u bekura*

<sup>9</sup> Sanam mē Esekiasi u bekura, u womu kua u nēē,

<sup>10</sup> na raa gerumō nēn gōruō na mō, nēn wāarun suunu sōōra kon da gōribun wāa yerun kōnnōwō.

Nēn wōō si su tie, na n maa su dimō.

<sup>11</sup> Na nēē, na n maa Yinni Gusunō wasi

handunia yeni sōo.

Mēya na n maa gōo wasi tem mēni sōo mi wasoba wāa.

<sup>12</sup> Wee, ba man nēn wāaru mwaari, ba tu swenyasia ba ka tonda nge yāa kparon kuu bekurugiru.

Ba nēn wāarun wēē bura.

Ma ba man kurua nge mē weso u ra beku yasa kure.

Sōo u sere kpe ba koo nēn wāaru kpeerasia.

<sup>13</sup> Ma na tii deri sēē sere ka bururu yam sārērō.

Yinni Gusunō u nēn kukunu kōsuka nge gbee sunō.

Sōo u sere kpe, u koo nēn wāaru kpeerasia.

<sup>14</sup> Wee, na ra n wuri mōwa nge kpaaru baniku ge ga yōōwa.

Kpa na n weeweenu mō na n kukirimō nge totobēerēru.

Na wōllu twēē ka wōnwōndu.

Yinni Gusunō, na wāa nuku sakira bakanu sōo.

A man somiō.

<sup>15</sup> Mba kon maa gere,

domi Yinni Gusunō u nēn kanaru nua u man wisa.

Kon sī ka tii kawabu sere nēn wāarun tōru tu ka kpe nēn nuku sankira tenin biru.

<sup>16</sup> Yinni Gusunō, wunen durom saabuwa tōnu u ka wāa.

Domi mēn saabuwa na ka wēsiamō kpaam. A man wāaru wesia ma na wāa.

<sup>17</sup> Wee, nēn wahala ya gōsira bōri yendu, a wura a man yara siki wōrun di wunen kīrun sō.

Domi a nēn durum kpuro wōka a kō wunen biruō.

<sup>18</sup> Yinni Gusunō, n n mō gōribun wāa yera ta koo nun siara.

N n maa mō gōōwa u koo nun wōlle sua.

Be ba wāa siki wōruō ba n maa wunen durom yīiyō.

<sup>19</sup> Adama wasowa u ra nun siare nge nē gisō. Ka tundo wi u ra win bibu sō ma a naane mō.

<sup>20</sup> Yinni Gusunō, wuna a man faaba kua.

Sa ko bēsen mōrōkunū ka baranu ka guunu so

su ka nun siara bēsen wāaru kpuro sōo wunen sāa yerō.

### 39

*Babilonin sina boko*

*u Esekiasi sãmǎbu gǎria**(I maa mǎerio Sinambu II, 20:12-19)*

<sup>1</sup> Yeniban biru Mǎerodaki Baladani, Baladanin bii, Babilonin sina boko, u Esekiasi sãmǎbu gǎria ka tireru ka kǎnu. Domi u nua Esekiasi u barǎ ma u bǎkura. <sup>2</sup> Ye sãmǎ be, ba tunuma Esekiasin mi, yera win nukura dora. Ma u ka bu da u bu sǎosi mi win arumani ya berua, ye ya sǎa sii geesu ka wura ka turare ka gum nubu durorugim ka tabu yǎnu ka ye ya wǎa win arumani beru yerǎ kpuro gesi. Gǎanu sari win dirǎ ka win tem kpuro sǎo ni u n bu sǎosi.

<sup>3</sup> Yen biruwa Gusunǎn sãmǎ Esai u na u Esekiasi bikia u nǎe, man diya tǎn beni ba nun naawa. Ye ba tunuma, mba ba gerua.

Ma Esekiasi u nǎn wisa u nǎe, ba nawa saa tem ton tonden di mǎ ba mǎ Babiloni.

<sup>4</sup> Esai u kpam nǎn bikia u nǎe, mba ba wa wunen yenuǎ.

Esekiasi u nǎn wisa u nǎe, ye ya wǎa nen yenu ge sǎo kpuro ba wawa. Nen arumani sǎo gǎanu sari ni na n bu sǎosi.

<sup>5</sup> Yera Esai u nǎn sǎowa u nǎe, a swaa dakio a nǎ ye Gusunǎ, wǎllu ka tem Yinni u gerua.

<sup>6</sup> U nǎe, tǎru gara sisi tǎ sǎo ba koo wunen arumani kpuro gura bu ka da Babiloniǎ, ka ye wunen baababa ba sweena ba nun deria. Yen gaa sari ye ba koo nun deria tǎo te. <sup>7</sup> Ba koo wunen tiin bweseru sǎo bibu mwǎeri, kpa bu ka da Babiloniǎ bu bu matam ko bu ko sǎm kowobu yen sina kpaarǎ.

<sup>8</sup> Yera Esekiasi u Esai wisa u nǎe, Yinni Gusunǎn gari yi a gerua mi, gari bureya. Domi alafia ka bǎri yendu ta ko n wǎa nen wǎarun tǎru kpuro sǎo.

**BǎNU YIRUSE  
GUSUNǎ U ISIRELIBA  
NUKURU YEMIASIA**

*Gusunǎ u win tǎmbu nukuru**yemiasia***40**

<sup>1</sup> Yinni Gusunǎ u nǎe, i nen tǎmbu nukuru yemiasio.

<sup>2</sup> I Yerusalemugibu nukuru yemiasio, i nǎe, ben yora kpa.

Domi na bu ben gǎba ye ba kua kpuron are wǎ.

Na bu sǎeyasia ben durum ye ba kua kpuron sǎ.

<sup>3</sup> Wee goo u gbǎramǎ u mǎ, i Yinni Gusunǎ swaa yabo gbaburǎ, kpa i ye nǎo nǎrasia.

<sup>4</sup> I yen wǎwa kpuro kǎruo yu nǎo nǎra. I maa yen guunun gunum kawo, kpa i yen gungunu nǎo nǎrasia nu ko nge tem tǎera kpa swǎe yi dǎnda.

<sup>5</sup> Saa yera Yinni Gusunǎ u koo win yiiko sǎosi,

kpa tǎmbu kpuro bu ye wa sannu. Yinni Gusunǎn tiywa u gerua mǎ.

<sup>6</sup> Yen biru na goon nǎo nua ga nǎe, a kparo.

Ma na bikia na nǎe, mba kon kpara.

U nǎe, a kparo

ma tǎmbu kpuro ba sǎawa nge yakasu, ma ben buraru ta sǎa nge dǎa wǎsu.

<sup>7</sup> Yinni Gusunǎ ù n dera

woo ga yakasu swee,

su ra gberewa, kpa sin wǎsu su dǎlla.

Ka gem tǎmbu ba sǎawa nge yakasu.

<sup>8</sup> Yakasu ra gberewa kpa sin wǎsu dǎlla.

Adama Yinni Gusunǎn gari yi ko n wǎawa sere ka baadommaǎ.

*Labaari gea ye ba koo kpara*

<sup>9</sup> Yerusalemugibu, i yǎowo guu te ta gunun wǎllu,

i nǎogiru sua ka dam i labaari gea kpara.

I ku bǎrum ko.

I Yudaban wusun tǎmbu sǎowa i nǎe, Gusunǎ ben Yinni u wee.

<sup>10</sup> U wee ka dam u wooda wǎemǎ.

U win tǎn be u yakama kpare win wuswaaǎ.

<sup>11</sup> U koo bu kparawa

nge mǎ yǎa kparo u ra ko,

u n binu wuuwa,

u n ka nin mǎrobu kpare.

*Gusunǎn bwisi*

<sup>12</sup> Wara u koo kpǎ u nim wǎkun nim

ka win nǎm wǎru saka ko.

Wara u koo kpǎ u ka win niki binu wǎllu yǎire.

Wara u koo kpǎ u tem tua kpuro gure nǎra sǎo.

Wara u koo kpǎ u guunu kilo sǎndi.

<sup>13</sup> Wara u Gusunǎn bwisikunu yǎ.

Wara u nǎn bwisi kǎere.

<sup>14</sup> Wara u ka nǎn wesianǎ koore,

ma yǎero u nǎn bwisi kǎ.

Nge wara u nǎn gem ka bwisi





Ma ba bwāaroku giramō ba kulum  
kparemō,  
gu ku ka wōruma.

*Bee Isireliba, i ku berum ko*

<sup>8</sup> Adama bee Isireliba,  
bee be i sāa Yakōbun bibu,  
nen bōrō Aburahamun bweseru sōo,  
beeya na gōsa i n ka sāa nen sōm kowobu.

<sup>9</sup> Beeya na soka na yarama saa tontonden di.  
Na n bee biru kisi.

Na bee gōsawa i n ka sāa nen sōm kowobu.

<sup>10</sup> Yen sō, i ku nanda,  
domi na wāa ka bee.

I ku wurura i n yam mēera nge  
wōnwōndobu,

domi nena na sāa been Yinni.

Kon maa bee dam kē.

Wee na wee n bee somi,

kpa n bee kōsu ka nen dam.

<sup>11</sup> Be ba ka bee mōru mō,  
ba koo burisina bu sekuru wa.  
Be ba ka bee sannamō mi,  
ba koo kam ko bu gbi.

<sup>12</sup> Baa i n bu kasu, i n bu wasi.

Meya be ba ka bee tabu mō,  
ba koo kam ko bu gbisuku.

<sup>13</sup> Domi nena na Gusunō been Yinni  
wi u bee dam wēmō.

I ku berum ko, na bee somiru wee.

<sup>14</sup> Yakōbun bweseru, bee be i tie  
i n dam mō  
ma ba bee garisi nge kōkōminu,  
i ku nanda.

Nē, Gusunō Isireliban Yinni Dēero,  
na bee somiru wee.

Na sāawa been faaba kowo.

<sup>15</sup> Wee, kon bee dam wē  
nge naa tebo kpōo ge ga sōkia mō,  
kpa i guunu kōsuku,  
i gungunu munia muku muku  
nu kō nge yaka bii.

<sup>16</sup> I ko nu sarawa nge dobi,  
woo gu ka nu doona,

kpa woo guna yu nu yarinasia,  
kpa i nuku dobu wa nen min di,  
nē, wi na sāa been Yinni Dēero,  
kpa i man beere wē.

*Dāa koo kpi*

*mi gāanu ku ra raa kpi*

<sup>17</sup> Sanam mē bee nen tōmbu i wōnwōndu  
soore  
i nim kasu i n wa,

ma been yari yi gbere nim nōrun sō,  
nē, Gusunō been Yinni, kon bee nōri.  
Na n bee derimō.

<sup>18</sup> Kon de daanu nu yari saa guunun di,  
kpa bwii yi yari wōwi sōo,  
kpa nim bwenu ka daa koki yi koorā  
mi tem mu gbere, gāanu ku ra kpi.

<sup>19</sup> Kpa dāa ye ba mō seduru ka  
akasia yu kpi mi,

ka sere maa dāa kikisu gasu

ka dāa ye ba mō olifi,

ka maa dāa bakanu ganu,

<sup>20</sup> kpa tōmbu bu wa ka nōni,

bu gia ma nē, Gusunō Isireliban Yinni  
Dēerowa na yeni kua.

*Gusunō u būnu ka nin sāabun*

*dam sariru sōosimō*

<sup>21</sup> Gusunō Isireliban Yinni u nēe,  
bee būnu i kasuo nge mē i ko ka tii yina.  
I sōosima nge mē i ko ka tii wōra.

<sup>22-23</sup> I na i sun sō gari yi i raa gerua yellu,

kpa sa n yē yì n koorā,

kpa su yin laakari ko.

N kun mē, i sun sōwō ye ya koo na sia,

kpa su gia i n dam mōn na nge nē Gusunō.

I gea gaa koowo n kun mē kōsa gaa,

kpa su wa su nanda.

<sup>24</sup> Adama i n kpē i gāanu ko.

Bee ka been sōma kpuro i sāawa kam dirum.

Wi u maa bee sāamō goo kun win mēm kī.

<sup>25</sup> Wee na goo seeya saa sōo yēsān nōm geun  
di,

ma u na saa sōo yari yerun di

u sīimō ka nen yīsiru.

U wirugibu taakumō nge pōtākō,

nge mē weke kowo u ra sōndu suni.

<sup>26</sup> Wara u yenin gari gerua saa yellun di,

su ka gere ma gari geeya.

Goo kun yen gari gerure su sere nō.

<sup>27</sup> Nē, Yinni Gusunō, nena na gbia na sōmō  
gōra

u Yerusalemugibu labaari gea sō.

<sup>28</sup> Na mēera būu ni sōo,

na n būu goo wa wi u nen gari gerumō.

Nā n gari bikia,

būu goo sari wi u koo kpī u man wisi.

<sup>29</sup> Domi ni ka nin sōma nu sāawa kam  
dirum.

Nin bwāarokunu nu maa sāawa wom  
dirum.

*Yinni Gusunōn sōm kowo*

## 42

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 nɛn sɔm kowo wee, wi na gɔsa.  
 Wiya na ka wāa, na maa nùn kī.  
 Na nɛn Hunde doke wi sɔɔ.  
 U koo gem gari kpara tɔmbu sɔɔ.  
 2 U n̄ nɔɔgiru suamɔ u sere gbāra ka dam,  
 kpa bu win nɔɔ nɔ swɛɛ sɔɔ.  
 3 U n̄ koo tɔn be ba sunkure nge kaba  
 dakura.  
 Mɛya u n̄ maa bu goomɔ,  
 baa bà n sāa nge fitila ge ga gɔɔ dɔɔ.  
 U koo gem kparawa nge mɛ n sāa.  
 4 U n̄ mwia kpanamɔ.  
 U n̄ maa wasiramɔ sere u ka de  
 gem mu n wāa handunia kpuro sɔɔ,  
 kpa tɔn be ba wāa sere mi n toma  
 ba n win woodaba naanɛ sāa.

*Bwesenu kpuron**yam bururam*

5 Yinni Gusunɔ wi u wɔllu kua u tɛria,  
 ma u tem kua ka ye ya kpia mɛ sɔɔ,  
 ma u dera tɔmbu ka sere hunde koni  
 be ba wāa tem sɔɔ ba wɛsiamɔ,  
 wiya u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ,  
 6 nɛna na nun soka n ka nun faaba ko.  
 Kon nun dam kɛ, na n wunɛn nɔma nɛni.  
 Kon nun kɔsu, kpa n ka tɔmbu arukawani  
 bɔke  
 saa wunɛn min di,  
 kpa bwesenu kpuro nu ka yam bururam  
 wa.  
 7 Kaa wɔkoku nɔni wukia,  
 kpa a be ba sɔ yam wɔkuru sɔɔ pirisɔm dirɔ  
 yara.  
 8 Nɛna Gusunɔ wi u ra n wāa.  
 Nɛn yīsira mi.  
 Na n̄ nɛn yiiko bũu goo wɛɛmɔ.  
 Mɛya na n̄ maa nɛn bɛɛɛ bwāarokunu  
 wɛɛmɔ.  
 9 Wee, ye na gbia na gerua, ya koorɔ.  
 Tɛ, na bɛɛ gāa kpaanu nɔɔsiamɔ nu sere  
 koorɔ.

*Wom kpɔɔ**ge ga Yinni Gusunɔ siaramɔ*

10 I Yinni Gusunɔ wom kpɔɔ kuo.  
 I nùn siaro handunian goonu nɛɛ ye sɔɔ.  
 Hunde koni be ba wāa nim wɔku sɔɔ,  
 ka bɛɛ be i sīimɔ gen wɔllɔ,  
 ka sere be ba wāa n toma,  
 i Yinni Gusunɔ siaro.

11 Bɛɛ be i wāa gɔbaburu ka ten gberu  
 kpaanɛba sɔɔ kpuro,  
 i nɔɔgiru suo i Gusunɔ siara.  
 Bɛɛ Kedaan bweseru, i ku nɔɔ mari,  
 i Gusunɔ siaro.  
 Bɛɛ bɛn wuu ga sɔ kperu wɔllɔ,  
 i kuuki koowo guunu wɔllun di ka nuku  
 dobu.

12 Bɛɛ be i wāa n toma,  
 i Gusunɔ bɛɛɛ wɛɛyɔ,  
 kpa i nùn toma.

13 Yinni Gusunɔ u susimɔ  
 u wee nge tabu kowo.  
 U tabun gari wɔra nge tabu durɔ,  
 ma u nɔɔgiru sue u kuuki mɔ,  
 u win yiberɛba dam sɔɔsimɔ.

*Yinni Gusunɔ u win tɔmbu**nɔɔ mwɛɛru kua*

14 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 wee na nɔɔ mari na tii nɛnuɔ n ka tɛ.  
 Adama tɛ, kon nɔɔgiru sua  
 nge tɔn kurɔ wi u yiire u kī u ma,  
 ma u wasire u wom gabamɔ.  
 15 Kon guunu ka gungunu kɔsuku,  
 kpa n ye ya kpia gberasia.  
 Kon daanun nim kpeerasia  
 nu gbera woko woko,  
 kpa n de yerusun nim mu gbera mam mam.  
 16 Kon wɔkoku sīisia swaa ye ba n̄ yɛ sɔɔ,  
 kpa n de yam wɔkuru tu gɔsia yam bururam  
 ben wuswaaɔ.  
 Kon de swɛɛ yi yi n̄ daa nɔɔ nɛ  
 yi nɔɔ nɛra yi ko mara mara.  
 Na n̄ kon ko na kun yeniba kpuro kue.  
 17 Adama be ba bũnu naanɛ sāa ba nu sāmɔ,  
 ba koo biruku yira wura ka seku bakaru.

*Isireliba ba ku ra gāanu tubu*

18 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 bɛɛ Isireliba, bɛɛ be i sāa nge sosobu,  
 i swaa dakio.

Bɛɛ be i sāa nge wɔkoku,  
 i de i yam mɛɛri kpa i wa.

19 Wara u sāa wɔko nge nɛn sɔm kowo.  
 Wara u sāa soso ma n kun mɔ nɛn sɔmɔ wi  
 na gɔra.

Wara u sāa wɔko nge nɛn bɔrɔ.  
 Wara u sāa wɔko nge nɛn sɔm kowo.

20 Wee, u gāa dabinu wa,  
 adama u n̄ nu garisi gāanu.  
 U swasu wukie,  
 adama u n̄ gari nɔɔmɔ.

21 Yinni Gusunɔ u wooda baka gea yara  
win tɔmbun arufaanin sɔ.  
22 Adama yiberɛba ba ben yānu gura kpuro,  
ma ba ben tii mwɛɛra ba kpɛɛ kpee baaba  
sɔɔ.  
Ba bu berua sere pirisəm dirɔ.  
Ba bu wəri ba yānu gura.  
Goo sari wi u koo bu yakia,  
kpa bu yiberɛ be sɔ bu yāa ni wesio.  
23 Ma Esai u nɛɛ,  
wara u koo yeni swaa daki bɛɛ sɔɔ.  
Wara u koo yōra u ye swaa gāri saa tɛn di.  
24 Wara u dera ba Isireli be ba sāa Yakɔbun  
bweseru wəri  
ba ben yānu gura.  
N n̄ Yinni Gusunɔn tii ro?  
Bɛɛ Isireliba sa durum kua win wuswaaɔ.  
Sa yina su win woodaba swīi, su ye mɛm  
nɔɔwa.  
25 Yen sōna u ka sun m̄ru bara too.  
U dera ba sun tabu wəri ka dam.  
Tabu sun sikerɛnɛ nge d̄ɔ.  
Bu sun di, adama sa n̄ tuba.  
Sa n̄ mam laakari kue.

### 43

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
Isireli, Yakɔbun bweseru,  
wunɛ wi na m̄ma na taka kua,  
a ku berum ko, domi n̄na na nun yakia.  
Na nun soka ka wunɛn yīsiru,  
a sāawa nɛgii.  
2 À n wahala m̄ nge wi u nim bweru  
tɔburamɔ,  
ko na n̄ ka nun wāa.  
Wahala ye, ya n̄ nun kamiamɔ.  
À n maa n̄ni s̄ore nge wi u s̄imɔ d̄ɔ sɔɔ,  
a n̄ wururamɔ.  
Mɛya n̄ni swāa te, ta n̄ nun suramɔ.  
3 Domi n̄na na sāa Gusunɔ wunɛn Yinni  
Dɛɛro,  
nɛ wi na nun faaba m̄.  
Na kon Egibiti ka Etiopi ka Saban tem  
yiberɛba wɛ wunɛn ayerɔ,  
kpa a yakia,  
4 yèn s̄ a sāa gāa bakanu n̄n n̄ni sɔɔ.  
A girima m̄, na maa nun kī.  
Kon bwese dabinu yiberɛba n̄mu s̄ndia  
wunɛn ayerɔ  
n ka wunɛn wāaru yakia.  
5 Yen s̄, a ku berum ko, domi na ka nun wāa.  
Kon de wunɛgii be ba gura ba ka da s̄ɔ yari  
yeru gia mi,  
bu wurama,

kpa n maa be ba wāa s̄ɔ duu yeru gia  
mɛnnama.  
6 Na n̄ maa derimɔ s̄ɔ yɛsi yɛsikan tɔmbu bu  
maa bu nɛnɛ.  
Adama bu de n̄n bii be ba wāa handunian  
goonu n̄nɛ ye s̄ɔ kpuro bu wurama,  
7 be, be ba n̄n yīsiru s̄ɔwa,  
be na taka kua bu ka man bɛɛɛ wɛ.

*Isireliba ba sāawa*

*Yinni Gusunɔn seedagibu*

8 Gusunɔ u nɛɛ,  
bu de n̄n tɔmbu bu yarima,  
be, be ba n̄ni m̄,  
adama ba n̄ yam waamɔ,  
ba swasu m̄,  
adama ba n̄ gari n̄ɔmɔ.  
9 Bwesenu kpuro nu m̄nno  
kpa n nu bikia,  
būu wara u yenin gari gerua.  
Būu wara u gb̄ia u ye n̄ɔsia  
ya sere koorɔ.  
U win seedagibu mɛnnama,  
kpa bu s̄ɔsi ma u gem m̄,  
kpa bu swaa daki bu wura ma gema u gerua.  
10 Wunɛ Isirelin bweseru, wuna a sāa n̄n  
seeda.  
Wuna na ḡsa a n̄ sāa n̄n s̄m kowo,  
kpa a n̄ ka yɛ kam kam  
ma nɛ baasi, Gusunɔ goo maa sari.  
Mɛya Gusunɔ goo kun maa koorɔ.  
11 N̄na na Gusunɔ wi u ra n̄ wāa.  
Nɛ baasi, faaba kowo goo sari.  
12 N̄na na nun n̄ɔsia ye ya koo koorɔ.  
Ma na nun faaba kua.  
Būu goo kun kp̄ia u nun gāanu n̄ɔsie.  
Wuna a sāa n̄n seeda.  
N̄na na sāa Gusunɔ saa toren di.  
13 Goo sari wi u koo goo w̄ra saa  
n̄n n̄man di.  
Goo maa sari wi u koo yina n̄ ko ye na kī.

*Ba koo Isireliba yara*

*Babilonin di*

14 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
bɛɛ Isireliba, am̄niwa nɛ Gusunɔ, bɛɛn  
Yinni Dɛɛro,  
nɛ wi na bɛɛ yara, na gerua na nɛɛ,  
kon Babilonigibu b̄ri yiberɛban n̄maɔ  
bɛɛn s̄,  
kpa n ben wuun gamboba k̄suku,  
kpa ben nuku dobun kuuki yi ḡsira nuku  
sankiranun wuri.  
15 N̄na na sāa Gusunɔ bɛɛn Yinni Dɛɛro.

Nena na beɛ taka kua na maa sãa been suno.

*Swaa kpaababurɔ*

<sup>16</sup> Ma Esai u neɛ,  
yellu, Yinni Gusunɔ u swɛɛ yara  
nim wɔku ka nim tori damgii sɔɔ.

<sup>17</sup> U tabu keke be dumi gawe  
ka tabu durɔ wɔrugɔba tabu sure.  
Be kpuro ba wɔruka, ba kpana bu se,  
ma ba kam kua ba gu nge fitila.

<sup>18</sup> Adama tɛ, u gerua u neɛ,  
i ku maa ye ya kooro kɔn bwisikunu ko.  
I ku maa gãa gurunun laakari ko.

<sup>19</sup> Wee kon gãa kpaanu ko.  
Ni wee nu wee. I n̄ nu tuba?  
Kon swaa yara gbaburɔ,  
kpa daanu nu n wãa mi tem gberɛ.

<sup>20</sup> Taataanu ka gbeeku bõnu,  
gbeeku yeɛ kpuro gesi, yi koo man beɛɛɛ wɛ.  
Domi kon de nim mu n wãa gbaburɔ, mi  
tem gberɛ,

kpa tɔn be na gɔsa bu nim wa bu nɔ,  
<sup>21</sup> be, be na taka kua ba koo man tɔma.

*Gusunɔ u Isireliba sirimɔ*

<sup>22</sup> Adama beɛ Isireliba,  
beɛ be i sãa Yakɔbun bweseru,  
i ka man wasira,  
i ku ra maa man sã.

<sup>23-24</sup> N n̄ ne i yãku dɔɔ mwaararuginu  
kuammɛ ka been yãanu.

Yãku ni i ra maa ko mi,  
nu n̄ man beɛɛɛ wɛɛmɔ.  
N n̄ nen sɔ i gobi beke di  
i ka turare dɔɔ doke.  
N n̄ maa ne i ka yaa gum naawammɛ  
i n̄ yãkuru m̄ mu sere man tusi.

N n̄ ne na beɛ tilasi kua  
i n̄ da ka man kɛnu naawɛ.  
Mɛya na n̄ maa beɛ tɔya kue  
i ka man turare dɔɔ doke.  
Adama i man wahala kpɛɛwa been durum  
sɔ,

ma na wasira been toranun sɔ.  
<sup>25</sup> Ka mɛ, nena na been durum wɔkamɔ  
yɛn sɔ na sãa Gusunɔ.  
Na n̄ maa ye yaayamɔ.

<sup>26</sup> I seewo i na i man been gari teria,  
kpa i ka tii yina.

<sup>27</sup> Been sikado gbiikoo u durum kua,  
ma been sãa gbiobu ba man seesi.

<sup>28</sup> Yen sɔna na yãku kowobu yara  
nen sãa yerun di,

ma na beɛ Isireliba, Yakɔbun bweseru kam  
koosia,  
na beɛ sekuru doke.

**44**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u neɛ,  
a swaa dakio tɛ,  
wunɛ Yakɔbun bweseru,  
wunɛ wi na gɔsa  
na kua nen sɔm kowo.

<sup>2</sup> Nena na nun taka kua.  
Na nun mɔma ba sere nun mara.  
Mɛya na maa nun somimɔ.

Yen sɔ, a ku berum ko,  
wunɛ nen sɔm kowo wi na gɔsa.

<sup>3</sup> Kon de nim mu teria tem gbebum wɔllɔ,  
kpa daru koki yi yari min d̄i.  
Kon nen Hunde yibie wunen bibun bwe-  
seru sɔɔ,

kpa n bu domaru kua.

<sup>4</sup> Ba koo sewa nge yaka si su  
nim waamɔ.

Ba ko n sãawa nge dãa ni nu wãa daarun  
bɔkuɔ.

<sup>5</sup> Saa yera goo u koo gere u neɛ,  
wi, Yinni Gusunɔgiiwa,  
kpa wini u neɛ,  
wi, u sãawa Yakɔbun bweseru,  
kpa wiɔnɔ u yore win nɔmɔɔ  
wiya Yinni Gusunɔgii,  
kpa u tii Isireliban yĩsiru kɛ ka nuku dobu.

*Yinni Gusunɔ turowa*

*u sãa Gusunɔ*

<sup>6</sup> Ne, Yinni Gusunɔ Dam kpurogii,  
ne wi na Isireliba yakia  
na sãa ben sina boko na neɛ,  
nena na sãa gbiikoo ka dãako.  
Goo maa sari wi u sãa Gusunɔ ne baasi.

<sup>7</sup> Wara u sãa nge ne.  
Yɛro u yarima u tii tusia,  
kpa u sɔɔsi nge mɛ na ka handunia taka kua  
saa yellun di,

kpa u gere ye ya koo kooro sia.

<sup>8</sup> I ku nanda beɛ Isireliba, i ku maa diiri.  
Na n̄ beɛ ye sɔɔwa saa yellun di ro?  
Beɛya i sãa nen seedagibu.

Goo maa wãa wi u sãa Gusunɔ ne baasi ro?  
Aawo, goo maa sari wi u dam m̄ nge ne.

*Bũu sãaru yaakora*

<sup>9</sup> Be ba bwãarokunu sekumɔ,  
ba n̄ sãa gãanu.

Ben sɔm geenu nu maa sãawa kam dirum,



domi nin tii nu yen seeda dimə.  
 Nu n̄ yam waamə, nu n̄ maa yēru garu mə.  
 Yen sōna be ba nu sāmə ba koo sekuru wa.  
 10 Bwāarokunu nu n̄ arufaani gaa mə.  
 Be ba nu sekumə ba sāawa gari bakasu.  
 11 Wee ba koo sekuru wa,  
 domi be kpuro ba sāawa tambu nge be ba  
 tie.  
 Bu mennama siri yerə.  
 Be kpurowa ba koo diiri, kpa bu sekuru wa.  
 12 Seko ù n̄ bwāaroku m̄,  
 u ra sisu suewa u doke d̄ō s̄ō,  
 kpa u matalaka sua u ka su so ka win n̄m  
 damguu.  
 Adama ḡōru tà n̄ n̄n̄ m̄, u ra dam bie.  
 Nim n̄ru ḡà n̄ maa n̄n̄ m̄, kpa u goma  
 dwiia.  
 13 Dāa dāko ù n̄ maa bwāaroku m̄,  
 u ra win w̄ē suewa  
 kpa u bwāaroku gen yīreru doke dāa s̄ō.  
 Kpa u sere win dākutia sua u dāa ye dāku,  
 u bwāaroku ko ge ga ka t̄nu weene,  
 kpa u gu yi bū dirə.  
 14 Dāa gea u ra ḡosi dāa s̄ōwə u ka gu ko.  
 Yera seduru, n̄ kun m̄ sipere, n̄ kun m̄ seni.  
 Gasə u koo dāa ye ba m̄ p̄ni duure,  
 kpa u n̄ mara gura yu ye kp̄asia.  
 15 Dāa yera t̄nu u ra ka d̄ō s̄ōre, u w̄su.  
 Yera u ra maa ka dīanu yeesie.  
 Dāa tia yera u koo maa ka bwāaroku ko u  
 yiira u s̄a.  
 16 U ra dāa ten b̄nu d̄ō doke,  
 u ka win yaa sa,  
 n̄ kun m̄ u ka ye s̄w̄e.  
 Kpa u ka dīanu yeesia  
 u di u debu,  
 kpa u n̄ d̄ō wi w̄su u n̄ m̄,  
 anna a d̄ōn dobu n̄.  
 17 Kpa u ka b̄nu ye ya tie bwāaroku ko  
 u n̄ sāmə.  
 Kpa u n̄ōḡiru sua  
 u n̄ gu kanamə u n̄ m̄,  
 a mañ faaba koowo,  
 domi wuna a s̄a n̄n̄ yinni.  
 18 Adama t̄n ben bweseru,  
 ba n̄ yēru m̄,  
 ba n̄ maa bwisi m̄.  
 Domi ba tii n̄ni w̄kua  
 bu ku ka yam wa.  
 M̄ya ba maa ben tiin bwisikunu s̄iia,  
 kpa gāanu nu ku ka bu yeeri.

19 Bwāaroku dāko wi, u n̄ laakari m̄ u ka  
 tubu  
 u sere n̄ē,  
 dāa ten sukuma u d̄ō doke  
 u ka p̄ē w̄ōwa  
 ma u ka yaa s̄ēwa u di.  
 Ten sukum m̄ mu tie, ma u ka  
 bwāaroku kua.  
 Wi wee u dāa kpiriru yiiramm̄.  
 20 Dāko wi, u s̄a nge wi u torom dimə.  
 U tore ȳn̄ s̄ win bwisikunu ḡsia.  
 U n̄ maa kp̄e u win hunden faaba wa  
 u sere n̄ē, ase bwāaroku ge na n̄n̄si mini,  
 ga n̄ s̄a Gusunə.

*Yinni Gusunə u s̄awa*

*gāanu kpuron Yinni*

21 N̄, Yinni Gusunə na n̄ē,  
 wun̄ Yakəbun bweseru, a yaayo  
 ma n̄na na nun m̄ma  
 na kua n̄n̄ s̄m kowo,  
 na n̄ nun duarimə.  
 22 Na wun̄n̄ toranu ka wun̄n̄ durum  
 kpeesia nge guru wiru.  
 Yen s̄, a wurama n̄n̄ mi,  
 domi na nun yakia.  
 23 W̄llu, a ȳerio ye Yinni Gusunə u kuan s̄.  
 Ḡribun w̄a yeru, a ḡru doru.  
 B̄ē guunu i kuuki koowo ka nuku dobu.  
 B̄ē maa dāa s̄su, i nuku dobu koowo.  
 Domi Yinni Gusunə u win yiiko s̄ōsi  
 Isireliə.  
 U be, Yakəbun bweseru yakia.  
 24 N̄, Yinni Gusunə, na s̄awa wun̄n̄ faaba  
 koowo.  
 N̄na na nun m̄ma ba sere nun mara.  
 Am̄niwa na gerua. Na n̄ē,  
 n̄na na gāanu kpuro kua.  
 N̄ turowa na maa w̄llu ka tem teria.  
 25 Na ra s̄m̄ weesugibun gari t̄ēsi,  
 kpa n̄ s̄robu yaakoru ko.  
 Na ra de bwisigibu bu biru wura,  
 kpa n̄ ben s̄ōsinu ḡsia wiira gari.  
 26 Adama na ra n̄n̄ s̄m̄ kowon gari dam  
 sire,  
 kpa n̄ de n̄n̄ s̄m̄n̄ gari yi u gerua yi kooru.  
 Na n̄ē, t̄mba koo kpam sina Yerusalem̄.  
 Ba koo ma wure bu Yudaban bansu seeya,  
 kpa bu sin wusu bani.  
 27 Na nim w̄ku s̄ōm̄ gu gbero,  
 domi kon gen nim kpeerasia.  
 28 Wee ye na gerua Sirusin s̄.  
 U s̄awa kparo wi na ḡsa.

U koo maa nen kīru kpuro yibia.  
Kpa u de bu wure bu Yerusalemu bani,  
kpa bu nen sãa yee ten kpεεkpεεku swĩi.

*Yinni Gusunɔ u Sirusi gɔsa*

**45**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Sirusi gɔsa  
u nùn neni ka win dam.  
U koo bwesenu kpuro taare win wuswaaa,  
kpa u sinambun dam wuna.  
U koo nùn wusun kɔnnɔsu wukia su n  
keniare.  
U nùn sɔɔwa u nɛɛ,  
<sup>2</sup> kon nun gbiiya  
kpa n wunen swɛɛ kpuro sɔmɛ yi nɔɔ nɛra.  
Kon gambo sii gandugii ka yin kɔkɔrɔ sisugii  
bɔɔku.  
<sup>3</sup> Kon nun arumani wɛ  
ye ya raa berua yam wɔkuru sɔɔ,  
kpa a gia ma nɛ Gusunɔ, Isireliban Yinniwa  
na nun sokumɔ ka wunen yĩsiru.  
<sup>4</sup> Nen sɔmɔ Yakɔbu wi na gɔsan sɔna  
na nun soka ka wunen yĩsiru,  
ma na nun bɛɛɛ baka wɛ  
baa mɛ a ñ man yɛ.  
<sup>5</sup> Nɛna Yinni Gusunɔ, goo maa sari nge nɛ.  
Yen sɔna na nun dam wɛ baa mɛ a ñ man yɛ.  
<sup>6</sup> Kpa tɔmbu bu gia  
saa sɔɔ yari yerun di sere sɔɔ duu yerɔ  
ma nɛna Yinni Gusunɔ.  
Goo maa sari nge nɛ.  
<sup>7</sup> Nɛna na ra de yam bururam  
ka yam wɔkura n wãa.  
Nɛna na ra maa de alafia ka wahala ya n wãa.  
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na ra ye kpuro ko.  
<sup>8</sup> Kon de nasara yu na wɔllun di nge gura,  
kpa tem mu nɔɔ wukia mu de faaba yu kpi,  
kpa gem mu kpɛa ka ye sannu.  
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na ye kpuro mɔ.

*Mɔmɔ ka sɔndu*

<sup>9</sup> Bɔrurowa tɔnu wi u ka win taka kowo  
sikirinamɔ.  
U sãawa nge tem mɔndu te ta ten mɔmɔ  
bikia ta nɛɛ,  
mba u mɔ mi.  
N kun mɛ nge gãa ni u kua ma nu nɛɛ,  
u ñ nɔma du.  
<sup>10</sup> Bɔrurowa wi u win tundo ka win mero  
bikia u nɛɛ,  
mban sɔna i man mara mɛni.  
<sup>11</sup> Ameniwa Gusunɔ Isireliban Yinni Dɛero  
wi u bu taka kua u bu sɔɔwa.  
U nɛɛ, n ñ bɛɛ i ko man bikia

ye kon ka nen bibu ko,  
kpa i man wooda wɛ nen nɔman sɔmburun  
sɔ.

<sup>12</sup> Nɛna na tem kua  
ma na tɔnu taka kua u n ka wãa mɛ sɔɔ.  
Nɛn nɔmuwa ga maa wɔllu tɛria,  
ma na sɔɔ ka suru ka kperi yi yi mi.  
<sup>13</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ Dam kpurogii,  
nɛna na Sirusi seeya u ka gea ko ye na gɔru  
doke.  
Kon win swɛɛ kpuro nɔɔ nɛrasia.  
U koo nen wuu Yerusalemun bansu seeya,  
kpa u nen tɔn be ba raa yoru mwɛɛra yara  
yorun di  
n kun ka kɔsiaru garu.

*Gusunɔ u ka Isireliba wãa*

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ u Isireliba sɔɔwa u nɛɛ,  
Egibitigibu ka Etiopigibun dukia ya koo ko  
bɛɛgia,  
kpa Sebagii be ba gunu bu na bɛɛn mi,  
bu ko bɛɛn yobu.  
Bwese ni kpuro nu ko n bɛɛ swĩiwa  
ba n nu yɔni bɔkua.  
Nu koo yiira bɛɛn wuswaaa  
kpa nu wura nu nɛɛ,  
bɛɛ tɔnan miya nɛ, Gusunɔ na wãa.  
Goo maa sari nge nɛ.  
<sup>15</sup> Gusunɔ Isireliban Yinni a sãawa faaba  
kowo,  
adama a ñ waarɔ ka nɔni.  
<sup>16-17</sup> Gusunɔ u Isireliba faaba kua ye ya ñ  
nɔru mɔ.  
Ba ñ sekuru wasi sere ka baadommaɔ.  
Adama be ba bwãarokunu sekumɔ,  
ba koo tuka ka sekuru.

*Faaba ya wee kam kam*

<sup>18</sup> Yinni Gusunɔ turowa u sãa Gusunɔ.  
Wiya u wɔllu taka kua, ma u tem kua.  
U ñ maa dere mu n wãa dirum,  
kpa hunde koniba ba n ka wãa mɛ sɔɔ.  
Wiya u gerua u nɛɛ,  
wiya Yinni Gusunɔ.  
Goo maa sari nge wi.  
<sup>19</sup> U ñ win gari gerua gbɛnum gbɛnum.  
U yi kparawa batuma sɔɔ.  
U ñ maa Yakɔbun bweseru sɔɔwa u nɛɛ,  
tu nùn kasuo kam sɔɔ.  
Wi, Yinni Gusunɔ, geeya u ra gere.  
Gem gariya u ra maa kpare.

*Bwesenu kpuro*

*nu koo Yinni Gusunɔ yiira*

20 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
yen sɔ̄, i mɛnnama.  
I susima bɛɛ be i kpikuru sua tabun di.  
Be ba bwāaroku dāaginu sɔ̄wa,  
ma ba bũu sokumɔ wi u n̄ kpɛ̄ u bu faaba ko,  
ba n̄ yɛru mɔ.

21 I na i tii tusia,  
kpa i ka bũu sɔ̄ be na  
bu wesiana ben tii tiine sɔ̄.  
Wara u gerua saa toren di ye ya koo koorɔ.  
N n̄ nɛ, Yinni Gusunɔ ro?  
Goo maa sari nge nɛ.  
Nɛ turowa na sɔ̄a gemgii wi u ra faaba ko.

22 Yen sɔ̄, bɛɛ be i wāa handunian goonu nne  
kpuro sɔ̄,  
i gɔsiramɔ nɛn mi, kpa i faaba wa.  
Domi nɛna na sɔ̄a Gusunɔ.  
Goo maa sari nge nɛ.

23 Gema na gerumɔ.  
Nɛn gari kun maa kam mɔ.  
Na bɔ̄rua ka nɛn tiin yĩsiru na nɛɛ,  
dũuru baatere ta koo yiira nɛn wuswaaɔ,  
kpa nɔ̄ baagere gu bɔ̄re ka nɛn yĩsiru.

24 Ba koo gere bu nɛɛ,  
nɛ turon miya gem ka dam mu wāa.  
Be ba man seesi kpuro ba koo sekuru wa.  
25 Nɛ, Yinni Gusunɔwa kon Isireliban bwe-  
seru kpuro gem wɛ̄  
kpa ta n ka nuku dobu mɔ.

### *Gusunɔ ka Babilonin bũu*

## 46

1 Bũu wi ba mɔ Bɛli, win dam kpeemɔ.  
Wi ba maa mɔ Nɛbo, u n̄ maa do.  
Ba ra raa nu sɔ̄,  
adama tɛ̄, nu kua kuba ni yaa sabenu sɔ̄wa.  
Yaa sabe ni, nu maa wasira sɔ̄mu nin sɔ̄.

2 Wee Bɛli ka Nɛbo ba wɔ̄ruka  
ba dam kpa sannu sannu.  
Ba kpana bu ben bwāarokunu faaba ko.  
Ma yiberɛba ba nu gura ba ka doona.

3 Adama i man swaa dakio,  
bɛɛ Isireliba, bɛɛ be i tie,  
bɛɛ be na nɛni na nɔ̄rimɔ saa bɛɛn marubun  
di.

4 Na n̄ kɔsimɔ sere ka bɛɛn tɔkɔrɔ.  
Ko na n bɛɛ nɔ̄rimɔwa baa i n seri burura.  
Ko na n bɛɛ kɔsuwa.  
Na raa bɛɛ nɔ̄ri, kon maa wure n ye ko.  
Kpa n bɛɛ kɔsu n bɛɛ faaba ko.

5 Wara i ko ka man sweena,  
kpa i n̄n ko nɛn saara.

Wara maa sɔ̄a nge nɛ. Bũu?

6 Wee ba ra wura yare ben bɔ̄run di,  
kpa bu sii geesu yĩre kilo sɔ̄,  
bu ye kpuro seko wɛ̄ u ka bu bwāaroku kua  
ge ba koo yiira bu sɔ̄.

7 B̄a n gu seru s̄andi ba ka da  
ba yi mi ga ko n wāa,  
ga ku ra kesi gen yii yerun di.  
B̄a n nɔ̄guru sua ba gu soka,  
ga ku ra wure.  
Ga ku ra maa bu yare n̄ni swāarun di.

### *Faaba kun maa toma*

8 Bɛɛ durumgibu, i yeniba kpuro bwisikuo,  
kpa i laakari ko ye na kua.

9 I yaayo ye ya raa koorɔ yellu.  
Domi nɛna Gusunɔ.  
Goo maa sari nge nɛ.

10 Na gerua yellun di ye ya koo koorɔ.  
Na nɛɛ, nɛn himba ye na yi, ya koo koorɔ.  
Kon maa nɛn kĩru kpuro yibia.

11 Nɛna na durɔ̄ goo soka  
saa sɔ̄ yari yerun di mi n toma.  
U koo na nge kasa u nɛn himba yibia.  
Ye na gerua, kon ye ko.  
Himba ye na yi, kon maa ye yibia.

12 Tɛ̄ i man swaa dakio,  
bɛɛ b̄en ḡoru ga b̄ɔ̄bu,  
ma i tamaa nɛn faaba ya toma.

13 Kon Yerusalemu faaba ko,  
kpa n de Isireliba bu bɛɛre wa mi.  
Ye wee, ya turuku kua,  
ya n̄ maa toma.  
Ya n̄ tɛemɔ yu ka na.

### *Babiloni ya koo wɔ̄ruma*

## 47

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
wunɛ wi ba n̄ kamiare,  
kaa wɔ̄ruma a kpuna tua sɔ̄.  
Wunɛ wi a sɔ̄a nge wɔ̄ndia,  
kaa sina temɔ, a n̄ maa sinamɔ sina kitarɔ.  
Domi ba n̄ maa nun sokumɔ kurɔ burɔ.

2 Kaa nɛɛ bia sua kpa a som nam nge yoo.  
Kaa wunen s̄anditia wuna,  
kpa a wunen bekuru kpaasina  
a wunen taanu s̄ɔ̄si  
kpa a daanu tɔbura.

3 Ba koo wunen tereru wa  
kpa sekuru tu nun mwa.  
Kon nun m̄ru kɔsie.  
Na n̄ goo derimɔ wunen nukurɔ.

4 Nɛn yĩsira Gusunɔ, wɔllu  
 ka tem Yinni.  
 Na maa sãa Isireliban Yinni deero,  
 wi u bu faaba mɔ.  
 5 Babiloni, wunɛ wi a sãa nge Kaladeban  
 wɔndia,  
 a doo a sina yam wɔkuru sɔɔ, a mari.  
 Ba n̄ maa nun sokumɔ sinambun sina boko.  
 6 Wee, na raa ka nɛn tɔmbu mɔru kua,  
 na bu garisi nge disi,  
 be, be ba sãa negibu.  
 Ma na nun bu nɔmu beria.  
 Adama a n̄ bu wɔnwɔndu kue,  
 sere a mam ben durɔ tɔkɔnu yoru diisia.  
 7 Mɛya a ra n gerumɔ a n mɔ,  
 kaa n bandu diiwa sere ka baadommaɔ.  
 Adama a n̄ bwisika wunen gɔruɔ  
 ma yeniba kpuro ya koo nɔru ko.  
 8 A swaa dakio, Babiloni,  
 wunɛ wi a ra n wunen tiin nuku dobu kasu,  
 ma a sã ka toro sindu a gerumɔ wunen gɔruɔ  
 a mɔ,  
 wuna mi, goo maa sari wi u ka nun nɛ.  
 A n̄ gɔminiru dimɔ, wunen bii goo kun maa  
 gbimɔ.  
 9 Adama tɛ ye yiru kpuro ya koo nun deema  
 sɔɔ teeru subaru sɔɔ.  
 Baa mɛ wunen tim mu do,  
 ma wunen dobo dobo ya kpã,  
 ka mɛ, kaa gɔminiru sina,  
 kpa wunen bibu bu gbi.  
 Ye kpuro ya koo koorawa mam mam.  
 10 Wee, a raa kom kãsum mɔ ka toro sindu,  
 domi a gerumɔ a mɔ, goo kun nun waamɔ.  
 Wunen laakari ka wunen yɛru ta nun wiru  
 gɔsia.  
 Ma a gerumɔ wunen gɔruɔ a mɔ,  
 wuna mi. Goo kun ka nun nɛ.  
 11 Adama tɛ, kãsa koo nun deema.  
 A n̄ maa goo wasi wi u koo nun wɔra.  
 Nɔni swãara koo nun wɔri.  
 A n̄ maa kpɛ a tu suuri,  
 kpa a kam ko subaru sɔɔ.  
 12 N n mɛn na, a n wãa a n wunen dobo dobo  
 mɔ  
 ka tim timminu ni a ra raa ko wunen piibu-  
 run di.  
 Sɔrɔkudo ya koo nun arufaani marua.  
 N kun mɛ, ya koo de bu nun nasia.  
 13 Wee, a wasira bikiarun sɔ  
 be ba ra wɔllun kperin saria mɛerin mi.  
 N n mɛn na, bu seewo bu nun faaba ko,

be, be ba ra nun sã suru ka suru ye n koo  
 nun deema.  
 14 Ben tii ba koo dɔɔ mwaara nge yakasu.  
 Ba n̄ kpɛ bu ben wãaru wɔra saa dɔɔ yaran  
 di.  
 Dɔɔ yara ye, ya n̄ ko n sãa nge pɛɛn doon dɔɔ.  
 Ya n̄ maa sãa dɔɔ wɔn bɔkuɔ ba ra sinɛ.  
 15 Yera ya koo bɛɛn sɔro be deema  
 bɛn sɔ a raa tii wahala kua saa yellun di.  
 Be kpuro ba koo yarinawa.  
 Ben goo kun nun faaba mɔ.

*Gusunɔ u Isireliba sɔɔwa  
 ye n koo koor*

## 48

1 I swaa dakio i nɔ,  
 Isireliba bɛɛ Yakɔbun yenugibu,  
 bɛɛ be i yara Yudan bweserun di,  
 wee i bɔrumɔ ka nɛ, Gusunɔ Isireliban Yin-  
 nin yĩsiru,  
 ma i man nɔɔgiru suemɔ,  
 adama n n̄ mɔ ka gem.  
 2 Bɛɛ be i Yerusalemun yĩsiru sɔɔwa,  
 ma i tãsa nɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni sɔɔ,  
 wi ba sokumɔ wɔllu ka tem Yinni,  
 i swaa dakio i nɔ.  
 3 Saa yellun di, na dera ba gãa gbiikinun gari  
 gerua.  
 Ba yi gerua i nua.  
 Ma na dera yi koor subaru sɔɔ.  
 4 Na yɛ i tau, ma i wĩiru bɔɔbu,  
 ma bɛɛn sirikana dam mɔ nge sisu.  
 5 Yen sãna na bɛɛ yeni kpuro nɔɔsia saa  
 yellun di.  
 Na bɛɛ ye nɔɔsiawa yu sere tunuma,  
 kpa i ku ra ka gere i nɛɛ,  
 bɛɛn bũuwa u ye koosia.  
 N kun mɛ i nɛɛ,  
 bɛɛn bwãaroku ge i kua ka sii gandu n̄ kun  
 mɛ ka dãa,  
 gera ga yen wooda wɛ.  
 6 I nua ye na raa gerua.  
 I maa wa ye kpuro ya koor.  
 I n̄ ko i ye wura?  
 Wee, tɛ na bɛɛ gãa kpaanu nɔɔsiamɔ  
 ni nu berua i n̄ nu yɛ.  
 7 Tɛra nu koo koor, n n̄ mɔ ni nu raa koor.  
 I n̄ daa nin gari nɔɔre ma n kun mɔ gisɔ,  
 kpa i ku ra ka gere i nɛɛ, i raa nu yɛ kɔ.  
 8 Wee i ku ra man swaa daki.  
 I ku ra maa kã bu bɛɛ gãanu sɔɔsi,



domi saa yellun di, ba ñ bɛɛ swaa yabe.  
 Na yɛ ma i ko ko naane sariba,  
 domi bu sere bɛɛ ma,  
 ba bɛɛ soka be ba koo man seesi.  
<sup>9</sup> Adama yɛn sɔ na s̄a Gusunɔ,  
 yen s̄ona na nen m̄oru suresia.  
 Ma na nen tii n̄enua nen yiikon s̄o,  
 kpa n ku ra ka bɛɛ kpeerasia.  
<sup>10</sup> Na bɛɛn laakari m̄ɛɛra,  
 adama n ñ m̄o ka d̄o  
 nge m̄e ba ra sii geesu s̄owe.  
 Na bɛɛ dokewa yiberɛban suunu s̄o  
 bu ka bɛɛ s̄ɛyasia nge d̄o boko.  
<sup>11</sup> Nen k̄irun s̄ona na ye kua.  
 Domi na ñ derim̄o nen ȳisuru tu bɛɛɛ bia.  
 Na ñ maa nen yiiko goo w̄ɛm̄o.

*Wi u koo Yinni Gusunɔn*

*himba yibia*

<sup>12</sup> Yinni Gusunɔ u n̄ɛɛ, bɛɛ Isireliba,  
 bɛɛ be i s̄a Yakɔbun bweseru,  
 bɛɛ be na soka,  
 i swaa dakio i n̄o.  
 N̄ena na s̄a gb̄iikoo ka d̄aako.  
<sup>13</sup> N̄ena na tem kua,  
 ma na w̄ollu teria.  
 Yen baayeren ȳisira na soka,  
 ma ya koora yande.  
<sup>14</sup> Bɛɛ kpuro i m̄ennama, kpa i man swaa  
 daki.  
 Na goo m̄o wi na k̄i.  
 Wiya u koo nen k̄iru ko u Babiloni w̄ari.  
 Kpa u n̄oma demia u yen t̄ambu nen dam  
 s̄oasi.  
 Bɛɛn goo kun yen gari gerure.  
<sup>15</sup> N̄ɛ, Yinni Gusunɔwa na ye gerua.  
 Na n̄un soka, u maa na.  
 Ma na dera win sw̄ɛɛ kpuro yi n̄un kusiara.  
<sup>16</sup> Ma Esai u n̄ɛɛ,  
 i susima nen b̄okuɔ kpa i n̄o.  
 Saa yellun di, na bɛɛ ye s̄oɔwawa kpasasa.  
 Saa yen toren diya na w̄a mi.  
 Wee, t̄ɛ Yinni Gusunɔ u man ḡarima ka win  
 Hunde.

*Isireliba b̄a n daa swaa daki*

<sup>17</sup> Wi u s̄a bɛɛ Isireliban Yinni D̄ɛero,  
 ma u bɛɛ yakia u n̄ɛɛ,  
 u ra bɛɛ s̄oasi ye n ko n bɛɛ arufaani ko,  
 kpa u bɛɛ swaa s̄oasi ye ya ween̄ɛ i sw̄i.  
<sup>18</sup> I n daa win woodaba m̄em n̄oɔwa,  
 alafia ya ko n bɛɛ w̄asiwa,  
 nge daa bakarun nim m̄e mu ra n terie.

<sup>19</sup> Bɛɛn bweseru ta koo dabiawa  
 nge yani s̄ɛɛri.  
 Bɛɛn ȳisuru ta ñ maa gbim̄o win wuswaaɔ.

*Iyario Babilonin di*

<sup>20</sup> Iyario Babilonin di  
 i yen t̄ambu duki suurio.  
 I nasaran womusu kooɔwo,  
 i kpara handunian goonu n̄n̄ɛ s̄o i n̄ɛɛ,  
 wi, Yinni Gusunɔ u bɛɛ Yakɔbun bweseru  
 yakia,  
 bɛɛ be i s̄a win s̄om kowobu.  
<sup>21</sup> Nim n̄aru ga ñ bɛɛ m̄o  
 mi u koo bɛɛ kpara gbaburɔ,  
 domi u koo kperu b̄ɛra  
 kpa nim mu koku i n̄o.  
<sup>22</sup> Adama k̄ɔsan kowobu ba ñ b̄ari yendu  
 wasi. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

*Isireliba ba s̄awa*

*t̄on tukobun yam bururam*

**49**

<sup>1</sup> Bɛɛ be i w̄a i toma, i swaa dakio i n̄o.  
 Yinni Gusunɔwa man ḡosa saa nen m̄eron  
 nukurun di.  
 U man soka ka nen ȳisuru ye ba man mara  
 wur̄ɛ.  
<sup>2</sup> Ma u dera nen gari yi kua nge takobi ye ya  
 n̄o do.  
 U man win n̄oma wukiri, u man k̄osu.  
 U man kua nge s̄ɛu ge ga d̄ɛɛ m̄o,  
 ma u man doke win s̄ɛɛ bw̄aarɔ.  
<sup>3</sup> U man s̄oɔwa u n̄ɛɛ,  
 Isirelin bweseru ta s̄awa win s̄om kowo.  
 Ten min diya u koo win yiiko s̄oasi.  
<sup>4</sup> Adama n̄ɛ, na n̄ɛɛwa,  
 kama na s̄amburu kua.  
 Nen dam, kama mu kua.  
 Ka m̄e, na ȳɛ ma Gusunɔ nen Yinni u koo  
 man gem w̄ɛ.  
 Na are ȳiȳo win mi.  
<sup>5</sup> Yinni Gusunɔwa u man ḡosa ba sere man  
 mara,  
 n ka ko win s̄om kowo,  
 kpa n ka win t̄ambu Isireliba, Yakɔbun bwe-  
 seru ḡosiam̄a win mi.  
 Wee, u man bɛɛɛ dokem̄o.  
 Wiya u maa man dam w̄ɛm̄o.  
<sup>6</sup> U n̄ɛɛ, na n ka s̄a win s̄om kowo,  
 kpa n ka Isireliban bwese ni nu tie seeya,  
 ya ñ ḡaanu tura.  
 Wee u man kua bwese tukunun yam bu-  
 ruram,

kpá n ka win faaba da handunian goonu nne  
kpuro sɔɔ.

*Ba koo Yerusalemu seeya*

7 Yeniwa Gusunɔ, Isireliban Yinni Dεεro  
wi u bu faaba kua,  
u nun sɔɔwa, wunε wi a sãa damgibun yoo  
wi tamba tusa ba gema.

U nεε, sinamba koo nun wa  
kpá bu nun bεεε wē.

Sina biba koo maa nun kpuna  
nε, Isireliban Yinni Dεeron sɔ,  
nε wi na sãa naanegii ma na nun gɔsa.

8 Saa yà n tura n ka nun faaba ko,  
kon nun durom kua kpá n nun somi.

Kon nun kɔsu  
kpá n ka tumbu kpuro arukawani bɔke saa  
wunen min di.

Kon de a wunen tem sɔmε  
kpá a kɔam wunen tumbu ben tem wesia  
mε mu bansu sãa tē.

9 Kon de a desobu yakia bu doona,  
kpá a be ba maa wãa yam wɔkurɔ sɔ a nεε,  
bu yarima bu da yam bururam sɔɔ,  
kpá ba n sãa nge yãa ni nu dīanu waamɔ  
swεεn bɔkuɔ ka guunɔ.

10 Gɔɔru ka nim nɔru kun bu mɔ.  
Sɔɔ ka win yam susura kun maa bu wahala  
mɔ.

Domi wi u ben wɔnwɔndu mɔ,  
wiya u koo bu kpá u ka da mi bwii wãa.

11 Nε, Yinni Gusunɔ, kon nεn guunu gɔsia  
swεε,  
nεn tumbu bu ka swaa wa.

12 Be wee, ba wee saa tontonden di,  
ben gabu saa sɔɔ yēsɔn nɔm geu gian di,  
ka sɔɔ duu yeru gian di,  
gabu maa saa Egibitin bera gian di.

13 Wɔllu, a yēerio.

Tem, a nukuru doro.

Bεε maa guunu, i desiru karo.

Domi Yinni Gusunɔ u win tumbu nukuru  
yemiasiamɔ.

Be ba nɔni sɔɔre, u ben wɔnwɔndu mɔ.

*Nε, Gusunɔ,*

*na n nun duarimɔ*

14 Yerusalemugibu ba mɔ,  
Yinni Gusunɔ u sun deri,  
ma u sun duari.

15 Adama Gusunɔ u nεε,  
tɔn kurɔ u ra win bii wi u bɔm kēmɔ duari?  
U ku ra win wɔnwɔndu ko?

Baa ù n duari, nε, na n nun duarimɔ,  
Yerusalemu.

16 Domi na wunen yīsiru yorua nεn nɔm  
tararɔ.

Na ra wunen gbāraru yaaye nεn bwisikunu  
sɔɔ.

17 Wee be ba koo nun seeya, ba wee.

Kpá be ba raa nun wɔri  
ba wunen yānu gura bu yari min di.

18 A mεerio a ka sikerena.

Wunen bibu wee ba wee, ba mennamɔ  
wunen mi.

Ba ko n sãa nge bura yānu,

kpá a n sãa nge kurɔ kpá.

Nε, Yinni Gusunɔwa na yeni bɔrua ka nεn  
tiin wāaru.

19 Wunen tem mε ba raa wɔri ba sanká,

tamba koo dabia mε sɔɔ ba n baasine.

Be ba raa maa nun dam dimɔ,

ba koo doona n toma.

20 Wunen bii be ba mara yoru

sɔɔ tem tukumɔ,

ba koo wurama ben temɔ, kpá bu nun sɔ bu  
nεε,

tem meni, mu n sun tura.

Sa kī bu maa sun sosia.

21 Saa yera kaa tii bikia a nεε,

wara u nun bii beni marua.

Domi a wunen bibu bia,

a n maa gabu wa a mara

ye ba nun yina ba doona.

Wara u bii beni seeya.

A raa wāawa wunε turo,

man diya bii beni ba na.

22 Yinni Gusunɔ u nεε,

wee na kon tɔn tukobu yīreru garu sɔɔsi

te ta koo de bu wunen bibu gurama bu nun  
wesia.

23 Sinambu ka ben bii tɔn kurɔbu ba koo  
nun nɔɔri.

Ba koo nun kpuna bu wiru tem girari,

kpá bu tii kawa bu nun bεεε baka wē.

Sanam mεya kaa gia ma nεna na sãa Yinni  
Gusunɔ.

Be ba maa man yīiyɔ ba n sekuru wasi.

24 Ye tabu durɔ u gura tabu sɔɔ,

ba koo kpī bu nùn ye wɔrari?

Be damgii u yoru mwa,

ba koo kpī bu bu yakia?

25 Yinni Gusunɔ u nεε, oo, mεya,

kon damgiin yobu yakia,

kpá n tabu durɔn yãa ni u raa gura wɔra.

Domi kon ka wunen yiberεba sanna,

kpá n wunen bibu faaba ko.

26 Kon de be ba nun taare bu goona,  
kpa ben tən goberu ka ben m̄ru yu bu go  
nge tam,  
kpa t̄mbu kpuro bu gia  
ma n̄, Yinni Gusun̄wa na nun faaba m̄.  
N̄na na s̄a wun̄e Yak̄abun Yinni damgii  
wi u nun yakia.

*Yinni Gusun̄ ka win t̄mbu  
ba n̄ yinanam̄*

## 50

1 Yinni Gusun̄ u maa n̄e,  
b̄e Yudaba, mana tirera w̄a  
te ta s̄asim̄ ma na b̄en m̄ero Yerusalemu  
yina.

B̄en dibu na n̄eni, ben wara na b̄e w̄.  
Sari. B̄en durum s̄na na b̄e d̄ra.  
B̄en toranun s̄na na maa b̄en m̄ero yina.

2 Domi na na n̄ b̄e faaba ko.  
Mban s̄na na n̄ goo wa.

Na soka soka,  
mban s̄na na n̄ goon wurabu nua.  
I tamaa n̄en n̄mu ga n̄ dam tura n̄ ka b̄e  
w̄ra?

Na n̄ dam m̄ n̄ ka b̄e yakia?  
I n̄ ȳ ma n̄ n̄ nim w̄ku gerusi ga ra  
gberewa,

kpa daanu nu ko nge mi nim ku ra sine,  
kpa sw̄e yi gbi yi k̄si?

3 Na ra de w̄llu tu yam t̄ra,  
kpa ta n̄ s̄a nge ta ḡo wooru s̄.

*Yinni Gusun̄ s̄m kowon m̄em n̄abu*

4 Yinni Gusun̄ u man keu kua  
kpa n̄ ka kp̄ n̄ wi u wasire dam k̄.  
U ra n̄en laakari yamie bururu baatere  
n̄ ka kp̄ n̄ n̄n swaa daki, nge keu bii.

5 U n̄en swasu k̄ria, na n̄ n̄n yinari.  
Na n̄ maa n̄n biru kisi.

6 Na be ba man soom̄ n̄en biru deria,  
ma na maa be ba n̄en baa sansu wukam̄ n̄en  
baanu deria.

Na n̄ n̄en wuswaa berua  
sanam m̄e ba man w̄mm̄ ba ȳaatam siem̄.

7 Adama Yinni Gusun̄wa u man faaba kua.  
Yen s̄na na n̄ b̄ere bie.  
Ma na ȳra na t̄sa.

Domi na ȳ ma na n̄ sekuru wasi.

8 Gusun̄ u w̄a n̄en turuku,  
u koo man gem w̄.

Wara u s̄a n̄en yiber̄e.  
Ȳero u susima.

Wara u koo n̄en taare wa.  
Ȳero u seewo bu sun siria.

9 N̄e, na ȳ ma Yinni Gusun̄wa u koo man  
somi.

Wara u koo man taare w̄.  
N̄en yiber̄e ba kpuro ba koo munda  
nge yabe k̄asu si gemi yi di.

*I Yinni Gusun̄ s̄m kowo*

*swaa dakio*

10 B̄e s̄o, wi u Yinni Gusun̄ nasie,  
u win s̄m kowon n̄o n̄ow̄.  
Wi u s̄im̄ yam w̄kuru s̄o,  
u Yinni Gusun̄ naane koowo,  
kpa u n̄ t̄sa wi s̄o.

11 B̄e be i m̄ru seewa nge d̄o,  
ma i himba s̄a i t̄mbu d̄o meni,  
i duo b̄en d̄o wi s̄o, kpa i d̄o mwaara.  
Yinni Gusun̄wa u koo de ye kpuro yu  
koora.

Wahala s̄ora i ko kpuna i gbi.

*Faaba ye ya n̄ kpeemo*

## 51

1 I man swaa dakio b̄e be i gem naa gire,  
ma i n̄, Yinni Gusun̄ kasu.  
I kpee te m̄erio t̄n min di ba b̄e d̄ka.

I w̄ru ge yaayo m̄n di ba b̄e yara.

2 I b̄en laakari wesio Aburhamu b̄en tun-  
don mi,  
ka Saaraan mi, wi u b̄e mara.  
Sanam m̄e na n̄n soka u s̄awa wi turo.  
Ma na n̄n domaru kua, na win bweseru  
dabiasia.

3 Na Sīnin bansun w̄nw̄ndu wa.  
Kon ban si seeya,  
kpa n̄ yen tem gbebum ḡsia nge n̄en kara  
Ed̄ni.

Nuku dobu ka ȳeribu ko n̄ w̄a mi,  
kpa bu siarabun womusu ko.

4 B̄e n̄en t̄mbu, i laakari koowo,  
kpa i swaa tem kp̄ i man swaa daki.  
Domi n̄en min diya wooda ya koo yari,  
kpa ya n̄ s̄a bwesenu kpuron yam bu-  
ruram.

5 Na ka faaba wee,  
kpa n̄ siri dee dee bwesenu kpuro s̄o,  
ka n̄en n̄m damguu.

Saa yera be ba w̄a n̄ toma  
ba ko n̄ ȳiȳbu m̄ n̄e s̄o,  
kpa ba n̄ n̄en dam naane s̄a.

6 I n̄ni seeyo w̄ll̄o, kpa i maa m̄eri tem̄.  
Domi w̄lla koo doona nge wiisu,  
kpa tem mu munkira mu ko yaki yaki nge  
yabe t̄k̄ru.

Mɛn tɔmbu ba koo gbi nge sɔnsu.  
Adama nɛn faaba ya n̄ kpeemɔ.  
Nɛn gem mu ko n wāawa sere ka  
baadommaɔ.

<sup>7</sup> I man swaa dakio bɛɛ bwese te i gem yɛ,  
ma i nɛn woodaba nɛni bɛɛn gōruɔ.  
I ku nanda tɔmbu bā n bɛɛ funɛ wunamɔ.  
I ku maa diiri bɛrum sō bā n bɛɛ wɔmmɔ.  
<sup>8</sup> Domi ba ko n sāawa nge yāa ni gemi yi di.  
Adama nɛn gem mu ko n wāawa sere ka  
baadommaɔ.  
Nɛn faaba ya n̄ maa n̄ru mɔ.

### *A dom yando, Yinni*

<sup>9</sup> A dom yando kpa a wunɛn nɔmun dam  
sōsi,  
nge yellu sanam mɛ a Egibitigibu tabu di,  
ma a ben sunɔ wi u sāa nge yaa gɔba go.  
<sup>10</sup> Ma a dera nim wōkun nim mu gbera,  
ma a swaa yara.  
Be a yakia, ba ka tɔbura.  
<sup>11</sup> Nge mɛya tɛ,  
be a yakia ba koo kpam gɔsirama,  
bu wurama Siɔniɔ ka nasaran womusu,  
kpa nuku doo bi bu ku ra kpe bu n sōsire  
ben wuswaaɔ.  
Yɛribu ka nuku doo bi bu ku ra kpe bu n sōsire  
kpa n̄ni swāaru ka weeweenu nu doona.

### *I ku bɛrum ko, nɛn tɔmbu*

<sup>12</sup> Gusunɔ u nɛɛ, nɛna mi,  
nɛ wi na bɛɛ nukuru yemiasiamɔ.  
Tɔnu u sāawa nge yakasu.  
Mban sōna i ko i win bɛrum ko, wi, wi u ra  
gbi.  
<sup>13</sup> Kpa i nɛ, Yinni Gusunɔ duari,  
nɛ wi na bɛɛ taka kua.  
Na wɔllu tɛria, ma na tem kua.  
I diirumɔ kpeetim sari tōru baatere,  
be ba bɛɛ dam dɔremɔn wuswaaɔ,  
be, be ba kasu bu bɛɛ kpeerasia.  
Adama ben m̄ru kun maa gāanu m̄.  
<sup>14</sup> Domi n̄ n̄ tɛɛmɔ  
bu ka be ba yoru mwɛɛra ba b̄kuan yɔni  
kusia.  
Ba n̄ gbimɔ w̄ru sɔɔ.  
Ba n̄ maa dīanu biamɔ.  
<sup>15</sup> Nɛna Gusunɔ bɛɛn Yinni,  
nɛ wi na ra de nim wōkun nim mu se  
kpa mu kukiri.  
Nɛn yīsira Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni.  
<sup>16</sup> Na kon wɔn kpaaru tɛria  
kpa n tem kpam swī,  
kpa n bɛɛ Siɔnigibu sō n nɛɛ,

i sāawa nɛn tɔmbu.  
Na nɛn gari doke bɛɛn nɔwɔ,  
ma na bɛɛ nɛn nɔman saaru wukiri.

### *Yerusalemun n̄ni swāara*

### *koo kpe*

<sup>17</sup> Wunɛ Yerusalemu, a dom yando, a seewo,  
wunɛ wi a n̄ra sua Yinni Gusunɔn nɔmun  
di  
ye ya win m̄ru yiba,  
ma a ye n̄ra sere ka yen k̄rɔnɔ.  
Wee, ya nun goomɔ.  
<sup>18</sup> Wunɛn bibu kpuro sɔɔ, be a mara a seeya,  
goo sari wi u koo nun swaa gbiiya.  
Goo maa sari wi u koo nun n̄ma nɛnɛ.  
<sup>19</sup> Wee, gāanu yiru ya nun deema,  
tabu ka gōru ka kpeerabu ka bansu.  
Wara koo nun duura.  
Wara koo nun nukuru yemiasia.  
<sup>20</sup> Wunɛn bibu ba dam bia  
nɛ Gusunɔ, wunɛn Yinnin m̄run sō.  
Ma ba kpī kpī swɛɛ sɔɔ  
nge nɛm ni ba taa mwa.  
<sup>21</sup> Yen sō, a yeni swaa dakio a n̄,  
wunɛ wi a wɔnwɔndu soore,  
ma a sāa nge a tam goore  
adama a n̄ tam n̄ra.  
<sup>22</sup> Ameniwa nɛ Gusunɔ, wunɛn Yinni,  
nɛ wi na nɛn tɔmbu faaba m̄, na gerua.  
Na nɛɛ, kon n̄ra ye mwa wunɛn nɔmun di,  
ye ya nɛn m̄ru yiba ma ya dera a b̄arimɔ.  
A n̄ maa ye n̄rumɔ.  
<sup>23</sup> Kon ye dokewa be ba nun dam d̄remɔn  
n̄maɔ,  
be, be ba nun sōmɔ ba m̄,  
a kpunɔ, kpa bu sī wunɛn wɔllɔ.  
Ma a kpuna a ka tem n̄ra.  
A kua nge swaa yɛ sɔɔ ba sīimɔ.

### *Yinni Gusunɔ*

### *u koo Yerusalemu yakia*

## 52

<sup>1</sup> Yerusalemu, wunɛ wi Yinni Gusunɔ u tii  
gɔsia,  
a dom yando kpa wunɛn dam mu wurama,  
kpa a wunɛn bura yānu doke.  
Domi be ba n̄ Yinni Gusunɔ sāmɔ,  
ben goo kun maa duɔ wunɛ sɔɔ.  
<sup>2</sup> A seewo a tii tua kpara,  
a wunɛn yoo yɔni pota wunɛn wīirun di,  
kpa a sina wunɛn sina gɔna sɔɔ.



<sup>3</sup> Yinni Gusunə u Yerusalemu sɔɔwa u nɛɛ, ba raa nun dɔrawa gobi sari. Mɛya kon maa nun yakia n kun ka gobi. <sup>4</sup> Yellu, nɛn tɔmbu ba da Egibitiɔ ba sɔru di mi. Yen biru, Asirigiba na ben temə ba bu dam dɔre ka wɔbia. <sup>5</sup> Tɛ, mba kon ko. Wee Babilonigiba na ba bu gura kam sɔɔ, ma ba kuuki mɔ ba nɛn yĩsiru gari kam gerusimə saa baayere. <sup>6</sup> Yen sɔna sɔɔ teeru, nɛn tɔmbu ba koo gia wi na sãa, kpa bu tubu ma nɛna na gerumə na mɔ, nɛ wee, na wee.

### *Yinni Gusunə*

#### *u koo wurama Yerusalemu*

<sup>7</sup> Anna a wa nge mɛ ba bu dam koosiamə, be, be ba wee guunun di ba labaari gea kparamə.

Ba Siəni bəri yendu ka faaban gari sɔɔmə ba mɔ,

Gusunə wunen Yinni u bandu dii.

<sup>8</sup> Wee, be ba ra gbāraru kɔsu

ba nɔɔgiru sue,

ba kuuki mɔ ka nuku dobu.

Domi ba wa ka nɔni

ma Yinni Gusunə u Siəni yakiam wee.

<sup>9</sup> Yerusalemun bansu,

a kuuki koowo ka nuku dobu,

domi Yinni Gusunə u win tɔmbun nukuru yemiasia.

U Yerusalemu yakia.

<sup>10</sup> U koo win dam ka win dɛɛraru

bwesenu kpuro sɔɔsi,

kpa bu wa handunian goonu nɛ kpuro sɔɔ ma u win tɔmbu faaba kua.

### *Iyario Babilonin di*

<sup>11</sup> Bɛɛ be i Yinni Gusunən sãa yerun dendi yãnu sɔɔwa i ka wee,

i tii dɛɛrasio.

Kpa i se i yari Babilonin di.

I ku gãanu ganu baba ni nu disi mɔ.

<sup>12</sup> I n yariɔ, i n ko i yari ka sendaru

nge be ba kpikiru suɔ.

Domi Gusunə Isireliban Yinni u ko n bɛɛ kɔsu

biruɔ ka wuswaaɔ.

### *Yinni Gusunən sɔm kowo*

#### *u wahala kua*

<sup>13</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ,

wee nɛn sɔm kowo u koo nasara wa.

U koo se u ko tɔn boko.

<sup>14</sup> Nge mɛ u tɔn dabiru nandasia

yèn sɔ win wuswaa ya kɔsa wahalan sɔ,

ma win wasi yi n maa ka tɔnugii weenɛ,

<sup>15</sup> nge mɛya u koo bwese dabinu biti kpɛɛ,

kpa sinambu bu kpana bu gari gere win wuswaaɔ.

Domi yèn faagi ba n bu kuare, ba koo ye wa, kpa ye ba n nɔɔre, n bu yeeri.

## 53

<sup>1</sup> Ma Esai u wisa u nɛɛ,

wara u naanɛ doke ye sa nɔɔsia.

Wara Yinni Gusunə u win dam sɔɔsi.

Sari.

<sup>2</sup> Wee, win sɔm kowo u seewa win wuswaaɔ nge dãa kp̄ii p̄atura ye ya kp̄ia tem gbebum sɔɔ,

ya n dam mɔ.

Mɛya u n durə burə sãa,

u n nanum gam mɔ su sere nùn mɛeri.

Win wasi kun maa gãanu sãa yi sere sun wɛre.

<sup>3</sup> Tɔmba nùn gema ma ba nùn biru kisi.

U nɔni sɔɔre, u wahalan dɔɔnɛ mɔ,

u n waabu wã.

Sa nùn atafiiru kua,

sa n nùn garisi gãanu.

<sup>4</sup> Adama besen nɔni swãaru

ka besen wahalawa u sɔɔwa.

Ma sa nùn garisi

wi Gusunə u sɛɛyasia u sekuru doke.

<sup>5</sup> Besen durum sɔna ba nùn saka ba yaba.

Besen toranun sɔna ba win wasi kɔsiki.

Wahala ye ya nùn wəri mi,

ya ka sun alafia naawa.

Sa bekurawa win mɛera yen saabu.

<sup>6</sup> Sa raa yarinɛwa besɛ kpuro

nge yã ni nu kɔɔre.

Baawure u win swaa swĩ ye u kĩ.

Ma Gusunə u nùn sɛɛyasia besen toranun sɔ.

<sup>7</sup> Ba nùn nɔni sɔɔwa, adama u tii kawa.

U n nɔɔ wukie u gãanu gere

nge yã kpɛn te ba koo saka,

n kun mɛ, yã te ta maari sɛɛ

ba ten sansu bɔɔrimə.

<sup>8</sup> Ka dama ba nùn mwa ba siri.

Ba nùn go nɛn tɔmbun durum sɔ.

Be ba wã win waati ye sɔɔ,

ben wara u yen bwisikunu kua.

<sup>9</sup> Ba nùn kp̄i ka dukiagibu sannu,

ba nùn sikua tɔn kɔsobun suunu sɔɔ

baa mɛ u n kɔsa gaa kue,

ba n maa weesu gasu nɔɔre win nɔɔn di.

<sup>10</sup> Adama Gusunən k̄ira

wahala ye, ya ka nùn wəri.

Ma u dua nuku sankiraru sɔɔ.  
 U tii kua yākuru tɔmbun durum sɔ.  
 Yen sɔ, u koo bii dabinu wa,  
 kpa win wāarun t̄ru tu dɛnya.  
 Kpa Yinni Gusunɔn himba yu kooraa saa win  
 min di.

<sup>11</sup> Win nɔni swāarun biru, u koo wāaru di,  
 kpa u ten dobu nɔ.  
 U koo tii sɔɔsi gemgii tɔn dabinun suunu  
 sɔɔ,

wi, wi u ben durum sɔɔwa.

<sup>12</sup> Yen sɔna kon de u sina ka tɔn bokobu,  
 kpa u n baa mɔ damgibun arumani sɔɔ.  
 Domi u tii wɛ sere u da u ka gu.

Ma ba n̄n garisi tɔn k̄so,  
 yɛn sɔ u tɔn dabirun durum sɔɔwa.  
 U maa be ba taarɛ mɔ suuru kana.

*Yinni Gusunɔ u Isireliba k̄i*

## 54

<sup>1</sup> Wunɛ Yerusalemu,  
 wunɛ wi a s̄aa nge kurɔ wi u kun bii mɔ,  
 a nuku dobu koowo ka kuuki,  
 domi wunɛ wi ba raa yina,  
 kaa bibu ma ba n dabi,  
 n kere wi u ra n marumɔn bibu.

<sup>2</sup> A wunɛn kuu bekurugirun batuma sosio,  
 kpa bu ten beka demia.

A ten wɛɛ dɛnyasio,  
 kpa a ten d̄anu gira nu n dam mɔ.  
 A tii kusio, a ku tii b̄ake.

<sup>3</sup> Domi kaa k̄wara baama.  
 Wunɛn bibun bweseru  
 ta koo bwese ni nu tien tem mwɛɛri,  
 kpa tu da tu sina  
 wuu s̄in mi goo kun maa w̄aa.

<sup>4</sup> A ku nanda, domi a n̄ sekuru wasi.  
 A ku tuka, domi a n̄ maa b̄ɛɛɛɛ biamɔ.  
 Kaa wunɛn yellun sekuru duari.

A n̄ maa yaayamɔ  
 nge mɛ a n̄ni s̄ɔra wunɛn turorun saa sɔɔ.

<sup>5</sup> Domi nɛ, wunɛn taka kowo na  
 s̄awa nge wunɛn durɔ.  
 Nɛn ȳsira Gusunɔ, w̄allu ka tem Yinni,  
 ka Isireliban Yinni D̄ɛro, ka handunia  
 kpuron Yinni.

Nɛna na nun yakia.

<sup>6</sup> A s̄awa nge tɔnun kurɔ gbiikoo  
 wi durɔ u yina ma kurɔ wi, u nuki sankire.  
 Adama t̄ɛ, na nun s̄ɔmɔ na m̄ɔ,

<sup>7</sup> na raa nun deri saa fiiko,  
 adama t̄ɛ, kon nun mwa ka k̄i bakaru.

<sup>8</sup> Na raa ka nun m̄aru kua too saa fiiko,

na nun nɛn wuswaa s̄iyari,  
 adama t̄ɛ, na wunɛn wɔnwɔndu mɔ  
 nɛn k̄i te ta ku ra kpen sɔ.

Nɛ wi na nun yakiamɔ, nɛna na yeni gerua.

<sup>9</sup> Nge mɛ na b̄ɔrua N̄wɛn saa sɔɔ,  
 na nɛɛ, nim yibu bakaru ta n̄ maa tem kpuro  
 wukirimɔ,

nge mɛya na maa b̄ɔrua gisɔ  
 na nɛɛ, na n̄ maa nun gerusimɔ ka m̄aru.

<sup>10</sup> Baa guunu n̄n swɛnya,  
 ma gungunu nu k̄sikira,  
 nɛn k̄iru ta n̄ nun d̄ɛsirarimɔ.  
 Mɛya maa b̄ari yɛn tɛn n̄ɔ mwɛɛru na nun  
 kua,

ta ko n w̄awa sere ka baadommaɔ.  
 Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua,  
 nɛ wi na wunɛn wɔnwɔndu mɔ.

*Yerusalemu kpa*

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 Yerusalemu, wunɛ wi wahala ya so nge woo  
 b̄akɔ,

ma goo kun nun nukuru yemiasie,  
 wee, kon wure n wunɛn kpɛɛkpɛɛku sw̄i  
 kpa n nun bani ka kpee gobiginu.

<sup>12</sup> Kon wunɛn gb̄araru bani  
 ka kpee sw̄aanu ka kpee booguginu,  
 kpa ten gamboba ba n s̄aa kpee  
 ni nu ballimɔ nge digi,  
 ten k̄sobun w̄aa yenu nu n s̄aa kpee  
 sw̄aanu.

<sup>13</sup> Nɛna kon wunɛn bibu kpuro keu s̄ɔsi,  
 kpa ben dukia ya n kp̄a.

<sup>14</sup> Kon de a n dam mɔ.  
 A ku wurura, a ku b̄ɛrum ko,  
 domi ḡaanu kun nun b̄esumɔ.

<sup>15</sup> Be ba wesianamɔ bu ka nun seesi,  
 na n̄ w̄aa ka be.  
 Be ba n̄ɔ tia kua bu ka nun w̄ari,  
 kaa bu kamiawa.

<sup>16</sup> A seko m̄ɛrio a wa.  
 Nɛna na n̄n kua u d̄ɔɔ b̄ɔnu wuremɔ,  
 ma u tabu ȳanu sekumɔ.

Nɛ turo wiya na ra maa goo seesie u nu  
 b̄ɔku.

<sup>17</sup> Yen sɔna tabu ȳaa ni ba sekumɔ wunɛn sɔ,  
 nu n̄ ḡaanu m̄ɔ.

Wi u ka maa nun da siri gbaburɔ,  
 siribu koo ȳero di.  
 Yeniwa kon nɛn s̄am kowobu kua.  
 Nge mɛya kon maa bu faaba ko.  
 Nɛ, Yinni Gusunɔwa na gerua mɛ.

*Gusunɔn durom bakam*

## 55

1 Yinni Gusunə u nɛɛ,  
 bɛɛ be nim naru ga mɔ̀, i na i nim nɔ.  
 Baa bɛɛ be i n̄ gobi mɔ̀, i na i mwa i di.  
 I na i tam ka bom mwa i n̄ n̄ kun ka gobi.  
 2 Mban sɔ̀na i bɛɛn gobi dimɔ̀  
 ye ya n̄ arufaani mɔ̀ sɔ̀.  
 Mban sɔ̀na i bɛɛn sɔ̀mburun are dimɔ̀  
 ye ya n̄ bɛɛ debumɔ̀ sɔ̀.  
 I man swaa dakio  
 kpa i wa i di ye ya gea sãa,  
 kpa bɛɛn bwɛra yu yemia dĩa duronun sɔ̀.  
 3 I swaa dakima, i na n̄n mi,  
 kpa i wa i n̄ wãa.  
 Kon ka bɛɛ arukawani bɔ̀ke  
 ye ya kun kpeemɔ̀,  
 n ka bɛɛ durom sɔ̀asi sere ka baadommaɔ̀,  
 m̄n̄ n̄o mwɛru na Dafidi kua.  
 4 Wee, na n̄n kua n̄n seedagii  
 bwese tukunun mi.  
 Na n̄n kua nin sina boko.  
 5 Nɛ, Gusunə wunen Yinnin sɔ̀,  
 kaa bwese tukunu sokusia,  
 kpa nu duki na wunen mi,  
 baa mɛ nu n̄ daa nun yɛ.  
 Domi nɛ, Isireliban Yinni Dɛɛrowa na nun  
 bɛɛrɛ wɛɛmɔ̀.  
 6 N n̄ m̄n̄ na, i Yinni Gusunə kasuo tɛ  
 saa ye u wãa bɛɛn bɔ̀kuɔ̀.  
 I n̄n sokuo sanam mɛ u wãa bɛɛn turuku.  
 7 Kpa durumgii u win daa k̄asi,  
 toro u maa win bwisiku k̄osunu deri,  
 kpa u ḡosira u wurama Yinni Gusunə n̄n mi.  
 U koo n̄n w̄n̄w̄ndu kua,  
 wi, wi u ku ra suuru kpanɛ.  
 8 Yinni Gusunə u nɛɛ,  
 n̄n̄ bwisikunu kun sãa nge bɛɛn  
 bwisikunu.  
 Bɛɛn kookoosu su n̄ maa sãa nge n̄ḡisu.  
 9 Nge mɛ w̄lla ka tem toma,  
 nge mɛya maa n̄n̄ bwisikunu  
 ka n̄n̄ kookoosu ka bɛɛḡisu tondinɛ.  
 10 Nge mɛ gura ka guru kpenu ra tem  
 dwiiyasie,  
 kpa d̄ianu nu se nu maa gbee wuko bwe-  
 seru wɛ,  
 ka ye u koo di,  
 11 nge mɛya n̄n̄ gari yi na gerua,  
 yi ku ra kam w̄ri yi kun n̄n̄ k̄iru kue,  
 kpa yi n̄n̄ himba yibia.  
 12 Ka gem, i ko yari yorun di ka nuku dobu,  
 kpa bu bɛɛ kpara alafia sɔ̀.

Guunu ka gungunu nu koo yɛeri bɛɛn  
 wuswaaɔ̀,  
 kpa d̄aa ni nu wãa yakasɔ̀ nu taki ko.  
 13 Mi s̄aki ra kpi, d̄aa ye ba m̄ sipɛrɛ,  
 ka d̄aa kiki nubu durorugisa su koo kpi mi,  
 kpa ye kpuro yu ko ȳireru  
 te ta n̄n̄ yiiko s̄osimɔ̀ sere ka baadommaɔ̀.

## BONU ITASE

Yinni Gusunə

u koo bwesenu kpuro soku

## 56

1 Ameniwa nɛ, Yinni Gusunə na gerua.  
 Na nɛɛ, i de i gem sw̄i dee dee  
 kpa i n̄ sãa naan̄gibu.  
 Domi na ka faaba wee, na n̄ tɛɛmɔ̀.  
 Kon s̄osi ma na sãa gemgii.  
 2 Doo n̄o rugiiwa wi u m̄ ye na gerua,  
 ma u ȳ dim dim u n̄n̄ t̄o w̄rarugiru m̄m̄  
 n̄o wammɛ,  
 ma u ku ra tu disi doke,  
 ma u tii n̄ni u ku ka k̄osa ko.  
 3 T̄on tuko wi u nɛ, Yinni Gusunə s̄amɔ̀,  
 u ku gere u nɛɛ,  
 na n̄ wuramɔ̀ u du n̄n̄ t̄ambun suunu sɔ̀.  
 Wi ba maa matam kua sina kpaarun  
 s̄amburun sɔ̀,  
 u ku gere u nɛɛ,  
 wee, u kua d̄aa gbeburu.  
 4 Domi ameniwa nɛ, Yinni Gusunə na gerua.  
 Na nɛɛ, sina kpaarun s̄am̄ kowo be,  
 b̄a n̄ n̄n̄ t̄o w̄rarugiru m̄m̄ n̄o wammɛ,  
 ma ba m̄ ye ya koo man w̄re,  
 ma ba n̄n̄ arukawani n̄ni dim dim,  
 5 kon bu ayeru wɛ n̄n̄ yenuɔ̀,  
 kpa bu ȳisuru yari  
 n̄ kere b̄a n̄ daa bibu mara.  
 Kon bu ȳisuru kɛ  
 te ta ko n̄ wãa sere ka baadommaɔ̀,  
 ta n̄ gbimɔ̀.  
 6 T̄on tuko be ba man s̄amɔ̀,  
 ma ba n̄n̄ ȳisuru k̄i,  
 ma ba sãa n̄n̄ s̄am̄ kowobu,  
 be kpuro be ba t̄o w̄rarugiru m̄m̄  
 n̄o wammɛ,  
 ma ba n̄ tu disi dokemɔ̀,  
 ma ba n̄n̄ arukawani n̄ni,  
 7 kon ka bu da n̄n̄ guu dɛɛrarɔ̀,  
 kpa n̄ de bu nuku dobu ko n̄n̄ sãa yerɔ̀.  
 Kon ben ȳaku d̄o mwaaruginu  
 ka ben ȳaku ni nu tie mwa n̄n̄ ȳaku yerɔ̀.  
 Domi ba koo n̄n̄ dii te sokuwa

bwesenu kpuron kana yeru.

<sup>8</sup> Ne, Yinni Gusunə,  
ne wi na Isireli be ba raa yarine menna,  
kon maa bwese tukunu menna  
ka be, nen tambu sannu.

*Gusunə u Isireliban wirugibu*

*gerusimə*

<sup>9</sup> Bee gbeeku yee kpuro, i na i di.

<sup>10</sup> Domi be ba sāa Isireliban kəsobu,  
ba sāawa wəkobu, ba n bwisi mə.  
Be kpuro ba sāawa nge bōo  
ni nu kun kpē nu wori.

Ba ra kāwa ba n kpī  
ba n do kpa ba n dosimə.

<sup>11</sup> Ba sāawa nge bōo  
ni nū n di, nu ku ra debu.  
Ba sāawa nge kparo laakari sariba.  
Swaa ye ben baawure u kī,  
yera u ra swīi win tiin arufaanin sō.

<sup>12</sup> Ba sokunamə ba m̀,  
bu mennama  
bu tam bəəbəm nə,  
sia kpa bu maa ko me  
domi tam mu yiba.

**57**

<sup>1</sup> Gemgibu bā n gu,  
goo ku ra bu weeweenu kue.  
Tən geobu bā n wəruka,  
goo ku ra bwisiku ma tən kəsoba ba bu sere  
ba go.

<sup>2</sup> Adama tən geo be,  
ba ko n wērewa goriə ka bəri yendu.

*Gusunə u būu sǎabu gerusimə*

<sup>3</sup> I susima bee,  
bwese te i n ka ne, Gusunə turo yō,  
bee be i sāa nge saron bibu.

<sup>4</sup> Wara i yēmə,  
wara i nəə swiikinu koosimə.  
I n yē ma i sāawa bwese te ta ku ra mem nə,  
te ta ra weesu ko?

<sup>5</sup> Ma i būu sāarun gari wəra  
dāa koo bakaru baateren nuurə.  
Ma i ka been bibu yākunu m̀  
daanun goonə kpee baaba səə.

<sup>6</sup> Bee Isireliba,  
daa torin kpee goriya yi sāa been būnu.  
I ra yi yākunu koosi kpa i yi tam wisi.  
I tamaa ne, Yinni Gusunə, kon ye tii  
marisiwa?

<sup>7</sup> Guunu wəlləwa i ra been sāanu ko.

Miya i ra maa yə i yākunu ko.

<sup>8</sup> I bwāarokunu mani been gamboban biruə,  
ma i ka būnu arukawani bəkua.  
Nu sāa nge durə tanə  
be i kī i ka kpuna.

Ma i man biru kisi  
i been yānu potira,  
i been kpin yenu yasum sosi.  
Wee i ben terenu mēera.

<sup>9</sup> I tii gum sawa i da  
i been būu wi ba m̀ Mələku deema.  
I tii turare yēka mam mam  
ma i səməbu gəra mi n toma.

Wee, i wəruma sere temə.

<sup>10</sup> I ka been sirenabu wasire.  
Adama i n bwisika i nee, bu n arufaani gaa  
mə.

Ma i m̀, i dam tie, i n wasire.

<sup>11</sup> N n men na, waran beruma i mə,  
i ka man nəni wəkumə.  
Waran beruma i mə,  
i n ka man yaaye,  
i n maa man garisi.

Yèn sō na nəə maari saa tēebun di,  
yen sōna i n man nasie.

<sup>12</sup> Adama kon bee sōsi  
ma been kookoo si i raa tamaa su dee dee sāa  
mi,

su n bee arufaani gaa m̀.

<sup>13</sup> Yen sō, i n kuuki m̀,  
i n somiru kanamə,  
been būu dabi te, ta n bee wəramə.  
Kon dewa woo gu ka nu doona mam mam.  
Adama be ba man naane sāa  
ba koo tem me tubi di,  
kpa ba n wāa Sionio, guu te na gəsan mi.

*Yinni Gusunə*

*u koo win tambu bekiə*

<sup>14</sup> Ne, Yinni Gusunə, na nee,  
i tii suo i swaa səme.

I gāa kəsunu kpuro wunə  
ni nu wāa nen təmbun swaa səə.

<sup>15</sup> Ne, Gusunə Wərukoo, ne wi na deere,  
na wāa wəllə sere ka baadommaə,  
adama na maa wāa ka tənū  
wi ba taare ma win nuki sankire,  
kpa n ka nūn dam kē.

<sup>16</sup> Na n kī na n bee taare wēmə baadomma,  
kpa na n ka bee mərə neni saa kpuro.

Nà n m̀ me,  
nen taka koora kpuro ya koo kam kowa.

<sup>17</sup> Nen mərə ya seewa Isireliban  
taare bakan sō,



ma na bu seeyasia sere na ñ maa kī n bu  
mɛɛri.

Adama ka mɛ, ba yǝrariwa ben mɛm nɔɔ sari  
te sɔɔ,

ma ba ben tiin gǝru kīru swīi.

<sup>18</sup> Na ben daa yē.

Ka mɛ, kon bu bekia,  
n bu kpara kpa n bu nukuru yemiasia.

Be ba gǝ wooru sǝ ba sumǝ,

<sup>19</sup> kon de bu nuku dobun kuuki ko.

Be ba wǝa n toma ka be ba wǝa turuku,  
ba koo bǝri yendu wa.

Nɛ, Yinni Gusunǝ, kon bu bekia.

Nɛna na ye gerua.

<sup>20</sup> Adama nuku kǝsurugibu

ba sǝawa nge nim wǝkun nim kurenu,

ni nu ñ kpē nu yǝra sēɛ,

ni nu ra n pǝtǝkǝ ka disinu sǝawa.

<sup>21</sup> Nuku kǝsurugii kun bǝri yendu wasi.

Nɛ, Yinni Gusunǝwa na yeni gerua.

*Nɔɔ bǝku geeru*

## 58

<sup>1</sup> Yinni Gusunǝ u nɛɛ,

a nɔɔgiru suo ka dam nge mɛ kaa kpī,

kpa wunen nɔɔ gu nɔɔra nge kǝba.

A nɛn tǝmbu Yakǝbun bweseru sǝwǝ  
ma ba durum kua.

<sup>2</sup> Tǝɔ baatere ba ra n man sokuwa

ba n kī bu gia ye na kī bu ko.

Ba mǝ nge tǝn be ba gem swīi,

be ba ñ nɛn woodaba deri.

Ba ra man kanɛ

n bu siria dee dee,

kpa ba n kī ba n ka man wǝa.

<sup>3</sup> Adama ba ra nɛɛ, mban sǝna ba koo maa  
nɔɔ bǝke,

domi na ñ bu mɛɛra.

Mban sǝna ba tii wahala mǝ,

domi na bu atafiuru sǝa.

Kpa n bu wisi n nɛɛ,

baa ñ n nɔɔ bǝkumǝ,

bɛɛn tiin kīra i ra n mǝ,

kpa i n bɛɛn sǝm kowobu dam dǝremǝ.

<sup>4</sup> I ra n sikirinamǝwa i n sankinamǝ,

kpa i n nǝm kusenu soonamǝ ka nuku  
kǝsuru.

I n nɔɔ bǝkumǝ ma i mǝ mɛ,

nɛ, Gusunǝ na ñ bɛɛn gari nɔɔmǝ.

<sup>5</sup> Nɔɔ bǝku te na kī, tɛya mi?

I winu sikamǝ nge yakasu,

ma i saakiba sebua i tii torom wisimǝ.

Adama i tii kawewa mi ka gem?

Nɔɔ bǝku ten bwesera kun man wǝremǝ.

<sup>6</sup> Wee nɔɔ bǝku te na kī.

Be i bǝkua nuku kǝsurun sǝ,

i bu yǝsuo.

Be i raa dam dǝremǝ,

i de bu doona.

Kpa be ba yoru dimǝ bɛɛn mi,

bu kara.

<sup>7</sup> I bɛɛn dīanu bǝnu koowo

ka wi u kun mǝ u di,

kpa i be ba kun wǝa yeru mǝ nɛnɛ bɛɛn  
yɛnuǝ.

I n goo wa u sīimǝ tereru,

i nūn yǝnu wǝɛyǝ u sebe,

kpa i ku maa bɛɛn winsim biru kisi.

<sup>8</sup> Saa yera nɛn durom mu koo bɛɛ

naawa nge buruku sǝɔ,

kpa mi i mɛɛra mǝ yu bekura fuuku.

Mɛya maa gem mu ko n da n bɛɛ swaa gbiiye.

Nɛ, Yinni Gusunǝ,

na kon ka bɛɛ wǝa na n bɛɛ kǝsu.

<sup>9</sup> Sanam mɛya ñ n man soka,

kon bɛɛ wisi n nɛɛ, nɛ wee.

I n bɛɛn yobu kara,

ma i murafitiru ka gari kǝsi deri,

<sup>10</sup> ñ n gǝɔro dīanu wē,

ma i maa sǝaro debia,

saa yera i ko yari yam wǝkurun di,

kpa yam wǝku te, tu ko nge sǝɔ sǝɔ.

<sup>11</sup> Nɛ, Yinni Gusunǝ, kon bɛɛ kpara sere ka  
baadommaɔ,

kpa n de i n deba baa mi dīanu ku ra kpi.

Kon de bɛɛn wasi yi dam wa,

kpa i n sǝa nge gbee te ta kakoru mǝ,

ñ kun mɛ nge bwii yìn nim ku ra kpe.

<sup>12</sup> Saa yera i ko bansu seeya

si ba kǝ n tɛ,

kpa i maa bani kpɛɛkpɛɛku wǝllǝ

ge ba swīi saa yellun di.

Sanam mɛya ba koo bɛɛ soku

be ba ra bansu ka swɛɛ sǝmɛ,

kpa bu de tǝmbu ba n wǝa mi sǝɔ.

*A tǝɔ wǝrarugirun wooda mɛm nɔɔwǝ*

<sup>13</sup> Yinni Gusunǝ u nɛɛ,

ñ n tii nɛnuu i kun sǝmburu kue,

ma i bɛɛn tiin kīru deri

i ka tǝɔ wǝrarugirun wooda mɛm nɔɔwa,

ma i man bɛɛɛ wē

i nɛn tǝɔ dɛɛra te garisi tǝɔ duroru,

ma i kun gari bɛkɛ saare,

<sup>14</sup> saa yera i ko nuku dobu wa nɛn sǝaru sǝɔ,

kpa tǝmbu kpuro bu bɛɛ bɛɛɛ wē,

kpa n bæe diisia tem me sɔɔ,  
me na bæen sikado Yakɔbu wẽ.  
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Ye ya Isireliba karane*

*ka Gusunɔ*

## 59

<sup>1</sup> I tamaa Gusunɔ kun dam mɔwa  
u ka bæe faaba ko?

I tamaa u n swaa mɔ u ka bæen gari nɔ?

<sup>2</sup> Aawo, n n me.

I n yẽ ma bæen tiin durum sɔna i karane ka  
wi.

Bæen toranun sɔna u bæe biru kisi,  
ma ya dera u n maa bæen gere swaa daki.

<sup>3</sup> Bæen nɔma ya yem yiba, domi i tɔmbu go.  
Weesu ka gari kɔsiya yi yarimɔ bæen nɔsun  
di.

<sup>4</sup> Weesa i ra n ka bæen berusebu siribu  
sokumɔ.

Bæen goo ku ra ka gem siribu de.

Seeda weesugia sɔra i ra n tɔsa siri yeru mi.

Kɔsa i ra bwisiku kpa i kom kɔsum ko.

<sup>5-6</sup> Bæen himba ya sɔawa gaa kɔsunu  
nge waan sɛa.

Ba n ye kɔra,

surɔkɔra ta ra yande yari min di.

Wi u ye di u ko n gbimɔwa.

Bæen bwisikunu nu sɔawa nge naran wẽe yi  
ya tarimɔ.

N n mɔ yi waa yi ka gaa geenu ko,

nge bekuru te tɔnu koo wukiri,

ma n kun mɔ yi ka gaa yina mwa.

Nge meya bæen nɔma ya sɔa,

ya wɔawa yu ka kɔsa ko.

<sup>7</sup> I ra n sendewa i ka kɔsa ko,

kpa i n naasu sɔu i ka tɔnun yem yari kam.

I ra n bwisikumɔwa i ka tɔmbu kɔsa kua,

kpa i n tɔmbu dam dɔremɔ

i n ben yɔnu guramɔ mi i dua kpuro.

<sup>8</sup> I n alafian swaa yẽ.

Bæen sanu sanusu ku ra maa gem swi,

sere swɛɛ yi yi n dende.

Wi u gesi bæen swɛɛ yi mwa kpuro,

u ku ra bɔri yendu wa.

*Isireliba ba ben durum*

*tuuba mɔ*

<sup>9</sup> Isireliba ba nɛɛ, bæen toranun sɔna  
wunɛ Yinni Gusunɔn faaba ya tɛmɔ  
yɛn nɔɔ mwɛɛru a sun kua.

Sa yam bururam mara,

adama yam wɔkuru sɔra sa sɔimɔ ka tẽ.

Sa mara sɔɔ u yari,

adama yam mu tiriwa sere ka gisɔ.

<sup>10</sup> Sa sɔimɔ sa bɔarimɔ  
nge wɔko wi u gana babi.

Ma sa sokikiramɔ sɔɔ sɔɔ  
nge wi u waa yam wɔkuru sɔɔ.

Baa me sa bwaa do,  
bɛɛɛ ka gonu sa kua tia.

<sup>11</sup> Sa gbaramɔ nge yaa gɔba,  
ma sa sumɔ nge kparukonu.

Yinni Gusunɔ, sa mara a sun yakia,  
adama wunen faaba ya ka sun tonda.

N n koore su ye wa.

<sup>12</sup> Domi bæen toranu kpɛa wunen wuswaaɔ,  
ma bæen durum ya bæen daa sɔɔsimɔ.

Sa bæen toranu yẽ ni nu sun waa si.

<sup>13</sup> Sa kua taaregibu ka naane sarirugibu  
wunɛ Yinni Gusunɔn mi.

Sa nun deri wunɛ wi a sɔa bæen Yinni,

ma sa nun seesi,

sa tɔmbu dam dɔre.

Bwisiku weesugina nu ra n yiba bæen  
gɔrusɔ.

<sup>14</sup> Yera n dera gem kun ka maa waa bæen  
suunu sɔɔ,

ma faaba ya ka sun tonda.

Gem mu ku ra maa sɔɔsire mi tɔmba mɛnne.

Sa ra mu tɛɛsiwa.

<sup>15</sup> Gem mu kpa.

Wi u maa kɔsa suurimɔ

ba ra nɔn wɔriwa bu win yɔnu gura.

*Yinni Gusunɔ*

*u koo tɔmbu sɛɛyasia*

Ye Yinni Gusunɔ u wa maa gem kun maa waa,  
ya n ka nɔn naawɛ.

<sup>16</sup> Ma u biti kua, yɛn sɔ goo kun yen gari mɔ.  
Yen sɔna win tii u gɔru doke u win dam  
sɔɔsi.

Ma u tɔsa win gem sɔɔ,

<sup>17</sup> u mu sebua nge tarakpe,

ma u faaba doke wirɔ nge sii furɔ kɔkɔru.

U mɔru kɔsiabu sebua nge yaberu,

ma u tii nisinu wukiri nge gurusuru.

<sup>18</sup> U koo baawure siri

nge mɛn nɔɔ win kookoosu nɛ,

kpa u ka win yiberɛba mɔru ko,

baa be ba ka nɔn toma,

<sup>19</sup> kpa bu win yisuru nasia

kpa win yiiko yu sɔɔsira

saa sɔɔ yari yerun di

n ka da sɔɔ duu yerɔ.

Sanam me yiberɛba ba koo na nge daa  
bakarun nim,  
Yinni Gusunɔn Hunde u koo bu gira bu  
doona.

<sup>20</sup> Faaba kowo u koo na Yerusalemun sɔ,  
ka sere maa Isireliba be ba gɔru gɔsian sɔ.  
Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

<sup>21</sup> U maa neɛ, win arukawani wee, ye u  
ka bu bɔkumɔ. Win Hunde u ko n wɔawa  
be sɔɔ, kpa u win gari doke ben nɔsɔ. Yin  
geɛ kun doonɔ ben nɔsun di, sere n ka da  
ben bibun bibun nɔsɔ, saa tɛn di sere ka  
baadommaɔ. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni  
gerua.

### *Yerusalemu*

#### *ya koo kpam yiiko wa*

## 60

<sup>1</sup> Yerusalemu, a seewo kpa a n ballimɔ,  
domi yam bururam mu nun naawa.  
Ne, Yinni Gusunɔn yiiko ya nun wukiri.

<sup>2</sup> Wee yam wɔkura tem ka tɔn  
tukobu wukiri.

Adama wunɛ, nen yiiko ya nun yam bu-  
rurasie nge sɔɔ.

<sup>3</sup> Bwesenu ka nin sinambu  
ba koo na bu sɔ yam bururam me sɔɔ.

<sup>4</sup> A mɛɛrio a ka sikerena.  
Be kpuro ba mennama  
ba sisi wunen mi.

Ba ka wunen bibu wee tontonden di,  
ba wɔndiaba bɛɛwa.

<sup>5</sup> A n bu wa ba wee,  
kaa nuku dobu ko.  
Wunen gɔru ga koo dora  
sanam me bwesenu nu koo ka nun arumani  
naawa

saa nim wɔkun guru giɔn di.

<sup>6</sup> Ba koo nawa ka yooyoo dabi dabiru  
Madianin di ka Efan di.  
Gaba koo maa na Seban di,  
ba n wura ka turare sɔɔwa,  
kpa ba n ne, Yinni Gusunɔ tɔmamɔ.

<sup>7</sup> Ba koo nun Kedaan yaa sabenu mennama,  
kpa bu ka nun Nebayɔtun yɔa kinenu naawa  
a ka nu yɔkuru ko  
ni nu koo man wɛre,  
kpa n nen sɔa yeru bɛɛɛɛ sosi n kere yellu.

<sup>8</sup> Mba n wee me,  
nge guru wii wuroru,  
n kun me nge totoberɛ  
ni nu wee nin dirɔ.

<sup>9</sup> Wunen biba ba wee tem mi n toman di.

Goo nimkuu bakasa su gbia  
su ka bu sisi tontonden di,  
ka ben sii geesu ka wura  
bu ka man bɛɛɛɛ wɛ,  
ne, wunen Yinni Dɛero,  
ne wi na nun wɔlle sua.

<sup>10</sup> Tɔn tukoba koo wunen gani seeya,  
kpa ben sinambu bu ko wunen yobu bu  
nun sɔ.

Yellu, na raa nun seeyasia ka mɔru,  
adama tɛ, nen durom sɔ, na wunen  
wɔnwɔndu wa.

<sup>11</sup> Yerusalemu, wunen gbɔrarun gamboba  
ba ko n keniarewa baadomma.  
Ba n bu kenumɔ sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru,  
kpa bwesenu ka nin sinambu  
bu ka du bu nun dukia wɛ.

<sup>12</sup> Domi bwese ni nu yina nu nun sɔ  
mi, nu koo gbiwa. Ba koo ni kpuro  
kpeerasiawa.

<sup>13</sup> Libanin bɛɛɛɛ ya koo kpe,  
domi ba koo ka nun yen dɔa gea naawa  
ye ba mɔ siperɛ ka oromu ka buyi,  
kpa bu ka nen sɔa yeru buraru kua,  
kpa n nen wɔa yeru bɛɛɛɛ wɛ.

<sup>14</sup> Be ba raa nun dam dɔremɔ mi,  
ben biba koo na wunen wuswaaɔ bu tii  
kawa.

Be ba raa maa nun yaakoru mɔ,  
ba koo yiira wunen wuswaaɔ bu nun sɔ,  
kpa bu nun soku Siɔni,  
Isireliban Yinni Dɛeron wuu.

<sup>15</sup> Wunɛ wi tɔmbu ba raa tusa ba deri,  
ba ku ra maa ne wunen mi,  
kon nun ko wuu burɔ sere ka baadommaɔ,  
kpa a n wunen tɔmbu nuku dobu wɛɛmɔ  
sere ka ben bibun bibɔ.

<sup>16</sup> Bwese tukunu ka nin sinambu  
ba koo nun nɔri  
nge me bii mero u ra win bii bɔm kɛ,  
kpa a gia

ma nɛna na sɔa Gusunɔ  
Yakɔbun Yinni damgii  
wi u nun yakia

ma u nun faaba mɔ.

<sup>17</sup> Kon de wura yu kooru mi sii ganda raa  
wɔa,

sii geesu maa mi sii wɔkusu raa wɔa.

Kon dɔa wuna n sii gandu kɔsire ko,

kpa n kpenu wuna n sisu kɔsire ko.

Kpa n de bu nun kpara gem ka bɔri yendu  
sɔɔ.

<sup>18</sup> Saa ye sɔɔ, ba n maa sannɔsun damu  
nɔmɔ wunen temɔ.

Mɛya ba ñ maa mu wərimə bu mən yānu  
gura

kpa bu mu deri bansu.

Domi kon nun kōsu nge gbāraru,

kpa a man siara nən faaban sō.

<sup>19</sup> N ñ maa sō u koo nun yam

bururasia sō sō.

N ñ maa suru u koo nun yam dɛɛrasia  
wōkuru.

Adama nɛ, Yinni Gusunəwa

ko na n nun yam bururasie sere ka  
baadomma,

kpa a bɛɛɛ wa nən sō.

<sup>20</sup> Wunen nuku sankiranu kpuro nu koo  
doona.

Domi nɛ, Yinni Gusunəwa

ko na n nun yam bururasie sere ka  
baadomma.

Sō u ra du, suru ra maa wōkuru ko,

adama nən yam bururam mɛ, mu ku ra kpe.

<sup>21</sup> Wunen tambu kpuro ba ko n sāawa  
gemgibu,

kpa ba n tem mɛ mō sere ka baadomma.

Na bu girawa nge dāa kāasa.

Ba sāawa be na taka kua

bu ka nən kpāaru sōsi.

<sup>22</sup> Bwese kɛra ye ya piiburu bo,

ya koo ko bwese baka damgirun nuuru.

Nɛ, Yinni Gusunəwa kon ye ko fuuku

yen saa yà n tura.

*Yinni Gusunən gəro*

*ka win gari*

## 61

<sup>1</sup> Yinni Gusunən Hunde u ka man wāa.

Domi wiya u man gəsa

n ka dam sarirugibu labaari gea nōasia,

kpa n be ba nuki sankire nukuru yemiasia,

kpa n yobu sō ma ba koo bu yakia,

kpa n maa pirisamba sō ma ba koo bu kara.

<sup>2</sup> N kpāra saa ye Yinni Gusunə u koo tambu  
durom kua,

n gere saa ye u koo win yiberɛba mōru kəsie,

kpa n maa be ba gə sō kpuro nukuru  
yemiasia.

<sup>3</sup> Ba gə sō Siənin sō.

Adama Gusunə u man gəsa

n ka ben nuku sankiranu gəsia nuku dobu.

Ba ñ maa torom wisimə wirə,

dawani bura ba koo bəke.

Ben wuswaa kun maa burisinamə,

ya ko n sāawa nge be ba gum nubu  
durorugim sawagia.

Ba koo ben yāa wənwenduginu pota  
bu tōo baka yānu sebe.

Saa ye sōra ba ko n sāa nge dāa

ni nu Gusunən bɛɛɛ sōsimə,

ñ kun mɛ nge gbee te ta win yiiko sōsimə.

<sup>4</sup> Ba koo ban gurusu seeya,

kpa bu wuu si ba raa kəsuka yellu sɔmɛ.

<sup>5</sup> Bɛɛ Isireliba, sɔba koo na bɛɛn mi,

bu bɛɛn yaa sabenu kpāra,

kpa bu maa bɛɛ gbee sɔma kua.

<sup>6</sup> Adama ba koo bɛɛn tii sokuwa

Yinni Gusunən yaku kowobu ka win sɔm  
kowobu.

I ko bwese tukunun arumani gura,

kpa i n ka woo kanamə.

<sup>7</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ,

ba bɛɛ sekuru doke ta kpā.

Tamba bɛɛ yāatam siemə,

yen sōna seku ten ayerə

i ko n baa mō n kpā tən ben temə,

kpa i n wāa nuku dobu sō

bi bu ñ kpeemə.

<sup>8</sup> Wi, Yinni Gusunə, gema u ra kā.

U dam dārebu ka kom kōsum tusa.

U koo win tambu ben are wē dee dee,

kpa u ka bu arukawani bəke

ye ya ko n wāa sere ka baadomma.

<sup>9</sup> Bwesenu kpuro nu koo be ka ben

bibun bweserun gari nə,

kpa be ba bu wa kpuro bu gia

ma wiya u bu domaru kua.

*Siarabun womu*

<sup>10</sup> Yinni Gusunə sōra

Yerusalemu koo nuku dobu ko,

kpa yen gōru ga n do win sō.

Domi wiya u ye faaba kua

u ye gem wē.

Ma win faaba ye ka win gem mɛ,

mu sāa nge bura yāa

ni kurə kpao ka win durə ba doke.

<sup>11</sup> Nge mɛ tem mu ra de dāa bweseru tu kpi,

nge mɛya Yinni Gusunə u koo win tambu  
faaba ko

u bu bɛɛɛ wē, kpa bwesenu kpuro nu ye  
wa.

*Yerusalemu kpaa*

## 62

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ,



wunε Yerusalemu, wunen kīrun sō na ñ marimō.

Na ñ maa wēramō sere n ka nun faaba ko, kpa yu sōsira nge bururun sō, ñ kun mε, nge wii bōn te ta dō yabure,

<sup>2</sup> kpa bwesenu kpuro nu wa ma na nun faaba kua, kpa sinambu ba n wunen yiiko mεεra.

Yīsi kpaara ba koo ka nun soku te nε, Yinni Gusunō kon nun kē.

<sup>3</sup> Kpa a n sāa nge furō bεεreguu ge ga ballimō nε, Gusunō wunen Yinnin nōma sō.

<sup>4</sup> Ba ñ maa nun sokumō wuu ge na deri.

Ba koo nun sokuwa nε, Yinni Gusunōn nuku dobu.

Domi wunε sōra nen nuku dobu wāa.

Ba ñ maa wunen tem sokumō bansu.

Ba koo mu sokuwa kurō kpao, domi kon mu durō kē.

<sup>5</sup> Nge mε bii durōbu ga koo ka gen kurō gbinna,

nge mēya wunen bibu ba koo ka nun gbinna.

Nge mε aluwaasi u ra n nuku dobu mō win kurō kēeron sō,

nge mēya ko na n nuku dobu mō wunen sō.

<sup>6</sup> Wunε Yerusalemu, na dera gaba sāa nge wuu kōsobu be ba ra n yō gbāraru wallo,

ba ñ nō marimō sō sō ka wōkuru.

Bεε wuu kōsobu,

bεε be i nε, Yinni Gusunō Yerusalemun gari yaayasiāmō,

i ku wēra.

<sup>7</sup> I ku de n wēra sere n ka Yerusalemu swīi, kpa ya n bεεre mō handunia sō.

<sup>8</sup> Nε, Yinni Gusunō, na bōrua ka nen dam, na nεε,

na ñ maa wunen alikama yiberεba wēemō bu di.

Mēya sōbu ba ñ maa wunen tam nōrumō, mε mu sāa wunen sōmburun are.

<sup>9</sup> Adama be ba alikama gā ba koo ye di, kpa bu nε, Yinni Gusunō siara.

Be ba maa ben resemba sōra

ba koo yen tam nō nε, Yinni Gusunōn sāa yerō.

<sup>10</sup> Bεε Yerusalemugibu,

i yario saa wuun di,

i bεen tōn be ba wee swaa sōnwa,

i yen kpenu wuna i nō nerasia.

I gidi bōra yōrasio ben bera gia.

<sup>11</sup> Wee ye nε, Yinni Gusunō, na handunian tōmbu kpuro sōmō.

Na nεε, i Yerusalemugibu sōwō i nεε, wee, nε, ben faaba kowo, na sisi ka ben tōn be ba raa yoru mwεεra.

<sup>12</sup> Ba koo bu soku bwese te na gōsa na yakia. Wunε maa Yerusalemu, ba ñ maa nun sokumō wuu ge na deri.

Ba koo nun sokuwa wuu ge na kī.

*Yinni Gusunō u nasara*

*wa handunia kpuro sō*

## 63

<sup>1</sup> Wara u wee Botisiran di ye ya wāa Edōmun temō,

u yabe swāaru sebua kom kom.

Ma u sīimō ka win dam kpuro, ka toro sindu.

Yinni Gusunō u nεε,

nen na wee n ka siri dee dee.

Na dam mō n ka nen tōmbu faaba ko.

<sup>2</sup> Mban sōna wunen yānu nu sōri

nge wi u resem gamamō.

<sup>3</sup> U wisa u nεε,

nε turowa na da na tōmbu taaka nge resem. Bwesenu kpuro sō, baa tōn turo u ñ nε u man somi.

Na bu taaka na kōsuka ka mōru,

sere ben yem mu nen yānu wisi nu disinu kua.

<sup>4</sup> Domi na gōru doke n ka mōru kōsia.

Tōra maa tura n ka nen tōmbu yakia.

<sup>5</sup> Na mεεra mεεra na biti soora.

Na ñ wa wi u koo man somi.

Goo sari wi u koo man dam kē.

Adama nen mōru ya man dam sosia na ka nasara wa.

<sup>6</sup> Wee, na tōmbu taaka ka mōru.

Ba burisina nge tam nōrobu nen mōrun sō.

Ma na ben yem yari temō.

*Yinni Gusunō*

*u Isireliba durom kua*

<sup>7</sup> Kon Yinni Gusunōn durom mε u sun kua kpaa,

kpa n nūn tōma ye u sun kuan sō.

Kon win tōn geerun gari gere

te u bεε Isireliba sōsī

win wōnwōndu ka win kīi bakarun saabu.

<sup>8</sup> U bwisika u nεε, sa sāawa win tōmbu,

sa ñ nūn tōnu kandu kuamme.

Yen sōna u sun faaba kua.

<sup>9</sup> Bεεn wahala kpuro sō, u sun somi.

N ñ mō win gōrado u sun faaba kua,

win tiwa u sun yakia  
win kīru ka win wənwəndun sō.  
Ma u sun nəəri saa yellun di.  
10 Adama sa nùn seesi sa win Hunde nuki  
sanka.  
Yen sōna u kua bēsen yiberε  
ma u ka sun tabu kua.  
11 Ma sa Məwisin waati yaaya sa nεε,  
mana Yinni Gusunə u wāa  
wi u ka bεε ka bēsen wirugibu nim wōku  
təburā.  
Mana u wāa,  
wi u dera win Hunde Dεero u wāa bēsen  
suunu sō.  
12 Ma u Məwisi kpara ka win dam bakam.  
U nim burana bēsen wuswaaə  
u n ka yīsi bεεregiru yara  
sere ka baadommaə.  
13 U sun kpara nim bweru sō.  
Ma sa sīa gɓaburə  
nge dumi yi yi duki mə,  
sa n sokure.  
14 Win Hunde u ka sun da sa wēra  
nge mε yāa kparo u ra ka win yaa sabenu de  
wəwaaə.  
Nge mεya u sun kpara u ka yīsi bεεregiru  
yara.

### *Isireliba ba Gusunə*

#### *wənwəndu ka somiru kanamə*

15 Yinni Gusunə,  
a mεerima saa wəllun di  
mi wunen wāa yee dεeraru ka yīkogira  
wāa,  
kpa a wa ye ya sun mə.  
Mana wunen haniə ka wunen dam mu wāa.  
Wee a sun wunen kīru ka wunen wənwəndu  
wunari.  
16 Adama wuna a sāa bēsen baaba.  
Bēsen yīiyəbu kun maa wāa bēsen sikadoba  
sō.  
Baa Aburahamu ka Isireli bə kun sun wure,  
Yinni Gusunə, wuna a sāa bēsen baaba,  
wunε wi a sun faaba kua saa yellun di.  
17 Yinni Gusunə,  
mban sōna a dera sa ka wunen swεε tonda,  
ma bēsen gōrusu bəbia,  
sa n maa nun nasie.  
A wurama bēsen kīrun sō bεε be sa nun  
sāamə.  
Sa sāawa wunεgibu saa yellun di.  
18 Wee, saa fiiko tənawa bεε wunen tən be  
a gəsa,  
sa sina tem mε sō.  
Ma bēsen yiberεba ba wunen sāa yeru wəri  
ba kəsuka.

19 Wee ya tε, mìn di sa sāa nge be a n kpare,  
ka be ba n wunen yīsiru səwā.  
Yinni Gusunə, sa nun mara  
a wəllu gīa kpa a sarama.  
À n tunuma, guunu nu koo diiri bεrum sō.

## 64

1 Kaa n sāa nge dōə wi u dāa gɓeba mwaamə,  
n kun mε wi u nim gɓisisiamə,  
kpa wunen yiberεba bu gīa nge mε a sāa,  
kpa bu diiri wunen wuswaaə.  
2 Yinni Gusunə,  
sanam mε a sarama a maamaaki kua  
ye sa n ka yīiyə,  
guunu diira bεrum sō.  
3 Sa n gasə goon gari nəəre.  
Wunε baasi, sa n maa goo waare  
wi u yen bweseru kua  
win tən be ba nùn naanε sāan sō.  
4 Wi u gem swīi ka nuku dobu,  
ka sere be ba wunen wooda yaaye,  
ba sīimə ye sō,  
bera a ra swaa gɓiye.  
Adama a ka sun məru kua  
yən sō sa durum kua.  
Ka mε, sa ra n durum ye məwa sa n dəə  
saa yellun di.  
5 Sa kua nge disigibu,  
ma bēsen daa gea ya sāa nge yāa disinuginu.  
Sa gɓere nge wurusu,  
ma bēsen durum ka sun doonə nge woo.  
6 Goo sari wi u wunen somiru kasu.  
Goo maa sari wi u ra nun kanε bururu,  
domi a sun wunen wuswaa berua,  
ma a sun deri sa gəə dəə bēsen durum sō.  
7 Ka yen de, Yinni,  
wuna a sāa bēsen baaba.  
Sa sāawa nge səndu,  
wuna a sun məma ka wunen nəma.  
8 Yinni Gusunə, a ku məru ko too,  
a kun maa bēsen durum ye yaaye sere ka  
baadommaə.  
Adama a n yē ma sa sāawa wunen təmbu.  
9 Wee wunen wuu si a gəsa su kua bansu.  
Yerusalemu ya wəruka.  
10 Bēsen sāa yee bura dεera te,  
mi bēsen sikadoba ba ra raa nun sā,  
ta dōə mwaara.  
Gāa gee ni sa maa mə kpuro, nu kam kua.  
11 Kaa n yeniba kpuro mεerawa a n nəə  
maari,  
kpa bēsen nuki yi sankira n banda?

*Yinni Gusunə**u koo win yiberɛba seeyasia***65**

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ,  
na sɔɔru kpeerewa n ka nɛn tɔmbun kanaru  
mwa,

adama ba n̄ man gāanu bikie.

Na sɔɔru sāa n ka bu nɛn tii sɔɔsi,

adama ba n̄ man kasu.

Ma na nɛɛ, nɛ wee, baa mɛ ba n̄ man soka.

<sup>2</sup> Na tɔn be ba ra n man seesimə noma gāri  
saa kpuro.

Tɔn be, swaa kōsa sɔɔra ba ra n sīimə,  
kpa ba n ben tii tiin bwisikunu swīi.

<sup>3</sup> Ba ra n nɛn mɔru seeyaməwa kiri kiri.

Domi ba ra n būu yākunu məwa dāa konə,

ba n turare dɔɔ dokemə yāku yenun wəllə  
ni ba kua ka biriki.

<sup>4</sup> Kpa ba n bikiaru daamə sikaə,

ba n wāa mi wəkuru kpuro.

Ba ra n kurusə yaa dimə

ka maa dīa sesenuginu ganu,

<sup>5</sup> kpa ba n sere gabu sɔɔmə ba n m̄,

bu gesiro bu ku bu susi,

domi ba dɛɛre.

Adama n̄ n yeniba kpuro wa nɛn mɔru ra  
sewa

nge dɔɔ wi u ku ra gbi.

<sup>6</sup> Bɛɛ nɛn tɔmbu, wee ye na gōru doke n ko  
t̄ɛ.

Na n̄ marimə.

Kon dewa i bɛɛn kōsan are kpuro sɔbe.

<sup>7</sup> Kon de i bɛɛn durum sɔbe ka maa bɛɛn  
sikadobagia,

be, be ba man torari

ba būnu turare dɔɔ dokea guunu wəllə.

Kon bɛɛ bɛɛn kookoo si i kuan are kasia.

<sup>8-10</sup> I n resəm swaaru wa te ta nim m̄,

i ra nɛɛwa, bu ye derio mi,

bu ku ye sanku,

domi ya koo tam gem ko.

Nge mɛya kon ka Isireliba ka Yudaban  
sukum ko,

be ba gōru gɔsia ba man kasu.

Kon bu gɔsi bu ko nɛn sɔm kowobu,

kpa n bu domaru kua bu marura,

kpa bu tem mɛ tubi di mi guunu wāa,

bu ben wāa yenu ko mi.

Kpa Saronin wəwa yu ko ben yaa sabenun  
kpara yeru,

kpa Akəən wəwa yu ko nin səri yeru.

<sup>11</sup> Adama kon na n bɛɛ deema

bɛɛ be i nɛ, Yinni Gusunə deri,  
ma i nɛn sāa yee dɛera te duari te ta wāa  
guuru wəllə,

i da i dimə būu wi ba m̄ Gadin nuurə,

ma i bɛɛn nəri tam yibiamə

būu wi ba m̄ Menin s̄.

<sup>12</sup> Wee na ka takobi sisi.

Kon de i yiira kpa bu bɛɛ sakiri,

domi na bɛɛ soka, adama i n̄ man wurari.

Na ka bɛɛ gari kua, ma i n̄ man swaa daki.

I kua ye ya n̄ wā nɛn n̄ni sɔɔ.

Ma i swaa gɔsa ye nɛn gōru ga n̄ kī.

<sup>13</sup> Yen s̄na na nɛɛ,

nɛn sɔm kowobu ba koo wa bu di kpa bu n̄.

Adama bɛɛ, gōru ka nim n̄ru sɔɔra i ko i n  
wāa.

Nɛn sɔm kowobu ba koo nuku dobu ko.

Adama bɛɛ, i ko n wāawa sekuru sɔɔ.

<sup>14</sup> Wee, nɛn sɔm kowo be,

ba koo womusu ko ka nuku dobu.

Adama bɛɛ, i ko kuuki kowa nuku  
sankiranun s̄,

kpa i n weeweenu m̄.

<sup>15-16</sup> Bɛɛn gɔɔn biru,

bɛɛn yīsa nɛn sɔm kowobu ba ko n da ka  
gabu b̄rusi,

bu nɛɛ, Yinni Gusunə u de a gbi nge waanɛ  
kasa.

Adama yīsiru gara ba koo ka tɔmbu domaru  
kua.

Ba koo tu kowa ka nɛ, Yinni Gusunə n̄n yīsiru,  
nɛ wi na sāa gemgii.

B̄n maa b̄rumə bu ka ben gari sire,

ka nɛn yīsi tera ba koo ka b̄re.

*Gusunə u koo tem kpam**ka wən kpaaru swīi*

Mɛya yellun wahala ya koo doona.

Kpa tɔmbu bu yen gari duari.

<sup>17</sup> Domi Yinni Gusunə u nɛɛ,

wee kon tem kpam ka wən kpaaru ko.

Ba n̄ maa yaayamə ye ya raa kooru yellu.

Tɔmba kun maa ye bwisikumə.

<sup>18</sup> I yēerio,

kpa i n wāa nuku dobu sɔɔ sere ka  
baadommaə

ye kon taka kon s̄.

Wee, na Yerusalemu kpa banimə

yɛ sɔɔ nuku dobu ko n wāa,

kpa yen tɔmbu bu yēeri.

<sup>19</sup> Nɛn tii kon yēeri Yerusalemu yen s̄

ka nɛn tɔmbun s̄.

Ba n̄ maa wuri ka weeweenu n̄m̄ mi.

20 Biin gəɔ kun ko n maa wāa mi,  
 ñ kun mε durə təkə wi u kun win wāarun  
 tōru yiba.

Wi u wōɔ wunəbu (100) tura u ka gu,  
 ba koo nùn garisiwa aluwaaasi.

Wi u maa gu u ñ wōɔ wunəbu (100) ye tura,  
 ba koo nεεwa, na yēro bōrusi.

21-22 Ba koo dia bani ba n wāa ye sɔɔ.

Goo kun diru banimə u kun wure te sɔɔ u  
 sere gbi.

Ba koo resem dāa duure kpa bu yen marum  
 di.

Goo kun dāa duurumə u kun yen marum di  
 u sere gbi.

Domi nən tən be na gəsan wāaru  
 ta koo dɛnya nge dārugiru,  
 kpa bu ben nəman səmburun are di.

23 Ba ñ koo səmburu ko kam.

Ben biba kun maa gbimə,  
 domi be ka ben bibu, ba sāawa bwese  
 te nε, Yinni Gusunə na domaru kua.

24 Bu sere kanaru ko bu kpe,  
 ko na n da bu wisiwa.

25 Saa ye sɔɔ, purukanu ka yāanu  
 koo yakasu di yam tem.

Mɛya gbee sinansu koo maa yakasu di nge  
 keteba,

kpa waa ya kun maa gəbu.

Kōsa gaa, ñ kun mε asəɔ gaa kun ko n maa  
 wāa Siəniə

nən guu dɛɛra ten wəllə.

Nε, Yinni Gusunəwa na gerua mε.

*Yinni Gusunəwa*

*u handunia mə*

## 66

1 Yinni Gusunə u nεε,  
 wəlla sāawa nən sina gəna,  
 ma tem mu sāa nən naa sənditia.  
 N n mən na, dii teren bwesera i ko kpī i man  
 bania.

Nge wāa yee terà i ko man wē na n da n wēre  
 mi.

2 Ye kpuro nɛgia.

Nəna na ye taka kua ka nən nəma.

Wi u tii kawε, u nuki sankire win durum sɔ,  
 ma u nən gari nasie,

wiya na ka nənu geu mεɛra.

3 Adama nən təmbun sāaru ta ñ arufaani gaa  
 mə.

Nən nəni sɔɔ, wi u ka ketε yākuru kua

ka wi u koo raa ka tən u yākuru ko, ba sāawa  
 tia.

Wi u maa ka yāaru yākuru mə  
 ka wi u koo raa ka bōɔ yākuru ko, ba sāawa  
 tia.

Wi u ka kēru naamə te ta sāa som,  
 ka wi u koo raa ka kurusən yem na, ba sāawa  
 tia.

Wi u turare dōɔ dokemə nən yāku yerə,  
 ka wi u būu sāamə, ba sāawa tia.

Tən ben baawure u nən swaa deri  
 u swaa tuka mwa ye u kī,  
 ma ben gōru ga ñ bu taarε wēemə.

4 Yen sōna nən tii,

kon de bu nəni swāaru wa ben kookoo sin  
 sɔ.

Kpa wahala yu bu deema ye ya koo bu  
 nandasia.

Domi na bu soka adama ba ñ man wurari.  
 Na ka bu gari kua, ma ba ñ man swaa daki.

Kōsa ba mə. Ma ba swīi ye nən gōru ga ñ kī.

*Yerusalemu kpaan bεεε*

5 Bεε be i Yinni Gusunən gari nasie,  
 i swaa dakio i nə ye u gerumə.

U nεε, wee, bεen mero bisibu  
 be ba bεε tusa ba gira ben min di nən yīsirun  
 sɔ,

ba bεε yaakoru mə ba mə,  
 Yinni Gusunə u win yiiko sōsio,  
 kpa bu bεen nuku dobu wa.

Adama ben tiiwa ba koo sekuru wa.

6 I maa nəɔ damguu swaa dakio ge ga  
 nəɔramə wuu.

Yinni Gusunən nəɔwa ga naamə sāa yerun  
 di.

U win yiberεba ben are kəsiamə.

7 Wunε Yerusalemu a sāawa nge tən kurə  
 wi u kun marubun wuriribu wa u ka mara.  
 U ñ marubun wahala wa, u ka bii tən durə  
 mara.

8 Wara yen bweseru nəɔre.

Wara yen bweseru waare,  
 tən bweseru tu yari nəni kpaki teeru.

Adama nge mɛya Yerusalemu kpa ya koo  
 yen bibu marusina

n kun ka marubun wahala.

9 Domi Gusunə bεen Yinni u nεε,  
 wi, wi u ra de tən kurə u gura sua,  
 wiya u koo nεε, u ku ma?

10 Bεε kpuro, bεε be i Yerusalemu kī,  
 i nuku dobu koowo kpa i yēeri ka ye sannu.  
 I yēerio bεε kpuro,  
 bεε be i raa yen gəɔ wooru sɔ.



11 Kpa bɛɛn nukuru tu yemia yen yikon sɔ, nge bii wi u bɔm nɔrumɔ u debumɔ win mɛron mi.

12 Ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, kon de bɔri yendu tu kokuma Yerusalemuɔ nge daarun nim, kpa bwese tukunu nu ka dukia na mi, ya n kpã,

nge daa tɛn nim mu yiba mu bɔɔ saramɔ.

Kon bɛɛ nɔɔri nge mɛ bii mero u ra win bii bɔm kɛ kpa u nɔn sua u taaru swĩi u sɔsu.

13 Meya kon maa bɛɛ nukuru yemiasia Yerusalemu mi, nge mɛ bii mero u ra win bii nukuru yemiasie.

14 Sanam mɛ i ko i ye kpuro wa, bɛɛn gɔru ga koo dora, kpa bɛɛn dam mu wurama nge tom buruku yakasu.

Nɛ, Yinni Gusunɔ, kon nɛn dam sɔɔsi nɛn sɔm kowobun sɔ, kpa nɛn yiberɛba bu nɛn mɔru wa.

15 Wee, na sisi na wãa dɔɔ yara sɔɔ. Ma nɛn tabu kekɛba ba sãa nge woo guna. Na wee n nɛn mɔru kɔsia, kpa n tɔmbu sɛɛyasia ka dɔɔ yari.

16 Domi dɔɔ ka takobiwa nɛ, Yinni Gusunɔ, kon ka tɔmbu kpuro siri. Tɔn dabira ta koo gbi dɔma te.

17-18 Be ba ra n tii dɛɛrasiamɔ ba n daamɔ dãa sɔsɔ, ba n bũu sãamɔ mi, kpa ba n kurusɔ yaa dimɔ ka gunɔnu ka sere maa sese dabinu, be kpurowa kon kam koosia. Domi na ben kookoosu ka ben bwisikunu yɛ.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

### *Mɛnnɔ dãaku*

Wee saa ya tura n ka bwesenu kpuro mɛnna. Ba koo na kpa bu nɛn yiiko wa.

19 Kon nɛn dam yĩreru doke ben suunu sɔɔ. Kon de be ba yara nɛn siribun di bu da bu nɛn yiiko kpara Taasisiɔ, ka Puluɔ, ka Ludio mi tɛn towoba wãa, ka Tubaliɔ ka Yafaniɔ ka sere mi n toma, mi ba n nɛn gari nɔɔre, ba n maa nɛn yiiko waare. 20 Kpa bu ka bɛɛn mero bisibu wurama bwesenu kpuron min di nɛn guu dɛɛrarɔ Yerusalemuɔ, ba n yɔɔwa dumi wɔllɔ ka kekɛ be dumi gawe sɔɔ, ka

amakɛɛba sɔɔ, ka ketɛkunun wɔllɔ, ka sere yooyoosun wɔllɔ. Ba koo ka bu nawa nge mɛ Isireliba ba ra kɛnu doke gbɛɛ dɛɛranɔ bu ka man naawa nɛn sãa yerɔ. 21 Kpa n yãku kowobu gɔsi ben suunu sɔɔ ka be ba koo Lefiban sɔmburu ko. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

22 Nge mɛ wɔn kpaaru ka tem kparamɛ kon ko mu ko n wãa nɛn wuswaaɔ ka baadommaɔ, nge mɛya bɛɛn bweseru ka bɛɛn yĩsira ko n maa wãa sere ka baadommaɔ.

23 Suru kpao baawure sɔɔ ka tɔɔ wɛrarugiru baatere sɔɔ, baawure u ko n da nɛwa u yiira u man sã. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

24 Adama ba ko n da tɔn be ba man seesin gonu wawa nu kpĩ tɔɔwɔ.

Domi kɔkɔ ni nu ko n bu dimɔ, nu n gbimɔ. Dɔɔ wì sɔɔ ba ko n wãa, u n maa gbimɔ. Mɛya ben gonu nu n ko n waabu wã.

## YEREMI

Gusunɔn sɔmɔ Yeremi u sɔawa yɔku kowon bweseru. U nɔni swɔaru wa win tɔmbun suunu sɔɔ. Ba nɔn tusa win garin sɔ. Gusunɔn sɔmɔ Esain biru, n kuawa nge wɔɔ wunɔbu (100) u sere win sɔmburu torua. Win wɔaru sɔɔ, u Yinni Gusunɔn tɔmbu Yudaba kirɔ kua bu ka ben bɔu sɔanu ka ben toranu deri. Ma n kun mɛ, bwese tukunu nu koo na nu bu wɔri. Win gari yi kooru win nɔni biru. Babilonin sina boko u Yerusalemu ka Yinni Gusunɔn sɔa yeru wɔri. Ma u Yudaban sina boko ka tɔn dabinu yoru mwɛɛra u ka da win temɔ. Mɛya Yeremi u maa tɔmbu Gusunɔn gari sɔɔwa u nɛɛ, sɔɔ teeru ben sukum koo wurama yoo ten di.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yeremin sokuru u ka ko Gusunɔn sɔmɔ, wiru 1.
2. Gari yi Yeremi u gerua Yosiasi ka Yoyakimu ka Yoyakini ka sere Sedesiasin waati sɔɔ, wiru 2n di sere wiru 25.
3. Ye ya kooru Yeremin wɔaru sɔɔ, wiru 26n di sere wiru 45.
4. Ye Gusunɔ u gerua bwese tukunun sɔ, wiru 46n di sere wiru 51.
5. Yerusalemu ya wɔruma, wiru 52.

<sup>1</sup> Tire ten gari yi sun sɔmɔ ye Yeremi Hilikiyan bii u kua ka gari yi Yinni Gusunɔ u nɔn sɔɔwa. Hilikiya wi, u sɔawa yɔku kowo goo Anatɔtuɔ, Benyamɛɛn temɔ. <sup>2</sup> Yudaban sina boko Yosiasi Amɔɔn biin bandun wɔɔ wɔkura itase sɔɔra Yinni Gusunɔ u ka Yeremi wi gari kua. <sup>3</sup> U maa ka nɔn gari kua Yoyakimu wi u sɔa Yosiasin bii Yudaban sina bokon waati sɔɔ, ka maa Sedesiasi Yosiasin biin waati sɔɔ sere n ka girari win bandun wɔɔ wɔkura tiasen suru nɔɔbuse. Saa ye sɔɔra ba Yerusalemugibu yoru mwɛɛra ba ka da Babiloniɔ.

### *Gusunɔ u Yeremi soka*

#### *u ka ko win gɔro*

<sup>4</sup> Sɔɔ teeru Yinni Gusunɔ u ka nɛ, Yeremi gari kua u nɛɛ,  
<sup>5</sup> u sere man mɔmɛ nɛn mɛron nukurɔ,  
 u man yɛ saa ba nɔ man marubu kpa.

U man gɔsa u yi nɛnɛm  
 n ka ko win gɔro handunian bwesenun mi  
 bu sere man ma.

<sup>6</sup> Ma na nɔn wisa na nɛɛ, Yinni Gusunɔ,  
 wee na n kpɛ n gari gere tɔn dabinun  
 wuswaaɔ, domi nɛ biiwa.

<sup>7</sup> Adama Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa u nɛɛ,  
 n ku gere mɛ.

Domi bɛn mi u man gɔriɔ kpuro kon dawa.  
 Ye u maa man sɔɔwa kpuro kon ye gerewa.

<sup>8</sup> N ku ben bɛrum ko.  
 Domi u ko n ka man wɔa,  
 kpa u man wɔra karin di.

Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua. <sup>9</sup> Ma u  
 win nɔmu dɛmia u nɛn nɔɔ baba u nɛɛ, wee  
 u win gari doke nɛn nɔɔwɔ. <sup>10</sup> Yen biruwa u  
 maa nɛɛ,

wee gisɔ, u man yiiko wɛ  
 bwesenu ka nin sinambu kpuron wɔllo  
 n ka nu wukiri n sura,  
 kpa n maa wure n nu gira nge dɔa.  
 Mɛya n maa ka nu kɔsuku n kam koosia,  
 kpa n maa wure n nu seeya.

### *Kasinu yiru*

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u maa man bikia u nɛɛ,  
 mba na waamɔ mi.

Ma na nɔn wisa na nɛɛ, dɔru garun kɔasa  
 na waamɔ.

<sup>12</sup> Ma u nɛɛ, na wawa dee dee, domi u ko  
 n tii sɛ u ka win nɔɔ mwɛɛru yibia.

<sup>13</sup> Ma u kpam man bikia u nɛɛ, mba na  
 maa waamɔ mi.

Na nɔn wisa na nɛɛ, wekera na wa sɔɔ  
 yɛsan nɔm geu gia ta man nɔɔ sike ta swɛɛ  
 ta gbisimɔ.

<sup>14</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 geema saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian diya  
 wahala ya koo na yu tem mɛn tɔmbu kpuro  
 wɔri.

<sup>15</sup> U koo sinam be ba wɔa sɔɔ yɛsan nɔm geu  
 gia seeyama

bu na bu Yerusalemu ka Yudan wuu si su tie  
 tabu wɔri

kpa bu Yerusalemu ye tarusi  
 bu sina yen gbɔra kɔnnɔsɔ nge siri kowobu.

<sup>16</sup> U koo win tɔmbu sɛyasia ben kɔsa yen sɔ  
 ye ba ka nɔn deri,

ba bɔnu turare dɔɔ dokea,  
 ma ba bwɔaroku ni ben nɔmu ga kua yiira  
 ba sɔwa.

<sup>17</sup> Adama nɛ, n be sɔɔru koowo,  
 n kpaka sɛka  
 kpa n se n bu sɔ kpuro



ye i ka man deri,  
i ñ maa man nasie.  
Nε, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni  
gerua.

*Isireliba ba s̄awa nge kurɔ*

*wi u kun naane mɔ*

<sup>20</sup> Yinni Gusunɔ u nεε,  
saa yellun di, i tii yoru yara,  
i sugu ka yɔni yi ba raa bεε doke kasuka.  
Ma i nεε, i ñ maa kī i man yoru diiya.  
Ma i da gungunu wɔllɔ ka d̄aa kubenɔ  
i b̄unu gasirimɔ i s̄amɔ.  
<sup>21</sup> Yellu, na bεen bweseru duurawa  
nge resεm d̄aa geeru te ta kpuro kere,  
adama t̄ε, i k̄asa i kua  
nge resεm d̄aa te ta yina.  
<sup>22</sup> Baa ì n wobura ka werem mε mu gεm  
durom mɔ,  
ka mε, ko na n bεen disi yi waamɔwa.  
Nε, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.  
<sup>23</sup> Amɔna i ko kpī i siki i nεε,  
i ñ tii disi koosi,  
i ñ b̄uu wi ba m̄ Baali s̄awa.  
I bεen naasun yira mεeriɔ wɔwa sɔɔ.  
I de i wura ye i kua,  
bεε be i s̄aa nge yooyoo niu  
ge ga b̄osu ga durɔbu kasu.  
<sup>24</sup> Bεε be i s̄aa nge gbeeku keteku niu  
ge ga gbaburun d̄ɔne mɔ.  
Gen yɔɔbun saa sɔɔ,  
ga ra n yɔɔkumɔwa,  
goo kun kp̄ε u gu ȳrasia.  
Keteku dwaa ye ya gu kasu kpuro,  
ya ku ra wasire yu ka gu wa.  
Domi ya ra gu deemɔwa gen yɔɔbun saa sɔɔ.  
<sup>25</sup> Bεε Isireliba, na nεε,  
i ku b̄unu gasiri sere bεen baranu nu diira,  
kpa nim n̄aru gu bεε go.  
Adama i ñ wure.  
Ma i nεε, n ñ koorɔ,  
domi niya i kī,  
i ko maa nu sw̄i i s̄awa.

*Ba koo Isireliba s̄eyasia*

<sup>26</sup> Nge mε sekuru ta ra gbεnɔ mwe  
bà n n̄un mwa subaru sɔɔ,  
nge m̄ya bεε Isireliba ka bεen sinambu  
ka bεen wirugibu ka bεen ȳaku kowobu  
ka Gusunɔn s̄amɔbu i ko i sekuru wa.  
<sup>27</sup> Domi i b̄uu d̄aru sokumɔ bεen baaba,  
ma i maa kperu sokumɔ bεen mero.  
Wee bεε Isireliba kpuro i man biru kisi,

i ñ maa man mεirimɔ.  
Adama ì n w̄aa wahala sɔɔ,  
i ra nεεwa, n seema n bεε faaba ko.  
<sup>28</sup> Bεε Yudaba, bεen bw̄aroku ni i tii sekua  
nu ka bεen wusu geeru nε mi,  
mana nu w̄aa.  
Nu seewo nu bεε faaba ko wahalan saa sɔɔ  
n̄u n koo kpī.

<sup>29</sup> Mban s̄ona i ka man sikirinamɔ.  
Wee bεε kpuro i ñ ka man ȳre.

<sup>30</sup> Kam s̄ɔra na bεε s̄eyasia.

I ñ n̄en s̄eyasia bi garisi ḡanu.

I Gusunɔn s̄amɔbu w̄ari i go

nge mε gbee sunɔ ga ra yaa w̄ari gu go.

<sup>31</sup> Bεε Isireliba, bεε be i tie, i nε, Yinni  
Gusunɔn gari swaa dakio i nɔ.

Na bεε s̄awɔwa nge tem mi ḡanu ku ra  
kpi?

Na bεε s̄awɔwa nge yam w̄ɔku nanumgiru?

Mban s̄ona bεε n̄en t̄ambu i gerumɔ i m̄,

i tii mɔ,

i ñ ḡosiramamɔ n̄en mi.

<sup>32</sup> W̄andia u ra win bura ȳanu duari ro?

Kurɔ kpao u ra win s̄anditia duari?

Amɔna bεε n̄en t̄ambu i ka man duari n ka t̄e  
mε,

na ñ mam yen t̄onun geeru ȳε.

<sup>33</sup> I durɔ dama bwisi m̄ sere kurɔ tanɔbu ba  
yi ḡiamɔ bεen min di.

<sup>34</sup> Wee t̄on be ba ñ toren yem mu yiba bεen  
yabenɔ

be, be i ñ ka ḡaa k̄sunu ganu mwe.

<sup>35</sup> Ka mε, i tii sokumɔ be ba d̄εere.

Ma i m̄, nε, Yinni Gusunɔn m̄aru yu bεε  
doonari.

Adama kon bεε siribu soku ȳen s̄ i m̄, i ñ  
durum mɔ.

<sup>36</sup> Mban s̄ona i sirene i ka swaa k̄osi.

Egibitigiba koo bεε sekuru doke

nge mε Asirigiba bεε kua.

<sup>37</sup> Kpa i yari min di i n tuke.

Domi nε, Yinni Gusunɔ na be i naane s̄aa mi  
yina.

I ñ maa somiru garu wasi ben min di.

*Isireliba*

*ba s̄awa naane sarirugibu*

**3**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u maa nεε,

goo ù n win kurɔ yina,

ma kurɔ wi, u da u durɔ goo sua,



durə guro wi, u ra maa kurə wi naa de?  
Aawo. U n kua mε, ya koo win tem disi  
doke.

Adama bεε Isireliba, i kua mε.

I da i būu dabiru sāamə,

ma i kī n maa bεε mwaama.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

<sup>2</sup> I seewo i mεeri guunu gia,

kpa i wa nge guuru gara wāa tən mi i n būnu  
sāwa.

Wee, i ra būnu kasu

nge mε kurə tanə u ra win kīnasibu kasu.

I sāa nge Daarubu swaa dio be ba ra n tambu  
mara swεε sɔɔ.

Ma i tem mε disi doke bεen būu gasiribu ka  
bεen nuku kōsurun sɔ.

<sup>3</sup> Yen sōna gura kun tārāmə

bu sere nεε, ya koo nε.

Adama ka mε,

i būnu gasirimə i dɔɔwa.

Sekura kun bεε mɔ.

<sup>4</sup> Wee tε, i man nɔɔguru suemə i mɔ,

i man nɔɔguru mɔ i gerumə

nɛna na sāa bεen baaba,

i maa man kīwa saa bεen piiburun di.

<sup>5</sup> Ma i bikiamə,

ko na n ka bεε mɔru sāawa sere ka  
baadommə?

Bεε Isireliba, yeniwa i ra n gerumə,

adama i kōsa mɔ i dɔɔ

nge mɛn nɔɔ i kī.

### *Yudaba ka Isireliba,*

#### *i de i gōru gōsia*

<sup>6</sup> Yudaban sina boko Yosiasin waati sɔɔ,

Yinni Gusunə u Yeremi sɔɔwa u nεε, a wa ye

Isireliba ba mɔ? Ba sāawa mɛm nɔɔ sariba.

Wee, ba da mi gungunu ka dāa kubenu

wāa kpuro, ba būnu sāamə. <sup>7</sup> Ma nε, Yinni

Gusunə na tii sɔɔwa na nεε, bə n yeniba

kpuro kua, ba koo wurama nɛn mi. Adama

ba n wuramε. Ben mero bisibu, Yudan

bweseru te ta sāa nge kurə naanε sarirugii,

ben tii ba wa mε. <sup>8-10</sup> Isireliba ba tem mε disi

doke ben būu gasiribun sɔ ka ben sekuru

sarirun sɔ te baawure u gerumə. Ma ba būu

sāamə kpenu ka dānun nuurə. Yen sōna na

bu yina ma na bu yinabun tireru wε. Ka mε,

na wa Yudaba ba n bεrum kue. Ba dawə ba

būnu gasira ben tii. Ba n wuramε nɛn mi ka

ben gōru kpuro. Weesu sɔɔra ba yɔ.

<sup>11</sup> Yinni Gusunə u maa Yeremi sɔɔwa u

nεε, baa mε Isireliba ba sāa mɛm nɔɔ sariba,

ba sanə bo ka sere Yudaba. <sup>12</sup> Yen sɔ, a doo

sɔɔ yēsən nəm geu gia a Isireliba gari yini sɔ  
a nεε,

bu wurama, na n ka bu nɔnu kōsu mεerimə.

Domi na sāawa wənwəndugii.

Na ku ra mɔru ko n ka tε.

<sup>13</sup> Bu gesi ben durum wuro.

Bu wuro ma ba n ka man yōre,

nε, Gusunə ben Yinni.

Domi ba da ba būnu gasira dāa kubenə.

Ba yina bu nɛn gari swaa daki.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

### *Yinni Gusunən tambu*

#### *ba koo wurama win mi*

<sup>14</sup> Bu wurama nɛn mi, be, bii mɛm nɔɔ

sariba. Domi na sāawa ben Yinni. Kon be

ba tie yarama wuu sɛn mi ba wāa kpuron di,

baa n n tən turon na, n kun mε yiru. Kpa n

ka bu wurama nɛn mi Siɔniə. <sup>15</sup> Saa ye sɔɔ,

kon bu kparobu wε be nɛn gōru ga kī. Kpa

bu bu kpara ka bwisi, ka laakari.

<sup>16</sup> Ba koo marura bu dabia tem mε sɔɔ.

Sanam mε sɔɔ, ba koo man gia. Ba n maa

nɛn woodan kpakororun gari mɔ. Goo kun

maa ten bwisikunu mɔ. Goo kun maa tu

yaayamə u nεε, mana ta wāa. Goo kun maa

ten kəsire mɔ. <sup>17</sup> Saa ye sɔɔ, nɛn sina gona

ya ko n wāawa Yerusalemuə. Kpa bwese ni

nu tie kpuro nu maa menna mi, nɛn yīsirun

sɔ. Ba n maa ben bwisi kōsi swīimə. <sup>18</sup> Saa

ye sɔɔ, Yudaba ka Isireliba ba koo menna bu

ko tia. Domi ba koo wurama sannu saa sɔɔ

yēsən nəm geu gian di. Kpa bu sina tem mε

sɔɔ mε na ben baababa wε ba tubi di.

<sup>19</sup> Nε, Yinni Gusunə na gerua na nεε,

kon daa bεε Isireliba kowa nɛn bii kīnasibu,

kpa n bεε tem gem wε

mε mu buram bo handunia yeni sɔɔ.

Na raa tamaa i ko man sokuwa bεen Baaba,

kpa i ku maa man deri.

<sup>20</sup> Adama i man tɔnu kam kom kua

nge mε kurə naanε sarirugii u ra win durə

kue.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

<sup>21</sup> Wee, nɔɔ gagu ga nɔɔra guuru wallo.

Ase Isirelibara ba kuuki mɔ ba būnu

kanamə,

domi ben sanu sanusu kpuro su sankira,

ba nε, Gusunə ben Yinni duari.

<sup>22</sup> Bεε, bii mɛm nɔɔ sariba, i wurama nɛn mi.

Kon bεε bεen mɛm nɔɔbu sariru suuru kua.

Ma Isireliba ba nεε, Gusunə, wuna a sāa

bεsɛn Yinni.

Bεsε wee, wunɛn miya sa wee.

23 Geema bũu ni sa raa sãamɔ guunu wollo  
sa kuuki mɔ,  
nu sãawa weesu.  
Adama Gusunɔ bɛsɛn Yinni,  
wuna a sãa bɛsɛ Isireliban faaba kowo.  
24 Wee, saa bɛsɛn birun di sa waamɔ bũu wi  
ba mɔ Baali,  
wiya u bɛsɛn baababan gbean dīanu di  
kpuro,  
ka maa ben yāanu ka ben ketɛba ka sere ben  
bibu.  
Ma ba sekuru wa.  
25 Su kpuna sekuru sɔɔ  
kpa su bɛsɛn bɛɛɛ sariru wukiri nge  
bekuru.  
Domi bɛsɛ ka bɛsɛn baababa  
sa wunɛ Gusunɔ bɛsɛn Yinni torari.  
Saa bɛsɛn birun di n ka gisɔ girari  
sa n wunɛn gere wure.

#### 4

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
bɛɛ Isireliba,  
i n kī i wurama nɛn mi, i ko kpī i wurama.  
In bɛɛn bũu sãaru deri, i n maa yaayaare mɔ,  
2 i n da bõre gem sɔɔ ka gõru dɛɛrɔ,  
i nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn wāaru,  
saa yera bwese tukunu nu koo domaru wa  
nɛn min di,  
kpa bu woo kana nɛn sɔ.  
3 Nɛ, Yinni Gusunɔwa na bɛɛ Yudaba ka  
Yerusalemugibu sɔmɔ na mɔ,  
i gbee kpaanu kasirio, i dāa dɔɔ go.  
I ku ra maa bɛɛn dīanu duure sãki sɔɔ.  
4 Geema, i bangɔ sãa wasi sɔɔ.  
Adama n tiewa i man tii wɛ,  
kpa nɛn mɔru yu ku raa yabura nge dɔɔ,  
wi goo kun kpɛ u go,  
domi bɛɛn nuku kɔsuru ta kpã.

#### *Ba Yudaba wɛrima*

5 Yeremi u nɛɛ,  
i Yudaba sɔɔwɔ kpa i gbāra Yerusalemuɔ.  
I kɔba soowo tem mɛ kpuro sɔɔ.  
I nɔɔgiru suo ka dam i nɛɛ,  
bu mɛnnama bu da wuu si su gbāranu mɔ  
sɔɔ.  
6 Bu gidi b̄ara sueyo Siɔni gia  
bu duki yakuro bu ku yōra.  
Domi Gusunɔ u koo de kɔsa yu na  
saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di.  
7 Yibɛɛ be ba ra bwesenu kam koosie  
ba seewa ben wāa yerun di nge gbee sunɔ  
ge ga tii dɛmiamɔ gen bweun di,

ba wee bu ka tem mɛ kam koosia.  
Bɛɛ Yudaba, ba koo bɛɛn wusu kɔsuku  
kpa su ko bansu.  
8 I saaki sebuo nuku sankiranun sɔ  
kpa i swī i weeweenu ko,  
domi Yinni Gusunɔn mɔru kun sun  
doonarimɔ.  
9 Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
yen tɔɔ te sɔɔ,  
sina boko ka win sina asakpɔbu ba koo  
mwia kpana  
kpa yāku kowobu bu biti soora,  
kpa Gusunɔn sɔmɔbu bu nɔsu nɛnɛ,  
10 bu nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ  
na be, Yudaba ka Yerusalemugibu nɔni  
wɔkua  
ye na nɛɛ, ba koo b̄ari yendu wa.  
Wee tɛ ba woburu sɔndi ben wīinɔ.

#### *Yibɛɛba ba Yudaba sikerɛnɛ*

11 Saa ye sɔɔ, kon bu sɔ n nɛɛ,  
wee, woo ga wee saa gbaburun guunun di,  
gu ka nɛn tɔmbu Yudaba swee.  
Woo ge, ga n sãa fɛɛ fɛɛ  
nge ge ba koo ka dobi sara.  
12 Ga ko n dam mɔwa.  
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na gu sokusiamɔ.  
Tɛwa kon bu siri.  
13 Ma Yudaba ba nɛɛ,  
gbera sun di, domi sa kam kua.  
Wee, wi u koo sun kam koosia u sīimɔ nge  
guru wiru.  
Win tabu keke yi sãa nge guru woo.  
Ma win dumi yi gunɔ bakeru sãabu kere.  
14 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
bɛɛ Yerusalemugibu,  
sere saa yerà i kī i n kɔsa bwisikumɔ.  
I bɛɛn gõrusu dɛɛrasio, kpa i faaba wa.  
15 I swaa dakio gari yi ba ka na Danun tem  
di  
ka Efaraimun guunun di  
ba nɛɛ, kɔsa wee.  
16 I ye bwesenu kpuro nɔsio.  
Kpa i ye Yerusalemugibu sɔ i nɛɛ,  
yibɛɛba ba wee saa tontonden di.  
Ba koo Yudaban wusu tabun kuuki koosi.  
17 Kpa bu Yerusalemu sikerɛna  
nge be ba gberu kɔsu.  
Domi yen tɔmbu ba man seesi.  
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.  
18 Bɛɛ Yudaba, geema wahala ya bɛɛ nɔni  
sɔɔwa sere bɛɛn woo sɔndɔ.

Adama ya sãawa beɛn kom kōsum ka beɛn  
nuku kōsurun are.

*Yeremi u wasikiramɔ*

*win tɔmbun wahalan sɔ*

<sup>19</sup> Yeremi u nɛɛ,

nɛn nuki man wuririmɔ ma nɛn torora  
kara.

Na n̄ kpɛ n̄ nɔɔ mari wahala yenin sɔ.

Na tabun kɔba nɔɔmɔ. Bu wee.

<sup>20</sup> Ba sun nɔɔsiamɔ ma ba wuu dabinu  
kɔsuka.

Tem mɛ kpuro mu kam kobu dɔɔwa.

Subaru sɔra ba na ba beɛn tabu kowobun  
kuu bekuruginu wukura.

Ma ba nu gura ba ka doona.

<sup>21</sup> Sere domma na kon yiberɛban gidi bɔra  
waamɔ,

kpa na n̄ kɔban swĩi nɔɔmɔ tãa tãa.

<sup>22</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

wee, nɛn tɔmbu ba n̄ bwisi mɔ.

Mɛya ba n̄ man yɛ.

Ba sãawa gari bakasu.

Ba kōsan kobun bwisi mɔ,

adama ba n̄ gean kobu yɛ.

*Kam kobu wee*

<sup>23</sup> Na tem mɛɛra ma mu sãa bitam,  
gãanu sari mɛn wɔllɔ.

Na maa wɔllu mɛɛra,

na deema yam bururam sari mi.

<sup>24</sup> Na guunu mɛɛra, na wa wee,  
nu wɔruma. Ma gungunu nu bãarimɔ.

<sup>25</sup> Na maa mɛɛra na wa wee,  
tɔnu sari tem sɔɔ.

Ma gunɔsu su yarina kpuro.

<sup>26</sup> Na tem mɛɛra mɛ mu raa sãa tem gem.

Na deema wee, mu kua tem saaram.

Ma wuu si su wãa mi, su wɔruka.

Yinni Gusunɔwa u ye kua win mɔrun saabu.

<sup>27</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

u koo tem mɛ gɔsia tem saaram,

adama u maa nɛɛ,

u n̄ derimɔ mu n̄ sãa mɛ ka baadommaɔ.

<sup>28</sup> Yen sɔ, tem mu ko n̄ gɔɔ wooru sɔ,  
kpa wɔllu tu yam tĩra.

Domi u himba yi kɔ, u n̄ maa biru wurɔ.

<sup>29</sup> Ye wusu kpuron tɔmbu ba maasɔbu ka  
ten towobun wɔkinu nua,  
yera ba duki yakikira kpuro.

Gaba wɔriki dãa sɔsɔ ma gaba dua kpee  
baaba sɔɔ.

Ba wuu si deri su kua bansu.

<sup>30</sup> Wunɛ Yerusalemu, buraru mba kaa maa  
tii kua.

Kaa tii beku wunɔmgiru kasuawa a dewe,  
kpa a wuran saba sebe, kpa a kiro doke?

Kam sɔra kaa tii buraru kua.

Wee wunɛn kĩnasibu ba nun tusa  
ba kasu bu nun go.

<sup>31</sup> Na wuri ka weeweenu nɔɔmɔ  
nge tɔn kurɔ wi u yiire u kĩ u win bii gbiikoo  
ma.

Ase Yerusalemun nɔɔwa ga nɔɔramɔ mi.

Ya wom gabamɔ, ya nɔma demie ya mɔ,  
ya kam kuawa.

Wee yen yiberɛba ba ye sɛre, ya gɔɔ dɔɔ.

*Yerusalemugibun toraru*

**5**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

beɛ Yerusalemugibu, i beɛn swɛɛ kpuro  
swĩiyɔ.

I doo ka mi tɔmba ra mɛnne i kasu

i n̄ ko i goo wa wi u ra ko dee dee

ma u ra gem gere.

I n̄ yɛro wa,

saa ye sɔra nɛ, Yinni Gusunɔ, kon beɛn  
durum wɔka.

<sup>2</sup> Ma Yeremi u nɛɛ,

wee, ba ra n̄ bɔrumɔ ba n̄ mɔ,

ka Yinni Gusunɔn wãaru,

adama weesu sɔra ba bɔri yi mɔ.

<sup>3</sup> Yinni, n̄ n̄ wi u gem swĩi, wiya a kasu?

Wee, a bu sura adama ba nun atafiru kua.

A bu nɔni sɔɔwa, adama ka mɛ, ba n̄ gãanu  
gie.

Ben gɔru ga bɔbiawa nge kperu.

Ba yina bu wurama wunɛn mi.

<sup>4</sup> Ma na nɛɛ, ba sãawa nge bibu,

ba mɔwa nge gari bakasu.

Domi ba n̄ wunɛn swɛɛ yɛ,

ba n̄ maa wunɛn woodaba yɛ.

<sup>5</sup> Kon gɔsira n̄ da be ba bukuren mi,

kpa n̄ ka bu gari ko.

Domi be, ba wunɛn swɛɛ yɛ,

ba maa wunɛn woodaba yɛ.

Wee, ben tii ba nun yina

nge yãa te ta wɛɛ yina

ma ta yi kasuka.

<sup>6</sup> Yen sɔna b̄a n̄ dua dãa sɔɔwɔ,

gbee sinansu su ra bu go.

B̄a n̄ dua yakasɔ,

gbeeku b̄onu nu ra bu go.

Ma musuku gbeeku ga ra bu yɔru bwɛɛye

ben wuun gb̄ararun k̄onnɔwɔ,

be ba yara min di,

gu ka bu sēre gu kasuku.  
Domi ben toranu nu dabia.  
Ben naane sariru ta kpā.

<sup>7</sup> Yinni Gusunə u nεε,  
mban sōna kon nen tɔmbun durum wəka.  
Domi wee, ba man deri  
ma ba b̄rumə ka b̄nun yīsinu.  
Na bu debia,  
adama b̄na ba ka arukawani b̄kua  
ba nu gasirimə.

<sup>8</sup> Ba sāawa nge dum dwεε yi yi deba  
yi wuri m̀ yi kurəbu gire.  
Nge mēya ba ra n ben berusebun kurəbu  
naa gire,  
ba n kpeeki m̀.

<sup>9</sup> Mban sōna na n̄ ko n bwese teni m̄ru  
kəsie,  
kpa n tu s̄yasia yenin s̄.

<sup>10</sup> Nε, Yinni Gusunə,  
kon bu yibereba surema,  
be, be ba sāa nge nen resem gbaaru.  
Ba koo ten kara sura  
kpa bu ten dāa kāasi b̄əri yi yi n̄ sāa negii.  
Adama ba n̄ gbaa te kam koosiamə kpuro.

<sup>11</sup> Mēya kon ko domi Isireliba ka Yudaba  
ba n̄ ka nε turo ȳre.  
Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

### *Ye ya koo Isireliba deema*

<sup>12</sup> Yinni Gusunə u nεε,  
Isireliba ba man siki  
ba nεε, na n̄ dam gam m̄.  
K̄sa kun maa bu deemamə.  
Ba n̄ tabu wasi,  
ba n̄ maa ḡoru wasi.

<sup>13</sup> Nen s̄m̄bun gari yi maa sāawa nge wom  
dirum.

Ben goo ku ra bu gari gee s̄.  
Ba maa gerumə ba m̀,  
s̄m̄ ben gari yi w̄ri ben tii s̄.

<sup>14</sup> Yen s̄, nε, Gusunə, w̄llu ka tem Yinni,  
na nεε, ye ba ka gerua mε,  
wee, nen gari yi ko n sāa nge d̄o wune  
Yeremin n̄o s̄o,  
kpa nen t̄n be, ba n sāa nge dāa ye d̄o wi, u  
koo mwa.

<sup>15</sup> Tē b̄εε nen t̄mbu, Isireliba,  
kon b̄εε bweseru garu surema tontonden  
di.

Bwese te, ta dam m̄  
ta raa maa w̄awa saa yellun di.

I n̄ maa ten barum n̄omə.

<sup>16</sup> Ba sāawa tabu durəbu be kpuro.

Ben s̄εnun saabu,  
gonu ra n yibawa sikaa.

<sup>17</sup> Bwese te, ta koo b̄εεn d̄ianu kam koosia,  
ka b̄εεn bibu, ka b̄εεn yaa sabenu, ka b̄εεn  
dāa marum,  
kpa bu b̄εεn wuu si su gb̄aranu m̄o tabu  
w̄ri,  
bu kəsuku,  
s̄i s̄o b̄εεn ȳiyəbu wāa.

<sup>18</sup> Adama yen t̄o te, n n̄ b̄εε kpuro kon  
kam koosia. <sup>19</sup> Tē Yeremi, b̄a n nεε, mban  
sōna nε, Gusunə ben Yinni na bu yenin  
bweseru kuammε, kaa bu wisiwa a nεε, ba  
man deri ba ka t̄n tukobun b̄nu na ben  
temə ba sāamə. Nge mēya ben tii ba koo d̄a  
bu t̄n tukobu s̄a tem tukumə.

### *Gusunə u win t̄mbu kirə m̀*

<sup>20</sup> Yinni Gusunə u nεε,  
i Yakəbun bweseru s̄ow̄,  
be, be ba sāa Yudaba, i nεε,  
<sup>21</sup> bu swaa dakio ye na bu s̄omə.

Ba sāawa nge w̄kobu, ba n̄ bwisi m̄.  
Ba n̄ni m̄, adama ba n̄ yam waamə.  
Ba swasu m̄, adama ba n̄ gari n̄omə.

<sup>22</sup> Ba n̄ koo man nasia?  
Ba n̄ koo diiri nen wuswaa?  
Nena na dera yani s̄eri yi nim w̄kun nim  
gunua.

Ma na nεε, mu n̄ maa saramə  
mi na m̄n n̄o bura yeru yi mi.  
Miya mu ko n wāa sere ka baadommaə.  
Baa mε nim kurenu nu ra se, nu n̄ dam m̄.  
Baa mε nu ra w̄ki, mu ku ra gam de.

<sup>23</sup> Adama be, nen t̄mbu, ba sāawa m̄m n̄o  
sariba.

Ba ra ka man m̄ru ko kpa bu man deri.

<sup>24</sup> Ba ku ra tii s̄ bu nεε,  
bu nε, Yinni Gusunə nasia,  
nε wi na ra bu gura w̄  
w̄o ka w̄o yen saa s̄o,  
kpa n maa saa yi bu ka d̄ianu ḡ.

<sup>25</sup> Ba n yē ma ben durum ka ben toranun  
s̄na

ba ku ra maa doma ten bweseru wa.

<sup>26</sup> Domi ben suunu s̄o t̄n k̄soba wāa.  
Ba ra t̄mbu ȳri beriewa bu ka bu mw̄eri  
nge be ba ra gun̄su taa yinū.

<sup>27</sup> Takiwa ya ra n yiba ben yenusə,  
nge mε gun̄ taason gun̄ diru  
ta ra n gun̄su yiba.

Nge mēya ba kuura ma ba dam kua.

<sup>28</sup> Ba d̄ia geenu di ma ba b̄ria.

Ba ra k̄sa kowa yu banda.



Ba ku ra ka gobeku yine, ñ kun me sãaro.

Ba ku ra bu ben gem wẽ.

Kpa ben tii ba n kuurama.

<sup>29</sup> Mban sãna na ñ kon bwese teni m̄ru  
kãsie,

kpa n bu seeyasia yenin sã.

<sup>30</sup> Wee, nen tamba gãa kãsunu m̄ tem me  
sã.

<sup>31</sup> Ben sãmbu ba gari weesugii m̄.

Ma yãku kowobu ba ben tiin arufaani kasu.

Ma nen tambu ba bu yen dam kẽma.

Sanam me kpuro ya koo n̄ru ko, amona ba  
koo ko.

*Yiberba ba Yerusalemu tarusi*

## 6

<sup>1</sup> B̄e Benyam̄eba,

i duki yakuro Yerusalemun di.

I kãba soowo Tekoa.

I ȳireru koowo B̄eti Haker̄emu.

Domi n̄ni swãa bakaru ka kam kobu sisi,  
saa são ȳesan n̄m geu gian di.

<sup>2</sup> Ba koo Yerusalemu, wuu bur̄o ge kãsuku.

<sup>3</sup> Wee, tamba ye w̄rim wee  
nge kparobu ka ben yaa sabenu.

Ba ben sansani gira ba ka ye sikerena.

Ben baawure u win bweu mwa, wi ka win  
tabu kowobu.

<sup>4</sup> Ba kuuki m̄ ba m̄,

i de su se são são gbãara su wuu ge w̄ri.

Adama t̄e são kpa, yam maa t̄iram̄.

<sup>5</sup> N n men na, i de su se w̄kuru  
su da su gen dii geenu kãsuku.

<sup>6</sup> Ma Yinni Gusun̄o u bu sãowa u n̄e,  
bu dãa b̄ario kpa bu ka ye sasanu gira  
bu ka Yerusalemu sikerena, bu ye seeyasia  
ȳen sã yen tamba dam d̄orenama.

<sup>7</sup> Nge me dak̄o ya ra nim sw̄i mu n kokum̄,  
nge meya Yerusalemu gibu nuku kãsuru  
ta ra n sãosiram̄.

Daa b̄ob̄oya ka kam kobun kookoosun  
gariya

yi ra n n̄oram̄ mi.

Na ra n waam̄ baadomma  
ba tambu n̄ni sãom̄ ba bu m̄era m̄.

<sup>8</sup> N n men na, b̄e Yerusalemu gibu,

i nen sãosiru laakari koowo,

kpa n ku ra nen tii gawa saa b̄een min di  
n b̄een tem kam koosia.

*Isireliba*

*ba kua m̄em n̄obu sariba*

<sup>9</sup> Gusun̄o, w̄llu ka tem Yinni, u Yeremi  
sãowa u n̄e,

ba koo Isireli be ba tie gura mam mam

nge me ba ra dãa binu s̄ari

ba kun gãanu deri.

<sup>10</sup> Ma Yeremi u wisa u n̄e,

wara kon gari sã, kpa n n̄n kir̄o ko.

Wara koo man swaa daki.

Wee, ba swaa tau. Ba ñ kp̄ẽ bu laakari ko.

Ben mi, wun̄e Yinni Gusun̄an gari

yi ra bu sekuru kowa.

Ba ku ra kã bu yi n̄.

<sup>11</sup> Yinni Gusun̄o,

wee, na ka t̄n be m̄ru m̄ wunen sã.

Na kpana n tii nen̄e.

Ma Yinni Gusun̄o u n̄e,

a de m̄ru ye a man kuamme mi,

yu w̄ri bibu são be ba dweem̄ dãa saan̄o,

ka sere maa aluwaasiban wuunu são.

Domi kur̄abu ka dur̄abu ka t̄akanu,

kpurowa ba koo gura bu ka doona.

<sup>12</sup> Kpa ben ȳenusu su ko gabugisu

ka ben gbea ka ben kur̄abu.

Domi kon tem me kpur̄on tambu nen dam  
sãosi.

Ne, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

<sup>13</sup> Domi saa bw̄ebw̄ebun di sere ka  
damgib̄o,

ben tii tiin arufaaniwa ba ra n naa gire.

Nen sãmbu ka yãku kowobun tii,

ba ra n weesu m̄wa.

<sup>14</sup> Ba ra n nen t̄mbun wahala atafiiru  
sãawa,

ba n m̄, alafia wãa,

adama alafia gaa sari.

<sup>15</sup> N ween̄ewa sekuru ta n bu m̄,

kãsa ye ba m̄n sã,

adama ba ñ sekuru m̄.

Ba ñ mam wure ma ba tore.

Yen sãna ba koo w̄ruma bu gbi.

Ba koo fukura bu w̄ruku

d̄oma te kon bu seeyasia.

Ne, Yinni Gusun̄owa na yeni kpuro gerua.

<sup>16</sup> Yinni Gusun̄o u win tambu sãowa u n̄e,  
i seewo i sw̄e m̄eri

i b̄een yellun swaa bura ye kasu i sw̄i,

kpa i wa i n wãa b̄ari yendu são.

Adama ba wisa ba n̄e,

sa ñ ye sw̄im̄o.

<sup>17</sup> Gusun̄o u n̄e,

na b̄e kãsobu w̄

i ka ben kãban sw̄i swaa daki.

Adama ba wisa ba n̄e,

sa ñ swaa dakimɔ.

<sup>18</sup> Yen sɔ, u nɛɛ, bɛɛ bwese ni nu tie,  
i swaa dakio i nɔ ye ya koo nɛn tɔmbu  
deema.

<sup>19</sup> Bɛɛ temgibu, i waawo.

Wee kon nɛn tɔmbu kɔsa sure.  
Yera ya ko n sɔa ben bwisikunun are.  
Domi ba ñ nɛn gari swaa daki,  
ma ba nɛn woodaba gema.

<sup>20</sup> Na ñ ben turare ye ya wee Seban di  
ñ kun mɛ dɔa kiku nubu duroruguu  
ge ba ka na saa tontonden din bukata mɔ  
sɔarun sɔ.

Na ñ ben yaku dɔɔ mwaararuginu kɔ.  
Mɛya ben yaku ni nu tie, nu ñ maa man  
wɛremɔ.

<sup>21</sup> Yen sɔna kon bu sokuratia dokea,  
kpa baababa ka ben bibu,  
tɔnu maa ka win bɔrɔ  
bu sokura mi bu gbi.

*Ba koo Isireliba wɔrima*

<sup>22</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
wee bweseru gara sisi  
saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di  
mi n toma.

Bwese ten tɔmbu ba dam mɔ.

<sup>23</sup> Ba tennu ka yaasi nɛni.

Ba nuki sosu, ba ñ wɔnwɔndu mɔ.  
Ma ba kukirimɔ nge nim wɔkun nim.

Ba yɔɔwa dumi wɔllɔ,  
ma ba yɔ swɛɛ swɛɛ, ba tabun sɔɔru sɔa  
bu ka wunɛ Yerusalemu wɔri, wunɛ wi a sɔa  
Siɔni.

<sup>24</sup> Yerusalemugiba nɛɛ,  
ye sa ben labaari nua,  
yera bɛsɛn gɔma dwiiya.  
Sa wurura nge tɔn kurɔ  
wi u yiire u kɔ u ma.

<sup>25</sup> Goo u ku raa yari u da swɛɛɔ.  
Goo ku raa maa yari u da yakasɔ.  
Domi yiberɛba ba wɔa mi,  
ba ben takobiba nɛni.  
Tɔmba bɛrum soore baama.

<sup>26</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
bɛɛ nɛn tɔmbu, i saaki pɔra sɛkeo  
kpa i tii torom wisi nuku sankiranun sɔ.  
Bɛɛn baawure u gɔɔ swɔiyɔ  
nge wi u win bii teereru bia.  
I wuri koowo ka nɔni yɔresu.  
Domi wi u koo bɛɛ kpeerasia  
u koo bɛɛ wɔriwa subaru sɔɔ.

*Isireliba ba swaa tau*

<sup>27</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

wunɛ Yeremi, na nun yi a ka nɛn tɔmbu  
sɔwa  
nge mɛ seko u ra sii geesu sɔwe,  
kpa a ka ben daa gia.

<sup>28</sup> Ma Yeremi u nɛɛ,  
tɔn be, ba sɔawa wee kowobu ka mɛm nɔɔ  
sariba.  
Ba bɔɔbuwa nge sisu. Be kpuro ba  
sankirewa.

<sup>29</sup> Bɔ n sisu ka pɛɛrum dɔɔ doke ba wure,  
ye kpuro ya ra yandewa,  
kpa pɛɛrum mɛ, mu sii si sɔwa.

Adama kam sɔɔra ba Isireliba sɔwa.  
Ben tɔn kɔsobu ba ñ wunaramɔ,

<sup>30</sup> ma ba bu sokumɔ sii si su ñ gea sɔa.  
Domi Yinni Gusunɔ u bu biru kisi.

## 7

*Yeremi u waasu mɔ*

*Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ  
(I maa mɛɛriɔ 26:1-19)*

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> a  
doo a yɔra nɛn sɔa yerun kɔnnɔwɔ a nɛɛ,  
yeniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ,  
be Yudaba, be, be ba ra gesi du saa kɔnnɔ  
minin di bu ka man sɔ, bu swaa dakio bu  
nɔ. <sup>3</sup> Nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na  
wɔllu ka tem mɔ, na gerua na nɛɛ, bu ben  
sanu sanusu ka ben daa kɔsio. Saa yera kon  
de ba n wɔa tem mɛ sɔɔ. <sup>4</sup> Bu ku ben naane  
doke dii teni sɔɔ ba n mɔ, nɛ, Yinni Gusunɔn  
sɔa yera mi! <sup>5</sup> Bɔ n ben sanu sanusu ka  
ben daa kɔsa, ma ba gea kuanammɛ, <sup>6</sup> ma  
ba kun sɔbu ka gɔminibu ka gobekuba dam  
dɔremɔ, ma ba kun maa tɔnu wi u kun  
gɔanu kuen yem yarimɔ, ma ba kun bɔnu  
sɔamɔ ni nu koo de bu kam ko, <sup>7</sup> saa yera  
kon de ba n wɔa tem mɛ sɔɔ mɛ na ben  
baababa wɛ, ba n mɔ sere ka baadommaɔ.

<sup>8</sup> Adama wee gari weesugiiya ba naane  
sɔa yi yi ñ arufaani gaa mɔ. <sup>9</sup> Ba ra n  
gbɛnimɔ, ba ra n tɔmbu goomɔ, ba ra n  
sakararu mɔ, kpa ba n nɔɔ mwɛɛ weesuginu  
mɔ, kpa ba n bɔu wi ba mɔ Baali turare  
dɔɔ dokeammɛ, kpa ba n maa bɔu sɔaru mɔ  
te ba ku ra raa ko. <sup>10</sup> Kɔsi yiniwa ba ra n  
mɔ, kpa bu sere na bu yɔra dii tɛn mi ba ra  
man sɔ ba n mɔ, sa yakiara yiberɛban nɔman  
di. <sup>11</sup> Ba tamaa dii tɛn mi ba ra man sɔ ta  
sɔawa gbɛnɔbun wɔa yeru? Domi mɛsuma  
na waamɔ.

<sup>12</sup> N n mɛn na, bu doo Siloɔ bu yam mi na raa gɔsa bu ka man sã mɛeri. Kpa bu wa nge mɛ na mu kua nɛn tɔmbu Isireliban daa kɔsan sɔ. <sup>13</sup> Tɛ, yɛn sɔ ba kookoo sinin bweseru kua, ma na bu gerusi kpeetim sari adama ba n̄ man swaa daki, na bu soka ma ba n̄ man wurari, <sup>14</sup> yen sɔna kon nɛn sãa yee tɛ sɔ ba ben naane doke ka tem mɛ na be ka ben baababa wɛ kam koosia nge mɛ na Silo kua. <sup>15</sup> Kon bu gira bu tonda nɛn wuswaan di nge mɛ na ben mɛro bisibu Isireliba gira.

### *Gusunɔ u Yeremin*

#### *kanaru yina Yudaban sɔ*

<sup>16</sup> Wunɛ Yeremi, a ku man suuru kana Yudaban sɔ. A ku bu kanaru garu kua. Domi na n̄ nun swaa dakimɔ. <sup>17</sup> A n̄ waamɔwa ye ba mɔ Yudaban wuu marosɔ ka sere Yerusalemun swɛɛ sɔɔ? <sup>18</sup> Bibu ba dãa guramɔ bũu yãkunun sɔ. Ma ben baababa ba ka ye dɔɔ sɔrumɔ bũu sãa yenɔ. Tɔn kurɔba pɛɛ som burimɔ bu ka kiranu ko ni ba koo ka bũu wi ba mɔ Asitaate ka sere maa bũnu ganu sã, kpa bu ka man torari. <sup>19</sup> Adama ka gem, n̄ n̄ nɛ ba torarimɔ, beya ba tii sekuru dokemɔ.

<sup>20</sup> Yen sɔna na nɛɛ, kon de nɛn mɔru yu wɔri nɛn sãa yee te sɔɔ, ka tɔmbu sɔɔ, ka yaa sabenu sɔɔ, ka dãaɔ ka sere maa dɔanu sɔɔ. Nɛn mɔru ye, ya ko n̄ gbisimɔwa, ya n̄ suremɔ.

#### *Yudaban mɛm nɔɔbu sariru*

<sup>21</sup> Wee ye nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ na gerua na nɛɛ, i ra yãkunu ko n̄n sukum i ra di, ka yãku dɔɔ mwaararuginu, adama n̄ buram bo i ni kpuro mɛnna i bɛɛyam di. <sup>22</sup> Domi na n̄ bɛɛn baababa yãkuru garu yiire dɔma te na bu yara saa Egibitin di. <sup>23</sup> Ye na bu yiire yera, bu nɛn gari nɔɔwɔ, kpa na n̄ sãa ben Yinni, kpa be, ba n̄ maa sãa nɛn tɔmbu. Bu nɛn wooda kpuro swɔiyɔ ye na bu wɛ, kpa ben wãaru tu wɛra. <sup>24</sup> Adama ba n̄ swaa tem kpɔ bu nɛn gari nɔ. Ben tiin gɔru kɔra ba swɔi, ma ben daa kɔsa ya sosi. <sup>25</sup> Saa dɔma tɛn di bɛɛn baababa ba yara Egibitin di sere n̄ ka gisɔ girari, na ra n̄ bɛɛ nɛn sɔmɔbu gɔriammɛwa saa baayere. <sup>26</sup> Adama i swaa taaya i n̄ man swaa daki. Ma i kɔsa kua n̄ kere ye bɛɛn baababa ba kua.

<sup>27</sup> Wunɛ Yeremi, à n yeniba kpuro gerua, ba n̄ nun swaa dakimɔ. À n maa bu soka, ba n̄ nun wurarimɔ. <sup>28</sup> Ka mɛ, a bu sɔɔwɔ a nɛɛ, ba sãawa bwese te ta ku ra Gusunɔ ten Yinnin gari nɔ. Tora tee teya ba ra n̄ mɔ baa ù n bu sɛɛyasia. Gem ku ra n̄ maa wãa ben nɔsɔ.

### *Durum ye Yudaba ba kua*

#### *Beni Hinɔmun wɔwɔa*

<sup>29</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, Yudaba bu ben seri buro bu kɔ yi yi sɔɔsimɔ ma ba sãa nɛgibu. Bu yɔɔwo guuru wɔllɔ, kpa bu gɔɔ swɔi. Wee ba nɛn mɔru seeya, ma na bu biru kisi.

<sup>30</sup> Domi be, Yudaba ba kɔsa kua nɛn nɔni sɔɔ. Ba ka bũnu dua diru mi ba ra man sã, ba tu disa doke. <sup>31</sup> Ma ba bũu turanu bana Tofetiɔ, Beni Hinɔmun wɔwɔa bu ka ben bibu yãku dɔɔ mwaararuginu ko mi, yãku n̄n bweseru na n̄ mam gɔru doke n̄ bu sɔ bu ko.

<sup>32</sup> Yen sɔna tɔnu ganu sisi n̄ sɔɔ ba n̄ maa wɔwa ye sokumɔ Tofeti n̄ kun mɛ Beni Hinɔmu. Ba koo ye sokuwa tɔn goo yeru. Miya ba koo tɔmbu sike yɛn sɔ ayeru maa sari gam. <sup>33</sup> Gunɔsu ka yɛɛ yi koo tɔn gonu di. Goo sari wi u koo yi yinari. <sup>34</sup> Kon de Yerusalemu ka Yudaban wusu su mari sɔɔ sɔɔ, ba n̄ maa nuku dobun kuuki mɔ wuu si sɔɔ. Mɛya ba n̄ maa kurɔ kpaarun womusu nɔɔmɔ mi. Domi tem mɛ, mu koo kowa bansu.

## 8

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yen tɔɔ te, ba koo Yudaban sinambu ka ben asakpɔbun kukunu sikia sikirun di ka ben yãku kowobuginu ka ben sɔmɔbuginu ka sere maa Yerusalemun tɔmbuginu. <sup>2</sup> Sɔɔ sɔɔ, nu ko n̄ sɔɔ soore. Wɔkuru kpa nu n̄ wãa suru ka kperin tarum sɔɔ. Ba n̄ maa nu guramɔ bu sike. Nu koo kowa taaki tem sɔɔ. Domi sɔɔ ka suru ka kperi yiya ba raa kɔa ma ba yiira ba yi sãwa. <sup>3</sup> Be ba koo tiara be, Yuda daa kɔsagii be sɔɔ, mi na bu yarinasia kpuro, gɔɔwa ba ko n̄ kɔ n̄ kere wãaru. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

### *Yudaban bwisikunu*

#### *kun asansi mɔ*

4 Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, a nɛn tɔmbu bikio a nɛɛ, tɔnu ù n wɔruma, u ku ra se? Goo ù n gɛra win swaan di, u ku ra wuramɛ?  
 5 N n mɛn na, mban sɔna nɛn tɔmbu Yudaba ba swaa kɔsa swɔi ba dɔɔ. Ba yɔrariwa dim dim ben weesu sɔɔ ba n bɔnu sɔamɔ. Ba n kɔi bu gɔsirama nɛn mi.  
 6 Na yɔ sɛɛ na bu swaa daki ka laakari. Ba gari gerumɔ yi yi n asansi gaa mɔ. Ben goo kun gɔru gɔsiamɔ win nuku kɔsurun di, u nɛɛ, mban sɔna u yeni mɔ. Be kpuro ba ben tiin swaa swɔiwa nge duma ye ya wɔa tabu sɔɔ.  
 7 Baa tionko ka kpurabu ka kpaaru baniku nu yɛ saa ye n weenɛ nu sɔi ka saa ye n weenɛ nu wurama nin wɔa yerɔ. Adama nɛn tɔmbu ba n nɛn wooda yɛ ye na ka bu kpare.

*Be ba tii garisi bwisigibu*

8 Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, amɔna ba koo ka kpɔi bu nɛɛ ba bwisi mɔ. Beya ba nɛ Gusunɔn wooda mɔ. Domi be ba wooda ye yorua, ba ye gɔsiawa.  
 9 Wee bwisigiba nɛ, Yinni Gusunɔn gari gema. Ma ba yiberɛban yina mwaara ba wɔa biti ka sekuru sɔɔ. N n mɛn na, bwisi yirɔ ba maa mɔ.  
 10 Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ, kon de yiberɛba bu ben kurɔbu ka ben gbea mwɛɛri. Domi saa ben bwɛɛbwɛɛbun di n ka girari ben damgibɔ, ben tii tiin arufaaniwa ba ra n naa gire ka taki. Nɛn sɔmɔbu ka yɔku kowobu, weesa ba ra n mɔ.  
 11 Ba ra n nɛn tɔmbun wahala atafiiru sɔawa, ba n mɔ, alafia wɔa, adama alafia gaa sari.  
 12 N weenɛwa sekuru tu bu mwa kɔsa ye ba mɔn sɔ. Adama sekura ku ra bu mwɛ bu tuka. Ba ku ra maa ben toranu tubu. Yen sɔna ba koo wɔruma bu gbi dɔma te kon bu sɛɛyasia. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Yinni Gusunɔ ka win tɔmbu*

13 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, gbaa wuko u ra win dɔanu gɛwa u mɛnna. Adama wee, na kɔi n nɛn dɔanu mɛnna Isireliban mi, ma na deema ba sɔawa nge resɛm n kun mɛ nge figie ye ya wurusu dɛlla ya n binu mɔ. Yen sɔna kon bu deri swaa sarobun sɔ.  
 14 Yudaba ba nɛɛ, mban sɔna sa sɔ mini. I de su mɛnna kpa su da wuu si su gbɔranu mɔn mi, sa n gɔɔ mara. Domi Gusunɔ bɛsɛn Yinni u yiwa su gbi. U koo sun nim dɛɛgim nɔrusia, yɛn sɔ sa nɔn torari.  
 15 Wee, sa tamaa wɔara koo kɔsi, adama ya n koore. Sa tamaa saa gaa wee yɛ sɔɔ bɛsɛn nɔni swɔaru ta koo kpe, adama nandaba bu sun deema.  
 16 Wee sa yiberɛban dumin wɔkinu nɔmɔ Danun bera gia. Ma yi wuri mɔ, yi tem kpuro nɛni mu dirimɔ. Yiberɛ be, ba dɔanu guramɔ ba gbea mwaamɔ, ka sere Yerusalemu ka yen tɔmbu.  
 17 Adama Yinni Gusunɔ u wisa u nɛɛ, na n daa bɛɛ sɔɔwa mɛ ro? Wee kon bɛɛ wɛɛ dɛɛgii kparema yi yi n dobo dobogibun gari nɔmɔ. Yi koo bɛɛ dwɛɛwa.

*Yeremin nuki sankira*

18 Yeremi u nɛɛ, nɛn nuki sankira nɛn tɔmbun wahalan sɔ. Na kɔi n tii nukuru yemiasia, adama ya n koorɔ.  
 19 Wee, na nɛn tɔmbun weeweenu nɔmɔ baaman di. Ba mɔ, Yinni Gusunɔ u sariwa Siɔniɔ? Yen sunɔ u n maa wɔawa mi? Ma Yinni Gusunɔ u wisa u nɛɛ, mban sɔna ba nɛn mɔru seeya ba bɔnu sɔamɔ nɔn bwɔarokunu ba waama tɔn tukobun min di.  
 20 Ma Yeremi u nɛɛ, saa ye sa raa yɔiyɔ su faaba wa, ya doona nge gɛɛbun saa. Wee, sa n faaba wa.  
 21 Nɛn tɔmbu ba nɔni sɔɔre. Ben nɔni swɔa te, ta man bɔkana. Na nande, na nuki sankire.



22 Tibu sariwa Galadiɔ?  
Dokotoro goo sariwa mi?  
Nge mban sɔna Isireliban bosu kun  
kpeemɔ.

23 Nɛn wiru tɔn daa nim yiba  
ma nɛn nɔni yi sɔa nge bwii,  
kon daa wuri kowa sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru  
nɛn tɔn be ba gun sɔ.

*Bwese weesugiru*

**9**

1 Yeremi u nɛɛ,  
nà n daa kuru mɔ gɓaburɔ, kon daa dawa  
ten mi,  
n nɛn tɔmbu deri na n ka bu tondine.  
Domi be kpuro ba sɔawa nge sakara  
kowobu.

Ma ba kua naane sarirugibu.

2 Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ,  
ba ra n nɔɔ dɛɛrawa bu ka weesu ko.  
Ba ku ra tem mɛ kpare dee dee gem sɔɔ,  
sere ka weesu.

Wee siya su kua ben dam.

Ba ra n nuku kɔsuru mɔwa ba n dɔɔ.  
Mɛya ba ku ra nɛ, Yinni Gusunɔ wure.

3 Baawure u ra n win kpaasi taki dimɔwa.

Ba n naane mɔɔsine.  
Ba ra n kɔrumɔtɔnu kuanammɛwa,  
kpa ba n weesu sɔɔnamɔ.

4 Kpa ba n nɔni wɔkunamɔ.

Ba ku ra gem sɔɔnɛ,  
kpa ba n ben nɔɔ dɛɛrimɔ bu ka weesu ko.  
Mɛya ba ra n mɛɛrimɔ nge mɛ ba koo ka kɔsa  
ko.

5 Ba ra tii wɛ kɔsan kobu ka weesu sɔɔ  
sere ba yina bu man wura.

6 Nɛ, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, na nɛɛ,  
wee, kon bu sɔwa n ben laakari mɛɛri.  
Domi na n yɛ ye kon ka nɛn tɔn beni ko  
ben nuku kɔsurun sɔ.

7 Wee, tɔn ben yara ya sɔawa nge sɛɛ dɛɛguu  
ge ga ra go.

Weesa ba ra n mɔ,  
kpa ba n ben berusebu bɔri yɛndun gari  
sɔɔmɔ.

Adama ben gɔruɔ, yina ba ra n bu berie.

8 Yeniban sɔ, kon bu sɛɛyasia

kpa n bu mɔru kɔsie.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Wuri ka swɔin sanam*

9 Yeremi u nɛɛ,

kon guunu ka mi ba ra raa yaa sabenu kpare  
swɔiya.

Domi nu gbera, goo ku ra maa sare mi,  
ba ku ra maa yaa sabenun wuri nɔ mi.  
Ma gunɔsu ka gbeeku yɛɛ yi duki yakikira  
min di.

Gãanu kun maa wãa mi.

10 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
u koo de Yerusalemu yu ko bansu,  
kpa yu ko gbeeku bɔnnun wãa yeru.  
Mɛya u koo maa de Yudaban wusu su ko  
bansu.

11 Wara u bwisi mɔ u ka ye tubusia.  
Yinni Gusunɔ u n ka yɛro gari kua,  
u geruo yɛn sɔ tem mɛ, mu kua bansu  
mi goo ku ra maa sare.

12 Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, yeni ya  
koorawa yɛn sɔ nɛn tɔmbu ba nɛn woodaba  
deri ye na bu wɛ, ma ba n nɛn gere wure, ba  
n ka ye sɔmburu kue. 13 Ma ba ben tiin kɔru  
swɔi ba bũu wi ba mɔ Baali sɔawa nge mɛ ben  
baababa ba bu sɔɔsi. 14 Yen sɔna nɛ, Gusunɔ  
Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ,  
na nɛɛ, wee, kon bu dɔa kiku gagu \* ge ga  
sosu diisia, kpa n bu nim mɛ mu dɛɛ mɔ  
nɔrusia. 15 Kpa n de bu yarina bu da bwese  
tukunun suunu sɔɔ, mi be ka ben baababa  
ba n daa yɛ. Kon de bu bu go ka takobi, kpa  
bu bu kam koosia mam mam. 16 Nɛ, Gusunɔ  
wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

Yeremi u nɛɛ,  
i doo i tɔn kurɔ be ba ra gɔɔ swɔ kasuma.  
I doo i yen goniba sokuma

17 bu na fuuku bu sun gɔɔ wuri kua,  
kpa besen nɔni yɛresu su koku.

18 Domi wuri nɔra Siɔniɔ.  
Ba mɔ, wee, ba sun gura,  
seku bakara sun deema.  
N kua tilasi su ka besen tem deri.  
Wee ba besen yɛnusu kɔsuka.

19 Bɛɛ kurɔbu, i Yinni Gusunɔn gari nɔɔwɔ.

Kpa i swaa daki i nɔ ye u gerumɔ.

I bɛɛn wɔndiaba wuri sɔɔsio,  
i gɔɔ wuri sɔɔsinɔ.

20 Domi gɔɔ u sun kãasi saa fenɛntin di,  
ma u dua sere sina kpaarɔ.

Mɛya u maa bii be ba bɔsu swɛɛ sɔɔ goomɔ,  
ka sere maa aluwaasiba mi ba ra gesi mɛnne  
kpuro.

21 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

\* 9:14 dɔa kiku gagu - Dɔa kiku gera ba ra soku abusenti.

tomba koo wəruku bu gbisuku,  
kpa ben gonu nu n terie yakasɔ nge naa bisu,  
n̄ kun mɛ nge dobi yi yi gea yina ba deri  
gberɔ.

Ba n̄ maa yi suamɔ.

*À n kī a n bwisi gee mɔ,*

*a Gusunɔ gio*

<sup>22</sup> Yen sɔ̄, bwisigii u ku woo kana win  
bwisin sɔ̄.

Damgii u ku maa woo kana win dam sɔ̄.

Mɛya dukiagii u ku woo kana win dukian sɔ̄.

<sup>23</sup> Adama wi u kī u woo kana,  
u woo kanɔ yèn sɔ̄ u bwisi mɔ u ka man  
tubu,

ma u yē ma nɛna na s̄aa Yinni Gusunɔ.

Na s̄awa naanɛgii wi u ra siri dee dee,

kpa u de durom mu n w̄aa tem sɔ̄.

Tɔn benin bwesera ba ra man w̄ere.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Kirɔ*

*Yuu be ba n̄ Gusunɔ yēn sɔ̄*

<sup>24</sup> Wee t̄oru gara sisi t̄e sɔ̄ kon bu kam  
koosia be ba bango mɔ wasi sɔ̄ ma ba ku  
ra n̄en arukawani yibie. <sup>25</sup> Beya Egibitigibu,  
ka Yudaba, ka Edɔmuba, ka Am̄niba, ka  
M̄abuba, ka be ba ra ben wii baarun seri  
k̄ni, ka sere be ba w̄aa ḡbaburɔ. Domi  
bwese tuku ni kpuro ka mam Isireliban tii,  
ba s̄awa bango sariba ben ḡrusɔ̄.

*B̄nu ka Yinni Gusunɔ*

## 10

<sup>1</sup> Bɛɛ Isireliba, i swaa dakio i nɔ ye Yinni  
Gusunɔ u bɛɛ s̄ɔmɔ. U nɛɛ,

<sup>2</sup> i ku bwese tukunun yira sw̄i.

I ku wurura w̄ollun ȳire nin sɔ̄,

ni bwese tuku nu n̄ wa,

nu ra nande.

<sup>3</sup> Domi bwese nin s̄aru ta s̄awa kam  
dirum.

Nu ra sewa nu da d̄aa s̄ɔwɔ nu d̄aa bura.

Kpa d̄aa d̄ako u ka ye bw̄aroku ko.

<sup>4</sup> Kpa bu gu buraru kua,

bu gu sii geesu ka wura pote.

Kpa bu gira bu kulumba kpare ka matalaka,  
gu ku ka w̄orman sɔ̄.

<sup>5</sup> Bw̄arokunu nu ra n̄ s̄awa

nge nare ye ba ra ko gberɔ.

Nu n̄ gari m̄, ba ra n̄ nu s̄awawa,

domi nu n̄ kp̄e nu ka tii s̄i.

Yen sɔ̄, i ku nin b̄erum ko.

Nu n̄ kp̄e nu b̄ɛɛ k̄sa n̄ kun m̄ gea kua.

<sup>6</sup> Ma Yeremi u Gusunɔ siara u nɛɛ,

Yinni Gusunɔ, a kp̄a.

Goo sari wi u ka nun weenɛ.

Ma a ȳisuru yara wunen dam saabu.

<sup>7</sup> Wuna a s̄aa bwesenu kpuron sina boko.

Wara u n̄ koo nun nasia.

Wuna a yiiko kpuro mɔ.

Bwesenu kpuron bwisigibu sɔ̄,

goo sari wi u ka nun weenɛ.

<sup>8</sup> Be kpuro ba n̄ bwisi mɔ.

Ben ȳeru ta s̄awa kam.

Domi d̄ara ba ra d̄aku ba n̄ s̄amɔ.

<sup>9</sup> Kpa bu tu sii geesu pote, si ba ka na  
Taasisin di,

n̄ kun m̄ wura ye ya wee Ufasin di,

kpa bu tu yabe gaaduragiru ka wun̄mgiru  
sebusia.

Yeba kpuro ya s̄awa t̄onun n̄oman  
s̄amburu.

<sup>10</sup> Adama wunɛ Yinni Gusunɔ,

a s̄awa Yinni, wuna n̄ weenɛ bu s̄a.

A w̄awa. Kaa n̄ maa bandu diiwa sere ka  
baadommaɔ.

Wunen m̄ru yà n̄ seewa,

tem mu ra ȳiriwa,

kpa bwesenu kpuro nu kpana nu ȳra  
wunen wuswaaɔ.

<sup>11</sup> Bɛɛ bwese tuku nu, i swaa dakio i nɔ,  
b̄ɛɛn b̄u ni, nu n̄ w̄ollu ka tem taka kue. Nin  
tii nu koo kam kowa mam mam.

<sup>12</sup> Yinni Gusunɔwa u tem taka kua

ka win dam, ka win ȳeru,

ma u w̄ollu teria ka win bwisi.

<sup>13</sup> Wiya u ra de bukɔ gu se w̄ollɔ,

kpa u woo seeyama saa gen w̄aa yerun di,

kpa guru winu nu nim kpaasina,

kpa guru maakinu nu koorɔ, kpa gura yu nɛ.

<sup>14</sup> T̄onu ù n̄ ye kpuro m̄ɛra, u ra biti  
soorewa.

Sekuru ta ra maa sekobu mw̄ewa

bà n̄ ben bw̄aroku ni wa.

Domi nu n̄ kp̄e nu ko m̄, nu n̄ w̄ɛsiaru mɔ.

<sup>15</sup> Ba nu kuawa bu ka t̄ambu n̄ni w̄oke.

Nu n̄ s̄aa ḡanu. Nu koo kam ko s̄ɔ teeru,

d̄ma te Yinni Gusunɔ u koo nu siri.

<sup>16</sup> Gusunɔ, Isireliban Yinni u n̄ s̄aa nge ni.

Domi wiya u kpuro taka kua.

Wiya u s̄aa win t̄ambun arumani.

Win ȳisira Gusunɔ, w̄ollu ka tem Yinni.

*Yerusalemun w̄rumaa*

*ya turuku kua*

17 Yeremi u nεε,  
bεε Yerusalemugibu, wee, yiberε ba bεε  
tarusi.

I seewo i bεen yānu kpaasina.

18 Domi Yinni Gusunɔ u nεε,  
u koo de yiberε be, bu bεε wɔri,  
kpa bu bεε gura bu ka bεε da mi n toma.

19 Yerusalemugibu ba wuri wɔri ba mɔ,  
sa kam kua. Wee, besen bosu kpɛa,  
besen nɔni swāara banda.

Sa raa nεε, kɔsa yà n sun deema,  
sa ko kpī su ye ma.

20 Adama besen dia ya wɔruka.

Yen wɛε kpuro kasikira.

Ma ba besen bibu gura kpuro.

Goo sari wi u koo maa besen wuu seeya.

21 Yera Yeremi u nεε,  
bεen kparobu ba kua gari bakasu.

Ba n̄ Yinni Gusunɔ kasu.

Yen sɔna ba n̄ kuure,  
ma bεε kpuro i yarina.

22 Wee damu gagu ga nɔramɔ.

Tɔn dabira wee saa sɔo yɛsan nɔm geu gian  
di,

bu ka Yudaban wusu kpeerasia,  
kpa su ko gbeeku bɔnnun wāa yeru.

*Yeremi u kanaru mɔ*

*ka win tɔmbun yīsiru*

23 Yinni Gusunɔ, na yɛ  
ma tɔnu kun kpɛ u win tii kpara  
nge mε n weenε.

Goo sari wi u koo kpī u win tii swaa gea  
sure.

24 Yinni Gusunɔ, a man seeyasio saka sɔo,  
n kun ka mɔru, kpa a ku ra man kam koosia.

25 A wunen mɔru sureo  
bwese ni nu n̄ nun mεm nɔowammɛn mi,  
ni, ni nu n̄ nun sāmɔ.

Domi nu wunen tɔmbu Yakɔbun bweseru  
kpeerasiamɔ,  
nu ben tem bansu koosiamɔ.

*Isireliba ba Yinni Gusunɔn*

*arukawani kusia*

## 11

1 Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u Yeremi  
sɔowa. U nεε, 2 a nen arukawanin gari  
nɔowɔ, kpa a Yudaba ka Yerusalemugibu sɔ  
a nεε, 3 nε, Yinni Gusunɔ, na gerua na nεε,  
bɔrurowa wi u yina u nen arukawani yenin  
gari nɔ, 4 ye na raa ka bεen baababa bɔkua

sanam mε na bu yara Egibitin di mi ba raa  
nɔni sɔore too. Miya na bu sɔowa na nεε,  
bu nen gari swaa dakio, kpa bu ko ye na bu  
sɔowa. Saa ye sɔora ba ko n̄ s̄a nen tɔmbu,  
kpa na n̄ maa s̄a ben Yinni. 5 Nge mεya kon  
ka nen nɔo mweeru yibia te na bεen baababa  
kua na nεε, kon bu tem wɛ m̄e sɔo tim ka  
bom mu kokumɔ. Tem mεya i waamɔ gisɔ.

Ma Yeremi u Yinni Gusunɔ wisa u nεε,  
ami.

6 Yinni Gusunɔ u maa Yeremi sɔowa u nεε,  
a gari yini geruo Yudaban wusu kpuro sɔo  
ka Yerusalemun nukurun swεε kpuro sɔo, a  
nεε, bu nen arukawanin gari swaa dakio kpa  
bu yi mεm nɔowa. 7 Saa dɔma t̄en di na ben  
baababa yarama Egibitin di sere ka gisɔ, na  
ra n̄ bu sɔomɔwa bu de bu man mεm nɔowa.

8 Adama ba n̄ nen gari yi swaa daki, bu sere  
yi mεm nɔowa. Ben baawure u win tiin gɔru  
kīru swīiwa. Ma na dera b̄ori ȳn gari yi wāa  
arukawani ye sɔo, yi bu di.

9 Yinni Gusunɔ u maa Yeremi sɔowa u  
nεε, wee Yudaba ka Yerusalemugibu ba nɔo  
tia kua. 10 Ba wura ben baababan yira sɔo,  
be, be ba yina bu nen gari swaa daki. Ma  
ba ka b̄unu arukawani bɔkua ba nu sāmɔ.  
Isireliba ka Yudaba ba nen arukawani ye  
kusia ye na ka ben baababa bɔkua.

11 Yen sɔna nε, Yinni Gusunɔ, kon de kɔsa  
yu bu wɔri. Ba n̄ yariɔ kɔsa yen min di. Ba  
koo man nɔogiru sue adama na n̄ bu swaa  
dakimɔ. 12 Yudaba ka Yerusalemugibu ba  
koo da bu b̄unu soku ni ba yākunu koosimɔ.  
Adama b̄uu ni, nu n̄ bu faaba m̄e wahalan  
saa sɔo. 13 Bεε Yudaba, nge mε bεen wusu  
su geeru nε, nge mεya bεen b̄unu nu geeru  
nε. Nge mε Yerusalemun swεε yi geeru nε,  
nge mεya yen s̄a yenu nu geeru nε, mi i  
ra b̄uu wi ba m̄e Baali s̄a. 14 Adama wunε  
Yeremi, a ku kanaru ko t̄n ben s̄o. Domi baa  
b̄a n̄ man soka ben wahalan saa sɔo, na n̄ bu  
wurarimɔ.

*Isireliba ba s̄a nge d̄aa*

*te ta n̄ maa arufaani mɔ*

15 Yinni Gusunɔ u maa nεε,

bεε nen t̄n be na kī,

mba i kasu nen s̄a yerɔ.

Domi murafitira i ra n̄ m̄e.

I tamaa kon maa bεen yākunu mwa,

kpa i kun maa nɔni sɔore?

I tamaa kon de i yari wahalan di?

16 Yellu i sãa nge nen dãa geeru,  
te ta kpare ta maa bii geenu marumã.  
Adama tẽ kon dãa te ka ten kãasi kpuro dõõ  
meni subaru sãõ.

17 Nε, Gusunã wãllu ka tem Yinniwa na  
raa bεε gira nge dãa. Nεna kon de kõsa yu  
bεε deema bεε Isireliba ka bεε Yudaba, kõsa  
ye i kua i ka nen m̄ru seeyan sõ. Domi i bũu  
wi ba m̄ Baali yãkunu koosimã.

### *Yeremin yenugibu*

#### *ba nùn seesi*

18 Yinni Gusunã u man sõõsi ye nen tãmbu  
ba man bõkuammε. U man ben sanu sanusu  
sõõsi. 19 Na raa bu naanε sãawa nge yãa  
te ba ka dõõ bu go. Na ñ yẽ kõsa ba man  
bwisikusimã, ba m̄, bu de bu dãa te sura  
ka ten marum. Bu tu wuna wasobun suunu  
sõõn di kpa bu ku maa ten yĩsiru nã.

20 Adama wunε Gusunã, wãllu ka tem Yinni,  
a sãawa wi u ra siri dee dee.

Wuna a t̄nun gõru ka win bwisikunu yẽ.

Wuna na nen weweenu n̄mu s̄ndia.

Na marawa n wa m̄ru ye kaa bu k̄sia.

21 Ma Yinni Gusunã u nεε, wee ye u koo  
Anat̄tugibu kua, be, be ba kasu bu nen  
wãaru wuna ba m̄, n ku Gusun̄n gari gere  
ka win yĩsiru. Nã n maa yina, ba koo man go.

22 Yen s̄na wi, Gusunã wãllu ka tem Yinni  
u koo bu m̄ru k̄sia. Ben aluwaasiba ba  
koo gbi tabu sãõ, kpa ben bii t̄n dur̄bu ka  
t̄n kur̄bu bu gbi ḡõrun sõ. 23 Domi u koo  
Anat̄tugibu n̄ni swãaru kp̄εwa w̄õ ḡe sãõ  
u koo bu m̄ru k̄sia kpa goo kun tiare be  
sãõ.

### *Yeremi*

#### *u Yinni Gusunã gari bikiamã*

## **12**

1 Yinni Gusunã, a sãawa gemgii baadomma,  
na ñ kp̄ε n nun siribu soku.

Adama ka mε, na k̄i n nun gãanu bikia  
wunen gem mε sãõ.

Ye na bikiamã wee.

Mban s̄na durumgiin wãaru ta ra n  
kuuramã.

Mban s̄na a ra de be ba ñ nun naanε sãa  
ba n wãa b̄ri yendu sãõ.

2 Wuna a bu duura nge d̄ru, ma ba nuuru  
kua,

ba kp̄εa ba binu marumã.

Mεya wunen gari ra n wãa ben n̄õwã.

Adama yi ñ wãa ben gõruã.

3 Yinni Gusunã, a man yẽ.

A man waamã ma a nen gõru w̄era,

a wa ma ga wãa ka wunε.

A t̄n k̄so be wunã nge yãa ni ba ra mwε bu  
sake.

A bu sãõru koowo a yi

t̄õ te ba koo tãmbu gon sãõ.

4 Sere saa yer̄a kaa n dera besen tem mu  
n wãa nuku sankiranu sãõ. Wee yakasu  
kpuro gberamã, ma gbeeku yεε ka gun̄su  
gbimã besen tem men t̄n k̄sobun sãõ. Domi  
ba gerumã ba m̄, a ñ ben sanu sanusu  
waamã.

5 Yinni Gusunã u nεε,

Yeremi,

à n ka naasugibu duka m̄,

ma a bu kpana, a wasira,

am̄na kaa ka kp̄i a ka dumigibu duka da.

À n b̄ri yendu m̄ sanam mε tem mu alafia  
m̄ t̄na,

am̄na kaa ko Yuudenin daaru t̄ n nim yiba  
ta yarimã.

6 Domi wunen m̄ro bisibu ka wunen  
yenugibu ba nun naanε sarirun kom  
kuammε. Wee ba nun n̄õgiru suemã biruã.  
A ku bu naanε ko, baa b̄ n nun gari dori  
sõõmã.

### *Yinni Gusunã*

#### *u win tãmbu deri*

7 Yinni Gusunã u nεε,

na nen sãa yeru deri. Na nen tãmbu biru  
kisi,

be, be ba sãa nen arumani.

Wee be, be na k̄i mi, na bu yiberεba n̄mu  
s̄ndia.

8 Domi ba man seesi nge gbee sunã

ge ga kukirimã dãa s̄õwã.

Yen s̄na na ñ maa bu k̄i nge yellu.

9 Ba kua nge gunã ge gun̄su gasu su kasu su  
di.

Kon gbeeku yεε kpuro soku yi na yi di.

10 Yiberε dabiru ba na nen tãmbun temã ba  
mu sankã,

nge mε yaa sabenu nu ra gberun d̄anu  
sanku.

Tem mε, mu raa wã,

adama ba ñ gãanu deri mi.

11 Ba tem mε ḡsia nge tem saaram.

Wee mu s̄are nge t̄nu wi u ḡõ sumã u nuki  
sankire.

Tem mε kpuro mu kam kua.

Goo sari wi u men weweenu kua.



12 Ka guunun wii kpiirɔ kpuro yiberɛba ba yɔɔwawa.

Na dera tabu bu tem mɛ kpuro wukiri.

Goo sari wi u wāa bəri yendu sɔɔ.

13 Wee ba dīanu duura, ma sāki kpia.

Ba tii wahala kua kam.

Sekura ba gā nɛ, Yinni Gusunɔn mɔrun sɔ.

### *Nɔɔ mwɛɛ te Yinni Gusunɔ*

#### *u bwese ni nu ka Isireliba sikerɛnɛ kua*

14 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, bwese ni nu ka Isireliba sikerɛnɛ, nu sāawa tɔn kɔsobu. Nu tem mɛ mwa mɛ nɛ, Yinni Gusunɔ na Isireliba wɛ mu n sāa ben tubi. Wee ye na gerumɔ bwese nin sɔ. Na nɛɛ, kon nu wuka saa nin tem di, kpa n Yudaba wuna nin suunu sɔɔn di. 15 Adama sanam mɛ na nu wuka na kpa, kon maa nin wɔnwɔndu ko kpa n de nin baatere tu wura ten tem mɛ ta tubi di. 16 Geema ba raa nɛn tɔmbu sɔɔsi bu bɔre ka bũu wi ba mɔ Baalin yīsiru, adama bā n gɔru gɔsia, ba mɔ nge mɛ n weenɛ nɛn tɔmbu bu ko, kpa ba n bɔrumɔ ba n mɔ, ka nɛ, Yinni Gusunɔn wāaru. Saa yera kon de bu sina ka nuku dobu nɛn tɔmbun suunu sɔɔ. 17 Adama bwese te ta yina tu man mem nɔɔwa, kon tu wukawa kpa n tu kpeerasia. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

#### *Kpaka ye ba kua*

#### *ka wɛɛ damgii*

## 13

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, nɛ, Yeremi, n doo n kpaka dwe kpa n ye sɛka pɔraɔ, adama n ku ye doke nim sɔɔ. 2 Ma na kpaka ye dwa na sɛka pɔraɔ nge mɛ u man sɔɔwa. 3 Ma Yinni Gusunɔ u kpa n nɛɛ, 4 n kpaka ye suo kpa n se n da daa te ba mɔ Efaratiɔ kpa n ye bere mi, kpee wɔru gagu sɔɔ. 5 Ma na seewa na da na ye berua mi, nge mɛ u gerua. 6 Ye n tɛ, u maa nɛɛ, n wuro Efarati mi, kpa n kpaka ye suama ye u raa nɛɛ, n bere mi. 7 Ma na seewa na da na kpaka ye sua mi ya raa beruan di. Adama na deema wee, ya sankira ya n maa garu koorɔ.

8 Yera Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa u nɛɛ, 9 nge mɛya u koo Yudaba ka Yerusalemugibun tii suabu kpeerasia. 10 U nɛɛ, ba sāawa tɔn kɔsobu, ba ku ra wure bu win gari nɔ. Ben gɔru kīrun gariya ba ra n yɔrari, kpa ba n bũnu yiiramme ba n sāmɔ.

Ba koo kowa nge kpaka ye, ye ya n maa garu koorɔ mi. 11 Nge mɛ ba ra kpaka sɛke pɔraɔ, nge mɛya u raa Isireliba ka Yudaba kpuro sua u tii sɛke ba n ka sāa win tɔmbu, ba n win yīsiru sɔɔwa, ba n sāa win buraru, kpa tɔmba n nùn siaramɔ ben sɔ. Adama ba n win gari wure. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

#### *Yinni Gusunɔn mɔru*

12 Yinni Gusunɔ u nɛ, Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, n doo n nɛn tɔmbu Isireliba sɔ ma wi, ben Yinni, u gerua u nɛɛ, tam bwāara wāawa tam sɔ. Adama bā n wisa ba nɛɛ, ba yɛ mɛ, 13 saa yera kon bu sɔ n nɛɛ, mɛsuma wi, Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, u koo de win mɔru yu ko nge tam mɛ mu koo Yerusalemun tɔmbu kpuro go, ka sinam be ba sɔ Dafidin sina gɔna sɔɔ, ka yāku kowobu, ka win sɔmɔbu, tem mɛn tɔmbu kpuro gesi. 14 Kpa bu soona bu kɔsukuna, baaba ka bii, u n ben goon wɔnwɔndu mɔ. Gāanu maa sari ni nu koo nùn yɔrasia sere u ka be kpuro go.

#### *Yinni Gusunɔ u tɔmbu*

#### *kirɔ mɔ ben tii suabun sɔ*

15 Bɛɛ, Isireliba, i swaa dakio i nɔ, ye na gerumɔ. I ku maa tii sua, domi Yinni Gusunɔ u ka bɛɛ gari mɔ.

16 I Gusunɔ bɛɛn Yinni bɛɛɛ wɛɛyɔ u sere ka yam wɔkuru na te ta koo de i sokukira guunu wɔllɔ.

Mɛya i yam bururam mara, adama u koo de mu tīra mam mam kpa mu gɔsia yam wɔku bakaru nge te ta wāa gɔribun wāa yerɔ.

17 I kun gari yi swaa daki, kon da n swī bɔkuɔ bɛɛn tii sua bin sɔ. Kon nɔni yīresu yari n banda.

Domi ba koo bɛɛ Yinni Gusunɔn tɔmbu yoru mwɛɛri

bu ka da tem tukumɔ.

18 Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa u nɛɛ, n sina boko ka win mɛro sɔɔwɔ n nɛɛ, bu sinɔ temɔ domi ben sina furɔsu wɔruka si su sāa ben buraru.

19 Wee, wuu si su wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwareu gia Negebuɔ,

sin tɔmba doona kpuro,

ma wuu si, su kenua.

Goo sari wi u koo maa su kenia,

domi ba sin tɔmbu Yudaba gura kpuro sem

ba ka doona tem tukumə.

*Ba Yerusalemun beere wuna*

<sup>20</sup> Wunε Yerusalemu, a nani seeyo a wa,  
wee, wunen yiberεba ba wee sɔɔ yɛsan nəm  
geu gian di.

Mana tən be na raa nun nəmu səndia ba  
wāa,

bən sɔ a raa beere mə.

<sup>21</sup> Be ba raa nun sokumə yinni,  
bà n nun seeyasiabu na, mba kaa gere.

Saa ye sɔɔra wuriribu bu koo nun deema  
nge tən kurə wi u yiire u kī u ma.

<sup>22</sup> Kaa tii bikia gōruə a nεε, mban sōna yeni  
ya nun deema.

Wunen tora dabinun sōna ba wunen  
bekuru pota ka dam

ba nun sekuru doke.

<sup>23</sup> Etiopigii u koo kpī u win wasin gəna kəsi?  
Musuku gbeeku ga koo maa kpī gu gen  
sansun bausu kəsi?

Aawo.

Nge mɛya bεε be i kōsan dɔɔnε mə,  
i n̄ kpē i gea ko.

<sup>24</sup> Yen sɔ, kon bεε yarinasiawa  
nge mε woo ga ra yakasu yarinasiε gɓaburə.

<sup>25</sup> Wunε, Yerusalemu,  
yèn sɔ a nε, Yinni Gusunə duari,  
ma a wunen naanε doke weesu sɔɔ,  
wee ye na nun yiye.

<sup>26</sup> Kon wunen bekuru gɓabia

kpa bu wunen tereru wa.

<sup>27</sup> Na waamə sakararu ka kuuki yi a mɔ,  
sanam mε a būnu gasirimə a sāmə guunu  
wɔllə ka yakasə.

Ya sāawa gāa kōsunu nən nani sɔɔ.

Yen sɔ, wunε Yerusalemu, kaa kam ko à kun  
tii dεerasie.

Saa yerà a mara, a ka tii dεerasia.

*Nim gɔɔ bakaruru*

## 14

<sup>1</sup> Sanam mε nim gɔɔra wāa, Yinni Gusunə  
u Yeremi sɔɔwa u nεε,

<sup>2</sup> Yudaba ba gəɔ wooru sɔ.

Goo maa sari ben wuu marosun kənnəsə.

Wee ba wəruka temə ba nuki sankire.

Ma Yerusalemugibu ba nɔɔgiru sue ba faaba  
kanamə.

<sup>3</sup> Damgibu ba bwēεbwēεbu gərimə bu nim  
kasuma.

Adama bà n dəkə da ba ku ra nim wa.

Ba ra gəsiramewa ka koto gbebusu,

kpa seku bakaru ta n bu mɔ, ba n wuswaa  
gāanu wukiri.

<sup>4</sup> Tem mu besikira yèn sɔ gura kun nεmə.

Ma sekura gbee wukobu mɔ ba wuswaa  
gāanu wukiri.

<sup>5</sup> Yaka bekusu sari.

Batuma sɔɔra nennu ra ma  
kpa nu doona nu binu deri.

<sup>6</sup> Wee gbeeku ketekunu nu wāa guunu  
wɔllə,

nu wom gabirimə nge gbeeku bōnu.

Nin nani tonda yèn sɔ yakasu sari.

<sup>7</sup> Yudaba ba gerumə ba mɔ,

baa mε sa taarε mə besen durum sɔ,

Yinni Gusunə, a sun somiə wunen yīsirun  
beeren sɔ.

Wee sa kua mεm nɔɔ sariba, ma sa nun  
torari.

<sup>8</sup> Wunε wi besε Isireliba sa naanε sāa,  
wuna a ra sun faaba ko wahalan saa sɔɔ.

Mban sōna kaa n sāa nge sɔɔ wi u sarə besen  
temə

u kpuna wōku teeru tona.

<sup>9</sup> Mban sōna kaa n sāa nge wi ba wəri subaru  
sɔɔ,

n̄ kun mε nge tabu durə wi u kpana u sun  
faaba ko,

a sere wāa besen suunu sɔɔ.

Yinni Gusunə, ma sa wunen yīsiru sɔɔwa,

a ku sun deri.

<sup>10</sup> Wee ye Yinni Gusunə u gerua win  
təmbun sɔ. U nεε, ba ra k̄a ba n yaayaare mɔ.  
Ba ku ra kpī bu sina bu tii nεnε. Ba n̄ maa  
nùn wēremə. U ben durum yaaye. Yen sōna  
u bu seeyasiamə.

<sup>11</sup> Ma Yinni Gusunə u Yeremi sɔɔwa u nεε,  
a ku tən be kanaru kua n ka bu gea kua.

<sup>12</sup> Domi baa bà n nɔɔ bəkua, na n̄ ben kanaru  
nɔɔmə. Bà n maa yāku dɔɔ mwaararuginu  
ka kēnu ganu kua, na n̄ nu mwaamə. Kon  
de bu gbiwa gɔɔrun sɔ ka kēsi kēsi bararun  
sɔ ka maa tabu sɔɔ.

<sup>13</sup> Ma Yeremi u wisa u nεε, Yinni Gusunə,  
wee wunen səməbu ba wunen təmbu sɔmə  
ba mɔ, ba n̄ tabu wasi. Gɔɔra kun maa duə  
ben temə. Kaa de ba n wāawa bəri yendu sɔɔ  
ka toro sindu.

<sup>14</sup> Yinni Gusunə u maa nùn sɔɔwa u nεε,  
weesa ba gerumə ka nən yīsiru. Na n̄ bu gəre,  
na n̄ bu wooda gaa wē. Mɛya na n̄ maa bu  
gari gεε sɔɔwa. Kāsiniu ka sian gari ka ben  
gōrusun gari yi ba gerumə, ye kpuro weesa.

15 Yen sō, sāmō be na ñ gōre mi, ba ka tōmbu sōmō ba mō, ba ñ tabu wasi ben temō, gōra kun duō mi, kon de bu gbi tabu sō, ka gōrun sō. 16 Kpa tōn be ba maa weesun gari sōmō mi, ba n wōruka Yerusalemun swēē sō gō te, ka taa bin sō. Ba ñ goo wasi wi u koo bu sike, be ka ben kurōbu ka bibu. Kon de ben nuku kōsuru tu wōriwa ben tii sō.

17 Yeremi u nēē, Gusunō u man sōwa n tōn be sō n nēē, nen nōni yīresu su kokumō bururu ka yoka, su ñ yōre.

Domi wahala baka ya nen tōmbu deema.

Ba bu so ba mēera kua.

18 Nā n yara na da yakasō,

na ra tōn be ba go tabu sōn gonu wawa nu kpī.

Nā n maa wurama wuuō, kpa n deema tōmba barō gōrun saabu.

Gusunōn sāmōbu ka yāku kowobu

ba ra n den sirenawa tem mē sō.

Ba ñ yē ye ba mō.

### *Isireliba ba Yinni Gusunō*

#### *suuru kanamō*

19 Yinni Gusunō, a bēse Yudaba biru kisiwa mam mam? A sun bwēra yarawa?

Mban sōna a sun sēyasia mō a mēera mō ye ya ñ bēkuramō.

Sa bōri yēndu mara, adama sa ñ tu wa. Sa mara a sun bēkia, adama nōni swāaru sōra sa wāa.

20 Yinni Gusunō, sa durum kua wunen mi. Sa tuba ma nuku kōsura sa kua, bēse ka bēsen baababa.

21 A wunen arukawani yaayo ye a ka sun bōkua.

Wunen yīsirun sō, a ku sun gem. A ku maa Yerusalemu fune wā mi a wunen sina gōna yīkogia yīi.

22 Būu goo sari wi u koo kpī u gura nēesia, wōllun tii, ta ñ kpē tu gura nēesia.

Gusunō bēsen Yinni, wuna a ra de gura yu nē.

Wuna sa maa naane sāa. Domi wuna a ra ye kpuro ko.

## 15

1 Yinni Gusunō u Yeremi sōwa u nēē, na ñ nen tōmbu Yudaba wōnwōndu kuammē, baa Mōwisi ka Samuēli bā n na nen mi, bu ka man suuru kana ben sō. Kon bu sōwa n

nēē, bu doonō nen wuswaan di. 2 Bā n maa wunē Yeremi bikia ba nēē, mana ba koo da, kpa a bu wisi a nēē,

ba koo gbiwa.

Gaba koo ben yaron gō gbi, gō wiya koo bu sua.

Gaba koo gbi tabu sō, gō wiya koo bu sua. Gaba koo gbi gōrun sō, gō wiya koo bu sua.

Kpa bu maa gabu yoru mwēeri, yoo tera ba koo di.

3 Kon de kēsīnu nne yu bu deema. Ba koo gbi tabu sō, kpa bōnu nu ben gonu gēeri, kpa gbeeku yēē ka gunōsu bu di mam mam.

4 Biti ka bērum koo bwese tukunu mwa bā n wa ye ya bu deema, ye Yudan sina boko Manase Esekiasin bii u kuan sō kpuro Yerusalemuō.

### *Yinni Gusunō*

#### *u koo Yudaba sēyasia*

5 Saa ye sō, Yerusalemu, wara u koo wunen wōnwōndu wa. Wara u koo nun wanyo kua.

Wara u koo na u bikia ye n nun mō.

6 Wee a man deri, ma a biru wura.

Yen sō, kon nun nōma doke n nun kpeerasia.

Domi na wasira ka baadōmman wōnwōn te na nun kuammē.

7 Kon nen tōn be sarawa nge dobi

wusun gbāra kōnnōsō. Kon de bu ben bibu bia, kpa n bu kam koosia.

Domi ba yina bu ben swēē kōsi deri.

8 Kon de ben gōminibu bu yani sēeri dabiru kera

yi yi wāa nim wōkun goorō. Kon de yiberēba bu na

bu ben aluwaasiban mērobu wōri sō sō gbāara.

Kpa nuku sankiraru ka bērum ben mēro be deema subaru sō.

9 Wi ba raa bēere wēemō yēn sō u bii tōn durōbu nōba yiru mara u wasikiramō.

U koo mam gbiwa sēkum ka seku bakaru. Be ba tie, kon de yiberēba bu bu gowa tabu sō.

Ne, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

### *Yeremi u Yinni Gusunō*

#### *weeweenu koosimō*

10 Yeremi u nēē, nen mēro, mban sōna a man mara.

Wee na kua b̄ruro.  
 Domi nen s̄na tem men t̄mbu kpuro  
 ba sikirinam̄ ba sannam̄.  
 Na ñ goon mi ḡānu b̄kure,  
 na ñ maa goo ḡānu b̄kure.  
 Adama ka me, ba man b̄rusim̄wa kpuro.

<sup>11</sup> Ma Yinni Gusun̄ u nee,  
 kon nun yakia wunen gean s̄,  
 kpa n nun wunen yiber̄eba kamia  
 wahala ka nuku sankiranun saa.

<sup>12</sup> Goo kun kp̄e u sisu b̄ōku,  
 si su wee s̄ō ȳesan n̄m geu gian di  
 ka sere maa sii gandu.

<sup>13</sup> Kon de yiber̄eba bu na  
 bu tem men arumani kpuro gura  
 nen t̄mbun durum s̄ ye ba kua tem me  
 kpuro s̄ō.

<sup>14</sup> Kon de bu ben yiber̄eba s̄a tem tukum̄ mi  
 ba ñ ȳe.

Domi nen m̄aru seewawa be s̄ō nge d̄ō.

<sup>15</sup> Yera Yeremi u Yinni Gusun̄ wisa u nee,  
 a kpuro ȳe.

A man yaayo. A ku man duari.  
 A be ba man n̄ni s̄ōm̄ō m̄aru k̄asio.  
 A ku man go, wune wi a suuru m̄ō.  
 A ȳe ma wunen s̄na na sekuru s̄ōwa.

<sup>16</sup> Wunen gari kpurowa na swaa daki.

Ma na yi doke ḡrūō.  
 Yiya yi man nuku dobu w̄e.  
 Gusun̄ w̄ollu ka tem Yinni,  
 a n ȳe ma wunen ȳisira na s̄ōwa.

<sup>17</sup> Meya na ñ wure n sina ka t̄n yaa  
 kasikiobu  
 su ka nuku dobu ko sannu.  
 Na tii ḡawawa na s̄ ne turo,  
 domi a dera nen m̄aru seewa.

<sup>18</sup> Yinni Gusun̄,  
 mban s̄na na wahala m̄ō sere ka t̄e.  
 Mban s̄na ya s̄a nge boo wi u ku ra kpe.  
 Yinni, kaa n man s̄awewa nge bwia ye ya ñ  
 naane m̄ō,

ñ kun me nge daa te ta ra nim kpe?

<sup>19</sup> Ma Yinni Gusun̄ u Yeremi wisa u nee,  
 à n ḡosirama nen mi,  
 kon de a maa ko nen s̄m kowo.  
 À n wura a mem saarinu deri  
 kpa a gari arufaanigii gere,  
 kon maa nen gari doke wunen n̄ōw̄ō.  
 N ñ m̄ō wuna kaa ḡosira ben mi,  
 beya n weene bu wurama wunen mi.

<sup>20</sup> Kon de a n dam m̄ō  
 nge gb̄ara te ba kua ka sii gandu.  
 Ba koo ka nun tabu ko,

adama ba ñ nun kamiam̄ō.

Domi ko na n ka nun w̄aa n nun faaba ko.

<sup>21</sup> Kon nun yakia t̄n k̄sobun n̄man di.

Kpa n nun w̄ara be ba nuki sosun n̄man di.  
 Ne, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

*Gusun̄ u yina*

*Yeremi u kur̄ō sua*

## 16

<sup>1</sup> Yinni Gusun̄ u Yeremi s̄ōwa u nee, <sup>2</sup> a  
 ku kur̄ō sua, kpa a ku bibu ma tem mini.

<sup>3</sup> Wee ye ya koo bii be ba koo marura tem  
 me s̄ō deema, ka ben merobu ka ben tun-  
 dobu. <sup>4</sup> Barara ta koo bu go. Ba ñ bu ḡō  
 sw̄iyamme. Ba ñ maa bu sikum̄ō. Ba koo  
 kowa taaki tem s̄ō. Be ba tia kpa bu bu  
 go tabu s̄ō, ñ kun me, ḡōru tu bu go, kpa  
 gbeeku ye ka gun̄su ben gonu di.

<sup>5</sup> Yinni Gusun̄ u maa nee, a ku du diru mi  
 ba ḡō wooru s̄ a ka bu duura. Domi na nen  
 b̄ari yendu wuna t̄n ben min di. Na ñ ben  
 k̄iru m̄ō, meya na ñ maa ben w̄n̄w̄ndu m̄ō.

<sup>6</sup> Damgibu ka bw̄ebw̄ebu ba koo gbiwa.  
 Ba ñ bu sikum̄ō, ba ñ maa ben ḡō wooru  
 sinam̄ō. Goo kun tii muririm̄ō, goo kun maa  
 k̄anim̄ō ben ḡōn nuku sankiranun s̄. <sup>7</sup> B̄en  
 t̄mba gu mi, ba ñ goo wasi wi u koo ka bu  
 d̄ianu naawa u ka bu nukuru yemiasia. Goo  
 maa sari wi u koo ka bu tam naawa u ka bu  
 dam k̄e, baa ñ n ben meron na u gu, ñ kun  
 me, ben tundo.

<sup>8</sup> Yinni Gusun̄ u maa Yeremi s̄ōwa u nee,  
 yenu mi ba t̄ō baka dim m̄ō, a ku du mi,  
 i di i n̄ō ka be sannu. <sup>9</sup> Domi ne, Gusun̄  
 Isireliban Yinni, ne wi na w̄ollu ka tem m̄ō,  
 na kon yam min nuku dobu kpeerasia be en  
 n̄ni biru. Ba ñ maa nuku dobutun womusu  
 ka be ba suanam̄on n̄ogiru n̄ōm̄ō mi.

<sup>10</sup> Sanam me kaa t̄n be gari yi n̄ōsia, ba  
 koo nun bikia bu nee, mban s̄na ne, Yinni  
 Gusun̄ na bu n̄ni sw̄aa tenin bweserun  
 gari s̄ōm̄ō. Mba ba ne, Gusun̄ ben Yinni  
 torari. <sup>11</sup> Saa ye s̄ōra kaa bu wisi a nee,  
 ben baababa ba man deri, ma ba da ba b̄nu  
 s̄awa ba yiira nin nuur̄ō, ma ba man biru  
 kisi, ba ñ nen woodaba mem n̄ōwe. <sup>12</sup> Ma  
 ben tii ba k̄sa kua n kere ben baaba be.  
 Wee ben baawure u ȳrari u win ḡorun k̄iru  
 kankam sw̄ii. Ba ñ nen gari swaa dakim̄ō.

<sup>13</sup> Yen s̄ō, kon bu yara tem minin di, kpa  
 bu da tem mi ben baababa ka ben tii ba ñ



yē. Miya ba koo būnu sã sōo sōo ka wākuru. Domi na ñ maa bu durom gam kuammē.

*Isireliba ba koo wurama*

<sup>14</sup> Yinni Gusunō u nēē, yen sōna tōnu ganu sisi ñi sōo ba ñ maa bōrumō bu nēē, ka Yinni Gusunōn wāaru wi u Isireliba yarama Egibitin di. <sup>15</sup> Adama ba koo bōrewa bu nēē, ka Yinni Gusunōn wāaru wi u Isireliba yarama saa sōo yēsān nōm geu gian di ka sere tem mi u raa bu yarinasian di. Domi kon de bu wurama ben temō mē na raa ben baababa wē.

*Sēyasia bi bu wee*

<sup>16</sup> Yinni Gusunō u nēē, wee, kon yiberēba seeya bu Isireliba mwēeri nge mē susure kowobu ba ra swēē mwēeri. Yeniban biru, kon maa yiberē gabu seeya bu bu wōri bu go gungunu wōllō ka guunō, ka sere maa kpee baaba sōo nge mē taasobu ba ra yēē wōri bu go. <sup>17</sup> Domi nen nōni yi ben sanu sanusu mēera, sin gasu kun berua nen nōni sōo. Meya na maa ben toranu kpuro waamō. <sup>18</sup> Kon bu ben durum are wē mam mam. Domi ba nen tem disī doke mē mu sãa nen arumani, ma ba dera mu ben būun bwāarokunu yiba ni nu ñ wāaru mō.

*Tōmbu kpuro*

*ba koo Gusunō tubu*

<sup>19</sup> Yeremi u nēē, Yinni Gusunō, a sāawa nen dam ka nen kuku yee damgiru, nōni swāarun saa. Wunen miya handunian goonu nne kpuron tōmbu ba koo na, kpa bu nēē, weesa ben baababa ba swīi. Ben būnu nu ñ gāanu sosi, nu sāawa kam dirum. <sup>20</sup> Tōnu u koo kpī u tii kua ye u koo sã. Adama ka gem, nu ñ sãa Gusunō. <sup>21</sup> Yen sōna, wunē Yinni Gusunō a nēē, kaa bu wunen dam sōosi, kpa bu gia ma wuna a sãa Yinni Gusunō.

*Yudaban durum*

*ka ben sēyasiabu*

**17**

<sup>1</sup> Yudaban durum ya yorua ben gōrusō. Ya maa sōosire ben yāku yenun kāanu sōo. Ma n sāare ba ye yorua mi, ka yorutii sisugia ka kpee te ta bōbunu bo.

<sup>2</sup> Ya sāawa seeda ye ya bu taare wēemō. Nge meya ben būu turanu ka ben bwāarokunu ka ben dāa kubenu ka ben gungunu mi ba ra būu wi ba mō Asitaate sã, ya maa bu taare wēemō.

<sup>3</sup> Yen sōna nē, Yinni Gusunō, kon nen guu tēn mi ba ra man sã, ka ben dukia ka ben gbea ka gungunu mi ba ra būnu sã yiberēba nōmu beria, ben durum yen saabu ye ba kua ben tem mē kpuro sōo.

<sup>4</sup> Ben toranun sōna ba koo ben tem bia mē mu sãa ben tubi. Kon bu ko ben yiberēban yobu, kpa bu da tem mi ba ñ yē. Domi ba dera nen mōru ya yabura nge dōo. Ya ko n maa yaburewa sere ka baadommao.

*A kun tōnu naane sã*

<sup>5</sup> Nē, Yinni Gusunōwa na nēē, bōrigiwa wi u win gōru sīiya nen min di, ma u tōnu naane sãa, u tāsā wi sōo.

<sup>6</sup> U ko n wānwāndu soorewa nge dāa kiki si su wāa mi gāanu ku ra kpi. U ñ nuku dobu wasi.

U ko n wāawa tem saaramō mi goo sari.

<sup>7</sup> Adama domarugiiwa wi u win naane doke nē, Yinni Gusunō sōo, ma win toro sindu ta wāa nē sōo.

<sup>8</sup> Yēro ko n sāawa nge dāa te ta yō daarun gooro, tēn gbini yi ku ra nim bie.

Dāa ten bweseru ta ku ra n yam susuru gara.

Ten wurusu ra n bekusu sāawa saa kpuro.

Sōo sāreren saa yà n na, ta ku ra gbere, baa wōo ge gbebura yōra.

Meya ta ku ra maa marubu yōre.

<sup>9</sup> Tōnun gōru ga ra kōsa berewa.

Meya gen barara ku ra bekure.

Goo u wāa wi u koo kpī u gen bwisikunu gia?

<sup>10</sup> Nē, Yinni Gusunōwa na ra tōnun gōru ka win bwisikunu wēeri, n ka nūn ye u kuan are wē.

<sup>11</sup> Wi u dukia guramō ka swaa kōsa, u sāawa nge kusu ge ga sĩa tuka wee ye ga ñ ka.

Dukia ye, ya koo nūn deriwa win wāarun suunu suunuka sōo, kpa u n sãa nge gari bōkō win wāa dāakiru sōo.

*Yinni Gusunə turowa**u sāa wāarun bwia*

12 Bēsən sāa yee dēeraru  
ta sāawa nge sina kita yiikogiru  
te ta walle suare yellun di.

13 Yinni Gusunə, wuna bēsē Isireliba sa  
yīiyə.

Be ba nun biru kisi, ba koo sekuru wa.  
Be ba ka nun tondinε, ba koo bu duari.  
Ba ko n sāawa nge bēn yīsa ba yorua tua səə.  
Domi ba wunε Yinni Gusunə deri,  
wunε wi a sāa nge bwia yēn nim mu wāaru  
wēemə.

*Yeremi u Yinni Gusunə**somiru kanamə*

14 Yinni Gusunə, a man bekio,  
kpa n wa n bekura mam mam.  
A man faaba koowo kpa n faaba wa.

Domi wunε turowa na ra n siaramə.

15 Yinni Gusunə, wee, tamba man bikiamə  
ba mə,  
mana nənī swāarun gari yi a bu səəwa mi, yi  
woo.

I den bu wərima.

16 Adama na n yinε n wunen tambu kpara.  
N n nε, na sende nənī swāa ten tōru tu ka na.  
Wunen tii, a yē mε.

A maa yē gari yi na yara nən nəən di kpuro.

17 Yen sō, a ku de na n maa bεrum soore  
wunen sō,  
wunε wi a sāa nən kuku yeru nənī swāarun  
saa.

18 A de be ba man nənī səəmə bu sekuru wa.  
Kpa nε, na kun tu wa.

A de bu diiri, kpa nε, na n wāa ka toro sindu.  
A de nənī swāaru tu bu deema,  
kpa a bu seeyasia n kpā.

*Tōw wērarugirun bēsε wēebu*

19 Yinni Gusunə u nεε, Yeremi, a seewo a  
da a yōra kənnəwə ge ba mə təmbun kənnə  
mi Yudaban sinambu ba ra ka du kpa bu  
ka yari, kpa a maa da a yōra kənnə si su  
tien mi. 20 Kpa a bu sō a nεε, be, Yudaba ka  
ben sunə ka be, Yerusalemugibu, be kpuro  
be ba dumə kənnə sin min di, bu nε Yinni  
Gusunəgia swaa dakio bu nə. 21 Na nεε,  
ba n tii sε kpa bu ku raa səmunu səbe tōw  
wērarugiru səə. Bu ku raa maa nu duusia  
Yerusalemun gbāra kənnəsun di. 22 Bu ku  
raa mam nu yara ben yenusun di. Bu ku  
səmburu garu ko. Adama bu sanam mε  
yīiyə nε, Yinni Gusunən sō nge mε na ben

baababa yiire. 23 Geema, ben baaba be, ba  
swaa taaya. Ba n man swaa daki. Ba nən  
səəsinu yina.

24 Adama be, bə n man swaa daki ka gem,  
ma ba n səmunu ganu duusie Yerusalemun  
kənnəsun di tōw wērarugiru səə, ma ba tōw te  
yi nε, Yinni Gusunən sō, ma ba n səmburu  
garu kue te səə, 25 saa yera sinam be ba sō  
Dafidin sina gənəə ka ben sina asakpəbu ba  
koo du saa Yerusalemun kənnə sin min di,  
ba n tabu kəkəba dua, be dumi gawe, kpa  
gabū ba n dumi sənī. Meya Yudaba kpuro  
ka Yerusalemugibu kpuro ba koo maa du  
mi, kpa Yerusalemu ya n tambu yiba sere ka  
baadommaə. 26 Tamba koo na nən sāa yera  
Yudan wusu ka Yerusalemun baru kpaanu  
kpuron di ka Bənyamεen tem di, ka sere  
maa guunun di ka wəwin di, ka sōw yēsan  
nəm dwaru gian di, tem mε kpuron di gesi,  
bu yāku dōw mwaararuginu ko ka siarabun  
yākunu, kpa bu ka kēnu na, kpa bu turare  
dōw doke mi. 27 Adama bə kun nən gari  
swaa daki, yi na nεε, bu man tōw wērarugii te  
yīiya, ma ba dumə Yerusalemun kənnəsun  
di, ba n səmunu səəwa, tōw wērarugii te səə,  
saa yera kon wuu ge dōw doke wi u n gbimə  
kpa be kpuro bu dōw mwaara.

*Yeremi u da məmən yenuə***18**

1 Yinni Gusunə u Yeremi səəwa u nεε, 2 a  
seewo kpa a da məmən yenuə. Miya kon  
nun gari sō.

3 Ma u seewa u da məmən yenu mi. U  
deema wee u wekeru mə. 4 Weke te u mə  
mi, ta n gea kue. Ma u ten sən te sua u  
ka weke kpaaru kua te ta nən wēre. 5 Yera  
Yinni Gusunə u nεε, 6 mban sōna na n kpē  
n ka bεε Isireliba ko nge mε. Wee nge mε  
məmə wi, u səndu sua u neni win nəmuə,  
nge meya i maa wāa nən nəmuə. 7 Gasə, na ra  
gere bweseru garun sō n nεε, kon tu wuka n  
sura nge dāa, kpa n tu kam koosia. 8 Adama  
bwese te, tən ten daa kōsa ta nuku kōsuru  
deri, na ra tu deriwa na kun maa tu kōsa  
kue. 9 Meya gasə, na ra maa gere bweseru  
garun sō n nεε, kon tu seeya. 10 Adama  
bwese te, tən kōsa mə ma ta n nən gere  
swaa sue, na ku ra maa tu gea ye kue ye  
na raa gōru doke mi. 11 Yen sō, a Yudaba

ka Yerusalemugibu sɔwɔ a nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ na sɔaru mɔ n ka bu kɔsa kua. Na yen kpunaa yi. N n mɛn na, ben baawure u win daa kɔsa derio u wurama nɛn mi.

<sup>12</sup> Adama ba koo gere bu nɛɛ, mban sɔna ba koo kɔsi. Ben baawure u koo win bwisiku kɔsunu swiwa u ko ye u ki.

### *Isireliba ba Gusunɔ yina*

<sup>13</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, Isireliba ba gaa kɔsunu kua n sara. I bwesenu kpuro bikio, wara u yenin bweseru nɔre.

<sup>14</sup> Nim mu ra kokubu kpe Libanin guunu wɔllun di? Daa te ta kokumɔ, ta ra nim gem kpe?

<sup>15</sup> Adama nɛn tɔmbu ba man duari ba da ba bɔnu turare dɔɔ dokeammɛ. Ya dera ba n yɛ ye ba mɔ ben swɛɛ sɔɔ.

Ba ben yellun swaa dosu derimɔ, ma ba swaa kisi swi.

<sup>16</sup> Ba dera ben tem mu sankira. Ma tɔmbu ba bu yɛmɔ baadomma. Wi u sarɔ mi gesi, u n mu wa, u ra wiru kparewa.

<sup>17</sup> Yen sɔna kon de bu yarina yiberɛban wuswaaɔ nge tua ye sɔɔ yari yerun woo ga yarinasia. Kon bu biru kisi. Na n bu mɛrimɔ sanam mɛ ba nɔni sɔre.

### *Ba nɔɔ tia kua*

#### *bu ka Yeremi mwa*

<sup>18</sup> Yera tɔn be, ba nɛɛ, su Yeremi nɔɔ tia kua su nɔn mwa. Domi wooda kun gbimɔ baa yaku kowobu ba kun waa. Bwisi kun kpeemɔ baa bwisigibu ba kun waa. Gusunɔn gari kun gbimɔ yɛn sɔ win sɔmaba sari. N n mɛn na, i na su nɔn wari su yaa kasiki, kpa su ku maa win gari nɔ su sere yi laakari ko.

<sup>19</sup> Saa yera Yeremi u Yinni Gusunɔ kana u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a man swaa dakio. A nɛn yiberɛban gari yi nɔwɔ.

<sup>20</sup> Kaa de gea yu gɔsira kɔsa?

Wee ba dɔkɔ kpiriru gba bu ka man kpɛɛ sɔɔ.

A yaayo ma na yɔra wunɛn wuswaaɔ ben sɔ, na ka nun gari kua kpa a ku maa ka bu mɔru ko.

<sup>21</sup> Yen sɔ, a de gɔru tu ben bibu go.

A de bu gbisuku tabu sɔɔ, kpa kurɔbu bu durɔbu ka bibu bia, kpa bu ko gɔminibu.

A de baranu nu durɔ be go, kpa bu ben aluwaasiba go tabu sɔɔ.

<sup>22</sup> A de tabu kowo wuunu nu bu wari. Kpa wuri yi nɔra ben yɛnusɔ.

Domɔ ba dɔkɔ kpiriru gba bu ka man kpɛɛ te sɔɔ.

Ba man yina beria nɛn swaa sɔɔ.

<sup>23</sup> Adama wunɛ, Yinni Gusunɔ, a ben nɔɔsinaa kpuro yɛ, ye ba kua bu ka man go.

Yen sɔ, a ku bu ben toranu wɔka.

A ku ben durum ye duari.

A de bu fukura wunɛn wuswaaɔ.

A bu sɛyasio wunɛn mɔrun saa sɔɔ.

### *Weke te ta kɔsira*

## 19

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔwɔ u nɛɛ, a doo mɔmɔn mi a boo dwe ge ba kua ka sɔndu. Kpa a yaku kowo be ba bukure ka wuun guro gurobu mɛnna, <sup>2</sup> kpa i da wɔwa ye ba mɔ Beni Hinɔmuɔ ye ya waa kɔnnɔ gen mi gia, mi ba ra wekenu mɔm. Miya kaa nɔɔguru sua a gari gere yi kon nun sɔ. <sup>3</sup> Kaa Yudaban sinambu ka Yerusalemugibu sɔ bu swaa dakio bu nɔ ye nɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ na gerua. Kon de nɔni swaaru tu na Yerusalemɔ sere wi u ten gari nua kpuro, win swasu su sikari. <sup>4</sup> Domi ba man deri, ma ba yam mi disɔ doke. Ba bɔnu turare dɔɔ dokea mi, ni be ka ben sikadoba ka ben sinambu ba n yɛ. Ma ba tɔn dabinu go mi, be ba n gaaɔnue. <sup>5</sup> Ba bɔnu wi ba mɔ Baali yaku yeru bania gunguru wɔllɔ. Miya ba ra ka ben bibu yaku dɔɔ mwaararuguru ko, yaku tɛn bweseru na n bu yiire, na n mam ten bwisikunu koore.

<sup>6</sup> Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, tɔnu ganu sisi ni sɔɔ ba n maa wɔwa ye sokumɔ Tofeti n kun mɛ Beni Hinɔmu. Ba koo ye sokuwa tɔn goo yeru. <sup>7</sup> Wɔwa yen miya kon Yudaba ka Yerusalemugibun nɔɔ tia ye ba kua kam koosia, kpa n de yiberɛba bu bu go tabu sɔɔ. Kon de gbeeku yɛɛ ka gunɔsu ben gonu di. <sup>8</sup> Kpa n de Yerusalemu yu ko bansu si ba koo yɛɛ. Wi u sarɔ mi kpuro, u n ye wa, u biti soora u wia ko nɔni swaa ten sɔ.

<sup>9</sup> Kon de yiberɛ be, bu bu nɔni sɔ sere bu ben berusebu ka ben bibun gonun yaa di.

<sup>10</sup> Yen biruwa wunɛ Yeremi kaa boo ge kɔra tɔn be ba ka nun da min wuswaaɔ.

<sup>11</sup> Kpa a nɛɛ, nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni na nɛɛ, kon bu yarinasia kpa n wuu ge kɔsuku nge boo ge, ge ba n kpɛ bu maa sɔmɛ. Tofɛtin wɔwa miya ba koo tɔmbu sike yɛn sɔ ba n maa ayeru wasi gam.

<sup>12</sup> Mɛya kon tem mɛ ka mɛn tɔmbu kua, kpa Yerusalemu yu ko nge Tofɛti.

<sup>13</sup> Yerusalemugibun yɛnusu ka Yudaban sinambun yɛnusu, yɛnusu kpuro gesi mi ba ra bɔnu turare dɔɔ dokeye ka mi ba ra suru ka kperi ka sɔɔ sɔ, ka sere mi ba ra maa bɔnu ganu sɔ, si kpuro su koo disi duurawa nge Tofɛti.

<sup>14</sup> Yen biru, Yeremi u gɔsirama Tofɛtin di mi Yinni Gusunɔ u nɔn gɔra u win gari gere. Ma u na u yɔra Yinni Gusunɔn sɔa yerun yaaraɔ u tɔmbu kpuro sɔɔwa u nɛɛ,

<sup>15</sup> Gusunɔ Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ u nɛɛ, wee u koo de kɔsa ye u raa gerua kpuro yu Yerusalemu ka yen wuu si su tie deema. Domi sin tɔmba swaa taaya, ba n win gere nua.

### *Ba Yeremi dɔa doke*

## **20**

<sup>1</sup> Yera sɔɔ teeru, Pasuri Imerin bii wi u sɔa yaku kowo u ka maa sɔa Yinni Gusunɔn sɔa yerun kɔsobun tɔnwerɔ u nua ma Yeremi u yeniban gari gerua. <sup>2</sup> Yera u dera ba nɔn so, ma ba nɔn dɔa doke nge wiiru Yinni Gusunɔn sɔa yerɔ, kɔnnɔ ge ba sokumɔ Benyamɛɛn kɔnnɔn bera gia. <sup>3</sup> Adama yen sisiru bururu, Pasuri u Yeremi dɔa ye wuna. Ma Yeremi u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, Yinni Gusunɔ kun maa nun sokumɔ Pasuri. Yisi ten tubusiana bɔri yɛnda ka nun sikerɛnɛ. Adama tɛ, u nun sokumɔ Magɔɔ Misabibu. Yen tubusiana nandabu ka nun sikerɛnɛ. <sup>4</sup> Domi Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, u koo wunɛ ka wunen bɔrɔba nandabu kpɛɛ. U koo de bɛɛn yiberɛba bu bɛɛn gabu go tabu sɔɔ, kpa a ye wa ka wunen nɔni. Kpa Babilonin sina boko u Yudaba go kpa u gabu yoru mwɛeri u ka da Babiloniɔ. <sup>5</sup> U koo de yiberɛba bu Yerusalemun arumani gura, ka sɔma ye tɔmba kuan are kpuro, ka sere gaa gee ni nu waa ye sɔɔ. U koo de bu

Yudaban sinambun arumani gura, kpa bu ka ye kpuro da Babiloni mi. <sup>6</sup> Pasuri, wunɛ ka wunen yɛnugibu, ba koo bɛɛ yoru mwa bu ka da Babiloniɔ. Miya i ko i gbi, wunɛ ka be a gari weesugii kua, kpa bu bɛɛ sike mi.

### *Yeremi u Yinni Gusunɔ*

#### *weeweenu koosimɔ*

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ, a man kɔkura, ma na wunen gari wura.

A man sɛre a kamia.

Wee tɔru baatere

tɔmbu kpuro ba ra n man yɛɛmɔwa, kpa ba n man gari bɔkɔ mɔ.

<sup>8</sup> Nà n kɔ n gari gere,

sere n nɔɔguru sua ka dam n nɛɛ,

yiberɛba ba wee bu sun dam dɔre,

kpa bu sun kam koosia.

Yinni Gusunɔ,

tɔmba ra n man yɛɛmɔwa wunen garin sɔ baadomma.

<sup>9</sup> Nà n nɛɛ, kon nun deriwa,

na n maa wunen gari kparamɔ,

n da n sɔawa nge dɔɔ u waa nen wasi sɔɔ

u nen kukunu menimɔ.

Kpa n kookari ko n ka tii marisi,

adama na ku ra kpɔ.

<sup>10</sup> Na nɔmɔ tɔn dabinu nu man kɔsa bwisikusimɔ.

Ba mɔ, nandabu waa baama.

Su ka win gari da wirugibun mi.

Be ba raa ka man nɔɔ tia sɔa

ba mɛɛrimɔ nà n kon sokura.

Ba mɔ, sɔrɔkudo kon de bu man samba ko.

Kpa bu wa bu man mwa bu mɔru kɔsie.

<sup>11</sup> Adama na yɛ ma wunɛ Yinni Gusunɔ, a waa ka nɛ

nge tabu durɔ damgii.

Yen sɔna be ba man nɔni sɔmɔ ba koo sokura.

Ba n kpɛ bu man kamia.

Yen sɔna ba koo sekuru wa

kpa ba n tu yaaye sere ka baadommaɔ.

<sup>12</sup> Wunɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni,

wunɛ wi a ra tɔnu wɛeri,

a ka wa u n sɔa gemgii,

kpa a n win bwisikunu ka win gɔrun gari yɛ,

wuna kon de a nen yiberɛba mɔru kɔsie.

Domi wuna na tii nɔmu sɔndia.

<sup>13</sup> I Yinni Gusunɔ siaro ka womusu.

Domi u ra wɔnwɔndo wɔre

saa tɔn kɔson nɔman di.

<sup>14</sup> Tɔɔ bɔrigira tɔɔ tɛ sɔɔ ba man mara.

Tɔɔ te, tu ku domaru wa.



15 Bārurowa wi u da u nen tundo sōwa u  
nεε,  
wee, ba nūn bii tən durō marua.

Ma labaari ye, ya nūn nuku doo bakabu wē.

16 Durō wi, u kam koowo  
nge wuu si Yinni Gusunō u kam koosia  
u n̄ sin wānwāndu kue.

Kpa u wuri nō bururu,  
kpa u tabun wurenu nō sōo sōo gbāara.

17 Mban sōna Gusunō u n̄ yande dere n gbi  
sanam mε na wāa nen meron nukurō,  
kpa nuku te, tu yande ko nen sikiru,  
kpa na n wāa mi sere ka tē.

18 Mban sōna na yara nen meron nukurun  
di,  
na ka sere wahala yeni ka wasi wuriri bini  
waamō,  
ma nen wāara wiru gooramō ka sekuru.

### Yerusalemu koo kam ko

## 21

1-2 Sina boko Sedesiasi u Pasuri,  
Maakiyan bii, ka Sofoni, yāku kowo  
Maseyan bii gōra Yeremin mi, bu nūn sō bu  
nεε, u bu bikiaru kuo Yinni Gusunōn mi,  
domi Nebukanεsaa, Babilonin sina boko, u  
ka bu tabu mō. Sārakudo Yinni Gusunō u  
koo nūn maamaaki gaa kpare ben sō, kpa  
u wa u bu deri. Yera Yinni Gusunō u ka  
Yeremi gari kua.

3 Ma Yeremi u tən be wisa u nεε, bu doo  
sina boko Sedesiasin mi bu nεε, 4 ameniwa  
Gusunō Isireliban Yinni u gerua. U nεε,  
wee, u koo de ben tabu kowo be ba ka  
Babilonin sina boko ka win tōmbu sannamō  
wuun biruō bu duki su bu wura wuu ge  
sōo. 5 Kpa wi, Gusunōn tii u ka be Yudaba  
sanna ka mōru u bu win dam sōosi, 6 u de  
bara kōsuru tu hunde koniba kpuro wōri  
tu go wuu ge sōo, tōmbu ka yaa sabenu.  
7 Yen biruwa u koo sina boko Sedesiasi,  
Nebukanεsaa nōmu beria, wi ka win sōm  
kowobu ka win tən be ba wāa wuu ge sōo,  
be ba gesi yara bararun di, ka tabun di, ka  
gōorun di. Be kpurowa Nebukanεsaa u koo  
go. U n̄ ben wānwāndu mō. U n̄ maa goo  
derimō.

8 Wee ye Yinni Gusunō u maa Yeremi  
sōwa win tōmbun sō. U nεε, wee, u bu swaa  
yiru yiyammε, swaa yèn mi wāara wāa, ka  
yèn mi gōo u wāa. 9 Wi u koo gesi yōra wuu  
ge sōo, u koo gbiwa tabu sōo, n̄ kun mε ka  
gōoru, n̄ kun mε ka bararu. Adama wi u

yara u tii Babilonigibu wē be ba bu tarusi,  
yēro koo win wāaru wōra. Teya ta ko n sāa  
win arumani ye u kpīa u yara. 10 Domi u  
yōrariwa u wuu ge kōsa kua, n n̄ mō gea. U  
koo gu Babilonin sina boko nōmu sōndiawa  
u gu dōo men̄i.

### Gari yi Yinni Gusunō

#### u Dafidin bweseru sōwa

11 Yinni Gusunō u nεε, ameniwa wunε  
Yeremi kaa Yudaban sina bokon bweseru  
sō. A nεε,

bu nε, Yinni Gusunōn gari nōowō.

12 Be, Dafidin bweseru,  
ba n da gem swīi baadomma.  
Kpa bu be ba dam dōre yakia  
be ba bu dam dōremōn nōman di.  
Bà kun kue mε,  
nen mōru ya koo bu yabure  
ben kom kōsum sō.

Ba n̄ maa kpē bu ye go.

13 Kon Yerusalemugibu wōri.

Be, be ba wāa wōwa sōo kperun wōllō,  
baa bà n gerumō ba mō,  
wara u koo kpī u du ben wāa yerō,  
u ben kuku yeru turi.

14 Kon bu sēyasia nge mε ben kookoosu nε.  
Kon ben sina kpaaru dōo men̄i  
te ba bana ka dāa ye ba mō sēduru,  
kpa ye ya ka tu sikerene kpuro yu dōo  
mwaara.

## 22

1 Yinni Gusunō u maa Yeremi sōwa u  
nεε, a doo Yudan sina bokon yenūō kpa a  
bu gari yini sō. 2 A nεε, wi, Yudaban sina  
boko, wi, wi u sō Dafidin sina gōnaō, ka  
win bwāabu ka win tōmbu ka be ba gesi  
wāa sina kpaaru mi, 3 bu nε, Yinni Gusunōn  
gari yini swaa dakio bu nō. Bu gem swīiyō.  
Bu be ba dam dōremō wōro be ba bu dam  
dōremōn nōman di. Bu ku sōbu ka gōminibu  
ka gobekuban gāanu mwa ka dam. Bu ku  
maa taare sarirugibu go yam mini. 4 Bà n  
wooda yeni mem nōowa, gabu ben bweseru  
sōo, ba ko n bandu diiwa ba n sō Dafidin sina  
gōna yeni sōo. Ba koo du saa kōnnō minin di  
bà n dua tabu keke sōo ye dumi gawe, n̄ kun  
mε, ba n dumi sōni, be ka ben bwāabu ka  
ben tōmbu. 5 Adama bà n yina bu ye men̄  
nōowa, sere ka nε, Yinni Gusunōn wāaru,  
sina kpa te, ta koo kowa bansu.

6 Wee ye na maa gerua Yudaban sina kpaarun sō. Na nεε,  
baa mε na sina kpa te wa ta wā  
nge dāa sō ge ga wā Galadi,  
n̄ kun mε, nge Libanin guurun wii kpiiru,  
ka gem kon tu bansu koosia.  
Goo kun maa sinamō mi.

7 Kon tabu kowobu tabu yānu sebusia bu tu wōri.

Kpa bu ten gbere yi ba kua ka dāa ye ba mō  
seduru wukiri bu dō doke.

8 Tōn tuko dabinu ba koo sara wuu gen mi, kpa bu sōna bu nεε, mban sōna Yinni Gusunō u wuu bōkō geni kua mεsum. 9 Kpa bu bu wisi bu nεε, gen tambu ba wi, ben Yinnin arukawani kusiawa, ma ba da ba būnu sāmō.

### *Ye Yinni Gusunō u gerua*

#### *Salumun sō*

10 Bεε Yudaba,  
i ku wuri ko Yosiasi wi u gun sō.  
I ku maa win ario ko.  
Adama i wuri koowo Salumun sō,  
wi ba yoru mwa ba ka da tem tukumō.  
Domi u n̄ maa wee.  
Meya u n̄ maa tem mε wasi  
mi ba n̄n mara mini.

11 Wee ye Yinni Gusunō u gerua Salumu,  
Yosiasi Yudaban sina bokon biin sō, wi u bandu dii win baan ayerō. U nεε, u doona,  
u n̄ maa wee. 12 U koo gbiwa desiru sō mi  
ba ka n̄n da mi, u n̄ maa tem mε wasi.

#### *Yinni Gusunō*

#### *u Yoyakimu gerusi*

13 Yeremi u Yoyakimu sōwa u nεε, wee ye Yinni Gusunō u gerua. U nεε,  
wunε Yoyakimu, bōrurowa a sāa.  
Wee a wunen sina kpaaru bana,  
adama a n̄ gem swīi.  
A tu gidambisaba sosia  
adama ye n weenε a tambu kua,  
a n̄ bu kuammε.  
A ra gabu sōmburu koosie kam.  
A ku ra bu ben kōsiaru wē.

14 Ma a nεε, kaa tii sina kpa bakaru baniawa  
kpa ta n gidambisa baka mō.  
Ma a fenentiba doke,  
a ten gani dāa gea ye ba mō seduru wukiri.  
Ma a tu swērasia kom kom a ka sōsi ma sina  
kpaara.

15-16 Yēn sō a ka sina kpa te seduruba bana,

yeya n dera a sāa sina boko?  
Wunεn baaban tii u n̄ sāa sina boko ro?  
U ra diwa kpa u nō nge baawure,  
adama u ra baawure kuewa ye n weenε u  
ko.

U ra sārōbu ka wōnwōndobu siriewa dee  
dee.

Yen sōna ye kpuro ya n̄n kōora dee dee win  
wāaru sō.

Wi u maa mō nge mε,  
wiya u wi, Yinni Gusunō yē ka gem.

17 Adama wunε, wunen tiin arufaaniwa a  
kasu.

A kasuwa a taare sarirugibu dam dōre  
kpa a bu go.

18 Yen biru, Yeremi u maa nεε, wee ye Yinni Gusunō u gerumō Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon sō. U nεε,  
ū n gu, ba n̄ n̄n gō swīyamme bu nεε,  
waiyo nen mō!

Waiyo nen sesu!

Waiyo nen yinni!

19 Adama ba koo win goru gawawa bu yara  
Yerusalemun di  
bu sike nge yaa saberu.

#### *Yerusalemu ya koo sekuru wa*

20 Yeremi u nεε,  
wee ye Yinni Gusunō u gerua.  
U nεε, bεε Yerusalemugibu,  
i doo i yō guu te ba mō Libani,  
ka Basanin guurō,  
ka Abarimun gungunu wōllo,  
kpa i kuuki ko i nōogiru sua.

Domi be i ka arukawani bōkua ba munkira.

21 U bεε kirō kua sanam mε i wāa bōri yendu  
sō,

adama i nεε, i n̄ n̄n swaa dakimō.  
Nge meya bēen daa ya sāa saa bēen piiburun  
di,

i ku ra n̄n swaa daki.

22 Tē, bēen kparobu ba koo ka woo doona  
kpa be i ka arukawani bōkua  
bu bu yoru mwēeri bu ka da tem tukumō.  
Saa ye sōra i ko i sekuru wa,  
bēen kom kōsum sō.

23 Bεε Yerusalemugibu,  
bεε be i sō sēε bēen dii buranu sō  
ni i kua ka Libanin dāa gea,  
amōna bēen weeweenu ko n nε,  
sanam mε wuriribu koo bεε deema  
nge tōn kurō wi u yiire u kī u ma.

#### *Yinni Gusunō*

### *u Yoyakini sirimɔ*

<sup>24</sup> Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, kaa Yoyakini, wi ba maa mɔ Yekonia, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko sɔ a nɛɛ, sere ka nɛn wāaru, baa ù n sāan na nge taabu nɛn nɔm geuɔ, kon nùn wuna min di. <sup>25</sup> Kon nùn win yiberɛba nɔmu sɔndia, be, be ba kasu bu nùn go. Kon nùn bu nɔmu sɔndia be, bèn bɛrum u mɔ mi. Beya Nebukanɛsaa, Babilonin sina boko ka win tabu kowobu. <sup>26</sup> Kon bu kɔ, wi ka win mɛro wi u nùn mara. Kpa bu ka bu da tem tukumɔ mi ba ñ bu mara. Miya ba koo gbi. <sup>27</sup> Saa gaa sɔɔ, ba ko ba n kī bu gɔsirama ben temɔ adama ya ñ koorɔ.

<sup>28</sup> Gaba koo bikia bu nɛɛ, Yoyakini wi, u sāawa nge weke te ta kɔsire, ñ kun mɛ, nge gāa ni goo kun maa kī? Aawo. N n mɛn na, mban sɔna ba wi ka win bweseru tem yara ma ba ka bu da sere mi ba ñ yɛ.

<sup>29</sup> Ma Yeremi u nɛɛ, nɛn temgibu, i nɔɔwɔ ye Yinni Gusunɔ u gerua. <sup>30</sup> U nɛɛ, i durɔ wi garisio wi u ñ kooramɔ win wāaru sɔɔ. U ko n sāawa nge wi u bibu bia, domi win bweseru sɔɔ, goo kun maa sinamɔ sina gɔna sɔɔ u Yudaba kpara.

### *Kparo kɔsobu*

## 23

<sup>1-2</sup> Gusunɔ Isireliban Yinni u nɛɛ, bɔruroba kparo be ba nɛn tɔmbu goomɔ, ma ba bu yarinasiama nge yāa kparo kɔsobu. Na maa nɛɛ, wee ba nɛn tɔmbu gira, ba bu yarinasia ba yina bu bu nɔɔri. Yen sɔ, kon bu sɛyasia ben nuku kɔsu ten saabu.

<sup>3</sup> Kpa n nɛn tɔn be ba tie mwɛerima tem kpuron di, mi na raa dera ba yarinɛ, n ka bu wurama ben temɔ, kpa bu marura bu dabia.

<sup>4</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ kon bu kparo kpaobu wɛ be ba koo bu kpara. Ba ñ maa naɔdamɔ bɛrum sɔ. Baa ben turo kun maa biaramɔ.

<sup>5</sup> Wee saa ya sisi yè sɔɔ kon gemgii goo seeya Dafidin bwe-serun di

nge dāa kpīi pɔtura,  
kpa u n bandu dii ka baadommaɔ.

U koo tɔn be kparawa ka bwisi gee.

Kpa u gem sɔɔsi tem mɛ sɔɔ.

<sup>6</sup> Win waati ye sɔɔ,

Yudaba ba koo faaba wa.

Kpa u de Isireliba ba n wāa bəri yendu sɔɔ.

Kpa ba n nùn sokumɔ ba n mɔ,

Yinni Gusunɔwa u sāa ben faaba kowo.

<sup>7</sup> Yen sɔna na nɛɛ, wee saa ya maa sisi yè sɔɔ ba ñ maa bɔrumɔ bu nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn wāaru wi u bu yarama saa Egibitin tem di. <sup>8</sup> Adama ba ko n da gerewa bu nɛɛ, ka Yinni Gusunɔn wāaru wi u bu yarinasia sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ka wusu gasu sɔɔ, ma u maa ka bu wurama min di, bu ka sina ben temɔ.

### *Gari yi Yeremi*

#### *u sɔmɔ weesugibu sɔɔwa*

<sup>9</sup> N n sɔmɔbun sɔn na, nɛn gɔru ga sankira too, ma na diirimɔ sere ka nɛn kukunɔ.

Na sāa nge wi tam mu goomɔ

Yinni Gusunɔ ka win gari dɛerin sɔ,

yi u man sɔɔwa u nɛɛ,

<sup>10</sup> tɔmba yiba tem mɛ sɔɔ,

be ba sakararu mɔ.

Kɔsa ba naa gire.

Miya ben dam mu wāa.

Yen sɔna tem mɛ, mu sankire,

ma mɛn kpara yee ni nu wāa gɔbaburun bera  
gia nu gbera.

Domi u mu bɔrusi.

<sup>11</sup> Gusunɔn sɔmɔbu ka yāku kowobu ba  
sankire,

u wa ma ba nuku kɔsu kom mɔ

sere ka win sāa yerɔ.

<sup>12</sup> Yen sɔna ben swaa ya koo wɔria,

kpa yu bu yam tīre.

U koo de bu bu bɔria,

kpa bu wɔruku saa ye u koo bu sɛyasia

u de wahala yu bu deema.

Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

### *Yudan Gusunɔn sɔmɔbun*

#### *kɔsan kpāaru*

<sup>13</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

kɔsa ye na wa nɛn sɔmɔbu ba mɔ Samariɔ,

ya ñ ka nɔɔ gerurɔ.

Domi būu wi ba mɔ Baalin yīsira ba ka gari  
mɔ.

Ma ba nɛn tɔmbu Isireliba gerasia nɛn  
swaan di.

<sup>14</sup> Adama kom kɔsum mɛ na wa Gusunɔn  
sɔmɔbun suunu sɔɔ Yerusalemɔ,

mu beɔnɔgim kere.

Ba sāawa sakara kowobu,

ma ba weesu mɔ,

ba tən kōsobu dam kēmō bu ku ka ben kom  
kōsum deri,  
ma na be kpuro garisi nge Sodomu ka  
Gomāran tōmbu.

15 Yen sōna nε Gusunō, wōllu ka tem Yinni,  
na nēn sōmōbu Yerusalemuō sōmō  
ma wee kon de bu dāa kiku gagu \* ge ga sosu  
di,

kpa bu nim mε mu dēε mō nō.

Domi beya ba dera tem mēn tōmbu kpuro  
ba n̄ maa man bεεε wēεmō.

### *Sōmō weesugibu*

16 Amēniwa nε Gusunō, wōllu ka tem  
Yinni na gerua. Na nεε,  
i ku maa nēn sōmō ben gari swaa daki.  
Domi ba dera i yīiyō ye i n̄ wasi.

Ben tiin gōrun bwisikuna ba gerumō,  
n n̄ mō yi yi wee nēn nōn di.

17 Ba ra mam be ba man gema sō bu nεε,  
na be gerua na nεε,  
ba koo bōri yendu wa.

Kpa ba n be ba ben tii tiin gōru kīru mō  
sōmō ba n mō,  
ba n̄ kōsa gaa wasi.

18 Yeremi u nεε,  
ben wara u ka Yinni Gusunō wesiana.  
Nge ben wara u win gari nua u yi laakari  
kua.

19 Wee Yinni Gusunōn mōru ya koo na nge  
guru woo bōkō  
kpa yu tən kōsobu wōri.

20 Win mōru ye, ya n̄ suremō,  
ma n kun mō u win himba yibia.  
Amēn biru, ya koo bεε nēn tōmbu yeeri.

21 Yinni Gusunō u nεε,  
sōmō be, ba duki da, baa mε na n̄ bu gōre.  
Ba maa gari gerua, baa mε na n̄ ka bu gari  
kue.

22 Bā n daa nēn gari swaa daki,  
nēn gariya ba koo raa kpara nēn tōmbun  
suunu sō.

Kpa bu wa bu gōru gōsia bu ben kom kōsum  
deri.

### *Yinni Gusunō*

#### *u wāa yam kpuro*

23 Nε Gusunō, na wāawa yam kpuro,  
turuku ka tontondeō.

24 Goo u koo kpī u kuke na kun nūn wa?  
Na wāawa yam kpuro, wōllō ka temō.

### *Mba yakasu ka dobi*

### *yi mōasinε*

25 Na nōmō ye sōmōbu ba gerumō. Be ba  
gari weesugii mō ka nēn yīsiru ba mō, na ka  
bu gari kua dosu sō, 26 sere saa yerà sōmō  
beni ba ko n gari weesugii mō, kpa ba n  
nēn tōmbu nōni wōkumō ka ben gōrun gari.  
27 Ba kīwa ben dosu weesugisun gari yi de  
nēn tōmbu bu nēn yīsiru duari nge mε ben  
baababa ba raa man duari būu wi ba mō  
Baalin sō. 28 Sōmō wi u dosa u geruo ma u  
dosa. Wi na maa ka gari kua u yi tusio dee  
dee.

Nε, Yinni Gusunō na nεε,  
mba yakasu ka dobi yi mōasinε.

29 Nēn gari kun sāa nge dōō ro?

Yi n̄ sāa nge matalaka ye ya ra kperu kōre  
ro?

30 Yen sōna nε, Yinni Gusunō, kon sōmō be  
sεyasia, be, be ba ben winsim gari suamō  
ba ka gari weesugii mō. 31 Kon bu sεyasia  
be ba ben tii tiin gari suamō ba gerumō ka  
nēn yīsiru. 32 Kon bu sεyasia be ba ben  
dosu weesugisu tōmbu sōmō. Ma ba dera  
nēn tōmba kōoramō ben wee si ka ben tən  
biarun sō. Na n̄ bu gōre, na n̄ maa bu wooda  
wē. Meya ba n̄ maa arufaani gaa mō tən ben  
suunu sō.

### *Yinni Gusunōn gari*

#### *yi sāawa sōmunu*

33 Yinni Gusunō u Yeremi sōōwa u nεε, tən  
ben goo, n̄ kun mε nēn sōmō goo, n̄ kun mε  
yāku kowo goo ù n nun bikia u nεε, mba  
nε, Yinni Gusunō na gerua, sōmu nirà na bu  
sōbi, kaa nūn wisiwa a nεε, bera ba sāa nēn  
sōmunu. Adama kon bu biru kisi. 34 Ben  
wi u gesi nōō wukia u nεε, nε, Yinni Gusunō  
na bu sōmunu sōbi, kon yēro sεyasiawa wi  
ka win yenugibu. 35 Ye baawure u koo kpī  
u win winsim bikia, yera, u nεε, mba Yinni  
Gusunō u gerua, mba u wisa. 36 Adama bu  
ku raa maa gere bu nεε, na bu sōmunu sōbi.  
Wi u ye gerua, win gari koo wōri win tii  
sō. Domi ba nēn gari temamōwa nε wi na  
sāa ben Yinni wi u ra n wāa, u dam kpuro  
mō. 37 Kaa maa sōmō be bikia a nεε, mba  
nε, Yinni Gusunō na bu sōōwa. Mba na bu  
wisa. 38 Bā n maa nun wisa ba nεε, nε, Yinni  
Gusunō na bu sōmunu sōbi, baa mε na nεε,  
bu ku maa yen gari ko, a bu wisio a nεε,  
amēniwa nε, Yinni Gusunō na gerua. Na nεε,

\* 23:15 dāa kiku gagu - A mēerio 9:14.



<sup>39</sup>kon bu biru kisi kpa n bu duari, be ka ben wuu ge na raa be ka ben baababa wē. <sup>40</sup>Kon maa bu seku bakarū doke te ta ñ duarirō sere ka baadomma. Kpa ba kun maa bēere mō t̄mbun n̄ni s̄o.

### *Figie bii*

*ni nu wāa birenu yiru s̄oñ gari*

## 24

<sup>1</sup>Ye Nebukanesa, Babilonin sina boko u Yoyakini, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko mwa ka win sina asakp̄bu ka ben d̄āa d̄ākobu ka ben sekobu, u ka bu da Babiloni, saa ye s̄oñra Yinni Gusunō u Yeremi figie bii ni ba doke birenu yiru s̄o s̄ōsi s̄āa yerun k̄annōwō. <sup>2</sup>Bire nin teeru ta figie bii geenu yiba ni nu s̄āa nge yen marum gbiikum. Ma teera ma bii k̄ōsunu yiba ni nu ñ diirō.

<sup>3</sup>Ma Yinni Gusunō u Yeremi bikia u n̄e, Yeremi, mba a waamō mi. Ma u wisa u n̄e, birenu yirūwa na waamō, ni nu figie binu yiba. Ganu gea s̄āa, ma ganu k̄ōsunu s̄āa, nu ñ diirō.

<sup>4</sup>Yera Yinni Gusunō u n̄n s̄ōwa u n̄e, <sup>5</sup>wee ye na gerua, n̄e, Gusunō Isireliban Yinni. Na n̄e, nge m̄e figie bii gee ni, nu ra t̄mbu w̄ere, nge m̄eya kon Isireli be ba yoru mw̄era ba ka da Babiloni m̄eri ka n̄nu geu. <sup>6</sup>Kon de bu wurama ben tem mini. Na ñ maa bu suramō, kon bu t̄sisiawa. Na ñ maa bu wukamō, kon bu girawa n sire. <sup>7</sup>Kon bu ḡōru kp̄w̄ w̄ē, kpa bu gia ma n̄na na s̄āa kp̄uron Yinni. Ba koo wurama n̄n mi kpa ba n s̄āa n̄n t̄mbu ba n man s̄āmō.

<sup>8</sup>Adama Sedesiasi, Yudaban sina boko ka win sina asakp̄bu ka t̄n be ba tie Yerusalemō ka be kp̄uro be ba s̄ō tem m̄e s̄ō, ka sere be ba kp̄ikiru da Egibiti, kon dewa ba n s̄āa nge figie bii k̄ōsu ni nu ñ diirō mi. <sup>9</sup>T̄mbu b̄a n bu wa ba koo biti soora. Gee kon bu yarinasia kp̄uro, ba koo bu ȳewa bu bu yaakorū koosi kpa ba n w̄āa sekuru s̄ō kpa ba n da ka ben ȳisuru t̄mbu b̄ōrusi. <sup>10</sup>Kon bu tabu surema ka ḡōru ka baranu sere bu ka gbi tem m̄e kp̄uro s̄ō, m̄e na be ka ben baababa w̄ē.

*Yudaban m̄em n̄ō sarirun are*

## 25

<sup>1</sup>Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon bandun w̄ō n̄ese s̄ōra Yinni Gusunō u ka Yeremi gari kua Yudaban s̄ō. Ya s̄āawa Nebukanesa, Babilonin sina bokon bandun w̄ō gbiikuu. <sup>2</sup>Ma Yeremi u Yudaba ka Yerusalemugibu kp̄uro s̄ōwa u n̄e, <sup>3</sup>saa Yosiasi, Am̄on biin bandun w̄ō w̄okura itasen di, n ka gisō girari, yen w̄ō yenda itawa mi. Saa min diya na ra n b̄e Gusunōn gari s̄ōmō adama i ku ra man swaa daki. <sup>4</sup>Yinni Gusunō u ra n b̄e win s̄ōm kowobu ḡriamm̄e, bera win s̄ōm̄bu. U dera ba na na saa yee yellun di. Adama i ñ bu swaa daki, i ñ ben gari wure. <sup>5</sup>S̄ōm̄ be, ba ra n gerumō ba n m̄, i ḡōru ḡōsio kpa i b̄e n̄ daa k̄ōsa deri, kpa i wa i n w̄āa b̄e n̄ tem s̄ō, m̄e Yinni Gusunō u b̄e ka b̄e n̄ baababa w̄ē sere ka baadomma. <sup>6</sup>I ku maa b̄ūu goo yiira i n̄n s̄ā. I ku Gusunōn m̄ōru seeya ka b̄e n̄ bw̄āaroku ni i kua ka b̄e n̄ tii, kpa u ku maa b̄e k̄ōsa gaa kua. <sup>7</sup>Adama Yinni Gusunōn tii u n̄e, i ñ n̄n swaa daki. I win m̄ōru seeyawa b̄e n̄ bw̄āaroku ni i kuan s̄ō. Ma ya ka b̄e k̄ōsa naawa.

<sup>8</sup>Yen s̄ōna wi, Gusunō w̄ōllu ka tem Yinni u n̄e, ȳen s̄ō i ñ n̄n swaa daki, <sup>9</sup>ȳen s̄ōna u koo maa s̄ō ȳesan n̄m geun t̄mbu kp̄uro gurama ka win s̄ōm kowo Nebukanesa, Babilonin sina boko. Kpa bu b̄e n̄ tem men t̄mbu w̄ari bu kam koosia, ka be ba b̄e sikere n̄e kp̄uro. Tem m̄e, mu koo kowa bansu sere ka baadomma. Wi u sarō mi, kpa biti yu n̄n mwa, sere u wia ko. <sup>10</sup>Ba ñ maa t̄ō bakanun womusu n̄ōmō mi, ka sere kurō kpaanun womusu. M̄eya ba ñ maa nambun w̄ōkinu n̄ōmō. Ba ñ maa fitilanu wasi mi. <sup>11</sup>Tem m̄e kp̄uro mu koo kowa bansu, kpa b̄e, win t̄mbu, i Babilonin sina boko yoru diiya w̄ō wata ka w̄okuru.

<sup>12</sup>Adama w̄ō wata ka w̄oku ten biru, Yinni Gusunō u koo Babilonin sina boko ka win t̄mbu seesima ben tora ni ba kuan s̄ō, kpa u ben tem kam koosia mu ko bansu sere ka baadomma. <sup>13</sup>B̄ōri yi u gerua tem men s̄ō, ka sere ȳen gari n̄e, Yeremi na gerua na yorua tire te s̄ō, bwesenu kp̄uron s̄ō, yi koo koorawa. <sup>14</sup>Domi bwese damginu ka sinam damgiba koo bu yoru mw̄eri. Nge m̄eya Gusunō u koo ka bu ben k̄ōsa k̄ōsie ye ba raa kua.

*Gusunɔ**u koo bwesenu kpuro seeyasia*

<sup>15</sup> Yinni Gusunɔ u win mɔru weesina ka tam mɛ u doke nɔra sɔɔ u nɛ, Yeremi t̄i u nɛɛ, n ye mɔɔ kpa n de bwese n̄in mi u man gɔrio nu ye nɔ. <sup>16</sup> B̄a n wa ma u dera yiberɛba ba bu w̄ori ba goomɔ, ba ko n b̄aarimɔwa kpa ba n burisine nge wiirobu.

<sup>17</sup> Yera na nɔra ye mwa Yinni Gusunɔn nɔman di. Ma na dera bwese n̄in mi u man gɔra nu win mɔru ye nɔra. <sup>18</sup> Na torua na ye Yerusalemugibu nɔrusia, ka Yudan wusu kpuron t̄ambu ka ben sinambu ka ben sina asakpɔbu, kpa Gusunɔ u wa u ben tem kam koosia kpa wi u sarɔ mi, u biti soora sere u wia ko. Kpa ba n da ka ye t̄ambu b̄orusi nge mɛ ya koorɔ t̄ɛ.

<sup>19</sup> Yen biru, na bwese ni nu tiegibu ye nɔrusia. Beya Egibitin sunɔ ka win sina asakpɔbu, ka win t̄ambu kpuro, <sup>20</sup> ka bwese tuku ni nu w̄a Egibitiɔ, ka Usan sinambu, ka Filisitiban sinambu, beya Asikalonigii, ka Gasagii, ka Ekoronigii, ka sere be ba maa tie Asidɔduɔ, ben sunɔ, <sup>21</sup> ka Edɔmuba, ka Mɔabuba, ka Amɔnigibu, <sup>22</sup> ka Tirin sinambu ka Sidonin sinambu, ka sere sinam be ba w̄a nim w̄okun bera giɔ, <sup>23</sup> ka sere maa Dedanigibu, ka Temagibu, ka Busigibu, ka be ba ra wii baanun seri k̄oni, <sup>24</sup> ka maa Daarububan sinambu, ka bwesenu kpuron sinambu be ba w̄a gbaburɔ mi yani seeri w̄a, <sup>25</sup> ka Simirin sinambu ka Elamun sinambu ka sere Mɛdiban sinambu, <sup>26</sup> ka sinam be ba w̄a s̄ɔ ȳesan n̄am geu gia kpuro, be ba w̄a turuku ka be ba toma.

Bwese ni nu gesi w̄a handunia sɔɔ, ni ka nin sinambu ba mɔru ye nɔra ma Babiloni ye ba maa m̄ Sesaki, yen sina boko u ye dakura.

<sup>27</sup> Yinni Gusunɔ u maa man s̄ɔwa n Isireliba s̄ɔwa n nɛɛ, amɛniwa wi, ben Yinni, wi u maa s̄a w̄allu ka tem Yinni u gerua. U nɛɛ, bu nɔruo sere yu bu go, bu siruku kpa bu w̄orku sere bu kpana bu se ȳen s̄ɔ u dera yiberɛba ba bu w̄ori ba goomɔ. <sup>28</sup> U maa nɛɛ, bwese nin garu t̄a n yina tu nɔ ye na tu t̄i, n tu s̄ɔwa n nɛɛ, tu nɔruo baa n̄ n mɛren na. Wi, Gusunɔ w̄allu ka tem Yinnin woodawa. <sup>29</sup> Domi u n̄ win wuu Yerusalemu deri. N n mɛn na, u koo bweseru garu deri? Aawo, u n̄ derimɔ. Bwesenu kpuro s̄ɔra u koo

win mɔru sure. Wi, Gusunɔ w̄allu ka tem Yinniwa u yeni gerua.

<sup>30</sup> U maa man s̄ɔwa u nɛɛ, n bu s̄ɔwa n nɛɛ, wi, Yinni Gusunɔ u koo kukiri w̄allun di. Win n̄ɔ ga koo nɔra saa win w̄a yee dɛɛrarun di.

U koo win tem kukirisi. U koo handuniagibu kpuro kukirisi nge t̄an dabi te ta d̄ianu ḡɛmɔ gberɔ.

<sup>31</sup> Win kukiribu koo nɔra handunia kpuro sɔɔ.

Domi u t̄ambu kpuro sokumɔ win siri gbaburɔ.

Wi siribu di, u koo ȳero gowa ka takobi.

<sup>32</sup> Wi Gusunɔ, w̄allu ka tem Yinni, u maa nɛɛ,

win siribu bu ko n s̄awa nge woo b̄akɔ ge ga bwesenu kpuro gasirimɔ, ga handunian goonu n̄nɛ kpuro bukianɛ.

<sup>33</sup> Be Yinni Gusunɔ u koo de bu gbi siri bi sɔɔ, ba ko n teriewa baama handuniaɔ. Goo sari wi u koo ben gonu menna u sike, kpa bu ben gɔɔ sw̄i. Nu koo kowa taaki tem sɔɔ.

<sup>34</sup> Bɛɛ, win t̄ambun kparobu, i wuri koowo, i bindio temɔ.

Domi t̄ɔra tunuma t̄ɛ sɔɔ ba koo bɛɛ sakiri. I ko i w̄oruma i k̄osikira nge tem m̄an weke buraru.

<sup>35</sup> I n̄ kisiramɔ domi i n̄ kuku yeru wasi.

<sup>36</sup> Wee, kparo ben wuri yi koo nɔra domi Yinni Gusunɔ u koo ben tem kam koosia

<sup>37</sup> ka win mɔru baka. Tem mɛ, mu w̄a b̄ori ȳendu sɔɔ, adama mu koo ko bansu.

<sup>38</sup> Nge mɛ gbee sunɔ ga ra yari gen w̄a yerun di

gu ka d̄ianu kasu,

nge mɛya Yinni Gusunɔ u koo yari win w̄a yerun di,

u de bwesenu nu goona kpa tem mu t̄ambu bia win mɔru bakan s̄ɔ.

*Yeremi u w̄a Yudaban*

*wirugibun wuswaaɔ*

**26**

<sup>1</sup> Ye Yoyakimu, Yosiasin bii Yudan sina boko u bandu di, yen s̄ɔ mɛɛ tera Yinni Gusunɔ u ka Yeremi gari yini kua u nɛɛ, <sup>2</sup> amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua na nɛɛ,

a yǎro s̄aa yerun yaara mini. Tǎn be ba koo na saa Yudan wusu kpuron di bu ka man s̄a, kpa a bu gari yi kpuro s̄o yi na n̄e, a bu s̄o. Baa yin tia a ku ra bure. <sup>3</sup> B̄a n wura ba nun swaa daki, ma ba wura ben d̄o s̄o, ba ben kom k̄sum deri, k̄sa ye na raa ḡru doke n bu kua, kon ye deri. <sup>4</sup> A bu s̄o w̄a a n̄e, am̄niwa n̄e, Yinni Gusun̄o na gerua. Na n̄e, bu man swaa dakio bu n̄en woodaba sw̄i ye na bu w̄e, <sup>5</sup> kpa bu ku n̄en ḡrobun gari atafiiru ko. Na ra be bu ḡrie saa yellun di, adama ba ñ bu swaa daki. <sup>6</sup> Yen s̄o, kon s̄a yee te kam koosia nge m̄e na Silogiru kua, kpa n de bwesenu kpuro nu wuu gen ȳsiru sia n̄ n b̄orum̄o.

<sup>7</sup> Ȳaku kowobu ka Gusun̄on s̄om̄bu ka wuun t̄ambu ba Yeremin gari yi nua yi u gerum̄o Yinni Gusun̄on s̄a yer̄o. <sup>8</sup> Ye u gari yi gerua u kpa yi Yinni Gusun̄o u n̄n yiire u t̄n be kpuro s̄o mi, yera ȳaku kowo be, ka Gusun̄on s̄om̄ be, ka sere wuun t̄n be ba tie kpuro ba na ba n̄n s̄ere. Ba gb̄asukum̄o ba m̄, kaa gbiwa. <sup>9</sup> T̄ambu kpuro ba na ba Yeremi m̄enn̄e Yinni Gusun̄on s̄a yeru mi, ba m̄, mban s̄na a gerum̄o ka Yinni Gusun̄o ȳsiru a m̄, s̄a yee teni ta koo kam kowa nge Silogiru, kpa Yerusalem̄u yu ko bansu.

<sup>10</sup> Ye Yudan wirugibu ba nua m̄e, yera ba seewa sina kpaarun di ba da Yinni Gusun̄on s̄a yer̄o, ma ba sina s̄a yee ten k̄nn̄w̄o ge ba sokum̄o k̄nn̄o k̄p̄o. <sup>11</sup> Ma ȳaku kowo be, ka Gusun̄on s̄om̄ be, ba wirugibu ka t̄n be ba tie kpuro s̄o w̄a ba n̄e, n ween̄wa bu dur̄o wini go. Domi gari kamwa u wuu geni gerusim̄o. B̄een tii i maa yi nua ka b̄een swaa.

<sup>12</sup> Ma Yeremi u wirugii be ka t̄n be kpuro s̄o w̄a u n̄e, Yinni Gusun̄o w̄a u man ḡrima n ka gari ko s̄a yee teni ka wuu genin s̄o, nge m̄e i nua kpuro. <sup>13</sup> I ḡru ḡsio kpa i kom k̄sum deri. I Gusun̄o b̄een Yinnin gari swaa dakio, kpa u k̄sa ye deri ye u raa k̄i u b̄e kua. <sup>14</sup> Adama n̄e wee b̄een n̄om̄a, i ka man koowo nge m̄e n b̄e d̄ende. <sup>15</sup> I ȳe ma na ñ taare gaa m̄o. Yen s̄o, ñ n man go, n̄en yem mu kua b̄e ka b̄een wuu gen s̄omunu. Domi ka gem Yinni Gusun̄o w̄a u man ḡrima n ka b̄e gari yini kpuro s̄o.

<sup>16</sup> Yera wirugii be, ka t̄n be ba tie ba ȳaku kowo be, ka s̄om̄ be s̄o w̄a ba n̄e, n ñ

ween̄ su dur̄o wi go domi ka Gusun̄o b̄een Yinnin ȳsira u gari yini gerua.

<sup>17</sup> Ma wuu gen guro gurobu gabu ba seewa ba t̄n w̄aru ge s̄o w̄a ba n̄e, <sup>18</sup> Miseen M̄ores̄etigii u raa Gusun̄on gari gerua Yudan sina boko Esekiasin waati u n̄e, am̄niwa Gusun̄o, w̄allu ka tem Yinni u gerua. U n̄e, ba koo Yerusalem̄u bwiiya nge gberu, kpa yu ko nge kpee ni ba suba, kpa guu t̄n w̄all̄o ba Yinni Gusun̄on s̄a yee te bana, tu d̄anu kpi n ko d̄a s̄o b̄ok̄o.

<sup>19</sup> Yudaba ka ben sina boko Esekiasi wi, ba Miseen wi go? Esekiasi wi, u ñ Yinni Gusun̄o nasie? Nge u ñ Yinni Gusun̄o suuru kan̄e ro? Ma Yinni Gusun̄o u k̄sa ye deri ye u raa k̄i u bu kua. Yera i ko de b̄e, su tii durum baka yeni s̄obi?

### *Yoyakimu*

#### *u Gusun̄on s̄om̄ Uri go*

<sup>20-21</sup> N deema Yoyakimun waati ye s̄o, dur̄o goo maa w̄a wi ba m̄ Uri, Semaya Kiriati Yarimugiin bii. Dur̄o wi, u ra gari gere ka Yinni Gusun̄on ȳsiru. Ma u gari tee yi gerua win tii, wuu genin s̄o nge m̄e Yeremi u gerua mi. Ma Yoyakimu ka win tabu dur̄o bu ka maa win sina asakp̄o bu ba gari yi nua. Yera sina boko wi, u kasu u Uri go. Ye Uri u nua m̄e, u b̄erum soora, ma u kpikuru sua u da Egibitīo. <sup>22</sup> Yera Yoyakimu u Elinatani Akaborin bii ḡra Egibitīo ka t̄ambu gabu sannu bu ka Uri mwaama. <sup>23</sup> Ma ba Uri wi mwaama ba ka n̄n na sina bokon mi. Ma u dera ba n̄n go ka takobi. Yera ba win goru kare mi ba ra t̄n dirobu sike.

<sup>24</sup> Adama Akikamu Safanin bii u ȳrawa ka Yeremi ma u yina bu t̄n be Yeremi n̄omu b̄eria bu go.

### *Yeremi*

#### *u sugu s̄andi win seru w̄all̄o*

## 27

<sup>1</sup> Ye Sedesiasi Yosiasin bii, Yudaban sina boko u bandu di u kpa, n t̄e fiiko, yera Yinni Gusun̄o u ka Yeremi gari kua u n̄e, <sup>2</sup> Yeremi, a tii suguba kuo ka maa w̄e a ye s̄obe, <sup>3</sup> kpa a ye s̄om̄bu w̄e be sinam beni, Ed̄amuban sun̄o, ka M̄abuban sun̄o, ka Am̄oniban sun̄o, ka Tirin sun̄o, ka Sidonin sun̄o ba

gɔra Yerusalemɔ Sedesiasi, Yudaban sina bokon mi, kpa ben baawure u ka ye win yinni daawa. <sup>4</sup> Kpa a maa bu sɔ bu ben yinnibu sɔ bu nɛɛ, nɛ, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni, wi Isireliba ba sãamɔ, na nɛɛ, <sup>5</sup> nɛna na tem taka kua ka tɔmbu ka yɛɛ yi yi wãa me sɔɔ, ka nɛn dam bakam. Wi na kɪ, wiya na ra mu wɛ. <sup>6</sup> Wee tɛ kon bɛɛn tem mɛ kpuro nɛn sɔm kowo Nɛbukanesaa, Babilonin sina boko wɛ. Kpa n de sere ka gbeeku yɛɛyɔ yi nùn sɔmburu kua. <sup>7</sup> Bwesenu kpuro nu koo wi ka win bibu, ka win debuminu sã. Adama saa gaa koo na yè sɔɔ bwese damginu ni nu sinam damgibu mɔ, nu koo ra win tii ka win temgibu yoru mwa.

<sup>8</sup> Bweseru garu tà n yina tu Nɛbukanesaa sã tu nùn yoru diiya, nɛ, Yinni Gusunɔ, kon de u bwese te tabu wɔri. Kon maa tu bararu ka gɔɔru kpɛɛ, u ka kpɪ u tu kpeerasia.

<sup>9</sup> N n mɛn na, bɛɛ, i ku maa bɛɛn sɔmɔbu swaa daki, ka bɛɛn sɔrobu ka bɛɛn tiin dosusu, ka bɛɛn gɔri sokobu, be, be ba ra bɛɛ sɔ bu nɛɛ, i n ko Babilonin sina boko sã. <sup>10</sup> Domi weesa ba gerumɔ, ye ya koo de n bɛɛ tondasia bɛɛn tem di kpa n bɛɛ kpeerasia.

<sup>11</sup> Adama bwese te ta wura tu Babilonin sina bokon sugu sɔbe, tu nùn yoru diiya, kon bwese te deri ten tem sɔɔ kpa tu gbea ko mi, ta n wãa. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>12</sup> Ma Yeremi u maa gari tee yi Sedesiasi sɔɔwa. U nɛɛ, Sedesiasi, wunɛ ka wunen tɔmbu, i Babilonin sina bokon sugu dokeo, i nùn yoru diiya, wi ka win tɔmbu, kpa i wa i n wãa. <sup>13</sup> Mban sãna kaa de bu wunɛ ka wunen tɔmbu go tabu sɔɔ, n kun mɛ i gbi gɔɔru ka baranun sɔ nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, bwese te ta yina tu Babilonin sina boko wiru kpɪiya ta koo gbiwa nge mɛ. <sup>14</sup> U maa nɛɛ, i ku sɔmɔ ben gari swaa daki, be, be ba bɛɛ sɔmɔ ba mɔ, i n Babilonin sina boko yoru diiyammɛ. Domi gari weesugiiya ba mɔ. <sup>15</sup> N n nɛ, Yinni Gusunɔ na bu gɔra. Ba gari mɔwa ka nɛn yɪsiru adama weesa ba mɔ. I n bu swaa daki, kon bɛɛ girawa, kpa i gbi, bɛɛ ka be sannu.

<sup>16</sup> Ma Yeremi u maa yãku kowobu ka tɔn be ba mɛnnɛ mi, gari yi sɔɔwa. U nɛɛ, wee ye Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, i ku bɛɛn sɔmɔbun gari swaa daki, be ba gerumɔ ba mɔ, ba koo ka Yinni Gusunɔn sãa yerun

dendi yãnu wurama saa Babilonin di n n tɛɛmɔ. Domi gari weesugiiya ba mɔ mi. <sup>17</sup> I ku bu swaa daki. I Babilonin sina boko wiru kpɪiyɔ, kpa i wa i n wãa. Mban sãna i ko i de bɛɛn wuu geni gu ko bansu.

<sup>18</sup> Yeremi u maa nɛɛ, sɔmɔ be, bà n sãan na Gusunɔn sɔmɔbu ka gem ma win gariya ba kparamɔ, bu nùn kanɔ, wi, wɔllu ka tem Yinni, u ku de bu yãa ni gura ni nu tie win sãa yerɔ ka Yudaban sina kpaarɔ ka Yerusalemu sɔɔ kpuro, bu ka da Babiloniɔ. <sup>19-20</sup> Domi sanam mɛ Babilonin sina boko u Yoyakini, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko yoru mwa ka win sina asakpɔbu, u n gina dendi yãa nini gure, gbereba, ka boo sii ganduguu, ka gen sɔwaritii, ka dendi yãa ni nu tie Yerusalemu. <sup>21</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua dendi yãa nin sɔ. <sup>22</sup> U nɛɛ, ni kpurowa ba koo gura bu ka da Babiloniɔ. Miya nu ko n wãa sere win tii u ra ka de bu ka nu wurama min di.

## Yeremi

### ka Gusunɔn sɔmɔ Hanania

## 28

<sup>1</sup> Sedesiasin bandun wɔɔ nnɛse te sɔɔ, yen suru nɔɔbuse sɔɔ, Hanania, Asurin bii, wi u sãa Gusunɔn sɔmɔ Gabaoniɔ, u ka Yeremi gari kua yãku kowobu ka tɔmbu kpuron wuswaaɔ, Yinni Gusunɔn sãa yerɔ. <sup>2</sup> U nɛɛ, amɛniwa Gusunɔ, Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ u gerua. U nɛɛ, u koo wigibu yara Babilonigibun yorun di, te ta sãa nge sugu ben wɪinɔ. <sup>3</sup> N ka ko wɔɔ yiru u koo de Nɛbukanesaa u ka wi, Yinni Gusunɔn sãa yerun dendi yãa ni wurama, ni u raa gura u ka da Babiloniɔ. <sup>4</sup> U koo maa de Yoyakini, Yoyakimun bii, Yudaban sina boko u wurama, ka sere Yudaban tɔn be ba ka da Babiloniɔ. Domi u koo bu yara Babilonin yorun di.

<sup>5</sup> Yera Yeremi u Gusunɔn sɔmɔ Hanania wisa yãku kowobu ka tɔn be ba wãa Yinni Gusunɔn sãa yeru mi kpuron wuswaaɔ, <sup>6</sup> u nɛɛ, ami. Gusunɔ u de yu kooru nge mɛ a gerua. Kpa u de tɔn be kpuro bu wurama Babilonin di ka Yinni Gusunɔn sãa yerun dendi yãa ni. <sup>7</sup> Adama Hanania, a gari yini swaa dakio a nɔ, yi na gerumɔ wunen wuswaaɔ ka tɔn ben wuswaaɔ. <sup>8</sup> Gusunɔn sɔmɔ be ba gbia ba na yellun di, sa sere



na, nāni swāaru ka tabu ka baranun gariya ba bwese bakanu ka sina bokobu sōwa. <sup>9</sup> Tē Gusunān sāmō goo ù n seewa u bōri yendun gari mō, amāna tām̄ba koo ka tubu ma Gusunōwa u yēro gārīma, ma n kun mō ye u gerua mi, ya koorā.

<sup>10</sup> Yera Gusunān sāmō Hanania u Yeremi sugu ye wuna ma u ye bōka. <sup>11</sup> Ma u tām̄bu kpuro sōwa u nēē, amēniwa Yinni Gusunō u gerua. U nēē, n ka ko wōō yiru u koo Babilonigibun dam mē bua nge mē na sugu ye bōka.

Ma Yeremi u win swaa mwa u n doonō.

<sup>12</sup> Sanam mē Hanania u sugu dāa ye wuna Yeremin wīrun di u bōka u kpa, yera Yinni Gusunō u Yeremi sōwa u nēē, <sup>13</sup> a doo a Hanania sō a nēē, u kpīa u sugu dāagia ye bōka, adama u koo yen kāsire wa ye ya sāa sisugia.

<sup>14</sup> Nē Gusunō, Isireliban Yinni, nē wi na wāllu ka tem mō, na nēē, wee na sugu sisugia dokemō bwese ni kpuron wīnō, kpa nu ka Nebukanēsaa, Babilonin sina boko yoru diiya. Baa ka gbeeku yēyō, kon nūn ye nōmu beriawa.

<sup>15</sup> Yera Yeremi u Hanania sōwa u nēē, a swaa dakio a nō, Yinni Gusunō kun nun gōre. Ka mē, a da a tām̄bu gari weesugii sōwa, ma ba yi naanē kua. <sup>16</sup> Yen sō, tē, wee ye Yinni Gusunō u gerua. U nēē, u koo nun wuna tem minin di, domi wunen gari yi dera tām̄ba nūn seesi. Kaa gbi gisaku ge.

<sup>17</sup> Ma Gusunān sāmō Hanania wi, u gu wōō gen suru nōba yiruse sō.

*Yeremi u Yuda be ba wāa*

*Babiloniō tireru kua*

## 29

<sup>1</sup> Saa Yerusalemun diya Yeremi u bukurobu ka yāku kowobu ka Gusunān sāmōbu tireru kua, tām̄bu kpuro gesi be Nebukanēsaa, Babilonin sina boko u yoru mwēera u ka da Babiloniō. <sup>2</sup> N deema saa ye sō, ba sina boko Yoyakini mwa kō ka win mēro ka win sām kowo be ba maatam kua, ka wirugibu be ba wāa Yerusalemō ka Yudan wuu si su tie sō, ka dāa dākobu ka sekobu. <sup>3</sup> Wee saa ye sō, Sedesiasi, Yudaban sina boko u Eleasaa Safanin bii, ka Gemaria, Hilikiyan bii gōriō Nebukanēsaa mi, Babiloniō. Ma Yeremi u bu win tire te wē. Wee ye tire te, ta gerumō.

<sup>4</sup> Ta nēē, Gusunō, wāllu ka tem Yinni, u maa sāa bēē Isireliban Yinni. Wiya u ka bēē gari mō, bēē be u dera ba yoru mwēera ba ka da Babilonin temō. <sup>5</sup> U nēē, i dia baniō kpa i n wāa ye sō. I gbea koowo kpa i yen dīanu di. <sup>6</sup> I kurōbu suo kpa i bibu ma. I de bēēn bii tōn durōbu bu kurōbu sua bu bibu ma, kpa i bēēn bii tōn kurōbu durōbu kē kpa ben tii bu maa kōwara. I dabio mi i wāa mi, i ku kaara. <sup>7</sup> I kasuo nge mē tem mē, mu koo ka kuura mi Yinni Gusunō u dera i yoru dimō. Kpa i nūn kana tem mēn sō, domi mū n kuura, bēēn tii i ko i kuurawa.

<sup>8</sup> Gusunō, bēēn Yinni wi, u maa nēē, i ku de nēn sāmō be ba wāa bēēn suunu sō, bu bēē nāni wōke. I ku sōrobu ka be ba bēē bēēn dosusu tubusiamō naanē ko. <sup>9</sup> Domi ba gerumō ba mō, wiya u bu gōra, bu ka bēē gari sō. Adama weesa ba mō, n n wi.

<sup>10</sup> U maa nēē, wōō wata ka wākurun baa yā n doona, u koo na u bēē yara u ka wurama bēēn temō. Nge mēya u koo ka win nō mwēeru yibia. <sup>11</sup> Yinni Gusunō u maa nēē, u yē himba ye u yii bēēn sō. Himba gea, n n mō himba kōsa. U koo de ye i yīiyō yu bēē koorā sia. <sup>12</sup> Saa ye sō, ì n nūn soka bēēn kanaru sō, u koo bēē swaa daki kpa u bēē wurari. <sup>13</sup> I n nūn kasu ka bēēn gōru kpuro, u koo de i nūn wa, <sup>14</sup> kpa u bēē be ba raa yoru mwēera mi, mennama saa tem kpuron di ka bwesenu kpuro sōn di mi u dera i yarinē, kpa u bēē gōsiamā i wurama bēēn temō, mìn di u dera ba bēē gura. Wi, Yinni Gusunōwa u yeni gerua.

<sup>15</sup> U bēē yeni sōmōwa, domi i gerumō i mō, wiya u bēē sāmōbu wē Babiloniō.

<sup>16</sup> Tē, wee ye u gerumō sunō wi u sō Dafidin sina gōnaōn sō, ka sere tōn be ba wāa Yerusalemō be ba n yoru mwē ba ka de Babiloniōn sō. <sup>17</sup> U nēē, wee, u koo de bu bu tabu wārīma kpa gōru ka bararu tu bu wārī. U koo bu wahala kpēē kpa ba n sāa nge dāa marum mē mu kōsa ba yina bu di. <sup>18</sup> Bā n duki yakura, u koo bu naa girawa ka tabu, kpa u de gōru ka bararu tu bu wārī sere bwesenu kpuro nu nanda nū n bu wa. Kpa u bu yarinasia bwesenu kpuro sō kpa ba n da ka ben yīsiru tām̄bu bōrusi, n kun mē, bu ka goo gāa kōsunu sie, n kun mē gāa nanumginu, n kun mē, gāa sekuruginu. <sup>19</sup> Domi ba n wi, Yinni

Gusunən gari swaa sue baa me u ra n bu yi sōmō saa win sāmōbun nōn di. Wi, Yinni Gusunōwa u yeni gerua.

<sup>20</sup> Adama bεε be u dera ba gura ba ka da Babiloniō, i swaa dakio i nō ye u gerumō.

<sup>21</sup> U nεε, Akabu, Kolayan bii ka Sedesiasi, Maseyan bii, be, be ba bεε gari weesugii sōmō ka win yīsiru, u koo bu Nebukanεsaa, Babilonin sina boko nōmu bεria kpa u bu so u go, bεεn nōni biru. <sup>22</sup> Kpa bεε Yūdaba, bεε be i wāa Babiloniō, i tōmbu yiru yen yīsini sua i n da ka tōmbu bōrusi, i nεε, Gusunō u nun kua nge Sedesiasi ka Akabu be Babilonin sina boko u sēewa dōō sōō. <sup>23</sup> Domi tōn be, ba gāa kōsunu kua, ba sakararu kua ka ben berusebun kurōbu. Ma ba weesu kua ka wi, Yinni Gusunən yīsiru, baa me u n bu yiire. Adama u yē ye ba kua kpuro, u sāa yen seedagii.

### *Semayan tireru*

<sup>24-25</sup> Gusunō Isireliban Yinni wi u wōllu ka tem taka kua, u Yeremi gōra Semaya, Nεelamugiin mi. N deema Semaya wi, u raa yāku kowo Sofoni, Maseyan bii tireru mōrisia ka sere yāku kowo be ba tie, ka Yerusalemugibu kpuro. <sup>26</sup> Ye u gerua tire te sōō wee. U nεε, Sofoni, Yinni Gusunōwa u nun gōsa a ka ko yāku kowo Yehoyadan ayerō, kpa a Yinni Gusunən sāa yeru kōsu. Goo ù n seewa u tii kua nge wiiro ma u tii sokumō Gusunən sōmō, kpa a nùn mwa a bōke ka wēε damgii ka yōni. <sup>27</sup> N n mēn na, mban sōna a n Yeremi, Anatōtugii mwe a sēyāsie, wi u tii kua Gusunən sōmō bεεn suunu sōō. <sup>28</sup> Wee, u mam sun goo gōriama Babiloni mini u sun sō ma sa ko yoru di mini n ka tε. Yen sō, su be dia baniō kpa sa n wāa ye sōō, kpa su be gbea ko kpa su yen dīanu di.

<sup>29</sup> Ma Sofoni u Yeremi tire te garia. <sup>30</sup> Saa yera Yinni Gusunō u Yeremi sōōwa u nεε, <sup>31</sup> a be ba yoru mwεera ba ka da Babiloniō mi gōrio a nεε, <sup>32</sup> wee ye nε, Yinni Gusunō na gerua Semaya, Nεelamugiin sō. Semaya wi, u bεε gari sōōwa, adama na n nùn gari gεε sōōwa bεεn sō. Wee tē u dera i weesu naane kua. Yen sō, nε, Yinni Gusunō kon nùn wōri wi ka win bweseru kpuro. Ben goo kun maa wāaru dimō bεεn suunu sōō. U n maa durom mε wasi mε kon nēn tōmbu kua. Domi u dera ba man seesi.

### *Nōō mwεε ni Yinni Gusunō u Isireliba kua*

## 30

<sup>1</sup> Gusunō, Isireliban Yinni, u Yeremi sōōwa u nεε, <sup>2</sup> a gari yi kpuro yoruo tireru sōō yi na nun sōōwa. <sup>3</sup> Na nεε, tōru gara sisi tē sōō kon nēn tōmbu Isireliba ka Yūdaba yakiamā yorun di, n ka bu wurama ben temō. Kon de bu wurama tem mε na ben baababa wē sōō, kpa mu ko begim.

<sup>4</sup> Wee ye Yinni Gusunō u Yeremi sōōwa Isireliba ka Yūdaban sō. <sup>5</sup> U nεε, na nandabun kuuki nōōmō. Tōmba bεrum soore, ba n bōri yendu mō.

<sup>6</sup> I bikio kpa i nō tōn durō ù n da yiire u ma. N n mēn na, mban sōna na tōmbu wa ba ben gāanu nēni nge tōn kurō wi u yiire u kī u ma. Mban sōna be kpuron wuswaa burisine.

<sup>7</sup> Anna a wahala baka wa ya wee.

Tōō te, tōō kōsura.

Ta n ka tōru garu weene.

Te sōōra Isireliba ba koo nōni swāa bakaru wa.

Adama ka mε, kon bu faaba ko.

<sup>8</sup> Yen tōō te, nε, Yinni Gusunō, nε wi na wōllu ka tem taka kua, kon ben sugu wuna saa ben wīnun di n bōōku kpa n wēε yi ba raa ka bu sōri kasuku, n ben yoru kpeesia. Ba n maa tōn tukobu sāamō. <sup>9</sup> Nε, Gusunō ben Yinniwa ba koo sā, ka sere maa Dafidin kōsire wi kon swīi ben sina gōnaō.

<sup>10</sup> Bεε Isireliba, Yakōbun bweseru,

bεε be i sāa nēn sōm kowobu, i ku nanda, i ku diiri.

Wee, kon bεε yakiamā saa tem tukum di mi i yoru dii,

bεε ka bεεn bibun bweseru.

I ko i wurama kpa i wēra i n wāa bōri yendu sōō.

Goo kun maa bεε tōya mō.

<sup>11</sup> Domi ko na n ka bεε wāa kpa n bεε faaba ko.

Kon bwesenu kpuro kpeerasia nìn mi i raa yarine i wāa.

Adama bεε, na n bεε kpeerasiamō.

Kon bεε sēyasiawa nge mε n weene.

Domi na n kpē n bεε deri n nεε, i n gāanu kue.

12 Wee ye ne, Yinni Gusunɔ na maa beɛ  
Yerusalemugibu sɔɔmɔ.

Na neɛ, beɛn barara kp̄a,  
beɛn mɛɛra ya n̄ bekuramɔ.

13 Goo kun beɛn wɔnwɔndu mɔ u beɛn  
mɛɛra ye tim doke.

Tim gam sari me mu koo beɛn mɛɛra ye  
bekia.

14 Be ba raa ka beɛ arukawani bɔkua, ba n̄  
maa beɛ kasu,  
domi na beɛ sowa nge me ba ra yiberɛ so.

Na beɛ seɛyasia ka dam beɛn durum  
dabinun sɔ.

15 Mban sɔna i mɛɛran weeweenu mɔ ye i  
wa beɛn toranun sɔ.

I n̄ yɛ ma beɛn durum bakan sɔna na beɛ  
yeni kua.

16 Adama be ba beɛ wɔri ba di, kon ben tii  
wɔriwa n di.

Be ba s̄a beɛn yiberɛba kpuro  
ba koo bu yoru mwɛeriwa.

Be ba beɛn ȳanu guramɔ,  
kon de bu maa ben tiin ȳanu gura.

17 Adama beɛ, be ba raa mɔ i kam kua,  
ma goo kun beɛn laakari mɔ,  
kon beɛn mɛɛran bosu bekia.  
Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

18 Na wure na neɛ,  
wee, kon beɛ Isireliba Yakɔbun bweseru  
yara yorun di,

kp̄a i wura beɛn yɛnusɔ.

Kon beɛn yɛnusun wɔnwɔndu ko,

kp̄a n̄ beɛn wuu bani gen bansɔ

n̄ beɛn sina kpaaru seeya n̄ sw̄i mi ta raa  
w̄a.

19 I ko i siarabun womusu ko ka nuku  
dobun kuuki.

Kon beɛ dabiasia, i n̄ maa kaaramɔ.

Kon de bu beɛ beɛre wɛ, kp̄a bu ku beɛ gem.

20 I ko i n̄ s̄awa nge yellu,

kp̄a i n̄ da beɛn mɛnnɔsu ko n̄n wuswaaɔ.

Kp̄a n̄ be ba beɛ dam dɔremɔ kpuro seɛyasia.

21 Beɛn turowa koo ko beɛn sunɔ.

Kp̄a n̄ de u man susima,

domi goo kun k̄akɔ u man susi,

ma n̄ kun mɔ na n̄n soka.

Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

22 Saa ye sɔra i ko i n̄ maa s̄a n̄n tɔmbu,  
kp̄a n̄ ko beɛn Yinni.

23 Wee, ne, Yinni Gusunɔn mɔru ya wee nge  
guru woo bɔkɔ,

kp̄a yu tɔn k̄sɔbu wɔri.

24 Nɛn mɔru ye, ya n̄ suremɔ

ma n̄ kun mɔ ya n̄n himba yibia.

Amɛn biru kp̄a yu beɛ yeeri.

### Isireliba

ba koo gɔsirama yɛnuɔ

## 31

1 Yinni Gusunɔ u neɛ, saa gaa sisi yɛ sɔɔ  
kon maa ko Isireliban bwesenu kpuron  
Yinni, kp̄a be, ba n̄ maa s̄a n̄n tɔmbu.

2 Sanam me ba w̄a gbaburɔ,

na bu n̄n durom sɔɔsi,

ben be ba yara tabun di,

ba wee bu w̄ra sere ka baadommaɔ.

3 Beɛ Isireliba, na beɛ n̄n tii sɔɔsi saa yellun  
di.

Na beɛ k̄iwa sere ka baadommaɔ.

Yen sɔna na beɛ n̄n durom derie.

4 Beɛ Isireliba, kon maa wure n̄ beɛ sw̄i,

kp̄a i yɔra.

Kon de i beɛn baranu so,

kp̄a i yari i n̄ yaamɔ be ba nuku dobu m̄n  
suunu sɔɔ,

5 i ko i maa reɛmba duure Samarin guunɔ,

kp̄a i yen binu wa i sɔri.

6 Saa ya sisi yɛ sɔɔ wuun k̄sɔbu ba koo  
nɔɔgiru sua

Efaraimun guuru wɔllun di

bu neɛ, i seewo su da Siɔniɔ

mi Gusunɔ beɛn Yinni u w̄a.

7 Yinni Gusunɔ u maa neɛ,

i Yakɔbun bweseru taki kuo ka nuku dobu.

I yɛerio ten sɔ te ta s̄a bwesenun wiru.

I nɔɔgiru suo kp̄a i siarabun womusu ko.

I neɛ, Yinni Gusunɔ u win tɔmbu Isireli be  
ba tie faaba mɔ.

8 Wee na ka bu wee saa sɔɔ yɛsan n̄m geu  
gian di.

Na bu mɛnnamɔ handunian goonu n̄nɛn di.

Tɔn be, ba dabi.

Be sɔɔ, w̄koba w̄a ka yɛmɔbu ka gurigibu,

ka be ba yiire ba k̄i bu ma.

9 Be wee ba wee ka sw̄i, ba man kanamɔ.

Ma na bu kp̄are na ka dɔɔ nim bwerɔ

ka swaa ye ya n̄n ne sɔɔ,

mi ba n̄ sokuramɔ.

Domi na s̄awa Isirelin bweserun Baaba.

Ma ta maa s̄a n̄n bii yeruma.

10 Bɛɛ bwese tukunu, i nɛ, Yinni Gusunɔn  
gari swaa dakio,  
kpa i yi kpara  
i ka da sere mi n toma.  
I nɛɛ, nɛ wi na Isireliban bweseru yarinasia,  
na kon maa tu mɛnna,  
kpa n tu kɔsu nge mɛ yāa kparo u ra win  
yāanu kɔsu.

11 Domi nɛ, Yinni Gusunɔ na Yakɔbun bwe-  
seru yakia,  
na tu wɔra saa wi u tu dam keren nɔmun di.

12 Ba koo na Siɔnin guuru wɔllɔ,  
ba n nuku dobu mɔ ka kuuki.  
Ba koo duki na arumani ye nɛ, Yinni  
Gusunɔ na bu wɛn sɔ.

Yeya, dobi ka resɛm ka olifi ye ba ra ka gum  
ko, ka yāanu ka nɛɛ.

Ben bwɛra koo yɛmiawa nge dāa gbaaru te  
ta nim waamɔ.

Ba n koo maa wahala ko.

13 Wɔndiaba ba koo nuku dobu ko, ba n  
yaamɔ.

Mɛya maa aluwaasiba ka durɔ tɔkɔnu ko n  
yɛɛrimɔ.

Domi kon ben nuku sankiranu gɔsia nuku  
dobu,

n bu nukuru yɛmiasia.

Kpa n maa ben nɔni swāaru gɔsia bɔri  
yendu.

14 Kon de nɛn yāku kowobu bu dīa geenu di  
bu debu,

kpa nɛn tɔmbu bu debu nɛn arumanin sɔ.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

15 Amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ,  
ba swīi gɛɛ nɔɔmɔ Ramɔɔ.

Yɛro u sumɔ u weeweenu mɔ.

Ase, Raseliwa u sumɔ win bibun sɔ.

Ma u yinamɔ bu nùn suuru kana

domi bii be kpurowa ba gu.

16 Adama na nɛɛ,

u mario,

u win nɔni yīresu woko.

Domi u koo are wa ye u win bibu kuan sɔ.

Ba koo wurama yiberɛban tem di.

17 Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, win sia ya koo  
wɛra,

domi win biba koo wurama ben temɔ.

18 Na Isireliban nɔɔ nɔɔmɔ ba weeweenu  
mɔ, ba mɔ,

n de bu wurama nɛn mi ka gem.

Ba sāawa nge naa buu ge ga gen tii kpare,

ma na bu sɛɛyasia.

Domi nɛna na sāa Gusunɔ ben Yinni.

19 Ye ben laakari ya wurama, ma ba tuuba  
kua.

Ye ba ben toranu gia,

ma ba tuka ka sekuru

ye ba kua saa ben aluwaasirun din sɔ.

20 Isirelin bweseru ta sāawa nge nɛn bii  
kīnasi.

Mɛya na maa tu kīru sɔɔsi.

Domi nge mɛn nɔru na ten gari mɔ,

nge mɛya ten kīru ta ra n wāa nɛn gōruɔ.

Nɛn bwɛra kun kpunɛ ten sɔ.

Kon tu wɔnwɔn bakaru kua.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

21 Bɛɛ Isireliba, i yīreru koowo bɛɛn swaa sɔɔ  
kpa i dāa gira.

I swaa ye laakari koowo ye i raa swīi.

Bɛɛ Isireliba, i wurama bɛɛn wusɔ.

22 Sere saa yerà i ko i n kōɔre i n yaayaare  
mɔ, bɛɛ naanɛ sariba.

Wee nɛ Yinni Gusunɔ, na gāa kpaanu kua  
temɔ.

Tɔn kurɔwa u koo durɔ kasu.

### *Arumani ye Yinni Gusunɔ*

#### *u koo win tɔmbu wɛ*

23 Gusunɔ Isireliban Yinni wi u wɔllu ka  
tem mɔ u gerua u nɛɛ, nà n ka Isireliba  
wurama saa yorun di, amɛniwa ba koo gere

Yudan tem kpuro sɔɔ bu nɛɛ,

Yinni Gusunɔ u guu te u gɔsa Yerusalemuɔ  
domaru kuo,

mi gem mu wāa.

24 Yudaba kpuro, ka ben gbaa wukobu, ka

be ba ra yaa sabenu kpare ba koo wura

bu sina ben tem wuu marosɔ ka mɛn baru

kpaanɔ. 25 Domi kon wi nim nɔru ga mɔ nim

wɛ, kpa win gōru gu yɛmia. Kpa n de wi u

wɔkɔnu wɔrimɔ gōɔrun sɔ u di u debu. 26 Saa

ye sɔɔ, Yeremi u dom yanda, ma u mɛɛra u

deema win dosu ge, ga dora.

27 Ma Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wee saa ya

sisi yè sɔɔ kon de yaa sabenu ka tɔmbu

bu yibu Isireliɔ ka Yudaɔ. 28 Nge mɛ na

raa bu wukura na surura nge dānu, na bu

kɔsuka na kam koosia nge dia, nge mɛya

kon maa wure n bu seeya n gira. Nɛ, Yinni

Gusunɔwa na yeni gerua. 29 Saa ye sɔɔ, ba n

maa gerumɔ bu nɛɛ,

baababara ba resɛm gɔma di,

ma ben bibun nɔsu yaaya.



<sup>30</sup> Adama wi u win resem goma di, win nawa ga koo yaaya. Wi u maa durum kua, wiya u koo gbi.

<sup>31</sup> Ne, Yinni Gusunɔ na nee, tɔnu ganu sisi ni sɔɔ kon ka Isireliba ka Yudaba arukawani kpaa bɔke. <sup>32</sup> Adama ya n ko n saa yɛn bwe-seru na raa ka ben baababa bɔkua sanam me na bu nɔmu nenua na yarama Egibitin di. Ba n ye mem nawa, baa me ne, Yinni Gusunɔ na saa ben Yinni. <sup>33</sup> Tɛ, arukawani kpaa ye wee, ye kon ka Isireliba bɔke. Ne, Yinni Gusunɔ, kon de nen woodaba ba n waa ben bwisikunu sɔɔ, kpa n ye yorusi ben gɔrusɔ. Kpa na n saa ben Yinni, kpa be, ba n maa saa nen tɔmbu. <sup>34</sup> Domi tɔmbu kpurowa ba ko n man yɛ saa bibun di sere ka bukurobɔ. Goo kun maa win winsim n kun me win mero bisi goo keu mɔ u ka Gusunɔ gia. Kon bu ben durum waka, kpa n ku maa ye yaaya.

<sup>35</sup> Yinni Gusunawa u sɔɔ kua u ka yam deerasia sɔɔ sɔɔ.

Ma u suru ka kperi yi yi, yi ka yam deerasia wɔkuru.

U ra maa de nim kurenu nu se nim wɔkun di, kpa nu waki.

Win yisira Yinni Gusunɔ wi u wɔllu ka tem mɔ.

Wiya u gerua u nee,

<sup>36</sup> taka kooru yeniba kpuro ya n koo kpe, Isireliban bwesera koo maa kpe, kpa ta kun maa waa.

<sup>37</sup> U maa gerua u nee,

ma ba kpia ba wɔllun kpaaaru yira ba gia, ma ba dua temɔ ba men kpekpekun asansi gia,

saa yera u koo maa Isirelin bweseru kpuro yina kɔsa ye ba kuan sɔ.

<sup>38</sup> Wee saa ya sisi ye sɔɔ ba koo man bere we bu Yerusalemu bani saa Hanameelin di sere n ka da wuun gbarrun kɔnnawɔ ge ba mɔ gani gɔmburun kɔnnɔ. <sup>39</sup> Kpa bu maa we demiamina min di bu yire bu ka da Garebun gunguro, kpa bu besira bu da sere Goatia. <sup>40</sup> Wawa ye kpuro mi ba ra gonu sike kpa bu kubanu yari mi, ka gbea ye ya waa bera mi sere n ka da Sedoronin daarɔ, ka kɔnnɔ ge ga waa sɔɔ yari yeru gia, min di dumi yi ra ka du, yeba kpurowa ya ko n saa

ne, Yinni Gusunɔgia. Ba n maa ye kɔsukumɔ sere ka baadommaɔ.

*Yeremi u gberu garu dwa*

## 32

<sup>1</sup> Yudaban sina boko Sedesiasin bandun wɔɔ wɔkuruse sɔɔ, Yinni Gusunɔ u ka Yeremi gari kua. N deema Babilonin sina boko Nebukanesaan bandun wɔɔ yendu yiru sarisewa mi. <sup>2</sup> Saa ye sɔɔra win tabu kowobu ba Yerusalemu tarusi, ma Yeremi u waa pirisom sɔɔ Yudaban sina kpaarɔ. <sup>3</sup> Sedesiasi wiya u nɔn pirisom ye kpe ye n sɔ u Gusunɔn gari gerua u nee, wee Yinni Gusunɔ u Babilonin sina boko wuu geni nɔmu beria kpa u gu kamia. <sup>4</sup> Sedesiasi kun maa kisiramɔ tabu kowobun noman di. Babilonin sina boko u koo nɔn noma turi, kpa bu waana nani ka nani bu gari ko. <sup>5</sup> Babilonin sina boko wi, u koo ka nɔn da Babilonia. Miya u ko n waa sere Gusunɔ u ka win gari ko. Yen sɔ, baa i n ka Babilonigibu tabu mɔ tɛ, i n bu kamiamɔ.

<sup>6</sup> Yeremi u nee, Yinni Gusunɔ u maa man sɔɔwa u nee, <sup>7</sup> wee, Hanameeli, Salumun bii, nen baan tundo turosin bii, u koo na u nee, n na n win gberu dwe Anatotuɔ, Benyamɛen temɔ. Domi nena n weene n tem me yakia n tubi di.

<sup>8</sup> Yera n kooru nge me Yinni Gusunɔ u gerua. Hanameeli wi, u na nen mi pirisom dirɔ u nee, n win tem me dweeyo me mu waa Anatotuɔ Benyamɛen temɔ domi nena n weene n mu yakia n tubi di.

Saa ye sɔɔra na tuba ma Gusunawa u ki me.

<sup>9</sup> Ma na gbee te yakia ka sii geesun gobi wɔkura nɔbu ka yiru. <sup>10-11</sup> Ma na seedagibu sua na tem men dwee tirenu yorua yiru na nen yireru doke ten teeru wɔllɔ na wukiri nge me wooda ya gerua ma na sii gee si sua na kilo sɔndi seedagii ben wuswaaɔ. Ma na tire ni sua <sup>12</sup> na Baruku, Neriyan bii, Maseyan debubu we Hanameeli ka seedagii be ba ben yirenu doke tire te sɔɔ ka sere maa Yudaba be ba waa pirisom dii yaara min nani biru. <sup>13</sup> Be kpuron nani bira na maa Baruku sɔɔwa <sup>14</sup> na nee, Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ, wiya u gerua u nee, u dwee tirenu yiru ye suo, te ba yireru koosi, u da u nu doke wekeru sɔɔ kpa nu ku raa sankira.

15 Domi sɔɔ teeru tɔmbu ba koo maa dia ka gbea dwe tem me sɔɔ.

### *Yeremin kanaru*

16 Sanam me na tem men dwee tire ni Baruku, Neriyan bii wɛ na kpa, na Yinni Gusunɔ kana na nee, 17 Yinni Gusunɔ, a wɔllu ka tem kua wunen dam bakam ka wunen yiikon saabu. Gāanu sari ni a kpanɛ. 18 A ra bwesenu durom kue sere ka nin bibun bibɔ. Adama baababa ba n tora, a ra ben bibu seeyasie tora nin sɔ. Gusunɔ, a sɔawa Yinni boko, ma a dam mɔ. Wunen yisira wɔllu ka tem Yinni. 19 Wunen himba ya kpā, a maa dam mɔ a ka ye yibia. A ra n mɛra ye tɔmba mɔ kpa a baawure kua nge me win kookoosu ne.

20 A sɔm maamaakiginu kua sanam me besen sikadoba ba wāa Egibitiɔ. Mɛya gisɔ a maa mɔ besen suunu sɔɔ Isireliɔ ka bwese ni nu tien suunu sɔɔ. Ma a yisira yara nge me sa nɔmɔ gisɔ. 21 A wunen dam sɔɔsi, a sɔm maamaakiginu kua. Ma tɔmba nanda. Yera ya dera a wunen tɔmbu yara saa Egibitin di. 22 Ma a bu tem me wɛ me a ben baababa nɔɔ mwɛɛru kua ka bɔri, me mu tim ka bom yiba. 23 Mɛya ba maa na ba tem me mwa mu kua begim. Adama ba n wunen gere mem nɔwɛ. Ba n maa wunen woodaba swi. Mɛya ba n maa kue ye a bu yiire. Saa yera a dera kɔsa yeni kpuro ya bu deema.

24 Wee tɛ Babilonigibu ba gungunu bana bu ka wa bu wuu ge wari. Ba koo maa gu mwa, domi a bu gu nɔmu beria. Kaa de bu gu kamia ka tabu ka gɔru ka bararu. Mɛya ye a gerua kpuro ya kora, Yinni Gusunɔ, a maa ye waamɔ. 25 Wee wuu ge, ga wāa Babilonigibun nɔma sɔɔ. Adama ka me, a man sɔɔwa a nee, n tem dweeyo ka gobi kpa n yi kɔsia seedagibun wuswaaɔ.

### *Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa*

26 Yera Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa u nee, 27 wee, ne Gusunɔ, na sɔawa handuniagibu kpuron Yinni. Gāanu sari ni na kpanɛ. 28 Yen sɔna na nee, kon de Babilonin sina boko Nebukanɛsaa ka win tabu kowobu bu Yerusalemu nɔma turi. U koo maa ye mwa. 29 Ba koo ye wari kpa bu ye dɔɔ meni kpa bu dia yɛn wɔllɔ Yudaba ba ra bɔu wi ba mɔ Baali yākuru kue dɔɔ sɔku, ka sere mi ba ra tɔn tukobun bɔu sɔ bu tam t̄ara. Domi yeba kpurowa ba ka nen mɔru seeya.

30 Wee kɔsa Isireliba ka Yudaba ba ra n mɔ saa ben toren di. Ben ye ba mɔ kpuro ya ra nen mɔru seeyewa. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. 31 Saa min di ba wuu ge swi, n ka girari gisɔ, gen tɔmbu ba ra nen mɔru seeyewa. Yen sɔna na n k̄i n gu wa nen wuswaaɔ. 32 Domi Yudaba ka Yerusalemugibu ka Isireliba, be ka ben sinambu ka ben sina asakpɔbu ka ben yaku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu, ba kɔsa kua. Yera ya nen mɔru seeya. 33 Ba yina bu man mɛri. Biruwa ba man kisi. Na bu keu kua saa yee yellun di. Adama ba yina bu nen sɔsiru nɔ. 34 N n mam ye tɔna, ba maa ben bw̄arokunu duusiawa nen sɔa yerɔ ba tu disi doke. 35 Ba bɔu wi ba mɔ Baali sɔa yeru bania Beni Hinɔmun wɔwaaɔ. Miya ba ra ka ben bibu yaku dɔɔ mwaararuginu ko Mɔlakun sɔ. N deema na n bu yen gaa yiire. Na n mam bwisika bu kɔsa yenin bweseru ko ye ya dera Yudaba kpuro ba man torari.

36 Ne Gusunɔ, Isireliban Yinni, na nee, Yeremi, Yerusalemu ye i nee, ba koo Babilonin sina boko nɔmu beria mi, kpa u ye wari u kamia ka tabu ka gɔru ka bararu, 37 wee, kon yen tɔmbu menna bu wura ye sɔɔ. Domi na raa ka bu mɔru kua gem gem, ma na bu yarinasia baama, adama kon de bu wurama mini kpa ba n wāa bari yendu sɔɔ. 38 Ba koo wure bu ko nen tɔmbu kpa na n maa sɔa ben Yinni. 39 Kon de ba n wāa nɔtia sɔɔ ba n kookoo teesu mɔ, kpa ba n man nasie baadomma. Yera ya koo de ba n nuku dobu mɔ sere ka ben bibun bibɔ. 40 Kon ka bu arukawani bɔke ye ya kun kpeemɔ. Na n bu biru kisimɔ, kon bu gea kuawa, kpa n de ba n man nasie ben gɔruɔ kpa bu ku raa maa gera nen swaan di. 41 Ka nuku doba kon bu gea kua kpa n bu swi mam mam tem me sɔɔ ka gɔru tia.

42 Ne, Yinni Gusunɔ na nee, nge me na dera kɔsa baka ya tɔn be deema, nge mɛya kon maa de durom bakam mu na be sɔɔ mɛn nɔɔ mwɛɛru na kua. 43 Yeremi, a gerua a nee, ba tem me Babilonigibu nɔmu beria. Wee, mu kua bansu. Tɔmbu ka yaa sabenu maa sari me sɔɔ. Adama miya tɔmbu ba koo wura kpa bu gbea dwe. 44 Ka gem ba koo gbea dwe baama kpuro ka gobi, kpa bu yen dwee tirenu ko, bu nu yirenu koosi seedagibun wuswaaɔ. Ba koo gbea

dwe Benyamēen temə ka Yerusalemun baru kpaanə, ka Yudan wusə, ka wuu si su wāa guunun bera gia, ka si su wāa wəwi sə, ka si su wāa sō yēsan nəm dwaru gia. Domi sin tən be ba raa yoru mwēera mi, kon de bu wurama. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

*Nə mwεε ni Yinni Gusunə  
u kua Yerusalemun s*

### 33

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u kpaam ka Yeremi gari kua sanam mε u wāa pirisəm sə. <sup>2</sup> U nεε, nε wi na ra n wāa, nε wi na tem taka kua ma na mu neni, nena na nεε, <sup>3</sup> a man sokuo, kon nun wurari. Kon nun gāa baka asiriginu sōsi ni a n̄ yē. <sup>4</sup> Nε Gusunə, Isireliban Yinni, na gāanu mə ni na kī a nə, Yerusalemun dia ka sere Yudaban sina kpaanun s̄, ni Babilonigiba wəri ba surura. <sup>5</sup> Ma be ba ka Babilonigii be tabu kua, ben gonu yiba wuu ge sə, nən məru bakan s̄, domi Yerusalemugibu ba kōsa kua sere na n̄ maa kī n wuu ge wa.

<sup>6</sup> Wee, saa gaa sisi yè sə kon gu nəri nge barə. Kon gu bekia n bwāa dorasia, kpa n de gen tambu ba n wāa bəri yendu sə. <sup>7</sup> Kon de be ba yoru mwēera Yudan di, ben wāaru tu kəsi, kpa n bu swīi nge yellu. <sup>8</sup> Kon bu ben durum kpuro wəka ye ba man koosi. Kon ben tora ni ba man torari sanam mε ba man seesi suuru kua. <sup>9</sup> Saa ye sə, na kon nuku dobu mə Yerusalemun s̄, kpa ya n nən yīsiru bεεε wēmə, kpa bwese tukunu nu n man siaramə. Bwese ni, n̄ n wa durom bakam mε kon ye kua ka doo nə te kon ye wē, nu koo biti ko sere nu diiri.

<sup>10</sup> Yinni Gusunə u nεε, bεε Yudaba, i nεε, bεen tem mu kua bansu. Tambu ka yεε maa sari mi. Ma Yerusalemu ka Yudaban wusun swεε yi kua swεε gonu yi goo ku ra maa sī. <sup>11</sup> Adama ba koo wure bu nuku dobun kuuki nə ka tōo bakarugii. Ba koo kurə kpaanun womusu nə. Ba koo maa wure bu womu geni nə, ge ga nεε, i Gusunə, wəllu ka tem Yinni siaro. Domi u s̄a tən geo. Win kīru ta n̄ n̄ru mə. Meya ba koo maa tən be ba ka yāku nu na s̄a yerən womusu nə. Domi kon de tən be

ba raa yoru mwēera mi, bu wurama tem mε sə, kpa n bu wesia nge yellu. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

<sup>12</sup> Yinni Gusunə u maa Yeremi sōwa u nεε, tem mε, mu raa kua bansu mi goo sari, yaa sabenu sari mən wusu kpuro sə. Adama tē, yāa kparobu ba koo wāa yeru wa mi, kpa ben yaa sabenu nu wēra. <sup>13</sup> Yāa kparobu ba koo maa yāanu kpara baama kpuro wuu si su wāa guunun bera gia ka si su wāa wəwi sə, ka si su wāa sō yēsan nəm dwaru gia, ka Benyamēen temə ka Yerusalemun baru kpaanə ka Yudaban wusə. Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

### *Gusunə*

#### *ku ra win nə mwēeru kabie*

<sup>14</sup> Yinni Gusunə u nεε, tōra sisi tē sə kon nən nə mwεε gee ni yibia ni na Isireliba ka Yudaba kua. <sup>15</sup> Saa ye, yā n tunuma, kon goo seeya nge dāa kp̄i p̄tura Dafidin bweseru sə u n s̄a gemgii, kpa u tambu kpara gem sə. <sup>16</sup> Yen tōo te, Yuuba ba koo faaba wa kpa Yerusalemu ya n wāa bəri yendu sə, kpa bu ye yīsiru kē, Yinni Gusunən miya bεen gem wāa.

<sup>17</sup> Yinni Gusunə u maa nεε, Dafidi sina boko u n̄ goo biamə wi u koo sina win bweserun sina gonaə Isireliə sere ka baadommaə. <sup>18</sup> Meya maa Lefiba be ba s̄a yāku kowobu, ba n̄ kəsire biamə ben bweseru sə bu ka man yāku d̄o mwaararuginu kua, kpa bu man turare d̄o dokea kpa ba n da yāku nu ko tōo baatere.

<sup>19</sup> Yinni Gusunə u maa Yeremi sōwa u nεε, <sup>20</sup> nena na ka sō sə ka wəkuru arukawani bəkua. I n ko i kp̄i i yen gaa yōrasia yu ku maa səmburu ko yen saa sə, kpa yu nən arukawani ye kusia, <sup>21</sup> saa yera nən tii, kon maa nən arukawani kusia ye na ka Dafidi nən səm kowo bəkua, kpa u kəsire bia win bweseru sə wi u koo bandu di. Kon maa nən arukawani kusia ye na ka yāku kowobu Lefin bweseru bəkua be ba ra səmburu ko nən s̄a yerə. <sup>22</sup> Adama n̄ n̄ koorə mε. Kon Dafidin bweseru ka yāku kowobun bweseru dabiasiawa nge kperi,

ñ kun me nge yani seeri yi yi waa daarun gooro yi ba ñ kpɛ bu gari.

<sup>23</sup> Yinni Gusunɔ u maa Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, <sup>24</sup> a ñ nɔmɔ ye tamba gerumɔ? Ba mɔ, na Isireliban bweseru ka Yudaban bweseru ni na gɔsa biru kisi. Yen sɔna ba bu gema, ba ñ bu garisi bweseru. <sup>25</sup> Adama wee ye na gerumɔ, nɛ wi na ka sɔɔ sɔɔ ka wɔkuru arukawani bɔkua, ma na wɔllu ka tem wooda yiiya, <sup>26</sup> nɛna kon Isireliban bweseru ka Dafidi nɛn sɔm kowon bweseru biru kisi? Kpa na kun win bweseru sɔɔ goo gɔsa u bandu di Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbun bweserun suunu sɔɔ?

Aawo. Kon ben wɔnwɔndu ko be ba yoru mwɛɛra mi, kpa n de bu wurama.

*Gari yi Yinni Gusunɔ*

*u Sedesiasi sɔɔwa*

### 34

<sup>1</sup> Nɛbukanesaa, Babilonin sina boko, u Yerusalemu ka Yudan wusu tabu wɔri. Saa ye sɔɔ, win tabu kowobu kpuro ba waa mi, ka handunian sinambun tabu kowobu kpuro ka sere maa be u tabu di. Saa yera Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa <sup>2</sup> u nɛɛ, nɛ Gusunɔ, Isireliban Yinni, na nun sɔmɔ, a doo a Sedesiasi, Yudaban sina boko deema kpa a nɔn sɔ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na nɔn sɔma. Kon Yerusalemu Babilonin sina boko nɔmu beria u ye kam koosia u dɔɔ mɛni. <sup>3</sup> Mɛya wi, Sedesiasi u ñ nɔn kisirarimɔ. U koo nɔn mwa kpa bu waana nɔni ka nɔni bu gari geruna u sere ka nɔn da Babiloniɔ.

<sup>4</sup> Yen sɔ, u nɛn gari swaa dakio yi na gerumɔ. Na nɛɛ, u ñ gbimɔ tabu sɔɔ, <sup>5</sup> u koo gbiwa bɔri yɛndu sɔɔ kpa bu win gɔɔ ko nge mɛ ba win sikado sinam be ba nɔn gbiiyegii kua. Ba koo nɔn turare dɔɔ dokea kpa bu nɔn gɔɔ wuri yini kua bu nɛɛ, wanyo! Sina boko u gu! Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>6</sup> Ma Yeremi u da u gari yi Sedesiasi, Yudaban sina boko sɔɔwa Yerusalemu mi. <sup>7</sup> N deema saa ye sɔɔ, Babilonin sina bokon tabu kowobu ba Yerusalemu ka Yudaban wusu kpuro wɔri. Wuu gb̄ararugii si su raa tie, siya Lakisi ka Aseka.

*Yoo be ba raa yakia,*

*ba wure ba maa mwɛɛra*

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ u maa ka Yeremi gari kua sanam mɛ Sedesiasi u ka Yerusalemugibu nɔɔ tia kua bu ben yobu kpuro yakia. <sup>9</sup> Saa ye sɔɔ, baawure wi u win Heberusi mɔ yoo, tɔn kurɔwa? A, tɔn durɔwa? U koo yɛro karawa u yari yorun di. Goo u ku maa win winsim yoru mwa u sɔmburu koosia. <sup>10</sup> Ma Yerusalemun wirugibu ka tɔn be ba tie kpuro ba wura batuma sɔɔ bu ku maa ben yobu sɔmburu koosia. Ba koo bu karawa ba n tii mɔ. Ma ben baawure u win yobu kara ba doona. <sup>11</sup> Adama amen biru tɔn be, ba gari yi yina. Ba ben yoo be naa swi ba mwaama ba yoo sɔma koosia ka tilasi.

<sup>12</sup> Saa yera Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa u nɛɛ, a tɔn be sɔɔwɔ a nɛɛ, <sup>13</sup> wee, nɛ Gusunɔ ben Yinni, na ka ben sikadoba arukawani bɔkua sanam mɛ na bu yarama Egibitin di, mi ba raa yoru dimɔ. <sup>14</sup> Na nɛɛ, baawure wi u win Heberusi dwa yoo, ma yoo wi, u nɔn sɔmburu kua wɔɔ nɔɔba tia, yen nɔɔba yiruse u koo nɔn karawa yoo ten di, u n tii mɔ. Adama ben sikado be, ba ñ man swaa daki bu sere nɛn gere nɔ. <sup>15</sup> Wee tɛ ba wurama ben dɔɔ sɔɔ ma ba gea kua nɛn nɔni sɔɔ. Domi ba nɔɔ tia kua ba nɛɛ, baawure wi u yoo mɔ u nɔn karo u n tii mɔ. N deema nɛn sɔa yerɔwa ba nɔɔ tia kua. <sup>16</sup> Yen biruwa ba gari yi yina ma ba nɛn yiŋiru sankaa. Ben baawure u win yoo naa da. Ba maa wure ba bu kua ben yobu ka tilasi.

<sup>17</sup> Yen sɔ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. N daa weenɛwa ben baawure u win yobu kara ba n tii mɔ. Adama ba yina, ba ñ man mɛm nɔɔwɛ. Yen sɔna kon bu yɔsu tabu sɔɔ kpa n bu baranu ka gɔɔru kpɛɛ kpa bwese ni nu tie nɔn bu wa nu biti ko.

<sup>18-20</sup> Wee tɛ, Yudaban wirugibu ka Yerusalemun wirugibu ka yaku kowobu ka sunɔn sɔm kowobu ka sere tɔn be ba tie, be, be ba raa ka man arukawani bɔkua batuma sɔɔ sere ba naa buu go ba berana, ma ba dua gen besi yin suunu sɔɔ bu ka ben arukawani ye sire, ba ñ ye mɛm nɔɔwɛ, ba ñ ben nɔɔ mwɛɛ te yibie. Yen sɔ, kon bu ben yiberɛ be ba kasu bu bu go nɔmu beria, kpa yaberekunu ka gbeeku yɛɛ yi ben gonu di. <sup>21</sup> Mɛya kon Sedesiasi Yudaban sina boko ka win sina asakpɔbu kua. Kon bu yiberɛba nɔmu beria be ba kasu bu bu go. Kon bu



Babilonin tabu kowobu n̄mu beria baa bà n ka bu tonde. <sup>22</sup> Kon de bu na bu wuu ge w̄ari bu d̄s̄o meni kpa Yudan wusu su ko bansu. Ne, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

### *Yeremi ka Rekabun bweseru*

## 35

<sup>1</sup> Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon waati s̄s̄o, Yinni Gusun̄o u Yeremi s̄s̄owa u nee, <sup>2</sup> a doo a Rekabun bweseru deema kpa a ka tu na nen s̄a yer̄o dia ye ya w̄a ten ȳesi ȳesibun teer̄o kpa a bu tam w̄e mi, bu n̄o.

<sup>3</sup> Ma Yeremi u da u Yaasania Yeremin bii, Habasinian debubu soka ka win dusibu ka win bibu kpuro, Rekabun bweseru kpuro gesi. <sup>4</sup> Ma u ka bu da Yinni Gusun̄on s̄a yerun dii teeru mi, t̄en mi Hananu, Yigidalian bii, Gusun̄on s̄om kowo u w̄a. Dii te, ta w̄awa sina asakp̄obun dirun b̄okūo, gb̄ara k̄s̄o, Maaseya, Salumun biin dirun w̄oll̄o. <sup>5</sup> Ma Yeremi u bu tam bw̄aanu w̄e ka n̄ari u nee, bu n̄ruo.

<sup>6</sup> Adama ba n̄un wisa ba nee, sa n̄ tam n̄orum̄o. Domi bes̄en sikado Yonadabu, Rekabun bii, u sun wooda w̄e u nee, su ku ra tam n̄o sere ka bes̄en bibun bib̄o, <sup>7</sup> su ku ra dia bani, su ku ra gbenu ko, su ku ra maa res̄em gbaanu ko, sa n̄ kp̄e sa n mam ye m̄o. Adama sa ko n w̄awa kuu bekunuginu s̄s̄o bes̄en w̄aar̄u kpuro s̄s̄o.

Nge meya sa ko ka te tem me s̄s̄o, mi sa w̄a sa s̄oru dim̄o mini.

<sup>8</sup> Yen s̄o, bes̄e ka bes̄en bibu sa Yonadabu, Rekabun biin gere ye mem n̄owamm̄e. Sa n̄ tam n̄orum̄o bes̄en w̄aarun t̄onu kpuro s̄s̄o, bes̄e ka bes̄en kur̄abu ka bes̄en bibu. <sup>9</sup> Sa n̄ maa dia banim̄o ye s̄s̄o sa ko n w̄a. Meya sa n̄ gbea m̄o, sa n̄ maa res̄em gbaanu m̄o. <sup>10</sup> Sa w̄a kuu bekuruginu s̄s̄o. Mesuma sa ka bes̄en sikado Yonadabun gere ye mem n̄owamm̄e. <sup>11</sup> Adama sanam me Nebukan̄esaa, Babilonin sina boko u tem me w̄arima, yera sa nee, su se su da Yerusalem̄o, kpa su Babilonin tabu kowobu ka Sirigibu duka suuri. Yen s̄na sa w̄a Yerusalem̄u mini gis̄o.

<sup>12</sup> Yera Yinni Gusun̄o u Yeremi s̄s̄owa u nee, <sup>13</sup> ne Gusun̄o, w̄ollu ka tem Yinni, ne wi na maa s̄a Isireliban Yinni, na nee, a

doo a Yudaba ka Yerusalem̄ugibu s̄s̄ a nee, ba n̄ nen kir̄aba swaa dakim̄o kpa bu man mem n̄ow̄a? <sup>14</sup> Wee Rekabun bweseru ta Yonadabu, Rekabun biin gere mem n̄ow̄a ye u nee, win bibu bu ku raa tam n̄o. Meya ba n̄ maa tam me n̄ora sere ka gis̄on gis̄o. Ba ben sikado mem n̄ow̄a. Adama ne, na ka be, Yudaba gari kua saa yee yellun di, ma ba n̄ man swaa daki. <sup>15</sup> Na bu nen s̄om̄bu ḡriama saa yellun di, bu ka ben baawure s̄s̄ u win daa k̄sa deri. Bu ku maa b̄unu s̄a kpa bu wa ba n w̄a tem me s̄s̄o, me na ben baababa w̄e. Adama ba n̄ s̄om̄o be swaa daki, bu sere man mem n̄ow̄a. <sup>16</sup> Yonadabu, Rekabun biin bweseru ta ten sikadon gere mem n̄ow̄a. Adama be, nen t̄ambu, ba ku ra man mem n̄ow̄e.

<sup>17</sup> Yen s̄na ne Gusun̄o, w̄ollu ka tem Yinni, ne wi na maa s̄a Isireliban Yinni, na nee, wee kon de k̄sa kpuro ye na raa gerua mi yu Yudaba ka Yerusalem̄ugibu deema. Domi na ka bu gari kua, ba n̄ man swaa daki. Na bu soka, ba n̄ man wurari.

<sup>18</sup> Yera Yeremi u Rekabun bwese te s̄s̄owa u nee, ameniwa Gusun̄o, w̄ollu ka tem Yinni wi u maa s̄a Isireliban Yinni u gerua. U nee, wee i bes̄en sikado Yonadabun gere ka win yiirebu kpuro mem n̄ow̄a. <sup>19</sup> Yen s̄o, Yonadabu, Rekabun bii wi, u n̄ k̄sireba biam̄o win bweseru s̄s̄o be ba ko n nen s̄amburu m̄o.

### *Baruku u tireru kusia u gara*

### *Yinni Gusun̄on s̄a yer̄o*

## 36

<sup>1</sup> Yudaban sina boko Yoyakimu Yosiasin biin bandun w̄s̄o nnese s̄ora Yinni Gusun̄o u ka Yeremi gari kua u nee, <sup>2</sup> a tireru suo, kpa a gari yi yore yi na raa nun s̄s̄owa Yudaba ka Isireliba ka bwese tukunu kpuron s̄s̄o saa d̄oma t̄en di na ka nun gari torua Yosiasin waati s̄s̄o n ka gis̄o girari. <sup>3</sup> Yudaba bà n nua k̄sa ye kon bu kua s̄or̄okudo ba koo ḡru ḡsia bu ben kom k̄sum deri. Saa yera kon bu ben durum w̄aka.

<sup>4</sup> Yen biru Yeremi u Baruku Nerian bii soka ma u n̄un s̄s̄owa kpuro ye Yinni Gusun̄o u n̄un s̄s̄owa. Ma Baruku u ye yoru tire te s̄s̄o.

<sup>5</sup> Yera Yeremi u maa n̄un s̄s̄owa u nee, wee ba man mwa ba neni, na n̄ kp̄e n da Yinni

Gusunən sãa yerə. <sup>6</sup> Yen sã, dõma te ba koo nəə bəke, a doo wunen tii, kpa a Yinni Gusunən gari yi na nun sãwa a yore mi gari sãa yeru mi. Kpa Yuda be ba koo na saa ben wusun di ka sere maa tən be ba ko n wãa mi kpuro bu yi nã. <sup>7</sup> Sərəkudo ba koo gõru gõsia bu ben daa kõsa deri, kpa bu Yinni Gusunə suuru kana. Domi win mərũ ya kpã ye u ka bu m̀.

<sup>8</sup> Yera Baruku Neriyan bii wi, u kua kpuro ye Yeremi u ǹn sãwa. U Yinni Gusunən gari yi gara sãa yee ten mi. <sup>9</sup> Yoyakimun ban ten wão nəobuse sã, yen suru nəba nnese sã, yera ba nəə bəkurun tõru yi tẽ sã Yerusalemugibu ka Yudaba kpuro ba koo na bu nəə bəke Yinni Gusunən sãa yerə. <sup>10</sup> Yen tão te sãra Baruku u Yereḡin gari yi gara tən ben wuswaa Yinni Gusunən sãa yerə, saa Gemaria, Safanin biin dirun di, wi u sãa tire yoro. Dii te, ta wãawa kãnnə ge ba m̀ kãnnə kpəən bera gia, gunguru wãllə.

### *Misee u wirugibu*

#### *tire ten gari sãwa*

<sup>11</sup> Ye Misee Gemarian bii, Safanin debubu u Yinni Gusunən gari yi nua yi ba yorua tire te sã, <sup>12</sup> yera u da sina bokon yenuə sere win tire yoron dirə. Ma u deema wirugii beni ba m̀enne mi. Beya, tire yoro Elisama ka Delaya Semayan bii, ka Elinatani, Akaborin bii, ka Gemaria Safanin bii, ka Sedesiasi Hananian bii ka sere wirugii be ba tie. <sup>13</sup> Ma Misee u bu sãwa kpuro gari yi u nua Baruku u tən be garia.

<sup>14</sup> Yeniban biru, wirugii be, ba Baruku Yehudi Netanian bii, Selemian debubu, Kusin sikadobu gəria ba n̄e, u ka tire te na te u Yudaba garia mi. Ma Baruku u tire te sua u ka da. <sup>15</sup> Ye u tura mi, yera ba ǹn sãwa ba n̄e, a sinə kpa a sun tire te garia.

Ma Baruku u sina u bu tu garia. <sup>16</sup> Ye ba gari yi nua, yera ba m̄erina ka nandabu ma ba Baruku bikia ba n̄e, <sup>17</sup> a sun sãwə nge m̄e a koosina a ka gari yi yorua. Sa ko ka yi sina boko daawawa.

<sup>18</sup> Yera Baruku u bu wisa u n̄e, Yeremiwa u man gari yi sãm̄ə ma na yorum̄ə tireru sã ka ankiri.

<sup>19</sup> Ma wirugii be, ba ǹn wisa ba n̄e, i doo i kuke wun̄e ka Yeremi, kpa goo u ku raa b̄e wa.

### *Sina boko u tire te dõo m̄eni*

<sup>20</sup> Yeniban biru, wirugiba tire te mwa ba berua Elisama tire yoron dirə. Ma ba da sina bokon mi, ba ǹn gari yi sãwa.

<sup>21</sup> Yera sina boko u Yehudi gəra u n̄e, u doo u tire te suama. Ma u da Elisaman dirə u tu suama u gara sina boko ka wirugii ben wuswaa. <sup>22</sup> N deema saa ye, puran saawa. Wãən suru nəba nnese sãra m̄e. Ma u deema sina boko u sã u dõo wãsu win diru mi u ra sin̄e puran saa. <sup>23</sup> Yehudi ù n tire ten kabura ita, n̄ kun m̄e n̄e gara u kpa, yera sina boko u ra tire yoron kão piibu gagu sue u ka mi ba gara bura u kp̄e dõo sã, sere te kpuro ta ka dõo mwaara muku muku. <sup>24</sup> Ye sina boko ka win bwãabu ba ye kpuro nua ba n̄ nande, ba n̄ maa ben yãnu ḡeeka nge m̄e ba ra ko nuku sankiranun sã. <sup>25</sup> Sina boko u sere tire te dõo m̄eni, Elinatani ka Delaya ka Gemaria ba ǹn suuru kana gem gem u ku ka tu dõo m̄eni. Adama u n̄ bu swaa daki. <sup>26</sup> Yera sina boko u Yerameeli wi u sãa sunən bii, ka Seraya Asirielin bii, ka Selemia Abudelin bii wooda w̄e u n̄e, bu tire yoro Baruku ka Gusunən sãm̄ə Yeremi mwaama, adama Gusunə u bu berua, ba n̄ bu wa.

### *Yeremi*

#### *u tire ten kpaaru yorua*

<sup>27</sup> Sanam m̄e sina boko u tire te dõo m̄eni, te Yeremi u Baruku sãwa u yore mi, yera Yinni Gusunə u Yeremi sãwa u n̄e, <sup>28</sup> a maa tire kpaaru suo kpa a gari yi yore yi yi raa wãa tire te sã, te sina boko Yoyakimu u dõo m̄eni mi. <sup>29</sup> Kpa a maa ǹn sã a n̄e, wee ye n̄e, Yinni Gusunə na gerua.

Wee u tire te dõo m̄eni, ma u n̄e, mban sãna wun̄e Yeremi a yorua ma Babilonin sina boko u koo na kpa u tem m̄e kam koosia, kpa u m̄en tãmbu ka m̄en yaa sabenu gura. <sup>30</sup> Yen sãna, n̄e, Yinni Gusunə na wi sina boko Yoyakimu sãm̄ə, ma win goo kun maa sinam̄ə Dafidin sina gona sã. M̄eya ba koo maa win tiin goru deri tãwə sã sã ka wãkuru ta n̄ sã ka pura sooram̄ə. <sup>31</sup> Kon bu s̄eyasia ben durum sã wi ka win bibun bweseru, ka win bwãabu. Kon de kãsa yu Yerusalemugibu ka Yudaba deema, ye na raa bu sãwa, yèn sã ba n̄ wure bu man swaa daki.

<sup>32</sup> Ma Yeremi u tireru garu sua u Baruku, Neriyan bii, wi u sãa tire yoro w̄e. Yera u

maa nùn tire te Yoyakimu u dǎo meni min gari sǎwa kpuro. Ma u yi yorua u maa gari gɛɛ yorua yi yi ka yi weene.

### *Sedesiasi*

#### *u Yeremi gɔra u bu Gusunɔ kana*

## 37

<sup>1</sup> Babilonin sina boko Nebukanɛsaa u Sedesiasi Yosiasin bii kua sina boko Yudaɔ, Yekonia Yoyakimun biin ayeɔ. <sup>2</sup> Sedesiasi wi, ka win bwǎabu, ka win tǎmbu ba n̄ Yinni Gusunɔn gari yi swaa daki yi Gusunɔn sǎmɔ Yeremi u bu sǎwa mi.

<sup>3-4</sup> N deema saa ye sǎɔ, ba n̄ gina Yeremi pirisǎm doke. U ra dewa mi u kǐ, win tǎmbun suunu sǎɔ. Yera sina boko Sedesiasi u Yukali Selemian bii ka Sofoni Maaseyan bii wi u sǎa yǎku kowo gɔra win mi, bu ka nùn sǎ u bu Gusunɔ ben Yinni kana u ka bu n̄nu geu mɛɛri. <sup>5</sup> Saa yera Babilonigibu ba Yerusalemu tarusi. Ye ba nua ma Egibiti sunɔn tabu kowobu ba Yerusalemugii be somiru sisi, yera ba yarina ba doona min di. <sup>6-7</sup> Saa yera Gusunɔ Isireliban Yinni u Yeremi sǎwa u nɛɛ, a Yudaban sina boko wi u nun gɔrima nɛn mi sǎwa a nɛɛ, wee, Egibiti sunɔn tabu kowo be ba raa wee bu ka nùn somi ba gɔsirɔ ben temɔ. <sup>8</sup> Tɛ, Babilonigii be, ba koo maa wurama bu Yerusalemu wari bu ye mwa, bu dǎo sǎku. <sup>9</sup> Yen sǎ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, bu ku tii n̄ni wǎke bu nɛɛ, Babilonigii be, ba tonda. Adama ba n̄ yɛ ma ba n̄ gam de. <sup>10</sup> Baa b̄a n̄ Babilonin tabu kowo be kamia, kpa n̄ tie be ba mɛera kua, ka mɛ, ba koo se saa ben kuu bekuruginun di bu wuu ge dǎo meni.

#### *Ba Yeremi kpɛɛ pirisǎm dirɔ*

<sup>11</sup> Sanam mɛ Babilonigibun tabu kowo be, ba yarina ba Yerusalemu deri Egibiti sunɔn tabu kowo ben sǎ, <sup>12</sup> yera Yeremi u kǐ u yari Yerusalemun di u da Benyamɛɛn temɔ u ka win baa sua tubi ye ba b̄nu m̄ sǎɔ. <sup>13</sup> Sanam mɛ u yariɔ u k̄nno tura ge ba m̄ Benyamɛɛ, ma u deema ben k̄sobun t̄nwero wi ba m̄ Yireya Selemian bii, Hananian debubu u yǎ mi. Ma u nùn yǎrasia u nɛɛ, a tii Babilonigibu wɛ.

<sup>14</sup> Yera u nɛɛ, aawo, na n̄ nɛn tii Babilonigibu wɛ.

Adama durɔ wi, u n̄ win gari yi wure. Ma u nùn mwa u ka da wirugibun mi. <sup>15</sup> Yera wirugii ben m̄ru ya seewa ba nùn mwa ba so ba pirisǎm doke Yonatam dirɔ wi u sǎa tire yoro. N deema ba win dii te gɔsiawa pirisǎm diru. <sup>16</sup> Nge mɛya ba ka nùn pirisǎm doke dirɔ w̄ru sǎɔ sere n̄ ka tɛ.

<sup>17</sup> Sǎo teeru, sina boko Sedesiasi u gɔra u nɛɛ, bu Yeremi sokuma. Ye u na, ma u nùn gari bikia asiri sǎɔ u nɛɛ, Yeremi, a gari gɛɛ m̄ yi yi wee Yinni Gusunɔn min di a man sǎ?

Ma u nùn wisa u nɛɛ, oo. Yinni Gusunɔ u koo de Babilonin sina boko u nun n̄ma turi.

<sup>18</sup> Ma Yeremi u maa nùn bikia u nɛɛ, tora terà na bɛɛ tora wunɛ ka wunen bwǎabu ka sere wunen tǎmbu kpuro i ka man mwa i pirisǎm kpɛɛ. <sup>19</sup> Mana bɛɛn sǎmɔ be, ba wǎa be ba bɛɛ gari sǎwa ba nɛɛ, Babilonin sina boko kun nun w̄rim wee u sere tem mɛ mwa.

<sup>20</sup> Tɛ, nɛn yinni sina boko, a man swaa dakio kpa a nɛn kanaru n̄, kpa a man kua ye na kǐ. A ku maa de n̄ wura Yonatam tire yoron diru mi, kpa n̄ ku ra ka gbi.

<sup>21</sup> Yera sina boko Sedesiasi u wooda wɛ u nɛɛ, bu nùn yiiyo pirisǎm dirun yaaraɔ kpa ba n̄ da nùn p̄ɛ kuse teeru wɛ baadomma ye wuun p̄ɛ kowoba ra ko sere wuu nukurun p̄ɛ yu ka kpe. Nge mɛya u ka sina pirisǎm dirun yaara mi.

#### *Ba Yeremi kpɛɛ*

#### *d̄akɔ kpiriru sǎɔ*

## 38

<sup>1</sup> Sefatia Matanin bii, ka Gedalia Pasurin bii, ka Yukali Selemian bii, ka Pasuri Maakiyan bii ba nua ye Yeremi u t̄n be sǎwa. U nɛɛ, <sup>2</sup> amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua. U nɛɛ, wi u sina Yerusalemu ye sǎɔ, yiberɛba ba koo nùn gowa tabu sǎɔ, n̄ kun mɛ u gbi ḡɔrun saabu, n̄ kun mɛ ka bararu garu. Adama wi u tii Babilonigibu n̄mu s̄ndia, wiya ko n̄ wǎa. Win wǎa tera ta ko n̄ sǎa win dukia ye u wa u ka yara wahala yen min di.

<sup>3</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, u koo de Babilonin tabu kowobu bu Yerusalemu mwa.

<sup>4</sup> Yera wirugibu ba na ba sina boko sǎwa ba nɛɛ, durɔ wini u tabu kowobu ka t̄n be

ba wāa wuu ge sɔɔ bɛrum tiamɔwa ka win gari. U n̄ bɛsɛn gea kasu sere bɛsɛn kōsa. N n̄ mɛn na, n̄ weenɛ bu n̄n go.

<sup>5</sup> Ma sina boko Sedesiasi u wisa u nɛɛ, wi wee u wāa bɛɛn n̄muɔ. Na n̄ kpɛ n̄ bɛɛ gāanu yinari.

<sup>6</sup> Yera ba n̄n sua ba kpɛɛ sina bii wi ba m̄, Maakiyan d̄kɔ kpirir̄u garu sɔɔ. D̄kɔ kpiri te, ta wāawa piris̄ɔm dirun yaaraɔ. Te sɔɔra ba n̄n kpɛɛ ka wɛɛ. Adama ta n̄ nim m̄. P̄t̄ɔk̄ɔwa ta m̄, ma u numa p̄t̄ɔk̄ɔ ye sɔɔ.

<sup>7</sup> Etiopigii goo wi ba m̄, Ebɛdi Mɛlɛki u wāa u s̄mburu m̄ sina kpaaru mi. Yera u nua ma ba Yeremi kpɛɛ d̄kɔ kpirir̄u sɔɔ. Saa ye sɔɔ, sina boko u wāa u s̄ gb̄ara k̄ann̄ɔwɔ ge ba sokum̄ Bɛnyamɛɛ, u sirim̄. <sup>8</sup> Yera Ebɛdi Mɛlɛki wi, u yara sina kpaarun di u da u sina boko deema u nɛɛ, <sup>9</sup> n̄n yinni sina boko, ye t̄n be, ba kua mi, ya n̄ wā, ye ba ka Yeremi kpɛɛ d̄kɔ kpirir̄u sɔɔ. U koo gbi mi, ḡɔrun s̄, domi d̄ianu kun maa wāa wuuɔ.

<sup>10</sup> Ma sina boko u Ebɛdi Mɛlɛki wooda wɛ u nɛɛ, a t̄mbu t̄na suo kpa i da i Yeremi yara saa d̄kɔ kpiri ten min di u sere gbi.

<sup>11</sup> Yera Ebɛdi Mɛlɛki wi, u t̄n be sua. Ma u da sina kpaarun arumani beru yero u yā t̄k̄onu yarama. U nu Yeremi kpɛɛya d̄kɔ ye sɔɔ ka wɛɛ. <sup>12</sup> Ma u Yeremi s̄ɔwa u nɛɛ, a yā t̄k̄ɔ ni dokeo wunɛn b̄u bakus̄ɔ a sere wɛɛ yi doke.

Ma Yeremi u kua mɛ. <sup>13</sup> Ma ba n̄n yarama ka wɛɛ yi, saa d̄kɔ kpiri ten min di, ba dera u wāa piris̄ɔm dirun yaaraɔ.

### *Sedesiasi*

#### *u Yeremi bwisi bikiam̄*

<sup>14</sup> S̄ɔ teeru Sedesiasi u maa ḡra u nɛɛ, bu Yeremi sokuma kpa u na u n̄n deema Yinni Gusun̄n s̄a yerun k̄ann̄ɔ itaser̄ɔ. Ye u tunuma, yera sina boko u nɛɛ, na gari gɛ m̄ kon nun bikia. A ku man gāanu berua.

<sup>15</sup> Ma u n̄n wisa u nɛɛ, n̄ n̄ nun ye s̄ɔwa, a n̄ man goom̄? Na yɛ ma n̄ n̄ nun bwisi k̄ɛm̄ a n̄ man swaa dakim̄.

<sup>16</sup> Yera sina boko Sedesiasi u b̄rua asiri sɔɔ u nɛɛ, sere ka Yinni Gusun̄n wāaru wi u sun wāaru wɛ, na n̄ nun goom̄. Na n̄ maa nun t̄n be n̄mu bɛriammɛ be ba kasu bu nun go mi.

<sup>17</sup> Yera u sina boko Sedesiasi s̄ɔwa u nɛɛ, ameniwa Gusun̄n Isireliban Yinni wi u w̄llu ka tem m̄ u gerua. U nɛɛ, à n̄ wunɛn

tii Babilonin sun̄n tabu sinambu wɛ kaa n̄ wāawa wunɛ ka wunɛn yɛnugibu. Mɛya u n̄ maa wuu ge d̄ɔ m̄nim̄. <sup>18</sup> Adama à kun bu tii wɛ, u koo bu wuu ge n̄mu bɛria kpa bu gu d̄ɔ m̄ni. A n̄ maa kisiram̄ ben n̄man di.

<sup>19</sup> Yera Sedesiasi u n̄n s̄ɔwa u nɛɛ, na wurure Yuu be ba tii Babilonigibu wɛn s̄. Na bɛrum m̄ bu ku raa man bu n̄mu s̄ndia kpa bu man n̄ni s̄.

<sup>20</sup> Ma Yeremi u n̄n wisa u nɛɛ, ba n̄ nun bu n̄mu s̄ndiammɛ. A n̄ɔw̄ ye Yinni Gusun̄n u gerum̄ saa n̄n min di, kpa a faaba wa, a n̄ wāa. <sup>21</sup> Adama à n̄ yina a bu tii wɛ, wee ye Yinni Gusun̄n u man s̄ɔsi k̄asiru sɔɔ. <sup>22</sup> Na wa ba wunɛ Yudan sina bokon kur̄ be ba tie mwɛera ba ka da Babilonin sun̄n tabu sinambun mi. Ma kur̄ be, ba m̄,

wee, be ba raa nun gari s̄ɔwa ba nɛɛ,

kaa n̄ b̄ri yendu m̄ mi,

ba nun n̄ni w̄kua

ma ba nun kamia.

Ye ba deema a numm̄ p̄t̄ɔk̄ɔ sɔɔ,

ma ba yarina ba nun deri.

<sup>23</sup> Wee ba koo wunɛn kur̄bu ka wunɛn bibu kpuro mwɛeri bu ka da Babilonigibun mi. Wunɛn tii a n̄ maa kisiram̄ ben n̄man di. Ben sina bokowa koo nun mwa kpa u wuu ge d̄ɔ m̄ni.

<sup>24</sup> Yera Sedesiasi u Yeremi s̄ɔwa u nɛɛ, a ku ra de goo u gari yi n̄ kpa bu ku raa nun go. <sup>25</sup> Wirugibu b̄a n̄ nua ma na ka nun gari kua, ma ba na ba nun bikia ba nɛɛ, a ku bu gāanu berua ye a man s̄ɔwa ka ye na nun s̄ɔwa sɔɔ, kpa bu ku raa nun go, <sup>26</sup> saa ye sɔɔ, a bu wisio a nɛɛ, a man suuru kanam nawa n̄ ku ka nun da Yonatam yɛnuɔ kpa a ku ra ka gbi.

<sup>27</sup> Yera wirugii be kpuro ba na Yerebin mi, ba n̄n gari yi bikia. Ma u bu wisa nge mɛ sina boko u n̄n s̄ɔwa mam mam, ma ba n̄ɔ mari ba yara. Domi gari yi u n̄n s̄ɔwa mi, yi n̄ gina yara t̄ɔw̄. <sup>28</sup> Piris̄ɔm dirun yaara miya u wāa sere ba ka Yerusalemu mwa.

### *Babilonigibu*

#### *ba Yerusalemu mwa*

*(I maa m̄erio 52:4-16, Sinambu II, 25:1-12)*

Wee ye n̄ koor̄ sanam mɛ Babilonigiba Yerusalemu mwa.



## 39

<sup>1</sup> Sedesiasi Yudaban sina bokon bandun wɔɔ nɔɔba nnese, yen suru wɔkuruse sɔɔra Nebukanɛsaa, Babilonin sina boko u Yerusalemu wɔrima ka win tabu kowobu kpuro. Ma ba sansani gira yen bɔkuɔ, ma ba kuku yenu kua ba ka sikerena. <sup>2</sup> Sedesiasin bandun wɔɔ wɔkura tiasen suru nnese, yen sɔɔ nɔɔba nnese sɔɔra ba gb̄araru yaba. <sup>3</sup> Saa yera Babilonin tabu sinambu ba dua ba wuu ge tarusi gen kɔnnɔ wuu suunuguu gian di. Tabu sinam ben yĩsa wee, Nɛɛgali Sarɛsɛɛ, ka Sangaa Nɛbu, ka Saasekimu, sina bokon sɔm kowobun wirugii, ka maa Nɛɛgali Sarɛsɛɛ wi u s̄aa dobo dobogibun wirugii, ka sere sina bokon tabu sinam be ba tie.

<sup>4</sup> Ye Sedesiasi, Yudaban sina boko ka win tabu kowobu ba bu wa, yera ba duki yarina wɔkuru ba yara ka kɔnnɔ ge ga w̄aa gb̄aranu yirun baa sɔɔ sina bokon d̄aa gbaarun bɔkuɔ wɔwan bera gia. <sup>5</sup> Adama Babilonin tabu kowo be, ba sina boko Sedesiasi naa sw̄i ma ba n̄un naamwɛ Yerikon wɔwaa. Yera ba n̄un mwa ba ka da Babilonin sina bokon mi, Ribilaɔ, Hamatin temɔ. Miya u n̄un siri. <sup>6</sup> Ma u dera ba Sedesiasin bibu ka win sina asakpɔbu sakira Ribila mi, win n̄oni biru. <sup>7</sup> Yen biru u Sedesiasin tiin n̄oni wɔwa ma u n̄un bɔkua ka sii gandun yɔni ba ka da Babiloniɔ.

<sup>8</sup> Babilonigii be, ba Yerusalemun sina kpaaru ka yen yɛnusu d̄ɔɔ mɛni, ma ba yen gb̄araru surura. <sup>9</sup> Yen biru Nebusarada, k̄sɔbun wirugii, u tɔn be ba tie Yerusalemuɔ ka be ba n̄un tii w̄ɛ ka sere maa be ba tie tem mɛ sɔɔ gura u ka doona Babiloniɔ. <sup>10</sup> Adama u ben bw̄ɛbw̄ɛɛ be ba n̄ ḡaanu mɔ deri tem mɛ sɔɔ ma u bu gbea w̄ɛ.

### *Ba Yeremi yara pirisɔm di*

<sup>11</sup> Ma Nebukanɛsaa, Babilonin sina boko u Nebusarada, k̄sɔbun wirugii wooda w̄ɛ Yeremin s̄ɔ u nɛɛ, <sup>12</sup> a n̄un mɛɛriɔ kpa a n̄un k̄su. A ku n̄un k̄sa gaa kua. Ye u nun s̄ɔwa kpuro, a koowo. <sup>13</sup> Ma Nebusarada, k̄sɔbun wirugii, ka Nebusasibani, sina bokon sɔm kowobun wirugii, ka Nɛɛgali Sarɛsɛɛ, dobo dobogibun wirugii, ka sere sina bokon tabu sinambu kpuro, <sup>14</sup> ba gɔra bu Yeremi yarama pirisɔm dirun di, kpa bu ka n̄un da bu Gedalia, Akikamun bii,

Safanin debubu nɔmu sɔndia. Wiya u ka n̄un da win yɛnuɔ. Nge mɛya Yeremi u ka yara u w̄aa ka Yuda be ba tie.

### *Gari yi Yinni Gusunɔ*

#### *u Ebɛdi Mɛlɛki s̄ɔwa*

<sup>15</sup> Saa yɛ sɔɔ Yeremi u w̄aa pirisɔm sɔɔ, Yinni Gusunɔ u n̄un s̄ɔwa u nɛɛ, <sup>16</sup> a doo a Ebɛdi Mɛlɛki, Etiopigii wi s̄ɔ a nɛɛ, nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na w̄ollu ka tem mɔ, na raa gerua na nɛɛ, k̄sa ya koo wuu ge deema, n n̄ mɔ gea. T̄ɛ, kon de k̄sa ye, yu tunuma. Ye kpurowa ya koo kooru win n̄oni biru. <sup>17</sup> Adama yen t̄ɔ te, kon n̄un yakia. Bɛn bɛrum u m̄ɔ mi, ba n̄ n̄un n̄oma turi. <sup>18</sup> Na n̄ derimɔ bu n̄un go. Kon win w̄aaruu yakia, domi u man naane kua. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

### *Yeremi u da Gedalian mi,*

#### *Misipaa*

## 40

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u ka Yeremi gari kua sanam mɛ Nebusarada u dera u wurama saa Raman di.

N deema ba raa n̄un bɔkuawa wi ka Yerusalemugibu gabu ba ka d̄ɔɔ Babiloniɔ. Min diya Nebusarada u n̄un yara. <sup>2</sup> Ma Nebusarada wi, u n̄un soka u ka da bee tia u nɛɛ, Gusunɔ wunen Yinni u raa gerua u nɛɛ, k̄sa ya koo wuu geni deema. <sup>3</sup> Wee, t̄ɛ, ye u gerua mi, ya kooru yɛn s̄ɔ i n̄un torari, i n̄ win gere mɛm nɔwɛ. <sup>4</sup> T̄ɛ, kon nun yakia n nun yɔni yi pota. Adama a n̄ k̄i a ka man da Babiloniɔ, a na su da. Kon nun n̄ɔri. A kun maa k̄i, a sinɔ. A doo a sina mi n nun w̄ɛre.

<sup>5</sup> Sanam mɛ Nebusarada u wa ma Yeremi kun fuuku wisa, yera u nɛɛ, n̄ n̄ mɛn na, a doo a Gedalia, Akikamun bii, Safanin debubu deema. Wiya sina boko Nebukanɛsaa u kua sunɔ Yudaban wusu sɔɔ. Kaa n̄ ka n̄un w̄aa ka tɔn be ba tie sannu, n̄ kun mɛ, a doo mi a k̄i.

Ma Nebusarada wi, u n̄un d̄ianu kusenu kua ka sere maa k̄ɛnu ganu. Ma u dera u doona. <sup>6</sup> Yera Yeremi u da Gedalian mi, Misipaa, u sina mi ka tɔn be ba tie tem mɛ sɔɔ sannu.

### *Gedalia u Yudan tem kpare*

#### *(I maa mɛɛriɔ Sinambu II, 25:23-24)*

<sup>7</sup> Saa yɛ sɔɔ tabu sinam be ba raa woo tabu gberɔ ka ben tabu kowobu ba nua ma

Babilonin sina boko u Gedalia, Akikamun bii kua Yudaban sunə, ma u nùn tən be ba tie Yudaə kpuro nəmu bəria, ka sere bwɛɛbwɛɛ be ba n̄ yoru mwɛ ba ka de Babiloniə, <sup>8</sup> yera ba da Gedalian mi, Misipaə. Be ba da mi, bera, Isimɛli, Netanian bii, ka Yokanani ka Yonatam, Karean bibu, ka Seraya, Tanumetin bii, ka Efai Netofagiin bibu, ka Yesania, Maakagiin bii, be kpuro ka ben tambu. <sup>9</sup> Yera Gedalia u bu sɔwa ka bōri u nɛɛ, i ku bərum ko i ka Babilonigibu sã. I gesi sinə bəsen tem mɛ sɔ kpa i Babilonin sina boko sã. Saa yera i ko i n wã bōri yendu sɔ. <sup>10</sup> Wee, na wã Misipa mini na n ka sã bɛɛn n̄ni Babilonigii ben mi. Adama bɛɛ, i doo i gberun dãa marum səri mɛ ba ra di ka mɛ ba ra ka maa gum ka tam ko. Kpa i mu bere bɛɛn wekenə, kpa i sina i n wã wuu si i mwa sɔ.

<sup>11</sup> Ma Yuda be ba wã Məabun temə ka Aməniban temə ka Edəmuban temə, ba nua ma Babilonin sunə u gabu deri Yudaban temə, ma u Gedalia kua ben kparo. <sup>12</sup> Yera be kpuro ba wurama ben temə. Ma ba da ba Gedalia deema Misipaə. Wɔ ge sɔ, ba resəm wa too, ka maa dãa marum gam.

### *Ba Gedalia go*

#### *(I maa mɛrio Sinambu II, 25:25-26)*

<sup>13</sup> Sɔ teeru Yokanani, Karean bii, ka sere tabu sinam be ba wurama tabu gberun di mi, ba na Gedalian mi Misipaə. <sup>14</sup> Ma ba nùn sɔwa ba nɛɛ, a yɛ ma Baalisi, Aməniban sina boko u Isimɛli, Netanian bii gɔra u nun go?

Adama Gedalia u n̄ ye wure. <sup>15</sup> Ma Yokanani u da Misipaə u Gedalia sɔwa asiri sɔ u nɛɛ, a de n da n Isimɛli, Netanian bii wi go, kpa goo u kun yɛ. Nge mban sɔna kaa de u nun go, kpa Yuda be ba mɛnɛ mini bu maa yarina kpa ben gabu bu gbi.

<sup>16</sup> Ma Gedalia u Yokanani wisa u nɛɛ, a ku Isimɛli go, domi ye a gerua win sɔ mi, weesa.

## 41

<sup>1</sup> Adama wɔ gen suru nɔba yiruse sɔ, yera Isimɛli u na Misipaə Gedalian mi. Isimɛli wi, u sãawa sina bii ka maa sina asakpə. Tambu wəkura ba nùn swĩima ba ka na mi. Sanam mɛ ba sɔ ba dimə ka Gedalia, <sup>2</sup> yera Isimɛli ka tən be ba nùn yōsirima mi, ba seewa sannu sannu ba Gedalia takobi səkura ba go, wi, wi Babilonin sina boko u

gɔsa u ka Yudan tem kpara mi. <sup>3</sup> Isimɛli wi, u maa Yudaba kpuro ka Babilonin tabu kowo be ba wã mi go.

### *Isimɛli u tambu wɛnɛ go*

<sup>4</sup> N deema goo kun yɛ ma Gedalia u gu. Ye n kua sɔ yiru, win gɔn biru, <sup>5</sup> yera tambu wɛnɛ gabu ba seema saa Sikemu ka Silo ka Samarin di. Tən be, ba ben toba kɔna, ben yānu nu gɛkire ma ba tii murura baama nuku sankirarun sɔ. Mɛya ba maa alikama sɔwa ka turare bu ka Yinni Gusunə yākuru kua Yerusalemə win sãa yerə. <sup>6</sup> Yera Isimɛli u seewa Misipan di u da u ka bu yinna swaa, u sumə. Ye u tura ben mi, ma u nɛɛ, i na su da Gedalian mi.

<sup>7</sup> Adama ye ba dua wuu, yera wi ka win tambu ba tən be mwa ba sakira. Ma ba ben gonu kpɛɛ dəkə kpiriru garu sɔ. <sup>8</sup> N deema be sɔ, u n̄ tambu wəkuru go yèn sɔ ba raa nùn sɔwa ba nɛɛ, u ku bu go, be, ba alikama ka gbɛɛ, ka gum ka tim berua yakasə. <sup>9</sup> Dəkə kpiri tɛ sɔ u tən ben gonu doke mi, ta sãawa te Asa u dera ba gba sanam mɛ wi ka Basa Isireliban sina boko ba tabu m̄. Te sɔra u tən goo ni yibia.

<sup>10</sup> Yen biru, u be ba tiara mi yoru mwɛɛra u ka doona ka sina bokon bii wəndiaba ka sere tən be Nebusarada, k̄sobun wirugii u Gedalia deria. Be kpurowa u yoru mwɛɛra u ka da Aməniban mi.

### *Ba yoo be Isimɛli u mwɛɛra*

#### *yakia*

<sup>11</sup> Yokanani, Karean bii, ka Yudaban tabu sinam be ba wã ka wi, ba nua k̄sa ye Isimɛli u kua. <sup>12</sup> Yera ba tabu durəbu sua ba da bu ka Isimɛli wəri. Ma ba nùn deema yeru bəkəwə ge ga wã Gabaoniə. <sup>13</sup> Tən be Isimɛli u mwɛɛra mi, ye ba Yokanani wa ka win tabu sinambu, yera ben nuki dora. <sup>14</sup> Ma be kpuro ba Isimɛli deri, ba da ba Yokanani deema. <sup>15</sup> Adama Isimɛli wi, u duka yakura Yokananin min di ka tumbu nɔba ita gabu, ma u da u wã Aməniban mi.

<sup>16</sup> Yokanani ka win tabu sinam be, ba tən be ba tie mwɛɛra Isimɛlin noman di, be u raa mwɛɛra sanam mɛ u Gedalia go. Bera tabu kowobu ka tən kurəbu ka bibu ka sina bokon səm kowobu. Be kpurowa u mwɛɛrima saa Gabaonin di. <sup>17</sup> Ma ba da ba wã sɔbun sɔbia yeru garun mi, te ba ra soku Kimuhamu Betelehemun bəkə. Yen

biru, ba kpikiru da Egibitió. <sup>18</sup> Domi ba Babilonigibun berum mɔ yèn sɔ Isimɛli u Gedalia go wi Babilonin sina boko u kua Yudaban kparo.

*Yudaba ba Yeremi bikia  
u bu Gusunɔ kana*

## 42

<sup>1</sup> Yera tabu sinam be ba raa kpikiru sua, ka Yokanani, Karean bii, ka Yesania, Hoseen bii, ka tɔn be ba tie kpuro, saa wirugibun di sere ka bwɛɛbwɛɛbɔ, ba na ba Yeremi sɔɔwa ba nɛɛ, <sup>2</sup> a de a nɔ ye sa nun bikiamɔ. A sun Gusunɔ kanɔ, bɛɛ be sa tien sɔ, domi sa raa dabi, adama tɛ sa kaara, nge mɛ a waamɔ. <sup>3</sup> A Gusunɔ wunen Yinni kanɔ u sun sɔɔsi mi sa ko da ka ye sa ko ko.

<sup>4</sup> Ma Yeremi u bu wisa u nɛɛ, na nua. Kon Gusunɔ bɛɛn Yinni kana nge mɛ i man bikia kpa n wurama n bɛɛ sɔ ye u man sɔɔwa. Na n bɛɛ gāanu beruammɛ.

<sup>5</sup> Ma ba Yeremi wisa ba nɛɛ, sa wura su ko mam mam ye Yinni Gusunɔ u koo nun sɔ su ko. Wiya u koo ko bɛɛn seeda dio gemgii ka naanɛgii sà kun bɛɛn nɔɔ mwɛɛru yibie. <sup>6</sup> Wee bɛɛra sa nun gɔra a sun Gusunɔ bɛɛn Yinni bikia. Yen sɔ, sa ko ko ye u sun sɔɔwa su ko, baa yà kun sun wɛre. Ka mɛ, sa ko n nuku dobu mɔ yèn sɔ sa nùn mɛm nɔɔwammɛ.

*Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa*

<sup>7</sup> Sɔɔ wɔkurun biru, Yinni Gusunɔ u Yeremi wisa. <sup>8</sup> Ma Yeremi u Yokanani, Karean bii sokusia ka tabu sinam be ba nùn swi ka sere ben tumbu kpuro be ba wāa mi, wirugibu ka bwɛɛbwɛɛbu. <sup>9</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, wee bɛɛya i man gɔra n Gusunɔ bɛɛ Isireliban Yinni bikia. Ye u man sɔɔwa wee. U nɛɛ,

<sup>10</sup> ì n sina tem mɛ sɔɔ,  
u koo de bɛɛn tumbu bu tasi.  
U n maa bu goomɔ.

U koo bɛɛ swiwa i n nuuru mɔ.  
U n bɛɛ wukamɔ,  
u n maa derimɔ kɔsa yu bɛɛ deema  
ye u raa bwisika u bɛɛ kua.

<sup>11</sup> N n mɛn na, i ku maa Babilonin sina bokon berum ko.

Domi wi, Yinni Gusunɔ u ko n ka bɛɛ wāa kpa u bɛɛ faaba ko.

<sup>12</sup> Wi, Gusunɔ u koo de u bɛɛn wɔnwɔndu wa.

Kpa u de i wurama bɛɛn temɔ.

<sup>13</sup> Adama ì n nɛɛ, i n wi, Yinni Gusunɔ mɛm nɔɔwammɛ, i n sinamɔ tem mɛni sɔɔ, <sup>14</sup> i ko i dawa Egibitió mi i n tabu wasi, baa bin kɔban swi i n nɔɔmɔ, i n maa dīanu biamɔ, yen sɔ, miya i ko sina, <sup>15</sup> tɛ i swaa dakio ye Gusunɔ, bɛɛ Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ, u gerumɔ. U nɛɛ, bɛɛ Yuda be i tie, ì n gɔru doke i ka da Egibitió ka gem,

kpa i n wāa mi,

<sup>16</sup> sanam mɛya taa bìn berum i mɔ,  
bu koo bɛɛ deema Egibiti mi.

Gɔɔ tèn weeweenu i maa mɔ mi,  
ta koo bɛɛ deema,  
kpa i gbisuku mi gia.

<sup>17</sup> Be ba gesi nia kua  
bu ka da Egibitió bu kuke,  
ba koo gbiwa tabu sɔɔ,  
ka gɔru sɔɔ, ka baranu sɔɔ.  
Ben goo kun kisiramɔ kɔsa yen di  
ye u koo bu surema mi.

<sup>18</sup> Yeremi u nɛɛ, wee ye Gusunɔ, Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ u gerua. U nɛɛ, nge mɛ u Yerusalemugibu win mɔru seesi, nge mɛya u koo maa bɛɛ ye seesi, ì n da Egibitió. Saa ye sɔɔra ba ko n da ka bɛɛn yisuru tumbu bɔrusi, n kun mɛ, bu ka goo gāa kɔsunu sie, kpa bu bɛɛ gem i seku bakaru wa kpa i kun maa sine tem mɛ sɔɔ.

<sup>19</sup> U maa nɛɛ, i ku Egibiti da, bɛɛ be i tie Yudaban bweseru sɔɔ. I de i n yɛ ma u bɛɛ ye yinariwa gisɔ. <sup>20</sup> Sanam mɛ i man gɔra n bɛɛ Yinni Gusunɔ kana, ye na wurama, i gerua i nɛɛ, n bɛɛ sɔɔwɔ mam mam ye Gusunɔ bɛɛn Yinni u man sɔɔwa kpa i ye ko. Adama weesa i tii kua. <sup>21</sup> Domi gisɔ, na ka win wisibu na adama i n bin gabu swaa daki bi u nɛɛ, n bɛɛ sɔ. <sup>22</sup> Tɛ, mi i dɔɔ i sina mi, i n yɛ ma tabu sɔɔra i ko i gbi, n kun mɛ gɔru sɔɔ, n kun mɛ baranu sɔɔ.

*Ba ka Yeremi da Egibitió*

*ka dam*

## 43

<sup>1</sup> Sanam mɛ Yeremi u gari yi tɔn be ba wāa mi kpuro sɔɔwa, yi Gusunɔ ben Yinni u nɛɛ, u bu sɔ, <sup>2</sup> yera Asaria, Hoseen bii, ka Yokanani, Karean bii, be kpuro ba Yeremi wisa ka tɔn piiburu ba nɛɛ, ye a gerua mi,

weesa. Gusunɔ beɛn Yinni kun nun sɔwa a sun sɔ, su ku Egibiti da. <sup>3</sup> Adama Baruku, Neriyan biiwa u nun bariemɔ a ka sun sɔ su ku da mi, domi u kɔwa Babilonigibu bu sun mwɛeri bu go, n̄ kun mɛ bu sun yoru mwa bu ka da ben temɔ.

<sup>4</sup> Nge mɛya Yokanani, Karean bii, ka tabu sinambu kpuro ka ben tɔmbu kpuro ba yina bu Yinni Gusunɔn gari nɔ ye u nɛɛ, bu de bu sina ben tem mi. <sup>5</sup> Yera Yokanani ka tabu sinam be, ba ka Yuda be ba tie da Egibitiɔ, be, be ba raa kpikiru da tem tukumɔ ba wurama, <sup>6</sup> tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu ka bibu ka sina bokon bii wɔndiaba, be kpuro gesi be Nebusarada, kɔsobun wirugii, u Gedalia, Akikamun bii, Safanin debubu deria. Ma ba ka Yeremin tii da ka maa Baruku Neriyan bii. <sup>7</sup> Ba da ba wɔa Egibitin wuu ge ba mɔ Tapanesiɔ. Nge mɛya ba n̄ ka Gusunɔn gere mem nɔwɛ.

#### *Ba koo Egibiti tabu wari*

<sup>8</sup> Sɔɔ teeru Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔwa Tapanesiɔ u nɛɛ, <sup>9</sup> a kpee bakanu suo kpa a da a nu sike Yudaba kpuron wuswaaɔ mi ba ra birikiba wɔ ye ya wɔa Egibitin sina kpaarun kɔnnɔwɔ Tapanesiɔ. <sup>10</sup> Kpa a Yudaba sɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ, na gerua. Na nɛɛ, wee, kon de bu Nebukanɛsaa, nɛn sɔm kowo kasum da kpa n win bandu swi kpee ni a sikuan wɔllɔ kpa u win sina gɔna teria mi, <sup>11</sup> kpa u Egibitigibu seeyasia. Be u koo go, u go, be u koo mwɛeri u ko yobu kpa u mwɛeri, be u koo maa sakiri ka takobi, kpa u sakiri. <sup>12</sup> Kpa u ben bɔu dia dɔɔ meni, kpa u bɔu nin tii gura kpa u maa ben yɔnu gura ya kun n̄n sɛsie kpa u yari min di ka bari yendu, nge mɛ naa kparo u ra win kpara yaberu sebe u n doonɔ. <sup>13</sup> U koo Bɛti Semɛsin bwɔarokunu kɔsuku, kpa u bɔu dia ye ya tie dɔɔ meni Egibiti mi.

#### *Gari yi Yinni Gusunɔ u Yuda*

#### *be ba kpikiru da Egibitiɔ*

#### *sɔwa*

## 44

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Yuda be ba wɔa Migidoliɔ ka Tapanesiɔ ka Mɛnfisiɔ ka Paturɔsiɔ Egibitin temɔ sɔwa saa Yeremin min di u nɛɛ, <sup>2</sup> wee, ye nɛ Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni na gerua. Na nɛɛ, i kɔsa ye kpuro

wa ye na Yerusalemu kua ka Yudan wuu si su tie. Wee, su kua bansu. Goo maa sari mi. <sup>3</sup> Domi ba kɔsa kua ba nɛn mɔru seeya ye ba ka da ba bɔnu yɔkunu kuamme ni beɛ ka beɛn baababa i n̄ daa yɛ. <sup>4</sup> Na beɛ nɛn sɔmɔbu goria saa yellun di bu ka beɛ sɔ, i ku sɔa kɔsu nini ko, ni nɛn tii na tusa. <sup>5</sup> Adama i n̄ man swaa daki. I n̄ beɛn kom kɔsum deri. I n̄ maa bɔu yɔku kobu deri. <sup>6</sup> Ma na ka beɛ mɔru kua gem gem. Na Yudan wusu ka Yerusalemun swɛɛ kpeerasia ma ye kpuro ya kua bansu, nge mɛ i waamɔ gisɔ.

<sup>7</sup> Yen sɔ tɛ, ameniwa nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ, na gerua. Na nɛɛ, mban sɔna i tii durum baka yeni sɔbimɔ ye i ka dera ba kurɔbu ka durɔbu ka bibu ka bii wɛɛnu go sere goo kun maa tie. <sup>8</sup> I kɔwa i nɛn mɔru seeya ka beɛn bɔu yɔku kookoo si i mɔ Egibitiɔ mi i wɔa? I kɔwa i tii kam ko, kpa i ko bɔrigibu ka sekurugibu handunia ye sɔɔ? <sup>9</sup> I duariwa kɔsa ye beɛn baababa ka beɛn sinambu ka ben kurɔbu ka beɛn tii ka beɛn kurɔbu i kua Yudaɔ ka Yerusalemuɔ? <sup>10</sup> Wee, sere ka tɛ i n̄ tii kawɛ i gɔru gɔsie. I n̄ man nasie, i n̄ maa nɛn woodaba swi ye na beɛ ka beɛn baababa wɛ.

<sup>11</sup> Yen sɔna nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinni, nɛ wi na wɔllu ka tem mɔ na beɛ biru kisi ma na beɛ kɔsa kua n̄ ka beɛ Yudaba kpuro kam koosia. <sup>12</sup> Kon Yuda be ba kpikiru da Egibitiɔ kam koosia. Egibiti miya ba koo gbi kpuro. Ba n̄ goo buremɔ. Ba koo gbiwa tabu sɔɔ, ka gɔru sɔɔ kpa bu bu gem bu sekuru wa, kpa ba n da ben yisuru sie bu ka goo bɔrusi, n̄ kun mɛ bu n̄n gɔa kɔsunu gerusi. <sup>13</sup> Kon bu seeyasiawa nge mɛ na Yerusalemugibu seeyasia ka tabu, ka gɔru, ka maa baranu. <sup>14</sup> Kon de ben fiiko bu kpikiru su. Be baasi, goo kun kisiramɔ. Goo kun maa wee Yudan temɔ baa mɛ ba ko n̄ kɔ bu wurama amɛn biru.

#### *Ba Asitaate yɔkuru kuamme*

<sup>15</sup> Yera be kpuro be ba yɛ ma ben kurɔbu ba ra bɔnu turare dɔɔ dokeye ka tɔn kurɔ dabinu kpuro be ba wɔa mi, ka tɔn dabi te ta tie Paturɔsiɔ, Egibitin tem mi, ba Yeremi sɔwa ba nɛɛ, <sup>16</sup> sa n̄ gari yi mem nɔwammɛ yi a gerua a nɛɛ, yi weewa Yinni Gusunɔn min di. <sup>17</sup> Sa ko kowa nge mɛ sa gerua, su bɔu wi ba mɔ Asitaate turare dɔɔ dokea, kpa su maa n̄n tam tɔra nge mɛ sa ra



raa ko, beɛɛ ka beɛɛn baababa, ka beɛɛn sinambu ka beɛɛn wirugibu Yudan wusu sɔɔ ka Yerusalemun swɛɛ sɔɔ. Domi saa ye sɔɔra sa ra wa su di su debu, sa n nuku dobu mɔ kpa sa kun wahala gaa wa. <sup>18</sup> Adama saa dɔma tɛn di sa n maa bɔu wi turare dɔɔ dokeare, sa n maa nɔn tam tɔrare, saa min diya sa kpuro bia. Tabu sun di, ma gɔɔra sun go.

<sup>19</sup> Ma tɔn kurɔ be, ba gerua ba nɛɛ, sanam mɛ sa bɔu wi yɔkunu kuammɛ, ka beɛɛn durɔbun yɛra. Ba yɛ ma sa ra bɔu wi kiraru kue su ka nɔn beɛɛ wɛ, kpa su nɔn tam tɔra temɔ.

<sup>20</sup> Ma Yeremi u tɔn be kpuro wisa, kurɔbu ka durɔbu, u nɛɛ, <sup>21</sup> beɛ ka beɛn baababa ka beɛn sinambu ka beɛn wirugibu, i ra bɔu yɔkunu kue Yudan wusu sɔɔ ka Yerusalemun swɛɛ sɔɔ. Nge weesa? I tamaa Yinni Gusunɔ kun ye yɛ? Nge i tamaa u ye duariwa. <sup>22</sup> Aawo, u n ye duari. U ka beɛ wasirawa beɛn kom kɔsum sɔ ka daa kɔsa ye i kuan sɔ. Yen sɔna beɛn tem mu kua bansu. Goo maa sari mɛ sɔɔ. Ma mu kua tem bɔruram nge mɛ sa waamɔ gisɔ. <sup>23</sup> Wahala ye, ya beɛ deemamɔwa gisɔ yɛn sɔ i bɔnu yɔkuru kua ma i Yinni Gusunɔ torari i n win gere wure, i n maa win sɔɔsinu ka win woodaba ka win kirɔba swi.

<sup>24</sup> Yeremi u maa tɔn be kpuro, kurɔbu ka durɔbu, sɔɔwa u nɛɛ, beɛ Yudaba, beɛ be i wɔa Egibitiɔ, i swaa dakio i nɔ ye Yinni Gusunɔ u gerua. <sup>25</sup> Wee ye Gusunɔ Isireliban Yinni wi u wɔllu ka tem mɔ u gerua. U nɛɛ, beɛ ka beɛn kurɔbu, i nɛɛ, i ko i beɛn nɔɔ mwɛɛnu yibia ni i bɔu tɔn kurɔ wi ba mɔ Asitaate kua. Wiya i ko i turare dɔɔ dokea, kpa i maa nɔn tam tɔra temɔ. Wee, i maa ye kua. <sup>26</sup> Yen sɔ tɛ, i swaa dakio i nɔ ye wi, Yinni Gusunɔ u beɛ sɔɔmɔ. U bɔrumɔ ka win yisi bakarua ma Egibitin tem kpuro sɔɔ, Yuda goo kun maa bɔrumɔ ka win yisuru u nɛɛ, sere ka Yinni Gusunɔn wɔaru. <sup>27</sup> U koo dewa kɔsa yu beɛ deema, n n mɔ gea. Yuda be ba wɔa Egibitiɔ kpuro, ba koo gbiwa tabu sɔɔ ka gɔɔru sɔɔ. <sup>28</sup> Ka mɛ, beɛn fiiko ba koo kisira tabun di, kpa bu wurama Yudaɔ. Saa yera, beɛ be i da mi kpuro i ko i gia n n nɛn garin na yi kooɔ, n n maa beɛgiin na yi kooɔ. <sup>29</sup> U koo beɛ deema Egibiti mi, kpa u beɛ yireru wɛ te ta koo beɛ sɔɔsi ma kɔsa ye u raa gerua ya koo nawa ka gem. Yire tera,

<sup>30</sup> u koo Egibitin sunɔ Hofara win yiberɛba nɔmu beria be ba kasu bu nɔn go, nge mɛ u Yudaban sina boko Sedesiasi Nebukanɛsaa nɔmu beria, wi, wi u kasu u nɔn go. Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

### *Gari yi Yeremi u Baruku*

#### *Sɔɔwa*

## 45

<sup>1</sup> Sanam mɛ Baruku Nɛriyan bii u gari yi yorua tireru sɔɔ yi Yeremi u nɔn sɔɔwa Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon bandun wɔɔ nɛse sɔɔra mi. Yen biru Yeremi u Baruku sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> wee ye Gusunɔ Isireliban Yinni, u gerua wunen sɔ. <sup>3</sup> U nɛɛ, a gerumɔ a mɔ, a kam kuawa domi wi, Yinni Gusunɔ u wunen wahala sosimɔ. Ma a weeweenu mɔ sere a wasira. Adama a bia mi kaa wɛra.

<sup>4</sup> Wee, ye Yinni Gusunɔ u nɛɛ n nun sɔ. U nɛɛ, u koo ye u raa bana kɔsukuwa, kpa u ye u raa duura wukiri. Yen tubusiana, u koo tem mɛ kpuro sanku.

<sup>5</sup> U maa nɛɛ, gɔa bakana a kasu wunen tiin sɔ? A ku be nu kasu. Domi u koo de kɔsa yu na yu tambu kpuro wɔri. Adama wunɛ u koo wunen wɔaru yara mi a da kpuro. Tera ta ko n sɔa nge wunen arumani ye a gura tabu sɔɔ.

## 46

<sup>1</sup> Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u Yeremi sɔɔwa bwese tukunun sɔ.

### *Ba Egibitigibu kamia*

#### *Kaakemisio*

<sup>2</sup> Babilonin sina boko u Egibitin sunɔ Neko ka win tabu kowobu kamia Kaakemisio, Efaratin daarun bokuɔ. N deema saa ye sɔɔ, Yoyakimu, Yosiasin bii, Yudaban sina bokon bandun wɔɔ nɛse sɔɔra mi. Saa ye sɔɔra Yinni Gusunɔ u gari yini gerua Egibitin sina boko ka win tabu kowobun sɔ u nɛɛ,

<sup>3</sup> wee Egibitin tabu sinambu ba kuuki mɔ ba mɔ, i terɛnu sɔɔru koowo, bakanu ka piiminu, kpa i se i tabu da.

4 I bɛɛn tabu kɛkɛ be dumi gawe sɔ̄ru koowo.

Bɛɛ maasɔ̄bu, i bɛɛn dumi yɔ̄wo, kpa i bɛɛn tabu furɔ̄su doke.

I bɛɛn yaasi sunkuo yi balli, kpa i bɛɛn tarakpenu sebe.

5 Adama mba Yinni Gusunɔ̄ u sere waamo ya kooramɔ̄ ben suunu sɔ̄.

U nɛɛ, be wee ba mwia kpana ba biruku yira wuramɔ̄.

Ba ben tabu durɔ̄bu kamia.

Ma ba duki mɔ̄, ba n̄ mam biru mɛɛrimɔ̄.

Tem mɛ kpuro mu bɛrum duura.

6 Kam sɔ̄ra be ba sɔ̄u ba duki mɔ̄.

Baa tabu durɔ̄ damgibu b̄a n̄ duki sua kama.

Domi sɔ̄ yɛsan n̄m geu gia, Efaratin daarun b̄akuɔ̄,

dabiru ta sokuramɔ̄ ta w̄rukumɔ̄.

7 Wara u ka daa te ba mɔ̄ Nilu weenɛ t̄a n̄ yiba.

Wara u ka tu weenɛ sanam mɛ ten tora b̄.

8 Egibitigiba ba ka tu weenɛ.

Domi ba nɛɛ, nge mɛ Nilun nim mu ra tɛrie ka dam tem sɔ̄,

nge mɛya ben tabu kowobu ba koo maa tɛria tem sɔ̄,

kpa bu wusu ka sin t̄ambu kam koosia.

9 Wee ba mɔ̄, ben maasɔ̄bu bu seewo fuuku.

Be ba tabu kɛkɛ be dumi gawe dua,

bu duki doo.

Ben tabu durɔ̄bu bu seewo.

Puti ka Kusin tabu durɔ̄bu be ba tɛrɛ pi-iminu neni,

ka sere Ludiba be ba s̄a ten towobu, bu seewo.

10 Adama t̄ɔ̄ teni, ta ko n̄ s̄awa Gusunɔ̄, w̄llu ka tem Yinnigiru.

Ta ko n̄ s̄awa t̄ɔ̄ sɔ̄ u win yiberɛba m̄ru k̄siemɔ̄.

Takobi ya koo t̄ambu di,

kpa yu yem debu.

T̄n dabi te ya koo go,

Gusunɔ̄ w̄llu ka tem Yinnin s̄,

ta ko n̄ kp̄i nge ȳaku yaa

Efaratin daarun goorɔ̄,

s̄ɔ̄ yɛsan n̄m geu gia.

11 Bɛɛ Egibitigibun tabu kowobu,

baa i n̄ seewa i da Galadiɔ̄ i tim kasu, kama.

Bɛɛn mɛɛra ya n̄ kpeemɔ̄.

12 Bwesenu kpuro nu koo n̄

nge mɛ ba bɛɛ sekuru doke.

Domi ba koo bɛɛn dɛsirun kuuki n̄ baama.

Bɛɛn tabu durɔ̄bu ba ko n̄ b̄arimɔ̄wa.

B̄a n̄ yinna, ba koo w̄rukuwa sannu.

### *Nebukanɛsaa u Egibiti w̄ri*

13 Gari yiniwa Yinni Gusunɔ̄ u Yeremi s̄ɔ̄wa sanam mɛ Babilonin sina boko, Nebukanɛsaa u na u Egibiti w̄ri. U nɛɛ,

14 a Egibitigibu n̄ɔ̄sio

ka be ba w̄a yen wuu si ba mɔ̄ Migidoli, ka Mɛnfisi, ka Tapanɛsi sɔ̄,

a nɛɛ, ben baawure u seewo u sɔ̄ru ko.

Domi ba bu tabu w̄rima baaman di.

15 Ben tabu durɔ̄ damgibu ba w̄ruka.

Ba n̄ kp̄ia ba ka tii yinɛ.

Nɛ, Yinni Gusunɔ̄wa na bu fuka.

16 Na dera ben tabu kowo dabiru ta sokura ta w̄ruka.

Ma ba mɔ̄, bu seewo bu wura ben temɔ̄

mi ba bu mara, mi tabu sari.

17 Nɛ, Yinni Gusunɔ̄ na nɛɛ,

bu Egibitin sunɔ̄ ȳsi kpaaru k̄ɛyɔ̄

bu nɛɛ, woo kanɔ̄.

U dera saa gea n̄n doonari.

18 Nɛ Gusunɔ̄, w̄llu ka tem Yinni,

nɛ wi na s̄a sina boko,

sere ka n̄n w̄aaru,

nge mɛ ba ȳ ma guu te ba mɔ̄ Tabori

ta guu ni nu tie gunum kere,

ka nge mɛ ba ȳ ma guu te ba mɔ̄ Kaameli

ta w̄a nim w̄kun b̄akuɔ̄,

nge mɛya ba n̄ ȳ kam kam

ma yiberɛba ba koo na bu bu w̄ri.

19 Bɛɛ Egibitigibu, i sɔ̄ru koowo i bɛɛn ȳanu gura,

ba koo bɛɛ yoru mwɛɛri.

Domi wee, Mɛnfisi ya koo ko bansu.

Goo kun maa sinamɔ̄ ye sɔ̄.

20 Bɛɛ Egibitigibu, i s̄awa nge naa gbiiba ye ȳa w̄a.

Adama wee, daru sw̄a gaa ya wee

saa s̄ɔ̄ yɛsan n̄m geu gian di,

yu ye w̄ri.

21 Bɛɛn tabu kowo be ba ra bɛɛ somi gobin s̄,

ba b̄ɔ̄ru nge naa gumgia.

Ka mɛ, ben tii ba koo biruku yira wura

bu duki yakikira.

Domi n̄ni sw̄ara koo bu w̄ri.

Ben sɛyasiabun saa ya tura.

22 Egibitigiba duki mɔ̄

nge wɛɛ yi yi doonɔ̄ w̄kinu sari.

Domi yiberɛba ba bu w̄rimɔ̄ ba suririmɔ̄,

nge d̄a buro wi u d̄a suririmɔ̄ ka gb̄a, d̄a s̄ɔ̄wɔ̄.

23 Baa mɛ ben d̄a s̄ɔ̄ ga kp̄a

sere goo kun kp̄ɛ u du mi,

ka me, ba koo gu bɔ̄riwa.  
 Domi yiberɛ be, ba twee dabiru kere.  
 Goo kun kpɛ̄ u ben geeru gia.  
 Ne, Yinni Gusunɔ̄wa na yeni gerua.  
<sup>24</sup> Egibitigiba wɔ̄a sekuru sɔ̄a.  
 Domi wee, ba bu sɔ̄a yɛ̄san nɔ̄m geugibu  
 nɔ̄mu sɔ̄ndia.

<sup>25</sup> Ne, Gusunɔ̄ Isireliban Yinni, ne wi na  
 wɔ̄llu ka tem mɔ̄, na maa nee, kon bũu  
 wi ba mɔ̄ Amɔ̄a sɛ̄eyasia wi u wɔ̄a Tebesio,  
 ka Egibitin sunɔ̄, ka Egibitigibu kpuro ka  
 ben bũnu ka ben sinambu, ka sere maa be  
 ba Egibitin sunɔ̄ wi naane sɔ̄a. <sup>26</sup> Kon bu  
 Nebukanasaa, Babilonin sina boko ka win  
 sɔ̄m kowobu nɔ̄mu beria, be ba kasu bu bu  
 go.

Adama yeniban biru, Egibiti ya koo  
 wurama nge yellu. Yeniwa ne, Yinni  
 Gusunɔ̄ na gerua.

### *Yinni Gusunɔ̄*

#### *u koo Isireliba yakia*

#### *(I maa mɛ̄rio 30:10-11)*

<sup>27</sup> Yinni Gusunɔ̄ u nee,  
 beɛ Isireliba, Yakɔ̄bun bweseru,  
 beɛ, nen sɔ̄m kowobu,  
 i ku berum ko, i ku maa nanda.  
 Domi kon beɛ wɔ̄rama saa tontonden di.  
 Kon beɛn bweseru yakiamaa saa yorun di.  
 I ko i wurama i wɛ̄ra,  
 i n wɔ̄a bɔ̄ri yendu sɔ̄a.  
 Goo kun maa beɛ nɔ̄ni sɔ̄mɔ̄.  
<sup>28</sup> I ku berum ko.  
 Domi na wɔ̄a ka beɛ.  
 Kon bwese ni kpuro kpeerasia,  
 nɔ̄n suunu sɔ̄a na raa beɛ yarinasia mi.  
 Adama beɛ, na ñ beɛ kpeerasiamɔ̄.  
 Kon beɛ sɛ̄eyasiawa nge me n weene,  
 domi na ñ kpɛ̄ na kun beɛ sɛ̄eyasie.

### *Gari yi Yinni Gusunɔ̄ u gerua*

#### *Filisitiban sɔ̄*

## 47

<sup>1</sup> Egibitin sina boko u sere Gasa tabu wɔ̄ri,  
 wee ye Yinni Gusunɔ̄ u Yeremi sɔ̄wa Fil-  
 isitiban sɔ̄. U nee,  
<sup>2</sup> wee, yiberɛba ba wee saa sɔ̄a yɛ̄san nɔ̄m  
 geu gian di,  
 ba teriamɔ̄ tem sɔ̄a nge daa te ta nim yibumɔ̄  
 ta bɔ̄s saramɔ̄.  
 Ma ba tem ka ye ya wɔ̄a me sɔ̄a wukiri  
 ka men wusu ka tɔ̄n be ba wɔ̄a si kpuro sɔ̄a.

Tɔ̄n be kpuro ba kuuki mɔ̄, ba weeweenu  
 mɔ̄.

<sup>3</sup> Dumin naa damu damusu ka tabu kekeban  
 uruuban wɔ̄kinu nɔ̄oramɔ̄.

Baababa ba ben bibu derimɔ̄,  
 domi ben gɔ̄ma kpuro dwiyya.

<sup>4</sup> Saa ya tunuma yɛ̄ sɔ̄a ba koo Filisitiba  
 kpuro go,

ka tɔ̄n be ba koo kpɛ̄ bu Tirigibu, ka  
 Sidonigibu somi,

ka tɔ̄n be ba tie ba wɔ̄a tem bure te ba mɔ̄  
 Kafitorio.

<sup>5</sup> Gasagibu ba wɔ̄awa nuku sankiranu sɔ̄a  
 ba wii pɔ̄onu pote.

Asikalonigibu ka be ba wɔ̄a wɔ̄waa ba nɔ̄  
 maari.

Beɛ be i tie, sere saa yerà i ko i n wɔ̄a  
 i n tii muririmɔ̄ i ka gɔ̄a swɛ̄.

<sup>6</sup> Wee, i gerumɔ̄ i mɔ̄,

Yinni Gusunɔ̄n takobi, domma kaa wɛ̄ra.

A wuro wunen kararɔ̄,  
 kpa a n wɔ̄a mi sɛ̄e.

<sup>7</sup> Amɔ̄na ya koo ka wɛ̄ra.

Domi Yinni Gusunɔ̄n tiwa u ye wooda wɛ̄,  
 yu ka Asikalonigibu ka nim wɔ̄kun  
 goonugibu wɔ̄ri.

### *Gari yi Yinni Gusunɔ̄ u gerua*

#### *Mɔ̄abuban sɔ̄*

## 48

<sup>1</sup> Wee ye Gusunɔ̄ Isireliban Yinni wi u  
 wɔ̄llu ka tem mɔ̄, u gerua Mɔ̄abuban sɔ̄. U  
 nee,

Nebo ya kam kua

domi wee ba yen yānu gura.

Kiriataimu ya wɔ̄a sekuru sɔ̄a

domi ba ye mwa.

Misigabu ya wɔ̄a sekuru sɔ̄a,

domi ba ye kɔ̄suka.

<sup>2</sup> Mɔ̄abun beɛɛɛ ya kpa.

Ma ba bwisikumɔ̄ bu Hɛ̄siboni kam koosia.

Ba mɔ̄, su da su ye kam koosia

kpa ya kun maa wɔ̄a handunia sɔ̄a.

Wune Madimeni, kaa ko bansu,

domi wee ba nun tabu wɔ̄rimam wee.

<sup>3</sup> Ba faaba kanamɔ̄ saa Koronaimun di, ba  
 mɔ̄,

wee ba besen yānu guramɔ̄.

Wee ba kpuro kɔ̄sukumɔ̄.

<sup>4</sup> Ba Mɔ̄abu kam koosia.

Ma bibun nɔ̄a ga nɔ̄oramɔ̄.

<sup>5</sup> Ba wuri wenne guu te ba mɔ̄ Lusitio,

ma nuku sankiranun kuuki yi saramamō  
saa Koronaimun guurun di.

<sup>6</sup> Ba m̀, i duki yakuro, i b̄een wāaru w̄ara,  
kpa i da i n wāa nge gbeeku ketekunu  
gbabur̄.

<sup>7</sup> Domi i b̄een naane dokewa b̄een n̄oman  
s̄omburu ka b̄een arumaniba s̄o.  
Wee, t̄ē ba koo b̄een tii mw̄eri  
kpa bu b̄een b̄ūu wi ba m̀ Kem̄asi  
ka win yāku kowobu ka win wirugibu  
yoru mwa bu ka doona.

<sup>8</sup> Be ba koo bu kam koosia mi.  
Ba koo duwa wuu baagere s̄o.  
Gen gaga kun kisiram̄ ben n̄oman di.  
Ba koo kpuro kam koosiawa w̄owi s̄o ka  
tem t̄eri s̄o.

Yinni Gusun̄wa u yeni gerua.

<sup>9</sup> U maa n̄e,  
i M̄abuban sika s̄aru koowo,  
domi ben ḡo turuku kua.

Ben wusu su koo ko bansu.

Goo kun ko n maa wāa si s̄o.

<sup>10</sup> Be ba Gusun̄n s̄omburu m̀ ka atafiiru, u  
bu b̄rusio.

Be ba yinam̄ bu t̄ambu go ka takobi,  
Gusun̄ u bu b̄rusio.

<sup>11</sup> Wee, saa yellun di, M̄abuba ba wāa b̄ari  
ȳendu s̄o.

Ba ñ yoru diire gam.

Ba s̄wa kp̄ete nge tam k̄aru.

Ba ñ bu ḡsiare gam s̄o nge tam.

Ben dobu ka ben wani kun k̄asa.

<sup>12</sup> Yen s̄na n̄e, Yinni Gusun̄ na n̄e, t̄aru  
gara sisi t̄ē s̄o kon bu t̄ambu surema bu  
bu ḡsie wekenu ganu s̄o, kpa bu weke ni  
k̄asuku. <sup>13</sup> M̄abu be, ba koo sekuru wa ben  
b̄ūu wi ba m̀ Kem̄asin s̄o, nge m̄e Isireliba  
ba sekuru wa b̄ūu wi u wāa Betelīn s̄o,  
domi wi s̄ara ba ben naane doke.

<sup>14</sup> B̄e M̄abuba, am̄na i ko i ka kp̄i i gere i  
n̄e,

i s̄awa tabu dur̄bu be ba wāa tabun s̄o.

<sup>15</sup> Domi wee, i kam kua.

B̄een wusu su d̄o mwaara.

Ma yibereba ba b̄een aluwaasi damgibu  
mw̄era ba sakira.

Yeniwa sina boko u gerua. Win ȳsira  
Gusun̄, w̄allu ka tem Yinni. U n̄e,

<sup>16</sup> M̄abun kam kobu turuku kua.

N̄ni swāa te ba koo wa, ta wee fuuku  
fuuku.

<sup>17</sup> B̄e be i wāa ben turuku, i ka bu ḡo sin̄o.

B̄e be i bu ȳ, i bu bikio i n̄e,

am̄na n koosina ba ka ban tenin dam  
bakam m̄e kpeerasia m̄e.

<sup>18</sup> B̄e maa Dibonigibu, i b̄een sin yee  
b̄eeginu derio,

kpa i na i sina tem̄o.

Domi be ba M̄abuba kam koosia,

ba wee bu b̄e w̄ari,

kpa bu b̄een gb̄ara damginu k̄asuku.

<sup>19</sup> B̄e Aroegibu, i doo swaa i m̄eri,

kpa i M̄abu be ba kpikiru sua bikia i n̄e,  
m̄ba n koor̄a.

<sup>20</sup> Ba koo b̄e wisi bu n̄e,

ba wāawa sekuru s̄o ba diirim̄o.

I kuuki koowo, i gb̄ara,

kpa i baawure n̄asia Aan̄w̄o

ma ba M̄abuba gura.

<sup>21</sup> Yinni Gusun̄wa u bu s̄eyasiam̄ be ba  
wāa w̄wa s̄o ka yen wuu sini s̄o, si ba m̀,  
Holoni ka Yahasi ka M̄efati, <sup>22</sup> ka Diboni ka  
N̄ebo ka B̄eti Dibilataimu, <sup>23</sup> ka Kiriataimu  
ka B̄eti Gamulu ka B̄eti M̄oni, <sup>24</sup> ka Kerītu  
ka Botisira, M̄abuban wusu kpuro gesi, si  
su wāa turuku ka tontondēo.

<sup>25</sup> Ba M̄abuban dam bua,

ma ben yiiko ya kpa.

Yinni Gusun̄wa u yeni gerua.

<sup>26</sup> M̄abuba ba tii sua Gusun̄n wuswaāo.  
Yen s̄o, bu bu tam taasio sere bu mu siruku  
kpa bu bu ȳe. <sup>27</sup> B̄e M̄abuba, i yaayo ma i  
raa Isireliba ȳe. I raa bu wii gimanu koosi  
nge be i gb̄ena mwa.

<sup>28</sup> T̄ē, i yario b̄een wusun di

kpa i da i n wāa kpee baaba s̄o,

kpa i kpee goominu saari,

i b̄een wāa yenu ko kpee baaba s̄o.

<sup>29</sup> Sa M̄abuban tii suabun gari nua, ka ben  
t̄n biaru,

ka sere maa ben woo kanabu,

ka ben degangam, ka ben n̄ni ȳonnu.

<sup>30</sup> Yinni Gusun̄ u n̄e, n̄en tii, na ȳ ma ba  
ra tii sue ben gari gerubu s̄o. Adama ye ba  
m̀ kpuro, ya ku ra n arufaani gaa m̄o.

<sup>31</sup> Yen s̄na na M̄abuba kpuro ḡo  
sw̄iyamm̄e.

Ma na Kiri Her̄sigibu weeweenu kuamm̄e.

<sup>32</sup> Sibiman res̄em gb̄aaru, na wuri m̀  
wunen s̄o.

N̄en wuri yi, yi Yas̄egibugii kere.

Yellu, wunen d̄a k̄asi yi nim w̄ku saram̄o.

Yi mam Yas̄en daarun nim dekam̄o.



Adama wee, kam koosio u yin marum wəri  
u kam koosia.

<sup>33</sup> Nuku dobun womusu kun maa wãa  
Mɔabuban gbɛaɔ.

Goo ku ra maa tam game mi.

Tam sari wekenu sɔɔ.

Nuku dobun kuuki kun maa nɔɔramɔ mi,  
ma n kun mɔ tabugii.

<sup>34</sup> Hɛsibonigibu ba nɔɔgiru sue ba somiru  
kanamɔ. Ba ben nɔɔ nɔɔmɔ Elealeɔ, ka  
Yahasio, ka Soario, ka Koronaimuɔ, ka  
Egalati Selasio. Domi baa Nimurimun  
daaru ta kam kua.

<sup>35</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, kon den Mɔabuba  
kpeerasia, be, be ba yɔɔmɔ ben bũu turanɔ  
ba nu turare dɔɔ dokeammɛ.

<sup>36</sup> Yen sɔna nɛn gɔru ga sumɔ nge guuru  
Mɔabuba ka Kiri Heresigibun sɔ. Domi  
ben dukia ye ba gura kpuro ya kam kua.

<sup>37</sup> Tambu kpuro ba ben seri ka ben toba  
kɔna, ba tii murura nɔma yiru kpuro, ba  
saaki deewa ben nuku sankiranun sɔ. <sup>38</sup> Ba  
gɔɔ wuri mɔ yenu baagere sɔɔ ka sere mi  
ba ra mɛnnɛ kpuro gesi domi na Mɔabuban  
tem kɔsuka nge weke te goo kun maa kɪ.  
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>39</sup> I gɔɔ  
swĩiyɔ, Mɔabuba ba wɛruma. Ba biruku yira  
wura. Anna a sekuru wa. Be ba ka bu  
sikerene kpuro, ba bu yɛɛmɔ.

<sup>40</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, wee, yiberɛba ba  
koo na nge yaberekunu ni nu bellimɔ wɔllɔ.

<sup>41</sup> Kpa bu wuu ge ba mɔ Keriɔtu mwa,  
bu gen gbãranu kɔsuku.

Mɔabun tabu durɔ damgibu ba koo nanda  
nge tɔn kurɔ wi u yiire u kɪ u ma.

<sup>42</sup> Ba koo Mɔabuba kpeerasia.

Ben bwesera koo nɔru ko,  
domi ba nɛ, Yinni Gusunɔ seesi.

<sup>43</sup> Wee, ba bu yina ka taa ka suura berie.

<sup>44</sup> Wi u duka mɔ berum sɔ,  
u koo wəriwa suura ye sɔɔ.

Wi u maa yara suura yen di,  
kpa u taa mwaara.

Domi kon de Mɔabun sɛɛyasiabun tɔru tu  
na.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>45</sup> Be ba kpikiru sua ba n̄ maa dam tie,  
ba wɛra yeru kasu Hɛsibonio.

Adama dɔɔ yari yi koo yari yen sina boko  
Sihonin dirun di,

yi da yi Mɔabuban tem nɔɔ bura yenu ka  
mɛn guunu di.

<sup>46</sup> Bɛɛ, Mɔabuba, i kam kuawa.

Bɛɛ Kemɔsigibu, i kpeerawa.

Wee, ba koo bɛɛn bibu yoru mwɛɛri bu ka  
doona.

<sup>47</sup> Adama saa gaa sisi

yɛ sɔɔ kon ka Mɔabu be ba yoru mwɛɛra mi  
wurama ben temɔ.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Nge mɛya kon ka Mɔabuba sɛɛyasia.

*Gari yi Yinni Gusunɔ u gerua*

*Amɔniban sɔ*

## 49

<sup>1</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua Amɔniban  
sɔ. U nɛɛ,

mɔban sɔna bũu wi ba mɔ Malikɔmu u Gadin  
tem mwa.

Mɔban sɔna win tambu Amɔniba ba Isire-  
liban wusu wɔra.

Isireliba ba n̄ bibu mɔwa be ba koo mu tubi  
di?

<sup>2</sup> Yen sɔ tɛ, kon de tabun wurenu nu nɔra  
ben wuu marɔɔ ge ba mɔ Raba.

Raba ye, ya koo bansu ko,  
kpa yen baru kpaanu nu dɔɔ mwaakira.

Nge mɛya Isireliba ba koo bu gira be, be ba  
raa bu gira.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>3</sup> Bɛɛ, Hɛsibonigibu, i gɔɔ swĩiyɔ.

Domi ba koo Ayi kam koosia.

Raban baru kpaanugibu, i nɔɔgiru suo i  
somiru kana.

I saaki deewo nuku sankiranun sɔ,

kpa i n sirene i n gɔɔ sumɔ.

Domi ba koo bɛɛn bũu wi ba mɔ Malikɔmu  
sua,

ka win yãku kowobu ka win wirugibu bu ka  
doona.

<sup>4</sup> Bɛɛ Rabagibu, bɛɛ be i ku ra mem nɔ,

wee i tii sue bɛɛn wɔwa ye ya tem gem mɔn  
sɔ.

Ma i bɛɛn dukia naane sãa.

Ma i mɔ, wara u koo kpɪ u bɛɛ wɔrima.

<sup>5</sup> Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ,

wee kon bɛɛ nɔni swãaru surema.

Ta koo nawa saa baaman di,

kpa i yarina.

Goo maa sari wi u koo bɛɛ mɛnna.

<sup>6</sup> Adama amɛn biru kon de be ba yarine mi,  
bu wurama.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Gari yi Yinni Gusunə u gerua*

*Edəmuban s̄*

<sup>7</sup> Wee ye Gusunə, wəllu ka tem Yinni u gerua Edəmuban s̄. U n̄εε, bwisi yi kpawa Temaniə? Ben bwisigibun bwisi yi kpawa? Mana yi kpuro yi doona.

<sup>8</sup> B̄εε Dedanigibu, i ḡs̄iro, i duki yakuro i da i kuke kpee baaba s̄ə. Domi kon Esaugibu n̄əni swāaru kp̄ε sanam m̄ε kon bu s̄εyasia.

<sup>9</sup> Be ba ra res̄em s̄əri b̄à n na b̄εen mi, ba ra fiiko deri.

Gb̄enəbu b̄à n t̄ambu w̄əri, ba ra suewa ye ba koo kp̄i.

<sup>10</sup> Adama n̄ε, Yinni Gusunə, kon Esaun bweseru kpuron yānu gurawa. Kon bu sikiamā ben kuku yenun di. Ba n̄ kp̄ε bu kuke.

Ben bibu ka ben dusibu ka be ba ka bu sikerene kpuro ba koo gbiwa.

Goo kun tiaramə.

<sup>11</sup> Baa b̄à n ben bibu deri ba kua gobekuba, n̄ena kon de ba n wāa, kpa ben ḡminibu bu man naan̄ε ko.

<sup>12</sup> Na maa n̄εε, be na n̄ daa s̄εyasia, kon bu s̄εyasia. Yera b̄εε, Edəmuba, i tamaa i yara min di? Aawo, kon b̄εε s̄εyasia.

<sup>13</sup> Na b̄orumə sere ka n̄en wāaru ma b̄εen wuu maro B̄otisira ga koo bansu ko kpa n s̄āa sekuru, kpa t̄ambu ba n da gu sie b̄à n goo b̄orusimə. M̄eya maa b̄εen wuu si su tie su koo ko bansu sere ka baadomma. N̄ε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

<sup>14</sup> Yinni Gusunə u Yeremi labaari yeni s̄ōwa u n̄εε, ba s̄əmə goo ḡra bwesenun suunu s̄ə u nu s̄ō u n̄εε, nu m̄ennama nu Edəmuba w̄əri, nu seewo nu bu tabu w̄əri.

<sup>15</sup> Domi n̄ε, Yinni Gusunə, kon bu ko d̄āakobu bwesenu kpuro s̄ə, be t̄amba ko n ḡema.

<sup>16</sup> Ben tii suabu ka ben n̄əngiru ta dera ba k̄ōra.

Be ba wāa kpee baaba s̄ə, ka sere gungunun wii kpiinə,

baa b̄à n wāa yenu kua sere wəllun s̄ə s̄əwə, nge gunə bakeru,

kon bu surama min di.

N̄ε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

<sup>17</sup> Edəmu ya koo kowa bansu. Be ba sarə mi, b̄à n ye wa, biti ya koo bu mwa kpa bu wia ko as̄ərə yen s̄ō. <sup>18</sup> Domi ya ko n s̄āawa nge m̄ε ba Sodomu ka Goməra kpeerasia ka yen baru kpaanə. Goo kun maa sinamə mi.

<sup>19</sup> Ko na n s̄āawa nge gbee sunə ge ga yarima Yuud̄enin gbee surorun di ga d̄ə gu nim nə.

Kpa n t̄ambu kpuro yarinasia subaru s̄ə.

Saa ye s̄əra kon Edəmuba sunə kpao w̄ε wi n̄en tii na ḡsa.

Nge wara u ka man n̄ε.

Wara u koo kp̄i u man wooda w̄ε.

Sina boko wara u koo kp̄i u ȳra n̄en wuswaa.

<sup>20</sup> Yen s̄ō, i swaa dakio i nə himba ye na kua Edəmuban s̄ō,

ka sere kpunaa ye na yi Temanigibun s̄ō.

Na n̄εε, kam kam, kon de bu be kpuro mw̄eriwa nge yāanu

bu ka da tem tukumə.

Ba koo ben tem kpuro kam koosiawa.

<sup>21</sup> Kam koo bin wurenu s̄ə, tem mu koo ȳiri.

T̄amba koo n̄əngiru sua bu somiru kana, kpa ben n̄osu su n̄əra sere nim w̄kuə, ge ba m̄ō S̄ō.

<sup>22</sup> Wee, yib̄ereba ba koo Botisira wukiri nge m̄ε yaberekunu nu ra yaa gonu kunisi. Yen d̄ama te, Edəmun tabu durə damgibu ba ko n kpasa w̄əri m̄əwa nge t̄ən kurə wi u yiire u k̄i u ma.

*Gari yi Yinni Gusunə u gerua*

*Damasin s̄*

<sup>23</sup> Wee ye Yinni Gusunə u gerua Damasin s̄. U n̄εε,

yen wuu sini, Hamati ka Aapadi, sin t̄amba wāa sekuru s̄ə.

Ba labaari k̄sa nua, ma ba diirimə.

Ben laakari ya burisina nge nim w̄kun nim,

sere ya n̄ kp̄ia ya wurame.

<sup>24</sup> Damasigibu ba mwia kpana ba ḡsira bu ka duki su,

adama ba b̄erum soore.

Ma nuku sankiranu ka wuriribu bu n̄eni nge t̄ən kurə wi u yiire u k̄i u ma.

<sup>25</sup> Wuu ḡèn s̄ō na ra n nuku dobu m̄ə,

m̄ban s̄ōna gen t̄ambu ba n̄ kpikuru sua.

Wuu b̄əkə ge, ge ga ȳsiru yara mi,

m̄ban s̄ōna gen t̄ambu ba n̄ gu deri.

26-27 Sɔɔ teeru ba koo gen aluwaasiba go gen swɛɛ sɔɔ. Ba koo maa gen tabu kowobu kpuro kpeerasia, kpa n de bu gu dɔɔ mɛni ka Bɛni Hadadin sina kpaaru. Nɛ, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

*Gari yi Yinni Gusunɔ*

*u gerua Kedaagibu*

*ka Hasorigibun sɔ*

28 Wee ye Yinni Gusunɔ u gerua Kedaagibun sɔ ka bwese ni nu wɔa Hasorin sɔ, ni Babilonin sina boko Nɛbukanɛsaa u kamia. U nɛɛ, i seewo i Kedaagibu wɔri.

I be, sɔɔ yari yerugii be kpuro goowo.

29 I ben kuu bekunuginu ka ben yaa sabenu kpuro guro, ka ben beka ka ben sɔmunu ka ben yooyoosu,

kpa i kuuki ko baama i bu bɛrum tia.

30 Bɛɛ Hasorigibu i seewo i duki su fuuku, kpa i da i kuke wɔrusu sɔɔ.

Domi Babilonin sina boko Nɛbukanɛsaa u kpunaa kua u ka bɛɛ wɔri.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

31 U maa nɛɛ, i doo i bu wɔri be, be ba wɔa bɔri yɛndu sɔɔ, ba sɔ sɛɛ ben yɛnusɔ.

Ben wusu su n̄ gamboba ka kɔkɔrɔba mɔ, ma ba ka tɔmbu dɛsire.

32 Yibɛɛba ba koo ben yooyoosu mwɛeri ka sere maa ben yaa sabenu ya n dabi.

Kon bu yarinasia baama, be, be ba ra ben wii baanu kɔni beri berika. Kon de yibɛɛba bu na baaman di bu bu kam koosia.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

33 Hasorin wuu ga koo ko bansu, kpa ga n sɔa gbeeku bɔnnun wɔa yeru sere ka baadommaɔ.

Goo kun maa sinamɔ mi.

*Gari yi Yinni Gusunɔ u gerua*

*Elamun sɔ*

34 Wee ye Yinni Gusunɔ u win sɔmɔ Yeremi sɔɔwa Elamun sɔ. Saa ye sɔɔ, Sedesiasi, Yudaban sina bokon bandun torewa mi. 35 Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ, wee, kon Elamugibun tɛnnu bɔaku ni nu sɔa ben dam nuuru.

36 Kon bu handunian goonu nne kpuron woo kparema, kpa n bu yarinasia baama. Tem gam sari mi ba n̄ ko n wɔa.

37 Kon de Elamugibu bu diiri ben yibɛɛba ka be ba kasu bu bu gon wuswaaɔ. Nɛn mɔrun saabu kon bu nɔni swɔa bakaru kpɛɛ.

Taba kon ka bu go n kpe,

38 kpa n ben sinambu ka ben wirugibu go kpa n nɛn tiin bandu swɔi.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

39 Adama tɔru gara wee tɛ sɔɔ kon de be ba raa yarina mi, bu wurama.

*Babiloni ya kam kua*

**50**

1 Wee gari yi Yinni Gusunɔ u gerua Babilonin sɔ ka yen tem kpuron sɔ, saa Yeremin min di. U nɛɛ,

2 i bwesenu labaari yeni nɔsio.

I yĩrenu koowo nu ka ye gia.

I ye kparo i nɛɛ,

Babiloni ya wɔruma.

Yen bũnu nu sekuru sua.

Bũu ni ba mɔ Bɛli ka Mɛrodaki nu wɔa sekuru sɔɔ.

Nin bwɔarokunu nu bɛrum soora.

3 Bweseru gara ye wɔrim wee

saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di.

Ta koo tem mɛ gɔsiawa bansu.

Goo kun ko n maa wɔa mi.

Tɔmbu ka yɛɛ kpuro koo yarina min di.

4 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

yen tɔɔ te, Isireliba ka Yudaba ba koo wurama ben temɔ sannu,

ba n sumɔ, ba n nɛ Gusunɔ, ben Yinni kasu.

5 Ba koo Siɔnin swaa bikia,

bu wɔrima yen mi,

kpa bu na

bu ka man arukawani bɔke

ye ba n̄ duarimɔ sere ka baadommaɔ.

6 Be, nɛn tɔmbu, wee ba sɔa nge yɔa gɔɔ ge ga raa kɔɔre.

Ben kparoba raa bu kɔ

ba dera ba sirene guunu wɔllu

ba gasirimɔ gee ka giɔ,

sere ba ben wɔa yeru duari.

7 Yibɛɛ be ba bu wɔri gesi,

ba ra bu gurewa.

Kpa yibɛɛ be, bu nɛɛ,

ba n̄ kɔsa kue.

Be, Isireli ben tiiwa ba Yinni Gusunə torari,  
wi, wi u sãa gemgii

ka wi ben sikadoba ba naanε sãa.

<sup>8</sup> Bεε Isireliba, i yario i duki su Babilonin di,  
nge boo ni nu g̃ɔɔ gbiye.

<sup>9</sup> Domi wee, kon bwesenu seeya wuu  
wuuka

kpa n de nu Babiloni wəri.

Ba koo naWa saa s̃ɔɔ ỹɛsan ñm geu gian di,

kpa bu ye tarusi bu mwa.

Ben s̃ɛnu nu ñ kam w̃rim̃ɔ.

Baa ben tabu dur̃ɔ turo kun g̃ɔsir̃ɔ ñm dira.

<sup>10</sup> Babilonigibu ba ñ kisiram̃ɔ kam koo bin  
di.

Be ba koo ben ỹãnu gura kpuro,

ba koo nu gurawa ka nuku tia.

Nε, Yinni Gusuñɔwa na yeni gerua.

<sup>11</sup> Bεε Babilonigibu, bεε be i ñn arumani  
gura,

i nuki doro.

I n ỹɔkum̃ɔ nge naa kp̃emi yakas̃ɔ.

I n sum̃ɔ nge dum dw̃εε.

<sup>12</sup> Adama i b̃εen tem m̃εerio.

Wee, mu w̃ãa sekuru s̃ɔɔ.

Wee, mu kua bansu, nge tem mi g̃ãanu ku  
ra kpi.

Ma mu biru wura tem kpuro s̃ɔɔ.

<sup>13</sup> Yinni Gusuñɔn m̃arun saabu, mu kua  
bansu.

Be ba koo sara Babilonin tem mi, biti koo bu  
mwa

kpa bu wia ko.

<sup>14</sup> Bεε be i ra t̃endu to,

i na i Babiloni tarusi.

I ye s̃ɛnu tweeyo.

I ku yen w̃ɔnw̃ɔndu ko.

Domi ya nε, Yinni Gusuñɔ torari.

<sup>15</sup> I tabun kuuki koowo baama

domi Babilonin gani yi w̃aruka,

yen gb̃arara suba.

Wee yen t̃amba ñma yiiye

ba tii yib̃ε̃ɛba w̃ɛ.

Nε, Yinni Gusuñɔwa na ye m̃aru k̃asiem̃ɔ,

na m̃ɔ, i ye m̃aru k̃asiayo.

I ye kuo nge m̃ε ya raa gabu kua.

<sup>16</sup> Tabu wee ka kam kobu sannu.

I bu goowo be ba duurum̃ɔ

ka be ba g̃εem̃ɔ.

Baawure u seewo u da win tem̃ɔ mi win  
bwesera w̃ãa.

<sup>17</sup> Yinni Gusuñɔ u nεε,

Isireliba ba s̃ãawa nge ỹãa ni nu k̃ɔ̃ra

ma gbee sinansu su nu naa sw̃i.

Asirin sina bokowa u gbia u nu w̃ari u  
gura, ma Babilonin sina boko u maa na u nu

w̃ari u k̃ɔsuka. <sup>18</sup> Yen s̃ɔna, nε Gusuñɔ Isire-

liban Yinni, wi u w̃allu ka tem m̃ɔ, na nεε,  
kon Babilonin sina boko ka win temgibu

s̃ε̃yasia nge m̃ε na Asirin suñɔ s̃ε̃yasia.

<sup>19</sup> Adama kon de Isireliba bu wurama ben  
w̃ãa yer̃ɔ,

kpa bu ben d̃ianu yewe guu te ba m̃ɔ

Kaamelio

ka Basanio ka guu te ba m̃ɔ Efaraimũɔ,

ka sere maa Galadin tem̃ɔ.

Ba ñ maa g̃ãanun ỹãaru m̃ɔ.

<sup>20</sup> Yen doma te, ba koo Isireliba ka Yudaban  
durum kasu ba kun wa,

domi be, be ba tie mi, kon bu ben durum

w̃aka.

<sup>21</sup> Yinni Gusuñɔ u nεε,

i M̃erataimugibu ka Pekodigibu w̃ario.

I bu goowo i kam koosia mam mam.

I ñn woodaba kpuro yibio.

<sup>22</sup> Wee, tabun wurenu ñɔram̃ɔ tem m̃ε  
kpuro s̃ɔɔ.

As̃ɔ̃ɔ baka ya tunuma.

<sup>23</sup> Babiloni ye ya handunia kpuro k̃ɔsuka,  
nge matalaka,

yen tii wee, ya k̃ɔsikira,

ya kua bansu bwesenu kpuron suunu s̃ɔɔ.

<sup>24</sup> Babiloni, na nun yina b̃eria,

ma ya nun mwa a ñ ka baaru.

Wee, t̃ɛ, a kua piris̃ɔm,

domi a nε, Yinni Gusuñɔ w̃ari.

<sup>25</sup> Ma na ñn tabu ỹãnun beru yeru wukia.

Ma na ñn m̃aru s̃ɔ̃si ka tabu ỹãa ni.

Domi nε Gusuñɔ, w̃allu ka tem Yinni,

na s̃amburu m̃ɔ te kon ko Babilonio.

<sup>26</sup> Bεε handuniagibu kpuro,

i na i Babilonigibun biranu suriri,

kpa i ben ỹãnu gura i subu subu nge yakasu,  
i ye kam koosia.

G̃ãanu nu ku maa tiara mi.

<sup>27</sup> I ben tabu dur̃ɔ damgibu goowo.

I bu sakirio nge yaa sabenu.

Ba kam kua, domi ben t̃ɔra tunuma,

t̃ɛ s̃ɔɔ ba koo bu s̃ε̃yasia.

<sup>28</sup> Yera Isireliba be ba kpikiru suuma

ba na Yerusalemũɔ ba m̃ɔ,

Yerusalemu, Yinni Gusuñɔ u nun m̃aru  
k̃ɔsia.

U win s̃ãa yee d̃ε̃raru m̃aru k̃ɔsia.

<sup>29</sup> I t̃ɛn towobu m̃enñɔ bu Babiloni w̃ari,

kpa bu ben sansani gira bu ka ye sikerena,



kpa bu ku raa de goo u kisira min di.  
 Bu bu kāsieyo nge mε ben daa ya nε.  
 Bu bu kuo nge mε ba raa gabu kua.  
 Domi ba tii wolle sua nε, Yinni Gusunən  
 wuswaa,

nε wi na sāa Isireliban Yinni Dεεro.

<sup>30</sup> Yen s̄, mi ben aluwaasiba ba wāa  
 kpuro, ba koo gbisukuwa, kpa ben tabu  
 kowobun tii bu gbisuku t̄o te.

<sup>31</sup> Nε, Gusunə, wolle ka tem Yinni, na nεε,  
 wunε Babiloni, wunε wi a tii sue,  
 na ka nun m̄ru sāa.

Wunən t̄ra tunuma t̄e s̄o kon nun s̄εyasia.

<sup>32</sup> Wunε wi a tii sue mi, kaa fukura a  
 w̄ruma.

Goo sari wi u koo nun seeya.

Kon wuu si su ka nun sikerene d̄o doke  
 kpa u sin tem kpuro di.

<sup>33</sup> Nε, Gusunə, Isireliban Yinni, nε wi na  
 wolle ka tem m̄, na maa nεε,  
 wee ba Isireliba ka Yudaba dam d̄re  
 ba bu yoru n̄nusi,  
 ma ba yinam̄ bu bu ȳsu.

<sup>34</sup> Adama nε, ben yakio, na dam m̄.

N̄n ȳsira Gusunə, wolle ka tem Yinni.

Kon ka bu yina kpa n ben tem b̄ri yendu  
 w̄,

kpa n Babilonigibu burisina.

### *Himba ye Yinni Gusunə u yi*

#### *Babilonin s̄*

<sup>35</sup> Yinni Gusunə u maa nεε,  
 i Babilonigibu tabu w̄rio  
 ka sere ben wuu b̄k̄o gen t̄mbu  
 ka ben sina asakp̄bu ka ben bwisigibu.

<sup>36</sup> I ben s̄m̄o tii suo be tabu w̄rio  
 kpa bu ḡsira wiir̄bu.

I ben tabu dur̄o damgibu w̄rio  
 kpa bu nanda.

<sup>37</sup> I ben dumi ka ben tabu k̄k̄ε yi dumi gawe  
 tabu w̄rio.

I t̄n be ba kana ba bu somim̄o tabu s̄o, tabu  
 w̄rio,

kpa bu b̄rum soora nge t̄n kur̄bu.

I ben dukia w̄rio i gura.

<sup>38</sup> Ben daanun nim mu gbero.

Dom̄i tem mi, b̄na ba ra s̄,  
 ma nu dera ba wiru bie.

<sup>39</sup> Yen s̄na kon de Babiloni yu ko bansu  
 sere ka baadomma,

kpa purukanu ka taataanu nu na nu n w̄a  
 mi.

<sup>40</sup> Kon Babiloni ye k̄sukuwa nge Sodomu  
 ka Gom̄ra

ka sin wuu si nε, Yinni Gusunə na kam  
 koosia.

Goo kun maa sinam̄o mi.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

<sup>41</sup> Wee, bweseru gara wee saa s̄o ȳsan n̄m  
 geu gian di.

Bwese te, ta kp̄a.

Ten sinambu ba dam m̄.

Be wee, ba swaa m̄o ba wee saa tontonden  
 di.

<sup>42</sup> Ben tabu kowobu ba takobi ka t̄ma n̄ni.  
 Ba ñ w̄n̄w̄ndu m̄, ba b̄ōbu.

Ba w̄ki nge nim w̄kun nim.

Ba dumi ȳōwa ba sw̄ine sw̄εε sw̄εε.

Ba tabun s̄oru sāa bu ka Babilonigibu w̄ri.

<sup>43</sup> Ye Babilonin sina boko u labaari ye nua,  
 yera win ḡma dwiia.

B̄rum ka wuriribu n̄n m̄wa  
 nge t̄n kur̄o wi u yiire u k̄i u ma.

<sup>44</sup> Nε, Yinni Gusunə, kon wuu gb̄raruguu  
 w̄ri

nge gbee sun̄o ge ga yarima

saa Yuud̄enin gbee surorun di,

kpa n gen t̄mbu kpuro yarinasia subaru  
 s̄o.

Saa ye s̄o, kon bu sun̄o kpao w̄  
 wi n̄n tii na ḡsa.

Nge wara u ka man nε.

Wara u koo kp̄i u man wooda w̄.

Sina boko wara u koo kp̄i u ȳra n̄n  
 wuswaa.

<sup>45</sup> Yen s̄, i swaa dakio i n̄o himba ye na yi  
 Babiloni ka yen t̄mbun s̄.

Na nεε, kam kam kon de bu be kpuro gura  
 nge ȳanu bu ka da tem tukum̄o.

Ba koo ben w̄a yeru kpuro kam koosiawa.

<sup>46</sup> Babilonin kam koo bin wurenu s̄o,  
 tem mu koo ȳiri,

kpa w̄ki bakanu nu se saa handunian  
 baama kpuron di.

## 51

<sup>1</sup> Wee ye Yinni Gusunə u gerua Babilonin  
 s̄. U nεε,

kon de woo gu Babiloni swee,

ye ka yen t̄mbu,

kpa gu bu kam koosia.

<sup>2</sup> Kon de t̄mbu bu bu yarinasia

nge mε woo ga ra yakasu yarinasiε.

T̄o k̄su te s̄o, ba koo ye w̄rima baaman  
 di.

<sup>3</sup> T̄n towobu bu wuu gen t̄mbu tweeyo.

Bu ȳro tweeyo wi u win tarakpe naane s̄a.

Bu ku gen aluwaasiba deri.  
 Bu gen tabu kowobu kpuro goowo.  
 4 Kpa bu ben gonu deri  
 nu n kpī kpī ben tem kpuro sɔɔ ka Babilonin  
 swɛɛyɔ.  
 5 Domi ba Gusunɔ Isireliban Yinni Dɛɛro  
 torari n kpā.  
 Adama wi, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,  
 u ka win tɔmbu Isireliba ka Yudaba wāa.  
 6 I duki yario Babilonin di.  
 Baawure u win wāaru wɔro,  
 kpa u ku raa gbi Babiloni ye sɔɔ,  
 ye, ye ya koo ko bansu mi.  
 Domi Yinni Gusunɔn mɔrun tɔra tunuma.  
 U koo Babilonigibu ben kookoosun are wɛ.  
 7 Babiloni ya raa sɔawa nge nɔra wuragia  
 Yinni Gusunɔn nɔma sɔɔ.  
 Yera u ka handuniagibu tam wɛ ba nɔra  
 sere mu bu go ba wiru bia.  
 8 Wee subaru sɔɔ, Babiloni ya wɔruma ya  
 kɔsikira.  
 I gɔɔ swīiyɔ yen sɔ,  
 kpa i ka tim na i doke mi ya bosu wa.  
 Sɔrɔkudo ya koo bekura.  
 9 Sɔɔ be ba wāa mi, ba nɛɛ,  
 sa Babiloni tim kã,  
 adama ya n bekure.  
 Su ye deri su gɔsira besen temɔ,  
 domi yen sɛɛyasia bi, bu kpā  
 sere bu nɔra handunia kpuro sɔɔ.  
 10 Gusunɔ besen Yinni u sun siria.  
 Su da Siɔniɔ su kpara ye u sun kua.  
 11 Yinni Gusunɔ u kī u Babiloni kam  
 koosia, kpa u win sãa yee dɛɛraru mɔru  
 kɔsia. Yen sɔna u Mɛdiban sinambu dam  
 kɛmɔ bu ka ye wɔri.  
 I bɛɛn sɛɛnun nɔsu sɔnwɔ,  
 kpa i bɛɛn tɛɛnu sua.  
 12 I yīreru koowo kpa i Babiloni wɔri.  
 Wuun kɔsobu, bu wureo bu yɔrɔ sɔmɛ ben  
 kɔsu yerɔ.  
 I Babiloni yɔɔru bwɛɛyɔ.  
 Domi ye Yinni Gusunɔ u yɔrari u ko ye sɔɔ,  
 u koo ye kowa.  
 13 Wunɛ Babiloni, wunɛ wi a sɔ daa bakanun  
 bɔkuɔ,  
 wunɛ wi a dukia yiba,  
 wee wunɛn kpeerun tɔru ta tura.  
 Wunɛn binɛ ya koo kpe.  
 14 Domi Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni,  
 u bɔrua u nɛɛ, sere ka win wāaru,  
 u koo nun tɔmbu kparema nge twee

kpa bu nun nasaran kuuki koosi.

### *Yinni Gusunɔn yiiko*

15 Yinni Gusunɔwa u tem taka kua ka win  
 dam.  
 Wiya u maa handunia swīi ka win yɛru,  
 ma u wɔllu tɛria ka win bwisi.  
 16 U n nɔɔgiru sua u wooda wɛ,  
 nim mu ra kpaasinɛwa wɔllɔ,  
 kpa guru winu nu n sīimɔ,  
 kpa guru maakinu nu de gura yu nɛ,  
 kpa woo gu seema gen wāa yerun di.  
 17 Tɔmbu bā n ye kpuro mɛɛra,  
 ba ra biti soorewa,  
 kpa sekuru tu bwāarokunun sekobu mwa,  
 domi nu sɔawa weesu, nu n wāaru mɔ.  
 18 Nu sɔawa kam dirum mɛ mu tɔmbu nɔni  
 wɔkumɔ.  
 Ni kpuro nu koo doonawa  
 sanam mɛ Yinni Gusunɔ u koo nu sɛɛyasia.  
 19 Adama Gusunɔ u n sãa nge bwāaroku ni.  
 U sɔawa Isireliban arumani.  
 Wiya u kpuro taka kua,  
 wiya u maa Isireliba mɔ.  
 Win yīsira Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni.

### *Babilonin kpeeru*

20 Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 Babiloni, a raa sɔawa nge nɛn matalaka baka  
 tabu sɔɔ.  
 Wuna na denda na ka bwese dabinu  
 kɔsuka,  
 ma na nin bannu surura.  
 21 Wuna na maa denda na ka maasɔbu  
 ka ben dumi kɔsuka,  
 ka tabu kɛkɛ yi dumi gawe ka yin kparobu,  
 22 ka durɔbu ka kurɔbu,  
 tɔkɔnu ka bibu, aluwaasiba ka wɔndiaba.  
 23 Wuna na maa denda na ka yāa kparobu  
 ka ben yāanu kɔsuka  
 ka gbaa wukobu ka ben naa wukuba  
 ka sinambu ka ben sina asakpɔbu.  
 24 Adama nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ,  
 kon wunɛ Babiloni ka wunɛn tem tɔmbu  
 kɔsie  
 wunɛn nɔni biru kɔsa ye i kua Siɔniɔ.  
 25 Kon nun wɔrima, wunɛ wi a sãa  
 nge guu te ta handuniagibu kpuro kam  
 koosia.  
 Kon nun nɔma demie,  
 kpa a binda a wɔruma temɔ.  
 Kaa kowa nge guu te ta dɔɔ mwaara.  
 26 Baa wunɛn kperu garu,  
 ba n maa suamɔ bu ka dirun koru swīi.

Kaa kowa bansu sere ka baadommao.  
 Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua.  
 27 I tabun gidi bora yorasio i Babiloni wari.  
 I kaba soowo kpa bwesenu nu menna.  
 I nu sooru koosio.  
 I sinam be ba waa Araratio ka Minio  
 ka Asikenasio mennama bu Babiloni tabu  
 wari.  
 I tabu sinambu gasio  
 kpa i de dumi yi se nge twee  
 yi bu wari.  
 28 I bwesenu kpuro sooru koosio  
 n mam neere Mediban sinambu  
 ka ben bera ka beran wirugibu  
 ka sere ton be ba waa ben tem soo kpuro.  
 29 Wee tem mu yirimoo.  
 Yinni Gusunan himba ya koo kooro  
 Babiloni soo.  
 U koo de yu ko bansu.  
 30 Yen tabu durabu ba koo kpana bu maa  
 tabu ko.  
 Ba koo da bu kuke kuku yee damginu soo.  
 Ben dam mu koo kpe,  
 kpa bu ko nge ton kurabu.  
 Ben gbara kannasu ko n wukiare,  
 kpa bu ben yenusu dso doke.  
 31 Somabu ba ko n daamo ba n wuramamo  
 bu ka Babilonin sina boko so  
 ma ba win wuu mwa beri berika.  
 32 Ba swee kpuro bora.  
 Ba maa kuku yenu kpuro dso meni.  
 Ma tabu durabu ba wurure.  
 33 Amenawa Gusunoo, Isireliban Yinni wi u  
 wallu ka tem mo u gerua. U nee,  
 wee yiberaba ba koo na bu Babilonigibu  
 suriri  
 kpa bu bu taaku nge dobi  
 yi yi waa doo soo yero.

### *Yinni Gusunoo*

#### *u koo Isireliba somi*

34 Yerusalemu ya nee,  
 Babilonin sina boko Nebukanesaa u raa  
 man gura,  
 ma u man deri nge weke diiru.  
 U man sare nge yaa goba,  
 ma u sua ye ya gea saa kpuro ne soo.  
 Yen biru u nen tambu gira.  
 35 Yen so, Babilonigii be, bu noni sooro dam  
 me ba man doren so,  
 kpa yem me ba yari mi, mu wari ben wiru  
 wallo.

36 Wee ye Yinni Gusunoo u gerua  
 Yerusalemugibun so. U nee,  
 wee, kon bee sanna.  
 Kon Babilonin daanu ka yen bwii kpuro  
 gberasia.  
 37 Babiloni koo kowa bansu  
 mi gbeeku bonu nu ko n waa.  
 Tonu kun ko n maa waa mi,  
 kpa bu ye yee.  
 38 Wee yen tamba gina saa nge gbee sinansu  
 si su kukirimoo.  
 39 Adama sanam me ba garì seewa,  
 kon de bu tam no sere n banda,  
 kpa ba n nuku dobu mo,  
 kpa mu bu go, bu dweeya sere ka  
 baadommao.  
 Ba n maa seemo.  
 Ne, Yinni Gusunowa na yeni gerua.  
 40 Kon bu sakiriwa nge yaanu ka bonu yaa  
 goo yero.

#### *Ba Babiloni gao swiyamme*

41 Wee ye Yinni Gusunoo u gerua  
 Babilonin so. U nee,  
 anna a wa ma Babiloni,  
 wuu bako ge tamba raa siaramoo,  
 ya woruma.  
 Wee, ya kua bansu bwesenu kpuron suunu  
 soo.  
 42 Nim kurenu nu ye swee,  
 ma nu ye wukiri.  
 43 Yen baru kpaanu nu kua bansu,  
 ma tem mu gbera mu kua tem saaram.  
 Goo kun maa waa mi.  
 Goo ku ra maa sare mi.  
 44 Yinni Gusunoo u maa nee,  
 kon Babilonin buu wi ba mo Beli seesi.  
 Kon nun siasia ye u raa mwe,  
 kpa tambu bu ku maa na win mi.  
 Wee Babilonin gbārara woruma.  
 45 Bee, nen tambu Isireliba, i yario min di.  
 Baawure u win waa ru wero nen maru baka  
 ye ya ween di.  
 46 I ku nanda. I ku maa diiri labari ye  
 ya nooramoo tem me kpuro soon so. Wso  
 baagere ka gen labariwa. Tambu ba ko n  
 dam diinamoo, kpa sinambu ba n seesinamoo.  
 47 Adama soo teeru kon Babilonin buu  
 seesi,  
 kpa yen tem kpuron tambu bu sekuru wa.  
 Gonu nu ko n teriewa baama kpuro.  
 48 Wallo ka temoo ka yam kpuro,  
 nuku doobun kuuki koo noora Babilonin so.

Domi yiberɛba ba koo na saa sɔɔ yɛsan nɔm  
geu gian di,  
bu ye kpeerasia.

<sup>49</sup> Yen tɔmba tɔn dabɪnu go handunia kpuro  
sɔɔ.

Tɛ yen tiin saa ya tunuma yu ka wɔruma.

Domi ba Isireliba dabɪnu go.

<sup>50</sup> Bɛɛ Isireliba, bɛɛ be i kisira ben nɔman di,  
i ku maa yɔra mini.

I doonɔ n toma Babilonin di.

Saa min di, i Yinni Gusunɔ yaayo

ka bɛɛn wuu Yerusalemu.

<sup>51</sup> Ma Isireliba ba nɛɛ,  
sanam mɛ sa nua ba sun wɔmmɔ,  
sekura ra sun mwɛwa.

Sanam mɛ yiberɛba ba Yinni Gusunɔn sɔa  
yeru wɔri ba kɔsuka,

sekura sun mwawa.

<sup>52</sup> Adama wi, Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
wee, tɔnu sisi nɔ sɔɔ u koo Babilonin bɔnu  
seesi,

kpa be ba mɛɛra wan wuri yi nɔra tem  
kpuro sɔɔ.

<sup>53</sup> Baa Babilonigibu bɔ n seewa ba da wɔllɔ,  
baa bɔ n ben gbɔranun dam sosi  
sere goo kun kpɛ u da mi,  
ka mɛ, u koo de yiberɛba bu bu wɔri bu kam  
koosia.

<sup>54</sup> Kam kobu Babilonin tem deema,  
ma kuuki nɔramɔ yen wusu sɔɔ.

<sup>55</sup> Yinni Gusunɔwa u ben wusu kam koosia.  
U koo de ben kuuki yi kpe.

Yiberɛba ba wee ba wɔki nge nim wɔku.

<sup>56</sup> Ba wee bu Babilonigii be wɔri,  
kpa bu ben tabu kowo damgibu mwɛeri bu  
ben tɛnnu bɔɔku.

Domi Gusunɔ u sɔawa Yinni  
wi u ra baawure kɔsie ye u kua.

<sup>57</sup> U sɔawa sunɔ. Win yɛsira wɔllu ka  
tem Yinni. U nɛɛ, u koo de tam mu  
Babilonin sinambu go, ka ben bwisigibu ka  
ben tem yɛrobu ka ben wirugibu ka ben  
tabu durɔ damgibu kpa bu dweeya sere ka  
baadommɔ ba kun maa seewe.

<sup>58</sup> Babilonin gbɔra baka ni, nu koo wɔruma.  
Nin kɔnnɔ baka si, su koo dɔɔ mwaara.  
Nge mɛya sɔmbu te ba kua gbɔra ten sɔ, ta  
koo kam ko.

Ben hania kpuro ya koo kam kowa dɔɔ sɔɔ.

*Ba Yeremin tireru kpɛɛ*

*daa te ba mɔ Efaratiɔ*

<sup>59</sup> Seraya, Nɛriyan bii, Maseyan debubu,  
u sɔawa Sedesiasi, Yudaban sina bokon sɔm  
kowobun wirugii. Sedesiasin bandun wɔɔ  
nɛse sɔra ba da Babiloniɔ wi ka sina boko.

<sup>60</sup> Yera Yeremi u yorua tireru sɔɔ kɔsa ye  
ya koo Babiloni deema ka sere maa gari  
kpuro yi Yinni Gusunɔ u gerua Babilonin  
sɔ. <sup>61</sup> Ma u Seraya yiire u nɛɛ, sanam mɛ a  
tura Babiloniɔ, a kookari koowo a gari yini  
gari ka dam tɔmbu bu nɔ. <sup>62</sup> Kpa a kanaru ko  
a nɛɛ, Yinni Gusunɔ, wuna a gerua a nɛɛ, goo  
kun maa sinamɔ Babiloniɔ sere ka yɛɛyɔ. Ya  
koo kowa bansu sere ka baadommɔ. <sup>63</sup> A  
n tire te gara a kpa, a tu kperu gbɔnisio kpa  
a tu kpɛɛ daa te ba mɔ Efaratiɔ, <sup>64</sup> kpa a  
nɛɛ, nge mɛ tire te, ta numa mi, nge mɛya  
Babiloni ya koo kam ko. Ya n maa seemɔ,  
kɔsa ye Yinni Gusunɔ u ye suremɔn sɔ. Ya  
koo wɔrumawa kpa ya kun maa dam mɔ.

Yeremin garin kpurowa mi.

## 52

*Yerusalemu ya wɔruma*

*(I maa mɛriɔ 39:4-7, Sinambu II, 24:18-25:7)*

<sup>1</sup> Wɔɔ yɛnda tia Sedesiasi u mɔ sanam  
mɛ u bandu di Yudaɔ. Ma u kua wɔɔ  
wɔkura tia bandu sɔɔ Yerusalemuɔ. Win  
mɛron yɛsira Hamutali, Yeremi, Libinagii  
bii. <sup>2</sup> Sedesiasi wi, kɔsa u kua Yinni  
Gusunɔn nɔni sɔɔ. U kua mam mam nge mɛ  
Yoyakimu u raa kua. <sup>3</sup> Yinni Gusunɔ u ka  
Yerusalemugibu ka Yudaba mɔru kua, ma u  
bu gira win wuswaan di.

Ma Sedesiasi u Nɛbukanɛsaa Babilonin  
sina boko seesi. <sup>4</sup> Sedesiasin bandun  
wɔɔ nɔɔba nɛsen suru wɔkurusen sɔɔ  
wɔkuruse, yera Nɛbukanɛsaa u na ka win  
tabu kowobu kpuro bu ka Yerusalemu wɔri.  
Ma ba ben sansani gira gbɔrarun gɔaraɔ.  
Miya ba kuku yenu gba gba ba ka gbɔra te  
sikerena. <sup>5</sup> Ma ba Yerusalemu ye tarusi sere  
n ka kua Sedesiasin bandun wɔɔ wɔkura  
tiase.

<sup>6</sup> Wɔɔ gen suru nɛsen sɔɔ nɔɔba nɛse  
sɔɔ, yera gɔra wuu ge nɛnu. Domi dɔanu  
maa sari tem mɛ sɔɔ ni tɔmba koo di. <sup>7</sup> Yera  
ba gbɔraru yaba, ma Yerusalemun tabu  
kowobu kpuro ba duki yakikira wɔkuru.  
Ba yara saa kɔnnɔn di ge ga wɔa gbɔraru  
yirun baa sɔɔ sina bokon dɔa gbaarun  
bɔkuɔ. N deema saa ye sɔɔ, Babilonigiba



wuu ge sikerene. Be ba duki yakikira mi, ba kpawa ka swaa ye ya dɔɔ Yuudenin wɔwa gia. <sup>8</sup> Ma Babilonin tabu kowobu ba sina boko Sedesiasi naa gira, ba nùn mwa Yerikon wɔwaa. Yera win tabu kowobu kpuro ba yarina ba nùn deri. <sup>9</sup> Babilonigii be, ba sina boko Sedesiasi mwa ba ka da ben sina bokon mi Ribilaa, Hamatin temɔ. Ma u nùn siri. <sup>10</sup> U dera ba Sedesiasin bibu ka Yudan wirugibu kpuro sakira wi, Sedesiasin tiin nɔni biru Ribila mi. <sup>11</sup> Ma u Sedesiasin tiin nɔni wɔwa u nùn bɔkua ka sii gandun yɔni. Yen biru, u nùn sua u ka da Babiloniɔ u nùn doke piriɔm sɔɔ sere u ka gu.

*Ba Yinni Gusunɔn sãa yeru*

*dɔɔ mɛni*

*(I maa mɛriɔ 39:8-10, Sinambu II, 25:8-21)*

<sup>12</sup> Yeniban biru, Nɛbukanɛsaan bandun wɔɔ yɛndu tia sarise sɔɔ, yen suru nɔɔbusen sɔɔ wɔkuruse, yera Nɛbusarada wi u sãa sina bokon kɔsobun guro guro u na Yerusalemɔ. <sup>13</sup> Ma u Yinni Gusunɔn sãa yeru dɔɔ mɛni, ka sina kpaaru, ka yɛnu si su tie Yerusalemu mi kpuro, kaa sere gere dangibun yɛnusu? <sup>14</sup> Ma Nɛbusarada wi, ka win tabu kowobu ba Yerusalemun gbãraru kɔsuka ba surura.

<sup>15</sup> Ma ba bwɛɛbwɛɛbu gabu yoru mwɛɛra ka be ba tie wuu ge sɔɔ ka be ba tii wɛ ka sere nɔman sɔm kowobu. <sup>16</sup> Adama Nɛbusarada u bwɛɛbwɛɛ ben gabu deri bu ka resɛm gbaanu ka gbea wuku.

<sup>17-18</sup> Yen biru, Babilonigii be, ba sãa yee ten torom gãritii sua ka kaatonu ka woba ka nɔri ka gbɛa yɛ sɔɔ ba ra yãku yɛm doke ka sere sãa yee ten dendi yãa ni ba kua ka sii gandun. Ma ba sãa yee ten gbereba surura yi ba kua ka sii gandun, ma ba boo sii ganduguu ge kɔsuka ka gen yɔratii. Yen biru, ba sii gan ni kpuro gura ba ka da Babiloniɔ. <sup>19</sup> Ma kɔsobun guro guro wi, u maa gbɛɛ yorukunu sua ka dɔɔ guratii ka nɔri ka torom gãritii ka gbɛa yɛ sɔɔ ba ra yãku yɛm doke, ka dabunu. Ye kpurowa ba gura ye ba gesi kua mi ka wura ka sii geesu.

<sup>20</sup> Gbere yiru ye, ka boo sii ganduguu ge, ka sere ketɛn weenasii wɔkura yiru ye ya boo ge sɔɔwa, ye sina boko Salomɔɔ u kua ka sii gandun Yinni Gusunɔn sãa yee ten sã, goo

kun yen bunum geeru yɛ. <sup>21</sup> Gbere yiru ye, ya gunum nɛwa. Yen baayeren gunum mu sãawa gɔm soonu yɛndu yiru sari. Ma yen bɔɔrum mu sãa gɔm soonu wɔkura yiru. Yen baayere ya wem mɔwa. Ma sii si ba ka ye kuan sinum mu sãa nɔm tararun saka. <sup>22</sup> Ba yen baayere furɔ dokea ge ba kua ka sii gandun. Furɔ gen baageren dɛɛbu sãawa gɔm soonu nɔɔbu, ma ba gen baagere sii yɔni ka dãa marum weenasii gore ba ka sikerena. Ba ye kpuro kuawa ka sii gandun. <sup>23</sup> Dãa marum weenasii wunɔbuwa (100) ba gen baagere gore ba ka sikerena. Adama wunɔbu nne sariwa ba koo kpɛ bu wa saa tem di.

*Ba ka Yudaba da Babiloniɔ*

<sup>24</sup> Nɛbusarada sina bokon kɔsobun guro guro wi, u Seraya yãku kowo tɔnwero mwa ka Sofoni wi u sãa yãku kowo Serayan yiruse ka sãa yerun kɔnnɔn kɔsobu ita, <sup>25</sup> ka sina kpaaru tabu kowobun wirugii goo, ka tɔmbu nɔɔba yiru gabu be ba ra ka sina boko wesiane ka tabu kowobun wirugiin tire yoro wi u ra tabu kowobun yɛsa yore tireru sɔɔ ka sere maa tɔmbu wata be ba sãa wuugibu. <sup>26</sup> Be kpurowa u mwɛɛra, ma u bu kpara u ka da Babilonin sina bokon mi Ribilaa. <sup>27</sup> Ma sina boko u bu so so. Ma u dera ba bu go Ribila mi, Hamatin temɔ.

Nge mɛya ba ka Yudaba yoru mwɛɛra ba ka doona n toma ben tem di.

<sup>28</sup> Yuda be Nɛbukanɛsaa u yoru mwɛɛra u ka da win temɔ win bandun wɔɔ nɔɔba yiruse sɔɔ, ben geera sãawa tɔmbu nɔɔɔn suba ita ka yɛnda ita (3.023).

<sup>29</sup> Be u maa yoru mwɛɛra Yerusalemɔ win bandun wɔɔ yɛndu yiru sarise sɔɔ, ben geera sãawa tɔmbu nɛnɛ ka tɛna ka yiru (832).

<sup>30</sup> Win bandun wɔɔ yɛnda itase sɔɔ, yera Nɛbusarada wi, u tɔmbu nata ka wunaa weeru ka nɔɔbu (745) mwɛɛra Yerusalemɔ u ka da. Yuda be ba mwɛɛra mi kpuro, ben geera kuawa tɔmbu nɔɔɔn suba nne ka nata (4.600).

*Babilonin sina boko*

*u Yoyakini yakia*

*(I maa mɛriɔ Sinambu II, 25:27-30)*

<sup>31</sup> Efili Mɛrodaki Babilonin sina boko, win bandun wɔɔ gbiikuu sɔɔ, yera u Yoyakini Yudaban sina boko wɔlle sua ma

u nùn yara pirisəm di win yoru dibun  
wǝǝ weeru ita sarise sǝǝ, yen suru wǝkura  
yirusen sǝǝ yenda nǝǝbuse sǝǝ. <sup>32</sup> U ka nùn  
gari kua ka kīru ma u win bandu wǝlle sua  
n kere sinam be ba yoru mwεεra ba ka wǝa  
Babiloni mi, ka wi sannu. <sup>33</sup> Ma u win  
pirisəm yānu kǝsa, u dera u ra di ka wi,  
sina boko sannu sere ka win wǝarun nǝrǝ.  
<sup>34</sup> Babilonin sina boko wiya u ra nùn nǝəri  
baadomma kpa u nùn wē yèn bukata u mǝ  
kpuro sere u da u ka gu.

## YEREMIN SWII

Yeremi u swĩ Yerusalemu ye ba wəri ba kəsukan sō ka sere Yudaban toranun sō. U wigibu tubusia yèn sō Gusunō u dera yiberēba ba kua mε. Adama u nεε, Yudaba bà n gōru gōsia, Gusunō u koo bu win wənwəndu sōasi.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yerusalemu ya sãa nge kurō gōmini, wiru 1.
2. Yinni Gusunō u Yerusalemu seeyasia, wiru 2.
3. Nōni swāaru sō, yīiyabu wāa, wiru 3.
4. Yerusalemu gubun wahala tabun sō, wiru 4.
5. Yinni Gusunō, a de su wurama wunen mi, wiru 5.

### *Yerusalemu ya sãa nge kurō gōmini*

- <sup>1</sup> Yerusalemu yè sō tamba raa dabi, wee ya wāa ye tōna, ya kua nge gōmini. Ya raa yīsiru yara bwesenun suunu sō. Wee tē ba ye yoru diisiamō.
- <sup>2</sup> Ya wuri mò wōku giriru ma yen nōni yīresu kokumō. Be ba raa sãa yen kīnasibu, ben goo sari wi u ye nukuru yemiasiamō. Be kpuro ba kuawa naane sariba, ma ba kua yen yiberēba.
- <sup>3</sup> Ba Yudaba gura ba ka doona tem tukumō. Meya, ba bu dam dāremō ba yoru diisiamō. Ba ku ra n wērabu mō. Ben yiberēba ba bu wəri subaru sō ba deema ba wāa nōni swāaru garu sō.
- <sup>4</sup> Yerusalemu ya wāa nuku sankiranu sō, domi ba ku ra maa yen swεε sī bu tōo bakaru na. Goo kun maa wāa yen gbāra kənnōwō. Yen yāku kowobu ba weeweenu mō. Yen wəndiaban nuki sankira. Yen tii ya wāa nuku sankira bakaru sō.
- <sup>5</sup> Yen yiberēba ba ye tabu di, ma ba wāa bəri yendu sō. Yinni Gusunōwa u ye nuku sankira ni kpēε yen tora dabinun sō. Wee yiberēba ba yen bibu kpara ba ka da ba yoru diisiamō.
- <sup>6</sup> Yerusalemun bεεε ya kpa. Ma yen wirugibu ba ka gini weene

yi yi n̄ yakasu wa yi di.

Yi n̄ maa dam mō

ma yi duki mō taason wuswaan di.

<sup>7</sup> Saa yeni sō, Yerusalemu ya wāa yāaru sō, yen tamba yaayaare mō.

Yera ya yaaya gāa gee ni ya raa mō yellu.

Sanam mε yen yiberēba ba ye kamia,

ya goo bia u na u ye somi,

ma n̄ yiberē be dore, ba ye yaakoru koosimō.

<sup>8</sup> Yerusalemu ya tora too.

Yen sōna ba ye tusa.

Be ba raa ye doke,

bà n̄ yen bansu wa ba ra ye gemwa.

Wee, yen tii, ya weeweenu mō,

ya wāa sekuru sō.

<sup>9</sup> Wee, yen durum yīreru ta wāa yen yabero.

Adama ya n̄ daa yen kpeeru bwisika.

Ya wōruma subaru sō

goo kun ye nukuru yemiasie.

Ma ya nōogiru sua ya nεε,

Yinni Gusunō, a n̄ n̄ nōni swāaru mεerio.

A mεerio nge mε yiberē u tii sue.

<sup>10</sup> Wee, ba n̄ n̄ gāa gee ni na mō gura.

Wee, bwese tuku ni a yina nu n̄ wāa ka wunen tambu sannu,

nu dua wunen sãa yerō.

<sup>11</sup> Wee, Yerusalemu gibu kpuro ba wasire

ba dīanu kasu ni ba koo di.

Ma ba ka ben gāa geenu dīa ni kāsina

bu wa ba n̄ ka wāa.

Yerusalemu ya nεε,

Yinni Gusunō, a mεerio nge mε na

wənwəndu soore.

<sup>12</sup> Bεεya na ka yā, bεε be i sarō mini kpuro.

I mεerio nōni swāaru garu tà n̄ maa negii teni kere,

te Yinni Gusunō u man kpēε win mōrun saa sō.

<sup>13</sup> Saa wōllun di n̄ sãare u dōo surema n̄ n̄ wasi sō,

ma u man di.

U n̄ n̄ naasu yina beria.

Ma u man sura gbaru gbara

u man kpēε nuku sankiranu sō sere ka baadommao.

<sup>14</sup> U n̄ n̄ toranu kpuro menna

nge wēε yi ba tara.

Ma u nu gbini n̄ n̄ wīrō.

U n̄ n̄ dam bua.

Ma u man yiberē nōmu beria

mi na n̄ kpē n̄ ka tii yina.

<sup>15</sup> Yinni Gusunō u n̄ n̄ tabu kowobu surura.

U tabu durɔbu mænna  
bu ka nɛn aluwaasiba kam koosia.  
U nɛ, Yerusalemu taaka  
nge mɛ ba ra resɛm taaku.

<sup>16</sup>Yen sɔna na wura mɔ,  
na nɔni yĩresu kokumɔ.  
Wi u koo man nukuru yemiasia u man  
wāaru wesia,  
u man deri.  
Nɛn biba nuki sankire,  
domi yiberɛ u man kamia.

<sup>17</sup>Na nɔma yiiya na kanaru kua.  
Adama goo kun nɛ u man nukuru yemiasia.  
Yinni Gusunɔ u dera be ba ka nɛn tɔmbu  
Isireliba sikerɛnɛ  
ba kua nɛn yiberɛba,  
ma ba man garisi disi.

<sup>18</sup>Yinni Gusunɔ u gem mɔ ye u ka kua mɛ.  
Domi na ñ win gere mɛm nɔwɛ.  
Bɛɛ bwesenu kpuro, i swaa dakio i nɔ,  
kpa i nɛn nuku sankiranu wa.  
Nɛn wɔndiaba ka nɛn aluwaasiba ba yoru da  
tem tukumɔ.

<sup>19</sup>Na nɛn kɪnasibu somiru kana,  
adama ba man bɔrɔ kɔru kua.  
Nɛn yāku kowobu ka wuun guro gurobu ba  
gu nɛn swɛɛ sɔɔ  
sanam mɛ ba dɪanu kasu ni ba koo di ba n ka  
wāa.

<sup>20</sup>Yinni Gusunɔ, a nɛn nɔni swāaru mɛɛrio,  
nɛn bwɛra kun kpɪ.  
Na nuki sankire too,  
domi na ñ nun mɛm nɔwɛ.  
Tɔwɔ tabu sun dimɔ.  
Ma wuun sɔwɔ gɔɔ wāa.

<sup>21</sup>Ba nɛn weweenu nua.  
Adama goo kun man nukuru yemiasie.  
Yiberɛban nukura dora, yɛn sɔ a man kua  
mɛ.  
N n mɛn na, a de tɔɔ te, tu na te a gerua mi,  
kpa bu ko nge nɛ.

<sup>22</sup>A ben nuku kɔsuru mɛɛrio,  
kpa a bu kua nge mɛ a man kua nɛn durum  
kpāarun sɔ.  
A mɛɛrio nge mɛ na weweenu mɔ, nɛn  
nuki sankire.

*Yinni Gusunɔ u Yerusalemu seeyasia*

## 2

<sup>1</sup>Yinni Gusunɔn mɔru baka ya seewa.  
Ma ya Yerusalemu wukiri nge guru wii  
bakaru.

Yen bɛɛɛ ye ya raa girari sere guru winɔ,  
u ye kara u kɔ temɔ.  
Win mɔru yen saa sɔɔ,  
u ñ yaaye ma Yerusalemu ya sāa win naa  
sɔnditia.

<sup>2</sup>U Isireliban wāa yenu  
ka ben wusun gbāranu kpuro surura ka  
mɔru wɔnwɔndu sari.  
Ni wee nu wɔruka temɔ.  
U ben bandu ka ten wirugibun dam bua.

<sup>3</sup>U Isireliban dam kpuro bua win mɔru  
bakan sɔ.  
U tii bɔkua sanam mɛ yiberɛba ba bu wɔrim  
na.

Ma u Isireli be dɔɔ kare,  
ma dɔɔ wi, u bu di beri berika.

<sup>4</sup>U bu win tɛndu gawe ka win nɔm geu.

Ma u bu yĩisi nge yiberɛ,  
u kpuro go ye ya gea sāa ben nɔni sɔɔ.  
U dera win mɔru yabura nge dɔɔ  
ben wāa yenɔ Yerusalemuɔ.

<sup>5</sup>Yinni Gusunɔ u Isireliba wɔri nge yiberɛ.  
U bu mwa nge dɔɔ u ben dii geenu di.

U ben gbāranu kɔsuka,  
ma u dera wuri yi nɔramɔ baama ben su-  
unu sɔɔ.

<sup>6</sup>U win sāa yeru kɔsuka.

U dera ba ku ra maa sāarun tɔɔ bakanu ka  
tɔɔ wɛrarugiru di.

Win mɔru seewa ka dam.

Ma u sina boko ka yāku kowobu yina.

<sup>7</sup>U win sāa yeru mi ba ra nɔn yākuru kue  
biru kisi.

U yiberɛba Yerusalemun dii geenu nɔmu  
beria.

Ma wɔkinu nɔra win sāa yeru mi, nge tɔɔ  
bakanun saa.

<sup>8</sup>Yinni Gusunɔ u gɔru doke u Yerusalemun  
gbāranu kɔsuku.

Wee u nu kɔsuka kpuro mam mam.

Ya kua wɔnwɔndu baama kpuro.

Gbāranu yiru ye kpuro ya kua bansu.

<sup>9</sup>Yen kɔnnɔsu su numa temɔ.

Sin dāa ye ba ra ka su sɛsuku ya bɔkɪra.

Ma ba yen sina boko ka yen wirugibu gura  
ba ka da tem tukumɔ.

Wooda maa sari.

Baa Gusunɔn sɔmɔbu ba ñ maa kāsɪnu  
waamɔ win min di.

<sup>10</sup>Wee, yen guro gurobu ba sɔ temɔ ba nɔsu  
maari.

Ba tii torom wisi winɔ,

ba saaki deewa nuku sankiranun sɔ.

Ma yen wɔndiaba ba sɔ ba take.



11 Nɛn nɔni yandamɔ wurin sɔ.  
 Nɛn wasi gɔbisimɔ ma nɛn torora kare.  
 Domi nɛn tɔmba kam kua.  
 Wee, bii wɛɛnu ka bibu ba wɔa  
 Yerusalemun swɛɛ sɔɔ,  
 ba n̄ maa dam mɔ.  
 12 Ba ben mɛrobu sɔɔmɔ ba mɔ,  
 mana sa ko d̄ianu wa.  
 Ma ba wɔrukumɔ swɛɛ sɔɔ nge be ba mɛera  
 kua.  
 Gaba gɔbisukumɔ ben mɛron tororu wɔllɔ.

13 Yerusalemu, mba kon nun sɔ.  
 Mba kon ka nun weesina.  
 Wara u maa nɔni sɔɔre nge wunɛ,  
 n ka kp̄i n nun nukuru yɛmiasia.  
 Domi wunɛn nɔni swɔara kp̄a nge nim  
 wɔk̄un nim.  
 Goo sari wi u koo kp̄i u tu kpeesia.

14 Wunɛn sɔmɔbu ba nun gari weesugii  
 sɔɔwa.

Ba n̄ nun wunɛn toranu sɔɔsi  
 bu ka nun gbara yorun di.  
 Gari weesugiiya ba nun sɔɔwa yi yi nun  
 nɔni wɔkua.

15 Wee, t̄ɛ wi u sarɔ u ra nun taka koosiwa u  
 yɛɛ,  
 kpa u wia ko u nɛɛ,  
 wuu geniwa ba ra raa soku wuu burɔ,  
 gɛn sɔ handunian tɔmbu kpuro ba ra n  
 nuku dobu mɔ?

16 Kpa yiberɛba ba n nɔɔ tɛndu bɛri  
 ba n nun yɛɛmɔ ba n mɔ,  
 sa nun mwɛ nge d̄ia d̄aka.  
 Wee, tɔɔ te sa mara ta tunuma,  
 sa tu wa.

17 Yinni Gusunɔ u kua ye u gɔru doke.  
 U yibia ye u gerua saa yellun di u nɛɛ,  
 u koo ko.

Wee u wunɛ Yerusalemu kam kua.  
 U n̄ wunɛn wɔnwɔndu wa.  
 U dera yiberɛban nukura dora wunɛn sɔ,  
 domi u bu dam k̄a.

18 Yerusalemu, a Yinni Gusunɔ nɔɔgiru  
 sueyo,

a de u wunɛn wuri nɔ.  
 A nɔni ȳiresu kokuo nge daaru.  
 A ku wɛra, a ku wuri mari.

19 A seewo a wuri ko wɔkuru,  
 a wunɛn gɔru kpuro kusia Yinni Gusunɔn  
 wuswaaɔ.

A nɔma ȳiyo a n̄n kana wunɛn bibun sɔ  
 be ba gɔimɔ swɛɛ sɔɔ gɔɔrun sɔ.

20 Yinni Gusunɔ, a mɛerio a wa.  
 Wara a kuare nge mɛ.  
 Mban sɔna a dera tɔn kurɔba ben bibu tema  
 be ba k̄i mi.  
 Mban sɔna a dera yiberɛba ba maa wunɛn  
 sɔmɔbu ka ȳaku kowobu go wunɛn  
 s̄aa yerɔ.

21 Wee bukurobu ka bibun gonu nu kp̄i  
 swɛɛ sɔɔ.  
 Ba nɛn wɔndiaba ka aluwaaasiba go tabu sɔɔ.  
 A dera ba bu sakira wɔnwɔndu sari, wunɛn  
 mɔrun saa.

22 A nɛn yiberɛ be na nasie sokusia baaman  
 di  
 ba mɛnna nge tɔɔ bakarun saa.  
 Yen d̄oma te, goo kun kisire.  
 Goo kun maa seewe bii be na k̄i na seeya sɔɔ.  
 A dera nɛn yiberɛ u bu go kpuro.

*Nɔni swɔaru sɔɔ, ȳiyɔbu wɔa*

### 3

1 Na s̄aawa tɔnu wi u nɔni swɔaru yɛ  
 te ta na Yinni Gusunɔn mɔrun sɔ.

2 U dera na da yam wɔkuru sɔɔ, mi yam  
 bururam sari.

3 Nɛ turowa u nɔma doke bururu ka yoka.

4 U dera na wooraa saa nɛn wirun di sere ka  
 nɛn naasɔ.

N s̄aare u nɛn kukunu kɔsuka,

5 u ka man nuku sankiranu ka nɔni swɔaru  
 bunana nge gb̄araru.

6 U dera na da yam wɔkuru sɔɔ  
 nge gɔri be ba gu n te.

7 U man gb̄araru bunana n ku ka yari,  
 ma u man bɔkua ka yɔni damgii.

8 Ma na nɔɔgiru sua na somiru kana.

Adama u n̄ man swaa daki u sere nɛn  
 kanaru mwa.

9 U nɛn swaa kɛnua ka kpee bakanu,  
 u ye go.

10 U kukua u man mara  
 nge gbeeku bɔɔ ge ga yaa mara.

U man mara nge gbee sunɔ  
 ge ga yaa yɔɔru bwɛɛye.

11 U nɛn swɛɛ bɔɔra,  
 ma u man mwa u ḡɛka.

U man deri biti sɔɔ.

12 U win tɛndu bɛri  
 ma u man kua nge yaa ye u koo to.

13 U nɛn yɛsa yabura ka s̄ɛnu.

14 Ma tɔmbu kpuro ba man yɛɛmɔ  
 ba womusu dokemɔ tɔɔ baatere.

15 U dera na nɔni swɔaru wa  
 ma nuku sankirara man goomɔ nge tam.

16 U dera na kpenu tema  
 ma nen donnu bɔ̄kɪra.  
 Ma u man torom wisi.  
 17 U dera na ñ maa wãa b̄ari yendu sɔ̄,  
 na ñ maa nuku dobu mɔ̄.  
 18 Ma na gerua na nɛɛ,  
 na ñ maa dam mɔ̄,  
 na ñ maa gãanu yĩiyɔ wi, Yinni Gusunɔn mi.  
 19 Nà n nen nɔni swãaru yaaya,  
 n da n sãarewa nge dãa sosurarun nima na  
 nɔra ka dɛɛ.  
 20 Nà n yeniba kpuro yaaya, na ra wu-  
 rurewa.  
 21 Adama wee ye ya man yĩiyɔbu wɛɛmɔ̄.  
 Na kĩ n tii ye yaayasia n gere.  
 22 Yera, Yinni Gusunɔn durom kun kpa,  
 win wɔnwɔnda kun maa nɔru kue.  
 23 Ta ra n wuramamɔwa bururu baatere.  
 Win b̄rɔkiniru ta kpã.  
 24 Na nɛɛ, Yinni Gusunɔ u sãawa nɛgii.  
 Yen sɔna na yĩiyɔbu mɔ wi sɔ̄.  
 25 U ra wi u nùn naanɛ sãa kĩru s̄ɔsi,  
 kpa u wi u nùn kasu durom kua.  
 26 Ya wã tɔnu ù n Gusunɔn somiru mara ka  
 temanabu.  
 27 Ya wã tɔnu u Gusunɔn yoru wura win  
 aluwaaasiru sɔ̄.  
 28 U n laakari mɛeribu gabu wa,  
 u tii gawo s̄ɛ u da u n wãa wi turo,  
 domi Yinni Gusunɔwa u nùn bu kpɛɛ.  
 29 U n nùn wiru kp̄iye win nuku sankiranu  
 sɔ̄,  
 kpa u n yĩiyɔ ma u koo nùn somi.  
 30 U wi u nùn baara soomɔ baaru t̄iyyɔ u  
 s̄omɛ,  
 kpa u wura bu nùn wɔmɛ.  
 31 Domi Yinni Gusunɔ u ku ra tɔnu biru kisi  
 ka baadommaɔ.  
 32 Baa ù n dera ȳero u nɔni swãaru wa,  
 ka mɛ, u nùn kĩ too,  
 domi win wɔnwɔnda kpã.  
 33 N ñ win kĩru u ka tɔnu nɔni s̄,  
 kpa u nùn nuki sanku.  
 34-36 Yinni Gusunɔ u yɛ  
 sanam mɛ ba yobu nɔni s̄ɔmɔ ba taakumɔ.  
 U yɛ sanam mɛ ba ñ tɔmbu kuammɛ nge mɛ  
 n weenɛ.  
 U yɛ sanam mɛ ba ñ bu siriammɛ dee dee.  
 37 Goo kun kpɛ u nɛɛ, gãanu nu kooro,  
 Yinni Gusunɔ ù kun nin wooda wɛ.  
 38 Wi, Gusunɔ W̄rukoo  
 wiya u ra de gea ka k̄sa yu na.

39 N n mɛn na, mban s̄na tɔnu u ko n  
 weeweenu m̄.  
 U de u weeweenu ko win durum s̄.  
 40 Yen s̄, i de su b̄ɛɛn daa mɛeri  
 kpa su ye w̄ɛeri  
 su wa su ka ḡsiramã Yinni Gusunɔn mi.  
 41 Gusunɔ u wãa w̄llɔ.  
 I de su nɔma ȳiyya su nùn kana.  
 42 Su nɛɛ, Yinni, sa durum kua,  
 sa nun seesi.  
 A ñ sun suuru kue.  
 43 A tii berua wunen m̄aru bakan s̄,  
 ma a sun naa gira a go wɔnwɔndu sari.  
 44 A dua guru wiru sɔ̄ a ku ka b̄ɛɛn kanaru  
 nɔn s̄.  
 45 A dera ba sun garisi nge kubanu bwese-  
 nun suunɔ sɔ̄.  
 46 B̄ɛɛn yib̄ereba kpuro ba sun nɔ̄ ku-  
 urimɔ.  
 47 Ye ya sun tie, yera nandabu ka b̄erum,  
 domi ba b̄ɛɛn ȳanu gura,  
 b̄ɛɛn tem mu kua bansu.  
 48 Wee na nɔni ȳiresu kokumɔ  
 yèn s̄ nen tɔmba kam kua.  
 49 Nɛn nɔni ȳiresu kokumɔ, su ñ ȳore,  
 50 na ka mara Yinni Gusunɔ u nen laakari  
 kooma w̄llun di,  
 51 kpa u wa ma ye ya Yerusalemugibu  
 deemamɔ,  
 ya nen nuki sanku.  
 52 Be ba man tusa kam sɔ̄  
 ba man naa gira nge gunɔ.  
 53 Ba kĩ bu nen wãaru kpeesia w̄ru sɔ̄.  
 Ba man kpenu kasuka.  
 54 Nim mu man mwɛɛmɔ,  
 ma na nɛɛ, na kam kuawa.  
 55 Saa ye sɔ̄, na kanaru kua na nɛɛ,  
 Yinni Gusunɔ, na nun soka saa w̄ru ge s̄ɔn  
 di,  
 56 ma a nen nɔ̄ nua.  
 A ku wunen swaa k̄re.  
 A nen wuri ka nen weeweenu nɔ̄wɔ.  
 57 D̄oma te, a man susi,  
 a man s̄ɔwa a nɛɛ, n ku b̄erum ko.  
 58 Yinni a man siria  
 ma a nen wãaru yakia.  
 59 A wa k̄sa ye ba man kua,  
 a man sirio.  
 60 A wa m̄aru ye ba man k̄siemɔ  
 ka nɔ̄ tia ye ba m̄ bu ka man seesi.  
 61 Yinni Gusunɔ, a ben w̄ma nua ye ba man  
 koosimɔ.  
 62 A ben nɔ̄ tia wa ye ba man koosi

ba ka man gerusimɔ tɔɔ baatere.

<sup>63</sup> Ye ba mɔ kpuro sɔɔ gesi,  
nɛna ba ra n womu dokemɔ.

<sup>64</sup> Yinni Gusunɔ, na yɛ ma kaa bu kɔsie  
nge mɛ ben kookoosu nɛ.

<sup>65</sup> Kaa ben gɔrun nɔni wɔke  
kpa a de wunen bɔri yi n sãa ben baa.

<sup>66</sup> Kaa bu naa gira ka mɔru baka  
kpa a bu kpeerasia

ba kun maa wãa tem mɛ sɔɔ.

*Yerusalemugibun wahala tabun sɔ*

**4**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔn sãa yerun wura gea ye, ya  
tĩra.

Ten kpenu nu yari swɛɛ kpuro sɔɔ.

<sup>2</sup> Yerusalemun tɔn be ba raa garisi nge wura  
gea,

ba gisɔ bu garisiwa nge tem mɔnnu.

<sup>3</sup> Baa ka gbeku bɔnɔ, nu ra nin binu bom  
kɛ.

Adama nɛn tɔmbu ba ñ ben bibun  
wɔnwɔndu mɔ.

Ba sãawa nge taataa niru te ta wãa gbaburɔ.

<sup>4</sup> Ba dera ben bii wɛɛnun yari mani nin  
darosu sɔɔ nim nɔrun sɔ.

Bibu ba dɔanu kasu, adama goo sari wi u koo  
bu wɛ.

<sup>5</sup> Be ba ra raa dɔa geenu di,  
ba gbisukumɔ swɛɛ sɔɔ.

Be ba seeya doo nɔru sɔɔ,

ba kubanu bũurimɔ.

<sup>6</sup> Nɛn tɔmbun sɛyiasiabu bu kpã, bu  
Sodomugibu kere,

wuu ge Yinni Gusunɔ u kpeerasia nɔni  
kpaki teeru

goon nɔma sari mi sɔɔ.

<sup>7</sup> Ben sina bibu ba raa wɛsu bururam kere.

Ba mam bom bekum bururam kere.

Ben wasin gɔna ra n sɔriwa

kpa ben wuswaa ya n ballimɔ nge kpee  
gobiginu.

<sup>8</sup> Adama tɛ ba dɔɔ durom tĩram kere.

Ba ku ra maa bu tubu swɛɛ sɔɔ.

Ba woorewa sere ben gɔna ya kukunu  
mani.

Ma ben wasi gbere nge dãa gbeba.

<sup>9</sup> Be ba gbimɔ tabu sɔɔ, ben gɔɔ buram bo  
n kere be ba ra nɔni sɔɔre

bu woora gɔrun sɔ bu sere gbi.

<sup>10</sup> Baa mɛ bii mɔrobu ba ben bibu kĩ too,  
ka mɛ, ba bu yikumɔ ba dimɔ

wahala ye ya be, nɛn tɔmbu deeman sɔ.

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u win mɔru kpuro sɔɔsi,  
u Yerusalemu dɔɔ sɔre

ma ya dɔɔ mwaara sere ka yen kpɛɛkpɛɛkuɔ.

<sup>12</sup> Sina boko goo ñ kun mɛ tɔn diro goo sari  
handunia sɔɔ

wi u raa tamaa yiberɛ u koo kpĩ u du  
Yerusalemun gb̄ararun kɔnnɔn di.

<sup>13</sup> Wahala baka yeni ya nawa

Gusunɔn sɔmɔbu ka yãku kowobun  
toranun sɔ.

Domi bera ba be ba ñ toranu ganu kuen yem  
yari Yerusalemun swɛɛ sɔɔ.

<sup>14</sup> Ba ra n sirenɛwa swɛɛ sɔɔ ba n babi nge  
wɔkɔbu

ba n disi sɔɔwa tɔmbun yem sɔ.

Goo kun kãkɔ u mam ben yãnu baba.

<sup>15</sup> Bã n da tɔmbun bɔkuɔ, ba ra bu girewa bu  
nɛɛ,

i doonɔ minin di, bɛɛ disigibu.

I ku susima i sun baba.

Yera ba ra doonɛ min di ba kun yɛ mi ba dɔɔ.

Bã n maa wãa bwese tukunun suunu sɔɔ,

nu ra bu sɔwa nu nɛɛ,

i ku sina besen suunu sɔɔ mini n ka te.

<sup>16</sup> Yinni Gusunɔn tii u bu yarinasia ka mɔru.

U ñ kĩ u bu wa.

U ñ ben yãku kowo goo doke gãanu.

U ñ maa ben durɔ tɔkɔnun wɔnwɔndu kue.

<sup>17</sup> Sa swaa mɛɛra sa wasira

su ka wa min di somira koo sun naawa.

Sa raa bweseru garu mɛɛra

te sa yĩiyɔ ta koo sun faaba ko.

Wee, ta ñ sun faaba kue.

<sup>18</sup> Yiberɛba ba besen sanu sanusu mɛɛra,

bu ka sun yinari su da wuun batuma sɔɔ.

Besen gɔɔ turuku kua.

Besen wãarun tɔra kpawa mi.

<sup>19</sup> Besen yiberɛ be, ba gunɔ bakeru sãabu  
kere.

Ba sun yɔɔru bwɛɛyɛ gbaburɔ.

Ba sun naa gire sere guunu wɔllo.

<sup>20</sup> Besen sina boko wi u dera sa wãa,

wi, wi Yinni Gusunɔ u gɔsa,

wee, ba nùn yina mwa.

N deema sa raa nɛɛ,

win saabuwa sa ka tii mɔ bwesenun suunu  
sɔɔ.

<sup>21</sup> Bɛɛ maa Edɔmuba, bɛɛ be i wãa Usiɔ,

i ko kpĩ i nuku dobu ko tɛ,

adama i n yɛ ma siribu bɛɛ mara.

I ko i ko nge be tam mu goomɔ kpa i tereru  
yɔra.

22 Bɛɛ Yerusalemugibu, bɛɛn sɛɛyasiabu kpa.  
Ba ñ maa bɛɛ yoru mwaamɔ bu ka doona.  
Adama bɛɛ Edɔmuba, Yinni Gusunɔ u koo  
bɛɛ mɔru kɔsia,  
kpa u bɛɛn toranu terasia.

*Yinni Gusunɔ, a de su wurama wunen mi*

## 5

1 Yinni Gusunɔ, a yaayo ye n sun deema.  
A mɛɛriɔ a wa nge mɛ sa wãa sekuru sɔɔ.  
2 Bɛsɛn tem mɛ a sun wɛ mu kua gabugim.  
Tɔn tukoba ba wãa bɛsɛn diaɔ.  
3 Bɛsɛn baababa ba gu,  
ma bɛsɛn mɛrobu ba gɔminiru sɔ.  
Sa wãa tundobu sari.  
4 Gobiya sa ra kɔsie su sere bɛsɛn tiin dɔkɔn  
nim nɔ.  
Gobiya sa ra maa ka bɛsɛn tem dãa dwe.  
5 Wee, bɛsɛn yiberɛba ba sun yoru diisiamɔ.  
Sa wasire, ba ñ maa sun wɛrabu wɛɛmɔ.  
6 Sa Asirigibu ka Egibitigibu dɔanu kana.  
7 Wee, bɛsɛn baababa ba kɔsa kua,  
adama ba ñ maa ka sun wãa.  
Bɛsɛra sa yen wahala sɔɔwa.  
8 Yoba ba kua bɛsɛn yinnibu.  
Goo maa sari wi u koo sun wɛra ben nɔman  
di.  
9 Sa ra bɛsɛn wãaru kari bɔriewa,  
domi sa ra ka yiberɛba tabu kowa gbaburɔ  
su sere wa su di.  
10 Gɔɔrun sɔ bɛsɛn wasi swãa nge pɛɛ wɔɔ  
yeru.  
11 Ba tɔn kurɔbu ka wɔndiaba gabirimɔ  
Yudan tem kpuro sɔɔ ka sere Yɛrusalemɔ.  
12 Ba bɛsɛn wirugibu mwɛɛra ba soora doke.  
Ba ñ durɔ tɔkɔnu bɛɛrɛ wɛ.  
13 Ba bɛsɛn aluwaasiba mwɛɛra nge yobu bu  
ka som nam.  
Ma biba dãa guramɔ ba wɔrukumɔ yen  
bunum sɔ.  
14 Bɛsɛn bukurobu ba ku ra maa sine  
bu siribu ko siri yerɔ.  
Mɛya bɛsɛn aluwaasiba ba ku ra maa  
womusu ko.  
15 Bɛsɛn nuku dobu bu kpa.  
Bɛsɛn nuku doɔn yaabu gɔsira nuku  
sankiranu.  
16 Bɛsɛn bɛɛrɛ ya kpa.  
Anna a wahala baka wa tora ni sa kuan sɔ.  
17 Gisɔ sa nuki sankire,  
ma sa nɔni yĩresu kokumɔ,  
18 yɛn sɔ guu te ba mɔ Siɔni ta kua bansu,  
ma ta kua gbeeku bɔnnun wãa yeru.

19 Adama wunɛ Yinni Gusunɔ, a sãawa sunɔ.  
Kaa n bandu diiwa sere ka baadomɔ.  
20 Kaa n sun deriwa n ka tɛ?  
Mban sɔna kaa n sun duari sere ka  
baadomɔ.  
21 Yinni Gusunɔ, à n nɛɛ, su wurama wunen  
mi,  
sa ko wurama.  
A de bɛsɛn wãaru tu wurama nge yellu.  
22 Kaa n ka sun mɔru baka sãawa?  
Kaa n sun deriwa mam mam?



## ESEKIELI

Sanam me Esekieli u Gusunon gari yini gerua u wawa Babilonia u yoru dimo ka win mero bisibu Yuda gabu. U wawa yoo te soo, Babilonigibu ba sere Yerusalemu kosuka.

Gbiikaa, u Yudaba somo ma Gusuno u koo bu siri kpa u de yiberaba bu Yerusalemu wari bu kamia. Yiruse, Gusuno u koo maa bwese tukunu siri yen so nu win tambu dam dare. Itase, u Yudaba nukuru yemiasiamo, domi Gusuno u no mweru kua ma u koo de bu wurama Yerusalemu kpa ben sia yu wera. Nnese, u wa win kasiru soo nge me Yinni Gusunon saa yeru ta koo kpa wurama.

### Tire ten kpunaa

1. Esekielin sokuru, wiru 1n di sere wiru 3.
2. Gari yi u gerua Yudaban so yiberaba bu sere Yerusalemu wari, wiru 4n di sere wiru 24.
3. Gari yi u gerua bwese tukunun so, wiru 25n di sere wiru 32.
4. Ba koo Yerusalemu seeya, wiru 33n di sere wiru 39.
5. Saa yee kpaaru kasiru soo, wiru 40n di sere wiru 48.

### Yinni Gusuno u tii Esekieli sosisi

<sup>1-3</sup> Wdo tenasen suru nnesen so noobuse soora Esekieli, yaku kowo Busin bii u waa daa te ba mo Kebarin gooro ka Yuu be ba yoru mwerima sannu. Miya u wa wolla keniana ma Gusuno u dera u kasiru wa. U ka nun gari kua ma win dam nun nenua. N deema sina boko Yoyakimun wdo noobusewa mi, ye u ka waa yoru soo Babilonia.

<sup>4</sup> Wee ye u wa kasi te soo. U woo bako wa ga seema saa so yesan nam geu gian di ga guru wiru soowa ka guru maakinu. Ma yam bururam mu guru wii te sikerene. Ma ten suunu soo n ballimo nge sii gan te ba wariasia. <sup>5</sup> Guru wii te soo, hunde koniba nne ba waa mi be ba ka tambu weene. <sup>6</sup> Ben baawure wuswaa nne ka kasenu nnewa u mo. <sup>7</sup> Ben kori yi dende. Ma ben naasu su ka naa buun naa kaburosu weene, ma su ballimo nge sii gan te ba wariasia. <sup>8</sup> Kasa yen baayeren temo, tonun nomuwa ga waa mi. Nama yen baayere ya demiewa mi wuswaa

ka kasa ye, ya mera. <sup>9</sup> Kasa ye kpuro ya nosu girarinewa. Hunde koni be, ba n simo, ba ku ra sire. Mi ba doo, miya ba ra n mera. <sup>10</sup> Hunde koni ben baawure u wuswaa mowa nne. Tia ya saa tonun wuswaa. Yen nam geu gia, gbee sunon wuswaa. Yen nam dwaru gia keten wuswaa. Yen biru gia maa guno bakerun wuswaa. <sup>11</sup> Ben baawuren kasa yiru ya demiarewa wollo ma ya girarinε mi gia. Ma yiru ye ya maa tie ya ben wasi wukiri. <sup>12</sup> Mi wuswaa yen baayere ya waa, mi giawa ya mera. Yen sna mi ba ki bu da kpuro, ba ra dewa ba kun sire. <sup>13</sup> Hunde koni ben baa soo, doo gee ya yi waa mi, yi fiamo nge wii bonnu. Doo win yam bururam mu kpa. Min diya doo buri yi yarimo nge guru maakinu. <sup>14</sup> Hunde koni be, ba ra n sauwa nge guru maakinu, ba n doo, ba n wee.

<sup>15</sup> Ye u bu mera mesum, yera u uruu wa ya tem girari ben baawuren bako. <sup>16</sup> Uruu be, ba ballimo nge kpee gobiginu. Ma ba weene. Ma n saare uruu baayere ya waa uruu gaa soo. <sup>17</sup> Ba koo kpi bu da bera nne kpuro soo ba kun tii siye. <sup>18</sup> Ben gunum mu nanum mo. Ma ben nosu soo n saare gaanu mani mani ni nu ballimo. <sup>19</sup> Hunde koni be, ba n sanum seewa, uruu be, ba ra n wawa ben bako. Ba n maa yowa, ka be sanna. <sup>20</sup> Hunde koni be, ba ra dewa mi ba ki, adama ka uruu be sanna. Domi beya ba uruu be gawe. <sup>21</sup> Yen sna ba n simo, uruu be, ba ra n maa simo. Ba n yora kpa uruu be, bu yora. Ba n maa seewa, kpa uruu be, bu maa se. Domi hunde koni ben hunde ya wawa uruu be soo.

<sup>22</sup> Ma gaanu terie hunde koni ben wollo nu ballimo nge kpee gobiginu. <sup>23</sup> Ma ba ben kasa yiru yiru demie ya girarinε gaa nin temo. Ma yiru yiru ye ya bu tie ya ben wasi wukiri. <sup>24</sup> Sanam me ba simo, yera na ben kasan wakinu nomo nge nim wokun wakinu, n kun me nge Gusuno Dam kpurogiin noo, n kun me nge tabu kowo wuurun wakinu. Adama ye ba yora, ba ben kasa ye kuruawa. <sup>25</sup> Ma na maa wakinu nomo gaa nin wollun di. <sup>26</sup> Ma na gaanu wa mi, nu ka sina kitaru weene, nu ballimo nge kpee gobiginu. Ma na maa gaanu wa nu so sina kita ten wollo nu ka tonu weene. <sup>27</sup> Ma n saare tonu wi, u ballimo nge sii gan te ba

wɔriasia dɔɔn suunu sɔɔ. Ma yam bururam ka nùn sikerene. <sup>28</sup> Yam bururam me, mu ka guru waa weene ye ya ballimɔ sanam me gura nemɔ. Yeniba kpuro ya sɔawa Yinni Gusunɔn yiikon girima.

### *Gusunɔ u Esekieli gɔra*

#### *Isireliban mi*

Ye u ye kpuro wa me, yera u yiira u wuswaa tem girari. Ma u nua goo u ka nùn gari kua.

## 2

<sup>1</sup> U nee, tɔnun bii, a seewo a yɔra, kpa n nun gari sɔ.

<sup>2</sup> Sanam me u ka nùn gari yi mɔ, yera Yinni Gusunɔn Hunde u nùn yɔɔwa ma u nùn yɔrasia. Ma u yɔro swaa daki wi u ka nùn gari mɔ mi. <sup>3</sup> U nee, tɔnun bii, na nun gɔriɔ Isireliban mi, be ba man seesimɔ. Wee be, ka ben baababa ba man tora sere ka gisɔ. <sup>4</sup> Tɔn be, ba swaa tau, ba maa gɔru bɔɔbu. Ben miya na nun gɔriɔ kpa a bu sɔ a nee, ameniwa ne, Yinni Gusunɔ na gerua. <sup>5</sup> Na nee, wee ba sɔa mem nɔɔ sariba. Ba nun swaa daki? Ba nùn swaa daki? Ka me, ba koo gia ma Gusunɔn sɔmɔ u wɔa ben suunu sɔɔ.

<sup>6</sup> Wune Esekieli, a ku bu nasia, a ku maa ben garin berum ko, baa me n ko n sɔare a wɔa sɔki ka niin suunu sɔɔ. Domi ba sɔawa mem nɔɔ sariba. <sup>7</sup> Ba nun swaa daki? Ba nùn swaa daki? A gesi bu sɔɔwɔ ye na gerua, baa me ba sɔa mem nɔɔ sariba.

<sup>8</sup> Adama wune, tɔnun bii, a nɔɔwɔ ye kon nun sɔ. A ku ko mem nɔɔ sari nge bwese te. A wunen nɔɔ wukio kpa a tem ye kon nun wɛ.

<sup>9</sup> Saa yera Esekieli u nɔmu gagu wa ga demie win mi gia, ga tireru neni te ba kurua.

<sup>10</sup> Nɔmu ge, ga tire te kusia win wuswaaɔ. Ba tu yoruawa bera yiru kpuro. Gari yi yi yoruwa tire te sɔɔ, yiya weeweenu ka wuri ka nuku sankiranun gari.

## 3

<sup>1</sup> U maa nee, tɔnun bii, a tire teni temwɔ kpa a da a ka Isireliba gari ko.

<sup>2</sup> Ye u nɔɔ wukia, yera Gusunɔ u tire te kpɛ mi, u dera u tu tema. <sup>3</sup> Ma u nee, tɔnun bii, a wunen nukuru yibio kpa a wunen wasi diisia ka tire te na nun wɛ mi.

Ye u tire te tema, ma ta nùn dore nge tim.

<sup>4</sup> Yera u maa nee, Esekieli, a seewo a da Isireliban mi kpa a bu nen gari sɔ. <sup>5-6</sup> N n mɔ na nun gɔriɔ bwese tuku dabinun mi, nùn barum mu nɔɔbu sɛ, a n maa kpɛ a ben gari tubu. Adama Isireliban miya na nun gɔriɔ. Nà n daa nun gɔra bwese tuku nin mi, nu koo nun swaa daki, <sup>7</sup> adama wee, Isireliba ba nùn swaa dakimɔ. Domi ba nùn kɔ bu nen gere nɔ yèn sɔ be kpuro ba swaa tau ma ben gɔru ga bɔɔbu. <sup>8</sup> Yen sɔ, kon maa wunen tii bɔbiasia kpa a swaa taaya nge be, <sup>9</sup> a n gɔru bɔ nge kperu. A ku berum ko ben swaa taa bin sɔ. Domi ba sɔawa bwese te ta ku ra mem nɔ.

<sup>10</sup> Ma u maa kpa nee, Esekieli, a swaa dakio a nɔ kpa a gari yi kon nun sɔ nene wunen gɔruɔ. <sup>11</sup> Yen biru, kpa a da a wunen mero bisibu deema mi ba yoru dimɔ. Ba nun swaa daki? Ba nùn swaa daki? A gesi bu sɔɔwɔ ma nena na ka bu gari mɔ.

<sup>12</sup> Yera Gusunɔn Hunde u Esekieli sua ma u nɔguru nua win biruɔ ta gerumɔ ka dam ta mɔ, bu Yinni Gusunɔ siaro mi u wɔa u win yiiko baka sɔɔsimɔ.

<sup>13</sup> Ma u hunde koni ben kasan wɔkinu nɔɔmɔ ya soonamɔ ka sere maa ben uruuban wɔkinu. Wɔki ni, nu kpɛa n banda.

<sup>14</sup> Gusunɔn Hunde wi u nùn sua mi, u ka nùn doona, ma win dam nùn nenua. Ma Esekielin mɔru seewa u burisina. <sup>15</sup> U tura Teli Abibuɔ, Kebarin daaron bɔkuɔ mi yoo be, ba wɔa. Ma u sina ka biti baka ben suunu sɔɔ sɔɔ nɔɔba yiru.

### *Esekieli koo Isireliba kirɔ ko*

<sup>16</sup> Sɔɔ nɔɔba yiru yen biru, Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nee, <sup>17</sup> wune tɔnun bii, kon de a Isireliba nɔni doke. Kaa n da nen gari swaa daki kpa a ka bu kirɔ ko. <sup>18</sup> Ne, Yinni Gusunɔ, nà n tɛ nee, tɔn kɔso goo u koo gbi, ma a nùn kirɔ kue u win daa kɔsa ye deri u ka win wɔaru wɔra, tɔn kɔso wi, u koo gbiwa win daa yen sɔ. Wuna kon maa win yem bikia. <sup>19</sup> Adama à n nùn kirɔ kua, ma u nùn win daa kɔsa ye deri, u koo gbiwa win daa kɔsa yen sɔ kpa wune a wunen wɔaru wɔra.

<sup>20</sup> Gemgii ù n gem deri u kɔsa kua ma a nùn kirɔ kue, ma na nùn yina beria, u koo gbiwa kɔsa yen sɔ. Na nùn win yellun daa gea garisimɔ, adama wuna kon win yem bikia.

<sup>21</sup> À n maa nùn kirɔ kua u ku ka durum ko, ma u nùn durum ye kue, u nùn gbimɔ. Wunen

tii a maa wunen wāaru wārawa mi, domi a nūn kirō kua.

### *Esekieli*

#### *kun maa kpē u gari ko*

<sup>22</sup> Yinni Gusunōn dam mu Esekieli yōwa ma u nūn sōwa u nē, a seewo a da wōwaa. Miya kon nun gari sō.

<sup>23</sup> Ma u seewa u da wōwa mi. Ma u Gusunōn yiikon girima wa nge sanam mē u raa wāa Kebarin daarun bōku mi. Ma u yiira ka dam u siriru tem girari. <sup>24</sup> Yera Gusunōn Hunde u maa nūn yōwa. Ma u nūn seeya u yōrasia. Saa ye sōra Yinni Gusunō u nē, a doo a tii kēnusi wunen dirō. <sup>25</sup> Mēya ba koo nun bōke kpa a kpana a yari tōwō, tambu bu nun wa. <sup>26</sup> Kon de wunen yara yu wunen daro mani kpa a kpana a gari ko. Mēya a n kaa kpī a maa bu gerusi be, be ba ku ra mēm nō mi. <sup>27</sup> Adama nā n ka nun gari kua, kon wunen nō wukia. Saa ye sōra kaa tōn be sō a nē, amēniwa nē, Yinni Gusunō na gerua. Adama ben gaba ba koo nun swaa daki, gaba kun maa nun swaa dakimō. Domi ba sāawa bwese te ta ku ra mēm nō.

#### *Gusunōn sōmō u nē,*

#### *ba koo Yerusalemu tarusi*

## 4

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u nē, wunē Esekieli tōnun bii, a biriki suo kpa a ye doke wunen wuswaa a Yerusalemun weenasia ko ka yora biriki yen wōllō. <sup>2</sup> A ye koowo nge wuu ge ba tarusi, a kuku yenu doke kpa a gungunu bani a sansani gira kpa a tabu sinambu yi yi a ka sikerena. <sup>3</sup> A sii si su yasu suo kpa a su doke wunē ka ganān baa sō, kpa a su wuswaa kisi. Ba koo gu tarusi, wunen tii kaa n gu yōre, kpa ye kpuro ya n sāa yīreru Isireliban sō.

<sup>4</sup> Yen biru kpa a kpuna ka wunen yēsi nām dwarugia kpa a n Isireliban toranu sōwa sere tō te kaa se. <sup>5</sup> Tō nin geeru ta kon sāawa wō sin geeru, si sō Isireliba ba man torari. Nu sāawa sō gooba wunōbu ka wēne ka wākuru (390). Tō ni kpuro sōra kaa n ben tora ni sōwa. <sup>6</sup> Yen biru kpa a gōsia a ka wunen yēsi nām geugia kpuna sō weeru kpa a wahala ko Yudaban toranun sō. Sō teeru ta ko n sāawa wō tia. <sup>7</sup> Kpa a wunen wuswaa kisi Yerusalemu gia ye ba tarusi,

kpa a ye gāseru kpare kpa a yen gari gere. <sup>8</sup> Mēya nē, Yinni Gusunō kon ka nun wē bōke kpa a ku ra sīra. Mēya kaa n kpī ka yēsi tia ye, sere tō te na nun bura mi, tu ka yibu. <sup>9</sup> Kpa a alikama ka swii ka gbē ka dāsi ka dobi sua a ye mēna gbē teeru sō a burina a ka pē ko. Yera kaa n da di sere sō gooba wunōbu ka wēne ka wōku te, tu ka yibu, kpa a n kpī ka yēsi tia ye. <sup>10</sup> Pē kure piibuwa kaa n da di nge garamu goobun (200) saka sō teeru. Nge mēya kaa n dimō mi sere tō te, tu ka yibu. <sup>11</sup> Mēya nim mē kaa maa nō mu ko n saka mōwa, ditiri tian sakawa kaa n da nō sō teeru. <sup>12</sup> Tōmbun bii gbēbusa kaa ka pē wō. Kaa n da ye wōwa ben nōni biru. <sup>13</sup> Nge mēya Isireliba ba ko n da ben dīanu di ka disi tōn tukobun suunu sō mi kon bu yarinasia.

<sup>14</sup> Esekieli u Yinni Gusunō wisa u nē, na tii nēnua disi kpuron di. Na n yaa goru garu diire saa nēn piiburun di. Na n maa yaa disigia gaa tende. <sup>15</sup> Yinni Gusunō u wisa u nē, a naa bisu suo a ka wunen doo ko kpa a tōmbun bisu deri.

<sup>16</sup> Kon dīanu fiiko ye ya tie Yerusalemō kpesia kpa bu bu dīanu ka nim saka kua kpa bu di bu nō ka nuku sankiranu ka wururabu. <sup>17</sup> Nge mēya ba koo dīanu ka nim bia kpa ba n nuki sankire be kpuro. Ba koo woorawa ben toranun sō.

#### *Gusunō u koo Isireli seeyasia*

## 5

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u nē, wunē tōnun bii, a kō suo ge ga nō do kpa a ka wunen seri ka wunen toburu kōni. Yen biru kpa a kilo sua a seri yi yīre kpa a yi bōnu ko suba ita. <sup>2</sup> Kpa a sube teeru sua a dō doke Yerusalemun suunu sō sanam mē yen tarusibun tōra yiba. Yen biru kpa a maa sube teeru sua a n ka tu kō ge soomō a ka wuu ge sikerena. Yeniban biru kpa a maa suberu itase sua a pusi yam kpuro, yen biruwa kon bu takobi suesi. <sup>3</sup> Kpa a seri yin fiiko kure wunen yaberun swaa bua. <sup>4</sup> Kpa yi sō, a gē sua a dō doke kpa dō wi, u Isireliba kpuro seesi.

<sup>5</sup> Yinni Gusunō u nē, yīre ni, Yerusalemuwa nu ka yā. Wee na ye kua handunian suunu. Tōn tukobun tem mu ye sikerene. <sup>6</sup> Ma yen tōmbu ba man seesi n kere bwese tuku ni nu ka bu sikerene.

Domi ba nen woodaba yina. Ba ñ nen gere swĩ. <sup>7</sup>Yen sōna ne, Yinni Gusunō na nee, wee ba man seesi n kere bwese tuku ni nu ka bu sikerenē, ma ba ñ nen woodaba mem nōwē. Ba ñ maa nen gere swĩ ye na bu sōwa. Ben daa kōsa ya mam bwese ni nu ka bu sikerenēgia kere. <sup>8</sup>Yen sō, nen tii kon bu seesi. Kon bu siriwa handuniagibun wuswaa. <sup>9</sup>Kpa n bu seeyasia bi na ñ daa bu koore ben būu sāanun sō. Meya na ñ maa bin bweseru m̄ kpa. <sup>10</sup>Yen sōna tundoba koo ben bibu tem, kpa bibu bu maa ben tundobu tem. Kon bu siriwa n go, kpa n be ba tie yarinasia handunian goonu nne sō.

<sup>11</sup>Wee ba nen sāa yeru disu doke ka ben būnu kpuro. Yen sō, sere ka nen wāaru nen tii kon bu biru kisi, na ñ maa bu m̄erimō ka w̄nw̄ndu. <sup>12</sup>Ba n bu b̄nu kua subenu ita, sube teeru ta koo gbiwa Yerusalemun nukurō, bararu ka ḡorun sō, kpa suberu yiruseru tu maa gbi tabu sō Yerusalemun biru. Kpa n maa sube te ta tie mini yarinasia handunian goonu nne kpuro sō. Kon bu takobi suesiwa. <sup>13</sup>Ne, Yinni Gusunō kon bu nen m̄ru seesiwa mam mam sere nen bw̄ra yu ka kpuna. Na n bu m̄ru kōsie, saa yera ba koo gia ma na ñ k̄i ba n sāa mem nō sariba. <sup>14</sup>Ben tem mu koo ko bansu, kpa mu b̄ere bia bwese ni nu bu sikerenēn wuswaa. <sup>15</sup>Kon bu siriwa ka nen m̄ru baka n bu seeyasia ka dam. Kpa bwese ni nu ka bu sikerenē mi, nu bu ȳe. Adama yeni ya ko n sāawa nge kirō ye ya koo de ben tii bu berum duura. Ne Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

<sup>16</sup>Kon de bu gbisuku ḡorun sō. Ḡō te, ta koo bu n̄ni sōwa nge be ba s̄enu twee. Kon ben d̄i ni nu tie kpeerasia kpa bu gbisuku ḡorun sō. <sup>17</sup>Kon bu ḡoru ka gbeeku ye sure kpa yi ben bibu go. Bararu ka t̄n goberu ka tabu, ye kpurowa ya koo bu kpeerasia. Ne Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

*Be ba būnu sāamō*

## 6

<sup>1</sup>Yinni Gusunō u nee, <sup>2</sup>wune t̄nun bii, a wunen wuswaa seeyo Isireliban guunun bera gia, kpa a nen gari gere be ba wāa min sō. <sup>3</sup>A nee, ne, Yinni Gusunō kon be ba wāa Isireliban guunō ka gungunō ka nin w̄wi sō w̄rima ka takobi, kpa n ben gunguu ñn

mi ba ra būu yākuru ko k̄suku. <sup>4</sup>Kon ben būu yāku yenu k̄suku ka mi ba ra nu turare d̄ō dokeye, kpa ben gonu nu n w̄ruka ben būnun nuurō. <sup>5</sup>Kon Isireliban gonu kp̄i ben bw̄arokunun wuswaa. Kpa n ben kukunu yaruku ben būu yāku yenō. <sup>6</sup>Wuu s̄in mi ba wāa kpuro, su koo kowa bansu. Kpa n ben yāku yenu k̄suku ni ba kua gungunu w̄llō. Kon ben bw̄aroku ni gura n k̄suku, kpa nu kun maa wāa mi. Meya kon bw̄aroku ni ba ra ka sō s̄a suriri. Ye ba gesi seka ka n̄ma ya koo kam kowa mam mam. <sup>7</sup>Ben suunu sō gaba koo w̄ruku bu gbisuku. Saa ye sō, ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunō. <sup>8</sup>Adama kon de bu kisira tabun di, kpa ba n yarinē tem tukumō. <sup>9</sup>Saa ye sō, be, be ba kisira ba koo man yaaya mi ba yoru dimō. Domi kon ben ḡoru ge w̄i ge ga ñ ka ne turo yō. Kon ben sakara n̄ni w̄i yi ba ka būnu m̄era. Ben tii ba koo tii tusi, kōsa kpuro ye ba kuan sō. <sup>10</sup>Saa ye sōra ba koo gia ma nena Yinni Gusunō. N ñ kam sō na ka bu gerusi, ye na nee, kon bu wahala yeni kp̄e.

<sup>11</sup>Wee ye ne, Yinni Gusunō na nun sōmō. A n̄ma suo kpa a ka naasu tem so a nee, wanyo. Wee Isireliba ba kōsa kua ya kp̄a. Yen sō, ba koo gbi tabu sō, ka ḡoru sō, ka bararu sō. <sup>12</sup>Wi u toma, barara ta koo ñn go. Wi u maa wāa turuku, tabu sōra ba koo ñn go. Wi u koo sina yenu, ba koo ñn tarusiwa kpa u gbi ḡorun sō. Kon bu m̄ru seesiwa mam mam. <sup>13</sup>Saa ye sō, ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunō ba n wa gonu kp̄i ben būnun b̄ku ka sere ben yāku yenō ka gungunō ka guunō ka d̄a kubenō ka d̄a koo bakanō mi ba ra raa būnu turare d̄ō dokeye, ya n nubu duroru m̄. <sup>14</sup>Kon bu nen n̄mu demie kpa n de tem me, mu ko bansu saa sō ȳsan n̄m dwarun di n ka girari Dibila sō ȳsan n̄m geu gia. Mi ba wāa kpuro kpa bu gia ma nena na sāa Yinni Gusunō.

*Isireliban seeyasiabu*

*bu turuku kua*

## 7

<sup>1</sup>Yinni Gusunō u Esekieli sōwa u nee, <sup>2</sup>wune t̄nun bii, a swaa dakio a nō ye na gerumō b̄e Isireliban sō. Na nee, kpeera wee. Ta pusi b̄en tem goonu nne kpuro sō.



<sup>3</sup> Tē ta koo bεε deema. Kon de nen m̄aru yu bεε w̄ari. Kon bεε siriwa nge mε bεen sanu sanusu s̄aa. Kpa n bεε k̄sa ye i kua kpuron are k̄sie. <sup>4</sup> Na ñ bεε m̄erim̄o ka w̄onw̄andu. N̄a ñ bεε s̄eyasiam̄o, na ñ tii n̄enum̄o. K̄sa ye i kua yera kon bεε k̄sia. Kpa i gia ma n̄ena na s̄aa Yinni Gusun̄o.

<sup>5</sup> Amen̄iwa nε, Yinni Gusun̄o na gerua. Na nεε, k̄sa wee, ya ñ maa ka gaa weenε. <sup>6</sup> Kpeera wee, kpeera wee. Wee ta seem̄o ta wee bεen mi. Wee ta sisi. <sup>7</sup> Bεε Isireliba, bεε be i w̄aa tem mε s̄o, saa ya turuku kua. T̄o te, ta turuku kua, ta ko n s̄awa wahalan t̄oru. T̄o te s̄o, nuku dobun kuuki kun maa n̄oram̄o guunu w̄all̄o. <sup>8</sup> Tē kon de nen m̄aru yu se. Na ñ ye ȳrasiam̄o ma n kun m̄o ya ka tii sara. Kon bεε siriwa nge mε bεen daa ya nε. <sup>9</sup> Na ñ bεε m̄erim̄o ka w̄onw̄andu. N̄a ñ bεε s̄eyasiam̄o, na ñ maa tii n̄enum̄o. K̄sa ye i kua yera kon bεε k̄sie kpa i gia ma nε, Yinni Gusun̄owa na bεε s̄eyasia.

<sup>10</sup> T̄o te wee ta tunuma, ta turuku kua. B̄obunu ka tii suabu bu sosim̄o. <sup>11</sup> B̄obunu nu kua nge d̄eka ye ba ra ka t̄ambu so. Ḡaanu kun maa bεε tiammε. T̄on dabiru ta koo gbi. Baa w̄akinu kun maa n̄oram̄o. Goo kun maa weeweenu m̄o bεen s̄o. <sup>12</sup> Saa ya turuku m̄o. T̄o te, ta wee. Wi u dwem̄o u ku ȳeri. Wi u maa d̄oram̄o u ku sw̄i. Domi nε, Yinni Gusun̄on m̄aru sisi t̄on be ba w̄aa tem mε s̄o kpuron s̄o. <sup>13</sup> Wi u d̄ara u ñ maa ye u d̄ara wasi u mwa baa ù n w̄aa w̄aaru s̄o. Domi gari yi ba gerua t̄on be kpuron s̄o, yi koo kora. Goo sari wi u koo yakia ya ȳen s̄o baawure u w̄aa kom bereteke s̄o. <sup>14</sup> Wee ba k̄ba so ba s̄aru kpa. Adama ben goo kun tabu seem̄o, domi nε, Yinni Gusun̄on m̄aru seewa be t̄on dabi ten s̄o.

### *Goo sari*

#### *wi u koo s̄eyasiabu kisirari*

<sup>15</sup> Yinni Gusun̄o u maa Esekieli s̄owa u nεε, tabu ko n w̄awa sw̄εε s̄o kpa baranu ka ḡonu nu n w̄aa yenus̄o. T̄ambu ba koo gbi tabu s̄o yakas̄o. Be ba maa w̄aa wuu s̄o ba koo gbiwa ḡoru ka baranun s̄o. <sup>16</sup> Be ba maa kisira ba koo kpikiru dawa guunu w̄all̄o nge kparukonu kpa bu weeweenu ko ben toranun s̄o.

<sup>17</sup> Ben n̄oma ko n s̄are dam sarirun s̄o. Kpa ben d̄ua yu diiri.

<sup>18</sup> Ba koo saaki sebewa kpa bu ben seri k̄ni nuku sankiranun s̄o.

Ba koo nanda kpa sekuru bu mwa.

<sup>19</sup> Ba koo gobi k̄o sw̄εε s̄o, kpa bu ben wuraba garisi nge kubanu, domi sii geesu ñ kun mε wura yen gaa kun kp̄e yu bu faaba ko Gusun̄on m̄arun t̄oru s̄o.

Ba ñ ḡaanu wasi ye ya koo bu debu, ñ kun mε ye ya koo ben binε kpunasia, domi sii geesu ka wura yera ya dera ba tora.

<sup>20</sup> Ba tii sua ben wuran s̄o. Ma ba ka ye bw̄a roku bakanu kua ni nu nanum̄o.

Yen s̄ona nε, Yinni Gusun̄o kon de bu ye tusi.

<sup>21</sup> Kon de t̄on tukobu bu ben dukia ye gura, kpa be ba ñ Gusun̄on bεεε ȳe bu ye tubi di bu ye kpuro disi doke.

<sup>22</sup> Na ñ ka bεε yinam̄o sanam mε gb̄en̄abu ba koo nen s̄aa yerun dukia disi doke bu gura.

<sup>23</sup> A ȳoni s̄aru koowo domi tem mε, mu t̄on gowobu yibawa.

M̄eya bεen wuu ge, ga t̄ambu yiba be ba daa b̄ob̄oya m̄o.

<sup>24</sup> Kon bwesenu sokuma ni nu nuku k̄suru bo, kpa nu bεen yenusu mw̄eri.

Kon bεen damgibun tii suabu kpeesia. Kpa n de bu bεen s̄aa yenu disi doke.

<sup>25</sup> Kam kobu wee.

I ko i faaba kasu, adama i ñ wasi.

<sup>26</sup> K̄sa ya koo sosi k̄sa s̄o.

M̄eya labaari k̄si yi ko yi n n̄oram̄o yi n d̄o. I ko i Gusun̄on s̄om̄abu bikia bu k̄siru kasu kpa bu bεε s̄o ye ya koo na.

Adama ȳaku kowobu ba ñ ko n Yinni Gusun̄on wooda ȳe.

Bεen guro gurobu ba ñ maa bwisi gεε m̄o bu t̄onu k̄e.

<sup>27</sup> Bεen sina boko u koo ḡo sina kpa sina bibu ba n wurure.

T̄ambu kpuro ba ko n diirim̄o.

Kon bu kuawa nge mε ben kookoosu nε.

Saa ye s̄ara ba koo gia ma n̄ena na s̄aa Yinni Gusun̄o.

### *Ba b̄ūnu s̄am̄o*

#### *Yinni Gusun̄on s̄aa yer̄o*

## 8

<sup>1</sup> W̄o n̄oba tiasen suru n̄oba tiasen s̄o n̄obuse s̄o, Esekieli u s̄o win dir̄o ka Yudan guro gurobu. Yera Yinni Gusun̄on dam n̄un ȳowa. <sup>2</sup> Yera u m̄era u wa ḡaanu kurama

nu ka tǎnu weenε. Win pǎran tem gia ya sǎa nge dǎo ma win wǎllu gia ya ballimǎ nge sii gan te ba wǎriasia. <sup>3</sup> Ma u gǎanu demia nge nǎma u ka wi, Esekielin seri nǎnua. Kǎsi te sǎo, Gusunǎn Hunde nǎn sua wǎllǎ ma u ka nǎn da Yerusalemuǎ. U deema yen kǎnnǎ ge ga wǎa sǎo yǎsan nǎm geu gia ba bwǎaroku gagu yǎrasie ge ga Gusunǎn nisinu seeye. <sup>4</sup> Ma Gusunǎ Isireliban Yinnin yiikon yam bururam nǎn kure mi nge mε u raa mu wa wǎwǎa. <sup>5</sup> U nεε, tǎnun bii, a mεerio sǎo yǎsan nǎm geu gia.

Ma u mεera. U wa yǎku yerun duu yerǎ bwǎaroku gaga yǎ ge ga Gusunǎn nisinu seeye. <sup>6</sup> Ma Yinni Gusunǎ u nεε, tǎnun bii, a wa ye ya kooramǎ mi? Wee Isireliba ba bǎnu sǎamǎ bu ka man gira nen sǎa yerun di. N ñ maa ye tǎna, kon kpam nun gam sǎosi.

<sup>7</sup> Ma u maa nǎn sua u ka da tǎwǎ sǎa yerun yaaran kǎnnǎwǎ. Ma u wǎru gagu wa ganaǎ. <sup>8</sup> Gusunǎ u nεε, tǎnun bii, a gana ye yabo.

Ma u ye yaba u deema kǎnnǎ gaga wǎa mi. <sup>9</sup> U nεε, a duo kpa a wa kom kǎsum mε tǎn be, ba mǎ mini.

<sup>10</sup> U dua mi. Ye u wa wee, yεε yi yi ra kabiri ka yεε kǎsi gεen weenasii ba kua gani sǎo ba ka sikerena ka sere maa bǎnu kpuro ni ba ra sǎ. <sup>11</sup> Ma u Isireliban guro gurobu wa tǎnu wata ka wǎkuru yεen weenasii yi kpuron wuswǎaǎ. Ma Yaasania Safanin bii u wǎa be sǎo. Bukuro ben baawure u turare ka gǎanu neni yǎ sǎo ba ra turare dǎo doke. Ma turaren wiisu bǎkua wǎllǎ tuku tuku. <sup>12</sup> Yinni Gusunǎ u bikia u nεε, tǎnun bii, a wa ye Isireliban guro gurobu ba mǎ asiri sǎo? Ben baawure u win bǎu yeru mǎ. Ma ba tii gafara kuammε ba mǎ, nε, Yinni Gusunǎ na ñ bu waamǎ. Domi na ben tem deri.

<sup>13</sup> U nεε, a na a maa wa ye ba mǎ ye ya yeni kere.

<sup>14</sup> Ma u ka nǎn da win sǎa yerun kǎnnǎwǎ ge ga sǎo yǎsan nǎm geu gia mεera. U deema tǎn kurǎba sǎ ba bǎu wi ba mǎ Tamusi swǎiyammε. <sup>15</sup> Yera u maa nεε, a wa nge mε mi n sǎa? Tǎ, a na a maa gam wa ye ya yeni kere.

<sup>16</sup> Ma u nǎn sua u ka da sǎa yerun yaaraǎ yǎku yeru ka dii dεerarun kǎnnǎn baa sǎo. Miya u tǎmbu yenda nǎobu wa ba sǎa yeru biru kisi ba yiire sǎo yari yeru gia ba sǎo

sǎamǎ. <sup>17</sup> Gusunǎ u maa nεε, wunen tii a wa ye ba mǎ. Yeniba kpuron kobu ya ñ Yudabatura, ma ba maa kǎsa mǎ ba goonamǎ tem mε sǎo bu ka nen mǎru seeya. Adama beya ba tii wǎru dεka sǎkumǎ. <sup>18</sup> Nen tii kon bu ye ba kua kǎsie ka nen mǎru baka. Na ñ bu mεerimǎ ka wǎnwǎndu. Ba koo wuri kowa ka dam bu ka man somiru kana. Adama na ñ bu swaa dakimǎ.

### *Yerusalemun sεeyasiabu*

## 9

<sup>1</sup> Yen biru Esekieli u Yinni Gusunǎn nǎo nua. U nεε, i susima bεε be i ko i Yerusalemugibu sεeyasia. Baawure u n win tabu yǎnu neni ni u koo ka bu kam koosia.

<sup>2</sup> Yera u wa wee tǎmbu nǎoba tia ba yarima saa sǎa yerun kǎnnǎ ge ga wǎa gungunu wǎllu gian di, sǎo yǎsan nǎm geuǎ. Ma ben baawure u win tabu yǎnu neni ni u koo ka tǎmbu kam koosia. Ma ben suunu sǎo goo u wǎa u yǎku kowon yaberu doke ba gǎanu sǎre win kpaka sǎo ñ sǎo u koo yore. Yera u na u yǎra yǎku yerun bǎkuǎ te ba kua ka sii gandu. <sup>3</sup> Ma Gusunǎn yiiko ye ya raa wǎa wǎllun kǎsobun weenasibu sǎo, ya seewa ya da sǎa yerun kǎnnǎ gia. Ma Yinni Gusunǎ u durǎ wi soka wi u yǎku kowon yǎnu doke mi, ka gǎa ñ sǎo u koo yore. <sup>4</sup> U nǎn sǎowa u nεε, a doo wuu suunu sǎo a tǎmbu yǎreru koosi sirikanǎo be ba weeweenu mǎ kǎsa ye tǎmba mǎ Yerusalemun sǎ.

<sup>5</sup> Ma Esekieli u nua durǎ wi, u be ba tie sǎomǎ u mǎ, i durǎ wi swǎiyǎ wuu ge sǎo kpa i tǎmbu so i go. I ku bu mεeri ka wǎnwǎndu. I ku tii nεnε. <sup>6</sup> I bu goowo mam mam tǎkǎnu ka aluwaasiba ka wǎndiaba ka tǎn kurǎbu ka bibu. Adama i ku be ba yǎreru koosi mi baba. I toruo saa nen sǎa yerun di.

Ma ba torua ka Isireliban guro gurobu be ba wǎa dii ten kǎnnǎwǎ. <sup>7</sup> U nεε, i sǎa yee te disidokeo i ten yaari tǎn gonu yibie. Yen biru kpa i da tǎwǎ i tǎmbu go.

Ma ba yara tǎwǎ ba tǎmbu sεsuka ba go.

<sup>8</sup> Sanam mε tǎmba tǎn be goomǎ, Esekieli u yǎ mi. Yera u yiira u siriru tem girari, u nǎogiru sua wǎllǎ u nεε, Yinni Gusunǎ kaa Isireli be ba tie kpuro gowa wunen mǎru yen sǎo?

<sup>9</sup> Yinni Gusunǎ u nεε, be Isireliba ka Yudaban torana nu kpǎa. Wee ben tem mε

sɔɔ, tɔn gobera ta wāa, gem sari. Domi ba mɔ, nɛ, Yinni Gusunɔ na ben tem deri. Na n̄ maa waamɔ ye ba mɔ. <sup>10</sup> Yen s̄na n̄n tii n̄a n̄ bu s̄ɛɛyiasiamɔ, na n̄ bu m̄ɛrimɔ ka wɔn wɔndu. Na n̄ maa tii n̄enumɔ. Kon bu ben daa k̄siewa ye ba kua.

<sup>11</sup> Durɔ wi u ȳaku kowon ȳanu doke mi, u Yinni Gusunɔ s̄ɔwa u n̄ɛ, wee, na kua kpuro ye a man s̄ɔwa.

## 10

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u maa Esekieli tii s̄ɔsi (I maa m̄ɛrio 1:1-28)*

<sup>1</sup> Esekieli u m̄ɛra w̄ollun k̄sobun weenasii ben w̄ollɔ. Ma u kpee gobigiru wa ta ka sina kitaru weenɛ. <sup>2</sup> Ma Gusunɔ u durɔ wi u ȳaku kowon ȳanu doke mi s̄ɔwa u n̄ɛ, a duo uruu ben baa sɔɔ, be ba wāa w̄ollun k̄so ben temɔ. Kpa a d̄ɔ ḡɛ gure wunen n̄maɔ w̄ollun k̄so ben suunu s̄ɔn di kpa a da a d̄ɔ ḡɛ yi wisi wuu ge sɔɔ.

Yera Esekieli u wa durɔ wi, u da u d̄ɔ ḡɛ yi sua. <sup>3</sup> Sanam m̄ɛ u tura s̄a yee ten mi, w̄ollun k̄so be, ba ȳ ten n̄m geu gia. Ma guru wiru ta dii te yiba. <sup>4</sup> Ma Yinni Gusunɔn yikon girima ya seewa w̄ollun k̄so ben w̄ollun di ya da s̄a yee ten k̄nnɔwɔ. Ma s̄a yee te, ta wiisu yiba. Yera Yinni Gusunɔn yikon giriman yam bururam s̄ɔsira sere ka ten yaaraɔ. <sup>5</sup> Ma w̄ollun k̄sobun kasenun w̄kinu nu n̄ɔra sere s̄a yee ten yaaraɔ. Ma n̄ s̄are nge Gusunɔ Dam kpurogiin n̄ɔwa ga gari mɔ. <sup>6</sup> Yera Yinni Gusunɔ u wi u ȳaku kowon ȳanu sebua mi s̄ɔwa u n̄ɛ, a doo a d̄ɔ sua uruu be sɔɔ, w̄ollun k̄so ben baa sɔɔ. Ma durɔ wi, u da uruu ben b̄akuɔ. <sup>7</sup> Ma k̄so ben turo u n̄ma d̄emi d̄ɔ gia, wi u wāa ben suunu sɔɔ. Ma u ka ye d̄ɔ gura u durɔ wi w̄ɛ. Ma durɔ wi, u ka doona.

<sup>8</sup> Ma n̄ s̄are t̄nun n̄ma yarima saa k̄so ben kasan tem di. <sup>9</sup> Ma Esekieli u maa uruu n̄ɛ wa, yen baayere ya wāa w̄ollun k̄so ben turon b̄akuɔ. Uruu yen baayere ya ballimɔwa nge kpee gobigiru. <sup>10</sup> Ye kpuro ya weenɛwa ma n̄ s̄are tia wāa tian s̄ɔwɔ. <sup>11</sup> Ya koo kp̄i yu s̄i beri n̄ɛ kpuro ya kun tii s̄iye. Ma ya d̄ɔ m̄i gia w̄ollun k̄sobun wira wāa. <sup>12</sup> K̄so ben wasi ka biru ka n̄ma ka kasenu, ye kpuro ya n̄ni m̄wa. Nge m̄ya maa uruu n̄ɛ ye kpuro ya m̄.

<sup>13</sup> Ma Esekieli u nua ba uruu be sokumɔ woo guna. <sup>14</sup> Wuswaa n̄ɛwa w̄ollun k̄so ben baawure u m̄. Wuswaa gbiikaa ya ka Gusunɔn ḡradogia weenɛ. Yiruse ya ka t̄nugia weenɛ. Itase ya ka gbee sunɔgia weenɛ. N̄ɛse maa ya ka gunɔ bakerugia weenɛ. <sup>15</sup> Ma w̄ollun k̄so be, ba ȳɔwa w̄ollɔ. Ba s̄are nge hunde koni ye u wa Kebarin daarun b̄akuɔ. <sup>16</sup> B̄a n̄ swaa w̄ari, uruu be, ba ra n̄ maa swaa w̄ariwa. B̄a n̄ seewa bu ka ȳɔ, uruu be, ba ku ra bu deri. <sup>17</sup> B̄a n̄ ȳra, uruu ben tii ba ra ȳrewa. B̄a n̄ ȳɔwa ba ra ka bu ȳwa. Domi hunde koni beya, ba uruu be gawe.

### *Yinni Gusunɔn yiko*

#### *ya s̄a yee te derimɔ*

<sup>18</sup> Yera Yinni Gusunɔn yikon girima ya doona dii k̄nnɔ gen min di ma ya na ya sina w̄ollun k̄so be sɔɔ. <sup>19</sup> Yera Esekieli u wa k̄so be, ba ben kasi d̄eria ba seewa ba ȳɔwa ka uruu be. Ma ba da ba ȳra s̄a yerun k̄nnɔwɔ ge ga wāa s̄ɔ yari yeru gia. Ma Gusunɔ Isireliban Yinnin yikon girima ya ballimɔ ben w̄ollɔ. <sup>20</sup> Hunde koni ben bwesera Gusunɔ u dera u raa wa Kebariɔ. Ma u gia ma w̄ollun k̄soba. <sup>21</sup> Ben baawure u wuswaa n̄ɛ m̄ ka kasenu n̄ɛ. Ma ba n̄ma m̄ nge t̄nugia ya wāa ben kasan temɔ. <sup>22</sup> Ben wusw̄ɛ yi, yi ka hunde koni ye u wa Kebariɔ migii weenɛ. Ben baawure u d̄ɔwa deederu mi u wuswaa kisi.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo Yerusalemugibu siri*

#### *ben toranun s̄*

## 11

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔn Hunde u Esekieli sua ma u ka n̄n da s̄a yerun k̄nnɔwɔ ge ga wāa s̄ɔ yari yeru gia. K̄nnɔ gen miya u t̄mbu yenda n̄ɔbu wa. Be sɔɔ, u Yaasania Asurin bii tuba ka Pelatia Benayan bii. Be kpuro ba s̄awa Isireliban wirugibu. <sup>2</sup> Yinni Gusunɔ u n̄ɛ, t̄nun bii, t̄n be a wa mi, ba s̄awa be ba k̄sa bwisikumɔ ma ba t̄mbu bwisi k̄si k̄m̄ Yerusalemɔ. <sup>3</sup> Ba m̄, n̄ n̄ m̄ t̄ sa ko dinu bani. Domi Yerusalemu ya s̄awa nge wekeru. Ma b̄ɛɛ yen t̄mbu sa s̄a nge yaa ye ya wāa te sɔɔ. <sup>4</sup> Yen s̄, t̄ t̄nun bii, a bu gerusio.

<sup>5</sup> Ma Yinni Gusunɔn Hunde u nùn yɔɔwa u nɛɛ, a bu sɔɔwɔ a nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ na yɛ ye be Isireliba ba bwisikumɔ ka ye ba gerumɔ. <sup>6</sup> Wee ba begibu goomɔ dabi dabinu wuu ge sɔɔ. Ma gonu yiba ben swɛɛ sɔɔ. <sup>7</sup> Yen sɔ, begii be ba go mi, ba sɔawa nge yaa. Ma wuu gen tii ga sɔa nge wekeru. Adama be ba tie ba wasi, ba koo bu yarawa bu ka doona. <sup>8</sup> Wee ba tabun bɛrum mɔ. Adama kon de taa bi, bu bu deema. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na ye gerua. <sup>9</sup> Kon de bu yari wuu gen di. Kpa n bu tɔn tukobu nɔmu bɛria. Nge mɛya kon ka bu sirisina. <sup>10</sup> Tabu sɔɔra ba koo gbi. Kon bu siri be Isireliba, ben tem nɔɔ bura yerɔ. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ. <sup>11</sup> Wuu ge, ga n bu nɛnumɔ nge wekeru. Ba n ko n maa sɔa nge yaa te sɔɔ. Ben tem nɔɔ bura yerɔwa kon bu siri. <sup>12</sup> Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ wɔn gere ba n mɛm nɔɔwɛ, ka wɔn woodaba ba n swɛi. Ma ba sere bwese tuku ni nu ka bu sikerenɛn gari swɛi.

<sup>13</sup> Sanam mɛ Esekieli u Yinni Gusunɔn gari yi gerumɔ, yera Pelatia Benayan bii u kpuna u gu. Saa ye sɔɔra Esekieli u wuswaa tem girari u nɔɔgiru sua u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, kaa dewa Isireli be ba tie bu gbisuku?

*Yinni Gusunɔ u koo win tɔn  
be ba yarinɛ mɛnna*

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, <sup>15</sup> tɔnun bii, wee, be ba wɔa Yerusalemɔ ba Isireliba, wunɛn mɛro bisibu, ka be ba tie bwisi kɛmɔ ba mɔ, bu yɔro mi ba yoru dimɔ mi, ba n ka Yinni Gusunɔ tonde, domi be, be ba wɔa Yerusalemɔ mi, beya ba tem mɛ wɛ. <sup>16</sup> Adama a bu sɔɔwɔ a nɛɛ, baa mɛ na dera ba yarinɛ mi, ba wɔa tem tukumɔ, sɔɔ teeru ko na n ka bu wɔa nge mɛ na ra n wɔa sɔa yerɔ. <sup>17</sup> Kpa n bu mɛnna n yara bwese nin suunu sɔɔn di mi ba yarinɛ mi, n bu Isireliban tem wɛ. <sup>18</sup> Mɛya ba koo na kpa bu bɔu ni kpuro wuna ni ba ra raa sɔ mi, ni nɛ, Yinni Gusunɔ na n kɛ. <sup>19</sup> Kon bu gɔru teu wɛ kpa n bu bwisiku kpaanu wɛ. Kon ben gɔru ge ga raa bɔɔbu nge kperu mi wuna, kpa n bu gɔru kpɔɔ wɛ ge ga du. <sup>20</sup> Kpa bu ka nɛn gere mɛm nɔɔwa, bu nɛn woodaba swɛi. Ba ko n sɔawa nɛn tɔmbu, kpa na n maa sɔa Gusunɔ ben Yinni. <sup>21</sup> Adama be ba yɔrari

ba ben kɛru swɛi ba da ba bɔnu sɔamɔ ni nɛ, Yinni Gusunɔ na n kɛ mi, kon bu ben kookoosun are kɔsia. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Yinni Gusunɔn yikon girima*

*ya yara Yerusalemun di*

<sup>22</sup> Yen biruwa wɔllun kɔso be, ba kasi dɛria ba seewa ka ben uruu be sannu. Ma Yinni Gusunɔn yikon girima ya sɔɔsire ben wɔllɔ. <sup>23</sup> Ma win yikon girima ye, ya seewa wuu suunun di ya da ya wɔa guuru garun wɔllɔ, wuun sɔɔ yari yeru gia. <sup>24</sup> Ma Gusunɔn Hunde u Esekieli sua kɔsi te sɔɔ, u ka wurama Babiloniɔ mi Isireliba ba yoru dimɔ. Saa yera kɔsi te u waamɔ mi, ta kpa. <sup>25</sup> Ma u Isireli be ba yoru dimɔ mi, sɔɔwa kpuro ye Yinni Gusunɔ u dera u wa.

*Ba koo Isireliba yoru mwɛɛri*

## 12

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> tɔnun bii, wee a wɔa mɛm nɔɔ sariban suunu sɔɔ. Ba nɔni mɔ adama ba n kɛ bu ka yam wa. Ba swasu mɔ, adama ba n kɛ bu ka gari nɔ yɛn sɔ ba bɔ. <sup>3</sup> Yen sɔ, a sɔɔru koowo kpa a se a doona sɔɔ sɔɔ ben baawuren nɔni biru a da a n wɔa gam. Sɔɔkudo ba koo gia ma ba sɔa bwese mɛm nɔɔ sariba. <sup>4</sup> Yen biru Yinni Gusunɔ u nɛɛ, a wunɛn yɔnu mɛnɔ a yara wunɛn dirun di sɔɔ sɔɔ gbɔara. Kpa a yari wuu gen min di yoka ben baawuren nɔni biru nge wi ba yoru mwa. <sup>5</sup> Kpa a gana yaba ben nɔni biru a wunɛn yɔnu yara min di. <sup>6</sup> U maa nɛɛ, a yɔa ni sɔɔwo ben nɔni biru kpa a ka nu yari wɔkuru. Kpa a tii wɔke ka yasa a ku ka tem mɛ mɛɛri. Domi na kɛwa a n sɔa yɛreru Isireliban sɔ.

<sup>7</sup> Ma u kua ye Yinni Gusunɔ u nùn sɔɔwa. U yara sɔɔ sɔɔ gbɔara ka win sɔɔru nge wi ba yoru mwa. Yoka u da u gbɔraru yaba ka nɔma u win yɔa ni sua u yara wɔkuru tɔmbun nɔni biru. <sup>8</sup> Buru buru Yinni Gusunɔ u ka nùn gari kua u nɛɛ, <sup>9</sup> Isireliba, mɛm nɔɔ sari be, bɔ n nun bikia ba nɛɛ, mba a mɔ mi, <sup>10</sup> a bu wisio a nɛɛ, Isireliban sunɔ wi u wɔa Yerusalemɔ mi, wiya ye a mɔ ya ka yɔ, ka sere maa Isireliba kpuro be ba wɔa mi. <sup>11</sup> A sɔawa yɛreru te ta sɔɔsimɔ ma ba koo yoru da tem gam. Ya koo maa kooru. <sup>12</sup> Sunɔ wi u wɔa ben suunu sɔɔ u koo win yɔnu gura wɔkuru kpa u yari. Ba



koo gbāraru yabawa bu ka yari min di. Kpa u tii wōke u ku ka win tem wa. <sup>13</sup> Ne, Yinni Gusunɔ kon nùn yina beria kpa u wəri ye sɔɔ. Kon ka nùn da Babilonin temɔ. Adama u ñ tem me wasi. Miya u koo gbi. <sup>14</sup> Win sina asakpɔbu ka win kōsobu ka win tabu kowobu be kpurowa kon yarinasia kpa n de bu bu takobi sɔkiri. <sup>15</sup> Saa ye sɔra ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ, nà n bu yarinasia bwese tukunun suunu sɔɔ. <sup>16</sup> Adama kon de gabu bu kisira tabun di ka gɔɔrun di ka bararun di kpa bu wa bu ka gere kōsa ye ba ne, Yinni Gusunɔ kua. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

<sup>17</sup> Yinni Gusunɔ u maa nee, <sup>18</sup> tɔnun bii, ka nandaba kaa wunen pɛɛ di kpa a n diirimɔ a n ka nim nɔrumɔ. <sup>19</sup> Kpa a Isireliba sɔ a nee, ameniwa ne, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nee, be, Yerusalemugibu ba koo ben dīanu diwa ka berum kpa bu nim nɔ ka nuku sankiranu. Domi ben tem mu kua bansu. Gãa ni nu wãa mi kpuro, nu koo kam kowa ben tɔn dam dɔrebun sɔ. <sup>20</sup> Wuu si su tambu dabi su koo kowa bansu, kpa tem me kpuro mu kam ko. Saa ye sɔra Isireliba ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

### *Yinni Gusunɔn gari*

#### *yi koo koorɔ*

<sup>21</sup> Yinni Gusunɔ u maa Esekieli sɔɔwa u nee, <sup>22</sup> mban sɔna Isireliba ba ra n mɔndu mɔ ba n mɔ, wee tɔra denyamɔ, adama kãsi nin gara kun kooramɔ. <sup>23</sup> Yen sɔ, a bu sɔɔwɔ a nee, ne, Yinni Gusunɔ kon de mɔn te, tu kpe. Ba ñ maa tu gerumɔ Isireliɔ. Adama a bu sɔɔwɔ a nee, tɔra turuku mɔ. Kãsi nin baatere ta koo koorawa. <sup>24</sup> Domi nin garu sari te ta koo kam ko. Nen gari gee maa sari yi ba gerua bu ka bu nɔni wōke Isireliɔ. <sup>25</sup> Ne, Yinni Gusunɔ, ye na gerua kon ye ko. Ya koo koorawa ya ñ tɛemɔ. Be, mem nɔɔ sariba, ka gem ben nɔni bira kon de gari yi, yi koorɔ.

<sup>26</sup> Yinni Gusunɔ u maa nee, <sup>27</sup> tɔnun bii, wee Isireliba ba nee, kãsi ni a wa mi, nu ñ kooramɔ tɛ. Nu koo koorawa sere saa gaa. Yen sɔ, a bu sɔɔwɔ a nee, <sup>28</sup> ne, Yinni Gusunɔ na nee, gari yi na gerua kpuro yi koo koorawa tɛ, ya ñ tɛemɔ.

### *Sɔmɔ weesugibu*

## 13

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u maa nee, <sup>2</sup> tɔnun bii, a tɔn be gerusio be ba tii kua nen sɔmɔbu. A de bu swaa daki ye kon bu sɔ. <sup>3</sup> Wee ye ne, Yinni Gusunɔ na bu sɔmɔ. Na nee, kōsa koo bu deema be, be ba sãa gari bakasu. Domi ben tiin bwisikuna ba swi ba ka gari gerumɔ, ba ñ gãanu ganu waamɔ. <sup>4</sup> Bee Isireliba been sɔmɔbu ba sãawa nge gbeeku bɔnu ni nu bɔsu bansɔ. <sup>5</sup> Wee ba ñ dere bu gbāraru kuunu kɔre. Ba ñ maa gbāraru banɛ tu ka bu ganɛ ne, Gusunɔn mɔrun saa sɔɔ. <sup>6</sup> Wee ba kãsi weesuginu saarimɔ, ma ba gari gerumɔ yi yi ñ sãa gem. Ba mɔ, wee ne, Yinni Gusunɔwa na bu ye kpuro wɛ. Adama na ñ bu gɔre. Ma ba tamaa kon ben garin dam sirewa. <sup>7</sup> Adama na nen sɔmɔ be sɔmɔ ma ben kãsinu nu sãawa ni ben tii ba seka. Ben gari yi maa sãawa weesu. Ba tamaa nen gariya ba tambu sɔmɔ. N deema na ñ mam ka bu gari koore. <sup>8</sup> Yen sɔ tɛ, kon bu wɔrima domi ba kãsinu seka ma ba weesu kparamɔ. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerumɔ.

<sup>9</sup> Kon bu nen dam sɔɔsi be, be ba weesu kparamɔ mi. Ba ñ ayeru wasi nen tɔmbun suunu sɔɔ. Ba koo ben yisa go mi nen tɔmbun yisa yorua. Ba ñ maa wurɔ ben temɔ. Nge meya ba koo ka gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

<sup>10</sup> Wee ba nen tambu nɔni wɔkumɔ ba mɔ, bɔri yenda wãa. Adama bɔri yendu garu sari. Nen tamba gani seeyamɔ. Ma sɔmɔ be, ba ye soo tɛnimɔ. <sup>11</sup> Adama a be ba soo tɛnimɔ mi sɔɔwɔ a nee, gana ye, ya koo wɔruma. Guru baka ya koo ne ka kpenu sannu kpa woo bɔkɔ gu se. <sup>12</sup> Gana ye, yà n wɔruma saa yera tamba koo bikia bu nee, mba soo yen arufaani ye ba tɛni mi. <sup>13</sup> Yen sɔ, wee ye ne, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nee, kon de nen mɔru yu woo bɔkɔ seeya, kpa guru baka yu ne. Kpa guru kpenu nu ne ka dam nu gãanu kpuro go. <sup>14</sup> Kon gana ye sura yu wɔruma temɔ, kpa yen kpeekpeeku gu sɔɔsira. Ya koo bee wəri kpa i ghisuku. Saa yera ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ. <sup>15</sup> Ne, Yinni Gusunɔ kon nen mɔru yɔsuwa mam gana yen sɔ ka be ba ye soo doken sɔ. Saa ye sɔɔ, ba koo gere bu nee, gana ye, ya wɔruma. Be ba raa ye soo doke, ben goo kun maa wãa! <sup>16</sup> Sɔmɔ weesugii be, ba kpa be, be ba raa

gari gerumə Yerusalemun sɔ̄, be, be ba ra n waamə kāsiru sɔ̄ ma bəri yenda wāa, adama bəri yendu garu sari. Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

### *Səmə tən kurə weesugibu*

17 Yinni Gusunə u maa nee, tənun bii, a Isireliban tən kurə be ba tii kua nen səməbu sɔ̄wə a nee, 18 bōruroba ba sāa. Domi ba kīasu gbinumə təmbun nəm wīnu sɔ̄ nge bəki ma ba təmbu kpuro yasi səkemə wirə bukurobu ka bibə kpa bu wa ba n ka tən be taare. Ba kīwa bu nen təmbun wāaru kpeesia kpa na n begiru berua. 19 Wee ba n man beere wēmə nen təmbun wuswaa dīa nəm wənnun sɔ̄. Ma ba təmbu goomə be n n weene bu go. Ma ba gabu deri be n weene bu go. Meya ba ra nen təmbu weesu kue kpa ba n ben wee si swaa daki. 20 Yen sōna ne, Yinni Gusunə na nee, kon bu wəri ben kīa sin sɔ̄, si ba ka təmbun wāaru mweerimə mi. Kon bu si mwaariwa n gēeku kpa n be ba raa mwa yakia. 21 Kon ben yasi yi gēeku kpa n nen təmbu yakia ben noman di. Ba n maa kpē ba n bu mə. Ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunə. 22 Ben weesun sɔ̄, ba gemgibu nukuru sankā, be, be na n daa kī n kōsa kua. Ba yina bu tən kōsobu kirə ko bu ka ben kom kōsum deri kpa bu ben wāaru yakia. 23 Yen sɔ̄, ba n maa kāsīnu ka gari weesugii mɔ̄. Kon nen təmbu yakia ben noman di. Nge meya ba koo ka gia ma nena na sāa Yinni Gusunə.

### *Gusunə u būu sāaru yina*

## 14

1 Sɔ̄ teeru Isireliban guro gurobu gabu ba na ba Esekieli deema u ka bu bikiaru kua Gusunən mi. 2 Yera Yinni Gusunə u nee, 3 tənun bii, tən be, ba būu sāməwa ben gōruə, ma ba tii nu wē, ma nu dera ba wāa durum sɔ̄. Yera ba tamaa kon ben bikiaru wura? 4 A bu sɔ̄wə a nee, ameniwa ne, Yinni Gusunə na gerua. Na nee, Isireli goo ù n tii wē būu sāaru sɔ̄, ma ta dera u toramə, ma u na nen səmə goon mi u ka nùn bikiaru kua ne, Yinni Gusunən mi, nen tiiwa kon yēro wisi nge mēn nəw win būnu dabiru ne. 5 Nen wisi biya bu koo de Isireliba bu bwisiku ben gōruə be, be ba man yina ben būu sāarun sɔ̄. 6 Yen sɔ̄, a bu sɔ̄wə a nee, nena na nee, bu gōru gəsio kpa bu ben būnu

deri ka maa kom kōsum me ba mɔ̄, me mu n ne, Yinni Gusunə wēremə.

7 Isireliban goo n kun me sɔ̄ goo ben suunu sɔ̄ ù n man deri u būnu sāmə ma ta dera u toramə ma u na nen səmən mi u ka bikiaru ko nen mi, ne, Yinni Gusunən tiiwa kon nùn wisi. 8 Kon yēro wəriwa n seeyasia kpa u n sāa seeda ye ba ko n da ka məndu ko. Kon nùn wunawa nen təmbun suunu sɔ̄n di, kpa i gia ma nena na sāa Yinni Gusunə.

9 Nen səmə goo ù n wura durə wi, u nùn nən wōkua, ma u nùn bikiaru kua, ne, Yinni Gusunəwa na dera u kua me. Nen tiiwa kon səmə wi wuna nen təmbun suunu sɔ̄n di. 10 Səmə wi ka durə wi u bikiaru na mi, be kpurowa ba ko n sāa torobu. Ba koo maa ben tora nin are səbe. 11 Nge meya be Isireliba ba n maa tondamə nen swaan di. Ba n maa ben tii disi dokemə ka ben tora dabi ni. Ba ko n sāawa nen təmbu kpa na n sāa ben Yinni. Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

### *Gāanu sari ni nu koo Gusunən siribu yōrasia*

12 Yinni Gusunə u maa gerua u nee, 13 tənun bii, su tē nee, tem gam təmbu ba man mem nəəbu sariru kua. Ma na bu nen dam sɔ̄si na ben dīanu kam koosia na bu gōru kpē ba gbisukumə be ka ben yaa sabenə kpuro, 14 baa təmbu ita beni Nəwe ka Danieli ka Yoobu bə n wāa mi, ba n kpē bu tem men təmbu kpuro faaba ko ben gem sɔ̄. Ben tii tənawa ben gem mu koo de bu faaba wa. Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

15 N kun me nà n dera gbeeku yee yi tem me wəri yi bu go kpuro kpa tem me, mu ko bansu sere goo kun maa sarə mi, gbeeku yee yin sɔ̄, 16 sere ka nen wāaru, baa təmbu ita be, bə n wāa tem me sɔ̄, tem megibu ba n kpē bu faaba wa. Təmbu ita be tənawa ba koo faaba wa, baa ben tiin bibu ba n kpē bu faaba wa. Ma tem me, mu koo kowa bansu.

17 N kun me nà n dera ba tən be tabu wərima, ma ba bu kam koosia sere ka ben yaa sabenə, 18 baa təmbu ita be, bə n wāa mi, be tənawa ba koo faaba wa. Sere ka ne, Yinni Gusunən wāaru, ba n kpē bu mam ben tiin bibu faaba ko.

19 N kun me nà n dera barara dua tem me sɔ̄, ma ba gbisuka be ka ben yaa sabenə, 20 baa Nəwe ka Danieli ka Yoobu bə n wāa tem me sɔ̄, tem men təmbu ba n kpē bu faaba wa ben sɔ̄. Be ita ye tənawa ba koo

faaba wa ben gem s̄. Baa mam ben tiin bibu ba ñ kp̄e bu faaba ko ben gem s̄.

<sup>21</sup> Yen biruwa Yinni Gusun̄o u n̄e, wee na Yerusalemu wahala baka n̄e yeni kp̄e n ka yen t̄ambu ka ben yaa sabenu go. Yera tabu ka ḡōru ka gbeeku ȳe ḡobi ka baranu. <sup>22</sup> Adama gabu ba koo tiara kpa bu bu yara wuun di, kpa bu b̄e deema kpiki yeru mi. Saa ye s̄o, ñ n ben daa ka ben kookoosu wa, biti kun maa b̄e m̄ k̄sa ye na Yerusalemu kuan s̄. <sup>23</sup> Ya koo b̄e n̄ nukuru yemiasia ñ n ben daa ka ben kookoosu wa. Saa ye s̄o, ñ ko ñ gia ma ñ ñ kam s̄o na bu wahala yeba kp̄e. Ne, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

### *Resem d̄aa te ba d̄o doke*

## 15

<sup>1</sup> Yinni Gusun̄o u n̄e, <sup>2</sup> t̄onun bii, res̄em d̄aa ya d̄aa ye ya tie b̄e kere? Yen d̄aa k̄asa ya d̄aa k̄asi yi yi tie kere? <sup>3</sup> Ba koo kp̄i bu ye dendi bu ka s̄amburu garu ko? Ba koo kp̄i bu ka ye gabatia ko? <sup>4</sup> Geema ya w̄awa bu ka ye d̄o s̄ore adama yen n̄osu yiru kpuro ka yen suunu s̄o ȳa ñ d̄o mwaara s̄ambu ter̄a ya koo maa kp̄i yu ko. <sup>5</sup> Sanam m̄e ya ñ d̄o mwaare ba ñ ka ye ḡānu kue. Kaa sere gere ye ya den d̄o mwaara, ya ñ maa garu koor̄o?

<sup>6</sup> Wee ye n̄e, Yinni Gusun̄o na gerum̄o. Nge m̄e d̄anu s̄o res̄em d̄aa ba ra d̄o doke, nge m̄eya kon maa Yerusalemugibu s̄e yasia. <sup>7</sup> Kon bu w̄rima. Ba tamaa ba yara d̄on di. Adama d̄o wi, u koo na u bu di, kpa bu gia ma n̄ena na s̄a Yinni Gusun̄o. <sup>8</sup> Kon de ben tem m̄e, mu ko bansu, domi ba man m̄em n̄obu sariru koosi. Ne, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

### *Yerusalemu ya raa s̄awa*

### *nge bii wi ba k̄*

## 16

<sup>1-2</sup> Yinni Gusun̄o u Yerusalemu yen k̄sa s̄osi saa Esekielin n̄on di, u n̄e, <sup>3</sup> Yerusalemu, ba nun marawa Kananin tem̄o. Wunen tundo u s̄awa Am̄reban bweseru. Ma wunen m̄ero u s̄a Hetiban bweseru. <sup>4</sup> D̄oma te ba nun mara ba ñ nun bwia bure. Ba ñ maa nun wobura a ka d̄era. Ba ñ nun s̄ire ka b̄oru. Ba ñ maa nun bekuru t̄ekusi. <sup>5</sup> Goo kun wunen w̄nw̄ndu kue u sere nun ḡa nin gaa kua. Adama ba nun

k̄owa yakas̄o d̄oma te ba nun mara, domi ba nun tusa. <sup>6</sup> Saa ye n̄e, Yinni Gusun̄o na sar̄o wunen b̄okuo, na wa a w̄ri m̄o wunen maru ȳanu s̄o. Ma na gerua na n̄e, bu de a ñ w̄a baa m̄e a yem wobura. <sup>7</sup> Ma na dera a kp̄e a nge d̄a yakas̄o. A kp̄e a kua kur̄o bur̄o. Wunen bw̄asu su ye. Ma wunen seri yi kp̄e. Adama terera a s̄im̄o mam mam. <sup>8</sup> Ma na sara wunen b̄okuo na nun m̄era ma na wa saa ya tura su ka k̄iru ko. Ma na n̄en yaberun soo sua na ka wunen tereru wukiri. Ma na ka nun arukawani b̄okua ka b̄ri na n̄e, a kua neḡii. Ne, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

<sup>9</sup> Ma na nun wobura ka nim, na yem m̄e a mwaare wuna, ma na nun gum sawa. <sup>10</sup> Ma na nun yabe te ba s̄oma kua dokea ka bara ni ba kua ka ḡona ba buraru koosi, ka s̄ekatia ye ba kua ka w̄e damgii, ka sere yabe geeru. <sup>11</sup> Ma na nun bura ȳanu dokea ka sumi n̄om̄o ka saba w̄ir̄o. <sup>12</sup> Ma na taabu doke wunen w̄er̄o ka swaa tonkunu ka sere yasi b̄e reḡia wunen wir̄o. <sup>13</sup> Nge m̄eya na nun buraru kua ka wura ka sii geesu ka sere beku geeru te ba kua ka w̄e damgii ka yabe te ba s̄oma dokea. D̄ia ni a ra maa di, nu s̄awa som gem ka tim ka olifin gum. Ma a buram sosim̄o a d̄o nge sina kur̄o. <sup>14</sup> Ma a ȳisuru yara bwesenun suunu s̄o wunen buram s̄. Wunen buram m̄e, mu yibawa n̄en bura ȳa ni na nun kuan s̄. Ne, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.

### *Yerusalemu*

### *ya tii kur̄o tanaru kp̄e*

<sup>15</sup> Yinni Gusun̄o u maa n̄e, Yerusalemu, a wunen naan̄e doke wunen buram s̄o. Ma a tii kua nge kur̄o tan̄o ȳisi te a yaran s̄. T̄onu baawure wi u sar̄o mi kpuro, a ra n̄un tii w̄ewa. <sup>16</sup> Ma a wunen ȳa n̄niginu sua a ka da a wunen gungunu mi a ra b̄ūnu s̄a buraru kua. Miya a tii w̄e. Ye a kua mi, goo kun yen bweseru waare. M̄eya yen bwesera kun maa kooram̄o. <sup>17</sup> Ma a wunen bura ȳa ni ba kua ka wura ka sii geesu sua a ka b̄ū t̄on dur̄bu seka ma a nu sakararu koosi. <sup>18</sup> Ma a wunen ȳa ni ba s̄oma doke sua a b̄ū ni wukiri. Ma a maa n̄en gum ka n̄en turare sua a nu w̄e. <sup>19</sup> Ma a maa d̄ia ni na ra ka nun diisie sua a ka b̄ū ni ȳakuru kua nge m̄e ba ra man ȳaku nubu durorugiru kue. D̄ia niya som ka gum ka tim. Yeniwa ya



koora. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.  
<sup>20</sup> Adama sakara te, ta ñ nun tura. Ma a wunen bii be a man marua mwɛɛra a ka bũu ni yākuru kua. <sup>21</sup> Wee a nen bibu sakira a ka bũnu yāku dɔɔ mwaararugiru kua. <sup>22</sup> Yen kom kɔsum me sɔɔ, a ñ maa wunen wɔndiaru yaaye ka sanam me a wāa tereru wunen maru yem sɔɔ.

<sup>23</sup> Ne, Yinni Gusunɔ na gerumɔ ma a kua bɔrura kɔsa ye a kuan sɔ. <sup>24</sup> Wee a tii sakara kunu gira ka maa bũu turanu baama kpuro. <sup>25</sup> Wee swaa keɛnanu baama a bũu turanu kua, ma a kom kɔsum kua a tii tumbu kpuro wɛ. Be ba gesi sarɔ mi kpuro, ba ra ka nun dendiwa. Ma a wunen sakararu kpɛasia. <sup>26</sup> A ka wunen berusebu Egibitigibu be ba wasin dam mɔ mi, sakararu kua. Ma a wunen sakararu kpɛasia a ka nen mɔru seeya. <sup>27</sup> Yera na nun nen dam sɔɔsi na nun nɔma demie. Ma na nun doke nen yiberɛban nɔmu sɔɔ. Yiberɛ bera, Filisitiba be ba biti soora wunen daa kɔsan sɔ. <sup>28</sup> Yen biru ma a da a ka Asirigibu sakararu kua, domi a ñ deba. A da a tii bu wɛ. Adama ka me, a ñ deba. <sup>29</sup> Ma a da a ka Kananiba sakararu kua ka Babilonigibu. Ka me, a ñ deba. <sup>30</sup> Anna a dam sariru wa mi. A tii kuawa nge sakara kowobun yinni. <sup>31</sup> Domi a sakara kunu gira swaa keɛnanɔ ma a bũu turanu kua baama kpuro, a ku ra mam maa kurɔ tanɔ gobi mwe. <sup>32</sup> A sɔawa nge kurɔ tanɔ sakara kowo wi u durɔ tukobu mwaamɔ win durɔn ayerɔ. <sup>33</sup> Kurɔ tanɔ baawurewa ba ra gāanu kɛ. Adama wune, a durɔ tanɔbu gāanu wɛemɔ kpa a ka bu gawama beri berika kpuron di. <sup>34</sup> Ye kurɔ tanɔbu ba ku ra ko yera a kua sakararu sɔɔ, domi ye kaa ka durɔ tanɔbu kɛnu mwaari, wunen tiywa a ra bu wɛ.

<sup>35</sup> Tɛ, ne, Yinni Gusunɔ na neɛ, Yerusalem, a man swaa dakio wune wi a sɔa nge kurɔ tanɔ. <sup>36</sup> Wee a dera ba wunen dukia yarinasia baama, ma ba wunen tereru wa sanam me a sakararu mɔ ka bũnu ni a kɪ, ni nu kun mam waabu wā. Ma a wunen bibun yem yari a ka bũu ni yākuru kua. <sup>37</sup> Yen sɔna kon wunen kɪnasi be menna ka sere maa be a tusa. Be kpurowa kon mennama baama kpuron di, kpa n nun yɔsu tereru ben wuswaaɔ. <sup>38</sup> Kon nun seeyasiawa nge me ba ra tɔn gowobu ka kurɔ tanɔbu seeyasie. Yem mu koo nun

wukiri nen mɔru ka nen nisinun saabu. <sup>39</sup> Kon nun beri wunen kɪnasi ben nɔmaa, Ba koo wunen kunu ka wunen gunguu ni kɔsuku. Ba koo wunen bura yāa ni a doke potiri kpa bu nun yɔsu tereru. <sup>40</sup> Saa ye sɔɔ, kon tumbu seeya bu nun seesi bu kpenu kasuku kpa bu nun takobiba sɔkiri. <sup>41</sup> Ba koo wunen dia dɔɔ meniki kpa bu nun seeyasia kurɔ dabinun wuswaaɔ kpa n de wunen sakararu tu kpe. A ñ maa ben goo gāanu wɛemɔ. <sup>42</sup> Nen mɔru koo sure. Na ñ maa ka nun nisinu mɔ. Meya na ñ maa ka nun mɔru mɔ. <sup>43</sup> Ka me, yèn sɔ a ñ yaaye nge me na nun nɔɔri wunen birun di, ma a nen mɔru seeya ka wunen kookoosu, yen sɔ, kon de a yen are wa. Domi a sekuru sari kom kua ma a bũnu sɔwa.

### *Yerusalemuwa ya daa kɔsa bo*

<sup>44</sup> Wee be ba ra mɔn teni ko bu neɛ, nge me mero u sɔa, nge meya win bii wɔndia u ra n sɔa, ba koo neɛ, wuna ta ka yā. <sup>45</sup> A sɔawa wunen meron bii wi u durɔ ka bibu yina. A sɔawa nge wunen maabu be ba durɔ ka bibu yina. Bɛen mero u sɔawa Heti. Ma bɛen tundo u sɔa Amɔregii. <sup>46</sup> Wunen mɔɔ wi u wāa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, wiya Samari ka yen bii wɔndiaba. Wunen wɔnɔ wi u maa wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia wiya Sodomu ka yen bibu. <sup>47</sup> N ñ mɔ ben yira a swi tɔna. Ye a kua ya kpā. Wee a sankira a bu kere wunen swɛɛ kpuro sɔɔ. <sup>48</sup> Sere ka nen wāaru Sodomu ye ya sɔa wunen wɔnɔ ya ñ kue nge me a kua wune ka wunen bibu. <sup>49</sup> Tora ni ya kua wee. Ya tii sue ma ya wāa doo nɔɔru ka bɔri yendu sɔɔ. Ya ku ra wɔnwɔndobu ka sɔarobu somi. <sup>50</sup> Wunen mero bisi be, ba tɔnu bie ba kɔsa kua nen nɔni sɔɔ. Ye na wa me, yera na bu gira. <sup>51</sup> Wunen mɔɔ Samari kun mam wunen torarun saka kue. Wunen kɔsa ya wigia dabinu kera. Ma wunen kom kɔsum mu dera ba nun sanɔ kera. <sup>52</sup> Wune wi a ra raa bu taare wɛ wee a sekuru wa. Domi wunen kom kɔsum mu begim kera. Bā n wunen daa ye mɛera ba ra deemewa be, ba mam dɛere. Tɛ a kua sekurugii yèn sɔ bā n wunen daa mɛera ba ra wa ba sanɔ sɔa.

### *Sodomu ka Samari*

#### *ya koo wurama nge yellu*

<sup>53</sup> Yinni Gusunɔ u Yerusalemu sɔawa u neɛ, kon Sodomu ka Samari ka ben bii wɔndiaba seeya ka sere maa wune



Yerusalemugibu. <sup>54</sup> Wunen mɔɔ Samari ye, ka wunen wɔnɔ Sodomu ben nukura koo yemia yɛn sɔ wunen tii a sekuru wa. <sup>55</sup> Ba koo wurama nge yellu be, ka ben bibu. Mɛya maa wunen tii kaa wurama nge yellu wunɛ ka wunen bibu sannu. <sup>56</sup> Sanam mɛ a tii sue, a ra ka Sodomu gari kowa ka tii suabu wunen kɔsa yu sere sɔsira batuma sɔɔ. <sup>57</sup> Tɛ, wuna Edɔmuba ka Filisitiba ba koo yɛɛ. Wee ba nun gema yam kpuro. <sup>58</sup> Ma a wunen sekuru sariru ka daa kɔsan are sɔɔwa. Nɛ Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>59</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, wee a man gema. A n̄ nɛn arukawani yibie. Yen sɔ, kon nun kɔsie ye a man kua. <sup>60</sup> Adama ka mɛ, na n̄ nɛn arukawani ye duarimɔ ye na ka nun bɔkua wunen wɔndiarun di. Kon maa ka nun arukawani bɔke ya n waa sere ka baadommaɔ. <sup>61</sup> Kaa bwisiku ye a kua kpa sekuru tu nun mwa n̄ n̄ nun wunen maabu ka wɔnɔbu n̄mu bɛria bu nun wiru kp̄iya nge wunen bibu. Adama na n̄ ye m̄ arukawani ye na ka nun bɔkuan sɔ. <sup>62</sup> Kon kpa ka nun nɛn arukawani bɔke kpa a gia ma nɛna na s̄a Yinni Gusunɔ. <sup>63</sup> Kpa a yaaya ye a kua gasɔ, kpa sekuru tu nun mwa sere a kpana a gari gere. Adama nɛ kon nun wunen toranu kpuro suuru kua. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

### *Gunɔ bakeru ka resɛm*

## 17

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, <sup>2</sup> tɔnun bii, a Isireliba m̄ndu kuo. <sup>3</sup> A nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, gunɔ bakeru gara waa ta kasa d̄u ma ta san bakasu m̄ si su n̄ni bwese bweseka m̄. Ma ta yɔɔwa ta da sere Libanin guurun wii kpiirɔ. Ma ta da ta d̄a ye ba m̄ sedurun wii kpiiru w̄a. <sup>4</sup> Ma ta d̄a ten k̄asa ye ya gunum bo w̄a ta ka da ta yi tem mi ba ra tenkuru ko, wuu gɛ sɔɔ tenkuba ba w̄a. <sup>5</sup> Ma ta d̄a kpii p̄tura gaa sua ta da ta gira nge d̄a ye ya ra n̄ w̄a nim b̄kuɔ mi tem gem mu w̄a, mi nim mu yiba. <sup>6</sup> Kpii p̄tura ye, ya seewa ya kp̄ɛa nge resɛm koru te ta yasia adama ta n̄ gunu. Ma ten k̄asi yi m̄ɛra gunɔ bake ten bera gia. Ma ten gbini yi dua tem m̄n sɔɔwɔ. Ma d̄a ye, ya ḡsia resɛm, ya kpara ya k̄asi kua. <sup>7</sup> Yen biruwa gunɔ bakeru gara na ta kasa d̄u. Ten sansu taasine. Ma resɛm koo te,

ta ten gbini ka ten k̄asi ḡsie gunɔ bake ten mi gia, domi ta tamaa ta koo nim wa mi gia. <sup>8</sup> N deema ta raa girewa tem gem sɔɔ mi nim yiba kpa tu k̄asi geenu ko tu bii geenu ma kpa ta n̄ s̄a resɛm gea.

<sup>9</sup> Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na bikia. Na nɛɛ, resɛm yen bweseru ya koo kp̄i yu kuura? Gunɔ bake gbiikii te, ta koo wura tu ye deri ta kun yen gbini wukura? Ta koo wura ta kun yen marum go, kpa ten kpara kp̄em mɛ, mu gbera? N n̄ m̄n na, n̄ n̄ maa tilasi t̄n dabinu bu na bu ka ye wuka. <sup>10</sup> Wee ta duura, adama ta koo kuura? S̄ɔ yari yerun woo ḡn tu baba, ta n̄ koo gbera? Geema ta koo gbera mi ta duura.

### *M̄n ten tubusianu*

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, <sup>12</sup> a Yudan m̄m n̄ɔ sari be bikio a nɛɛ, ba m̄n ten tubusianu yɛ? A bu s̄ɔwɔ a nɛɛ, wee Babilonin sina boko u da Yerusalemɔ. U ben sina boko mwa ka win sina asakp̄abu ma u ka bu da Babiloniɔ. <sup>13</sup> Ma u turo ḡsa wi u s̄a nge kpii p̄tura sina bibu sɔɔ, u ka n̄n arukawani b̄kua. U n̄n b̄rusia. Ma Babilonin sina boko wi, u ben bukurobu gura u ka da win temɔ. <sup>14</sup> Kpa Yudaban tem mu biru wura, mu ku maa kuura. Kpa bu win arukawani ye m̄m n̄ɔwa. <sup>15</sup> Adama be Yudaba ba Babilonin sina boko wi seesi ba s̄m̄bu ḡra Egibitiɔ bu ka dumi kasuma ka sere maa t̄n dabinu. Wi u yen bweseru kua, u koo kisira? Domi u arukawani kusia.

<sup>16</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, sere ka nɛn w̄aru, sina boko wi, u koo gbiwa sunɔ wi u n̄n bandu w̄n temɔ. Domi u n̄ win n̄ɔ mw̄ɛru yibie. Babiloni miya u koo gbi. <sup>17</sup> Baa Egibitin sunɔ ù n̄ tabu kowo dabiru m̄ be ba dam m̄, u n̄ kp̄ɛ u bu somi bu ka tii yina sanam mɛ Babilonin sina boko u koo na u w̄rusu gbe u tabu s̄a kp̄i u ka t̄n dabinu go. <sup>18</sup> Domi durɔ wi, u maa win n̄ɔ mw̄ɛru atafiiru kua, ma u arukawani kusia yɛ sɔɔ u raa win n̄ɔ mw̄ɛru doke. Yen sɔ, u n̄ kisiramɔ.

<sup>19</sup> Yen s̄n̄a nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, sere ka nɛn w̄aru, nɛn arukawaniwa Isireliban sina boko u atafiiru kua u kusia. Yen sɔ, u koo yen are wa. <sup>20</sup> Kon n̄n yina b̄ria kpa u w̄ari ye sɔɔ. Kon ka n̄n da Babiloniɔ. Miya kon n̄n siri win naanɛ sari te u kuan s̄. <sup>21</sup> Win tabu kowo be ba koo duki su, kon bu naa sw̄iwa n̄ go ka takobi. Be ba tiara kpa

bu yarina nge woo. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nɛna na yeni gerua.

*Yinni Gusunɔn nɔɔ mwɛɛru*

<sup>22</sup> Ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, nɛn tiywa kon dāa kāasa kpɛma mɛɛri sɛduru yen wii kpiirɔ kpa n ye bura, kpa n da n ye gira guuru garun wɔllɔ te ta gunu. <sup>23</sup> Kon ye girawa guuru garun wɔllɔ te ta gunum bo Isireliɔ. Ten kāasi yi koo kuurawa kpa tu binu ma ta n sāa dāa te ta waabu wā. Gunɔ bwese bweseka ya koo sokuru ko ten kāasi sɔɔ. Kpa su n kukua ten saarɔ. <sup>24</sup> Saa yera dānu kpuro nu koo gia ma nɛna na sāa Yinni Gusunɔ. Nɛna na ra dāa ni nu gunu kawɛ, kpa n ni nu piiburu bo gunum sosi. Mɛya na ra ni nu wuru bekusu sāa gberasie, kpa n ni nu gberɛ bɔrɔm dokea. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. Mɛya ya koo maa koorɔ.

*Gusunɔ u ra baawure siriwa  
nge mɛ win daa ya nɛ*

**18**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, <sup>2</sup> Esekieli, mban sɔna Isireliba ba ra mɔn teni ko bu nɛɛ, baababa ba resɛm birenu di, ma ben bibun nɔsu yaaya.

<sup>3</sup> Adama nɛ, Yinni Gusunɔ, na bɛɛ sɔɔmɔ ma sere ka nɛn wāaru, i n̄ maa mɔn teni gerumɔ Isireliɔ. <sup>4</sup> Geema, nɛna na baawuren wāaru nɛni, baaba ka bii. Yen sɔ, wi u tora wiya u koo gbi.

<sup>5</sup> Su tɛ nɛɛ, goo u wāa u gea mɔ, win daa ya wā. <sup>6</sup> U ku ra de gungunɔ u b̄u s̄a. U ku ra maa b̄u yākunu di. U ku ra ka goon kurɔ mɛnnɛ. Mɛya u ku ra maa ka tɔn kurɔ mɛnnɛ sanam mɛ u yasa mɔ. <sup>7</sup> U ku ra goo gbɛni. U ku ra maa goo sɔmburu koosie kam. U ra wi u win dibu nɛni win tɔruba wesie. U ra wi gɔɔra mɔ dīanu wɛ. Kpa u wi u tereru s̄imɔ yānu wɛ. <sup>8</sup> U ku ra tɔnu gobi bɔkure u nim doke. U ku ra n maa wāa weesun swaa sɔɔ. U ra siriwa dee dee, u baawure n̄n win gem wɛ. <sup>9</sup> U ra nɛn woodaba mɛm nɔɔwɛ mam mam. Tɔnu win bwesera nɛ, Yinni Gusunɔ na ra soku gemgii. Win wāara ta koo daka da.

<sup>10</sup> Su maa tɛ nɛɛ, durɔ wi, u bii mɔ wi u ra tɔmbu wɔri u go, u ben yānu gura, n̄ kun mɛ u ra daa kɔsa gaa ko. <sup>11</sup> N deema win baaba

ku ra yen bweseru ko. Bii wi, u ra b̄u yākuru de gungunɔ. U ra ka gabun kurɔbu mɛnnɛ. <sup>12</sup> U ra bwɛɛbwɛɛ sɔmburu koosie kam. U ra tɔmbu gbɛni. U ku ra be u tɔruba mwaari ye wesie. U ra b̄unu s̄a, kpa u n kom bɛrɛtɛkɛ mɔ. <sup>13</sup> U ra tɔmbu gobi bɔkure u nim doke. N weenɛ tɔnu win bweseru u n wāa? Aawo, u koo gbiwa. Domi u daa kɔsa kua. Win yem mu koo wɔriwa win tii sɔɔ.

<sup>14</sup> Su tɛ nɛɛ, bii wi, u seewa u mara. Ma win bii u seewa u win tondon toranu kpuro wa. Adama u n̄ win tondon yira ye sw̄i. <sup>15</sup> U ku ra b̄u yākunu de gungunɔ. U ku ra b̄unu s̄a ni Isireliba ba s̄amɔ. U ku ra ka goon kurɔ mɛnnɛ. <sup>16</sup> U ku ra goo sɔmburu koosie kam. U ku ra be ba win dibu nɛni tɔruba mwaari. U ku ra gbɛni. U ra wi gɔɔra mɔ dīanu wɛ. Kpa u wi u tereru s̄imɔ yānu wɛ. <sup>17</sup> U ku ra n wāa weesun swaa sɔɔ. U ku ra tɔnu gobi bɔkure u nim doke. U ra nɛn woodaba mɛm nɔɔwɛ. Bii wi, u n̄ gbimɔ win tondon toranun s̄. U ko n wāawa ka gem. <sup>18</sup> Adama tundo wiya u koo gbi win toranun s̄ domi u tɔmbu tɔya kua u gbɛna.

<sup>19</sup> I bikiamɔ i mɔ, mban sɔna bii kun win tondon durum are sɔɔmɔ. Geema, bii kun ye sɔɔmɔ yɛn s̄ u gea kua. Ma u s̄a dee dee nɛn yira sɔɔ, u nɛn woodaba mɛm nɔɔwa mam mam. Yen sɔna u ko n wāa. <sup>20</sup> Wi u tora, wiya u koo gbi. Bibu ba n̄ ben baababan toranun are sɔɔmɔ. Mɛya baababa ba n̄ maa ben bibun toranun are sɔɔmɔ. Kon gemgii n̄n win are wɛ yɛn s̄ u kom gem kua. Kpa n maa tɔn kɔso sɛyasia yɛn s̄ u kɔsa kua.

*Kɔsan kirɔ*

<sup>21</sup> Tɔn kɔso ù n win daa kɔsa deri, ma u gem sw̄i nge mɛ nɛn wooda ya gerua kpuro, u n̄ maa gbimɔ. <sup>22</sup> Kon win toranu kpuro duari, kpa n de u n wāa gea ye u mɔn s̄. <sup>23</sup> I tamaa nɛ, Yinni Gusunɔ na k̄i tɔn kɔso u gbi? Aawo. Ye na k̄i, yera u ḡru gɔsia kpa u n wāa. <sup>24</sup> Adama wi u gem deri, ma u daa kɔsa mɔ nge tɔn kɔso, i tamaa u ko n wāa? Aawo. Kon win yellun daa gea ye duariwa kpa n de u gbi win daa kɔsa ka win mɛm nɔɔ sarirun s̄. <sup>25</sup> Bɛɛ Isireliba, i mɔ, nɛn gere ye, ya n̄ s̄a dee dee. I swaa dakio i n̄. Nɛn gerewa ya n̄ s̄a dee dee? Nge bɛya i saka saramɔ. <sup>26</sup> Gemgii ù n gea deri, ma u kɔsa mɔ, u koo gbiwa kɔsa yen s̄. <sup>27</sup> Tɔn kɔso ù n maa win

daa kōsa deri, ma u daa gea m̀, u win wāaru wəraməwa. <sup>28</sup> U ko n wāa, domi u gia ma kōsa u raa m̀, ma u ye deri. N n mən na, u n̄ maa gbimə. <sup>29</sup> Bεε Isireliba i m̀, n̄n gere ya n̄ s̄aa dee dee. Adama n̄ n̄ mε, bεeya i saka saramə. <sup>30</sup> Yen s̄, kon baawure siriwa nge mε win daa ya s̄aa. N n mən na, i bεen daa kōsio i kōsa deri. I ku de bεen daa kōsa yu bεε kam koosia. <sup>31</sup> I bεen daa kōsa derio kpa i bεen gōrun bwisikunu gōsia. Mban s̄na i ko i tii go. <sup>32</sup> I yē ma nε, Yinni Gusunə, na n̄ goon gəə kī. N n mən na, i gōru gōsio kpa i wa i n wāa.

### *Ba Isireliban sinambu*

#### *gəə wuri kuammε*

## 19

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u nεε, a gəə swīiyə Isireliban sina bibun s̄, a nεε,  
<sup>2</sup> ben mero u s̄awa nge gbee sunə niu geu ge ba yē gbee sinansun suunu s̄ə.  
 Ga ra n gen binu kpunεwa ga n nu diisiamə.  
<sup>3</sup> Ma ga gen buu teu seeya ga kua kpembu.  
 Ga gu yaa mwaabu s̄əsi, ma ga tambu s̄sukum wəri.  
<sup>4</sup> Ye s̄aba gen gari nua, ma ba gu yina beria.  
 Yera ba gu mwa ka kəkəru ba ka da Egibitiə.  
<sup>5</sup> Ma gen mero ga mara gu wurama. Adama ga temanabu kpana, ga wa n̄ koorə.  
 Yen biruwa ga maa gen buu teu sua ga seeya ga dam kua, ga kua gbee sunə kpembu.  
<sup>6</sup> Ma ga wəri gbee sinansun wuuru s̄ə.  
 Ga yaa mwaabu mεεra.  
 Ma ga tambu s̄sukum wəri.  
<sup>7</sup> Ga tem min sina kpaaru wəri ga sura.  
 Ma mən wusu kua bansu.  
 Ma tambu ka ye ya wāa tem mε s̄ə kpuro ya berum soora gen kukiribun s̄.  
<sup>8</sup> Ma bwesenu nu menna nu ka gu tabu kua.  
 Bwese ni, nu nawa yam kpuron di.  
 Ba gu suura kua ga wəri.  
<sup>9</sup> Ma ba gen wēru yaba ba taabu doke

ba gu s̄əri diru garu s̄ə.

Yen biru ba ka gu da Babilonin sina bokon mi.

Ma ba gu kenusi

sere ba n̄ maa gen kukiribu n̄əmə Isireliban guunə.

<sup>10</sup> Yinni Gusunə u maa nεε, ben mero u s̄awa nge resem ye ba duura daa toran bəkuə.  
 Resem ye, ya ra ma.

Ya maa kāasi yiba nim mε ya waamən s̄.

<sup>11</sup> Ya kāasi damgii m̄ yi ba koo kpī bu ka sina dēki ko.

Ya waabu wā, yen gunum ka yen kāasi dabinun s̄.

<sup>12</sup> Adama ba ye wuka ka məru ba sura temə.

Woo ge ga wee s̄ə yari yerun di, ga yen marum gberasia.

Yen kāasi damgii yi, yi gbera yi d̄ə mwaara.

<sup>13</sup> Tē ya gire tem gbebum s̄ə mi gāanu ku ra kpi.

<sup>14</sup> Ma d̄ə u yara saa yen kāasin di u yen marum mwa.

Ya n̄ maa kāasa damgia m̄ ye ya koo ko sina dēka.

Womu geni ga s̄awa gəə wuri. Geya ba ko n da ko b̄a n̄ gəə wuri m̀.

### *Isireliba*

#### *ba Yinni Gusunə seesi*

## 20

<sup>1</sup> Sanam mε Isireliba ba wāa yoru s̄ə Babiloniə, yoo ten w̄ə n̄əba yirusen suru n̄əbusen s̄ə wəkuruse s̄əra ben guro gurobu gabu ba na Esekielin mi u ka bu bikiaru kua Yinni Gusunən mi. Ma ba na ba sina win wuswaaə. <sup>2</sup> Yera Yinni Gusunə u nεε, <sup>3</sup> t̄n̄un bii, a t̄n̄ beni s̄əwə a nεε, ameniwa nε, Yinni Gusunə na gerumə. Na nεε, n̄ n̄ Isireliba ba nawa bu ka n̄n kīru bikia? Sere ka n̄n wāaru na n̄ wuramə bu man gāanu bikia.

<sup>4</sup> Tē a s̄əru koowo a ka bu siri. A bu yaayasio kom k̄sum mε ben baababa ba man kua. <sup>5</sup> Ye nε, Yinni Gusunə na gerumə wee. Na nεε, sanam mε na be, Isireliba gōsa be, be ba s̄aa Yakəbun bweseru na bu n̄ə mwεeru kua ka b̄ri. Ma na bu tii s̄əsi Egibitiə, na bu s̄əwa na nεε, n̄na na ko n s̄aa ben Yinni. <sup>6</sup> Yen d̄əma tera na bu n̄ə mwεeru kua ka b̄ri na nεε, kon bu yara

Egibitin di. Kpa n ka bu da tem me na bu gosia sɔɔ mi tim ka bom mu yiba. Tem me, mu sɔɔwa me mu tem kpuro buram kere. <sup>7</sup> Na bu sɔɔwa na nee, baawure u win bũu ge u kɔde sɔa derio kpa u ku raa tii disi doke ka Egibitin bũu ni. Domi nena na sɔa Gusunɔ ben Yinni.

<sup>8</sup> Ka me, ba man seesi ba yina bu man swaa daki. Ben goo kun bũu ni deri, ni sɔɔ ben kɔde waa. Ba n Egibitin bũu ni deri. Ma na bwisika n bu mɔru kpuro seesi n bu wɔri Egibitiɔ. <sup>9</sup> Adama na bu deri, domi na n kɔ nɛn yĩsiru tu sankira bwese tukunun suunu sɔɔ yɛn sɔ na tii bwese tuku ni sɔɔsi <sup>10</sup> sanam me na Isireliba yara Egibitin di na ka da gbaburɔ. <sup>11</sup> Ma na bu sɔɔwa ye ba koo ko ka sere nɛn woodaba ye ba koo swĩi ba n ka waa. <sup>12</sup> Na bu tɔɔ wɛrarugiru wɛ ta n sɔa yĩreru te ta sɔɔsimɔ ma ne, Yinni Gusunɔwa na bu wuna nɛnem. <sup>13</sup> Adama be Isireliba ba man seesi gbaburɔ ba n nɛn woodaba ka nɛn gere mem nɔɔwe ye ba n swĩi ba ko n wɔaru mɔ. Meya ba n maa nɛn tɔɔ wɛrarugiru mem nɔɔwe sere na bwisika n ka bu mɔru ko n bu kpeerasia gbaburɔ. <sup>14</sup> Adama na n ye kua, bwese tuku nu koo nɛn yĩsiru gem, nɛn nɔni biru na bu yara Egibitin di. <sup>15</sup> Yen sɔna gbaburɔ na nɔmu sua na bɔrua na nee, na n maa ka bu dɔɔ tem buram me sɔɔ, mi tim ka bom mu kokumɔ me na bu nɔɔ mwɛru kua. <sup>16</sup> Domi ba n nɛn woodaba ka nɛn gere mem nɔɔwe. Meya ba maa nɛn tɔɔ wɛrarugii te disi doke yɛn sɔ ben gɔru ga woo bũnun mi gia. <sup>17</sup> Ka me, na ben wɔnwɔndu wa na n bu go gbaburɔ.

### *Isireliba ba n ben*

#### *mem nɔɔbu sariru deri*

<sup>18</sup> Na ben bibu sɔɔwa gbaburɔ na nee, bu ku ben baababan yira swĩi, bu ku ko ye ba bu sɔɔwa, bu ku maa tii disi koosi ka ben bũnu. <sup>19</sup> Adama bu ne Gusunɔ ben Yinnin woodaba ka nɛn gere swĩiyɔ kpa bu ka ye kpuro sɔmburu ko. <sup>20</sup> Bu nɛn tɔɔ wɛrarugiru wunɔ nɛnem kpa ta n sɔa yĩreru ne ka ben baa sɔɔ, te ba koo ka gia ma na sɔɔwa Gusunɔ ben Yinni. <sup>21</sup> Adama ka me, bii be, ba man seesi, ba n nɛn woodaba ka nɛn gere mem nɔɔwe ye ba n swĩi ba ko n wɔaru mɔ. Ba nɛn tɔɔ wɛrarugiru disi doke. Ma na bwisika n ka bu nɛn mɔru seesi gbaburu mi. <sup>22</sup> Adama bwese tuku nu

ku ka nɛn yĩsiru gem sɔ, na n bu gɔanu kue. Domi bwese nin wuswaaɔra na be, Isireliba yara Egibitin di. <sup>23</sup> Gbaburu miya na nɔma sua wɔllɔ na bɔrua na nee, kon bu yarinasia bwesenu sɔɔ ka tem tukumɔ. <sup>24</sup> Domi ba n nɛn woodaba ka nɛn gere mem nɔɔwe. Ma ba nɛn tɔɔ wɛrarugii te disi doke. Ma ba ben kɔde doke ben baababan bũnu sɔɔ. <sup>25</sup> Nena na maa bu wooda wɛ ye ya n bu gea maruamme ka ye ya n bu wɔaru wɛemɔ. <sup>26</sup> Na dera ba disi duura ye ba ka ben bii gbiikobu yaku dɔɔ mwaararugiru mɔ, kpa nanum bu mwa kpa bu gia ma nena na sɔa Yinni Gusunɔ.

### *Gusunɔ u koo Isireliban*

#### *bũu sɔaru kpeesia*

<sup>27</sup> Yinni Gusunɔ u nee, tɔnun bii, a Isireliba sɔɔwɔ a nee, wee ye ne, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nee, ben baababan tii ba man tora, ba n nɛn arukawani yibie. <sup>28</sup> Na ka bu da tem me sɔɔ me na bu nɔɔ mwɛru kua na sire ka bɔri. Miya ba ben binɛ doke gungunu gia ka dɔa kubenu gia. Ma ye kpuro ya kua ben bũu yaku yenu. Miya ba ra yaku dɔɔ mwaararuginu ko ka sere ni ba ra ko ka gberun dɔanu ka tam kpa bu turare dɔɔ doke. Ye kpuro ya dera nɛn mɔru seewa. <sup>29</sup> Ma na bu bikia na nee, mba gunguu ni, nɛn mi i ra n naamɔ. Saa yen dɔma ten di, ba ben yaku yenu sokumɔ gungunu. <sup>30</sup> Yen sɔ, a bu sɔɔwɔ a nee, ameniwa ne, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nee, bu ku tii disi koosi nge ben baababa. Bu ku maa bũnu gasiri bu sɔ. <sup>31</sup> Wee tɛ, ba tii disi mɔ ba bũnu gasirimɔ ba ka nu kɛnu daawamme ma ba ka nu ben bibu yakunu kuamme. Yera ba tamaa ba koo bikiaru ko nɛn mi? Aawo, sere ka nɛn wɔaru na n wuramɔ bu bikiaru ko nɛn mi. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>32</sup> Ba tamaa ba koo ko nge bwese ni nu tie, kpa ba n dɔnu ka kpenu sɔamɔ. Adama n n koorɔ. <sup>33</sup> Sere ka nɛn wɔaru ka dama kon bu wɔri kpa n bu seesi, kpa na n bandu dii be sɔɔ. <sup>34</sup> Kon bu yara bwese tuku nin suunu sɔɔn di mi ba yarinɛ kpa n bu menna n bu nɛn dam ka nɛn mɔru sɔɔsi. <sup>35</sup> Kon ka bu da gbaburɔ be tɔna mi goo kun waa. Miya kon bu siri. <sup>36</sup> Kon bu siri nge me na ben sikadoba siri gbaburɔ sanam me ba wee Egibitin di. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>37</sup> Saa ye sɔɔ, kon bu tilasi ko



ka sena ba n ka sãa nge nen yãa gão kpa bu arukawani ye mem nãwa ye na ka bu bãkua. <sup>38</sup> Kon bu wuna ben suunu sãon di be ba man seesi ka be ba sãa tãn kãsobu kpa n bu yara tem mi ba wãan di. Adama ba ñ dão Isireliã. Saa ye sãara be, Isireliba ba koo gia ma nãna na sãa Yinni Gusunã. <sup>39</sup> Tẽ, wee ye ne, Yinni Gusunã na maa gerua ben sã. Na nee, bu doo bu ben bũnu sã. Adama amen biru, ba koo man mem nãwa. Ba ñ maa nen yĩsiru sankumã ka ben bũu sãaru. <sup>40</sup> Domi Isireliba kpurowa ba koo man sã Isirelin guurã te na gãsa nen sã. Miya kon ka bu nãnu geu mɛeri. Kpa n bu yãkunu bikia ka kãe gee ni ba sãaru kua nen sã. <sup>41</sup> Nã n bu yara bwese tukunun suunu sãon di mi ba raa yarine ma na bu mennama, saa yera kon bu mwa nge yãku nubu durorugiru. Bwese tuku ni, nũ n wa mɛ, kpa nu gia ma nãna Yinni Gusunã Dɛero. <sup>42</sup> Mɛya ben tii ba koo gia ma nãna na sãa Yinni Gusunã nã n bu kpara na ka da Isireliã mi na ben baababa não mwɛeru kua. <sup>43</sup> Ba koo bwisiku daa kãsa ye ba kua yellu, yè são ba tii disu doke kpa bu tii tusi kãsa ye ba kuan sã. <sup>44</sup> Saa ye são, ba koo gia ma nãna na sãa Yinni Gusunã nã n bu sɛyasia nen yĩsiru bɛeren sã. N ñ mã ben daa kãsa ye ba kuan sã. Ne, Yinni Gusunãwa na yeni gerua.

### Labaari kãsa Isireliban sã

## 21

<sup>1</sup> Yinni Gusunã u gerua u nee, <sup>2</sup> tãnun bii, a mɛerio são yãsan nãm dwarã, kpa a bu gerusi be ba wãa dãa são mi. <sup>3</sup> A de bu nen gari swaa daki yi kon gere dãa são ge ga wãa são yãsan nãm dwaru gia mi. A nee, kon gu dão doke, kpa dão wi, u dãa bekunu ka gbebunu mwa. Dão wi, kun gbimã. Tãmbu kpurowa ba koo dão soora saa são yãsan nãm dwarun di n ka da nãm geuã. <sup>4</sup> Tãmbu kpurowa ba koo wa ma ne, Yinni Gusunãwa na dão wi sãrua, u ñ maa gbimã.

<sup>5</sup> Ma Esekieli u Yinni Gusunã sãowa u nee, wee ba ra n ka man wãki ba n mã, suka na ra n bu kuammɛ.

<sup>6</sup> Ma Yinni Gusunã u nũn sãowa u nee, <sup>7</sup> wunɛ, tãnun bii, a mɛerio Yerusalemu gia kpa a Isirelin tem ka men sãa yenu gerusi.

<sup>8</sup> A Isireliba sãowa a nee, wee ye na gerumã ben sã. Na nee, kon bu deema, kpa n nen takobi woma yen kararun di kpa n gemgii ka tãn kãso go. <sup>9</sup> Kon bɛɛ kpuro kpeerasia. Yen sãna kon nen takobi woma saa yen kararun di, kpa n tãmbu go saa são yãsan nãm dwaru gian di n ka da nãm geuã. <sup>10</sup> Tãmbu kpuro ba koo gia ma na nen takobi woma saa yen kararun di, na ñ maa ye wesiamã mi. <sup>11</sup> Yen sã, wunɛ tãnun bii, a yãaro a weeweenu ko nge wĩn gabu ga bãara. <sup>12</sup> Bã n nun bikia mban sãna a weeweenu mã, kaa bu wisiwa a nee, labaari kãsa a nua. Ya koo maa tunuma. Kpa tãmbun toronu nu kara. Ba koo gãma dwiia. Kpa ben wãrugãru tu kpe, bu dũunu soona. Wee, ya koo na ya mam tunuma. Ne, Yinni Gusunãwa na yeni gerua.

### Takobi ya wee

<sup>13</sup> Yinni Gusunã u maa nee, <sup>14</sup> wunɛ tãnun bii, a tãmbu gerusio. A bu sãowa ye ne, Yinni Gusunã na gerua. Na nee, takobi gaa wee ya wee, ya não dɛɛrawa mam mam.

<sup>15</sup> Ya ballimã, yera ba koo ka tãmbu go.

I tamaa bɛen bandu ta ñ kpeemã \*,

<sup>16</sup> adama ba takobi ye não dɛɛrawa ba neni. Ba ye tãn gowo nãmu berie.

<sup>17</sup> A gbãro, kpa a weeweenu ko, wunɛ tãnun bii.

Domi ba ye nen tãmbu Isireliba ka ben sinambu suesi.

<sup>18</sup> Wee ba be kpuro yiberɛba nãmu beria.

A wunen nãma bãkuo, nãni swãa bakara wee.

Bɛen bandu ta n wãruma maa ni. Ne, Yinni Gusunãwa na yeni gerua †.

<sup>19</sup> Tẽ wunɛ tãnun bii, a bu gerusio.

A taka koowo nãn teeru, yen biru nãn yiru, yen biru nãn ita, a ka takobi yen dam sãosi.

Domi ya sãawa takobi

ye ya ka gão wee.

Gão bokowa ya ka wee baaman di.

<sup>20</sup> Ya baawuren wãrugãrun dam buamã.

Ya dera ba wãrukumã.

Wee na dera ya wãa baawuren kãnnãwã.

Wee ya ballimã nge guru maakinu,

\* **21:15** - Naa sin suku Heberum são mu ñ dɛere. † **21:18** - Naa sin suku ka Heberum mu ñ dɛere.

ya sɔ̄ru s̄a yu ka go.

<sup>21</sup> Na maa ye s̄om̄ na m̄, yu soowo n̄m geu gia, kpa yu wura n̄m d̄waru gia.

Takobi n̄ɔ̄ durora wunε, a doo mi ba nun t̄i.

<sup>22</sup> Nε, Yinni Gusun̄n tii, kon taka ko kpa n n̄n m̄ru kpuro s̄ɔ̄si mam mam sere yu ka sara. Nε, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

### *Babilonin sina boko*

#### *u koo Yerusalemu w̄ri*

<sup>23</sup> Yinni Gusun̄ u kparam gerua u nεε, <sup>24</sup> wunε t̄n̄un bii, a swaa yiru yabo ye ya koo s̄ɔ̄si min di Babilonin sina boko u koo ka tabu duuma. A de ye yiru ye, yu yari wuu teun di kpa a yen baayere ȳireru ko yu ka s̄ɔ̄si wuu ḡn̄ mi ya d̄ɔ̄. <sup>25</sup> Kaa swaa yiru ye kowa, tia ya n d̄ɔ̄ Raba gia, ye ba koo sw̄i bu ka Am̄niba tabu w̄ri, tia maa Yerusalemu gia ye ba koo sw̄i bu ka Yudaba tabu w̄ri. <sup>26</sup> Domi wee Babilonin sina boko u w̄a swaa yiru yen k̄en̄n̄ u bikiaru m̄ b̄u ni ba m̄ Terafimun mi, ka s̄̄nu ka yaa woru. <sup>27</sup> Ma bikia te, ta Yerusalemu s̄ɔ̄si win̄ n̄m geu s̄ɔ̄. T̄̄, u koo wooda w̄̄ bu Yerusalemu w̄ri ba n tabun kuuki m̄. U koo tabu ȳanu yi yi Yerusalemun k̄nn̄s̄. Kpa bu gungunu ka kuku yenu ko mi, bu ka ye w̄ri. <sup>28</sup> Adama Yerusalemugibu ba tamaa win bikia ten gari yi n̄ s̄a gem. Domi ba tamaa u koo bu deri arukawani ye ba ka n̄n̄ b̄kuan̄ s̄̄. Adama u n̄ ben toranu duari. Yen s̄̄, u koo bu w̄ri. <sup>29</sup> Yen s̄̄na nε, Yinni Gusun̄ na bu s̄om̄ na m̄, wee ben m̄m̄ n̄ɔ̄bu sari te ta s̄̄sir̄am̄ ben daa s̄̄, ta man ben toranu yaayasiama ma nu bu taare w̄̄m̄. Ba n̄ maa nu deri. Yen s̄̄, kon bu n̄mu doke n mwa.

<sup>30</sup> Wunε maa Isireliban kparo, wunen t̄ra turuku m̄. Wunen toranu nu den tura mε. <sup>31</sup> Ba koo wunen sina fur̄ pota. Ḡanu koo k̄asi. Be ba tii kawe ba koo w̄lle suara. Kpa be ba tii sue bu w̄ruma. <sup>32</sup> Kon de Yerusalemu yu ko bansu mam mam. Ya koo koorawa saa ye wi kon yen dam w̄̄ u tunuma.

#### *Ba koo Am̄niba tabu w̄ri*

<sup>33</sup> Yinni Gusun̄ u maa nεε, wunε t̄n̄un bii, a Am̄niba gerusio ben kom k̄sum mε ba Isireliba kuan̄ s̄̄. A bu s̄̄w̄ a nεε, wee, ba takobi n̄ɔ̄ d̄̄era ya ballim̄ ya bu mara yu go. <sup>34</sup> Ben k̄asi weesugii ni ka gari weesugii

yin s̄̄, ba koo bu gowa nge t̄n̄ k̄sobu be ba wiru b̄̄ra. Domi ben t̄ra turuku m̄, ben toranu nu den tura mε. <sup>35</sup> Bu ben takobiba wesio ben karan̄. Kon bu siri mi ba bu mara. <sup>36</sup> Kon bu m̄ru seesi n̄ bu wure nge d̄̄o kpa n̄ bu t̄mbu n̄mu b̄ria be ba koo bu w̄ri ka dam bu kam koosia. <sup>37</sup> Kon de d̄̄o u bu di, kpa ben yem mu yari ben tem suunu s̄̄. Ba n̄ maa bu yaayam̄. Nε, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

### *Yerusalemugibun daa k̄sa*

## 22

<sup>1</sup> Yinni Gusun̄ u gerua u nεε, <sup>2</sup> wunε t̄n̄un bii, a s̄̄ru koowo a ka Yerusalemugibu siri be ba s̄a t̄n̄ gowobu mi. A ku sika ko. A de bu bwisiku ben daa k̄sa ye ba kuan̄ s̄̄. <sup>3</sup> A bu s̄̄w̄ a nεε, nε, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua. Wee ba t̄mbu goom̄. Yera ya koo de ben wuu Yerusalemun tii yu kam ko. Wee ba bw̄arokunu sekum̄ ma ba ben tem disi doke. <sup>4</sup> T̄n̄ be ba go mi, ben taarewa. Ba tii disi doke ye ba ka tii bw̄arokunu kua. Nge m̄ya ba ka ben w̄arun t̄nu kawa. Yen s̄̄na kon de bwese tukunu nu bu ȳ̄. <sup>5</sup> Be ba toma ka be ba w̄a turuku ba koo bu ȳ̄ ȳn̄ s̄̄ ben wuu Yerusalemun ȳ̄sira b̄̄ria, ma ya burisire.

<sup>6</sup> Wee be, Isireliban sinambu ba t̄mbu dam d̄rem̄ ba goom̄ Yerusalemu ye s̄̄. <sup>7</sup> Ma yen t̄mbu ba ben m̄robu ka ben tundobu gema. Gaba s̄̄bu dam d̄rem̄. Gaba maa gobekuba ka ḡminibu taki dim̄. <sup>8</sup> T̄mbu ba n̄ n̄n̄ s̄a yeru daabu k̄i. Ba n̄ maa k̄i bu n̄n̄ t̄̄ w̄̄rarugiru m̄m̄ n̄ɔ̄wa. <sup>9</sup> Gaba w̄a ba ben winsim k̄sa gerum̄ bu ka n̄n̄ go. M̄ya maa t̄mbu ba ra b̄n̄un d̄̄anu di gungun̄ w̄ll̄o kpa ba n̄ sekuru sari kookoosu m̄. <sup>10</sup> Gabu ba w̄a ba ra ka ben t̄ndon kur̄bu kpunε. Gabu ba ra mam t̄n̄ kur̄bu gabe sanam mε ba yasa m̄. <sup>11</sup> Gaba maa w̄a ba sakararu m̄ ka ben bensim kur̄bu, n̄ kun mε ka ben biin kur̄ n̄ kun mε ka ben sesu t̄ndo turosibu. <sup>12</sup> Gaba maa w̄a be ba ra wure bu gobi mwa bu ka t̄mbu go. Gaba w̄a ba ra are b̄̄ke kasu b̄̄ n̄ ben winsim gobi b̄̄kura. Gaba w̄a be ba ben winsim taki dim̄ bu ka gobi ko. Ma ba nε, Yinni Gusun̄ duari mam mam. Nε, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

<sup>13</sup>Wee kon bu so be, Yerusalemugibu ben gbena ka tən be ba gon sō. <sup>14</sup>Nà n bu wəri yen tō te, ba n ko n maa dam ka mwia mō. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua. Ya koo maa koorā. <sup>15</sup>Kon de bu yarina ba n wāa bwese tukunu sō. Kpa bu da baama. Nge mēya kon ka ben disi yi wuna Yerusalemu ye sōn di. <sup>16</sup>Bwese ni nu tie, nu koo bu gem. Saa ye sō, ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunō.

<sup>17</sup>Yen biru, Yinni Gusunō u maa nεε, <sup>18</sup>tənun bii, wee nen nōni sō Isireliba ba sāa nge sii bisu n kun mε nge sii gandu n kun mε nge sii kpikisu n kun mε nge pεerum n kun mε nge sii wōkusu si ba doke sōwatia sō bu ka su sōwa. Ba sāawa nge sii geesun bisu. <sup>19</sup>Yen sōna nε, Yinni Gusunō na nεε, kon bu menna Yerusalemu sō. <sup>20</sup>Nge mε ba ra sii geesu ka sii gandu ka sii wōkusu ka sii kpikisu ka sii pεerum menna bu doke sōwatia sō, kpa bu dō doke su ka yanda, nge mēya kon bu menna nen mōru sō, kpa n bu deri bu yanda. <sup>21</sup>Kon bu menna sube teeru sō, kpa n bu kpεε nen mōrun sundu sō kpa bu yanda nge sisu. <sup>22</sup>Nge mε sii geesu su ra yande dō sō, nge mēya ben tii ba koo yanda Yerusalemun suunu sō. Saa yera ba koo gia ma na ka bu mōru seewa.

<sup>23</sup>Yinni Gusunō u maa gerua u nεε, <sup>24</sup>tənun bii, a Yerusalemugibu sōwō a nεε, ben tem mu sāawa nge mi gura ku ra nε. Yen sō, kon de mu kam ko nen mōrun saa sō. <sup>25</sup>Ben sōmōbu ba sāawa nge gbee sinan si su kukirimō sanam mε su yaa wa su sēre. Domi ba tambu goomō. Ma ba gabun gobi ka dukia wōramō. Ma ba derimō kurō gōminibu ba dabiamō. <sup>26</sup>Ben yāku kowobu ba ku ra nen woodaba mem nōwε. Ba ku ra maa nen sāa yeru bεεε wē. Ba ku ra wunane ye ya sāa negia ka ye ya n sāa negia. Ba ku ra maa tambu sōasi ye ya dεere ka ye ya n dεere. Ba ku ra mam nen tō wērarugii te mem nōwε. Ye kpuro sōra ba ku ra man bεεε wē. <sup>27</sup>Ben sinambu ba sāawa nge gbeeku yεε. Domi ba tambu goomō bu wa bu ka ben binε suresia. <sup>28</sup>Ben sōmōbu ba ye kpuro wukirimō nge gāa ni ba soo tēni. Wee ba bu kāsī weesuginu ka gari weesugii sōmō. Ba gerumō ba mō, gari yi ba tambu sōmō yi weewa nen min di. N deema nε,

Yinni Gusunō na n bu gāanu sōwa. <sup>29</sup>Tem men tambu ba dam dōrenamō ba gbenimō ba sāarobu ka be ba n dam mō taaremō. Ma ba sōbu taki dimō ba gem biramō. <sup>30</sup>Wee na goo kasu ben suunu sō u gbāraru bani u ka sikerena, n kun mε u yōra kururu mi, u ka tem mε yina n ku ka mu kam koosia. Adama na n goo wa. <sup>31</sup>Kon bu mōru seesiwa. Na n yōramō sere nen mōru yu ka kpe. Kon de bu bu ben daan are kōsie. Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

### *Samari ya sāa nge kurō tano*

## 23

<sup>1</sup>Yinni Gusunō u nεε, <sup>2</sup>tənun bii, kurōbu yiruwā ba wāa be kpuro mero turo. <sup>3</sup>Ma ba da ba kurō tanaru di Egibitiō ben wōndiaru sō. Miya ba ben bwāsu sēkura. Ba ben toronu bōkasi. <sup>4</sup>Mōn yīsira Ohola. Wōnōgira maa Oholiba. Ohola u sāawa Samari. Oholiba u maa sāa Yerusalemu. Na bu sua kurōbu ma ba man bii tən durōbu ka tən kurōbu marua. <sup>5</sup>Oholā wi, u kua naane sarirugii, u kurō tanaru wəri. Ma u Asirigibu kīa too too be ba wāa win bōkuō. <sup>6</sup>Tən be, ba yāa wunōmginu doke domi ba sāawa tem yērobu ka siri kowobu. Ba sāawa aluwaasi durō burabu. Ma ba maasōru yē. <sup>7</sup>Beya Ohola u tii wē. Be ba sāa Asirin wirugibu mi, be kpurowa u ka sakararu kua. U bu kīa too sere u ben būnu sāwa. <sup>8</sup>U n win sakara te deri te u raa kua Egibitiō. Domi sanam mε u sāa wōndia, ba ra n ka nūn kpunamō ba n win bwāsu babirimō, ma ba nūn sakararu kpεε. <sup>9</sup>Yen sōna na nūn deri win kīnasi Asirigii ben nōmuō. <sup>10</sup>Ma ba win yānu potira ba nūn yōsu tereru. Ma ba win bibu gura ba ka doona. Yen biru ba win tii go ka takobi. U sēyasiabu wa bi bu kua seeda tən kurō be ba tien sō.

### *Yerusalemu ya sakararu kua*

<sup>11</sup>Yinni Gusunō u maa nεε, Oholan wōnō Oholiba u win mōn sakara kookoo si wa. Ka mε, wigira ta boya sere ta n ka nō gerurō. <sup>12</sup>Ma win tii u Asirin tem yērobu kīa ka ben siri kowobu. Tən be, ba sāawa aluwaasi durō burabu. Ba yāa buranu doke, ba maa maasōru yē. <sup>13</sup>Nε, Yinni Gusunō na wa ma Oholiban tii u disi mō. Be kpuro swaa tia yera ba swī mi. <sup>14</sup>Oholiba wi, u mam kua ye ya sakararu kere. Sō teeru u tām bun

weenasibu wa ba yorusi gani sɔɔ. Ba bu kuawa ka gāa swāanu. Tɔn be, ba sāawa Babilonigibu. <sup>15</sup> Ba kpaki sēke pɔraɔ, ma ba dawani nɔni bwese bwesekagii bɔkuwa wirɔ. Be kpuro ba sāawa nge sinambu ba ka Babilonigibu weenɛ. <sup>16</sup> Ye u bu wa mɛ, yera u bu kīa sere u sɔmɔbu gɔra Babiloni mi. <sup>17</sup> Ma ba na win mi ba ka nùn kpuna ba nùn sakararu kpɛɛ sere win bwɛra yɔɔwa ben min di. <sup>18</sup> U win sakara te sɔɔsi batuma sɔɔ. Ma nɛn gɔru ga doona win min di nge mɛ ga raa doona win mɔɔn min di. <sup>19</sup> Ka mɛ, u sakara te mɔ u dɔɔwa nge mɛ u kua win wɔndiarun saa sɔɔ Egibitiɔ, <sup>20</sup> mi u tii kurɔ dama kowobu wɛ be ba ra n kurɔbu yɔɔmɔ nge ketɛkunu n̄ kun mɛ nge dumi.

### *Yerusalemun sɛɛyasiabu*

<sup>21</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, Oholiba, wee a maa wure a wura sekuru sariru sɔɔ te a raa kua wunɛn wɔndiaru sɔɔ sanam mɛ a dera Egibitigibu ba wunɛn bwāsu babura. <sup>22</sup> Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Kon de wunɛn yellun kīnasi be a tusa mi tɛ bu nun seesi kpa bu na baama kpuron di bu nun wari. <sup>23</sup> Beya Babilonigibu ka Pekodigibu ka Koagibu ka sere maa Asirigibu. Ben aluwaasi durɔ burɔ be ka ben tem yɛrobu ka ben sinambu ka ben tabu durɔbu be kpuro ba yɔɔwa dumin wɔllɔ. <sup>24</sup> Wee ba nun wariim wee ba tabu yānu neni ka tabu kekeba yi dumi gawe. Ba menna ba dabi ba ka nun sikerene yam kpuro. Be kpuro ba sii furɔsu doke ma ba tɛrenu neni. Kon bu siribu nɔmu sɔndia kpa bu nun siri ka ben wooda. <sup>25</sup> Kon nun mɔru seesi kpa n de bu nun wari ka dam. Ba koo wunɛn wɛru ka wunɛn swasu bɔari kpa bu nun dakura tabu sɔɔ, kpa bu wunɛn bibu gura. Be ba tiara kpa bu be dɔɔ mɛni. <sup>26</sup> Ba koo wunɛn yānu gura kpa bu wunɛn bura yānu wuna. <sup>27</sup> Kon wunɛn sekuru sariru kpeesia te a mɔ saa yee yellun di Egibitiɔ. Wunɛn nɔni kun maa wurɔ ben mi gia. A n̄ maa bu yaayamɔ.

<sup>28</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, wee na nun bɛri be a tusan nɔmuɔ, bɛn mi wunɛn bwɛra kun maa wāa. <sup>29</sup> Ba koo nun nɔni sɔ tusirun sɔ kpa bu wunɛn dukia gura bu nun deri ka nɔm dira basi mam mam. Wunɛn sekuru sariru ka wunɛn sakara te, ta koo sɔɔsira. <sup>30</sup> Ye kpurowa ya koo nun deema domi a

ka bwese tukunu sakararu kua ma a tii disi doke b̄u s̄aarun swaa sɔɔ. <sup>31</sup> A wunɛn mɔɔn yira swīi. Yen sɔna kon de a nɛn mɔrun nɔra ye nɔ nge wi. <sup>32</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ na maa nɛɛ, kaa ka nɔra ye nɔ ye wunɛn mɔɔ u ka nɔra. Nɔra ye, ya yasu, ya maa dɛu. Yera ya koo de bu nun yɛɛ bu yaakoru koosi. Nɔra ye, ya nɛn mɔru yibawa sere ka nɔɔwɔ. <sup>33</sup> Ya koo nun go nge tam kpa yu nun nɔni sɔ. Nɔra ye, ya ra ka nuku sankiranu ka kam kobu nɛwa. Yera wunɛn mɔɔ Samari u nɔra. <sup>34</sup> Kaa ye nɔwa mam mam sere a ye kɔra ka donnu kpa a wunɛn tororu mɛɛra ko ka yen kɛki. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>35</sup> Wee a man duari ma a man deri. Tɛ, a wunɛn sekuru sarirun are sɔɔwo.

### *Gusunɔ u Yerusalemu*

#### *ka Samari taare wɛ*

<sup>36</sup> Yinni Gusunɔ u maa man sɔɔwa u nɛɛ, tɔnun bii, a Ohola ka Oholiba sirio. A bu sɔɔwɔ kɔsa ye ba kua. <sup>37</sup> Wee ba sāawa kurɔ sakara kowobu ma ben nɔma yem yiba. Domi ba da ba b̄unu s̄aamɔ ma ba ka ben bibu yāku dɔɔ mwaararuginu mɔ. N deema nɛna ba raa bii be wɛ. <sup>38</sup> Wee ye ba maa man kua. Ba nɛn s̄a yeru disi doke, ma ba n̄ nɛn tɔɔ wɛrarugirun wooda mɛm nɔɔwe. <sup>39</sup> Domi dɔma te ba dua nɛn s̄a yerɔ ba ka ben bibu b̄u yākunu kua ma ba tu disi doke. Yenin bwesera ba kua nɛn s̄a yerun sɔɔwɔ. <sup>40</sup> Yen biru, ba maa sɔmɔbu gɔra bu bu durɔbu kasuama saa tontonden di. Ma durɔ be, ba seema ba na. Saa yera ba wobura ma ba kiro doke ma ba ben bura yānu doke durɔ ben sɔ. <sup>41</sup> Ma ba da ba sina kita buranu sɔɔ. Tabulu ya yii ben wuswaaɔ yɛn wɔllɔ ba nɛn turare ye ba ra dɔɔ doke ka gum nubu durorugim sɔndi. <sup>42</sup> Ma tɔn dabira bu naawa te ta n̄ gāanun bwisikunu mɔ, ta wure. Tɔn be, ba sāawa Sebagibu be ba na saa gbaburun di. Ma ba kurɔ be sumi dokea nɔm wīnɔ, ma ba maa bu sina furɔ burasu dokea winɔ. <sup>43</sup> Yera na nɛɛ, baa ka wi u tɔkɔ kua sakara te sɔɔ, u ko n tu mɔwa u n dɔɔ? Durɔba ko n maa nùn naawammɛ? <sup>44</sup> Wee durɔbu ba ra nɛ bu ka nùn dendi nge



kurɔ tanɔ. Nge meya ba Ohola ka Oholiba kua be, be ba sankire. <sup>45</sup> Adama gemgibu ba koo kurɔ be siri bu bu taare wɛ ben sakararun sɔ ka tɔn be ba gon sɔ. Domi ben nɔma ya yem yiba.

<sup>46</sup> Wee ye ne, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nee, kon de tɔn dabiru tu da tu bu wɔri kpa tu bu nɔni swāaru kpɛɛ, kpa tu ben dukia gura. <sup>47</sup> Kpa tu bu kpenu kasuku tu go, kpa tu bu bɔtiri ka takobi. Kpa tu ben bibu go tu ben yenusu dɔɔ meniki. <sup>48</sup> Nge meya kon ka sakararu kpeesia tem me sɔɔ. Kon tɔn kurɔ baawure sɔ u ku maa ben maabu yiru yen yira swi. <sup>49</sup> Domi ba sakararu kua ba bɔnu sāwa. Yen sɔ, ba koo ben toranun are sɔbe. Nge meya ba koo ka gia ma nena na sāa Yinni Gusunɔ.

*Yerusalemu ya sāa*

*nge weke te ta wuuru diira*

## 24

<sup>1</sup> Isireliban yorun wɔɔ nɔba nnesen suru wɔkurusen sɔɔ wɔkuruse sɔɔra Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nee, <sup>2</sup> wunɛ tɔnun bii, a gisɔn tɔɔ te yoruo. Domi gisɔra Babilonin sina boko u koo Yerusalemu tarusim tore. <sup>3</sup> A nen tɔmbu mem nɔɔ sari be mɔn teni sɔɔwɔ a ka bu kirɔ ko. A nee, nena na nun yiire na nee, a sii wekeru suo kpa a tu nim doke.

<sup>4</sup> Kpa a yaa taarun yaa gea ka yaa nɔmun yaa gea sua a doke mi.

Yen biru, kpa a yaa kuku bɔrɔkɔba sɔndi yen wɔllɔ.

<sup>5</sup> A maa yāa geeru gɔsio wunen yāa gɔɔn di kpa a ten yaa doke weke te sɔɔ.

Kpa a doo dāa doke

a yaa ye kpuro yike yu ye sere ka yen kukunɔ.

<sup>6</sup> Kpa a yaa ye wuna tia tia.

Baa yen tia a ku ra deri mi.

Wee ye ne, Yinni Gusunɔ na gerua.

Na nee, Yerusalemu ya sāawa bɔrura yen tɔn goberun sɔ.

Ya sāawa nge sii weke te ta wuuru diire, te ba n kpɛ bu tea bu naamwe.

<sup>7</sup> Yem me Yerusalemu ya yari mi, mu wāawa yen suunu sɔɔ.

Ya mu yariwa kperu wɔllɔ,

n n mɔ tem dira sɔɔ tua yu sere mu wukiri.

<sup>8</sup> Tɛ kon yem me deri kpee ten wɔllu mi,

mi mu n berurɔ,  
kpa nen mɔru yu ku ka se  
n Yerusalemu ye mɔru kɔsie.

<sup>9</sup> Ne, Yinni Gusunɔ na nee,  
Yerusalemu ya sāawa bɔrura yen tɔn  
goberun sɔ.

Nen tii kon dāa sube bakaru ko.

<sup>10</sup> A dāa taasio kpa a dɔɔ doke

kpa a de yaa ye, yu ye metɛ metɛ.

A ye kpee yānu dokeo

kpa a de yen kukunu nu dɔɔ mwaara mam  
mam.

<sup>11</sup> Yen biru, a weke dii te sɔndio dɔɔ gɛɛ sɔɔ  
sere tu swi tu swera.

Kpa disi ni nu raa wāa te sɔɔ nu kpe

ta kun maa wuuru diire.

<sup>12</sup> Ka me, kookari ye, ya koo kam kowa,  
domi dɔɔ kun kpɛ u wuu diiram men bwe-  
seru kpeesia. <sup>13</sup> Nge meya Yerusalemu ya  
disi duura yen tora ni ya kuan sɔ. Wee na  
kīa n ye dɛerasia adama ya n wure. Yen sɔ tɛ,  
ya n maa kpɛ yu dɛera sere nen mɔru yu ka  
sure. <sup>14</sup> Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

Kon ye siriwa nge me yen daa ya ne, na n  
yen wɔnwɔndu mɔ. Ya koo maa kooru. Kon  
ye kowa na n sika mɔ. Na n biru wuramɔ.

*Esekielin kurɔn gɔɔ*

<sup>15</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nee,  
<sup>16</sup> tɔnun bii, kon nun wi a kīru bo goori  
subaru sɔɔ. Adama a n yeron gɔɔ yeru mɔ.  
A n win gɔɔ sinamɔ. A n maa gɔɔ sumɔ win  
sɔ. <sup>17</sup> A weeweenu koowo wunen tii sɔɔ a ku  
de goo u nɔ. A ku gɔɔ sina. A wunen dawani  
bɔkuo kpa a wunen baranu doke nge me a ra  
ko. A ku wunen wuswaa wukiri. A ku maa  
gɔɔ dīanu di.

<sup>18</sup> Yera Esekieli u ye tɔmbu sɔɔwa bu-  
ruru ma yen yoka win kurɔ u kpuna u gu.  
Yen sisiru bururu ma u kua nge me Yinni  
Gusunɔ u nɔn yiire. <sup>19</sup> Yera tɔmbu ba nɔn  
bikiamɔ ba mɔ, u bu tubusio ye u mɔ mi.

<sup>20</sup> Yera u bu wisa u nee, Yinni Gusunɔwa u  
nɔn sɔɔwa u nee, <sup>21</sup> u be Isireliba gari yini  
sɔɔwɔ u nee, wi, Yinni Gusunɔ u koo de bu  
win sāa yeru kɔsuku tɛn sɔ ba tii sue ka te  
bā n mɛera ba ra n nuku dobu mɔ ka tɛ sɔɔ  
ba ben yiyɔbu doke. Ba koo ben bii be ba tie  
Yerusalemu mweeri bu go. <sup>22</sup> Ba koo kowa  
nge me Esekieli u kua. Ba n ben wuswaa  
wukirimɔ nuku sankiranun sɔ, ba n maa gɔɔ  
dīanu dimɔ. <sup>23</sup> Ba koo ben dawani bɔkewa  
kpa bu ben baranu doke. Ba n koo gɔɔ yeru



go go. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma wiya u sãa Yinni Gusunɔ.

<sup>7</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u maa gerua. U nɛɛ, u koo de Babilonin sina boko wi u sinambu kpuro dam kere u na saa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di u Tiri ye wɔri. U koo na ka dumi ka tabu kɛkɛ be dumi gawe ka sere maasɔbu ka tabu kowo dabi dabinu. <sup>8</sup> U koo Tirin baru kpaanu kpuro kpeerasia. Tabu kowobu ba koo kuku yenu gbe kpa bu tabu sãa kpĩ ba n tɛrɛnu nɛni bu ka tii ganɛ. <sup>9</sup> Ba koo Tiri yen gbãranu kɔsuku bu suriri ka ben tabu yãnu. <sup>10</sup> Kpa ben dumi dabi dabi ten tua yu ye wukiri kpa yen gani yi n diirimɔ maasɔbun wɔkinun sɔ ka tabu kɛkɛ ben wɔkinun sɔ. Domi ba koo Tiri ye wɔriwa nge wuu ge ba kamia kɔ. <sup>11</sup> Ba koo ka dumi swɛɛ kpuro swĩiwa kpa ba n tɔmbu goomɔ ka takobi kpa bu yen bũu sãa yenun gbereba suriri bɛn sɔ ya woo kanamɔ. <sup>12</sup> Ba koo yen dukia ka yen kia ni ya dɔramɔ gurawa nge ye ba tabu diima kpa bu yen gbãranu ka yen dii geenu kɔsuku bu suriri kpa bu yen kpenu ka yen dãa ka yen kɛki gura bu sure nim wɔku sɔɔ. <sup>13</sup> U koo de ben womusu su nɔru kɔ. Ba ñ maa mɔrɔkunun swĩi nɔomɔ mi. <sup>14</sup> U koo de yu kowa nge kpee saara yɛn wɔllɔ surɔkɔba ba ko n da ben yãakoronu kewe. Ba ñ yen bansu seeyamɔ. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

<sup>15</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u gerumɔ Tiri yen sɔ. U nɛɛ, be ba wãa n toma nim wɔkun goorɔ, bɔ n nua Tiri ya bansu kua ma ba be ba mɛɛra wan weeweenu nɔomɔ, ba koo diiri. <sup>16</sup> Wee tem mɛn kparɔ be ba wãa nim wɔkun bera gia kpuro ba koo se ben sina kitanun di bu ben yabe bakanu ka ben yabe ni ba sɔma doke potiri ba n wurure ba n sɔ temɔ. Saa kpuro sɔɔ, ba ko n bɛrum soorewa kpa ba n nuki sankire Tirin sɔ. <sup>17</sup> Ba ko n gɔɔ wuri mɔ Tirin sɔ ba n mɔ, wee ya kam kua ye, ye ya raa yĩsiru yara mi. Ye, yɛn tɔmbu ba raa dabiru bo nim wɔkun bera mi gia.

Beya ba raa maa dam bo,  
ma be ba ka bu sikerɛnɛ ba bu nasie.

<sup>18</sup> Wee be ba wãa tem burenɔ  
ba diirimɔ Tiri yen kam kobun sɔ.  
Be ba toma ba ka wãa nim wɔkun goorɔ  
ba nande yen kpeerun sɔ.

<sup>19</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u maa gerua. U nɛɛ, u koo de Tiri yu ko bansu kpa goo u kun maa wãa mi. Sanam mɛya u koo de nim wɔkun nim mu ye wukiri kpa ye kpuro yu num ya n wãa gɔribun wãa yerɔ mi yeruku tɔmba kpĩ. <sup>20</sup> U koo de yu da sere tem sɔɔwɔ mi yeruku tɔmba wãa kpa ya n kɔɔre mi. U koo de ya n wãa mi ka gɔribu. Goo kun maa sinamɔ ye sɔɔ. Ya ñ maa ayeru wasi wasobun suunu sɔɔ. <sup>21</sup> Tɔmba koo nanda ye ya koo ye deeman sɔ. Ya ñ ko ya n maa sãa gãanu. Domi ba koo ye kɔsukuwa mam mam kpa bu ye kasu bu bia. Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

*Wuri yi ba kua Tirin bansun sɔ*

## 27

<sup>1</sup> Esekieli u nɛɛ, Tiri, Yinni Gusunɔ u man sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> n nun gɔɔ wuri kuo, <sup>3</sup> n nun sɔ n nɛɛ, wunɛ Tiri a wãawa nim wɔkun goorɔ ma a ka bwese dabinu tenkuru mɔ. Ye Yinni Gusunɔ u gerua wee. U nɛɛ,  
wunɛ Tiri, a ra raa nɛɛ, a sãawa wuu burɔ.  
<sup>4</sup> Wunɛn dam mu wãawa sere nim wɔkuɔ.  
Be ba nun bana, ba nun kuawa nge goo  
nimkuu burɔ.  
<sup>5</sup> Ma ba wunɛn wasi kua ka dãa ye ba mɔ  
sipɛɛ ye ya wee Senirin di.  
Ma ba dãa ye ba mɔ sɛduru ye ya wee  
Libanin di sua  
ba ka wunɛn beku sɔretiru kua.  
<sup>6</sup> Ma ba wunɛn sɛsɛnu kua ka Basanin dãa  
gea ye ba mɔ sɛɛni.  
Ma ba wunɛn kitanu kua ka dãa ye ba mɔ  
buyi  
ye ba ka na saa Kitimun di  
ma ba nu suunu donnu mani.  
<sup>7</sup> Ma ba beku ni ba koo nun karea kua  
Egibitiɔ ka wɛɛ damgii  
ba sɔma doke.  
Beku ni, nu sãawa nge wunɛn gidi bɔra.  
Ma ba beka ye ya ra wunɛn kianu wukiri  
kua ka wɛɛ gaaduragii,  
ka maa wɛɛ wunɔmgii yi yi wee saa tem  
bure te ba mɔ Sipun di.  
<sup>8</sup> Sidonigibu ka Aafadiba ba ra wunɛn  
sɛsɛnu bwie  
kpa wunɛgii be ba yɛru bo ba n bu kpare.  
<sup>9</sup> Gebalin nɔman sɔm kowo be ba sɔma ye yɛ  
sãa sãa,  
bera ba ra wunɛn wɔrusu kɔre.  
Be ba tenkuru mɔ ka goo nimkusu kpuro,

ba ra yõrewa wunen mi bu wunen kiaru dwe.

<sup>10</sup> Pɛɛsiba ka Ludiba ka Putigibun tii ba raa sãawa wunen tabu kowobu.

Ba sãawa tabu durɔbu ka gem.

Wunen miya ba ra ben terɛnu ka ben sii furɔ kɔkɔnu bwɛ

kpa ye kpuro ya n nun bɛɛɛ doke.

<sup>11</sup> Aafadiba ka wunen tiin tabu kowoba ba ra wunen gb̄araru kɔsu bu ka sikerena. Tabu kowo damgibu gaba ba ra maa wunen kuku yenu kɔsu. Wunen gb̄ararɔwa ba ra ben terɛnu bwɛ kpa nu n nun bɛɛɛ doke.

*Tiri ya sãawa wuu bɔkɔ*

*gɛn mi ba ra tenkuru ko*

<sup>12</sup> Tiri, wunen arumani bakan s̄na Taasisigibu ba ra tenkuru nɛ wunen mi. Beya ba ra n ka kianu naamɔ wunen yaburɔ. Niya sii geesu, ka sii wɔkusu, ka sii kpikisu, ka sii pɛɛrum. <sup>13</sup> Wunɛ ka Gɛɛkiba, ka Tubaligibu, ka Mɛsɛkigibun tii i ra tenkuru koosinɛ. Ba ra ka nun yobu ka ḡaa ni ba seka ka sii gandu kiaru dweeri. <sup>14</sup> Togaamagibu ba ra maa dumi yi ba ra ka sɔmburu ko ka yi ba ra ka tabu de ka ketɛkunu dɔram nɛ wunen yaburɔ. <sup>15</sup> Wunɛ ka Dedanigibu ka be ba w̄aa tem bureru gia kpuro i ra maa tenkuru koosinɛ. Ba ra nun wunen dibu kɔsie ka suunu donnu ka d̄aa ye ba m̄ ebɛni. <sup>16</sup> Wunɛ maa ka Sirigibu i ra tenkuru koosinɛ. Ḡaa dabina ba ra nun dweeri kpa bu ka nun kpee gobiginu naawa ni nu s̄aa nge yaka bekusu, ka beku gaaduraginu, ka beku ni ba sɔma dokea, ka beku ni ba kua ka w̄ɛ damgii, ka nim wɔkun kpee buranu \*, ka kpee gobigii ni nu s̄ri. <sup>17</sup> Wunɛ ka Yudaba ka Isireliba i ra tenkuru koosinɛ. Ba ra ka nun alikama ye ya wee Minitin di ka p̄ɛ bwese bweseka ka tim ka gum ka sere gum sawaram kiaru dweeri. <sup>18</sup> Wunɛ ka Damasigibu i ra tenkuru koosinɛ wunen arumani bakan s̄. Ba ra ka nun tam me mu wee Hɛlubonin di ka w̄ɛ kpiki yi ba kua ka ȳaa sansu kiaru dweeri. <sup>19</sup> Saa Usalin di, Yafanigibu ka Gɛɛkiba ba ra ka kianu nɛ wunen yaburɔ. Niya, sisu ka d̄aa gaa ka sere d̄aa kiki nubu durorugisu kpa bu ka nun ye kpuro kiaru dweeri. <sup>20</sup> Wunɛ ka Dedanigibu i ra tenkuru koosinɛ

kpa bu nun gaari beka d̄are. <sup>21</sup> Wunɛ ka Daarububa ka Kedaan wirugibu i tenkuru koosinamɔ. Ba ra nun kiaru dweeriwa ka ȳaa kpɛmminu ka ȳaa kinɛnu ka sere maa bonu. <sup>22</sup> Wunɛ ka Seban tenkuba ka Ramagibu i ra tenkuru koosinɛ. Ba ra ka turare ye ya gea bo nɛ wunen yaburɔ ka kpee gobiginu bwese bweseka ka sere maa wura. <sup>23</sup> Wunɛ ka Haranigibu ka Kannɛgibu ka Edɛnigibu ka Seban tenkuba ka Asirigibu ka Kilimadigibu i ra tenkuru koosinɛ. <sup>24</sup> Ȳaa gobigina ba ra ka nun kiaru dweeri. Ȳaa ni ba ra ka nɛ wunen yaburɔ niya, yabe gaaduraginu ka yabe ni ba sɔma doke ka beka ye ba sɔma doke ka sere maa w̄ɛ damgii yi ba tara.

*Ba Tiri gɔɔ sw̄iyamme*

<sup>25</sup> Taasisin goo nimkusa su ra n wunen kianu s̄ɔwa.

Ma wunen dukia ka wunen bɛɛɛ ya kp̄ɛa nim wɔkun bera mi gia.

<sup>26</sup> Goo tamɔbu ba ka nun b̄asu nim bakam s̄ɔ.

Adama woo gaga koo na saa s̄ɔ yari yerun di

gu nun k̄asuku nim wɔku gen suunu s̄ɔ.

<sup>27</sup> Wunɛ dukia ka wunen kianu ka be ba ra wunen sɛsɛnu bwie ka be ba ra bu kpare

ka be ba ra wunen w̄arusu k̄are ka wunen kia d̄robu

ka wunen tabu kowobu ka sere be kpuro be ba w̄aa wunen tii s̄ɔ

ba koo num nim wɔkun s̄ɔwɔ d̄ama te a w̄ruma.

<sup>28</sup> Be ba ra nun kpare ba koo kuuki ko

kpa nim wɔkun goonu nu diiri.

<sup>29</sup> Be ba wunen sɛsɛnu bwiamɔ ka be ba bu kpare,

be kpuro ba koo sarawa wunen min di bu na tem dirɔ.

<sup>30</sup> Ba koo nɔɔguru sua

bu nun wuri k̄osi koosi

kpa bu tii tua wisi winɔ

bu bindi torom s̄ɔ nuku sankiranun s̄.

<sup>31</sup> Ba koo ben winu k̄ani wunen s̄,

kpa bu saakiba dewe

bu nun gɔɔ sw̄iya nuku sankiranun s̄.

<sup>32</sup> Ben nuku sankira ni s̄ɔ,

ba koo nun womu koosi bu nɛɛ,

wunɛ Tiri, a ñ ka wuu gagu weenɛ.

\* **27:16** nim wɔkun kpee buran Ya sãawa yaa piibu gagun kukunu ni ba ra ka bura yānu ko.



Wee a kam kua nim wākun suunu sɔɔ.

<sup>33</sup> Sanam mɛ a wunɛn tenkuru mɔ tɔn dabira a ra diisie.

Wunɛn dukia ka wunɛn kianun kpāarun sɔ, a dera sinamba kua dukiaqibu.

<sup>34</sup> Adama a kɔsikira a wɔri nim wākun sɔɔwɔ ma wunɛ ka wunɛn kianu ka wunɛn tɔn dabi te kpuro i nim diira.

<sup>35</sup> Be ba wāa tem burenu sɔɔ ba nuki sankire wunɛn sɔ.

Ma ben sinambu ba bɛrum soore ba wuswaa burisine.

<sup>36</sup> Tem tukum tenku be ba koo sara mi, biti koo bu mwa

kpā bu nun wia koosi.

Domi a kam kua.

A n̄ kaa n maa wāa sere ka baadomma.

*Gari yi ba gerua*

*Tirin sunɔn sɔ*

## 28

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, <sup>2</sup> tɔnun bii, a Tirin sunɔ sɔɔwɔ a nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nɛɛ, wee u tii sua sere u gerumɔ u mɔ, wiya u sāa Gusunɔ. Ma u sɔ Gusunɔn sina kitaru wɔllɔ nim wākun suunu sɔɔ. Adama u n̄ yɛ ma u sāawa tɔnu, n̄ n̄ mɔ Gusunɔ, baa mɛ u tamaa win bwisikunu sāawa teenu ka nɛ Gusunɔginu.

<sup>3</sup> U tamaa u Danieli bwisi kere ma asiri gaa kun n̄n berue. <sup>4</sup> Win yɛru ka win bwisin sɔ u tii kua dukiaqii. U wura ka sii geesu yibia win arumanin beru yerɔ. <sup>5</sup> Win bwisi beke ka win tenkurun sɔ, win dukia ya kuura. Ma u tii sua dukia yen sɔ.

<sup>6</sup> Yen sɔna nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, yɛn sɔ u tamaa win bwisikunu nu sāawa teenu ka nɛginu, <sup>7</sup> yen sɔna kon n̄n tɔn tukobu kpārema be ba nuki sosum bwesenu kpuro kere. Ba koo n̄n takobi sɔkiri bwisi beke yin sɔ kpā bu win bɛɛɛ ye disi doke. <sup>8</sup> Ba koo n̄n surewa gɔribun wāa yerɔ, kpā u gbi nim wākun suunu sɔɔ nge wi ba sɔkura.

<sup>9</sup> Saa ye sɔɔ, b̄a n̄ n̄n goobu (200) na, u koo kpī u maa nɛɛ, u sāawa Gusunɔ? Aawo, u ko n̄ sāawa tɔnu, n̄ n̄ mɔ Gusunɔ, wi u n̄n goomɔn n̄mmaɔ. <sup>10</sup> U koo gbiwa nge wi u kun Gusunɔ yɛ. Tɔn tukoba ba koo n̄n go. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, <sup>12</sup> tɔnun bii, a maa gɔɔ swīiyɔ Tirin sunɔn sɔ. A n̄n sɔɔwɔ a nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nɛɛ, wee u raa sāa wi u yiban yīreru bwisi

sɔɔ ka buram sɔɔ. <sup>13</sup> U raa wāawa Edɛniɔ, Yinni Gusunɔn gbaarɔ. Ma ba n̄n kpee gobigii bwese bweseka dokeye ni nu n̄ni swāaru mɔ ka dɔm buuru ka digi ka wuru beku ka swāaru ka boogu ka swāaru ka sere maa wuru beku ka wura. Ma ba n̄n gāasu ka guunu soowammɛ ni ba ka wura. Ma ba n̄n gāasu ka guunu soowammɛ ni ba sɔaru kua win marubun tɔrun sɔ. <sup>14</sup> U raa sāawa nge wɔllun kɔso ma u kasa dɛrie. Ma na dera u wāa nɛn guu dɛrarɔ u sīimɔ kpee ni nu ballimɔn wɔllɔ. <sup>15</sup> Saa min di ba n̄n taka kua, win daa ya wāwa sere n̄ ka girari tɔɔ te ba daa kɔsa gaa wa wi sɔɔ. <sup>16</sup> Win tenkurun kpāaru ta dera u bɔbunu ka keeta wɔri. Yen sɔ, kon n̄n sura saa nɛn guu dɛera ten min di, wi, wi u sāa nge wɔllun kɔso mi. Kon de u doona saa kpee ni nu ballimɔ min suunu sɔɔn di. <sup>17</sup> U tii sua win buram sɔ ma u win bwisi ka win bɛɛɛ ye kpuro sanka. Yen sɔ, kon n̄n kɔ temɔ kpā sinam be ba tie bu n̄n ka. <sup>18</sup> Win durum kpāaru ka win keeta ye u mɔ tenkuru sɔɔn sɔ, u win wuun sāa yenu disi doke. Yen sɔ, kon de dɔɔ u se win tiin min di kpā u n̄n gɔsia torom tɔn be ba n̄n mɛɛran n̄ni biru. <sup>19</sup> Saa ye sɔɔ, bwese ni nu n̄n yɛ kpuro nu koo biti kowa, domi u koo kam ko. U n̄ ko n̄ maa wāa sere ka baadommaɔ.

*Gari yi ba gerua Sidonin sɔ*

<sup>20</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, <sup>21</sup> tɔnun bii, a mɛɛrio Sidonin bera gia kpā a ye gerusi. <sup>22</sup> A nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, wee kon ye wɔri. Kon ye nɛn dam sɔɔsi kpā bu man bɛɛɛ wɛ yen suunu sɔɔ. N̄a n̄ ye siri, ma na ye sɔɔsi ma na sāawa Dɛero, saa yera ba koo gia ma nɛna na sāa Yinni Gusunɔ. <sup>23</sup> Kon de baranu nu ye wɔri. Kon de bu tɔmbu go yen swɛɛ sɔɔ. Tɔmba koo wɔruku bu gbisuku taa bi ba koo ye wɔrima beri berikan din sɔ. Saa ye sɔara ba koo gia ma nɛna na sāa Yinni Gusunɔ.

*Isireliba*

*ba ko n̄ wāa b̄ari yɛndu sɔɔ*

<sup>24</sup> Bwese ni nu Isireliba sikerɛnɛ nu bu gema nu n̄ ko n̄ maa sāa nge saku ni nu bu mɛera mɔ nu gɛɛkumɔ. Saa yera ba koo gia ma nɛna na sāa Yinni Gusunɔ.

<sup>25</sup> Amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na maa gerua. Na nɛɛ, sanam mɛ kon Isireliba

mennama bwese tukunun suunu sɔɔn di mi ba yarinε, kon sɔɔsi bwese tuku nin nɔni biru ma na sãawa Dεero. Saa ye sɔɔra Isireliba ba koo da bu sina ben temɔ mε na ben baaba Yakɔbu wε. <sup>26</sup> Ba koo sina bɔri yendu sɔɔ. Ba koo dia bani kpa bu resemba duure. Ba ko n wãa bɔri yendu sɔɔ domi kon be ba ka bu sikerene ba bu gema siri n seeyasia. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nena na sãa Gusunɔ ben Yinni.

### *Gari yi ba gerua Egibitin sã*

## 29

<sup>1</sup> Isireliban yorun wɔɔ wɔkurusen suru wɔkurusen sɔɔ wɔkura yiruse sɔɔra Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nεε, <sup>2</sup> tɔnun bii, a wunen wuswaa kisio Egibiti sunɔn mi gia kpa a wi, ka win temgibu kpuro sɔ <sup>3</sup> a nεε, ameniwa nε, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nεε, wee kon nùn wɔrima wi, wi u sãa nge karaku ge ga nanum mɔ ga kpĩ daa te ba mɔ Niluɔ. Ma u gerumɔ u mɔ, daa te, ta sãawa wigiru domi wiya u tu kua. <sup>4</sup> Kon kɔkɔnu sɔre win baa saburosu sɔɔ kpa n de daa ten swεε yi n sɔre sɔre win koko wɔrukisɔ. Kpa n nùn gawa n yara daa ten min di ka swεε yi sannu. <sup>5</sup> Kpa n nùn sua n kɔ gɔburɔ ka swεε yi kpuro. U koo wɔriwa yakasɔ. Goo kun nùn seeyamɔ, goo kun maa nùn dɔbamɔ. Gbeeku yeε ka gunɔsa su koo win goru di. <sup>6</sup> Saa ye sɔɔra Egibitigibu kpuro ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

Domi somi te u Isireliba kua ta sãawa nge kabaru, ta n dam mɔ. <sup>7</sup> Ba nùn tãsisɔ ma u bɔɔra ben nɔmaɔ u ben senu mɛra kua ma u dera ba suba. <sup>8</sup> Yen sɔ, wee ye nε, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nεε, kon de bu nùn wɔrima ka takobi kpa n de bu win tɔmbu ka yeε kpuro go. <sup>9</sup> Egibitin tem mu koo ko bansu kpa bu gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

Domi yen sunɔ u nεε, wiya u daa te ba mɔ Nilu mɔ. Wiya u maa be tu kua. <sup>10</sup> Yen sɔ, kon wi ka win daa te wɔrima. Kpa win tem mu ko bansu saa Migidolin di n ka da Asuanɔ ka Etiopin tem nɔɔ bura yenɔ. <sup>11</sup> Tɔnu kun maa sarɔ mi, mɛya yaa gaa kun maa sarɔ mi. Ya koo kowa wɔɔ weeru goo kun maa wãa mi. <sup>12</sup> Wɔɔ weerun baa sɔɔ, kon de Egibitin tem ka yen wusu su ko bansu n kere bansu kpuro. Kon bu

yarinasia n de ba n wãa bwese tukunun suunu sɔɔ.

<sup>13</sup> Ameniwa nε, Yinni Gusunɔ na maa gerua. Na nεε, wɔɔ wee ten biru, kon Egibitigibu mennama bwese tukunun suunu sɔɔn di mi ba yarinε. <sup>14</sup> Be, Egibitigii be ba raa yoru dimɔ kon ka bu wurama ben temɔ bera mi ba mɔ Paturɔsi. Miya ba koo bandu swĩ te ta n dam mɔ. <sup>15</sup> Ta ko n sãawa ban te ta piiburu bo kpa ta kun dam mɔ bwese ni nu tie sɔɔ. Kon tu kawawa kpa tu ku raa ka bwese ni nu tie taare. <sup>16</sup> Isireliba ba n maa tu naane mɔ. Ba n maa dɔɔ ten mi, bu somiru kana ye ya ko n sãa ben durum. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nena na Yinni Gusunɔ.

### *Nebukanεsaa u koo Egibiti*

#### *tabu wɔri u mwa*

<sup>17</sup> Isireliban yorun wɔɔ yenda nɔɔbu ka yirusen suru gbiikoon tɔɔ gbiikiru sɔɔra Yinni Gusunɔ u nεε, <sup>18</sup> tɔnun bii, wee Nebukanεsaa Babilonin sina boko u dera win tabu kowobu ba sɔm sɛsɔginu kua bu ka Tiri kamia. Adama win tabu kowo be kpuro ba wii kpaki kua ma ben senu potikira. Ka mε, Babilonin sina bokon tii ka win tabu kowo be, ba n arufaani gaa wa sɔmbu te sɔɔ, te ba kua. <sup>19</sup> Yen sãna nε, Yinni Gusunɔ na nεε, kon Babilonin sina boko Egibitin dukia kpuro wε. U koo ben yãnu gura kpa nu n sãa win tabu kowobun kɔsiaru. <sup>20</sup> Kon nùn Egibiti wɛwa ya n sãa win sɔmbu te u kuan kɔsiaru. Domi nena, wi ka win sɔm kowobu ba sɔmburu kua.

<sup>21</sup> Yen tɔɔ te, kon Isireliba dam kɛ kpa n maa wunε tɔnun biin nɔɔ wukia a ka bu gari ko kpa bu gia ma nena na sãa Yinni Gusunɔ.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo Egibiti seeyasia*

## 30

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u nεε, <sup>2</sup> tɔnun bii, a Egibitigibu gerusio kpa a bu sɔ a nεε, ameniwa nε, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nεε, wee tɔɔ kɔsura wee. Bu weeweenu koowo. <sup>3</sup> Tɔɔ te, ta sisi tɛ sɔɔ nε, Yinni Gusunɔ kon bu wɔri. Wee ta mam turuku kua. Ta ko n sãawa yam wɔkuru. <sup>4</sup> Tabu koo na Egibitiɔ kpa bu tɔn dabiru go mi, bu ben dukia gura kpa tem mε, mu ko bansu, kpa nuku sankira bakanu nu n wãa

Etiopiã. <sup>5</sup> Etiopigibu ka Putigibu ka Ludiba ka Daarububa kpuro ka Libigibu ka sere maa nen tãmbu Isireli be ba ka bu nõõ tia sãa ba koo wãruku bu ghisuku taa bi sãõ. <sup>6</sup> Ne, Yinni Gusunõ na maa gerua na nee, be ba ka Egibitigibu yinamõ mi, ba koo bu go tabu sãõ saa Migidolin di n ka girari Asuanio kpa dam me Egibitigibu ba raa ka tii sue mi, mu kpe. Ne, Yinni Gusunõwa na yeni gerua. <sup>7</sup> Ben tem me, mu koo ko bansu n kere tem me n tie handunia sãõ. Ben wusu su koo kowa bansu mam mam n kere wuu si su tie. <sup>8</sup> Nã n Egibitigibu dõõ sãkuma ma na dera be ba ka bu yinamõ min dam mu kpa, saa ye sãõra ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunõ. <sup>9</sup> Yen tãõ te sãõ, kon sãmõbu gõri goo nimkusu sãõ bu Etiopigii be ba raa wãa bõri yendu sãõ nandasia kpa bu berum soora Egibitigibun wahalan tãõ te sãõ, te ta sisi.

<sup>10</sup> Ne, Yinni Gusunõ na nee, kon sina boko Nebukanesa dendi n ka Egibitin tãn dabi te kpuro kpeerasia. <sup>11</sup> Wi, ka win tabu kowo wãnwãndu sarirugii be, ba koo na bu tem me wãri bu kpeerasia. Ba koo Egibitigibu go ka takobi kpa gonu nu yibu tem me kpuro sãõ. <sup>12</sup> Kon de daa te ba mð Nilun keru yi gbera kpa n Egibitin tem tãn kãsobu nõmu beria. Tãn tukobu ba koo na bu ye kpuro kam koosia. Ne, Yinni Gusunõwa na yeni gerua.

<sup>13</sup> Ne, Yinni Gusunõ na maa gerua na nee, kon Nõfun bũu turanun bwãarokunu kpuro kãsuku. Goo kun maa bandu dimõ Egibitiã. Kon dewa tem me, mu berum duura. <sup>14</sup> Kon Paturõsi kpeerasia kpa n Soani dõõ menõ kpa n maa Tebesi siri. <sup>15</sup> Kon ka Sini mõru ko ye, ye ya sãa nge Egibitigibun gbãra bakaru kpa n Tebesin tãn dabi dabi te go. <sup>16</sup> Kon Egibiti dõõ sãku kpa Sini yu burisina. Ba koo Tebesin gbãraru kãra kpa yiberẽba bu Nõfu kamia sãõ sãõ gbãara. <sup>17</sup> Ba koo Onin aluwaasiba ka Pibesetigibu go ka takobi. Wuu si kpuron tãmba ba koo yoru mwa. <sup>18</sup> Nã n Egibitigibun dam bua me ba mõ ba ka tãmbu yoru diisie, ma dam me ba raa ka tii sue mi, mu nõru kua, yam mu koo tãra Tapanesio kpa bu yen tãmbu yoru mwẽeri. <sup>19</sup> Kon Egibitigibu siri kpa bu gia ma nena na sãa Yinni Gusunõ.

## Babilonin sina boko

### u sãawa Gusunõ denditia

<sup>20</sup> Isireliban yorun wãõ wãkura tiasen suru gbiikoon sãõ nõõba yiruse sãõra Yinni Gusunõ u gerua u nee, <sup>21</sup> tãnun bii, na Egibitin sunõn gãseru bua. Wee, ba n wa wi u koo nũn bekiã. Domi ba n win meera ye bõkue u sere nee, u koo kpõ u takobi nenẽ. <sup>22</sup> Wee na Egibitin sunõ wi wãrim wee. Kon win gãsenu kpuro bõõku te ta gea sãa ka te ta n gea sãa. Kon de takobi yu wãruma win nõman di. <sup>23</sup> Kon Egibitigibu yarinasia bu da bwese tukunun suunu sãõ. Kon de bu da tem baamere sãõ. <sup>24</sup> Kon Babilonin sina boko dam wẽ kpa n nũn nen takobi nõmu beria. Adama kon Egibitin sunõn gãseru bua kpa u weeweenu ko Babilonin sina bokon wuswaaõ nge u gãõ dõõ. <sup>25</sup> Kon Babilonin sina boko dam wẽ kpa Egibitin sina bokogim mu kpe. Nã n nen takobi Babilonin sina boko nõmu beria, ma u ka ye Egibitigibu wãri, saa ye sãõra ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunõ. <sup>26</sup> Kon Egibitigibu yarinasia bu da bwesenu kpuro sãõ. Kon dewa bu da tem baamere sãõ. Saa ye sãõra ba koo gia ma nena na sãa Yinni Gusunõ.

### Egibitin sina boko u sãawa

### nge dãa ye ba mð seduru

## 31

<sup>1</sup> Isireliban yorun wãõ wãkura tiasen suru itasen tãõ gbiikiru sãõra Yinni Gusunõ u nee, <sup>2</sup> tãnun bii, a Egibitin sunõ ka win tãn dabi dabi te sãõwõ a nee, wara ka nũn weene win kpãaru sãõ. <sup>3</sup> Wee u sãawa nge Libanin dãa ye ba mð seduru. Yen kãasi yi wã ma yen wurusu kubenu sãa. Ma ya gunu ya guru winu girari. <sup>4</sup> Gura ya ye kpẽasia. Nim me mu dua tem sãõ mu dera ya gunia. Nim me kpuro mu kokumõwa mi yen gbini yi wãa. Min diya mu kokumõ mu daamõ dãa ni nu tien mi. <sup>5</sup> Yen sõna ya kpẽa ya dãnu kpuro gunum kera. Yen kãasi yi dabia ma yi teria. Domi ya nim waamõ too.

<sup>6</sup> Gunɔsu na su sin sokunu kua yen kãasiɔ. Ma gbeeku yɛɛ na yi maruramɔ yen kɔkɔrɔ. Ma bwese dabira na ta sɔ yen saarɔ.

<sup>7</sup> Ya sãawa dãa buraru ma ya gunu ya kãasi dɛu.

Domi yen nuwi yi duawa sere tem sɔwɔ mi nim mu kpã.

<sup>8</sup> Baa nɛ, Gusunɔn dãa gbaa te ba mɔ Edeni sɔɔ,

sɛduru gaa sari ye ya ka ye weenɛ.

Mɛya dãa ye ba maa mɔ sipɛɛ yen gaa sari ye ya kãasi bure mɔ nge ye.

Dãa wuru bakasu gasu maa sari si su ka yegisu weenɛ.

Dãru garu sari te ta ka ye buram nɛ.

<sup>9</sup> Kãasi burɛya na ye wɛ sere dãa ni nu wãa nɛ, Gusunɔn dãa gbaa te ba mɔ Edeni nu nisinu seewa.

### *Egibitin sunɔ u koo bɔra*

#### *nge dãa ye ba mɔ sɛduru*

<sup>10</sup> Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, sɛduru ye, ya kpɛa ya guru winu girari. Ma ya tii sua. <sup>11</sup> Yen sɔna kon ye gira kpa n ye sina boko wi u sinambu kpuro dam kere nɔmu bɛria kpa u ye kua nge mɛ yen torara nɛ. <sup>12</sup> Tɔn tuko be ba nuku kɔsuru bo ba koo ye kii bu sura bu kɔ. Kpa yen kãasi yi wɔri guunu ka wɔwi sɔɔ kpa yi bɔkɔira tem mɛ kpuron wɔwi sɔɔ. Kpa tɔn be ba raa wãa yen saarɔ bu yarina bu ye deri. <sup>13</sup> Yen biiirun wɔllɔwa gunɔsu su koo na su sina. Kpa gbeeku yɛɛ yi yin wãa yeru ko yen kɔkɔrɔ. <sup>14</sup> Yeni ya koo koorawa kpa dãa ni nu nim waamɔ nu ku raa ka gunia nu guru winu girari nu sere tii sua nin gunum sɔ. Domi dãnu ka tɔmbu kpuro ba koo gbiwa bu da bu gɔribu deema.

<sup>15</sup> Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nɛɛ, dɔma te sɛduru ye, ya koo du gɔribun wãa yerɔ, kon de taka koorɔ ye ya wãa yam mi kpuro yu gɔɔ wooru sina. Kon nim yɔrasia yen sɔ, kpa n de daanu nu kokubu yɔra. Kon maa de yam mu tɔra Libaniɔ, kpa n dãnu gberasia yakasɔ.

<sup>16</sup> Sanam mɛ kon de sɛduru ye, yu wɔruma yu da gɔriɔ ka tɔn be ba dɔɔ mi sannu, be ba koo yen wɔrumaan damu nɔ ba koo diiri bɛrum sɔ. Gbaa te ba mɔ Edenin dãa ni nu buram bo ka ni nu gea sãa ni kpuro ni nu gesi nim waamɔ Libaniɔ nu ko n nuku dobu

mɔwa sere tem sɔwɔ. <sup>17</sup> Nin tii nu koo sara nu da gɔribun wãa yerɔ nu bu deema be ba go ka takobi. Ba raa sãawa yen dam ma ba wãa yen saarɔ tɔmbun suunu sɔɔ.

<sup>18</sup> Edenin gbaa te sɔɔ, dãa gaa kun ka Egibitin sina boko nɛ buram sɔɔ ka kpãaru sɔɔ. Ka mɛ, ba koo nɔn surewa gɔribun wãa yerɔ tem sɔɔ sɔwɔ ka dãa ni nu wãa Edeni mi sannu kpa u n kpɛi ka be ba go tabu sɔɔ ka takobi, be ba n Gusunɔ yɛn suunu sɔɔ. Yeniwa ya koo Egibitin sina boko ka win tɔn dabi te kpuro deema. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni kpuro gerua.

### *Ba koo Egibitigibu*

#### *ka ben sina boko gɔɔ swiɔya*

## 32

<sup>1</sup> Isireliban yorun wɔɔ wɔkura yirusen suru wɔkura yirusen tɔɔ gbiikiru sɔra Yinni Gusunɔ u nɛɛ, <sup>2</sup> tɔnun bii, a gɔɔ swiɔya Egibitin sunɔn sɔ. A nɔn sɔwɔ a nɛɛ, wee u sãawa nge gbee sunɔ kpɛmbu bwesenun suunu sɔɔ.

Ma u maa sãa nge karaku nim wɔku sɔɔ.

U ra tii kpare daa ten nim sɔɔ

kpa u ten nim buri ka naasu

kpa ten kurenu nu soona.

<sup>3</sup> Yen sɔ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nɛɛ, kon nɔn nɛn yãakoruru surema sanam mɛ tɔn dabinu nu mɛnɛ kpa bu nɔn gawa bu yarama. <sup>4</sup> Kon nɔn yarawa kasɔ kpa n nɔn kɔ yakasɔ. Kon dewa gunɔsu su na su sina win wɔllɔ kpa gbeeku yɛɛ yi nɔn di. <sup>5</sup> Kon win yaa yariwa guunu wɔllɔ kpa n ye ya tie taasi wɔwi sɔɔ.

<sup>6</sup> Kon de win yɛm mu n yari tem mɛ sɔɔ u wãa sere ka guunɔ kpa yɛm mu n yiba mɛn wɔwi sɔɔ. <sup>7</sup> Sanam mɛ u koo gbi, kon de wɔllu tu tɔra. Kon kperin yam bururam go

kpa guru wiru tu sɔɔ wukiri, kpa suru u ku maa yam bururasia. <sup>8</sup> Kon wɔllun fitilanu kpuro go win sɔ. Kpa n de yam mu tɔra win tem sɔɔ. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>9</sup> Kon de bwese dabinu nu biti soora nɔn win kpeerabun labaari nua, baa ka tem mɛ u n yɛ. <sup>10</sup> Kon de bwese ni, nu n biti soore win sɔ. Kpa nin sinambu ba n diirimɔ bɛrum sɔ sanam mɛ kon nɛn takobi fia ben wuswaaɔ. Sanam mɛ u koo kpeerɔ mi, ba ko



n diirimawa saa kpuro saa, ben baawure u n ka win wāaru nande.

<sup>11</sup> Domi ameniwa ne, Yinni Gusunə na gerumə. Na nee, Babilonin sina bokon tabu kowobu ba koo nūn wəri ka takobi. <sup>12</sup> Kon nūn tabu kowo damgibu be ba nuku kāsuru bo surema bu win tən dabi te go. Kpa Egibitin tii suabu bu kpe. <sup>13</sup> Kon win yaa sabenu go nim bakam bəkuə kpa tambu n kun me yaa sabenun naasu su ku maa nim me buri. <sup>14</sup> Kon de mu kpunawa kpa mu n kokumə nge gum yarum. Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua. <sup>15</sup> Nə n dera Egibiti ya kua bansu ma na yen dukia gura mam mam, na yen tambu kam koosia, saa ye sara ba koo gia ma nena na sāa Yinni Gusunə.

<sup>16</sup> Womu geniwa bwesenu kpuron tən kurəbu ba koo ko Egibiti ka yen tən dabi ten s. Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

*Ba koo bwese ni ba kamia*

*gəə swīya*

<sup>17</sup> Isireliban yorun wəə wəkura yirusen suru wəkura yirusen səə wəkura nəəbuse səə, Yinni Gusunə u nee, <sup>18</sup> tənun bii, a gəə wuri koowo Egibitigibun s s kpa a de wunen gəə wuri yi, yi bu sure sere tem səəwə gəribun wāa yerə be ka bwese ni nu dam mən tambu. <sup>19</sup> A bu səəwə a nee, ba tamaa ba gabu beere kerewa? Aawo! Ba koo dawa gəribun wāa yerə ba n kpī mi sannu ka be ba kun Gusunə yē. <sup>20</sup> Ba koo wərukuwa bu kpuna ka be ba go tabu səə sannu. Wee, ba takobi woma kararun di bu ka be kpuro go. <sup>21</sup> Tabu durə damgii be ba wāa gəribun wāa yerə ka be, Egibitigibun somiə be ba gu, ba koo nəəgiri sua bu bu dam koosia bu nee, be wee ba sarama be, be ba n Gusunə yē. Wee ba kpī. Ba bu gowa ka takobi.

<sup>22</sup> Meya Asirin sina boko ka win tən dabinu ba kpī ma ben sika ya nūn sikerene. Be kpurowa ba gu tabu səə. <sup>23</sup> Siki ni, nu wāawa sere tem səə səəwə, ma nu ka ben sina bokogiru sikerene. Tabu sara ba be kpuro go be, be ba raa nasie.

<sup>24</sup> Meya maa Elamun sina boko ka win tabu kowobu ba kpī. Ma win tabu kowobun sikinu wigiru sikerene. Be kpurowa ba go tabu səə be, be tamba raa nasie. Ba n Gusunə yē. Wee ba wāa sika sere tem

səəwə. Ba sekuru səəwa gəribun wāa yeru mi. <sup>25</sup> Elamun sina boko ka win tabu kowobu ba kpī ka be ba go tabu səə. Win tabu kowobun sika ya wigiru sikerene. Be, be ba n Gusunə yē ba gu tabu gberə. Beya tamba raa nasie. Be wee tē ba kpī ba sekuru səəwa ka be ba gu taa bii səə.

<sup>26</sup> Meseke ka Tubali ba kpī ka ben tabu kowobu kpuro. Ma tabu kowo ben sika begia sikerene. Be, be ba n Gusunə yē mi, ba guwa tabu səə. Beya tamba raa nasie. <sup>27</sup> Be, be ba n Gusunə yē mi, ba n ka bu yellun tabu durə damgibu mənne ba sikua. Ba duawa gəribun wāa yerə ka ben tabu yānu ba kpuna ben toranun s, ma ben takobiba ba kua ben leferi. N deema beya tambu ba raa nasie. <sup>28</sup> Nge meya Egibitigibu ba koo maa gbisuku kpa bu bu sike tən be ba n Gusunə yēn suunu səə be, be ba go tabu gberə.

<sup>29</sup> Edəmuba ka ben sina asakpəbu ben tii ba wāa gəribun wāa yeru mi. Baa me ba wərugəru mə, ba bu gowa. Wee ba bu sikua ka be ba n Gusunə yē sannu.

<sup>30</sup> Səə yēsan nəm geu gian sinambu ka sere Sidonigibu ba sara ba da gəribun wāa yerə. Wee tən be, ba wāa sekuru səə baa me ba raa bu nasie ben wərugərun s. Adama tē, ba da ba kpī ka be ba go tabu səə sannu be, be ba n Gusunə yē mi. Ba sekuru səəwa gəribun wāa yeru mi.

<sup>31</sup> Egibitin sina boko u koo bu wa kpa win laakari yu kpuna win tən dabi ten s ka win tabu kowobun s be ba go tabu səə. Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua. <sup>32</sup> Na dera tambu ba ra n berum soore Egibitin sina boko win s. Adama tē, wi ka win tabu kowo be ba gu tabu səə, ba koo bu sikewa be ba n Gusunə yēn suunu səə. Ne, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

## 33

*Yinni Gusunə u Esekieli kua*

*Isireliban kirə kowo  
(I maa mērio 3:16-21)*

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u Esekieli səəwa u nee, <sup>2</sup> wune tənun bii, a wunegibu Isireliba səəwə a nee, tabu b n wāa ben tem səə, ba ra gbamgba sowo gəsiwa. <sup>3</sup> Saa ye səə, gbamgba sowo wi, u n yiberəba wa kpa

u gbamgba so u ka wigibu nɔɔsia. <sup>4</sup> Wi u gbamgba ye nua, ma u ye atafiiru kua, yiberɛ ù n nùn samba kua u go, saa ye sɔɔ, win yem mu koo wɔriwa win tii sɔɔ. <sup>5</sup> U koo gbiwa yèn sɔ u gbamgba ye atafiiru kua. U kun daa ye atafiiru kue, u koo raa win wāaru wɔra. <sup>6</sup> Su nɛɛ, gbamgba sowo wi, u yiberɛba waamɔ ba wee, ma u n̄ gbamgba so u ka wigibu nɔɔsia. Saa ye sɔɔ, b̄a n̄ goo samba kua ba mwa ba go, u koo gbiwa win durum sɔɔ. Adama gbamgba sowo win taarɛwa. Wiya ba koo wi ba go min yem bikia.

<sup>7</sup> Tɔnun bii, wuna na gɔsa nge gbamgba sowo Isireliban suunu sɔɔ a ka bu kirɔ ko. A de a nɛn gari ka nɛn kirɔba swaa daki kpa a bu ye nɔɔsia. <sup>8</sup> N̄a n̄ t̄ɛ nɛɛ, tɔn kɔso goo u koo gbi, ma a n̄ nùn kirɔ kue u ka win daa kɔsa ye deri, u koo gbiwa win durum sɔɔ kpa n̄ nun win yem bikia. <sup>9</sup> Adama à n̄ nùn kirɔ kua u ka win daa kɔsa deri, ma u yina u ye deri, ȳero u koo gbiwa win durum sɔɔ. Kpa wunɛ a wunen wāaru wɔra.

### *Wi u win daa kɔsa deri,*

#### *u koo wāaru wa*

<sup>10</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, tɔnun bii, a Isireliba yeni sɔɔwɔ a nɛɛ, wee ba ra gere bu nɛɛ, ben toranu ka ben durum ya bu wāasi. Yen sɔna ba n̄ni sɔɔre. Am̄na ba koo ka kp̄i ba n̄ wāa. <sup>11</sup> Adama a bu wisio a nɛɛ, am̄niwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, sere ka nɛn wāaru, na n̄ tɔn kɔson gɔɔ k̄i. Na k̄iwa u ḡru gɔsia kpa u wa u n̄ wāa. Yen sɔ, be, Isireliba bu ḡru gɔsio. Mban sɔna ba koo tii go.

<sup>12</sup> Tɔnun bii, a maa wunɛgibu sɔɔwɔ a nɛɛ, gemgii ù n kɔsa m̄, win gea ye u raa kua ya n̄ win wāaru wɔramɔ. Tɔn kɔso ù n maa win daa kɔsa deri u gea m̄, win yellun daa kɔsa ye, ya n̄ derimɔ u kam ko. Yen sɔna gemgii ù n kɔsa m̄, win yellun daa ya n̄ win wāaru wɔramɔ. <sup>13</sup> N̄a n̄ gemgii sɔɔwa na nɛɛ, u ko n̄ wāaru m̄ win daa gean s̄, ma u tamaa win daa gea ye, ya tura, ma u seewa u daa kɔsa wɔri, u n̄ ȳe ma kon win yellun daa gea ye duariwa. Kpa u gbi win daa kɔsan s̄. <sup>14</sup> N̄a n̄ maa tɔn kɔso sɔɔwa na nɛɛ, u koo gbi, ma u ḡru gɔsia u win daa kɔsa deri, ma u gea m̄ u gem sw̄i, <sup>15</sup> ma u t̄aruba ye u raa goo mwaari ka sere maa ḡa ni u raa gb̄ena wesia, ma u nɛn woodaba

m̄em nɔɔwammɛ be ba wāaru w̄ɛmɔ, u n̄ gbimɔ. U ko n̄ wāawa ka gem, domi u gea m̄. <sup>16</sup> Kon win toranu kpuro duariwa kpa u n̄ wāa domi u gea m̄.

<sup>17</sup> Tɔnun bii, wunɛgiba nɛɛ, nɛn gere ye, ya n̄ s̄a dee dee. Adama bera ba saka saramɔ. <sup>18</sup> Gemgii ù n win daa gea deri, ma u kɔsa m̄, u koo gbiwa kɔsa yen s̄. <sup>19</sup> Tɔn kɔso ù n maa win daa kɔsa deri, ma u gea m̄, u ko n̄ wāawa yen s̄.

<sup>20</sup> Be, Isireliba ba nɛɛ, nɛn gari yi, yi n̄ s̄a dee dee. Ba n̄ ȳe ma kon baawure siriwa nge m̄e win daa ya nɛ.

### *Ba koo Isireliban tem*

#### *kam koosia*

<sup>21</sup> Sanam m̄e Isireliba ba wāa yoru sɔɔ, ten w̄ɔ w̄akura yirusen suru w̄akurusen s̄ɔ nɔɔbuse sɔɔ, yera goo u kisirama Yerusalemun di. Ma u na Esekielin mi u nɛɛ, ba Yerusalemu mwa.

<sup>22</sup> N̄ deema yoka durɔ wi, u sere tunuma, Yinni Gusunɔ u Esekieli win dam w̄ɛ, ma win yara kusiarɔ. Ye durɔ wi, u na sisiru bururu win mi, yera u ka nùn gari kua.

<sup>23</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, <sup>24</sup> tɔnun bii, wee ye tɔn be ba tiara Yerusalemun bansɔ ba gerumɔ. Ba m̄, Aburahamu u wāawa wi turo. Ka m̄, u tem m̄e mwa. Kaa sere gere b̄ɛɛ be sa dabi, ma ba sun tem m̄e w̄ɛ? <sup>25</sup> Yen s̄, a bu sɔɔwɔ a nɛɛ, wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na bu sɔɔm̄. Na nɛɛ, ba yaa temm̄ ka yen yem sannu. Ba b̄unu s̄amɔ, ma ba t̄ambu goomɔ. Yera ba tamaa tem m̄e, mu ko n̄ s̄a begim? <sup>26</sup> Ben tabu ȳana ba ra n̄ naane s̄a. Ba ra n̄ daa kɔsa m̄ɔwa, baawure u ka win winsim kurɔ kpunamɔ. Yera ba tamaa tem m̄e, mu ko n̄ s̄a begim?

<sup>27</sup> A maa bu sɔɔwɔ a nɛɛ, am̄niwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, sere ka nɛn wāaru, be ba wāa bansu sɔɔ mi, ba koo bu gowa ka takobi. Be ba wāa yakasu sɔɔ, gbeeku ȳɛya yi koo bu tem. Be ba maa kukua gb̄ara damginu sɔɔ ka kpee baaba sɔɔ, barara ta koo bu go. <sup>28</sup> Kon tem m̄e gɔsia bansu. M̄en dam mu koo kpe m̄en s̄ ba tii sue. Ba koo m̄en guunu deri. Goo kun maa sarɔ mi. <sup>29</sup> N̄a n̄ tem m̄e bansu koosia mam mam n̄ ka be, Isireliba s̄ɛyasia ben daa kɔsan s̄, saa ye s̄ɔra ba koo gia ma n̄na na s̄a Yinni Gusunɔ.

<sup>30</sup> Tɔnɔn bii, wunɛgibu Isireliba ba wunen faagi mɔ ganin bɔkuɔ ka dii kɔnnɔsɔ. Baawure u win winsim sɔmɔ u mɔ, a na su da su Yinni Gusunɔn gari nɔ.

<sup>31</sup> Ma ba naamɔ dabi dabinu ba nun swaa daki. Adama ba n̄ mɔ ye a bu sɔmɔ. Ba wunen gari yaakoru s̄aa ma ba ben tii tiin arufaani naa gire. <sup>32</sup> Wee a s̄awa nge ben barɔ wi u dɔkɔru do. A maa bara soberu yē. Ba ra wunen kirɔba swaa daki kpa ba kun be mɛm nɔwɛ. <sup>33</sup> Adama ye a bu sɔwɔ mi kpuro yà n koorɔ, ba koo gia ma nen sɔmɔ u w̄aa ben suunu sɔɔ.

*Yinni Gusunɔ u Isireliban  
kparobu gerusimɔ*

### 34

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sɔwɔ u nɛɛ, <sup>2</sup> wunɛ tɔnɔn bii, a Isireliban kparobu gerusio. A bu nen kirɔba sɔwɔ. Wee ye na bu sɔmɔ. Na nɛɛ, be, Isireliban kparobu, ba kuawa bɔrurobu. Domi ben tiin gariya ba mɔ. Ba n̄ ȳaa ḡɔɔ nɔɔrimɔ. <sup>3</sup> Wee ba ȳaa ni nu gum mɔ goomɔ ba temmɔ ma ba nin bom nɔrumɔ. Adama ba n̄ nu kparamɔ. <sup>4</sup> Ba n̄ ni nu kpanamɔ somi. Ba n̄ ni nu barɔ nɔɔri. Ba n̄ ni nu mɛɛra wan bosu tim doke. Ba n̄ ni nu geramɔ sure swaa gea sɔɔ. Mɛya ba n̄ ni nu k̄ɔra kasu. Adama ba nu dam dɔremɔwa. <sup>5</sup> Ma nu yarina domi nu n̄ kparo mɔ. Nu kua gbeeku yɛɛn d̄ianu. <sup>6</sup> Ma nu sirene guunu ka gungunu w̄ollɔ nu yarine tem kpuro sɔɔ. Goo kun nin bwisikunu kue u sere mam nu kasum da. <sup>7</sup> Yen s̄, be, Isireliban kparobu bu swaa dakio bu nɔ ye na bu sɔmɔ. <sup>8</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ, sere ka nen w̄aaru, na wa ma ba nen ȳaanu w̄ari ba goomɔ. Ma nu kua gbeeku yɛɛn d̄ianu yèn s̄ nin kparoba kun nin bwisikunu kue bu nu nɔɔri. Ma ba sere ben tii nɔɔrimɔ. <sup>9</sup> Yen s̄, bu swaa dakio bu nɔ ye na bu sɔmɔ. <sup>10</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ, na bu seesimɔ. Ba n̄ ko n maa s̄aa nen ȳaanun kparobu bu sere nin arufaani di. Kon nu w̄ara ben nɔman di, kpa nu kun maa s̄aa ben d̄ianu.

*Yinni Gusunɔ u ko n s̄aa  
win ȳaanun kparo*

<sup>11</sup> Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ saa t̄ɛn di. Na nɛɛ, nen tiywa kon nen ȳaanu menna n nu nɔɔri. <sup>12</sup> Kon nu mennawa nge

mɛ ȳaa kparo u ra win ȳaanu menna n̄ n yarina. T̄ɔ te nu yarina ta s̄awa yam w̄oku bakaru. Kon da n nu kasuwa baama mi nu yarine. <sup>13</sup> Kon nu yarama tem tukum di. Kpa n nu menna n ka na nin temɔ Isireliɔ. Kon nu kpara guunɔ ka w̄owi sɔɔ ka sere mi t̄amba w̄aa kpuro. <sup>14</sup> Kon ka nu da kpara yee geeru sɔɔ. Kpa nu di nu w̄era. Nu koo yɔ Isireliban guunɔ kpa nu yaka geesu wa nu di. <sup>15</sup> Nen tiywa kon nu kpara kpa n de nu w̄era. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>16</sup> Kon ni nu k̄ɔra kasuma n ka na. Kpa n ni nu mɛɛra wan bosu tim doke. Kpa n maa ni nu barɔ nɔɔri nu dam ko. Adama kon ni nu b̄ɔru go. Nen tiywa kon nen ȳaanu kpara gem sɔɔ.

### Gusunɔ

#### *u win t̄ambu somiru wee*

<sup>17</sup> Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na Isireliba be ba s̄aa nge ȳaanu sɔmɔ. Na nɛɛ, kon nin geenu ka k̄ɔsunu wunana. Kon ȳaanu ka bonu wunana. <sup>18</sup> Domi yaka gee si nin ganu di su nu tura sere nu si nu n̄ di taakumɔ. Nu nim gem n̄ra n nu tura ma nu mɛ mu tie taaka nu burisi. <sup>19</sup> Yaka si nu taaka mi, siya nen ȳaa ni nu tie nu dimɔ. Nim mɛ nu maa burisi mi, mɛya nu nɔrumɔ. <sup>20</sup> Yen s̄ona nɛ, Yinni Gusunɔ na nu sɔmɔ na mɔ, kon ȳaa ni nu b̄ɔru ka ni nu woore wunana. <sup>21</sup> Domi ni nu b̄ɔru nu ni nu woore ka k̄abi b̄arikia nu yarinasia. <sup>22</sup> Wee na nu somiru wee. Kpa goo u ku raa maa nu mwɛeri. Kon nu siria. <sup>23</sup> Kon nu kparo turo w̄ɛ wi u koo nu nɔɔri. U koo yariwa nen s̄am kowo Dafidin bweserun di. U koo nu nɔɔri kpa u n s̄aa nin kparo geo. <sup>24</sup> Nɛ Gusunɔ ko na n s̄aa nin Yinni. Kpa nen s̄am kowo Dafidi u n s̄aa nin kparo. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>25</sup> Na nɔɔ mwɛeru kua ma kon nu b̄ari yendu w̄ɛ. Kon de gbeeku yɛɛ kpuro yi doona tem minin di. Saa ye sɔɔ, nu koo kp̄i nu kpuna gbaburɔ ka d̄aa sɔwɔ. <sup>26</sup> Kon de nu n w̄aa guu te na ḡosan b̄okuɔ. Kpa n nu domaru kua n de gura yu nɛ yen saa sɔɔ. <sup>27</sup> D̄anu nu koo binu ma. Tem mu koo de d̄ianu nu ma, kpa baawure u n w̄aa b̄ari yendu sɔɔ. Kon nen t̄ambun yorun ȳoni kasuku kpa n bu yakia be ba bu yoru mwɛeran nɔman di. Kpa bu gia ma nena Yinni Gusunɔ. <sup>28</sup> T̄ɔn tukobu ba n̄ maa bu dimɔ. Gbeeku yɛɛ yi n̄ maa bu

mwεerimɔ. Ba koo yariwa karin di. Goo kun maa bu narumɔ. <sup>29</sup> Kon bu gbea wε ye ya koo yĩsiru yari. Ba ñ maa gđorun wahala mđ ben tem sɔɔ. Tɔn tukobu ba ñ maa bu sekuru dokemɔ. <sup>30</sup> Ba koo gia ma ne Gusunɔ na sãawa ben Yinni. Nɛna na ka be, Isireliba wãa. Ba sãawa nen tɔmbu. Nɛna na yeni gerua.

<sup>31</sup> Be nen tɔmbu, beya ba sãa nen yãa ni na nɔɔrimɔ mi. Domi na sãawa ben Yinni. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

### *Gari yi ba gerua Edɔmuban sɔ*

## 35

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sđɔwa u neε, <sup>2</sup> tɔnun bii, a mεerio Seirin guurun bera gia, kpa a tu sđ a neε, <sup>3</sup> ameniwa ne, Yinni Gusunɔ na gerua. Na neε, wee kon tu wɔrima. Kon tu nen nɔmu demie kpa n tu ko bansu. <sup>4</sup> Kon ten wusu bansu koosia, kpa tu yđra diiru. Saa ye sɔɔra ta koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ. <sup>5</sup> Wee ta ka Isireliba yiberε teeru neni sere ka gisɔ. Isireliban wahalan saa sɔɔ, ta bu takobi sɔkura sanam mε ben durum ya yewa. <sup>6</sup> Yen sđ, ne, Yinni Gusunɔ na neε, sere ka nen wãaru, kon ten yem yari. Yem mε ta raa yari mi, mu ko n tu swĩi. Domi ta ñ tɔmbun yem yaribu yine. Yen sđ, ba koo ten tiin yem yari. <sup>7</sup> Kon de Seirin guu te, tu ko bansu. Kon be ba sarɔ mi kpuro go. <sup>8</sup> Tɔn be ba gon gonu nu ko n teriewa baama guunɔ ka gungunɔ ka wɔwi sɔɔ ka sere maa wɔrusɔ. <sup>9</sup> Kon de tu kowa bansu sere ka baadommaɔ. Goo kun maa sinamɔ ten wusu sɔɔ. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ.

<sup>10</sup> Seiri ya neε, Isireli ka Yudan temgibu ba koo ko yegibu. Ya koo be kpuro mwa baa mε na wãa mi. <sup>11</sup> Yen sđ, sere ka ne, Yinni Gusunɔn wãaru, kon ye mɔru ka nisinu ka tusiru kɔsie nge mε ya raa bu kua. Kon bu tii sđɔsi sanam mε kon ye siri. <sup>12</sup> Saa ye sɔɔ, ya koo gia ma ne, Yinni Gusunɔ na nua wɔma ye ya Isireliban guunu wɔnwa. Ya neε, wee nu kam kua. Wee ba ye nu nɔmu sɔndia nge gbeeku yeε. <sup>13</sup> Ya tii sua nen wuswaaɔ ka yen gari gerubu. Ya man tɔn bia gari gerusi. Nen tiywa na ye nua.

<sup>14</sup> Ne, Yinni Gusunɔ na maa neε, sanam mε tem kpuro mu ko n wãa nuku dobu sɔɔ, yen tem mu koo ko bansu. <sup>15</sup> Domi ya

nuku dobu kua sanam mε ya Isireliban tem kam koosia. Nge mεya kon Seirin guuru ka Edɔmun tem mε kpuro kam koosia kpa n ko bansu. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nɛna na sãa Yinni Gusunɔ.

### *Isireliba*

### *ba koo wurama ben temɔ*

## 36

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u Esekieli sđɔwa u neε, tɔnun bii, a Isireliban guunu nen gari sđɔwɔ kpa nu yi swaa daki. Ma Esekieli u ka guu ni gari kua u neε, i swaa dakio i nɔ ye Yinni Gusunɔ u gerua. U neε, <sup>2</sup> wee yiberεba ba gerumɔ ba mđ, ehε, tε i kua beginu. <sup>3</sup> Yen sđ, ameniwa wi, Yinni Gusunɔ u neε, n beε sđ. U neε, u wa ma ba kĩa bu beε kpeerasia beri berika kpuro, bu beε mwe. Kpa bwese ni nu tie nu n beε mɔ. Mεya nu ra n beε yεemɔ nu n ka faagi mđ yam kpuro. <sup>4</sup> Yen sđ, u neε, beε guunu ka gungunu ka daanu ka wɔwi ka bansu ka wuu si ba deri si yiberεba ba wɔri ba yãnu gura ma bwese ni nu ka su sikerene nu su yεemɔ, i swaa dakio i nɔ ye u gerumɔ beεn sđ. <sup>5</sup> Wi, Yinni Gusunɔ u gerua u neε, ka nisi bakana u ka Edɔmuba kpuro gari mđ ka bwese ni nu tie, ni nu tii win tem wε ka nuku dobu ka win gendu ma nu ka men yãnu kpuro gura. <sup>6</sup> Beε Isireliban tem guunu ka gungunu ka daanu ka wɔwi, wee ye u neε, n beε sđ. U neε, wi wee u gari gerumɔ mɔru ka nisinun sđ. Domi bwese tukunu nu beε sekuru doke. <sup>7</sup> Yen sđna u nɔma yiya u bđrua u neε, bwese ni nu ka beε sikerene mi, niya nu koo sekuru wa. <sup>8</sup> Saa ye sɔɔ, beε guunun dɔnu i ko kpara kpa i binu ma win tɔmbu Isireliban sđ. Domi ben wuramaru ta turuku kua kɔ. <sup>9</sup> Wi wee u ka beε wãa. U koo beε wuswaa kisima. Ba koo maa wuku beεn temɔ bu duure. <sup>10</sup> U koo de tɔmbu bu dabia. Isireliba kpuro ba koo wurama mi, kpa ba n wãa beεn suunu sɔɔ. Kpa bu bansu sɔɔ dii kpaanu bani. <sup>11</sup> U koo de tɔmbu ka yaa sabenu bu dabia bu kɔwara kpa bu sina mi nge yellu. Kpa u bu gea kua n kere ye u raa kua. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma wiya u sãa Yinni Gusunɔ. <sup>12</sup> U koo de win tɔmbu Isireliba bu sĩ beεn wɔllɔ kpa ba n beε mɔ. I ko n sãa ben tubi. Saa ye sɔɔ, i ñ maa derimɔ bu ben bibu bia. <sup>13</sup> Wee tɔmba gerumɔ ba mđ, Isirelin tem mu sãa



nge gbeeku yaa ye ya yen tiin binu temmā. <sup>14</sup>Yen sōna i ñ maa tōmbu temmā. I ñ bēen tōmbu kam koosiamā. <sup>15</sup>U ñ maa derimā i bwese tukunun wōma nā. Ba ñ maa bēe sekuru dokemā. Mēya i ñ maa derimā bēen tōmbu bu kam ko. Wi, Yinni Gusunōwa u yeni gerua.

### *Yinni Gusunō*

#### *u koo Isireliba mēna*

<sup>16</sup>Yinni Gusunō u maa gerua u nēē, <sup>17</sup>tōnun bii, sanam mē Isireliba ba wāa ben temā, ba mu disi doke ben daan sō ka ben kookoosun sō. Ma na ben kookoo si garisi disi nge tōn kurō wi u yasa mō. <sup>18</sup>Yen sōna na bu mōru seesi yem mē ba yari ben tem sōon sō ka sere būu ni ba ka mu disi doke. <sup>19</sup>Na bu siri ben daa ka ben kookoosun sō. Ma na bu yarinasia ba wāa wāa bwesenu ganu sō tem tukumā. <sup>20</sup>Ye ba wāa bwese nin mi, ni ba tii wē, miya ba nēn yīsi dēera te sankā sere tōmba mō, Yinni Gusunōn tōmba. Win tem diya ba yarima. <sup>21</sup>Yen sōna na kī n nēn yīsi dēera te faaba ko te be, Isireliba ba sankumā bwesenun suunu sō mi ba wāa. <sup>22</sup>Yen sō, tōnun bii, a kpam Isireliba sōwō a nēē, n ñ ben sō na yeni mō. Nēn yīsi dēera ten sōna te ba sankā bwesenu sō. <sup>23</sup>Kon nēn yīsi baka te bēere wesia te ba sankā bwesenun suunu sō mi. Bwese ni, nū n wa ba man bēere wēemā, nu koo gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō. <sup>24</sup>Kon bu wuna bwese nin suunu sōon di n bu mēna n ka wurama ben temā. <sup>25</sup>Kon bu nim dēeram wisi kpa bu dēera. Kon ben toranu kpuro wōka kpa n ben būnu kpuro wuna n kō. <sup>26</sup>Kon bu bwisiku kpaanu ka gōru kpaasu wē. Kon ben gōru si su bōbu nge kperu wuna kpa n bu gōrusu wē si su du nge wasi. <sup>27</sup>Kon bu nēn Hunde wē kpa n de bu nēn woodaba mēm nōwā ba n ka ye sōmburu mō. <sup>28</sup>Ba koo sina tem mē na ben baababa nō mwēru kua sō, kpa bu ko nēn tōmbu kpa na n maa sāa ben Yinni. <sup>29</sup>Kon bu toranu kpuro gbara. Kon de bu dīanu wa nu n kpā. Na ñ maa bu gōru kparemā. <sup>30</sup>Kon de dānu nu ma, kpa gbea yu dīanu ko kpa bu ku maa sekuru wa gōrun sō bwesenu sō. <sup>31</sup>Saa ye sōra ba koo tubu ma ben kookoosu ka ben daa ya ñ wā kpa bu tii tusi yen sō. <sup>32</sup>Adama be, Isireliba ba n yē ma n ñ ben sō na mō mē. Bu de sekuru tu bu mwa. Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

<sup>33</sup>Nē, Yinni Gusunō na maa nēē, dōma te kon bu dēerasia ben toranu kpuron di, kon de tōmbu bu yibu wusu sō kpa bu ben bansu seeya. <sup>34</sup>Ba koo maa dīanu yewe tem mē sō, mē ba raa deri tōmbu kpuro bu ka wa ma gāanu ku ra kpi mi. <sup>35</sup>Kpa bu nēē, tem mi gāanu ku ra kpi mi, wee mu kua nge gbaa te ba mō Edēni. Mēn wuu si su raa bansu sāa su tē tōmbu yiba ma ba su gbāranu toosi. <sup>36</sup>Kpa bwese ni nu ka bēe sikerene nu gia ma nēna na ye ba raa sura seeya, ma na ye ba raa wuka gira. Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua. Kon maa ye ko.

<sup>37</sup>Wee ye kon maa wure n Isireliba kua. Kon bu dābiasia nge yāa gō. <sup>38</sup>Wuu si su raa bansu sāa, su koo tōmbu yibu nge yāa gō si ba gōsa yākurun sō, si ba ra ka nē Yerusalemō tōo bakarun sō. Saa ye sō, ba koo gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō. Nē, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

### *Esekieli u kuku gbebuu wa*

#### *kāsiru sō*

## **37**

<sup>1</sup>Yinni Gusunōn dam mu Esekieli nēnu ma mu win bwēra sua mu ka da wōwa gaan suunu sō. Wōwa ye sō, kukuna nu yiba. <sup>2</sup>Ma dam mē, mu dera u sīa kuku nin suunu sō. U deema nu dabi wōwa ye sō, ma nu gbere woko woko.

<sup>3</sup>Ma Yinni Gusunō u nēē, tōnun bii, kuku ni, nu koo kpī nu wāaru wa?

Ma u wisa u nēē, wuna a yē mē, Yinni.

<sup>4</sup>Ma u nūn sōwā u nēē, a gari geruo kuku gbebu nin sō a nu sō a nēē, nu nē, Yinni Gusunōn gari swaa dakio nu nō. <sup>5</sup>Na nēē, kon nu hunde kpaa wē kpa nu maa se nu n wāa. <sup>6</sup>Kon nu sīi kpaanu wē kpa n de nu wasi kpara. Kon nu hunde kpaa wē kpa nu se nu n wāa. Saa yera ba koo gia ma nēna na sāa Yinni Gusunō.

<sup>7</sup>Ma Esekieli u gari yi gerua nge mē Yinni Gusunō u nūn sōwā. Sanam mē u gari yi mō, yera u damu gagu ka yīribu gabu nua ma kuku ni, nu susina. <sup>8</sup>Yera u wa nu sīnu kua ma nu wasi kpara, adama nu ñ gina hunde mō. <sup>9</sup>Yinni Gusunō u maa nēē, tōnun bii, a gari geruo a hunde sō a nēē, amēniwa nē, Yinni Gusunō na gerua. Na nēē, hunde

yu na saa handunian goonu nɛn di kpa yu goo ni wom wure kpa nu se nu n wāa.

<sup>10</sup> Ma u gari gerua nge mɛ Yinni Gusunɔ u nùn sɔwɔ. Ma hunde ya na ni sɔɔ, nu wāaru wa ma nu seewa nu yōra. Nu dabi nge tabu kowobu.

<sup>11</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, tɔnun bii, kuku ni, nu sāawa Isireliba. Wee ba mɔ, ben kukunu nu gbera. Ben yīyɔbu bu doona ma ba kōra. <sup>12</sup> Yen sɔ tɛ, a bu sɔwɔ a nɛɛ, wee kon be, nɛn tɔmbun sika wukia kpa n bu yara min di n ka bu wurama ben temɔ. <sup>13</sup> Nà n bu kua mɛ, ba koo gia ma nɛna na sāa Yinni Gusunɔ. <sup>14</sup> Kon bu nɛn Hunde dokea kpa bu wa ba n wāa. Kon de bu wura bu sina ben temɔ. Saa ye sɔra ba koo gia ma nɛ, Yinni Gusunɔ na gari gerua na maa yi kua.

### *Yudaba ka Isireliban banda*

#### *koo ko teeru*

<sup>15</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, <sup>16</sup> wunɛ tɔnun bii, a dāa kukuru garu suo kpa a Yudaban bandun yīsiru yore ten wɔllɔ. Kpa a maa dāa kukuru garu sua a Isireliban bandun yīsiru yore ten wɔllɔ. <sup>17</sup> Kpa a dāa kukunu yiru ye swɛɛna nu ko nge dāa kuku teeru wunɛn nɔma sɔɔ. <sup>18</sup> Sanam mɛ tamba koo nun bikia bu nɛɛ, a n̄ kaa sun dāa yen tubusianu sɔ? <sup>19</sup> Saa ye sɔra kaa bu wisi a nɛɛ, ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, kon Isireliban bandun dāa kuku te sua kpa n tu swɛɛna ka Yudaban bandugiru nu ko dāa kuku teeru nɛn nɔmaɔ. <sup>20</sup> Dāa kuku ni, nu ko n wāawa wunɛn nɔmaɔ ba n waamɔ. <sup>21</sup> A maa bu sɔwɔ a nɛɛ, wee, kon Isireliba mennama beri berikan di mi ba yarinɛ bwesenu sɔɔ, kpa n de bu wurama ben temɔ. <sup>22</sup> Ba koo ko bwese teeru sere ka be ba wāa guunɔ kpa ba n sunɔ turo mɔ. Ba n̄ ko n maa sāa bwesenu yiru. Ba n̄ ko n maa sinambu yiru mɔ. <sup>23</sup> Ba n̄ maa tii disi dokemɔ ben būu sāanun sɔ ka ben toranun sɔ. Kon bu yaramawa mi ba wāa ba ka tora kpuron di. Kon bu dɛerasiawa mam mam. Ba ko n sāawa nɛn tɔmbu kpa na n maa sāa ben Yinni. <sup>24</sup> Dafidi nɛn sɔm kowon bibun bweseru sɔra ba koo sunɔ wa. Kparo turowa ba ko n mɔ. Ba koo nɛn woodaba mɛm nɔwa kpa bu ka ye sɔmburu ko. <sup>25</sup> Ba koo wure ba n wāa tem mɛ sɔɔ mɛ na nɛn sɔm kowo Yakɔbu wɛ. Miya ben baababa ba sina. Ben tii ba koo maa sina mi sere ka ben bibun bibɔ ka baadommaɔ. Dafidin

bibun bwesera ta ko n bandu dii mi sere ka baadommaɔ. <sup>26</sup> Kon ka bu arukawani bɔri yɛndugia bɔke ye ya ko n wāa sere ka baadommaɔ. Kon de bu sina tem mi, kpa bu dabia. Kpa n nɛn sāa yeru gira ben suunu sɔɔ sere ka baadommaɔ. <sup>27</sup> Nɛn wāa yeru ta ko n wāawa ben suunu sɔɔ. Ba ko n sāawa nɛn tɔmbu kpa na n sāa ben Yinni. <sup>28</sup> Nɛn sāa yeru tɔ n wāa ben suunu sɔɔ sere ka baadommaɔ, saa ye sɔra bwesenu nu koo gia ma nɛna na sāa Yinni Gusunɔ wi u Isireliba gɔsa nɛnɛm.

### *Gari yi ba gerua Gɔgun sɔ*

## **38**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, <sup>2</sup> tɔnun bii, a mɛerio Gɔgun bera gia Magɔgun temɔ wi, wi u sāa Mɛsɛki ka Tubalin kparo kpa a nùn gerusi a nɛɛ, <sup>3</sup> wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nɛɛ, kon Gɔgu wɔrima wi u sāa Mɛsɛki ka Tubalin kparo. <sup>4</sup> Kon nùn gɔsiamɔ kpa n kɔkɔnu doke win baa saburosɔ, kpa n nùn gawama, wi ka win tabu kowobu ka dumɔ ka maasɔbu, kpa win tɔn dabi te, ta n tabu yānu sebua ta n tɛrɛ bakanu ka piiminu nɛni kpa ta n takobiba fiamɔ. <sup>5</sup> Pɛsiba ka Etiopigibu ka Putigibu be kpuro ba tɛrenu ka sii furɔ kɔkɔnu doke, be kpurowa ba koo ka nùn da. <sup>6</sup> Gomɛɛn tabu kowobu ka Bɛti Togaamagii be ba wāa sɔɔ yɛsan nɔm geun sɔɔ sɔɔ gia, be ka ben tabu kowobu kpuro ka sere bwese dabi dabinun tɔmbu, be kpurowa ba koo nùn swīi. <sup>7</sup> U gesi win sɔaru koowo wi ka tɔn be ba koo nùn swīi kpa u n sɔaru kpeere. Wiya u koo bu kpara. <sup>8</sup> Amɛn biru kon de u ko ben wirugii, kpa u Isireliba wɔri be ba kisira tabun di. N deema ba raa yarinɛwa tem tukumɔ ma ba seema tem kpuron di mi ba raa wāa. Ba wurama ba mɛnna Isireliban guunɔ ni ba raa deri n tɛ. Ma ba sina mi ka bɔri yɛndu. <sup>9</sup> Adama wi ka win tɔn be ba nùn swīi ba koo tem mɛ wukiriwa nge woo bɔkɔ n̄ kun mɛ nge guru wiru. <sup>10</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛɛ, saa ye, yà n tunuma, bwisiku kɔsunu koo nùn deema kpa u kɔsa himba ko. <sup>11</sup> U koo gɔru doke u nɛɛ, u koo tem gam tɔmbu wɔri be ba wāa bɔri yɛndu sɔɔ, bɛn wusu su n̄ gbāranu ka gamboba mɔ. <sup>12</sup> U koo da u tɔmbu wɔri be ba ben wuun bansu seeya kpa u ben yānu gura. Tɔn be, ba wuramawa

saa tɔn tukobun suunu sɔɔn di. Ba dukia ka yaa sabenu wa. Ma ben tem mu wɔa handunian suunu sɔɔ. <sup>13</sup> Saban tɔmbu ka Dedanigibu ka Taasisin tenkuba ka sere be ba wɔa turuku mi, ba koo nɔn bikia bu nɛɛ, mban sɔna u tɔn dabi teni mɛnna. U kɔwa u tɔmbu wɔri u ben yɔnu gura? U kɔwa u tɔmbun sii geesu ka ben wura gura? U kɔwa u ben yaa sabenu n̄ kun mɛ ben dukia baka gura?

<sup>14</sup> Wunɛ tɔnun bii, a Gɔgu sɔɔwɔ a nɛɛ, amɛniwa nɛ Yinni Gusunɔ na gerumɔ. Na nɛɛ, dɔma te nɛn tɔmbu Isireliba ba koo sina bɔri yɛndu sɔɔ, u ko n yɛ. <sup>15</sup> Saa ye, u koo na saa win wɔa yerun di sɔɔ yɛsan nɔm geuɔ wi ka bwese dabi dabinun tabu kowobu be kpuro ba n yɔɔwa dumin wɔllɔ. <sup>16</sup> Yen biru u koo sewa u nɛn tɔmbu Isireliba seesi kpa win tabu kowo be, bu Isireliba wukiri nge mɛ guru wiru ta ra tem wukiri. Amɛn biru kon de u na u nɛn tem wɔri kpa n bwese ni nu tie sɔɔsi saa wi, Gɔgun min di ma nɛna na sɔa dɛero.

<sup>17</sup> Amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, Gɔgu wi, u sɔawa wɔn gari na dera nɛn sɔmɔbu ba gerua gasɔn di Isireliɔ. Na nɛɛ, kon de u nɛn tɔmbu wɔri. <sup>18</sup> Tɔɔ tɛ sɔɔ Gɔgu u koo Isireliban tem wɔri, nɛ Yinni Gusunɔ kon wɛru wura ka mɔru. <sup>19</sup> Nɛna na maa yeni gerua ka nisinu ka mɔru baka. Na nɛɛ, tɔɔ te, tem mu koo yɔiri too too Isireliɔ. <sup>20</sup> Swɛɛ ka gunɔsu koo diiri berum sɔ nɛn wuswaaɔ ka sere gbeeku yɛɛ ka yɛɛ yi yi ra kabiri ka tɔmbu kpuro. Guunu nu koo wɔruku kpa kpenu nu kankira kpa gbɔranu kpuro nu wɔruku. <sup>21</sup> Kon de tabu bu nɔn wɔri nɛn guunu kpuron wɔllɔ. Baawure u koo win winsim tabu wɔriwa. <sup>22</sup> Kon Gɔgu wi siri n nɔn bararu kpɛɛ kpa n de bu nɔn go bu yɛm yari. Kon de guru baka yu nɛ ka kpenu kpa dɔɔ ka sɔɔ bisu yu wi ka win tabu kowobu wɔri ka sere tɔn dabi te ta wɔa ka wi. <sup>23</sup> Nge mɛya kon ka bwese dabinu sɔɔsi ma na kpɔ na maa sɔa dɛero kpa nu gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ.

*Ba Gɔgu kamia*

### 39

<sup>1</sup> Wunɛ tɔnun bii, a Gɔgu gerusio a nɛɛ, amɛniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, nɛ wee na Gɔgu seesi wi, wi u sɔa Mɛsɛki ka Tubalin kparɔ. <sup>2</sup> Kon nɔn yara win tem di

mɛ mu wɔa sɔɔ yɛsan nɔm geun sɔɔ sɔɔwɔ. Kpa n de u Isireliba wɔri. <sup>3</sup> Adama kon win tɛndu wɔra win nɔm dɔwarun di kpa n win sɛɛnu mwɛɛri win nɔm geun di. <sup>4</sup> U koo wɔruma Isireliban guunu wɔllɔ wi, ka win tabu kowobu ka tɔn be ba nɔn swɔima. Kpa gunɔsu ka gbeeku yɛɛ yi ben yaa di. <sup>5</sup> U koo wɔrumawa temɔ nge mɛ nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. <sup>6</sup> Kon Magɔgu ye dɔɔ doke ka sere be ba wɔa tem burerɔ bɔri yɛndu sɔɔ. Saa ye sɔɔ, ba koo gia ma nɛna na sɔa Yinni Gusunɔ. <sup>7</sup> Kon de bu nɛn yɔsi dɛɛraru gia Isireliban suunu sɔɔ. Na n̄ derimɔ bu tu sanku. Saa yera bwesenu kpuro nu koo gia ma nɛna na sɔa Gusunɔ Isireliban Yinni Dɛero. <sup>8</sup> Wee ye kpuro ya kooramɔ ya wee. Ya koo koorawa tɔɔ te nɛn tii na yi. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>9</sup> Yen tɔɔ te, Isireliba ba koo yari ben wusun di, kpa bu ben yiberɛban tɛɛ bakanu ka piiminu mwɛɛri ka ben tema ka sɛɛnu ka ben yaasi ka ben bɔri kpa bu ka ye kpuro dɔɔ sɔre wɔɔ nɔɔba yiru. <sup>10</sup> Ba n̄ maa dɔa kaso dɔɔ yakasɔ. Mɛya ba n̄ maa dɔa buramɔ dɔa sɔɔwɔ bu ka doo ko. Domi tabu yɔa niya ba koo ka dɔɔ sɔre. Ba koo ben yiberɛba mwɛɛri be, be ba raa bu mwɛɛra. Ba koo tɔmbun yɔnu gura be ba raa ben yɔnu gura. Nɛ Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>11</sup> Yen tɔɔ te, Isireliɔ kon Gɔgu siku yeru wɛ nim wɔku bɔruguun sɔɔ yari yeru gia, mi tɔmba ra sare. Kpa tu bera min swaa go. Miya ba koo Gɔgu ka win tɔn dabi te sike, kpa bu yam mi soku Gɔgun tɔn dabinun wɔwa. <sup>12</sup> Isirelibara ba koo bu sike kpa bu wa bu ka ben tem dɛɛrasia. Ba koo ye kowa suru nɔɔba yiru. <sup>13</sup> Isireliba kpurowa ba koo goo ni sike. Yen tɔɔ te, ba koo man bɛɛɛ wɛ, kpa bu mɔm. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>14</sup> Suru nɔɔba yiru yen baa sɔɔ, ba koo tɔmbu gɔsi be ba ko n sirene ba n goo ni nu tie kasu ba n sikumɔ. Be ba sarɔ mi kpuro, ba koo bu somi. Mɛya ba koo ka tem mɛ kpuro dɛɛrasia. <sup>15</sup> Tɔn be ba bɔsu tem mɛ sɔɔ, b̄a n tɔn kukunu wa, kpa bu yɔreru ko mi. Be ba siku ten sɔmburu m̄d̄ b̄a n na kpa bu kuku ni gura bu sike Gɔgun tɔn dabi ten wɔwa mi. <sup>16</sup> Ba koo mam wuu gagu yɔsiru kɛ Hamɔna. Yɔsi ten tubusiana dabiru. Nge mɛya ba koo ka tem mɛ dɛɛrasia.

<sup>17</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, tɔnun bii, a gunɔ

bwese bweseka ka gbeeku yεε kpuro sɔwɔ a nεε, yi mennama baama kpuron di nen yāku te kon kon sɔ. Kon yāku bakaru ko Isireliban guunɔ kpa yi yaa tem yi yem nɔ. <sup>18</sup> Yi koo tabu durɔbun gonu di kpa yi wirugibun yem nɔ be, be ba sāa nge Basanin yāa kinenu ka yāa kpemminu ka bonu ka kete kinε ni nu gum mɔ. <sup>19</sup> Yi koo yaa gum di yi debu kpa yi yem nɔ sere mu yi go nge tam nen yāku te kon yi kua min sɔ. <sup>20</sup> Nε, Yinni Gusunɔ na nεε, yi koo dumi ka yin maasɔbun yaa di ka tabu durɔbu ka sere tabu kowobu be ba tie. Yi koo yaa ye diwa yi debu nen dii yerɔ.

<sup>21</sup> Kon bwesenu nen yiiko sɔɔsi kpa nu wa nge mε na bu siri ka sεyasia bi na bu kua. <sup>22</sup> Saa yen dɔma ten di sere ka baadommaɔ, nen tɔmbu Isireliba ba koo gia ma nena na sāa Gusunɔ ben Yinni.

### *Esekielin garin wiru*

<sup>23</sup> Bwesenu nu koo gia ma Isireliban toranun sɔna nε, Yinni Gusunɔ na bu biru kisi ma na dera ba bu yoru mwεera ba ka da tem tukumɔ. Na bu ben yiberɛba nɔmu sɔndia ba bu go tabu sɔɔ. <sup>24</sup> Na bu sεyasia nge mε ben toranu nu nε ni nu bu kua disigibu. Ma na bu nen wuswaa berua. <sup>25</sup> Adama tε nε, Yinni Gusunɔ na nεε, kon de Isireliba be, Yakɔbun bweseru bu wurama yoron di. Kon be kpuron wɔnwɔndu ko. Saa ye sɔɔ, kon nisinu se nen yīsi dεera ten sɔ. <sup>26</sup> Sanam mε ba koo sina ba n wāa bɔri yɛndu sɔɔ, goo kun maa bu baasimɔ ba koo ben sekuru duari ka ben naanε sari te ba man kua. <sup>27</sup> Tɔmbu ba koo man bεεrε wε nà n Isireliba wunama ben yiberɛban suunu sɔɔn di na ka wurama. <sup>28</sup> Ba koo gia ma nena na sāa Gusunɔ ben Yinni, nε wi na dera ba ka bu yoru da bwese tukunun suunu sɔɔ, ma na dera ba maa wurama ben temɔ. Baa ben turo na n derimɔ u sina tem tukumɔ. <sup>29</sup> Na n maa bu biru kisimɔ. Domi kon bu nen Hunde wε. Nε Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

## **ESEKIELI U UINNI GUSUNɔN SĀA YEE KPAARU WA KĀSIRU Sɔɔ**

### *Esekieli u kāsiru wa*

## **40**

<sup>1</sup> Ye ba Isireliba yoru mwa yen wɔɔ yenda nɔɔbusen suru gbiikoon sɔɔ wɔkuruse sɔɔra Yinni Gusunɔn dam mu Esekieli nenua. N deema ye ba Yerusalemu wɔri ba kɔsuka yen wɔɔ wɔkura nnese sɔɔra mi. Ma u nùn kpara u ka da Isireliban temɔ <sup>2</sup> kāsiru sɔɔ. U nùn sua u yi guuru wɔllɔ te ta gunu too. Ten sɔɔ yēsɔn nɔm dwaru gia, u dia wa ya sāa nge wuu. <sup>3</sup> Ma u ka nùn da mi gia. Ma u durɔ goo wa mi, u ka sii gandu weenε u wεε damgii ka dεka neni ye ba ra ka yīire. Ma u yɔ gambon bɔkuɔ kɔnnɔwɔ. <sup>4</sup> Durɔ wi, u nεε, tɔnun bii, a mεerio kpa a swaa daki a de a ye kpuro laakari ko ye kon nun sɔɔsi. Domi ba ka nun nawa mini a ka mεeri kpa a ka wa a Isireliba tubusia ye a wa.

### *Yaara ka kɔnnɔ tɔkisu*

<sup>5</sup> Wee ye u wa. U gbāraru wa ta sāa yee te sikerenε. U dεka wa durɔ win nɔma sɔɔ. Yen dεebu bu ka gɔm soonu nɔɔba tia nε. Adama yen gɔm soo ten baatere ta dεebu sosiwa ka nɔm wīi teeru. Yen yasum maa kua dεka tia. Yen gunum maa kua dεka tia. <sup>6</sup> Ma u da kɔnnɔwɔ ge ga wāa sɔɔ yari yeru gia ma u yɔwɔa gen yɔɔtiaɔ. Ma u kɔnnɔ gen yasum yīira. Ma mu kua dεka tia. Aderɔ ga wāa dii ten suunu sɔɔ ma kɔsu yenu wāa gen yēsi yēsikaɔ. <sup>7</sup> Kɔsu yee nin baateren dεebu ka ten yasum mu nεwa. Ye kpuro ya sāawa dεka tia. Batuma ye ya nu karanε ya sāawa gɔm soonu nɔɔbu. Gambo ye ya wāa dii sɔɔn kɔnnɔwɔ a sere sāa yerun tii du, yen yasum mu sāawa dεka tia. <sup>8-9</sup> Ma durɔ wi, u dii sɔɔ ge yīira. Gen ganan gunum mu sāawa dεka nɔɔba ita. Ma gen gani tɔkii yi maa sāa gɔm soonu yiru kɔnnɔ gen sɔɔwɔ. Diru gara wāa sāa yee ten bɔkuɔ. <sup>10</sup> Kɔsu yerun dii ni kpuro ni nu wāa sɔɔ yari yeru gia nu nεwa. Dia ita itawa ya wāa aderɔ gen beri berikaɔ. Batuma ye ya bu karanε ya maa nεwa. <sup>11</sup> Durɔ wi, u maa kɔnnɔ gen yasum yīira ma ya kua gɔm soonu wɔkuru. Ma gen dεebu bu kua gɔm soonu wɔkura ita. <sup>12</sup> Kɔsu yee nin baateren wuswaaɔ ba batuma gaa wīa gɔm soo teeru. Kɔsu yee ten baateren goonu nu sāawa gɔm soonu nɔɔba tia tia. <sup>13</sup> Durɔ wi, u yīira saa kɔsu yee teerun gana sɔɔn di n ka girari yirusen gana sɔɔ te ta gbiikii te mεera. Ma n kua



gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. <sup>14</sup> U maa dii sɔɔ ge yĩira ma ga kua gɔm soonu yɛndu. Dii ten bera gia, sãa yee ten yaara ya ka kɔnnɔ ge sikerenɛwa. <sup>15</sup> Batuma ye ya wãa kɔnnɔ gɛn min di ba ra ka du n ka da kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔwɔ, yen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeraakuru. <sup>16</sup> Ba kɔsu yee nin fɛnɛntiba kuawa nge kɔkɔsɔ nin gani tɔɔkiiɔ ka maa gani yi yi nu buranɛ sɔɔ ka sere dii sɔɔ gen gani sɔɔ. Ma ba dii nin ganin sɔɔwɔ kpakpa wurusun weenasisu koosi ye ya kua yen buraru.

<sup>17</sup> Yen biru durɔ wi, u ka nùn da sãa yee ten yaara tɔɔkaaɔ mi dia tɛna ya wãa. N deema ba gãanu tãwa nge simaa ba ka yaara ye sikereɛna. <sup>18</sup> Simaa ye ba tãwa mi, ya wãawa dia yen bɔkuɔ. Ma ya ka dia yen gani dɛɛbu nɛ. Adama ya ñ yaara sɔɔkaa gunum tura. <sup>19</sup> Ma u batuma yen dɛɛbu yĩira saa kɔnnɔ gbiikuun sɔɔn di n ka girari yaara sɔɔkaan ganaɔ ma n kua gɔm soonu wunɔbu (100). U ye yĩira sɔɔ yari yeru gia ka sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. <sup>20</sup> Ma u maa yaara tɔɔkaan kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian dɛɛbu ka yasum yĩira. <sup>21</sup> Kɔnnɔ ge, ga kɔsu yenu nɔɔba tia mɔ, ita ita gen adɛrɔn yɛsi yɛsikaɔ. Gen gani yi, ka gen dii sɔɔ ya ka kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru gia dɛɛbu ka yasum nɛwa. <sup>22</sup> Yen fɛnɛntiba ka dii sɔɔ ge, ka kpakpa wurusun bura ni ba kua mi, ye kpuro ya sãawa tia ka kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru mi. A ka da yen kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, kaa yɔɔtia yɔwa naa dabusanu nɔɔba yiru. <sup>23</sup> Sɔɔ yɛsan nɔm geun kɔnnɔn dee deeru, kɔnnɔ gaga wãa sɔɔwɔ gɛn min di ba ra ka du yaara sɔɔkaaɔ. Kɔnnɔsu yiru yen baa sɔɔ ya sãawa gɔm soonu wunɔbu nge mɛ n sãa sɔɔ yari yeru gia. <sup>24</sup> Ma u ka man da sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia mi kɔnnɔ gaga wãa. Ma u gen kɔsu yenu ka gen dii sɔɔ ka gen gani yĩira. Ye kpuro ya ka kɔnnɔ siɔnɔgia nɛwa. <sup>25</sup> Kɔnnɔ ge, ka gen dia ya fɛnɛntiba mɔ ya ka sikereɛnɛ nge fɛnɛnti beɔnɔ. Gen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeraakuru. Gen yasum maa sãa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. <sup>26</sup> Gen yɔɔtia ya mɔwa naa dabusanu nɔɔba yiru a ka da dii sɔɔ gen mi. Ba dii ten gani sɔɔkii buraru kuawa ka kpakpa wurusun weenasisu. <sup>27</sup> Yaara sɔɔkaa ya maa kɔnnɔ mɔ

sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia. Kɔnnɔsu yiru ye, ya tondinɛwa ka gɔm soonu weeraakuru.

### *Yaara ka kɔnnɔ sɔɔkisu*

<sup>28</sup> Durɔ wi, u ka maa man da yaara sɔɔkaa yen mi, sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gian kɔnnɔn di. Ma u kɔnnɔ ge yĩira u deema ya nɛwa ka yaara tɔɔkaan kɔnnɔsu. <sup>29</sup> Gen kɔsu yenu ka gen gani ka gen dii sɔɔ, ye kpuro ya nɛwa ka yaara tɔɔkaan kɔnnɔsu. Kɔnnɔ ge, ga fɛnɛntiba mɔ ba ka sikereɛnɛ. Gen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeraakuru. Ma gen yasum maa sãa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. <sup>30</sup> Kɔnnɔ gen dɛɛbu bu sãa gɔm soonu weeraakuru. Gen yasum maa sãa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. <sup>31</sup> Dii sɔɔ gen kɔnnɔ ga mɛɛrawa yaara tɔɔkaaɔ. Ba gen gani sɔɔkii buraru koosiwa ka kpakpa wurusun weenasisu. Gen yɔɔtia ye, ya naa dabusanu mɔwa nɔɔba ita. <sup>32</sup> Yen biru, u maa ka man da yaara sɔɔkaa yen mi, saa kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru gian di. Ma u kɔnnɔ ge yĩira u deema ga ka si u raa yĩira mi nɛwa. <sup>33</sup> Gen dii sɔɔ ka gen gani ka gen kɔsu yenu, ye kpuro ya nɛwa ka kɔnnɔ si u raa yĩira. Yen biru ga fɛnɛntiba mɔ ya ka sikereɛnɛ. Kɔnnɔ gen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeraakuru. Gen yasum maa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. <sup>34</sup> Gen dii sɔɔ ga yaara tɔɔkaa mɛɛrawa. Ma ba gen gani sɔɔkii buraru koosi ka kpakpa wurusun weenasisu. Ma gen yɔɔtia ya naa dabusanu mɔ nɔɔba ita.

<sup>35</sup> U ka maa man da kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Ma u gu yĩira. U deema kɔnnɔ ge, ka si u raa yĩira mi, su dɛɛbu ka yasum nɛwa. <sup>36</sup> Kɔnnɔ ge, ga maa kɔsu yenu mɔ ka gani yi yi nu buranɛ ka sere dii sɔɔ. Ma ba fɛnɛntiba kua ba ka gu sikereɛna. Gen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeraakuru, ma gen yasum maa sãa gɔm soonu yɛnda nɔɔbu. <sup>37</sup> Dii sɔɔ ge, ga yaara tɔɔkaa mɛɛrawa. Ma ba gen gani sɔɔkii buraru koosi ka kpakpa wurusun weenasisu. Gen yɔɔtian naa dabusanu sãawa nɔɔba ita.

<sup>38</sup> Kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia ga diru garu mɔ te ta mɛɛra gen dii sɔɔ gia. Miya ba ra yãku dɔɔ mwaararuginun yaa kpakie. <sup>39</sup> Dii sɔɔ gen beri berikaɔ tɔɔwɔ, tabulu yiru yiruwa ya wãa. Tabulu ben wallɔwa ba ra yãku dɔɔ mwaararuginu ka

toranun yākuunu ka yāku ni ba ra ka toranu sōmen yaa sake. <sup>40</sup> Dii sōo gen tōwō, tabulu nneŋwa ya wāa. À n dōo kōnnō ge ga wāa sōo yēsān nōm geu gia, kaa kpī a ye wa bera ka bera yiru yiru. <sup>41</sup> Tabulu nōba itawa ba mō yēn wōllō ba ra yāku yaa go. Ba ye yiwa nne nne kōnnō gen beri berikaō. <sup>42</sup> Tabulu yen nne sōōra ba ra yāku dōo mwaararuginu sōōru ko. Ba ye kua ka kpee ni ba dāka. Yen dēebu bu sāawa gōm soo teeru ka bōnu, yen yasum maa sāa gōm soo teeru ka bōnu, ma yen gunum mu sāa gōm soo teeru. Tabulu yen miya ba ra yāku sōm yānu yi. <sup>43</sup> Ma ba tabulu ye nōo bōki kua nōm tararun yasum saka. Tabulu yen wōllōwa ba ra yāku yaa sōndi. <sup>44</sup> Yen biruwa durō wi, u ka man da yaara sōōkaō. Ma na dia yiru wa mi. Teera wāa kōnnō ge ga wāa sōo yēsān nōm geu gia ma ta nōo tīi sōo yēsān nōm dwaru gia. Teera maa wāa kōnnō ge ga wāa sōo yēsān nōm dwaru gia ma ten kōnnō ga maa tīi sōo yēsān nōm geu gia. <sup>45</sup> U man sōōwa u nēε, dii tēn kōnnō ga tīi sōo yēsān nōm dwaru gia mi, ta sāawa yāku kowobun diru be ba ra sāa yerun sōmburu ko. <sup>46</sup> Dii tēn kōnnō ga maa tīi sōo yēsān nōm geu gia mi, ta sāawa yāku kowobugiru be ba ra yākuru ko yāku yerō. Ma u maa nēε, Lefin bweseru sōo, Sadōkun bwese kera ya koo kpī yu du sāa yerō yu Yinni Gusunō sā.

### *Yinni Gusunōn sāa yeru*

<sup>47</sup> Durō wi, u sāa yee ten yaara sōōkaa kpuro yīira ma u deema yen goonu kpuro nu nēwa. Yen dēebu bu sāa gōm soonu wunōbu (100) ma yen yasum maa sāa gōm soonu wunōbu. Ma yāku yera wāa sāa yee ten kōnnōwō. <sup>48</sup> Ma u maa ka man da sāa yee ten adērōwō mīn di ba ra ka du. Ma u adērō gen gbereba yīira. Ma yen baayeren bōōrum mu sāa gōm soonu nōobu. Kōnnō gen yasum mu sāawa gōm soonu wōkura nne. Gen yēsā baayeren dāa ya maa sāa gōm soonu ita. <sup>49</sup> Adērō gen tiin dēebu bu sāawa gōm soonu yēndu. Ma gen yasum maa sāa gōm soonu wōkura tia. Ba ra gu duwa ka yōōtia ye ya naa dabusanu wōkuru mō. Ma ga gbere mō bera ka bera tia tia.

## 41

<sup>1</sup> Durō wi, u ka maa man da sāa yerun

suunu sōo. Ma u ye kpuro yīira. Adērō gen ganin sinum mu sāawa gōm soonu nōoba tia. <sup>2</sup> Kōnnō gen yasum maa sāawa gōm soonu wōkuru, gen beri berika nōobu nōobu. Ma u sāa yee ten tii yīira. Ten dēebu sāawa gōm soonu weeru. Ma ten yasum maa sāa gōm soonu yēndu. <sup>3</sup> Yen biru u dua dii ten sōōwō u ten kōnnōn dāa yīira, ya kuawa gōm soonu yiru. Ma kōnnō gen tiin yasum sāa gōm soonu nōoba tia. Ma gen ganin yasum beri berikaō mu sāa gōm soonu nōoba yiru yiru. <sup>4</sup> Ma u dii sōo gen tii yīira, gen dēebu ka gen yasum mu nēwa. Ya sāawa gōm soonu yēndu. Ma u man sōōwa u nēε, ga sāawa dii te ta dēere gem gem.

### *Dia ye ba gōri gōri*

<sup>5</sup> Sāa yee te, ta gani yiru mō, tia sōōwō, tia maa tōwō. Ma durō wi, u ten gana sōōkaa yīira ma yen sinum mu kua gōm soonu nōoba tia. Ma ba dinu gōri gōri gani yiru yen baa sōo ba ka sikerena. <sup>6</sup> Dii ni, nu swēnēwa gidambisa ita ita beri berika. Gidambisa baayeren dian geera sāawa tēna. Dii nin gani yi ka tōōkaaginu manine adama yi ñ ka sōōkaaginu manine. <sup>7</sup> Gidambisa ye, ya yasum keranē wōllu gia. Domi yen gana tōōkaa ya sinum kaara. Mēya n sāa ya ka sāa yee te sikerena. Yen sōna wōllu gia batuma ya kpāaru bo yen sōōwō. Saa gidambisa ye ya wāa temōn di, tōnu koo kpī u yō u da sere ye ya wāa wōllō u kun kpa ka swaa gaa. <sup>8</sup> Ma na dia ye kpuron gunum mēēra na deema ye ba gōri gōri mi, saa yen kpēekpēekun di, yen gunum mu sāawa dēka nōoba tia tia. <sup>9</sup> Dia yen gana tōōkaan sinum mu sāawa gōm soonu nōobu. Dia ye ba gōri gōri sāa yee ten yēsī yēsikaō, <sup>10</sup> ka yāku kowobun dian baa sōo, ba batuma deri yēn yasum mu sāa gōm soonu yēndu. <sup>11</sup> Dia ye ba gōri gōri mi, ya nōo tīiwa batuma ye ba derin bera gia. Kōnnōsu yiruwa ya wāa mi. Teu sōo yēsān nōm geu gia, teu maa sōo yēsān nōm dwaru gia. Gana ye ya batuma ye sikerene, yen sinum mu sāawa gōm soonu nōobu. <sup>12</sup> Sāa yee ten sōo duu yeru gia, diru gara wāa ta batuma ye ba deri mi nōo tīi. Dii ten dēebu bu sāawa gōm soonu wenē ka wōkuru. Ma ten yasum mu sāa gōm soonu wata ka wōkuru. Ten ganin sinum maa sāa gōm soonu nōobu. <sup>13</sup> Durō wi, u sāa yee te yīira ma ten dēebu kua gōm

soonu wunɔbu (100). Batuma ye ba maa deri mi, ka dii te ba bana sɔɔ duu yeru gia mi, ye kpuro ya maa kua gɔm soonu wunɔbu. <sup>14</sup> Sɔɔ yari yeru gia, sãa yee ten dɛɛbu ka batuma ye ba deri min yasum mu sãawa gɔm soonu wunɔbu. <sup>15</sup> Ma u maa dii te ta wãa sãa yerun biruɔ yĩira ka batuma ye ba deri ma ye kpuro ya maa kua gɔm soonu wunɔbu.

### *Sãa yee ten sɔɔwɔ*

Sãa yee ten duu yeru ka dii dɛɛraru ka dii te ta dɛɛre gem gem mi, <sup>16</sup> ba ye kpuron gani ka fɛnɛntiban kadiriba dãa bɛsi maniwa. Mɛya ba maa kua gidambisa yeba sɔɔ. <sup>17</sup> Sãa yee ten tɔɔwɔ ka ten sɔɔwɔ saa ten kɔnnɔn di sere ka dii te ta dɛɛre gem gem mi, ba ye kpuron gani buraru koosiwa <sup>18</sup> ka wɔllun kɔsobun weenasibu ka maa kpakpa wurusun weenasisu. Kpakpa wurusun weenasii si, ka wɔllun kɔsobun weenasii be, ba yɔwenɛwa. <sup>19</sup> Wɔllun kɔsobun weenasii ben baawure u wuswaa mɔwa yiru. Wuswɛɛ yin tia ya ka tɔnugia weenɛ ya kpakpa wuru sin weenasi teu wuswaa kisi. Wuswaa tia ya maa ka gbee sunɔgia weenɛ ma ya maa kpakpa wuru sin weenasi teu wuswaa kisi. Nge mɛya ba ka dii te kpuron gani buraru kua. <sup>20</sup> Ba wɔllun kɔsobun weenasii be ka kpakpa wurusun weenasii si kuawa ten temɔ ka ten ganiɔ ka ten kɔnnɔsun wɔllɔ. <sup>21</sup> Sãa yee ten kɔnnɔn kadirin dãnu nu nɛwa.

Dii te ta dɛɛre gem gem wuswaaɔ, gãanu wãa mi. <sup>22</sup> Nu sãare nge yãku yeru te ba kua ka dãa. Ten gunum mu sãa gɔm soonu ita. Ten dɛɛbu maa gɔm soonu yiru. Ba tu nɔɔ bɔka kuawa ka dãa. Yera durɔ wi, u man sɔɔwa u nɛɛ, tabulu ye ba ra n yii Yinni Gusunɔn wuswaaɔ yera mi.

<sup>23</sup> Dii dɛɛraru ka dii te ta dɛɛre gem gem nu mɔwa kɔnnɔsu yiru. <sup>24</sup> Gambo sikane yiruwã kɔnnɔ si, su mɔ. Ye kpuro ya ra n keniarewa. <sup>25</sup> Ba gambo yen wɔllɔ wɔllun kɔsobun weenasibu ka kpakpa wurusun weenasisu kua nge mɛ ba kua gani yi sɔɔ. Ma ba kɔbɛ kua ten tɔɔwɔ dii dɛɛra ten kɔnnɔwɔ. <sup>26</sup> Dii ten yɛsi yɛsikaɔ ka sere dii ni ba gɔri gɔri mi ka maa yen kɔbɛɔ, ba yen fɛnɛntiba kɔkɔrɔ dokeawa ka kpakpa wurusun weenasisu.

### *Dinu ganu sãa yee ten bɔkuɔ*

## 42

<sup>1</sup> Durɔ wi, u ka man da sãa yee ten yaara tɔɔkaaɔ sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, sere dia ye ya wãa batuma ye ba deri ka dii te ta wãa sãa yee ten biruɔn deedeeru. <sup>2</sup> Dia yen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu wunɔbu (100) ma yen yasum mu sãa gɔm soonu weeraakuru. <sup>3</sup> Yen bee tia ya batuma ye ba deri mi nɔɔ kisi. Batuma yen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu yendu. Ma ya ka sãa yee te sikerenɛ. Bee tia, dia ye, ya maa yaara tɔɔkaa ye ba simaa doke nɔɔ kisi. Ya gidambisa ita mɔ. Ma ba ye kɔbɛ kua kua. <sup>4</sup> Dia yen wuswaaɔ, ba batuma deri gɔm soonu wɔkurun saka. Ma ba swaa wãa ye sɔɔ gɔm soo teeru. Dia yen kɔnnɔsu su nɔɔ tĩwa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. <sup>5</sup> Dia ye ya wãa wɔllɔ ya piiminu bo ya kere ye ya wãa temɔ ka ye ya wãa suunu sɔɔ. Domi kɔbɛ ye ba kua mi, ya yen sukum kawawa. <sup>6</sup> Adama yen kɔbɛ ya ñ gbereba mɔ nge yaara yen dinun gbereba. Yen sɔna dia ye ya wãa wɔllɔ ya ñ suunukinu ka temkinu kpãaru tura. <sup>7</sup> Dia yen gana ye ya yaara tɔɔkaa mɛera, yen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeraakuru. <sup>8</sup> Domi dia yen tiin dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu yenda nɔɔbu. Adama sãa yee ten bera gia, yen dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu wunɔbu (100). <sup>9</sup> Bã n wee saa yaara tɔɔkaan di, kɔnnɔ gaga wãa dia yen temɔ sɔɔ yari yeru gia gɛn min di ba ra ka du. <sup>10</sup> Kɔnnɔ ge, ga wãa mi yaara tɔɔkaan gana ya torua.

Dia maa wãa yaara tɔɔkaaɔ sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia batuma ye ba deri ka dii te ta wãa sãa yee ten biruɔn deedeeru. <sup>11</sup> Dia yen wuswaaɔ, swaa wãa. Dia ye, ya ka ye ya wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia weenɛ. Yen dɛɛbu ka yen yasum ka nge mɛ ba ye banisina ka yen kɔnnɔsu ye kpuro ya sãawa tia. <sup>12</sup> Nge mɛya dia ye ya wãa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian kɔnnɔsu su sãa. Kɔnnɔ gaga wãa swaa yen duu yerɔ, yaara tɔɔkaan ganãɔ sɔɔ yari yeru gia. Min diya ba ra ka du. <sup>13</sup> Durɔ wi, u man sɔɔwa u nɛɛ, dia ye ya wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mi, ka ye ya wãa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia mi, ya wãawa Yinni Gusunɔn sɔ. Miya yãku kowo be ba ra du Yinni Gusunɔn sãa yerɔ ba ko n da yãku dĩa ni di. Dia ye, ya dɛɛrewa. Miya ba koo maa kɛnu yi ka yãku



yaa ye ba ka toranun yākuu kua ka ni ba ka toranu sōnwa. <sup>14</sup> Yāku kowobu bā n dua mi, ba ñ yari tōwō ka ben yānu. Ba koo gina nu potiriwa. Domi yāa ni, nu sāawa sāa yānu. Ben tiin yāna ba ko n da doke bu ka da sāa yerun yaara mi tōn be ba tie ba yō.

### *Gari tōkiin dēbu*

<sup>15</sup> Sanam mē durō wi, u dii ten sōwō yīira u kpa, yera u dera na yara ka sōo yari yeru gian kōnnō. Ma u batuma ye ya ka sāa yee te sikerene yīirubu wōri. <sup>16</sup> Yera u sōo yari yeru gian bera yīira ka win dēka ma ya kua dēka yen nēera wunōbu (500). <sup>17</sup> Ma u maa sōo yēsān nōm geu gia yīira. Ma ya maa kua dēka yen nēera wunōbu. <sup>18</sup> U maa sōo yēsān nōm dwaru gia yīira ma ya kua dēka yen nēera wunōbu. <sup>19</sup> U maa yīira sōo duu yeru gia ma mi gian tii maa kua dēka nēera wunōbu. <sup>20</sup> Nge mēya u gana yen goonu nne kpuro yīira u ka sikerena. Yen dēebu ka yen yasum mu nēwa. Yen baayere dēka nēera wunōbu. Gana ye, ya sāa yee te wuna nēnem Yinni Gusunōn sō.

### *Gusunō*

#### *u wurama win sāa yerō*

## 43

<sup>1</sup> Durō wi, u ka Esekieli da kōnnō ge ga wāa sōo yari yeru gia. <sup>2</sup> Yera Gusunō Isireliban Yinnin yiiko ya na saa sōo yari yeru gian di. Ma win nōo ga nōoramō nge nim bakam. Ma tem mu win yikon girima yiba. <sup>3</sup> Kāsi te u wa mi, ta ka te u wa sanam mē Gusunō u kī u Yerusalemu kam koosiagiru weenēwa. Mēya ta maa ka kāsi ni u wa Kebarin daarun bōkuōginu weenē. Ma u yiira u wuswaa tem girari. <sup>4</sup> Ma Yinni Gusunōn yikon girima ye, ya dua sāa yee te sōo saa kōnnō ge ga wāa sōo yari yeru gian di. <sup>5</sup> Yera Hunde nūn sua saa sāa yee ten yaaran di ya ka nūn da sōwō. Saa ye sōora Yinni Gusunōn yikon girima ya dii te yibumō. <sup>6</sup> Yera u nua goō u ka nūn gari mō saa dii ten min di. Ma durō wi u ka nūn wāa mi, u yō win bōkuō. <sup>7</sup> Ma u nūn sōowa u nēē, tōnun bii, yam miniwa nēn sina kitaru. Miya kon nēn naasu sōndi. Kon ka Isireliba sina sere ka baadommaō. Be ka ben sinambu ba ñ maa nēn yīsi dēera te sankumō ba n būnu gasirimō ka sere sinambun gōnu ni ba sikua

gungunu wōllō mi ba ra yākuu ko. <sup>8</sup> Domi ben sinam be, ba ben sina kpaarun kōnnōsu bakunasia nēn sāa yerun kōnnōsun bōkuō. Gana tia tōna ya nu karane. Mēya ba maa nēn yīsi dēera te disi doke ka ben daa kōsa ye ba kua. Yen sōna na bu wōri ka nēn mōru baka. <sup>9</sup> Tē ben būu gasiribu bu koo nōru ko kpa bu ben sinambun goō nin gari duari. Kpa na n wāa ben suunu sōo sere ka baadommaō.

<sup>10</sup> Wunē tōnun bii, a Isireliba dii ten kpunaa sōosio kpa bu sekuru wa ben toranun sō, kpa bu wa bu yen kpunaa yen asansi mēeri. <sup>11</sup> Sekuru tōn bu mwa yēn sō ba tuba ye ba kua, a bu dii ten kpunaa sōosio nge mē ba koo tu banisina, ten dēebu ka ten yasum ka ten kōnnōsu ka ten ganān buraru ka ten woodaba, a ye kpuro yoruo ben nōni biru. Ba koo wooda ye kpuro swīiwa ten bana sōo. Yeni ya ko n sāawa ten banan wooda. <sup>12</sup> Guuru wōllō batuma ye ya ka bu sikerene, ba koo ye garisiwa dēera. Yeniwa ya sāa dii ten wooda.

### *Yāku yeru ka yākuu*

<sup>13</sup> Durō wi, u yāku yeru yīira ka yīirutia ye ya ka gōm soo teeru ka nōm wīi teeru nē. Wōru ge ga ka yāku yee te sikerene gen yasum mu sāawa yīirutia tia. Ma yen dukum mu sāa yīirutia tia. Ma yen nōo bōkan biruō, ya sāa gōm soorun bōnu. <sup>14</sup> Saa wōru gen tem di n ka girari sāa yee ten temō ya kua yīirutii yiru. Ma yen yasum mu maa sāa yīirutia tia. Saa yāku yee ten bōka piibun di n ka girari ten bōka bakaō, ya sāawa yīirutii nne. Ma yen yasum maa sāa yīirutia tia. <sup>15</sup> Yāku yee ten wōllō mi ba ra dōo sōre, ten gunum mu sāawa yīirutii nne, ma ba kāanu nne kua ba gira tia tia ten goonun yinna yenō. <sup>16</sup> Yāku yee ten goonu nne kpuro nu nēwa. Nu sāawa yīirutii wōkura yiru yiru. <sup>17</sup> Ten bōka yirusen goonu nne kpuro nu nēwa. Ni kpuro nu mōwa yīirutii wōkura nne nne. Ma ba wōru kua ye sōo ba ka ye sikerena yīirutia tian yasum saka. Bōka yen nōo bōka ya sāawa gōm soorun bōnu. Ma yen yōotii yi mēera sōo yari yeru gia.

<sup>18</sup> Durō wi, u maa nūn sōowa u nēē, tōnun bii, amēniwa Yinni Gusunō u gerua. U nēē, dōma te ba yāku yee te bana ba kpa, ma ba kī bu yāku dōo mwaararuginu ko kpa bu yem yēka, wooda ye ba koo swīi wee.



19 Lefiba sɔɔ, Sadakun bweseru sɔɔra kaa yaku kowobu wuna ba n da nun yaku kue kpa a bu naa kine kpendu we torarun yakurun sɔ. 20 Kpa a ten yem sua a yeka yaku yee ten kaanu nne ye sɔɔ ka ten goonu nne ye sɔɔ ka sere maa yen baka yiruse ye sɔɔ a ka sikerena. Nge meya kaa ka yaku yee te disi waka kpa a tu sarasia. 21 Kpa a naa kine ten yaa sua a doke dɔɔ sɔɔ batuma gaa sɔɔ ye ba sɔɔru kua tɔɔwɔ. 22 Tɔru yiruse sɔɔ, kaa ka boo kineru nawa te ta n alebu gaa mɔ kpa a ka tu yaku ko torarun sɔ. Nge meya kaa ka saa yee te sarasia nge me a raa kua ka naa kine te. 23 A n torarun yaku te kua a kpa, kaa maa naa kineru ka yaa kineru sua ni nu kun alebu gaa mɔ. 24 Kpa a ka nu da wi, Yinni Gusunɔn mi a ka yaku ko. Yaku kowobu ba koo nin yaa bɔru yekawa kpa bu ka nun ye yaku dɔɔ mwaarugiru kua. 25 Sɔɔ nɔɔba yirun baa sɔɔ tɔɔ baatere, kaa n da boo kineru ka naa kineru ka yaa kineru gowa a ka torarun yaku ko. 26 Nge meya sɔɔ nɔɔba yiru yen baa sɔɔ ba koo ka yaku yee te sarasia kpa ta n waa wi, Yinni Gusunɔn sɔ. 27 Sɔɔ nɔɔba yiru yen biru, sɔɔ nɔɔba itase, yaku kowobu ba koo kpɪ bu den tɔmbu yaku dɔɔ mwaaruginu ka siarabuginu kua wi, Yinni Gusunɔn mi. Kpa u ka be nɔnu geu mɛri. Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.

*Saa yerun kɔnnɔ*

*ge ga waa sɔɔ yari yeru gia*

## 44

1 Durɔ wi, u maa ka Esekieli da tɔɔwɔ kɔnnɔ ge ga waa sɔɔ yari yeru gia. N deema kɔnnɔ ge, ga kenuawa. 2 Yera Yinni Gusunɔ u nun sɔɔwa u nɛ, kɔnnɔ ge, ga ko n kenuawa ba n gu keniamɔ. Goo kun maa sarɔ mi, domi nɛ, Gusunɔ Isireliban Yinniwa na dua min di. Yen sɔ, ga ko n kenuawa. 3 Adama be n kparɔ u koo kpɪ u sina mi, u ka di nɛ Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. Wiya u koo maa kpɪ u du kɔnnɔ gen adɛrɔn di kpa u yari min di.

*Bango sariba ba n duɔ*

*Yinni Gusunɔn saa yerɔ*

4 Ma durɔ wi, u ka Esekieli da kɔnnɔwɔ ge ga waa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia saa yee

ten dee deeru. Ye Esekieli u mɛra yera u wa wee Yinni Gusunɔn yikon girima ya win saa yee te yiba. Ma u yiira u wiru ten girari. 5 Yera Yinni Gusunɔ u nɛ, tɔnun bii, a wunen laakari dokeo kpa a mɛri saa saa ka wunen tiin nɔni kpa a swaa daki a nɔ ye kon nun sɔ saa yee ten woodaban sɔ. A yen dubu ka yen yaribun wooda nɔni dokeo.

6 A Isireliba sɔɔwɔ be, be ba saa mem nɔɔ sariba a nɛ, ben daa kɔsa ye, ya den man nua. 7 Wee ba dera tɔn tuko bango sariba be ba n man saamɔ ba dua nen saa yerɔ ba tu disi doke. Sanam me be, Isireliba ba man yaku kuammɛ ka pɛɛ ka yaa gum ka yaa yem, ba ku ra nen arukawani mem nɔɔwe ben daa kɔsan sɔ. 8 Ben tii ba n nen saa yerun sɔmburu nɔni doke. Adama sɔba ba tu nɔmu sɔndia. 9 Nɛ, Yinni Gusunɔ na nɛ, tɛ, sɔɔ goo u n waa ben suunu sɔɔ, ma u n man saamɔ, ma u n maa bango kue, u n duɔ nen saa yeru mi.

*Wooda Lefiban sɔ*

10 Yeniban biru, Yinni Gusunɔ u maa nɛ, Lefi be ba raa ka man tonda sanam me Isireliba ba man deri ma ba da ba bunu swi, ba koo ben toranun are mwa. 11 Ba ko n saawa nen saa yerun sɔm kowobu. Bera ba ko n da n saa yee ten kɔnnɔsu mara. Kpa ba n ten sɔma mɔ. Beya ba ko n da Isireliban yaku dɔɔ mwaarugirun yaa sake kpa ba n waa nɛ Yinni Gusunɔn sɔ. 12 Wee tɛ, ba saa Isireliban yaku kowobu bunun nuurɔ, ma ba dera Isireliba ba tora. Yen sɔ, kon nɔma sua n bu so kpa bu ben toranun are mwa. 13 Na n maa wuramɔ bu man susi bu Isireliba yaku kua. Ba n maa duɔ nen saa yerun dii dɛrarɔ ka dii te ta dɛere gem gem mi. Ba koo sekuru wa kpa bu ben daa kɔsan are mwa. 14 Saa yerun nenubun sɔma kon bu we bu ko.

*Wooda*

*yaku kowo tɔnwerobun sɔ*

15 Adama yaku kowobu Lefiba Sadakun bweseru sɔɔ, be ba sɔmburu kua nen saa yerɔ sanam me Isireliba ba tora ba man deri, beya ba ko n da man susi bu yaku ko ka pɛɛ ka yaa gum ka yaa yem. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. 16 Beya ba ko n da du nen saa yerɔ kpa bu susi nen tabuluɔ bu man sɔ. Kpa bu nen saa yee ten sɔmburu

nəni doke. <sup>17</sup> Bā n duə sāa yee ten yaara səəkaaə, kon de ba n sāa yānu dokewa ni ba kua ka wēe damgii. Bā n səmburu mō sāa yee ten yaara mi ka sere ten tiin səəwə ba n yānu dokemə ni ba kua ka yāa sansu. <sup>18</sup> Ba ko n dawani bəkuawa kpa ba n sokoto kpirinu deewa, ye kpuro ya n sāa ye ba wesa ka wēe damgii. Kpa bu ku raa kpaka sēke bu ku ka wənyan sō. <sup>19</sup> Bu sere yari bu da yaara mi Isireliba ba mənne, ba koo gina ben yāku yāa ni potiriwa bu yi sāa yeru mi. Kpa bu ku raa ka nu təmbu baban sō nu disi duura. Saa ye, kpa bu ganu doke bu ka yarima.

<sup>20</sup> Yāku kowobu ba n wii pəəru potamə. Ba n maa derimə ben seri yi dənya. <sup>21</sup> Yāku kowo goo u ku raa tam nə u sere da nən sāa yerun yaara səəkaaə. <sup>22</sup> Ben goo u ku raa maa gəmini n kun mē kurə wi ba yina sua kurə. Isireliba səəra u koo wəndia wi u kun durə yē sua. Adama u koo kpī u yāku kowo goon gəmini sua.

<sup>23</sup> Ba koo nən təmbu səəsiwa ye ya sāa nē Gusunəgia ka ye ya n sāa nēgia. Yeya, ye ya dəere ka ye ya n dəere. <sup>24</sup> Bera ba koo nən təmbu siria nge mē nən woodaba ba gerua. Kpa bu nən woodaba mēm nəəwa ka nən tō baka ni na bu wē, kpa bu nən tō wērarugiru bēere wē.

<sup>25</sup> Yāku kowo u ku goon goru baba kpa u ku raa tii disi doke. Adama u koo kpī u win tiin tondon goru baba ka win mērogiru ka win bibuginu ka win məəguru ka win wənəguru ka win sesu wi u kun durə yēguru. <sup>26</sup> U n tii dəerasia goo ten sō, sō nəəba yiruwa u koo ko u sere win səmburu tore. <sup>27</sup> Dəma te u koo du dii te ta dəere mi, u koo gina win tiin toranun yākuru ko. Nē, Yinni Gusunəwa na yeni gerua. <sup>28</sup> Wee ye ya ko n sāa ben tubi. Nəna ba koo səmburu kua. Ba n bu tem gam wēemə ba n mə Isireliə. Nəna ko na n sāa nge ben tem kəsire. <sup>29</sup> Ye ba ka torarun yāku ni ba ra ka toranu səme kua ka kēe ni ba ka naamə ka sere ye ba yi nē, Yinni Gusunən sō, ye kpuro ya ko n sāawa ben dīanu. <sup>30</sup> Dīa gbiikii ni ba koo ka nē, Yinni Gusunə naawa, nu koo kowa yāku kowobuginu. Isireliba ba ko n da ben dīa bimin som gem yāku kowobu wēwa kpa n bu domaru kua. <sup>31</sup> Adama yāku kowobu ba

n yaa goru n kun mē gunə goru dimə n kun mē ye gāanu kasuka nu go.

*Tem mē ba koo wuna nənem*

## 45

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u maa nēe, sanam mē ba koo Isireliban bwese keri yi tem bənu kua, ba koo tem gam wunawa mu n sāa kēru te ba Yinni Gusunə wē. Tem mən dēebu ko n sāawa gəm soonu nərəbun suba yenda nəəbu (25.000). Mən yasum maa gəm soonu nərəbun suba wəkuru (10.000). Mē kpuro mu ko n sāawa mē ba wuna ba yi Yinni Gusunən sō. <sup>2</sup> Tem mē səəra ba koo batuma wuna sāa yerun sō. Yen dēebu ka yen yasum mu ko n nēwa mu n sāa dēka nēera wunəm wunəm (500) kpa bu maa batuma gaa deri mi, bu ka sikerena ya n sāa gəm soonu weerakuru. <sup>3</sup> Ba koo maa batuma gaa wuna gbiikaa ye səə mi ba koo Yinni Gusunən sāa yeru swī. Ya ko n sāawa nənem Yinni Gusunən sō tem mē səə. <sup>4</sup> Yera ya ko n sāa yāku kowobugia be, be ba ra Yinni Gusunə səmburu kue sāa yerə. Miya ben dia ko n wāa ka Yinni Gusunən sāa yeru. <sup>5</sup> Batuma mi Lefiba ba ko n wāa yen dēebu ko n sāawa gəm soonu nərəbun suba yenda nəəbu (25.000). Yen yasum maa gəm soonu nərəbun suba wəkuru (10.000). Kpa bu dia yendu ko mi. <sup>6</sup> Yinni Gusunən batuma yen deedeeru, ba koo maa batuma gaa wuna mi Isireliba ba koo ben dia bani. Batuma yen dēebu bu ko n sāawa gəm soonu nərəbun suba yenda nəəbu (25.000) kpa yen yasum mu n sāa gəm soonu nərəbun suba nəəbu (5.000). <sup>7</sup> Ba koo maa batuma gaa wuna ben kparon sō. Ya ko n wāawa Isirelibagian nəəwə ka sere maa Yinni Gusunəgian nəəwə. Batuma ye, ya koo dawa saa sō duu yerun di n ka girari nim wəkuə, saa maa sō yari yerun di sere ka mi Isireliban tem mu yōra. Yen dēebu bu ko n ka Isireliban bwese kera tian tem nēwa. <sup>8</sup> Nge mēya kparobu ba ko n ben tem mə Isireliə. Ba n maa nən təmbu dam dərəmə bu begim mwa. Ba koo bu mu deriawa.

*Sina bokon saria ka təmbugia*

<sup>9</sup> Wee ye nē, Yinni Gusunə na gerua. Na nēe, bēe Isireliban sina bibu ya den tura. I de wəraru ka dam dərəbu bu kpe. I gem

ka wooda swīiyɔ kpa i ku maa nen tambu wɔrari ye ba mɔ. Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>10</sup> I de beɛn kiloba ka beɛn yīrutinu nu n s̄aa dee dee. <sup>11</sup> Sakaku ge ba ra ka dīa bimi yīire ba m̄ɔ efa ka ge ba ra ka ḡaa yarum yīire ba m̄ɔ bati, i de ni kpuro nu n ne. Kpa ye kpuro ya n s̄aa sakaku ge ba m̄ɔ homerin b̄onu w̄akurun tia. <sup>12</sup> Sii geesun gobi sikili tia ya n maa s̄aa gobi yi ba m̄ɔ gera yendu, kpa sikilin gobi wata ya n maa s̄aa minu tia.

<sup>13</sup> Wee k̄ɛɛ ni i ko i n da w̄ɛ. I n beɛn alikama ka dīa bima ye ba m̄ɔ ɔ̄su ḡa, i ko efan b̄onu n̄ɔba tian sube teeru suawa homeri tia s̄ɔɔ. <sup>14</sup> I n maa gum w̄ɛem̄ɔ, i ko i mu yīirewa ka sakaku ge ba m̄ɔ bati. Bati w̄akuru ta s̄aawa homeri tia. Homeri ka k̄ori ya s̄aawa tia. Batin b̄onu w̄akurun tia i ko i wuna. <sup>15</sup> Isireliɔ, ȳaa ḡɔɔ s̄ɔɔ, ȳaanu goobu (200) n̄u n w̄aa, ȳaa teera i ko i w̄ɛ k̄ɛrun s̄ɔ n̄ kun m̄ɛ ȳaku d̄ɔɔ mwaararugirun s̄ɔ n̄ kun m̄ɛ siarabun ȳakurun s̄ɔ. Nge m̄ɛya ne, Yinni Gusunɔ kon ka beɛ beɛn toranu suuru kua. Ne Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>16</sup> Isireliba kpurowa ba ko n da ben kparo k̄ɛɛ te w̄ɛ. <sup>17</sup> Domi wiya u ko n da ȳaku nin wunan̄su ko Isireliban s̄ɔ suru kpao baawure s̄ɔɔ ka t̄ɔɔ w̄ɛrarugirun s̄ɔɔ, t̄ɔɔ bakaru baatere s̄ɔɔ gesi. Ȳaku ni ba ko n da ko mi, niya ȳaku d̄ɔɔ mwaararuginu ka k̄ɛnu ka ȳaku ni ba ra ko ka gberun dīanu ka torarun ȳakunu ka sere siarabun ȳakunu.

### *Ȳaku yerun d̄ɛrasiabu*

<sup>18</sup> Ameniwa ne, Yinni Gusunɔ na gerua. Na neɛ, suru gbiikoon t̄ɔɔ gbiikiru, ba koo naa kin̄eru sua te ta n̄ alebu gaa m̄ɔ. Kpa bu ka s̄aa yee te disi w̄aka. <sup>19</sup> Ȳaku kowo u koo naa yen yem sua kpa u ȳɛka s̄aa yee ten k̄ann̄an kadiriba s̄ɔɔ ka sere ȳaku yerun goonu n̄nen n̄ɔɔ b̄okan w̄oll̄ɔ ka sere dii yaara ye ya w̄aa s̄ɔɔw̄an k̄ann̄ɔw̄a kadiriba s̄ɔɔ. <sup>20</sup> Suru win s̄ɔɔ n̄ɔba yiruse s̄ɔɔ, ba koo maa ȳakuru ko be ba tora ba n̄ ka baarun s̄ɔ. Nge m̄ɛya ba koo ka s̄aa yee te s̄arasia.

<sup>21</sup> Suru gbiikoon s̄ɔɔ w̄akura n̄nese s̄ɔɔra ba koo Ḡɔɔ sararibun t̄ɔɔ bakaru di. Ba koo t̄ɔɔ te diwa s̄ɔɔ n̄ɔba yiru. P̄ɛɛ ye ba kun seeyatia dokewa ba koo di t̄ɔɔ ni s̄ɔɔ. <sup>22</sup> Yen d̄ama te, Isireliban kparo u koo naa kin̄eru gowa win toranu ka win

t̄ambuginun s̄ɔ. <sup>23</sup> S̄ɔɔ n̄ɔba yiru ye s̄ɔɔ, t̄ɔɔ baatere ket̄ɛ kin̄enu n̄ɔba yiru ka ȳaa kin̄enu n̄ɔba yiruw̄a u koo go u ka ȳaku d̄ɔɔ mwaararuginu ko. Kpa u maa boo kin̄enu n̄ɔba yiru go toranun ȳakunun s̄ɔ, yen gaa ya kun alebu gaa m̄ɔ. <sup>24</sup> Yen biru alikaman som kilo tena ka gum ditiri n̄ɔba tia ba koo s̄andi naa ka ȳaaru baateren w̄oll̄ɔ.

<sup>25</sup> Suru n̄ɔba yirusen s̄ɔɔ w̄akura n̄ɔbuse s̄ɔɔ, t̄ɔɔ bakaru sanam, ȳaku tee niya ba koo ko s̄ɔɔ n̄ɔba yiru ye s̄ɔɔ ka yen som m̄ɛ, ka gum m̄ɛ.

### *Wooda*

### *ye Isireliban kparo u koo swī*

## **46**

<sup>1</sup> Ne, Yinni Gusunɔ na neɛ, s̄aa yerun yaara s̄ɔɔkaan k̄ann̄ɔ ge ga w̄aa s̄ɔɔ yari yeru gia, ga ko n k̄enuawa s̄ɔɔ n̄ɔba tia ye s̄ɔɔ ba ra s̄amburu ko. Adama ba koo gu keniawa t̄ɔɔ w̄ɛrarugirun s̄ɔɔ ka sere maa suru kpao ù n yara. <sup>2</sup> Isireliban kparo u koo duwa saa k̄ann̄ɔ ge ga w̄aa t̄ɔɔw̄an di kpa u na u ȳra k̄ann̄ɔ gen kadirin b̄okuɔ sanam m̄ɛ ȳaku kowobu ba n̄un ȳaku d̄ɔɔ mwaararugirun ka siarabun ȳakuru kuamm̄ɛ. Saa ye s̄ɔɔ, u ko n yiirewa k̄ann̄ɔ gen mi. Yen biru kpa u yari. Ba n̄ k̄ann̄ɔ ge k̄enum̄ɔ sere yoka. <sup>3</sup> Isireliba ba koo na bu kpunawa bu Yinni Gusunɔ beɛre w̄ɛ k̄ann̄ɔ gen mi t̄ɔɔ w̄ɛrarugirun s̄ɔɔ ka sere maa suru kpao baawure s̄ɔɔ.

<sup>4</sup> T̄ɔɔ w̄ɛrarugii te s̄ɔɔ, sina boko u koo ȳaku d̄ɔɔ mwaararugirun ko ka ȳaa kp̄em̄minu n̄ɔba tia ka sere maa ȳaa kin̄e teeru. Ni kpuro nu kun alebu gaa m̄ɔ. <sup>5</sup> U koo maa alikaman som kilo tena s̄andi ȳaa kin̄eru baateren w̄oll̄ɔ ka sere maa gum ditiri n̄ɔba tia som m̄ɛn w̄oll̄ɔ. Som m̄ɛ u k̄iwa u koo s̄andi ȳaa kp̄em̄minu w̄oll̄ɔ. <sup>6</sup> Suru kpao ù n yara, u koo naa kin̄e kp̄endu gowa te ta n̄ alebu m̄ɔ ka ȳaa kp̄em̄minu n̄ɔba tia ka ȳaa kin̄e teeru, ni kpuro nu kun alebu m̄ɔ. <sup>7</sup> M̄ɛya u koo maa alikaman som kilo tena s̄andi naa kin̄eru baateren w̄oll̄ɔ ka ȳaa kin̄eru baateren w̄oll̄ɔ. U koo gum ditiri n̄ɔba tia doke som m̄ɛ s̄ɔɔ kpa u ȳaa kp̄em̄mii nin w̄oll̄ɔ som s̄andi m̄ɛ u k̄i. <sup>8</sup> Ben kparo u koo duwa saa dii yaaran k̄ann̄an di. Min diya u koo maa ka yari. <sup>9</sup> Adama Isireliba b̄a n man s̄aaru na t̄ɔɔ bakaru garu

sɔɔ, be ba dua saa kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di, ba koo yariwa ka kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia. Be ba maa dua saa kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gian di, ba koo yariwa ka kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Goo kun yariɔ kɔnnɔ ge u ka duan di. <sup>10</sup> Ben kparo u koo du sanam mɛ ba duɔ kpa u yari sanam mɛ ba yariɔ.

### *Yākunun wooda*

<sup>11</sup> Tɔɔ bakanun sanam, bā n yākuru mɔ ka naa kinɛru ka yāa kinɛru, alikaman som kilo tena ba ko n da sɔndi sabe nin baateren wɔllɔ ka gum ditiri nɔɔba tia. Adama n̄ n yāa kinɛ kpendun na ba ka mɔ, som m̄n nɔɔ ba kīwa ba koo ka na.

<sup>12</sup> Ben kparo ù n gɔru doke u yāku dɔɔ mwaararugiru n̄ kun mɛ siarabun yākuru ko, ba ko n da n̄n kɔnnɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru gia keniewa. U koo tu kowa nge mɛ u ra ko tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. U n yara u doona kpa bu kɔnnɔ ge kenɛ.

<sup>13</sup> Tɔɔ baatere ba ko n da Yinni Gusunɔ yāku dɔɔ mwaararugiru kuenta ka yāaru wɔɔ tiagiru te ta n̄ alebu gaa mɔ. Ba ko n da tu kowa bururu baatere. <sup>14</sup> Bururu baatere, ba ko n da yākuru kowa ka som kilo nɔɔbu ye ba burina ka gum ditiri yiru. Mɛya ba ko n da tu ko tɔɔ baatere sere ka baadommaɔ. <sup>15</sup> Nge mɛya bururu baatere ba ko n da Yinni Gusunɔ yāku dɔɔ mwaararugiru kua ka yāa kinɛ kpendu ka som ka sere maa gum. Mɛya ba ko n da tu ko sere ka baadommaɔ.

### *Ye n sãa Isireliban kparon*

#### *bibugia*

<sup>16</sup> Ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, Isireliban kparo ù n win bibun turo tem kã, tem mɛ, mu koo kowa bii win bibun bweserugim. <sup>17</sup> Adama ù n win yoo tem kã, yakiabun wɔɔ gā n tura yoo wi, u n̄ ko n maa tem mɛ mɔ. Saa ye sɔɔ, mu koo kowa wi, kparo wigim. Win bibu tɔnawa ba koo kpī bu win tem tubi di. <sup>18</sup> Kparo wi, u ku raa win tɔmbu tem mwaari. Ye u koo win bibu wɛ kpuro u de ya n wee win m̄run di. Kpa nen tɔmbu sɔɔ goo u ku raa ka win tem bia.

#### *Sãa yerun doo koo yeru*

<sup>19</sup> Durɔ wi, u ka Esekieli da dirɔ te ta wãa yāku kowobun s̄ sãa yerɔ. U dua saa kɔnnɔ

ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di. Yen sɔɔ mi, ayeru gara wãa sɔɔ duu yeru gia. <sup>20</sup> Ma u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, aye te, ta sãawa mi yāku kowobu ba ko n da toranun yāku yaa yike kpa bu som mɛ ba ka yākunu kua sɔmɛ. Nge mɛya ba n̄ maa ka yi dɔɔ tɔɔwɔ Isireliba bu sere ye babiri. Domi ya sãawa Yinni Gusunɔgia.

<sup>21</sup> Yen biru u maa ka n̄n da yaara tɔɔkaaɔ. Ma ba da yen goonu nɛɛ ye kpuron mi. Ma u deema ba batuma gaa wãa goo ten baateren mi. <sup>22</sup> Batuma yen baayeren dɛɛbu bu sãawa gɔm soonu weeru ma yen yasum maa sãa gɔm soonu tena. Ye nɛɛ ye kpuro ya nɛwa. <sup>23</sup> Ba gana kua ba ka ye nɛɛ ye kpuro sikerena. Ma ba dosu gira gana ye sɔɔ. <sup>24</sup> Ma durɔ wi, u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, ya sãawa mi sãa yee ten sɔm kowobu ba ko n da yaa yike ye tɔmba ka yākuru na.

### *Daa te ta yarimɔ*

#### *saa sãa yerun di*

## 47

<sup>1</sup> Yen biru durɔ wi, u ka Esekieli gɔsira sãa yerun kɔnnɔwɔ. Yera nim mu kuramɔ dii ten kɔnnɔn tem di sɔɔ yari yeru gia. Domi dii ten kɔnnɔ ga mɛɛrawa sɔɔ yari yeru gia. Ma nim mɛ, mu kokumɔ mu dɔɔ sãa yerun nɔm geu gia yāku yerun sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia. <sup>2</sup> Ma u maa ka n̄n da kɔnnɔ, ge ga wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Ma ba besira ba da tɔɔwɔ sere kɔnnɔwɔ ge ga wãa sɔɔ yari yeru gia. Ma Esekieli u wa nim mɛ, mu kokumɔwa nɔm geu gia. <sup>3</sup> Durɔ wi, u da sɔɔ yari yeru gia. N deema u wɛɛ nen̄i win nɔmaa. Nge mɛ u dɔɔ, u yam mi yīra gɔm soonu n̄rɔbu (1.000). Ma u Esekieli tɔburasia. Ma nim mɛ, mu na sere win naa wīinɔ. <sup>4</sup> Yen biru u maa gɔm soonu n̄rɔbu yīra. Ma u dera Esekieli u nim mɛ tɔbura. Ma nim mɛ, mu na sere win dūu wīinɔ. Ma u maa susi u yīra gɔm soonu n̄rɔbu. Ma mu na sere win p̄raɔ. <sup>5</sup> Ma u maa yīra gɔm soonu n̄rɔbu mi n̄ sãa nim bwee bakaru te Esekieli u n̄ kp̄e u tɔbura. Domi nim mɛ, mu duku. Goo kun kp̄e u mu tɔbura ma n̄ kun mɔ ka k̄ɛri. <sup>6</sup> Ma u Esekieli sɔɔwa u nɛɛ, tɔnun bii, a ye kpuro mɛɛra sãa sãa?

Ma u ka n̄n wurama daa ten b̄ɔwɔ. <sup>7</sup> Ye u ka n̄n tura mi, yera u wa d̄anu nu dabi



daa ten goo gookaɔ. <sup>8</sup> Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, nim mɛ, mu koo kokuwa mu da wɔɔ bera ye ya wāa sɔɔ yari yeru giaɔ ka wɔwa ye ba mɔ Arabaɔ kpa mu sere da nim wɔkuɔ. Mɛya mu koo nim wɔkun nim dɛɛrasia. <sup>9</sup> Mi nim mɛ, mu gesi dua kpuro, hunde koni ye ya wāa mi ya ko n wāaru mɔwa. Kpa swɛɛ yi n dabi. Domi mi nim mɛ, mu dua kpuro mu koo mɛ mu tie dɛɛrasiawa. <sup>10</sup> Saa Engedin di n ka da Eni Egalaimuɔ, surakaba ba ko n da n wāawa mi, ba n yāakoronu keewa daa ten goorɔ. Ta ko n swɛɛ bwese bweseka mɔwa nge nim wɔku ge ba sokumuɔ Mɛditeranɛ. Swɛɛ yi, yi ko n dabi. <sup>11</sup> Adama ba koo ten daa burenu ka ten yerusu deriwa bɔɔ te ta wāa min sɔ. <sup>12</sup> Ten goonɔ dāa ko n kpiawa nìn wurusu kun dɛruramɔ, nìn marum kun maa kpeemɔ. Nu ko n da yewa suru baawure. Domi nu ko n nim waamɔwa sāa yerun di. Ba ko n da dāa nìn marum diwa kpa bu ka nìn wurusu bararun tim ko.

### *Yinni Gusunɔ u Isireliban*

#### *tem nɔɔ bura yenu yimɔ*

<sup>13</sup> Ameniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua. Na nɛɛ, bɛɛ Isireliba, tem mɛ i ko i bɔnu ko, kon bɛɛ mɛn nɔɔ bura yenu sɔɔsi. Yosɛfun bwese kɛra bɔnu yirua ya koo wa. <sup>14</sup> Bwese kɛri yi yi tien bɔnu ya ko n nɛwa. Domi nɛ, Yinni Gusunɔ na nɔma sua na bɔrua na nɛɛ, bɛɛn baababara kon mu wɛ. Yen sɔna bɛɛ i ko i mu wa i tubi di. <sup>15</sup> Tem mɛn nɔɔ bura yeru wee. Sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, ta torua saa nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛn di n ka da Hɛtilonin swaaɔ sere ka Sedadin wuu duu yerɔ, <sup>16</sup> ka Hamatiɔ ka Bɛrɔtaɔ ka Siburaimuɔ. N deema wuu si, su wāawa Damasi ka Hamatin nɔɔ bura yerun baa sɔɔ ka Hasɛɛ Hatikonin temɔ Hafaranin tem nɔɔ bura yeru gia. <sup>17</sup> Nge mɛya sɔɔ yɛsan nɔm geun tem nɔɔ bura yee te, ta ko n wāa saa nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛn di n ka girari Hasaa Enɔɔwɔ Damasin tem nɔɔ bura yerɔ ka Safoniɔ Hamatin tem nɔɔ bura yerɔ. <sup>18</sup> Sɔɔ yari yeru gia maa tem mɛn nɔɔ bura yeru ta koo daa te ba mɔ Yuudɛni swiwa Hafaraniɔ ka Damasiɔ ka Galadiɔ ka Isireliban tem baa sɔɔ. Ta ko n wāawa saa tem nɔɔ bura yee te ta wāa sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di n ka na nim wɔku bɔruguuɔ sɔɔ yari yeru gia. <sup>19</sup> Sɔɔ yɛsan

nɔm dwaru gian tem nɔɔ bura yee te, ta koo dawa saa Tamaan di sere ka Mɛriban bwiaɔ Kadesiɔ kpa tu Egibitin daaru swi sere n ka girari nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ. Nɔɔ bura yee te ta wāa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia, tera mi. <sup>20</sup> Sɔɔ duu yeru gian tem nɔɔ bura yeru ta ko n sāawa nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛ ma ya yɔra Hamatin deedeeru sɔɔ yɛsan nɔm geu gia. Sɔɔ duu yerugiara maa mi.

<sup>21</sup> Bɛɛ Isireliban bwese kɛri wɔkura yiru sɔɔ <sup>22</sup> i ko i tem mɛ bɔnu ko ka tɛtɛ bɛɛn tii tiinɛ sɔɔ ka sɔɔ be ba wāa ka bɛɛ ba ka bibu mara bɛɛn suunu sɔɔ. I ko i bu garisiwa nge Isireliba. Kpa i tubi ye bɔnu ko ka be sannu ka tɛtɛ. <sup>23</sup> I ko i sɔɔ nùn win baa wɛwa bwese kɛra yɛ sɔɔ u wāa. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

#### *Ba tem mɛ bɔnu kua*

## 48

<sup>1</sup> Isireliban bwese kɛra baayeren yisuru wee ka bɔnu ye yen baayere ya wa. Danun bwese kɛra ya yen baa wa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, swaa ye ya dɔɔ Hɛtiloniɔ Hamatin di n ka da Hasaa Enɔɔ gia Damasi ka Hamatigibun tem bɔkuɔ. Tem mɛ, mu wāawa saa sɔɔ yari yerun tem nɔɔ bura yerun di n ka da sɔɔ duu yeru gia. <sup>2</sup> Danu ben bɔkuɔ, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ Aseɛbagima mu wāa mi. <sup>3</sup> Aseɛbagim bɔkuɔ Nɛfitalibagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. <sup>4</sup> Nɛfitalibagim bɔkuɔ, Manasebagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. <sup>5</sup> Manasebagim bɔkuɔ Efaraimubagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. <sup>6</sup> Efaraimubagim bɔkuɔ Rubɛnibagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ. <sup>7</sup> Rubɛnibagim bɔkuɔ Yudabagima mu wāa mi, saa sɔɔ yari yerun di n ka da sɔɔ duu yerɔ.

#### *Tem*

#### *mɛ ba koo Yinni Gusunɔ wɛ*

<sup>8</sup> Yudaban tem bɔkuɔ sɔɔ yari yeru gian tem nɔɔ bura yeru mi, n ka da nim wɔku ge ba mɔ Mɛditeranɛɔ sɔɔ duu yeru gia, bera miya ba koo Yinni Gusunɔn tem yiire. Mɛn dɛɛbu bu ko n ka Isirelibagim nɛwa kpa mɛn yasum mu n sāa gɔm soonu nɔrɔbun

suba yenda nǎbu (25.000). Kpa bu Yinni Gusunǎn sǎa yeru bani mǎn suunu sǎa. <sup>9</sup> Batuma ye ba koo Yinni Gusunǎ deria mi, yen dǎebu bu ko n sǎawa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu (25.000). Kpa yen yasum mu n sǎa gǎm soonu nǎrǎbun suba wǎkuru (10.000). <sup>10</sup> Yǎku kowoba ba koo batuma yen sukum sua. Kpa ya n sǎa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu sǎo yǎsan nǎm geu gia. Sǎo duu yeru gia gǎm soonu nǎrǎbun suba wǎkuru. Sǎo yari yeru gia maa gǎm soonu nǎrǎbun suba wǎkuru kpa sǎo yǎsan nǎm dwaru gia yen dǎebu bu n sǎa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu. Kpa Yinni Gusunǎn sǎa yeru ta n wǎa yen suunu sǎa. <sup>11</sup> Yǎku kowo Sadǎkun bibun bwesera ta ko n tem mǎ mǎ. Domi beya ba wǎa nǎ, Yinni Gusunǎn sǎmburu sǎo sanam mǎ Lefi yǎku kowo be ba tie ka Isireliba ba man deri. <sup>12</sup> Batuma ye, ya ko n sǎawa nǎnǎm ye ba wuna Isireliban tem di Lefiban tem nǎo bura yerun bǎkuǎ. <sup>13</sup> Lefi ben tem mu ko n wǎawa yǎku kowobugim bǎkuǎ. Mu ko n sǎawa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu. Yen yasum maa gǎm soonu nǎrǎbun suba wǎkuru. <sup>14</sup> Ba ñ mǎ sǎo gam gum dǎramǎ. Ba ñ maa kpǎ bu ka mu gam kǎsina ñ kun mǎ bu mu goo wǎ. Domi mǎya mu kpuro kere yǎn sǎ mu sǎa Yinni Gusunǎgim.

*Batuma ye ya ko n sǎa*

*sina bokogia ka wuugibugia*

<sup>15</sup> Tem mǎ mu tie, mǎn yasum mu sǎawa gǎm soonu nǎrǎbun suba nǎbu (5.000). Ma mǎn dǎebu bu sǎa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu (25.000). Ye kpuro ya ko n sǎawa wuugibugia. Mǎ sǎara ba koo ben dia bani ka sere ye ya tie. Wuun batuma yen goonu nǎe ye kpuro ya ko n nǎwa, <sup>16</sup> gooru baatere ta n sǎa gǎm soonu nǎrǎbun suba nǎe ka nǎera wunǎbu (4.500). <sup>17</sup> Ba koo batuma gaa deriwa bu ka wuu ge sikerena ya n sǎa gǎm soonu goobu ka weeraakuru (250) yen goonu nǎe ye kpuro sǎa. <sup>18</sup> Batuma ye ya tie wuugian yǎsi yǎsikaǎ ya ko n wǎawa yǎku kowobugian bǎkuǎ. Yen dǎebu bu ko n sǎawa gǎm soonu nǎrǎbun suba wǎkuru (10.000) sǎo yari yeru gia ka maa sǎo duu yeru gia. Batuma ye sǎara ba koo dǎanu duure ni ba ko n da ka be ba

wuu gen sǎmburu mǎ nǎri. <sup>19</sup> Ba koo sǎm kowo be gǎsiwa bwese kera baayeren min di. Be kpurowa ba koo wuku tem mǎ sǎa. <sup>20</sup> Yinni Gusunǎn tem mǎ kpuron goonu nǎe kpuro nu ko n nǎwa, nu n sǎa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu nǎbu (25.000). Mǎ sǎara ba koo wuun batuma wǎa. <sup>21</sup> Batuma ye ya tie, ya ko n sǎawa sina bokogia kpa ya n Yinni Gusunǎgia ye suunu doke ka sere mi wuugibu ba koo sina. Yen yasum mu ko n sǎawa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu sǎo yari yerun tem nǎo bura yeru gia, yen dǎebu bu n maa sǎa gǎm soonu nǎrǎbun suba yenda nǎbu sǎo duu yeru gia nim wǎku ge ba mǎ Mǎditeranǎ gia. Nge mǎya batuma ye ba wuna Yinni Gusunǎn sǎ ka sǎa yee ten sǎ, ye kpuro ya ko n wǎawa tem mǎn suunu sǎa. <sup>22</sup> Lefiban batuma ka wuugia ye, ya ko n ben kparogia bǎnu sǎawa yiru. Ya ko n wǎawa Yudabagia ye ya wǎa sǎo yǎsan nǎm geu gia ka sere Bǎnyamǎebagia ye ya wǎa sǎo yǎsan nǎm dwaru gian baa sǎa.

*Bwese keri yi yi wǎa*

*sǎo yǎsan nǎm dwarǎn tem*

<sup>23</sup> Bwese keri yi yi tien tem wee. Bǎnyamǎebagim mu ko n wǎawa saa Isireliban tem nǎo bura yerun sǎo yari yerun di n ka da nim wǎku ge ba mǎ Mǎditeranǎ sǎo duu yerǎ. <sup>24</sup> Bǎnyamǎebagim bǎkuǎ Simǎebagima mu ko n wǎa mi, sǎo yari yerun di n ka da sǎo duu yerǎ. <sup>25</sup> Simǎebagim bǎkuǎ Isakaribagima mu ko n maa wǎa mi, saa sǎo yari yerun di n ka da sǎo duu yerǎ. <sup>26</sup> Isakaribagim bǎkuǎ Sabulonibagima mu ko n maa wǎa mi, sǎo yari yerun di n ka da sǎo duu yerǎ. <sup>27</sup> Sabulonibagim bǎkuǎ Gadibagima mu ko n maa wǎa mi, sǎo yari yerun di n ka da sǎo duu yerǎ. <sup>28</sup> Gadibagima mu ko n sǎa Isireliban tem nǎo bura yeru sǎo yǎsan nǎm dwaru gia. Ta koo dawa saa Tamaan di sere Mǎriban bwiaǎ Kadǎsia, kpa tu Egibitin daaru swǎi sere n ka da nim wǎku ge ba mǎ Mǎditeranǎ. <sup>29</sup> Tem mǎya i ko i bǎnu ko ka tete bǎe Isireliban bwese keri sǎo kpa bǎen baawure u win bǎnu wa. Nǎ, Yinni Gusunǎwa na yeni gerua.

*Yerusalemun kǎnnǎsu*

*wəkura yiru*

<sup>30-31</sup> Kənnəsɔ wəkura yiruwa ba koo doke Yerusalemu. Sin baagere ga koo bwese kera tian yīsiru sɔbewa. Sɔɔ yēsɔn nɔm geu gia, gana yen dɛɛbu sɔawa gɔm soonu nɔrɔbun suba nne ka nɛɛra wunɔbu (4.500). Kənnəsɔ itawa ba koo doke mi. Teu sɔɔ, ba koo Rubenin yīsiru doke, yiruse sɔɔ Yudagiru, itase sɔɔ maa Lefigiru. <sup>32</sup> Sɔɔ yari yeru gia maa gana ya ko n wɔa. Yen dɛɛbu bu ko n sɔa gɔm soonu nɔrɔbun suba nne ka nɛɛra wunɔbu (4.500). Ba koo kənnəsɔ ita yaba mi. Gbiikuu ga ko n Yosefun yīsiru mɔ, yiruse Benyamɛegiru, itase maa Danugiru. <sup>33</sup> Sɔɔ yēsɔn nɔm dɔwaru gian gana ya ko n ka yionɔ dɛɛbu nɛwa. Ba koo maa kənnəsɔ ita yaba mi. Gbiikuu ga ko n Simeon yīsiru mɔ, yiruse Isakarigiru, itase maa Sabulonigiru. <sup>34</sup> Sɔɔ duu yeru gian gana ya ko n ka yi yi tie dɛɛbu nɛwa. Kpa bu yi kənnəsɔ ita yaba nge mɛ ba yionɔ kua. Gbiikuu ga ko n Gadin yīsiru mɔ, yiruse Aseegiru, itase maa Nefitaligiru. <sup>35</sup> Gana ye ya koo wuu ge sikerena kpuron dɛɛbu bu ko n sɔawa gɔm soonu nɔrɔbun suba yendu yiru sari (18.000).

Saa dɔma ten di, ba ko n da wuu ge sokuwa Yinni Gusunɔ u wɔa mini.

## DANIËLI

Danielin tireru, Yudaban wahala ka ben nani swāara ta ka yā sanam me ba wāa yoru sō tən tukobun mi. U tu yorua u ka win tambu dam kē bu ka temana baa bā n wāa nani swāaru sō. Domi Gusunō u koo bu nasara wē.

Tire te, ta Gusunōn kpāaru ka win girima sōsimō. Wiya u bannu kpuro neni. Wiya u handunia kpare.

Sa ko kpī su tire ten gari bōnu ko yiru. Gbiikaa Danieli ka win bārōba ba nasara wa ben yiberēban wōllō yēn sō ba ben naane doke Gusunō sō. Yiruse Danieli u kāsī dabinu wa ni nu sōsimō nge me bannu ganu koo swīna kpa nu wāruku. Adama Gusunōn tamba koo nasara wa.

### *Tire ten kpunaa*

1. Danieli ka win bārōba, wiru 1n di sere wiru 6.
2. Danielin kāsīnu, wiru 7n di sere wiru 12.

### *Danieli ka win kpaasibu ba wāa Babiloniō*

<sup>1</sup>Yoyakimu, Yudaban sina bokon bandun wō itase sōra Nebukanēsaa Babilonin suno u na ka win tabu kowobu ba Yerusalemu tarusi. <sup>2</sup>Yera Yinni Gusunō u dera u Yoyakimu ka win tambu gabu mwa. Ma u dera u sāa yerun dendi yānu ganu gura u ka da Babiloniō u yi win būu dirun arumanin beru yerō.

<sup>3</sup>Yen biru, u Asipenasi win sōm kowobun wirugii sōwa u nē, u Isireliba sō sina bibu ka wirugibun bibu gabu gāsio <sup>4</sup>ba n sāa durō burōbu be ba n alebu gaa mō. Kpa ba n bwisi ka yēru ka laakari mō bu ka kpī bu Babilonin barum keu ko, kpa bu sōmburu ko sina kpaarō. <sup>5</sup>Ma sina boko u win tiin dīa nīn bweseru u ra di ka tam mēn bweseru u ra nō bu wē ba n dimō kpa ba n nōrumō baadomma ba n ka keu mō sere n ka ko wō ita bu sere sōmburu tore sina kpaarō.

<sup>6</sup>Be ba gōsa mi sōra Yuda beni ba wāa, Danieli ka Hanania ka Miseli ka Asaria. <sup>7</sup>Ma sina bokon sōm kowobun wirugii wi, u bu yīsinu kōsa. Danieligira Belitasaa. Hananiagira Sadaki. Miseligira Mesaki. Asariagira maa Abenēgo. <sup>8</sup>Danieli u gōru doke u sina bokon dīanu ka win tam me yina, kpa u ku raa tii disī doke. Ma u sōm

kowobun wirugii wi, suuru kana u ku nūn tilasi ko u ka sese te di. <sup>9</sup>Ma Gusunō u dera wirugii wi, u ka Danieli nōnu geu mēra u nūn durom kua. <sup>10</sup>U nē, na nēn yinni sina bokon berum mō. Domi wiya u yi ye i ko i di ka ye i ko i nō. U n da maa wa i n bōru nge bēegii be ba tie, saa ye sō, kari sōra i man doke mi. Domi ba koo kpī bu man wiru bura.

<sup>11</sup>Yera Danieli u be nne yen nōrio wi wirugii wi, u bu nōmu sōndia sōwa u nē, <sup>12</sup>a de su dīanu di yaa sari kpa su nim dirum nō sō wōkurun saka. <sup>13</sup>Yen biru, kpa a bēsen wuswaa mēeri kpa a maa be ba sunōn dīanu dimōn wuswaa mēeri. Yen me a wa kpa a sun kua me.

<sup>14</sup>Ma u ben gari yi wura u bu deri sere sō wōku te. <sup>15</sup>Ye sō wōku te, ta tura, yera u ben wuswaa mēera ma u wa ba bwāa dō. Ba maa be ba sina bokon dīa duronū dimō bōrum kere. <sup>16</sup>Ma Danieliban nōrio wi, u n maa bu dīa duro ni, ka tam me wē. U bu dīanu wēwa yaa sari. <sup>17</sup>Gusunō u aluwaasi nne ye yēru wē. Ma u bu bwisi kō ba Kaladen barum tireru gia sāa sāa. Ma u bu kua laakarigibu. U maa Danieli bwisi kō u ka dosusu ka kāsīnu kpuro tubusia.

<sup>18</sup>Ye wō ita ye, ya yiba, ye sina boko Nebukanēsaa u bura mi, yera sōm kowobun wirugii wi, u aluwaasi be kpuro yara u ka nūn bu daawa. <sup>19</sup>Ma sina boko wi, u ka bu gari kua. Be kpuro sō, gōo sari wi u sāa nge Danieli ka Hanania ka Miseli ka Asaria. Yen sōna sina boko u bu wura ba n sāa win sōm kowobu. <sup>20</sup>Gari yi sina boko u bu bikia kpuro, ba ra yi wisiwa ka bwisi, ka yēru. Ma u wa ba dobo dobogibu ka sōrobu bwisi kere sere mi n toma, be ba wāa win tem sō kpuro.

<sup>21</sup>Ma Danieli u wāa mi sere Sirusi u ka bandu di.

### *Nebukanēsaan dosu*

## 2

<sup>1</sup>Nebukanēsaan bandun wōo yiruse sō, u dosu gagu kua. Dosu ge, ga nūn berum mwa sere u kpāna u dweeya. <sup>2</sup>Yera u dobo dobogibu sokusia ka sōrobu ka būu sinambu ka bwisigibu bu ka nūn win dosu ge sō. Ma tōn be kpuro ba na ba mēna win wuswaa. <sup>3</sup>Ma u bu sōwa u nē, na dosawa.



Ga maa man berum mwa. Na kīwa i man sō ye na dosa.

<sup>4</sup> Ma bwisigii be, ba sina boko sōwa ka Aramugibun barum ba nεε, yinni, wunen hunde yu daka da! A sun dosu ge sōwa kpa su nun gu tubusia.

<sup>5</sup> Ma sina boko u maa bu sōwa u nεε, wee ye na gōru doke n bεε kua. I kun man dosu gen tii sōwa ka gen tubusianu sannu, kon de bu bεε bōtiri bōtiriwa kpa bεen yenusu su ko bansu. <sup>6</sup> Adama i n man gu sōwa ka gen tubusianu sannu, kon bεε kēε dabinu wē. Kpa i bεεε baka wa. Yen sō tē, i man dosu gen tii sōwa ka gen tubusianu.

<sup>7</sup> Ba kpm nūn wisa ba nεε, yinni, a sun wunen dosu ge sōwa kpa su nun gu tubusia.

<sup>8</sup> Sina boko u bu wisa u nεε, na yē sā sā ma i kī i gari gawawa. Domi i nua ye na gōru doke n bεε kua. <sup>9</sup> Ma i n man dosu ge sōwa, ye na gōru doke n bεε kua mi, ya koo bεε kpuro deema. Domi i sōru kpa i ka man weesu ka gari suninu naawawa kpa n ka nen gere kōsi. Yen sō, i man dosu gen tii sōwa kpa n gia ma i ko i kpī i gu tubusia.

<sup>10</sup> Yera ba nūn sōwa ba nεε, goo sari dunia sō mini wi u koo kpī u wunen gari yini wisi baa be ba dam mō nge wunε, ben goo sari wi u gari yinin bweseru bikiare sōrobun mi, n kun mε dobo dobogibun mi, n kun mε Babilonin bwisigibun mi. <sup>11</sup> Ye wunε sina boko a bikia mini, goo sari wi u koo kpī u nun ye tubusia sere būnu baasi ya! Wee nu ku ra n maa wāa tōmbun suunu sō.

<sup>12</sup> Ye sina boko u ben gari yi nua, yera u mōru bεsira. Ma u wooda wē bu Babilonin bwisigibu kpuro go. <sup>13</sup> Ma ba sina bokon gari yi kpara ma ba koo Babilonin bwisigii be go. Ma ba Danieli ka win kpaasibu kasu bu go.

### Gusunō

#### *u Danieli dosu ge sōwa*

<sup>14</sup> Sanam mε Ariaku sina bokon kirukuban guro guro u yara u ka Babilonin bwisigii be go, Danieli u ka nūn gari kua ka bwisi ka laakari. <sup>15</sup> U nεε, amōna sina bokon wooda yeni ya ka dam mō mε. Yera Ariaku u nūn gari yin asansi tubusia. <sup>16</sup> Ma Danieli u da sina bokon mi u nūn kana u nūn deri saa fiiko, kpa u wa u nūn dosu ge tubusia.

<sup>17</sup> Ma Danieli u wura dirō u win kpaasibu Hanania ka Miseli ka Asaria gari yi sōwa.

<sup>18</sup> Ma u bu yiire bu Wōrukoo kana u ben wōnwōndu wa kpa u bu dosu ge sō kpa bu ku raa bu go ka bwisigii be sannu.

<sup>19</sup> Yen biruwa Gusunō u Danieli dosu ge sōwa wōkuru, kāsiru sō. Ma Danieli u nūn siara. U nεε,

<sup>20</sup> Yinni Gusunō,  
wuna ko na n siaramō ka baadomma.

Wuna a bwisi ka dam mō.

<sup>21</sup> Wuna a ra saaba gōsie.

Wuna a ra sinambu bandu wē.

Wuna a ra maa bu bandu yare.

Wuna a ra laakarigibu laakari wē,

kpa a bwisigibu yēru kē.

<sup>22</sup> Wuna a ra tōnu sōsi ye ya berua,  
ye u n kpē u ka tii tubu.

A yē ye ya wāa wōkuru sō.

Domi yam bururam mu ra n wāawa wunen mi.

<sup>23</sup> Gusunō nen baababan Yinni, na nun siaramō.

Na takaru mō bwisi ka dam mε a man kōn sō.

Domi a man sōsi ye sa nun bikia.

A sun sina bokon dosu ge sōwa.

<sup>24</sup> Yen biru, Danieli u da Ariaku mi, wi sina boko u wooda wē u ka Babilonin bwisigibu go. Ma u nūn sōwa u nεε, a ku tōn be go. A de a ka man da sina bokon mi. Kpa n nūn win dosu ge tubusia.

<sup>25</sup> Ma Ariaku u ka Danieli da fuuku sina bokon mi. Ye ba tura mi, yera u sina boko sōwa u nεε, wee na durō goo wa Yuda be ba mwεrima sō, wi u koo nun wunen dosu ge tubusia.

### *Danieli u sina boko dosu ge*

#### *sōwa ka gen tubusianu*

<sup>26</sup> Ma sina boko u Danieli wi ba maa yīsiru kā Belitasaa bikia u nεε, kaa kpī a man nen dosu gen tii sō ka gen tubusianu?

<sup>27</sup> Danieli u sina boko sōwa u nεε, bwisigibu ka sōrobu ka dobo dobogibu ka būu sinambu ba n kpē bu nun asiri ye a bikia mini sō. <sup>28</sup> Adama Yinni goo wāa wōllo wi u ra tōnu asiri sōsi, wiya Gusunō. U maa nun sōsi ye n koo kōora. Sanam mε a kpī, ye a dosa ka ye a wa kāsiru sō wee. <sup>29</sup> Sian bwisikuna a mō. Yera wi u ra tōnu asiri sōsi u nun sōsi ye n koo kōora. <sup>30</sup> Adama ba n man asiri ye sōsi yēn sō na tōn be ba tie

bwisi kere. Ba man ye s̄ōsiwa kpa n ka nun tubusia kpa a n ka yē ye a bwisika wunen ḡruo.

<sup>31</sup> Sina boko, ye a wa wee. Bwāaroku boko gaga ga yō wunen wuswaa. Bwāaroku ge, ga gunu, ga ballimō gem gem. Ma ga nanum mō n kpā. <sup>32</sup> Gen wiru ta s̄āwa wura gean tii tii. Gen tororu ka gen ḡsenu maa s̄ā sii geesu. Gen nukuru ka gen taanu maa s̄ā sii gandu. <sup>33</sup> Gen kōri yi maa s̄ā sii wōkusu. Ma gen naasu s̄ā sii wōku si ba ka s̄ondu menna. <sup>34</sup> Sanam mē a gu mēera, yera kperu garu ta mendama guurun di te goo kun karamē. Ta na ta gen naasu so ta k̄suka muku muku. <sup>35</sup> Ma sii wōku si, ka s̄on te, ka sii gan te, ka sii gee si, ka wura ye, ye kpuro ya sunkura muku muku. Ma ya kua nge doo diri yi ba sara s̄ō s̄ārerun saa. Ma yi ka woo doona. Baa yin yira a n maa kpē a wa. Adama kpee te ta bwāaroku ge so mi, ta ḡsirawa guu bakaru. Ma ta handunian tem kpuro wukiri.

<sup>36</sup> Dosu geya mi. Tē, gen tubusianu wee. <sup>37-38</sup> Wunε sina boko, wuna a s̄ā sinambun suno. Wuna a s̄ā nge wii wuragii te. W̄rukoowa u nun bandu ka dam ka yiiko ka b̄ere wē. Ma u nun t̄ambu ka gbeeku yē ka gun̄su n̄ma beria a n ka s̄ā ye kpuron yinni. <sup>39</sup> Wunen biru, bandu garu ta koo se te ta n wunεgiru dam tura. Yen biru, bandu itaseru gara koo maa se kpa ta n dam mō handunia kpuro s̄ō. Tera ta s̄ā nge sii gandu. <sup>40</sup> Ma bandu n̄neseru gara koo maa se, kpa ta n dam mō nge sii wōkusu si su ra ḡānu kpuro k̄suku. Nge m̄ya ban te, ta ko n dam mō tu ka bannu kpuro k̄suku. <sup>41</sup> M̄ya a maa wa ma bwāaroku gen naasu ka gen niki binu s̄āwa sii wōkusu si ba menna ka s̄ondu. Yen tubusiana ban te, ta ko n b̄nu s̄āwa yiru. Ka mē, b̄nu tia ya ko n dam mō nge sii wōku si. <sup>42</sup> Kpa b̄nu tia ya dam bia nge naa niki bii ni nu s̄ā sii wōku si ba ka s̄ondu menna. <sup>43</sup> Sii wōkusu ka s̄on te a wa ya m̄nne mi sannu, ya maa s̄ōsimō ma ban ten wirugibu ba ko n kasu ben bibu bu suana kpa bwesenu nu ka ko tia. Adama ya n̄ koorō nge mē ya n̄ koorō sisu ka s̄ondu bu ko tia.

<sup>44-45</sup> Kpee te a wa ta mendama ka tii mi, ma ta sii wōku si, ka sii gan te, ka s̄on te, ka sii gee si, ka wura ye kpuro k̄suka muku

muku mi, ten tubusiana, ban ten sinambun waati s̄ō, W̄rukoo u koo bandu garu sw̄i. Goo sari wi u koo ban te fuka. Bweseru garu maa sari te ta koo tu yoru diisia. Ban te, ta koo ban ni nu tie kpeerasia kpa te t̄na ta n w̄ā sere ka baadomma. Gusunō Dam kpurogii wiya u nun s̄ōsi ye n koo kora. Ye a wa wunen dosu ge s̄ō kpuro, ya weewa win min di. Yen tubusianu maa s̄āwa nge mē na nun s̄ōwa.

<sup>46</sup> Yera sina boko Nebukanεsaa u yiira u wiru tem girari Danielin wuswaa. Ma u dera ba yākuru kua ka turare bu ka Danieli siara. <sup>47</sup> Sina boko u Danieli s̄ōwa u n̄ε, ka geema b̄een Yinni wini u b̄nu kpuro kere, u maa s̄āwa sinambun Yinni. Wiya u ra t̄nu gari asirigii s̄ō. Domi u dera a kp̄ia a gari asirigii yini gerua.

<sup>48</sup> Yera sina boko u Danieli kua t̄n boko win bandu s̄ō. Ma u n̄n k̄ε baka dabinu k̄ā. Yen biru, u n̄n kua Babilonin beran wirugii ka maa yen bwisigibun t̄nwerō. <sup>49</sup> Ma Danieli u sina boko kana u Sadaki ka M̄saki ka Ab̄n̄ego Babilonin bera ye n̄mu beria. Ma win tii u kua sina bokon bwisi k̄ō.

*Nebukanεsaa u wooda wē*

*bu win bwāaroku wuraguu s̄ā*

### 3

<sup>1</sup> Sina boko Nebukanεsaa u bwāaroku wuraguu kua. Gen gunum mu s̄ā ḡm soonu wata. Gen yasum maa s̄ā ḡm soonu n̄ba tia. Ba gu ȳrasia batuma gaa s̄ō ye ba m̄ Dura, Babilonin tem bera mi. <sup>2</sup> Yera sina boko u dera ba tem m̄n sinambu kpuro menna ka m̄n beri berikan wirugibu ka m̄n bwisi k̄ōbu ka m̄n siri kowobu ka be ba ra m̄n arumaniba bere ka sere maa m̄n wirugii be ba tie bu ka bwāaroku gen s̄āru tore. <sup>3</sup> Ma t̄n be kpuro ba menna. Ben baawure u ȳra bwāaroku gen wuswaa bu ka gen s̄āru tore.

<sup>4</sup> Saa yera sina bokon barō u kpara u n̄ε, b̄ε bwesenu kpuro i swaa dakio i n̄o ye sina boko u b̄ε yiiremō. <sup>5</sup> Ma i nua ba k̄ba so ka guunu ka m̄r̄kunu ka baranu ka ḡasu ka bara bwese ni nu tie, i ko i yiirawa i bwāaroku wuraguu ge s̄ā ge sina boko u kua mi. <sup>6</sup> Wi u kun yiire u gu s̄āwa ba koo n̄n kp̄ēwa mii mii d̄ō boko wi ba s̄ruan suunū s̄ō.

<sup>7</sup> Yen sōna saa ye tən be, ba nua ba kōbi yi ka guu ni so ka mōrōku ni, ka bara ni, ka gāa si, ba yiira ba bwāaroku wuragu ge sāwa.

*Danielin kpaasibu ita be,*

*ba yina bu bwāaroku ge sã*

<sup>8</sup> Yen dōma te, Babilonigibu gabu ba seewa ba da ba Yuuba dōme sina bokon mi. <sup>9</sup> Ba nūn sōwa ba nēē, sina boko, wunen hunde yu daka da! <sup>10</sup> Wunē sina boko, wuna a wooda wē a nēē, baawure wi u nua ba kōbi so ka guunu ka mōrōkunu ka baranu ka gāasu ka bara bwese ni nu tie, u yiīro u bwāaroku ge sã. <sup>11</sup> Mēya a maa nēē, wi u kun yiire u gu sāwa bu nūn kpēyō dōo boko wi ba sōrua sōo. <sup>12</sup> Adama wee Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo, Yuu be a kua Babilonin tem beran wirugibu mi, ba n wunen wooda ye garisi gāanu. Ba ku ra wunen būnu sã. Mēya ba n maa yiire ba wunen bwāaroku ge sãwa.

<sup>13</sup> Ye sina boko u gari yi nua, yera win mōru ya seewa u nēē, bu doo bu Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo mwaama. Ma ba da ba bu mwaama ba ka na wi, sina bokon mi. <sup>14</sup> Ma sina boko Nebukanēsaa u bu bikia u nēē, ka gem, i yinawa i nen būnu ka nen bwāaroku wuragu ge na kua mi sã? <sup>15</sup> Tē, i doo i n sōru sã. I n kpam nua ba kōba so ka guunu ka mōrōkunu ka baranu ka gāasu ka bara bwese ni nu tie, i yiīro kpa i bwāaroku ge sã. I n yina, ba koo bēē kpēewa mii mii dōo boko wi ba sōrua sōo kpa n wa n n būu weren na u koo bēē wōra saa nen nōmun di.

<sup>16</sup> Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo ba nūn wisa ba nēē, yinni, sa n ka tii yinamō. <sup>17</sup> À n sun kpēē dōo boko wi sōo, Gusunō wi sa sāmō u koo kpī u sun yara dōo win min di kpa u sun wōra wunen nōman di. <sup>18</sup> Baa n n mēren na, a n yē ma sa n wunen būnu sāmō. Mēya sa n maa wunen bwāaroku ge yiiramme.

<sup>19</sup> Ye u ben gari yi nua, yera u ka bu mōru kua. Ma u gerua u nēē, bu dōo win kpāaru sosio gem gem. <sup>20</sup> Ma u durō gbebunu gōsa win tabu kowobu sōo be ba dam bo u nēē, bu Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo bōkuo bu kpēē dōo boko wi sōo. <sup>21</sup> Yera ba tən be mwa ba bōkuu, ma ba bu kpēē dōo boko wi sōo ka ben yāa ni ba doke sannu. Niya ben yabenu ka ben sokoto ka sere maa ben furōsu. <sup>22</sup> Ma ba dōo win kpāaru sosi nge mē sina bokon

wooda damgia ye, ya gerua. Yera dōo win yam susura tabu durō be go be ba Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo kpēēbu da mi. <sup>23</sup> Ma Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo ba wōri dōo boko wi sōo nge mē ba ka bu bōkuu.

*Danielin kpaasibu ita be,*

*ba n dōo mwaare*

<sup>24</sup> Yera sina boko Nebukanēsaa u nanda ma u seewa fia u be ba ra nūn bwisi kē bikia u nēē, n n tōmbu itawa sa bōkuu sa kpēē dōo boko wi sōo?

Ba nūn wisa ba nēē, oo, mēya.

<sup>25</sup> Ma u bu wisa u nēē, wee tōmbu nnēwa na waamō ba sīimō dōo boko win suunu sōo. Ba n dōo mwaare. Be kpuro ba maa kusiarewa ma ben nnese u ka wōllun tōnu weenē.

<sup>26</sup> Saa ye sōra Nebukanēsaa u susi dōo boko win bōkuo u nēē, Sadaki, Mēsaki, Abēnēgo, bēē Wōrukoon sōm kowobu, i yarima i na mini.

Ma ba yara dōo boko win min di. <sup>27</sup> Yera wirugii be sina boko u raa soka ba mēna mi, be kpuro ba wa ma dōo kun dam mō durō be sōo. Mēya baa ben seri tia ya n dōo mwaare. Ben yāa ni ba sebua nu n dōo numiē. <sup>28</sup> Ma Nebukanēsaa u nōogiru sua u nēē, i Gusunō siaro wi u sāa Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgon Yinni. Domi wiya u win gōrado gōrima u ka win bwāa be ba nūn naanē kua mi faaba ko. Ba nē sina bokon wooda yina, ba n ben wasin wahala garisi gāanu. Ba yina bu būu goo sã ma n kun mō Gusunō. <sup>29</sup> Tē wooda ye na wēemō wee, tōnu baawure baa n n bwese teren na u sã, ma u Gusunō, Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgon Yinni gari kam gerusi, na kon de bu yēro bōtiriwa, kpa win yenu gu ko bansu. Domi goo maa sari wi u koo kpī u tōnu faaba ko nge mē.

<sup>30</sup> Yeniban biru, sina boko Nebukanēsaa u Sadaki ka Mēsaki ka Abēnēgo aye bakanu wē Babilonin tem bera mi.

*Nebukanēsaan dosu yiruse*

<sup>31</sup> Sina boko Nebukanēsaa u bwese ni nu wāa handunia sōo kpuro tōbura u nēē, Gusunō u de i n alafia mō.

<sup>32</sup> N man wēre n ka bēē sō yīrenu ka maamaaki be Wōrukoo u man sōosi.

<sup>33</sup> Win yīre ni, nu kpā. Maamaaki ye, win sinara.

Win banda kun kpeemə.  
U ko n s̄awa sunə sere ka baadommaə.

#### 4

<sup>1</sup> Nε, Nεbukanεsaa, na w̄aa nεn sina kpaarə ka bəri yendu ka nuku dobu. <sup>2</sup> Yera w̄okuru garu s̄ə, na dosu gagu kua ge ga man bεrum mwa. K̄asi ni na wa sanam me na kp̄i, nu man nanum mwa. <sup>3</sup> Yen s̄na na wooda yara na nεε, Babilonin bwisigibu kpuro bu mennama nεn mi kpa bu man dosu ge tubusia. <sup>4</sup> Yera dobo dobogibu ka s̄robu ka b̄u sinambu ka Babilonin bwisigibu ba na. Na bu dosu ge s̄əwa, adama ba kpana bu man gu tubusia. <sup>5</sup> Yen biru, Danieli wi ba sokumə ka nεn b̄un ȳsiru Belitasaa u na. N deema b̄u geeba \* ka n̄n w̄aa. Ma na n̄n nεn dosu ge s̄əwa. <sup>6</sup> Na nεε, wi, wi u s̄a bwisigibu kpuron wirugii, na ȳ ma b̄u geebun hunde ya n̄n w̄asi. Yen s̄, asiri gaa sari ye ya ka n̄n s̄. Nεn dosu ge wee. U man gu tubusio. <sup>7</sup> Sanam me na kp̄i, ye na dosa wee.

D̄aru gara na wa ta ȳ handunian suunu s̄ə. D̄a te, ta gunu too.

<sup>8</sup> Ma ta dam m̄.

Ten gunum mu sosi sere mu w̄llu girari. Handunian goonu nnegibu kpuro ba tu waaməwa.

<sup>9</sup> Ten wurusu w̄a ma ta mara siki siki nge gandia.

Te s̄əra handuniagibu kpuro ba ra ben d̄ianu wa.

Ten saarəwa gbeeku yεε yi ra s̄ə sure.

Ten k̄asi w̄lləwa gunəsu su sokunu s̄a.

Te s̄əra hunde koni baayere ya ra yen d̄ianu wa.

<sup>10</sup> Ma na Gusunən ḡrado goo wa u sarama w̄llun di. <sup>11</sup> U n̄əguru sua u nεε, i d̄a te k̄iyə i sura kpa i ten k̄asi b̄əri b̄əri.

I ten wurusu w̄ko

kpa i ten marum s̄ri i yari.

Kpa gbeeku yεε yi duki su saa ten saarun di.

Kpa gunəsu su se saa ten k̄asin di.

<sup>12</sup> Adama i ten koo kpiriru derio tem s̄ə ka ten gbini yakasə

ta n b̄kua ka sisu ka sii gandun ȳni.

Kpa ta n dirum soore

ta n yakasu dimə nge gbeeku yεε.

<sup>13</sup> Bu tu t̄nun bwisikunu wunario.

Kpa bu tu gbeeku yaan bwisikunu dokea.

Kpa ta n s̄a me w̄ə n̄əba yiru.

<sup>14</sup> Wooda ye, ya weewa saa Gusunən ḡradoban min di kpa t̄mbu kpuro bu ka gia ma W̄rukoowa u bannu kpuro neni. Wi u k̄iwa u ra nu w̄. U ra wi ba n̄ mam garisi ḡaanu w̄lle sue.

<sup>15</sup> Dosu gera mi, ge nε, Nεbukanεsaa na dosa. T̄, wunε Belitasaa, a man gu tubusio domi bwisigii be ba w̄aa nεn tem me s̄ə kpuro ba kpana bu man gu tubusia. Adama wunε, kaa kp̄i ȳn s̄ b̄u geeba ka nun w̄aa.

#### *Danieli u dosu ge tubusia*

<sup>16</sup> Yera Danieli wi ba maa sokumə Belitasaa u nanda. Ma u biti soora saa fiiko. Ma Nεbukanεsaa u nεε, Belitasaa, a ku de dosu ge, ka gen tubusianu nu nun biti ko.

Danieli u wisa u nεε, yinni, dosu gen tubusianu nu ka wunen yibereba n̄ra. <sup>17</sup> A d̄aru wa ta kp̄a. Ma ta dam m̄. Ten gunum mu girari w̄llə.

Ma ba tu waamə handunia gira kpuro. <sup>18</sup> Ten wurusu w̄a. Ma ta binu mara siki siki. Ma handuniagibu kpuro ba ben d̄ianu waamə te s̄ə. Gbeeku yεε yi ra n w̄aa ten saarə. Gunəsu su maa sin sokunu m̄ ten k̄asi w̄llə. <sup>19</sup> D̄a te, ta s̄awa wunε sina boko. Domi a kp̄a a dam kua ma mu w̄llu girari. Ma wunen bandun dam mu s̄əsira handunian goonu nne s̄ə. <sup>20</sup> Yen biru, a Gusunən ḡrado goo wa u sarama w̄llun di ma u nεε, i d̄a te k̄iyə i sura tu kam ko. Adama i ten koo kpiriru derio tem s̄ə mi, ka ten gbini ta n b̄kua ka sisu, ka sii gandun ȳni yakasu mi. Kpa ta n dirum soore ta n yakasu dimə nge gbeeku yεε sere w̄ə n̄əba yiru. <sup>21</sup> Nεn yinni, dosu gen tubusianu wee. W̄rukoowa u nun win himba s̄əsi ye u kua wunen s̄. <sup>22</sup> Ba koo nun gira t̄mbun suunu s̄ən di. Kpa a n w̄aa ka gbeeku yεε sannu. Kpa a yakasu di nge naa, a n dirum soore sere w̄ə n̄əba yiru sere a ka gia ma W̄rukoowa u bannu kpuro neni. Wi u k̄iwa u ra maa nu w̄. <sup>23</sup> Wooda ye ba w̄ ba nεε, bu d̄a ten koo kpiriru ka ten gbini derio mi, yen tubusiana ba koo nun wunen bandu wesia saa ye a wura ma W̄rukoowa u bannu kpuro neni. <sup>24</sup> Yen s̄, sina boko, a de a nεn gere wura. A de a gea

\* **4:5** b̄u geebu - Nεbukanεsaa u n̄ gina tuba ma Yinni Gusunəwa u w̄aa ka Danieli. Yen s̄na u nεε, b̄u geeba ba Danieli somimə.



ko a ka wunen durum wuna. A daa kōsa kpuro derio kpa a s̄arobu w̄n̄w̄ndu kua. Saa yera wunen alafia ya koo daka da.

### *Dosu gen gari yi koor*

<sup>25</sup>Yeniba kpuro ya sina boko Nebukan̄esaa deema. <sup>26</sup>Ye n kua suru w̄kura yirun biru, s̄ō teeru yera u s̄im̄o win dii t̄era w̄ll̄o Babilonīo. <sup>27</sup>Ma u n̄e, Babiloni wee, wuu b̄k̄o ge na bana ka nen tiin dam ga n ka s̄a nen sina kpaaru. Ga maa nen yiiko ka nen b̄ere s̄ōsim̄o.

<sup>28</sup>Sanam me sina boko u gari yi gerum̄o u n̄ kpa, yera n̄ō gaga n̄ōra w̄llun di ga n̄e, sina boko Nebukan̄esaa, a swaa dakio a n̄o. Ba nun bandu yara. <sup>29</sup>Ba koo nun gira t̄ambun suunu s̄ōn di. Kpa a n̄ w̄a ka gbeku ȳe sannu kpa a n̄ yakasu dim̄o nge naa sere w̄ō n̄ōba yiru sere a ka wura ma W̄rukoo wa u bannu kpuro n̄eni. Wi u k̄iwa u ra maa nu w̄.

<sup>30</sup>Yande gari yi, yi Nebukan̄esaa deema. Ba n̄n gira t̄ambun suunu s̄ōn di. Ma u yakasu dim̄o w̄ri nge naa u dirum soore. Ma win seri d̄enya nge gun̄o bakerun sansu. Ma win nii k̄k̄asu su d̄enya nge gun̄ogisu.

### *Nebukan̄esaa*

#### *u maa wure u kua t̄onu*

<sup>31</sup>Ma Nebukan̄esaa u n̄e, ye saa ye, ya doona, yera na n̄ni seeya w̄ll̄o. Ma nen bwisikunu wure nu kua t̄nuginu. Ma na W̄rukoo siara ka b̄ere wi u w̄a sere ka baadommāo. Wiya u yiiko kpuro m̄o. Win sinanda kun n̄ru m̄o. Win bandu ta ko n̄ w̄awa sere ka baadommāo. <sup>32</sup>Baa handunian t̄ambu kpuro b̄a n̄ m̄enna, ben dam kun s̄a ḡanu win n̄ni s̄ō. U ra ko nge me u k̄i win ḡradoban suunu s̄ō ka t̄ambun suunu s̄ō. Goo sari wi u koo kp̄i u win n̄mu d̄eba n̄ kun me u n̄n s̄ō u n̄e, m̄ba u m̄o me.

<sup>33</sup>Sanam me nen laakari ya wurama, yera ba maa man nen b̄ere ka nen girima ka nen bandun yiiko kpuro wesia. Nen bwisi k̄ēbu ka nen sina asakp̄bu kpuro ba na nen mi ba man nen bandu wesia. Ma ten dam mu sosi mu kera yellu. <sup>34</sup>T̄ē, ne Nebukan̄esaa, na w̄llun sina boko siara ka b̄ere. Na n̄n w̄lle sua. Domi ye u m̄o kpuro ya s̄awa gea. Win sw̄e kpuro yi

s̄awa dee dee. U koo mam kp̄i u be ba tii suam̄o kawa.

### *B̄esasa u t̄ambu dim soka*

## 5

<sup>1</sup>Nebukan̄esaa biru, sina boko B̄esasa u bandu di. Yera s̄ō teeru u win sina asakp̄bu n̄r̄bu (1.000) dim soka. Ma ba tam n̄rum̄o wi ka be sannu. <sup>2</sup>Ye tam me, mu B̄esasa nuka, yera u ḡra u n̄e, bu win n̄ri wuragii ka sii geesugii yarama yi win baaba Nebukan̄esaa u gurama saa Gusun̄n s̄a yerun di te ta w̄a Yerusalem̄o. Kpa wi ka win sina asakp̄bu ka win kur̄bu ka win sinanibu bu ka yi tam n̄o. <sup>3</sup>Yera ba ka n̄ri wuragii yi na, ba ka yi tam n̄rum̄o wi ka win t̄n be kpuro. <sup>4</sup>Tam n̄ru bi s̄ō, ba ben b̄nu siaram̄o n̄n bw̄arokunu ba kua ka wura ka sii geesu ka sii gandu ka sii w̄kusu ka d̄a ka kpenu.

<sup>5</sup>Saa ye s̄ōra sina boko u n̄mu gagu wa ga yarima mi fitilan yam bururam mu s̄ōsire, ma ga yorum̄o sina kpaarun gana w̄ll̄o mi ba soo kpika t̄eni. <sup>6</sup>Yera u nanda, win wuswaa burisina. Win torora kara, u diirim̄o sere win d̄u winu soonam̄o. <sup>7</sup>Yera u n̄ogiru sua ka dam u n̄e, bu n̄n s̄robu ka Babilonin bwisigibu ka b̄u sinambu sokuama. Ye ba na, yera u n̄e, wi u kp̄ia u yora yeni ḡra u ye tubusia u koo ȳero wuran saba dokea kpa u n̄n gurumusuru sebusia u n̄n win bandun dam sukum w̄ u n̄ ka s̄a t̄onu itase win bandu s̄ō.

<sup>8</sup>Sina bokon bwisigii be kpuro ba dua mi yora ye, ya w̄a. Adama ba kpana bu ye gari bu sere mam n̄e, ba koo ye tubusia. <sup>9</sup>Ma ya sina boko nanda too sere win wuswaa burisina. Ma win sina asakp̄bun tii ba biti soora.

### *Danieli u yora ye gara*

#### *u tubusia*

<sup>10</sup>Sina bokon m̄ero u sun̄o ka win sina asakp̄bun gari yi nua. Yera u dua mi ba m̄ne ba t̄ō bakaru dim̄o. U n̄e, sina boko, wunen hunde yu daka da! A ku nanda sere wunen wuswaa ya n burisine. <sup>11</sup>Domi goo u w̄a wunen tem me s̄ō, wi u b̄u geebun \* hunde m̄o. U bwisi ka laakari m̄o nge b̄nu. Yen s̄na wunen baaba Nebukan̄esaa waati s̄ō, u n̄n kua s̄robu ka dobo dobogibu ka

\* 5:11 b̄u geebu - I wiru 4:5n tubusianu m̄erio.

Babilonin bwisigibun wirugii. <sup>12</sup> Durɔ win yĩsira Danieli. Wiya sina boko Nebukanɛsaa u yĩsiru kã Belitasaa. Ba wa ma u bwisi ka yɛɛ bakaru mɔ, ma u suka ka dosusu ka gãa ni nu sɛn tubusianun kɛru mɔ. N n mɛn na, a nùn sokusio, u koo nun yora ye tubusia.

<sup>13</sup> Yera ba ka Danieli da sina bokon wuswaaɔ. Ma sina boko u nùn bikia u nɛɛ, wuna Danieli wi? A sãawa Yuu ben turo be nɛn baaba sina boko u mwɛɛrima Yudan tem di? <sup>14</sup> Ba man wunɛn gari sɔɔwa ma bũu geeba ka nun wãa. Yen biru, a bwisi ka laakari gea mɔ a ka tɔnu gãa sɛsɔginu tubusia. <sup>15</sup> Wee ba ka man bwisigibu ka sɔrobu naawa bu ka man yora yeni garia kpa bu man yen tubusianu sɔ. Adama ba kpana. <sup>16</sup> Na maa nua ma a ra tɔmbu gãanu tubusie ni nu bu bitani mɔ kpa a dosu tubusia. Tɛ, à n kpĩa a yora yeni gara ma a man yen tubusianu sɔɔwa, kon nun gurumusuru sebusia kpa n nun wuran saba dokea n nun nɛn bandun dam sukum wɛ. Kpa a ko tɔnu itase nɛn bandu sɔɔ.

<sup>17</sup> Yera Danieli u nùn wisa u nɛɛ, yinni, a wunɛn kɛɛ ni tii yiyo, n̄ kun mɛ a goo wɛ. Adama kon nun yora ye garia kpa n nun yen gari tubusia. <sup>18</sup> N n mɛn na, yinni, a swaa dakio a nɔ. Wɔrukoo u wunɛn tundo Nebukanɛsaa bandu wɛ ka bɛɛɛ ka girima ka yiiko. <sup>19</sup> Dam mɛ u nùn wɛn sɔ, bwesenu kpuro nu nùn nasie sere nu ra n diirimɔ win wuswaaɔ. Ye u kĩ, yera u ra ka tɔnu ko. U koo kpĩ u nùn go, n̄ kun mɛ u nùn deri, n̄ kun mɛ u nùn walle sua, n̄ kun mɛ u nùn taare. <sup>20</sup> Adama saa ye sɔɔ, u tii sua u gɔru bɔbia, yera Gusunɔ u nùn yara bandun di ma u gina nùn yiiko ye mwaari. <sup>21</sup> U nùn wuna tɔmbun suunu sɔɔn di. Ma win bwisikunu gɔsia nge gbeeku yaaginu. U da u wãa ka ketɛ gbeekinu sannu ma u yakasu dimɔ nge naa u dirum soore sere u ka wura ma Wɔrukoowa u bannu kpuro nɛni. Wi u kĩa u ra maa nu wɛ. <sup>22</sup> Wee, wunɛ maa Bɛɛsasaa, wunɛ wi a sãa win bii, baa mɛ a ye kpuro yɛ, a yina a tii kawa. <sup>23</sup> Ma a tii sue Yinni Wɔrukoon wuswaaɔ. A dera ba ka win sãa yerun nɔri na i ka tam nɔra wunɛ ka wunɛn sina asakpɔbu ka wunɛn kurɔbu ka wunɛn sinanibu. Ma a seewa a wunɛn bũnu siaramɔ n̄n bwãarokunu ba kua ka sii geesu ka wura ka sii gandu ka sii wɔkusu ka dãa ka kpenu, baa mɛ nu n̄ gari

nɔmɔ, nu n̄ yam waamɔ, nu n̄ maa gãanu yɛ. Adama Gusunɔ wi u wunɛn wãaru nɛni, a n̄ nùn bɛɛɛ wɛ. <sup>24</sup> Yen sɔna u nɔmu ge gɔrima ge ga yora ye kua. <sup>25</sup> Ye ba yorua mi wee, ba gara, ba gara, ba yĩira, ba bɔnu kua. <sup>26</sup> Yen tubusianu wee. Ba gara, ya gerumɔwa Gusunɔ u wunɛn bandun sanam gara ma u tu nɔru koosia. <sup>27</sup> Ba yĩira, ya gerumɔwa ba wunɛn bunum yĩira ba deema a n̄ bunu. <sup>28</sup> Ba bɔnu kua, ya maa gerumɔwa ba wunɛn bandu bɔnu kua. Ma ba tu Mɛdiba ka Pɛɛsiba wɛ.

<sup>29</sup> Yande mi kɔ, Bɛɛsasaa u nɛɛ, bu Danieli gurumusuru sebusio kpa bu nùn wuran saba dokea kpa bu kpara ma u kua tɔnu itase win bandu sɔɔ.

<sup>30</sup> Dɔma ten wɔkura ba Bɛɛsasaa Babilonin sina boko wi go.

## 6

<sup>1</sup> Ma Darusi wi u sãa Mɛdin bweseru u bandu di. Saa ye, u mɔwa wɔɔ wata ka yiru.

### *Danielin yiberɛba*

#### *ba nùn yina beria*

<sup>2</sup> Darusi u tɔmbu wunaa teeru gɔsa ba n sãa win tem beri berikan wirugibu. <sup>3</sup> Ma u tɔmbu ita gɔsa u bu kua wirugii ben tɔnwerobu. Ben miya wirugii be, ba ko n da nɛ bu ben sɔma tusia. Kpa sunɔ u ku ra ka asara wa. Danieli u sãawa tɔnwero ben turo. <sup>4</sup> U beri berikan wirugii be, ka ben tɔnwerobu bwisi kere. Yen sɔna sina boko u bwisika u nùn ko tem mɛ kpuron wirugii. <sup>5</sup> Saa ye sɔra Danielin tɔnwerosii be, ka beri berikan wirugii be, ba nɔɔ tia kua bu ka nùn toraru garu mani sina bokon bandun swaa sɔɔ. Adama ba n̄ toraru garu wa wi sɔɔ. Domi u sãawa naanɛgii, u n̄ kɔsa gaa koore. U n̄ maa sɔmburu garu atafiiru koore. <sup>6</sup> Yera tɔn be, ba nɛɛ, sa n̄ gãanu ganu wasi su Danieli mani ma n kun mɔ ye ya sãa win Gusunɔ sãarun gari baasi.

<sup>7</sup> Ma ba nɔɔ tia kua ba da sina bokon mi ba nɛɛ, yinni, wunɛn hunde yu daka da!

<sup>8</sup> Bɛɛɛ beri berikan wirugibu ka tɔnwerobu ka siri kowobu ka wunɛn wesianɔsibu, bɛɛɛ kpurowa sa nɔɔ tia kua a ka wooda yara ye ya gerumɔ baawure u nun sã sere sɔɔ tɛna. Wi u ye yina ma u bũu goo n̄ kun mɛ tɔnu goo sãwa sere n ka ko sɔɔ tɛna ye, ba koo yɛro kpɛɛwa wɔru m̄ sɔɔ gbee sinansu wãa.

<sup>9</sup>Tē yinni, a wooda ye sireo a noma doke kpa yu ko nge Mediba ka Peesiban wooda ye ba ku ra kasi.

<sup>10</sup>Ma sina boko u wooda ye noma doke ba ye yara.

### *Ba Danieli kpɛɛ*

#### *gbee sinansun wɔru*

<sup>11</sup>Saa ye Danieli u nua ma ba wooda ye noma doke, yera u da win gidambisan wɔllɔ u dua yen dii sɔwɔ gɛn fɛnɛnti ya wukiare Yerusalemun bera gia. Miya u yiira u kanaru kua u Gusunɔ siara nge mɛ u ra ko tɔru baatere nɔn ita. <sup>12</sup>Yera sɔɔ teeru tɔn be, ba nɔn duwi ba deema wee u Gusunɔ kanamɔ u somiru bikiamɔ. <sup>13</sup>Yen biru, tɔn be, ba yara ba da sina bokon mi ba nɔn wooda ye yaayasia ba nɛɛ, n n wuna a wooda yara ye ya gerumɔ bu nun sã? N n wuna a nɛɛ, ma goo ù n bũu goo n kun mɛ tɔnu goo sãwa sɔɔ tenan baa sɔɔ, ba koo yẽro kpɛɛwa wɔru ge sɔɔ, mi gbee sinansu wãa?

Ma sina boko u wura u nɛɛ, wooda ye, ya wãawa dim dim nge mɛ Mediba ka Peesiban wooda ya sãa. N n koorɔ bu ye kasi.

<sup>14</sup>Ma ba nɛɛ, too, wee, Danieli wi u sãa Isireliban turo be ba mwɛɛrima Yudan di, u n n nun garisi gãanu, u n maa wunɛn wooda ye a nɔmu doke mi mɛm nɔwɛ. U ra win Gusunɔ kanɛwa tɔru baatere nɔn ita.

<sup>15</sup>Ye sina boko u gari yi nua, yera win nukura sankira gem gem. Ma u gɔru doke u Danieli yara wooda ye sɔɔn di. Ma u kookari kua sere sɔɔ u ka dua. <sup>16</sup>Adama tɔn be, ba kpam mɛnna ba da sina bokon mi ba nɛɛ, a yaayo ma Mediba ka Peesiban wooda ya ku ra kasi sina boko ù n ye noma doke.

<sup>17</sup>Yera sina boko u wooda wɛ u nɛɛ, bu Danieli yarama bu kpɛɛ wɔru ge sɔɔ, mi gbee sinansu wãa mi. Saa yera u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ wunɛn Yinni wi a sãamɔ baadomma mi, u nun faaba koowo.

<sup>18</sup>Ma ba kpee bakarɔ tama ba ka wɔru gen nɔɔ kɔrua. Yera sina boko u win taabu ka win sina asakpɔbun yĩreru doke kpee ten wɔllɔ, goo u ku raa ka Danieli faaba ko.

<sup>19</sup>Yen biru, u wura win sina kpaarɔ. Wãku te, u n di, u n nɔra, u n maa kpunɛ sinani goon bɔkuɔ. Mɛya u n maa dweeye dɔma te.

### *Danieli u yara baani*

<sup>20</sup>Yera sina boko Darusi u seewa buru buru yellu u da wɔru gen mi fuuku fuuku.

<sup>21</sup>Ye u yam mi turuku kua, yera u Danieli sokum wɔri ka nuku sankiranu u mɔ, Danieli Gusunɔn sɔm kowo, Gusunɔ wi a ra n sãamɔ wɛrabu sari mi, u kpĩa u nun wɔra gbee sinan sin nɔɔn di?

<sup>22</sup>Saa yera Danieli u nɔn wisa u nɛɛ, yinni, wunɛn hunde yu daka da! <sup>23</sup>Gusunɔ nɛn Yinni u win gɔrado gɔrima u gbee sinan sin nɔsu bɔkua. Su n man mɛɛra gaa kue domi u wa ma na n toraru garu kue win wuswaaɔ ka maa wunɛn wuswaaɔ.

<sup>24</sup>Yera sina bokon nukura dora ma u wooda wɛ u nɛɛ, bu Danieli yarama saa wɔru gen min di. Ye ba Danieli yarama, ba n mɛɛra gaa wa win wasi sɔɔ. Domi u Gusunɔ win Yinni naanɛ sãa. <sup>25</sup>Ma sina boko u wooda wɛ u nɛɛ, bu tɔn be ba raa Danieli taarɛ wɛ mi mwaama bu kpɛɛ wɔru ge sɔɔ, be ka ben bibu ka ben kurɔbu kpuro. Tɔn be, bu sere mam turi wɔru gen temɔ, gbee sinan si, su bu sɛsukawa su kukunu kɔsuka.

<sup>26</sup>Yen biru, sina boko u bwesenu kpuro tirenu yorua u nɛɛ, alafia ya n sosimɔ bɛɛ sɔɔ ya n dɔɔ.

<sup>27</sup>Wooda ye na wɛɛmɔ wee. Be ba wãa nɛn tem sɔɔ kpuro gesi, bu de bu Gusunɔ Danielin Yinni nasia kpa bu nɔn bɛɛɛ wɛ.

Domi u sãawa waso.

U ko n wãawa sere ka baadommaɔ.

Win bandu ta n kpeemɔ.

Ten dam mu ko n wãawa sere ka baadommaɔ.

<sup>28</sup>Wiya u ra tɔnu wɔre u faaba ko.

U ra maamaakiba ka yĩrenu ko wɔllɔ ka temɔ.

Wiya u Danieli wɔra gbee sinansun nɔsun di.

<sup>29</sup>Darusin bandun waati ye sɔɔ, Danieli u kua tɔn boko sere n ka girari Sirusi Peesin bandu sɔɔ.

### *Danieli u gbeeku yɛɛ nne wa*

#### *dosu sɔɔ*

## 7

<sup>1</sup>Bɛɛsɔsaa Babilonin sina bokon bandun wɔɔ gbiikuu sɔɔra Danieli u dosa. U kãsi ru wa saa ye u kpĩ win kpin yerɔ. Yen biru, u yorua ye n weenɛ tãmbu bu gia dosu ge sɔɔ. <sup>2</sup>U gerua u nɛɛ, ye na wa kãsi te sɔɔ wɔkuru wee. Na woo gagu wa ga na wɔllun beri berika nɛn di ga nim wɔku bɔkɔn nim

so. <sup>3</sup> Yera gbeeku yεε beke nne yi yarima nim wōku gen min di, yen gaa kun ka gaa weene. <sup>4</sup> Ye na gbia na wa ya ka gbee suno weene ma ya guno bakerun kasa mo. Ye na maa mεera, yera na wa ba kasa ye wuna. Ma ba yen tii seeya ba yōrasia nge tonu. Ma ba ye tonun bwisikunu dokea. <sup>5</sup> Yen yiruse ya ka yaa goba weene ma ya ka yēsi tia yō. Yēsan kukunu itawa ya nōo beri. Ma ba ye sōwa ba nεε, yu seewo yu yaa mwε. <sup>6</sup> Yen biru, na itase wa ya ka musuku gbeeku weene ma ya kasa nne mo yen biru wallo. Ma ya winu nne mo. Ba ye yiiko wē yu ka bandu di. <sup>7</sup> Yeniban biru, yera na yaa nne wa nen kasi te sōo. Yaa ye, ya nanum mo. Ya maa dam mo too. Ma ya don sisugii bakanu mo. Ya n yaa mwa, ya ra yaa yen kukunu kasukuwa kpa yu di. Ye ya tiara kpa yu taaku taaku. Yaa ye, ya n ka yεε gbiikii yi weene. Kabi wōkura ya mo. <sup>8</sup> Ye na kabi yi mεera sāa sāa, yera na kabu piibu gagu wa ga yarima yen wirun di ga wāa yionon suunu sōo. Kabu piibu ge, ga kabi wōku ten ita wuka. Ga nōni mo nge tonu, ga maa nō mo ga gari mō ka tii suabu.

### *Gusunon siribu*

<sup>9</sup> Ye na mεera tii, yera na wa ba sina kitaru yiimo. Ma na goo wa nge durō tōko u na u sina win sina kitaru sōo. Yāa kpikinu fara farawa u doke. Ma win seri yi buriri fem fem. Win sina kita te, ta ballimōwa nge dōo yari bakaru. Meya maa ten naasun tii. <sup>10</sup> Ma dōo yari bakaru ta yarimo win sina kita ten min di ta kokumo nge nim. Gusunon gōradoba nōrōm nōrōm ba na ba nūn sāamo. Ma ben gabu ba yō win wuswaa. Siri kowobu ba na ba sina. Ma ba tirenu wukia. <sup>11</sup> Ye na kabu piibu ge mεera ga tii sua gari gerumo, yera ba na ba yaa ye go, ba ye sua ba kpēε dōo boko sōo. <sup>12</sup> Gbeeku yεε yi yi tie, ba yin dam wōra. Adama ba dera yi wāa sere saa gaa.

<sup>13</sup> Wōku te, kasi te sōo, ye na maa wa wee. Na goo wa u sarama wallo di guru wii wuroru sōo. Ma u da durō tōko win mi gia. Ma ba nūn susisia win wuswaa. <sup>14</sup> Ba nūn bandu ka beere ka yiiko wē. Ma ba nūn gāanu kpuro nōmu sōndia. Bwesenu kpuro nu nūn sāwa. Win banda kun nōru mo. Ta ko n wāawa sere ka baadommao.

### *Kāsinun tubusianu*

<sup>15</sup> Ne Danieli nen bwēra kun kpune domi kasi ni na wa mi, nu man nanda. <sup>16</sup> Yera na gōrado ben turo susi be ba wāa mi. Ma na nūn bikia na nεε, mba gari yi kpuron tubusianu. U man sōwa u nεε, <sup>17</sup> gbeeku yεε beke nne ye, ya sāawa sinambu nne be ba koo bandu di di dunia sōo. <sup>18</sup> Yen biru, Wōrukoo u koo de win tōn dεerobu bu bandu mwa ba n dii sere ka baadommao. <sup>19</sup> Ka mε, na kasu n gbeeku yaa nne ye ya n ka ita yeonō weene min tubusianu gia dee dee. Domi yaa ye, ya nanum mo too. Yen donnu nu sāawa sisu ma yen nikisu su sāa sii gandu. Ya n yaa mwa ya ra yen kukunu kasukuwa kpa yu di. Yen ye ya tiara kpa yu taaku taaku. <sup>20</sup> Na maa kasu n kabi wōku ten tubusianu gia te ya mo yen wirō ka sere maa kabu piibu ge ga yarima yen wirun di ga wāa yionon suunu sōo. Kabi wōku ten ita ya wōruka yen wuswaa. Ga nōni mo, ga nōo mo, ma ga gari mō ka tii suabu, ga maa nanum mo ga yionō kere. <sup>21</sup> Ma na kabu piibu ge wa ga ka Wōrukoon tōn dεerobu tabu mō ga bu kamiamō. <sup>22</sup> Adama durō tōko wi, u na u Gusunon tōn be gem wē. Sanam mε saa ya tura ma ba bandu di.

<sup>23</sup> Ma durō wi, u man tubusia u nεε, yaa nne ye, ya sāawa bandu nne te ba koo swi handunia yeni sōo. Ban te, ta n ka garu weene. Ta koo handunia kpuro go tu taaku tu munia muku muku. <sup>24</sup> Kabi wōku te, ta sāawa sinambu wōkuru be ba koo ban te di. Yen biru, suno goo wi u n ka ben goo weene u koo sinambu wōku ten ita bandu yara kpa u bandu di. <sup>25</sup> Suno wi, u koo Wōrukoo gari kam gerusi kpa u win tōn dεerobu nōni sō. U ko n maa kī u saaba ka woodaba kasi. Ba koo nūn tōn dεerobu nōmu sōndia sere saa ita ka bōnu. <sup>26</sup> Yen biru, Yinni Gusunō u koo suno wi siri, kpa u nūn bandu yara mam mam sere ka baadommao. <sup>27</sup> Yen biru, ba koo ban ni nu wāa handunia sōo kpuron dam ka nin yiiko Wōrukoon tōn dεerobu nōmu beria. Win bandu ta ko n wāawa sere ka baadommao. Wiya sinambu kpuro ba koo sā kpa bu nūn mēm nōwa.

<sup>28</sup> Ye ne Danieli na wa yera mi. Ye na ye bwisika, na nanda ma nen wuswaa burisina. Adama na ye kpuro berua nen gōruo.

### *Danieli u yāa kineru*





boko u man wě. Ma na wāa nandabu sōō kāsī ten sō. Domi ta ñ man yeeri.

*Danieli u kanaru kua  
win tãmbun sō*

**9**

<sup>1</sup> Saa ye Darusi, Asuresin bii, Mēdin bwe-seru u bandu dii Babilonin temō, <sup>2</sup> win bandun wōō gbiikuu sōō, Danieli u tirenu mēerimō ma u girari mi Yinni Gusunō u win sōmō Yereṃi sōōwa u nēē, wōō wata ka wōkura Yerusalemu ya ko n sāa bansu. <sup>3</sup> Ma u nōō bōkuā u saaki deewa u tii torom wisi nuku sankiranun sō. Ma u kanaru koosi Yinni Gusunōn mi gīa, <sup>4</sup> u win tãmbun toranu tuuba mō.

U nēē, Yinni Gusunō, a kpā ma sa nun nasie. A ra wunen nōō mwēeru yibie kpa a wunegibu kīru sōōsi be ba nun kī ba wunen woodaba mēm nōōwammē. <sup>5</sup> Sa tora, sa daa kōsa kua, sa sāa nuku kōsurugibu, sa wunen gari yina, sa maa wunen woodaba sara. <sup>6</sup> Sa ñ wunen sōmōbu swaa daki sanam mē ba bēsen sinambu ka bēsen wirugibu ka bēsen baababa ka bēsen tãmbu kpuro wunen gari sōōwa. <sup>7</sup> Yinni Gusunō, a sāawa gemgii. Bēsera sa tora. Ma sa wāa sekuru sōō gisō bēse Yudaba ka be ba wāa Yerusalemuō ka Isireliba kpuro be a yarinasia tontondeō ka turukuō yēn sō sa ñ nun mēm nōōwē. <sup>8</sup> Yinni, wee sa sekuru sōōwa bēse ka bēsen sinambu ka bēsen wirugibu ka bēsen baababa. Domi sa nun torari. <sup>9</sup> Gusunō bēsen Yinni, a sun suuru kuo wunen wōnwōndun saabu baa mē sa wunen gari yina. <sup>10</sup> Sa ñ maa wunen gere swaa daki su sere nēē, sa ko wunen woodaba swīi ye wunen sōmōbu ba sun nōōsia. <sup>11</sup> Mēya bēse Isireliba kpuro sa wunen woodaba sara, sa ñ wunen gere swaa daki. Sa tora. Yen sōna bōri yi a dera wunen sōm kowo Mōwisi u yorua woodan tireru sōō yi sun di. <sup>12</sup> Nge mēya a dera wunen gari yi koorā yi a nēē, kaa bēse ka bēsen wirugibu kua. A dera Yerusalemu ya nōni swāaru wa tēn bweseru ba ñ waare gam. <sup>13</sup> Wahala ye kpuro, ya sun deema nge mē Mōwisi u yorua woodan tireru sōō. Ka mē, sa ñ bēsen daa kōsa deri su wunen gem swīi kpa su wunen kīi geeru kasu. <sup>14</sup> Gusunō bēsen Yinni, wahala ye a nēē, sa ko wa, yera

ya sun deema. Ye a kua kpuro ya sāawa dee dee. Bēsera sa ñ nun mēm nōōwē.

<sup>15</sup> Gusunō bēsen Yinni, ye a sun yarama Egibitin tem di, wunen dam mu sōōsira. A yīsiru yara te ta wāa sere ka gisō. Adama bēse, sa durum ka daa kōsa kua gem gem. <sup>16</sup> Tē Yinni, na nun kanamō wunen durom sō, a de wunen mōru yu doona wunen wuu Yerusalemun min di, ge ga wāa wunen guu te a gōsan wōllō. Domi be ba sun sikerene ba Yerusalemu ka bēse wunen tãmbu gema bēsen toranu ka bēsen baababan daa kōsan sō. <sup>17</sup> Gusunō, a nēn nōō swaa dakio kpa a nēn kanaru nō. A wunen sāa yee te ta bansu sāa mi mēerio wunen yīsirun sō. <sup>18</sup> Gusunō nēn Yinni, a swaa dakio a nō. A nōni seeyo a wuu ge ba ka wunen yīsiru sokumō mēeri nge mē ga bansu kua. Sa yē ma bēsen dēerara kun tura su ka nun gāanu ganu kana. Adama wunen wōnwōn bakarun sōna sa nun yeni kanamō. <sup>19</sup> Yinni, a bēsen kanaru nōōwō kpa a sun suuru kua. A bēsen gere swaa dakio kpa a ko ye sa bikia. A ku de n tē wunen yīsirun sō. Domi wuna a wuu ge ka tōn be kpuro mō.

*Gabiriē u kāsiru tubusia*

<sup>20-21</sup> Sanam mē Danieli u kana te mō u gari gerumō u ñ kpa, u wi ka win tãmbun toranu tuuba mō, ma u Gusunō win Yinni kanamō win sāa yee dēera ten sō, yera durō wi, Gabiriē wi u raa wa win kāsī gbiikiru sōō, u nūn yōōsima ka dam u sura win bōkuō saa yē sōō ba ra yokan yākuru ko. <sup>22</sup> U ka nūn gari kua u nēē, na nawa wunen mi, ñ ka nun kāsī te tubusia. <sup>23</sup> Saa yēn di a wunen kanaru torua, Gusunō u tu mwa. Yen sōna na nun win gari sōōbu na, domi Gusunō u nun kī. N n mēn na, a swaa dakio ñ nun kāsī te tubusia. <sup>24</sup> Saa nōōba yirun nōn wata ka wōkura Gusunō u himba kua yu doona u sere wunen tãmbu ka wunen wuu dēerō yakia toranu ka kōsa kpuron di. Yen biru, u koo bu ben toranu suuru kua kpa u bu gem wē sere ka baadommaō. Gusunōn sōmōbun gari ka kāsīnun baa ya koo doona kpa tōn dēero goo u ko sunō. <sup>25</sup> N n mēn na, a bwisikuo kpa a tubu. Saa min di ba wooda wē bu Yerusalemu sōmē bu bani, sere wirugii wi Gusunō u gōsa u ka na, ya koo kowa saa nōōba yirun nōn nōōba yiru. Yen biru, ba koo yen swēē sōmē ka yen

gbāraru saa nɔɔba yirun non wata ka yiru sɔɔ. Saa ye, ya ko n s̄awa wahalan saa. <sup>26</sup> Saa nɔɔba yirun nɔn wata ka yiru ye, yà n doona, ba koo wirugii wi Gusunɔ u gɔsa go. Goo sari wi u koo ka nùn yina. Kpa sunɔ kpao ka win tabu kowobu bu wuu gɛ, ka s̄aa yee te wisire bu kɔsuku kpa ba n asɔrɔ m̀ sere Gusunɔ u ra ka nùn kpeerasia nge mɛ u yi. <sup>27</sup> Wirugii wi, u ko n ka tɔn dabiru nɔɔ tia s̄aa sere saa nɔɔba yiru. Saa ita ka bɔnun biru, u koo de yākunu ka abɔnu nu kpe kpa u ḡaa k̄sunu ko s̄aa yerɔ ǹn bweseru goo kun koore sere kam koo bi Yinni Gusunɔ u yi win s̄ bu ka nùn deema.

*Danieli u tɔnu wa*

*Tigirin daarɔ k̄siru sɔɔ*

## 10

<sup>1</sup> Sirusi, Pɛɛsin sina bokon bandun w̄ɔ itase sɔɔ, Yinni Gusunɔ u ka Danieli gari kua wi, wi ba maa m̀ Belitasaa. Gari yi, yi s̄awa gem. Yi ka nɔni sw̄aa bakaru yā te ta koo na. Ma gari yi, yi nùn yeeri. Saa ye sɔɔra u k̄asi te tuba.

<sup>2</sup> N deema u w̄aa nuku sankiraru sɔɔ alusuma ita. <sup>3</sup> Alusuma ita ye sɔɔ, u n̄ d̄ia geenu ganu diire. U n̄ yaa tende. Tam kun maa win nɔɔ duure. Mɛya u n̄ maa tii gum saware. <sup>4</sup> W̄ɔn suru gbiikoon sɔɔ yenda nnɛse sɔɔ, u w̄aa u ȳ daa te ba m̀ Tigirin b̄kuɔ. <sup>5</sup> Yera u nɔni sua u durɔ goo wa u yānu doke ni ba kua ka w̄ɛ damgii ma u kpaka s̄ke ye ba kua ka wura ye ya wee Ufasin di. <sup>6</sup> Win wasi yi ballimɔ nge kpee ni nu wuru beku nɔni m̄, ma win wuswaa ya ballimɔ nge guru maakinu. Ma win nɔni yi ballimɔ nge d̄ɔɔ yari, ma win ḡasenu ka win naasu s̄aa nge sii gan te ba w̄ariasia. Ma win nɔɔ ga nɔra nge tɔn dabinun nɔɔ. <sup>7</sup> Danieli turowa u k̄asi te wa. Tɔn be ba ka nùn w̄aa mi, ba n̄ tu wa. Adama ba nanda ba duki sua bu ka kuke. <sup>8</sup> Wi turowa u ȳra ma u k̄asi te wa. Win wuswaa ya burisina. Ma win gɔma dwiia u dam bia. <sup>9</sup> U durɔ win nɔɔ nua ma u nanda u wiru tem girari. <sup>10</sup> Yera nɔmu gaga nùn baba ma u diira u d̄uu winu ka nɔm taranu soonamɔ. <sup>11</sup> Ma u nɛɛ, k̄nasi Danieli, a de gari yi, yi kon nun s̄, yi nun yeeri, kpa a se a ȳra mi a w̄aa mi. Domi ba man ḡrimawa wunen mi. Ye u nùn gari yi s̄ɔwa u kpa, yera Danieli u seewa u

ȳra ma u diira. <sup>12</sup> Durɔ wi, u gerua u nɛɛ, Danieli, a ku b̄rum ko. Domi saa d̄oma t̄n di gari yi, yi nun yeeri, ma a tii kawa Gusunɔ wunen Yinnin wuswaa, saa d̄oma ten diya Gusunɔ u wunen kanaru nua. Yen s̄na na na. <sup>13</sup> Pɛɛsiban sina boko u man seesi s̄ɔ yenda tia ma na sina win b̄kuɔ. Adama wee Miseli w̄allun tabu kowobun sunɔ turo u na u man somi. <sup>14</sup> T̄ɛ, na nawa n ka nun tubusia ye n koo wunen t̄ambu deema sia. Domi sian gariya k̄asi te, ta ka yā.

<sup>15</sup> Saa ye u nùn gari yi s̄ɔmɔ, yera wi, Danieli u tuka ma u mari. <sup>16</sup> Yera u ḡaanu wa nu ka tɔnu weenɛ ma nu na nu win nɔɔ baba. Ma u nɔɔ wukia u nɛɛ, nen Yinni, nen wuswaa ya burisina, na n̄ maa dam gam m̄ k̄asi te na wan s̄. <sup>17</sup> Nɛ wi na s̄aa wunen s̄m kowo, amɔna kon ka kp̄i n ka nun gari ko. Domi na n̄ dam gam m̄. <sup>18</sup> Wi u ka tɔnu weenɛ mi, u maa nùn baba u dam k̄. <sup>19</sup> Yera u nùn s̄ɔwa u nɛɛ, a ku b̄rum ko durɔ k̄nasi, alafia ya n ka nun w̄aa. A tii dam k̄ɛyɔ. Ye u ka nùn gari m̀, yera u dam wa u nɛɛ, Yinni, a de a ka man gari ko. Domi a man dam k̄. <sup>20</sup> Durɔ wi, u nùn bikia u nɛɛ, a ȳ ȳn s̄ na na wunen mi? T̄ɛ, kon da n Pɛɛsiban sina boko tabu w̄ari. Nà n doona, Gerekiban sina boko u koo na. <sup>21</sup> Adama kon nun s̄ ye ya yorua gem tireru sɔɔ. Goo kun man somimɔ tɔn ben s̄, ma n kun m̄ Miseli b̄ɛ Isireliban k̄so,

## 11

<sup>1</sup> Wi nen tii na somi na dam k̄ Darusi M̄diban sina bokon bandun w̄ɔ gbiikuu sɔɔ. <sup>2</sup> Wee t̄ɛ, kon wunɛ Danieli gem s̄.

*Sinambun tabu*

Wee sinambu ita ba koo bandu di di Pɛɛsiɔ. Yen biru, sina boko nnɛse u koo bandu di kpa u dukia gura n kere sina bokobu ita ye. U n dam kua win dukia yen s̄, u koo Gerekiban sina boko seesi. <sup>3</sup> Adama sina boko w̄rugɔ goo u koo se u dam bakam wa kpa u ko ye u k̄i. <sup>4</sup> Saa ȳ s̄ɔ win banda dam kua, saa ye sɔɔra ta koo w̄ruma kpa tu b̄nu ko handunian goonu nnɛ kpuro sɔɔ. Win bibun bweseru ta n̄ ban te dimɔ. Ban te, ta n̄ maa dam m̄ nge mɛ ta raa s̄aa. Domi ta koo karana kpa tu wura gabun nɔmuɔ.

<sup>5</sup> Sina boko wi u w̄aa s̄ɔ ȳsan nɔm d̄waru gian banda ko n dam m̄. Adama win sina



asakpɔ turo u koo nùn dam kera kpa u nùn taare. Win dam mɛ, mu ko n kpã. <sup>6</sup> Wãsu gasun biru, ba koo arukawani bɔkuna kpa sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian bii wɔndia u na sɔɔ yɛsan nɔm geu gian sunɔn mi bu ka arukawani bɔke, bu suana. Adama wɔndia win dam mu koo kpe. Duro win tii u koo gbi, wi ka win bibun bweseru. Ba koo mam wɔndia win tii go ka be ba nùn yɔsirima ka win tundo ka tɔn be ba ka nùn yɔra waati ye sɔɔ kpuro gesi. <sup>7</sup> Goo u koo se nge kpɔi pɔtura kurɔ win bweserun di u win tundɔn bandu di. Kpa u na u sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mi wɔri gbãranu sɔɔ u ko ye u kɪ. Yɛro u koo dam ko. <sup>8</sup> U koo ben bũnun bwãarokunu gura ni ba kua ka sii gandu ka ben gãa gee ni ba ka wura ka sii geesu kua u ka da Egibitiɔ. Kpa u ka sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mi tonda saa fiiko. <sup>9</sup> Yen biru, sunɔ wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia u koo da u sɔɔ yɛsan nɔm dwarugii tabu wɔri kpa u gɔsirama win temɔ.

<sup>10</sup> Saa ye sɔɔra win bibu ba koo tabun sɔɔru ko kpa bu tabu kowobu mɛnna ba n dabi too too. Bii ben turo u koo tabu se wi ka win tabu kowobu gabu, kpa u win tem nɔɔ bura yeru sara nge daa te ta nim yiba ta bɔɔ saramɔ. U koo sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gian sunɔn gbãraru wɔri kpa u gɔsira u wurama. <sup>11</sup> Saa ye sɔɔ, sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia mi, u koo mɔru se kpa u nɔm geugii wi, tabu wɔri. Nɔm geugii wi, u koo maa tabu kowo dabi dabɪnu mɛnna bu wiɔnɔ wɔri. Adama ba koo nɔm geugii win tabu kowo be kamia. <sup>12</sup> Sɔɔ yɛsan nɔm dwarugii wi, u koo tii sua win nasara yen sɔ. U koo tabu kowo dabɪnu go. Adama ka mɛ, u n nasara wasi mam mam. <sup>13</sup> Yenibiru, sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia mi, u koo maa tabu kowo dabi dabɪnu mɛnna n kere be u raa mɛnna yellu. Wãsu gasun biru, u koo wurama ka tabu kowo be, ka tabu yãa geenu u nɔm dwarugii wi wɔri. <sup>14</sup> Saa ye sɔɔ, tɔn dabɪnu nu koo sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm dwaru gia seesi. Tɔn kãsobu ba koo maa nùn seesi wunɛ Danielin tɔmbun suunu sɔɔn di wunen kãsi ten gari yi ka koorã. Adama ba koo ben tii kamia. <sup>15</sup> Sɔɔ yɛsan nɔm geugii wi, u koo tem takanu ko kpa u wuu gbãrarugisu

mwɛeri. Saa ye sɔɔ, ba koo sɔɔ yɛsan nɔm dwarugii wi, ka win tabu kowo damgibu kamia. Domi ba n dam wasi bu ka tabu ko. <sup>16</sup> Wi u gesi seewa u nɔm geugii wi wɔri kpuro, yɛro u koo kowa ye u kɪ. Goo kun kpɛ u nùn yinari. Yɛro u koo mam da tem mɛn mi n buram bo sɔɔ, kpa u go ye u nɔma tura. <sup>17</sup> Yen biru, u koo gɔru doke u na ka win tabu kowobu kpuro kpa u ka nɔm dwarugii wi bɔri yɛndun arukawani bɔke u nùn win bii wɔndia wɛ u sua kurɔ, kpa u ka swaa wa u win tem kam koosia. Adama win bwisi yi, yi n nùn yaramɔ. <sup>18</sup> Yen biru, u koo sɪra wuu si su wãa nim wɔkun bɔkuɔ kpa u sin dabɪnu mwɛeri. Adama tabu sunɔ goo u koo win dam mɛ bua sere u kpana u mɔru kɔsia. <sup>19</sup> Saa ye sɔɔra u koo gɔsirama win temɔ u ka kuke win wuu gbãrarugisu sɔɔ, adama u koo wɔruma u gbi, ba n maa win yira wasi. <sup>20</sup> Wi u koo nùn kɔsire ko, u koo dam dio doke tem mɛn mi n buram bo sɔɔ. Adama amɛn biru, dam dio wi, u koo bɔɔkira, n n mɔ mɔrun sɔ, n n maa mɔ tabu sɔɔ.

<sup>21</sup> Wi ba gema, wiya ba koo bandu kɔsire ko. Ba n nùn sina yãnu wɛɛmɔ. Bɔri yɛndu sɔɔra u koo na u bandu di ka taki. <sup>22</sup> Tabu kowo be ba koo yari bu nùn wɔrima nge nim, u koo bu kɔsukuwa u kpeerasia, baa ka mam be ba arukawani bɔkuan wirugii turo. <sup>23</sup> U koo tɔn be u ka arukawani bɔkua nɔni wɔke. U koo bandu di kpa u dam wa ka tɔmbu fiiko. <sup>24</sup> U koo da bera mi tem gem wãa ka bɔri yɛndu kpa u ko ye win baababa ka win sikadoba ba n daa koore. U koo tem mɛn dukia gura kpa u win bɔrɔba bɔnu kua. U koo mam bwisiku u gbãranu wɔri. Adama u n yeni mɔ n ka tɛ.

<sup>25</sup> U koo win dam ka win wɔrugɔru ka win tabu kowobu dendi u ka sɔɔ yɛsan nɔm dwarugii wi wɔri. Nɔm dwarugii wi, u koo maa se ka tabu kowo damgii dabɪnu, adama u n kamiamɔ. Domi ba koo nùn murafitiru kuawa. <sup>26</sup> Be ba ka nùn dimɔ, beya ba koo nùn kam koosia. Ba koo win tabu kowobu yarinasia nge daa toran nim kpa bu gbisuku dabi dabɪnu. <sup>27</sup> Sinambu yiru ye, ba koo kasu bu kɔsa ko, kpa mi ba dimɔ mi, bu weesu kuana. Adama yen gaa kun dimɔ. Domi kam koo bi, bu koo nawa saa ye ba yi mi, yà n tura. <sup>28</sup> Sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm geu gia, u koo gɔsira win temɔ ka dukia baka. Swaa sɔɔ, u koo Isireli be



Gusunɔ u ka arukawani bɔkua seesi. Yen biru, u koo gɔsira u da win temɔ.

<sup>29</sup> Saa ye ba yi yà n tunuma, nɔm geugii wi, u koo sɔɔ yɛsan nɔm dɔwarugii wi seesi kpam. Adama u n nasara wasi nge mɛ u raa wa yellu. <sup>30</sup> Domi tɔmba koo na saa Kitimun di ka goo nimkusu bu nùn wɔri. Saa ye sɔɔ, win kabia ya koo bɔɔra, kpa u gɔsira u wura. U koo Isireli be Gusunɔ u ka arukawani bɔkua mi, mɔru seesi kpa u n ka be ba arukawani ye deri nɔɔ tia sãa. <sup>31</sup> U koo tabu kowobu sure bu Yinni Gusunɔn sãa yeru ka ten agbara disi doke. Kpa bu tɔɔ baateren yãkunu kpeesia. Kpa bu kam koosion bwãaroku kɔsu gira yãku yeru mi. <sup>32</sup> U koo tɔmbu nɔni wɔke be ba Yinni Gusunɔn arukawani ye deri. Adama tɔn be ba Yinni Gusunɔ yɛ, ba ko n yɔwa dim dim ben daa gea sɔɔ. <sup>33</sup> Be ba bwisi mɔ, ba koo dabinu keu ko. Saa fiiko sɔɔ, ba koo gabu go tabu sɔɔ, kpa bu gabu dɔɔ mɛni, kpa bu gabu yoru mwɛeri, kpa bu gabun yãnu gura. <sup>34</sup> Saa ye sɔɔ, ba koo somiru fiiko wa. Tɔn dabira ba koo ka bu nɔɔ tia ko ka murafitiru. <sup>35</sup> Bwisigii ben gaba koo gbi bu ka bu sɔwa bu dɛera mam mam sere kpeerun tɔru tu ka tunuma. Domi yeni ya koo koorawa saa ye ba yii sɔɔ.

<sup>36</sup> Sina boko wi, u koo ko ye u kɔ. U koo tii sua u nɛɛ, wiya u bũnu kpuro kere. Kpa u Gusunɔ wi u kpuro kere wɔmɛ. Wɔmbu te, ta n ka nɔɔ gerurɔ. Tɔmbu ba koo nùn naane ko sere Gusunɔn mɔru yu ka sɔɔsira. Domi ye wi, Gusunɔ u gerua, ya koo koorawa. <sup>37</sup> U n win sikadoban bũnu gasirimɔ, u n maa bũu wi tɔn kurɔba kɔ gasirimɔ, bũnu kpuro gesi. Domi u koo tii sua n kpuro kere. <sup>38</sup> Adama u koo bũu sã wi u ra n gbãranu kɔsu wi win sikadoba ba n yɛ. U koo nùn sã ka wura ka sii geesu ka kpee gobiginu, ka sere gãa ni nu gobi mɔ. <sup>39</sup> U koo wuu si su gbãraru mɔ tabu wɔri ka win bũu wi u wa tem tukum di. U koo be ba bũu wi wura bɛɛɛ wɛ, kpa u de bu bandu di tɔn dabinun wɔllɔ, kpa u bu tem bɔnu kua mu n sãa ben are.

<sup>40</sup> Kpeerun saa sɔɔ, sina boko wi u wãa sɔɔ yɛsan nɔm dɔwaru gia u koo ka maa nùn sanna. Adama sɔɔ yɛsan nɔm geugii wi, u koo nɔm dɔwarugii wi wukiri nge woo bɔkɔ ka tabu kɛkɛ ye dumi gawe ka

maasɔbu ka goo nimkuu dabiru. Kpa u win tem wɔri u sara nge mɛ nim mu ra daaru yibu mu sare. <sup>41</sup> Kpa u maa wɔri tem mɛn mi n buram bɔ sɔɔ. Adama Edɔmuba ka Mɔabuba ka sere Amɔniban wirugibu ba koo nùn kisirari. <sup>42</sup> U koo tem dabinu nɔma sikerena. Egibitigibu ba n mam kisiramɔ win nɔman di. <sup>43</sup> Sunɔ wi, u koo Egibitigibun wuraba ka ben sii geesu ka ben yãa gobiginu gura. Libigibu ka Etiopigibu ba koo nùn sã. <sup>44</sup> Labaari ya koo na saa sɔɔ yari yeru gian di ka sɔɔ yɛsan nɔm geu gian di yu nùn nandasia. Saa ye sɔɔra u koo mɔru baka se u tɔn dabinu go. <sup>45</sup> U koo win sina kunu gira nim wɔku ka Yinni Gusunɔn guu dɛera ten baa sɔɔ. Saa yera gɔɔ u koo nùn deema subaru ba kun nùn somi.

### *Sanam dɔakim*

## 12

<sup>1</sup> Sanam dɔakim sɔɔ, Miseli, maleeka wi u sãa tabu sunɔ, u koo seema, wi, wi u ka wunɛ Danielin tɔmbu yɔ. Saa ye, ya ko n sãawa nɔni swãarun tɔru tɔn bweseru ta n koore saa min di bwesenu nu torua sere n ka saa ye girari. Saa ye sɔɔra wunen tɔmbu ba koo faaba wa bɛn yisa ya yorua wãarun tireru sɔɔ. <sup>2</sup> Dabiru be ba dɔ sikirɔ, ba koo dom yanda. Ben gabu ba koo se bu ka wãaru te ta ku ra kpe wa. Gabu ba koo maa se bu ka sekuru ka nɔni swãaru wa sere ka baadommaɔ. <sup>3</sup> Be ba bwisi mɔ, ba koo balliwa nge wɔllun yam bururam. Be ba maa tɔn dabinu gem swaa sɔɔsi, ba koo balliwa nge kperi sere ka baadommaɔ.

<sup>4</sup> Wunɛ Danieli, a gari yi nenuɔ asiri sɔɔ kpa a yi yireru koosi tire te sɔɔ bu ku ka tu wukia sere kpeerun saa. Sanam mɛ, tɔn dabinu nu koo yi gari kpa yɛru tu sosi.

### *Kpeerun saa*

#### *ya ko n sãawa asiri*

<sup>5</sup> Yen biru, Danieli u mɛera ma u tɔmbu yiru wa ba yɔ turo daarun gooru gee, turo maa wãa daarun gooru giɔ. <sup>6</sup> Ma turo u wi u yãnu doke ni ba kua ka wɛɛ damgii u yɔ daa ten nim wɔllɔ bikia u nɛɛ, saa yerà maamaaki yen kpeera koo na. <sup>7</sup> Yera Danieli u wa gɔrado wi, u win nɔma yiru kpuro yiiya wɔllɔ ma u bɔrua ka wi u ra n wãa sere ka baadommaɔn yisuru u nɛɛ, nɔni swãa te, ta ko n wãawa sere saa ita ka bɔnu kpa tu kpe

dɔma te ba Gusunɔn tɔmbun dam bua mam mam.

<sup>8</sup> Danieli u gari yi nua adama yi n̄ n̄n̄n̄ yeeri. Ma u n̄ɛɛ, n̄ɛn̄ Yinni, am̄ɔna gari yi, yi koo ka wiru goora. <sup>9</sup> Yera u n̄n̄n̄n̄ wisa u n̄ɛɛ, Danieli, a wun̄ɛn̄ laakari kp̄īiȳɔ. Gari yi, yi ko n̄ s̄āawa asiri sere kpeerun saa yu ka turi. <sup>10</sup> Ba koo dabinu s̄ārasia bu d̄ɛɛra mam mam. T̄ɔn̄ k̄ɔsobu ba ko n̄ k̄ɔsa m̄ɔ. Ben goo kun tubu ye ya kooram̄ɔ. Adama be ba bwisi m̄ɔ, beya ba koo tubu. <sup>11</sup> Saa d̄ɔma t̄ɛn̄ di ba koo t̄ɔɔ baateren ȳāku ni ba ra Yinni Gusun̄ɔ kue ȳɔrasia ka saa ye kam koosion bw̄āaroku k̄ɔsu ga ko n̄ w̄āa ȳāku yer̄ɔ, ya ko n̄ s̄āawa s̄ɔɔ n̄ɔr̄ɔbu ka gooba wun̄ɔbu w̄okuru sari (1.290). <sup>12</sup> Doo n̄ɔrugliwa wi u t̄ɛmana sere s̄ɔɔ n̄ɔr̄ɔbu ka gooba wun̄ɔbu ka t̄ɛna ka n̄ɔɔbu (1.335). <sup>13</sup> Adama wun̄ɛ Danieli, a de a t̄ɛmana sere ka n̄ɔr̄ɔ. Saa ye s̄ɔɔra kaa w̄ɛra kpa a se a wun̄ɛn̄ are mwa kpeerun saa s̄ɔɔ.

## OSEE

Oseen tire teni, Isireliban bwese keri wəkura ta gerusimə yèn sō ba kua naane sariba Yinni Gusunən mi. Osee u tu yoruawa u ka wigibu kirə ko bu ka wa bu gōru gəsia kpa bu wura Gusunən mi. U sōsimə ma Yinni Gusunən kīru ta kpā, ta n̄ maa n̄ru m̄. Tire te, ta kī te ta wāa Gusunə ka Isireliban baa sō weesinaməwa nge kī te ta wāa durə ka win kurə ka ben bibun baa sō.

### *Tire ten kpunaa*

- 1 Oseen kurə suabu, wiru 1n di sere wiru 3.
2. Osee u Isireliba gerusimə, wiru 4n di sere wiru 13.
3. U bu kirə m̄ bu gōru gəsia, wiru 14.

<sup>1</sup> Sanam m̄ sinam beni Osiasi ka Yotamu ka Akasi ka Esekiasi ba bandu di di Yudan temə, ka saa ye Yeroboamu Yoasin bii u bandu dii Isirelin temə, sanam m̄ya Yinni Gusunə u ka Osee Berin bii gari kua.

### *Oseen kurə ka win bibu*

<sup>2</sup> Gari yi Yinni Gusunə u gbia u Osee sōwa yi wee. U n̄e, Osee, a doo a kurə sua wi u ra sakararu ko. B̄en bibu ba koo maa win yira swī. Domi Isireliba ba b̄nu gasirimə ba s̄amə nge kurə sakara wi u durəbu gasirimə. Ma ba n̄e, Yinni Gusunə deri.

<sup>3</sup> Ma Osee u seewa u Gom̄e Dibilaimun bii sua kurə. Yera u ka n̄n m̄na. Ma kurə wi, u gura sua u n̄n bii t̄n durə marua.

<sup>4</sup> Ma Yinni Gusunə u n̄e, i bii wi ȳsiru k̄eyə Yisireli. Domi saa fiiko sō kon Yehun ȳnugibu w̄ri yèn sō ba t̄mbun ȳm yari Yisireliə, kpa n̄ Isireliban bandu kpeerasia.

<sup>5</sup> T̄o te sō, kon Isireliban tabu durəbun t̄nnu b̄oku Yisirelin w̄wə.

<sup>6</sup> Yeniban biru, Gom̄e u maa gura sua ma u bii t̄n kurə mara. Ma Yinni Gusunə u Osee sōwa u n̄e,

a n̄n ȳsiru k̄eyə Lo Ruhama.

Yen tubusiana bii wi ba yina.

Domi na n̄ maa Isireliba w̄nw̄ndu kuamm̄e.

Na n̄ bu suuru kuamm̄e.

<sup>7</sup> Adama kon Yudaba w̄nw̄ndu kua, kpa n̄n tii n̄ bu faaba ko n̄e wi na s̄a Gusunə ben Yinni. Adama n̄ n̄ m̄ kon ka ben

yiberəba tabu ko. Na n̄ t̄ndu dendimə n̄ kun m̄ takobi n̄ kun m̄ dumi ka yin maasəbu.

<sup>8</sup> Yeniban biru, Gom̄e u bii wi bom kara. Ma u wure u gura sua u bii t̄n durə mara.

<sup>9</sup> Ma Yinni Gusunə u n̄e, a n̄n ȳsiru k̄eyə Lo Ami.

Yen tubusiana n̄ n̄ n̄n t̄mbu.

Domi i n̄ maa s̄a n̄n t̄mbu, na n̄ maa s̄a b̄en Yinni.

### *Isireliba*

*ba koo wurama nge yellu*

## 2

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u Osee sōwa u n̄e, saa ya sisi yè sō Isireliba ba koo dabia nge nim w̄kun yari s̄eri.

Ba n̄ kp̄ bu ben geeru gari.

Mi ba ku ra raa bu soku n̄n t̄mbu, miya ba koo bu soku n̄ Gusunə, Yinni wason bibu.

<sup>2</sup> Yudaba ka Isireliba ba koo m̄na sannu kpa bu goo ḡsi u n̄ s̄a be kpuron sunə.

Domi ba koo dabia bu teria tem m̄ kpuro sō.

Yen d̄ma te, t̄o bakara Yisireliə.

<sup>3</sup> B̄e Yudaba ka Isireliba, i s̄onə ma i s̄awa n̄n t̄n be na kī.

### *Isireli u s̄awa naane sarirugii*

<sup>4</sup> N̄n bibu, i b̄en m̄ro taare w̄eyə,

domi u n̄ maa s̄a n̄n kurə, m̄ya na n̄ maa s̄a win durə.

I n̄n s̄owə u de u win durə dama n̄ni yi wuna,

kpa u sakara kookoosu wuna win ḡrun di.

<sup>5</sup> Ma n̄ kun m̄, kon win ȳnu potiri mam mam

kpa n̄ n̄n ȳsu tereru

nge m̄ ba ka n̄n mara.

Kon de u n̄ s̄a nge tem

mi ḡanu ku ra kpi,

kpa n̄ de nim n̄ru gu n̄n go.

<sup>6</sup> Na n̄ maa b̄e win bibun w̄nw̄ndu m̄, domi b̄en m̄ro u s̄awa sakara kowo.

<sup>7</sup> U kurə tanaru ka sekuru sariru d̄ra.

Domi u n̄e, u koo win durə tanəbu swīwa kpa bu n̄n nim ka d̄ianu ka tam ka gum ka ȳnu w̄ ni u koo doke.

<sup>8</sup> Yen s̄o, kon win swaa ken̄e ka s̄aki,

kpa n̄ ye d̄a s̄esuku kpa u kun maa win swaa ye swī.

<sup>9</sup> Baa ù n̄ daa yara u win durə tanə be naa gira,

u n̄ maa bu naa turi.  
 Baa ù n bu kasu,  
 u n̄ maa bu wasi.  
 Saa ye s̄ōra u koo n̄ε,  
 n̄ n m̄en na, a de n wura n̄en dur̄o gbiikoon  
 mi,  
 domi na raa nuku dobu m̄o win mi n kere  
 t̄ē.  
 10 M̄eya u n̄ daa gie ma n̄ena na n̄un dobi ka  
 tam kpam ka gum w̄ēm̄o.  
 M̄eya na maa n̄un sii geesu ka wura taasi.  
 Adama u ka ye b̄ūu wi ba m̄ò Baali s̄āwa.  
 11 Yen s̄ō, kon ḡosirama n̄ n̄en dobi m̄wa yin  
 ḡēebun saa s̄ō,  
 ka tam m̄en saa s̄ō ka sere ȳāa ni u sebua u  
 ka win tereru wukiri,  
 12 kpa n̄ n̄un sekuru doke win dur̄o tan̄obun  
 wuswaāo.  
 Goo sari wi u koo n̄un w̄ōra n̄en n̄oman di.  
 13 Kon win nuku dobu kpuro kpeerasia  
 ka t̄ō̄ baka ni u ra ko suru ka suru  
 ka t̄ō̄ w̄ēraruḡiru ka sere m̄enn̄o si u ra ko  
 s̄āarun swaa s̄ō.  
 14 Kon de win res̄em d̄ānu ka win figieba bu  
 kam ko  
 be u n̄ε, u wa dur̄o tan̄obun min di.  
 Kon de gbee ni, nu ko d̄āa s̄ō,  
 kpa gbeeku ȳε yi d̄āa nin marum di.  
 15 Kon n̄un s̄ēyasia ȳen s̄ō u man deri  
 u b̄ūu wi ba m̄ò Baali turare d̄ō̄ dokeamm̄e.  
 Ma u win saba ka win taaminu doke u da u  
 win dur̄o tan̄obu sw̄i.  
 N̄ε, Yinni Gusun̄owa na yeni gerua.  
 16 Adama saa ya sisi ȳè s̄ō kon n̄un k̄akiri n̄  
 ka da gbabur̄o  
 kpa n̄ ka n̄un gari ko ka k̄iru.  
 17 Kon n̄un win res̄em gbaaru wesia  
 te ta w̄āa Ak̄ō̄n w̄ōwaāo.  
 Ȳisi ten tubusiana n̄n̄i sw̄āarun w̄ōwa.  
 Yera ya ko n̄ s̄āa win ȳiȳobun tore,  
 kpa u womu ko nge sanam m̄ε u yarima saa  
 Egibitin di win w̄ondiaru.

### Yinni Gusun̄o

#### u koo ka win t̄ambu dora

18 Yen t̄ō̄ te, u koo man soku win dur̄o.  
 U n̄ maa man sokum̄o Baali win yinni.  
 19 Kon de u b̄ūu wi ba m̄ò Baalin ȳisuru duari  
 kpa u kun mam kp̄īa u tu sia.  
 20 Saa yera kon ka gbeeku ȳε ka gun̄osu  
 ka sere ȳε yi yi ra kabiri arukawani  
 b̄ōke

yi ku ka n̄en t̄ambu k̄ōsa gaa kua.  
 Kon de tabu bu kpe, kpa ba n̄ w̄āa b̄ōri  
 ȳendu s̄ō.  
 21-22 Isireli, kon maa nun ko nge n̄en kur̄o  
 sere ka baadommāo,  
 kpa n̄ nun gem ka w̄anw̄andu ka durom  
 s̄ō̄si.  
 B̄ōr̄akiniru s̄ō̄ra kon ka nun arukawani  
 b̄ōke.  
 Saa ye s̄ō̄ra kaa wura ma n̄ena na s̄āa Yinni  
 Gusun̄o.  
 23-24 N̄ε, Yinni Gusun̄owa na yeni gerum̄o.  
 Saa gaa sisi ȳè s̄ō kon w̄ollun kananu n̄o,  
 kpa n̄ tu nim k̄ē.  
 W̄ōlla koo tem kanaru n̄o kpa tu gura n̄esia.  
 Kpa tem mu dobi ka res̄em ka olifin kanaru  
 n̄o  
 kpa ye kpuro yu kpi.  
 Kpa yu Yisirelin bukata wunana.  
 25 Kon de n̄en t̄ambu bu sina tem m̄ε kpuro  
 s̄ō̄  
 kpa n̄ bu w̄anw̄andu kua  
 be, be na raa yina n̄ w̄anw̄andu kua.  
 Kpa be, be ba ku ra raa soku n̄en t̄ambu,  
 n̄ bu soku n̄en t̄ambu.  
 Kpa be, bu maa man soku ben Yinni.

### Osee u win kur̄on

#### laakari m̄era

## 3

1 Ma Osee u n̄ε, Yinni Gusun̄o u man  
 s̄ō̄wa u n̄ε, n̄ doo n̄ kpam n̄en kur̄o wi k̄īa  
 wi goo u k̄īa ma u sekuru sariru m̄ò. N kur̄o  
 wi k̄īo nge m̄ε wi, Yinni Gusun̄o u Isireliba  
 k̄ī, baa m̄ε ba n̄un biru kisi ba da ba b̄ūu  
 s̄āam̄o ma ba res̄em kiranu k̄ī ni ba ra ka  
 b̄ūu ni s̄ā. 2 Ma na da na kur̄o wi yakia ka  
 sii geesun gobi w̄akura n̄ō̄bu ka sere ̄ō̄su  
 \* ditiri nata † (600). 3 Ma na n̄un s̄ō̄wa na  
 n̄ε, a de a n̄ w̄āa n̄en s̄ō̄ n̄ ka t̄ε. A ku maa  
 sakararu ko. A ku maa da dur̄o goon mi.  
 N̄en tii kon maa tii n̄ε.  
 4 Nge m̄eya Isireliba ba ko n̄ w̄āa sun̄o  
 sari n̄ ka t̄ε. M̄eya ba n̄ ko n̄ maa wirugii  
 m̄o. Ba n̄ maa ȳakunu m̄ò. Ba n̄ maa b̄ūu  
 ganu s̄āam̄o. M̄eya ȳaku kowo goo kun ko n̄  
 maa w̄āa ben suunu s̄ō̄ u ka bu bikiaru kua.  
 5 Yeniban biru, ba koo wurama bu Gusun̄o  
 ben Yinni kasu ka maa ben sikado Dafidin  
 bandu wi u raa s̄āa ben sina boko. Ba koo

\* 3:2 ̄ō̄su - D̄īa bimi ḡēen bwesera yi yi ka gb̄ε weene. † 3:2 ditiri nata - Ya s̄āawa saaki n̄ō̄ba yirun saka.



nuku dobu ko bà n Yinni Gusunə wa ka win kīi te u koo bu sōsi saa ye sō.

*Yinni Gusunə*

*u Isireliba taarɛ wě*

**4**

<sup>1</sup> Bɛɛ Isireliba, i nɛ, Yinni Gusunə swaa dakio.

Domi na siribu mə ka bɛɛ tem mɛn tɔmbu yèn sō wɔnwɔndugii goo sari bɛɛ sō, gemgii goo maa sari.

Mɛya bɛɛn goo kun maa man yě.

<sup>2</sup> I nɔɔ mwɛɛnu m̀ ka b̄ri, adama weesa i m̀.

Mɛya i maa tɔmbu goomə, i gbɛnimə, i sakararu m̀.

I dam d̄renamə, ma tɔn gobera sosimə ta d̄ɔ.

<sup>3</sup> Yen s̄na nɛ, Yinni Gusunə, kon de tem mɛ, mu gbera.

Bɛɛ be i w̄a mi kpuro, i ko woorawa saa gbeku yɛɛn di n ka da gunəsə ka wɛɛyɔ, ye kpurowa ya koo kam ko.

*Yinni Gusunə*

*u yāku kowobu taarɛ wɛɛmə*

<sup>4</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ, goo u ku raa ka tii yina n̄ kun mɛ u goo gerusi.

Domi wunɛ yāku kowo tɔnwerowa na ka sannamə.

<sup>5</sup> S̄ɔ teeru kaa w̄rumawa s̄ɔ s̄ɔ gb̄ara kpa wunɛn beruse nɛn s̄m̄ u maa w̄ruma w̄kuru.

Kon maa Isirelin bweseru go te ta s̄a nge wunɛn m̄ro.

<sup>6</sup> Wee nɛn tɔmba gbimə yèn sō ba n̄ man yě. Adama wunɛn tii, a yina a man wura.

Yen sō, kon nun yina kpa a kun maa s̄a nɛn yāku kowo tɔnwero.

Nge mɛ a nɛ, Yinni Gusunən woodaba duari, nge mɛya kon maa wunɛn bibu duari.

<sup>7</sup> Nge mɛ ba dabiama, nge mɛya ba man torarimə ba d̄ɔ.

Kon ben bɛɛɛ kpeesia kpa bu sekuru wa.

<sup>8</sup> Wee ba kuuramə nɛn tɔmbun toranun sō. Ma ba bu b̄riemə ba n̄ ka toramə ba n̄ d̄ɔ.

<sup>9</sup> Yen sō, sɛɛyasia tee biya kon nɛn tɔmbu ka ben yāku kowobu ko.

Kon bu sɛɛyasiawa nge mɛ ben daa ya nɛ.

Kon bu k̄siawa nge mɛ ben kookoosu nɛ.

<sup>10</sup> Ba koo di, adama ba n̄ debumə.

\* **4:15** Beteli Afeniə yen tubusiana d̄ɔn w̄a yeru

Ba koo sakararu ko b̄u nuurə bu ka bibu wan sō.

Adama ba n̄ marumə yèn sō ba nɛ, Yinni Gusunə biru kisi

ba n̄ nɛn woodaba sw̄i.

<sup>11</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ, sakararu ka tama mu nɛn tɔmbun wiru ḡsia.

<sup>12</sup> D̄a kukun miya ba ra bikiaru de gu ka bu gari sō.

B̄u gasiribu dera ba k̄ɔra ma ba ka man tonda.

<sup>13</sup> Ba ra de ba n̄ yākunu m̀ guunu w̄llo, kpa ba n̄ turare d̄ɔ dokemə gungunu w̄llo ka d̄a baka bwese bwesekan nuurə n̄n saara bu w̄re.

Yen s̄na ben bii w̄ndiaba ba sekuru sariru m̀.

Ma ben biigii kurəbu ba sakararu m̀.

<sup>14</sup> Na n̄ ben bii w̄ndia be, ka ben biigii kurə be sɛɛyasia m̄

ben sekuru sari te, ka ben sakara te ba m̀n sō.

Domi ben m̄wɔbun tii ba sakararu m̀ ka kurə be ba w̄a b̄u s̄arun sō.

Ma ba maa yākunu m̀ sannu ka be.

Adama ba n̄ yě nge mɛ m̄ndu gara gerua ta nɛɛ,

tɔn be ba n̄ laakari m̄, ba kam kobu d̄ɔwa.

<sup>15</sup> Isireliba ba b̄nu gasirimə,

adama Yudaba bu ku raa bu sw̄i.

Bu ku da Giligaliə n̄ kun mɛ Beteli Afeniə \* bu ka yākunu ko

kpa ba n̄ b̄rumə ba n̄ m̀,

sere ka Yinni Gusunən w̄aru.

<sup>16</sup> Isireliba ba s̄awa nge naa gbiiba ye ba kpana bu kpara. Adama t̄, Yinni Gusunə u koo bu ȳsu batuma s̄ɔ nge ȳanu.

<sup>17</sup> Isireliba ba b̄nu s̄amə. A bu derio mi.

<sup>18</sup> Bà n̄ tam n̄ra ba kpa, ba ra n̄ yande d̄ɔwa bu sakararu ko. Wee ben wirugibu ba ra n̄ k̄wa ba n̄ w̄a sekuru sari kom s̄ɔ. <sup>19</sup> S̄ɔ teeru woo ga koo na gu bu sua gu ka doona kpa bu sekuru wa ben yāku nin sō.

*Keu koosio k̄sobu*

**5**

<sup>1</sup> Yinni Gusunə u nɛɛ,

bɛɛ yāku kowobu, i yeniba swaa dakio.

Bɛɛ Isireliba, i swaa dakio i n̄.

Bɛɛ sina kpaarugibu, i swaa tem kp̄iyə i n̄.

Bɛɛya siri bini bu ka yā.

Domi i kua tɔmbun yina Misipaə,

ma i kua ben taa Taboriɔ.

<sup>2</sup>Ma ba man biru kisi ba numa durum sɔɔ.  
Yen sɔ, kon bɛɛ kpuro sɛɛyasia.

<sup>3</sup>Na Isireliba yɛwa sãa sãa.

Ben goo kun man berue.

Wee ba da ba bũnu gasira

ba tii disi doke.

<sup>4</sup>Osee u nɛɛ,

ba ñ kpɛ bu maa wurama ben Yinnin mi ben  
kookoosun sɔ.

Domi bũu sãarun gasiribu gina wãa ben  
gõru sɔɔ.

Mɛya ba ñ maa wi, Yinni Gusunɔ yɛ.

<sup>5</sup>Isireliban tii suabu bu sɔɔsimɔ mɛ ba sãa.  
Ba koo wɔruma ben durum sɔ.

Yudaban tii ba koo wɔruma ka be sannu.

<sup>6</sup>Sanam gam sisi

mɛ sɔɔ ba koo bikiaru da Yinni Gusunɔn mi,  
kpa bu ka nùn yãanu ka ketɛba yãkuru kua.

Adama ba ñ nùn wasi,  
domi u bu deri.

<sup>7</sup>Beya ba nùn tɔnu kandu kua.

Domi ba da ba bii seegeba mara be ba ñ nùn  
yɛ.

Tɛ, n ñ tɛɛmɔ u ka bu kam koosia be ka ben  
arumani.

### *Gusunɔ u koo de Yudaba*

#### *ka Isireliba bu tabu ko*

<sup>8</sup>Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
i tabun kɔba soowo Gibeɔɔ ka Ramaɔ.

I tabun wurenu koowo Beteli Afeniɔ.  
Bɛɛ Benyamɛɛba, tabu durɔba wee bɛɛn  
birun di.

<sup>9</sup>Gari geeya na Isireliba sɔɔmɔ.

Dama te kon bu sɛɛyasia, ba koo kam kowa.

<sup>10</sup>Wee Yudaban wirugibu ba sãawa nge be  
ba ra tem gbeni

bu ka ben tiin tem sosi.

Yen sɔ, kon bu nɛn mɔru wisi nge nim tora.

<sup>11</sup>Siribu bu Isireliba di, ma ba bu dam  
dɔremɔ

yèn sɔ ba kam naa gire.

<sup>12</sup>Na kon bu di nge gemi.

Kpa na n Yudaba wahala mɔ nge bara te ta  
kukunu temmɔ.

<sup>13</sup>Mɛya Isireliba ba tii bararu waasi.

Ma Yudaba ba ben bosu wa.

Ma Isireliba ba gɔra Asiriɔ

bu ka sina boko Yarɛbu somiru kana.

Adama u ñ kpɛ u bu bekia

u sere nɛɛ, u koo ben bosu kpeesia.

<sup>14</sup>Na ko n sãawa nge gbee sunɔ Isireliba ka  
Yudaban sɔ.

Kon bu wɔri n yaaku kpa n bu sua n ka  
doona.

Goo sari wi u koo bu wɔra saa nɛn nɔman di.

### *Isireliba ba ben durum*

#### *tuuba kua ka murafitiru*

<sup>15</sup>Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

ñ n mɛn na, kon bu biru kisi

kpa n wura nɛn wãa yerɔ

sere bu ka tubu ma ba tora.

Ben nɔni swãaru ta koo de bu man kasu

kpa bu man somiru kana.

## 6

<sup>1</sup>Isireliba ba sɔɔna ba nɛɛ,  
i na su gɔsira Yinni Gusunɔn mi.

Wee u sun so u mɛɛra kua.

Adama u koo bɛsɛn mɛɛra ye nɔɔri u sun  
bekia.

<sup>2</sup>N ñ maa tɛɛmɔ u ka sun wãaru wɛ,  
kpa sa n wãa win wuswaaɔ.

<sup>3</sup>I de su kasu su nùn gia.

Nge mɛ sa ra n yɛ kam kam ma sɔɔ u koo yari,  
nge mɛya sa n maa yɛ ma u koo na.

U koo nawa nge tom buruku gura ye ya ra  
tem yemiasie.

<sup>4</sup>Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

bɛɛ Yudaba ka Isireliba, mba kon bɛɛ kua.

Wee bɛɛn kɪru nɛn sɔ ta sãawa nge bururun  
kakoru

ñ kun mɛ nge dirum mɛ mu ra yarine fuuku.

<sup>5</sup>Yen sɔna kon bɛɛ nɛn sɔmɔbu gɔriama  
bu bɛɛ sɔ ma kon bɛɛ sɛɛyasia.

Kpa bu maa bɛɛ sɔ ma kon bɛɛ go.

Nɛn siribu bu koo sɔɔsira nge yam bu-  
ruram.

<sup>6</sup>Domi wɔnwɔnda na kɪ, n ñ mɔ yãkuru.

Mɛya na maa kɪ nɛn tɔmbu bu man gia

n kere bu man yãku dɔɔ mwaararuginu  
kua.

<sup>7</sup>Ba nɛn arukawani kusia nge mɛ tɔmbu ba  
ra n kuanammɛ.

Wee ba man tɔnu kandu kua.

<sup>8</sup>Galadigibu ba sãawa tɔn kɔsobu

ma ba yɛm yari baama.

<sup>9</sup>Nge mɛ swaa diobu ba ra n swaa mara,

nge mɛya yãku kowobun wuuru ta wãa  
Sikɛmun swaaɔ ta tɔmbu goomɔ.

<sup>10</sup>Na gãa kɔsunu wa Isireliɔ,

niya ba bũnu gasirimɔ,

ba tii disi dokemɔ nge sakara kowo.

<sup>11</sup>Saa ya sisi yè sɔɔ kon maa bɛɛ Yudaba  
sɛɛyasia.

*Isireliba ka bwese tukunu*

Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
sanam mɛ na kɪ nɛn tɔmbu Isireliba bu  
wurama yorun di,

**7**

<sup>1</sup> Kpa n bu bekia,  
saa yera ben durum maa sɔsira Samariɔ.  
Gbenɔbu ba dumɔ diaɔ ba gbenimɔ.  
Ma ben gaba yiba swɛɛ sɔɔ.  
<sup>2</sup> Adama ben goo sari wi u ra tii sɔ u nɛɛ,  
na yaaye kɔsa ye ba mɔ.  
Tɛ, wee ba mwaara ben kom kɔsum mɛ sɔɔ.  
Na ye kpuro waamɔ.  
<sup>3</sup> Ben nuku kɔsu kookoosu ka ben weesu  
su sina boko ka ben wirugibu nuku dobu  
wɛɛmɔ.  
<sup>4</sup> Be kpuro ba sɔawa sakara kowobu ba sum  
nge pɛɛ wɔɔ yeru te pɛɛ kowo u dɔɔ doke u  
deri.  
Ma u da u win pɛɛ som bura u yi sere mu ka  
se.  
<sup>5</sup> Bɔ n ben sina bokon tɔɔ bakaru mɔ,  
ben sina asakpɔbu ka sunɔn tii ba ra tam  
nɔwa  
kpa ba n tɔmbu yaa kasikimɔ.  
<sup>6</sup> Be ba ra nɔɔ tia ko bu ka tɔmbu seesi,  
ba sɔa nge pɛɛ wɔɔ yeru.  
Wɔkuru, ben wɔrugɔru ta ra yemiɛwa  
kpa yam sɔre bururu tu se nge ba gɔanu dɔɔ  
doke.  
<sup>7</sup> Be kpuro ba sumwa nge dɔɔ.  
Ba ra ben kparobu gowa  
kpa ben sinambu ba n wɔrukumɔ tia tia.  
Adama ben goo ku ra maa man somiru  
kanɛ.  
<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,  
Isireliba ba ka bwese tukunu mɛnna.  
Ma ba kua nge kira te ba n gɔsie.  
<sup>9</sup> Bwese tuku ni, nu bu dam mwaarimɔ.  
Adama ba n yɛ mɛ.  
Tɔkara bu deemamɔwa,  
adama ba n tuba.  
<sup>10</sup> Ben tii suabu sɔsiramɔ.  
Domi ba n gɔsiramɛ nɛ Gusunɔ ben Yinnin  
mi.  
Ka yen de kpuro, ba n man kasu.  
<sup>11</sup> Ba sɔawa nge totoberɛ  
te ta n bwisi mɔ.  
Ba Egibitigibu somiru kanamɔ,  
ma ba daamɔ Asiriɔ.  
<sup>12</sup> Adama bɔ n swaa wɔri na ra bu taa  
beriewa  
n bu mwɛeri nge gunɔsu.

Kpa n bu sɛɛyasia nge mɛ ba bu nɔɔsia.

<sup>13</sup> Ba kam kuawa mi, domi ba man duka  
suurimɔ.

Ba man seesi, ba man weesu kua.  
N deema nɛna kon daa bu faaba ko.

<sup>14</sup> Bɔ n man somiru kanamɔ, ba ku ra tu ko  
gɔruɔ.

Adama ba ra sinɛwa ba n tii muririmɔ.  
Kpa ba n yɛiyɔ yeya ya koo de ben gbea yu  
alikama ka resɛm gea ma.

Nge mɛya ba ra n mɔ bu ka man seesi.

<sup>15</sup> N deema nɛna na bu nɔni doke na bu dam  
wɛ.

Adama ka mɛ, ba man kɔsa bwisikusimɔ.

<sup>16</sup> Ba gɔsira goon mi gia.

Ba sɔa nge tɛn te ta n gea sɔa.

Yen sɔ, ba koo ben wirugibu go tabu sɔɔ  
ben gari kam gerubun sɔ.

Yera ya koo de bu bu yɛɛ Egibitiɔ.

*Ye a duura yera kaa gɛ*

**8**

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
i kɔba soowo.

Wee yiberɛba ba nɛn sɔa yeru wuusima nge  
kasi.

Domi Isireliba ba nɛn arukawani kusia.  
Ma ba nɛn sɔsiru yina.

<sup>2</sup> Ba koo man nɔɔgiru suema bu nɛɛ,  
ba nɛ ben Yinni yɛ.

<sup>3</sup> Adama ba gea deri,  
ma yiberɛba ba koo bu naa swɛi.

<sup>4</sup> Ba tii sinambu kua  
ba n man saawara kue.  
Ma ba bɔnu seka ka sii geesu ka wura.

Yen sɔna ba koo kam ko.

<sup>5</sup> Bɛɛ Samarigibu, na bɛɛn naa wuragia ye  
tusa.

Na maa ka bɛɛ mɔru mɔ.  
Saa yerɔ i ko i sina ba ku n bɛɛ taare wɛ.

<sup>6</sup> Wi u bwɔarokunun sɔmburu yɛ Isireliba  
sɔɔ

wiya u naa wuragia ye kua.

Ya n sɔa Gusunɔ.

Yen sɔna ba koo ye kɔsuku muku muku.

<sup>7</sup> Wee i woo duura,  
yen sɔna i ko i woo bɔkɔ gɛ.

Mɔndu gara nɛɛ, dobi bɛm sari ku ra n som  
mɔ.

I n maa yɛ ma bɛɛn gbean dɔanu nɔ n daa gea  
kua,

sɔba ba koo nu gura.

<sup>8</sup> Isireliba ba dera ba bu mwɛ.

Be wee bwesenu sɔɔ nge weke te goo kun  
maa kī.

<sup>9</sup> Domi ba da Asiriɔ nge gbeeku keteku ge ga  
tii kpare.

Ba da ba somiru kasu mi.

<sup>10</sup> Ba bwese tukunu gobi kɔsia ba n ka nɔɔ  
tia sãa.

Adama ka mɛ, kon bu mɛnna,  
kpa Asirin sina boko u bu yoo sɔma koosia.

<sup>11</sup> Isireliba ba bũu turanu kua nu dabi.  
Niya nu dera ba durum m̀.

<sup>12</sup> Baa nà n bu nɛn woodaba yorua sere ka  
yen gari piiminɔ,  
ba ra ye garisiwa nge ye ya wee tɔn tukon  
min di.

<sup>13</sup> Ba ra yɛɛ gɔ bu ka man yākuru kua,  
kpa bu yin yaa tem.

Adama ben yāku ni, nu n man doremɔ.

Na n ben toranu duari.

Kon bu sɛɛyasia.

Yen sɔna ba koo gɔsira bu da Egibitiɔ.

<sup>14</sup> Isireliba ba tii sina kpaaru bania.

Ma ba nɛ ben taka kowo duari.

Yudaba ba maa ben wuu dabinu gbāraru  
toosi.

Adama kon ben wusu dɔɔ səkiri kpa u ben  
dii geenu di.

*Yinni Gusunɔn tɔmbu*

*ba koo kpuro bia*

## 9

<sup>1</sup> Bɛɛ Isireliba, i ku tɔɔ bakaru ko gɛɛbun saa  
nge bwese ni nu tie.

Domi i Yinni Gusunɔ biru kisi.

Ma i da i bũnu gasirimɔ

i nu siaramɔ mi ba alikama soomɔ kpuro.

<sup>2</sup> Adama alikama ye ba soomɔ ka gum mɛ ba  
gamamɔ,

yen gaa kun ko n sãa bɛɛgia.

Mɛya i n tam kɔam wasi i wuna.

<sup>3</sup> Isireliba ba n sinamɔ tem mɛ Yinni Gusunɔ  
u bu wɛ sɔɔ.

Ba koo wurama Egibitiɔ n kun mɛ Asiriɔ.

Kpa bu dĩa sesenuginu di mi.

<sup>4</sup> Saa ye sɔɔ, ba n maa kpɛ bu yākuru ko ka  
tam.

Baa b̀ n tu kua,

ta n Gusunɔ wɛremɔ.

Ben yāku dīanu nu ko n sãawa nge gɔɔ  
dīanu.

Wi u nu di, u koo disu duurawa.

Dĩa ni, nu koo win gɔɔru kpeesia.

Adama ba n ka ye duɔ Yinni Gusunɔn sãa  
yerɔ.

<sup>5</sup> Mba i ko ko Yinni Gusunɔn tɔɔ bakanu sɔɔ.

<sup>6</sup> I n bɛɛn yɛnusu deri bansu,

Egibitigiba koo bɛɛ dam koosia ben mi.

Adama yen wuu ge ba m̀ Mɛnfisi ga ko n  
sãawa nge bɛɛn sikiru.

Awĩ yi koo bɛɛn arumani di.

Kpa sãki yi kpi bɛɛn kunɔ.

<sup>7</sup> Saa ya tura yè sɔɔ Yinni Gusunɔ u koo siri.

Saa ya tunuma yè sɔɔ u koo baawure kɔsia  
ye u kua.

Bɛɛ Isireliba i ko ye wa.

Wee bɛɛn toranu ka bɛɛn tusirun kpāarun  
sɔ,

i ra n tamaa Gusunɔn sɔmɔ u wiirawa.

Wi, wi Yinni Gusunɔ u ka gari kua u tam  
nɔɔrawa.

N deema bɛɛ, i torewa n kpã, ma i ǹn tusa.

<sup>8</sup> Adama sɔmɔ wi u bɛɛ kirɔ m̀,

u wãa ka Gusunɔ.

Ka mɛ, i ǹn yina beriamme mi u dɔɔ kpuro.

I ra mam ǹn seesiwa Gusunɔ win Yinnin  
sãa yerɔ.

<sup>9</sup> Wee i da i kɔsa kua nge mɛ i raa kua Gibeaa.

Yinni Gusunɔ kun bɛɛn toranu duari.

U koo bɛɛ sɛɛyasia nin sɔ.

*Yinni Gusunɔ u nuki sankira*

<sup>10</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, sanam mɛ na gbia na  
Isireliba wa,

nɛn nɔni sɔɔ, ba sãawa nge resɛm marum

mɛ ba wa mi gāanu ku ra kpi.

Ma na maa ben baababa wa nge figie  
marum gbiikum.

Adama ye ba tunuma Baali Peoriɔ,

miya ba tii bũu wi ba m̀ Baali wɛ.

Ma na bu tusa nge bũu wi.

<sup>11</sup> Tɛ Isireliban bɛɛɛ ya koo doona nge gunɔ  
mɔrin wuuru.

Ben kurɔbu ba n maa guri suamɔ bu sere  
ma.

<sup>12</sup> B̀ n maa bibu seeya, kon de bu gbiwa bu  
sere bukura.

Ba koo wahala baka wa nà n bu biru kisi.

<sup>13</sup> Nge mɛ na Isireliba waasinamɔ,

ba sãawa nge dāa

ni ba duura tem gem sɔɔ.

Adama ba koo ben bibu yiberɛba nɔmu  
beria

be ba koo bu go.

<sup>14</sup> Osee u nɛɛ, Yinni Gusunɔ, b̀ n koo Isire-  
liba sɛɛyasia,

sɛɛyasia birà ba koo gɔsi.



A de ben kurabu bu nukuru yari,  
kpa ben bwāsu su gbera.

<sup>15</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
geema ben nuku kōsuru kpuro ta sōsira  
Giligaliɔ.

Miya na bu wa ma na bu tusa.  
Kon bu gira nɛn wuswaan di ye ba kuan sō.  
Na n̄ maa bu kī.  
Domi ben sinambu kpurowa ba man  
seesimɔ.

<sup>16</sup> Na be, Isireliba sɛɛyasia.  
Ba sāa nge dāa te ta gbera nuurun di kpuro.  
Ta n̄ maa binu marumɔ.  
Baa bà n̄ maa bibu mara, kon de bii be ba kī  
mi, bu gbiwa.

<sup>17</sup> Osee u nɛɛ, Gusunɔ nɛn Yinni u bu yina  
yèn sō ba n̄ win gari swaa daki.  
Ba koo kowa yaayaare kowobu bwesenun  
suunu sɔɔ.

### *Isireliban banda kpa*

## 10

<sup>1</sup> Isirelin bweseru ta raa sāawa nge resɛm  
gea  
ye ya ra ma too.  
Adama nge mɛ ba dabiamɔ,  
nge mɛya ba būu yenu dabiasiamɔ.  
Nge mɛ ben tem mu kuuramɔ,  
nge mɛya ba būu yenu sɔmmɔ ka kpee  
geenu.

<sup>2</sup> Tɔn be, ba sāawa gōrusu yirugibu.  
Ba koo yen are sɔbe.  
Yinni Gusunɔ u koo ben būu yee ni ka nin  
kpee geenu kɔsuku.

<sup>3</sup> Ba koo tɛ nɛɛ, yèn sō sa n̄ Gusunɔ nasie,  
yen sōna sa n̄ sina boko mɔ.  
Adama tɛn wāa te sa wāa mini,  
mba sina boko koo maa kpī u sun wunana.

<sup>4</sup> Wee ba gari kam gerumɔ,  
ma ba arukawani bɔkumɔ ka bōri weesugii.  
Yen sō, siribu dabiamɔ nge yaka kōsusu  
si su ra kpi gbee te ba wuka sɔɔ.

<sup>5</sup> Kpa Samarigii be ba naa buu wuraguu  
sāamɔ  
ge ge wāa Beteli Afeniɔ bu nanda  
kpa bu gɔɔ sina gen sō.  
Gen yāku kowobu ba koo diiri  
bà n̄ wa gen bɛɛɛ ya kpa.

<sup>6</sup> Domi ba koo ka gu da Asiriɔ  
bu gu ben sina boko wɛ.  
Isireliba ba koo sekuru wa.  
Ba koo nà n̄ daa yɛ ko

ye ba ka būu kua ben suunu sɔɔ.

<sup>7</sup> N n̄ Samarin sōn na, ye kpuro ya kpawa mi.  
Domi ba koo ka yen sina boko doona  
nge dɛka ye nim mu ka doonɔ.

<sup>8</sup> Ba koo ben būu yenu kpuro kɔsuku mi ba  
tora.  
Kpa yakasu ka sāki yi kpi mi.  
Saa gaa sisi yè sɔɔ ba koo guunu ka gungunu  
sō bu nɛɛ,  
i sun sēsikio i wukiri.

### *Isireliba*

#### *ba koo gɛ ye ba duura*

<sup>9</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
saa dāma tèn di Isireliba ba durum kua  
Gibeaa,

ba toramɔ ba dɔɔwa.  
N n̄ weenɛ tabu bu tɔn kōso be wəri mi?

<sup>10</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ kon bu sɛɛyasia nge mɛ  
na kī,  
kpa bwesenu nu nɔɔ tia ko nu bu wəri ben  
tora bakanun sō.

<sup>11</sup> Isireliba ba sāawa nge naa kpɛmi yi yi ra  
dobi taaku.  
Adama kon sugu doke ben wīi bura ni sɔɔ.  
Kon de Yudaba bu kɔrɔ ko,  
kpa be, Yakabun bweseru bu tem kusanu  
kɔsuku.

<sup>12</sup> Yen sō tɛ, bɛɛ Isireliba i gbee kpaaru  
koowo i gem duure.

Kpa i durom gɛ.  
Domi saa ya tura i ka gɔsiramana nɛ, Yinni  
Gusunɔn mi,  
kpa n̄ bɛɛ susi n̄ bɛɛ gea kua.

<sup>13</sup> Adama bɛɛ, i kōsa duura ma i kōsa gā.  
Ma i bɛɛn weesun are di.

I bɛɛn naanɛ doke bɛɛn tiin dam  
ka tabu kowo dabi dabiru sɔɔ.

<sup>14</sup> Yen sōna tabun wurenu koo nɔɔra bɛɛn  
suunu sɔɔ.

Kpa bu bɛɛn gbāranu kpuro kɔsuku  
nge mɛ Saluman sina boko u Beti Aribeli  
wəri,  
ma u bii mɛrobu ka ben bibu munku.

<sup>15</sup> Bɛɛ Beteligibu, wee ye kon bɛɛ kua bɛɛn  
nuku kōsurun sō.  
Bururu yam sāreru yande,  
tabu sɔɔra ba koo bɛɛn sina boko go.

### *Yinni Gusunɔ u win tɔmbu kī*

#### *baa mɛ ba n̄n seesimɔ*

## 11

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,

saa Isirelin bweserun torubun diya na tu kĩa.

Ma na tu yarama Egibitin di na tu soka nen bii.

<sup>2</sup> Adama nge me na bu sokumə nge meya ba ka man tondamə. Ba da ba būu ni ba m̀ Baali sāmə. Ma ba nu turare d̄ə dokeammə.

<sup>3</sup> N deema nena na bu kpare, na ben noma neni.

Adama ba n̄ tuba ma nena na bu n̄orimə.

<sup>4</sup> Na bu gawama nen mi ka kĩru ma na bu d̄ianu w̄ nge wi u yaa sabenun sugu yiyamə u ka nu n̄ori.

<sup>5</sup> Adama ba yina bu na nen mi. Yen s̄ona na n̄e, ba koo da Egibitiə kpa Asirigii u ko ben sunə.

<sup>6</sup> Ba koo ben wusu tabu w̄ri, kpa bu ben damgibu k̄suku ȳn s̄o ba ben tiin kpunaa sw̄i.

<sup>7</sup> Wee nen t̄ambu ba ȳrari bu ka man tonda. Ba bu soka bu ḡru ḡsia bu wurama n̄, W̄rukoon mi.

Adama ben goo kun wure.

<sup>8</sup> Ka me, b̄e Isireliba, na n̄ kp̄ n̄ b̄e deri,

n̄ b̄e t̄onu kandu kua.

Na n̄ kp̄ n̄ b̄e kam koosia nge me na wuu si ba m̀ Adima ka Seboimu kua.

Wee nen ḡru ga sankire, nen bw̄ra kun kpun̄e.

<sup>9</sup> Na n̄ maa b̄e kpeerasiamə ka nen m̄ru baka ye.

Na n̄ maa wee n̄ b̄e kam koosia.

Dom̄i na s̄awa Gusunə n̄ n̄ m̄ t̄onu.

Na s̄awa D̄ero b̄en suunu s̄o.

Na n̄ b̄e w̄rim wee ka m̄ru.

<sup>10</sup> B̄e nen bibu, i ko n̄, Yinni Gusunə sw̄i n̄ n̄ kukura nge gbee sunə

kpa i duki na saa s̄o duu yerun di.

<sup>11</sup> I ko duki na saa Egibitin di nge gunə m̄ri kpa i na saa Asirin di nge totoberenu,

kpa n̄ de i sina b̄en ȳnusə.

N̄, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

*Saa yellun diya Isireliba*

*ba Gusunən nuki sank*

## 12

<sup>1</sup> Isireliba ba ra n̄ man weesu kuamm̄wa, kpa ba n̄ man n̄ni w̄kumə.

Adama Yudaba ba ka n̄, Yinni Gusunə D̄ero s̄imə dee dee.

<sup>2</sup> Isireliba ba Egibitigibu gum w̄emə.

Ma ba ka Asirigibu arukawani b̄okumə.

Nge meya ba ka kpaasibu kasu be ba n̄ s̄a ḡanu.

N̄ s̄are ba woo naa gire.

Ba ben weesu dabiasiamə t̄o baatere.

Ma ba daa b̄əb̄aya m̄ ba d̄o.

<sup>3</sup> N̄, Yinni Gusunə na Yudaba siribu sokumə.

Kon be Yakəbun bweseru w̄rima ben daa k̄san s̄o.

Kpa n̄ bu ben k̄san are k̄sia.

<sup>4</sup> Ben baaba Yakəbu u win m̄ən naa tokuru n̄nua

saa win meron nukurun di.

Ye ba n̄n mara u kp̄a,

ma u ka n̄ Gusunə w̄ri kua ka win dam kpuro.

<sup>5</sup> U ka nen ḡrado w̄ri kua, ma u kamia.

U sw̄i, ma u ḡrado wi kana u n̄n domaru kua.

Beteli miya u ka n̄ Gusunə yinna.

Ma na ka n̄n gari kua.

<sup>6</sup> N̄na Gusunə w̄llu ka tem Yinni.

N̄n ȳsira Wi u ra n̄ w̄a.

<sup>7</sup> B̄e Isireliba, i de i wurama n̄ b̄en Yinnin mi.

I de i gea ko kpa i n̄ man naane s̄a baadomma.

<sup>8</sup> B̄e Isireliba i s̄awa nge tenku be ba kilo weesugia n̄ni.

Ba ra gbena k̄a.

<sup>9</sup> Kpa i n̄e, ka gem i gobi wa, i dukia baka gura.

K̄sa gaa sari ye s̄o. B̄en s̄amburun areya.

<sup>10</sup> Adama n̄, Gusunə na s̄awa b̄en Yinni

saa m̄n di i w̄a Egibitiə.

Kon maa de i wura i n̄ w̄a kuu bekuruginu s̄o

nge sanam me na b̄e yarama Egibitin di i w̄a ḡbaburə.

<sup>11</sup> N̄n s̄aməba na ka gari kua k̄sinu s̄o,

kpa be, bu maa ka b̄e gari ko.

Beya ba maa b̄e nen himba s̄osi ya ka giso girari.

<sup>12</sup> Ka me, Galadigibu ba kua t̄n k̄sobu.

Ma ba koo kam ko.

Ba ra ket̄e kin̄e dabinu go Giligaliə.

Adama ben ȳku yenu nu koo ko kpee subenu gbaanun kp̄i s̄o.

<sup>13</sup> Yakəbu u kpikuru da Aramuə.

Miya u sãmburu kua u yãanu kpara u ka kurɔ wa.

<sup>14</sup> Adama sãmɔ goowa Yinni Gusunɔ u gɔra u da u win bweseru Isireliba yarama Egibitin di.

Sãmɔ wiya u bu kpara.

<sup>15</sup> Adama yeniba kpuro sɔɔ, Isireliba ba Yinni Gusunɔ nuki sankã too too.

Yen sɔ, u koo de yem mɛ ba yari mi, mu wɔri ben wiru wɔllɔ.

U koo de bu yen sekuru wa.

*Siri dãaki bi ba Isireliba kua*

### 13

<sup>1</sup> Yellu Efaraimubara ba dam bo Isireliba sɔɔ.

Bà n bwese keri yi yi tie gari sɔɔwa, ba ra nandewa. Adama ba bũu wi ba mɔ Baali sãwa, ma ba gu.

<sup>2</sup> Wee sere ka tɛ, ba durum mɔ ba dɔɔ. Ba tii bwãaroku sii geesuginu kua.

Ben tiiwa ba bwisika ma ba nu seka ka ben nãma nu ka naa binu weenɛ. Ma ba gerumɔ nin sɔ ba mɔ, be ba yãkuru na, bu yiuro bu naa bii ni sɔsu.

<sup>3</sup> Yen sɔna ba koo doona nge bururun kakoru n kun mɛ nge dirum.

Ba sãa nge yaka si ba gura ba yari doo soo yerun di

su ka woo doonɔ n kun mɛ nge wii si su yarimɔ gbaburun di.

<sup>4</sup> Adama nɛ, na sãawa Gusunɔ ben Yinni saa mìn di na bu yarama Egibitin di.

Ba n maa Yinni goo mɔ ma n kun mɔ nɛ. Faaba kowo maa sari nɛ baasi.

<sup>5</sup> Na bu kpara saa mìn di ba wãa gbaburɔ mi gãanu ku ra kpi.

<sup>6</sup> Sanam mɛ ba dua tem mɛ sɔɔ, ba di ba deba nge yaa sabe ni ba kpare, ma ba tii suabu torua ba man duari.

<sup>7</sup> Tɛ, ko na n sãawa nge gbee sunɔ na n bu mara swaɔ nge musuku gbeeku.

<sup>8</sup> Kon bu wɔrimawa nge gbeeku yaa gɔba yèn binu ba mwa.

Kpa n ben toronu besuku.

Meya kon bu kasuku nge mɛ gbeeku yɛɛ yi ra yaa kasuku, kpa gbee sunɔ niu gu bu tem.

<sup>9</sup> Isireliba, wee i kam kua yèn sɔ i man seesi nɛ wi kon kpĩ n bɛɛ somi.

<sup>10</sup> Mana bɛɛn sina boko u wãa. I de u bɛɛ faaba ko bɛɛn wusu kpuro sɔɔ. Mana bɛɛn kparoba wãa be i bikia i nɛɛ, bu bɛɛ sinambu kua.

<sup>11</sup> Na raa bɛɛn sina boko wɛ ka mɔru. Meya kon maa bɛɛ nùn mwaari ka mɔru.

<sup>12</sup> Na Isireliban durum yorua na yii sere saa gaa.

<sup>13</sup> Isirelin bweseru ta sãawa nge bii wìn marubun saa ya tura ma u kpasa wɔri mɔ, adama bii wi, u yina u yarima.

<sup>14</sup> Kon bu wuna saa gɔribun wãa yerun dam di.

Kpa n bu yakia gɔɔn nãman di. Gɔɔ, a na ka wunen bara te a ra ka tɔnu go. Gɔribun wãa yeru, a na ka wunen kam kootia.

Domi na n maa ben wɔnwɔndu mɔ.

<sup>15</sup> Baa Isireliba bà n kuura amɔ, begibun suunu sɔɔ, yiberɛba ba koo na nge woo sum saa sɔɔ yari yerun di.

Nɛ, Yinni Gusunɔ na kon bu seeyamawa gbaburun di,

kpa bu dɔkɔba gberasia.

Kpa bwii yi nim kpe.

Gãa ni nu gea sãa kpurowa ba koo gura bu ka doona.

### 14

<sup>1</sup> Na kon de bu Samari sɛɛyasia yèn sɔ yen tɔmbu ba nɛ Gusunɔ ben Yinni seesi.

Ba koo bu gowa tabu sɔɔ

kpa bu ben bii piiminu nam.

Kpa bu ben kurɔ be ba guri mɔn nukunu besuku.

*Osee u Isireliba kãkirimɔ*

<sup>2</sup> Osee u Isireliba sɔɔwa u nɛɛ, bu wurama Gusunɔ ben Yinnin mi, domi ba wɔruma ben toranun sɔ.

<sup>3</sup> Bu wurama win mi bu kana teni ko te ta nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a sun besɛn toranu kpuro suuru kuo.

Kpa a sun mɛeri ka nɔnu geu.

Ye sa ko ka nun yãkuru kua,

sa ko nun siara.

<sup>4</sup> Asirigii wi, u n kpɛ u sun faaba ko.

Sa maa yɛ ma dumi kun sun faaba mɔ tabu sɔɔ.

Sa ñ maa bwãaroku ni sa tii kua sokumɔ  
besen yinnibu pai.

Domi wuna a ra gobekuba wɔnwɔndu kue.

<sup>5</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
kon de nɛn tɔmbu bu ka den nɛ turo yɔra  
kpa n bu kɪa too.

Na ñ maa ka bu mɔru mɔ.

<sup>6</sup> Ko na n sãawa nge kakoru be, Isireliban sã.  
Ba ko n wãwa nge dãa wɛsu,  
kpa bu nuuru gira nge dãa ni nu wãa  
Libaniɔ.

<sup>7</sup> Ben kãasi yi koo tɛriawa  
kpa yi n wã nge dãa te ba mɔ olifi,  
kpa yi n nuburu do nge dãa ni nu wãa  
Libaniɔ.

<sup>8</sup> Ba koo gɔsirama bu sina nɛn kɔkɔrɔ  
kpa bu maa alikama duure.

Ba koo kparawa nge resɛm dãa  
kpa bu yɪsiru yari nge Libanin tam.

<sup>9</sup> Saa ye, Isireliba ba ñ maa bũnu sãamɔ.

Domi kon ben kanaru nɔ,  
kpa n bu nɔni doke.

Na kon sãawa nge dãa ye ya ku ra gbere ben  
sã.

Nɛn min diya ba koo domaru wa.

<sup>10</sup> Wi u laakari mɔ, u de u n tii sɛ gari yinin  
sã.

Wi u maa bwisi mɔ, u de yi nùn yeeri.

Domi Yinni Gusunɔn swɛɛ yi sãawa dee dee.

Gemgiba ba koo sɪ yi sɔɔ.

Adama be ba nùn seesimɔ, ba koo wɔruma  
yi sɔɔ.



## YOELI

Gusunən səmō Yoelin waasu ya sāa kiro ye u win tambu kua. U nεε, Yinni Gusunən siribu bu koo na bin saa sōō. Siri bin saawa u sokumō Yinni Gusunən tōru. Saa ye sōō, twee yi koo na yi tem wukiri yi arumaniba kam koosia. Nge mε twee yi, yi koo tem kam koosia, nge mεya Gusunō u koo maa tən be ba n̄ n̄n̄ naanε doke kam koosia.

Yoeli u maa nεε, sanam dāakim sōō, Yinni Gusunō u koo de win Hunde u na win tambu sōō. Ya maa koorā nge mε sa garimō GK 2:16-21 sōō.

Yoeli, yīsi ten tubusiana Gusunō u sāawa Yinni.

### *Tire ten kpunaa*

1. Twee yi koo tem wukiri, wiru 1.
2. Yinni Gusunən tōru, wiru 2:1-17.
3. Ye ya koo Yinni Gusunən tambu deema, wiru 2:18n di sere wiru 4:21.

<sup>1</sup> Gari wee yi Yinni Gusunō u Yoeli, Pɛtuɛlin bii sōōwa u Yudaba sō.

### *Twee wuuru ka gbeburu*

<sup>2</sup> U nεε, bεε Yudaban guro gurobu, i swaa dakio i nō. Bεε Yudaba kpuro kpuro i swaa tem kpīiyō i gari yi nō. Gāa ninin bweseru nu koore bεen waati sōō, n̄ kun mε bεen sikadoban waati sōō?

<sup>3</sup> I bεen bibu yen gari sōōwō. Kpa bii be, bu maa ben bibu sō, kpa be, bā n̄ seewa bu maa begibu sō.

<sup>4</sup> Wee dīa ni kākōnu nu di n̄ tiara, twee yi na yi di.

Ye twee yi na yi di n̄ tiara ma swīini yi na yi di.

Ye swīini yi di n̄ tiara, ma gbaanu na nu ye di.

<sup>5</sup> Bεε be tam mu goomō, i dom yando kpa i swī.

Bεε tam nōrobu, i weeweenu koowo. Domi tam mu koo kpe resεm biarun sō.

<sup>6</sup> Domi twee wuura na nge tabu kowobu ta bεsen tem wukiri.

Yi dabi, yi maa dam mō.

Yin donnu dam mōwa nge gbee sinansuginu.

<sup>7</sup> Yi bεsen resεm gbaanu kam koosiamō.

Yi bεsen figie dānu dimō.

Yi yen kokosu wīamō.

Ma yi yen kāasi derimō kokosu sari.

<sup>8</sup> I wuri koowo nge kurō kpao wi gōminira deema.

<sup>9</sup> Ba ku ra maa ka kēnu de Yinni Gusunən sāa yerō

ni nu sāa alikama ka tam.

Yen sōna Yinni Gusunən sām kowo be ba sāa yāku kowobu ba sāare ba gōō sō.

<sup>10</sup> Gbea kpuro ya kam kua.

Ma yen tem mu saara.

Alikama sari, resεm ka gum maa sari.

<sup>11</sup> Gbee wukobu ba sō biti sōō.

Be ba ra resεm yewe, weeweena ba mō.

Domi dīa bimi sari.

Dīanu kpuro nu kam kua.

<sup>12</sup> Resεm gbaanu nu gbera.

Figie ya dēlla.

Dāa gbaanu kpuro nu gea yina.

Ya dera tambu ba n̄ maa nuku dobu mō.

### *Yoeli u tambu kanamō*

#### *bu Yinni Gusunō suuru kana*

<sup>13</sup> Bεε Yinni Gusunən sām kowobu, yāku kowobu,

i saaki sebuo

i ka kpuna wōku giriru nuku sankiranun sō.

Domi wee ba ku ra maa ka alikama ka tam kēnu nε

Gusunō bεsen Yinnin sāa yerō.

<sup>14</sup> I tōru garu wunō

tē sōō i ko i nōō bōke.

I tambu kpuro mēnnō sere ka durō tākōnō

Gusunō bεsen Yinnin sāa yerō,

kpa i n̄n̄ kana.

### *Yinni Gusunən mōrun tōru*

<sup>15</sup> Yinni Gusunən tōru ta turuku kua.

Tōō te, ta sāawa win tōru.

Te sōōra wi, Dam kpurogii u koo kpuro kam koosia.

Anna a tōō kōsuru wa te ta sisi mi.

<sup>16</sup> Wee sa mēera ba ka bεsen dīanu doonō.

Ma nuku dobu kpa Gusunō bεsen Yinnin sāa yerō.

<sup>17</sup> Ye ba duura, ya gbera tem kusanu sōō.

Dīanu kpa biranu sōō.

Ma bira ni, nu wōrukumō.

Domi nu n̄ maa dīanu mō.

<sup>18</sup> I swaa dakio i nō nge mε yεε yi wuri mō,

ma yi bōsu baama.

Domi yi n̄ yakasu wa kpara yerō.

Baa ka yāanō nu nōni sōōre.

### *Yoeli u kanaru mō*

<sup>19</sup> Yinni Gusunō, wuna na nōogiru suemō.

Domi wee, yakasu ka dāa dōo mwaara gbera.  
 20 Ma yεε yi nōogiru sue yi nun kanamō.  
 Domi daanu gbera, yakasu maa dōo  
 mwaakira gbaburō.

*Yinni Gusunən tōru  
 ta turuku kua*

## 2

1 I kōba soowo Siōniō.  
 I de bu ye nō Yinni Gusunən guu dεεraru mi.  
 Bεε be i wāa tem mε sōo kpuro, i diirio  
 berum sō.  
 Domi Yinni Gusunən mōrun tōra wee.  
 Wee ta mam turuku kua.  
 2 Tōo te, ta tīriwa.  
 Ta guru wiru ka bukō sōowa.  
 Ma twee wuura wee yi dabi,  
 yi maa dam mō.  
 Yin wuu te, ta tīriwa  
 nge yam wōkura guuru wukiri.  
 Sa n̄ yen bweseru waare.  
 Sa n̄ maa yen bweseru wasi.  
 3 Mi yi sara kpuro,  
 n da kowa nge dōo mwaara u doona.  
 Yi ku ra gāanu deri.  
 Yellu bεεn tem mu gea sāa  
 nge gbaa te ba mō Edeni.  
 Adama tē yi mu kua nge mi gāanu ku ra kpi.  
 4 Twee yi, yi sāawa nge tabu maasōbu  
 be ba dumi yakiamō.  
 5 Yi yōokumō yi guunu gasirimō.  
 À n yen wōkinu nua  
 a ra n tamaa nge tabu kεkεbara,  
 n̄ kun mε yaka si su dōo mwaaramən  
 wōkinu.  
 Yi ra n weewa nge tabu durō be ba tabun  
 sōoru sāa.  
 6 Tōmbu kpuro ba ra n nandewa yi n  
 tunuma.  
 Kpa ben wuswaa yu burisina.  
 7 Yi ra tii yōsuwa nge tabu durōbu,  
 yi n gbāraru gasirimō,  
 yen baayere ya n yen swaa swīi.  
 Yi ku ra gam gere.  
 8 Yi ku ra maa baasinε.  
 Yen baayere ya ra n yen sīa swīiwa.  
 Gāa ni nu koo ye gōngere ko,  
 yi ra nu wōriwa sannu.  
 Nu ku ra maa ye yōrasie.  
 9 Yi ra wuu wukiriwa  
 yi n gbāraru ka yenusu gasirimō,  
 kpa yi n dumō fεnεntiban di nge gbenōbu.

10 Mi yi dua, tem mu ra diiriwa,  
 kpa n sāare wōlla koo wōruma,  
 kpa suru ka sōo yam tīra,  
 kpa kperin ballibu kpe.  
 11 Nge mēya Yinni Gusunō ù n gari gerua  
 win tabu kowobun wuswaaō,  
 ba ra n̄n mēm nōowewa.  
 Ba dabi, ba maa dam mō.  
 Yen sōna win tōo te, ta nanum mō.  
 Wara u koo yōra u tu ma.

### *I gōru gōsio*

12-13 Yinni Gusunō u nεε,  
 na sāawa wōnwōndugii.  
 Nεn kīru ta kpā.  
 Nεn mōru ya ku ra fuuku se.  
 Na ra maa tōnu suuru kue  
 kōsa ye na raa kī n n̄n kua sōo.  
 Tē, i wurama ka bεεn gōru kpuro nεn mi,  
 i nōo bōke, kpa i wuri ko.  
 Bεεn gōruwa i ko i gōsio,  
 n n̄ mō i yānu gēεku tōna.  
 I wurama nε, Gusunō bεεn Yinnin mi.  
 14 Sōrōkudo kon gōru gōsio,  
 kpa n bεε durom kua.  
 Saa ye sōora i ko i kpī i ka man alikama ka  
 tam kēnu naawa.

### *I kanaru koowo*

#### *ka nōo bōkuru*

15 I kōba soowo Siōniō.  
 I tōmbu mēnnō,  
 kpa i nōo bōkurun tōru yi.  
 16 I tōmbu mēnnō bu man sā,  
 guro gurobu ka bibu, ka bii wēεnō.  
 Baa ka be ba wāa kurō kpaa dirō,  
 bu yario ben kurō kpaa dirun di.  
 17 Kpa yāku kowo be ba man sāamo  
 bu du nεn sāa yerō ka swīi,  
 yāku yeru ka kōnnōn baa sōo,  
 bu nε ben Yinni kana bu nεε,  
 n ben wōnwōndu waawo, be, nεn tōmbu.  
 N ku bu sekuru doke.  
 N ku de tōn tukobu bu bu yēε bu nεε,  
 mana nε, ben Yinni na wāa.

### *Yinni Gusunō*

#### *u win tōmbu wisimō*

18 Yinni Gusunō u nisinu mō win tem sō.  
 U win tōmbun wōnwōndu mō.  
 19 Ma u win tōmbun kanaru wisa,  
 u nεε, kon bεε alikama kpaa wē, ka resem, ka  
 gum.  
 I ko i deburu wa.

Na ñ maa derimɔ bweseru garu tu bɛɛ yɛɛ.  
 20 Kon bɛɛ yiberɛ be ba na saa sɔɔ yɛsan nɔm  
 geu gian di gira,  
 kpa n de bu da n toma  
 mi tem mu gberɛ ma gāanu ku ra kpi.  
 Kon de ben swaa gbiobu bu nim wɔku  
 bɔruguu wɔri.  
 Kpa be ba wāa biruɔ bu nim wɔku ge ba mɔ  
 Mɛditeranɛ wɔri.  
 Ben gonu nu koo numia sere bu kpana bu  
 wɛsia.  
 Geema, Yinni Gusunɔ u gāa bakanu kua.  
 21 Tem, a ku bɛrum ko,  
 a nuku dobu koowo,  
 domi Yinni Gusunɔ u gāa bakanu kua.  
 22 Bɛɛ gbeeku yɛɛ, i ku nanda.  
 Domi yakasu su koo wure su kpi temɔ,  
 kpa dānu nu ma.  
 Figie ka resɛm ya koo binu ma siki siki.  
 23 Bɛɛ Siɔnigibu i nuku dobu koowo Gusunɔ  
 bɛɛn Yinni sɔɔ.  
 Domi u koo de gura yu nɛ yen saa sɔɔ nge  
 yellu.  
 U koo de yu nɛ saa ye ya ra tore  
 kpa u de yu kpe saa ye ya ra kpe.  
 24 Alikaman soo yera kun maa gberamɔ.  
 Olifin gum, ka resɛm tam kun maa biaramɔ  
 wekenɔ.  
 25 Kon bɛɛ wɔɔ si ka dīa nin kɔsire wɛ,  
 ni nɛn tabu kowobu, kɔkɔnu, ka gbaanu, ka  
 twee yi di  
 wɔɔ si su doona sɔɔ.  
 26 Bɛɛ nɛn tɔmbu, i ko i di i debu.  
 I ñ sekuru wasi.  
 Kpa i nɛ, Yinni Gusunɔ bɛɛrɛ wɛ,  
 nɛ wi na bɛɛ sɔm maamaakiginu kua.  
 27 Saa ye sɔɔ, i ko i gia  
 ma na wāa bɛɛ Isireliban suunu sɔɔ.  
 Ma na sāa Gusunɔ bɛɛn Yinni.  
 Nɛ baasi, Yinni goo maa sari.  
 Bɛɛ nɛn tɔmbu, i ñ maa sekuru wasi.

### *Yinni Gusunɔ u koo*

#### *win Hunde doke tɔmbu sɔɔ*

### 3

1 Yen biru kon nɛn Hunde doke tɔmbu  
 kpuro sɔɔ.  
 Bɛɛn bii tɔn durɔbu ka tɔn kurɔbu ba koo  
 nɛn gari gere,  
 kpa bɛɛn durɔ tɔkɔnu nu n dosusu mɔ,  
 kpa bɛɛn aluwaasiba bu kāsini wa.

2 Baa ka yobɔ, kon bu nɛn Hunde wɛwa tɔɔ  
 te.  
 3 Yen tɔɔ te sɔɔ, kon maamaakiba ko.  
 Kon de yɛm ka dɔɔ ka wii bakasu sɔɔsira  
 wɔllɔ ka temɔ.  
 4 Sɔɔ u koo yam tīra,  
 kpa suru u swɛra nge yɛm,  
 Yinni Gusunɔn tɔɔ nanumgii te, tu sere  
 tunuma.  
 5 Adama yen tɔɔ te,  
 wi u Yinni Gusunɔ soka, u koo faaba wa.  
 Gabu ba koo kisira nɔni swāa ten di  
 Siɔnin guurɔ Yerusalemuɔ  
 nge mɛ Yinni Gusunɔ u gerua.  
 Beya be u soka ba n ka wāaru mɔ.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo bwese tukunu siri*

### 4

1 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yen tɔɔ te,  
 kon Yudaba ka ben wuu Yerusalemu wesia  
 nge yellu.  
 2 Kpa n bwese tukunu kpuro mɛnna  
 n nu sure Yosafatin wɔwa sɔɔ.  
 Miya kon nu siri  
 kɔsa ye nu nɛn tɔmbu Isireliba kuan sɔ.  
 Domi nu bu yarinasia tem kpuro sɔɔ.  
 Ma nu ben tem bɔnu kua.  
 3 Nu nɛn tɔmbu bɔnu kua ka tɛtɛ.  
 Nu ben aluwaasiba mwɛera nu dɔra  
 nu ka wa nu kurɔ tanɔbu dwe.  
 Ma nu wɔndiaba mwɛera nu dɔra nu ka tam  
 nɔ.  
 4 Bɛɛ Tirigibu ka Sidonigibu ka sere be ba  
 wāa Filisitiban temɔ,  
 mba i kī nɛn mi.  
 I kī i man mɔru kɔsiawa?  
 N n mɛn na, na ñ tɛmɔ n ka maa bɛɛ mɔru  
 kɔsie.  
 5 Wee i nɛn sii geesu ka nɛn wura  
 ka nɛn arumani gura.  
 Ma i da i ye kpuro yi bɛɛn būu sāa yerɔ.  
 6 Ma i Yudaba ka Yerusalemugibu mwɛera i  
 Gɛrekiba dɔre.  
 Nge mɛya i ka bu tondasia ben tem di.  
 7 Adama nɛ, kon ka bu wurama mi ba raa  
 wāa.  
 Kon de kɔsa ye i bu kua mi,  
 yu wɔri bɛɛn wiru wɔllɔ.  
 8 Kon bɛɛn bibu Yudaba dɔre.  
 Kpa be maa, bu be Sabegibu dɔre,  
 be ba wāa n toma.  
 Yeniwa nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua.

#### *Taa dāakibu ka siribu*

<sup>9</sup> Yoeli u nee,  
i bwese tukunu nɔsio bu tabun sɔru ko.  
Nu tabu durɔ damgibu seesio, kpa bu swaa  
wɔri,

tabu kowobu kpuro gesi.

<sup>10</sup> Nu nin naa tebonu gɔsio takobiba,  
kpa nu nin kɔmbɔnu gɔsia yaasi.  
Be ba raa sãa berurobu, bu tii koowo tabu  
durɔbu.

<sup>11</sup> I seewo fuuku i na.  
Bee bwese ni i wãa turuku, i mennama.  
Yinni Gusunɔ, a de wunen tabu kowobu bu  
na.

<sup>12</sup> Ma Yinni Gusunɔ u nee, bee bwesenu  
kpuro,

i seewo i na Yosafatin wɔwa yen mi.

Domi miya kon sina  
n bwese ni nu wãa mi kpuro siri.

<sup>13</sup> Domi ben nuku kɔsura banda.  
I kɔmbɔnu suo i tɔn be gẽ nge dĩa ni nu ye.  
I na i bu munku nge resẽm ye ba doke gama  
yerɔ,

ma yen nim mu kotosu yiba.

<sup>14</sup> Wee tɔn wɔru ga wee wɔwa yèn mi ba koo  
tɔmbu siri.

Domi ne, Yinni Gusunɔn tɔɔ te, ta tura  
tè sɔɔ kon nen mɔru sɔsi.

<sup>15</sup> Sɔɔ ka suru kun maa ballimɔ.

Ma kperi yi yam tĩra.

<sup>16</sup> Ne, Yinni Gusunɔ na kukirimɔ Siɔnin  
guurun di.

Nen nɔɔ ga nɔramɔ Yerusalemun di.

Wɔllu ka tem mu yĩirimɔ.

Adama na nen tɔmbu Isireliba kɔsu.

Nena na sãa ben kuku yeru.

<sup>17</sup> Bee Isireliba, i ko i gia

ma ne Gusunɔ na sãawa been Yinni,

ne wi na wãa Siɔniɔ nen guu deeraru mi.

Yerusalemu kpuro ya koo kpam ko negia.

Tɔn tukobu ba ñ maa ye wɔrimɔ.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo win tɔmbu domaru kua*

<sup>18</sup> Saa gaa wee yè sɔɔ resẽm ya koo gea ko  
sere ka gungunu wɔllɔ.

Kpa sabenu nu di mi.

Kpa nu bom ko mu n kpã.

Yudan tem daanu kpuro nu koo nim koku.

Daru koka gaa koo yari

Yinni Gusunɔn sãa yerun di,

kpa yen nim mu da

sere Sitimun wɔwaa.

<sup>19</sup> Egibiti ya koo kam ko,

kpa Edɔmun tem mu ko bansu.

Domi ba Yudaba dam dɔre,

ma ba taare sarirugibu go.

<sup>20-21</sup> Adama kon be ba tɔmbun yem yari mi  
mɔru kɔsia.

Kpa Yudaba ka Yerusalemugibu ba n wãa  
ben temɔ

sere ka baadommaɔ.

Kpa ne, Yinni Gusunɔ na n wãa Siɔniɔ.



## AMOSU

Amos wi, u sãawa yaa sabenun kparo. Yaa sabe niya u kparamo Yinni Gusunõ u ka nùn soka u ka bwese ni nu ka Isireliba sikerene sã siri bi Yinni Gusunõ u koo nu kua. Amosun waati ye sã, Isireliba ba dukia mowa too, adama ben wãasinaa ka Gusunõ ya biru wura. Baa me ba sãaru ñeni, ben gõru ga ñ wãa te sã. Ba ñ sãarobu nãrimã. Ba bwẽebwẽebu gem biramã. Ba tãmbu taki dimã tenkurun swaa sã.

N deema saa ye sã, Asirigiba dam mã. Amos u Isireliba yaayasiama wooda ye Yinni Gusunõ u Mawisi wẽ ben sã ka nge me u bu yarama saa Egibitin di. Yen sã, ba kun Gusunõ sãamã ka gem, mem nãbu sarira ba m. U maa bu sãomã ma Yinni Gusunõn siribu wee be sã.

Amos u sãawa Isireliban bwese kera wãkura yiru yen sãmã dãako wi Gusunõ u bu goria Asirigibu bu sere bu yoru mwa bu ka doona.

### Tire ten kpunaa

1. Yinni Gusunõ u koo win tãmbu ka bwese tukunu siri, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Isireliban toranu ka kirã ye Yinni Gusunõ u bu kua, wiru 3n di sere wiru 6.
3. Kãsinu nãbu, wiru 7n di sere wiru 9:10.
4. Yinni Gusunõ u koo maa Isireliba seeya, wiru 9:11-15.

<sup>1</sup> Amos u sãawa yãa kparo Tekoa. Wiya Yinni Gusunõ u ka gari kua Isireliban sã, n kua wão yiru tem mu sere yira. Saa ye sã, Osiasiwa u bandu dii Yuda, ma Yeroboamu, Yoasin bii u maa bandu dii Isireliã.

<sup>2</sup> Amos u ñe, Yinni Gusunõn nã ga nãramã Sionin guuro Yerusalemã.

Yakasu maa sari kpara yenã, ma guu te ba m. Kaameli, ten wii kpiira gbera.

### Yinni Gusunõ

#### u koo Sirigibu seeyasia

<sup>3</sup> Ne, Yinni Gusunõ na ñe, Damasigibun toranu nu kpãa.

Yen sã, na ñ ñen himba gãsiamã.

Domi ba Galadigibu taaka ba munkã.

<sup>4</sup> Tẽ, kon de dõo u na u sina boko Hasaelin yenu wari,

kpa u Beni Hadadin sina kpaaru di mam mam.

<sup>5</sup> Kon ben wuu Damasibã gbãrarun gamboba kãsuku,

kpa n Bikati Afenin tãmbu kpeerasia.

Kpa n Beti Edenin sunã go.

Kpa n de bu Sirigibu yoru mwẽeri bu ka da Kiria.

Ne, Yinni Gusunõwa na yeni gerua.

### Yinni Gusunõ

#### u koo Filisitiba seeyasia

<sup>6</sup> Ne, Yinni Gusunõ na ñe, Filisitiban toranu nu kpãa.

Yen sã, na ñ ñen himba gãsiamã.

Domi ba Isireli dabi dabinu yoru mwẽera ba Edãmuba nãmu beria.

<sup>7</sup> Meya kon de bu ben wuu Gasa dõo sãku, kpa u yen dii geenu di.

<sup>8</sup> Kon Asidãdun tãmbu ka Asikalonin sunã kpeerasia.

Kon Ekoronigibu wari.

Kpa Filisiti be ba tie mi kpuro bu kam ko.

Ne, Yinni Gusunõwa na yeni gerua.

### Yinni Gusunõ

#### u koo Fenisiba seeyasia

<sup>9</sup> Ne, Yinni Gusunõ na ñe, Fenisiban toranu nu kpãa.

Yen sã, na ñ ñen himba gãsiamã.

Domi ba Isireli dabi dabinu yoru mwẽera ba Edãmuba nãmu beria.

Ba ñ ben arukawani yibie ye ba raa ka bu bõkua.

<sup>10</sup> Yen sã, kon de bu ben wuu Tiri dõo sãku, kpa u yen dii geenu di.

### Yinni Gusunõ

#### u koo Edãmuba seeyasia

<sup>11</sup> Ne, Yinni Gusunõ na ñe, Edãmuban toranu nu kpãa.

Yen sã, na ñ ñen himba gãsiamã.

Domi ba ben mero bisibu Isireliba naa swi ka takobi.

Ba ñ bu wãnwãndu kue.

Ben maru kun maa sure.

Ma ba ka bu wẽeru sãa dim dim saa kpuro.

<sup>12</sup> Yen sã, kon de bu ben wuu Tema dõo sãku kpa u Botisiran dii geenu di.

### Yinni Gusunõ

#### u koo Amõniba seeyasia

<sup>13</sup> Ne, Yinni Gusunõ na ñe, Amõniban toranu nu kpãa.

Yen sō, na ñ nen himba gōsiamō.  
Domi ba gurigibun nukunu besuka Galadiō,  
saa ye ba Galadigii ben tem mwaamō  
begim mu ka yasian sō.

14 Yen sō, kon de bu ben wuu Raba tabu wōri  
bu ye dōō sōku,  
kpa u yen dii geenu di mam mam.  
Saa ye sōō, tabun wurenu koo nōōra nge  
woo bōkō.

15 Kpa bu ben sina boko ka win tabu  
sinambu yoru mwēeri.  
Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

*Yinni Gusunō*

*u koo Mōabuba sēyasia*

## 2

1 Nε, Yinni Gusunō na nεε,  
Mōabuban toranu nu kpēa.  
Yen sō, na ñ nen himba gōsiamō.  
Domi ba Edāmun sina bokon kukunu dōō  
meni nu kua torom.

2 Yen sō, kon de bu Mōabuban tem dōō meni  
kpa u ben wuu Keriotun dii geenu di mam  
mam.

Kpa Mōabu be, bu kam ko tabu gberō,  
sanam mε tabu swīa ba kōbi soomō, ba  
kuuki mō.

3 Kon ben sina boko ka win tabu sinambu  
kpuro kpeerasia.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

*Yinni Gusunō*

*u koo Yudaba sēyasia*

4 Nε, Yinni Gusunō na nεε,  
Yudaban toranu nu kpēa.  
Yen sō, na ñ nen himba gōsiamō.  
Domi ba nen woodaba yina.

Ba ñ ye mεm nōōwε.

Ma ba būnun weesu swīi, ni ben baababa ba  
raa swīi.

Ma nu dera ba gεra nen swaan di.

5 Yen sō, kon de bu ben tem dōō meni.  
Kpa u ben wuu Yerusalemun dii geenu di  
mam mam.

*Yinni Gusunō*

*u koo Isireliba sēyasia*

6 Nε, Yinni Gusunō na nεε,  
bεε Isireliba, bεen toranu nu kpēa.  
Yen sō, na ñ nen himba gōsiamō.  
Domi i gemgibu dōra i ka bεen dibu wa i  
mwa.

Ma i ka sārōbu baranun gobi kōsinamō.

7 I ra n kīwa i wānwāndobu taare  
kpa ba n wiru tua sāa nuku sankiranun sō.  
Kpa i n bwēεbwēεbu dam dōremō.  
Bii ka baa ba ka kurō turo mēnnamō.  
Nge mēya i ka nε, Yinni Gusunōn yīsi  
dεεraru sankumō.

8 I ra n kpī kpī bεen būnun nuunō  
yānu wōllō ni i tōruba mwa,  
kpa i n tam nōrumō mε i yokuma.

9 Ka mε, na Amōreba kam koosia mam mam  
bεen sō,

be, be ba gunu nge dāa ye ba mō seduru.  
Ma ba dam mō nge dāa damgia.

10 Mēya na bεε yarama Egibitin tem di.

Ma na bεε kpara gbaburō wōō weeru  
ñ ka bεε Amōre ben tem wē.

11 Na sōmōbu seeya bεen bibu sōō.

Ma na gabu gōsa nen sō bεen aluwaasiba sōō,  
ma ba man tii wē ba bōrua bu ku tam nō.  
Bεε Isireliba geema? Nge weesa.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni bikiamō.

12 I dera be na gōsa mi, ba tam nōra.

Ma i nen sōmōbu wooda wē i nεε,  
bu ku maa tōmbu nen gari sō.

13 Wee tē, kon bεε munku muku muku  
nge mε naa kēkē ye ya dīanu sōōwa ya ra tem  
kāsuku.

14 Yen dōma te, wasi kasanugiba kun maa  
kpē bu duka su.

Damgiba kun maa kpē bu ben dam dendi bu  
ka gāanu ko.

Mēya tabu durō damgiba kun maa kpē bu  
ben wāaru wōra.

15 Tεn towoba kun maa kpē bu ka tii yina.

Be ba maa naasu sāu, ba ñ kisiramō.  
Mēya maasōba kun maa kpē bu we ben  
dumin dūkin saabu.

16 Be ba sāa tabu durō damgibu be sōō dōma  
te,  
ba koo ben tabu yānu kōwa bu duki su nōm  
dira.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

*Yinni Gusunōn tōmbu*

*ba koo ben daa tusia*

## 3

1 I swaa dakio i nō ye nε, Yinni Gusunō na  
gerumō, bεε Isireliba kpuron sō, bεε be na  
yarama Egibitin di.

2 Handunian bwesenu kpuro sōō, bεε  
tōnawa na gōsa.

Yen sōna kon bεε sεeyasia bεen durum ye i  
kua kpuron sō.

*Gusunō ù n gari gerua,*

*Gusunōn sōmō kun kpē*

*u nōō mari*

<sup>3</sup> Tambu yiru ba koo swaa wəri sannu  
ba kun gina nōōsinε?

<sup>4</sup> Gbee sunō ga ra gbāre yakasō  
ga kun yaa mwε rō?

Gbee sunō buu ga ra kukiri gen kpin yerun  
di

ga kun yaa wa ga dimō?

<sup>5</sup> Gunō ga koo taa mwaara temō  
ba kun ye bεri?

Taa ya koo se wōllō  
gāanu kun ye kεsie?

<sup>6</sup> Ba ra tabun kōba so wuuō  
wuugibu ba kun nande?

Kēsiru garu ta ra koore wuuō  
n kun nεn min di?

<sup>7</sup> Aawō, na ku ra gāanu ganu ko  
na kun yε nεn sōmō sōōwa.

<sup>8</sup> Gbee sunō gā n gbāra,  
wara ku ra nande.  
Nε, Yinni Gusunō nā n gari gerua,  
nεn sōmō wara kun yi kparamō.

*Yinni Gusunō*

*u koo Samari sεeyasia*

<sup>9</sup> I Asidōdu ka Egibitin tem sina kpaanugibu  
nōōgiru sueyo i nεε,

bu mennama Samarin guunō,  
kpa bu wa daa berεteke ka dam dōrenaa  
ye ya wāa ben suunu sōō.

<sup>10</sup> Ba ku ra kā bu gea ko.

Ma ba arumani guramō ka dam ka taki,  
ba taasimō ben sina kpaanō.

<sup>11</sup> Yen sōna kon de yiberεba bu na  
bu tem mε tarusi, bu ben dam kpeerasia.

Kpa bu ben sina kpaanu kōsuku.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

*Faaba ye ya n nuku dobu mō*

<sup>12</sup> Wee ye na maa gerua. Na nεε,  
nge mε yāa kparo u ra win sabenun sukum

wōre gbee sunōn nōōn di,  
nge mεya kon bεε Isireliba wōra  
bεε be i na i sō Samariō kpin yee buranu sōō.

*Kirōba*

<sup>13</sup> I swaa dakio i nō

kpa i Yakōbun bweseru kirō ko

i bu sō ye nε Gusunō wōllu ka tem Yinni na  
gerua.

<sup>14</sup> Na nεε, sanam mε sōō, kon Isireliba  
sεeyasia ben durum sō.

Kon Betelin yāku turanu kōsuku,  
kpa nin kāanu nu bōōkira nu wōruku.

<sup>15</sup> Kon bεen dia mi i ra n wāa yam susurun  
saa ka puran saa kōsuku.

Kpa n bεen sina kpaanu kam koosia  
ni, ni ba buraru koosi ka suunu donnu,  
ka sere dii gee ni nu tie.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

## 4

<sup>1</sup> Bεε Samarin tōn kurōbu,

bεε be i dimō i bōriamō nge Basanin naa  
gbiibi

yi yi wāa Samarin guurō,

i wōnwōndobu dam dōremō,

i bwēεbwēεbu taki dimō,

ma i bεen durōbu sōōmō bu ka tam na i nō.

Tē, i swaa dakio i nō.

<sup>2</sup> Nε, Yinni Gusunō na bōrumō ka nεn tiin  
yīsi dεeraru na mō,

wee saa ya sisi yε sōō ba koo bεε ka bεen  
bibun bweseru kōkōnu sōre bu gawa  
nge swēε.

<sup>3</sup> Bεen baawure u koo yari kururun di  
kpa bu bεε kuba sōō yēsān nōm geu gia.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

*Isireliban gōru bōbunu*

<sup>4</sup> Yinni Gusunō u nεε,

bεε Isireliba, i doo yāku yee ten mi Beteliō,  
kpa i n man torarimō.

I doo Giligaliō,

kpa i n man torarimō nge mēn nōō i ko kpī.

I n bεen yākunū mō bururu baatere,

kpa i n ka bεen kēnu naamō sōō ita ka sōō ita.

<sup>5</sup> I bεen siarabun yākunū koowo ka pēε ye  
ba seeyatia doke.

Kpa i tōmbu sō ma i kēnu kua ka kīru.

Domi yera bεε Isireliba i kīru bo.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

*Kirō ye ya kam kua*

<sup>6</sup> N wee na dera gōōra dua bεen wuu marosu  
kpuro sōō.

Ma i dīanu bia bεen yenusu kpuro sōō.

Adama ka mε, i n gōsirame nεn mi.

Nε, Yinni Gusunōwa na yeni gerua.

<sup>7</sup> Na yina gura yu nε ye n tie suru ita bu ka  
dīanu gē.

Na dera gura ya na wusu gasun mi.  
Ma na ñ wure yu ne gasun mi.  
Na dera ya na gbenu ganu sɔɔ.  
Ma na ñ wure yu ne ganun mi.  
Ma nu gbera.

<sup>8</sup> Yera beɛn wusu gasun tɔmbu ba da wuu  
gagun mi

bu ka nim wa bu na.

Adama ben nim naru ga ñ kpa.

Ka me, i ñ gɔsirame nen mi.

Ne, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>9</sup> Na dera beɛn dɛanu kusenu kua,  
ma twee yi na yi beɛn gbean dɛanu ka beɛn  
dɛa gbaanun wurusu kpuro di.

Adama ka me, i ñ gɔsirame ne Gusunɔ beɛn  
Yinnin mi.

<sup>10</sup> Na maa beɛ kɛsi kɛsi bararu sure nge me  
na kua Egibitiɔ.

Na dera ba beɛn aluwaasiba go tabu sɔɔ.

Ma ba ben dumi mwɛɛra.

Na dera i beɛn tɔn be ba gun nuburu nua  
beɛn sansaniɔ.

Adama ka me, i ñ gɔsirame nen mi.

<sup>11</sup> Na beɛ sura na kɔsuka nge Sodomu ka  
Gomara ye na kam koosia.

Ma i kua nge dɛa nɔɔ ge ba wuna dɔɔn di.

Adama ka me, i ñ gɔsirame ne, Yinni  
Gusunɔn mi.

<sup>12</sup> Yen sɔna beɛ Isireliba kon beɛ seɛyasia.

N n men na, i n sɔaru sɛa i n ka ne Gusunɔ  
beɛn Yinnin siribu mara.

<sup>13</sup> Domi nena na guunu mɔma,

ma na woo taka kua.

Na ra nen bwisikunu tɔnu giasie.

Na ra maa yam bururam gɔsie yam wɔkuru,  
kpa na n sɛimɔ guunu wɔllɔ.

Nen yɛsira Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni.

*Isireliba, i de i gɔru gɔsia*

## 5

<sup>1</sup> Beɛ Isireliba, i swaa dakio i nɔ gɔɔ swi yi  
na mɔ beɛn sɔ.

<sup>2</sup> Beɛ be i wɔrumɛ temɔ nge wɔndia be ba gu,  
i ñ maa seemɔ.

Goo sari wi u koo beɛ seeya.

<sup>3</sup> Domi Yinni Gusunɔ u gerua u neɛ,  
beɛn wuu ge ga tabu durɔbu nɔrɔbu (1.000)  
mɔ,

bà n tabu da, tɔmbu wunɔbuwa (100) ba koo  
wurama.

Ge ga maa tabu durɔbu wunɔbu mɔ,  
tɔmbu wɔkura ba koo tia.

*I wurama Gusunɔn mi*

*n sere dɔkuru ko*

<sup>4</sup> Wee ye Yinni Gusunɔ u maa beɛ Isireliba  
sɔɔmɔ.

U neɛ; ñ n kɛ i n wɛa, wiya i ko kasu.

<sup>5</sup> I ku maa sɛaru da Beteliɔ ka Giligaliɔ ka  
Beri Sebaɔ.

Domu u koo de bu Giligaligibu yoru mwɛɛri.

Kpa bu Beteligibu kam koosia.

<sup>6-7</sup> Beɛ be i ra gem gɔsie weesu,

kpa i kun mu garisi gɛanu,

i na wi, Yinni Gusunɔn mi,

kpa i wa i n wɛa,

kpa u ku raa beɛ Isireliba wɔri u mwa nge  
dɔɔ.

Kpa i goo bia Beteliɔ wi u koo dɔɔ wi go.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔwa u kperi bwese bweseka  
kua,

ma u yen baayere yi yen ayerɔ.

U ra yam wɔkuru gɔsie yam bururam.

Kpa u de sɔɔ sɔɔ gu tɛra, gu gɔsia wɔkuru.

U ra nim wɔkun nim mennɛ,

kpa u mu yɛkana tem kpuro sɔɔ.

<sup>9</sup> Wiya u ra damgibun dam bue.

Kpa u de bu ben wusun gbɛranu kɔsuku.

Ka gem, win yɛsira Yinni Gusunɔ.

<sup>10</sup> Beɛ Isireliba, be ba beɛ sirimɔ dee dee,  
i ra n bu tusa,

kpa i n ka wi u gem gerumɔ kɔrua.

<sup>11</sup> I ra bwɛɛbwɛɛbu dam dɔre,

i n ben gbean dɛanu mwɛɛrimɔ ka dam.

Yen sɔ, i ñ sinamɔ beɛn dia sɔɔ

ye i bana ka kpee ni i dɛka.

Meya i ñ maa beɛn resɛm ye i duuran bii  
duronun tam nɔrumɔ.

<sup>12</sup> Domu u beɛn toranu yɛ nu kpɛ,

u maa yɛ ma i durum kua too.

I gemgibu nɔni sɔɔmɔ.

I nɔm biran kɛnu mwaamɔ.

Ma i yinamɔ bu sɛarobu ben gem wɛ siri  
yerɔ.

<sup>13</sup> Sanam meni, sanam kɔsuma.

Yen sɔ, wi u laakari mɔ, wiya u ko n nɔɔ  
maari.

<sup>14</sup> I de i n gea mɔ n kun mɔ kɔsa.

Kpa i wa i n wɛa.

Nge meya Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u ko n  
ka beɛ wɛa nge me i ra gere.

<sup>15</sup> I kɔsa tusio kpa i gea kɛa.

I de gem mu siribu di siri yerɔ.



Sərəkudo Gusunə, wəllu ka tem Yinni u  
koo bɛɛ Isireliban tən be ba tiara  
wənwəndu kua.

16 Yen sō, Gusunə wəllu ka tem Yinni u  
gerua u nɛɛ,

tamba koo gəə wuri ko yam kpuro,  
kpa ba n sumə swɛɛ səə, ba n m̀, wee, wee!  
Ba koo gbaa wukobu sokuma bu gəə wooru  
sina,

kpa bu gəə swīgibu mennama.

17 Sanam mɛ u koo bɛɛ wərɪma,  
ka be ba wāa gberə kpuro ba koo gəə swīwa.  
Yinni Gusunəwa u yeni gerua.

### *Yinni Gusunən siribun tōru*

18 Bōruroba bɛɛ be i Yinni Gusunən siribun  
tōru mara.

Mba i yīyō i wa tōə te səə.

I n yē ma ta ko n sāawa yam wōkuru, n n̄ m̄  
yam bururam.

19 I ko i n sāawa nge tən̄u wi u gbee sunə  
duka suurimə,

ma u ka yaa gəba gaa yinna.

Ye u dua win dirə u gana nɛnuə,  
ma waa ya n̄n̄ dəma.

20 Yinni Gusunən tōə te, ta sāawa yam  
wōkuru n n̄ m̄ yam bururam.

Ta tīriwa niki niki, yam bururam sari.

### *Sāa te Yinni Gusunə u tusa*

21 Yinni Gusunə u nɛɛ, u bɛɛn tōə baka ni i ra  
n̄n̄ diiye tusa.

U n̄ mam maa kī u bɛɛn mennəsun woo n̄.

22 I n n̄n̄ yāku dōə mwaararugiru kua ka  
maa kēnu,

u ku ra nu mwɛ.

Mɛya u ku ra maa bɛɛn siarabun yākunū  
mɛɛri

ni i ra ko ka yaa sabe ni nu gum m̄.

23 I ka bɛɛn womusun wəkinu doonə win  
bəkun di.

U n̄ maa kī u bɛɛn mərəkunun wurenu n̄.

24 Adama i de gem mu n wāa bɛɛn suunu səə,  
mu n kokumə nge nim mɛ mu ku ra kpe.

25 Bɛɛ Isireliba, i ka kua wōə weeru  
gbaburu səə, i n̄n̄ yākunū ka kēnu kuare

nge mɛ? 26 Būu wi ba m̀ Sakutu wi i garisi  
bɛɛn sunə ka sere kpera ye i sām̄ i m̀

Kewani, i nin bwāaroku ni i tii kua səəre nge  
mɛ i səəwa gisə? Bɛɛn tii i yē ma i n̄ koore mɛ.

27 Yen sō, u koo de bu bɛɛ yoru mwɛɛri

bu ka da sere Damasin bera giə.

Wi, Gusunə wəllu ka tem Yinniwa u yeni  
gerua.

### *Ba koo Isireliba kpeerasia*

## 6

1 Bōruroba bɛɛ be i wāa Sionio bəri yendu  
səə,

ka bɛɛ be i sō Samarin guurə ka toro sindu.  
Ma i tamaa i sāa bwese te ta kpāaru bon  
wirugibu.

Ma Isireliba ba somiru mara bɛɛn min di.

2 I doo Kalinəə i wa.

Min di, kpa i da Hamatio wuu bəkə gen mi.

Kpa i sara i da Gatio Filisitiban temə.

Ben wuu si, su bɛɛ Isireliba ka Yudaban  
wusu gea tura?

Ben tem mɛ, mu bɛɛn tem kpāaru tura?

3 Wee i n̄ kī wahalan tōru tu bɛɛ naawa.

Ma i sere tii daa kōsa gawemə.

Ma ya bandu dii bɛɛn suunu səə.

4 Ma i kpī sau kpin yee buranu səə, n̄ ba  
buraru kua ka suunu donnu.

I tii yāa kpemminu ka naa kpemi yi yi gum  
m̄ gəsiammɛ gōsun di i temm̄.

5 I mərəkunū soomə i womusu m̀  
bwisikunu sariru səə.

Ma i tamaa i nin soberu yēwa nge Dafidi.

6 I tam n̄rumə ka n̄ri bɛkɛ.

I tii gum turarejim sawamə.

Ma i n̄ nuki sankire yèn sō bɛɛn bweseru ta  
koo kam ko.

7 Yen sōna ba koo gbi bu bɛɛ yoru mwɛɛri bu  
ka doona

kpa bɛɛn nuku dobun kuuki ka bɛɛn tōə  
baka dim mu kpe.

### *Samari ya koo kam ko*

8 Gusunə wəllu ka tem Yinni u bōrua ka win  
tiin wāaru u nɛɛ,

u n̄ bɛɛ Isireliban tii suabu kī.

U maa bɛɛn sina kpaanu tusa.

U koo de bu Samari mwa ka ye ya wāa ye səə  
kpuro.

9 Tambu wəkuru b̄a n tie yenu gagu səə, ba  
koo gbiwa. 10 Goo ù n win tənun goru sua

yənun di u ka yara u dəə u dōə mɛni, u koo  
wi u wāa yenu səəwə bikia u nɛɛ, goo maa tie

u wāa ka wunɛ?

Kpa yēro u n̄n̄ wisi u nɛɛ, goo sari.

Kpa wini u nɛɛ, a mario. N n̄ weenɛ su  
Gusunən yīsiru sia saa yeni səə kpa u sun  
sīrema.

11 Domi Yinni Gusunə u wooda yeni wē u  
nɛɛ,

u koo yɛnusu kpuro kəsukuwa, bakasu ka  
piiminu.

*Nasara kam*

12 Ba ra dumi yakie kpee saara wollo?

Ba ra ka nee wuku mi?

Adama wee bee i gem gosia dee.

Ma i gea gosia gaa sosuranu.

13 Bee i nuku dobu me kam soo, ma i gerumo i me, been tiin dama i ka nasara wa. 14 Yen sōna Gusunō wollo ka tem Yinni u nee, u koo de bwese tukuru garu tu bee seesi. Kpa tu bee dam dore saa Hamatin duu yerun di sere n ka da nim tora ye ya waa gbaburun bera gia mi gaanu ku ra kpi.

*Amosun kasiru soo,*

*u twee wa yi terie*

**7**

1 Wee ye Yinni Gusunō u dera na wa kasiru soo. Tweeya u dera yi kawara dabi dabinu sanam me yakasu kparam wee si sina boko u raa bora win yaa sabenun so.

2 Sanam me yi tem min yaka si kpuro di, yera na nee, Yinni Gusunō, a suuru koowo. Amōna Yakōbun bweseru ta ko n ka waa. Domi ta n maa dam mo.

3 Ma Yinni Gusunō u goru gosia kōsa yen di. U nee, yenin ya n maa kooramo.

*Amosu u maa dōo wa*

*win kasiru soo*

4 Wee ye Yinni Gusunō u maa dera na wa kasiru garu soo. U nee, u koo tambu seeyasia ka dōo. Kpa u de dōo wi, u nim me mu waa tem soowō gberasia kpa u Isireliban tem kpuro di. 5 Ma na nee, Yinni Gusunō, a ye yōrasio. Amōna Yakōbun bweseru ta ko n ka waa. Domi ta n dam mo.

6 Ma Yinni Gusunō u goru gosia kōsa yen di u nee, yenin tii ya n maa kooramo.

*Amosu u nifoo wa*

*win kasiru soo*

7 Wee ye na maa wa kasiru garu soo. Na Yinni Gusunō wa u yō gana ma u nifoo neni. 8 Ma u man bikia u nee, mba na waamo mi.

Na nūn wisa na nee, nifoo.

Ma u man sōwa u nee, nifoowa kon ka nen tambu Isireliba yiire nge gana. Na n maa bu suuru kuamme.

9 Kon ben sikado Isakin būu turanu kōsuku, kpa n Isirelin saa yenu suriri,

kpa n Yeroboamun bandu sura ka takobi n tu kpeerasia.

*Amosu ka yaku kowo Amasia*

10 Yera Amasia Betelin yaku kowo u Yeroboamu Isireliban sina boko goria u nee, wee Amosu u nun seesimo Isireliban suunu soo. Win gari yi u maa gerua mi, yi tambu kpuro burisina. 11 Domi u nee, wune Yeroboamu, ba koo nun gowa tabu soo ka takobi.

Kpa bu Isireliba yoru mwēeri ben tem di bu ka da mi n toma.

12 Yen biruwa Amasia u na Amosun mi, u nūn sōwa u nee, Gusunōn sōmo wune, a doo Yudan tem gia, kpa a n wunen gari yi me mi, a ka wa a n dimo. 13 Adama a ku maa Gusunōn gari gere Beteli mi, domi ya sōawa sina boko ka Isireliba kpuron saa yeru.

14 Ma Amosu u nūn wisa u nee, na n sōa Gusunōn sōmo. Na n maa Gusunōn sōmōn bōo. Ne, yaa kparowa. Sikamōrewa \* na ra yewe. 15 Yera Yinni Gusunō u man gōsa sanam me na yaanu kparamo. U man sōwa u nee, n doo n win tambu Isireliba win gari so. 16 Tē, a swaa dakio a Yinni Gusunōn gari no. Wune Amasia, wune wi a nee, n ku Isireliba Gusunōn gari so. 17 Wee ye Yinni Gusunō u gerua. U nee, wunen kurō u koo sakararu ko wuu soo, kpa bu wunen bibu go tabu soo, kpa bu wunen gberu bōnu ko, domi wunen tii kaa gbi tem tukumo mi n toma,

mi ba koo ka Isireliba da bu yoru di.

*Amosu u bireru wa win*

*kasiru soo ta daa marum yiba*

**8**

1 Wee ye Yinni Gusunō u maa man sōasi kasi teni soo. Na daa marum wa bireru soo me mu ye. 2 Ma Yinni Gusunō u nee, mba na waamo mi.

Na nūn wisa na nee, daa maruma na wa me mu ye.

Yera u maa man sōwa u nee, saa ya tura u ka win tambu Isireliba seeyasia.

U n maa bu suuru kuamme.

3 U maa nee, yen tōo te,

\* 7:14 sikamōre - Ya saa daa tēn binu ba ra di.

sina kpaarun womusu koo gɔsia nuku  
sankiranun womusu.  
Kpa tɔn dabinun gonu nu n tɛrie baama.  
Kpa yam mu n maari sɔɔ sɔɔ.

*Ba koo Isireliba sɛɛyasia*

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
i swaa dakio bɛɛ be i s̄arobu dam d̄aremɔ.  
Ma i bwɛɛbwɛɛbu kam koosiamɔ.

<sup>5</sup> I mɔ, domma suru kpaon t̄ɔɔ bakara koo  
kpe.

Kpa su wa su bɛsɛn alikama d̄ɔra.  
Domma t̄ɔɔ w̄ɛrarugira koo kpe,  
kpa su wa su bɛsɛn biranu wukia.  
Sa ko sakaku kawa,  
kpa su yen gobi sosi.  
Sa ko kilo gɔsia su ka t̄ambu gbɛni.  
Kpa su doo s̄inu d̄ɔra.

<sup>6</sup> Sa ko w̄ɛnw̄ɛndobu dwe ka gobi,  
kpa su s̄arobu ka baranun gobi k̄sina.

<sup>7</sup> Nɛ, Yinni Gusunɔ, na b̄ɔrua ka nɛn tiin  
ȳisiru na nɛɛ,

na n̄ bɛɛ Isireliba k̄ɔsa ye i kua duarimɔ.

<sup>8</sup> Bɛɛn tem mu koo ȳiri,  
kpa bɛɛ nɛn t̄ambu i n ḡɔɔ wooru s̄ɔ.  
Tem mɛ kpuro mu koo kuke  
kpa mu sure nge Egibitin daarun nim.

<sup>9</sup> Yen t̄ɔɔ te, nɛ, Yinni Gusunɔ kon de s̄ɔɔ u  
du s̄ɔɔ s̄ɔɔ gb̄ara

kpa yam mu t̄ira.

<sup>10</sup> Kon bɛɛn t̄ɔɔ bakanu gɔsia nuku  
sankiranu,

kpa bɛɛn womusu su n s̄aa weeweenu.

Kpa bɛɛn baawure u saakiba doke u n wii  
p̄ɔru pote nuku sankiranun s̄ɔ.

Kon de t̄ambu ba n nuki sankire tem mɛ s̄ɔɔ  
nge be ba ben bii teereru bie.

T̄ɔɔ te, ta ko n s̄awa n̄ni sw̄aarugiru.

<sup>11</sup> Wee ye nɛ, Yinni Gusunɔ na gerua.

Na nɛɛ, kon de ḡɔru tu du tem mɛ s̄ɔɔ.

N n̄ m̄ɔ d̄ianun ḡɔru, n n̄ maa m̄ɔ nim n̄ru.

Adama nɛn garin ḡɔru ka yin nim n̄ruwa i  
ko i n m̄ɔ.

<sup>12</sup> I ko i n yarinɛwa saa s̄ɔɔ ȳɛsan n̄m d̄waru  
gian di n ka da s̄ɔɔ duu yerɔ,

saa maa s̄ɔɔ ȳɛsan n̄m geu gian di n ka da  
s̄ɔɔ yari yerɔ,

i n b̄ɔsu baama, i n kasu i nɛn gari n̄.

Adama i n̄ wasi i yi n̄.

<sup>13</sup> Saa ye s̄ɔɔ, bɛɛn w̄ɛndia bur̄ɔbu ka bɛɛn  
aluwaasiba ba koo gbi nim n̄run  
saabu.

<sup>14</sup> Be ba b̄ɔrumɔ ka Samarigibun b̄unun  
ȳisiru ba m̄ɔ,  
ka b̄uu wi u w̄aa Danuɔn w̄aaru,  
n̄ kun mɛ ka s̄aa te ba m̄ɔ Beri Sebaɔ,  
be kpurowa kon de bu w̄aruku,  
kpa bu kpana bu se.

*Yinni Gusunɔ*

*u koo t̄ambu siri*

**9**

<sup>1</sup> Amosu, u Yinni Gusunɔ wa u ȳɔ s̄aa  
yerun ȳaku yerɔ. Ma u n̄n s̄ɔɔwa u nɛɛ, u  
s̄aa yerun gbereba soowo saa ben w̄allun di  
kpa tem mu diiri,  
kpa bu w̄aruku bu t̄ɔn be ba w̄aa mi kpuron  
winu k̄suku.

Kpa wi, Yinni Gusunɔ u de bu be ba tie go  
tabu s̄ɔɔ ka takobi.

Baa ben goo kun kp̄ɛ u kisira u doona.

<sup>2</sup> Baa b̄a n kukua ḡariɔ, win n̄mu ga koo bu  
yarama.

Baa b̄a n ȳɔɔwa w̄allɔ, u koo bu sarasiama.

<sup>3</sup> B̄a n da ba kukua guu te ba m̄ɔ Kaamelin  
wii kpiirɔ, u koo bu kasu,

kpa u bu mwa.

B̄a n numa nim w̄ɔkun s̄ɔɔwɔ,  
u koo de waa baka yu bu dw̄ɛɛ migum.

<sup>4</sup> Ben yibɛɛba b̄a n maa bu yoru mw̄ɛɛra,  
u koo de yibɛɛ be, bu bu go ka takobi.

U ko n bu n̄ni girariwa,

kpa u bu k̄sa kua, n n̄ m̄ɔ gea.

<sup>5</sup> Ma Amosu u nɛɛ,

Gusunɔ w̄allu ka tem Yinni u tem baba,  
ma mu k̄sikira.

Ma m̄ɛn t̄ambu kpuro ba ḡɔɔ wooru s̄ɔ.

Mɛ kpuro mu kukumɔ,

ma mu suremɔ

nge Egibitin daa baka te ba m̄ɔ Nilun nim.

<sup>6</sup> U win w̄aa yeru bana w̄allɔ,

ma u dera w̄alla kua tem girum kp̄ɛru.

U nim w̄ɔkun nim m̄ɛnna,

ma u mu ȳɛka tem s̄ɔɔ.

Win ȳisira Yinni Gusunɔ.

*Taaregibun siribu*

<sup>7</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,

bɛɛ Isireliba, i n̄ Etiopigibu kere nɛn n̄ni  
s̄ɔɔ.

Geema, na bɛɛ yara Egibitin tem di.

Adama na maa Filisitiba yara Kafitorin di.

Ma na maa Sirigibu yara Kirin di.

<sup>8</sup> Wee, nɛ, Yinni Gusunɔ na Isireliban bandu  
n̄ni girari,

domi ta tora.  
 Kon tu kpeerasiawa handunia sɔɔ.  
 Adama n ñ mɔ Isireliba kpurowa kon  
 kpeerasia.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

<sup>9</sup> Wee, kon nɛn woodaba wɛ,  
 kpa n Isireliba sɪre

bwese tukunun suunu sɔɔ  
 nge mɛ ba ra dobi sɪre,

baa yen bin teeru ta kun ka wɔra.

<sup>10</sup> Nɛn tɔn be ba durum mɔ,

ma ba gerumɔ ba mɔ,

na ñ bu nɔni swãaru suremɔ,

ba koo be kpuro gowa tabu sɔɔ.

*Isireliban tem koo wurama*

*nge yellu*

<sup>11</sup> Tãru gara sisi tɛ sɔɔ kon Dafidin bandu  
 seeya

te ta sãa nge yenu ge ga bansu kua.

Kon tu sɔmɛ, kpa tu se tu wurama nge yellu.

<sup>12</sup> Kpa bu wa bu Edamuban tem ka bwese  
 tuku ni nu raa man sãamɔn tem  
 mwa.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa kon yeni ko.

<sup>13</sup> Wee saa ya sisi yɛ sɔɔ bɔ n gã, n ñ tɛɛmɔ bu  
 ka kpam duure.

Bɔ n resɛm duura, n ñ tɛɛmɔ bu ka ye gama.

Baa ka guunu wɔllɔ resɛm ya koo kpiwa

ya n tɛrie bu ka tam ko.

<sup>14</sup> Kon nɛn tɔmbu Isireliba yakia yorun di.

Kpa bu wure bu wuu si su raa bansu kua  
 seeya

bu sina mi.

Ba koo resɛmba duure,

kpa bu yen tam nɔ.

Ba koo dãa gbaanu ko,

kpa bu yen marum di.

<sup>15</sup> Kon den bu girawa n sire dim dim nge  
 dãa,

ba n wãa ben temɔ mɛ na bu wɛ mi.

Goo kun maa bu wukamɔ mɛ sɔɔn di.

Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.



## ABUDIASI

Ba ñ yē sāa sāa sanam mē Abudiasi wi, u win s̄mburu kua. Adama Yudaban temōwa u Gusun̄n gari gerua Edāmuban s̄s̄. Edōmu be, ba sāawa Esaun bibun bweseru. Ba ra n Isireliba tusawa baa mē sikado turowa ba m̄. Ba yina Isireliba bu kpe ka ben temō sanam mē ba wee Egibitin di. Yen biru, ba ra mam Isireliba w̄raa dewa bu ben yānu gura. Yen s̄na Abudiasi u bu s̄ōwa ma ba koo ben toranun are wa. Domi Gusun̄ u koo bu siri.

### *Tire ten kpunaa*

1. S̄eyasia bi Gusun̄ u koo Edāmugibu ko, naasu 1n di sere naasu 5.
2. Yinni Gusun̄n siribun t̄ru, naasu 6n di sere naasu 21.

1 Gari wee yi Yinni Gusun̄ u n̄e, Abudiasi u gere Edāmuban s̄s̄. Yinni Gusun̄ u s̄m̄ ḡra bwese tukunun suunu s̄ō u n̄e, nu seewo nu Edāmuba tabu w̄ri.

### *Edāmuba ba koo kam ko*

2 Yinni Gusun̄ u Edāmuba s̄ōwa saa Abudiasin n̄n̄n̄ di u n̄e, b̄e Edāmuba, kon b̄e ko bwese dam sarirugiru bwesenu kpuro s̄ō.

T̄mbu kpuro ba koo b̄e gem.

3 Wee b̄en tii suabu b̄e n̄ni w̄kua, ma i s̄ kpee baaba s̄ō m̄i goo kun kp̄ u b̄e naa turi.

Ma i tii s̄ōm̄ i m̄, w̄ra u koo sun sura minin di.

4 Yen s̄, i n̄ yē ma baa i n̄ da sere mi gun̄o bakeru ta ten sokuru m̄, ñ kun mē, i dua kperī i b̄en w̄a yenu kua mi,

kon b̄e sarasiama.

N̄e, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

5 Gb̄en̄bu b̄a n̄ na ba b̄e w̄ri subaru s̄ō w̄kuru,

ba koo b̄en yānu gurawa.

B̄a n̄ b̄en res̄em gbea w̄ri,

ba koo ye s̄riwa,

kp̄a bu b̄e fiiko deria.

6 Adama b̄e Esaun bibun bweseru,

yibereba ba koo b̄en arumani gura,

baa ka b̄en dukia ye ya berua.

7 Be i raa ka n̄ō tia sāa, ba koo b̄e t̄nu kandu kua,

kp̄a bu b̄e gira sere b̄en tem n̄ō bura yer̄o. Be ba raa sāa b̄en b̄r̄aba, ba koo b̄e dam d̄re.

Ka be i ra raa di sannu, ba koo b̄e yina beria. Adama i ñ ye tubum̄.

8 N̄e, Yinni Gusun̄ na n̄e,

n̄en m̄run t̄ru s̄ō, kon bwisigibu kpeerasia Edāmun tem s̄ō,

kp̄a n̄ laakarigibu go.

9 B̄e Temagibu, b̄en tabu kowobu ba koo burisina

kp̄a bu be kpuro go.

### *Ȳn̄ s̄ ba koo Edāmuba*

#### *s̄eyasia*

10 B̄e Edāmuba, wee i b̄en m̄ro bisibu Yak̄abun bweseru m̄w̄era i go.

Yen s̄, i ko i sekuru wa.

I ko i kam kowa sere ka baadommā.

11 D̄mi i w̄a mi sanam mē yibereba ba Isireliba tabu kamia

ma ba dua ben wus̄o.

Ma ba ben yānu gura Yerusalem̄ ba tete toosi.

B̄en tii i sāa nge yibere be.

12 B̄e Edāmuba, n̄ ñ daa weene i b̄en m̄ro bisibu Yudaba m̄eri ka nuku dobu sanam mē ba n̄ni s̄ōre.

N̄ ñ daa weene i nuku dobu ko

ñ kun mē i bu w̄m̄e sanam mē ba nuki sankire.

13 B̄e Edāmuba, n̄ ñ daa weene i du n̄en t̄mbun wuūo

sanam mē yibereba ba gu kpeerasia.

N̄ ñ daa weene i gen bansu m̄eri ka nuku dobu.

N̄ ñ daa weene i gen dukia gura i tii koosi.

14 N̄ ñ daa weene i ȳra swaa yinna yer̄o

i ben be ba duki m̄ m̄w̄eri i go,

ñ kun mē i bu m̄wa i yibereba n̄mu s̄ndia n̄ni sw̄a te s̄ō.

15 D̄mi saa ya turuku kua

ȳe s̄ō Yinni Gusun̄ u koo bwesenu kpuro siri.

Saa ye s̄ō, ba koo b̄e kua nge mē i gabu kua.

K̄sa ye i kua mi, ya koo w̄riwa b̄en wiru w̄ll̄o.

### *Isireliba*

#### *ba koo Edāmuba m̄ru k̄sie*

16 B̄e Isireliba, i n̄en m̄ru ye na ka b̄e s̄eyasia n̄ra

n̄en guu d̄er̄arun w̄ll̄o.

Mεya bwese ni nu tie, nu n̄ kpē nu ye n̄ nu  
kpe.

Nu ko n ye n̄rum̄wa sere yu ka nu go  
kpa nu kpeera mam mam.

<sup>17</sup> Saa ye s̄̄, Sīni koo maa ko nε Gusun̄n  
guu d̄εraru.

Be ba yara tabun di Yak̄obun bweseru s̄̄ ba  
koo faaba wa mi,  
kpa bu ben tem mwa be ba raa mu mwan  
n̄man di.

<sup>18</sup> Yak̄obun bibun bweseru ka Yos̄fun bi-  
bun bwesera ko n s̄awa nge d̄̄.

Ba koo Esaun bweseru d̄̄ m̄niwa nge  
yaku.

Ba koo bu d̄̄ m̄niwa mam mam, ba n̄ goo  
derim̄ mi.

Nε, Yinni Gusun̄wa na yeni gerua.

*Isireliba ba koo wure*

*bu be ba bu siker̄en̄ tem mwa*

<sup>19</sup> Yuda be ba w̄a s̄̄ ȳsan n̄m d̄waru  
gia ba koo Ed̄muban tem mε mwa. Be  
ba w̄a w̄wā, ba koo Filisitiban tem  
ka Samarigim ka Efaraimugim mwa, kpa  
Benyam̄εba bu maa Galadin tem mwa.

<sup>20</sup> Isireliban tabu kowo be ba raa kpikuru  
sua saa s̄̄ ȳsan n̄m geu gian di, ba  
koo Kananiban tem mwa sere n̄ ka da  
Sarepatā. Yerusalemugii be ba maa  
kpikuru da Sefaradī, ba koo wuu si su  
w̄a s̄̄ ȳsan n̄m d̄waru gia mwa. <sup>21</sup> Ka  
nasarawa ba koo Sīnin guuru ȳ. Min diya  
ba ko n Ed̄muba kpare.

Kpa Yinni Gusun̄ u n bandu dii!

## YONASI

Tɔn dabira ta Yonasin gari yɛ. Yonasi u n̄ ka Gusunɔn sɔmɔ goo weenɛ. Domi Gusunɔ u n̄n sɔɔsi ma handuniagibu kpurowa u k̄i, n n̄ mɔ Isireliba tɔna. Yen sɔna u n̄n gɔra u da u Ninifugibu waasu kua bu ka gɔru gɔsia. Adama Yonasi u yina. Domi Ninifugii be, ba sɔawa Isireliban yiberɛ kpokoba. Adama Gusunɔ u n̄n tilasi kua u ka da.

Tire ten gari yi sun gɔru gɔsiabun arufaani sɔmɔ. Yesu u Yonasin gari yi sua u ka win seebu gɔrin din gari tubusia, Mateu 12:38-42.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yonasin mɛm nɔɔbu sariru, wiru 1.
2. Yonasin kanaru, wiru 2.
3. Yonasin waasu Ninifuɔ, wiru 3.
4. Gusunɔn durom Ninifugibun sɔ, wiru 4.

### *Yonasi u kookari kua u ka Gusunɔ duka suuri*

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru, Yinni Gusunɔ u Yonasi, Amitain bii sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> Yonasi, a seewo a da Ninifu wuu maro bɔkɔ gen mi. Kpa a nɔɔguru sua a bu gerusi. Domi ben nuku kɔsuru ta banda sere ta man girari.

<sup>3</sup> Adama Yonasi u seewa u duka sua u Taasisin swaa wɔri, u wa u ka Yinni Gusunɔ tonda. Ma u da Yafoɔ u goo nimkuu dua. Ma u yen daabun gobi kɔsia. Nge meya u ka Taasisin swaa wɔri wi ka tɔn be ba dɔɔ Taasisi mi sannu u wa u ka Yinni Gusunɔ tonda.

<sup>4</sup> Adama Yinni Gusunɔ u dera woo bɔkɔ ga seewa nim wɔku gen mi. Ma n sɔare goo ge, ga koo nim diira. <sup>5</sup> Be ba goo ge tɛmamɔ, ba bɛrum soora. Ma ben baawure u win b̄uu soku. Ma ba goo gen sɔmunu kawa ba sure nim wɔkuɔ gen bunum mu ka kaara. Adama Yonasi u da u kp̄i u dɔ mam sere goo gen sɔɔwɔ. <sup>6</sup> Ma goo gen tɛmɔ tɔnwero u susi u Yonasi yamia u n̄n bikia u nɛɛ, mban sɔna a dɔ. A seewo a wunen b̄uu soku. Sɔrɔkudo u koo sun yaaya kpa sa kun kam kue.

<sup>7</sup> Ma ba geruna ba nɛɛ, i na su tubu tubu ko kpa su ka gia win sɔ kɔsa yeni ya sun deema.

Yera ba tubu tubu ye kua. Ma ya Yonasi di. <sup>8</sup> Yera ba n̄n bikia ba nɛɛ, a sun sɔɔwɔ

wi u sun kɔsa yeni kparemɔ. Man diya a wee. Amɔna wunen ȳisuru. Bwese terɔ a sɔa. Sambu teren sɔna a wɔa mini.

<sup>9</sup> Ma Yonasi u bu wisa u nɛɛ, na sɔawa Heberu. Yinni Gusunɔwa na ra sɔ wi u wɔllu ka tem ka nim wɔku taka kua.

<sup>10-11</sup> Yera tɔn be, ba nanda ye ba gia ma Yonasi u Yinni Gusunɔ duka suurimɔwa domi win tii u bu sɔɔwa mɛ. Ma ba n̄n bikia ba nɛɛ, mban sɔna a kua mɛ. Amɔna sa ko nun kua nim mɛ, mu ka kpuna.

N deema nim mɛ, mu seemɔ mu dɔɔwa. <sup>12</sup> Ma u bu wisa u nɛɛ, i man suo i kp̄ɛ nim wɔku ge sɔɔ. Saa yera nim mɛ, mu koo mari. Domi na yɛ ma nɛn sɔna woo bɔkɔ geni ga seewa.

<sup>13</sup> Ka mɛ, goo tɛmɔ be, ba seewa ba hania mɔ bu ka turi nim mɛn goorɔ. Adama ba kpuna. Domi nim mɛ, mu seewawa. <sup>14</sup> Yera ba Yinni Gusunɔ soka ba nɛɛ, Yinni Gusunɔ, a ku sun kpeerasia tɔnu winin wɔarun sɔ. A ku sun wi u kun sun gɔanu kuen yɛm sɔbi. Domi a ra kowa ye a k̄i.

<sup>15</sup> Yera ba Yonasi sua ba kp̄ɛ nim wɔku ge sɔɔ. Saa yera ga kpuna sɛɛ. <sup>16</sup> Yera tɔn be, ba Yinni Gusunɔ nasia, ba n̄n yɔkuru kua. Ma ba nɔɔ mwɛɛru kua ma wiya ba koo sɔ.

### *Yonasin kanaru*

### *swɔan nukurɔ*

## 2

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u dera swɔa baka ya Yonasi mwɛ. Ma u kua wɔkuru ita ka sɔɔ sɔɔ ita swɔa yen nukurɔ. <sup>2</sup> Swɔa yen nukurun diya Yonasi u Gusunɔ win Yinni kana. <sup>3</sup> U nɛɛ,

Yinni Gusunɔ, sanam mɛ na wɔa nuku sankiraru sɔɔ,

na nun nɔɔguru sue, ma a man wisa.

Saa gɔribun wɔa yerun di na nun soka.

Ma a nɛn nɔɔ nua.

<sup>4</sup> Wee a man kp̄ɛ sere nim wɔkun sɔɔwɔ.

Ma nim man mwɛ.

Nim kurenu kpuro man taare.

<sup>5</sup> Na raa tii sɔɔmɔ na mɔ, wee a man gira wunen wuswaan di,

na da sere mi n toma.

Adama wee tɛ, kon maa wunen sɔa yee dɛɛraru wa.

<sup>6</sup> Nim man mwɛ sere na k̄i n gbi.

Mu man wukiri, ma yaka si su wɔa mɛn sɔɔwɔ

su man tɛkusi sere wirɔ.

<sup>7</sup> Na numa na da sere guunun kpεεkpεεkuɔ, ma tem sɔwɔn gamboba ba man kenusi dim dim.

Adama Gusunɔ nen Yinni, a man yara min di wasiru.

<sup>8</sup> Sanam mε na kom yaa bia na wunε Yinni Gusunɔ yaaya, ma a nen kanaru nua wunen sãa yee dεerarun mi.

<sup>9</sup> Be ba bũnu sãamɔ, ba ñ maa wunen durom wasi.

<sup>10</sup> Adama nε, kon nun yākuru kua.

Kon nun siara, kpa n nen nɔɔ mwεeru yibia.

Yinni Gusunɔ, wuna a ra man faaba ko.

<sup>11</sup> Saa yera Yinni Gusunɔ u swãa ye sɔwɔa u nεε, yu doo yu Yonasi sia kasaa. Ma swãa ye, ya da kasaa ya Yonasi sia.

### *Yonasi u waasu mɔ Ninifu*

## 3

<sup>1</sup> Yinni Gusunɔ u kparam Yonasi sɔwɔa u nεε, <sup>2</sup> Yonasi, a seewo a da Ninifu wuu maro gen mi. Kpa a gari yi gere yi kon nun sɔ.

<sup>3</sup> Ma Yonasi u seewa u da Ninifu nge mε Yinni Gusunɔ u gerua. N deema Ninifu sãawa wuu bɔkɔ gè sɔɔ ba koo sɔ sɔ ita bu sere gen gooru wa. <sup>4</sup> Ye Yonasi u tura mi, u sãa tɔɔ giriru, u nɔɔgiru sue u gerumɔ u mɔ, sɔɔ weerun biru, Ninifu ya koo kpe. <sup>5</sup> Ma Ninifugibu ba Gusunɔ naane kua. Ba nɔɔ bɔkuru kpara, ba saakiba sebua nuku sankiranun sɔ saa damgibun di n ka da bwεεbwεεbɔ. <sup>6</sup> Ye Ninifun sina boko u gari yi nua ma u seewa saa win sina kitarun di u win yaberu pota. Ma u saaki sebua, u tii torom wisi wirɔ nuku sankiranun sɔ. <sup>7</sup> Ma u kpara Ninifu u nεε, sina boko ka win sina asakpɔbu ba wooda yara ba nεε, saa tɔnu sere ka yaa sabenɔ, bu ku gãanu di, bu ku maa nim nɔ. <sup>8</sup> Kpa tɔmbu kpuro ka yaa sabenɔ, bu saakiba sebe nuku sankiranun sɔ. Kpa bu Gusunɔ nɔɔgiru sue ka dam bu nùn kana, kpa bu ben kom kɔsum deri ka ben daa bɔɔbɔya ye ba ra raa ko. <sup>9</sup> Sɔrɔkudo Gusunɔ u koo gɔru gɔsia kpa win mɔru yu sure u kun maa sun kam koosie.

<sup>10</sup> Ye Gusunɔ u wa ma Ninifugibu ba gɔru gɔsia, ba ben daa kɔsa deri, yera u win himba gɔsia. Ma u ñ maa bu kɔsa ye kue ye u raa gɔru doke u bu kua.

### *Yonasin mɔru*

### *Gusunɔn durom sɔ*

## 4

<sup>1</sup> Yera Yonasin mɔru seewa gãa ni Gusunɔ u Ninifugibu kuan sɔ. <sup>2</sup> Ma u Yinni Gusunɔ sɔwɔa u nεε, Yinni Gusunɔ, yeniban bεruma na mɔ sanam mε na wãa nen temɔ. Yen sɔna na duka yakura fuuku na dɔɔ Taasisiɔ. Na yɛ ma a sãawa wɔnwɔndugii, a maa suuru mɔ. Wunen kĩru ta kpã. A ra tɔnu kɔsa wĩari ye a raa gɔru doke a nùn kua. <sup>3</sup> Tɛ, a de n gbi, domi n buram bo n gbi ye ko na n ka wãa.

<sup>4</sup> Yinni Gusunɔ u nεε, a ñ gem mɔ Yonasi, a ka mɔru yenin bweseru kɔ.

<sup>5</sup> Yera Yonasi u yarima Ninifu yen min di u da u wãa yen sɔɔ yari yeru gia, u kuru gira mi. Miya u mara u wa ye ya koo wuu ge deema. <sup>6</sup> Ma Yinni Gusunɔ u dãa kiku gagu kpiisia ga Yonasi gunum kere, gu ka nùn saaru kua, kpa win bwẽra yu kpuna. Yera n Yonasi dore too too. <sup>7</sup> Adama sisiru bururu, Gusunɔ u maa dera kɔkɔru gara na ta dãa te di. Ma ta gbera. <sup>8</sup> Sanam mε sɔɔ yara, u dera woo sum ga na saa sɔɔ yari yerun di. Ma sɔɔ wi, u Yonasi so wirɔ sere u wasikira. Ma u nεε, n buram bo u gbi ye u ko n ka maa wãa.

<sup>9</sup> Yera Gusunɔ u nùn sɔwɔa u nεε, a ñ gem mɔ a ka mɔru ko dãa kiku gen sɔ.

Ma Yonasi u nεε, na gem mɔ n ka mɔru ko too too sere n gɔɔ kana.

<sup>10</sup> Ma Yinni Gusunɔ u wisa u nεε, a ñ sɔmburu garu kue dãa ten sɔ. N ñ wunε a tu kpiisia. Wee ta kpɛa wɔku teeru, ma ta gu wɔku kpaaru. Ka mε, wee a tu wɔnwɔndu kuamme. <sup>11</sup> Ninifu wuu bɔkɔ gen tɔmbu ba sãawa tɔmbu nɔrɔbun suba wunaa teeru (120.000), ba ñ maa gea ka kɔsan wunɔnɔ yɛ. Yera a ñ kĩ n be ka ben yaa sabe dabinu wɔnwɔndu kua?



## MISEE

Misee ka Esai, waati tia ba ben gari gerua. Miseen tireru sɔɔ, u Isireliba ka Yudaba gerusi yɛn sɔ weesu ka naanɛ sariru ka karanabu ka dam dɔrebu ka sere daa bɔɔbɔya ya waa ben suunu sɔɔ. Gobigibun arumani kun bu tura sere ba maa sɔarobu ka tɔn kurɔbu giramɔ ba bu ben yɛnusu wɔrarimɔ. Ben wirugibu ba nɔm biran kɛnu mwaamɔ. Ben yaku kowobu ka Gusunɔn sɔmɔbu ba tɔmbu gobi mwaarimɔ bu sere ben sɔmburu ko. Durum yeniba kpuron sɔna Misee u bu gerusi. Yen biru, u bu sɔɔwa ma Gusunɔn durom mu kpã. Yen sɔ, bu de bu gɔru gɔsia kpa bu wurama Yinni Gusunɔn mi. Mɛya u maa sɔarobu dam kɛmɔ bu ka ben tii Gusunɔ wɛ. Yinni Gusunɔ u ra kpuro ko dee dee. Yen sɔna n n̄ koorɔ u kun kɔsan kowobu sɛɛyasie. Sɔɔ teeru u koo win tɔmbu yakia u bu yara sekurun di. Kpa u de bɔri yɛndu ka gem mu n waa ben suunu sɔɔ.

### *Tire ten kpunaa*

1. Isireliban toranu ka ben sɛɛyasiabu, wiru 1n di sere wiru 3.
2. Yinni Gusunɔn durom, wiru 4n di sere wiru 5.
3. Yinni Gusunɔ u koo win tɔmbu siri, wiru 6:1n di sere wiru 7:7.
4. Gusunɔn nɔɔ mwɛɛ duronu, wiru 7:8-20.

<sup>1</sup> Yudaban sina boko Yotamu ka Akasi ka Esekiasi ben waati sɔɔra Yinni Gusunɔ u Misee Mɔresɛtigii sɔɔwa ye ya koo Samari ka Yerusalemu deema.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u win tɔmbu taare wɛ*

- <sup>2</sup> Bɛɛ bwesenu kpuro, i swaa dakio. Bɛɛ handuniagibu, i swaa tem kpɔiyɔ i nɔ. Yinni Gusunɔ u koo na saa win waa yee dɛɛrarun di u bɛɛ taare wɛ.
- <sup>3</sup> Wee u yarim wee saa win waa yee ten min di, u sɔimɔ guunun wɔllɔ.
- <sup>4</sup> U n nu taara, nu ra numwa. Kpa wɔwi yi n yandamɔ nge gum yarum n̄ kun mɛ nge nim mɛ mu saram wee gungunun di.

\* **1:7** sakara gobi - Ben b̄u s̄aru sɔɔ ba ra sakararu ko ka kurɔ be ba ra n waa ben b̄u diru mi. Sakara gobi yira ba ka dii te bana.

<sup>5</sup> Isireliba Yakɔbun bibun toranun sɔna yeni kpuro ya kooru.

Wara u Isireliba dam kã bu ka Gusunɔ seesi. Ben wuu maro Samariwa.

Wara u Yudaba suremɔ b̄u s̄aru sɔɔ.

Ben wuu maro Yerusalemuwa.

<sup>6</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ, yenibara ya koo de Samari yu ko bansu

kpa bu resɛm duure mi.

U koo yen ganin kpenu sure sere wɔwan sɔɔwɔ.

Kpa bu yen kpɛɛkpɛɛku wa.

<sup>7</sup> Ba koo yen bwãarokunu kpuro kɔsuku.

Kɛɛ ni ba raa wa, ba koo nu dɔɔ mɛni.

U koo de bu yen b̄unun s̄a yãnu kpuro gura.

Domi sakara gobiya \* ba ka nu dwa.

Tɛ, tɔn tukobu ba koo nu gura bu ka s̄aru ko.

### *Wahala ya Yerusalemu deema*

<sup>8</sup> Nɛ Misee kon weeweenu ko n swi.

Kon si tereru, ka naa dirisu.

Kon wuri ko nge gbɛeku bɔɔ.

Kpa n swi nge taataaru.

<sup>9</sup> Samarin nɔni swaa te ya wa sere ta Yudaba girari, ta n̄ kpeemɔ.

Wee ta tunuma sere Yerusalemu nɛn tɔmbun wuun kɔnnɔwɔ.

<sup>10</sup> I ku ye kpara Gatiɔ.

I ku maa swi Akoɔ.

I bindio tua sɔɔ nuku sankiranun sɔ Bɛti Leafaraɔ.

<sup>11</sup> Wee bɛɛ Safirigibu ba koo bɛɛ yoru mwɛɛri,

kpa i n waa tereru ka sekuru sɔɔ.

Sananigibu ba n̄ kãkɔ bu yari ben wuun di.

Bɛtisalegibun weeweenu dera ba n̄ waa yeru mɔ.

<sup>12</sup> Marɔtigibu ba diirimɔ ben alafian sɔ.

Nɔni swaa te, ta weewa Yinni Gusunɔn min di.

Ta maa Yerusalemun gbãra kɔnnɔ girari.

<sup>13</sup> Bɛɛ Lakisigibu i bɛɛn keke yi dumi gawe sɔɔru kowo.

Domi i Isireliban daa kɔsa saarimɔ.

Ma i dera Yerusalemugibu ba man seesi.

<sup>14</sup> Yen sɔna i ko tɛ karana ka Mɔresɛti Gatigibu.

Akisibugiba kun maa Isireliban sinambu somiru wee.

<sup>15</sup> Bɛɛ Maresagibu, Yinni Gusunɔ u koo kpam bɛɛ yibɛɛ kpao n̄mu sɔndia.

Isireliban sina yiikogibu ba koo da bu kuke  
kpee te ba m̀ Adulamuo.

<sup>16</sup> BEE Yerusalemugibu, i BEEN seri kōnio i wii  
kparanu yi nuku sankiranun sō.

I swīiyō BEEN bii be i kīn sō.

Wee ba koo bu mweeri bu ka da tem  
tukumō.

*Be ba tambu dam dāremō*

## 2

<sup>1</sup> B̄ruroba be ba ra n kōsa bwisikumō  
wōkuru mi ba kpī.

Bà n seewa buru buru kpa bu ye ko yèn sō  
ba yen dam mō.

<sup>2</sup> Bà n goon gberu binε kua, kpa bu tu mwa.

Bà n goon diru binε kua, kpa bu tu mwa.

Ba ra yēro ka win yēnugibu dam dārewa

kpa bu du bu ben dukia kpuro gura.

<sup>3</sup> Yen sōna Yinni Gusunō u nEE, wee na kōsan  
sōaru m̀ tən ben sō.

Ba n̄ maa kpē bu ye duka suuri.

Meya ba n̄ maa kpē bu sī ba n wīiru yōrasie  
dam dam.

Domi tōo te ta wee mi, tōo kōsura.

<sup>4</sup> Yen tōo te, ba koo gōo wura yeni ko bu nEE,  
wee! Ba bu gura kpuro mam mam.

Ben tambu ba n̄ maa tem mō.

Ba bu gira ben gbean di.

Ba ye bōnu kua ben tii tiinε sōo.

Mban sōna ba bu gura nge mε.

<sup>5</sup> Adama saa gaa sisi yè sōo ben goo kun maa  
tem wasi

Yinni Gusunōn tambu bà n tem bōnu m̀.

*Gabu ba Gusunōn sōmō*

*Miseen gari siki*

<sup>6</sup> Ben gaba ba seewa ba Misee sōowa ba nEE,  
a ku maa gari suni a n m̀, kōsa ye, ya weewa  
kam kam.

<sup>7</sup> Ba Isireliban bweseru b̄rusiwa?

Yinni Gusunō u suuru kpanawa?

Nge meya u ra raa sun kue?

Adama Misee bu wisa u nEE,

gari doriya na gerumō be ba kom gem m̀n  
sō.

<sup>8</sup> Adama bEEya Yinni Gusunō u sōmō u m̀,  
i kua win tōmbun yiberεba.

I tōmbu sēre be ba wee tabu gberun di i ben  
yānu potira.

<sup>9</sup> I ben kurōbu gira saa yēnu si ba kīn min di,  
ma i dera ben biba kun maa girima wasi  
sere ka baadommaō yè na raa bu wē.

<sup>10</sup> I seewo i doona,

i n̄ maa b̄ri yendu wasi tem mε sōo.

Wahala baka ya bEE mara BEEN mem nōobu  
sarirun sō.

<sup>11</sup> Domi Gusunōn sōmō benin bwesera i ra  
kā

be ba ra bEE weesu kue bu nEE,

i ko i tam wa i nō, yen tam bōobōm mam.

*Yinni Gusunō*

*u koo Isireli be ba tie menna*

<sup>12</sup> Yinni Gusunō u nEE,

bEE Isireliba, Yakōbun bweseru,

kon bEE be i tie kpuro menna.

Kon bEE menna nge yāanu gōo teu sōo.

Kpa i n wāa sannu nge yāanu kpara yerō.

BEE tem mu koo tambu yibu.

<sup>13</sup> Nε, Yinni Gusunō BEEN sina boko,

nena na bEE kpare.

Kon na n bEE swaa gbiiye.

Nena kon bEE swaa kenia i ka yakiara.

I ko i swaa gīa kpa i yari min di.

*Misee u Isireliban wirugibu*

*kirō m̀*

## 3

<sup>1</sup> BEE Isireliba Yakōbun bweserun wirugiba  
na ka yā.

N n̄ bEEya n weenε i n woodaba yē?

<sup>2</sup> Adama wee i n̄ gea kī,

kōsa i kī.

I ra tōmbu ben gāanu kpuro mwaariwa.

Kpa i bu yōsu tereru.

<sup>3</sup> I ra bu diwa mam mam nge yaa ye ba koka  
ba kukunu kōsuka,

ma ba ye bōtira ba doke wekerō.

<sup>4</sup> Yen sōna i n̄ Yinni Gusunō kana u bEE somi,  
u n̄ bEE wisimō.

U koo bEE biru kisiwa kōsa ye i kua min sō.

*Gusunōn sōmō*

*be ba Isireliba n̄ni wōkumō*

<sup>5</sup> Misee u nEE, wee ye Yinni Gusunō  
u gerumō sōmō be ba win tōmbu n̄ni  
wōkumōn sō. U nEE,

bà n bu gāanu nōo dokea,

ba ra nEEwa, b̄ri yenda wee.

Bà kun maa bu gāanu wē,

kpa bu nEE, tabu sisi.

<sup>6</sup> Yen sō, ba n̄ maa yam wasi.

Ba n̄ maa win gari m̀.

Yam wōkura koo ka bu sikerena.

Ba n̄ maa gāanu wasi.

7 Sámə be, ba koo ben wuswaa wukiriwa sekurun s̄s̄.

Domi Yinni Gusunə u n̄ bu wisimə.

8 Adama n̄ε Misee, kon na n dam yibawa.

Domi Yinni Gusunə u man win Hunde w̄ē.

Na gem ka w̄əruḡəru sebua.

Ma na Isireliba, be Yakəbun bweseru ben m̄em n̄əbu sariru s̄s̄m̄ə.

### *Yerusalemu koo ko bansu*

9 B̄εε Isireliba Yakəbun bweserun wiruḡibu,

i swaa dakio i n̄ə.

I ku ra gem k̄ā.

I ra mu ḡəsiewa k̄ōsa.

10 Wee i t̄ambu goom̄ə,

i ben dukia suam̄ə i ka Yerusalemu banim̄ə.

11 Ma i n̄əm biran k̄ēnu m̄waam̄ə i sere siri.

Yāku kowobu ba ra gina t̄ambu gobi m̄waariwa bu sere wooda s̄s̄si,

kpa Gusunən s̄m̄əbu bu gobi m̄wa bu sere win gari gere.

Kpa ba n sere m̄ə ba s̄āawa Gusunən t̄ambu.

Gāanu kun bu deemam̄ə ȳen s̄ə u ka bu w̄āa.

12 T̄ē, b̄εen s̄ə, ba koo Sīni k̄era nge gbee te ba wuka.

Kpa Yerusalemu yu ko bansu.

Kpa guu te ta w̄āa s̄āa yer̄ə tu kikisu kpi.

### *Yerusalemu ya ko n w̄āa*

### *b̄əri ȳendu s̄ə*

## 4

1 Saa gaa sisi ȳə s̄ə guu t̄en mi Yinni Gusunən s̄āa yera raa gire,

ta koo guu ni nu tie b̄εεε kera.

Kpa bwese dabinu nu na mi,

2 nu n̄εε, i na su da Yerusalemu Yinni Gusunən guur̄ə

mi Isireliba ba ra n̄n̄ s̄ā,

kpa u sun win sw̄εε s̄s̄si su s̄i yi s̄ə.

Min diya u koo win wooda yara kpa u gari geruma.

3 U koo bwese dabinu siri,

ni nu dam m̄ə nu na tontonden di.

Kpa bwese ni, nu nin takobiba b̄əri nu ka tebonu seku.

M̄eya nu koo nin yaasi b̄əri nu woba so.

Bweseru gara kun garu seesim̄ə.

Ba n̄ maa tabun gari m̄ə ben suunu s̄ə.

4 Baawure u ko n w̄āa win gberu kpaan̄ə b̄əri ȳendu s̄ə.

Goo kun maa n̄n̄ nandasiam̄ə.

Gusunə w̄əllu ka tem Yinniwa u yeni gerua.

5 Bweseru baatere ta ra k̄āwa tu ten b̄ūu m̄em n̄əwa.

Adama b̄εε, Gusunə b̄εεn Yinniwa sa ko m̄em n̄əwa sere ka baadomm̄ə.

### *Yinni Gusunəwa u s̄āa sunə*

### *Yerusalemu*

6 T̄ōru gara sisi t̄ə s̄ə kon be ba m̄εera kua m̄enna,

kpa n be ba kpikuru sua sokusiam̄ə,

be, be na raa n̄ni s̄əwa mi.

7 Kon be ba m̄εera kua mi m̄enna.

Kpa be, ba n s̄āa n̄n̄ t̄ambun sukum m̄ε mu tie.

Kpa n be, be ba raa kpikuru sua mi ko bwese damgiru.

Kpa n̄ε, Yinni Gusunə na n s̄āa ben sunə Sīniə sere ka baadomm̄ə.

8 Wun̄ε Yerusalemun guuru,

wun̄ε wi a s̄āa nge wuu k̄s̄obun diru,

a t̄ambu k̄su,

kaa maa wun̄n̄ b̄εεε wa nge yellu.

Domi Yerusalemu ya koo kpaam ko Isireliban wuu maro.

### *Yerusalemugibun n̄ni*

### *sw̄āaru ka ben yakiabu*

9 Mban s̄na i kuuki m̄ə b̄εε Yerusalemugibu.

Mban s̄na i tii t̄ēbirim̄ə nge t̄n̄ kur̄ə wi k̄i u ma.

Mana b̄εen sunə u w̄āa.

Mana b̄εen bwisi k̄ēbu ba da.

10 B̄εε Yerusalemugibu, i wuri koowo

nge t̄n̄ kur̄ə wi u yiire u k̄i u ma.

Domi t̄ē, i ko i yari Yerusalemun di.

Kpa i da i n w̄āa yakas̄ə.

Ba koo ka b̄εε da sere Babiloniə.

Adama Yinni Gusunə u koo ra b̄εε yakiam̄ə min di.

Kpa u b̄εε w̄əra b̄εen yiberēban n̄man di.

11 T̄ē, bwese dabinu nu m̄ennam̄ə nu ka b̄εε seesi.

Nu m̄ə, su de ben wuu Yerusalemu ye, yu b̄εεε bia, yu ko bansu.

Kpa sa n su m̄εera.

12 Adama t̄n̄ be, ba n̄ ȳē himba ye Yinni Gusunə u yi win t̄ambun s̄ə.

Ba n̄ win bwisikunu ȳē.

U k̄i u bu m̄enna nge alikama ye ba suba mi ba ra ye so.

13 Yinni Gusunə u n̄εε,

b̄εε Yerusalemugibu, i seewo i b̄εen yiberēba so nge alikama.

Kon de i n dam mō nge keten kōba ye ya dam  
mō nge sisu.

Ma yen naa konnu nu dam mō nge sii  
gandu.

I ko i bwese dabinu munkuwa.

Kpa i ben arumani gea mwa i ne Gusunō tem  
kpuron Yinni yiya.

<sup>14</sup> Adama bēe Yerusalemugibu,

i bēen tabu kowobu mennama.

Wee ba bēe tarusi.

Ma ba bēen sina boko soomō baanō ka  
bokunu.

*Faaba kowo koo yariwa*

*Betelehemun di*

## 5

<sup>1</sup> Yinni Gusunō u nee,  
wune Betelehemu, Efaratagibun wuu,

wuna a piiburu bo Yudan wusu sōo.

Adama wunen min diya kparo koo yari

wi u koo nen tōmbu Isireliba kpara.

U wāawa saa yee yellun di.

<sup>2</sup> Adama ko na n gina nen tōn be deriwa ben  
yiberēban nōma sōo

sere kurō wì u koo kparo wi ma, u ka ma.

Be ba kpikiru da, ba koo gōsiramā bu Isireli  
be ba tie deema.

<sup>3</sup> Kpa kparo wi na bēe nōo mwēeru kua mi,

u bēe nen tōmbu mennā u kpara mam mam

ka ne, Yinni Gusunōn dam ka nen yiiko.

Win tōmbu ba ko n wāa bōri yendu sōo.

Kpa u yīsiru yari handunian goonu nne ye  
sōo.

<sup>4</sup> Wiya u koo ka bōri yendu na.

Asirigibu bā n na, ba bēsen tem wōri

ba dua sere bēsen sina kpaarō,

sa ko bēsen kparo be ba dam bo seeya bu bu  
wōri.

<sup>5</sup> Ben tabu yānun sō,

ba koo Asirigibu ka Nimurodugii be taare,

kpa bu sun wōra Asirigibu bā n bēsen tem  
wōrima.

*Isireli be ba wāa*

*bwese ni nu tien suunu sōo*

<sup>6</sup> Isireli be ba tiara ba ko n wāa tōn dabinun  
suunu sōo nge kako arufaanigiru

te Yinni Gusunō u dera ta wōruma,

n̄ kun mē nge gura ye ya nēmō tēeru,

ya n̄ gāanu yīiyō tōnun min di.

<sup>7</sup> Isireli be ba tiara ba ko n wāa tōmbun  
suunu sōo,

kpa ba n dam mō nge gbee sunō ge ga wāa  
gbeeku yēen suunu sōo,

n̄ kun mē yāa gōō sōo.

Mi ga dua kpuro, ga ra yaa kasukuwa gu  
mwε.

Goo kun maa kpē u gu mwaari.

<sup>8</sup> Isireliba, i seewo i bēen yiberēba wōri.

Kpa i bu go mam mam.

*Yinni Gusunō*

*u ye ba gballi wuna*

<sup>9</sup> Yinni Gusunō u nee,

tōru gara sisi tē sōo kon bēen dumi ka bēen  
tabu kekēba kpeerasia.

<sup>10</sup> Kpa n bēen wusu kam koosia.

Kpa n bēen gbāranu suriri.

<sup>11</sup> Kon bēen dobo dobogibu go.

I n̄ maa ben dobo dobo wasi bēen suunu sōo.

<sup>12</sup> Kon bwāarokunu ka kpee ni i gira  
kōsuku.

I n̄ maa nu sāamō.

<sup>13</sup> Kon būu wi ba mō Asitaaten sāa yerun  
dānu wukiri.

Kpa n bēen wusu kōsuku.

<sup>14</sup> Nen mōru koo se,

kpa n nen dam sōosi bwese ni nu n̄ man  
mem nōowammēn mi.

*Yinni Gusunō u win tōmbu*

*taare wēemō*

## 6

<sup>1</sup> I swaa dakio ye ne, Yinni Gusunō na gerua.

Na nee,

Isireliba, i seewo

i ka tii yina guunu ka gungunun wuswaaō.

<sup>2</sup> Bēe guunu, i swaa dakio.

Bēe tem kpēekpēeku damginu,

ne, Yinni Gusunō na nen tōmbu taare  
wēemō.

Na kī n bu siribu soku.

<sup>3</sup> Bēe Isireliba, bēe nen tōmbu, kōsa mba na  
bēe kua.

Ma sōōra na dera i wasira.

I man wisio.

<sup>4</sup> I man taare wēemō yèn sō na bēe Isireliba  
yara saa Egibitin di?

N kun mē yèn sō na bēe yara saa yorun di?

N kun mē yèn sō na bēe kparo beni gōriama,  
Mōwisi ka Aroni ka Mariamu?

<sup>5</sup> Bēe nen tōmbu, i yaayo kōsa ye Balaki  
Mōabun sina boko u bwisika u bēe  
kua.



I maa yaayo ye Balamu Beorin bii u nùn  
wisa.  
Na bæe yāsiri bæen sanum sɔɔ saa Sitimun di  
sere Giligaliɔ.  
Ma i nɛn durom wa mɛ nɛ, Yinni Gusunɔ na  
bæe kua.

*Ye Yinni Gusunɔ u tɔmbu*

*bikiamɔ*

6 Kɛɛ terà kon ka Yinni Gusunɔ wi, wi u  
kpuro kere daawa  
nà n dɔɔ win sãa yerɔ.  
Kɛɛ terà ko na n nɛni n ka nùn yiira.  
Naa wɔɔ tiagia kon ka nùn yãku dɔɔ  
mwaararugiru kua?  
7 Yinni Gusunɔ u yãa kinɛ dabi dabinun  
bukata mɔ?  
Gum kotosun bukatawa u mɔ?  
Nɛn bii gbiikoowa kon nùn wɛ u sere man  
nɛn toranu suuru kua?  
8 Aawɔ, Yinni Gusunɔ u tɔmbu gea sɔɔsi ye  
u ra kã.  
Ye u bu kanamɔ bu ko,  
yera bu ben berusebu wɛ ye n sãa begia.  
Kpa bu bu kīru sɔɔsi.  
Kpa bu wi, Gusunɔ ben Yinni swīi ka tii  
kawabu.

*Yinni Gusunɔ u ra gbenɔbu*

*ka daa bæbɔyagibu sɛɛyasie*

9 Yinni Gusunɔ u ka Yerusalemugibu yã.  
Wi u bwisi mɔ, u koo nùn nasia.  
Bæe Yudaba, i de nɛn siribu bu bæe yeeri.  
10 Kon wura tɔn kɔso u dukia gure win dirɔ  
ka gbena?  
Kpa u n sakaku mɔ ge na n kī?  
11 I tamaa wi u kilo weesugia mɔ u dɛere?  
12 Wee bæen gobigibu ba tɔmbu dam  
dɔremɔ,  
ba ra n weesu mɔ.  
Kpa ba n gabu nɔni wɔkumɔ ka ben gari.  
13 Tɛ, na sɔɔru kpa n ka bæe sɛsuku bæen  
durum sɔ,  
kpa i kam ko.  
14 I ko i di, adama i n̄ debumɔ.  
I ko i nɔɔgiru sua gɔɔrun sɔ.  
Mɛya n n̄ koorɔ i gãanu bere.  
I n maa gãanu berua, taba kon ka ye kam  
koosia.  
15 I ko i duure, adama i n̄ gɛɛmɔ.  
I ko i olifi gama,  
adama i n̄ wasi i yen gum sawa.  
I ko i resɛm tam wãa,

adama i n̄ wasi i mu nɔ.

16 Domi i sina boko Omirin daa kɔsa saarimɔ  
ka sere maa Akabugia.

I ben daa saarimɔwa mam mam.  
Yen sɔna kon de bæen wuu gu ko bansu.  
Kpa n de bu bæe yɛɛ.

I ko i sekuru wa bæe kpuro nge mɛ nɛn  
tɔmbu ba ra wa.

*Misee u weeweenu mɔ*

**7**

1 Misee u nɛɛ,  
wee na wɔnwɔndu soore nge wi u dãa binu  
kunɔnu mɔ.  
Ma u n̄ gãanu wa u di.  
U n̄ maa resɛm yeba wa ye win gɔru ga kī u  
di.

2 Domi tem mɛ sɔɔ, goo sari wi u Gusunɔ  
mɛm nɔɔwammɛ.  
Goo kun mɔ dee dee.  
Be kpuro ba bwisikumɔwa bu tɔmbu go.

Ma ba sãkiranammɛ.

3 Ba kɔsan kobun yɛru mɔ.

Ma sinambu ka siri kowobu ba tɔmbu nɔm  
biram kɛnu mwaarimɔ.

Ben damgibu ba ben binɛ sɔɔsimɔ.

Ma be kpuro ba nɔɔ tia sãa bu ka ko ye ba kī.

4 Ben wi u sanɔ bo, u sãawa nge sãka.

Ben wi u dɛere, u awīi kɔsi kere.

Yen sɔ tɛ, tɔɔ te Gusunɔn sɔmɔbu ba bu  
nɔɔsia

tɛ sɔɔ ba koo bu sɛɛyasie ta tunuma.

Wee ba burisinɛ kɔ nuku sankiranun sɔ.

5 Yen sɔ, a ku wunen berusebu naanɛ ko.

A de a wunen yara nɛnɛ wunen tiin kurɔn  
wuswaaɔ.

6 Domi bii u ra win tundo wɔmɛ,

kpa bii wɔndia u win mɛro seesi,

kpa bigii kurɔ u win dwaa mɛro seesi.

Baawure u ra n win yiberɛ mɔwa win tiin  
yɛnu sɔɔ.

7 Adama nɛ, Yinni Gusunɔwa ko na n mɛera.

Wiya ko na n naanɛ sãa.

Domi u ra man faaba ko.

Wiya u koo man wisi.

*Yinni Gusunɔ*

*u koo Isireliba faaba ko*

8 Bæe be i sãa besɛn yiberɛba,  
i ku yɛɛ ye ya sun deeman sɔ.

Baa sà n wɔruma, sa ko se.

Sà n maa wãa yam wɔkuru sɔɔ,

Yinni Gusunɔwa u ko n sãa besɛn yam bu-  
ruram.

9 Sa ko Yinni Gusunɔn mɔru sɔbe,

domi sa nùn tora.  
Adama saa gaa sisi yè sɔɔ u koo ka sun yina,  
kpa u sun gem wě.

U koo ka sun na yam bururam sɔɔ  
kpa u sun durom kua.

<sup>10</sup> Bɛsɛn yibɛɛba ba koo ye wa.  
Saa ye sɔɔra ba koo sekuru wa,  
be, be ba ra raa bikie bu nɛɛ,  
mana Gusunɔ bɛsɛn Yinni u wãa.  
Ba koo bu taaku nge pɔtɔkɔ,  
kpa su bu yěɛ.

<sup>11</sup> Tɔru gara sisi tɛ sɔɔ ba koo Yerusalemun  
gani seeya,  
kpa bu bɛsɛn tem nɔɔ bura yeru yasia tu  
tonda.

<sup>12</sup> Saa ye sɔɔ, bɛsɛgii be ba wãa Asiriɔ ka  
Egibitiɔ  
ka daa ni ba mɔ Nilu ka Efaratin goorɔ,  
ka sere maa be ba wãa nim wɔkun goorɔ ka  
guunɔ,  
ba koo wurama bɛsɛn temɔ.

<sup>13</sup> Kpa tem mɛ mu tie dunia sɔɔ mu ko  
bansu,  
tɔn be ba wãa min kom kɔsum sɔ.

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔ,  
a wunen tɔn be a gɔsa kpara ka wunen kpara  
deka.  
Be wee ba wãa be tɔna dãa sɔɔwɔ mi tem  
gem wãa.  
A bu kpara Basani ka Galadin kpara yeno  
nge yellu.

<sup>15</sup> A sɔm maamaakigia koowo nge mɛ a kua  
sanam mɛ a sun yarama saa Egibitin di.

<sup>16</sup> Bwesenu nu koo maamaaki ye wa.  
Kpa nu sekuru wa baa mɛ nu dam mɔ.  
Nu koo nɔɔ nɔma wukiri, nu yɔra nu kun  
gari gerua,  
kpa nu kun gãanu nua.

<sup>17</sup> Kpa nu tua di nge waa,  
n̄ kun mɛ nge yɛɛ yi yi kabirimɔ.  
Nu koo yari saa nin kuku yerun di ka  
berum,  
nu na wunɛ Yinni Gusunɔn mi, nu n di-  
irimɔ,  
kpa nu n nun nasie wunen dam sɔ.

<sup>18</sup> Wara u ka nun weenɛ.  
Wee, a ra ka bɛsɛ wunen tɔmbun bweserun  
sukum mɛ mu tie temanɛ  
bɛsɛ be sa sãa wunen arumani  
kpa a sun bɛsɛn toranu suuru kua.  
Wunen mɔru ku ra tɛ.

Domi kɔra a ra sun sɔɔsi.  
<sup>19</sup> Kaa maa bɛsɛn wɔnwɔndu wa.

Kpa a ku bɛsɛn toranu garisi.

Kpa a bɛsɛn durum wuna a kã yu da sere  
nim wɔkun temɔ.

<sup>20</sup> Kaa bɛsɛ be sa sãa Aburhamu ka  
Yakɔbun sikadominu kɔru ka  
bɔrɔkiniru sɔɔsi  
nge mɛ a bɛsɛn sikadoba nɔɔ mwɛɛru kua  
saa yellun di.

## NAHUMU

Nahumu u s̄asim̄o win tireru s̄o tora ni Ninifugibu ba m̄. Yen s̄na u bu s̄om̄o ma ba koo ben wuu ge w̄ari bu kpeerasia. Yeniba kpuro s̄o, Gusun̄o u koo be ba n̄n naane s̄a w̄onw̄ondu ka durom kua sanam m̄e u koo Asirigibu siri.

### *Tire ten kpunaa*

1. Garin wiru, wiru 1:1.
2. Gusun̄on yiiko, wiru 1:2-8.
3. Gusun̄on siribu, wiru 1:9n di sere wiru 2:3.
4. Ninifu ya koo kam ko, wiru 2:4n di sere wiru 3:19.

<sup>1</sup> Gari wee yi Yinni Gusun̄o u gerua wuu ge ba m̄ Ninifun s̄. Nahumu Elikosigiwa Gusun̄o u dera u yi wa k̄asiru s̄o ma u yoru.

### *Yinni Gusun̄o u do u s̄e*

- <sup>2</sup> Yinni Gusun̄o u s̄awa nisinugii.  
U ra m̄oru k̄asie.  
Win m̄oru ya kp̄a.  
U ra win yiber̄eba m̄oru k̄asie.  
U ku ra bu suuru kue.  
<sup>3</sup> U ku ra toro deri u kun n̄n s̄eeyasie.  
Adama u ku ra m̄oru se fuuku.  
Win dam mu kp̄a.  
U n s̄im̄o, woo guna ya ra n seewawa,  
kpa guru winu nu n s̄a nge win naasun tua.  
<sup>4</sup> U n nim w̄oku gb̄are, ga ra gberewa.  
U ra daanu kpuron nim gberasiewa,  
kpa yaka si su w̄a Basanīo ka Kaamelin  
ḡaan̄o su gbera,  
kpa d̄aa w̄e si su w̄a Libanīo su della.  
<sup>5</sup> U dera guunu b̄arim̄o.  
Ma gungunu diirim̄o.  
Ma tem ka m̄en t̄ambu ba yiyaram̄o win  
wuswaā.  
<sup>6</sup> Wara u koo kp̄i u ȳra u win m̄oru ma.  
Wara u koo ka win m̄oru gabirina.  
Win m̄oru ya ra pusiwa nge d̄o.  
Wee ya kpenu besukum̄o.  
<sup>7</sup> Yinni Gusun̄o u s̄awa t̄on geo.  
U s̄awa be ba w̄a wahala s̄on kuku yeru.  
Be ba n̄n naane s̄a, bera u ra n̄ari.  
<sup>8</sup> U koo Ninifu kpeerasia mam mam ka nim  
bakam,  
kpa u win yiber̄eba naa gira sere ḡaribun  
w̄a yer̄o yam w̄okuru s̄o.

## *Gari yi Gusun̄o u gerua*

### *Yuda ka Ninifun s̄*

- <sup>9</sup> Mba i Yinni Gusun̄o bwisikusim̄o.  
Wiya u ra kam koosie mam mam.  
Ba ku ra n̄ni sw̄aru wa n̄n yiruse.  
<sup>10</sup> Yiber̄e be, ba s̄a nge s̄aki k̄k̄anu,  
ba ra tam n̄o sere mu bu go.  
Ka m̄e, ba koo d̄o mwaarawa mam mam  
nge yaka gbebusu.  
<sup>11</sup> Ninifu, wunen min diya goo u yara  
wi u Gusun̄o k̄sa bwisikusim̄o,  
ma u k̄i u n̄n seesi.  
<sup>12</sup> Yinni Gusun̄o u Yudaba s̄owa u n̄e,  
baa b̄een yiber̄eba b̄a n dabi am̄o,  
ma ba dam m̄o am̄o,  
ka m̄e, kon bu gowa mam mam.  
Na b̄ee sekuru doke.  
Na n̄ maa wurem̄o n b̄ee kua nge m̄e.  
<sup>13</sup> Kon ben yoo te ba b̄ee diisiam̄o kpeerasia.  
Kon ten ȳni kasuku.  
<sup>14</sup> B̄ee Ninifugibu, wee ye n̄e, Yinni Gusun̄o  
na gerua b̄een s̄.  
Na n̄e, i n̄ bweseru wasi  
te ta koo b̄een ȳsiru s̄obe.  
Kon b̄een bw̄aroku d̄aginu ka sisuginu  
kpuro wuna b̄een b̄u dirun di,  
kpa n̄ b̄een sika s̄oru ko.  
Domi i n̄ s̄a ḡaanu.

## 2

- <sup>1</sup> B̄ee Yudaba, wee goo u na guunu w̄ollo  
u b̄ari yendun labaari gea kparam̄o.  
Yen s̄, i b̄een t̄o baka ni i ra raa di Yinni  
Gusun̄on s̄ dio.  
I b̄een n̄o m̄w̄enu yibio.  
Domi t̄on k̄so wi, u n̄ maa wee b̄een suunu  
s̄o.  
Na n̄n kpeerasiawa mam mam.  
<sup>2</sup> B̄ee Ninifugibu, kam koosio u b̄ee w̄arim  
wee.  
Yen s̄, i b̄een gb̄araru maruo,  
kpa i b̄een sw̄ee k̄su.  
I s̄oru koowo,  
kpa i w̄ruḡoru s̄osi ka b̄een dam kpuro.  
<sup>3</sup> Wee Yinni Gusun̄o u Yak̄abun bweseru,  
Isireliba ben b̄ee wesiam̄o,  
be, be yiber̄eba ba w̄ari ba ben ȳanu gura  
nge m̄e ba ra resem k̄asi yakiri.

### *Ba Ninifu w̄ari*

### *ba yen ȳanu gura*

4 Ninifun yiberɛban tabu durɔ damgibun  
terɛnu nu s̄ri.

Ma ba ȳaa wunɔmginu doke.

Tabun t̄ru t̄a n tura,

ben tabu kɛkɛ be dumi gawe

yi ra kuramɛwa yi n ballimɔ nge d̄ɔ buri,

kpa ba n yaasi f̄iamɔ.

5 Ba tabu kɛkɛba yakiamɔ swɛɛ s̄ɔ nge wi-  
irobu.

Ba daamɔ batuma kpuro s̄ɔ ka dam.

À n bu wa, a ra n tamaa d̄ɔ yariya.

Kpa ba n duki m̄ nge guru maakinu.

6 Ninifun sina boko u win tabu durɔ  
damgibu yaaya u sokumɔ.

Adama be wee, ba s̄imɔ ba b̄arimɔ.

Ben yiberɛba ba sende ba ka d̄ɔ wuun  
gb̄araru gia.

Ma ba tii kuku yenu kua.

7 Subaru s̄ɔ, ba daanun swɛɛ kenia,

ma sina kpaara w̄ruka.

8 Ba Ninifu ye mwa ba yen ȳanu gura ba ka  
doona.

Yen t̄n kurɔbu ba sumɔ nge kparukonu,  
ma ba toronu soomɔ.

9 Ninifu ye, ya s̄awa nge nim bwee bakaru  
t̄n nim mu ḡera mu doona.

Ma n̄agira n̄oramɔ ta m̄,

i ȳro, i ȳro.

Adama goo kun ȳre.

10 I sii geesu ka wura guro.

Ben dukia ya ñ n̄ru m̄.

Dukia bwese bwesekawa ba m̄.

11 Ba guramɔ, ba goomɔ, ba sankumɔ.

T̄mbu kpuron ḡoma dwiia.

Ben d̄unu soonamɔ, ma ben dam doona.

Be kpuron wuswaa burisinɛ.

### *Ninifu ya s̄awa*

#### *nge gbee sunɔ ge ba kamia*

12 Mana Ninifu ye, ya w̄a t̄ɛ,  
ye, ye ya raa s̄a nge gbee sinansun w̄a  
yeru,

mi gbee sunɔ dwaa ka ninu ka binu nu ra n  
b̄su,

goo ku ra maa nu nare,

13 kpa dwaa ye, yu yen kurɔbu ka yen binu  
yaa goowa,

kpa yu w̄a yee te yaa yibia.

14 Gusunɔ w̄llu ka tem Yinni u n̄ɛ, n̄ɛ wee.  
N̄na na s̄a yen yiberɛ.

Kon de yen tabu kekeba bu d̄ɔ mwaara.

Kon de bu yen bibu go tabu s̄ɔ.

Kon de yu ku maa t̄mbun ȳanu gura.

Goo kun maa yen s̄mɔbun n̄ɔ n̄ɔm̄.

### *Ba Ninifu kam koosia*

## 3

1 Ninifugiba kua b̄rurobu.

Domi ba s̄awa t̄n gowobu.

Ba weesu yiba.

Ma ba kuuramɔ ka gbana.

Ba ra n t̄mbun ȳanu guramɔwa.

2 Wee s̄enan damusu n̄oramɔ wuu ge s̄ɔ.

Wee tabu kekeban uruun w̄kinu n̄oramɔ,  
ma dumi yi yi gawe yi ȳɔkumɔ.

3 Maas̄bu ba wee,

ba takobiba ka yaasi n̄eni yi ballimɔ.

Wee ba t̄mbu m̄era kua,

ma gonu t̄rie baama, nu ñ garirɔ.

Ma ba nu w̄rikimɔ.

### *Ba Ninifu sekuru doke*

4 Ninifu ya s̄awa nge kurɔ sakara kowo  
kpoko.

Ya bwese dabinu yoru diisia yen buram ka  
yen s̄rorun s̄.

5 Yen s̄na n̄ Gusunɔ, w̄llu ka tem Yinni,  
kon ye w̄rima.

Kon yen yaberu gɔbia n ka yen wuswaa  
wukiri,

kpa n yen tereru bwesenu s̄ɔsi,

kpa yu sekuru wa.

6 Kon ye kubanu sure, kpa t̄mbu bu ye ka.

7 Saa yera wi u ye wa u koo duka su,

kpa u n̄ɛ, Ninifu ya kua bansu.

Wara u koo ye w̄nw̄ndu kua.

Mana kon bu wa be ba koo ye nukuru  
yemiasia.

### *Ninifu ya koo kowa*

#### *nge Teɛsi*

8 Teɛsi ya w̄a Nilun nim swɛɛ yi ba gban  
b̄kuɔ.

Nim mu ka ye sikerenɛ.

Ma mu s̄a yen gb̄araru.

Ninifu, a tamaa a Teɛsi ye sanɔ kere?

9 Etiopigibu ka Egibitigiba ba s̄a yen dam.

Putigibu ka Libigibu ba s̄awa yen somiɔbu.

10 Ka m̄ kpuro, yen tii ya yoru da.

Ba ye mwa ma ba yen bibu go swɛɛ kpuro  
s̄ɔ.

Ba yen wirugibu t̄t̄ toosi,

ma ba yen damgibu mw̄era ba ȳni doke.

11 Wunɛ Ninifu, kaa n̄ni s̄ɔrawa,



kpa a n sãa nge wi u tam goore,  
 kpa a kuku yeru kasu yiberɛban sã a kuke.  
 12 Saa ye sɔɔ, wunen gb̄aranu kpuro nu ko n  
     sãawa nge dãa nin marum mu ye.  
 Bà n mu sira kpa mu w̄ari wi u koo mu din  
     nɔɔwɔ.  
 13 Wee wunen t̄ambu ba sãa nge t̄on kurɔbu  
     wunen suunu sɔɔ.  
 Wunen tem wusun k̄ann̄osu su keniarā  
     mam mam yiberɛban wuswaaɔ.  
 Ma d̄ɔɔ u sin k̄ak̄ar̄ɔba di.  
 14 B̄ɛɛ Ninifuḡibu, i nim takirio i yi.  
 Domi ba koo b̄ɛɛn wuu tarusi.  
 I b̄ɛɛn gb̄ararun dam sosio.  
 I birikiba muro kpa i s̄ondu taaku i ka tu  
     bani.  
 15 Baa i n yeba kpuro kua,  
 ka m̄ɛ, d̄ɔɔ u koo na u b̄ɛɛ di,  
 ñ kun m̄ɛ bu b̄ɛɛ go ka takobi.  
 Ba koo b̄ɛɛ kpeerasiawa nge m̄ɛ twee yi ra  
     dãa wurusu di.

*Ba Ninifun t̄ambu kpuro go*

Wee, i dabiā nge twee.  
 16 B̄ɛɛn tenkuba ba kperi dabiru kere.  
 Adama be kpuro ba doona  
     nge twee yi yi ȳɔɔwa.  
 17 B̄ɛɛn k̄s̄obu ba dabi nge gbabu sw̄ɛɛ.  
 B̄ɛɛn s̄om kowobu ba dabi nge twee  
     yi yi sina dãa kikis̄ɔ bururu.  
 Adama ye s̄ɔɔ u yara ma yi ȳɔɔwa yi doona,  
     ba ñ tuba mi yi da.  
 18 Wun̄ɛ Asirin sina boko,  
 wee wunen kparobu ba dom ȳibirim̄ɔ.  
 Wunen tabu dur̄ɔ damḡibu ba ñ maa wasi.  
 Ma wunen t̄ambu ba yarin̄ɛ yam kpuro  
     guunu w̄all̄ɔ,  
 goo sari wi u koo bu kpaasina.  
 19 Goo kun wunen m̄ɛɛra ye n̄ɔɔrim̄ɔ.  
 Ya koo nun gowa.  
 Wi u nua ye ya nun deema, u koo taka kowa  
     nuku dobun s̄ɔ.  
 Domi goo sari wi a ñ n̄oni s̄ɔɔwa.

## HABAKUKU

Habakuku u win sɔmburu kuawa Yudaban sina boko Yoyakimun waati sɔɔ. Wi ka Yeremiwa ba sɔmburu kua waati tia sɔɔ.

Habakukun tireru ta win biti ka win nuku sankiranu sɔɔsimɔ win tɔmbun sɔ. Saa ye sɔɔ, Babilonigibu ba Isireliba dam dɔremɔ. Mɛya bwese ni nu ka bu sikerenɛn tii nu bu kuammɛ. Yera Isireliba ba tii bikiamɔ ba mɔ, amɔna ben wɔara ko n sɔa be ka Gusunɔ. Ma Gusunɔ u bu wisa saa win sɔmɔ Habakukun nɔɔn di u nɛɛ, wi u Gusunɔ naanɛ doke, wiya u koo kpɪ u n wɔa. Wi u mara Gusunɔ u nɔn yakia, wiya u ko n wɔa, wiru 2:4.

### *Tire ten kpunaa*

1. Garin wiru, wiru 1:1.
2. Habakuku u ka Gusunɔ gari mɔ, wiru 1:2n di sere wiru 2:20.
3. Habakuku u Gusunɔ siara, wiru 3.

1 Gari wee yi Yinni Gusunɔ u win sɔmɔ Habakuku sɔɔwa.

### *Habakuku u Yinni Gusunɔ*

#### *somiru kanamɔ*

2 Yinni Gusunɔ, sere saa yerà ko na n nun somiru kanamɔ.

Sere saa yerà kaa n man maari.

Sere saa yerà kaa de na n nun sɔɔmɔ

ma tɔmba dam dɔrenamɔ.

Nge sere saa yerà kaa na a sun wɔra.

3 Mban sɔna a dera na kɔsa mɛɛra.

Mban sɔna kaa n tɔmbu mɛɛra

ba n gem biranamɔ.

Wee, tɔmba dam dɔrenamɔ

ba daa kɔsa mɔ baama kpuro.

Sannɔsu yiba, ma tɔmba siribu sokunamɔ baama kpuro.

4 Goo sari wi u wooda mɛm nɔɔwammɛ.

Ba ku ra tɔmbu ben gem wɛ nge mɛ n weenɛ.

Tɔn kɔsowa u ra gemgii siribu di.

### *Gusunɔ u Habakuku wisa*

#### *u nɛɛ, Babilonigiba wee*

5 Yinni Gusunɔ u nɛɛ, i bwesenu mɛɛrio i ka sikerena.

I de biti yu bɛɛ mwa.

Domi kon gɔanu ko bɛɛn nɔni biru

ni i n naanɛ mɔ,

baa goo ù n bɛɛ nu tusia.

6 Wee, kon Babilonigibu seeyama.

Tɔn be, ba nuki sum.

Ba tem kpuro bukianamɔ

bu wa bu ka bwesenu ganun wɔa yenu mɛɛri.

7 Ba nanum mɔ ben dam saabu.

Bera ba ra gɔsi ye ba kɪ.

8 Ben dumi yi sannɛkunu n kun mɛ gbeeku bɔnu duka kere.

Saa tontonden diya yi ra yɔ,

kpa yi yiberɛ wɔri nge kasa ye ya goo buu wa.

9 Be kpurowa ba wee bu ka tɔmbun yɔnu gura.

Ba nɔni girariwa mi ba dɔɔ.

Ma ba yobu mɛɛrimɔ ba mɛnnamɔ nge yani sɛɛri.

10 Ba sinambu gema.

Ba tem yɛrobu yɛɛmɔ.

Ba n wusun gbɔranu gara.

Domi ba ra tem turenu kowa bu ka gbɔra ni yɔ

kpa bu wuu si mwa.

11 Yen biru kpa bu yari min di nge woo guna,

kpa bu maa da bu gam wɔri bu kɔsa ko.

Ben dama ba naanɛ sɔa, mu sɔa nge ben bɔu.

### *Habakuku u maa Gusunɔ soku*

12 Saa yellun di, wuna a sɔa Gusunɔ.

Wuna a sɔa nɛn Yinni.

A dɛere. Yen sɔ, sa n gbimɔ.

Yinni, wuna a sɔa nɛn kpee baa mi na ra kuke.

Wuna a Babilonigibu gɔsa,

ma a bu dam kɔ kpa bu ka sun sɛɛyasia.

13 Adama a n kpɛ a yɔra a n kɔsa mɛɛra,

domi a dɛere too.

N n mɛn na, mban sɔna a mɛɛra ye tɔn kɔsoba mɔ,

ma a n gɔanu gerumɔ.

Mban sɔna a maari tɔn kɔsobu ba gemgibu goomɔ.

14 Mban sɔna a tɔmbu kuammɛ nge swɛɛ,

n kun mɛ nge kɔkɔ ni nu n kparo mɔ.

15 Babilonigibu ba tɔmbu mɛɛrimɔ

nge swɛɛ yi ba mwa ka kɔkɔnu

n kun mɛ ka yɔakoronu,

kpa bu bu gura bu ka doona ka nuku dobu.

16 Yen sɔna ba ra ben yɔakoronu yɔkunu kue,

kpa bu nu turare dɔɔ dokea.

Domi nin saabuwa

ba koo ka kpī bu dīa geenu wa  
ni nu do bu di.

<sup>17</sup> Domma ba koo den ben takobiba wesia  
ben karanā.

Ba ko n bwesenu sakirimawa wānwāndu  
sariru sō sere ka baadomma?

## 2

<sup>1</sup> Adama ne, Habakuku na yōwa gbāraru  
wōllō nen kōsu yerō

nge wi u yōru bwēē,

kpa n ka nō ye Gusunō u koo man sō,

ka nge mē u koo man wisi nen weeweenun  
sō.

### *Gusunō u Habakuku wisa*

<sup>2</sup> Yera Yinni Gusunō u man wisa u nee,

n gari yi yoruo yi u man sōmō.

N yi yoruo kpasasa kpee bēsi sō.

<sup>3</sup> Yin tōra kun gina tura yi ka koorā.

Adama yi koo koorā yin saa yā n tura.

Baa yī n tēemō, na n gesi yi mara.

Domi yi koo koorawa kam kam.

<sup>4</sup> N yoruo ma wi u tii sue u n wāa swaa gea  
sō.

Adama wi u kua gemgii naane dokebu sō, u  
ko n wāawa.

<sup>5</sup> Wi u tii sue, u ku ra sine sēē.

U ra n sāawa nge tam nōro,

kpa u n nō wukie nge gōribun wāa yeru.

U ku ra debu nge gō.

U ra n tii bwesenu gawemōwa u ka ko nin  
yinni.

### *Bōrusibu nōbu*

<sup>6</sup> Adama bwese ni u mwēera mi,

nu koo nūn seesi nu nūn gari sō ka wōma ka  
mōnnu, nu nee,

u kuawa bōruro wi, wi u dukia mennamō ye  
ya n sāa wigia,

ma u gabun yānu guramō u tōruba yiimō.

Sere saa yerā u ko n mō nge mē.

<sup>7</sup> Bēn dibu u neni, ba koo nūn seesi subaru  
sō,

kpa bu gura ye u mō.

<sup>8</sup> Nge mē u tōn dabinu wōri u nin yānu gura,  
nge mēya be ba tie, ba koo maa nūn wōri bu

wīn yānu gura

yēn sō u tōmbun yem yari,

ma u tem ka mēn wusu ka mēn tōmbu dam  
dōre.

<sup>9</sup> Bōrurōwa wi u dukia guramō

ye ya n dēere win berusebun mi,

kpa u wa u n wāa aye bēeregiru sō,

mi u n maa nōni swāaru wasi.

<sup>10</sup> Adama win yēnun sekura u sōru kua mi,  
ye u ka bwese dabinu go.

Win tiin wāara u kari bōrie.

<sup>11</sup> Domi baa ka ganiō, yi koo wuri ko yi nūn  
taare wē,

kpa kpeerun yari yi wuri wura.

<sup>12</sup> Bōrurōwa wi u win wuun kpeekpeeku  
swīimō yem wōllō,

ma u tōmbu dam dōremō.

<sup>13</sup> Ye tōmba mō kpuro, ya koo dō mwaara.

Ba tii nōwia mōwa kam sō.

Gusunō wōllu ka tem Yinniwa u koo ye  
kpuro kam koosia.

<sup>14</sup> Saa ye sō, Yinni Gusunōn bēere yēru ta ko  
n yibawa tem sō

nge mē nim wōku ga ra n nim yiba.

<sup>15</sup> Bōrurōwa wi u win beruse tam bōbōm  
wēemō

mu ka nūn go nge dēē, u n yō tereru,

kpa u nūn sekuru doke u n mēera.

<sup>16</sup> Yēro u tii sekuru dokemōwa mi, n n mō  
bēere.

Win tii u mu nōruo kpa u tereru yōra.

Yinni Gusunō u koo nūn tilasi ko

u ka win mōrun nōra nō kpuro,

kpa win bēere ye u raa mō yu gōsia sekuru.

<sup>17</sup> Daa kōsa ye u kua Libaniō,

ya koo wōri win wiru wōllō.

U yēē go.

Adama yēē yi, yi koo nūn nandasia.

Yeni kpuro ya koo nūn deema yem mē u  
yarin sō,

ka dam mē u tem mē ka mēn wusu ka mēn  
tōmbu dōren sō.

<sup>18</sup> Arufaani yerā bwāarokunu nu mō tōnu u  
ka sina u nu seku.

Nu sāawa ni ba seka ka sisu,

ma nu dera u weesu naane sāa.

Mban sōna tōnu u koo win naane doke  
bwāaroku ni u seka sō,

ni, ni nu n kpē nu gari gere.

<sup>19</sup> Bōrurōwa wi u dāa kuku sōmō u mō, gu  
seewo,

ma u kperu sōmō u mō, tu dom yando.

Yen gaa ya koo kpī yu nūn bwisi kē?

Geema, u nu wura ka sii geesu pote.

Adama nu n hunde mō, nu n sere wāaru mō.

<sup>20</sup> Yinni Gusunō u wāa win sāa yee dēerarō.

Tōmbu kpuro bu nō mario win wuswaa.

### *Habakukun kanaru*

## 3

<sup>1</sup> Wee kana te Gusunən səmō Habakuku u kua ka weeweenu.

<sup>2</sup> U nɛɛ, Yinni Gusunə, na nua ye a gerua. Ma na nanda.

A de yu koorā wōō sini sōō.

A de tambu bu ye wa bɛsɛn waati yeni sōō.

Adama wunɛn mɔru ye sōō, a yaayo a sun wɔnwɔndu kua.

<sup>3</sup> Gusunə, a na saa Edəmūn di.

Wunɛ, Dɛɛro, a na Paranin guurun di.

Wunɛn yiko ya wɔllu yam bururasie.

Ma tem kpuro mu nun siaramə.

<sup>4</sup> A na, ma yam mu burura.

Sōō yāna yara wunɛn nɔman di,

mi wunɛn dam mu wāa.

<sup>5</sup> A dera baranu nu pusimə.

A nu derimə mi a sara kpuro.

<sup>6</sup> À n yōra, tem mu ra yīriwa.

À n bwesenu mɛɛra, nu ra diiriwa.

Guu ni nu wāa saa yee yellun di, nu wɔruka,

gunguu ni nu wāa saa tɛebun di, nu kɔsikira,

domi niya nu raa sāa wunɛn swaa ye a ra sī.

<sup>7</sup> Na Kusanigibun weeweenu nɔmə.

Na maa wa ma Madianiba ba bɛrum soore.

<sup>8</sup> Yinni Gusunə, a ka daanu mɔru mōwa?

Nge nim wōkuwa a ka mɔru mō.

Wee a yōōwa guru winu wɔllə

nge wi u yōōwa tabu kɛkɛn wɔllə,

ma ya nùn nasara wē.

<sup>9</sup> A wunɛn tɛndu bɛri.

Wunɛn bōri yi sāawa nge sɛɛnu.

A tem bɛra ma daanu koka min di.

<sup>10</sup> Guunu nùn n nun wa, nu ra diiriwa.

Gura ya nɛmə ka dam, ma nim wōkun nim

mu wōki,

mu nim kurenu kōmə sere wɔllə.

<sup>11</sup> Sōō ka suru ba yōra ye ba wunɛn guru

maakinu wa

nu ballimə nge yaasa, ma nu dōō nge sɛɛnu.

<sup>12</sup> Wee a tem bukianamə,

a bwesenu kɔsukumə ka mɔru baka.

<sup>13</sup> Wee a yara

a wunɛn tambu ka wunɛn sunə wi a gɔsa somiru na.

A tɔn kɔsobun sunə go.

A win bwāabu kpeerasia mam mam.

<sup>14</sup> A yibɛɛban sinambun winu yabura ka ben tiin sɛɛnu.

Ba raa sun wɔrim wee ka sɛndaru nge woo bɔkə,

bu ka sun yarinasia.

Ba nuku dobun kuuki mō.

Ba sōoru sāa bu ka sun go bɛsɛn kuku yenə.

<sup>15</sup> Yinni Gusunə, a sō wunɛn dumin wɔllə,

a nim wōku taakumə

ge ga nim kōmə ga wōki.

<sup>16</sup> Na gen wōkinu nɔmə too.

Ma na nanda gem gem,

nɛn nɔō ga diirimə bɛrum sō.

Ma nɛn wasi yi wɔkɔnu wɔrimə,

na yō sɛɛ na nuku sankiranun tōru mara

te ta wee bwese ni nu koo sun dam dɔren sō.

<sup>17</sup> Figien dānu nu n̄ ko n binu mə.

Resɛm dānu nu n̄ maa marumə.

Olifin dānu nu n̄ maa binu marumə.

Gbea kun maa dīanu wɛɛmə.

Yāanu ka ketɛ kun ko n maa wāa gōōwə.

<sup>18</sup> Adama nɛ, nɛn nuku dobu weewa wunɛ Yinni Gusunən min di.

Na nuku dobu mə yɛn sō a ra man faaba ko.

<sup>19</sup> Wuna a sāa nɛn dam.

A ra de na n sāu nge nɛmu.

Kpa na n sīimə guunu wɔllə.

Womu geniwa ba wom kowobun wirugii kua ka mɔrəku.



## SOFONI

Sofoni u Yudaba ka Yerusalemugibu sɔmɔ ma Gusunɔ u koo bu sɛɛyasia. Ma u maa tɔn tukobu kirɔ mɔ be ba ka bu sikerenɛ u nɛɛ, Yinni Gusunɔn siribun tɔra wee. Tɔɔ te, nɔni swaarugira. Adama amen biru, Isireliban sukum ba koo wurama Gusunɔn mi kpa bu kɔam Yerusalemu seeya.

### *Tire ten kpunaa*

1. Gusunɔ u koo Yudaba ka Yerusalemugibu siri, wiru 1:1n di sere wiru 2:3.
2. Gusunɔ u koo bwese tukunu kpeerasia, wiru 2:4-15.
3. Yinni Gusunɔ u koo Yerusalemu seeya, wiru 3:1-20.

<sup>1</sup> Gari yiniwa Yinni Gusunɔ u Sofoni, Kusin bii sɔɔwa Yosiasia, Amɔn bii, Yudaban sina bokon bandun waati sɔɔ. Sofoni wi, u sɔawa Gedalian debubu, Amarian sikadobu, Esekiasin yãasebu.

### *Yinni Gusunɔ*

#### *u koo handunia sɛɛyasia*

- <sup>2</sup> Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
kon kpuro kpeerasia handunia sɔɔ.
- <sup>3</sup> Kon tɔmbu ka yɛɛ ka gunɔsu ka swɛɛ  
kpeerasia  
ka sere maa tɔn kɔsobu ka ye ya ra bu sokurasie.  
Kon tɔmbu kpuro kpeerasia handunia sɔɔ.  
Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

### *Yinni Gusunɔ u koo Yudaba*

#### *ka Yerusalemugibu sɛɛyasia*

- <sup>4</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ,  
kon Yudaba ka Yerusalemugibu kpuro nɔma doke.  
Kon bũu wi ba mɔ Baalin sãa yee ni nu tie kpeerasia min di.  
Kon yen wirugibu ka yen yãku kowobun yĩsa go.
- <sup>5</sup> Be ba dii tɛeri wɔllɔ kperi ka suru sãamɔ ka be ba bɔrumɔ ka nɛ, Yinni Gusunɔn yĩsiru,  
ma ba wure ba bɔrumɔ ka ben bũun yĩsiru,  
be kpurowa kon go.
- <sup>6</sup> Be ba man biru kisi ka be ba ku ra man kasu,

ka sere maa be ba ku ra man ben gari saawara ko,  
be kpurowa kon go.

<sup>7</sup> I nɔɔ mario wi, Yinni Gusunɔn wuswaaɔ.

Domi win tɔru ta turuku kua.

U win yãkuru sɔɔru kua.

U maa gɔsa be ba koo tu di.

<sup>8</sup> Wi, Yinni Gusunɔn yãku ten tɔru sɔɔ,  
u koo wirugibu ka sina bokon bibu wɔri,  
ka sere maa be ba tɔn tukobun komanu swĩi.

<sup>9</sup> Yen tɔɔ te, be ba ku ra sãa yerun kɔnnɔ suuku taaram kã nge bũu sãɔbu,  
ka sere be ba ben sunɔn yɛnu dukia yibiamɔ ye ba gurama ka gbena, ka dam dibu,  
be kpurowa u koo wɔri.

<sup>10</sup> Yen tɔɔ te, ba koo wuri nɔ sere kɔnnɔwɔ ge ba mɔ Swɛɛ,

ka maa wuun wɔɔ bera gaan mi.

Mɛya nɔni swãa bakara ko n wãa guunu wɔllɔ.

<sup>11</sup> Bɛɛ Makitesigibu, i wuri koowo.

Domi tenkuba kpuro ba koo kam ko.

Be ba gobi kɔsimɔ kpuro ba koo kpeeraa.

<sup>12</sup> Yen tɔɔ te, u koo Yerusalemu bũuri ka fitilanu.

U koo tɔmbu wɔrima be ba sɔ kɔtɛɛ nge tam kɔrɔnu.

Ma ba gerumɔ ben gɔruɔ ba mɔ,

wi, Yinni Gusunɔ u n̄ gea mɔ, u n̄ maa kɔsa mɔ.

<sup>13</sup> Ba koo ben arumani gura kpa ben yɛnusu su ko bansu.

Ba koo dia bani yɛ sɔɔ ba n̄ sinamɔ.

Ba koo resɛm duure, adama ba n̄ yen tam nɔrumɔ.

### *Yinni Gusunɔn tɔru*

<sup>14</sup> Yinni Gusunɔn tɔɔ nanumgira ta turuku kua.

Te wee ta wee fuuku, ta nɔɔguru sue.

Tabu durɔ dangii u koo kuuki ko dɔma te.

<sup>15</sup> Tɔɔ te, ta sãawa mɔrun tɔru.

Tɔɔ te, ta sãawa nuku sankiranun tɔru.

Ta sãawa kam kobun tɔru.

Tɔɔ te, yam wɔkura koo tu wukiriwa nge bukɔ ka guru winu.

<sup>16</sup> Yen tɔɔ te, tabu kowobu ba koo kɔbi so kpa bu kuuki ko bu ka wuu si su gbãranu mɔ wɔri.

<sup>17</sup> U koo tɔmbu nuku sankiranu kɔɛɛ

kpa ba n̄ s̄imɔ nge wɔkobu.

Domi Yinni Gusunɔwa ba torari.

U koo de ben yɛm mu n̄ tɛrie nge tua,

kpa ben gonu nu n sãa nge kubanu.

<sup>18</sup>Yen dãma te, ben sii geesu ñ kun mε ben wura,

yen gaa kun kpε yu bu wãra Yinni Gusunãn mãru baka yen min di.

Tem mε kpuro mu koo dõõ mwaara win mãrun sã.

U koo men tãmbu kpuro gowa subaru sãõ.

*I tii kawo*

## 2

<sup>1</sup>Bεε sekuru sariba, i de i sina i bwisiku,

<sup>2</sup>Yinni Gusunãn himba yu sere koorã.

Kpa tãõ te, tu ku raa bεε samba ko nge doo sako ge ga ka woo doonã.

I de i sina i bwisiku

Yinni Gusunãn mãru baka yen tãru tu sere tunuma

tu bεε deema.

<sup>3</sup>Bεε be i tii kawε kpuro tem mε sãõ,

i Yinni Gusunãn kasuo.

Bεε be i nũn mem nãwε,

i gem kasuo, kpa i tii kawã.

Sãrãkudo i ko i yari Gusunãn mãrun tãõ te sãõn di.

*Gusunãn gari yi ba gerua*

*bwese tuku ni nu wãa*

*sãõ duu yeru gian sã*

<sup>4</sup>Gasãn tem mu koo bansu ko.

Kpa Asikaloni yu yãra dira.

Ba koo Asidãdun tãmbu gira sãõ sãõ gbãara.

Kpa bu Ekoronin tãmbu seeya ben wuun di.

<sup>5</sup>Bεε Keretin bweseru, bεε be i wãa nim wãkun goorã,

i kam kuawã.

Wunε maa Kanani, wunε wi a sãa Filisitiban tem,

Yinni Gusunãn u nun gerusimã.

U nεε, u koo nun kpeerasia.

Goo kun maa sinãmã wunε sãõ.

<sup>6</sup>Nim wãkun goo te, ta koo kowa kpara yenu,

mi kparobu ba ko n da bãsu ba n ben yãanu kparamã.

<sup>7</sup>Domi saa ye sãõ,

Gusunãn, Yudaban Yinni u koo ben be ba tie kpara

kpa u ka ben yobu wurama.

Nim wãkun goo te, ta koo ko begiru.

Miya ba ko n da yaa sabenu kpare,

kpa yoka bu kpuna Asikaloni gibun dia mi.

*Gusunãn gari yi ba gerua*

*bwese tuku ni nu wãa*

*sãõ yari yeru gian sã*

<sup>8</sup>U Mãabuba ka Amãniban wãma nua ye ba ka win tãmbu sekuru doke.

Ma ba tii sua ba ben tem nãõ bura yenu susisia.

<sup>9</sup>Yen sãna wi, Gusunãn Isireliban Yinni,

wi, wi u wãllu ka tem mã,

u nεε, sere ka win wãaru, u koo de Mãabuba bu kam ko nge Sodomugibu,

kpa Amãniba bu maa kam ko nge Gomãragibu,

ben tem mu yaka kãsusu kpi,

ñ kun mε mu gãsira bõru.

Gãanu kun maa kpiimã mi sere ka baadommaõ.

Win tãn be ba tie,

ba koo Mãabu be, ka Amãni be wãri

bu ben yãnu gura bu tem tubi di.

<sup>10</sup>Yeniwã Gusunãn u koo de yu bu deema

ben tii suabun sã

ka sere maa ye ba wi, Gusunãn wãllu ka tem Yinnin tãmbu wãnwa

ba sekuru doke.

<sup>11</sup>Wi, Yinni Gusunãn, u ñ ka bu wãnwãndu mã.

U koo handunia kpuron bũnu kam koosia.

Baa bwese ni nu wãa tem burenã,

nu koo yiira win wuswãã nin wusã.

*Gusunãn gari yi ba gerua*

*bwese tuku ni nu wãa*

*sãõ yãsi yãsika gian sã*

<sup>12</sup>Bεε Etiopigibu, ba koo maa bεε sãkiri ka win takobi bu go.

<sup>13</sup>U koo win nãmu demie sãõ yãsan nãm geuõ

u Asirigibu kam koosia,

kpa Ninifu yu ko bansu.

Gãanu kun maa kpiimã mi.

<sup>14</sup>Yaa sabena nu koo sina mi,

yεε bwese bweseka gesi.

Boorosu ka duuru bεεkuna nu koo kpuna furã si ba yen gbereba kuan sãwãõ.

Ba koo kuuki nã saa fenentiban di.

Nãni swãara ko n wãa yen kãnnãwãõ.

Domi dirun bura te ba kua ka sedurun dãa ta koo kesikira.

<sup>15</sup>Nge mεya wuu ge, ga koo ko,

ge, ge ga raa tii sue mi,

ma ga tamaa ga wãawa bõri yẽndu sãõ,

ma ga tii sɔ̄mɔ ga m̀,
 gera ga kpuro kere.
 Wee ga wɔruma ga bansu kua.
 Ga kua yɛɛn wāa yeru.
 Wi u sarɔ mi, u koo wia kowa u nɔma kpara.

### Yerusalemugibu

#### ba ñ Gusunɔn gere wure

## 3

1 B̄ruroba bɛɛ Yerusalemugibu.  
 Domi i s̄awa mɛm nɔɔ sariba,  
 ma i disi mɔ, i dam diinamɔ.  
 2 I ku ra googii nɔ.  
 I ku ra maa sɛyasiabu wure.  
 I ku ra Gusunɔ bɛɛn Yinni naane ko.  
 I ku ra maa nùn susi.  
 3 Bɛɛn sina asakpɔbu ba s̄awa nge gbee  
 sinan  
 si su kukirimɔ wuu ge sɔɔ.  
 Ma bɛɛn siri kowobu ba maa s̄a nge yokan  
 puruka  
 ni nu ku ra d̄ianu yi bururun s̄.  
 4 Gusunɔn sɔmɔbu ba s̄awa naane sariba.  
 Ba ku ra gere ye Gusunɔ u bu s̄ɔwa.  
 Bɛɛn ȳaku kowobu ba Gusunɔn s̄aru disi  
 dokemɔ.  
 Ba ku ra woodaba mɛm nɔɔwɛ.  
 5 Adama ka mɛ, Yinni Gusunɔ u wāa ka bɛɛ.  
 U s̄awa gemgii, u ku ra weesu ko.  
 U ra win gem terasiewa siribu sɔɔ bururu  
 baatere.  
 U ku ra t̄ru bure.  
 Adama tɔn k̄soba ba k̄sa m̀, sekura kun  
 bu m̀.  
 6 Wi, Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 u bwese girinu go,  
 ma u nin gb̄aranu ka nin kuku yenu k̄suka.  
 U dera goo ku ra maa s̄i nin swɛɛ sɔɔ.  
 U nin wusu k̄suka, goo kun maa wāa mi.  
 7 Yera u nɛɛ, bɛɛ Yerusalemugibu, ì n daa nùn  
 nasie,  
 ma i win sɛyasiabu wuramɔ,  
 u ñ daa bɛɛn wāa yenu k̄sukumɔ.  
 U ñ daa maa bɛɛ sɛyasiamɔ nge mɛ u kua,  
 adama i ra n s̄endewa k̄san kobu sɔɔ.  
 8 Yen s̄, wi, Yinni Gusunɔ u nɛɛ,  
 i nùn maruo t̄ɔ t̄ɔ sɔɔ u koo se u bɛɛ w̄rima.  
 Domi u ḡru doke u bwesenu ka nin  
 sinambu menna  
 u bu win m̄ru s̄ɔsi ka yen dam.  
 Kpa n s̄are nge ba tem mɛ kpuro d̄ɔ doke  
 win m̄run s̄.

### Yinni Gusunɔ

#### u nɔɔ mwɛɛru kua

9 Saa ye sɔɔ, Yinni Gusunɔ u koo t̄mbun  
 yari dɛɛrasia  
 kpa bu win ȳsiru soku bu nùn s̄a sannu.  
 10 Be ba nùn s̄amɔ ba yarine baama,  
 ba koo ka nùn k̄nu naawa saa Etiopin  
 daanun gurun di.  
 11 Yen t̄ɔ te, bɛɛ win t̄mbu Isireliba,  
 i ñ sekuru wasi bɛɛn daa k̄sa ka bɛɛn tora  
 ni i kua sɔɔ.  
 Domi u koo be ba ra tii sue bɛɛn suunu sɔɔ  
 wuna,  
 kpa bɛɛn tiin tɔn biaru tu kpe win guu  
 dɛɛrarun w̄llɔ.  
 12 U koo de t̄mbu fikoo ba n wāa bɛɛn suunu  
 sɔɔ  
 be ba ñ tii sue.  
 Ba koo win ȳsiru soku u ka bu k̄su.  
 13 Isireli be ba tie, ba ñ maa k̄sa m̀.  
 Ba ñ maa weesu m̀.  
 Gari k̄si yi ñ ko n wāa ben n̄sɔ.  
 Ba ko n w̄rewa,  
 goo kun bu baasimɔ.

### Yerusalemugibu

#### ba koo wurama

14 Bɛɛ Siɔnigibu, i ḡru dobun kuuki koowo.  
 Bɛɛ Isireliba kpuro gesi, i nuku dobun  
 kuuki koowo.  
 Bɛɛ Yerusalemugibu, i ȳerio  
 kpa i nasaran kuuki ko ka bɛɛn ḡru kpuro.  
 15 Yinni Gusunɔ u bɛɛn sɛyasiabu kpeesia  
 bi u koo raa bɛɛ ko.  
 U bɛɛn yibereba yarinasia.  
 Gusunɔ sina boko, bɛɛ Isireliban Yinni, u  
 wāa bɛɛn suunu sɔɔ.  
 I ñ maa k̄sa gaa wasi.  
 16 Yen t̄ɔ te, ba koo bɛɛ Yerusalemugibu s̄  
 bu nɛɛ,  
 i ku b̄rum ko Siɔniɔ.  
 I ku de bɛɛn ḡma dwiia.  
 17 Gusunɔ bɛɛn Yinni u wāa bɛɛn suunu sɔɔ.  
 U s̄awa nge tabu durɔ wi u ra faaba ko.  
 U koo nuku doo bakabu ko bɛɛn s̄.  
 U ñ maa ḡanu gerumɔ yèn s̄ u bɛɛ k̄i.  
 U ko n nuku doo bakabu m̄.  
 18 Be ba wāa nuku sankiranu sɔɔ  
 yèn s̄ ba ka Yerusalemu tonda,  
 ba wāa sekuru sɔɔ te ta bu buniemɔ nge  
 s̄munu,  
 ma ba ku ra maa win t̄ɔ bakanu di,  
 beya u koo mennama.  
 19 Yen t̄ɔ te, u koo be ba bɛɛ dam dimɔ w̄ri,

kpa u yemɔbu faaba ko.  
 U koo be ba raa gira menna  
 kpa u de bu tɔmbu nuku dobu wɛ  
 kpa bu yĩsiru yari tem kpuro sɔɔ  
 mi ben baawure u raa sekuru dimɔ.  
<sup>20</sup>Yen tɔɔ te, u koo de i wurama.  
 Saa ye sɔɔ, u koo bɛɛ menna.  
 Tɔmbu ba koo bɛɛ bɛɛɛ wɛ  
 kpa i yĩsiru yari handunian bwesenu  
     kpuron suunu sɔɔ  
 sanam mɛ u koo ka bɛɛn yobu wurama i bu  
     wa.  
 Wi, Yinni Gusunɔwa u yeni gerua.



## ASEE

Saa Babilonin diya Asee u wurama yorun di Yerusalemuᵅ ka Yuda gabu sannu. Saa ye Yuda be, ba wurama ba wāa Yerusalemuᵅ, yera ba Yinni Gusunᵅn s̄aa yee ten bana seewa. Adama ben hania ye, ya ra yemia ma ba s̄aa yee ten bana deri wahala ye ba waamᵅn s̄s̄ saa Samarigibun min di ka sere maa ḡᵅ te ta dua ben suunu s̄ᵅn s̄s̄. Yera be ba dukia m̄ᵅ, ba tii dii geenu baniamm̄e. Saa ye s̄ᵅ, ben ḡᵅᵅ kun maa k̄iru m̄ᵅ u ka Yinni Gusunᵅn s̄amburu ko. Ma Asee u seewa u Yudaba gerusi.

Yen biru u bu dam k̄em̄ᵅ bu ka bana ye se. Win gari yi s̄ᵅ, u n̄e, bu Gusunᵅ m̄em̄ n̄ᵅw̄ᵅ kpa bu win s̄amburu n̄ᵅni doke. Yera ya buram bo n kere ba n ben tiin arufaani kasu.

### *Tire ten kpunaa*

1. S̄aa yerun bana, wiru 1.
2. S̄aa yee kpaa ten girima, wiru 2.

### *S̄aa yerun bana*

<sup>1</sup> Darusi P̄eᵅsiban sina bokon bandun w̄ᵅᵅ yirusen suru n̄ᵅba tiasen t̄ᵅᵅ gbiikiru s̄ᵅᵅra Gusunᵅ w̄ᵅllu ka tem Yinni u ka Sorobabeli Sealitielin bii, Yudaban kparo ka ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero Yosue, Yosadakin bii gari kua saa win s̄ᵅᵅ Aseen n̄ᵅᵅn di u n̄e, <sup>2</sup> b̄eᵅ Isireliba i m̄ᵅ, saa kun tura i ka n̄en s̄aa yeru bani. <sup>3</sup> Yen s̄ᵅna na b̄eᵅ gari yini s̄ᵅᵅᵅ na n̄e, <sup>4</sup> n b̄eᵅ w̄eᵅre i n w̄āa dii buranu s̄ᵅᵅ ni ba s̄ᵅᵅᵅ kua, kpa n̄en s̄aa yeru ta n bansu s̄aa? <sup>5</sup> Yen s̄ᵅna n̄e, w̄ᵅllu ka tem Yinni na n̄e, i bwisikuo b̄eᵅn daa ye i m̄ᵅn s̄s̄. <sup>6</sup> Wee i d̄ianu duurum̄ᵅ too, adama fiikowa i ḡeᵅm̄ᵅ. I dim̄ᵅ, adama i n̄ debum̄ᵅ. I n̄ᵅrum̄ᵅ, adama b̄eᵅn n̄ᵅru kun kpeem̄ᵅ. I ȳānu dokem̄ᵅ, adama nu n̄ b̄eᵅ wooru giramm̄e. I n b̄eᵅn k̄ᵅsiaru mwa, ta ra doon̄ewa nge te ba doke b̄ᵅᵅ ḡeᵅre s̄ᵅᵅ. <sup>7</sup> Yen s̄s̄, n̄e, Gusunᵅ w̄ᵅllu ka tem Yinni na n̄e, i bwisikuo b̄eᵅn daa ye i m̄ᵅn s̄s̄. <sup>8</sup> I seewo i da guur̄ᵅ i d̄āa kasuma i ka n̄en s̄aa yee te bani, kpa i man b̄eᵅre w̄e. Ye s̄ᵅᵅra ko na n nuku dobu m̄ᵅ. N̄e, Yinni Gusunᵅwa na yeni gerua. <sup>9</sup> I tamaa i ko i d̄ianu wawa too b̄eᵅn gbean di. Adama wee fiikowa i wa. Fiiko ye i wa i ka da ȳenuᵅ mi, ma na ye wom wure na yarinasia. Mban s̄s̄.

Ȳen s̄s̄ i n̄en s̄aa yeru deri ta kua bansu. Ma baawure u s̄ende u ka win tiin diru bani. N̄e, Gusunᵅ w̄ᵅllu ka tem Yinniwa na yeni gerua. <sup>10</sup> Yen s̄ᵅna gura kun maa n̄em̄ᵅ. M̄eya tem kun maa b̄eᵅ d̄ianu w̄eᵅm̄ᵅ nge m̄e n ween̄e. <sup>11</sup> Na dera gbeburu kua b̄eᵅn tem kpuro s̄ᵅᵅ ka guun̄ᵅ. Ma alikama ka res̄em̄ᵅ ka olifi kpuro ya gbera. D̄ia ni tem mu ra kpiisie gesi kpuro, nu gberawa. Ma t̄ambu ka yaa sabenu n̄ᵅni s̄ᵅᵅre. Ma b̄eᵅn s̄ᵅᵅᵅ ye i m̄ᵅ kpuro ya kua kam.

<sup>12</sup> Yera Sorobabeli, Sealitielin bii, ka ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero Yosue, Yosadakin bii, ka Isireli be ba tie kpuro, ba Gusunᵅ ben Yinnin gari yi m̄em̄ n̄ᵅw̄ᵅ nge m̄e Gusunᵅ u win s̄ᵅᵅᵅ Asee s̄ᵅᵅᵅᵅ u bu s̄s̄. Ma ba nanda wi, Yinni Gusunᵅn wuswaaᵅ.

<sup>13</sup> Asee, Yinni Gusunᵅn ḡᵅro u bu s̄ᵅᵅᵅᵅ ye Yinni Gusunᵅ u n̄ᵅn s̄ᵅᵅᵅᵅ. U n̄e, Yinni Gusunᵅ u w̄āa ka b̄eᵅ.

<sup>14</sup> Ma u Sorobabeli, Yudaban kparo ka Yosue, ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero ka sere Isireli be ba tie dom yamia. Ba na ba ben Yinni wi u w̄ᵅllu ka tem m̄ᵅn s̄aa yee ten s̄amburu torua, <sup>15</sup> Darusin bandun w̄ᵅᵅ yirusen suru n̄ᵅba tiasen s̄ᵅᵅ ȳenda n̄n̄ese s̄ᵅᵅ.

### *S̄aa yee kpaa ten girima*

## 2

<sup>1</sup> W̄ᵅᵅn suru n̄ᵅba yirusen s̄ᵅᵅ ȳenda tiase s̄ᵅᵅra Yinni Gusunᵅ u Asee s̄ᵅᵅᵅᵅ u n̄e, <sup>2</sup> a Sorobabeli, Sealitielin bii, Yudaban kparo, ka ȳaku kowo t̄ᵅᵅwero Yosue, Yosadakin bii, ka sere Isireli be ba tie s̄ᵅᵅᵅᵅ a n̄e, <sup>3</sup> be, be ba tie s̄ᵅᵅ, ben wara u s̄aa yee ten yellu ȳe ten girima gbiikaa s̄ᵅᵅ. T̄e, am̄ᵅna ba tu waasin̄e. Nge m̄e ta s̄aa mi, ta n̄ s̄āare kam dirum ben n̄ᵅni s̄ᵅᵅ? <sup>4</sup> Yen s̄s̄ t̄e, n̄e, Gusunᵅ w̄ᵅllu ka tem Yinni, na n̄e, Sorobabeli, ka Yosue, ka Isireli be ba tie, bu tii dam k̄eᵅȳᵅ, kpa bu s̄amburu ko. Domi na w̄āa ka be. <sup>5</sup> Nge m̄e na bu n̄ᵅ m̄w̄eᵅru kua sanam m̄e na bu yarama Egibitin di, nge m̄eya na maa bu s̄ᵅᵅᵅᵅ gis̄ᵅ ma n̄en Hunde w̄āa ka be. Yen s̄s̄, bu ku b̄erum ko. <sup>6</sup> N̄e, Gusunᵅ w̄ᵅllu ka tem Yinni, na n̄ maa t̄eᵅm̄ᵅ n ka w̄ᵅllu ka tem ka nim w̄ᵅku sira. <sup>7</sup> Kon bwesenu kpuro sira kpa n de bu nin dukia gea kpuro gurama bu ka na n̄en s̄aa yeru mini. Kpa n s̄aa yee te girima yibia. N̄e, Gusunᵅ w̄ᵅllu ka tem Yinniwa na yeni gerua. <sup>8</sup> N̄ena na sii

geesu ka wura mɔ. <sup>9</sup>Tɛ, dii ten girima ya koo yellugia kera. Miya kon tɔmbu bɔri yendu wɛ. Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

*Tɔn be ba n̄ dɛere*

<sup>10</sup> Darusin bandun wɔɔ yirusen suru nɔɔba nnɛsen sɔɔ yɛnda nnɛse sɔɔra Yinni Gusunɔ u ka win sɔmɔ Asee gari kua u nɛɛ, <sup>11</sup>a yāku kowobu woodan gari yini bikio a nɛɛ, <sup>12</sup>goo ù n yāku yaa bɔkua win yaberun kasaɔ, ma win yabe kasa ye, ya pɛɛ baba, n̄ kun mɛ kpee, n̄ kun mɛ tam, n̄ kun mɛ gum, n̄ kun mɛ dīanu ganu, ba tamaa dīa ni, nu kua Yinni Gusunɔginu?

Ye Asee u bu bikia mɛ, yera ba wisa ba nɛɛ, aawo!

<sup>13</sup> Ma Asee u maa bu bikia u nɛɛ, goo ù n disi duura yèn sɔ u goru baba, ma u seewa u maa dīa ni baba, dīa nin tii nu kua disiginu?

Ma yāku kowo be, ba wisa ba nɛɛ, oo, dīa nin tii nu disi duurawa mi.

<sup>14</sup> Yera Asee u maa nɛɛ, amɛniwa Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ, nge mɛya bɛɛ Isireliba i s̄a win n̄ni sɔɔ. Mɛya maa bɛɛn n̄man s̄ma ya s̄a. Ye i n̄n wɛɛmɔ kpuro, ya disi mɔ.

*I laakari koowo saa tɛn di*

<sup>15</sup> N n mɛn na, i bwisikuo ye ya bɛɛ deema n ka gisɔ girari i sere kpenu mɛnna i ka s̄a yee te bani. <sup>16</sup> Wee bɛɛn goo ù n seewa u alikaman sakaku yendu kasum da birarɔ, ma u ye so, wɔkura u ra wa. U n maa seewa u tam ditiri weeraakuru kasum da resɛm gama yerɔ, ditiri yɛnda u ra wa. <sup>17</sup> Nɛ, Gusunɔ na bɛɛn sɔmburu kam koosia. Na dera guru kpenu bɛɛn dīanu sanku nu k̄sa, nu bukusa duura. Adama ka mɛ, i n̄ wuramɛ nɛn mi. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>18</sup> Yen sɔ, i bwisikuo ye ya bɛɛ deema n ka gisɔ girari saa m̄n di ba ka s̄a yee ten kpɛɛkpɛɛku sw̄i ba deri. Gisɔn t̄ru ta s̄awa wɔɔn suru nɔɔba nnɛsen sɔɔ yɛnda nnɛseru. I de i bwisiku. <sup>19</sup> I maa dīanu mɔ biranu sɔɔ? Bɛɛn gbean d̄a binuginu mara? Aawo, adama saa gisɔn di, kon bɛɛ durom kua.

*Nɔɔ mwɛɛ ni Yinni Gusunɔ*

*u Sorobabeli kua*

<sup>20</sup> Yinni Gusunɔ u kpam ka Asee gari kua n̄n mɛɛruse suru win sɔɔ yɛnda nnɛse te sɔɔ u nɛɛ, <sup>21</sup> a Sorobabeli, Yudaban kparo

s̄ɔwɔ a nɛɛ, nɛ, Yinni Gusunɔ kon wɔllu ka tem sira. <sup>22</sup> Kon sinambu kpuron bandu fuka kpa n ben dam kpeesia. Kon bɛɛn tabu kɛkɛ yi dumi gawe ka be ba dua yi sɔɔ fukiri ka sere maa dumi ka yin maasɔbu. Ben tii tiinɛwa ba koo goona ka takobiba. <sup>23</sup> Yen t̄sɔ te, kon nɛn sɔm kowo Sorobabeli, Sealitielin bii sua kpa n n̄n ko nɛn ȳreru. Domi wiya na gɔsa. Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

## SAKARI

Sakari ka Asee, waati tia sɔɔra ba ben sɔmburu kua. Adama ben gari kun sãa tia. Asee u Isireliba kirɔ kuawa bu ka Yinni Gusunɔn sãa yeru bani. Ma Sakari u gerua ye ya sia wee ye ya ka handuniagibu kpuro yã. Win kãsi dabi ni u wan sɔ, u tɔmbu kirɔ kua bu ka gɔru gɔsia. U nɛɛ, sunɔ win nɔ mweeru Gusunɔ u kua, u koo na u bandu di kpa u tɔmbu yakia yorun di.

Sa ko kpĩ su tire ten gari bɔnu ko yiru.

*Tire ten kpunaa*

1. Sakarin kãsi ni u wa ka win kirɔba, wiru 1n di sere wiru 8.
2. Ye ya koo koorã sia, wiru 9n di sere wiru 14.

## SAKARIN KÃSINU

*Yinni Gusunɔ u win tɔmbu sokumɔ bu wurama*

<sup>1</sup> Darusin bandun wɔɔ yirusen suru nɔɔba itase sɔɔra Yinni Gusunɔ u ka win sɔmɔ Sakari, Berekian bii, Idon debubu gari kua u nɛɛ, <sup>2</sup> nɛ, Yinni Gusunɔ na ka bɛɛn baababa mɔru kua too. <sup>3</sup> Yen sɔ, na bɛɛ sɔmɔ, i wurama nen mi, kpa nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni n maa wura bɛɛn mi. Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua. <sup>4</sup> I ku ka bɛɛn baababa weena be nen sɔmɔ gbiikobu ba nen gari sɔɔwa ba nɛɛ, bu ben daa kɔsa derio. Adama ba ñ sɔmɔ be swaa ðaki bu sere man mem nɔɔwa. <sup>5</sup> Mana bɛɛn baaba be, ba wãa tẽ. Sɔmɔ ben tii, ba wãa sere ka tẽ? <sup>6</sup> Aawo, ba gu. Ka mɛ, wooda ka gari yi na nen sɔmɔ be wẽ, ba yi bɛɛn baababa sɔɔwa, ma ba gɔru gɔsia ba nɛɛ, nɛ Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni na bu kua nge mɛ na gɔru doke ben daa kɔsan sɔ.

*Sakari u dumi wa kãsiru sɔɔ*

<sup>7</sup> Darusin bandun wɔɔ yirusen suru wɔkura tiase, wi ba mɔ Sebati, win sɔɔ yenda nnese sɔɔra Yinni Gusunɔ u ka win sɔmɔ Sakari, Berekian bii, Idon debubu gari kua kãsiru sɔɔ. <sup>8</sup> Wee ye u wa kãsi te sɔɔ. Wɔkuru, u durɔ goo wa u dum swãa sɔni u ka yɔ ðãnu ganun suunuɔ, wɔwa gaa sɔɔ. Ma dum swɛɛ ka dum bɛrɔ wurusu ka dum kaaba yi wãa win biruɔ. <sup>9</sup> Ma u bikia u nɛɛ, nen Yinni, mba dumi yin tubusianu.

Ma Gusunɔn gɔrado wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, kon nun yi tubusia. <sup>10</sup> Yera u nùn sɔɔwa u nɛɛ, dumi yi, yi sãawa yi Gusunɔ u gɔrima yi ka tem bukiana.

<sup>11</sup> Ma dumi yin tii yi gɔrado wi sɔɔwa yi nɛɛ, sa tem bukiana sa wa mɛ kpuro mu wãa bɔri yendu sɔɔ.

<sup>12</sup> Ma gɔrado wi, u nɛɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni, sere saa yerã kaa Yerusalemu ka Yudaban wuu si su tien wɔnwɔndu wa, si a ka mɔru sãa saa wɔɔ wata ka wɔkurun di.

<sup>13</sup> Ma Yinni Gusunɔ u gɔrado wi wisa ka gari dori yi yi nùn gɔru yemia.

*Yinni Gusunɔ*

*u koo kpam Yerusalemu gɔsi*

<sup>14</sup> Gɔrado wi, u maa nùn sɔɔwa u nɛɛ, a geruo a nɛɛ, ameniwa wi, Yinni Gusunɔ u gerua.

U nɛɛ, u Yerusalemu ka Siɔnin kĩru mɔ ta kpã.

<sup>15</sup> Mɛya u ka bwese ni nu tii sue mɔru mɔ.

Yellu u raa ka nu mɔru kua fiiko.

Ma nu Yerusalemu kɔsa kua.

<sup>16</sup> Yen sɔna wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ,

u koo Yerusalemun wɔnwɔndu ko.

Ba koo win sãa yeru bani.

Kpa bu Yerusalemun kpɛɛkpɛɛku yĩire.

<sup>17</sup> Win wusu su koo dukia yibu.

U koo maa Yerusalemu nukuru yemiasia.

Kpa u maa ye gɔsi win tiin sɔ.

Wi, Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinniwa u yeni gerua.

*Sakari u kɔbi nne*

*ka sekobu nne wa kãsiru sɔɔ*

## 2

<sup>1</sup> Sakari u nɔni seeya ma u maa kɔbi nne wa. <sup>2</sup> Ma u gɔrado wi u ka nùn gari mɔ bikia u nɛɛ, kɔbi yirã mini.

Ma u nùn wisa u nɛɛ, kɔbi yi yi Yudaba ka Isireliba ka Yerusalemugibu yarinasiawa mi.

<sup>3</sup> Yen biru, Yinni Gusunɔ u maa nùn sekobu nne sɔɔsi. <sup>4</sup> Ma u nùn bikia u nɛɛ, mba seko be, ba kobu na.

Ma u nùn wisa u nɛɛ, ba nawa bu ka kɔbi yi tɔya ko, kpa bu yi bɔku yi, yi yi Yudan tem wɔri yi men tɔmbu yarinasia sere ben goo kun kpĩa u ka tii yina.

*Sakari u wɛɛ wa kãsiru sɔɔ*

<sup>5</sup> Ye Sakari u maa mɛɛra, yera u durɔ goo wa u wɛɛ yīirutii neni. <sup>6</sup> Ma u nùn bikia u nɛɛ, mana a dɔɔ.

Ma u wisa u nɛɛ, na dɔɔwa n Yerusalemu yīire n ka yen dɛɛbu ka yen yasum wa.

<sup>7</sup> Sanam mɛ Gusunɔn gɔrado wi u ka nùn gari mɔ, u susim wee, yera gɔrado goo u maa na u ka wiɔnɔ yinna. <sup>8</sup> Ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a duka doo a aluwaasi wi sɔ a nɛɛ, Yerusalemu ya koo ko wuu gè ba n maa gbāraru toosimɔ. Domi gen tɔmbu ka gen yaa sabenu koo dabia. <sup>9</sup> Yinni Gusunɔ u maa nɛɛ, u ko n sãa nge gbãra dɔɔgiru Yerusalemu yen sɔ. Mɛya u ko n maa sãa yen bɛɛɛ.

*Yinni Gusunɔ u be ba raa*

*kpikiru da soku*

<sup>10</sup> Sakari u nɛɛ,  
Yinni Gusunɔ u gerua u nɛɛ,  
bɛɛ be u raa yarinasia handunian goonu nne  
ye sɔɔ,

i wurama.

I seema i wurama saa sɔɔ yɛsan nɔm geu  
gian di.

<sup>11</sup> Bɛɛ Yerusalemu gibu, bɛɛ be i yoru dimɔ  
Babiloniɔ,  
i kisirama.

<sup>12</sup> Domi wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u  
nɛɛ,  
yeniban biru,  
Yerusalemun bɛɛɛ ya koo wurama.  
Wee u man gɔriɔ bwese ni nu bɛɛn yãnu  
guran mi.

U nɛɛ, nù n maa bɛɛ baba,  
ya sãawa nge win tiin nɔniya nu baba.

<sup>13</sup> Wee u koo nu nɔma doke  
kpa nu gɔsia bɛɛn yobu.

Saa ye sɔɔra nu koo gia ma Gusunɔ, wɔllu  
ka tem Yinniwa u man gɔrima.

<sup>14</sup> Wiya u nɛɛ, bɛɛ Yerusalemu gibu, i nuku  
dobun kuuki koowo.

Domi u koo na u n ka bɛɛ wãa.

<sup>15</sup> Bwese dabina nu koo wura wi, Yinni  
Gusunɔn mi gia yen tɔɔ te,

kpa nu ko win tɔmbu,

kpa u n wãa ka be.

Saa ye sɔɔra i ko i gia ma wi, Gusunɔ wɔllu  
ka tem Yinniwa u man gɔrima.

<sup>16</sup> U ko n maa Yuda mɔ tem dɛɛram mɛ sɔɔ.  
U koo maa Yerusalemu gɔsi.

<sup>17</sup> Baawure u koo nɔɔ mari Yinni Gusunɔn  
wuswaaɔ.

Domi u koo seema win wãa yee dɛɛrarun di.

*Sakari u yãku kowo wa*

*kãsiru sɔɔ*

### 3

<sup>1</sup> Sakari u Yosue yãku kowo tɔnwero wa u  
yɔ Yinni Gusunɔn gɔradon \* wuswaaɔ. Ma  
Setam † u yɔ win nɔm geuɔ u ka nùn taare  
wɛ. <sup>2</sup> Ma Yinni Gusunɔn gɔrado u Setam  
sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ u nun gerusi wi, wi u  
Yerusalemu gɔsa. A n yɛ ma Yosue u sãawa  
nge dãa nɔɔ ge ba wuna dɔɔn di?

<sup>3</sup> N deema yãa disinugina Yosue u sebua  
u ka yɔ gɔrado win wuswaaɔ. <sup>4</sup> Ma gɔrado  
wi, u be ba yɔ win wuswaaɔ sɔɔwa u nɛɛ, bu  
Yosuen yãa disinugii ni wunɔ. Ma u Yosue  
sɔɔwa u nɛɛ, wee na nun wunen toranu  
wuna. Ma na nun tɔɔ baka yãnu sebusia.

<sup>5</sup> U maa wooda wɛ u nɛɛ, bu nùn dawani  
ye ya dɛɛre bɔkusio. Ma ba nùn ye bɔkusia.  
Ma ba nùn yãnu sebusia. Saa ye sɔɔ, gɔrado  
wi, u yɔ mi. <sup>6</sup> U Yosue gari yini sɔɔwa u nɛɛ,  
<sup>7</sup> ameniwa wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u  
gerua. U nɛɛ,

ã n sīimɔ win swɛɛ sɔɔ,  
ma a win woodaba mɛm nɔɔwamme,  
wuna kaa win sãa yeru ka ten yaaran  
sɔmburu kpara.

U koo nun kowa be ba win sɔmburu mɔn  
turo.

*Yinni Gusunɔ*

*u koo win sɔm kowo naawa*

<sup>8</sup> Yosue, wunɛ yãku kowo tɔnwero,  
wunɛ ka wunen tɔn be ba sɔ wunen  
wuswaaɔ,

i swaa dakio i nɔ.

Tɔn be, ba ko n gina sãawa yīreru wi u sisin  
sɔ.

Domi Yinni Gusunɔ u koo win sɔm kowo  
gɔrima wi u sãa kp̄ii p̄tura.

<sup>9</sup> Wunɛ Yosuen wuswaaɔ, u kperu garu  
yiimɔ.

Wuswɛɛ nɔɔba yiruwa ta mɔ.

Win tiywa u koo yore te sɔɔ.

Kpa u tem mɛn toranu wuna sɔɔ teeru.

<sup>10</sup> Wi, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ,  
yen tɔɔ te, i ko i sokuna i nuku dobu ko b̄ari  
yɛndun sɔ bɛɛn dãa gbaanɔ.

\* **3:1** Yinni Gusunɔn gɔrado - Ka Heberum ba yorua Yinni Gusunɔ tɔna. † **3:1** Setam - Win sɔmbura u ka taare da Gusunɔn wuswaaɔ.



*Sakari u dabu wuraguu  
ka dāa ye ba m̀ olifi wa  
kāsiru sɔɔ*

#### 4

<sup>1</sup> Gusunən gərado wi u ka Sakari gari m̀ u na u ǹn yamia nge mε ba ra t̀nu dom yamiε. <sup>2</sup> Ma u ǹn bikia u nεε, mba a waamɔ mi.

Ma u ǹn wisa u nεε, wuran dabuwa na waamɔ g̀n wɔllɔ ba wekeru garu sɔndi. Weke te, ta k̄ānu nɔɔba yiru mɔ. Nin wɔllɔwa ba fitilanu sɔndi tia tia. K̄ā nin min diya gum mu ra ka de fitila nin mi.

<sup>3</sup> Olifin dānu yiru ya w̄āa weke ten b̄kuɔ. Teeru nəm dwaru gia, teeru maa nəm geu gia.

<sup>4</sup> Ma Sakari u wure u gərado wi bikia u nεε, yinni, mba yeniba kpuron tubusianu.

<sup>5</sup> Ma Gusunən gərado u nεε, a ǹ yen tubusianu yē?

<sup>6a</sup> Ma Sakari u nεε, aawo, yinni. Ma gərado u nεε, <sup>10b</sup> fitila nɔɔba yiru ye, ya s̄āwa Yinni Gusunən nɔni yi yi tem bukianamɔ.

<sup>11</sup> Ma Sakari u maa nεε, mba olifin dānu yiru ye ya w̄āa dabu gen nəm geuɔ ka gen nəm dwarɔ min tubusianu.

<sup>12</sup> U maa bikia u nεε, mba olifin k̄ānu yiru yen tubusianu ni nu w̄āa dabun k̄ānu yiru yen b̄kuɔ, m̀n di gum kokumɔ nge wura.

<sup>13</sup> Yera u wisa u nεε, a ǹ nin tubusianu yē?

Ma u nεε, aawo, Yinni.

<sup>14</sup> U ǹn wisa u nεε, nu s̄āwa t̄mbu yiru be na ḡsa ba nε, tem kpuron Yinni s̄āamɔ.

*Nɔɔ mwεenu Sorobabelin s̄*

<sup>6b</sup> Yera u maa nεε, wee ye Yinni Gusunɔ u Sorobabeli s̄ɔmɔ. U nεε, n ǹ mɔ ka wi, Sorobabelin dam ǹ kun mε ka win yiikowa u koo kp̄i u s̄mburu ko.

Adama ka wi, Gusunən Hunden dama.

Wi, wɔllu ka tem Yinniwa u yeni gerua.

<sup>7</sup> U maa nεε,

Sakari, mba n da n guu baka te ta w̄āa

Sorobabelin wuswaaɔ.

Sorobabeli wi, u koo tu k̄ora

kpa u kpee geeru yara

te ba koo sɔndi s̄āa yerun wii kpiirɔ.

Saa ye sɔɔ, t̄mbu ba koo nuku dobuun kuuki ko ba n m̀

anna a kpee buraru wa.

<sup>8</sup> Yinni Gusunɔ u maa Sakari s̄ɔwa u nεε,

<sup>9</sup> Sorobabeliwa u dii ten kpεεkpεεku sw̄i.

Wiya u koo maa ten bana wiru go.

Saa ye s̄ɔra n̄n t̄mbu ba koo gia ma nε, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na nun ḡrima.

<sup>10a</sup> Yen s̄, bu ku s̄mbu ten tore ḡm

baa ta n s̄ān na piibu.

Ba koo nuku dobu ko

b̄a n w̄ε wa

yi ba ra ka ganān d̄ndabu m̄eri

Sorobabelin nɔmɔ.

*Sakari u tireru wa ta ȳɔwa*

#### 5

<sup>1</sup> Sakari u maa nɔni seeya kāsiru sɔɔ ma u tire kureru garu wa ta ȳɔwa. <sup>2</sup> Ma Gusunən gərado u ǹn bikia u nεε, mba a waamɔ mi.

Ma u ǹn wisa u nεε, tire kureru gara na waamɔ ta ȳɔwa. Ten d̄εbu s̄āwa ḡm soonu yendu. Ten yasum maa ḡm soonu w̄kuru.

<sup>3</sup> Yera u ǹn s̄ɔwa u nεε, b̄riya ta s̄ɔwa yi yi koo yabi tem mε kpuro sɔɔ. Ten bee tiaɔ, ba yoruawa ma ba koo gb̄nɔbu kpuro gira minin di. Bee tiaɔ maa ba koo be ba ra b̄ri weesugii ko gira. <sup>4</sup> Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin tiiwa u koo de b̄ri yi, yi na kpa yi gb̄nɔbun ȳenusu di ka sere be ba ra ka Yinni Gusunən ȳisuru b̄re kam. Miya yi koo sina yi yin w̄āa yeru ko kpa yi ben dirun kpεεkpεεku ka ten kpenu di.

*Sakari u t̄n kurɔ goo wa*

*kāsiru sɔɔ*

<sup>5</sup> Gusunən gərado wi, u Sakari susi ma u nεε, a nɔni seeyo a wa ye ya yarim wee.

<sup>6</sup> Ma u ǹn wisa u nεε, mba mi.

Ma u nεε, birera mi, ta yarim wee t̄ s̄ɔ tem min t̄mbu kpuron toranu yiba.

<sup>7</sup> Sanam mε bire ten wukiritia ye ba kua ka p̄erum ya wukiara, yera u kurɔ goo wa u s̄ ten s̄ɔwɔ. <sup>8</sup> Ma gərado wi, u nεε, kurɔ wi, u s̄āwa toranu.

Ma u wure u kurɔ wi taare bire ten s̄ɔwɔ, ma u wukiri. <sup>9</sup> Ye u maa nɔni seeya wɔllɔ, yera u kurɔbu yiru gabu wa kāsiru sɔɔ. Kurɔ be, ba kasi mɔ nge kpakpaye, ma woo ga yi suamɔ. Ma ba na ba bire t̄ sua ba ka da wɔllɔ. <sup>10</sup> Ma u gərado wi bikia u nεε, mana ba ka tu d̄ɔ. <sup>11</sup> U ǹn wisa u nεε, ba ka tu

dəwə Babilonin temə. Miya ba koo tu diru bania. Bā n tu bana ba kpa, kpa bire te, ta n wāa mi.

*Sakari u tabu kɛkɛ nnɛ wa  
kāsiru sɔɔ yi dumi gawe*

## 6

<sup>1</sup> Sakari u maa nənɪ seeya ma u tabu kɛkɛ nnɛ wa yi dumi gawe yi yariɔ guunu yirun baan di. Guu ni, nu sāawa sii ganduginu. <sup>2</sup> Tabu kɛkɛ gbiikaa, dum swɛɛya yi gawe. Yiruse, kənkərɔba. <sup>3</sup> Itase, kaaba. Nnɛse, dumi yi yi bau swāasu mɔ. <sup>4</sup> Ma u gərado wi u ka nùn gari mɔ bikia u nɛɛ, berà mi nɛn Yinni.

<sup>5</sup> U nùn wisa u nɛɛ, wəllun goonu nnɛn wosa si su raa wāa Gusunɔ, tem kpuron Yinnin bəkuɔ. Siya su tɛ doonɔ.

<sup>6</sup> Dum kənkərɔ be ba tabu kɛkɛ yen tia gawe mi, ba dəwə sɔɔ yɛsan nəm geu gia. Ma dum kaa be, ba swīi. Adama dum bau swāasugii yi, yi dəwə sɔɔ yɛsan nəm dwaru gia. <sup>7</sup> Dum swɛɛ yi, yi yara ma yi kana yi da yi tem bukiana. Ma gərado wi, u yi sɔɔwa u nɛɛ, yi doo yi tem mɛ bukiana.

Ma yi tem mɛ bukiana. <sup>8</sup> Gərado wi, u nùn soka u nɛɛ, a mɛɛriɔ a wa. Dumi yi yi da sɔɔ yɛsan nəm geu gia mi, yi Gusunɔn mɔru suresiawa bera mi.

*Ba koo Yinni Gusunɔn  
sāa yeru seeya*

<sup>9</sup> Yinni Gusunɔ u Sakari sɔɔwa u nɛɛ, <sup>10</sup> a yoo beni, Həlidaɪ ka Tobiya ka Yedayan kɛnu mɔ kpa a da Yosiasi, Sofonin biin yenuɔ mi yoo be, ba wāa sanam mɛ ba tunuma Babilonɔ. <sup>11</sup> Kpa a sii geesu ka wura sua a ka sina furɔ ko ge kaa doke Yosue, yāku kowo tənwerɔ, Yosadakin biin wirɔ. <sup>12</sup> Kpa a nùn sɔ a nɛɛ, ameniwa nɛ, Gusunɔ wəllu ka tem Yinni na gerua. Na nɛɛ,

goo wāa wi ba mɔ kp̄ii p̄tura.  
Saa win min diya wāara koo yari  
kpa u nɛn sāa yee te bani.

<sup>13</sup> U koo sina yānu sebe,  
kpa u sina win sina gənɔ u tambu kpara.  
Yāku kowo ko n wāa win bəkuɔ  
kpa ba n nɔɔ tia sāa mam mam.

<sup>14</sup> Sina furɔ ge, ga ko n wāawa nɛ, Yinni Gusunɔn sāa yerɔ. Geya ga koo de bu

Helɛmu ka Tobiya ka Yedaya ka Hɛni, Sofonin bii yaaya.

<sup>15</sup> Ma Sakari u nɛɛ, be ba wāa n toma, ba koo na bu sāa yee te bani. Saa ye sɔɔra ba koo gia ma nɛ, Gusunɔ wəllu ka tem Yinniwa na nun gərɪma.

Yeni kpuro ya koo koorawa ì n nɛ, Gusunɔ bɛɛn Yinnin gere mɛm nɔɔwa mam mam.

*Nɔɔ bəku te ba ka*

*Yerusalemun bansu yaayamo*

## 7

<sup>1</sup> Darusin bandun wɔɔ nnɛse sɔɔ, yen suru nɔɔba nnɛse wi ba mɔ Kisilun sɔɔ nnɛse sɔɔra Yinni Gusunɔ u ka Sakari gari kua u nɛɛ, <sup>2</sup> Beteligibu ba raa Saresɛɛ ka Regemu Mɛleki ka gabu gɔra Gusunɔ wəllu ka tem Yinnin sāa yerɔ bu ka win durom kana. <sup>3</sup> Kpa bu maa yāku kowobu ka win sɔmɔbu bikia bā n ko ba n sumən na, kpa ba n nɔɔ bəkuɔ wɔɔn suru nɔɔbuse kpuro sɔɔ nge mɛ ba mɔ tɛɛbun di.

<sup>4</sup> Yera Gusunɔ, wəllu ka tem Yinni u Sakari sɔɔwa u nɛɛ, <sup>5</sup> a yāku kowobu ka tən be kpuro wisio a nɛɛ, saa wɔɔ wata ka wəkurun di, ba ra nɔɔ bəke kpa ba n wāa nuku sankiranu sɔɔ wɔɔn suru nɔɔbuse ka nɔɔba yiruse sɔɔ.

Adama ba ñ ye mɔ bu ka man bɛɛɛ wɛ.

<sup>6</sup> Bā n maa dimɔ, ba nɔrumɔ, ben tiin sɔna.

<sup>7</sup> Yellu, nɛ, Yinni Gusunɔ na tambu kirɔ kua ka gari yinin bweseru nɛn sɔmɔ gbiikobun min di. Saa ye sɔɔ, Yerusalemu ka wuu si su ka ye sikerenɛn tambu ba wāa bəri yendu sɔɔ, ma tamba yiba sɔɔ yɛsan nəm dwaru gia ka wəwɔ.

<sup>8-9</sup> Gusunɔ wəllu ka tem Yinni u maa Sakari sɔɔwa u nɛɛ, a tən be gari yini yaayasio yi yi nɛɛ,  
bu tambu sirio dee dee,  
kpa ba n tən geeru ka wənwəndu mɔɔsinɛ.

<sup>10</sup> Bu ku gəminibu ka gobekuba

ka sɔbu ka sārɔbu dam dɔre.  
Bu ku maa ben winsim kɔsa bwisikusi.

<sup>11</sup> Adama ba ñ gari yi swaa sue. Ba swaa taayawa. <sup>12</sup> Ma ba ben gɔrusu bɔbiasia nge kpee kpikuru. Ba ñ nɛ, Gusunɔ wəllu ka tem Yinnin wooda ye swaa daki, ye na bu wɛ saa nɛn sɔmɔbun min di, be nɛn Hunde u ka gari kua. Ma ben swaa taa bi, bu man mɔru kua too.

13 Sanam mɛ na bu soka, ba ñ wisa.  
 Yen sōna nen tii na ñ maa bu wisa  
 sanam mɛ ba man somiru kana.  
 14 Yen sōna na bu yarinasia bwesenu  
 kpuron suunu sɔɔ ni ba ñ daa yɛ.  
 Ma ba ben tem deri dirum  
 goo ku ra maa sare mi.  
 Ma tem gem mɛ, mu kua bansu.  
 Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni  
 gerua.

*Yinni Gusunɔ u koo*

*Yerusalemu wesia nge yellu*

## 8

1 Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u gerua u  
 nɛɛ,  
 2 nen nisinu kpã Yerusalemun sɔ.  
 Domi na ye kɪ gem gem.  
 3 Yen sōna na nɛɛ, kon wura Yerusalemu ye  
 sɔɔ  
 kpa na n wāa mi.  
 Ba koo ye soku wuu gemguu.  
 Kpa bu maa nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinnin  
 guu te soku guu dɛɛraru.  
 4 Durɔ tɔkɔnu ka kurɔ tɔkɔnu  
 nu koo ka deki sɪima  
 kpa nu na nu sina yen batumaba sɔɔ.  
 5 Bii aluwaasiba ka bii wɔndiaba  
 ba koo yibu yen batuma be sɔɔ  
 ba n dweebu mɔ.  
 6 Isireli be ba tien nɔni sɔɔ,  
 ya ko n sãa nge ye ya kun kpɛ yu koorɔ.  
 Adama nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni,  
 kon kpɪ n maamaaki ye ko.  
 Nɛna na yeni gerua.  
 7 Wee na nen tɔmbu faaba mɔ  
 be ba wāa sɔɔ yari yerɔ ka sɔɔ duu yerɔ.  
 8 Kon ka bu wurama kpa bu sina  
 Yerusalemuɔ  
 ba n sãa nen tɔmbu  
 kpa na n maa sãa ben Yinni gemgii  
 wi u naanɛ mɔ.  
 9 Wee ye nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni na  
 gerua.  
 Na nɛɛ, i wɔrugɔru koowo  
 bɛɛ be i nua gisɔ ye nen sɔmɔbu ba gerua  
 sanam mɛ ba nen sãa yee ten kpɛɛkpɛɛku  
 swɪi.  
 10 Domi yellu, goo ku ra win sɔmburun  
 kɔsiaru wa.  
 Goo ku ra maa yaa sabe ni nu nùn sɔmburu  
 kuan kɔsiaru wɛ.  
 Saa ye sɔɔ, goo ku ra yari.

Goo ku ra maa du ka bɔri yɛndu yibɛɛban  
 sɔ.  
 Domi na tɔmbu yɔsuwa bu ka wɔrina.  
 11 Adama tɛ, na ñ maa Isireli be ba tie  
 kuammɛ nge mɛ na kua yellu.  
 Nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni  
 gerua.  
 12 Kon de bɔri yɛndu tu duwa tem sɔɔ kpuro.  
 Resɛm ya koo ma.  
 Gura ya koo nɛ  
 kpa tem mu dɪanu ko.  
 Doma nini kpurowa kon Isireli be ba tie  
 kua.  
 13 Bɛɛ Yudaba ka Isireliba,  
 wee i kua bwese te na bɔrusi bwesenun  
 suunu sɔɔ.  
 Adama tɛ, kon bɛɛ faaba ko  
 kpa i n sãa domarugibu tɔmbun suunu sɔɔ.  
 Yen sɔ, i ku bɛrum ko.  
 I de i n wɔrugɔru mɔ.  
 14 Amɛniwa nɛ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni  
 na gerua.  
 Na nɛɛ, na raa gɔru doke n bɛɛ kɔsa kua  
 yɛn sɔ bɛɛn baababa ba nen mɔru seeya.  
 Na ñ daa gɔru gɔsie n ye kɔbia.  
 15 Adama tɛ, na gɔru doke  
 n Yerusalemu ka Yudan tem kpuro gea kua.  
 Yen sɔ, i ku bɛrum ko.  
 16 I ka gari yini sɔmburu koowo.  
 Yiya, baawure u n da win winsim gem sɔ.  
 Kpa i n da baawure siri gem sɔɔ  
 i n ka wāa bɔri yɛndu sɔɔ.  
 17 I ku goo kɔsa kua.  
 I ku bɔri weesugii ko.  
 Domi yeniba kpurowa na tusa.  
 Nɛ, Yinni Gusunɔwa na yeni gerua.

*Nɔɔ bɔkurun tɔru ta koo*

*gɔsira nuku dobun tɔru*

18 Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u nɛɛ, 19 nɔɔ  
 bɔku ni i ra ko suru nnɛse sɔɔ ka suru  
 nɔɔbuse sɔɔ ka suru nɔɔba yiruse sɔɔ ka suru  
 wɔkuruse sɔɔ, nu koo gɔsira nuku dobun  
 tɔnu Yudaɔ. Ni sɔɔra ba ko n da tɔɔ bakanu  
 di.  
 Adama yeba kpuro sɔɔ, i de i gem ka bɔri  
 yɛndu kɪa.  
 20 Na maa wure na nɛɛ,  
 tɔmbu ba koo na Yerusalemuɔ  
 saa wusu dabinun di.  
 21 Wusu gasun tɔmbu ba koo gasun tɔmbu  
 sɔ bu nɛɛ,

bu da bu ne, Gusunə wəllu ka tem Yinnin  
durom kasu Yerusalemə  
kpa bu man sã.

<sup>22</sup> Geema, bwese dabinu ka maa bwese ni  
nu dam mə

nu koo na nu nen durom me kasu  
kpa nu man sã.

<sup>23</sup> Ne, Gusunə wəllu ka tem Yinni na nee,  
yen tã te, bweseru baatere sɔɔ,  
tambu waku wakubu ba ko n Yuu turon  
yabe soo neni

ba n mə, ba koo ka nùn da.

Domi ba nua ma ne, Gusunə na wãa ka wi.

## ISIRELIBA KA BWESE TUKUNU

*Yinni Gusunə*

*u koo bwese ni nu tie siri*

### 9

<sup>1</sup> Ameniwa Yinni Gusunə u gerua  
Hadarakin tem sã u nee,  
kon wuu ge ba mə Damasi siri.  
Domi nen neni wãa tambu sɔɔ  
nge me yi wãa Isireliban bwese keri kpuro  
sɔɔ.

<sup>2</sup> Kon maa Hamati ye ya wãa Damasın tem  
nɔɔ bura yerən tem siri  
ka Tiri ka sere maa Sidoni,  
baa me wuu sin tambu ba bwisi mə.

<sup>3</sup> Tiri ye, ya wãa gbãra damgirun suunu sɔɔ.  
Meya ya gobi guramə nge tua.  
Ma ya wura guramə nge pɔtəkə.

<sup>4</sup> Adama ne, Yinni Gusunə, kon ye kpuro  
mwa.  
Kon yen dam sure nim wəku sɔɔ  
kpa n de yu dɔɔ mwaara.

<sup>5</sup> Asikalonigibu ba koo ye wa  
kpa bu berum duura.

Kon de tem yiiri bakabu bu Gasa wəri,  
kpa Ekoronigibun yiyəbu kpuro bu kam  
ko.

Gasa ya koo sunə bia.

Goo kun ko n maa wãa Asikalonio.

<sup>6</sup> Səbu ba koo na bu sina Asidəduə.  
Kpa n Filisitiban tii suabu kpeerasia.

<sup>7</sup> Ba n maa yem dimə.

Ba n maa būu yaku dīanu dimə.

Ba koo kowa ne, Gusunən tambu nge  
Yudaba

kpa Ekoronigibu ba n maa sãa nen tambu  
nge me Yebusiba ba kua.

<sup>8</sup> Kon nen sansani gira n ka nen sãa yeru  
sikerena.

Kpa yiberε be ba daamə ba wuramamə bu  
ku raa ye wəri.

Dam dioba kun maa sarə mi.

Domi nen neni wãa mi.

*Sunə wi u ka bəri yendu sisi*

<sup>9</sup> Bεε Siənigibu, i nuku dobun kuuki koowo.  
Bεε Yerusalemugibu, i yēerio nuku dobun  
sɔɔ.

Wee bεen sina boko u sisi bεen mi.

U sãawa gemgii ka faaba kowo.

U n tii sue.

Keteku buuwa u sɔni.

<sup>10</sup> Kon de tabu kεkε yi kpe Efaraimun temə  
kpa dumi ka ten ni ba raa ka tabu kua yu  
kpeerə Yerusalemə.

Sunə wi, u koo ka bwesenu bəri yendu  
naawa.

U ko n bandu diiwa nim wəku geen di

sere ka nim wəku giə,

saa maa daa te ba mə Efaratin di n ka da  
handunian goonu nne sɔɔ.

*Pirisəmban karabu*

<sup>11</sup> Yinni Gusunə u nee,  
nen arukawani ye na ka bεε bəkuan sɔ,  
ma i ye sire ka yaku yaa yem,

kon bεen yobu yara dəkə kpirirun di te ta n  
nim mə.

<sup>12</sup> Bεε yobu, bεε be i yiyə bakabu mə,

i wuro bεen wusə si su gbāranu mə.

Na maa bεε nɔɔsiamə ma kon bεε domaru  
kua

nge yellugirun nən yiru.

<sup>13</sup> Kon Yuda dendi nge tendu.

Kpa Efaraimu ya n sãa ten sēenu.

Yerusalemu, kon wunen bibu sua bu  
Gerekiba tabu wəri.

Kon bu kowa nge tabu durə damgiin takobi.

<sup>14</sup> Ne, Yinni Gusunə, kon tii sɔɔsi wəllə.

Nen sēu ga koo doona nge guru maakinu.

Kon kəba so,

kpa n sarama guru woo bəkə sɔɔ,

ge ga wee saa sɔɔ yēsan nəm dwardu gian di.

<sup>15</sup> Ne, Gusunə, wəllu ka tem Yinni, kon nen  
tambu kəsu.

Ba koo ben yiberεba kamia bu ben  
kpurantēnun kpenu kəsuku.

Kon de yiberε ben yem mu yari nge tam,

n kun me nge yaku yaa yem me mu ra gbēeru  
yibu

bu yēka yaku yerun kãanə.

<sup>16</sup> Yen tɔɔ te, kon nen tambu faaba ko

nge me yãa kparo u ra win yãanu faaba ko.

Ba koo balli ben temə nge kpee gobigii



ni ba mani sina furə sɔɔ.

<sup>17</sup> Tem miya doo nəru ka buram mu ko n wāa.

Alikama ka tam koo de aluwaasiba ka wəndiaba ba n dam mə.

*Gusunə turowa s̄aa Yinni*

## 10

<sup>1</sup> I Yinni Gusunə kanə u bεε tom buruku gura kē.

U koo de guru woo gu na

kpa guru baka yu nε.

Kpa yakasu su kpi baama.

<sup>2</sup> Domi būu n̄n bwāarokunu ba m̄ Terafimu nu weesu m̄.

Sərobu ba k̄asi weesuginu waamə.

Ben dosusu su s̄awa weesu.

Sin nuku yemiasibu s̄awa kam dirum.

Yen s̄ona ba sirene nge yaa sabenu.

Ba wənwəndu soore,

domi ba n̄ kparo mə.

*Yinni Gusunə*

*u koo win t̄ambu yakia*

<sup>3</sup> Yinni Gusunə u nεε, na ka kparo tuko be ba n̄n t̄ambu kpare m̄ru m̄.

Be, be ba s̄aa nge bonu mi, kon bu w̄rima.

Domi nε, Gusunə w̄llu ka tem Yinni

na n̄n t̄ambu Yudaba naawa.

Kon bu dendiwa tabu s̄ɔɔ nge dum girimagia.

<sup>4</sup> Ben min diya sinambu ba koo yari.

Kpa ba n dam mə nge gani ḡamburun kperu,

n̄ kun mε nge kuu bekurugirun gberε,

n̄ kun mε nge t̄en te ba ra ka tabu de.

<sup>5</sup> Ba ko n s̄awa nge tabu durə damgii be ba ben yiberεba taakumə swεε s̄ɔɔ nge p̄ətəkə.

Ba koo tabu ko ȳen s̄ nε, Yinni Gusunə ko na n ka bu wāa.

Ben yiberε be ba dumi ȳəwa ba koo sekuru wa.

<sup>6</sup> Kon Yudaba t̄asisia, kpa n Isireliba w̄ra.

Kon ka bu wurama,

domi na ben wənwəndu mə.

Ba ko n s̄awa nge be na n̄ daa biru kisi.

Domi n̄na na s̄aa Gusunə ben Yinni.

Kon ben kanaru mwa.

<sup>7</sup> Efaraimuba ba ko n s̄awa nge tabu durə damgibu.

Ba ko n nuku dobu mə nge wi u tam n̄ra.

Ben bibu ba koo ye wa kpa bu nuku dobu ko.

Ba koo nuku dobu ko nε, Yinni Gusunə n̄ s̄.

<sup>8</sup> Kon wia ko bu ka m̄nnama.

Domi n̄na na bu yakiamə.

Ba koo dabia nge yellu.

<sup>9</sup> Kpa n de ba n pusa bwesenun suunu s̄ɔɔ.

Mi ba wāa n toma mi,

ba ko n da man yaaye min di.

Kpa ba n wāa mi ka ben bibu.

Yen biru, ba koo wurama.

<sup>10</sup> Kon de bu wurama saa Egibitin di.

Kon bu m̄nnama saa Asirin di.

Kpa n de bu wurama Galadiə ka Libaniə.

Batuma kun bu turi.

<sup>11</sup> Ba koo nim w̄ku t̄abura mi ba nuku sankiraru wa.

Gusunə u koo gen nim kurenu so,

kpa Nilun daarun nim mu gbera.

Asirigibun tii suabu koo kpe.

Kpa Egibitigibun bandu tu n̄ru ko.

<sup>12</sup> Kon n̄n t̄ambu t̄asisia.

Kpa ba n s̄imə ka n̄n ȳisuru.

Nε, Yinni Gusunəwa na yeni gerua.

*Ba damgibu k̄asuka*

## 11

<sup>1</sup> Bεε Libanigibu, i bεεn k̄ann̄su keniə kpa d̄ɔɔ u bεεn d̄aa ye ba m̄ s̄eduru di.

<sup>2</sup> Bεε d̄aa ye ba m̄ sip̄εε, i weeweenu koowo.

Domi s̄eduruba ba w̄ruka.

Be ba tii sue mi, ba kpeera.

Bεε Basanin d̄aa bakanu, i weeweenu koowo.

Domi d̄aa s̄ɔɔ ge ba n̄ daa kp̄ε bu du ga w̄ruka.

<sup>3</sup> Kparobu ba wuri m̄,

domi ben bεεε ya kpa.

Gbee sinansu su kukirimə,

domi Yuudenin d̄aa s̄ɔɔn bεεε ya kpa.

*Kparobu yiru*

<sup>4</sup> Ameniwa Yinni Gusunə u Sakari s̄əwa. U nεε, a ȳaanu kparo ni ba koo go. <sup>5</sup> Be ba nu dwemə ba goomə ba n̄ bu s̄εyasia m̄.

Be ba maa nu d̄aramə ba m̄, ba nε, Gusunə siara, domi ba gobi mə. Nin kparobu ba ku

ra maa ka nu yinε. <sup>6</sup> Nε, Yinni Gusunə na n̄ maa t̄ambun wənwəndu m̄ tem mε s̄ɔɔ.

Kon baawure ber̄iwa win winsim n̄muə ka win sun̄n n̄muə. Ba koo ben tem

arumani gurawa. Na n̄ maa bu w̄ramə ben yiberεban n̄mun di.

<sup>7</sup> Yera Sakari u yāanu kparabu wəri ni ba koo go. Yāa niya nu kōsuru bo. Ma u kpara dēki yiru kasu. U tia soka durom, tia maa nāo tia. Ma u da u yāa ni nōri. <sup>8</sup> Suru tian baa sōo u nin kparobu ita go. Ma u ka nu tii kpara u temanabu kpana. Ma nin tii nu nūn tusa. <sup>9</sup> Ma u nē, na n maa nu kparamo. Nin ni nu koo gbi, nu gbio. Ni nu koo maa tiara nu tenna.

<sup>10</sup> Ma u win dēka ye u soka durom bōka u ka sōasi ma u win arukawani kusia ye u raa ka bwesenu kpuro bōkua. <sup>11</sup> Yen tōo tera u arukawani ye kusia. Ma yāa kōsu ni nu nūn mēera mi, nu gia ma Yinni Gusunon gariya yi koorama. <sup>12</sup> Ma u bu sōwa u nē, yā n bu wēre, bu nūn kōsiaru wēeyo, ya kun maa bu wēre, bu derio.

Yera ba sii geesun gobi tena yīira ba nūn kōsia. <sup>13</sup> Ma Yinni Gusunon u nūn sōwa u nē, a sii geesun gobi tena ye ba mēera bure mi, māmō wēeyo.

Ma u gobi yi sua u yari Gusunon sāa yero yi ka ko māmōgii. <sup>14</sup> Yen biru, u maa win kpara dēka yiruse ye u soka nāo tia mi, bōka u ka sōasi ma Yudaba ka Isireliban baa sōo nāo tia maa sari. <sup>15</sup> Yinni Gusunon u maa nūn sōwa u nē, a kparo nge kparo gari bōko. <sup>16</sup> Domi kon kparo goo seeya tem mē sōo, wi u kun yāanu nōrimo ni nu gōo dōo. U n nin binu kasum dōo. U n ni nu mēera wa tim kuamme. Mēya u n maa ni nu bwāa do nōrimo. Adama u koo ni nu gum mōn yaa tem sere ka nin kōrio.

<sup>17</sup> Bōrurowa kparo gari bōko wi u yāanu derimo. Takobi yu win gāseru ka win nōm geun nōnu kōsukuo, kpa gāse te, tu gbera kpa nōnu ge, gu gbi.

*Yinni Gusunon*

*u koo Yerusalemu yakia*

## 12

<sup>1</sup> Gari yi Yinni Gusunon u gerua Isireliban sō wee.

Wi, wi u wōllu ka tem mōma, ma u maa tōnu hunde dokea

<sup>2</sup> u nē, na Yerusalemu kua nge nōra ye ya nen mōru yiba nge tam. Ya koo bwese ni nu ka ye sikerene woo tiro kpē. Woo tiro ge, ga koo Yudaba kpuro nenē bā n Yerusalemu tarusi. <sup>3</sup> Tōo te sōo, kon ye gōsia nge kpee bakaru. Be ba kī bu tu sua ba koo mēera wa.

Handunian bwesenu kpuro nu koo mēna nu tu wəri. <sup>4</sup> Yen tōo te, Yinni Gusunon u nē, kon ben dumi woo tiro kpē kpa n yin maasōbu nōni swāaru kpē, kpa n bwese tukunun dumi wōkoru kpē. Adama kon Yudaba kōsu. <sup>5</sup> Yudan wirugibu ba koo nē, Yerusalemugiba ba sāa ben dam nē, Gusunon ben Yinnin sō, nē wi na wōllu ka tem mō. <sup>6</sup> Yen tōo te sōo, kon Yudaban wirugibu kowa nge dōo boko dāa sōwō, n kun mē nge wii bōn tēn dōo ba sōka dīa bōkunu sōo. Ba koo bwese ni nu ka bu sikerene kamiawa mam mam. Adama Yerusalemugibu ba ko n sōwa ben temo.

<sup>7</sup> Nē, Yinni Gusunon kon Yudaban yenusu faaba ko, kpa Dafidin yēnun bēere ka Yerusalemugibun bēere yu ku raa Yuda be ba tiegia kera. <sup>8</sup> Yen tōo te, kon Yerusalemugibu kōsu. Be sōo, wi u kun daa dam mō, u koo dam kowa nge Dafidi. Kpa Dafidin yēnugibu ba n sāa nge Gusunon gōrado wi u yō ben wuswāa.

*Ba gōo wooru sō*

*tem mē kpuro sōo*

<sup>9</sup> Yen tōo te, kon kookari ko n bwese ni kpuro go ni nu Yerusalemu wōrim wee. <sup>10</sup> Kon de Dafidin yēnugibu ka Yerusalemugibu ba n wōnwōndu mō kpa ba n da kanaru ko, kpa bu gōsirama nen mi, nē wi ba yaasa sōka. Ba koo man swīsi nge wīn bii teereru ta gu. Ba koo swīwa ka nuku sankira bakanu nge wīn bii gbiikoo u gu. <sup>11</sup> Yen tōo te, nuku sankiraru ta ko n kpā Yerusalemu nge te ba kua Hadadirimōon sō Megidon wōwāa. <sup>12</sup> Tem mē kpuro sōo, ba ko n gōo wooru sōwa yēnu ka yēnu. Dafidin yēnugibu, kurōbu ka durōbu nenem. Natanin yēnugibu, kurōbu ka durōbu nenem. <sup>13</sup> Lefin yēnugibu, kurōbu ka durōbu nenem. Simein yēnugibu, kurōbu ka durōbu nenem. <sup>14</sup> Nge mēya yēnu si su maa tien tōmbu ba ko n gōo wooru sō nēnenka, kurōbu ka durōbu nenem.

## 13

<sup>1</sup> Yen tōo te, bwia gaa ya koo yari yu ka Dafidin yēnugibu ka Yerusalemugibun toranu wōka.

*Yinni Gusunon u koo*

*win sōmō weesugibun*

*bwāarokunu kāsuku*

<sup>2</sup> Yen tǎo te, nε, Gusunǎ wǎllu ka tem Yinni kon būnun yīsinu kpeerasia tem mε sǎo kpa bu ku raa maa nu yaaya. Kon maa nen sǎmǎ weesugii be ba būu sǎarun kīru mǎ mi wuna. <sup>3</sup> Goo ù n gari weesugii mǎ, win tundo ka win mero ba koo nùn sǎwa bu nεε, kaa gbi. Domi a weesu mǎwa ka Yinni Gusunǎn yīsinu. Kpa tundo wi, ka mero wi, bu nùn takobi sǎku bu go sanam mε u gari yi mǎ. <sup>4</sup> Yen tǎo te, Gusunǎn sǎmǎbu ba koo sekuru wa ben kǎsi weesuginun sǎ. Bǎ n gari mǎ, ba ñ maa yabe sansuginu sebumǎ bu ka tǎmbu nǎni wǎke. <sup>5</sup> Ben baawure u koo nεewa, u ñ sǎa Gusunǎn sǎmǎ. Wi, gbaa wukowa. Domi ba nùn dwawa saa win piiburun di. <sup>6</sup> Bǎ n nùn bikia ba nεε, mana u sere mεera yeni wa ye ya wǎa win nǎmǎo, kpa u wisi u nεε, u ye wawa win bǎro kīnasibun yenuǎ.

*Ba koo gia ma**Gusunǎwa u sǎa Yinni*

<sup>7</sup> Gusunǎ, wǎllu ka tem Yinni u nεε, takobi, a nen kparo wi na kua nen bǎo wǎrio. A nùn goowo kpa yǎanu nu yarina, kpa n ni nu kun dam mǎ wǎri.

<sup>8</sup> U maa nεε, bǎ n tem men tǎmbu bǎnu kua suba ita, yen suba yiru ya koo gbi kpa sube tee teni tu tiara. <sup>9</sup> Kon sube tee te dǎo doke kpa n tu sǎwa nge mε ba ra sii geesu sǎwe. Kon tu sǎwawa nge mε ba ra wurari. Kon tu sǎ n nεε, ta sǎawa nen tǎmbu. Kpa ten tii tu maa nεε, na sǎawa Gusunǎ ten Yinni.

*Yinni Gusunǎn tǎru***14**

<sup>1</sup> Bεε Yerusalemugibu, Yinni Gusunǎn tǎra wee.

Ba koo bεen yǎnu gura bu bǎnu ko bεen nǎni biru.

<sup>2</sup> U koo bwesenu kpuro menna nu ka Yerusalemu wǎri.

Ba koo ye mwa kpa bu yen yenusu dǎo sǎku. Ba koo ka yen tǎn kurǎbu kpuna ka dam.

Kpa bu yen tǎmbun bǎnu yoru mwεeri bu ka doona.

Adama ba ñ be ba tie goomǎ.

<sup>3</sup> Saa ye sǎra Yinni Gusunǎ u koo tii sǎosi kpa u ka bwese ni tabu ko nge mε u ra ko tabu sǎo.

<sup>4</sup> Yen tǎo te, u koo win naasu sǎndi Olifin guurǎ  
te ta wǎa Yerusalemun dee deeru, sǎo yari yeru gia.

Olifin guu te, ta koo bεsira suunuǎ saa sǎo yari yerun di sere sǎo duu yerǎ.

Wǎwi baka ya koo yari ten suunu sǎo.

Guu ten bee tia ya koo da sǎo yēsan nǎm geu gia

kpa bee tia yu maa da sǎo yēsan mǎm dwaru gia.

<sup>5</sup> Saa ye sǎo, i ko i duki dawa win guunun wǎwa sǎo.

Domi wǎwa ye, ya ko n wǎawa sere Atiseliǎ.

I ko i duki suwa nge mε i raa kua

sanam mε tem yīribu bεε deema

Osiasi Yudaban sina bokon waati.

Saa ye sǎra Gusunǎ nen Yinni u koo na ka win tǎn dεerobu.

<sup>6</sup> Yen tǎo te, yam bururam mu ñ ko n maa wǎa.

Pura ya ko n wǎa ka sere maa nim mε mu gǎsira nge kperu.

<sup>7</sup> Tǎo te, ta ko n sǎawa nenem te Yinni Gusunǎ u yē.

Ba ñ wǎkuru ka sǎo sǎo wunanamǎ.

Adama yoka, yam bururam mu koo sǎosira.

<sup>8</sup> Yen tǎo te, nim gem mu koo yari Yerusalemun di

kpa men sukum mu koku mu da nim wǎkuǎ ge ga wǎa sǎo yari yeru gia,

kpa sukum mu da nim wǎku ge ga wǎa sǎo duu yeru gia.

Nge mεya n ko n sǎa sǎo sǎreru ka guran saa.

<sup>9</sup> Yinni Gusunǎwa u ko n sǎa tem kpuron sunǎ.

Wi turowa u ko n sǎa Yinni.

Win turon yīsira tǎmbu kpuro ba koo gia.

<sup>10</sup> Isireliban tem kpuro mu koo gǎsia wǎwa saa Geban di sǎo yēsan nǎm geu gia

n ka da Rimǎwǎ Yerusalemun sǎo yēsan nǎm dwaru gia.

Saa ye sǎo, Yerusalemu ya koo yīsinu yari

kpa ya n wǎa yen ayerǎ.

Ya ko n wǎawa saa kǎnnǎ ge ba mǎ Benyamεen di,

n ka da kǎnnǎ gbiikuuǎ,

sere ka kǎnnǎwǎ ge ba mǎ gani gǎmbunu.

Saa maa kǎsu yee te ba mǎ Hananεelin di,

n ka girari sina bokon resεm gama yerǎ.

<sup>11</sup> Tǎmba koo sina ye sǎo.

Ba ñ maa ye kam koosiamǎ.

Ya ko n wāawa bəri yendu sɔɔ.

12 Wee nɔni swāa te Yinni Gusunɔ u koo  
tɔmbu kpɛɛ

be ba Yerusalemu tabu wəri.

Ben wasi koo kōsiwa ba n ka sīimɔ.

Ben nɔni yi koo kōsi ben nɔni wərusu sɔɔ,

kpa ben yari yi kōsi ben nɔsɔ.

13 Yen tōɔ te, nɛ, Yinni Gusunɔ kon wahala  
baka doke ben suunu sɔɔ.

Kpa bu wərina bu soona.

14 Yudaba ba koo tabu ko Yerusalemuɔ,

kpa bu bwese tuku ni nu ka bu sikerenen  
dukia gurama.

Yera, wura ka sii geesu ka yāa dabinu.

15 Nin dumi ka nin birakɔsu

ka nin yooyoosu ka nin ketekunu

ka sere maa yaa sabe ni nu wāa mi,

kpuro nu koo dumgbeku mwaara.

Dumgbeku tia yera ya koo nu deema.

16 Bwese ni nu raa Yerusalemu ye wəri,

nin ni nu tie, nu ko n da nɛwa wōɔ baagere

nu yiira Gusunɔ sina bokon wuswaaɔ,

wi u sāa wəllu ka tem Yinni,

kpa nu Kunun tōɔ bakaru ko.

17 Bweseru garu tà kun de

tu Gusunɔ sina boko wi u sāa wəllu ka tem  
Yinni yiira

tu sā Yerusalemuɔ,

gura kun nɛmɔ ten temɔ.

18 Egibitigibu bà kun de Yerusalemuɔ

bu ka Kunun tōɔ bakaru ko,

gura kun nɛmɔ ben temɔ.

U koo bu wahala dokewa

nge bwese ni nu yina nu da

nu Kunun tōɔ bakaru ko.

19 Nge mɛya u koo Egibitigibu ka bwese  
ni nu yina nu Kunun tōɔ bakaru da  
Yerusalemuɔ kua.

20 Yen tōɔ te, ba koo dumin yangirenu sɔɔ  
yore bu nɛɛ, Yinni Gusunɔgia.

Sāa yerun wekenu kpuro nu ko n sāawa nge  
yāku yerun gbɛa.

21 Wekenu kpuro nu ko n sāawa Gusunɔ,  
wəllu ka tem Yinniginu Yerusalemuɔ  
ka Yudaɔ.

Be ba koo yākuru na,

bera ba ko n da nu sue

bu ka ben yāku yaa yike.

Yen tōɔ te sɔɔ, ba n maa tenkuba wasi sāa  
yeru mi,

ba n yānu dɔramɔ.



## MALASI

Sanam me Malasi u tire te yorua, Isireliba ba wurama yorun di ka, ba waa Yerusalemu. Adama saa ye soo, waara ka bu se. Ma dabira Gusunon durom sika doke, wiru 1:2. Ma Gusunon saara kun maa arufaani gaa mo ben waaru soo. Ba n maa nun saama ka goru tia.

Yeya Malasi u wa win tamba mo, ma u bu gerusi. Isireliba ba n noni soore, ba n ye ma ba torawa. Yen sa, bu de bu goru gosia kpa Gusunon u bu domaru kua. Win samo wi u gosa, wiya u koo win tambu deerasia kpa u bu beka, wiru 3:20,21. Malasi u sawa Gusunon samo daako Noo Mwee Gururu soo. Win tire te, ta sawa nge sasara ye ya ka sun doo Noo Mwee Kpaarun gari soo.

### *Tire ten kpunaa*

1. Isireliban toranu, wiru 1:1n di sere wiru 2:16.
2. Gusunon u win tambu kiru mo bu ka wurama win mi, wiru 2:17n di sere wiru 3:24.

<sup>1</sup> Gari yiniwa Yinni Gusunon u Isireliba soowa saa Malasin non di.

### *Yinni Gusunon u Isireliba ki*

<sup>2</sup> Yinni Gusunon u nee, na bee Isireliba kia. Ma i gerumon i mo, mba soora na bee kia. Na nee, n n Esau u saa Yakobun mo ro? Adama na Yakobu kia <sup>3</sup> ma na Esau yina. Na dera gaanu sari win tem guunon. Ma na dera gbeeku yee kosi yiba tem me soo. <sup>4</sup> Esaun bibun bweseru ta n nee, ba ten wusu kasuka, adama ta koo sin bansu seeya, ne, Gusunon wollu ka tem Yinni, kon nee, baa ta n su bana, kon wure n su sura. Kpa bu ten tem soku nuku kosurugibun tem, ben tii maa bwese te ne, Yinni Gusunon na ka moru saa baadomma. <sup>5</sup> Bee Isireliba, been noni koo ye wa. Kpa i gere i nee, ne, Yinni Gusunon, nen kparaa been tem sare.

### *Yinni Gusunon*

#### *u yaku kowobu gerusimo*

<sup>6</sup> Bee yaku kowobu, bee be i man gema, ma i mo, yen yere soora i man gema, wee ye ne Gusunon wollu ka tem Yinni na bee soom. Bii u ra win tundo beere we. Meya sam kowo u ra maa win yinni beere we.

Na n saan na been tundo, mana beere ya waa ye i man weemo. Na n maa saan na been Yinni, mana beere ya waa ye i man weemo. <sup>7</sup> Wee i yakunu mo ka dia ni ba ku ra ka yakuru ko nen yaku yeru. Ma i gerumon i mo, yere soora i man gema. Nen yaku yera i gema. <sup>8</sup> I n ka yaa saberu garu yakuru kua te ta woko saa, n kun me te ta kora baru, n kun me te ta gesi baru, n n saa kosa? I n tu been tem wirugii we, u koo bee siara? Ne Gusunon wollu ka tem Yinniwa na yeni gerua. <sup>9</sup> Yen so te, i n ne, Yinni Gusunon suuru kana n been wonwundu wa, i tamaa kon bee kua nge me n weene? Aawo, domi i kosa kua. Ne Gusunon wollu ka tem Yinniwa na yeni gerua. <sup>10</sup> N buram bo been turo u da u nen saa yerun gamboba kene. Kpa i ku ka doo sare kam soo nen yaku yeru. Na n nuku dobu mo bee soo. Meya yaku ni i maa man kuamme nu n man wemom. <sup>11</sup> Domi handunian goonu nne soo tamba nen kpara ye. Baama ba man turare doo dokeamme ma ba man yaku geenu kuamme bu ka man beere we. Ka gem tambu kpurowa ba nen kpara ye. <sup>12</sup> Adama bee, i man gemawa, i tamaa i ko kpi i ka dia ni nu n gea saa na nen yaku yeru. <sup>13</sup> I mam gerumon i mo, anna a wahala baka wa ye i tii mo. Ma i n maa yaku ni meera gaanu. Adama i naamon i man yakuru kuamme ka yaa sabe ni i gbena, n kun me ni nu kori baru, n kun me ni nu gesi baru. I tamaa kon yaku nin bweseru mwa? <sup>14</sup> Borurowa wi u win sabenu soo kine geeru mo, ma u da u te ta alebu mo sua u ka man yakuru kua, u ka man noni wake. Domi na sawa sina boko. Tambu kpurowa ba nen dam nasie. Ne Gusunon wollu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

### *Ba yaku kowobu kiru mo*

## 2

<sup>1</sup> Ne Gusunon wollu ka tem Yinni, na nee, bee yaku kowobu, beeya na wooda yeni weemo. <sup>2</sup> I n maa yina i ye mem noowa kpa i kun man beere we, kon bee borusi. Kpa doma te i raa mo, tu gosia kori. Domi i n nen woodaba garisi gaanu been goru. <sup>3</sup> Wee kon been bibun bweseru kam koosia. Kpa n been yaa sabe ni i ka yakuru mon bisu wisi been wuswaa. Kpa bu bee gura bu kuba

ka bii si sannu. <sup>4</sup> Saa ye sɔɔ, i ko gia ma ne, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na bɛɛ kirɔ ye kua n ka nen arukawani sire ye na ka yaku kowobu be ba sɔa Lefin bweseru bɔkua. <sup>5</sup> Arukawani ye na ka bu bɔkua ya sɔawa wɔaru ka bɔri yendugia. Ma na bu wɔa te, ka bɔri yen te wɛ kpa bu ka man nasia. Mɛya ba maa man nasia. Ma ba diira nen yisirun sɔ. <sup>6</sup> Gema ba ra gere. Kɔsa gaa sari ben nɔ sɔɔ. Bɔri yendu ka gem sɔɔra ba sɔa nen swaa sɔɔ. Ma ba tɔn dabinu gbara kɔsan di. <sup>7</sup> N weenɛwa yaku kowobu bu tɔmbu Gusunɔn swaa sɔɔsi. Domi ben min diya ba ra nɔ ye u kɔ yɛn sɔ ba sɔa wi, wɔllu ka tem Yinnin sɔmɔbu. <sup>8</sup> Adama bɛɛ yaku kowobu Lefiba i swaa ye deri. Ma bɛɛn sɔɔsira dera tɔn dabinu kɔɔra. I n arukawani ye yibie ye na ka bɛɛ bɔkua. Ne, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua. <sup>9</sup> Yen sɔ, kon de bu bɛɛ gem kpa i bɛɛɛ bia Isireliban suunu sɔɔ yɛn sɔ i n nen woodaba mɛm nɔwɛ, i ku ra maa nen tɔmbu garisi tia i n bu siriamɛ.

#### *Isireliba ba kua naane sariba*

<sup>10</sup> N n tundo turo bɛɛɛ kpuro sa mɔ ro? N n Gusunɔ turo u sun taka kua ro? Mban sɔna sa n naane mɔɔsine. Ma sa bɛɛn baababan arukawani kusiamɔ ye ba ka Gusunɔ bɔkua. <sup>11</sup> Yudaba ba kua naane sariba. Ma ba durum baka kua Yerusalemɔ ka Isirelin tem kpuro sɔɔ. Domi ba Yinni Gusunɔn sɔa yee te u kɔ too disi doke. Ma ba da ba bɔugibun wɔndiaba sua kurɔbu. <sup>12</sup> Wi u yenin bweseru mɔ, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u koo yɛro wuna Yakɔbun bweserun di, baa yɛro u n ka kɛnu daamɔ yaku yerɔ.

<sup>13</sup> Wee ye i kpam mɔ. I sumɔ, i weeweenu mɔ, ma i Yinni Gusunɔn yaku yeru nɔni yiresu wisimɔ yɛn sɔ u n maa bɛɛn yakunu mwaamɔ, u n maa kɔ u kɛru garu mwa bɛɛn nɔman di. <sup>14</sup> Ma i gerumɔ i mɔ, mban sɔna n sɔa mɛ. N sɔa mɛ yɛn sɔ bɛɛn baawure u n win arukawani yibie ye u ka win kurɔ gbiikoo bɔkua Yinni Gusunɔn wuswaaɔ. <sup>15</sup> Yinni Gusunɔ u n bɛɛ kue tia wasi sɔɔ ka bwisikunu sɔɔ? Mba i naa gire sannu. N n Gusunɔ u bɛɛ bibu kɛ? N n men na, i n tii sɛ kpa bɛɛn baawure u ku win kurɔ gbiikoo yina. <sup>16</sup> Domi Gusunɔ Isireliban Yinni u kurɔ yinabu ka maa bɔbunu tusa. Yen sɔ, i n tii sɛ, kpa bɛɛn goo u ku raa win kurɔ gbiikoo tɔnu kandu kua u nɔn yina.

#### *Yinni Gusunɔn siribu*

##### *turuku kua*

<sup>17</sup> I dera Yinni Gusunɔ u wasira bɛɛn garin sɔ. Adama i gerumɔ i mɔ, yen yere sɔɔra i dera u wasira. Yera sanam mɛ sɔɔ i gerumɔ i mɔ, wi u kɔsa mɔ, wiya u wɔ Yinni Gusunɔn nɔni sɔɔ. Yɛrowa u ra nɔn wɛre. N kun mɛ, kpa i n mɔ, mana Gusunɔ wi u ra siri dee dee mi, u wɔa.

### 3

<sup>1</sup> Ma Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni u wisa u nɛɛ, wee kon nen sɔmɔ gɔrima. U koo nen swaa sɔmɛ. Kpa Yinni wi i kasu mi, u du win sɔa yerɔ subaru sɔɔ. Wee sɔmɔ wi i kɔ mi, u sisi u ka nen arukawanin gari kpaa. <sup>2</sup> Wara koo kpɔ u yɔra u nɔn ma win naarun tɔɔ te sɔɔ. Nge wara koo kpɔ u yɔra sanam mɛ u koo kurama. Domi u ko n sɔawa nge dɔɔ wi u ra sisu yanie. Kpa u n sɔa nge werem mɛ mu do. <sup>3</sup> U koo sina u sun dɛɛrasia nge mɛ ba ra sii geesu yanie bu dɛɛrasie. U koo yaku kowobun bweseru Lefiba dɛɛrasia nge mɛ ba ra wura ka sii geesu dɛɛrasie. Kpa bu Yinni Gusunɔ yakunu kua nge mɛ wooda ya gerua. <sup>4</sup> Saa ye sɔɔ, Yudaba ka Yerusalemugibun kɛnu nu koo ne Yinni Gusunɔ wɛre nge yellu. <sup>5</sup> Kon susima bɛɛn bɔkuɔ n bɛɛ siri. Kpa n dobo dobogibu seesi ka sakara kowobu ka be ba ra bɔre weesu sɔɔ ka be ba ra sɔm kowobun gobi tɛɛsi ka be ba ra gɔminibu ka gobekuba ka sɔbu dam dɔre, ma ba n man nasie. Ne, Gusunɔ wɔllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

#### *I Gusunɔ tia wɛɛyɔ*

##### *wɔkuru baateren wɔllɔ*

<sup>6</sup> Nɛna na Yinni Gusunɔ wi u ra n wɔa. Na ku ra kɔsi. Yen sɔna bɛɛ, Yakɔbun bweseru, ba n bɛɛ kpeerasie. <sup>7</sup> Saa bɛɛn baababan waatin diya i nen woodaba gerari. I n ye mɛm nɔwɛ. Yen sɔna ne Gusunɔ wɔllu ka tem Yinni, na nɛɛ, i gɔsirama nen mi, kpa n maa gɔsira bɛɛn mi. Adama i gerumɔ i mɔ, amɔna sa ko koosina su ka gɔsira wunen mi. <sup>8</sup> Ma na bikia na nɛɛ, tɔnu u ra ne Gusunɔ nɔni wɔke? Domi wee, i man nɔni wɔkumɔ. Ma i gerumɔ i mɔ, yen yere sɔɔra sa nun nɔni wɔkumɔ. Ma na wisa na nɛɛ, kɛnu wɛɛbu sɔɔ ka tia tia ye i ra man wɛ wɔkuru baateren wɔllɔ. <sup>9</sup> Bɔruroba i sɔa bɛɛ Isireliba

kpuro, domi i man nani wākumə. <sup>10</sup> I beɛn ye i mə kpuro subuo suba wākuru, kpa i ka man yen sube teeru naawa i doke nen arumanin beru yerə. Kpa dīanu nu n wāa nen sāa yerə. I nen laakari mɛɛrio, kpa i wa nà kun kon beɛ wəllu kenia n beɛ doma bakaru kua. <sup>11</sup> Na kon twee gira beɛn tem di. Kpa yi ku maa beɛn dāa binu sanku. Kon de resem ye ya ku ra raa ma yu ma beɛn gbeaə. Ne, Gusunə wəllu ka tem Yinniwa na yeni gerua. <sup>12</sup> Bwesenu kpuro nu koo neɛ, doo nərugiba beɛ. Domi beɛn tem mu ko n doo nəru mə. Ne Gusunə wəllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

### *Durom mɛ Yinni Gusunə*

#### *u koo be ba nùn sāamə kua*

<sup>13</sup> Yinni Gusunə u neɛ, beɛn gari kun do yi i man gerusimə. Ma i mə, mba i man gerusi. <sup>14</sup> I gerua i neɛ, kam səra i man sāamə. Arufaani yerà i wa ye i nen woodaba mem nəwa, ma i nuki sankira i nə bəkua i ka ne Gusunə wəllu ka tem Yinnin nənu geu wa. <sup>15</sup> Wee tɛ, i tamaa be ba tii sue, bera ba dobu nəmə. Mɛya i maa neɛ, tən kəsobun arumani ya maa kuuramə. Baa bə n Gusunə seesi, u ra bu deriwa u kun kəsə gaa kue.

<sup>16</sup> Yera be ba Yinni Gusunə nasie, ba gerunamə. Ma Yinni Gusunə u win laakari wesia ben mi, u bu swaa daki. Ma ba be ba nùn nasie ma ba nùn beere wɛɛmən yīsa yorua tireru garu sə win wuswaaə. <sup>17</sup> Ma Gusunə wəllu ka tem Yinni u neɛ, beya ba koo ko neɛgibu tə te kon nen yiiko səsisi. Kon bu wənwəndu kua nge mɛ tən u ra win bii wi u nùn nərimə wənwəndu kue. <sup>18</sup> Saa yera i ko i wa ye ya gemgii ka tən kəsə wunanɛ ka ye ya maa wi u Gusunə sāamə ka wi u kun nùn sāamə wunanɛ. <sup>19</sup> Wee tɛra sisi. Ta sum nge dəs boko. Saa ye sə, be ba tii sue ka tən kəsobu ba koo dəs mwaarawa nge yakasu. Gāanu kun bu tiarammɛ. Ne Gusunə wəllu ka tem Yinniwa na yeni gerua. <sup>20</sup> Adama beɛ be i man nasie, wee ye na beɛ səsəmə. Kon de nen dam mu səsira nge səs mu beɛ faaba ko. Saa ye sə, i ko i n tii mə kpa i n yəkumə ka nuku dobu nge ketɛ kpɛmi yi yi yarimə saa gən di. <sup>21</sup> Təs te sə, te kon nen yiiko səsisi, i ko i tən kəsobu taaku. Domi ba ko n sāawa nge torom beɛn naasə. Ne Gusunə wəllu ka tem Yinniwa na yeni gerua.

#### *Eli kpao*

<sup>22</sup> I de i nen səmə Məwisin yiirebu ka win woodaba mem nəwa be na nùn wɛ beɛ Isireliba kpuron sə Horebun guurə.

<sup>23</sup> Ne, Yinni Gusunə təs te, ta kpā, ma ta nanum mə. Adama tu sere tunuma, kon beɛ nen səmə Eli gəriama. <sup>24</sup> U koo de baababa ka ben bibu bu dora. Ma n kun mɛ, kon na n beɛn tem kpeerasia.

## LABAARI GEA NGE MƐ MATEU U YORUA

Mateun tireru ta s̄awa Labaari gean tirenu nne ye sa raa wan teeru. Tire nin baatere ta m̄o ye ta naa gire. Mateun tireru s̄o u s̄osim̄o ma Yesu u s̄awa Kirisi wi Gusun̄o u ḡosa yellun di. Ma ba win gari yorua N̄o M̄wεε Gururu s̄o. Yuuba ba Kirisi wi mara u na u bu yakia Romugibun n̄oman di. Yenin s̄ona Yesu u gerum̄o u sirem̄o ma win banda kun s̄aa handunia migiru.

Mateun tireru ta s̄awa tire te ta N̄o M̄wεε Gururu ka N̄o M̄wεε Kpaarun gari sw̄enam̄o, ka sere Isireliba ka maa Yesun yigberu.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yesun bwese t̄ka ka win marubu, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Yesun batemu ka win k̄kiribu, wiru 3n di sere wiru 4.
3. Yesun s̄osinu guuru w̄ll̄o, wiru 5n di sere wiru 7.
4. Bar̄obun bek̄iabu ka ḡarobun ḡoran daabu, wiru 8n di sere wiru 10.
5. S̄osi ni Yesu u kua, wiru 11n di sere wiru 12.
6. M̄nnu ka s̄om maamaakiginu, wiru 13n di sere wiru 16.
7. Yesun wasin ḡosiabu ka win Yerusalemun daabu, wiru 17n di sere wiru 20.
8. Yesun s̄osi d̄aakinu Yerusalem̄o, wiru 21n di sere wiru 25.
9. Yesun siribu ka win ḡōo ka win seebu ḡarin di, wiru 26n di sere wiru 28.

### *Yesu Kirisin bweserun t̄ka (I maa m̄erio Luku 3:23-38)*

<sup>1</sup> Yesu Kirisin bweserun t̄ka wee, wi u s̄aa Dafidin sikadobu. Dafidi maa s̄aa Aburahamun sikadobu.

<sup>2</sup> Aburahamu u Isaki mara, Isaki u Yak̄abu mara. Yak̄abu u Yuda mara ka win maabu ka w̄n̄obu. <sup>3</sup> Yuda ka Tamari ba Faresi ka Sara mara. Faresi u Esiromu mara. Esiromu u Aramu mara. <sup>4</sup> Aramu u Aminadabu mara. Aminadabu u Nasoni mara. Nasoni u Saam̄o mara. <sup>5</sup> Saam̄o ka Rahabu ba Boasi mara. Boasi ka Rutu ba

Yobedi mara. Yobedi u Isai mara. <sup>6</sup> Isai u Dafidi mara.

Dafidi u kua sun̄o, ma wi ka wi u raa s̄aa Yurin kur̄o ba Salom̄o mara. <sup>7</sup> Salom̄o u Roboamu mara. Roboamu u Abia mara. Abia u Asafu mara. <sup>8</sup> Asafu u Yosafati mara. Yosafati u Yoram̄u mara. Yoram̄u u Osiasi mara. <sup>9</sup> Osiasi u Yotamu mara. Yotamu u Akasi mara. Akasi u Esekiasi mara. <sup>10</sup> Esekiasi u Manase mara. Manase u Am̄o mara. Am̄o u Yosiasi mara. <sup>11</sup> Yosiasi u Yekonia mara ka win w̄n̄obu sanam m̄e ba Isireliba gura ba ka da Babilonin tem̄o.

<sup>12</sup> Ben Babilonin daabun biru Yekonia u Salatieli mara. Salatieli u Sorobabeli mara. <sup>13</sup> Sorobabeli u Abiudu mara. Abiudu u Eliakimu mara. Eliakimu u Asoru mara. <sup>14</sup> Asoru u Sad̄oku mara. Sad̄oku u Asimu mara. Asimu u Eliudu mara. <sup>15</sup> Eliudu u Eleasaa mara. Eleasaa u Matani mara. Matani u Yak̄abu mara. <sup>16</sup> Yak̄abu u Yosefu mara wi u kua Maarin dur̄o. Maari wiya, u Yesu mara, wi ba soka Kirisi.

<sup>17</sup> Nge m̄eya ben bwese te s̄o, saa Aburahamun min di n ka girari Dafidin mi, ba s̄awa t̄nu w̄kura nne. Saa maa Dafidin min di n ka girari saa ye ba ka bu yoru da Babilonin tem̄o, ba s̄awa t̄nu w̄kura nne. Yen biru saa min di ba ka bu da Babilonin tem̄o n ka Kirisin saa girari, be, ba maa s̄awa t̄nu w̄kura nne.

### *Yesu Kirisin marubu (I maa m̄erio Luku 2:1-7)*

<sup>18</sup> Wee nge m̄e ba ka Yesu Kirisi mara. Win mero Maari u s̄aa Yosefun kur̄o k̄ero, adama bu sere suana Maari u deema u gura m̄o saa Hunde D̄eron min di. <sup>19</sup> Win dur̄o Yosefu wi, u s̄aa geegii, u n̄ k̄i u Maari sekuru doke batuma s̄o. Yen s̄ona u ḡoru doke u n̄n̄ yina asiri s̄o. <sup>20</sup> Saa ye u ye bwisikum̄o saa yera Yinnin ḡrado u n̄n̄ kure dosu s̄o u n̄n̄ s̄owa u n̄e, Yosefu, Dafidin sikadobu a ku berum ko a ka wunen kur̄o k̄ero Maari yenu doke, domi gura ye u m̄o mi, saa Hunde D̄eron min diya. <sup>21</sup> U koo bii t̄n dur̄o ma, kpa a n̄n̄ ȳsiru k̄e Yesu \*, domi u koo win t̄mbu faaba ko saa ben durum di.

<sup>22</sup> Yeni kpuro ya kooa kpa Yinnin gari yi u gerua saa win s̄om̄on n̄o s̄on di yi ka kooa, <sup>23</sup> yi yi n̄e, "W̄ndia goo u koo gura sua kpa u bii t̄n dur̄o ma,

\* **1:21** Yesu - Ȳisi ten tubusiana faaba kowo.



kpa bu nùn yĩsiru kē Emanueli.”

Yĩsi ten tubusiana, Gusunə wāa ka bεε.

<sup>24</sup> Yen sōna ye Yosefu u yanda, u kua ye Yinnin gərado u nùn sōwa, u Maari yenu doke. <sup>25</sup> Adama u n̄ nùn yē kurə sere u ka win bii tən durə mara. Ma u nùn yĩsiru k̄a Yesu.

## 2

### *Səbu saa sōo yari yerun di*

<sup>1</sup> Ba Yesu marawa Betelehemuə Yudean temə, sina boko Herodun waati. Sanam mε sōo, kperin saria yērobu gabu ba na Yerusalemuə saa sōo yari yerun di, <sup>2</sup> ma ba nεε, mana Yuuban sunə wi ba mara tē u wāa. Domi sa win kpera wa ya kura sōo yari yerə, yera sa na su nùn s̄a.

<sup>3</sup> Ye sina boko Herodu u gari yi nua, win bwēra kun kpunε, ka Yerusalemugibun tii kpuro. <sup>4</sup> U yāku kowo tənwerobu kpuro menna ka wooda yērobu ma u bu bikia u nεε, mana ba nεε ba koo wi Gusunə u gosa \* ma. <sup>5</sup> Ba nùn sōwa ba nεε, Betelehemuəra Yudean tem sōo, domi Gusunən səmə u yoruə u nεε,

<sup>6</sup> “Wunε, Betelehemu, Yudean tem sōo, n n̄ m̄ wuna a piiburu bo Yudean wuu bakasu sōo.

Domi wunen min diya sunə u koo yari wi u koo n̄n tambu Isireliba kpara.”

<sup>7</sup> Yera Herodu u kperin saria yēro be sokusia asiri sōo ma u bu bikia saa ye kpera ye, ya kura mam mam. <sup>8</sup> Ma u dera ba da Betelehemuə. U bu sōwa u nεε, bu doo bu bii win gari bikia s̄a s̄a. B̄a n nùn wa bu gəsirama bu nùn s̄, kpa win tii u maa da u nùn s̄a.

<sup>9</sup> Ye ba win gari yi nua ba kpa, yera ba swaa wəri. Wee, kpera ye ba raa wa sōo yari yerə, ya kpa bu swaa gbiiye sere yam mi bii wi, u wāa, ma ya yōra yam min wəllə.

<sup>10</sup> Ye ba kpera ye wa ben gōru ga dora n banda. <sup>11</sup> Ye ba dua diru mi, ba bii wi wa ka win mero Maari. Yera ba yiira ba nùn s̄awa. Ma ba ben bəonu kusia, ba wura wuna ba nùn k̄a, ka turare bwesenu yiru. <sup>12</sup> Ma Gusunə u bu sōwa dosu sōo u nεε, bu ku raa wure Herodun mi. Ma ba s̄a ben wuuə ka swaa tuka.

### *Ba ka Yesu kpikuru da Egibitiə*

\* **2:4** wi Gusunə u gosa - Ka Gεrεkim wiya ba sokumə Kirisi.

<sup>13</sup> Ye kperin saria yēro be, ba biru kisi ba doona, ma Yinnin gərado u Yosefu kure dosu sōo u nεε, a seewo a bii wi ka win mero sua kpa a ka bu kpikuru su Egibiti gia, a sina mi sere dōma te kon maa nun s̄ a s̄iima, domi Herodu u koo bii wi kasu u go.

<sup>14</sup> Ma Yosefu u seewa wōkuru u bii wi ka win mero sua ma u doona Egibiti gia. <sup>15</sup> U sina mi sere Herodu u ka gu. Yeni ya koorə kpa Yinnin gari yi u gerua saa win səmən n̄ə s̄ən di yi ka koorə ye u nεε, “Egibitin diya na n̄n bii sokuma.”

### *Ba bii tən durə piiminu go*

<sup>16</sup> Ye Herodu u wa ma sōo be ba na saa sōo yari yerun di ba nùn yaakorū kua, u m̄ru bεsira. Ma u dera ba bii tən durəbu kpuro go be ba n̄ w̄ə yiru kere Betelehemuə ka yen baru kpaanə kpuro. Domi u yen sanam dooru kua m̄n di sōo be, ba nεε ba kpera ye wa. <sup>17</sup> Nge m̄ya ye Gusunən səmə Yeremi u gerua, ya koorə, ye u nεε,

<sup>18</sup> “Ba sw̄i gεε n̄əmə Ramaə.

Yēro u sumə u weeweenu m̄.

Ase Raseliwa u sumə win bibun s̄.

Ma u yina bu nùn suuru kana

domi bii be kpurowa ba gu.”

### *Ba ka Yesu wurama*

#### *Egibitin di*

<sup>19</sup> Herodu u gu. Win gōn biru Yinnin gərado u Yosefu kure dosu sōo Egibitiə. <sup>20</sup> U nεε, a seewo a bii wi ka win mero sua kpa i wura Isirelin temə, domi be ba k̄i bu bii wi go, ba gu.

<sup>21</sup> Ma Yosefu seewa u bii wi ka win mero sua ba kpa m̄ wura Isirelin temə. <sup>22</sup> Adama ye u nua ma Aakelusi u bandu di Yudean temə win baa Herodun ayerə, u bεrum kua u ka sina mi. Ma u doona Galilen temə, nge mε Gusunə u nùn sōwa dosu sōo. <sup>23</sup> Ma u da u sina wuu ge ba sokumə Nasaretig, kpa Gusunən səməbun gari yi ka koorə yi yi nεε, “Ba koo nùn sokuwa Nasaretigii.”

## 3

### *Yohanu Batemu kowon waasu*

*(I maa m̄erio Maaku 1:1-8, Luku 3:1-18, Yohanu 1:19-28)*

<sup>1</sup> Sanam mε sōo, Yohanu Batemu kowo u na u waasu m̄ Yudean gbaburə. <sup>2</sup> U nεε, i

bɛɛn gɔ̄ru gɔ̄sio domi Gusunɔ̄ u sisi u bandu swĩi.

<sup>3</sup> Yohanu wiya wìn gari Gusunɔ̄n sɔ̄mɔ Esai u mɔ̄ sanam mɛ u nɛɛ,  
“Goo u gerumɔ̄ ka dam gɔ̄burɔ̄ u mɔ̄,  
i Yinnin swaa sɔ̄nwɔ̄,  
kpa i n ye nɔ̄ nɛrasiamɔ̄ yu dɛnda.”

<sup>4</sup> Yohanu wi, u yooyoon sansun yaberu sebua, ma u gɔ̄nan kpaka sɛke pɔ̄raɔ. Win dīana twee ka tim bausu. <sup>5</sup> Tɔ̄mba na win mi saa Yerusalemun di ka Yudean tem kpuro, ka tem kpuron di mɛ mu daa te ba mɔ̄ Yuudenin sikerɛnɛ. <sup>6</sup> Ba ben toranu tuuba kua ma u bu batɛmu kua daa te ba mɔ̄ Yuudeninɔ̄.

<sup>7</sup> Ye Yohanu u wa ma Falisiba ka Sadiusiba dabinu ba na win mi u ka bu batɛmu ko, u bu sɔ̄wa u nɛɛ, bɛɛ waa gɔ̄sɔ̄nu wara u maa bɛɛ sɔ̄wa i Gusunɔ̄n mɔ̄ru duka suuri ye ya wee. <sup>8</sup> I de bɛɛn kookoosu su sɔ̄asi ma i gɔ̄ru gɔ̄sia. <sup>9</sup> I kun tamaa i ko gafara wa Aburahamun sɔ̄ domi i gerumɔ̄ i mɔ̄ u sɔ̄a bɛɛn baaba. Na bɛɛ sɔ̄mɔ̄ Gusunɔ̄ u koo kpĩ u kpee ni sua u ka Aburhamu bibu kua. <sup>10</sup> Wee, ba gbãa wasi kɔ̄ bu ka dãa wukiri. Dãru baatere te ta ñ bii geenu marumɔ̄ tera ba koo bura kpa bu doke dɔ̄ sɔ̄. <sup>11</sup> Nɛ na bɛɛ batɛmu mɔ̄ ka nim i ka gɔ̄ru gɔ̄siabun seeda di, adama wi u sisi nɛn biruɔ̄ u koo bɛɛ batɛmu ko ka Hunde Dɛɛro ka dɔ̄. U man dam kere gem gem, sere na ñ mam tura n ka win baranu sua n nɛnɛ. <sup>12</sup> U win saratia nɛni win nɔ̄maa, u koo win alikama soo yeru kura kpa u win alikama gura u doke biraru sɔ̄. Adama u koo sakosu doke dɔ̄ sɔ̄ wi u ku ra gbi.

### *Yesun batɛmu*

*(I maa mɛriɔ̄ Maaku 1:9-11, Luku 3:21-22)*

<sup>13</sup> Sanam mɛya Yesu u na saa Galilen di u da daa te ba mɔ̄ Yuudeninɔ̄, Yohanu u ka nùn batɛmu ko. <sup>14</sup> Adama Yohanu u kĩ u yina. U nɛɛ, wuna n weenɛ a man batɛmu ko, yera a maa na nɛn mi? <sup>15</sup> Adama Yesu u nùn wisa u nɛɛ, a de n kooru mɛ gina, domi nge mɛya sa ko ka kpuro ko ye Gusunɔ̄ u bikiamɔ̄.

Ma Yohanu u wura. <sup>16</sup> Ye u Yesu batɛmu kua u kpa, mii mii Yesu u yara nim sɔ̄n di. Yera wɔ̄lla wukiara, ma u Gusunɔ̄n Hunde wa u saram wee nge kparuko, u na u sina win wiru wɔ̄llɔ. <sup>17</sup> Ma nɔ̄o gagu ga nɔ̄ra

wɔ̄llun di ga nɛɛ, winiwa nɛn Bii kĩnasi wi sɔ̄o nɛn gɔ̄ru dobu kpuro wãa.

## 4

### *Setam u Yesu kɔ̄kura*

*(I maa mɛriɔ̄ Maaku 1:12-13, Luku 4:1-13)*

<sup>1</sup> Yen biru Hunde Dɛɛro u ka Yesu da gɔ̄burɔ̄ Setam u ka nùn kɔ̄kiri. <sup>2</sup> Ye Yesu u nɔ̄o bɔ̄kua sɔ̄o sɔ̄o weeru ka wɔ̄kuru weeru, yen biru gɔ̄ra nùn mɔ̄. <sup>3</sup> Ma Setam u na win mi u nɛɛ, à n sɔ̄a Gusunɔ̄n Biin na, a kpee nini sɔ̄wɔ̄ nu gɔ̄sio pɛɛ.

<sup>4</sup> Yesu nùn wisa u nɛɛ, Gusunɔ̄n gari yi gerua yi nɛɛ, tɔ̄nu kun ko n wãa dīanu tɔ̄nan sɔ̄. U maa wãawa Gusunɔ̄n gere kpuron sɔ̄.

<sup>5</sup> Ma Setam u ka nùn da Yerusalemu wuu dɛɛro gen mi, u nùn sɔ̄ndi sɔ̄a yerun wii kpiirɔ̄. <sup>6</sup> Ma u nɛɛ, à n sɔ̄a Gusunɔ̄n Biin na, a yɔ̄wɔ̄ a sura temɔ̄ domi Gusunɔ̄n gari yi gerua yi nɛɛ,

“Gusunɔ̄ u koo win gɔ̄radoba nɔ̄o kɛ wunen sɔ̄ bu nun nɛnɛ ka ben nɔ̄ma,  
kpa a ku ra ka wunen naasu kperu sokura.”

<sup>7</sup> Yesu nùn wisa u nɛɛ, adama Gusunɔ̄n gari yi maa gerua yi nɛɛ, “A ku ra Gusunɔ̄ wunen Yinnin dam mɛri a ka wa mɛ mu nɛ.”

<sup>8</sup> Yen biru Setam u ka Yesu da guu bakaru garun wɔ̄llɔ, u nùn dunian tem kpuro sɔ̄asi ka mɛn bɛɛrɛ mi sinamba bandu dii. <sup>9</sup> Ma u nɛɛ, yeni kpurowa kon nun wɛ à n yiira a man sãwa.

<sup>10</sup> Ma Yesu u wisa u nɛɛ, a doonɔ̄ min di Setam. Domi ba yorua ba nɛɛ, “Kaa Gusunɔ̄ wunen Yinni sã, kpa a n wi turon wãaru wãa.”

<sup>11</sup> Yera Setam u doona win min di, ma Gusunɔ̄n gɔ̄radoba ba na ba nùn nɔ̄ri.

### *Yesu win sɔ̄mburu torua Galileɔ̄*

*(I maa mɛriɔ̄ Maaku 1:14-15, Luku 4:14-15)*

<sup>12</sup> Ye Yesu u nua ma ba Yohanu mwa ba doke pirisɔ̄m sɔ̄o, yera u doona Galileɔ̄. <sup>13</sup> U ñ sinɛ Nasaretinɔ̄, u da u sinawa Kapenamɔ̄, ye ya wãa daa burerun bɔ̄kuɔ̄ te ba ra soku Galile, Nɛfitali ka Sabulonin temɔ̄. <sup>14</sup> Kpa ye Gusunɔ̄n sɔ̄mɔ̄ Esai u raa gerua yu ka kooru, ye u nɛɛ,

<sup>15</sup> “Sabulonin tem ka Nɛfitalin tem mu wãa nim wɔ̄ku gia,  
daa te ba mɔ̄ Yuudenin guruɔ̄ Galileɔ̄ mi tɔ̄n tukoba wãa.

16 Be ba sã yam wãkuru sã mi, ba koo yam bururam bakam wa. Be, be gãan berum wukiri nge yam wãkuru, bera yam bururam koo kurema.”

17 Saa saa yen diya Yesu u win waasu torua. U nɛɛ, i bɛɛn gõrusu gɔsio, domi Gusunɔ u sisi u bandu swĩi.

*Yesu u susure kowobu nne soka*

*(I maa mɛrio Maaku 1:16-20, Luku 5:1-11)*

18 Nge mɛ Yesu u sãimɔ Galilen daa bure-run bɔkuɔ u susure kowobu yiru gabu wa, mɔɔ ka wɔnɔ, Simɔɔ wi ba ra soku Piɛɛ ka win wɔnɔ Andere. Ba susure mɔ daa bure te sɔɔ ka yãakororu. 19 Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i man swĩima, kon bɛɛ sɔɔsi nge mɛ i ko ka tɔmbu kasu bu man swĩi. 20 Mii mii ba ben yãakoronu deri, ma ba nùn swĩi.

21 Ye u susi wuswaɔ u maa mɔɔ ka wɔnɔ wa Yakɔbu ka Yohanu, Sebeden bibu. Ba wãa ben goo nimkuu sɔɔ ka ben tundo Sebede, ba ben yãakoronu kɔrumɔ. Yesu u bu soka. 22 Mii mii ba ben tundo deri goo nimkuu sɔɔ, ma ba Yesu swĩi.

23 Yesu u bɔsu Galilen tem kpuro sɔɔ u keu sɔɔsimɔ ben mɛnɔ yenɔ u ban te Gusunɔ u koo swĩin Labaari gea waasu mɔ, ma u tɔmbu ben bara bwese bweseka bekiammɛ.

24 Win baaru ya yɛbi baama kpuro Sirin tem sɔɔ sere tɔmba ka ben barɔbu na win mi, be ba bara bwese bweseka mɔ ka be ba wuriri dabinun wahala mɔ ka be ba wɛɛkunu mɔ, ka girikpakpa wɔrobu ka bɛn wasin bee tia gu gu. Ma Yesu u be kpuro bekia. 25 Ma tɔn wɔru guni nùn swĩi saa Galile ka bera ye ba mɔ wusu wɔkurun di, ka Yerusalemu ka Yudea ka tem mɛ mu wãa daa te ba mɔ Yuudenin gurun di.

## 5

*Yesun waasu guuru wɔllɔ*

1 Yesu u tɔn wɔru ge wa ma u yɔɔwa guuru garun wɔllɔ u sina. Win bwãaba menna win mi 2 ma u gari gerubu wɔri u bu gãa dabinun keu sɔɔsi.

*Doo nɔɔ geerun gari*

*(I maa mɛrio Luku 6:20-23)*

3 Yesu u nɛɛ, doo nɔɔrugiba bɛn hunde ya Gusunɔn beke barɔ.

Beya ba ko n wãa mi Gusunɔ u bandu swĩi.

4 Doo nɔɔrugiba be ba nukuru sankire.

Gusunɔ u koo bu nukuru yemiasia.

5 Doo nɔɔrugiba bɛn daa ya du.

Beya ba koo tem mɛ tubi di.

6 Doo nɔɔrugiba be ba kasu bu ko ye Gusunɔ u bikiamɔ nge be ba dãanu ka nim kasu.

Ba koo debu.

7 Doo nɔɔrugiba be ba wɔnwɔndu mɔ.

Gusunɔ u koo bu wɔnwɔndu kua.

8 Doo nɔɔrugiba bɛn gõru ga dɛere.

Ba koo Gusunɔ wa.

9 Doo nɔɔrugiba be ba ra yiberɛ tɛɛru kpeesie.

Gusunɔ u koo bu soku win bibu.

10 Doo nɔɔrugiba be ba nɔni sɔɔwa yɛn sɔ ba kua ye Gusunɔ u bikia.

Beya ba ko n wãa mi Gusunɔ u bandu swĩi.

11 Doo nɔɔrugiba bɛɛ, sanam mɛ ba bɛɛ yaakororu mɔ ma ba bɛɛ nɔni sɔɔmɔ ma ba kãsa weesugia baayere bɛɛ manimɔ nen sɔ.

12 I gõru doro kpa i n nuku doo bakabu mɔ yɛn sɔ ba bɛɛ are beke yiye wɔllɔ. Domi nge mɛya ba Gusunɔn sɔmɔbu nɔni sɔɔwa be ba bɛɛ gbiiye.

*Bɔru ka yam bururam*

*(I maa mɛrio Maaku 9:50, Luku 14:34-35)*

13 Yesu maa nɛɛ, bɛɛya handunian bɔru \*, adama bɔru tà n nɔɔ gu mba ba koo ka tu dorasia. Ta n maa gãanu ganu ma n kun mɔ bu yari kpa tɔmbu ba n te taakumɔ ka ben naasu.

14 Bɛɛya handunian yam bururam. Wuu ge ba swĩi guuru wɔllɔ, ga n beruramɔ. 15 Ba ku ra maa fitila mɛni, kpa bu tongoro sua bu gu wukiri. Adama ba ra gu sɔndiwa dabu wɔllɔ kpa gu tɔmbu kpuro yam burura be ba wãa yɛnu sɔɔ. 16 Nge mɛya i de bɛɛn yam bururam mu burura tɔmbun wuswaɔ kpa ba n ka bɛɛn sɔm geenu waamɔ, kpa bu wa bu bɛɛn Baaba wɔrukoo bɛɛɛ wɛ.

*Woodan gari*

17 Yesu maa nɛɛ, i kun tamaa na nawa n ka Mɔwisin wooda kpeesia ka Gusunɔn sɔmɔbun sɔɔsinu. Aawo, na nawa n ka ye tãsisia. 18 Domi na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem, sere wɔllu ka tem mu ka kpe, baa wooda yen yori tombu ga n kam mɔ sere ye kpuro yu

\* 5:13 bɔru - Bɔɔ te ba ka yã mini ta sãawa nge bɔɔ swãaru. Ta koo kpĩ tu nɔɔ gbi.

ka koorā. <sup>19</sup>Yen sōna baawure wi u woodan gari tia gaa sara, baa yen piibu, ma u gabu sōmō bu ko mε, wiya ba koo soku piibu ban te Gusunō u koo swīi sō. Adama wi u mō ye ya gerumō ma u ye gabu sōsimō, wiya ba koo soku tōn gisonko Gusunōn ban te sō. <sup>20</sup>Domi na bεε sōmō, ma n kun mō i kua ye Gusunō u bikia n kere wooda yērobu ka Falisiba i n duō mi Gusunō u bandu swīi.

### *Mōrun gari*

<sup>21</sup>Yesu maa nεε, i nua ma ba gasōgibu sōwa ba nεε, i ku ra tōnu go, baawure wi u tōnu go, ba koo ka nūn da siri kowon mi. <sup>22</sup>Adama tē, nε na bεε sōmō, baawure wi u ka win tōnusi mōru mō ba koo ka nūn da siri kowon mi, baawure wi u win tōnusi nεε, kambu, ba koo nūn siri tōnwerobun wuswaa, baawure wi u maa win tōnusi mō gari bōkō u n koo dō wi u ku ra gbi sarari. <sup>23</sup>Yen sōna à n ka Gusunō kēru naawa yāku yerō, ma a yaaya mi, ma wunen tōnusi u gāanu neni win gōruō wunen sō, <sup>24</sup>a wunen kēε te derio mi, yāku yerun wuswaa, kpa a yande da a gari yi kpeesia ka yēro. Yen biru a wurama a Gusunō wunen kēru kē.

<sup>25</sup>Goo ù n ka nun dō siri yerō, a yēro suru kana fuuku swaa sō, kpa u ku raa nun siri kowo nōmu sōndia, kpa siri kowo u ku nun sandamu nōmu sōndia, kpa sandamu u ku nun doke pirisōm sō. <sup>26</sup>Na nun sōmō ka gem, miya kaa sina sere a ka wunen wooda sarabun gobi kōsia. Baa faram, a n buremō.

### *Sakararun gari*

<sup>27</sup>Ma Yesu maa nεε, i nua ma ba gasōgibu sōwa ba nεε, “I ku ra sakararu ko.” <sup>28</sup>Adama tē na bεε sōmō, tōn durō ù n tōn kurō mēera, ma u nūn binε kua, u ka nūn sakararu kua kō win gōruō. <sup>29-30</sup>Yen sōna wunen nōm geun nōnu gā n nun torasia, a gu wōwo a kō. Wunen nōm geu gā n maa nun torasia a gu buro a kō. N sanō a wunen wasin gam bia, ka sere ye wunen wasi kpuro koo doona dō sō wi u ku ra gbi.

### *Kurō yinabun gari*

*(I maa mēerio Mateu 19:9, Maaku 10:11-12, Luku 16:18)*

<sup>31</sup>Ma Yesu nεε, ba maa gasōgibu sōwa ba nεε, “Durō wi u win kurō yina, u koo kurō wi yinanaan tireru wē.” <sup>32</sup>Adama tē na bεε

sōmō, baawure wi u win kurō yina gāanun sō ma n kun mō sakararu, durō wiya nūn sakararu koosia ù n durō kpao sua. Durō wi u maa goon kurō yinarō sua, win tii u sakararu kuawa.

### *Nō mweenun gari*

<sup>33</sup>Ma Yesu nεε, i maa nua ma ba kparam gasōgibu sōwa ba nεε, “A ku ra bōre ka gari weesugii, adama kaa nō mweenu yibia nī sō a bōrua Yinnin wuswaa.” <sup>34</sup>Adama tē na bεε sōmō ù n nō mweenu mō i ku ra bōre. I ku ka wōllu bōre yēn sō ta sāa Gusunōn sina gōna. <sup>35</sup>I ku ka tem bōre yēn sō mu sāa Gusunōn naa sōnditiru. I ku maa ka Yerusalemu bōre yēn sō ya sāa sina bokon wuu. <sup>36</sup>I ku maa ka bēen wiru bōre yēn sō i n kpē i sera tia bururasia, i n maa kpē i ye tīrasia. <sup>37</sup>I de bēen gere ya n sāa mēya, n kun mε aawo, n n mε. Ye i sōndimō mēnin wōllō kpuro, tōn kōson min diya ya naamō.

### *Mōru kōsiarun gari*

*(I maa mēerio Luku 6:29-30)*

<sup>38</sup>Ma Yesu nεε, i nua ma ba raa gerua, “Wi u win winsim nōnu wīa, ba koo maa wiguu wīa. Wi u maa win winsim dondu bua, ba koo maa wiguru buawa.” <sup>39</sup>Adama nε na nεε, a ku ka tōn kōso sanna. U n wunen nōm geun baaru so, a maa nūn nōm dwaruguru tīyō. <sup>40</sup>Goo ù n maa ka nun da siri yerō u ka wunen yabe piibu mwa, a de u maa wunen yabe bakaru sua. <sup>41</sup>Goo ù n nun tilasi kua a ka nūn win sōmunu daawa nge kilo tia, a ka nūn daawo kilo yiru. <sup>42</sup>Goo ù n nun gāanu kana, a nūn wēyō. Goo ù n maa gāanu bōkuram na wunen mi, a ku yina.

### *Kīru yiberēban sō*

*(I maa mēerio Luku 6:27-28, 32-36)*

<sup>43</sup>Ma Yesu maa nεε, i nua ma ba raa gerua, “A wunen beruse kīō, kpa a wunen yiberē tusi.” <sup>44</sup>Adama nε na bεε sōmō, i bēen yiberēba kīru sōsio, kpa i kanaru ko be ba bεε nōni sōmōn sō. <sup>45</sup>Nge mēya i ko ka sōsi ma i sāa bēen Baaba wōrukoon bibu. Domi u sōo yarisiamō tōn kōsobu ka tōn geobun mi. U gura nēesiamō geegibu ka gee sarirugibun mi. <sup>46</sup>I n bu kīru sōsimō be ba bεε kī tōna, are yirā i ko n yīyō. Gbere mwaabun tii ba ra ko mε. <sup>47</sup>I n maa bεegibu tōna tōbura, sanō yerā i gabu kere. Tōn tukobun tii mam, ba ra ko mε. <sup>48</sup>N n mēn na, i de



bɛɛn tɔn giroru tu yibu nge mɛ bɛɛn Baaba wɔrukooɣira yiba.

## 6

### *Wɔnwɔndun kɛrun gari*

<sup>1</sup> Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i laakari koowo, i ku bɛɛn gean kobu sɔɔsi batuma sɔɔ, tɔmbu bu ka wan sɔ. I n kua mɛ, i n are gɛɛ wasi bɛɛn Baaba wɔrukoon min di.

<sup>2</sup> Yen sɔ, à n sãarobu gãanu kã, a ku woo kana nge mɛ be ba yɛɛru kasu ba ra ko mennɔ yenɔ ka swɛɛɔ. Ba ra ko mɛ, tɔmbu bu ka bu siaran sɔ. Na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem, ba ben are kpuro wa kɔ. <sup>3</sup> N n mɛn na, à n sãaro goo gãanu kɛmɔ, a ku de wunen nɔm dɔwaru tu gia ye wunen nɔm geu ga mɔ. <sup>4</sup> N weenɛ a gãa gee ni ko asiri sɔɔ, kpa wunen Baaba wi u ra wa ye ya koorã asiri sɔɔ u nun are wɛ.

### *Kanarun gari*

#### *(I maa mɛɛrio Luku 11:2-4)*

<sup>5</sup> Yesu maa nɛɛ, i n maa kanaru mɔ, i ku ko nge be ba yɛɛru kasu. Ba ra kã bu kanaru ko ba n yɔ mennɔ yenɔ ka wuu suunun swaa kɛɛnanu sɔɔ kpa tɔmbu kpuro bu ka bu wa. Na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem, ba ben are kpuro wa kɔ. <sup>6</sup> Adama à n kanaru mɔ a doo wunen dii sɔɔwɔ a gambo kɛnɛ, kpa a wunen Baaba kana wi u wãa asiri sɔɔ mi. Ma wunen Baaba wi, wi u waamɔ ye a mɔ asiri sɔɔ, u koo nun are wɛ.

<sup>7</sup> I ku bɛɛn kanaru gawa nge tɔn tukobu be ba tamaa Gusunɔ u koo ben kanaru nɔ ben gari gawabun sɔ. <sup>8</sup> I ku bu saari. Bɛɛn Baaba u bɛɛn bukata yɛ i sere nùn kana. <sup>9</sup> Yen sɔ, wee nge mɛ i ko i n da kanaru ko. I n da nɛɛ, bɛɛn Baaba wi u wãa wɔllɔ, a de ba n yɛ ma wuna sãa Dɛɛro.

<sup>10</sup> A na a bandu swii.

A de bu wunen kiru ko tem sɔɔ mini, nge mɛ ba mɔ wɔllɔ.

<sup>11</sup> A sun bɛɛn gison dɔnanu kɛ.

<sup>12</sup> A sun bɛɛn toranu suuru kuo, nge mɛ be ba ra sun tore, sa bu suuru kuammɛ.

<sup>13</sup> A ku ka sun da kɔkiribun bera gia.

Adama a sun wuna saa tɔn kɔson nɔmun di. [Domi wuna a bandu ka dam ka yiiko mɔ sere ka baadommaɔ. Ami.]

<sup>14</sup> Domi i n gabun toranu suuru kua, ni ba bɛɛ kua, bɛɛn Baaba wɔllugii u koo maa bɛɛ suuru kua. <sup>15</sup> Adama i kun gabu suuru kue, bɛɛn Baaba u n koo maa bɛɛ bɛɛn toranu suuru kua.

### *Nɔɔ bɔkurun gari*

<sup>16</sup> Ma Yesu nɛɛ, i n maa nɔɔ bɔkua i ku de bɛɛn wuswaa yu bɛɛn wahala sɔɔsi nge be ba yɛɛru kasu. Ba ra ben wuswɛɛ kɔsi kpa gabu bu wa ma ba nɔɔ bɔkua. Na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem ba ben are kpuro wa kɔ. <sup>17</sup> Adama à n nɔɔ bɔkua a wubuo kpa a wunen wuswaa gum sawa, <sup>18</sup> kpa tɔmbu bu ku tubu ma a nɔɔ bɔkua, ma n kun mɔ wunen Baaba wi u kun waarɔ. Wunen Baaba wi, wi u wãa asiri sɔɔ mi, u waamɔ ye a mɔ. U koo nun are wɛ.

### *A dukia beruo wɔllɔ*

#### *(I maa mɛɛrio Luku 12:33-34)*

<sup>19</sup> Ma Yesu nɛɛ, i ku dukia bere handunia sɔɔ mini, mi gemi yi ra di, ka mi ya koo wurura nɔrura, ka mi gbenɔbu ba koo du ka dam bu gbeni. <sup>20</sup> Adama i dukia beruo wɔllɔ mi gemi ka wurura yen gaa kun kpɛ yu ye sanku, mi gbenɔbu ba n kpɛ bu du bu gbeni. <sup>21</sup> Domi mi wunen dukia wãa miya wunen gɔru ga ra n woo.

### *Wasin yam fitila*

#### *(I maa mɛɛrio Luku 11:34-36)*

<sup>22</sup> Ma Yesu nɛɛ, nɔni yi sãawa nge wasin fitila. Wunen nɔni yi n bwãa do, wasi kpurowa yi ko n yam bururam mɔ.

<sup>23</sup> Adama wunen nɔni yi n barɔ, wasi yi n yam bururam wasi. N n mɛn na, yam bururam mɛ mu wãa wunɛ sɔɔ mù n tira, anna a yam wɔkurun kpãaru nɔ mi!

### *A n kpɛ a yinnibu yiru sã*

#### *(I maa mɛɛrio Luku 16:13)*

<sup>24</sup> Yesu maa nɛɛ, goo kun kpɛ u yinnibu yiru sã. U koo turo tusi kpa u turo kã, n kun mɛ, u koo turo tii wɛ kpa u turo gem. I n kpɛ i Gusunɔ ka dukia menna i sã.

### *A Gusunɔ naanɛ koowo*

#### *(I maa mɛɛrio Luku 12:22-31)*

<sup>25</sup> Yesu maa nɛɛ, yen sɔ, i ku wurura ka dɔnanun gari, n kun mɛ ye i ko nɔ i n ka wãa, n kun mɛ ye i ko bɛɛn wasi wukiri. Wãaru ta dɔnanu kere, wasi maa yi yãnu kere. <sup>26</sup> I gunɔsu mɛɛrio. Su ku ra duure su sere gɛ su sere gãanu doke biraru sɔɔ. Ka mɛ, bɛɛn Baaba wɔllugii u su diisiamɔ. Kaa sere gere bɛɛ? I n gunɔ si bɛɛɛ kere? <sup>27</sup> Wara bɛɛ sɔɔ u koo kpɛ win wururabun saabu u win wãaru sosi baa gɔm soo teeru.

<sup>28</sup> Mban sãna i ra n wurure yãnun sɔ. I biibii mɛɛrio ye ya ra kpi gberɔ. Ya ku ra

samburu ko, ya ku ra maa tari. <sup>29</sup> Adama na bεε sɔmɔ, baa Salomɔ ka win yiiko baka u n buraru koore nge biibii yen tia. <sup>30</sup> Gusunɔwa u yakasu buraru wεemɔ gberɔ, si su wɔa gisɔ adama sia ba koo su kpεε dɔɔ sɔɔ. Yera u n koo bεε yɔnu wε n kere yaka si? Anna a wa mε bεen naane dokebu piibu kua. <sup>31</sup> I ku maa wurura i gere, mba sa ko di, mba sa ko nɔ, n kun mε mba sa ko wukiri. <sup>32</sup> Gɔa nini kpuron weeweena tɔn tukoba mɔ. Adama bεen Baaba wɔllugii u yε ma i yeni kpuron bukata mɔ. <sup>33</sup> Yen sɔ, i gina hania koowo i ka du mi Gusunɔ u bandu swii kpa i n sɔa win tɔn geobu. Yen biru u koo bεε wε ye ya tie. <sup>34</sup> Tɔɔ baateren wahala ya tu tura. Yen sɔ, i ku sian wururabu ko, domi sia ya maa yen wahala mɔ.

## 7

### *I kun da n tɔmbu sirimɔ* (I maa mεerio Luku 6:37-38, 41-42)

<sup>1</sup> Yesu u nεε, i kun tɔmbu sirimɔ baadomma, Gusunɔ u n maa ka bεε sirimɔ. <sup>2</sup> Domi nge mε i gabu sirimɔ, nge mεya Gusunɔ u koo maa bεε siri. Ma sakaku ge i ka gabu yiiruamme, geya ba koo ka bεε yiirua. <sup>3</sup> Mban sɔna a yakɔ mεerimɔ wunen kpaasin nɔnu sɔɔ ma a n dɔa biiiru laakari mɔ te ta wɔa wunen tiin nɔnuɔ. <sup>4</sup> Amɔna kaa ka kpɔ a wunen kpaasi sɔ u de a yakɔ wuna win nɔnun di sanam mε a dɔa biiiru mɔ wunen tiin nɔnuɔ. <sup>5</sup> Murafiti wunε, a gbiiyo a dɔa bii te wuna wunen tiin nɔnun di kpa a yam wa sɔa sɔa a ka yakɔ wuna wunen kpaasin nɔnun di.

<sup>6</sup> I ku gɔa dεeranu bɔnu wε nu ku ka gɔsira nu bεε mɔnsima. I ku maa bεen goo gobiginu kɔ kurusɔnun suunu sɔɔ. Su koo nu taaku.

### *Kanarun gari* (I maa mεerio Luku 11:9-13)

<sup>7</sup> Yesu u nεε, i n da bikie, i ko wa i mwa. I n da kasu, i ko wa. I n da gambo so, ba koo bεε kenia. <sup>8</sup> Domi baawure wi u bikiamɔ ba koo nɔn wε. Wi u kasu u koo wa. Wi u maa gambo soomɔ ba koo yεro kenia. <sup>9</sup> Durɔ wara bεε sɔɔ, win bii u n nɔn pεε bikia u koo wura u nɔn kperu wε. <sup>10</sup> N kun mε u n nɔn swɔa bikia u koo nɔn waa wε? <sup>11</sup> Bεε be i sɔa tɔn kɔsobu ma i yε ma ba ra bibu kεε geenu

wε, bεen Baaba wɔllugii u n koo be ba nɔn kanamɔ gɔa geenu wε n bεε kere?

<sup>12</sup> Yen sɔna ye i kɔ tɔmbu bu bεε kua i bu kuo mε bεen tii, domi yeniwa Mɔwisin woodan tireru ka Gusunɔn sɔmɔbun sɔɔsibun tubusianu.

### *Kɔnnɔ ge ga n yasu* (I maa mεerio Luku 13:24)

<sup>13</sup> Yesu u nεε, i duo ka kɔnnɔ ge ga n yasu, domi swaa ye ya dɔɔ kam koo yerɔ ya n baasinɔa mɔ, yen kɔnnɔ ga maa yasu ma tɔn dabinu dumɔ mi. <sup>14</sup> Adama swaa ye ya dɔɔ wɔaru sɔɔ ya sε, yen kɔnnɔ ga n yasu. Ba n maa dabi be ba ge waamɔ.

### *Dɔru ka ten binu* (I maa mεerio Luku 6:43-44)

<sup>15</sup> Yesu u maa nεε, i laakari koowo ka sɔmɔ weesugibu. Yɔa gɔna ba ra n tii pote, bu ka na bεen mi, adama sɔɔwɔ ba sɔawa nge demakunu ni nu kasu nu go nu tem.

<sup>16</sup> I ko bu gia saa ben kookoosun di nge mε ba ra dɔru gie saa ten binun di. Ba ra berenu sɔri awii wɔllɔ? Ba koo gandun binu sɔri sɔka wɔllɔ? <sup>17</sup> Dɔa geera ta ra bii geenu ma, kpa dɔa kɔsuru tu bii kɔsunu ma. <sup>18</sup> Dɔa geeru ta n kpε tu bii kɔsunu ma, mεya maa dɔa kɔsuru ta n kpε tu bii geenu ma. <sup>19</sup> Dɔru baatere te ta n bii geenu marumɔ ba ra tu burewa bu kɔ dɔɔ sɔɔ. <sup>20</sup> Nge mεya i ko ka sɔmɔ weesugii be gia saa ben kookoosun di.

### *Na n bεε yε gam* (I maa mεerio Luku 13:25-27)

<sup>21</sup> Yesu maa nεε, n n mɔ baawure wi u man sokumɔ Yinni, Yinni, wiya u koo du mi Gusunɔ u bandu swii, ma n kun mɔ wi u nen Baaba wi u wɔa wɔllɔn kiru mɔ. <sup>22</sup> Tɔɔ te, tɔ n tunuma, tɔn dabira ta koo man sɔ tu nεε, Yinni, Yinni sa n gari gerua ka wunen yiisuru? Sa n wεrekunu gire ka wunen yiisuru? Sa n maa sɔm damgii dabinu kue ka wunen yiisuru? <sup>23</sup> Sanam mεya kon bu sɔ batuma sɔɔ n nεε, na n bεε yε gam, i doonɔ nen min di, bεε be i kɔsa mɔ.

### *Banɔbu yiru* (I maa mεerio Luku 6:47-49)

<sup>24</sup> Yesu maa nεε, yen sɔ, baawure wi u nen gari yini nɔɔmɔ, ma u yi mεm nɔɔwamme, u ko n ka durɔ bwisigii wini weene wi u win diru bana kpee saara wɔllɔ. <sup>25</sup> Gura ya na, daanu yiba ma nim teria ma woo ga dii

te swee. Adama ta ñ wərume yèn sō ba te bana kp̄ee saara wəllō. <sup>26</sup> Adama baawure wi u n̄en gari yini n̄əmə ma u ñ yi m̄em n̄əwamm̄e, u ko n̄ ka dur̄ō gari b̄əkō wini ween̄e wi u win diru bana yani s̄eeri wəllō. <sup>27</sup> Gura ya na, daanu nu yiba ma nim t̄eria ma woo ga dii te swee, ma ta wəruma. Ma ten wərumaa kp̄ēa.

### *Yesun yiiko*

<sup>28</sup> Ye Yesu u yeni gerua u kpa, t̄ən w̄əru ge, ga biti kua win s̄ōsibun s̄ō. <sup>29</sup> Domi u bu s̄ōsim̄əwa nge wi u yiiko m̄ə, n̄ ñ m̄ə nge ben wooda ȳērobu.

## 8

### *Yesu u wi u bara disigiru bar̄ō bekia*

*(I maa m̄erio Maaku 1:40-45, Luku 5:12-16)*

<sup>1</sup> Ye Yesu u sara guu ten min di, t̄ən w̄ərusu n̄n sw̄i. <sup>2</sup> Ma dur̄ō goo wi u bara disigiru bar̄ō u na u kpuna win wuswaaw̄ə u n̄e, t̄ənwero, à n̄ wura kaa kp̄i a man bekia kpa n̄ d̄era.

<sup>3</sup> Yesu u win n̄əmu demia u n̄n baba ma u n̄e, na wura, a bekuro kpa a d̄era.

Mii mii u bekura u d̄era saa win bararun di. <sup>4</sup> Ma Yesu u n̄n s̄ōwa u n̄e, a n̄əmə? A ku goo yeni s̄ō, adama a doo ȳaku kowon mi u nun m̄eri, kpa a ȳakuru ko te M̄əwisi u yiire. Nge m̄eya kaa ka baawure s̄ōsi ma a d̄era.

### *Yesu u tabu sun̄ə goon yoo bekia*

*(I maa m̄erio Luku 7:1-10)*

<sup>5</sup> Ye Yesu u dua wuu gagu s̄ō ge ba ra soku Kapenamu, tabu sun̄ə goo da u ka n̄n yinna ma u n̄n faaba kana <sup>6</sup> u n̄e, t̄ənwero, n̄en yoo u bar̄ō ȳenūə, baa n̄əma u ku ra kp̄i u ȳiya, u n̄ni s̄ōre gem gem.

<sup>7</sup> Ma Yesu u n̄e, ya w̄ā, kon da n̄n bekia.

<sup>8</sup> Tabu sun̄ə wi, u wisa u n̄e, aawo na ñ tura a du n̄en ȳenūə. A gesi gari geruo, n̄en yoo u koo bekura. <sup>9</sup> N̄en tii na ra gabu wiru kp̄iye, ma na tabu kowobu m̄ə be na kpare. Nà n̄ turo s̄ōwa u doo, u ra n̄ d̄əwa. Nà n̄ goo s̄ōwa u na, u ra n̄ sisiwa. Nà n̄ maa n̄en yoo s̄ōwa u yeni koowo, u ra n̄ m̄əwa.

<sup>10</sup> Ye Yesu u gari yini nua, u biti kua ma u t̄ambu s̄ōwa be ba n̄n sw̄i u n̄e, ka gem na b̄e s̄ōmə, na ñ goo waare baa Isireliba s̄ō wi u naan̄e doke binin bweseru m̄ə. <sup>11</sup> Na

b̄e s̄ōmə ma t̄ən dabira koo na saa s̄ō yari yeru ka duu yerun di kpa bu sina bu di mi Gusun̄ə u bandu sw̄i ka Aburhamu ka Isaki ka Yak̄abu sannu. <sup>12</sup> Adama be, be n̄ ween̄e ba n̄ w̄ā mi, ba koo bu k̄ō t̄əw̄ə yam w̄ōkuru s̄ō mi ba koo wiru n̄əma s̄andi bu sw̄i.

<sup>13</sup> Ma Yesu u tabu sun̄ə wi s̄ōwa u n̄e, u doo ȳenūə. Ye u naan̄e doke kpuro ya koo n̄n koorā.

Ma saa ye s̄ō mii mii, tabu sun̄ə win yoo wi, u bekura.

### *Yesu u t̄ən dabinu bekia*

*(I maa m̄erio Maaku 1:29-34, Luku 4:38-41)*

<sup>14</sup> Yesu u da Pīen̄ ȳenūə. Ma u deema Pīen̄ kur̄ən m̄ero u wasi sundu bar̄ō u kp̄i.

<sup>15</sup> Yesu win n̄əmu baba ma wasi sun te, ta yarina. Ma u seewa u n̄n n̄əri.

<sup>16</sup> D̄əma ten yoka, ba ka t̄ən dabinu na be ba w̄erekunu m̄ə. Yesu u w̄ereku ni gira ka gari gerubu t̄əna, ma u kpuro bekia be ba bar̄ō. <sup>17</sup> U yeni kua kpa Gusun̄ən s̄əm̄ə Esain gari yi ka koorā, yi u n̄e, “Win tii u b̄esen wasin dam sariru sua, ma u ka b̄esen baranu doona.”

### *Be ba k̄i bu Yesu sw̄i*

*(I maa m̄erio Luku 9:57-62)*

<sup>18</sup> Ye Yesu u t̄ən w̄ərusu wa si su n̄n sikerene, ma u n̄e, bu de bu da daa burerun gurūə. <sup>19</sup> Sanam m̄eya wooda ȳero goo u na win mi, u n̄e, yinni, kon nun sw̄i yam kpuro mi a d̄ə.

<sup>20</sup> Yesu u n̄n wisa u n̄e, s̄emus̄u bweusu m̄ə, gun̄əsu su maa sokunu m̄ə. Adama n̄e T̄ənun Bii na ñ n̄en tii ayeru garu m̄əw̄e mi kon kpuna.

<sup>21</sup> Yesun b̄ō goo u maa gerua u n̄e, yinni, a de n̄ gina da n̄ n̄en tundo sike.

<sup>22</sup> Yesu u n̄n wisa u n̄e, a man sw̄iȳə, kpa a de ḡribu bu ben ḡribu sike.

### *Yesu u nim kurenu marisia*

*(I maa m̄erio Maaku 4:35-41, Luku 8:22-25)*

<sup>23</sup> Yesu u goo nimkuu dua ma win bwāaba n̄n sw̄i ge s̄ō. <sup>24</sup> Yande ma woo b̄əkō ga seewa daa bure te s̄ō, sere nim kurenu n̄u goo ge wukiri. Adama Yesu u do. <sup>25</sup> Bwāa be, ba da ba n̄n yamia ba n̄e, Yinni a sun faaba koowo sa kam kobu d̄ə.

<sup>26</sup> Yesu u n̄e, mban s̄ōna i b̄erum m̄ə, b̄e naan̄e doke piibugibu.

Ma u seewa u woo ka nim kure ni yiire nu mari ma n mari sō sō. <sup>27</sup> Be kpuro ba biti kua ba nεε, durō weren bwesera wini. Baa woo ka nim kurenu mam nu nūn mεm nōwamme.

*Yesu u wεεkunugibu yiru bekia*

*(I maa mεerio Maaku 5:1-20, Luku 8:26-39)*

<sup>28</sup> Yesu u tura Gadaran temō daa bure ten guruō, ma durōbu yiru gaba ka nūn yinna be ba yarima sikan di. Durō be, ba wεεkunu mō ba sē gem gem sere goo ku ra kākū u swaa ye sī. <sup>29</sup> Ma ba yande gbāra ba nεε, mba n sun mεnne bεse ka wunε Gusunōn Bii. A nawa a ka sun tōya ko saa yu sere turi?

<sup>30</sup> Ba kurusō wuu bakaru garu wende sāa ta dimō. <sup>31</sup> Wεεku ni, nu Yesu kana nu nεε, à n kaa sun gira a de su du kurusō ni sō.

<sup>32</sup> Yesu u nεε, i doo.

Ye nu yara ma nu da nu dua kurusō ni sō. Yera kurusō wuu te kpuro ta duki sarama guurun di ta wōri daa bure te sō, ta nim diira.

<sup>33</sup> Durō be ba raa kurusō ni kparamō, ba duki doona wuu sō. Ma ba tōmbu gari yi kpuro sōwa ka ye n wεεkunugii be yiru deema. <sup>34</sup> Ma wuu gen tōmbu kpuro ba yara ba Yesu sennō da. Ye ba nūn wa ba nūn suuru kana ba nεε, u yario ben tem di.

## 9

*Yesu u durō goo bekia*

*wìn wasin bee tia gu*

*(I maa mεerio Maaku 2:1-12, Luku 5:17-26)*

<sup>1</sup> Yesu u goo nimkuu dua ma u wure u daa bure te tōbura, ma u tura win tiin wuu.

<sup>2</sup> Tōmbu gabu ba ka nūn durō goo naawa wìn wasin bee tia ya gu. Durō wi, u kpī kpinu wallo. Ye Yesu u ben naane dokebu wa, u barō wi sōwa u nεε, bii durōbu, a ku mwia kpana, a wunen durum suuru wa.

<sup>3</sup> Ma wooda yērobu gaba bwisika ba tii sōwa ba nεε, durō wini u Gusunō wōmmōwa.

<sup>4</sup> Yesu u yē ye ba bwisikumō ma u nεε, mban sōna i kōsa bwisikumō bεen gōru.

<sup>5</sup> Yerà ya sēsō bo, n tōnu sō u win durum suuru wa, n kun mε n nūn sō u seewo u sī. <sup>6</sup> Na kī i n yē ma Tōnun Bii u yiiko mō handunia sō u ka tōnun durum suuru ko.

Yen sōna u barō wi sōwa u nεε, a seewo a wunen kpinu sua kpa a we yenu.

<sup>7</sup> Durō wi, u seewa ma u sīa win yenu.

<sup>8</sup> Ye tōn be, ba yeni wa berum bu mwa ma ba Gusunō siara yēn sō u yiiko yen bweseru tōnu wē.

*Yesu u Mateu soka*

*(I maa mεerio Maaku 2:13-17, Luku 5:27-32)*

<sup>9</sup> Yesu u doona min di. Ye u sīimō swaaō u gbere mwaaō goo wa wi ba ra soku Mateu u sō gbere yerō. Ma u nūn sōwa u nεε, a man swīiyō.

Ma Mateu u seewa u nūn swīi.

<sup>10</sup> Ye Yesu u dimō durō win yenu, gbere mwaaōbu ka kōsan kowobu dabinu ba na ba sina ka Yesu ka win bwāabu sannu. <sup>11</sup> Falisi gaba wa mε, ma ba win bwāabu bikia ba nεε, mban sōna bεen yinni u dimō ka gbere mwaaōbu ka kōsan kowobu.

<sup>12</sup> Yesu u ben gari yi nua ma u nεε, be ba bwāa do ba n timgiin bukata mō ma n kun mō be ba barō. <sup>13</sup> I doo i Gusunōn garin tubusianu kasu yi yi nεε, “Wōnwōnda na kī, n n mō yākuru.” Domi na n nε n ka geegibu soku ma n kun mō torobu.

*Nōō bōkurun gari*

*(I maa mεerio Maaku 2:18-22, Luku 5:33-39)*

<sup>14</sup> Ma Yohanu Batemu kowon bwāaba na Yesun mi ba bikia ba nεε, mban sōna bεse ka Falisiba sa ra nōō bōke, adama wunε, wunen bwāabu ba ku ra nōō bōke.

<sup>15</sup> Yesu u bu wisa u nεε, be ba soka kurō kpaā yerō ba ko n nukuru sankire sanam mε kurō kpaon durō wāa ben suunu sō? Aawo, adama saa ya sisi yē sō ba koo kurō kpaon durō wōra ben min di. Saa yera ba koo nōō bōke.

<sup>16</sup> Goo ku ra yāa tōkōnu kōre ka yasi kpaā ye ba n nim doke. U n kua mε, yasi kpaā ye, ya koo gawana kpa yu yāa tōkō ni gīam sosi.

<sup>17</sup> Goo ku ra maa tam kpaam doke gōnan bōō tōkōnu sō. U n kua mε, bōō ni, nu koo kura kpa tam mε, mu yari kpa bōōnu nu sankira. Adama ba ra tam kpaam wisiwa gōnan bōō kpaanu sō. Sanam mε, ye yiru yen gaa kun sankiramō.

*Wirugii goon bii ka kurō wi u Yesun yaberu baban gari*

*(I maa mεerio Maaku 5:21-43, Luku 8:40-56)*



18 Sanam mε Yesu u bu yeni sɔɔmɔ wirugii goo u na u yiira win wuswaaɔ u nεε, nen bii tɔn kurɔ u gu tɛ, adama a na a nɔn nɔmu sɔndi kpa u se.

19 Ma Yesu u seewa ka win bwāabu ba durɔ wi swīi.

20 Sanam mε ba dɔɔ, kurɔ goo wi u yem wīibu barɔ saa wɔɔ wəkura yirun di, u susi Yesun biruɔ u win yaberun swaa bua baba.

21 U gerua win tiin gɔruɔ u nεε, ù n gesi win yaberu baba u koo bekura.

22 Yesu u sīira u nɔn wa ma u nεε, kurɔ wunε, a ku mwia kpana, wunen naane dokebu nun bekia.

Yande ma kurɔ wi, u bekura.

23 Ye Yesu u tura wirugii win dirɔ, yera u deema gaba guunu soomɔ ma be kpuro ba sirene. 24 Ma u nεε, i yario bεε kpuro, wɔndia wi kun gu, u dowa.

Ma be kpuro ba nɔn yaakoru wəri. 25 Ye ba tumbu yara ba kpa Yesu u dua u wɔndia win nɔmu nenua, ma wɔndia wi, u seewa.

26 Yenin labaari ya kpararawa tem mε kpuro sɔɔ.

### *Yesu u wɔkobu yiru bekia*

27 Yesu u doona min di. Nge mε u win sanum dɔɔ, wɔkobu yiru gaba nɔn swīi. Ba nɔɔgiru sue ba mɔ, Dafidin sikadobu, a besen wɔnwɔndu waawo.

28 Ye Yesu u dua dirɔ wɔko be, ba na win mi, ma u bu bikia u nεε, i naane sɔa ma kon kpī n yeni ko?

Ma ba nεε, mεya Yinni.

29 Sanam mεya Yesu ben nɔni baba ma u nεε, n bεε kooro nge mε i naane sɔa.

30 Ma ba yam wa. Yera Yesu u bu sɔɔwa u sire u nεε, bu ku raa goo yeni sɔ.

31 Adama ye ba doona min di kese ba win labaari kparam wəri tem mε kpuro sɔɔ.

### *Yesu u soso bekia*

32 Ye tɔn be, ba doona ma gaba ka durɔ goo na Yesun mi, wi u sɔa soso yèn sɔ u wεreku gagu mɔ win wasi sɔɔ. 33 Sanam mε Yesu u wεreku ge gira durɔ wi, u gari gerubu wəri. Ma tamba biti kua ma ba nεε, sa n yenin bweseru waare Isireli sɔɔ.

34 Adama Falisiba nεε, wεrekunun wirugiiwa u nɔn dam wε u ka nu gira.

### *Yesu u tumbu wɔnwɔndu kua*

35 Yesu u bɔsu wuu marosu kpuro sɔɔ ka baru kpaanɔ. U keu sɔɔsimɔ ben mennɔ yenɔ u Gusunɔn bandun Labaari gea kparamɔ, ma u tumbu bekiamɔ saa bararu ka wasin dam sariru bwese bwesekan di. 36 Ye u tɔn wɔrusu wa ben wɔnwɔnda nɔn mwa yèn sɔ ba wurure ma ba yarinε nge yaa ni nu kun kparo mɔ. 37 Ma u win bwāabu sɔɔwa u nεε, ye ya ye bu ka gε ya kpā, adama be ba gεemɔ ba n dabi. 38 Yen sɔ, i gbee yεro kanɔ u kparam tumbu mɔrisiama bu ka gε.

## 10

### *Bwāabu wəkura yiru yen yīsa*

*(I maa mεerio Maaku 3:13-19, Luku 6:12-26)*

1 Yesu u win bwāabu wəkura yiru menna ma u bu yiiko wε bu ka wεrekunu gira, kpa bu bararu ka wasin dam sariru baatere bekia. 2 Bwāabu wəkura yiru yen yīsa wee. Gbiikoo Simɔɔ wi ba ra soku Piεε ka win wɔnɔ Andere, ka Yakɔbu ka win wɔnɔ Yohanu, Sebeden bibu, 3 ka Filipu ka Baatelemi ka Tomaa ka Mateu wi u raa sɔa gbere mwaa, ka Yakɔbu Alufen bii ka Tade, 4 ka Simɔɔ wi u win tem gari kī, ka Yudasi Isikariɔtu wi u tumbu Yesu nɔmu sɔndia.

### *Yesu u bwāabu wəkura yiru gɔra*

*(I maa mεerio Maaku 6:7-13, Luku 9:1-6)*

5 Yesu u tumbu wəkura yiru ye gɔra ka wooda yeni u nεε, i ku swaa gaa swīi ye ya dɔɔ tɔn tukobun tem gia, i ku maa Samarigibun wuu gagu du. 6 Adama i doo Isireliban mi, be ba kɔɔra nge yāanu. 7 I doo i kpara i nεε, Gusunɔ u sisi u bandu swīi. 8 I barɔbu bekio, i gɔribu seeyo, i be ba bara disigiru mɔ bekio bu dεera, kpa i wεrekunu gira tumbun wasi sɔɔn di. Yèn sɔ i wa kɔsiaru sari, i maa wεeyɔ n kun ka kɔsiaru. 9 I ku dukia gaa sua i ka da, nge wura n kun mε sii geesu, n kun mε sii gandu bεen bɔɔrɔ. 10 I ku ka yaa kureru da, n kun mε yaberu yiruse, n kun mε baranu n kun mε dεka. N weenε bu sɔm kowo wε yèn bukata u mɔ u n ka wāa.

11 I n tura wuu maroɔ n kun mε wuu piibu sɔɔ, i de i mεeri wi u weenε u bεε dam koosia, kpa i sina win yenuɔ sere i ka sī wuu gen min di. 12 I n yenu gagu dua i gen tumbu tɔbirio kpa i nεε, Gusunɔ u bεε alafia kē. 13 Yenu gegibu bà n ka alafia ye weenε, i de ya n wāa be sɔɔ, adama bà kun

ka weene, i de yu wurama beɛn mi. <sup>14</sup>Wuu gagu ñ kun mɛ yenu gagun tambu bà n maa yina bu beɛ dam koosia, bu sere beɛn gari swaa daki, i doonɔ min di kpa i beɛn naasun tua bu kpare. <sup>15</sup>Ka geema na beɛ sɔɔmɔ, siribun sanam Gusunɔ u koo Sodomu ka Gomɔragibu wɔnwɔndu sɔɔsi n kere wuu gen tambu.

*Nɔni swāaru te ta sisi*

*(I maa mɛerio Maaku 13:9-13, Luku 21:12-17)*

<sup>16</sup>Yesu maa neɛ, wee, na beɛ gɔrimɔ nge yāanu demakunun suunu sɔɔ. I de i n bwisi mɔ nge weɛ, kpa i n ka kparukonu weene taki sariru sɔɔ. <sup>17</sup>I laakari koowo domi gaba koo beɛ mwa bu ka da siri yerɔ, kpa bu beɛ sɛni so ben mennɔ yenɔ. <sup>18</sup>Ba koo beɛ siri tem yērobu ka sinambun wuswaaɔ nen sɔ, kpa i ka seeda di ben mi ka tɔn tukobun mi. <sup>19</sup>Bà n ka beɛ da siri yerɔ, i ku wurura ka gari yi i ko gere. I ku maa wurura nge mɛ i ko gerusina. Saa ye, yà n tura, i ko wa gari yi i ko gere. <sup>20</sup>Domi gari yi i ko gere yi ñ ko n sãa beɛgii, yi koo nawa saa beɛn Baaban Hunden min di wi u wãa beɛ sɔɔ.

<sup>21</sup>Gaba koo ben wɔnɔbu ñ kun mɛ ben maabu sɔɔsi bu ka bu go. Baababa ba ko maa ko mɛ ben bibu sɔɔ, ma bibu ba koo ben mɔwɔbu kɔrumɔtɔnu kua bu ka bu go. <sup>22</sup>Baawure u koo beɛ tusi nen yīsirin sɔ. Adama wi u temana sere ka nɔrɔ u koo faaba wa. <sup>23</sup>Bà n beɛ nɔni sɔɔwa wuu teu sɔɔ, i duki doonɔ wuu gagun mi. Na beɛ sɔɔmɔ ka gem, i ñ ko i Isirelin wusu kpuro sasiri i kpe, Tɔnun Bii u ka tunuma.

<sup>24</sup>Mɛero sari wi u win sɔɔsio kere. Yoo maa sari wi u win yinni kere. <sup>25</sup>N n men na, n tura mɛero u ka win sɔɔsio weena kpa yoo u ka win yinni weena. Bà n yenu yēro sokumɔ Beseburu, ba koo win yɛnugibu yīsi kɔsunu kē n kere wi.

*Wɔn berum n weene i ko*

*(I maa mɛerio Luku 12:2-7)*

<sup>26</sup>Yesu maa neɛ, yen sɔ, i ku ben berum ko, domi ye ya wukiri ya koo tera, yen asirin gāanu maa sari ni ba ñ koo gia. <sup>27</sup>Ye na beɛ sɔɔmɔ yam wɔkuru sɔɔ, i ye geruo yam bururam sɔɔ. Ye i maa nua asiri sɔɔ, i yɔɔwo gidambisa wɔllɔ i ka ye kpuro kpara. <sup>28</sup>I ku bu nasia be ba koo wasi tɔna go, be ba ñ kpɛ bu hunde go. Adama i yēro nasio wi u

koo kpī u wasi ka hunde go sannu dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ. <sup>29</sup>I ñ ko kpī i gunɔminu yiru dwe ka faram? Ka mɛ, baa nin teu, ga ñ koo wɔruma temɔ ma n kun mɔ beɛn Baaba u wura. <sup>30</sup>Beɛ maa, ba mam beɛn wirun serin geeru yē. <sup>31</sup>N n men na, i ku berum ko, i gunɔminu beɛre kere sere mi n toma.

*Wi u Kirisi wura*

*tambun wuswaaɔ*

*(I maa mɛerio Luku 12:8-9)*

<sup>32</sup>Yesu maa neɛ, baawure wi u man wura tambun wuswaaɔ, kon maa yēro wura nen Baaban wuswaaɔ wi u wãa wɔllɔ. <sup>33</sup>Adama wi u man yina tambun wuswaaɔ, kon maa yēro yina nen Baaban wuswaaɔ wi u wãa wɔllɔ.

*Alafia ka takobin gari*

*(I maa mɛerio Luku 12:51-53, 14:26-27)*

<sup>34</sup>Yesu maa neɛ, i kun tamaa na nawa handuniaɔ n ka alafia wē, aawo, takobiwa na ka na. <sup>35</sup>Na nawa n ka sannɔ doke bii tɔn durɔ ka win tundon suunu sɔɔ, ka maa bii tɔn kurɔ ka win meron suunu sɔɔ, ka maa kurɔ mɔro ka win dwaa meron suunu sɔɔ. <sup>36</sup>Tɔnun yɛnugibu beya ba ko n sãa win yiberɛba.

<sup>37</sup>Wi u win tundo ñ kun mɛ win mero kī n man kere u ñ tura u n ka sãa negii. Nge meya wi u win bii kī n man kere u ñ tura u n ka sãa negii. <sup>38</sup>Ma wi u kun win dāa bunanaru sue u n ka man swīi u ñ tura u n ka sãa negii. <sup>39</sup>Wi u kī u win wāaru di ka win gōru kīru u koo tu bia. Adama wi u win wāaru yina nen sɔ u koo tu wa ka gem.

*Aren gari*

*(I maa mɛerio Maaku 9:41)*

<sup>40</sup>Yesu maa neɛ, wi u beɛ dam koosia nena u dam koosia. Wi u maa man dam koosia, u wi u man gɔrima dam koosiawa. <sup>41</sup>Wi u Gusunɔn sɔmɔ dam koosia yèn sɔ u sãa Gusunɔn sɔmɔ, u koo are wa nge Gusunɔn sɔmɔgii. Wi u maa tɔn geo dam koosia, yèn sɔ u sãa tɔn geo, u koo are wa nge tɔn geogii. <sup>42</sup>Wi u bwɛɛbwɛɛ benin turo gāanu kã yèn sɔ u sãa nen bɔɔ, baa ñ n nim nɔruram na, na beɛ sɔɔmɔ ka gem, yēro kun win are biamɔ.

## 11

*Yohanu Batɛmu kowon gɔrobu*

*(I maa mɛerio Luku 7:18-35)*

<sup>1</sup> Sanam me Yesu u win bwāabu wākura yiru ye bwisi yi kā u kpa, u doona min di u da bera yen wuu marosu gia u ka keu sōsi kpa u maa ka waasu ko.

<sup>2</sup> N deema Yohanu Batemu kowo u Yesu wi ba mō Kirisin sōman gari nua sere pirisōm diru mi u wāa. Yera u nūn win bwāabun gabu gōria <sup>3</sup> bu ka nūn bikia, wiya wi u koo be na? Nge ba n kpao mara.

<sup>4</sup> Yesu bu wisa u nēē, i gōsiro i Yohanu tusia ye i nua ka ye i wa. <sup>5</sup> Wōkoba yam waamō, yemōba sīimō, ba be ba bara disigiru mō bekiamō bu ka dēera, sosoba gari nōmō, ba gōribu seeyamō gōrin di, ma ba sārōbu Labaari gea waasu kuammē. <sup>6</sup> Doo nōrugiiwa wi nēn gari kun torasiamō.

<sup>7</sup> Ye Yohanun bwāaba sīa Yesu u Yohanun gari tōn dabiru sōabu wōri u nēē, mba i yara i mēerim da gbaburō. Yakō ge woo ga toorimō? Aawo. <sup>8</sup> N n mēn na, mba i mēerim da. Durō wi u yāa bēereginu sebua? Na bēē sōmō be ba yāa bēereginu sebua ba wāa sina kpaanō. <sup>9</sup> Mba i re kobu da. Gusunōn sōmōwa i mēerim da? Mēya na bēē sōmō, yēro mam Gusunōn sōmō kere sere mi n toma. <sup>10</sup> Domi Yohanu wiya wīn sō Gusunōn gari nēē, “N wee na nēn sōmō gōriō wunen wuswaa wi u koo wunen swaa sōmē.” <sup>11</sup> Ka gem na bēē sōmō, be tōn kurōba mara sōo goo kun Yohanu Batemu kowo kere. Adama wi u yākabu bo ban te Gusunō u swīi sōo u nūn kere. <sup>12</sup> Saa mīn di Yohanu wi u waasu mō sere ka tē ba ban te kasuwa ka dam, ma damgiba tu mwaamō. <sup>13</sup> Mōwisi u ban ten gari gerua win wooda sōo. Gusunōn sōmōbu kpuro ba maa yi gerua sere ka Yohanu Batemu kowon waati. <sup>14</sup> I n kī i tubu, wiya Eli wi, wi u koo ra na. <sup>15</sup> Wi u swaa mō u ka nō, u nōwō.

<sup>16</sup> Mba kon ka tēn tōmbu weesina. Ba ka bibu weenē be ba sō yaburō ba sokunamō ba mō, <sup>17</sup> sa bēē guuru soowa ma i n yawa, sa bēē gōo womu kua, i n maa swī. <sup>18</sup> Domi Yohanu Batemu kowo u na u n di u n nōra nge gabu, ma ba nēē u wērekunu mōwa. <sup>19</sup> Tōnun Bii maa na u dimō u nōrumō, ma ba gerumō ba mō u sāa dim kīro ka tam nōro, ka maa gbere mwaōbu ka kōsan kowobun bōrō. Ka mē, Gusunōn bwisi yi ra sōsi ma yi sāa gem yin kookoosun di.

*Wuu sīn tōmba yinamō*

*bu naanē doke  
(I maa mēerio Luku 10:13-15)*

<sup>20</sup> Ma Yesu u wuu si gerisim wōri mi u sōm maamaakigi dabinu kua, domi sin tōmba kun bwisika ba ben gōru gōsie. <sup>21</sup> U nēē, nuku sankiranugiiwa wunē Kōraseni. Nuku sankiranugiiwa wunē Besaida, domi bā n sōm maamaakigia ye kua Tiri ka Sidoni sōo ye ba kua bēēn suunu sōo, wuu sin tōmbu ba ko n daa gōru gōsie saa tēebun di ba n sō torom sōo ba n saaki sebua nuku sankiranun sō. <sup>22</sup> Yen sō, na bēē sōmō, siribun sanam sōo Tiri ka Sidonigia koo ko kpakaka ka bēē. <sup>23</sup> Wunē maa Kapenamū, a yīiyō kaa suara sere wōlō? Aawo, ba koo nun surewa sere gōriō. Domi sōm maamaakigia ye ya koorā wunē sōo, yā n koorā Sodomū, wuu ge, ga n wāa ka gisō. <sup>24</sup> Yen sōna na bēē sōmō, siribun sanam Sodomugia koo ko kpakaka ka wunē.

*I na nēn mi i wērabu mwa  
(I maa mēerio Luku 10:21-22)*

<sup>25</sup> Saa ye sōo, Yesu u nēē, Baaba, wōllu ka tem Yinni, na nun siara yēn sō a yabu ye bibu sōsi baa mē a ye bwisigibu ka yērugibu berua. <sup>26</sup> N wā Baaba, domi mēya n ka nun naawa wunen kīru sōo.

<sup>27</sup> Nēn Baaba man baayere kpuro wē. Goo sari wi u Bii wi yē ma n kun mō Baaba wi. Goo maa sari wi u Baaba wi yē ma n kun mō Bii ka maa wi Bii u kī u nūn sōsi.

<sup>28</sup> I na nēn mi bēē kpuro, bēē be i ka bēēn sōmunu wasira, kon bēē wērasia. <sup>29</sup> I wuro n bēē kpara kpa i ko nēn bwāabu, domi nē tōn duuduo ka tii kawowa, mēya kon de i n wāa bōri yēndu sōo. <sup>30</sup> Domi yoo te kon bēē diisia ta n wahala mō, sōmu ni kon maa bēē sōbi nu n bunu.

## 12

*Tōo wērarugirun gari  
(I maa mēerio Maaku 2:23-28, Luku 6:1-5)*

<sup>1</sup> Sōo mēerun biru, tōo wērarugiru garu sōo, Yesu ka win bwāabu ba alikama gbaaru bukianē ba doonō. N deema gōōra win bwāabu mō ma ba alikama wōka ba temmō. <sup>2</sup> Ye Falisiba ba wa mē, ba Yesu sōōwa ba nēē, u mēerio ye win bwāaba mō ye wooda ya nēē bu ku ko tōo wērarugiru sōo.

<sup>3</sup> Yesu bu sōōwa u nēē, i n garire ye Dafidi kua sanam mē gōōra bu mō wi ka win

tombu? <sup>4</sup> U dua Gusunən dirə ma u p̄ε sua ye ba Gusunə yiiye ma wi ka win tombu ba di. N deema n n̄ weenε bu p̄ε ye di ma n kun mə yāku kowobu tənə. <sup>5</sup> Nge i n̄ garire Məwisin wooda səə ma t̄ə w̄ɛrarugiru səə, yāku kowo be ba səmburu mə s̄ā yerə, ba ku ra t̄ə w̄ɛrarugiru m̄em n̄əwε. Ba n̄ maa s̄ā taarεgibu. <sup>6</sup> Adama na b̄ε s̄əmə ḡānu w̄ā mini ni nu s̄ā yeru kp̄āru kere. <sup>7</sup> I n̄ daa tuba ye Gusunən gari gerua yi yi n̄ε, “Wənwənda na k̄i, n̄ n̄ mə yākuru,” i n̄ daa taare sarirugibu taare w̄εm̄ə. <sup>8</sup> I de i n̄ ȳε ma Tənu Biiwa u t̄ə w̄ɛrarugiru kua.

*Durə win nəm teu ga gu*

*(I maa m̄εrio Maaku 3:1-6, Luku 6:6-11)*

<sup>9</sup> Ma Yesu doona min di, u dua ben m̄ennə yerə. <sup>10</sup> Durə goo w̄ā mi, win nəm teu ga gu. Be ba w̄ā mi, ba Yesu bikia ba n̄ε, n̄ n̄ man na, n̄ weenε bu tənū b̄ekia t̄ə w̄ɛrarugiru səə? Ba gerua m̄ε, bu ka wa bu n̄n̄ durum mani.

<sup>11</sup> Ma Yesu maa bu bikia u n̄ε, b̄εen goo ù n̄ yāru mə ma ta n̄n̄ d̄ək̄ə kpiriru w̄ɛriri t̄ə w̄ɛrarugiru səə, u n̄ koo da u tu gawa u yara?

<sup>12</sup> Tənu kun yāru kere mi n̄ toma? N n̄ m̄en na, ya w̄ā tənū u gea ko t̄ə w̄ɛrarugiru səə.

<sup>13</sup> Yera u durə wi s̄əwa u n̄ε, u win n̄m̄u ge d̄em̄iə.

U ge d̄emia ma ga w̄ɛra nge gen teu.

<sup>14</sup> Falisiba ba yara ba da ba wesiana m̄ε ba koo ko bu ka Yesu go.

*Səm kowo wi Gusunə u ḡosa*

<sup>15</sup> Ye Yesu u gia ma ba k̄i bu n̄n̄ gowa, u ḡεra saa min di ma tən dabira n̄n̄ sw̄i. Ma u barəbu kpuro b̄ekia. <sup>16</sup> Adama u bu s̄əwa u sire u n̄ε, bu ku raa goo s̄ wi u s̄ā. <sup>17</sup> N kora nge m̄ε, kpa gari yi Gusunən s̄mə Esai u yorua yi ka kora. <sup>18</sup> Gari yi s̄ə, Gusunə u n̄ε,

“N̄en s̄əm kowo wi na ḡosa wee, n̄en k̄inasi w̄i s̄ə n̄en ḡəru dobu kpuro w̄ā. Na kon n̄n̄ n̄en hunde w̄ε, kpa u n̄en gem kpara bwesenu kpuron mi.

<sup>19</sup> U n̄ ka goo sikirinam̄ə u n̄ maa gb̄aram̄ə. M̄eya maa goo kun win n̄ə n̄əmə wuun suunu s̄ə.

<sup>20</sup> U n̄ koo tən be ba sunkure nge kaba dakura.

U n̄ koo maa bu go baa b̄ā n̄ s̄ā nge fitila ge ga ḡə d̄ə,

sere u ka de gem mu tabu di,

<sup>21</sup> kpa bwesenu kpuro nu nin ȳiyəbu doke win ȳisuru s̄ə.”

*Yesu ka tii yinamə*

*(I maa m̄εrio Maaku 3:22-30, Luku 11:14-23)*

<sup>22</sup> Ba ka Yesu durə goo naawa wi w̄ɛrekunu nu kua w̄ōko ka soso. Yesu durə wi b̄ekia. U yam wa ma u gari gerubu w̄ɛri.

<sup>23</sup> Ma tən w̄əru kpuro ga biti soora ga n̄ε, n̄ n̄ man na ka gem n̄ n̄ Dafidin sikadobu mini re?

<sup>24</sup> Adama ye Falisiba ba nua m̄ε, yera ba gerua ba n̄ε, w̄ɛrekunū sunə Beseburun dama Yesu u ka w̄ɛrekunu giram̄ə.

<sup>25</sup> Nge m̄ε Yesu ben bwisikunu ȳε, u bu s̄əwa u n̄ε, bandu baatere tən tombu ba tabu mə ben tii tiinε s̄ə ta koo ko bansu. M̄eya maa wuu baagere n̄ kun m̄ε ȳenu baagere ḡen tombu ba tabu mə ben tii tiinε s̄ə ga n̄ koo t̄ε.

<sup>26</sup> N n̄ m̄en na, Setam yā n̄ Setam giram̄ə, ya ka yen tii tabu məwa. Am̄ona yen bandu ta koo ka t̄ε.

<sup>27</sup> N n̄ s̄ā Beseburun dama na ka w̄ɛrekunu giram̄ə, ka weren dama b̄εen bwāaba ka nu giram̄ə. Yenin s̄ōna ben tii ba koo s̄əsi ma i tore.

<sup>28</sup> Adama n̄ n̄ Gusunən Hunden na, na ka w̄ɛrekunu giram̄ə, yeya ya s̄əsim̄ə ma Gusunə u bandu sw̄i b̄εen suunu s̄ə.

<sup>29</sup> Am̄ona tənū koo ka du damgiin ȳenuə u ka win yānu gura ma n̄ kun mə u gina gb̄ia u damgii wi b̄əkuə. U n̄ n̄n̄ b̄əkuə, yera u koo kp̄i u win yānu gura.

<sup>30</sup> Wi u kun s̄ā n̄gii u ka man yibere t̄εru n̄eniwa. Ma wi u ku ra ḡānu m̄enne ka n̄ε sannu u ra ni yarinasiwa.

<sup>31</sup> Yen s̄ōna na b̄ε s̄əmə t̄əmba koo kp̄i bu toranu kpuro ka gari kam gerubu kpuron suuru wa. Adama wi u Hunde D̄εro gari kam gerusim̄ə, u n̄ yen suuru wasi pai.

<sup>32</sup> Baawure wi u n̄ε Tənun Bii gari kam gerusi ba koo ȳero suuru kua. Adama baawure wi u Hunde D̄εro gari kam gerusim̄ə, ba n̄ ȳero suuru kuamme saa gisən di sere ka sia mam.

*Dāru ka ten binu*

*(I maa m̄εrio Luku 6:43-45)*

<sup>33</sup> Ma Yesu maa n̄ε, à n̄ d̄ā geeru duura kaa bii geenu wa. À n̄ maa d̄ā k̄suru duura bii k̄suna kaa s̄əri. Domi d̄ārun binun diya ba ra tu tubu. <sup>34</sup> Waa ḡəsərun bweseru



bεε! Amōna i ko ka gari gee gere bεε be i sāa tən kōsobu. Domi ye ya yiba gōruo ya yarimō, yeya nōo ga gerumō. <sup>35</sup> Tən geo u ra gāa geenu yarewa gāa geenu sōon di ni nu berua win gōruo. Tən kōso maa gāa kōsunu yaramō gāa kōsunu sōon di ni nu berua win gōruo. <sup>36</sup> Na bεε sōomō gari kpuro yi tamba gerumō, yi sōora ba koo bu siri siribun sanam. <sup>37</sup> Domi wunen garin diya ba koo nun gem wē. Yin min diya ba koo maa nun taarē wē.

*Tomba yīreru bikia*

*(I maa mεerio Maaku 8:11-12, Luku 11:29-32)*

<sup>38</sup> Yera wooda yērobu ka Falisi gabu ba Yesu sōowa ba nεε, keu koosio, sa kī a yīreru garu ko su wa.

<sup>39</sup> U bu wisa u nεε, tēn tən kōsobu be ba n ka Gusunō turo yō ba yīreru bikiamō. Adama yīreru garu maa sari te ba koo bu sōosi ma n kun mō Gusunōn sōmō Yonasigiru. <sup>40</sup> Domi nge mε Yonasi kua sōo sōo ita ka wōkuru ita swāa bakan nukurō, nge mεya maa nε Tōnun Bii kon ko sōo sōo ita ka wōkuru ita tem nukurō. <sup>41</sup> Siribun sanam sōo Ninifugibu ba koo tēn tōmbu seesi bu bu taarē wē domi ba ben wāaru gōsia Yonasin waasun sō. Wee tē gāanu wāa mini ni nu Yonasi kere. <sup>42</sup> Siribun sanam tən kurō sunō wi u na saa nim nōon sōo yēsān di u koo tēn tōmbu seesi u bu taarē wē yēn sō win tem tonde mīn di u na u ka Salomōon bwisin gari nō. Wee tē gāanu wāa mini ni nu Salomōo kere.

*Wεrekunun wuramaru*

*(I maa mεerio Luku 11:24-26)*

<sup>43</sup> Ma Yesu maa nεε, wεrekunu nūn doona tōnun min di, nu ra n bōsuwa mi gāanu ku ra kpi nu n wēra yeru kasu nu n bie. <sup>44</sup> Yera nu ra nεε, nu koo gōsira nin wāa yerō mīn di nu raa doona. Nu ra wuramε kpa nu deema ta wāa diiru ta kurare ta sōnde. <sup>45</sup> Kpa nu da nu ganu nōoba yiru kasuma ni nu nī kōsuru kere kpa nu du yēro sōo nu n wāa mi. Ma durō win wāa gbiikiru ta koo sāaya ka sere dāakiru. Nge mεya n ko n ko ka tēn tən kōso beni.

*Berā ba sāa Yesun wōnōbu*

*ka win mero*

*(I maa mεerio Maaku 3:31-35, Luku 8:19-21)*

<sup>46</sup> Sanam mε Yesu u ka tən wōru gari mō, wee win mero ka win wōnōbu ba yō tōwō ba kī bu ka nūn gari ko. <sup>47</sup> Sanam mεya goo nūn sōowa u nεε, wunen mero ka wunen wōnōbu ba yō tōwō ba kī bu ka nun gari ko.

<sup>48</sup> Adama Yesu u yēro bikia u nεε, wara nen mero. Berā maa nen wōnōbu.

<sup>49</sup> Ma u win bwāabu nōmu tīi u nεε, beya mini be ba sāa nen mero ka nen wōnōbu. <sup>50</sup> Domi baawure wi u nen Baaba wōrukoon kīru mō, wiya nen wōnō ka nen sesu ka nen mero.

## 13

*Dīa bwese yēkon gari*

*(I maa mεerio Maaku 4:1-9, Luku 8:4-8)*

<sup>1</sup> Sōo tee te sōo, Yesu u yara yēnun di u da u sina daa burerun goorō. <sup>2</sup> Ma tən wōru ga nūn mēnne sere u dua goo nimkuu sōo u sina. Ma tən be kpuro ba yō daa bure ten goorō. <sup>3</sup> U bu gāa dabinu sōowa ka mōnnu u nεε, durō goowa yara u dīa bweseru yēkam dōo. <sup>4</sup> Nge mε u yēkamō sukum wōri swaa baarō, ma gunōsu na su di. <sup>5</sup> Ma sukum gam wōri kpee saara wōllō mi tem kun duku. Ma mu kpia mii mii yēn sō tem kun duku mi. <sup>6</sup> Sanam mε sōo gura u kpīi te yania ta gbera yēn sō ta n gbini bεke mō. <sup>7</sup> Sukum gam maa wōri sākin suunu sōo. Ma sāki ka mu kpēa sannu ma yi mu sēkene yi go. <sup>8</sup> Adama sukum gam wōri tem gem sōo ma mu binu mara, gam gum wunōbu (100), gam gum wata, gam gum tēna.

<sup>9</sup> Ma u nεε, wi u swaa mō u ka nō, u nōowō.

*Mōnnun asansi*

*(I maa mεerio Maaku 4:10-12, Luku 8:9-10)*

<sup>10</sup> Yera win bwāaba da ba nūn deema ba bikia ba nεε, mban sōna u ra ka bu mōnnu gari sō.

<sup>11</sup> Ma u bu wisa u nεε, bεeya ba Gusunōn bandun asiri sōosi, adama be ba tie, ba n bu sōosi. <sup>12</sup> Domi wi u gāanu mō, wiya ba koo sosia kpa win mōru tu kpēa. Adama wi u kun gāanu mō, fiiko ye u mō, yera ba koo maa nūn wōrari. <sup>13</sup> Yenin sōna na ka bu mōnnu gari sōomō. Domi ba mεirimō adama ba n waamō. Ba swaa daki adama ba n nōomō n sere bu yeeri. <sup>14</sup> Nge mεya gari yi Esai u gerua ben sō yi sōosiramō, ye u nεε, “I ko n nōomō ka gem, adama n n koo bεε yeeri.

I ko n mærimo adama i ñ ko i wa.  
 15 Domi tøn benin gõru ga ñ biti mo.  
 Ba ben tiin swaa kãrua, ba nãni yinwa.  
 Kpa bu ku wa ka ben nãni.  
 Kpa bu ku na ka ben swaa.  
 Kpa bu ku gia ka ben bwisi.  
 Kpa bu ku raa ka gõsirama nen mi n ka bu  
 bekia.”

16 Doo nãrugiba bæe, yèn sã bæen nãni  
 waamo, bæen swaa maa nãmo. 17 Ka geema  
 na bæe sãmo, Gusunon samõbu dabiru ka  
 win tøn geobu ba kãa bu wa ye i waamo tẽ,  
 ba ñ maa ye wa. Meya ba maa kãa bu na ye i  
 nãmo tẽ, ba ñ maa nua.

*Møn ten tubusianu*  
*(I maa mærio Maaku 4:13-20, Luku 8:11-15)*

18 Ma Yesu u nœe, tẽ i møn ten tubusianu  
 nãwo tẽ ta ka bwese yẽko yã mi. 19 Be ba  
 Gusunon bandun gari nãmo ma yi ñ bu  
 yeeri, ba ka swaa baaru weene mi bwese  
 te, ta wãri. Tøn kãso wi, u ra ne u wuna  
 ye ba duura ben gõruo. 20 Gaba maa ka  
 kpee saaran tem me weene mi bwese ten  
 gara wãri. Ba gari yi nãmo, mii mii ba  
 yi mwaamo ka nuku dobu. 21 Adama ba  
 ñ derimo yi gbini ko ben gõruo. Ma ba ñ  
 yõramo n ka tẽ. Sanam me wahala ñ kun  
 me nãni swãara tunuma gari yin sã kpa bu  
 biru wura yande. 22 Gaba maa bwese te  
 mwa nge tem sãkunugum sã. Ba gari yi  
 nua adama handunian wãarun wururabu  
 ka gobin nãni wõkubu bu gari yi tæsi, yi ñ  
 maa binu mara. 23 Gaba maa bwese te mwa  
 nge tem gem sã. Beya be ba gari yi nãmo  
 ma yi bu yeerimo. Ma ba binu marumo  
 gabu wunõbu (100), gabu wata, gabu tãna.

*Yaka kãsusun mõndu*

24 Yesu kpa bu mõndu kua u nœe, n wee  
 ye Gusunon bandun gari yi ka weene. Durõ  
 goowa u dĩa bwese geeru duura win gbaarõ.  
 25 Sanam me baawure kpuro u dweeya,  
 durõ win yiberẽ u na, u yaka kãsusu duura  
 alikama ye sã, ma u doona. 26 Ma alikama  
 ya kpia ya kpãa ya marumo, ma yaka kãsu  
 si, su maa kpia ma ba kpãa sannu. 27 Gbaa  
 yeron sam kowoba na ba nœe, yinni, n ñ dĩa  
 bwese geera a duura wunen gbaarõ? Ma  
 gian diya yaka kãsu sini. 28 Ma u bu wisa u  
 nœe, yiberewa, u kua me. Sam kowo be, ba  
 nùn bikia ba nœe, ñ n men na, a kã su da su

yaka kãsu si wukiri? 29 Ma u nœe, aawo domi  
 i n su wukirimõ tẽ, ka alikama sanna ko i ra  
 wukiri. 30 I de ye yiru kpuro yu kpãa sannu  
 sere gëebun saa yã n tura. Sanam meya kon  
 sam kowobu sã bu gina yaka kãsu si mennõ  
 bu bakunu ko bu dõ doke, yen biru bu sere  
 alikama gẽ bu menna nen biraru sã.

*Mutaadin biman gari*

*(I maa mærio Maaku 4:30-32, Luku 13:18-19)*

31 Yesu kpa bu mõndu garu kua u nœe,  
 Gusunon banda ka mutaadin bima weene  
 ye durõ goo u sua u duura win gbaarõ.  
 32 Dãa binu kpuro sã yeya ya piiburu bo.  
 Adama yã n kpia ya kpa ya gberun kiku  
 baagere kpãaru kere. Domi ya ra ko dãru  
 sere gunõsu ra ne su sin sokunu ko ten  
 kãasin wõllo.

*Pëe seeyatian gari*

*(I maa mærio Luku 13:20-21)*

33 Yesu kpa bu mõndu garu kua u nœe,  
 Gusunon banda ka pëe seeyatia weene ye  
 kurõ goo sua u doke sakaku nã itan som sã,  
 ma me kpuro mu seewa mu kukua.

*Mõndun yaasi*

*(I maa mærio Maaku 4:33-34)*

34 Ka mõnna Yesu u ra tøn wõru gari yi  
 kpuro sã, u ku ra bu gãanu sã n kun ka  
 mõnna. 35 Nge meya Gusunon samõn gari yi  
 koorã yi yi nœe,  
 “Mõnna ko na n da ka bu gari sã. Na kon maa  
 ye gere batuma sã ye ya kukua saa  
 handunian taka kobun di.”

*Yesu yaka kãsusun gari tubusia*

36 Sanam meya Yesu u seewa tøn wõru gen  
 min di u dua yenuo. Ma win bwãaba da win  
 mi ba nœe, a sun møn te tubusio te ta ka yaka  
 kãsu sin gari yã mi.

37 Ma u bu wisa u nœe, Tõnun Biiwa u dĩa  
 bwese gee te duura. 38 Handunia yera ya  
 sãa gbaaru. Gusunon bandun biba ba sãa  
 dĩa bwese gee te. Tøn kãso win biba ba  
 maa sãa yaka kãsu si. 39 Setamwa maa sãa  
 yiberẽ wi u su duura. Gëebun saa maa sãa  
 handunian kpeeru. Gusunon gõradobara  
 ba maa sãa gbaa sam kowobu. 40 Nge me ba  
 ra yaka kãsusu wune bu dõ doke, nge meya  
 n ko n ko handunian kpeeru sã. 41 Tõnun  
 Bii u koo win wõllun gõradoba gõrima, bu

ka baayere wuna ye ya tumbu torasiamə mi u bandu dii, ka be ba kōsa m̀. <sup>42</sup> U koo maa bu kp̄ɛɛ d̄s̄o wi u ku ra gbi s̄o, mi ba koo wiru n̄ma s̄andi bu sw̄i. <sup>43</sup> Sanam m̄e s̄ora be ba kua ye Gusun̄o u bikia ba ko n ballim̄o nge s̄o mi ben Baaba u bandu sw̄i. Wi u swaa m̄o u ka n̄o, u n̄o w̄o.

### *Dukia ye ya beruan gari*

<sup>44</sup> Yesu maa n̄eɛ, Gusun̄on bandu ta maa s̄awa nge dukia ye ya berua gbaaru s̄o. Ye dur̄o goo ye kam̄e ma u ye berum s̄anwa. Ma u da ka nuku dobu u d̄ra kpuro ye u m̄o, ma u ḡsira ma u gbaa te dwa.

### *Goo gobigirun gari*

<sup>45</sup> Yesu maa n̄eɛ, Gusun̄on bandu ta maa s̄awa nge goo gobigii ni nu w̄a, ni tenku goo u kasu. <sup>46</sup> Sanam m̄e u nin teeru wa te ta gobi m̄o too, ma u da u win baayere d̄ra ye u m̄o, ma u tu dwa.

### *Yāakororun gari*

<sup>47</sup> Yesu maa n̄eɛ, Gusun̄on bandu ta kpam s̄awa nge yāakororu te ba ra kp̄ɛɛ nim w̄oku s̄o kpa tu sw̄ɛɛ bwese bweseka mwa. <sup>48</sup> T̄a n yiba ba ra gawam̄e guruo, kpa bu sina bu ḡsi ye ya w̄a bu doke bireru s̄o, kpa bu ye ya kun gea s̄aa yari. <sup>49</sup> Nge m̄eya n ko n s̄aa handunian kpeeru s̄o. W̄allun ḡradoba ba koo na bu t̄n k̄sobu ka geegibu wunana. <sup>50</sup> Kpa bu t̄n k̄so be doke d̄s̄o wi u ku ra gbi s̄o. Miya ba koo n̄ma wiru s̄andi bu sw̄i.

### *Dukia kpa ka gura*

<sup>51</sup> Yesu u bu bikia u n̄eɛ, yabu ye kpuro ya b̄eɛ yeeri?

Ma ba n̄eɛ, oo.

<sup>52</sup> Yera u bu s̄owa u n̄eɛ, wooda ȳro baawure wi u Gusun̄on bandun gari gia, u ka yenu ȳro weene wi u ḡaa kpaanu ka ḡaa gurunu wunam̄o win dukian di.

### *Nasar̄etigiba kun Yesu wure*

*(I maa m̄eɛrio Maaku 6:1-6, Luku 4:16-30)*

<sup>53</sup> Ye Yesu u m̄n ni kpuro kua u kpa, ma u doona min di. <sup>54</sup> U da win tiin wuuo ma u tumbu keu s̄osim w̄ari ben m̄enn̄o yer̄o sere be kpuro ba biti soora. Ma ba n̄eɛ, man diya u bwisi yinin bweseru waama. Am̄na u ka kp̄īa u s̄om maamaakigii nini m̄o. <sup>55</sup> N n̄ d̄aa d̄akon bii wi mini? N n̄ wiya wi Maari mara? N n̄ win w̄n̄ba Yak̄abu ka Yos̄efu ka

Sim̄o ka Yudu? <sup>56</sup> N n̄ ka win sesubu kpuro sanna sa w̄aa mini? N n̄ m̄en na, man diya u dam m̄e kpuro wa.

<sup>57</sup> Yeni kpuro ya bu yinari bu n̄n naane doke. Yera Yesu bu s̄owa u n̄eɛ, gam sari mi Gusun̄on s̄om̄o ku ra n b̄eɛɛ m̄o ma n kun m̄o win tiin tem̄o ka win yenuo.

<sup>58</sup> U n̄ maa s̄om damgii dabinu kue mi, ben naane dokebu sarirun s̄o.

## 14

### *Yohanu Batemu kowon ḡo*

*(I maa m̄eɛrio Maaku 6:14-29, Luku 9:7-9)*

<sup>1</sup> Saa ye s̄ora Herodu, Galilen tem ȳro u Yesun baaru nua. <sup>2</sup> Ma u win s̄om kowobu s̄owa u n̄eɛ, Yohanu Batemu kowowa u seewa ḡarin di. Yen s̄na u dam m̄o u ka s̄om maamaakiginu m̄o.

<sup>3-4</sup> N deema Yohanu Batemu kowo raa Herodu s̄owa ma n n̄ weene u win w̄n̄o Filipun kur̄o Herodia sua kur̄o. Yen s̄na Herodu u Yohanu Batemu kowo mwa ma u dera ba n̄n b̄kua ba doke p̄iris̄om dir̄o Herodia win s̄o.

<sup>5</sup> Ma u k̄i u n̄n go, adama u t̄mbun n̄nu nasie ȳn s̄o ba n̄n m̄eɛra Gusun̄on s̄om̄o.

<sup>6</sup> Adama d̄oma te ba Herodun maru t̄ru yaayam̄o, Herodian bii w̄andia u dweebu dua u yawa. N Herodu dore, <sup>7</sup> sere u n̄n n̄o mw̄eɛru kua ka b̄ri u ka n̄n w̄ɛ ye u koo n̄n bikia kpuro. <sup>8</sup> Ye u win m̄eron gere nua u Herodu s̄owa u n̄eɛ, a man Yohanu Batemu kowon wiru w̄eɛma mini p̄erenti s̄o.

<sup>9</sup> Sun̄o win nukura sankira, adama u n̄eɛ bu n̄n tu w̄eɛyo. U gerua m̄e ȳn s̄o u b̄rua win t̄mbun wuswaa. <sup>10</sup> Ma u ḡra ba Yohanu wiru bura p̄iris̄om dir̄o. <sup>11</sup> Ba wii te kp̄eɛma p̄erenti s̄o ba bii wi w̄ɛ ma u ka win m̄ero tu daawa. <sup>12</sup> Ma Yohanun bw̄aba na ba win goru sua ba sikua ma ba da ba Yesu s̄owa.

### *Yesu u tumbu n̄r̄abun*

#### *suba n̄oɓu diisia*

*(I maa m̄eɛrio Maaku 6:30-44, Luku 9:10-17, Yohanu 6:1-14)*

<sup>13</sup> Ye Yesu u nua m̄e, u doona min di. U goo nimkuu dua u da ḡbabur̄o wi turo. Sanam m̄e t̄mba nua m̄e, ba yara wusun di ma ba n̄n naa gira mi gia ka naasu. <sup>14</sup> Ye Yesu u yara goon di, u t̄n w̄ru guna wa.

Ben wɔnwɔnda nùn mwa ma u yande ben barɔbu bekiam wɔri.

<sup>15</sup> Sanam mɛ sɔɔ duɔ win bwāaba na win mi ba nɛɛ, wee, gɔbaburu sɔɔra sa wāa mini, sɔɔ maa kpa. A tɔn be karo bu da baru kpaanɔ bu ben tii dīanu dwia.

<sup>16</sup> Ma Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, n n̄ tilasi bu ka doona. Bɛɛn tii i bu dīanu wɛɛyɔ.

<sup>17</sup> Yera ba nɛɛ, pɛɛ nɔɔbu tɔnawa sa mɔ mini ka swɛɛ yiru.

<sup>18</sup> Ma u nɛɛ, i man ye wɛɛma mini.

<sup>19</sup> Yen biru u nɛɛ, tɔn wɔru ge, gu yakasu yamɔ gu sina. Ma u pɛɛ nɔɔbu ka swɛɛ yiru ye sua u wuswaa seeya wɔllɔ u Gusunɔ siara. Ma u pɛɛ ye murura u win bwāabu wɛ ba tɔn wɔru ge yabua. <sup>20</sup> Ben baawure di u deba. Ye ba di n tiara ba gure birenu wɔkura yiru sɔɔ ba ka doona. <sup>21</sup> Be ba di ben geera tura tɔnu nɔɔɔɔn suba nɔɔbu (5.000), tɔn kurɔbu ka bibu baasi.

*Yesu u sīimɔ nim wɔllɔ  
(I maa mɛɛriɔ Maaku 6:45-52, Yohanu 6:15-21)*

<sup>22</sup> Yen biru mii mii Yesu dera win bwāaba goo nimkuu dua ba nùn gbiiyɔ bu ka tɔbura guru giɔ. Sanam mɛya win tii u tɔn wɔru yarinasiama. <sup>23</sup> Ye u bu yarinasia u kpa u yɔɔwa guuru wɔllɔ wi turo u ka kanaru ko. Ma u wāa mi, wi tɔna, sere yam mu ka tīra. <sup>24</sup> N deema saa ye sɔɔ, goo nimkuu ge, ga wāa nim suunu sɔɔ. Nim kurenu gu bɔrikiamɔ yèn sɔ woo ga gu nɔm bira koosi. <sup>25</sup> Buru buru yam sāreru, yera Yesu u sīimɔ nim wɔllɔ u dɔɔ win bwāabun bera giɔ. <sup>26</sup> Adama sanam mɛ ba nùn wa u sīimɔ nim wɔllɔ, ba bɛrum soora ba nɛɛ siiniwa.

Ma ba kuuki wɔri bɛrum saabu. <sup>27</sup> Adama mii mii Yesu ka bu gari kua u nɛɛ, i ku mwia kpana, nɛna, i ku bɛrum ko.

<sup>28</sup> Yera Piɛɛ nùn sɔɔwa u nɛɛ, Yinni, n̄ n wunen na, a man nɔɔ kɛɛyɔ n na wunen mi nim wɔllɔ.

<sup>29</sup> Ma Yesu nɛɛ, a na.

Yera Piɛɛ u yara goon di u nim nɔɔ sɔndi u sīimɔ u dɔɔ Yesun mi. <sup>30</sup> Adama ye u woo laakari kua bɛrum nùn mwa. Ma nge mɛ u nummɔ u wura kua u nɛɛ, Yinni, a man faaba koowo.

<sup>31</sup> Mii mii Yesu nɔma demia u nùn nɛnua ma u nɛɛ, naanɛ doke piibugii wunɛ, mban sɔna a sika kua.

<sup>32</sup> Be yiru kpuro ba dua goo sɔɔ ma woo ga mari. <sup>33</sup> Yera be ba wāa goo ge sɔɔ, ba yiira Yesun wuswaaɔ ba nɛɛ, ka geema wunɛ Gusunɔn Biiwa.

*Yesu u barɔbu bekia Genesaretin temɔ  
(I maa mɛɛriɔ Maaku 6:53-56)*

<sup>34</sup> Ba tɔbura ba kpa ba tura Genesaretin temɔ. <sup>35</sup> Tem min tɔmba Yesu tuba ma ba win labaari yɛbi yam kpuro ma u tunuma. Ma ba ka nùn ben barɔbu kpuro naawa. <sup>36</sup> Ba nùn kana u gesi de bu win yaberun swaa bua baba. Be ba maa ye baba kpuro ba bekura.

## 15

*Sikadoban deema  
(I maa mɛɛriɔ Maaku 7:1-13)*

<sup>1</sup> Yera Falisiba ka wooda yɛrobu gabu ba na Yesun mi saa Yerusalemun di, ba nùn bikia ba nɛɛ, <sup>2</sup> mban sɔna wunen bwāabu ba n̄ bɛɛn sikadoban deema mɛm nɔɔwammɛ. Domi ba ku ra niɛ bu sere di.

<sup>3</sup> Yesu bu wisa u nɛɛ, bɛɛ maa ni, mban sɔna i ra Gusunɔn wooda sare ma i sere bɛɛn deema nɛni. <sup>4</sup> Domi Gusunɔ u nɛɛ, “A wunen tundo ka wunen mero bɛɛɛ wɛɛyɔ.” U maa nɛɛ, “Wi u win tundo n̄ kun mɛ win mero kɔsa gerusi ba koo nùn gowa.”

<sup>5</sup> Adama bɛɛ i gerumɔ ma goo ù n win tundo n̄ kun mɛ win mero sɔɔwa u nɛɛ, win dukia ye u koo kpī u ka nùn somi ya kua Gusunɔgia, <sup>6</sup> n n̄ maa weenɛ durɔ wi, u win tundo n̄ kun mɛ win mero somi. Nge mɛya i Gusunɔn gari tɛɛsimɔ ma i bɛɛn deema swīi. <sup>7</sup> Murafiti bɛɛ, ka geema bɛɛn sɔna Gusunɔ u gerua saa Esain nɔɔn di u nɛɛ,

<sup>8</sup> “Tɔn beni ba man bɛɛɛ wɛɛmɔ ka nɔɔ. Adama ben gōru ga ka man toma.

<sup>9</sup> Kama ba man sāmɔ. Domi tɔmbun woodawa ya kua ben sɔɔsiru.”

*Ye ya tɔnu m̄ disigii  
(I maa mɛɛriɔ Maaku 7:14-23)*

<sup>10</sup> Ma Yesu u tɔn wɔru soka u nɛɛ, i nɔɔwɔ kpa i de n bɛɛ yeeri. <sup>11</sup> N n̄ mɔ ye ya dumɔ tɔnun nɔɔ sɔɔ yera ya nùn m̄ disigii, ma n kun mɔ ye ya yarimɔ saa win nɔɔn di, yeya ya ra tɔnu ko disigii.

<sup>12</sup> Yera win bwāaba na win mi ba nɛɛ, n n̄ a yɛ ma gari yi a gerua mi, yi Falisiba duawa mi ya.



13 U bu wisa u nεε, dāru baatere te nen Baaba wərūkoo kun duure ba koo tu wukawa. 14 I bu derio. Swaa gbio wōkoba. Wōko ù n maa win wōkosi swaa gbiye be yiru kpurowa ba koo tokoro wəri.

15 Piεε nùn sōwa u nεε, a sun mən te tubusio.

16 Yesu u nεε, n n̄ beεn tii yeeri ka tē? 17 I n̄ yē ma ye ya dumō nō sō kpurowa nukurōwa ya dō? Ma n̄ n̄ sosi ya koo yari wasin di. 18 Adama ye ya yarimō nōn di, gōrun diya ya wee. Yeya ya ra tōnu ko disigii. 19 Domi gōrun diya bwisiku kōsunu wee, ka tōn goberu, ka sakararu, ka kōō mennabu tantanaru sōō ka gbena ka weesu ka tōn sankubu. 20 Yeya mi, ye ya ra tōnu ko disigii. Adama n̄m kesenun dibu ku ra tōnu ko disigii.

### *Kurō sōō goo u Yesu*

#### *naane doke*

*(I maa mεerio Maaku 7:24-30)*

21 Yen biru Yesu doona min di u da Tiri ka Sidonin bera gia. 22 Kurō Kananigii goo wi u wāa bera mi, u na win mi, ma u nōōgiru sua u nεε, Yinni, Dafidin sikadobu, a nen wōnwōndu waawo. Nen bii tōn kurō u wεrekunu mō nu nùn nōni sōōwa too.

23 Ka mε, Yesu kun nùn gari gεε wisa. Ma win bwāaba na win mi, ba nùn kana u de kurō wi, u doona min di domi u kuuki mō u ka bu swīi biruō.

24 U bu wisa u nεε, Isireliba tōnan miya ba man gōrima be, be ba kōōre nge yāanu.

25 Adama kurō wi, u na Yesun wuswaaō u yiira u nεε, Yinni, a man somiō.

26 Yesu nùn sōōwa u nεε, n n̄ weene bu bibun dīanu sua bu bōnu kōōwa.

27 Kurō wi nεε, geema, Yinni. Ka mε, bōnu ra dīa buri di yi yi wōruma nin yinnibun tabulun di.

28 Yera Yesu nùn sōōwa u nεε, kurō wunε, wunen naane dokebu kpā too. N koo nun kua nge mε a kī.

Saa ye sōō, ma kurō win bii wi, u bekura.

### *Yesu u barō dabinu bekia*

29 Yesu u doona min di u da Galilen daa burerun goorō. Ma u yōōwa guuru wōllo u sina. 30 Yera tōn wōru guna na win mi. Ba ka yemōbu na ka wōkōbu ka alebugibu ka sosobu, ka kpam barō dabinu ba yi Yesun wuswaaō, ma u bu bekia. 31 Biti baka tōn be mwa ye ba wa sosoba gari mō,

alebugiba bekura, yemōba sīimō, wōkōba yam waamō, ma ba Gusunō Isireliban Yinni siarabu wəri.

### *Yesu u tambu nōrōbun*

#### *suba nne diisia*

*(I maa mεerio Maaku 8:1-10)*

32 Yesu u win bwāabu soka u nεε, tōn benin wōnwōnda man mō. Yen sōō ita wee ye ba ka wāa nen mi, gāanu kun maa bu tie ni ba koo di. Na n̄ maa kī n̄ bu kara ka gōōru kpa bu ku raa dam bia swaaō bu wəri.

33 Win bwāaba nùn bikia ba nεε, mana sa ko sere dīanu wa gbaburu sōō mini ni nu koo tōn dabi teni debu.

34 Yesu bu bikia u nεε, pēε nyewa i sere mō.

Ma ba nεε, wasi nōōba yiru ka swēε pi-iminu ganu.

35 Yesu u tōn wōru ge sinasia temō. 36 Ma u pēε nōōba yiru ye sua ka swēε yi, u Gusunō siara ma u murura u win bwāabu wē ba tōn wōru ge yabua. 37 Be kpurowa ba di ba deba. Ye ba di n̄ tia ba gure birenu nōōba yiru sōō ba ka doona. 38 Be ba ye di ben geera tura tōnu nōrōbun suba nne (4.000), tōn kurōbu ka bibu baasi. 39 Ye u tōn wōru ge yarinasia u kpa, u goo nimkuu dua u da Magadan tem gia.

## 16

### *Falisiba ka Sadusiba*

#### *ba yīreru bikia*

*(I maa mεerio Maaku 8:11-13, Luku 12:54-56)*

1 Falisiba ka Sadusiba ba na Yesun mi, bu ka win laakari mεeri, ba nùn bikia ba nεε, u bu sōōsi ka yīreru garu ma win dam weewa saa Gusunōn min di. 2 Adama Yesu bu sōōwa u nεε, saa ye sōō kpeeyō i ra nεε, yam koo dora gisō domi wōlla sōri. 3 N n̄ bururun na, i ra nεε, gura koo nε gisō domi wōlla swāa ka wōka tobe kua. I wōllun yīrenu wunanamō, adama i n̄ kpē i saa yenin yīrenu tubu. 4 Tēn tōn kōsobu be ba n̄ ka Gusunō turo yō ba yīrenu bikiamō. Adama yīreru garu maa sari te ba koo bu sōōsi ma n̄ kun mō Gusunōn samō Yonasigiru.

Ma u bu deri u doona.

### *Falisiba ka Sadusiban*

#### *pēε seeyatia*

*(I maa mεerio Maaku 8:14-21)*

<sup>5</sup> Ye win bwāaba tǎburǎ guru giǎ, ba duari bu pǣe kusenu ko. <sup>6</sup> Yera Yesu bu sǎwa u nǣe, i kpure kpure ko, i n tii se ka Falisiba ka Sadusiban pǣe seeyatia.

<sup>7</sup> Bwāa be, ba wesiana ba nǣe, u gerua me yèn sǎ ba n pǣe kusenu kue.

<sup>8</sup> Yesu ben bwisikunu gia ma u bu bikia u nǣe, mban sǎna i wesiana i nǣe, yèn sǎ i n pǣe kusenu kue, yen sǎna na gerua me. Naane doke piibugii be. <sup>9</sup> N n be yeeri sere ka tǣ? I n pǣe nǎbu ye yaaye ye na murura tǎmbu nǎrǎbun suba nǎbun (5.000) sǎ? Ka sukum me n tian birenun geeru? <sup>10</sup> I n maa pǣe nǎba yiru ye yaaye ye na murura tǎmbu nǎrǎbun suba nǣn (4.000) sǎ? Ka sukum me n tian birenun geeru? <sup>11</sup> Amǎna i n ka tuba ma na n ka pǣe yǎ. I n tii se ka Falisiba ka Sadusiban pǣe seeyatia.

<sup>12</sup> Sanam meya bwāa be, ba tuba ma u n ka pǣe seeyatia yǎ. Adama u bu sǎmǎwa ba n tii se ka Falisiba ka Sadusiban sǎsinu.

*Piǣe u nǣe, Yesu u sǎawa*

*wi Gusunǎ u gǎsa*

*(I maa mǣerio Maaku 8:27-30, Luku 9:18-21)*

<sup>13</sup> Yesu u tura Sesare Filipin temǎ. Ma u win bwāabu bikia u nǣe, wara tǎmba gerumǎ Tǎnun Bii u sǎa.

<sup>14</sup> Ba nùn wisa ba nǣe, gaba gerumǎ Yohanu Batemu kowowa a sǎa. Gaba maa mǎ Eliwa. Gaba maa kram gerumǎ wune Yeremiwa n kun me, Gusunǎn sǎmǎbun turo.

<sup>15</sup> Yesu u nǣe, be maa ni, wara i gerumǎ na sǎa.

<sup>16</sup> Simǎ Piǣe nǣe, wuna mi, wi Gusunǎ u gǎsa, wi, Yinni wason Bii.

<sup>17</sup> Yera Yesu nùn wisa u nǣe, doo nǎrugiiwa wune Simǎ, Yohanun Bii, domi n n mǎ tǎnu u nun yeni sǎsi, ma n kun mǎ nen Baaba wi u wǎa wǎllǎ. <sup>18</sup> Nǣna na nun sǎmǎ ma na nun soka kperu \*. Kpee ten wǎllǎwa kon nen yigberu swǎi. Baa gǎn tii u n kpǣ u tu gǎanu kua. <sup>19</sup> Wuna kon ban te Gusunǎ u swǎin kǎkǎrǎba wǣ. Ye a yinamǎ handuniaǎ ba koo ye yina wǎllǎ. Ye a maa wura handuniaǎ ba koo ye wura wǎllǎ.

<sup>20</sup> Yera Yesu win bwāabu nǎ goosi u nǣe, bu ku raa goo sǎ ma wiya wi Gusunǎ u gǎsa.

\* **16:18** kperu - Yisi te ba mǎ Piǣe, ten tubusiana kperu.

*Yesu u win gǎa ka win seebun gari mǎ*  
*(I maa mǣerio Maaku 8:31-9:1, Luku 9:22-27)*

<sup>21</sup> Saa saa yen min diya Yesu Kirisi u win bwāabu gari sǎmǎ batuma sǎ u nǣe, u n koo ko u kun Yerusalemu de, mi guro gurobu ka yǎku kowo tǎnwerobu ka wooda yǣroba koo nùn nǎni sǎ. Ba koo nùn go adama sǎ itase u koo se.

<sup>22</sup> Yera Piǣe ka nùn da bǎrǎ u nùn gerisim wǎri u nǣe, Gusunǎ u nun bere Yinni, yenin bwesera kun nun deemamǎ pai!

<sup>23</sup> Adama Yesu sǎira u Piǣe sǎwa u nǣe, a gǣero nen birun di Setam. A kasu a man torasiawa, domi a n bwisikumǎ nge Gusunǎ, ma n kun mǎ nge tǎnu.

<sup>24</sup> Yen biru Yesu win bwāabu sǎwa u nǣe, goo ù n kǎ u man swǎi nge bǎa, u win gǣru kǎru derio kpa u win tiin dǎa bunanaru sua u n ka man swǎi. <sup>25</sup> Wi u kǎ u win wǎaru di ka win gǣru kǎru u koo tu bia. Adama wi u win wǎaru yina nen sǎ u koo ra tu wa. <sup>26</sup> Nge arufaani yerǎ tǎnu mǎ ù n handunian gǎanu kpuro wa ma u win wǎaru bia. Nge mba n wǎa ye tǎnu u koo ka win wǎaru kǎsina. <sup>27</sup> Tǎnun Bii u sisi kam kam ka win Baaban yiiko ka win gǎradoba sannu. Sanam meya u koo baawure nùn win are kǎsia nge me win kookoosu nǣ. <sup>28</sup> Geema na be sǎmǎ tǎn be ba wǎa mini ben gaba kun gbimǎ bu ka Tǎnun Bii wa u na nge sunǎ.

## 17

*Yesun wasi gǎsia*

*(I maa mǣerio Maaku 9:2-13, Luku 9:28-36)*

<sup>1</sup> Sǎ nǎba tian biru Yesu Piǣe sua ka Yakǎbu ka Yohanu, Yakǎbun wǎnǎ, u ka bu da guu bakaru garun wǎllǎ be tǎna.

<sup>2</sup> Win wasi gǎsia tuki ben nǎni sǎa, ma win wuswaa ballimǎ nge sǎa, win yǎnu maa burura fem fem nge suru. <sup>3</sup> Yen biru ba Mǎwisi ka Eli wa ba ka Yesu gari mǎ. <sup>4</sup> Yera Piǣe u Yesu sǎwa u nǣe, Yinni, n wǎ sa n wǎa mini. À n kǎ, kon kunu ita ko, teeru wunǣguru, teeru Mǎwisiguru, teeru maa Eliguru.

<sup>5</sup> U n gari yi gerum kpa, bukǎ kpiku ga ka bu wukiri. Ma ba nǎa gagu nua saa bukǎ min

di ga nɛɛ, winiwa nɛn Bii kɪnasi wì sɔɔ nɛn gɔru dobu kpuro wāa. I wigii swaa dakio.

<sup>6</sup> Ye bwāa be, ba nɔɔ ge nua berum bu mwa sere ba wɔruma ba wuswaa tem girari. <sup>7</sup> Yesu na ben mi u bu nɔma sɔndi u nɛɛ, i seewo, i ku berum ko.

<sup>8</sup> Ye ba wuswaa seeya ba ñ maa goo wa ma n kun mɔ Yesu turo.

<sup>9</sup> Sanam mɛ ba saram wee guu ten min di, Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, bu ku raa goo sɔ ye ba wa mi, sere Tɔnun Bii u ka se gɔrin di.

<sup>10</sup> Bwāa be, ba nùn bikia ba nɛɛ, mban sɔna wooda yɛroba ra gere Eliwa koo gbi u na.

<sup>11</sup> U bu wisa u nɛɛ, ka geema Eli koo na kpa u yabu baayere wesia yen ayerɔ. <sup>12</sup> Adama na bɛɛ sɔmɔ, Eli u na kɔ, ba ñ nùn tuba, ma ba nùn kua nge mɛ ba kɪ. Nge mɛya ba koo Tɔnun Biin tii nɔni sɔ.

<sup>13</sup> Yera n win bwāabu yeeri ma Yohanu Batɛmu kowon gariya u mɔ.

*Yesu u bii wi wɛɛku ga wāasi bekia*

*(I maa mɛɛrio Maaku 9:14-29, Luku 9:37-43a)*

<sup>14</sup> Ye ba tunuma mi tɔn wɔru ga wāa, duro goo u na u yiira Yesun wuswaaɔ <sup>15</sup> u nɛɛ, Yinni, a nɛn biin wɔnwɔndu waawo. U giri kpakpanu barɔ nu nùn wahala mɔ gem gem sere nu ra gasɔ nùn kpɛɛ dɔɔ sɔɔ ñ kun me nim sɔɔ. <sup>16</sup> Na ka nùn wunɛn bwāabu naawa adama ba kpana bu nùn bekia.

<sup>17</sup> Yesu u nɛɛ, bɛɛ tɔn kɔso naane doke sarirugibu, sere saa yerà ko na n ka bɛɛ wāa. Nge sere domma ko na n kpam ka bɛɛ temane. I ka man bii wi naawa mini.

<sup>18</sup> Yesu u wɛɛku ge gerusi ma ga bii wi doonari ma u bekura mii mii.

<sup>19</sup> Yera Yesun bwāaba da win mi be tɔna ba nùn bikia ba nɛɛ, mban sɔna ba kpana bu wɛɛku ge gira.

<sup>20</sup> Yesu bu wisa u nɛɛ, yèn sɔ bɛɛn naane dokebu kun kpā. Ka geema na bɛɛ sɔmɔ, baa bɛɛn naane dokebu bù n piibu sãa nge dĩa bima ye ya piiburu bo i ko guu teni sɔ tu wukuro minin di tu da giɔ. Mɛya ta koo maa wukura. Gãanu maa sari ni i ko kpana i ko. [<sup>21</sup> Adama wɛɛku genin bwesera ku ra doone ma n kun ka kanaru ka nɔɔ bɔkuru.]

*Yesu u kpam win gɔɔ*

*ka win seebun gari mɔ*

*(I maa mɛɛrio Maaku 9:30-32, Luku 9:43b-45)*

<sup>22</sup> Sɔɔ teeru nge mɛ bwāa be, ba menne sannu Galileɔ Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, ba koo Tɔnun Bii tɔmbu nɔma beria <sup>23</sup> bu nùn go, adama sɔɔ itase u koo se gɔrin di.

Yera bwāa ben nukura sankira gem gem.

*Sãa yerun wɔɔ gobin kasiabu*

<sup>24</sup> Sanam mɛ Yesu ka win bwāabu ba tura Kapenamua, yera sãa yerun wɔɔ gobigiba na Piɛɛn mi ba nɛɛ, bɛɛn yinni u ku ra sãa yerun wɔɔ gobi kasiɛ?

<sup>25</sup> Piɛɛ nɛɛ, a, u ra kasiɛ.

Ye Piɛɛ u duɔ dirɔ Yesu gbia u nùn bikia u nɛɛ, amɔna a wa Simɔɔ. Berà n weene bu handunia min sinambu gbere gobi kasia. Sina bibu? Nge gabu.

<sup>26</sup> Piɛɛ nɛɛ, gabu.

Ma Yesu nɛɛ, ñ n men na sina bibu ba ñ kasiama. <sup>27</sup> Ka mɛ, sa ñ kɪ su tɔn be mɔru kasiiki. Yen sɔ, a doo daarɔ a kɔkɔru kɔ. Swāa ye ya gbia ya tu mwe, a ye gawo a yen nɔɔ baaya. Kaa sii geesun gobi wa mi, yi yi koo nɛ ka wunɛn gobi turi. A yi suo a bu kasia.

## 18

*Wara gisonkoru bo*

*(I maa mɛɛrio Maaku 9:33-37, Luku 9:46-48)*

<sup>1</sup> Saa ye sɔɔra Yesun bwāaba da win mi, ba nùn bikia ba nɛɛ, wara gisonkoru bo Gusunɔn bandu sɔɔ.

<sup>2</sup> Yesu u bii piibu gagu soka u yɔrasia ben wuswaaɔ. <sup>3</sup> Ma u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, ma n kun mɔ i tii gɔsia i kua nge bibu, i ñ kpɛ i n wāa ban te Gusunɔ u swĩi sɔɔ. <sup>4</sup> Wi u sãa gisonko ban te Gusunɔ u swĩi sɔɔ, wiya wi u tii kawa nge bii wini. <sup>5</sup> Wi u maa bii winin bweseru wura nɛn yĩsirun sɔ, nɛna u wura.

*Torarun baberu*

*(I maa mɛɛrio Maaku 9:42-48, Luku 17:1-2)*

<sup>6</sup> Yesu maa nɛɛ, wi u dera bii piimii ni nu man naane doke min turo wɔri toraru sɔɔ, n buram bo bu yɛro nɛɛ bakaru gbinisia win wĩirɔ kpa bu nùn kpɛɛ nim wɔku sɔɔ u nim diira. <sup>7</sup> Anna a handunian wahala wa ye gãanu ka wāa ni nu derimɔ tamba wɔrimɔ toraru sɔɔ. Gãa ninin bwesera ko n wāawa

baadomma, adama nɔni swāarugiiwa wɔn min di nu koo yari.

<sup>8</sup> Wunɛn nɔmu n̄ kun mɛ wunɛn naasu, yen ye ya nun sure toraru sɔɔ, a ye buro a kɔ n toma. Domi n sanɔ bo a ka nɔm teu n̄ kun mɛ naa teesu wāaru wa te ta ku ra kpe, n kere a n nɔma yiru ka naasu yiru mɔ kpa bu nun kpɛɛ dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ. <sup>9</sup> N n maa wunɛn nɔnun na ga nun suɛ toraru sɔɔ a gu wɔwo a kɔ n toma. Domi n sanɔ bo a ka nɔni tia wāaru wa te ta ku ra kpe n kere a n nɔni yiru mɔ kpa bu nun kpɛɛ dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ.

*Yāa te ta kōra ta maa waara  
(I maa mɛrio Luku 15:3-7)*

<sup>10</sup> Yesu maa nɛɛ, i ku ra de i bii piimii nin teu gem. Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, ben gɔrado be ba wāa wɔllɔ ba ra n yōwa baadomma nɛn Baaba wɔrukoon wuswaaɔ. [<sup>11</sup> Domi Tɔnun Bii u nawa u ka ye ya kōra faaba kɔ.]

<sup>12</sup> Mba i tamaa. Tɔnu ù n yāanu wunɔbu (100) mɔ ma teera kōra, u n̄ koo wunɔbu tia sari deri guuru wɔllɔ kpa u da u tee te ta kōra kasu? <sup>13</sup> U n maa tu wa, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, win nuku dobu ko n kpā yāa ten sɔ n kere wunɔbu tia sari ni nu n̄ kōre. <sup>14</sup> Nge mɛya maa bɛɛn Baaba wi u wāa wɔllɔ u n̄ k̄i baa bii piimii nin teu gu kōra.

*Naanɛ dokeo ù n tora*

<sup>15</sup> Yesu maa nɛɛ, naanɛ dokeo goo ù n tora a doo win mi wunɛ tɔna a n̄n win toraru tubusia. U n wunɛgii nua, a n̄n faaba kua.

<sup>16</sup> Adama ù n yina u nun swaa daki, a tɔn turo n̄ kun mɛ tɔnu yiru kasuo a ka da win mi, kpa tɔnu yiru n̄ kun mɛ ita ye, yu gari yi kpuron seeda di nge mɛ Gusunɔn gari gerumɔ. <sup>17</sup> U n maa kpam yina u bu swaa daki, a Yesun yigberu gari yi nɔɔsio. U n den yina u yigberun gari nɔ, a n̄n garisio tɔn tuko n̄ kun mɛ gberɛ mwaɔ.

*Yinabu ka wurabu*

<sup>18</sup> Ma Yesu maa nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, ye i yinamɔ handunia sɔɔ ba koo ye yina wɔllɔ. Ye i maa wura handunia sɔɔ, ba koo ye wura wɔllɔ.

<sup>19</sup> Na kpam bɛɛ sɔɔmɔ ma bɛɛn tɔmbu yiru bà n nɔɔ tia kua handunia mini ba gāanu bikia kanaru sɔɔ, nɛn Baaba wi u wāa wɔllɔ u koo bu wɛ. <sup>20</sup> Domi mi tɔmbu yiru n̄ kun mɛ ita ba mɛnnɛ ka nɛn yĩsiru, na wāa ben suunu sɔɔ.

*Sɔm kowon gari wi u yina*

*u suuru wura*

<sup>21</sup> Yera Piɛɛ u da Yesun mi u n̄n bikia u nɛɛ, nɔn nyewa kon nɛn beruse wi u man torari suuru kua. Nɔn nɔɔba yiru?

<sup>22</sup> Yesu n̄n wisa u nɛɛ, aawo n̄ n̄ mɔ nɔn nɔɔba yiru tɔna, nɔn wata ka wɔkurun nɔn nɔɔba yiruwɔ. <sup>23</sup> Yenin sɔna Gusunɔn bandun gari ka sunɔ goon gari weenɛ wi u k̄i u win gobi dooru ko ka win sɔm kowobu. <sup>24</sup> Ye u win gobi dooru torua, yera ba ka durɔ goo na wi u win dibu nɛni fɔrɔtɔ dabi dabiru. <sup>25</sup> Wee, durɔ wi kun gāanu mɔ u ka dii bi kɔsia. Ma win yinni nɛɛ bu n̄n dɔro ka win kurɔ ka win bibu ka ye u mɔ kpuro bu ka dii bi kɔsia. <sup>26</sup> Yera sɔm kowo wi, u yiira win yinnin wuswaaɔ u n̄n suuru kana u nɛɛ, a ka man tɛmanɔ, kon nun kɔsia kpuro. <sup>27</sup> Ma win yinni u win wɔnwɔndu wa u dii bi go u dera u doona.

<sup>28</sup> Ye sɔm kowo wi, u yara min di, u ka win sɔm kowosi yinna wi u win dibu nɛni nge fɔrɔtɔ nɔɔbun saka. Yera u n̄n sɛre u wĩiru sɛka u nɛɛ, a nɛn dibu kɔsiamɔ bi a nɛni. <sup>29</sup> Yera win kpaasi u yiira win wuswaaɔ u n̄n suuru kana u nɛɛ, a ka man tɛmanɔ, kon nun kɔsia. <sup>30</sup> Adama u n̄ wure. U dera ba n̄n doke pirisɔm sɔɔ sere u ka dii bi kɔsia u kpe. <sup>31</sup> Ye sɔm kowo be ba tie ba gari yi wa, ben nukura sankira ma ba da ba ben yinni ye kpuro sɔɔwa. <sup>32</sup> Yera yinni wi, u n̄n sokusia u nɛɛ, sɔm kowo nuku kɔsurugii, na nun wunɛn dibu goowa yɛn sɔ a man suuru kana. <sup>33</sup> N daa weenɛwa wunɛn tii a maa wunɛn sɔm kowosi wi wɔnwɔndu kua nge mɛ na nun kua. <sup>34</sup> Yinni wi, u mɔru besira ma u sɔm kowo wi pirisɔm kɔsobu wɛ sere u ka dii bi kpuro kɔsia.

<sup>35</sup> Ma Yesu nɛɛ, nge mɛya nɛn Baaba wi u wāa wɔllɔ koo bɛɛ kua bɛɛn wi u kun win winsim suuru kue win gɔrun di.

## 19

*Yesu u yinanaan gari mɔ*

*(I maa mɛrio Maaku 10:1-12)*

<sup>1</sup> Ye Yesu u gari yi gerua u kpa u doona Galilen di u da Yudean bera gia ye ya wāa Yuudenin daarun guru gia. <sup>2</sup> Tɔn wɔru guna n̄n swĩ mi, ma u ben barɔbu bekia.



<sup>3</sup> Falisi gaba na win mi, bu ka win laakari mɛɛri ba nùn bikia ba nɛɛ, bɛsɛn wooda ya wura tɔnu u win kurɔ yina gari baayiren sɔ?

<sup>4</sup> Yesu u nɛɛ, i n̄ garire Gusunɔn gari sɔɔ ma “Toren di Taka kowo u bu kuawa durɔ ka kurɔ.” <sup>5</sup> Ma yi kpam nɛɛ, “Yen sɔna, durɔ u koo win tundo ka win mero deri kpa wi ka win kurɔ ba n manine kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee.” <sup>6</sup> Nge mɛya ba n̄ maa s̄a tɔmbu yiru ma n̄ kun mɔ tɔn turo. N n̄ man na, tɔnu u ku karana ye Gusunɔ u menna.

<sup>7</sup> Falisiba ba nùn bikia ba nɛɛ, n̄ n̄ mɛn na, mban sɔna Mɔwisi u wooda wɛ u nɛɛ, durɔ u yinanaan tireru yore kpa u de win kurɔ u doona.

<sup>8</sup> Yesu u bu wisa u nɛɛ, Mɔwisi dera i bɛɛn kurɔbu yinamɔ bɛɛn woo bɔbunun s̄. Adama saa toren di gari yi, yi n̄ s̄a mɛ. <sup>9</sup> Na bɛɛ s̄ɔmɔ, wi u win kurɔ yina ma n̄ kun mɔ sakararun s̄, ma u kurɔ kpao sua, u sakararu kuawa.

<sup>10</sup> Win bwāaba nùn s̄ɔwa ba nɛɛ, n̄ n̄ mɛn na n̄ s̄a durɔ ka win kurɔn suunu s̄ɔ, n̄ buram bo bu ku suana.

<sup>11</sup> Yesu u nɛɛ, tɔmbu kpuro ba n̄ kpɛ bu gari yi sua ma n̄ kun mɔ be Gusunɔ u yen dam wɛ. <sup>12</sup> Domi gabun mi marumara, gabu maa tɔmba ba bu kua mɛ, gabu maa kpam, Gusunɔn bandun s̄na ba n̄ kurɔ suamɔ. Wi u koo kp̄i u gari yi sua, u suo.

*Yesu u bibu kanaru kua*

*(I maa mɛɛriɔ Maaku 10:13-16, Luku 18:15-17)*

<sup>13</sup> Tɔmba ka bii piiminu na Yesun mi, u ka bu nɔma s̄ndi kpa u bu kanaru kua, adama win bwāaba tɔn be gerusi. <sup>14</sup> Yera Yesu nɛɛ, i de bii piiminu nu na nɛn mi, i ku bu yinari. Domi Gusunɔ u bandu sw̄i tɔmbun s̄ be ba ka bu weenɛ.

<sup>15</sup> U bu nɔma s̄ndi ma u doona min di.

*Gobigi goon gari*

*(I maa mɛɛriɔ Maaku 10:17-31, Luku 18:18-30)*

<sup>16</sup> Durɔ goo na Yesun mi, u nùn bikia u nɛɛ, yinni, gea mba kon ko n̄ ka wāaru te ta ku ra kpe wa.

<sup>17</sup> Yesu nùn s̄ɔwa u nɛɛ, mban s̄na a man gean kobun gari bikiamɔ. Tɔn turowa s̄a geo. À n̄ k̄i a wāaru te ta ku ra kpe wa a woodaba sw̄iyɔ.

<sup>18</sup> U nɛɛ, yen yerà.

Yesu u nɛɛ, a ku tɔnu go, a ku sakararu ko, a ku gbɛni, a ku goo gari mani, <sup>19</sup> a wunen tundo ka wunen mero bɛɛɛ wɛɛyɔ, kpa a wunen tɔnusi k̄i nge wunen tii tii.

<sup>20</sup> Aluwaasi wi, u nɛɛ, yeni kpurowa na sw̄i. Mba n̄ maa man tie.

<sup>21</sup> Yesu nùn s̄ɔwa u nɛɛ, à n̄ k̄i a yibu, a doo a d̄ara kpuro ye a mɔ, kpa a yen gobi s̄arobu b̄nu kua, kaa n̄ dukia mɔ w̄llɔ, kpa a na a man sw̄i.

<sup>22</sup> Adama ye aluwaasi wi, u nua mɛ, u doona ka nuku sankiranu domi win dukia ya kp̄a.

<sup>23</sup> Yera Yesu u win bwāabu s̄ɔwa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ s̄ɔmɔ, n̄ s̄ɛ gem gem dukiagii u ka ban te Gusunɔ u sw̄i wura. <sup>24</sup> Yen s̄s̄o ga kp̄a n̄ kere yooyoo gu du yaburan w̄rɔ gu yari.

<sup>25</sup> Ye bwāa be, ba gari yi nua, ba biti soora gem gem, ma ba nɛɛ, n̄ n̄ mɛn na, wara u koo den faaba wa.

<sup>26</sup> Yesu bu mɛɛra ma u nɛɛ, tɔmbun miya n̄ n̄ koorɔ adama ḡanu sari ni Gusunɔ u kpanɛ.

<sup>27</sup> Yera Piɛɛ u nùn s̄ɔwa u nɛɛ, n̄ wee bɛsɛ sa ḡanu kpuro deri sa nun sw̄i. Mba n̄ ko n̄ ko bɛsɛgia.

<sup>28</sup> Yesu bu s̄ɔwa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ s̄ɔmɔ, sanam mɛ Tɔnun Bii u ko n̄ s̄ win sina ḡoni yiikogian w̄llɔ handunia kpaa s̄ɔ, bɛɛ w̄kura yiru be i man sw̄i bɛɛn tii i ko n̄ s̄ sina ḡoni w̄llɔ i ka Isireliban bwesenu w̄kura yiru siri. <sup>29</sup> Ma baawure wi u win yɛnu deri, n̄ kun mɛ w̄nɔbu, n̄ kun mɛ sesubu, n̄ kun mɛ tundo, n̄ kun mɛ mero, n̄ kun mɛ bibu, n̄ kun mɛ gbea nɛn ȳsirun s̄, u koo yen k̄sire wa dabi dabinu, kpa u wāaru te ta ku ra kpe tubi di. <sup>30</sup> Adama dabiru be ba t̄ɛ s̄a gbiikobu ba koo ko birukobu, ma dabiru be ba t̄ɛ s̄a birukobu ba koo ko gbiikobu.

## 20

*S̄m kowo be ba wāa gbaarɔ*

<sup>1</sup> Ma Yesu u nɛɛ, n̄ wee ye Gusunɔn bandu ta ka weenɛ. Yɛnu ȳro goo u yara buru buru yellu u ka s̄m kowobu kasu bu da win gbaarɔ. <sup>2</sup> U wura u bu k̄sia nge mɛ ba ra s̄m kowo k̄sie s̄ɔ teeru, ma u nɛɛ bu doo bu s̄mburu ko win gbaarɔ. <sup>3</sup> Ye n̄ kua bururun k̄ba n̄ɔba n̄nɛ, u kpam yara ma u

gabu deema ba sã tẽngɛɔ ba ñ garu m̀. <sup>4</sup> U bu s̄ɔwa u nɛɛ, bɛɛn tii i doo i s̄amburu ko nɛn gbaarɔ. Kon bɛɛ yen gobi k̄asia nge mɛ n weenɛ. <sup>5</sup> Ma ba da mi. Yɛnu ȳɛro wi, u kpam yara s̄ɔ wii w̄ɔllu, ka maa yokan k̄aba ita, ma u kua mɛ. <sup>6</sup> Ye n da kua yokan k̄aba n̄ɔbu, u kpam yara u gabu wa be ba s̄ɔ mi. U bu bikia u nɛɛ, mban s̄ɔna i s̄ɔ mini saa bururun di i ñ garu m̀. <sup>7</sup> Ba wisa ba nɛɛ, ȳɛn s̄ɔ goo kun sun s̄amburu w̄ɛ. Ma u nɛɛ, ñ n mɛn na, i doo nɛn gbaarɔ i s̄amburu ko bɛɛn tii.

<sup>8</sup> Ye n kua yoka yɛnu ȳɛro wi, u win s̄am kowobun wirugii soka u nɛɛ, a s̄am kowobu sokuo a bu ben gobi k̄asia, saa birukobun min di sere ka gbiikobun mi. <sup>9</sup> Be ba s̄amburu torua yokan k̄aba n̄ɔbu ba na ma ba s̄ɔ teerun s̄amburun gobi wa. <sup>10</sup> Ye gbiikoo be, ba na, ba tamaa begii koo kerawa mɛ. Adama s̄ɔ teerun s̄amburun gobiya ba maa ben tii k̄asia. <sup>11</sup> Ye ba gobi yi wa ba ka yɛnu ȳɛro wi w̄aki. <sup>12</sup> Ba gerua, ba nɛɛ, be ba d̄akuru na mi, k̄abi tia t̄ɔnawa ba kua ma a bu k̄asia nge bɛɛ be sa s̄amburu kua bururun di ka s̄ɔ boko. <sup>13</sup> Ma u ben turo wisa u nɛɛ, nɛn b̄arɔ, na ñ nun taki di. A wura ma kaa s̄ɔ teerun s̄amburun gobi mwa, nge n ñ mɛ. <sup>14</sup> N n mɛn na, a wunɛn gobi m̄ɔ a doona. N̄a n k̄i n biruko wini k̄asia nge wunɛ, mba n nun wa. <sup>15</sup> N ñ ye na k̄i yera kon ka nɛn ye na m̄ɔ ko? Nge a nisinu m̄ɔwa ȳɛn s̄ɔ na t̄ɔn geeru kua. <sup>16</sup> Ma Yesu nɛɛ, nge m̄ɔya birukobu ba koo ko gbiikobu, gbiikobu maa, ba koo ko birukobu.

*Yesu u win ḡɔɔ ka win seebun gari m̀ ñ n̄n itase*

*(I maa m̄ɛriɔ Maaku 10:32-34, Luku 18:31-34)*

<sup>17</sup> Nge mɛ Yesu u d̄ɔɔ Yerusalemu gia, swaaɔ u win bw̄abu w̄akura yiru ye t̄ɔna s̄ɔwa u nɛɛ, <sup>18</sup> wee, sa d̄ɔɔ Yerusalemuɔ mi ba koo T̄ɔnun Bii ȳaku kowo t̄ɔnwerobu ka wooda ȳɛrobu n̄ma b̄eria. Ba koo n̄n taare w̄ɛ bu go, <sup>19</sup> kpa bu n̄n t̄ɔn tukobu n̄mu s̄andia be ba koo n̄n yaakoru ko, bu n̄n seni so, yen biru bu n̄n kpare d̄aa bunanarɔ. S̄ɔ itase u koo maa se ḡɔrin di.

*Ye Yak̄abu ka Yohanun m̄ɛro u bikia  
(I maa m̄ɛriɔ Maaku 10:35-45)*

<sup>20</sup> Yera Sebeden bibun m̄ɛro u na Yesun mi ka win bibu sannu u yiira u ka ḡānu kana. <sup>21</sup> Yesu u n̄n bikia u nɛɛ, mba a k̄i.

U nɛɛ, a de nɛn bibu yiru yeni yu sina, turo wunɛn n̄m geuɔ, turo maa wunɛn n̄m dwarɔ sanam mɛ kaa bandu di.

<sup>22</sup> Yesu u wisa u nɛɛ i ñ ȳɛ ye i bikiam̄ɔ, i ko kp̄i i wahala s̄obe ye kon s̄obe?

Ma ba nɛɛ, sa ko kp̄i.

<sup>23</sup> Yesu bu s̄ɔwa u nɛɛ, ka geema i ko wahala s̄obe nge nɛ. Adama n ñ nɛn baa n ka ḡasi be ba koo sina nɛn n̄m geuɔ ka nɛn n̄m dwarɔ. T̄ɔn b̄ɛn s̄ɔ nɛn Baaba u aye ni s̄ɔru kua beya ba koo nu wa.

<sup>24</sup> Ye bw̄abu w̄aku te ta tie ta gari yi nua, ta ka yiru ye m̄aru kua. <sup>25</sup> Yera Yesu bu soka u nɛɛ, bɛɛn tii i ȳɛ nge mɛ t̄ɔn tukobun tem ȳɛrobu ba ra n bu dam d̄ɛrem̄ɔ. Kpa ben wirugibu ba n bu taarem̄ɔ. <sup>26</sup> Adama n ñ s̄aa mɛ bɛɛn mi. Bɛɛn goo ù n k̄i u ko wirugii, u de u ko bɛɛn s̄om̄ɔ. <sup>27</sup> M̄ɔya maa bɛɛn wi u k̄i u ko gbiikoo u koowo bɛɛn yoo. <sup>28</sup> Nge m̄ɔya T̄ɔnun Bii kua. U ñ nɛ bu ka n̄n s̄a ma n kun m̄ɔ u ka gabu s̄a, kpa u win w̄āaru w̄ɛ u ka t̄ɔn dabinu yakia.

*Yesu w̄akobu yiru bekia*

*(I maa m̄ɛriɔ Maaku 10:46-52, Luku 18:35-43)*

<sup>29</sup> Sanam mɛ ba yara Yerikon di, t̄ɔn w̄aru guna Yesu sw̄i. <sup>30</sup> W̄akobu yiru gaba s̄ɔ swaa baarɔ ba nua ma Yesu sarɔ. Yera ba n̄ɔgiru sua ba nɛɛ, Yinni, Dafidin sikadobu, a bɛɛn w̄ɔnw̄ɔndu waawo.

<sup>31</sup> T̄ɔn w̄aru guna ye, ya bu w̄akisim̄ɔ bu mario. Ka mɛ, ba gb̄aram̄ɔ too too, ba m̀, Yinni, Dafidin sikadobu, a bɛɛn w̄ɔnw̄ɔndu waawo.

<sup>32</sup> Yera Yesu u ȳɔra u bu soka ma u bu bikia u nɛɛ, mba i k̄i n bɛɛ kua.

<sup>33</sup> Ba n̄n wisa ba nɛɛ, Yinni, sa k̄i bɛɛn n̄ni yi yam wawa.

<sup>34</sup> Yesu u ben w̄ɔnw̄ɔndu wa ma u ben n̄ni baba. Ȳatem mi, t̄ɔnu yiru ye, ya yam wa ma ya n̄n sw̄i.

## 21

*Yesu u Yerusalemu dua*

*(I maa m̄ɛriɔ Maaku 11:1-11, Luku 19:28-40, Yohanu 12:12-19)*

<sup>1</sup> Ye ba Yerusalemu b̄aku kua ba tura wuu ge ba ra soku Bɛtefagiɔ, Olifin guurɔ ma Yesu u win bw̄abu yiru ḡara. <sup>2</sup> U bu s̄ɔwa

u nɛɛ, i doo baru kpaɔ te i mɛɛra bɛɛn wuswaaɔ mi. Miya i ko yande ketɛku wa ka gen buu nu sɔri. I nu sɔsɔsɔ i ka man naawa. <sup>3</sup> Goo ù n bɛɛ gāanu bikia, i nɛɛ, Yinniwa u nin bukata mɔ. Mii mii ba koo de i ka nu na.

<sup>4</sup> Yeni ya kua kpa Gusunɔn sɔmɔn gari yini yi ka koorɔ yi yi nɛɛ,

<sup>5</sup> “I Yerusalemugibu sɔɔwɔ i nɛɛ, wee, ben sunɔ sisi ben mi.

Wi, tɔn duuduowa, u ketɛku sɔni, ketɛku buu kpɛmbu.”

<sup>6</sup> Ma bwāa be, ba da ba kua ye Yesu u bu sɔɔwa. <sup>7</sup> Ba ka ketɛku ge ka gen buu na. Ba ben beka tɛria nin wɔllɔ ma ba dera Yesu u sɔni. <sup>8</sup> Ma tɔn wɔru ga gen beka tɛria swaa sɔɔ. Gaba bāa kako bekusu bɔɔra ba tɛria swaaɔ. <sup>9</sup> Tɔn be ba nùn gbiye ka be ba nùn swīi biruɔ, ba gbāramɔ ba mɔ, su Dafidin sikadobu wɔlle sua. U sāawa domarugii. U sisi ka Yinnin yīsiru! Su Wɔrukoo wɔlle sua.

<sup>10</sup> Ye u dua Yerusalemuɔ, wuugibu kpuro ba biti soora ba mɔ, wara wini.

<sup>11</sup> Tɔn wɔru ga nɛɛ, Gusunɔn sɔmɔ Yesuwa, Galilen Nasaretigii.

### *Yesu u dua sāa yerɔ*

*(I maa mɛɛrio Maaku 11:15-19, Luku 19:45-48, Yohanu 2:13-22)*

<sup>12</sup> Yesu u dua sāa yerɔ ma u be ba kiaru dɔramɔ ka be ba dwemɔ gira min di. U be ba gobi kɔsimɔn tabuluba fukura, ka toberɛ dɔrobun kitano. <sup>13</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔn gari nɛɛ, “Nɛn dira ko n sāawa kanarun diru.” Adama bɛɛ i tu gɔsia gbɛnɔbun wāa yeru.

<sup>14</sup> Yera wɔkobu ka yɛmɔba na win mi sāa yeru mi ma u bu bekia. <sup>15</sup> Yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yēroba mɔru kua ye ba maamaaki wa ye u kua, ka maa bii be ba gbāramɔ sāa yerɔ ba mɔ, su Dafidin sikadobu wɔlle sua. <sup>16</sup> Ma ba Yesu sɔɔwa ba nɛɛ, a sere nɔɔmɔ ye ba gerumɔ?

Ma Yesu nɛɛ, oo, i n̄ garire Gusunɔn gari sɔɔ mi ba nɛɛ, “A dera bii piiminu ka bii wɛɛnu nu nun siaramɔ.”

<sup>17</sup> Yen biru u bu deri u doona wuu min di u da Betaniɔ u kpuna mi.

### *Yesu dāru garu bōrusi*

*(I maa mɛɛrio Maaku 11:12-14, 20-24)*

<sup>18</sup> Sisiru bururu nge mɛ Yesu gɔsirɔ wuu mi, gɔɔra nùn mɔ. <sup>19</sup> U dāru garu wa swaa

baarɔ te ba ra soku figie. U tu susi, adama wurusu tɔnawa u wa mi. Yera u tu sɔɔwa u nɛɛ, a n̄ maa wāa a binu ma sere ka baadommaɔ.

Ma yande, figie ye, ya gbera. <sup>20</sup> Win bwāaba yabu ye wa ma biti bu mwa. Ba Yesu bikia ba nɛɛ, amɔna figie ye, ya ka gbera mɛ mii mii.

<sup>21</sup> Yesu bu wisa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, i n naanɛ doke ma i n̄ sika mɔ, i ko kpī i ko ye na figie ye kua. N n̄ mam mɛ tɔna, i ko maa kpī i guu teni sɔ tu wukuro min di tu da tu nim wɔku wɔri. Ya koo maa koorɔ mɛ. <sup>22</sup> Ma i naanɛ doke, ye i bikia kanaru sɔɔ ye kpurowa i ko wa i mwa.

### *Man diya Yesu u yiiko wa*

*(I maa mɛɛrio Maaku 11:27-33, Luku 20:1-8)*

<sup>23</sup> Yesu dua sāa yerɔ u keu sɔɔsimɔ. Yera yāku kowo tɔnwerobu ka guro gurobu ba da win mi ba nɛɛ, weren yiikowa a ka yeni mɔ. Wara nun yiiko ye wɛ.

<sup>24</sup> Yesu bu wisa u nɛɛ, nɛn tii kon bɛɛ gari tia gaa bikia. I n man wisa, nɛn tii kon bɛɛ sɔ win yiiko na ka yeni mɔ. <sup>25</sup> Wara u Yohanu gɔrima u ka batɛmu ko. Gusunɔ? Nge tɔnu.

Ma ba gerumɔ ben tii tiine sɔɔ ba mɔ, sà n nɛɛ Gusunɔwa, u koo sun bikia mban sāna sa n̄ Yohanu naanɛ doke. <sup>26</sup> Sà n maa nɛɛ, tamba, ye tɔn wɔru ga koo ko sa yen berum mɔ, domi be kpurowa ba Yohanu garisi Gusunɔn sɔmɔ.

<sup>27</sup> Yera ba Yesu wisa ba nɛɛ, sa n̄ yɛ.

Ma Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, to, n̄ n mɛn na, nɛn tii na n̄ maa bɛɛ sɔɔmɔ win yiiko na ka yeni mɔ.

### *Bibu yirun mɔndu*

<sup>28</sup> Yesu maa nɛɛ, amɔna i wa. Durɔ goo win bii tɔn durɔbu yiru mɔ. Ma u gbiikoo sɔɔwa u nɛɛ, bii wunɛ, a doo a sɔmburu ko nɛn gbaarɔ gisɔ. <sup>29</sup> Ma u nɛɛ, na n̄ dɔɔ. Adama ye n sosi u bwisika ma u da. <sup>30</sup> Ma u maa da u win bii yiruse wini sɔɔwa mɛ. Bii wi, u nùn wisa u nɛɛ, too, baaba, kon da. Adama u n̄ de. <sup>31</sup> Be yiru ye sɔɔ, wara u tondon kīru kua.

Ba nɛɛ, gbiikoo wi.

Yera Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, gbere mwaaɔbu ka kurɔ tanɔbu ba koo bɛɛ gbiya bu da mi Gusunɔ u bandu swīi. <sup>32</sup> Domi Yohanu na u bɛɛ swaa gea

sɔɔsi, ma i n̄ n̄n̄ naane doke. Adama ghere mwaabu ka kurɔ tanabu beya ba n̄n̄ naane doke. Wee beε, baa mε i ye wa i n̄ gɔru gɔsie i n̄n̄ naane doke.

*Gbaa wuko k̄sobun gari*

*(I maa m̄erio Maaku 12:1-12, Luku 20:9-19)*

<sup>33</sup> Yesu maa n̄ε, i kpm m̄ndu garu swaa dakio. Yenu ȳero goo u d̄aa gbaaru kua ma u tu kara kua, ma u d̄aa bii gama yeru kua ma u gbaa k̄sobun diru bana. Yen biru u gbaa wukobu kasu u bu ye n̄mu beria ma u sanum da. <sup>34</sup> Sanam mε d̄aa binun s̄ribu tura u win s̄m kowobu ḡra gbaa wuko ben mi, bu win b̄nu mwaama. <sup>35</sup> Adama gbaa wuko be, ba bu kunisi ba turo so, ma ba turo go, ma ba itase kpenu kasuka. <sup>36</sup> Yenu ȳero wi, u kpm bu gabu ḡria be ba gbiikobu dabiru kere. Daa tia yera ba ben tii kua. <sup>37</sup> Yen biru u bu win bii ḡria u n̄ε, ba koo n̄n̄ bii beεε w̄. <sup>38</sup> Adama saa ye gbaa wuko be, ba bii wi wa ba geruna ba n̄ε, i n̄ n̄n̄ wa wi u koo ra gbaa te tubi di? I de su n̄n̄ go kpa gbaa te, tu ko bes̄egiru. <sup>39</sup> Ma ba n̄n̄ s̄re ba yara gbaa ten min di ba go.

<sup>40</sup> Yesu u bu bikia u n̄ε, sanam mε gbaa ȳero win tii u koo na, mba u koo gbaa wuko be kua.

<sup>41</sup> Ba n̄n̄ wisa ba n̄ε, n̄ni sw̄aarun ḡwa u koo ka t̄n̄ k̄so be go, kpa u gbaa wukobu gabu win gbaaru n̄mu s̄ndia, be ba ko n̄ da n̄n̄ win b̄nu w̄ d̄aa binun s̄ribun saa s̄o.

<sup>42</sup> Yesu bu s̄wa u n̄ε, i n̄ garire Gusun̄n̄ gari s̄o mi ba n̄ε,

“Kpee te ban̄ba yina, tera ta kua gani ḡmburun dam.

Yinniwa ye kua, ma n̄ kua maamaaki bes̄en n̄ni s̄o.”

<sup>43</sup> Yen s̄na na beε s̄m̄, ba koo beε Gusun̄n̄ bandu w̄rari kpa bu tu bweseru garu w̄ te ta koo ban te m̄m̄ n̄wa. [

<sup>44</sup> Baawure wi u koo kpee te w̄ri ta koo n̄n̄ b̄oku, wi ta maa w̄ri ta koo n̄n̄ namwa munu munu.]

<sup>45</sup> Ye ȳaku kowo t̄n̄werobu ka Falisiba ba Yesun m̄n̄ ni nua, ba tuba ma beya u ka ȳa.

<sup>46</sup> Yera ba swaa kasu bu ka n̄n̄ mwa, Adama ba t̄n̄ w̄run berum kua ȳen̄ s̄ ga n̄n̄ garisi Gusun̄n̄ s̄m̄.

## 22

*Kurɔ kpaarun dim gari*

*(I maa m̄erio Luku 14:15-24)*

<sup>1</sup> Yesu kpm ka bu m̄ndu gari s̄wa u n̄ε, <sup>2</sup> n̄ wee, ye Gusun̄n̄ bandun gari ka weenε. Sun̄ goo u win biin kurɔ kpaarun s̄aru kua. <sup>3</sup> Ū win s̄m̄bu ḡra bu da bu be ba dim soka sokuma. Adama ba n̄ k̄i bu na. <sup>4</sup> Ma u kpm win s̄m̄bu gabu ḡra u n̄ε, i doo i be na dim soka s̄ na s̄aru kpa, na n̄n̄ naa kin̄nu ka yaa sabe gumginu go. Ye kpuro ya s̄aru kpeera, bu na kurɔ kpa yero. <sup>5</sup> Adama be ba dim soka mi, ba n̄ gari yi swaa sue ma baawure u wigiru doona, wini win gberu da, wini maa win tenkuru doona. <sup>6</sup> Ben gaba s̄m̄ be mwa ba n̄ni s̄wa ba go. <sup>7</sup> Sun̄ wi, u m̄ru besira u win tabu kowobu ḡra bu ka t̄n̄ gowo be go kpa bu ben wuu d̄o s̄ku. <sup>8</sup> Sanam m̄ya u win s̄m̄bu s̄wa u n̄ε, kurɔ kpa d̄anu ye, adama be na soka ba n̄ maa ka nu weenε. <sup>9</sup> N̄ n̄ m̄n̄ na, i doo swaa swaabu i be i waam̄ sokuma. <sup>10</sup> Ma s̄m̄ be, ba da swaa swaabu ba be ba wa kpuro m̄na k̄sobu ka geobu. Nge m̄ya t̄mba ka yiba kurɔ kpa yee te s̄o.

<sup>11</sup> Ye sun̄ wi, u dua u ka bu wa be ba dim na, u durɔ goo wa wi u kun kurɔ kpa ȳanu doke. <sup>12</sup> Ū n̄n̄ s̄wa u n̄ε, b̄r̄, am̄na a kua a ka duuma mini a n̄ ka kurɔ kpa ȳanu doke. Durɔ wi kun ḡε wisa. <sup>13</sup> Yera sun̄ wi, u win s̄m̄ kowobu s̄wa u n̄ε, i win n̄ma ka naasu b̄kuo kpa i n̄n̄ kasa ko yam w̄kuru s̄o t̄w̄, mi u koo wiru n̄ma s̄ndi u sw̄i. <sup>14</sup> Ma Yesu u n̄ε, dabira ba soka adama fiikowa ba ḡsa.

*W̄o gobin k̄siabun gari*

*(I maa m̄erio Maaku 12:13-17, Luku 20:20-26)*

<sup>15</sup> Sanam m̄ya Falisiba ba da ba m̄na bu ka kasu mε ba koo ko bu ka Yesu garin yina beria. <sup>16</sup> Ma ba ben bw̄abu gabu ka Herodun t̄mbu gabu ḡra win mi. Ba da ba n̄ε, yinni, sa ȳ ma a ra gem gere, ma a t̄mbu Gusun̄n̄ swaa s̄s̄im̄ dee dee, m̄ya a ku ra goon n̄nu m̄eri, domi a ku ra gari gere bine ka berum s̄. <sup>17</sup> N̄ n̄ m̄n̄ na, a sun̄ s̄w̄, yen mε a wa. N̄ weenε bu tem ȳero w̄o gobi k̄sia? Nge n̄ n̄ weenε.

<sup>18</sup> Adama Yesu u ben bwisi k̄si yi ȳ ma u bu s̄wa u n̄ε, murafiti beε! Mban s̄na i k̄i



i nen laakari mæeri. <sup>19</sup> I man gobi yi sɔ̄sio yi i ra ka wɔ̄o gobi kɔ̄sie.

Ma ba nùn sii geesun gobi sɔ̄si. <sup>20</sup> Ma u bu bikia u nɛɛ, weren foto ka yīrera mini.

<sup>21</sup> Ba nùn sɔ̄wa ba nɛɛ, tem yērogiā.

Yera u bu sɔ̄wa u nɛɛ, i tem yēro kɔ̄sio ye ya sāa tem yērogiā, kpa i maa Gusunɔ̄ kɔ̄sia ye ya sāa Gusunɔ̄giā.

<sup>22</sup> Ye ba gari yi nua, ba biti soora, ma ba nùn deri ba doona.

### *Ḡaribun seebun gari*

*(I maa mæerio Maaku 12:18-27, Luku 20:27-40)*

<sup>23</sup> Sɔ̄o tee te sɔ̄o, Sadusi be ba ra nɛɛ ḡariba kun seemɔ̄, ben gaba na Yesun mi. Ma ba nùn bikia <sup>24</sup> ba nɛɛ, tɔ̄nwero, Mɔ̄wisi nɛɛ, durɔ̄ goo ù n gu ù kun bii mara, win wɔ̄nɔ̄wa koo win ḡamini yenu doke kpa u ka win mɔ̄o bweseru seeya. <sup>25</sup> N wee bɛsɛn suunu sɔ̄o tundo turosibu nɔ̄ba yiru gaba raa wāa. Gbiikoo kurɔ̄ sua ma u gu u ñ bii mara, ma u win wɔ̄nɔ̄ ḡamini deria. <sup>26</sup> Ben yirusen tii mɛya, ka itase, sere ka nɔ̄ba yiruseɔ̄. <sup>27</sup> Be kpuron biru kurɔ̄ win tii maa gu. <sup>28</sup> N n mɛn na, d̄ama te ḡariba koo se, t̄ambu nɔ̄ba yiru ye sɔ̄o, ben wara ko n kurɔ̄ wi mɔ̄, domi be kpuro ba nùn yēwa kurɔ̄.

<sup>29</sup> Yesu bu wisa u nɛɛ, i tore yèn sɔ̄ i ñ Gusunɔ̄n gari yē, mɛya i ñ maa win dam yē. <sup>30</sup> Domi sanam mɛ ḡariba koo se, durɔ̄bu ka kurɔ̄bu ba ñ maa suanamɔ̄, ba ko n s̄awa nge Gusunɔ̄ w̄allun ḡradoba. <sup>31</sup> Ye n maa sāa ḡaribun seebun gari, i ñ garire ye Gusunɔ̄ u bɛɛ sɔ̄wa? U nɛɛ, <sup>32</sup> nɛna Gusunɔ̄ Aburhamu ka Isaki ka Yakɔ̄bun Yinni. Gusunɔ̄ s̄awa wasobun Yinni, u ñ sāa ḡaribun Yinni.

<sup>33</sup> Tɔ̄n w̄aru ge ga gari yi nua ga biti kua win sɔ̄sirun s̄o.

### *Wooda ye ya bo*

*(I maa mæerio Maaku 12:28-34, Luku 10:25-28)*

<sup>34</sup> Ye Falisiba ba nua ma Yesu u Sadusiba nɔ̄o mwaari, yera ba menna. <sup>35</sup> Ben turo wi u sāa wooda yēro u kī u Yesun laakari mæeri, ma u nùn bikia u nɛɛ, <sup>36</sup> tɔ̄nwero, wooda yerà ya kpāaru bo woodaba sɔ̄o.

<sup>37</sup> Yesu nùn wisa u nɛɛ, “A Gusunɔ̄ wunen Yinni kīo ka wunen ḡru kpuro ka wunen bwēra kpuro ka wunen bwisikunu kpuro.”

<sup>38</sup> Yeya ya sāa wooda gbiikaa, yera ya maa

kpāaru bo. <sup>39</sup> Yen yiruse wee, ye ya ka ye weene yera “A wunen t̄anusi kīo nge wunen tii tii.” <sup>40</sup> Wooda yiru ye sɔ̄on diya Mɔ̄wisin wooda ka Gusunɔ̄n s̄amɔ̄bun sɔ̄sinu kpuro yari.

### *Dafidi ka wi Gusunɔ̄ u ḡosa*

*(I maa mæerio Maaku 12:35-37, Luku 20:41-44)*

<sup>41</sup> Ye Falisiba ba mɛnne, Yesu u bu gari yini bikia. <sup>42</sup> U nɛɛ, am̄ona i tamaa wi Gusunɔ̄ u ḡosa u sāa. Weren bweserun diya u yari.

Ba nùn wisa ba nɛɛ, Dafidin bweserun diya.

<sup>43</sup> Yesu bu sɔ̄wa u nɛɛ, am̄ona Dafidi ka nùn soka Yinni ka Hunde Dɛeron sɔ̄siru. Domi Dafidi gerua u nɛɛ,

<sup>44</sup> “Yinni Gusunɔ̄ u nen Yinni sɔ̄wa u nɛɛ, a sinɔ̄ nen n̄m geuɔ̄ sere n ka nun wunen yiberɛba taarea.”

<sup>45</sup> N n mɛn na, Dafidi ù n nùn soka Yinni, am̄ona u ko n ka kpam sāa win bii.

<sup>46</sup> Baa ben turo kun maa kpīa u nùn gɛɛ wisi. Saa d̄ama ten di goo kun maa nùn gɛɛ bikiare.

## 23

### *I tii laakari koowo*

#### *ka wooda yērobu ka Falisiba*

*(I maa mæerio Maaku 12:38-39, Luku 11:43, 46, 20:45-46)*

<sup>1</sup> Sanam mɛya Yesu u t̄n w̄aru ka win bwāabu sɔ̄wa u nɛɛ, <sup>2</sup> wooda yērobu ka Falisiba ba s̄o Mɔ̄wisin ayerɔ̄. <sup>3</sup> N n man na, i bu mɛm nɔ̄wɔ̄ kpa i ko ye ba bɛɛ s̄omɔ̄ adama i ku ben kookoosu saari, domi ye ben tii ba gerumɔ̄, ba ñ ye m̄o. <sup>4</sup> Ba s̄omu ni nu bunu b̄akumɔ̄ ba t̄ambu s̄abimɔ̄ adama ba ku ra wure bu nu baba baa ka niki bii tia. <sup>5</sup> Ben kookoosu si ba m̄o kpuro ba m̄wa bu ka bu wan s̄o. Nge mɛya ba ra tii b̄aki b̄eke gbinisi kpa ba n gurumususu sari d̄endeniginu wukiri. <sup>6</sup> Ba maa sin yee b̄ɛɛginu kī dii yenu ka m̄ennɔ̄ yenɔ̄. <sup>7</sup> Ba ra k̄a t̄amba n bu t̄obirimɔ̄ yaburɔ̄ ka b̄ɛɛɛ kpa ba n bu sokumɔ̄ yinni. <sup>8</sup> Adama bɛɛ, i ku kasu bu bɛɛ soku yinni domi bɛɛ kpuro saara teera, ma i yinni turo dege dege m̄o. <sup>9</sup> I ku maa goo soku baaba handunia sɔ̄o, domi i Baaba turo m̄o wi u w̄aa w̄allɔ̄. <sup>10</sup> I ku maa kasu bu bɛɛ soku wirugii, domi wirugii turo

dege dege tɔnawa i mɔ, wiya Kirisi. <sup>11</sup> Wi u sɔa gisonko bɛɛ sɔɔ, wiya u ko n sɔa bɛɛn sɔmɔ. <sup>12</sup> Wi u tii sua ba koo nɔn kawa, wi u maa tii kawa ba koo nɔn wɔlle sua.

*Yesu u wooda yɛrobu*

*ka Falisiba taarɛ wɛ*

*murafitirun sɔ*

*(I maa mɛɛrio Maaku 12:40, Luku 11:39-42, 44, 52, 20:47)*

<sup>13</sup> Ma Yesu u nɛɛ, bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nɔni swɔaru wa! Domi i ban te Gusunɔ u swɔin gambo kenunɔ. Bɛɛn tii, i n tu wure. I n maa wure be ba tu kɔi, bu tu wura.

[<sup>14</sup> Bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nɔni swɔaru wa! Domi i gɔminibu wɔrarimɔ ye ba mɔ kpuro, mɛya i maa kana dɛndɛnnu mɔ i n ka sɔare nge tɔn geobu. Yen sɔna bɛɛn taarɛ koo kpɛa.]

<sup>15</sup> Bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nɔni swɔaru wa! Domi i sirene yam kpuro temɔ ka nim wɔkuɔ i kasu wi u koo bɛɛ swɔi. Ma i n nɔn wa i ra nɔn ko kam koore wi u bɛɛ kere nɔn yiru.

<sup>16</sup> I ko nɔni swɔaru wa, bɛɛ swaa gbio wɔkobu. Domi i gerumɔ ma goo ù n ka sɔa yeru bɔrua n n sɔa gɔanu, ù n maa ka ten wura bɔrua u kua dibugii. <sup>17</sup> Gari baka wɔkobu! Mba n kpɔaru bo. Wura? Nge sɔa yee ten tii te ta wura ye dɛɛrasie. <sup>18</sup> I kpam gerumɔ ma goo ù n ka yɔku yeru bɔrua, n n sɔa gɔanu, ù n maa ka yɔkuru bɔrua te ta wɔa yɔku yeru wɔllɔ, u kua dibugii. <sup>19</sup> Wɔkobu bɛɛ! Yen mba n kpɔaru bo. Yɔkuru? Nge yɔku yee ten tii te ta yɔkuru dɛɛrasie. <sup>20</sup> N n man na, wi u ka yɔku yeru bɔrua, tera u ka bɔrua ka maa kpuro ye ya sɔndi ten wɔllɔ. <sup>21</sup> Wi u ka sɔa yeru bɔrua, tera u ka bɔrua ka maa Gusunɔ wi u wɔa te sɔɔ. <sup>22</sup> Wi u maa ka wɔllu bɔrua, Gusunɔn sina gɔna u ka bɔrua ka maa Gusunɔ wi u sɔ mi.

<sup>23</sup> Bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nɔni swɔaru wa! Domi i Gusunɔ kpee yi ba mɔ mantu ka anɛti ka kumɛ, yin wɔkuru baateren wɔllɔ tia wɛɛmɔ, adama i duarimɔ ye ya kpɔaru bo wooda sɔɔ nge gem kobu ka tɔn geeru ka naanɛ. Yeya n weenɛ i ko kpa i ku ye ya tie duari. <sup>24</sup> Swaa

gbio wɔko bɛɛ, i ra bɛɛn gɔa nɔruranu wɔre kɔkɔbun sɔ, adama i yooyoo mwɛɛmɔ.

<sup>25</sup> Bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nɔni swɔaru wa! Domi i nɔra ka gbɛɛrun biru teamɔ. Adama sɔwɔ bɛɛn aka dim ka gbena i yibie mi. <sup>26</sup> Falisi wɔko, a gina nɔra ka gbɛɛrun nukuru teo, birun tii ga koo maa dɛɛra.

<sup>27</sup> Bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nɔni swɔaru wa! Domi i ka sik-inu weenɛ ni ba soo tɛɛni. Nin wɔlla wɔ adama sɔwɔ gonun kukuna nu yiba ka yabu baayere ye ya kɔsa. <sup>28</sup> Bɛɛn tii, tɔwɔ i sɔare nge tɔn geobu adama bɛɛn nukurɔ murafitiru ka kɔsa ya yiba.

*Yesu u nɔni swɔarun gari mɔ*

*(I maa mɛɛrio Luku 11:47-51)*

<sup>29</sup> Ma Yesu maa nɛɛ, bɛɛ wooda yɛrobu ka Falisiba murafiti bɛɛ, i ko nɔni swɔaru wa! Domi i gɔa buranu banimɔ Gusunɔn sɔmɔbun sika wɔllɔ ma i gemgibun sika kisa kisa kuammɛ. <sup>30</sup> Ma i gerumɔ i mɔ, i n daa wɔa bɛɛn sikadoban waati, i n ko i n daa nɔma mɔ Gusunɔn sɔmɔbun goberu sɔɔ. <sup>31</sup> N n mɛn na, bɛɛn tii i wura ma i sɔa be ba Gusunɔn sɔmɔbu gon bweseru. <sup>32</sup> I hania koowo, i bɛɛn sikadoban ye ba deri dakura. <sup>33</sup> Waa gɔsɔ wuuru bɛɛ! Amɔna i ko ka dɔɔ wi u ku ra gbɔn taarɛ suuri. <sup>34</sup> Yen sɔ, i swaa dakio, kon bɛɛ Gusunɔn sɔmɔbu ka bwisigibu ka tire yɛrobu gɔriama. I ko i ben gabu go, i ko i gabu dɔa bunanaru kpape, i ko i maa gabu sɛni so bɛɛn mɛnnɔ yenɔ kpa i n bu naa swɔi i n nɔni sɔɔmɔ wusu ka wusɔ. <sup>35</sup> Nge mɛya bɛɛn wiru wɔllɔwa be ba geegibu go kpuron nɔni swɔara koo wɔri, saa Abɛli geegii win goberun di sere Sakari, Barakin biigiru wi i go sɔa yeru ka yɔku yerun baa sɔɔ. <sup>36</sup> Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, yen i kpuro ya koo wɔriwa tɛn tɔmbun wii wɔllɔ.

*Yesu ka Yerusalemu*

*(I maa mɛɛrio Luku 13:34-35)*

<sup>37</sup> Ma Yesu u nɛɛ, Yerusalemu, Yerusalemu, wunɛ wi a ra Gusunɔn sɔmɔbu go kpa a be u nun gɔria kpenu kasuku. Nɔn nyewa na kɔa n wunen tɔmbu kpaasina nen bɔkuɔ nge mɛ goo mero ga ra gen binu mɛnnɛ gen kasa sɔɔ, adama i n wure. <sup>38</sup> N wee ba ko bɛɛ bɛɛn yɛnu deria gu ko bansu.

<sup>39</sup> Domi na bæε sǝmǝ saa tǝn di i n̄ ko i maa man wa sere dǝma te i ko i n̄εε, na sǝa domarugii wi u sisi ka Yinnin yǝsiru.

## 24

*Yesu u sǝa yerun kǝrabun gari mǝ*

*(I maa mǝεriio Maaku 13:1-2, Luku 21:5-6)*

<sup>1</sup> Yesu yara sǝa yerun di. Sanam mε u doonǝ win bwǝaba da win mi bu ka n̄n̄n sǝa yerun bana sǝǝsi. <sup>2</sup> Yera u bu sǝǝwa u n̄εε, i yabu ye kpuro wa? Ka geema na bæε sǝmǝ ba koo ye kpuro sura, baa kpee teeru ta n̄ ko n̄ sǝndi ten tensim wǝllǝ.

*Wahala ye ya koo na handunia yu sere kpe*

*(I maa mǝεriio Maaku 13:3-13, Luku 21:7-19)*

<sup>3</sup> Yesu u sǝ guu te ba mǝ Olifin wǝllǝ. Yera win bwǝaba da win mi be tǝna ba n̄n̄n bikia ba n̄εε, a sun sǝǝwǝ n̄ n̄ domman na yabu ye, ya koo kooru ka yǝre te ta koo wunen naaru ka handunian kpeeru sǝǝsi.

<sup>4</sup> Yesu bu sǝǝwa u n̄εε, i n̄ tii se kpa goo u ku raa bæε n̄n̄ni wǝke. <sup>5</sup> Domi tǝn dabira koo na ka n̄n̄n yǝsiru ba n̄ mǝ, beya ba sǝa wi Gusunǝ u gǝsa, kpa bu tǝn dabiru n̄n̄ni wǝke. <sup>6</sup> I ko i n̄ tabun damu damusu n̄ǝmǝ. I ku de n̄ bæε berum ko. Yeni ya n̄ koo ko ya kun koore, adama n̄ n̄ gina handunian kpeeru mi. <sup>7</sup> Bwesenu koo seesina nu tabu ko, sinamba koo tabu seesina. Gǝǝru ka tem yǝiribu ko n̄ wǝa bera ka bera. <sup>8</sup> Ye kpuro ya ko n̄ sǝawa nge tǝn kurǝn nuku wuriribun tore.

<sup>9</sup> Tǝmba koo bæε gabu n̄mu sǝndia bu bæε tǝya ko kpa bu bæε go. Bwesenu kpuro nu koo bæε tusi n̄n̄n yǝsirun sǝ. <sup>10</sup> Sanam mε sǝǝ, tǝn dabira koo biru wura. Ba koo kǝrumǝtǝnu kuana kpa bu tusina. <sup>11</sup> Sǝmǝ weesugii dabira koo yarima bu tǝn dabiru n̄n̄ni wǝke. <sup>12</sup> Kǝsan kobu koo dabia sere tǝn dabi dabinun kǝra koo yem̄ia. <sup>13</sup> Adama wi u tǝmana sere ka n̄ǝrǝ, wiya u koo faaba wa. <sup>14</sup> Gusunǝn bandun Labaari gea yeni ya koo n̄ǝra handunia kpuro sǝǝ, kpa yu ko seeda bwesenu kpuron mi. Sanam mε sǝǝra kpeerabu koo tunuma.

*Gǝa kǝsunun gari*

*(I maa mǝεriio Maaku 13:14-23, Luku 21:20-24)*

<sup>15</sup> Yesu maa n̄εε, Gusunǝn sǝmǝ Danieli u raa “Kam koosion bwǝaroku kǝsun” gari kua. Geya i ko wa ga yǝ yam dǝeram sǝǝ. Wi

u tire teni garimǝ, u tubuo sǝa sǝa. <sup>16</sup> Sanam mεya n̄ weenε be ba wǝa Yudeaǝ bu duki su bu da guunu gia. <sup>17</sup> Wi u wǝa dii tǝeran wǝllǝ u ku raa sare u du dirǝ u yǝnu gura. <sup>18</sup> Wi u maa woo gberǝ u ku gǝsira yenuǝ u ka win kumbooro sua. <sup>19</sup> Amǝna kurǝ ben wahala ko n̄ n̄ε sanam mε sǝǝ, be ba guri mǝ ka be ba bibu bǝm kǝmǝ. <sup>20</sup> I Gusunǝ kanǝ kpa bæen kpikirun sanam mu kun sǝa woornun saa n̄ kun mε tǝǝ wǝrarugiru sǝǝ. <sup>21</sup> Domi sanam mε sǝǝ, n̄n̄ni swǝa bakara ko n̄ wǝa tǝn bweseru ta n̄ koore saa handunian toren di sere ka gisǝ. Ten bwesera kun mam maa sisi. <sup>22</sup> Gusunǝ ù kun daa sanam mε kawε goo kun tiarǝ. Adama u mu kawawa be u gǝsan sǝ.

<sup>23</sup> Saa ye sǝǝ, goo ù n̄ bæε sǝǝwa u n̄εε, Kirisi wi, u wǝa mini, n̄ kun mε u wǝa giǝ, i ku ra naanε ko. <sup>24</sup> Domi Kirisi weesugibu ka Gusunǝn sǝmǝ weesugiba koo yari. Ba koo yǝre bakanu ka sǝm maamaakigia ko bu ka tǝmbu n̄n̄ni wǝke, ka mam be Gusunǝ u gǝsa, n̄ n̄ ko n̄ kooru. <sup>25</sup> N wee, na bæε ye sǝǝwa ya sere na.

<sup>26</sup> Bǝ n̄ maa bæε sǝǝwa, wee u wǝa gbaburǝ, i ku da mi. Nge bǝ n̄ bæε sǝǝwa, wee u wǝa dii sǝǝwǝ, i ku ra naanε ko. <sup>27</sup> Nge mε guru maakinu ra balli wǝllǝ saa sǝǝ yari yerun di n̄ ka da duu yerǝ, nge mεya Tǝnun Biin naaru ta ko n̄ maa sǝa. <sup>28</sup> Yam mi gora wǝa, miya yaberekunu koo menna.

*Tǝnun Biin naaru*

*(I maa mǝεriio Maaku 13:24-27, Luku 21:25-28)*

<sup>29</sup> Ma Yesu maa n̄εε, sanam m̄n̄n n̄n̄ni swǝarun biru, mii mii sǝǝ koo yam tǝra, suru kun maa win yam bururam sǝǝsimǝ, kperi koo wǝruma wǝllun di kpa wǝllun dam mu yǝiri. <sup>30</sup> Sanam mεya Tǝnun Biin yǝrera koo kura wǝllǝ. Handunian bwesenu kpuro nu koo swǝ. Nu koo Tǝnun Bii wa u wee wǝllun di guru wiru sǝǝ ka dam bakam ka yiiko. <sup>31</sup> Kǝbi baka koo swǝ kpa u win wǝllun gǝradoba gǝri handunian goonu n̄n̄ε sǝǝ. Ba koo be u gǝsa menna handunia kpuron di.

*Yǝre te dǝa te ba mǝ figie*

*ta sǝǝsimǝ*

*(I maa mǝεriio Maaku 13:28-31, Luku 21:29-33)*

<sup>32</sup> Yesu maa n̄εε, i de n̄ bæε yeeri ye dǝa te ba mǝ figie ta sǝǝsimǝ. Saa m̄n̄n di ten

kāasi dwiia ma ta kpararu toruma, i yē ma tomburura ta turuku kua. <sup>33</sup> Nge meya beε maa, ì n yabu ye kpuro wa, i n yē ma saa ya sisi ya turuku kooma. <sup>34</sup> Ka geema na beε sōmō, tōn be ba wāa tē ben kpuro kun gbimō yabu ye kpuro yu ka tunuma. <sup>35</sup> Wollu ka tem baa ya koo doona, adama nen gari kun dōnō pai.

*Gusunō turowa*

*handunian kpeerun saa yē*

*(I maa mērio Maaku 13:32-37, Luku 17:26-30, 34-36)*

<sup>36</sup> Yesu maa nēε, ye n sāa nen naarun saa, goo sari wi u yen tōru yē, baa gōradoba be ba wāa wōllō, baa mam Biin tii, ma n kun mō Baaba turo. <sup>37</sup> Nge mē n kua Nōwēn saa, meya n ko n maa ko sanam mē Tōnun Bii u koo na. <sup>38</sup> Geema nim yibu baka te, tu sere na, tamba dimō ba nōrumō ba kurō kpaanu mō, ba ben bibu durōbu kēmō sere dōma te Nōwē dua goo sō. <sup>39</sup> Ba ñ gāanu bwisika sere nim yibu baka te, ta ka tura ta ka bu doona kpuro. Nge meya n ko n sāa sanam mē Tōnun Bii u koo na. <sup>40</sup> Sanam meya tōmbu yiru ba ko n wāa gberō. Ba koo turo sua bu turo deri. <sup>41</sup> Tōn kurōbu yiru ba ko n nammō. Ba koo turo sua bu turo deri. <sup>42</sup> Yen sō, i n swaa mēera domi i ñ yē tō te beεn Yinni u koo tunuma. <sup>43</sup> I de yeni yu beε yeeri. Yenu yēro ù n yē wōkurun saa ye gbenō u koo na, u koo dom se kpa u ku de u du win yenuō. <sup>44</sup> Yen sō, beεn tii i n sōru sāa domi Tōnun Bii u koo nawa saa ye i ñ bwisika.

*Yoo naanēgii*

*ka naanē sarirugii*

*(I maa mērio Luku 12:41-48)*

<sup>45</sup> Ma Yesu nēε, wara sāa yoo laakarigii wi u naanē mō. Wiya wi win yinni u win sōm kowo be ba tie nōmu sōndia, u ka bu nōri saa ye n weenē. <sup>46</sup> Doo nōrugiiwa sōm kowo wi, win yinni ù n deema u mō mē, sanam mē u koo wurama. <sup>47</sup> Ka geema na beε sōmō, yinni wi, u koo win dukia kpuro sōm kowo wi nōmu beria. <sup>48</sup> Adama ù n sāa sōm kowo kam, ma u bwisikumō u mō, win yinni tēemō, <sup>49</sup> ma u seemō u win sōm kowosibu soomō, ma u dimō u nōrumō ka tam nōrobu sannu, <sup>50</sup> win yinni koo wurama dōma te u ñ nùn yīiyō ka saa ye

u ñ yē. <sup>51</sup> Kpa u nùn bōari kpiri kpirika kpa u da u ka murafitiba nōni swāaru bōnu ko. Miya u koo wiru nōma sōndi u swī.

## 25

*Wōndia wōkurun gari*

<sup>1</sup> Yesu kpa nēε, tō te, tō n na, Gusunōn bandun gari yi ko n ka wōndia wōkuru garun gari weenē be ba ben fitilanu sua ba yara ba kurō kpaon durō sennō da. <sup>2</sup> Ben nōbu ba laakari mō, nōbu maa ba ñ laakari mō. <sup>3</sup> Nōbu be ba ñ laakari mō ba ben fitilanu sua ba ñ gum kusenu kue. <sup>4</sup> Adama be ba laakari mō mi, ba fitilanu sua, ba maa gum kusenu kua. <sup>5</sup> Nge mē kurō kpaon durō tēemō, wōndia wōku te, ta dom yībirimō ta dweeyamō.

<sup>6</sup> Wōkurun bōnu goo u gbāra u nēε, kurō kpaon durō wee, i yarima i wi sennō da. <sup>7</sup> Yera wōndia wōku te, ta seewa ta ten fitilanu sōnwa. <sup>8</sup> Be ba ñ laakari mō mi, ba beōnō sōōwa ba nēε, i sun gum kē domi beεn fitilanu gbiō. <sup>9</sup> Laakarigii be, ba wisa ba nēε, aawo domi n ñ koo beεε kpuro turi. I yande doo i beεgim dwe. <sup>10</sup> Saa ye ba dwem da ma kurō kpaon durō u tunuma. Be ba sōru sāa siba dua kurō kpa yero ka wi sannu ma ba gambo kenua. <sup>11</sup> Yen biruwa wōndia be ba tie ba tunuma ba nōguru sua ba nēε, yinni a sun kenio. <sup>12</sup> Adama kurō kpaon durō nēε, ka geema na beε sōmō, na ñ beε yē.

<sup>13</sup> Ma Yesu u nēε, ñ n mēn na, i n swaa mēera, domi i ñ tō te ka saa ye yē.

*Yobu itan gari*

*(I maa mērio Luku 19:11-27)*

<sup>14</sup> Yesu maa nēε, win naarun gari yi ko n sāawa nge durō goon gari wi u kī u wuu da. U win yobu sōka u bu win dukia nōmu sōndia. <sup>15</sup> U turo gobi beke gēen suba nōbu wē, turo maa suba yiru, itase sube teeru. U bu wē wē nge mē ben baawuren dam nē, ma u doona. <sup>16</sup> Yoo wi ba suba nōbu wē mi, u yande seewa u ka gobi yi tenkuru kua, ma u maa nōbu kpa are wa. <sup>17</sup> Wi ba maa suba yiru wē u kua nge mē, ma u maa yiru kpa are wa. <sup>18</sup> Adama wi ba sube teeru wē mi, u da u wōru gba u win yinnin gobi yi sikua.

<sup>19</sup> Sanam dō sanam wee, yoo ben yinni u wurama ma u ka ben baawure win gobi dooru kua. <sup>20</sup> Yoo wi ba suba nōbu wē u



na ka suba nɔɔbu kpaa u nɛɛ, yinni, gobi yin suba nɔɔbuwa a man wɛ. N wee, nɔɔbu kpaa ye na are di. <sup>21</sup> Win yinni nùn sɔɔwa u nɛɛ, na nun siara, wunɛ yoo geo ka naanɛgiiwa. A kua naanɛgii gāa piiminu sɔɔ, kon nun gāa bakanu nɔmu sɔndia. A na su yɛɛri. <sup>22</sup> Wi ba maa suba yiru wɛ u na u nɛɛ, yinni, gobi yin suba yiruwa a man wɛ, n wee yiru kpaa ye na are di. <sup>23</sup> Win yinni nɛɛ, na nun siara wunɛ yoo geo ka naanɛgiiwa. A kua naanɛgii gāa piiminu sɔɔ, kon nun gāa bakanu nɔmu sɔndia. A na su yɛɛri. <sup>24</sup> Yen biru yoo wi ba sube teeru wɛ mi, u na u nɛɛ, yinni na yɛ ma wunɛ tɔn sɛsɔgiiwa. Mi a n duure miya a ra gbe, mi a n maa yɛke, miya a ra gɛ. <sup>25</sup> Berum man mwa ma na da na wunen gobi berua temɔ. N wee wunenyam. <sup>26</sup> Win yinni nùn sɔɔwa u nɛɛ, wunɛ yoo kɔso ka yikurowa. N n a yɛ ma na ra gbe mi na n duure? Kpa n gɛ mi na n yɛke? <sup>27</sup> N n men na, n daa weenɛwa a nen gobi goo wɛ ka nim kɛru, sanam mɛ na wuma kpa n nenyam wa ka are. <sup>28</sup> I nùn sube tee te mwaario kpa i wɔkurugii wi wɛ. <sup>29</sup> Domi wi u mɔ, win mɔru sɔɔra ba koo nùn sosia kpa u n mɔ n kpā, adama wi u kun mɔ, fiiko ye u mam mɔ ba koo nùn ye mwaari. <sup>30</sup> Yoo kam wi maa, i nùn kasa koowo tɔɔwɔ mi u koo wiru nɔma sɔndi yam wɔkuru sɔɔ u swi.

### *Siri dāakibu*

<sup>31</sup> Ma Yesu nɛɛ, sanam mɛ Tɔnun Bii u koo na ka win yiiko baka, ka wɔllun gɔradoba kpuro, u koo sina win sina gɔni yiikogian wɔllɔ. <sup>32</sup> Handunian bwesenu kpuro nu ko n menne win wuswaaɔ, kpa u tɔmbu wunana nge mɛ yāa kparɔ ra yāanu ka bonu wunane. <sup>33</sup> U koo yāanu yi win nɔm geuɔ, bonu maa win nɔm dwarɔ. <sup>34</sup> Sanam meya sunɔ u koo be ba wāa win nɔm geuɔ sɔ u nɛɛ, i na bɛɛ be nen Baaba u domaru kua, i bandu tubi dio te ba bɛɛ sɔɔru kua saa handunian toren di. <sup>35</sup> Domi gɔɔra man kua ma i man dīanu wɛ na di. Nim nɔru ga man kua ma i man nim kā na nɔra. Na sāa sɔɔ ma i man dam koosia. <sup>36</sup> Na wāa tereru, ma i man biru wukiri. Na barɔ ma i man nɔri. Na wāa pirisəm sɔɔ ma i man beram da. <sup>37</sup> Saa ye sɔɔra gemgii be, ba koo nùn wisi bu nɛɛ, Yinni, domma sa wa gɔɔra nun mɔ sere sa nun dīanu wɛ, n kun mɛ nim nɔru ga nun mɔ ma sa nun nim kā. <sup>38</sup> Domma sa

nun sɔru mwa n kun mɛ domma sa nun wa tereru ma sa nun biru wukiri. <sup>39</sup> Domma sa nun wa a barɔ, n kun mɛ a wāa pirisəm dirɔ, ma sa nun beram da. <sup>40</sup> Sunɔ u koo bu wisi u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, men nɔ i bwɛɛbwɛɛ benin turo ye kua nɛna i kua.

<sup>41</sup> Yen biru sunɔ u koo win nɔm dwarugibu sɔ u nɛɛ, i tii gawo nen bɔkun di, bɛɛ be Gusunɔ u bɔrusi. I doo dɔɔ wi u ku ra gbi sɔɔ wi ba sɔɔru kua Setam ka win gɔradoban sɔ. <sup>42</sup> Domi gɔɔra man kua, i n man dīanu wɛ na di. Nim nɔru ga man kua, i n man nim kā na nɔra. <sup>43</sup> Na sāa sɔɔ, i n man dam koosie. Na wāa tereru, i n man biru wukiri. Na barɔ, na maa wāa pirisəm dirɔ, i n man nɔri. <sup>44</sup> Sanam meya be, ba koo maa nɛɛ, Yinni, domma sa nun wa gɔɔra nun mɔ, n kun mɛ nim nɔru ga nun mɔ, n kun mɛ a sāa sɔɔ, n kun mɛ a wāa tereru, n kun mɛ a barɔ, n kun mɛ a wāa pirisəm dirɔ, ma sa n nun somi. <sup>45</sup> Sunɔ u koo bu wisi u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, men nɔ i n bwɛɛbwɛɛ benin turo ye kue, nɛna i n ye kue. <sup>46</sup> Ma Yesu u nɛɛ, beniwa ba koo da mi sɛyasia bi bu ku ra kpe bu wāa, gemgibu maa, wāaru te ta ku ra kpe sɔɔ.

## 26

### *Wirugiba wesianamɔ*

#### *bu ka Yesu go*

*(I maa mɛɛriɔ Maaku 14:1-2, Luku 22:1-2, Yohanu 11:45-53)*

<sup>1</sup> Ye Yesu u gari yi kpuro gerua u kpa, u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, <sup>2</sup> i yɛ ma n tie sɔɔ yiru bu ka Gɔɔ sararibun tɔɔ bakararu ko. Ba koo Tɔnun Bii tɔmbu nɔmu sɔndia bu nùn go dāa bunanaru wɔllɔ.

<sup>3</sup> Sanam meya yāku kowo tɔnwerobu ka guro gurobu ba menna Kaifa yāku kowo tɔnweron yenu yaaraɔ. <sup>4</sup> Ba nɔɔ tia kua bu ka Yesu mwa goo u kun yɛ kpa bu nùn go. <sup>5</sup> Adama ba nɛɛ, n n mɔ tɔɔ bakarun sanam, kpa n ku raa ko gidi baka tɔmbun suunu sɔɔ.

#### *Kurɔ goo turare yɛka*

#### *Yesun wirɔ*

*(I maa mɛɛriɔ Maaku 14:3-9, Yohanu 12:1-8)*

<sup>6</sup> Sanam mɛ Yesu wāa Betaniɔ Simɔɔn yenuɔ wi u raa bara disigiru mɔ, <sup>7</sup> kurɔ goo na win mi, u too buraru neni te ta turare gobi bekegia yiba. U too te wukia ma u

turare ye yēka Yesun wirə sanam mε u dimə. <sup>8</sup> Ye bwāa be, ba wa mε, ben nuki gbisa ba nεε, mban sōna u yeni kam koosia. <sup>9</sup> Sa ko raa kpī su turare ye dōra ka gobi beke kpa su sāarobu yen gobi bōnu kua.

<sup>10</sup> Yesu gia ye ba gerumə, ma u bu bikia u nεε, mban sōna i ka kurə wi wəki. Gāa geena u man kua. <sup>11</sup> Domi baadommawa sāaroba wāa ka bεε, adama nena, na n ko na n wāa ka bεε baadomma. <sup>12</sup> U nen wasi turare ye wisi u ka nen sikubun sōru ko. <sup>13</sup> Ka geema na bεε sōmə, baama mi ba koo Labaari gea yeni kpara handunia sō kpuro ba koo maa gere ye kurə wi kua ba n ka nùn yaaye.

*Yudasi u kī u Yesu yāku kowo tənwerobu nōmu sōndia*

*(I maa mεerio Maaku 14:10-11, Luku 22:3-6)*

<sup>14</sup> Sanam mεya bwāabu wəkura yiru yen turo wi ba mə Yudasi Isikariotu, u da u yāku kowo tənwerobu deema. <sup>15</sup> U bu bikia u nεε, mba i ko i man kē nà n bεε Yesu nōmu sōndia.

Ma ba sii geesun gobi tēna gara ba nùn wē. <sup>16</sup> Saa saa yen diya u swaa kasu u ka nùn bu nōmu sōndia.

*Yesu u Gəə sararibun*

*yaa dibu dimə ka win bwāabu*

*(I maa mεerio Maaku 14:12-21, Luku 22:7-14, 21-23, Yohanu 13:21-30)*

<sup>17</sup> Pēε ye ba n seeyatia doken tōo bakarun tōo gbiikuru Yesun bwāaba na win mi, ba bikia ba nεε, mana a kī su nun Gəə sararibun yaa dibun sōru kua.

<sup>18</sup> Yesu bu wisa u nεε, i doo wuu sōo waane kasan mi, kpa i nùn sō na nεε, nen saa ya tura, win miya kon Gəə sararibun yaa dibu di ka nen bwāabu sannu.

<sup>19</sup> Bwāa be, ba kua nge mε Yesu bu sōowa ma ba Gəə sararibun yaa dibu sōru kua.

<sup>20</sup> Ye n kua yoka, Yesu ka win bwāabu wəkura yiru ye, ba menna bu ka di. <sup>21</sup> Nge mε ba dimə Yesu nεε, ka geema na bεε sōmə bεen turo koo man dōmε.

<sup>22</sup> Bwāa ben nukura sankira ma ba nùn bikiamə tia tia ba mə, asa n nε Yinni.

<sup>23</sup> Yesu u wisa u nεε, nε ka wi sa gbēε teero sōramə, wiya wi u koo man dōmε. <sup>24</sup> Tōnun Bii u koo gbi nge mε Gusunən gari yi win gari mə, adama nən swāarugiiwa wi u koo

nùn dōmε. N buram bo ba kun daa yēro mara.

<sup>25</sup> Yudasi wi u koo nùn dōmε u nεε, asa n nε yinni.

Yesu nùn wisa u nεε, wuna mi.

*Yinnin dīa domaruginu*

*(I maa mεerio Maaku 14:22-26, Luku 22:15-20, Korinti I, 11:23-25)*

<sup>26</sup> Sanam mε ba dimə, Yesu pēε sua. Ye u Gusunə siara u kpa u ye murura u win bwāabu wē u nεε, i məo i di, yeniwa nen wasi.

<sup>27</sup> Yen biru u tam nōra sua. Ye u Gusunə siara u kpa, u bu wē u nεε, i nōruo bεε kpuro.

<sup>28</sup> Domi yeniwa nen yem, mē sōo Gusunə u win nəo mwεeru sire, mε mu yari tən dibirun sō bu ka torarun suuru wa. <sup>29</sup> Na bεε sōmə, saa tēn di na n maa tam menī nōrumə sere dōma te nε ka bεε sa ko tam kram nə nen Baaban bandu sōo.

<sup>30</sup> Yen biru ba womusu kua ma ba yara ba da Olifin guuru wəllə.

*Yesu u nεε, Piεε koo nùn siki*

*(I maa mεerio Maaku 14:27-31, Luku 22:31-34, Yohanu 13:36-38)*

<sup>31</sup> Yera Yesu u win bwāabu sōowa u nεε, gison wōku te, bεε kpuro i ko tora nen sō, domi ba yorua Gusunən gari sōo, “Kon yāa kparo go, kpa yāanu nu yarina yam kpuro.”

<sup>32</sup> Adama nà n seewa gōrin di kon bεε gbiyya Galileə.

<sup>33</sup> Piεε nùn sōowa u nεε, baa be kpuro bə n tora wunen sō, nena kun toramə pai.

<sup>34</sup> Yesu nùn wisa u nεε, ka geema na nun sōmə, gison wōku te, goo dōo gu sere swī kaa man siki nən ita.

<sup>35</sup> Piεε nùn sōowa u nεε, baa sà n ko gbi sannu na n nun sikimə.

Bwāa be ba tie mεya ben tii ba gerua.

*Yesu u kanaru mə Gesemanə*

*(I maa mεerio Maaku 14:32-42, Luku 22:39-46)*

<sup>36</sup> Yera Yesu ka win bwāabu ba tura yam mi ba mə Gesemanε. Ma u bu sōowa u nεε, i sinə mini kpa n da n kanaru ko giə.

<sup>37</sup> U Piεε ka Sebeden bibu yiru sua ba susi wuswaaə. Ma nuku sankiranu nùn deema, win wasi dwiyya. <sup>38</sup> Yera u bu sōowa u nεε, nen nukura sankira sere n gəo gum girari. I yōro mini i ka man dōm se.

<sup>39</sup> U ka bu tondina ma u kpuna u kibari u kanaru kua u nεε, nen Baaba, n n ko n koorə,

a de wahala ye, yu man doonari. Adama n ñ mɔ nge mɛ na kɪ ma n kun mɔ nge mɛ a kɪ.

<sup>40</sup> Yen biru u wurama bwāabu ita yen mi, u deema ba do ma u Piεε sɔɔwa u nεε, ñ n man na, i kpana i ka man dom se baa kɔbi tia. <sup>41</sup> I n dom sera kpa i n kanaru mɔ kpa i ku ra du kɔkiribu sɔɔ. Tɔnɔn gɔru ga kɪ adama wasi yen dam bie.

<sup>42</sup> U kpam ka bu tondina nɔn yiruse u kanaru kua u nεε, nɛn Baaba, wahala yeni yà kun koo man doonari na kun ye wa, a de wunen kɪru tu kooru.

<sup>43</sup> U kpam wurama win bwāabun mi ma u deema ba do, domi ben nɔni bunia. <sup>44</sup> Yesu u kpam bu deri u doona u kanaru kua nɔn itase ka gari tee yi. <sup>45</sup> Ma u kpam wurama win bwāabun mi u nεε, i do ka tɛ i wɛramɔ? Saa ya turuku kooma ye ba koo Tɔnɔn Bii tɔn kɔsobu nɔmu sɔndia. <sup>46</sup> Wee wi u koo nùn dɔmɛ u sisi, i seewo su ka bu yinna.

#### *Yesun mwaabu*

*(I maa mεerio Maaku 14:43-50, Luku 22:47-53, Yohanu 18:3-12)*

<sup>47</sup> Yesu kun gari yi gerum kpa Yudasi ka tunuma, bwāabu wɔkura yiru yen turo. Tɔn dabi dabira nùn swɪi ba takobiba ka bokunu nɛni. Yāku kowo tɔnwerobu ka guro guroba ba bu gɔra. <sup>48</sup> Yudasi wi u koo Yesu dɔmɛ u raa bu yɪreru sɔɔsi u nεε, wi kon nɛnɛ n bɔkasi, wiya mi, i nùn mɔɔ. <sup>49</sup> Mii mii u susi Yesun mi u nεε, yinni a sɔɔ kpa n do?

Ma u nùn nɛnuu u bɔkasi. <sup>50</sup> Yesu u nùn sɔɔwa u nεε, bɔrɔ, ye a kobu na a koowo.

Yera tɔn be, ba na ba Yesu sɛre ba mwa. <sup>51</sup> Yesun tɔmbun turo u win takobi woma, u ka yāku kowo tɔnweron yoon soo sɔra u bura. <sup>52</sup> Yera Yesu nùn sɔɔwa u nεε, a wunen takobi wesio yen kararɔ, domi baawure wi u takobi nɛni, takobiwa ya koo nùn go. <sup>53</sup> A ñ yɛ ma kon kpɪ n nɛn Baaba faaba kana kpa u yande man wɔllun gɔradoban wuunu gɔriama n kere wɔkura yiru? <sup>54</sup> Adama nà n kua mɛ, amɔna Gusunɔn gari yi koo ka yibiara yi yi gerumɔ ma mɛya kon ka gbi.

<sup>55</sup> Ma Yesu u tɔn wɔru ge sɔɔwa u nεε, n weenɛ i man mwaabu na ka takobiba ka bokunu nge swaa dio? Baadommawa na ra n sɔ ka bεε sãa yerɔ na n keu sɔɔsimɔ, i ñ maa man mwaare. <sup>56</sup> Adama ye kpuro ya koorawa kpa Gusunɔn sɔmɔbun gari yi ka kooru ya yi wãa Gusunɔn gari sɔɔ.

Yera win bwāabu kpuro ba nùn deri ba duki sua.

*Ba Yesu sirimɔ Yuuban tɔnwerobun mɛnnɔ yerɔ*

*(I maa mεerio Maaku 14:53-65, Luku 22:54-55, 63-71, Yohanu 18:13-14, 19-24)*

<sup>57</sup> Be ba Yesu mwa ba ka nùn da Kaifa yāku kowo tɔnweron mi, mi wooda yɛrobu ka guro guroba mɛnnɛ. <sup>58</sup> Piεε u Yesu swɪi dandankuru sere ka yāku kowo tɔnweron yɛnu yaaraɔ. U dua yɛnu yaaraɔ ma u sina ka yɛnu kɔsobu u ka wa nge mɛ gari yi, yi koo ka wiru goora.

<sup>59</sup> Yāku kowo tɔnwerobu ka guro gurobun mɛnnɔ kpuro ba seeda weesugia kasu bu Yesu mani bu wa bu ka nùn go. <sup>60</sup> Adama ba ñ wa, baa mɛ seedagii dabiru ta na ta weesu kua. Yen biru tɔmbu yiru gaba na. <sup>61</sup> Ba nεε, durɔ wini gerua u nεε, u koo kpɪ u Gusunɔn sãa yeru sura kpa u tu bani sɔɔ itan baa sɔɔ.

<sup>62</sup> Yāku kowo tɔnweru u seewa u Yesu bikia u nεε, a ñ gεε wisimɔ? Mban bwesera tɔn beni ba nun manimɔ.

<sup>63</sup> Adama Yesu u maari. Ma yāku kowo tɔnweru nùn sɔɔwa u nεε, a bɔruo ka Gusunɔ Yinni wason yɪsiru, a sun sɔɔwɔ ñ n wunen na Gusunɔ u gɔsa, a sãa win Bii.

<sup>64</sup> Yesu nùn wisa u nεε, wunen tii a gerua kɔ. Adama na bεε sɔɔmɔ sɔɔ teeru i kɔ i Tɔnɔn Bii wa u sɔ Gusunɔ Yinni damgiin nɔm geuɔ. I ko maa nùn wa u wee guru wirun di.

<sup>65</sup> Yera yāku kowo tɔnweru u win tiin yaberu nɛnuu u karana mɔrun sɔ ma u nεε, u Gusunɔ gari kam gerusi, seedagii berà sa kpam mara. I nua tɛ gari kam ye u gerua.

<sup>66</sup> Amɔna i wa.

Ba nεε, n weenɛwa bu nùn go.

<sup>67</sup> Yen biru ba nùn yāatam sie nɔniɔ, ma ba nùn nɔm kusa so, gaba nùn baari so. <sup>68</sup> Ba nεε, Kirisi a de Gusunɔ u nun sɔ, kpa a sun sɔ wi u nun so.

#### *Piεε u Yesu siki*

*(I maa mεerio Maaku 14:66-72, Luku 22:56-62, Yohanu 18:15-18, 25-27)*

<sup>69</sup> Piεε u sɔ yɛnu yaaraɔ. Wɔndia goo u nùn susi u nεε, wunen tii a raa wãa ka Yesu Galilegii wi sannu.

<sup>70</sup> Adama u siki baawuren nɔni biru u nεε na ñ yɛ mba a gerumɔ.

<sup>71</sup> Yen biru u seewa u da yenu yaaran kənnəwə. Wəndia goo kpam nùn wa ma u be ba wāa mi sōwə u nɛɛ, durə wini u raa wāa ka Yesu Nasaretigii wi.

<sup>72</sup> Ma Piɛɛ kpam siki ka bōri u nɛɛ, na n durə wi yē.

<sup>73</sup> Ye n tɛ fiiko be ba wāa mi, ba susi Piɛɛn bəkuə ba nɛɛ, ka gem, a sāawa ben turo, wunen gari geru gerusu nun terasia.

<sup>74</sup> Yera u bōrua u sənna u nɛɛ, na n durə wi yē.

Mii mii ma goo dəə ga swī. <sup>75</sup> Ma Piɛɛ u Yesun gari yi yaaya yi u raa gerua u nɛɛ, goo dəə gu sere swī kaa man siki nən ita. U yara təwə u swī gem gem.

## 27

*Ba ka Yesu da*

*Pilatin wuswaaə*

*(I maa mɛɛriə Maaku 15:1, Luku 23:1-2, Yohanu 18:28-32)*

<sup>1</sup> Ye n kua buru buru yellu yāku kowo tənwerobu ka guro gurobu ba nəə tia kua bu ka Yesu go. <sup>2</sup> Ye ba nùn bəkuə ba kpa ba ka nùn da ba Pilati tem yēro nəmu beria.

*Yudasin gəə*

*(I maa mɛɛriə Gərobun Kookoosu 1:18-19)*

<sup>3</sup> Ye Yudasi wi u Yesu dəmə u wa ba Yesu taare wē bu go, win nuki sankira ma u ka sii geesun gobi tɛna ye wura yāku kowo tənwerobu ka guro gurobun mi. <sup>4</sup> U nɛɛ, na durum kua ye na ka tən dɛero gəə bərie.

Ma ba nùn wisa ba nɛɛ, bɛsɛn baaye, wunen gariya.

<sup>5</sup> Yudasi gobi yi yari sāa yerə ma u yara u da u tii soora doke.

<sup>6</sup> Yāku kowo tənwerobu ba gobi yi dəbura ba nɛɛ, n n weenɛ su gobi yi kpɛɛ sāa yerun gobi beru yerə, domi tənun yem gobiya.

<sup>7</sup> Ye ba wesiana ba kpa ba ka gobi yi tem dwa məmən mi, mi ba ko n da səbu sike. <sup>8</sup> Yen sōna ba tem mɛ sokumə tem yemgim sere ka gison gisə. <sup>9</sup> Yera Gusunən səmə Yeremin gari yi koorə yi yi nɛɛ, “Ba sii geesun gobi tɛna ye sua, gobi yi Isireliba ba wesiana ba wē win sō, <sup>10</sup> ba ka tem dwa məmən mi, nge mɛ Yinni u man yiire.”

*Pilati u Yesu gari bikiamə*

*(I maa mɛɛriə Maaku 15:2-5, Luku 23:3-5, Yohanu 18:33-38)*

<sup>11</sup> Yesu yō tem yēro Pilatin wuswaaə ma tem yēro wi, u nùn bikia u nɛɛ, wuna Yuuban sunə?

Yesu nùn wisa u nɛɛ, wunen tii a gerua kə.

<sup>12</sup> Yen biru sanam mɛ yāku kowo tənwerobu ka guro gurobu ba nùn mɛm mani, u n gɛɛ wisa. <sup>13</sup> Yera Pilati nùn bikia u nɛɛ, a n mɛm kpuro nəəmə mɛ ba nun manimə?

<sup>14</sup> Adama Yesu kun nùn wisa baa nən teeru sere biti baka tem yēro wi mwa.

*Ba Yesu taare wē bu go*

*(I maa mɛɛriə Maaku 15:6-15, Luku 23:13-25, Yohanu 18:39-19:16)*

<sup>15</sup> Gəə sararibun tōə bakaru baatere tem yēro ra pirisəm turo karewa wi tən wəru ga kī. <sup>16</sup> N deema saa ye səə, pirisəm yīsirugii goo wāa mi, wi ba sokumə Baraba. <sup>17</sup> Yen sōna sanam mɛ ba mɛnɛ, Pilati u bu bikia u nɛɛ, wara i kī n bɛɛ kara, Baraba? Nge Yesu wi ba sokumə Kirisi.

<sup>18</sup> Domi u yē sāa sāa ma nisinun sōna ba nùn Yesu nəmu beria.

<sup>19</sup> Ye Pilati sō win siri yerə win kurə nùn tənɔ gəria u nɛɛ, a ku nəma doke durə gemgii win gari səə domi wōku te, na wahala wa dosu səə durə win sō.

<sup>20</sup> Yāku kowo tənwerobu ka guro gurobu ba tən wəru sōmə gu de bu Baraba kara kpa bu Yesu go. <sup>21</sup> Pilati u bu bikia u nɛɛ, be yiru ye səə, ben wara i kī n bɛɛ kara.

Ba nɛɛ, Baraba.

<sup>22</sup> Ma Pilati nɛɛ, n n mɛn na, mba kon ko ka Yesu wi ba mō Kirisi.

Be kpuro ba nɛɛ, a nùn kpareo dāa bunanarə.

<sup>23</sup> Pilati u nɛɛ, kāsə yerə u kua.

Adama ba nəəgiru sua wəllə ba nɛɛ, a nùn kpareo dāa bunanarə.

<sup>24</sup> Ye Pilati wa ma ye u mō kpuro kama, wurenu sosiməwa, yera u nim səka u nia tən wəru gen wuswaaə u nɛɛ, durə gemgii win yem yaribu kun man wa, bɛɛn gariya.

<sup>25</sup> Ma tən be kpuro ba nɛɛ, win yem mu ko bɛsɛ ka bɛsɛn bibun səmunu.

<sup>26</sup> Yera Pilati bu Baraba kara, ma u dera ba Yesu sənɔ so. Yen biru u nùn bu nəmu səndia bu nùn kpare dāa bunanarə.

*Tabu kowoba Yesu*

*yaakorū mō*

*(I maa mɛɛriə Maaku 15:16-20, Yohanu 19:2-3)*



<sup>27</sup> Pilatin tabu kowobu ba ka Yesu da tem yëron siri yerɔ, ma tabu kowobu kpuro ba menna mi. <sup>28</sup> Ba nùn win yānu potari ma ba nùn gurususu swāabu sebusia. <sup>29</sup> Ma ba sāki tundu bəkana ba nùn dokea wirɔ, ma ba nùn deka wē win nəm geuɔ. Yen biru ba nùn yiirammɛ ba yaakoru m̀ ba m̀, Yuuban sunɔ, fɔɔ baasira.

<sup>30</sup> Ba nùn yāatam siriki ma ba deka wēena ba ka nùn soomɔ wirɔ. <sup>31</sup> Ye ba nùn yaakoru kua ba kpa, ba nùn gurususu te potari ba kpam nùn win yānu sebusia ma ba ka nùn da bu dāa bunanaru kpare.

*Ba Yesu kpare dāa bunanaru wəllɔ*

*(I maa mɛerio Maaku 15:21-32, Luku 23:26-43, Yohanu 19:17-27)*

<sup>32</sup> Ye ba yariɔ ba ka Sirenin durɔ goo yinna wi ba m̀ Simɔɔ, ma ba nùn Yesun dāa bunanaru sɔbi ka tilasi. <sup>33</sup> Ye ba tura yam mi ba ra soku Gɔɔgɔta, yen tubusiana aye te ta ka wii koko weenɛ, <sup>34</sup> miya ba Yesu tam wē u nɔ ka tim mɛ mu ra yem go. Ye u mu denda u n̄ wure u mwɛ.

<sup>35</sup> Ba nùn kpare dāa bunanaru sɔɔ, ma ba win yānu tete toosi ba bɔnu kua. <sup>36</sup> Ma ba sina ba nùn k̄su. <sup>37</sup> Win wii wəllɔ ba yora gaa bwē ye ya win taare gerumɔ ya nɛɛ, winiwa Yesu, Yuuban sunɔ. <sup>38</sup> Ba maa gbɛnɔbu yiru kpare dāa bunanano Yesun b̄kuɔ, turo win nəm geuɔ, turo maa nəm d̄warɔ.

<sup>39</sup> Be ba sarɔ bera mi, ba nùn wiru di-irisimɔ ba wəmmɔ. <sup>40</sup> Ba m̀, wunɛ wi kaa s̄a yeru sura kpa a tu bani s̄ɔ itan baa s̄ɔ, a tii faaba koowo. A n̄ s̄a Gusunən Biin na, a sarama dāa bunanarun di.

<sup>41</sup> Nge mɛya yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yērobu ka guro gurobu ba nùn yaakoru m̀ ba nɛɛ, <sup>42</sup> u gabu faaba kua adama u kpana u tii faaba ko. Isireliban sunɔwa. U den sarama dāa bunanarun di kpa su nùn naanɛ doke. <sup>43</sup> U Gusunɔ naanɛ s̄a ma u nɛɛ, wiya Gusunən Bii. N n̄ mɛn na, Gusunɔ u nùn faaba koowo u n̄ n̄n̄ k̄i.

<sup>44</sup> Mɛya maa gbɛnɔ be ba kpare ka wi sannu, ben tii ba nùn wəmmɔ.

*Yesun gɔɔ*

*(I maa mɛerio Maaku 15:33-41, Luku 23:44-49, Yohanu 19:28-30)*

<sup>45</sup> Ye n̄ kua s̄ɔ wii wəllu, yera yam t̄ira tem mɛ s̄ɔ kpuro sere n̄ ka tura yokan k̄ba

ita. <sup>46</sup> K̄ba itan saka Yesu u nɔɔguru sua u nɛɛ, Eli, Eli, lema sabatani. Yen tubusiana, Gusunɔ n̄n̄n̄ Yinni mba n̄ kua a ka man deri.

<sup>47</sup> Tɔn be ba wāa mi, ye ben gaba nua mɛ, ba nɛɛ, u Eli soku.

<sup>48</sup> Yande ben turo u duka da u swɛɛ dukɛ dukɛsu sua u kp̄ɛ tam m̄mm̄m̄m̄ s̄ɔ u b̄ri dekaɔ u ka nùn t̄i u n̄. <sup>49</sup> Adama be ba tie ba nɛɛ, a ȳro gina, su wa nge Eli u koo na u nùn faaba ko.

<sup>50</sup> Yesu u kpam nɔɔguru sua ma u nɔɔ mari.

<sup>51</sup> Saa ye s̄ɔra, beku kare te ta wāa s̄a yerɔ ta ḡɛra saa wəllun di sere temɔ. Tem mu ȳira ma kpenu b̄sikira. <sup>52</sup> Sikinu wukiara, ma Gusunɔgii dabinu be ba raa gu ba seewa. <sup>53</sup> Ba yara sikan di Yesun seebun biru, ba dua Yerusalemu Gusunən wuuɔ, ba tii tɔn dabinu s̄ɔsi.

<sup>54</sup> Tabu sinambu ka be ba wāa ka wi ba Yesu k̄su, ba tem ȳiri bi wa ka kpuro ye ya kora, ma b̄rum bakam bu mwa ba nɛɛ, ka geema Gusunən Biiwa. <sup>55</sup> Tɔn kurɔ dabinu nu ȳ mi, nu Yesu m̄ɛra saa sarun di. Ba raa nùn sw̄imawa saa Galilen di bu ka nùn n̄ari. <sup>56</sup> Be s̄ɔ, Maari Madalagii ka Maari, Yakɔbu ka Yosefun m̄ero, ka Sebeden bibun m̄ero, ba wāa mi.

*Yesun sikubu*

*(I maa mɛerio Maaku 15:42-47, Luku 23:50-56, Yohanu 19:38-42)*

<sup>57</sup> Ye n̄ kua yoka, durɔ gobigii goo na, Arimategiiwa, win ȳsira Yosefu, u maa s̄a Yesun b̄ɔ. <sup>58</sup> U da Pilatin mi, u nùn kana u nùn Yesun goru wē. Yera Pilati nùn tu yəllaa kua, u dera ba nùn tu wē. <sup>59</sup> Yosefu wi, u goo te sua u beku kpaaru t̄kusi te ba wesa ka wēɛ damgii. <sup>60</sup> U tu kp̄i win tiin sikirɔ te u dera ba nùn d̄kua kperɔ. Yen biru u kpee bakaru bimiana u ka siki ten n̄ɔ k̄rua ma u doona. <sup>61</sup> Maari Madalagii ka Maari wiɔnɔ ba s̄ siki ten b̄kuɔ.

*Sikirun k̄subu*

<sup>62</sup> Ye n̄ kua sisiru, t̄ɔ w̄ɛraruguru, yāku kowo tɔnwerobu ka Falisiba ba da Pilatin mi sannu. <sup>63</sup> Ba nɛɛ, yinni sa yaaye ye weesugii wi, u raa gerure sanam mɛ u wāa handunia s̄ɔ. U nɛɛ, s̄ɔ itan biru u koo se ḡarin di. <sup>64</sup> Yen s̄, a wooda w̄ɛyɔ bu siki te k̄su sere s̄ɔ ita, kpa win bwāabu bu ku raa n̄ bu win goru gb̄ni, kpa bu t̄mbu s̄ bu nɛɛ, u seewa ḡarin di. Wee d̄aki sini su koo ḡiikisu kp̄aru kera.

<sup>65</sup> Pilati u bu sɔwa u nɛɛ, i tabu kowobu ma, i doo i tu kɔsu nge mɛ i ko kpɪ.

<sup>66</sup> Ba doona ma ba yɪreru kua siki ten nɔwɔ bu ka tubu goo ù n wukia. Ma ba tabu kowobu yi, ba tu kɔsu.

## 28

### *Yesun seebu gɔrin di*

*(I maa mɛerio Maaku 16:1-10, Luku 24:1-12, Yohanu 20:1-10)*

<sup>1</sup> Tɔɔ wɛrarugirun biru, alusuma buu sɔnu buru buru yellu, Maari Madalagii ka Maari wiɔnɔ ba siki te tendem da. <sup>2</sup> Suaru sɔɔ tem yɪiri bakabu seewa, ma Yinnin gɔrado u sarama wɔllun di u na u kpee te bɔria u sinari. <sup>3</sup> Win wuswaa ballimɔ nge guru maakinu ma win yɔnu buriri nge suru. <sup>4</sup> Bɛrum bakam mu kɔso be mwɔ ba diira ma ba kua nge gonu. <sup>5</sup> Gɔrado wi, u kurɔ be sɔwa u nɛɛ, i ku bɛrum ko bɛɛ! Na yɛ ma Yesuwa i kasu, wi ba kpare dɔa bunanarɔ. <sup>6</sup> U ñ wɔa mini, u seewa nge mɛ u raa gerua. I na i wa mi u raa kpɪ, <sup>7</sup> kpa i da fuuku fuuku i win bwɔabu sɔ ma u seewa gɔrin di. Wee, u bɛɛ gbiiyɔ u dɔɔ Galileɔ. Miya i ko nùn wa. Yera na bɛɛ sɔbu na.

<sup>8</sup> Ba gɔsira kpaaka sikiru min di ka bɛrum ka nuku doo bakabu, ba duki da bu bwɔa be labari ye sɔ. <sup>9</sup> Wee Yesu ka bu yinna ma u nɛɛ, na bɛɛ tɔbura.

Ma ba na ba win naasu nɛnuwa ba nùn sɔwa.

<sup>10</sup> Yera Yesu u bu sɔwa u nɛɛ, i ku bɛrum ko, i doo i nɛgibu sɔ bu doo Galileɔ. Miya ba koo man wa.

### *Kɔso ben gari*

<sup>11</sup> Nge mɛ ba dɔɔ, kɔso ben gaba dua wuu sɔɔ ba yɔku kowo tɔnwerobu sɔwa ye n kooru kpuro. <sup>12</sup> Ma yɔku kowo tɔnweru be, ba mɛnna ka guro gurobu ba wesiana ma ba tabu kowobu gobi bɛkɛ kɔ. <sup>13</sup> Ba bu sɔwa ba nɛɛ, i geruo ma win bwɔaba ba na wɔkuru ba win goru gbena sanam mɛ i do. <sup>14</sup> Tem yɛro ù n gari yi nua sa yɛ mɛ sa ko nùn kua su ka bɛɛ yara wahalan di.

<sup>15</sup> Tabu kowo be, ba gobi yi mwa ma ba kua nge mɛ ba bu yiire. Yeya n dera Yuuba ba ra n gari yi gerumɔ sere ka gisɔ.

*Yesu u win bwɔabu tii sɔsi*  
*(I maa mɛerio Maaku 16:14-18, Luku 24:36-49, Yohanu 20:19-23, Gɔrobun Kookoosu 1:6-8)*

<sup>16</sup> Bwɔabu wɔkura tia ye, ya da Galileɔ guu ten mi, te Yesu raa bu yɪreru kua. <sup>17</sup> Ye ba nùn wa, ba nùn sɔwa. Adama ben gaba gɔrusu yiru mɔ. <sup>18</sup> Yesu bu susi u nɛɛ, wɔllu ka tem yiiko kpurowa ba man wɛ. <sup>19</sup> Yen sɔ, i doo bwesenu kpuron mi, kpa i bu ko nɛn bwɔabu. I bu batɛmu koowo ka Baan yɪsiru ka Biigiru ka Hunde Dɛerogiru. <sup>20</sup> Kpa i de ye na bɛɛ sɔwa ba n ye kpuro mɛm nɔwammɛ. N wee, ko na n ka bɛɛ wɔa baadomma sere ka handunian kpeerɔ.

## LABAARI GEAN NGE ME MAAKU U YORUA

Durɔ wi u tire te yorua, win yīsira Yohanu Maaku. U n̄ sāa Yuu. U sāawa Baanabasin dusi.

Maaku u kī u tɔmbu Yesun Labaari gea s̄s̄. U s̄s̄si ma Yesu u b̄su u tɔmbu gea kuammɛ, ma u be ba w̄a Setam n̄muɔ bekiamɔ. Domi Gusunɔ u w̄a ka wi. Maakun tire ten gari m̄ero ya w̄awa Maaku 10:45 s̄s̄. Ya n̄ɛɛ, Tɔnun Bii u nawa u ka gabu s̄a kpa u gbi u ka tɔn dabinu yakia.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yesun Labaari gea, wiru 1:1-13.
2. Yesun s̄mburun tore Galileɔ, wiru 1:14n di sere wiru 9:50.
3. Yesun daaru Yerusalemu gia, wiru 10.
4. Yesun w̄aaru Yerusalemuɔ, wiru 11n di sere wiru 13.
5. Yesun ḡɔɔ ka win seebu ḡorin di, wiru 14n di sere wiru 16.

### *Yohanu Batemu kowon waasu*

*(I maa m̄ɛrio Mateu 3:1-12, Luku 3:1-18, Yohanu 1:19-28)*

<sup>1</sup> Yesu Kirisi, Gusunɔn Biin Labaari gean torubu wee. <sup>2</sup> Gusunɔn s̄m̄ɔ Esai u yen gari yorua win tireru s̄s̄ u n̄ɛɛ, Gusunɔ u n̄ɛɛ, “N̄ wee, na n̄ɛn s̄m̄ɔ ḡariɔ wunen wuswaaɔ u wunen swaa s̄m̄ɛ.

<sup>3</sup> N̄ɛn s̄m̄ɔn n̄ɔɔ ga gb̄aramɔ gbaburu s̄s̄ ga gerumɔ ga m̄ɔ, i Yinnin swaa s̄n̄wɔ, kpa i n̄ ye n̄ɔ n̄ɛrasiamɔ yu d̄ɛnda.”

<sup>4</sup> Nge m̄ɛya, Yohanu Batemu kowo u na gbaburu s̄s̄. U kparamɔ u m̄ɔ, bu ḡɔru ḡosio ben toranun di kpa u bu batemu ko kpa Gusunɔ u bu ben toranu suuru kua.

<sup>5</sup> Tɔmbu kpuro ba ra n̄ daamɔ win mi saa Yudean tem di ka maa Yerusalemu maron di. Ba ben toranu tuuba m̄ɔ, ma ba derimɔ u bu batemu m̄ɔ daa te ba m̄ɔ Yuudɛniɔ.

<sup>6</sup> Yohanu wi, u yooyoon sansun yaberu sebua, ma u ḡona s̄ke win p̄raɔ. Twee ka tim bausa u ra di. <sup>7</sup> Ma u waasu m̄ɔ u gerumɔ u m̄ɔ, goo u sisi n̄ɛn biruɔ wi u man yiiko kere. N̄ɛ na kun mam tura n̄ yiira n̄ ȳeron baranun w̄ɛɛ kusia. <sup>8</sup> N̄ɛ na b̄ɛɛ batemu m̄ɔ ka nim, adama ȳero wi, u koo b̄ɛɛ batemu kowa ka Hunde D̄ɛro.

*Yesun batemu ka win k̄akiribu  
(I maa m̄ɛrio Mateu 3:13-4:11, Luku 3:21-22, 4:1-13)*

<sup>9</sup> Yen biru Yesu u na Nasaretin di ye ya w̄a Galilen temɔ, ma Yohanu n̄n̄ batemu kua daa te ba m̄ɔ Yuudɛniɔ. <sup>10</sup> Sanam m̄ɛ u yariɔ nim di, yera u wa w̄alla wukiarɔ, ma u Hunde D̄ɛro wa nge kparuko u saram wee win w̄allɔ. <sup>11</sup> Ma u n̄ɔɔ gagu nua w̄allun di ga n̄ɛɛ, wuna n̄ɛn Bii k̄inasi wi s̄s̄ n̄ɛn ḡɔru dobu kpuro w̄a.

<sup>12</sup> Saa ye s̄ɔra Hunde D̄ɛro u Yesu sure gbaburu s̄s̄. <sup>13</sup> Ma u w̄a mi s̄s̄ weeru, Setam n̄n̄ k̄akirimɔ. Wi ka gbeeku ȳɛɛ sanna ba w̄a mi, ma w̄allun ḡradoba ba na ba n̄n̄ n̄ɔri.

*Yesu u susure kowobu n̄ɛ soka  
(I maa m̄ɛrio Mateu 4:12-22, Luku 4:14-15, 5:1-11)*

<sup>14</sup> Ye ba Yohanu mwa ba piris̄m̄ doke ba kpa, yera Yesu u da Galilen temɔ u Gusunɔn Labaari gea kparamɔ. <sup>15</sup> U n̄ɛɛ, saa ya tura, Gusunɔ u sisi u bandu sw̄i. I ḡɔru ḡosio b̄ɛɛn toranun di kpa i Labaari gea ye naan̄ɛ doke.

<sup>16</sup> Sanam m̄ɛ Yesu u s̄im̄ɔ Galilen daa burerun goorɔ, u Simɔɔ wa ka win w̄ɔnɔ Andere. Ba ben ȳakororu kp̄ɛm̄ɔ daa bure te s̄s̄, domi sw̄ɛɛ gowoba ba s̄a. <sup>17</sup> Yesu u bu s̄s̄wa u n̄ɛɛ, i man sw̄iima, kon de i n̄ da tɔmbu kasu bu man sw̄i.

<sup>18</sup> Yande ba ben ȳakoronun baa deri, ma ba n̄n̄ sw̄i.

<sup>19</sup> Ye u susi wuswaaɔ fiiko, u Yakɔbu wa ka win w̄ɔnɔ Yohanu be ba s̄a Sebeden bibu. Ba w̄a goo nimkuu s̄s̄ ba ȳakoronu k̄orumɔ. <sup>20</sup> Mii mii u bu soka, ma ba n̄n̄ sw̄i. Ba ben tundo Sebede deri ka s̄m̄ kowobu sannu goo nimkuu s̄s̄.

### *Durɔ wi w̄ɛɛku gagu ga w̄asi*

*(I maa m̄ɛrio Luku 4:31-37)*

<sup>21</sup> Ma ba da Kapenamɔ. Ye n̄ kua t̄s̄ w̄ɛrarugiru, ma Yesu u dua m̄ɛn̄n̄ɔ yerɔ, u bu Gusunɔn garin keu s̄s̄sim̄ w̄ari. <sup>22</sup> Biti bu mwa win keu s̄s̄si bin s̄s̄. U bu s̄s̄sim̄wa ka yiiko, n̄ n̄ m̄ɔ nge m̄ɛ wooda ȳroba ra s̄s̄si.

<sup>23</sup> N̄ deema saa ye s̄s̄, w̄ɛɛkunugii goo u w̄a ben m̄ɛn̄n̄ɔ yee te s̄s̄. U gb̄ara u n̄ɛɛ, <sup>24</sup> mba sa m̄ɔsine b̄ɛɛ ka wunɛ, Yesu Nasaretigii. A nawa a ka sun kam koosia? Na ȳ wi a s̄a. Wunɛ Gusunɔn t̄n̄ D̄ɛrowa.

<sup>25</sup> Yesu u wεreku ge gerusi u nεε, a mario, kpa a yari durε win min di.

<sup>26</sup> Yera wεreku ge, ga durε wi sura nge giri kprakpanugii, ma ga kuuki kua ga ka yara win min di. <sup>27</sup> Biti tεn be kpuro mwa gem gem sere ba sεεnamε ba mε, mban bwesera yeni. Gari tukiya u sεεsimε ka yiiko. Baa ka wεrekunε u nu wooda wεεmε, ma nu nεn mem nεεwammε.

<sup>28</sup> Ma win baaru yande kparara Galilen tem kpuro sεε.

*Yesu u tεn dabinu bekia*

*(I maa mεerio Mateu 8:14-17, Luku 4:38-41)*

<sup>29</sup> Ye Yesu yara mennε yerun di, wi ka Yakεbu ka Yohanu ba da Simεε ka Anderen yenuε. <sup>30</sup> N deema, Simεεn kurεn mεro u wasi sundu barε u kpī. Ye ba yande tura mi, ba win gari Yesu sεεwa. <sup>31</sup> Ma u da win mi, u nεn nεmu nεnuε u ka nεn seesia. Yande wasi sun te, ta nεn doonari, ma u bu nεrim wεri.

<sup>32</sup> Ye n kua yoka, sanam mε sεε dua, tεmba ka barεbu kpuro ka wεrekunugibu na win mi. <sup>33</sup> Ma wuugibu kpuro ba mennε dii tεn mi u wεan kεnnεwε. <sup>34</sup> U dabiru bekia saa ben bara bwese bwesekan di, ma u maa wεreku dabinu gira. Adama u nε deri wεreku ni, nu gari gere domi nu nεn yε.

*Yesu u bεsu Galilen temε*

*(I maa mεerio Luku 4:42-44)*

<sup>35</sup> Yen sisiru buru buru yellu, sanam mε yam kun dεeram kpa, Yesu u seewa u yara. U doona mi nε desire, u kanaru mε.

<sup>36</sup> Ma Simεε ka win kpaasibu ba nεn kasu.

<sup>37</sup> Sanam mε ba nεn wa ba nεn sεεwa ba nεε, tεmbu kpuro wεε ba nun kasu.

<sup>38</sup> U bu sεεwa u nεε, n weene su da wusu gasu sεε si su ka sun sikerene, kpa n maa waasu ko mi, domi yen sεεna na na.

<sup>39</sup> Ma u bεsu Galilen tem kpuro sεε u waasu mε ben mennε yenε, u maa wεrekunu giramε.

*Yesu u wi u bara disigiru barε bekia*

*(I maa mεerio Mateu 8:1-4, Luku 5:12-16)*

<sup>40</sup> N wee, goo u na Yesun mi, wi u bara disigiru mε u yiira u nεn faaba kana. U nεε, ε n wura kaa kpī a man bekia kpa n dεera.

<sup>41</sup> Yera wεnwεnda Yesu mwa, ma u win nεmu demia u nεn baba u nεε, na wura, a bekuro kpa a dεera.

<sup>42</sup> Yande bara disigii te, ta nεn yεsu, ma u bekura u dεera. <sup>43-44</sup> Sanam mεya Yesu u nεn sεεwa ka dam u nεε, a ku goo gεε sε. Adama a doo a tii yεku kowo tusia, kpa a yεkuru ko te Mεwisi raa bεε yiire, a ka baawure seeda sεεsi ma a bekura a dεera. Ma u dera u doona.

<sup>45</sup> Adama durε wi, u doona ma u da u gari yi kparam wεri batuma sεε ye n kooru wi sεε. U gari yi saarimε sere Yesu kun kpīa u wuu due, adama u yεra wuun biruε mi nε desire. Ma tεmba naamε win mi saa baaman di.

## 2

*Yesu u durε goo bekia win wasin bee tia gu*  
*(I maa mεerio Mateu 9:1-8, Luku 5:17-26)*

<sup>1</sup> Sεε mεerun biru, Yesu u wura Kapenamε. Tεmba nua ma u wεa yenuε.

<sup>2</sup> Ma tεn wεru ga mennε sere ayeru maa sari baa kεnnεwε. Ma u bu Labaari gean gari nεεsiamε. <sup>3</sup> Ba ka nεn durε goo naawa win wasin bee tia gu. Tεmbu nnεwa ba nεn sεεwa. <sup>4</sup> Adama tεn wεru gen sε ba kpana bu Yesu susi. Yen sεna ba diru mi u wεan wεllε yaba win deedeeru. Ye ba yaba ba kpa, ma ba ka wεε beku bεε te sarasia tε sεε durε wi, u kpī. <sup>5</sup> Ye Yesu u durε ben naane dokebu wa bi ba mε wi sεε, u barε wi sεεwa u nεε, bii durεbu, a wunen durum suuru wa.

<sup>6</sup> Wooda yεrobu gabu ba sε mi, ma ba tii bikiamε gεruε ba mε, <sup>7</sup> mban sεna durε wi, u gari gerumε mεsum. U Gusunε wεmmεwa. Wara koo kpī u durum suuru ko Gusunε turo baasi. <sup>8</sup> Mii mii Yesu u gia ye ba bwisikumε. Ma u bu bikia u nεε, mban sεna i gari yinin bweseru bwisikumε bεen gεruε. <sup>9</sup> Yerε ya sεεε bo, bu ka barε wi sε u win durum suuru wa, nε kun mε bu nεn sε u seewo u win kpın yeru kure, kpa u sī. <sup>10</sup> Adama na kī i nε yε ma Tεnun Bii u yiiko mε handunia ye sεε u ka durum suuru ko.

Yera u barε wi sεεwa u nεε, <sup>11</sup> na nun sεεmε, a seewo a wunen kpın yeru kure, kpa a we yenuε.

<sup>12</sup> Nge mε tεmbu kpuro ba nεn mεera swee, durε wi, u seewa u win kpın yeru sua, u nε yariε. Biti baka tεn be mwa gem gem, ma ba Gusunε bεere wεεmε. Ba gerumε ba mε, ba nε yenin bweseru waare.



### *Yesu u Lefi soka*

*(I maa mɛerio Mateu 9:9-13, Luku 5:27-32)*

<sup>13</sup> Yera Yesu u kɔam wura daa burerun gooro. Tɔmbu kpuro ba naamɔ win mi, ma u bu Gusunɔn garin keu sɔɔsimɔ. <sup>14</sup> Sanam mɛ u sarɔ u Lefi wa, Alufen bii, u sɔ gbere yerɔ. U nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a man swiɔ.

Lefi seewa ma u nɔn swiɔ.

<sup>15</sup> N deema sanam mɛ Yesu u dimɔ Lefin yenuɔ, gbere mwaɔbu ka kɔsan kowobu dabira sɔ ka wi, ka win bwɔabu sannu, domi ba dabi be ba nɔn swiɔ. <sup>16</sup> Ye Falisiban wooda yɛrobu ba Yesu wa u dimɔ ka gbere mwaɔbu ka kɔsan kowobu sannu, ba win bwɔabu bikia ba nɛɛ, mban sɔna u ka gbere mwaɔbu ka kɔsan kowobu dimɔ sannu.

<sup>17</sup> Ye Yesu u ye nua, u wooda yɛro be sɔɔwa u nɛɛ, be ba bwɔa do ba n timgiin bukata mɔ ma n kun mɔ be ba barɔ. Na n nɛ n ka gemgibu soku. Na nawa n ka torobu soku.

### *Nɔɔ bɔkurun gari*

*(I maa mɛerio Mateu 9:14-17, Luku 5:33-39)*

<sup>18</sup> Ye Yohanun bwɔabu ka Falisibagibu ba nɔɔ bɔkua, tɔmba na ba Yesu bikia ba nɛɛ, mban sɔna Yohanun bwɔabu ka Falisibagibu ba nɔɔ bɔkua, ma wigiba kun bɔkua.

<sup>19</sup> Yesu u bu bikia u nɛɛ, kurɔ kpaon durɔn bɔrɔba ba koo kpɔ bu nɔɔ bɔke sanam mɛ sɔɔ kurɔ kpaon durɔ wɔa ka be? Aawo, baa n n saa yeren na, u n wɔa ka be, ba n kpɛ bu nɔɔ bɔke. <sup>20</sup> Adama saa sisi yɛ sɔɔ ba koo bu kurɔ kpaon durɔ suari, sanam mɛya ba koo nɔɔ bɔke.

<sup>21</sup> Ba ku ra yabe tɔkɔru kɔre ka kɔa kpa si ba n nim doke. Bɔ n kua mɛ, kɔa kpa si, su koo gawana kpa su yabe tɔkɔrugisu gɔa kpa gɛerabu sosi. <sup>22</sup> Ba ku ra maa tam kɔam wisi gɔnan bɔɔnu sɔɔ ni nu diira. Bɔ n kua mɛ, tam kɔam mɛ, mu koo de bɔɔnu nu kura, kpa mu yari kpa bɔɔ ni ka tam mɛ, n kam kɔ kpuro. Adama ba ra tam kɔam wisiwa gɔnan bɔɔ kpaanu sɔɔ.

### *Tɔɔ wɛrarugirun gari*

*(I maa mɛerio Mateu 12:1-8, Luku 6:1-5)*

<sup>23</sup> Tɔɔ wɛrarugiru garu sɔɔ, n deema Yesu ka win bwɔabu ba sɔimɔ swaa sɔɔ alikama gbaarun bɔkuɔ. Nge mɛ ba sɔimɔ, win bwɔabu ba alikama wɔkamɔ. <sup>24</sup> Yera Falisiba ba Yesu sɔɔwa ba nɛɛ, u mɛerio,

mban sɔna win bwɔaba mɔ ye wooda ya yina bu koo tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ.

<sup>25</sup> Ma Yesu u bu bikia u nɛɛ, i n garire ye Dafidi u kua sanam mɛ gɔɔra bu mɔ wi ka win bwɔabu, ma ba n gɔanu mɔ ni ba koo di? <sup>26</sup> U dua Gusunɔn dirɔ Abiataa, yaku kowo tɔnweron waati, ma u pɛɛ di ye ba Gusunɔ yiiye, ye n n weenɛ goo u di ma n kun mɔ yaku kowobu tɔna. Adama Dafidi u ye di, u maa win bwɔabu wɛ.

<sup>27</sup> Ma Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔ u tɔɔ wɛrarugiru wunawa tɔnun arufaanin sɔ. U n tɔnu taka kue tɔɔ wɛrarugirun sɔ. <sup>28</sup> I de i n yɛ ma Tɔnun Biiwa u tɔɔ wɛrarugiru kua.

## 3

### *Durɔ win nɔm teu ga gu*

*(I maa mɛerio Mateu 12:9-14, Luku 6:6-11)*

<sup>1</sup> Ma Yesu u kɔam dua mennɔ yerɔ. Durɔ goo wɔa mi, win nɔm teu ga gu. <sup>2</sup> Tɔmba Yesu mɛera bu wa u n koo durɔ wi bekia tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, kpa bu ka wa bu nɔn durum mani. <sup>3</sup> Ma u durɔ wi sɔɔwa win nɔmu ga gu mi, u nɛɛ, a seewo a yɔra suunu sɔɔ.

<sup>4</sup> Ma u tɔn be bikia u nɛɛ, mba n weenɛ bu tɔmbu kua tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. Gea? Nge kɔsa. N weenɛ bu tɔnu faaba koo? Nge bu nɔn go.

Adama ba maari. <sup>5</sup> Yesu u bu mɛera ka mɔru u ka sikerena, ma win nukura sankira ben woo bɔbunun sɔ. Yera u durɔ wi sɔɔwa u nɛɛ, a wunen nɔmu demia.

U ge demia ma ga wura nge mɛ ga raa sɔa. <sup>6</sup> Yen sɔna Falisiba ba yara ma ba yande menna ka Herodun tɔmbu, ba wesiana nge mɛ ba koo ko bu ka Yesu go.

### *Tɔn wɔru guna ya na Yesun mi*

<sup>7</sup> Yesu ka win bwɔabu ba tii gawa ba da Galilen daa bureru gia, ma tɔn wɔru guna nɔn swiɔ. Tɔn be, ba nawa Galilen di ka maa Yudean tem di, <sup>8</sup> ka Yerusalemun di, ka Idumen tem di, ka Yuudenin gurun di, ka Tiri ka Sidonin baru kpaanun di. Tɔn wɔru guna ye, ya na Yesun mi yɛn sɔ ba ye u mɔ kpuron labaari nua. <sup>9</sup> Tɔn wɔru guna yen kpɔarun saabu Yesu u win bwɔabu sɔɔwa u nɛɛ, bu nɔn goo nimkuu sɔɔru kuo, kpa tɔn be, bu ku nɔn baasi. <sup>10</sup> Yesu u raa tɔn dabinu bekia, yen sɔna be ba barɔ ba bɔrikianamɔ bu wa bu ka nɔn baba. <sup>11</sup> Wɛrekunu nɔn nɔn wa nu ra nɔn kpunɛwa kpa nu n

kuuki m̀ nu n gerum̀, wuna Gusuǹn Bii.  
 12 Adama Yesu u ra nu gerusi gem gem nu ku ka gere wi u s̄a.

*Yesu u bw̄abu w̄akura yiru ḡasa*

*(I maa m̄erio Mateu 10:1-4, Luku 6:12-16)*

13 Yen biru Yesu u da guuru w̄oll̄, ma u t̄ambu gabu soka be u k̄i. Ma ba da win mi.  
 14 Yera u ben w̄akura yiru ḡasa, [u bu ȳisuru k̄a ḡarobu], be ba ko n ka n̄n w̄āa, kpa u bu ḡari bu Labaari gea kpara, 15 kpa u bu dam w̄ē bu ka w̄erekunu gira. 16 T̄onu w̄akura yiru ye u ḡasa wee, Sim̄w̄ wi u ȳisuru k̄a Pīe, 17 ka Yak̄abu ka win w̄on̄o Yohanu, Sebeden bibu be u ȳisuru k̄a Buan̄ege, yen tubusiana guru kukirinugibu, 18 ka Andere, ka Fil-ipu, ka Baatelemi, ka Mateu, ka Tomaa, ka Yak̄abu Alufen bii, ka Tade, ka Sim̄w̄ wi u win tem gari k̄i, 19 ka sere Yudas̄i Isikarītu wi u t̄ambu Yesu n̄omu s̄andia.

*Yesun t̄ambu ba k̄i*

*bu ka n̄n doona*

20 Ma ba wura ȳenū. T̄on w̄aru ga wure ga m̄enna sere Yesu ka win bw̄abu ba f̄e bia bu di. 21 Sanam m̄e win dusiba ye nua, ba da bu ka n̄n doona min di, domi ba gerum̄ u wiirawa.

*Yesu u ka t̄ii yinam̄*

*(I maa m̄erio Mateu 12:22-32, Luku 11:14-23, 12:10)*

22 Ma wooda ȳero be ba wee saa Yerusalemun di ba gerum̄ ba m̀, Beseburu u n̄n w̄āsiwa. W̄erekunun sun̄o wiya u n̄n dam w̄ē u ka w̄erekunu gira.

23 Yen s̄ona Yesu u t̄ambu soka ma u bu bikia ka m̄ondu u n̄e, am̄ona Setam ya koo kp̄i yu yen t̄ii gira. 24 Bandun t̄ambu b̄a n tabu m̀ ben suunu s̄o, ban te, ta n̄ kp̄ē tu t̄e. 25 Ȳenu ḡen t̄amba maa sankinam̄, ga n̄ kp̄ē gu t̄e. 26 Setam ȳa n maa ka yen t̄ii tabu m̀, yen dam m̀ n̄ b̄onu kua, ya n̄ kp̄ē yu t̄e, yen dam mu koo n̄ru ko.

27 Goo kun kp̄ē u du damgiin ȳenū u ka win ȳānu gura u kun gina damgīi wi b̄okue u sere win ȳānu gura.

28 Ka geema, na b̄e s̄om̄, toraru ka gari kam kpuro ye t̄amba gerum̄, ba koo bu ye suuru kua. 29 Adama baawure wi u Hunde D̄ero gari kam gerusim̄, u n̄ suuru wasi. Win torara ko n maa n̄n w̄āsiwa ka baadom̄m̄.

30 Yesu u yeni geruawa ȳen s̄o gaba n̄e w̄erekuwa ga n̄n w̄āsi.

*Ber̄a ba s̄a Yesun w̄on̄abu*

*ka win m̄ero*

*(I maa m̄erio Mateu 12:46-50, Luku 8:19-21)*

31 Sanam m̄eya win w̄on̄abu ka win m̄ero ba tunuma. Ba ȳra t̄ow̄, ba goo ḡara u n̄n sokuma. 32 T̄on w̄aru ga s̄o ga n̄n sikerene, ma goo u n̄n s̄ow̄a u n̄e, wee, wunen m̄ero ka wunen w̄on̄abu ba ȳ t̄ow̄ ba nun soku.

33 Ma u n̄e, wara s̄a n̄n m̄ero. Ber̄a ba s̄a n̄n w̄on̄abu.

34 Ma u be ba n̄n suunu bure m̄era u ka sikerena, ma u n̄e, n̄n m̄ero ka n̄n w̄on̄abu wee. 35 Baawure wi u Gusuǹn k̄iru m̀, wiya n̄n w̄on̄o, ka n̄n sesu, ka n̄n m̄ero.

## 4

*D̄ia bwese ȳekon gari*

*(I maa m̄erio Mateu 13:1-9, Luku 8:4-8)*

1 Yesu u k̄am Gusuǹn garin keu s̄osim w̄ari daa burerun goor̄. T̄on w̄aru guna ya m̄enna ya n̄n sikerena, yen s̄ona u bu deri goor̄ u goo dua ge ga w̄āa nim s̄o, ma u sina. 2 Ma u bu ḡāa dabinu s̄osim w̄ari ka m̄onnu. Win s̄osibu s̄o u gerua u n̄e, 3 i swaa dakio. Dur̄o goo u yara u ka d̄ia bweseru ȳeka. 4 Sanam m̄e u ȳkam̄, sukum w̄aruma swaa s̄o. Gun̄su na su di. 5 Sukum gam maa w̄ari k̄pee saara w̄oll̄ mi tem kun duku. Ma mu kp̄ia yande ȳen s̄o tem kun duku. 6 Adama ye s̄o u b̄obia mu d̄ō m̄wara ma mu gbera ȳen s̄o mu n̄ gbini m̄. 7 Sukum gam maa k̄am w̄ari s̄aki s̄o. S̄aki kp̄ia fuuku ma yi yina mu kp̄ēa. Mu n̄ mara. 8 Adama sukum gam maa w̄aruma tem gem s̄o. Mu kp̄ia ma mu kp̄ēa ma mu mara sukum t̄en t̄enibu, sukum wata wata, sukum wun̄m wun̄m.

9 Ma u n̄e, wi u swaa m̄o u ka n̄o, u n̄ow̄.

*M̄onnun asansi*

*(I maa m̄erio Mateu 13:10-17, Luku 8:9-10)*

10 Sanam m̄e Yesu u tia wi turo, be ba n̄n sw̄i ka bw̄abu w̄akura yiru ye sannu, ba n̄n m̄onnun asansi bikia. 11 U bu s̄ow̄a u n̄e, b̄eya Gusuǹn u win bandun asiri s̄osi, adama be ba tie ba gari kpuro n̄om̄o ka m̄onnu, 12 kpa

“Bu ka mɛeri ba kun wa.  
Bà n maa nua, kpa n ku bu yeeri,  
kpa bu ku raa ka gõru gɔsie,  
Gusunɔ u sere bu suuru kua.”

*Mɔn ten tubusianu*

*(I maa mɛerio Mateu 13:18-23, Luku 8:11-15)*

<sup>13</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, mɔn teni ta n̄ bɛɛ yeeri? N n mɛn na, amɔna ni nu tie kpuro nu koo ka bɛɛ yeeri. <sup>14</sup> Durɔ wi, Gusunɔn gariya u yɛkamɔ. <sup>15</sup> Tɔn be ba ka swaa baaru weenɛ mi ba gari yi yɛka, beya bà n gari yi nua Setam da nɛ u yi wuna ben gõrun di. <sup>16</sup> Mɛya maa be ba ka kpee saaran tem weenɛ, beya bà n gari yi nua mii mii ba ra yi mwɛ ka nuku dobu. <sup>17</sup> Adama ba ku ra n gbini mɔ ben tii sɔɔ, ba ku ra yõre n ka tɛ. Sanam mɛ wahala ka n̄ni swãara tunuma gari yin sɔ, yande kpa bu biru wura. <sup>18</sup> Gaba maa sãa be ba ka tem sãkunugum weenɛ. Beya ba ra gari yi n̄ <sup>19</sup> adama ba ra n wurure ka ben handunian wãaru kpa dukian k̄ira n bu taki dii. Ba gãa dabinun kɔdɛ mɔ. Ye kpurowa ya ra gari yi tɛɛsi kpa yi kpana yi binu ma. <sup>20</sup> Be ba maa ka tem gem weenɛ, beya ba ra gari yi n̄ kpa bu yi mwa kpa bu binu ma, gabu tɛna, gabu wata, gabu wunɔbu (100).

*Fitilan mɔndu*

*(I maa mɛerio Luku 8:16-18)*

<sup>21</sup> Yera Yesu u bu bikia u nɛɛ, ba ra fitila ge ga sɔre kaaru wukiri? Ba ra gu doke kpinun kɔkɔrɔ? Ba ku ra gu sɔndi dabu wɔllɔ? <sup>22</sup> Gãanu sari ni nu berua ma nu n̄ koo tera, asirin gãanu maa sari ni nu n̄ koo sɔsira. <sup>23</sup> Wi u swaa mɔ u ka nɔ, u n̄ɔwɔ.

<sup>24</sup> U maa bu sɔɔwa u nɛɛ, i laakari koowo ye i n̄ɔmɔ. Sakaku ge i ka ȳirumɔ, geya ba koo ka bɛɛ ȳirua, kpa bu bɛɛ sosia. <sup>25</sup> Domi wi u mɔ, wiya ba koo sosia. Adama wi u kun gãanu mɔ, piiko ye u mam mɔ ba koo n̄n ye wɔrari.

*Dãa bwese te ba yɛkan gari*

<sup>26</sup> Ma Yesu u nɛɛ, Gusunɔn banda sãawa nge durɔ goo wi u bweseru yɛka gberɔ. <sup>27</sup> U kpunamɔ wɔkuru, u seemɔ bururu. Saa ye kpurowa bwese te, ta kpiimɔ ta kpɛamɔ. U n̄ yɛ amɔna n koosinamɔ. <sup>28</sup> Tema mu ka mɛn tii tu kpiisiamɔ, gbiikaa kp̄ii n̄nu, yen biru ker̄i, dākuru kpa tu bɛm doke. <sup>29</sup> Sanam

mɛ bɛm mu ye, kpa bu gɛ ka kɔmbɔ domi gɛɛbun sanam mu tura.

*Mutaadin biman gari*

*(I maa mɛerio Mateu 13:31-32, 34, Luku 13:18-19)*

<sup>30</sup> Yesu u kɔam wure u nɛɛ, mba sa ko ka Gusunɔn bandu weesina. Ka mɔn terà sa ko tu tubusia. <sup>31</sup> Ta ka mutaadin bima weenɛ. Bà n ye duurumɔ gberɔ, handunian gãa bweseru kpuro sɔɔ yeya ya piiburu bo. <sup>32</sup> Adama bà n ye duura bà n kpa ya ra kp̄yɛ yu ko dãru, kpa yu kãasi bekɛ ko sere gunɔsu su sokunu ko yin kukɔsɔ.

<sup>33</sup> Yesu u tɔn be Labaari gean gari sɔɔwa ka mɔn dabinu nge nini, nge mɛn saka ba koo kp̄i bu nɔ. <sup>34</sup> U n̄ ka bu gari diri kue ma n kun mɔ ka mɔndu, adama ù n tia ka win bwãabu tɔna, u ra bu kpuro tubusiewa.

*Yesu u nim kurenu marisia*

*(I maa mɛerio Mateu 8:23-27, Luku 8:22-25)*

<sup>35</sup> Tɔɔ ten yoka, u win bwãabu sɔɔwa u nɛɛ, i de su tɔbura guru giɔ.

<sup>36</sup> Ba tɔn wɔru deri, ma ba dua goo ge sɔɔ, mi u sɔ, ba tɔburɔ sannu. Ma goosu gasu bu sw̄ii. <sup>37</sup> Suaru sɔɔ woo bɔkɔ ga na ka dam ma nim kurenu wisi goo sɔɔ sere ga k̄i gu yande nim yibu. <sup>38</sup> Adama Yesu u dɔ goo sɔɔ biruɔ u leferi wiru kp̄iri. Bwãa be, ba n̄n yamia ba nɛɛ, yinni n̄ n̄ nun gam sãa ye sa kam kobu dɔɔ?

<sup>39</sup> Yera u yanda ma u woo gerusi ka dam ma u nim kurenu sɔɔwa u nɛɛ, n tura mɛ, i mario sɛɛ.

Woo ga mari ma yande nim kurenu kpa. <sup>40</sup> Yera u bu bikia u nɛɛ, mban sãna i nanda nge mɛ. Amɔna i n̄ ka man naane sãa.

<sup>41</sup> Ben yaro sua ma ba bikianamɔ, tɔnu weren bwesera wini wi baa woo ka nim kurenu nu mɛm n̄ɔwammɛ.

## 5

*Yesu u wɛrekunugii beki*

*(I maa mɛerio Mateu 8:28-34, Luku 8:26-39)*

<sup>1</sup> Ba tura daa bure ten guru giɔ Gadaran temɔ. <sup>2-3</sup> Ye Yesu u yande sara goon di yera durɔ wɛrekunugii goo u ka n̄n yinna, u wee sika gian di. Sika sɔɔra u ra n wãa. Ba ku ra kp̄i bu n̄n bɔke, baa ka yɔni. <sup>4</sup> Domi n̄n dabira ba raa win n̄ma sunnu doke,

ma ba win kōri bākua ka yōni adama u ra yōni kasuku kpa u sun ni bōaku. Goo maa sari wi u dam mō u ka nūn dwiiyasia. <sup>5</sup> Saa baayere wōkuru ka sōo sōo, u ra n wāawa sikan suunu sōo ka guunu wōllō u n kuuki mō kpa u n tii muririmō ka kpenu.

<sup>6</sup> Ye u Yesu wa sarun di u duka da u kpuna win wuswaa. <sup>7</sup> Ma u gbāra u nεε, mba n sun mennε Yesu, Wōrukoon Bii. Na nun suuru kanamō ka Gusunən yīsiru, a ku man toori.

<sup>8</sup> U yeni gerua yèn sō Yesu u raa nεε, wεrεku ge, gu yario.

<sup>9</sup> Ma Yesu nūn bikia u nεε, amōna wunen yīsiru.

U wisa u nεε, nen yīsira Nōrōbu domi sa dabi.

<sup>10</sup> Ma u Yesu suuru kana u nεε, u ku nu tem mε yara.

<sup>11</sup> N deema kurusō wuu bakaru gara wāa ta dimō guurō. <sup>12</sup> Ma wεrεku ni, nu Yesu kana u de nu da kurusō nin mi, nu du ni sōo.

<sup>13</sup> Ma Yesu u dera nu da. Ma wεrεku ni, nu durō wi doonari nu dua kurusō ni sōo. Ma kurusō wuu te, ta duki sure saa guuru wōllun di daa bure te sōo. Kurusō nin geera tura nge nōrōbun suba yiru (2.000) ma ta nim diira.

<sup>14</sup> Be ba kurusō ni kpare ba duki sua, ba yen labaari kparamō wuu marōo ka baru kpaanō. Tamba da bu wa ye n koorā. <sup>15</sup> Ba na Yesun mi, ma ba durō wi wa wi u raa wεrεku dabinu mō mi sere ba nu sokumō Nōrōbu. Win laakari ya wurama, u sō u yānu doke. Sanam mεya be kpuro ba nanda. <sup>16</sup> Be ba wa ye n durō wεrεkunugii wi ka maa kurusō ni deema, beya ba tōn be nōosia ye n koorā. <sup>17</sup> Ma tōn be, ba Yesu kana u doona ben tem di.

<sup>18</sup> Sanam mε Yesu u dumō goo sōo, wi wεrεkunu raa wāasi mi, u nūn ayeru kana u ka nūn da sannu. <sup>19</sup> Adama Yesu nūn yinari. Ma u nūn sōowa u nεε, u doo yenuō wigibun mi kpa u bu nōosia ye Yinni nūn kua kpuro ka nge mε u nūn wōnwōndu kua.

<sup>20</sup> Durō wi, u doona ma u kparamō tem mε ba ra soku Wusu wōkuru sōo gāa baka ni Yesu nūn kua. Ma n tōmbu kpuro maamaaki sāa.

*Yarusin bii ka kurō wi u Yesun yaberu baban gari*

*(I maa mεerio Mateu 9:18-26, Luku 8:40-56)*

<sup>21</sup> Ye Yesu u kpam gōsirama guru ge u raa wāa, tōn wōru guna maa mennā win mi daa burerun goorō. <sup>22</sup> Durō goo wi ba ra soku Yarusi, mennō yerun wirugii, u na mi. Ye u Yesu wa u kpuna win wuswaa. <sup>23</sup> Ma u nūn kana gem gem u na u win bii wōndia nōma sōndi wi u wasikiramō, kpa u bekura u n wāa.

<sup>24</sup> Yesu ka nūn da. Ma tōn wōru guna nūn swīi, ya nūn baasi.

<sup>25</sup> N deema, tōn ben suunu sōo kurō goo wāa mi, wi u yem wīibu barō saa wōo wōkura yirun di. <sup>26</sup> Timgii dabiru be ba nūn nōari ba nūn nōni sōowa gem gem, ma ya win ye u mō kpuro di ma n n sanō kue adama n gōogōm mōwa n dōo. <sup>27</sup> Ye u Yesun baaru nua u tōn wōru ge bukiana u nūn susi biruō, ma u win yaberu baba. <sup>28</sup> Domi u gerua win gōruō u nεε, baa win yaberu, wi, u n baba u koo bekura. <sup>29</sup> Yera win yem wīi bi, bu yōra migum migum, ma u gia win wasi sōo ma u bekurawa. <sup>30</sup> Ma Yesu tuba mii ma win dam mu sōmburu kua. Ma u sīira tōn wōrun suunu sōo u nεε, wara nen yaberu baba.

<sup>31</sup> Win bwāaba nūn wisa ba nεε, a tōn wōru mεerio ge ga nun mōnsi. Miya a maa bikiamō wara nun baba?

<sup>32</sup> U mεera u ka sikerena u ka wa wi u ye kua. <sup>33</sup> Ma kurō wi, u diirimō ka nandabu, ma u na u kpuna win wuswaa yèn sō u yē ye n koorā wi sōo. Ma u nūn win garin dee dee sōowa. <sup>34</sup> Ma Yesu nūn sōowa u nεε, bii kurōbu, wunen naanε dokebu nun bekia. A doo ka alafia, kpa a n bwāa do.

<sup>35</sup> Sanam mε Yesu u gari yi gerumō gaba na saa Yarusi wirugii win yēnun di, ma ba wirugii wi sōowa ma win bii u sariru kua. Mban sōna u maa yinni baasimō.

<sup>36</sup> Adama Yesu u n ben gari swaa sue, ma u mennō yerun wirugii wi sōowa u nεε, a ku berum ko, a gesi naanε dokeo.

<sup>37</sup> U n dere goo u nūn yōsiri ma n kun mō Piεε ka Yakōbu ka Yakōbun wōnō Yohanu.

<sup>38</sup> Ye ba tura mennō yerun wirugii win yenuō, Yesu u tōn dabiru wa ba wure bakanu mō, ba sumō ba kuuki mō. <sup>39</sup> Sanam mε u dua dirō u bu bikia u nεε, mban sōna i sumō, i wure mε. Wōndia wi, u n gu u dōwa.



<sup>40</sup> Ma ba nùn yaakoru m̀. Adama ye u be kpuro yara u kpa, u dera ẁndia win tundo ka win m̀ero ka be ba w̃a ka wi sannu ba dua ka wi, mi ẁndia wi, u kp̃i. <sup>41</sup> U ẁndia win n̄mu n̄nuu, ma u nùn s̄owa u n̄e, talita kum. Yen tubusiana, ẁndia wun̄e, na nun s̄om̄, a seewo.

<sup>42</sup> Ma yande ẁndia wi, u seewa u s̄im̄, domi w̄ō w̄kura yirugiiwa. Biti bu mwa sere n banda. <sup>43</sup> Yesu u bu s̄owa u sire u n̄e, bu ku raa de goo u n̄. Ma u n̄e, bu ẁndia wi d̄ianu w̄eȳo u di.

## 6

### *Nasaretigiba kun Yesu wure*

*(I maa m̄erio Mateu 13:53-58, Luku 4:16-30)*

<sup>1</sup> Yesu u doona min di u da win tiin wuu, ma win bw̃aba ka nùn da. <sup>2</sup> Ye n kua t̄ō w̄rarugiru u Gusun̄n garin keu s̄osim w̄ri m̄nn̄o yer̄. T̄n dabi te ta nùn swaa daki, biti bu mwa. Ma ba m̀, man diya u yenin bweseru waama. Bwisi yir̄n bwesera ba nùn k̄. Am̄na u ka s̄m damgii ninin bweseru m̀. <sup>3</sup> N n̄ d̄a d̄ko wi mini? Maarin bii? Yak̄bu ka Yosefu ka Yudu ka Sim̄oban m̄? N n̄ b̄e ka win sesuba sa w̃a mini sannu?

Yeniban s̄na ba n̄ nùn naan̄e doke. <sup>4</sup> Ma Yesu u bu s̄owa u n̄e, gam sari mi Gusun̄n s̄m̄ ku ra n̄ b̄e m̄ ma n̄ kun m̄ win tiin tem̄ ka win t̄mbun suunu s̄ō ka win yenu.

<sup>5</sup> Yesu u n̄ kp̃ia u s̄m damgiru garu kue mi, ma n̄ kun m̄ ye u bar̄bu gabu n̄ma s̄ndi u ka bu bekia. <sup>6</sup> Ma u biti kua gem gem ben naan̄e doke sarirun s̄.

### *Yesu u bw̃abu w̄kura yiru ḡra yiru yiru*

*(I maa m̄erio Mateu 10:5-15, Luku 9:1-6)*

Yen biru Yesu u baru kpaanu daam̄, u Gusun̄n garin keu s̄osim̄. <sup>7</sup> Ma u w̄kura yiru ye soka u bu ḡrim̄o yiru yiru. U bu dam k̄ w̄ekunun w̄ll̄, <sup>8</sup> ma u bu yiire bu ku ḡanu kusenu ko sanum s̄ ma n̄ kun m̄ dek̄i. Bu ku d̄ianu sua, n̄ kun m̄ b̄̄ru, n̄ kun m̄ gobi yansur̄ru s̄ō. <sup>9</sup> U n̄e bu salubata dokeo adama bu ku yaberu yiruse sua.

<sup>10</sup> Ma u bu s̄owa u n̄e, i n̄ wuu gagu dua, i koowo yenu teun s̄bu sere i ka wuu ge yari.

<sup>11</sup> B̄a kun b̄e dam koosie gam, ma ba kun b̄en gari swaa daki, i n̄ doon̄o i b̄en naasun

tua bu kpareo. Yeniwa n ko n s̄a seeda ye ya bu taare w̄em̄.

<sup>12</sup> Yera bw̃a be, ba doona, ba waasu m̀ ba gerum̄ t̄mbu bu ben ḡrusu ḡsio toranun di. <sup>13</sup> Ma ba w̄eku dabinu giram̄, ba maa bar̄o dabinu gum t̄rem̄o ba bu bekiam̄.

### *Yohanu Batemu kowon ḡo*

*(I maa m̄erio Mateu 14:1-12, Luku 9:7-9)*

<sup>14</sup> N wee, sun̄o Herodu u nua ye ḡro be, ba kua, domi Yesun ȳsira yara. Ma ba n̄e, Yohanu Batemu kowowa seewa ḡrin di. Yen s̄na u dam m̄o u ka maamaaki m̀.

<sup>15</sup> Gaba n̄e, Eliwa.

Ma gaba maa n̄e, u s̄awa Gusun̄n s̄m̄o nge win s̄m̄o yerukobu.

<sup>16</sup> Adama ye Herodu u ye nua, u n̄e, Yohanuwa win wiru u dera ba bura, wiya u seewa ḡrin di.

<sup>17-19</sup> N deema Herodu wi, u raa win w̄n̄o Filipun kur̄o Herodia sua kur̄o, ma Yohanu u nùn s̄owa ma n̄ n̄ ka nùn weene u win w̄n̄n̄ kur̄o yenu doke. Yen s̄na Herodia u Yohanun m̄ru n̄ni, u k̄i u nùn go ma u kpana. Adama Herodu u dera ba Yohanu mwa ba piris̄m̄ doke u ka Herodian ḡru yemiasia. <sup>20</sup> Domi Herodu u Yohanun b̄ere ȳ. U ȳ ma Yohanu s̄a t̄n geo win w̄aru ta d̄ere, ma u nùn berua u ku wahala wa. U ra k̄a u Yohanun gari swaa daki baa m̄e gari yi u ra n̄o, yi ra win laakari seeye.

<sup>21</sup> D̄ma te Herodu u dim bakam kua u ka win maru t̄ru yaaya, u t̄nwerobu ka tabu wirugibu ka Galilen gobigibu soka. D̄ma teya sanam Herodia naawa. <sup>22</sup> Ye win bii t̄n kur̄o yaabu dua u yawa, n̄ Herodu ka win s̄bu dore. Ma Herodu u ẁndia wi s̄owa u n̄e, a man bikio ye a k̄i, kon nun ye k̄. <sup>23</sup> Yen biru u gerua ka b̄ri u n̄e, ye a bikia kpuro kon nun k̄, baa n̄ n̄ n̄en tem b̄nun na.

<sup>24</sup> Ma ẁndia wi, u yara u da u win m̄ero bikia mba n̄ weene u sun̄o bikia.

Ma mero u nùn s̄owa u n̄e, u Yohanu Batemu kowon wiru bikio.

<sup>25</sup> Yande ẁndia wi, u wura ka sendaru sun̄n mi, ma u nùn s̄owa u n̄e, na k̄i a man Yohanu Batemu kowon wiru k̄ t̄n t̄e p̄enti s̄ō.

<sup>26</sup> Baa m̄e sun̄o win nukura sankira gem gem, ka m̄e, win b̄ri ka win s̄bun s̄, u n̄ k̄i u nùn yinari. <sup>27</sup> Ma u win kiruku turo ḡra

ka wooda u ka Yohanu Batemu kowon wiru na. Ma kiruku u da u Yohanun wiru bura pirişam dirɔ, <sup>28</sup> ma u ka wii te na perenti sɔɔ u wɔndia wi wɛ, ma wɔndia maa sua u win mero wɛ. <sup>29</sup> Ye Yohanun bwāaba gari yi nua, ba da ba win goru sua ba sikua.

### *Yesu u tɔmbu nɔrɔbun*

#### *suba nɔɔbu diisia*

*(I maa mɛɛrio Mateu 14:13-21, Luku 9:10-17, Yohanu 6:1-14)*

<sup>30</sup> Gɔro be, ba wurama Yesun mi, ma ba nɔn saaria kpuro ye ba kua, ka yɛn keu ba sɔɔsi. <sup>31</sup> Ma tɔn dabira naamɔ ben mi ta wemɔ sere wi ka win bwāaba fɛɛ bia bu di. Yen sɔna u bu sɔɔwa u nɛɛ, i na su tii kara su da gbaburu gia i wɛra fiiko.

<sup>32</sup> Ma ba goo nimkuu dua ba doona gbaburu gia, wi ka win bwāabu. <sup>33</sup> Adama tɔn dabira wa ba doonɔ, ma ba bu tuba. Yen sɔna tɔmba gbia ba duki da wusu kpuron di mi Yesu ka win bwāaba dɔɔ.

<sup>34</sup> Ye Yesu u yara goon di u tɔn wɔru guna wa, ma u yen wɔnwɔndu wa yɛn sɔ ba sɔa nge yāanu ni nu kun kparɔ mɔ. Ma u bu gāa dabinu keu sɔɔsim wəri. <sup>35</sup> Ye sɔɔ yāara win bwāaba nɔn susi ba nɛɛ, yam mi gbabura, sɔɔ wee maa yāara. <sup>36</sup> A de tɔn be, bu da baru kpaanɔ ka wuu si su wāa turuku bu dwe ye ba koo di.

<sup>37</sup> Adama u bu sɔɔwa u nɛɛ, i bu dīanu wɛɛyɔ bɛɛn tii.

Ba nɔn bikia ba nɛɛ, a kī su sɔɔ goobun (200) sɔmburun gobi sua su da su ka pɛɛ dwe kpa su bu wɛ bu di?

<sup>38</sup> Ma Yesu u bu bikia u nɛɛ, pɛɛ nyewa i mɔ. I doo i wa.

Ye ba wa ba nɛɛ, pɛɛ nɔɔbuwa ka maa swɛɛ yiru.

<sup>39</sup> Ma u win bwāabu yiire bu tɔn be sinasia wuu wuuka yaka bekusu sɔɔ. <sup>40</sup> Ma ba sina wuu wuuka gam wunɔbu (100), gam weeraakuru. <sup>41</sup> Yera Yesu u pɛɛ nɔɔbu ye sua ka swɛɛ yiru ye, ma u win nɔni sua wɔllo u Gusunɔ siara. Ma u pɛɛ ye murura u win bwāabu wɛɛmɔ bu tɔn be yabua. U maa swɛɛ yi bɔnu kua tɔmbu kpuro bu ka wa. <sup>42</sup> Ma be kpuro ba di ba deba. <sup>43</sup> Ma win bwāaba pɛɛ ka swɛɛn sukum gura ye tɔmba di n tiara ma n yiba birenu wɔkura yiru sɔɔ. <sup>44</sup> Be ba pɛɛ ye di sɔɔ, tɔn durɔbun geera tura nɔrɔbun suba nɔɔbu (5.000).

*Yesu u sīimɔ nim wɔllo*  
*(I maa mɛɛrio Mateu 14:22-33, Yohanu 6:15-21)*

<sup>45</sup> Ye ba kpa yande, Yesu u win bwāabu sɔɔwa bu goo nimkuu duo bu nɔn gbiiya guru giɔ Besaida gia kpa win tii u n tɔn be yarinasiama. <sup>46</sup> Ye u tɔn be nɔɔ kana u kpa, u doona guurun bera gia u ka kanaru ko. <sup>47</sup> Sanam mɛ yam tīra bwāa be, ba wāa goo nimkuu sɔɔ daa burerun suunuɔ, ma Yesu tia wi turo guruɔ. <sup>48</sup> U wa ma ben sesera kun maa nim muramɔ yɛn sɔ woo damguu ga ka bu yinnamɔ. Sanam mɛ yam saram dɔɔ, ma u bu turuku kooma u sīimɔ nim wɔllo u kī u bu gbiiri. <sup>49</sup> Adama ye ba nɔn wa u sīimɔ nim wɔllo ba tamaa siiniwa, ma ba nɔɔguru sua, <sup>50</sup> domi be kpuro ba nɔn waamɔ ma ba nanda. Ma yande Yesu ka bu gari kua u nɛɛ, nɛna, i de bɛɛn laakari yu wurama, i ku nanda.

<sup>51</sup> Ma u dua ben goo sɔɔ ma woo ga mari. Yera biti bu mwa n banda, <sup>52</sup> domi pɛɛ yen sɔm maamaakigira kun bu yeeri ben laakari sarirun sɔ.

*Yesu u barɔbu bekia Genesaretin temɔ*  
*(I maa mɛɛrio Mateu 14:34-36)*

<sup>53</sup> Sanam mɛ ba tɔbura ba kpa, ba tura Genesaretin temɔ, ma ba gooru girari. <sup>54</sup> Ye ba yara goon di, migum migum tɔmba Yesu tuba. <sup>55</sup> Yera tem mɛn tɔmbu kpuro ba duki daamɔ ma ba ka ben barɔbu naamɔ baama kpuron di Yesun mi, mi ba gesi nua u wāa. <sup>56</sup> Yam kpuro mi Yesu u da, baru kpaanɔ ka wuu marosɔ ka gberu kpaanɛba sɔɔ ba ra ka barɔbu nɛwa ben yaaraɔ kpa bu nɔn kana u de bu gesi win yaberun swaa bua baba. Be ba maa ye baba kpuro ba bekura.

## 7

*Sikadoban deema*  
*(I maa mɛɛrio Mateu 15:1-9)*

<sup>1</sup> N wee, Falisiba ka wooda yɛrobu gabu be ba na Yerusalemun di, ba menna Yesun mi. <sup>2</sup> Ba wa win bwāabu gabu ba dimɔ ka nɔm gbeba, ba n niɛ.

<sup>3</sup> N deema Falisiba ka maa Yuuba be ba tie ba ben sikadoban deema swīi. Bɔ kun niɛ wasa wasa ba ku ra gāanu di. <sup>4</sup> Mɛya maa, bɔ n yara ba wurama tɔwɔn di, bɔ kun wobura ba ku ra di. Gāa dabina ba ra maa ko ni nu sɔa ben deema nge nɔrin teabu, ka wekenu, ka maa gbɛa ye ba kua ka sii gandu.

<sup>5</sup> Yen s̄na Falisiba ka wooda ȳerobu ba Yesu bikia ba n̄εε, mban s̄na wunen bwāaba ku ra sikadoban deema sw̄i. Mban s̄na ba ra di ka n̄m gbeba.

<sup>6</sup> Ma Yesu u bu wisa u n̄εε, Esai u raa Gusun̄n gari gerua s̄a s̄a b̄εε murafitiban s̄ō sanam m̄ε u yorua,

“Gusun̄ u n̄εε,  
bwese teni ta man b̄εεε w̄εm̄o ka n̄o.  
Adama ten ḡōru ga ka man toma.

<sup>7</sup> Kama ta man s̄am̄o.

Domi t̄ambun woodawa ya kua ben s̄ōs̄iru.”

<sup>8</sup> Ma Yesu u n̄εε, i Gusun̄n wooda derim̄o, ma i t̄ambun komanu sw̄i.

<sup>9</sup> U maa bu s̄ōwa u n̄εε, anna a bwisi wa, ma i Gusun̄n wooda yina ma i b̄εεn deema sw̄i. <sup>10</sup> Domi M̄owisi u gerua u n̄εε, “A wunen tundo ka wunen m̄ero b̄εεε w̄εȳo.” Ma u kpam n̄εε, “Wi u win tundo ñ kun m̄ε win m̄ero k̄ōsa gerusi, ba koo ȳero gowa.” <sup>11</sup> Adama b̄εε i gerum̄o ma goo ù n win tundo ñ kun m̄ε win m̄ero s̄ōwa u n̄εε, win dukia ye u koo kp̄i u ka n̄n somi, koobaniwa, yen tubusiana ya kua Gusun̄gia, <sup>12</sup> n ñ maa ween̄ε ȳero wi, u win tundo ñ kun m̄ε win m̄ero somi. <sup>13</sup> Nge m̄eya i Gusun̄n gari t̄esim̄o ma i b̄εεn deema sw̄i ye ba b̄εε deria. I maa ḡaa dabinu ganu m̄ò ni nu ka ye ween̄ε.

### *Ye ya t̄onu m̄ò disigii*

*(I maa m̄εrio Mateu 15:10-20)*

<sup>14</sup> Ma Yesu u kpam t̄n w̄oru soka win mi, ma u bu s̄ōwa u n̄εε, i man swaa dakio b̄εε kpuro i n̄o. <sup>15</sup> Ḡaa t̄ōkinu sari ni nu dum̄o t̄onu s̄ō ni nu koo kp̄i nu n̄n ko disigii. Adama ḡaa ni nu yarim̄o t̄onu s̄ōn di, niya nu n̄n m̄ò disigii. [<sup>16</sup> Goo ù n swaa m̄o u ka n̄o, u n̄ōw̄o.]

<sup>17</sup> Sanam m̄ε u t̄n w̄oru guna ye deri u dua ȳenū, win bwāaba n̄n m̄n ten tubusianu bikia. <sup>18</sup> U bu s̄ōwa u n̄εε, b̄εεn tii i maa s̄a bwisi sarirugibu? I ñ tuba ma ḡaa t̄ōkinu ni nu dum̄o t̄onu s̄ō nu ñ kp̄e nu n̄n ko disigii? <sup>19</sup> Domi d̄ianu kun dum̄o win ḡōru s̄ō ma n kun m̄o win nukur̄o, kpa nu kam ko.

Nge m̄eya Yesu u bu s̄ōsim̄o ma d̄ianu kpurowa nu d̄εεre.

<sup>20-21</sup> Ma u n̄εε, ḡaa ni nu yarim̄o t̄nun ḡōrun di niya nu n̄n m̄ò disigii. Niya bwisiku k̄ōsunu ka k̄ō m̄ennabu tantanaru

s̄ō ka gb̄ena ka t̄n goobu (200) <sup>22</sup> ka sakararu ka k̄ōd̄ε ka nuku k̄ōsuru ka taki ka kom b̄εεt̄εk̄ε ka n̄nu ka t̄n sankubu ka tii suabu ka atafiuru. <sup>23</sup> Ḡaa k̄ōsu ni kpuro nu yarim̄owa t̄nu s̄ōn di ma nu ȳero m̄ò disigii.

### *Kur̄o s̄ō goo u Yesu naan̄ε doke*

*(I maa m̄εrio Mateu 15:21-28)*

<sup>24</sup> Ma Yesu u swaa w̄ori u doona Tirin tem gia. U dua ȳenu gagu s̄ō, u ñ k̄i goo u n ȳε adama u ñ kp̄ia u kuke. <sup>25</sup> Ma kur̄o goo w̄n bii t̄n kur̄o s̄a w̄erekunugii, u nua ba Yesun gari m̄ò, ma u na u kpuna win wuswaa. <sup>26</sup> Kur̄o wi, u s̄āwa Gereki wi ba mara Fenis̄o, Sirin tem s̄ō. U Yesu kanam̄o u n̄n win biin w̄ereku gira. <sup>27</sup> Adama Yesu n̄n s̄ōwa u n̄εε, n ween̄ε bu gina bibu d̄ianu w̄ε, domi n ñ w̄a bu bibun d̄ianu sua bu b̄ōnu k̄ōwa.

<sup>28</sup> Ma u Yesu wisa u n̄εε, m̄eya Yinni, adama baa b̄ō binu nu ra bibun d̄ia buri d̄obiri tabulun k̄ōk̄ō.

<sup>29</sup> Yesu u n̄n s̄ōwa u n̄εε, wisi bin s̄ō, a wio. W̄ereku ge, ga wunen bii doonari.

<sup>30</sup> Ye u tura ȳenū u deema bii wi, u kp̄i kpin yer̄o, w̄ereku ge, ga n̄n doonari.

### *Yesu u dur̄o soso goo b̄ekia*

<sup>31</sup> Yen biru Yesu u ḡosirama Tirin tem di u d̄ō Galilen daa bureru gia. Nge m̄ε u d̄ō u Sidonin tem ka tem m̄ε ba m̄ò Wusu w̄okuru bukiana. <sup>32</sup> Yera gaba ka soso goo na win mi, wi u ku ra kp̄i u gari ko s̄a s̄a. Ma ba Yesu kana u n̄n n̄ma s̄andi u b̄ekia. <sup>33</sup> U ka n̄n da bee tia mi n̄ ka t̄n w̄oru toma, ma u win niki binu doke soso win swasu s̄ō. Ma u ȳaatam sia u ka win yara baba. <sup>34</sup> Ma Yesu u n̄ni sua w̄all̄o, u wom m̄w̄ε, ma u n̄εε, Efata, yen tubusiana swasu su wukiaro.

<sup>35</sup> Mii mii ma dur̄o win swasu wukiara, win yara d̄enda, ma u gari kobu w̄ori dee dee. <sup>36</sup> Yesu bu yiire bu ku raa goo s̄ō adama nge m̄ε u bu s̄ōm̄o k̄peetim sari, m̄eya ba maa gerum̄o k̄peetim sari. <sup>37</sup> Ma biti baka bu m̄wa n banda ma ba gerum̄o ba m̄ò, ye u m̄ò kpuro ḡaa burana. U mam derim̄o sosoba gari n̄ōm̄o. Be ba ku ra raa maa gere, ba gerum̄o.

## 8

*Yesu u t̄ambu n̄r̄abun*

*suba nne diisia*  
(*I maa mærio Mateu 15:32-39*)

<sup>1</sup> Sanam dɔɔ sanam wee, tɔn wɔru guna ya kpam mænna win mi. N deema ba ñ mɔ ye ba koo di. Yera Yesu u win bwāabu soka u nɛɛ, <sup>2</sup> tɔn wɔru gen wɔnwɔnda man mɔ domi yen sɔɔ ita wee mìn di ba ka man wāa. Ba ñ maa gāanu mɔ ni ba koo di. <sup>3</sup> Nà n maa nɛɛ bu wio, ba kun gāanu di ba koo wɔruku swaa sɔɔ, domi mìn di ben gaba na, n toma.

<sup>4</sup> Ma win bwāaba nùn bikia ba nɛɛ, mana sa ko pɛɛ wa gbabu teni sɔɔ ye ya koo tɔn beni debia.

<sup>5</sup> Yesu bu bikia u nɛɛ, pɛɛ nyewa i mɔ.

Ma ba nɛɛ, nɔɔba yiru.

<sup>6</sup> Yera u tɔn wɔru ge sɔɔwa gu sinɔ temɔ. Ma u pɛɛ nɔɔba yiru ye sua, u Gusunɔ siara, ma u ye murura u win bwāabu wɛ bu tɔn be yabua. Ma ba ye tɔn wɔru ge bɔnu kua.

<sup>7</sup> Ba maa swɛɛ piiminu ganu mɔ. Ma Yesu u Gusunɔ siara nin sɔ, ma u win bwāabu sɔɔwa bu maa ni tɔn be yabuo. <sup>8</sup> Ba di ba deba. Ma bwāaba sukum mɛ n tie gura ma n yiba birenu nɔɔba yiru sɔɔ. <sup>9</sup> Tɔn ben geera tura nge nɔɔbun suba nne (4.000). Yen biru Yesu u bu yarinasia. <sup>10</sup> Mii mii wi ka win bwāabu ba goo nimkuu dua ba da tem gam gia mɛ ba ra soku Damanuta.

*Falisiba ba yīreru bikiamɔ*  
(*I maa mærio Mateu 16:1-4*)

<sup>11</sup> Miya Falisi gaba na Yesun mi, ma ba ka nùn sikirinɔ wɔri. Ba nùn bikia u bu sɔɔsi ka yīreru ma win dam weewa wɔllun di. Ba gerua mɛ bu ka win laakari mæri. <sup>12</sup> Yera u wom mwe ma u bu bikia u nɛɛ, mban sɔna tɛn tɔn beni ba yīreru bikiamɔ. Ka geema, na bɛɛ sɔɔmɔ, yīreru garu sari te ba koo bu sɔɔsi.

<sup>13</sup> Ma u bu deri, u kpam goo nimkuu dua u ka tɔbura guru giɔ.

*Falisiban pɛɛ seeyatia ka Herodugia*  
(*I maa mærio Mateu 16:5-12*)

<sup>14</sup> Bwāa be, ba duari bu pɛɛ kusenu ko. Tia tɔnawa ba mɔ goo nimkuu sɔɔ. <sup>15</sup> Yesu bu yiire u nɛɛ, i bɛɛn tii laakari koowo kpa i n Falisiban pɛɛ seeyatia geri ka maa Herodugia.

<sup>16</sup> Ma ba gerunamɔ ben tii tiine sɔɔ ba nɛɛ, yèn sɔ ba ñ pɛɛ mɔ yen sɔna u gerua mɛ.

<sup>17</sup> Yesu u tuba ye ba gerunamɔ ma u nɛɛ, mban sɔna i gerumɔ i nɛɛ, yèn sɔ i ñ pɛɛ

mɔ yen sɔna. I ñ gie? N ñ bɛɛ yeeri gina? Bɛɛ swaa taoba rò? <sup>18</sup> I ñ nɔni mɔ rò? I ku ra yam wa? I ñ swasu mɔ? I ku ra gari nɔ? I ñ yaaye <sup>19</sup> dɔma te na pɛɛ nɔɔbu murura tɔmbu nɔɔbun suba nɔɔbun (5.000) sɔ? Birenu nye sɔɔra i gure ye ba di n tia.

Ba nùn wisa ba nɛɛ, wɔkura yiru.

<sup>20</sup> Yesu u kpam bu bikia u nɛɛ, ye na pɛɛ nɔɔba yiru murura tɔmbu nɔɔbun suba nne (4.000) sɔ, birenu nye sɔɔra i gure ye ba di n tia.

Ba nɛɛ, nɔɔba yiru.

<sup>21</sup> Ma u nɛɛ, n ñ bɛɛ yeeri ka tɛ?

*Yesu u wɔko bekia Besaidɔ*

<sup>22</sup> Sanam mɛ ba tura wuu ge ba ra soku Besaidɔ, tɔmbu gaba ka wɔko goo na Yesun mi ma ba nùn kana u nùn baba. <sup>23</sup> U wɔko win nɔma nɛnuɔ u ka da wuun biruɔ. Yen biru u yāatam sie win nɔniɔ ma u yi nɔma sɔndi u nɛɛ, a gāanu waamɔ?

<sup>24</sup> Durɔ wi, u nɔni wukia u nɛɛ, na tɔmbu waamɔ. Ba ka dānu weene ba sīimɔ.

<sup>25</sup> Ma Yesu kpam win nɔma sɔndi wɔko win nɔni wɔllɔ. Ye u yāatem nɔni girari, u bekura ma u kpuro waamɔ sã sã. <sup>26</sup> Yesu nùn sɔɔwa u wio, u ku maa wura wuu nukurɔ.

*Piɛɛ nɛɛ Yesu u sãawa wi Gusunɔ u gɔsa*  
(*I maa mærio Mateu 16:13-20, Luku 9:18-21*)

<sup>27</sup> Sanam mɛya Yesu u doona ka win bwāabu Sesareɔ, Filipin tem gia. Ma swaa sɔɔ u win bwāabu bikia u nɛɛ, na nɛɛ ya? Wara tɔmba gerumɔ na sãa.

<sup>28</sup> Ba nɛɛ, gaba gerumɔ Yohanu Batemu kowowa, gaba maa gerumɔ Eliwa, ma gaba kpam gerumɔ a sãawa Gusunɔn sɔmɔbun turo. <sup>29</sup> Ma u bu bikia u nɛɛ, to, bɛɛ maa ni, amɔna bɛɛn tii i gerumɔ.

Piɛɛ nùn wisa u nɛɛ, a sãawa Kirisi wi.

<sup>30</sup> Yera Yesu u bu gerusi u nɛɛ, bu ku raa ye goo sɔ.

*Yesu u win gɔɔ ka win seebun gari mɔ*  
(*I maa mærio Mateu 16:21-28, Luku 9:22-27*)

<sup>31</sup> Ma u bwāa be sɔɔbu wɔri u nɛɛ, Tɔnun Bii u ñ koo ko u kun nɔni swāa bakaru wa kpa guro gurobu ka yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yērobu bu nùn yina kpa bu nùn go, adama u koo se gɔrin di sɔɔ itase.



<sup>32</sup> U gari yi geruawa kpasasa. Yera Piεε ka nùn da b̄akuō ma u nùn gerusibu w̄ori. <sup>33</sup> Adama Yesu s̄ira u win bw̄āabu m̄εεra ma u Piεε gerusi u n̄εε, a d̄esiro n̄en birun di Setam, domi wun̄en bw̄isikunu kun s̄āa Gusun̄oginu, nu s̄āawa t̄onuginu.

<sup>34</sup> Yen biru Yesu u t̄on w̄oru soka ka win bw̄āabu sannu, ma u n̄εε, goo ù n k̄i u n̄en yira sw̄i nge b̄ōō, u win ḡoru k̄iru derio kpa u win tiin d̄āa bunanaru sua kpa u man sw̄i. <sup>35</sup> Domi baawure wi u k̄i u win w̄āaru di ka win ḡoru k̄iru, u koo tu bia. Adama baawure wi u win w̄āaru yina n̄en s̄ō ka n̄en Labaari gean s̄ō, wiya u koo tu wa ka gem. <sup>36</sup> Arufaani yerà t̄onu u m̄o, baa ù n handunian ḡāanu kpuro wa, ma u win w̄āaru bia. <sup>37</sup> Mba t̄onu u koo ka win w̄āaru k̄osina. <sup>38</sup> N n m̄en na, baawure wi u n̄en sekuru m̄o ka maa n̄en gari t̄en t̄on k̄sobun suunu s̄ō, be ba ñ ka Gusun̄o turo ȳō, T̄onun Bii u koo win sekuru ko ù n wurama win Baaban yiiko s̄ō ka Gusun̄on ḡorado d̄εεrobu sannu.

## 9

<sup>1</sup> U kpam bu s̄ōwa u n̄εε, ka geema na b̄εε s̄ōm̄o gabu be ba ȳō mini, ba koo wa Gusun̄o u bandu sw̄i ka ten yiiko bu sere gbi.

### *Yesun wasi ḡosia*

*(I maa m̄εerio Mateu 17:1-13, Luku 9:28-36)*

<sup>2</sup> S̄ō n̄ōba tian biru, Yesu u ka Piεε ka Yak̄abu ka Yohanu da b̄ee tia, ma u bu kpara u ka da guu bakararu garun w̄oll̄o be t̄ona. Nge m̄ε ba nùn m̄εera ba wa win wasi ḡosia tuki.

<sup>3</sup> Win ȳānu maa ballim̄o gem gem ma nu burura fem fem. Goo sari handunia mi, wi u koo kp̄i u bekuru tea tu burura nge m̄en bweseru. <sup>4</sup> Yen biru Eli ka M̄owisi ba bu kurema ba ka Yesu gari m̄ō. <sup>5</sup> Ma Piεε u Yesu s̄ōwa u n̄εε, Yinni, n w̄a sa n w̄āa mini. A de su kunu ita ko, teeru wun̄egiru, teeru M̄owisigiru, teeru maa Eligiru.

<sup>6</sup> U yeni gerua ȳen s̄ō u ñ ȳe ye u koo gere, domi ba nanda gem gem. <sup>7</sup> Ma guru wira na ta bu wukiri, ma ba n̄ōo gagu nua guru wii ten min di ga n̄εε, winiwa n̄en Bii k̄nasi, i wigii swaa dakio.

<sup>8</sup> Mii mii ye bw̄āa be, ba m̄εera ba ka sikerena, ba ñ maa goo wa ma n kun m̄o Yesu turo ka be.

<sup>9</sup> Nge m̄ε ba sar̄o guurun di, Yesu u bu yiire bu ku goo s̄ō ye ba wa sere T̄onun Bii u ka se saa ḡarin di.

<sup>10</sup> Ba kua ye u bu yiire adama ba bikianam̄o ben tii tiine s̄ō ba n̄εε, mba seebu ḡarin din tubusianu.

<sup>11</sup> Ma ba nùn bikia ba n̄εε, mban s̄ōna wooda ȳēroba gerum̄o ma Eliwa koo gbi u na.

<sup>12</sup> U bu wisa u n̄εε, m̄eya Eliwa koo gbi u na u baayere kpuro wesia nge m̄ε ya raa s̄āa. N n m̄en na, mban s̄ōna Gusun̄on gari maa T̄onun Biin gari gerum̄o yi n̄εε, u ñ koo ko u kun n̄oni s̄ōre gem gem, kpa bu nùn gem.

<sup>13</sup> Adama na b̄εε s̄ōm̄o, Eli u na k̄o ma ba nùn kua nge m̄ε ba k̄i, nge m̄ε Gusun̄on gari yi win gari gerum̄o.

### *Yesu u bii wi w̄ereku ga w̄āasi bekia*

*(I maa m̄εerio Mateu 17:14-21, Luku 9:37-43a)*

<sup>14</sup> Sanam m̄ε ba wurama bw̄āa be ba tien mi, ba t̄on w̄oru wa ga bu sikerene, ma wooda ȳēroba ka bu sikirinam̄o. <sup>15</sup> Ye t̄on be kpuro ba Yesu wa, ba biti soora too too, ma ba duki daam̄o win mi bu ka nùn t̄obiri.

<sup>16</sup> Ma u win bw̄āabu bikia u n̄εε, mban sikirin̄owa i m̄ō b̄εε ka be.

<sup>17</sup> T̄on w̄oru ge s̄ōn di goo u nùn wisa u n̄εε, yinni, na ka nun n̄en bii naawawa ȳen s̄ō u w̄ereku m̄o ge ga yinam̄o u gari gere.

<sup>18</sup> Baama mi ga nùn seeri ga ra nùn surewa tem̄o, kpa u ȳātam p̄okeru yari u n donnu temm̄o kpa u bemi. Na maa wun̄en bw̄āabu kana bu gu gira adama ba kpana.

<sup>19</sup> Ma Yesu u bu wisa u n̄εε, b̄εε t̄on naane doke sarirugibu, sere saa yerà ko na n ka b̄εε w̄āa. Sere domma ko na n ka b̄εε teman̄ε. I ka man bii wi naawa mini.

<sup>20</sup> Ma ba ka nùn da win mi. Ye w̄ereku ge, ga Yesu wa, yande, ga bii wi sura tem̄o ka dam u bindim̄o ma u ȳātam p̄okeru yarim̄o.

<sup>21</sup> Yesu bii win baa bikia u n̄εε, saa domman diya yeni ya nùn deema.

Ma u n̄εε, saa win birun diya. <sup>22</sup> Kiri kiri ga ra nùn sure d̄ōō s̄ō, ñ kun m̄ε nim s̄ō, kpa ga n k̄i gu nùn kam koosia. Adama à n kaa kp̄i a ḡāanu ko, a b̄esen w̄onw̄ondu waawo, kpa a sun faaba ko.

<sup>23</sup> Ma Yesu u nùn s̄ōwa u n̄εε, a n̄εε, n̄a n kon kp̄i ro! Wi u naane doke, kpuro n koo nùn koorā.

<sup>24</sup> Ma bii win baa u nɔɔgiru sua u nɛɛ, na naane doke, a man somiɔ kpa nen naane dokebu bu sosi.

<sup>25</sup> Ye Yesu wa ma tɔn wɔru ga duki naamo ga mennamɔ u wɛɛku ge gerusi u nɛɛ, wɛɛku wunɛ, wunɛ wi a ra tɔnu ko soso kpa u kpana u gari gere, a bii wi doonario, a ku ra maa wuramɛ win mi.

<sup>26</sup> Yera ga bii wi sura ka dam, ma ga kuuki mɔ ga ka doonɔ. Ma bii wi, u kua nge goru sere tɔn dabira mɔ, u guwa. <sup>27</sup> Adama Yesu u win nɔmu nɛnuɔ u seeya, ma u yɔra.

<sup>28</sup> Sanam mɛ Yesu u dua yɛnuɔ tɔn tuko goo kun maa ka bu wɔa, win bwɔaba nɔn bikia ba nɛɛ, mban sɔna be, ba kpana bu wɛɛku ge gira.

<sup>29</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, wɛɛku genin bwesera ku ra doone ma n kun mɔ ka kanaru.

*Yesu u kpam win gɔɔ*

*ka win seebun gari mɔ*

*(I maa mɛɛrio Mateu 17:22-23, Luku 9:43b-45)*

<sup>30</sup> Yen biru ba doona min di, ma ba Galilen tem bukiana. N deema u n kɔi goo u n yɛ mi u wɔa, <sup>31</sup> domi u win bwɔabu sɔɔmɔ u mɔ, ba koo Tɔnun Bii tɔmbu nɔmu sɔndia bu nɔn go, adama sɔɔ itase u koo se gɔrin di.

<sup>32</sup> Ye u gerua mi, ya n bu yeeri. Ma ba berum mɔ bu ka nɔn yen tubusianu bikia.

*Wara gisonkoru bo*

*(I maa mɛɛrio Mateu 18:1-5, Luku 9:46-48)*

<sup>33</sup> Ma ba tura Kapenamɔ. Saa ye u wɔa yɛnuɔ u bu bikia u nɛɛ, mba ba sikirinɛmɔ swaa sɔɔ.

<sup>34</sup> Adama ba mari sɔɔ yɛn sɔ swaa sɔɔ ba sikirinamɔwa ba n ka yɛ ben suunu sɔɔ wi u bo. <sup>35</sup> Ma u sina u wɔkura yiru ye soka u bu sɔɔwa u nɛɛ, goo u n kɔi u ko be kpuron wirugii, u koowo be kpuron biruko ka be kpuron sɔmɔ.

<sup>36</sup> Yera u bii piibu gagu nɔmu nɛnuɔ u ka na ben suunu sɔɔ. U nɔn sua ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, <sup>37</sup> baawure wi u bii winin bweseru wura nen yɔsirun sɔ, nɛna u wura. Baawure wi u maa man wura, n n nɛ turo u wura, u maa wi u man gɔrima wurawa.

*Wi u kun ka sun yibere tɛru neni, bɛsɛgiiwa*

*(I maa mɛɛrio Luku 9:49-50)*

<sup>38</sup> Yohanu nɔn sɔɔwa u nɛɛ, Yinni sa goo wa u wɛɛkunu giramɔ ka wunen yɔsirun, ma sa nɔn yinari yɛn sɔ u n nɔn swɔi ka bɛsɛ sannu.

<sup>39</sup> Adama Yesu u nɛɛ, i ku yɛro yinari, domi goo sari wi u koo maamaaki ko ka nen yɔsirun, u n kpa u n yande nen kɔsa gerumɔ. <sup>40</sup> Domi wi u kun ka sun yibere tɛru neni bɛsɛgiiwa. <sup>41</sup> Ka geema, na bɛɛ sɔɔmɔ, baawure wi u bɛɛ nim kɔi i nɔra yɛn sɔ i sɔa Kirisigibu yɛro u koo win are wa.

*Torarun baberu*

*(I maa mɛɛrio Mateu 18:6-9, Luku 17:1-2)*

<sup>42</sup> Adama baawure wi u bii piimii ni nu man naane doke min teu torasia, n sanɔ bu nɔn nɛɛru gbiniisia win wɔirɔ, kpa bu nɔn kpɛɛ nim wɔku sɔɔ. <sup>43-46</sup> N n men na, wunen nɔmu n kun mɛ wunen nɔɔ teu gɔ n nɔn torasia a gu buro. N sanɔ bo a ka nɔm teu n kun mɛ naa teesu wɔaru wa te ta ku ra kpe, n kere a n nɔma yiru ka naasu yiru mɔ kpa bu nun kpɛɛ dɔɔ sɔɔ [mi kɔkɔ ni nu ko n ben wasi dimɔ nu n gbimɔ, ka mi dɔɔ kun gbimɔ.] <sup>47</sup> N n maa wunen nɔnun na, ga nun torasia a gu wɔwo. N sanɔ a n nɔnu teu mɔ a ka da mi Gusunɔ u bandu swɔi ka sere a n nɔni yiru mɔ kpa bu nun kpɛɛ dɔɔ sɔɔ, <sup>48</sup> mi kɔkɔ ni nu ko n ben wasi dimɔ nu n gbimɔ ka mi dɔɔ kun gbimɔ. <sup>49</sup> Domi ba koo baawure dɔɔ wisi nge mɛ ba ra bɔru yɛke dɔanɔ wɔllo.

<sup>50</sup> Bɔru \* gɔa geena, adama bɔru ta n nɔɔ gu, ka mba ba koo kpam tu dorasia. I n bɔru mɔ bɛɛn tii sɔɔ, kpa i n nɔɔ nɛ bɛɛn tii tiine sɔɔ.

## 10

*Yesu u yinanaan gari mɔ*

*(I maa mɛɛrio Mateu 19:1-12, Luku 16:18)*

<sup>1</sup> Yen biru Yesu doona min di u da Yudean temɔ ka Yuudenin guruɔ. Tɔn wɔru guna kpam menna win mi. Nge mɛ win dɔɔnɛ u kpam bu Gusunɔn garin keu sɔɔsimɔ.

<sup>2</sup> Falisi gaba na win mi bu ka win laakari mɛɛri. Ba nɔn bikia ba nɛɛ, wooda ya koo wura tɔnu u win kurɔ yina?

<sup>3</sup> U bu wisa u nɛɛ, wooda yerà Mɔwisi u bɛɛ wɛ.

\* **9:50** bɔru - Bɔɔ te ba ka ya mini ta ka bɔɔ swɔaru weene. Ta koo kpɔi tu nɔɔ gbi.

<sup>4</sup> Ba nεε, u nεεwa durɔ u yinanaan tireru yore kpa u de win kurɔ u doona.

<sup>5</sup> Ma Yesu bu sɔɔwa u nεε, bεen woo bɔbunun sɔna Mɔwisi u bεε wooda ye yoru. <sup>6</sup> Adama sanam mε Gusunɔ u handunia taka kua u tɔmbu taka kuawa durɔ ka kurɔ. <sup>7</sup> Yen sɔna durɔ u koo win tundo ka win mero deri kpa wi ka win kurɔ ba n manine, <sup>8</sup> kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee. Nge mεya, ba n maa sɔa tɔmbu yiru ma n kun mɔ tɔn turo. <sup>9</sup> N n mɛn na, tɔnu u ku maa karana ye Gusunɔ u menna.

<sup>10</sup> Sanam mε Yesu ka win bwɔabu ba wura yenu, ba nɔn gari yin tubusianu bikia. <sup>11</sup> Ma u bu sɔɔwa u nεε, baawure wi u win kurɔ yina ma u kpao sua, u sakararu kuawa. <sup>12</sup> Kurɔ goo ù n maa win durɔ yina ma u kpao sua, sakarara u kua.

*Yesu u bibu kanaru kua*

*(I maa mεerio Mateu 19:13-15, Luku 18:15-17)*

<sup>13</sup> Yera tɔmba ka bibu na win mi u ka bu baba. Adama win bwɔaba bu gerusi.

<sup>14</sup> Ye Yesu wa ye ba mɔ u mɔru bara, ma u bu sɔɔwa u nεε, i bibu derio bu na nɛn mi, i ku bu yinari, domi Gusunɔ u bandu swii tɔmbun sɔ be ba sɔa nge bibu. <sup>15</sup> Ka geema na bεε sɔɔmɔ, baawure wi u kun ban te Gusunɔ u swii wure nge mε bii yɔkabu ga ra gen mɔwɔbu wure, u n kpɛ u n sɔa ban tegii.

<sup>16</sup> Yera u bibu sua, u ben baawure nɔma sɔndi, ma u bu domaru kua.

*Gobigii goon gari*

*(I maa mεerio Mateu 19:16-30, Luku 18:18-30)*

<sup>17</sup> N wee, ye Yesu u kpam swaa wɔri u doonɔ, durɔ goo duka da win mi u yiira win wuswaa u nεε, yinni, a sɔawa tɔn geo, mba kon ko n ka wɔaru te ta ku ra kpe wa.

<sup>18</sup> Ma Yesu nɔn bikia u nεε, mban sɔna a man sokumɔ tɔn geo. Goo sari wi u sɔa geo, ma n kun Gusunɔ turo. <sup>19</sup> N n a wooda yɛ rɔ ye ya gerumɔ, “I ku tɔnu go. I ku sakararu ko. I ku gbɛni. I ku goo gari mani. I ku goo taki di. I bεen tundo ka mero bεεrε wɛyɔ.”

<sup>20</sup> Ma u nεε, yinni, wooda yeni kpurowa na swii nɛn birun di.

<sup>21</sup> Yera Yesu u nɔn mεera u nɔn kɔa ma u nεε, gɔa teena nu nun tie. A doo a dɔra kpuro ye a mɔ kpa a yen gobi sɔarobu bɔnu

kua. A n kua mε, kaa n dukia mɔ Gusunɔn mi. Yen biru kpa a na a man swii.

<sup>22</sup> Adama u mɔrua gari yinin sɔ, ma u doona ka nuku sankiranu domi dukia bakagiiwa.

<sup>23</sup> Yesu u yam mεera u ka sikerena, ma u win bwɔabu sɔɔwa u nεε, n sɛ gem gem dukiagii u ka ban te Gusunɔ u swii wura.

<sup>24</sup> Ma biti baka bwɔa be mwa win gari yin saabu. Yesu u kpam nεε, bɔrɔba, n sɛ gem gem be ba ben naane doke dukia sɔ bu ka ban te Gusunɔ u swii wura. <sup>25</sup> Yen sɛsɔ ga kpɔ n kere yooyoo gu du yaburan wɛrɔ gu yari.

<sup>26</sup> Bwɔa be, ba biti soora ma ba bikianamɔ ba mɔ, n n mɛn na, wara koo den faaba wa.

<sup>27</sup> Yesu bu mεera tii, ma u nεε, tɔmbun miya ya n koorɔ, adama Gusunɔn mi ya koo koorɔ, domi Gusunɔ u ku ra gɔanu ganu kpane.

<sup>28</sup> Ma Piεε nɔn sɔɔwa u nεε, n wee, sa kpuro deri sa nun swii.

<sup>29</sup> Yesu nεε, ka geema na bεε sɔɔmɔ, goo ù n win kpaaru deri nɛn sɔ ka Labaari gean sɔ, n kun mε win maabu ka win wɔnɔbu ka win sesubu, n kun mε win mero ka win tundo, n kun mε win bibu, n kun mε win gbea, <sup>30</sup> u koo kpam kpaanu wa wunɔm wunɔm tɛ saa yeni sɔ. U koo dinu wa, ka maabu ka wɔnɔbu ka sesubu ka mero bu ka bibu ka gbea, ka maa nɔni swɔaru. Sia u koo maa wɔaru te ta ku ra kpe wa. <sup>31</sup> Adama tɔn dabinu be ba tɛ sɔa gbiikobu ba koo ra ko dɔakobu, be ba maa tɛ sɔa dɔakobu, ba koo ra ko gbiikobu.

*Yesu u win gɔɔ ka win seebun gari mɔ nɔn itase*

*(I maa mεerio Mateu 20:17-19, Luku 18:31-34)*

<sup>32</sup> Yesu u win bwɔabu gbiie ba swaa mɔ ba dɔɔ Yerusalemɔ. Biti win bwɔabu mɔ, ma be ba bu swii ba nande. Ma Yesu kpam gera bee tia ka wɔkura yiru ye, u bu sɔɔbu wɔri ye n koo nɔn deema. <sup>33</sup> U nεε, n wee, sa Yerusalemu dɔɔ mi ba koo Tɔnun Bii yɔku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu nɔmu sɔndia. Ba koo nɔn taare wɛ bu ka nɔn go, kpa bu nɔn tɔn tukobu nɔmu sɔndia. <sup>34</sup> Beya ba koo nɔn yaakorɔ ko, bu nɔn yɔatam sie, bu nɔn seni so. Yen biru kpa bu nɔn go. Sɔɔ itase kpa u se gɔrin di.

*Yakabu ka Yohanun bikiabu  
(I maa mɛɛrio Mateu 20:20-28)*

<sup>35</sup> Yera Yakabu ka Yohanu, Sebeden bibu, ba susi Yesun bɔkuɔ ma ba nɛɛ, yinni sa kɔ sun kua ye sa ko nun bikia.

<sup>36</sup> Ma u bu bikia, mba i kɔ n bɛɛ kua.

<sup>37</sup> Ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, a de su sina, turo wunen nɔm geuɔ turo maa wunen nɔm dwarɔ, wunen yiiko sɔɔ.

<sup>38</sup> Yesu u nɛɛ, i n̄ yɛ ye i bikiamɔ. I ko kpɔ i wahala sɔbe ye kon sɔbe? I ko batemu ye kpɔ yèn bweseru ba koo man ko?

<sup>39</sup> Ba nɛɛ, sa ko kpɔ.

Ma Yesu bu sɔɔwa u nɛɛ, geema, i ko wahala wa ye kon wa, ba koo maa nen batemun bweseru bɛɛ ko, <sup>40</sup> adama n n̄ nen baa n ka gɔsi be ba koo sina nen nɔm geuɔ ka nen nɔm dwarɔ. Tɔn bèn sɔ aye ni, nu sɔɔru sɔa, beya ba koo nu wa.

<sup>41</sup> Ye bwāabu waku te ta tie ta gari yi nua, ta ka Yakabu ka Yohanu mɔru kua. <sup>42</sup> Ma Yesu u bu soka u nɛɛ, bɛɛn tii i yɛ nge mɛ be tɔn tukoba ra garisi ben tem yɛrobu, ba ra n bu dam dɔremɔ kpa ben wirugibu ba n bu taare. <sup>43</sup> Adama n n̄ sɔa mɛ bɛɛn mi. Bɛɛn goo ù n kɔ u ko wirugii bɛɛn suunu sɔɔ, u koowo bɛɛn sɔmɔ. <sup>44</sup> Mɛya maa bɛɛn wi u kɔ u ko gbiikoo, u koowo bɛɛn kpuron yoo. <sup>45</sup> Domi baa Tɔnun Bii, u n̄ nɛ bu ka nùn sɔ, u nawa u ka gabu sɔ, kpa u gbi u ka tɔn dabinu yakia.

*Yesu u Baatime wɔko wi bekia  
(I maa mɛɛrio Mateu 20:29-34, Luku 18:35-43)*

<sup>46</sup> Yera ba Yeriko dua. Sanam mɛ Yesu u yariɔ ka win bwāabu ka tɔn wɔru guna sannu, bara kowo wɔko goo wi ba ra soku Baatime, Timen bii, u sɔ swaa baarɔ. <sup>47</sup> Ye u nua ma Yesu Nasaretigiiwa wāa mi, u nɔɔgiri sua u mɔ, Yesu, Dafidin sikadobu, a nen wɔnwɔndu waawo.

<sup>48</sup> Ma tɔn dabira nùn gerusimɔ, ba nùn sɔɔmɔ u mario. Adama u gbāramɔ too too u mɔ, Dafidin sikadobu, a nen wɔnwɔndu waawo.

<sup>49</sup> Yesu yɔra, ma u nɛɛ bu nùn sokuma.

Ba wɔko wi soka ba nùn sɔɔwa u ku mwia kpana, u seewo, Yesu u nùn soku.

<sup>50</sup> Wɔko wi, u win gɔgɔ kakia u kɔ u seewa fuuku, ma u na Yesun mi. <sup>51</sup> Ma Yesu u nùn bikia u nɛɛ, mba a kɔ n nun kua.

Ma wɔko wi, u nùn sɔɔwa u nɛɛ, yinni na kɔ n yam wawa.

<sup>52</sup> Ma Yesu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a doo, wunen naanɛ dokebu nun bekia.

Mii mii u yam wa, ma u Yesu swɔi swaa yen min di.

## 11

*Yesu u Yerusalemu dua  
(I maa mɛɛrio Mateu 21:1-11, Luku 19:28-40, Yohanu 12:12-19)*

<sup>1</sup> Sanam mɛ ba Yerusalemu turuku kua Betefagi ka Betanin bɔkuɔ, ba tura Olifin guurɔ. Yera Yesu u win bwāabu yiru gɔra.

<sup>2</sup> U bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo baru kpa te i mɛɛra bɛɛn wuswaɔ mi. I n dua mi, i ko keteku buu wa ga sɔri ge goo kun sɔnre, i gu sɔsiam a i ka na. <sup>3</sup> Goo ù n bɛɛ bikia mban sɔna i gu sɔsiamɔ, i nɛɛ, Yinniwa u gen bukata mɔ. Mii mii u koo de i ka gu na mini.

<sup>4</sup> Ma ba doona ba tura mi ba keteku buu ge wa ga sɔri yenu kɔnnɔn gamboɔ swaa baarɔ. Ma ba gu sɔsia. <sup>5</sup> Gabu be ba yɔ mi, ba bu bikia, amɔna! Mban sɔna i keteku buu ge sɔsiamɔ.

<sup>6</sup> Ba bu sɔɔwa nge mɛ Yesu u nɛɛ bu gere, ma ba bu deri ba ka doona. <sup>7</sup> Ba keteku buu ge gawa ba ka Yesu daawa. Ma ba ben yabenu potira ba teria gen wɔllɔ, ma Yesu u nu sinari. <sup>8</sup> Tɔn dabinu nu nin yabenu teria swaa sɔɔ, ma gaba maa baa kakosu bɔɔrimɔ ba teriamɔ swaa mi. <sup>9</sup> Be ba nùn gbiye ka be ba nùn swɔi biruɔ, ba gbāsukumɔ ba mɔ, “Baruka! U sɔawa domarugii wi u sisi Yinnin yɔsiru sɔɔ. <sup>10</sup> Domarugira bɛɛn baaba Dafidin ban te ta sisi. Bu Gusunɔ siaro wɔllɔ!”

<sup>11</sup> Yera Yesu u Yerusalemu dua u da sɔa yerɔ, ma u gāanu kpuro mɛɛra u ka sik-erena. Adama ye u wa yam tɔra u yara u da Betani gia ka win bwāabu wɔkura yiru ye.

*Yesu u dāru garu bōrusi  
(I maa mɛɛrio Mateu 21:18-19)*

<sup>12</sup> Yen sisiru, ye ba doona Betanin di, yera gɔɔra Yesu mɔ. <sup>13</sup> Ma u dāru garu wa sarun di te ba mɔ figie ta wurusu kpare. U da mi, u ka wa nge ta mara. Adama ye u tura mi, u n̄ gāanu ganu wa ma n kun mɔ wurusu yèn sɔ sanam mɛ, mu n̄ sɔa ten marubun saa. <sup>14</sup> Yesu tu sɔɔwa u nɛɛ, goo kun maa ten binu dimɔ sere ka baadommaɔ.



Win bwāaba maa gari yi nua.

*Yesu u dua sāa yerɔ*

*(I maa mɛrio Mateu 21:12-17, Luku 19:45-48, Yohanu 2:13-22)*

<sup>15</sup> Sanam mɛ ba tura Yerusalemuɔ Yesu u da sāa yerɔ. Ma u be ba kiaru dɔramɔ ka be ba dwemɔ mi giram wɔri. U be ba gobi kɔsimɔn tabuluba fukura, ka totoberɛ dɔrobun kitanu. <sup>16</sup> U n maa dere goo u ka gāanu bukiana sāa yeru mi. <sup>17</sup> Yera u tɔn be sɔɔbu wɔri u nɛɛ, ba yorua ma Gusunɔ u nɛɛ, “Win diru ta ko n sāawa kanarun diru tɔmbu kpuron sɔ.” Adama bɛɛ i tu kua gbenɔbun wāa yeru.

<sup>18</sup> Ye yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ba gari yi nua, yera ba swaa kasu bu ka Yesu go. Adama ba nùn berum sāa domi tɔn wɔru ge, ga bitɔ soora win keu sɔɔsibun sɔ.

<sup>19</sup> Ye sɔɔ kpa, Yesu ka win bwāabu ba yara wuun di.

*Yesu ka dāa te ta gberan gari*

*(I maa mɛrio Mateu 21:20-22)*

<sup>20</sup> Yen sisiru bururu, nge mɛ ba sarɔ, ba dāa te Yesu u bɔrusi mi wa ta gbera mam mam sere ka ten gbiniɔ. <sup>21</sup> Yera Piɛɛ u yaaya ye Yesu raa gerua ma u nùn sɔɔwa u nɛɛ, Yinni a figie ye mɛrio ye a bɔrusi, wee ya gbera.

<sup>22</sup> Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i de i n Gusunɔ naanɛ sāa. <sup>23</sup> Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, baawure wi u guu teni sɔɔmɔ tu seewo tu tii sure nim wɔku sɔɔ, ma u kun sika sika mɔ win gɔruɔ kpa u n naanɛ doke ye u gerumɔ sɔɔ mɛya n koo maa nùn koorɔ. <sup>24</sup> Yenin sɔɔna na bɛɛ sɔɔmɔ, gāanu baanire ni i bikiamɔ kanaru sɔɔ, i naanɛ dokeo ma i nu wa i mwa kɔ, mɛya n koo maa bɛɛ kua. <sup>25</sup> Sanam mɛ i yɔ i kanaru mɔ, i n gāanu mɔɔsine ka goo, i gina yɛro suuru kuo, kpa bɛɛn Baaba wi u wāa wɔllɔ u maa bɛɛ bɛɛn toranu suuru kua. [<sup>26</sup> Adama bɛɛ, i kun gabu suuru kue, bɛɛn Baaba wi u wāa wɔllɔ, u n koo maa bɛɛ bɛɛn toranu suuru kua.]

*Man diya Yesu u yiiko wa*

*(I maa mɛrio Mateu 21:23-27, Luku 20:1-8)*

<sup>27</sup> N wee, ba kpam wura Yerusalemuɔ. Nge mɛ Yesu u bɔsu sāa yerɔ, yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ka guro gurobu ba na win mi, <sup>28</sup> ba nùn bikia ba

nɛɛ, weren yiikowa a ka yeni mɔ. Wara nun yiiko wɛ a ka yenin bweseru ko.

<sup>29</sup> Yesu bu wisa u nɛɛ, kon bɛɛ gari tia gaa bikia. I n kpā i man ye wisa, sanam mɛya kon bɛɛ sɔ yiiko ye na ka yeni mɔ. <sup>30</sup> Batɛmu ye Yohanu u mɔ, weren yiikowa u ka mɔ. Gusunɔgia? Nge tɔnugia. I man wisio.

<sup>31</sup> Ma ba wesiana ben tii tiine sɔɔ ba nɛɛ, mba sa ko nùn wisi. Tɛ nɔ? Sà n gerua sa nɛɛ Gusunɔn yiikowa, u koo nɛɛ, mban sɔɔna sa n Yohanu naanɛ doke. <sup>32</sup> Sà n maa gerua sa nɛɛ, tɔnugia, to.

N deema ba tɔmbun berum mɔ domi tɔmbu kpurowa ba wura kam kam ma Yohanu u sāa Gusunɔn sɔmɔ.

<sup>33</sup> Yen sɔɔna ba Yesu sɔɔwa ba nɛɛ, ba n yɛ.

Ma Yesu maa bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna kun maa bɛɛ sɔɔmɔ win yiiko na ka yeni mɔ.

## 12

*Gbaa wuko kɔsobun gari*

*(I maa mɛrio Mateu 21:33-46, Luku 20:9-19)*

<sup>1</sup> Yen biru, Yesu u ka bu mɔndu gari sɔɔwa. U nɛɛ, durɔ goo u gbaaru kua mi u dāa bii duronu duura ni ba ra soku resɛm, ma u kara kua u ka sikerena. U maa wɔru gba mi ba koo dāa bii ni gama ma u gbaa kɔsu yeru kua. Yera u gbaa wukobu kasu u bu ye nɔmu beria ma u wigiru doona.

<sup>2</sup> Sanam mɛ dāa binun sɔribu tura, u win sɔm kowo gɔra gbaa wuko ben mi bu win bɔnu mwaama. <sup>3</sup> Yera gbaa wuko be, ba sɔm kowo wi mwa ba so ma ba nùn gɔsia nɔm dira. <sup>4</sup> Yera u kpam bu sɔm kowo goo gɔria ma gbaa wuko be, ba nùn so wirɔ ma ba nùn yaa kasiki. <sup>5</sup> Gbaa yɛro wi, u kpam maa bu sɔm kowo gɔria, ma ba nùn go. Mɛya ba ben dabɔnu kua, ba gabu so ba gabu go. <sup>6</sup> Tɛ, n tie gbaa yɛro win bii kɔnasin tii tii. Wiya u bu gɔria dākuru u nɛɛ, ba koo win biin nɔnu nasia. <sup>7</sup> Adama gbaa wuko be, ba wesiana ba nɛɛ, winiwa gbaa ten tubi dio. I na su nùn go kpa gbaa te, tu ko besɛguru. <sup>8</sup> Yera ba aluwaasi wi mwa ba go. Ma ba win goru yara gbaarun di.

<sup>9</sup> Yesu u nɛɛ, tɛ, amɔna gbaa yɛro wi, u koo ko. U koo da u gbaa wuko be go kpa u win gbaaru gabu nɔmu sɔndia. <sup>10</sup> Bɛɛ i n gari yini gara Gusunɔn gari sɔɔ yi yi nɛɛ,

“Kpee te banɔba yina, tera ta kua gani gɔmburun dam.

11 Yinniwa ye kua, ma n kua maamaaki bɛsɛn nɔni sɔɔ.”

12 Yera ba swaa kasu bu ka nùn mwa, domi ba tuba ma ben sɔna u mɔn te kua. Adama ba tɔn wɔru nasia, ma ba nùn deri ba doona.

*Wɔɔ gobin kasiabun gari*

*(I maa mɛerio Mateu 22:15-22, Luku 20:20-26)*

13 Ma ba Falisi gabu ka Herodun tɔmbu gabu gɔra Yesun mi, bu ka nùn garin yina bɛria. 14 Ye ba tura win mi, ba nɛɛ, yinni, sa yɛ ma a ra gem gere. Mɛya a ku ra goon nɔnu mɛeri, domi a ku ra gari gere binɛ ka bɛrum sɔ, adama a tɔmbu Gusunɔn swaa sɔɔsimɔwa dee dee. N weenɛ su tem yɛro wɔɔ gobi kɔsia? Nge su ku kɔsia.

15 Adama Yesu u ben murafiti te tuba ma u nɛɛ, mban sɔna i ka man garin yina bɛriammɛ. I man sii geesun gobi sɔɔsima n wa.

16 Ba nùn sɔɔsi. Ma u bu bikia u nɛɛ, weren foto ka yɛrera mini. Ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, tem yɛro gia.

17 Yera Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i tem yɛro kɔsio ye ya sɔa tem yɛro gia kpa i maa Gusunɔ kɔsia ye ya sɔa Gusunɔ gia.

Yera biti baka bu mwa n banda win sɔ.

*Gɔribun seebun gari*

*(I maa mɛerio Mateu 22:23-33, Luku 20:27-40)*

18 Yera Sadusi be ba ra nɛɛ, gɔriba kun seemɔ, ba da Yesun mi, ba nùn bikia ba nɛɛ, 19 yinni, Mɔwisi u sun wooda wɛ u nɛɛ, goo ù n gu ma u kurɔ deri, ma wi ka kurɔ wi, ba ñ bii mɔ, n weenɛ yɛro win wɔnɔ u kurɔ gɔmini wi sua, kpa u ka mɔɔ bibu marua.

20 Wee, tundo turosibu nɔɔba yiru gaba raa wɔa. Ben gbiikoo u kurɔ sua ma u gu, u ñ ka kurɔ wi bii mara. 21 Yera ben yiruse u kurɔ gɔmini wi sua. Win tii maa gu, u ñ ka kurɔ wi bii mara. Nge mɛya ben itasen tii, 22 sere n ka girari ben nɔɔba yiruse, ba ñ ka kurɔ wi bii mara. Be kpuron biruwa kurɔ win tii maa gu. 23 Dɔma te gɔriba koo se, tɔn ben wara ko n kurɔ wi mɔ. Domi be nɔɔba yiru ye kpuro ba nùn yɛwa kurɔ.

24 Yesu bu wisa u nɛɛ, i ñ Gusunɔn gari ka win dam yɛ. N ñ yen sɔna i tore? 25 Domi

sanam mɛ gɔriba koo se durɔbu ka kurɔbu ba ñ maa suanamɔ, ba ko n sɔawa nge Gusunɔn gɔradoba. 26 Ye n maa sɔa gɔribun seebun gari, i ñ garire Mɔwisin tireru sɔɔ mi awɛi dɔɔgiin gari wɔa nge mɛ Gusunɔ u ka nùn gari kua u nɛɛ, “Wiya Aburahamun Yinni, ka Isakin Yinni, ka Yakɔbun Yinni.” 27 Wee, Gusunɔ u ñ sɔa gɔribun Yinni. U sɔawa wasobugii. Yenin sɔna bɛen torara kpɔ.

*Wooda ye ya bo*

*(I maa mɛerio Mateu 22:34-40, Luku 10:25-28)*

28 N wee, wooda yɛro goo u ben sikirino ge nua. U wa ma Yesu u Sadusi be gari gee wisa, ma u da Yesun mi u nùn bikia u nɛɛ, woodaba kpuro sɔɔ yerà ya kere.

29 Yesu u nɛɛ, wooda ye ya kere wee. “Bɛɛ Isireliba, i swaa dakio, Gusunɔ bɛsɛn Yinni, wi turowa Yinni. 30 A Gusunɔ wunen Yinni kɔ ka wunen gɔru kpuro ka wunen bwɛra kpuro ka wunen bwisikunu kpuro ka wunen dam kpuro.” 31 Yen yiruse wee. “A wunen tɔnusi kɔ nge wunen tii tii.” Wooda gaa maa sari ye ya yeni kere.

32 Ma wooda yɛro wi, u Yesu sɔɔwa u nɛɛ, to, n wɔ yinni. Gema a gerua ye a nɛɛ Gusunɔ turowa wɔa, goo maa sari ma n kun mɔ wi. 33 Ma tɔnu ù n Gusunɔ kɔa ka win gɔru kpuro ka win bwisikunu kpuro ka win dam kpuro, ù n maa win tɔnusi kɔa nge win tii tii, yeya ya yaku dɔɔ mwaararuginu ka yaku ni nu tie kere.

34 Ye Yesu u wa ma u yeni geruawa ka yɛrun baa, yera u nùn sɔɔwa u nɛɛ, a turuku kooma a ka du mi Gusunɔ u bandu swɛi.

Yenin biru goo kun maa kaka u Yesu gɔanu ganu bikie.

*Dafidi ka wi Gusunɔ u gɔsa*

*(I maa mɛerio Mateu 22:41-46, Luku 20:41-44)*

35 Yen biru, nge mɛ Yesu u Gusunɔn garin keu sɔɔsimɔ sɔa yerɔ, u tɔmbu bikia u nɛɛ, amɔna wooda yɛroba koo kpɔ bu gere ma Kirisi u sɔawa Dafidin bii. 36 Dafidin tii, ka Hunde Dɛɛron sɔɔsiru u nɛɛ,

“Yinni Gusunɔ u nen Yinni sɔɔwa u nɛɛ, a sinɔ nen nɔm geuo sere n ka nun wunen yiberɛba taarea.”

37 Dafidin tii u nùn soka Yinni. Amɔna u ko n maa ka sɔa win bii.

*I tii laakari koowo*

*ka wooda yērobu*

*(I maa mērio Mateu 23:1-36, Luku 20:45-47)*

Ma tən wōru ge, ga Yesun gari swaa daki ka nuku dobu. <sup>38</sup> Win keu sōsibu sō u nēε, i tii laakari koowo ka wooda yērobu be ba kī ba n bōsu ka yabe dēdēnnu, ba maa tōbirinaa kī batuma sō ka bēεε. <sup>39</sup> Ma ba sin yee bēεεginu kī mennō yenō ka maa aye bēεεginu tōo baka yerō. <sup>40</sup> Ba gōminibun yenusu dimō ka taki ma ba kana dēdēnnu mō bu ka bu wan sō. Ba koo bu taare wē n kpā.

*Gobi yi kurō gōmini goo u kpēε*

*(I maa mērio Luku 21:1-4)*

<sup>41</sup> Yera Yesu u da u sina sāa yerun kpakoro te ba ra gobi doken bōkuō, ma u mēera nge mē tōmba gobi kpēεmō te sō. Gobigibu dabiru ba gobi bēke doke. <sup>42</sup> Yera gōmini sāaro goo u na ma u gobi piiminu yiru doke mi, yin geera sāa nge faram yirun saka. <sup>43</sup> Ma Yesu u win bwāabu soka u bu sōwa u nēε, ka geema na bēε sōmō, gōmini sāaro wini, u gobi doke kpakoro teni sō n tōmbu kpuro kere. <sup>44</sup> Domi be kpuro, ye n sōndi ben mōo bakararu sō, yera ba wuna ba doke, adama kurō wi, win yāaru sōara u kpuro kpēε ye u ka tii kōsu.

## 13

*Yesu u sāa yerun kōrabun gari mō*

*(I maa mērio Mateu 24:1-2, Luku 21:5-6)*

<sup>1</sup> Nge mē Yesu u yariō sāa yerun di, win bōo turo u nēε, yinni, anna a dii bakanu wa ka nin kpee buranu!

<sup>2</sup> Ma Yesu nūn sōwa u nēε, a dii baka ni wa? Baa kpee teeru ta n ko n sōndi ten tensim wōllō. Ba koo ni kpuro surawa.

*Wahala ye ya koo na handunia yu sere kpe*

*(I maa mērio Mateu 24:3-14, Luku 21:7-19)*

<sup>3</sup> Yen biru Yesu u da Olifin guurō u sina u wuswaa kisi sāa yeru gia. Yera Piεε ka Yakōbu ka Yohanu ka Andere ba da be tōna ba nūn bikia ba nēε, <sup>4</sup> a sun sōwō, domma yabu ye, ya koo kōora. Yire terā ta koo sun sōosi ma yen saa ya tura.

<sup>5</sup> Ma Yesu u bu sōbu wōri u nēε, i tii laakari koowo, kpa goo ku raa bēε nōni wōke. <sup>6</sup> Tən dabira koo na ka nēn yīsiru ba n

mō, beya ba sāa Kirisi wi, kpa bu tən dabinu nōni wōke. <sup>7</sup> In tabun damu damusu nōmō, i ku de n bēε berum ko. Yeni ya n koo ko ya kun koore, adama n n gina handunian kpeeru mi. <sup>8</sup> Domi bwesenu koo seesina. Sinamba koo seesina. Tem yīribu ka gōoru ko n wāa gam ka gam. Ye kpuro n ko n sāawa nge tən kurōn nuku wuriribun tore.

<sup>9</sup> Adama bēε, i n bēεn tii ε. Domi ba koo bēε mwa kpa bu bēε siri kowobu nōmu sōndia. Ba koo maa bēε so mennō yenō, kpa bu ka bēε da tem yērobu ka sinambun wuswaa nēn sō kpa i ka seeda di. <sup>10</sup> Yu sere kōora mē ba koo gina bwesenu kpuro Labaari gea waasu kua. <sup>11</sup> Adama sanam mē ba bēε gawe ba ka dōo bu bēε siri kowobu nōmu beria, i ku gbi i wurura ka ye i ko gere. Saa ye, yā n tunuma, i geruo ye Gusunō u koo bēε sō. Domi n n bēεn tii i ko gere, ma n kun mō Hunde Dεero. <sup>12</sup> Mōo ka wōnō ba koo kōrumōtōnu kuana bu ka ben turo go, mēya tundoba koo maa ben bibu kua. Bibu ba koo ben mōwōbu seesi kpa bu de bu bu go. <sup>13</sup> Tōmbu kpurowa ba kō n bēε tusa nēn yīsirun sō. Adama wi u temana sere ka nōrō, u koo faaba wa.

*Gāa kōsunun gari*

*(I maa mērio Mateu 24:15-28, Luku 21:20-24)*

<sup>14</sup> Yesu maa nēε, adama i ko kam koosion bwāaroku kōsu wa ga yō mi n n weenε ga n wāa. Wi u tire teni garimō u tubuo sāa sāa. Sanam mēya n weenε be ba wāa Yudeaō bu kpikiru su bu da guunō. <sup>15</sup> Kpa wi u wāa dii tēera wōllō u ku sara u du dirō u gāanu sua. <sup>16</sup> Wi u maa woo gberō u ku gōsira yenuō u win yabe bakararu sua. <sup>17</sup> Anna kurō ben nōni swāara ko n nε sanam mē, be ba guri mō ka be ba bibu bōm kēmō. <sup>18</sup> I Gusunō kanō kpa saa ye, yu ku raa ko woorun sanam. <sup>19</sup> Domi sanam mē sō, nōni swāa bakara ko n wāa tēn bweseru ta n koore saa handunian toren di sere ka giso. Ten bwesera kun mam maa sisi. <sup>20</sup> Yinni u kun daa tōo te kawε, goo kun tiarō. Adama wigii be u gōsan sōna u tōo te kawa. <sup>21</sup> Saa ye sō, goo u n bēε sōmō u nēε, Kirisi wi, u wāa mini, n kun mē u wāa miōnō, i ku ra naanε ko. <sup>22</sup> Domi Kirisi weesugibu ka sōmō weesugiba koo yari. Ba koo yīrenu ka sōm maamaakigia ko, bu ka be Gusunō u gōsa

nɔni wāke ñ n ko n koorā. <sup>23</sup> Wee, na bɛɛ yeni kpuro sɔɔwa kɔ yu sere koorā. Yen sɔ, i n tii sɛ.

*Tɔnun Biin naaru*  
(*I maa mɛɛrio Mateu 24:29-31, Luku 21:25-28*)

<sup>24</sup> Yesu maa nɛɛ, adama saa ye sɔɔ, nɔni swāarun biru, sɔɔ u koo yam tīra, suru kun maa waarɔ. <sup>25</sup> Wɔllun kperi yi koo wɔruma temɔ, kpa wɔllun dam mu yīiri. <sup>26</sup> Saa yera ba koo Tɔnun Bii wa u kurama guru winu sɔɔ ka dam bakam ka yiiko. <sup>27</sup> U koo win gɔradoba gɔri handunian goonu nne sɔɔ bu be u gɔsa menna saa handunian nɔrun di sere ka wɔllɔ.

*Yīre te dāa te ba mɔ figie*

*ta sɔɔsimɔ*  
(*I maa mɛɛrio Mateu 24:32-35, Luku 21:29-33*)

<sup>28</sup> Yesu maa nɛɛ, tɛ i de dāa te ba mɔ figie tu bɛɛ gari gɛɛ sɔɔsi. Sanam mɛ ta kpararu torua, i yɛ ma tomburura ta turuku kua. <sup>29</sup> Nge mɛya maa, ñ n wa yeni kpuro ya kooramɔ, i n yɛ ma nɛ Tɔnun Bii na turuku kuawā, na mam wāa kɔnnɔwɔ. <sup>30</sup> Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, tɛn tɔn beni ba ñ gbimɔ ye kpuro yu ka koorā. <sup>31</sup> Wɔllu ka tem baa ya koo doona, adama nen gari kun doonɔ pai.

*Gusunɔ turowa*

*handunian kpeerun saa yɛ*  
(*I maa mɛɛrio Mateu 24:36-44*)

<sup>32</sup> Yesu maa nɛɛ, ye n sāa nen naarun saa, goo sari wi u yen tōru yɛ, baa Gusunɔn gɔradoba be ba wāa wɔllɔ, baa mam Biin tii, ma n kun mɔ Baaba turo. <sup>33</sup> I n tii sɛ kpa i n swaa mɛɛra, domi i ñ yɛ dɔma te tɔɔ te, ta koo tunuma. <sup>34</sup> N ko n sāawa nge durɔ goo wi u sanum dɔɔ. U win yenu win sɔm kowobu nɔmu sɔndia, u ben baawure win sɔmburu wɛ, ma u kɔnnɔ kɔso sɔɔwa u n swaa mɛɛra. <sup>35</sup> N n men na, i n swaa mɛɛra, domi i ñ yɛ nge yenu yɛro u koo tunuma yoka, ñ kun mɛ wɔku suunu, ñ kun mɛ saa ye gue sumɔ, ñ kun mɛ bururu. <sup>36</sup> U n tunuma suaru sɔɔ, kpa u ku raa bɛɛ deema i dɔ. <sup>37</sup> Ye na bɛɛ sɔɔmɔ yera na maa baawure sɔɔmɔ, i n swaa mɛɛra.

## 14

*Wirugiba wesianamɔ*

*bu ka Yesu go*  
(*I maa mɛɛrio Mateu 26:1-5, Luku 22:1-2, Yohanu 11:45-53*)

<sup>1</sup> N wee, n tie sɔɔ yiru bu ka Gɔɔ sararibu ka pɛɛ ye ba kun seeyatia doken tɔɔ bakaru ko. Ma yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ba swaa kasu bu ka Yesu mwa asiri sɔɔ bu go, <sup>2</sup> domi ba gerumɔ ba mɔ, n ñ weenɛ bu ko tɔɔ baka te sɔɔ, kpa n ku raa ko gari baka tɔmbun suunu sɔɔ.

*Kurɔ goo turare yɛka*

*Yesun wirɔ*  
(*I maa mɛɛrio Mateu 26:6-13, Yohanu 12:1-8*)

<sup>3</sup> Sanam mɛ Yesu u wāa Betaniɔ Simɔɔn yenuɔ wi u raa bara disigiru mɔ, kurɔ goo u na win mi u too buraru nɛni te ba kua ka abatiri, te ta turare gobi bɛkɛgia yiba ye ba kua ka naadin gum. U too te kɔra ma u turare ye yɛka Yesun wirɔ sanam mɛ u dimɔ. <sup>4</sup> Gabu ba sɔɔnamɔ ka mɔru ba nɛɛ, mban sɔna u turare ye kam koosia. <sup>5</sup> Sa ko raa kpī su ye dɔra yu ko sɔm kowon wɔɔ tian kɔsiarun saka, kpa su gobi yi sāarobu bɔnu kua.

Ma ba kurɔ wi wɔkisi. <sup>6</sup> Adama Yesu u nɛɛ, i nùn derio. Mba n kua i ka nùn wɔkisimɔ. Gāa burana u man kua. <sup>7</sup> Baadommawa sāarobu ba wāa bɛɛn suunu sɔɔ. Sanam baamere mɛ i kī, i ko kpī i bu durom kua. Adama nena na ñ ko na n wāa ka bɛɛ ka baadomma. <sup>8</sup> U kua nge mɛ win mɔra nɛ. U nawa u ka nen wasin sikubun sɔɔru ko bu sere yi sike. <sup>9</sup> Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, baama mi ba Labaari gea waasu mɔ handunia kpuro sɔɔ, ba koo maa kurɔ win gari gere ye u kua minin sɔ, ba n ka nùn yaaye.

*Yudasi u kī u Yesu yāku kowo*

*tɔnwerobu nɔmu sɔndia*  
(*I maa mɛɛrio Mateu 26:14-16, Luku 22:3-6*)

<sup>10</sup> Yen biru Yudasi Isikariɔtu, bwāabu wɔkura yiru yen turo, u da yāku kowo tɔnwerobun mi u ka bu Yesu nɔmu sɔndia. <sup>11</sup> Ben nukura dora gem gem ye ba win gari nua ma ba nùn gobi nɔɔ mwɛɛru kua yi ba koo nùn kɛ. Ma u swaa kasu nge mɛ u koo ko u ka Yesu bu nɔmu sɔndia ù n saa wa.

*Yesu u Gɔɔ sararibun yaa dibu*



*dimə ka win bwāabu*

*(I maa mɛrio Mateu 26:17-25, Luku 22:7-14, 21-23, Yohanu 13:21-30)*

<sup>12</sup> Pɛɛ ye ba kun seeyatia doken tɔɔ bakarun tɔɔ gbiikiru, tɛ sɔɔ ba ra Gɔɔ sararibun yāanu go, Yesun bwāaba na win mi ba nɛɛ, mana a kī su nun Gɔɔ sararibun yaa dibun sɔɔru kua.

<sup>13</sup> Yera Yesu u win bwāabun yiru gɔra u bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo wuu sɔɔ, i ko ka durɔ goo yinna u nim tooru sɔɔwa. I nùn swīiyɔ.

<sup>14</sup> Yɛnu mi u dua, i yɛnu gen yɛro sɔɔwɔ i nɛɛ, yinni u nɛɛ, diru mana wi ka win bwāabu ba koo be Gɔɔ sararibun yaa dibu di. <sup>15</sup> Durɔ wi, u koo bɛɛ gidambisa baka sɔɔsi ye ba sɔɔru kua ka gāa nìn bukata sa mɔ kpuro. Miya i ko i sun Gɔɔ sararibun sɔɔru kua.

<sup>16</sup> Ma bwāa be, ba swaa wəri ba tura wuu gen mi, ba ye kpuro wa nge mɛ Yesu u raa bu sɔɔwa. Ma ba Gɔɔ sararibun yaa dibu sɔɔru kua.

<sup>17</sup> Ye n kua yoka Yesu u da mi ka win bwāabu wəkura yiru ye. <sup>18</sup> Ye ba sɔ ba dimə Yesu u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, bɛɛn turo wi u dimə ka nɛ sannu u koo man dɔmɛ.

<sup>19</sup> Yeya bwāa be kpuron nuki sankira, ma ba nùn bikiabu wəri tia tia ba mɔ, asa n n nɛ.

<sup>20</sup> Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ, bɛɛ wəkura yiru ye sɔɔ, nɛ ka wi sa gbɛɛ teeru sɔramɔ, wiya. <sup>21</sup> Ka geema, Tɔnun Bii u koo gbi nge mɛ Gusunɔn gari gerumɔ win sɔ. Adama nɔni swāarugiiwa wi u koo nùn dɔmɛ. N sanɔ ba kun daa yɛro mara.

*Yinnin dīa domaruginu*

*(I maa mɛrio Mateu 26:26-30, Luku 22:15-20, Korinti I, 11:23-25)*

<sup>22</sup> Mi ba dimə mi, Yesu u pɛɛ sua u Gusunɔ siara ma u ye murura u win bwāabu wɛ. U nɛɛ, i mɔɔ, yeniwa nɛn wasi.

<sup>23</sup> U maa nɔra sua u Gusunɔ siara ma u bu wɛ, ma be kpuro ba nɔra. <sup>24</sup> Ma Yesu u nɛɛ, yeniwa nɛn yɛm mɛ mu Gusunɔn nɔɔ mwɛɛ kpaaru sire. Mu koo maa yari tɔn dabinun sɔ. <sup>25</sup> Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, na n maa tam mɛni nɔrumɔ sere n ka ko sanam mɛ kon mɛn kɔm nɔ ban te Gusunɔ u koo swīi sɔɔ.

<sup>26</sup> Ye ba womusu kua ba kpa, yera ba yara ba da Olifin guuru wɔllɔ.

*Yesu u nɛɛ, Piɛɛ koo nùn siki*

*(I maa mɛrio Mateu 26:31-35, Luku 22:31-34, Yohanu 13:36-38)*

<sup>27</sup> Olifin guuru miya Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ kpurowa i ko i biru wura. Domi ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ ba nɛɛ, “Ba koo yāa kparo go, kpa yāanu nu yarina.” <sup>28</sup> Adama nà n seewa gɔrin di kon bɛɛ gbiiya Galileɔ.

<sup>29</sup> Yera Piɛɛ nùn sɔɔwa u nɛɛ, baa tɔmbu kpuro bà n biru wuramɔ, n n ka nɛ!

<sup>30</sup> Yesu u nùn sɔɔwa u nɛɛ, ka geema na nun sɔɔmɔ, gisɔn wɔku te, sere goo dɔɔ gu ka swī nɔn yiru, kaa man siki nɔn ita.

<sup>31</sup> Adama Piɛɛ u nɔɔ gɛɛ dim dim u mɔ, na n nun sikimɔ pai. Baa n n gɔɔn na, sanna sa ko gbi.

Mɛya maa bwāa be kpuro ba gerua.

*Yesu u kanaru mɔ Gesemanɛ*

*(I maa mɛrio Mateu 26:36-46, Luku 22:39-46)*

<sup>32</sup> Yen biru ba da gam gum mi ba ra soku Gesemanɛ. Ma Yesu u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, bu sinɔ mi, kpa u da u kanaru ko.

<sup>33</sup> Ma u Piɛɛ ka Yakɔbu ka Yohanu soka ba da ka wi. Ma u nanda, win wasi dwiia.

<sup>34</sup> Yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛn nukura sankira sere n gɔɔ gum girari. I yɔro mini kpa i n tii kpɛrenu sɔa.

<sup>35</sup> Yen biru u bu desirari fiiko u kpuna u kibari u kanaru kua, n n koo koorɔ, wahalan saa ye, yu nùn desirari. <sup>36</sup> Yera u gerua u nɛɛ, nɛn Baaba, kaa kpī a gāanu kpuro ko. A de wahala ye, yu man desirari. Adama a ku nɛn gɔru kīru ko ma n kun mɔ wunɛgiru.

<sup>37</sup> Ma u wurama bwāabu ita ben mi, u deema ba dɔ. Ma u Piɛɛ bikia u nɛɛ, Simɔɔ a dɔwa? A kpana a n wasi baa kɔbi tia? <sup>38</sup> I n tii kpɛrenu sɔa i n kanaru mɔ, kpa i ku ra du kɔkiribu sɔɔ. Ka geema, tɔnun gɔru ga kī adama wasi yen dam bie.

<sup>39</sup> Ma u kɔm wura u kanaru kua. Gari tee yiya u gerumɔ. <sup>40</sup> Ye u kɔm wurama u deema ba do domi ben nɔni bunia. Ba n maa yɛ ye ba koo nùn sɔ.

<sup>41</sup> Ye u wurama ben mi nɔn itase u bu sɔɔwa u nɛɛ, i den dweeyo tɛ, kpa i wɛra. N tura mɛ. Saa ye, ya tunuma kɔ. N wee, ba Tɔnun Bii tɔn kɔsobu nɔmu sɔndiammɛ. <sup>42</sup> I seewo su doona. Wee, wi u man dɔmɛmɔ u sisi.

*Yesun mwaabu*

*(I maa mɛrio Mateu 26:47-56, Luku 22:47-53, Yohanu 18:3-12)*

<sup>43</sup> Yesu kun gari yi gerum kpa Yudasi ka tunuma yande, bwāabu wākura yiru yen turo. Tɔn dɔbira nùn swīi ba takobiba ka bokunu neni. Yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yērobu ka guro guroba ba bu gɔra. <sup>44</sup> N deema dɔmɛ wi, u raa tɔn be sɔɔwa yīre te u koo ko. U nɛɛ, durɔ wi u koo nɛnɛ u bɔkasi, wiya mi, bu nùn mɔɔ, bu nɛnɛ kem kem bu ka doona. <sup>45</sup> Ye Yudasi tunuma, mii mii u da Yesun mi, ma u nɛɛ, yinni.

Ma u nùn bɔkasi. <sup>46</sup> Yera tɔn be, ba nɔmu dɛmia ba Yesu mwa. <sup>47</sup> Adama be ba yɔ min turo u win takobi woma, ma u yāku kowo tɔnweron yoon soo sɔra u bura. <sup>48</sup> Yera Yesu bu bikia u nɛɛ, nɛna bɛɛ i mwaabu na ka takobiba ka bokunu nge swaa dio? <sup>49</sup> Baadommawa na ra n ka bɛɛ wāa sāa yero na n keu sɔsɔmɔ, ma i n man mwe. Adama Gusunɔn gari yi n koo ko yi kun koore.

<sup>50</sup> Yera bwāa be kpuro ba yarina ba nùn deri.

<sup>51</sup> Aluwaasi goo maa Yesu swīi biruɔ u bekuru wukiri. Yera gaba kī bu nùn mwa, <sup>52</sup> adama u duka tereru, u bu bekuru deria.

### *Ba Yesu sirimɔ*

#### *Yuuban tɔnwerobun mɛnnɔ yerɔ*

*(I maa mɛriɔ Mateu 26:57-68, Luku 22:54-55, 63-71, Yohanu 18:13-14, 19-24)*

<sup>53</sup> Sanam mɛya ba ka Yesu da yāku kowo tɔnweron yenuɔ mi yāku kowo tɔnwerobu ka guro gurobu ka maa wooda yērobu ba mɛnnɛ. <sup>54</sup> Ma Piɛɛ u bu swīi dandankuru sere ka yāku kowo tɔnweron yenu yaaraɔ. Miya u sina, wi ka tabu kowobu sannu ba dɔɔ wɔsu.

<sup>55</sup> Yāku kowo tɔnwerobu ka maa guro gurobun mɛnnɔ ge kpuro ba seeda kasu ye ba koo Yesu mani bu ka nùn go. Adama ba n wa. <sup>56</sup> Domi tɔn dabiru ta nùn seeda weesugia diisimɔ adama seedagii be, ba n nɔɔ tia sāa.

<sup>57</sup> Yera gaba seewa ba nùn weesu mani ba nɛɛ, <sup>58</sup> bɛɛɛ sa nua u nɛɛ u koo sāa yeru sura te ba ka nɔma bana, kpa sɔɔ itan baa sɔɔ u be ten kpaaru bani te ba n ka nɔma banɛ.

<sup>59</sup> Ka mɛ, baa gari yinin tii sɔɔ ba n nɔɔ tia kue.

<sup>60</sup> Ma yāku kowo tɔnwerɔ u seewa u yɔra be kpuron wuswaaɔ, u Yesu bikia u nɛɛ, a n gɛɛ wisimɔ? Mba tɔn beni ba nun saarisimɔ.

<sup>61</sup> Adama Yesu u maari piti, u n bu gāanu wisa. Yera yāku kowo tɔnwerɔ wi, u kparam nùn bikia u nɛɛ, wuna Kirisi wi? Gusunɔ Yinni wi sa siaramɔn Bii?

<sup>62</sup> Ma Yesu u nɛɛ, oo, nɛna mi. Sɔɔ teeru i ko Tɔnun Bii wa u sɔ Dam Kpurogiin nɔm geuɔ, u wee wɔllun di guru winu sɔɔ.

<sup>63</sup> Sanam mɛya yāku kowo tɔnwerɔ u win tiin yaberu nɛnua u karana, ma u nɛɛ, ee, seeda yerɔ i maa kasu. <sup>64</sup> Bɛɛ i nua gari kam yi u gerua. Amɔna i wa durɔ wi sɔɔ.

Ma be kpuro ba nùn taare wɛ ba nɛɛ, bu nùn go.

<sup>65</sup> Yera ben gaba yande nùn yāatam siem wɔri, ba win nɔni wākua, ma ba nùn nɔm kusa soomɔ, ba nɛɛ u tubuo wi u nùn soomɔ.

Ma tabu kowobu ba nùn mwa ba soomɔ.

#### *Piɛɛ u Yesu siki*

*(I maa mɛriɔ Mateu 26:69-75, Luku 22:56-62, Yohanu 18:15-18, 25-27)*

<sup>66</sup> Sanam mɛ Piɛɛ u wāa yenu yaaraɔ, yera wɔndia goo wi u sɔmburu mɔ yāku kowo tɔnweron mi u na mi. <sup>67</sup> Ye u Piɛɛ wa u dɔɔ wɔsu, u nùn mɛɛra tii. Yera u nɛɛ, wunɛ maa, a raa wāa ka Yesu Nasarɛtigii sannu.

<sup>68</sup> Adama Piɛɛ u gari yi siki, u nɛɛ, na n yɛ fa, ya n man yeeri ye a gerumɔ.

Ma u yara u da gongoroso gia. [Saa yera goo dɔɔ ga swī.] <sup>69</sup> Wɔndia sɔm kowo wi, u kparam nùn wa mi, ma u be ba yɔ mi sɔɔwa u nɛɛ, durɔ win tɔmbun turowa mini.

<sup>70</sup> Adama Piɛɛ u kparam gari yi siki. Ye n tɛ fiiko, be ba yɔ mi ba Piɛɛ sɔɔwa ba nɛɛ, ka gem, wunɛ tɔn ben turowa domi wunen tii Galilegiwa.

<sup>71</sup> Yera Piɛɛ u bɔrua u sɔnna u nɛɛ, na n durɔ wi yɛ wi bɛɛ i ka yā mini.

<sup>72</sup> Mii mii ma goo dɔɔ ga swī nɔn mɛɛruse. Yera u Yesun gari yaaya yi u raa nùn sɔɔwa u nɛɛ, sere goo dɔɔ gu ka swī nɔn yiru, u koo nùn siki nɔn ita. Ma u swī wɔri.

## 15

### *Ba ka Yesu da*

#### *Pilatin wuswaaɔ*

*(I maa mɛriɔ Mateu 27:1-2, 11-14, Luku 23:1-5, Yohanu 18:28-38)*

<sup>1</sup> Buru buru yellu yāku kowo tɔnwerobu ka maa guro gurobu ka wooda yērobu, ka be ba tie mɛnnɔ ge sɔɔ, ba mɛnna bu ka gari yi wesiana sannu. Ma ba Yesu bɔkua ba ka da

ba Pilati nɔmu sɔndia. <sup>2</sup> Yera Pilati nùn bikia u nɛɛ, wuna Yuuban sunɔ?

Yesu nùn wisa u nɛɛ, mɛya nge mɛ a gerua.

<sup>3</sup> Ma yāku kowo tɔnwerobu ba Yesu mɛm dabinu manimɔ. <sup>4</sup> Yera Pilati kpam nùn bikia u nɛɛ, a ñ gāanu wisimɔ? A ñ nɔmɔ nge mɛ ba nun mɛm dabinu manimɔ?

<sup>5</sup> Adama Yesu kun yen gaa wisa sere biti ya Pilati mwa.

### *Ba Yesu taarɛ wɛ bu go*

*(I maa mɛrio Mateu 27:15-26, Luku 23:13-25, Yohanu 18:39-19:16)*

<sup>6</sup> N deema, Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru baatere Pilati u ra pirisɔm turo karewa wi tɔmba kī. <sup>7</sup> Sanam mɛya, tem gowobu gaba wāa pirisɔm sɔɔ be ba tɔmbu go tem gooru garu sɔɔ. Ben turon yīsira Baraba. <sup>8</sup> Ma tɔn wɔru ga susi Pilatin mi bu ka nùn kana u bu kua nge mɛ u ra bu kue wɔɔ baagere tɔɔ te sɔɔ. <sup>9</sup> Ma Pilati u bu bikia u nɛɛ, i kī n bɛɛ Yuuban sunɔ kara?

<sup>10</sup> Domi win tii u yɛ kam kam ma nisinun sɔna yāku kowo tɔnwerobu ba nùn Yesu nɔmu sɔndia. <sup>11</sup> Sanam mɛ sɔra yāku kowo tɔnwero be, ba tɔn wɔru bɔrie gu ka Pilati seesi kpa u bu Baraba kara. <sup>12</sup> Ma Pilati u kpam bu bikia u nɛɛ, ñ n mɛn na, mba i kī n ko ka durɔ wi bɛɛ i sokumɔ Yuuban sunɔ.

<sup>13</sup> Yera ba kpam gbāsukum wɔri ba nɛɛ, a nùn kpareo dāa bunanaru sɔɔ.

<sup>14</sup> Pilati u bikia u nɛɛ, mban sɔna. Kɔsa yerà u kua.

Adama tɔn be, ba gbāsukum sosi ba nɛɛ, a nùn kpareo dāa bunanaru sɔɔ.

<sup>15</sup> Pilati u kī u ko ye n koo bu dore, yen sɔna u bu Baraba kara. Yen biru u dera ba Yesu so ma u nùn tabu kowobu nɔmu sɔndia bu nùn dāa bunanaru kpate.

### *Tabu kowobu*

#### *ba Yesu yaakoru mɔ*

*(I maa mɛrio Mateu 27:27-31, Yohanu 19:2-3)*

<sup>16</sup> Sanam mɛya tabu kowobu ba Yesu gawa ba ka nùn da tem yɛron agbara sɔɔkaaɔ ma ba tabu kowobu kpuro kpuro mɛnna mi. <sup>17</sup> Ba Yesu gurumusu swāabu sebusia, ma ba sāki tundu bɔkana ba doke win wirɔ nge furɔ. <sup>18</sup> Ma ba nùn tɔbirim wɔri ba mɔ, Yuuban sunɔ, fɔɔ baasira.

<sup>19</sup> Ma ba nùn gāa bɔɔ soomɔ wirɔ, ba nùn yāatam siemɔ, ba nùn yiiramɛ. <sup>20</sup> Ye ba

nùn yaakoru kua ba kpa, ba nùn gurumusu swāabu ge potari ba win tiin yānu sua ba nùn sebusia. Ma ba nùn gawa ba ka yara bu ka nùn kpate dāa bunanaru sɔɔ.

### *Ba Yesu kpate*

#### *dāa bunanaru wɔllɔ*

*(I maa mɛrio Mateu 27:32-44, Luku 23:26-43, Yohanu 19:17-27)*

<sup>21</sup> Sanam mɛ ba ka nùn dɔɔ, n wee durɔ goo u sarɔ mi, wi ba ra soku Simɔɔ Sirɛnigii, u wee gberu kpaaɛn di. N deema Simɔɔ wi, u sāawa Alesandu ka Rufusin baaba. Ma tabu kowobu ba nùn mwa ka dam ba nùn Yesun dāa bunanaru sɔbi. <sup>22</sup> Ba ka Yesu da mi ba ra soku Gɔɔgɔta, yīsi ten tubusiana, aye te ta ka wii koko weenɛ. <sup>23</sup> Ma ba nùn tam wɛ mɛ mu ka tim mɛnna mɛ ba ra soku miru, adama u yina u nɔ. <sup>24</sup> Yera ba nùn kpate dāa bunanaru. Yen biru tabu kowo be, ba win yānu tɛtɛ toosi bu ka wa ye ben baawure u koo sua. Nge mɛya ba ka Yesun yānu bɔnu koosina. <sup>25</sup> Bururun kɔba nɔɔba nɛn sakawa ba nùn kpate dāa bunanaru. <sup>26</sup> Tora te u kua ba ka nùn kpate, tera ba yorua ba mani ba nɛɛ, Yuuban sunɔ. <sup>27</sup> Ba maa gbɛnɔbu yiru gabu dāa bunanaru kpate, turo Yesun nɔm geuɔ, turo win nɔm dware. [ <sup>28</sup> Nge mɛya Gusunɔn gari yi koorɔ yi yi nɛɛ, “Ba nùn garisi kɔsan kowobu sɔɔ.”]

<sup>29</sup> Tɔn be ba sarɔ ba nùn wiru diirisimɔ ba wɔnsimɔ ba nɛɛ, ahā to, n ñ wuna ra nɛɛ kaa sāa yeru sura kpa a kpaaru bani sɔɔ itan baa sɔɔ? <sup>30</sup> Tɛ, a re tii faaba koowo a sara dāa ten min di.

<sup>31</sup> Nge mɛya maa yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ba nùn yaakoru mɔ. Ba sɔɔnamɔ ba mɔ, u gabu faaba kua adama u kpana u tii faaba ko. <sup>32</sup> Tɛ i de Kirisi Isireliban sunɔ u sarama su wa saa dāa bunana ten min di kpa su nùn naanɛ doke.

Mɛya maa be yiru, be ba kpate dāa bunanaru sɔɔ ka wi sannu, ba maa nùn wɔmmɔ.

### *Yesun gɔɔ*

*(I maa mɛrio Mateu 27:45-56, Luku 23:44-49, Yohanu 19:28-30)*

<sup>33</sup> Yera dɔma ten sɔɔ sɔɔ, yam wɔkura tem mɛ kpuro wukiri sere n ka kua sɔɔ sɔɔn kɔba ita. <sup>34</sup> Kɔba ita yen sakawa Yesu u gbāra ka dam, u nɛɛ, “Eloi, Eloi, lema sabatani.” Yen

tubusiana, Gusunə nən Yinni, mba n kua a ka man deri.

<sup>35</sup> Be ba yǝ min gabu ba gari yi nua ma ba nεε, i n̄ nɔɔmɔ? U Eli soku.

<sup>36</sup> Yera ben turo u duka na ka swēε duke dukesu si u wasa tam məmməm sɔɔ u bəri dekəə. Ma u Yesu tii u nɔ, u nεε, i de su wa Eli u n̄ koo na u n̄n sarasia.

<sup>37</sup> Yera Yesu u gbāra wəllə too too, ma win hunde ya doona.

<sup>38</sup> Ase saa yera maa beku kare te ta wāa sāa yeru sɔɔ ta gēεrama saa wəllun di sere temɔ. <sup>39</sup> Tabu kowobun tɔnwero wi u yǝ Yesun wuswaə u wa nge mε u ka gu. Yera u nεε, ka gem durɔ wi, Gusunən Biiwa.

<sup>40</sup> Kurɔbu gaba maa wāa mi, ba mεera sarun di. Be sɔɔra Maari Madalagii wāa, ka Salome, ka Maari wi u sāa Yose ka Yakɔbu yākabun mero. <sup>41</sup> N deema beya ba raa Yesu swīi ba n̄n nɔɔrimɔ sanam mε u wāa Galileə. Kurɔbu dabiru gara maa wāa mi, be ba ka n̄n na Yerusalemuɔ sannu.

### *Yesun sikubu*

*(I maa mεerio Mateu 27:57-61, Luku 23:50-56, Yohanu 19:38-42)*

<sup>42-43</sup> Ye n kua yoka, Yosefu Arimategii u tunuma mi, wi u sāa bεεregii Yuuban guro gurobu sɔɔ, u maa mara Gusunə u bandu swīi. Tɔɔ te, tɔɔ wērarugirun sɔɔrun tōra, tēn yokan di tɔɔ wērarugira koo tore. Yen sōna Yosefu u da Pilatin mi ka toro sindu u ka Yesun goru kana. <sup>44</sup> Ma Pilati u biti kua too too ye u nua ma Yesu u gu kə. Yera u tabu sunə sokusia u ka n̄n bikia Yesu u n̄ gu kə. <sup>45</sup> Ye tabu sunə wi, u n̄n sɔɔwa ma Yesu u gu, u Yosefu nɔɔ k̄a u ka goo te sua. <sup>46</sup> Yosefu u da u beku te ba wesa ka wēε damgii dwa, ma u goo te sarasia u tu beku te tēke. Ma u tu kpēε kpee wəru ge ba dāka sɔɔ. Yen biru u kpee bakaru garu bimiamu u ka wəru gen nɔɔ kərua. <sup>47</sup> N deema, Maari Madalagii ka Maari Yosen mero, ba mεera mi ba Yesun goru kpēεmɔ.

## 16

### *Yesun seebu gərin di*

*(I maa mεerio Mateu 28:1-8, Luku 24:1-12 Yohanu 20:1-10)*

<sup>1</sup> Ye tɔɔ wērarugira sara, Maari Madalagii ka Salome ka Maari Yakɔbun mero, ba turare dwa bu ka Yesun goru yēka. <sup>2</sup> Ye n kua alusuma buun buru buru yellu kurɔ be,

ba da siki ten mi. <sup>3</sup> Swaaə ba bikianamə, wara u koo bu kpee te bimia siki ten nɔɔn di.

<sup>4</sup> Ye ba mεera ma ba wa, wee kpee te, ta bimiare baa mε ta kpā too. <sup>5</sup> Ye ba dua siki te sɔɔ ba aluwaasi goo wa u s̄ ben n̄m geuɔ u yabe kpikiru sebua. Ma bεrum bu mwa gem gem. <sup>6</sup> U bu sɔɔwa u nεε, i ku bεrum ko. Na yē ma Yesu Nasaretigiiwa i kasu wi ba kpare dāa bunanaru sɔɔ. U seewa gərin di u n̄ wāa mini. I mεerio mi ba raa n̄n kpīi. <sup>7</sup> N n̄ m̄n na, i doo i win bwāabu s̄ ka Piεen tii ma u koo bu gbiiya u da Galileə. Miya ba koo n̄n wa nge mε u raa bu sɔɔwa.

<sup>8</sup> Yera ba yarima ba duki doona sikiru min di ka diiribu domi bεrum bu mwa gem gem. Ba n̄ maa goo gāanu ganu sɔɔwa bεrum saabu.

### *Yesu u Maari Madalagii kure*

*(I maa mεerio Mateu 28:9-10, Yohanu 20:11-18)*

[<sup>9</sup> Ye Yesu u seewa gərin di alusuma buun buru buru yellu, Maari Madalagiiwa u gbia u tii sɔɔsi, w̄i sɔɔn di u wεrekunu nɔɔba yiru gira. <sup>10</sup> Ma kurɔ wi, u da u win kpaasibu labaari ye sɔɔwa be ba wāa nuku sankiranu ka swīi sɔɔ. <sup>11</sup> Sanam mε ba nua Yesu kua waso, kurɔ wi maa n̄n wa, ba n̄ ye wure.

### *Yesu u bwāabu yiru kure*

*(I maa mεerio Luku 24:13-35)*

<sup>12</sup> Yenin biru, Yesu u wigibu yiru gabu kure ye ba s̄imɔ swaaə ba baru kpaaru garu dɔɔ adama u tii kɔsa ben n̄ni sɔɔ. <sup>13</sup> Ye ba wɔma wuu min di ba be ba tie yen labaari sɔɔwa, adama ba n̄ maa ye naanε kue.

### *Yesu u tii bwāabu*

*wəkura tia ye sɔɔsi*

*(I maa mεerio Mateu 28:16-20, Luku 24:36-49, Yohanu 20:19-23, Gərobun Kookoosu 1:6-8)*

<sup>14</sup> Yen biru Yesu u bwāabu wəkura tia ye kurema ye ba dimɔ. Ma u bu gerusi ben naanε dokebu sarirun s̄ ka maa ben degangam s̄, domi ba n̄ tɔn ben gari wure be ba n̄n wa u seewa gərin di. <sup>15</sup> Ma u bu sɔɔwa u nεε, i doo handunian baama kpuro kpa i bweseru baatere Labaari gea waasu kua. <sup>16</sup> Baawure wi u ye naanε doke, ma ba n̄n batemu kua, u koo hunden faaba wa. Baawure wi u kun maa ye naanε doke, u koo taare wa. <sup>17</sup> Səm maamaakiginu wee ni



naanɛ dokeobu ba koo ko. Ba koo wɛɛkunu gira ka nɛn yĩsiru kpa bu ka barum kpaɱm gari gere. <sup>18</sup> Bã n waa gɔsɔnu sua nɔmaɔ, ñ kun mɛ bã n dɛɛ nɔra, ba ñ wahala gaa wasi. Bã n maa barɔbu nɔmu sãndi, ba koo bɛkurawa.

*Yesu u doonɔ Gusunɔn mi*

*(I maa mɛɛrio Luku 24:50-53, Gɔrobun Kookoosu 1:9-11)*

<sup>19</sup> Ye Yinni Yesu ka bu gari yi kua u kpa, u suara wãllɔ u da u sina Gusunɔn nɔm geuɔ.

<sup>20</sup> Ma bwãa be, ba da ba waasu kua baama kpuro. Ma Yinni u ka bu sɔmbu te mɔ, u sãsimɔ ka sɔm maamaakiginu ma ben gari sãawa gem.]

## LABAARI GEA NGE ME LUKU U YORUA

Luku, wi u tire te yorua, u s̄awa Gεrεki. U ȳeru m̄o, u s̄awa dokotoro, Kol 4:14. Teofiruwa u tire te yorua. Teofiru wi, u n̄ maa s̄aa Yuu. Yen s̄ona ye u Yesun bwese t̄okan gari m̄o, u girariwa sere Adamun mi, wi u s̄aa t̄ambu kpuron baaba. Luku u k̄i u s̄osiwa ma Yesu u s̄awa t̄ambu kpuron Faaba kowo, n̄ n̄ m̄o Yuuba t̄onagii. U maa s̄osi ma Yesu u t̄ambu kpuro k̄i, bw̄εεbw̄εεbu ka damgibu ka s̄arobu ka gobigibu ka kur̄abu ka dur̄abu ka bibu.

Tire ten gari m̄ero ya w̄awa ten wiru 19:10 s̄o ye ya n̄εε, T̄onun Bii u nawa u ka kasu be ba k̄ora u bu faaba ko.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yohanu Bat̄emu kowo ka Yesun marubu ka Yesun biru, wiru 1n di sere wiru 2.
2. Yohanu Bat̄emu kowon waasu ka Yesun k̄okiribu, wiru 3n di sere wiru 4:13.
3. Yesun s̄amburu Galileo, wiru 4:14n di sere wiru 9:50.
4. Yesu u w̄aa Yerusalemun swaa, wiru 9:51n di sere wiru 19:28.
5. Yesun s̄osi d̄aakinu batuma s̄o, wiru 19:29n di sere wiru 21:37.
6. Yesun sanam d̄aakim handunia s̄o, wiru 22n di sere wiru 24.

### *Nge me ba kua*

#### *ba ka tire te yorua*

1-4 Teofiru, b̄εεε bakagii, n̄ man w̄ere n̄ nun tireru yorua n̄ nun s̄o dee dee ye n̄ koorā b̄esen suunu s̄o. Be ba ye wa toren di ba kua yen labaarin s̄om kowobu ma ba sun ye s̄owa. Dabiru be ba ye nua ba kookari kua bu ka ye yore dee dee. N̄en tii na gari yi kpuro w̄εera yin toren di. N̄ maa man w̄ere n̄ nun ye yorua a n̄ ka yen gem ȳe ye ba nun s̄osi.

*Gusun̄on ḡrado u Yohanu Bat̄emu kowon marubun gari n̄osia*

5 To, Herodu Yudean tem ȳeron waati, ȳaku kowo goo w̄aa ȳaku kowobun wuuru s̄o te ba m̄o Abia, win ȳisira Sakari. Win kur̄o maa s̄awa Aronin bweseru, win ȳisira Elisabeti. 6 Be yiru kpuro geegiba Gusun̄on

wuswaa. Ba s̄im̄o Yinni Gusun̄on wooda ka win s̄osibu kpuro s̄o dee dee. 7 Adama ba n̄ bii m̄o ȳen s̄o Elisabeti s̄aa w̄iro, be yiru kpuro ba maa t̄ok̄onu kua.

8 N̄ wee sanam me n̄ ben wuuru girari, Sakari win ȳaku kobun s̄amburu m̄o Gusun̄on wuswaa. 9 Ma tubu tubu ya n̄un mwa nge me ȳaku kowobun komaru, u ka du Yinni Gusun̄on s̄aa yer̄o u turare d̄o doke. 10 T̄on w̄oru kpuro ga kanaru m̄o t̄ow̄o sanam me u turare d̄o dokem̄o. 11 Ma Yinnin ḡrado u n̄un kure u ȳo mi ba ra turare d̄o doken n̄om geu. 12 Ye Sakari u n̄un wa, u wom torura ma b̄erum n̄un mwa. 13 Ma ḡrado wi, u n̄un s̄owa u n̄εε, a ku b̄erum ko Sakari, domi ba wunen kanaru mwa. Wunen kur̄o Elisabeti u koo nun bii t̄on dur̄o marua, kpa a n̄un ȳisuru k̄e Yohanu. 14 Kaa nuku doo bakabu wa, t̄on dabira koo maa ȳeri win marubun s̄o. 15 Domi u koo ko t̄on boko Yinni Gusun̄on wuswaa. U n̄ tam n̄orum̄o. U ko n̄ maa Hunde D̄εero yiba win m̄eron nukurun di. 16 U koo de Isireliba dabiru bu wura Gusun̄o ben Yinnin mi gia. 17 U koo n̄un swaa gb̄iyya kpa u n̄ s̄aa nge Gusun̄on s̄om̄o Eli, u n̄ dam m̄o u ka baababa ka ben bibu dorasia, kpa u maa ka mem n̄o sariba wura geegibun swaa s̄o, kpa u maa t̄ambun ḡrusu s̄oru koosia mam mam Yinnin s̄o.

18 Sakari u ḡrado wi bikia u n̄εε, am̄ona ko na n̄ ka ȳe ma gari yi gema. Domi n̄ε dur̄o t̄ok̄ora, n̄en kur̄on tii maa t̄ok̄oru kua.

19 Ma ḡrado wi, u n̄un wisa u n̄εε, n̄ena Gabir̄ie, n̄ε wi na ra n̄ ȳo Gusun̄on wuswaa. Ba man ḡrimawa n̄ ka nun gari ko kpa n̄ ka nun labaari gea ye n̄osia. 20 Adama a n̄ n̄en gari naan̄ε doke yi yi koo koorā yin saa s̄o. Yen s̄ona, a n̄ maa kp̄ε a gari gere sere d̄oma te yabu ye, ya koorā.

21 T̄amba Sakari mara, ma biti ya bu mwa ye u ka te me s̄aa yer̄o. 22 Ye u yara, u n̄ kp̄ia u ka bu gari kue, ma ba gia ma u k̄asiru wawa s̄aa yeru mi. U ka bu n̄oma gari s̄om̄o, u n̄ n̄o wukie.

23 Ye win ȳaku kowo s̄ambura kpa, u s̄a win ȳenu. 24 Yen biru win kur̄o Elisabeti u gura sua, ma u tii berua suru n̄o bu. U n̄εε, 25 n̄ wee ye Yinni Gusun̄o u man kua. U ka man n̄onu geu m̄era u man sekuru yara t̄ambun wuswaa.

*Wəllun gərado**u Yesun marubun gari nəəsia*

<sup>26-27</sup> Elisabetin guran suru nəəba tiase, Gusunə u win gərado Gabiriε gəra Nasaretio, Galilen tem səə wəndia goon mi, wi u kun durə yē. Wəndia win durə kēero Yosefu u sāawa Dafidi sina bokon bweseru. Wəndia win tiin yīsira Maari. <sup>28</sup> Gərado wi, u da win mi ma u nūn sōəwa u nεε, na nun təbura, Gusunə u nun durom kua, u maa wāa ka wunε.

<sup>29</sup> Maarin laakari ya burisina ka gari yi, ma u tii bikia u nεε, təbiri teren bwesera mini. <sup>30</sup> Gərado u nūn sōəwa u nεε, a ku berum ko Maari domi Gusunə u nun durom kua. <sup>31</sup> Wee kaa gura sua a bii tən durə ma kpa a nūn yīsiru kē Yesu. <sup>32</sup> U koo ko tən boko. Ba ko n da nūn soku Wərukoon Bii. Yinni Gusunə u koo nūn win sikado Dafidin bandu wē. <sup>33</sup> U ko n bandu dii Yakəbun yenuə sere ka baadommaə. Win bandu ta n̄ ko n n̄ru m̄ə.

<sup>34</sup> Ma Maari u gərado bikia u nεε, aməna yeni ya koo ka koorā domi na n̄ durə yē.

<sup>35</sup> Gərado u nūn wisa u nεε, Hunde Dεero u koo nun deema, kpa Wərukoon dam mu nun wukiri. Yen sōna ba koo bii dεero wi kaa ma mi soku Gusunən Bii. <sup>36</sup> Wee wunen mero bisi Elisabeti wi ba raa sokumə wīro, win tii u bii tən durən gura m̄ə win təkəru s̄ə. U wāa win suru nəəba tiase s̄ə tē. <sup>37</sup> Domi gāanu sari ni Gusunə kpanε.

<sup>38</sup> Maari nεε, nena Yinnin yoo. N man kuo nge mε a gerua. Ma gərado wi, u doona.

*Maari u Elisabeti beram da*

<sup>39</sup> Sōə mεε te s̄ə, Maari u seewa kpaaka u da Yudean wuu gagu s̄ə ge ga wāa guunun bera gia. <sup>40</sup> U dua Sakarin yenuə ma u Elisabeti təbura. <sup>41</sup> Ye Elisabeti u Maarin təbiribu nua, yera bii wi u wāa win nukurə u diira ma Elisabeti u Hunde Dεero yiba. <sup>42</sup> Ma u gbāra u nεε, domarugiiwa wunε tən kurəbu s̄ə, domarugiiwa maa bii wi kaa ma. <sup>43</sup> Wara ra n nε, nən Yinnin mero u ka man beram na. <sup>44</sup> Domi wee, ye wunen təbiribun n̄ə ga nən swaa wəri, bii wi u wāa nən nukurə u diira ka nuku dobu. <sup>45</sup> Doo n̄ərugiiwa wunε ye a ka naanε doke ma ye kpuro ya koo koorā ye Gusunə u nun sōəwa.

*Maarin womu*

<sup>46</sup> Maari u womu kua u nεε, nən gōru ga Yinni saabu m̄ə.

<sup>47</sup> Nən hunde yērimə Gusunə nən Faaba kowon s̄ə,

<sup>48</sup> yèn s̄ə u ka man n̄nu geu mεεra, nε wi na s̄āa win yoo bwēεbwēε.

Wee, saa tən di saa baayeren təmbu ba koo man soku doo n̄ərugii

<sup>49</sup> yèn s̄ə Gusunə dam kpurogii u man gāa bakanu kua.

Win yīsira Dεero.

<sup>50</sup> U ra be ba nūn nasie durom kue saa baayere.

<sup>51</sup> U win dam s̄əsi,

ma u be ba tii suabun bwisikunu m̄ə yarinasia.

<sup>52</sup> U sinambu bandu yara.

Ma u bwēεbwēεbu walle sua.

<sup>53</sup> U ḡōrobu debia ka gāa geenu.

Ma u gobigibu gira nəm dira.

<sup>54</sup> U win s̄əm̄ə Isireli somi

yèn s̄ə u win durom yaaya

<sup>55</sup> mε u Aburhamu ka win bibu kuamme sere ka baadomma

nge mε u bεsən baababa n̄ə m̄wεεru kua.

<sup>56</sup> Maari u ka Elisabeti sina nge suru ita, yen biru u gəsira win kpaarə.

*Yohanu Batemu kowon marubu*

<sup>57</sup> Elisabetin marubun sanam yiba, ma u bii tən durə mara. <sup>58</sup> Win berusebu ka win dusibu ba nua ma Yinni u nūn durom bakam kua, ma ba ka nūn nuku dobu m̄ə sannu. <sup>59</sup> Ma n kua s̄ə n̄əba itase ba menna bu ka bii wi bango ko, ma ba kī bu nūn yīsiru kē Sakari nge win tondon yīsiru. <sup>60</sup> Adama win mero u gerua u nεε, aawo, Yohanuwa ba koo nūn soku.

<sup>61</sup> Ma ba nεε, wunen bweseru s̄ə, goo sari wi u yīsī te m̄ə.

<sup>62</sup> Yera ba win tundo gari bikia ka yīreru bu ka gia mε u kī bu nūn soku. <sup>63</sup> Ma u bu gāanu bikia n̄i s̄ə u koo yore ma u yorua, Yohanuwa win yīsiru. Ma biti ya tən be kpuro mwa. <sup>64</sup> Yande win n̄ə ga wukiara, win yara denda, u gari m̄ə ma u Gusunə siaramə. <sup>65</sup> Berum be kpuro mwa be ba wāa bera mi, ma ba gari yi kpuro s̄əna ba ka sikerena Yudean tem wusu s̄ə si su wāa guunun bera gia. <sup>66</sup> Ma be ba gari yi nua kpuro, ba yi berua ben gōrusə, ba bikianamə ba m̄ə, n̄ n m̄en na, aməna bii wi, u koo ra ko.

Domi ba wa Yinnin n̄əmu ga wāa ka wi.

*Sakari u Gusunən gari gerua*

*Sakari u Gusunən gari gerua*

*Sakari u Gusunən gari gerua*

*Sakari u Gusunən gari gerua*

*Sakari u Gusunən gari gerua*

*Sakari u Gusunən gari gerua*

<sup>67</sup> Ma bii win tundo Sakari, u Hunde Dεero yiba ma u gerua u nεε,

<sup>68</sup> su Gusunə Isireliban Yinni siara ye u ka win tumbu naawa ma u bu yakia.

<sup>69</sup> Ma u ka sun Faaba kowo damgii naawa wi u sāa Dafidi win səm kowon sikadobu.

<sup>70-71</sup> Wiya u koo sun faaba ko saa besen yibereban min di,

ka be ba sun tusa kpuron noman di, nge me u raa gerua

saa win səmə dεerobun nəsun di be ba wāa yellu.

<sup>72</sup> Meya u ka besen baababa durom kua, ma u maa win nəə mwεε dεeraru yaaya.

<sup>73</sup> Nge me u raa bōrua

Aburhamu besen baaban wuswaa

<sup>74</sup> u ka sun wəra saa besen yibereban noman di,

kpa u sun ayeru wē su ka nūn sā berum sariru səə,

<sup>75</sup> kpa su ko dεerobu ka gemgibu win wuswaa

besen wāarun sanam kpuro səə.

<sup>76</sup> Wunε maa nen bii,

ba koo nun sokuwa Wərukoon səmə domi kaa Yinni gbiya a ka win swεε səmε,

<sup>77</sup> kpa a maa win tumbu sō ma ba koo faaba wa bā n bu ben toranu suuru kua

<sup>78</sup> besen Yinnin wənwəndun sō te ta kpā.

Wənwən ten saabuwa yam bururam ko n sun naawa wəllun di

nge buruku sō yana,

<sup>79</sup> u ka bu yam dεerasia

be ba wāa yam wōkuru səə

ka be gəən berum wukiri nge yam wōkuru.

Kpa u ka besen naasu kpara alafian swaa səə.

<sup>80</sup> Ma bii wi, u kpεamə u bwisi mə, ma u da u wāa ghaburə sere n ka kua tōə te u tii sōsi Isireliban wuswaa.

## 2

### *Yesun marubu*

*(I maa mεerio Mateu 1:18-25)*

<sup>1</sup> Sanam me səə, tem yēro Ogusitu u wooda yara bu tem baama kpuron tumbu gari. <sup>2</sup> Gari gari gbiika ye, ba ye kuawa Kirinusi Sirin tem yēron waati. <sup>3</sup> Ma baawure u da win wuuə bu ka nūn tireru doke.

<sup>4</sup> Yosefu u maa seewa Galilen wuu gagun di ge ba ra soku Nasareti, u da Yudean temə sere Dafidin wuuə ge ba ra nεε Betelehemu

yən sō u sāa Dafidin sikadobu, <sup>5</sup> kpa bu ka bu tireru doke, wi ka win kurə kēero Maari. Maari wi, u gura mə. <sup>6</sup> Ye ba wāa mi, win sanam yiba ye u koo ka ma. <sup>7</sup> Ma u win bii gbiikoo mara tən durə, ma u nūn sēkatia tēkusi u nūn kpī yāanun yakasu wəllə, yən sō ba n ayeru wa səbun səbia yerə.

### *Gusunən gərado*

#### *u yāa kparobu kure*

<sup>8</sup> N deema yāa kparoba wāa bera mi yakasə, ba ben yāanu kōsu wōkuru. <sup>9</sup> Yera Gusunən gərado u bu kure ma Gusunən yiikon girima ya bu burure ya ka sikerena ma berum bu mwa gem gem. <sup>10</sup> Ma gərado u bu sōwa u nεε, i ku nanda domi na ka bεε Labaari gea naawawa ye ya koo tumbu kpuro nuku doo bakabu wē. <sup>11</sup> Gisə Dafidin wuuə ba bεε Faaba kowo marua wi u sāa Kirisi Yinni. <sup>12</sup> Wee, nge me i ko ka nūn tubu, i ko bii wēeru wa ba sēkatia tēkusi, u kpī yāanun yakasu wəllə.

<sup>13</sup> Suaru səə wəllun tabu kowobu dabi dabiru ba kurama gərado win bəkuə ba Gusunə siaramə ba gerumə,

<sup>14</sup> bu Gusunə bεere wēeyə wəllə.

Bəri yenda n wāa handunia səə be ba Gusunən nukuru dorasiamən suunu səə.

#### *Yāa kparoba dəə Betelehemu*

<sup>15</sup> Sanam me wəllun gərado be, ba bu doonari ba wura Gusunə wəllə, yāa kparo be, ba geruna ba nεε, n n mən na, su da Betelehemu su wa ye ya kora ye Yinni Gusunə u sun sōsi.

<sup>16</sup> Ba da ka sendaru ma ba Maari ka Yosefu wa ka bii wēε te, ta kpī yāanun yakasu wəllə.

<sup>17</sup> Ye ba nūn wa ba kpa ba saara ye gərado wi, u raa bu sōwa bii win wəllə. <sup>18</sup> Ma be kpuro be ba gari yi nua ba biti soora ka ye yāa kparoba bu sōwa. <sup>19</sup> Adama Maari u gari yi kpuro doke gōruə u yi lasabu mə. <sup>20</sup> Ma yāa kparo be, ba gəsira ba Gusunə bεere wēemə, ba nūn siaramə yabu ye kpuron sō ye ba nua ka ye ba wa, nge me gərado wi, u raa bu sōwa.

#### *Ba Yesu yīsiru kā*

<sup>21</sup> Ye sō nəba ita ya yiba ba bii wi bango kua, ma ba nūn yīsiru kā Yesu, yīsi te Gusunən gərado u nūn kā ba sere win gura sua.



*Ba Yesu Gusunə tusia s̄a yerə*

22-23 Ameniwa ba yorua Yinnin wooda s̄o ba n̄ε, “Bii t̄n durə gbiikoo baawure wi ba mara, ba koo n̄n wunawa n̄n̄em Yinni Gusunən s̄o.” Yen s̄na ye sanam yiba bu ka tii s̄arasia nge m̄ε M̄owisin wooda ya gerua, Maari ka Yos̄efu ba ka bii wi da Yerusalem̄o bu n̄n Yinni tusia, 24 kpa bu ka ȳakuru ko nge m̄ε ba gerua Yinnin wooda s̄o ba n̄ε, “Kparukonu yiru, n̄ kun m̄ε totober̄ε binu yiru.”

25 Durə goo w̄a Yerusalem̄o, win ȳsira Sim̄e. Durə wi, u s̄awa geegii wi u Gusunən b̄εr̄ε ȳ. U wi u koo Isireliban nukuru yemiasia swaa daki ma Hunde D̄εro n̄n w̄asi. 26 Hunde D̄εro wi, u maa n̄n s̄osi ma u koo Kiriisi, wi Yinni u ḡsa wa u sere gbi. 27 U da s̄a yerə ka Hunde D̄εron kparabu. Ye Yesun dusiba ka n̄n dua bu n̄n kua nge m̄ε wooda ya gerua, 28 Sim̄e u n̄n m̄wa win n̄m̄a ma u Gusunə saabu kua u n̄ε,

29 Yinni, t̄ε kaa de n̄ε wunen s̄m̄ kowo, n handunia deri ka alafia nge m̄ε a man̄ s̄owa.

30 Domi n̄n n̄ni yi wunen faaba wa

31 ye a s̄oru kua bwesenu kpuron wuswaa.

32 Yeya yam bururam m̄ε mu koo t̄n tukobu wunen swaa s̄osi.

Mu koo maa wunen t̄mbu Isireliba b̄εr̄ε doke.

*Sim̄e u Gusunən gari gerua*

33 Ye ba gerua bii win s̄o ya win baa ka win m̄ero biti kua. 34 Sim̄e u bu domaru kua m̄a u Maari, bii win m̄ero s̄owa u n̄ε, ba bii wini ḡsa ba yi u ka t̄n dabiru w̄rumasia Isireliba s̄o, kpa u t̄n dabinu seesia. U koo maa ko ȳreru Gusunən min di te t̄mba kun wuram̄o 35 kpa dabirun ḡrun bwisikunu nu s̄osira. Wunen tii, nuku sankiranu nu koo nun s̄oku ḡruo nge takobi.

*Ana, Gusunən s̄m̄ t̄n kurə*

36 Gusunən s̄m̄ t̄n kurə goo maa w̄a, win ȳsira Ana, Fanuelin bii Asēn bweseru s̄o. U t̄karu kua gem gem. U raa sina ka win durə w̄o n̄ba yiru saa win w̄ndiarun di. 37 Ma u ḡminiru sina w̄o w̄n̄ε ka n̄ε. U ku ra kpe s̄a yerə, u ra n̄ Gusunə s̄am̄o bururu ka yoka ka n̄o b̄akuru ka kanaru. 38 U besirama saa ye s̄o, u Gusunə saabu m̄,

ma u bii win gari t̄mbu kpuro s̄om̄o be ba mara Gusunə u Yerusalem̄u yakia.

*Ben wuramaru Nasaret̄i*

39 Sanam m̄ε ba baayere kua ba kpa nge m̄ε Yinni Gusunən wooda, ba ḡsira Nasaret̄i ben wuuo Galilen tem̄o. 40 Ma bii wi, u kp̄am̄o ma u dam sosim̄o ma bwisi gee yiba wi s̄o. Gusunən durom maa w̄a ka wi.

*Yesu da s̄a yerə win birun saa*

41 W̄o baagere Yesun dusibu ba ra Ḡo sararibun t̄o bakaru dewa Yerusalem̄o. 42 Sanam m̄ε Yesu u w̄o w̄kura yiru m̄o ba t̄o baka te da nge m̄ε ben komaru. 43 Ye t̄o baka ten sanam kpa sanam m̄ε ba wi, bii wi, Yesu u sina Yerusalem̄o, win dusiba kun ȳ. 44 Ba tamaa s̄a u w̄awa ben wuuru s̄o. Ye ba s̄a t̄o giriru ba n̄n kasu ben dusibu ka ben b̄r̄ba s̄o. 45 Adama ba n̄ n̄n wa ma ba ḡsira Yerusalem̄o ba n̄n kasu. 46 Yen s̄o itase ba n̄n wa s̄a yerə u s̄o wooda ȳrobun suunu s̄o u bu swaa daki u maa bu gari bikiam̄o. 47 Be ba n̄n swaa daki kpuro ba biti kua win bwisi ka win gari wisibun s̄o. 48 Sanam m̄ε win dusiba n̄n wa biti ya bu m̄wa ma win m̄ero u n̄n bikia u n̄ε, n̄n bii am̄na a ka sun kua m̄ε. N̄ε ka wunen baa wee, sa nun kasu ka nuku sankiranu.

49 Ma u bu bikia u n̄ε, m̄ba n̄ kua i ka man kasu. I n̄ ȳ ma na n̄ kon ko na kun n̄n baaban wunan̄su kue?

50 Adama gari yi u bu s̄owa mi, yi n̄ bu yeeri.

51 U ka bu s̄a Nasaret̄i ma u bu m̄em n̄owa. Win m̄ero u gari yi kpuro berua win ḡruo. 52 Ma Yesu u kp̄am̄o bwisi s̄o ka wasi s̄o, ma Gusunə u ka n̄n n̄nu geu m̄era, ma u s̄a t̄n geo t̄mbu s̄o.

**3***Yohanu Bat̄mu kowon waasu (I maa m̄erio Mateu 3:1-12, Maaku 1:1-8, Yohanu 1:19-28)*

1 Ye tem ȳro Tiberi kua w̄o w̄kura n̄abu win bandu s̄o, sanam m̄ε, P̄nsu Pilatiwa s̄a Yudean tem ȳro, ma Herodu u s̄a Galilen wirugii, ma Filipu win w̄n̄o u s̄a Iture ka Takonitin wirugii, ma Lisania u s̄a Abilenin wirugii. 2 Ya maa s̄awa Ani ka Kaifa ȳaku kowo t̄nwerobun waati. Sanam m̄eya Gusunə u ka Yohanu Sakarin

bii gari kua gbaburɔ. <sup>3</sup> Ma u da Yuudenin baru kpaanɔ kpuro u kparamɔ u mɔ, bu gɔru gɔsio bu batemu ko, kpa Gusunɔ u bu ben toranu suuru kua.

<sup>4</sup> Nge mɛya ye Gusunɔn sɔmɔ Esai u yorua win tirerɔ ya koorɔ ye u nɛɛ, “goo u gbɔramɔ gbaburɔ u mɔ, i Yinnin swaa sɔnwɔ.

Kpa i n ye nɔɔ nerasiama yu dɛnda.

<sup>5</sup> I yen wɔwi kpuro kɔruo, i maa yen guunu kpuron gunum kawo kpa i yen gungunu nɔɔ nerasia nu ko tem tɛɛra,

kpa i yen mi n kɔkure kpuro dɛmia, kpa i yen wɔrusu kpuro kɔre.

<sup>6</sup> Tɔmbu kpurowa ba koo Gusunɔn faaba wa.”

<sup>7</sup> Tɔn wɔrusu su daamɔ win mi u ka bu batemu ko. Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ waa gɔsɔnun bweseru, wara bɛɛ kirɔ kua i ka mɔru ye ya sisi suuri. <sup>8</sup> N n mɛn na, i koowo ye ya koo bɛɛn gɔru gɔsiabu sɔɔsi, kpa i ku gere bɛɛn tii sɔɔ ma Aburhamuwa bɛɛn baaba. Domi na bɛɛ sɔɔmɔ Gusunɔ u koo kpɔi u Aburhamu bibu seeya saa kpee nini sɔɔn di. <sup>9</sup> Ba gbɔa sue kɔ bu ka dɔnu bɔɔri nin nuurun di. Yen sɔ, dɔru baatere te ta n bii geenu marumɔ, ba koo tu burawa bu dɔɔ kpɛɛ.

<sup>10</sup> Ma tɔn wɔrusu nɔn bikiamɔ, n n mɛn na, amɔna be, ba koo ko.

<sup>11</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, wi u yabenu yiru mɔ u teeru goo wɛɛyɔ wi u kun mɔ, mɛya maa wi u dɔanu mɔ, u ka gabu bɔnu koowo.

<sup>12</sup> Gbere mwaɔba maa da u ka bu batemu ko, ma ba nɔn bikia ba nɛɛ, yinni, mba sa ko ko.

<sup>13</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku ra mwɛ n kere ye ba bɛɛ yiire.

<sup>14</sup> Tabu kowobu gaba maa nɔn bikia ba nɛɛ, bɛɛ maa ni, mba sa ko ko.

Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku ra goo gobi mwaari ka dam, i ku maa goo gari mani, kpa i ku ra bɛɛn kɔsiaru gem.

<sup>15</sup> Tɔn be, ba swaa daki ma be kpuro ba bikianamɔ ba mɔ, Yohanu sɔɔwa Kirisi wi?

<sup>16</sup> Ye Yohanu u nua mɛ, u be kpuro sɔɔwa u nɛɛ, nɛ na bɛɛ batemu mɔ ka nim, adama wi u man dam kere u sisi. Na n tura n win baranun wɛɛ kusia. Wiya u koo bɛɛ batemu ko ka Hunde Dɛɛro ka dɔɔ. <sup>17</sup> U saratia nɛni win nɔmɔ, u ka win alikama sara, kpa u ye

doke biraru sɔɔ. Adama sako si su tie u koo su doke dɔɔ sɔɔ wi u ku ra ghi.

<sup>18</sup> Ka maa gari dabinu gana Yohanu u tɔmbu labaari gean waasu kuamme.

<sup>19</sup> Adama u Herodu wirugii wi gerusi Herodia, win wɔnɔ Filipun kurɔn sɔ, ka daa kɔsa kpuro ye u raa kua. <sup>20</sup> Ma Herodu u kpam daa kɔsa ye sɔɔ daa kɔsa sosi, u dera ba Yohanu pirisɔm doke.

#### *Yesun batemu*

*(I maa mɛɛrio Mateu 3:13-17, Maaku 1:9-11)*

<sup>21</sup> Ye ba tɔmbu kpuro batemu kua, ba maa Yesu batemu kua. Saa yɛ sɔɔ u kanaru mɔ ma wɔlla wukiara, <sup>22</sup> ma Hunde Dɛɛro u sarama win wɔllɔ ka wasi gɛɛ nge kparuko. Ma nɔɔ gaga nɔɔra saa wɔllun di ga nɛɛ, wuna nɛn bii kɔnasi, wi sɔɔ nɛn gɔru dobu kpuro wɔa.

#### *Yesun sikadoba*

*(I maa mɛɛrio Mateu 1:1-17)*

<sup>23</sup> Yesu u wɔɔ tɛnan saka tura u sere win sɔmburu torua. Ba tamaa u sɔɔwa Yosefun bii. Yosefun baababa ba maa sɔa Heli <sup>24</sup> ka Matati ka Lefi ka Mɛliki ka Yanai ka Yosefu, <sup>25</sup> ka Matatia ka Amɔsi, ka Nahumu ka Esili ka Naga, <sup>26</sup> ka Maatu ka Matatia ka Semeni ka Yoseki ka Yoda, <sup>27</sup> ka Yoanani ka Lesa ka Sorobabeli ka Salatieli ka Nɛri, <sup>28</sup> ka Mɛliki ka Adi ka Kosamu ka Elimadamu ka Eri, <sup>29</sup> ka Yosue ka Eliseri ka Yorimu ka Matati ka Lefi, <sup>30</sup> ka Simɛɔ ka Yuda ka Yosefu ka Yonamu ka Eliakimu, <sup>31</sup> ka Mɛlea ka Mɛna ka Matata ka Natani ka Dafidi, <sup>32</sup> ka Isai ka Yobedi ka Boasi ka Sala ka Nasoni <sup>33</sup> ka Aminadabu ka Adimi ka Arani ka Esiromu ka Faresi ka Yuda, <sup>34</sup> ka Yakɔbu ka Isaki ka Aburhamu ka Tera ka Nakoru, <sup>35</sup> ka Seruku ka Raga ka Faleki ka Ebɛɛ ka Sala, <sup>36</sup> ka Kainamu ka Aafasadi ka Semu ka Nɔwɛ ka Lameki, <sup>37</sup> ka Matusala ka Enɔku ka Yarɛdi ka Maleleli ka Kainani, <sup>38</sup> ka Enɔsi ka Seti ka Adamu ka Gusunɔ.

## 4

#### *Setam u Yesu kɔkura*

*(I maa mɛɛrio Mateu 4:1-11, Maaku 1:12-13)*

<sup>1</sup> Yesu u Hunde Dɛɛro yiba ma u wurama Yuudenin di. Ma Hunde wi, u nɔn sure gbaburu sɔɔ. <sup>2</sup> Miya Setam maa nɔn kɔkura sɔɔ weeru. U n maa gɔanu ganu di sanam mɛ sɔɔ. Ye saa yen baa ya kpa, gɔra nɔn mwa.

<sup>3</sup> Ma Setam nùn sǎwǎ u nɛɛ, à n Gusunǎn Biin na, a kpee teni sǎwǎ tu gǎsira pɛɛ.

<sup>4</sup> Ma Yesu nùn sǎwǎ u nɛɛ, ba yorua Gusunǎn gari sǎ ba nɛɛ, “Tǎnu kun ko n wǎa dǎanu tǎnan sǎ.”

<sup>5</sup> Ma Setam u ka nùn da guuru wǎllǎ u nùn handunian tem kpuro sǎosi nǎni kpaki teeru mi sinamba bandu dii. <sup>6</sup> Ma u nùn sǎwǎ u nɛɛ, nin dam ka nin yiiko kpurowa kon nun wɛ domi ba man wɛ. Wi na kǐ, wiya kon maa wɛ. <sup>7</sup> N n mɛn na, à n yiira a man sǎwa ye kpurowa ya koo ko wunɛgia.

<sup>8</sup> Ma Yesu u nùn sǎwǎ u nɛɛ, Gusunǎn gari nɛɛ, “Gusunǎ wunen Yinniwa kaa n sǎamǎ, kpa a n wi turon wǎaru wǎa.”

<sup>9</sup> Ma u ka nùn da Yerusalemǎ, u nùn sǎndi sǎa yerun wii kpiirǎ, ma u nùn sǎwǎ u nɛɛ, à n Gusunǎn Biin na, a suro saa minin di, <sup>10</sup> domi Gusunǎn gari nɛɛ, “U koo win gǎradoba nǎ kɛwa wunen sǎ bu ka nun kǎsu.” <sup>11</sup> “Ba koo nun nɛnɛ ben nǎma sǎ, kpa wunen naasu ku raa kperu sokura.”

<sup>12</sup> Yesu u nùn sǎwǎ u nɛɛ, Gusunǎn gari maa nɛɛ, “A ku ra Gusunǎ wunen Yinnin dam mɛeri a ka wa mɛ mu nɛ.”

<sup>13</sup> Ye Setam u nùn kǎkiri bi kpuro kua u kpa, u nùn deri u doona sere saa gaa gina.

*Yesu win sǎmburu torua Galileǎ*

*(I maa mɛerio Mateu 4:12-17, Maaku 1:14-15)*

<sup>14</sup> Yesu u wura Galileǎ ka Gusunǎn Hunden dam, ma win labaari ya nǎra n ka sikerena bera ye sǎ kpuro. <sup>15</sup> U Gusunǎn garin keu sǎsimǎ ben mɛnnǎ yenu sǎ, ma tǎmbu kpuro ba nùn bɛɛɛ wɛɛmǎ.

*Ba Yesu yina Nasaretio*

*(I maa mɛerio Mateu 13:53-58, Maaku 6:1-6)*

<sup>16</sup> Yesu u da Nasaretio mi u biru di. Nge mɛ win dǎnɛ u mɛnnǎ yeru dua tǎ wɛrarugiru sǎ, ma u seewa u ka tireru gari. <sup>17</sup> Ba nùn Gusunǎn sǎmǎ Esain tireru wɛ. Ye u tu wukia u wa mi ba yorua ba nɛɛ,

<sup>18</sup> “Yinni Gusunǎn Hunde ka man wǎa. U man gǎsa n ka dam sarirugibu Labaari gea nǎsia.

U man gǎrima n ka yobu sǎ ma ba koo yakiara,

n ka wǎkobu sǎ ma ba koo yam wa,

n ka maa takasigibu yǎsu bu doona,

<sup>19</sup> kpa n maa ka kpara ma saa ya wee yɛ sǎ Yinni u koo tǎmbu durom kua.”

<sup>20</sup> U tire te wukiri u mɛnnǎ yerun sǎmǎ wesia ma u sina. Be ba mɛnnɛ mɛnnǎ yee te sǎ, ba nùn nǎni girari be kpuro. <sup>21</sup> Ma u win gari torua u bu sǎwǎ u nɛɛ, gisǎra Gusunǎn gari yini yi koorǎ yi i nua mi.

<sup>22</sup> Be kpuro ba nùn seeda gea diiya, ma biti ya bu mwa gari dure yin sǎ yi yi yarimǎ win nǎon di. Ma ba mǎ, n n Yosefun bii wi mi?

<sup>23</sup> U bu sǎwǎ u nɛɛ, ka gem, i ko kpǐ i man mǎn te kua i nɛɛ, “Timgii, a wunen tii bekio,” kpa i gere n koowo nɛn tem sǎ mini ye i nua na kua kpuro Kapenamua.

<sup>24</sup> U maa nɛɛ, ka gem, na bɛɛ sǎmǎ, Gusunǎn sǎmǎ goo sari wi u bɛɛɛ mǎ win tiin temǎ. <sup>25</sup> Na maa bɛɛ gem sǎmǎ, kurǎ gǎmini dabira ta raa wǎa Isirelin temǎ Elin waati, ye gura kun na wǎo ita ka suru nǎba tia, ma gǎo bakaru ta kua tem kpuro. <sup>26</sup> Ka mɛ, ba n Eli gǎre ben goon mi ma n kun mǎ gǎmini turo wi u wǎa Sarepataǎ Sidonin temǎ. <sup>27</sup> Dabiru be ba bara disigiru mǎ ba raa maa wǎa Isirelin temǎ Gusunǎn sǎmǎ Eliseen waati. Ka mɛ, ba n ben goo bekie, ma n kun mǎ Namani Sirigii.

<sup>28</sup> Ye ba gari yi nua mɛnnǎ yee te sǎ, ba mǎru bɛsira be kpuro. <sup>29</sup> N deema ben wuu ga wǎawa guuru wǎllǎ. Yera ba seewa ba nùn bǎrikia ba ka da wuun biruǎ bu ka nùn sure wǎwa sǎ. <sup>30</sup> Adama u bu bukiana ma u doona.

*Durǎ wi wɛɛku gagu ga wǎasi*

*(I maa mɛerio Maaku 1:21-28)*

<sup>31</sup> Yesu u sara u da Kapenamua, Galilen wuu gagǎ, ma u tǎmbu Gusunǎn garin keu sǎsimǎ tǎo wɛrarugiru sǎ. <sup>32</sup> Ma win sǎsira bu biti kua domi u gari gerumǎwa ka yiiko. <sup>33</sup> N deema durǎ goo wǎa mɛnnǎ yeru sǎ wi sǎ wɛɛku ga wǎa ma u wura kua wǎllǎ u nɛɛ, <sup>34</sup> man diya bɛɛ ka wunɛ, Yesu Nasaretigii. A na a sun kam koosiawa? Na yɛ wi a sǎa, wunɛ Gusunǎn tǎn Dɛerowa.

<sup>35</sup> Ma Yesu u gu gerusi u nɛɛ, a mario, kpa a doona win min di.

Ye wɛɛku ge, ga durǎ wi tem kparana ben suunu sǎ, ma ga doona, ga n maa nùn mɛera kue. <sup>36</sup> Ma biti ya bu mwa kpuro ba bikianamǎ ba mǎ, gari yiren bwesera yini. Domi u wɛɛkunu wooda wɛɛmǎ ka yiiko ka dam, ma nu doonamǎ.

<sup>37</sup> Ma win labaaari ya nōra n ka sikerena bera ye sōo kpuro.

*Yesu u tōn dabinu bekia*  
(*I maa mērio Mateu 8:14-17, Maaku 1:29-34*)

<sup>38</sup> Ye Yesu u yara mennō yee ten min di u dua Simōn yenuō. N deema Simōn kurōn mero u wasi sundu barō ta bōobu, ma ba nūn suuru kana win sō. <sup>39</sup> U kurō wi tuke u wasi sun te gerusi ma ta nūn deri. U seewa yande u bu nōrimō.

<sup>40</sup> Ye sōo duō, bēn tōmba bara bwese bweseka mō kpuro ba ka bu na win mi, ma u ben baawure nōma sōndi u bu bekia. <sup>41</sup> Werekunu maa doona tōn dabirun min di, nu wuri mō nu mō, wuna Gusunōn Bii. Adama u nu gerusi, u n maa dere nu gari gere yēn sō nu yē ma Kirisiwa u sāa.

*Yesun waasu Yudea*  
(*I maa mērio Maaku 1:35-39*)

<sup>42</sup> Ye yam sāra Yesu u seewa u wuu yara u da gbaburō. Adama tōn wōru ga nūn kasu. Ye ba tura win mi, ba nūn suuru kana u ku bu deri. <sup>43</sup> Adama u bu sōowa u nē, u n koo ko u kun maa Gusunōn bandun Labaaari gea waasu kue wusu gasu sōo, domi yen sōna ba nūn gōrima.

<sup>44</sup> Ma u waasu mō Galilen mennō yenu sōo.

## 5

*Yesun bwāa ghiikobun sokubu*  
(*I maa mērio Mateu 4:18-22, Maaku 1:16-20*)

<sup>1</sup> Ye Yesu u yōra daa burerun bōkuō te ba ra soku Genesareti, tōn wōru ga nūn menne gu ka Gusunōn gari nō. <sup>2</sup> Ma u goosu yiru wa daa bure ten goorō sīn min di swēe gowobu ba sara ba ben yāakoronu teō da. <sup>3</sup> Ma u dua goo sin teu sōo ge ga sāa Simōnguu, ma u nūn kana u ka gu gooru tondasia fiiko. Yen biru u sina u tōn wōrusu Gusunōn gari sōosimō gen min di.

<sup>4</sup> Ye u win gari gerubu mari, u Simō sōowa u nē, a wunēn goo bōrieyo bwerō kpa i bēen yāakoronu kpēe i ka swēe mwa.

<sup>5</sup> Simō u nūn sōowa u nē, yinni wōku girira sa sōmburu kua, sa n maa gāanu wa sa mwē, adama wunēn garin sō kon yāakoro te kpēe.

<sup>6</sup> Ye ba kua mē, ba swēe dabi dabiru gura sere ben yāakorora gēerō. <sup>7</sup> Ma ba ka yīreru

ben berusebu soka be ba wāa goo yiruse sōo bu na bu bu somi. Ba na ma ba goosu yiru ye swēe yibia sere su kī su num. <sup>8</sup> Ye Simō Piē u yeni wa u kpuna Yesun wuswaaō u nē, Yinni, a tii gawo nēn bōkun di, domi nē torowa.

<sup>9</sup> Domi wi ka win berusebu kpuro ba biti kua swēe dabi ten sō te ba gura. <sup>10</sup> Mēya maa biti ya Simōn berusebu Yakōbu ka Yohanu, Sebeden bibu mwa. Yesu u Simō sōowa u nē, a ku berum ko, saa tēn di tōmba kaa n kasu bu man swīi.

<sup>11</sup> Sanam mē ba ka ben goosu da goorō, ma ba si kpuro deri ba nūn swīi.

*Yesu u wi u bara disigiru barō*

*bekia*  
(*I maa mērio Mateu 8:1-4, Maaku 1:40-45*)

<sup>12</sup> Sanam mē Yesu u wāa wuu gagu sōo durō goo wi u bara disigiru barō u nūn wa, ma u yiira win wuswaaō u nūn suuru kana u nē, Yinni a n wura, na yē ma kaa kpī a man bekia kpa n dēera.

<sup>13</sup> Ma Yesu u win nōmu demia u nūn baba u nē, na wura, a bekuro kpa a dēera.

Mii mii bara disigii te, ta nūn doonari. <sup>14</sup> Yesu u nūn yiire u nē, u ku raa goo gāanu ganu sō, adama u doo u win tii yāku kowo tusia, kpa u yākuru ko win dēerasiabun sō nge mē Mōwisin wooda ya gerua, kpa tu ka ko seeda tōmbun wuswaaō.

<sup>15</sup> Ka mē, win labaaari ya yabi, ma tōn dabira mennamō bu ka win gari nō, kpa bu ka bekura ben baranu sōon di. <sup>16</sup> Adama Yesu u ra dewa gbaburō wi turo u n kanaru mō.

*Yesu u durō goo bekia*

*wīn wasin bee tia gu*  
(*I maa mērio Mateu 9:1-8, Maaku 2:1-12*)

<sup>17</sup> Sōo teeru Yesu u Gusunōn garin keu sōosimō ma Falisiba ka wooda yērobu ba sō mi, be ba na saa Galile ka Yudean wuu baageren di, ka maa Yerusalemun di, ma Yinnin dam mu dera u barōbu bekiamō.

<sup>18</sup> Saa ye yande, tōmbu gaba durō goo sōowa ka kpinu wīn wasin bee tia ya gu. Ba kasu mē ba koo ka du kpa bu nūn yi Yesun wuswaaō. <sup>19</sup> Ye ba kun wa mi ba koo ka nūn duusia tōn wōrun sō, yera ba yōowa diru mi u wāan wōllō, ma ba tu yaba ba nūn sarasia ka win kpinu tōn wōru gen suunu sōo Yesun



wuswaaɔ. <sup>20</sup> Ye u ben naane dokebu wa, yera u durɔ wi sɔɔwa u neɛ, a wunen durum suuru wa.

<sup>21</sup> Wooda yɛrobu ka Falisiba ba bwisikum wɔri ba tii bikiamɔ, wara wini wi u Gusunɔ wɔmmɔ. Wara koo kpɪ u tɔnu win durum suuru kua ma n kun mɔ Gusunɔ turo.

<sup>22</sup> Adama Yesu u ben bwisikunu gia ma u bu bikia u neɛ, mban sɔna i bwisikumɔ me beɛn gɔruɔ. <sup>23</sup> Yen yerà ya sɛsɔ bo, bu neɛ, ba tɔnu nùn win durum suuru kua, n kun me bu neɛ, u seewo u sɪ. <sup>24</sup> N n mɛn na, kon beɛ sɔsi ma Tɔnun Bii, u yiiko mɔ handunia mi, u ka durum suuru ko.

Ma u barɔ wi sɔɔwa u neɛ, na nun sɔmɔ, a seewo a wunen kpinu sua kpa a we yɛnuɔ.

<sup>25</sup> Ma u seewa mii mii ben wuswaaɔ u sua ye u raa kpunari, ma u Gusunɔ siaramɔ u ka dɔɔ yɛnuɔ. <sup>26</sup> Yera biti ya be kpuro mwa ma ba Gusunɔ siaramɔ. Berum maa bu mwa ma ba mɔ, sa gɔa maamaakiginu wa gisɔ.

### *Yesu u Lefi soka*

*(I maa mɛrio Mateu 9:9-13, Maaku 2:13-17)*

<sup>27</sup> Yeniban biru Yesu u yara ma u gbere mwaa goo wa wi ba ra soku Lefi u sɔ gbere yerɔ, ma u nùn sɔɔwa u neɛ, a man swiɪyɔ.

<sup>28</sup> Lefi u seewa u ye kpuro deri ma u nùn swiɪ.

<sup>29</sup> Yen biru u Yesu tɔɔ baka dim kua win yɛnuɔ. Gbere mwaa dabinu ka maa gabu ba ka bu dimɔ. <sup>30</sup> Falisiba ka ben wooda yɛrobu gabu ba win bwāabu wɔkisi ba bikia ba neɛ, mban sɔna i dimɔ i nɔrumɔ ka gbere mwaaɔbu ka kɔsan kowobu.

<sup>31</sup> Yesu u bu wisa u neɛ, be ba bwāa do ba n timgiin bukata mɔ ma n kun mɔ be ba barɔ.

<sup>32</sup> Na n ne n ka geegibu soku. Na nawa n ka kɔsan kowobu soku bu ka ben gɔru gɔsia.

### *Nɔɔ bɔkurun gari*

*(I maa mɛrio Mateu 9:14-17, Maaku 2:18-22)*

<sup>33</sup> Ba nùn sɔɔwa ba neɛ, Yohanun bwāabu ka Falisibagibu ba ra nɔɔ bɔke kiri kiri, ba ra maa kanaru ko, adama wunegiba dimɔ ba nɔrumɔ.

<sup>34</sup> Ma u neɛ, i ko i kpɪ i kurɔ kpaon durɔn bɔrɔba nɔɔ bɔkusia sanam me u wāa ka be?

<sup>35</sup> Adama sanam wee me ba koo kurɔ kpaon durɔ wɔra ben nɔman di. Sanam me sɔɔra ba koo nɔɔ bɔke.

<sup>36</sup> U maa bu mɔndu kua u neɛ, ba ku ra yabe kpaaru giɛ bu ka yabe tɔkɔru kɔre. Bɔ

n kua me, ba koo kpaaru gɔa, kpaarun yasa maa ya ko n sɔa nenem yabe tɔkɔru sɔɔ.

<sup>37</sup> Goo ku ra maa tam kpam doke gɔnan bɔɔ tɔkɔnu sɔɔ. U n kua me, tam kpam me, mu koo bɔɔnu kurasia kpa mu yari, kpa bɔɔnu nu sankira. <sup>38</sup> Adama ba n koo ko ba kun tam kpam doke bɔɔ kpaanu sɔɔ. <sup>39</sup> Goo sari wi u ko n tam kpam kɪ, sanam me u tam gurum nɔra, domi u koo gere u neɛ, gurum ka nùn nɛrena.

## 6

### *Tɔɔ wɛrarugirun gari*

*(I maa mɛrio Mateu 12:1-8, Maaku 2:23-28)*

<sup>1</sup> Tɔɔ wɛrarugiru garu sɔɔ Yesu u alikama gbaaru garu sarɔ, ma win bwāaba alikama wɔkamɔ, ba sunkumɔ ka nɔma, ba temmɔ.

<sup>2</sup> Falisi gabu ba bu bikia ba neɛ, mban sɔna i mɔ ye wooda ya neɛ bu ku ko tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ.

<sup>3</sup> Yesu u bu bikia u neɛ, i n gara tirerɔ ye Dafidi u kua sanam me gɔɔra wi ka win bwāabu mɔ? <sup>4</sup> U Gusunɔn diru dua ma u pɛɛ sua ye ba Gusunɔ yiiye, u ye di ma u win bwāabu wɛ. Adama besen wooda ya yina goo u ye di ma n kun mɔ yāku kowobu.

<sup>5</sup> Ma u neɛ, i de i n yɛ ma Tɔnun Biiwa u tɔɔ wɛrarugiru kua.

### *Durɔ wɪn nɔm geu ga gu*

*(I maa mɛrio Mateu 12:9-14, Maaku 3:1-6)*

<sup>6</sup> Ye n kpam kua tɔɔ wɛrarugiru garu, u dua mɛnnɔ yerɔ u Gusunɔn garin keu sɔɔsimɔ. N deema durɔ goo wāa mi wɪn nɔm geu ga gu. <sup>7</sup> Wooda yɛrobu ka Falisiba ba swaa kasu bu ka Yesu durum mani. Yen sɔna ba nùn mɛera bu ka wa u n koo goo bekia tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. <sup>8</sup> Adama u ben bwisikunu yɛ, ma u durɔ wi sɔɔwa wɪn nɔmu ga gu mi u neɛ, a seewo a yɔra bu nun wa.

Ma u seewa u yɔra. <sup>9</sup> Ma Yesu u neɛ, na beɛ bikiamɔ, gea ka kɔsa, yen yerà n weene bu ko tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ. Bu tɔnu faaba ko? Nge bu nùn go.

<sup>10</sup> Yera u be kpuro mɛera u ka sikerena, ma u durɔ wi sɔɔwa u neɛ, a wunen nɔmu demia.

Ye u gu demia, ma ga bekura. <sup>11</sup> Ma ba mɔru besira ma ba wesianamɔ ye ba koo Yesu kua.

### *Yesu u bwāabu wākura yiru*

*gōsa*

*(I maa mēerio Mateu 10:1-4, Maaku 3:13-19)*

<sup>12</sup> Sōo mēe te sōo, Yesu u da guuru wōllo u ka kanaru ko. Ma u Gusunō kana wōku giriru. <sup>13</sup> Ye yam sāra u win bwāabu mēna, ma u tōnu wākura yiru gōsa be sōo, u bu yīsiru kā gōrobu. <sup>14</sup> Tōn ben yīsa wee, Simōo wi u yīsiru kā Piēe, ka Andere win wōnō, ka Yakōbu ka Yohanu ka Filipu ka Baatelemi <sup>15</sup> ka Mateu ka Tomaa ka Yakōbu Alufen bii, ka Simōo wi u win tem gari kī, <sup>16</sup> ka Yudasi Yakōbun bii, ka Yudasi Isikariōtu wi u tōmbu Yesu nōmu sōndia.

### *Bekiabu ka keu sōosibu*

*(I maa mēerio Mateu 4:23-25)*

<sup>17</sup> Ma u sara ka be, u yōra tem tēera gaa sōo mi win bwāa dabiru ka tōn wōru guna wāa, be ba na saa Yudean di kpuro ka Yerusalemun di, ka Tiri ka Sidonin di, wuu si su wāa nim wōkun bera gia. <sup>18</sup> Ba na win mi bu ka win gari nō kpa u ka bu bekiu ben baranu sōon di. Be ba wērekunu mō nu bu toorimō, ba maa bekura. <sup>19</sup> Tōn be kpuro ba kī bu nūn baba domi win dam mu sōmburu mō, mu bu bekiāmō kpuro.

### *Doo nōaru ka nōni swāaru*

*(I maa mēerio Mateu 5:1-12)*

<sup>20</sup> Yera Yesu u win nōni sua u win bwāabu mēera u nēe,

Doo nōarugiba bēe sāarobu domi bēeya i ko n wāa mi Gusunō u bandu swīi.

<sup>21</sup> Doo nōarugiba bēe be gōōra mō tē, domi i ko ra debu.

Doo nōarugiba bēe be i sumō tē, domi i ko ra yēe.

<sup>22</sup> Doo nōarugiba bēe, tōmbu bā n bēe tusa, ma ba bēe gira ben min di, ma ba bēe wōmmō, ma ba bēen yīsiru gōsia gāa kōsunu Tōnun Biin sō. <sup>23</sup> Nge mēya ben baababa ba Gusunōn sōmōbu kua. Adama bēe, i gōōru dorō dōma te, i yōōkuo ka nuku dobu, domi ka gem ba bēe are yīye yi kpā Gusunō wōllo.

<sup>24</sup> Nōni swāarugiba bēe maa gobigibu, domi i bēen nuku yēmiabu wa kō.

<sup>25</sup> Nōni swāarugiba bēe be i deba tē, domi gōōru ta koo bēe ko.

Nōni swāarugiba bēe be i yēemō tē, domi i ko ra nukuru sankira kpa i swī.

<sup>26</sup> Nōni swāarugiba bēe, tōmbu kpuro bā n bēen gea gerumō. Domi mēya ben baababa ba sōmō weesugibu kua.

### *Kīru yiberēban sō*

*(I maa mēerio Mateu 5:38-48, 7:12a)*

<sup>27</sup> Adama nē na bēe sōōmō, bēe be i man swaa daki, i bēen yiberēba kīru sōōsio, i bu gea kuo be ba bēe tusa. <sup>28</sup> I bu domaru kuo be ba bēe bōrusimō, i bu kanaru kuo be ba bēe kōsa kuammē. <sup>29</sup> Goo ù n nun baa teeru so, a maa nūn tensim tīiyō, wi u maa wunen yabe bakaru sua, a ku nūn yinari u kpam wunen yabe piibu sua. <sup>30</sup> Wi u nun gāanu kana, a nūn kēeyō, goo ù n maa nun wunen gāanu suari, a ku maa nu bikia. <sup>31</sup> Ye i kī tōmbu bu bēe kua, i bu ye kuo bēen tii.

<sup>32</sup> I n bu kī be ba bēe kī, siara birā i mō. Baa kōsan kowobun tii ba ra n ben kīnasibu kī. <sup>33</sup> I n maa bu gea kua be ba bēe gea kua, siara birā i mō. Mēya kōsan kowobun tii ba ra ko. <sup>34</sup> I n bu bōkura bēn mi i kōsire yīiyō, siara birā i mō. Kōsan kowobun tii ba ra bōkuranēwa, bu ka kōsiana. <sup>35</sup> Adama i bēen yiberēba kīru sōōsio, i bu gea kuo, i maa bu bōkuro i kun kōsire yīiyō, bēen are yi ko n kpā, i ko n maa sāa Wōrukoon bibu, domi win tii u ra guturuba ka tōn kōsobu durom sōōsi. <sup>36</sup> I de i n wōnwōndu mō nge mē bēen Baaba u wōnwōndu mō.

### *I kun da n tōmbu sirimō*

*(I maa mēerio Mateu 7:1-5)*

<sup>37</sup> I kun da n tōmbu sirimō, Gusunō u n maa ka bēe sirimō. I kun da n tōmbu taarē wēemō, Gusunō u n maa bēe taarē wēemō. I suuru koowo, Gusunō koo maa bēe suuru kua. <sup>38</sup> I kēeyō, Gusunō koo maa bēe kē. Yīirutii bakaru sōōra u koo bēe kēru kē, te u taasi u sire u yibia ka nōōwō, kpa u bēe wisia bēen bōōrō. Domi yīirutii te i ka gabu yīirua, teya Gusunō koo ka bēe yīirua.

<sup>39</sup> U maa bu mōndu garu kua u nēe, wōko u koo kpī u wōkosi swaa gbiiya? Be yiru sannu ba n koo wōru wōri? <sup>40</sup> Bōō u ku ra win yinni kere, adama bōō baawure wi u sōōsiru gia u kpa, u koo ka win yinni weena.

<sup>41</sup> Mban sōna a yakō mēerimō wunen kpaasin nōnu sōo, ma a n dāa bīiru laakari mō te ta wāa wunen tiin nōnuō. <sup>42</sup> Amōna kaa ka kpī a wunen kpaasi sō u de a nūn yakō wuna ge ga wāa win nōnu sōo, ma a n dāa bīiru waamō te ta wāa wunen tiin nōnuō. Murafiti

wunε, a gina dāa bīiru wunε te ta wāa wunen nōnuε yen biru kaa yam wa a ka yakε wuna ge ga wāa wunen kpaasin nōnu sōε.

### *Dāru ka ten binu*

*(I maa mεerio Mateu 7:16-20, 12:33-35)*

<sup>43</sup> Dāa geeru ta ku ra bii kōsunu ma. Mεya maa dāa kōsuru ta n̄ bii geenu marumε.

<sup>44</sup> Domi dāru baatere, ten binun diya ba ra tu gie. Ba ku ra gandun binu sōri sākā wōllε, mεya maa ba ku ra bereru sōri awīi wōllε.

<sup>45</sup> Tōn geo u ra gāa geenu yarewa gāa geenu sōon di ni nu berua win gōruε. Tōn kōso maa gāa kōsunu yaramε gāa kōsunu sōon di ni nu berua win gōruε. Domi ye ya yiba tōnun gōruε ya yarimε, yeya nεε ga ra gere.

### *Dinu yiru*

*(I maa mεerio Mateu 7:24-27)*

<sup>46</sup> Mban sōna i man sokumε Yinni Yinni, ma i kun m̄ ye na bεε sōmε. <sup>47</sup> Baawure wi u na nen mi ma u nen gari nōmε ma u yi mem nōwammε, kon bεε sōsi wi u ka weenε. <sup>48</sup> U ka durε goo weenε wi u diru banimε, ma u gba n duku u kperu girari u sere kpεεkpεeku sura. Ma nim yibura na, ma nim tora ya dii te swee, adama ya n̄ kpīa ya dii te wuke yèn sō ta bana wā. <sup>49</sup> Adama wi u nua, ma u kun kue, u sāawa nge durε goo wi u diru banimε tem dira wōllε, ma u kun kpεεkpεeku sure. Nim tora ya dii te swee. Yande ta wōra, ma ten wōrumaa kpēa.

## 7

### *Yesu u tabu sunε goon yoo*

#### *bεkia*

*(I maa mεerio Mateu 8:5-13)*

<sup>1</sup> Ye Yesu u gari yi kpuro tōmbu sōwa u kpa, u da Kapenamε. <sup>2</sup> Tabu sunε goo wāa mi u yoo mε, wi u kī gem gem. Yoo wiya u barε sere u wasikira. <sup>3</sup> Ye tōnwero wi, u Yesun labaari nua, yeya u n̄n Yuuban guro gurobu gabu gōria bu n̄n suuru kana u na u win yoo bεkia. <sup>4</sup> Ye ba tura Yesun mi ba n̄n suuru kana gem gem ba nεε, n tura a durε wi ye kua <sup>5</sup> domi u besen bweseru kī. Wiya maa sun besen mennε yeru bania.

<sup>6</sup> Ma Yesu u ka bu swaa wōri. Ye u yenu ge turuku kua yera tabu sunε wi, u win bōrōba gōra bu Yesu sō u ku tii gōngere ko, domi wi kun be tura u du win yenuε. <sup>7</sup> Yen sōna u

n̄ tii garisi goo wi u koo ka tii da Yesun mi. Adama u be gesi gari geruo, win yoo u koo bekura. <sup>8</sup> Domi wi, u gabu wiru kpīiye, u maa tabu kowobu mε be u kpare. U n turo sōwa u doo, u ra n dōwa. U n maa ben goo sōwa u na, u ra n sisiwa. U n win yoo sōwa u yeni koowo, u ra n maa ye m̄wa.

<sup>9</sup> Ye Yesu u gari yi nua biti ya n̄n mwa, ma u sīra u tōmbu sōwa be ba n̄n swīi u nεε, na n̄ gina naanε doke baka binin bweseru waare, baa Isireliba sōε.

<sup>10</sup> Ye gōro be, ba gōsira yenuε ba deema yoo wi, u bwāa dora.

### *Yesu u gōmini goon bii seesia*

<sup>11</sup> Yen sisiru Yesu da wuu gagun mi, ge ba ra soku Nayini. Win bwāabu ka maa tōn wōru guna n̄n swīi. <sup>12</sup> Saa ye u wuu gen gbārarun kōnnε turuku kua, u wa ba aluwaasi goon goru sōwa ba ka yariε bu sike. U sāawa win meron bii teere te u m̄. Win mero maa, gōminiwa. Wuugibu dabira wāa ka wi. <sup>13</sup> Ye Yinni u kurε wi wa win wōnwōnda n̄n mwa, ma u n̄n sōwa u nεε, a ka swī.

<sup>14</sup> Yera u susi u goo ten kpakororu baba. Be ba tu sōwa ba yōra. Ma u nεε, aluwaasi wunε, na nun sōmε, a seewo.

<sup>15</sup> Ma goo te, ta seewa ta sina ta gari gerumε. Ma Yesu n̄n win mero wesia. <sup>16</sup> Bεrum be kpuro mwa, ma ba Gusunε siaramε ba gerumε ba m̄, Gusunεn sōmε damgiwa u bu kurema. Gusunεwa u win tōmbu naawa. <sup>17</sup> Yesun labaari ye, ya yabi Yudea kpuro sōε ka maa yen beri kpuro.

### *Yohanu Batemu kowon*

#### *gōrobu*

*(I maa mεerio Mateu 11:2-19)*

<sup>18</sup> Yohanun bwāaba n̄n ye kpuron labaari sōwa. Ma u win bwāa ben yiru soka, <sup>19</sup> u bu gōra Yesun mi bu n̄n bikia, wiya wi u sisi? Nge ba n kpao mara. <sup>20</sup> Ye durε be, ba tura win mi, ba nεε, Yohanu Batemu kowowa sun gōrima wunen mi su bikia, wuna wi u sisi? Nge sa n kpao mara.

<sup>21</sup> Saa ye sōε, u tōn dabirun baranu ka ben alebu bεkia, ma u ben wεrekunu gira, u maa wōko dabinu yam waasia. <sup>22</sup> Ma u bu wisa u nεε, i doo i Yohanu tusia ye i wa ka ye i nua. Wōkoba yam waamε, yεmōba sīimε, be ba bara disigiru barε ba bekuramε ba dεeramε,

sosobu ba gari nɔmɔ, ba gɔribu seeyamɔ, ma ba s̄arobu Labaari gean waasu m̄. <sup>23</sup> Doo nɔrugiiwa baawure w̄n naane ya ȳo dim dim n̄e s̄o.

<sup>24</sup> Ye Yohanun ḡroba s̄ia, ma u t̄n dabinu Yohanun gari s̄ɔbu w̄ri. U bu bikia u n̄e, mba i m̄erim da ḡbaburɔ. Yakɔ ge woo ga toorimɔ? <sup>25</sup> Durɔ wi u ȳa b̄eereḡinu sebua? Wee, be ba ȳa gobiginu sebua ma ba w̄aru dimɔ dukia s̄o, beya ba w̄a sina kpaanɔ. <sup>26</sup> N n̄ m̄en na, mba i m̄erim da. Gusun̄n s̄amɔ goo? M̄eya na b̄e s̄ɔmɔ ȳero mam Gusun̄n s̄amɔ kere mi n̄ toma. <sup>27</sup> Domi Yohanu wiya w̄n gari ba yorua ba n̄e,

“N wee, na n̄en ḡro ḡra wunen wuswaa wi u koo nun gbiiya u wunen swaa s̄am̄e.”

<sup>28</sup> Na b̄e s̄ɔmɔ ma be t̄n kurɔba mara s̄o, goo kun Yohanu kere, adama wi u ȳakabu bo Gusun̄n bandu s̄o, u Yohanu kere.

<sup>29</sup> Ye ba ye nua, t̄mbu kpuro ka ḡbere mwaɔbu sannu ba Gusun̄n gem w̄e, domi beya Yohanu u raa bat̄mu kua. <sup>30</sup> Adama Falisiba ka wooda ȳerobu ba n̄ daa wure Yohanu u bu bat̄mu ko. Nge m̄eya ba ka yina ye Gusun̄n u ḡru doke u bu kua.

<sup>31</sup> Ma Yinni u bikia u n̄e, mba kon ka t̄n t̄mbu weesina. Mba ba ka weene. <sup>32</sup> Ba s̄awa nge bibu be ba s̄o yaburɔ, ba sokunamɔ ba m̄, sa b̄e guuru soowa ma i n̄ yawa. Sa b̄e ḡo womu kua, i n̄ maa sw̄i. <sup>33</sup> Domi Yohanu Bat̄mu kowo u na, u n̄ d̄ianu dimɔ, u n̄ maa tam n̄orumɔ, ma i n̄e, u w̄erekunu m̄. <sup>34</sup> T̄nun Bii u na, u dimɔ u n̄orumɔ, ma i gerumɔ u s̄a dim k̄iro ka tam n̄oro, ḡbere mwaɔbu ka k̄san kowobun b̄oro. <sup>35</sup> Ka m̄e, Gusun̄n bwisi yi ra tii s̄osi bwisi gee be ba yi wuran mi.

### *Yesu dimɔ Falisi goon yenuɔ*

<sup>36</sup> Falisi goo wi ba m̄ Simɔ u Yesu dim soka. Ma Yesu u dua win dirɔ u sina u ka di. <sup>37</sup> Kurɔ tanɔ goo w̄a wuu mi. Ye u nua ma Yesu u dimɔ Falisi win yenuɔ, yera u ka too buraru na te ta turare yiba. <sup>38</sup> U ȳra Yesun biruɔ win naasu gia u sumɔ. Ma win ȳresu naa si waaya, ma u su sunkumɔ ka win seri, u su s̄osumɔ, ma u su turare ye wisi. <sup>39</sup> Falisi wi u Yesu dim soka, ye u wa m̄e, u gerua win ḡruɔ u n̄e, durɔ wi, u n̄ Gusun̄n s̄am̄n na, u ko n̄ ȳe kurɔ weren bwesera wi u n̄n

babamɔ, domi kurɔ tanɔwa. <sup>40</sup> Ma Yesu u n̄e, Simɔ, na gari ḡe m̄o yi kon nun s̄o.

Ma Simɔ u n̄e, yinni, a geruo.

<sup>41</sup> Ma Yesu u n̄e, durɔ goo w̄a w̄n dibu t̄mbu yiru ba n̄eni. Turo n̄eni sii geesun gobi n̄era wunɔbu (500), turo maa weeraakuru. <sup>42</sup> Ye ba n̄ ḡanu wa bu k̄sia, ma u be yiru kpuro suuru kua. T̄e be yiru ye s̄o, wara koo n̄n k̄ia n̄ kere.

<sup>43</sup> Simɔ u n̄e, na tamaa wi ba suuru kua n̄ kere.

Ma Yesu u n̄n s̄ɔwa u n̄e, gema a gerua.

<sup>44</sup> Yera u s̄ira kurɔ win mi gia ma u Simɔ bikia u n̄e, a kurɔ wi wa? Ye na dua wunen yenuɔ a n̄ man nim k̄a n̄ ka n̄en k̄ri kpakia, adama kurɔ wini u n̄en naasu waaya ka win ȳresu, ma u su sunka ka win seri. <sup>45</sup> A n̄ man t̄buru ka s̄subu, adama kurɔ wini, m̄n di na dua, u n̄ n̄en naasu s̄osum deri. <sup>46</sup> A n̄ gum wisi n̄en wiru w̄llɔ, adama kurɔ wini u turare wisi n̄en naasɔ. <sup>47</sup> Yen s̄o, na nun s̄ɔmɔ ma kurɔ win durum baka ye, ba n̄n ye suuru kua. Yeya n̄ dera win k̄ira kp̄e. Adama wi ba fiiko suuru kua, u ra n̄ k̄wa fiiko.

<sup>48</sup> Ma u kurɔ wi s̄ɔwa u n̄e, ba nun wunen durum suuru kua.

<sup>49</sup> Be ba s̄o ba dimɔ ka wi, ba bikianamɔ, wara wini wi baa t̄mbun durum u mam suuru m̄. <sup>50</sup> Ma u kurɔ wi s̄ɔwa u n̄e, wunen naane dokebu nun faaba kua. A doo ka alafia.

## 8

### *T̄n kurɔ be ba Yesu sw̄i*

<sup>1</sup> Yen biri Yesu u wuu marosu ka baru kpaanu da da, u waasu m̄o u Gusun̄n bandun labaari gea kparamɔ. Ma bw̄abu w̄kura yiru ye, ya w̄a ka wi, <sup>2</sup> ka maa kurɔbu gabu b̄en w̄erekunu ba gira, ka gabu be ba b̄ekia ben baranu s̄on̄ di. Beya Maari wi ba sokumɔ Madalagii, w̄n min di w̄erekunu n̄ɔba yiru nu doona, <sup>3</sup> ka Yoana wi u s̄a Kusa, Herodun s̄am̄ kowobun wirugiin kurɔ, ka Susana ka sere gabu dabiru. Kurɔ beya ba bu n̄orimɔ ka ben tiin ye ba m̄o.

### *D̄ia bwese ȳekon gari*

*(I maa m̄erio Mateu 13:1-9, Maaku 4:1-9)*

<sup>4</sup> T̄n dabinu na saa wusu dabinun di ba m̄enna Yesun mi. Yera u bu m̄andu kua u n̄e, <sup>5</sup> durɔ goo yara u ka d̄ia bweseru ȳka.



Nge me u yēkamə sukum wəri swaa baarə, ma ba taaka, ma gunəsu gəsa su di. <sup>6</sup> Sukum gam maa wəri kpee saara wəllə. Sanam me mu kpiima, mu gbera yèn sō tem yəndu sari mi. <sup>7</sup> Sukum gam kpam wəri sākin suunu səə, ma sāki ka mu kpēa sannu, ma yi mu sēkenε yi go. <sup>8</sup> Sukum gam maa kpam wəri tem gem səə, ma mu kpia mu binu mara wunəm wunəm. Ye u gerua me u kpa, u nəəgiru sua u nεε, wi u swaa mə u ka nə, u nəəwə.

### *Mənnun asansi*

*(I maa mεerio Mateu 13:10-17, Maaku 4:10-12)*

<sup>9</sup> Ma win bwāaba nùn bikia ba nεε, mba mən ten tubusianu. <sup>10</sup> U nεε, beeya ba wē i ka Gusunən bandun asiri gia, adama ba gabu gari yi sōmə ka mənnu, “kpa bu ka mεeri ba kun wa, bə n maa nua, kpa n ku bu yeeri.”

### *Mən ten tubusianu*

*(I maa mεerio Mateu 13:18-23, Maaku 4:13-20)*

<sup>11</sup> Yesu u nεε, yeniwa mən ten tubusianu. Gusunən gariya ba yēkamə. <sup>12</sup> Swaa baaru ta sāawa nge tən be ba ra yi nə, kpa Setam yu na yu yi wuna ben gōrun di bu ku raa ka naanε doke kpa bu faaba wa. <sup>13</sup> Kpee saara ya sāawa nge tən be ba ra gari yi mwε ka nuku dobu sanam me ba yi nəmə, adama ba n gbini mə. Ba ra naanε dokewa saa fiiko səə, kpa bu biru wura laakari mεeribun sanam. <sup>14</sup> Tem mi sāki wāa mu sāawa nge tən be ba ra yi nə, adama nge me ba dəə, wururabu ka dukia ka handunian dobu ra yi sēke yi go, ben binu ku ra ye. <sup>15</sup> Tem gem mu maa sāawa nge tən be ba ra gari yi ba nua nεnε ben gōru geu səə ka nuku tia, ma ba binu marumə ka temanabu.

### *Fitilan məndu*

*(I maa mεerio Maaku 4:21-25)*

<sup>16</sup> Yesu kpam nεε, goo sari wi u ra fitila mēni kpa u gu wekeru wukiri, n kun me u gu doke kpin yerun kəkərə. Adama u ra gu səndiwa dabu wəllə, kpa be ba dumə ba n ka yam bururam waamə. <sup>17</sup> Domi gāanu sari ni ba berua ma nu n koo tera, mēya gāanu maa sari ni ba kua asiri səə ma nu n koo giara kpa nu sōsira batuma səə.

<sup>18</sup> Yen sō, i n laakari sāa nge me i nəmə. Domi baawure wi u mə, wiya ba koo wē.

Baawure wi u kun maa mə, ba koo nùn mwaari ye u tamaa u mə.

### *Berə ba sāa Yesun wənəbu*

#### *ka win mero*

*(I maa mεerio Mateu 12:46-50, Maaku 3:31-35)*

<sup>19</sup> Yesun wənəbu ka win mero ba na win mi, adama ba kpāna bu nùn susi tən dabinun sō. <sup>20</sup> Ba nùn sōəwa ma win wənəbu ka win mero ba yō təəwə ba kī bu nùn wa.

<sup>21</sup> Adama u bu sōəwa u nεε, be ba Gusunən gari swaa daki, ma ba yi mēm nəəwamme beya ba sāa win wənəbu ka win mero.

#### *Yesu u nim kurenu marisia*

*(I maa mεerio Mateu 8:23-27, Maaku 4:35-41)*

<sup>22</sup> Sōə teeru Yesu dua goo nimkuu səə ka win bwāabu, ma u bu sōəwa u nεε, i de su təburā daa burerun guru giə.

Ma ba goo wuka ba doona. <sup>23</sup> Sanam me ba dəə, u dweeya. Yera woo bəkə ga seewa daa bure te səə, ma goo ga nim yibuə. Ba wāa kari səə. <sup>24</sup> Ba nùn susi ma ba nùn yamia ba nεε, Yinni, Yinni, sa kam kobu dəə.

Ye u yanda u woo ka nim kurenu gerusi. Ma n sure ma n mari sōə sōə. <sup>25</sup> Ma Yesu u bu bikia u nεε, ma səəra i beən naanε doke.

Berum bu mwa ka biti, ma ba bikianamə, durə weren bwesera wini wi baa woo ka nim u n wooda wē, n da nùn mēm nəəwε.

#### *Yesu u wεrekunugii bεkia*

*(I maa mεerio Mateu 8:28-34, Maaku 5:1-20)*

<sup>26</sup> Ma ba Gadaran tem tura me n ka Galile wuswaa kisine. <sup>27-29</sup> Ye u sara temə u durə goo wa u wee wuu gian di u ka nùn yinna. Durə wi, u wεrekunu mə. Nən dabira nu ra nùn seeri. Ba ra nùn bəke ka yəni nəma ka naasə kpa ba n nùn kōsu. Adama u ra bəkubu kpuro kasuku kpa wεreku ni, nu ka nùn da ghaburə. Terera u ra n wāa saa tεebun di, u ku ra sine yenuə, ma n kun sikəə. Yera Yesu u wεreku ni wooda wē nu doona durə win min di.

Ye durə wi, u Yesu wa u wura takana u wəruma win wuswaaə ma u nəəgiru sua wəllə u nεε, mba n sun mēnne nε ka wunε Yesu Wərukoon Bii. Na nun kanamə a ku man tōya ko.

<sup>30</sup> Ma Yesu u nùn bikia u nεε, aməna wunεn yīsiru. Ma u wisa u nεε, Nərəbu, domi u wεreku dabinu mə.

31 Ma wɛɛku ni, nu Yesu suuru kana nu nɛɛ, u ku de nu da wɔru bɔkɔ \* sɔɔ.

32 N deema kurusɔ wuu bakaru gara wɔa ta dimɔ guuru wɔllɔ. Ma wɛɛku ni, nu Yesu suuru kana nu nɛɛ, u de nu da kurusɔ ni sɔɔ. Ma u nu yɔllaa kua. 33 Ma nu durɔ wi doonari, nu da kurusɔ nin mi. Ma kurusɔ wuu te, ta duki sure daa bureru sɔɔ ta nim diira.

34 Sanam mɛ be ba nu kpare ba wa ye n koorɔ, ba duki sua. Ba da ba labaari ye yɛbi wuu marɔɔ ka baru kpaanɔ. 35 Tɔmba yara bu ka wa ye n koorɔ. Ba da Yesun mi ma ba durɔ wi deema win min di wɛɛkunu doona, u sɔ Yesun bɔkuɔ u bekuru wukiri u wura win laakari sɔɔ, ma bɛrum bu mwa. 36 Bɛn nɔni biru ya koorɔ ba tɔmbu sɔɔwa nge mɛ n kua wɛɛkunugii wi, u ka bɛkura. 37 Gadaran tem girum tɔn be kpuro ba Yesu suuru kana ba nɛɛ, u bu dɛsirario, domi bɛrum bakam bu mwa. Ma u goo nimkuu dua u gɔsira. 38 Durɔ wi, win min di wɛɛkunu doona, u Yesu suuru kana u nɛɛ, u de bu da sannu. Adama Yesu u nɔn gɔsia u nɛɛ, 39 u gɔsiro win yɛnuɔ, kpa u kpara kpuro ye Gusunɔ u nɔn kua.

Ma u doona u da u kpara wuu ge sɔɔ kpuro ye Yesu nɔn kua.

### *Yarusin bii ka kurɔ*

#### *wi u Yesun yaberu baban gari*

*(I maa mɛɛrio Mateu 9:18-26, Maaku 5:21-43)*

40 Ye Yesu u wurama ma tɔn wɔru ga nɔn dam koosia, domi ba raa nɔn marawa be kpuro. 41 Wee durɔ goo wi ba ra soku Yarusi, mɛnnɔ yerun wirugii, u da u yiira Yesun wuswaaɔ u nɔn suuru kana u na win yɛnuɔ. 42 Domi win bii teere te u mara, ta wasikiramɔ. Bii wi, u sɔawa wɔndia wi u wɔɔ wɔkura yiru mɔ.

Ye u dɔɔ mi, tɔn wɔru ga nɔn mɔnsi. 43 N wee, kurɔ goo u wɔa mi, wi u yɛm wiiibu barɔ saa wɔɔ wɔkura yirun di. [U win gobi di kpuro tim nɛmɔbun mi,] ben goo kun maa kpia u nɔn bɛkie. 44 U Yesu susi biruɔ ma u win yaberun swaa bua baba. Yande win yɛm wii bi, bu yɔra. 45 Ma Yesu u bikia u nɛɛ, wara man baba.

Ye be kpuro ba sikimɔ, Piɛɛ ka be ba wɔa ka wi, ba nɛɛ, Yinni, n nɔ tɔn wɔruwa ga nun

sɛke ga ka sikerenɛ? [Ma a bikiamɔ wara nun baba?]

46 Adama Yesu u nɛɛ, goo u man baba, domi na gia ma nɛn dam mu sɔmburu kua.

47 Ye kurɔ wi, u gia ma ba nɔn tuburi, yera u na u yiira ka diiribu Yesun wuswaaɔ. Tɔmbu kpuron nɔni biru u gerua yɛn sɔ u nɔn baba, ka maa mɛ u bɛkura yande. 48 Ma Yesu nɔn sɔɔwa u nɛɛ, bii kurɔbu, wunɛn naanɛ dokebu nun bɛkia, a doo ka alafia.

49 Sanam mɛ u gari mɔ, goo u na u mɛnnɔ yerun wirugii wi sɔɔwa ma win bii u gu kɔ, u ku maa keu koosio gɔngɛɛ ko.

50 Yesu u ye nua, ma u nɔn sɔɔwa u nɛɛ, a ku bɛrum ko, a gesi naanɛ dokeo, u koo bɛkura.

51 Ye u tura yɛnu mi, u nɔn dere goo u ka nɔn due ma n kun mɔ Piɛɛ ka Yohanu ka Yakɔbu ka bii win tundo ka win mɛro. 52 Be ba wɔa mi kpuro ba sumɔwa ba tii soomɔ bii win sɔ. Adama Yesu u nɛɛ, i ku swi, u nɔn gu, u dɔwa.

53 Ba nɔn yaakoru wɔri, domi ba yɛ ma u guwa. 54 Ma Yesu u bii win nɔma nɛnuu ma u gerua ka dam, wɔndia a seewo.

55 Wɔndia win hunde ya wurama, ma u seewa mii mii. Ma Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, bu nɔn dɔanu wɛɛyɔ. 56 Ma biti ya win mɔwɔbu mwa, adama Yesu u bu yiire u nɛɛ, bu ku raa goo sɔ ye n koorɔ.

## 9

### *Yesu u bwɔabu wɔkura yiru gɔra*

*(I maa mɛɛrio Mateu 10:5-15, Maaku 6:7-13)*

1 Ma Yesu u win bwɔabu wɔkura yiru soka u mɛnna u bu dam kɔ ka yiiko bu ka wɛɛkunu kpuro gira, bu ka maa baranu bɛkia. 2 Ma u bu gɔra bu ka ban te Gusunɔ u koo swiin waasu ko kpa bu barɔbu bɛkia. 3 Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, i ku gɔanu kusenu ko sanum mɛ sɔɔ, baa dɛka nɔn kun mɛ bɔɔru nɔn kun mɛ dɔanu nɔn kun mɛ gobi, kpa i ku maa yaberu yiruse nɛnɛ. 4 Yɛnu gɛn mi i sɔbia, i sinɔ mi sere i ka doona wuu gen min di. 5 Wuu mi ba nɔn bɛɛ dam koosie, i yario wuu gen min di, kpa i bɛɛn naasun tua bu kpare nge yiireru te ta bu ben taare sɔɔsimɔ.

6 Ba seewa ba doona baru kpa kpaaka, ba Labaari gea kparamɔ ma ba barɔbu bɛkiamɔ yam kpuro.

\* 8:31 wɔru bɔkɔ - Wɔru bɔkɔ ge, ga sɔawa Setam wɔa yeru te ta nɔn nɔru mɔ.

*Herodun laakari seewa*  
(*I maa mæerio Mateu 14:1-12, Maaku 6:14-29*)

<sup>7</sup> Herodu sunɔ u nua kpuro ye Yesu u mɔ̀, ma ya win laakari burisina. Domi gaba gerumɔ Yohanuwa wurama gərin di.

<sup>8</sup> Gaba maa gerumɔ Eliwa kurama.

Ma gaba gerumɔ Gusunɔn sɔmɔ yerukobun turowa wurama saa gərin di.

<sup>9</sup> Ma Herodu u nɛɛ, na dera ba Yohanu wiru bura. Adama wara wini win gari na nɔɔmɔ menin bweseru.

Ma u kasu u nùn wa.

*Yesu u tɔmbu nɔrɔbun*

*suba nɔɔbu diisia*

(*I maa mæerio Mateu 14:13-21, Maaku 6:30-44, Yohanu 6:1-14*)

<sup>10</sup> Yesun bwāa be, ba gɔra ye wɔma ba nùn saaria kpuro ye ba kua. Ma u bu sua ba tii mɛna ba da wuu gagun bera gia ge ba ra soku Besaida. <sup>11</sup> Tɔn wɔru ga gia gee u wāa, ma ga nùn swīi. U bu dam koosia ma u bu ban te Gusunɔ u koo swīin gari sɔɔmɔ, u maa bu bekiamɔ be ba barɔ.

<sup>12</sup> Ye sɔɔ kpeeyɔ be wɔkura yiru ye, ba nùn susi ma ba nɛɛ, a tɔn be karo bu da wusɔ ka baru kpaanɔ bu kpin yeru kasu ka ye ba koo di, domi gbaburu sɔɔra sa wāa mini.

<sup>13</sup> Yera Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i bu dīanu wɛɛyɔ bɛɛn tii bu di.

Adama ba nɛɛ, pɛɛ nɔɔbu ka swɛɛ yiru tɔnawa sa mɔ, ma n kun mɔ à n kī bɛɛn tii su da su dīanu kasuma tɔn be kpuron sɔ baasi ya.

<sup>14</sup> Tɔn be sɔɔ, tɔn durɔbun geera tura nge tɔnu nɔrɔbun suba nɔɔbu (5.000). Ma Yesu u win bwāa be sɔɔwa u nɛɛ, i bu sinasio wuu wuuka, weeraakuukuubu.

<sup>15</sup> Ma ba kua mɛ ba be kpuro sinasia.

<sup>16</sup> Yesu u pɛɛ nɔɔbu ye sua ka swɛɛ yiru ye, ma u nɔni seeya wɔllɔ u Gusunɔn domaru bikia, ma u ye murura u bwāa be wɛ bu tɔn dabi te yabua. <sup>17</sup> Be kpuro ba di ba deba. Ma ba sukum gure birenu wɔkura yiru sɔɔ ye ba di n tiara.

*Piɛɛ nɛɛ, Yesu u s̄awa*

*wi Gusunɔ u gɔsa*

(*I maa mæerio Mateu 16:13-19, Maaku 8:27-29*)

<sup>18</sup> Sɔɔ teeru sanam mɛ Yesu u kanaru mɔ beɛ tia, ka win bwāabu sannu, u bu bikia u nɛɛ, wara tɔmba gerumɔ na s̄a.

<sup>19</sup> Ba nɛɛ, Yohanu Batɛmu kowowa. Gaba ra gere, Eliwa, gaba ra maa nɛɛ, Gusunɔn sɔmɔ yerukobun turowa u wurama gərin di. <sup>20</sup> Ma u bu bikia u nɛɛ, bɛɛn tii maa ni, wara i gerumɔ na s̄a.

Piɛɛ u nɛɛ, wuna Kirisi wi Gusunɔ u gərima.

<sup>21</sup> Ma u bu nɔɔ goosi bu ku raa goo s̄.

*Yesu u win gɔɔ ka win seebun*

*gari mɔ*

(*I maa mæerio Mateu 16:20-28, Maaku 8:30-9:1*)

<sup>22</sup> Yesu u kpam nɛɛ, Tɔnun Bii u n̄ koo ko u kun nɔni sɔɔre gem gem, kpa guro gurobu bu nùn yina ka yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu, kpa bu nùn go kpa u sikura sɔɔ itase.

<sup>23</sup> Ma u be kpuro sɔɔwa u nɛɛ, goo ù n kī u man swīi nge b̄ɔɔ, u win gɔru kīru derio, kpa u win tiin dāa bunanaru sua baadomma, kpa u n man swīi. <sup>24</sup> Domi baawure wi u kī u win wāaru di ka win gɔru kīru, u koo tu bia. Adama baawure wi u win wāaru yina nɛn s̄, wiya u koo tu wa ka gem. <sup>25</sup> Arufaani yerà tɔnu u mɔ, baa ù n handunian gāanu kpuro wa, ma u tii kam koosia n̄ kun mɛ u win wāaru bia. <sup>26</sup> Domi baawure wi u nɛn sekuru mɔ ka maa nɛn gari, Tɔnun Bii u koo maa win sekuru ko ù n wurama ka win yiiko ka Baabagia ka wɔllun gɔrado dɛerobugia. <sup>27</sup> Na bɛɛ sɔɔmɔ ka gem, gabu ba ȳ mini be ba n̄ gbimɔ bu ka ban te wa te Gusunɔ u koo swīi.

*Yesun wasi gɔsia*

(*I maa mæerio Mateu 17:1-8, Maaku 9:2-8*)

<sup>28</sup> Ye u gari yi gerua u kpa, yen sɔɔ nɔɔba itase u Piɛɛ ka Yohanu ka Yakɔbu sua u yɔɔwa guuru wɔllɔ u wa u ka kanaru ko.

<sup>29</sup> Nge mɛ u kanaru mɔ win wuswaa gɔsia tuka, ma win yānu burura fem fem. <sup>30-31</sup> N wee tɔmbu yiru, Mɔwisi ka Eli, ba kurama ka wɔllun girima ba ka nùn win doonarun gari mɔ te u koo doona Yerusalemun di.

<sup>32</sup> Piɛɛ ka win kpaasibu ben wasi bunia ka dom, adama ba dom kparura ma ba Yesun yiikon girima wa ka tɔn be yiru be ba ȳ ka wi. <sup>33</sup> Nge mɛ tɔn be, ba Yesu dɛsirarimɔ, Piɛɛ nùn sɔɔwa u nɛɛ, yinni, n wā sa n wāa mini. Su kunu ita ko, teeru wunɛguru, teeru

Mawisigiru, teeru maa Eligiru. Domi u n̄ yē ye u gerum̄o.

<sup>34</sup> Nge m̄e u gari m̄ò m̄esum, buk̄o ga na ga bu wukiri, ma berum bwāa be mwa ye ba wa m̄esum. <sup>35</sup> Ma n̄o gagu ga n̄oora buk̄o gen min di ga n̄e, winiwa n̄en Bii wi na tii ḡosia, i wigia n̄oowa.

<sup>36</sup> Gari yin biru, Yesu tia wi turo. Bwāa be, ba ye ba wa mi tii marisi, ba n̄ goo ḡe s̄oowa s̄o m̄e te s̄o.

*Yesu u bii wi wer̄eku ga wāasi*

*b̄ekia*

*(I maa m̄erio Mateu 17:14-18, Maaku 9:14-27)*

<sup>37</sup> Yen sisiru, sanam m̄e ba sara guuru w̄ollun di, t̄on w̄oru guna ya Yesu senn̄o na.

<sup>38</sup> Yera t̄on w̄oru gen suunu s̄on di dur̄o goo u gb̄ara u n̄e, yinni, na nun kanam̄o, a n̄en bii dur̄abu ge m̄erio, domi u s̄aa bii teere te na m̄o. <sup>39</sup> Wer̄eku ga ra n̄un s̄irewa kpa u gb̄ara suaru s̄o, kpa gu n̄un bemisia, kpa gu de u n̄ ȳaatam p̄akeru m̄ò kpa u tii m̄era ko, yen biru kpa gu n̄un doonari. <sup>40</sup> Na wunen bwāabu kana bu gu gira, adama ba n̄ kp̄ia.

<sup>41</sup> Yesu n̄e, t̄on k̄so naan̄e doke sarirugibu, sere saa yer̄a ko na n̄ ka b̄e wāa. Sere domma ko na n̄ ka b̄e teman̄e. Ma u dur̄o wi s̄oowa u n̄e, a ka wunen bii wi na mini.

<sup>42</sup> Sanam m̄e u ka bii wi susīo, wer̄eku ge, ga n̄un tem kparana ma ga n̄un bemisia. Adama Yesu u gu gerusi u bii wi b̄ekia, ma u n̄un win tundo wesia. <sup>43</sup> Ma Gusun̄on sina te, ta t̄on be kpuro maamaaki kua.

*Yesu k̄pam win ḡo*

*ka win seebun gari m̄ò*

*(I maa m̄erio Mateu 17:22-23, Maaku 9:30-32)*

Sanam m̄e baawure u k̄asa ka ye Yesu u m̄ò, u win bwāabu s̄oowa u n̄e, <sup>44</sup> b̄e i gari yini swaa dakio s̄aa s̄aa. Ba koo T̄onun Bii t̄ambu n̄omu s̄andia.

<sup>45</sup> Adama win bwāaba kun gari yi tuba, domi ba bu yi berue gina, bu ku ka gia. Ma ba berum m̄ò bu ka n̄un gari yin yaasi bikia.

*Wara gisonkoru bo*

*(I maa m̄erio Mateu 18:1-5, Maaku 9:33-37)*

<sup>46</sup> Sikirin̄o ga dua bwāa ben suunu s̄o domi ba k̄i bu gia be s̄o wi u bo. <sup>47</sup> Yesu

u ben ḡorun bwisikunu yē. Yera u bii yākabu sua u ȳrasia win b̄okūo, <sup>48</sup> ma u n̄e, baawure wi u bii yākabu geni wura n̄en ȳisirun s̄o, n̄en tiwa u wura, baawure wi u maa man wura, u wi u man ḡorima wurawa. Domi wi u s̄aa yākabu b̄een suunu s̄o, wiya kpuro kere.

*Wi u kun ka b̄e*

*yiber̄e t̄eru n̄eni, b̄egiiwa*

*(I maa m̄erio Maaku 9:38-40)*

<sup>49</sup> Yohanu u n̄e, yinni, sa goo wa wi u wer̄ekunu giram̄o ka wunen ȳisiru, ma sa n̄un yinari ȳen s̄o u n̄ nun sw̄i ka b̄ese sannu.

<sup>50</sup> Yesu n̄un s̄oowa u n̄e, i ku ȳero yinari, domi wi u kun ka b̄e yiber̄e t̄eru n̄eni, b̄egiiwa.

*Samarin wuu gagugiba yina*

*bu Yesu dam koosia*

<sup>51</sup> Sanam m̄e saa ya turuku kooma bu ka n̄un sua u da w̄oll̄o, u ḡoru doke dim dim u Yerusalemu da. <sup>52</sup> Ma u s̄om̄abu gabu gbiisia ba da ba dua Samarigibun wuu gagu s̄o bu ka n̄un ayeru s̄oaru kua. <sup>53</sup> Adama wuu migibu ba n̄un dam koosie ȳen s̄o ba wa n̄ s̄aare nge u d̄o Yerusalemu gia. <sup>54</sup> Ye win bwāa beni Yak̄abu ka Yohanu ba wa m̄e, ba bikia ba n̄e, Yinni, a k̄i su de d̄o u sarama w̄ollun di u t̄on be w̄ori?

<sup>55</sup> U bu s̄ire ma u bu gerusi ka dam. [U n̄e, i n̄ yē ye i bwisikum̄o. <sup>56</sup> Domi T̄onun Bii u n̄ n̄e u ka t̄onun hunde kam koosia. U nawa u ka ye faaba ko.] Ma ba da wuu gam gia.

*Be ba k̄i bu Yesu sw̄i*

*(I maa m̄erio Mateu 8:19-22)*

<sup>57</sup> Sanam m̄e ba s̄im̄o swaa s̄o goo u n̄un s̄oowa ma u koo n̄un sw̄i baama mi u d̄o.

<sup>58</sup> Yesu n̄un s̄oowa u n̄e, semusu bweusu m̄o, gun̄osu maa sokunu m̄o, adama T̄onun Bii u n̄ ayeru m̄o mi u koo kpuna.

<sup>59</sup> U k̄pam goo s̄oowa u n̄e, a man sw̄iȳo. Adama ȳero u n̄e, a de n̄ gina da n̄ n̄en tundo sike.

<sup>60</sup> Yera Yesu u n̄un s̄oowa u n̄e, a derio ḡoribu bu ben ḡoribu sike, adama wun̄e a d̄o a Gusun̄on bandun Labaari gea n̄osia baama.

<sup>61</sup> Ma goo u k̄pam n̄un s̄oowa u n̄e, Yinni, kon nun sw̄i adama a de n̄ gina da n̄ negibu n̄o kana.



<sup>62</sup> Yesu u nùn sǝwǝa u nɛɛ, baawure wi u tebo nǝmu sǝndi, ma u biru sǝira, u ñ maa arufaani gaa mǝ ban te Gusunǝ u koo swǝi sǝǝ.

## 10

### *Yesu u bwǝabu wata*

#### *ka wǝkuru gǝra*

<sup>1</sup> Yen biru Yinni u kpam gabu wata ka wǝkuru gǝsa, ma u bu gǝra yiru yiru win wuswaaǝ wuu maro baagere sǝǝ ka baama mi win tii u gǝru doke u ra da. <sup>2</sup> U nɛɛ, ye ya ye bu ka gǝ ya kpǝ, adama be ba gǝɛmǝ ba ñ dabi. Yen sǝ, i gbee yǝro kanǝ u kpam tǝmbu mǝrisiama bu ka gǝ. <sup>3</sup> N wee na bɛɛ gǝriǝ nge yǝa binu dɛmakunun suunu sǝǝ. I seewo i da. <sup>4</sup> I ku ka yansurǝru da ka bǝǝru ka baranu, i ku maa goo tǝbiri swaaǝ. <sup>5</sup> Yenu gǝ sǝǝ i dua, i gbiiyo i bu sǝ i nɛɛ, Gusunǝ u bɛɛ alafia kǝ. <sup>6</sup> Alafiagii ù n wǝa mi, bɛɛn alafia ya ko n wǝa ka yǝro. U kun maa wǝa mi, ya koo wurama bɛɛ sǝǝ. <sup>7</sup> I koowo yenu gen sǝbu kpa i n dimǝ i n nǝrumǝ ye ba bɛɛ wǝ, domi n weenɛ bu sǝm kowo win kǝsiaru wǝ. I ku ko yenu dabinun sǝbu. <sup>8</sup> Wuu gǝ sǝǝ i dua, ma ba bɛɛ dam koosia, i dio ye ba bɛɛ wǝ, <sup>9</sup> i barǝbu bɛkio be ba wǝa mi, kpa i bu sǝ ma Gusunǝ u sisi u bandu swǝi. <sup>10</sup> Adama wuu gǝ sǝǝ i dua ma ba kun bɛɛ dam koosie, i doo gen yaaraǝ, kpa i nɛɛ, <sup>11</sup> baa ben wuun tua ye ya mani bɛɛn naasǝ, i bu kparemǝ, kpa bu ka gia ma Gusunǝ u sisi u bandu swǝi. <sup>12</sup> Na bɛɛ sǝǝmǝ, tǝǝ te sǝǝ, Sodomugia koo ko kpakaka ka sere wuu ge.

#### *Wuu sǝn tǝmba yinamǝ*

#### *bu naanɛ doke*

#### *(I maa mɛɛriǝ Mateu 11:20-24)*

<sup>13</sup> Yesu maa nɛɛ, nǝni swǝarugiiwa wune Kǝraseni, nǝni swǝarugiiwa wune Besaida, domi bǝ n sǝm maamaakigia ye kua Tiri ka Sidoni sǝǝ, ye ba kua bɛɛn suunu sǝǝ, wuu sin tǝmbu ba ko n daa gǝru gǝsie saa tɛɛbun di, ba n sǝ torom sǝǝ ba n saaki sebua nuku sankiranun sǝ. <sup>14</sup> Yen sǝ, siribun sanam sǝǝ, Tiri ka Sidonigia koo ko kpakaka ka sere bɛɛ. <sup>15</sup> Wunɛ maa Kapenamɛ, a yǝiyǝ kaa suara sere wǝllǝ? Aawo, ba koo nun surewa sere gǝriǝ.

<sup>16</sup> Ma u win bwǝabu sǝǝwǝa u nɛɛ, wi u bɛɛ swaa daki, nɛna u swaa daki, wi u maa bɛɛ

yina, nɛna u yina, wi u maa man yina u maa wi u man gǝrima yinawa.

#### *Wata ka wǝku ten wuramaru*

<sup>17</sup> Be wata ka wǝku te, ba wurama ka nuku dobu, ma ba nɛɛ, Yinni, sere ka wɛrɛkunǝ, nu sun wiru kpǝiyawa wunen yǝsirun sǝ.

<sup>18</sup> Ma u bu sǝǝwǝa u nɛɛ, na Setam wa ya wǝrumamǝ wǝllun di nge guru maakinu. <sup>19</sup> N wee, na bɛɛ yiiko wǝ i ka wɛɛ ka nii ka wɛrǝn dam kpuro taaku, gǝanu ganu kun maa kpǝ nu bɛɛ mɛɛra ko. <sup>20</sup> Adama, i ku gǝru dora yèn sǝ wɛrɛkunɛ nu bɛɛ wiru kpǝiya, i gǝru doro yèn sǝ ba bɛɛn yǝsinu yorua wǝllǝ.

#### *Yesun gǝru ga dora*

#### *(I maa mɛɛriǝ Mateu 11:25-27, 13:16-17)*

<sup>21</sup> Saa tia ye sǝǝ, Yesun gǝru ga dora too ka Hunde Dɛɛron dam, ma u nɛɛ, Baaba, wǝllu ka tem Yinni na nun siara yèn sǝ a ka yabu ye yǝrugibu ka bwisigibu berua ma a ye bibu sǝǝsi. N wǝ Baaba, domi mɛya n ka nun naawa wunen kǝru sǝǝ.

<sup>22</sup> Nɛn Baaba u man baayere wǝ. Goo sari wi u Bii yǝ ma n kun mǝ Baaba wi. Goo maa sari wi u Baaba wi yǝ ma n kun mǝ Bii wi, ka maa wi Bii wi, u kǝ u Baaba sǝǝsi.

<sup>23</sup> Ma u sǝira win bwǝabun bera gia u bu sǝǝwǝa be tǝna u nɛɛ, doo nǝrugiiwa win nǝni waamǝ ye i waamǝ. <sup>24</sup> Domi na bɛɛ sǝǝmǝ Gusunǝn sǝmǝbu ka sinambu dabira ba kǝa bu wa ye i waamǝ tǝ, ba ñ maa wa. Ba kǝa bu nǝ ye i nǝǝmǝ tǝ, ba ñ maa nua.

#### *Samarigii wi u tǝn geeru kua*

<sup>25</sup> N wee, wooda yǝro goo u seewa u ka Yesun laakari mɛɛri ma u nɛɛ, yinni, mba kon ko n ka wǝaru te ta ku ra kpe tubi di.

<sup>26</sup> Yesu nùn bikia u nɛɛ, mba ba yorua wooda sǝǝ. Mba a ra gari mi.

<sup>27</sup> U wisa u nɛɛ, “Kaa Gusunǝ wunen Yinni kǝa ka wunen gǝru kpuro, ka wunen bwǝra kpuro, ka wunen dam kpuro, ka wunen bwisikunu kpuro, kpa a wunen tǝnusi kǝa nge wunen tii tii.”

<sup>28</sup> Yesu nɛɛ, a wisa n dɛnde, a koowo mɛ, kaa n wǝaru mǝ.

<sup>29</sup> Adama durǝ wi, u kǝ u tii gem wǝ ma u bikia u nɛɛ, wara nɛn tǝnusi.

<sup>30</sup> Yesu u nɛɛ, a swaa dakio a nǝ, durǝ goowa u wee Yerusalemun di u dǝǝ Yerikoǝ,

ma u wəri gbenəbun noma sɔɔ. Gbenə be, ba nùn swaa di, ba nùn so, ma ba doona ba nùn deri u wasikiramɔ. <sup>31</sup> N deema ka saabu, yāku kowo goo sarɔ ka swaa ye. U durɔ wi wa ma u sɛɛna u doona. <sup>32</sup> Mena maa Lefi goo u tura yam mi. U nùn wa ma u sɛɛna u doona. <sup>33</sup> Adama Samarigii goo u wuu dɔɔ u tura win bəkuɔ. Ye u durɔ wi wa win wənwənda nùn mwa. <sup>34</sup> U susi ma u gum ka tam wisi win mɛɛran bosu sɔɔ ma u su bəkuɔ. Yen biru u nùn sɔndi ye u sɔnin wəllɔ u ka nùn da sɔbun sɔbia yerɔ ma u nùn nɔəri. <sup>35</sup> Yen sisiru, u gobi sua yi yi ka sɔm kowon sɔɔ yirun gobi nɛ, u yi sɔbia yerun wirugii wɛ ma u nɛɛ, a durɔ wi nɔəri. A n maa di n mɛni kera win sɔ, kon nun kɔsia nà n wurama.

<sup>36</sup> Ma Yesu nɛɛ, tambu ita ye sɔɔ, ben wara a tamaa u sɔa durɔ win tɔnusi wi u wəri gbenəbun noma sɔɔ mi.

<sup>37</sup> U nɛɛ, wi u nùn wənwəndu kua, wiya.

Ma Yesu u nɛɛ, n n mɛn na, a doo kpa a n mɔ mɛ.

### *Yesu da Maata ka Maarin mi*

<sup>38</sup> Sanam mɛ ba wāa swaaɔ u wuu gagu dua ma kurɔ goo wi ba ra soku Maata u dera u sɔbia win yenuɔ. <sup>39</sup> Kurɔ wi, u wənɔ mɔ wi ba ra soku Maari. Wənɔ wi, u sɔ Yinnin bəkuɔ u win gari swaa daki. <sup>40</sup> Adama Maata u ka doo kobu wasire, ma u na u nɛɛ, Yinni n n nun gam sɔa ye nɛn wənɔ u man sɔma ye derie nɛ turo? A n kaa de u na u man somi?

<sup>41</sup> Yinni u nùn wisa u nɛɛ, Maata, Maata, a tii gɔngɛrɛ mɔ a tii baasi gāa dabinun sɔ.

<sup>42</sup> Gāa teenun bukatawa tɔnu u mɔ. Gāa geena Maari u gɔsa ni ba n nùn mwaarimɔ.

## 11

### *Kanarun gari*

#### *(I maa mɛriio Mateu 6:9-13, 7:7-11)*

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru Yesu u kanaru mɔ gam gum. Saa ye u kpa win bwāabun turo u nɛɛ, Yinni kpa a sun sɔɔsi mɛ ba ra kanaru ko, nge mɛ Yohanu u win bwāabu sɔɔsi.

<sup>2</sup> Yesu u bu sɔɔwa bā n kanaru mɔ ba n da nɛɛ,

Baaba, a de ba n yɛ ma wuna sɔa Dɛɛro.

A na a bandu swīi.

<sup>3</sup> A sun bɛsɛn dīanu kɛ tɔru baatere.

<sup>4</sup> A sun bɛsɛn toranu suuru kuo domi bɛsɛn tii sa ra wi u sun torari suuru kue.

A ku ka sun da kəkiribun bera gia.

<sup>5</sup> U kpa bu sɔɔwa u nɛɛ, nge mɛ n tɛ wāa, bɛɛn turo u n bɔrɔ mɔ, kpa u da win mi wɔku suunu sɔɔ u nɛɛ u nùn pɛɛ ita bəkuɔ, <sup>6</sup> domi win kpaasibun turowa gam wee, wi kun maa gāanu mɔ u nùn wɛ. <sup>7</sup> Saa sɔɔn di kpa bɔrɔ wi, u nɛɛ, u ku nùn baasi, u kɔnnɔ kɛnua kɔ, wi ka win bibu ba kpī. U n maa kpɛ u se u sere nùn pɛɛ wɛ. <sup>8</sup> Yesu u nɛɛ, na bɛɛ sɔɔmɔ, baa ù kun seewe u nùn wɛ bɔrɔnun sɔ, u koo se u nùn wɛ yɛn bukata u mɔ kpuro win baasibun sɔ. <sup>9</sup> Na maa bɛɛ sɔɔmɔ, i n da bikie, ba koo bɛɛ wɛ. I n da kasu, i ko wa. I n da gambo so, ba koo bɛɛ kɛnia. <sup>10</sup> Domi baawure wi u bikiamɔ ba koo nùn wɛ. Wi u kasu u koo wa. Wi u maa gambo soomɔ, ba koo yɛro kɛnia. <sup>11</sup> Bɛɛ sɔɔ, [goon bii ù n nùn pɛɛ bikia, u koo wura u nùn kperu wɛ?] N kun mɛ ù n swāa bikia, u koo nùn waa wɛ? <sup>12</sup> N kun mɛ ù n sɛɛru bikia, u koo nùn nia wɛ? <sup>13</sup> Bɛɛ be i sɔa tɔn kɔsobu, ma i yɛ nge mɛ ba ra bibu kɛɛ geenu wɛ, bɛɛn Baaba wəllugii u n koo be ba nùn kanamɔ Hunde Dɛɛro wɛ?

### *Yesu ka tii yinamɔ*

#### *(I maa mɛriio Mateu 12:22-30, Maaku 3:20-27)*

<sup>14</sup> Yesu u wɛrɛku gira ge ga tɔnu goo soso kua. Sanam mɛ wɛrɛku ge, ga doona, soso wi, u gari gerubu wəri, ma tɔn wɔru ga biti soora. <sup>15</sup> Adama gaba nɛɛ, wɛrɛkunun sunɔ Beseburu, win dama u ka wɛrɛkunu giramɔ.

<sup>16</sup> Gaba kī bu win laakari mɛeri, ma ba nùn bikia u sɔm maamaakigiru ko u ka sɔɔsi ma win yiiko ya weewa wəllun di. <sup>17</sup> Yesu u ben bwisikunu yɛ, yera u nɛɛ, bandu baatere tɛn tɔmbu ba tabu mɔ ben tii tiine sɔɔ, ban te, ta koo kowa bansu kpa ten yɛnusu su wɔruku.

<sup>18</sup> Meya maa Setam yà n ka yen tii tabu mɔ, amɔna yen banda koo ka yɔra. Domi i nɛɛ, Beseburun dama na ka wɛrɛkunu giramɔ. <sup>19</sup> Nɛ, nà n wɛrɛkunu giramɔ ka Beseburun dam, waran dama bɛɛn bwāabu ba ka ni giramɔ. Ben tiiwa ba koo sɔɔsi ma i tora. <sup>20</sup> Adama n n ka Gusunɔn dam na, na wɛrɛkunu giramɔ, ka gem ban te Gusunɔ u swīi, ta bɛɛ naawa.

<sup>21</sup> Sanam mɛ durɔ damgii wi u tabu yānu mɔ u win yenu kɔsu win dukia ko n wāawa alafia sɔɔ. <sup>22</sup> Adama goo wi u nùn dam kere, ù n na u nùn wəri u kamia, u koo win tabu

yānu kpuro gura ni u naane sãa kpa u win dukia gabu bõnu kua.

<sup>23</sup> Wi u kun sãa negii u ka man yiberε teeru neniwa, wi u ku ra maa gãanu menne ka ne sannu, u ra ni yarinasiewa.

*Werekunun wuramaru  
(I maa mεerio Mateu 12:43-45)*

<sup>24</sup> Yesu maa neε, werekunu nũ n doona tɔnun min di, nu ra n bõsuwa mi gãanu ku ra kpi nu n wẽra yeru kasu nu n bie. Yera nu ra neε, nu koo gõsira nin wãa yerõ min di nu raa doona. <sup>25</sup> Nu ra wurame kpa nu deema ta kurare ta sãnde. <sup>26</sup> Kpa nu da nu ganu nõba yiru kasuma ni nu ni kõsuru kere, kpa nu du yẽro são nu n wãa mi. Saa ye, yẽro win wãa gbiikiru ta koo sãaya ka sere dãakiru.

*Nuku doo geebu*

<sup>27</sup> Sanam me Yesu u gari gerumõ mεsum, tɔn wõrun suunu sãon di kurõ goo u nãogiru sua u neε, doo nãrugiiwa wi u wunen gura sua, ma a win bwãa nãra.

<sup>28</sup> Ma Yesu u neε, n sanõ a gere, doo nãrugiba be ba Gusunõn gari swaa dakimõ, ma ba yi nenumõ.

*Tõmba yĩreru bikia  
(I maa mεerio Mateu 12:38-42)*

<sup>29</sup> Sanam me tɔn wõru ga mennamõ yera Yesu u neε, tẽn tõmbu tɔn kõsoba. Ba yĩreru bikiamõ adama yĩreru garu maa sari te ba koo bu sãosi ma n kun mõ Gusunõn sãmõ Yonasigiru. <sup>30</sup> Domi nge me Yonasi u kua yĩreru Ninifugibun sã, mɛya maa Tɔnun Bii, u koo ko yĩreru tẽn tõmbun sã. <sup>31</sup> Siribun sanam são Seban tem tɔn kurõ sunõ u koo tẽn tõmbu seesi u bu taare wẽ, yèn sã u na saa tem nãrun di u ka Salomõn bwisin gari nõ. Tẽn wee, gãanu wãa mini ni nu Salomõ kere. <sup>32</sup> Siribun sanam são Ninifugibu ba koo tẽn tõmbu seesi bu bu taare wẽ ye ba ka gõru gõsia Yonasin waasun sã. Ma tẽn wee, gãanu wãa mini ni nu Yonasi kere.

*Wasin fitila  
(I maa mεerio Mateu 5:15, 6:22-23)*

<sup>33</sup> Yesu maa neε, goo ku ra fitila meni kpa u gu bere, ñ kun me u kaaru wukiri, adama ba ra gu sãndiwa dabu wõllõ, kpa be ba dumõ ba n ka yam bururam waamõ. <sup>34</sup> Wunen nãniya yi wunen wasin fitila. Wunen nãni

yi n alafia mõ, wunen wasi kpurowa yi yam bururam mõ. Adama yi kun bwãa do, wunen wasi yi ñ yam bururam wasi. <sup>35</sup> Yen sã, a laakari koowo yam bururam me mu wãa wunε são mu ku raa ko yam wõkuru. <sup>36</sup> Wunen wasi kpuro yi n yam deeram mõ, ma yin gam kun wãa yam wõkuru são, yi kpurowa yi ko n deere nge sanam me fitila ga nun yam bururasie ga ballimõ.

*Yesu u Falisiba ka wooda yẽrobu*

*ben toranu sãowa  
(I maa mεerio Mateu 23:1-36, Maaku 12:38-40)*

<sup>37</sup> Sanam me Yesu u gari gerua u kpa, Falisi goo na u nũn kana u da u yaa dibu di win yenuõ. Ma u da mi, u sina u ka di.

<sup>38</sup> Falisi wi, u nũn mεera ka biti ye u ñ ka nie nge me ben komaru u sere di. <sup>39</sup> Adama Yinni u neε, beε Falisiba i ra nãra ka gbẽerun biru deerasie adama been sãowõ i taki ka nuku kõsuru yiba. <sup>40</sup> Gari bakasu beε! Wi u wasin tão kua, n ñ wiya u maa yin são kua?

<sup>41</sup> I sãarobu wẽyõ ye ya wãa gbẽerun sãowõ, kpa ye ya tie yu beε deera.

<sup>42</sup> Beε Falisiba, i ko nãni swãaru wa yèn sã i ra been karan kpee yi ba ra soku mantu ka duu, yin wõkuru baateren wõllõ tia wẽ. Ka me, i ra gean kobu nãni sarari, i ñ maa Gusunõ kĩru sãosimõ. Yeniwa n weene i ko, kpa i ku ye ya tie deri.

<sup>43</sup> Beε Falisiba, i ko nãni swãaru wa yèn sã i ra sin yee gbiikinu kã mennõ yenõ, ka tãbirinaa tɔn dabinun wuswaaõ. <sup>44</sup> I ko nãni swãaru wa, beε, yèn sã i ka siki nu weene ni goo kun waamõ, nĩn wõllõ ba ra sã ba kun ka baaru.

<sup>45</sup> Wooda yẽro goo u neε, yinni à n gerumõ me, ka maa besera a wõmmõ.

<sup>46</sup> Ma Yesu u nũn wisa u neε, beε maa wooda yẽrobu i ko nãni swãaru wa, domi i tõmbu sãmunu sãbimõ ni nu suabu sẽ, ma been tii i ku ra ni ture baa ka been niki bia. <sup>47</sup> I ko nãni swãaru wa beε, yèn sã i Gusunõn sãmõbun sika banimõ, be been baababa ba go. <sup>48</sup> Nge mɛya i sãosimõ ye ba kua, i ñ maa bu taare wẽ. Domi beya ba Gusunõn sãmõbu go, ma beε i ben sika banimõ. <sup>49</sup> Yeya Gusunõ u yẽ u ka neε, wi, u koo bu Gusunõn sãmõbu ka gõrobu gõria. Ba koo gabu go, ba koo maa gabu nãni sã, <sup>50</sup> kpa bu tẽn tõmbu Gusunõn sãmõ be kpuron yem

bikia me mu yari handunian toren di, <sup>51</sup> saa Abelin yem di sere ka Sakarin yem wi ba go yaku yeru ka saa yerun baa soo. Ka geema na bee sdomo, ba koo mu ten tambu bikia.

<sup>52</sup> I ko nani swaaru wa, bee wooda yero bu, yen so i yerun gambo kenua. Been tii i n due, i maa yina gabu bu du be ba ki.

<sup>53</sup> Ye u yara min di, wooda yero bu ka Falisiba ba nun gari dabinu bikikia ka yibere teru. <sup>54</sup> Ba nun yeri beriamme gari soo, kpa gee yi ka nun samba ko.

## 12

### *I tii laakari ko ka murafitiru (I maa merio Mateu 10:26-27)*

<sup>1</sup> Saa ye soo, ton waru guna ya menna sere ba barike namo ma Yesu u gbia u win bwabu sowa u nee, i tii laakari ko ka Falisiban pee seeyatia ye ya saa murafitiru. <sup>2</sup> Gaanu sari ni nu wukiri ma nu n koo tera. Asirin gaanu maa sari ni ba n koo gia. <sup>3</sup> Yen sōna ye i gerua kpuro yam wōkurō ya koo nōra yam bururam soo. Ye i maa gerua dia soo soon bōkuō ya koo kparara gidambisa wōllun di.

### *Wi i ko nasia (I maa merio Mateu 10:28-31)*

<sup>4</sup> Yesu maa nee, na bee sdomo, bee be i saa nen baraba, i ku bu nasia be ba koo wasi go, ma yen biru ba n kpe bu maa gaanu ganu ko. <sup>5</sup> Na kon bee so wi n weene i nasia. I nun nasio wi u yiiko mo u ka kpee dso soo wi u ku ra gbi, u n go u n kpa. Meya na bee sdomo, wiya n weene i nasia.

<sup>6</sup> Nge ba ku ra gunaminu nōbu dore faram yiru ro? Ka me, baa nin teu, Gusuno u ku ra duari. <sup>7</sup> Baa mam been wirun seri u yin geeru ye. Yen so, i ku gaanu nasia domi i gunamii dabinu beere kere.

### *Wi u Kirisi wura*

### *tambun wuswaa (I maa merio Mateu 10:32-33, 12:32, 10:19-20)*

<sup>8</sup> Yesu maa nee, na bee sdomo, baawure wi u man wura tambun wuswaa, Tonun Bii u koo nun wura wōllun gadoban wuswaa. <sup>9</sup> Adama wi u man yina tambun wuswaa, Tonun Bii u koo maa nun yina wōllun gadoban wuswaa.

<sup>10</sup> Baawure wi u Tonun Biin kōsa gerua, ba koo nun suuru kua, adama wi u Hunde Deero gari kam gerusi, u n suuru kobu wasi.

<sup>11</sup> Ba n ka bee da mēno yenō, wirugibu ka damgibun mi, i ku wurura i n kasu nge me i ko ka tii yina, n kun me ye i ko gere.

<sup>12</sup> Domi Hunde Deero u koo bee sōsi saa ye, ye n weene i gere.

### *Gobigii gari boko goon gari*

<sup>13</sup> Goo ton waru soon di u Yesu kana u nee, u nun win mo sowa u de bu ben tubi bonu ko.

<sup>14</sup> Yesu u yero wisa u nee, wara man kua siri kowo been suunu soo n kun me been tubi bonu kowo.

<sup>15</sup> Ma u bu sowa u nee, ba n ben tii laakari saa gem gem ka bine baayere, domi dukian kpara kun tonun waaran wiru.

<sup>16</sup> Ma u bu mandu garu kua u nee, durō gobigii goon gbera dianu kua gem gem. <sup>17</sup> U bwisika u nee, mba u koo ko domi u n ayeru mo mi u koo win dianu doke. <sup>18</sup> U nee, ye u koo ko wee. U koo win biranu sura, kpa u kpaanu bani ni nu ni kere, kpa u win alikama kpuro gure mi ka win dia ni nu tie.

<sup>19</sup> Kpa u win tii so u nee, wi, u ga bakanu mo ni nu berua so dabinun so. U koo wera kpa u n dimo u n norumo kpa u n yerimo.

<sup>20</sup> Adama Gusuno u nun sowa u nee, gari boko, wōku teni ba koo nun wunen hunde bikia. Ye u sooru kua mi, weregia ya ko n saa.

<sup>21</sup> Ma Yesu u nee, meya n ko n saa ka wi u dukia taasinamo win tiin so ma u n dukia mo Gusunon mi.

### *A Gusuno naane koowo (I maa merio Mateu 6:25-34)*

<sup>22</sup> Yen biru Yesu u win bwabu sowa u nee, yenin sōna na bee sdomo i ku wurura been waaran so ye i ko i di, n kun me been wasin so ye i ko ka yi wukiri. <sup>23</sup> Domi waaru ta dianu kere, wasi maa yānu kere. <sup>24</sup> I gbanamgbaanu lasabu koowo. Nu ku ra duure, nu ku ra maa ge, nu n beru yeru mo, meya nu n maa biraru mo, Gusuno maa nu diisiamo. I n gunosu beere kere sere mi n toma? <sup>25</sup> Wara bee soo, win wururabun saabu, u koo kpi u win waaran deebu sosi, baa gam soo teeru. <sup>26</sup> I kun kpe i ga piimii nini ko, mban sōna i wurure ka ye n tie. <sup>27</sup> I biibii merio. Ya ku ra samburu ko, meya ya ku ra maa tari. Ka me, na bee sdomo,



baa Saloməə ka win yiiko baka, u n buraru koore nge biibii yen tia. <sup>28</sup> Gusunə ù n gberun yakasu buraru wē nge mē, si su wāa gisə, ma sia su koo dōə mwaaara, u n koo bēē yānu sebusia n kere mē? Naanē doke piibugibu bēē. <sup>29</sup> I kun ye i ko di, ka ye i ko nə tənən kaso mə, kpa i n wurure yen sō. <sup>30</sup> Handunian tamba ba yeni kpuro kasu, adama bēēn Baaba u yē ma i yen bukata mə. <sup>31</sup> I kasuo i ka du mi Gusunə u bandu swīi, yen biru u koo bēē wē ye ya tie.

*A dukia beruo wəllə*  
(*I maa mēerio Mateu 6:19-21*)

<sup>32</sup> Yesu maa nēē, a ku nanda yāa gōə piibu, domi n bēēn Baaban gōru dua u ka bēē doke ban te u swīi sōə. <sup>33</sup> I doro ye i mə kpa i yen gobi sāarobu kē. I tii yansurənu kuo ni nu ku ra təkə ko, ka beru yeru Gusunə wəllə tē sōə dukia ku ra kpe, mi gbēnə sari wi u koo susi, mi gema maa sari ye ya koo sanku. <sup>34</sup> Domi mi bēēn dukia berua, miya bēēn gōru ga ra n woo.

*Səm kowo be ba swaa mēera*

<sup>35</sup> Ma Yesu kpam nēē, i de i n sōru sāa i n kpaka sēke pəraə kpa i de bēēn fitilanu nu n sōre. <sup>36</sup> I de i n ka tambu weenē be ba ben yinnin wuramaru mara kurə kpa yerun di, kpa bu ka nūn kenia mii mii sanam mē u tunuma u gambo so. <sup>37-38</sup> Doo nōrugiba səm kowo be, bēn yinni u koo deema ba swaa mēera ù n tunuma, baa n n wōku suunun na, n kun mē goo gbiikaa yà n sumə. Ka geema na bēē sōmə, u koo sōru ko kpa u bu sinasia u bu nōri. <sup>39</sup> I de i n yē sāa sāa ma yenu yēro ù n yē saa ye gbēnə u koo na, u koo dom se, u n koo de bu win diru kəra. <sup>40</sup> Bēē maa, i n sōru sāa domi Tənun Bii, u koo nawa saa ye i n ka nūn yīiyə.

*Yoo naanēgii*

*ka naanē sarirugii*  
(*I maa mēerio Mateu 24:45-51*)

<sup>41</sup> Piēē nēē, Yinni bēsera a mən te kua? Nge tambu kpuro.

<sup>42</sup> Ma Yinni u nēē, wara yoo laakarigii wi u naanē mə. Wiya wi yenu yēro u koo ko yobun wirugii u ka bu dīanu yabua saa ye n weenē. <sup>43</sup> Doo nōrugiiwa yoo wi, win yinni ù n deema u mə mē, sanam mē u tunuma. <sup>44</sup> Ka geema na bēē sōmə, yinni

wi, u koo nūn win dukia kpuro nəmu bēria. <sup>45</sup> Adama yoo wi, ù n bwisikumə ma win yinni u tēemə kpa u se u yoo tən durəbu ka tən kurəbu soberu wəri, kpa u n dimə u n nōrumə, tam mu n nūn goomə, <sup>46</sup> win yinni u koo tunuma dəma te yoo wi, u n ka nūn yīiyə, ka saa ye u n yē. U koo nūn bōri kpiri kpirika kpa u de u bənu wa ka naanē sarirugibu sannu.

<sup>47</sup> Yoo wi u win yinnin kīru gia, ma u n gāanu sōru kue, ma u n win kīru kue, win sobera ta koo kpēa. <sup>48</sup> Adama wi u kun gie, ma u kookoosu kua si su ka sēyasiabu nē, win sobera kun kpēamə. Wi ba gāa dabinu wē, ba koo nūn gāa dabinu bikia. Wi ba maa gāa dabinu nəmu səndia, wiya ba koo bikia n kere.

*Yesu ka karanabu na*  
(*I maa mēerio Mateu 10:34-36*)

<sup>49</sup> Ma Yesu maa nēē, dōəwa na yēkam na handuniaə, na kīwa u n daa yabure. <sup>50</sup> Batemu gaa wāa ye na n kon ko na kun kue. Nēn bwēra kun kpī yēn sō ya n gina koore. <sup>51</sup> I tamaa na nawa n ka alafia wē tem mē sōə? Aawo, na bēē sōmə, karanaba na ka na. <sup>52</sup> Domi saa tēn di tambu nōəbu bə n wāa yenu teu sōə, ba koo bənu ko. Nōəsināa sarira ko n wāa ita ka yirun suunu sōə, n kun mē yiru ka itan suunu sōə. <sup>53</sup> Baa ka bii ba n nōəsinamə, mero ka bii wəndia ba n nōəsinamə, mēya maa dwaa mero ka biin kurə ba n nōəsinamə.

*Saan yīrenu*  
(*I maa mēerio Mateu 16:2-3*)

<sup>54</sup> U kpam tən wəru sōəwa u nēē, i n guru wiru wa ta seemə sōə duu yerun di, i ra gere yande i nēē, gura wee, mēya n da maa ko. <sup>55</sup> I n maa wa woo ga mə saa sōə yēsan nəm dwarun di, i ra nēē, yam mu koo swīa. Mēya n da maa ko. <sup>56</sup> Murafiti bēē, i wəllu ka tem yīrenun tubusianu yē. Aməna i n ka saa yenin tubusianu yē.

*Garin wii goberu*  
(*I maa mēerio Mateu 5:25-26*)

<sup>57</sup> Ma Yesu kpam nēē, mban sōna i ku ra bēēn tii bwisikue i ka wa ye n dēnde. <sup>58</sup> Sanam mē wunen yiberē u ka nun dōə siri yerə, a nūn suuru kanə swaa mi, kpa a wa a yari, kpa u ku ka nun da siri kowon mi, kpa siri kowo u ku nun sandamu nəmu səndia,

kpa sandamu u ku nun doke pirisam sɔɔ. <sup>59</sup> Na nun sɔɔmɔ a ñ yarimɔ a kun kɔsie ye ba nun bure. Baa yen faram, a ñ derimɔ.

## 13

### *À kun g̃ru g̃sie kaa gbi*

<sup>1</sup> Saa ye sɔɔ, tambu gaba na ba Yesu saaria ye n daa Galilegibu deema be Pilati u dera ba go sanam mɛ ba Gusunɔ yākuru kuammɛ. <sup>2</sup> Yesu u bu wisa u nɛɛ, i tamaa Galilegii beni ba toranu mɔ n kere Galilegii be ba tie yèn sɔ ba wahala wa mɛn bwe-seru? <sup>3</sup> Aawo, na bɛɛ sɔɔmɔ, bɛɛn tii i kun g̃ru g̃sie, bɛɛ kpurowa i ko gbi nge be. <sup>4</sup> Nge tambu wākura nɔɔbu ka ita ye, be Siloen dii w̃rukira w̃ri ta go, i tamaa ba Yerusalemun tɔn be ba tie kpuro taare kerewa? <sup>5</sup> Aawo, na bɛɛ sɔɔmɔ, bɛɛn tii i kun g̃ru g̃sie, bɛɛ kpurowa i ko gbi nge be.

### *Figien d̃aru te ta ku ra binu ma*

<sup>6</sup> U maa bu mɔn teni kua u nɛɛ, durɔ goo u d̃aru mɔ te ba ra soku figie te ba duura win d̃aa gbaarɔ. U na u ka ten binu kasu u s̃ri, ma u ñ wa. <sup>7</sup> U win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, n wee yen w̃ɔ itawa mi, nà n d̃aa ten marum kasum na, na ku ra wa. A te buro. Mban s̃na ta ayeru dimɔ kam. <sup>8</sup> Sɔm kowo wi, u win yinni wisa u nɛɛ, a te derio gina w̃ɔ geni sɔɔ, kon ten nuurɔ gbe n ka sikerena, kpa n taaki doke. <sup>9</sup> S̃rɔkudo gasaku ta koo binu ma. Tà kun mara, kpa a sere tu bura.

### *Yesu kurɔ goo bekia*

### *t̃ɔ w̃rarugiru sɔɔ*

<sup>10</sup> T̃ɔ w̃rarugiru garu sɔɔ Yesu u Gusunɔn garin keu s̃ɔsimɔ mɛnnɔ yeru garu sɔɔ. <sup>11</sup> N wee kurɔ goo maa w̃aa mi, wi w̃ɛkununu nu kua barɔ saa w̃ɔ w̃akura nɔɔbu ka itan di. U ra n ỹarewa, u ku ra kp̃i u tii demia baa fiiko. <sup>12</sup> Ye Yesu u nùn wa ma u nùn soka u nɛɛ, kurɔ wunɛ a bekurawa mi.

<sup>13</sup> Ma u nùn ñoma s̃ndi. Yande u tii demia ma u Gusunɔ siaram w̃ri. <sup>14</sup> Adama mɛnnɔ yerun wirugii u m̃ru bara yèn s̃ɔ Yesu u goo bekia t̃ɔ w̃rarugiru sɔɔ, ma u tɔn w̃ru s̃ɔwa u nɛɛ, s̃ɔ nɔɔba tia w̃aa yè sɔɔ i ko s̃mburu ko. I na ye sɔɔ, bu ka bɛɛ bekia, n ñ m̃ t̃ɔ w̃rarugiru sɔɔ.

<sup>15</sup> Yesu u nùn wisa u nɛɛ, murafiti bɛɛ, bɛɛn baawure u ku ra win naa ñ kun mɛ win keteku s̃sie gu da gu nim ñ t̃ɔ w̃rarugiru

sɔɔ? <sup>16</sup> Kurɔ wi maa Aburahamun bwesera. Wee, Setam nùn b̃kua saa w̃ɔ w̃akura nɔɔbu ka itan di. N ñ weene bu nùn kusia t̃ɔ w̃rarugiru sɔɔ?

<sup>17</sup> Sanam mɛ u yeni gerumɔ, sekura win w̃rɔbu kpuro mwa, ma tɔn w̃ru ga nuku dobu m̃ sɔm maamaakiginu kpuron s̃ɔ ni u m̃.

### *Mutaadin biman gari*

*(I maa m̃erio Mateu 13:31-32, Maaku 4:30-32)*

<sup>18</sup> U kpam nɛɛ, mba Gusunɔn bandu ta ka weene. Mba na kon ka tu weesina. <sup>19</sup> Ta ka mutaadin bima weene, ye goo u sua u k̃ win gbaaru sɔɔ. Ma ya kpia ya kua d̃aru, ma gunɔsu su sina ten k̃asi w̃llɔ.

### *P̃ɛ seeyatian gari*

*(I maa m̃erio Mateu 13:33)*

<sup>20</sup> U kpam nɛɛ, mba na kon ka Gusunɔn bandu weesina. <sup>21</sup> Ta ka p̃ɛ seeyatia weene ye kurɔ goo u sua u doke sakaku ñɔ itan som sɔɔ ma mɛ kpuro mu seewa mu kukua.

### *K̃nnɔ ge ga ñ yasu*

*(I maa m̃erio Mateu 7:13-14, 21-23)*

<sup>22</sup> Yesu u wuu marosu ka baru kpaanu bukianamɔ ma u Gusunɔn garin keu s̃ɔsimɔ u ka d̃ɔ Yerusalemu gia. <sup>23</sup> Goo u nùn bikia u nɛɛ, yinni, tambu fiiko tɔnawa ba koo faaba wa?

U bu wisa u nɛɛ, <sup>24</sup> i kookari koowo i ka du saa k̃nnɔ ge ga ñ yasun di. Domi na bɛɛ s̃ɔmɔ, dabira ta koo swaa kasu tu ka du, ta ñ maa kp̃ɛ.

<sup>25</sup> Sanam mɛ yenu ỹro u koo ra se u win yenu kenɛ, kpa bɛɛ be i w̃aa t̃ɔw̃ɔ i n gambo soomɔ i n nùn kanamɔ u bɛɛ kenia, u koo nɛɛ, u ñ ỹ m̃n di i na. <sup>26</sup> Saa yera i ko i nɛɛ, i di i ñra win wuswaaɔ, u maa Gusunɔn garin keu s̃ɔsi bɛɛn wuun swɛɛɔ. <sup>27</sup> Sanam mɛya u koo bɛɛ s̃ɔ u nɛɛ, u ñ ỹ m̃n di i na, i doonɔ win m̃n di, bɛɛ kpuro bɛɛ be i k̃sa m̃. <sup>28</sup> Miya i ko sw̃i kpa i ñoma wiru s̃ndi sanam mɛ i ko Aburhamu ka Isaki ka Yakɔbu ka Gusunɔn s̃m̃ɔbu kpuro wa win bandu sɔɔ, kpa bɛɛ i deema ba bɛɛ k̃ɔ t̃ɔw̃ɔ.

<sup>29</sup> Gaba koo na s̃ɔ yari yeru ka s̃ɔ duu yerun di, s̃ɔ ỹsa ka s̃ɔ ỹsan di, kpa bu sina bu di win bandu sɔɔ. <sup>30</sup> Wee d̃akoba w̃aa be ba koo ko gbiikobu, gbiikoba maa w̃aa be ba koo ko d̃akobu.

*Yesu ka Yerusalemu*  
(*I maa mɛɛrio Mateu 23:37-39*)

<sup>31</sup> Saa ye sɔɔ, Falisi gabu ba na ba nɛɛ, a doonɔ minin di domi Herodu u kɔ̃ u nun go.

<sup>32</sup> U bu sɔɔwa u nɛɛ, i doo i sɛmu ge sɔ̃, n wee na wɛɛkunu giramɔ, na tɔmbu bɛkiamɔ gisɔ ka sia, sɔɔ itaseru na kon nɛn sɔmburu dakura. <sup>33</sup> Adama na n̄ kon ko na kun wɔ̃a sanum sɔɔ gisɔ ka sia ka sin teeru, domi n̄ n̄ koorɔ Gusunɔn sɔmɔ u kam ko gam gum, ma n̄ kun mɔ Yerusalemuɔ.

<sup>34</sup> Yen biru u nɛɛ, Yerusalemu Yerusalemu, wunɛ wi a ra Gusunɔn sɔmɔbu go, kpa a bu kpenu kasuku be ba nun gɔriama, nɔn nyewa na kɔ̃a n̄ wunɛn bibu mɛnna nge mɛ goo mɛro ya ra yen binu mɛnɛ yen kasa sɔɔ, ma a n̄ wure. <sup>35</sup> N wee, ba koo nun wunɛn yɛnu deria, adama na nun sɔmɔ, a n̄ maa man wasi sere a ka nɛɛ, na sɔ̃awa domarugii wi u sisi ka Yinnin yɔ̃siru.

## 14

*Yesu u barɔ goo bɛkia*

<sup>1</sup> Tɔɔ wɛrarugiru garu sɔɔ Yesu dua Falisiban wirugii goon yɛnuɔ u ka di. Ma ba n̄n laakari sɔ̃a. <sup>2</sup> N wee durɔ goo win wasi yi mɔsa u yɔ̃ Yesun wuswaaɔ. <sup>3</sup> Ma Yesu u wooda yɛrobu ka Falisiba bikia u nɛɛ, n weenɛ bu tɔnu bɛkia tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ? Nge n̄ n̄ weenɛ.

<sup>4</sup> Ba maari. Yera u barɔ wi tii gawe u n̄n bɛkia ma u dera u doona. <sup>5</sup> Ma u bu bikia u nɛɛ, bɛɛn wara, win bii n̄ kun mɛ win naa yɔ̃ n̄ dɔkɔ wɔri tɔɔ wɛrarugiru sɔɔ, u n̄ koo ye wuna fuuku.

<sup>6</sup> Yera ba kpana bu gari yi wisi.

*Mi n weenɛ a sina*

*dim soku yerɔ*

<sup>7</sup> Ye u laakari kua ma be ba dim soka nge maa wi, ba sin yee bɛɛɛginu gɔsimɔ, u bu mɔndu kua u nɛɛ, <sup>8</sup> sanam mɛ ba nun soka kurɔ kpaa yerɔ, a ku sina sin yee bɛɛɛgirɔ. Sɔrɔkudo ba koo ra goo soku wi u nun bɛɛɛ kere. <sup>9</sup> Ma wi u bɛɛ kpuro soka u koo na u nɛɛ, a durɔ wi sin yee te wɛɛyɔ̃. Saa yera sekura koo nun mwa a ka da a sina sin yee birukirɔ. <sup>10</sup> Adama sanam mɛ ba nun dim soka, a doo a sina sin yee birukirɔ, kpa wi u nun soka u n̄ tunuma u nɛɛ, a seewo nɛn bɔrɔ a na wuswaaɔ. Saa ye, n̄ ko n̄ sɔ̃a bɛɛɛ baka wunɛ sɔɔ be kpuron wuswaaɔ be ba sɔ̃

ka wunɛ sannu. <sup>11</sup> Ka geema baawure wi u tii sua wɔ̃lɔ, ba koo n̄n kawa. Baawure wi u maa tii kawa, ba koo n̄n sua wɔ̃lɔ.

<sup>12</sup> U maa wi u n̄n dim soka sɔɔwa u nɛɛ, sanam mɛ a tɔmbu yaa dibu n̄ kun mɛ tɔɔ bakaru soka, a ku wunɛn bɔrɔba soku, n̄ kun mɛ wunɛn maabu, n̄ kun mɛ wunɛn dusibu, n̄ kun mɛ wunɛn beruse gobigibu, kpa ben tii bu ku raa nun soku bu ka nun kɔsia. <sup>13</sup> Adama sanam mɛ a tɔmbu dim kana, a sɔ̃arobu sokuo ka alebugibu ka kɔ̃ri barɔbu ka wɔ̃kobu. <sup>14</sup> Kaa ko doo nɔ̃rugii yɛn sɔ̃ ba n̄ mɔ bu ka nun kɔsia. Kaa wunɛn kɔsiaru wa Gusunɔn min di sanam mɛ ba koo geegibu seeya gɔrin di.

*Dim bakam gari*

(*I maa mɛɛrio Mateu 22:1-10*)

<sup>15</sup> Ye be ba dimɔ ka Yesu sannu, ben turo u gari yi nua ma u nɛɛ, doo nɔ̃rugiiwa wi u koo di ban te Gusunɔ u swɔ̃i sɔɔ.

<sup>16</sup> Ma Yesu n̄n wisa u nɛɛ, durɔ goo u dim bakam sɔ̃ru kua ma u tɔn dabiru soka. <sup>17</sup> Ye dim saa ya tura u win sɔm kowo gɔra tɔn ben baawuren mi bu na domi yaa dibu kpuro sɔ̃ru kpeera. <sup>18</sup> Adama be kpuro ba suuru kana ba nɛɛ, ba n̄ fɛɛ wasi bu na. Gbiikoo nɛɛ, wi, u gberu dwa, tilasiwa u ka da u te wa. <sup>19</sup> Kpao maa nɛɛ, wi, u nɛɛ dwa wasi yiru yiru yen nɔ̃bu, ma u koo den ka yi sɔmburu ko u wa. <sup>20</sup> Kpao kpam nɛɛ, tɛ gera wi, u kurɔ sua. Yen sɔ̃na wi, u n̄ kpɛ u na. <sup>21</sup> Sɔm kowo wi, u gɔsira u ka be kpuron suuru kana bi da u win yinni sɔɔwa. Yera yinni win mɔru seewa ma u win sɔm kowo sɔɔwa u nɛɛ, a doo fuuku wuun batuma ka gen swɛɛ sɔɔ a ka sɔ̃arobu na ka alebugibu ka wɔ̃kobu ka kɔ̃ri barɔbu. <sup>22</sup> Ma sɔm kowo wi, u nɛɛ, yinni, ye a man yiire mi, na ye kua. Wee, ayera maa tie. <sup>23</sup> Ma yinni wi, u nɛɛ, a swɛɛ swɔ̃iyɔ̃ ka karan goonu a tɔmbu duusiamɔ ka kankansi, kpa nɛn yɛnu gu yibu. <sup>24</sup> Domi geema na gerumɔ, baa tɔn ben turo kun maa nɛn dɔ̃anu dendamɔ, be, be na gbia na soka.

*Ye tɔnu koo ko*

*u ka ko Yesun bɔ̃ɔ*

(*I maa mɛɛrio Mateu 10:37-38*)

<sup>25</sup> Tɔn wɔru guna ya swaa mɔ̃ ba sɔ̃imɔ ka Yesu sannu, ma u sɔ̃ira u bu sɔɔwa u nɛɛ, <sup>26</sup> goo u n̄ kɔ̃ u man swɔ̃i, ma u n̄ man kɔ̃ n̄ kere win baa ka win mɛro ka win kurɔ ka

win bibu ka win maabu ka wənəbu ka win sesubu ka mam win tiin wāaru, u n̄ kpē u ko n̄n b̄ō. <sup>27</sup> Baawure wi u kun win tiin dāa bunanaru sue, u ka n̄n yira swīi, u n̄ kpē u ko n̄n b̄ō. <sup>28</sup> Nge wara b̄e s̄ō ù n̄ kī u diru bani, u n̄ koo gina sina u dooru ko u wa win gobi yì n̄ tura u ka tu wiru go. <sup>29</sup> Ma n̄ kun m̄e, ù n̄ kp̄ekp̄eku sura, ma u kpana u dakura, be ba gu waam̄o kpuro ba koo n̄n yaakoru ko, <sup>30</sup> kpa bu n̄e, dur̄o wi, u bana torua, ma u kpana u ye dakura. <sup>31</sup> Nge sun̄o wara ù n̄ seewa ka tabu kowobu n̄r̄əbun suba w̄akuru (10.000) u ka tabu ko ka win sun̄asi goo wi u tabu kowobu m̄o n̄r̄əbun suba ȳendu (20.000), u n̄ koo gina sina u m̄eri u wa ù n̄ dam m̄o u ka t̄aa bi ko? <sup>32</sup> U n̄ wa u n̄ kp̄ē, sanam m̄e wini kun tunumam kpa, u koo n̄n s̄əm̄əbu ḡoria bu n̄n bikia ye u koo m̄əru mwa bu ku maa ka tabu ko. <sup>33</sup> Yen s̄ōna b̄een baawure wi u kun deri kpuro ye u m̄o, u n̄ kp̄ē u ko n̄n b̄ō.

*B̄aru te ta n̄ō gu*

*(I maa m̄erio Mateu 5:13, Maaku 9:50)*

<sup>34</sup> Ma Yesu maa n̄e, b̄aru \* ḡaa geena, adama b̄aru t̄a n̄ n̄ō gu, mba ba koo maa ka tu dorasia. <sup>35</sup> Ba n̄ maa ka tu bukata gaa m̄o gber̄o baa taaki w̄oll̄o bu ka tem k̄ōsisia. Ba ra kubewa t̄ōw̄o. Wi u swaa m̄o u ka n̄, u n̄ōw̄o.

## 15

*Ȳaa te ta k̄ōra ta maa waara*

*(I maa m̄erio Mateu 18:12-14)*

<sup>1</sup> Gbere mwaəbu ka k̄ōsan kowobu kpuro ba susi Yesun mi bu ka win gari n̄o. <sup>2</sup> Ma Falisiba ka wooda ȳerobu ba w̄əkinu w̄əri ba n̄e, dur̄o wini u ka k̄ōsan kowobu m̄ennam̄o ma u ka bu dim̄o sannu.

<sup>3</sup> Yera u bu m̄ən teni kua u n̄e, <sup>4</sup> wara b̄e s̄ō, ù n̄ ȳānu wun̄əbu (100) m̄o, ma teera n̄n k̄ōrari, u n̄ koo wun̄əbu tia sari yeni deri gbabur̄o kpa u tu kasum da sere u ka tu d̄əba. <sup>5</sup> Saa ye u tu d̄əba, u koo tu seru s̄əndi ka nuku dobu. <sup>6</sup> U n̄ tunuma ȳenūo u koo win b̄ər̄əba ka win berusebu soku kpa u n̄e, i ka man nuku dobu koowo, domi na n̄n ȳāru d̄əba te ta raa k̄ōra. <sup>7</sup> Na b̄e s̄ōm̄o, m̄eya w̄ərukobun nuku dobu bu ko n̄ kp̄ā toro turon s̄ō wi u ḡōru ḡōsia n̄ kere geegibu

wun̄əbu tia sari be ba kun ḡōru ḡōsiabun bukata m̄o.

*Gobi yi yi k̄ōra yi maa waara*

<sup>8</sup> Yesu maa n̄e, nge kur̄o wara, ù n̄ sii geesun gobi wasi w̄akuru m̄o, ma yin tia k̄ōra, u n̄ koo fitila meni kpa u diru kura u ka ye kasu ka laakari sere u ka wa. <sup>9</sup> U n̄ wa, u koo win b̄ər̄əba ka win berusebu soku kpa u n̄e, i ka man nuku dobu koowo, domi na n̄n gobi yi yi raa k̄ōra wa. <sup>10</sup> Nge m̄eya na b̄e s̄ōm̄o, nuku dobu w̄āa Gusun̄ən ḡəradoban wuswaāo toro turon s̄ō wi u ḡōru ḡōsia.

*Bii wi u k̄ōra u maa waara*

<sup>11</sup> U kpm̄ n̄e, dur̄o goo w̄āa u bii t̄ən dur̄əbu yiru m̄o. <sup>12</sup> Wi u ȳākabu bo u ben tundo s̄ōwa u n̄e u n̄n win dukian b̄ənu w̄ē ye ya ko n̄ s̄ā wigia. Ma ben baa u bu win dukia b̄ənu kua. <sup>13</sup> S̄ō m̄eerun biru ȳākabu wi, u m̄enna kpuro ye u m̄o, ma u ka wuu doona ge ga toma. Miya u win dukia ye kpuro di ka daa b̄er̄et̄e. <sup>14</sup> Sanam m̄e u kpuro di ye u m̄o, ḡō bakara dua tem m̄e s̄ō, ma u w̄əri ȳāru s̄ō. <sup>15</sup> U da u win tii wuu migii goo w̄ē ma ȳēro ka n̄n da gber̄o u ka win kurus̄ənu k̄ōsu. <sup>16</sup> U k̄ā u tii debia ka d̄ā kokosu si kurus̄ənu dim̄o, adama goo kun n̄n w̄ē. <sup>17</sup> Sanam m̄e win laakari wurama u n̄e, n̄n baaban s̄əm̄ kowobu kpuro ba d̄ānu m̄o nu yiba, ma n̄e wee mini na gbim̄o ka ḡōru. <sup>18</sup> Na kon se kpa n̄ da n̄n baaban mi n̄ n̄n s̄ō n̄ n̄e, na n̄n torari, na maa Gusun̄o torari. <sup>19</sup> Yen s̄ō, u ku man soku win bii. U man koowo win s̄əm̄ kowo. <sup>20</sup> U seewa ma u doona win baan mi gia.

Saa ȳèn di u toma, win baa n̄n wa ma w̄ən̄w̄ənda n̄n mwa. U duka da u n̄n gaba ka nuku dobu, u n̄n t̄əbura ka k̄īru. <sup>21</sup> Bii wi, u n̄e, baaba, na nun torari, na maa Gusun̄o torari. Yen s̄ō, a ku maa man soku wunen bii. <sup>22</sup> Adama tundo wi, u win yobu s̄ōwa u n̄e, i kumbooro tama fuuku ge ga buram bo, kpa i n̄n sebusia. I n̄n taabu w̄ēȳə u doke, ka maa baranu. <sup>23</sup> I doo i naa kp̄ema ye suama, ye ya gum m̄o, kpa i ye go. Su di kpa su t̄ō bakar̄o ko ka nuku dobu. <sup>24</sup> Domi n̄n bii wi, n̄ s̄āre u raa gu, ma u wurama w̄āru s̄ō. U raa k̄ōra ma u waara. Ma ba nuku dobu w̄əri.

\* **14:34** b̄aru - B̄o te ba ka ȳa mini, ta s̄āwa nge b̄ō sw̄āru. Ta koo kp̄i tu n̄ō gbi.



<sup>25</sup> N deema bii yeruma u woo gberə. Saa ye u wee, ye u yenu turuku kua, u gāasu ka yaabu nɔmɔ. <sup>26</sup> U yobun turo soka u bikia mba n kua. <sup>27</sup> Yoo wi, u nɛɛ, wunen wɔnɔwa u wɔma, yera bɛɛn tundo u naa kpɛma ye go ye ya gum mɔ yɛn sɔ u nùn wa alafia sɔɔ. <sup>28</sup> Ma yeruma wi, u mɔru bara sere u n̄ kī u du yenuɔ. Ma tundo u yarima u ka nùn kəkiri. <sup>29</sup> Yera u tundo wisa u nɛɛ, a mɛɛrio wɔɔ dabi tɛn di na nun sāmɔ. Na n̄ wunen wooda gaa sarare, ma baa boo buu, a n̄ man kɛɛre n̄ ka nuku dobu ko ka nɛn bɔrɔba. <sup>30</sup> Adama sanam mɛ wunen bii wi, u tunuma, wi u wunen dukia di ka kurɔ tanɔbu, win sɔna a naa kpɛma ye go. <sup>31</sup> Yera tundo nɛɛ, wunɛ nɛn bii baadommawa a ka man wāa, ye na maa mɔ kpuro, wunɛgia. <sup>32</sup> Adama n weenɛ su nuku dobu ko kpa su yɛeri yɛn sɔ wunen wɔnɔ wini n s̄are u raa gu, ma u wurama wāaru sɔɔ. U raa kɔra, u maa waara.

## 16

### *Sɔm kowo gem sarirugii*

<sup>1</sup> Yesu u bwāa be sɔwa u nɛɛ, durɔ gobigii goo wāa. U sɔm kowo mɔ wi u win yenu nɔmu sɔndia. Yera ba sɔm kowo wi kɔrumɔtɔnu kua ba nɛɛ u win yinnin dukia sankumɔ. <sup>2</sup> Ma yinni wi, u nùn soka u nɛɛ, mba na nɔmɔ ba gerumɔ wunen sɔ. A man sɔwɔ nge mɛ a wunen sɔmburu koosina, domi a n̄ maa kpɛ a ko nɛn sɔm kowo. <sup>3</sup> Sɔm kowo wi, u tii bikia u nɛɛ, mba u koo ko. Wee, win yinni u nùn yaramɔ win yɛnun sɔmburun di. U n̄ dam mɔ u ka wuku, u n̄ maa sekuru kpɛ u bara ko. <sup>4</sup> Wee ye u koo ko, kpa gabu bu ka nùn mwa ben yenuɔ sanam mɛ ba nùn sɔmburu yara. <sup>5</sup> Yera u win yinnin dibugii baawure sokusia ma u gbiikoo bikia u nɛɛ, nyewa a nɛn yinnin dibu nɛni. <sup>6</sup> U wisa u nɛɛ, gum yīrutiru wunɔbu (100). U nùn sɔwa u nɛɛ, u win tireru suo u sina fuuku kpa u yore weeraakuru. <sup>7</sup> Ma u kpam goo bikia u nɛɛ, wunɛ, nyewa a nɛni. U wisa u nɛɛ, alikama sakaku wunɔbu. Ma u nùn sɔwa u win tireru suo kpa u yore wɛnɛ. <sup>8</sup> Sɔm kowo naanɛ sarirugii win yinni u nɛɛ, bwisigiin tiiwa. Ma Yesu u nɛɛ, handuniagibu ba bwisi mɔ ben wāasinaa sɔɔ n̄ kere yam bururamgibu.

<sup>9</sup> Na maa bɛɛ sɔmɔ, i bɔrɔba kasuo ka handunian dukia, kpa bu ra bɛɛ mwa wāa yenu sɔɔ ni nu ku ra kpe, sanam mɛ dukia ye, ya kpa. <sup>10</sup> Wi u naanɛ mɔ gāa piiminu sɔɔ, u maa naanɛ mɔ gāa bakanu sɔɔ. Wi u kɔsa mɔ gāa piiminu sɔɔ, u maa kɔsa mɔ gāa bakanu sɔɔ. <sup>11</sup> Yen sɔ, i kun naanɛ mɔ handunia yen dukia sɔɔ, wara koo bɛɛ dukia gea nɔmu sɔndia. <sup>12</sup> I kun maa naanɛ mɔ goon gāanu sɔɔ, wara koo bɛɛ wɛ ye n s̄a bɛɛgia.

<sup>13</sup> Sɔm kowo kun kpɛ u yinnibu yiru s̄a. Domi u koo turo tusi kpa u turo kīa, n̄ kun mɛ, u koo turo tii wɛ, kpa u turo gem. I n̄ kpɛ i Gusunɔ ka dukia mɛnna i s̄a sannu.

### *Gari bwese bweseka*

#### *yi Yesu u gerua*

*(I maa mɛɛrio Mateu 11:12-13, 5:31-32, Maaku 10:11-12)*

<sup>14</sup> Falisiba be ba gobin kīru mɔ, ba ye kpuro swaa daki ma ba Yesu nɔɔ swiikinu mɔ. <sup>15</sup> U bu sɔwa u nɛɛ, bɛɛ i s̄awa be ba tii gem wɛɛmɔ tɔmbun wuswaaɔ, adama Gusunɔ u bɛɛn gɔrusu yɛ. Domi ye ba siaramɔ tɔmbun mi gāa kɔsuna Gusunɔn wuswaaɔ.

<sup>16</sup> Sere ka Yohanun saa, wooda ka Gusunɔn sɔmɔbu ba wāa. Saa sanam mɛn di, ba bandun gari kparamɔ te Gusunɔ u swīi, ma baawure u kookari mɔ u ka du ka dam. <sup>17</sup> Woodan gari piikon sankirabu sɛ, n̄ kere wɔllu ka tem kpeebu.

<sup>18</sup> Baawure wi u win kurɔ yina, ma u kpao sua, u sakararu kuawa. Baawure wi u maa kurɔ sua win durɔ nùn yina, yɛro sakararu kuawa.

### *Gobigii ka Lasaa*

<sup>19</sup> Ma Yesu kpam nɛɛ, durɔ dukiagii goo raa wāa, wi u ra n̄ yabe nɔnigiru sebua te ta wesibu wā, ma baadomma win mi, tɔɔ bakara. <sup>20</sup> Sāaro goo raa maa wāa, wi ba sokumɔ Lasaa. U booboosu barɔ, u ra n̄ kpīwa dukiagii win yenu kɔnnɔwɔ. <sup>21</sup> Domi u kī u tii debia ka dīa buri yi yi wɔrumamɔ saa gobigii win tabulu wɔllun di. Bɔnu ra mam nɛ nu n̄ win boobo si dabirimɔ. <sup>22</sup> Sāaro wi, u gu ma wɔllun gɔradoba ba nùn sua ba ka da gɔriɔ mi Aburhamu u wāa. Dukiagii wi, u maa gu, ma ba nùn sika. <sup>23</sup> U wāa nɔni swāaru sɔɔ gɔriɔ, ma u nɔni sua wɔllɔ u Lasaa wa Aburhamun bɔkuɔ.

24 U nɔɔgiri sua u nɛɛ, baaba Aburhamu, a nɛn wɔnwɔndu waawo, a Lasaa gɔrima u win niki bian sɛru doke nim sɔɔ, kpa u nɛn yara yemiasia, domi na nɔni swāa bakaru waamɔ dɔɔ yara yeni sɔɔ. 25 Aburhamu u nɛɛ, nɛn bii, a yaayo ma a wunɛn gāa geenu wa wunɛn wāarun sanam, mɛya maa Lasaa u gāa kɔsunu wa. Tɛ mini win nukura yem, wunɛ maa a nɔni swāaru waamɔ. 26 Ye kpuron biru bankokoro bɔkɔwa ga wāa bɛsɛ ka bɛɛn baa sɔɔ. Be ba kī bu sara minin di bu da bɛɛn mi gia, ba n̄ kpɛ. Mɛya goo kun maa kpɛ u na mini bɛɛn min di. 27 Dukiaɔii wi, u nɛɛ, n̄ n mɛn na, na nun kanamɔ, baaba, a Lasaa gɔrio nɛn baan yenuɔ, 28 domi na wɔnɔbu nɔɔbu mɔ mi, kpa u bu yenin seeda diiya bu ku raa ka nɛ aye tɔyagii te sɔɔ. 29 Aburhamu u nɛɛ, ba Mɔwisi ka Gusunɔn sɔmɔbun tirenu mɔ, bu nigia nɔɔwɔ. 30 Ma u nɛɛ, aawo baaba Aburhamu, goo ù n da ben mi gɔrin di, ba koo gɔru gɔsia. 31 Ma Aburhamu n̄n sɔɔwa u nɛɛ, b̄a kun Mɔwisi ka Gusunɔn sɔmɔbugia nua, ba n̄ naanɛ dokemɔ baa goo ù n seewa gɔrin di.

## 17

### *Torarun gari*

(*I maa mɛrio Mateu 18:6-7, 21-22, Maaku 9:42*)

1 Yesu u win bwāabu sɔɔwa u nɛɛ, n̄ n̄ koo ko kɔsan yɛri yi kun due, adama nɔni swāarugiiwa win min di yi dua. 2 N sanɔ bu n̄n nɛɛru (400) gbinisi win wīirɔ, kpa bu n̄n kpɛɛ nim wɔku sɔɔ, n̄ kere ù n be ba gema minin turo kɔsan yina beria. 3 I tii laakari ko.

Wunɛn tɔnusi ù n tora, a n̄n gerusio. Yen biru ù n gɔru gɔsia, a n̄n suuru kuo. 4 Baa ù n nun tora nɔn nɔɔba yiru sɔɔ teeru, ma nɔn nɔɔba yiru ye, u naamɔ u tuuba mɔ, a n̄n suuru kuo.

### *Naanɛ dokebu*

5 Gɔrobu ba Yinni sɔɔwa ba nɛɛ, a bɛsɛn naanɛ dokebu sosio.

6 Ma Yinni u nɛɛ, baa bɛɛn naanɛ dokebu b̄u n̄ nɛ nge dīa bima, ma i dāa teni sɔɔwa tu wukuro tu tii gira nim wɔku sɔɔ, ta koo maa bɛɛ mɛm nɔɔwa.

### *Sɔm kowon wii kpīibu*

7 Yesu maa nɛɛ, bɛɛn goo ù n yoo mɔ wi u wukumɔ, n̄ kun mɛ u nɛɛ kparamɔ, u koo

n̄n sɔ ù n wuma yenuɔ u nɛɛ, u na tɛ u sina u di? 8 Aawo, u koo n̄n sɔwa u nɛɛ, u n̄n dīanu sɔɔru kuo, u win yaberu sebe kpa u n̄n nɔɔri, sere u ka di u nɔ. Yen biruwa yoo win tii u koo maa di kpa u nɔ. 9 U koo yoo wi siara yɛn sɔ u kua ye u n̄n yiire? 10 Aawo, mɛya maa bɛɛ ù n kpuro kua ye ba bɛɛ yiire, i yande nɛɛ, i sāawa yobu. I gesi kua ye n weenɛ i ko.

### *Yesu tɔmbu wɔkuru bekia*

11 Sanam mɛ Yesu u dɔɔ Yerusalemu gia, u kpa Samari ka Galilen baa sɔɔ. 12 Sanam mɛ u duɔ wuu gagu sɔɔ, tɔmbu wɔkuru be ba bara disigiri mɔ ba n̄n sennɔ da ma ba yɔra n desire. 13 Ba nɔɔgiri sua ba nɛɛ, yinni Yesu, a bɛsɛn wɔnwɔndu waawo.

14 Ye u bu wa yera u nɛɛ, bu doo bu ben tii yāku kowobu sɔɔsi.

Sanam mɛ ba dɔɔ, n̄ wee ba bɛkura ba dɛera. 15 Ben turo, ye u wa ma u bɛkura, u gɔsirama u Gusunɔ siara ka nɔɔgiri. 16 U kpuna Yesun wuswaɔ u n̄n siara. Samarigiiwa durɔ wi. 17 Yesu nɛɛ, n̄ n̄ be wɔku te kpurowa ba bɛkura? Nɔɔba n̄nɛ be ba tie, mana ba wāa. 18 Sɔɔ wini turowa u wurama u ka Gusunɔ siara?

19 Ma u n̄n sɔɔwa u nɛɛ, a seewo a doona, wunɛn naanɛ dokebu nun bekia.

### *Ban te Gusunɔ u koo swīi*

(*I maa mɛrio Mateu 24:23-28, 37-41*)

20 Falisiba ba n̄n bikia dɔma te Gusunɔ u koo bandu swīi kpa ba n̄ ka yɛ. Yera u bu sɔɔwa u nɛɛ, Gusunɔn bandu ta n̄ sisi nge mɛ ba koo ka tu wa. 21 Ba n̄ gerumɔ bu nɛɛ, i wa te wee mini, nge te wee miɔnɔ. Domi n̄n wee, Gusunɔ u bandu swīi bɛɛn suunu sɔɔ.

22 Ma u bwāa be sɔɔwa u nɛɛ, sanam sisi mɛ sɔɔ i ko n̄ kī i Tɔnun Biin tɔɔ teeru wa, adama i n̄ tu wasi. 23 Ba koo bɛɛ sɔ, i mɛrio mini n̄ kun mɛ miɔnɔ. I ku ka duki da mi. 24 Ka geema nge mɛ guru maakinu ra balli wɔllun goo teerun di sere ka tensim mi, nge mɛya Tɔnun Bii u ko n̄ sāa win tɔɔ te sɔɔ.

25 Adama gbiikaa, u n̄ koo ko u kun nɔni sɔɔre gem gem kpa tɛn tɔmbu bu n̄n yina.

26 Ye n̄ kua Nɔwɛn sanam sɔɔ, n̄ koo maa ko Tɔnun Biin sanam sɔɔ. 27 Tɔmba dimɔ, ba n̄rumɔ, ba suanamɔ, ba durɔbu ka kurɔbu kɛɛnamɔ sere n̄ ka girari dɔma te Nɔwɛ u goo dua. Ma nim yibura na ta be kpuro kam koosia. 28 Mɛya n̄ koo maa ko nge Lɔtun

saa. Tamba dima, ba naruma ba dwema ba darama, ba dianu duuruma, ba dia banima. <sup>29</sup> Adama dama te Latu u yara Sodomun di, guri daogia ka so bisu ya na wallun di ya be kpuro kam koosia. <sup>30</sup> Meya n ko n maa saa to te Tannun Bii u koo kurama.

<sup>31</sup> To te so, wi u wa win dii tera wallo ma win yanu wa diru, u ku raa du u nu sua. Wi u maa wa gberu, u ku raa gasirama yenu. <sup>32</sup> I Latun kuru yaayo. <sup>33</sup> Wi u ki u win waa ru di ka win guru kiru, u koo tu bia, adama wi u win waa ru yina, wiya u ko n tu ma. <sup>34</sup> Ka geema, woku te, tambu yiru ba ko n kpi kpin yee teeru so, ba koo turo sua kpa bu turo deri. <sup>35</sup> Kurubu yiru ba ko n nammanna sannu, ba koo turo sua kpa bu turo deri. [<sup>36</sup> Durubu yiru ba ko n wa gberu, ba koo turo sua kpa bu turo deri.] <sup>37</sup> Bwa be, ba nun bikia ba nee, ma giara Yinni. Ma u nee, mi gora wa miya yaberekunu nu koo menna.

## 18

### *Gmini ka siri kowon gari*

<sup>1</sup> Yesu u bu man teni kua u ka bu soosi ma n weene ba n da n kanaru mo werabu sari. <sup>2</sup> U nee, siri kowo goo wa wuu maro gagu so, wi u n Gusuna nasie, u n maa goon beere ye. <sup>3</sup> Wuu teu ge so, gmini goo maa wa mi. U ra ne win mi, u nee, u bu sirio wi ka win yiberu. <sup>4</sup> U yina n te. Adama yen biru u bwisika u nee, baa me na n Gusuna nasie, ma na n goon beere ye, <sup>5</sup> ka me, yen so gmini wini u man bande, kon bu siria ka win yiberu, kpa u ku maa man baasi.

<sup>6</sup> Yinni u nee, i nowo ye siri kowo koso wi, u gerua. <sup>7</sup> Kaa sere gere Gusuna? U n koo win tiin tambu siria be ba nun wuri koosima bururu ka yoka? U koo te u sere bu nari? <sup>8</sup> Na be soma u koo bu siria ka sendaru. Ka me, sanam me Tannun Bii u koo na u koo naane dokebu deema tem me so?

### *Falisi ka gberu mwaan*

#### *kanaru*

<sup>9</sup> U kpa man teni kua tambu gabun so be ba tii meara geegibu, ma ba gabu gema. <sup>10</sup> U nee, tambu yiru ba dua saa yeru bu ka kanaru ko. Turo sawa Falisi, turo maa gberu mwa. <sup>11</sup> Falisi wi, u yu u kanaru mo u win tiin gari mo u nee, Gusuna na nun siara yen so na n saa nge be ba tie, be ba saa taki

diobu ka kasan kowobu ka sakara kowobu ka mam gberu mwa nge duru wini. <sup>12</sup> Na ra na boke nan yiru alusuma tia so. Na ra maa nen maru kpuron wakuru baateren wallo tia we. <sup>13</sup> Gberu mwa wi, u yara n desire, u n kaka u win nani sue wallo, ma u tii bokua u nee, Gusuna, na sawa toro, a nen wnwandu waawo. <sup>14</sup> Na be soma gberu mwa wiya u gem wa Gusunan wuswaa u ka wa yenu n kere win beruse. Domi baawure wi u tii sua wallo ba koo nun kawa. Wi u maa tii kawa ba koo nun sua wallo.

#### *Yesu bibu kanaru kua*

*(I maa mario Mateu 19:13-15, Maaku 10:13-16)*

<sup>15</sup> Ba ka bibu naama Yesu mi baa ka bii weeno u ka nu noma sendi. Adama ye win bwabu ba ye wa ba bu gerusi. <sup>16</sup> Ma Yesu u bibu soka win mi u nee, i de bibu bu na nen mi, i ku bu yinari, domi Gusuna u bandu swi tambun so be ba ka bu weene. <sup>17</sup> Ka geema, na be soma, baawure wi u kun ban te Gusuna u swi wure nge me bii u ra win mawabu wure, u n kpe u n saa ban tegii.

#### *Gobigi goon gari*

*(I maa mario Mateu 19:16-30, Maaku 10:17-31)*

<sup>18</sup> Wirugii goo u Yesu bikia u nee, yinni, a sawa tan geo. Mba na kon ko n ka waa ru te ta ku ra kpe wa.

<sup>19</sup> Yesu nee, mban sna a man sokuma geo. Goo sari wi u saa geo ma n kun mo Gusuna turo. <sup>20</sup> A wooda ye ye ya geruma ya nee, "i ku sakararu ko, i ku tanu go, i ku gbeni, i ku seeda weesugia di, i been tundo ka mero beere we."

<sup>21</sup> Ma duru wi, u nee, yeni kpurowa na wiru kpiye saa nen aluwaasirun di.

<sup>22</sup> Ye Yesu u yeni nua u kpa, u kpa nee, ga teena nu nun tie. A dro kpuro ye a ma, kpa a saarobu yen gobi bonu kua, kaa n dukia mo wallo. Yen biru a na a man swi.

<sup>23</sup> Ye duru wi, u yeni nua win nukura sankira, domi dukia bakagiiwa. <sup>24</sup> Ye Yesu u nun meara u nee, ka geema n ka dukiagibu sowa bu ka ban te Gusuna u swi wura. <sup>25</sup> Domi dukiagii u ka ban te wura, yen seso ga kpa ga kere yooyoo gu du yaburan weru gu yari.

<sup>26</sup> Be ba nun swa daki ba nee, n n men na, wara koo kpi u faaba wa.

<sup>27</sup> Yesu u bu sɔ̄wa u nɛɛ, ye tɔnu kpanɛ, Gusunɔ kun ye kpanɛ.

<sup>28</sup> Piɛɛ u nɛɛ, n wee sa deri kpuro ye sa mɔ, sa nun swĩi.

<sup>29</sup> Ma Yesu u nɛɛ, ka geema, na bɛɛ sɔ̄mɔ, goo sari wi u win yenu deri ban te Gusunɔ u swĩin sɔ̄ n̄ kun mɛ win kurɔ̄ n̄ kun mɛ win maabu ka win wɔnɔbu n̄ kun mɛ win mero ka win tundo n̄ kun mɛ win bibu, <sup>30</sup> kpa u kun wa u mwɛ saa yeni sɔ̄ n kere ye u deri, ka kpam wāaru te ta ku ra kpe sia.

### *Yesu u win gɔ̄ɔ ka win seebun*

#### *gari mɔ̄ nɔn itase*

*(I maa mɛɛrio Mateu 20:17-19, Maaku 10:32-34)*

<sup>31</sup> Yesu u wɔkura yiru ye soka win mi ma u nɛɛ, n wee sa Yerusalemu dɔ̄. Ye Gusunɔn sɔ̄mɔba yorua Tɔnun Biin sɔ̄ kpuro, ya koo koorɔ. <sup>32</sup> Domi ba koo n̄n̄ tɔn tukobu n̄mu sɔ̄ndia bu n̄n̄ yaakoru ko, bu n̄n̄ n̄ni sɔ̄, kpa bu n̄n̄ yāatam sie. <sup>33</sup> B̄a n̄ maa n̄n̄ so ba kpa ba koo n̄n̄ go, kpa u se gɔ̄rin di sɔ̄ itase.

<sup>34</sup> Adama bwāa be, ba n̄ gāanu tuba gari yi sɔ̄. N bu wini ye u ka yā. Gari yi kun bu yeeri.

#### *Yesu u wɔ̄ko bekia*

*(I maa mɛɛrio Mateu 20:29-34, Maaku 10:46-52)*

<sup>35</sup> Nge mɛ Yesu u Yeriko duɔ̄, wɔ̄ko goo u sɔ̄ swāa nɔ̄wɔ̄ u bara mɔ. <sup>36</sup> Ye u tɔn wɔrun damu nua ga sarɔ, yera u bikia mba n kua. <sup>37</sup> Ma ba n̄n̄ sɔ̄wa ba nɛɛ, Yesu Nasaretigiiwa u sarɔ. <sup>38</sup> Ma u nɔ̄giru sua u nɛɛ, Yesu Dafidin sikadobu, a nɛn wɔn̄wɔ̄ndu waawo.

<sup>39</sup> Be ba s̄imɔ wuswaaɔ ba n̄n̄ gerusi bu ka n̄n̄ marisia. Adama u wure u gbāra n kere yellu u nɛɛ, Dafidin sikadobu, a nɛn wɔn̄wɔ̄ndu waawo.

<sup>40</sup> Yesu u yōra ma u nɛɛ, bu ka n̄n̄ na. Ye wɔ̄ko wi, u tunuma Yesu n̄n̄ bikia u nɛɛ, <sup>41</sup> mba a k̄i n̄ nun kua.

U nɛɛ, Yinni, na k̄i n̄ yam wawa.

<sup>42</sup> Ma Yesu u n̄n̄ sɔ̄wa u nɛɛ, a yam waawo, wunen naanɛ dokebu nun bekia.

<sup>43</sup> Yande u yam wa, ma u Yesu swĩi u Gusunɔ siaramɔ. Sanam mɛ tɔn wɔru ge kpuro, ba ye wa ma ba Gusunɔ saabu kua.

## 19

### *Yesu ka Sakeu*

<sup>1</sup> Yesu u dua wuu ge ba mɔ Yerikoɔ, u gu bukianɛ. <sup>2</sup> Miya durɔ gobigii goo u wāa wi ba mɔ Sakeu wi u s̄a gbere mwaɔbun wirugii. <sup>3</sup> U k̄i u Yesu wa, adama u n̄ kp̄ia tɔn wɔrun sɔ̄ yɛn sɔ̄ wi, tɔn kpiribuwa. <sup>4</sup> Yera u duka da wuswaaɔ ma u yɔ̄wa dāa te ba mɔ sikamɔren wɔllɔ u ka n̄n̄ wan sɔ̄, domi u yɛ ma miya u koo ka doona. <sup>5</sup> Saa ye Yesu u tura yam mi, u n̄ni seeya ma u n̄n̄ sɔ̄wa u nɛɛ, Sakeu a sarama kpaaka, domi wunen yenuɔra na kon sɔ̄bia gisɔ.

<sup>6</sup> Sakeu sarama ka sendaru ma u Yesu dam koosia ka nuku dobu. <sup>7</sup> Ye tɔmba ye wa, be kpuro ba wɔki ba nɛɛ, u da u sɔ̄bia kōsan kowon yenuɔ.

<sup>8</sup> Sakeu u seewa u yōra Yinnin wuswaaɔ u nɛɛ, n wee Yinni na nɛn dukian bɔnu s̄arobu wɛɛmɔ. N̄a n̄ maa goo gāanu wɔrari ka taki na n̄n̄ yen n̄n̄ nɛ wesiamɔ.

<sup>9</sup> Yesu u n̄n̄ sɔ̄wa u nɛɛ, gisɔ faaba dua yenu ge sɔ̄ yɛn sɔ̄ winin tīi maa s̄a Aburahamun bweseru. <sup>10</sup> Domi Tɔnun Bii u nawa u ka kasu be ba kōra u bu faaba ko.

### *Nge mɛ sɔ̄m kowoba ka gobi*

#### *mɛro kua*

*(I maa mɛɛrio Mateu 25:14-30)*

<sup>11</sup> Sanam mɛ tɔmba yeni swaa daki, u kpam m̄ndu kua yɛn sɔ̄ u Yerusalemu turuku kua ma ba tamaa Gusunɔ u koo bandu swĩiwa yande. <sup>12</sup> Yera u nɛɛ, sina bii goo u bandu dibu da n toma tem gam gia, kpa u wurama yen biru. <sup>13</sup> U sere doona u wɔkuru soka win yobu sɔ̄, ma u ben baawure gobi beke gɛɛ wɛ u nɛɛ, bu de gobi yi, yi ma sere u ka wurama. <sup>14</sup> Win temgibu ba n̄n̄ tusa ma ba n̄ɔ̄ tia kua ba tɔmbu gɔra bu nɛɛ, ba n̄ k̄i durɔ wi, u bandu di ben temɔ.

<sup>15</sup> Sanam mɛ u wuma ye u ban te diima, u yoo be soka win mi be u raa gobi wɛ, kpa u ka wa nge mɛ baawuren gobi n̄n̄ marua. <sup>16</sup> Gbiikoo na u nɛɛ, yinni wunen gobi yi, yi mara wɔkuru. <sup>17</sup> U n̄n̄ sɔ̄wa u nɛɛ, ya wā yoo geo. Yɛn sɔ̄ a kua naanegii gāa piiminu sɔ̄, na nun kua wuu marosu wɔkurun wirugii. <sup>18</sup> Yiruse na u nɛɛ, yinni wunen gobi yi, yi mara n̄ɔ̄bu. <sup>19</sup> U n̄n̄ sɔ̄wa u nɛɛ, wunɛ maa, na nun kua wuu marosu n̄ɔ̄bun wirugii. <sup>20</sup> Kpao na u nɛɛ,



yinni wunen gobi wee yi na berua kiasu sɔɔ.  
<sup>21</sup> Domi na wunen berum mɔ yèn sɔ a sãa tɔn sɛsɔgii. A ra suewa ye a kun yii, kpa a gɛ mi a kun duure. <sup>22</sup> U nùn sɔɔwa u nɛɛ, na kon nun siriwa wunen gari sɔɔn di, yoo kam. A yɛ ma na sãa tɔn sɛsɔgii, na ra sue ye na kun yii, kpa n gɛ mi na kun duure. <sup>23</sup> N n mɛn na, mban sɔna a n̄ goo nɛn gobi yi wɛ u ka gobi mɛro ko, kpa n nenyam mwa ka are sanam mɛ na wɔma. <sup>24</sup> Ma be ba wãa mi, u bu sɔɔwa bu gobi yi mɔɔ bu wɔkurugii wi wɛ. <sup>25</sup> Ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, yinni, u wɔkuru mɔ kɔ. <sup>26</sup> U nɛɛ, na bɛɛ sɔɔmɔ, wi u mɔ, win mɔru sɔɔra ba koo nùn sosia. Wi u kun maa mɔ, fiiko ye u mam mɔ ba koo nùn mwaari. <sup>27</sup> Yen biru i ka nɛn yiberɛba na mini be ba kun kī n bandu di kpa i bu sakiri nɛn wuswaaɔ.

*Yesu u Yerusalemu dua*  
*(I maa mɛrio Mateu 21:1-11, Maaku 11:1-11, Yohanu 12:12-19)*

<sup>28</sup> Ye Yesu yeni gerua u kpa, u win swaa mwa u bu gbiiya Yerusalemu gia. <sup>29</sup> Sanam mɛ u Betefagi ka Betani turuku kua, guurun bera gia te ba ra soku Olifin guuru, u tɔmbu yiru gɔra win bwãabu sɔɔ <sup>30</sup> u nɛɛ, bu doo wuu ge ga wãa ben wuswaaɔ mi. Bà n dua ba koo keteku buu wa ga sɔri ge goo kun sɔnre. U nɛɛ, bu gu sɔsiamɔ bu ka na. <sup>31</sup> Goo ù n bu bikia mban sɔna ba gu sɔsiamɔ, bu nɛɛ, Yinniwa u gen bukata mɔ.

<sup>32</sup> Be u gɔra ba doona, ma ba yabu baayere deema nge mɛ u bu sɔɔwa. <sup>33</sup> Ye ba keteku buu ge sɔsiamɔ, gen yinniba nɛɛ, mban sɔna i keteku buu ge sɔsiamɔ.

<sup>34</sup> Ba nɛɛ, Yinniwa u gen bukata mɔ.

<sup>35</sup> Ma ba ka Yesu keteku buu ge naawa. Ba ben yãnu teria gen wɔllɔ ma ba Yesu sɔndi. <sup>36</sup> Ye u dɔɔ, mɛya tɔmba ben yãnu teriamɔ swaa sɔɔ. <sup>37</sup> Sanam mɛ u Yerusalemu turuku kua Olifin guurun swaan bɔkuɔ, win bwãabu kpuro ba nɔɔgiri sua ba Gusunɔ siaramɔ ka nuku dobu sɔm maamaakiginu kpuron sɔ ye ba wa. <sup>38</sup> Ba nɛɛ, Gusunɔ u sunɔ wi u sisi ka win yīsiru domaru kuo, alafia ya n wãa wɔllɔ, kpa yiiko ya n wãa wɔwɔlleɔ.

<sup>39</sup> Falisi gabu saa tɔn wɔrun suunu sɔɔn di ba Yesu sɔɔwa ba nɛɛ, yinni a wunen bwãa be marisio.

<sup>40</sup> U bu wisa u nɛɛ, na bɛɛ sɔɔmɔ, baa beni bà n mari, kpenu koo gbãra.

*Yesu Yerusalemu swīiya*

<sup>41</sup> Sanam mɛ Yesu u Yerusalemu turuku kua, ye u ye wa yera u swīi wɔri yen sɔ, <sup>42</sup> u nɛɛ, wunɛ Yerusalemu à n daa tɛ yɛ ye ya koo ka nun alafia naawa ni, baa gisɔ! Adama wee, ya nun kukue. <sup>43</sup> Sanam koo nun naawa mɛ sɔɔ wunen yiberɛba ba koo nun tarusi, kpa bu nun kooro bure bu nun sɛkenɛ beri berika kpuron di. <sup>44</sup> Ba koo nun nam, wunɛ ka wunen bibu be ba wãa wunen suunu sɔɔ. Ba n̄ derimɔ kpenu nu sɔnna wunɛ sɔɔ, yèn sɔ a n̄ tuba saa ye Gusunɔ u nun naawa.

*Yesu u dua sãa yerɔ*

*(I maa mɛrio Mateu 21:12-17, Maaku 11:15-19, Yohanu 2:13-22)*

<sup>45</sup> Yesu dua sãa yerɔ ma u kia dɔrobu giram wɔri. <sup>46</sup> U bu sɔɔwa u nɛɛ, ba yorua, “Nɛn diru ta ko n sãawa kanarun diru.” Adama bɛɛ i tu kua gbenɔbun wãa yeru.

<sup>47</sup> Baadomma u ra n Gusunɔn garin keu sɔɔsimɔ sãa yerɔ. Yera yãku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ka Yuuban wirugibu ba kī bu nùn go. <sup>48</sup> Adama ba n̄ yɛ nge mɛ ba koo koosina, domi tɔmbu kpurowa ba nùn swaa daki ma n bu maamaaki sãa.

## 20

*Man diya Yesu u yiiko wa*

*(I maa mɛrio Mateu 21:23-27, Maaku 11:27-33)*

<sup>1</sup> Sɔɔ teeru nge mɛ Yesu u Gusunɔn garin keu sɔɔsimɔ sãa yerɔ, ma u Labaari gean waasu mɔ, yãku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ka Yuuban guro gurobu ba kurama. <sup>2</sup> Ba nɛɛ, a sun sɔɔwɔ wooda yerà a ka yeni mɔ. Wara u nun yen yiiko wɛ.

<sup>3</sup> U bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛ maa, na kon bɛɛ gari gɛɛ bikia, kpa i man sɔ. <sup>4</sup> Man diya Yohanu u wooda wa u ka tɔmbu batɛmu kua. Tɔnun min di? Nge wɔllun di.

<sup>5</sup> Adama ba geruna ba nɛɛ, sà n gerua wɔllun diya, u koo nɛɛ, mban sɔna sa n̄ nùn naane doke. <sup>6</sup> Sà n maa nɛɛ, tɔnun min di, tɔmbu kpuro ba koo sun kpenu kasuku domi baawure u Yohanu garisi Gusunɔn sɔmɔ.

<sup>7</sup> Yera ba wisa ba nɛɛ, sa n̄ yē man diya.  
<sup>8</sup> Ma Yesu u bu sɔ̄wa u nɛɛ, nɛ maa, na n̄ bɛɛ sɔ̄mɔ̄ yiiko ye na ka yeni m̄.

*Gbaa wuko k̄sobun gari*

*(I maa mɛɛrio Mateu 21:33-46, Maaku 12:1-12)*

<sup>9</sup> Yen biru u t̄mbu m̄n teni kua u nɛɛ, dur̄ɔ̄ goo u resem gbaaru kua u d̄anu duura ma u k̄sobu kasu u bu ye n̄mu beria, ma u wuu da n ka tɛ. <sup>10</sup> Sanam mɛ saa ya tura u s̄mɔ̄ ḡra k̄so ben mi, bu ka n̄n w̄ɛma ye n s̄a wigia. K̄so be, ba n̄n so, ba n̄n gira n̄m dira. <sup>11</sup> U kpam kpao ḡra. Ba n̄n so, ba n̄n yaa kasiki, ba gira n̄m dira. <sup>12</sup> U kpam itase ḡra. Ba n̄n mɛera kua ma ba n̄n gira. <sup>13</sup> Gbaa ȳero wi, u nɛɛ, mba kon ko t̄. Kon den n̄n tiin bii k̄nasi bu ḡriawa. S̄r̄akudo ba koo n̄n bɛɛɛ w̄. <sup>14</sup> Adama ye k̄so be, ba n̄n wa, ba geruna ba nɛɛ, wiya s̄a tubi dio, su n̄n go, kpa gbaa te, tu ko bɛɛgiru. <sup>15</sup> Ma ba n̄n yara gbaa ten biru, ba n̄n go.

T̄ mba gbaa ȳero wi, u koo bu kua. <sup>16</sup> U koo na u bu kpeerasia, kpa u win gbaa te k̄so kpaobu n̄mu beria.

Sanam mɛ t̄n be ba n̄n swaa daki ba ye nua, yera ba nɛɛ, su ku wa mɛ.

<sup>17</sup> Adama Yesu u bu n̄ni k̄ u ka da ma u nɛɛ, mba gari yin tubusianu yi ba yorua ba nɛɛ, “Kpee te ban̄ba yina, tera ta kua gani ḡmburun dam.” <sup>18</sup> Baawure wi u kpee te w̄ri, ta koo n̄n b̄aku, wi ta maa w̄ri, ta koo n̄n namwa muku muku.

*W̄ɔ̄ gobin k̄siabun gari*

*(I maa mɛɛrio Mateu 22:15-22, Maaku 12:13-17)*

<sup>19</sup> Saa tia ye s̄ɔ̄, ȳaku kowo t̄nwerobu ka wooda ȳerobu ba kasu bu Yesu mwa, domi ba tuba ma ben s̄na u m̄n te kua. Adama ba t̄n w̄ru nasie. <sup>20</sup> Ba Yesun laakari m̄ kpuro s̄ɔ̄. Ma ba t̄n samba kowobu ḡra win mi, be ba s̄are geegibu bu ka n̄n mwa win gari gɛɛ s̄ɔ̄, kpa bu n̄n tem ȳero n̄mu beria. <sup>21</sup> T̄n be, ba n̄n bikia ba nɛɛ, yinni sa ȳ ma wunen gari ka wunen s̄ɔ̄sira s̄a dee dee, a ku ra maa k̄ru gem w̄, a Gusun̄n swaa s̄ɔ̄sim̄wa gem s̄ɔ̄. <sup>22</sup> N weene su tem ȳero w̄ɔ̄ gobi w̄? Nge su ku w̄.

<sup>23</sup> Ye Yesu u ben bwisiku k̄sunu wa, yera u nɛɛ, <sup>24</sup> i man gobi s̄ɔ̄sima. Ma ba n̄n yi w̄. Ma u nɛɛ, waran foto ka ȳirera mi.

Ba nɛɛ, tem ȳerogia.

<sup>25</sup> Ma u bu s̄ɔ̄wa u nɛɛ, n̄ n m̄n na, i tem ȳero w̄ɛȳo ye n s̄a tem ȳerogia, kpa i Gusun̄ w̄ ye n s̄a Gusun̄gia.

<sup>26</sup> Ma ba kpana bu n̄n n̄ma turi win gari s̄ɔ̄n di t̄mbun wuswaa. Yera ba ka win wisibu biti kua, ma ba ben n̄ɔ̄ mari.

*Ḡribun seebun gari*

*(I maa mɛɛrio Mateu 22:23-33, Maaku 12:18-27)*

<sup>27</sup> Sadusiba be ba ra nɛɛ ḡriba kun seem̄, ben gabu ba n̄n susi ma ba bikia ba nɛɛ, <sup>28</sup> yinni, n wee ye M̄wisi u sun yorua. U nɛɛ, “Goon bɛɛɛ ù n gu u kur̄ deri, ma u kun ka kur̄ wi bii mara, u koo kp̄i u n̄n tubi di, kpa u ka win bɛɛɛ bweseru waa wa.” <sup>29</sup> Nge m̄na, tundo turosibu n̄ɔ̄ba yiru gaba raa w̄a. Gbiikoo u kur̄ sua ma u gu, u n̄ ka kur̄ wi bii m̄. <sup>30-31</sup> Yiruse ka itase ba n̄n sua ḡminiru. M̄ya n kua sere be n̄ɔ̄ba yiru ye, ba ka gu. Ba n̄ bii mara. <sup>32</sup> Kur̄ wi, u ra gu. <sup>33</sup> Ḡribun seebun sanam ben weren kur̄wa u ko n s̄a. Domi be n̄ɔ̄ba yiru ye kpurowa ba n̄n gia kur̄.

<sup>34</sup> Yesu u bu wisa u nɛɛ, handunia yen t̄mba ba kur̄bu ka dur̄bu suam̄, <sup>35</sup> adama sibu be ba ko n b̄nu m̄ sian w̄aru ka ḡribun seebu s̄ɔ̄, ba n̄ kur̄bu ka dur̄bu suam̄. <sup>36</sup> Ba ko n ka w̄llun ḡradoba ween̄wa ba n̄ maa gbim̄. Ba ko n s̄a Gusun̄n bibu domi ba bu seeya ḡrin di. <sup>37</sup> M̄wisin tii u s̄ɔ̄si s̄a s̄a ma ḡriba koo se, ye u Gusun̄ soka u nɛɛwa, “Gusun̄ Aburahamun Yinni, ka Isakin Yinni, ka Yak̄bun Yinni” a w̄i d̄ɔ̄gii yin gari s̄ɔ̄. <sup>38</sup> Gusun̄ kun s̄a ḡribun Yinni. U s̄awa wasobugii, domi win mi kpuro ba s̄awa wasobu.

<sup>39</sup> Gabu wooda ȳerobu s̄ɔ̄ ba nɛɛ, yinni, wunen gari yi, yi dende.

<sup>40</sup> Ba n̄ maa k̄ka ba n̄n ḡanu ganu bikie.

*Dafidi ka wi Gusun̄ u ḡsa*

*(I maa mɛɛrio Mateu 22:41-46, Maaku 12:35-37)*

<sup>41</sup> Ma Yesu u bu bikia u nɛɛ, am̄na ba koo ka kp̄i bu nɛɛ, Kirisi s̄awa Dafidin bii.

<sup>42</sup> Domi Dafidin tii u gerua Womusun tireru s̄ɔ̄ u nɛɛ,

“Yinni Gusunə u nən Yinni sɔwa u nɛɛ, a  
sinə nən nəm geuə,

<sup>43</sup> sere n ka nun wunen yiberɛba taarea.”

<sup>44</sup> Dafidi ù n nùn soka Yinni, aməna u ko n  
maa ka sãa win bii.

*I tii laakari koowo*

*ka wooda yērobu*

*(I maa mɛerio Mateu 23:1-36, Maaku  
12:38-40)*

<sup>45</sup> Sanam mɛ tən dabira nùn swaa daki,  
u win bwāabu sɔwa u nɛɛ, <sup>46</sup> i tii laakari  
ko ka wooda yērobu be ba kī ba n bəsu ka  
yabe dɛndɛnnu, ba təbirinaa kī batuma sɔɔ,  
ba sin yee gbii kinu kasu mɛnnə yenə ka aye  
bɛɛɛginu dim soku yerə. <sup>47</sup> Ba gəminibun  
yɛnusu dimə, ma ba kana dɛndɛnnu mə bu  
ka bu wan sɔ. Ba koo bu taare wɛ n kpā.

## 21

*Gobi yi kurə gəmini goo u kpɛɛ*

*(I maa mɛerio Maaku 12:41-44)*

<sup>1</sup> Yesu u nənɪ seeya ma u dukiagibu wa ba  
gobi kpɛɛmə sãa yerun kpakororu sɔɔ mi ba  
ra gobi doke. <sup>2</sup> U maa kurə gəmini sãaro goo  
wa u gobi piiminu yiru kpɛɛmə mi. <sup>3</sup> Ma u  
nɛɛ, na bɛɛ sɔmə ka gem, gəmini sãaro wi, u  
kpɛɛ n be kpuro kere be ba tie. <sup>4</sup> Domi ye n  
səndi ben məɔ bakaru sɔɔ yera ba wuna ba  
doke, adama win yāaru sɔɔ u kpuro kpɛɛ ye  
u ka tii kɔsu.

*Yesu u sãa yerun*

*kərabun gari mə*

*(I maa mɛerio Mateu 24:1-2, Maaku 13:1-  
2)*

<sup>5</sup> Gaba gerumə ma sãa yeru ta buraru mə  
ta wā ten kpee buranu ka kɛɛ ni ba Gusunə  
wɛn sɔ. Yera Yesu u nɛɛ, <sup>6</sup> sanam sisi mɛ sɔɔ  
ye i waamə mini kpuro yen gaan kpera kun  
ko n wāa ten tensim wəllə. Ni kpurowa nu  
koo wəri.

*Wahala ye ya koo na*

*handunia yu sere kpe*

*(I maa mɛerio Mateu 24:3-14, Maaku 13:3-  
13)*

<sup>7</sup> Ba nùn bikia ba nɛɛ, yinni, n n mɛn na,  
domma yeni ya koo tunuma. Yire terə ta  
koo gbi tu kookoo si sɔɔsi.

<sup>8</sup> Yesu u nɛɛ, i laakari koowo, i ku de bu  
bɛɛ nənɪ wəke. Domi dabira koo na ka nən  
yīsiru, kpa ba n gerumə ba n mə, saa ya

turuku kua, beya ba sãa Kirisi wi. Adama  
i ku bu swīi. <sup>9</sup> I n tabun damu nɔmə ka  
nɔsinaa sariru, i ku nanda. Domi yera n ko  
n gbi n tunuma, adama n n kpee te mi gina.

<sup>10</sup> Yera u kpam bu sɔwa u nɛɛ, bwesenu  
koo seesina, sinamba koo maa seesina.  
<sup>11</sup> Tem yīiri bakabu ko n wāa ka baranu ka  
gɔɔru, gam ka gam. Maamaaki bɛrumgii ka  
yire bakanu nu ko n wāa wəllə.

<sup>12</sup> Adama yabu ye kpuro yu sere koorə  
ba koo bɛɛ mwa bu bɛɛ nənɪ sɔ. Ba koo bɛɛ  
siri kowobu nɔmu sɔndia mɛnnə yenə, ba  
koo bɛɛ pirisəm doke, kpa bu ka bɛɛ da sina  
bokobu ka tem yērobun kənnə sɔ nən yīsirun  
sɔ. <sup>13</sup> Yera n koo bɛɛ ayeru wɛ i ka seeda di.  
<sup>14</sup> I de i n yɛ ma n n bɛɛn bwisikunu i ko ka  
tii yina. <sup>15</sup> Domi kon de i gari gere ka bwisi  
yi bɛɛn yiberɛba kpuro ba n kpɛ bu yina, n  
kun mɛ bu siki. <sup>16</sup> Bɛɛn məwəbu mam, ka  
bɛɛn maabu ka bɛɛn wənəbu ka bɛɛn dusibu  
ka bɛɛn bərəba, ba koo bɛɛ bu nɔmu sɔndia  
kpa bu dabiru go bɛɛ sɔɔ. <sup>17</sup> Baawure koo bɛɛ  
tusi nən yīsirun sɔ. <sup>18</sup> Adama baa bɛɛn wirun  
sera kun borimə. <sup>19</sup> Bɛɛn tɛmanabun saabu  
bɛɛn hunde ya koo faaba wa.

*Yerusalemun kpeerabun gari*

*(I maa mɛerio Mateu 24:15-21, Maaku  
13:14-19)*

<sup>20</sup> Ma Yesu maa nɛɛ, dɔma te i wa tabu  
kowoba Yerusalemu tarusi, i n yɛ ma yen  
kpeerasiabu turuku kuawa. <sup>21</sup> Sanam mɛ,  
be ba wāa Yudeaə, bu suuwo guunu wəllu  
gia. Be ba maa wāa Yerusalemun suunu sɔɔ  
bu yario, be ba maa wāa gberə bu ku wura  
wuuə. <sup>22</sup> Domi saa yeya məru kəsiarun  
sanam, kpuro yu ka koorə ye ba yorua  
Gusunən gari sɔɔ. <sup>23</sup> Gurigibu ka tən kurə  
be ba bibu bəm kɛmə saa ye sɔɔ, ba koo nənɪ  
swāaru wa. Domi nuku sankira bakanu ko  
n wāa tem sɔɔ, ka maa məru baka bu ka tən  
be sɛɛyasia. <sup>24</sup> Ba koo bu sɔsiri ka takobi, kpa  
bu bu yoru mwa tem baama. Bwese tukunu  
koo maa Yerusalemu taaku sere nin saa yu  
ka turi.

*Tənun Biin naaru*

*(I maa mɛerio Mateu 24:29-31, Maaku  
13:24-27)*

<sup>25</sup> Yesu kpam nɛɛ, yirenu ko nu n wāa sɔɔ  
ka suru ka kperi sɔɔ. Tem sɔɔ, nənɪ swāa  
bakara koo bwesenu deema kpa nu biti  
soora nim wəku ka nim kurenun wurenun

sõ. <sup>26</sup> Nandabu koo tãmbu wasikira bà n mara ye n koo koorã handunia sã, domi wõllun dam mu koo yĩiri. <sup>27</sup> Saa yera ba koo Tõnun Bii wa u kurama guru wiru sã, ka dam bakam ka yiiko. <sup>28</sup> Yeni yà n naabu torua, i yõrõ sãnwõ kpa i bẽen wiru seeya yèn sõ bẽen yakiabu turuku kua.

*Yĩre te dãa te ba m̀ figie*

*ta sãsimõ*

*(I maa mærio Mateu 24:32-35, Maaku 13:28-31)*

<sup>29</sup> Ma u bu garin weenasii kua u nẽe, i dãa te ba m̀ figie mærio ka dãnu kpuro. <sup>30</sup> Nù n kpararu torua, bẽen tii ì n mæera, i yẽ ma yande tomburura ta turuku kooma. <sup>31</sup> Nge meya bẽe maa, ì n yabu ye wa ya wee, i n yẽ ma n turuku kuawa Gusunõ u ka bandu swĩi. <sup>32</sup> Ka geema na bẽe sãomõ, saa yenin tãmbu gabu ba ñ gbimõ yabu ye kpuro yu ka koorã. <sup>33</sup> Wõllu ka tem mu koo doona, adama nẽn gari kun doonõ.

*I tii laakari ko*

<sup>34</sup> Ma Yesu kpam nẽe, i n bẽen tii sɛ, kpa i ku ra ko laakari sariba dibu ka nørubun sõ ka handunian wururabu, kpa tã te, tu ku bẽe suaru wõri nge yina. <sup>35</sup> Domi ta koo baawure deema wi u wãa tem mɛ kpuro sã. <sup>36</sup> Yen sõ, i n swaa mæera kpa i n kanaru m̀ saa baayere, kpa i dam wa i ka kisira kpuro ye n koo nan di, kpa i ka kpĩ i yõra Tõnun Biin wuswaaõ.

<sup>37</sup> Bururu baatere Yesu ra Gusunõn garin keu sãsiwa sãa yerõ, yoka kpa u da u kpuna Olifin guuru wõllõ. <sup>38</sup> N n kua bururu tãmbu kpuro ba ra nẽwa win mi sãa yerõ bu ka win gari swaa daki.

## 22

*Wirugiba wesianamõ*

*bu ka Yesu go*

*(I maa mærio Mateu 26:1-5, Maaku 14:1-2, Yohanu 11:45-53)*

<sup>1</sup> Pẽe ye ba kun seeyatia doken tãõ bakaru, te ba ra soku Gõõ sararibu ta turuku kua. <sup>2</sup> Yãku kowo tãnwõrobu ka wooda yẽrobu ba bwisi berinamõ bu ka Yesu go domi ba tãn wõrun berum mõ.

*Yudasi u kĩ u Yesu*

*wirugibu nõmu sãndia*

*(I maa mærio Mateu 26:14-16, Maaku 14:10-11)*

<sup>3</sup> Yera Setam ya dua Yudasin gõruõ wi ba sokumõ Isikariõtu. U sãawa bwãabu wõkura yiru yen turo. <sup>4</sup> Ma u da u nãõ tia kua ka yãku kowo tãnwõrobu ka sãa yerun kãsobun wirugibu u ka bu Yesu nõmu sãndia. <sup>5</sup> Ben nukura dora ma ba wesiana bu ka nùn gobi kẽ. <sup>6</sup> U wura, ma u swaa kasu u ka bu Yesu nõmu sãndia saa ye n weene kpa tãn wõru ga kun yẽ.

*Yesun sãõru*

*Gõõ sararibun yaa dibun sõ*

*(I maa mærio Mateu 26:17-25, Maaku 14:12-21, Yohanu 13:21-30)*

<sup>7</sup> Pẽe ye ba kun seeyatia doken tãru tẽ sãõ ba ra Gõõ sararibun yãanu go, ta tunuma. <sup>8</sup> Ma Yesu u Piẽe ka Yohanu gõra u nẽe, i doo i Gõõ sararibun tãõ bakarun sãõru ko su ka te di.

<sup>9</sup> Ba nùn bikia ba nẽe, mana u kĩ bu ten sãõru ko.

<sup>10</sup> U bu wisa u nẽe, n wee, ì n wuu dua i kpa i ko ka durõ goo yinna u nim tooru sãõwa. I nùn swĩiyõ yenu mi u dua, <sup>11</sup> kpa i yenu gen yẽro sõ ì nẽe, yinni nẽe, diru mana u koo be Gõõ sararibun tãõ bakaru di ka win bwãabu. <sup>12</sup> Yẽro u koo bẽe gidambisa baka sãõsi ye ba sãnwã. Miya i ko sãõru ko.

<sup>13</sup> Ba doona ma ba baayere deema nge mɛ u raa bu sãõwa, ma ba Gõõ sararibun tãõ bakarun sãõru kua.

*Yinnin dĩa domaruginu*

*(I maa mærio Mateu 26:26-30, Maaku 14:22-26, Korinti I, 11:23-25)*

<sup>14</sup> Saa ya tura, ma Yesu u sina u ka di ka win gõrobu sannu. <sup>15</sup> Ma u nẽe, na kĩa gem gem n Gõõ sararibun tãõ baka teni di ka bẽe sannu n sere nõni sãõra. <sup>16</sup> Na bẽe sãõmõ ma na ñ maa te dimõ sere tu ka koorã ban te Gusunõ u swĩi sãõ.

<sup>17</sup> Yera u nõra sua u Gusunõ siara ma u nẽe, i tam nõra ye mõõ i nã bẽe kpuro. <sup>18</sup> Na bẽe sãõmõ, saa tẽn di na ñ maa tam menin nørumõ sere Gusunõ u ka bandu swĩi.

<sup>19</sup> Yen biru u pẽe sua. Ye u Gusunõ siara u kpa, u ye murura u bu wẽ u nẽe, yeniwa nẽn wasi [yi ba wẽ bẽen sõ. I n da yeni ko i n ka man yaaye. <sup>20</sup> Ye ba dim kpa, u maa nõra sua u bu wẽ u nẽe, nõra yeniwa nãõ mwẽe kpaaru te ba sire ka nẽn yem mɛ mu yari



bɛɛn sã.] <sup>21</sup> Adama n wee, wi u koo man dɔmɛ, win nɔmu ga wãa gbɛɛrɔ ka nɛguu sannu. <sup>22</sup> Tɔnun Bii u doonɔ nge mɛ Gusunɔ u yi, adama nɔni swãarugiiwa wi u koo nùn dɔmɛ.

<sup>23</sup> Ma ba bikianaa torua, wara u koo yen bweseru ko ben suunu sɔɔ.

### *Tɔnwerorun sikirinɔ*

<sup>24</sup> Ma sikirinɔ ga kpam seewa Yesun bwãabun suunu sɔɔ, ba bikianamɔ ben wi u koo ko tɔnwero. <sup>25</sup> Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, handunia min sinamba ba ben tɔmbu dam dɔremɔ, ka mɛ, ba bu sokumɔ gean kowobu. <sup>26</sup> Adama i ku de n sãa mɛ bɛɛn mi. I de bɛɛ kpuron tɔnwero u n sãa nge bɛɛ kpuron yãkabu, kpa wi u sãa wirugii u n sãa nge sɔmɔ. <sup>27</sup> Wara kere, wi u dimɔ? Nge wi u ka dɔanu naamɔ. N n wi u dimɔ? Wee, na wãa bɛɛn suunu sɔɔ nge sɔmɔ.

<sup>28</sup> Bɛɛ i ka man tɛmana nɛn laakari mɛɛribun saa sɔɔ. <sup>29</sup> Yen sɔna nge mɛ nɛn Baaba u man bandu yiiya, mɛya na maa bɛɛ ayeru yiiye, <sup>30</sup> i ka di i nɔ ka nɛ sannu nɛn bandu sɔɔ, kpa i n sɔ sina kitanu wɔllɔ i ka Isireliban bwesenu wɔkura yiru siri.

### *Yesu u nɛɛ, Piɛɛ koo nùn siki*

*(I maa mɛɛriɔ Mateu 26:31-35, Maaku 14:27-31, Yohanu 13:36-38)*

<sup>31</sup> Ma Yinni u nɛɛ, Simɔɔ Simɔɔ, Setam ya saa wa yu ka bɛɛ sara nge alikama. <sup>32</sup> Adama na kanaru kua wunen sɔ kpa wunen naane dokebu bu ku ka kpe. Sanam mɛ a gɔsiramana nɛn mi, a wunen berusebu dam kɛɛyɔ.

<sup>33</sup> Piɛɛ nɛɛ, Yinni na sɔɔru kpa n ka nun da pirisɔm sɔɔ ka gɔɔ sɔɔ.

<sup>34</sup> Ma Yesu u nɛɛ, Piɛɛ na nun sɔɔmɔ, gisɔ goo dɔɔ gu sere swĩ kaa man siki nɔn ita a nɛɛ, a n man yɛ.

### *Yansurɔru ka bɔɔ*

#### *wuu daatiru ka takobi*

<sup>35</sup> U kpam bu sɔɔwa u nɛɛ, sanam mɛ na bɛɛ gɔra yansurɔru ka bɔɔ wuu daatiru ka baranu sari, i gãanu bia? Ba nɛɛ, aawo, sa n gãanu bie.

<sup>36</sup> Ma u nɛɛ, to tɛ, wi u yansurɔru mɔ u tu suo, mɛya maa wi u bɔɔ wuu daatiru mɔ. Wi u kun maa takobi mɔ, u win yaberu dɔro u ka ye dwe. <sup>37</sup> Domi na bɛɛ sɔɔmɔ, nge mɛ ba yorua, “Ba nùn garisi tɔn kɔso.” Ya n koo ko

ya kun man koore mɛ. Ye n maa sãa nɛn gari ya wiru goorɔ.

<sup>38</sup> Ba nɛɛ, Yinni, takobi yiru wee. Ma u nɛɛ, su yen baa deri.

### *Yesu u kanaru mɔ*

#### *Olifin guuru wɔllɔ*

*(I maa mɛɛriɔ Mateu 26:36-46, Maaku 14:32-42)*

<sup>39</sup> Ye Yesu u yara u da Olifin guurɔ nge mɛ win dɔɔnɛ. Ma win bwãaba nùn swĩ. <sup>40</sup> Ye ba tura yam mi, u bu sɔɔwa u nɛɛ, i kanaru koowo kpa i ku du kɔkiribu sɔɔ.

<sup>41</sup> Yen biru u ka bu dɛsira fiiko nge mɛ tɔnu u koo kpĩ u kperu kara tu yɔran saka ma u yiira mi, u kanaru kua. <sup>42</sup> U nɛɛ, Baaba à n kĩ, a de wahala ye, yu man dɛsirari. Adama a de wunen kĩru tu koorã, n n mɔ nɛgiru.

[<sup>43</sup> Yera Gusunɔn gɔrado u nùn kurema wɔllun di u ka nùn dam kɛ. <sup>44</sup> Nuku sankira bakanu sɔɔ u kanaru mɔ ka dam, ma win wɛnyanu kua nge yɛm nu dãakumɔ temɔ.]

<sup>45</sup> Ye u kanaru kua u kpa, u da win bwãabun mi gia. U bu deema ba do ka nuku sankiranu. <sup>46</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna i do. I seewo i kanaru ko kpa i ku du kɔkiribu sɔɔ.

### *Yesun mwaabu*

*(I maa mɛɛriɔ Mateu 26:47-56, Maaku 14:43-50, Yohanu 18:3-11)*

<sup>47</sup> Sanam mɛ Yesu u gari yi mɔ, yera tɔn wɔru ga tunuma, ma wi ba sokumɔ Yudasi, wɔkura yiru yen turo, u bu gbiiye. U Yesu susi u ka nùn nɛnɛ u bɔkasi. <sup>48</sup> Ma Yesu nɛɛ, Yudasi, ka tɔbiri tenin bwesera kaa ka Tɔnun Bii yiberɛba nɔmu sɔndia?

<sup>49</sup> Be ba wãa ka Yesu sannu, ye ba wa ye n koo ko, ba nɛɛ, Yinni, su ka bu takobi sãro?

<sup>50</sup> Ma ben turo u yãku kowo tɔnweron sɔmɔ sãra u win nɔm geun soo bura. <sup>51</sup> Ma Yesu nɛɛ, i den derio mɛ.

Ma u durɔ win soo ge baba u gu bɛkia. <sup>52</sup> Yen biru Yesu u yãku kowo tɔnwerobu ka sãa yerun kɔsobun wirugibu ka Yuuban guro gurobu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna bɛɛ i mwaabu na ka takobi ka bokunu nge swaa dio? <sup>53</sup> Baadommawa na wãa ka bɛɛ sãa yerɔ, ma i n man mwɛ. Tɛ bɛɛya i saa yeni mɔ, bɛɛ ka yam wɔkurun dangii.

*Piɛɛ u Yesu siki*

(*I maa mɛɛrio Mateu 26:57-58, 69-75, Maaku 14:53-54, 66-72, Yohanu 18:12-18, 25-27*)

<sup>54</sup> Ye ba Yesu mwa ba kpa, ba ka nùn da yāku kowo tɔnweron yɛnuɔ. Piɛɛ bu swī dandankuru. <sup>55</sup> Ba dɔɔ sōrua yɛnu yaaraɔ, ma gaba sō mi. Piɛɛ u maa sina ka be. <sup>56</sup> Sɔm kowo tɔn kurɔ goo u nùn wa u sō dɔɔn bɔkuɔ, ma u nùn nɔni girari u nɛɛ, durɔ wini maa, u raa wāa ka wi.

<sup>57</sup> Adama u siki u nɛɛ, kurɔ wunɛ na n nùn yɛ.

<sup>58</sup> N tɛ fiiko, goo kpam nùn wa ma u nɛɛ, wunɛ a maa sāawa tɔn begii.

Ma Piɛɛ u durɔ wi sōɔwa u nɛɛ, aawo, na n sāa begii.

<sup>59</sup> Yen biru n kua kɔba tian saka, goo u maa wure u nɛɛ, ka geema durɔ wini maa, u raa wāa ka wi, domi Galilegiwa.

<sup>60</sup> Piɛɛ u nɛɛ, wunɛ, na n yɛ ye a kī a gere.

Yande nge mɛ u gari yi mɔ, goo dɔɔ ga swī.

<sup>61</sup> Ma Yinni u sīra u Piɛɛ mɛɛra. Yera Piɛɛ u gari yi yaaya yi Yinni u raa nùn sōɔwa u nɛɛ, gisɔ goo dɔɔ gu sere swī, kaa man siki nɔn ita. <sup>62</sup> U yara tɔɔwɔ u swī ka nuku sankiranu.

*Ba Yesu yaakoru mɔ*

(*I maa mɛɛrio Mateu 26:67-68, Maaku 14:65*)

<sup>63</sup> Tɔn be ba Yesu nɛni ba nùn gari bɔkɔ mɔ ba nùn soomɔ. <sup>64</sup> Ba nùn wuswaa wɔkua ma ba nùn sōɔmɔ u tubuo wi u nùn so.

<sup>65</sup> Ma ba nùn wɔm dabinu ganu wɔmmɔ.

*Ba Yesu sirimɔ Yuuban**tɔnwerobun mɛnnɔ yerɔ*

(*I maa mɛɛrio Mateu 26:59-66, Maaku 14:55-64, Yohanu 18:19-24*)

<sup>66</sup> Ye yam sāra, Yuuban guro gurobu ka yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛrobu ba mɛnna ma ba dera ba ka Yesu da ben siri yerɔ. <sup>67</sup> Ba nɛɛ, a sun sōɔwɔ à n sāan na Kirisi wi.

Yesu bu wisa u nɛɛ, baa nà n bɛɛ sōɔwa i n naanɛ dokemɔ. <sup>68</sup> Mɛya nà n maa bɛɛ gāanu bikia, i n man wisimɔ. <sup>69</sup> Saa tɛn di, Tɔnun Bii u koo sina Gusunɔ damgiin nɔm geuɔ.

<sup>70</sup> Be kpuro ba nɛɛ, n n man na wunɛ Gusunɔn Biiwa?

Ma u bu wisa u nɛɛ, oo, nɛ Gusunɔn Biiwa, nge mɛ i gerua.

<sup>71</sup> Yera ba nɛɛ, mban seedawa sa maa kasu. Bɛɛn tii sa ye nua saa win nɔn di.

**23***Ba ka Yesu da Pilatin wuswaaɔ*

(*I maa mɛɛrio Mateu 27:1-2, 11-14, Maaku 15:1-5, Yohanu 18:28-38*)

<sup>1</sup> Ma ba seewa be kpuro sannu ba ka Yesu da Pilatin kɔnnɔwɔ. <sup>2</sup> Ba nùn durum manibu wɔri ba nɛɛ, sa wini deema u tɔmbu bwisi kɛmɔ bu ka bandu kōri bwia, u maa yinamɔ bu tem yɛro wɔɔ gobi kɔsia. U tii sokumɔ Kirisi, sina boko.

<sup>3</sup> Pilati u nùn bikia u nɛɛ, wunɛ Yuuban sina bokowa?

Yesu u nɛɛ, oo, nge mɛ a gerua.

<sup>4</sup> Pilati u yāku kowo tɔnwerobu ka tɔn wɔru sōɔwa u nɛɛ, na n taarɛ gaa wa durɔ wi sɔɔ.

<sup>5</sup> Adama ba nɔɔ girari ba nɛɛ, u tɔmbu bwisi kɛmɔwa bu ka sanna, u bu yen keu sōsɔmɔ. U torua Galilen di ma u da Yudean tem kpuro sɔɔ. Wee, u maa na mini tɛ.

*Ba ka Yesu da**Herodun wuswaaɔ*

<sup>6</sup> Ye Pilati u yeni nua, u bikia durɔ wi, u n Galilegiin na. <sup>7</sup> Ye u gia ma u weewa Herodun bandun tem di, u nùn gɔsia win mi. Herodu maa wāa Yerusalemɔ saa ye sɔɔ. <sup>8</sup> Sanam mɛ Herodu u Yesu wa, win nukura dora gem gem. Saa tɛebun diya u kasu u nùn wa, win labaari ye u nɔmɔ ba gerumɔn sō. Domi u yīiyɔ u Yesun sɔm maamaakigiru wa dɔma te u koo nùn wa. <sup>9</sup> U nùn gari bikia n ka tɛ adama Yesu kun nùn gɛɛ wisa. <sup>10</sup> Yāku kowo tɔnwerobu ka wooda yɛroba wāa mi, ba nùn durum manimɔ ka dam. <sup>11</sup> Herodu ka win tabu kowobu ba nùn yaakoru kua ma ba nùn gari bɔkɔ kua. Ye ba nùn yabe buraru sebusia ba kpa ba nùn gɔsia Pilatin mi. <sup>12</sup> Yen dɔma tera Pilati ka Herodu ba dora, be, be ba raa yiberɛ tɛɛru mɔɔsinɛ.

*Ba Yesu taarɛ wɛ bu go*

(*I maa mɛɛrio Mateu 27:15-26, Maaku 15:6-15, Yohanu 18:39-19:16*)

<sup>13</sup> Pilati u yāku kowo tɔnwerobu ka Yuuban wirugibu ka tɔn wɔru sokusia. <sup>14</sup> U bu sōɔwa u nɛɛ, i ka man durɔ wini naawa nge wi u tɔmbu bwisi kɛmɔ bu ka bandu kōri bwia. N wee, na gari yin asansi bikia bɛɛn wuswaaɔ, na n maa gāanu wa durɔ wi sɔɔ, ni nu sōsɔmɔ ma geema ye i gerua win sō. <sup>15</sup> Mɛya maa Herodun tii, domi u sun

nùn wesiama. Durɔ wi kun gāanu kue ye n ka gɔɔ nɛ. <sup>16</sup> Yen sɔ, na kon nùn kara nà n nùn sɛɛyasia na kpa.

[ <sup>17</sup> N deema tɔɔ bakaru baatere tilasiwa Pilati u ka pirisəm turo kara.]

<sup>18</sup> Ba nɔɔgiru sua be kpuro sannu ba nɛɛ, a wini goowo, kpa a sun Baraba kara!

<sup>19</sup> Ba raa Baraba wi doke pirisəm sɔɔ yèn sɔ u tambu sannɔ bɔrie wuu sɔɔ, u maa tɔnu go. <sup>20</sup> Pilati u kpam ka bu gari kua yèn sɔ u gɔru doke u Yesu kara. <sup>21</sup> Adama ba wurenu seewa ba nɛɛ, a kpareo, a nùn dāa bunanaru kpareo!

<sup>22</sup> Pilati u kpam bu sɔɔwa nɔn itase u nɛɛ, kɔsa yerà u kua. Na n gāanu wa wi sɔɔ ye n ka gɔɔ nɛ. Yen sɔ, nà n nùn sɛɛyasia na kpa, kon nùn kara.

<sup>23</sup> Adama ba wure ba nɔɔgiru sua ba nɛɛ, bu nùn kpareo. Ma ben wurenu nu nùn kamia. <sup>24</sup> Ma Pilati u wooda yi nge mɛ ba bikia. <sup>25</sup> U wi ba bikia yɔsu wi ba pirisəm doke sannɔ ka tɔn goobun (200) sɔ, ma u bu Yesu deria ben gɔru kīru sɔɔ.

### *Ba Yesu kpare*

#### *dāa bunanaru wɔllɔ*

*(I maa mɛɛrio Mateu 27:32-44, Maaku 15:21-32, Yohanu 19:17-27)*

<sup>26</sup> Sanam mɛ ba ka Yesu dɔɔ, ba goo mwa wi ba mɔ Simɔɔ Sirenigii, wi u win gberu wee, ma ba nùn dāa bunanaru sɔbi u ka Yesu swīi.

<sup>27</sup> Tɔn wɔru guna ya nùn swīi. Ye sɔɔ, tɔn kurɔbu gaba wāa be ba sumɔ ba kpasa wɔri mɔ win sɔ. <sup>28</sup> Yesu u sīira ben mi gia ma u nɛɛ, Yerusalemun tɔn kurɔbu, i ku swī nɛn sɔ, adama i swīiyɔ bɛɛn sɔ ka bɛɛn bibun sɔ.

<sup>29</sup> Domi n wee, sanam sisi ye ba koo nɛɛ, doo nɔɔrugiba wīrobu ka bèn nukura kun marure, ka bèn bwāa kun bii bɔm kɛere.

<sup>30</sup> Saa yera ba koo guunu sɔ bu nɛɛ, i sun sɛsikio, kpa bu gungunu sɔ bu nɛɛ, i sun wukirio. <sup>31</sup> Domi bà n yenin bweseru dāa bekuru kua, amɔna n ko n sāa dāa gbeburun mi.

<sup>32</sup> Saa ye sɔɔ, ba maa kɔsan kowobu yiru gabu ka da be ba koo go ka Yesu sannu.

<sup>33</sup> Sanam mɛ ba tura yam mi n ka wii koko weenɛ, ba nùn dāa bunanaru kpare ka kɔsan kowobu yiru ye, turo nɔm geuɔ, turo nɔm dwarɔ. <sup>34</sup> Yesu u nɛɛ, Baaba a bu suuru kuo domi ba n yɛ ye ba mɔ.

Ba win yānu tɛtɛ toosi ba bɔnu kua. <sup>35</sup> Tɔn wɔru ga wāa mi, ga nùn mɛɛra. Ka wirugibɔ, ba Yesu yaakoru mɔ ba mɔ, u gabu faaba kua. U n sāan na Kirisi wi Gusunɔ u gɔsa, u maa win tii faaba koowo.

<sup>36</sup> Tabu kowobu ba maa susi bu ka nùn yaakoru ko, kpa bu nùn tam mɔmmɔm wɛ.

<sup>37</sup> Ma ba nɛɛ, à n sāan na Yuuban sina boko, a tii faaba koowo wunen tii.

<sup>38</sup> Dāa tɛ sɔɔ ba nùn kporen wɔllɔ, yora gaa wāa ye ya gerumɔ winiwa Yuuban sina boko.

<sup>39</sup> Kɔsan kowo ben turo be ba dāa bunanaru kpare mi, u Yesu gari kam gerusimɔ u mɔ, n n wunɛ a sāa Kirisi wi? A tii faaba koowo, kpa a maa sun faaba ko.

<sup>40</sup> Adama win turo u nùn gerusi u nɛɛ, a n Gusunɔ nasie? Wunɛ wi ba taare wɛ nge wi? <sup>41</sup> Bɛɛn mi, n ka sun dɛnde domi bɛɛn kookoosun areya sa mwaamɔ, adama sii wini u n gāa kɔsunu ganu kue.

<sup>42</sup> Ma u nɛɛ, Yesu, dɔma te a sina wunen bandu sɔɔ, a man yaayo.

<sup>43</sup> Yesu u nùn wisa u nɛɛ, ka geema na nun sɔɔmɔ, gisɔ kaa n wāa ka nɛ gɔribun wāa yee geeru sɔɔ.

#### *Yesun gɔɔ*

*(I maa mɛɛrio Mateu 27:45-56, Maaku 15:33-41, Yohanu 19:28-30)*

<sup>44</sup> Saa ye, sɔɔ wii wɔlla, ma yam mu tīra handunia kpuro sɔɔ sere sɔɔ ka yāara. Yen tɛɛbu ka kɔba ita nɛ. <sup>45</sup> Sɔɔ yam tīra ma beku kare te ta wāa sāa yeru sɔɔ ta gɛera ta bɔnu kua yiru. <sup>46</sup> Yesu u gbāra ka dam u nɛɛ, Baaba, na nun nɛn hunde nɔmu sɔndia.

Ye u gari yi gerua u kpa, ma u sariru kua. <sup>47</sup> Ye tabu kowobun tɔnwero u wa ye ya koora, u Gusunɔ siara u nɛɛ, ka geema, durɔ wini geegiiwa.

<sup>48</sup> Yen biru tɔn wɔru ge ga wāa mi, ye ga wa ye ya koora, ga gɔsira ka biti baka. <sup>49</sup> Be ba Yesu yɛ kpuro ka tɔn kurɔ be ba nùn swīima Galilen di, ba yɔ n dɛsire ba ka mɛɛra ye n kooramɔ.

#### *Yesun sikubu*

*(I maa mɛɛrio Mateu 27:57-61, Maaku 15:42-47, Yohanu 19:38-42)*

<sup>50-51</sup> Durɔ goo wāa wi ba sokumɔ Yosefu. U na saa Yuuban wuu gagun di ge ba mɔ Arimate. U sāa geegii ka tɔn geo ma u mara Gusunɔ u na u win bandu swīi. U wāa siri kowobun wuuru sɔɔ, adama u n dāa ben

gere ka ben kookoosu wure. <sup>52</sup> Wiya u da Pilatin mi, u Yesun goru kana. <sup>53</sup> U tu sarasia dāa bunanarun di ma u ka tu bekuru tēkua, u tu kpī siki kpee wərugirə, mi ba n̄ goo dokere. <sup>54</sup> Tōo te, tōo wērarugirun səərun tōra, tən yokan di tōo wērarugira koo tore.

<sup>55</sup> Kurə be ba raa Yesu swīma Galilen di, ba Yosəfu yōsiri ma ba siki te wa, ka nge mε ba Yesun goru kpīisina. <sup>56</sup> Ma ba gəsira ba gum mε mu nuburu do ka turaren səəru kobu da.

Tōo wērarugiru sōnu ba wēra nge mε wooda ya gerua.

## 24

### *Yesun seebu gərin di*

*(I maa mεerio Mateu 28:1-10 Maaku 16:1-8, Yohanu 20:1-10)*

<sup>1</sup> Ye n kua alusuma buun buru buru yellu, kurə be, ba da sikiru mi ka gum nuburugim mε ba səəru kua. <sup>2</sup> Ba deema kpera bimiare sikirun nəən di. <sup>3</sup> Ba dua adama ba n̄ Yinni Yesun goru deeme. <sup>4</sup> Nge mε ba ka yen biti yō, n wee tambu yiru gaba bu kurema ba yānu sebua ni nu ballimə. <sup>5</sup> Kurə be, ba nanda ma ba tuka ma durə be, ba nεε, mban sōna i waso kasu gəribun suunu səə. <sup>6</sup> U n̄ wāa mini, u seewa gərin di. I yaayo ye u raa bεε sōwa sanam mε u wāa Galileo. <sup>7</sup> U nεε, ba n̄ koo ko ba kun Tənun Bii tən kəsobu nəmu səndie, kpa bu n̄n dāa bunanaru kpare, kpa u kpaam se sōo itase.

<sup>8</sup> Ma kurə be, ba Yesun gari yi yaaya. <sup>9</sup> Ba gəsira sikiru min di ba da ba ye kpuro bwāabu wəkura tia ye ka be ba tie kpuro nəəsia. <sup>10</sup> Maari Madalagii ka Yoana ka Maari, Yakəbun mero ka kurəbu gabu, beya ba ye gəro be sōwa. <sup>11</sup> Adama gari yi, yi bu sāare sukuru, ba n̄ kurə ben gere naanε kue. [<sup>12</sup> Ma Piεε u seewa u duka da sikiru mi. Ye u yāara, u n̄ gāanu wa ma n̄ kun mə beku te ba raa ka goo te tēkua ta suba temə. Ma u gəsira win yenuə ka biti.]

### *Emayusin daabu*

*(I maa mεerio Maaku 16:12-13)*

<sup>13</sup> Yera sōo tee te səə, gəro ben yiru ya wuu dəə ge ba sokumə Emayusi. Ga ka Yerusalemu toma nge kilo wəkura tian saka. <sup>14</sup> Ye n kooa kpuro, ba yen faagi mə. <sup>15</sup> Sanam mε ba gari yin faagi mə ba sikirinεmə, Yesu u susi ben bəkuə u swaa

mə ka be sannu. <sup>16</sup> Ba n̄n wa adama gāanu yina bu n̄n tubu. <sup>17</sup> U bu bikia u nεε, gari yirə i mə mε, i ka sīimə.

Ma ba yōra ba wuswaa burisine ka nuku sankiranu. <sup>18</sup> Ben turo, wi ba sokumə Keleopa, u nεε, ma n̄ kun wunε turo baasi, wara wāa Yerusalemuə wi u kun yε ye n kooa sōo mεε te səə.

<sup>19</sup> Ma u bikia u nεε, mban bwesera n kua.

Ba nεε, ye ba Yesu Nasaretigii kuan gariya sa mə. Durə wi, u sāa Gusunən səmə wi u ra səm maamaakiginu ko kpa u gari gere ka yiiko Gusunə ka tambu kpuron wuswaaə. <sup>20</sup> Bεsən yāku kowo tənwerobu ka wuun wirugibu ba n̄n tambu nəmu səndia bu ka n̄n taarε wē bu go ma ba n̄n dāa bunanaru kpare. <sup>21</sup> Sa raa yīiyə wiya u koo Isireliba yakia, adama yen sōo itase wee, ye yeni kpuro ya ka kooa. <sup>22</sup> Yen biruwa kurəbu gabu bεsε səən di ba sun gidi swee. Ba da sikiru mi buru buru yellu, <sup>23</sup> ba n̄ Yesun goru deeme. Ma ba na ba nεε, wəllun gəradoba ba bu kure ma ba bu sōwa u be wasi. <sup>24</sup> Gabu bεsən wuuru səə ba da siki ten mi ma ba baayere deema nge mε kurə be, ba bu sōwa, adama ba n̄ win tii wa.

<sup>25</sup> Yera Yesu u bu sōwa u nεε, tən bwisi sari bεε, ka be ba ku ra naanε doke fuuku ye Gusunən səməbu ba bu sōwa, <sup>26</sup> Kirisi u koo ko u kun nəni sōre u sere du win yiiko səə?

<sup>27</sup> Ma u torua Məwisin min di ka Gusunən səməbu kpuro, u bu win gari tubusia yi yi wāa Gusunən gari kpuro səə.

<sup>28</sup> Sanam mε ba wuu turuku kua ge ba dəə, u kua nge u kī u da wuswaaə. <sup>29</sup> Ma ba n̄n suuru kana ba nεε, u sinə ka be domi yoka kua kə, sōo maa kpa. Ma u wura u ka bu sina. <sup>30</sup> Sanam mε u dimə ka be, u pēε sua u ye domaru koosi, ma u ye murura u bu wē. <sup>31</sup> Saa yera ben nəni wukiara ba n̄n tuba, yande ma ba n̄n bia. <sup>32</sup> Ma ba sōnamə ba nεε, bεsən gōru ga n̄ ka sun gari kue swaa səə ye u ka sun gari mə ma u sun Gusunən gari tubusiamə?

<sup>33</sup> Ma ba yande seewa ba gəsira Yerusalemuə. Ba deema wəkura tia ye ka gabu ba mεnne. <sup>34</sup> Be ba mεnne mi, ba tənū yiru ye sōwa ba nεε, Yinni u seewawa gərin di ka gem, u tii Siməə sōosi.



<sup>35</sup> Ma tōnu yiru ye, ya maa gerua ye n bu deema swaa sɔɔ ka nge mɛ ba nùn tuba sanam mɛ u pɛɛ ye murura u bu wɛ.

*Yesu u win bwāabu tii sɔɔsi*

*(I maa mɛɛrio Mateu 28:16-20, Maaku 16:14-18, Yohanu 20:19-23, Gərobun Kookoosu 1:6-8)*

<sup>36</sup> Sanam mɛ ba gari yi mɔ, win tii u kurama ben suunu sɔɔ [u nɛɛ, Gusunɔ u bɛɛ alafia kɛ].

<sup>37</sup> Ba nanda, bɛrum bu mwa. Ba tamaa siiniwa. <sup>38</sup> Adama u bu sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna bɛɛn laakari burisira. Mban sɔna bwisiku ninin bwesera wāa bɛɛn gɔrusɔ. <sup>39</sup> I nɛn nɔma ka nɛn naasu mɛɛrio. Nɛna. I man babo i wa. Siini ya ku ra n wasi ka kukunu mɔ, nge mɛ i wa na mɔ.

[<sup>40</sup> Sanam mɛ u ye gerumɔ u bu win nɔma ka win naasu sɔɔsi.] <sup>41</sup> Ben nuku dobu sɔɔ, ba n̄ gina naanɛ doke, ma ba saaron s̄a. Yen sɔna u bu bikia u nɛɛ, i gāanu mɔ n di?

<sup>42</sup> Ba nùn swāa kuseru wɛ te ba s̄ɛɛwa. <sup>43</sup> U tu sua u tema ben wuswaaɔ. <sup>44</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, yeya na raa bɛɛ sɔɔwa sanam mɛ na wāa ka bɛɛ na nɛɛ, kpuro ye ba yorua nɛn s̄ Mɔwisin woodan tireru sɔɔ ka Gusunɔn sɔmɔbuginu ka yerukobun womusu sɔɔ, ya n̄ koo ko ya kun koore.

<sup>45</sup> Yera u ben bwisi wukia Gusunɔn gari yi ka bu yeeri. <sup>46</sup> Ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, nge mɛya ba yorua, Kirisi u koo nɔni swāaru wa, kpa u se gərin di sɔɔ itase. <sup>47</sup> Kpa bu tem kpuron tɔmbu s̄ ka win ȳsiru bu nɛɛ, bu ḡru gɔsio bu ka ben toranun suuru wa. Ba koo torewa Yerusalemun di. <sup>48</sup> Bɛɛya maa yen seeda diobu. <sup>49</sup> Wee, kon bɛɛ mɔrisiama yèn nɔɔ mwɛɛru nɛn Baaba u kua. Adama i n wāa wuu ge sɔɔ sere wɔllun dam mu ka bɛɛ wukiri.

*Yesu u doona wɔllɔ*

*(I maa mɛɛrio Maaku 16:19-20, Gərobun Kookoosu 1:9-11)*

<sup>50</sup> U ka bu da sere Betani gia, ma u win nɔma sua wɔllɔ u bu domaru kua. <sup>51</sup> Sanam mɛ u bu doma te kuammɛ, u dɛsira ben bɔkun di [ma u suara wɔllɔ]. <sup>52</sup> Ba nùn s̄awa ma ba gɔsira Yerusalemuɔ ka nuku doo bakabu. <sup>53</sup> S̄a yerɔwa ba ra n wāa ba n Gusunɔ siaramɔ.

## LABAARI GEA NGE MƐ YOHANU U YORUA

Yohanu u kī u tǎmbu sǎosi win tire te sǎo ma Yesu u sǎawa Gusunǎn Bii. Wi u nǔn naane doke kpa yēro u n wāaru mǎ sere ka baadommaǎ, wiru 20:30-31. Yohanu u n mǎn dabinu yorua nge mƐ Mateu ka be ba tie ba yorua. Adama u garin weenasii sua u ka sǎosi mƐ Yesu u sǎa. U marubu nǎm mƐrusen gari yorua, wiru 3, ka nim wāarugin gari, wiru 4, ka dīa wāaruginun gari, wiru 6, ka handunian yam bururam gari, wiru 8. U maa sun Yesun sǎmburun tore sǎomǎ ka win dim dǎakim mƐ ba di ka win bwāabu, wiru 13, ka gari dǎaki yi u bu sǎowa u ka bu nukuru yemiasia, wiru 14-16, ka sere maa kana te u kua win tǎmbu kpuro sǎ, wiru 17.

U maa nƐƐ, Yesu u sǎawa Gusunǎn gari, ka dīa wāaruginu ka handunian yam bururam ka swaa ye ya dǎo Gusunǎn mi, ka gem, ka wāaru, ka tǎki mero.

Tire te sǎo, Yohanu u maamaaki nǎoba tia sia ye Yesu u kua ye Mateu ka Maaku ka Luku ba n yorua. Adama u n Yesun marubu ka win sǎmburu te u kua Galileo yorua ka sere kǎkiri bi Yesu u wa ka Yinnin dīa domaruginun gari. Domi tǎn dabira ta yeni kpuro yē kǎ win waati ye sǎo.

### *Tire ten kpunaa*

1. Yam bururam ka wāarun gari, wiru 1:1-18.
2. Yesu u tii tǎmbu sǎosi, wiru 1:19n di sere wiru 12:50.
3. Yesu Kirisin gari dǎaki yi u ka win bwāabu nukuru yemiasia, wiru 13n di sere wiru 17.
4. Yesun sanam dǎakim handunia sǎo, wiru 18n di sere wiru 21.

### *Yam bururam ka wāarun gari*

<sup>1</sup> Saa yee yellun di Gari wāa. Gari yi wāa ka Gusunǎ. Gari yi, yi maa sǎawa Gusunǎ. <sup>2</sup> Yi maa wāa saa yellun di ka Gusunǎ sannu. <sup>3</sup> Saa yin min diya baayere ya taka koorā, ba n gāanu ganu taka kue yin biru. <sup>4</sup> Gari yi sǎora wāara wāa, wāa teya ta ka tǎmbu yam bururam naawa. <sup>5</sup> Yam bururam mƐ, mu

ballimǎ yam wǎkurǎ. Yam wǎku te, ta n maa yam bururam mƐ go.

<sup>6-7</sup> Durǎ goo raa wāa wi ba ra soku Yohanu, wi Gusunǎ u gǎsa u ka tǎmbu yam bururam mƐn areru diiya, kpa ben baawure u ka naane doke saa win min di. <sup>8</sup> N n mǎ wiya yam bururam mƐ, adama ba nǔn gǎrimawa u ka yam bururam mƐ areru diiya. <sup>9</sup> Yam bururam mƐ tǎnawa mu sǎa yam bururam gem mƐ mu na handuniaǎ mu tǎmbu kpuro yam dƐerasiammƐ.

<sup>10</sup> Wi u sǎa Gari yi, u na u wāa handunia ye sǎo. Win min diya handunia ya taka koorā. Ka mƐ, handunia giba kun nǔn tuba. <sup>11</sup> U na wigibun mi, ma wigiba kun nǔn wure. <sup>12</sup> Adama gaba nǔn wura ma ba win yīsiru naane doke ma u bu dam kǎ bu ka ko Gusunǎn bibu. <sup>13</sup> N n mǎ ba kua Gusunǎn bibu ka tǎnun marubu n kun mƐ ka tǎnun yem n kun mƐ ka wasin kīru, adama ba marurawa saa Gusunǎn min di.

<sup>14</sup> Tē, Gari yi, yi kua tǎnu wi u durom ka gem yiba, ma u ka sun sina. Sa win yiikon girima mƐera, yiiko yēn bweseru Gusunǎ Baaba u win Bii teereru wē. <sup>15</sup> Yohanu u win areru di u gbāra u nƐƐ, wiya mi, win gari na raa gerua, wi u sisi nēn biruǎ, adama u man kere domi u wāa ba sere man mara.

<sup>16</sup> Win durom bakam sǎon diya bese n baawure u win baa mwa, ma sa durom wa durom mensim wǎllǎ. <sup>17</sup> Gusunǎ u sun wooda wē saa Mǎwisin min di, adama durom ka gem mu nawa saa Yesu Kirisin min di. <sup>18</sup> Goo sari wi u Gusunǎ waare. Adama sa win Bii teereru wa wi u wāa Baaban mi. Tē wiya u sun Baaba sǎosi.

*Yohanu Batemu kowon waasu  
(I maa mƐerio Mateu 3:1-12, Maaku 1:1-8,  
Luku 3:1-18)*

<sup>19</sup> Yeniwa Yohanu u gerua sanam mƐ Yuu be ba wāa Yerusalemuǎ ba yǎku kowobu ka Lefiba gǎrima win mi bu ka nǔn bikia, wiya were.

<sup>20</sup> Yohanu u bu wurari, u n wisibu yinƐ, u gerua batuma sǎo u nƐƐ, u n sǎa Kirisin wi.

<sup>21</sup> Ba nƐƐ, n n mƐn na, wuna were. Wuna Eli?

Ma u bu wisa u nƐƐ, aawo.

Ba kpam nǔn bikia ba nƐƐ, wuna Gusunǎn sǎomǎ wi?

Ma u nƐƐ, aawo.

<sup>22</sup> Ba maa wure ba bikia ba nƐƐ, wuna were, a sun sǎowǎ kpa su wa ye sa ko bu

tusia be ba sun gərima. Seeda yerà a tii diisimà.

<sup>23</sup> Yohanu u nɛɛ,  
“nɛna nɔɔ ge ga gbāramɔ gbaburɔ  
ga m̀, i Yinni swaa dɛndasio,”  
nge mɛ Gusunɔn sɔmɔ Esai u raa gerua.

<sup>24</sup> N deema gɔro ben gaba s̄awa Falisiba.

<sup>25</sup> Ba Yohanu bikia ba nɛɛ, mban s̄na a tɔmbu batemu m̀, ma a kun s̄a Kirisi wi, ñ kun mɛ Eli, ñ kun mɛ s̄mɔ wi.

<sup>26</sup> Yohanu u bu wisa u nɛɛ, nɛ na ka nim batemu m̀, adama goo u ȳɔ bɛɛn suunu s̄ɔ wi bɛɛ i ñ ȳɛ. <sup>27</sup> Wiya u sisi nɛn biruɔ, adama u man kere, na ñ mam tura n ȳɛro win baranun w̄ɛɛ kusia.

<sup>28</sup> Yeni kpurowa ya koorɔ Betaniɔ, wuu ge ga w̄a Yuudenin guruɔ mi Yohanu u batemu m̀.

*Yesu,*

### *Gusunɔn Ȳa kinɛ kpendu*

<sup>29</sup> Yen sisiru Yohanu u Yesu wa u sisi win mi ma u nɛɛ, i Gusunɔn Ȳa kinɛ kpendu \* mɛɛrio te ta handuniagibun durum wuuwa ta ka doonɔ. <sup>30</sup> Win gariya na raa gerua sanam mɛ na nɛɛ, durɔ goo u sisi nɛn biruɔ u man kere, domi u w̄a ba sere mam mara. <sup>31</sup> Adama na ñ daa ǹn tuba. N deema nɛ, na nawa n ka tɔmbu batemu ko nim s̄ɔ, kpa n ǹn Isireliba giasia.

<sup>32</sup> Yohanu u maa are teni di u nɛɛ, na Hunde wa u saram wee saa Gusunɔ w̄ollun di nge kparuko, ma u sina durɔ win wii w̄ollɔ. <sup>33</sup> Na ñ ǹn tuba, adama Gusunɔ wi u man ḡra n ka tɔmbu batemu ko nim s̄ɔ, win tiiwa u man s̄ɔwa ma w̄in wirɔ na wa wi Gusunɔn Hunde u sarama u s̄ɔ, wiya u koo tɔmbu batemu ko ka Hunde Dɛɛro. <sup>34</sup> Na maa ye wa, ma na areru di ma durɔ wi, Gusunɔn Biiwa.

### *Yesun bw̄a gbiikobu*

<sup>35</sup> Yen sisiru Yohanu u kpam w̄a mi, u ȳɔ ka win bw̄abu yiru. <sup>36</sup> Sanam mɛ u Yesu wa u sarɔ, u nɛɛ, Gusunɔn Ȳa kinɛ kpendu wee. <sup>37</sup> Ye bw̄abu yiru be, ba gari yi nua yera ba Yesu sw̄i.

<sup>38</sup> Yesu u s̄ira u bu wa ba ǹn sw̄i, ma u bu bikia u nɛɛ, mba i kasu.

Ba nɛɛ, w̄ɔru mana a w̄a, Rabi. Ȳisi ten tubusiana, keu s̄ɔsio.

<sup>39</sup> U bu s̄ɔwa u nɛɛ, i na i wa. Ma ba ka ǹn da ba wa mi u w̄a, ma ba s̄ɔ sura win mi. Saa ye, ya s̄awa yokan k̄aba nɛɛ.

<sup>40</sup> Andere, Simɔɔ Piɛɛn w̄onɔ, u s̄a tɔmbu yiru yen turo be ba Yohanun gari yi swaa daki d̄ama te, ma ba Yesu sw̄i. <sup>41</sup> U gina gbia u da u win m̄ɔ Simɔɔ sokuma ma u ǹn s̄ɔwa u nɛɛ, sa Mesi wa, wi ba sokumɔ Kirisi ka Gɛɛkim.

<sup>42</sup> Ma u ka Simɔɔ da Yesun mi. Yesu ǹn mɛɛra ma u nɛɛ, wuna Simɔɔ, Yohanun bii. Sefawa ba ko n da nun soku. Ȳisi te, ka te ba m̀ Piɛɛ, ye kpuron tubusiana, kperu.

### *Yesu u Filipu ka Natanieli soka*

<sup>43</sup> Yen sisiru Yesu u ḡru doke u da Galilen temɔ. Ma u ka Filipu yinna, u ǹn s̄ɔwa u nɛɛ, a man sw̄iima.

<sup>44</sup> Filipu u s̄awa Besaidagii, wi ka Andere ka Piɛɛ, wuu teugiba. <sup>45</sup> Filipu u da u Natanieli kasuma ma u ǹn s̄ɔwa u nɛɛ, sa ȳero wi wa w̄in gari ba yorua M̄wisi, ka Gusunɔn s̄mɔbun tirenɔ. Ȳero wiya, Yesu Nasaretigii, Yosefun bii.

<sup>46</sup> Natanieli u ǹn bikia u nɛɛ, ḡa geenu koo kp̄i nu yari saa Nasaretin di?

Filipu u nɛɛ, u na u wa.

<sup>47</sup> Ye Yesu u Natanieli wa u sisi win mi, u wi tusia batuma s̄ɔ u nɛɛ, i mɛɛrio, Isirelin biin tii tiiwa u wee mini, w̄in nukurɔ taki sari.

<sup>48</sup> Natanieli u ǹn bikia u nɛɛ, man diya a man ȳɛ.

Ma Yesu u nɛɛ, na nun wa d̄arun nuurɔ Filipu u sere nun soka.

<sup>49</sup> Natanieli u nɛɛ, yinni, wunɛ Gusunɔn Biiwa! Wunɛ Isireliban sina bokowa!

<sup>50</sup> Yesu u ǹn bikia u nɛɛ, a naane doke ȳen s̄ɔ na nɛɛ, na nun wa d̄arun nuurɔ? Kaa maa ḡaanu wa ni nu nini kp̄aru kere.

<sup>51</sup> Ma u bu s̄ɔwa u nɛɛ, ka geema, na bɛɛ s̄ɔmɔ, i ko w̄ollu wa ta wukiara, kpa Gusunɔn ḡradoba ba n ȳɔmɔ ba n saramamɔ T̄onun Biin wii w̄ollɔ.

## 2

### *Kurɔ kpaaru Kanaɔ*

<sup>1</sup> S̄ɔ itase ba kurɔ kpaaru m̀ Kanaɔ, Galilen temɔ. N deema Yesun m̄ero u w̄a mi. <sup>2</sup> Ba maa Yesu ka win bw̄abu sokusia kurɔ kpa yeru mi. <sup>3</sup> Ye ben tam mu k̄amia,

\* **1:29** Ȳa kinɛ kpendu Yesuwa ba ka ȳa wi u tii w̄ɛ nge ȳaku ȳaru.

yera Yesun mero u Yesu sɔwa ma ba n̄ maa tam mɔ.

<sup>4</sup>Ma Yesu u n̄ε, na n̄ε ya? A ku man s̄o ye kon ko, n̄n saa kun tura gina.

<sup>5</sup>Ma win mero u s̄om kowobu sɔwa u n̄ε, bu koowo kpuro ye Yesu u gerua.

<sup>6</sup>N deema boosu n̄ɔba tia su w̄a mi, mi s̄o Yuuba ba ra nim doke wasin s̄arasiabun s̄o. Gen baagere ga koo ditiri wun̄abun (100) saka mwa. <sup>7</sup>Yesu u s̄om kowo be sɔwa u n̄ε, bu nim yibio boo si s̄o.

Ma ba yibia ka n̄ɔwɔ. <sup>8</sup>U maa n̄ε, bu s̄oko yande bu ka da kurɔ kpaa ten t̄nweron mi.

Ma ba s̄oka ba ka da. <sup>9</sup>Ma t̄nweron wi, u tam m̄e denda, m̄e Yesu u ḡosia mi. Adama u n̄ ȳe man diya mu na, s̄om kowo be ba nim m̄e taka beya ba ȳe. Yera t̄nweron wi, u kurɔ kpaon durɔ soka <sup>10</sup>u n̄n sɔwa u n̄ε, sii baawure u ra ka tam durom n̄ewa gina, yen biru kpa u ka na m̄e mu n̄ m̄ɛn̄ɔ dobu tura, sanam m̄e t̄mba durom m̄e n̄ra ba tonda. Adama wun̄e a raa tam durom m̄eni berua sere ka t̄e.

<sup>11</sup>Maamaaki yeni ye Yesu u kua Kanaɔ, Galilen temɔ mi, yeya ya s̄a gbiikaa win maamaaki be u kua s̄o. Miya u win yiiko s̄ɔsi, ma win bw̄aba n̄n naane doke.

<sup>12</sup>Yen biru u sara u da Kapenamɔ ka win mero ka win w̄n̄ɔbu ka win bw̄abu adama ba n̄ t̄e mi.

### *Yesu u dua s̄a yero*

*(I maa m̄erio Mateu 21:12-13, Maaku 11:15-17, Luku 19:45-46)*

<sup>13</sup>Yuuban t̄ɔ bakaru te ba ra soku Ḡɔ sararibu, ta turuku kua. Ma Yesu u da Yerusalemɔ. <sup>14</sup>Ma u ȳaanu ka n̄ε ka totober̄e d̄arobu deema s̄a yerun yaaraɔ, ka maa be ba s̄o ba gobi k̄osimɔ. <sup>15</sup>Ma u w̄ɛn̄ koromgba kua u bu gira be kpuro s̄a yerun yaaran di, ka maa ȳaanu ka n̄ε. Ma u be ba gobi k̄osim̄on gobi yari ye u ben tabulu fukamɔ. <sup>16</sup>Ma u totober̄e d̄arobu sɔwa u n̄ε, i ka yabu ye kpuro yario min di, i ku n̄n Baaban yenu ḡosia yaburu.

<sup>17</sup>Yera win bw̄aba yaaya ye ba yorua Gusun̄on gari s̄o ba n̄ε, “Wun̄en dirun k̄ira man m̄enim̄o nge d̄ɔ.”

<sup>18</sup>Yera Yuuba ba n̄n bikia, ȳre ter̄a kaa kp̄i a sun s̄ɔsi su ka gia ma a kookoo sin yiiko mɔ.

<sup>19</sup>Yesu u bu wisa u n̄ε, i s̄a yee te suro, s̄o itan baa s̄o kon maa tu seesia. <sup>20</sup>Ma

Yuuba ba n̄ε, w̄ɔ weeru ka n̄ɔba tia ba kua s̄a yee ten bana s̄o, am̄ona kaa koosina a ka tu seeya s̄o ita s̄o.

<sup>21</sup>Adama s̄a yee t̄n gari u m̄ɔ, win wasiya. <sup>22</sup>Sanam m̄e Yesu u seewa ḡarin di, win bw̄aba gari yini kpuro yaaya yi u raa gerua, ma ba Gusun̄on gari naane doke ka sere maa gari yi Yesun t̄i u raa bu sɔwa.

### *Yesu u t̄mbu kpuro ȳe*

<sup>23</sup>Sanam m̄e Yesu u w̄a Yerusalemɔ Ḡɔ sararibun t̄ɔ bakaru s̄o, t̄n dabira n̄n naane doke, ye ba win s̄om maamaakiginu wa ni u kua. <sup>24</sup>Adama u n̄ win t̄i bu w̄e ȳen s̄o u be kpuron ḡorusu ȳe. <sup>25</sup>N n̄ maa tilasi goo u ka n̄n t̄nun daa tusia, domi u ȳe s̄a s̄a ye ya w̄a t̄nun nukurɔ.

## 3

### *Yesu ka Nikodemu*

<sup>1</sup>Durɔ goo w̄a Falisiba s̄o wi ba ra n̄ε Nikodemu, u s̄awa Yuuban t̄nweron.

<sup>2</sup>Durɔ wi, u da Yesun mi s̄o teeru w̄okuru, ma u n̄ε, yinni, sa ȳe ma Gusun̄wa nun ḡarima a ka sun keu s̄ɔsi, domi goo sari wi u koo kp̄i u s̄om maamaakigii nini ko n̄n bweseru a ra ko, ma n̄ kun m̄o Gusun̄ w̄a ka ȳero.

<sup>3</sup>Ma Yesu u n̄ε, ka geema, na nun s̄ɔm̄o, ma n̄ kun m̄o ba t̄nu mara n̄n m̄eruse, u n̄ kp̄e u ko ban te Gusun̄ u sw̄igii.

<sup>4</sup>Nikodemu u n̄n bikia u n̄ε, am̄ona ba koo t̄nu ma kpam sanam m̄e u bukura. U koo kp̄i u wura win m̄eron nukurɔ bu sere n̄n ma n̄n m̄eruse?

<sup>5</sup>Yesu u n̄n wisa u n̄ε, geema na nun s̄ɔm̄o, goo sari wi u koo kp̄i u ko ban te Gusun̄ u sw̄igii ma n̄ kun m̄o ba n̄n mara ka nim ka Gusun̄on Hunde. <sup>6</sup>T̄nuwa t̄nu u ra ma, Gusun̄on Hunde maa, hundewa u ra ma. <sup>7</sup>A ku biti ko ȳen s̄o na nun s̄ɔm̄o ma ba n̄ koo ko ba kun t̄nu mara n̄n m̄eruse. <sup>8</sup>Woo ga m̄ɔ mi ga k̄i, ma a gen damu n̄ɔm̄o, adama a n̄ ȳe m̄in di ga na ka mi ga d̄ɔ. M̄ya n̄ s̄a ka baawure wi Gusun̄on Hunde u mara.

<sup>9</sup>Ma Nikodemu n̄n bikia u n̄ε, am̄ona yabu ye, ya koo ka kooro m̄e.

<sup>10</sup>Yesu u n̄ε, wun̄e wi a keu s̄ɔsim̄o Isireliban mi, ma a kun yabu yeni ȳe? <sup>11</sup>Ka geema na nun s̄ɔm̄o, bese sa gerum̄wa ye sa ȳe, ma sa yen areru dim̄o ye sa wa. Ka m̄e,



i ñ kī i besen areru wura. <sup>12</sup> I ñ man naane doke sanam me na bee handunia yen gari sōmō. Amōna i ko ka naane doke nà n bee Gusunō wəllun gari sōwa. <sup>13</sup> Goo sari wi u yōwa Gusunō wəllō ma n kun mō Tənun Bii, wi u sarama saa Gusunō wəllun di.

<sup>14</sup> Nge me Məwisi u waa sua wəllō gbaburu sō, nge meya Tənun Bii wi, u ñ koo ko u kun suare tem di, <sup>15</sup> kpa baawure wi u nùn naane doke u n wāaru mō te ta ku ra kpe. <sup>16</sup> Domi Gusunō u handuniagibun kīru mō, sere u win Bii tən durō teereru bu wē, kpa baawure wi u nùn naane doke, u ku kam ko, adama u n wāaru mō te ta ku ra kpe. <sup>17</sup> Gusunō u ñ win Bii gərimē handuniaō u ka handunia taare wē, adama handunia yu ka faaba waarawa saa win min di.

<sup>18</sup> Baawure wi u nùn naane doke, ba ñ nùn taare wēemō, adama wi u kun nùn naane doke ba yēro taare wē kō, yèn sō u ñ Gusunən Bii teereru naane doke. <sup>19</sup> N wee mìn di taare wēebu na. Yam bururam mu na handuniaō, adama tamba yam wōkuru kīa n yam bururam kere yèn sō ben kookoosu kun wā si ba mō. <sup>20</sup> Domi baawure wi u daa kōsa mō, u ra n yam bururam tusawa. U ku ra maa ne yam bururam sō, kpa win kookoosu su ku raa sōsire. <sup>21</sup> Adama wi u gea mō, wiya ra ne yam bururam sō kpa bu ka wa ma win kookoosu su kooramōwa Gusunən min di.

### *Yesu ka Yohanu*

<sup>22</sup> Amen biru Yesu ka win bwāabu ba da Yudean temō. Miya u ka bu sina, ma u dera ba tumbu batemu mō. <sup>23</sup> Yohanun tii u tumbu batemu mō Enōnuō, Salimun bōkuō, yèn sō nim yiba mi. Ma tamba daamō win mi, u bu batemu mō. <sup>24</sup> Saa ye, ba ñ gina Yohanu pirisəm diru dokem kpa.

<sup>25</sup> Sanam meya sikirinō ga seewa Yohanun bwāabu ka Yuu goon suunu sō sārasiabun garin sō. <sup>26</sup> Ma ba da Yohanun mi, ba nee, yinni a durō wi yaaye? Wi u raa wāa ka wunē sannu Yuudenin guruō, wìn seeda a di? N wee, u maa dera ba tumbu batemu mō ni. Tumbu kpuro ba maa daamō win mi.

<sup>27</sup> Yohanu u bu sōwa u nee, goo sari wi u koo gāanu wa ma n kun mō ni Gusunō u nùn wē. <sup>28</sup> Been tii i sāa nen seedagibu ye na gerua ma n ñ ne, Kirisi wi, adama ba man gərimawa n ka nùn swaa gbiya. <sup>29</sup> I ñ yē ma wi u kurō kpaō mō, wiya kurō kpaon

durō? Durō win bōrō wi u nùn yōre u win nōō nōōmō, wiya nuku dobu mō. Yen sōna nen tiin nuku dobu yiba. <sup>30</sup> Yesun beere ya koo sosiwa, kpa negia yu kaara.

### *Wi u na saa Gusunō wəllun di*

<sup>31</sup> Wi u na saa wəllun di u kpuro kere. Wi u wāa handuniaō, handuniagiiwa u sāa, handuniagia u ra n gerumō. Wi u maa na saa wəllun di u kpuro kere. <sup>32</sup> Ye u wa ka ye u nua, yen arera u dimō. Adama goo sari wi u win areru wura. <sup>33</sup> Baawure wi u win areru wura, u seeda diwa ma Gusunō sāa geegii. <sup>34</sup> Wi Gusunō u gərima, wiya u Gusunən gari gerumō, domi Gusunən Hunde yibawa wi sō. <sup>35</sup> Baaba u win Bii kī, ma u nùn yabu kpuro nōmu sōndia. <sup>36</sup> Wi u Bii naane doke u wāaru mō te ta ku ra kpe. Wi u kun maa Bii wi mem nōwē, u ñ wāa te wasi, adama Gusunən mōru wāa yēron wirō.

## 4

### *Yesu ka kurō Samarigii*

<sup>1</sup> Falisiba ba nua ma Yinni Yesu u bwāabu waamō u batemu mō n Yohanu kere. <sup>2</sup> N sere deema n ñ Yesun tii u ra batemu ye ko, win bwāaba ba mō. <sup>3</sup> Sanam me Yesu u nua ye ba gerumō, u yara Yudean di ma u gōsira u da Galile gia. <sup>4</sup> Ye u dōō mi, tilasiwa u ka Samari sara.

<sup>5</sup> Ma u tura Samarin wuu gagu sō ge ba ra nee Sikari, ge ga wāa tem men bōkuō me Yakōbu u Yosefu win bii kā. <sup>6</sup> Miya Yakōbun dōkō ya wāa. Yesu u wasira win sanum sō, ma u sina dōkō yen bōkuō. N deema saa ye, sōō wii wəlla.

<sup>7</sup> N wee kurō Samarigii goo u nim takam na mi, ma Yesu u nùn nim kana u nō.

<sup>8</sup> Saa ye, win bwāaba kusenu dwem da wuu sō. <sup>9</sup> Ma kurō Samarigii wi, u nùn bikia u nee, amōna wunē wi a sāa Yuu, a ka man nim kanamō a nō, ne wi na sāa Samarigii.

N deema Yuuba ka Samarigibu ba ku ra tōbirine. <sup>10</sup> Yesu u nùn wisa u nee, à n daa Gusunən kēru yē, ma a maa nùn yē wi u nun nim bikiamō, kaa raa man bikiawa kpa n nun nim wāarugim kē.

<sup>11</sup> Ma kurō wi, u nee, tōnwero, ma a kun maa dōkō kaaru mō ni, dōkō ye wee ya maa duku, ma giara kaa nim wāarugim me wa. <sup>12</sup> Besen sikado Yakōbu wiya u sun dōkō yeni gbeya. Wi ka win bibu ka win yaa sabenu

kpuro ba maa n̄ra mi. Wunε a Yakōbu besen sikado wi kerewa?

<sup>13</sup> Yesu u n̄n wisa u n̄ε, baawure wi u nim mε n̄rumō, nim n̄ru ga koo maa n̄n ko. <sup>14</sup> Adama baawure wi u koo nim nō, mε kon n̄n k̄ε, nim n̄ru ga n̄ maa ȳero mō ka baadommas. Domi nim mε na kon n̄n k̄ε mu koo ko bwia ȳero sō, ye ya ko n nim sumō, mε mu t̄nu w̄aru te ta ku ra kpe w̄εmō.

<sup>15</sup> Ma kurō wi, u n̄ε, t̄nwero, a man nim mε k̄εyō kpa nim n̄ru gu ku maa man ko n sere n̄ε, kon nim takam na mini.

<sup>16</sup> Yesu u n̄n s̄ōwa u n̄ε, a doo a wunen durō sokuma i na mini.

<sup>17</sup> Ma kurō wi, u n̄ε, na n̄ durō mō.

Ma Yesu u n̄ε, gema a gerua ma a kun durō mō, <sup>18</sup> domi durōbu n̄ōbuwa a raa mō. Wi a maa mō t̄ε, u n̄ s̄a wunen durō. Gema a man s̄ōwa.

<sup>19</sup> Ma kurō wi, u n̄ε, t̄nwero, na wa ma wunε Gusun̄n s̄mōwa. <sup>20</sup> Bεε Samarigibu, besen sikadoba ba ra raa Gusun̄ s̄awa guu tenin w̄llō, ma b̄ε Yuuba i n̄ε, Yerusalemuōra n weenε ba n da Gusun̄ s̄a.

<sup>21</sup> Yesu u n̄n s̄ōwa u n̄ε, kurō wunε, a n̄n gari naanε koowo yi na nun s̄ōmō. Saa ya sisi ȳε sō ba n̄ maa Gusun̄ Baaba s̄amō guu tenin w̄llō, n̄ kun mε Yerusalemuō.

<sup>22</sup> B̄ε Samarigibu, i n̄ ȳε wi i s̄amō. Bεε Yuuba sa ȳε wi sa s̄amō domi faaba ya weewa saa Yuuban min di. <sup>23</sup> Adama saa ya sisi, ya mam tunuma kō, ȳε sō s̄ō geobu ba ko n Gusun̄ Baaba s̄amō hunde sō ka gem sō. Benin bwesera u kasu bu n̄n s̄a.

<sup>24</sup> Gusun̄ u s̄awa hunde, be ba maa n̄n s̄amō, ba koo n̄n s̄awa hunde sō ka gem sō.

<sup>25</sup> Ma kurō wi, u n̄n s̄ōwa u n̄ε, na ȳε ma Mesi wi, wi ba ra maa soku Kirisi, u sisi. Wiya ù n tunuma u koo sun baayere n̄ōsia.

<sup>26</sup> Ma Yesu u n̄ε, n̄na mi, n̄ε wi na ka nun gari mō.

<sup>27</sup> Sanam mε s̄ōra Yesun bwāaba tunuma. N bu biti kua too too ye ba wa u ka t̄n kurō gari mō. Ka mε, ben suunu sō goo kun kurō wi bikie mba u k̄i. Ba n̄ maa Yesu bikie, mba n kua u ka kurō wi gari mō.

<sup>28</sup> Sanam m̄ya kurō wi, u win tooru deri, ma u ḡsira u da wuuō. <sup>29</sup> U wuugibu s̄ōwa u n̄ε, i na i durō goo wa wi u man s̄ōwa ye

na raa kua kpuro. N̄ n man na, n n̄ Kirisi wi mi re?

<sup>30</sup> Ba yarima wuun di ma ba da win mi gia.

<sup>31</sup> Saa ye s̄ōra win bwāaba n̄n suuru kana ba n̄ε, yinni a den ḡanu dio.

<sup>32</sup> Adama u n̄ε, na d̄ianu ganu mō ni b̄ε i n̄ ȳε.

<sup>33</sup> Yen s̄ōna bwāa be, ba bikianamō nge goo u ko n ka n̄n d̄ianu naawewa u di?

<sup>34</sup> Yesu u bu s̄ōwa u n̄ε, n̄n d̄iana n wi u man ḡriman ḡōru k̄iru ko kpa n win s̄amburu wiru go. <sup>35</sup> B̄ε i ra gere i n̄ε, n tie suru n̄nε ḡēbun saa yu ka turi. Adama na b̄ε s̄ōmō, i gbea m̄erio i wa nge mε baayeren s̄ambu tura. <sup>36</sup> Wi u ḡēmō u win k̄s̄iaru mwaamō kō, u maa guramō ye ya ko n wāa sere ka baadommas, kpa wi ka duuro ba n nuku dobu mō sannu. <sup>37</sup> M̄n teni, ta s̄a gem te ta gerumō ta n̄ε, goo u duurumō, goo maa ḡēmō. <sup>38</sup> Na b̄ε ḡōra i ka ḡε mi i n̄ daa duure. Gaba ba duura, wee b̄ε i yen are dimō.

<sup>39</sup> Samarigibu dabiru wuu ge sō, ba Yesu naanε doke kurō win seedan s̄ō, ye u gerua ma Yesu u n̄n s̄ōwa yabu ye u raa kua kpuro. <sup>40</sup> Yen s̄ōna ye Samarigibu ba da ba n̄n deema, ba n̄n suuru kana u ka bu sina. Ma u ka bu sina s̄ō yiru. <sup>41</sup> Be ba maa n̄n naanε doke win tiin garin s̄ō, beya ba dabiru bo. <sup>42</sup> Ma ba kurō wi s̄ōwa ba n̄ε n n̄ mō win gere t̄nan s̄ō be, ba Yesu naanε doke. Ba maa n̄n naanε dokewa win tiin gari yi ba nuan s̄ō, ma ba gia ka gem ma wiya Kirisi, handunian Faaba kowo.

### *Yesu u wirugii goon bii bekia*

<sup>43</sup> S̄ō yiru yen biru Yesu u doona min di, ma u da Galilen temō. <sup>44</sup> Domi win tii u gerua u n̄ε, s̄mō ku ra n b̄εre mō win tiin temō. <sup>45</sup> Sanam mε u tura Galileō, ma Galilegibu ba n̄n dam koosia ka nuku dobu domi ben tii ba raa t̄ō bakararu da Yerusalemuō, ba maa baayere wa ye u kua t̄ō baka te sō.

<sup>46</sup> Ma Yesu u kpam wura Kanaō Galilen temō, mi u nim ḡsia tam. Durō goo maa wāa mi, sun̄n asakp̄obu sō win bii u barō Kapenamū. <sup>47</sup> Ye asakp̄ō wi nua ma Yesu u yara Yudean di u na Galileō, yera u da win mi, ma u n̄n suuru kana u na Kapenamū u n̄n win bii bekia, wi u wasikiramō. <sup>48</sup> Yera Yesu n̄n s̄ōwa u n̄ε, ma n kun mō b̄ε i

yĩreru wa ka sɔm maamaakiginu, i ñ naane dokemɔ.

<sup>49</sup> Ma asakpɔ wi, u nɛɛ, Yinni a gem mɔ, a na a bii wi wa u sere gbi.

<sup>50</sup> Ma Yesu u nùn sɔwɔa u nɛɛ, u doo, win bii u bekura.

Ma durɔ wi, u Yesun gari naane doke yi u nùn sɔwɔa ma u doona. <sup>51</sup> Sanam mɛ u dɔɔ yenuɔ, u ka win sɔm kowobu yinna swaaɔ ma ba nùn sɔwɔa ma win bii u bekura.

<sup>52</sup> Ma u bu bikia saa yerà u bekura. Ba nùn sɔwɔa ba nɛɛ, gĩa sɔɔ sɔɔn kɔba tia dee deewa bara te, ta nùn deri.

<sup>53</sup> Sanam mɛya bii win baaba u yaaya ma saa yera mam mam Yesu u nùn sɔwɔa ma win bii u bekura. Ma asakpɔ wi ka win yenugibu kpuro ba Yesu naane doke.

<sup>54</sup> Yeniwa maamaaki yiruse ye Yesu u kua, sanam mɛ u yara saa Yudean di u da Galileɔ.

## 5

### *Yesu u barɔ goo bekia*

<sup>1</sup> Yen biru Yuuban tɔɔ bakaru gara tura, ma Yesu u da Yerusalemɔ. <sup>2</sup> Yeru gaga wãa wuu ge sɔɔ, yãanun duu yerun bɔkuɔ, ga kɔnnɔsu nɔɔbu mɔ. Gen yĩsira Betisata ka Heberum. <sup>3</sup> Kɔnnɔ si sɔɔra barɔ dabira ra ne ta n kpĩ, wɔkɔbu ka yemɔbu ka bɛn wasin bee tia ya gu. [Miya ba ra n kpĩ ba nim buriru mara. <sup>4</sup> Domi gasɔ ka gasɔ Yinnin gɔrado u ra saramɛ u du yeru ge sɔɔ, kpa u nim mɛ buri. Nim mɛ, mù n burira mu kpa, wi u gbia u dua mɛ sɔɔ u ra bekurewa baa ñ n bara teren na yẽro u mɔ.] <sup>5</sup> Durɔ goo maa wãa mi, wi u barɔ saa wɔɔ weeru yiru sarin di. <sup>6</sup> Yesu u nùn wa u kpĩ mi. Ye u maa gia ma u wãa mi n tɛ, u nùn bikia u nɛɛ, a kĩ a bekura?

<sup>7</sup> Barɔ wi, u nùn wisa u nɛɛ, Yinni, na ñ goo mɔ wi u koo man sua u kpɛɛ yeru ge sɔɔ, sanam mɛ nim mu burira. Nà n tatirimɔ n ka du mi, goo u ra man kásiwa.

<sup>8</sup> Yesu u nùn sɔwɔa u nɛɛ, a seewo a wunen kɔɔ sua kpa a n sĩimɔ.

<sup>9</sup> Mii mii durɔ wi, u bekura ma u win kɔɔ sua u sĩimɔ.

N deema tɔɔ te, ta sãawa tɔɔ wẽrarugiru.

<sup>10</sup> Yen sãna Yuuba ba durɔ wi sɔwɔa wi ba bekia mi, ba nɛɛ, tɔɔ wẽrarugira gisɔ, wooda ya maa yina goo u kɔɔ sɔbe.

<sup>11</sup> Ma u bu sɔwɔa u nɛɛ, wi u man bekia, wiya u nɛɛ n nen kɔɔ suo na n sĩimɔ.

<sup>12</sup> Ba nùn bikia ba nɛɛ, wara nun sɔwɔa a wunen kɔɔ suo a n sĩimɔ.

<sup>13</sup> N deema durɔ wi ba bekia mi, u ñ yẽro yẽ, domi Yesu u doona min di, tɔn wɔru ge ga wãa min sɔ.

<sup>14</sup> Yen biru Yesu u nùn wa sãa yerɔ ma u nɛɛ, n wee a bekura, a ku ra maa durum ko, kpa kɔsa ye ya yeni kere yu ku raa maa nun deema.

<sup>15</sup> Ma durɔ wi, u wura Yuu ben mi gia u bu sɔwɔa ma Yesuwa u nùn bekia.

<sup>16</sup> Yenin saabuwa Yuuba ba Yesu nɔni sɔɔru torua yèn sɔ u yabu yen bweseru kua tɔɔ wẽrarugiru sɔɔ. <sup>17</sup> Adama Yesu u bu sɔwɔa u nɛɛ, nge mɛ nen Baaba u sɔmburu mɔ sere ka tẽ, mɛya nen tii na maa mɔ.

<sup>18</sup> Gari yin sãna Yuuba ba kpam hania sosi bu ka nùn go, n ñ mɔ yèn sɔ u tɔɔ wẽrarugiru sankã tɔna, adama yèn sɔ u maa nɛɛ win Baabawa Gusunɔ. Mɛsuma u ka win tii Gusunɔ nerasinamɔ.

### *Gusunɔn Biin yiiko*

<sup>19</sup> Yera Yesu u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, ne Bii na ñ kpɛ n gãanu ganu ko ka nen tii ma n kun mɔ gãa ni na wa nen Baaba u mɔ. Baayere ye Baaba u mɔ, yera ne Bii na maa mɔ. <sup>20</sup> Domi Baaba u win Bii kĩ, ma u nùn yabu baayere sɔɔsimɔ ye u mɔ. U koo nùn sɔmburu sɔɔsi te ta teni kere, kpa bɛɛ kpuro i ka biti ko. <sup>21</sup> Nge mɛ Baaba u ra gɔribu seeye kpa u bu ko wasobu, nge mɛya maa, be Bii u kĩ u wãaru wẽ, u bu tu wẽemɔ. <sup>22</sup> Baaban tii u ku ra maa goo siri, adama u siribu kpuro win Bii nɔmu sɔndia, <sup>23</sup> kpa tɔmbu kpuro bu ka Bii bɛɛɛ wẽ nge mɛ ba Baaba bɛɛɛ wẽemɔ. Wi u kun Bii bɛɛɛ wẽ, Baabawa u ñ bɛɛɛ wẽ, wi u nùn gɔrima.

<sup>24</sup> Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, baawure wi u nen gari swaa daki, ma u wi u man gɔrima naane doke, yẽro wãaru mɔ te ta ku ra kpe. U ñ maa sisi siri yerɔ, adama u gɔɔ sarari u dua wãaru sɔɔ. <sup>25</sup> Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, saa ya sisi ya mam tunuma kɔ, ye gɔribu ba koo Gusunɔn Biin nɔɔ nɔ. Be ba koo maa gu nɔ ba ko n wãaru mɔ. <sup>26</sup> Nge mɛ Baaba win tii u sãa wãarun nuuru, nge mɛya u maa win Bii kua wãarun nuuru. <sup>27</sup> Ma u nùn yiiko wẽ u ka siribu ko yèn sɔ wiya Tɔnun Bii wi. <sup>28</sup> I ku biti ko yenin sɔ, domi saa ya sisi yè sɔɔ be ba

wāa sikirə ba koo win nəə nə<sup>29</sup> kpa bu yari. Be ba gea kua ba koo sikura bu ka wāaru di. Be ba maa kōsa kua kpa bu sikura bu ka bu siri.

### *Yesun yiikon areru*

<sup>30</sup> Yesu maa nɛɛ, na ñ kpɛ n gāanu ganu ko ka nɛn tii. Nge mɛ Baaba man sōsimə, nge mɛya na ra ka siri, kpa nɛn siribu bu n ka sāa dee dee, domi n ñ mə nɛn tiin gōru kīra na kasu, ma n kun mə wi u man gərimagiru. <sup>31</sup> Nà n nɛn tii areru diiyammɛ, are te, ta ñ naanɛ mə. <sup>32</sup> Adama goo wāa wi u man areru diiyammɛ, na maa yɛ ma ye u man geruammɛ ya sāawa gem. <sup>33</sup> Bɛɛ i bɛɛn sɔmɔbu gɔra Yohanun mi, ma u gem areru di. <sup>34</sup> N ñ mə tilasi tɔnu u man areru diiya, na gesi yeni geruməwa kpa i ka faaba waara. <sup>35</sup> Yohanu u sāawa nge fitila ge ga mɛni ga yam bururasie. Bɛɛ i kīa i n nuku dobu mə win yam bururam mɛ sɔə saa fiiko. <sup>36</sup> Adama na areru mə te ta Yohanugiru kpāaru kere. Yera sɔma ye na mə, ye Baaba man nɔmu sɔndia. Yeya ya sōsimə ma Baabawa u man gərima. <sup>37</sup> Baaba wi u maa man gərima win tii u man areru diiya. Bɛɛ i ñ win nəə nəore baa nɛn teeru, i ñ maa ka nùn nɔnu waare. <sup>38</sup> I ñ win gari wure yèn sō i ñ yɛro naanɛ doke wi u gərima. <sup>39</sup> Bɛɛ i ra n mɛerimə Gusunən gari sɔə yèn sō i tamaa i ko wāaru te ta ku ra kpe wa mi sɔə. N deema gari yiya yi man areru diiyammɛ. <sup>40</sup> Ka mɛ, i yina i na nɛn mi kpa i n ka wāaru mə.

<sup>41</sup> Na ñ bɛɛrɛ kasu tɔmbun mi. <sup>42</sup> Adama na bɛɛ yɛ. Na yɛ ma bɛɛn tii i ñ Gusunən kīru mə bɛɛn nukurə. <sup>43</sup> Na nawa ka nɛn Baaban yīsiru, ma i ñ man wure. Adama goo ù n na ka win tiin yīsiru, wiya i ko wura. <sup>44</sup> Bɛɛ i ra kã i bɛɛrɛ kuana, adama i ku ra Gusunə turon bɛɛrɛ kasu. Ñ n mɛn na, aməna i ko ka naanɛ doke. <sup>45</sup> Ka mɛ, i ku bwisiku ma nɛna kon bɛɛ durum mani Baaban mi. Məwisiwa koo bɛɛ durum mani, win gari i naanɛ sāa. <sup>46</sup> Bɛɛ i n daa Məwisi naanɛ doke ka gem, i ko raa maa nɛn tii naanɛ doke, domi nɛn gariya Məwisi u yorua. <sup>47</sup> Adama i ñ win gari naanɛ doke. Ñ n mɛn na, aməna i ko ka nɛn gari naanɛ doke.

## 6

### *Yesu u tɔmbu nərəbun*

*suba nəəbu diisia*  
(*I maa mɛerio Mateu 14:13-21, Maaku 6:30-44, Luku 9:10-17*)

<sup>1</sup> Amen biru Yesu u daa bure te tɔbura te ba ra soku Galilen daa bureru, tera ba ra maa soku Tiberia. <sup>2</sup> Miya tɔn wəru guna ya nùn swīi yèn sō ba win sɔm maamaakiginu wa ni u kua barəbu sɔə. <sup>3-4</sup> Ye Yuuban tōə baka te ba ra soku Gəə sararibu ta turuku kua, Yesu u yəəwa guuru wəllə u sina ka win bwāabu sannu. <sup>5</sup> Ye u win nɔni sua wəllə ma u tɔn dabiru wa ta sisi win mi, ma u Filipu bikia u nɛɛ, ma gia sa ko dīanu wa su dwe tɔn beni bu ka di. <sup>6</sup> U yeni geruawa u ka Filipun laakari mɛeri, domi win tii u yɛ kə ye u koo ko.

<sup>7</sup> Ma Filipu u nùn wisa u nɛɛ, baa sɔm kowon sōə goobun (200) gobi kun tura su ka dīanu dwe tɔn beni bu ka di, baa ñ n fiiko fiikon na.

<sup>8</sup> Win bwāabun turo, wi ba ra soku Andere, Siməə Piɛɛn wɔnə, u nùn sōəwa u nɛɛ, <sup>9</sup> bii tɔn durə goo wāa mini wi u pɛɛ nəəbu mə ka swɛɛ piiminu yiru. Adama mba yeni ya koo ko tɔn dabi teni sɔə.

<sup>10</sup> Ma Yesu u nɛɛ, i de tɔn be, bu sina.

N deema yaka kpensu yiba mi, ma tɔn be, ba sina si sɔə. Tɔn durəbun geera tura nərəbun suba nəəbu (5.000). <sup>11</sup> Ma Yesu u pɛɛ ye sua u Gusunə siara. Ye u kpa u dera ba tɔn be yabua be ba sō mi, mɛya maa ka swɛɛ yi. Ma tɔn be kpuro ba di nge mɛn nɔru ba kī. <sup>12</sup> Ye ba deba ba kpa u win bwāabu sōəwa bu guro ye n tie kpa n ku raa kam ko.

<sup>13</sup> Ma ba pɛɛ nəəbu yen ye ba di n tiara gure birenu wəkura yiru sɔə.

<sup>14</sup> Sanam mɛ tɔn be, ba sɔm maamaakigiru wa te Yesu u kua ba gerua ba nɛɛ, ka geema, wiya Gusunən sɔmə wi u sisi handuniaə.

<sup>15</sup> Ye Yesu u gia ma ba wesianaməwa bu ka nùn mwa bu sunə ko, yera u gəsira u da guuru wəllə wi turo.

*Yesu u sīimə nim wəllə*  
(*I maa mɛerio Mateu 14:22-33, Maaku 6:45-52*)

<sup>16</sup> Ye n kua yoka ma win bwāabu ba da Galilen daa burerun goorə. <sup>17</sup> Ba dua goo nimkuu sɔə ma ba daa bureru tɔburə ba dəə Kapenamə gia. Saa ye, yam tīra kə, ma Yesu kun bu deemam kpa. <sup>18</sup> Wee daa bureru ta burinamə yèn sō woo damguu ga mə. <sup>19</sup> Ye ba ka sɛsɛru nim mura nge kilo nəəba



tian saka, ba Yesu wa u s̄imə nim wəllə u wee goo nimkuu gia, ma berum bu mwa.

<sup>20</sup> Adama Yesu u n̄εε, n̄εna, i ku berum ko.

<sup>21</sup> Sanam m̄eya ba ka n̄n̄ nuku dobu mwa goo nimkuu s̄ə. Mii mii goo nimkuu ge, ga tura mi ba d̄ə.

### *Tən dabinu Yesu kasu*

<sup>22</sup> Yen sisiru tən be ba gina w̄a daa bure ten guru mi, ba yaaya ma goo nimkuu teuwa ga raa w̄a mi. Ba maa ȳε ma Yesu kun due goo ge s̄ə ka win bw̄abu sannu, be t̄nawa ba doona. <sup>23</sup> Wee, goosu gasu maa na yam min b̄aku mi ba p̄εε di saa ye Yinni u Gusunə siara u kpa. <sup>24</sup> Yen s̄na ye ba wa ma Yesu ka win bw̄abun goo kun w̄a mi, ba goo si dua ba da Kapenam̄u ba Yesu kasu.

### *Yesuwa d̄ia w̄aaruginu*

<sup>25</sup> Ye tən be, ba Yesu wa daa bure ten gooru giə, ba n̄n̄ bikia ba n̄εε, yinni, domma a na gee?

<sup>26</sup> Yesu u bu wisa u n̄εε, ka geema na b̄εε s̄əmə, b̄εε i man kasuwa ȳn̄ s̄ i p̄εε di i deba, n̄ n̄ mə ȳn̄ s̄ i n̄n̄ s̄əm̄ maamaakiginu wa. <sup>27</sup> I ku d̄ia ni nu ra k̄si t̄nan s̄əmburu ko, adama i d̄ia ni nu w̄aru te ta ku ra kpe w̄εm̄n̄ s̄əmburu koowo. D̄ia niya T̄nun Bii u koo b̄εε w̄ε ȳn̄ s̄ wiya Gusunə Baaba u win yiikon ȳr̄eru dokea.

<sup>28</sup> Sanam m̄eya ba n̄n̄ bikia ba n̄εε, mba sa ko ko su ka s̄əma ko ye Gusunə u k̄i.

<sup>29</sup> Yesu u bu wisa u n̄εε, s̄əmbu te Gusunə u k̄i, tera i win ḡoro naan̄ε doke.

<sup>30</sup> Ba n̄n̄ bikia ba n̄εε, ȳr̄e terà kaa sun s̄əsi kpa su ka nun naan̄ε doke. Nge s̄əmbu terà kaa ko. <sup>31</sup> B̄εs̄en sikadoba ba d̄ia ni ba ra soku manna di ḡaburu s̄ə, nge m̄ε ba yorua ba n̄εε, “Saa Gusunə w̄əllun diya u bu d̄ianu k̄a ba di.”

<sup>32</sup> Yesu n̄εε, ka geema na b̄εε s̄əmə, n̄ n̄ mə M̄wisiwa u b̄εε d̄ianu w̄ε saa w̄əllun di, adama n̄n̄ tiin Baabawa u b̄εε d̄ia geenu w̄εm̄ saa w̄əllun di. <sup>33</sup> Domi d̄ia ni Gusunə u w̄εm̄, niya wi u sarama saa Gusunə w̄əllun di ma u handuniagibu w̄aru w̄εm̄.

<sup>34</sup> Ba n̄n̄ s̄əwa ba n̄εε, Yinni, a n̄ sun d̄ia ni w̄εm̄ baadomma.

<sup>35</sup> Yesu u bu s̄əwa u n̄εε, n̄na d̄ia w̄aaruginu. Baawure wi u na n̄n̄ mi, ḡəra kun maa n̄n̄ goom̄. Wi u maa man

naan̄ε doke, nim n̄ru ga n̄ n̄n̄ goom̄ ka baadomma. <sup>36</sup> Adama, nge m̄ε na raa b̄εε s̄əwa, i man wa k̄, i n̄ maa man naan̄ε doke. <sup>37</sup> Baawure wi Baaba man w̄ε u koo na n̄n̄ mi. Wi u maa na n̄n̄ mi, na n̄ n̄n̄ yinam̄, baa n̄ n̄ kua am̄. <sup>38</sup> Domi na saramawa saa Gusunə w̄əllun di n̄ n̄ mə n̄ ka n̄n̄ tiin ḡoru k̄ru ko ma n̄ kun mə wi u man ḡrimagiru. <sup>39</sup> Wi u man ḡriman ḡoru k̄i te wee, n̄ ku ra goo k̄ baa t̄n̄ turo be u man w̄ε s̄ə, adama n̄ ka be kpuro seeyawa ḡrin di sanam d̄akim s̄ə. <sup>40</sup> N̄n̄ Baaban ḡoru k̄i tera, baawure wi u Bii wa, ma u n̄n̄ naan̄ε doke, u n̄ w̄aru mə te ta ku ra kpe. Kon maa ȳro seeya ḡrin di sanam d̄akim s̄ə.

<sup>41</sup> Sanam m̄eya Yuuba ba w̄aki, ȳn̄ s̄ u gerua ma wiya d̄ia ni nu sarama saa Gusunə w̄əllun di. <sup>42</sup> Ma ba bikiana ba n̄εε, n̄ n̄ Yesu wi mini? N̄ n̄ Yosefun bii win baaba ka m̄ero sa ȳ? Am̄na u ka gerum̄ ma wiya sarama saa w̄əllun di.

<sup>43</sup> Yesu u bu wisa u n̄εε, i ku maa w̄aki. <sup>44</sup> Goo sari wi u koo kp̄i u na n̄n̄ mi ma n̄ kun mə Baaba wi u man ḡrima u ȳro gawama. N̄na kon maa n̄n̄ seeya ḡrin di sanam d̄akim s̄ə. <sup>45</sup> Gusunə s̄əmbu ba yorua ba n̄εε, “Gusunə tii u koo baawure keu s̄əsi.” N̄ n̄ m̄n̄ na, baawure wi u Baaban n̄ə nua, ma u win s̄əsi mwa, ȳro u koo na n̄n̄ mi. <sup>46</sup> N̄ n̄ mə goo u Baaba waare ma n̄ kun mə wi u na saa Gusunə min di, wiya u Baaba wa. <sup>47</sup> Ka geema na b̄εε s̄əmə, wi u man naan̄ε doke, u w̄aru mə te ta ku ra kpe. <sup>48</sup> N̄na d̄ia w̄aaruginu. <sup>49</sup> B̄εn̄ sikadoba ba manna di ḡaburu s̄ə ma ba gu. <sup>50</sup> Adama n̄ε na ka d̄ianu ȳa ni nu sarama saa Gusunə w̄əllun di, ni t̄nu u koo di u kun ka gu. <sup>51</sup> N̄na d̄ia w̄aaruginu ni nu sarama Gusunə w̄əllun di. Baawure wi u nu di u w̄aru mə sere ka baadomma. D̄ia ni kon ȳro w̄ε, n̄n̄ wasiya yi na w̄εm̄ handuniagibu ba n̄ ka w̄aru mə.

<sup>52</sup> Gari yi, yi dera sikirin̄ ga dua Yuuba s̄ə. Ba n̄εε, am̄na dur̄ wi, u koo ka sun win wasi w̄ε su tem.

<sup>53</sup> Yesu u n̄εε, ka geema na b̄εε s̄əmə, ma n̄ kun mə i T̄nun Biin yaa tema, kpa i win ȳm̄ n̄, w̄aru sari b̄εε s̄ə. <sup>54</sup> Domi baawure wi u n̄n̄ yaa tema, ma u n̄n̄ ȳm̄ n̄ra, u w̄aru mə te ta ku ra kpe. Kon maa n̄n̄ seeya ḡrin di sanam d̄akim s̄ə. <sup>55</sup> Ka gem n̄n̄ wasi d̄iana, n̄n̄ ȳm̄ maa ḡa n̄rurana.

<sup>56</sup> Domi wi u nen yaa tema ma u nen yem nara, u ko n wāawa ne sɔɔ, ma nen tii ko na n maa wāa yēro sɔɔ. <sup>57</sup> Baaba wasowa u man gərima, win saabuwa na maa wāa. Meya baawure wi u man tema, yēro u wāaru mɔ nen sɔ. <sup>58</sup> Na ka dīanu yā ni nu sarama saa Gusunɔ wəllun di. Nu n̄ s̄aa nge dīa ni ba sokumɔ manna ni b̄een sikadoba ba di, domi ba di, ba maa gu. Adama wi u nini di u ko n wāawa ka baadommaɔ.

<sup>59</sup> Yeniwa Yesu u gerua m̄ennɔ yeru mi u bu keu s̄ɔs̄imɔ Kapenamua.

### *Wāaru te ta ku ra kpen gari*

<sup>60</sup> Sanam m̄e win bwāa dabira gari yi nua ba n̄ee, gari yi, gari s̄ēs̄əgiya, wara u koo kp̄i u yi nɔ.

<sup>61</sup> Yesu u gia win tii sɔɔ ma win bwāabu ba w̄əki gari yin sɔ. Yen s̄ɔna u bu bikia u n̄ee, gari yi, yi b̄ee torasiamɔwa? <sup>62</sup> B̄ee i n maa wa T̄ənun Bii u ȳɔmɔ u wurɔ mi u raa wāa maa ni? <sup>63</sup> Hundewa ya ra t̄ənu ko waso, wasi kun are ḡee m̄ɔ. Gari yi na b̄ee s̄ɔɔwa, hundewa, wāara maa. <sup>64</sup> Ka m̄e, gaba wāa b̄ee sɔɔ be ba kun naan̄e doke. Domi Yesu u yē saa yellun di be ba kun n̄un naan̄e doke, ka wi u koo n̄un d̄əm̄e.

<sup>65</sup> U maa n̄ee, yenin s̄ɔna na b̄ee s̄ɔɔwa ma goo sari wi u koo kp̄i u na nen mi, n kun ka Baaban k̄eru.

<sup>66</sup> Saa d̄əma ten diya win bwāa dabira n̄un suuri, ba n̄ maa ka n̄un s̄im̄ɔ. <sup>67</sup> Yen s̄ɔna u win bwāabu w̄əkura yiru ye bikia u n̄ee, b̄een tii maa ni? I k̄i i doona?

<sup>68</sup> Sim̄ɔ Pīe u n̄un wisa u n̄ee, Yinni, weren miya sa ko da. Wuna a wāaru te ta ku ra kpen gari m̄ɔ. <sup>69</sup> T̄ē sa naan̄e doke, sa maa yē kam kam ma wuna Gusun̄ən Bii D̄ero.

<sup>70</sup> Yesu u bu bikia u n̄ee, n n̄ n̄ena na b̄ee w̄əkura yiru ye ḡɔsa? Ka m̄e, b̄een turo u s̄aa Setam̄gii.

<sup>71</sup> Yudasawa u ka yā, Sim̄ɔ Isikarītun bii. Domi baa ù n wāa be w̄əkura yiru ye sɔɔ, wiya u koo Yesu d̄əm̄e.

## 7

### *Yesun wənəbu*

#### *ba n̄ n̄un naan̄e doke*

<sup>1</sup> Am̄en biru Yesu u s̄im̄ɔ Galilen tem sɔɔ. U n̄ k̄i u da Yudean tem gia ȳen s̄ɔ Yuuba ba swaa kasu bu ka n̄un ḡo. <sup>2</sup> Ma Yuuban t̄ɔɔ bakara turuku kooma te ba ra soku Kunun

t̄ɔɔ bakaru. <sup>3</sup> Yen s̄ɔna Yesun w̄ənəbu ba n̄un s̄ɔɔwa u doonɔ min di, u da Yudeaɔ, kpa win bwāabu bu ka maa win s̄əmburu wa te u m̄ɔ. <sup>4</sup> Domi goo ku ra ḡāanu ko asiri sɔɔ sanam m̄e u kasu bu n̄un gia batuma sɔɔ. ù n yabu yen bweseru m̄ɔ, u win tii handunia s̄ɔs̄io.

<sup>5</sup> Baa win w̄ənəbun tii, ba n̄ n̄un naan̄e doke. <sup>6</sup> Yesu u bu s̄ɔɔwa u n̄ee, nen saa kun turim kpa, adama b̄een saa s̄əra i wāa mi b̄ee. <sup>7</sup> Handuniagiba kun kp̄e bu b̄ee tusi, adama ba man tusa ne, ȳen s̄ɔ na n̄ee, ben kookoosu kun wā. <sup>8</sup> B̄ee, i t̄ɔɔ baka te doo. Ne na n̄ tu d̄ɔɔ, domi nen saa kun tura gina.

<sup>9</sup> Ye u bu yeni s̄ɔɔwa u kpa, ma u sina Galile mi.

### *Yesu u t̄ɔɔ bakaru da*

<sup>10</sup> Adama ye wi, Yesun w̄ənə be, ba t̄ɔɔ baka te doona, yera win tii u maa seewa u da mi, asiri sɔɔ. <sup>11</sup> Yuuba ba n̄un kasu t̄ɔɔ baka te sɔɔ, ba bikiam̄ɔ ba m̄ɔ, mana u wāa.

<sup>12</sup> Dabira t̄ən w̄əru ge sɔɔ, ba sikirinam̄ɔ t̄eru t̄eru win s̄ɔ. Gabu ba n̄ee, wi t̄ən geowa. Ma gaba n̄ee, u t̄ambu n̄əni w̄əkum̄ɔwa. <sup>13</sup> Adama goo sari wi u Yesun gari gerua batuma sɔɔ Yuuban b̄erum s̄ɔ.

<sup>14</sup> Sanam m̄e n kua t̄ɔɔ baka ten b̄ənu, Yesu u da s̄aa yerɔ ma u bu keu s̄ɔs̄im w̄əri. <sup>15</sup> Ma biti Yuuba kua. Ba bikia ba n̄ee, am̄əna durɔ wi, u ka tireru yē, wi, wi u kun keu kue.

<sup>16</sup> Yesu u bu wisa u n̄ee, nen s̄ɔs̄ira kun s̄aa nen tiigiru. Gusun̄əgira, wi u man gərima. <sup>17</sup> Goo ù n k̄i u Gusun̄ən k̄iru ko, u koo gia nge m̄e nen s̄ɔs̄ira s̄aa, n̄ n Gusun̄əgirun na, n̄ n maa nen tiigirun na.

<sup>18</sup> Goo wi u gari gerum̄ɔ ka win tiin yiiko, u win tiin b̄eere kasuwa. Adama wi u b̄eere kasu ye ya s̄aa wi u n̄un ḡərimagia, siiwa gem̄gii, taki sari wi sɔɔ. <sup>19</sup> M̄əwisi kun b̄ee wooda w̄ē ro? Ka m̄e, goo sari b̄ee sɔɔ wi u wooda ye mem n̄əw̄e. Ñ n men na, mban s̄ɔna i swaa kasu i ka man ḡo.

<sup>20</sup> T̄ən w̄əru ga n̄un wisa ga n̄ee, w̄er̄ekunu nu nun w̄āasi. Wara swaa kasu u ka nun ḡo.

<sup>21</sup> Yesu u bu wisa u n̄ee, s̄əm maamaakigii teeru t̄ənawa na kua, ma b̄ee kpuro i biti kua. <sup>22</sup> Adama i bwisikuo. Bango ya weewa saa sikadoban min di, n n̄ m̄ə M̄əwisin min di, adama ȳen s̄ɔ M̄əwisiwa u b̄ee yen wooda w̄ē, yen s̄ɔna i ra bango ko baa t̄ɔɔ w̄er̄arugiru sɔɔ. <sup>23</sup> Ñ n men na, i n bii bango

mò t̄s̄ wērarugiru s̄s̄ kpa i ku ka M̄owisin wooda sara, m̄ba n kua i ka man m̄aru mò sanam m̄e na t̄nun wasi kpuro bekia t̄s̄ wērarugii te s̄s̄. <sup>24</sup> I ku maa ḡānu siri nge m̄e i ka nu waam̄, adama i siri geebu koowo.

### *Yesuwa Kirisi wi Gusun̄*

#### *u ḡsa*

<sup>25</sup> Sanam m̄e s̄s̄ra Yerusalemugibu gaba bikia ba n̄e, n ò wi ba kasu bu go wiya mi? <sup>26</sup> N wee, u gari mò batuma s̄s̄, ma goo kun ḡe gerua. Nge t̄nweroba tubawa ma wiya Kirisi ka gem de? <sup>27</sup> Wee b̄eεε kpuro sa ȳ m̄n di dur̄ wi, u yari. Adama sanam m̄e Kirisi koo na goo kun ko n ȳ m̄n di u wee.

<sup>28</sup> Sanam m̄e Yesu u keu s̄s̄sim̄ s̄a yer̄ ma u gb̄ara u n̄e, b̄eε i man tuba. I maa ȳ m̄n di na yarima. Ka m̄e, na ò n̄e ka n̄en tiin yiiko. Gemḡiwa u man ḡarima, wi b̄eε kun ȳ. <sup>29</sup> N̄e, na n̄un ȳ domi saa win min diya na na, wiya maa man ḡarima.

<sup>30</sup> Yenin s̄na ba ḡru doke bu ka n̄un mwa, adama goo sari wi u n̄un n̄omu s̄ndi, domi win saa ya ò gina turim kpa. <sup>31</sup> Dabiru t̄n w̄ru s̄s̄ ba maa n̄un naan̄e doke. Ma ba n̄e, sanam m̄e Kirisi koo na, u koo s̄m maamaakiginu ko n kere ni dur̄ wini u kua?

### *Ba s̄a yerun k̄sobu*

#### *Yesu ḡria bu n̄un mwa*

<sup>32</sup> Falisiba ba nua ma t̄n dabiru ba yabu yeni gerum̄ gb̄enum, yen s̄na be ka ȳku kowo t̄nwerobu ba s̄a yerun k̄sobu ḡra bu ka Yesu mwa. <sup>33</sup> Ma Yesu u bu s̄s̄wa u n̄e, saa fiikowa ya tie ye ko na n ka b̄eε w̄a. Yen biru kon doona wi u man ḡariman mi. <sup>34</sup> B̄eε i ko man kasu adama i ò man wasi. Mi ko na n w̄a b̄eε i ò kp̄ i na mi.

<sup>35</sup> Yuuba ba bikianam̄ ba mò, ma giara dur̄ wini u koo da sa kun ka n̄un wa. U koo dawa Yuuban mi be ba yarina Ḡerekiban suunu s̄s̄, kpa u n Ḡerekiba keu s̄s̄sim̄? <sup>36</sup> Mba gari yinin bweserun tubusianu yi u gerua, sa ko be n̄un kasu adama sa ò n̄un wasi, ma mi u be w̄a, sa ò kp̄ su da mi.

### *Nim w̄arugim*

<sup>37</sup> T̄s̄ baka ten t̄s̄ d̄akiru tera ta b̄eεε kera. T̄s̄ te s̄s̄ra Yesu u seewa u n̄oḡiru sua w̄ll̄ u n̄e, baawure wi nim n̄ru ga

goom̄ u na n̄en mi u n̄. <sup>38</sup> Nge m̄e ba yoru Gusun̄n gari s̄s̄ ba n̄e, baawure wi u man naan̄e doke, w̄arun bwii yi ko n kokum̄awa saa ȳron nukurun di.

<sup>39</sup> Gusun̄n Hunden gariya Yesu u ka ȳ mi, wi be ba n̄un naan̄e doke ba koo mwa. Domi ba ò gina Hunde D̄ero w̄e ȳn s̄s̄ Yesu kun gina wure win yiiko s̄s̄.

### *T̄mba sikirina Yesun s̄s̄*

<sup>40</sup> Gabu t̄n w̄ru ge s̄s̄, be ba gari yi nua ba n̄e, dur̄ wini s̄m̄ wiya ka gem.

<sup>41</sup> Ma gaba maa gerua ma wiya Kirisi wi.

Adama gaba n̄e, ma gian diya! N ko n koor̄ Kirisi u yarima saa Galilen di?

<sup>42</sup> Gusun̄n gari yi ò gerum̄ ma Kirisi koo yarimawa saa Dafidin bweserun di? U ò koo na saa Betelehemu Dafidin wuun di?

<sup>43</sup> Win s̄na sikirin̄ ga dua t̄n w̄ru ge s̄s̄. <sup>44</sup> Gabu ba k̄i bu n̄un mwa adama goo kun n̄un n̄omu s̄ndi.

### *Yuuban t̄nwerobun*

#### *naan̄e doke sariru*

<sup>45</sup> Ma s̄a yerun k̄sobu ba ḡsira ȳku kowo t̄nwerobu ka Falisiban mi. Ma ba bu bikia ba n̄e, m̄ba n kua ba ò ka Yesu mwaam̄e?

<sup>46</sup> Ma k̄so be, ba bu wisa ba n̄e, goo sari wi u gari gerure nge dur̄ wi.

<sup>47</sup> Falisiba ba bu bikia ba n̄e, to, i dera dur̄ wi, u maa b̄een tii n̄ni w̄kua ya.

<sup>48</sup> I sere n̄ore wirugii goo ò kun m̄e b̄eεε Falisiban goo u n̄un naan̄e doke? <sup>49</sup> I ò ȳ ma t̄n w̄ru ge, b̄rigiba? Ba ò M̄owisin wooda ȳ.

<sup>50</sup> Nikodemu, Falisi ben turo, wi u raa gas̄ daare Yesun mi w̄kuru, u bu bikia u n̄e,

<sup>51</sup> b̄esen wooda ya sun ȳll̄a kua su t̄nu siri sa kun win gari nua, kpa sa kun maa gie ye u kua?

<sup>52</sup> Ba n̄un bikia ba n̄e, ase wunen tii a maa s̄awa Galilegii? A w̄erio s̄a s̄a Gusun̄n gari s̄s̄, kaa wa ma s̄m̄ goo sari wi u koo yarima saa Galilen di.

[ <sup>53</sup> Ma baawure u wa win ȳnū.

## 8

### *Kur̄ sakara kowo goo*

<sup>1</sup> Ye ba doona Yesu u da guuru w̄ll̄ te ba ra soku Olifi. <sup>2</sup> Yen sisiru buru buru yellu u ḡsira s̄a yer̄. Ma t̄mbu kpuro ba da win mi, ma u sina u bu keu s̄s̄sim̄ w̄ri.

<sup>3</sup> Ma wooda yērobu ka Falisiba ba ka kuroo na win mi, wi ba mwaama sakararu sɔɔ, ba nùn yōrasia be kpuron wuswaaɔ. <sup>4</sup> Ma ba Yesu sɔɔwa ba nɛɛ, yinni, sa kuro wi mwawa sakararu sɔɔ. <sup>5</sup> N wee, Mɔwisi u sun sɔɔwa wooda sɔɔ ma ba ra kuro winin bweseru kpenu kasukuwa bu go. Wunɛ maa ni? Amɔna a wa.

<sup>6</sup> Ba yeni geruawa bu ka win laakari mɛɛri kpa bu fɛɛ wa bu nùn durum mani. Adama Yesu u tuka, ma u ka win niki bia yorumɔ temɔ. <sup>7</sup> Ye ba nùn bikiamɔ ba baasi, ma u tii demia u bu sɔɔwa u nɛɛ, wi u kun torare bɛɛ sɔɔ, u gbiiyo u kuro wi kperu kara.

<sup>8</sup> Ma u kparam tuka u yorumɔ temɔ. <sup>9</sup> Ye ba yeni nua ma ba yara tia tia saa bukurobun min di sere ka bibɔ. Ma Yesu tia wi turo ka sere kuro wi. <sup>10</sup> Yesu u tii demia ma u nùn bikia u nɛɛ, kuro wunɛ, be ba nun taare wɛɛmɔ mana ba wāa. Ben goo kun maa tie?

<sup>11</sup> Kuro wi, u nɛɛ, goo sari Yinni. Ma Yesu u nɛɛ, a doonɔ, nɛn tii, na n̄ maa nun taare wɛɛmɔ, adama a ku maa tora.]

*Yesu,*

*handunian yam bururam*

<sup>12</sup> Yen biru Yesu u kparam ka tɔmbu gari kua u nɛɛ, nɛna handunian yam bururam. Wi u man swīi, u ko n yam bururam mɔ mɛ mu s̄a wāaru, u n̄ maa wāa u s̄i yam wōkuru sɔɔ.

<sup>13</sup> Falisiba ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, wee tɛ, a wunen tii areru diiyammɛ. N̄ n mɛn na, wunen arera kun sun s̄ɔsimɔ ma gari yi, gema.

<sup>14</sup> Ma Yesu u nɛɛ, mɛya, baa n̄ n nɛn tii areru diiyammɛ, ye na gerumɔ, gema. Na yɛ m̄n di na wee ka mi na dɔɔ. Adama bɛɛ i n̄ yɛ m̄n di na wee ka mi na dɔɔ. <sup>15</sup> Mɛ i tɔnu waamɔ, mɛya i ra ka nùn siri, nɛ na ku ra goo siri. <sup>16</sup> Baa n̄ n goo siri, nɛn siribu geema, domi n̄ n̄ nɛ turo kon yēro siri. Ka nɛn Baaba wi u man ḡrimawa. <sup>17</sup> Ba yorua bɛɛn wooda sɔɔ ma tɔnu yirun areru geema. <sup>18</sup> Na nɛn tii areru diiyammɛ, ma Baaba wi u man ḡrima u maa man areru diiyammɛ.

<sup>19</sup> Ba nùn bikia ba nɛɛ, mana wunen Baaba wi, u wāa.

Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ i n̄ man yɛ, mɛya i n̄ maa nɛn Baaba yɛ. N̄ n s̄aan na i man yɛ, i ko n daa maa nɛn Baaba yɛ.

<sup>20</sup> Gari yiya Yesu u gerua sanam mɛ u keu s̄ɔsimɔ s̄a yerɔ, ten bera mi ba ra arumani bere. Goo sari wi u maa nùn n̄mu s̄andi yèn s̄ win saa kun turim kpa.

*Ba n̄ kpɛ bu da mi Yesu u dɔɔ*

<sup>21</sup> Yesu kparam bu sɔɔwa u nɛɛ, na doonɔ. Mi na dɔɔ bɛɛ i n̄ kpɛ i da mi. I ko maa man kasu, adama i ko gbi bɛɛn toranu sɔɔ.

<sup>22</sup> Yèn s̄ u nɛɛ, mi u dɔɔ ba n̄ kpɛ bu da mi, yen s̄na ba bikianamɔ ba m̄, u koo tii gowa?

<sup>23</sup> Ma Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛ i s̄awa temkobu, nɛ maa, w̄rukoowa. Bɛɛ handunia migiba, nɛ na kun s̄a handunia migii. <sup>24</sup> Yen s̄na na bɛɛ sɔɔwa na nɛɛ, i ko gbi bɛɛn toranu sɔɔ. I kun naanɛ doke ma nɛna yēro wi, ka geema i ko gbiwa bɛɛn toranu sɔɔ.

<sup>25</sup> Ma ba nùn bikia ba nɛɛ, wuna were.

Yesu u nɛɛ, na raa bɛɛ sɔɔwa kɔ. <sup>26</sup> Na gari dabinu m̄ yi kon kp̄i n gere n wunana bɛɛn s̄. Adama geegiiwa wi u man ḡrima, ye na maa nua saa win min di yeya na handuniagibu s̄ɔmɔ.

<sup>27</sup> N n̄ maa bu yeeri ma Baaban gariya u bu s̄ɔmɔ. <sup>28</sup> Yen s̄na Yesu u nɛɛ, sanam mɛ i Tɔnun Bii sua tem di i bwɛ, sanam mɛya i ko gia ma nɛna yēro wi. I ko maa gia ma na n̄ maa ḡanu ganu m̄ ka nɛn tii. Ye Baaba man s̄ɔsi, yeya na bɛɛ s̄ɔmɔ. <sup>29</sup> Baaba wiya u man ḡrima. U maa wāa ka nɛ. U n̄ man deri nɛ turo yèn s̄ na ra ko ye n da nùn dore.

<sup>30</sup> Ma tɔn dabiru be ba Yesun gari yi nua ba nùn naanɛ doke.

*Tii m̄wɔbu ka yobu*

<sup>31</sup> Yesu u Yuu be ba nùn naanɛ doke sɔɔwa u nɛɛ, i n̄ nɛn s̄ɔsiru mem n̄ɔwa, i s̄awa nɛn bw̄abu ka gem. <sup>32</sup> I ko gem gia. Gem mɛ, mu koo maa bɛɛ yakia yorun di.

<sup>33</sup> Ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, bɛsɛ Aburahamun bwesera, sa n̄ maa koore goon yobu. Amɔna a ka nɛɛ sa ko yakiara yorun di.

<sup>34</sup> Yesu u nɛɛ, geema na bɛɛ s̄ɔmɔ, baawure wi u durum m̄, wiya durum yoo.

<sup>35</sup> Yoo ku ra n wāa win yinnin yenuɔ ka baadomma, adama biiwa ra n wāa mi ka baadommaɔ. <sup>36</sup> Yen s̄na nɛ Gusunɔn Bii n̄ n bɛɛ yakia, i kuawa tii m̄wɔbu ka gem.

<sup>37</sup> Na yɛ ma Aburahamun bwesera i s̄a. Ka mɛ, i swaa kasu i ka man go, yèn s̄ i n̄ nɛn



gari wure. <sup>38</sup> Na bεε sōmō ye na wa nen Baaban mi, adama bεε i mō ye i gia been baaban mi.

<sup>39</sup> Ba nùn sōwa ba nεε, Aburhamuwa besen baaba.

Ma Yesu u bu wisa u nεε, i n daa sāan na Aburhamun bibu, i ko n daa Aburhamun kookoosu mō. <sup>40</sup> Adama tē bεε i swaa kasu i ka man go, nε wi na bεε gem sōmō me na nua Gusunən min di. Aburhamu kun yenin bweseru koore. <sup>41</sup> Bεε i been tondon kookoosu mō.

Ba nùn sōwa ba nεε, sa ñ sāa seegeba. Baaba turowa sa mō, wiya Gusunō.

<sup>42</sup> Yesu u bu sōwa u nεε, Gusunō ù n daa sāan na been baaba ka gem, i ko n daa man kī domi Gusunən min diya na yarima na ka wāa mi. Meya na ñ ka nen tii nε, adama wiya man gōrima. <sup>43</sup> Mban sōna nen barum kun ka bεε yeeri. Mu ñ bεε yeeri yèn sō i ñ kpē i nen gari nō. <sup>44</sup> Setamwa been tundo, i maa kī i been tondon kīru ko. Tōn gowowa saa toren di, u ñ maa gem swīi, domi gem sari wi sō. Sanam mε u weesu gerumō, u ra n gerumōwa ka win tiin daa, yèn sō weesugiiwa ka maa weesu kpuron baaba.

<sup>45</sup> Adama gema na ra n gerumō. Yen sōna i ñ man naane doke. <sup>46</sup> Wara bεε sō u koo kpī u nεε, na tore. Sari. Ñ n mēn na, ma gema na gerumō, mban sōna i ñ man naane doke.

<sup>47</sup> Wi u sāa Gusunōgii, wiya ra Gusunən gari wure. Adama bεε i ñ sāa Gusunōgibu. Yen sōna i ñ win gari wuramō.

### *Yesu ka Aburhamu*

<sup>48</sup> Ma Yuuba ba nùn bikia ba nεε, bεse sa ñ gem mō ye sa nεε wunε Samarigiwa ka maa werēkunugii?

<sup>49</sup> Yesu u bu wisa u nεε, na ñ werēkunu mō. Nen Baabawa na bεεε wēemō adama bεε i ñ man bεεε wēemō. <sup>50</sup> Na ñ nen tiin bεεε kasu. Goo u wāa wi u man ye kasuammε, wiya maa sāa siri kowo. <sup>51</sup> Ka geema na bεε sōmō, baawure wi u nen gari mem nōwa, yēro u ñ gōo wasi pai.

<sup>52</sup> Ma Yuuba ba nùn sōwa ba nεε, tē sa gia ma a werēkunu mōwa ka gem. Aburhamu u gu, Gusunən sōmōbu ba maa gu. Ka mε, a gerumō a mō baawure wi u wunen gari mem nōwa u ñ gōo wasi. <sup>53</sup> Besen baaba Aburhamu u gu. A nùn kerewa? Sōmōbu ba maa gu. Wara a tamaa a sāa.

<sup>54</sup> Yesu u nεε, nà n nen tii bεεε wēemō, nen bεεε kun gāanu sāa. Nen Baabawa u man bεεε wēemō, wi bεε i sokumō been Yinni.

<sup>55</sup> Ka mε, i ñ nùn yē, adama nε, na nùn yē. Nà n nεε, na ñ nùn yē, ko na n sāawa weesugii nge bεε. Adama na nùn yē, na maa win gari mem nōwε. <sup>56</sup> Besen baaba Aburhamu u yēera ka gōru dobu ye u koo ka nen tōru wa. U maa tu wa ma win nukura dora.

<sup>57</sup> Yuuba ba nùn sōwa ba nεε, a ñ gina wōo weeraakuru tura. Mana a ka Aburhamu waare.

<sup>58</sup> Yesu u nεε, ka geema na bεε sōmō, na gbia na wāa ba sere Aburhamu mara.

<sup>59</sup> Ma ba kpenu sua bu ka nùn kasuku, adama u kukura u yara sāa yerun di.

## 9

### *Yesu goo yam waasia*

#### *wi ba mara ka wōkoru*

<sup>1</sup> Nge mε Yesu u bōsu, u durō goo wa wi ba mara ka wōkoru. <sup>2</sup> Win bwāaba nùn bikia ba nεε, yinni, weren torarun sōna ba ka durō wi wōkoru mara. Win tiigira? Nge win tundo ka win mērogira.

<sup>3</sup> Yesu u bu wisa u nεε, n ñ mō durō wi, ñ kun mε win tundo ka win mēro ba tora, adama ba nùn marawa ka wōkoru kpa Gusunən sōmburu tu ka sōsira wi sō. <sup>4</sup> Sa ñ ko ko sa kun wi u man gōriman sōmburu kue sanam mε sō wāa. Wōkura sisi tē sō goo kun kpē u sōmburu ko. <sup>5</sup> Sanam mε na wāa handuniaō nēna na yen yam bururam.

<sup>6</sup> Ye u yeni gerua u kpa, u yāatam sia temō, ma u ka yāatam mε tem kōka, ma u tem mε wōko win nōni tēeni. <sup>7</sup> Ma u nùn sōwa u nεε, u doo u wubu yeru ge ba mō Siloeō. Yīsi ten tubusiana, gōra.

Ma durō wi, u win swaa sua u da u wuba, ma u wurama ka nōni sannu.

<sup>8</sup> Ma win wōo beragibu ka be ba ra raa nùn wa u n bara mō, ba bikianamō, wi u ra raa sine mini u n bara mō, n ñ wiya mini?

<sup>9</sup> Ma gaba nεε, wiya.

Gaba maa nεε, n ñ wi mi, u ka nùn weenεwa.

Ma win tii u bu sōwa u nεε, nēna mi ni.

<sup>10</sup> Ba nùn bikia, amōna n kua wunen nōni ka wukiara.

<sup>11</sup> Ma u bu wisa u nεε, durō goo wi ba ra soku Yesu, wiya u tem kōka ma u nen nōni

tɛɛni, ma u man sɔ̄wa u nɛɛ, n doo Siloeɔ n wubu. Na da na wuba ma na yam wa.

<sup>12</sup> Ba nùn bikia ba nɛɛ, mana durɔ wi, u wãa.

Ma u nɛɛ, na ñ yɛ.

### *Falisiba ba durɔ bekuro*

#### *gari bikiamɔ*

<sup>13</sup> Ma ba ka durɔ wi da Falisiban mi, wi u raa sãa wɔ̄ko mi. <sup>14</sup> N deema tɔ̄ wɛ̄rarugiru sɔ̄ra Yesu u tem kɔ̄ka u ka nùn yam waasia.

<sup>15</sup> Ma Falisiba ba kpam nùn bikia ba nɛɛ, amɔna u kua u ka yam wa. U bu wisa u nɛɛ, durɔ wiya u nùn tem tɛɛnia win nɔ̄niɔ, ma u wuba ma u yam wa.

<sup>16</sup> Gabu Falisiba sɔ̄ ba nɛɛ, durɔ wi u yeni kua u ñ nɛ saa Gusunɔn min di, yɛn sɔ̄ u ñ tɔ̄ wɛ̄rarugiru gara.

Gaba maa bikia ba nɛɛ, amɔna durumgii u koo ka kpĩ u sɔ̄m maamaakigii nini ko. Ma sikirinɔ ga dua ben suunu sɔ̄.

<sup>17</sup> Ba kpam wɔ̄ko wi bikia ba nɛɛ, wunɛ maa ni? Wunɛ wi durɔ wi, u yam waasia, amɔna a wi garisi.

Ma u nɛɛ, Gusunɔn sɔ̄mɔwa u sãa.

<sup>18</sup> Adama Yuuba ba ñ naanɛ sãa ma durɔ wi, u raa wɔ̄ko sãa ma u kpam yam wa, sere ye ba win tundo ka win mɛro soka. <sup>19</sup> Ma ba bu bikia ba nɛɛ, bɛɛn biiwa mini? Wi i nɛɛ i mara ka wɔ̄koru? Amɔna u ka yam waamɔ tɛ̄.

<sup>20</sup> Ma win tundo ka win mɛro ba bu wisa ba nɛɛ, sa yɛ kam kam ma bɛɛn biiwa mi, wi sa mara ka wɔ̄koru. <sup>21</sup> Adama mɛ u kua u ka yam wa, bɛɛɛ sa ñ yɛ, wi u maa nùn yam waasia, sa ñ yɛro yɛ. U bwisi mɔ win tii, i nùn bikio, u koo bɛɛ sɔ̄.

<sup>22</sup> Ba yeni geruawa Yuuban bɛrum sɔ̄. Domi Yuuba ba nɔ̄ tia kua kɔ̄ ma baawure wi u wura ma Yesu sãawa Kirisi wi, ba koo yɛro girawa ben mennɔ yerun di. <sup>23</sup> Yen sɔ̄na ba gerua ba nɛɛ, u bwisi mɔ win tii, bu nùn bikio.

<sup>24</sup> Ma Falisiba ba durɔ wi u raa wɔ̄ko sãa soka nɔ̄n mɛɛruse, ma ba nùn sɔ̄wa ba nɛɛ, u Gusunɔ bɛɛɛ wɛ̄ɛyɔ, be, ba yɛ ma Yesu wi, durumgiwa.

<sup>25</sup> U bu wisa u nɛɛ, ù n durumgiin na, nɛ na kun yɛ. Gãa teena na yɛ, na raa wɔ̄ko sãa, adama tɛ̄ na yam waamɔ.

<sup>26</sup> Ba nùn bikia ba nɛɛ, amɔna u nun kua. Amɔna u koosina wunɛn nɔ̄ni ka wukiara.

<sup>27</sup> Ma u nɛɛ, na raa bɛɛ sɔ̄wa, i ñ maa man swaa daki. Mban sɔ̄na i kĩ i kpam nɔ̄. Nge bɛɛn tii i kĩ i maa kowa win bwãabu.

<sup>28</sup> Ma ba nùn yaakoru wɔ̄ri ba nɛɛ, wuna a sãa siin bɔ̄ mi, adama bɛɛ Mɔwisin bwãaba sa sãa. <sup>29</sup> Bɛɛɛ sa yɛ ma Gusunɔ u ka Mɔwisi gari kua, adama wini, sa ñ mam yɛ min di u na.

<sup>30</sup> Ma durɔ wi, u bu sɔ̄wa u nɛɛ, geema, bitin gariya ye i ñ ka yɛ min di u na. Ka mɛ, sii man yam waasia. <sup>31</sup> Sa yɛ ma Gusunɔ u ku ra toron gari nɔ̄, adama tɔ̄n be ba nùn nasie, ma ba mɔ ye u kĩ, beya u ra swaa daki. <sup>32</sup> Saa toren di goo kun nɔ̄re ba tɔ̄nun nɔ̄ni wukia wi ba mara ka wɔ̄koru. <sup>33</sup> Durɔ wi, ù kun wee saa Gusunɔn min di, u ñ kpɛ u gãanu ganu ko.

<sup>34</sup> Ma ba nùn sɔ̄wa ba nɛɛ, toraru sɔ̄ra ba nun mara mam mam. Yera a tamaa kaa sun keu koosia?

Ma ba nùn gira mennɔ yerun di.

#### *Hunden wɔ̄koru*

<sup>35</sup> Yesu u nua ma ba durɔ wi gira. Ye u nùn wa u nùn bikia u nɛɛ, a Tɔ̄nun Bii naanɛ doke?

<sup>36</sup> Durɔ wi, u nɛɛ, tɔ̄nwero, a man sɔ̄wɔ wara Tɔ̄nun Bii wi, kpa n wa n ka nùn naanɛ doke.

<sup>37</sup> Yesu u nùn wisa u nɛɛ, a nùn wa kɔ̄, wiya ka nun gari mɔ mi.

<sup>38</sup> Durɔ wi, u nɛɛ, Yinni, na nun naanɛ doke. Ma u yiira Yesu wuswaaɔ.

<sup>39</sup> Yesu u nɛɛ, siribun sɔ̄na na na handuniaɔ, be ba kun yam waamɔ kpa bu ka yam wa, be ba maa yam waamɔ bu ka ko wɔ̄kobu.

<sup>40</sup> Falisi gabu be ba wãa ka wi sannu ba gari yi nua. Ba nùn bikia ba nɛɛ, bɛɛn tii maa wɔ̄koba?

<sup>41</sup> Ma Yesu u nɛɛ, ñ n sãan na wɔ̄kobu, i ñ ko i n daa toraru mɔ. Adama yɛn sɔ̄ i gerumɔ i yam waamɔ, yen sɔ̄na i wãa toraru sɔ̄ ka tɛ̄.

## 10

### *Yãanu ka nin kparon mɔndu*

<sup>1</sup> Yen biru Yesu u nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔ̄mɔ, goo wi u kun dumɔ yã gɔ̄rɔ saa kɔ̄nnɔn di ma u yɔ̄mɔ u suremɔ gam di, wiya sãa gbɛnɔ ka wɔro. <sup>2</sup> Adama wi u kɔ̄nnɔn di dumɔ wiya yãanun kparɔ.

<sup>3</sup> Kɔ̄nnɔ kɔ̄so u ra nùn kenie, yãanu ra n maa win nɔ̄ nɔ̄mɔ. U ra win yãanu soku

baatere ka ten yĩsiru kpa u nu yara tɔwɔ.

<sup>4</sup> Sanam me u nu yara tɔwɔ kpuro, u ra nu gbiiye kpa nu n nùn swĩ yèn sɔ nu win nɔɔ yɛ. <sup>5</sup> Nu n wuramɔ nu tɔn tuko swĩ, adama nu koo duka suwa n toma saa win min di yèn sɔ nu n win nɔɔ yɛ.

<sup>6</sup> Yesu u bu mɔn te kua adama ba n tuba ye u ka yã.

### *Yesuwa yãa kparo geo*

<sup>7</sup> Yen sɔna Yesu u kpa nɛɛ, ka geema na bɛɛ sɔmɔ, nɛna na yãa gɔrun kɔnnɔ. <sup>8</sup> Be ba man gbiiye mi kpuro, gbɛnɔbu ka wɔroba ba sãa. Yãanu kun ben gari swaa daki. <sup>9</sup> Nɛn tiwa kɔnnɔ ge. Baawure wi u dumɔ saa nɛn min di wiya ba koo faaba ko. U koo du, u koo maa yari, u koo maa dii yeru wa. <sup>10</sup> Gbɛnɔ u ra nɛwa u ka gbɛni u go kpa u sanku. Adama nɛ na nawa yãanu nu n ka wãaru mɔ, kpa nu n tu mɔ mam mam.

<sup>11</sup> Nɛn tiwa yãa kparo geo. Yãa kparo geo u ra win wãaru wɛwa win yãanun sɔ. <sup>12</sup> Adama sɔm kowo wi u kun sãa kparo ma yãanu kun sãa win tiiginu, u n demaku waama ga sisi, u koo yãanu deri u yakurawa. Kpa demaku gu yãanu mwa gu ni nu tie yarinasia. <sup>13</sup> Durɔ wi, u koo yakura yèn sɔ gobin sɔmbura u mɔ, u n maa yãa nin wɔnwɔndu mɔ. <sup>14-15</sup> Nɛna yãa kparo geo. Nge me Baaba man yɛ ma na maa Baaba yɛ, nge meya na nɛn yãanu yɛ, nu maa man yɛ. Na maa nɛn wãaru wɛɛmɔ yãa nin sɔ. <sup>16</sup> Na maa yãanu ganu mɔ ni nu kun wãa yãa gɔɔ teni sɔɔ. Niya na n kon ko na kun maa ka nɛ. Nu koo maa nɛn nɔɔ nɔ, kpa nu ko gɔɔ teeru, kpa nu n kparo turo mɔ.

<sup>17</sup> Yen sɔna Baaba u man kĩ yèn sɔ na nɛn wãaru wɛɛmɔ kpa n kpa n wa n tu mwa. <sup>18</sup> Goo kun kpɛ u tu wɔra nɛn nɔmun di. Na tu wɛɛmɔ ka nɛn tii. Na yiiko mɔ n ka tu wɛ, na maa yiiko mɔ n ka tu mwa. Wooda yera na mwa saa nɛn Baaban min di.

<sup>19</sup> Ye Yuuba ba yeni nua, sikirinɔ ga kpa n dua ben suunu sɔɔ gari yin sɔ. <sup>20</sup> Tɔn dabiru be sɔɔ, ba gerua ba nɛɛ, wirowa, wɛɛkunu maa nùn wãasi. Mba n kua ba ka nùn swaa daki.

<sup>21</sup> Adama gaba nɛɛ, n n wɛɛkunugiin gari mi. Wɛɛkunu koo kpĩ nu wɔko yam waasia?

### *Yuuba ba Yesu yina*

<sup>22</sup> Saa ya tura ye ba koo ka tɔɔ bakaru garu ko Yerusalemɔ te ba ra soku sãa yerun dɛɛrasiabu \*. Saa ye, ya sãawa woorun sanam. <sup>23</sup> Ma Yesu u maa wãa sãa yerɔ u sɔimɔ ten bee tiaɔ ye ba ra soku Salomɔɔn kɔbɛ. <sup>24</sup> Ma Yuuba ba nùn sikerena ba nùn bikia ba nɛɛ, sere saa yerɔ kaa n bɛɛn laakari doke sika sɔɔ. A n sãan na Kirisi wi, a sun sɔwɔ kpasa kpasa.

<sup>25</sup> Ma Yesu u bu wisa u nɛɛ, na raa bɛɛ sɔwɔ, adama i n man naanɛ doke. Sɔma ye na mɔ ka nɛn Baaban yĩsiru, yeya ya man areru diiyammɛ. <sup>26</sup> Adama i n naanɛ doke yèn sɔ i n sãa nɛn yãanu. <sup>27</sup> Nɛn yãanu nu nɛn nɔɔ nɔɔmɔ, na nu yɛ, nu maa man swĩ. <sup>28</sup> Na nu wãaru wɛɛmɔ te ta ku ra kpe, nu n maa kam mɔ ka baadommaɔ, goo maa sari wi u koo nu mwa nɛn nɔmun di. <sup>29</sup> Nɛn Baaba wi u man nu wɛ, u kpã u kpuro kere, goo maa sari wi u koo nu mwa saa nɛn Baaban nɔmun di. <sup>30</sup> Nɛ ka Baaba sa sãawa tia.

<sup>31</sup> Ma Yuuba ba kpa n kpenu dɔbura bu ka nùn kasuku. <sup>32</sup> Yesu u bu sɔwɔ u nɛɛ, na sɔm gee dabiru kua bɛɛn wuswaɔ ka Baaban yiiko. Sɔmbu ni sɔɔ, teren sɔna i kĩ i man kasuku.

<sup>33</sup> Yuuba ba nùn wisa ba nɛɛ, sa n nun kasukumɔ sɔm geerun sɔ, adama yèn sɔ a Gusunɔ wɔmmɔ, yen sɔna. Wunɛ tɔnuwa, ma a kĩ a n tii mɔ Gusunɔ.

<sup>34</sup> Yesu u nɛɛ, ba n yorua bɛɛn tiin wooda sɔɔ ma Gusunɔ u nɛɛ, "I sãawa Wɔrukoon bibu?" <sup>35</sup> Sa yɛ ye Gusunɔn gari gerumɔ n sãawa gem ka baadommaɔ. Ma win tii u nɛɛ, ba sãawa Wɔrukoon bibu be ba win gari mwa. <sup>36</sup> Tɛ nɛn tii maa, Baaba u man gɔsa ma u man gɔrima handuniaɔ. Amɔna i ka nɛɛ na Gusunɔ wɔmmɔ yèn sɔ na gerua ma nɛna na win Bii. <sup>37</sup> Nà kun nɛn Baaban sɔmburu mɔ, i ku man naanɛ doke. <sup>38</sup> Adama nà n tu mɔ, baa i kun man naanɛ doke, i sɔmbu te naanɛ dokeo kpa i n ka yɛ saa tɛn di sere ka baadomma ma Baaba wãa nɛ sɔɔ, nɛ na maa wãa wi sɔɔ.

<sup>39</sup> Ma ba kpa n swaa kasu bu ka nùn mwa, adama u bu kisirari.

<sup>40</sup> Yesu u kpa n Yuudenin daaru tɔbura u da mi Yohanu u gbia u batɛmu kua, miya

\* **10:22** sãa yerun dɛɛrasiabun tɔɔ bakaru Ta sãawa te Yuuba ba ra di wɔɔ ka wɔɔ bu ka yaaya dɔma te ba bũu sãaru kpeesia sãa yerɔ ma ba tu dɛɛrasiabun ba Gusunɔ sãaru wesia mi.

u sina. <sup>41</sup> Ma tən dabiru ba na win mi, ba nεε, Yohanu u n̄ səm maamaakigiru koore, adama ye u gerua durə wini sɔɔ, ye kpuro geema.

<sup>42</sup> Ma tən dabira n̄n naane doke mi.

## 11

### *Lasaaŋ gɔɔ*

<sup>1</sup> N wee durə goo wi ba ra soku Lasaa wi u wāa Betaniə u bara. Betani sāawa Maari ka win mɔɔ Maatan wuu. <sup>2</sup> Maari wiya u gasɔ Yinnin naasu turare wisi, ma u ka win wirun seri su sunka. Win sesu Lasaa bara. <sup>3</sup> Ma wi ka win mɔɔ Maata ba Yesu n̄ɔ m̄risia ba nεε, Yinni, wunen b̄rɔ k̄nasi u barɔ.

<sup>4</sup> Ye Yesu u yeni nua u nεε, bara te, ta n̄ gɔɔgiru adama ta koo Gusun̄n yiiko s̄ɔsi, kpa bu ka Gusun̄n Bii b̄εεε wē.

<sup>5</sup> N deema Yesu u sāawa Maata ka win w̄nɔ ka ben sesu Lasaaŋ b̄rɔ k̄nasi. <sup>6</sup> Ye u nua ma Lasaa u barɔ, u gina sina wuu mi u wāa mi s̄ɔ yiru. <sup>7</sup> Yen biru u win bwāabu s̄ɔwa u nεε, su kpm wura Yudeaɔ.

<sup>8</sup> Win bwāaba nεε, yinni, s̄ɔ m̄εε tera Yuuba ba k̄i bu nun kpenu kasuku, ma a kpm k̄i a wura mi?

<sup>9</sup> Yesu u bu bikia u nεε, n n̄ saa w̄kura yiruwa s̄ɔ ra n wāa s̄ɔ teeru s̄ɔ? Goo ù n s̄imɔ s̄ɔ s̄ɔ, u n̄ sokuramɔ yèn s̄ɔ u handunian yam bururam waamɔ. <sup>10</sup> Adama wi u s̄imɔ w̄kuru s̄ɔ u koo sokura domi yam bururam sari ȳro s̄ɔ.

<sup>11</sup> Yeniban biru u kpm nεε, Lasaa b̄εɛn b̄rɔ u d̄ɔwa adama na d̄ɔ n̄n yamia.

<sup>12</sup> Bwāa be, ba nεε, Yinni, ù n d̄ɔn na, u koo b̄kura.

<sup>13</sup> Adama Yesu u bu Lasaaŋ gɔɔ s̄ɔm̄ɔwa. Be, ba tamaa dom dirun gariya u bu s̄ɔm̄ɔ.

<sup>14</sup> Yen s̄ɔna Yesu u bu s̄ɔwa kpasasa u nεε, Lasaa u guwa, <sup>15</sup> adama b̄εɛn s̄ɔna n̄n nukura do ye na n̄ ka wāa mi, kpa i ka naane doke. I na su da win mi.

<sup>16</sup> Tomaa wi ba ra maa soku Sika, u win bwāasibu s̄ɔwa u nεε, i de su da, kpa su ka yinni gbi sannu.

### *Yesuwa seeyo ka wāaru*

<sup>17</sup> Ye Yesu u tura mi, u deema Lasaa kua s̄ɔ n̄ε sikiru s̄ɔ k̄ɔ. <sup>18</sup> Betani ka Yerusalemun tondam kun kere kilo ita. <sup>19</sup> Ma Yuu dabiru ba yarima ben wuun di

ba na Maata ka Maarin mi bu ka bu nukuru yemiasia ben sesun ḡɔn s̄ɔ.

<sup>20</sup> Sanam m̄ε Maata u nua ma Yesu u sisi, ma u n̄n sennɔ da. Adama Maari u s̄ɔ ȳnuɔ. <sup>21</sup> Ma Maata u Yesu s̄ɔwa u nεε, Yinni à n daa wāa mini n̄n sesu kun gbimɔ. <sup>22</sup> Adama baa t̄ɛ, na ȳε ma yabu baayere ye kaa bikia Gusun̄n n̄muɔ u koo nun wē.

<sup>23</sup> Ma Yesu u n̄n s̄ɔwa u nεε, wunen sesu u koo se ḡarin di.

<sup>24</sup> Ma Maata u nεε, geema, na ȳε ma u koo kpm se, ḡaribu b̄à n seemɔ sanam d̄ākim s̄ɔɔ.

<sup>25</sup> Ma Yesu u n̄n s̄ɔwa u nεε, n̄na na ra ḡaribu seeye, n̄na na ra wāaru wē. Baawure wi u man naane doke u ko n̄ wāawa wāaru s̄ɔ baa ù n gu. <sup>26</sup> Baawure wi u maa wasi ma u man naane doke, u n̄ gbimɔ ka baadommaɔ. A naane doke nge m̄ε?

<sup>27</sup> Maata u Yinni wisa u nεε, m̄ya na naane doke ma wuna Kirisi wi, Gusun̄n Bii, wi u sisi handuniaɔ.

### *Yesun swī*

<sup>28</sup> Sanam m̄ε Maata u yeni gerua u kpa, u win w̄nɔ Maari sokum da, ma u n̄n s̄ɔwa t̄εru ma yinni u tunuma u n̄n soku.

<sup>29</sup> Ye Maari u yeni nua u seewa ka sendaru ma u da win mi. <sup>30</sup> N deema Yesu kun gina wuu dum kpa, u wāawa yam mi Maata ka n̄n yinna. <sup>31</sup> Yuu be ba Maari nukuru yemiasiamɔ dirɔ, ye ba wa u seewa ka sendaru u yara t̄ɔwɔ, ba n̄n swī. Ba tamaa u d̄ɔwa sikirɔ u swī.

<sup>32</sup> Sanam m̄ε Maari u tura mi Yesu u wāa, ye u n̄n wa u yiira u nεε, Yinni à n daa wāa mini n̄n sesu kun gbimɔ.

<sup>33</sup> Ye Yesu u wa u sumɔ, ma Yuu be ba ka n̄n na, ben tii ba sumɔ, yera u diira ka nuku sankiranu. <sup>34</sup> U bu bikia u nεε, mana i n̄n sika.

Ma ba nεε, Yinni a na a wa.

<sup>35</sup> Ma Yesu u swī. <sup>36</sup> Yen s̄ɔna Yuuba ba nεε, i m̄εrio i wa nge m̄ε u n̄n k̄i n̄ε.

<sup>37</sup> Adama ben gabu ba nεε, durɔ wini u w̄ko yam waasia. Mban s̄ɔna u dera Lasaa u gu.

### *Lasaaŋ seebu ḡarin di*

<sup>38</sup> Yesu u kpm diira, ma u da sikirɔ. Siki te, kpee w̄ruwa, ma ba gen n̄ɔ k̄rua ka kperu. <sup>39</sup> Ma Yesu u wooda wē u nεε, bu kpee te b̄orio min di.



Ma Maata, wi u gun sesu, u nùn sɔ̄wa u nɛɛ, Yinni, u numia kɔ̄, yen sɔ̄ nɛ wee giso ye u ka gu.

<sup>40</sup> Ma Yesu u nùn bikia u nɛɛ, na ñ daa nun sɔ̄wa na nɛɛ, à n naane doke, kaa Gusunɔ̄n yiiko wa?

<sup>41</sup> Ma ba kpee te bimia min di. Ma Yesu u win nɔ̄ni sua wɔ̄llɔ̄ u nɛɛ, nɛn Baaba, na nun siara yèn sɔ̄ a nɛn gari swaa daki. <sup>42</sup> Na yɛ ma a ra nɛn gari nɔ̄ baadomma, adama na yeni gerumɔ̄wa tɔ̄n benin sɔ̄ be ba yɔ̄ mi, kpa bu ka naane doke ma wuna a man garima.

<sup>43</sup> Sanam mɛ u yeni gerua u kpa, ma u gbāra ka dam u nɛɛ, Lasaa, a yarima!

<sup>44</sup> Wi u raa gu mi, u yarima sikirun di ka win gorun bekuru te ba win nɔ̄ma ka naasu tɛ̄kua ka maa wirɔ̄. Ma Yesu u bu sɔ̄wa u nɛɛ, bu nùn kusio u sɔ̄.

### *Ba wesianamɔ̄ bu ka Yesu go*

*(I maa mɛɛrio Mateu 26:1-5, Maaku 14:1-2, Luku 22:1-2)*

<sup>45</sup> N wee Yuu dabiru be ba Maari swīma mi, ma ba wa ye Yesu u kua, ba nùn naane doke. <sup>46</sup> Adama ben gabu ba gɔ̄sira ba da Falisiban mi, ba bu sɔ̄wa ye Yesu u kua. <sup>47</sup> Sanam mɛya yāku kowo tɔ̄nwerobu ka Falisiba ba guro gurobu mɛnna ma ba bikianamɔ̄ ba mɔ̄, amɔ̄na sa ko ko. Durɔ̄ wi wee, u sɔ̄m maamaakigii dabinu mɔ̄. <sup>48</sup> Sà n nùn deri mɛ, tɔ̄mbu kpurowa ba koo nùn naane doke. Romugibu ba koo maa na bu bɛsɛn sɔ̄a yeru wɔ̄ra kpa bu bɛsɛn bweseru gura.

<sup>49</sup> Adama ben turo wi ba ra nɛɛ Kaifa, wi u sɔ̄a yāku kowo tɔ̄nwerɔ̄ wɔ̄ɔ̄ ge sɔ̄ɔ̄, u bu sɔ̄wa u nɛɛ, bɛɛ i ñ gāanu ganu yɛ baa fiiko. <sup>50</sup> Mɛya, n ñ maa bɛɛ yeeri ma bɛɛn arufaaniwa tɔ̄n turo u ka gbi tɔ̄n dabirun sɔ̄, kpa bɛsɛn bweseru kpuro tu ku ka kam ko. <sup>51</sup> N ñ mɔ̄ ka win tiin yɛra u yeni gerua. U ye geruawa yèn sɔ̄ wiya u sɔ̄a yāku kowo tɔ̄nwerɔ̄ wɔ̄ɔ̄ ge sɔ̄ɔ̄, yen sɔ̄na u gerua u nɛɛ, Yesu koo gbi Yuuban bweserun sɔ̄. <sup>52</sup> N ñ maa mɔ̄ be tɔ̄nan sɔ̄, adama u ka maa Gusunɔ̄n bibu kpuro kowa tɔ̄n teebu be ba wāa baama.

<sup>53</sup> Yen sɔ̄na saa dɔ̄ma ten di, ba wesiana bu ka Yesu go. <sup>54</sup> Yenin sɔ̄na u ñ maa sīimɔ̄ batura sɔ̄ Yuuban suunuɔ̄, adama u doona min di tem gam gia gɔ̄baburu sɔ̄ɔ̄, mi u wuu

gagu dua ge ba ra soku Efaraimu. Miya u sina ka win bwāabu.

<sup>55</sup> Yuuban tɔ̄ɔ̄ bakaru te ba ra soku Gɔ̄ sararibu ta turuku kua, ma tɔ̄n dabiru saa baru kpaanun di ba da Yerusalemɔ̄ bu ka tii sārasia tɔ̄ɔ̄ baka te, tu sere turi. <sup>56</sup> Ma ba Yesu kasu. Ba yɔ̄ sɔ̄a yerɔ̄ ba bikianamɔ̄, ba mɔ̄ amɔ̄na i bwisikumɔ̄. U ñ tɔ̄ɔ̄ bakaru sisiwa?

<sup>57</sup> Yāku kowo tɔ̄nwerobu ka Falisiba ba raa wooda wɛ ba nɛɛ, goo ù n yɛ mi Yesu u wāa u bu sɔ̄wɔ̄ kpa be, bu nùn mwa.

## 12

### *Maari u Yesun naasu*

#### *turare wisi*

*(I maa mɛɛrio Mateu 26:6-13, Maaku 14:3-9)*

<sup>1</sup> Ye n tie sɔ̄ nɔ̄ɔ̄ba tia tɔ̄ɔ̄ bakaru tu sere turi te ba ra soku Gɔ̄ sararibu, yera Yesu u da Betaniɔ̄ mi Lasaa u wāa wi u seeya gɔ̄rin di. <sup>2</sup> Miya ba nùn yaa dibu kua ma Maata u bu nɔ̄ɔ̄rimɔ̄, adama Lasaa u sɔ̄ ka Yesu sɔ̄bun suunu sɔ̄ɔ̄. <sup>3</sup> Wee, Maari u turare gobi bɛkɛgia mɔ̄ litirin bɔ̄nu, ye ba kua ka naadin gum tii tii, ma u ye sua u Yesun naasu wisi, ma u su sunka ka win seri. Yera dii te kpuro ta turaren nuburu yiba. <sup>4</sup> Yesun bɔ̄ɔ̄ turo, wi ba ra nɛɛ Yudasi Isikariɔ̄tu, wi u koo yāku kowo tɔ̄nwerobu ka Falisiba nùn nɔ̄mu sɔ̄ndia, u bikia u nɛɛ, <sup>5</sup> mba n kua ba ñ ka turare ye dɔ̄re sɔ̄m kowon wɔ̄ɔ̄ tian kɔ̄siarun saka, kpa bu sārɔ̄bu bɔ̄nu kua.

<sup>6</sup> U ñ yeni gerumɔ̄ sārɔ̄bun wɔ̄n wɔ̄ndun sɔ̄, adama yèn sɔ̄ u sɔ̄awa gbɛnɔ̄. Wiya u ra n maa gobin bɔ̄ɔ̄ru nɛni, kpa u n yi gbɛnimɔ̄. <sup>7</sup> Adama Yesu u nɛɛ, a kurɔ̄ wi derio. U yeni beruawa u ka nɛn gɔ̄ɔ̄ sikuru mara. <sup>8</sup> Baadommawa sārɔ̄bu ba wāa bɛɛn suunu sɔ̄ɔ̄ adama nɛna na ñ ko na n wāa ka bɛɛ baadomma.

### *Ba wesianamɔ̄ bu ka Lasaa go*

<sup>9</sup> Yuuba dabira ta nua ma Yesu u wāa Betaniɔ̄ ma ba da mi, n ñ mɔ̄ bu ka Yesu wa tɔ̄na, adama bu maa ka Lasaa wawa wi Yesu u seeya gɔ̄rin di. <sup>10</sup> Yera yāku kowo tɔ̄nweroba wesiana bu maa Lasaa go. <sup>11</sup> Domi win sɔ̄na Yuuba dabira yarimɔ̄ ben min di ba Yesu naane dokemɔ̄.

#### *Yesu u Yerusalemu dua*

*(I maa mɛɛrio Mateu 21:1-11, Maaku 11:1-11, Luku 19:28-40)*

12 Yen sisiru tɔn wɔru ge ga tɔɔ bakaru da ga nua ma Yesu u sisi Yerusalemuɔ. 13 Ma ba bɔa kako bekusu sua ba ka nɔn sennɔ da. Ba gbɔsukumɔ ba mɔ, sa Gusunɔ siara! Domarugiiwa wi u sisi ka Gusunɔn yĩsiru! Domarugiiwa Isireliban sunɔ!

14 Ma Yesu u keteku kpɛmbu gagu wa u sɔni nge mɛ ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ ba nɛɛ,

15 “I ku bɛrum ko, Yerusalemugibu.

N wee bɛɛn sunɔ u sisi.  
U keteku kpɛmbu sɔni.”

16 Yabu yeni ya n win bwɔabu yeeri saa ye sɔɔ, adama ye Yesu u wura win yiiko sɔɔ Gusunɔ wɔllɔ, saa ye sɔɔra ba yaaya ma ba yeni kpuro yorua Gusunɔn gari sɔɔ win sɔ, ba maa nɔn ye kpuro kua.

17 Tɔn dabiru te ta raa wɔa ka Yesu sannu sanam mɛ u Lasaa soka u yara sikirun di, ye u nɔn seeya gɔrin di, ta ra n yen areru dimɔ. 18 Ma tɔn wɔru ge, ga nɔn sennɔ da yɛn sɔ ba nua ma u sɔm maamaakigii te kua.

19 Yen sɔna Falisiba ba geruna ba nɛɛ, i n wa ma sa nɔn kpanawa mam mam. Domi wee handunia kpuro ya nɔn swĩ.

### *Gerɛki gaba Yesu kasu*

20 Gerɛki gaba wɔa be sɔɔ be ba sɔaru da Yerusalemuɔ tɔɔ bakarun saɔam. 21 Ba da Filipun mi, Galilen Bɛsaidagii, ma ba nɛɛ, tɔnwero, sa kĩ su Yesu wa.

22 Filipu u da u Andere sɔɔwa, ma Andere ka Filipu ba da ba Yesu sɔɔwa. 23 Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, saa ya tura ye ba koo ka Tɔnu Bii wɔlle sua. 24 Ka geema na bɛɛ sɔɔmɔ, dĩa bima yà kun wɔrumɛ tem sɔɔ ya gu, ya wɔawa ye tia. Adama yà n gu, ya koo bii dabinu ma. 25 Baawure wi u win wɔaru dimɔ ka win tiin gɔru kĩru u koo tu bia. Baawure wi u kun maa win wɔaru garisi gɔanu handunia yeni sɔɔ, u tu beruawa wɔaru te ta ku ra kpen sɔ. 26 Goo ù n nɛn wɔaru wɔa, yɛro u man swĩiyɔ. Mi na wɔa kpa u n maa wɔa mi. Goo ù n nɛn wɔaru wɔa, nɛn Baaba koo yɛro bɛɛɛ wɛ.

### *Yesu u win gɔɔn gari gerumɔ*

27 Yesu maa nɛɛ, tɛ nɛn gɔru ga sankira too. Na n yɛ ye kon gere. Nge kon nɛn Baaba kanawa u man wɔra ye ya man deema mini sɔɔn di? Aawo, domi yenin sɔna na na.

28 Baaba, a wunɛn yĩsiru wɔlle suo.

Yera nɔɔ gagu ga gerua saa wɔllun di ga nɛɛ, na tu wɔlle sua kɔ, kon maa wure n tu wɔlle sua nɔn mɛɛruse.

29 Tɔn wɔru ge ga wɔa mi, ba nɔɔ ge nua ma ba nɛɛ, gura ya kukura.

Ma gaba nɛɛ, wɔllun gɔradowa ka nɔn gari kua.

30 Adama Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, n n mɔ nɛn sɔna i nɔɔ ge nua, bɛɛn sɔna. 31 Tɛ gera handunia yenin siribu tunuma. Tɛ gera ba koo handunia yen wirugii gira. 32 Sanam mɛ ba koo man sua tem di bu bwɛ, sanam mɛya kon tɔmbu kpuro tii gawe.

33 U yeni geruawa u ka sɔɔsi gɔɔ win bwe-seru u koo gbi. 34 Tɔn wɔru ge, ga nɔn sɔɔwa ga nɛɛ, sa nua bɛɛn woodan tireru sɔɔ ma Kirisi u ko n wɔawa sere ka baadommaɔ. Amɔna a ka gerumɔ ma ba n koo ko ba kun Tɔnun Bii sue tem di. Wara Tɔnu Bii wi.

35 Yesu u bu wisa u nɛɛ, saa fiiko sɔɔra yam bururam mu wɔa bɛɛn suunu sɔɔ. I n sɔimɔ saa ye i yam bururam mɔ kpa yam mu ku raa bɛɛ tĩre. Domi wi u sɔimɔ yam wɔkuru sɔɔ u ku ra n yɛ mi u dɔɔ. 36 Yen sɔ, i yam bururam mɛ naanɛ dokeo saa ye i mɛ mɔ kpa i ka ko yam bururam bibu.

### *Yuuba ba n Yesu naanɛ doke*

Ye Yesu u yeni gerua u kpa, u doona ben suunu sɔɔn di, u kukua. 37 Baa ye u ka maamaaki dabinu kua ben wuswaaɔ, ka mɛ, ba n nɔn naanɛ doke. 38 Kpa gari yi Gusunɔn sɔmɔ Esai u gerua yi ka kooɔa, yi u nɛɛ, “Yinni wara u naanɛ doke ye sa nɔɔsia.

Wara Yinni Gusunɔ u win dam sɔɔsi.”

39 Yenin sɔna ba n kpĩa ba naanɛ doke domi Gusunɔn sɔmɔ Esai u kpam gerua u nɛɛ,

40 “Gusunɔ u bu kua wɔkobu ma u ben bwisi kawa.

Kpa bu ku raa ka ben nɔni yam wa.

Kpa bu ku gia ka ben bwisi.

Bu ku raa gɔru gɔsia, kpa n bu bɛkia.”

41 Yeniwa Esai u gerua yɛn sɔ u Kirisin yiiko wa ma u win gari gerua.

42 Ka mɛ, Yuuban tɔnwero dabiru ba Yesu naanɛ doke, adama Falisiban sɔ ba n wure batuma sɔɔ bu ku raa ka bu gire mɛnnɔ yerun din sɔ. 43 Domi ba tɔnun siarabu kĩ n kere Gusunɔn siarabu.

### *Yesun gari yi koo tɔmbu taarɛ wɛ*

44 Ma Yesu u gbɔra u nɛɛ, baawure wi u man naanɛ doke, n n mɔ nɛna u naanɛ doke,

wi u man gərimawa u naane doke. <sup>45</sup> Wi u man waamə u wi u man gərima waaməwa mi. <sup>46</sup> Ne na na handuniaə nge yam bururam, kpa baawure wi u man naane doke u kun ka wāa yam wōkuru səə. <sup>47</sup> Baawure wi u nen gari nəəmə, ma u kun yi wure, n n̄ mə n̄na kon yēro taare wē. Na nawa n ka handunia faaba ko, n n̄ mə n ka handunia taare wē. <sup>48</sup> Baawure wi u man yina, ma u n̄ nen gari wure, yēro u mə ye n koo n̄n taare wē. Gari yi na gerua yiya yi koo yēro taare wē sanam dāakim səə. <sup>49</sup> Domi na n̄ gari gerua ka nen tiin yiiko, adama Baaba wi u man gərima, wiya u man wooda wē ye kon gere ka ye kon sōsi. <sup>50</sup> Na yē ma win woodan kəkərəwa wāaru te ta ku ra kpe, yen sōna ye na gerumə, na ye geruməwa nge me Baaba u man sōwa.

## 13

### *Yesu u win bwāabun naasu tea*

<sup>1</sup> Yesu u ra n wigibu kī be ba wāa handuniaə, yen sō, bu sere tōo baka te ko te ba ra nee Gəə sararibu, u bu win kīi bakaru sōsi. Domi u yē ma win saa ya tura u ka doona handunian di u da win Baaban mi.

<sup>2</sup> Wi ka win bwāabu ba yaa dibu dimə sannu. N deema Setam u raa Yudasi Isikariətu, Siməən bii bərie u ka Yesu yaku kowo tənwerobu ka Falisiba nəmu səndia.

<sup>3</sup> Yesun tii u yē ma Baaba u n̄n gāanu kpuro nəmu səndia, u maa yē ma u nawa saa Gusunən min di ma u maa wurə win mi.

<sup>4</sup> Yera u seewa dii yerun di u win yaberu pweta u yi, ma u yasa sua u tii sēka. <sup>5</sup> U nim sōke gbēeru səə, u ka win bwāabun naasu teamə, ma u si sunkumə ka yasa ye u sēke.

<sup>6</sup> Ye u girari Siməə Piēen mi, ma Piēe n̄n bikia u nee, Yinni wuna kaa maa nen naasu tea?

<sup>7</sup> Yesu u n̄n wisa u nee, a n̄ gina tuba ye na mō tē, adama amen biru n ko n nun yeeri.

<sup>8</sup> Piēe u nee, ne na kun wuramə a nen naasu tea fa!

Yesu u n̄n sōwa u nee, n̄ kun wunen naasu tee, a n̄ maa bənu gaa wasi nen mi.

<sup>9</sup> Siməə Piēe u nee, n̄ n men na Yinni, n n̄ maa mə nen naasu tənawa kaa tea, a maa nen noma ka nen wiru teo.

<sup>10</sup> Yesu u nee, wi u wobura, mba n maa yēro tie, ma n kun mə u win naasu tea u wa u ka dēera mam mam. Bēe i dēere, adama n n̄ mə bēe kpuro.

<sup>11</sup> N deema Yesu u win dəme yē kə, yen sōna u gerua u nee, n n̄ mə be kpurowa ba dēere.

<sup>12</sup> Sanam me u ben naasu tea u kpa u win yaberu sua u sebua ma u kpa sin win sin yerə u nee, i yē ye na bēe kua mi? <sup>13</sup> Bēe i man sokumə keu koosio ka Yinni. Geema i gerumə, meya na sāa. <sup>14</sup> N n̄ men na, ne wi na sāa bēen Yinni ka bēen keu koosio, n̄ n bēen naasu tea, n weene bēen tii i naasu teana. <sup>15</sup> Wee na bēe kom gem sōsi kpa i n da maa kuanə nge me. <sup>16</sup> Ka geema, na bēe sōmə, yoo ku ra n win yinni kere, meya goro ku ra n wi u n̄n gora kere. <sup>17</sup> Tē wee, i sōsi teni gia. Doo n̄ərugiba bēe, i n tu swīi.

<sup>18</sup> N n̄ mə bēe kpuron gariya na mō. Na yē be na gosa. Adama Gusunən gari yi n̄ koo ko yi kun koore yi yi nee, “Wi u ka man dimə sannu, u gəsira nen yiberē.” <sup>19</sup> Na bēe yabu yeni sōməwa saa tēn di yu sere koorā. Yà n koorā kpa i ka naane doke ma n̄na yēro wi. <sup>20</sup> Ka geema na bēe sōmə, baawure wi u yēro wura wi na gora, n̄na u wura. Baawure wi u maa man wura, u wi u man gərima wurawa.

### *Yesu u Yudasi terasia*

*(I maa mērio Mateu 26:20-25, Maaku 14:17-21, Luku 22:21-23)*

<sup>21</sup> Ye Yesu u yeni gerua u kpa, win gōru ga sankira too too, ma u bu sōwa kpasasa u nee, ka geema na bēe sōmə, goo wāa bēe səə wi u koo man dəme.

<sup>22</sup> Ma win bwāabu ba n̄ni gia mēerina. Ba n̄ yē ben wara u ka yā. <sup>23</sup> Yesun bōo turo, wi u kī, u sō win nəm geuə. <sup>24</sup> Ma Siməə Piēe u yīreru kua ka nəmu durə wi, u Yesu bikio u nee, wara u ka yā. <sup>25</sup> Ma bōo wi, u Yesu gballi u n̄n bikia u nee, Yinni wara a ka yā.

<sup>26</sup> Yesu u n̄n wisa u nee, wi na kon dōka wē ye na ka kpee sōra, wiya mi.

Ma u dōka ka kpee sōra u Yudasi Isikariətu, Siməən bii wē. <sup>27</sup> Ye Yudasi u dōka ye mwa u kpa, mii mii ma Setam dua win gōruə. Yesu u n̄n sōwa u nee, ye kaa ko, a koowo kpaaka.

<sup>28</sup> Adama ben suunu səə goo sari wi u yē yèn sō u n̄n sōwa me. <sup>29</sup> Gaba tamaa yèn sō Yudasiwa u gobin bəuru neni, yen sōna Yesu u n̄n sōmə u gāanu dweeyo n̄n bukata ba mə tōo bakarun sō, n̄ kun me u n̄n sōmə u sārəbu gāanu kē. <sup>30</sup> Ye Yudasi u dōka ye

mwe ma u yara ka sendaru. N deema yam t̄ira.

### Wooda kpaa

<sup>31</sup> Sanam me Yudasi u yara u kpa, Yesu u nee, t̄era T̄onun Bii u den w̄olle suara, ma Gusun̄o maa w̄olle suara win min di. <sup>32</sup> Gusun̄o ù n w̄olle suara win min di, Gusun̄on tii u koo maa T̄onun Bii wi w̄olle sua, n ù maa t̄em̄o. <sup>33</sup> Nen bibu, saa fiiko s̄ora ko na n w̄aa ka bee, yen biru i ko man kasu. Adama na bee s̄om̄o t̄e nge me na raa Yuuba s̄owa, mi na d̄o i ù kp̄e i da mi. <sup>34</sup> Wooda kpaa na bee w̄em̄o, i k̄ian̄o. I de i k̄iru s̄osina nge me na bee k̄iru s̄osi. <sup>35</sup> Ì n k̄ian̄e, baawure u ko n ȳe ma i s̄awa nen bw̄abu.

### Yesu u nee, Piee koo n̄un siki

(I maa m̄erio Mateu 26:31-35, Maaku 14:27-31, Luku 22:31-34)

<sup>36</sup> Sim̄o Piee u n̄un bikia u nee, Yinni, mana a d̄o.

Yesu u n̄un wisa u nee, mi na d̄o a ù kp̄e a man sw̄ima t̄e, adama ù n sosi kaa man sw̄ima mi.

<sup>37</sup> Piee u n̄un bikia u nee, Yinni, mban s̄ona na ù kp̄e n nun sw̄i mi t̄e. Domi na s̄oru s̄a n ka nen w̄aru w̄e wunen s̄o.

<sup>38</sup> Yesu u n̄un bikia u nee, a s̄oru s̄a a ka wunen w̄aru w̄e nen s̄o? Ka gem na nun s̄om̄o, goo d̄o gu ka sere sw̄i kaa man siki n̄on ita.

## 14

### Yesuwa swaa ye ya d̄o

#### Baaban mi

<sup>1</sup> Yesu bu s̄owa u nee, i ku wurura. I Gusun̄o naane dokeo kpa i maa man naane doke. <sup>2</sup> W̄aa yee dabina nu w̄aa nen Baaban yenūo. N wee na d̄o mi, n bee w̄aa yerun s̄oru kua. Ñ kun s̄a me, na ù daa bee s̄om̄o. <sup>3</sup> N̄a n w̄aa yee ten s̄oru kua na kpa, kon kpa wurama n bee sua n ka da nen tiin mi. Mi na w̄aa kpa sa n w̄aa mi sannu. <sup>4</sup> I ru swaa ȳe k̄o mi na d̄o.

<sup>5</sup> Tomaa u n̄un s̄owa u nee, Yinni, sa ù ȳe mi a d̄o. Am̄ona sa ko n ka min swaa ȳe.

<sup>6</sup> Yesu u n̄un s̄owa u nee, nena na swaa, nena na gem, nena na w̄aru, goo sari wi u koo da Baaban mi ma n kun m̄o saa nen min di. <sup>7</sup> Bee ù n daa man ȳe, i ko n maa nen Baaba ȳe. Saa t̄en di i n̄un gia, i maa n̄un wa.

<sup>8</sup> Filipu u n̄un s̄owa u nee, Yinni a sun Baaba wi s̄osio, n den tura me.

<sup>9</sup> Yesu u nee, min di na ka bee w̄a n t̄e, ka me, a ù man gie Filipu? Baawure wi u gesi man wa u maa Baaba wawa. Am̄ona a ka gerua a nee, n bee Baaba s̄osio. <sup>10</sup> A ù naane doke ma na w̄aa Baaba s̄o, Baaba maa w̄a ne s̄o? Gari yi na bee s̄om̄o, na ù gerum̄o ka nen tiin yiiko. Baaba wi u w̄a ne s̄o, wiya u win s̄amburu m̄o. <sup>11</sup> I gesi naane dokeo ma na w̄aa Baaba s̄o, ma Baaba maa w̄a ne s̄o. Ñ kun me, i naane dokeo s̄oma ye na kuan s̄o. <sup>12</sup> Ka geema na bee s̄om̄o, baawure wi u man naane doke, s̄oma ye na m̄o, yeya ȳero koo maa ko. U koo mam s̄oma ko ye ya yeni kere domi na d̄o nen Baaban mi. <sup>13</sup> Na kon maa bee ḡanu baanire kua ni i gesi kana ka nen ȳisuru, kpa bu ka Baaba w̄olle sua saa Biin min di. <sup>14</sup> Ì n ḡanu kana ka nen ȳisuru, kon bee ni kua.

### Hunde Deeron naarun

#### n̄o m̄w̄eru

<sup>15</sup> Yesu u nee, ù n man k̄i i nen wooda mem n̄ow̄o. <sup>16</sup> Kon Baaba kana, u koo bee Dam K̄ēo kpao w̄e wi u ko n ka bee w̄a sere ka baadommao. Wiya s̄a Hunde gemgii. <sup>17</sup> Handuniagibu ba ù kp̄e bu n̄un mwa yen s̄o ba ù n̄un waam̄o, meya ba ù maa n̄un ȳe. Adama bee i n̄un ȳe, domi u w̄a ka bee, u kon maa w̄a been baawure s̄o.

<sup>18</sup> Na ù bee derim̄o goberu. Kon kpa wurama been mi. <sup>19</sup> N tie fiiko ye handuniagibu ba ù maa ka man wasi, adama bee i ko man wa. Ȳen s̄o na wasi, bee i ko n maa wasi. <sup>20</sup> D̄oma teya i ko n ȳe ma na w̄a nen Baaba s̄o ma bee i w̄a ne s̄o, ma na maa w̄a bee s̄o.

<sup>21</sup> Wi u nen wooda mwa, ma u ye mem n̄owa, wiya u man k̄i. Wi u man k̄i, nen Baaba koo n̄un k̄i. Nen tii kon maa ȳero k̄i, kpa n n̄un tii s̄osi.

<sup>22</sup> Yudasi, n ù m̄o wi ba ra nee Isikarīotu, u bikia u nee, Yinni, am̄ona kaa sun wunen tii s̄osisina handuniagibu ba kun ka nun wa.

<sup>23</sup> Ma Yesu u n̄un wisa u nee, baawure wi u man k̄i u koo nen gari mem n̄owa. Nen Baaba u koo n̄un k̄i, ne ka nen Baaba sa ko maa na ȳeron mi kpa su besen w̄a yeru ko wi s̄o. <sup>24</sup> Wi u kun man k̄i, u ù maa nen gari mem n̄owamme. Gari yi i nua, n ù negii, yi s̄awa Baabagii wi u man ḡrima.



<sup>25</sup> Na bɛɛ yeni kpuro sɔɔmɔ tɛ ye na ka bɛɛ wãa. <sup>26</sup> Adama Hunde Dɛero, Dam kɛɔ wi, wi Baaba koo ɔarima ka nen yĩsiru, wiya u koo bɛɛ baayere keu sɔɔsi, u koo maa bɛɛ ye kpuro yaayasia ye na bɛɛ sɔɔwa.

<sup>27</sup> Bɔri yenda na bɛɛ deria, nen bɔri yenda na bɛɛ wɛɛmɔ. Na ñ bɛɛ tu wɛɛmɔ nge me handunia ya ra wɛ. I ku wurura, i ku maa nanda. <sup>28</sup> Bɛɛ i nua nge me na bɛɛ sɔɔwa ma na doonɔ, adama kon kpam wurama bɛɛn mi. Ì n daa man kī i ko n nuku dobu mɔ ye na ka dɔɔ Baaban mi, domi nen Baaba u yiiko mɔ u man kere. <sup>29</sup> Na bɛɛ gãa ninin gari sɔɔmɔ tɛ, nu sere koorɔ. Nù n koorɔ kpa i ka man naane doke. <sup>30</sup> Na ñ maa kpɛ n ka bɛɛ gari dabinu ko domi handunian wirugii u sisi. U ñ dam mɔ ne sɔɔ, <sup>31</sup> adama kpa handuniagibu ba n ka yɛ ma na Baaba kī, na maa kpuro mɔ nge me Baaba u man yen wooda wɛ. I seewo su doona.

## 15

### *Yesuwa resɛm dãa gea*

<sup>1</sup> Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna resɛm dãa mɛro, nen Baabawa gbaa yɛro. <sup>2</sup> Nen kãasa baayere ye ya ku ra binu ma, yera u ra bure u kɔ. Kãasa baayere ye ya ra binu ma, u ra ye sɔmɛwa kpa yen marum mu ka sosi. <sup>3</sup> Bɛɛ i dɛera kɔ gari yin saabu yi na bɛɛ sɔɔwa. <sup>4</sup> I de i n ka man maninɛ, na kon maa ka bɛɛ manina. Nge me kãasa ya ñ kpɛ yu ka tii binu ma, ma n kun mɔ ya ka dãa mɛro maninɛ, mɛya maa bɛɛn tii, i ñ kpɛ i binu ma, i kun ka man maninɛ.

<sup>5</sup> Nɛna resɛm dãa mɛro, bɛɛya yen kãasi. Wi u ka man maninɛ ma na ka nùn maninɛ, wiya u koo bii dabinu ma, domi nen sariru i ñ kpɛ i gãanu ganu ko. <sup>6</sup> Baawure wi u kun ka man maninɛ, ba koo nùn wunawa bu kɔ nge kãasi kpa u dɛrura. Yen biru ba koo kãasi yi menna bu dɔɔ doke, kpa yi dɔɔ mwa. <sup>7</sup> Bɛɛ i n ka man maninɛ ma nen gari yi wãa bɛɛ sɔɔ, i bikio ye i kī, na kon bɛɛ kua.

<sup>8</sup> Ì n bii dabinu mara ya koo nen Baaba bɛɛre wɛ. Nge mɛya i ko maa sɔɔsi ma nen bwãaba i sãa. <sup>9</sup> Nge me Baaba man kī, nge mɛya na maa bɛɛ kī. I yɔro nen kīru sɔɔ. <sup>10</sup> Nge me na nen Baaban wooda mɛm nɔɔwa ma na wãa win kīru sɔɔ, nge mɛya i n nen wooda mɛm nɔɔwa, i ko n wãa nen kīru sɔɔ.

<sup>11</sup> Na bɛɛ yeni sɔɔwa kpa nen nuku dobu bu n ka wãa bɛɛ sɔɔ, kpa bɛɛn nuku dobu bu ka yibu. <sup>12</sup> Nen wooda wee, i kīanɔ nge me na bɛɛ kī. <sup>13</sup> Goo ù n win wãaru wɛ win bɔrɔban sɔ kīrun saabu, kīi te, ta ñ saara mɔ. <sup>14</sup> Nen bɔrɔbara bɛɛ i sãa i n mɔ ye na bɛɛ yiire. <sup>15</sup> Na ñ maa bɛɛ sokumɔ yobu yèn sɔ yoo ku ra n yɛ ye win yinni u mɔ. Adama na bɛɛ sokumɔ bɔrɔba, yèn sɔ gãanu baanire ni na nua nen Baaban min di niya na bɛɛ sɔɔwa. <sup>16</sup> N ñ mɔ bɛɛya i man ɔsa, nɛna na bɛɛ ɔsa. Na maa bɛɛ wuna nɛnem kpa i da i binu ma ni nu koo te. Kpa gãanu baanire ni bɛɛ i kana nen Baaban mi ka nen yĩsiru, u bɛɛ wɛ. <sup>17</sup> Ye na bɛɛ yiiremɔ wee, i kīanɔ.

### *Handunia ya Yesu ka wigibu tusa*

<sup>18</sup> Yesu maa nɛɛ, handuniagibu bà n bɛɛ tusa, i n yɛ ma nɛna ba gbia ba tusa. <sup>19</sup> Bɛɛ i n daa sãan na handuniagibu, handunia ya ko n bɛɛ kīwa nge yegibu. Adama na bɛɛ ɔsa handunia ye sɔɔn di, i ñ maa sãa yegibu, yen sɔna handuniagiba bɛɛ tusa. <sup>20</sup> I gari yi yaayo yi na raa bɛɛ sɔɔwa na nɛɛ, yoo ku ra win yinni kere. Bà n man nɔni sɔɔwa ba koo maa bɛɛ nɔni sɔ. Bà n nen gari mɛm nɔɔwa ba koo maa bɛɛgii mɛm nɔɔwa. <sup>21</sup> Adama yeni kpurowa ba koo bɛɛ kua nen yĩsirun sɔ, domi ba ñ yɛro yɛ wi u man ɔarima. <sup>22</sup> Nà kun daa nɛ, na ka bu gari kue, ba ñ daa taare mɔ. Adama tɛ ba ñ maa gafara mɔ. <sup>23</sup> Wi u man tusa u maa nen Baaba tusawa. <sup>24</sup> Nà kun daa sɔma kue ben suunu sɔɔ ye goo kun koo, ba ñ daa taare mɔ. Adama tɛ, ba sɔma ye wa kɔ, ma ba sun tusa nɛ ka nen Baaba. <sup>25</sup> Nge mɛya n sãa kpa gari yi ba yorua woodan tirerɔ yi ka koorɔ, yi yi nɛɛ, “Ba man tusa, ba ñ ten wiru ka naasu yɛ.”

<sup>26</sup> Adama Dam Kɛɔ, Hunde gemgii wi, u sisi saa nen Baaban min di. Kon bɛɛ nùn ɔriama ka Baaba win yĩsiru, kpa u bɛɛ nen areru diiya. <sup>27</sup> Bɛɛ i ko maa nen areru di, domi i wãa ka nɛ sannu saa toren di.

## 16

<sup>1</sup> Yeni kpurowa na bɛɛ sɔɔwa kpa i ku ra ka biru wura. <sup>2</sup> Ba koo bɛɛ gira saa menna yerun di. Saa ya mam sisi ye baawure wi u bɛɛ goomɔ u ko n tamaa u Gusunɔ sɔmburu kuammɛwa. <sup>3</sup> Ba koo bɛɛ yabu yeni kua yèn sɔ ba ñ Baaba gie, ba ñ maa man gie. <sup>4</sup> Adama

na bεε gāa nini sōmōwa, dōma te nin saa ya tura kpa i ka yaaya ma na raa bεε nu sōre.

### *Hunde Dεeron sōmburu*

Yesu maa nεε, na ñ daa bεε gāa nini sōwa saa yellun di yèn sō na wāa ka bεε sannu. <sup>5</sup> Adama tē na dōo wi u man gōriman mi. Goo maa sari bεε sōo wi u man bikia mi na dōo. <sup>6</sup> Adama yèn sō na bεε yeni sōwa, bεen gōru ga sankira too. <sup>7</sup> Ka mε, na bεε gem sōmō, bεen arufaaniwa nà n da, domi nà kun de, Dam Kēo wi, u ñ sisi bεen mi. Adama nà n da kon bεε nùn gōriama. <sup>8</sup> Û n tunuma, wiya u koo de handuniagibu bu tubu ye n sāa toraru ka ye n sāa gem ka maa Gusunən siribu. <sup>9</sup> U koo bu taarε wē yèn sō ba ñ man naane doke. <sup>10</sup> U koo bu sōsi ma gem wāa ne sōo ye na ka dōo Baaban mi, ma ba ñ maa man wasi. <sup>11</sup> U koo maa de bu siribu tubu yèn sō Gusunō u handunia yenin wirugii siri kō.

<sup>12</sup> Na maa gāa dabinu mō n ka bεε sō, adama nu bεε kere gina. <sup>13</sup> Sanam mε Hunde gemgii wi, u tunuma wiya u koo bεε kpara i ka gem kpuro gia. U ñ koo gari gere ka win tiin yiiko. Ye u nua, yeya u koo gere, u koo maa bεε sō ye ya sisi. <sup>14</sup> Wiya u koo man bεere wē, domi u koo nεgia nō, kpa u bεε ye nōsia. <sup>15</sup> Kpuro ye Baaba u mō nεgia. Yen sōna na gerua ma Hunde u koo nεgia nō, kpa u bεε ye nōsia.

### *Nuku sankiranu koo ko*

#### *nuku dobu*

<sup>16</sup> Yesu bu sōwa u nεε, ñ n sosi fiiko i ñ maa man wasi. Ñ n maa kpam sosi fiiko, i ko man wa.

<sup>17</sup> Ma win bwāabu gabu ba bikianamō, mba yen tubusianu ye u sun sōmō, ñ n sosi fiiko sa ñ maa nùn wasi, ñ n maa kpam sosi fiiko sa ko nùn wa. Mba maa yen tubusianu ye u nεε u dōo win Baaban mi. <sup>18</sup> Ba bikianamō mba ñ n sosi fiikon tubusianu. Ba nεε, sa ñ yē yèn gari u mō.

<sup>19</sup> Yesu u gia ma ba kī bu nùn gāanu bikia. Yen sōna u bu sōwa u nεε, na nεε yaa, ñ n sosi fiiko i ñ man wasi, ñ n maa kpam sosi fiiko i ko man wa. Gari yiniwa i bikianamō bεen suunu sōo ro? <sup>20</sup> Ka geema na bεε sōmō, i ko swī, i ko kpara wōri ko, adama handuniagibu ba koo yēeri. Bεen nukura koo sankira, adama bεen nuku sankiranu

koo gōsira nuku dobu. <sup>21</sup> Sanam mε tən kurō u yiire u ra n nōni swāaru mō domi win saa ya tura. Adama sanam mε u win bii mara, u ku ra maa nōni swāa te yaaye nuku dobu sō ye u ka tōnu mara handunia sōo.

<sup>22</sup> Meya n maa sāa bεen mi. Tē, bεε i nuku sankiranu mō, adama kon kpam bεε wa, ma bεen nukura koo dora. Goo maa sari wi u koo kpī u bεε nuku doo bi mwaari.

<sup>23</sup> Saa ye, yà n tunuma, i ñ ko man gāanu ganu bikia. Ka geema na bεε sōmō, baayere ye i Baaba kana ka nen yīsiru, u koo bεε kē.

<sup>24</sup> Sere ka tē i ñ gāanu ganu kanε ka nen yīsiru. I bikio, i ko wa, kpa bεen nuku dobu bu ka yibu.

### *Yesu u handunia kamia*

<sup>25</sup> Yesu maa bu sōwa u nεε, yeni kpurowa na bεε sōwa ka mōndu. Adama saa ya sisi ye na ñ maa bεε gari sōmō ka mōndu, kon bεε Baaban gari sōwa kpasasa. <sup>26</sup> Saa ye, yà n tunuma, i ko Baaba kana ka nen yīsiru. Na ñ maa gerumō ma kon nùn kana bεen sō, <sup>27</sup> domi Baaban tii u bεε kī. U bεε kī yèn sō i man kī, i maa naane doke ma na weewa Gusunən min di. <sup>28</sup> Na yarimawa saa Baaban min di, na na handuniaō. Tē na handunia derimō na dōo nen Baaban mi.

<sup>29</sup> Win bwāaba nùn sōwa ba nεε, tēra a re sun gari sōwa kpasasa, n ñ ka mōndu. <sup>30</sup> Tē sa gia ma a baayere kpuro yē, n ñ maa mō goo u nun gāanu bikia. Yenin sōna sa naane doke ma Gusunən min diya a yarima.

<sup>31</sup> Ma Yesu u bu bikia u nεε, tē i naane doke? <sup>32</sup> I laakari koowo, saa ya sisi ya mam tunuma kō ye ba koo ka bεε kpuro yarinasia, baawure u ka da win yenuō. I ko man deri ne turo, adama na ñ wāa ne turo yèn sō Baaba u wāa ka ne. <sup>33</sup> Yabu yeniwa na raa bεε sōwa kpa i n ka bōri yendu mō ne sōo. Handunia ye sōra i ko nōni swāaru wa, adama i ku mwia kpana, na handunia kamia kō.

## 17

### *Yesu u kanaru mō*

#### *win bwāabun sō*

<sup>1</sup> Ye Yesu u gari yi gerua u kpa, u win nōni seeya wōllō u nεε, Baaba, saa ya tura. A ne wunen Bii wōlle suo, kpa n maa nun wōlle sua. <sup>2</sup> Domi a man yiiko wē tōmbu kpuron wōllō, kpa n ka be a man wē kpuro wāaru wē

te ta ku ra kpe. <sup>3</sup> Wāaru te ta ku ra kpe tera mini, tambu bu ka nun gia, wunε Gusunō turo, kpa bu maa man gia nε Yesu Kirisi wi a gōrima. <sup>4</sup> Na nun wolle sua tem mε sōo, na maa sōmbu te wiru go te a man yiire. <sup>5</sup> Baaba, na nun kanamō, a de na n yiiko mō tē wunen bōkuo, nge mε na raa mō ka wunε sannu ba sere handunia taka kua.

<sup>6</sup> Na tōn be wunen yīsiru giasia be a man wē handunia ye sōo. Wunεgiba ba raa sāa, ma a man bu wē. Ba maa wunen gari mem nōwa. <sup>7</sup> Tē ba yē ma gāanu kpuro ni a man wē, saa wunen min diya nu na. <sup>8</sup> Domi na bu gari yi wē yi a man sōwa, ba maa yi mwa. Ma ba gia sāa sāa ma saa wunen min diya na yara, ba maa naane doke ma wuna a man gōrima.

<sup>9</sup> Na bu kanaru kuamme n ñ mō handuniagibu. Tōn be a man wē, beya na kanaru kuamme yēn sō wunεgiba ba sāa. <sup>10</sup> Negibu kpuro ba sāawa wunεgibu ma wunεgibu kpuro ba maa sāa negibu, nen yiiko maa sōsira be sōo. <sup>11</sup> Tē na sisi wunen mi. Na ñ ko na n maa wāa handunia sōo, adama beya ba ko n wāa handunia ye sōo. Baaba Dεero, a bu beruo ka wunen yīsi te a man wēn dam, kpa ba n ka sāa tia, nge mε ne ka wunε sa sāa tia. <sup>12</sup> Sanam mε na wāa ka be, na bu berua ka wunen yīsi te a man wēn dam. Na bu kōsu, ma be sōo baa tōn turo goo kun kam kue ma n kun mō kam kooren bii, kpa Gusunōn gari yi ka koorā. <sup>13</sup> Tē na sisi wunen mi. Yeniwa na gerumō handunia ye sōo, kpa ba n ka nuku dobu yiba nen sō. <sup>14</sup> Na bu wunen gari wē, ma handuniagiba bu tusa yēn sō ba ñ sāa handuniagibu, nge mε nen tii na ñ sāa handuniagii. <sup>15</sup> Na ñ nun kanamō a ka bu wuna handunia sōon di, adama na nun kanamōwa a bu kōsuo tōn kōso win sō. <sup>16</sup> Ba ñ sāa handuniagibu nge mε nen tii na ñ sāa handuniagii. <sup>17</sup> A tii bu wunō nenem ka wunen gem gari. Wunen gari gema. <sup>18</sup> Nge mε a man gōrima handunia, mēya na maa bu gōra handunia sōo. <sup>19</sup> Ben sōna na nun nen tii wē kpa ben tii bu maa ka ko wunεgibu ka gem.

<sup>20</sup> N ñ mō beni tōnawa na kanaru kuamme, adama ka maa be ba koo naane doke ben garin saabu. <sup>21</sup> Na kanamōwa be kpuro ba n ka sāa tia. Nge mε wunε Baaba a wāa nε sōo, ma na maa wāa wunε sōo, a de

bu ko tia bεε sōo. Kpa handuniagibu bu ka naane doke ma wuna a man gōrima. <sup>22</sup> Yiiko ye a man wē, yeya na maa bu wē, kpa ba n ka sāa tia nge mε nε ka wunε sa sāa tia. <sup>23</sup> Nε na wāa be sōo, wuna a maa wāa nε sōo, kpa bu ka ko tia mam mam. Kpa handunia yu ka gia ma wuna a man gōrima, a maa bu kī nge mε a man kī.

<sup>24</sup> Baaba, na kī be a man wē ba n wāa nen mi, mi na wāa, kpa ba n nen yiiko mēra ye a man wē, domi a man kī ba sere handunia taka kua. <sup>25</sup> Baaba gemgii, handuniagiba kun nun yē, adama nε na nun yē, ma beni ba tuba ma wuna a man gōrima. <sup>26</sup> Na bu wunen yīsiru giasia, mēya kon kpam bu tu giasiam sosi, kī te a man kīa ta n ka wāa be sōo, kpa na n maa wāa be sōo.

## 18

### *Yesun mwaabu*

*(I maa mεrio Mateu 26:47-56, Maaku 14:43-50, Luku 22:47-53)*

<sup>1</sup> Sanam mε Yesu u kana te kua u kpa, u yara ka win bwāabu sannu ba da daa tora gaan guruo ye ba ra soku Sedoroni. Batuma gaa wāa mi, yē sōo u dua ka win bwāabu. <sup>2</sup> Yudasi, win dōmε, u yam mi yē domi Yesu ka win bwāabu ba ra raa mēnne mi nōn dabiru. <sup>3</sup> Yen sōna Yudasi u da mi ka tabu kowobu ka sāa yerun kōsobu be yāku kowo tōnwerobu ka Falisiba ba nūn wē. Ba ben tabu yānu neni, ka fitilakunu ka wīi bōnnun dōo. <sup>4</sup> N deema Yesu u yē kō ye n koo nūn ko kpuro, yen sōna u susi u bu bikia u nεε, wara i kasu.

<sup>5</sup> Ma ba nūn wisa ba nεε, Yesu Nasaretigiwa sa kasu.

Yesu u nεε, nena mi.

Yudasi, win dōmε, u yō mi, ka be sannu.

<sup>6</sup> Ye Yesu u nεε, nena mi, ma ba desira ba wōruka.

<sup>7</sup> Yesu u kpam bu bikia u nεε, wara i kasu.

Ma ba nεε, Yesu Nasaretigiwa sa kasu.

<sup>8</sup> Yesu u nεε, na raa bεε sōowa kō ma nena mini. Ñ n nen na i kasu, i de beni bu doona.

<sup>9</sup> U yeni gerua kpa gari yi u raa gerua yi ka koorā ye u nεε, baa tōn turo kun kam kue be Baaba u nūn wē sōo. <sup>10</sup> Sanam mε, Simōo Piεε u win takobi neni ma u ye woma u ka yāku kowo tōnweron yoo sōra u win soo nōm geuguu bura. Yoo win yīsira Maliku. <sup>11</sup> Ma Yesu u Piεε sōowa u nεε, a wunen takobi

wesio yen kararɔ. Na n̄ kon ka n̄ni swāaru tɛmana te n̄n Baaba u man yiire?

*Ba ka Yesu da Anin wuswaaɔ*

<sup>12</sup> Sanam mɛya tabu kowobu ka ben wirugii ka Yuuban s̄aa yerun k̄sobu ba Yesu mwa ba n̄n b̄kua <sup>13</sup> ma ba gbia ba ka n̄n da Anin mi. Ani u s̄awa Kaifan dokiri, Kaifa wiya u maa s̄aa ȳaku kowo t̄nwerɔ w̄ɔ ge s̄ɔ. <sup>14</sup> Kaifa wiya u raa Yuuba bwisi k̄a ma n arufaani m̄ɔ t̄n turo u ka t̄mbu gbiya.

*Piɛɛ u Yesu siki*

*(I maa m̄ɛrio Mateu 26:69-70, Maaku 14:66-68, Luku 22:55-57)*

<sup>15</sup> Simɔɔ Piɛɛ ka b̄ɔ goɔ ba Yesu sw̄i. N deema ȳaku kowo t̄nwerɔ wi, u b̄ɔ wi ȳ s̄aa s̄aa, ma b̄ɔ wi, u ka Yesu dua sannu ȳaku kowo t̄nwerɔ ȳn̄un yaaraɔ. <sup>16</sup> Adama Piɛɛ u ȳra t̄ɔwɔ ȳnu k̄n̄nɔwɔ. Ma b̄ɔ wi ȳaku kowo t̄nwerɔ u ȳ mi, u yarima u ka w̄ndia k̄n̄nɔ k̄so geruna, ma u Piɛɛ duusia. <sup>17</sup> Ma w̄ndia wi u k̄n̄nɔ k̄su mi, u Piɛɛ bikia u n̄ɛ, wunɛ, a n̄ maa s̄aa durɔ win bw̄abun turo?

Piɛɛ u n̄ɛ, aawo.

<sup>18</sup> Ma yobu ka s̄aa yerun k̄sobu ba ȳ d̄ɔ ḡɛn b̄kuɔ yi ba s̄rua woorun s̄ ba w̄su. Piɛɛ u da u maa ȳ mi, ba w̄su sannu.

*Ȳaku kowo t̄nwerɔ*

*u Yesu gari bikiamɔ*

*(I maa m̄ɛrio Mateu 26:59-66, Maaku 14:55-64, Luku 22:66-71)*

<sup>19</sup> Ma ȳaku kowo t̄nwerɔ u Yesu win bw̄abun gari bikia, ka ye u t̄mbu s̄ɔsimɔ. <sup>20</sup> Ma Yesu u n̄n wisa u n̄ɛ, na ka baawure gari kua batuma s̄ɔ. Na n̄n keu s̄ɔsiru kpuro kuawa m̄n̄nɔ ȳnu s̄ɔ ka maa s̄aa yerɔ, mi Yuuba kpuro ba ra m̄n̄nɛ. Na n̄ ḡaanu ganu gerua asiri s̄ɔ. <sup>21</sup> N̄ n m̄n na, mban s̄na a man gari bikiamɔ. Be ba n̄n gari nua, a ben tii bikio ye na bu s̄ɔwa. Beya ba ȳ ye na gerua.

<sup>22</sup> Ye Yesu u yeni gerua u kpa, yera s̄aa yerun k̄so turo wi u n̄n ȳre, u Yesu baara so, ma u n̄ɛ, ȳaku kowo t̄nwerowa a k̄ka a gari wisimɔ m̄ɛ?

<sup>23</sup> Ma Yesu u n̄n wisa u n̄ɛ, n̄ n gari k̄sin na na gerua, a yi geruo baawure u n̄. N̄ n maa gem na na gerua, mban s̄na a man soomɔ.

<sup>24</sup> Ma Ani u dera ba n̄n b̄kua ba ka da Kaifa, ȳaku kowo t̄nweron mi.

*Piɛɛ u kpam Yesu siki*

*(I maa m̄ɛrio Mateu 26:71-75, Maaku 14:69-72, Luku 22:58-62)*

<sup>25</sup> Saa ye s̄ɔ, Simɔɔ Piɛɛ u ȳ mi, u d̄ɔ w̄su. Ma ba n̄n bikia ba n̄ɛ, wunɛ maa, a n̄ s̄aa durɔ win bw̄abun turo?

Adama Piɛɛ u gari yi siki u n̄ɛ, aawo fa.

<sup>26</sup> Ȳaku kowo t̄nweron yoo turo, win soo teu Piɛɛ u buran dusi, u n̄n bikia u n̄ɛ, na n̄ daa nun wa ka wi batuma ye s̄ɔ?

<sup>27</sup> Piɛɛ u kpam siki u n̄ɛ, aawo. Yera yande goo d̄ɔ ga sw̄i.

*Ba ka Yesu da Pilatin wuswaaɔ*

*(I maa m̄ɛrio Mateu 27:1-2, 11-14, Maaku 15:1-5, Luku 23:1-5)*

<sup>28</sup> Saa Kaifan min di ba ka Yesu da tem ȳeron siri yerɔ. N deema buru buru yam s̄arera. Be ba s̄aa Yuuba ba n̄ wure bu du siri yeru mi, kpa bu ku raa ko disigibu. Domi ba k̄i bu Ḡɔ sararibun t̄ɔ baka ten yaa dibu di.

<sup>29</sup> Yen s̄na Pilati u yarima u bu deema, ma u bu bikia u n̄ɛ, tora teren bwesera i durɔ wi waasi.

<sup>30</sup> Ba n̄ɛ, u kun k̄sa kue, sa n̄ daa ka n̄n sisi su nun n̄ma beria.

<sup>31</sup> Pilati u bu s̄ɔwa u n̄ɛ, b̄ɛn tii i n̄n m̄ɔ, kpa i n̄n siri ka b̄ɛn tiin wooda.

Ma Yuuba ba n̄ɛ, sa n̄ yen dam m̄ su ka t̄nu go.

<sup>32</sup> Nge m̄ya Yesun gari yi kora yi s̄ɔ u s̄ɔsi ḡɔ win bweseru u koo gbi. <sup>33</sup> Pilati u kpam dua siri yerɔ, ma u Yesu soka u n̄n bikia u n̄ɛ, wuna Yuuban sunɔ?

<sup>34</sup> Ma Yesu u n̄n bikia u n̄ɛ, wuna a ka tii yeni bikiamɔ? Nge gaba nun n̄n gari s̄ɔwawa.

<sup>35</sup> Pilati u n̄ɛ, n̄ Yuuwa? Wun̄n bweseru ka ȳaku kowo t̄nweroba ba man nun n̄mu s̄ndia. Mba a kua.

<sup>36</sup> Yesu u n̄ɛ, n̄n bandu ta n̄ s̄aa handunia migiru. T̄a n̄ s̄an na handunia migiru, n̄n bw̄abu ba koo sanna kpa bu ku Yuuba man n̄mu s̄ndia. Adama n̄n banda kun s̄aa handunia migiru.

<sup>37</sup> Ma Pilati n̄n bikia u n̄ɛ, n̄ n man na, a s̄awa sunɔ.

Yesu u n̄n wisa u n̄ɛ, wun̄n tii a mam gerumɔ ma na s̄aa sunɔ. Na na handunia s̄ɔ, ba man marawa n̄ ka gem areru di. Baawure wi u s̄aa gemgii, wiya n̄n gari n̄omɔ.



<sup>38</sup> Pilati u nùn bikia u nɛɛ, mba ba ra soku gem.

*Ba Yesu taare wɛ bu go*

*(I maa mɛɛrio Mateu 27:15-31, Maaku 15:6-20, Luku 23:13-25)*

Gari yin biru Pilati u kpam yarima u da Yuuban mi, ma u bu sɔɔwa u nɛɛ, nɛna kun toraru garu wa durɔ wi sɔɔ. <sup>39</sup> Adama i komaru garu mɔ te kon ka bɛɛ pirisəm turo kara Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru sɔɔ. I kɪ n bɛɛ Yuuban sunɔ kara?

<sup>40</sup> Ma be kpuro ba gbāsukumɔ ka dam ba mɔ, aawo sa ñ durɔ wi kɪ, Barabawa sa kɪ.

N deema gbɛnɔwa Baraba wi, u sāa.

## 19

<sup>1</sup> Sanam mɛya Pilati u Yesu mwa, ma u dera ba nùn so ka som kpaka. <sup>2</sup> Ma tabu kowobu ba sāki tundu bɔkana ba ka nùn sina furɔ kua ba doke win wirɔ. Ba maa nùn gurumusu swāabu sebusia. <sup>3</sup> Kiri kiri kpa bu nùn susi bu nɛɛ, Yuuban sunɔ, fɔɔ baasira.

Ma ba nùn baari soomɔ.

<sup>4</sup> Ma Pilati u kpam maa yarima u tɔn wɔru ge sɔɔwa u nɛɛ, i swaa dakio. Wee, kon bɛɛ durɔ wi yarama kpa i ka gia ma na ñ toraru garu wa wi sɔɔ.

<sup>5</sup> Yesu u yarima u sākin furɔ, ka maa gurumusu swāabu ge doke. Pilati u bu sɔɔwa u nɛɛ, durɔ wi wee.

<sup>6</sup> Sanam mɛ yāku kowo tɔnwerobu ka sāa yerun kɔsobu ba nùn wa, ma ba gbāsukum wɔri ba nɛɛ, a nùn kporeo, a nùn kporeo dāa bunanaru sɔɔ.

Pilati u bu sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn tii i nùn mɔɔ kpa i nùn kpore dāa bunanaru wɔllɔ ka bɛɛn tii. Domi nɛ na kun toraru garu wa wi sɔɔ.

<sup>7</sup> Ma Yuuba ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, sa wooda gaa mɔ ye ya gerumɔ bu nùn go yɛn sɔ u win tii nɛɛ Gusunɔn Bii.

<sup>8</sup> Ye Pilati u gari yi nua, win bɛrum sosi.

<sup>9</sup> Ma u kpam ka Yesu wura siri yerɔ, u nùn bikia u nɛɛ, man diya a na.

Adama Yesu kun nùn wisa baa nɔn teeru.

<sup>10</sup> Ma Pilati u nùn bikia u nɛɛ, nɛna a ñ ka sere gari mɔ? A ñ yɛ ma na dam mɔ n ka nun kara, na maa dam mɔ n ka nun kpore dāa bunanaru sɔɔ?

<sup>11</sup> Ma Yesu u nùn wisa u nɛɛ, a ñ dam gam mɔ nɛ sɔɔ bā kun nun mɛ wɛ wɔllun di. Yen sɔna wi u man nun nɔmu sɔndia, win taare ya wunɛgia kere.

<sup>12</sup> Ye Pilati u yeni nua yera u hania sosi u ka Yesu kara. Adama Yuuba ba gbāsukunu bɔbia ba nɛɛ, à n durɔ wi kara, a ñ maa tem yɛro kɪ. Domi baawure wi u win tii kua sunɔ u sāawa tem yɛron yibɛɛ.

<sup>13</sup> Ye Pilati u gari yi nua, u ka Yesu yarima, ma u sina siri kowon sin yerɔ te ta wāa yam mɛ sɔɔ, mɛ ba sokumɔ Kpee turaru. Miya ba maa sokumɔ Gabata ka Heberum. <sup>14</sup> N tie sɔɔ teeru bu sere Gɔɔ sararibun tɔɔ bakaru ko, nge sɔɔ wii wɔllun saka. Ma Pilati u Yuuba sɔɔwa u nɛɛ, bɛɛn sunɔ wee.

<sup>15</sup> Ma Yuuba ba gbāsuka wɔllɔ, i ka nùn doo, i ka nùn doo, i nùn kporeo dāa bunanaru wɔllɔ.

Ma Pilati u bu bikia u nɛɛ, amɔ ro! I kɪ n bɛɛn sunɔ kpore dāa bunanaru wɔllɔ?

Ma yāku kowo tɔnweroba nùn wisa ba nɛɛ, bɛsɛ sa ñ sunɔ goo mɔ ma n kun mɔ tem yɛro.

<sup>16</sup> Sanam mɛya Pilati u bu Yesu nɔmu sɔndia bu ka nùn kpore dāa bunanaru wɔllɔ.

*Ba Yesu kpore dāa bunanaru wɔllɔ*

*(I maa mɛɛrio Mateu 27:32-44, Maaku 15:21-32, Luku 23:26-43)*

Ma ba Yesu mwa ba ka doona. <sup>17</sup> Ma Yesu u win tiin dāa bunanaru sua u ka da sere aye ten mi, te ta ka wii koko weenɛ, adama ka Heberum ba ra yam mi sokuwa Gɔɔgɔta.

<sup>18</sup> Miya ba nùn kpore dāa bunanaru wɔllɔ. Ba maa tɔn durɔbu yiru gabu kpore turo nɔm dɔwarɔ, turo nɔm geuɔ, ma Yesu wāa ben suunu sɔɔ.

<sup>19</sup> Ma Pilati u yorua u mani dāa bunana ten wɔllɔ. Yora ye, ya nɛɛ, Yesu Nasaretigii, Yuuban sunɔ. <sup>20</sup> Yuuba dabira ba yora ye gara domi mi ba Yesu kpore n ñ ka wuu toma. Ma ba ye yorua ka Heberum, ka Gɛrekim, ka maa Latɛm.

<sup>21</sup> Ma Yuuban yāku kowo tɔnwerobu ba Pilati sɔɔwa ba nɛɛ, a ku yore Yuuban sunɔ, adama a yoruɔ, u nɛɛ wiya Yuuban sunɔ.

<sup>22</sup> Ma Pilati u nɛɛ, ye na yorua na yoruawa.

<sup>23</sup> Sanam mɛ tabu kowobu ba Yesu kpore ba kpa, ba win yānu bɔnu kua suba nɛɛ, tabu kowo ben baawure sube teeru, ba maa win yabe bakaru sua. Yabe te, ta ñ yina mɔ, ba tu wesawa yaberu. <sup>24</sup> Ma tabu kowo be, ba geruna ba nɛɛ, bu ku raa te gɪa, adama bu de bu tu tɛtɛ toosi kpa bu wa wigiru ta koo ko.

Nge mɛya Gusunɔn gari yi kooru yi yi nɛɛ,

“Ba nen yānu bōnu kua ben tii tiine sōo.  
Ma ba nen yaberu tetē toosi.”  
Nge mēya tabu kowo be, ba kua.

<sup>25</sup> N wee, Yesun mero, ka win meron wōnō, ka Maari Kopan kurō, ka sere Maari Madalagii, ba yō Yesun dāa bunanarun bōkuo. <sup>26</sup> Yesu u win mero wa mi, ka bōō wi u kī ba yō ba karine, ma u win mero sōōwa u nēē, kurō wunē, wunen bii wee mi.

<sup>27</sup> U maa bōō wi sōōwa u nēē, wunen mero wee mi.

Saa dōma ten diya bōō wi, u ka nūn wa win tiin yēnuo.

### *Yesun gōō*

*(I maa mēerio Mateu 27:45-56, Maaku 15:33-41, Luku 23:44-49)*

<sup>28</sup> Yen biru, sanam mē Yesu u gia ma gari yi kpuro yi wiru goora yi kpa, Gusunōn gari yi ka koorā, u nēē, nim nōru ga man mō.

<sup>29</sup> Wekeru gara wāa mi, te ta tam mōmmōm yiba. Ma ba swēesu wasa tam mōmmōm mē sōō, ba bēri isōpun dekaō ba ka susi win nōōwō. <sup>30</sup> Sanam mē Yesu u tam mōmmōm mē denda u nēē, n kpa.

Yera u tuka, u win tii yōsu, ma u sariru kua.

### *Ba Yesu sōka yēsao*

<sup>31</sup> Dōma teya Yuuba ba Pilati bikia u de bu durō ben kōri bōaku be ba go mi, kpa bu goo ni sarasia dāa bunanarun di. Ba yeni bikia yēn sō n tie sōō teeru bu ka ben tōō wēraruḡiru di, ba n maa kī goo ni, nu n wāa dāa bunanaru wōllō tōō wēraruḡii te sōō, domi tōō bakarun tii tiywa. <sup>32</sup> Yen sōna tabu kowobu ba da ba gbiikoon kōri bōaka ka maa yiruseḡii be ba kpare ka Yesu sannu. <sup>33</sup> Adama sanam mē ba tura Yesun mi, ba deema u gu kō, ba n maa win kōri bōaka. <sup>34</sup> Adama tabu kowobun turo u Yesu yaasa sōka win yēsao, ma yande yem ka nim mu yara. <sup>35</sup> Wi u ye wa, u yen seeda di, win seeda ye, gema. U yē kam kam ma geeya u gerumō, kpa bēē i maa ka naane doke. <sup>36</sup> Yeniwa ya kua kpa Gusunōn gari yi ka koorā yi yi nēē, “Baa win kuku teeru, ta n kōsiramō.” <sup>37</sup> Gusunōn gari maa nēē, “Ba koo nūn mēeri wi ba sōka.”

### *Yesun sikubu*

*(I maa mēerio Mateu 27:57-61, Maaku 15:42-47, Luku 23:50-56)*

<sup>38</sup> Yen biru Yosēfu Arimateḡii u Pilati Yesun goru kana. Yosēfu wi, u sāawa Yesun bōō, adama asiri sōōwa yēn sō u Yuuban bērum mō. Ma Pilati u wura. Yen sōna Yosēfu u da u Yesun goru sua u ka doona.

<sup>39</sup> Nikodēmu wi u raa da Yesun mi wōkuru u Yosēfu yōsiri. Ma u turare bwesenu yiru, miru ka aloesi neni ye ya tura kilo tenan saka. <sup>40</sup> Durō be yiru ba Yesun goru sua ma ba tu bekuru wukiri ka turare sannu. Domi nge mēya Yuuba ba ra ka ben goru sike. <sup>41</sup> N deema batuma gaa ya wāa mi ba Yesu kpāren bōkuo. Siki wōru kperuguu gaga wāa mi, batuma ye sōō, gē sōō ba n goo sikure. <sup>42</sup> Miya ba Yesu kpī domi yen sisira sāawa tōō wēraruḡiru. Siki te, ta maa wāa turuku mi.

## 20

### *Siki diiru*

*(I maa mēerio Mateu 28:1-8, Maaku 16:1-8, Luku 24:1-12)*

<sup>1</sup> Alusuma buu sōnu buru buru yellu, sanam mē yam kun sāram kpa, Maari Madalagii u da sikiru mi. Ma u wa ba kpee te sua saa siki ten kōnnōn di. <sup>2</sup> Ma u duka da Simōō Piēn mi, ka bōō win mi, wi Yesu u kī, u bu sōōwa ma ba Yinni sua saa sikiru min di, u n maa yē mi ba nūn kpī.

<sup>3</sup> Sanam mēya Piēē ka bōō wi, ba yara ba da sikiru mi. <sup>4</sup> Ma be yiru ba duki da sannu, adama bōō wi, u duka u Piēē gbiiri, ma u gbia u tura sikiru mi. <sup>5</sup> U yāara u tende siki te sōō, ma u bekuru wa ta yii, adama u n due. <sup>6</sup> Yera Simōō Piēē wi u sisi biruō u tura mi ma u dua siki te sōō. U maa beku te wa ta yii, <sup>7</sup> ka yasa ye ba raa ka win wiru bōkua. Adama yasa ye, ya n yii ka beku te sannu, ya kuruawa bee tia. <sup>8</sup> Sanam mēya bōō wi u raa gbia u tura sikiru mi, u maa dua. U wa, ma u naane doke. <sup>9</sup> Gusunōn gari kun daa bu yeeri gina yi yi gerua ma u koo se ḡōrin di. <sup>10</sup> Ma bwāa be, ba ḡōsira ba da ben yēnuo.

### *Yesu u Maari Madalagii kure*

*(I maa mēerio Mateu 28:9-10, Maaku 16:9-11)*

<sup>11</sup> Adama Maari u yō tōōwō siki ten bōkuo u sumō. Sanam mē u sumō u yāara u tende siki ten sōōwō. <sup>12</sup> Ma u wōllun ḡōradoba yiru wa ba yāa kpikinu doke ba sō mi Yesun goru ta raa kpī, ben turo wiru gia, turo maa naasu

gia. <sup>13</sup> Ma ba nùn bikia ba nεε, kurɔ wunε, mba n kua a ka sumɔ.

Ma u bu wisa u nεε, ba nen Yinni suawa saa minin di, na n̄ maa yē mi ba nùn kpī.

<sup>14</sup> Sanam mε u yeni gerua u kpa, u sīra ma u Yesu wa u yō mi. Adama u n̄ gie ma Yesuwa. <sup>15</sup> Yesu u nùn bikia u nεε, kurɔ wunε, mba n kua a ka sumɔ. Wara a kasu.

Kurɔ wi, u tamaa yam min kōsowa. Yera u nεε, tɔnwero, n̄ n wunen na a nùn sua, a man sōwɔ mi a nùn kpīi, kpa n da n nùn sua min di.

<sup>16</sup> Ma Yesu u nεε, Maari.

Yera u sīra, ma u gerua ka Heberum u nεε, Raboni. Yen tubusiana, keu sōsio.

<sup>17</sup> Ma Yesu u nùn sōwa u nεε, a ku man baba, domi na n̄ gina de nen Baaban mi wɔllɔ. Adama a doo nen bwāabun mi, a bu sō ma na dɔɔ Gusunɔn mi, wi u s̄a nε ka b̄een Baaba, u maa s̄a nε ka b̄een Yinni.

<sup>18</sup> Ma Maari Madalagii u da u bwāa be sōwa ma u Yinni wa, sere Yinni u nùn gari yini sōwa.

*Yesu u win bwāabu tii sōsi*

*(I maa m̄erio Mateu 28:16-20, Maaku 16:14-18, Luku 24:36-49)*

<sup>19</sup> Alusuma buu gen yoka, bwāa be, ba menna ma ba gamboba b̄eri Yuuban b̄erum sō. Miya Yesu u da u bu yōre ben suunu sōɔ. Ma u bu sōwa u nεε, alafia ya n wāa ka b̄ee.

<sup>20</sup> Ye u yeni gerua u kpa, u bu win n̄oma ka win yēsa sōsi. Bwāa ben nukura dora ye ba Yinni wa. <sup>21</sup> Ma Yesu u kpam bu sōwa u nεε, alafia ya n wāa ka b̄ee. Nge mε Baaba u man ḡorima nge m̄eya nε na maa b̄ee ḡora.

<sup>22</sup> Ye u yeni gerua u kpa, yera u bu w̄esie ma u nεε, i Hunde D̄ero m̄ɔɔ. <sup>23</sup> Ì n goo nùn win toraru suuru kua u koo ten suuru wa. Ì n maa goon toraru suuru kobu yina ta ko n ȳero wāasiwa.

*Yesu ka Tomaa*

<sup>24</sup> Tomaa, bwāabu w̄akura yiru yen turo, wi ba ra maa nεε Sika, u n̄ daa wāa ka be sanam mε Yesu u na ben mi. <sup>25</sup> Bwāa be ba tie ba nùn sōwa ma ba Yinni wa.

Tomaa u bu wisa u nεε, ma n̄ kun m̄ɔ u kurum bora wa Yinnin n̄oma sōɔ, ma u kun win niki bia doke mi kurum daa wāa, kpa u win n̄omu doke Yinnin yēsaɔ, u n̄ naane dokem̄ɔ.

<sup>26</sup> Sōɔ n̄ɔba itan biru bwāa be, ba maa m̄enne sannu dirɔ. Tomaa wāa be sōɔ. Ba

gamboba b̄eri adama Yesu u na u bu yōre ben suunu sōɔ ma u nεε, alafia ya n wāa ka b̄ee.

<sup>27</sup> Sanam m̄eya u Tomaa sōwa u nεε, a nen n̄oma m̄erio kpa a wunen niki bia doke ye sōɔ. A wunen n̄omu d̄emiama a doke nen yēsaɔ. A naane dokeo a ku maa ko ḡorusu yirugii.

<sup>28</sup> Tomaa u nùn sōwa u nεε, Gusunɔ nen Yinni.

<sup>29</sup> Yesu u nùn bikia u nεε, a naane doke yèn s̄ɔ a man waam̄ɔ? Doo n̄ɔrugiba be ba kun man wa, ba ka naane doke.

*Yèn s̄ɔ ba tire teni yorua*

<sup>30</sup> S̄om maamaakigii dabina Yesu maa kua win bwāabun n̄oni biru ni ba kun yorua tire teni sōɔ. <sup>31</sup> Adama gari yiniwa ba yorua kpa i ka naane doke ma Yesuwa Kirisi wi, Gusunɔn Bii, kpa naane doke binin saabu i n wāaru m̄ɔ te ta ku ra kpe win ȳisirun s̄ɔ.

## 21

*Yesu u bwāabu n̄ɔba yiru kure*

<sup>1</sup> Yen biru Yesu u kpam win bwāabu tii sōsi Tiberian daa burerun b̄okuɔ. Wee nge mε u tii sōsi. <sup>2</sup> Sim̄ɔɔ Piεε ka Tomaa wi ba ra nεε Sika, ka Natanieli Galilen Kanagii, ka Sebeden bibu, ka win bwāabu gabu yiru, be kpurowa ba wāa sannu. <sup>3</sup> Sim̄ɔɔ Piεε u be ba tie sōwa u nεε, u susure d̄ɔɔ.

Ma ba nεε, ben tii ba koo ka nùn da.

Ma ba yara yande ba goo dua ba doona. Adama ba n̄ gāanu ganu mwε w̄oku te sōɔ.

<sup>4</sup> Ye yam s̄arɔ Yesu u yō daarun goorɔ, adama bwāa be, ba n̄ yē Yesuwa. <sup>5</sup> Ma Yesu u bu bikia u nεε, aluwaasi b̄ee, i n̄ gāanu mwε baa fiiko?

Ma ba nεε, aawo.

<sup>6</sup> Ma u bu sōwa u nεε, i b̄een ȳaakororu k̄ɔwɔ goo gen n̄am geuɔ, i ko gāanu wa mi.

Ba kua mε, ma ba kpana bu tu gawa sw̄εε dabirun s̄ɔ. <sup>7</sup> Ma b̄ɔɔ wi Yesu u kī, u Piεε sōwa u nεε, Yinniwa.

Ye Sim̄ɔɔ Piεε u nua ma Yinniwa, yera u win yaberu p̄ora sie domi basiwa u raa wāa mi. Ma u sure nim sōɔ goon di. <sup>8</sup> Adama bwāa be ba tie ba ka goo na daarun b̄ɔwɔ ba ben ȳaakororu gawe, ta sw̄εε yiba. Be ka daarun b̄ɔɔn tondam kun kere ḡom soonu goobu (200). <sup>9</sup> Ye ba sara tem̄ɔ ma ba d̄ɔɔ ḡεε wa, sw̄εε wāa yin w̄ollɔ, ka maa p̄εε. <sup>10</sup> Ma

Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, bu swɛɛ gɛɛ tama yi ba go tɛ ge.

<sup>11</sup> Simɔɔ Piɛɛ u goo dua ma u yāakoro te gawa temɔ te ta swɛɛ bɛkɛ yiba. Yin geera sāa wunaa weeru ka wɔkura ita. Baa mɛ yi ka dabi mɛ, yāakoro te, ta n̄ gɛɛre. <sup>12</sup> Yesu u bu sɔɔwa u nɛɛ, i na i sɔndu wuna.

Baa bwāa ben turo kun kākā u n̄n̄n̄ bikie wara u sāa, domi ba yɛ ma Yinniwa. <sup>13</sup> Yesu u da u pɛɛ sua ma u bu wɛ. Mɛya u maa kua ka swɛɛ yi.

<sup>14</sup> Yeniwa n̄n̄n̄ itase ye Yesu u tii win bwāabu sɔɔsi saa m̄n̄ di u seewa ḡrin di.

### *Yesu ka Piɛɛ*

<sup>15</sup> Ye ba sɔndu wuna ba kpa, Yesu u Simɔɔ Piɛɛ bikia u nɛɛ, Simɔɔ, Yohanun bii, a man kī n̄ beni kpurogiru kere?

Ma u nɛɛ, Yinni, a yɛ ma na nun kī.

Ma Yesu u n̄n̄n̄ sɔɔwa u nɛɛ, a n̄n̄n̄ yāa binu n̄n̄rio.

<sup>16</sup> Yesu u kpam n̄n̄n̄ bikia n̄n̄n̄ m̄ɛɛruse, Simɔɔ, Yohanun bii, a man kī?

Ma u nɛɛ, Yinni, a yɛ ma na nun kī.

Ma Yesu u n̄n̄n̄ sɔɔwa u nɛɛ, a n̄n̄n̄ yāanu kparo.

<sup>17</sup> Yesu kpam wure u n̄n̄n̄ bikia n̄n̄n̄ itase, Simɔɔ, Yohanun bii, a man kī?

Ma Piɛɛn nukura sankira yèn sɔ u n̄n̄n̄ bikia n̄n̄n̄ itase u n̄n̄n̄ kī. Ma u n̄n̄n̄ sɔɔwa u nɛɛ, Yinni, a baayere yɛ, a yɛ kam kam ma na nun kī.

Ma Yesu u n̄n̄n̄ sɔɔwa u nɛɛ, a n̄n̄n̄ yāanu n̄n̄rio. <sup>18</sup> Geema na nun sɔɔm̄, sanam mɛ a sāa aluwaasi, a ra raa ka wunen tii kpaka sɛke, kpa a da mi a kī. Adama sanam mɛ a tɔkɔ kua kaa wunen n̄n̄n̄ d̄miawa kpa goo u nun wunen kpaka sɛka u ka nun da mi a n̄ kī.

<sup>19</sup> Ka gari yiya Yesu u sɔɔsi gɔɔ w̄n̄ bwe-seru Piɛɛ u koo ka Gusun̄ b̄ɛɛɛ wɛ. Ye u yeni gerua u kpa ma u nɛɛ, a man sw̄iyɔ.

### *Yesu ka Yohanu*

<sup>20</sup> Yen biru Piɛɛ u s̄ira ma u wa ben biru b̄ɔ wi Yesu u kī, u wee. B̄ɔ wiya, u raa Yinni gballi yaa dibun sanam ma u n̄n̄n̄ bikia wara koo n̄n̄n̄ d̄m̄ɛ. <sup>21</sup> Sanam mɛ Piɛɛ u b̄ɔ wi wa u Yesu bikia u nɛɛ, Yinni, duro wini maa ni?

<sup>22</sup> Yesu u n̄n̄n̄ wisa u nɛɛ, n̄n̄n̄ kī n̄ de u n̄n̄n̄ sere n̄n̄n̄ kpam ka wurama, mba n̄n̄n̄ wa. Wunɛ, a gesi man sw̄iyɔ.

<sup>23</sup> Yen s̄ina gari yi, yi n̄n̄n̄ naane dokeobu sɔɔ ma b̄ɔ wi, u n̄n̄n̄ gbim̄. Adama Yesu u n̄n̄n̄ gerua ma u n̄n̄n̄ gbim̄, u gesi geruawa u n̄n̄n̄ kī u de u n̄n̄n̄ wāa sere u kpam ka wurama, mba n̄n̄n̄ wa.

<sup>24</sup> B̄ɔ wiya u yenin areru dim̄, wiya u maa tire teni yorua, sa maa yɛ ma win areru geema.

### *Garin wii goberu*

<sup>25</sup> Gāa dabinu ganu maa wāa ni Yesu u kua. B̄a n̄n̄n̄ ni kpuro yorua tia tia, na n̄n̄n̄ tamaa handunia kpuro sɔɔ bu yen ayeru wa mi ba koo tire ni kpuro doke ni ba koo ra yore.



## GƏROBUN KOOKOOSU

Tire te, ta s̄awa Lukun garin sukum m̄e u maa Teofiru yorua. Ye u s̄osim̄o tire te s̄o, yera nge m̄e Hunde D̄ero u Yesun bw̄abu kpara, ka nge m̄e Labaari Gea ya ka n̄ora Yerusalem̄o n ka da Yudea ka Samarīo ka tem kpuro s̄o m̄e Romugiba m̄o waati ye s̄o, ka sere Gerekiban tem s̄o.

Tire te, ta maa sun s̄osim̄o nge m̄e Pīe ka P̄alu ba s̄amburu kua. Ta maa sun s̄osim̄o ma Yesun gari yi n̄ ne yi ka tem ȳerobu seesi kpa yi ben woodaba go. Aawo, yi nawa yi ka Gusun̄on k̄iru yibia, wiru 13:7-12 ka wiru 16:35-40 ka wiru 19:31. Ye ya maa s̄a ḡa girinu tire te s̄o, yera Hunde D̄eron naaru t̄ambu s̄o Pantikotin t̄oru s̄o. Saa d̄oma ten diya Hunde D̄ero wi, u naane dokeobu kpare ma u Yesun yigberu t̄asisiam̄o.

### *Tire ten kpunaa*

1. Seeda dibun s̄oru, wiru 1:1-26.
2. Seeda dibu Yerusalem̄o, wiru 2n di sere wiru 8:3.
3. Seeda dibu Yudea ka Samarīo, wiru 8:4n di sere wiru 12:25.
4. P̄alun waasu daabu, wiru 13n di sere wiru 20.
5. P̄alun siribu, wiru 21n di sere wiru 28.

### *Ba ḡrobu Hunde D̄ero*

#### *n̄o mw̄eru kua*

<sup>1</sup> Teofiru negii, nen tire gbiikuru s̄o na kpuro yorua ye Yesu u kua ka ye u keu koosia saa min di u win s̄amburu torua <sup>2</sup> sere u ka wura Gusun̄o w̄oll̄o, ye u win ḡro be u ḡsa wooda w̄e u kpa ka Hunde D̄eron dam. <sup>3</sup> S̄o weeru win tiin ḡon biru, u win tii bu s̄osi n̄on dabiru. S̄osi bi, bu s̄a seeda ye ya kun sika m̄o ma u wasi. Ba n̄un wa, u maa bu Gusun̄on bandun gari tubusia. <sup>4</sup> S̄o teeru, sanam m̄e Yesu u ka bu dim̄o sannu, u bu s̄owa bu ku raa doona Yerusalem̄un di, adama bu sina bu win Baaban n̄o mw̄eru ma, t̄en gari u raa bu s̄owa u n̄e, <sup>5</sup> Yohanu u raa t̄ambu bat̄emu kua ka nim, adama s̄o m̄e te s̄o, Hunde D̄erowa ba koo ka b̄e bat̄emu ko.

#### *Yesu u da Gusun̄o w̄oll̄o*

<sup>6</sup> Ma be ba m̄enne mi, ba n̄un bikia ba n̄e, Yinni saa yeni s̄ora kaa wunen bandu sw̄i Isirelīo?

<sup>7</sup> U bu s̄owa u n̄e, n n̄ b̄en baa i n ka t̄ru ȳe n̄ kun m̄e saa ye Gusun̄o Baaba u yii ka win tiin yiiko. <sup>8</sup> Adama i ko i dam mwa sanam m̄e Hunde D̄ero u dua b̄e s̄o. I ko n s̄a nen seeda diobu Yerusalem̄o, ka Yudea kpuro s̄o, ka maa Samarīo, ka sere sere tem n̄o.

<sup>9</sup> Ye Yesu u gari yi gerua u kpa, ba n̄un m̄era u suara w̄oll̄o, ma guru wira n̄un berua ben wuswaa.

<sup>10</sup> Nge m̄e ba n̄un m̄era swee u doona w̄oll̄o, yera suaru s̄o t̄on dur̄bu yiru gabu be ba yabe kpikinu sebua, ba bu kure. <sup>11</sup> Ba n̄e, b̄e Galilegibu mban s̄na i ȳo i wallu m̄era. Yesu wi, wi u suara w̄oll̄o b̄en min di, u koo kpam wurama nge m̄e i wa u d̄o w̄oll̄o.

#### *Yudasin k̄asire*

<sup>12</sup> Sanam m̄eya ḡro be, ba ḡsirama Yerusalem̄o saa guu ten w̄allun di te ba ra soku Olifi, te ta w̄a kilo tian saka wuu b̄ok̄o gen min di. <sup>13</sup> Ye ba Yerusalem̄u dua, ba da gidambisa yen w̄oll̄o, mi ba raa w̄a. Pīe w̄a mi, ka Yohanu ka Yak̄abu ka Andere ka Filipu ka Tomaa ka Baatelemi ka Mateu ka Yak̄abu Alufen bii ka Sim̄o wi u win tem gari k̄i ka Yudu Yak̄abun bii. <sup>14</sup> Ka ḡru teuwa t̄on be kpuro ba ra n m̄enne ba n kanaru m̄o ka temanabu ka kur̄bu gabu ka Maari Yesun m̄ero ka maa Yesun w̄on̄bu.

<sup>15</sup> S̄o m̄erun biru naane dokeoba kpam m̄enna. Ben geera d̄o nge wunaa teeru, ma Pīe u seewa u ȳra ben suunu s̄o u n̄e, <sup>16</sup> negibu, Gusun̄on gari yi n̄ koo ko yi kun koore, yi Hunde D̄ero u gerua saa Dafidin n̄o s̄on di Yudasin s̄o, wi u kua dur̄o ben swaa ḡbio be ba Yesu mwa. <sup>17</sup> Yudasi wi, u raa s̄a b̄esen turo, u raa maa n̄omu m̄o b̄esen s̄amburu s̄o.

<sup>18</sup> Gobi yi u wa win kom k̄sum s̄o mi, u ka yi tem dwa, ma u w̄ruma u kibari u kura, ma win nuki kpuro yara. <sup>19</sup> T̄ambu kpuro be ba w̄a Yerusalem̄o ba gari yi nua. Yen s̄o, ben barum s̄o ba tem m̄e soka Akedama. Yisi ten tubusiana, tem yemgim.

<sup>20</sup> Domi ba yorua Dafidin womusun tirer̄o ba n̄e,

“A de win w̄a yeru tu ko bansu.

Goo u ku maa sina mi.”

Ba maa yorua,

“A de goo u ko win k̄asire s̄amburu s̄o.”

21-22 N n mən na, n weene su Yudasın kəsire gəsi, u n sāa Yinni Yesun seebu gərin din seeda dio ka bese sannu. N weene yero wi, u n sāa ben turo be ba sun swi sanam me Yesu u ka sun waa, saa min di Yohanu u nun batemu kua sere u ka wura wollo.

23 Ma ba durabu yiru gabu gosa, ben turon yisira Yosefu, wi ba mō Baasaba, n kun me Yusitu, yirusen yisira Matiasi. 24-25 Ma ba kanaru kua ba nee, Yinni wune wi a tambu kpuron gorusu ye, a sun sosisio wi a gosa wunen goro be yiru ye soo u ka sambu te sua te Yudasi u deri u wigiru doona.

26 Ma ba tete toba ma Matiasi u tete di ma ba nun doke gərobu wəkura tia yen wuuru soo.

## 2

### *Hunde Deroon naaru*

1 Yen biru, sanam me Pantikotin tōra tura, naane dokeobu kpuro ba mēne sannu yaatem. 2 Suaru soo ba kukiribu nua bi bu na saa wəllun di nge woo damguu, ma bu dii te kpuro yiba mi ba sō. 3 Bin biru ba gāanu wa nge dōo yari yi teria, ma yi sina baawuren wirō. 4 Be kpuro be ba waa mi, ba Hunde Deroo yiba, ma ba ka barum tukum gari mō, nge me Hunde Deroo bu nōō kā.

5 Sanam me, Yuu gabu be ba Gusunən beere ye ba waa Yerusalemuō. Ba nawa tem baameren di. 6 Ye ba kukiri bi nua, tən dabira mēna. Ma ba biti soora gem gem, yēn sō ben baawure u win tiin barum nua saa naane dokeobun nōon di. 7 Biti bu mwa n banda, ma ba nee, nee yaa, tən be ba gari mō mi, be kpuro ba n sāa Galilegibu ro? 8 Amōna n ka kua besen baawure u ka nōomō ba ka win barum gari mō. 9 Sa na saa Paatin di ka Mēdi ka Elamu, saa Mesopotami ka Yudea ka Kapadosin di ka Pontu ka Asi, 10 saa Firigin di ka maa Panfili, saa Egibitin di ka maa Libin beran di ye ya waa Sirenin bokuō, besen gaba maa na saa Romun di. Gabu Yuuba, gabu maa be ba gəsira Yuuba, 11 gaba na saa Keretin di ka maa Daarububan tem. Ka me, bese kpuro sa nōomō ba gerumō ka besen tiin barum gāa baka ni Gusunō u kua.

12 Ma ba biti soora n sara, ba bikiana ba nee, mba yenin tubusianu.

13 Adama gabu ba bu yaakoru mō ba nee, tama tən be, ba nōra.

### *Piēn waasu*

14 Yera Piē u seewa ka gərobu wəkura tia ye sannu u gbāra tən wəru ge soo u nee, beē Yudeagibu ka beē kpuro, beē be i waa Yerusalemuō i man swaa dakio, kpa i n ye ma 15 tən beni ba n tam nōra nge me i gerumō. Domi bururun kōba nōba nnewa sa waa mi. 16 Adama ye i waamō buru teni, yera ye Gusunən sōmō Yoeli u raa gerua. 17 U nee,

“Gusunō u nee, yeniwa kon ko sanam dāakim soo.

Kon nen Hunde doke tambu kpuro soo. Been bii tən durabu ka tən kurabu, ba koo Gusunən gari gere.

Been aluwaasiba ba ko n kāsini waamō, kpa been durō tōkōnu nu n dosusu mō.

18 Sanam me soo, kon nen Hunde doke nen sōm kowobu soo tən durabu ka tən kurabō, kpa bu Gusunən gari gere.

19 Kon gāa maamaakiginu sōosi wollo, ka maa yirenu temō,

nge yem ka dōo ka dōo wiisu.

20 Sōo koo tīra kpa suru u swēra nge yem, sere Yinnin tōo te, tu ka na, tōo nanumgii te.

21 Adama baawure wi u Yinnin yisuru soka dōma te, u koo faaba wa.”

22 I gari yi swaa dakio, beē Isireliba. Yesu Nasaretigiin gariya na beē sōomō, wi Gusunō u beē giasia sōm damginu soo, ka sōm maamaakigia ye u kua been suunu soo, saa win min di nge me been tii i ye. 23 Durō wi, wi ba beē nōmu sōndia, nge me Gusunō u bwisika u himba kua, i dera tən kōsoba nūn dāa bunanaru kpare ba go. 24 Adama Gusunō u nūn wōra gōon wahalan nōmun di ye u ka nūn seeya gərin di. Gōo kun kpīa u nūn nēnua win dam soo. 25 Win gari wee yi Dafidi u yorua. U nee,

“Na Yinni Gusunō waamō baadomma. U waa nen nōm geuō kpa n ku ka wurura.

26 Yen sōna nen gōru ga do.

Ma na gari gerumō ka nuku dobu.

Meya maa nen wasi koo wēra bōri yendu soo.

27 Domi a n nen hunde derimō gəribun waa yerō.

Meya maa a n derimō wunegii wi u naane mōn wasi yi kōsi.

28 A man wāarun swēe sōosi.

Nā n maa waa ka wune,

ko na n nuku dobu yiba.”

<sup>29</sup> Nəgibu, i de n bεε sō nōni ka nōni ma Dafidi bεsen baaba u gu, ma ba nùn sikua. Win sikira maa wāa bεsen suunu sō sere ka gison giso. <sup>30</sup> Adama yèn sō u sāa Gusunən sōmō ma u yē ma Gusunō u nùn nō mweeru kua ka bōri u nεε, u koo ra win sikadobu gagu, Kirisi, sinasia win sina kitarō, <sup>31</sup> yen sō, Kirisi win seebu gərin diwa u ka yā ye u nεε, ba n nùn derimō gəribun wāa yerō, win wasi kun maa kōsimō. <sup>32</sup> Kirisi wiya Gusunō u seeya gərin di. Bεε kpurowa sa sāa yen seeda diobu. <sup>33</sup> Ba nùn sua u da Gusunən nəm geuō, ma u Hunde Dεero mwa Gusunō Baaban mi win nō mweeru ba kua. Ma u sun nùn wē. Yera ye i waamō ka ye i nōmō tē. <sup>34</sup> Domi Dafidin tii u n de Gusunō wəllō, adama u nεε,

“Yinni Gusunō u nen Yinni sōwā u nεε,  
a sinō nen nəm geuō,

<sup>35</sup> sere n ka nun wunen yiberēba taarea.”

<sup>36</sup> Yen sōna n weenε Isireliba ba n yē kam kam ma Yesu wi, wi bεε i kpare dāa bunanaru wəllō, Gusunō u nùn kua Yinni ka maa Kirisi.

<sup>37</sup> Ye tən be, ba yeni nua, ben gōrusu bu taare wē, ma ba Piεε ka gəro be ba tie bikia ba nεε, bεsegibu, mba sa ko ko.

<sup>38</sup> Piεε u bu sōwā u nεε, bεε kpuro, i bεen gōru gōsio, i batemu ko ka Yesu Kirisin yīsiru, i ka bεen toranun suuru wa. I ko maa Gusunən kēru mwa te ta sāa Hunde Dεero wi. <sup>39</sup> Domi nō mweε te, ta sāawa bεε ka bεen bibugiru ka be kpurogiru be ba wāa n tomā, be Gusunō bεsen Yinni u koo soku win mi.

<sup>40</sup> Ka kpmam gari dabina Piεε u bu seeda diiya ma u bu dam kā u nεε, i tii wunō tēn tən kōsobun min di kpa i faaba wa.

<sup>41</sup> Be ba win gari wura ba bu batemu kua. Ma tōmbu nərəbun suba itan (3.000) saka sosi naanε dokeobun wuurō dōma te. <sup>42</sup> Ma ba ra n gərobun keu swaa daki, ba nō tia sāa, ba ra n mēnne, ba yaa dibu dimō ka maa Yinnin dīa domaruginu, ba ra n maa kanaru mō sannu.

*Naanε dokeobun wāasinaa*

<sup>43</sup> Bεrum baawure mō, domi gəro be, ba maamaaki dabinu ka sōm damginu mō.

<sup>44</sup> Naanε dokeobu kpuro ba wāa sannu yāatem ma ba ben gāa mōru kua tia. <sup>45</sup> Ba ben tem ka ben dukia dərīkiramō, ma ba

yen gobi bōnu mō nge mε n ka baawure weenε. <sup>46</sup> Tōō baatere ba ra mēnne sāa yerō. Ba ra n maa Yinnin dīa domaruginu ka maa yaa dibu dimō sannu yenu ka yenu ka nuku dobu, murafiti sariru sō. <sup>47</sup> Ba ra n Gusunō siaramō, ma tōmbu kpuro ba ka bu nōnu geu mεera. Tōō baatere Yinni u ra n be ba faaba wa sosimōwa naanε dokeobu sō.

### 3

*Ba yemō bekia*

<sup>1</sup> Sōo teeru, Piεε ka Yohanu ba dōō sāa yerō yokan kōba ita, kanarun saa. <sup>2</sup> N deema ba maa ka durō goo dōō mi, wi ba mara ka yemōru. Ba ra nùn yiwa sāa yerun kōnnōwō ge ba mō Burō, u n ka bara mō sanam mε tōmba duō. <sup>3</sup> Ye u Piεε ka Yohanu wa ba duō sāa yerō u bu bara koosi. <sup>4</sup> Piεε ka Yohanu ba nùn nōni girari, ma Piεε nεε, a sun mεerio. <sup>5</sup> Ma u bu mεera tii yèn sō u gāanu yīiyō ben mi. <sup>6</sup> Piεε nùn sōwā u nεε, na n gobi mō, adama kon nun wē ye na mō. Ka Yesu Kirisi Nasaretigiin yīsira na nun sōmō, a seewo a sī.

<sup>7</sup> Ma u durō win nəm geu nenua, u ka nùn seeya. Mii mii durō win naasu ka win naa wīinu dam kua. <sup>8</sup> U yōwā u sura ma u sanum wəri u sāa yeru dua ka be sannu, u sīimō u yōokumō u Gusunō siaramō. <sup>9</sup> Tōmbu kpuro ba nùn wa u sīimō u Gusunō siaramō. <sup>10</sup> Ye ba tuba ma bara kowo wi u raa sō sāa yerun kōnnōwō ge ba mō Burō, wiya mi, ba biti soora n sara ye n nùn kooran sō.

*Piεen waasu sāa yerō*

<sup>11</sup> Tōmbu kpuro ba duki da ka biti sāa yerun bee tiaō ye ba ra soku Salomōn kōbε, mi yemō wi, u wāa u Piεε ka Yohanu neni. <sup>12</sup> Ye Piεε bu wa, u bu sōwā u nεε, bεε Isireliba, mban sōna i biti soore i sun mεera mε. I tamaa sāa bεsen tiin dam, n kum mε bεsen daa gea ya dera durō wi, u sīimō? <sup>13</sup> Aburahamu ka Isaki ka Yakōbu be ba sāa bεsen sikadoba, Gusunō ben Yinni u win sōmō Yesu kua yiikogii, wi i tem yērobu nōmu sōndia, ma i nùn yina Pilatin wuswaaw, baa mε Pilati u raa gōru doke u nùn yōsu. <sup>14</sup> Adama bεε i nùn yina wi, wi u sāa tən dεero ka gemgii, ma i Pilati bikia u bεε tən gowo kara. <sup>15</sup> I wāarun yēro go, adama Gusunō u nùn seeya gərin di, ma bεε sa sāa yen seeda diobu. <sup>16</sup> Yesu win

yĩsiru ka naane dokebu yĩsi te sɔɔ, yera n durɔ wi bɛkia wi i wa, i tuba mi. Geema, naane dokebu Kirisi sɔɔ biya bu durɔ wi bwāa dobu wɛ bɛɛ kpuron wuswaaɔ.

<sup>17</sup> Tɛ, nɛgibu na yɛ ma ye bɛɛ i kua mi, i ye kuawa yɛru sariru sɔɔ, mɛya maa bɛɛn wirugibu. <sup>18</sup> Nge mɛya gari yi, yi kooru yi Gusunɔ u kpara yellun di win sɔmɔbu kpuron nɔɔ sɔɔn di u nɛɛ, ma win wi u gɔsa u n̄ koo ko u kun n̄ni sɔɔre. <sup>19</sup> Yen sɔ, i gɔru gɔsio i gɔsira Gusunɔn mi, u ka bɛɛn toranu wuna, <sup>20</sup> kpa Yinni u sun wɛra geebu wɛ saa win min di, kpa u kparam Yesu gɔrima wi ba kua bɛɛn Mɛsi. <sup>21</sup> Tilasiwa Yesu wi, u n wāa wɔllɔ sere saa yu ka turi gāanu kpuro nu ka wurama nge yellu, nge mɛ Gusunɔ u gerua yellun di win sɔmɔ dɛerobun min di. <sup>22</sup> Domi Mɔwisi u nɛɛ, “Yinni Gusunɔ u koo bɛɛ sɔmɔ goo seeya bɛɛn bweserɔ nge wi. Ye u koo bɛɛ sɔ kpuro i ye swaa dakio. <sup>23</sup> Baawure wi u kun sɔmɔ win gari swaa daki, ba koo n̄n wuna Gusunɔn tɔmbun suunu sɔɔn di bu n̄n kpeerasia.” <sup>24</sup> Mɛya maa Samuɛli ka Gusunɔn sɔmɔ be ba na win biruɔ, be kpurowa ba saa yenin gari gerua. <sup>25</sup> Bɛɛya Gusunɔn sɔmɔbun tubi diobu, i maa bɔnu mɔ nɔɔ mwɛɛ te sɔɔ, te Gusunɔ u bɛɛn sikadoba kua, ye u Aburhamu sɔɔwa u nɛɛ, “Handunian bwesenu kpuro nu koo domaru wa saa wunɛn bweserun di.” <sup>26</sup> Bɛɛya Gusunɔ u gbia u win sɔm kowo seeya, ma u n̄n gɔra, u ka bɛɛn baawure gɔsia win kom kɔsum di, kpa u bɛɛ domaru kua.

## 4

### *Piɛɛ ka Yohanu wuun wirugibun wuswaaɔ*

<sup>1</sup> Nge mɛ Piɛɛ ka Yohanu ba ka tɔn be gari mɔ, yāku kowobu ba tunuma ka sāa yerun kɔsobun tɔnwero ka maa Sadiusiba. <sup>2</sup> Ba mɔru bara yɛn sɔ gɔro be, ba tɔmbu keu sɔɔsimɔ ba Yesun seebu gɔrin di kparamɔ bi bu sɔɔsimɔ ma tɔmba koo se gɔrin di. <sup>3</sup> Yen sɔna ba bu mwa ba bɛrisi pirisɔm sɔɔ sere sisiru, domi yoka kua kɔ. <sup>4</sup> Adama tɔn dabinu be ba gari yi nua ba naane doke. Ma ben geera sosi sere ba kua tɔnu nɔrɔbun suba nɔɔbun (5.000) saka.

<sup>5</sup> Yen sisiru wuun wirugibu ka guro gurobu ka maa wooda yɛrobu ba menna Yerusalemuɔ. <sup>6</sup> Ba menna ka yāku kowo

tɔnwero wi ba ra nɛɛ Ani ka maa Kaifa ka Yohanu ka Alesandu ka be kpuro be ba sāa yāku kowo tɔnwero bu bweseru. <sup>7</sup> Ba gɔro be yārasia ben wuswaaɔ ma ba bu bikiam wɔri ba nɛɛ, ka weren yiikowa nge ka yĩsi terà i ka yeni kua.

<sup>8</sup> Sanam mɛya Piɛɛ wi u Hunde Dɛero yiba u bu wisa u nɛɛ, bɛɛ wirugibu ka guro gurobu, <sup>9</sup> i n sɔm geerun gari bikiamɔ te sa yɛmɔ kua ka nge mɛ u ka bɛkura, <sup>10</sup> n weene bɛɛ kpuro ka maa Isireliba kpuro i n yɛ ma durɔ wi i waamɔ u yɔ bɛɛn wuswaaɔ, u bɛkurawa mam mam ka Yesu Kirisi Nasaretigiin yĩsirin dam, wi i kpare dāa bunanaru wɔllɔ ma Gusunɔ n̄n seeya gɔrin di. <sup>11</sup> Yesu wiya, kpee te bɛɛ banɔbu i yina, ma ta kua gani gɔmburun dam. <sup>12</sup> Faabagii goo sari ma n kun mɔ wi. Domi Gusunɔ kun maa tɔmbu yĩsiru garu wɛ handunia sɔɔ te ba koo soku bu ka faaba wa.

<sup>13</sup> Sanam mɛ ba gia ma Piɛɛ ka Yohanu ba sāawa bwɛɛbwɛɛbu, ba n̄ maa keu kue, ben wɔrugɔra bu biti kua, ma ba tuba ma ba raa wāa ka Yesu sannu. <sup>14</sup> Ye ba durɔ wi u bɛkura wa u yɔ ka Piɛɛ ka Yohanu sannu, ba n̄ fɛɛ wa bu gari gɛɛ gere. <sup>15</sup> Yen sɔna ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, bu yario mɛnnɔ yee ten min di. Ye ba yara, be ba wāa mi, ba wesiana <sup>16</sup> ba nɛɛ, mba sa ko ka durɔ be ko. Domi Yerusalemugibu kpuro ba yɛ ma ba sɔm damgii bakaru kua, sa n̄ kpɛ su ye siki. <sup>17</sup> Adama su bu gerusi su nɛɛ, bu ku raa maa goo gāanu sɔ ka yĩsi te, kpa gari yi, yi ku maa kparara tɔmbun suunu sɔɔ.

<sup>18</sup> Yera ba kparam bu soka ma ba bu yinari bu maa gari gere n̄ kun mɛ bu waasu ko ka Yesun yĩsiru. <sup>19</sup> Adama Piɛɛ ka Yohanu ba bu sɔɔwa ba nɛɛ, bɛɛn tii i bwisikuo i wa n̄ n koo Gusunɔ wɛre su bɛɛ mɛm nɔɔwa, kpa su n̄n deri. <sup>20</sup> Domi bɛsɛ sa n̄ kpɛ sa kun gerua ye sa wa ka ye sa nua.

<sup>21</sup> Ba kparam bu gerusi gem gem, ma ba bu yɔsu. Ba n̄ swaa wa ye ba koo ka bu sɛɛyasia yɛn sɔ tɔmbu kpurowa ba Gusunɔ siaramɔ ye ya kooran sɔ. <sup>22</sup> Domi durɔ wi ba bɛkia ka maamaaki mi, u wɔɔ weeru kere.

### *Naane dokeoba wɔrugɔru kanamɔ*

<sup>23</sup> Ye ba Piɛɛ ka Yohanu yɔsu ba kpa, ba wura ben berusebun mi, ma ba bu kpuro saaria ye yāku kowo tɔnwero bu ka guro



guroba bu sɔɔwa. <sup>24</sup> Sanam mɛ ba gari yi nua, be kpuro ba ka nɔɔ tia Gusunɔ kana, ba nɛɛ, Yinni, wuna a wɔllu ka tem ka nim wɔku taka kua ka ye ya wɔa mi sɔɔ kpuro. <sup>25</sup> Wuna a maa gerua ka Hunde Dɛɛron baa saa bɛsɛn sikado Dafidi wunen sɔm kowon nɔɔn di a nɛɛ,

“Mban sɔna tɔn tukobu ba mɔru bara. Mban sɔna tɔmba bwisikumɔ ye ya n̄ koorɔ.

<sup>26</sup> Handunian sinamba seewa. Ma wirugiba menna bu ka Yinni Gusunɔ ka win Kirisi tabu ko.”

<sup>27</sup> Geema, wuu geni sɔɔra Herodu ka Pɔnsu Pilati ka tɔn tukobu ka maa Isireliba, be kpuro ba menna ba ka Yesu wunen sɔmɔ dɛɛro wi a kua Kirisi tabu kua. <sup>28</sup> Mɛya ba yabu baayere kua ye a raa yi wunen dam ka wunen himba sɔɔ. <sup>29</sup> Yen sɔ tɛ, Yinni a ben gerusibu laakari koowo, kpa a de bɛsɛ wunen sɔm kowobu su wunen gari yi kpara ka wɔrugɔru. <sup>30</sup> A wunen nɔmu demio gu tɔmbu bɛkia, a de yĩrenu ka sɔm maamaakiginu nu koorɔ ka wunen sɔmɔ dɛɛro Yesu win yĩsiru.

<sup>31</sup> Ye ba kanaru kua ba kpa yam mi ba menna mi, mu yĩra diki diki. Be kpuro ba Hunde Dɛɛro yiba, ma ba Gusunɔn gari waasu wɔri ka wɔrugɔru.

### *Naanɛ dokeobun mɔɔ teeru*

<sup>32</sup> Naanɛ dokeo be kpuro ba wɔa nɔɔ tia sɔɔ mam mam. Goo sari wi u gerua gɔa ni u mɔ wigina, ba ye kpuro mɛnnawa ba mɔ sannu. <sup>33</sup> Ka yiiko baka gɔro be, ba ka Yinni Yesun seebu gɔrin din seeda dimɔ, ma Gusunɔn durom bakam wɔa be kpuro sɔɔ. <sup>34</sup> Goo sari be sɔɔ wi u sɔaru mɔ. Domi be ba gbenu mɔ n̄ kun mɛ yɛnusu, ba ye kpuro dɔrikirawa ma ba ka yen gobi na <sup>35</sup> ba gɔrobu wɛ, ma ba gobi yi bɔnu kua nge mɛ baawuren bukata nɛ.

<sup>36</sup> Nge mɛya Yosefu Lefi kua wi ba mara Sipuɔ, wi gɔroba maa mɔ Baanabasi, yĩsi ten tubusiana dam kɛɔ. <sup>37</sup> U tem mɔ ma u mu dɔra u ka mɛn gobi na u gɔrobu wɛ.

## 5

### *Anania ka Safira*

<sup>1</sup> Adama durɔ goo maa wɔa wi ba ra nɛɛ Anania, ka win kurɔ Safira. Durɔ wi, u win tem gam dɔra, <sup>2</sup> ma u mɛn gobin sukum tii yiya, ka win kurɔn yɛru, ma u sukum mɛ

n tie gɔrobu wɛ. <sup>3</sup> Yera Piɛɛ u nɛɛ, Anania, mban sɔna a dera Setam dua wunen gɔruɔ ma a Hunde Dɛɛro weesu kua, ma a tem mɛn gobin sukum tii yiya. <sup>4</sup> A sere tem mɛ dɔra, n̄ n̄ wuna a mu mɔ ro? Ye a mu dɔra a kpa, mɛn gobi kun sɔa wunegii? N n̄ mɛn na, mban sɔna a gɔru doke a ka yenin bweseru ko. N n̄ tɔmbu a weesu kua, Gusunɔwa a kua.

<sup>5</sup> Ye Anania u gari yi nua, mii mii u wɔruma u gu. Ma bɛrum bakam tɔn be kpuro mwa be ba gari yi nua. <sup>6</sup> Aluwaasiba ba seewa ba win goru bɔkua ba ka yara ba sikua.

<sup>7</sup> Yen biru n kua nge kɔba ita, ma win kurɔ Safira u duuma. N deema u n̄ yɛ ye n win durɔ kua. <sup>8</sup> Piɛɛ n̄n bikia u nɛɛ, a man sɔɔwɔ, amɛ kasawa i tem mɛ dɔra?

Ma u wisa u nɛɛ, oo, mɛya mi.

<sup>9</sup> Piɛɛ n̄n sɔɔwa u nɛɛ, mban sɔna bɛɛ yiru kpuro i gɔru doke i ka Gusunɔn Hunden laakari mɛeri mɛsum. Wee be ba wunen durɔ sikua ba wɔa dii kɔnnɔwɔ, ba koo maa ka nun yari.

<sup>10</sup> Mii mii u wɔruma Piɛɛn wuswaaɔ u gu. Ma aluwaasi be, ba dua ba deema u gu, ba maa win tii sua ba ka yara ba da ba sikua win durɔn sikirun bɔkuɔ. <sup>11</sup> Bɛrum bakam Yesun yigberu kpuro mwa, ka maa baawure wi u gari yi nua.

### *Sɔm maamaakigii dabinu*

<sup>12</sup> Gɔro be, ba maamaaki ka sɔm dangii dabinu mɔ tɔmbun suunu sɔɔ. Ma naanɛ dokeobu kpuro ba menna sannu Salomɔn kɔbɛɔ. <sup>13</sup> Tɔn tuko goo kun kɔka u ka bu menna, adama tɔmba bu bɛɛɛ wɛ gem gem. <sup>14</sup> Ma naanɛ dokeo ben geera sosimɔ ta dɔɔ, durɔbu ka kurɔbu dabinu, be ba Yinni naanɛ doke. <sup>15</sup> Ma ba barɔbu yara swɛɛɔ ba bu kpĩ kpin yenu ka kɔasu wɔllɔ, n wa Piɛɛ ù n sarɔ, win tiro gu ka ben gabu wukiri. <sup>16</sup> Tɔn dabinu maa naamɔ saa Yerusalemun baru kpaanun di ka ben barɔbu, ka be ba wɛrekunu mɔ. Ma be kpuro ba bɛkuramɔ.

### *Gərobun nɔni swāaru*

<sup>17</sup> Adama yaku kowo tɔnwero, ka win tɔmbu be ba sɔa Sadusiba ba ka gɔrobu nisinu seewa. <sup>18</sup> Ba gɔro be mwa, ma ba bu pirisɔm doke. <sup>19</sup> Adama yen wɔkuru Yinnin gɔrado u na u pirisɔm gamboba kenia, u bu

yara. U bu s̄owa <sup>20</sup> bu doo bu yōra s̄a yero kpa bu t̄ambu w̄a ten gari kpuro n̄asia.

<sup>21</sup> Ye ḡoro be, ba yeni nua ba kpa, ba dua s̄a yero yam s̄areru, ba waasu w̄ori yande.

Ye ȳaku kowo t̄anwero ka win t̄ambu ba menna ba wuun wirugibu ka Isireliban guro gurobu kpuro soka, ma ba ḡora p̄iris̄am mi, ba n̄ee, bu ka ḡoro be na.

<sup>22</sup> Adama ye s̄a yerun k̄sob̄a tura mi, ba n̄ ḡoro be wa p̄iris̄am s̄o. Ma ba wura menna yero <sup>23</sup> ba n̄ee, ye sa tura mi, sa deema p̄iris̄am dira b̄eri mam mam, sa maa k̄sobu deema ba ȳō k̄nn̄ow̄o. Adama ye sa gamboba b̄esia, sa n̄ goo wa dii te s̄o.

<sup>24</sup> Ye s̄a yerun k̄sobun t̄anwero ka maa ȳaku kowo t̄anwero bu gari yi nua, ba biti soora, ba n̄ gari yin wii goberu yē. <sup>25</sup> Yera dur̄o goo u na u n̄ee, ase t̄on be i p̄iris̄am doke mi, ba w̄a s̄a yero ba t̄ambu keu s̄ōsim̄o!

<sup>26</sup> Ma k̄sobun t̄anwero wi, ka win t̄ambu gabu ba da ba ka bu na menna yero. Adama n̄ n̄ ka dam, ȳen s̄o ba t̄ambun b̄erum m̄o bu ku raa bu kpenu kasuku. <sup>27</sup> Ye ba ka bu na, ba bu ȳrasia Yuuban guro gurobun wuswaa. Ȳaku kowo t̄anwero wi, u bu gari bikia <sup>28</sup> u n̄ee, sa b̄ee yinari mam mam sa n̄ee, i ku maa waasu ko ka dur̄o win ȳis̄iru. Adama wee, i b̄een s̄ōs̄iru kpara i keu s̄ōsi Yerusalemu kpuro s̄o, ma i k̄i i sun dur̄o win ḡōn taar̄e w̄ē.

<sup>29</sup> Yera P̄iee ka ḡoro be ba tie ba n̄ee, tilasiwa su ka Gusun̄o mem̄ n̄owa, n̄ n̄ m̄o t̄ambu. <sup>30</sup> Gusun̄o b̄esen sikadoban Yinniwa u Yesu seeya ḡarin di, wi i raa d̄aa bunanaru kpare i go. <sup>31</sup> Wiya Gusun̄o u sua wall̄o u sinasia win n̄am geūo, u n̄ s̄a sun̄o ka Faaba kowo u ka de Isireliba bu ḡōru ḡosia, kpa bu ben toranun suuru wa. <sup>32</sup> B̄esera sa s̄a yen seeda diobu, b̄ese ka Hunde D̄ero wi Gusun̄o u t̄ambu k̄a be ba n̄un mem̄ n̄owa.

<sup>33</sup> Ye ba gari yi nua, ba m̄aru bara too too sere ba k̄i bu ḡoro be go. <sup>34</sup> Adama Falisi turo be s̄o wi ba ra n̄ee Gamalieli, wi u s̄a woodan keu koosio, u b̄ere m̄o gem gem t̄ambu kpuro s̄o, u seewa u ȳōra menna wuswaa, u n̄ee, bu gina ḡoro be yaro. <sup>35</sup> Ma u bu s̄owa u n̄ee, b̄ee Isireliba, i laakari koowo ye i k̄i i dur̄o beni kua. <sup>36</sup> Gas̄o, dur̄o goo u kurama wi ba sokum̄o Tedasi wi u tii b̄ere w̄ē gem gem, ma t̄ambu nge

n̄eru (400) ba n̄un sw̄i. Adama ba n̄un go, win bw̄aba yarina baama kpuro, ma ba win gari duari. <sup>37</sup> Win biru gari garin sanam, dur̄o goo wi ba m̄o Yudas̄i Galilegii, u kurama. U maa t̄on dab̄inu wa be ba n̄un sw̄i. Adama ba maa dur̄o wi go ma win t̄amba yarina. <sup>38</sup> Yen s̄o, na b̄ee bw̄isi k̄em̄o gari yini s̄o, i dur̄o beni derio i de bu doona. N̄ n̄ t̄onun s̄ōsirun na, n̄ kun m̄e t̄onun s̄amburu, n̄ koo n̄ru ko. <sup>39</sup> Adama n̄ n̄ Gusun̄on s̄amburun na, i n̄ kp̄i i bu kamia. I ku tii kari b̄orie i ka Gusun̄o sanna.

Ma ba win gari wura. <sup>40</sup> Ba ḡoro be soka ba s̄eni so, ma ba bu yinari bu maa ka Yesun ȳis̄iru gari ko pai. Ma ba bu ȳosu. <sup>41</sup> Ma ḡoro be, ba doona menna yero min di ka nuku doo bakabu ȳen s̄o Gusun̄o u bu garisi be ba tura bu yaa kasiki Yesun ȳisirun s̄o. <sup>42</sup> T̄ōru baatere, s̄a yero ka ȳenus̄o, ba ra n̄ Labaari gea waasu m̄o kpa ba n̄ keu s̄ōsim̄o ma Yesuwa K̄irisi wi.

## 6

### *Ba s̄am kowobu n̄ōba yiru ḡosa*

<sup>1</sup> S̄ō m̄ee te s̄o, nge m̄e naane dokeoba sosim̄o, Yuu be ba Gerekim t̄ona gerum̄o ba ka be ba tie w̄oki ȳen s̄o ba ben ḡaminibu duarim̄o t̄ō baateren d̄ianun b̄onu s̄o. <sup>2</sup> Ma ḡorobu w̄akura yiru ye, ba naane dokeobu kpuro menna ba n̄ee, n̄ n̄ weene su Gusun̄on garin waasu deri kpa sa n̄ d̄ianun gari m̄o. <sup>3</sup> Yen s̄o, b̄esegibu i t̄on dur̄obu n̄ōba yiru ḡosio b̄een suunu s̄o be ba seeda gea diiyamme, be ba Hunde D̄ero yiba kpa ba n̄ bw̄isi m̄o, kpa su bu s̄ambu te n̄amu s̄andia. <sup>4</sup> Kpa b̄esen tii sa n̄ kanaru ka Gusun̄on garin waasu m̄o sa n̄ d̄o.

<sup>5</sup> T̄on be kpuro ba gari yi wura ka nuku dobu. Ma ba Etīeni ḡosa wi u Hunde D̄ero yiba, win naane dokebu bu maa kp̄a, ka maa Filipu ka Pokori ka Nikan̄ori ka Tim̄o ka Paamenasi ka sere Nikola Ant̄osigii wi u ḡosira Yuu. <sup>6</sup> Ba ka bu da ḡorobun mi, ma ḡoroba bu kanaru kua ba bu n̄ama s̄andi wir̄o.

<sup>7</sup> Nge m̄eya Gusun̄on gari yi ka kpararam̄o baama. Ma naane dokeobun geera sosim̄o ta d̄o Yerusalem̄o, ma ȳaku kowo dabira maa naane doke.

### *Ba Etīeni mwa*

<sup>8</sup> Etieni wi, Gusunə u nùn durom bakam kua u nùn dam kā, ma u səm maamaakiginu ka yĩrenu kua təmbun suunu səə. <sup>9</sup> Adama durəbu gabu saa Yuuban mənən yerun di te ba ra soku tii məwəbugiru, ka Sirenin Yuu gabu ka Alesandirigibu ka gabu saa Silisi ka Asin di ba seewa ba ka Etieni sikirinamə. <sup>10</sup> Adama ba kpana bu nùn kamia yèn sō u gari gerumə ka Hunde Dəeron dam ka bwisi. <sup>11</sup> Yera ba durəbu gabu gobi kā asiri səə bu ka gere ma ba nua u Məwisi ka Gusunə gari kam gerusi. <sup>12</sup> Məya ba ka təmbun məru seesia, ka guro gurobu ka wooda yērobu. Ba da Etienin mi ba nùn mwa ma ba ka nùn da Yuuban guro gurobun mənən wuswaa. <sup>13</sup> Yen biru ba ka durəbu gabu na be ba nùn seeda weesugia diisi ba nɛɛ, durə wini u ra n bɛsɛn sāa yee dɛɛraru ka Məwisin wooda sankuməwa. <sup>14</sup> Domi sa nua u gerua ma Yesu Nasaretigii wi, u koo sāa yee teni sura, kpa u bɛsɛn deema kpuro kəsi ye Məwisi u sun wɛ.

<sup>15</sup> Be kpuro be ba sō mənən ge səə, ba Etieni nən girari, ma ba wa win wuswaa ballimə nge Gusunən gəradogia.

## 7

### *Etienin waasu*

<sup>1</sup> Yera yāku kowo tənwero u Etieni bikia u nɛɛ, gari yi, geema?

<sup>2</sup> Etieni u wisa u nɛɛ, nɛn bisibu ka nɛn baababa i man swaa dakio. Gusunə yikogii u bɛsɛn baaba Aburhamu kure sanam mɛ u wāa Məsopotamin tem səə u sere sina Haraniə, <sup>3</sup> u nùn sōəwa u nɛɛ, u win dusibu ka win tem derio kpa u da tem gam mɛ u koo nùn sōəsi. <sup>4</sup> Yen sāna Aburhamu u Kaladegibun tem yara, ma u da u sina Haraniə. Ye win baa u gu u kpa, Gusunə u nùn seeyama min di, u na tem mɛ səə, mi bɛɛ i wāa tɛ. <sup>5</sup> Sanam mɛ, u nùn ayeru garu kā tem mɛ səə, baa naa dabusa teeru, adama baa mɛ Aburhamu kun gina bii mara Gusunə u nùn nəə mwɛɛru kua ma u koo nùn tem mɛ wɛ, kpa mu n sāa wi ka maa win bibugim. <sup>6</sup> Ye wee ye Gusunə u Aburhamu sōəwa. U nɛɛ, win biba koo sərɛu di tem tukumə mi ba ko n sāa yobu, kpa bu nən swāaru wa sere wōə nɛru (400). <sup>7</sup> Gusunə u maa nɛɛ, win tii koo ka bwese te siri te ta koo bu ko yobu. Yen biru ba

koo yari tem min di bu na tem mɛ səə mi ba koo nùn sā. <sup>8</sup> Saa ye səə, Gusunə maa Aburhamu bango kobun wooda wɛ. Ma Aburhamu u win bii Isaki bango kua ye ba wi mara u kua sōə nəəba ita. Nge mɛya Isaki u maa Yakəbu kua, ma Yakəbu u maa win bibu wəkura yiru kua nge mɛ. Bera ba kua Yuuban bwesenu wəkura yirun baababa.

<sup>9</sup> Yakəbun bii be, ba ka Yosəfu nisinu kua, ma ba nùn Egibitigibu dɛre ba ka doona. Adama Gusunə u wāa ka wi, <sup>10</sup> ma u nùn yakia saa win wahala kpuron di. U maa nùn bwisi kā ma u durom wa, Egibitin sina bokon mi, ma u nùn kua Egibitin tem yēro ka maa win yɛnu yēro. <sup>11</sup> Gōra tunuma Egibiti ka Kananin tem səə ta bu nən sōəwa too too. Bɛsɛn sikadoba ba n gāanu wa bu di. <sup>12</sup> Ye Yakəbu u nua ma dīanu wāa Egibitiə, u bɛsɛn sikado be gəra mi, nən gbiikiru. <sup>13</sup> Ye ba da mi nən mɛɛruse, Yosəfu u tii win maabu tubusia, ma Egibitin sunə u maa Yosəfun dusibu gia. <sup>14</sup> Ma Yosəfu u Yakəbu win tundo sokusia ka win dusibu kpuro bu na win mi. Ben geera sāa təmbu wata ka wəkura nəəbu. <sup>15</sup> Nge mɛya Yakəbu u ka da Egibitiə. Miya u gu, miya maa bɛsɛn sikado be, ba gu. <sup>16</sup> Ma ba ka be kpuron gonu wura Sikemuə ba nu kpɛɛ siki kpee wərugiru səə te Aburhamu dwa Hamərin bibun mi Sikemuə.

<sup>17</sup> Ye saa ya turuku kua ye Gusunə u koo ka win nəə mwɛɛru yibia te u Aburhamu kua, bɛsɛn təmba sosimə ba dabiama Egibitiə <sup>18</sup> sere n ka kua sina boko goon waati wi u kun Yosəfun gari yɛ. <sup>19</sup> Sina boko wi, u bɛsɛn təmbu nən wəkua u ka bu kōsa kua, u bu tilasi kua bu ka ben bii wɛɛnu kō kpa nu gbi. <sup>20</sup> Saa ye səəra ba Məwisi mara. Bii burəwa wi u Gusunə wɛremə. Ba nùn nəəri suru ita win tundon yɛnu. <sup>21</sup> Ye ba ka nùn da ba kō, Egibitin sunən bii tən kurə u nùn sua u kua nge win tiin bii. <sup>22</sup> Ba nùn Egibitigibun keu kpuro sōəsi ma u kua tən boko gari gerubu ka kookoosu səə.

<sup>23</sup> Sanam mɛ u wōə weeru tura, u gōru doke u win təmbu Isireliba beram da. <sup>24</sup> U wa Egibitigii goo u ben turo nən sōəm. U wigii faaba da, ma u Egibitigii wi so u go. <sup>25</sup> U tamaa sāa win təmba koo tubuwa ma Gusunəwa nùn gəra u ka bu yakia, adama ba n tuba. <sup>26</sup> Yen sisiru u deema ben gaba



sannamə. Ma u kī u bu yakiana u nεε, i nεn gari swaa dakio. Bεε, be i sāa dusinu, mban sōna i mεεra koonamə. <sup>27</sup> Adama durə wi u win beruse nōni sōmə mi, u Məwisi bəria u nεε, wara nun kua bεsen wirugii ka siri kowo. <sup>28</sup> A kī a maa man gowa nge mε a Egibitigii wi go gīa? <sup>29</sup> Ye Məwisi u gari yi nua, u kpikiru sua Madianin tem gia. Miya u bii tən durəbu yiru mara.

<sup>30</sup> Wōo weerun biru, Gusunən gərado u Məwisi kurema awīi gεε sōo, yi yi sāare yi dōo mwaaramə, ghaburu sōo mi guuru gara wāa te ba ra soku Sinai. <sup>31</sup> Məwisi u biti soora ye u yi wa, ma u yi susi u mεεra tii. Sanam mεya u Yinni Gusunən nōo nua ga gerua ga nεε, <sup>32</sup> wiya Gusunə win sikadoban Yinni, wiya Aburahamu ka Isaki ka Yakəbun Yinni. Ye Məwisi u nua mε, yera u diira, u n̄ maa kāka u yam mi mεεra. <sup>33</sup> Yinni Gusunə n̄n sōowa u nεε, u win salubata pweto, domi yam mi u yō mi, yam dεεrama. <sup>34</sup> N wee, u win təmbun nōni swāaru wa te ba waamə Egibitiə. U ben weeweenu nua, yera u sarama u ka bu faaba ko. Tē, u na u n̄n gəri Egibitiə.

<sup>35</sup> Məwisi wi ba yina mi, ba nεε, wara n̄n kua ben wirugii ka siri kowo, wiya Gusunə u gəra u kua ben wirugii ka faaba kowo, ka Gusunən gərado win somiru wi u n̄n kure awīi sōo. <sup>36</sup> Durə wiya u bu yara saa Egibitin di. U maamaaki ka səm damginu kua Egibitiə ka nim wōku sōo ge ba m̄ Naa yari ka maa ghaburu sōo mi ba kua wōo weeru. <sup>37</sup> Məwisi wiya u Isireliba sōowa u nεε, Gusunə koo bu səmə goo seeya ben bweserə, nge wi. <sup>38</sup> Məwisi wiya u wāa ghaburə Isireliban suunu sōo, ka bεsen baababa sannu, ka maa Gusunən gərado wi u ka n̄n gari kua guuru wəllə te ba ra soku Sinai. Ma u Gusunən gari wāarugii mwa, u ka sun yi wē.

<sup>39</sup> Adama bεsen baaba be, ba yina bu n̄n mεm nōowa. Ba n̄n yina ba kī bu kpam wura Egibitiə. <sup>40</sup> Yen sōna ba Aroni sōowa ba nεε, u bu b̄nu kuo ni nu koo bu swaa gbiiya. Domi Məwisi wi, wi u bu yarama saa Egibitin tem di, ba n̄ yē ye n̄n deema. <sup>41</sup> Dōma tera ba bwāaroku kua ge ga ka naa buu weene, ma ba gu yākuru koosi. Ma ben nukura dora ben nōman səmburun s̄. <sup>42</sup> Adama Gusunə u tii gawa ben min di, ma

u dera ba sōo ka suru ka kperi sāwa, nge mε u gerua win səməbun tireru sōo u nεε, “Bεε Isireliba i ka kua wōo weeru ghaburu sōo i man yākunu ka kēnu kuare?”

<sup>43</sup> Bwāarokuna i sōowa ni i kua i ka b̄nu sā, nge Mələkun kuu bekurugiru ka Refanin kpera.

Yen sōna na kon bεε bərie sere Babilonin bera giə.”

<sup>44</sup> Bεsen baababa ba raa Gusunən kuu bekurugiru m̄ te ta sāa seeda ma u wāa ka be. Məwisi u tu kua nge mε wi u ka n̄n gari kua, u n̄n sōowa. U tu kuawa mam mam nge te u wa. <sup>45</sup> Ma bεsen baababa be ba tu tubi di, be ka Yosue ben gbīkoo, ba ka tu dua tən tukobun tem sōo mε ba mwa sanam mε Gusunə u tən tuko be gira. Ma ta wāa mi sere Dafidin waati. <sup>46</sup> Gusunə u ka Dafidi nōnu geu mεεra, ma u kanaru kua u ka kpī u wi Yakəbun Yinni diru bania. <sup>47</sup> Adama Saloməowa u n̄n dii te bania.

<sup>48</sup> Ka yen de kpuro Wərukoon wāa yera kun wāa dinu sōo ni tōnu u bana. Nge mε Gusunən səmə goo u yorua,

<sup>49</sup> “Yinni Gusunə u nεε, wəlla nεn sina gəna.

Ma tem mu sāa nεn naa sənditia.

N n mēn na, dii teren bwesera i ko i man bania.

Nge wāa yee terə ta ko n̄n sāa nεn wēra yeru.

<sup>50</sup> N n̄ nεn nōma ya ye kpuro taka kua?”

<sup>51</sup> Etiēni u maa bu sōowa u nεε, bεε degangamgibu! Bεen gōrusu ka bεen swasu su sāa nge be ba n̄ Gusunə nasiegisu, i ra n̄ Hunde Dεero yinamə, i m̄wa nge bεen baababa. <sup>52</sup> Gusunən səmə wara bεen baababa ba n̄ nōni sōowa. Ba bu go be ba Geegiin naarun gari kua, ma tē, bεen tii i Geegii wi kərumətōnu kua i n̄n go. <sup>53</sup> Bεeya i Gusunən wooda mwa ye ba bεε wē Gusunən gərado ban min di. Adama i n̄ ye mεm nōwε.

### *Etiēnin gəo*

<sup>54</sup> Ye ba Etiēnin gari yi nua, ba m̄ru bεsira sere ba ben nikibii dwēemə. <sup>55</sup> Adama Etiēni u Hunde Dεero yiba, ma u wəllu nōni girari u Gusunən yiiko wa, u maa Yesu wa u yō Gusunən nəm geuə. <sup>56</sup> Ma u nεε, wee, na wa wəlla wukiare, ma Tōnun Bii u yō Gusunən nəm geuə.

<sup>57</sup> Sanam mεya ba ben swasu kərua ka nōma, ba kuuki kua, ma ba duki da sannu



ba nùn kunisi. <sup>58</sup> Ba nùn gawa ba yara wuun di, ma ba nùn kpenu kasukum wəri. Tən be, ba ben kumboorosu pweta ba yi aluwaasi goon mi wi ba ra nɛɛ Səɔlu. <sup>59</sup> Sanam me ba Etiɛni kpenu kasukumə u kanaru kua u nɛɛ, Yinni Yesu, a nɛn hunde məɔ. <sup>60</sup> U yiira u gbāra wəllə u nɛɛ, Yinni a ku bu tora teni garisi.

Ye u yeni gerua u kpa, ma u gu.

## 8

<sup>1</sup> Saa ye, Səɔlu u ka be ba Etiɛni go nəɔ tia s̄a.

### *Səɔlu u Yesun yigberu nani s̄əwa*

Saa d̄oma ten diya ba Yesun yigbe te ta wāa Yerusalemuə nani s̄ə bakabu torua. Naanɛ dokeobu kpuro ma n kun mə gərobu, ba yarina ba da Yudean temə ka Samarin temə. <sup>2</sup> Ma durəbu gabu be ba Gusunən bɛɛɛ yɛ, ba Etiɛni sikua ka nuku sankira bakanu.

<sup>3</sup> Adama Səɔlu u kookari m̄ə u ka Yesun yigberu kam koosia. U yenusu duurimə u tən durəbu ka tən kurəbu gawamə u bu kp̄emə pirisəm s̄ə.

### *Filipu u Labaari gea waasu m̄ə Samari*

<sup>4</sup> Be ba yarina ba da baama kpuro ba Labaari gea waasu m̄ə. <sup>5</sup> Filipu u da Samari maroɔ ma u wuu gen t̄ambu Kirisi win gari waasu kua. <sup>6</sup> Tən wərusu su win gari nua ma su s̄əm maamaakiginu wa ni u kua, ma be kpuro ba win gari swaa daki mam mam. <sup>7</sup> Filipu u wɛɛkunu gira tən dabinun wasin di, ma nu yarimə ka wuri bɛkɛ. U maa yemə dabinu bɛkia, ka bèn wasin bee tia gu. <sup>8</sup> Ma nuku doo bakabu wāa wuu ge s̄ə.

<sup>9</sup> Durə goo wāa wuu ge s̄ə, wi ba ra nɛɛ Siməɔ. U ra n ka dobo dobo maamaaki dabiru m̄ə Samarigibun wuswaaɔ, u maa tii garisi tən boko. <sup>10</sup> T̄ambu kpuro bw̄ɛɛbw̄ɛɛbu sere ka damgibu, ba ra n win gari swaa daki gem gem kpa ba n m̄ə, wiya Gusunən dam bakam mə.

<sup>11</sup> Ba ra nùn swaa daki yèn s̄ə saa tɛɛbun di win dobo dobo ya ra n bu biti s̄a. <sup>12</sup> Adama ye t̄amba Labaari gea naanɛ doke ye Filipu u bu waasu kua, ye ya ka Gusunən bandu ka Yesu Kirisin ȳisiru yā, ba bu batemu kua tən durəbu ka tən kurəbu. <sup>13</sup> Siməɔn tii maa naanɛ doke ma ba nùn batemu kua. U Filipu

sw̄i baama kpuro ma u biti kua too ye u s̄əm damginu ka maamaaki wa ye ya kooramə.

<sup>14</sup> Ye gəro be ba wāa Yerusalemuə ba nua ma Samarigibu ba Gusunən gari naanɛ doke ba bu Piɛɛ ka Yohanu gəria. <sup>15</sup> Ye ba tura mi, ba kanaru kua naanɛ dokeo ben s̄ə Hunde Dɛero u ka du be s̄ə. <sup>16</sup> Domi Hunde Dɛero kun gina sarame ben goon mi, ba gesi bu batemu kuawa ka Yinni Yesun ȳisiru. <sup>17</sup> Yera Piɛɛ ka Yohanu ba bu noma s̄əndi wirə, ma Hunde Dɛero dua be s̄ə.

<sup>18</sup> Ye Siməɔ u wa ma Hunde Dɛero dua be s̄ə sanam mɛ gəro be, ba bu noma s̄əndi wirə, yera u k̄i u bu gobi k̄ɛ. <sup>19</sup> U nɛɛ bu maa nùn yiiko ye w̄ɛyɔ, kpa baawure wi u noma s̄əndi wirə Hunde Dɛero u n da du ȳero s̄ə.

<sup>20</sup> Adama Piɛɛ nùn s̄əwa u nɛɛ, wunɛ kaa kam ko ka wunen gobi sannu yèn s̄ə a tamaa kaa kp̄i a Gusunən k̄eru ka gobi dwe. <sup>21</sup> A n̄ kp̄ɛ a n noma mə s̄əmbu te s̄ə, domi wunen ḡəru ga n̄ dee dee s̄a Gusunən wuswaaɔ. <sup>22</sup> Yen s̄ə, a ḡəru gəsio wunen kom k̄sum di, kpa a Yinni kana u nun wunen bwisiku k̄sunu suuru kua n̄ n koo koo. <sup>23</sup> Domi na wa ma wunen daa ya sosu, ma toraru ta nun b̄kua.

<sup>24</sup> Siməɔ u bu wisa u nɛɛ, bɛɛn tii i man kanaru kuo Yinnin mi kpa ḡa ni i man s̄əwa mi, nu ku man deema.

<sup>25</sup> Ye ba seeda ye di ma ba Yinnin garin waasu kua ba kpa, ba gəsira ba Yerusalemun swaa wəri. Nge mɛ ba d̄ə ba Labaari gean waasu m̄ə Samarin baru kpa dabinu s̄ə.

### *Filipu ka Etiopin wirugii goo*

<sup>26</sup> Adama Yinnin gərado goo u ka Filipu gari kua u nɛɛ, u seewo u da s̄ə ȳɛsan nəm d̄waru gia u swaa ye sw̄i ye ya d̄ə saa Yerusalemun di sere ka Gasa. Swaa ye, swaa t̄kəra.

<sup>27</sup> Ma u seewa u da. Miya u Etiopin tən kurə sunən dukian wunanəsun wirugii wa wi ba maatam kua. Durə wi, u da Yerusalemuə u ka Gusunə s̄a. <sup>28</sup> Yera u wiə u s̄ə win dumin kɛkɛ s̄ə u Gusunən s̄əmə Esain tireru garimə. <sup>29</sup> Hunde Dɛero u Filipu s̄əwa u doo kɛkɛ yen b̄kuə.

<sup>30</sup> Filipu u duka da kɛkɛ yen mi, ma u nua durə wi, u garimə Gusunən s̄əmə Esain tireru s̄ə. U nùn bikia u nɛɛ, n nun yeeri ye a garimə mi?

<sup>31</sup> Wirugii wi, u wisa u nεε, aməna n ko n ka man yeeri ma n kun mə goo u man yi tubusia.

Ma u Filipu kana u keke ye yəəma bu sina sannu. <sup>32</sup> Ye wee ye durə wi, u garimə saa Gusunən garin di.

“Ba ka nùn da nge yāa te ba koo saka.

Nge yāa buu ge ga maari sēε sanam mε ba gen sansu buramə, nge mεya u n win nəə baaye.

<sup>33</sup> Ba nùn kawa, ma ba yina bu nùn siria dee dee.

Wara koo kpī u saa yen təmbun gari gere.

Domi ba nùn wāaru wunari, u n maa wāa tem mε səə.”

<sup>34</sup> Durə wi, u Filipu bikia u nεε, na nun kanamə, a man səəwə waran sōna Gusunən səmə wi, u yeni yorua. Win tiin sōna? Nge goon sə.

<sup>35</sup> Yera Filipu u waasu wəri. U torua ka səməən gari yi, ma u nùn Yesun Labaari gea tubusia.

<sup>36</sup> Nge mε ba dəə sannu swaa ye səə, ba tura daaru garun mi, mi nim wāa. Ma durə wi, u nεε, nim wee, mba n man tie na n kon ka batemu ko. [

<sup>37</sup> Filipu u nùn wisa u nεε, kaa kpī a batemu ko à n naane doke ka wunen gōru kpuro.

Durə wi, u nεε, mεya na naane doke ma Yesu Kirisi sāawa Gusunən Bii.]

<sup>38</sup> Ma wirugii wi, u dera ba win keke yōrasia. Wi ka Filipu ba sara ba da daaru mi, ma u nùn batemu kua. <sup>39</sup> Ye ba yara min di, Yinnin Hunde u ka Filipu doona. Wirugii wi, u n maa nùn wa, adama u win swaa wəri u doona ka nuku dobu. <sup>40</sup> Filipu maa deema u wāa wuu gagu səə ge ba ra soku Asətu. U Labaari gean waasu kua mi, ka maa wuu si su wāa swaa ye səə kpuro sere u ka tura Sesareə.

## 9

### *Səəlun gōru gəsiabu*

*(I maa mεerio Gərobun Kookoosu 22:6-16, 26:12-18)*

<sup>1</sup> Sanam mε səəra Səəlu u yōrari dim dim u Yinnin bwāabu nəni sə u bu go. Ma u da yāku kowo tənweron mi, <sup>2</sup> u nùn bikia u Yuuban mənəə yenugibu tirenu kua be ba wāa Damasiə kpa u n gabu wa be ba swaa ye swīi, n n tən durəbun na, n kun mε tən

kurəbu, u ka kpī u bu mwa u bəke u ka da Yerusalemuə.

<sup>3</sup> Sanam mε Səəlu u dəə, ye u Damasi tुरूku kua, suaru səə yam nùn burure wəllun di. <sup>4</sup> Yera u wəruma temə, ma u nəə gagu nua ga nεε, Səəlu, Səəlu, mban sōna a man nəni sōmə.

<sup>5</sup> Səəlu u bikia u nεε, Yinni wuna were.

Ma Yinni nεε, nənə Yesu wi a nəni sōmə.

<sup>6</sup> A seewo a du wuu ge səə, ba koo nun sə ye kaa ko.

<sup>7</sup> Durə be ba sanum mε dəə ka wi, ba yōra ba mari səə səə. Ba nəə ge nua, adama ba n goo wa. <sup>8</sup> Səəlu u seewa tem di, adama baa mε u win nəni wukia u n yam wa. Ba win nəmu nenuawa ba ka dua Damasiə. <sup>9</sup> U wəko kua səə ita. U n di saa ye səə, u n maa nəra.

<sup>10</sup> N deema naane dokeo goo wāa Damasiə wi ba ra nεε Anania. Yinni u ka nùn gari kua kāsiru səə u nεε, Anania.

Ma Anania u nεε, nε wee Yinni.

<sup>11</sup> Yinni nùn səəwa u nεε, a seewo a da swaaə ye ba ra nεε Dendaru, Yudasin dirə, a bikia mi durə goo wāa wi ba ra soku Səəlu Taasigii. Wee, u kanaru mə. <sup>12</sup> Kāsiru səə u durə goo wa wi ba ra nεε Anania, wi u dua mi u wāa ma u nùn nəma səndi wirə u ka kpam yam wa.

<sup>13</sup> Anania u nεε, Yinni tən dabina nu man durə win labari səəwa, ka kōsa kpuro ye u wunen təmbu kua Yerusalemuə. <sup>14</sup> Ma sa nua yāku kowo tənweroba nùn nəə kā u ka təmbu kpuro mwa be ba wunen yīsiru sokumə mini.

<sup>15</sup> Adama Yinni nùn səəwa u nεε, a doo domi na durə wi gəsa nən səmə u ka nən yīsiru kpara tən tukobun mi, ka sinambu ka maa Isireliban suunu səə. <sup>16</sup> Kon maa nùn səəsi nge mε u koo nəni swāaru wa nən yīsirun sə.

<sup>17</sup> Ma Anania u seewa u da u dua diru mi, u Səəlun wiru nəma səndi u nεε, Səəlu nən beruse, Yinni Yesu wi u nun kure swaaə sanam mε a sisi, wiya man gərima a ka yam wa kpa a Hunde Dεero yibu.

<sup>18</sup> Mii mii gāanu wəruma win nənin di nge swāan kokosu, ma u kpam yam wa. U seewa, ma ba nùn batemu kua. <sup>19</sup> Ye u di u kpa ma win dam mu wurama.

### *Səəlu u waasu mə Damasiə*

Ma Səəlu u sina səə yiru ka naane dokeobu Damasiə. <sup>20</sup> Yande u da Yuuban mənəə

yenə u waasu mə u gerumə ma Yesu sāawa Gusunən Bii. <sup>21</sup> Be kpuro be ba gari yi nua, ba biti kua ba bikiana ba nɛɛ, n n durə wiya mi, wi u raa be ba Yesun yīsiru sokumə goomə Yerusalemuə, ma u na mini u ka bu mwa u bəke u ka da yāku kowo tənwerobun mi?

<sup>22</sup> Səəlun waasu ya dam sosimə, u bu sōsimə kam kam ma Yesu u sāawa Kirisi wi Gusunə u gəsa, sere Yuu be ba wāa Damasio ba kpana bu wi gari wisi.

<sup>23</sup> Sō mɛɛrun biru Yuuba ba wesiana bu Səəlu go, <sup>24</sup> ma Səəlu u gari yi nua. Ma ba wuu gen gbāraran kənnəsə kōsum wəri sō sə ka wəkuru bu ka nūn wa bu gon sō. <sup>25</sup> Adama wəkuru sə, Səəlun bwāabu ba nūn sarasia ka bireru saa gbāraran fənenti gaan di.

### *Səəlu wāa Yerusalemuə*

<sup>26</sup> Ye Səəlu u wurama Yerusalemuə u kī u ka naanɛ dokeobu menna, adama be kpurowa ba nūn bərum sāa, ba n tamaa u kua naanɛ dokeo. <sup>27</sup> Yera Baanabasi u ka nūn da gərobun mi, ma u bu sōwa nge mɛ Səəlu u Yinni wa Damasin swaa, ma Yinni u ka nūn gari kua. U maa bu tubusia nge mɛ Səəlu u ka Yesun yīsiru waasu kua ka wərugəru Damasio. <sup>28</sup> Gari yin biru Səəlu u wāa ka be sannu, u bəsu Yerusalemuə, u waasu mə ka wərugəru Yinnin yīsiru sə. <sup>29</sup> U maa ka Yuu be ba Gerekim tən gerumə, gari kua gasə ka sikirinə, adama ba swaa kasu bu ka nūn go. <sup>30</sup> Sanam mɛ wigibu ba gari yi nua ba ka nūn da Sesareə ma ba dera u doona Taasio.

<sup>31</sup> Nge mɛya Yesun yigbɛru Yudeaə ka Galileə, ka Samariə, ta ka alafia wa, ta dam mə, ma ta sosimə ta dəə Yinni Gusunən nasiaru sə ka Hunde Dɛeron dam kɛru.

### *Enɛn bekiabu*

<sup>32</sup> Piɛɛ u maa bəsu baama kpuro. Yera sō teeru u naanɛ dokeobu beram da be ba wāa Lidə. <sup>33</sup> Miya u durə goo wa, win yīsira Enɛ. U sāawa yemə, u n seere win kpin yerun di saa wōə nōba itan di. <sup>34</sup> Piɛɛ u nūn sōwa u nɛɛ, Enɛ, Yesu Kirisiwa nun bekiamə, a seewo a wunɛn kpin yeru səme.

Mii mii u seewa. <sup>35</sup> Təmbu kpuro be ba wāa Lidə ka Saronin baru kpaanu sə ba nūn wa, ma ba gəru gəsia ba Yinni naanɛ doke.

### *Dəəkasi u wurama gərin di*

<sup>36</sup> N deema, Yopeə tən kurə naanɛ dokeo goo wāa mi, win yīsira Tabita. Teya ba maa mə Dəəkasi ka Gerekim. Kurə wi, u ra n səm geenu mə kpa u n sāarobu somimə. <sup>37</sup> Yera u bara u gu. Ba win goru disu wəka ba ka da ba kpī gidambisa wəllə. <sup>38</sup> Yope ka Lida kun tondinɛ, yen sōna, ye naanɛ dokeo be ba wāa Yopeə ba nua ma Piɛɛ u wāa Lidə, ba nūn təmbu yiru gəria bu nūn sō u na ben mi fuuku fuuku. <sup>39</sup> Ma Piɛɛ u seewa u ka bu da. Ye u tura mi, ba ka nūn da gidambisa yen wəllə. Gəminibu kpuro ba yō win bəkuə ba sumə ba nūn yabenu ka yānu ganu sōsimə ni Dəəkasi u kua sanam mɛ u wāa ka be. <sup>40</sup> Piɛɛ u be kpuro yara dii ten min di ma u yiira u kanaru kua. Yen biru u sīra goo ten bera gia u nɛɛ, Tabita a seewo.

Yera kurə wi, u nənɛni wukia. Ye u Piɛɛ wa u seewa u sina. <sup>41</sup> Ma Piɛɛ u nūn nəmɛ nɛnuə u seeya u yōrasia. Ma u naanɛ dokeobu ka gəmini be soka u bu Dəəkasi sōsi wasiru. <sup>42</sup> Yenin labaari ya nōra Yopeə kpuro, ma tən dabinu nu Yinni naanɛ doke. <sup>43</sup> Piɛɛ u sō mɛɛru kua Yopeə, yana kowo goon mi, wi ba ra soku Simə.

## 10

### *Piɛɛ ka Kəənɛru*

<sup>1</sup> Tabu sunə goo u wāa Sesareə tabu kowobun wuuru sə te ba ra nɛɛ Italigiru, win yīsira Kəənɛru. <sup>2</sup> Durə wi, u Gusunə nasie too, wi ka win yənuɡibu kpuro ba Gusunə sāmə. U ra kanaru ko, u ra maa Yuuban sāarobu somi gem gem. <sup>3</sup> Sō teeru, kəba itan saka, u Gusunən gərado wa kāsiru sə, u na win mi u nūn soka u nɛɛ, Kəənɛru.

<sup>4</sup> U gərado wi nənɛni girari tii tii ka bərum u nɛɛ, mba n kua yinni.

Gərado nūn sōwa u nɛɛ, Gusunə u wunɛn kanaru mwa, u maa wunɛn səm geenu wa ma u nun yaaya. <sup>5</sup> Tɛ, a gabu gərio Yopeə bu durə goo sokuma wi ba ra nɛɛ Simə, wi ba maa mə Piɛɛ. <sup>6</sup> U sāawa sə yana kowo goon yenuə wi ba mə Simə. Win dira wāa nim wəkun bəkuə.

<sup>7</sup> Ye wəllun gərado wi, u ka nūn gari kua u doona u kpa, Kəənɛru u win səm kowobu yiru soka ka tabu kowo be ba ra n wāa win bəkuən turo wi u Gusunə nasie. <sup>8</sup> U bu ye kpuro tubusia, ma u bu gəra Yopeə.

<sup>9</sup> Yen sisiru saa ye ba wāa swaaə ma ba Yoƀe turuku kooma, Piεε u yəəwa dii tεera wəllə sōə sōən saka u ka kanaru kə. <sup>10</sup> N deema gōəra wi mə ma u ki u di. Ye ba nūn doo kuammε yera u kāsā. <sup>11</sup> U wa Gusunə wəlla wukiara ma beku te ta sāare gōgə bəko ta sarama, ba ten goonu nne dεria. <sup>12</sup> Te səə, yεε bwese bwesekawa wāa mi, yi yi naasu nne mə ka yi yi kabirimə ka gunəsū. <sup>13</sup> Ma Piεε u nəə gagu nua ga nεε, Piεε a seewo a ye go a tem.

<sup>14</sup> Adama Piεε u nεε, aawo pai Yinni, na n̄ yaa seserugia diire.

<sup>15</sup> Nəə ge, ga kƀam gerua ga nεε, ye Gusunə u sokumə diira a ku maa ye garisi seseru.

<sup>16</sup> Nge mεya n kua sere nən ita. Yande beku te, ta wura wəllə.

<sup>17</sup> Ma Piεε u biti soora u tii bikia, mba kāsī ten tubusianu. Saa yera Kəənεrun gəro be ba raa Siməən yenu bikiamə, ba gu kame ba yō gen kənnəwə. <sup>18</sup> Ba yenugibu nəə kō ba bikia səə goo u n̄ wāa mi, wi ba ra soku Siməə Piεε.

<sup>19</sup> Sanam mε Piεε u kāsī te bwisikumə, Hunde Dεero nūn sōəwa u nεε, n wee, təmbu ita gaba nun bikiamə. <sup>20</sup> A seewo a sara a bu yōsiri a ku diriri domi nεna na bu gərima.

<sup>21</sup> Ma Piεε u sara u da ben mi u nεε, nεna durə wi i kasu. Mba i kasum na.

<sup>22</sup> Ba nεε, Kəənεru tabu sunəwa nun kasu, wi u sāa geegii u Gusunə sāmə ma Yuuba kƀuro ba win seeda gea dimə. Wəllun gərado dεero goowa nūn sōəwa u nun kasusio kƀa u wunεn nəən gari nə.

<sup>23</sup> Yera Piεε u durə be duusia yenuə u bu yaare kua.

Yen sisiru u ka bu swaa wəri, ma Yopen naane dokeobu gaba maa nūn yōsiri. <sup>24</sup> Yen sōə itaseru ba Sesare tura, ba deema Kəənεru u win dusibu ka win bərəba menne u ka bu mara. <sup>25</sup> Saa ye Piεε u yenu ge duə, Kəənεru u ka nūn yinnə da u nūn kƀuna. <sup>26</sup> Adama Piεε u nūn seesia u nεε, a seewo, domi nən tii tənūwa.

<sup>27</sup> Saa ye u ka Kəənεru gari mə, u dua dirə u wa wee tən dabinu menne. <sup>28</sup> Ma u nεε, bεen tii i yε ma Yuuban wooda ya yina Yuu u ka tən tuko menna n̄ kun mε u da win yenuə. Adama Gusunə u man sōəsi ma n̄ n̄ weene n̄ goo soku disigii. <sup>29</sup> Yen sōna na n̄ gafara kasu na na yande ye i man soka. Tε, na

bεε kanamə, i man sōəwə mban sōna i man kasusia.

<sup>30</sup> Kəənεru u nεε, gisə sōə nneen amadaare, na kəba itan kanaru mə nən dirə. Suaru səə durə goo u yōra nən wuswaaə u yaberu sebua ta ballimə. <sup>31</sup> Ma u man sōəwa u nεε, nε, Gusunə u nən kanaru nua, u maa nən kēnu yaaya ni na ra bwεεbwεεbu kε. <sup>32</sup> N goo gərio Yoƀeə u man Siməə Piεε sokuama wi u sāa səə yana kowo goo wi ba mə Siməən yenuə nim wōkun bəkuə. <sup>33</sup> Yen sōna na nun gəria yande, a maa kua ye a ka na fuuku. Tε bεε kƀuro sa wāa mini Gusunə wuswaaə su ka nə ye Yinni u nun sōəwa a sun sō.

#### *Piεen waasu Kəənεrun yenuə*

<sup>34</sup> Ma Piεε u gari sua u nεε, tε na gia ka gem ma Gusunə u təmbu kƀuro garisi tia.

<sup>35</sup> Baawure wi u nūn nasie ma u mə dee dee, u ra yēro wure baa n̄ n̄ bwese teren na. <sup>36</sup> Bεε i Labaari gea yε ye u dera ba Isireliba waasu kua, ye n̄ sāa alafian gari saa Yesu Kirisin min di wi u sāa təmbu kƀuron Yinni. <sup>37</sup> I maa yε ye ya koorā Yudea kƀuro səə, ye ya torua Galileə, sanam mε Yohanu u win batemun gari waasu kua u kƀa. <sup>38</sup> I Yesu Nasaretigiin baaru yε nge mε Gusunə u nūn Hunde Dεero ka dam wε. U da baama kƀuro u səm geenu kua u təmbu bεkia be Setam u dam dəre, domi Gusunə wāa ka wi. <sup>39</sup> Bεε sa sāa yen seeda diobu ye u kua Yuuban baru kƀaanə ka Yerusalemuə. Ba maa nūn kƀare dāa bunanaru wəllə ba go. <sup>40</sup> Adama sōə itase Gusunə u nūn seeya gərin di, ma u dera u tii sōəsi. <sup>41</sup> N n̄ maa mə təmbu kƀurowa ba nūn wa ma n̄ kun mə bεε seeda diobu tənə be Gusunə u gəsa yellun di, bεε be sa di sa nəra ka wi win seebu gərin din biru. <sup>42</sup> Ma u sun yiire su win gari təmbu waasu kua kƀa su seeda di ma wiya Gusunə u kua wasobu ka gəribun siri kowo. <sup>43</sup> Gusunə səməbu kƀuron gari yi win seeda dimə ma baawure wi u nūn naane doke u koo win toranun suuru wa win yīsiron sō.

#### *Tən tukobu ba Hunde Dεero mwa*

<sup>44</sup> Saa ye Piεε u gari mə, Hunde Dεero u sarama ben baawure səə be ba gari yi swaa daki. <sup>45</sup> Yuuban naane dokeo be ba da mi ka Piεε sannu, ba biti soora yèn sō Gusunə u maa win Hunde Dεero tən tukobu wε. <sup>46</sup> Domi ba nua tən be, ba ka barum tukum



gari m̀ ba Gusunə siaramə. Piεε u bikia u nεε, <sup>47</sup> goo koo kpī u yina bu ka bu nim batemu ko bè sɔɔ Hunde Dεero u dua nge bεεε?

<sup>48</sup> U yiire bu bu batemu ko Yesu Kirisin yīsiru sɔɔ. Yen biru ba ǹn kana u ka bu sina sɔɔ yiru.

## 11

### *Piεε u Yesun yigberu*

#### *win gari tubusia Yerusalemu*

<sup>1</sup> Gərobu ka naane dokeobu gabu Yudean tem kpuro sɔɔ ba nua ma tən tukobu ba maa Gusunən gari nua ba yi wura. <sup>2</sup> Sanam me Piεε u wura Yerusalemu, Yuuban naane dokeobu ba ǹn taare wε. <sup>3</sup> Ba nεε u dua tən tukobun yenuə be ba ǹ bango kue, ma u yaa dibu di ka be sannu.

<sup>4</sup> Yen sɔna Piεε u bu gari yi tubusia saa yin toren di sere ka yin nərə. <sup>5</sup> U nεε, sanam me na wāa Yope maro, ye na kanaru m̀ sɔɔ teeru na kāsiru wa. Na bekuru wa te ta sāa nge gɔgɔ bəko ta sarama Gusunə wəllun di, ba ten goonu nne derie ma ta yōra nen bəkuə. <sup>6</sup> Ye na tu nən girari na mēera na yεε naasu nnegii wa, ka gberun yεε ka yεε yi yi ra kabiri ka maa gunəsu. <sup>7</sup> Ma na nɔɔ gagu nua ga man soka ga nεε, n seewo n go kpa n tem. <sup>8</sup> Adama na nεε, aawo pai Yinni, na ǹ yaa seserugia diire. <sup>9</sup> Na kpam nɔɔ ge nua saa wəllun di ga nεε, n ku gāanu soku seseru ni Gusunə u sokumə diira. <sup>10</sup> Yabu yeni ya koorawa nən ita, yen biru ya kpam wura wəllə. <sup>11</sup> Saa ye sɔɔ mii mii, durəbu ita be ba man gəriama saa Sesaren di ba tunuma yenu mi na wāa. <sup>12</sup> Hunde Dεero u man sɔɔwa u nεε, n ka bu doo, n ku diriri. Bεεgibu nɔɔba tia beni ba man yōsiri ma sa dua durə win yenuə. <sup>13</sup> U sun sɔɔwa nge me u wəllun gərado wa u yō win dirə u nεε, u goo gəriio Yopeə u ka Simə sokuma wi ba maa m̀ Piεε. <sup>14</sup> Wiya u koo ǹn gari sɔ yi yi koo de wi ka win yenugibu bu faaba wa. <sup>15</sup> Ye na nen waasu torua Hunde Dεero u sarama be sɔɔ nge me u kua bεεε sɔɔ dāma te. <sup>16</sup> Yera na Yinnin gari yaaya yi u nεε, Yohanu u ka nim batemu kua, adama ba koo bεε batemu ko ka Hunde Dεero. <sup>17</sup> N n men na, Gusunə u n bu kēru kā tən bweseru u sun kā sanam me sa Yinni Yesu Kirisi naane doke, wara ne n ka Gusunə swaa ganε.

<sup>18</sup> Ye ba gari yi nua, ba ben sikirinə mari, ma ba Gusunə siara ba nεε, Gusunə maa tən tukobu ayeru wε bu ka gōru gəsia, kpa ba n wāaru mə.

### *Yesun yigberu Antiəsi*

<sup>19</sup> Naane dokeobu be ba raa yarina baama kpuro nən swāarun sɔ te ta seewa sanam me ba Etieni go, ben gaba da sere tem me ba sokumə Fənisi ka maa tem bureru garu sɔɔ te ba sokumə Sipu, ka maa wuu gagun mi ge ba sokumə Antiəsi, ba Labaari gea kparamə, Yuuba tənawa ba sɔmə. <sup>20</sup> Adama naane dokeobu gabu be ba Antiəsi da saa Sipu ka Sirenin di, ba maa tən tukobu Yinni Yesun Labaari gea ye waasu kua. <sup>21</sup> Yinni Gusunən dam mu wāa ka be, ma tən dabinu nu gari yi naane doke ma nu gōru gəsia nu wura Yinnin mi.

<sup>22</sup> Yen labaari ya Yesun yigberu deema te ta wāa Yerusalemu, ma ba Baanabasi gəra Antiəsi mi. <sup>23</sup> Sanam me u tura mi, ye u wa nge me Gusunə u tən be durom kua, win nukura dora. Ma u bu dam kā ba n ka Yinni manine ka ben gōrusu kpuro, <sup>24</sup> domi u sāa tən geo u Hunde Dεero yiba ma win naane dokebu kpā. Ma tən dabinu tii Yinni wε.

<sup>25</sup> Yen biru u Taasi da u ka Səlu kasu. <sup>26</sup> Ye u ǹn wa u ka ǹn da Antiəsi mi. Be yiru ba sina mi wɔɔ gira ba menna ka Yesun yigberugibu ma ba tən dabinu Gusunən garin keu sɔɔsi. Antiəsi miya ba gbia ba naane dokeobu soka Kirisigibu.

<sup>27</sup> Saa ye sɔra Gusunən sɔməbu gaba Antiəsi da saa Yerusalemun di. <sup>28</sup> Ben turo, wi ba sokumə Agabusi, u seewa u yōra menna sɔɔ, ma u Gusunən gari gerua ka Hunde Dεeron somiru u nεε, gɔɔ bakara koo ko handunia kpuro sɔɔ. Nge mēya ta maa kua tem yēro Kolodun waati. <sup>29</sup> Yera naane dokeobu ba gōru doke bu kēru mərisia nge me ben baawuren mərə ne, bu ka naane dokeobu somi be ba wāa Yudea. <sup>30</sup> Ma ba kua me, ba dera Baanabasi ka Səlu ba ka tu da guro gurobun mi.

## 12

### *Ba Yakəbu go ma ba Piεε pirisəm doke*

<sup>1</sup> Sanam me sɔra sina boko wi ba sokumə Herodu, u Yesun yigberun təmbu gabu noma doke u ka bu nən sɔ. <sup>2</sup> Wiya dera ba Yakəbu, Yohanun mə mwa ba go ka takobi.

<sup>3</sup>Ye u wa ma n Yuuba dore, u maa Piεε mwa. N wee saa ye, pεε ye ba n seeyatia doken tōō bakara. <sup>4</sup>Ye ba nùn mwa ba kpa, ba nùn piriśam doke ma tabu kowobu wəkura nōōbu ka tia ba nùn kōsu. Ba bu yi nne nne. Herodu u gōru doke u nùn siri tōmbun wuswaa Gōō sararibun tōō bakarun biru. <sup>5</sup>Ba Piεε neni piriśam sōō, adama Yesun yigberugibu ba kanaru mō gem gem win sō Gusunən mi.

### *Ba Piεε yakia*

<sup>6</sup>Tōō te Herodu u kī u nùn yara piriśam di u ka da tōmbun mi, ten wōkuru Piεε u dweeya tabu kowobu yirun suunu sōō. Ba nùn bōkua ka yōni yiru, ma kōsobu gaba maa wāa piriśam kōnnōwō. <sup>7</sup>Suaru sōō Yinnin gōrado u kurama ma piriśam dii te, ta yam burura. Gōrado wi, u Piεε so yēsōō u nùn yamia u nεε, u seewo fuuku fuuku.

Mii mii yōni yi, yi wōruma win nōman di. <sup>8</sup>Ma gōrado u nεε, a wunen yaberu sebua kpa a wunen salubata doke.

Piεε u kua mε, ma gōrado u kparam nεε, a wunen gōgō wukirio kpa a man swīi.

<sup>9</sup>Piεε u yara u nùn swīi, adama u tamaa u dosimōwa, u n̄ yē ye gōrado u mō n sāawa gem. <sup>10</sup>Ba piriśam kōso gbiikobu sarari ka yiruse, ma ba gambo sisugia tura ye ya wāa wuun bera gia. Yeya ya keniarā ka tii ma ba yara ba swaa doo kame, ba gu swīi. Ma gōrado wi, u Piεε deri suaru sōō.

<sup>11</sup>Sanam mε sōōra Piεε u tuba ye n nùn deema. Ma u tii sōōwa u nεε, tē na gia ma geema. Yinni Gusunōwa u win gōrado gōrima u ka man yakia Herodun nōman di, ka maa ye kpuron di ye Yuuba ba kī bu man kua.

<sup>12</sup>Ye gari yi, yi nùn yeeri yi kpa, u da Maarin yenuō wi u sāa Yohanu Maakun mero. Tōn dabinu mēnne mi, ba kanaru mō.

<sup>13</sup>Piεε u gambo so yenu kōnnōwō ma kuro sōm kowo goō wi ba ra soku Roda, u da u swaa daki. <sup>14</sup>Ye u Piεεn nōō tuba nuku dobu kun dere u gambo keniε, ma u duka gōsira dirō u bu sōōwa ma Piεεwa wāa kōnnōwō.

<sup>15</sup>Ba nùn sōōwa ba nεε, a wiiramōwa.

Adama u mō, ka geema ni.

Ma ba mō, win yarowa.

<sup>16</sup>N deema Piεε u yō mi, u gambo soomō. Ye ba ye kenia, ba nùn tuba, ma ba biti soora.

<sup>17</sup>U bu marisia ka nōmu, ma u bu tubusia

nge mε Yinni Gusunō u ka nùn yara piriśam di. U nεε, bu gari yi Yakōbu sō ka maa naane dokeo be ba tie.

Yen biru u doona u da gam gia.

<sup>18</sup>Yen sisiru bururu nanda bakabu wāa tabu kowobun suunu sōō. Ba wōki ba mō, mana Piεε u doona. <sup>19</sup>Herodu u yiire bu nùn kasu, adama ba n̄ nùn wa. Yen sōna u piriśam kōsobu win gari bikia ma u wooda wē bu ka bu da bu go. Yen biru Herodu u seewa Yudean di u da u sina sōō mεeru Sesareō.

### *Herodun gōō*

<sup>20</sup>N wee Herodu u ka Tirigibu ka Sidonigibu mōru bara gem gem. Yen sōna tōn be, ba kparana ba da win mi sannu. Gbiikaa ba ka Balatu bōrōnu kua wi u sāa sina bokon yenun sōm kowobun wirugii. Yen biru ba da Herodun mi bu ka nùn suuru kana, domi ben temgibu ba ben dīanu waamōwa saa Herodun tem di.

<sup>21</sup>Herodu u tōru yi te u koo bu wa. Ye tōō te, ta tura, u win gurumusuru sebua u sina win sina turaru wōllō ma u gari gerubu wōri. <sup>22</sup>Tōn be, ba nεε, Gusunən nōōwa mini, n n̄ tōnuguu.

<sup>23</sup>Mii mii Yinnin gōrado u na u Herodu so ma kōkōnu na nu win wasi di ma u gu yēn sō wi tōnu, u Gusunən yiiko mwa.

<sup>24</sup>Saa ye sōō, ma Gusunən gari yi kpararamō yi sosimō.

<sup>25</sup>Ye Baanabasi ka Sōōlu ba ben sōmburu kua ba kpa, ba wura Yerusalemō. Ma ba Yohanu Maaku sua, u ka bu da.

## 13

### *Ba Baanabasi ka Sōōlu gōsa ba gōra*

<sup>1</sup>Gusunən sōmōbu ka keu koosiobu gaba wāa Antiōsin Yesun yigberu sōō. Ben yīsa wee. Baanabasi ka Simēō wi ba sokumō tōn wōko, ka Lusiū Sirenigii, ka Manaheni wi ba nenua yenu teu ka Herodu sina boko, ka maa Sōōlu. <sup>2</sup>Sōō teeru durō be, ba Yinni Gusunō sāamō ka nōō bōkuru sannu, yera Hunde Dēero u bu sōōwa u nεε, bu Baanabasi ka Sōōlu wunō nenem bu ka sōmburu garu ko tēn sō u bu soka.

<sup>3</sup>Yen biru ye ba nōō bōkuru ka kanaru kpa, durō be, ba Baanabasi ka Sōōlu nōma sōndi wirō, ma ba dera ba doona.

### *Baanabasi ka Sōōlu ba Sipu da*

<sup>4</sup> Sanam mε Hunde Dεero u bu gəriə, Baanabasi ka Səəlu ba tura wuu gagun mi ge ba ra soku Selesi. Min diya ba goo nimkuu dua, ba ka tem bureru garu da te ba ra soku Sipu. <sup>5</sup> Sanam mε ba tura Sipun wuu gagu səə ge ba ra soku Salamini, ba Gusunən gari waasu kua Yuuban mənno yenə. Yohanu Maaku u bu yəsiri u ka bu somi.

<sup>6</sup> Ma ba tem bure baka te kpuro sarari ba tura sere wuuə ge ba ra soku Pafəsi. Miya ba Yuu dobo dohogii goo wa wi u s̄a s̄amə weesugii. Win yīsira Bariyesu. <sup>7</sup> U w̄a ka Seegiu Pəlusi, Sipun tem yēro. Tem yēro wi, u s̄awa bwisigii, yera u Baanabasi ka Səəlu soka yèn s̄ə u k̄i u Gusunən gari nə. <sup>8</sup> Adama dobo dohogii wi, wi ba ra maa soku Elimasi ka Gerekim u bu yinari. U kookari m̄ə u ka tem yēro wi gəsia naanε dokebun swaan di. <sup>9</sup> Sanam mεya Səəlu wi ba maa sokumə Pəlu, wi u Hunde Dεero yiba, u dobo dohogii wi nən̄i girari <sup>10</sup> u nεε, wunε wi a taki dibu ka daa k̄sa yiba, wunε Setam bii ka ḡa geenu kpuron wεrə, sere domma kaa n kasu a Gusunən gem gəsia weesu. <sup>11</sup> Tε, wee, Gusunə u koo nun n̄omu t̄i, kaa w̄ko ko, a n̄ maa yam wasi s̄ə mεeru.

Mii mii w̄kora durə wi wəri, u yam bia, ma u s̄imə u babi u goo kasu wi u koo n̄un n̄omu nεnε. <sup>12</sup> Ye tem yēro wi, u wa ye n koorə, u Yesu naanε doke. U biti soora Yinnin swaan garin s̄ə.

*Pəlu ka Baanabasi ba w̄a Pisin tem s̄ə*

<sup>13</sup> Yen biru Pəlu ka win kpaasibu ba goo nimkuu dua Pafəsin di, ma ba wuu gagu tura ge ba ra soku Periga, Panfilin temə. Miya Yohanu u bu deri, u wura Yerusalemuə. <sup>14</sup> Saa Perigan di ba da Antiəsiə, Pisin temə. T̄ə w̄rarugiru s̄ə ba da Yuuban mənno yerə, ba sina. <sup>15</sup> Ye ba Məwisin woodan tirerun gam ka maa Gusunən s̄aməbuginun gam gara ba kpa, mənno gen wirugibu ba bu gəria ba nεε mero bisibu, i n gari gεε m̄ə yi yi koo t̄ambu dam k̄ē i geruo. <sup>16</sup> Pəlu u seewa u ȳra u ka bu n̄omu marisia. U nεε, bεε Isireliba, ka bεε be i Gusunə nasie, i swaa dakio. <sup>17</sup> Gusunə bεε Isireliban Yinni u bεsen sikadoba gəsa ma u dera ba kua bwese bakarū sanam mε ba w̄a Egibitin temə. Yen biru u bu yara min di ka win dam bakam, <sup>18</sup> ma u ka bu

temana w̄ə weeru gbaburə. <sup>19</sup> U maa bwe-senu n̄əba yiru kpeerasia Kananin tem s̄ə, ma u nin tem win t̄ambu w̄ē mu n s̄aə begim. <sup>20</sup> Ye kpuro ya kua w̄ə nεeru ka weeraakuru (450).

Yen biru Gusunə u bu kparobu w̄ē n ka girari Gusunən s̄amə Samuelin waati. <sup>21</sup> Yera ba sunə bikia ma Gusunə u bu Səəlu Kisin bii w̄ē, saa Benyamεen bweserun di, ma u bandu di w̄ə weeru. <sup>22</sup> Ma Gusunə u n̄un bandu yara u Dafidi kəsire kua, win s̄ə u seeda di u nεε, u wa ma Dafidi, Isain bii u s̄aə t̄onu win bweseru u k̄i, wi u koo win k̄iru kpuro ko. <sup>23</sup> Dafidi win bweserun diya, Yesu u yara wi Gusunə u kua Isireliban Faaba kowo nge mε u n̄ə mwεeru kua. <sup>24</sup> Yesu u sere na, Yohanu u Isireliba kpuro waasu kua u bu s̄əwa bu ḡru gəsia bu batemu ko. <sup>25</sup> Sanam mε Yohanu u win s̄amburu kpeema, u ra nεε, u n̄ s̄aə wi ba mara, adama yēro u koo na win biru win baranu u n̄ tura u pota.

<sup>26</sup> Tε, mero bisibu, bεε Aburahamun bweserun bibu, ka bεε be i Gusunə nasie, bεsera ba faaba yen gari gəriama. <sup>27</sup> Domi Yerusalemugibu ka ben wirugibu, ba n̄ Yesu wi tuba, ba n̄ maa Gusunən s̄aməbun gari tuba yi ba garimə t̄ə w̄rarugiru baatere. Adama ba yi yibia sanam mε ba Yesu taarε w̄ē. <sup>28</sup> Ba n̄ ḡanu wa wi s̄ə, ni nu ka ḡə weenε, adama ka mε, ba nεε, Pilati u n̄un goowo. <sup>29</sup> Ye ba kpuro kua ba kpa ye ba yorua win s̄ə, ba n̄un sarasia d̄aə bunanaru w̄llun di, ba kp̄ε sikiru s̄ə. <sup>30</sup> Adama Gusunə u n̄un seeya gərin di. <sup>31</sup> S̄ə dabinun baə s̄ə u tii t̄ambu s̄əsi be ba n̄un sw̄ima Galilen di ba ka na Yerusalemuə. T̄ən beya ba t̄ē s̄aə win seeda diobu Isireliban mi. <sup>32</sup> Sa maa bεε Labaari gea n̄əsiamə ye ya ka Gusunən n̄ə mwεeru ȳa te u bεsen sikadoba kua. <sup>33</sup> Ye kpurowa u sun kua bεε be sa s̄aə ben bibu sanam mε u Yesu seeya gərin di, nge mε ba yorua Dafidin womu yiruse s̄ə, mi Gusunə u nεε,  
“Wuna a s̄aə nen Bii.

Gisəra na kua wunen tundo.”

<sup>34</sup> Gusunə u raa gerua u koo n̄un seeya gərin di kpa u ku maa k̄si. Yeya u gerua u nεε,  
“Kon bεε domaru kua te ta dεere ta n̄ sika m̄ə,

t̄ən n̄ə mwεeru na Dafidi kua.”

<sup>35</sup> Yen s̄əna u kpa m gerua Dafidin womu gagu s̄ə u nεε,

“A ñ derimə wunegii wi u naane mən wasi yi kōsi.”

<sup>36</sup> Domi Dafidi u kua ye Gusunə u himba kua u ko win tiin waati səə. Yen biru u kpuna u gu ma ba nùn sikua ka win sikadoba sannu ma win wasi kōsa.

<sup>37</sup> Adama, wi Gusunə u seeya gərin di, win wasi kun kōsa. <sup>38</sup> N n mən na negibu, i de i n yē ma saa win min diya sa bēe toranun suurun gari nəsiamə. <sup>39</sup> Wiya maa baawure wi u nùn naane doke yakia kpuron di, ye Məwisin wooda kun kpē yu ko. <sup>40</sup> Yen sō, i tii laakari koowo, kpa ye Gusunən səməba gerua n ku bēe deema, ye ba nēe,

<sup>41</sup> “I mēerio, bēe tən yaako kowobu, i biti sooro kpa i kam ko.

Domi kon gāanu ko bēen nəni biru ni i ñ naane mə baa goo ù n bēe nu tusia.”

<sup>42</sup> Sanam mē Pəlu ka Baanabasi ba yara mēnnə yerun di, tən be, ba bu kanamə bu kpam bu gari yi sō tōə wērarugii kpaaru səə.

<sup>43</sup> Ye təm̄ba yara mēnnə yerun di, Yuuba dabiru ka maa tən tukobu be ba gəsira Yuuba, ba Pəlu ka Baanabasi swīi. Gəro be, ba ka bu gari kua ba bu dam kā ba n ka wāa Gusunən durom səə.

<sup>44</sup> Tōə wērarugii kpa te səə, kaa nēe wuu gen təm̄bu kpurowa ba mēnna bu ka Yinnin gari nə. <sup>45</sup> Sanam mē Yuuba ba tən wəru ge wa, ba nisinu kua. Ba Pəlun gari siki, ba gari kōsi gerumə. <sup>46</sup> Adama Pəlu ka Baanabasi ba gerua ka wərugəru ba nēe, tilasiwa bu bēe Yuuba Gusunən gari sō gbiikaa. Adama yèn sō i yi yina, ma i ñ tii garisi be ba ka wāaru te ta ku ra kpe weenə, n wee, sa ko bēe deri, kpa su da tən tukobun mi. <sup>47</sup> N wee ye Yinni Gusunə sun yiire su ko. U nēe,

“Na bēe kua tən tukobun yam bururam, kpa i ka faaba da handunian goonu nne kpuro səə.”

<sup>48</sup> Sanam mē tən tuko be, ba gari yi nua, ben nukura dora, ma ba Yinnin gari siara. Ma be Gusunə u raa gəsa wāaru te ta ku ra kpen sō, ba naane doke.

<sup>49</sup> Ma gari yi, yi nəra bera mi kpuro. <sup>50</sup> Adama Yuu be, ba wuun wirugibu ka kurə yīsirugibu be ba Gusunə sāmə məru seeya, ma ba bu kpare bu Pəlu ka Baanabasi

nəni sō, ma ba bu gira bera min di. <sup>51</sup> Gəro be, ba bu ben naasun tua kpare, ma ba doona Ikonimə. <sup>52</sup> Ka mē, naane dokeobu ba nuku dobu mə, ba Hunde Dēero yiba.

## 14

### *Pəlu ka Baanabasi Ikonimə*

<sup>1</sup> Ikonimə Pəlu ka Baanabasi ba dua Yuuban mēnnə yerə ma ba waasu kua sere tən dabinu naane doke, Yuuba ka maa Gerekiba. <sup>2</sup> Adama Yuu be ba yina bu naane doke, ba tən tukobu məru seeya bu ka wa bu naane dokeobu kōsa bwisikusi. <sup>3</sup> Gəro be, ba sina mi sō mēeru, ba waasu mə ka wərugəru ba Yinni naane sāa. U bu dam wē ba ka maamaaki ka səm damginu mə. Nge mēya Yinni u ka sōsi ma win durom mu sāawa gem. <sup>4</sup> Adama wuu gen təm̄bu ba bənu kua yiru. Gaba yōra ka Yuuba sannu. Gaba maa yōra ka gəro be.

<sup>5</sup> Sanam mēya tən tukobu ka Yuu gabu, ka ben wirugibu sannu ba nəə tia kua bu ka gəro be wahala ko, bu be kpenu kasuku. <sup>6</sup> Ye Pəlu ka Baanabasi ba gia mē, yera ba kpikuru sua Likonin temə Lisiti ka Dēebeə, ka yen baru kpaanə. <sup>7</sup> Miya ba Labaari gea waasu mə.

### *Pəlu ka Baanabasi*

#### *ba Lisiti da*

<sup>8</sup> Lisitiə Pəlu ka Baanabasi ba durə goo wa win naasu gu u sō. U ñ maa sīre mēya ba ka nùn mara. <sup>9</sup> U Pəlun gari swaa daki. Yera Pəlu u durə wi nəni girari ma u wa ma win naane dokebu tura u ka bəkura, <sup>10</sup> ma u gbāra u nēe, a seewo a yōra ka wunen naasu.

Durə wi, u seewa fia ma u sanum wəri. <sup>11</sup> Sanam mē tən wəru ge, ga wa ye Pəlu kua ga nəəguru sua ka Likonin barum ga nēe, bēsen būna nu təm̄bu kōsa ma nu na bēsen mi.

<sup>12</sup> Ba Baanabasi soka Susi, Pəlu maa Herimesi \*, yèn sō wiya u waasu kua. <sup>13</sup> Ma yāku kowo goo wi u sāa Susin būu kōso, wìn būu dira wāa wuun bəkuə, u ka naa kinenu na, ka maa biibii wuu gen kənnəwə. Wi ka tən be kpuro ba kī bu gəro be yākuru koosi. <sup>14</sup> Sanam mē gəro be, ba ye nua, ba ben yabenu gēeka ma ba duki da tən wəru gen suunu səə ba gbāsukumə ba nēe, <sup>15</sup> durə

\* **14:12** Herimesi - Herimesi u sāawa būu wi u ra būu ni nu tien gari tusie.



bεε, mban sōna i yeni m̀. Bεsen tii tamba nge bεε. Sa bεε Labaari gea tubusiamōwa, kpa i ka gōru gōsia s̄a kamgirun di i wura Gusunō Yinni wason mi, wi u wəllu ka tem ka nim wōku taka kua, ka yabu kpuro ye ya wāa ye s̄o. <sup>16</sup> Yellu u dera tōmbu kpuro ba ben gōru kīru kua. <sup>17</sup> Adama u n̄ tii deri seeda sari, u gea kua, u bεε gura n̄esiamme i ka dīanu wa gbeaō nin saa s̄o, kpa i n ka nuku dobu m̄o.

<sup>18</sup> Baa mε ba gari yi gerua, ka n̄ni swāa bakara ba t̄n be yinari bu bu yākuru koosi.

<sup>19</sup> Adama Yuu gaba na Antiōsi ka Ikonimun di ba t̄n w̄ru ge swaa nim wia, ma ba P̄lu kpenu kasuka ba n̄n gawa ba ka da wuun biruō domi ba tamaa u guwa.

<sup>20</sup> Adama sanam mε naane dokeoba na ba ȳō ba n̄n sikerene, u seewa ma u wura wuu s̄o. Yen sisiru wi ka Baanabasi ba doona Dεεbe gia.

### *P̄lu ka Baanabasi*

#### *ba wura Sirin Antiōsiō*

<sup>21</sup> P̄lu ka Baanabasi ba Labaari gean waasu kua Dεεbeō, ma t̄n dabinu kua Yesun bwāabu mi. Yen biru ba kpam wura Lisitiō ka Ikonimuō ka maa Antiōsi ye ya wāa Pisidiō. <sup>22</sup> Ba naane dokeobu t̄sisia ba bu dam kā bu ka ȳōra dim dim naane dokebu s̄o. Ba bu s̄ōwa ma ba n̄ koo ko ba kun wahala dabinu wa bu sere du mi Gusunō u bandu swīi.

<sup>23</sup> Ma ba Yesun yigberu baatere s̄o guro gurobu kua. Ye ba kanaru kua ka n̄o b̄kuru ba kpa, ba bu Yinni n̄mu s̄ndia wi ba naane doke.

<sup>24</sup> Yen biru ba Pisidin tem sara ba tura Panfilin tem s̄o. <sup>25</sup> Ye ba waasu kua Perigao ma ba sara ba da Ataliaō. <sup>26</sup> Min di, ba goo nimkuu dua bu ka kpam wura Antiōsiō, Sirin wuu mi, mi ba raa bu Gusunō n̄mu s̄ndia u ka bu durom k̄ē s̄mbu ten s̄ te ba kua ba kpa.

<sup>27</sup> Sanam mε ba tura Antiōsiō, ba Yesun yigberu menna, ma ba saara ye Gusunō ka bu kua kpuro, nge mε u swaa kua t̄n tukobu bu ka naane doke. <sup>28</sup> Ma ba tε mi, ka naane dokeo be sannu.

## 15

### *Ba menna kua Yerusalemuō*

<sup>1</sup> Saa ye P̄lu ka Baanabasi ba wāa Antiōsiō, durōbu gaba na saa Yudean di, ma

ba naane dokeobu s̄ōm̄o ba m̀, ba n̄ faaba wasi ma n kun m̄o ba dera ba bu bango kua nge mε M̄wisin wooda ya gerua. <sup>2</sup> P̄lu ka Baanabasi ba ka bu sikirina gem gem gari yin s̄o. Ma naane dokeoba gōru doke bu P̄lu ka Baanabasi ka maa gabu ḡri Yerusalemuō ḡrobu ka guro gurobu mi gari yin s̄o.

<sup>3</sup> Yera Yesun yigberu ta bu s̄ōru kua ba swaa w̄ri, ma ba Fenisi ka Samarin tem sara ba naane dokeobu s̄ōm̄o nge mε t̄n tukobu ba maa Yesu naane doke. Yen baaru ya bu nuku dobu w̄ē gem gem. <sup>4</sup> Ye ba tura Yerusalemuō, Yesun yigberu ka ḡrobu ka maa guro gurobu ba bu dam koosia. Ma P̄lu ka Baanabasi ba bu saaria ye Gusunō u ka bu kua kpuro. <sup>5</sup> Adama Falisi gabu be ba naane doke, ba seewa ba n̄ε, tilasiwa bu naane dokeo t̄n tuko be bango kua, kpa bu be s̄o bu M̄wisin wooda swīi.

<sup>6</sup> Ma ḡrobu ka guro gurobu ba menna bu ka gari yi wesiana. <sup>7</sup> Ye ba gari yi gawam̄o, Piεε u seewa u ȳōra u n̄ε, negibu i ȳē ma Gusunō u man wuna b̄en suunu s̄ōn di n tε, n ka t̄n tukobu Labaari gea n̄ōsia kpa bu naane doke. <sup>8</sup> Ma Gusunō wi u t̄mbu kpuron ḡrusu ȳē, u t̄n tuko be seeda diiya ye u bu Hunde Dεero kā nge mε u sun kā.

<sup>9</sup> U n̄ gāanu wunane bεε ka ben suunu s̄o. U maa ben ḡrusu d̄erasia naane dokebun s̄ō nge mε u sun kua. <sup>10</sup> N n m̄en na, mban s̄ōna i Gusun̄n laakari m̄erim̄o t̄ē ye i ka naane dokeo be s̄munu s̄ōbim̄o ni b̄esen sikadoba ka maa b̄esen tii sa kpana su s̄ōbe. <sup>11</sup> Sa naane s̄ā ma sa faaba wa Yinni Yesun durom s̄ō nge mε ben tii ba wa.

<sup>12</sup> Ma t̄n w̄ru ge kpuro ga mari ga Baanabasi ka P̄lu swaa daki. Ba bu saaria nge mε Gusunō u ka bu denda bu ka ȳirenu ka s̄m maamaakiginu ko t̄n tukobun suunu s̄o. <sup>13</sup> Ye ba kpa, Yakabu u seewa u n̄ε, negibu i man swaa dakio. <sup>14</sup> Sim̄o u b̄ε tubusia nge mε Gusunō u gbia u kua u ka tii t̄n tukobu gabu gōsia be ba koo soku wigibu. <sup>15</sup> Gari yi, yi s̄ā tia ka gari yi Gusun̄n s̄ōm̄o ba yorua Gusun̄n gari s̄o, ba n̄ε,

<sup>16</sup> “Yinni Gusunō u n̄ε,  
saa yera na kon wurama  
kpa n Dafidin diru seeya te ta w̄ruma.  
Kon ten bansu seeya  
kon kpam tu bani.

<sup>17</sup> Kpa t̄n be ba tie bu nε Yinni Gusunō kasu,

ka maa tən tuko be ba s̄aa n̄egibu.

18 N̄e Yinni Gusun̄wa na yeni gerua n̄e wi na ḡaa ni s̄ōsi yellun di.”

19 Yen s̄ōna n̄en bwisikunu s̄ō, n̄ n̄ weene su ḡaa s̄ēs̄oginu doke tən tuko ben swaa s̄ō be ba ḡōru ḡōsiam̄ ba wuram̄ Gusun̄n mi.

20 Adama su bu tireru kua su n̄e bu ku b̄ū s̄aa d̄ianu di, bu ku k̄ō m̄enna tantanaru s̄ō, bu ku yaa tem ye ba w̄iru tema ba ka go, bu ku maa yaa yem di. 21 Domi t̄ebun di wuu baagere s̄ō ba ra M̄owisin tirenu gari Yuuban m̄enn̄o yen̄ t̄ō w̄erarugiru baatere, kpa bu win gari waasu ko.

### *Ba tən tuko naan̄e dokeobu tireru m̄arisia*

22 Ma n̄ gərobu ka guro gurobu ka maa Yesun yigberu kpuro w̄ere bu gabu ḡosi ben suunu s̄ō, kpa bu be ḡari Antios̄io ka P̄olu ka Baanabasi sannu. Ba Silasi ḡōsa ka Yudu wi ba maa sokum̄ Baasaba, be ba b̄ere m̄o naan̄e dokeobun suunu s̄ō. 23 Ma dur̄o be, ba da ka tire te, te ta n̄e, b̄ese gərobu ka naan̄e dokeobun guro gurobu sa b̄e t̄obura, b̄e naan̄e dokeobu Antios̄io ka b̄e be i w̄aa Siri ka Silisin tem̄, b̄e be ba mara tən tukobu. 24 Sa nua ma b̄esen gabu ba da b̄een mi ba b̄e burisina ba maa b̄een bwisikunu ḡosikia ka ben gari. Adama sa n̄ bu s̄ōwa bu ko m̄e. 25 Yera sa wesiana su gabu ḡosi su bu b̄e ḡaria ka b̄esen k̄inasibu Baanabasi ka P̄olu sannu, 26 dur̄o be ba ben w̄āaru kari b̄arie Yinni Yesu Kirisin ȳisirun s̄ō. 27 Yen s̄ōna sa b̄e Yudu ka Silasi ḡaria be ba koo b̄e gari yi s̄ō n̄ō ka n̄ō. 28 Domi b̄ese ka Hunde D̄ero n̄ sun w̄ere su ku b̄e s̄omunu ganu s̄ōbi ma n̄ kun m̄o n̄ini. 29 I ku b̄ū s̄aa d̄ianu di, i ku yaa yem di, i ku yaa tem ye ba w̄iru tema ba ka go, i ku maa k̄ō m̄enna tantanaru s̄ō. I n̄ tii n̄enua yabu yeni kpuron di n̄ ko n̄ w̄era. N̄ kua t̄eru.

30 Yera ba swaa w̄ari ba doona Antios̄io. Ye ba tura mi, ba naan̄e dokeobu m̄enna, ba bu tire te w̄e. 31 Ye ba tire te gara ta bu dam k̄a ma ben nukura dora. 32 Yudu ka Silasi be ba maa s̄aa Gusun̄n s̄om̄bu, ba naan̄e dokeobu dam k̄a ba maa bu t̄asisia ka gari dabiru. 33 Ye ba s̄ō yiru kua mi, naan̄e dokeoba bu n̄ō kana, ba n̄e, bu ḡōsira ka alafia be ba bu ḡoran mi. [34 Adama n̄ Silasi w̄ere u ka gina bu sina.]

35 P̄olu ka Baanabasi ba sina Antios̄io. Be ka maa tən dabinu sannu ba Yinnin gari keu s̄ōsi, ba maa yi waasu kua.

### *P̄olu ka Baanabasi ba karana*

36 S̄ō m̄erun biru P̄olu u Baanabasi s̄ōwa bu k̄am wura bu naan̄e dokeobu bera wuu baagere s̄ō mi ba raa Yinnin gari waasu kua, kpa bu wa n̄ge m̄e ba ka w̄aa.

37 Baanabasi u k̄i Yohanu Maaku u ka bu da sannu. 38 Adama P̄olu u gerua u n̄e, n̄ n̄ weene bu ka n̄n da domi u n̄ daa bu ȳsiri ben s̄omburu s̄ō, u bu deriwa u ḡōsira Panfilin di. 39 Yera ba sikirina too sere ba karana. Baanabasi u Maaku sua ma ba goo nimkuu dua ba da Sipūo. 40 P̄olu u Silasi ḡōsa, ma naan̄e dokeobu ba bu kanaru kua ba n̄e, Gusun̄n durom mu n̄ ka bu w̄aa. Ma ba ben sanum w̄ari. 41 Ba da Siri ka Silisin tem̄ ba Yesun yigberu t̄asisiam̄.

## 16

### *Tim̄ote u P̄olu ka Silasi ȳsiri*

1 P̄olu u da D̄ebēo ka Lisitīo. Naan̄e dokeo goo w̄aa Lisiti mi, wi ba m̄o Tim̄ote. Win m̄ero s̄āawa Yuu naan̄e dokeo, ma win tundo s̄aa Ger̄eki. 2 Naan̄e dokeo be ba w̄aa Lisiti ka Ikonimūo, ba win seeda gea dim̄o. 3 P̄olu u k̄i Tim̄ote u n̄n ȳsiri, ma u n̄n bango kua Yuuban s̄ō be ba w̄aa bera mi, domi be kpuro ba ȳ ma win tundo Ger̄ekiwa. 4 Ma ba da da wuu ka wuu ba naan̄e dokeobu s̄ōwa ye gərobu ka yigbe guro guro be ba w̄aa Yerusalem̄o ba wesiana ba yi, kpa bu ye m̄em n̄ōwa. 5 Nge m̄eya Yesun yigberu nu t̄asa naan̄e dokebu s̄ō, ma nu dabiru sosim̄o t̄ōru baatere.

### *P̄olu u k̄asiru wa Torasīo*

6 Hunde D̄ero u n̄ dere bu Labaari gean waasu ko Asin tem̄. Yeya n̄ dera ba Firigi ka Galatin tem bukiana. 7 Ye ba tura Misin tem̄, ba k̄ia bu Bitinin tem du, adama Yesun Hunde bu yinari. 8 Yeya n̄ dera ba Misin tem bukiana ba da yen wuu ge ba m̄o Torasīo. 9 P̄olu u k̄asiru wa w̄okuru. K̄asi te s̄ō, u Mased̄oniḡii goo wa u ȳ u n̄n kanam̄o u na Mased̄on̄io u ka bu somi. 10 Ye u k̄asi te wa, mii mii sa s̄ōru kua su ka da Mased̄on̄io, domi sa tuba ma Gusun̄wa u sun soku su ka bu Labaari gean waasu kua.

### *Lidia u naan̄e doke Filipio*

11 Torasīowa sa goo nimkuu dua, ma sa da Sam̄otasin deedeeru, yen sisiru sa da Neapolis̄io. 12 Saa min diya sa da sa s̄ō yiru kua wuu ge ba m̄o Filipio. Wuu gera, sa ḡbia sa girari Mased̄onin tem s̄ō. N̄ deema

Romugiba ba wuu ge mə. <sup>13</sup> Təə wərarugiru səə, sa yara wuu min di sa da daru bəə gagun mi, mi sa yīiyə kana yera ko n wāa. Sa sina sa ka kurəbu gabu gari kua be ba mənne mi. <sup>14</sup> Kurə goo wāa mi, wi ba mə Lidia Tiatiragii, wi u ra beku gobiginu dəre ni ba wəkua. U maa Gusunən beere ye. U swaa daki ma Yinni Gusunə u win gōru wukia u ka Pəlu gari naane doke. <sup>15</sup> Kurə wi ka win yenugibu ba batemu kua. Ma u sun kana su da su sina win yenuə, sə n nūn garisi naane dokeo Yinni səə ka gem.

U sun kəkura sere sa wura sa da.

### *Pirisəm səə Filipio*

<sup>16</sup> Səə teeru nge me sa dəə kana yerə, sa ka wəndia yoo goo yinna wi u wəreku mə. Wəreku ge, gə n seewa u ra n geruməwa ye n ko n koorə. Win yinniba maa gobi beke waamə win sə. <sup>17</sup> U sun swīi beše ka Pəlu ma u gbaramə u mə, durə beni Yinni Wərukoon səm kowoba, ba nawa bu ka beše faaban swaa səsəsi.

<sup>18</sup> Meya u ra n gerumə yam sāreru baatere sere Pəlu u gari yi tusa. Ma u sīira u wəreku ge səəwa u nee, ka Yesu Kirisin yīsira na nun səəmə, a yario saa win min di.

Mii mii ma wəreku ge, ga yara. <sup>19</sup> Ye win yinniba gja ma ba n maa gobi wasi win min di, ba Pəlu ka Silasi mwa ba bu bərikia ba ka bu da siri kowobun mi, mi təmbu ba ra mənne. <sup>20</sup> Ba ka bu da Romun wirugibun wuswaaə ba nee, durə beni ba bešen wuu burisiməwa. Be Yuubara <sup>21</sup> ba maa komanu ganu səsəsimə ni bešen woodaba ba yina su swīi beše Romugibu.

<sup>22</sup> Ma tən wəru ga bu məru seesi, ma wirugibu ba Pəlu ka Silasin yabenu kasuka, ma ba wooda wē bu be dāa so. <sup>23</sup> Ye ba bu dāa kpasira ba kpa, ba bu kare pirisəm dirə, ma ba pirisəm dirun kəso wooda wē u bu nənə dokeo gem gem. <sup>24</sup> Pirisəm kəso wi, u wooda ye məm nəəwa ma u Pəlu ka Silasi kpēe sere dii səəwə ma u ben naasu gan dāru doke.

<sup>25</sup> Ye n kua wəkku suunun bənun saka, Pəlu ka Silasi ba kanaru mə ba womusu mə ba Gusunə siaramə. Ma pirisəm be ba wāa mi, ba bu swaa daki. <sup>26</sup> Suaru səə tem yīira ka dam ma pirisəm dirə diira sere ka ten kpēekpēekuə. Mii mii ten gamboba kpuro ba kenikiara, ma pirisəm baawuren

yəni kusira yi wəruma. <sup>27</sup> Ye pirisəm kəso u yanda, u wa pirisəm dirun gamboba ba wukiare, u tamaa pirisəmba kpuro ba yakurawa. Yera u win takobi woma u kī u tii go. <sup>28</sup> Adama Pəlu u gbāra too too u nee, a ku tii kəsa kua, beše kpurowa sa wāa mi.

<sup>29</sup> Yera pirisəm kəso wi, u fitila bikia ma u ka duka dua pirisəm dirə ma u yīira ka diiribu Pəlu ka Silasin wuswaaə. <sup>30</sup> U bu yarama təəwə ma u nee, tənwerobu, aməna kon ko n ka faaba waara.

<sup>31</sup> Ba nee, a Yinni Yesu naane dokeo, kaa faaba wa wunə ka wunen yenugibu.

<sup>32</sup> Ma ba nūn Yinnin gari waasu kua, ka sere be kpuro be ba wāa win yenuə. <sup>33</sup> Saa tia ye, wəkku te səə, pirisəm kəso wi, u ben bosu tea. Ma wi ka win yenugibu kpuro ba batemu kua yande. <sup>34</sup> U ka Pəlu ka Silasi da win dirə, ma u bu dīanu wē ba di. Wi ka win yenugibu, ben nukura dora gem gem yən sə ba Gusunə naane doke.

<sup>35</sup> Ye yam mu sāra Romun wirugibu ba polisiba gəra bu da bu gere bu be durə be karo.

<sup>36</sup> Ma pirisəm kəso wi, u gari yi Pəlu səəwa u nee, wirugiba wooda wē n ka beše kara wunə ka Silasi. Yen sə tē, i dəəno sēe.

<sup>37</sup> Adama Pəlu u polisi be səəwa u nee, aawo, ba sun so batuma səə, ba n sun siri, ma bešen tii sa maa sāawa Romugibu. Yen biru ba sun kasa kua pirisəm dirə. Wee tē ba kī bu sun yara asiri səə? Aawo, sere bu na ben tii bu sun yara.

<sup>38</sup> Polisiba ba ka gari yi da ba Romun wirugibu səəwa. Ye wirugii be, ba nua ma Pəlu ka Silasi ba sāawa Romugibu, yera ba nanda. <sup>39</sup> Ma ba da ba bu suuru kana ba bu yara pirisəm di, ma ba bu səəwa bu wuu ge yario. <sup>40</sup> Pəlu ka Silasi ba yara pirisəm diru min di ba da Lidian yenuə. Ye ba naane dokeobu wa ba bu dam kā, yera ba doona.

## 17

### *Pəlu ka Silasi ba Tesalonika da*

<sup>1</sup> Nge me ba dəə ba wusu yiru sara si ba sokumə Anfipolisi ka Apoloni, ma ba tura Tesalonikaə mi Yuuba ba mənə yeru mə.

<sup>2</sup> Nge me Pəlu dəəne u da mənə yeru mi. Ma alusuma itan təə wərarugiru baatere u ka bu wesiana Gusunən gari səə. <sup>3</sup> U bu tubusia ma u bu səsəsi gari yi səə ma Kirisi wi

kun koo ko u kun nəni swāaru wa kpa u se gərin di. U maa bu sōwa ma Yesu wɪn gari u kparamə wiya Kirisi wi.

<sup>4</sup> Be ba nùn swaa daki sɔɔ, gaba gari yi wura, ma ba ka nùn nɔɔ tia kua wi ka Silasi. Meya maa tən tuko dabinu ba kua be ba Gusunən bɛɛɛ yɛ, ka maa tən kurə dabinu be ba s̄a tən girobu wuu ge sɔɔ.

<sup>5</sup> Adama Yuuba ba nisinu seewa ma ba tən bɛɛɛtekeba menna wuu sɔɔ ba wuu kpuro burina, ma be kpuro ba da Yasonin yenuɔ bu wa bu Pəlu ka Silasi yarama tən wərun wuswaaɔ. <sup>6</sup> Ye ba kun bu wa, ba Yasoni ka naanɛ dokeobu gabu gawa ba ka bu da wuun wirugibun mi. Ba gbāsukumə ba mɔ, tən be, be ba handunia kpuro gəsikiamə, ba maa na mini, <sup>7</sup> ma Yasoni u dera ba sɔbia win yenuɔ. Be kpuro ba tem yɛron wooda sankumə, ba nɛɛ sina boko goo maa wāa wi ba mɔ Yesu.

<sup>8</sup> Yuuban gari yi, yi dera tən wəru ge ka wuun wirugii be ba gari yi nua ba burisina. <sup>9</sup> Ma ba Yasoni ka naanɛ dokeo be karabun gobi bikia, ma ba dera ba doona.

#### *Ba da Bereɔ*

<sup>10</sup> Mii mii naanɛ dokeoba dera Pəlu ka Silasi ba doona Bereɔ wɔkuru. Ye ba tura mi, ba da Yuuban menna yerɔ. <sup>11</sup> Tən be ba wāa mi, ba laakari mɔ n kere tən be ba wāa Tɛsalonikaɔ. Ba gari yi mwa ka nuku dobu. Ba ra Gusunən gari wɛeri tōru baatere bu ka wa ye Pəlu bu sɔɔmɔ n n gem na. <sup>12</sup> Yen saabuwa ben dabira naanɛ doke, ma Gɛɛki tən kurəbu gabu be ba yīsinu yara ba naanɛ doke, ka sere maa tən durɔ dabinu. <sup>13</sup> Adama sanam mɛ Yuu be ba wāa Tɛsalonikaɔ ba nua ma Pəlu u maa Gusunən gari waasu mɔ Bereɔ, ba da mi, ma ba tən wəru mərə seeya ba burisina. <sup>14</sup> Mii mii naanɛ dokeo be, ba dera Pəlu da nim wɔkun bera gia, adama Silasi ka Timəte ba sina Bereɔ. <sup>15</sup> Be ba Pəlu yɔsiri, ba ka nùn dawa sere Atenio. Yen biru ye ba kparam gəsirɔ Bereɔ, Pəlu u bu nɔɔ mərisia u nɛɛ, bu Silasi ka Timəte s̄ bu nùn naamwɛma fuuku.

#### *Pəlu wāa Atenio*

<sup>16</sup> Sanam mɛ Pəlu u bu mara Atenio, win bwɛra kun kpunɛ domi u wa b̄u turanu

yiba wuu mi. <sup>17</sup> U ra Yuuban menna yeru de u ka bu wesiana, be ka Gɛɛki be ba Gusunən bɛɛɛ yɛ. U ra maa tambu waasu kue tōru baatere batuma mi wuugiba ra menna. <sup>18</sup> Sanam mɛ u ka bu gari mɔ keu koosiobu gabu be ba s̄a Epikurigibu \* ka Sitosiba † ba da win mi, ba ka nùn sikirinamə. Ben gaba nɛɛ, mba durəsi gari bɛkegii wini u gerumə.

Ma gaba maa nɛɛ, b̄u tukoba u ka yā. Ba yeni gerua yèn s̄ Pəlu u Yesun gari ka win seebu gərin din waasu mɔ.

<sup>19</sup> Ma ba ka nùn da Arepaguɔ ‡, wɔɔ bera mi wirugibu ba ra menna, ma ba nɛɛ, sa k̄i su s̄ɔsi kpaɔ te nɔwa te a kparamə mi. <sup>20</sup> Domi a sun gāa kpaanun gari s̄ɔmɔ, sa maa k̄i su nin tubusianu gia.

<sup>21</sup> N deema Atenigibu kpuro ka sere sɔɔ be ba ra nɛ mi, ba ra ben wɛrabun saa kpuro deriwa bu ka gāa kpaanun baaru nɔ, n̄ kun mɛ bu ka gere.

<sup>22</sup> Pəlu u yōra menna yee ten suunu sɔɔ u nɛɛ, bɛɛ Atenigibu, na wa i s̄awa be ba s̄aru k̄i gem gem. <sup>23</sup> Domi sanam mɛ na b̄osu bɛɛn wuu mi, na gāa dabinu mɛɛrimə ni i s̄amə, na turaru garu wa tən mi ba yorua, Gusunə wi sa kun yɛ. Tɛ Gusunə wi, wi bɛɛ i s̄amə yɛru sariru sɔɔ mi, wiya na bɛɛ tubusiamə. <sup>24</sup> Wiya wi u handunia taka kua, ka yabu baayere ye ya wāa ye sɔɔ, u s̄awa wəllu ka tem Yinni, u ku ra sine dinu sɔɔ ni ba ka nɔma bana. <sup>25</sup> Təmbun nɔma kun kpɛ yu nùn nɔəri, domi u n̄ gāanu ganun bukata mɔ. Win tii tiiwa u yabu baayere wāaru ka wɛsiaru ka bukata kpuro wɛɛmə. <sup>26</sup> Tən turon min diya u bwesenu kpuro taka kua ba ka tɛrie handunia kpuro sɔɔ. Saa yellun di u saaba yi yi, ma u tambun wāa yenu nɔɔ bura yenu kua. <sup>27</sup> Gusunə u yeni kpuro kua bu ka babi bu nùn kasu kpa bu nùn wa baa mɛ u n̄ ka bɛɛn baawure toma. <sup>28</sup> Domi wi s̄ɔra sa wāaru mɔ, wiya dera bɛɛn wasi suaramə, wi s̄ɔra sa wāa, nge mɛ gabu bɛɛn tire yorobu sɔɔ ba nɛɛ, sa maa s̄a Gusunən bibu. <sup>29</sup> N n mɛn na, s̄a n s̄a Gusunən bibu, n n weenɛ su bwisiku ma Gusunə u s̄a nge bwāaroku ge tɔnu u bwisika u ka nɔma kua

\* **17:18** Epikurigibu - Ben yinni Epikuri u nɛɛ, doo nɔra ta kpuro kere tɔnun wāaru sɔɔ. † **17:18** Sitosiba - Ba durɔ wi ba mɔ Simən s̄ɔsiru sw̄i wi u nɛɛ, n weenɛ tɔnu u n deere, u win tɔnusi k̄a, kpa u Gusunə bɛɛɛ wɛ. ‡ **17:19** Arepaguɔ - Ya s̄awa guuru Atenio mi wuun wirugiba ra menna.



ka wura n̄ kun m̄ ka sii geesu, n̄ kun m̄ ka kperu. <sup>30</sup> Gusun̄ u n̄ t̄mbun yellun ȳeru sariru garisi, adama t̄ɛ u baama kpuron t̄mbu wooda w̄ɛm̄ bu ka ɔsira ben kom k̄sum di. <sup>31</sup> Domi u t̄ru yi t̄ s̄ɔ u koo handuniagibu kpuro siri dee dee ka dur̄ win saabu wi u ɔsa, ma u n̄n baawure s̄ɔsi ye u n̄n seeya ɔrin di.

<sup>32</sup> Ye ba nua P̄lu u seebu ɔrin d̄n gari gerua, gaba n̄n yaakoru kua, adama gaba n̄ɛ ba k̄i bu ra kpam gari yi n̄.

<sup>33</sup> Sanam m̄ya P̄lu u doona ben suunu s̄ɔn di. <sup>34</sup> Ka m̄, dur̄ ben gaba naan̄ doke ma ba n̄n sw̄i. Ben suunu s̄ɔ dur̄ goo w̄a wi ba m̄ Deni, wi u s̄a Arepagun siri kowo goo, ka maa kur̄ goo wi ba m̄ Damarisi, ka maa gabu.

## 18

### *P̄lu u Korinti da*

<sup>1</sup> Yenin biru P̄lu u doona Ateni min di, u wuu gagu da ge ba ra soku Korinti. <sup>2</sup> Miya u Yuu goo deema wi ba m̄ Akilasi, wi ba mara Pontū. N̄ n̄ t̄ɛ ye u ka na saa Italin tem di ka win kur̄ Pirisila sannu ȳn s̄ tem ȳero Kolodu u wooda yara Yuuba kpuro bu yari Romun di. Ma P̄lu u ka bu b̄r̄nu kua, <sup>3</sup> u sina ka be domi s̄m bwese teera ba ra ko. Kuu bekurugina be kpuro ba ra ko. <sup>4</sup> T̄ɔ w̄ɛrarugiru baatere u ra Yuuban m̄n̄n̄ yeru de u ka bu wesiana. U ra bu k̄kiri be ka Gerekiba bu ka Yesu naan̄ doke.

<sup>5</sup> Sanam m̄ Silasi ka Tim̄te ba tunuma saa Mased̄nin di, P̄lu u win tii w̄ɛ u ka waasu ko saa kpuro, u Yuuba s̄ɔm̄ ma Yesu s̄awa Kirisi wi ka gem. <sup>6</sup> Adama ye ba n̄n siki ba n̄n gari k̄si gerusi, P̄lu u bu win yaberun tua kpare u n̄ɛ, b̄ n̄ kam kua ben tiin taar̄wa, n̄ n̄ wi P̄lu wa. U maa n̄ɛ, saa gis̄n di wi, u koo da u t̄n tukobu waasu kua.

<sup>7</sup> Ye u yara min di, ma u da u sina t̄n tuko goon ȳnū wi ba m̄ Titu Yusitu, wi u Gusun̄ nasie. Dur̄ win dira w̄a m̄n̄n̄ yerun b̄kū. <sup>8</sup> Adama Kirisipu wi u s̄a m̄n̄n̄ yerun wirugii, u Yinni naan̄ doke ka win ȳnugibu kpuro. Korintigibu dabiru

\* **18:18** n̄ɔ mw̄ɛru - N̄ɔ mw̄ɛ te, ta s̄awa te Yuuba b̄ n̄ Gusun̄ kua ba ku ra tam b̄mb̄m̄ n̄, ba ku ra maa k̄ni sere b̄ n̄ n̄ɔ mw̄ɛ te yibia.

ba Labaari gea nua, ba maa Yesu naan̄ doke, ma ba bu batemu kua.

<sup>9</sup> Gusun̄ u P̄lu s̄ɔwa w̄okuru k̄siru s̄ɔ u n̄ɛ, a ku b̄rum ko, a n̄ gari yi gerum̄, a ku mari, <sup>10</sup> na w̄a ka wun̄, goo kun kp̄ɛ u nun n̄ma doke u sere nun ḡa k̄sunu kua. Domi t̄n dabina nu w̄a wuu ge s̄ɔ ni nu s̄a negibu.

<sup>11</sup> P̄lu u sina wuu ge s̄ɔ w̄ɔ tia ka suru n̄ɔba tia u bu Gusun̄n gari s̄ɔsim̄.

<sup>12</sup> Sanam m̄ Galioni u s̄a tem ȳero Gerekiban tem s̄ɔ, Yuuba ba n̄ɔ tia kua ba P̄lu seesi ba ka n̄n da siri yer̄. <sup>13</sup> Ba n̄ɛ, dur̄ wini u t̄mbu b̄riem̄wa bu Gusun̄ s̄a ka swaa gaa ye wooda ya yina.

<sup>14</sup> Ye P̄lu k̄i u gari gere, yera Galioni u Yuu be s̄ɔwa u n̄ɛ, n̄ n̄ s̄an na torarun gari, n̄ kun m̄ k̄sa gaa ye u kua, kon daa wura n̄ b̄ɛ Yuuba swaa daki. <sup>15</sup> Adama n̄ n̄ garin sikirin̄sun na, ka ȳsa ka b̄ɛn tiin wooda, b̄ɛn gariya. Na n̄ kp̄ɛ n̄ ko gari yin siri kowo.

<sup>16</sup> Ma u bu kpara ȳa ȳa siri yerun di. <sup>17</sup> Saa yera t̄n be kpuro ba S̄siteni mwa, wi u s̄a Yuuban m̄n̄n̄ yerun wirugii, ba n̄n soberu w̄ari siri yerun wuswaa. Adama gari yi kun Galioni ḡanu s̄a.

### *P̄lu wura Antiasio*

<sup>18</sup> P̄lu u kpam sina Korinti mi s̄ɔ m̄ɛru. Yen biru u naan̄ dokeobu n̄ɔ kana u da u k̄na Sankerē domi u raa Gusun̄ n̄ɔ mw̄ɛru \* kua. Ma u goo nimkuu dua ka Pirisila ka Akilasi sannu ba doona Siri gia. <sup>19</sup> Ma ba tura Efesū miya P̄lu u Pirisila ka Akilasi deri. Ma u dua Yuuban m̄n̄n̄ yer̄, u ka bu wesiana. <sup>20</sup> Ba n̄n kana u s̄ɔ yiru ko ka be, adama u n̄ wure. <sup>21</sup> Sanam m̄ɛ u doon̄, u bu s̄ɔwa u n̄ɛ, n̄ n̄ Gusun̄n k̄run na u koo kpam wurama ben mi.

Ma u goo nimkuu dua u doona saa Efesun di. <sup>22</sup> Ye u tura Sesarē u Yerusalemu da u Yesun yigberu t̄bura. Yen biru ma u da Antiasio. <sup>23</sup> Ye u s̄ɔ m̄ɛru kua mi, u kpam swaa w̄ari u b̄su Galati ka Firigin tem s̄ɔ u naan̄ dokeobu kpuro dam k̄m̄.

### *Apolo u Efesu ka Korinti da*

<sup>24</sup> Yuu goo wi ba m̄ Apolo, wi ba mara Alesandirī, u Efesu da. U gari gerubun k̄ru m̄ n̄ banda, u maa Gusun̄n gari ȳɛ

sāa sāa. <sup>25</sup> N deema ba raa nùn Yinnin swaa sōosi ma u ye waasu m̀ ka kīru, u ra maa Yesun gari tubusie dee dee, adama Yohanun batemu kobu tənawa u yē. <sup>26</sup> U waasu kua ka toro sindu Yuuban mennō yerō. Sanam mε Pirisila ka Akilasi ba win waasu nua, ba ka nùn da bee tia, ba nùn Gusunən swaa tubusia dee dee. <sup>27</sup> Ye Apolo u gōru doke u Gerekiban tem da, naane dokeoba nùn yen dam kā ma ba ben berusebu tireru kua be ba wāa Gerekiban temō bu ka nùn dam koosia. Sanam mε u tura mi, u bu somi gem gem be ba sāa naane dokeobu Gusunən durom s̄. <sup>28</sup> Domi ka gari damgiya u ka Yuuban sikirinō kamia batuma s̄, u bu sōosi saa Gusunən garin di ma Yesu sāawa wi Gusunō u gōsa.

## 19

### *Pəlu u Efesu da*

<sup>1</sup> Sanam mε Apolo wāa Korintiō, Pəlu u kpa ka guunun bera ma u tura Efesuō. Miya u naane dokeobu gabu deema <sup>2</sup> u bu bikia u nεε, Hunde Dεero u dua bεε s̄ sanam mε i naane doke?

Ba nùn wisa ba nεε, aawo sa n̄ mam n̄ore ma Hunde Dεero wāa.

<sup>3</sup> Ma u nεε, batemu yerà i kua.

Ba nεε, Yohanun batemu.

<sup>4</sup> Ma Pəlu u nεε, Yohanu u tambu batemu kua be ba gōru gōsia toranun di ma u bu s̄owa u nεε, durō goo u sisi win biruō, wiya Yesu wiya ba koo naane doke.

<sup>5</sup> Ye ba Pəlun gari yi nua, ma ba batemu kua Yinni Yesun yīsiru s̄. <sup>6</sup> Pəlu u bu nōma s̄ndi winō ma Hunde Dεero u dua be s̄, ma ba ka barum tukum gari m̀, ba maa gari gerumō yi yi wee Gusunən min di. <sup>7</sup> Durō be kpuron geera tura tōnu wəkura yirun saka.

<sup>8</sup> Ma Pəlu u Yuuban mennō yeru dua u ban te Gusunō u swīin waasu m̀ ka toro sindu sere suru ita u ka bu wesianamō u bu kəkirimō. <sup>9</sup> Adama ben gabu ba bōbia ba yina bu Yesu naane doke, ba maa gari kōsi gerua win swaa yen s̄ tən wəru gen wuswaa. Yen s̄na Pəlu u bu deri, wī ka naane dokeobu ba doona min di. Ba ra de bu wesiane tōru baatere mennō yeru garu s̄ te ta sāa Tiranusigiru. <sup>10</sup> Nge mēya ba kua w̄ō yiru, ma tambu kpuro be ba wāa

Asiō, Yuuba ka maa Gerekiba, ba ka Yinnin gari nua.

### *Sekefan bii tən durəbu*

<sup>11</sup> Gusunō u Pəlu dam wē u ka s̄m maamaaki damginu ko <sup>12</sup> sere baa b̄ n win wenyā wokatii n̄ kun mε win s̄m koo yabenu sua ba s̄ndi barəbu w̄lō, ba ra bekurewa kpa werekunu nu yari ben wasin di. <sup>13</sup> Yuu be ba b̄su baama kpuro ba werekunu yaramō, ben gaba maa kī bu Yinni Yesun yīsiru soku be ba werekunu m̄n s̄ bu nεε, na nun wooda wēemō ka Yesun yīsiru, wī Pəlu u ka waasu m̀, a yario.

<sup>14</sup> Yuuban yāku kowo tənwero wī ba sokumō Sekefa, win bii tən durəbu nōba yiru, ba ra maa ko mε. <sup>15</sup> Yera wεku gagu ga nεε, na Yesu yē, na maa Pəlu yē, adama wara bεε i sāa.

<sup>16</sup> Ma durō w̄i s̄ wereku ge, ga wāa u yōwa u tən be s̄re ma u bu so gem gem sere u bu kamia. Be kpuro ba yakura win yenun di tereru ka b̄su. <sup>17</sup> Yuuba ka Gerekiba kpuro be ba wāa Efesuō ba gari yi nua, ma berum bu mwa be kpuro. Ma Yinni Yesun yīsira bεε wa gem gem. <sup>18</sup> Dabiru be ba naane doke ba na ba gerua batuma s̄ ye ba ra raa ko, ma ba tuuba kua. <sup>19</sup> Dabiru be ba ra raa dobo dobo ko, ba ka ben tirenu na ma ba nu d̄ō meni baawuren wuswaa. Goo u tire nin gobi dooru kua, nin geera kua f̄r̄t̄o dabi dabiru. <sup>20</sup> Nge mēya Yinni Gusunən gari yi kpararamō ka dam yi tāsīmō.

### *Sannō Efesu*

<sup>21</sup> Yeniban biru, Pəlu u gōru doke u b̄su Masedōni ka Gerekiban tem s̄. Min di kpa u Yerusalemu da. U nεε, u n da mi, u n̄ koo ko u kun tura Romuō.

<sup>22</sup> Ma u win s̄mōbu yiru, Timōte ka Erasutu gōra Masedōniō, adama win tii u s̄ō yiru kua Asiō.

<sup>23</sup> N deema saa ye, wahala baka gaa seewa Yesun swaan s̄. <sup>24</sup> Sii geesun seko goo wī ba ra soku Demetiru u ra b̄u wī ba sokumō Aritemin \* dirun weenasiru ko. S̄mbu te, ta s̄m kowobu are bεε wēemō. <sup>25</sup> Demetiru u win s̄m kowobu menna ka maa sekobu gabu ma u nεε, durō bεε i yē ma s̄mbu ten s̄na sa kuuramō. <sup>26</sup> Bēen tii i waamō, i maa nōmō ma Pəlu wī, u tən dabinu kəkura u

\* **19:24** Aritemin - Būu win mi ba ra bii nōna de.

maa bu swaa nim wia, n n̄ m̄ Efesu mi t̄ona, ka maa Asin tem wuu dabinu s̄əra, u m̄, b̄ūu ni t̄amba ka n̄oma kua nu n̄ s̄a Gusun̄. <sup>27</sup> N n̄ m̄en na, b̄esen s̄ambura koo fune wenna. N n̄ mam te t̄ona, ba n̄ koo maa b̄esen b̄ūu Aritemin diru garisi ḡānu ganu. B̄ūu win b̄ere baka koo maa kpe, wi Asigibu ka maa tem baaman t̄ambu kpuro ba ra s̄a.

<sup>28</sup> Sanam m̄e t̄on be, ba gari yi nua, ba m̄oru b̄esira, ba gb̄āsukum̄ ba m̄, b̄ere bakagiiwa, Efesugibun Aritemi.

<sup>29</sup> Ma wuugibu kpuro ba burinam̄. T̄on w̄oru ga duki daam̄ diru mi ba ra dwee. Ma ba P̄olun kpaasibu yiru gawa ba ka da mi. Beya Gayusi ka Aritaaki be ba s̄a Mased̄onigibu. <sup>30</sup> P̄olu u k̄i u da t̄on w̄oru gen mi, adama naane dokeoba yina. <sup>31</sup> Tem m̄en wirugibu gabu be ba s̄a win kpaasibu, ba maa n̄n̄ n̄ə m̄arisia ba n̄e, u ku tii s̄əsi dii te s̄ə. <sup>32</sup> Dii te s̄əra t̄ambu kpuro ba gb̄āsukum̄. Gabu ba gari tee gerum̄, gabu maa gari ḡe. Ben dabira kun mam ȳe ȳen s̄ə ba m̄enne mi. <sup>33</sup> Yuu gaba Alesandu b̄erie t̄on w̄oru gen wuswaa, ma t̄ambu gabu ba tamaa wiya u dera wahala kpuro ya seewa. Alesandu wi, u t̄on be ka n̄mu marisia, ma u k̄i u bu gari yin asansi s̄ə. <sup>34</sup> Adama sanam m̄e ba tuba ma u s̄awa Yuu, t̄on be kpuro ba gb̄āsukum̄ sere k̄aba yirun saka, ba m̄, b̄ere bakagiiwa Efesugibun Aritemi.

<sup>35</sup> Amen biru, wuun guro guro u bu marisia u n̄e, b̄e Efesugibu, baawure u ȳe ma b̄esen wuu Efesuwa Aritemi b̄eregiin dira w̄a sa te k̄osu, ka maa win weenasii wi u surama saa w̄ollun di. <sup>36</sup> Goo kun kp̄e u gari yi siki. Yen s̄ə, i tii n̄enū s̄e, i ku ḡānu ko ka sendaru. <sup>37</sup> I ka dur̄ə beni na mini baa m̄e ba n̄ ḡānu gb̄ene b̄esen b̄ūun dirun di, ba n̄ maa b̄esen b̄ūu gari k̄osi ḡe gerusi. <sup>38</sup> Dem̄etiru ka win s̄əm kowobu b̄a n̄ gari ḡe m̄ ka goo, sa siribun t̄oru m̄ ka maa siri kowobu, i de bu ben gari ko mi. <sup>39</sup> I n̄ maa gari ḡe m̄ yi yi yini kere, i ko kp̄i i ka yi da wuun wirugibun mi. <sup>40</sup> Domi ba koo kp̄i bu sun taare w̄e gis̄on gari yinin s̄ə ȳen s̄ə yi n̄ wiru ka naasu m̄. B̄a n̄ maa sun yin asansi bikia, sa n̄ ȳe sa ko gere.

<sup>41</sup> Ye u yeni gerua u kpa, u bu yarinasia.

## 20

### *P̄olu u Mased̄oni*

### *ka Gerekiban tem da*

<sup>1</sup> Sanam m̄e ba w̄eki ni kpa, P̄olu u naane dokeobu m̄enna. Ye u bu dam k̄a, u bu n̄ə kana u doona Mased̄oni gia. <sup>2</sup> Ye u b̄osu tem m̄e kpuro s̄ə, u naane dokeobu dam k̄a gem gem, ma u tura Gerekiban tem̄ <sup>3</sup> u sina mi suru ita. Sanam m̄e u k̄i u goo nimkuu du u Siri da, u deema Yuuba n̄ə tia kua bu ka n̄n̄ go. Ma u ḡoru doke u kpam kpe ka Mased̄onī. <sup>4</sup> Sopateri, Pirusin bii wi u na saa Beren di, u P̄olu ȳosiri, ka maa Aritaaki ka Sikundusi be ba na saa Tesalonikan di, ka Gayusi D̄ēbegii ka Tim̄ote ka maa Tisiki ka Torofimu be ba na saa Asin di. <sup>5</sup> Beya ba gb̄ia ba da ba sun mara Torasī. <sup>6</sup> Ye ba p̄e ye ba n̄ seeyatia doken t̄ə bakaru kua ba kpa, sa da sa goo nimkuu dua Filipī. Ma s̄ə n̄əbun biru sa bu deema Torasī mi sa alusuma tia kua.

### *P̄olun bera d̄aakibu Torasī*

<sup>7</sup> Alusuma buu, sa m̄enne su ka yaa dibu ka maa Yinnin d̄ia domaruginu di sannu, ma P̄olu u waasu w̄ari. Ȳen s̄ə u k̄i u doona yen sisiru, u win waasu denyasia ya tura sere w̄okurun b̄onu. <sup>8</sup> Fitilaku dabira w̄a gidambisa ye s̄ə, mi sa m̄enne. <sup>9</sup> Aluwaasi goo wi ba m̄ Etiki, u s̄ə fen̄entī. Nge m̄e P̄olu u win gari denyasiam̄, aluwaasi wi, u dom ȳibura sere u dweeya, ma u w̄oruma tem̄ gidambisa itasen fen̄entin di. Ba n̄n̄ sua ba deema gora. <sup>10</sup> Adama P̄olu u sarama ma u ȳara u n̄n̄ sua u n̄e, i ku nanda, win hunde ya w̄a.

<sup>11</sup> Ye P̄olu u kpam wura gidambisa yen w̄oll̄, u p̄e sua u murura ma sa di, ma u waasu kua sere yam ka s̄ara, yen biru u doona. <sup>12</sup> Ba ka aluwaasi wi wura yen̄ū wasiru, ma ben nukura yemia gem gem.

### *P̄olu u Miletu da saa Torasin di*

<sup>13</sup> Sa goo nimkuu dua, sa P̄olu gb̄iia sa da Asosī, m̄in di u koo ka sun goo du. Domi m̄eya sa wesiana ȳen s̄ə u k̄i u da mi ka naasu. <sup>14</sup> Ye sa ka n̄n̄ yinna Asosī, min diya u ka sun goo dua sa ka da Mitilenī. <sup>15</sup> Min di, sa kpam goo nimkuu dua ma sa tura Kiō yen sisiru. Sisi kpaaru sa tura Samasī, yen s̄ə itasewa sa Miletu dua. <sup>16</sup> Domi P̄olu u ḡoru doke u ku ȳra Efesū, kpa u ku win saa k̄a Asin tem s̄ə ȳen s̄ə u sende u turi Yerusalem̄ Pantikotin t̄oru n̄ n̄ koo koor̄a.

### *Pəlu u ka yigbe guro gurobu gari m̀*

<sup>17</sup> Pəlu u nəw mərissia Efesuə saa Miletun di, u Yesun yigbe guro gurobu sokusia bu na bu ka nùn yinna mi. <sup>18</sup> Ye ba tunuma u bu sɔwə u nɛɛ, bɛɛn tii i yɛ nge mɛ na s̄isina bɛɛn suunu sɔwə saa t̄ɔ tèn di na dua Asin tem sɔwə. <sup>19</sup> Na Gusunən sɔmburu kua tii kawabu sɔwə ka ȳresu sannu. Na maa wahala dabiru wa yèn s̄ Yuuba swaa kasu bu nɛn wāaru kpeerasia. <sup>20</sup> I maa yɛ ma na n̄ bɛɛ arufaanin gāanu berue, na bɛɛ gem kpuro sɔwəwə batuma sɔwə ka maa yɛnusə. <sup>21</sup> Na Yuuba ka maa Gerekiba sɔwəwə na nɛɛ, bu yario toranun di bu wura Gusunən mi kpa bu bɛsɛn Yinni Yesu Kirisi naanɛ doke. <sup>22</sup> Wee t̄ na Yerusalemu d̄ɔw nge mɛ Hunde Dɛero u man yiire, na n̄ maa yɛ yè n̄ koo man deema mi, <sup>23</sup> adama u man s̄ɔm̄ mi kon da kpuro pirisəm ka wahala man mara. <sup>24</sup> Ka mɛ, na n̄ nɛn wāaru garisi gāanu n̄ gesi nɛn sɔmburu dakura te Yinni Yesu u man yiire n̄ ko. Sɔmbu tera n̄ Gusunən durom Labaari gea kpara.

<sup>25</sup> Na b̄sɔ bɛɛn suunu sɔwə na ban te Gusunə u sw̄in waasu kua. T̄ɛ na yɛ ma goo sari bɛɛn suunu sɔwə wi u koo man wa kpam. <sup>26</sup> Yen s̄na na bɛɛ s̄ɔm̄ batuma sɔwə gisə, goo ù n̄ kam kua bɛɛ sɔwə, na n̄ taare m̄. <sup>27</sup> Domi na n̄ gāanu ganu berua, na bɛɛ Gusunən himba kpuro n̄ɔs̄ia. <sup>28</sup> I n̄ tii sɛ, i maa ḡɔ kpuro k̄s̄uo ge Hunde Dɛero u bɛɛ n̄m̄u s̄andia, ge ga s̄aa Yinni Yesun yigberu. I tu kparɔ te u yakia ka win tiin yem. <sup>29</sup> Na yɛ ma n̄ n̄ bɛɛ derin biru gaba koo du bɛɛn suunu sɔwə nge mɛ demakunu ra du yāanun suunu sɔwə, ba n̄ ko n̄ w̄n̄w̄ndu m̄. <sup>30</sup> Saa mam bɛɛn suunu s̄ɔn̄ di gaba koo gem ḡɔsia weesu kpa bu naanɛ dokeobu swaa nim wia bu ka ko ben bw̄abu. <sup>31</sup> N n̄ mɛn na, i n̄ tii sɛ. I yaayo ma w̄ɔ itawa, na bɛɛn baawure kirə kua bururu ka yoka ka ȳresu.

<sup>32</sup> T̄ɛ na bɛɛ Gusunə n̄m̄u s̄andia na maa bɛɛ win durom gari n̄m̄u s̄andia. Gari yi, yi koo kp̄i yi bɛɛ t̄āsisia kpa yi bɛɛ faaba ko ka be kpuro be Gusunə u ḡɔsa u kua wigibu. <sup>33</sup> Na n̄ goon sii geesu n̄ kun mɛ win wura n̄ kun mɛ win yaberu binɛ koore. <sup>34</sup> Bɛɛn tii i yɛ ma ka nɛn tiin n̄m̄a na sɔmburu kua na ka tii diisia ka maa be ba ka man wāa. <sup>35</sup> Na bɛɛ s̄ɔsi yabu kpuro sɔwə ma n̄ weene i sɔmburu ko gem gem nge m̄sum, kpa i

dam sarirugibu somi, kpa i Yinni Yesun tiin gari yaaya ye u nɛɛ, k̄ɛrun w̄ɛbu bu nuku dobu m̄ n̄ kere k̄ɛrun m̄waabu.

<sup>36</sup> Sanam mɛ Pəlu u gari yi gerua u kpa, u yiira ma u kanaru kua ka be kpuro sannu. <sup>37</sup> Be kpuro ba sw̄i. Ye ba nùn b̄kasi, ba nùn n̄wə kana ka k̄iru, <sup>38</sup> ben nukura sankira n̄ banda yèn s̄ u bu sɔwəwə ma ba n̄ maa waanam̄. Ma ba nùn ȳsiri sere goo nimkuu mi.

## 21

### *Pəlu u Yerusalemu d̄ɔw*

<sup>1</sup> Ye sa n̄wə kanana ka be sa kpa, sa goo nimkuu dua sa doona s̄oru s̄orum mɛ K̄asiə. Yen sisiru sa da Roduə. Saa min di, sa maa da Patarə. <sup>2</sup> Miya sa goo nimkuu wa ge ga d̄ɔw F̄enisi gia, ma sa gu dua sa swaa w̄ari. <sup>3</sup> Sa tem bureru garu wa te ba m̄ Sipu, sa tu s̄ɛna bɛsɛn n̄m̄ d̄warə ma sa da Sirin tem gia. Sa Tiri dua, mi goo nimkuu ga koo s̄amunu saras̄ia. <sup>4</sup> Sa naanɛ dokeobu kasu ma sa ka bu sina alusuma b̄ɔ teeru. Hunde Dɛero dera ba Pəlu s̄ɔm̄ u ku Yerusalemu da. <sup>5</sup> Adama ye bɛsɛn saa tura sa kpam wura goo nimkuu mi. Be kpuro ka ben kurəbu ka bibu ba sun ȳsiri saa wuun di. Bɛsɛ kpuro sa yiira nim w̄kun goorə ma sa kanaru kua. <sup>6</sup> Ye sa n̄wə kanana sa kpa sa goo nimkuu dua ma ba wura ben yɛnusə.

<sup>7</sup> Saa Tirin di sa kpam swaa w̄ari ma sa tura Tolemais̄iə. Miya sa sara goo nimkuun di ma sa da sa naanɛ dokeobu t̄ɔbura ma sa kpuna mi n̄n̄ teeru. <sup>8</sup> Yen sisiru sa kpam swaa w̄ari ma sa tura Sesarə, ma sa da sa s̄abia Filipun yenuə wi u s̄aa waasu kowo. N deema u s̄aa t̄n̄u n̄ɔba yiru yen turo be ba gasə ḡɔsa Yerusalemuə. <sup>9</sup> Durə wi, u bii w̄andiaba n̄n̄ m̄ be ba s̄aa Gusunən s̄m̄ɔbu. <sup>10</sup> Ye sa s̄ɔ m̄ɛru kua mi, Gusunən s̄m̄ɔ goo wi ba ra nɛɛ Agabusi, u na mi saa Yudean di. <sup>11</sup> U na bɛsɛn mi ma u Pəlun kpaka sua u win tiin naasu ka n̄m̄a b̄kua u nɛɛ, n̄ wee ye Hunde Dɛero u gerum̄. Wi u kpaka yeni m̄, Yuu be ba wāa Yerusalemuə ba koo nùn b̄ke m̄sum kpa bu nùn t̄n̄ tukobu n̄m̄u s̄andia.

<sup>12</sup> Ye sa gari yi nua, bɛsɛ ka t̄n̄ be ba wāa mi, sa Pəlu suuru kanam w̄ari u ku Yerusalemu ye da. <sup>13</sup> Adama u nɛɛ, m̄ban s̄na i sum̄ m̄sum ma i nɛn w̄ruḡru kpeesiam̄. Na mam s̄oru s̄aa n̄ ka gbi



Yinni Yesun yĩsirin sɔ̄ Yerusalemuə, n n̄ m̄ bəkubu tənə.

<sup>14</sup> Ye sa deema u n̄ b̄es̄en gari wure, sa mari ma sa n̄e, Gusunən kīru tu kora.

<sup>15</sup> Am̄en biru sa b̄es̄en s̄əru kua ma sa doona Yerusalemu gia. <sup>16</sup> Naan̄e dokeobu gabu saa Sesaren di ba sun ȳsiri ba ka sun da Nasoni Sipugiin w̄əw̄ə mi sa ko s̄əbia. Dur̄ə wi, u naan̄e doke n̄ t̄e.

### *Pəlu u Yakəbu beram da*

<sup>17</sup> Sanam m̄e sa tura Yerusalemuə, naan̄e dokeoba sun dam koosia ka nuku dobu. <sup>18</sup> Yen sisiru Pəlu u ka sun Yakəbu beram da ma Yesun yigb̄e guro gurobu kpuro ba m̄enna mi. <sup>19</sup> Ye Pəlu u bu t̄əbura u kpa u bu saaria tia tia s̄əmbu te Gusunə u kua tən tukobun suunu s̄əw̄ win waasun s̄ə. <sup>20</sup> Ye ba win gari nua, be kpuro ba Gusunə siara. Ma ba n̄n̄ s̄əw̄a ba n̄e, kīn̄asi a wa? Yuuba nye nyewa ba naan̄e doke, ma be kpuro ba kpa ka tii M̄əwisin wooda b̄əkuə. <sup>21</sup> Ba bu wunen gari s̄əw̄a ma a Yuu be ba w̄ā tən tukobun mi s̄əw̄ə bu M̄əwisin gari deri, bu ku deema sw̄i, bu ku maa ben bibu bango ko. <sup>22</sup> N n̄ m̄en na, mba sa ko ko. Ka gem ba koo n̄ə ma a tunuma wuu mi. <sup>23</sup> Yen s̄ə, a koowo ye sa ko nun s̄ə. Dur̄əbu n̄n̄e gaba w̄ā mi, be ba raa n̄əw̄ m̄w̄ēru kua. <sup>24</sup> A ka bu doo kpa i tii d̄eerasia sannu kpa a ben k̄ənan gobi k̄əsia. Nge m̄eya baawure u ko n̄ ka ȳe ma ye ba nua wunen s̄ə, n n̄ gem, sanam m̄e, ba koo wa ma wunen tii a M̄əwisin wooda sw̄i. <sup>25</sup> Adama ye n̄ s̄ə tən tuko naan̄e dokeobugia sa bu wooda yiyi ma sa bu yen tireru m̄ərisia sa n̄e, bu ku b̄ū s̄ə d̄ianu di, bu ku yaa yem di, bu ku yaa tem ye ba w̄iiru tema ba ka go, bu ku maa k̄əw̄ m̄enna tantanaru s̄əw̄.

<sup>26</sup> Ma Pəlu u ka dur̄ə be da. Yen sisiru ba tii d̄eerasia, ma u s̄ə yeru dua u bu s̄əw̄a saa ye d̄eerasia bin sanam koo kpe, kpa bu ben baawure yākuru kua d̄əma te.

### *Ba Pəlu mwa s̄əa yerə*

<sup>27</sup> Ye s̄əw̄ n̄əw̄a yiru ye, ya kpeeyə, Yuu be ba na Asin di ba Pəlu wa s̄əa yerə. Ba tən w̄əru burinasia, ma ba Pəlu mwa. <sup>28</sup> Ba gb̄əsukum̄ə ba m̄ə, b̄ē Isireliba, faaba woo! Dur̄ə wiya u ra de baama kpuro u n̄ Isireliban k̄əsa gerum̄ə, ka ye n̄ s̄ə M̄əwisin wooda ka maa s̄əa yee teni. Wee, u mam ka

tən tukobu gabu na s̄əa yee d̄eera tenin mi ma u tu disi doke.

<sup>29</sup> Ba yeni gerua ȳen s̄ə ba raa Torofimu Efesugii wa ka Pəlu sannu wuu s̄əw̄, yera ba tamaa Pəlu u ka n̄n̄ dawa s̄əa yeru mi. <sup>30</sup> Ma wuu ga buuburu ȳəra kpuro, t̄əmba duki naam̄ə baaman di ma ba Pəlu mwa ba gawa ba ka yara s̄əa yerun di. Mii mii ma ba ten gamboba k̄ənua. <sup>31</sup> Sanam m̄e ba kī bu n̄n̄ go, yera Romun tabu sunə u nua ma Yerusalemu kpuro ya burinam̄ə. <sup>32</sup> Mii mii u tabu wirugibu gabu sua ka tabu kowobu, ma u ka bu duka da tən w̄əru gen mi. Sanam m̄e tən w̄əru ge, ga n̄n̄ wa ka tabu kowobu sannu, ba Pəlu soberu deri. <sup>33</sup> Tabu sunə wi, u da Pəlun mi, u n̄n̄ mwa ma u wooda w̄ē bu n̄n̄ b̄əke ka ȳəni yiru. Ma u bu bikia, wara dur̄ə wi. Mba u kua. <sup>34</sup> Gabu tən w̄əru ge s̄əw̄, ba gari tee gb̄əsukum̄ə, gabu maa gari ḡē, sere tabu sunə u kpana u gari yin gem gia wure bakanun s̄ə. Yen s̄əna u wooda w̄ē bu ka Pəlu da sansani gb̄ərarugian mi. <sup>35</sup> Ye ba gb̄əra ten ȳətiru tura tabu kowoba Pəlu sua ba s̄əndi ben senu w̄əllə, tən w̄əru gen m̄ərun s̄ə. <sup>36</sup> Ma tən be kpuro ba bu naa k̄ətinu dim̄ə ba gb̄əsukum̄ə, ba m̄ə i n̄n̄ goowo!

### *Pəlu u tii tubusia*

<sup>37</sup> Sanam m̄e ba kī bu Pəlu duusia sansani gb̄ərarugia mi, u tabu sunə bikia u n̄e, kon kp̄i n̄ ka nun gari ko?

Tabu sunə u n̄n̄ bikia u n̄e, a Ḡēkim n̄əw̄ə ro? <sup>38</sup> N n̄ m̄en na, a n̄ s̄ə Egibitigii wi? Wi u gas̄ə dera t̄əmba tem ȳərobu seesi, wi u t̄əmbu n̄əw̄əbun suba n̄n̄e m̄enna (4.000) swaa diobun yigb̄erun di, ma u ka bu da gb̄əbur̄ə?

<sup>39</sup> Pəlu n̄n̄ wisa u n̄e, n̄e Yuuwa, ba man marawa Taasiə, Silisin tem s̄əw̄. Na s̄əa kpa ȳəro wuu ge s̄əw̄, ge ga ȳisiru yara. Na nun kanam̄ə, a de n̄ ka tən be gari ko.

<sup>40</sup> Tabu sunə wi, u n̄n̄ ayeru w̄ē. Ma Pəlu u ȳəw̄a ȳətiru w̄əllə u tən be ka n̄əmu marisia. Ye ba mari, u bu s̄əw̄a ka Heberum u n̄e,

## 22

<sup>1</sup> B̄ē, n̄en bisibu ka baababa, i swaa dakio ye kon b̄ē s̄ə n̄ ka tii tubusia.

<sup>2</sup> Ye ba nua ma u ka Heberum gari m̄ə, ba mari s̄əw̄ s̄əw̄. Ma u n̄e, <sup>3</sup> n̄e Yuuwa wi ba mara Taasiə, Silisin tem̄ə adama wuu geni

səəra na biru di. Gamalielin miya na keu kua, na bəsen sikadoban wooda gia s̄a s̄a, ma na Gusunən b̄ere yē nge m̄e b̄e kpuro i s̄a gis̄a. <sup>4</sup> Na maa swaa yen t̄ambu n̄oni s̄əwa goo gookum, na yen t̄on dur̄abu ka t̄on kur̄abu m̄w̄era na b̄okua na p̄iris̄am doke. <sup>5</sup> Ȳaku kowo t̄onwero ka Yuuban guro gurobu kpuro ba koo kp̄i bu man yen seeda diiya. Na tirenu m̄wa ben n̄oman di ni ba Yuuba yorua be ba w̄aa Damasīo. Ma na da mi n ka swaa yen t̄ambu m̄wa n b̄ake be ba w̄aa mi, kpa n ka bu na Yerusalem̄u n s̄eɣasia.

### *P̄olu u bu*

*win ḡoru ḡasiabun gari s̄əwa*

*(I maa m̄erio Gərobun Kookoosu 9:1-19, 26:12-18)*

<sup>6</sup> Sanam m̄e na d̄ə na Damasi turuku kua s̄ə wii w̄ollun saka, suaru s̄ə yam bururam na bai w̄ollun di mu man wukiri. <sup>7</sup> Na w̄aruma tem̄, ma na n̄ə gagu nua ga n̄e, S̄əlu, S̄əlu mban s̄əna a man n̄oni s̄əmə. <sup>8</sup> Na bikia na n̄e, wuna were Yinni. U man s̄əwa u n̄e, n̄ena Yesu Nasaretigii wi a n̄oni s̄əmə. <sup>9</sup> Dur̄a be ba man ȳsir̄īo ba yam bururam m̄e wa, adama ba n̄ tuba ye ȳero gerua wi u ka man gari kua. <sup>10</sup> Na bikia na n̄e, mba kon ko Yinni. Ma u man s̄əwa u n̄e, n seewo n du Damasīo. Miya ba koo man s̄ə kpuro ye Gusun̄o u himba s̄a n ko. <sup>11</sup> Yam bururam m̄en kp̄ara dera na w̄oko kua. Yen s̄əna n̄en kpaasiba man n̄omu n̄enua sa ka dua Damasīo.

<sup>12</sup> N deema dur̄a goo w̄aa mi, wi ba ra n̄e Anania, u Gusunən b̄ere yē, u M̄owisin woodaba sw̄i. Yuu be ba w̄aa wuu ge s̄ə kpuro ba win seeda gea dim̄. <sup>13</sup> U na n̄en mi, u ȳra n̄en b̄okūo ma u n̄e, S̄əlu n̄en beruse, a yam waawo. Mii mii n̄en n̄oni wukiara ma na n̄un wa. <sup>14</sup> U man s̄əwa u n̄e, Gusun̄o b̄esen sikadoban Yinni u man ḡosa n ka win k̄iru gia, n ka Geegii wa, kpa n maa ka win n̄ə n̄ gari n̄. <sup>15</sup> Domi kon ko win seeda dio, kpa n ka t̄ambu kpuro s̄ə ye na wa ka ye na nua. <sup>16</sup> T̄ē, mba n maa tie. N seewo bu man bat̄emu ko, kpa n wobe n d̄era n̄en toranun di na n Yinnin ȳisiru sokum̄.

*Nge m̄e Yinni u P̄olu ḡasa*

*u ka t̄on tukobu waasu ko*

<sup>17</sup> Ye na wura Yerusalem̄u, s̄ə teeru sanam m̄e na kanaru m̄ə s̄a yer̄, na k̄asa. <sup>18</sup> K̄asi te s̄ə, na Yinni wa, u man s̄əwa u n̄e, n koowo kpaaka kpa n yari Yerusalem̄un di mii mii. Domi wuu min t̄ambu ba n̄ koo win gari wura ȳin seeda na dim̄. <sup>19</sup> Na n̄e, Yinni ba yē s̄a s̄a ma na Yuuban m̄enn̄o yenu da da, na t̄ambu m̄w̄era na bu so be ba nun naan̄e doke. <sup>20</sup> D̄oma te ba wun̄en seeda dio Etīeni go, n̄en tii na w̄aa mi, na win ḡə wura. N̄ena na win gowobun ȳanu k̄su ni ba suba. <sup>21</sup> Ma Yinni u man s̄əwa u n̄e, n doo, domi u koo man ḡari n toma t̄on tukobun mi.

### *P̄olu ka Romun tabu sun̄o*

<sup>22</sup> T̄on be, ba P̄olun gari swaa daki sere u ka yeni gerua u kpa. Sanam m̄eya be kpuro ba gb̄asukum w̄ari ba n̄e, i n̄un goowo, n n̄ ween̄e win bweseru ta n w̄aa.

<sup>23</sup> Ba kuuki m̄ə, ba ben yabenu ȳowem̄, ba tua seeyam̄ w̄oll̄. <sup>24</sup> Romun tabu sun̄o wi, u wooda w̄ē bu ka P̄olu da sansani gb̄ararugia s̄ə bu n̄un seni so sere u ka gem gere. Domi u k̄i u gia mban saabuwa ba n̄un wurem̄ m̄e. <sup>25</sup> Ye ba P̄olu b̄okua bu ka n̄un so, u tabu sun̄o bikia wi u n̄un ȳore, u n̄e, n ween̄e i Romugii so i sere n̄un siri?

<sup>26</sup> Ye t̄onwero wi, u gari yi nua, u da win tabu sun̄on mi, ma u n̄un bikia u n̄e, mba a k̄i a ko mi. Dur̄a wi, Romugiiwa.

<sup>27</sup> Ma tabu sun̄o u da u P̄olu bikia u n̄e, a man s̄əw̄o, wun̄e Romugiiwa?

P̄olu u n̄e, m̄eya.

<sup>28</sup> Tabu sun̄o wi, u n̄e, gobi bek̄eya na k̄asia na ka sere kua Romugii.

P̄olu u n̄e, m̄eya ba n̄e marawa.

<sup>29</sup> Yen s̄əna tabu kowo be ba s̄əru s̄a bu ka n̄un seni so u ka gem gere, ba n̄un deri mii mii. Ma b̄erum tabu sun̄o wi m̄wa ye u nua ma P̄olu s̄awa Romugii domi u dera ba n̄un b̄okua.

### *Ba ka P̄olu da Yuuban*

*guro gurobun wuswaa*

<sup>30</sup> Tabu sun̄o wi, u k̄i u gia kam kam ȳen saabu wahala ye, ya seewa. Yen s̄əna sisiru u dera ba P̄olu kusia, ma u n̄e ȳaku kowo t̄onwero bu ka Yuuban guro gurobu bu m̄ennama. Ma u ka P̄olu da ben wuswaa.

## 23

<sup>1</sup> Pəlu u be ba mənne nəni girari, ma u nεε, mero bisibu, nən gōru ga n̄ man taare wēemə domi na nən wāaru diwa dee dee Gusunən wuswaaə, sere ka gisən gisə.

<sup>2</sup> Yāku kowo tənwero wi ba ra soku Anania u be ba yō Pəlun bəkuə sōwa bu n̄n soowo win nōwə. <sup>3</sup> Pəlu u nεε, Gusunə koo nun so, gani kpika wunε! A sōwa a ka man siri Məwisin wooda səə, ma a maa kpam wooda sara a nεε, bu man soowo.

<sup>4</sup> Be ba yō win bəkuə ba nεε, Gusunən yāku kowo tənwerowa a kāka a wəmmə mε?

<sup>5</sup> Pəlu u nεε, mero bisibu na n̄ yē yāku kowo tənwerowa. Domi Gusunən gari yi nεε, “I ku beən təmbun wirugiin kōsa gere.”

<sup>6</sup> Ye Pəlu u tuba mənne ge səə, ma gaba sāawa Sadusiba, gabu maa Falisiba, yera u nōgiri sua mənne ge səə u nεε, mero bisibu, nε Falisiwa wi Falisiba ba mara. I man siriməwa yēn sō na yīiyə ma gərība koo se gərin di.

<sup>7</sup> Ye u yeni gerua u kpa, Falisiba ka Sadusiba ba sikirinə wəri ma mənne ge, ga bənu kua yiru. <sup>8</sup> Domi Sadusiba ba ra nεε gərība kun seemə gərin di, hunde ka wəllun gərado maa sari adama Falisiba ba wura ma yabu ita ye kpuro ya wāa. <sup>9</sup> Ma wure bakanu tunuma ben suunu səə ba sikirinamə ka dam, ma wooda yērobu gaba seewa Falisiba səə ba nεε, sa n̄ taare gaa wa durə wi səə. Wara yē nge hundewa n̄ kun mε wəllun gərado goowa u ka n̄n gari kua.

<sup>10</sup> Sikirinə ge, ga kpēa gem gem sere tabu sunə wi, u bεrum kua bu ku raa Pəlu karana. Ma u win tabu kowobu wooda wē u nεε, bu doo bu Pəlu wərama kpa bu ka n̄n da sansani gbārarugian mi.

<sup>11</sup> Tōə ten wōkuru səə, Yinni Gusunə u Pəlu yōre ma u nεε, a ku mwia kpana. Nge mε a man seeda diiya Yerusalemu mi, mεya kaa maa man seeda diiya Romuə.

### *Ba Pəlun wāaru kasu*

<sup>12</sup> Yen sisiru Yuuba ba menna ba nōə tia kua ba bōrua ba nεε ba n̄ gāanu dimə, baa nim ba n̄ nərūmə ma n̄ kun mə ba Pəlu go. <sup>13</sup> Tən be, ba tənū weeru kere be ba nōə tia ye kua. <sup>14</sup> Ma ba da ba yāku kowo tənwerobu ka guro gurobu deema ba nεε, sa bōrua sannu ma sa n̄ gāanu dimə sere su ka Pəlu go. <sup>15</sup> N n̄ mən na, sa kī bεε ka

guro gurobu i tabu sunə sō u ka Pəlu na beən mənne səə kpam, kpa n̄ sāare nge i kī i kpam win gari mεirim səmə. Bεε sa ko n̄ səəru sāa su ka n̄n go u sere tunuma.

<sup>16</sup> Adama Pəlun sesun bii tən durə u yina yen gari nua. U da u dua sansani gbārarugia yen mi, ma u Pəlu gari yi sōwa. <sup>17</sup> Ma Pəlu u tabu kowobun tənwero turo soka, u n̄n sōwa u ka aluwaasi wi doo tabu sunən mi domi u gari mə u kī u n̄n sō.

<sup>18</sup> Tabu kowobun tənwero wi, u ka n̄n da tabu sunən mi, ma u nεε, Pəlu pirisəm wi, u man soka ma u man kana n̄ ka aluwaasi wi na wunen mi domi u kī u nun gāanu sō.

<sup>19</sup> Tabu sunə u aluwaasi win nəmu nenua u ka n̄n da bōrə u n̄n bikia u nεε, mba a kī a man sō.

<sup>20</sup> U nεε, Yuuba ba nōə tia kua bu ka nun bikia sia a ka Pəlu da guro gurobun mənne wə, kpa n̄ sāare nge ba kī bu win gari mεirim səməwa. <sup>21</sup> Adama a ku ben gari nə, domi ba tənū weeru kere be ba koo kuke swaaə bu ka n̄n mwa. Be kpuro ba bōrua ma ba n̄ dimə, ba n̄ maa nərūmə ma n̄ kun mə ba n̄n go. Baa tē ba səəru sāa bu ka ye ko. Wunen woodawa ba swaa daki.

<sup>22</sup> Ma tabu sunə wi, u nεε, a ku goo sō ma a man gari yini dəməa. Ma u dera aluwaasi wi, u doona.

### *Ba ka Pəlu da Felisin mi*

<sup>23</sup> Ma tabu sunə wi, u tabu kowobun wirugibu yiru soka u nεε, i tabu kowo goobu (200) səəru koosio bu Sesare da, ka maasəbu wata ka wəkuru, ka sere yaasigibu goobu, ba n̄ səəru sāa bu swaa wəri kəba nōəba nne wōku te. <sup>24</sup> I maa dumi gaari bəkuo kpa i ka Pəlu da sina wuu yēro wi ba ra soku Felisin mi, i turi ka alafia.

<sup>25</sup> Yen biru tabu sunə u tireru yorua tē səə u nεε, <sup>26</sup> nε Kolodu Lisiasi, na nun təbura tem yēro Felisi bεeregii. <sup>27</sup> Yuuba ba durə wi mwawa, ba kī bu n̄n go. Ye na gia ma u sāa Romugii, yeya na da ka nən tabu kowobu na n̄n wəra. Yen biru na ka n̄n da ben guro gurobun wuswaaə. <sup>28</sup> Domi na kī na n̄ yē yēn sō ba n̄n taare wēemə. <sup>29</sup> Miya na gia ma u n̄ gāanu ganu kue ni nu ka gəə weene, baa mam pirisəm. Na deema ba n̄n taare wēeməwa ben woodan garin sō. <sup>30</sup> Sanam mε ba man sōwa ma Yuuba ba nōə tia kua bu ka n̄n go, yande na dera ba ka nun n̄n

naawa. Na win taare wēəbu sōwa bu na bu ben gari gere wunen wuswaaə.

<sup>31</sup> Yera tabu kowo be, ba win wooda kpuro swīi. Ba Pəlu sua wōku te, ma ba ka nūn da sere Antipatiriə. <sup>32</sup> Yen sisiru tabu kowo be, ba wura ben sansaniə ma dumigibu ba ka nūn da wuswaaə. <sup>33</sup> Ye ba tura Sesareə ba tem yēro tire te wē, ba maa nūn Pəlu tusia. <sup>34</sup> Ye tem yēro u tire te gara u kpa, u Pəlu bikia bera mīn di u na. Pəlu nēε, Silisin di. <sup>35</sup> Tem yēro u nēε u koo win gari nə sanam mē win taare wēəbu ba tunuma.

Ma u wooda wē bu Pəlu kōsu Herodun sina kpaarə.

## 24

### *Yuuba ba Pəlu gari mani*

<sup>1</sup> Sōə nōəbun biru, Anania yāku kowo tənwerə u da Sesareə wi ka guro gurobu gabu sannu ka sere wooda yēro goə wi ba mə Terituru. Ba da tem yēron mi, ma ba Pəlu taare gerumə. <sup>2</sup> Ba Pəlu soka, ma Terituru u nūn gari manibu wəri u nēε, Felisi bēεregii, sa alafia mə gem gem ka wunen baruka. Wunen yam waa geebu bu dera a wooda dabiru kōsa bēεn tem arufaanin sō. <sup>3</sup> Sa ye kpuro wura baama kpuro saa baayere sōə, ka siarabu. <sup>4</sup> Adama na n kī n wunen saa kpuro di. Yen sō, na nun kanamə a ka sun tēmanə gari piiko ye sa mə sōə. <sup>5</sup> Sa wa ma durə wini naanaanugiiwa, u ra sannəsu seeyewa Yuuban suunu sōə handunia kpuro sōə. U maa sāa wuuru garun wirugibun turo te ba ra soku Nasarenegibu \*. <sup>6</sup> U mam swaa kasu u ka sāa yeru disi doke. Sanam mēya sa wi mwa. [Sa raa kī su nūn siri ka bēεn wooda, <sup>7</sup> adama tabu sunə Lisiasi u na, u sun nūn wərari ka dam. <sup>8</sup> Ma u wooda wē win taare wēəbu bu na wunen wuswaaə.] Wunen tii à n nūn gari bikia, kaa kpī a gāa ni kpuron gem wa ni sōə sa nūn taare wēεmə.

<sup>9</sup> Ma Yuuba ba gari yi kpuro wura ba nēε, geema.

### *Pəlu u win gari tubusia Felisin wuswaaə*

<sup>10</sup> Yera tem yēro u Pəlu gari wē ka yīreru, ma Pəlu seewa u nēε, na yē ma a sāa siri kowo tem mē sōə saa wōə dabirun di. Yen sō, kon gari gere n ka tii yina ka toro sindu.

<sup>11</sup> À n bikia ba koo nun sō, n n mə n sōə wəkura yiru kere ye na ka Yerusalemu da n sāaru ko mi. <sup>12</sup> Ba n man wa na ka goə sikirinamə n kun mē na təmbu sannə nōə kuurimə sāa yerə n kun mē ben mēnnə yeru sōə, n kun mē wuu suunu sōə. <sup>13</sup> Gari yi ba man manimə tē, ba n maa yin seeda gaa mə. <sup>14</sup> Adama gāa teena na wura wunen wuswaaə, na Gusunə bēεn sikadoban Yinni sāamə ka swaa ye beni ba sokumə weesugia. Na maa Məwisin wooda kpuro naanε doke ka maa Gusunən səməbun tirenu. <sup>15</sup> Na yīiyə bini mə Gusunə sōə bi durə beni ba maa mə ma təmbu kpuro, tən geegibu ka tən kōsobu, ba koo se gərin di. <sup>16</sup> Yen sōna na hania mə baadomma, kpa nən gōru gu ku man taare wē Gusunən wuswaaə ka maa təmbun wuswaaə.

<sup>17</sup> Wōə dabirun biru na tē wura Yerusalemuə n ka nən təmbu somiru naawa kpa n maa Gusunə kēnu kē. <sup>18</sup> Mi sōəra ba man deema sāa yerə, na tii dēerasia. Tən wəru sari mi, sannə nōə kuribu maa sari mi. <sup>19</sup> Adama Asin Yuu gaba wāa mi. N weenε ben tii bu na wunen wuswaaə bu seeda di bā n gāanu wa nε sōə, <sup>20</sup> n kun mē, a de durə beni bu gere taare ye ba wa nε sōə dōma te na yōra guro gurobun mēnnən wuswaaə. <sup>21</sup> Ma n kun mə gāa tee ni sōə na gbāra ye na yō ben suunu sōə na nēε, bēε i man siriməwa gisə yèn sō na naanε doke ma gəriba koo se.

<sup>22</sup> N deema Felisi u naanε dokebu swaa yē, yera u Yuu be sōəwa bu de tabu sunə Lisiasi u n tunuma. Dōma teya u koo ben gari yi wēeri.

<sup>23</sup> U maa tabu kowobun tənwerə wooda wē u n gina Pəlu doke pirisəm sōə, adama u de u n tii mə mi, u maa de win kpaasibu bu nūn beram na bu ka nūn nōəri.

### *Pəlu u da Felisi ka Durusilan wuswaaə*

<sup>24</sup> Sōə mēerun biru Felisi u na ka win kurə Durusila, wi u sāa Yuu. Ma u Pəlu sokusia. Ye u tunuma ma ba nūn swaa daki sanam mē u naanε dokebu Kirisi Yesu sōən gari mə.

<sup>25</sup> Adama sanam mē Pəlu u bu gem kobu ka gaya ka maa siri bi bu ween gari tubusiamə, Felisi u nanda, ma u nēε, a doonə gina. Kon kpaam nun soku nà n fēε wa.

<sup>26</sup> U raa maa yīiyə u koo gobi wawa Pəlu n mīn di. Yenin saabuwa u ra nūn sokusie kiri kiri u ka nūn gari ko.

\* **24:5** Nasarenegibu - Tən be ba na Nasaretin di. Ba maa naanε dokeo gbiikobu soka mē yèn sō Yesu u na Nasaretin di.



<sup>27</sup> Wəɔ yirun biru Pəəsiyu Fesitu u kua Felisin kəsire. N deema Felisi u Pəlu deri pirisəm səɔ yèn s̄ u k̄i u n bεεε mə Yuuban mi.

## 25

### *Pəlu u k̄i u da tem yēron mi*

<sup>1</sup> Ye Fesitu u tunuma Sesareɔ u ka səmburu sua, yen s̄ɔ nnese u Yerusalemu da. <sup>2</sup> Miya yāku kowo tənwerobu ka Yuuban guro gurobu ba Pəlu durum mani, ba maa Fesitu suuru kana <sup>3</sup> u ka Pəlu na Yerusalemu, domi ba gōru doke bu nùn go swaa. <sup>4</sup> Fesitu u bu s̄ɔwa u nεε, Pəlu wāa pirisəm səɔ Sesareɔ, nən tii na n̄ maa tεem̄ n ka wura mi. <sup>5</sup> Yen s̄, i de su da mi ka bεen wirugibu gabu sannu kpa bu gere tora te u kua.

<sup>6</sup> Fesitu kun s̄ɔ nəɔba ita n̄ kun mε s̄ɔ wəkuru kere ben mi, u ka wura Sesareɔ. Ye u tura mi, sisiru u da u sina siri yerə ma u wooda wē bu ka Pəlu na win wuswaa. <sup>7</sup> Ye Pəlu u tunuma, Yuu be ba na Yerusalemun di ba nùn suunu bure ma ba nùn k̄san taare manim̄ yèn seeda ba n̄ m̄. <sup>8</sup> Adama Pəlu u ka tii yina u nεε, na n̄ Yuuban wooda torari, n̄ kun mε s̄a yeru, n̄ kun mε Romun tem yēro.

<sup>9</sup> Fesitu wi, u k̄i u n bεεε mə Yuuban mi, yera u Pəlu s̄ɔwa u nεε, a k̄i a da Yerusalemu bu nun siri gari yin s̄ nən wuswaa?

<sup>10</sup> Pəlu nεε, aawo. Tem yēron woodan siri yerəwa na ȳɔ, miya n weene bu man siri. Na n̄ Yuuba torari nge mε wunen tii a yē s̄a s̄a. <sup>11</sup> Nà n wooda sara, n̄ kun mε n̄ n gāanu ganu kua ni nu ka gəɔ weene, na n̄ yinam̄ bu man go. Adama m̄m mε ba man manim̄ s̄ɔ, gem mù kun wāa, goo sari wi u koo kp̄i u man bu n̄mu s̄ndia. Yen s̄, t̄ē na ka nən siribu d̄əwa tem yēron mi.

<sup>12</sup> Ye Fesitu u ka wigibu wesiana u kpa, u Pəlu s̄ɔwa u nεε, yèn s̄ a wunen siribu tem yēro n̄mu s̄ndia, win miya kaa da.

### *Ba ka Pəlu da Agiripa ka Berenisin wuswaa*

<sup>13</sup> S̄ɔ m̄εrun biru, sina boko Agiripa ka win sesu Berenisi ba Sesare da bu ka Fesitu t̄biri. <sup>14</sup> Ye ba s̄ɔ yiru m̄ mi, Fesitu u sina boko wi Pəlun gari s̄ɔwa u nεε, durə goo wāa pirisəm s̄ɔ wuu mi, wi Felisi u deri. <sup>15</sup> Sanam mε na Yerusalemu da, Yuuban

yāku kowo tənwerobu ka guro gurobu ba man win toranu tubusia. Ma ba man bikia n nùn taare wē bu go. <sup>16</sup> Adama na bu s̄ɔwa Romugibu ba ku ra de bu goo go ma n kun m̄ ba yēro siri. Ba ra dewa wi ka win taare wēɔbu bu gari ko n̄ɔ ka n̄ɔ. <sup>17</sup> Sanam mε be kpuro ba na wuu mi, na n̄ dirira, adama yen sisira na bu sokusia siri yerə, ma na maa wooda wē bu ka Pəlu na. <sup>18</sup> Win taare wēɔbu ba seewa, adama ba n̄ nùn gāa k̄sunun taare wē ni na raa tamaa. <sup>19</sup> Ben tiin s̄aarun gariya ba ka nùn sikirinam̄, ka maa durə goon gari wi ba sokum̄ Yesu wi u gu. Adama Pəlu u gerum̄ kam kam durə wi, u wasi. <sup>20</sup> Na biti kua am̄na kon gari yin bweseru sirisina. Yen s̄na na Pəlu bikia u n̄ k̄i bu nùn gari yin siribu kua Yerusalemu. <sup>21</sup> Adama u win siribu tem yēro n̄ma s̄ndia. Yera na wooda wē bu kpam nùn doke pirisəm s̄ɔ sere n ka nùn daasia mi.

<sup>22</sup> Agiripa u Fesitu s̄ɔwa u nεε, nən tii na k̄i n durə win n̄ɔn gari n̄.

Fesitu nεε, sia kaa n̄.

<sup>23</sup> Yen s̄na sisiru Agiripa ka Berenisi ba tunuma siri yerə ka bεεε baka, ma tabu sinambu ka wuun wirugibu ba bu sw̄i. Ma Fesitu u wooda wē bu ka Pəlu na. <sup>24</sup> Fesitu nεε, sina boko Agiripa ka bεε kpuro be i wāa mi ka bεε sannu, durə wi wee, win gari Yuuba kpuro ba ka na nən mi, be ba wāa wuu mi ka be ba maa wāa Yerusalemu. Ba gb̄asukum̄ ba m̄, n̄ n̄ weene u n̄ maa wāa. <sup>25</sup> Nən tii na n̄ gāanu wa wi s̄ɔ, ni nu ka gəɔ weene. Adama yèn s̄ win tii u win siribu tem yēro n̄mu s̄ndia, na gōru doke n̄ nùn daasia win mi. <sup>26</sup> Ka mε, na n̄ gāanu wa ni kon n̄nusi win gari s̄ɔ n ka nən yinni tireru kua. Yen s̄na na ka nùn na bεε kpuron wuswaa, n̄ mam n̄εεre wunε sina boko Agiripa, i ka win gari wēeri kpa n ka wa ye kon yore. <sup>27</sup> Domi n̄ n̄ man dee dee s̄aawε n ka pirisəm goo m̄risia kpa na kun gerua mban s̄na.

## 26

### *Pəlu u tii tubusia*

### *Agiripan wuswaa*

<sup>1</sup> Agiripa u Pəlu s̄ɔwa u ayeru m̄ u ka win gari tubusia.

Yera Pəlu u təmbu marisia ka nəmu, ma u tii tubusia u nεε, <sup>2</sup> sina boko Agiripa, nən nukura dora gisə yèn sō kon kpī n tii tubusia wunen wuswaaɔ gari yi kpuro sɔɔ yi Yuuba ba man manimə. <sup>3</sup> Domi na yē ma a Yuuban komaru yē sāa sāa ka ben sikirinəsun gari. N n mən na, na nun kanamə a temənə a nən gari swaa daki.

<sup>4</sup> Yuuba kpuro ba nən wāaru yē saa nən aluwaasirun di. Ba yē ma Yerusalemuɔra na biru di nən bweseru sɔɔ. <sup>5</sup> Ba man yē n tε. Yen sō, bə n kī ba koo kpī bu man seeda diiya ma Falisiban swaa sɔɔra na kpēa, ye ya Yuuban sāarun komaru neni n kpuro kere. <sup>6</sup> Ma tē, ba man siri mini yèn sō na nɔɔ mwεε te yīiyə te Gusunə u besen sikadoba kua. <sup>7</sup> Nɔɔ mwεε teya besen bwesenu wəkura yiru nu ka Gusunə sāmə gem ka tia bururu ka yoka. Sina boko, yīiyə bin sōna Yuuba ba man məm manimə. <sup>8</sup> Mban sōna bεε Yuuba i n kpē i naane doke ma Gusunə u gərību seeyamə.

<sup>9</sup> Nən tii na raa tamaa n weene n Yesu Nasaretigiin yīsiru sanku ka swaa dabinu. <sup>10</sup> Meya na kua Yerusalemuɔ. Na wooda mwa saa yāku kowo tənwerobun min di, ma na naane dokeobu dabiru doke pirisəm sɔɔ. Bə n maa kī bu ben gabu go nən nəmu ga ra n wāa sɔɔ. <sup>11</sup> Nən dabira na ra bu so Yuuban mənə yenu kpuro sɔɔ, kpa n bu tilasi ko bu ka Gusunə gari kam gerusi. Na ka bu mərə besira too sere na mam bu naa swīi wuu tukusə.

#### *Pəlu u win gərū gəsiabun gari mɔ*

*(I maa mεerio Gərobun Kookoosu 9:1-19, 22:6-16)*

<sup>12</sup> Ma Pəlu maa nεε, yāku kowo tənweroba man yəllaa kua na dɔɔ Damasiə ka ben yiiko. <sup>13</sup> Sina boko, sɔɔ wii wəllun saka swaa ye sɔɔ, na yam bururam wa mu na wəllun di mu sun wukiri nε ka be ba man yəsiriə. Yam bururam mε, mu sɔɔgim ballim kere. <sup>14</sup> Besε kpuro sa wəruma temə, ma na nɔɔ gagu nua, ga ka man gari mɔ ka Heberum ga nεε, Sɔɔlu Sɔɔlu, mban sōna a man nən sɔɔmə. Mεεrawa a tii mɔ nge naa kinε te ta ten yinnin dεki nɔɔ semgia tεsumə. <sup>15</sup> Ma na bikia na nεε, wuna were Yinni. Ma Yinni nεε, nena Yesu wi a nən sɔɔmə. <sup>16</sup> Tē, a seewo a yōra. Na nun kuremawa n ka nun gəsi a ko nən səmə, kpa a ka gāa nin seeda

di ni a wa kə ka maa ni kaa wa sanam mε kon kpam nun kure. <sup>17</sup> Kon nun yakia saa Isireliban nəmun di, ka maa tən tukobun min di bèn mi kon nun gəri, <sup>18</sup> a ka ben nən wukia bu ka gəsira yam wōkurun di bu du yam bururam sɔɔ, kpa bu gəsira Setam dam di bu na Gusunən mi, kpa bu ben toranun suuru wa bu ayeru tubi di ka be sannu be Gusunə u gəsa u kua wigibu yèn sō ba man naane doke.

#### *Pəlu u win səmburun gari mɔ*

<sup>19</sup> Pəlu maa nεε, sina boko Agiripa, yen sōna na wəllun kāsī te məm nɔɔwa. <sup>20</sup> Na waasu kua, gbiikaa Damasiə ka maa Yerusalemuɔ, yen biru Yudean tem kpuro sɔɔ, ka maa tən tukobun mi. Na bu sɔɔwa bu ben gərū gəsio bu toranu deri bu wura Gusunən mi, kpa bu gərū gəsiabun kookoosu sɔɔsi. <sup>21</sup> Yenin saabuwa Yuu gaba man mwa sāa yerə ba ka swaa kasu bu man go. <sup>22</sup> Adama sere ka gisən gisə Gusunə u man kōsu, na ka wāa na seeda dimə təmbu kpuron wuswaaɔ, baka ka buu. Na n gāanu gerumə, ma n kun mə ye Gusunən səməbu ka Məwisi ba gerua ben tireru sɔɔ ba nεε ya koo kora. <sup>23</sup> Yeya, Kirisi u n koo ko u kun nən sɔɔre, kpa u n sāa gbiikoo wi u koo se gərin di u ka yam bururam gari kpara Yuuban mi ka maa tən tukobun mi.

#### *Pəlu u kī Agiripa u ko Kirisigii*

<sup>24</sup> Sanam mε Pəlu u tii tubusia mεsum, Fesitu u gbāra u nεε, Pəlu, a wiiraməwa! Wunen keu baka ya nun wiiru kua.

<sup>25</sup> Pəlu nεε, Yinni Fesitu na n wiiramə. Gari yi na gerumə yi sāawa gem, yi maa swaa swīi. <sup>26</sup> Domi sina boko Agiripa u gari yin asansi yē. Na maa ka nən gari mɔ ka toro sindu yèn sō na yē ma yen gεε kun nən berue, domi gari yi, yi n koore gbenum. <sup>27</sup> Sina boko Agiripa, a Gusunən səməbun gari naane doke ro? Na yē sāa sāa ma a yi naane doke.

<sup>28</sup> Agiripa u Pəlu sɔɔwa u nεε, n n sosi fiiko kaa n kī a de n ko Kirisigii.

<sup>29</sup> Pəlu u nεε, baa n n domman na, Gusunə u de a ko Kirisigii n kun mam wunε tənə, n kora mε ka be ba nən gari nɔɔmə mini kpuro gisə, kpa i n sāa nge nε, yəni yi ba man doke baasi.

<sup>30</sup> Sanam meya sina boko ka tem yēro ka Berenisi, ka be ba sō mi, ba seewa. <sup>31</sup> Ye ba

yariə, ba sōnamə ba mə, durə wi, u n̄ gāanu kue ni nu ka gəə weene, baa mam pirišəm.

<sup>32</sup> Ma Agiripa u Fesitu sōwa u n̄e, durə wi, u kun win siribu tem yēro n̄mu səndie, sa ko raa kpī su n̄n kara.

## 27

### *Ba ka Pəlu Romu də*

<sup>1</sup> Sanam m̄e ba gōru doke su ka Italin tem da ka goo nimkuu, ba Pəlu ka pirišəm gabu Yuliu n̄mu səndia wi u s̄a Romun tabu kowo wuuru garun tənwero te ba sokumə tem yērogiru. <sup>2</sup> Sa goo nimkuu dua ge ga na saa Adamitin di ga də ga n̄ Asin tem b̄ewe. Ma sa swaa wəri. N deema Aritaaki, Masedənigii wi u na saa Tesalonikan di, u w̄a ka b̄e. <sup>3</sup> Yen sisiru sa tura Sidoniə. Yuliu u Pəlu tən geeru kua, u dera u da u win kpaasibu bera bu ka n̄n w̄e yèn bukata u m̄. <sup>4</sup> Ye sa doona wuswaa woo bəko ga sun sweemə. Yen sōna sa da sa Sipun tem b̄ewa mi woo ga ka n̄. <sup>5</sup> Ye sa Silisi ka Panfilin tem b̄ewa, sa tura Miraə Lisin temə. <sup>6</sup> Miya besen tabu kowo tənwero u goo nimkuu gagu wa ge ga na saa Alesandirin di ga də Itali gia, ma u sun ge duusia.

<sup>7</sup> Sō dabira sa da t̄eru t̄eru ka wahala sa sere da Sinidin bəkuə. Ye woo bəko ga yina su da wuswaa, sa ḡera sa da sa Keretin tem b̄ewa sa kpa ka Saamənən bəkuə. <sup>8</sup> Ma sa ye sara ka wahala baka sa tura yam gam m̄e ba m̄ Alafian W̄era yeru, m̄e mu w̄a wuu gen bəkuə ge ba m̄ Lase.

<sup>9</sup> Sa sina mi sō m̄eru sere ba ka n̄o kusia, ma besen wuswaa daabu kua kari baka domi saa ye, ya ka goo nimkuu s̄. Yen sōna Pəlu u bu kirə kua u n̄e, <sup>10</sup> durə b̄e, na wa ma besen wuswaa daabu kun koorə n̄ kun ka kari ka munuse. N n̄ s̄munu t̄na nu koo kam koo ka goon tiiwa ka sere besen tiin w̄aru.

<sup>11</sup> Adama tabu kowo tənwero u goo temə ka goo ȳron gari swaa daki n̄ kere Pəlugii.

<sup>12</sup> Goo yōra yee te, ta n̄ weene bu yōra mi woorun sanam. Yen sōna ben dabira n̄e, bu doona min di, kpa bu kookari ko bu ka turi Fenikiə mi Keretin tem goo yōra yeru gara w̄a, te ta m̄era sō duu yerun ȳsa ka ȳsa. Miya ba k̄i ba n̄ w̄a woorun sanam.

*Woo bəko ga seewa  
nim wəku wəllə*

<sup>13</sup> Woo f̄ere f̄erebu ga seema nim wəku gian di, ma durə be, ba tamaa ben daabu koo koorawa nge m̄e ba k̄i. Yera ba goo yōratia gawama nim di, ba goo wuka ba Keretin tem b̄ewe turuku turuku. <sup>14</sup> Adama ye n̄ sosi fiiko, woo bəko ge ba ra soku Erakiləm ga seewa saa tem burerun beran di. <sup>15</sup> Ga goo nimkuu swee ma yèn sō sa n̄ kp̄ia su goo ge s̄isia woo gen deederu, sa n̄ maa kookari gaa kue, sa dera woo ge, ga ka goo ge da mi ga k̄i. <sup>16</sup> Ma sa da sa tem bure piibu b̄ewa ge ba m̄ Koloda mi woo ga ka n̄. Miya sa kp̄ia sa goo nimkuun goo piibu gawa ka wahala baka sa ka gu duusia. <sup>17</sup> Ye sa gu duusia sa kpa, ba goo nimkuu ka w̄e ḡe bəkuə ka dam. Yera ba gen beka ka w̄e kusia, ma ba dera woo ga ka gu da mi ga k̄i yèn sō ba b̄erum kua bu ku raa de Sirituə bu yani s̄eri kuru kara. <sup>18</sup> Yen sisiru, nge m̄e woo ge, ga sun sweemə ka dam, ba goo nimkuun s̄munu wiabu wəri ba sure nim s̄. <sup>19</sup> Yen sisi kpaaru, ba goo nimkuun dendi yānu wia ba sure nimə ka ben tiin n̄ma. <sup>20</sup> Sō dabira sa n̄ sō ka kperi wa, ma woo damguu ga m̄, sa n̄ de maa tamaa sa ko yari baani.

<sup>21</sup> Ye goo kun gāanu di saa t̄ebun di, yera Pəlu u yōra ben suunu s̄ u n̄e, durə b̄e, i n̄ daa n̄n gari wura, s̄a kun daa d̄one Keretin di, i n̄ daa kari ka munuse yeni wasi. <sup>22</sup> Adama t̄e, na b̄e kanamə, i de b̄en bw̄era kpuna. Goo sari wi u koo kam ko b̄e s̄ ma n̄ kun m̄ goo nimkuu t̄na. <sup>23</sup> Domi ḡa w̄kuru Gusunə w̄gii na s̄a, wi na s̄amə, win ḡrado u na n̄n mi <sup>24</sup> u n̄e, n̄e Pəlu n̄ ku b̄erum ko. Na n̄ kon ko na kun yōre tem ȳron wuswaa. N wee, Gusunə u maa man be kpuro ȳllaa kua be ba w̄a ka n̄e sannu goo s̄. <sup>25</sup> Yen s̄, durə b̄e, i b̄en wasi kusio. Domi na naane s̄a ma Gusunə u koo ko nge m̄e u man sōwa. <sup>26</sup> Adama goo ga koo k̄sikira tem bureru garun ḡara.

<sup>27</sup> N wee, n̄ kua sō w̄kura n̄esen w̄kuru ma woo damguu ga sun b̄arikiamə nim w̄ku w̄llə ge ba ra soku M̄editeran̄e. W̄ku ten suunu s̄on saka, goo nimkuun s̄m kowoba tamaa sa tem turuku kuawa. <sup>28</sup> Ma ba sisu w̄e gb̄inisi ba kp̄e nim s̄. Ba wa ma nim m̄n dukum mu tura m̄tiri t̄na ka n̄oba yiru. Ye n̄ t̄e fiiko ba kpa m̄ ȳira ma ba wa nim m̄n dukum tura m̄tiri

yenda nəəbu ka ita. <sup>29</sup> Ba nande bu ku raa kpenu kuru kara, yen sōna ba goo yōratinu nne sāarusia gen biruə, ma ba kanamə yam mu fuuku sāra. <sup>30</sup> Yera goon səm kowobu gaba gōru doke bu gbenum sara, ma ba goo piibu sarasia nimə nge ba kī bu goo yōratinu ka da gen wuswaaə. <sup>31</sup> Adama Pəlu u tabu kowo tənwero ka tabu kowobu sōwa u nēē, ma n kun mə səm kowo beni ba sina sēē goo nimkuu sōə, i n faaba wasi.

<sup>32</sup> Yera tabu kowoba wēē bura yi yi goo piibu ge neni ma ba dera ga wəri nim sōə.

<sup>33</sup> Sanam mē ba yam sāreru mara Pəlu u be kpuro kana bu di. U nēē, saa sōə wəkura nnen diya i faaba swaa daki, i n maa gāanu ganu di. <sup>34</sup> Na bēē kanamə, i dio bēēn faaban sō. Domi baa bēēn wirun seri tia kun borimə.

<sup>35</sup> Ye Pəlu u yeni gerua u kpa, u pēē sua u Gusunə siara be kpuron wuswaaə u ye mura ma u dim wəri. <sup>36</sup> Ma be kpuro ba wasi kusia, ba dīanu di ben tii. <sup>37</sup> Bēēē be sa wāa goo nimkuu ge sōə, bēēēn geera tura tōnu goobu ka wata ka wəkura nəəbu ka tia (276). <sup>38</sup> Ye baawure u di u deba, ba alikama sure nim wōku sōə, goo nimkuun bunum mu ka kaara.

### *Goo nimkuu ga kəsikira*

<sup>39</sup> Ye yam sāra, ba n tem mē tuba, adama ba daa gəmburu garu wa te ta yani sēeri mə, ma ba gōru doke bu goo nimkuu bərie mi, bə n kpīa. <sup>40</sup> Yera ba goo yōratinun wēē kusia ba dera nu nim wəri, ka sere maa sēsēnun wēē yi ba ka yi səri. Ma ba beka seesia wəllə goo nimkuu gen wuswaaə kpa woo gu ka goo bərie daa gəmbu ten mi gia. <sup>41</sup> Adama ba tura mi nim kurenu yinnamə ka dam ma ba tem kuru kara. Ma goo nimkuun wuswaa ya tem gira, ba kpana bu ge wuka. Sanam mēya nim kure bakanu maa gen biru swee ka dam, ma ga kəsikira.

<sup>42</sup> Yera tabu kowobu ba gōru doke bu pirisəm be kpuro go, kpa bu ku raa kēeri bu yakara. <sup>43</sup> Adama tabu kowo tənwero wi, u kī u Pəlu faaba ko, yen sōna u bu yinari. U wooda wē be ba kēeri yē bu gbi bu sure nim sōə bu tōbura guruə. <sup>44</sup> Kpa be ba tie bu goo nimkuun kpatakunu yə bu ka tōbura n kun mē gen tiin bēsi. Nge mēya təmbu kpuro ba ka tura guruə ka alafia.

## 28

### *Ba wāa Malitu*

<sup>1</sup> Sanam mē sa tura tem bure ten mi ka alafia sa gia ma teya ba mō Malitu. <sup>2</sup> Yam min təmba sun nenua ka kīru. Gura nēmə, ma woorə mō. Yen sōna ba dōə sōruə, ba ka sun dam koosia. <sup>3</sup> Ye Pəlu u dāa buri mennamə u dokemə dōə sōə, sanam mēya waa gəsəra yarima min di yam susurun sō ma ta win nəmu tēke. <sup>4</sup> Yam min təmba waa ye wa Pəlun nəmuə, ma ba gerua ba nēē, kam kam durə wi, tən gowowa. Baa mē u nim wahalan di yara, būu u n koo de u n wāa.

<sup>5</sup> Adama Pəlu u waa ye kpare dōə sōə, ya n maa nūn wahala gaa kue. <sup>6</sup> Ba mara bu wa win wasi məsi, n kun mē u wəruma suaru sōə u gbi. Ye ba nūn mēera tii tii n ka tē, ba wa gāanu ganu kun nūn kue, ba nəə kəbia ba nēē, būuwa u sāa.

<sup>7</sup> Yam min bəkuəra durə goon yenu ga wāa, wi u sāa tem bure ten sunə, win yīsira Pubilusi. U sun dam koosia, ma u sun nenua ka kīru sōə ita win yenuə. <sup>8</sup> N deema Pubilusin tundo u wasi sundu ka bandubandu barə u kpī. Ma Pəlu u dua win dirə u kanaru kua u nūn nəma səndi, ma u nūn bəkia. <sup>9</sup> Yen biru tem mēn barəbu kpuro ba naamə win mi, ma u bu bəkiamə. <sup>10</sup> Ba sun bēere kua ka gāa dabinu. Sanam mē sa goo nimkuu duə sa doonə, ba sun kpuro wē yēn bukata sa mə.

### *Pəlu tura Romu*

<sup>11</sup> Suru itan biru sa goo nimkuu gagu dua ge ga na saa Alesandirin di, ge ga raa yō tem bure ten mi woorun saa. Goo nimkuu gen yīrera sāa būu sikaba. <sup>12</sup> Sa tura wuu gagun mi, ge ba mō Sirakusi, ma sa sōə ita kua mi. <sup>13</sup> Sa kpaam goo wuka min di sa da Regioə. Yen sisiru woo ga seewa nim wōku gian di ma sōə yiruse sa tura Pusolio. <sup>14</sup> Sa naane dokeobu gabu deema mi, ma ba sun kana su ka bu sina alusuma bōə teeru. Nge mēya bēēn sanum koosina sa ka tura Romuə. <sup>15</sup> Naane dokeo be ba wāa mi, ba nua ma sa wee, ma ba sun sennə na sere Apiyusin yaburə. Gaba maa ka sun yinna mi ba mō səbun səbia yenu ita. Ye Pəlu u bu wa u Gusunə siara, ma win bwēra kpuna. <sup>16</sup> Sanam mē sa Romu dua, ba dera Pəlu u win diru mə win baa. Ma tabu kowo goo u nūn kōsu.

### *Pəlu waasu kua Romu*



<sup>17</sup> Sɔɔ itan biru, Pɔlu u wuu gen Yuuban wirugibu sokusia. Ye ba menna ba kpa u nɛɛ, bɛɛ nɛn mero bisibu, Yuu be ba wãa Yerusalemuɔ ba man mwa, ma ba man Romugibu nɔmu sɔndia, baa mɛ na n bɛsɛn tɔmbu gãanu ganu kue, na n maa bɛsɛn sikadoban komaru torari. <sup>18</sup> Romugiba man siri ma ba kɪ bu man kara yèn sɔ ba n taare gaa wa nɛ sɔɔ ye ya ka gɔɔ weenɛ. <sup>19</sup> Adama Yuu be, ba n gari yi wure, yera na nɛn siribu tem yɛro nɔmu sɔndia, baa mɛ na n nɛn tɔmbu gari gɛɛ mani. <sup>20</sup> Yenin sɔna na bɛɛ bikia i ka na gisɔ n ka bɛɛ gari ko. Domi ba man yɔni yi dokewa wi Isireliba ba mara u nan sɔ.

<sup>21</sup> Ba nùn sɔɔwa ba nɛɛ, sa n tirenu wa saa Yudean di wunen garin sɔ, mɛya maa sa n baaru kɔsa gaa nua saa bɛsɛn mero bisibun nɔɔn di be ba na saa mi gian di. <sup>22</sup> Adama bɛsɛn tii sa kɪ su nɔ ye a naanɛ doke, domi sa yɛ ma baama kpurowa ba swaa yen kɔsa gerumuɔ.

<sup>23</sup> Yen sɔna ba tɔru yi te ba koo na win mi, ma tɔn dabinu na tɔɔ te, diru mi u wãa. U bu gari yi kpuro tubusiabu wəri, u bu ban te Gusunɔ u swĩin gari seeda diiya. U bu Yesun gari sɔɔsimɔ saa Mɔwisin wooda ka Gusunɔn sɔmɔbun tirenun di. U bu yen keu sɔɔsi saa bururun di sere sɔɔ ka kpa. <sup>24</sup> Gabu be sɔɔ ba gari yi naanɛ doke, adama gabu ba n wure. <sup>25</sup> Ba gari yi sikirinɛmɔ, ba ka doona. Adama bu sere doona Pɔlu u gari tee sosi win gari sɔɔ u nɛɛ, geema, Hunde Dɛero u bɛɛn sikadoba sɔɔwa saa Gusunɔn sɔmɔ Esain nɔɔ sɔɔn di, <sup>26</sup> u nɛɛ,

“A doo tɔn ben mi, a nɛɛ,  
ba ko n nɔɔmɔ ka gem,  
adama n n koo bu yeeri.

Ba ko n mɛɛrimɔ,  
adama ba n koo wa.

<sup>27</sup> Domi tɔn benin gɔru ga n biti mɔ.

Ba ben tiin swaa kɔrua.

Ba nɔni yinwa

kpa bu ku wa ka ben nɔni,

kpa bu ku nɔ ka ben swaa,

kpa bu ku gia ka ben gɔru,

kpa bu ku raa ka gɔsirama nɛn mi n ka bu bekia.”

<sup>28</sup> Pɔlu u maa nɛɛ, n n mɛn na, i n yɛ ma Gusunɔ u dera win faaba ye, ya da tɔn tukobun mi. Beya ba koo ye swaa daki. [

<sup>29</sup> Ye Pɔlu u yeni gerua u kpa, Yuu be, ba seewa ba sikirinɛmɔ gem gem ba ka doonɔ.]

<sup>30</sup> Wɔɔ gira yiruwa Pɔlu u wãa diru garu sɔɔ te u haya sãa. Be ba nùn beram da mi kpuro u ka bu faagi kua ka nuku dobu. <sup>31</sup> U ban te Gusunɔ u swĩin garin waasu mɔ ma u Yinni Yesu Kirisin gari tubusiamɔ ka toro sin bakaru. Goo sari wi u nùn yinari.

## TIRE TE PŌLU U ROMUGIBU KUA

Pōlu u tire te Romugibu yoruawa saa Korintin di sanam me u sōaru mō u ka da Romu mi, u Yesun yigberu dam kē. Domi u kī u sōmburu ko Romun Yesun yigberugibun suunu sōo saa fiiko kpa bu nūn somi u ka da Esipanin temō.

Pōlu u sōsimō win tire te sōo ye ya sāa naane dokebu ka nge me naane doke bi, bu ra tōnun wāaru kōsi. Tire ten gari mero ya sāawa naane dokebu bu ra de tōnu u faaba wa, n n mō wooda n nēnubu. Handuniagibu kpurowa ta gari yi sōmō. Domi Gusunōn mi, goo kun goo.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tire ten gari mero, wiru 1:1-17.
2. Tōmbu kpurowa ba tore, wiru 1:18n di sere wiru 3:20.
3. Swaa ye Gusunō u ra ka tōmbu faaba ko, wiru 3:21n di sere wiru 4:25.
4. Wāa kpaaru Kirisi sōo, wiru 5n di sere wiru 8.
5. Gusunōn himba Isireliban sō, wiru 9n di sere wiru 11.
6. Nge me naane dokeo u koo win wāaru diisina, wiru 12n di sere wiru 15:13.
7. Tōbiribu, wiru 15:14n di sere wiru 16:27.

### *Tōbiribu*

<sup>1</sup> Nēna Pōlu, Kirisi Yesun yoo, ne wi Gusunō u soka n ka ko win goro ma u man wuna nēnem n ka win Labaari gean waasu ko.

<sup>2</sup> Labaari gea ye, Gusunō u raa yen nōo mwēru kua yellun di saa win sōmōbun min di, ma ba ye yorua win garin tireru sōo.

<sup>3</sup> Win Biiwa ya ka yā, Yesu Kirisi besen Yinni wi ba mara nge tōnu Dafidi sina bokon bweseru sōo. <sup>4</sup> Adama Hunde Dēero u sōosi ka dam ma Gusunōn Biiwa u sāa sanam me u seewa gorin di. <sup>5</sup> Wiya man durom wē ma u man gōra bwesenu kpuron mi win yīsiron sō, bwese ni, nu ka nūn naane doke kpa nu nūn mem nōowa. <sup>6</sup> Bēe Romugibu, bēe be Yesu Kirisi u soka, i maa wāa be sōo.

<sup>7</sup> Na bēe kpuro tire teni yoruamme bēe be i wāa Romuō, bēe be Gusunō u kī ma u bēe soka i ka ko wigibu. Gusunō, besen Baaba

ka Yinni Yesu Kirisi bu bēe durom ka alafia kē.

*Pōlu u kī u naane dokeobu beram da Romuō*

<sup>8</sup> Gbiikaa na Gusunō nēn Yinni siaramō Yesu Kirisin min di bēe kpuron sō yēn sō ba bēen naane dokebun gari mō handunia kpuro sōo. <sup>9</sup> Gusunō wi na sāamō ka nēn gōru kpuro na ka win Biin Labaari gea kparamō, wiya sāa nēn seeda ma na ra n bēen gari mō kpeetim sari <sup>10</sup> nēn kanaru sōo. Na ra n bikiamō, Gusunō ù n kī u den man swaa kē tē, n ka na bēen mi. <sup>11</sup> Domi na gōru doke gem gem n bēe wa n ka bēe hunden kēru garu kē kpa i ka tāsi. <sup>12</sup> Kpa sa n dam kēenamō besen naane dokebu sōo ne ka bēe sanam me ko na n wāa bēen mi.

<sup>13</sup> Negibu, na kī i n yē ma na gōru doke nōn dabiru n ka na n bēe wa kpa nēn sōmburu tu binu ma bēen suunu sōo, nge me ta mara tōn tukobu gabun mi, adama sere ka gisō na n fēe wa. <sup>14</sup> Na waasun dibu nēni wuu marosugibun mi ka maa baru kpaanugibun mi, yērugibun mi ka maa yēru sarirugibun mi. <sup>15</sup> Yen sōna na kī gem gem n maa bēe Labaari gea nōosia bēe be i wāa Romuō.

### *Labaari gean dam*

<sup>16</sup> Domi na n Labaari gean sekuru mō. Gusunōn dama me mu ra baawure faaba ko wi u naane doke, gbiikaa Yuuba, yen biru tōn tukobu. <sup>17</sup> Labaari gea ye, ya sōsimō nge me Gusunō u ra tōnu gem wē. Gem mēn torubu ka mēn nōru, naane dokeba. Nge me ba yorua, “Wi u kua gemgii naane dokebu sōo, u ko n wāawa.”

### *Tōmbun taare*

<sup>18</sup> Ka geema, Gusunō u win mōru sōsimō saa wōllun di kōsa kpuron sō ye tōmba kua, ka win bēere yēru sariru. Ben kom kōsum mēn saabu ba n dere gem mu sōmburu ko.

<sup>19</sup> Gusunō u mōru mō domi ye ya weene tōnu u tubu Gusunō sōo ya bu burura. Gusunō win tiiwa u bu ye sōosi kpasasa.

<sup>20</sup> Ka gem, u n waarō ka nōni, adama saa tem toren di u tii sōosi ma u sāa Gusunō, u maa win sinaru sōosi win sōma ye u kua sōo. N n mēn na, ba n gafara wasi. <sup>21</sup> Ba Gusunō yē adama ba n nūn win sinandun bēere wē bu sere nūn siara. Ma ben wira gu ma yam wōkura yiba ben gōru bwisi sarirugisu sōo.

<sup>22</sup> Ba gerumō ba bwisi mō adama ba sāawa

gari bakasu. <sup>23</sup> Ma ba Gusunə wi u ku ra gbin yiiko kəsina ka bwāarokunu ni nu ka tōnu weene wi u ra gbi, ka gunəsu, ka ye ye yi ra sī, ka yi yi ra kabiri.

<sup>24</sup> Yen sōna Gusunə u bu daa disinugia sure ben tii tiine sō nge me ben gōru ga kī, kpa ben wasi yi ka ko beere sarirugii.

<sup>25</sup> Ba Gusunən gem ka weesu kəsina. Taka koorā ba sāwa ma ba yen wāaru wāa, n n mō taka kowon tii wi n weene bu siara ka baadomma. Ami.

<sup>26</sup> Yen sōna Gusunə u bu kōde beere sarirugla kpē. Ben tən kurəbu ba kō mennabu yina ka tən durəbu ma ba kookoo si su n dende kəsire kua. <sup>27</sup> Meya maa tən durəbu ba kō mennabu yina ka tən kurəbu, ma ben kīrun kōde banda ben tii tiine sō. Ba sekuru sariru mō, tən durə ka tən durə, ma ba are mwaamə ben tii sō yi yi ka ben toraru nē.

<sup>28</sup> Gusunə u bu deri ben bwisiku kōsunu sō bu ka ko ye n kun weene yēn sō ba n wure bu nūn gia. <sup>29</sup> Ma ba kōsa baayere yiba ka nuku kōsuru ka bine ka tusiru ka nisinu ka tən goobu ka sannə ka taki ka bwisi kōsi. Ba ra wīine, <sup>30</sup> ba ra tōnu yaa kasiki, ba Gusunə tusa, ba ra tii wa, ba yēkō mō, ba ra woo kanē, ba kōsan kobun bwisi mō, ba n ben tundobu ka ben mērobu beere wēemō. <sup>31</sup> Ba n bwisi mō, ba n naane mō, ba n kīru mō, ba n maa wənwəndu mō. <sup>32</sup> Ba yē ma Gusunən wooda ya gerumō ma be ba yenin bweseru mō, gōwa ben kəkərō. Ka mē, ba ra ko. N n mō mē tōna, ba maa gabu siaramō be ba mō mē.

## 2

### *Gusunən siribu*

<sup>1</sup> N n mēn na, wunē wi a gabun taare waamō, a n gafara wasi baa à n weren na, domi sanam mē a gabun taare waamō ma a maa mō nge be, a tii taare wēemōwa. <sup>2</sup> Sa yē ma Gusunə u gem mō u n bu taare wēemō be ba mēn bweseru mō. <sup>3</sup> N n mēn na, a tamaa kaa yari Gusunən siribun di wunē wi a gabun taare waamō ma a mō nge be? <sup>4</sup> Nge a win tən geeru ka win temanabu ka win suurun kpāaru gemawa? A n yē ma Gusunə u tən geeru mōwa u ka nun gōru gōsiasia? <sup>5</sup> Adama yēn sō wunen gōru ga bōbu ga degangam yiba, a wunen tii mōru mennammēwa Gusunən mōrun tōrun sō tē

sō u koo tōmbu siri dee dee <sup>6</sup> u ka baawure kōsia nge mē win kookoosu sāa. <sup>7</sup> Be ba gea mō ka temanabu ba ka yiiko ka beere ka wāaru kasu, beya Gusunə u koo wāaru te ta ku ra kpe wē. <sup>8</sup> Adama be ba ben tiin gōru kīru mō, ma ba ku ra gem mēm nōwē ma n kun mō kōsa, beya ba koo mōru ka nuku ghisibu wa. <sup>9</sup> Tōnu baawure wi u ra kōsa ko u koo tōya ka nōni swāaru wa, gbiikaa Yuuba, yen biru tən tukobu. <sup>10</sup> Baawure wi u ra maa gea ko u koo yiiko ka beere ka bōri yendu wa, gbiikaa Yuuba, yen biru tən tukobu. <sup>11</sup> Domi Gusunən mi, goo kun goo.

<sup>12</sup> Be ba tora, ba koo kam ko ba kun bu siri ka wooda. Be ba maa wooda yē ma ba tora, wooda yera ba koo ka bu siri. <sup>13</sup> Domi n n mō be ba woodan garibu swaa daki beya ba gem mō Gusunən wuswaa, ma n kun mō be ba mō ye wooda ya yiiremō. <sup>14</sup> Tən tukobu ba n Mōwisin wooda mō, adama sanam mē ba mō ka tii ye wooda ya gerumō, ba sōsimō ma ba yē ye n weene bu ko, baa bā kun Mōwisin wooda mō. <sup>15</sup> Ben daa ya sōsimō ma woodan kookoosu su yorua ben gōrusu sō. Ben gōru ga maa yen seeda dimō, domi ben bwisikunu nu bu ben toranu sōsimō, n kun mē, nu ka bu yinamō. <sup>16</sup> Meya n ko n sāa tō te Gusunə u koo tōmbun bwisiku asiriginu kpuro siri Kirisi Yesun min di, nge mē nen Labaari gea ya gerumō.

### *Yuuba ka wooda*

<sup>17</sup> Wunē maa ni. A tii sokumō Yuu, a wooda naane sāa, a woo kanamō wunē ka Gusunən wāasinaan sō. <sup>18</sup> A yē ye Gusunə u kī a ko, ma a gāa geenun wunanabu gia wooda sō. <sup>19</sup> A yīiyō ma kaa kpī a wōkōbu swaa gbiiya, kpa a tōmbu yam dēerasia be ba wāa wōkuru sō. <sup>20</sup> A tamaa ma kaa kpī a bwisi sarirugibu bwisi kē, kpa a bibu keu sōsi. A yē ma a yēru ka gem nuuru mō wooda sō. <sup>21</sup> Wunē wi a gabu keu sōsimō, mban sōna a n tii sōsimō. Wunē wi a gabu sōmō bu ku gbeni, mban sōna a gbenimō. <sup>22</sup> Wunē wi a gerumō bu ku sakararu ko, mban sōna a mō. Wunē wi a būnu tusa, mban sōna a gbenimō nin dinō. <sup>23</sup> Wunē wi a woo kanamō woodan sō, mban sōna a Gusunə fune wunamō ka woodan sarabu. <sup>24</sup> Domi Gusunən gari sō ba yorua ba nē, “Bēen saabuwa tən tukobu ba Gusunən yīsiru gari kam gerusimō.”

<sup>25</sup> À n wooda swīi bango ya arufaani mō ka gem, adama à n wooda saramō wunen bango ya sāa kam. <sup>26</sup> N n men na, tōn tuko wi ba n bango kue, ù n woodan gari mēm nōōwa, Gusunō u n nùn mēera bangogii? <sup>27</sup> Tōn tuko wi u wooda mēm nōōwa baa mē ba n nùn bango kue u koo bēe Yuuba taare wē, domi i wooda saramō baa mē i ye mō ma ba bēe bango kua. <sup>28</sup> N n mō wi u sāa Yuu wasi sōō, wiya u sāa Yuu ka gem. <sup>29</sup> Adama wi u sāa Yuu ka gem, wiya wi u sāa Yuu win gōruō. Domi bango ya n sāa ye ba kua wasi sōō. Ye ya sāa bango ka gem, yera gōru gōsiabu. Hunde Dēeron sām̄bura, n n mō woodagiru. Gusunōwa koo Yuu wi siara, n n mō tōmbu.

### 3

<sup>1</sup> Tē, arufaani yerà Yuu u mō. Nge are yirà bango ya mō. <sup>2</sup> N arufaani baka mō swēe kpuro sōō. Gbiikaa Gusunō u win gere Yuuba nōmu sōndia. <sup>3</sup> Mba ya koo ko ben gabu bà n kua naane sarirugibu. Ben naane sarirun sō Gusunō u koo maa ko naane sarirugii? <sup>4</sup> Aawo, n n mē. Baa bà n tōnu baawure soka weesugii, ba n yē ma Gusunō sāawa geegii. Nge mē Gusunōn gari gerumō, “Ba koo nun gem wēwa wunen gari gerubu sōō kpā a siribu di.”

<sup>5</sup> Adama kōsa ye sa mō yà n sōōsimō ma Gusunō sāa gemgii, mba sa ko gere. Gusunō ù n tōnu sēyiasiamō, u sāa gem sarirugii? Aawo, na gari gerumō ka tōndun baa. <sup>6</sup> Domi Gusunō ù kun sāa gemgii, amōna u koo ka handunia siri.

<sup>7</sup> Adama nen weesu sù n Gusunōn gem sōōsimō kpasasa, win yiiko yu ka sosi, mban sōna ba koo kpam man taare wē nge toro. <sup>8</sup> Mban sōna sa n ko nēe, su kōsa ko kpā yu gea ma. Gabu bu ka wa bu nen yīsiru sanku ba nēe, mēya na gerumō. Tōn be, ba koo taare wa nge mē n weene.

#### *Goo sari wi u sāa gemgii*

<sup>9</sup> N n men na, bēe Yuuba sa gabu sanō kerewa? Aawo, baa fiiko. Domi sa sōōsi kō ma bēe Yuuba ka tōn tukobu bēe kpuro sa wāawa torarun dam nōmāō. <sup>10</sup> Nge mē ba yorua,

“Gemgii sari, baa turo.

<sup>11</sup> Goo sari wi u bwisi mō.

Goo sari wi u Gusunō kasu.

<sup>12</sup> Be kpurowa ba kōōre.

Be kpurowa ba sankire.

Be kpurowa ba kōsa mō.

Baa ben turo kun gea mō.

<sup>13</sup> Ben yara ba ka sibu taki dimō.

Ben nōō ga dēe mōwa nge surōkōru.

Ben nōōwa ba ra ka tōnu go.

<sup>14</sup> Ben nōō ga bōri yiba, ka gari yi yi sosu.

<sup>15</sup> Ben naasu su sāu su ka tōnun yem yari.

<sup>16</sup> Kpeerabu ka nuku sankirana nu ra n wāa ben swaa sōō.

<sup>17</sup> Ba n alafian swaa yē.

<sup>18</sup> Ba n Gusunō nasie.”

<sup>19</sup> Tē sa yē ma kpuro ye wooda ya gerumō, ya ye gerumōwa be ba wāa yen nōmuōn sō, kpā nōō baagere gu ka mari, kpā baawure u win daa tusia Gusunōn wuswaaō. <sup>20</sup> Domi goo sari wi u koo gem wa Gusunōn wuswaaō wooda nenubun sō, yēn sō wooda ya ra tōnun toraru sōōsi.

#### *Nge mē Gusunō*

##### *u ra tōnu gem wē*

<sup>21</sup> Adama tē Gusunō u sōōsi nge mē u ra tōnu gem wē, n n mō ka woodan gari. Mōwisin wooda ka Gusunōn sāmōbu ba yen seeda di. <sup>22</sup> Kpuro be ba Yesu Kiriisi naane doke, Gusunō u bu gem wēemō ben naane dokebun sō, domi goo kun goo. <sup>23</sup> Tōmbu kpurowa ba tora ma ba Gusunōn yiiko bia.

<sup>24</sup> Adama Gusunō u bu gem wēemō n kun ka kōsiaru win durom sō sāa Yesu Kiriisin min di wi u bu yakiamō. <sup>25</sup> Gusunō u nùn kua abōru batuma sōō u ka tōmbu toranun suuru waawa ka win yem be ba nùn naane doke. Gusunō u kua mē, u ka sōōsi ma u sāa gemgii. Yellu win suurun saa sōō u raa tēmana ka tōmbun toranu. <sup>26</sup> Adama tē, saa yeni sōō u kī u sōōsi ma u sāa gemgii ma u maa bu gem wēemō be ba Yesu naane doke.

<sup>27</sup> N n men na, mba tōnu u koo ka woo kana. Sari. Mban sōna. Woodan mēm nōōbun sō? Aawo. Naane dokebun sōna.

<sup>28</sup> Domi sa wa ma tōnu koo gem wa Gusunōn wuswaaō ka naane dokebu tōna, n n mō ka woodan mēm nōōbu. <sup>29</sup> Gusunō u sāawa Yuuba tōnan Yinni? U n maa sāa tōn tukobugii? U maa sāa tōn tukobugii mē.

<sup>30</sup> Domi Gusunō turowa wāa. Wiya u koo bangogibu gem wē ben naane dokebun sō ka maa bango sarirugibun tii ben naane



dokebun sō. <sup>31</sup> Sa wooda goomō ka naane dokebu nge mē? Aawo, sa mam yen dam siremōwa.

## 4

### *Aburhamun gari*

<sup>1</sup> N n mēn na, mba sa ko gere Aburhamu bēsen sikadon sō. Mba u nōma tura. <sup>2</sup> Mēya bà n Aburhamu gem wē ye u kuan sō u koo kpī u woo kana, adama n n mō Gusunōn wuswaaō. <sup>3</sup> Domi mba ba yorua Gusunōn gari sō. Ba nēε, “Aburhamu u Gusunō naane kua, yen sōna u nūn garisi gemgii.” <sup>4</sup> Tē, goo ù n sōmburu kua, ba ku ra win kōsiaru garisi durom, win areya. <sup>5</sup> Adama baa ù kun sōmburu kue, ma u gesi Gusunō naane doke, Gusunō u koo win naane dokebu garisiwa gem. Domi wiya u koo kpī u taaregii gem wē. <sup>6</sup> Nge mēya Dafidi u yēron doo nōrun gari mō wi Gusunō u gem wēemō n kun ka sōman baa. <sup>7</sup> U nēε, “Doo nōrugiiwa wìn toranu ba suuru kua, ma ba win kōsa go.

<sup>8</sup> Doo nōrugiiwa wìn kōsa Yinni Gusunō kun garisi.”

<sup>9</sup> Tē, doo nō te, bangogibugira? Nge ka maa bango sarirugibu. Domi sa gerumō ma ba Aburhamu garisi gemgii win naane dokebun sō. <sup>10</sup> Amōna u sōa sanam mē. U bango kua? Nge u n kue. U n sanam mē gina bango kue. U sōawa bango sarirugii. <sup>11</sup> Yen biruwa ba nūn bango kua ye ya sōa yīreru ma Gusunō u nūn gem wē. Ba nūn gem mē wē naane dokebun sō sanam mē u n gina bango kue. Nge mēya u ka kua bango sarirugibu kpuron baaba be ba naane doke, ma ba bu gem wē. <sup>12</sup> Ma u maa sōa bangogibun baaba be n n mō bango tōna ba mō, adama ba maa win naane dokebun yira swīi, bi u mō sanam mē u n gina bango kue.

### *Ba ra nō mwēru wure ka naane dokebu*

<sup>13</sup> Ba Aburhamu ka win bweseru nō mwēru kua ma ba koo handunia gira tubi di. Ba n nūn nō mwē te kue ka woodan baa, ma n kun mō yèn sō u gem wa naane dokebun sō. <sup>14</sup> N n sōan na be ba wooda mem nōwa beya ba koo ko tubi diobu, naane dokebu kua kam, nō mwē te, ta maa tēsira. <sup>15</sup> Domi woodawa ya ka Gusunōn

mōru naamō. Adama mi wooda sari, wooda sarabu maa sari.

<sup>16</sup> Yen sō, ka naane dokebun baawa ba koo nō mwē te wura tu ka ko durom, kpa Aburhamun bweseru kpuro tu ka kpī tu tu wura. N n mō be ba wooda mō tōna adama ka maa be ba naane dokewa nge Aburhamu wi u sōa bēε kpuron baaba. <sup>17</sup> Nge mē Gusunōn gari gerumō, “Na nun kua bwese dabinun baaba.” U sōa bēsen baaba, Gusunō wi u naane doken wuswaaō. Gusunō wiya u ra gōribu seeye, u ra maa taka ko ye ya n daa wāa. <sup>18</sup> Aburhamu u Gusunō naane doke ka yīiyōbu, baa mē u n ka yen swaa wa ye u yīiyō. Yen sōna u kua “bwese dabinun baaba” nge mē Gusunō u raa gerua u nēε, “nge mēya wunen bwesera koo dabia.” <sup>19</sup> Saa ye, u wōō wunōbun (100) saka tura adama win naane dokebu kun kaare sanam mē u win wasi laakari kua yi yi sōare yi gu, ka maa Saaraan nukuru te ta n wāa tu bii ma. <sup>20</sup> U n naane dokebu deri, u n maa Gusunōn nō mwē te sika koosi. Adama win naane dokebu nūn dam wē, ma u Gusunō bēεε wē. <sup>21</sup> Domi u yē kam kam ma Gusunō u dam mō u ka ko yèn nō mwēru u kua. <sup>22</sup> Yen sōna win naane dokebun saabu Gusunō u nūn garisi gemgii. <sup>23</sup> Adama ye ba yorua ba nēε, “ba nūn garisi gemgii,” ba n yi yorua wi turon sō. <sup>24</sup> Ba maa yi yoruawa bēsen sō, bēε be ba koo maa garisi gemgibu, bēε be sa Gusunō naane doke wi u bēsen Yinni Yesu seeya gōrin di. <sup>25</sup> U dera ba nūn go bēsen toranun sō, u maa nūn seeya u ka sun ko gemgibu.

## 5

### *Nōsinaa ka Gusunō*

<sup>1</sup> Tē ye Gusunō u sun gem wē naane dokebun sō, sa dora ka wi, saa Yesu Kirisi bēsen Yinnin min di. <sup>2</sup> Win min diya naane dokebun saabu sa durom mē wa mē sō sa yō dim dim, ma sa nuku dobu mō yèn sō sa yīiyō sa ko bōnu wa Gusunōn yiiko sō. <sup>3</sup> N n mē tōna, sa maa nuku dobu mō bēsen nōni swāaru sō, domi sa yē ma nōni swāaru ta ra tēmanabu ma. <sup>4</sup> Tēmanabu bu ra de tōnu u laakari mēribu kamia, kpa u n yīiyōbu mō. <sup>5</sup> Tē, yīiyō bi, bu ku ra sun dukiri kue, domi Gusunō u win kīru yibia bēsen gōruō saa Hunde Dēron min di wi u sun kã.

<sup>6</sup> Sanam me sa ñ gina dam mə, saa ye Gusunə u yi, Kirisi u gu be ba ñ Gusunən beere yēn sō. <sup>7</sup> Geema n sē tōnu u ka geegii gbiiya. Sərəkudo wərugə goo koo gbi gean kowo goon sō. <sup>8</sup> Adama Gusunə u sun win kīrun kpāaru sōasi, ye u dera Kirisi u gu bešen sō sanam me sa sāa torobu. <sup>9</sup> Tē, win yem sōna sa kua gemgibu. N n men na, sika sari u koo maa sun faaba ko Gusunən mərūn di. <sup>10</sup> Sanam me sa sāa Gusunən yiberēba, u ka sun dora win Biin gōon sō. N n men na tē, ye u ka sun dora u kpa, sika sari u koo maa sun faaba ko ka Bii win wāaru. <sup>11</sup> N ñ me tōna, sa maa nuku dobu mə Gusunə sō saa bešen Yinni Yesu Kirisin min di wi u dera sa dora ka Gusunə.

### *Adamu ka Kirisi*

<sup>12</sup> Toraru ta dua handunia sō saa tən turon min di, ma win tora te, ta ka gōo na. Gōo wi, u tambu kpuro girari domi kpurowa ba tora. <sup>13</sup> Geema toraru ta wāa handunia sō wooda ya sere na, adama ba ku ra toraru garisi toraru mi wooda sari. <sup>14</sup> Ka me, saa Adamun waatin di sere ka Mōwisigia, gōo u bandu dii tambu kpuron suunu sō, ka mam be ba ñ Gusunə mēm nōwē nge me Adamu u kua.

Adamu u sāawa wi u koo ra nan weenasii. <sup>15</sup> Adama durom me, mu kpā n tora te kere. Geema tən dabiru ta gu tən turo win torarun sō, adama Gusunən durom mu kere. Durom men kēru ta maa kere te u tən dabiru kā saa Yesu Kirisi turo win min di. <sup>16</sup> Gusunən kēru ka tən turon tora te, ya wunane. Gbiikaa, siribu na tən turon torarun sō, ma bin kəkərə kua taare wēebu. Adama durom maa na tən dabinun toranun sō, ma men kəkərə kua gem wēebu. <sup>17</sup> Geema, tən turon torarun sōna gōo u bandu di. N n men na, sika sari be ba Gusunən durom bakam mwa ka win gem kēru, ba koo maa bandu di wāaru sō tən turon min di. Wiya Kirisi.

<sup>18</sup> N n men na, nge me tən turon toraru ta tambu kpuro taare wē, meya tən turon gean kobu bu tambu kpuro gem wēemə bu ka wāaru wa. <sup>19</sup> Nge me tən turon mēm nōabu sarirun sō tən dabiru ba kua torobu, nge meya maa Gusunə u koo tən dabiru gem wē tən turon mēm nōabun sō.

<sup>20</sup> Wooda ya dua kpa toraru tu ka sosi, adama mi torara sosi, miya Gusunən durom mu maa sosi mu banda. <sup>21</sup> Nge me

torara bandu di ma ta ka gōo na, meya maa Gusunən durom mu bandu dii gem sō mu ka sun wāaru wē te ta ku ra kpe saa bešen Yinni Yesu Kirisin min di.

## 6

### *Sa kua gonu torarun wuswaa,*

#### *adama wasobu Kirisi sō*

<sup>1</sup> N n men na, mba sa ko gere. Sa ko n da n toraməwa durom mu ka sosi? <sup>2</sup> Aawo, n ñ me. Beše bè sō torara kun maa dam mə, aməna sa ko n maa ka wāa ten dam nəmuə. <sup>3</sup> I ñ yeni yē? Sanam me ba sun batemu kua su ka gbinna ka Yesu Kirisi, win gōo sōra sa ka nūn gbinna. <sup>4</sup> Batemu ye sō, ba sun sika ka wi sannu, ma sa win gōo bənu kua, kpa nge me Kirisi u seewa gərin di ka Baaban yiiko, beše maa sa n sīimə ka wāa kpaaru.

<sup>5</sup> Domi sà n gbinna ka wi sanam me sa win gōo bənu kua, sika sari sa ko maa win seebu gərin di bənu ko kpa su gbinna ka wi. <sup>6</sup> Sa yē ma ba bešen daa gura kpare dāa bunanaru sō ka wi sannu, kpa bešen wasi torarugii yi ko dam sarirugii kpa sa kun maa sāa torarun yobu. <sup>7</sup> Domi wi u gu u yakiara torarun nəman di. <sup>8</sup> Tē, nge me sa gu ka Kirisi sannu, sa maa naane sāa ma sa ko maa wāaru di ka wi sannu. <sup>9</sup> Domi sa yē ma Kirisi u seewa saa gərin di u ñ maa gbimə, gōo kun maa dam mə wi sō. <sup>10</sup> Domi gōo wi u gu min sō, torara kun maa dam mə win wəllə, adama wāa te u dimə tē, u tu diməwa Gusunən wuswaa. <sup>11</sup> Meya maa beēn tii i tii garisio gonu torarun wuswaa, kpa i n sāa wasobu Gusunən wuswaa Kirisi Yesu sō.

<sup>12</sup> N n men na, i ku maa de toraru ta n bandu dii beēn wasi yi yi koo gbi sō. I ku yin bine mēm nōowa. <sup>13</sup> I ku ra beēn wasin doo dooka toraru nəmu səndia tu ka kōsa ko, adama i beēn tii Gusunə nəmu səndio nge wasobu be ba wurama gərin di, kpa i beēn wasin doo dooka Gusunə nəmu səndia yu ka gea ko. <sup>14</sup> Toraru ta ñ ko n yiiko mə beē sō, domi i ñ wāa woodan nəma sō ma n kun mə durom nəma.

### *Gem yobu*

<sup>15</sup> N n men na, aməna sa ko ko. Sa ko n toramə yēn sō sa wāa durom nəma sō, n ñ mə woodan nəma sō? Aawo, n ñ me. <sup>16</sup> I yē sāa sāa ma i n tii goo nəmu səndia nge yobu i ka nūn mēm nōowa, win yoba i sāa.

N n torarun na, tera ta ka gɔɔ naama. N n maa mem nɔɔbun na, biya bu ka gem wɛɛbu naama. <sup>17</sup> Adama su Gusunɔ siara, domi i raa sɔa torarun yobu, adama tɛ i sɔɔsi te mem nɔɔwammɛ ka gɔru tia te ba bɛɛ nɔmu sɔndia. <sup>18</sup> Ye i maa yakiara torarun di i kpa, i kua gem yobu. <sup>19</sup> Na gari mɛ nge tɔn diro yɛn sɔ i sɔa dam sarirugibu. Nge mɛ gasɔ i bɛɛn wasin doo dooka disinu ka kɔsa nɔmu sɔndia nge yobu i ka kɔsa ko, tɛ, i bɛɛn wasin doo dooka gem nɔmu sɔndio nge yobu kpa bɛɛn daa yu dɛera.

<sup>20</sup> Domi sanam mɛ i raa sɔa torarun yobu, gem kun dam mɔ bɛɛ sɔɔ. <sup>21</sup> Are yirɔ i raa wa yɛ sɔɔ sekura bɛɛ mɛ tɛ. Yen wii goberu maa gɔɔwa. <sup>22</sup> Adama tɛ ye i yakiara torarun di i kua Gusunɔn yobu, bɛɛn are sɔa daa dɛera, bɛɛn wii goberu ta maa sɔa wɔaru te ta ku ra kpe. <sup>23</sup> Domi gɔɔwa torarun are, adama Gusunɔn kɛra wɔaru te ta ku ra kpe Yesu Kirisi bɛɛn Yinnin min di.

## 7

### *Ye suanabu sɔɔsimɔ*

<sup>1</sup> Be ba yɛ ye wooda ya sɔa, beya na ka yɔ. Nɛgibu, i n̄ yɛ ma mɛn nɔɔ tɔnu u wɔa wɔaru sɔɔ u wɔawa woodan nɔma sɔɔ? <sup>2</sup> Nge mɛya tɔn kurɔ ka win durɔ ba ko n wɔasinɛ woodan saabu sere durɔ win wɔarun nɔrɔ, adama win durɔ u n̄ gu, u yakiara saa suanaan woodan dam di. <sup>3</sup> Yen sɔ, sanam mɛ win durɔ u wasi ma u durɔ kpao sua, ba koo n̄n sokuwa sakara, adama win durɔ u n̄ gu, u yakiara woodan di. Sanam mɛ, u n̄ durɔ kpao sua u n̄ sɔa sakara. <sup>4</sup> Nge mɛya maa bɛɛ nɛgibu, wooda ya n̄ maa dam mɔ bɛɛn wɔllɔ, yɛn sɔ i gu ka Kirisi sannu, kpa i ka ko googibu. Tɛ, i sɔa wi ba seeya gɔrin digibu, kpa sa n̄ ka Gusunɔ binu maruammɛ. <sup>5</sup> Domi sanam mɛ sa wɔa bɛɛn tiin daan nɔma sɔɔ, kankam kɔi torarugiru te wooda ya seeya ta sɔmburu mɛ bɛɛn wasin doo dooka sɔɔ ma ta ka sun dɔɔ gɔɔ gia. <sup>6</sup> Adama tɛ, sa yakiara woodan di ye ya raa sun nɛni nge dɛsobu domi ya n̄ maa dam mɔ bɛɛn wɔllɔ. Nge mɛya sa ko kpɔi su Gusunɔ sɔ ka bwisiku kpaanu ni nu wee Hunden di, n̄ n̄ maa mɔ ka bwisiku guru ni nu wee woodan di.

*Wooda ka toraru*

<sup>7</sup> N n mɛn na, mba sa ko gere. Wooda ya sɔa toraru? Aawo. Woodan saabuwa na mam toraru gia. Domi na n̄ daa binɛ giamɔ wooda ya kun nɛɛ, “I ku ra binɛ ko.” <sup>8</sup> Ma toraru ta wooda tɔsa ta ka binɛ baayere mara nɛ sɔɔ. Domi mi wooda kun wɔa, toraru maa sari. <sup>9</sup> Gasɔ, sanam mɛ wooda sari, na raa wɔa, adama ye wooda ya na torara seewa <sup>10</sup> ma nɛn tii na gu. Nge mɛya wooda ye ya weenɛ yu wɔaru wɛ, yeya na deema ya ka man gɔɔ naawa. <sup>11</sup> Domi toraru ta wooda tɔsa ta ka man nɔni wɔkua, ma ta man go.

<sup>12</sup> N n mɛn na, wooda ya dɛere, yen gari maa dɛere, yi dɛnde, yi maa wɔ. <sup>13</sup> N n mɛn na, ye n̄ gea sɔa yera ya ka man gɔɔ naawa? Aawo, torara ta man go kpa tu ka sɔɔsi ma te torara. Domi ta gɔa geenu denda ta ka man go kpa tu ka sɛsia n̄ banda saa woodan di.

### *Wi toraru ta taare*

<sup>14</sup> Geema, sa yɛ ma wooda ya sɔa Hundegia adama nɛ na sɔawa wasigii wi ba toraru dɔre. <sup>15</sup> Domi ye na ra n̄ mɛ na ku ra tubu. Ye na kɔi na ku ra ye ko, adama ye na tusa yeya na ra ko. <sup>16</sup> Na n̄ da ko ye na kun kɔi na wura ma wooda ya wɔ. <sup>17</sup> Mɛya n̄ n̄ maa mɔ nɛn tiiwa na mɛ ma n̄ kun mɔ tora te ta man wɔasi. <sup>18</sup> Na yɛ sɔa sɔa ma gɔa geenu sari nɛ sɔɔ, nɛn daawa na ka yɔ, domi baadomma gean kɔra wɔa nɛ sɔɔ, adama yen koba na ku ra kpɔi. <sup>19</sup> Na n̄ gea ye mɛ ye na kɔi mi, kɔsa ye na tusa yeya na ra ko. <sup>20</sup> Adama na n̄ mɛ ye na kun kɔi, n̄ n̄ maa nɛ na mɛ. Tora te ta man wɔasi, tera ta ye mɛ.

<sup>21</sup> Wooda yeniwa na wa nɛ sɔɔ. Sanam mɛ na kɔi n̄ gea ko, kɔsa ya ra n̄ man wɔasi. <sup>22</sup> Na nuku dobu mɔ Gusunɔn wooda sɔɔ nɛn gɔru, <sup>23</sup> adama nɛn wasin doo dooka sɔɔ na wooda tuka waamɔ ye ya sannamɔ ka nɛn bwisikunu. Ma ya man mɛ tora ten dɛso te ta wɔa nɛn wasin doo dooka sɔɔ. <sup>24</sup> Gɔru garin barɔwa nɛ! Wara koo man wɔra wasi yinin nɔman di, yi yi ka man gɔɔ dɔɔ. <sup>25</sup> Na Gusunɔ siara Yesu Kirisi bɛɛn Yinnin saabu.

N n mɛn na, na sɔa Gusunɔn woodan yoo nɛn bwisikunu sɔɔ, adama nɛn daa sɔɔ na sɔawa torarun yoo.

## 8

*Wɔa te Gusunɔn Hunde*

*u wēemə*

<sup>1</sup> Yen sō tē, ba n̄ bu taare wēemə be ba gbinne ka Kirisi Yesu. <sup>2</sup> Domi Gusunən Hunden wooda ye ya wāaru wēemə Kirisi Yesu sō ya sun yakia saa toraru ka gəən nōman di. <sup>3</sup> Ye wooda kun kpīa ya kue yēn sō tōnun daa ya yen dam kpeesia, Gusunə u ye kua. U toraru taare wē te ta wāa tōnun daa sō sanam mē u win tiin Bii gərīma ka wasi yi yi ka tōnun wasi torarugii weene, u ka ko abaru torarun sō. <sup>4</sup> U yeni kuawa kpa su ka gea ko ye wooda ya yiiremə, beɛe be sa sīimə win Hunden dam sō, n̄ n̄ mō beɛen daan dam sō. <sup>5</sup> Domi be ba sīimə ben daan dam sō, beya ba ben daagia bwisikumə. Adama be ba sīimə Gusunən Hunden dam sō, beya ba Hundegia bwisikumə. <sup>6</sup> À n wunen daagia bwisikumə, gəwa yen kəkərə. À n maa Hundegia bwisikumə, wāaru ka alafiawa wunegia. <sup>7</sup> Domi be ba ben daagia bwisikumə ba kua Gusunən yiberəba. Ba n̄ Gusunən wooda mēm nōwammē, ba n̄ mam kpē. <sup>8</sup> Be ba ben daan wāaru wāa, ya n̄ koorə bu Gusunə wēre.

<sup>9</sup> Adama beɛ, i n̄ maa beɛen daan wāaru wāa ma n̄ kun mō Gusunən Hundegiru yēn sō win Hunde u wāa beɛ sō. Wunε wi a kun Kirisin Hunde mō, a n̄ sāa wigii. <sup>10</sup> N n̄ mēn na, Kirisi u n̄ wāa beɛ sō, baa beɛen wasi yi n̄ gu torarun sō, beɛen hunde ya wasi yēn sō i gem wa Gusunən mi. <sup>11</sup> Gusunə wi u Yesu seeya gərin di, win Hundewa wāa beɛ sō. Yen sōna wi u Yesu Kirisi seeya gərin di u koo maa beɛen wasi gəgii wāaru wē saa win Hunden min di, wi u wāa beɛ sō.

<sup>12</sup> N n̄ mēn na, n̄gibu, sa dibu n̄eni, adama n̄ n̄ mō daagibu sa n̄ ka beɛen daan kīru mēm nōwammē. <sup>13</sup> Domi i n̄ beɛen wasin kīru mō i ko gbi, adama i n̄ beɛen wasin kīrun kookoosu deri ka Hunde Dεeron somiru i ko n̄ wāa. <sup>14</sup> Domi be Gusunən Hunde u kparamə, beya ba Gusunən bibu. <sup>15</sup> Domi ba n̄ beɛ hunde kā ye ya koo beɛ ko yobu kpa i n̄ ka kpam nande. Adama ba beɛ Hunde kāwa wi u beɛ kua Gusunən bibu, ma ka win dam sa Gusunə sokumə Baaba. <sup>16</sup> Gusunən Hunden tii u beɛen hunde sōmō ma sa sāa win bibu. <sup>17</sup> Tē yēn sō sa sāa win bibu sa maa sāa tubi diobu, ma sa ko win tubi bōnu ko ka Kirisi sannu, domi sà n̄ Kirisin n̄ni swāaru bōnu kua, sa ko maa win yiiko bōnu ko.

*Yiiko ye ya sisi*

<sup>18</sup> Na n̄ saa yenin n̄ni swāaru garisi gāanu yiiko ye sa ko ra wan sō. <sup>19</sup> Taka koorə kpuro ya diira saa yu na yē sō Gusunə u koo win bibu terasia. <sup>20</sup> Domi u taka koorə kpēε kam kobun swaa sō, n̄ n̄ mō yen tiin gōru kīrun sō, win kīrun sōna. Adama yīiyə bini bu wāa, <sup>21</sup> ma ba koo ra taka kooran tii yakia saa kam kobun yorun di, kpa yu ka Gusunən bibun tii mō yiikogiru bōnu ko. <sup>22</sup> Sa yē ma sere ka tē taka koorə kpuro ya kpasa wəri mōwa ka wuriribu nge marubun wuriribu. <sup>23</sup> Adama n̄ n̄ mō taka koorə tōna, beɛen tii beɛe be Gusunə u suna burə sanam mē u sun Hunde Dεero kā, sa maa kpasa wəri mō beɛen tii sō sa n̄ ka mara sere Gusunə u n̄ beɛen wasi yakia mam mam, u ka sōsi ma sa kua win bibu. <sup>24</sup> Domi faaba ya sāa beɛegia, adama sa gina wāa yen yīiyəbu sō. Sà n̄ waamə ye sa yīiyə, yīiyəbu kun maa wāa. Ye tōnu waamə u ko n̄ maa ye yīiyə? <sup>25</sup> Adama sà n̄ gāanu yīiyə ni sa n̄ waamə, sa ko n̄ nu marawa ka temanabu.

<sup>26</sup> Nge mēya maa Hunde Dεero u ra sun somi beɛen dam sariru sō, domi sa n̄ yē ye n̄ weene su Gusunə kana. Adama Hunde wi, u ra n̄n̄ kanε beɛen sō ka kpasa wəri ye ya n̄ ka nō gerurə. <sup>27</sup> Gusunə wi u ra tōmbun gōrusu tubu, u maa yē ye Hunde wi, u bwisikumə yēn sō ka win kīra Hunde wi, u ra n̄ n̄n̄ kanamə naanε dokeobun sō.

<sup>28</sup> Domi sa yē ma baayere kpuro sō ye ya ra tōnu deeme, Gusunə u sōmburu mō u ka bu gea kua be u soka win himba sō, ma ba n̄n̄n̄ kī. <sup>29</sup> Domi be u yē yellun di u maa bu gōsa u yi bu ka ko win Biin weenasibu, kpa win Bii u ka ko yeruma wənə dahirugii. <sup>30</sup> Nge mēya be u gōsa u yi, u maa bu soka. Be u soka mi, u maa bu gem wē. Be u gem wē u maa ka bu win yiiko bōnu kua.

*Gusunən kīrun kpāaru*

<sup>31</sup> N n̄ mēn na, mba sa ko gere ka gari yi. Gusunə u n̄ sāa beɛegii, wara koo ka sun yiberε tēru ko. <sup>32</sup> Gusunə wi u kun win tiin Bii tii yiye, adama u n̄n̄ wē beɛe kpuron sō, u n̄ koo maa sun kpuro kē ka Bii wi sannu kōsiaru sari? <sup>33</sup> Wara koo tōmbu durum mani be Gusunə u gōsa. Sari, domi Gusunən tiiwa u ra tōnu gem wē. <sup>34</sup> Wara koo bu taare wē. Sari, domi Kirisi Yesu u gu u maa seewa gərin di u wāa Gusunən n̄m geuə. Wiya u ra maa Gusunə kanε beɛen sō. <sup>35</sup> Wara u



koo kpī u sun karana ka Kirisin kīru. Tōya? Wahala? Nəni swāaru? Gōru? Tereru? Kari? Takobi? <sup>36</sup> Nge mε ba yorua, “Wunen sōna ba sun goomō tōru baatere. Ba sun mεera nge yāa ni ba koo saka.”

<sup>37</sup> Adama ye kpuro sōra sa nasara wa mam mam saa win min di wi u sun kīa. <sup>38</sup> Domi na yē kam kam ma gōō ka wāaru ka wōllun gōradoba ka werekunu ka saa yeni, ka saa ye ya sisi, ka wōllun yiikogibu, <sup>39</sup> ka ye ya wāa wōllō, ka ye ya wāa tem sōwō, ka taka koorā gaa, yen gaa kun kpē yu sun karana ka Gusunən kīru te ta sōsira Yesu Kirisi besen Yinni sōo.

## 9

### *Gusunō ka Isireliba*

<sup>1</sup> Nε Kirisigiwa na gem gerumō, na n weesu mō. Nən gōru ga man yen seeda diiyammε saa Hunde Dεeron min di. <sup>2</sup> Nən bweserun wənwəndu ta man mō baadomma. Yen sōna nən gōru ga sankire gem gem. <sup>3</sup> N n ko n kooran na, kon daa de bu man bōrusi kpa bu man karana ka Kirisi ben sō. <sup>4</sup> Ba sāa Isireliba, be Gusunō u gōsa bu ka ko win bibu. Beya u win yiikon girima sōosi. Beya u ka arukawaniba bōkua. U bu wooda wē. Bera u sōosi mε ba koo nūn sāsina. U maa bu nōō mwεεnu kua. <sup>5</sup> Ba sāa be Gusunō u gōsa yellun di. Ben bweseru sōon diya Kirisi wi u kpuro kere u yara nge tōnu. U maa sāa Gusunō wi n weenε bu siara ka baadomma. Ami.

<sup>6</sup> Na n gerumō ma Gusunən gari yi kam wōruma. Domi be ba mara Isireliba n n mō be kpuro ba sāa Isireliba Gusunən mi. <sup>7</sup> N n maa mō be kpuro be ba marura Aburahamun min di beya ba sāa win bibu Gusunən mi. Domi Gusunō u Aburahamu sōwā u nεε, “Isakin biba ba koo soku wunen bweseru.” <sup>8</sup> Yen tubusiana, n n mō be ba mara ka wasin baa beya Gusunōgibu, adama bii bēn nōō mwεεru Gusunō u kua beya u garisi Aburahamun bweseru. <sup>9</sup> Gari yi wee, yi Gusunō u ka nōō mwεε te kua. U nεε, “Gasōkun amadaare kon wurama, yen biru Saaraa koo bii tən durō ma.”

<sup>10</sup> N n mε tōna, Rebekan bibu yiru ba tundo turo mō, wiya besen sikado Isaki. <sup>11-12</sup> Adama Gusunō u ra tambu gōsiwa win himba sōo, n n mō ben kookoosun sō, adama ka win sokura. U ka sōosi ma u win himba ye swīi, u Rebeka sōwā u nεε, “Mōō u koo

win wənō wiru kpīiya.” U ye gerua Rebeka u sere win bibu mara sanam mε ba n gea n kun mε kōsa koore. <sup>13</sup> Nge mε ba yorua Gusunən gari sōo, “Na Yakōbu kīa adama na Esau yina.”

<sup>14</sup> N n mən na, mba sa ko gere. Gusunō u sāawa gem sarirugii? Aawo, baa fi-iko. <sup>15</sup> Domi u Mōwisi sōwā u nεε, “Wīn wənwəndu na mō, wiya kon wənwəndu kua. Wī na maa ka duure, wiya na kon ka duura.” <sup>16</sup> Nge mēya n n sāa goon kīrun baa, n n maa goon sōmburun baa, adama Gusunən wənwəndun baawa. <sup>17</sup> Domi ba yorua ma Gusunō u Egibitin sunō sōwā u nεε, “Yenin sōna na nūn seeya, kpa n ka nən dam sōosi wunε sōo, kpa nən yīsiru tu ka nōōra handunia kpuro sōo.” <sup>18</sup> Nge mēya wi u kī u wənwəndu kua u ra nūn wənwəndu kue, wi u maa kī u gōru bōbiasia u ra nūn gōru bōbiasie.

### *Gusunən mōru*

#### *ka win wənwəndu*

<sup>19</sup> N n mən na, kaa man bikia a nεε, mban sōna u maa taarε waamō tōnu sōo. Wara koo kpī u win kīru yina. <sup>20</sup> Adama wara ra n wunε tōnu, a sere ka Gusunō sikirina. Məndu ta koo mōmō bikia tu nεε, mban sōna u tu kua mε? <sup>21</sup> Mōmō kun dam mō səndun wōllō? Ka sən tee te, u n kpē u tooru ko ka maa weke te ba ra swē?

<sup>22</sup> Mba i yē i ko gere Gusunən sō. U kī u win dam ka win mōru sōosi. Yen sōna u ka bu temana be ba koo kam ko win mōrun sō. <sup>23</sup> U kua mε u ka sun win yiikon kpāaru sōosi, bεε be u wənwəndu kua, bεε be u sōoru kua yellun di su ka win yiiko wa, <sup>24</sup> bεε be u soka n n mō Yuuban suunu sōon di tōna, ka maa tən tukobun suunu sōon di. <sup>25</sup> Yeniwa Gusunō u gerua win sōmō Oseen tireru sōo. U nεε,

“Tən be ba n daa sāa nεgibu,  
kon bu soku nən tōmbu.

Bwese te na n daa kīε,  
kon tu soku nən kīnasiru.

<sup>26</sup> Yam mi ba raa maa bu sōwā ba nεε,  
ba n sāa nən tōmbu,  
miya ba koo bu soku  
Gusunō Yinni wason bibu.”

<sup>27</sup> Ma Gusunən sōmō Esai u nōōgiru sua u gerua Isireliban sō u nεε, “Baa Isireliba bā n dabia, nge nim wōkun yanim, ben sukum tōnawa koo faaba wa. <sup>28</sup> Domi Gusunō koo yande win gere yibia mam mam handunia

sɔɔ ye u raa gɔ̃ru doke.”<sup>29</sup> N sãawa nge me Esai u raa gerua u nɛɛ,  
 “Gusunɔ, wɔllu ka tem Yinni ù kun daa sun bweseru tie,  
 sa ko raa kowa nge Sodomu.  
 Sa ko raa ka Gomɔra weena.”

### *Isireliba ka Labaari gea*

<sup>30</sup> N n men na, mba sa ko gere. Tɔn tuko be ba ñ daa kasu bu gem wa Gusunɔn mi, ba gem wa naanɛ dokebun saabu. <sup>31</sup> Adama Isireliba be ba kasu bu wooda swi bu ka gem wa Gusunɔn mi, ba ñ mu wa. <sup>32</sup> Mban sɔna. Yɛn sɔ ba ñ mu kasu ka naanɛ dokebu, ma n kun mɔ ka sɔma. Ba sokura kpee sokuratii te sɔɔ, <sup>33</sup> tɛn gari ba yorua ba nɛɛ,  
 “N wee, na kpee sokuratiru dokemɔ Siɔniɔ, kpee te ta ra torasie.  
 Adama wi u nùn naanɛ doke u ñ sekuru wasi.”

## 10

<sup>1</sup> Nɛgibu, ye na kɪ ka nɛn gɔ̃ru kpuro ka ye na ra n Gusunɔ kanamɔ, yeya nɛn bweseru tu faaba wa. <sup>2</sup> Domi na bu seeda yeni diiyammɛ, ba hania mɔ Gusunɔn sɔ, adama yɛru sari. <sup>3</sup> Ba ñ swaa yɛ ye Gusunɔ u ra ka tɔnu gem wɛ, ma ba swaa kasu bu ka ben tiin gem yara. Yen sɔna ba ñ Gusunɔn gem swaa wiru kpɪiyɛ. <sup>4</sup> Domi Kirisiwa sãa woodan kɔkɔrɔ kpa baawure wi u nùn naanɛ doke u gem wa Gusunɔn mi.

### *Faaba sãa baawuregia*

#### *wi u Yinni naanɛ doke*

<sup>5</sup> Domi Mɔwisi u yorua u nɛɛ, “tɔnu wi u gea mɔ ye wooda ya yiiremɔ, gea yen min diya u koo wãaru wa”. <sup>6</sup> Adama nge mɛ ba koo tɔnu gem wɛ naanɛ dokebun sɔ, yen gari wee, “A ku gere wunen gɔ̃ruɔ a nɛɛ, wara u koo yɔ Gusunɔ wɔllɔ.” Yen tubusiana, u ka Kirisi sarasiama. <sup>7</sup> A ku maa gere, “Wara u koo du tem sɔwɔ.” Yen tubusiana, u ka Kirisi seesia gɔrin di. <sup>8</sup> Adama mba gari yi, yi gerua. Yi nɛɛwa, “Gusunɔn gari yi, yi wãa wunen turuku, yi mam wãa wunen nɔwɔ ka wunen gɔ̃ruɔ.” Yi sãawa naanɛ dokebun gari yi sa waasu mɔ, yi yi nɛɛ, <sup>9</sup> à n ka wunen nɔwɔ wura ma Yesu sãawa Yinni, ma a naanɛ doke wunen gɔ̃ruɔ ma Gusunɔ u nùn seeya gɔrin di, kaa faaba wa. <sup>10</sup> Domi gɔ̃ru sɔra tɔnu u ra naanɛ doke, u ka gem wa Gusunɔn

mi, nɔwɔ ba ra maa ka seeda di bu ka faaba wa. <sup>11</sup> Nge mɛ ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ ba nɛɛ, “Baawure wi u nùn naanɛ doke, u ñ sekuru wasi.” <sup>12</sup> Domi wunanabu sari Yuuba ka tɔn tukobu sɔɔ. Be kpuro Yinni turowa ba mɔ. Win dukia maa sãa be ba nùn sokumɔ kpurogia. <sup>13</sup> Domi ba yorua ba nɛɛ, “Baawure wi u Yinnin yĩsiru soka, u koo faaba wa.”

<sup>14</sup> Adama amɔna ba koo ka nùn soku, bà kun nùn naanɛ doke. Amɔna ba koo maa ka naanɛ doke bà kun win gari nɔɔre. Amɔna ba koo maa nɔ goo ù kun gari yi waasu koore. <sup>15</sup> Amɔna ba koo ka gari yi waasu ko goo ù kun bu gɔre. Nge mɛ ba yorua, “Anna a ben naarun dobu nɔ be ba Labaari gea kparamɔ.” <sup>16</sup> Adama n ñ be kpuro ba Labaari gea wura, domi Gusunɔn sɔmɔ Esai u nɛɛ, “Yinni, wara u naanɛ doke ye sa nɔɔsia.” <sup>17</sup> Nge mɛya naanɛ dokebu bu wee ye tɔnu nɔɔmɔn di. Ye tɔnu nɔɔmɔ, ya maa sãawa Kirisin gari.

<sup>18</sup> Adama na bikiamɔ, ka geema ba ñ nɔɔre ro? Ba nua. Domi ba yorua,  
 “Nɔɔ ge, ga nɔɔra tem kpuro sɔɔ,  
 ma gari yi, yi tura sere handunian nɔɔrɔ.”

<sup>19</sup> Na bikiamɔ kparam, Isireliba ba ñ yɛ ro? Gbiikaa, Mɔwisi u yorua, ma Gusunɔ u nɛɛ,  
 “Na kon beɛn nisinu seeya ka bwese te i ñ garisi gãanu.

Kon maa beɛn mɔru seeya ka bwese bwisi sarirugiru.”

<sup>20</sup> Yen biru Esai u yorua ka toro sindu ma Gusunɔ u nɛɛ,

“Be ba ñ man kasu ba man wa.  
 Na maa bu nɛn tii sɔɔsi be ba ñ man bikiamɔ.”

<sup>21</sup> Adama u maa yorua Isireliban sɔ ma Gusunɔ u nɛɛ, “Na tɔn be ba ra n man seesimɔ nɔma gari tɔru kpuro.”

## 11

### *Gusunɔ u ñ Isireliba yinɛ*

<sup>1</sup> N n men na, na bikiamɔ, Gusunɔ u win tɔmbu yinawa? Aawo. Su ku wa mɛ. Domi nɛn tii na sãa Isirelin bii, Aburahamun sikadobu Bɛnyamɛɛn bweseru sɔɔ. <sup>2</sup> Gusunɔ u ñ win tɔmbu yinɛ be u gia yellun di. Nge i ñ yɛ ye ba yorua Gusunɔn gari sɔɔ sanam mɛ Eli u ka Isireliban taarɛ da Gusunɔn mi? U nɛɛ, <sup>3</sup> “Yinni, ba wunen sɔmɔbu go ba wunen yãku yenu

surura. Ne turowa na tie, ba maa kasu bu man hunde wuna.”<sup>4</sup> Adama mba Gusunə u wisa. U nee, “Na nen tii tambu nərəbun suba nəəba yiru (7.000) derie, be ba kun yiirare būu wi ba m̀ Baalin nuurə.”<sup>5</sup> Meya n maa s̄a saa yeni s̄ə. Ben sukum w̄a be Gusunə u ḡsa win durom s̄. <sup>6</sup> U bu ḡsawa durom s̄, n n̄ m̄ ben s̄man s̄. Ma n kun m̄, durom kun maa s̄a durom.

<sup>7</sup> N n̄ m̄n na, mba sa ko gere. Isireliba wee, ba n̄ wa ye ba kasu. Ben be Gusunə u ḡsa, beya ba wa. Be ba tie ba ḡru b̄bia. <sup>8</sup> Nge m̄ ba yorua, “Gusunə u ben laakari sikarisia. U bu n̄ni w̄e yi ba n̄ kp̄e bu ka yam wa. U maa bu swasu w̄e si ba n̄ kp̄e bu ka gari n̄ sere ka gis̄.”

<sup>9</sup> Ma Dafidi u nee, “Kpa ben t̄ə baka dim mu de bu tora kpa bu yina mwaara, kpa bu seeyasiabu wa bi bu ka bu dende.

<sup>10</sup> A de ben n̄ni yi wukiri bu ku ka wa. Kpa a de ba n̄ bu taare ka baadommā.”

<sup>11</sup> Yen s̄na na bikiam̄, sanam m̄ Isireliba ba sokura, ba w̄rumawa mam mam? Su ku wa m̄. Ben torarun saabuwa t̄n tukobu ba faaba wa, kpa ben nisinu nu ka se. <sup>12</sup> T̄ Isireliban toraru t̄ n̄ ka handuniagibu hunden dukia naawa, ben kaarabu b̄ n̄ maa t̄n tukobu kua ḡa m̄w̄bu, anna yen domarun kp̄aru ta ko n̄ ne b̄ n̄ wura nge m̄ ba raa s̄a.

### *T̄n tukobun faaba*

<sup>13</sup> Na ka be e gari m̄, be e t̄n tukobu. Ne wi na s̄a ḡro t̄n tukobun mi, na nen s̄mburu beere w̄em̄ <sup>14</sup> n̄ ka nisinu seeya n̄ n̄ koo koora nen bweserun suunu s̄ə kpa n̄ ben gabu faaba ko. <sup>15</sup> Geema sanam m̄ Gusunə u bu deri ya dera u ka handuniagibu n̄ə tia kua. T̄, mba n̄ ko n̄ s̄a ù n̄ wure u kpam bu mwa. N n̄ w̄aru ḡribun s̄?

<sup>16</sup> I ȳe ma b̄ n̄ p̄e kuse teeru Gusunə w̄e, p̄e ye ya tie ya kua Gusunəgia. D̄run gbina ȳ n̄ s̄a Gusunəgia, meya maa ka ten k̄asio. <sup>17</sup> Adama b̄ n̄ k̄asi gee b̄əra olifin d̄a gbaarugirun di, ma ba wun̄e wi a s̄a yakasun d̄run k̄asa gerēfe kua yin ayer̄, ma a ka olifin d̄a ten gbina dam b̄nu m̄, <sup>18</sup> a ku k̄asi yi woo kana. À n̄ woo kanam̄, a yaayo ma n̄ n̄ wun̄e a gbina s̄əwa, gbina ya n̄n s̄əwa.

<sup>19</sup> Kaa nee, ba k̄asi yi b̄ərawa bu ka nun gerēfe ko. <sup>20</sup> Geema, ba yi b̄əra naane dokebu sarirun s̄, ma a ȳ naane dokebun s̄. A ku woo kana, adama a berum koowo. <sup>21</sup> Gusunə ù kun k̄asi gbiikii deri, wuna u koo sere deri? <sup>22</sup> N n̄ m̄n na, a Gusunə t̄n geeru ka maa win s̄s̄ə m̄erio. U s̄e ka be ba w̄ruma, adama u s̄a t̄n geo wun̄en mi, à n̄ gesi ȳ dim dim win t̄n geeru s̄ə. Ma n̄ kun m̄, ba koo maa wun̄en tii bura. <sup>23</sup> Be maa, b̄ n̄ ben naane dokebu sariru deri, ba koo bu gerēfe ko mi ba raa w̄a domi Gusunə u koo kp̄i u kpam bu gerēfe ko. <sup>24</sup> B̄ n̄ nun bura saa olifin d̄a yakasugirun di, ma ba nun gerēfe kua ka olifin d̄a gbaarugiru, ye n̄ kun ka nun weene, n̄ n̄ m̄n na, n̄ n̄ s̄e bu ka k̄asi yi gerēfe ko yin tiin d̄aru s̄ə.

### *Isireliba ba koo faaba wa*

<sup>25</sup> Negibu, asiri gaa w̄a ye na k̄i i n̄ ȳe, kpa i ku ka tii garisi bwisigibu. Asiri ye wee. Isireliba gabu ba gina ḡrusu b̄bia sere t̄n tukobun geeru tu ka yibu faaba s̄ə. <sup>26</sup> Nge meya Isireliba kpuro ba koo faaba wa, nge m̄ ba yorua,

“Yakio u koo na saa Sīnin di. Kpa u Gusunə b̄ere ȳeru sariru wuna saa Yakəbun bweserun di.

<sup>27</sup> Yeniwa arukawani ye kon ka bu b̄ke sanam m̄ kon ben toraru wuna.”

<sup>28</sup> S̄ n̄ Labaari gean gari laakari kua, ba s̄a Gusunə yiberēba be e s̄. Adama s̄ n̄ Gusunə ḡsiru laakari kua, ba s̄a win k̄inasibu ben sikadoban s̄. <sup>29</sup> Domi Gusunə ù n̄ t̄nu soka, u n̄n sokawa. U n̄ n̄n k̄eru w̄e, u n̄n w̄ewa. U ku ra ḡru ḡsie. <sup>30</sup> Nge m̄ be e, i n̄ daa Gusunə m̄m n̄əwe, adama t̄e ba be e w̄n̄w̄ndu kua ben m̄m n̄əbu sarirun s̄. <sup>31</sup> Nge meya maa ben tii, ba n̄ m̄m n̄əmə t̄e, kpa bu ka w̄n̄w̄ndu wa nge m̄ be e i w̄n̄w̄ndu wa. <sup>32</sup> Domi Gusunə u t̄mbu kpuro kenisi m̄m n̄əbu sariru s̄ə, kpa u ka be kpuro w̄n̄w̄ndu kua.

### *Gusunə kp̄aru*

<sup>33</sup> Anna a Gusunə dukia ka win bwisi ka win ȳrun dukum wa! Goo kun kp̄e u win himba tubu. Goo kun maa kp̄e u win sw̄e gia. <sup>34</sup> Ka geema ba yorua, “Wara u Ȳinin bwisikunu ȳe.

Wara u n̄n bwisi k̄ere.

<sup>35</sup> Wara u gbia u n̄n ḡanu k̄ere, u n̄ ka sere nin k̄sire ȳiyo.”

<sup>36</sup> Domi wiya kpuron wiru, win min diya kpuro naamə, ma kpuro wāa win s̄. Wigia yiiko sere ka baadommaə. Ami.

## 12

### *Wāa kpaa*

#### *te ta Gusunən wāaru wāa*

<sup>1</sup> Yen s̄, n̄gibu na b̄e kanamə wənwən te Gusunə u b̄e kuan saabu, i b̄en wasi n̄n yiyo nge yāku wasiru te ta kun serere gaa mə, te ta koo n̄n w̄ere. Yeya ya s̄a b̄en s̄a geeru. <sup>2</sup> I ku maa ka t̄n t̄mbu weena, adama i k̄sio ka bwisiku kpaanu kpa i ka wunana ye n s̄a Gusunən k̄ru. Yeya ya gea s̄a, ya maa wā, ma ya yiba.

<sup>3</sup> Durom m̄n saabu m̄ ba man w̄ na b̄en baawure s̄əmə, u ku tii garisi n kere nge m̄ n ween̄ u tii garisi, adama b̄en baawure u tii garisio dee dee nge m̄ Gusunə u n̄n naan̄e dokebu k̄ bu n̄. <sup>4</sup> Domi wasi tee yi doo dooka dabinu mə, ma yen baayere ya yen s̄mburu mə n̄n̄n̄n̄ka. <sup>5</sup> Nge m̄ya, baa s̄a n dabi, sa s̄a wasi tee Kirisi s̄ə, ma sa gbinn̄e nge wasi teen doo dooka. <sup>6</sup> Sa k̄e n̄n̄n̄n̄ka mə ni nu ween̄e su dendi nge m̄ Gusunə u sun k̄ win durom s̄ə. N n Gusunən gari gerubun k̄run na, su ka tu dendi nge m̄ b̄en naan̄e dokebu n̄. <sup>7</sup> N n n̄aribun na, su ko ka nuku tia. Wi u s̄a s̄əsio, u win s̄əsibu yibio. <sup>8</sup> Wi u t̄mbu dam k̄mə, u ku w̄ra. Wi u k̄nu w̄emə, u w̄eyə ka ḡru tia. Wirugii u win s̄mburu ko ka hania. Wi u wənwəndu m̄, u koowo ka nuku dobu.

<sup>9</sup> I ku de b̄en k̄ru ta n murafitiru mə. I k̄sa desirario, kpa i gea mani dim dim. <sup>10</sup> I n k̄ian̄e nge wənə ka m̄ə. I n kookari m̄ i ka b̄ere w̄ena. <sup>11</sup> I ku de b̄en hania yu kaara. I n Yinni s̄amə ka k̄ru. <sup>12</sup> I ȳerio b̄en ȳiyəbun s̄. I temənə n̄ni swāaru s̄ə. I ku wasira ka kanaru. <sup>13</sup> I naan̄e dokeobu w̄eyə yèn bukata ba mə. I n da s̄bu yaare ko.

<sup>14</sup> I bu domaru kuo be ba b̄e n̄ni s̄əmə. I ku bu b̄rusi. <sup>15</sup> I ka bu nuku dobu koowo be ba nuku dobu m̄, kpa i ka bu swī be ba sumə. <sup>16</sup> I n wāa n̄ə tia s̄ə sannu. I ku de tii suabun bwisikunu nu n b̄e w̄asi adama i koosio tii kawabun bera gia. I ku tii garisi bwisigibu.

<sup>17</sup> I ku goo k̄sa k̄sie. I gea kasuo t̄mbu kpuron n̄ni s̄ə. <sup>18</sup> N n koo koorə, i de i n

n̄ə n̄e ka t̄nu baawure nge m̄n n̄ru i ko kp̄i. <sup>19</sup> K̄nasibu, i ku maa m̄ru k̄sia b̄en tii, adama i de Gusunə u b̄e m̄ru k̄sia, domi ba yorua, Gusunə u n̄e, “Wiya u koo bu m̄ru k̄sie. Kpa u bu s̄eyasia.” <sup>20</sup> Ba maa yorua, “Ḡoru t̄a n wunen yibere m̄, a n̄n d̄ianu k̄eyə u di. Nim n̄ru ḡa n n̄n m̄, a n̄n nim k̄eyə u n̄. Domi à n kua m̄, a n̄n d̄ə s̄biwa mi.” <sup>21</sup> A ku de k̄sa yu nun kamia, adama a k̄sa kamia ka gean kobu.

## 13

### *B̄en wii kp̄ibu*

#### *tem ȳerobun mi*

<sup>1</sup> Kpa baawure u n tem ȳerobu wiru kp̄iye domi tem ȳero sari wi u kun wāa ka Gusunən ȳru. Tem ȳero be ba maa wāa, Gusunəwa u bu kua. <sup>2</sup> Yen s̄na, wi u tem ȳeron gari yina, u yinawa ye Gusunə u yiire. Be ba maa yinamə, ba ben tii taare kasuammewa. <sup>3</sup> Domi t̄nu ù n gea m̄, u n̄ ko n tem ȳeron b̄erum m̄, ma n kun m̄ ù n k̄sa m̄. À kun k̄i a n tem ȳeron b̄erum m̄, a gea koowo, kaa win n̄nu geu wa. <sup>4</sup> Tem ȳero u Gusunən s̄mburu m̄wa wunen gean s̄. Adama à n k̄sa m̄, a b̄erum koowo yèn s̄ u n̄ takobi n̄ni kam. U s̄awa Gusunən s̄m kowo u ka be ba k̄sa m̄ m̄ru k̄sie. <sup>5</sup> Yen s̄na tilasi t̄nu u wiru kp̄i, n̄ n̄ m̄ s̄eyasiabu t̄nan s̄, adama yèn s̄ win ḡru ga koo n̄n taare w̄.

<sup>6</sup> Yen s̄na i maa w̄ə gobi k̄siamə. Domi be ba tem n̄ni, Gusunən s̄m kowoba ba s̄a ba maa tu tii w̄ mam mam. <sup>7</sup> I baawure k̄sio ye n ka n̄n ween̄. I bu w̄ə gobi k̄sio be n ween̄ i k̄sia. I bu gbererun gobi k̄sio be n ween̄ i k̄sia. I bu nasio be n ween̄ i nasia. I bu b̄ere w̄eyə be n ween̄ i b̄ere w̄.

#### *A wunen t̄nusi k̄*

<sup>8</sup> I kun goon dibu n̄ni ma n kun m̄ i n k̄ian̄e, domi wi u win t̄nusi k̄i u wooda yibiawa. <sup>9</sup> Domi wooda yeniba be ba n̄e, “I ku ra sakararu ko, i ku ra t̄nu go, i ku ra gb̄ni, i ku ra bin̄e ko,” ka wooda kpuro ye ya tie, ya wāa gari yini s̄ə mi ba n̄e, “A wunen t̄nusi k̄i nge wunen tii tii.” <sup>10</sup> K̄ru ta ku ra de goo u win t̄nusi k̄sa kue. Yen s̄na k̄ru ta wooda yibiamə.

#### *Sa n Kirisin naaru mara*



<sup>11</sup> N weene i ko me yèn sō i yē saa yè sō sa wāa mini. N den tura i yanda, domi besen faaba ya turuku sāa tē, n kere dama te sa gbia sa naane doke. <sup>12</sup> Wōkura tonda, yam sārera turuku kua. Yen sō, su wōkurun kookoosu deri kpa su yam bururam tabu yānu sebe. <sup>13</sup> Su sī dee dee nge me ba ra sī sō sō, sa kun akanu mō dibu ka nārubu sō, sa kun kurō damaru ka bine baka mō, kpa su ku nō gōmunu ka nisinu ko. <sup>14</sup> Adama i Yinni Yesu Kirisin daa sebuo, kpa i ku besen tiin daan bwisikunu ko i ka yen bine wuna.

## 14

### *A ku wunen naane dokeosi siri*

<sup>1</sup> I de u du bee sō wi u kun dam mō naane dokebu sō. I ku win bwisikunu sikirinε. <sup>2</sup> Wini yīiyō ma u koo kpī u kpuro di. Wiōnō wi u kun dam mō naane dokebu sō, u ku ra yaa tem. <sup>3</sup> Wi u dimō u ku wi u kun dimō gem, kpa wi u kun dimō u ku wi u dimō taare wē, domi Gusunō u yēro wura. <sup>4</sup> Wara wune a ka goon sōm kowo taare wēmō. U n yō nge ù n wōruma, win yinnin gariya. Adama u koo yōra domi Yinni u dam mō u ka nùn yōrasia.

<sup>5</sup> Wini u tōo teeru garisi n kere ni nu tie, wiōnō u ni kpuro garisi nu nε. I de baawure u n yē kam kam ye u mō. <sup>6</sup> Wi u tōru lasabu mō u tu lasabu mō Yinnin sō. Wi u dimō, Yinnin sōna u dimō, yèn sō u Gusunō siaramō. Wi u kun maa dimō, Yinnin sōna u ñ dimō, u maa Gusunō siaramō. <sup>7</sup> Geema, sari besε sō wi u wāa win tiin sō, goo maa sari wi u gbimō win tiin sō. Domi sà n wāa sa wāawa Yinnin sō. <sup>8</sup> Sà n maa gu, sa guwa Yinnin sō. N n mēn na, sà n wasi, ñ kun me sà n gu, sa sāawa Yinnigibu. <sup>9</sup> Domi Kirisin u gu ma u seewa gōrin di u ka ko gōribu ka wasobun Yinni. <sup>10</sup> N n mēn na wunε, mban sōna a wunen wōnō taare wēmō. Wunε maa, mban sōna a wunen mō gemmō. Besε kpurowa sa ko yōra Gusunōn siri yerō. <sup>11</sup> Domi ba yorua, “Yinni Gusunō u nεε, sere ka nen wāaru, dūuru baatere ta koo yīira nen wuswaaō. Nōo baagere ga koo maa man beere wē.” <sup>12</sup> Nge meya besen baawure u koo wigia gere Gusunōn wuswaaō.

*A ku wunen naane dokeosi torasia*

<sup>13</sup> Yen sō, su ku maa sirina, adama i bwisikuo nge me i ko ko, kpa i ku gāanu ko ni nu koo beegii torasia, ñ kun me ni nu koo nùn sura. <sup>14</sup> Na yē kam kam saa Yinni Yesun min di ma gāanu sari ni nu kun deere nin tii, adama goo ù n gāanu garisi nge ni nu kun deere, yēro sōra nu ñ deere. <sup>15</sup> À n gāanu di, ma ya wunegii bwisikunu kpēε, a ñ maa sīimō kīru sō. A ku de dīa ni a dimō nu tōnu kam koosia win sō Kirisin u gu. <sup>16</sup> Ye ya sāa bura bee sō, i ku de bu yen kōsa gere. <sup>17</sup> Domi Gusunōn bandu ta ñ sāa dim ka nārubu ma n kun mō gem ka bōri yendu ka nuku dobu saa Hunde Deeron min di. <sup>18</sup> Wi u Kirisin wāaru wāa nge me, u koo Gusunō wēre, tamba koo maa nùn siara.

<sup>19</sup> Yen sō, su kasu ye n ka alafia naamō ka ye sa ko ka tāsisiāna. <sup>20</sup> A ku Gusunōn sōmburu kpeerasia dīanun sō. Geema, kpuro n deere, adama n ñ wā tōnu u gāanu di ni nu koo de goo u tora. <sup>21</sup> N wā a ku yaa tem kpa a ku tam nō, kpa a ku gāanu ko ni nu koo kpī nu wunegii torasia. <sup>22</sup> Ye a naane doke, a ye nenuō wunen tiin sō Gusunōn wuswaaō. Doo nōrugiiwa wi u ñ tii taare wēmō ye u bwisika u ko sō. <sup>23</sup> Adama wi u sika mō ye u dimōn sō, u taare mō, yèn sō u ñ dimō ka naane. Kpuro ye tōnu maa mō naane sariru sō, torara.

## 15

### *A koowo ye n koo gabu dore*

<sup>1</sup> Tē besε be sa dam mō, n weene su be ba kun dam mōn dam sariru sōbe, kpa su ku gōsi ye n ko n sun dore besε tōna. <sup>2</sup> Besen baawure u de u ko ye n koo win beruse dore, ye n koo maa nùn gea kua, kpa u ka tāsī. <sup>3</sup> Domi baa Kirisin tii u ñ gōsa ye n da nùn dore, adama nge me ba yorua, u Gusunō sōwa u nεε, “Be ba nun wōmmō, ben wōma wōri nε sō.” <sup>4</sup> Kpuro ye ba yorua yellu, ba yorua bu ka sun bwisi kē, kpa sa n ka yīiyōbu mō saa Gusunōn garin di yi yi sun temanabu ka dam kēmō. <sup>5</sup> Gusunō wi u temanabu ka dam kēnu wēmō, u de i n nō nε besen tii tiine sō nge me i wa Kirisin u kua. <sup>6</sup> Kpa bee kpuro i nōo tia ko i ka nùn beere wē sannu sannu wi u sāa besen Yinni Yesu Kirisin Baaba, ka maa win Yinni.

*Labaari gea*

*bwesenu kpuron sã*

<sup>7</sup> Yen sã, i n wuranamã nge me Kirisi u beε wura kpa i ka Gusunã beεε wẽ. <sup>8</sup> Na beε sããmã ma Kirisi u kua Yuuban sãm kowo u ka nã mwεenu yibia ni ba baababa kua, kpa u sãosi ma Gusunã u sãa gemgii. <sup>9</sup> Kpa tãn tukobu bu nũn beεε wẽ win wãnwãndun sã nge me win gari gerua yi neε,  
“Yen sãna, kon nun siara bwesenun suunu sãã.

Kpa n womu ko n ka wunen yĩsiru beεε wẽ.”

<sup>10</sup> Yi kpam neε,

“Beε tãn tukobu,  
i nuku dobu koowo ka win tãmbu sannu.”

<sup>11</sup> Ma yi maa neε,

“Beε bwesenu kpuro,  
i Yinni Gusunã siaro.  
Beε handuniagibu kpuro,  
i nũn beεε wẽεyã.”

<sup>12</sup> Gusunãn sãmã Esai maa neε,

“Isain bweserun di,  
goo u koo se nge dãa kp̄i p̄tura.

Kpa u ko tãn tukobun sunã.

Kpa ba n yĩiyãbu mã wi sãã.”

<sup>13</sup> Kpa Gusunã wi u sun yĩiyãbu wẽεmã u beε nuku dobu kpuro ka b̄ri yendu kpuro yibia beεn naane dokebun sã kpa i n yĩiyãbu mã n bande saa Hunde Dεeron dam di.

*Pãlu u yorua ka toro sindu*

<sup>14</sup> Nεgibu, n n beεn sãn na, na yẽ kam kam nen tii ma i tãn geeru ka yẽru mã ta kpã, i ko maa kp̄i i bwisi k̄εna. <sup>15</sup> Ka me, ka toro sinda na beε tire ten gam ka gam yorua, n ka beε gari yaayasia durom saabu me Gusunã u man kua <sup>16</sup> na ka sãa Kirisi Yesun sãm kowo tãn tukobun sã. Na Gusunãn Labaari gean waasu mã nge yãku kowo, kpa tãn tukobu ba n ka sãa yãku te ta koo nũn wẽre, te Hunde Dεero u dεerasia u yi. <sup>17</sup> Yen sã, nge me na gbinne ka Yesu Kirisi, n ka man ne n tii siara nen sãmburun sã te na Gusunã kuamme. <sup>18</sup> Domi na n kãkã n gãanun gari gere ma n kun mã ye Kirisi u kua nen gari gerubu ka nen kookoosun di tãn tukobu bu ka Gusunã mem nãowa. <sup>19</sup> U ye kua ka yĩrenu ka sãm maamaakiginun dam saa Hunde Dεeron dam di. Nge meya saa Yerusalemun di sere n ka da Iliri gia, na Kirisin Labaari gean waasu kua na ka sikerena. <sup>20</sup> Ma na kookari kua n ka Labaari gea nãsia mi ba n daa Kirisin yĩsiru sokure, kpa n ku ka bani

gabun kpεεkpεεku wãllã. <sup>21</sup> Adama nge me ba yorua,

“Bèn mi ba n daa win gari gerure,

ba koo yam wa.

Be ba kun daa maa win baaru nãre,  
n ko n bu yeeri.”

*Pãlu u Romu daarun gari mã*

<sup>22</sup> Yeya ya man nãn dabinu yinari na n ka ne beεn mi. <sup>23</sup> Adama tẽ na n maa ayeru mã tem mì sãã n ka waasu ko, na maa k̄i n na beεn mi saa wãã dabinun di <sup>24</sup> nã n dãã Esipani gia. Nã n sarã na yĩiyã kon beε wa kpa n sãã mεeru ko beεn mi. Yen biru kpa i man nãma k̄e n ka da tem mi. <sup>25</sup> Tẽ na dãã Yerusalemuã n ka naane dokeobu nãri. <sup>26</sup> Domi Masedanigibu ka Gerekiba ba gobi sãkua ka k̄iru, sãarobun sã be ba wãa naane dokeobun suunu sãã Yerusalemuã. <sup>27</sup> Ba kua ka k̄iru, ya maa sãa ben dibu. Domi Yuuba b̄a n ben hunden dukia b̄onu kua ka tãn tukobu, n weene tãn tukobun tii bu maa be nãri ka ben handunian dukia. <sup>28</sup> Nã n yeni kpa, nã n bu wẽ ye ba sãkua, kon na beεn mi na n ka sarã Esipani gia. <sup>29</sup> Na yẽ ma nã n na beεn mi, ka Kirisin doma bakara kon ka na.

<sup>30</sup> Nεgibu, na beε hania koosiamã besen Yinni Yesu Kirisin sã ka Hunde Dεeron k̄irun sã, i n ka man tabu mã ka kanaru. <sup>31</sup> I Gusunã kanã u man wãra saa naane doke sarirugibun nãman di be ba wãa Yudeaã, kpa naane dokeobu bu k̄εe te mwa ka nuku dobu te na ka dãã Yerusalemuã. <sup>32</sup> Nge meya na kon turi beεn mi ka nuku dobu yã n sãa Gusunãn k̄iru, kpa n wẽra fiiko beεn suunu sãã. <sup>33</sup> Gusunã wi u alafia wẽεmã, u n ka beε kpuro wãa. Ami.

**16***Pãlu u tãmbu tãbirimã*

<sup>1</sup> Na beε besεgii Fεbe tusiamã wi u sãa Sankeren Yesun yigberugibun sãm kowo.

<sup>2</sup> I kurã wi mãã Yinnin yĩsirun sã nge me n weene naane dokeobun suunu sãã. Kpa i n nũn somimã ka bukata kpuro ye u mã beεn mi. Domi u tãn dabiru somi, ka maa nen tii.

<sup>3</sup> I Pirisila ka Akilasi tãbiri, be ba sãa nen sãm kowosibu Yesu Kirisi sãã. <sup>4</sup> Ba ben wãaru wẽ bu ka nen wãaru wãra. N n ne turo na bu siaramã, ka maa tãn tuko Yesun yigbenugibu kpurowa ba bu siaramã. <sup>5</sup> I maa Yesun yigberu te ta ra mennε ben yenuã

tɔbiri. I nɛn kɛnasi Epaneti tɔbiri wi u gbia u gɔru gasia Kirisin mi Asin tem sɔɔ. <sup>6</sup> I Maari tɔbiri wi u sɔmburu kua gem gem bɛɛn sɔ. <sup>7</sup> I maa nɛn temgibu Andoniku ka Yunia tɔbiri ka be sa pirisɔm kua sannu. Ba bɛɛrɛ baka mɔ gɔrobun suunu sɔɔ. Ba mam gbia ba kua Yesugibu na sere kua Yesugii.

<sup>8</sup> I Ampilatu tɔbiri wi u sɔa nɛn kɛnasi Yinni sɔɔ. <sup>9</sup> I bɛsɛn sɔm kowosi Kirisi sɔɔ Urubeni tɔbiri, ka Sataki nɛn kɛnasi. <sup>10</sup> I Apelesi tɔbiri wi u tii sɔɔsi naanɛ dokeo geo laakari mɛɛribun saa sɔɔ. I Aritobun yɛnugibu tɔbiri. <sup>11</sup> I nɛn temgii Herodio tɔbiri. I Naasisin yɛnugibu tɔbiri be ba sɔa Yinnigibu. <sup>12</sup> I Tirifeni ka Tirifosi tɔbiri, kurɔ be ba sɔa Yinnin sɔm kowobu. I Pɛɛsidi bɛsɛn kɛnasi tɔbiri wi u sɔmburu kua gem gem Yinnin sɔ. <sup>13</sup> I maa Rufusi tɔbiri wi u sɔa naanɛ dokeo geo, ka win mɛro wi na garisi nɛn mɛro. <sup>14</sup> I Asɛnkiti tɔbiri ka Felegoni, ka Herimesi ka Patobasi, ka Herimasi ka bɛsɛgibu be ba wɔa ka be. <sup>15</sup> I Filolɔgu ka Yuli tɔbiri ka Nɛre, ka win sesu, ka Olimpa, ka naanɛ dokeobu kpuro be ba ka bu wɔa.

<sup>16</sup> I tɔbirinɔ ka kɛru. Kirisin yigbɛnu kpuro nu bɛɛ tɔbura.

### *Kirɔ dɔaka*

<sup>17</sup> Nɛgibu, na bɛɛ kanamɔ i n da n tii se ka be ba karanaa dokemɔ, ka ye n koo bɛɛ wɔrumasia. I dɛsiro ben min di, domi ba sɔɔsiru sikimɔwa te i nua kɔ. <sup>18</sup> Domi tɔn ben bweseru ba n sɔa be ba Kirisi bɛsɛn Yinnin wɔaru wɔa, ben nukuruɔla ba mɔ. Ka gari dori ka kɔkiriba, ba ka taki sarirugibu swaa nim wiamɔ. <sup>19</sup> N n bɛɛn sɔn na, tɔmbu kpuro ba bɛɛn mɛm nɔɔbu yɛ kɔ. Yen sɔna nɛn nukura do ka bɛɛ. Adama na kɛ i n sɔa bwisigibu gean kobu sɔɔ, kpa i n sɔa be ba kun kɔsan kobu yɛ. <sup>20</sup> Gusunɔ wi u alafia wɛɛmɔ, u koo bɛɛ Setam dam kɔra n n sosi bɛɛn naasun temɔ.

Bɛsɛn Yinni Yesun durom mu n wɔa ka bɛɛ.

<sup>21</sup> Timɔte, nɛn sɔm kowosi, u bɛɛ tɔbura, ka maa nɛn temgibu Lusu ka Yasoni, ka Sosipati.

<sup>22</sup> Na bɛɛ tɔbura Yinni sɔɔ, nɛ Teritiu, nɛ wi na tire te yorumɔ.

<sup>23</sup> Gayusi nɛn kpaa yɛro ka yigberu kpuron kpaa yɛro, u bɛɛ tɔbura. Erasutu wi

u ra wuun gobi bere, u bɛɛ tɔbura, ka maa bɛsɛgii Kaatusi.

[ <sup>24</sup> Kpa bɛsɛn Yinni Yesu Kirisin durom mu n wɔa ka bɛɛ kpuro. Ami.]

### *Siara dɔakibu*

<sup>25</sup> Su Gusunɔ siara wi u dam mɔ u ka bɛɛ tɔsisia ka nɛn Labaari gea ye na waasu mɔ na ka Yesu Kirisin gari kparamɔ, yi yi asiri sɔɔsimɔ ye ya raa wukiri saa toren di. <sup>26</sup> Adama tɛ ya tera saa Gusunɔn sɔmɔbun yorin di, nge mɛ Gusunɔ u yiire, wi, wi u ko n wɔa sere ka baadommaɔ. Ma ba bwesenu kpuro ye giasia nu ka naanɛ doke kpa nu ka gari yi mɛm nɔɔwa.

<sup>27</sup> Yen sɔ, bu Gusunɔ wi u sɔa bwisigii wi turo, bɛɛrɛ wɛɛyɔ saa Yesu Kirisin min di sere ka baadommaɔ. Ami.

## TIRE GBIKIRU TE PĀLU U KORINTIGIBU KUA

Korintigiba Pālu u tire te yorua u ka ben bikia dabinu wisi. Waati ye sō, Korinti ya sāawa wuu maro bakō Gerēkiban tem sō. Romugiba ba tem mē mō, ma ba Korinti ye kua ben bera ye ba sokumō Akain wuu maro mi yen wirugii u wāa. Korintigibu ba sāawa tenkuba, ma ba tii sue yēru ka deema ye ba mō ben wuu ge sōn sō. Yen biru, būu sāaru ka sakararu nu dam mō wuu ge sō.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tābiribu ka kēē ni ba mwa Kirisi sō, wiru 1:1-9.
2. Karanabu Yesun yigberu sō, wiru 1:10n di sere wiru 4:21.
3. Kōō mennabu ka suanabun gari, wiru 5:1n di sere wiru 7:40.
4. Naanē dokeon tii mōru, wiru 8:1n di sere wiru 11:1.
5. Nge mē ba koo ka sāaru ko Yesun yigberu sō, wiru 11:2n di sere wiru 14:40.
6. Seebu gōrin din gari, wiru 15.
7. Kirōba, wiru 16.

### *Tābiribu*

<sup>1-2</sup> Bēē Gusunōn yigberugibu, bēē be i wāa Korintiō, bēē be u soka i ka ko wigibu, ma u bēē gōsa u yii i n ka gbinne ka Kirisi Yesu, ne Pāluwa, wi Gusunō u soka win kīru sō n ka ko Yesu Kirisin gōro, ka Sōsitani, bēsegii, sa bēē tābura. Sa maa be kpuro tābura be ba Yinni Yesu Kirisin yīsiru sokumō baama, wi u sāa ben Yinni ka bēsen Yinni. <sup>3</sup> Gusunō bēsen Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bēē durom kua kpa bu bēē alafia wē.

### *Kēē ni ba mwa Kirisi sō*

<sup>4</sup> Baadomma na ra n Gusunō siaramō bēēn sō, win durom saabu mē ba bēē wē bēē ka Kirisi Yesun gbinnaa sō. <sup>5</sup> Ba bēē kua dukiagibu baayere sō, ka garin gerubu, ka yēru kpuro, saa win min di. <sup>6</sup> Ya sōsimō ma seeda ye na Kirisi diiya bēēn suunu sō ya n kam kue. <sup>7</sup> I n Hunden kēru garu bie i n ka mara sere bēsen Yinni Yesu Kirisi u kurama. <sup>8</sup> Wiya u koo bēē yōre sere ka nōrō, kpa i ka yōra taare sariru sō tōō tē sō u koo na. <sup>9</sup> Gusunō naanēgiiwa, wi u bēē soka i n ka nōō tia sāa ka win Bii Yesu Kirisi bēsen Yinni.

### *Karanabu Yesun yigberu sō*

<sup>10</sup> Na bēē yiiremō negibu, ka bēsen Yinni Yesu Kirisin yīsiru, i de i n gari tee gerunamō, kpa karanabu bu ku raa du bēēn suunu sō. I de i n bwisiku teenu mō. <sup>11</sup> Domi Kolowen tambu ba man sōawa ma sikirinōsu wāa bēēn suunu sō negibu. <sup>12</sup> Yeniwa na nua ma wini gerumō wiya Pōlugii, kpa wini nēē, wiya Apologii, kpa wini maa nēē, wiya Sefagii, kpa gōo u n mō, wiya Kirisigii. <sup>13</sup> Kirisi u sāa yiru ro? Ba Pālu go dāa bunanaru wōllō bēēn sō? Nge ka Pōlun yīsira ba bēē batemu kua?

<sup>14</sup> Aawo, na Gusunō saabu kua ye na n ka bēēn gōo batemu kue ma n kun mō Kirisipu ka Gayusi. <sup>15</sup> Nge meya gōo kun kpē u gere ma ba bēē batemu kua ka nen yīsiru. <sup>16</sup> Geema, na maa Setefanin yenugibu batemu kua. Be baasi na n yē nā n gōo batemu koore. <sup>17</sup> Domi Kirisi kun man gōre n ka batemu ko ma n kun mō n ka Labaari gean waasu ko, n n maa mō ka gari yēru, kpa Kirisin gōō dāa bunanaru wōllōn dam mu ku raa ko kam.

### *Kirisi sāa Gusunōn dam*

#### *ka Gusunōn bwisi*

<sup>18</sup> Domi Kirisin gōō dāa bunanaru wōllōn gari, wiirara be ba kam mōn mi, adama bēē be sa faaba waamōn mi, Gusunōn dama. <sup>19</sup> Domi ba yorua ma Gusunō u nēē, “Kon laakarigibun laakari kam koosia, kpa n bwisigibun bwisi kpeerasia.”

<sup>20</sup> Mana bwisigii wāa. Mana wooda yēro wāa. Mana saa yenin sikirinōsugiba wāa. Gusunō u n handunian bwisi kue wiiraru?

<sup>21</sup> Domi Gusunōn bwisi sō u n dere handuniagibu ba nūn gie ka ben tiin bwisi. Yen sōna n nūn wēre u ka tambu faaba ko be ba nūn naanē doke, ka win garin waasu yi ba tamaa wiiraru. <sup>22</sup> Geema, Yuuba ba yīrenu bikiamō, Gerēkiba ba maa bwisi kasu. <sup>23</sup> Adama bēē sa Kirisin waasu mō wi ba kpare dāa bunanaru wōllō, ye n kua wiiraru tōn tukobun mi ma ya dera Yuuba ba n naanē doke. <sup>24</sup> Adama be ba soka mi, bā n sāan na Yuuba n kun mē tōn tukobu, Kirisi kua Gusunōn dam ka Gusunōn bwisi. <sup>25</sup> Domi Gusunōn wiiraru ta tōmbun bwisi kere, Gusunōn dam sariru ta maa tōmbun dam kere.

<sup>26</sup> Negibu i mēerio nge mē ba ka bēē soka. N n mō ma bēēn dabinu sāa handunian bwisigibu n kun mē yen damgibu n kun mē



sina bibu. <sup>27</sup> Adama Gusunɔ u bu gɔsa be handuniagiba mɛɛra nge gari bakasu u ka bwisigibu sekuru doke, u maa handunian dam sarirugibu gɔsa u ka damgibu sekuru doke. <sup>28</sup> Gusunɔ u maa bwɛɛbwɛɛbu gɔsa ka be ba gɛma ka be ba n̄ s̄a ḡānu handunia ye s̄o u ka bu kawa mam mam be ba mɛɛra ḡānu. <sup>29</sup> Kpa goo u ku raa ka woo kanɛ Gusunɔn wuswaaɔ, baa turo. <sup>30</sup> Adama u dera i gbinnɛ ka Yesu Kirisi ma u n̄n̄n̄ kua bɛsɛn bwisi ka bɛsɛn gem. Wi s̄ɔra sa maa dɛɛraru ka yakiabu wa. <sup>31</sup> Yen s̄, “Wi u woo kanamɔ, u woo kanɔ Yinnin s̄,” nge mɛ ba yorua.

## 2

### *Ba Kirisin gari kparamɔ*

#### *wi ba kpare d̄āa bunanarɔ*

<sup>1</sup> Nɛgibu, sanam mɛ na na bɛɛn mi na n̄ Gusunɔn gari kpare ka bwisi bɛkɛ gɛɛ n̄ kun mɛ ka n̄ɔ dobu gabu. <sup>2</sup> Domi na n̄ ḡɔru doke na n̄ ḡāa tukunu yɛ bɛɛn suunu s̄o ma n̄ kun m̄o Yesu Kirisi wi ba kpare d̄āa bunanaru w̄ollɔ. <sup>3</sup> Na da bɛɛn mi ka dam sariru ka bɛrum ka diiri bakabu. <sup>4</sup> Nɛn gari ka nɛn waasu kun s̄āa nɛn tiin bwisi n̄ kun mɛ nɛn n̄ɔ dobu, adama n̄ s̄āawa Hunden dam ka win s̄ɔs̄iru. <sup>5</sup> Kpa bɛɛn naanɛ dokebu bu ku ka ȳra t̄onun bwisi s̄o ma n̄ kun m̄o Gusunɔn dam s̄o.

#### *Gusunɔn bwisin gari*

<sup>6</sup> Ka mɛ, bɛsɛ sa bwisi gɛɛn gari kparamɔ t̄on girobun suunu s̄o, yi yi kun s̄āa saa yenin bwisi, n̄ kun mɛ saa yenin wirugibun bwisi be ba kam k̄obu d̄o. <sup>7</sup> Adama Gusunɔn bwisi asirigiiya sa kparamɔ yi yi berua, ȳn s̄ɔru Gusunɔ u kua saa toren di, su ka ko yiikogibu. <sup>8</sup> Saa yenin wirugibu ba n̄ yi tuba baa t̄on turo, domi b̄a n̄ daa yi tuban na, ba n̄ daa Yinni yiikogii kparemɔ d̄āa bunanarɔ. <sup>9</sup> Adama nge mɛ ba yorua, “Ye n̄ni kun waare, ye swaa kun n̄ɔre, ye ya n̄ maa duure t̄onun ḡɔru s̄o, yeya Gusunɔ u bu s̄ɔru kua be ba n̄n̄n̄ k̄i.” <sup>10</sup> Ma u sun ye s̄ɔsi saa win Hunden min di. Domi Hunde wi, u ra n̄ kpuro mɛɛra u n̄ ka yɛ, baa ye n̄ w̄āa Gusunɔn tii s̄o. <sup>11</sup> Nge wara u t̄onun bwisikunu yɛ ma n̄ kun m̄o win tiin hunde ye ya w̄āa wi s̄o. Nge mɛya maa goo kun Gusunɔn bwisikunu yɛ ma n̄

kun m̄o win Hunde. <sup>12</sup> Win Hunde wiya sa mwa, n̄ n̄ m̄o handunian hunde, kpa sa n̄ ka yɛ ye Gusunɔ u sun k̄ā win durom s̄o. <sup>13</sup> Sa n̄ maa asiri ye tubusiamɔ ka gari yi yi wee t̄onun bwisin di, ma n̄ kun m̄o saa Gusunɔn Hunden min di, sa n̄ ka hunden gari bu s̄ɔsimɔ be ba Hunde wi m̄o.

<sup>14</sup> Handuniagii u n̄ Gusunɔn Hunden gari wuramɔ, domi wiirara yi s̄āa win mi. Yi n̄ kpɛ yi n̄n̄ yeeri, domi Hunden tiiwa u yi tubusiamɔ. <sup>15</sup> Wi u w̄āa ka Hunden baa, wiya ḡānu kpuro ra yeeri, adama goo sari wi win gari ra yeeri.

<sup>16</sup> “Domi wara u Yinnin bwisikunu yɛ.

Wara u n̄n̄n̄ bwisi k̄ɛɛre.”

Goo sari. Adama bɛsɛra sa Kirisin bwisikunu yɛ.

## 3

### *Gusunɔn s̄am kowobu*

<sup>1</sup> Nɛgibu na n̄ kp̄ia na ka bɛɛ gari kue nge mɛ na ra ko ka be ba w̄āa ka Hunden baa. Adama na ka bɛɛ kuawa nge be ba w̄āa ka wasin baa, be ba s̄āa bii w̄ɛnu Kirisi s̄o. <sup>2</sup> Boma na bɛɛ w̄ɛ, n̄ n̄ m̄o d̄āa d̄aka, domi i n̄ tura be ba koo d̄āa d̄aka mwe, i n̄ mam tura ka t̄ɛ <sup>3</sup> ȳn s̄o i w̄āa ka wasin baa gina. Domi sanam mɛ nisinu ka sikirinɔsu w̄āa bɛɛn suunu s̄o, i n̄ s̄ɔsimɔ ma i w̄āa ka wasin baa? Bɛɛn sanu sanusu kun s̄āa nge handuniagisu? <sup>4</sup> Domi bɛɛn goo ù n gerumɔ wiya P̄lugii, kpa goo u nɛɛ wiya Apologii, i n̄ s̄āa nge t̄on be ba tie?

<sup>5</sup> Wara ra n̄ Apolo. Nge wara ra n̄ P̄lu. Ba s̄āawa s̄am kowobu b̄en min di i naanɛ doke nge mɛ Yinni u ben baawure win s̄amburu w̄ɛ. <sup>6</sup> Nɛna na duura, ma Apolo u nim yɛka, adama Gusunɔwa u kp̄ɛasiamɔ. <sup>7</sup> N n̄ mɛn na, wi u duurumɔ ka wi u nim yɛkamɔ ba n̄ s̄āa ḡānu, ma n̄ kun m̄o Gusunɔ wi u kp̄ɛasiamɔ. <sup>8</sup> Duuro ka wi u nim yɛkamɔ ba s̄āawa tia, ben baawure koo win are mwa nge mɛ win s̄ambura nɛ. <sup>9</sup> Domi bɛsɛ Gusunɔwa sa s̄amburu kuammɛ sannu. Bɛɛ maa i s̄āawa win gberu.

I maa s̄āa win gani beki. <sup>10</sup> Durom mɛ Gusunɔ u man w̄ɛn saabu, nɛna na kp̄ɛkp̄ɛku sura nge bani ȳro, ma gaba banimɔ gen w̄ollɔ. Adama i de baawure u laakari ko nge mɛ u banisinamɔ. <sup>11</sup> Domi goo kun kp̄ɛ u maa kp̄ɛkp̄ɛku gagu sura ma n̄ kun m̄o ge ba sure, geya ga s̄āa

Yesu Kirisi. <sup>12</sup> Wi u bana kpɛɛkpɛɛku gen wɔllɔ ka wura ka sii geesu, ka kpee kpikinu, wi u maa bana ka dɔa ka taka nɔɔ ka wɔi, <sup>13</sup> baawuren sɔmbura koo sɔsira domi siribun tɔru ta koo tu terasia, yɛn sɔ dɔɔwa ta koo ka na kpa dɔɔ wi, u baawuren sɔmburun dam mɛɛri. <sup>14</sup> Wi u bana kpɛɛkpɛɛku gen wɔllɔ ma win bana kun dɔɔ mwaare, u koo are wa. <sup>15</sup> Win sɔmbura maa dɔɔ mwaara, wiya u gbisira. Win tii u koo faaba wa, adama u ko n sɔawa nge wi u dɔɔ soora u yara.

<sup>16</sup> I n̄ yɛ ma i sɔawa Gusunɔn wɔa yeru? I n̄ yɛ ma win Hunde wɔa bɛɛ sɔɔ? <sup>17</sup> Yen sɔ, goo ù n Gusunɔn wɔa yeru sankɔ, Gusunɔ u koo yɛro sanku. Domi Gusunɔn wɔa yera dɛere ta ka yii win sɔ, bɛɛya maa wɔa yee te.

<sup>18</sup> I ku de goo u win tii nɔni wɔke. Bɛɛn wi u tamaa u bwisi mɔ handunia ye sɔɔ, u de u ko gari bɔkɔ kpa u bwisi gee wa u mwa. <sup>19</sup> Domi handunian bwisi sɔawa wiiraru Gusunɔn nɔni sɔɔ. Ba yorua, “U ra dewa bwisigibun tiin bwisi yi bu yina mwa.” <sup>20</sup> Ba kpam yorua ba nɛɛ, “Yinni Gusunɔ u tɔmbun bwisikunu yɛ, u yɛ ma nu sɔawa kam dirum.” <sup>21</sup> N n mɛn na, goo u ku woo kana tɔnun sɔ domi gɔanu kpuro bɛɛgina. <sup>22</sup> Pɔlu ka Apolo ka Sefa ka handunia ka wɔaru ka gɔɔ ka ye n wɔa gisɔ ka ye n sisi sia, ye kpuro ya sɔawa bɛɛgia. <sup>23</sup> Bɛɛ maa Kirisigiba, Kirisi maa sɔa Gusunɔgii.

## 4

### *Kirisin gɔrobu*

<sup>1</sup> I de bu sun garisi Kirisin sɔm kowobu be Gusunɔ u win asirin gari nɔmu sɔndia. <sup>2</sup> Be ba maa gɔanu nɔmu sɔndia n weenɛwa ba n sɔa naanɛgibu. <sup>3</sup> Adama gɔa piimuna nɛn mi, bɛɛ ì n man siri, n̄ kun mɛ b̄a n man siri tɔmbun wuswaaw. Ka gem na n̄ nɛn tii siri. <sup>4</sup> Na n̄ gɔanu yɛ nɛ sɔɔ ye ya man taare wɛɛmɔ, adama n̄ n̄ mɔ ba man gem wɛ yen sɔ. Domi Yinniwa sɔa nɛn siri kowo. <sup>5</sup> Yen sɔ, i ku ra maa gɔanun siribu ko tɔɔ te, tu sere na sere Yinni ù n tunuma. Wiya u koo kpuro yarama batumɔ ye ya berua wɔkuru sɔɔ, kpa u tɔmbun gɔrusun bwisikunu sɔɔsi. Sanam mɛ sɔara baawure u koo win siarabu nɔ Gusunɔn mi.

<sup>6</sup> Bɛɛn sɔna, nɛgibu, na gari yi kpuro weesina nge nɛ ka Apolo, kpa i ka gia bɛɛn min di nge mɛ i n̄ ko wooda sara ye ba yorua, bɛɛn goo u ku ka tii sua bɛɛn turon sɔ kpa u n turo gemɔ. <sup>7</sup> A tamaa goo nun mɛɛra a gabu sanɔ kere? Mba a mɔ ye ba n̄ nun kɔ. M̄a a yɛ ba nun kɔwa, mba n kua a ka woo kanamɔ nge wi u ka tii wa.

<sup>8</sup> I deba kɔ. I kua dukiagibu. I tamaa i bandu dii bɛɛn sariru. N ko n daa wɛra ì n bandu dii ka gem, kpa bɛɛ ka bɛɛ sa n sɔa ban diobu sannu. <sup>9</sup> Domi na lasabu kua ma Gusunɔ u sun aye dɔakiru wɛ, bɛɛ gɔrobu, nge be ba taare wɛ bu go. Baawure handunia sɔɔ, wɔllun gɔradoba ka tɔmbu kpuro ba sun mɛɛra nge be ba dweebu dua. <sup>10</sup> Bɛɛ sa sɔa gari bakasu Kirisin sɔ, adama bɛɛ i sɔa bwisigibu Kirisi sɔɔ. Bɛɛ sa n̄ dam mɔ, bɛɛya i dam mɔ. I kua atasiriba ma bɛɛ sa kua bɛɛɛ sariba. <sup>11</sup> Sere n ka kua saa yeni sɔɔ gɔara sun goowa ma nim nɔru ga sun m̄ɔ, sa wɔa tereru, ba sun soomɔ, sa n̄ maa wɔa yeru garu mɔ. <sup>12</sup> Ma sa hania m̄ɔ sa ka bɛɛn nɔma sɔmburu m̄ɔ. B̄a n sun faara sɔmɔ, sa ra n bu domaru kuammɛwa. B̄a n maa sun nɔni sɔmɔ, sa ra n temanɛwa. <sup>13</sup> B̄a n sun mɛm manimɔ, sa ra n suuru kanamɔwa. Sere ka tɛ ba sun mɛɛra nge weke gɔari ka gɔanu kpuron kubanu.

<sup>14</sup> Na n̄ yeni yorumɔ n ka bɛɛ sekuru doke adama n ka bɛɛ gerisiwa nge nɛn bii kɔnasibu. <sup>15</sup> Baa ì n baaba nɛruro dabɔnu mɔ Kirisi sɔɔ, i n̄ tundo dabɔnu mɔ, domi nɛna na kua bɛɛn tundo Yesu Kirisi sɔɔ Labaari gean saabu. <sup>16</sup> N n mɛn na, na bɛɛ yiiremɔ ì n da man saari. <sup>17</sup> Yen sɔna na bɛɛ nɛn bii kɔnasi Timɔte gɔria wi na naanɛ sɔa Yinni sɔɔ. Wiya u koo bɛɛ yaayasia nge mɛ nɛn wɔara sɔa Kirisi sɔɔ, nge mɛ na ra sɔɔsi baama Yesun yigbɛnu kpuro sɔɔ.

<sup>18</sup> Tɛ wee, gaba tii suamɔ nge na n̄ maa sisi bɛɛn mi. <sup>19</sup> Adama n̄ n sosi kon na bɛɛn mi n̄ n sɔa Yinnin kɔru. Kon maa be ba tii suamɔ min dam gia, n̄ n̄ mɔ ben gari tɔna. <sup>20</sup> Domi Gusunɔn bandu ta n̄ sɔsiramɔ gari gerubu sɔɔ, ma n kun mɔ dam sɔɔ mɛ mu sɔmburu m̄ɔ. <sup>21</sup> Mba i kɔ. N na ka bokuru? Nge ka kɔru ka daa tɛɛrugia.

## 5

### *Sekuru sariru Yesun yigberu sɔɔ*

<sup>1</sup> Sa labaari gaa nua ba nɛɛ, sekuru sari kōsuru gara wāa bɛɛn suunu sɔɔ tɛn bweseru tɔn tukobun tii ba n̄ kākɔ bu kɔ. Ba nɛɛ bɛɛn turo u win tundon kurɔ kī. <sup>2</sup> Ma i woo kanamɔ. N weenɛ i n nuki sankire, kpa i yɛro wuna bɛɛn suunu sɔɔn di wi u daa ye kua. <sup>3</sup> Baa i kun man waamɔ bɛɛn suunu sɔɔ, nɛn hunde wāa mi. Na maa durɔ wi siri kɔ, wi u yenin bweseru kua, nge mɛ kon daa n̄n siri nà n wāa mi. <sup>4</sup> I n menna ka nɛn hunde sannu, ka Yinni Yesun yīsiru ka win dam, <sup>5</sup> i durɔ wi Setam nɔmu sɔndio, win wasi yi ka kam ko kpa win hunde yu faaba wa Yinni Yesun tɔɔ te sɔɔ.

<sup>6</sup> Bɛɛn woo kana bin bwesera kun wā. I n̄ yɛ ma pɛɛ seeyatia fiiko yeya ya ra pɛɛ kpuro kukusie? <sup>7</sup> Tɛ, n weenɛ i pɛɛ seeyatia tɔkɔru wuna kpa i ko nge pɛɛ kpa ya ye ya kun seeyatia mɔ, nge mɛ i s̄a. Domi ba Kirisi go kɔ wi u s̄a bɛɛn Gɔɔ sararibun abɔru. <sup>8</sup> N n mɛn na, su tɔɔ bakaru di, n kun ka pɛɛ seeyatia tɔkɔru ye n s̄a kōsa ka nuku kōsuru, adama ka pɛɛ ye ba kun kukusie, ye n s̄a gem ka murafiti sariru.

<sup>9</sup> Na bɛɛ tireru yorua na nɛɛ, i ku ka kurɔ dama kowobu menna. <sup>10</sup> Na n̄ ka handunia yen kurɔ dama kowobu yā, ka yen binɛgibu ka yen gbɛnɔbu ka be ba b̄u s̄amɔ. Domi nà n ka be yā tilasi i ka yari handunian di. <sup>11</sup> Na nɛɛwa i ku ka goo menna wi ba sokumɔ kīnasi Yesu sɔɔ ù n s̄a kurɔ dama kowo, n̄ kun mɛ binɛgii, n̄ kun mɛ b̄u s̄a, n̄ kun mɛ atama gero, n̄ kun mɛ tam n̄ro, n̄ kun mɛ taki dio. I ku mam dīa gbɛɛru menna ka ben bweseru.

<sup>12-13</sup> Domi Yesun yigberugiba n weenɛ i siri. I tɔn kōso wi wunɔ bɛɛn suunu sɔɔn di. N n̄ nɛn baa n̄ ka bu siri be ba n̄ wāa Yesun yigberu sɔɔ. Gusunɔwa ben siribu mɔ.

## 6

### *Naane dokeobun sirinaa*

<sup>1</sup> Bɛɛn goo ù n gari mɔ ka win winsim, u koo kākɔ u siribu da gem sarirugibun wuswaaɔ? Kpa n kun maa mɔ naane dokeobun mi? <sup>2</sup> Bɛɛ i n̄ yɛ ma naane dokeoba ba koo handunian tɔmbu siri? N n bɛɛn na i ko handunia siri, yera i n̄ kpɛ i gari piimunu siri? <sup>3</sup> I n̄ yɛ ma bɛsɛra sa ko wɔllun gɔradoban siribu ko? Kaa ra sere gere handunia yenin gari? <sup>4</sup> N n mɛn na, i n gari yin bweseru mɔ, i de be ba n̄ gāanu

ganu tura Yesun yigberu sɔɔ bu ko bɛɛn siri kowobu. <sup>5</sup> Na bɛɛ s̄omɔ bɛɛn sekura. Ka geema i n̄ goo mɔ bɛɛn suunu sɔɔ win bwisi tura u ka win wɔnɔbun siribu ko? <sup>6</sup> Adama i mam siribu sokunamɔ gem sarirugibun wuswaaɔ.

<sup>7</sup> I n gari mɔ bɛɛn suunu sɔɔ, munusɛwa mam mam. Mban s̄ona i n̄ toraru wuramɔ. Mban s̄ona i n̄ derimɔ bu bɛɛ taki di. <sup>8</sup> Adama bɛɛ i ra gabu tore, i ra gabu taki di, be ba mam s̄a bɛɛn naane dokeosibu. <sup>9</sup> Bɛɛ, i n̄ yɛ ma gem sarirugiba kun kpɛ bu ayeru wa ban te Gusunɔ u swīi sɔɔ? I ku de bu bɛɛ n̄ni wōke. Kurɔ dama kowobu ka b̄ugibu, ka sakara kowobu ka be ba ka ben tɔn durɔsibu kpunamɔ <sup>10</sup> ka gbɛnɔbu ka binɛgibu ka tam n̄robu ka tɔn yaako kowobu ka taki diobu ba n̄ ayeru wasi ban te sɔɔ. <sup>11</sup> Mɛya bɛɛn suunu sɔɔ gaba raa s̄a. Adama ba bɛɛ wobura, ba bɛɛ dɛɛrasia ba yii, ba bɛɛ gem wɛ Yinni Yesu Kirisin yīsirin s̄o, ka maa bɛɛn Gusunɔn Hunden s̄o.

### *I Gusunɔ bɛɛɛ wɛɛyɔ*

#### *ka bɛɛn wasi*

<sup>12</sup> Ba n̄ man yinarimɔ n gāanu kpuro ko. Adama n̄ n̄ mɔ ni kpuro nu are mɔ. Ba n̄ man yinarimɔ n gāanu kpuro ko adama na n̄ wuramɔ n ko gāanu ganun yoo. <sup>13</sup> Dīanu wāawa nukurun s̄o, nukura maa wāa dīanun s̄o, ma Gusunɔ u koo ye yiru kpeesia. Adama wasi kun wāa kurɔ damarun s̄o. Yi wāawa Yinnin s̄o ma Yinni maa wāa yin s̄o. <sup>14</sup> Gusunɔ wi u Yinni seesia, u koo maa sun seesia ka win dam.

<sup>15</sup> Bɛɛ i n̄ yɛ ma bɛɛn wasi yi s̄awa Kirisin wasin k̄asi? N n mɛn na, kon Kirisin wasin k̄asi sua kpa n̄ ka ko kurɔ tanɔn wasin k̄asi? Su ku wa mɛ! <sup>16</sup> I n̄ yɛ ma wi u ka kurɔ tanɔ menna, u kua wasi tee ka wi? Domi ba yorua, “Be yiru ba koo ko wasi tee.” <sup>17</sup> Adama wi u ka Yinni manina, u kua hunde tia ka wi.

<sup>18</sup> I kurɔ damaru suurio. Toranu kpuro ni tɔnu u mɔ nu wāawa wasin tɔɔwɔ, adama wi u kurɔ damaru mɔ win wasiya u toraru koosimɔ. <sup>19</sup> Nge i n̄ yɛ ma bɛɛn wasi s̄awa Hunde Dɛeron wāa yeru wi u wāa bɛɛ sɔɔ, wi Gusunɔ u bɛɛ k̄a? I n̄ tii mɔ. <sup>20</sup> Domi ba bɛɛ dwawa geeru n̄ru sari. Yen s̄o, i Gusunɔ bɛɛɛ wɛɛyɔ ka bɛɛn wasi.

## 7

*Suanabun gari*

<sup>1</sup> Tē gari yìn tireru i man yorua, yiya na bεε wisimə. N wā tən durə u ku kurə baba. <sup>2</sup> Adama kurə damarun sō n weenε baawure u n win tiin kurə mə, kpa kurə baawure u n win tiin durə mə. <sup>3</sup> Kpa durə ka win kurə ba n wāasinε nge mε n weenε. <sup>4</sup> Domi kurən wasi yi n sāa win tiigii ma n kun mə win durəgii. Nge mεya maa durən wasi yi n sāa win tiigii ma n kun mə win kurəgii. <sup>5</sup> I ku n da menanε ma n kun mə saa fiiko sɔɔ ye i ko wuna bεen laakari yu ka wura kanaru sɔɔ mam mam. Adama yen biru i maa wureo i menna, kpa Setam u ku raa bεε kəkiri bεen tii nenubu sarirun sō.

<sup>6</sup> Na n yeni gerumə nge tilasin baa, na gesi kanaməwa. <sup>7</sup> N ko n man wēre tambu kpuro bā n sāa nge nen tii, adama baawurewa u win kērun baa mə saa Gusunən min di, winigirun baa, wɔnəgirun baa.

<sup>8</sup> Adama na tantanəbu ka gəminibu sōmɔ n ko n wēra bā n wāa nge mε na ka wāa. <sup>9</sup> Adama bā kun kpē bu tii nenε, bu de bu kasuna bu ka suana, domi n buram bo bu suana n kere ba n kīi kamgiru wāasi.

<sup>10-11</sup> Tē, be ba suana kə, beya na wooda yeni sōmɔ. Kurə u ku raa win durə yina. Adama u n yina, u sinə, u ku maa durə kpao sua, n kun mε u wuro win durə yinaro win mi. N n maa weenε durə u win kurə yina. Adama n n nε na bu wooda dokeammε, ma n kun mə Yinni.

<sup>12</sup> Be ba tie, beya na maa yeni sōmɔ, n n mə Yinniwa u gerua. Naanε dokeo goo u n kurə mə ma kurə wi, u n sāa naanε dokeo ma n kurə wi wēre ba n ka wāasinε, u ku raa nùn yina. <sup>13</sup> Kurə goo u n maa durə mə ma durə wi, u n sāa naanε dokeo ma n durə wi wēre ba n ka wāasinε, u ku raa nùn yina. <sup>14</sup> Domi durə naanε doke sarirugii wi, ba nùn yii nenem win kurən sō. Mεya ba maa kurə naanε doke sarirugii wi yii nenem win durən sō, ben bibu ba n ka yii nenem. Ma n kun mε, ba ko n sāa nge naanε doke sariba. <sup>15</sup> Adama naanε doke sarirugii wi, u n doona, i nùn derio. N n sāa mε, n n tilasi ba n ka wāasinε domi Gusunə u sun sokawa sa n ka wāa alafia sɔɔ. <sup>16</sup> Domi wunε kurə n n wunε kaa n yē wunen durə u n koo faaba wa.

Wunε durə, n n wunε kaa n maa yē wunen kurə u n koo faaba wa.

*Wāa tən sō Yinni u bεε soka*

<sup>17</sup> N n mən na, i de baawure u win wāaru di nge mε Gusunə u ka nùn soka ka durom mε Yinni u nùn kua. Yeniwa na Yesun yigbenu kpuro yiiremə. <sup>18</sup> Ba goo bango kuawa Yinni u sere yēro soka? I ku yēron bango ye go. Ba n gina nùn bango kue Yinni ka nùn soka? I ku ra maa nùn bango kua. <sup>19</sup> Bango nge bango sariru, yen gaa kun sāa gāanu ganu, adama Gusunən garin mēm nɔɔba bu sāa gāanu. <sup>20</sup> Kpa tən baawure u wa u yōra nge mε u sāa ba ka nùn soka. <sup>21</sup> À n sāan na yoo ba ka nun soka, a ku yeni garisi. Adama bā n nun tii məru wē a mɔɔ. <sup>22</sup> Domi yoo wi ba soka, u kua tii məwə Yinni sɔɔ. Nge mεya maa tii məwə wi ba soka, yēro kua Kirisin yoo. <sup>23</sup> Ba bεε dwa geeru nəru sari. Yen sō, i ku de i n maa sāa təmbun yobu. <sup>24</sup> N n mən na nɛgibu, i de baawure u yōra Gusunə sɔɔ nge mε u sāa ba ka sere nùn soka.

*Wəndiaba ka gəminibun gari*

<sup>25</sup> Tē ye n sāa wəndiabagia, na n gari gεε mə ye n sāa Yinnin wooda. Adama nge mε Yinni u man wənwəndu kua na ka kua naanegii, na bεε nen laakari sōmɔ.

<sup>26</sup> Na tamaa, saa yenin wahalan sō ma n ko n wēra tən durə baawure u n wāa nge mε u sāa. <sup>27</sup> À n kurə mə, a ku ra swaa kasu i ka karana. À n maa wāa tantanaru sɔɔ, a ku kurə kasu. <sup>28</sup> Adama à n kurə sua, a n tore. Wəndia u n maa durə sua, u n tore. Adama be ba suana, ba ko n nən swāaru mə ben wāaru sɔɔ. Na n maa kī n sāa mε bεen mi.

<sup>29</sup> Nɛgibu, ye na gerumə wee, saa kun maa dēu. Yen sō, saa tən di wi u kurə mə, n weenε u n sāa nge u n kurə mə. <sup>30</sup> Kpa wi u nuku sankiranu mə u ko nge u n mə. Wi u maa nuku dobu mə u koowo nge u n nuku dobu mə. Wi u maa dwemə, u koowo nge u n gāanu mə. <sup>31</sup> Wi u maa ka handunian dukia bukata mə u ku win laakari kpuro doke ye sɔɔ. Domi handunia yeni ya doonəwa mi.

<sup>32</sup> Na n kī i n wurure. Wi u kun kurə mə, wiya ra n Yinnin gāanu kasu, ye n koo Yinni dore. <sup>33</sup> Adama wi u kurə mə wiya ra n hania mə handunian gāanu sɔɔ u n kasu ye n koo win kurə dore. <sup>34</sup> Win laakari ra



n bɔnu s̄awa. Kurɔ be ba n durɔbu mɔ ka wɔndiaba ba ra n Yinnin ḡānu kasu ba n ka s̄a d̄erobu wasi s̄ɔ ka hunde s̄ɔ. Adama wi u durɔ mɔ wiya ra n handunian ḡānu kasu ye n koo win durɔ dore.

<sup>35</sup> Na yeni gerumɔwa b̄een alafian s̄ɔ, n n mɔ n ka b̄een w̄āaru s̄ēsiasia, adama n ka b̄ee s̄ōsiwa ye n weene i ko, kpa i ka tii Yinni w̄e mam mam.

<sup>36</sup> Goo ù n bwisika u wa ma ye u win bii wɔndia kuamm̄e ya n b̄ere mɔ, ma wɔndia wi, u ye, u de u ko nge m̄e u k̄i, u de bu nùn kurɔ kpaaru sua. N n toraru. <sup>37</sup> Adama wi u ȳra sim sim ma u n w̄a tilasi s̄ɔ ma u dam mɔ win ḡoru k̄iru w̄ollɔ ù n nee, win bii wɔndia u ku durɔ sua, gea u bwisika. <sup>38</sup> Nge m̄eya wi u dera ba win bii wɔndia kurɔ kpaaru sua u gea kua, adama wi u n dere ba nùn sue, wiya kua n kere.

<sup>39</sup> Tɔn kurɔ u ko n ka win durɔ gbinn̄ewa win durɔn w̄ārun t̄aru kpuro s̄ɔ, adama durɔ wi, ù n gu, kurɔ wi, u tii mɔ u ka durɔ kpao sua wi u k̄i, ȳro u n gesi s̄a Yinnigii. <sup>40</sup> Adama nen laakari s̄ɔ kurɔ wi, ù n tii deri ḡomini te s̄ɔ win nuku dobu koo kp̄e a n kere. Na maa tamaa Gusunɔn Hundewa man yeni s̄ɔwa.

## 8

### *D̄ia ni ba ka b̄u ȳakuru kua*

<sup>1</sup> T̄e, ḡa ni ba ka b̄u ȳakuru kua, nin gari s̄ɔra na wura.

Geema, b̄ese kpuro sa ȳru mɔ. Ȳra tii suabu mɔ, adama k̄ira ta ra t̄onu t̄asisie. <sup>2</sup> Goo ù n tamaa u ḡānu ȳe, u n ȳe gina nge m̄e n weene u n ȳe. <sup>3</sup> Adama wi u Gusunɔ k̄i, Gusunɔ u ȳro ȳe.

<sup>4</sup> T̄e d̄ia ni ba ka b̄u ȳakuru kua, ameniwa nin dibun gari s̄a. Sa ȳe ma b̄u kun ḡānu handunia s̄ɔ. Sa maa ȳe ma Gusunɔ turowa w̄a. <sup>5</sup> Domi baa b̄a n gerumɔ b̄unu w̄a w̄ollɔ ka temɔ, nge m̄e sa ȳe ma b̄u dabinu ka yinni dabinu nu w̄a, <sup>6</sup> ka m̄e, b̄esen mi, Gusunɔ turowa w̄a. Wiya s̄a Baaba win min di ḡānu kpuro nu naamɔ. Win s̄na sa maa w̄a. Yinni turowa maa w̄a. Wiya Yesu Kirisi win min di ḡānu kpuro nu kora. Win saabuwa sa maa w̄āru mɔ.

<sup>7</sup> Adama n n t̄ambu kpuro ba yeni ȳe. Gabu be ba gina b̄u s̄ārun d̄ɔne mɔ, ba yaa ye temm̄o nge b̄u s̄a d̄ianu, ma ben ḡoru dam sariruguu ga bu taare w̄em̄o. <sup>8</sup> N n

m̄o d̄iana nu koo ka sun susi Gusunɔn mi. S̄a kun di, n n k̄amiaru, s̄a n maa di, n n turiru.

<sup>9</sup> Adama i tii laakari koowo b̄een tii m̄ɔ te, tu ku raa de be ba n dam mɔ bu tora.

<sup>10</sup> Domi wun̄e wi a ȳru mɔ, ma a s̄a a dimɔ b̄u dirɔ, ḡoru dam sarirugii ù n nun wa mi, u n koo w̄ruḡoru ko u ka b̄u s̄a d̄ianu di? <sup>11</sup> Kpa k̄inasi wi, win s̄o Kirisi u gu, u kam ko wunen ȳrun saabu. <sup>12</sup> Nge m̄eya ù n b̄een berusebu torari ma i ben ḡoru dam sariruguu ge m̄era m̄o, Kirisiwa i torari. <sup>13</sup> Yen s̄o, d̄ianu n̄u n koo nen beruse torasia, na n maa yaa temm̄o sere ka baadommaɔ, n ku ka nen beruse torasian s̄o.

## 9

### *Ḡaron yiiko ka win s̄amburu*

<sup>1</sup> Na n tii m̄o r̄o? Na n s̄a ḡoro? Na n Yesu b̄esen Yinni wa ro? B̄e i n s̄a nen noman s̄amburu Yinni s̄ɔ? <sup>2</sup> Baa n̄a kun s̄a ḡoro gabun mi, na s̄a m̄e b̄een mi, domi b̄eya i s̄ōsim̄o ma ne Yinnin ḡorowa.

<sup>3</sup> Be ba k̄i bu man gari w̄erisia, ye kon bu wisi wee. <sup>4</sup> Sa n yiiko m̄o su ka di su maa ka n̄o? <sup>5</sup> Sa n yiiko m̄o sa n ka kurɔ naane dokeo m̄o wi u koo sun ȳsiri nge m̄e ḡorobu gabu ba mɔ ka Yinnin w̄nɔbu, ka Sefa? <sup>6</sup> Nge ne ka Baanabasi t̄nawa sa n yiiko m̄o su ka noman s̄amburu deri? <sup>7</sup> Wara d̄ɔ tabu gberɔ ka win tiin gobi. Wara d̄a duurum̄o gberɔ kpa ȳro kun sere nin binu dim̄o. Nge wara u naa ḡɔ kparam̄o ma u n gen bom n̄orum̄o.

<sup>8</sup> Na n yeni gerumɔ ka t̄nun yiiko t̄na. N n gari tee yi wooda ya gerum̄o? <sup>9</sup> Domi M̄owisin wooda s̄ɔ ba yorua, “I ku b̄een naa kinerun n̄o b̄ake saa ye ta s̄amburu m̄o d̄ianu s̄ɔ.” Naan s̄na Gusunɔ u yeni gerua? <sup>10</sup> Nge b̄esen tiin s̄na u gari yi m̄o. M̄eya b̄esen s̄na ba yorua domi n weene wuko u wuku ka ȳiȳɔbu, kpa ḡe u ḡe u n b̄onu ȳiȳɔ. <sup>11</sup> S̄a n hunden ḡānu duura b̄een suunu s̄ɔ, n n men na ḡa bakana s̄a n wasin ḡānu ḡa b̄een mi? <sup>12</sup> Gabu b̄a n yen yiiko m̄o b̄een mi, b̄ese maa ni. Sa n bu kere?

Adama sa n yiiko ye denda b̄e s̄ɔ. Ye kpuro s̄ɔra sa teman̄e, kpa su ku ra ka Kirisin Labaari gea swaa gan̄e. <sup>13</sup> I n̄ ȳe ma be ba s̄amburu m̄o s̄a yerɔ ba ben d̄ianu waam̄o min di? Be ba maa ȳaku yeru k̄su, ba ben b̄onu m̄o te s̄ɔ. <sup>14</sup> Nge m̄eya maa

Yinni u yiire be ba Labaari gean waasu m̀ò bu ben dīanu wa ye s̄əə.

<sup>15</sup> Adama na n̄ yen gaa denda gāa ni s̄əə. M̄eya na n̄ maa yeni yorum̄ə bu ka man ye kuan s̄ə. Na kīru bo n̄ gbi. Goo sari wi u koo man yinari n̄ woo kana gari yinin s̄ə. <sup>16</sup> Domi n̄ n̄ ween̄ n̄ woo kana Labaari gean kparabun s̄ə. Tilasiwa ye, ya man s̄āaw̄ə. N̄a kun yen waasu kue, wahala baka. <sup>17</sup> N̄a n̄ ye kua ka kīru kon are m̄wa. N̄a kun maa kī na ka m̀ò, ka m̄e, kon ye kowa domi ba man yè n̄amu s̄əndiawa. <sup>18</sup> N̄ n̄ m̄en na, m̄ba n̄en are. N̄en areya n̄ ka Kirisin Labaari gea waasu ko n̄ kun ka gobin baa kpa n̄ ku n̄en yiiko kpuro dendi ye na m̄ə Labaari gean kparabun s̄ə.

<sup>19</sup> Baa n̄a n̄ tii m̄ə t̄ambu kpuro n̄ wuswaaə na tii kua baawuren yoo kpa n̄ ka t̄ən dabiru gawama. <sup>20</sup> Yuuban mi na kua nge Yuu n̄ ka Yuuba gawama. Be ba maa wooda nasie, na kua ben turo, kpa n̄ ka bu gawama baa m̄e n̄en tii na n̄ wāa woodan n̄am̄ə. <sup>21</sup> Be ba kun wooda m̄ən mi, na maa kua ben turo kpa n̄ ka bu gawama. N̄ n̄ m̄ə ma na n̄ Gusun̄ən wooda nasie, na Kirisin wooda nasie. <sup>22</sup> Dam sarirugibun mi na kua wi u kun dam m̄ə kpa n̄ ka dam sarirugii be gawama. Na kua nge m̄e baawure u s̄āa ben gabu bu ka faaba waara, baa n̄ n̄ m̄eren na. <sup>23</sup> Ye kpurowa na m̀ò Labaari gean s̄ə kpa na n̄ ka b̄onu m̄ə ye s̄əə.

<sup>24</sup> I yē ma dukan garasa s̄əə t̄ambu kpuro ba duki m̀òwa adama t̄ən turowa u koo yen are wa. Yen s̄ə, i dukio nge m̄e i ko ka are wa. <sup>25</sup> Wasi kasanugii baawure u ra n̄ tii n̄eniwa kpuro s̄əə. Ba m̀ò m̄e bu ka are wa yi yi s̄āa wurusun fur̄ə \* ge ga koo gbera gu d̄erura. Adama b̄e s̄e sa m̀ò su ka m̄wa ge ga kun kpeem̄ə. <sup>26</sup> Yen s̄əna na duka m̀ò dee dee na n̄ geririm̄ə. Na sannam̄ə, adama n̄ n̄ m̄ə nge wi u wom soom̄ə. <sup>27</sup> Na n̄en wasi n̄awia m̀ò gem gem n̄ ka yi kamia, kpa n̄ ku ra ko wi ba koo gira n̄əm dira n̄en tii sanam m̄e na sibu gabu waasu kua.

## 10

### *Būu s̄aarun kir̄ə*

\* **9:25** wurusun fur̄ə - Gera ba ra raa doke goon wir̄ə yellu wi u garasa gaa s̄əə wiru gbia. \* **10:1** guru wii te - Ta s̄āawa te ta Isireliba gbiiye sanam m̄e ba wāa gbabur̄ə. † **10:1** nim w̄əku ge - Ga s̄āawa nim w̄əku ge ba m̀ò Naa yari ge ga burana ba t̄abura ye ba yara Egibitin di.

<sup>1</sup> N̄egibu na kī i n̄ yē ma b̄e s̄en sikadoba kpuro ba wāa guru wii ten \* t̄əbuə ma be kpuro ba s̄āa nim w̄əku gen † suunu s̄əə ka naasu. <sup>2</sup> Ma be kpuro ba kua M̄əwisin b̄wāabu ka bat̄emu gaa guru wii te s̄əə ka nim w̄əku ge s̄əə. <sup>3</sup> Ma be kpuro ba dīa teenu di ni nu na saa w̄əllun di, <sup>4</sup> ma ba nim n̄əruram tem n̄əra m̄e Gusun̄ə u bu w̄ē, domi ba nim n̄əruram̄əwa saa kpee Hundegirun min di te ta bu sw̄i biruə. Kirisiwa s̄āa kpee te. <sup>5</sup> Adama Gusun̄ə u ben dabiru go gbaburu s̄əə yèn s̄ə ben daa ya n̄ n̄un w̄ēre.

<sup>6</sup> Tē, yeya ya s̄āa yīreru b̄e s̄en s̄ə kpa sa kun maa s̄āa k̄əsan kīrobu nge be. <sup>7</sup> Kpa i ku ra maa b̄ūu s̄ā nge m̄e b̄e n̄ən gabu ba kua. Domi ba yorua, “T̄ən be, ba s̄ina ba di, ba n̄əra, ma ba seewa ba kom b̄e r̄e t̄e k̄e m̀ò.” <sup>8</sup> Su ku ra maa kur̄ə damaru ko nge m̄e ben gabu ba kua, ma ben n̄ər̄əbun suba yenda ita (23.000) ba kam kua s̄əə teerun s̄əə. <sup>9</sup> Su ku ra maa Yinni m̄e r̄i nge m̄e u n̄e, nge m̄e ben gabu ba kua, ma w̄e e bu go go. <sup>10</sup> Su ku maa w̄əki nge m̄e ben gabu ba kua, ma ḡəən ḡərado u bu go.

<sup>11</sup> Yeya ya bu deema nge yīreru, ma ba ye yorua bu ka sun kir̄ə ko, b̄e s̄e be sa wāa handunian t̄əə d̄āaki teni s̄əə. <sup>12</sup> Yen s̄ə, wi u tamaa u ȳə sim sim, u de u n̄ tii s̄e kpa u ku raa w̄ərum̄e. <sup>13</sup> I n̄ laakari m̄e r̄ibu gabu waare ma n̄ kun m̄ə bi t̄ambu kpuro ba ra wa. Gusun̄ə wi u s̄āa naan̄egii, u n̄ derim̄ə bu b̄e n̄ laakari m̄e r̄i n̄ kere ye i ko kp̄i i ka temana. Adama laakari m̄e r̄ibu baabire s̄əə u ra maa yari yeru ko kpa i ka kp̄i i temana bi s̄əə.

<sup>14</sup> Yen s̄ə, kīnasibu, i b̄ūu s̄āaru suurio. <sup>15</sup> Na ka b̄e e gari m̀òwa nge laakarigibu. I de i lasabu ko ye na gerum̄ə. <sup>16</sup> S̄a n̄ b̄onu m̄ə n̄əri domarugia ye s̄əə, ye sa ka Gusun̄ə siaram̄ə, sa n̄ b̄onu m̄ə Kirisin yem s̄əə? S̄a n̄ p̄ē ye yabua, sa n̄ b̄onu m̄ə Kirisin wasi s̄əə? <sup>17</sup> P̄ē tia ya wāa. Baa s̄a n̄ dabi, sa s̄āa wasi tee, domi b̄e s̄e kpuro sa b̄onu m̄ə p̄ē tia ye s̄əə.

<sup>18</sup> I bu m̄e r̄io be ba mara Isireliba. Be ba ȳakunu dim̄ə, ba n̄ b̄onu m̄ə ȳaku yee te s̄əə? <sup>19</sup> N̄ n̄ m̄en na, m̄ba na gerum̄ə. Na

gerumə ma yaa ye ba ka bũu yākuru kua ya sãa gãanu? Bũuwa sãa gãanu? <sup>20</sup> Aawo. Adama na gerumə ma ye ba ka yākuru kua, bũna ba ka yākuru kua, n n̄ mə Gusunə. Na n̄ maa kī i n̄ bənu mə ka bũnu. <sup>21</sup> I n̄ kp̄ē i n̄ Yinnin n̄ra sɔɔ kpa i maa n̄ bũnun n̄ra sɔɔ. I n̄ kp̄ē i di ye ya wãa Yinnin tabulu wəllə, kpa i maa di ye ya wãa bũnun tabulu wəllə. <sup>22</sup> Sa kī su Yinnin n̄sinu seeyawa? Sa n̄n̄ dam kere?

### *I kpuro koowo*

#### *i ka Gusunə b̄eere w̄ē*

<sup>23</sup> Ba n̄ t̄nu yinarimə u gãanu kpuro ko, adama n̄ n̄ mə ni kpuro nu arufaani mə. Ba n̄ t̄nu yinarimə u gãanu kpuro ko adama n̄ n̄ mə ni kpuro nu t̄nu t̄sisiamə. <sup>24</sup> N̄ n̄ weene goo u win tiin arufaani kasu, ma n̄ kun mə win winsimgia.

<sup>25</sup> Ye ba gesi d̄oramə yaburə i dio, i ku gãanu bikia tii taare w̄ēebun s̄. <sup>26</sup> Domi tem s̄awa Yinni Gusunəgim, ka gãanu kpuro ni nu wãa m̄e s̄.

<sup>27</sup> Naane doke sarirugii ù n̄ b̄eē dim soka, ma i ḡoru doke i ka da, gãanu kpuro ye ba b̄eē w̄ē, i dio, i ku ra gãanu bikie tii taare w̄ēebun s̄. <sup>28-29</sup> Adama goo ù n̄ b̄eē s̄ɔwa u n̄eē, yeniwa ba ka yākuru kua i ku di ȳeron ḡorun s̄ wi u b̄eē s̄ɔwa, n̄ n̄ mə b̄eēn̄ tiin ḡorun s̄.

Domi mban s̄na kon de bu n̄en tii m̄aru siri goon ḡorun s̄. <sup>30</sup> N̄ n̄ Gusunə siara ye na dim̄an s̄, mban s̄na na kon de bu maa n̄en k̄sa gere ye s̄.

<sup>31</sup> N̄ n̄ m̄en na, ì n̄ dimə ì n̄ n̄rumə, n̄ kun m̄e ì n̄ gãanu ganu m̄, i ye kpuro koowo i n̄ ka Gusunə b̄eere w̄ēemə. <sup>32</sup> I ku ra Yuuba torasie n̄ kun m̄e Ḡerekiba n̄ kun m̄e Yesun yigberu te ta maa s̄a Gusunəgiru. <sup>33</sup> N̄en tii na kookari m̄ n̄ ka kpuro ko ye ya koo t̄ambu kpuro dore, na kun n̄en tiin arufaani kasu ma n̄ kun mə t̄n̄ dabirugia, kpa bu ka faaba waara.

## **11**

<sup>1</sup> I man saario nge m̄e n̄en tii na Kirisi saarimə.

### *T̄n̄ kur̄ən wii kp̄iibu*

<sup>2</sup> Na b̄eē siara ye i ra ka man yaaye kpuro s̄ɔɔ, ye i maa ka s̄ɔsi te n̄eni sim sim te na mwa na b̄eē w̄ē. <sup>3</sup> Adama na kī i n̄ ȳe ma Kirisiwa t̄n̄ durə baawuren wirugii, t̄n̄

durə maa s̄a t̄n̄ kurə baawuren wirugii, Gusunəwa maa Kirisin wirugii. <sup>4</sup> T̄n̄ durə baawure wi u kanaru m̄, n̄ kun m̄e u Gusunən̄ gari gerumə, ù n̄ win wiru wukiri, u n̄ win wirugii b̄eere w̄ēemə. <sup>5</sup> Ma t̄n̄ kurə baawure wi u kanaru m̄, n̄ kun m̄e u Gusunən̄ gari gerumə, ù kun win wiru wukiri, u n̄ win wirugii b̄eere w̄ēemə. N̄ s̄awa nge ù n̄ p̄oru woka. <sup>6</sup> T̄n̄ kurə ù kun kī u yasa b̄oke, n̄ weene u seri bura. Adama n̄ n̄ s̄an̄ na sekuru u ka seri bura n̄ kun m̄e u ka p̄oru woka, u de u yasa b̄oke. <sup>7</sup> N̄ n̄ weene t̄n̄ durə u win wiru wukiri domi u s̄awa Gusunən̄ weenasii, u maa Gusunə b̄eere w̄ēemə, adama t̄n̄ kurə u t̄n̄ durə b̄eere w̄ēemə. <sup>8</sup> Domi t̄n̄ durə kun yari t̄n̄ kur̄ən min di, t̄n̄ kurəwa yari t̄n̄ dur̄ən min di. <sup>9</sup> M̄eya maa ba n̄ t̄n̄ durə taka kue t̄n̄ kur̄ən s̄, t̄n̄ kurəwa ba kua t̄n̄ dur̄ən s̄. <sup>10</sup> N̄ n̄ m̄en na, w̄əllun ḡoradoban s̄ n̄ weene t̄n̄ kurə u yasa b̄oke u n̄ ka s̄ɔsimə ma u goo wiru kp̄iye. <sup>11</sup> Adama Yinni s̄ɔɔ, n̄ n̄ koorə t̄n̄ kurə u n̄ wãa n̄ kun ka t̄n̄ dur̄ən baa. M̄eya maa t̄n̄ durə u n̄ kp̄ē u n̄ wãa n̄ kun ka t̄n̄ kur̄ən baa. <sup>12</sup> Domi nge m̄e t̄n̄ kurə u yari t̄n̄ dur̄ən min di, nge m̄eya t̄n̄ durə maa marura t̄n̄ kur̄ən min di, adama ye kpuro n̄ kooraməwa saa Gusunən̄ min di.

<sup>13</sup> I lasabu koowo b̄eēn̄ tii. N̄ weene t̄n̄ kurə u Gusunə kana u kun yasa b̄okua? <sup>14</sup> I n̄ ȳe b̄eēn̄ tii ma sekura t̄n̄ dur̄ən seri ȳi n̄ d̄eu? <sup>15</sup> Adama t̄n̄ kur̄ən seri ȳi n̄ d̄eu, burara. Ba n̄n̄ win seri w̄ewa u ka ȳi dendi nge win s̄anditia. <sup>16</sup> Adama goo ù n̄ kī u ka sun sikirina, na gesi gerumə ma b̄eē s̄ɔɔ ka Gusunən̄ yigb̄enu s̄ɔɔ sa n̄ maa komaru garu m̄.

### *Yinnin d̄ia domaruginu*

*(I maa m̄erio Mateu 26:26-29, Maaku 14:22-25, Luku 22:15-20)*

<sup>17</sup> Gari ȳi na kī n̄ b̄eē ȳiire mini t̄ē, na n̄ b̄eē siaramə ȳi s̄ɔɔ, domi ì n̄ m̄enne, n̄ ku ra sanə gaa ko, n̄ da n̄ ḡɔḡom̄ m̄ɔwa. <sup>18</sup> Gbiikaa ba man s̄ɔwa ma, ì n̄ m̄enne, wuunu ganu wãa b̄eēn̄ suunu s̄ɔɔ ni nu n̄ n̄ɔ t̄ia s̄a. Na mi gia wura ma geema. <sup>19</sup> Domi n̄ n̄ koo ko karanaa ya kun wãa b̄eēn̄ suunu s̄ɔɔ, kpa be ba s̄a geegibu bu ka s̄ɔsira. <sup>20</sup> Wee, ì n̄ m̄enne i ka d̄ianu dimə, n̄ n̄ ka Yinnin domaruginu weene. <sup>21</sup> Domi ì n̄ m̄enna i ka di, baawure ra n̄ sendewa u ka win tiin d̄ianu di, kpa

gɔ̃ɔra n gabu m̀, kpa tam mu n gabu goom̀. <sup>22</sup> I n̄ b̄een tiin yenusu m̀ mi i ko di kpa i n̄? Nge i k̄i i n̄ Yesun yigberu gemawa, kpa i s̄aarobu sekuru doke? Mba kon gere. Kon b̄ee siara? Aawo, na n̄ b̄ee siaram̀ ye s̄o.

<sup>23</sup> Domi Yinnin min diya na s̄ōsiru mwa te na b̄ee w̄. Na n̄ee, w̄ku t̄e s̄o ba Yinni Yesu t̄ambu n̄amu s̄andia u p̄ee sua, <sup>24</sup> u Gusun̄o siara ma u ye murura. Ma u n̄ee, yeniwa n̄en wasi yi ba go b̄een s̄. I n̄ da yeni ko i n̄ ka man yaaye. <sup>25</sup> M̄eya u maa n̄ra sua ye ba dim kpa u n̄ee, n̄ra yeniwa Gusun̄an n̄o m̄w̄ee kpa te u sire ka n̄en yem. Sanam baam̄ere s̄o m̄e i ka ye n̄orum̄, i n̄ da ko i n̄ ka man yaaye. <sup>26</sup> Domi sanam baam̄ere s̄o m̄e i p̄ee ye dim̄ ma i ka n̄ra ye n̄orum̄, Yinnin ḡōwa i kparam̄ sere u ka wurama.

<sup>27</sup> Yen s̄na wi u Yinnin p̄ee di, n̄ kun m̄e ù n̄ ka win n̄ra n̄ra, ma u n̄ kue nge m̄e n̄ weene u ko, u Yinnin wasi ka win yem torariwa. <sup>28</sup> N n̄ men na, baawure u tii w̄eri u sere p̄ee ye di u maa ka sere n̄ra ye n̄. <sup>29</sup> Domi ù n̄ dim̄ ù n̄ n̄orum̄ ù kun tuba ye n̄ s̄a Yinnin wasi, u tii taare suamm̄ewa win dibu ka n̄ru bi s̄o. <sup>30</sup> Yen s̄na b̄een dabira bar̄, ma dabira kua kpan̄bu, gaba maa gu. <sup>31</sup> S̄a n̄ tii siri ka gem, ba n̄ maa sun sirim̄. <sup>32</sup> Adama Yinni ù n̄ sun siri, u ra sun s̄eyasiewa, kpa su ku ra maa taare wa ka handuniagibu sannu.

<sup>33</sup> Yen s̄ negibu, ì n̄ m̄enna i ka di, i de i maruna. <sup>34</sup> Ḡōru t̄a n̄ goo m̀, u de u gina d̄ianu di yenū, kpa b̄een m̄enn̄o s̄o i ku ra taare sua. Gari yi yi tie, kon b̄ee yin asansi s̄o n̄a n̄ tunuma.

## 12

### *Hunde D̄eron k̄enu*

<sup>1</sup> T̄e ye n̄ s̄a Hunde D̄eron k̄enun gari, negibu na k̄i i n̄ yin gem ȳ. <sup>2</sup> I ȳ ma sanam m̄e i n̄ Gusun̄o ȳ, ba ra n̄ b̄ee gawewa b̄unun yirā, ni nu ku ra gari gere. <sup>3</sup> Yen s̄na na k̄i i tubu ma goo wi u gari m̀ saa Gusun̄an Hunden min di, u n̄ gerum̄ ba Yesu b̄rusi. Goo kun maa kp̄e u n̄ee Yesu s̄a Yinni, ma n̄ kun m̀ saa Hunde D̄eron min di.

<sup>4</sup> Hunden k̄ee bwese bwesekawa w̄a, adama Hunde turo wiya nu w̄em̄. <sup>5</sup> S̄om bwese bwesekawa w̄a, adama Yinni turo wiya sa ko ye kua. <sup>6</sup> Dam bwese bwesekawa maa w̄a m̄e t̄anu koo kp̄i u ka s̄amburu ko,

adama Gusun̄o turo wiya mu t̄ambu kpuro w̄em̄ s̄amburu baateren s̄. <sup>7</sup> Ba baawure k̄eru w̄e te ta s̄ōsim̄ ma u Hunde D̄ero m̀ kpa u ka tu dendi t̄ambu kpuron arufaanin s̄. <sup>8</sup> Hunde u ra goo k̄eru w̄e u ka t̄ambu bwisi k̄e, kpa u goo k̄eru w̄e u ka gari gere ka ȳru. <sup>9</sup> Hunde turo wi, u ra goo naane dokebu w̄e, kpa u goo dam w̄e u ka bar̄bu bekia. <sup>10</sup> M̄eya Hunde turo wiya ra maa goo s̄om maamaakiginun dam w̄e, kpa u goo k̄eru w̄e u ka t̄ambu Gusun̄an gari tusia, kpa u maa goo bwisi w̄e u ka Hunden k̄enu ka k̄ee ni nu tie wunana. U ra goo bwisi w̄e u ka Hunden barum bwese bwesekan gari gere, kpa u goo bwisi w̄e u ka gari yi tusia. <sup>11</sup> Hunde turo wiya u ye kpuro m̀. U baawure k̄ee bwese bweseka w̄em̄ nge m̄e u k̄i.

### *Naane dokeobu kpuro*

#### *ba s̄a wasi teen doo dooka*

<sup>12</sup> Domi Kirisi s̄awa nge wasi tee ka yin doo dooka dabiru. Wasi yi, yi s̄awa tee baa m̄e yi doo dooka dabiru m̀. <sup>13</sup> Domi ba sun bat̄emu kuawa ka Hunde turo kpa Yuuba ka t̄an tukobu, yobu ka tii m̄ow̄bu, b̄ese kpuro su ka ko wasi tee. Sa maa gbinne ka Hunde turo wi, b̄ese kpuro.

<sup>14</sup> Wasi s̄awa doo dooka dabiru n̄ n̄ m̄tia. <sup>15</sup> Baa naasu s̄u n̄ n̄ee, su n̄ s̄a n̄amu, ka m̄e, su n̄ w̄a wasi s̄o? Su w̄awa wasi s̄o. <sup>16</sup> Baa swaa ȳa n̄ maa n̄ee, ya n̄ s̄a n̄onu, ka m̄e, ya n̄ w̄a wasi s̄o? Ya w̄awa wasi s̄o. <sup>17</sup> Wasi kpuro ȳi n̄ s̄a n̄oni, am̄na yi koo ka gari n̄. N kun m̄e, yi kpuro ȳi n̄ s̄a swaa, am̄na yi koo ka nuburu n̄. <sup>18</sup> Adama nge m̄e n̄ s̄a Gusun̄o u doo dooka baayere dokewa wasi s̄o nge m̄e u k̄i. <sup>19</sup> Ya n̄ koor̄o wasi yi kun doo dooka m̀. <sup>20</sup> T̄e, wasi s̄a tee adama yi doo dooka dabiru m̀.

<sup>21</sup> Yen s̄na n̄oni kun kp̄e yi n̄amu s̄o yi n̄ gen bukata m̀. Wira kun maa kp̄e tu naasu s̄o ta n̄ sin bukata m̀. <sup>22</sup> Adama baa wasin doo dooka ye ya s̄are ya n̄ dam m̀, wasi yen bukata m̀ too. <sup>23</sup> Ye ya maa sun s̄awe nge ya n̄ b̄ere m̀, sa ye b̄ere w̄em̄. Ye sa n̄ maa kp̄e su s̄ōsi sa ye wukirim̄. <sup>24</sup> Adama yen ye ya waabu w̄a, ya n̄ wukiribun bukata m̀. Gusun̄o u bes̄en wasi sw̄ena u ka yin gam b̄ere w̄e mi n̄ b̄ere bia. <sup>25</sup> U kuawa kpa wasi yi kun ka karane, adama doo dooka



baayere ya n ka yen yensian laakari m̄. <sup>26</sup> Wasin gam mù n n̄ni swāaru wa, ka mi n tie sanna ba b̄nu m̄. M̄ya b̄n maa yin gam siara, ka mi n tie sanna ba nuku dobu b̄nu m̄.

<sup>27</sup> T̄ b̄εε kpuro i s̄awa Kirisin wasi, ma b̄εεn baawure s̄a yin doo dooka. <sup>28</sup> Gbiikaa Gusun̄ u gbia u ḡrobu ḡsa Yesun yiḡberu s̄o, yiruse win s̄m̄bu, itase keu s̄ōsiobu, yen biru be ba s̄m̄ maamaakiginun dam m̄, ka maa be ba dam m̄ bu ka bar̄bu b̄kia, ka be ba gabu somim̄, ka be ba t̄mbu kparam̄, ka be ba ka Hunden barum bwese bweseka gari m̄. <sup>29</sup> N n̄ m̄ be kpuro ba s̄a ḡrobu, n̄ kun m̄ε Gusun̄n s̄m̄bu, n̄ kun m̄ε keu s̄ōsiobu. N n̄ maa m̄ be kpuro ba dam m̄ bu ka s̄m̄ maamaakiginu ko, <sup>30</sup> n̄ kun m̄ε bu ka bar̄bu b̄kia, n̄ kun m̄ε bu ka Hunden barum bwese bweseka gari ko, n̄ kun m̄ε bu ka gari yi tusia. <sup>31</sup> N n̄ m̄n na, i Hunden k̄nu kasuo ni nu b̄εεε kere.

Kon maa b̄εε swaa s̄ōsi ye ya kpuro kere.

## 13

### *K̄ru*

<sup>1</sup> Baa n̄ n ka barum bwese bweseka gari m̄ ka mam w̄llun ḡradoban barum ma na kun t̄nu k̄i, na s̄awa nge yankokoru n̄ kun m̄ε yangireru te ba soom̄. <sup>2</sup> Baa n̄ n Gusun̄n gari gerubun dam m̄, ma na asiri kpuro tuba ka ȳru kpuro, ma na Gusun̄n naane doke sere kon kp̄i n guunu s̄o nu swenȳo, n̄ kun t̄nun k̄ru m̄ na n̄ s̄a ḡanu. <sup>3</sup> Baa n̄ n n̄n dukia kpuro s̄arobu w̄, baa n̄ n dera ba n̄n wasi w̄owa, n̄ kun t̄nun k̄ru m̄ na n̄ are wasi.

<sup>4</sup> Wi u t̄nu k̄i u ra teman̄, u ra n maa t̄n geeru m̄, u ku ra n nisinu m̄, u ku ra woo kan̄, u ku ra maa tii sue. <sup>5</sup> Wi u t̄nu k̄i u ra n t̄mbun b̄εεε ȳ, u ku ra win tii t̄nan arufaani kasu, u ku ra m̄ru ko fuuku, u ku ra maa torarun gari yi win nukur̄. <sup>6</sup> Wi u t̄nu k̄i u ku ra ȳeri k̄san s̄o ma n kun m̄ gem s̄. <sup>7</sup> Wi u t̄nu k̄i u ra ka kpuro teman̄. Win naane dokebu ka win ȳiȳbu ka win temanabu bu ku ra kpe.

<sup>8</sup> Wi u t̄nu k̄i win k̄ra ku ra n n̄ru m̄. Gusun̄n gari gerubu bu n̄ru m̄, Hunden barum bwese bwesekan gerubu koo kpe, ȳru ta koo maa kpe. <sup>9</sup> Domi b̄εεn ȳru ka b̄εεn Gusun̄n gari gerubu, yen gaa kun

yiba. <sup>10</sup> Adama sanam m̄ε ye ya yiba ya koo na, sanam m̄ya ye ya kun yiba, ya koo doona.

<sup>11</sup> Sanam m̄ε na s̄a bii, na ra gari gere nge bii, na ra laakari ko nge bii, na ra maa bwisiku nge bii, adama t̄ε ye na guro guro kua, na biin daa deri. <sup>12</sup> Ye sa waam̄ t̄ε ya s̄are ye sa waam̄ bari bari tasa s̄o, adama s̄o teeru sa ko ra wa n̄ni ka n̄ni. Ye na ȳ t̄ε ya n̄ yiba, adama s̄o teeru kon da tubu s̄a s̄a nge m̄ε Gusun̄n u man tuba.

<sup>13</sup> T̄ ḡanu ita yeniwa ya w̄a, yeya naane dokebu, ka ȳiȳbu, ka k̄ru. Adama k̄ra ta kere.

## 14

### *Hunde D̄eron k̄nun gari*

<sup>1</sup> N n̄ m̄n na, k̄ra n ween̄ i n kasu. I maa Hunden k̄nu kasuo, n mam n̄εεre Gusun̄n garin gerubun k̄ru. <sup>2</sup> Wi u ka Hunden barum gari gerum̄, n n̄ t̄nu u ka gari m̄, Gusun̄wa u ka gari m̄, domi goo kun ȳron gari n̄om̄. Gem asirigima u gerum̄ ka Hunde D̄eron dam. <sup>3</sup> Adama t̄mba, Gusun̄n s̄m̄ u ra ka gari ko. U ra bu t̄sisie, kpa u bu dam k̄, kpa u bu nukuru yemiasia. <sup>4</sup> Wi u ka Hunden barum gari m̄, u win tii t̄sisiam̄wa. Adama Gusun̄n s̄m̄, Yesun yiḡbera u t̄sisiam̄.

<sup>5</sup> N ko n man dore b̄εε kpuro ì n ka Hunden barum gari m̄, adama ye na k̄i n kere, yera i n Gusun̄n gari gerum̄. Domi wi u Gusun̄n gari gerum̄ u kere wi u Hunden barum bwese bweseka gerum̄, ma n kun m̄ ù n win gari tusia, kpa u ka Yesun yiḡberu t̄sisia. <sup>6</sup> T̄, negibu arufaani yer̄ ì ko wa n̄ n na b̄εεn mi ka Hunden barum bwese bwesekan gerubu, ma na kun ka s̄ōsiru n̄, n̄ kun m̄ε ȳru, n̄ kun m̄ε Gusun̄n garin gerubu n̄ kun m̄ε keu gaa.

<sup>7</sup> Baa ḡa ni nu kun w̄aru m̄ nge guuru ka m̄r̄ku b̄n nu soom̄, b̄n kun nu ḡsikiam̄, am̄na gaba koo ka gia ye nu gerum̄. <sup>8</sup> Wi u maa k̄ba soom̄, ù kun soom̄ dee dee, wara u koo tabun s̄oru ko. <sup>9</sup> Nge m̄ya b̄εεn gari yi kun d̄εεre, yi koo kowa kam. <sup>10</sup> Barum bwese bweseka dabina nu w̄a handunia s̄o, sari maa m̄ε goo kun n̄om̄. <sup>11</sup> N n̄ m̄n na, n̄ kun barum n̄om̄ m̄ε ba ka gari m̄, wi u mu gerum̄ u ko n s̄awa t̄n tuko n̄n mi, kpa n̄ε

n maa ko tɔn tuko yɛron mi. <sup>12</sup>Nge mɛya bɛɛ, yɛn sɔ̄ i Hunden kɛnu kasu, i kookari koowo i ka nu wa nu n kpā ni nu koo Yesun yigberu tāsisia.

<sup>13</sup>Yen sɔ̄, n weenɛ wi u ka Hunden barum gari gerumɔ̄ u Gusunɔ̄ kɛru kana te u koo ka gari yi tusia. <sup>14</sup>Domi nà n kanaru mɔ̄ ka Hunden barum nɛn hundewa ya kanaru mɔ̄, adama nɛn bwisikunu kun wāa te sɔ̄. <sup>15</sup>Tɛ̄, amɔna kon ko. Kon kanaru ko ka nɛn hunde, kon maa ko ka nɛn bwisikunu. Kon womu ko ka nɛn hunde, kon maa ko ka nɛn bwisikunu. <sup>16</sup>À n Gusunɔ̄ siara ka hunde tɔna, amɔna naanɛ dokeo diro u koo ka kpī u nɛɛ, ami, wunen siarabun sɔ̄. U n̄ yɛ ye a gerumɔ̄. <sup>17</sup>Baa wunen siarabu bù n wā, bu n̄ yɛro tāsisiama.

<sup>18</sup>Na Gusunɔ̄ siara yɛn sɔ̄ na ra ka Hunden barum bwese bweseka gari ko n bɛɛ kpuro kere. <sup>19</sup>Adama Yesun yigberu sɔ̄ na kīru bo n gari nɔ̄bu gere ka nɛn bwisikunu n ka gabu keu sɔ̄si, n kere gari nɔ̄bun suba wɔkuru (10.000) ka Hunden barum.

<sup>20</sup>Negibu i ku maa bwisiku nge bibu. Daa kɔsa sɔ̄ra n weenɛ i n s̄a nge bii wɛɛnu, adama bwisikunu sɔ̄ i n s̄a tɔn girobu. <sup>21</sup>Gusunɔ̄n woodan tireru sɔ̄ ba yorua, “Yinni u nɛɛ, kon de bu nɛn gari nɔ̄ be ba barum tukum gerumɔ̄n nɔ̄n di, ka maa sɔ̄bun nɔ̄ sɔ̄n di. Adama ka mɛ, ba n̄ nɛn gari swaa dakima.”

<sup>22</sup>N n mɛn na, Hunden barum bwese bwesekan kɛru ta s̄awa yīreru be ba kun naanɛ doken mi, n n̄ mɔ̄ be ba naanɛ doken mi. Adama Gusunɔ̄n gari gerubun kɛra ta s̄a yīreru be ba naanɛ doken mi, n n̄ mɔ̄ be ba kun naanɛ doken mi.

<sup>23</sup>N n mɛn na, Yesun yigberu kpuro tà n mɛnna, kpa baawure u n Hunden barum gerubu wari, naanɛ dokeo dirobu n̄ kun mɛ naanɛ doke sarirugibu bà n duuma, ba n̄ koo gere bu nɛɛ i wiirawa? <sup>24</sup>Adama baawure ù n Gusunɔ̄n gari gerumɔ̄, sanam mɛ naanɛ doke sarirugii n̄ kun mɛ naanɛ dokeo diro goo u duuma, win ḡoru ga koo nùn so, kpa gari yi, yi nùn siri yi tɔmbu kpuro ba gerumɔ̄. <sup>25</sup>Win bwisiku asiriginu nu koo maa s̄osira batuma sɔ̄, kpa u yiira u Gusunɔ̄ s̄a u nɛɛ, geema, Gusunɔ̄ u wāawa bɛɛn suunu sɔ̄.

*Yesun yigberun s̄aarun wooda*

<sup>26</sup>Negibu, bɛɛn baawurewa u kɛru mɔ̄, googiru womu, googiru tubusianu, googiru s̄osiru Gusunɔ̄n min di, googiru Hunden barum bwese bwesekan gerubu, googiru maa mɛn tusiabu. I n mɛnna, i de i n ye kpuro mɔ̄ i ka tāsisia. <sup>27</sup>Gabu bà n koo ka Hunden barum bwese bweseka gari ko, n weenɛ ba n s̄a tɔmbu yiru n̄ kun mɛ ita tɔna kpa bu ko tia tia, kpa goo u maa ben gari yi tusia. <sup>28</sup>Adama goo ù kun wāa mi wi u koo kpī u gari yi tusia, i de bu mari mɛnna sɔ̄, kpa bu yi ko ka Gusunɔ̄ tɔna. <sup>29</sup>Ye ya maa s̄a Gusunɔ̄n s̄amɔbun gari wee. I de ben yiru n̄ kun mɛ ita bu gari ko, kpa be ba tie bu ben gari yi yīya. <sup>30</sup>Gusunɔ̄ ù n goo wi u s̄o mɛnna sɔ̄ gāanu s̄os̄i u ka gere, i de wi u gari mɔ̄ u mari. <sup>31</sup>Domi bɛɛ kpuro i ko kpī i Gusunɔ̄n gari gere tia tia, kpa bɛɛ kpuro i ka gāanu gia kpa i ka dam kɛru wa. <sup>32</sup>Gusunɔ̄n s̄amɔbu bu de ba n tii kpīa ben kɛru sɔ̄. <sup>33</sup>Domi Gusunɔ̄ kun bɛɛtɛkɛ kī ma n kun mɔ̄ alafia.

Nge mɛ n s̄a naanɛ dokeobun yigberu kpuro sɔ̄, <sup>34</sup>n weenɛ tɔn kurɔbu bu mari mɛnna sɔ̄. N n̄ weenɛ bu gari gere, adama bu wiru kpīyɔ nge mɛ Gusunɔ̄n wooda ya gerumɔ̄. <sup>35</sup>Bà n kī bu gāanu gia i de bu ben durɔbu bikia yenuɔ, domi bɛɛn sekura tɔn kurɔ ù n gari mɔ̄ mɛnna sɔ̄.

<sup>36</sup>Amɔna. Bɛɛn min diya Gusunɔ̄n gari yi gbia yi torua? Nge bɛɛ tɔnan miya yi tura? <sup>37</sup>Goo ù n tamaa u s̄a Gusunɔ̄n s̄amɔ, n̄ kun mɛ u yīyɔ u Hunden kɛnu mɔ̄, n weenɛ u wura ma ye na yorumɔ, Yinnin yiireba. <sup>38</sup>Goo wi u kun yeni wure, i ku ra yɛro wura.

<sup>39</sup>Yen sɔ̄, negibu i kasuo i ka Gusunɔ̄n gari gere, kpa i ku yina bu ka Hunden barum bwese bweseka gari ko. <sup>40</sup>Adama i kpuro koowo dee dee ka bɛɛɛ.

## 15

### *Kirisin seebu garin di*

<sup>1</sup>Negibu na bɛɛ Labaari gea ye yaayasiama ye na raa bɛɛ nɔ̄sia ma i ye mwa, i maa yɔ̄ ye sɔ̄. <sup>2</sup>Yen min diya i faaba waamɔ i n gari yi nɛni dim dim yi na bɛɛ waasu kua. Ma n kun mɛ, kama i naanɛ doke.

<sup>3</sup>Domi gari yi yi kpuro kere yiya na bɛɛ nɔ̄mu s̄ondia yi nɛn tii na mwa. Yiya mini. Kirisi u gu bɛɛn toranun s̄o nge mɛ

Gusunən gari gerumə. <sup>4</sup> Ba nùn sika ma u seewa gərin di sō itase nge mē Gusunən gari gerumə. <sup>5</sup> U win tii Sefa sōsi, yen biru wəkura yiru ye. <sup>6</sup> Yen biru u kura mi win bwāaba mēnne bēn geera nēera wunəbu (100) kere. Ben dabira wasi ka tē, adama gaba gu. <sup>7</sup> Ma u maa win tii Yakəbu sōsi, yen biru gərobu kpuro.

<sup>8</sup> Dākuru u maa man kure, nē wi na sāa nge wi ba mara suru kun yiba. <sup>9</sup> Domi nēna na piiburu bo gərobu sō. Na n weene bu man soku gəro, domi na Gusunən yigberu nəni sōwa. <sup>10</sup> Adama ka Gusunən duroma na ka sāa mē na sāa tē, ma durom mē u man kua mu n kue kam. Na kookari kua n gəro be kpuro kere, adama n n mō nēn tiwa na kua ma n kun mō Gusunən durom mē mu ka man wāa. <sup>11</sup> N n mēn na, gari tee yiya sa waasu mō nē ka be, tee yiya i maa naane doke.

### *Bēsen seebu gərin di*

<sup>12</sup> Tē, bā n Kirisin gari waasu kua ma u seewa gərin di, aməna bēen gaba ka mō gəriba kun seemə. <sup>13</sup> Gəribu bā kun seemə, Kirisi kun maa seewe. <sup>14</sup> Kirisi ū kun seewen na, bēsen waasu kama, bēen naane dokebu maa kama. <sup>15</sup> Sa maa Gusunə seeda weesugia diiya sanam mē sa gerua ma u Kirisi seeya gərin di, domi n n sāa gem ma gəriba kun seemə, n n mēn na, Gusunə kun maa Kirisi seeye. <sup>16</sup> Domi gəribu bā kun seemə Kirisi kun maa seewe. <sup>17</sup> Bā kun maa Kirisi seeye bēen naane dokebu kama, i maa wāa bēen toranu sō gina. <sup>18</sup> Be ba maa Kirisi naane doke ba ka gu ba kam kuawa. <sup>19</sup> N n wāa teni tənən sōn na sa Kirisi yīiyə, sa sāawa wənwəndobu n tambu kpuro kere.

<sup>20</sup> Adama tē, Kirisi u seewa gərin di u kua gbiikoo be ba koo sen suunu sō. <sup>21</sup> Domi nge mē gə na saa tənun min di, nge mēya gəribun seebu maa naamə saa tənun min di. <sup>22</sup> Nge mē tambu kpuro ba gbimə yēn sō ba gbinne ka Adamu, nge mēya ba koo kpuro seeya yēn sō ba gbinna ka Kirisi. <sup>23</sup> Adama baawure ka win wuura. Gbiikaa Kirisi, yen biru be ba sāa wigibu win naarun sanam. <sup>24</sup> Yen biruwa handunian kpeera koo na. Sanam mēya Kirisi u koo wirugiru ka yiiko ka dam kpuro kam koosia kpa u Gusunə Baaba bandu nəmu səndia. <sup>25</sup> Domi Kirisi u n koo ko u kun bandu di sere Gusunə u

ka nùn win yiberəba kpuro taarea. <sup>26</sup> Gəwa sāa wērə dāako wi ba koo kam koosia. <sup>27</sup> Domi ba yorua ba nē, “Ba dera u kua gāanu kpuron wirugii.” Adama sanam mē u gerua ba dera u kua gāanu kpuron wirugii, n sun yeeri ma wi u dera u kua yen wirugii, u n wāasi sō. <sup>28</sup> Adama bā n gāanu kpuro Kirisi nəmu səndia, yera wi, Bii, u koo maa tii Gusunə nəmu səndia, kpa Gusunə wi u nùn gāanu kpuro nəmu səndia, u bandu di kpuron wəllə mam mam.

<sup>29</sup> Be ba batemu mō gəribun sō maa ni. Arufaani yerə ya wāa mi. N n sāa gem ma gəriba kun seemə, mban sōna ba bu batemu mō gəribun sō. <sup>30</sup> Bēsen tii maa, mban sōna sa ra n yō kari sō saa baayere. <sup>31</sup> Nēgibu, baadommawa na ra n wāa gəon yira sō. Na yeni gerumə yēn sō na woo kanamə bēen saabu bēsen Yinni Yesu Kirisi sō. <sup>32</sup> Nā n sanna ka gberun yē Efesu mini nēn təndun yiikon sō, arufaani yerə na mō. Gəribu bā kun seemə, n n mēn na, su di kpa su nō domi sia sa ko gbi.

<sup>33</sup> I ku de bu bē nəni wōke. Kpaasi kōsoba ba ra daa gea sanku. <sup>34</sup> I de bēen laakari gea yu wurama nge mē n weene, kpa i kookoo kōsusu deri. Bēen gabu ba n Gusunə yē. Na yeni gerumə ma bēen sekura.

### *Seebun wasi kpe*

<sup>35</sup> Goo koo bikia u nē, aməna ba koo ka gəribu seeya. Wasi yiren bwesera ba ko n mō. <sup>36</sup> Bwisi sarirugii! A n gāanun bia duura temə ya n kpiimə ma n kun mō ya gu. <sup>37</sup> Ye a duurumə temə, bia tənawa, nge alikama bima, n kun mē gāanu ganun bima, n n mō kpīi pətura. <sup>38</sup> Gusunə u bia ye kpīi pətura wēemə nge mē u kī. Bia baayere ya yen kpīi pətura mō. <sup>39</sup> Gāa wasinu kpuron yaa kun maa tia. Təmbugia nēnem, yēegia nēnem, gunəsugia nēnem, swēegia maa nēnem.

<sup>40</sup> Wəllun wasi yi wāa, handuniagii maa wāa. Wəllun wasi yi yin buram mō, handuniagii maa yin buram mō. <sup>41</sup> Sō u win buram baa mō, suru maa wigim mō ka maa kperi. Kperin tiin buram wunane.

<sup>42</sup> Mēya n ko n sāa sanam mē ba koo gəribu seeya. Bā n wasi sika gəgiiya mi, adama bā n yi seeya yi n maa gbimə. <sup>43</sup> Bā n yi sika yi ku ra n bēere mō, adama bā n yi seeya girima bakagiiya. Bā n yi sika, dam

sarirugiiya, adama bà n yi seeya yi dam m̄. 44 Bà n yi sika wasi bentekera, adama bà n yi seeya yi s̄awa hundegii. Domi wasi bentekeru tà n w̄a, wasi hundegii maa w̄a. 45 Nge m̄eya maa ba yorua ba n̄e, t̄n gbiikoo Adamu, u kua waso, adama Adamu d̄aako u s̄awa hunde wi u w̄aru w̄em̄. 46 N ñ m̄ hundegiiya yi gbia yi na. Wasi bentekera ta gbia ta na, yen biru hundegii. 47 Ba t̄n gbiikoo m̄ama ka tem, ma u kua temgii. T̄nu yiruse u nawa w̄allun di. 48 Nge m̄ temgii gbiikoo u s̄a, m̄eya maa temgibu kpuro ba s̄a. Nge m̄ w̄allugii u maa s̄a m̄eya maa w̄allugibu kpuro ba s̄a. 49 Nge m̄ sa ka temgii ween̄e, nge m̄eya sa ko maa ka w̄allugii weena.

50 Negibu yeniwa na gerum̄, ma ye ya yaa ka yem̄ m̄, ya ñ kp̄e yu b̄onu wa mi Gusun̄o u bandu sw̄i. Ye ya maa s̄a ḡoḡia ya ñ kp̄e ya n w̄aru te ta ku ra kpe m̄.

51 Asirin gari wee, na b̄e s̄om̄. N ñ m̄ b̄e kpurowa sa ko gbi, adama ba koo b̄e kpuro k̄asi 52 yande, n̄ni kpaki teeru s̄o sanam m̄ k̄abi d̄aaka ya koo sw̄i. Domi ya koo sw̄i kpa bu ḡaribu seeya bu ku maa ka gbi, kpa b̄e su maa k̄asi. 53 Domi wasi yi yi ra sankire, yi ñ koo ko yi kun k̄asa yi yi ku ra sankire. Yi yi maa s̄a ḡoḡii, yi ñ koo ko yi kun k̄asa yi yi ku ra gbi. 54 T̄e yi yi ra sankire yì n k̄asa yi yi ku ra sankire, ḡoḡii yì n maa k̄asa yi yi ku ra gbi, yera ye ba yorua ya koo kora ye ba n̄e, “U dera ḡo kpa, ma nasara sina.”

55 “Ḡo, mana wunen nasara w̄a.

Ḡo, mana wunen s̄o d̄egira w̄a.”

56 Ḡon s̄o d̄egira toraru, torarun dam maa s̄awa wooda. 57 Yen s̄, su Gusun̄o siara wi u sun nasara w̄em̄ saa Yesu Kirisi b̄en Yinnin min di.

58 N n m̄en na k̄inasibu, i ȳro dim dim ka temanabu, i n hania m̄ Yinnin s̄amburu s̄o baadomma kpa i n ȳ ma s̄ambu te i Yinni kuamm̄e ta ñ kam m̄.

## 16

### *Gobi s̄okubu*

#### *naane dokeobun s̄*

1 T̄e, gobin gari yi ba s̄okum̄ naane dokeobun s̄. N ween̄e i ko nge m̄ na Yesun yigb̄enu s̄owa Galatī. 2 Alusuma baayeren t̄o gbiikuru i de baawure u gobi

ḡe yi n̄enem, nge m̄ win waara n̄e, kpa i ku de sanam m̄ na tunuma i sere gobi s̄ake. 3 N̄a n na kon t̄n be i ḡosa ḡari Yerusalem̄o ka b̄en k̄eru ka tire ni nu koo bu tusia. 4 N n maa kua n ka da n̄en tii, kon ka bu da.

#### *Ye P̄olu k̄i u ko*

5 N̄a n Mased̄oni beram da, kon na b̄en mi, domi na ñ kon ko na kun Mased̄oni de. 6 Kon s̄o m̄eru ko b̄en mi, a ku tuba, kpuran sanam kpuro. Yen biru kpa i man n̄ma k̄e n̄en sanum s̄o mi na d̄o kpuro. 7 Na ñ k̄i n b̄e wa barara t̄e n̄a n sar̄o, adama Yinni ù n wura, na ȳiȳo kon na n ka b̄e sina s̄o m̄eru.

8 Adama ko na n w̄a Efesu mini gina sere Pantikotin t̄ru. 9 Domi na ayeru m̄ mini n ka s̄am bakaru ko te ta koo arufani ko. Yib̄ereba ba maa dabi.

10 Tim̄ote ù n na b̄en mi i de i n̄n dam koosia ka b̄ere, domi u Yinnin s̄amburu m̄wa nge m̄ na m̄. 11 Yen s̄, i ku de goo u n̄n gem, adama i n̄n somīo win sanum s̄o u ka na n̄en mi ka alafia, domi sa n̄n mara n̄e ka b̄esegibu sannu.

12 Adama ye n s̄a b̄esegii Apolon gari, n̄n dabira na ra n̄n dam k̄e u ka na u b̄e bera ka b̄esegibu gabu sannu, adama u ñ k̄i u na gina. U n ayeru wa, u koo na.

#### *Yiire d̄aakibu ka t̄biribu*

13 I n tii se, i ȳro dim dim naane dokebu s̄o. I n w̄ruḡaru s̄a kpa i n dam m̄.

14 Kpuro ye i m̄, i ye koowo ka k̄iru.

15 I Setefani ȳe ka win yenugibu, ma beya ba s̄a t̄n gbiikobu Ger̄esi s̄o be ba naane doke, ba maa tii w̄e bu ka naane dokeobu n̄ari. Negibu na b̄e kanam̄, 16 i t̄n ben bweseru wiru kp̄iȳo ka baawure wi u s̄ambu te m̄ ka hania.

17 Na nuku dobu m̄ Setefani ka F̄otunatu ka Akaikun naarun s̄o, domi b̄en sariru ba man kua ye i ko raa ko. 18 Ba maa n̄en nukuru yemiasia ka b̄egiru sannu. N ween̄e i t̄n ben bweseru takaru ko.

19 Yesun yigb̄enu Asi s̄o nu b̄e t̄bura. Akilasi ka Pirisila ka maa Yesun yigb̄eru te ta ra m̄enne ben yenūo, ba b̄e t̄bura gem gem Yinni s̄o. 20 Naane dokeobu kpuro ba b̄e t̄bura.

I t̄birin̄o ka k̄iru.

21 N̄e P̄olu, na b̄e t̄bura ka n̄en tiin yora.

22 Baawure wi u kun Yinni k̄i, u b̄ori wa. Maranata. Yen tubusiana, Yinni, a na.



<sup>23</sup> Yinni Yesun durom mu n wãa ka bεε.

<sup>24</sup> Nεn kĩru ta wãa ka bεε kpuro Kirisi Yesu  
sɔɔ. Ami.

## TIRERU YIRUSE TE PĀLU U KORINTIGIBU KUA

Pōlu u Korintigibu tireru yorua nān yiruse sanam mē wi ka be, ba ñ nōasinamō. Win tire gbiikiru sō, u ben wahala dabi ni ba raa mōn wēē nō wa. Adama ka mē, be sō gaba wāa be ba tamaa Pōlu u ñ sāa Gusunōn sōm kowo. Yen sōna u wure u bu tire teni yorua u ka tii yina.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tōbiribu ka siarabu, wiru 1:1-11.
2. Pōlu ka Korintigibun wāasināa, wiru 1:12n di sere wiru 7:16.
3. Kēnu Yudeagibun sō, wiru 8n di sere wiru 9.
4. Pōlu u ka tii yinamō, wiru 10:1n di sere wiru 12:10.
5. Yiire dāakibu ka tōbiribu, wiru 12:11n di sere wiru 13:13.

### *Tōbiribu*

<sup>1</sup> Bēe Gusunōn yigberugibu, bēe be i wāa Korintio, ka naanē dokeobu kpuro be ba wāa Gerekiban tem girum sō, nē Pōlu Yesu Kirisin gōro Gusunōn kīru sō, ka Timōte bēsegii, bēsera sa bēe tōbura. <sup>2</sup> Gusunō bēsen Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bēe durom kua kpa bu bēe alafia wē.

### *Pōlu u Gusunō siaramō*

<sup>3</sup> Su Gusunō siara, bēsen Yinni Yesu Kirisin Baaba wi u ra tōmbu wōnwōndu kue, kpa u bu dam kē saa baayere. <sup>4</sup> U sun dam kēmō bēsen nuku sankiranu kpuro sō, kpa bēsen tii su ka kpī su be ba nuki sankire dam kē mē bēsen tii sa wa Gusunōn min di. <sup>5</sup> Nge mē bēsen tii sa Kirisin nuku sankiranu sō bōnu mō n kpā, mēya maa sa dam kēru waamō n kpā Kirisin min di. <sup>6</sup> Sā n nuki sankire bēsen sōna, kpa i ka dam kēru ka faaba wa. Sā n maa dam wa bēsen sōna, i ka maa dam wa mē mu koo de i ka nōni swāaru temana te ta sāa tia ka te sa waamō. <sup>7</sup> Sa ñ sika mō bēe sō domi sa yē nge mē i bōnu mō bēsen nōni swāaru sō, mēya i maa bōnu mō bēsen dam sō mē ba sun kā.

<sup>8</sup> Nēgibu sa ñ kī i kun yē nōni swāa te sa wa Asin temō. Ten kpāara banda ta bēsen dam kera sere sa ñ maa yīiyō sa ko n hunde mō. <sup>9</sup> Sa raa tamaa ba sun taarē wēwa bu ka sun go. Adama yenin bwesera sun deemawa

kpa sa n ka yē ma n ñ weenē sa n bēsen tii naanē sāa ma n kun mō Gusunō turo wi u ra gōribu seeye. <sup>10</sup> Wiya sun wōra wahala gōgia yen bweserun di, u koo maa sun wōra. Geema wiya sa yīiyō u koo wure u sun wōra. <sup>11</sup> Domi bēsen tii ñ n sun somimō ka bēsen kanaru, Gusunō u koo kanaru mwa te tōn dabira kua bēsen sō, kpa u sun durom kua tōn dabiru tu ka nūn siara bēsen sō.

### *Pōlu u win wuu daabu kōbia*

<sup>12</sup> Yenin sōna sekura kun sun mō, domi bēsen gōru ga sun seeda diiyammē ma bēsen wāaru handunia sō, su mam gere bēsen mi, ta dēere. Gusunō u dera ta ñ murafitiru mani. Win duroma mu sun kpara, n ñ mō tōnun bwisi. <sup>13</sup> Mēya tire ni sa bēe kua sō sa ñ bēe gāa tukunu ganu yorue ma n kun mō ye i gara n bēe yeeri mi. Na maa yīiyō ma yen i ya koo bēe yeeri sāa sāa, <sup>14</sup> nge mē bēsen gari yi bēe yeerima ma Yinni Yesu tōru sō i ko kpī i woo kana bēsen sō, nge mē bēsen tii sa ko ko bēsen sō.

<sup>15</sup> Yīiyō bin saabuwa na gbia na gōru doke n da bēsen mi kpa i ka domaru wa nōn yiruse. <sup>16</sup> Na raa bwisika n gera n bēe wa nā n dō Masedōni gia, kpa n kpam bēe wa nā n wee. Nge mēya i ko raa ka man nōmu kē nen sanum sō n ka da Yudea gia. <sup>17</sup> Nge mē na gari yi bwisika na gōrusu yiru kua ro? Nā n bwisikumō ye kon ko, na ra ko nge handuniagii na n sika mō? <sup>18</sup> Nge mē Gusunō sāa naanēgii, ye na bēe sōwa, ya ñ sika mō. <sup>19</sup> Domi Yesu Kirisi Gusunōn Bii, win gari Silasi ka Timōte ka sere nen tii sa bēe waasu kua, win gari kun sika mō. Adama u sāawa wi Gusunō u wura. <sup>20</sup> Ka geema, Gusunōn wura bi, bu win nō mweenu kpuro sire. Yen sōna saa win min di sa mō ami, sa ka Gusunō bēere wēemō. <sup>21</sup> Gusunō win tiiwa u sun tāsisia ka bēe sannu Kirisi sō. Wiya u maa sun gōsa nenem. <sup>22</sup> Wiya u sun win yīreru koosi, wiya maa Hunde Dēero doke bēsen gōrusu sō nge sian wāarun suna.

<sup>23</sup> Gusunōwa sāa nen seedagii, na ñ kīwa n ka bēe gari sēsōgii ko. Yen sōna na ñ wure Korintio. <sup>24</sup> Sa ñ kī su bēe dam dōre bēsen naanē dokebu sō, sa kīwa su sōmburu ko ka bēe sannu bēsen nuku dobun sō. Domi i yō dim dim bēsen naanē dokebu sō.

## 2

<sup>1</sup>Yen sōna na gōru doke n ku ka da bēen mi kɔam ka nuku sankiranu. <sup>2</sup>Domi nà n bēe nukuru sanku, wara koo maa man nukuru dorasia ma n kun mō bēe be na nuki sanku. <sup>3</sup>Yenin sōna na bēe tireru yorua nge mē na kua. Na n̄ kī n turi bēen mi kpa bu man nuki sanku be n weenε bu man nuku dobu wē. Na bēe kpuro naane sāa ma nen nukuru tā n dora, bēe kpuron nuku doba. <sup>4</sup>Meya na bēe tireru yorua ka nōni swāaru ka nuku sankiranu ka maa yīresu, n n̄ mō n ka bēe nuki sanku. Na kīwa i gia nge mē na bēe kī n n̄.

### *Bu toro suuru kuo*

<sup>5</sup>Goo ù n ka nuku sankiranu na, n n̄ mō n̄na u nuki sanku, bēe kpurowa, n̄ kun mē bēen gabu, kpa n ku gere n ka tonda. <sup>6</sup>Sēyasia bi bēen dabinu durō wi sēyasia, bu n̄n nua. <sup>7</sup>Yen sō tē, n weenε i n̄n suuru kua i n̄n dam kē kpa nuku sankira bakanu nu ku raa de u kom yaa bia. <sup>8</sup>Yen saabu na bēe kanamō, i n̄n kuo mē u ko n ka yē ma i n̄n kī. <sup>9</sup>Domi na maa bēe tireru yorua n ka bēen laakari mēeri n wa i n̄ sāa mem̄ n̄wōbu kpuro sō. <sup>10</sup>I n̄ goo n̄n win toraru suuru kua, na maa yēro suuru kua. Gāanu n̄ n wāa ni na suuru kua, bēen sōna na kua Kirisin wuswaa. <sup>11</sup>Kpa Setam u ku ka sun kamia domi sa win bwisikunu yē sāa sāa.

### *Pəlun laakari seebu Torasio*

<sup>12</sup>Ye na tura Torasio n ka Kirisin Labaari Gea kpara, na wa ka Yinnin durom ma swaa man kusiaru n ka sōmburu ko mi. <sup>13</sup>Adama nen laakari kun kpunε sēe yèn sō na n̄ negii Titu wa. Yen saabuwa na Torasiḡibu n̄o kana ma na doona Masedani gia.

### *Nasara Yesu Kirisi sō*

<sup>14</sup>Su Gusunō siara. Domi u ra n sun gbiiye ka nasara yèn sō sa gbinnε ka Kirisi. U sun dendimō u ka tōmbu Kirisi giasia yam kpuro nge turare yèn nuburu ta pusa baama. <sup>15</sup>Geema, bēε sa sāawa nge turare nubu durorugia ye Kirisi u Gusunō wēemō. Ma ya pusa be ba faaba waam̄n mi, ka maa be ba kam kobu dōn mi. <sup>16</sup>Be ba kam kobu dōn mi, nubu gōḡira te ta gōḡ marumō. Be ba maa faaba waam̄n mi, nubu wāarugira te ta wāaru wēemō. Wara tura u ka sōmbu ten bweseru ko. <sup>17</sup>Sa n̄ sāa nge gabu be ba ka Gusunōn gari tenkuru mō. Adama, yèn

sō Gusunōwa u sun gōrima, yen sōna sa gari gerumō ka murafiti sariru win wuswaa nge Kirisin sōmōbu.

### *N̄o mwεε kpaarun sōm kowobu*

## 3

<sup>1</sup>Gari yi, yi sōsimō ma sa kɔam woo kanamōwa? Sa ko ka tirenu na bēen mi ni nu sun tusiamō nge mē gaba ra ko? N kun mē, sa ko bēe bikia i sun tire nin bweseru kua? <sup>2</sup>Bēen tiiwa i sāa bēen tireru te ba yorua bēen gōruō te tōmbu kpuro ba tuba ma ba gara. <sup>3</sup>Ya sōsira ma i sāa tire te Kirisi u yorua bēen sōmburun sō. Ba n̄ tu yorua ka ankiri, ma n kun ka Gusunō Yinni wason Hunde. Ba n̄ maa tu yorusi kpee besi sō, ma n kun mō tōmbun gōrusu sō.

<sup>4</sup>Toro sin teya sa mō Gusunōn wuswaa saa Kirisin min di. <sup>5</sup>Geema, n n̄ mō sa tii tura su ka gere sa gāanu kua ka tii. Ye sa ko kpī su ko kpuro, ya weewa Gusunōn min di. <sup>6</sup>Domi wiya u sun dam wē su ka ko n̄o mwεε kpaarun sōm kowobu. N̄o mwεε te, ta n̄ wooda dendimō ye ba yorua, ma n kun mō Gusunōn Hunde. Wooda, gōwa ya ka naamō, adama Gusunōn Hunde wāara u ka naamō.

<sup>7</sup>Sanam mē ba wooda yorua yoru bii tia tia kpee besi wōllō, Gusunōn yiiko ya sōsira. Ma Mōwisin wuswaa ya balla sere Isireliba ba kpana bu n̄n mēeri baa mē balli bi, bu koo doona. Wooda ye, yèn sōmbura ka gōḡ naamō, yà n sōsira ka yiiko yen bweseru, <sup>8</sup>anna a maa yiikon kpāaru wa ye Hunden sōmbura ka sōsira. <sup>9</sup>Sōmbu te ta ra tōmbu taare wē tā n yiiko mō, anna a maa sōmburun yiiko wa te ta ra tōmbu gem wē Gusunōn wuswaa. <sup>10</sup>Sa ko mam kpī su gere yiiko ye ya gasō balla ya n̄ gāanu tura ka sere tēgia domi tēgia ye, ya kpāaru bo. <sup>11</sup>Geema, ye ya kun te yà n kua yiikogia, anna a maa ye ya ko n wāa ka baadommañ yiiko wa.

<sup>12</sup>Yèn sō sa yīiyō bini mō, yen sōna sa gari gerumō ka toro sindu. <sup>13</sup>Sa n̄ sāa nge Mōwisi wi u win wuswaa sōnditia wukiri kpa Isireliba bu ku ka balli kpiribu ge mēeri sere ka gen n̄rō. <sup>14</sup>Ben wira gu. Wee, sere ka gisō, b̄a n̄ n̄o mwεε gururun tirenu garimō, sōnditia ye, ya ben bwisi berumō ya n̄ wunare. Domi ya n̄ wunarō ma n kun

wi u ka Kirisi gbinnen mi. <sup>15</sup> Sere ka giso mam, bà n Məwisin tirenu garimə, sənditia ye, ya ra n ben bwisi beruməwa. <sup>16</sup> Adama nge me Gusunən gari gerumə, “Sanam me tən u Yinni wuswaa kisi, sənditia ye, ya ra wunarewa.” <sup>17</sup> N sere deema, Yinni wi, u sāawa Hunde. Mi maa Yinnin Hunde wāa, miya tii mərə ra n wāa. <sup>18</sup> Bese kpuro, bese bèn wuswaa gbabiara, sa Yinnin yiiko mɛera. Nge mɛya sa ka kəsimo su ka Yinni wi weena. Win yiiko maa sosimo bese sə. Ka gem, Yinnin Hundewa u sambu te m.

### *Hunden dukia tem məndu sə*

#### 4

<sup>1</sup> Gusunəwa u sun sambu te nəmu beria win durom s. Yen sōna sa n mwia kpanɛ. <sup>2</sup> Sa daa sekurugia ye ya berua pota sa k. Sa n wāa ka bwisi kəsin baa, sa n maa Gusunən gari sīkiamə. Adama sa gem terasiaməwa kpasasa, kpa baawure u n ka yē win gōruə ma geegiba sa sāa Gusunən wuswaa. <sup>3</sup> Labaari gea ye sa nəsiamə yə n berua, kam koorebara ya berue. <sup>4</sup> Ba n naane doke yèn sō handunia yen yinni u ben wiru go. U bu yam ganua bu ku ka Labaari gean yam bururam wa me mu Kirisin yiiko səsimo. Labaari gea ye, Kirisigia wi u sāa Gusunə, wasi sə. <sup>5</sup> Ka gem, n n bese tiin gari sa waasu m. Sa geruməwa ma Yesu Kirisiwa sāa Yinni ma bese sa sāa bēen yobu Yesun s. <sup>6</sup> Gusunə wi u nɛɛ, yam bururam mu ballio yam wəkuro, wiya maa win yam bururam ballisia bese gōruə, su ka win yiiko gia ye ya ballimə Kirisin wuswaan di.

<sup>7</sup> Adama bese be sa hunden dukia ye m, sa ye m bese wasi sə yi yi sāa nge tem məndu kpa dam bakam mɛ, mu n ka sāa Gusunəgim, n n m bese tiigim. <sup>8</sup> Sa wahala bwese bweseka waamə adama sa n wəkənu wəra. Sa wurure adama sa n kom yaa bie. <sup>9</sup> Ba sun nəni səəmə adama Gusunə kun sun deri. Ba sun sura adama ba n sun go. <sup>10</sup> Baadommawa sa ra n Yesun gə səwə bese wasi sə kpa win wāaru tu maa ka səsira bese wasi sə. <sup>11</sup> Bese wāaru sə baadomma sa wāawa gə sə Yesun s kpa win wāaru tu maa ka səsira bese wasi gəgii sə. <sup>12</sup> Nge mɛya gə u samburu m bese sə, adama wāara bēen mi.

<sup>13</sup> Bese naane dokebu bu sāa nge yērogibu wi u yorua u nɛɛ, “Na naane doke, yen sōna na gari gerua.” N n mən na, bese maa sa naane doke, yen sōna sa gari gerumə. <sup>14</sup> Sa yē ka gem ma wi u Yinni Yesu seeya gərin di, u koo maa sun seeya ka Yesu sannu kpa u de bese ka bɛ su yinna win wuswaa. <sup>15</sup> Bese sōna gāa ni kpuro nu kooramə, kpa tən dabiru tu durom wa, kpa tu Gusunə bɛɛɛ wē ka siara bakabu.

### *Wāaru ka naane dokebun baa*

<sup>16</sup> Yen sōna sa n mwia kpanamə. Baa me bese wasin wāaru ta kpeemə bese hunden wāaru ta ra n kpaaru məwa baadomma. <sup>17</sup> Bese nəni swāa kpiriru te ta n kpā, ta sun yiiko ye ya ku ra kpe səru kuamməwa, ye ya nəni swāa te kpāaru kere. <sup>18</sup> Domi bese laakari kun wāa ye nəni waamə sə ma n kun mə ye ya n wāarə. Ye nəni waamə ya ku ra tɛ, adama ye ya n wāarə ya ko n wāawa ka baadomma.

#### 5

<sup>1</sup> Sa yē ka gem ma bese kuru te ta sāa bese wāa yeru tem mɛ sə, tə n wəruma, Gusunə u sun wāa yeru yiye wəllə te win tii u kua, te ta ko n wāa ka baadomma. Ba n tu kue ka noma. <sup>2</sup> Ma sa kpasə wəri m tē kuu teni sə, domi sa kī gem ka gem su bese wəllun wāa yee te du. <sup>3</sup> Geema, sà n dua te sə, ba n koo sun deema yara. <sup>4</sup> Domi saa yē kpuro sa wāa kuu temkii teni sə sa kpasə wəri m nge wi u səmunu səwə. N n m sa kī bu sun bese wasi temkii wunari, adama sa kīwa bu sun wəllun wasi sebusia, kpa yi yi sāa gəgii, wāaru tu yi mwe. <sup>5</sup> Gusunəwa u sun kua su ka ye wa ma u sun win Hunde wē nge yen suna.

<sup>6</sup> Yen sōna sa wərugəru m baadomma. Sa maa yē ma sanam me sa wāa wasi yini sə sa ka Yinnin wāa yeru toma. <sup>7</sup> Domi sa sīməwa ka naane dokebu, n n m ka ye sa waamə. <sup>8</sup> Sa wərugəru m, sa maa kīru bo su wasi yini deri kpa su da sa n wāa Yinnin mi. <sup>9</sup> Sa wasi yini deriwa? Aawo, sa wāawa yi sə? Sa kīwa sa n wā win nənuə. <sup>10</sup> Domi sa n ko ko sa kun yōre Kirisin wuswaa u ka sun siri bese kpuro, kpa u ka baawure kəsia nge me win kookoosu nɛ si u kua win wāaru sə, n n kəsən na, n n maa gean na.

### *Kirisi sun dorasia bese ka Gusunə*



11 Sa Yinnin beere yē. Yen sōna sa tumbu kəkirimō. Adama Gusunō u sun yē sāa sāa, na maa yīyo ma beēn tii i sun yē beēn gōrusō. 12 Sa n̄ beēn tii gem wēemō kpam beēn mi. Sa beē ayeru wēemōwa i ka woo kana beēn sō, kpa i ka kpī i t̄n be wisi be ba woo kanamō wasin sō, n̄ n̄ mō ye ya wāa gōruan sō. 13 Sā n̄ laakari bia, Gusunōn sōna sa sāa mē. Sā n̄ maa sāa laakarigibu, beēn sōna. 14 Domi Kirisin kīra sun n̄ni, beē be sa tuba ma t̄n turo ù n̄ gu tumbu kpuron ayerō, tumbu kpurowa ba gu. 15 U guwa tumbu kpuron ayerō kpa be ba wasi ba kun maa ka wāa ben tiin sō ma n̄ kun mō win sō wi u gu u seewa ben sō.

16 Yen sōna sa n̄ maa t̄nu m̄erimō ka n̄ni t̄na. Baa mē sa gasō Kirisin m̄era ka n̄ni t̄na, tē sa n̄ maa n̄n̄ m̄erimō nge mē. 17 Goo ù n̄ gbinne ka Kirisin u kua t̄n kpaō. Gasōn gāanu doona, wee gāa kpaanu tunuma. 18 Ye kpuro Gusunōn min diya ya wee wi u ka win tii sun dorasia Kirisin min di, ma u sun gōra su ka de gabu bu dora ka wi. 19 Domi saa Kirisin min di Gusunō u tumbu kpuro ka tii dorasia, u n̄ ben swaa sarabu garisi, ma u sun dorasia bin gari n̄mu s̄ndia su ka n̄asia.

20 N̄ n̄ m̄en na, sa sāawa Kirisin s̄m̄ebu. N̄ s̄are Gusunō win tii u beē sokumō beēn min di. Yen sō, sa beē kanamō ka Kirisin yīsiru, i de i dora ka Gusunō. 21 Kirisin wi, wi u kun durum koore, wiya Gusunō u durum s̄bi beēn sō kpa su ka gem wa wi Gusunōn mi ȳn sō sa ka Kirisin gbinne.

## 6

1 Beē be sa s̄mburu m̄ò ka Gusunō sannu, sa beē kanamō i ku de durom mē i mwa win mi, mu kam ko. 2 Domi Gusunō u n̄e,

“Na nun swaa daki sanam mē na tumbu durom kuammē.

Na nun somi faaban t̄ru.”

Wee, t̄ra n̄ weene i Gusunōn durom mwa, gis̄ra faaban t̄ru.

3 Sa n̄ kī goo u beēn s̄mburu taare wē. Yen sōna sa n̄ gāanu m̄ò ni nu koo t̄nu torasia. 4 Adama beēn kookoosu kpuro s̄ò sa tii s̄s̄simō geegibu nge mē n̄ ka Gusunōn s̄m̄ kowobu weene. Sa t̄mana gem gem n̄ni swāaru s̄ò ka yāaru s̄ò ka wahala s̄ò. 5 Ba sun seni so ba kp̄e piris̄m̄ s̄ò. T̄n dabinu sun seesi. Sa s̄ma kua sere sa

wasira. Sa dom sera. Sa n̄ò b̄kua. 6 Sa s̄s̄simō ma sa sāa Gusunōn s̄m̄ kowobu ka beēn wāa d̄eraru ka beēn ȳru ka beēn suuru ka beēn t̄n geeru ka Hunde D̄ero, ka kīru te ta n̄ murafitiru m̄ò, 7 ka gem gari ka maa Gusunōn dam. Gem mu sāa beēn tabu yānu su ka sanna, su maa ka tii yina. 8 Gaba sun beere wēemō, gaba maa sun fune wunamō. Gaba beēn gea gerumō, gaba maa beēn kōsa gerumō. Ba sun m̄era nge wee kowobu baa mē sa gem gerumō. 9 Ba sun m̄era nge be goo kun yē, adama Gusunō u sun yē sāa sāa. Ba sun m̄era nge be ba wasikiramō, adama wee sa wāa sa wasi. Ba sun m̄era nge be ba s̄eyasia, adama sa n̄ gu. 10 Ba sun m̄era nge nuku sankirobu, adama sa ra n̄ nuku dobu m̄ò. Sa sāa nge s̄arobu, adama sa t̄n dabinu dukia wēemō. N̄ s̄are nge sa n̄ gāanu m̄ò, adama sa kpuro m̄ò.

11 Sa beē gari bururasia, beē Korintigibu. Beēn gōru ga beēn kīru m̄ò. 12 Sa n̄ beē beēn kīru berue, beeya i sun beēguru berua. 13 N̄ n̄ m̄en na, na ka beē gari m̄ò nge n̄n̄ bibu, i sun kuo nge mē sa beē kua. I de beēn gōru ga n̄ beēn kīru m̄ò.

### *Kirō būu s̄abun sō*

14 I ku tii gbinna ka naane doke sarirugibu domi i n̄ ka bu weene. Am̄ona gea ka kōsa ya ko n̄ wāasine. Nge am̄ona yam bururam ka yam w̄kura ko n̄ m̄enne. 15 Am̄ona Kirisin ka Setam ba koo ka n̄asia. Nge mba naane dokeo ka naane doke sarirugii ba m̄asine. 16 Am̄ona Gusunōn sāa yeru ka būnu ko n̄ ka n̄ò tia sāa. Domi beēra sa sāa Gusunō, Yinni wason wāa yeru nge mē win tii u gerua,

“Kon sina na n̄ wāa ben suunu s̄ò. Kon ko ben Yinni, kpa bu ko n̄n̄ tumbu.”

17 Yen sōna Yinni u n̄e,

“I yario bwese tukunun suunu s̄on̄ di.

I ku gāanu baba ni nu disi m̄ò.

Kon beē wura.

18 Kon ko beēn Baaba.

Beē maa kpa i ko n̄n̄ bii t̄n dur̄bu ka t̄n kur̄bu.

Yeya Yinni dam kpurogii u gerua.”

## 7

1 N̄ò m̄wee ni kpuro nu sāawa beēginu, kīnasibu. Yen sō, su tii s̄arasia saa gāanu kpuron di ni nu wasi ka hunde disinu

tɛɛnimɔ, kpa sa n dɛɛraru sosimɔ Gusunɔn nasiaru sɔɔ.

### *Pɔlun nuku dobu*

<sup>2</sup> I sun ayeru kɛɛyɔ bɛɛn gɔruɔ. Sa n̄ goo torari, sa n̄ goo kam koosie, sa n̄ maa goo taki di. <sup>3</sup> Na n̄ yeni gerumɔ n ka bɛɛ taare wɛ, domi na gerua kɔ ma sa bɛɛn k̄iru mɔ besen gɔruɔ sa n ka w̄aa sannu, n̄ kun me su ka gbi sannu. <sup>4</sup> Na tororu soomɔ bɛɛn sɔ, na maa bɛɛn sɔ woo kanamɔ. Besen n̄oni sw̄aaruu kpuro sɔɔ na dam k̄eru wa, nen gɔru ga maa do n sara.

<sup>5</sup> Saa m̄in di sa tura Masedɔniɔ sa n̄ w̄ere. Sa n̄oni sw̄aaruu wa baama, gabun mi sannɔsa, besen tiin gɔruɔ beruma. <sup>6</sup> Adama Gusunɔ wi u bw̄ɛbw̄ɛbu dam k̄ɛmɔ, u dera Titun naara sun dam k̄a. <sup>7</sup> N n̄ mɔ win naaru tɔna ta sun dam k̄a, adama ye u maa gerua ma i n̄n̄ dam k̄a win tii. U maa sun s̄ɔwa nge mɛ nen waara bɛɛ neni, ka nge mɛ i nuki sankire, ka nge mɛ i ka man suna. Yen s̄na tɛ nen nuku dobu sosi.

<sup>8</sup> Geema, baa mɛ tire te na bɛɛ yorua ta bɛɛ nuki sanki, na n̄ gɔrusu yiru m̄ tɛ. Na raa kua sanam mɛ na wa ma ta bɛɛ nuki sanki saa fiiko sɔɔ. <sup>9</sup> Adama tɛ nen nukura do. N n̄ mɔ yɛn s̄ na bɛɛ nuki sanki, adama yɛn s̄ bɛɛn nuku sankiranu dera i daa kɔsa. Gusunɔ u bɛɛn nuku sankiranu denda kpa nu kun s̄aa kɔsa. <sup>10</sup> Domi nuku sankira ni Gusunɔ u dendimɔ nu ra dewa tɔnu u daa kɔsi kpa u faaba wa. Ma nin bwesera ku ra n n̄ daa yɛ mɔ. Adama handunian nuku sankirana nu ra gɔɔ ma. <sup>11</sup> Gusunɔ u bɛɛn nuku sankiranu denda. Tɛ i mɛɛriɔ nge mɛ nuku sankira ni, nu dera i laakari kua ma i ka tii yina, nge mɛ bɛɛn nukura kun do ma i berum kua, nge mɛ i k̄i i man wa kpa i man wura, nge mɛ i hania m̄ i ka k̄san kowobu sɛɛyasia. Kpuro sɔɔ i s̄ɔsi ma i dɛere gari yi sɔɔ.

<sup>12</sup> N n̄ mɛn na, sanam mɛ na bɛɛ tireru yorua, na n̄ tu yorua wi u kɔsa kuan sɔ, n̄ kun me wi ya deeman sɔ tɔna, adama na tu kuawa n ka s̄ɔsira Gusunɔn wuswaaɔ nge mɛ bɛɛn k̄ira nɛ bɛsɛ sɔɔ. <sup>13</sup> Yen s̄na sa dam kua. N n̄ maa mɔ dam k̄eru tɔna sa wa, sa maa nuku dobu sosi sanam mɛ sa Titun nuku dobu wa domi bɛɛ kpuro i win gɔru yemiasia. <sup>14</sup> Baa mɛ na n̄n̄ woo kane fiiko bɛɛn sɔ, i n̄ man sekuru doke. Nge mɛ sa ra bɛɛ gem sɔ, nge mɛya besen woo

kanabu Titun mi bu s̄ɔsira gem. <sup>15</sup> Mɛya maa bɛɛn k̄ira sosimɔ wi sɔɔ ye u ka yaaye ma bɛɛ kpuro i n̄n̄ mɛm nɔɔwa ma i n̄n̄ dam koosia ka berum ka diiribu. <sup>16</sup> Nen gɔru ga do yɛn s̄ na bɛɛ naane s̄aa kpuro sɔɔ.

### *K̄eru ka nuku tia*

## 8

<sup>1</sup> Nɛgibu sa k̄i i gia nge mɛ Gusunɔn durom mu s̄ɔsira Yesun yigbenu sɔɔ Masedɔniɔ. <sup>2</sup> Ba laakari mɛɛribu wa n̄oni sw̄aaruu sɔɔ. Adama ben nuku doo bakabu dera ba k̄eru wɛ ka nuku tia, baa mɛ ben s̄ara kp̄a. <sup>3</sup> Na bu seeda diiya ma ba wɛ ka ben gɔru k̄iru m̄n̄ n̄ru ba koo kp̄i, ba mam wɛ n kere mɛ. <sup>4</sup> Ba sun suuru kana gem gem su ka de ba n b̄onu mɔ s̄ambu teni sɔɔ naane dokeobun s̄. <sup>5</sup> N kora n kere ye sa raa ȳiyɔ. Ba gina ben tii Yinni wɛ, ba sun wiru kp̄iia ka Gusunɔn k̄iru. <sup>6</sup> Yen s̄na sa Titu kana u da bɛɛn mi u durom mɛn s̄amburu dakura nge mɛ u raa gbia u tu torua. <sup>7</sup> I dam mɔ kpuro sɔɔ, naane dokebu ka gari gerubu ka ȳeru ka hania baka ka besen k̄iru te i mɔ. Yen s̄na sa k̄i i n maa dam mɔ durom s̄ambu te sɔɔ.

<sup>8</sup> Na n̄ bɛɛ yiiremɔ, adama gabun haniawa na bɛɛ s̄ɔmɔ kpa i ka bɛɛn k̄irun gem mɛɛri nge mɛ mu nɛ. <sup>9</sup> Domi i besen Yinni Yesu K̄irisin durom yɛ, wi u s̄aa dukiagii ma u tii kua s̄aro bɛɛn s̄ kpa win s̄aa te, tu ka bɛɛ ko dukiagibu.

<sup>10</sup> Yen s̄, na bɛɛ nen bwisikunu s̄ɔmɔ gari yi sɔɔ. N w̄a i da wuswaaɔ ka ye i ginakuu torua, bɛɛ be i gabu gbiiya s̄ambu te sɔɔ, n n̄ mɔ ten kobu tɔna adama ka maa ten k̄irɔ. <sup>11</sup> N n̄ mɛn na, i s̄ambu te dakuro tɛ. Nge mɛ i gɔru doke i ko ka k̄iru, i maa dakuro ka k̄iru nge mɛ bɛɛn m̄ra nɛ. <sup>12</sup> Domi à n ka k̄iru wɛ, wunen tiin m̄ra Gusunɔ ra mɛɛri u ka mwa, n n̄ mɔ goon m̄ru.

<sup>13</sup> Na n̄ k̄i i w̄ari ȳaaru sɔɔ gabun alafian s̄, adama n weenɛwa m̄ru ta n nɛ. <sup>14</sup> Saa yeni sɔɔ bɛɛn m̄ra kp̄a. Yen s̄, i ko kp̄i i bu somi be ba ȳaaru mɔ, kpa bɛɛ i n da maa ȳaaru barɔ, ben m̄ru t̄a n kp̄a, bu ka kp̄i bu bɛɛ somi. Nge mɛya m̄ru ta ko n ka nɛ. <sup>15</sup> Nge mɛ Gusunɔn gari gerua,

“Wi u gura n kp̄a u n̄ saka sare.  
Wi u maa gura fiiko u n̄ saka k̄omie.”

### *Titu ka win kpaasibu*

16 Su Gusunə siara wi u dera Titu u bɛɛn kīru mə nge mɛ bɛsɛn tii sa mə. 17 Domi u bɛsɛn yiirebu wura, win hania ya mam kpā sere u gōru doke win tii u da bɛɛn mi. 18 Sa maa bɛsɛgii goo gərimə ka wi sannu wi Yesun yigbenu kpuro nu siaramə Labaari gean sɔmburun saabu. 19 Yen biru Yesun yigbenu nu maa nùn gəsa u ka sun yāsiri bɛsɛn sanum mɛ sɔɔ, su ka durom sɔmbu te ko kpa Yinnin tiin yiiko ka bɛsɛn kīru tu sɔɔsira.

20 Sa kookari mə kpa goo u ku raa sun taare wɛ gobi bɛke yin nɛnubun sɔ yi ba sun nɔmu bɛrie. 21 Sa kī su gāa geenu ko, n n mə Yinnin nɔni sɔɔ tɔna adama ka maa tɔmbun mi.

22 Sa bu gəriə ka bɛsɛgii goo kparam win laakari sa mɛera nɔn dabinu, sa maa wa u sāa haniagii. Adama tɛ win hania ya sosi yèn sɔ u bɛɛ naane sāa gem gem. 23 N n Titun sɔn na, u sāa nɛn beruse wi u ka man sɔmburu mə bɛɛn suunu sɔɔ. N n maa be ba nùn yāsiriɔn sɔn na, ba sāa Yesun yigbɛnun gərobu be ba Kirisi bɛɛrɛ wɛɛmɔ. 24 Yen sɔ, i bu sɔɔsio ma i bu kī ka gem, kpa Yesun yigbenu nu n yɛ ma sa gem mə su ka woo kana bɛɛn sɔ.

### *Somiru naane dokeobun sɔ*

## 9

1 N n maa sāa tilasi n ka bɛɛ tireru yorua somirun sɔ te ba naane dokeobu mɔrisiammɛ. 2 Domi na bɛɛn kīru yɛ, na maa Masedɔnigibu woo kanɛ bɛɛn sɔ na nɛɛ, naane dokeo be ba wāa Gɛrɛkiban temə ba somirun sɔɔru kpa saa ginakun di. Bɛɛn hania ya ben dabinu kookari koosia. 3 Ka mɛ, na bɛɛ bɛsɛgii beni gəriammɛ kpa bɛsɛn woo kanabu bɛɛn sɔ gari yini sɔɔ bu ku ko kam. Na kī i n sɔɔru sāa nge mɛ na gerua. 4 N kun mɛ, Masedɔnigibu gabu bà n man yāsirima, ma ba deema i n sɔɔru sāa, sekura koo sun mwa bɛsɛn toro sin ten sɔ. Kaa maa sere gere bɛɛ? 5 Yen sɔna n man wɛrɛ n bɛsɛgii beni kana bu man gbiiya bɛɛn mi bu ka kɛɛ geeru sɔɔru ko tɛn nɔɔ mwɛɛru i kua kɔ. Nge mɛya ta ko ta n yii kpa tu sɔɔsi ma i wɛɛmɔ ka kīru, n n mə ka gōru swiini.

6 I n yɛ ma wi u duura fiiko, fiikowa u koo gɛ. Wi u maa duura n kpā, u koo gɛ mu n kpā. 7 N n mɛn na, n weenɛ baawure u wɛ nge mɛ u gōru doke, n n mə ka gōru swiini, n

kun mɛ, ka tilasi. Domi wi u wɛɛmɔ ka nuku tia, Gusunə u yɛro kī. 8 U koo maa kpī u bɛɛ durom bwese bweseka kpuro wɛ n banda kpa i n ka baayere kpuro mə baadomma yèn bukata i mə, kpa n maa bɛɛ tia n kpā i ka sɔm geenu kpuro ko. 9 Nge mɛ Gusunən gari yi gerumə,

“U win dukia tɔmbu yabua.

U s̄arobu kɛnu wɛ ka nuku tia.

Win gem mu ko n wāawa ka baadomma.”

10 Gusunə wi u wuko bweseru wɛɛmɔ u duure, ka dīanu u ka di, wiya u koo bɛɛ bweseru kpuro wɛ tɛn bukata i mə, kpa u tu kpiisia, kpa bɛɛn gem mu bii dabinu ma. 11 U ko n da bɛɛ dukia wɛ ye ya koo turi i ka kɛru wɛ baadomma ka nuku tia. Tɔn dabinu koo maa Gusunə siara bɛɛn kɛnun sɔ. 12 Domi sɔmbu te i mə ta naane dokeobun bukata yibiamə. N n ye tɔna, ta maa derimə tɔn dabinu nu Gusunə siaramə. 13 Sɔmbu tera ta koo sɔɔsi nge mɛ i sāa kpa dabinu bu ka Gusunə bɛɛrɛ wɛ bɛɛn mɛm nɔɔbun sɔ bi i ka Kirisin Labaari gea naane doke. Ba koo maa nùn bɛɛrɛ wɛ yèn sɔ i bɛɛn mɔru bɔnu kua ka nuku tia ka be, ka maa tɔmbu kpuro. 14 Ba koo bɛɛ kanaru kua ka kīi bakaru durom bakam mɛn sɔ mɛ Gusunə u bɛɛ kua. 15 Su Gusunə siara win kɛrun sɔ te ta n ka nɔɔ gerurɔ.

### *Pɔlu ka tii yinamə*

### *win sɔmburun sɔ*

## 10

1 Nɛ Pɔlu nɛn tiywa na ka bɛɛ yā, nɛ wi ba nɛ na ra tii kawɛ nà n wāa bɛɛn mi, kpa na n ka bɛɛ wɔrugɔ gari mə nà n ka bɛɛ toma. Na bɛɛ kanamə ka Kirisin daa laakari tɛrugia ka win tɔn geeru, 2 i ku de n ka bɛɛ wɔrugɔ gari ko sanam mɛ ko na n wāa bɛɛn mi. Domi na yɛ ma kon kpī n bu wɔrugɔru sɔɔsi be ba gerumə sa s̄iməwa ka wasin baa. 3 Geema sa wāa wasi sɔɔ, adama sa n tabu mə ka wasin tabu yānu. 4 Domi tabu yāa ni sa ka tabu mə, nu n sāa handuniagu, nu sāawa Gusunən tabu yāa damginu ni nu ra gbāranu suriri. Sa tɔnun bwisiku toraruginu kpeerasiamə, 5 ka tii suabu kpuro bi tɔmba mə bu ku ka Gusunə gia. Sa tɔmbun bwisikunu kpuro dɔɔrɛ mə nu ka wa nu Kirisi mɛm nɔɔwa. 6 Sa maa sɔɔru sāa su ka mɛm nɔɔ sarirugii baawure sɛeyasia sanam mɛ bɛɛ kpuro i mɛm nua.

<sup>7</sup> I ku yam mɛeri wɔru wɔrukum. Goo ù n tii garisi Kirisigii, u maa yeni bwisikuo win tii sɔɔ. Nge mɛ wi, u sãa Kirisigii, mɛya bɛsɛn tii sa maa sãa Kirisigibu. <sup>8</sup> Domi na ñ sekuru wasi, baa nɛn woo kanabu bù n kpɛa fiiko woodan sɔ ye Yinni u sun wɛ su ka bɛɛ tãsisia, n ñ mɔ su ka bɛɛ sura. <sup>9</sup> Na ñ kɔ n sãare nge na bɛɛ narumɔ ka nɛn tirenu. <sup>10</sup> Domi ba nɛɛ, nɛn tirenu bɔɔbu, nu maa sɛ, adama na ñ wãa bɛɛn suunu sɔɔ na ñ dam mɔ, nɛn gari geru gerusu kun maa bɛɛɛ mɔ. <sup>11</sup> Wi u yeni gerumɔ u n yɛ ma ye sa yorumɔ tirenu sɔɔ sanam mɛ sa toma, tia yera mi ka ye sa ko ko sanam mɛ sa wãa mi.

<sup>12</sup> Geema, sa ñ kãkɔ su ka bu tii yĩsina, ñ kun mɛ su ka bu tii weesina be ba ben tiin gea gerumɔ. Ba ñ bwisi mɔ domi ba ben tiin yĩrutia kua bu ka tii yĩre, ba maa ben tii tiin weesinamɔ. <sup>13</sup> Sa ñ woo kanamɔ gãanun sɔ ni nu kun wãa bɛsɛn sɔmburun ayerɔ, adama sa ko kpɔ su woo kana bɛsɛn sɔmburun swaa sɔɔ ye Gusunɔ u sun sure ye ya ka sun da sere bɛɛn mi. <sup>14</sup> Sa ñ bɛsɛn sɔmburun swaa sare, yɛn sɔ sa tura sere bɛɛn mi. Domi ka gem sa tura bɛɛn mi sa ka bɛɛ Kirisin Labaari gea naawa. <sup>15</sup> Nge mɛya sa ñ bɛsɛn sɔmburun swaa saramɔ, sa ñ maa woo kanamɔ gabun sɔmburun sɔ. Adama sa yĩyɔ ma bɛɛn naanɛ dokebu koo sosi kpa su kpɔ su sɔmburu ko te ta teni dam kere bɛɛn suunu sɔɔ sa kun swaa sare ye Gusunɔ u sun sure. <sup>16</sup> Yen biru sa ko kpɔ su ka Labaari gea sara bɛɛn wuswaaɔ kpa sa kun woo kanamɔ gabun sɔmburun sɔ te siba kua ben tiin ayerɔ.

<sup>17</sup> Nge mɛ Gusunɔn gari gerumɔ, “Wi u woo kanamɔ u woo kanɔ Yinnin sɔ.” <sup>18</sup> Domi n ñ mɔ wi u win tiin gea gerumɔwa, ba koo siara sere win gea Yinni u gerumɔ.

### *Pɔlu ka gɔro weesugibu*

## 11

<sup>1</sup> Na kɔ i ka man tɛmana nɛn wiiraru sɔɔ fiiko. Geema, i ka man tɛmanɛ. <sup>2</sup> Na nisinu mɔ bɛɛn sɔ ni nu wee Gusunɔn min di, domi i sãa nge wɔndia wi u kun durɔ yɛ, wi na durɔ turo kã. Durɔ wiya Kirisi. <sup>3</sup> Adama nge mɛ waa ya Efa torasia ka yen bwisi weesugii, na wurure bɛɛn bwisikunu nu ku raa ko kãsunu kpa nu gɔsira nu doona saa naanɛn di ye i mɔ bɛɛ ka Kirisin gbinnaa sɔɔ.

<sup>4</sup> Domi i ku ra yinɛ goo ù n na u bɛɛ Yesu tukon gari sɔɔmɔ. I maa sɔɔru sãa i ka hunde tuka mwa ye i ñ daa mwɛ. I kpam kɔ i labaaari tuka wura ye i ñ daa wure.

<sup>5</sup> Na tamaa gãanu sari ñ sɔɔ bɛɛn gɔro gisonko be, ba man kere. <sup>6</sup> Baa mɛ gari geru gerusu ka man sɛ, n ñ mɔ na yɛru bie nge mɛ sa bɛɛ sɔɔsi kpasasa kpuro sɔɔ.

<sup>7</sup> Ye na bɛɛ Gusunɔn Labaari gea nɔɔsia na ñ kɔsiaru garu mwɛ. Na tii kawa n ka bɛɛ sua wɔllɔ. Ye na kua mɛ na torawa? <sup>8</sup> Na dera Yesun yigbɛnu ganu man gobi kɔsia. Na sibu begia mwaari n ka bɛɛ somi. <sup>9</sup> Sanam mɛ na wãa bɛɛn mi, na ñ gãanun bukata mɔ, n ku ra ka ko bɛɛn goon sɔmunu, domi bɛsɛgii be ba na Masedɔnin di ba ka man ye kpuro naawa yɛn bukata na mɔ. Na tii nɛnua kpuro sɔɔ kpa na kun sãa bɛɛn sɔmunu. Mɛya ko na n maa tii nɛni. <sup>10</sup> Ka Kirisin gem mɛ mu wãa nɛ sɔɔ, na bɛɛ sɔɔmɔ ma goo sari wi u koo man yinari n woo kana gari yinin sɔ Gerekiban tem kpuro sɔɔ. <sup>11</sup> Mban sɔna. I tamaa na ñ bɛɛ kɔ? Gusunɔwa yɛ.

<sup>12</sup> Nge mɛ na mɔ tɛ, mɛya ko na n mɔ kpa n bu swaa ganɛ be ba kasu bu woo kana bu nɛɛ, bɛsɛ ka be, sa sãawa tia. <sup>13</sup> Domi tɔn be, ba sãa gɔro weesugibu, be ba ra gabu nɔni wɔke, ma ba tii sokumɔ Kirisin gɔrobu. <sup>14</sup> Gãanu sari mi, ni nu biti mɔ domi Setam tii koo kpɔ u tii ko nge yam bururam gɔrado. <sup>15</sup> N n mɛn na, biti gaa sari win sɔm kowobu ba ñ tii kua nge gem sɔm kowobu. Adama ba koo ben are wa nge mɛ ben kookoosu sãa.

### *Nɔni swãa te Pɔlu wa*

#### *win gɔra sɔɔ*

<sup>16</sup> Na kpam gerumɔ goo u ku man mɛeri nge wiirɔ. Adama ñ n man mɛera wiirɔ, i man wuro nge mɛ, kpa nɛ maa n woo kana fiiko. <sup>17</sup> Ye kon gere tɛ, ya ñ wee Yinnin min di. Adama na ye gerumɔwa ka toro sindu domi na yɛ ma kon kpɔ n woo kana. Na gari gerumɔ nge wiirɔ. <sup>18</sup> Yɛn sɔ gabu dabinu ba wasin sɔ woo kanamɔ, nɛn tii kon maa woo kana. <sup>19</sup> Bɛɛ be i bwisi mɔ, i ra ka wiirɔbu tɛmanɛ. <sup>20</sup> I maari ba bɛɛ kuamme nge yobu, ma ba bɛɛ gbɛnimɔ ma ba bɛɛ taki dimɔ ma ba bɛɛ gemmɔ ma ba bɛɛ baari soomɔ. <sup>21</sup> Sekura man mɔ ñ ka bɛɛ sɔ ma dama nɛ na kun mɔ n ka bɛɛ kua mɛ.



Ka mɛ, goo ù n toro sindu mɔ na maa mɔ nɛn tii. Na gari saarimɔ nge wiïro. <sup>22</sup> Ba sãa Yuuba? Mɛya maa nɛn tii. Ba sãa Isireliba? Mɛya maa nɛn tii. Ba sãa Aburahamun bwe-seru? Mɛya maa nɛn tii. <sup>23</sup> Ba sãa Kirisin sɔm kowobu? Na bu kere te sɔɔ. Nɛn gari yi, wiïra gariya. Na sɔmburu kua na bu kere, ba man pirisɔm doke n bu kere, ba man sɛni so na ñ yen geeru yɛ. Nɔn dabinu na gɔɔ turuku kua. <sup>24</sup> Nɔn nɔɔbuwa Yuuba ba man sɛni nɔɔ weeru tia sari so. <sup>25</sup> Ba man dãa so tia tian nɔn ita. Ba man kpenu kasukure nɔn teeru. Nɔn itawa bɛsɛn goo ga nim diira, ma nɔn teeru na wɔri nim sɔɔ na wãa mi bururun di sere sisiru bururu. <sup>26</sup> Nɛn sanum dabinu sɔɔ na ra n wãa kari sɔɔ daa bakanun sɔ ka swaa diobun sɔ, gasɔ nɛn tiin bweseru sɔɔ, gasɔ tɔn tukobun mi, gasɔ wuu sɔɔ, gasɔ gɔɔburɔ, gasɔ nim wɔku sɔɔ, gasɔ maa be ba sãare naane dokeobun mi. <sup>27</sup> Na sɔm damginu kua, na maa wahala wa. Na dom sera nɔn dabinu. Na gɔɔru ka nim nɔru wa. Na dïanu bia nɔn dabinu. Wooru ka terera man deema. <sup>28</sup> Ye ya tie na ñ yen gari mɔ ma n kun mɔ gari yi na sɔɔwa baadomma, yiya Yesun yigbɛnu kpuron bwisikunu. <sup>29</sup> Goo ù n dam bie na ra n maa dam biewa. Bã n goo sokurasia, n da man meniwa.

<sup>30</sup> Yà n kua tilasi n ka woo kana, nɛn dam sarirun sɔna kon woo kana. <sup>31</sup> Gusunɔ, Yinni Yesun Baaba, wi n weene bu siara ka baadomma, u yɛ ma na ñ weesu mɔ. <sup>32</sup> Sanam mɛ na wãa Damasiɔ, wuu yɛro wi sina boko Aretasi u yi, u dera ba wuun kɔnnɔsu kɛnuu bu ka man mwa. <sup>33</sup> Adama ba man yara saa gbãrarun fenentin di ka bireru. Nge mɛya na ka nùn kisirari.

### *Kãsinu ka sɔɔsi ni Pɔlu wa*

## 12

<sup>1</sup> Na ñ kon ko na kun woo kanɛ baa mɛ n ñ wã. Tɛ kon kãsinu ka sɔɔsinun gari ko ni Yinni u man sɔɔsi. <sup>2</sup> Na Kirisigii goo yɛ wi ba suare sere Gusunɔ wɔllɔ n wɔɔ wɔkura nne tura gisɔ. Ba tɛ wi suawa ka gem? Nge u kãsawa. Gusunɔ turowa yɛ. <sup>3</sup> Mɛya na yɛ ma ba durɔ wi sua sere Gusunɔn mi. Na maa wure na gerumɔ, ba nùn suawa ka gem? Nge u kãsawa. Gusunɔ turowa yɛ. <sup>4</sup> Miya u gari nua yi yi ñ weene tɔnu u gere, yi u ñ mam kpɛ u gere. <sup>5</sup> Kon durɔ win sɔ woo kana. Adama na ñ nɛn tiin sɔ woo kanamɔ,

ma n kun mɔ nɛn dam sarirun sɔ. <sup>6</sup> Baa nà n woo kanabu kã, na ñ kon ko wiïro domi geeya kon gere. Adama na ñ wuramɔ n woo kana kpa goo u ku raa man mɛeri n kere nge mɛ u man waamɔ, ñ kun mɛ, nge mɛ u nɔɔmɔ nɛn nɔɔn di.

<sup>7</sup> Adama n ku ka tii sua sɔɔsi nin kpãarun sɔ, bararu gara man wɔri nge sãka nɛn wasi sɔɔ. Ta na nge Setam sɔmɔ tu ka man so kpa tu man yinari n tii sua. <sup>8</sup> Na Yinni kana tia tian nɔn ita bara ten sɔ u ka man tu wunari. <sup>9</sup> U man wisa u nɛɛ, win durom mu man tura domi win dam mu ra sɔɔsire sanam mɛ na ñ dam mɔ. N n mɛn na, na kãru bo n ka nɛn dam sariru woo kana kpa Kirisin dam mu n man wãasi. <sup>10</sup> Yen sɔna na nuku dobu mɔ dam sariru sɔɔ ka wɔma ka nuku sankiranu ka nɔni swãaru, ka maa wururabu ye na sɔɔwa Kirisin sɔ. Domi sanam mɛ na ñ dam mɔ, sanam mɛya na sãa damgii.

### *Pɔlu u ka Korintigibu wurure*

<sup>11</sup> Na gari mɔ nge wiïro, adama tilasiwa i man kua. Bɛɛya n weene i nɛn gea gere. Domi baa nà kun sãa gãanu, bɛɛn gɔro gisonko be, ba ñ man kere. <sup>12</sup> Kookoo si su sɔɔsimɔ ma na sãa gɔro, su koorã bɛɛn suunu sɔɔ ka suuru baka. Siya yĩrenu ka sɔm maamaakigia ka sɔm damginu. <sup>13</sup> Mba sɔara i ñ somiru wa ta tura nge Yesun yigbɛnu ganu ma n kun mɔ ye na kun kue bɛɛn sɔmunu baasi. I man tora te suuru kuo.

<sup>14</sup> Wee na sɔɔru kpa n ka kpam na bɛɛn mi nɔn itase, na ñ kon maa ko bɛɛn sɔmunu. Bɛɛya na kã, n ñ mɔ bɛɛn gobi. Domi n ñ bibun baa bu ka gobi kasu yi ba koo ka ben mɔwɔbu nɔɔri, mɔwɔbun baawa bu ka ben bibu nɔɔri. <sup>15</sup> Nɛn nuku doba n ka nɛn mɔru kpuro di kpa n ka nɛn tii tii dendi bɛɛn hunden sɔ. Nà n bɛɛ kãa n kpɛa, kãi te i man kã ta koo kaarawa?

<sup>16</sup> I wura ka gem ma na ñ kue bɛɛn sɔmunu adama gaba nɛɛ na bwisi mɔ, na bɛɛ taki di. <sup>17</sup> Nge na bɛɛ diwa saa be na bɛɛ gɔrian turon min di? <sup>18</sup> Nɛna na Titu kana u da bɛɛn mi. Ka bɛsɛgii wi sanna, na bu gɔra. Titu u bɛɛ taki di? N ñ gãa teena sa naa gire nɛ ka wi? Sa ñ kookoo teesu kue?

<sup>19</sup> I tamaa tɛɛbun di sa ka tii yinamɔwa bɛɛn wuswaaɔ? Aawo, n ñ mɛ, nɛn kãnasibu. Gusunɔn wuswaaɔwa sa gari gerumɔ nge mɛ Kirisi u kã kpa i ka tãsi. <sup>20</sup> Na wurure

sanam me kon turi been mi, kpa na kun bee deemε nge me na kī, bee maa, kpa i kun man wa nge me i kī. Na wurure sannosun sō ka nisinu ka mōru ka kinenu ka wōnnaa ka tōn wīinu ka tii suabu ka nō nεε sariru. <sup>21</sup> Na wurure Gusunō u ku raa man kawε been wuswaa sanam me kon kram na been mi, kpa n ku ra swī tōn dabirun sō be ba raa tora ma ba ñ gōru gōsie saa ben daa disinugian di, ka kōō mennabu tantanaru sō, ka daa bereteke ye ba ra raa ko.

*Kirō dāaka ka tōbiribu*

### 13

<sup>1</sup> Nōn itasewa na sisi been mi. Nge me Gusunōn gari gerumō, “Mem me ba koo tōnu sie kpuro, n weenε tōnu yiru ñ kun me tōnu ita bu mēn seeda di.” <sup>2</sup> Kon bu kirō ko be ba raa tora ka be ba tie kpuro. Na mam bu koore kō sanam me na wāa been mi nōn mēeruse. Na maa wure na mō ye na wāa n toma. Sanam me kon kram na been mi kon sēsia. <sup>3</sup> I kī n bee sōōsi ma Kirisi gari gerumō nen min di. N n mēn na, i ko i wa. N ñ mō Kirisi sāa dam sarirugii been mi, u win dam sōōsimōwa been suunu sō. <sup>4</sup> Geema, ba nūn kpare dāa bunanaru sō win dam sarirun sō, adama u wasi Gusunōn dam saabu. Sa maa sāa dam sarirugibu beε ka win gbinnaa sō, adama sà n na been mi, i ko wa ma sa wasi ka wi Gusunōn dam saabu.

<sup>5</sup> I laakari koowo kpa i tii wēeri i wa ñ n naane doke ka gem. I ñ tuba ma Yesu Kirisi wāa bee sō? Nge i wa ma i ñ tura me. <sup>6</sup> Ka me, na yīiyō i ko tubu ma beε sa tura ka gem. <sup>7</sup> Sa Gusunō kanamō i ku ka kōsa gaa ko. N ñ mō sa kī su sōōsi ma sa tura, adama gea sa kī i n da ko, baa ñ n sāare nge beε sa kpana. <sup>8</sup> Domi sa ñ dam mō su ka gem kōsa kua, ma n kun mō su mu gea kua. <sup>9</sup> Beεen nukura ra n do sà n kua dam sarirugibu sanam me i sāa damgibu. Mēya maa sa bikiamō beεen kanaru sō i ko tōn yebunu. <sup>10</sup> Yen sōna na bee yoruammε min di na toma, kpa nà n tunuma, n ku ka bee sēsia ka wooda ye Yinni u man wē n ka bee tāsisia, n ñ mō n ka bee sura.

<sup>11</sup> Tē negibu, i n nuku dobu mō. I kookari koowo i ka ko tōn yebunu i n dam kēenamō. I nōō tia koowo, i n wāa alafia sō. Gusunō u ko n wāa ka bee, wi, wi u sāa kīrugii ka alafagii.

<sup>12</sup> I tōbirinō ka kīru.

Naane dokeobu kpuro ba bee tōbura.

<sup>13</sup> Yinni Yesu Kirisin durom ka Gusunōn kīru ka Hunde Dēeron mennabu n ka bee kpuro wāa.

## TIRE TE PĀLU U GALATIGIBU KUA

Galatigiba Pālu u tire te kua. Galatin tem mu kpā. Gisō, tem mēya ba sokumō Turuki. Pāluwa u gbia u waasu da tem mi, Gərobun Kookoosu wiru 13 ka 14. Yen biru, Yuu gaba na ba bu sōsi tukunu sōsimō ni nu sāa Yuuban deema. Niya, bango kobu ka woodan mēm nōbu. N deema Pālu u raa Galatigibu sōwa tokereke ma goo sari wi u koo win toranun suuru wa Gusunən mi ma n kun mō yēro u gōru gōsia ma u Yesu naanē doke. Ye Pālu u nua ma naanē dokeobu ba wuramō Yuuban sōsi ni sō, yera bitu nūn mwa too, wiru 1:6 ka 4:20. Yen sōna u tire teni yorua ka mōru u ka bu kirō ko Yuuban sōsi nin sō. Domi sōsi nin bweseru nu n sāa Gusunəginu.

### *Tire ten kpunaa*

1. Təbiribu, wiru 1:1-5.
2. Labaari Gea ya sāawa tia, wiru 1:6-10.
3. Pālu u ka tii yinamō, wiru 1:11n di sere wiru 2:21.
4. Naanē dokebu ka Gusunən durom sōna tōnu u koo gem wa, wiru 3n di sere wiru 4.
5. Naanē dokeon tii mōru, wiru 5:1n di sere wiru 6:10.
6. Kirō dāaka ka təbiribu, wiru 6:11-18.

### *Təbiribu*

<sup>1-5</sup> Bēe Yesun yigbenugibu, bēe be i wāa Galatin temō, nē ka bēsegibu kpuro be sa wāa sannu, sa bēe tōbura. Gusunō Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bēe durom kua kpa bu bēe alafia kē. Yesu Kirisi wi, u tii wē bēsen toranun sō u ka sun wōra saa handunia kōsa yen nōman di, Gusunō bēsen Baaban kīru sō. Wiya u yiiko mō sere ka baadomma. Ami.

Nēna Pālu. Yesu Kirisiwa u man soka n ka ko win gōro, wi ka Gusunō Baaba, wi u nūn seeya gōrin di. N n mō tōmba ba man soka, nēn sokura kun nē saa tōnu goon min di.

### *Labaari gea gaa maa sari*

<sup>6</sup> N man bitu kua, wee, i yēro derimō fuuku fuuku wi u bēe soka ka Kirisin durom, ma i kī i Labaari gea gaa swīi. <sup>7</sup> Sā n gem gerumō, Labaari gea gaa maa sari. Gaba gesi bēen laakari burisinamōwa, ma ba kī bu

Kirisin Labaari gea gōsia. <sup>8</sup> Adama baa bēsen tii, n kun mē gōrado wi u na wōllun di, u n bēe Labaari gea tuka waasu kua, ye ya n sāa ye sa bēe sōwa bu nūn bōrusio. <sup>9</sup> Sa raa gerua, na maa wure na gerumō, goo u n bēe gari tuki waasu kua yi yi n sāa yi i mwa kō, bu nūn bōrusio.

<sup>10</sup> Na tōnun siarabu kasu ka gari yini? Aawo, Gusunən siaraba na kī. Na kookari mō n ka ko ye n koo tōmbu dore ro? Aawo. Nā n kī n ko sere ka tē ye n tōmbu doremō, na n ko na n sāa Kirisin yoo.

### *Nge mē Pālu u ka kua gōro*

<sup>11</sup> Nēgibu, na bēe sōmō ma Labaari gea ye na kparamō ya n sāa tōnugia. <sup>12</sup> Na n ye mwe tōnun min di, goo kun maa man ye keu kue, Yesu Kirisiwa u man ye sōsi.

<sup>13</sup> I nua nge mē nēn wāara raa sāa sanam mē na Gusunō sāmō nge mē Yuuba ba ra ko. Na ra n Gusunən yigberu nōni sōmō n banda n ka tu kam koosia. <sup>14</sup> Nēn sikadoban komarun kīrun sōna na nēn Yuusi dabiru gbiiri Yuuban sāaru sō be ba sāa nēn saaraba.

<sup>15</sup> Adama Gusunō u man gōsa ba sere man mara ma u man soka win durom sō. <sup>16</sup> Ma sanam mē u gōru doke u man win Bii sōsi kpa n ka tōn tukobu win Labaari gea waasu kua, na n de tōmbu gabun mi bu ka man bwisi kē. <sup>17</sup> Na n maa de Yerusalemō n ka bu wa be ba gbia ba kua Yesun gōrobu na sere kua gōro. Adama na yande dawa Daarububan tem sō. Min diya na maa wura Damasiō. <sup>18</sup> N tē n kua wō ita na sere Yerusalemu da n ka Piēe gia, ma na sina win mi sō wōkura nōbu. <sup>19</sup> Na n maa gōro goo wa mi, ma n kun mō Yakōbu, Yinnin wōnō.

<sup>20</sup> Ye na yorumō, gema. Gusunōwa sāa nēn seedagii nā n weesu mō.

<sup>21</sup> Yen biru na Sirin tem da ka Silisin tem. <sup>22</sup> Sanam mē, Kirisin yigbe ni nu wāa Yudeaō nu n gina man waare. <sup>23</sup> Ba gesi nua ma wi u raa bu nōni sōmō, u tē Yesun faaban gari waasu mō, yi u raa kī u kam koosia. <sup>24</sup> Ma ba Gusunō siara nēn sō.

### *Pālu ka gōro be ba tie*

## 2

<sup>1</sup> Wō wōkura nēn biru ma sa kparam wura Yerusalemō, nē ka Baanabasi. Sa maa Titu sua u ka sun da. <sup>2</sup> Na da yēn sō Gusunō u

man sɔ̄si ma n weene n da. Ne ka wirugibu tɔnawa sa menna, ma na bu Labaari gean gari tubusia yi na ra tɔn tukobu waasu kue, domi na n kɪ nen sɔmburu te na raa kua, n̄ kun mɛ te na mɔ̄ tɛ, tu kam ko. <sup>3</sup>Baa mɛ Titu nen kpaasi u s̄aa Gereki, ba n̄ n̄n tilasi kue u ka bango ko. <sup>4</sup>Adama tɔmbu gabu be ba n̄ s̄aa begibu ka gem, ba dua besen wuuro ma ba kɪ bu n̄n bango ko. Ba na gbenum nge kɔrumɔ̄tɔ kowobu bu ka besen tii m̄oru mɛeri te Kirisi Yesu u sun wɛ. Ba kɪwa su wure su ko yobu. <sup>5</sup>Adama sa n̄ ben gari wure baa fiiko yèn s̄o sa kɪ Labaari gean gem mu n w̄aa b̄een suunu s̄o.

<sup>6</sup>Ma be ba s̄aaire wirugibu, n̄ n̄ man ḡaanu s̄aa ye ba s̄aa domi Gusunɔ̄ kun tɔnun wuswaa m̄era. Wirugii be, ba n̄ man gari ḡee sosie. <sup>7</sup>Adama ba wa ma Gusunɔ̄ u man Labaari gea n̄mu s̄andia tɔn tukobun s̄o nge m̄e u Piɛɛ ye n̄mu s̄andia Yuuban s̄o. <sup>8</sup>Domi wi u Piɛɛ dam wɛ u ka ko ḡoro Yuuban s̄o, wiya maa man dam wɛ n̄ ka ko ḡoro tɔn tukobun s̄o. <sup>9</sup>Ma sanam m̄e Yakɔbu ka Piɛɛ ka Yohanu, be ba s̄aa nge yigberun gbereba, ba nen k̄eru tuba te ba man wɛ, ba wura ma ne ka Baanabasi, sa kua begibu. Ba maa wura su da tɔn tukobun mi, kpa be, bu maa da Yuuban mi. <sup>10</sup>Adama ba sun kana su ben s̄arobu yaaya. Na maa kookari kua na ka kua m̄e.

### *Pɔlu u Piɛɛ gerusi Antiasio*

<sup>11</sup>Sanam m̄e Piɛɛ u na Antiasio na n̄n gerusi n̄ni ka n̄ni yèn s̄o u taare m̄o. <sup>12</sup>Gabu be Yakɔbu u ḡora mi, bu sere tunuma, Piɛɛ u ra raa di ka tɔn tuko naane dokeobu sannu. Adama ye tɔn be, ba tunuma ba kpa, u tii gawa ma u n̄ maa dimɔ̄ ka be bangon woodan s̄o. <sup>13</sup>Ma Yuu gaba maa murafitiru kua ka wi sannu sere ba Baanabasin tii gawe ben murafiti te s̄o. <sup>14</sup>Ye na wa ma ba n̄ s̄imɔ̄ ka ḡoru tia Labaari gean gem s̄o, na Piɛɛ s̄ōwa be kpuron wuswaa na n̄e, wune Yuuwa ma a m̄o nge tɔn tuko, n̄ n̄ m̄o nge Yuu. N n̄ men na, am̄ona a ka tɔn tukobu gawam̄o bu ko nge Yuuba.

### *Yuuba ka tɔn tukobu*

#### *ba faaba m̄o naane dokebun s̄o*

<sup>15</sup>Ka geema, besɛ Yuubara, n̄ n̄ m̄o tɔn tuko be ba s̄aa durumgibu, domi Yuubara

ba sun mara. <sup>16</sup>Ka m̄e, sa yɛ ma tɔnu u koo gem wa Gusunɔ̄n wuswaā u n̄ Yesu Kirisi naane doke, n̄ n̄ m̄o ka wooda nenubu. Besɛ maa, sa Yesu Kirisi naane doke su ka gem wa Gusunɔ̄n wuswaā, n̄ n̄ m̄o ka wooda nenubu. Domi goo sari wi Gusunɔ̄ koo gem wɛ yèn s̄o u wooda m̄em n̄ōwa. <sup>17</sup>Tɛ besen tii s̄a n̄ s̄ōsira torobu nge m̄e tɔn tukobu ba s̄aa yèn s̄o sa gem kasu saa Kirisin min di, n̄ n̄ men na, Kirisin s̄ombura ta toraru sosim̄o? Su ku wa m̄e. <sup>18</sup>Domi na n̄ ye na raa sura bana, na tii s̄ōsim̄o toro. <sup>19</sup>Adama n̄ n̄ woodan s̄on na, ya n̄ maa dam m̄o nen w̄ollo, yen tiiwa ya man go kpa na n̄ ka w̄aaru m̄o Gusunɔ̄n wuswaā. Ba man kpare d̄aru s̄o ka Kirisi sannu. <sup>20</sup>Yen s̄ona n̄ n̄ maa m̄o n̄ena na wasi, Kirisiwa u w̄aaru dim̄o ne s̄o. Ma w̄aa te na dim̄o tɛ, na tu dim̄owa ka naane dokebu Gusunɔ̄n Bii s̄o wi u man k̄ia ma u win w̄aaru wɛ nen s̄o. <sup>21</sup>Na n̄ Gusunɔ̄n durom kam koosiam̄o. Domi tɔnu u n̄ gem waam̄o Gusunɔ̄n mi saa woodan di, Kirisin ḡōo kua kam.

### *Wooda ka naane dokebu*

## 3

<sup>1</sup>Bee Galatigibu laakari sariba! Bee be ba s̄ōwa kpasasa nge m̄e ba Yesu Kirisi kpare d̄aru s̄o, wara u bee dohua. <sup>2</sup>I man ḡaa tee nini s̄ōwɔ. I Gusunɔ̄n Hunde mwa wooda nenubun s̄o? Nge Labaari gean s̄o ye i nua ma i naane doke. <sup>3</sup>Am̄ona i ka laakari bia m̄e. I torua ka Gusunɔ̄n Hunde. Ma i k̄i i dakura ka b̄een tiin dam? <sup>4</sup>I n̄ni sw̄aa te kpuro wawa kam? Aawo, n̄ n̄ kam. <sup>5</sup>Ye Gusunɔ̄ u bee win Hunde wɛ, ma u s̄om maamaakiginu m̄o b̄een suunu s̄o, u m̄o yèn s̄o i wooda m̄em n̄ōwa? Nge yèn s̄o i Labaari gea nua ma i ye naane doke.

<sup>6</sup>Nge m̄e ba yorua, “Aburhamu u Gusunɔ̄ naane doke, yen s̄ona Gusunɔ̄ u n̄n garisi gemgii.” <sup>7</sup>Yen s̄o, i de i n̄ yɛ ma be ba Gusunɔ̄ naane doke beya ba s̄aa Aburhamun bibu. <sup>8</sup>Gusunɔ̄n gari yi raa gerua ma Gusunɔ̄ u koo tɔn tukobu gem wɛ naane dokebun s̄o. Yen s̄ona yi Aburhamu Labaari gea waasu kua yellun di yi n̄e, “Wunen min diya Gusunɔ̄ u koo bwesenu kpuro domaru kua.” <sup>9</sup>Aburhamu u Gusunɔ̄ naane doke ma u domaru wa. Nge m̄eya be ba maa Gusunɔ̄ naane doke, ba koo domaru wa ka wi sannu.



<sup>10</sup> Be ba woodan mem nɔɔbu gballi ba bu b̄rusi. Domi ba yorua ba nɛɛ, “B̄rurowa wi u yina u woodan gari kpuro mem nɔɔwa yi ba yorua.” <sup>11</sup> Tɛ ya s̄ɔsira kpasasa ma goo kun gem waamɔ Gusunɔn wuswaɔɔ ka woodan mem nɔɔbu, domi ba yorua ba nɛɛ, “Wi Gusunɔ u gem wɛ naane dokebun s̄ɔ, wiya u ko n w̄a.” <sup>12</sup> Tɛ, wooda ya n̄ ka naane dokebu dendimɔ. Domi ba yorua ba nɛɛ, “Wi u ye kpuro mem nɔɔwa, wiya u ko n w̄a yen s̄ɔ.”

<sup>13</sup> Adama Kirisi u sun yakia saa woodan b̄rin di sanam mɛ u kua wi ba b̄rusi besen s̄ɔ. Nge mɛ Gusunɔn gari yi gerumɔ, “Baawure wi ba bwɛ d̄aru s̄ɔ, u kua b̄ruro.” <sup>14</sup> Kirisi u kua mɛ kpa Aburahamun domaru tu maa ka ko tɔn tukobugiru saa Yesu Kirisi win min di, kpa su ka Hunde mwa naane dokebun saabu win nɔɔ m̄wɛru Gusunɔ u sun kua.

#### *Wooda ka nɔɔ m̄wɛru*

<sup>15</sup> Nɛgibu, kon gari yi weesina ka ye t̄mba yɛ. Tɔnu ù n nɔɔ m̄wɛru kua u sire, goo kun kpɛ u tu seeya, goo kun maa tu sosimɔ. <sup>16</sup> Tɛ, Aburhamu ka win sikadobuwa Gusunɔ u nɔɔ m̄wɛru kua. Ba n̄ gerua sikadominu nge ba ka tɔn dabinu ȳa. Adama ba gerua sikadobu, yen tubusiana tɔn turo tɔna, wi u s̄a Kirisi wi. <sup>17</sup> Ameniwa na k̄i n gere. Gusunɔ u nɔɔ m̄wɛru kua ma u tu sire. Tɛ, wooda ye ya na w̄ɔ nɛru ka tenan (430) biru, ya n̄ kpɛ yu nɔɔ m̄wɛ te seeya, kpa Gusunɔn sire bi, bu ko kam. <sup>18</sup> Domi b̄a n tubi dimɔ wooda n̄nubun s̄ɔ, ba n̄ dimɔ nɔɔ m̄wɛrun s̄ɔ. Adama Gusunɔ u Aburhamu ye w̄ɛwa ka nɔɔ m̄wɛru.

<sup>19</sup> N n mɛn na, mban s̄na ba wooda wɛ. Ba ye w̄ɛwa kpa kookoo si su kun s̄a Gusunɔn k̄iru su n ka s̄ɔsire sere Aburahamun sikadobu ge, gu ka na gɛn s̄ɔ ba nɔɔ m̄wɛru kua. W̄ollun ḡradobara ba wooda ye t̄mbu nɔɔsia saa s̄mɔ goon min di. <sup>20</sup> Adama tɔn turo ù n ḡanu m̄ ù n̄ s̄mɔ goon bukata m̄. Wee Gusunɔ turowa u nɔɔ m̄wɛ te kua.

#### *Woodan yaasi*

<sup>21</sup> N n mɛn na, wooda ya ka Gusunɔn nɔɔ m̄wɛru sikirinamɔ? Su ku wa mɛ. Domi b̄a n daa wooda wɛ ye ya koo kp̄i yu tɔnu w̄aru wɛ, Gusunɔ u koo raa tɔnu gem wɛ saa woodan di. <sup>22</sup> Adama Gusunɔn gari

gerumɔ ma t̄mbu kpuro ba w̄a durum dam nɔmaɔ, kpa kɛɛ tɛn nɔɔ m̄wɛru Gusunɔ u kua ta n ka s̄a be ba naane dokegiru yɛn s̄ɔ ba Yesu Kirisi naane doke.

<sup>23</sup> Naane dokebun saa yu sere na, wooda ya sun d̄ɔre s̄awa ya neni sere naane doke bi, bu ka s̄ɔsira. <sup>24</sup> Wooda ye, ya sun n̄nua sere Kirisi u ka tunuma, kpa Gusunɔ u sun gem wɛ naane dokebun s̄ɔ. <sup>25</sup> Tɛ ye naane dokebun saa ya tura, sa n̄ maa w̄a d̄ɔre s̄ɔ.

<sup>26</sup> Domi Yesu Kirisi s̄ɔ bɛɛ kpuro i kua Gusunɔn bibu naane dokebun s̄ɔ. <sup>27</sup> Mɛya bɛɛ kpuro bɛɛ be i kua Kirisigibu batemu s̄ɔ i Kirisin daa sebua. <sup>28</sup> Yen s̄na goo kun goo, Yuuba ka tɔn tukobu, yobu ka tii m̄wɔbu, tɔn kurɔbu ka tɔn durɔbu. Bɛɛ kpuro i s̄a tia yɛn s̄ɔ i gbinnɛ ka Yesu Kirisi. <sup>29</sup> I n s̄a Kirisigibu, i maa s̄a Aburahamun sikadominu, i ko maa tubi di yɛn nɔɔ m̄wɛru Gusunɔ u kua.

## 4

<sup>1</sup> Ye na gerumɔ wee. Bii wi u koo win baan tubi di, sanam mɛ u gina s̄a bii, u n̄ yoo sanɔ gaa kere, baa mɛ kpuro s̄a wigia. <sup>2</sup> Saa ye u s̄a bii, t̄mba w̄a be ba n̄n neni, ba maa win wunanɔsu m̄ sere saa ye win baaba u n̄n yiiya. <sup>3</sup> Nge mɛya n s̄a ka bɛɛ. Sa raa s̄a handunian b̄nun yobu. <sup>4</sup> Adama sanam mɛ saa ya tura, Gusunɔ u win bii ḡrima. Tɔn kurɔwa n̄n mara, u maa n̄n marawa woodan nɔma s̄ɔ, <sup>5</sup> kpa u ka bu yakia be ba w̄a woodan nɔmaɔ kpa su ko Gusunɔn bibu.

<sup>6</sup> Gusunɔ u win Biin Hunde ḡrima besen ḡrusu s̄ɔ u ka s̄ɔsi ma win biba bɛɛ sa s̄a. Hunde win saabuwa sa n̄n sokumɔ, baaba. <sup>7</sup> N n mɛn na, a n̄ maa s̄a yoo, a kua bii. Tɛ ye a ka s̄a bii, Gusunɔ u maa nun kua tubi dio.

#### *Galatigibun gari Pɔlu neni*

<sup>8</sup> Yellu i n̄ Gusunɔ yɛ, ma i s̄a ḡanun yobu ni nu n̄ s̄a Gusunɔ. <sup>9</sup> Adama tɛ nge mɛ i Gusunɔ wura, nge n mam nɛere, Gusunɔ u bɛɛ wura, amɔna i ka k̄i i ḡsira handunian b̄nun mi, ni nu n̄ dam ka bɛɛ m̄. Mban s̄na i k̄i i maa ko nin yobu. <sup>10</sup> I t̄nu ganun saria sw̄i, ka suru ka t̄ɔ bakanu ka w̄su. <sup>11</sup> Tɛ b̄rum man m̄ n̄n s̄amburu kpuro tu ku raa ko kam te na kua b̄en s̄ɔ.

<sup>12</sup> Na bɛɛ kanamɔ nɛgibu, i bɛɛn tii dokeo nɛn ayerɔ, domi na nɛn tii doke bɛɛn ayerɔ. I n̄ man gāanu tore. <sup>13</sup> Nge mɛ i yɛ, ka wasin barara na bɛɛ Labaari gea waasu kua n̄n gbiikiru. <sup>14</sup> Adama i n̄ man gema, i n̄ maa man yinɛ, baa mɛ nɛn bararu ta bɛɛ waabu tusa. I man mwawa nge mɛ i ko Gusunɔn gɔrado mwa, n̄ kun mɛ Yesu Kirisi win tii. <sup>15</sup> I raa nuku dobu mɔ. Tɛ, mba n bɛɛ kua. Na kon kp̄i n bɛɛ seeda diiya ma, n̄ n koo raa koorɔ i ko i bɛɛn n̄ni wuka i man kɛ. <sup>16</sup> Na kua bɛɛn yiberɛ yɛn s̄ɔ na bɛɛ gem s̄ɔwa?

<sup>17</sup> Tɔn be, ba bɛɛn k̄iru kasu, adama n̄ n̄ ka yaasi gea. Ba k̄i bu bɛɛ gɔwa besen min di, kpa i n̄ ben k̄iru kasu. <sup>18</sup> Tɔnu ù n bɛɛn k̄iru kasu ka yaasi gea, gāa geena baadomma, n̄ n̄ mɔ sanam mɛ na wāa ka bɛɛ tɔna. <sup>19</sup> Nɛn bii k̄inasibu, na kparam maa wahala m̄ nge tɔn kurɔ wi u marumɔ, sere Kirisin daa yu ka koorɔ bɛɛ s̄ɔ. <sup>20</sup> Na k̄i na n̄ wāa ka bɛɛ tɛ kpa n̄ nɛn gere k̄asi. Na wāa bitani s̄ɔ bɛɛn s̄ɔ.

### *Agaa ka Saaraa*

#### *ba s̄aa gari yin weesinaa*

<sup>21</sup> I de n bɛɛ bikia, bɛɛ be i k̄i i n̄ wāa woodan n̄maa, i n̄ nua ye wooda ya gerumɔ? <sup>22</sup> Ba yorua ma Aburahamu u bii tɔn durɔbu yiru mara, turo ka kurɔ wi u s̄aa yoo, turo ka kurɔ wi u s̄aa tii m̄wɔ. <sup>23</sup> Yoo wi, u win bii mara nge mɛ t̄mbu kpuro ba ra ma, adama tii m̄wɔ wi, u win bii marawa ka Gusunɔn n̄o mwɛɛru. <sup>24</sup> Gari yini yi kua weesinaa. Kurɔ be yiru ba ka n̄o mwɛɛnu yiru weenɛ. Teeru, te ta bibu marumɔ yoru s̄ɔ, ta naamɔ saa Sinain guurun di, teya ta ka Agaa weenɛ. <sup>25</sup> Agaa wi, u s̄aare nge Sinain guuru, Daarububan tem s̄ɔ. U maa s̄aa nge Yerusalemu ye ya wāa tɛ, domi ya wāa yoru s̄ɔ ka yen t̄mbu kpuro. <sup>26</sup> Adama Yerusalemu ye ya wāa w̄ollɔ, ya tii m̄, ya maa s̄aa besen mero. <sup>27</sup> Domi ba yorua, “A ḡoru doro, kurɔ wunɛ wi a n̄ marure. A gb̄aro a kuuka ko ka nuku dobu, wunɛ wi a n̄ marubun wahala koore. Domi kurɔ wi ba raa deri, u koo bibu ma n̄ kere kurɔ wi u wāa ka durɔ.”

<sup>28</sup> Tɛ bɛɛ nɛgibu, i s̄aa Gusunɔn n̄o mwɛɛrun bibu nge mɛ Isaki u s̄aa. <sup>29</sup> Sanam mɛya bii wi ba mara nge baawure, u wi ba mara ka Gusunɔn Hunden dam n̄ni s̄ɔwa. Mɛya maa n̄ s̄aa tɛ. <sup>30</sup> Adama mba Gusunɔn

gari yi gerumɔ. Yi nɛɛwa, “A yoo wi giro ka win bii sannu, domi win bii wi, u n̄ tubi dimɔ ka tii m̄wɔn bii sannu.” <sup>31</sup> Nge mɛya nɛgibu, sa n̄ s̄aa yoon bibu. Sa s̄aawa tii m̄wɔn bibu.

### *I bɛɛn tii m̄oru nɛnuɔ*

## 5

<sup>1</sup> Sa n̄ ka tii m̄n s̄na Kirisi u sun yara yorun di. Yen s̄ɔ, i ȳro sim sim kpa i ku de bu bɛɛ duusia yoru s̄ɔ kparam.

<sup>2</sup> I swaa dakio i n̄. Nɛ Pɔluwa na bɛɛ yeni s̄ɔmɔ, i n̄ dera ba bɛɛ bango kua, i n̄ arufaani gaa wasi Kirisin mi. <sup>3</sup> Nɛn seeda wee ye na dimɔ kparam. Baawure wi u dera ba n̄n bango kua, na ȳro s̄ɔmɔ u koo wooda kpuro mɛm n̄owawa. <sup>4</sup> Bɛɛ be i k̄i i gem wa Gusunɔn wuswaaɔ ka woodan nɛnubu, i tii kara k̄o Kirisin min di ma i kisira durom n̄man di. <sup>5</sup> Domi sa ȳiyɔ ma Gusunɔ u koo sun gem wɛ ma sa mɛ swaa daki ka win Hunden dam ka naanɛ dokebu. <sup>6</sup> S̄a n̄ gbinne ka Yesu Kirisi, bango n̄ kun mɛ bango sariru ya n̄ gāanu. Ye n̄ s̄aa gāanu yeya naanɛ dokebu bi bu s̄amburu m̄ ka k̄iru.

<sup>7</sup> I raa duki m̄ bura buram tɔna. Wara u bɛɛ swaa bunana i n̄ maa ka gem mɛm n̄owammɛ. <sup>8</sup> K̄okiri bi, bu n̄ nɛ saa Gusunɔn min di wi u bɛɛ soku. <sup>9</sup> Nge mɛ ba ra nɛɛ, p̄ɛɛ seeyatia fiiko, yeya ya ra p̄ɛɛ kpuro kukusie. <sup>10</sup> Adama Yinni u dera na bɛɛ naanɛ s̄aa. Na ȳɛ ma i n̄ ko gāa tukunun bwisikunu ko. Wi u maa bɛɛ bitani dokemɔ, Gusunɔ u koo n̄n taare wɛ baa n̄ n̄ weren na.

<sup>11</sup> Nɛgibu, nɛn tii n̄ n̄ kparam sere ka tɛ ma n̄ weenɛ bu bango ko, mban s̄na ba man n̄ni s̄ɔmɔ. N̄ n̄ m̄ mɛ, Yesun d̄aa bunanarun ḡɔn gari yi n̄ maa t̄mbu torasiamɔ. <sup>12</sup> Be ba bɛɛ bitani dokemɔ mi, bu doo bu tii maatam ko.

<sup>13</sup> Nɛgibu, ba bɛɛ sokawa i ka ko tii m̄wɔbu. Ka mɛ, i ku de bɛɛn tii m̄oru tu de i n̄ s̄imɔ ka wasin baa. Adama i n̄ sominamɔ ka k̄iru. <sup>14</sup> Domi wooda kpuron wira wāawa yiire tee bini s̄ɔ bi bu nɛɛ, “A wunen t̄nusi k̄i nge wunen tii tii.” <sup>15</sup> Adama i n̄ sankinamɔ nge gbeku yɛɛ, i mɛera koonamɔ, i n̄ ȳɛ ma i ko kam koosiana.

### *Gusunɔn Hunde ka t̄nun daa*

<sup>16</sup> Ye na gerumɔ wee, i de Gusunɔn Hunde u bɛɛ kpara. N̄ n̄ koorɔ mɛ, i n̄ ko maa bɛɛn

tii tiin kīru kankam ko. <sup>17</sup> Domi ye besen tii tiin daa ya kī, ya n̄ ka Gusun̄n Hunden kīru n̄o tia s̄aa. Ma Hunden kīru ta n̄ ka besen tii tiin kīru n̄o tia s̄aa. Kīru yiru ye, ya sannam̄o sere i n̄ kp̄e i ko ye i kī. <sup>18</sup> Adama Gusun̄n Hunde ù n̄ b̄ee kparam̄o i n̄ w̄aa woodan n̄om̄a.

<sup>19</sup> T̄onun tii tiin daa ya ra s̄ōsire kpasasa. Yeya k̄ō mennabu tantanaru s̄ō, ka daa disinugia ka daa bereteke, <sup>20</sup> ka b̄ūu s̄āaru ka tim kankam, ka yiber̄e t̄eeru, ka sann̄o, ka nisinu, ka m̄aru, ka n̄ō ḡomunu, ka sikirin̄o, ka karanabu, <sup>21</sup> ka kin̄enu, ka tam n̄arubu, ka aka dibu, yen bweseru kpuro gesi. Na b̄ee kir̄o m̄o nge me na raa kua na n̄ee, be ba yenin bweseru m̄o, ba n̄ kp̄e ba n̄ w̄aa mi Gusun̄o u bandu sw̄i.

<sup>22</sup> Adama Gusun̄n Hunden maruma, kīru, ka nuku dobu, ka b̄ori yendu, ka temanabu, ka t̄on geeru, ka nuku tia, ka naan̄e, <sup>23</sup> ka daa duudwia, ka gaya. Wooda sari ye ya yeni taare w̄em̄o. <sup>24</sup> Ma be ba s̄aa Yesu Kirisigibu ba ben tii tiin daa kpeerasia d̄aa bunanar̄o, ka yen bine ka yen kīru kpuro. <sup>25</sup> Gusun̄n Hundewa u sun w̄āaru w̄e. N n̄ m̄en na, su maa de u n̄ sun kpare. <sup>26</sup> Su ku tii sua kpa sa n̄ sann̄o seeyam̄o besen suunu s̄ō, kpa sa n̄ nisinu kuanamme besen tii tiin̄e.

### *I s̄omunu d̄eran̄o*

## 6

<sup>1</sup> Negibu, ì n̄ goo mwa toraru garu s̄ō, b̄ee be Gusun̄n Hunde u kparam̄o, i ȳero swaa gea sureo kpam ka tii kawabu, kpa i n̄ tii ȳe bu ku raa ka besen tii k̄okirin̄ s̄ō. <sup>2</sup> I n̄ s̄omunu d̄eranam̄o kpa i ka Kirisin wooda mem̄ n̄ōwa. <sup>3</sup> Goo ù n̄ tii m̄era goo ma u n̄ s̄aa ḡāanu, u tii n̄oni w̄okum̄owa. <sup>4</sup> I de baawure u win tiin kookoosu ȳiia kpa u wa si s̄ō, ye u koo ka woo kana, adama u ku woo kana ma u goo keren s̄ō. <sup>5</sup> Domi baawurewa u koo win tii tiin s̄omunu s̄obe.

<sup>6</sup> Wi ba Gusun̄n gari s̄ōsim̄o, i de ȳero u win ḡāa gee ni u m̄o b̄onu ko ka wi u n̄n̄ s̄ōsim̄o.

<sup>7</sup> I ku tii torasia. Ba ku ra Gusun̄o yaakoru ko. Domi ye t̄onu u duurum̄o, yeya u koo ḡe.

<sup>8</sup> U n̄ duurum̄o ye win tii tiin daa ya kī, kam koba ya koo n̄n̄ marua. U n̄ maa duurum̄o ye Gusun̄n Hunde u kī, w̄āaru te ta ku ra

kpewa Gusun̄n Hunde koo n̄n̄ marua. <sup>9</sup> N n̄ m̄en na, su ku wasira gean kobu s̄ō, domi s̄a kun kpane, sa ko wa su ḡe sanam me saa ya tura. <sup>10</sup> Nge m̄eya saa baayere ye sa ayeru m̄o, su baawure durom kua, n̄ mam n̄eere be ba Yesu naan̄e doke.

### *Kir̄o d̄āaka ka t̄obiribu*

<sup>11</sup> T̄e, i n̄en yori baka m̄erio ye na b̄ee yoruamme ka n̄en tiin n̄oma. <sup>12</sup> Be ba kī bu woo kana wasin s̄ō, beya ba kī bu b̄ee tilasi ko i ka bango ko. Adama ba ye m̄o kpa bu ku ka n̄oni sw̄āaru wa Kirisin d̄aa bunanarun garin s̄ō. <sup>13</sup> Baa be ba bango kua mi, ben tii ba n̄ wooda mem̄ n̄ōwamme. Ma ba kī bu b̄ee bango ko bu ka woo kana. <sup>14</sup> Adama n̄e na kun woo kanam̄o ma n̄ kun m̄o besen Yinni Yesu Kirisin d̄aa bunanarun garin s̄ō, domi win d̄aa bunanarun s̄ona handunian ḡāanu kpuro kun maa man s̄āawe ḡāanu, m̄eya nu n̄ maa man gawam̄o. <sup>15</sup> Bango ka bango sariru yen gaa kun s̄aa ḡāanu. Ye n̄ s̄aa ḡāanu, yeya a n̄ s̄aa taka koorā kpa. <sup>16</sup> Be ba taka koorā kpaan wooda yeni sw̄i, alafia ka durom mu n̄ ka bu w̄aa ka Gusun̄n t̄ambu kpuro.

<sup>17</sup> Saa gis̄on di goo u ku maa man wahala ko domi na boo bori m̄o n̄en wasi s̄ō, yi na wa Yesun̄ s̄ō.

<sup>18</sup> Negibu, besen Yinni Yesu Kirisin durom mu n̄ w̄aa ka b̄ee. Ami.

## TIRE TE PŌLU U EFESUGIBU KUA

Pōlu u wāawa pirišəm sōo Romuō u ka tire te Efesugibu yorua. Ye u tu yorua u kpa, Tisikiwa u gōra u ka tu da. N sāare Efesun bera min Yesun yigbenu kpurowa u tire te yorua, n ñ mō teeru tōna.

Gbiikaa, u bu sōosimō nge mē Yesun yigberugibu ba kua wasi tee Yesu sōo. U sōosimō swaa ye Gusunō u kpa u ka win tōmbu gōsa ma u ben toranu suuru kua, ma u bu win Hunde Dεero wē.

Yiruse, u bu kirō mō bu ka ben wāaru di nōo tia sōo ye ya koo sōosi ma Kirisi u wāa ben wāaru sōo ka gem.

Pōlu u garin weenasii dabinu sua u ka Yesun yigberun nōo tian gari bu yeerisia. U nεε, Yesun yigberu ta sāawa nge wasi, ma Yesu wi, u sāa yin wiru. Yigbe te, ta maa sāa nge diru, ma Yesu wi, u sāa ten gani gōmburun dam. Yigbe te, ta maa sāa nge kurō, ma Yesu wi, u sāa ten durō.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tōbiribu, wiru 1:1-2.
2. Kirisi ka win yigberu, wiru 1:3n di sere wiru 3:21.
3. Wāa kpaaru Kirisi sōo, wiru 4:1n di sere wiru 6:20.
4. Nōo kana tōbiribu, wiru 6:21-24.

### *Tōbiribu*

<sup>1</sup> Bεε naanε dokeobu, bεε be i wāa Efesuo ma i ka Yesu Kirisi yōra dim dim, nε Pōlu, nε wi na sāa Yesu Kirisin gōro Gusunōn kīru sōo, na bεε tōbura. <sup>2</sup> Gusunō besen Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bεε durom kua kpa bu bεε alafia kē.

### *Durom mε Gusunō sun kua*

#### *bεε ka Kirisin*

#### *gbinnaan saabu*

<sup>3</sup> I de su Gusunō siara besen Yinni Yesu Kirisin Baaba. Bεε ka Kirisin gbinnaan saabu u sun wōllun doma bwese bweseka kua saa win Hunden min di. <sup>4</sup> Bu sere handunia taka ko, Gusunō u sun gōsa kō sa n ka sāa wigibu Kirisi sōo, kpa sa n sāa dεerobu ka taare sarirugibu win mi. Win kīru sōo <sup>5</sup> u himba kua yellun di u sun ko win tiin bibu saa Yesu Kirisin min di. Win

tōn geerun sōna u kua mε, <sup>6</sup> kpa su ka win durom yīikogim siara mε u sun kua bεε ka win Bii kīnasin gbinnaa sōo.

<sup>7</sup> Domi Kirisin yem saabuwa sa yakiara ma ba sun besen durum suuru kua. Nge mεya Gusunō u sun win durom bakam sōosi, <sup>8</sup> mε u sun kua n banda ye u sun bwisi beke ka laakari yabua. <sup>9</sup> Ma u sun win asiri giasia ye win tii u gōru doke u ko yellun di saa Yesu Kirisin min di. <sup>10</sup> Gusunōn himba ye, ye u koo yibia dōma te saa ya tura, yera u taka koorā kpuro menna sannu, ye kpuro ye ya wāa wōllō ka ye ya wāa temō, kpa Kirisi u n sāa yen wirugii.

<sup>11</sup> Domi gāanu kpuro nu kooramōwa nge mε Gusunōn himba ka win kīru. Ma bεε ka Kirisin gbinnaan sō sa kua tubi diobu Gusunōn mi ka win tiin himba ye u gōru doke yellun di. <sup>12</sup> N n mēn na, i de su Gusunō bεere wē, bεε be sa gbia sa yīiyōbu mō Kirisin mi.

<sup>13</sup> Mεya maa sanam mε i gem gari nua yi yi sāa Labaari Gea ye ya ka bεε faaba naawa, sanam mεya i Kirisi naanε doke. Ma Gusunō u win tiin yīreru doke bεε sōo ye u bεε Hunde Dεero kā win nōo mwεeru u raa kua. <sup>14</sup> Hunde Dεero wiya u sāa nge besen tubin suna ye Gusunō u win tōmbu nōo mwεeru kua. Ma u sun sōomō kam kam ma sa ko tubi ye di sanam mε Gusunō u koo wigibu yakia mam mam. Kpa bu win yīiko siara.

### *Pōlun kanaru*

<sup>15</sup> Yenin saabuwa saa dōma tēn di na bεen naanε dokebu Yinni Yesu sōon baaru nua ka nge mε i naanε dokeobu kpuro kī, <sup>16</sup> na ñ wasirare na kun ka Gusunō siare bεen sō. Na bεε yaayamō nen kanaru sōo, <sup>17</sup> ma na besen Yinni Yesu Kirisin Yinni, wi u sāa Baaba yīikogii kana u bεε ko laakarigibu kpa u bεε yam bururasia i ka nūn gia. <sup>18</sup> Na maa nūn bikiamō u bεen gōrun nōni wukia kpa i ka win yam bururam wa, kpa i n ka yē ye i yīiyō yēn sō u bεε soka, ka nge mε win tubi gean kpāara nε ye u naanε dokeobu yīiye, <sup>19-20</sup> ka nge mε win dam bakam mu sōmburu mō bεε be sa nūn naanε doke sōo. Dam mε, mu sāa tem ka dam bakam mε u denda u ka Kirisi seeya gōrin di ma u nūn sinasia win nōm geuō wōllō. <sup>21</sup> Miya Kirisi u wāa u wōllun wirugibu kpuro kere ka min yīikogibu ka damgibu ka yinnibu kpuro ka



yĩsiru baatere te ba koo kpĩ bu soku saa yeni sɔɔ ka maa saa ye ya sisi sɔɔ. <sup>22</sup>Ma Gusunɔ u dera u kua gāanu kpuron wirugii, ma u nùn wuna u ka ko wigibun yigberun Yinni boko. <sup>23</sup>Yigbe te, ta sãa win wasi. Te sɔɔra win tii u wãa u yiba ma u yabu baayere yibiamɔ baama.

## 2

### *Gɔɔn suuribu*

<sup>1</sup>Gasɔ, i raa sãa nge be ba gu bɛɛn toranu ka bɛɛn mem nɔɔ sarirun sɔ. <sup>2</sup>I ra raq handunian kom kɔsum kpuro ko, ma i hunde kɔsi yi yi wãa wɔllɔn wirugii wiru kpĩiya wi u sãa hunde ye ya sɔmburu mɔ sere ka tɛ tɔn be ba kun Gusunɔ mem nɔɔwammɛn gɔrua. <sup>3</sup>Geema, bɛɛ kpuro sa raa sãawa nge be. Bɛɛn gɔru kĩru sɔɔra sa ra n sĩimɔ ma sa baayere kua ye bɛɛn wasi kĩ ka ye sa bwisika. Bɛɛn marumara ta dera sa raa sãa be ba koo Gusunɔn mɔru wa nge be ba tie.

<sup>4</sup>Adama Gusunɔn wɔnwɔndu ta kpã win kĩi bakarun sɔ te u sun kĩa. <sup>5</sup>Sanam me sa sãa nge gɔribu bɛɛn toranun sɔ, u sun kua wasobu ka Kirisi sannu. N n mɛn na, win durom sɔna i faaba wa. <sup>6</sup>Gusunɔ u sun seeya gɔrin di ka Kirisi sannu kpa su bandu di ka wi sannu wɔllɔ. <sup>7</sup>U sun win tɔn geeru sɔɔsi saa Yesu Kirisin min di, kpa su ka win durom bakam wa mɛ mu n nɔru mɔ sere ka baadommaa. <sup>8</sup>Domi Gusunɔn duroma ba ka bɛɛ faaba kua naanɛ dokebun sɔ. N n mɔ ka bɛɛn hania, Gusunɔn kɛra. <sup>9</sup>Ya n sãa bɛɛn sɔmburun are. Yen sɔna goo kun kpɛ u woo kana. <sup>10</sup>Domi sa sãawa Gusunɔn nɔman sɔmburu. U sun taka kuawa bɛɛ ka Yesu Kirisin gbinnaa sɔɔ su ka sɔm geenu ko nɔn sɔru u kua saa yellun di.

### *Bwesenu kpuro kua tia*

#### *Kirisi sɔɔ*

<sup>11</sup>Yen sɔ, i ku duari ma ba bɛɛ marawa tɔn tukobu. Yera n dera be ba sokumɔ bangogibu, be ba ben tiin wasi bango kua, ba ra ka bɛɛ soku bango sarirugibu. <sup>12</sup>I yaayo ma sanam mɛ, i ka Kirisi toma, i sãa tɔn tukobu Isireliban mi, i n bɔnu mɔ nɔɔ mwɛɛnu sɔɔ, ni Gusunɔ u win tɔmbu kua. I wãa handunia yeni sɔɔ n n ka yĩiyɔbu, n n maa ka Gusunɔ. <sup>13</sup>Adama tɛ ye i ka Yesu Kirisi gbinne, bɛɛ be i raa ka Gusunɔ toma, tɛ i wãa win bɔkuɔ Kirisin yem saabu. <sup>14</sup>Domi

Kirisin tiwa u ka sun bɔri yɛndu naawa ye u ka bwesenu yiru kua bwese teeru, ma u tusiru wuna te ta sãa nge gana ye ya raa bu buranɛ. <sup>15</sup>Ka win gɔɔwa u wooda kpeesia ka yen yirebu ka yen sesenu, kpa u ka kpĩ u bwesenu yiru ye ko bwese kpa teeru dege dege win tii sɔɔ. Nge mɛya u ka bɔri yɛndu doke ben suunu sɔɔ. <sup>16</sup>Kirisi u tusi te kpeesia ka win gɔɔ dãa bunanaru wɔllɔ. Gɔɔ win saabuwa u bwesenu yiru ye kua teeru, ma u bu dorasia ka Gusunɔ. Be kpuro sannu ba kua nge wasi tee. <sup>17</sup>Nge mɛya Kirisi na u ka bɔri yɛndun labaari nɔɔsia bɛɛn mi, bɛɛ be i raa ka Gusunɔ toma, ka be ba wãa win bɔkuɔ. <sup>18</sup>Ka geema, Kirisin min diya bɛɛ kpuro, sa ko kpĩ su da Baaban wuswaaɔ ka Hunde turo win somiru.

<sup>19</sup>N n mɛn na, i n maa sãa tɔn tukobu n kun mɛ sɔbu, tɛ i kuawa wuu teugibu ka naanɛ dokeobu kpuro, i maa kua Gusunɔn yɛnugibu. <sup>20</sup>Bɛɛ maa i sãa nge gani yi ba bana kpɛɛkpɛɛku gen wɔllɔ ge gɔrobu ka Gusunɔn sɔmɔbu ba sura, Yesu Kirisin tiwa sãa gen gɔmburun dam. <sup>21</sup>Wi sɔɔra dii te, ta swɛɛnɛ ma ta guniamɔ tu ka ko Gusunɔn wãa yeru. <sup>22</sup>Bɛɛ ka Kirisin gbinnaan sɔ ba bɛɛ banisi dii te sɔɔ, ka be ba tie sannu i ka ko Gusunɔn Hunden wãa yeru.

## 3

### *Pɔlun sɔmburu*

#### *tɔn tukobun suunu sɔɔ*

<sup>1</sup>Yenin saabuwa nɛ Pɔlu na kanaru mɔ, nɛ wi Kirisi Yesu u dera na wãa pirisɔm sɔɔ bɛɛ tɔn tukobun sɔ. <sup>2</sup>Na yĩiyɔ kam kam ma i nua kɔ nge mɛ Gusunɔ u man durom kua n ka sɔmbu teni ko bɛɛn arufaanin sɔ, <sup>3</sup>ka nge mɛ win tii u man win asirin gari giasia. N wee na gari yin fiiko yorua kɔ. <sup>4</sup>I n gari yi gara i ko i tubu nge mɛ na Kirisin asirin gari yɛ. <sup>5</sup>Ba n gasagibu asiri ye sɔɔsi, adama tɛ saa win Hunden min di Gusunɔ u ye win gɔro be u gɔsa ka win sɔmɔbu sɔɔsi. <sup>6</sup>Asiri ye wee, Labaari Gean saabuwa tɔn tukoba kua tubi diobu ka Yuuba sannu. Be ka Yuuba ba kua wasi tee yin doo dooka, ba maa bɔnu mɔ nɔɔ mwɛɛ te sɔɔ, te Gusunɔ u kua Yesu Kirisin min di.

<sup>7</sup>Na kua Labaari Gean sɔmɔ durom mɛn saabu mɛ Gusunɔ u man kua ka win dam. <sup>8</sup>Nɛ wi na sãa naanɛ dokeobu kpuron

yākabu, nɛna Gusunɔ u durom mɛni kua n ka gāa geenu nɛru sari ni nu wāa Kirisi sɔɔn labaari kpara tɔn tukobun mi. <sup>9</sup> Kpa n ka tɔmbu kpuro giasia nge mɛ Gusunɔn himba asirigia ya koo ka koorɔ. Gusunɔ wi u sāa gāanu kpuron Taka Kowo, u asiri ye berua saa yellun di, <sup>10</sup> kpa wɔllun wirugibu ka yiikogibu bu ka win bwisin asansi gia saa Yesun yigberun di saa yeni sɔɔ. <sup>11</sup> U kua nge mɛ, win himban sɔ ye u mɔ u sere handunia taka kua, ma ya wiru goora Yesu Kirisi bɛsɛn Yinni sɔɔ. <sup>12</sup> Ye sa ka nɔn gbinnen saabu ma sa nɔn naane sāa, yen sɔna sa ko kākɔ su da Gusunɔn wuswaaɔ ka toro sindu. <sup>13</sup> N n mɛn na, na bɛɛ kanamɔ i ku wurura nɛn nɔni swāarun sɔ te na waamɔ bɛɛn saabu. Tera ta sāa bɛɛn bɛɛrɛ.

### *Kirisin kīrun kpāaru*

<sup>14</sup> To, gari yin saabuwa na yiire Gusunɔ Baaban wuswaaɔ, <sup>15</sup> win min di bweseru baatere ta yara te ta wāa wɔllɔ ka te ta wāa temɔ. <sup>16</sup> Na nɔn kanamɔ u de win Hunde u bɛɛ dam kɛ bɛɛn gɔruɔ nge mɛ win yiikon kpāara nɛ, <sup>17</sup> kpa Kirisi u win wāa yeru ko bɛɛn gɔrusu sɔɔ bɛɛn naane dokebun saabu. Na maa kanamɔ u de i n nuuru mɔ kpa i n yɔ dim dim kīru sɔɔ. <sup>18</sup> Kpa bɛɛ ka naane dokeobu kpuro sannu i ka kpī i Kirisin kīrun yasum ka ten dɛɛbu ka ten gunum ka ten dukum gia, <sup>19</sup> kpa tu bɛɛ yeeri, baa mɛ ta tɔnun yɛru kere, kpa Gusunɔn daa ya n yiba bɛɛ sɔɔ mam mam.

<sup>20</sup> Gusunɔ u yiiko mɔ u ka ko n kere ye sa bikiamɔ, n̄ kun mɛ ye sa mam bwisikumɔ win dam saabu mɛ mu sɔmburu mɔ bɛsɛ sɔɔ. <sup>21</sup> Yen sɔ, su nɔn bɛɛrɛ wɛ Yesun yigberu sɔɔ saa Yesu Kirisin min di saa baayere kpuro sere ka baadommaɔ. Ami.

## 4

### *Kirisin wasin nɔɔ tia*

<sup>1</sup> N n mɛn na, i n sīimɔ nge mɛ n weene be Gusunɔ u soka ba n sīimɔ. Nɛ Pɔlu, nɛ wi na wāa pirisɔm sɔɔ yɛn sɔ na Yinnin wāaru wāa, nɛna na bɛɛ yeni kanamɔ. <sup>2</sup> I de i n sīimɔ ka tii kawabu, ka daa duudwia, ka suuru, kpa i n kīru sɔɔsinamɔ ka temanabu. <sup>3</sup> I hania koowo i n ka nɔɔ tia sāa ye ya wee Hunde Dɛeron min di kpa i n gbinne bəri yɛndu sɔɔ. <sup>4</sup> Sa Hunde turo mwa ma sa kua wasi tee. Nge mɛya maa yīiyɔ teeba sa mɔ

yɛn sɔ Gusunɔ u sun soka. <sup>5</sup> Yinni turowa sa mɔ ka naane doke teebu ka maa batɛmu tia. <sup>6</sup> Gusunɔ turowa wāa wi u sāa baawure kpuron Baaba. Wiya kpuron sunɔ, wiya sɔmburu mɔ tɔmbu kpuron min di, u maa wāa baawure kpuro sɔɔ.

<sup>7</sup> Bɛsɛn baawure u kɛru mwa nge mɛ Kirisi u kī, <sup>8</sup> nge mɛ Gusunɔn gari yi gerumɔ yi nɛɛ,

“Sanam mɛ u yɔɔwa wɔllɔ, u ka yobu da.

Ma u tɔmbu kɛnu bɔnu kua.”

<sup>9</sup> Tɛ, mba “u yɔɔwa wɔllɔn” tubusianu. Yen tubusiana, u raa sarama wɔllun di u dua sere tem sɔɔwɔ. <sup>10</sup> N n mɛn na, wi u sarama wiya maa yɔɔwa sere Gusunɔ wɔllɔ kpa u n wāa baama. <sup>11</sup> Wiya u gabu gɔsa bu ka ko gɔrobu, gabu sɔmɔbu, gabu waasu kowobu, gabu Yesun yigberun wirugibu, gabu keu koosiobu. <sup>12</sup> U bu gɔsa bu ka naane dokeobu sɔɔru ko win sɔmburun sɔ, kpa bu ka Yesun yigberu te ta sāa win wasi tāsisia. <sup>13</sup> Nge mɛya bɛsɛ kpuro sa ko ka gia ma gāa teena sa naane doke, sa maa gāa teenu gia Gusunɔn Bii sɔɔ, kpa su ko tɔn girobu nge mɛ Kirisin tɔn girora nɛ. <sup>14</sup> Sa n̄ ko sa n maa sāa nge bibu be ba koo ka sɔɔsi kpāaru baatere bɔrikia nge woo guna, n̄ kun mɛ be ba nɔni wɔkumɔ ma ba bu swaa nim wiamɔ ka bwisi. <sup>15</sup> Adama sa n gem kparamɔ ka kīru kpa su kpɛa gāanu kpuro sɔɔ su ka Kirisi kpāaru turi wi u sāa wiru. <sup>16</sup> Win miya bɛsɛ be sa sāa win wasin doo dooka kpuro sa sɔrisinɛ, ma wasi kpuro yi swɛɛnɛ ka yin gbin gbinka. Tɛ, gbindu baatere t̄ n sɔmburu mɔ nge mɛ n weene, wasi kpuro ra n kpɛamɔwa yi n sosimɔ ka kīru.

### *Wāa kpāaru Kirisi sɔɔ*

<sup>17</sup> Wee ye na bɛɛ sɔɔmɔ ka Yinnin yīsiru. I ku maa de i n sīimɔ nge tɔn tukobu be ba ben bwisiku kamginu swīi. <sup>18</sup> Ba yam bia ben laakari sɔɔ. Ba n̄ wāa te Gusunɔ u wɛɛmɔ yɛ, ben yɛru sariru ka ben gɔru bɔbunun sɔ. <sup>19</sup> Ba n̄ maa sekuru garu mɔ, ba ben tii yɔsusiwa toraru sɔɔ mam mam bu ka daa disinugia kpuro ko ka binɛ.

<sup>20</sup> Adama bɛɛ, n̄ n̄ mɛ, i gia Kirisin min di. <sup>21</sup> Geema, i win gari nɔɔre kam kam, ma ba bɛɛ gem giasia mɛ mu wāa Yesu sɔɔ. <sup>22</sup> Ye i gia, yera i bɛɛn daa gura pweto ye ya sāa bɛɛn gasɔn wāaru, ye binɛ kankam ya nɔni wɔkua ya ka kam kobu dɔɔ. <sup>23</sup> Kpa i n gɔru

kpaasu ka bwisiku kpaanu mə mam mam, <sup>24</sup> kpa i daa kpaasebe ye ya ka Gusunəgia weenε ma ya sōsiramə wāa geeru sō te ta dεere ma ta wee saa gem garin min di.

<sup>25</sup> Yen sō, i ku maa weesu ko. I de baawure u n da win winsim gem sō domi sa sāawa wasi teen doo dooka. <sup>26</sup> Baa i n mǝru bara, i ku de yu bεε torasia, i ku maa de ya n bεε wāasi sere sō u ka du. <sup>27</sup> I ku ra de Setam u naa swee yeru wa. <sup>28</sup> Wi u ra raa gbēni u ku maa gbēni adama u doo u ka win nǝma sǝm geeru ko kpa u n gāanu mə u ka sǝarobu somi. <sup>29</sup> I ku de gari kōsi yi yari bεen nǝ sōn di, ma n kun mə gari gee yi yi somiru mə kpa yi n sǝa arufaanigii be ba swaa dakin mi. <sup>30</sup> I ku Gusunən Hunde Dεero nuki sanku, domi Hunde wi, u sǝawa Gusunən yīreru bεε sō te ta sōsīmə ma Gusunə u koo sun yakia mam mam. <sup>31</sup> I ku yiberε tεeru yi gōruə, ka maa mǝru ka nuku ghisibu. I ku maa wəkisina n kun mε i wǝnna, i nuku kōsu kom baamere derio. <sup>32</sup> I durom kuanə kpa i n wǝnwǝndu mǝsine. I suuru kuanə nge mε Gusunə u bεε suuru kua Kirisin sō.

## 5

### *Wāaru yam bururam sō*

<sup>1</sup> Tē, yèn sō i sǝa bii be Gusunə u kī, i hania koowo i n ka mǝ nge wi. <sup>2</sup> I de bεen wāarun kookoosu su n kīru mə nge mε Kirisi u sun kīa ma u win wāaru wē besen sō nge yāku nubu durorugiru te ta Gusunə dore.

<sup>3</sup> Yèn sō i sǝa naanε dokeobu i ku de kōə mennabu tantanaru sō n kun mε daa disinugia n kun mε bine, yen gaa yu nǝra bεen suunu sō. <sup>4</sup> I ku maa de sekurun gari n kun mε wiira gari n kun mε gari kankam yu yari bεen nǝ sōn di domi n n ka bεε weenε, adama i de i n Gusunə takaru mǝ. <sup>5</sup> I de i n yē kam kam ma be ba kōə mennamə tantanaru sō, n kun mε daa disinugiagibu, ben goo kun bǝnu wasi Gusunə ka Kirisin bandu sō. Meya maa binegii, domi binegii sǝawa nge būu sō.

<sup>6</sup> I ku ra de goo u ka bεε gari diri swaa nim wia, domi yenin sōna Gusunən mǝru wee ben wirə be ba n nùn mǝm nǝwammε. <sup>7</sup> Yen sō, i ku de i n gāanu mǝsine bεε ka tǝn ben bweseru. <sup>8</sup> Yellu bεen tii i raa wāawa yam wōkuru sō. Adama tē, bεε ka Yinnin gbinnāan sō, i wāa yam bururam sō. N n mǝn na, i de i n sǝīmə nge yam bururamgibu.

<sup>9</sup> Domi wi u sǝīmə yam bururam sō wiya ra n tǝn geerun kom bwese bweseka mǝ ka gean kobu ka maa gem gerubu. <sup>10</sup> I kookari koowo i ka gia ye ya koo Yinni wēre. <sup>11</sup> I ku tii kpēε kookoo kamgisu sō si tǝmba mǝ yam wōkuru sō. Adama i su terasio yam bururam sō. <sup>12</sup> Seku bakara i n nua ye tǝn be, ba mǝ asiri sō. <sup>13</sup> Adama kookoo si, sū n tera yam bururam sō, su koo sōsira kpasasa. <sup>14</sup> Geema gāanu baanire ni nu sōsira kpasasa, nu ra kowa yam bururam. Yen sōna Gusunən gari nεε, “A yando wunε wi a do.

A seewo gǝrin di.

Kpa Kirisi u nun yam bururasia.”

<sup>15</sup> N n mǝn na, i bεen sanu sanusu laakari koowo. I ku de i n sǝīmə nge be ba ku ra bwisiku, adama i n sǝīmə ka laakari. <sup>16</sup> Saa ye i mǝ kpuro, i ye dendio ka laakari domi saa yeni, saa kōsa. <sup>17</sup> Yen sō tē, i ku de i n sǝa be ba ku ra bwisiku, adama i hania koowo i ka gia ye Yinni u kī i ko.

<sup>18</sup> I ku de tam mu bεε go, domi mi sǝara daa bereteke wāa, adama i de Hunde Dεero u n bεε yiba. <sup>19</sup> I de womu si i ka Gusunə siaramə su n wāa bεen faagi sō, i n Yinni tǝmamə ka siarabun womusu bεen gōruə. <sup>20</sup> I n Gusunə Baaba takaru mǝ saa baayere gāanu kpuron sō ka besen Yinni Yesu Kirisin yīsiru.

### *Durəbu ka ben kurəbun*

#### *wāasināa*

<sup>21</sup> I wiru kpīyanə yèn sō i Kirisi bεere wēemə.

<sup>22</sup> Bεε kurəbu, i bεen durəbu wiru kpīyo nge mε i ko Yinni kua. <sup>23</sup> Domi durəwa sǝa win kurən wirugii nge mε Kirisi u sǝa win yigberun wirugii. Yigbe te, ta sǝa win wasi, wiya maa sǝa ten Faaba kowo. <sup>24</sup> Nge mε yigbe te, ta Kirisi wiru kpīye, nge meya n weenε kurəbu ba n ben durəbu wiru kpīye gāanu baanire sō.

<sup>25</sup> Bεε maa durəbu i bεen kurəbu kīə, nge mε Kirisi u win yigberu kīa ma u win wāaru wē ten sō. <sup>26</sup> U kua mε, u ka tu dεerasia ka win gari yi yi sǝa nge nim, kpa u ka tu tii yīya. <sup>27</sup> Domi u kī tu na win wuswaaə ka ten bεere kpuro, ta kun disinu ganu mə, n kun mε suriki surikinu, n kun mε serere gaa. U kīwa ta n dεere kpa ta kun taare gaa

mə. <sup>28</sup> Meya n weene durabu bu ben kurabu kĩa nge me ba ben tiin wasi kĩa. Wi u win kurə kĩa, u win tii kĩa. <sup>29</sup> Goo sari wi u win tiin wasi tusa, u ra yi diisiewa kpa u yi nɔəri nge me Kirisi u mɔ win yigberun sɔ. <sup>30</sup> Domi sa sãawa win wasin doo dooka. <sup>31</sup> Nge me Gusunɔn gari yi gerumə yi nɛɛ, “Yen sɔna durə u koo win tundo ka win mero deri, kpa wi ka win kurə ba n manine kpa be yiru kpuro bu ko wasi tee.” <sup>32</sup> Gari yi, yi sãawa gari giri yi yi raa berua, adama Kirisi ka win yigberun wãasinaawa na ka yã. <sup>33</sup> Ka me, i de durə baawure u n win kurə kĩa nge win tii, kpa kurə baawure u n win durən beere yẽ.

## 6

### *Bibu ka ben mawabu*

<sup>1</sup> Bɛɛ bibu i bɛɛn mawabu mem nɔwɔ nge me Yinni u kĩa domi yeya ya wã. <sup>2</sup> Wooda gbiikaa ye ya nɔ mwɛɛru mɔ wee. “A wunen tundo ka wunen mero beere wɛɛyɔ, <sup>3</sup> kpa a n ka nuku dobu mɔ, kpa wunen hunde yu daka da handunia mi.”

<sup>4</sup> Bɛɛ tundobu i ku bɛɛn bibu mɔru barasia, adama i bu nenuɔ ka nɔni dokebu kpa i bu Yinnin gari keu ko.

### *Yobu ka ben yinnibu*

<sup>5</sup> Bɛɛ yobu i bɛɛn yinnibu mem nɔwɔ handunia mi, ka nasiaru ka diiribu n kun ka murafitiru, kpa n sãa nge Kirisiwa i sãamɔ. <sup>6</sup> N n mɔ sanam me ba bɛɛ yɔre tɔna, i ka bu tɔn geeru sɔsi. I Gusunɔn kĩru koowo ka bɛɛn gɔru kpuro nge Kirisin yobu. <sup>7</sup> I bu sãawɔ ka hania kpa n sãa nge Yinniwa i kuammɛ, n n mɔ tɔnu tɔna. <sup>8</sup> I n yɛ ma Yinni u koo baawure win sɔm gee ni u kuan are kɔsia, baa n n yoon na, n kun me tii mawɔ.

<sup>9</sup> Yen sɔ, bɛɛ yinnibu i maa bɛɛn yobu kuo nge me, i ku bu dam dɔre. I n yɛ ma bɛɛ ka be, Yinni turowa i mɔ wɔllɔ win mi goo kun goo.

### *Naane dokeon tabu yãnu*

<sup>10</sup> Ye ya tie na kĩa n bɛɛ sɔ wee. Bɛɛ ka Yinnin gbinnaa sɔ i de win dam bakam mu bɛɛ dam kɛ. <sup>11</sup> I tabu yãnu kpuro sebuo ni Gusunɔ u bɛɛ wɛɛmɔ, kpa i ka kpĩ i yɔra dim dim i Setam bwisi yina. <sup>12</sup> Domi n n mɔ tamba sa ka gabirinamɔ, ma n kun mɔ ka wɔllun wirugibu ka yiikogibu, ka yam

wɔkurun sina bibu, ka maa wom dirum siini kɔsi. <sup>13</sup> Yen sɔ, i Gusunɔn tabu yãnu kpuro suo i sebe kpa i ka kpĩ i ka tii yina wahalan tɔru sɔ, kpa i yɔra dim dim ye kpuron biru.

<sup>14</sup> N n men na, i seewo i yɔra dim dim kpa i n gem sɛke bɛɛn pɔraɔ nge kpaka, kpa i n kookoo geesu sebua nge tarakpe. <sup>15</sup> I de alafian Labaari Gea ya n sãa nge bɛɛn baranu ni i ko ka tãsi. <sup>16</sup> Yeni kpuron biru i naane dokebu nenuɔ nge tɛɛru kpa i ka kpĩ i tɔn kɔson sɛɛ dɔɔginu gbara. <sup>17</sup> I faaba mɔ nge sii furə kɔkɔru, ka maa Gusunɔn gari nge takobi ye Hunde u bɛɛ wɛɛmɔ. <sup>18</sup> I n kanaru mɔ saa baayere kpa i n Gusunɔn somiru bikiamɔ nge me Hunde Dɛero u bɛɛ sɔsɔsimɔ. I seewo i yɔra kpa i n tɛmanɛ, kpa i n kanaru mɔ naane dokeobu kpuron sɔ. <sup>19</sup> I maa kanaru koowo nen sɔ, n n nɔ wukia, n gari wa n gere n ka Labaari Gea gari yi yi raa berua nɔsia ka toro sindu. <sup>20</sup> Na sãawa gari yin gɔro baa me na tɛ wãa pirisɔm sɔ. Yen sɔ, i kanaru koowo kpa n kpĩ n gari yi kpapa ka toro sindu nge me n weene.

### *Nɔɔ kana tɔbiribu*

<sup>21</sup> Bɛɛn kĩnasi Tisiki wi u sãa sɔm kowo naanegii Yinnin sɔmburu sɔ, u koo bɛɛ nen labari kpuro sɔ kpa i n ka yɛ nge me na ka wãa. <sup>22</sup> Yen sɔna na bɛɛ nùn gɔriamme u ka bɛɛ sɔ nge me sa ka wãa u ka bɛɛn gɔrusu yɛmiasia.

<sup>23</sup> Kpa Gusunɔ Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu besegibu alafia ka kĩru wɛ ka naane dokebu sannu. <sup>24</sup> Kpa Gusunɔn durom mu n ka be kpuro wãa be ba bɛɛn Yinni Yesu Kirisi kĩa ka kĩa te ta n nɔru mɔ.



## TIRE TE PŌLU U FILIPIGIBU KUA

Pōluwa u gbia u Filipigibu waasu kua ba ka Yesu naane doke, Gərobun Kookoosu 16:12-40. Yen biru, Lukuwa u Pōlu kəsire kua Filipi mi. U Labaari gea kparamə ge səə, u ka Yesun yigberu tāsisiāmə. Saa ye Pōlu u tire te yorua, u wāawa pirisəm səə. Min diya u Epafoditi gəra Filipio ka tire teni, wiru 2:25-30. Tire te səə, u Filipigibu siara kēe ni ba mərisian sō, wiru 4:10-19, ma u bu sōəwa ye ya kooramə mi u wāa, wiru 1:12-26 ka wiru 2:17-24. U maa bu yoruawa u ka bu dam kē kpa ben nuku dobu bu n ka wāa Yesu səə baadomma.

### *Tire ten kpunaa*

1. Təbiribu, wiru 1:1-2.
2. Pōlu u Filipigibu kanaru kuammə, wiru 1:3-11.
3. Pəlun tiin wāaru, wiru 1:12-26.
4. Filipigibun sanu sanusu Kirisi səə, wiru 1:27n di sere wiru 2:18.
5. Timəte ka Epafoditi, wiru 2:19-30.
6. Kirəba ka dam kēru, wiru 3:1n di sere wiru 4:9.
7. Siarabu ka təbiribu, wiru 4:10-23.

### *Təbiribu*

<sup>1</sup> Bəe Yesu Kirisigibu bəe be i wāa Filipio, ka sere bəen yigbe tənwerobu ka bəen yigbe səm kowobu, nē Pōlu ka Timəte, bəe Yesu Kirisin yobu, sa bəe təburu. <sup>2</sup> Gusunə bəe Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bəe durom kua kpa bu bəe alafia kē.

### *Pōlu u Filipigibu*

#### *kanaru kuammə*

<sup>3</sup> Nē Pōlu, na ra Gusunə nən Yinni siare mən nəə na bəe yaaya. <sup>4</sup> Saa baayere nà n kanaru m̀ bəe kpuron sō, na ra tu kowa ka nuku dobu, <sup>5</sup> yèn sō i man somi na ka Labaari gea nəəsia saa tōə gbiikirun di sere ka gisə. <sup>6</sup> Na yeni yē kam kam, Gusunə wi u səm gee te torua bəe səə u ko n tu m̀ sere u ka tu dakura Yesu Kirisin tōru səə. <sup>7</sup> N ka man dende na n bəen laakari m̀ mēsūm bəe be i bənu m̀ durom mē səə mē Gusunə u man kua. Domi bəe kpuron kīra man neni, baa nà n wāa pirisəm səə n̄ kun mē nà n tii m̀ na ka Labaari gea yinamə na ye

tāsisiāmə. <sup>8</sup> Gusunəwa sāa nən seedagii ma na bəe kpuro kīwa nge mē Yesu Kirisin kīra sāa.

<sup>9</sup> Ye na bikiamə nən kanaru səə, yera bəen kīru ta n sosimə ta n dəə, kpa i n Gusunə giamə kpa i n sāa bwisi geegibu, <sup>10</sup> i ka kpī i gāa geenu tubu. Nge mēya i ko n dēere, kpa i kun taare gaa m̀ dōma te Kirisi koo wurama. <sup>11</sup> Kookoo gee si su wee saa Yesu Kirisin min di, siya su ko n maa yiba bəen wāaru səə, kpa su Gusunə bəere wē kpa su de bu n̄n siara.

#### *Kirisiwa wāaru*

<sup>12</sup> Nēgibu, na kī i n yē ma ye n man deema n gəsiawa Labaari gean wuswaa daabu. <sup>13</sup> Nge mēya sina kpa kəsobu ka be ba tie kpuro ba yē ma Kirisin sōna na wāa pirisəm səə. <sup>14</sup> Bəsegibu dabiru, ye ba man wa pirisəm səə ba Yinni naane kua ma ba wərugəru sosi ba Gusunən gari nəəsiāmə ka toro sindu.

<sup>15</sup> Geema, gaba Kirisin gari waasu m̀ nis-inu ka kinənun sō, adama gaba m̀ kīrun sō. <sup>16</sup> Beni ba m̀ ka kīru domi ba yē ma nən səmbura n ka Labaari gea suna. <sup>17</sup> Bəəno ba Kirisin gari waasu m̀, n n̄ m̀ ka nuku tia, adama ka kinena. Ba tamaa ba koo man nuku sankiranu sosiawa pirisəm səə.

<sup>18</sup> Ya n̄ taare ben bwisikunu n̄ n sāa kōsunu n̄ kun mē geenu. Baa n̄ n mēren na, Kirisin gari yi gesi kparara. Nən nukura yen dobu do, ta ko n maa doraməwa ta n dəə. <sup>19</sup> Domi na yē ma yenin wii gobera sāawa nən faaba bəen kanarun saabu, ka maa Yesu Kirisin Hunden somiru. <sup>20</sup> Domi na mara na maa yiyə kam kam ma na n̄ gāanun sekuru wasi. Nà n wāa hunde səə, n̄ kun mē nà n gu na toro sindu m̀ ma nən kookoosu su koo Kirisi bəere wē nge baadomma. <sup>21</sup> Domi nən mi, nà n wāa, Kirisin wāara na wāa, nà n maa gu, gəə man sāawe are. <sup>22</sup> Nà n wāa wāaru səə kon kpī n səm geeru ko. Yen sō, na n̄ yē ye kon gəsi. <sup>23</sup> Ba man gawe bera yiru kpuro. Na kī n doona kpa na n wāa Kirisin mi, domi mi n buram bo. <sup>24</sup> Adama bəen arufaanin sō n weene na n wāa wāaru səə. <sup>25</sup> Yera na gia, yen sōna na yē ma kon sina kpa na n wāa ka bəe kpuro kpa i wuswaa da ka nuku dobu naane dokebu səə. <sup>26</sup> Nge mēya sanam mē ko na n kpa m wāa bəen suunu səə i ko i kpī i

woo kana saa nen min di bee ka Yesu Kirisin wāasinaan sō.

<sup>27</sup> I gesi de been sanu sanusu su n ka Kirisin Labaari gea weene. Nge meya, nà n na been mi, n̄ kun me nà kun ne, kon been baaru nō ma i yō dim dim i nō ne, ma i sunamō sannu ka gōru teu naane dokebu sō bi bu wee Labaari gean di. <sup>28</sup> I ku de been yiberēba bu ka bee gāanu nare. Yeya ya koo bu sōsi ma ba kam kobu dōwa, ya koo maa bee sōsi ma i wāa faaban swaa sō. Ye kpurowa ya wee saa Gusunōn min di. <sup>29</sup> Domi Gusunō u bee durom kua i n ka Kirisi naane sāa. N n̄ me tōna, u maa bee durom kuawa i n ka nōni swāaru waamō win sō, <sup>30</sup> kpa i n ka man taa tee bi mō bi i gasō wa na mō. Sere ka tē, biya na mō, nge me i yē.

## 2

### *Kirisin tii kawabu*

#### *ka win kpāaru*

<sup>1</sup> Kirisi u tōnu tāsisiāmō. Win kīru ta ra n tōnu dam kēmō. Hunde Dēero u ra maa tōnu kpare kpa Kirisi u de tōmbu bu wōnwōndu ka tōn geeru sōsina. <sup>2</sup> N n̄ men na, na bee kanamō, i de i man nukuru dorasia ka been nōo tia ka been kīi teeru ka been gōru teu ka been bwisiku teenu. <sup>3</sup> I ku gāanu ko kinēnun sō, n̄ kun me tii suabun sō, adama i tii kawo kpa i wura ma gaba bee kere. <sup>4</sup> Kpa been baawure u ku win tii tōnagia bwisiku, adama u de u maa gabugia bwisiku. <sup>5</sup> I de i n bwisiku tee ni mō ni Yesu Kirisi u raa mō.

<sup>6</sup> U ka Gusunō ne. Adama u n̄ ka n̄n kinēnu kue.

<sup>7</sup> U kpuro deriwa ye u raa mō ma u gōsira nge yoo.

U ka tōnu weena.

Ye u kua tōnu u kpa, <sup>8</sup> u tii kawa ma u wiru kpī sere ka gōwō wi u mam sāa dāa bunanarun gōo.

<sup>9</sup> Yen saabuwa Gusunō u n̄n sua wōllo gem gem ma u n̄n yīsiru kā te ta yīsa kpuro beere kere.

<sup>10</sup> Kpa dūuru baatere tu yiira tu Yesun yīsiru beere wē wōllo ka temō ka tem sōwō.

<sup>11</sup> Kpa nōo baagere gu Gusunō Baaba beere wē kpa gu tuuba ko gu nee, Yesu Kirisi sāawa Yinni.

### *Fitila ni nu ballimo*

#### *handunia sōo*

<sup>12</sup> Yen sōna nen kīnasibu, nge me i ra raa mem nō sanam me na wāa ka bee, tē ye na ka bee toma, i kookari koowo n kere ka berum ka diiribu been faaba yu ka yibu. <sup>13</sup> Domi Gusunōwa u sōmburu mō bee sōo kpa i n ka gōru kīru mō te ta koo ko ye n koo n̄n dore.

<sup>14</sup> I kpuro koowo n kun ka wōkinu n̄ kun me sikirinōsu, <sup>15</sup> kpa i n dēere i kun taare gaa mō tōmbun nōni sōo, kpa i n sāa nge Gusunōn bibu be ba n̄ serere mō handunian tōn kōsobun suunu sōo be ba swaa sare. I n ballimō ben suunu sōo nge fitilanu, <sup>16</sup> i n ka bu wāarun gari nōosiamō. I n mō me, kon kpī n woo kana Kirisin tōru sōo, yēn sō nen hania ka nen sōmbura kun kam kue.

<sup>17</sup> Been sāa te i mō ka naane dokebu ta sāa nge yākuru. Baa bā n man go ba nen yem wisi nge doma tam been yāku ten wōllo, nen nukura koo dora, kon maa ka bee nuku dobu bōnu ko. <sup>18</sup> Nge meya n maa weene bee i n nuku dobu mō kpa i ka man been nuku dobu bōnu ko.

### *Timote ka Epafoditi*

<sup>19</sup> Yinni Yesu ù n wura na yīiyō n bee Timote gōriama n̄ n sosi, kpa nen tii n ka dam wa nà n been labaari nua. <sup>20</sup> Domi wi turon bwisikuna nu kua teenu ka neginu, u maa been wōnwōndu mō ka gem. <sup>21</sup> Be ba tie kpuro ben tii tōnan bwisikuna ba mō, n n̄ ka Yesu Kirisiginu. <sup>22</sup> Been tii i yē nge me Timote u tii sōsi naanegii ma u ka man Labaari gean sōmburu kua nge bii ka win baaba. <sup>23</sup> Yen sōna na yīiyō n bee n̄n gōriama sanam me kon gia mī sōo na wāa. <sup>24</sup> Na naane sāa ma Yinni u koo de n na been mi nen tii n̄ n sosi.

<sup>25</sup> I raa man besegii Epafoditi gōriama ka somiru tēn bukata na mō, wi, wi u sāa nen beruse sōmburu sōo ka tabu sōo. Tē na wa ma n weene n n̄n gōsiamā been mi. <sup>26</sup> Domi bee kpuron waabu n̄n nēni gem gem, win laakari maa seewa yēn sō i raa nua ma u barō. <sup>27</sup> U bara ka gem sere u gōo turuku kua, adama Gusunō u win wōnwōndu wa. N n̄ mō wi tōnagiru, ka nen tiigira, kpa nen nuku sankiranu nu ku kpēa n banda. <sup>28</sup> Yen sōna na sende n ka bee n̄n gōsiamā kpa been nukuru tu ka dora i n n̄n wa, kpa nen nuku sankiranu nu maa ka kaara nen tii. <sup>29</sup> N n̄ men na, i n̄n dam koosio nge beegii Yinni sōo ka nuku doo bakabu kpa i tōnu win bweseru beere wē. <sup>30</sup> Domi u gōo

turuku kua Kirisin sɔmburun sɔ̄. U win tii kari bɔrie u ka man somiru naawa te i n̄ fɛɛ wa bɛɛn tii i ka man naawɛ.

### 3

#### *Nge mɛ ba ra gem wa*

##### *Gusunɔn wuswaaɔ*

<sup>1</sup> Tɛ̄, nɛgibu, i de i n nukuru do ye i ka s̄a Yinnigibu. Nɛn mi, na n̄ wasiramɔ n̄ ka bɛɛ yaayasia ye na raa yorua kɔ, bɛɛn mi maa, somira. <sup>2</sup> I n tii sɛ ka k̄sɔn kowobu be ba s̄a nge b̄nu, ma ba wasin bango naanɛ s̄a. <sup>3</sup> Bɛsɛra sa s̄a bangogii geebu, n n̄ mɔ be, domi sa Gusunɔ s̄amɔ ka win Hunde, sa woo kanamɔ Yesu Kirisin s̄ɔ, sa n̄ maa bɛsɛn naanɛ doke wasin komanu sɔɔ. <sup>4</sup> Ka mɛ, nɛn tii kon kp̄i n nɛn naanɛ doke wasin komanu sɔɔ. Gabu b̄a n̄ tamaa ba koo kp̄i bu ko mɛ, kaa ra gere nɛ? <sup>5</sup> Ba man marawa Isirelin bii, Benyamɛɛn bweseru sɔɔ. Na s̄awa Yuu wi Yuuba ba mara. Ma ba man bango kua s̄ɔ nɔɔba itase. N n̄ maa woodan s̄n na, na kua Falisi. <sup>6</sup> Na raa mam hania mɔ sere na Yesun yigberu n̄ni s̄ɔmɔ. N n̄ gem kason na, woodan mɛm nɔɔbu sɔɔ, goo kun kp̄ɛ u man taarɛ wɛ̄. <sup>7</sup> Adama ye na raa mɛera are, tɛ̄ na ye kpuro garisi wom dirum Kirisin s̄ɔ. <sup>8</sup> Na mam kpuro garisi wom dirum domi ḡa bakana n̄ n̄ nɛn Yinni Yesu Kirisin gia. Win s̄na na kpuro deri, na maa ye mɛera kubanu na n̄ ka Kirisin m̄n s̄ɔ, <sup>9</sup> kpa na n̄ ka n̄n gbinne. Na n̄ maa ȳiyɔ ma kon gem wa woodan mɛm nɔɔbun s̄ɔ, adama kon gem wa yɛn s̄ɔ na Kirisin naanɛ doke. Gem mɛ, mu weewa saa Gusunɔn min di naanɛ doke bin saabu. <sup>10</sup> Ye na k̄i, yeya n̄ Kirisin gia, ka maa dam mɛ u ka seewa ḡarin di kpa na n̄ b̄nu mɔ win wahala sɔɔ, kpa n̄ ka n̄n weena win gɔɔ sɔɔ, <sup>11</sup> kpa na n̄ ȳiyɔ nɛn tii ma kon se ḡarin di.

#### *Aren naa girabu*

<sup>12</sup> N n̄ mɔ na are n̄ma tura gina, n n̄ maa mɔ na yiba. Adama na yi naa gire yi ka ko nɛgii yɛn s̄ɔ Yesu Kirisin u man kua wigii. <sup>13</sup> Nɛgibu, na n̄ tamaa na gina yi n̄ma tura, adama ḡa teena na m̄, na ḡa birukinu duari, ma na wuswaaginu naa gire. <sup>14</sup> Nge mɛya na ye na naa gire duka sw̄i n̄ ka are yi wa yi Gusunɔ u sun sokue w̄llɔ saa Yesu Kirisin min di.

<sup>15</sup> Bɛsɛ kpuro, bɛsɛ be sa s̄a t̄n girobu, su bwisiku nge mɛ. Adama bɛɛ i n̄ bwisiku tukunu ganu mɔ, Gusunɔ u koo bɛɛ gem s̄ɔsi. <sup>16</sup> Ka mɛ, baa n̄ n̄ man na sa tura, su gesi da wuswaaɔ swaa tia sɔɔ.

<sup>17</sup> Nɛgibu, i man saario bɛɛ kpuro. Sa bɛɛ kom gem s̄ɔsi. N n̄ mɛn na, i bu n̄ni girario be ba kom gem mɛ sw̄i. <sup>18</sup> Na bɛɛ s̄ɔwa kɔ n̄n dabiru, na kpam wure na bɛɛ s̄ɔmɔ tɛ̄ ka ȳiresu, t̄n dabira w̄a be ba s̄imɔ nge Kirisin d̄a bunanarun garin yiberɛba. <sup>19</sup> Kam koba ba koo ka wiru go, domi ben nukura ta s̄a ben yinni. Ye n weenɛ n bu sekuru ko yera ba ka woo kanamɔ. Handunia yen ḡanu t̄nawa ba bwisikumɔ. <sup>20</sup> Adama bɛsɛ, Gusunɔn w̄lla ta s̄a bɛsɛn wuu. Min diya sa bɛsɛn Faabagii Yinni Yesu Kirisin mara u na. <sup>21</sup> Wiya koo bɛsɛn wasi yiiko sarirugii k̄si ka win dam mɛ mu koo de kpuro n̄n wiru kp̄iia, kpa yi ka win wasi yikogii weena.

### 4

#### *Yiirebu*

<sup>1</sup> Yen s̄na nɛn k̄nasibu, bɛɛ b̄n waara man neni, bɛɛ be i man nuku dobu wɛ̄mɔ, ma na woo kanamɔ bɛɛn s̄ɔ, i de i n̄ ȳɔ mɛ dim dim Yinni sɔɔ, nɛn k̄nasibu.

<sup>2</sup> Na Efodi ka Sentisi kanamɔ bu de ba n̄ n̄ nɛ Yinni sɔɔ. <sup>3</sup> Wunɛ maa, nɛn s̄m kowosi naanɛgii, na nun kanamɔ a kurɔ be somiɔ. Ba suna Labaari gean s̄ɔ ka nɛ sannu, ka maa Kelema ka sere nɛn s̄m kowosi be ba tie, b̄n ȳisa yorua w̄aarun tireru sɔɔ.

<sup>4</sup> I de bɛɛn nukura n̄ do Yinni sɔɔ baadomma. Na kpam wure na gerumɔ, i de bɛɛn nukura n̄ do.

<sup>5</sup> I de t̄mbu kpuro bu bɛɛn t̄n geeru wa, domi Yinnin naaru ta turuku kooma. <sup>6</sup> I ku wurura ḡaanun s̄ɔ, adama baayere sɔɔ i n̄ da Gusunɔ kanɛ ka siarabu kpa i n̄n bikia yɛn bukata i mɔ. <sup>7</sup> Ma b̄ri yendu te Gusunɔ u wɛ̄mɔ, te ta t̄nun ȳeru kpuro kere, ta koo bɛɛn ḡru ka bɛɛn bwisikunu k̄su bɛɛ ka Yesu Kirisin gbinnaa sɔɔ.

<sup>8</sup> Ye ya tie nɛgibu, i bwisikuo ye ya w̄a ye ba koo siara. Yeya ye ya s̄a gem kpuro, ka ye ya bɛɛrɛ mɔ kpuro, ka ye ya swaa sw̄i kpuro, ka ye ya dɛere kpuro, ka ye ya do kpuro, ka ye n weenɛ t̄mbu siara kpuro. <sup>9</sup> I n̄ da ko ye i gia ka ye i mwa ka ye i nua

nɛn min di, ka ye i wa na kua. Sanam mɛya Gusunɔ wi u bɔri yɛndu wɛɛmɔ u ko n wãa ka bɛɛ.

*Pɔlu Filipigibu siaramɔ*

*ben kɛrun sɔ*

<sup>10</sup> Nɛn nukura do gem gem Yinni sɔɔ ye na ka wa ma i kpam nɛn bwisikunu mɔ. Na n gerumɔ ma i ku ra raa nɛn bwisikunu ko, adama ayera i raa bie. <sup>11</sup> Na n gerumɔ mɛ, yɛn sɔ na wãa yãaru sɔɔ, domi na gia mɛ ko na n ka bɔri yɛndu mɔ baa n n mɛren na. <sup>12</sup> Na yãarun dɔɔnɛ mɔ, na maa mɔɔ bakarun dɔɔnɛ mɔ. Yam kpuro ka ye n man deema kpuro sɔɔ, na gia mɛ kon ko deburun saa ka gɔɔrun saa. Na maa yɛ mɛ kon ko mɔɔ bakarun sɔɔ ka yãaru sɔɔ. <sup>13</sup> Kon ye kpuro kpĩ saa Kirisin min di wi u man dam kɛmɔ. <sup>14</sup> Ka mɛ, i kua n wã ye i ka man nɔni swãaru bɔnu kua.

<sup>15</sup> Bɛɛ Filipigibu bɛɛn tii i yɛ sãa sãa ma Labaari geaŋ kparabun torubu sɔɔ, sanam mɛ na sãa Masedɔnin di, Yesun yigberu garu sari te ta man somi ma n kun bɛɛ tɔna. Ne ka bɛɛ tɔnawa sa kɛɛna. <sup>16</sup> Domi ye na wãa Tesalonikaɔ, i man somi kɔ nɛn bukata sɔɔ, n n mam mɔ nɔn teeru. <sup>17</sup> N n mɔ kɛra na kasu, na kĩwa sosiru tu sosi bɛɛn are sɔɔ. <sup>18</sup> Na ye kpuro wa ye i man mɔrisiama. Ya maa tura ya tia. Tɛ ye Epafoditi ka man bɛɛn kɛnu naawa nu ka man saka kua, nu sãawa nge yãku nubu durorugiru te ta Gusunɔ wɛre ma u tu mwa. <sup>19</sup> Gusunɔ nɛn Yinni u koo bɛɛ kpuro wɛ yɛn bukata i mɔ nge mɛ win dukia yiikogia nɛ, Yesu Kirisin min di. <sup>20</sup> Su Gusunɔ bɛɛn Baaba bɛɛrɛ wɛ sere ka baadommaɔ. Ami.

*Tɔbiri dãakibu*

<sup>21</sup> I Yesu Kirisigibu kpuro tɔbirio. Ne ka bɛɛgii be sa wãa sannu sa bɛɛ tɔbura.

<sup>22</sup> Naanɛ dokeobu kpuro be ba wãa mini, n ku mam ko sina kpaarugibu ba bɛɛ tɔbura.

<sup>23</sup> Kpa Yinni Yesu Kirisin durom mu n ka bɛɛn baawure wãa.



## TIRE TE PŌLU U KOLOSEGIBU KUA

Kolose ya s̄awa wuu maro bur̄o ge ga w̄a Efesun s̄o yari yeru gia, Turukin tem̄o. Goo kun ȳe s̄a s̄a nge m̄e Yesun yigberu ta ka torua Kolosē. Adama Epafasi ka Filem̄owa ba ka Labaari gea da mi. S̄or̄akudo be, ba maa ye nuawa P̄olun min di sanam m̄e u sina Efesū w̄o ita, wiru 1:6-7 ka wiru 4:12-13 ka Filem̄o 1:2-5. P̄olu kun Kolosegibu beram daare, adama u ben labaari nua ya do. Yen s̄na u tireru yorua u Tisiki ka On̄esimu w̄e bu ka da. Ye ya s̄a Kolosegibun yigberun wahala yera ba s̄a dabinu m̄enna teeru. Ba gabun bwisikunu ka Gusun̄n gari garisi tia. Yigbe te s̄o, Ger̄ekiba ba w̄a ka Yuuba ka sere tem min t̄ambu be ba m̄o Firisiba. Be kpurowa ba kasu bu ben deemaan gari sosi Yesun gari s̄o kpa yi n s̄a tia. Yen s̄na P̄olu u Kolosegibu yorua ye n weene bu ko, yera bu tii Yesu w̄e mam mam.

### *Tire ten kpunaa*

1. T̄abiribu, wiru 1:1-2.
2. Siarabu ka kanaru, wiru 1:3-14.
3. Kirisin asansi ka win s̄amburu, wiru 1:15-23.
4. S̄ambu te ba P̄olu n̄omu s̄andia, wiru 1:24n di sere wiru 2:5.
5. Bes̄en gbinn̄aa ka Kirisi, wiru 2:6-19.
6. W̄a kpaaru Kirisi s̄o, wiru 2:20n di sere wiru 4:1.
7. Kir̄aba ka t̄abiribu, wiru 4:2-18.

### *T̄abiribu*

<sup>1-2</sup> B̄e naane dokeobu Kolosē, b̄e be i s̄a bes̄en k̄nasi b̄or̄akiniba Kirisi s̄o, ne P̄olu, Kirisi Yesun ḡoro Gusun̄n k̄run s̄o ka bes̄egii Tim̄ote, sa b̄e t̄abura. Gusun̄n bes̄en Baaba u b̄e durom kua kpa u b̄e alafia k̄e.

### *Siarabu kanaru s̄o*

<sup>3</sup> Sa ra Gusun̄n bes̄en Yinni Yesu Kirisin Baaba siare b̄en s̄o baadomma bes̄en kanaru s̄o, <sup>4</sup> ȳen s̄o sa nua nge m̄e i Yesu Kirisi naane doke ka nge m̄e i naane dokeobu kpuron k̄ru m̄o. <sup>5</sup> Sanam m̄e Labaari gea ye ya s̄a gem gari ya gbia ya tura b̄en mi, i nua ma i ȳiȳobu m̄o ma ba b̄e ḡaanu yiȳe w̄ll̄o. Ȳiȳo bin s̄na i naane dokebu ka k̄ru m̄o. <sup>6</sup> Labaari gea ye,

ya teriam̄o ya ka domaru naam̄o handunia kpuro s̄o nge m̄e ya kua b̄en mi saa min di i Gusun̄n durom gari nua ma i tuba ma yi s̄awa gem. <sup>7</sup> Epafasi bes̄en k̄nasi s̄am kowosi, wi u s̄a Kirisin s̄am kowo naan̄egii ma u kua bes̄en k̄sire b̄en mi, wiya u b̄e ye giasia. <sup>8</sup> U maa sun k̄i te Hunde D̄ero b̄e k̄n baaru s̄owa.

<sup>9</sup> Yen s̄na sa ra n kanaru m̄o b̄en s̄o kpeetim sari saa min di sa b̄en gari nua. Sa Gusun̄n kanam̄o u de i gia mam mam ye u k̄i, kpa u de win Hunde u b̄e bwisi ka laakari k̄e. <sup>10</sup> Saa yera b̄en sanu sanusu su ko n ka Yinn̄iḡiḡisu weene, kpa i n da ko ye n koo n̄un w̄ere. B̄en w̄ara koo maa kookoo geesu bwese bweseka s̄osi nge d̄a te ta bii geenu marum̄o, kpa i Gusun̄n ḡiam sosi. <sup>11</sup> Sa Gusun̄n kanam̄o u b̄e t̄asisia kpuro s̄o ka win dam ȳikogim, kpa i kp̄i i n ka yabu baayere teman̄e ka suuru nuku dobu s̄o. <sup>12</sup> In Baaba siaram̄o wi u dera i b̄onu m̄o tubi s̄o ye Gusun̄n u naane dokeobu yiȳe yam bururam s̄o. <sup>13</sup> Geema u sun w̄ra saa yam w̄kurun dam di ma u sun sinasia mi win Bii k̄nasi u bandu dii. <sup>14</sup> Domi win saabuwa sa yakiara ma ba bes̄en durum suuru kua.

### *Kirisin tiin asansi*

#### *ka win s̄amburu*

<sup>15</sup> Gusun̄n u n̄ waar̄o adama Kirisi u sun n̄un s̄osi mam mam win wasi s̄o. U s̄a win Bii yeruma wi u w̄a ba sere ḡaanu kpuro taka kua. <sup>16</sup> Domi win min diya Gusun̄n u baayere taka kua ye ya w̄a w̄ll̄o ka tem̄o, ye sa ka n̄oni waam̄o ka ye sa n̄ waam̄o, nge w̄llun sinambu ka wirugibu ka ȳikogibu ka sere damgibu. Gusun̄n u kpuro taka kua saa win min di, u maa ye kua win s̄o. <sup>17</sup> U w̄a ba sere ḡaanu kpuro taka kua. Win dam saabuwa ḡaanu kpuro nu ka w̄a nin ayer̄o. <sup>18</sup> Win yigberu ta s̄awa nge wasi, wiya maa s̄a nge yin wiru. Wiya w̄arun nuuru, wiya maa gbia u seewa ḡarin di, u ka ko kpuron gbiikoo. <sup>19</sup> Domi Gusun̄n ḡru k̄ra win daa kpuro ya n ka w̄a win Bii s̄o. <sup>20</sup> Ma n̄ n̄un w̄ere u wi ka t̄ambun sann̄o kpeesia ka win Biin yem d̄a bunanaru w̄ll̄o kpa u ka tii ḡaanu kpuro dorasia saa win min di ni nu w̄a tem̄o ka ni nu w̄a w̄ll̄o.

<sup>21</sup> B̄e maa, i raa gas̄o ka Gusun̄n toma, i raa s̄a win yiber̄eba b̄en bwisikunu s̄o b̄en

kookoo kāsusun sō. <sup>22</sup> Adama tē, Gusunō u ka tii bēe dorasia sanam mē win Bii u gu nge tōnu, kpa i ka yōra win wuswaa i n deere, i n wāa disinu ka taare sariru sō <sup>23</sup> i n temanē i n tāsā naanē dokebu sō dim dim, kpa i ku ra bēen yīyōbu deri bi i mō saa mìn di i Labaari gea nua, ye ba tōnu baawure nōōsia wi u wāa handunia sō. Nē Pōlu na maa kua yen sōmō.

### *Sambu te ba Pōlu*

#### *nōmu sōndia Yesun yigberun sō*

<sup>24</sup> Tē nēn nukura do yēn sō na nōni swāaru waamō bēen sō. Ma na nōni swāa te yibiamō te Kirisi u koo ra wa win yigberun sō te ta sāa win wasi. <sup>25</sup> Ma Gusunō u man kua yigbe ten sōm kowo nge mē u man yiire bēen sō, kpa n ka win gari kpuro nōōsia. <sup>26</sup> Gari yi, yi sāa asiri ye u raa tōmbu kpuro berue saa yellun di, adama tē u wigibu ye sōōsi. <sup>27</sup> Domi u kī u bu giasia ma win asiri ya bēere ka yiiko mō bwese tukunun suunu sō. Asiri ye wee, Kirisi wāa bēe sō, yeya ya gerumō ma i ko Gusunōn yiiko bōnu ko. <sup>28</sup> Kirisi win gariya sa kparamō, ma sa tōnu baawure kirō mō, sa maa bu keu sōōsimō ka bwisi gee, kpa bu ko tōn girobu be ka Kirisin gbinnāa sō su sere bu tusia Gusunōn wuswaa. <sup>29</sup> Yen sōna na sōmburu mō na sunamō ka win dam mē mu sōmburu mō nē sō gem ka tia.

## 2

<sup>1</sup> I de n bēe sō nge mē nēn hanian kpāara nē bēen sō ka Lodisegibun sō ka maa be kpuron sō be ba n ka man nōni waare. <sup>2</sup> Na mō mē, n ka bu dam kē n kpā, kpa ben tii ba n gbinnē ka kīru, kpa ben yēru ta n sosimō sika sariru sō. Nge mēya ba koo ka Gusunōn asiri gia ye ya sāa Kirisin tii. <sup>3</sup> Wi sōra bwisi ka yērun dukia kpuro berua.

<sup>4</sup> Na bēe yeni sōmōwa kpa goo u ku raa bēe nōni wōke ka nōo dobu. <sup>5</sup> Domi baa nēn wasin kuseru tā kun wāa bēen mi, ka mē, nēn hunde ya ka bēe wāa. Na maa nuku dobu mō yēn sō i wāa nōo tia sō, ma bēen naanē dokebu yō dim dim Kirisi sō.

#### *Wāa te ta yiba Kirisi sō*

<sup>6</sup> N n mēn na, nge mē i Yinni Yesu Kirisi wura, i n bēen wāaru dimō i n gbinnē ka wi. <sup>7</sup> I de bēen gbini yi n duku wi sō, kpa i n tii nōōrimō i n kpēamō saa win min di, kpa i n

tāsā naanē dokebu sō nge mē ba bēe sōōsi, kpa siarabu bu n yiba bēen nōo sō.

<sup>8</sup> I n tii sē kpa goo u ku raa bēe yina mwa ka win yēru garu ka taki dibu. Sōōsi ten bweseru ta naamōwa saa tōmbun deemaan di ka maa handunian būnu, n n mō Kirisin min di. <sup>9</sup> Domi mēn nōru Gusunō nē, ya sōōsira Kirisin wasi tōnugii sō. <sup>10</sup> Ma i kpuro mō wi sō bēe ka win gbinnāa sō wi u sāa wōllun wirugibu ka yiikogibun sina boko.

<sup>11</sup> Bēe ka win gbinnāa ye sō, i maa bango wa, adama n n mō bango ye tōnu ra ko. Yeni ya weewa Kirisin min di. Ya sāawa yakiabu saa wasi durumgiin dam di. <sup>12</sup> Geema, sanam mē ba bēe batemu kua n sāare ba bēe sikuawa ka Kirisi ma ba bēe seeya ka wi, yēn sō i Gusunōn dam bakam naanē sāa wi u nūn seeya gōrin di. <sup>13</sup> Gasō, i raa sāa gōribu bēen toranun sō ka maa yēn sō i sāa be ba kun bango kue. Adama tē Gusunō u bēe kua wasobu ka Kirisi sannu sanam mē u sun bēen toranu kpuro suuru kua. <sup>14</sup> Kirisi u yora ye wōka ye ya sun taare wē bēen wooda sarabun sō, u maa ye kpare dāa bunanaru wōllō u ka ye kpeesia. <sup>15</sup> Sanam mē u gu dāa bunanaru wōllō u wōllun wirugibu ka yiikogibu kamia u bu sekuru doke batuma sō u maa ben dam kpeesia.

<sup>16</sup> N n mēn na, i ku de goo u bēe taare wē dim ka nōrubu sō, n kun mē tōo bakanu ganun dibu sō, n kun mē suru kpaon yaribu ka tōo wēraruginun kookoosu sō. <sup>17</sup> Yeni kpuro ya sāawa gāa ni nu sisin yaayaasu. Kirisin tiiwa gāa ni. <sup>18</sup> Goo wi u sāare u tii kawamō, ma u wōllun gōradoba sāmō, i ku de u bēe bēen sian are wōrari. Domi tōnu win bweseru u tii suamō kāsinnun sō, u maa tii gāmō kam win bwisiku tōnuginun sō. <sup>19</sup> U n Kirisi nēni kem kem wi u sāa wiru, tēn min di wasi kpuro yi mēnē ka yin gbin gbinka ka sīnu, yi ka dam waamō yi kpēamō nge mē Gusunō u yi sosimō.

#### *Gōo ka wāaru Kirisi sō*

<sup>20</sup> Mā i gu ka Kirisi sannu i kisira handunian komanun di, mban sōna i wāaru dimō nge handunia yenigibu. Mban sōna i derimō ba bēe woodaba sōbimō be ba nēe, <sup>21</sup> a ku yeni besu, a ku yeni denda, a ku

yeəno baba. <sup>22</sup> Yeni kpuro ya koo kam kowa bà n ye dendimə. Təmbun wooda ka ben sɔsinu tənawa i swīi. <sup>23</sup> Geema, wooda be, ba ka bwisin gāanu weene à n bu mɛɛra, ka ben sāaru te ta wee saa tənun gōru kīrun di, ka ben tii kawa weesugibu, ka maa ben wasin seserun serusiabu. Adama baa wooda ben tia kun dam gam mə yu ka wasin kīru kankam taare.

### 3

<sup>1</sup> Ba bɛɛ seeya ka Kirisi sannu gərin di. N n mɛn na, i wəllun gāanu kasuo mi Kirisi u sɔ Gusunən nəm geuə. <sup>2</sup> I wəllun gāanun bwisikunu koowo, n n mə temginu. <sup>3</sup> Domi i gu, bɛɛn wāa geera maa berua ka Kirisi sannu Gusunən mi. <sup>4</sup> Kirisi wi, u sāawa bɛɛn wāaru. Sanam mɛ u koo kurama, bɛɛn tii maa i ko i tera ka wi sannu win yiiko sɔə.

#### *Wāa gururu ka wāa kpaaru*

<sup>5</sup> N n mɛn na, i handunian kīrun gāanu kpuro goowo ni nu səmburu mə bɛɛ sɔə, niya kɔə mɛnnabu tantanaru sɔə, ka daa disinugia, ka wasin bine, ka kīru kankam, ka kəde, domi kəde ya sāawa nge būu sāaru. <sup>6</sup> Gāa ni kpuron sɔna Gusunən məru wee ben mi, be ba n nūn mɛm nɔəwammɛ. <sup>7</sup> Geema, i raa gasə mə nge be, sanam mɛ tora nin bwesera bɛɛ wāasi.

<sup>8</sup> Adama tɛ, i ye kpuro kɔəwə ye n sāa məru ka nuku gbisibu ka maa nuku kɔsuru. I ku de wəmburu n kun mɛ gari swininu nu yari bɛɛn nɔə sɔən di pai. <sup>9</sup> I ku weesu kuana domi i daa gura ka yen kookoosu pota kə, <sup>10</sup> ma i daa kpaə sebua. Gusunəwa u bɛɛ daa kpaə ye wɛ i n ka nūn giamə kpa i n ka nūn weenamə. <sup>11</sup> Nge mɛya bɛɛ sɔə goo kun goo, tən tuko ka Yuu, wi u bango kua ka wi u n bango kue, baru kpaarugii, nəni wɔkunugii, yoo ka tii məwə, adama Kirisi tənawa sāa gāanu, u maa wāa təmbu kpuron suunu sɔə.

<sup>12</sup> N n mɛn na, yèn sɔ Gusunə u bɛɛ kīa ma u bɛɛ gɔsa i ka ko wigibu, wee ye n weene i sebe, wənwəndu ka tən geeru ka tii kawabu ka daa duudwia ka suuru. <sup>13</sup> I n tɛmanasine kpa i n suuru kuanammɛ gari gɛɛ yì n dua bɛɛn suunu sɔə. Nge mɛ Yinni u bɛɛ suuru kua, i n suuru kuanammɛ nge mɛ. <sup>14</sup> Yeni kpuron wəllə i kīru sebua te ta koo de i n nɔə nɛ mam mam. <sup>15</sup> Kpa i de Kirisin bəri yəndu ta n bɛɛn gōrusu kpare, kpa i n takaru

mə. Ba bɛɛ sokawa i n ka sāa wasi tee, kpa i n bəri yəndu mə. <sup>16</sup> I de Kirisin gari yi n yiba bɛɛn gōruə nge dukia. I gari bia kuanə kpa i dam kɛɛna ka bwisi gee kpa i n womusu mə i n Gusunə təmamə. I nūn takarun womusu kuo bɛɛn gōrusə. <sup>17</sup> Bɛɛn kookoosu ka bɛɛn gere sɔə, i ye kpuro koowo i ka Yinni Yesun yīsiru bɛɛɛ wɛ kpa i Gusunə Baaba takaru ko win min di.

#### *Təmbun nɔəsinaa*

##### *wāa kpaaru sɔə*

<sup>18</sup> Bɛɛ kurəbu i bɛɛn durəbu wiru kpīiyə nge mɛ n weene Yinnigii u ko.

<sup>19</sup> Bɛɛ durəbu i bɛɛn kurəbu kīə, i ku de i n sɛ be sɔə.

<sup>20</sup> Bɛɛ bibu i bɛɛn məwəbu mɛm nɔəwə gāanu baanire sɔə, domi mɛya Yinni u kī.

<sup>21</sup> Bɛɛ maa tundobu i ku bɛɛn bibu mərun kookoosu kua kpa ben nuki yi sankira.

<sup>22</sup> Bɛɛ yobu i bɛɛn yinnibu mɛm nɔəwə kpuro sɔə handunia mi, n n mə sanam mɛ ba bɛɛ yōre tənə, i ka bu tən geeru sɔəsi, adama i bu mɛm nɔəwə n kun ka murafitiru yèn sɔ i Yinni nasie. <sup>23</sup> Ye i mə kpuro i ye koowo ka kīru, kpa n sāa nge Yinniwa i kuammɛ, n n mə təmbu. <sup>24</sup> I n yɛ ma Yinniwa u koo bɛɛ are kəsia yi yi sāa tubi ye u win təmbu yiiye, domi Kirisiwa bɛɛn Yinni win wāaru i wāa. <sup>25</sup> Adama wi u tora, u koo win are wa nge mɛ win torara nɛ, domi Gusunən mi, goo kun goo.

### 4

<sup>1</sup> Bɛɛ yinnibu i bɛɛn yobu kuo dee dee nge mɛ n weene. I yaayo ma bɛɛn tii i maa Yinni mə wəllə.

#### *Yiirebu*

<sup>2</sup> I tɛmanə kanaru sɔə kpa i n ka swaa mɛera i n Gusunə takaru mə. <sup>3</sup> I maa sun kanaru kuo kpa Gusunə u sun swaa kua su ka win gari waasu ko, su ka kpī su Kirisin asiri tubusia. Asiri yen sɔna na wāa pirisəm sɔə tɛ. <sup>4</sup> N n mɛn na, i kanaru koowo kpa n ka kpī n ye sɔəsi nge mɛ n weene n gere.

<sup>5</sup> I tii kparo ka bwisi be ba kun naane do-ken mi. I saa baayere dendio yu ka arufaani ko. <sup>6</sup> I de bɛɛn gari yi n nɔəbu do kpa yi n swaa swīi, kpa i n ka yɛ nge mɛ n weene i baawure wisi.

#### *Təbiribu ka nɔə kanabu*

<sup>7</sup> Beseɛn kīnasi Tisiki, wi u sāa sɔm kowo naanegii ka nen beruse Yinnin sɔmburu sɔɔ u koo beɛ nen labaari kpuro sɔ. <sup>8</sup> Na beɛ nūn gɔriammewa u ka beɛ sɔ nge me sa ka wāa, kpa u ka beɛ gɔru yemiasia. <sup>9</sup> Onesimu, beseɛn kīnasi bɔrəkini, wi u sāa beɛn migii, u koo nūn yɔsirima. Bera ba koo beɛ sɔ ye ya sun deema mini kpuro.

<sup>10</sup> Aritaaki, ne ka wì sa wāa pirisəm sɔɔ u beɛ tɔbura. Maaku maa beɛ tɔbura wi u sāa Baanabasin dusi. Na raɔ beɛ Maaku win gari sɔɔwa, ù n na beɛn mi, i nūn dam koosio ka beɛre. <sup>11</sup> Yosue wi ba mɔ Yusitu, u maa beɛ tɔbura. Be ita ye tɔnawa ba sāa Yuu be ba naane doke ma ba ka man sɔmburu mɔ Gusunən bandun sɔ. Ba man dam kā gem gem.

<sup>12</sup> Epafasi, Yesu Kirisin sɔmɔ wi u maa sāa beɛn migii, u beɛ tɔbura. U ra kanaru ko gem gem beɛn sɔ, u Gusunɔ kanamɔ i ka kpī i yāra dim dim ka tɔn giroru kpa i n sɔɔru sāa i ka Gusunən kīru kpuro ko. <sup>13</sup> Na kon kpī n nūn seeda diiya ma u beɛn bwisikunu mɔ gem gem, ka maa be ba wāa Lodiseɔ ka Herapolisiɔ. <sup>14</sup> Luku beseɛn kīnasi dokotoro, wi ka Demasi ba beɛ tɔbura.

<sup>15</sup> I beɛgibu tɔbirio be ba wāa Lodiseɔ ka kurɔ wi ba mɔ Ninfa ka maa Yesun yigbe te ta ra mɛnne win yenuɔ. <sup>16</sup> I n tire teni gara i kpa i maa tu Yesun yigberu wēeyɔ Lodiseɔ bu gari. Kpa beɛn tii i maa garu gari te ta wee Lodisegibun min di. <sup>17</sup> I maa Aasipu sɔɔwɔ u sɔmbu te nɔni dokeo te ba nūn nɔmu sɔndia Yinnin sɔma sɔɔ u ka kpī u tu dakura.

<sup>18</sup> Wee na yorumɔ ka nen tiin nɔma, ne Pɔlu na beɛ tɔbura. I ku duari ma na wāa pirisəm sɔɔ.

Kpa Gusunən durom mu n ka beɛ wāa.



## TIRE GBIKII TE PĀLU Ū TESALONIKAGIBU KUA

Sanam me Pālu u tire te yorua, Tesalonika ya sāawa bera ye ba mō Masedōnin wuu maro ge Romugibu ba mō. Gisō Tesalonika ye, ya sāawa Gerekiban wuu maro yiruse sōo yēsān nām geuō. Miya goo nimkusu su ra yōre. Pāluwa u ka Labaari gea da mi, Gərobun Kookoosu 17:10-11. Amen biru Yuuba ba nisinu seewa ye ba wa tən tukobu ba naane dokemō. Yen wahala ya dera Pālu u doona Tesalonikan di u da Bereō. Yen biruwa u Tesalonikagibun labaari nua saa win bōo Timōten min di, yera u tire te yorua u ka bu tāsisiā.

### *Tire ten kpunaa*

1. Təbiribu, wiru 1:1.
2. Siarabu, wiru 1:2-10.
3. Pəlun səmburu Tesalonikaō, wiru 2:1n di sere wiru 3:13.
4. Kirəba, wiru 4:1-12.
5. Yesun wuramarun gari, wiru 4:13n di sere wiru 5:11.
6. Təbiribu ka kirə dāaki, wiru 5:12-28.

### *Təbiribu*

<sup>1</sup> Bēe Yesun yigberugibu, bēe be i wāa Tesalonikaō, bēe be i sāa Gusunō Baaba ka Yinni Yesu Kirisigibu, ne Pālu ka Silasi ka Timote sa bēe təbura. Durom ka alafia ya n ka bēe wāa.

### *Tesalonikagibun wāaru*

#### *ka ben naane dokebu*

<sup>2</sup> Sa ra n Gusunō siaramō bēe kpuron sō, sa ra n maa bēe yaaye baadomma kanaru sōo. <sup>3</sup> Sa yaaya Gusunō besen Baaban wuswaaō nge me i ka bēen naane dokebu hania mō, ka nge me bēen kīra sōosiramō bēen sōm damginu sōo, ka nge me bēen yīiyōbu besen Yinni Yesu Kirisi sōo bu yō dim dim. <sup>4</sup> Besegibu, bēe be Gusunō u kī, sa yē ma u bēe gōsa wigibu. <sup>5</sup> Domi besen Labaari gea ya n nē bēen mi ka gari tōna, ka maa yen dama ya ka na ka Hunde Dēero sannu ka maa sika sariru. Bēen tii i yē nge me sa sīisina bēen suunu sōo bēen arufaanin sō. <sup>6</sup> Ma i kua be ba besen daa ka Yinnigia saarimō, domi i besen Labaari gea mwa ka nuku doo bi Hunde Dēero bēe wē, baa me ya ka bēe

nōni swāaru naawa. <sup>7</sup> Yen biru bēen tii i kua bēn daa Masedōnin naane dokeobu ka Gerekiba ba saarimō. <sup>8</sup> Domi Yinnin gari yi, yi nōora saa bēen min di, n nē mō Masedōni ka Gerekiban tem sōo tōna, adama bēen naane dokebu Gusunō sōo bu sōosira yam kpuro sere n nē maa tilasi su bin gari gere. <sup>9</sup> Ba gerumō nge me i sun nēnusina ye sa da bēen mi, ka nge me i gōru gōsia i būu sāaru deri i wura Gusunōn mi i ka nūn sā, wi u sāa Yinni waso ka gemgii, <sup>10</sup> ka maa nge me i win Bii wi u seeya gərin di swaa daki u na wəllun di. Wiya Yesu, wi u sun yakia saa Gusunōn mōru ye ya sisin di.

## 2

### *Səmbu te Pālu kua*

#### *Tesalonikaō*

<sup>1</sup> Negibu, bēen tii i yē ma besen naaru bēen mi ta nē kue kam. <sup>2</sup> I yē ma ba sun nōni sōowa ba sun tōya kua Filipio sa sere na bēen mi. Ka me, Gusunō sun wərugəru wē sa ka win Labaari gea kpara bēen suunu sōo, baa me tən dabira sun yinari. <sup>3</sup> Besen waasu ya nē sāa torarun gari, ya nē maa menne ka bwisiku kōsunu ganu nē kun me ka taki. <sup>4</sup> Adama, nge me Gusunō sun naane kua u ka sun Labaari gea nōmu sōndia, nge mēya sa ka ye kparamō. Sa nē ye mō nge me ya koo ka tōmbu dore ma nē kun mō Gusunō wi u besen gōrusu wēerimō. <sup>5</sup> Domi bēen tii i yē sāa sāa ma sa nē bēe kəkura ka gari dure, sa nē maa waasu kue su ka bēen gobi wan sō. Gusunōwa sāa besen seeda. <sup>6</sup> Sa nē maa beere kasu bēen mi nē kun me gabun mi, <sup>7</sup> baa me sa ko raa kpī su bēe besen dam sōosi yēn sō sa sāa Kirisin gərobu. Adama sa kuawa kpure kpure bēen suunu sōo nge me bii mero ra win bibu nōori. <sup>8</sup> Yēn sō sa bēe kī gem gem sa raa sōoru sāa, n nē mō su ka bēe Gusunōn Labaari gea wē tōna, adama ka maa besen tiin wāaru, domi bēen kīra sun nēni. <sup>9</sup> Besegibu, i besen səmburu ka besen wahala yaaye ye sa wa. Sa səmburu kua sōo sōo ka wōkuru yēn sō sa nē kī su bēen goo gəngere ko sanam me sa Gusunōn Labaari gea kparamō bēen suunu sōo.

<sup>10</sup> Bēeya i sāa besen seedagibu ka maa Gusunōn tii, ma besen daa ya dēere bēe naane dokeobun wuswaaō, ya maa sāa dee dee, ya nē taare gaa mō. <sup>11</sup> I maa yē ma sa ka

bɛɛ kuawa nge mɛ tundo u ra ka win bibu ko. <sup>12</sup> Sa bɛɛ dam kã, sa maa bɛɛn gõrusu yemiasia, sa maa bɛɛ suuru kana i n ka s̄imɔ nge mɛ n weenɛ Gusunɔn wuswaaɔ, wi u bɛɛ sokumɔ i n ka bɔnu mɔ win yiiko sɔɔ mi u bandu sw̄i.

<sup>13</sup> Sa ra maa Gusunɔ siare baadomma yèn s̄ɔ sanam mɛ sa bɛɛ waasu kua i ñ gari yi garisi tɔnugii, i yi wurawa ma yi s̄aa Gusunɔgii. Mɛya yi s̄aa ka gem, ma yi sɔmburu mɔ bɛɛ naanɛ dokeobu sɔɔ. <sup>14</sup> Nɛgibu, i ka Yesu Kirisin yigbenu weena ni nu s̄aa Gusunɔginu Yudeaɔ, domi i nɔni sw̄aaruu wa saa bɛɛn temgibun min di nge mɛ tɔn ben tii ba wa Yuuban min di. <sup>15</sup> Yuu beya ba Yinni Yesu ka Gusunɔn sɔmɔbu go, ba maa sun nɔni s̄ɔwa. Ben daa kun Gusunɔ w̄ɛre, ba maa ka tɔmbu kpuro yiberɛ tɛɛru neni. <sup>16</sup> Ba mam yinamɔ su tɔn tukobu waasu kua bu ka faaba wa. Nge mɛya ben durum ya sosimɔ ya bandamɔ. Adama Gusunɔn mɔru ya den sake fuke ben wirɔ.

### *Pɔlu u k̄i u kpam*

#### *Tesalonikagibu wa*

<sup>17</sup> Nɛgibu, nge mɛ sa bɛɛ bia s̄ɔ yiru wasi sɔɔ, n ñ mɔ gõru sɔɔ, sa bɛɛn bɛkɛ mɔ gem sa sende su ka bɛɛ wa. <sup>18</sup> Sa k̄ia su wurama bɛɛn mi. Nɛ Pɔlu na kasu nge nɔn yiru n ka na, adama Setam sun swaa ganua. <sup>19</sup> Dɔma te Yinni Yesu koo wurama, mba n ko n s̄aa bɛɛn ȳiyɔbu ka bɛɛn nuku dobu, mba sa ko maa ka woo kana win wuswaaɔ ma n kun bɛɛ. <sup>20</sup> Geema, bɛɛn s̄ɔna sa woo kanamɔ, sa maa nuku dobu mɔ.

### **3**

<sup>1</sup> Yen s̄ɔ, sanam mɛ bɛɛn bw̄ɛra yina yu kpuna, sa gõru doke ma nɛ na kon sina Atenio nɛ turo. <sup>2</sup> Ma na bɛɛgii Timɔte gɔra wi u s̄aa Gusunɔn sɔm kowo Kirisin Labaari gean s̄ɔ. Na nùn gɔra bɛɛn mi u ka bɛɛ t̄asisia, kpa u bɛɛ dam k̄ɛ bɛɛn naanɛ dokebu sɔɔ, <sup>3</sup> kpa baa bɛɛn turo u ku de nɔni sw̄aa teni tu nùn nanda. Domi bɛɛn tii i ȳɛ ma yeni ya ñ koo ko ya kun sun deemɛ. <sup>4</sup> Baa sanam mɛ sa raa w̄aa ka bɛɛ, sa bɛɛ s̄ɔwa kɔ ma ba koo sun nɔni s̄ɔ. Mɛya n maa kooru nge mɛ i ȳɛ s̄aa s̄aa. <sup>5</sup> Yen s̄ɔna, sanam mɛ nen bw̄ɛra yina yu kpuna, na Timɔte gɔra bɛɛn mi kpa n ka gia mɛ bɛɛn naanɛ dokebu s̄aa. Na berum

kua kɔkuro kun da bɛɛ kɔkura i ka durum ko, kpa bɛɛn sɔmburu ta n kue kam.

<sup>6</sup> Adama t̄ɛ, ye Timɔte u wurama bɛɛn min di, u sun bɛɛn naanɛ dokebu ka bɛɛn k̄irun baaru gea s̄ɔwa. U sun s̄ɔwa ma i ra n sun yaaye ka k̄iru ma i k̄i i sun wa gem gem nge mɛ bɛɛn tii sa k̄i su bɛɛ wa. <sup>7</sup> Yen s̄ɔna nɛgibu, baa mɛ sa nɔni sw̄aaruu wa ka wahala kpuro, bɛɛn nukura yemia ka bɛɛ bɛɛn naanɛ dokebun s̄ɔ. <sup>8</sup> T̄ɛ, bɛɛn hunde ya wurama yèn s̄ɔ i ȳɔ dim dim Yinni sɔɔ. <sup>9</sup> Amɔna sa ko Gusunɔ siara n nɛ bɛɛn s̄ɔ, ka nuku doo baka bi i sun w̄ɛemɔ Gusunɔ bɛɛn Yinnin wuswaaɔ. <sup>10</sup> Bururu ka yoka sa nùn kanamɔ gem gem u de su bɛɛ wa kpam ka nɔni, kpa su sosi ye n kɔmia bɛɛn naanɛ dokebu sɔɔ.

<sup>11</sup> Kpa Gusunɔ bɛɛn Baaban tii ka bɛɛn Yinni Yesu Kirisin bu sun swaa kua su ka na bɛɛn mi. <sup>12</sup> Kpa wi, Yinni u bɛɛn k̄iru sosi tu kp̄ɛa bɛɛn tii tiinɛ sɔɔ ka maa tɔmbu kpuron mi nge mɛ bɛɛn k̄ira s̄aa bɛɛ sɔɔ. <sup>13</sup> Kpa u bɛɛn gõrusu t̄asisia su ka dɛɛra su ko taare sarirugisu Gusunɔ bɛɛn Baaban wuswaaɔ, sanam mɛ bɛɛn Yinni Yesu koo wurama ka wigibu kpuro.

### **4**

#### *Kookoo si su Gusunɔ w̄ɛre*

<sup>1</sup> Ye n tie nɛgibu, i gia bɛɛn min di mɛ n weenɛ i n s̄imɔ n ka Gusunɔ w̄ɛre, i maa mɔ mɛ kɔ. T̄ɛ sa yiire sa bɛɛ kanamɔ ka Yinni Yesun ȳisuru, i n mɔ mɛ i n dɔɔ. <sup>2</sup> Domi i ȳɛ yiire bi sa bɛɛ w̄ɛ ka Yinni Yesun yiiko. <sup>3</sup> Wee, ye Gusunɔ u k̄i bɛɛ sɔɔ, yera i n dɛɛre kpa i tii kp̄i mam mam sakararun kobu sɔɔ. <sup>4</sup> Kpa durɔ baawure u n ȳɛ nge mɛ wi ka win kurɔ ba ko n w̄aasinɛ dɛɛraruu ka bɛɛɛ sɔɔ, <sup>5</sup> n ñ maa mɔ ka wasin binɛn k̄iru nge mɛ tɔn tukobu ba mɔ be ba kun Gusunɔ ȳɛ. <sup>6</sup> Gari yini sɔɔ, n ñ weenɛ goo u win kpaasi torari ñ kun mɛ u nùn taki di. Sa bɛɛ yenin k̄irɔ kua kɔ, sa bɛɛ s̄ɔwa ma Yinniwa u koo yen mɔru k̄asia. <sup>7</sup> Domi Gusunɔ kun sun soka su ka daa disinugia ko ma n kun mɔ sa n dɛɛre. <sup>8</sup> Yen s̄ɔ, baawure wi u s̄ɔsi te yina, n ñ tɔnun gere u yina, Gusunɔn gerewa u yina wi u bɛɛ win Hunde Dɛɛro kã.

<sup>9</sup> Ye n s̄aa naanɛ dokeobun k̄ianaa, n ñ tilasi n ka bɛɛ ye yorua. Domi Gusunɔ u bɛɛ s̄ɔsi nge mɛ n weenɛ i n k̄ianɛ bɛɛn tii tiinɛ sɔɔ. <sup>10</sup> Geema, i mɔ mɛ ka naanɛ dokeobu

kpuro be ba wāa Masedōniā. Adama negibu, sa bεε kanamā, i n mō mε i n dōō. <sup>11</sup> I kookari koowo i n ka nōō tia sāa, kpa i n bεen tiin wunanōsu mō, i n sōmburu mō nge mε sa raa bεε yiire. <sup>12</sup> Nge mεya bεen kookoosu su ko n wā be ba kun naanε doken mi, kpa i kun maa gāanu ganun yāaru mō.

### *Yinnin naaru*

<sup>13</sup> Negibu, sa kī i gem gia be ba gun sō, kpa i kun nuki sankire nge be ba tie be ba kun yīiyōbu mō. <sup>14</sup> Sa naanε doke ma Yesu u gu, ma u kparam seewa gōrin di. Yen sō, sa naanε sāa ma, be ba Yesu naanε doke ba ka gu, Gusunō u koo ka bu wurama ka wi sannu.

<sup>15</sup> Yeniwa Yinnin sōōsi bi sa bεε sōōmō. Bεε be sa ko n wāa dōma te Yinni u koo na, sa n ko gōribu gbīya. <sup>16</sup> Domi u koo de gbārabu bu nōōra ka Gusunōn gōrado wirugii nōōguru ka win kōban wurenu, kpa Yinnin tii u sarama saa wōllun di. Wigii be ba gu ba koo gbi bu se. <sup>17</sup> Yen biru bεε be sa tie sa wasi, ba koo sun sua ka be sannu guru winu sōō, kpa su ka nūn yinna wom dirum sōō. Mεya sa ko n wāa ka wi sannu ka baadomma. <sup>18</sup> Yen sō, i de i dam kēena ka gari yini.

## 5

<sup>1</sup> Negibu, n n tilasi su ka bεε tōru ka sanam yorua mē sōō yabu yeni ya koo koora. <sup>2</sup> Domi bεen tii i yē gem ka gem ma Yinnin tōru ta koo nawa nge gbenō wi u sisi wōkuru. <sup>3</sup> Sanam mε tōmba kun ka gεε nande ba mō, alafia wāa, saa yera kpeerasiabu koo tunuma suaru sōō nge mε maru wuriribu bu ra guragii deemε, ba n maa kpiki yeru wasi. <sup>4</sup> Adama bεε negibu, i n wāa yam wōkuru sōō, n n maa weenε sanam mε, mu bεε biti mwa nge gbenōn naaru. <sup>5</sup> Bεε kpurowa i sāa yam bururam tōmbu ka maa sōō sōōgibu. Sa n sāa wōkurugibu be ba wāa yam wōkuru sōō. <sup>6</sup> Yen sō, su ku dweeya nge be ba tie, adama n weenε su se su yōra sa n ka tii sε. <sup>7</sup> Wōkura tōmbu ba ra dweeye, wōkura tam nōrobu ba ra maa tam nō. <sup>8</sup> Adama bεε be sa sāa sōō sōōgibu, n weenε sa n tii sε. Su naanε dokebu ka kīru sebe nge tarakpe, su maa faaban yīiyōbu doke nge sii furō kōkōru. <sup>9</sup> Domi Gusunō u n sun soka su ka win mōru wa, u sun sokawa su ka faaba wa saa bεen

Yinni Yesu Kirisin min di <sup>10</sup> wi u gu bεen sō, kpa sa n wāaru dimō ka wi sannu, sà n wāa hunde sōō n kun mε baa sà n gu. <sup>11</sup> Yen sō, i n dam kēenamō kpa i n tāsisianamō nge mε i mō tē.

### *Tōbiribu ka kirō dāaki*

<sup>12</sup> Sa maa bεε kanamō negibu, i bu bεere wēeyō be ba sōmburu mō gem gem bεen suunu sōō, be Yinni u dera ba bεε kparamō ma ba bεε swaa sōōsimō. <sup>13</sup> I n ben kīru mō ta n kpā ka bεere ben sōmburun sō. I de i n nōō tia sāa bεen tii tiinε sōō.

<sup>14</sup> Sa bεε kanamō negibu, i mεm nōō sarirugibu kirō koowo. I bu dam kēeyō be ba mwia kpanε. I dam sarirugibu somiō. I ka tōmbu kpuro tēmanō. <sup>15</sup> I laakari koowo i ku de goo u win beruse kōsa kōsia, adama i n gea kuanammε ka maa be ba tie kpuro.

<sup>16</sup> I n nuku dobu mō sanam baamere sōō. <sup>17</sup> I n da n kanaru mō saa baayere. <sup>18</sup> I n siaramō baa n n mēren na. Yeniwa Gusunō u kī i ko bεε ka Yesu Kirisin wāasināa sōō.

<sup>19</sup> I ku Hunde Dεero yinari u sōmburu ko bεε sōō. <sup>20</sup> I ku Gusunōn sōmōbun gari gem. <sup>21</sup> Adama i gāanu kpuro wēerio kpa i nenε ni nu sāa gem. <sup>22</sup> I tii nenūō kōsa baayeren di.

<sup>23</sup> Kpa Gusunō, Yinni wi u ra alafia wē, u bεε wuna i ka ko wigibu mam mam, kpa u bεen hunde ka bεen bwēra ka bεen wasi kpuro bere taare sariru sōō sere ka bεen Yinni Yesu Kirisin wuramarō. <sup>24</sup> Gusunō wi u bεε soka u naanε mō, u koo maa ye kpuro ko.

<sup>25</sup> Negibu, i n sun kanaru kuammε.

<sup>26</sup> I bεsegibu kpuro tōbirio ka kīru.

<sup>27</sup> Na bεε yiiremō ka Yinnin yīsiru, i bεsegibu kpuro tire teni gario.

<sup>28</sup> Kpa Yinni Yesu Kirisin durom mu n wāa ka bεε.

## TIRERU YIRUSE TE PŌLU Ū TɛSALONIKAGIBU KUA

PŌlu u Tɛsalonikagibu tireru yiruse teni yorua domi u nua ma gaba burisine ben sunu sɔɔ Yesun wuramarun sɔ. Gaba tamaa Yesun wurama te, ta turuku kua. Yera ba ben sɔmburu deri. Ba ñ maa garu m̀ ma mero bisibu gabu ba sere bu nɔɔrimɔ. Gaba maa burisine yèn sɔ ba tamaa Yesu u wurama kɔ, ma u bu deri, ma n sãare nɔni swãa te ba wa Yesun sɔ ta kua kam. Yen sɔna PŌlu u bu sɔsiru wē te ta gerumɔ mɛ Yesun wuramaru ta ko n sãa. Ma u garu koo sari be gerusi bu ka sɔmburu ko. Mɛya u maa be ba nɔni sɔmɔ dam kã bu ka tɛmana. Domi Yesu u koo baawure siriawa dee dee u sere nùn win are wē.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tɔbiribu ka nuku yemiasiabu, wiru 1.
2. Kɔsan kowon kuramaru ka Yesun wuramaru, wiru 2:1-12.
3. Kirɔba, wiru 2:13n di sere wiru 3:15.
4. Tɔbiri dɔakibu, wiru 3:16-18.

### *Tɔbiribu*

<sup>1</sup> Bɛɛ Yesun yigberugibu, bɛɛ be i wãa Tɛsalonikaɔ bɛɛ be i sãa Gusunɔ bɛɛn Baaba ka Yinni Yesu Kirisigibu bɛɛ PŌlu ka Silasi ka Timɔte, sa bɛɛ tɔbura. <sup>2</sup> Gusunɔ Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bɛɛ durom kua kpa bu bɛɛ alafia kē.

### *Siribu ko n wãa*

#### *Kirisin naarun tɔru sɔɔ*

<sup>3</sup> Bɛɛgibu, n weene sa n Gusunɔ siaramɔ saa baayere bɛɛn sɔ. N wã sa n m̀ mɛ yèn sɔ bɛɛn naane dokebu bu sosimɔ gem gem, ma kīi te i mɔ bɛɛn tii tiine sɔɔ ta maa kpɛamɔ ta sosimɔ. <sup>4</sup> Yen sɔna bɛɛn tii sa Yesun yigbenu woo kanɛ bɛɛn sɔ, domi i tɛmana i yɔ naane dokebu sɔɔ nɔni swãaru ka tɔyan saa.

<sup>5</sup> Yeniwa ya sɔsimɔ kam kam ma Gusunɔ u ra siri dee dee, kpa bu ka bɛɛ garisi be ba tura ba n ka wãa mi Gusunɔ u bandu swīi tèn sɔ i wahala waamɔ. <sup>6</sup> Domi Gusunɔ u koo ko ye n sãa dee dee, u koo bu nɔni sɔ be ba bɛɛ nɔni sɔmɔ. <sup>7</sup> Ma bɛɛ be i nɔni swãaru waamɔ, u koo bɛɛ wɛrabu wē ka maa bɛɛn tii, sanam mɛ Yinni Yesu koo kurama wəllun di ka dɔɔ yari ka win gɔrado

damgibu. <sup>8</sup> Yesu wiya u koo bu sɛɛyasia be ba kun Gusunɔ yē, ka be ba kun wi, Yinni Yesun Labaari gea wure. <sup>9</sup> Ben dii kɔsiaru ta ko n sãawa kam koo bi bu kun nɔru mɔ sere ka baadomma. Ba ko n karanɛwa ka Yinni ka maa win yiiko damgia, <sup>10</sup> sanam mɛ u koo na kpa win bɛɛɛ yu sɔsira wigibu sɔɔ, kpa naane dokeobu kpuro ba n nùn kãsa tɔɔ te sɔɔ. Bɛɛn tii i ko n maa wãa mi, domi i bɛɛn seeda naane doke ye sa di.

<sup>11</sup> Yen sɔna sa kanaru m̀ baadomma bɛɛn sɔ, Gusunɔ bɛɛn Yinni u ka kpī u bɛɛn kookoosu siara wãa te u bɛɛ sokua sɔɔ kpa win dam mu de i gea ko ye i gɔru doke kpa mu maa de bɛɛn naane dokebun kookoosu su n yiba. <sup>12</sup> Nge mɛya bɛɛn Yinni Yesun yīsira koo ka bɛɛɛ wa bɛɛn min di, kpa bɛɛ i maa bɛɛɛ wa win min di Gusunɔ ka Yinni Yesu Kirisin durom saabu.

## 2

### *Kɔsan kowo*

<sup>1-2</sup> Nɛgibu, na bɛɛ kanamɔ i ku de bɛɛn laakari yu burisina, bɛɛn Yinni Yesu Kirisin wuramarun garin sɔ ka maa bɛɛn mennabu win mi, i ku maa de sɔmɔbun gari gɛɛ ñ kun mɛ waasu gaa ñ kun mɛ tire te ba nɛɛ na yorua, yen gaa yu bɛɛ biti ko yà n gerua ma Yinnin tɔra tunuma kɔ. <sup>3</sup> I ku de bu bɛɛ nɔni wɔke baa fiiko. Yinnin tɔɔ te, tu sere na tɔn dabira koo Gusunɔ seesi, yen biru kɔsan kowo wi, u koo kurama wi u sãa kam kooren bii. <sup>4</sup> U koo tii sua n kpuro kere kpa u ye kpuro seesi ye ba sokumɔ Yinni ka ye ba sãamɔ. U koo mam da u sina Gusunɔn sãa yerɔ kpa u tii soku Gusunɔ.

<sup>5</sup> I ñ yaaye ma na bɛɛ yeni sɔɔwa sanam mɛ na wãa bɛɛn mi? <sup>6</sup> Tē, i yē sãa sãa ye ya nùn nɛnusi sere win saa yu ka turi. <sup>7</sup> Domi kɔsa ya sɔmburu m̀ kɔ asiri sɔɔ. Adama wi u gina ye yinasiamɔ u ko n ye yinasiamɔwa sere bà n ka nùn doona. <sup>8</sup> Saa yera kɔsan kowo wi, u koo kurama kpa Yinni Yesu u nùn wom wure u go, kpa u nùn kpeerasia ka win naarun yiiko. <sup>9</sup> Kɔsan kowo wi, u koo na ka Setam dam, kpa u sɔm maamaakigii bwese bweseka ko ye ya sãa weesugia. <sup>10</sup> U koo maa bu nɔni wɔke bu ka kom kɔsum ko, be ba koo kam ko yèn sɔ ba yina bu gem kīa mɛ mu koo bu faaba ko. <sup>11</sup> Yenin sɔna Gusunɔ u koo de gãa damginu ganu nu bu torasia bu ka weesu naane ko. <sup>12</sup> Nge mɛya,



be ba n̄ gem naanɛ doke ma ba kom k̄s̄um kua ka nuku dobu, ba koo taare sua.

*Ba bɛɛ ɔsa i ka faaba wa*

<sup>13</sup> Nɛgibu, bɛɛ be Yinni u k̄i, sa n̄ ko ko sa kun Gusun̄ɔ siare bɛɛn s̄ɔ saa baayere. Domi Gusun̄ɔ u bɛɛ ɔsa saa toren di i ka faaba wa ka Hunde Dɛɛron dam wi u bɛɛ kua Gusun̄ɔgibu, ka maa bɛɛn naanɛ ye i m̄ɔ gem s̄ɔɔ. <sup>14</sup> Yenin saabuwa Gusun̄ɔ u bɛɛ soka ka bɛsɛn Labaari gean kparabu, i n̄ ka b̄onu m̄ɔ bɛsɛn Yinni Yesu Kirisin yiiko s̄ɔɔ. <sup>15</sup> N n̄ men na nɛgibu, i ȳro dim dim i n̄ s̄ɔsi ni neni ni sa bɛɛ s̄ɔsi n̄ɔ ka n̄ɔ ka maa tireru s̄ɔɔ.

<sup>16</sup> Gusun̄ɔ bɛsɛn Baaba wi u sun k̄i, ma win durom saabu u sun dam k̄a mɛ mu kun n̄ru m̄ɔ ka maa ȳiȳɔ geebu, wi ka bɛsɛn Yinni Yesu Kirisin tii <sup>17</sup> bu bɛɛn ɔrusu dam k̄ɛ, kpa bu bɛɛ t̄asisia i ka s̄m geenu ka gari gee kpuro ko.

### 3

*I sun kanaru kuo*

<sup>1</sup> Ye n̄ tie nɛgibu, i sun kanaru kuo kpa Yinnin gari yi wa yi kparara fuuku, kpa yi n̄ yiiko m̄ɔ nge mɛ yi kua bɛɛn suunu s̄ɔɔ. <sup>2</sup> I maa kanaru koowo kpa Gusun̄ɔ u sun w̄ra t̄n k̄s̄o wiru sariban n̄man di, domi n̄ n̄ t̄mbu kpuro ba gari yi naanɛ dokem̄ɔ.

<sup>3</sup> Adama Yinni u s̄a b̄r̄akini. U koo bɛɛ t̄asisia kpa u bɛɛ k̄su t̄n k̄s̄o win s̄ɔ. <sup>4</sup> Yinni u dera sa bɛɛ naanɛ s̄a. Sa ȳɛ ma i m̄ɔ ye sa bɛɛ yiire, mɛya i ko n̄ maa m̄ɔ i n̄ d̄ɔɔ.

<sup>5</sup> Kpa Yinni u de bɛɛn bwisikunu nu n̄ woo Gusun̄ɔn k̄iru gia ka maa Kirisin tɛmanabu s̄ɔɔ.

*N weenɛ t̄nu u s̄mburu ko*

<sup>6</sup> Nɛgibu, ka Yinni Yesu Kirisin ȳs̄iru sa bɛɛ yiirem̄ɔ, i naanɛ dokeo baawure ɔwo wi u s̄a garu koo sari ma u n̄ s̄ɔsinu sw̄i ni sa bɛɛ w̄ɛ. <sup>7</sup> Bɛɛn tii i ȳɛ mɛ n̄ weenɛ i bɛsɛn daa saari. Domi sa n̄ kue garu koo sariba bɛɛn suunu s̄ɔɔ. <sup>8</sup> Sa n̄ goon d̄ianu di sa kun nin gobi k̄sie, adama sa s̄m s̄s̄ogiru kua bururu ka yoka sere sa wasira kpa su ku ka ko goon s̄munu. <sup>9</sup> N n̄ m̄ɔ sa n̄ yen yiiko m̄ɔ, adama sa k̄iwa bɛsɛn tii su bɛɛ kom gem s̄ɔsi mɛ i ko saari. <sup>10</sup> Saɔam mɛ sa w̄a bɛɛn mi sa bɛɛ yiire sa nɛɛ, wi u kun k̄i u s̄mburu ko, n̄ n̄ maa weenɛ ȳro u di.

<sup>11</sup> Wee, sa nua ma bɛɛn gabu ba s̄a yikurobu be ba kun garu m̄ɔ ma n̄ kun m̄ɔ gari w̄bia w̄ribu. <sup>12</sup> Sa t̄n ben bweseru yiirem̄ɔ sa bu suuru kanam̄ɔ Yinni Yesu Kirisin s̄ɔ, bu de bu s̄mburu ko laakari s̄ɔ kpa bu ben tii diisia.

<sup>13</sup> Adama bɛɛ nɛgibu, i ku wasira ka gean kobu. <sup>14</sup> Goo ù n̄ yina u gari yi mɛm n̄ɔwa yi sa yorua tire teni s̄ɔɔ, i n̄ n̄n̄ laakari s̄a kpa i kun maa ɔ̄anu m̄ɔsinɛ ka wi, n̄ wa sekuru tu n̄n̄ mwa. <sup>15</sup> I ku n̄n̄ garisi nge yibɛɛ, adama i n̄n̄ swaa s̄ɔsio m̄ero bisi bisikum.

*Domaru ka t̄biribu*

<sup>16</sup> Yinni wi u ra alafia w̄ɛ u bɛɛ alafia k̄ɛ saa baayere ye n̄ bɛɛ deema kpuro s̄ɔɔ kpa u n̄ ka bɛɛ kpuro w̄a.

<sup>17</sup> Ka n̄n̄ tiin n̄muwa na yeni yorua. Nɛ P̄lu na bɛɛ t̄bura. Yera n̄ s̄a n̄n̄ ȳreru n̄n̄ tirenu kpuro s̄ɔɔ.

<sup>18</sup> N̄n̄ yora mi. Kpa bɛsɛn Yinni Yesu Kirisin durom mu n̄ ka bɛɛ kpuro w̄a.

## TIRE GBIIKII TE PŌLU U TIMŌTE KUA

Timote u Yesu naane dokewa win aluwaasirun di, sanam me Pōlu u da Lisitiō nōn gbiikiru. Win daaru yiruse sōra u Timote gōsa u ka nūn yōsiri bu Labaari gea kparam da, Gōrobun Kookoosu wiru 16:1-3. Timōten tundo u sāawa Gereki, ma win mero u sāa Yuu wi u Gusunōn beere yē too, wiru 1:1-5. Pōlu u tire te yoruawa win tōkōru sō. U Timote sōawa u nee u de u n tāsā win naane dokebu sō, kpa u Yesun Labaari gean taa geebu ko, kpa win sanu sanusu su n deere Yesugibun suunu sō, wiru 3:15. U maa nūn ka swaa sōsi ye ya weene Yesun yigbe kparobu ka Gusunōn sōm kowobu kpuro bu swī. Meyā u maa nūn sōmō nge me Yesugibu ba ko n wāasinē. U maa nūn kirō mō u ka sōsi geenu sōsi ni nu deere keu koosio weesugibun sō.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tōbiribu, wiru 1:1-2.
2. Sōsi te Pōlu u Timote wē Yesun yigberu ka ten sōm kowobun sō, wiru 1:3n di sere wiru 3:16.
3. Sōsi te Pōlu u Timote wē win sōmburu sō, wiru 4n di sere wiru 6.

### *Tōbiribu*

<sup>1-2</sup> Timote, wunē wi a kua nen bii yēn sō a Yesu naane doke, Gusunō Baaba ka Yesu Kirisi bešen Yinni bu nun durom ka wōnwōndu kua kpa bu nun alafia kē. Ne Pōlu, Yesu Kirisin gōro nge me Gusunō bešen Faaba kowo ka Yesu Kirisi wi u sāa bešen yīiyōbu, ba man yiire, na nun tire teni kuammē.

### *Sōsi weesugirun kirō*

<sup>3</sup> Tē, na kī a sina Efesuō nge me na nun yiire sanam me na dō Masedōni gia kpa a bu yinari be ba sōsi tukunu sōsimō. <sup>4</sup> A bu sōwō bu ku raa ben laakari doke gari yi tōmba seka sō, ka maa sikadoban yīsa sō. Yeya ya sikirinōsu seeyamō, ya n maa Gusunōn himba wuswaa daasiamō ye tōnu ra gie ka naane dokebu. <sup>5</sup> Adama na yiire bi mōwa n ka beēn kīru seeya te ta wee saa gōru ge ga deeren di ka laakari taare sarirugian di ka maa naane doke kpikibun di. <sup>6</sup> Wee, gaba gera saa gari yin min di ma

ba kōra sikirinō kamgisu sō. <sup>7</sup> Ba kī ba n sāa Gusunōn woodan keu sōsiobu, adama ba n ben tiin garin tubusianu yē baa yi ba gerumō ka naane baka.

<sup>8</sup> Ka me, sa yē ma wooda ya wā tōnu ù n ye dendimō nge me n weene. <sup>9</sup> Kpa u n yē ma ba n wooda kue gemgibun sō. Ba ye kuawa wooda sarobu ka mem nō sarirugibun sō, ka be ba n Gusunōn beere yē, ka durumgibu, ka maa tōn be ba n Gusunō ka gāa deeranun beere yē, ka sere be ba ben tundobu n kun me ben merobu goomō, ka maa tōn gowobu gabu, <sup>10</sup> ka maa sakara kowobu, ka tōn durō be ba kō mēnamō ben tii tiine, ka be ba tōmbu gbenimō ba dōramō, ka weesugibu, ka be ba weesu sō bōrumōn sō, baayere kpuro gesi ye ya kun sāa sōsi geeru. <sup>11</sup> Sōsi te, ta wāawa Labaari gea ye ba man nōma beria sō. Gusunōwa ya ka yā. Wiya u yiiko mō, u maa sāa domarun nuuru.

### *Siarabu*

### *Gusunōn wōnwōndun sō*

<sup>12</sup> Na Yesu Kirisi bešen Yinni siara wi u man dam kā n ka nen sōmburu ko. Na saabu kua yēn sō u man garisi naanēgii ma u man gōsa win sōmburu sō, <sup>13</sup> baa me na ra raa nūn gari kam gerusi ma na nūn nōni sōawa ma nen mōru ku ra n toma. Ka me, u man wōnwōndu kua yēn sō na n yē ye na mō, domi na n daa naane doke. <sup>14</sup> Ma bešen Yinnin durom mu banda ne sō. U man naane dokebu ka kīru wē. <sup>15</sup> Gari naanēgii yi yi weene i nōma gāri i mwa mam mam yiya, Yesu Kirisi u na handunia sō u ka durumgibu faaba ko bē sō na sāa ben kpoko. <sup>16</sup> Adama yenin sōna Gusunō u man wōnwōndu kua, kpa Yesu Kirisi u ka kpī u win suuru nōru sarirugia sōsi ne sō ne wi na sāa kpoko, kpa na n ka sāa yīreru ben sō be ba koo nūn naane doke bu ka wāaru te ta ku ra kpe wa. <sup>17</sup> Tē, Gusunō turo wi, sina boko wi u ko n wāa ka baadommaō, wi u kun gbimō, wi ba n ka nōni waare, wigia beere ka yiiko sere ka baadommaō. Ami.

<sup>18</sup> Timote nen bii, na nun yiire bini mō nge me Gusunōn sōmōbu ba raa gerua wunen sō. A de sōmō ben gari yi, yi n sāa wunen tabu yānu kpa a ka taa geebu ko <sup>19</sup> a n naane doke kpa wunen gōru ga kun nun taare wēmō. Adama sibu gabu ba n gōru gen bweseru swaa sue, ma ba ben naane dokebu kam

koosia nge goo nimkuu ge ga nim diira. <sup>20</sup> Tɔn be sɔra Himene ka Alesandu ba waa be na Setam nɔmu sɔndia bu ka gia ma n n weene bu Gusunɔ gari kam gerusi.

## 2

### *Kanarun gari*

<sup>1</sup> Yen sɔna na beε kanamɔ gbiikaa, i n kanaru mɔ tɔmbu kpuron sɔ i n bikiamɔ ka tii kawabu, kpa i n da maa Gusunɔ siare. <sup>2</sup> Nge mɛya i maa kanaru koowo tem yɛrobun sɔ ka sere be ba waa aye damginu sɔɔ kpuro, kpa su wa su besen handunian waaaru di ka bɔri yendu ka alafia, sa n Gusunɔ beere wɛemɔ kpa sa n daa gea mɔ. <sup>3</sup> Kana ten bwesera ta wɔ ta ra maa Gusunɔ besen Faaba kowo wɛre <sup>4</sup> wi u kɔ tɔmbu kpuro bu faaba wa, kpa bu wa bu gem tubu. <sup>5</sup> Domi Gusunɔ turowa waa, sannɔ yakiano turowa maa waa besε ka Gusunɔn baa sɔɔ, wiya Yesu Kirisi wi u kua tɔnu, <sup>6</sup> ma u tii wɛ u kua baawuren abɔru. Seeda yera ya sɔsira sanam mɛ yen saa ya tura. <sup>7</sup> Yenin sɔna ba man gɔsa waasu kowo ka gɔro, kpa n ka tɔn tukobu naane dokebu ka gem keu sɔsɔsi. Geema na gerumɔ na n weesu mɔ.

<sup>8</sup> Yen sɔna na kɔ baama mi ba kanaru mɔ tɔn durɔbu bu tu ko ba n nɔma ye ya deere sue wɔllɔ n kun ka mɔru n kun ka sikirinɔ.

<sup>9</sup> Mɛya maa na kɔ tɔn kurɔbu bu tii sɔme saka sɔɔ ka girima kpa ben buraru ta kun sɔa tara gidigia n kun mɛ wura n kun mɛ goonu, bu ku maa yaa gobi bekeginu doke.

<sup>10</sup> Adama ben bura yɔnu nu n sɔa kookoo burasu nge mɛ n weene kurɔ be ba tii garisi Gusunɔ sɔɔbu bu ko. <sup>11</sup> A de tɔn kurɔ u gia laakari sɔɔ ka wii kpɔibu mam mam. <sup>12</sup> Na n wure tɔn kurɔ u keu sɔsɔsi, n kun mɛ u n sɔa tɔn durɔn wirugii adama u n da n maari. <sup>13</sup> Domi Adamuwa Gusunɔ u gbia u taka kua, yen biru Efa. <sup>14</sup> Mɛya n n mɔ Adamu Setam u nɔni wɔkua, win kurɔwa, u nɔni wɔkua ma u wooda sara. <sup>15</sup> Adama tɔn kurɔ u koo faaba wa u n bibu marumɔ u n gesi waa naane dokebu ka kɔru ka waa deeraru sɔɔ ka tii yɛru sannu.

## 3

### *Yesun yigbe kparobu*

<sup>1</sup> Gari naanegii wee. Goo u n kɔ u n sɔa Yesun yigbe kparɔ, sɔm geera u kɔ. <sup>2</sup> N

weenɛwa yɛro u n sɔa taare sarirugii kpa u n kurɔ turo dege dege mɔ, yen biru u n maa sɔa gayagii kpa u n tii yɛ u kun sɔa tɔn bereteke, adama u n sɔa sɔbun yaare kowo ka maa wi u koo keu sɔsibu kpɔ. <sup>3</sup> Kpa u kun sɔa tam nɔro n kun mɛ sannɔ kɔro adama u n sɔa suurugii wi u alafia kɔ, kpa u kun sɔa gobin kɔro. <sup>4</sup> Kpa u n sɔa wi u win yenu nɔma sikerene mam mam, kpa u win bibu mem nɔbu ka tɔnun beere wɛebu kpuro sɔsɔsi. <sup>5</sup> Domi tɔnu u kun yɛ mɛ u koo ko u ka win tiin yenu nɔma sikerena, amɔna yɛro wi, u koo ka kpɔ u Gusunɔn yigberu nenε. <sup>6</sup> N n maa weene yɛro u n sɔa naane dokeo kpaɔ, ye n koo de u n tii gɔamɔ kpa u taare wa nge mɛ Setam u wa. <sup>7</sup> Yen biru n weene be ba n naane doke ba n yɛro win seeda gea dimɔ, kpa bu ku nɔn gem, kpa u ku raa maa Setam yina wɔri.

### *Yesun yigbe sɔm kowobu*

<sup>8</sup> Mɛya maa n n weene Yesun yigbe sɔm kowobu ba n sɔa be ba n beere mɔ nge nɔsu yirugibu n kun mɛ tam yobu n kun mɛ be ba ka bwisi kankam gobi kasu, <sup>9</sup> adama ba n naane dokebun gem mɛ mu tera neni ka gɔru deerɔ. <sup>10</sup> N weene bu maa gina ben laakari mɛeri. Ba n wa ba n taare gaa mɔ kpa bu sere ben sɔmburu wɔri. <sup>11</sup> Nge mɛya n maa weene kurɔbun tii ba n sɔa be ba koo beere wɛ, kpa ba kun sɔa tɔn wɔɔbu ma n kun mɔ gayagibu be ba naane mɔ kpuro sɔɔ. <sup>12</sup> Kurɔ tia tiawa yigbe sɔm kowobu ba ko n mɔ, kpa ba n sɔa be ba ben bibu ka ben tiin yenusu nɔma sikerene mam mam. <sup>13</sup> Sɔm kowo be ba ben sɔmburu mɔ ka nuku tia ba koo ten baruka di ben waaaru sɔɔ, kpa ba n toro sindu mɔ ben naane dokebu sɔɔ bi Yesu Kirisi sun wɛemɔ.

### *Asiri baka*

<sup>14</sup> Na yɔiyɔ n na n nun wa, adama na nun tire teni yoruammɛwa, <sup>15</sup> baa na n tɛemɔ, amen biru a n ka yɛ nge mɛ n weene a n tii kpare Gusunɔn tɔmbun suunu sɔɔ be ba sɔa Gusunɔ Yinni wason yigberu. Yigbe tera ta sɔa gem gberε ka men maro. <sup>16</sup> Ka gem, goo sari wi u koo kpɔ u besen sɔarun asiri yen kpɔaru siki.

Gusunɔ u sɔsira tɔnun wasi sɔɔ.

Hunde Deero nɔn gem wɛ.

Wɔllun gɔradoba ba maa nɔn wa.

Ba win gari bweseru baatere waasu kua.

Ma ba yi naane doke handunia sɔɔ.  
Ma ba kpam nùn sua wɔllɔ u wura win yiiko  
sɔɔ.

## 4

### *Keu koosio weesugibu*

<sup>1</sup> Adama Gusunɔn Hunde gerumɔ kpasasa ma sanam gam sisi mɛ sɔɔ gaba koo naane dokebu swaa deri bu hunde koni weesugibu mem nɔɔwa, kpa bu maa wɛɛkunun sɔɔsiru swɔi. <sup>2</sup> Sɔɔsi te, ta weewa saa wee kowobun min di be ba tii mɛɛra gabu. Tɔn ben gɔru ga gu nge ge ba sii sunsu mani. <sup>3</sup> Tɔn ben bwesera ba gerumɔ ma n n wɔ tɔmbu bu suana, yen biru n n maa weenɛ bu dɔanu kpuro di. Adama Gusunɔ u ye kpuro taka kuawa naane dokeobu be ba gem gia bu ka di ka siarabu sannu. <sup>4</sup> Domi gɔanu baanire ni Gusunɔ u taka kua gɔa geena, gɔanu sari ni sɔɔ, ni ba koo kɔ, adama bu gesi ni kpuro mɔɔ ka siarabu. <sup>5</sup> Domi Gusunɔn gari ka kanara ni kpuro dɛɛrasiamɔ.

### *Yesu Kirisin sɔm kowo geo*

<sup>6</sup> Wee, à n naane dokeobu bwisi yini kɛmɔ kaa n sɔawa Yesu Kirisin sɔm kowo geo, kaa n maa wunen tiin hunde diisiamɔ ka naane dokebu ka sɔɔsi geerun gari yi a swɔi. <sup>7</sup> Adama a wiira gari yinɔ yi tɔmba seka kpa a n wunen hunde dendimɔ Gusunɔn bɛɛɛ wɛɛbu sɔɔ. <sup>8</sup> Geema, wasin dendibu arufaani gaa mɔ, adama Gusunɔn bɛɛɛ wɛɛbu bu arufaani kpuro mɔ yɛn sɔ bu gisɔn wɔaru ka maa siagirun nɔɔ mwɛru mɔ. <sup>9</sup> Gari naanegiiya mi. N wɔ bu yi nɔma gari mam mam bu mwa. <sup>10</sup> Yen sɔna sa sunamɔ sa sɔmburu mɔ, domi sa besɛn yiyɔbu doke Gusunɔ Yinni waso sɔɔ wi u sɔa tɔmbu kpuron Faaba kowo, su mam nɛɛre be ba naane doke.

<sup>11</sup> A n bu sɔɔsi te yiiremɔ kpa a n bu tu sɔɔsimɔ. <sup>12</sup> A ku de ba n wunen aluwaasiru gema, adama a de a n naane dokeobu kom gen sɔɔsimɔ wunen gari gerubu sɔɔ, ka wunen wɔarun kookoosu sɔɔ, ka wunen kɔru sɔɔ, kpa a n naane mɔ ka maa gɔru kpiku. <sup>13</sup> Sere n ka tunuma, a n tɔmbu Gusunɔn gari gariammɛ kpa a n bu dam kɛmɔ kpa a n bu keu sɔɔsimɔ. <sup>14</sup> A ku hunden kɛru atafiru ko te ta wɔa wunɛ sɔɔ, te ba nun nɔmu bɛria Gusunɔn sɔmɔbun

gari sɔɔ sanam mɛ yigbɛ guro guroba nun nɔma sɔndi wirɔ. <sup>15</sup> A gari yini nɔni dokeo, a maa yi tii wɛɛyɔ mam mam, kpa tɔmbu kpuro bu wunen wuswaa daabu wa. <sup>16</sup> A n tii sɛ, a maa wunen sɔɔsiru laakari dokeo kpa a n tɛmanɛ gɔa nini sɔɔ. Domi à n mɔ mɛ, kaa tii faaba ko ka maa be ba nun swaa daki.

## 5

### *Dobonia naane dokeobun sɔ*

<sup>1</sup> A ku durɔ bukuro gerusi ka dam, adama a tɛmanɔ a nùn dam kɛ nge wunen tiin tundo. Mɛya maa aluwaasiban tii, a bu koowo nge wunen maabu ka wɔnɔbu. <sup>2</sup> N n maa kurɔ tɔkɔnun na, a nin baawure koowo nge wunen tiin mɛro, a maa kurɔ mɔro kpɛmmɛnu ko nge wunen sesubu daa dɛɛra sɔɔ.

<sup>3</sup> A gɔminibu bɛɛɛ wɛɛyɔ be ba sɔa gɔminibu ka gem. <sup>4</sup> Adama gɔmini goo ù n bibu mɔ n kun mɛ nikurɔminu, n weenɛ bu gbi bu gia bu gea ko ben tii tiin mɛro bisibu sɔɔ kpa bu wa bu ben mɔwɔbu gea dibu kɔsia, domi yeni ya wɔ Gusunɔn mi. <sup>5</sup> Kurɔ wi u sɔa gɔmini ka gem wiya wi u n goo mɔ wi u koo nùn nɔari. Win yiyɔbu wɔawa Gusunɔ sɔɔ kpa u n kanaru mɔ u n win somiru bikiamɔ bururu ka yoka. <sup>6</sup> Adama gɔmini wi u win wɔarun yɛɛritia tɔna kasu u kua gari kɔ baa mɛ u wasi. <sup>7</sup> A n bu gɔa ni kpuro sɔɔmɔ kpa goo u ku raa ka bu taare wɛ. <sup>8</sup> Wi u kun win dusibu nɔari n ku mam ko win yenugibu, wiya u naane dokebu yina, ma u naane doke sarirugii dukuram kera.

<sup>9</sup> A ku gɔmini goo sosi gɔminibun wuuru sɔɔ ma n kun mɔ yɛro u wɔɔ wata mɔ, kpa u n sɔa wi u ka durɔ turo yɔra, <sup>10</sup> ma ba win sɔm geerun seeda dimɔ. U n sɔa kurɔ wi u bibu nenum yɛ, kpa u n daa sɔa sɔbun yaare kowo ka maa wi u naane dokeobu nɔarire ka tii kawabu, kpa u n daa wahalagibu somire, kpa u n sɔa wi u ra n sɔm geenu baanire mɔ ka kɔru.

<sup>11</sup> Adama a ku gɔmini kpɛmmɛnu sosi gɔminibun wuuru sɔɔ, domi sanam mɛ ben kɔra koo bu bɔria bu ka Kirisi atafiru ko, ba koo kɔa bu durɔbu sua <sup>12</sup> kpa bu ben tii taare wɛ yɛn sɔ ba ben nɔɔ mwɛɛ gbiikiru kua kam. <sup>13</sup> Yɛn sɔ ba n garu mɔ ba koo se ba n yenusu duurimɔ. N n mam ye tɔna, adama ba ko n da tɔmbu wɔ kpa bu gari



wəbia wəri kpa ba n gari swinimə. <sup>14</sup>Yenin sōna na kī gəmini kpemminu nu durəbu sua kpa bu bibu ma, kpa bu ben yenu nōni doke kpa bu ku raa bēsen yiberēba ayeru deria bu ka bēsen kōsa gere. <sup>15</sup>Domi gəmini ben gaba gera kə ba Setam swīi. <sup>16</sup>Adama naane dokeo goo ù n gəminibu mə win dusibu səə, a de u bu somi. A ku de u Yesun yigberu sōmu ni sōbi kpa tu ka kpī tu gəmini be ba kun goo mə somi.

<sup>17</sup>Yen biru yigberun guro guro be ba hania mə ben səmburu səə, n weene bu bēere bakan arufaani di, n ku mam ko be ba ra sunē gem gem waasu ka keu sōsibu səə. <sup>18</sup>Domi Gusunən gari yi gerumə yi nēe, “I ku bēen naa kinenu nōə bōke saa ye nu səmburu mə dīanu səə.” Yi maa gerumə, “N weene səm kowo u win kōsiaru wa.” <sup>19</sup>Bà n ka nun yigbe guro guro goon taare naawa, a ku gari yi wura ma n kun mə tōnu yiru n kun mē ita ba yen seeda di. <sup>20</sup>A be ba tora gerusio yigberugibu kpuron nōni biru kpa be ba tie bu berum duura.

<sup>21</sup>Na wure na nun sōmə Gusunə ka Yesu Kirisi ka win gərado be u gəsan wuswaaə, a sōsi nini mēm nōwə n kun ka goon nōnu nasiaru. A ku maa gāanu ko kpaasirun kīrun sō. <sup>22</sup>A ku maa senda a ka goo nōma sōndi. Mēya, a ku maa de a n bōnu mə gabun toranu səə. A tii nenuə dēeraru səə.

<sup>23</sup>Wee, a kun da maa nim tōna nə, adama a n da tam nə fiiko wunen nukurun alafian sō yèn sō a ra bare kiri kiri.

<sup>24</sup>Gabun toranu nu ra sōsire batuma səə bu sere bu siri. Adama gabuginu ra sōsirewa amēn biru. <sup>25</sup>Nge mēya maa səm geenun tii, nu ra sōsire kpasasa. Baa ni nu kun tere sāa sāa nu n berurə ka baadomma.

## 6

<sup>1</sup>Be ba yoru dimə n weene bu ben tiin yinnibu bēere wē gāanu kpuro səə, kpa goo u ku raa ka fēe wa u Gusunən yīsiru ka bēsen sōsinu gari kam gerusi. <sup>2</sup>Yoo be ba maa yinni naane dokeobu mə, bu ku raa bu gem bu nēe, ba sāa dusinu Yinni səə. Adama bu de bu yinni be sā ka girima kpa bu ben sōman arufaani di n kpā yèn sō ba sāa naane dokeobu ka maa kīnasibu Yesu səə.

*Sōsi weesuginu*

*ka arumani gea*

Yeya n weene a waasu ka keu ko. <sup>3</sup>Baawure wi u sōsi tukuru garu sōsimə ma u yina u bēsen Yinni Yesun Kirisin gari gemgii nēnē, ka maa sōsi te ta Gusunən bēere wēebu sōsimə, <sup>4</sup>yēro u tii suewa, u n maa gāanu yē. Adama sikirinəsu ka gari wēerinun kīra u barə. Min diya nisinu ka sannəsu ka yaa kasikibu ka tən naane sarira wee. <sup>5</sup>Tən ben wira sīra ba n maa gem yē ma ba sikirinamə nōru sari. Ba tamaa ma Gusunən sāaru ta koo bu ko arumanigibu.

<sup>6</sup>Geema, Gusunən sāaru ta sāawa arumani baka, ye tōnu u mə yà n ka nùn nərəna. <sup>7</sup>Domi sa n ka gāanu ganu nē handunia ye səə, mēya sa n maa ka gāanu wiə. <sup>8</sup>N n mēn na, sà n dīanu ka yānu mə n ko n sun turia. <sup>9</sup>Adama be ba kī ba n sāa arumanigibu, beya ba ra wəri kəkiribu səə, kpa wiirarun kīru ka kī gəburu tu bu yina mwa ba n ka dəə kam kobu ka kpeerasiabu səə. <sup>10</sup>Domi gobin kīra sāawa kom kōsum kpuron nuu teeru. Sibū gaba tu naa gira sere ba naane dokebu gēerari ba tii kpēe nuku sankira dabinu səə.

### *Ye Pəlu u Timote yiire*

<sup>11</sup>Adama wunē Gusunəgii, a yeni kpuro duka suurio kpa a gem naa gira ka maa Gusunən bēere wēebu ka naane dokebu ka kīru ka tēmanabu ka sere daa duudwia. <sup>12</sup>A naane dokebun taa geebu koowo kpa a wāaru te ta ku ra kpe are di. Domi wāa te sōra Gusunə nun soka, ten sōna a maa naane dokebun seeda gea di seedagii dabinun nōni biru. <sup>13</sup>Na nun yiiremə Gusunən wuswaaə wi u ra yabu kpuro wāaru wē, ka maa Yesu Kirisin wuswaaə wi u seeda gea di Pənsu Pilatin wuswaaə, <sup>14</sup>a wooda ye nenuə kpa a n wāa dēeraru ka taare sariru səə sere tōə te bēsen Yinni Yesu Kirisi u koo kurama. <sup>15</sup>Gusunə, wi u koo de tōə te, tu sōsira ten saa səə, wi turo dege degewa sāa domarugii ka yīkogii ka sina boko ka yinnibun Yinni. <sup>16</sup>Wi turowa sāa wi u kun gbimə. U wāa yam bururam səə mē goo kun kpē u susi. Goo kun nùn waare, goo u n kpē u mam nùn wa. Wigia bēere ka sinaru te ta ku ra kpe. Ami.

<sup>17</sup>A tem mēn arumanigibun laakari seeyo bu ku woo kana bu ku raa maa ben yīyōbu yi dukia ye ya koo kpe səə. Adama bu bu yīyō Gusunə səə wi u sun kpuro wēemə

ka nuku tia bεsen nuku dobun s̄. <sup>18</sup> A bu s̄ow̄ bu gea ko bu ko arumanigibu s̄m geenu s̄w̄, kpa ba n nuku tia m̄ ba n s̄w̄ru s̄a bu ka ben m̄ru gabu b̄nu ko. <sup>19</sup> Nge m̄ya ba koo tii arumani gea berua ye ya ñ sankiram̄ sian s̄. Sanam m̄ya ba koo kp̄i bu w̄a geeru naamw̄ε.

<sup>20</sup> Timote, a ye ba nun n̄mu s̄ndia n̄nū n w̄a. A d̄siro saa handunian gari kankam̄giin di. A ku maa sikirina ka be ba tamaa ba ȳru m̄. <sup>21</sup> Ben ȳε te, ta dera ben gaba k̄w̄ra naan̄ε dokebun swaan di.

Gusun̄n durom mu n ka b̄ε w̄a.

## TIRERU YIRUSE TE PŌLU U TIMŌTE KUA

Sanam me Pōlu u Timote tireru yiruse te yorua u wāawa pirisəm sō Romuō, u ka gōo mara, wiru 4:6-8. U Timote kana u nūn naamwema kpa u ka nūn win puran yaberu naawa ka sere maa win tirenu ganu mi sōo Gusunōn gari yorua. U maa Timote yiiremō u de u n sāa naanegii Yesun mi ka sere Labaari gean kparabu sōo. U maa nūn kirō mō daa kōsi yi tamba koo ra ko sanam dāakim sōon sō.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tābiribu, wiru 1:1-2.
2. Pōlu u Timote kirō mō u n ka sāa naanegii, wiru 1:3n di sere wiru 2:26.
3. Tamba koo Gusunōn gari siki, wiru 3:1-9.
4. Pōlun wāaru, wiru 3:10n di sere wiru 4:8.
5. Gari dāaki, wiru 4:9-22.

### *Tābiribu*

<sup>1-2</sup> Na nun tire teni kuamme Timote, nen bii kīnasi. Gusunō Baaba ka Yesu Kirisi besen Yinni bu nun durom ka wānwāndu kua kpa bu nun alafia kē. Nena Pōlu, wi Yesu Kirisi kua win goro Gusunōn kīru sōo, n ka wāa te sa mō Yesu Kirisin min din nōo mwēru kpara.

### *Siarabu ka dam kēru*

<sup>3</sup> Na Gusunō saabu kua wi na sāmō ka laakari taare sarirugia nge me nen sikadoba ba raa kua. Na ra n maa nun yaayamō nen kanaru sōo bururu ka yoka. <sup>4</sup> Na wunen yīresu yaaye ma na kī n nun wa gem gem kpa nen gōru dobu bu ka yibu. <sup>5</sup> Na wunen naane dokebu yaaye bi bu n murafitiru mō. Bin bwesera wunen nikurō Loisi ka wunen mero Enisi ba raa mō. Na yē kam kam ma a maa bu mō. <sup>6</sup> Yenin sōna na nun yaayasiāmō, a kēe te dōo yabio te Gusunō u nun wē sanam me na nun nōma sōndi. <sup>7</sup> Domi hunde ye Gusunō u sun wē ya n koo de su berum ko, ya koo dewa sa n dam ka kīru ka gaya mō.

<sup>8</sup> Yen sō, a ku besen Yinnin seeda dibun sekuru ko, a ku maa nen tiin sekuru ko ne wi na wāa pirisəm dirō win sō. Adama a de sa n bōnu mō sannu nōni swāaru sōo Labaari gean sō nge me Gusunō u nun yen dam wēemō. <sup>9</sup> Wiya u sun faaba kua ma

u sun soka sa n ka sāa win tiin tōmbu, n n mō ye besen tii sa kuan sō ma n kun mō win himba ka win durom sō me u sun kua Yesu Kirisin min di saa toren di. <sup>10</sup> Tē, besen Faaba kowo Yesu Kirisin naara sun durom me sōosi. Domi u gōon dam kpeesia ma u wāaru te ta ku ra kam ko sōosi Labaari gean min di.

<sup>11</sup> Gusunō u man kua goro ka keu sōosio n ka Labaari gea ye kpara. <sup>12</sup> Yen saabun sōna na nōni swāa teni waamō. Adama sekura kun man mō, domi na yē wi na naane doke, na maa yē kam kam u koo kpī u ye u man kerea kōsu sere tōo te, tu ka turi. <sup>13</sup> A nen sōosiru nenuō ka naane dokebu Yesu Kirisi sōo ka kīi te a mō win min di. Sōosi te, ta sāa gari gee yi na nun nōasia. <sup>14</sup> Gāa gee ni ba nun nōma beria a nu nenuō ka Hunde Deroon dam wi u wāa bese sōo.

<sup>15</sup> Wunen tii a nua kō ma be ba wāa Asin tem sōo, be kpurowa ba man deri bè sōo Figeli ka Hēmōgeni ba wāa. <sup>16</sup> Kpa Yinni u Onesifun yenugibu wānwāndu kua domi u man dam kā nōn dabinu. U n maa nen pirisəm sekuru kue. <sup>17</sup> Ye u mam tunuma Romuō u man kasuwa ka nuku tia ma u man wa. <sup>18</sup> Kpa Yinni u de Gusunō u nūn wānwāndu kua tōo te sōo. Wunen tii a yē sāa sāa sōma ye u kua nen sō Efesuō.

## 2

### *Yesu Kirisin tabu kowo geo*

<sup>1</sup> Wune maa nen bii, a n tāsā durom me sōo, me sa mō Yesu Kirisin min di. <sup>2</sup> Gāa ni a nua nen min di seedagii dabinun wuswaaō, a nu gabu nōmu berio be a naane sāa be ba koo maa kpī bu nu gabu sōosi.

<sup>3</sup> A wuro a ko nge Yesu Kirisin tabu kowo geo nōni swāaru sōo. <sup>4</sup> Tabu kowo wi u wāa tabu gberō, u ku ra maa win wāarun wunanō ko yēn sō u kī u win tabu sunōn kīru ko. <sup>5</sup> Wasi kasanugii u n dukan garasa mō, u n kpē u yen are wa ma n kun mō u yen wooda swīi. <sup>6</sup> Meyā maa gbee wuko wi u sōmburu kua ka wahala, wiya u gina weene u gberun marum sōri. <sup>7</sup> A nen gari yi kpuro bwisikuo yi na nun sōomō mi, domi Yinni u koo nun somi a ka kpuro tubu.

<sup>8</sup> A Yesu Kirisi yaayo wi u yari Dafidin bweserun di, ma u sikura gorin di. Win gari yi wāa Labaari gea sōo ye na waasu mō. <sup>9</sup> Labaari gea yen sōna na nōni swāaru

waamə sere ba ka man yəni səri nge tən kōso. Adama ba n̄ Gusunən gari səri.

<sup>10</sup> Yenin sōna na kpuro kpīa be ba gōsan arufaanin sō, kpa ben tii bu maa faaba wa Yesu Kirisin mi ka yiiko ye ya ku ra kpe.

<sup>11</sup> Gari naanɛgii wee.

Sà n gu ka wi sannu, sa ko n maa wāa ka wi.

<sup>12</sup> Sà n temana ka suuru, sa ko bandu di ka wi sannu.

Sà n maa n̄n yina, win tii u koo sun yina.

<sup>13</sup> Sà n s̄a naanɛ sarirugibu, ka mɛ, u s̄a naanɛgii.

Domi u n̄ kpē u win tii yina.

### *Səm kowo wi u tii s̄osi gemgii*

<sup>14</sup> Yeni kpurowa kaa wunen tambu yaayasia kpa a maa bu kirə ko Gusunən wuswaa bu ku sikirina gari wēerinun sō. Domi yenin bwesera kun arufaanin gaa m̄ ma n kun m̄ yu tambu kam koosia be ba swaa daki. <sup>15</sup> A hania koowo a n m̄ ye kaa ka siarabu wa Gusunən wuswaa, nge s̄əm kowo wi sekura kun m̄ win s̄amburu s̄ə, wi u ra n gem gari s̄osim̄ dee dee. <sup>16</sup> Adama a handunian gari kankamgii suurio, domi yi ra tambu desirasiewa n toma Gusunən b̄ere ȳrun di. <sup>17</sup> Ye tən ben bwesera s̄osim̄, ya s̄awa nge boo kōso wi u wasi kōsisiām̄. Be s̄əra Himɛnɛ ka Filetu ba wāa. <sup>18</sup> Ba gem swaa deri ma ba gabun naanɛ dokebu suram̄, domi ba n̄ɛ, ḡribun seebu sara k̄. <sup>19</sup> Adama kp̄ekp̄eku damguu ge Gusunə u sura ga n̄ ȳirur̄. Gari wee yi ba yorua gen w̄ll̄. Yinni u wigibu ȳ. Yen biru maa, baawure wi u Yinnin ȳsiru soku, u kom k̄sum kpuro derio.

<sup>20</sup> Dii buraru s̄ə gb̄ɛ bwese bwesekawa ra n wāa. Ba nin ganu kua ka sii geesu ka wura ni ba ra dendi bu ka ḡa b̄ereginu ko. Ba maa nin ganu kua ka d̄a kaaru ka s̄ndu ni ba ra dendi bu ka ko ye ba tura.

<sup>21</sup> Baawure wi u tii s̄arasiam̄ kom k̄sum di, ba koo n̄n dendi bu ka ḡa b̄ereginu ko. Domi u s̄a wi ba wuna n̄nɛm wi Yinni u koo ka dendi, u maa s̄əru s̄a u ka s̄əm geeru baatere ko. <sup>22</sup> A aluwaasirun k̄ru kankam suurio kpa a gem ka naanɛ dokebu ka k̄ru ka alafia naa gira, wunɛ ka be sannu be ba Yinnin ȳsiru sokum̄ ka ḡru d̄er̄.

<sup>23</sup> Adama a tii gawo saa wiira gari ka sikirina ȳru sarirugisun di. A ȳ kam kam ma siya

su ra sannə ma. <sup>24</sup> Wee n n̄ weenɛ Yinnin s̄əm kowo u n s̄a n̄ə ḡəmunugii, adama u tambu kpuro daa gea kuo, u n s̄a wi u koo keu s̄osibu kpī kpa u n da temanɛ.

<sup>25</sup> N weenɛ u be ba kun ka n̄n n̄ə tia s̄a gerusi t̄eru. S̄əkudo Gusunə u koo de bu ben ḡru ḡsia kpa bu gem gia. <sup>26</sup> Sanam m̄ya ben laakari koo wurama kpa bu kisira Setam yinan di wi u raa bu n̄ni u toorim̄ win ḡru k̄ru s̄ə.

## 3

### *Sanam d̄akim*

<sup>1</sup> A n ȳ ma sanam d̄akim s̄ə w̄ara koo s̄sia. <sup>2</sup> Tambu ba ko n ben tii tənən arufaanin kasu, gobin k̄ra ko n bu n̄ni, ba ko n s̄a woo kanəbu ka tii suobu kpa ba n Gusunə gari kam gerusim̄. Bibu ba n̄ koo ben m̄wəbu m̄m n̄əwa, tamba ko n s̄a guturuba ka Gusunən b̄ere ȳru sarirugibu. <sup>3</sup> Ba ko n s̄a k̄ru ka wanum sarirugibu. Ba koo tambu m̄m mani kpa ba n s̄a m̄ru kankamgibu be ba n̄ni tau. Ba ko ba n gean kowobu tusa. <sup>4</sup> Ba ko n s̄a k̄rumətənugibu ka lasabu sarirugibu ka be ba tii sue ba ḡam̄. Ba ko n handunian dobutun k̄ru m̄ n kere Gusunən k̄ru. <sup>5</sup> Ba ko n s̄a b̄n Gusunə s̄ara sakua, ba n̄ koo ten dam wura. A tən ben bweseru suurio. <sup>6</sup> Ben gaba ko n ȳenusu duurim̄ kpa bu ka ben gari tən kur̄ dam sarirugibu kamia, b̄n durum ya dera ba kom yaa bie ma ba k̄ru baatere diiriam̄. <sup>7</sup> Baadomma kur̄ be, ba kasu bu ḡanu gia adama ba n̄ kp̄ bu gem gia. <sup>8</sup> Nge m̄ Yan̄esi ka Yambesi ba ka M̄wisi kin̄nu kua, nge m̄ya tən be, ba maa ka gem kin̄nu m̄, ba n̄ maa biti m̄ k̄san bwisikunun s̄. Ba n̄ garu koor̄ naanɛ dokebu s̄ə. <sup>9</sup> Adama ben hania kun ka bu gam d̄ə, domi baawure u koo ben wiiraru wa nge m̄ n Yan̄esi ka Yambesi deema.

### *Yiire d̄akibu*

<sup>10</sup> Adama wunɛ Timote, a n̄n s̄osiru ka n̄n kookoosu wa, ka n̄n himba handunian w̄aru s̄ə ka n̄n naanɛ dokebu ka n̄n suuru ka n̄n k̄ru ka maa n̄n temanabu, <sup>11</sup> ka b̄nɛ ye ba man d̄re ka n̄n n̄ni swāa te ta man deema Antis̄iə ka Ikonimuə ka Lisitiə. B̄nɛ gaa sari ye na kun wa mi. Adama Yinni u man yakia saa ye kpuron di. <sup>12</sup> Ka gem, baawure wi u k̄ u Gusunə b̄ere w̄



wi ka Yesu Kirisin wāasinaa sɔɔ, u n̄ koo ko u kun n̄oni swāaru wa. <sup>13</sup> Adama t̄n k̄sobu ka wee kowobu ben k̄suru ta ko ta n̄ sosim̄wa. Nge m̄e ba gabu n̄oni w̄kum̄, m̄eya ba maa tii n̄oni w̄kum̄. <sup>14</sup> Adama wun̄e, a n̄ ḡaa ni n̄eni ni ba nun s̄ɔsi ni a naane doke. A yaayo t̄n b̄en min di wun̄en ȳeru ta wee. <sup>15</sup> Saa wun̄en birun diya a Gusun̄n gari ȳe yi yi koo kp̄i yi nun bwisi k̄e a ka Yesu Kirisi naane doke kpa a faaba wa. <sup>16</sup> Gusun̄n gari kpuro yi weewa saa Gusun̄n min di. Yi maa arufaani m̄o yi ka gem s̄ɔsi, kpa yi ka t̄nu win toranu s̄ɔsi, kpa yi ka n̄un s̄eyasia, kpa yi maa n̄un s̄ɔsi nge m̄e u ko n̄ ka w̄aa gem s̄ɔ. <sup>17</sup> Kpa Gusun̄gii u ka ko t̄n giro wi u s̄aru s̄aa u ka s̄m geeru baatere ko.

#### 4

<sup>1</sup> Na nun yiirem̄o ka gem Gusun̄n wuswaaɔ ka Kirisi Yesun̄ wuswaaɔ wi u koo wasobu ka ḡribu siri, na maa nun yiirem̄o win wuramaru ka win bandun s̄ɔ, <sup>2</sup> a Gusun̄n gari waasu koowo a n̄ s̄aru s̄aa baa n̄ n̄ m̄eren na, ba wura ba n̄ wure. A bu kabia buo, a bu gerusio, kpa a bu dam k̄e ka suuru baka, kpa a n̄ bu Gusun̄n garin keu s̄ɔsim̄. <sup>3</sup> Domi saa gaa wee ȳe s̄ɔ t̄mba kun ko n̄ k̄i bu s̄ɔsi geeru swaa daki, adama ba koo ben tii keu koosio dabinu kasua be ba koo ben swaa nukiri ka gari yi ba n̄ɔbu k̄i, <sup>4</sup> kpa bu ben swaa s̄iia saa gem di bu wura gari yi t̄mba seka s̄ɔ. <sup>5</sup> Adama wun̄e, a de a n̄ ȳe ye a m̄o kpuro s̄ɔ. A ka n̄oni swāaru t̄man̄o, a Labaari gean waasu kowon s̄mburu koowo, a maa wun̄en s̄ma yibio mam mam.

<sup>6</sup> Adama n̄e maa, n̄en w̄ara kua nge doma tam, n̄en saa ya turuku kua ye kon ka dunia deri. <sup>7</sup> Na taa geebu kua na kpa, na maa tura ȳra yer̄o, na naane dokebu n̄eni dim dim. <sup>8</sup> T̄e, nasaran are man mara, yi yi s̄aa gem m̄e Yinni siri kowo gemgii koo man w̄e t̄o te. N̄ n̄ m̄o n̄e t̄na, ka be kpurowa be ba win wuramaru mara ka k̄iru.

#### *Ye P̄olu u maa Timote yiire*

<sup>9</sup> A kookari koowo a man naamw̄ema a ku t̄e. <sup>10</sup> Domi Demasi u man deri u doona Tesalonika gia ȳen s̄ɔ u handunian k̄iru m̄o too. Ker̄esansi u doona wi maa Galati gia, ma Titun tii maa da Darumasi gia. <sup>11</sup> Luku

turowa ka man w̄aa mini. À n̄ sisi a de i na ka Maaku sannu, domi u koo kp̄i u man somi n̄en s̄mburu s̄ɔ. <sup>12</sup> Na Tisiki ḡra Efesuɔ. <sup>13</sup> À n̄ wee, a n̄en woorun yaberu tama te na deri Torasiɔ Kaapusin w̄ar̄o, ka maa n̄en tirenu, n̄ ku mam ko ni ba kua ka ḡna.

<sup>14</sup> Alesandu seko wi, u man k̄sa kua gem gem. Yinni u koo n̄un k̄sie ye u kua. <sup>15</sup> A tii laakari koowo ka wi, domi u k̄rua gem gem u bes̄en gari yina.

<sup>16</sup> Goo sari wi u ka man ȳra n̄on ḡbiikuru ye na ka tii yinam̄o, be kpurowa ba man deri. Gusun̄o u ku ye garisi ben wir̄o. <sup>17</sup> Adama, Yinni ka man ȳra u man dam k̄a na ka kp̄ia na Labaari gea waasu kua t̄n tukobu kpuron wuswaaɔ. Na maa yara gbee sun̄n n̄on di. <sup>18</sup> Yinni koo man yakia saa k̄sa kpuron di kpa u ka man du win bandu s̄ɔ w̄oll̄o ka alafia. Wiya yiiko m̄o sere ka baadommaɔ. Ami.

#### *N̄o kanabu*

<sup>19</sup> Na Pirisila ka Akilasi t̄bura ka maa Onesifun ȳenugibu. <sup>20</sup> Erasutu u ȳra Korintiɔ, na maa Torofimu deri Miletuɔ ȳen s̄ɔ u bar̄o. <sup>21</sup> A kookari koowo a na woorun saa yu sere turi.

Ebulusi ka Pud̄ensi ka Linusi ka Kolodia ka bes̄egibu kpuro gesi ba nun t̄bura.

<sup>22</sup> Yinni u n̄ ka nun w̄aa.

Kpa Gusun̄n durom mu n̄ ka bes̄e kpuro w̄aa.

## TIRE TE PĀLU U TITU KUA

Titu u sāawa Gereki. U Yesu naane dokewa Pālu min di, wiru 1:4. U Pālu yōsiri Labaari gean kparabu sō. Pālu u nūn gōra nān ita u ka Korintigibun kēnu mwaama ni ba wē Yerusalemugibun sō, Korinti II, 8:6 ka 12:18. Gōra yeni ya sun sōsi ma Pālu u Titu naane sāa. Sanam mē Pālu u Keretigibu beram da, u Titu deri mi, u ka Yesun yigberugibu tāsisia, domi Pālu kun kpīa u tē mi, wiru 1:5. Yen biruwa u nūn tire teni yorua u ka nūn sō nge mē u koo koosina u ka yigbe te kpara. Tire ten gari yi sōsimō nge mē Gusunān sām kowo u ko n sāa ka sere maa nge mē Yesugii u koo win wāaru diisina handunia ye sō. Mēya ta sun sōsimō ma Yesun Labaari gea ya ra tōnu faaba ko kpa yu nūn sārasia, wiru 1:1-3 ka wiru 2:11-14 ka wiru 3:3-7.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tābiribu, wiru 1:1-4.
2. Yesun yigbe sām kowo, wiru 1:5-16.
3. Nge mē Yesugii u koo win wāaru diisina, wiru 2.
4. Kirōba, wiru 3:1-11.
5. Gari dāaki, wiru 3:12-15.

### *Tābiribu*

<sup>1-4</sup> Titu, na nun tire teni kuamme wunε wi a sāa nēn bii maruro naane dokebun saabu bi sa mā Yesu Kirisi sō be se kpuro. Kpa Gusunō Baaba ka Yesu Kirisi besen Faaba kowo bu nun durom kua kpa bu nun alafia kē. Nēna Pālu, Gusunān yoo ka Yesu Kirisin gōro. Ba man gōra n ka be Gusunō u gōsa somi bu ka naane doke, kpa n ka bu gem giasia mē mu Gusunō beere wēmō, ba n ka wāaru te ta ku ra kpe yīiyō. Gusunō u ku ra weesu ko. Wiya u sun wāa te nō mweeru kua toren di. Ma tē, win saa ye u gōsa sō, u win gari terasia waasu sō yī ba man nōma beria nge mē Gusunō besen Faaba kowo u yiire.

### *Sambu te ba Titu*

#### *nōmu sōndia Keretio*

<sup>5</sup> Na nun deriwa Keretio a ka ye ya tien wunānō ko, kpa a Yesun yigbe tōnwerobu gōsi wuu baagere sō nge mē na nun yiire.

<sup>6</sup> Wi n weene a gōsi wee, wi u sāa taare sarirugii kpa u n kurō turo dege dege mā kpa win biba n sāa naane dokeobu, n n mā be ba ka daa bereteke wīmō n kun mē mem nō sariru. <sup>7</sup> N weenewa yigbe kparo u n sāa taare sarirugii yēn sō u Gusunān sōmburu nēni. N n weene u n sāa tii suo, n kun mē mōrugii, n kun mē tam nōro, n kun mē nō gōmunugii, n kun mē wi u dukia kasu ka keeta. <sup>8</sup> Adama u n sāa sōbun yaare kowo kpa u n da gean kobu kā. U n sāa wi u tii yē. U n sāa dee dee ka tōn dēero kpa u n gaya mā. <sup>9</sup> N weene u n Gusunān gari naanegii nēni dim dim nge mē ba nūn yī giasia, kpa u ka kpī u maa gabu dam kē ka sōsi geeru kpa u maa sikirinōsugibu kamia.

<sup>10</sup> Domi tōn bereteke dabinu wāa ka wiira gari gerobu ka be ba tōmbu nōni wōkumō, n kun mam ko Yuuba. <sup>11</sup> Ben bwesera n weene bu nōsu marisia, domi ba yenu dabinun tōmbu bitani dokemō yēn sō ba bu sōsimō ye n kun weene bu ka gobi wan sō. <sup>12</sup> Keretigii ben tiin sōmō turo u nē, baadommawa ba sāa wee kowobu ka gbeeku ye kōsi ka maa dim kīro yikurobu. <sup>13</sup> Geema u gerua. Yen sō, a bu gerusio gem gem kpa ba n tāsā naane dokebu sō dim dim, <sup>14</sup> kpa bu ku raa maa Yuuban gari sekure nēne, bu ku maa tōn ben yiirebu swī be ba gem yina. <sup>15</sup> Gāanu baanire nu dēere be ba dēeren mi, adama gāanu sari ni nu dēere disinugibu ka naane doke sarirugibun mi, yēn sō ben bwisikunu ka ben gōrusu kun dēere. <sup>16</sup> Ba gerumō ka nō ba Gusunō yē, adama ben kookoosu ben gari siki. Ba sāa tōn kōsobu ka mem nō sarirugibu, ba n kpē bu gāa geenu ganu ko.

## 2

### *Sōsi geeru*

<sup>1</sup> Adama wunε, a n sōsi geerun gari gerumō. <sup>2</sup> A durō bukurobu sōwō bu de ba n gaya mā, kpa ba n sāa beeregibu ka be ba tii yē, kpa ba n yō dim dim naane dokebu sō ka kīru ka temanabu. <sup>3</sup> Mēya maa kurō tōkōnu, a nu sōwō nu de nin sanu sanusu su n dēere, kpa nu kun sāa tōn wīōbu n kun mē tam yobu. N weenewa nu n bwisi gee sōsimō <sup>4</sup> kpa nu kpī nu kurō mōro kpeminu sōsi nge mē n weene bu ben durōbu ka bibu kīa, <sup>5</sup> kpa ba n tii yē ba n sāa tōn dēerobu ka tōn

geobu be ba ben m̄araru n̄ani doke, ma ba ben dur̄abu wiru kp̄iyyamm̄e, kpa goo ku kp̄i u Gusun̄an gari gari kam gerusi.

<sup>6</sup> M̄eya maa, a aluw̄aasiba s̄ɔw̄ɔ bu de ba n gaya m̄ɔ. <sup>7</sup> Wunen tii maa, a n bu kom gem s̄ɔsim̄ɔ. A n da Gusun̄an garin keu s̄ɔsi ka b̄ere, murafiti sariru s̄ɔɔ. <sup>8</sup> A bu s̄ɔsio ka gari gee yi ba n̄ kp̄e bu taare w̄e, kpa sekuru tu wunen yiber̄eba m̄wa ȳen s̄ɔ ba ḡaa k̄sunu bia ni ba koo gere b̄ese s̄ɔɔ.

<sup>9</sup> A maa yobu s̄ɔw̄ɔ bu ben yinnibu wiru kp̄iyya kpuro s̄ɔɔ, kpa bu ko ye ya koo bu w̄ere bu ku ka bu sikirina. <sup>10</sup> Ba kun s̄aa b̄en n̄oma yam m̄ɔ, adama ba n tii s̄ɔsim̄ɔ naan̄egibu kpuro s̄ɔɔ, kpa bu kpuro ko Gusun̄ɔ b̄esen Faaba kowon s̄ɔsiru tu ka ko b̄eregiru.

<sup>11</sup> Domi Gusun̄ɔ u win durom s̄ɔsi t̄ambu kpuron faaban s̄ɔ. <sup>12</sup> Durom m̄e, mu sun s̄ɔsim̄ɔ ma n weene su w̄aa te ta kun Gusun̄ɔ b̄ere w̄em̄ɔ deri ka maa handunian k̄iru kankam, kpa sa n w̄aa handunia mini gem s̄ɔ ka laakari ka Gusun̄an b̄ere w̄ebu, <sup>13</sup> kpa sa n t̄ɔɔ doo n̄arugii te swaa daki ka ȳiȳobu, t̄e s̄ɔ Gusun̄ɔ b̄esen Yinni boko ka b̄esen Faaba kowo Yesu Kirisin yiiko ya koo s̄ɔsira. <sup>14</sup> Yesu Kirisin wi, u win tii w̄e b̄esen s̄ɔ u ka sun yakia saa kom k̄sum kpuron di, kpa u ka sun ko t̄an d̄erobu be ba s̄aa wi t̄anagibu be ba maa hania m̄ɔ bu ka s̄am geenu ko.

<sup>15</sup> Nge m̄eya n weene a gari gere. A t̄ambu dam k̄e kpa a maa bu gerusi ka wunen yiiko kpuro. A ku de goo u nun gem.

### 3

#### *Yesugibun sanu sanusu*

<sup>1</sup> A wunen t̄ambu yaayasio ba n tem ȳerobu ka wuun t̄anwerobu wiru kp̄iyyamm̄e ba n bu m̄em n̄ɔwamm̄e, kpa ba n s̄ɔru s̄aa s̄am geenu kpuron s̄ɔ. <sup>2</sup> A bu s̄ɔw̄ɔ bu ku raa goon k̄sa gere bu ku maa goo n̄ɔ kasu, adama bu baawure ben daa duudwia s̄ɔsi. <sup>3</sup> Domi b̄esen tii sa raa s̄aa gari bakasu ka m̄em n̄ɔ sarirugibu ka be ba tore. Sa raa s̄aa ḡoru k̄iru kankam ka handunian k̄iru baateren yobu. Sa raa w̄aa nuku k̄suru ka bine s̄ɔɔ. Sa s̄aa be t̄amba tusa, sa maa tusine. <sup>4</sup> Adama sanam m̄e Gusun̄ɔ b̄esen Faaba kowo u win t̄an geeru s̄ɔsi ka win k̄iru t̄ambu s̄ɔɔ, <sup>5</sup> u sun faaba kua ka s̄arasia bi bu dera sa marura n̄an

m̄eruse, ma Hunde D̄ero sun w̄aa kpaaru w̄e. U n̄ sun faaba kue s̄am gee ni b̄esen tii sa kuan s̄ɔ ma n kun m̄ɔ win w̄anw̄andun s̄ɔ. <sup>6</sup> Domi Gusun̄ɔ u sun Hunde D̄ero wi w̄e n banda Yesu Kirisin b̄esen Faaba kowon saabu, <sup>7</sup> kpa win durom s̄ɔ su ka ko geegibu Gusun̄an mi, kpa su ka w̄aru te ta ku ra kpe tubi di te sa ȳiȳɔ. <sup>8</sup> Gari yi, gari naan̄egiiya.

Na k̄i a yi gere a sire kpa be ba Gusun̄ɔ naan̄e doke bu ben saa di s̄am geenun kobu s̄ɔɔ. Gari yi, yi w̄a yi maa s̄aa t̄ambun arufaani. <sup>9</sup> Adama a wiira gari suurio ka maa sikadoban ȳisan m̄eribu ka sikirin̄osu ka maa woodan sann̄osu. Yeni kpuro ya s̄awa kam, ya n̄ arufaani gaa m̄ɔ. <sup>10</sup> Wi u karanaa dokem̄ɔ, a n̄un gerusio nge n̄an yiru a sere n̄un f̄era bee tia. <sup>11</sup> Domi a ȳe ma t̄anu win bwesera sankire, u toram̄ɔ ma u tii taare w̄em̄ɔ.

#### *Yiire d̄aakibu*

<sup>12</sup> Sanam m̄e kon nun Aatemasi n̄ kun m̄e Tisiki ḡarima, a hania koowo a ka man naamw̄ema Nikopolis̄iɔ, domi miya na ḡoru doke na n w̄aa woorun saa. <sup>13</sup> A Senasi wooda ȳero wi ka Apolo kusenu kuo nu n w̄a ben sanum s̄ɔɔ, kpa ḡaanu ku raa bu k̄amia. <sup>14</sup> N weene b̄esegibun tii bu hania ko s̄am geenun kobu s̄ɔɔ, kpa ba n n̄amu m̄ɔ bukata tilasigia ye s̄ɔɔ, kpa ba kun w̄aru dim̄ɔ kam s̄ɔɔ.

<sup>15</sup> Be ba w̄aa n̄en mini ba nun t̄abura be kpuro. A bu t̄abirio be ba b̄esen k̄iru m̄ɔ naan̄e dokebu s̄ɔɔ.

Kpa Gusun̄an durom mu n ka b̄e kpuro w̄aa.

## TIRE TE PĀLU U FILEMĀO KUA

Filemāo u sāawa Pālu n bōrō wi u Yesu naane doke Koloseo, Kolose 4:9. Wiya u dera Yesugibu ba ra mēne win dirō bu ka sāaru ko. N deema u yoo mō wi ba mō Onesimu. Onesimu wi, u nūn gobi gbena, ma u duka yakura u da wuu marō, ge ba mō Romu. Romu miya Onesimu u Pālu gia, miya u maa Yesu naane doke. Saa yera Pālu u nūn kua nge win tiin bii. Yen sōna u Filemāo tire te yorua u ka win yoo Onesimu suuru kua, domi u daa kōsa. Yen sō, u ku maa nūn garisi nge yoo, n kun mē gbena, adama u nūn garisio win dusi Yesu sō.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tābiribu, naasu 1-3.
2. Pālu u Gusunō siaramō Filemāon sō, naasu 4-7.
3. Pālu u Filemāo suuru kanamō Onesimun sō, naasu 8-21.
4. Tābiri dāakibu, naasu 22-25.

### *Tābiribu*

<sup>1-3</sup> Filemāo, bēsen kīnasi ka bēsen sōm kowosi, ka maa Yesun yigbe te ta ra mēne wunen yenuō ka bēsen sesu Apia ka maa Aasipu bēsen tabu kowosi sōmburu sō, bēeya sa tire teni kua. Gusunō bēsen Baaba ka Yinni Yesu Kirisi bu bēe durom kua kpa bu bēe alafia kē. Nēna Pālu wi ba pirisōm sāa Yesu Kirisin sō, nē ka bēsegi Timōte, sa bēe tōbura.

### *Filemāon kīru*

#### *ka win naane dokebu*

<sup>4</sup> Na ra n nēn Gusunō siaramō baadomma nā n kanaru mō wunen sō, <sup>5</sup> domi na wunen kīrun baaru nōmō te a naane dokeobu kī ka maa wunen naane doke bi a mō Yinni Yesu sō. <sup>6</sup> Na nūn kanamō u de nōo tia ye bēse ka wunē sa mōsine naane dokebu sō yu sōsira kookoosu sōo kpa a gāa geenu kpuro tubu ni sa mō Kirisin saabu. <sup>7</sup> Wunen kīru ta man nuku doo bakabu wē nēn kīnasi, ta man dam kā gem gem, domi a Gusunōgibun bwēra yemiasia.

### *Pālu u Onesimu*

#### *suuru kanammē*

<sup>8</sup> Yen sō, baa mē nēn toro sindu Kirisin sō ta tura n ka nun yiire a ka ko mē n weene, <sup>9</sup> ka mē, kīrun sōna na nun suuru kanamō, nē Pālu, nē wi na bukura ma na tē wāa pirisōm sōo Yesu Kirisin sō. <sup>10</sup> Na nun suuru kanamō Onesimun sō wi u kua nēn bii naane dokebu sōo pirisōm diru mini. <sup>11</sup> Yellu u n daa sāa gāanu wunen mi, adama tē, u arufaani mō wunen mi ka nēn tiin mi.

<sup>12</sup> Na nun nūn gōriama tē, a nūn mōo nge nēn tii tii. <sup>13</sup> Na raa kī u n wāa nēn bōkuō pirisōm sōo mi na wāa Labaari gean sō u ka man somi wunen ayerō. <sup>14</sup> Adama na n kī n gāanu ganu ko ma n kun mō a wurā, kpa wunen somiru ta kun sāa tilasi. Na kīwa ta n sāa wunen gōru kīru.

<sup>15</sup> À ku tuba yenin saabuwa i ka karana wunē ka Onesimu saa fiiko kpa a wa a n ka nūn mō ka baadomma, <sup>16</sup> n nē mō nge yoo tōna, adama tē u yoo kera. U kua kīnasi Kirisi sōo n ku mam ko nēn mi, adama n weene u n kere mē gem gem wunen mi, domi u n sāa wunen yoo tōna, u maa sāawa wunen kīnasi Yinni sōo.

<sup>17</sup> Yen sō, à n man garisi wunen sōm kowosi, a nūn dam koosio nge mē kaa man dam koosia. <sup>18</sup> U n nun gāanu tora n kun mē u n wunen dibu nēni, n kua nēn sōmunu. <sup>19</sup> Wee, na yeni yoromō ka nēn tii tiin nōma. Nē Pālu, kon nun ye kpuro kōsia. Baa nā kun gerua, wunen tii a yē ma wunen wāara nēn dibu nēni. <sup>20</sup> Yen sōna negii, a man durom mē kuo Yinnin sō. A man gōru yemiasio Kirisi sōo.

<sup>21</sup> Na nun tire teni kuammē yēn sō na wunen mēm nōobu naane sāa, domi na yē kam kam kaa ko n kere ye na mam nun kanamō. <sup>22</sup> Gāa teena nu tie, a man diru kasuo yēn sō na yīiyō Gusunō u koo bēen kanaru mwa kpa u man bēe wesia.

### *Nōo kana tābiribu*

<sup>23</sup> Epafasi, nē ka wī sa wāa pirisōm dirō Kirisi Yesun sō, u nun tōbura. <sup>24</sup> Meyā maa nēn sōm kowosibu Maaku ka Aritaaki ka Demasi ka sere Luku, ba nun tōbura.

<sup>25</sup> Yinni Yesu Kirisin durom mu n ka bēe wāa.



## TIRE TE BA HEBERUBA KUA

Ba ñ yē wi u tire te yorua. Gaba nεε, Pɔluwa u tu yorua yèn sō ba Timōten gari m̀ te sɔɔ, wiru 13:23. Ba ko n tu yoruawa bu sere Yerusalemun s̄a yeru k̄suku, wiru 10:11.

Saa ye ba tire te yorua, Heberu be ba Yesu naanε doke ba dam k̄run bukata m̄. Domi ben gabu ba w̄a sika sɔɔ. Ma ba wuram̄ ben yellun ȳaki ȳaki sɔɔ. Yeniba kpuron s̄na ba tire te yorua bu ka Yuu be s̄osi ma ben yellun ȳaki ȳaki kpuro yi kpa. Yesu Kirisi u yellun wooda kpuro yibia ye u gu. U kua ȳaku kowo t̄nwerō wi u Yuuban ȳaku kowo t̄nwerōbu kpuro kere.

Tire te, ta maa sun s̄om̄ ma Yesu u Gusun̄n ḡradoba kere ka M̄wisi ka Aroni ka Yosue. M̄ya n̄ɔ m̄wεε kpa te Yesu u sun kua t̄ε, ya kere ye Gusun̄ u M̄wisi kua. Domi Yesu u na u ka yellugii te yibia kpa u sun yakia ye kpuron kookoosun di.

### *Tire ten kpunaa*

1. Gusun̄ u ka t̄mbu gari m̀ saa yellun di, wiru 1:1-3.
2. Yesu u kpuro kere, wiru 1:4n di sere wiru 10:18.
3. Be ba ḡbia ba Gusun̄ naanε doken seeda, wiru 10:19n di sere wiru 13:19.
4. Domaru ka dam k̄ru, wiru 13:20-25.

### *Gusun̄ u gari gerua*

#### *win Biin min di*

<sup>1</sup> Gas̄ Gusun̄ u ka bes̄en sikadoba gari kua n̄n dabinu ka swaa dabinu saa win s̄om̄bun min di. <sup>2</sup> Adama sanam d̄akim meni sɔɔ u ka sun gari kua saa win Biin min di. Bii wiya u handunia taka kua, Gusun̄ u maa n̄n ḡsa u ka n̄n ḡanu kpuro n̄mu beria. <sup>3</sup> Win yiiko ya s̄osiram̄ win min di. Bii wi, u s̄a Gusun̄n tii tiin weenasii, u maa baayere kpuro n̄ni ka win gari damgii. Ye u t̄mbu s̄arasia ben toranun di u kpa, u da u sina w̄ll̄ Gusun̄ dam kpurogiin n̄m geu.

### *Gusun̄n Bii*

#### *u Gusun̄n ḡradoba kere*

<sup>4</sup> Nge m̄ Gusun̄ u win Bii ȳisuru k̄a te ta win ḡradobaginu kp̄aru kere, nge m̄ya

maa Bii win tii u Gusun̄n ḡradoba kere. <sup>5</sup> Ka gem, Gusun̄ u ñ win ḡradoban goo s̄ore u n̄ε, “Wuna a s̄a n̄n Bii.

Gis̄ra na kua wunen tundo.” N ñ maa m̄ win ḡrado goo u ka ȳa ye u n̄ε, “Kon ko win tundo, u koo maa ko n̄n bii.”

<sup>6</sup> Adama saa ye u win Bii yeruma ḡriō handunia sɔɔ u n̄ε, “Gusun̄n ḡradoba kpuro bu yiio bu n̄n s̄a.”

<sup>7</sup> Wee ye u gerua win ḡradoban s̄. U n̄ε, “Gusun̄ u win ḡradoba kuawa nge woo, ma u win s̄m̄ kowobu kua nge d̄o yari.”

<sup>8</sup> Adama win Biin s̄na u n̄ε, “Gusun̄, ba wunen bandu sw̄i sere ka baadomma.

Gema a ka wunen bandu n̄ni.

<sup>9</sup> A gea k̄i ma a k̄sa tusa.

Yen s̄na Gusun̄ wi u s̄a wunen Yinni u nun ḡsa.

U maa nun nuku dobu w̄ε ye u ka nun aye b̄εεḡiru w̄ε te ta wunen kpaasibuginu kp̄aru kere.”

<sup>10</sup> U maa kpam n̄ε,

“Yinni, toren di wuna a tem taka kua.

Wunen n̄ma a maa ka w̄llu kua.

<sup>11</sup> Ye kpuro ya koo doona adama wunε kaa ñ w̄a.

Ya koo t̄k̄ru ko nge ȳanu.

<sup>12</sup> Kaa ye kure nge yaberu.

Ya ko ya n maa k̄sim̄wa nge ȳanu.

Adama wunε, wuna mi, a ñ t̄k̄ru m̀.”

<sup>13</sup> Gusun̄ kun maa win ḡradoban goo s̄ore u n̄ε,

“A sin̄ n̄n n̄m geu

sere n ka nun wunen yiberεba taarea.”

<sup>14</sup> N ñ m̄n na, mba w̄llun ḡradoba ba s̄a. Ba s̄awa hundeba be ba Gusun̄ s̄am̄. Bera u ra maa ḡri bu da bu be ba koo faaba wa somi.

## 2

### *Faaba ye, ya kp̄a too*

<sup>1</sup> Yen s̄, n weenε su gari yi sa nua n̄nε sim sim kpa su ku ka nim doona. <sup>2</sup> Gari yi w̄llun ḡrado ba ka na, yi yin dam s̄osi sere baawure wi u yi sara ñ kun m̄ wi u ñ yi m̄m̄ n̄w̄ε, u s̄εyasiabu wa bi u ka weenε. <sup>3</sup> N ñ m̄n na, am̄na sa ko ka kp̄i su s̄εyasiabu suuri, s̄a ñ faaba baka yen bwe-seru atafiiru kua. Yinnin tii u ḡbia u faaba

yen gari n̄əsia. Yen biru be ba yi nua ba sun yi s̄əwa ba sire ma gema. <sup>4</sup>Saa ye s̄əra Gusun̄ə u ben seeda dam sosi ka ȳirenu ka maamaaki ka s̄əm damgii bwese bweseka. U maa kpam t̄ambu Hunde D̄eron k̄enu b̄onu kua nge m̄e u k̄i.

### *Wi u t̄ambu kparam̄ə*

#### *bu ka faaba wa*

<sup>5</sup> Geema, n̄ n̄ m̄ə w̄əllun ḡəradobara Gusun̄ə u handunia ye ya koo nan dam w̄ē, ȳèn gari sa m̄ə. <sup>6</sup> Adama Gusun̄ən gari s̄əə, goo u gerua u n̄ē, “Yinni Gusun̄ə, mba t̄onu s̄āa n̄ sere ka n̄n̄n yaaye.

Wara ra n̄ t̄onu a n̄ sere ka n̄n̄n n̄ərim̄ə. <sup>7</sup> A n̄n̄n kua u wun̄en ḡəradoba k̄əmīe fiiko. Ka m̄e, a n̄n̄n yiiko ka b̄ēere w̄ē nge sun̄ə.

<sup>8</sup> A n̄n̄n kua wirugii taka koorā kpuron w̄əll̄ə.”

Sanam m̄e Gusun̄ə u t̄onu dam w̄ē ḡāanu kpuron w̄əll̄ə, ḡāanu sari ni u n̄ deri nu n̄n̄n wiru kp̄īiya. Adama sa n̄ gina wa ma ḡāa ni kpuro nu n̄n̄n wiru kp̄īiyē. <sup>9</sup> Ka m̄e sa Yesu wa. Saa fiiko s̄əə ba n̄n̄n kua wi u n̄ Gusun̄ən ḡəradoba tura, kpa u ka gbi t̄ambu kpuron s̄ə Gusun̄ən durom saabu. T̄ē, sa n̄n̄n waam̄ə ka win yiiko ka b̄ēere nge sun̄ə, win ḡəə wi u gun s̄ə. <sup>10</sup> Ka gem, n̄ weene Gusun̄ə wi u kpuro taka kua ma ya w̄āa win s̄ə, u Yesu ko t̄ən giro n̄ni sw̄āaru s̄əə, kpa u ka t̄ən dabinu ko win bibu be ba koo win yiiko b̄onu ko. Domi Yesu wiya u bu kparam̄ə bu ka faaba wa.

<sup>11</sup> Yesu wi u t̄ambu s̄ārasiam̄ə ben toranun di, wi ka be ba s̄āre ba kua tundo turon bibu. Yen s̄āna sekura kun n̄n̄n m̄ə u ka bu soku wigibu <sup>12</sup> sanam m̄e u n̄ē,

“Yinni Gusun̄ə, kon n̄gibu wun̄en gari s̄ə.

Kon nun siara ka womusu mi ba m̄enn̄e.”

<sup>13</sup> U maa kpam n̄ē,

“Kon n̄n̄n naan̄e doke Gusun̄ə s̄əə.”

Yen biru kpam u n̄ē,

“N̄e wee ka bii be Gusun̄ə u man k̄ā.”

<sup>14</sup> Nge m̄e bii be, ba wasi m̄ə ka ȳem, Yesu win t̄ii u kua nge be. U kua m̄e kpa u ka gbi. Win ḡəə wi, u Yibirisi kpeerasia ye ya raa ḡəən dam n̄eni. <sup>15</sup> Kpa u maa ka bu yakia be ba s̄āa nge yobu ben w̄āaru kpuro s̄əə ḡəən berum s̄ə. <sup>16</sup> Ka gem, n̄ n̄ m̄ə win ḡəradobara u somiru na, Aburahamun biba u somiru na. <sup>17</sup> Yen s̄āna u n̄ koo ko u kun

ka win w̄ən̄bu weene kpuro s̄əə, kpa u ka ko ben ȳaku kowo t̄ənwero wi u w̄ən̄w̄əndu ka naan̄e m̄ə Gusun̄ən s̄əmburu s̄əə, kpa u ka t̄əmbun torarun ȳakuru ko. <sup>18</sup> T̄ē, u koo kp̄ī u bu somi be ba w̄āa k̄əkiribu s̄əə ȳèn s̄ə win t̄ii u n̄ni sw̄āaru wa k̄əkiribu s̄əə.

## 3

### *Yesu u M̄əwisi b̄ēere kere*

<sup>1</sup> Yen s̄ə n̄gibu, b̄ēere be Gusun̄ə u soka i ka ko wigibu, i de i n̄ Yesu m̄ēera wi Gusun̄ə u ḡərima u ka ko ȳaku kowo t̄ənwero win seeda sa dim̄ə. <sup>2</sup> Wiya u ka Gusun̄ə turo ȳra wi u n̄n̄n ḡəsa s̄əmbu ten saabu nge m̄e M̄əwisi u kua win s̄əmburu s̄əə Gusun̄ən yenugibu kpuron suunu s̄əə. <sup>3</sup> Wi u yenu kua u b̄ēere m̄ə u kere yenu gen t̄ii. Nge m̄eya Yesu u ka b̄ēere baka n̄e ye ya M̄əwisigia kere. <sup>4</sup> Geema, yenu baagere ga gen ȳero m̄ə, adama Gusun̄əwa u s̄āa kpuron ȳero. <sup>5</sup> M̄əwisi u kua s̄əm kowo naan̄egii Gusun̄ən yenugibu kpuron suunu s̄əə u ka garin seeda di yi Gusun̄ə u koo ra gere. <sup>6</sup> Adama Kirisi u s̄āa Bii naan̄egii wi Gusun̄ə u kua win yenu ȳero. B̄ēera sa s̄āa win yenugibu s̄ə n̄ ȳiȳəbu m̄ə sere ka n̄r̄ə ka toro sindu ka naan̄e.

### *W̄era te Gusun̄ə u wigibu*

#### *w̄ēem̄ə*

<sup>7</sup> Yen s̄āna nge m̄e Hunde D̄ero u gerua, “I n̄ Gusun̄ən n̄ə n̄əmə gis̄ə,

<sup>8</sup> i ku de b̄ēen ḡərusu b̄əbia nge m̄e b̄ēen baababa ba kua

d̄əma te ba Gusun̄ə seesi

ka sanam m̄e ba win laakari m̄ēera gbaburu s̄əə.

<sup>9</sup> Miya ba man w̄ēera ka laakari m̄ēeribu.

Ba maa wa ye na kua sere w̄əə weeru.

<sup>10</sup> Yen s̄āna na ka t̄ən be m̄əru kua.

Ma na n̄ē, baadom̄mawa ba toram̄ə ben bwisikunu s̄əə.

Ba n̄ n̄n̄n sw̄ē tuba.

<sup>11</sup> Na m̄əru kua ma na b̄ōrua na n̄ē,

ba n̄ sisi bu ka man w̄era mi na w̄ere.”

<sup>12</sup> Yen s̄ə n̄gibu, i t̄ii laakari koowo, i ku de b̄ēen goo u n̄ ḡəru k̄əsu m̄ə ge ga n̄ naan̄e doke, ge ga koo n̄n̄n biru wurasia Gusun̄ə, Yinni wason min di. <sup>13</sup> Adama i n̄ dam k̄ēenam̄ə baadom̄ma saa ȳē s̄əə ba m̄ə gis̄ə, kpa b̄ēen goo u ku de toraru tu win n̄ni w̄əke tu win ḡəru b̄əbiasia. <sup>14</sup> Geema, sa kua

be ba gbinne ka Kirisi sà n toro sindu m̀ sere ka ǹr̀r̀ te sa m̀ toren di.

<sup>15</sup> Nge m̀e Gusuǹn gari gerum̀, “I n Gusuǹn ǹẁ ǹẁm̀ gis̀, i ku de b̀eēn g̀r̀rusu b̀b̀bia nge m̀e b̀eēn baababa ba kua d̀ma te ba ǹn seesi.”

<sup>16</sup> Ber̀a be ba Gusuǹn ǹẁ nua ma ba ǹn seesi. Beya be M̀w̄isi u kpara kpuro saa Egibitin di. <sup>17</sup> Ber̀a Gusuǹn u ka m̀ru m̀ sere w̄w̄ weeru. Beya be ba tora ma ba gbisuka gbaburu s̀ẁ. <sup>18</sup> Sanam m̀e Gusuǹn u b̀rua u ǹe, “ba ǹ sisi bu ka man w̄ra mi na w̄re,” ber̀a u ka ỳa ma n kun m̀ be ba ǹ ǹn m̀m ǹw̄e. <sup>19</sup> Nge m̀ya sa wa ma ba ǹ kp̄a ba due w̄ra yee te s̀ẁ ỳn s̀ ba ǹ naane doke.

#### 4

<sup>1</sup> Gusuǹn u sun ǹẁ m̀w̄eru kua u ǹe, sa ko kp̄i su du mi sa ko w̄ra ka wi sannu. N n m̀n na, su laakari ko, kpa b̀eēn goo u ku raa deem̀e u w̄ra yee te bia. <sup>2</sup> Domi ba sun Labaari gea waasu kua nge m̀e ba bu kua be ba gas̀ w̄a gbaburu s̀ẁ. Ba gari yi nua, adama yi ǹ bu arufaani gaa kue domi sanam m̀e ba yi nua, ba ǹ yi naane doke. <sup>3</sup> Bese be sa naane doke, sa ko du w̄ra yee te s̀ẁ t̀n s̀ Gusuǹn u ǹe,

“Na m̀ru kua ma na b̀rua na ǹe, ba ǹ sisi bu ka man w̄ra mi na w̄re.”

U gari yi gerua baa m̀e win s̀mbura kpa saa m̀n di u handunia taka kua. <sup>4</sup> Ka geema, gam gum Gusuǹn gari s̀ẁ ba s̀ẁ ǹw̄ba yirusen gari gerua ba ǹe, “Gusuǹn u win s̀mburu kpuro deri u w̄ra s̀ẁ ǹw̄ba yiruse.” <sup>5</sup> Ma Gusuǹn u kpaam gari tee yi gerua u ǹe, “Ba ǹ sisi bu ka man w̄ra mi na w̄re.” <sup>6</sup> Be ba gbia ba Labaari gea ye nua ba ǹ due w̄ra yee te s̀ẁ ỳn s̀ ba ǹ m̀m nua. N n m̀n na, ayera w̄a gina gabu bu ka du te s̀ẁ. <sup>7</sup> Yen s̀na Gusuǹn u kpaam t̀ru yii te u soka gis̀. W̄w̄ dabinun biru u ten gari gerua saa Dafidin min di, nge m̀e sa wa k̀. U ǹe,

“I n Gusuǹn ǹẁ ǹẁm̀ gis̀, i ku de b̀eēn g̀r̀rusu b̀b̀bia.”

<sup>8</sup> Geema, Yosue ù n daa t̀n be kpara u ka dua w̄ra yee te s̀ẁ, Gusuǹn u ǹ daa maa t̀ru garun gari m̀. <sup>9</sup> N n m̀n na, w̄ra te ta ka Gusuǹn s̀ẁ ǹw̄ba yirusegiri weene, ta

w̄a Gusuǹn t̀mbun s̀. <sup>10</sup> Domi wi u dua Gusuǹn w̄ra yer̀ u win s̀mburu deriwa nge m̀e Gusuǹn u wigiru deri. <sup>11</sup> N n m̀n na, su hania ko su ka du w̄ra yee te s̀ẁ, kpa goo u ku ko m̀m ǹẁ sarirugii nge t̀n be, kpa u kam ko.

<sup>12</sup> Domi Gusuǹn gari yi wasi yi maa dam m̀. Yi ǹẁ do n kere takobi ye ba d̄era biru ka wuswaa. Yi dam m̀ yi ka t̀nun ḡru ka win hunde s̀ku ka maa win gbinnu sere yu kp̄eru girari. Yi t̀nun ḡrun k̄ru ka gen bwisikunu sirim̀. <sup>13</sup> Ḡanu sari ni nu Gusuǹn berue win taka koor̀a s̀ẁ. Kpuro ya wukiarewa ya yii win wuswaa. Wiya bese kpuro sa ko maa besen w̄aru tusia.

*Yesu,*

*ỳku kowo t̀nwero boko*

<sup>14</sup> Ka geema sa ỳku kowo t̀nwero boko m̀ wi u tura sere Gusuǹn mi, wiya Yesu Gusuǹn Bii. N n m̀n na, su ỳra dim dim besen seeda ye sa di s̀ẁ. <sup>15</sup> Domi sa ỳku kowo t̀nwero m̀ wi u koo kp̄i u ka sun duura besen dam sariru s̀ẁ ỳn s̀ ba ǹn k̀kura ḡanu kpuro s̀ẁ nge bese, adama u ǹ durum koore. <sup>16</sup> N n m̀n na, su Gusuǹn duromgiin sina turaru susi ka toro sindu kpa su ka ẁnẁndu wa ka durom m̀e mu koo sun somi saa ye sa m̀n bukata m̀.

#### 5

<sup>1</sup> Ỳku kowo t̀nwero baawure wi ba ḡsa t̀mbun suunu s̀ẁn di, ba ǹn yiiwa u ka Gusuǹn s̄a ben s̀. U ra Gusuǹn ben k̄nu w̄ kpa u ỳkunu ko ben toranun s̀. <sup>2</sup> U koo kp̄i u suuru ko ka ȳru sarirugibu ka be ba swaa sare ỳn s̀ win tii u dam biare. <sup>3</sup> Yen s̀na maa, u ǹ koo ko u kun ỳkunu kue win tiin toranun s̀ nge m̀e u m̀ t̀mbuginun s̀. <sup>4</sup> Goo kun kp̄e u tii ỳku kowo t̀nworerun b̄ere w̄. Gusuǹwa u ra t̀nu ḡsi u w̄ nge m̀e u Aroni kua.

<sup>5</sup> Nge m̀ya Kirisi kun tii ỳku kowo t̀nworerun yii ko w̄. Gusuǹwa u ǹn ye w̄ wi u ǹe, “Wuna n̄n Bii. Gis̄ra na kua wunen tundo.”

<sup>6</sup> Gam gum maa u kpaam gerua u ǹe,

“Wuna kaa ko ỳku kowo ka baadommao nge M̄ekisideki.”

<sup>7</sup> Yesun handunian w̄aru s̀ẁ u Gusuǹn kana wi u koo kp̄i u ǹn w̄ra ḡw̄n n̄man

di. U maa nùn suuru kana ka wuri beke ka yiresu. Ma Gusunō u nùn swaa daki win wii kpīibun sō. <sup>8</sup> Baa me u sāa Gusunōn Bii, u mem nōbu gia nōni swāa te u wan sō. <sup>9</sup> Ye u yiba u kpa, u ka faaba na ye ya ku ra kpe, be kpuron sō be ba nùn mem nōwa. <sup>10</sup> Ma Gusunō u nùn kua yāku kowo tōnwero nge Mēekisideki.

### *Naane doke deribun kirō*

<sup>11</sup> Gāa dabinu wāa ni sa ko kpī su gere gari yin sō, adama ya sē n ka beε yi tubusia domi i kua be gari ku ra yeeri fuuku. <sup>12</sup> Saa ya tura i ka ko keu koosiobu. Ka me, i gina goon bukata mō wi u koo beε Gusunōn garin torubu sōsi. Beε be n weene i n dīa dōki dimō, i kpam bōm bukata mō. <sup>13</sup> Wi u bōm nōrumō kpuro biiwa, u n Gusunōn gari geen dōne mō. <sup>14</sup> Adama dīa dōki sāawa guro gurobun dīanu be ba gea ka kōsan wunanabu gia yèn sō ba yen dōne mō.

## 6

<sup>1</sup> N n men na, su Kirisin garin torubu deri kpa su da wuswaa su ka ko tōn yebunu. Su ku maa gari yin kpeεkpeεku sura, gera gōru gōsiabu kookoo kamgisun di ka naane dokebu Gusunō sō, <sup>2</sup> ka wasi deerasiabun woronu ka nōman sōndibu yākurun wallo ka garibun seebun gari ka sian siribu. <sup>3</sup> Wuswaa daa biya sa ko hania ko Gusunō ù n wura.

<sup>4</sup> N n ben sōn na, be ba raa yam wa Gusunōn gari sō, ma ba win kēnu denda, ma ba bōnu wa Hunde Deero sō, <sup>5</sup> ma ba wa ma Gusunōn gari wā, ma ba sian wāarun dam gia, <sup>6</sup> yen biru bà n biru kisi ba naane dokebu deri mam mam, n n maa koorō bu bu gōru gōsiasia. Domi ba kpam Gusunōn Bii kparemōwa ben tii dāa bunanarō ma ba nùn sekuru dokemō batuma sō.

<sup>7</sup> Sanam me tem mu guri nim nōrumō kiri kiri ma mu dīanu kpiisiamō ni nu koo men yērobu arufaani kua, Gusunō u ra mu domaru kuewa. <sup>8</sup> Adama mù n sāki ka awīi kpiimō mu n garu koorō. N n sosi Gusunō u koo mu bōrusi, amen biru kpa mu dō mwāara.

<sup>9</sup> Adama kīnasibu, baa sà n gari yin bwe-seru gerumō, sa beε naane sāa sa yīiyō ma i ko n wāa faaban swaa sō. <sup>10</sup> Gusunō u sāawa gemgii, u n beεn sōmburu duarimō ka kīi te i sōsi win yīsirun sō, sanam me i

wigibu nōri nge me i bu nōrimō tē. <sup>11</sup> Ka me, sa kī beεn baawure u n hania ye mō sere ka nōrō, kpa ye i yīiyō yu ka koorā mam mam. <sup>12</sup> Sa n kī i ko nge be ba temanabu kpana, adama i bu saario be ba naane doke ma ba temana ba ka tubi dimō ye Gusunō u bu nō mweeru kua.

### *Gusunōn nō mweε*

#### *te ta n sika mō*

<sup>13</sup> Sanam me Gusunō u Aburhamu nō mweeru kua, ka yen bōri sanna. U bōrua ka win tiin yīsiru yèn sō goo sari wi u maa nùn kere win yīsiru u koo ka bōre. <sup>14</sup> U neε, kon nun domaru kua ka gem, kon de wunen bweseru tu dabia. <sup>15</sup> Nge meya Aburhamu u temana, ma u wa yèn nō mweeru Gusunō u nùn kua. <sup>16</sup> Tōmbu bà n bōrumō ba ra bōrewa ka wi u bu keren yīsiru, kpa bōri yi, yi ben gari sire kpa yi sikirinōsu kpuro kpeesia. <sup>17</sup> Nge meya Gusunō u kīa u be ba koo kēru mwa te u bu nō mweeru kua sōsi kpasasa ma win gari kun kōbiarō. Yen sōna u nō mweeru kua u sire ka bōri. <sup>18</sup> N n men na, gari yiru wāa yi yi n kōsirō, yi sō Gusunō kun kpē u weesu ko. Yiya yi sun dam kāa gem gem beε be sa kuku yeru kasu, kpa su ka wa su mwa ye sa yīiyō ba sun yīiye. <sup>19</sup> Yīiyō bi, bu besen gōru neni sim sim nge goo nimkuun marutia gu ku ka kōra. Bu dam mō, bu n sika mō, ma bu dua sere Gusunōn wāa yerun suunu sō. <sup>20</sup> Miya Yesu u gbia u dua besen sō u kua yāku kowo tōnwero ka baadomma nge Mēekisideki.

## 7

### *Mēekisideki u sāa sunō*

#### *ka maa yāku kowo*

<sup>1</sup> Mēekisideki wi, u sāawa Salemun sunō ka Wōrukoon yāku kowo. Ye Aburhamu u sinambu tabu diima u wee, yera Mēekisideki nùn sennō da u nùn domaru kua. <sup>2</sup> Aburhamu u ye u waama bōnu kua ma u wōkuru baateren wallo tia tia sua u nùn wē. Gbiikaa win yīsirun tubusiana sunō gemgii. Yen biru u sāa Salemun sunō, yen tubusiana alafian sunō. <sup>3</sup> Goo kun win tundo ka win mero ka win sikado goo yē. Ba n win marubu ka win gōon gari koore. U ka Gusunōn Bii weene, u sāawa yāku kowo ka baadomma.



<sup>4</sup> I mærio nge me durɔ win kpāara nɛ. Domi Aburhamu bɛsɛn sikado boko u gāa gee ni u tabu diima u ka wee bɔnu kua, ma u wɔkuru baateren wɔllɔ tia tia sua u nùn wɛ. <sup>5</sup> Wooda ya Lefin bibu be ba sāa yāku kowobu yiire bu de Isireliba bu ben mɔru kpuro bɔnu ko, kpa bu wɔkuru baateren wɔllɔ tia tia sua bu bu wɛ. Be ba bu bɔnu ye wɛɛmɔ ba sāa ben dusibu, ben tii maa Aburhamun biba. <sup>6</sup> Adama Mɛɛkisiɔɔki u n̄ yara Lefin bweserun di. Ka mɛ, Aburhamu u nùn bɔnu ye wɛ. Yen biru Mɛɛkisiɔɔki u nùn domaru kua, wi, wi Gusunɔ u nɔɔ mwɛɛ ni kua. <sup>7</sup> Sika gaa sari, wi u bo wiya u ra yākabu domaru kue. <sup>8</sup> Lefin bibu, be ba wɔkuru baateren wɔllɔ tia tia mwaamɔ ba sāa be ba ra gbi, adama Mɛɛkisiɔɔki, wi, u sāa wi u n̄ gbimɔ nge me Gusunɔn gari gerua. <sup>9</sup> Tɛ, su gere ma sanam mɛ Aburhamu u nùn bɔnu ye wɛ, Lefi wìn biba bɔnu mwaamɔ u maa bɔnu ye wɛ win tii saa Aburhamun min di. <sup>10</sup> Domi baa mɛ ba n̄ gina nùn mara sanam mɛ, u wāa win baaban wasi sɔɔ ye u ka Mɛɛkisiɔɔki yinna.

<sup>11</sup> Wooda ye Gusunɔ u Isireliba wɛ yera yāku kowo Lefigiba ka sɔmburu m̄. Tɛ, yāku kowo be, b̄ n̄ sɔmburu kua te ta yiba, n̄ n̄ tilasi yāku kowo tuko goo u kpam na wi u sāa nge Mɛɛkisiɔɔki wi u n̄ sāa Aronin bweseru. <sup>12</sup> Domi b̄ n̄ yāku kowobun bweseru kɔsa tilasi bu maa wooda kɔsi. <sup>13</sup> Geema bɛsɛn Yinni wi gari yi, yi ka yā, u sāawa bweseru garugii tèn tɔmba kun yāku kobun sɔmburu koore. <sup>14</sup> Domi sa yɛ ma ba nùn marawa Yudan bweseru sɔɔ. Mɔwisi kun maa bwese ten gari gerua yāku kowobun gari sɔɔ.

### *Yāku kowo goo*

#### *wi u sāa nge Mɛɛkisiɔɔki*

<sup>15</sup> Gari gɛɛ wee yi yi ye kpuro bururasiama. Yāku kowo tuko goo yara wi u sāa nge Mɛɛkisiɔɔki. <sup>16</sup> Ba n̄ nùn kue yāku kowo marumarurun di ma n̄ kun m̄ ka wāaru te ta ku ra kpen dam. <sup>17</sup> Ka geema, Gusunɔn gari gerua win sɔɔ yi nɛɛ, “Wuna kaa ko yāku kowo ka baadommaɔ nge Mɛɛkisiɔɔki.”

<sup>18</sup> Nge mɛya ba ka wooda gura go yèn sɔɔ ya n̄ dam m̄ ya n̄ maa arufaani m̄. <sup>19</sup> Geema, Mɔwisin wooda ya n̄ gāanu ganu yibie.

Adama tɛ, sa swaa gea m̄ yèn min di sa ko Gusunɔ susi.

<sup>20</sup> Yen biru Gusunɔ u b̄rua. Bɛɔnɔ ba kua yāku kowobu n̄ n̄ ka b̄ri. <sup>21</sup> Adama wi u Yesu kua yāku kowo u ye kuawa ka b̄ri u nɛɛ,

“Yinni Gusunɔ u b̄rua.

U n̄ maa win gari seeyama.

U nɛɛ, kaa ko yāku kowo ka baadommaɔ.”

<sup>22</sup> Yen s̄na Yesu ka sun nɔɔ mwɛɛru naawa te ta buram bo.

<sup>23</sup> Mi Yesun gari ka yāku kowo ben gari yi kpam wunana wee. Yāku kowo be, ba dabia yèn s̄ gɔɔ ku ra wure ba n̄ wāa sɔmbu te sɔɔ ka baadomma, <sup>24</sup> adama Yesu u ko n̄ wāawa ka baadommaɔ. Ba n̄ maa win yāku kowo sɔmburu suama bu goo wɛ. <sup>25</sup> Yen s̄na u koo kp̄i u bu faaba ko tɛn di ka baadommaɔ be ba Gusunɔ susimɔ win min di, domi u wāawa u ka Gusunɔ suuru kana ben s̄.

<sup>26</sup> N̄ n̄ mɛn na, Yesu sāawa yāku kowo tɔnwero wìn bukata sa m̄. U Gusunɔ wɛre, u dɛere, u n̄ durum koore. Wi ka durumgibu ba wunana. Ba nùn sua ba ka da sere wɔllɔ. <sup>27</sup> U n̄ sāa nge yāku kowo tɔnwero bɛɔnɔ. U n̄ baadomma yāku kobun bukata m̄, gbiikaa win tiin toranun s̄ ka sere gabuginu. U yāku teeru kua te ta tura sere ka baadommaɔ sanam mɛ u ka win tii abɔru kua. <sup>28</sup> Mɔwisin wooda ya dam sarirugibu kua yāku kowo tɔnwerobu. Adama Gusunɔn gari yi u kua ka b̄ri, yi yi na woodan biru, yi Bii wi u yiba ka baadommaɔ kua yāku kowo tɔnwero.

## 8

### *Yesu*

#### *bɛsɛn yāku kowo tɔnwero*

<sup>1</sup> Tɛ gari yin wiru wee. Bɛɛ sa yāku kowo tɔnwero win bweseru m̄ wi u s̄ wɔllɔ Gusunɔ dam kpurogiin sina turarun nɔm geuɔ. <sup>2</sup> U yāku kowo tɔnwerorun sɔmburu m̄ aye dɛeraru sɔɔ te ta sāa Gusunɔn wāa yerun tii tii, te Yinni u kua, n̄ n̄ m̄ tɔnu.

<sup>3</sup> Ba ra yāku kowo tɔnwero gɔsiwa u ka Gusunɔ kɛnu wɛ kpa u yākunu ko. N̄ n̄ mɛn na, bɛsɛn yāku kowo tɔnweron tii u ko n̄ gāanu m̄wa ni u koo ka yākuru ko.

<sup>4</sup> U n̄ wāa handunia sɔɔ, u n̄ ko n̄ mam sāa yāku kowo domi yāku kowoba wāa be ba ra yākuru ko nge mɛ Mɔwisin wooda ya yiiremɔ. <sup>5</sup> Yāku kowo ben sɔmburu ta

sāa te ta wāa wāllan weenasiru tōna ka ten yaayaasu, nge mε Gusunō u Mōwisi sōwa sanam mε u kī u kuu bekurugiru ko, u nεε, “A de a kuu te ko ta n sāa nge te na nun sōasi guuru wāllō.” <sup>6</sup> Adama tē ba Yesu sōmburu nōmu sōndia te ta begiru bεεε kere, domi u sāa arukawani ye ya bεεε bon swaa sōmō. Ba arukawani ye bōkuawa ka nō mweε ni nu bεεε bo.

<sup>7</sup> Arukawani gbiikaa yà kun serere mō, n n̄ maa koorō gaa yu ye kōsire ko. <sup>8</sup> Adama Gusunō u win tōmbu gerusimō ye u nεε, “Yinni Gusunō u nεε, tōnu ganu sisi n̄ sōo kon ka Isireliba ka Yudaba arukawani kpaā bōke.

<sup>9</sup> Adama ya n̄ ko n sāa yèn bweseru na raa ka ben baababa bōkua dōma te na bu nōmu n̄enua na yara Egibitin tem di.

Ba n̄ ka n̄en arukawani ye yōre ye na ka bu bōkua.

Yen sōna na bu atafiiru kua.

Yeya Yinni Gusunō u gerua.

<sup>10</sup> U kpaam nεε, arukawani kpaā ye wee, ye kon ka Isireliba bōke am̄en biru.

Kon n̄en wooda doke ben bwisikunu sōo.

Kon ye yorusi ben gōrusō.

Kon ko ben Yinni kpa bu ko n̄en tōmbu.

<sup>11</sup> Goo sari be sōo wi u koo win wuugii n̄ kun mε win temgii keu sōasi u nεε,

u Yinni Gusunō giō.

Domi be kpurowa ba ko n man yē

saa bii piimunun di sere ka bukurobō.

<sup>12</sup> Kon bu ben toranu suuru kua.

Na n̄ maa ben toranu yaayamō.”

<sup>13</sup> Sanam mε Gusunō u arukawani kpaan gari m̄, ya geruawa u gbiikaa kua gura. Ye ya maa sāa gura ya tōkō m̄ ya doonō.

## 9

### *Sāa temkiru ka wōrukuru*

<sup>1</sup> Arukawani gbiikaa ya sāarun wooda mō ka maa sāa yeru handunia sōo. <sup>2</sup> Ba kuu bekurugiru gira. Ten adērōwa ba soka dii dēeraru. Miya fitila ga wāa ka tabulu ka Yinni Gusunōn pēε. <sup>3</sup> Ta maa dii sōo mō ge ba kua ka beku kareru. Geya ba soka dii te ta dēere gem gem. <sup>4</sup> Miya kpakorora wāa te ba wura pote tēn wāllō ba ra turare dōo doke. Miya maa woodan kpakorora wāa te ba maa wura pote. Kpakoro te sōo, weke wuragira wāa, mi ba manna doke ka Aronin

dēka ye ya kpara ka kpee bēsi mi ba woodan gari yorusi. <sup>5</sup> Kpakoro ten wāllōwa wāllun kōsobun weenasiba wāa be ba Gusunōn yi-ikon girima sōosimō. Ben kasa ya dēriare ya wukiri mi ba ra yāku yem yēke toranun sō. Adama sa n̄ kpē su gāa ni kpuron gari saari tē.

<sup>6</sup> Tē, bā n ye kpuro yi yi nge mε, yera yāku kowobu ba ra dū adērō ge sōo bu ben sāarun sōmburu ko. <sup>7</sup> Adama yāku kowo tōnwero wi turowa u ra du dii sōo ge sōo, wōō ka wōō nōn teeru ka yāku yem mε u ra Gusunō tusie win tiin toranun sō ka maa tōmbuginu ni ba kua yēru sariru sōo. <sup>8</sup> Nge mēya Hunde Dēero u sōosimō ma swaa ye ya dōo dii te ta dēere gem gem sōo ya n̄ gina keniare saa yē sōo adērō ge, ga wāa, <sup>9</sup> domi ga sāawa saa yen weenasia. Ya gerumō ma kēnu ka yāku ni ba Gusunō kuammε, nu n̄ kpē nu tōnu wi u sāa te m̄n gōru dēerasia mam mam. <sup>10</sup> Domi ya sāawa wasi tōnan wooda ye ya ka dim ka nōrubu ka wasin dēerasiabun woronu yā. Ba wooda ye yi sere kpaā yu ka na.

<sup>11</sup> Adama Kirisī nawa u n ka sāa gāa gee ni nu wāa tēn yāku kowo tōnwero. U dua kuru garun min di te ta kpāaru bo ma ta buram bo. N n̄ mō tōmbu ba tu kua. Ta n̄ wāa handunia ye sōo. <sup>12</sup> Ye Kirisī u dua nōn teeru ten dii te ta dēere gem gem sōo ya tura sere ka baadom̄māo. U n̄ due ka bonu ka naa binun yem. Win tii tiin yema u ka dua, ma u sun yakia sere ka baadom̄māo. <sup>13</sup> Ba ra bonu ka naa kin̄enun yem ka naa ye ba dōo menin torom yēke tōmbu sōo be ba n̄ dēere bu ka dēera woodan nōni sōo. <sup>14</sup> N n̄ men na, amōna Kirisin yem arufaani ko n nε. Domi Gusunōn Hunde wi u ku ra kpen saabuwa u tii Gusunō wē nge yāku te ta n̄ bau mō. Win yema mu koo bēsen gōru dēerasia saa sōm kamginun di kpa su ka kpī su Gusunō, Yinni wasō sā.

<sup>15</sup> Yen sōna Kirisī u sāa nōo mweε kpaarun swaa sōmō. Win min diya be Gusunō u soka ba gāa ni nu ku ra kpe tubi dimō ni Gusunō u bu nōo mweεru kua. Ba koo kpī mε, yèn sō gōon gari dua sōo, wi u tōmbu yakiamō ben toranun di ni ba kua nōo mweε gururun saa sōo.

<sup>16</sup> Domi nōo mweε ten bweseru tu ka koorā tilasi wi u tu kua u gbi. <sup>17</sup> Geema, nōo mweε ten bweseru ta n̄ arufaani mō ma n̄ kun mō wi u tu kua u gu. Ta n̄ dam

gam mɔ saa ye yēro u wasi. <sup>18</sup> Yen sōna nɔ mweε gbiikiru ta ñ yibiare sanam mε ba ñ yem yēke. <sup>19</sup> Gbiikaa Mɔwisi u tɔmbu kpuro wooda baayere nɔɔsia nge mε Gusunɔ u yi. Yen biru u naa binu ka bonun yem sua ka nim, u yāa san swāasu ka isɔpun kikisu kpεε, ma u woodan tireru ka tɔmbu kpuro yem mε yēke. <sup>20</sup> Ma u nεε, yeniwa yem mε mu woodan gari sire ye Gusunɔ u wε bεen sɔ. <sup>21</sup> Mɔwisi u maa kuu bekurugii te ka gāanu kpuro ni ba ra ka sāaru ko yem yēke. <sup>22</sup> Woodan komaru sɔ yema mu ra gāa dabinu dεerasie. Toranu kun maa suuru waarɔ ma n kun mɔ ba yem yēka.

### *Kirisin yākura*

#### *durum wɔkamɔ*

<sup>23</sup> N weenε bu wəllun gāanun weenasii ni dεerasia nge mε. Adama wəllun gāanun tii nu yākunun bukata mɔ ni nu bεεε kere. <sup>24</sup> Domi Kirisi u ñ due dii dεeraru sɔ te tɔnu kua, te ta sāa Gusunɔn wāa yerun weenasiru. U duawa sere wəllun tii tii sɔ u n ka yɔ tē Gusunɔn wuswaaɔ bεsen sɔ. <sup>25</sup> Yuuban yāku kowo tɔnwero u ra du wɔɔ ka wɔɔ dii te ta dεere gem gem sɔ ka yem mε mu ñ sāa win tiigim. Adama Kirisi u ñ due u ka tii abɔru ko nɔn dabiru. <sup>26</sup> U n kua mε, u koo raa nɔni sɔɔra nɔn dabinu saa toren di. Adama u dua tē nɔn teeru sanam dāakim meni sɔ u ka toraru wuna sanam mε u ka tii wε nge abɔru. <sup>27</sup> Nge mε Gusunɔ u baawure bure u gbi nɔn teeru u sere nɔn siri, <sup>28</sup> nge mεya Kirisi u tii wε nɔn teeru nge abɔru u ka tɔn dabinun toranu sɔbe. U koo maa kurama nɔn mεeruse, n ñ mɔ u ka toranu sɔbe, adama u ka bu faaba kowa be ba nɔn mara.

## 10

<sup>1</sup> Yuuban wooda ya ñ gāa gee ni nu wāa tɔn gari tubusie sāa sāa, ya sāawa nin yaayaasu. Yen sōna ya ñ kpε yu ka yāku tee ni ba ra ko wɔɔ ka wɔɔ tɔmbu dεerasia mam mam be ba Gusunɔ susimɔ ka ni. <sup>2</sup> Tɔn be ba Gusunɔ sāamɔ nge mɛn bweseru, bā n daa dεera mam mam ben toranun di, ben gōru ga ñ koo raa maa bu taare wε, yākunu kun ko n daa maa wāa. <sup>3</sup> Adama yāku ni, nu sāawa ni nu koo tɔmbu ben toranu yaayasia wɔɔ ka wɔɔ. <sup>4</sup> Domi naa kinenu ka bonun yem mu ñ kpε mu toranu wuna.

<sup>5</sup> Yen sōna, sanam mε Kirisi u kī u na handunia sɔɔ, u Gusunɔ sɔɔwa u nεε, “A ñ yākuru kī ñ kun mε kēru.

Yen sōna a man wasi kua.

<sup>6</sup> A ñ nuku dobu mɔ yāku dɔɔ mwaararuginu ñ kun mε torarun yākunun sɔ.

<sup>7</sup> Ma na nεε, nε wee Gusunɔ, na sisi n ka wunen kīru ko nge mε ba nɛn gari yorua woodan tireru sɔɔ.”

<sup>8</sup> Gbiikaa u gerua u nεε, “A ñ yākuru kī ñ kun mε kēru, ñ kun mε yāku dɔɔ mwaararugiru, ñ kun mε torarun yākuru. A ñ maa nuku dobu mɔ ni sɔɔ.” Ka mε, ba ni mɔ nge mε wooda ya yiire. <sup>9</sup> Yen biru u nεε, “Nε wee na sisi n ka wunen kīru ko.” Nge mεya u ka sāa gururu kpeerasia ma u kpaaru kɔsire kua.

<sup>10</sup> Yesu Kirisi u Gusunɔn kīi te kua, yen sōna sa dεera bεsen toranun di ka abɔ te u kua ka win wasi nɔn teeru.

<sup>11</sup> Tōru baatere yāku kowo baawure ra n yōwa u ka win sɔmburu ko. Yāku tee niya u ra n mɔ baa mε nu ñ kpε nu toranu wuna.

<sup>12</sup> Adama yāku teera Kirisi u kua toranun sɔ te ta tura sere ka baadommaɔ. Yen biru u da u sina Gusunɔn nɔm geuɔ, <sup>13</sup> u n ka mara sere Gusunɔ u ka win yiberɛba sura bu ko win naa sɔnditiru. <sup>14</sup> Domi ka abɔ teera u bu dεerasia mam mam sere ka baadommaɔ be Gusunɔ u kua wigibu.

<sup>15</sup> Hunde Dεero u maa sun ye sɔɔmɔ. Gbiikaa u nεε,

<sup>16</sup> “Yinni Gusunɔ u nεε, arukawani kpaa ye wee

ye kon ka bu bɔke amen biru.

Kon nɛn wooda doke ben bwisikunu sɔɔ.

Kon ye yorusi ben gōrusɔ.”

<sup>17</sup> Ma u kpam nεε, “Na ñ maa ben toranu ka ben wooda sarabu yaayamɔ.” <sup>18</sup> Tē bā n goon toranu wuna, n ñ maa tilasi bu yākuru garu ko ten sɔ.

#### *Su Gusunɔ susi*

<sup>19</sup> Yen sōna nεgibu sa toro sindu mɔ su ka du dii te ta dεere gem gem sɔ Yesun yem saabu. <sup>20</sup> U sun swaa kpaa yaba ye ya wasi saa karerun min di te ta sāa win wasi. <sup>21</sup> Sa maa yāku kowo tɔnwero mɔ wi ba swīi Gusunɔn tɔmbun sɔ. <sup>22</sup> N n mɛn na, i de su Gusunɔ susi ka murafiti sariru ka naane doke bi bu toro sindu mɔ ka gōru dεerɔ ge ga ñ taare mɔ ka wasi yi ba dεerasia

ka nim dɛeram. <sup>23</sup> Su de sa n yĩiyɔ bini nɛni dim dim bìn seeda sa dimɔ, domi Gusunɔ wi u nɔɔ mwɛɛru kua u sãa naanegii. <sup>24</sup> Su laakari kuana kpa su dam kɛɛna, sa n ka kĩru sɔɔsimɔ kpa sa n sɔm geenu mɔ. <sup>25</sup> Su ku mennɔsu sina nge mɛ n sãa gabun dɔɔnɛ. Adama su dam kɛɛna n kere, yɛn sɔ i waamɔ ma Yinnin tɔru ta turuku kooma.

<sup>26</sup> Domi sà n yɛ ma torara sa ka mɔ sanam mɛ sa gem gia kɔ, yãkuru garu maa sari te ta koo bɛsɛn toranu wuna. <sup>27</sup> N tiewa sa n siribu mara ka dɔɔ boko wi u koo Gusunɔn yibereba kam koosia. <sup>28</sup> Baawure wi u Mɔwisin wooda sara ba ra nùn gowa ka wɔnwɔndu sariru, tɔnu yiru n̄ kun mɛ ita bà n seeda di ma u taarɛ mɔ. <sup>29</sup> N n mɛn na, amɔna n ko n sãa siribun sanam ka wi u Hunde duromgii wɔnwa ma u Gusunɔn Bii gema ma u win yem kam mɛera mɛ Gusunɔ u ka win nɔɔ mwɛɛrun gari sire ma u ka yɛro dɛerasia. I n yɛ ma yɛro win sɛyasiabu koo kpɛa. <sup>30</sup> Domi bese sa yɛro yɛ wi u gerua u nɛɛ, “Nɛna kon mɔru kɔsia, nɛna kon dibu kɔsia.” U maa kpam nɛɛ, “Yinni Gusunɔ u koo win tɔmbu siria.” <sup>31</sup> Gari kɔsiya Gusunɔ Yinni waso ù n tɔnu nɔma doke.

<sup>32</sup> I yaayo nge mɛ i gasɔ kua. Sanam mɛ i Gusunɔn yam bururam wa i kpa, i nɔni sɔɔra gem gem adama i yɔra sim sim taa bi sɔɔ. <sup>33</sup> Gasɔ ba bɛɛ wɔmmɔ ma ba bɛɛ nɔni sɔɔmɔ batuma sɔɔ, gasɔ maa i gabu dam kɛmɔ be ba wahala yen bweseru waamɔ. <sup>34</sup> Geema, i ka pirisɔmba nɔni swãaru bɔnu kua. Ye ba maa bɛɛ bɛɛn dukia wɔrari, i wura ka nuku dobu, domi i yɛ ma i dukia mɔ ye ya bɛɛɛ bo ye ya ko n wãa ka baadommaa. <sup>35</sup> N n mɛn na, i ku wɔrugɔru kpana, domi ten are kpã. <sup>36</sup> Ka gem, i n̄ ko ko i kun tɛmanɛ i ka Gusunɔn kĩru ko kpa i wa i mwa yɛn nɔɔ mwɛɛru u bɛɛ kua. <sup>37</sup> Geema, nge mɛ Gusunɔn gari gerumɔ,

“N tiewa fiiko, kɛɛriki tɔna.

Wi u koo na u ka tunuma, u n̄ tɛɛmɔ.

<sup>38</sup> Ma wi u sãa gemgii nɛn nɔni sɔɔ,

u ko n wãa naanɛ dokebun saabu.

Adama ù n biru wura,

nɛn gɔru ga n̄ maa ka nùn doramɔ.”

<sup>39</sup> Sa n̄ wãa be ba biru wurɔ bu ka kam kon wuurɔ, sa wãawa be ba naanɛ doke bu ka ben hunden faaba wan wuurɔ.

## 11

### *Naanɛ dokebu*

<sup>1</sup> Wi u naanɛ doke u yɛ kam kam ma ye u yĩiyɔ u koo ye wa. U maa yɛ ma ye ya n̄ waarɔ ka nɔni ya wãawa ka gem. <sup>2</sup> Naanɛ doke bin bwesera yeruku tɔmba mɔ. Yen sɔna ba bu seeda gea diiya.

<sup>3</sup> Ka naanɛ dokeba sa tuba ma Gusunɔn gariya handunia ya ka taka koorɔ. Nge mɛya ba ye sa waamɔ kua ye sa kun waamɔn di.

<sup>4</sup> Ka naanɛ dokeba Abeli u Gusunɔ yãkuru kua te ta Kaɛnigiru bɛɛɛ kere. Win naanɛ dokebun saabuwa ba nùn soka gemgii domi Gusunɔn tii u win kɛnu mwa. Ka naanɛ dokeba Abeli u maa gari mɔ ka tɛ baa mɛ u gu.

<sup>5</sup> Naanɛ dokebun sɔna ba Enɔku sua Gusunɔn mi u n̄ gu. Goo sari wi u maa ka nùn nɔni waare, domi Gusunɔ u nùn sua u ka da win mi. Gusunɔn gari maa gerumɔ, bu sere nùn sua win kookoosu Gusunɔ wɛre. <sup>6</sup> N deema goo sari win kookoosu koo Gusunɔ wɛre n kun ka naanɛ dokebu. Geema, wi u Gusunɔ susimɔ u naanɛ sãa ma Gusunɔ u wãa ma u ra be ba nùn kasu durom kue.

<sup>7</sup> Ka naanɛ dokeba Nɔwɛ u Gusunɔn gari swaa daki sanam mɛ u nùn kirɔ kua ye ya sisin sɔ ye u n̄ gina wa. U Gusunɔ nasia u nùn mɛm nɔɔwa ma u goo nimkuu dãka gè sɔɔ wi ka win yenugibu ba faaba wa. Nge mɛya u handuniagibu taarɛ wɛ ma u gem wa Gusunɔn nɔni sɔɔ naanɛ dokebun saabu.

<sup>8</sup> Ka naanɛ dokeba Aburhamu u Gusunɔn sokuru wura ma u swaa wari u dɔɔ tem gam gia mɛ Gusunɔ u koo nùn wɛ nge tubi ma u dɔɔ mi u n̄ yɛ. <sup>9</sup> Ka naanɛ dokeba u sina nge sɔɔ tem mɛ sɔɔ, mɛ Gusunɔ u nùn nɔɔ mwɛɛru kua. U wãa kuu bekuruginu sɔɔ wi ka Isaki ka Yakɔbu. Ben tii, nɔɔ mwɛɛ tee tera Gusunɔ u maa bu kua.

<sup>10</sup> Domi Aburhamu u wuu bɔkɔ mara ge ga kpɛɛkpɛɛku damguu mɔ. Gusunɔwa u wuu gen kpunaa kua ma u gu bana.

<sup>11</sup> Naanɛ dokebun saabuwa Saaraan tii maa dam wa u ka gura sua baa mɛ u yen saa doona. U yɛ ma Gusunɔ wi u nɔɔ mwɛɛru kua u sãa naanegii. <sup>12</sup> Nge mɛya, saa tɔn durɔ turon min di, wi u gɔɔ tura, tɔmba marura ba dabia nge wɔllun kperi ka nim wãkun yani sɛeri yi goo kun kpɛ u gari.



<sup>13</sup> Naane dokebu sɔra tɔn be kpuro ba gu. Ba n̄ gāa gee ni wa ba mwe n̄n n̄ɔ mweeru Gusunɔ u kua, adama ba nu wawa sarun di ba dam koosia ma ba wura ma ba s̄a s̄abu ka tem yarobu handunia s̄ɔ. <sup>14</sup> Be ba gerumɔ m̄e, ba s̄ɔsimɔ kpasasa ma ba tem kasu. <sup>15</sup> Tem m̄e ba derin beke yà n̄ daa bu m̄ò, ba koo raa ayeru wa bu ka ḡosira mi. <sup>16</sup> Adama t̄e ba tem kasu m̄e mu buram bo, tem m̄eya tem w̄ollugim. Yen s̄ɔna sekura kun Gusunɔ m̄ò bu ka n̄n̄ soku ben Yinni domi u bu wuu gagu s̄ɔru kua.

<sup>17</sup> Naane dokebun s̄ɔna Aburhamu u ka Isaki yākuru kua ye Gusunɔ u win laakari m̄eirim̄ɔ. Aburhamu wiya Gusunɔ u n̄ɔ mweeru kua. Ka m̄e, u s̄ɔru kpa u ka win bii teereru yākuru ko. <sup>18</sup> Gusunɔ u raa n̄n̄ s̄ɔwa u n̄e, “Isakin min diya wunen bwesera koo yari.” <sup>19</sup> U bwisika ma Gusunɔ u dam m̄ò u ka t̄onu seesia ḡarin di mam, ma ka gem u Isaki wa nge u wurama ḡarin di.

<sup>20</sup> Ka naane dokeba, Isaki u Yakɔbu ka Esau domaru kua, ma u bu s̄ɔwa ye ya koo kooa.

<sup>21</sup> Ka naane dokeba Yakɔbu u Yos̄efun bibu domaru kua tia tia ye u ḡɔ turuku kua, ma u d̄eka t̄asa u ka Gusunɔ s̄awa.

<sup>22</sup> Ye Yos̄efu u ḡɔ turuku kua, ka naane dokeba u Isireliba s̄ɔwa ma saa ya sisi ȳe s̄ɔ ba koo yari Egibitin di, ma u bu s̄ɔwa nge m̄e ba koo win kukunu koosina.

<sup>23</sup> Sanam m̄e ba M̄owisi mara, ka naane dokeba win m̄ɔwɔba n̄n̄ berua suru ita, domi ba wa ma u s̄a bii durɔ burɔ, ba n̄ maa berum kue bu ka sunɔn wooda sara.

<sup>24</sup> Ka naane dokeba, ye M̄owisi kp̄ēa u yina bu n̄n̄ soku Egibitin sunɔn bii t̄ɔn kurɔn bii. <sup>25</sup> U k̄ia bu n̄n̄ n̄n̄i s̄ɔ ka Gusunɔn t̄ambu sannu ka sere ye u koo ȳeri durum s̄ɔ saa fiiko. <sup>26</sup> U bwisika u wa n̄ sanɔ bu n̄n̄ gem nge wi Gusunɔ u ḡɔsa n̄ kere u Egibitin dukia wa, domi sian areya u m̄eera.

<sup>27</sup> Ka naane dokeba M̄owisi u yara Egibitin di, u n̄ sunɔn m̄arun berum kue. U ȳra dim dim nge wi u Gusunɔ waam̄ɔ baa m̄e u n̄ waarɔ. <sup>28</sup> Ka naane dokeba u ka Ḡɔ sararibun t̄ɔɔ bakaru torua ma u dera ba yem ȳka dii k̄ann̄s̄ɔ kpa wi u bii yerumaba goom̄ɔ u ku Isirelibagibu baba.

<sup>29</sup> Ka naane dokeba Isireliba ba nim w̄ku ge ba m̄ò Naa yari t̄ɔbura nge tem dira. Adama sanam m̄e Egibitigiba k̄ia bu ko nge m̄e, ba nim diira.

<sup>30</sup> Naane dokebun s̄ɔna Yerikon ḡb̄arara ka w̄ruma ye Isireliba ba wuu ge sikerena s̄ɔ n̄ɔba yiru. <sup>31</sup> Naane dokebun saabuwa Rahabu kurɔ tanɔ wi, u n̄ gu ka be ba n̄ Gusunɔ m̄em n̄ɔwe sannu ȳen s̄ɔ u Isireliban ḡarobu dam koosia ka nuku tia.

<sup>32</sup> Mba kon maa gere. Ayera kun man turi n̄ ka Gedeonin gari gere ka Barakigii, ka Sansom ka Yefite ka Dafidi ka Samueli ka sere Gusunɔn s̄ɔm̄ɔbu. <sup>33</sup> Naane dokebun s̄ɔna ba sinambu tabu di, ba kua ye ya w̄a, ba wa ba mwa ye Gusunɔ u bu n̄ɔ mweeru kua. Ba gbee sinansun n̄su k̄rua, <sup>34</sup> ba d̄ɔ boko go, ba takobin ḡɔ kisirari. Ba n̄ daa dam m̄ò adama ba kua damgibu. Ba bu nasia tabu s̄ɔ, ba t̄ɔn tukobu tabu di. <sup>35</sup> T̄ɔn kurɔbu gabu ba ben t̄ambu wa ba wurama ḡarin di.

Ba gabu t̄ɔya kua ba ka go. Ba yina bu bu faaba ko bu ka wa bu se bu du w̄aru s̄ɔ te ta buram bo. <sup>36</sup> Ba maa kpam gabu yaakoru kua, ba bu seni so. Ba gabu b̄okua ka ȳni ba doke p̄iris̄ɔm s̄ɔ. <sup>37</sup> Ba gabu kpenu kasuka ba go, ba gabu b̄atira kpirinu yiru, ba gabu go ka takobi. Ba ȳa ḡni ka boo ḡni deewa ba ka b̄asi. Ba s̄a s̄arobu, ba n̄n̄i s̄ɔra, ba t̄ɔya wa. <sup>38</sup> Ben gem s̄ɔ, handunia kun weene ya n̄ s̄a ben w̄a yeru. Ba yaayaare kua ḡbabunɔ ka guunu w̄oll̄o ka kpee baaba s̄ɔ ka w̄rus̄ɔ.

<sup>39</sup> Ba t̄ɔn be kpuro seeda gea diiya ben naane dokebun saabu. Ka m̄e, ba n̄ wa ba mwe ȳen n̄ɔ mweeru Gusunɔ u kua. <sup>40</sup> Geema, nge m̄e Gusunɔ u sun ḡanu ȳiye ni nu b̄ere bo, u n̄ k̄ie bu ko be ba yiba n̄ kun ka b̄ese sannu.

## 12

### *Gusunɔ besen Baaba*

<sup>1</sup> Bese maa, seeda dio dabi teniwa ta sun sikerene. N n̄ m̄en na, i de su ye f̄era su k̄ɔ ye ya sun baasi besen sanum s̄ɔ ka durum ye ya ra sun fuuku mani sim sim, kpa su temana garasan duka s̄ɔ ye ya sun mara.

<sup>2</sup> Su n̄n̄i wukia sa n̄ Yesu m̄eera. Win min diya besen naane dokebu wee, wiya maa bu yibiam̄ɔ. U wura ba n̄n̄ go d̄aa bunanaru s̄ɔ, u n̄ ḡɔ win bweserun sekuru m̄eera domi u nuku dobu ȳiyo bu n̄n̄ ȳiye. T̄e u s̄ɔ Gusunɔn sina kitarun n̄m̄ geuo.

<sup>3</sup> I win gari bwisikuo nge me u temana ka yiberε tee te durumgiba ka nūn nenua, kpa i ku mwia kpana i dam bia. <sup>4</sup> Domi beε ka durum gabirinaa sɔɔ, i n̄ gina gabirine sere n ka ko gɔɔ. <sup>5</sup> I dam k̄εε gari duari yi Gusunɔ u beε sɔɔmɔ nge win bibu? U neε, “Nen bii, a ku Yinni Gusunɔn seeyasiabu atafiiru ko.

A ku maa nuki sankira u n nun gerusimɔ.

<sup>6</sup> Domi wi Yinni u k̄i wiya u ra seeyasie, kpa u tɔnu baawure sɛna so wi u garisi win bii.”

<sup>7</sup> I ka beεn nɔni swāaru temana, Gusunɔ u beε kuammewa nge win bibu. Bii wara wāa wi win baaba ku ra seeyasie. <sup>8</sup> Bā kun beε seeyasie, nge bii be ba tie, n̄ n men na, i n̄ s̄aa baan bibu, beε bii seegebara. <sup>9</sup> Su besen tundobu yaaya. Ba sun seeyasia sa maa bu beεre wē. N n men na, sa n̄ ko besen Baaba wɔrukoo wiru kp̄iia kpa sa n wāaru mɔ?

<sup>10</sup> Besen tundo be, ba sun seeyasia saa fiiko sɔɔ nge me n bu wēre. Adama Gusunɔ u ra sun seeyasie besen arufaanin sɔ kpa sa n ka dεere nge wi. <sup>11</sup> Bā n sun seeyasiamɔ n da n gina s̄awa nuku sankiranu, n n̄ mɔ nuku dobu. Adama amen biru be ba swaa gea gia seeyasia bi sɔɔ, ba ra bin arufaanin di ye ya s̄aa b̄ari yendu ka daa gea.

### *Bwisi k̄eru ka kirɔ*

<sup>12</sup> Beε be i wasire i noma s̄aare, i tii t̄asisio i noma sua kpa i de beεn d̄ua ya n dam mɔ. <sup>13</sup> I n s̄imɔ swεε yi yi wā sɔɔ, kpa naa si su n̄ bwāa do, su ka bekura kpa su ku ka kirira.

<sup>14</sup> I hania koowo i n ka nɔɔ tia s̄aa ka t̄ambu kpuro kpa i n wāaru dimɔ te ta dεere, domi goo sari wi u koo Yinni wa, win wāaru t̄a kun dεere. <sup>15</sup> I n tii se kpa beεn goo u ku raa Gusunɔn durom bia. I n tii se kpa m̄aru ye i yi ḡoruɔ yu ku raa se nge kp̄ii p̄tura yu wahala doke, kpa yen d̄εε yi t̄on dabinu baba. <sup>16</sup> I n tii se kpa goo u ku ka goo k̄ɔɔ menna tantanaru sɔɔ, kpa goo u ku maa yina u ḡaa dεeranu beεre wē, nge Esau wi u bii yerumarun tubi d̄ora d̄ia gb̄εε teerun s̄. <sup>17</sup> Amen biru beεn tii i yē ma u k̄ia win baaba u n̄n domaru kua adama u n̄n yinari domi u n̄ swaa wa u ka k̄asi ye u kua baa me u kasu ka sw̄i.

<sup>18</sup> Beε, i n̄ susime guurɔ te ba koo kp̄i bu baba, nge me Isireliba ba guu te ba m̄ Sinai susi. Guu te, ta d̄ɔɔ boko m̄, ka yam

w̄okuru ka yam t̄ireru ka woo guna, <sup>19</sup> ka k̄oban wurenu ka n̄ɔgiru. Ye Isireliba ba n̄ɔgii te nua ba suuru kana n̄ɔ ge, gu ku maa ka bu gari geε ko. <sup>20</sup> Domi ba n̄ yiire bin dam m̄ bi bu neε, “Hunde koni baayere ye ya guu te baba baa n̄ n gbeeku yaan na, ba koo ye kpenu kasukuwa bu go.” <sup>21</sup> Ye ba wa mi, ya berum m̄ sere M̄wisi u gerua u neε, “Berum man m̄ sere na diirum̄.”

<sup>22</sup> Adama beε, Sionin guura i susi ka Gusunɔ Yinni wason wuu ge ga s̄aa Yerusalemu w̄rukaa, ka gen ḡrado dabi dabiru te ta n̄ garirɔ te ta menne ka nuku dobu. <sup>23</sup> Gusunɔwa i susi wi u s̄aa t̄ambu kpuron siri kowo, ka win bii yerumaban mennɔ b̄en ȳisa yorua w̄llɔ, ka maa t̄on geebun hundeba be Gusunɔ u dεerasia mam mam. <sup>24</sup> Yesuwa i susi wi u s̄aa n̄ɔ mwεε kpaa ten swaa s̄omɔ, ka win yem me mu yēkara, me mu gari m̄ yi yi Abelin yemgii n̄ɔbu dobu kere.

<sup>25</sup> N n men na, i n tii se kpa i ku ȳeron n̄ɔ yina wi u ka beε gari m̄. Be ba yina bu win gari swaa daki wi u bu kirɔ m̄ handunia sɔɔ, ba n̄ seeyasiabu kisirari. Kaa sere gere beε? Sa n̄ kisiram̄ s̄a n̄ n̄n biru kisi wi u ka sun gari m̄ w̄llun di. <sup>26</sup> Win n̄ɔ ga tem ȳira sanam me, adama t̄ε u sun n̄ɔ mwεε teni kua u neε, “Kon kpam wure n tem ȳiire n̄n teeru, adama n̄ maa m̄ me t̄ona, ka w̄lla.”

<sup>27</sup> Ye u neε, “Kon kpam ko n̄n teeru,” ya s̄ɔs̄imɔ ma taka kooa koo ȳirura yu doona kpa ye ya kun ȳirurɔ ya n ka wāa.

<sup>28</sup> Yen s̄, su Gusunɔ siara domi sa bandu m̄ te ta n̄ ȳirurɔ kpa su n̄n s̄a nge me u k̄i ka beεre w̄εbu ka nasiaru. <sup>29</sup> Geema, Gusunɔ besen Yinni u s̄awa nge d̄ɔɔ wi u ra kam koosie.

## 13

### *Nge me besen kookoosu*

#### *koo ka Gusunɔ w̄re*

<sup>1</sup> I n da n beεn naane dokeosibu k̄i. <sup>2</sup> I yaayo ma n weene i s̄obu yaare ko, domi be ba kua me, ben gaba w̄llun ḡradoba yaare kua ba n̄ ka baaru. <sup>3</sup> I piris̄amba yaayo nge me i ko ko i n ka bu wāa sannu. I be ba n̄ni s̄ɔmɔ yaayo domi beεn tii, wasiya i maa m̄.

<sup>4</sup> I de baawure u n durɔ ka kurɔn suanaan beεre yē kpa durɔ ka kurɔ sɔɔ torara kun wāa. Domi Gusunɔ u koo bu siri be ba k̄ɔɔ

mennamə tantanaru sɔɔ ka be ba sakararu mɔ.

<sup>5</sup> I ku de gobin kīru ta n bɛɛ nɛni. I de ye i mɔ yu ka bɛɛ nɛrena domi Gusunɔ u nɛɛ, “Na n̄ nun derimɔ pai, mɛya na n̄ maa nun biru kisimɔ ka baadommaɔ.” <sup>6</sup> Yen s̄na sa ko kpī su tororu so su nɛɛ,

“Yinni Gusunɔwa s̄a wi u koo man somi.

Na n̄ ḡaanu ganun bɛrum mɔ.

Mba tɔnu koo kpī u man kua.”

<sup>7</sup> I bɛɛn gasɔn swaa gbiobu yaayo be ba bɛɛ Gusunɔn gari nɔɔsia. I bwisikuo nge mɛ ba ben w̄aaru diisina ma ba gu, kpa i ben naane dokebu saari. <sup>8</sup> Yesu Kirisu turo wiya mi, ḡia ka gisɔ ka baadommaɔ. <sup>9</sup> I ku de bu bɛɛ torasia ka s̄ɔsi tuku dabinu. Domi Gusunɔn duroma mu weenɛ mu n bɛɛn ḡrusu t̄asisiamɔ, n̄ n̄ mɔ dianun sesenu. Be ba yabu ye kpuro sw̄i ba n̄ yen arufaani gaa waare.

<sup>10</sup> Sa ȳaku yeru mɔ t̄en ȳakunu Yuuban ȳaku kowo be ba ra raa s̄mburu ko dii dɛrarɔ ba n̄ kp̄ɛ bu di. <sup>11</sup> Domi ba ra yaa sabe nin gonu d̄ɔ m̄eniwa wuun biruɔ sanam mɛ ȳaku kowo t̄anwero u ka nin yem dua dii te ta dɛere gem gem sɔɔ u ka mu Gusunɔ tusia t̄ambun durum s̄. <sup>12</sup> Yen s̄na Yesun tii maa n̄ni s̄ɔra wuun biruɔ u ka wa u t̄ambu dɛerasia ka win tii tiin yem. <sup>13</sup> N n̄ m̄en na, su da win mi wuun biruɔ kpa ba n̄ sun gem nge wi. <sup>14</sup> Domi sa n̄ wuu gagu mɔ tem mɛ sɔɔ, ge ga ko n̄ w̄a ka baadommaɔ. Wuu ge ga wee geya sa kasu. <sup>15</sup> N n̄ m̄en na, sa n̄ Gusunɔ siaramɔ saa Yesun min di kpeetim sari nge ȳaku kobu, yera sa n̄ da win ȳisuru siare ka bɛɛn n̄ɔ. <sup>16</sup> I ku gean kobu duari, kpa i n̄ sominamɔ ka ye i mɔ. Ya s̄awa nge ȳaku ni nu ra Gusunɔ w̄ere.

<sup>17</sup> I bɛɛn swaa gbiobu m̄em n̄ɔwɔ kpa i bu wiru kp̄iɣa. Domi bɛɛn hunden gariya ba ra n̄ ka wasire ȳen s̄ Gusunɔ u koo bu yen gari bikia. I de bu kpī bu wisi ka nuku dobu, n̄ kun ka nuku sankiranu. B̄a n̄ wisa ka nuku sankiranu, ya n̄ bɛɛ arufaani gaa kuammɛ.

<sup>18</sup> I n̄ da sun kanaru kue. Sa ȳɛ kam kam ma bɛɛn ḡru ga dɛere domi sa k̄iwa sa n̄ tii kpare dee dee ḡaanu kpuro sɔɔ. <sup>19</sup> Ye na bɛɛ bikiamɔ gem gem, yera i kanaru ko kpa Gusunɔ u de n̄ wurama bɛɛn mi fuuku.

### *Kanaru*

<sup>20</sup> Gusunɔ wi u alafia w̄ɛmɔ u bɛɛn Yinni Yesu seeya ḡarin di, ma Yesu wi, u kua bɛɛn

ȳa kparo boko win yem s̄ mɛ mu n̄ɔ mwɛɛ te ta ku ra kpen gari sire. <sup>21</sup> Gusunɔ turo wi, u bɛɛ dam k̄ɛ i ka daa gea ko kpa i ka win k̄iru ko, kpa u maa s̄mburu ko bɛɛ sɔɔ te ta koo n̄n̄ w̄ere saa Yesu Kirisin min di wi sa ko n̄ bɛɛɛ w̄ɛmɔ sere ka baadommaɔ. Ami.

### *Garin wii goberu ka t̄abiribu*

<sup>22</sup> Nɛgibu, na bɛɛ kanamɔ i de i dam k̄ɛɛ gari yi swaa daki ka t̄emanabu, domi ye na bɛɛ yorua tire teni sɔɔ ya n̄ d̄ɛu. <sup>23</sup> Na k̄i i n̄ ȳɛ ma ba bɛɛgii Timɔte kara piris̄am di. U n̄ tunuma yellu, sa ko na bɛɛn mi sannu.

<sup>24</sup> I bɛɛn swaa gbiobu kpuro t̄abirio ka maa naane dokeobu kpuro. Italin naane dokeobu ba maa bɛɛ t̄abura.

<sup>25</sup> Gusunɔn durom mu n̄ ka bɛɛ kpuro w̄a.

## TIRE TE YAKABU U YORUA

Yakabun tire te, ta ka naane dokeobu ya be ba yarine baama mi Romugiba bandu dii. Ta sun sɔmɔ nge me n weene Yesugii u win wāaru diisina. Wahala ya n nūn deema, n weene u temana, u ku Gusunɔ taare wē. Domi win min diya u koo somiru wa. N weenewa u win yara kpī, kpa u sɔsi win kookoosu sɔɔ ma u sāa Yesugii. N n weene u goo gem. Tambu kpuro ba sāawa tia Gusunɔn nɔni sɔɔ.

Tire ten gari mero ya sāawa kookoosu sɔɔra tɔnun naane dokebu bu koo sɔsira.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tɔbiribu, wiru 1:1.
2. Naane ka bwisi, wiru 1:2-8.
3. Sāaro ka gobigii, wiru 1:9-11.
4. Laakari mɛeribu ka kəkiribu, wiru 1:12-18.
5. Nɔɔbu ka kobu, wiru 1:19-27.
6. A ku goo gem, wiru 2:1-13.
7. Naane dokebu ka bin kookoosu, wiru 2:14-26.
8. Yesugii ka win yara, wiru 3:1-12.
9. Bwisi yi yi wee wəllun di, wiru 3:13-18.
10. Kookoo kɔsusun kirɔba, wiru 4:1n di sere wiru 5:6.
11. Temanabu ka kanaru, wiru 5:7-20.

### *Tɔbiribu*

<sup>1</sup> Bɛɛ, bwesenu wəkura yiru, bɛɛ be i yarine handunia kpuro sɔɔ, ne Yakabu, Gusunɔ ka Yinni Yesu Kirisin yoo, na bɛɛ tɔbura.

### *A bwisi kanɔ ka naane*

<sup>2</sup> Negibu, laakari mɛeri bwese bweseka yè sɔɔ i wəri kpuro i ye garisio gāru dobu. <sup>3</sup> Domi i yē ma bɛɛn naane dokebu bɔ kun laakari mɛeribu kpanɛ bu koo bɛɛ temanabu marua. <sup>4</sup> Adama i de temanabu bu bin sɔmburu ko sāa sāa kpa i n ka sāa tɔn girobu be ba yiba, kpa gāanu kun maa bɛɛ tie. <sup>5</sup> Bwisi yi n bɛɛn goo kɔmie u Gusunɔ bikio, u koo nūn yi wē domi Gusunɔ wiya u yi tambu kpuro wɛemɔ ka nuku tia gerusibu sari. <sup>6</sup> Adama yēro u bikio ka naane, n kun ka sika. Domi wi u sika mɔ u sāawa nge nim wəkun nim me woo ga suamɔ ga bɔrikiamɔ yam kpuro. <sup>7-8</sup> U sāawa gōrusu yirugii wi

u n swaa tia swī win wāaru sɔɔ. Tɔnu win bweseru u ku bwisiku ma u koo gāanu ganu wa Yinni Gusunɔn mi.

### *Sāaro ka gobigii*

<sup>9</sup> I de naane dokeo bwɛɛbwɛɛ u woo kana yèn sɔ Gusunɔ u nūn wəlle sua. <sup>10</sup> Dukiagii maa u woo kanɔ win kawabun sɔ, domi u koo doona nge yakasun wɛsu. <sup>11</sup> Sɔɔ yara ka win yam susuru ma yakasu gbera, sin wɛsu dɛrura ma sin buram kpa. Nge mɛya dukiagii u koo dɛrura win sɔma sɔɔ.

### *Laakari mɛeribu ka kəkiribu*

<sup>12</sup> Doo nɔɔrugiiwa wi u laakari mɛeribun saa sɔɔ temana. Domi win laakari mɛeribun biru u koo wāaru wa tɛn nɔɔ mwɛeru Yinni bu kua be ba nūn kī. <sup>13</sup> Bɔ n ka goo kɔsa kəkura u ku raa gere u nɛɛ, Gusunɔwa u nūn kəkura. Domi ba ku ra ka Gusunɔ kɔsa kəkiri, mɛya win tii u ku ra maa ka goo kɔsa kəkiri. <sup>14</sup> Adama sanam me tɔnun kīru kankam ta nūn soka ta gawa, yera u kəkirira. <sup>15</sup> Yen biru kīru kankam ra gura sue kpa tu toraru ma, toraru tɔ n maa kpɛa ta kpa, kpa tu gɔɔ ma.

<sup>16</sup> Nɛn kīnasibu, i ku tii nɔni wəke. <sup>17</sup> Kɛɛ geeru baatere ka kɛɛ buranu kpuro saa wəllun diya nu ra nɛ. Nu maa weewa Gusunɔn min di wi u sɔɔ ka suru taka kua. Wiya wi u ku ra kɔsi, u n maa tiro mɔ. <sup>18</sup> Win tii tiin kīru sɔɔra u ka sun kua win bibu ka win gari gee su ka ko nge yaku gbiikii te u mwa win taka kooru kpuron di.

### *Nɔɔbu ka kobu*

<sup>19</sup> Nɛn kīnasibu, i yeni yē sāa sāa, adama i de baawure u n da nɔ kpaaka, kpa u n da saku u sere gere, kpa u n da tɛ u sere mɔru bara. <sup>20</sup> Domi tɔnun mɔru ku ra kom gem ko Gusunɔn nɔniɔ. <sup>21</sup> Yen sɔ, i daa disinugia ka kom kɔsum kpuro derio kpa i gari yi mwa ka tii kawabu yi Gusunɔ u duura bɛɛn gōruɔ domi yiya yi koo kpī yi bɛɛn hunde faaba ko.

<sup>22</sup> Adama i de i ko gari yin kowobu, n n mɔ yin nɔwɔbu tɔna be ba tii nɔni wəkumɔ. <sup>23</sup> Domi wi u gari nua ma u n kue, u sāawa nge durɔ goo wi u win wuswaa mɛera diki sɔɔ. <sup>24</sup> Ye u mɛera u kpa u doona ma u duari mii mii nge me u sāa. <sup>25</sup> Adama wi u wooda gea wɛerimɔ ye ya tɔnu yakiamɔ ma u ye mɛm nɔɔwammɛ ka temanabu, ma u n sāa nɔwɔ wi u koo duari, wiya sāa doo nɔɔrugii win sɔmburu sɔɔ.



<sup>26</sup> Goo ù n tamaa u Gusunə sãamə ma u ñ win yara kpīa, u tii weesu kuammewa, win sãaru kama. <sup>27</sup> Wi Gusunə Baaba u garisi win sãa geon tii, wiya wi u ra gobekuba ka gəminibu nɔəri ben nɔni swāaru sɔɔ kpa u tii nɛnɛ handunian disinun di.

## 2

### *A ku goo gem*

<sup>1</sup> Nɛgibu, bɛɛ be i bɛsɛn Yinni yiikogii Yesu Kirisi naanɛ doke, i ku tɔmbun bɛɛrɛ keranaa mɛeri. <sup>2</sup> Nge mɛ n tɛ wāa, gobigii goo u du bɛɛn mɛnnɔ yɛrɔ ka wuran taabu ka yabe buraru, kpa sãaro goo u maa duuma ka yabe kīanu. <sup>3</sup> I n yabe burarugii bɛɛrɛ wɛ i nɛɛ, u sinɔ tɔn giro sin yɛrɔ, ma i maa sãaro sɔɔwa wi, u yɔro giɔ, ñ kun mɛ u sinɔ temɔ, <sup>4</sup> i ñ tɔmbun bɛɛrɛ keranaa mɛrimɔ? I ñ maa bu sirimɔ ka bwisiku ni nu kun dɛnde?

<sup>5</sup> Nɛn kīnasibu, i swaa dakio. Gusunə u bu gɔsa be ba sãa sãarobu handunian nɔni sɔɔ bu ka ko dukiagibu ben naanɛ dokebun sɔ, kpa bu bandu di te u be ba nùn kī nɔ m wɛru kua. <sup>6</sup> Adama bɛɛ i sãaro be gema. N ñ dukiagii bera ba bɛɛ dam dɔremɔ ba bɛɛ gawamɔ ba ka daamɔ siri yɛrɔ? <sup>7</sup> Beya ba maa yīsi gee te gari kam gerusimɔ te Gusunə u bɛɛ wɛ.

<sup>8</sup> Ka gem, gea i mɔ, ñ n ban te Gusunə u swīin wooda mɛm nɔɔwa nge mɛ Gusunən gari gerua yi nɛɛ, “A wunɛn tɔnusi kīɔ nge wunɛn tii tii.” <sup>9</sup> Adama ñ n tɔmbun bɛɛrɛ keranaa mɛera durumwa i mɔ, ma wooda ya bɛɛ taarɛ wɛɛmɔ yɛn sɔ i ñ ye mɛm nɔɔwɛ. <sup>10</sup> Domi baawure wi u woodaba kpuro swīi ma u tia tora, yɛro ye kpuro torariwa. <sup>11</sup> Geema, wi u nɛɛ, “I ku sakararu ko,” wiya maa nɛɛ, “I ku tɔnu go.” Yen sɔ, à kun sakararu kue, adama ma a tɔnu go, a wooda sarawa. <sup>12</sup> I gari geruo kpa i n mɔ nge be Gusunə koo siri ka wooda ye ya tɔnu yakiamɔ. <sup>13</sup> Domi wi u kun wɔnwɔndu mɔ, wɔnwɔndu sariru sɔɔra ba koo yɛro siri, adama wɔnwɔnda ta koo kpī tu woo kana siribun wuswaaɔ.

### *Naanɛ dokebu*

#### *ka bin kookoosu*

<sup>14</sup> Nɛgibu, are yɛrɔ n mɔ, goo ù n gerua u nɛɛ, u naanɛ dokebu mɔ, kpa u kun bin kookoosu mɔ. Naanɛ doke bi, bu koo yɛro faaba ko? <sup>15</sup> Su gesi nɛɛ, bɛɛgii goo, tɔn durɔ

ñ kun mɛ tɔn kurɔ u yānun yāaru mɔ ma u ñ maa mɔ ye u koo di. <sup>16</sup> Bɛɛn goo ù n nùn sɔɔwa u nɛɛ, kpuna mu n do, a ku de wooru tu nun go, kpa a di a debu, adama u ñ nùn wɛ yɛn bukata u mɔ wasin sɔ, arufaani yɛrɔ n mɔ. <sup>17</sup> Nge mɛya naanɛ dokebu bù n wāa bi tɔna, bù kun sɔɔsire ka kookoosu, bu kua kam.

<sup>18</sup> Adama goo u koo nɛɛ, wini u naanɛ doke, wɔnɔ maa u kookoosu mɔ. Kon gere, a man wunɛn naanɛ dokebu sɔɔsio n kun ka kookoosu, kpa nɛ maa n nun nɛn naanɛ dokebu sɔɔsi ka nɛn kookoosu. <sup>19</sup> Geema, a naanɛ doke ma Gusunə turowa wāa. N wɛra mɛ. Wɛrɛkunun tii nu maa yɛ mɛ, ma nu diirimɔ bɛrum sɔ. <sup>20</sup> Adama wunɛ laakari sarirugii, a ñ tuba ma naanɛ doke bi bu ñ sɔɔsire kookoosu sɔɔ bu sãawa kam? <sup>21</sup> Mba n dera bɛsɛn sikado Aburhamu u gem wa Gusunən wuswaaɔ. Win kookoosa, ye u ka win bii Isaki yākuru kua. <sup>22</sup> A ñ wa win naanɛ dokebu ka win kookoosu sīimɔ sannu? Ma win kookoosu sɔɔsi ma win naanɛ dokebu yiba. <sup>23</sup> Ma Gusunən gari kooru yi yi nɛɛ, “Aburhamu u Gusunə naanɛ kua, ma Gusunə u nùn garisi gemgii.” Ma ba nùn soka Gusunən bɔrɔ. <sup>24</sup> N n mɛn na, i wa ma Gusunə u tɔnu gem wɛɛmɔ win kookoosun sɔ, n ñ mɔ win naanɛ dokebu tɔnan sɔ.

<sup>25</sup> Nge mɛya n maa sãa ka Rahabu, kurɔ tanɔ wi. U gem wa Gusunən wuswaaɔ win kookoosun sɔ ye u ka dera Yuuban gɔro be, ba dua win yɛnuɔ ma u bu yara ka swaa tuka gaa. <sup>26</sup> Nge mɛ wasi yi yi kun hunde mɔ gora, nge mɛya maa naanɛ doke bi bu kun sɔɔsire kookoosu sɔɔ, bu kua kam.

## 3

### *Yesugii ka win yara*

<sup>1</sup> Nɛgibu, i ku de i n dabi bɛɛ be i kī i ko Gusunən garin keu koosiobu. Domi i yɛ ma bɛsɛ be sa Gusunən garin keu sɔɔsimɔ ba koo sun siri ka wɔnwɔndu sariru n kere gabu. <sup>2</sup> Gāa dabinu sɔɔra bɛsɛ kpuro sa ra tore. Goo ù kun tore gere sɔɔ u sãawa tɔnun tii wi u koo kpī u win wasi kpuro yaruka doke. <sup>3</sup> Sa ra dumi yaruki dokeye yi ka sun mɛm nɔɔwa. Nge mɛya sa ko kpī su yin wasi kpuro gɔsikia. <sup>4</sup> I kpam goo nimkusu mɛerio. Baa mɛ su kpā ma woo damgisu su bɔrikiamɔ, sɛsɛ piibuwa ba ra ka su gɔsikie,

nge me goo temo u ki. <sup>5</sup> Nge meya yara ya saa gaa piibu wasi soo. Adama ya ra woo kane gaa bakanun so.

I merio nge me dso yee piibu ga koo kpi gu daa sube bakaru dso meni. <sup>6</sup> Yara ya maa saawa nge dso. Ya saa nge kosan waa yeru besen wasin doo dookan suunu soo, ma ya wasi kpuro sankumo, ya maa besen handunian waaaru kpuro dso menimo ka gorin dso. <sup>7</sup> Tenu u koo kpi u yee bwese bweseka kamia, yi yi naasu nne mo ka yi yi kabirimu ka yi yi waa nim soo, ka sere gunasu. U mam yi kamia ka. <sup>8</sup> Adama goo sari wi u koo kpi u yara kamia. Ya saawa gaa kosunu ni goo kun kpe u dwiiyasia. Ma ya dee googii yiba. <sup>9</sup> Yera sa dendimo sa ka Yinni besen Baaba siaramo, sa maa kpam ka ye tambu borusimo be Gusuno u taka kua win weenasibu. <sup>10</sup> Siarabun gari ka borin gari yarimo nao teu gen min di. Negibu, n n weene n saa nge me. <sup>11</sup> Bwii tian di nim durom ka nim taatam ko n swi sannu? <sup>12</sup> Negibu, mango ya koo sabun binu ma? Nge bere taka ya koo mango ma? Meyya maa ba ku ra nim durom sake nim me mu boru man di.

### *Bwisi yi yi wee wallun di*

<sup>13</sup> Been wara u bwisi ka yeru mo. U bwisi yi sosio win daa gea soo ka kookoo si u mo ka tii kawabu ka laakari. <sup>14</sup> Adama i n nisi kosunu ka kinenu mo been goru, i ku woo kana. I ku maa gem weesu kua. <sup>15</sup> Bwisi yin bwesera kun wee wallun di. Yi saawa handuniagii, ka wasigii, ka Setamgii. <sup>16</sup> Domi mi nisinu ka kinenu waa, miya daa bereteke ka kosa kpuro ra n waa. <sup>17</sup> Adama bwisi yi yi na wallun di, gbiikaa yi deere, yen biru yi nao tia kasu, yi du, yi n ka wesiano se, yi wawnandu mo ma yi ra som geenu ko. Yi n kiru gem weemo, yi n maa murafitiru mo. <sup>18</sup> Be ba nao tia kasu ba duorumo ka alafia, ma ba gem gemo.

## 4

### *Handunian kiru*

<sup>1</sup> Man diya sannosu ka sikirinosu naamo been suunu soo. Su naamowa gaa dabinun binen di ye ya ra n tabu mo been wasi soo. <sup>2</sup> I ki i n gaanu mo ni i n kpe i wa, ma i sooru saa i ka tenu go. I gaanun bine mo ni i n kpe i

wa, ma i sikirinamo, i sankinamo. Ye i ki, i n ye mo domi i ku ra Gusuno bikie. <sup>3</sup> I n maa bikia i ku ra wa yen so torara i ka bikiamo kpa i ka ye dendi been tii tiin kiru soo. <sup>4</sup> Bee be i n ka ten turo yo, i n ye ma handunian boru Gusunan yiberewa? N n men na wi u ki u ko handunian boru, u tii kua Gusunan yiberu. <sup>5</sup> I kun tamaa kam soora Gusunan gari gerua yi nee, "Gusuno u besen hunde ye u sun wen kiru bikiamo ka nisinu." <sup>6</sup> Adama u ra tenu durom kue me n kpaaru kere, domi Gusunan gari nee, "Gusuno kun waa be ba tii suen biru, adama u tii kawobu durom kuamme." <sup>7</sup> N n men na, i Gusuno wiru kpiyo. I Setam yino kpa u bee suuri. <sup>8</sup> I Gusuno susio, u koo maa bee susi. I been nama deerasio, bee durumgibu. I been gorusu sarasio, bee gorusu yirugibu. <sup>9</sup> I de i n nuki sankire kpa i n goa wooru so kpa i swi. I de been yeesu su gasia swi kpa been nuku dobu bu gasia nuku sankiranu. <sup>10</sup> I been tii kawo Yinni Gusunan wuswaa kpa u bee sua wallo.

### *A ku wunegii siri*

<sup>11</sup> Negibu, i ku kosa manina. Wi u win winsim kosa gerumo, n kun me wi u nun sirimo, woodan kosa u gerumo ma u ye sirimo. Wee, a n wooda sirimo, a n maa saa wi u ra ye mem naawe ma n kun mo wi u ye sirimo. <sup>12</sup> Gusuno turowa wooda weemo, wiya maa saa siri kowo. Wi turowa koo kpi u faaba ko, wiya koo maa kam koosia. N n men na, wara ra n wuna a ka wunen winsim siri.

### *I ku tii sua*

<sup>13</sup> I man swaa dakio te, bee be i mo, giso n kun me sia i ko da wuu kasa i ko mi wo tia kpa i tenkuru ko i are di. <sup>14</sup> Domi i n ye ye been waaara ko n saa sia. I saawa nge buko ge ga ra worume saa fiiko soo, yen biru kpa gu yarina. <sup>15</sup> Me n weene i gere wee. Yinni Gusuno u n ki, ma i waa, i ko yeni ko, n kun me yeano. <sup>16</sup> Adama te i woo kanamo i tii suamo. Woo kana bin bweseru kpuro bu n wa. <sup>17</sup> Nge meya baawure wi u gean kobu ye ma u kun kue, u torawa.

## 5

### *Dukiagibun kiru*

1 Tē bēe dukiagibu, i man swaa dakio. I swīiyō kpa i n araru mē wahala ye ya bēe sisien sō. 2 Bēen dukia sankira, ma gemi bēen yānu di. 3 Bēen wura ka bēen sii geesu wurura diira. Wurura yera ya koo bēe are kōsuru diiya, kpa yu bēen wasin yaa baasi di nge dō. I dukia gura i taasine sanam dāakim meni sō. 4 Wee, i n sām kowobu ben gobi kōsie be ba ka bēe dīanu gura gberō, ma gobi yi, yi wuri mē. Dīa guro ben wuri maa dumō wōllu ka tem Yinnin swaa sō. 5 I bēen wāaru di handunia sō ka dukia baka ka yēeribu. I dimō i bōriamō nge yāa saka yāaru. 6 I geegii taare wē i go, u n maa ka bēe gabirine.

### *Temanabu ka kanaru*

7 Yen sō, negibu, i temanō sere Yinni u ka wurama. I mēerio nge mē gbee wuko ra n suuru sāa u n ka tem mara mu nūn dīa geenu marua. U ra n guri gbīikii ka dāaki mara. 8 Bēen tii maa, i n suuru sāa, i n yō dim dim domi Yinnin naaru ta turuku kooma.

9 Negibu, i ku gōburu waana kpa bu ku raa bēe taare wēn sō. Wee siri kowo u yō dii kōnnōwō. 10 Negibu, i Gusunōn sāmōbu yaayo be ba gari gerua ka Yinnin yīsiru. I ben suuru saario ye ba kua nōni swāaru sō. 11 Wee, sa bu sokumō doo nōrugibu yēn sō ba yōra dim dim. I Yoobun temanabun baaru nua, i maa yē ye Yinni Gusunō u nūn kua yen biru. Domi Yinni u ra wōnwōndu ka tōn geeru ko.

12 Ye n kpuro kere negibu, i ku ka wōllu bōre, n kun mē ka tem, n kun mē ka gāanu ganu. I gesi geruo mēya sanam mē n sāa mē, kpa i gere aawo, n n mē, sanam mē n n mē, kpa i ku ka wōri Gusunōn siribu sō.

13 Nōni swāara bēen goo deemawa? U kanaru koowo. Goon nukura ta do? U Gusunō siaro ka womusu. 14 Bēen goowa barō? U Yesun yigbe tōnwerobu sokusio. Bera ba koo nūn gum tāre ka Yinnin yīsiru kpa bu nūn kanaru koosi. 15 Kana naanegii te, ta koo barō wi faaba ko. Yinni Gusunō u koo nūn bwāa dobu wē. U n daa maa tora, ba koo nūn suuru kua. 16 N n mēn na, i bēen durum tuuba kuanō, kpa i n kanaru kuanamme, kpa i ka wa i bēkura. Gemgiin kanaru ta dam arufaanigum mō n kpā. 17 Eli, tōnuwa nge bese. U kanaru kua gem gem gura yu ku nē, ma gura kun na sere wōō

ita ka suru nōba tia. 18 Yen biru u kpam kanaru kua, ma Gusunō u gura nēesia ma u dera dīanu kpia temō.

19 Negibu, bēen goo ù n ka gem tonda ma goo ka nūn wurama mi kpam, 20 i n yē ma wi u ka toro wurama saa torarun swaan di, u koo toro win hunde wōra gōon nōman di kpa u de bu tora dabinu kpeesia.

## TIRE GBIKII TE PIɛɛ U YORUA

Piɛɛ, Yesun bɔɔ turowa u tire te yorua. Yuu be ba yarinɛ Asin temɔwa u tu yorua. U bu yoruawa u ka bu dam kɛ ben nɔni swāaru sɔɔ te ba waamɔ yèn sɔ ba Yesu naanɛ doke. Nɔni swāa ten biru Gusunɔ u koo bu tāsisia be ka Yesu Kirisin gbinnaa sɔɔ.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tɔbiribu, wiru 1:1-2.
2. Yīiyɔ bi sa mɔ Yesu sɔɔ, wiru 1:3-12.
3. Tii nɛnubu dɛɛraru sɔɔ, wiru 1:13n di sere wiru 2:10.
4. Gusunɔn sɔm kowon wāaru, wiru 2:11-25.
5. Kurɔbu ka ben durɔbun wāasinaa, wiru 3:1-7.
6. Yesugiin temanabu nɔni swāarun saa, wiru 3:8n di sere wiru 4:19.
7. Gusunɔn yāa gɔɔn nɔrɔribu, wiru 5:1-11.
8. Tɔbiri dāakibu, wiru 5:12-14.

### *Tɔbiribu*

<sup>1-2</sup> Bɛɛ be Gusunɔ u gɔsa ma i yarina i sāa sɔbu Pontuɔ ka Galatiɔ ka Kapadosiɔ ka Asiɔ ka Bitiniɔ, Gusunɔ Baaba u bɛɛ gɔsa nge me u raa gɔru doke u ko. Ma i kua wigibu win Hunden saabu, kpa i ka Yesu Kirisi mɛm nɔɔwa, kpa win yɛm mu bɛɛ dɛɛrasia. Ne Piɛɛ, Yesu Kirisin gɔrowa, na bɛɛ tire teni yoruammɛ.

Durom ka alafia n bɛɛ sosia.

### *Yīiyɔ bi sa mɔ Yesu sɔɔ*

<sup>3</sup> Su Gusunɔ siara, bɛɛn Yinni Yesu Kirisin Baaba. Win wɔnɔwɔn bakaru sɔɔra u sun mara nɔn mɛɛruse Yesu Kirisin seebu gɔrin dɔn sɔ kpa sa n ka yīiyɔ wāarugibu mɔ <sup>4</sup> kpa su ka tubi di ye Gusunɔ u wigibu yīiye. Tubi ye, ya n sankiramɔ, ya n disinu mɔ, yen buram kun maa kpeemɔ. Yera ba bɛɛ yīiye wɔllɔ, <sup>5</sup> bɛɛ be Gusunɔn dam mu kɔsu naanɛ dokebun saabu i ka faaba wa ye ya sɔɔru sāa yu ka sɔɔsira sanam dāakim sɔɔ.

<sup>6</sup> Yen sɔna i nuku doo bakabu mɔ, baa me nuku sankiranu nu kua tilasi tɛ saa fiiko sɔɔ, laakari mɛɛri bwese bwesekan sɔ. <sup>7</sup> Laakari mɛɛri bi, bu bɛɛn naanɛ dokebu wɛɛrimɔ. Nge me ba ra wura mɛɛri ka dɔɔ, baa me ya koo kam ko, nge mɛya ba bɛɛn naanɛ dokebu mɛɛrimɔ, bi bu wura bɛɛɛ kere

gem gem, bu ka bin dam gia. Kpa i siarabu ka yīiko ka bɛɛɛ wa sanam mɛ Kirisi koo kurama. <sup>8</sup> I nùn kī baa mɛ i n nùn waare. I nùn naanɛ doke baa mɛ i n gina nùn wa. Ma i nuku doo bakabu mɔ bi bu n ka nɔɔ gerurɔ. <sup>9</sup> Domi i bɛɛn naanɛ dokebun are waamɔ, yeya bɛɛn hunden faaba.

<sup>10</sup> Gusunɔn sɔmɔbu ba faaba yen gari mɛɛra, ba yen saria kasu, ma ba durom mɛn gari gerua mɛ Gusunɔ u bɛɛ yīiye. <sup>11</sup> Domi Kirisin hunde wi u wāa be sɔɔ u bu sɔɔwa yellu ma Kirisi u koo nɔni swāaru wa, yen biru u koo maa yīiko wa. Ma ba hania kua bu ka gia sanam mɛrɔ ka swaa yerɔ u ka yā. <sup>12</sup> Gusunɔ u win sɔmɔ be sɔɔsi ma gari yi u bu nɔmu sɔndia, yi n sāa ben tiigii, ma n kun mɔ bɛɛgii. Tɛ i gari yi nua. Labaari gean waasu kowoba bɛɛ yi nɔɔsia. Ba gari gerua ka Hunde Dɛɛron dam wi u na wɔllun di. Ma Gusunɔn gɔradoban tii ba kī bu gari yin saria gia.

### *Tii nɛnubu dɛɛraru sɔɔ*

<sup>13</sup> Yen sɔ, i de i n tii sɛ. I ku dom yībiri, kpa i n durom mɛ yīiyɔ kam kam mɛ ba koo bɛɛ wɛ sanam mɛ Yesu Kirisi koo kurama. <sup>14</sup> I koowo bii mɛm nɔwɔbu kpa i ku de bɛɛn wāarun daa yu ka kɔdɛ menna ye i raa mɔ sanam mɛ i n gāanu yɛ. <sup>15</sup> Adama i de i n dɛɛre bɛɛn sanu sanusu kpuro sɔɔ nge mɛ Gusunɔ wi u bɛɛ soka u dɛɛre. <sup>16</sup> Mɛya Gusunɔ u gerua win gari sɔɔ u nɛɛ, “I n dɛɛre domi nɛn tii na dɛɛre.”

<sup>17</sup> Bɛɛn kanaru sɔɔ i Gusunɔ sokumɔ Baaba. Wee, wiya u tɔmbu kpuro ka siri teebu sirimɔ nge mɛ baawure u kua. Yen sɔ, saa ye ya bɛɛ tie handunia sɔɔ, i ye dio ka win nasiaru. <sup>18</sup> Bɛɛn tii i yɛ ye ba ka bɛɛ yakia saa bɛɛn wāa kamgirun di te i tubi di bɛɛn sikadoban min di. N n mɔ ka gāa ni nu koo sankira, nge sii geesu n kun mɛ wura. <sup>19</sup> Ka Kirisin yɛm bɛɛɛgima ba ka bɛɛ yakia wi u ka yāa kinɛ kpɛndu weenɛ te ta n alebu n kun mɛ disinu ganu mɔ. <sup>20</sup> Gusunɔ u Kirisi wi gɔsa u yi ba sere handunia taka kua, ma u sɔɔsira bɛɛn arufaanin sɔ sanam dāakim mɛni sɔɔ. <sup>21</sup> Saa win min diya i Gusunɔ naanɛ doke wi u nùn seeya gɔrin di ma u nùn yīiko wɛ. Nge mɛya i bɛɛn naanɛ ka bɛɛn yīiyɔbu doke Gusunɔ sɔɔ.

<sup>22</sup> Tɛ ye i tii sārasia sanam mɛ i gem mɛm nɔɔwa, ma i bɛɛn naanɛ dokeosibu kī



murafitiru sariruru s̄ə, n̄ n m̄en na, i n k̄iane gem gem ka b̄een ḡoru kpuro. <sup>23</sup> Domi ba n̄ b̄ee mara n̄on m̄eeruse ka bwese te ta koo gbi. Ba b̄ee marawa ka bwese te ta n̄ gbimo te ta s̄aa Gusun̄n gari yi yi wasi yi yi ku ra kpe. <sup>24</sup> Nge m̄e Gusun̄n gari gerum̄ə, “T̄ambu kpuro ba s̄aawa nge yakasu. Ma ben b̄eer̄e kpuro s̄aa nge sin w̄esu. Yakasu ra gber̄e, kpa sin w̄esu d̄erura. <sup>25</sup> Adama Yinni Gusun̄n gari ko n w̄aawa ka baadomma.” Gari yi, yi s̄aawa Labaari gea ye ba b̄ee waasu kua.

## 2

### *Kpee wasiru ka bwese d̄eraru*

<sup>1</sup> N n m̄en na, i k̄sa kpuro derio ka weesu kpuro ka murafitiru, ka nisinu, ka t̄on yaa kasikibu. <sup>2</sup> Nge m̄e bii w̄enu ra b̄om k̄a, i hunden d̄ia d̄eranu k̄io ni nu s̄aa Gusun̄n gari kpa i ka kp̄ea faaban swaa s̄ə. <sup>3</sup> Domi i Yinnin durom denda.

<sup>4</sup> I susio win mi, wi u s̄aa nge kpee wasiru te t̄amba yina adama Gusun̄n u tu ḡsa ta maa b̄eer̄e m̄ə win mi. <sup>5</sup> I na b̄een tii nge kpee wasinu bu ka b̄ee dendi bu ka hunden w̄aa yeru bani. Miya i ko n s̄aa ȳaku kowo d̄erobu be ba tii Gusun̄n w̄em̄ə nge ȳaku ni u koo mwa Yesu Kirisin saabu. <sup>6</sup> Domi ba yorua Gusun̄n gari s̄ə, Gusun̄n u n̄e, “Na kpee b̄eer̄egiru ḡsa

na tu kua gani ḡamburun dam Sīnio. Wi u tu naane doke, u n̄ sekuru wasi.”

<sup>7</sup> Kpee te, ta b̄eer̄e m̄ə b̄ee be i naane doken mi, adama be ba n̄ naane doken mi, ba yorua ba n̄e,

“Kpee te ban̄ba yina, teya ta kua gani ḡamburun dam.”

<sup>8</sup> Ma gam gum ba kpa n̄e,

“Kpee tera ta t̄ambu sokurasiam̄ə.

Teya ta maa bu suram̄ə.”

Ba sokura ȳen s̄ə ba yina bu gari yi naane doke. Yeya Gusun̄n u raa ḡoru doke ben s̄ə.

<sup>9</sup> Adama b̄ee i s̄aawa bwese te ba ḡsa, i maa s̄aa sina bokon ȳaku kowobu, i s̄aa bwese te Gusun̄n u yakia u yii n̄enem, kpa i ka win t̄on geeru kpara wi, wi u b̄ee soka yam w̄akurun di i ka du win yam bururam maamaakigim s̄ə. <sup>10</sup> Gas̄ə, i n̄ s̄aa bwese te goo u ȳe, adama t̄e i kua Gusun̄n t̄ambu.

Gas̄ə i n̄ daa w̄onw̄endu wa, adama t̄e i w̄onw̄endu wa.

### *Gusun̄n s̄əm kowon w̄aaru*

<sup>11</sup> K̄inasibu na b̄ee kanam̄ə, b̄ee be i s̄aa nge s̄əbu ka kpikobu handunia ye s̄ə, i de i tii kp̄i ka wasin bine ye ya ra n tabu m̄ə ka b̄een hunde. <sup>12</sup> I de i n daa gea m̄ə be ba n̄ naane doken wuswaa. Nge m̄eya baa b̄a n̄ b̄ee daa k̄sa mani ba koo b̄een s̄əm geenu wa kpa bu Gusun̄n siara sanam m̄e u koo bu siri.

<sup>13</sup> I wirugibu kpuro wiru kp̄iȳə Yinnin s̄ə, n̄ n tem ȳeron na, wi u dam bo, <sup>14</sup> n̄ n maa wuu ȳerobun na, be u ḡrim̄ə bu ka k̄san kowobu s̄eyasia kpa bu gean kowobu siara. <sup>15</sup> Ka gem, ye Gusun̄n u k̄i, yera i ka b̄een s̄əm geenu gari baka ȳeru sariba marisia. <sup>16</sup> I tii kpara nge be ba tii m̄ə, adama i ku b̄een tii m̄oru dendi i ka k̄sa wukiri. I n b̄een w̄aaru dim̄ə nge Gusun̄n yobu. <sup>17</sup> I t̄ambu kpuro b̄eer̄e w̄eȳə, i b̄een naane dokeosibu k̄io, i Gusun̄n nasio, kpa i tem ȳero b̄eer̄e w̄e.

### *Ye Kirisin n̄oni sw̄aara*

#### *sun s̄əsim̄ə*

<sup>18</sup> B̄ee s̄əm kowobu, i b̄een yinnibu wiru kp̄iȳə ka b̄eer̄e w̄e bakabu, n̄ n̄ m̄ə be ba s̄aa t̄on geobu ka be ba du t̄ona, adama ka be ba s̄en tii. <sup>19</sup> Ka gem, siaraba, i n ka n̄oni sw̄aaru temana Gusun̄n s̄ə, te i n̄ ka weene. <sup>20</sup> Nge arufaani yer̄a n̄ m̄ə i n ka soberu temana tora te i kuan s̄ə. Adama i n n̄oni sw̄aaru wa gea ye i kuan s̄ə, ma i temana, siaraba Gusun̄n mi. <sup>21</sup> Yenin s̄ana Gusun̄n u b̄ee soka domi Kirisin tii u n̄oni sw̄aaru wa b̄een s̄ə ma u b̄ee kom gem s̄əsi kpa i ka win yira sw̄ii. <sup>22</sup> U n̄ torare, ba n̄ maa weesu n̄ore win n̄on di. <sup>23</sup> Ye ba n̄un w̄onwa u n̄ w̄amburu k̄sie. Ye ba n̄un n̄oni s̄əwa u n̄ bu b̄rusi, adama u tii Gusun̄n wi u ra siri dee dee w̄ewa. <sup>24</sup> Kirisin tii u b̄esen toranu s̄əwa win wasi s̄ə d̄aa bunanaru w̄oll̄ə, kpa su ka toranu karana kpa sa n w̄aaru dim̄ə gem s̄ə. Win m̄eran bosun s̄ana i b̄ekura. <sup>25</sup> Domi i raa s̄aawa nge ȳaa ni nu k̄ore, adama t̄e i wurama b̄een hunden kparon mi, wi u b̄ee k̄su.

## 3

### *Kur̄əbu ka ben dur̄əbun*

#### *w̄asinaa*

<sup>1</sup> B̄ee maa kur̄əbu, i b̄een dur̄əbu wiru kp̄iȳə, kpa baa ben gabu b̄a kun Gusun̄n



bɛɛɛ wɛ saa Yesu Kirisin min di, wi u yiiko ka dam m̄ sere ka baadommā. Ami.

### *Kirisigiin temanabu*

#### *n̄ni swāaru s̄*

<sup>12</sup> Kīnasibu, i ku biti soora ka laakari mɛɛri bi bu bɛɛ wɛɛrim̄ nge d̄s̄. I ku bu garisi ḡa tukunu. <sup>13</sup> Adama i ḡoru doro ye i ka Kirisin n̄ni swāaru s̄ b̄nu m̄, kpa i n maa nuku doo bakabu m̄ t̄s̄ te win yiiko ya koo s̄s̄ira. <sup>14</sup> Doo n̄roba bɛɛ, b̄ n bɛɛ w̄mm̄ Kirisin ȳsirun s̄, domi Gusun̄n Hunde yiikogii u w̄a ka bɛɛ. <sup>15</sup> Bɛɛn goo u ku de u n̄ni swāaru wa t̄n goberun s̄, ñ kun mɛ gbenan s̄, ñ kun mɛ k̄san kobun s̄, ñ kun mɛ ȳn s̄ u gari w̄bia w̄ri. <sup>16</sup> Adama ù n n̄ni swāaru wa ȳn s̄ u s̄a Kirisigii, u ku de sekuru tu n̄n mwa. N weenɛwa u Gusun̄n bɛɛɛ wɛ ȳn s̄ u ȳsi te m̄.

<sup>17</sup> Saa ya tura siribu bu ka tore. Gusun̄n t̄mba bu koo maa ghi bu ka tore. Too, b̄ n torua bɛɛn min di, am̄na bin wii goberu ta ko n s̄a be ba yina bu Gusun̄n Labaari gea naanɛ doken mi. <sup>18</sup> Nge mɛ Gusun̄n gari gerum̄, “Geegiin faaba ȳa n s̄sia, am̄na n ko n s̄a k̄san kowo ka durumgiin mi.”

<sup>19</sup> Nge mɛya, be Gusun̄n u dera ba n̄ni swāaru waam̄, ba n da gea ko, kpa bu ka ben Taka kowo wi u naanɛ m̄ ȳra.

## 5

### *Gusun̄n ȳa ḡ̄n n̄aribu*

<sup>1</sup> Yesun yigbɛ guro guro be ba w̄a bɛɛn suunu s̄, bera na ka ȳa. Nɛn tii na s̄awa yigbɛ guro guro nge be, na maa s̄a Kirisin n̄ni swāarun seeda dio ma na b̄nu m̄ yiiko ye ya koo s̄s̄ira s̄. <sup>2</sup> Na bɛɛ kanam̄, i Gusun̄n t̄n be ba w̄a bɛɛn suunu s̄ kparo ka k̄ru nge mɛ Gusun̄n u k̄i, n ñ m̄ ka tilasi ñ kun mɛ k̄sia bakarun s̄, adama i tii wɛɛȳ bɛɛn s̄mburu s̄. <sup>3</sup> I ku bu dam d̄re be ba bɛɛ n̄mu s̄ndia i k̄su, adama i bu kom gem s̄s̄io mɛ ba koo sw̄i. <sup>4</sup> Ma sanam mɛ kparobun wirugii koo kurama, i ko are yiikogii mwa ȳn buram kun kpeem̄.

<sup>5</sup> Mɛya maa, bɛɛ aluwaasiba, i yigbɛ guro gurobu wiru kp̄iȳ. Bɛɛ kpuro i tii kawabu sebuo nge yaberu bɛɛn w̄asin̄a s̄, domi Gusun̄n gari gerum̄, “Gusun̄n kun w̄a be ba tii suen birū, adama u tii kawobu

durom kuammɛ.” <sup>6</sup> N n mɛn na, i tii kawo kpa i tii deri Gusun̄n n̄m damguū, kpa u bɛɛ sua w̄ll̄ saa ye u yi ȳa n tura. <sup>7</sup> I bɛɛn wahala kpuro s̄bio win mi, u koo bɛɛ n̄ri.

<sup>8</sup> I seewo i ȳra kpa i n tii sɛ, domi Setam, bɛɛn yiberɛ u b̄su u wuri m̄ nge gbee sun̄ u kasu wi u koo go u tem. <sup>9</sup> I ka tii yin̄ win wuswaā ka toro sindu naanɛ dokebun s̄ kpa i n ȳ ma n̄ni sw̄a tenin bwesera ta bɛɛgibu w̄asi be ba yarinɛ handunia s̄. <sup>10</sup> Gusun̄n durom kpurogii, wi u bɛɛ soka i n ka b̄nu m̄ win yiiko n̄ru sari s̄, bɛɛ ka Kirisin gbinn̄aan saabu, wiya u koo bɛɛ ko t̄n yebunu kpa u bɛɛ ȳrasia sim sim, kpa u bɛɛ dam k̄, kpa u bɛɛ t̄asisia, sanam mɛ i n̄ni swāaru wa saa fiiko s̄ i kpa. <sup>11</sup> Wiya ko n bandu dii sere ka baadommā. Ami.

#### *T̄biri d̄akibu*

<sup>12</sup> Ka Silasi, bɛɛgii wi na naanɛ s̄an somira na ka bɛɛ gari fiiko ye yorua n ka bɛɛ dam k̄ kpa n seeda di ma Gusun̄n durom m̄ s̄ i ȳ sim sim, mu s̄awa gem.

<sup>13</sup> Yesun yigbɛ te ta w̄a Babilonī, te Gusun̄n u ḡsa nge bɛɛ, ta bɛɛ t̄bura, mɛya maa Maaku n̄n bii u bɛɛ t̄bura. <sup>14</sup> I t̄birin̄ ka k̄ru.

Kpa alafia ya n ka bɛɛ w̄a bɛɛ be i s̄a Kirisigibu.

## TIRERU YIRUSE TE PIεε U YORUA

Piεεn tireru yiruse teni, Yesugibu kpurowa u tu yorua. Ten gari mero s̄awa, ba n tii ε ka keu koosio weesugibu be ba koo kurama ka ben s̄osi weesuginu ka kom beretεke. N weene bu Gusun̄a ka Yesu besen Yinnin beere nene bu wa bu ka s̄osi ni f̄era ben suunu s̄on di. U maa bu tubusia ȳen s̄o Yesu kun wurame fuuku. U neε, Gusun̄a kun k̄i t̄ambu bu kam ko. U k̄iwa bu wurama win mi kpa bu ben durum tuuba ko. Yen s̄ona Yesu u t̄em̄o.

### *Tire ten kpunaa*

1. T̄abiribu, wiru 1:1-2.
2. Yesugiin daa, wiru 1:3-15.
3. Be ba Kirisin yiiko wa, wiru 1:16-21.
4. Keu koosio weesugibu, wiru 2.
5. Yinnin wuramarun n̄o mwεεru, wiru 3.

### *T̄abiribu*

<sup>1</sup> Bεε be Yesu Kirisi besen Yinni ka besen Faaba kowo geegii u naane dokebu w̄ε nge bese, ne Sim̄o Piεε, win yoo ka win ḡoro, nena na beε tire te yoruamme. <sup>2</sup> Durom ka alafia n beε sosia ȳen s̄o i Gusun̄a ȳε ka maa Yesu besen Yinni.

### *Yesugiin daa*

<sup>3</sup> Win sinaru ta sun kpuro w̄ε ȳen bukata sa m̄o sa n ka w̄aru m̄o sa n Gusun̄a s̄am̄o, kpa sa n n̄un giam̄o wi, wi u sun soka ka win yiiko ka win t̄on geeru. <sup>4</sup> Nge meya u sun n̄o mwεε baka beereginu kua kpa i n ka b̄onu m̄o win daa s̄o, sanam me i sankiranu suuri ni nu w̄aa handunia s̄o binen s̄o. <sup>5</sup> Yen s̄o, i kookari koowo i ka beεn naane dokebu s̄o lasabu gea sosi, kpa i lasabu gea s̄o ȳeru sosi, <sup>6</sup> kpa i ȳeru s̄o gaya sosi, kpa i gaya s̄o, suuru sosi, kpa i suuru s̄o Gusun̄on beere ȳeru sosi, <sup>7</sup> kpa i Gusun̄on beere ȳeru s̄o t̄on geeru sosi, kpa i t̄on geeru s̄o k̄iru sosi. <sup>8</sup> Ḡaa nini, n̄u n w̄aa beε s̄o ma nu sosim̄o nu n̄ derim̄o i ko garu koo sarirugibu. Beεn s̄ambura kun maa m̄o arufaani sarirugiru n wa i ka besen Yinni Yesu Kirisi gia s̄a s̄a. <sup>9</sup> Adama win mi ḡaa ni, nu n̄ w̄aa, wiya s̄a nge w̄ko, u ku ra wa sarūo. U maa duari ma ba n̄un d̄erasia win gas̄on durum di.

<sup>10</sup> Yen s̄o, negibu, i hania sosio i ka gia s̄a s̄a ma Gusun̄awa u beε soka ma u beε ḡosa, domi i n kua me, i n̄ sokuram̄o ka baadommāo. <sup>11</sup> Nge meya ba koo de i du ka beere mi besen Yinni Faaba kowo Yesu Kirisi u bandu dii sere ka baadommāo.

<sup>12</sup> Yen s̄ona, ko na n da n s̄oru s̄a n ka beε ḡaa ni yaayasia baa me i nu ȳε k̄o, baa me i maa ȳo dim dim gem me s̄o, me i wura.

<sup>13</sup> Adama na tamaa n weene saa ye na w̄aa hunde s̄o, na n da n beε ḡaa ni yaayasiamāo kpa beεn laakari ya n ka seewa. <sup>14</sup> Domi na ȳε ma n̄ n sosi kon wasi yini deri nge me besen Yinni Yesu Kirisi u man s̄osi. <sup>15</sup> Meya kon kookari ko kpa i ka kp̄i i ḡaa ni yaaya saa baayere nen doonarun biru.

### *Be ba Kirisin yiiko wa*

<sup>16</sup> Ka gem, sa n̄ suka sw̄i ye t̄amba kua ka ben bwisi, sanam me sa beε besen Yinni Yesu Kirisin dam ka win wuramaru ḡiasia. Sa win kp̄aru wawa ka besen n̄oni. <sup>17</sup> Domi sanam me Gusun̄o Baaba u n̄un beere ka yiiko w̄ε, u n̄o gagu nua saa yiiko bakagiin min di ga neε, “Winiwa nen Bii k̄inasi wi s̄o nen ḡoru dobu kpuro w̄aa.” <sup>18</sup> Besen tii sa n̄o ge nua ga na w̄ollun di sanam me sa w̄aa ka wi guu d̄era ten w̄allo.

<sup>19</sup> Nge meya Gusun̄on s̄am̄obun gari yi sirera. N weene i yi swaa daki domi yi s̄awa nge fitila ge ga ballim̄o yam w̄okuro sere yam mu ka s̄ara kpa Yesu wi u s̄a nge yam s̄arerun kpera yu ka beεn ḡorusu bururasia. <sup>20</sup> Gbiikaa i de i n yeni ȳε ma gari yi Gusun̄o u win s̄am̄obu s̄owa yin geε sari yi t̄onu u koo kp̄i u tubusia ka win tii. <sup>21</sup> Domi Gusun̄on gari geε kun w̄aa yi t̄onu u gerua ka win tiin k̄iru. Adama t̄amba Gusun̄on gari gerua nge me Hunde D̄ero u bu s̄osi.

## 2

### *Keu koosio weesugibu (I maa m̄erio Yudu 4-13)*

<sup>1</sup> Adama s̄am̄o weesugiba raa w̄aa t̄on ben suunu s̄o. Meya maa keu koosio weesugiba koo kurama beεn suunu s̄o. Ba koo ka s̄osi weesuginu na ka bwisi, ni nu ra t̄ambu kam koosie kpa bu Yinni wi u bu yakia yina. Nge meya ba koo tii kam kobu sure suaru s̄o. <sup>2</sup> T̄on dabira koo ben daa beretεke sw̄i, kpa ben s̄o, gabu bu gem swaa w̄ame. <sup>3</sup> Keu



koosio weesugii ben binen sã, ba koo bæe taki di ka ben gari yi ba bwisika ba seka. Adama saa tεεbun di ben siri kowo sãuru sãa u ka bu siri. Wi u koo maa bu kam koosia u n̄ d̄o.

<sup>4</sup> Domi Gusun̄o u n̄ w̄allun ḡoradoba deri be ba raa tora, adama u bu sure ḡorīo mi ba bu n̄eni w̄aru s̄ōo yam w̄okur̄o sere siribun t̄oru. <sup>5</sup> U n̄ maa yeruku t̄ambu deri adama u N̄owe faaba kua wi u gem kpara ka kpam t̄ambu n̄ōba yiru gabu ye u ka dera nim yibu bakara na ta handunian t̄ambu wukiri be ba n̄ win bæere yē. <sup>6</sup> U wuu si ba sokum̄o Sodomu ka Gom̄ara taare wē ma u su kam koosia ka d̄ō. Nge m̄eya su kua ȳireru t̄an k̄so be ba koo ra nan s̄o. <sup>7</sup> Ma u t̄an geo wi ba m̄o L̄otu yara wi u ra n̄ nuki sankire t̄an k̄so ben daa bereteken s̄o. <sup>8</sup> Domi dur̄o wi, u sãa t̄an geo t̄an ben suunu s̄ō. Yam s̄areru baateren k̄sa ye u waam̄o ka ye u n̄ōm̄o ya win ḡoru d̄er̄o t̄oya m̄o. <sup>9</sup> N̄ n̄ men na Gusun̄o u yē m̄e u koo ka be ba win bæere yē yara saa laakari m̄eribun di. U maa yē m̄e u koo t̄an k̄sobu yi u ka bu wahala ko siribun sanam, <sup>10</sup> n̄ mam n̄ere be ba ben wasin k̄iru kankam m̄o ma ba Gusun̄an yiiko gema.

Keu koosio weesugii be, ba sãawa w̄obiagibu ka tii suobu, ba n̄ maa berum̄o bu ka w̄allun yiikogibu w̄om̄e. <sup>11</sup> Baa Gusun̄an ḡoradoba, be ba bu dam ka yiiko kere gem gem, ba n̄ w̄allun yiikogibu taare w̄em̄o ka w̄amburu Yinni Gusun̄an wuswaa. <sup>12</sup> Adama marumara t̄an be, ba ka yeni m̄o nge yē yi yi wãa bu ka mwa bu gon s̄o. Ye ba kun tuba yera ba w̄omm̄o. Ba koo maa kam kowa nge yē yi. <sup>13</sup> K̄sa ye ba gabu kua, yera ba koo bu k̄sie. Ba ra n̄ nuku dobu m̄o b̄a n̄ ben wasin k̄inu kankam m̄o s̄ō s̄ō gb̄ara. Ba sãa nge too ȳakuru, sanam m̄e ba dim̄o ka bæe sannu ka ben akanu, ma ba ȳerim̄o ben taki ye ba t̄ambu dim̄o s̄ō. <sup>14</sup> Ba ra n̄ sakararun n̄oni m̄o, toranu ku ra bu turi. Ba ra be ba kun ȳo dim dim yina mwe. Ben ḡoru ga binen d̄ōne m̄o. Gusun̄o u bu b̄rusi. <sup>15</sup> Ba swaa gea deri ma ba k̄ora. Ba Balamu, Beorun biin swaa sw̄i wi u k̄san kobun are k̄ia. <sup>16</sup> Adama Gusun̄o u n̄n gerusi win torarun s̄o. Geema keteku ge ga ku ra gari ko ga ka n̄n gari kua nge t̄onu ma ga Gusun̄an s̄om̄o win wiira kookoosu ȳrasia.

<sup>17</sup> T̄an be, ba sãawa bwii nim sariba ka

buk̄o ge woo ga b̄arikiam̄o. Gusun̄o u bu yam w̄okuru yiiye ta kp̄a. <sup>18</sup> Ba woo kana gari gerum̄o yi yi n̄ wiru m̄o. Ba t̄onun ḡorun bin̄e kankam dendim̄o bu ka gabu yina mwa be ba kisirama saa be ba toren min di. <sup>19</sup> Ba bu tii m̄aru n̄ōo m̄w̄er̄u kuamm̄e, adama ben tii ba sãawa ye ya ka bu kam koore d̄ōn yobu. Domi baawure sãawa ye ya n̄n kamian yoo. <sup>20</sup> Geema, t̄ambu b̄a n̄ handunian daa bereteke kisirari ȳen s̄o ba besen Yinni Faaba kowo Yesu Kirisi gia, ma ba kpam dera ya bu mwa ya kamia n̄n m̄eruse, ben wãa ḡbiikira koo sãaya ka sere d̄akiru. <sup>21</sup> N̄ ko n̄ daa san̄o ba kun gem swaa giare ka sere bu ye gia kpa bu wooda d̄era biru kisi ye ba bu wē. <sup>22</sup> Ye n̄ bu deema ya s̄ōsim̄o ma m̄an teni ta gem gerum̄o te ta n̄e, “B̄ō ga wura ga gen sianu dabirim̄o, ma kurus̄o ge ba wobura ga kpam yironu burim̄o.”

### 3

#### *Yinnin wuramarun*

##### *n̄ōo m̄w̄er̄u*

<sup>1</sup> N̄en k̄inasibu, tire teni ta sãawa tireru yiruse te na bæe yoruamm̄e. Ten baatere s̄ō na kasu n̄ been bwisi gee yamia ka s̄ōsi te na bæe yaayasiam̄o. <sup>2</sup> Na k̄i i Gusun̄an s̄om̄o d̄erobun gari yaaya yi ba raa gerua, ka maa Yinni Faaba kowon wooda ye ḡroba bæe s̄ōsi. <sup>3</sup> Ḡbiikaa, i n̄ yē ma sanam d̄akim s̄ō, t̄amba koo yarima ba n̄ s̄im̄o ka ben tiin ḡoru k̄iru. Ba koo bæe yaakoru ko <sup>4</sup> kpa bu gere bu n̄e, Yesu u n̄ōo m̄w̄er̄u kua ma u koo na, nge n̄ n̄ m̄e. N̄ n̄ men na, mana u wãa. Domi saa min di besen sikadoba ba gu, baayere ya wãawa nge toren di. <sup>5</sup> Ba yeni duari sobun s̄o, ma gas̄o gariya Gusun̄o u gerua u ka w̄allu ka tem taka kua. U tem wuna nim s̄ōn di, ma u mu m̄oma ka nim. <sup>6</sup> Nim m̄eya u dera mu handunia yerukaa kam koosia, ka men yibu bakaru. <sup>7</sup> Ka gari tee yiya ba maa ka t̄en w̄allu ka tem yii d̄ōn s̄o, sere t̄o te Gusun̄o u koo be ba n̄ win bæere yē siri, kpa u bu kam koosia.

<sup>8</sup> Adama n̄en k̄inasibu, i ku maa de i gãa tee nini duari ma Yinni Gusun̄an mi, s̄o teera sãawa nge w̄ōo n̄ōbu, w̄ōo n̄ōbu ya maa sãa nge s̄o teeru. <sup>9</sup> Gaba tamaa Yinni u t̄em̄o u ka win n̄ōo m̄w̄er̄u yibia. Adama u n̄ t̄em̄o. N̄ n̄ sãare u t̄em̄o, u ka bæe suuru

sāawa domi u ñ kī baa tən turo u kam ko. U kīwa tambu kpuro bu gōru gōsia.

<sup>10</sup> Ka me, Yinnin tōra koo nawa nge gbeno. Tō te sōra wōlla koo doona ka wure bakanu. Ye ya wāa wom dirum sō ya koo yanda ka yam susu bakaru, kpa tem mu dō mwaara ka gāa ni nu wāa me sō. <sup>11</sup> Yēn sō gāa ni kpuro nu koo kam ko nge me, i yē sāa sāa nge me n weene been sanum mu n deere kpa i n Gusunon beere yē. <sup>12</sup> Kpa i n win tōru mara i n kookari mō tu ka na fuuku. Tō te sōra dō koo wōllu kam koosia, kpa ye ya wāa handunia sō yu yanda ka dōn yam susuru. <sup>13</sup> Adama Gusunō u wōn kpaaru ka tem kpa nō mweeru kua mi gem ko n wāa. Yera sa mara.

<sup>14</sup> Yen saabu kīnasibu, nge me i tō te mara, i kookari koowo u ka be deema bōri yendu sō kpa i kun disinu ka toraru mō.

<sup>15</sup> Besen Yinni ù n temanē, ayera u sun derie su ka faaba wa, nge me besen kīnasi Pōlu u maa be yorua ka bwisi yi Gusunō u nūn kā.

<sup>16</sup> Yera u yorua tirenu kpuro sō mi u gari yi gerua. Win tirenu sō gam ka gam wāa mi n tubusianu sē, ma yēru sarirugibu be ba ñ yō dim dim, ba gari yi gōsikiamō, nge me ba ra ko ka Gusunon gari gē. Nge meya ba ka ben tii kam kobu gawemō.

<sup>17</sup> Adama be nen kīnasibu i gāa ni yē kō. N n men na, i n tii se kpa i ku de i kōra i wōruma be ba ñ Gusunon beere yēn torarun sō. <sup>18</sup> Adama i n kpēamō besen Yinni Faaba kowo Yesu Kirisin durom sō kpa i n nūn giamō. Su nūn beere wē tēn di sere ka baadommaō. Ami.

## TIRE GBIKII TE YOHANU U YORUA

Tamba tamaa Yohanuwa u tire te yorua baa me win yĩsiru ta ñ wãa mi. Mban sãna u tire teni yorua. Ben waati ye sã, sãsiru gara tem pusi. Tera ba m̀, ye tãnu u koo kpĩ u baba u nenε, ya ñ dεere. Adama ye ya ñ waarɔ ka nɔni nge hunde, yen bwesera ya dεere. Adama sãsi te, ta sãawa weesu. Ta ñ wure ma Yesu u kua tãnu. Ta nεε, u sãawa hunde tãna ye ya ñ kpẽ yu gbi. Yen sãna Yohanu u win tãmbu kirɔ m̀. U nεε, Yesu ù kun daa kue tãnu ma u ñ gu besen sã, u ñ daa kpẽ u sun faaba ko. Adama u gu ma sa kua win bibu. Sã teeru sa ko n ka nùn weenε.

Tire te, ta maa nεε, Gusunɔ u sãawa yam bururam. Meya u maa kĩ tãmbu ba n wãa me sã. U maa sãawa kĩrun nuuru. Yen sãna n weenε win tãmbu ba n kianε.

### *Tire ten kpunaa*

1. Wãasinaa ka Gusunɔ ka maa tãnusi, wiru 1:1n di sere wiru 2:17.
2. Kirisin yiberε, wiru 2:18-29.
3. Gusunɔn bibun daa, wiru 3.
4. Gusunɔn Hunde ka yiberen hunde, wiru 4:1-6.
5. Gusunɔ u sãawa kĩrun nuuru, wiru 4:7-21.
6. Naanε dokeobun nasara, wiru 5.

### *Gari wãarugii*

1-2 Wãaru te ta ku ra kpe ta sãsiru. Sa tu wa. Sa ten seeda dimɔ, sa bεε ten gari nãsiamɔ te ta raa wãa Baaban mi, ma ba sun tu sãsi. Ye wãa ten gari ka yã, ye ya wãa toren di, sa ye nua, sa ye wa ka nɔni, sa ye mεera mam mam, besen nɔma maa ye baba. <sup>3</sup> Yeya sa maa bεε sãmɔ kpa sa n ka sãa nɔ tã bεε ka bεε, nge me sa nɔ tã sãa ka Gusunɔ Baaba ka win Bii Yesu Kirisi. <sup>4</sup> Sa bεε gari yini yoruammewa kpa bεε kpuron nuku dobu bu ka yibu.

### *Gusunɔ sãawa yam bururam*

<sup>5</sup> Labaari wee ye sa nua saa Yesu Kirisi win min di, ma sa bεε ye nãsiamɔ. Gusunɔ sãawa yam bururam, yam wɔkuru sari win mi. <sup>6</sup> Sà n nεε, sa nɔ tã sãa ka wi, ma sa sãimɔ yam wɔkuru sã, sa weesu m̀wa, sa ñ maa gem kookoosu m̀. <sup>7</sup> Adama sà n

sãimɔ yam bururam sã, nge me win tii u wãa yam bururam sã, sa ko n nɔ tã sãa besen tii tiinε. Win Bii Yesun yem mu maa sun dεerasiamɔ saa toraru kpuron di.

<sup>8</sup> Sà n nεε, sa ñ toraru m̀, sa tii nɔni wɔkumawa, gem sari bεε sã. <sup>9</sup> Adama sà n besen toraru wura, Gusunɔ u koo sun suuru kua kpa u sun dεerasia besen kom kãsum kpuron di domi u sãawa naanegii, wi u ra ko dee dee. <sup>10</sup> Sà n nεε, sa ñ tore sa Gusunɔ weesugii m̀wa, win gari kun maa wãa bεε sã.

## 2

### *Kirisi sun somimɔ*

<sup>1</sup> Bεε nen bibu, na bεε gari yini yoruammewa, i ku ka tora. Adama goo ù n tora, sa goo m̀, wi u koo sun suuru kana Baaban mi, wiya Yesu Kirisi geegii. <sup>2</sup> Win tii u kua abaru te ta ka besen toranu kpuro doona, n ñ m̀ beseginu tãna, ka handuniagibu kpuron torana.

<sup>3</sup> Sà n win wooda mem nãwamme, sanam meya sa ko gia ma sa nùn yẽ. <sup>4</sup> Goo ù n nεε, u nùn yẽ, ma u kun win wooda mem nãwamme, yẽro sãawa weesugii, gee sari wi sã. <sup>5</sup> Adama wi u win gari mem nãwa, wi sãra Gusunɔn kãra yiba ka gem. Ameniwa sa ko n ka yẽ ma sa gbinne ka wi. <sup>6</sup> Wi u gerumɔ u ka nùn maninε, n weenε u n sãimɔ nge me win tii u sãa.

### *Wooda kpa*

<sup>7</sup> Nen kãnasibu, n ñ m̀ wooda kpa na bεε yoruamme, wooda gura, ye i raa m̀ saa toren di. Wooda gura ye, ya sãawa gari yi i nua kɔ. <sup>8</sup> Ka me, wooda ye na bεε yoruamme ya sãawa wooda kpa, ma yen gem mu sãsiru Kirisi sã ka maa bεε sã. Domi yam wɔkura doonɔ, ma yam bururam gem mu ballimɔ.

<sup>9</sup> Wi u gerumɔ u wãa yam bururam sã, ma u win beruse tusa, u wãawa yam wɔkuru sã gina. <sup>10</sup> Wi u win beruse kã, yẽro wãawa yam bururam sã, gãanu maa sari wi sã ni nu koo goo sokurasia. <sup>11</sup> Adama wi u win beruse tusa, u wãawa yam wɔkuru sã, u maa sãimɔ yam wɔkuru. U ñ yẽ mi u dɔ yèn sã yam wɔkura nùn wɔko kua.

<sup>12</sup> Na bεε yoruamme nen bibu, yèn sã ba bεε besen toranu kpeesia Yesun yĩsiran sã.

13 Na bεε yoruamme bεε baababa, yèn sō i nùn yē wi u wāa saa toren di. Na bεε yoruamme bεε aluwaasiba, yèn sō i tən kōso wi tabu di.

14 Na bεε yorua bεε bibu, yèn sō i Gusunō Baaba gia. Na bεε yorua bεε baababa, yèn sō i nùn yē wi u wāa saa toren di. Na bεε yorua bεε aluwaasiba, yèn sō i dam mō, Gusunōn gari maa wāa bεε sō, ma i tən kōso wi tabu di.

15 I ku ra handunian yakande kīa, ka gāa ni nu wāa handunia sō. Wi u ye kī, Baaban kīra kun wāa wi sō. 16 Domi kpuro ye ya wāa handunia sō, tōnun kīru kankam, ka ye nōni wan kōde, ka tii suabu, yen gaa kun ne saa Baaban min di, handunia miya ya wāa. 17 Handunia maa doonōwa mi, ka yen bine, adama wi u Gusunōn kīru mō, u ko n wāawa sere ka baadomma.

### *Kirisin yiberε*

18 Nēn bibu, saa dāaka mini. Nge mε i nua ma Kirisin yiberε u koo na, n wee tē, Kirisin yiberε dabira tunuma. Yen sōna sa yē ma saa dāaka mini. 19 Bēsēn suunu sōn diya ba yara, adama ba n sāa bēsēgibu. Domi bā n daa sāan na bēsēgibu, ba ko n daa wāa ka bēsē. Adama ba yara, ma ya sōsira ma be kpuro ba n daa sāawa bēsēgibu ka gem.

20 Adama bεε i Hunde Dεero mwa Kirisin min di ma bεε kpuro i kua yērugibu. 21 Na bεε yorua, n n mō yèn sō i n gem yē, adama yèn sō i mu yēwa, i maa yē ma weesu kun kpē su yari gem di.

22 Wāra sāa wee kowo ma n kun mō wi u nεε Yesu kun sāa Kirisi. Yēro wi, Kirisin yiberεwa wi u Gusunō Baaba ka win Bii yinamō. 23 Domi wi u Bii yina, u n maa Baaba mō. Wi u Bii wura, u maa Baaba mōwa.

24 Bεε maa, i de ye i nua saa toren di, ya n wāa bεεn gōruō, i ko n gbinne ka Bii ka Baaba. 25 Nōō mwεεru wee te Kirisi sun kua, teya wāaru te ta ku ra kpe.

26 Na bεε yeni yorua be ba kī bu bεε nōni wōken sō. 27 Adama bεε, Hunde Dεero wi i mwa Kirisin min di, u wāa bεε sō. Yen sō, i n goon bukata mō wi u koo bεε gāanu keu koosia. Adama yèn sō Hunde Dεero wi, u bεε gāanu baanire keu koosiamō, ni nu sāa gem, n n mō weesu, yen sō, i n ka Kirisi manine, nge mε Hunde Dεero u bεε sōsi.

28 Tē nēn bibu, i n manine ka wi, kpa sa n ka wōrugōru mō sanam mε u koo kurama, kpa su ku tii bere sekurun sō tō te u koo na. 29 I n yē ma Kirisi u sāawa geegii, i n maa yē ma baawure wi u mō dee dee, Kirisin biiwa.

## 3

### *Gusunōn bibu*

1 I mεerio i wa, kīi baka te Baaba sun kīa, sere ba sun soka Gusunōn bibu. Geema, mēya sa sāa. Yenin sōna handuniagibu ba n sun yē yèn sō ba n nùn yē. 2 Nēn kīnasibu, tē sō sa sāa Gusunōn bibu, sa n yē gina amōna sa ko n sāa sia. Adama sa yē ma sanam mε Kirisi u koo kurama sa ko n ka nùn weene domi sa ko nùn wa nge mε u sāa. 3 Baawure wi u yīiyō binin bweseru mō, u tii sārasiāmōwa, nge mε Kirisi u sāre.

4 Baawure wi u toramō, u wooda saramōwa, domi toraru, wooda saraba. 5 I yē ma Yesu u nawa u ka toraru wuna, toraru maa sari wi sō. 6 Baawure wi u ka Kirisi manine, u ku ra n toramō. Wi u ra n toramō, yēro kun nùn waare, u sere nùn gia.

7 Nēn bibu i ku de goo u bεε nōni wōke. Wi u gea mō u sāawa gemgii, nge mε Yesun tii u sāa. 8 Wi u ra n toramō, Setamgiiwa, domi saa toren diya Setam toramō. Ma Gusunōn Bii u na u ka Setam sōma kpeerasia.

9 Baawure wi u sāa Gusunōn bii, u ku ra n maa toramō yèn sō Gusunōn wāara wāa wi sō. U n kpē u n toramō domi u kua Gusunōn bii. 10 Tē, sa ko kpī su tubu wi u sāa Gusunōn bii ka wi u sāa Setamgii. Baawure wi u kun gea mō, ka maa wi u kun win beruse kī, u n sāa Gusunōgii.

### *Su kīana*

11 Gari wee yi i nua saa toren di. Su kīana 12 kpa sa kun sāa nge Kaeni wi u sāa tən kōso wigii ma u win wōnō go. Mban sōna u nùn go. U nùn go yèn sō win tii u kom kōsum kua, wōnō maa kom gem kua.

13 Nēgibu, i ku biti soora handuniagibu bā n bεε tusa. 14 Yèn sō sa bēsēn berusebu kī, sa yē ma sa gōō sarari, sa dua wāaru sō. Wi u kun tōnun kīru mō, u wāawa gōō sō. 15 Baawure wi u win beruse tusa, u sāawa tōn gowo. Bεεn tii i maa yē ma tōn gowo goo sari wi u wāaru te ta ku ra kpe mō. 16 Yeni sōra sa ka gia nge mε kīra sāa, domi Kirisi u win wāaru wē bēsēn sō. Nge mēya, n maa



weenε su beſen tiin wāaru wē beſen beruse-  
bun sō. <sup>17</sup> Goo ù n dukia mō handunia ye  
sō, ma u wa win beruse u yāaru mō, ma u  
nùn biru kisi, amōna Gusunōn kīra ko n ka  
wāa yēro sō. <sup>18</sup> Nen bibu i ku de su kīana  
ka gari tōna, adama su kīi geeru sōsi beſen  
kookoosu sō.

### *Gusunōn wuswaa*

<sup>19</sup> Kookoo si sōn diya sa ko n yē ma sa sāa  
gemgibu kpa sa n toro sindu mō Gusunōn  
wuswaa. <sup>20</sup> Domi beſen gōru gā n sun taare  
wēemō sa yē ma Gusunō u beſen gōru kere, u  
maa kpuro yē. <sup>21</sup> Yen sō, nen kīnasibu, beſen  
gōru gā kun sun taare wēemō, sa ko n toro  
sindu mō Gusunōn wuswaa. <sup>22</sup> Ma baayere  
kpuro ye sa bikiamō, sa ye waamō saa win  
min di, domi sa win wooda neni, sa maa mō  
ye n wā win nōni sō. <sup>23</sup> Win wooda wee, su  
win Bii Yesu Kirisin yīſiru naane doke, kpa  
su kīana nge mε u sun sōwa. <sup>24</sup> Wi u win  
woodaba swīi u ka Gusunō manine, Gusunō  
maa ka nùn manine. Yenin min diya sa yē  
ma u ka sun manine win Hunde Dεero wi u  
sun wēn sō.

## 4

### *Gusunōn Hunde*

#### *ka yiberen hunde*

<sup>1</sup> Nen kīnasibu i ku tōmbu kpuro naane ko  
be ba gerumō ba Hunde Dεero mō, adama i  
bu wēerio bà n sāa Gusunōgibun na, domi  
Gusunōn sōmō weesugiba yiba handunia  
ye sō. <sup>2</sup> Yenin min diya i ko kpī i tubu  
be ba Gusunōn Hunde mō. Baawure wi  
u wura ma Yesu Kiriſi u kua tōnu, wiya  
u sāa Gusunōgii. <sup>3</sup> Wi u kun maa wure  
ma Yesu u kua tōnu, u ñ sāa Gusunōgii,  
Kirisin yiberewa, win gari i nua u sisi, u  
mam tunuma handunia sō kō.

<sup>4</sup> Bεε nen bibu, i sāa Gusunōgibu i maa  
sōmō weesugii be kamia kō. Domi wi u wāa  
beε sō u dam mō u kere wi u wāa handunia  
ye sō. <sup>5</sup> Beni handuniagiba ba sāa, yen  
sōna ba ka handunian bwisi gari mō, ma  
handuniagiba bu swaa daki. <sup>6</sup> Beſe sa sāawa  
Gusunōgibu. Baawure wi u Gusunō yē u ra  
sun swaa daki, adama wi u kun Gusunō yē u  
ku ra sun swaa daki. Yenin min diya sa ko  
kpī su gem ka weesu wunana.

### *Gusunō u sāawa kīrun nuuru*

<sup>7</sup> Nen kīnasibu, i de su kīana, domi kīra  
naamōwa saā Gusunōn min di. Baawure  
wi u tōnun kīru mō u sāawa Gusunōn bii, u  
maa Gusunō yē. <sup>8</sup> Wi u kun tōnun kīru mō,  
yēro kun Gusunō yē domi Gusunō sāawa  
kīrun nuuru. <sup>9</sup> Wee mε Gusunō u sun win  
kīru sōsisina, u win Bii teereru gōrima  
handunia ye sō sa n ka wāaru te ta ku ra  
kpe mō wi sō. <sup>10</sup> Ameniwa kīi te, ta sāa, n  
ñ mō beſera sa Gusunō kīa, adama wiya sun  
kīa, ma u win Bii gōrima u ka ko abōru beſen  
toranun sō.

<sup>11</sup> Nen kīnasibu, Gusunō ù n sun kī too nge  
mε, n weenε beſen tii su maa kīana. <sup>12</sup> Goo  
kun Gusunō waare. Sā n kīane, Gusunō u ka  
sun manine, ma win kīra yibumō beſe sō.

<sup>13</sup> Sa yē ma sa ka nùn manine, win tii  
maa ka sun manine domi u sun win Hunde  
Dεero kā. <sup>14</sup> Beſe maa sa wa, sa maa seeda  
dimō ma Baaba u win Bii gōrima u ka ko  
handunian Faaba kowo. <sup>15</sup> Baawure wi u  
wura ma Yesu sāawa Gusunōn Bii, Gusunō  
ka nùn manine, ma yēro maa ka Gusunō  
manine. <sup>16</sup> Ma beſe sa kīi te yē, sa maa tu  
naane doke te Gusunō u mō beſe sō.

Gusunō sāawa kīrun nuuru. Baawure  
wi u tōnun kīru mō u ka Gusunō manine,  
Gusunō maa ka nùn manine. <sup>17</sup> Nge meya  
win kīra yibusine beſe sō, kpa sa n ka  
toro sindu mō siribun sanam, domi nge  
mε Kiriſi u sāa, meya maa beſen tii sa sāa  
handunia ye sō. <sup>18</sup> Berum sari kīru sō, kīi te  
ta yiba ta ra berum kpuro gire. N n men na,  
wi u berum mō, kīra kun yiba wi sō, domi  
u seeyasiabu yīiyō.

<sup>19</sup> Kīra wāa beſe sō yèn sō Gusunō u gbia u  
sun kīa. <sup>20</sup> Goo ù n nεε u Gusunō kī ma u win  
beruse tusa, u sāawa wee kowo. Domi wi u  
kun win beruse kī wi u waamō, u ñ kpē u  
Gusunō kīa wi u kun waare. <sup>21</sup> Gusunō maa  
sun wooda yeni wē u nεε, wi u nùn kī, u de  
u n maa win beruse kī.

## 5

### *Handunian kamiabu*

<sup>1</sup> Baawure wi u naane doke ma Yesu  
sāa Kiriſi wi, yēro sāawa Gusunōn bii, ma  
baawure wi u tundo kī, u maa bii kīwa.  
<sup>2</sup> Sā n Gusunō kī ma sa win wooda mem  
nōwamme, sa ko n yē ma sa win bibu kī.  
<sup>3</sup> Sā n Gusunō kī sa ko maa win wooda nene.  
Win wooda kun maa sē. <sup>4</sup> Domi Gusunōn  
bii baawure u ra handunia kamie. Ka beſen

naanɛ dokeba sa ra handunia kamie. <sup>5</sup> Wi u handunia kamiamɔ, wiya wi u naanɛ doke ma Yesu s̄awa Gusunɔn Bii.

*Seeda ye ba Yesu Kirisi diiya*

<sup>6</sup> Yesu Kirisi wiya wi u na ka nim ka yem. U n̄ nɛ ka nim tɔna, adama ka yem sanna. Hunde Dɛeron tii u yen seeda dimɔ, yèn s̄o u s̄aa gemgii. <sup>7</sup> Domi seedagibu itawa ba w̄aa [Gusunɔ w̄allɔ, Baaba, ka Gari, ka Hunde Dɛero. Be ita ye, ba s̄aa n̄ɔ tia. Ma seeda ita maa w̄aa handunia ye s̄ɔɔ.] <sup>8</sup> Hunde Dɛero, ka nim, ka yem. Be ita ye, ba maa s̄aa n̄ɔ tia. <sup>9</sup> Bɛsɛ sa tɔmbun seeda wuramɔ, adama Gusunɔn seeda kp̄aarɔ kere mɛ, domi Gusunɔn seeda s̄aa seeda ye u win Bii diiya. <sup>10</sup> Wi u Gusunɔn Bii naanɛ doke, u seeda ye m̄o win tii s̄ɔɔ. Wi u kun naanɛ doke, u Gusunɔ wee kowo kuawa yèn s̄o u n̄ seeda wure ye u win Bii diiya. <sup>11</sup> Seeda ye wee, Gusunɔ sun w̄aarɔ te ta ku ra kpe w̄ɛ. W̄aa te, ta w̄aawa win Bii s̄ɔɔ. <sup>12</sup> Wi u Bii m̄o, u maa w̄aa te m̄o. Wi u kun Gusunɔn Bii m̄o, u n̄ w̄aa te m̄o.

*W̄aarɔ te ta ku ra kpe*

<sup>13</sup> Na bɛɛ yeni yoruawa bɛɛ be i Gusunɔn Biin ȳisiru naanɛ doke, kpa i n̄ ka yɛ ma i w̄aarɔ te ta ku ra kpe m̄o. <sup>14</sup> Sa naanɛ s̄aa ma s̄a n̄ n̄n̄n̄ ḡaanu kana ni nu s̄aa win k̄iru, u sun swaa daki. <sup>15</sup> S̄a n̄ maa yɛ ma u bɛsɛn kanaru swaa daki, sa yɛ ma baayere ye sa kanam̄o win mi, bɛsɛgɔa kɔ.

<sup>16</sup> Goo ù n̄ wa win beruse u toram̄o te ta kun s̄aa ḡɔɔgɔru, u kanaru koowo. Gusunɔ u koo bu w̄aarɔ w̄ɛ be ba toram̄o te ta kun s̄aa ḡɔɔgɔru. Adama toraru gara w̄aa te ta ra ḡɔɔ ma. Na n̄ gerum̄o goo u kanaru ko ten s̄o. <sup>17</sup> Gem sariru baatere ta s̄awa toraru, adama n̄ n̄ m̄o te kpuro ta s̄aa ḡɔɔgɔru.

<sup>18</sup> Sa yɛ ma baawure wi u s̄aa Gusunɔn bii u ku ra n̄ toram̄o, domi Gusunɔn Bii n̄n̄n̄n̄ k̄osu, t̄n̄ k̄oso wi kun maa kp̄ɛ u n̄n̄n̄n̄ baba.

<sup>19</sup> Bɛsɛ sa yɛ ma sa s̄aa Gusunɔgibu, adama handunia kpuro w̄aa t̄n̄ k̄oso win n̄ma s̄ɔɔ.

<sup>20</sup> Sa maa yɛ ma Gusunɔn Bii u na, ma u sun bwisi k̄a su ka Gusunɔ Yinni gemgii ḡia. Sa gbinne ka gemgii wi, win Bii Yesu Kirisin min di. Yesu Kirisi wiya s̄aa Gusunɔ Yinni gemgii. U maa s̄aa w̄aarɔ te ta ku ra kpen nuuru.

<sup>21</sup> Nɛn bibu, i n̄ tii sɛ ka b̄uu s̄aarɔ.

## TIRERU YIRUSE TE YOHANU U YORUA

Dabiru ba nee, Yesun yigberu gara ba ka ya mini te Yohanu u soka kurɔ ka win bibu. U bu sɔmɔ bu kɔna. U maa bu kirɔ mɔ ba n tii se ka keu koosio weesugibu ka ben sɔsinu.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tɔbiribu, naasu 1-3.
2. Gem ka kɔru, naasu 4-11.
3. Gari dɔaki, naasu 12-13.

### *Tɔbiribu*

<sup>1</sup> Kurɔ wunɛ \*, ne wi na sɔa Yesun yigbe guro guro, na nun tɔbura, wunɛ wi Gusunɔ u gɔsa ka wunen bibu be na kɔ gem sɔɔ. N n mɔ ne tɔna na bu kɔ, ka be ba gem gia kpurowa, <sup>2</sup> yɛn sɔ gem mɛ, mu wɔa besen gɔruɔ, mu ko n maa ka sun wɔa sere ka baadomma.

<sup>3</sup> Gusunɔ Baaba, ka Yesu Kirisi win Bii bu sun durom, ka wɔnwɔndu kua, kpa bu sun alafia wɛ kɔru ka gem sɔɔ.

### *Gem ka kɔru*

<sup>4</sup> Nɛn nukura dora gem gem ye na wa wunen bibu gaba sɔimɔ gem sɔɔ nge mɛ Gusunɔ Baaba sun yiire. <sup>5</sup> Tɛ, kurɔ wunɛ, ye na nun yoruammɛ, ya n sɔa wooda kpa, ya sɔawa ye sa mɔ toren di. Na nun kanamɔ, su de su kɔana. <sup>6</sup> Kɔru ta sɔawa Gusunɔn woodan mem nɔbu. Yeya wooda ye i nua saa toren di, ye sɔɔ n weenɛ i n sɔimɔ.

<sup>7</sup> Dabira ba yarinɛ handunia sɔɔ ba tɔmbu swaa nim wiamɔ. Ba n wure ma Yesu Kirisi u na handunia sɔɔ u kua tɔnu. Wi u sɔa nge mɛ, wiya swaa nim wio ka Kirisin yiberɛ. <sup>8</sup> I tii laakari koowo, kpa i ku besen sɔmburun are kɔ, i de i ten arufaani wa.

<sup>9</sup> Baawure wi u n yɔre Kirisin sɔɔsiru sɔɔ, ma u tu sarari, u n Gusunɔ mɔ. Adama wi u yɔ te sɔɔ, u Baaba ka maa Bii mɔ. <sup>10</sup> Goo u n na besen mi, ma n kun ka Kirisin sɔɔsi te, i ku yɛro dam koosia, i ku maa nɔn domaru kua. <sup>11</sup> Domi wi u nɔn yen gaa kua, u bɔnu mɔ win kom kɔsum sɔɔ.

### *Gari dɔaki*

\* 1:1 kurɔ wunɛ - Dabiru ba nee, Yesun yigberu gara ba ka ya mini, te ba soka kurɔ ka win bibu.

<sup>12</sup> Baa mɛ na gɔa dabiru mɔ n bee yorua, na n kɔ n ni kpuro yore tireru sɔɔ. Adama na yɔiyɔ n bee beram na, kpa n ka bee gari ko nɔɔ ka nɔɔ kpa besen nuku dobu bu ka yibu.

<sup>13</sup> Wunen wɔnɔ wi Gusunɔ u maa gɔsa, win biba nun tɔbura.

## TIRERU ITASE TE YOHANU U YORUA

Gayusiwa Yohanu u tire te yorua. Duro wi, u sāawa tən geo. U ra waasu kowobu somi. Adama goo u wāa ka wi, wi ba m̀ Diotefu. Wi, u kīwa u n sāa tənwerō. U Yohanun gari yina. Tire te, ta sun s̄osim̄o nge m̄e yellu, Yesugibu ba wahala m̄o n̄osinaa sarirun s̄o.

### *Tire ten kpunaa*

1. T̄biribu, naasu 1-4.
2. Waasu kowobun dam koosiabu, naasu 5-8.
3. Diotefu ka Demetiru, naasu 9-12.
4. T̄biri d̄aakibu, naasu 13-15.

### *T̄biribu*

<sup>1</sup> Gayusi, wun̄e wi na kī ka gem, n̄e wi na sāa Yesun yigbe guro guro, n̄ena na nun t̄bura.

<sup>2</sup> N̄en kīnasi na kanam̄o a n kuuram̄o ḡaanu baanire s̄o, kpa wunen wasi yi n bwāa do nge m̄e wunen hunde ya sāa.

<sup>3</sup> N̄en nukura dora too too sanam m̄e naan̄e dokeobu gaba na, ma ba seeda di nge m̄e gem mu wāa wun̄e s̄o, ka nge m̄e a s̄im̄o gem m̄e s̄o. <sup>4</sup> Nuku dobu gabu sari bi bu kere n n̄o n̄en biba s̄im̄o gem s̄o.

### *Waasu kowobun*

#### *dam koosiabu*

<sup>5</sup> N̄en kīnasi, naan̄e dokeon koma a m̀ sanam m̄e a naan̄e dokeobu n̄ōrim̄o, n ku mam ko be ba sāa s̄obu. <sup>6</sup> Ba wunen kīrun seeda dim̄o Yesun yigberun wuswaa. A de a n da bu kusenu kue ben sanum s̄o nge m̄e n ween̄e Gusun̄gii u ko. <sup>7</sup> Domi Yinnin yīsirun s̄ona ba doona, ba n̄ ḡaanu m̄we naan̄e doke sarirugibun mi. <sup>8</sup> Yen s̄o, besera n ween̄e su tən ben bweseru somi, kpa besen tii sa n b̄onu m̄o ka be, gem kparabu s̄o.

### *Diotefu ka Demetiru*

<sup>9</sup> Na Yesun yigberu tire piibu gagu yorua, adama Diotefu, wi u kī u n sāa ben gbiikoo u n̄ n̄en gari wure. <sup>10</sup> Yen s̄ona n̄a n na, kon gere daa ye u m̀ u ka sun gari k̄osi manim̄o. N̄ n̄ ye t̄ona, u ku ra maa naan̄e dokeobu dam koosie. Be ba maa kī bu bu dam koosia,

u ra bu yinariwa, kpa u bu gira saa Yesun yigberun di.

<sup>11</sup> N̄en kīnasi a ku kom k̄osum saari ma n kun m̄o kom gem. Wi u gea m̀ u sāawa Gusun̄gii, adama wi u k̄osa m̀ u n̄ Gusun̄o yēwa.

<sup>12</sup> Demetiru u seeda gea m̄o baawure kpuron mi, ka maa gem tiin wuswaa. Besen tii sa n̄un seeda diiyamm̄e, a maa yē ma besen seeda sāawa gem.

### *T̄biri d̄aakibu*

<sup>13</sup> Na ḡaa dabinu m̄o n ka nun yorua, adama na n̄ kī n ni kpuro yore tireru s̄o.

<sup>14</sup> Na yīiȳo sa ko waana n̄ n sosi, kpa su gari ko n̄o ka n̄o.

<sup>15</sup> Alafia ya n wāa ka wun̄e.

Wunen b̄or̄oba kpuro ba nun t̄bura. A maa man besen b̄or̄oba t̄birio tia tia.



## TIRE TE YUDU U YORUA

Yudu u s̄awa Yesu Kirisin w̄n̄o turo. Yesugibu kpurowa u tire te yorua. Saa ye, gaba seewa ben suunu s̄o ba s̄asi weesuginu s̄asim̄o ni nu koo de ben Yesun yigbenu nu karana. T̄n be ba s̄asi ni m̄ mi, ba w̄awa kom beret̄ke s̄o. Adama Gusun̄o u koo bu kam koosia nge m̄ u yeruku t̄mbu gabu kua be ba ñ n̄n m̄m n̄w̄e. N ween̄wa Yesugibu bu ka tii yina. Domi ba Gusun̄n gari m̄o yi yi s̄a gem sere ka baadommā. Yiya n ween̄ ba n da dendi.

### *Tire ten kpunaa*

1. T̄biribu, naasu 1-2.
2. Keu koosio weesugibu, naasu 3-16.
3. Yiirebu ka kir̄o, naasu 17-23.
4. Siara d̄akibu, naasu 24-25.

### *T̄biribu*

<sup>1</sup> Ne Yudu, Yesu Kirisin yoo, ne wi na s̄a Yak̄abun w̄n̄o, na b̄e tire teni yoruamme, b̄e be Gusun̄o Baaba u soka. U b̄e k̄i, ma u b̄e k̄su Yesu Kirisin s̄o.

<sup>2</sup> Gusun̄o u n b̄e w̄nw̄ndu ka alafia ka k̄ru sosiamme.

### *Keu koosio weesugibu*

*(I maa m̄erio Pie II, 2:1-17)*

<sup>3</sup> Nen k̄nasibu, na raa k̄i n b̄e tireru yorua, ne ka b̄en faaban garin s̄o, adama wee t̄ n kua tilasi n ka b̄e tire teni yorua n ka b̄e hania koosia kpa i ka gari yi i naane doke suna yi Gusun̄o u wigibu w̄e n̄n teeru sere ka baadommā. <sup>4</sup> Domi t̄n k̄sobu gaba dua gb̄enum b̄en suunu s̄o be ba Gusun̄n durom ḡosikia, bu ka ben kom k̄sum gafara wa, ma ba Yesu Kirisi yina, wi u s̄a bes̄en Yinni boko. Saa gas̄o gas̄n diya ba yorua ye n koo bu deema siribun biru.

<sup>5</sup> Baa m̄e i ye kpuro ȳe s̄a s̄a, ka m̄e, na k̄i n b̄e yaayasia ma ye Yinni Gusun̄o u Isirelin t̄mbu w̄ra saa Egibitin tem di u kpa, yen biru u be ba ñ naane doke kam koosia. <sup>6</sup> I maa w̄llun ḡradoba yaayo b̄en ayera kun bu turie, ma ba ben tiin w̄a yeru ḡema ba deri. Gusun̄o u ka bu ȳni b̄kua, u kp̄e yam w̄kuru s̄o ba ka siribun t̄o bentembereru mara. <sup>7</sup> M̄ya maa Sodomu ka Gom̄ra, ka wuu si su su sikerene, si

kpuron t̄mbu ba maa daa beret̄ke kua, t̄n dur̄bu ka t̄n dur̄bu ba tii sankunamo. Ba wuu si kpeerasia ka d̄o wi u ku ra gbi, ma n kua ȳireru t̄mbun s̄o.

<sup>8</sup> Ka m̄e, t̄n k̄so be maa, ben bwisikunu s̄o ba ka toranu tii disi dokem̄o, ba ñ wirugibu wiru kp̄iyamme ma ba w̄llun ȳiikogibu w̄mm̄o. <sup>9</sup> Adama Miseli, wi u s̄a Gusun̄n ḡradoban wirugii, u ñ k̄ka u Setam taare w̄e ka w̄mburu d̄oma te ba sanna ba M̄wisin goru sikirine, adama u Setam s̄owawa u nee, “Yinni Gusun̄wa u koo nun gerusi.” <sup>10</sup> Adama t̄n k̄so be, ye ya kun bu yeeri yeya ba w̄mm̄o, ye ba maa m̄o ka marumaruru nge ȳe yeya ya bu kam koosiam̄o. <sup>11</sup> N̄ni sw̄arugiba ba s̄a. Domi ba Kaenin yira sw̄i, ba tii sure toraru s̄o bu ka are wan s̄o nge m̄e Balamu u kua, ma ba Gusun̄o seesi nge m̄e Kore u kua, ma ba tii kam koosia. <sup>12</sup> T̄n be, ba s̄awa sankara kowobu b̄en t̄o baka ni i ra ko k̄run s̄o s̄o, ba ka b̄e dim̄o, ka sekuru sariru, ba ben tii n̄orim̄o t̄na. Ba s̄awa nge guru winu ni woo ga b̄rikiam̄o, ni nu ku ra ka gura ne. Ba s̄a nge d̄a ni nu derura nu ñ binu m̄o, ni ba wuka ka gb̄inīo, ni nu gu mam mam. <sup>13</sup> Ba s̄awa nge nim w̄kun nim kure ni nu kukum̄o. Nge m̄e nu nin yakeru k̄om̄o m̄ya ba maa ben sekuru sari kom s̄osim̄o. Ba s̄awa nge w̄llun kperi yi yi yin swaa bie, Gusun̄o u bu yam w̄ku te ta kp̄a ȳiye t̄e s̄o ba koo du ka baadomma.

<sup>14</sup> En̄ku maa, wi u s̄a Adamun sikadobun t̄ka n̄oba yiruse u Gusun̄n gari gerua ben s̄o u nee, wee, Yinni u sisi ka win ḡrado d̄ero dabi dabiru <sup>15</sup> u ka baawure kpuro siri kpa u ka Gusun̄n b̄ere ȳeru sarirugibu kpuro taare w̄e ben kom k̄sum kpuron s̄o m̄e ba kua Gusun̄n gendun s̄o, ka maa gari k̄sin s̄o yi torobu be ba ñ Gusun̄n b̄ere ȳe ba n̄n gerusi. <sup>16</sup> T̄n be, ba ra n wure, ḡanu sari ni nu ra bu w̄ere, ben bine bu kpare. Ba ra woo kana gari gere, ba maa t̄mbu gari dori s̄om̄o bu ka ȳrobun ḡanu wa.

### *Yiirebu ka kir̄o*

<sup>17</sup> Adama b̄e nen k̄nasibu, n ween̄e i gari yi yaaya yi bes̄en Yinni Yesu Kirisin ḡroba raa gerua. <sup>18</sup> Domi ba b̄e s̄owa ma sanam d̄akim s̄o t̄n yaako kowoba koo na be Gusun̄n b̄ere ȳe sarira koo de ben bine ya

n bu kpare. <sup>19</sup> Beya ba ka karanaa naamə, ba ben tiin bwisikunu mə, ba n̄ Hunde Dεero mə. <sup>20</sup> Adama bεε nen k̄nasibu, i tii tāsio bεen naane doke dεerabu səə i n kanaru mə ka Hunde Dεeron dam. <sup>21</sup> I tii nenuə Gusunə n̄ k̄ru səə, i n ka bεsen Yinni Yesu Kirisin wənwəndu mara te ta koo ka bεe wāaru te ta ku ra kpe naawa.

<sup>22</sup> I ben wənwəndu waawo be ba ḡrusu yiru yiru mə. <sup>23</sup> I n gabu gawamə d̄ə səən di i n bu faaba mə. I maa gabun wənwəndu waawo ta n ka berum mēnne, adama i n ben toranu tusa sere ka ben yabenə ni ben daa ya disinu tēni.

### *Sira d̄akibu*

<sup>24-25</sup> Gusunə turo s̄a bεsen Faaba kowo wi u koo kp̄i u bεe k̄su i ku ka wəruma, kpa u bεe terasia win yiiko səə taare sariru səə ka nuku dobu. Wiya u yiiko ka kp̄aru ka dam ka girima mə saa bεsen Yinni Yesu Kirisin min di, yee yellun di, ka t̄ē, sere ka baadommaə. Ami.

## YOHANUN KĀSIRU TE TA YESU KIRISI SŌSISI

Yohanu u win kāsī teni yoruawa sanam me ba Yesugibu nōni sōmō ben naane dokebun sō. Yera u bu yoru u ka bu dam kē ben nōni swāaru sō. Tire ten gari dabinu nu sāawa yīrenu ni nu tubum sē.

Tire teni, ta sāawa Bibelin tire dāakiru. Ta sun sōsimō nge me handunia ya koo ka wiru goora ka nge me Yesu u ko n sāa sanam me u koo wurama.

Ta maa sun sōmō nge me Yesu u sāa. U sāawa wi u raa wāa, meya u wāa gisō, u ko n maa wāawa sere ka baadommaa. U sāawa gāanu kpuron tore ka nin wii gowo. U maa sāa sinambun sunō ka yinnibun Yinni. U maa sāa win yigberun wirugii. U sāawa nge gbee sunō ge ga yara Yudañ bweserun di. U sāawa yāku kowo tñwero, ma u maa sāa nge yāa kinē kpendu te ba ka yākuru kua.

Tire ten gari mero ya sāawa, Gusunō u koo Setam tabu di mam mam saa Yesu Kirisin min di. Meyā u koo be ba nūn naane sāa doo nōru wē ù n wōn kpaaru ka tem kpm swīi.

### *Tire ten kpunaa*

1. Tābiribu, wiru 1:1-8.
2. Tire ni ba Yesun yigbenu nōba yiru yoru, wiru 1:9n di sere wiru 3:22.
3. Ye ya koo kora sia, wiru 4:1n di sere wiru 22:5.
4. Yesun wuramaru, wiru 22:6-21.

### *Tire tenin asansi*

<sup>1</sup> Tire teni sō ba gāa ni yoru ni Yesu Kirisi u terasia. Gusunōwa u nūn gāa ni wē u ka win sām kowobu sōsi ye ya koo kora ñ n sosi. Ne Yohanu, ne wi na sāa Kirisin yoo, u man ye sōsi, saa win gōradon min di wi u man gōria. <sup>2</sup> Na ye kpuron seeda di ye na ka nōni wa. Na Gusunōn gari nōsia ka seeda ye Yesu Kirisi u di. <sup>3</sup> Doo nōrugiiwa wi u Gusunōn gari yinin gari garimō, doo nōrugiba maa be ba yi swaa daki, ma ba neni ye ba yoru sō. Domi yen saa ya turuku kooma.

*Yesun yigbenu nōba yirun  
tābiribu*

<sup>4-5</sup> Ne Yohanu, na beε Yesun yigbenu nōba yiru tōbura Asin tem sō.

Gusunō Yinni wi u wāa, wi u raa wāa, wi u maa sisi, ka hundeba nōba yiru be ba wāa Gusunōn sina kitarun wuswaa, ka maa Yesu Kirisi wi u sāa seeda dio naanegii wi ba gbia ba seeya gōrin di, wi u maa sāa sina boko, bu beε durom kua kpa bu beε alafia wē.

Yesu u sun kī. Ka win yema u sun yakia beεen toranun di. <sup>6</sup> Ma u sun mēna u kua beεen sunō, u sun kua win Baaba Gusunōn yāku kowobu. Wiya u sinandu ka yiiko mō sere ka baadommaa. Ami.

<sup>7</sup> Wee, u sisi guru winu sō. Baawure u koo nūn wa, baa be ba nūn sōkan tii. Handunian bwesenu kpuro nu koo gō wuri ko win sō. Meyā n ko n sāa. Ami.

<sup>8</sup> Gusunō Yinni Dam kpurogii, wi u wāa, wi u raa wāa, wi u maa sisi, u neε, wiya gāanu kpuro torua, u koo maa ni wiru go.

### *Yohanu u Kirisi wa kāsiru sō*

<sup>9</sup> Nēna Yohanu beεgii, ne wi na maa bōnu mō ka beε nōni swāaru sō ka Gusunōn bandu sō ka temanabu sō yēn sō sa gbinne ka Yesu. Ba ka man na tem bure teni sō te ba mō Patumōsi Gusunōn garin sō ka Yesun seedan sō. <sup>10</sup> Yinnin tōru sō Hunde Dēero dera na kāsā, ma na nōo damguu nua nen biru nge kākāagi <sup>11</sup> ga neε, n yoruo tireru sō ye na waamō, kpa n tire te mōrisia Yesun yigbenu nōba yirun mi, Efesuō, ka Simi-iniō, ka Pēegamuō, ka Tiatiraō, ka Saaduō, ka Filadēfiō, ka Lodiseō.

<sup>12</sup> Ye na sīra n ka wa wi u ka man gari mō, yera na dabu wuraginu nōba yiru wa. <sup>13</sup> Ma na goo wa nge tōnun bii u yō dabu nin suunu sō. U yaberu sebua ta wāa sere win naa kōnō ma u kpaki wuragia sēke win gāasō. <sup>14</sup> Win wiru ka win seri buririwa nge wēsu ñ kun me nge gunsu ma win nōni sāa nge dōo yara. <sup>15</sup> Win naasu ballimōwa nge sii gan te ba yania ba tea, ma win nōo ga sāa nge surun bakaru. <sup>16</sup> Ma u kperi nōba yiru neni win nām geuō, ma takobi nōo durora ye ba dēera biru ka wuswaa ya yarimō win nōn di, ma win wuswaa ballimō nge sōo wii wōllun sō. <sup>17</sup> Ye na nūn wa, na wōruma win naasō nge goru. Ma u man win nām geu sōndi u neε, n ku berum ko, wiya u sāa gbiikoo ka dāako. <sup>18</sup> Wiya u sāa waso, u raa

gu adama tē u ko n wāawa ka baadommaa. U yiiko mā gān wāllō ka gāribun wāa yerō. <sup>19</sup> Ñ n men na, n yoruo ye na wa, ka ye ya kooramō tē, ka ye ya koo koorā amēn biru. <sup>20</sup> Kperi nōba yiru ye na wa nen nām geuō ka dabu wuraginu nōba yiru ye kpuron tubusianun asansi wee. Kperi nōba yiru ye, ya sāawa Yesun yigbenu nōba yiru yen gōradoba. Dabu wuraginu nōba yiru ye maa, ya sāawa yigbe nin tii.

## 2

### *Gari yi ba Efesugibu sōwa*

<sup>1</sup> Kirisi u Yohanu sōwa u nēē, a Efesun Yesun yigberun gōrado yoruo a nēē, nē wi na kperi nōba yiru ye nēni nen nām geuō, ma na sīimō dabu wuraginu nōba yiru yen suunu sō na nēē, <sup>2</sup> na win kookoosu yē ka win sōma ka win temana bi u mā. Na yē ma u ñ kpē u ka tōn kōsobu temana, ma u ben laakari mēera be ba tii sokumō gōrobu, adama ba ñ sāa mē, u deema wee kowoba ba sāa. <sup>3</sup> U suuru mā, u ka nōni swāaru temana nen yīsirin sō, u ñ maa wasire. <sup>4</sup> Adama ye na nūn waasi wee, u ñ maa man kī nge yellu. <sup>5</sup> Ñ n men na, u yaayo mīn di u wōruma kpa u gōru gōsia u ko nge mē u ra raa ko. Û kun kue mē, kon na n win dabu sua gen ayerun di. <sup>6</sup> Ka mē, u gāa teenu mā ni nu wā. U Nikolaitigibun kookoosu tusa nge mē nen tii na su tusa.

<sup>7</sup> Baawure wi u swaa mā u nōwō ye Hunde Dēero u Yesun yigbenu sōmō.

Wi u tabu di, kon de u dāa wāarugii te ta wāa Gusunōn wāa yerōn binu di.

### *Gari yi ba Simiinigibu sōwa*

<sup>8</sup> Kirisi u maa nēē, a Simiinin Yesun yigberun gōrado yoruo a nēē, nē wi na sāa gbiikoo ka dāako, nē wi na raa gu ma na seewa na wasi, na nēē, <sup>9</sup> na win nōni swāaru yē, na maa win sāaru yē. Ka mē, u sāa atasiri. Na yē kōsa ye ba nūn gerusimō be ba tii sokumō Yuuba adama ba ñ sāa mē, Setam tōmba ba sāa. <sup>10</sup> U ku berum ko nōni swāa te ta nūn sisien sō. Wee, Setam u koo de bu ben gabu pirisām doke u ka ben laakari mēeri. Ba koo wahala wa sere sō wākuru. U de u n sāa bōrōkini sere ka gōwō, kpa n nūn wāaru wē nge sina furō.

<sup>11</sup> Baawure wi u swaa mā u nōwō ye Hunde Dēero u Yesun yigbenu sōmō.

Wi u tabu di, gōo yiruse kun nūn wasi.

### *Gari*

#### *yi ba Pēegamugibu sōwa*

<sup>12</sup> Kirisi u maa nēē, a Pēegamun Yesun yigberun gōrado yoruo a nēē, nē wi na takobi nōo durora ye ba dēera biru ka wuswaa nēni na nēē, <sup>13</sup> na win wāa yeru yē mi Setam sina kpaara wāa. U nen yīsiru wure, u ñ win naanē ye u man sāa fēre, baa sanam mē ba nen seeda dio naanēgii Antipasi go ben mi, mi Setam wāa yera wāa. <sup>14</sup> Adama ka mē, gāanu fiiko ni na nūn waasi wee, gaba nūn wāasi be ba Balamun sōsiru swīi. Balamu wi, u ra n Balaki sōsimō nge mē u koo ko u ka Isireliba torasia, kpa bu būu sāa dīanu di, kpa bu kōo mēna tantanaru sō. <sup>15</sup> Nge mēya gaba nūn wāasi be ba Nikolaitigibun sōsiru swīi. <sup>16</sup> Ñ n men na, u gōru gōsio. Û kun kue mē, kon nūn naa swīima tē, kpa n ka bu tabu ko ka takobi ye ya yarimō nen nōn di.

<sup>17</sup> Baawure wi u swaa mā u nōwō ye Hunde Dēero u Yesun yigbenu sōmō.

Wi u tabu di, wiya kon manna ye ya berua wē u di. Kon nūn kpee kpikiru wē tē sō ba yīsi kpaaru yorua te goo kun yē ma n kun mā wi ba tu wē.

### *Gari yi ba Tiatiragibu sōwa*

<sup>18</sup> Kirisi u maa nēē, a Tiatiran Yesun yigberun gōrado yoruo a nēē, nē Gusunōn Bii wīn nōni sāa nge dōo yara ma nen naasu ballimō nge sii gan te ba yania ba tea, na nēē, <sup>19</sup> na win kookoosu yē. Na win kīru yē, ka win bōrōkiniru, ka win tōn geeru ka maa win temanabu. Na yē ma win sām dāakiru ta gbiikiru kere. <sup>20</sup> Adama ye na nūn waasi wee. Kurō wi ba mō Yesabeli wi u tii sokumō Gusunōn sōmō, u dera u nen sām kowobu swaa nim wia ka win sōsiru bu ka kōo mēna tantanaru sō kpa bu būu sāa dīanu di. <sup>21</sup> Na nūn ayeru wē u ka gōru gōsia adama u ñ kī u win kom beretēke deri. <sup>22</sup> Yen sōna kon nūn kpī ka bararu kpa n be ba ka nūn sakararu kua kpēē nōni swāa bakararu sō bā kun gōru gōsie ba kom kōsum deri mē u bu sōsi. <sup>23</sup> Yen biru kon win bibu go. Saa yera Yesun yigbenu kpuro nu koo gia ma nēna na tōmbun bwisikunu ka ben



gōrusu yē. Kon ben baawure kāsie nge me win kookoosu nε.

<sup>24</sup> Adama be ba tie Tiatira sɔɔ, be ba n̄ s̄ɔsi k̄su ni swī, ba n̄ gie ye gaba sokumɔ Setam asiri baka, na bu s̄ɔmɔ, na n̄ kon maa bu s̄munu ganu s̄bi. <sup>25</sup> Adama ye ba mɔ bu ye n̄enuɔ sim sim sere n̄ ka tunuma. <sup>26-27</sup> Wi u tabu di ma u m̄ ye na kī sere ka n̄rɔ, wiya kon yiiko ye wē ye na mwa n̄n Baaban min di. Kon n̄n yiiko ye wē bwesenu kpuron w̄llɔ u n̄ bu kpare ka sii bokuru kpa u bu so u k̄suku nge wekenu. <sup>28</sup> Na kon maa n̄n yam s̄rerun kpera wē.

<sup>29</sup> Baawure wi u swaa mɔ u n̄ɔwɔ ye Hunde D̄ero u Yesun yigbenu s̄ɔmɔ.

### 3

#### *Gari yi ba Saadugibu s̄ɔwa*

<sup>1</sup> Kirisi u maa n̄ε, a Saadun Yesun yigberun ḡrado yoruo a n̄ε, n̄ε wi na Gusun̄n Hundeba n̄ɔba yiru ye mɔ ka maa kperi n̄ɔba yiru ye, na n̄ε, na win kookoosu yē. Na yē ma ba gerumɔ u s̄a waso baa m̄ u s̄a ḡri. <sup>2</sup> N̄ n̄ m̄n na, u yando kpa u ye ya n̄n tie t̄asisia yu sere gbi mam mam. Domi na wa ma win kookoosu kun d̄ende s̄a s̄a Gusun̄n n̄n Yinnin mi. <sup>3</sup> Yen s̄, u yaayo ye ba n̄n s̄ɔsi ka nge me u ye nua. U ye m̄m n̄ɔwɔ kpa u win ḡru ḡsia. U kun yande, kon na n̄n deema w̄kuru nge gb̄nɔ. U n̄ ko n̄ maa yē saa ye kon na. <sup>4</sup> Ka m̄, gaba w̄a Saadu be ba kun tii disinu t̄eni, beya ba koo ka man s̄i kpa ba n̄ ȳa kpikinu doke, domi beya n̄ ka ween̄. <sup>5</sup> Wi u tabu di, wiya u koo ȳa kpikinu doke m̄sum. Na n̄ kon maa win ȳsiru go w̄arun tireru s̄ɔ. Batuma s̄ɔ kon wura n̄n Baaban wuswaa ka win ḡradoban mi ma u s̄a negii.

<sup>6</sup> Baawure wi u swaa mɔ u n̄ɔwɔ ye Hunde D̄ero u Yesun yigbenu s̄ɔmɔ.

#### *Gari yi ba Filad̄efigibu s̄ɔwa*

<sup>7</sup> Kirisi u maa n̄ε, a Filad̄efin Yesun yigberun ḡrado yoruo a n̄ε, n̄ε wi na s̄a D̄ero ka Gemgii, n̄ε wi na sina boko Dafidin yenun k̄k̄rɔ n̄ni, n̄ε wi na n̄ ken̄ia, goo ku ra ken̄ε, n̄ε wi na n̄ maa ken̄ua, goo ku ra ken̄ie, n̄na na n̄ε, <sup>8</sup> na win kookoosu yē. Na yē ma win dam kun kp̄a. Ka m̄, u n̄n gari m̄m n̄ɔwa, u n̄ n̄n ȳsiru siki. Yen

s̄na na n̄n gambo ken̄ia ye goo k̄n̄ kp̄e u ken̄ε. <sup>9</sup> Wee kon n̄n Setam t̄n be n̄mu s̄andia be ba tii sokumɔ Yuuba adama ba n̄ s̄a m̄, domi weesa ba m̄. Kon de bu na win wuswaa bu kpuna bu n̄n b̄εεε wē. Be kpuro ba koo gia ma na n̄n kī. <sup>10</sup> Ȳn s̄ u t̄mana u mañ m̄m n̄ɔwa, yen s̄na kon n̄n bere wahalan saa s̄ɔ ye ya sisi handunia kpuro s̄ɔ yu ka t̄mbun laakari m̄eri be ba w̄a handunia s̄ɔ. <sup>11</sup> Na sisi na n̄ t̄em̄. Ye u m̄, u ye n̄enuɔ kem kem kpa goo u ku raa n̄n win nasaran are mwaari. <sup>12</sup> Wi u tabu di wiya kon ko gbere Gusun̄n n̄n Yinnin s̄a yerɔ, u n̄ maa yariɔ. Kon n̄n Yinnin ȳsiru yore win w̄llɔ ka maa win wuun ȳsiru ge ga s̄a Yerusalemu kpa, ge ga koo sarama win w̄llun di. Kon maa n̄n ȳsi kpaaru yore win w̄llɔ.

<sup>13</sup> Baawure wi u swaa mɔ u n̄ɔwɔ ye Hunde D̄ero u Yesun yigbenu s̄ɔmɔ.

#### *Gari yi ba Lodisegibu s̄ɔwa*

<sup>14</sup> Kirisi u maa n̄ε, a Lodisen Yesun yigberun ḡrado yoruo a n̄ε, n̄ε gemgii, n̄ε wi na s̄a seeda dio geo naan̄gii, Gusun̄n taka kooran nuuru, na n̄ε, <sup>15</sup> na win kookoosu yē. Na yē ma u n̄ yem, u n̄ maa sum. Na raa k̄wa u n̄ sum n̄ kun m̄ u n̄ yem. <sup>16</sup> Adama ȳn s̄ u s̄a wurɔ wurɔ, u n̄ sum u n̄ maa yem, kon n̄n pura n̄n n̄ɔn di. <sup>17</sup> U gerumɔ u m̄, u s̄a atasiri, u kua dukiagii, u n̄ ḡanun ȳaru m̄. Adama na n̄n s̄ɔmɔ, wi, ḡru garin bar̄wa, ka w̄n̄w̄ndo, ka masasi ka w̄ko ka tererugii. <sup>18</sup> Yen saabuwa na n̄n bwisi k̄m̄, u de u wura dwe n̄n mi ye d̄ɔ s̄n̄wa, kpa u ka ko dukiagii. U maa kpa ȳa kpikinu dweo ni u koo ka win tereru bere kpa u kun maa sekuru m̄. U kpa maa n̄n̄n tibu dweo u doke kpa u yam wa. <sup>19</sup> Be na kī kpuro beya na ra n̄ni doke kpa n̄ bu s̄eyasia. Yen s̄, u hania koowo kpa u ḡru ḡsia. <sup>20</sup> Wee, na ȳ dii k̄n̄n̄w̄ na taka m̄. Baawure wi u n̄n n̄ɔ n̄ɔm̄ ma u ken̄ia, kon du win mi, kpa n̄ ka n̄n di kpa u maa ka man di. <sup>21</sup> Wi u tabu di, wiya kon de u ka man sina n̄n sina ḡnaɔ, nge m̄ na tabu di ma na sina ka n̄n Baaba win sina ḡnaɔ.

<sup>22</sup> Wi u swaa mɔ u n̄ɔwɔ ye Hunde D̄ero u Yesun yigbenu s̄ɔmɔ.

## 4

*Sāa te ta wāa Gusunə wəllə*

<sup>1</sup> Yen biru nε Yohanu na mεera na wa kənnə gagu ga keniare Gusunə wəllə.

Ma na maa nə ge nua ge ga sāa nge kākāagi ge ga raa gbia ga ka man gari kua. Ga kpam nεε, n yəma mi kpa u man səsisi ye ya koo na amən biru. <sup>2</sup> Mii mii Hunde Dεero dera na kāsā. Wee, na sina kitaru wa Gusunə wəllə, goo u sō te səə. <sup>3</sup> Wi u sō mi, win wuswaa ballimə nge ni nu nəni bwese bweseka mə ka ni nu nəni swāaru mə. Guru waa ya sina kita te sikereɛ ye ballimə nge kpee te ta nəni wuru beku mə. <sup>4</sup> Ma sina kitanu yenda nne nu sina kita te kooro bure. Ma guro gurobu yenda nne ba sō kita nin wəllə ba yāa kpikinu doke ka furə wuragisu. <sup>5</sup> Yera saa sina kita ten min di guru maakinu yarimə ka wurenu ka guru gbāsukunu. Fitolakunu nəba yiru ni nu sōre nu wāa sina kita ten wuswaaə. Niya nu sāa Gusunən hundeba nəba yiru. <sup>6</sup> Sina kita ten wuswaaə yeru gagun bwesera wāa mi, ge ga ka diki weenε.

Sina kita ten suunu səə ka ten gən gənka, hunde koniba nne ba wāa mi, ba nəni dabinu mə biru ka wuswaa. <sup>7</sup> Hunde koni gbiikaa ya sāa nge gbee sunə, ma yiruse sāa nge naa buu. Itasen wuswaa sāa nge tənugia, ma nne se ya ka gunə bakeru weenε te ta yəwə. <sup>8</sup> Hunde koni nne yen baayere ya kasa nəba tia tia mə, ma yi nəni mə yam kpuro təwə ka səwə. Ba ra n womu mə kpeetim sari səə səə ka wəkuru ba n mə, Dεero! Dεero! Dεero!

Meya Yinni Gusunə Dam kpurogii u sāa, wi u raa wāa, wi u wāa, wi u maa sisi.

<sup>9</sup> Sanam mε hunde koni be, ba yiiko ka beere ka takarun womusu nən kuammε wi u wāa ka baadommaə, ma u sō sina kita ten wəllə, <sup>10</sup> sanam meya guro gurobu yenda nne ye, ba nən kpunammε ba nən sāamə. Ba maa ben furəsəu pwetirimə ba kasi mə sina kita ten wuswaaə ba mə,

<sup>11</sup> Gusunə besen Yinni, wuna a dam ka yiiko mə,

wuna sa ko beere wē.

Domi wuna a gāanu kpuro taka kua.

Wunen kīrun saabuwa nu ka wāa nu wasi.

Ten saabuwa nu maa ka taka koorā.

## 5

*Tire kureru**ka Yāa kinε kpendu*

<sup>1</sup> Wee na wa wi u sō sina kita ten wəllə u tire kureru garu neni win nəm geuə. Ba tire te yoruawa biru ka wuswaa, ma ba tu yirenu nəba yiru koosi. <sup>2</sup> Ma na wəllun gorado damgii goo wa u gbāra ka dam u nεε, wara yiiko mə u ka yire ni kusia kpa u tire kure te wukia.

<sup>3</sup> Adama goo sari wi u wāa wəllə nən kun mε temə nən kun mε tem səwə wi u kpīa u tire kure te wukia u mεera ten səwə. <sup>4</sup> Na swī gem gem yən sō goo sari wi u yiiko mə u ka tire kure te wukia u ten səə mεeri. <sup>5</sup> Yera guro guro ben turo man səwə u nεε, n ku swī. Wee, gbee sunə ge ga yara Yudan bweserun di, ge ga sāa nge kpīi kpaaru Dafidin yenuə, ga tabu di, ga koo kpī gu yirenu nəba yiru ye kusia kpa gu tire te wukia.

<sup>6</sup> Na mεera ma na Yāa kinε kpendu wa ta yō sina kitarun suunu səə, ma hunde koni nne ka guro guro be, ba tu sikereɛ. Yāa kinε kpem te, ta sāare ba ka tu yākuru koore, ta kəba nəba yiru mə ka maa nəni nəba yiru yi yi sāa Gusunən hundeba nəba yiru, be u gəra handunia kpuro səə. <sup>7</sup> Yāa kinε kpem te, ta da win mi wi u sō sina kitarə, ma ta tire kure te mwa win nəm geun di. <sup>8</sup> Ye ta kua mε, yera hunde koni nne ye ka guro gurobu yenda nne ye, ba kpuna Yāa kinε kpem ten wuswaaə. Ben baawure u mərəku mə ka wuran bweebu mi səə turare wāa ye ya sāa naanε dokeobun kananu. <sup>9</sup> Ma ba wom kpəə kua ba mə,

wuna a yiiko mə a ka tire kure te mwa kpa a yire ni kusia.

Domi ba raa ka nun yākuru kua.

Ma a Gusunən təmbu yakia ka wunen yem saa bweseru baatere ka barum baamere ka təmbu kpuro ka tem baameren min di.

<sup>10</sup> A bu menna a kua ben sunə, a bu kua Gusunə besen Yinnin yaku kowobu.

Ba koo bandu di handunia kpuro səə.

<sup>11</sup> Na kpam mεera ma na wəllun gorado dabirun nəə nua, ben geera tura nərən nərən suba nərəbu. Ba sina kita te ka maa hunde koni nne ye ka guro guro be sikereɛ. <sup>12</sup> Ba nəgiri sua ba mə, Yāa kinε kpem te ba raa ka yākuru kua,

ta tura bu ka tu yiiko wē,  
ka dukia, ka yēru, ka dam,  
ka bεεε, ka girima, ka siarabu.

<sup>13</sup> Ma na nua taka koorā kpuro, ye ya wāa wəllə ka temə, ka tem səwə, ka nim wəku sə, ye ya wāa handunia sə kpuro gesi ya nəguru sue ya mə,  
wi u sō sina kitarə ka Yāa kinε kpem te,  
beya ba siarabu ka bεεε ka yiiko ka sinandu mə  
sere ka baadommaə.

<sup>14</sup> Ma hunde koni nne ye, ya wura ya nεε, ami. Ma guro guro be, ba kpuna ba sāaru kua.

## 6

### Yīrenu

<sup>1</sup> Yera na wa Yāa kinε kpem te, ta yīrenu nəba yiru yen teeru kusia, ma na nua hunde koni ben turo gbāra nge gura u goo səwə u nεε, a yarima. <sup>2</sup> Ye na mεera, yera na dum kaa wa. Wi u ye sōni u tɛndu neni, ma ba nūn sina furə dokea. U swaa wəri nge tabu dio wi u də u kpam tabu diima.

<sup>3</sup> Yera Yāa kinε kpem te, ta yīreru yiruse kusia, ma na nua hunde koni ben yiruse u goo səwə u nεε, a yarima. <sup>4</sup> Duma gaa kpam yara ya sāa dum swāa. Wi u ye sōni ba nūn dam kā u ka tabu yēbi handunia sə kpā tambu bu ka goona. Ma ba nūn takobi baka gaa wē.

<sup>5</sup> Yera Yāa kinε kpem te, ta yīreru itase kusia, ma na nua hunde koni ben itase u goo səwə u nεε, a yarima. Na mεera ma na dum wəka wa. Wi u ye sōni u tongoro neni win nəmaə. <sup>6</sup> Ma na nə gagu nua ga sāare ga wee hunde koni nne yen min di ga nεε, alikama kilo tian geera sāa sə teerun səmburun gobi. Meya maa əsu kilo itan geera nε. Adama a ku gum ka tam sanku.

<sup>7</sup> Yera Yāa kinε kpem te, ta yīreru nne se kusia. Ma na nua hunde koni ben nne se u goo səwə u nεε, a yarima. <sup>8</sup> Na mεera ma na wa dum berə wuruwa. Wi u ye sōni, win yīsira Gə, ma gəribun wāa yera nūn swīi. Beya ba yiiko wē bu ka handunian bənu nne se go ka takobi, ka gəru, ka baranu, ka maa gbeeku yε yi wāa tem mε sə.

<sup>9</sup> Yen biru Yāa kinε kpem te, ta yīreru nəbuse kusia. Ma na təmbun hundeba wa yaku yerun kəkərə be ba go Gusunən gari ka

seeda ye ba din sō. <sup>10</sup> Təmbun hunde beya ba gbāra ba nεε, Yinni dεero, gemgii, sere saa yerə a mara a ka handunian tambu siri kpā a bu sεyasia yən sō ba sun go.

<sup>11</sup> Ba ben baawure yabe kpikiru sebusia, ma ba bu səwə bu wēro fiiko gina sere ben səm kowosibu ka begibun geeru tu ka yibu be n tie bu go, nge mε ba maa be go.

<sup>12</sup> Na kpam mεera sanam mε Yāa kinε kpem te, ta yīreru nəba tiase kusia. Ma tem mu yīra ka dam, ma sə tīra niki niki nge beku wəku sinumguru, ma suru swēra kom kom nge yem. <sup>13</sup> Kperi maa wərukumə temə nge mε gandun bii birenu ra dεrure sanam mε woo damguu ga tu siramə. <sup>14</sup> Ma wəlla kurura nge tireru ma guuru baatere ka tem bureru baatere nu sin yenu kōsa. <sup>15</sup> Sanam meya handunian sinambu ka tem yērobu ka tabu sinambu ka atasiriba ka damgibu, tambu kpuro gesi, yobu ka tii məwəbu, ba tii berua kpee wərusə ka kpee baaba sə. <sup>16</sup> Ba guunu ka kpenu nəguru mə ba mə, i sun sēsikio, i bere saa win wuswaan di wi u sō sina kitarə ka sere Yāa kinε kpem ten mərūn di. <sup>17</sup> Domi ben mərūn tšə bembere te, ta tunuma. Wara u koo kpī u yōra u tu ma.

## 7

### Isirelin tambu 144.000

<sup>1</sup> Yen biruwa na wəllun gəradoba nne wa ba yə handunian goonu nne sə ba handunian wosu nne neni, kpā woo gu ku ka ko tem sə, ka nimə, kpā gu ku dāru garu yīri. <sup>2</sup> Na maa wəllun gərado goo wa u wee saa sə yari yerun di, u Gusunə Yinni wason yīreru neni. U gəradoba nne ye nəguru kua be Gusunə u dam kā bu ka tem ka nim wəku kōsa kua, <sup>3</sup> u nεε, i ku handunia ka nim wəku ka dānu kōsa gaa kua sere su ka Gusunə bεsen Yinnin səm kowobu yīreru kua ben sirinə. <sup>4</sup> Yera ba man ben geeru səwə Isirelin bibun bwesenu kpuro sə bən sirinə ba Gusunən yīreru doke. Ba sāa tənu nərəbun suba wunaa weeru ka nne (144.000). <sup>5</sup> Yudan bweseru sə tənu nərəbun suba wəkura yiruwa (12.000) ba yīreru kua. Meya maa Rubenin bweseru sə tənu nərəbun suba wəkura yiru. Gadin bweseru sə tənu nərəbun suba wəkura yiru. <sup>6</sup> Ase en bweseru sə, tənu nərəbun

suba wākura yiru. Nefitalin bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru. Manasen bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru. <sup>7</sup> Simɛɔn bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru. Lefin bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru. Isakarin bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru. <sup>8</sup> Sabulonin bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru. Yosefun bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru. Benyamɛɛn bweseru sɔɔ tɔnu nɔrɔbun suba wākura yiru.

### *Tɔn wɔru guna*

<sup>9</sup> Yen biru na kpam mɛɛra ma na tɔn dabi dabinu wa be goo kun kpɛ u gari. Ba yara saa tem baamere ka bweseru baatere ka tɔmbu kpuro ka barum baamɛren min di. Be kpuro ba yɔra sina kitaru ka Yaa kine kpendun wuswaaɔ, ba yabe kpikinu sebua, ma ba baa kakosu nɛni nɔmaa. <sup>10</sup> Ba nɔɔguru kua ba nɛɛ, bɛsɛn faaba ya weewa Gusunɔ bɛsɛn Yinnin min di wi u sɔ sina kitarɔ, ka maa Yaa kine kpɛm ten min di. <sup>11</sup> Ma wɔllun gɔradoba kpuro ba yɔra ba sina kita te ka guro guro be ka hunde koni nɛɛ ye sikereɛ. Yera ba kpuna sina kita ten wuswaaɔ ba Gusunɔ sɔamɔ <sup>12</sup> ba nɛɛ, ami. Gusunɔ bɛsɛn Yinniwa u siarabu ka girima ka yɛru ka takaru ka bɛɛɛ, ka dam, ka yiiko mɔ sere ka baadommaɔ. Ami.

<sup>13</sup> Yera guro guro ben turo man bikia u nɛɛ, berà beni be ba yabe kpikinu sebua. Man diya ba na.

<sup>14</sup> Na wisa na nɛɛ, na ò yɛ ni tɔnwero, wuna kaa n yɛ.

U man sɔɔwa u nɛɛ, tɔn beni ba yarimawa bɔnɛ bakan di. Ba ben yabenu tea ba bururasia ka Yaa kine kpɛm ten yɛm. <sup>15</sup> Yenin sɔna ba yɔ Gusunɔn sina kitarun wuswaaɔ ba nùn sɔamɔ wɔkuru ka sɔɔ sɔɔ win sɔa yerɔ. Wi u sɔ sina kitarɔ u koo bu win wɔaru wukiri. <sup>16</sup> Ba ò maa gɔɔru wasi, ò kun me nim nɔru. Sɔɔ kun maa bu soomɔ, mɛya maa yam susura kun bu wahala mɔ. <sup>17</sup> Domi Yaa kine kpɛm te ta wɔa sina kitarun suunu sɔɔ, tera ta koo bu kpara, tu ka da wɔarun bwiaɔ. Gusunɔ u koo maa bu ben nɔni yĩresu kpuro woka.

## 8

### *Yĩreru nɔɔba yiruse*

<sup>1</sup> Sanam mɛ Yaa kine kpɛm te, ta yĩreru nɔɔba yiruse kusia, ma yam mari Gusunɔ wɔllɔ nge nɔni kpakinu tɛnan saka. <sup>2</sup> Yen biru na wɔllun gɔradoba nɔɔba yiru wa be ba ra n yɔ Gusunɔn wuswaaɔ. Ba bu kɔbi nɔɔba yiru wɛ.

<sup>3</sup> Yen biru wɔllun gɔrado goo na u yɔra yɔku yerun bɔkuɔ u wuran bweebu nɛni ge ga turare mɔ. Ba nùn turare wɛ ya kpɔ u ka ye naanɛ dokeobun kananu mɛnna yɔku yee wuragirun wɔllɔ te ta wɔa Gusunɔn sina kitarun wuswaaɔ. <sup>4</sup> Turare yen wiisu seewa wɔllɔ Gusunɔn wuswaaɔ ka naanɛ dokeobun kananu sannu saa gɔrado win nɔman di. <sup>5</sup> Yera gɔrado wi, u turaren bweebu ge sua u gu dɔɔ yibia saa yɔku yeru min di, ma u gu kɔɔma temɔ. Sanam mɛ sɔara guru gbɔsukunu na ka wurenu ka guru maakinu ka maa tem yĩribu.

### *Kɔbi*

<sup>6</sup> Yen biru wɔllun gɔradoba nɔɔba yiru be ba kɔbi nɔɔba yiru ye nɛni, ba sɔaru kua bu ka yi so.

<sup>7</sup> Gɔrado gbiikoo u win kɔba so. Yera guru kpenu ka dɔɔ ka yɛm sannu n burina, ma ya nɛɛra ka dam saa wɔllun di. Ma tem bɔnu itase ya dɔɔ mwaara ka dɔan bɔnu itase ka maa yaka bekusu kpuro.

<sup>8</sup> Ma gɔrado yiruse u win kɔba so. Ma gɔa ni nu sɔare nge guu bakaru te ta dɔɔ mwaamɔ, ba nu kasa kua nim wɔku sɔɔ. Nim wɔkun bɔnu itase ya gɔsira yɛm, <sup>9</sup> ma hunde koniba kpuro be ba wɔa nim wɔku sɔɔn bɔnu itase ba gu, goo nimkusu kpuron bɔnu itase ya maa kam kua.

<sup>10</sup> Yen biru, gɔrado itase u win kɔba so. Yera kperi baka gaa ye ya dɔɔ yabure nge wii bɔndu, ya wɔruma wɔllun di daru kokin bɔnu itase sɔɔ ka maa bwii sɔɔ. <sup>11</sup> Wee, kpera yen yĩsira sosubu. Ma nim mɛn bɔnu itase sosia ma tɔn dabira gu ye ba nim mɛ nɔra yɛn sɔ mu sosia.

<sup>12</sup> Yen biru gɔrado nɛɛse u win kɔba so. Yera sɔɔn bɔnu itase ka surun bɔnu itase ka kperin bɔnu itase tĩra, ma sɔɔ sɔɔn bɔnu itasen yam bururam kun maa wɔa, mɛya maa wɔkurun bɔnu itasen yam bururam.

<sup>13</sup> Na kpam mɛɛra ma na gunɔ bakerun swii nua ta yɔɔwa sere sere Gusunɔ wɔllɔ ta gbaramɔ too too ta mɔ, waiyo, waiyo, amɔna handuniagibun nɔni swɔara koo



nɛra sanam mɛ ɔradoba ita be ba tie ba koo ben kɔbi so.

## 9

<sup>1</sup> Yen biru ɔrado nɔɔbuse u win kɔba so. Ma na kpera wa ye ya raa wɔruma temɔ saa wɔllun di, ba ye wɔru bɔkɔ nɔru sariruguun kɔkɔrɔ wɛ. <sup>2</sup> Kpera ye, ya wɔru ge wukia ma wiisu yara nge dɔɔ bokon wiisu, ma sɔɔ ka wom tɪra wɔru gen wii sin saabu. <sup>3</sup> Ma twee yi yarima wii sin min di yi teria temɔ, ma ba yi dam kɔ nge nian bwāaru. <sup>4</sup> Ba yi wooda wɛ yi ku yakasu sanku, n̄ kun mɛ gāa bekunu, n̄ kun mɛ dāru garu ma n̄ kun mɔ tɔn be ba kun Gusunɔn yireru mɔ ben sirinɔ. <sup>5</sup> Twee yi, yi n̄ wooda wa yi ka tɔmbu go ma n̄ kun mɔ yi bu n̄ni sɔ sere suru nɔɔbu. N̄ni swāa ten wuriribu sāawa nge nia yà n̄ tɔnu toban wuriribu. <sup>6</sup> Suru nɔɔbu ye sɔɔ, tɔmba koo gɔɔ kasu adama ba n̄ wasi. Ba koo gɔɔ kɪa adama u koo bu duka suuri.

<sup>7</sup> Twee yi, yi sāawa nge dumi yi ba sɔɔru kua tabun sɔ. Yin winɔ gāanu wāa nge furɔ wuragisu, ma yin wuswɛɛ sāa nge tɔmbugii. <sup>8</sup> Yin sɛrum sāa nge tɔn kurɔbun seri, ma yin donnu sāa nge gbee sunɔginu. <sup>9</sup> Yin toronu maa sāawa nge tarakpe sisuginu, ma yin kasan wurenu sāa nge kɛkɛ sisugii yi dum dabinu gawe tabu sɔɔ. <sup>10</sup> Yi sinu mɔ ka sɔsɔnu nge nia, sii ni sɔɔra dam wāa yi ka tɔmbu n̄ni sɔ suru nɔɔbu. <sup>11</sup> Yi sunɔ mɔ yin suunu sɔɔ wi u sāa wɔru bɔkɔ nɔru sariruguu gen ɔrado wirugii. Win yīsira ka Heberum Abadoni. Ka Gɛrɛkim maa wiya ba mɔ, Apolioni.

<sup>12</sup> Tɛ, ye gbee swāa gbiikira doona n tie gbee swāanu yiru ni nu sisi.

<sup>13</sup> Yera ɔrado nɔɔba tiase u win kɔba so. Ma na nɔɔ gagu nua saa yāku yee wuragirun kaanu n̄n̄n di te ta wāa Gusunɔn wuswaaɔ. <sup>14</sup> Nɔɔ ge, ga ɔrado nɔɔba tiase wi u kɔba n̄ni sɔɔwa ga nɛɛ, a ɔradoba n̄n̄n ye yɔsuo be ba bɔkua daa baka ten mi te ba m̄ Efarati. <sup>15</sup> Yera ba ɔradoba n̄n̄n ye yɔsu be ba sɔɔru sāa wɔɔ gen suru win tɔɔ ten kɔba yen sɔ ye Gusunɔ u yii bu ka handunian bɔnu itasen tɔmbu go. <sup>16</sup> Ba man tabu kowo be ba dumi sɔnin geeru sɔɔwa. Ba nɛɛ, ba sāawa yako goobu (200.000.000). <sup>17</sup> Mɛ na dumi ka yin maasɔbu waasina n̄n̄n kāsiru sɔɔ wee. Ba tarakpenu doke ni nu s̄ri nge

dɔɔ, ma nu boogu sāa nge bura, ma nu maa sāa nge sɔɔ bisu. Dumi yin winu sāa nge gbee sunɔn wiru, ma yin nɔɔn di dɔɔ ka wiisu ka sɔɔ bisu yarimɔ. <sup>18</sup> Handunian bɔnu itasen tɔmbu ba gu gāa sɛsɔginu ita yen saabu, dɔɔ, ka wiisu, ka sɔɔ bisu, ye ya yarimɔ dumi yin n̄sun di. <sup>19</sup> Dumi dumi yin dam wāawa yin n̄sɔ ka maa yin sinɔ. Yin sinu sāawa nge wɛɛ, nu winu mɔ. Niya yi ra ka tɔmbu n̄ni sɔ.

<sup>20</sup> Handunian tɔmbu be ba tie, be ba kun gu ka gāa sɛsɔgii ni, ba n̄ ḡru gɔsie, bu ye ba ka n̄ma kuan sāaru deri, ka Setam bwāabu ka b̄u ni ba kua ka wura ka sii geesu ka sii gandu ka kpenu ka dāa, ni nu kun kp̄ nu gari nɔ, nu n̄ maa kp̄ nu yam wa, nu sere s̄i. <sup>21</sup> Mɛya maa tɔn be, ba n̄ ben tɔn goberu deri ka ben dobo dobo, ka ben k̄ɔ mɛnnabu tantanaru sɔɔ, ka ben gbena.

## 10

### *Wɔllun ɔrado*

#### *ka tire kure piibu*

<sup>1</sup> Na maa kpam wɔllun ɔrado damgii goo wa u saram wee wɔllun di. Guru wira n̄n̄n wukiri, guru waa win wiru tɛke, win wuswaa ballimɔ nge sɔɔ, ma win naasu sāare dɔɔ yari. <sup>2</sup> U tire kure piibu gagu n̄ni ga wukiare win n̄muɔ. U win n̄m geun nɔɔ sɔndi nim wɔkun wɔllɔ, ma u maa n̄m dwaruguu sɔndi temɔ, <sup>3</sup> ma u kukura nge gbee sunɔn swī. Ye u kukura u kpa, yera guru kukiribu nɔɔba yiru ya n̄ɔra. <sup>4</sup> Ye guru kukiri bi, bu n̄ɔra bu kpa, mii mii na sɔɔru kpa n̄ ka gari yi yore. Adama na nɔɔ gagu nua saa wɔllun di ga nɛɛ, ye guru kukiribu nɔɔba yiru ye, ya gerua a ku ye yore. A gari yi n̄nuɔ asiri sɔɔ.

<sup>5</sup> Yera ɔrado wi na raa wa u yɔ tem sɔɔ ka nimɔ, u win n̄m geu yīya wɔllɔ, <sup>6</sup> ma u b̄rua ka Gusunɔn yīsiru wi u wāa sere ka baadommaɔ, wi u wɔllu ka ten gāanu taka kua, ka tem ka m̄n gāanu ka maa nim wɔku ka gen gāanu. ɔrado wi, u gerua u nɛɛ, saa kun maa denyasiarɔ. <sup>7</sup> Adama sanam mɛ ɔrado nɔɔba yiruse u koo win kɔba so, sanam mɛya Gusunɔ u koo win himba ye goo kun yɛ yibia nge mɛ u raa win s̄mɔbu sɔɔwa.

<sup>8</sup> Yen biruwa nɔɔ ge na raa nua wəllun di ga ka kpam man gari kua ga nɛɛ, a doo a tire kure piibu ge ga wukiare mi mwa gərado win nəmun di wi u yɔ tem ka nim wəllɔ.

<sup>9</sup> Na da gərado win mi, na nùn kana u man tire kure piibu ge wɛ. Ma u man sɔɔwa u nɛɛ, n gu mɔɔ n tem n mwɛ. Ga koo sosia nɛn nukurɔ, adama nɛn nɔɔwɔ ga koo dorawa nge tim.

<sup>10</sup> Na tire kure piibu ge mwa win nəmun di, ma na gu tema. Geema, nɛn nɔɔwɔ ga dorawa nge tim, adama ye na gu mwɛ na kpa, ga sosiawa daka daka nɛn nukurɔ.

<sup>11</sup> Yera ba man sɔɔwa ba nɛɛ, kon kpam Gusunɔn gari gere tɔn dabiru ka tem dabinun sɔ, ka bwese dabiru ka maa sinam dabinun sɔ.

## 11

### *Seeda diobu yiru*

<sup>1</sup> Yen biru, ba man yīrutia gaa wɛ, ye ya sɔa nge dɛka ma ba man sɔɔwa ba nɛɛ, n seewo n da n Gusunɔn sɔa yeru yīre ka yāku yeru, kpa n bu gari be ba sɔaru mɔ mi. <sup>2</sup> Adama n ku yen tɔɔ yaara yīre, domi ba ye tɔn tukobu kɔ be ba koo wuu dɛɛrɔ taaku sere suru weeru ka yiru. <sup>3</sup> U koo de win seeda diobu yiru bu win gari gere ba n saakiba sebua, sere sɔɔ nɔrɔbu ka goobu ka wata (1.260).

<sup>4</sup> Seeda diobu yiru ye, ba sɔa olifin dānu yiru ye, ka dabunu yiru ni nu yɔ Gusunɔ tem kpuron Yinnin wuswaaɔ. <sup>5</sup> Goo ù n kī u bu kōsa kua, dɔɔwa ra yari ben nɔsun di u ben yiberɛba kpeerasia, nge mɛya wi u kasu u bu kōsa kua, u koo ka gbi. <sup>6</sup> Ba dam mɔ bu ka wəllu kɛnɛ, gura yu ku ka nɛ saa ye ba Gusunɔn gari gerumɔ. Ba maa dam mɔ nim wəllɔ bu ka mu gɔsia yem. Ba maa kpam dam mɔ bu ka handunia bara bwese bweseka kpɛɛ nge mɛn nɔɔ ba kī.

<sup>7</sup> Sanam mɛ ba koo seeda di bu kpe, yera gbeeku yaa ye ya yara wɔru nɔru sariruguu gen min di ya koo ka bu tabu kɔ, yu bu kamia kpa yu bu go. <sup>8</sup> Ben gonu ko n kpī wuu bɔkɔ gen swaa sɔɔ, wuu mi ba ben Yinni dāa bunanaru kpare. Wuu gen yīsira ba weenasina ka Sodomu, ñ kun mɛ ka Egibiti. <sup>9</sup> Tɔn dabinu saa handunian tɔmbu kpuron min di ka bwesenu kpuron di ka

barum baamɛren di ka sere tem kpuron di ba koo ben gonu mɛɛri sɔɔ ita ka bɔnu, ba ñ koo wura bu bu sike. <sup>10</sup> Handunian tɔmbun nukura koo dora, ba koo tɔɔ bakaru ko kpa bu kɛnu mɔrisiana yɛn sɔ Gusunɔn sɔmɔbu yiru be ba raa handuniagibu tɔya kua mi, ba gu. <sup>11</sup> Sɔɔ ita ka bɔnu yen biru, Gusunɔ u kpam goo ni wɛsia wāarugiru wesia, ma nu seewa nu yɔra. Bɛrum bakam tɔn be kpuro mwa be ba nu wa. <sup>12</sup> Yera Gusunɔn sɔmɔbu yiru ye, ba nɔɔguru nua wəllun di ba nɛɛ, i yɔɔma gee. Ba yɔɔwa wəllɔ guru wiru sɔɔ sanam mɛ ben yiberɛba ba bu mɛɛra. <sup>13</sup> Mii mii ma tem yīra gem gem, ma wuu gen bɔnu wəkuruse ya wɔruma. Tɔn be ba gu tem yīru bi sɔɔ, ben geera sɔa tɔnu nɔrɔbun suba nɔɔba yiru (7.000). Tɔn be ba tie, ma ba nanda gem gem, ma ba Wɔrukoo bɛɛɛ wɛ.

<sup>14</sup> Tɛ, gbee swāa yirusera doona, wee itasera nɔɔ kɔruma.

### *Kɔba nɔɔba yiruse*

<sup>15</sup> Yen biru wəllun gərado nɔɔba yiruse u win kɔba so. Yera nɔɔ damgisu nɔɔra Gusunɔ wəllɔ su nɛɛ, handunia yenin banda kua Gusunɔ bɛɛn Yinni ka win Kirisigiru. U ko n bandu dii sere ka baadommaɔ. <sup>16</sup> Sanam mɛya guro gurobu yɛnda nɛ ye, be ba sɔ ben sina kitanu wəllɔ Gusunɔn wuswaaɔ, ba kpuna ba Gusunɔ sɔamɔ <sup>17</sup> ba mɔ,

Gusunɔ Yinni dam kpurogii,  
wunɛ wi a wāa tɛ,  
a raa maa wāa,  
sa nun siaramɔ  
yɛn sɔ a wunɛn dam bakam denda,  
ma a wunɛn ban dibu torua.

<sup>18</sup> Handuniagibu ba mɔru bɛsira.  
Ma wunɛn mɔru ya tunuma.

Saa ya tura bu ka gɔribu siri.  
Saa maa tura bu ka wunɛn sɔmɔbu are wɛ,  
ka be ba nun naanɛ doke  
ka be ba wunɛn yīsiru nasie, baka ka buu.

Saa maa tura bu ka bu kam koosia  
be ba handunia kam mɔ.

<sup>19</sup> Yera ba sɔa yee te ta wāa Gusunɔ wəllɔ kɛnia ma woodan kpakorora tera win sɔa yee te sɔɔ. Ma guru maakinu wāa mi, ka wurenu, ka guru gbāsukunu ka tem yīribu, ka maa guru kpee bakanu.

## 12

### *Kurɔ goo ka yaa binti bintiru*

<sup>1</sup> Yera yīre bakaru gara sōsira Gusunō wəllō. Kurō goo wāa mi, sōwa sāa win yaberu ma u suru yōrari ma u furō kperi wəkura yiruguu doke. <sup>2</sup> Kurō wi, u gura mō, marubun wahala ka nuku wuriribu dera u wuri mō.

<sup>3</sup> Yera yīreru gara kparam sōsira Gusunō wəllō. Yaa binti binti swāaru garu ta wāa mi, ta winu nōba yiru mō ka kōba wəkuru ma ta sina furōsu nōba yiru doke. <sup>4</sup> Yaa ye, ya ka yen siru wəllun kperin bōnu itase wōka ya kō temō. Ma ya da ya yōra kurō win wuswaaō wi u kī u ma mi, yu ka wa yu win bii tem ù n wōruma. <sup>5</sup> Yera kurō wi, u bii tən durō mara wi u koo bwesenu kpuro kpara ka sii bokuru. Adama ba bii wi mwa ba ka nùn da Gusunōn mi, mi u sō win sina kitarō. <sup>6</sup> Kurō wi, u maa duka doona gbaburu gia mi Gusunō u nùn ayeru sōru kua bu ka nùn nōri sō nōrōbu ka goobu ka wata (1.260).

<sup>7</sup> Yera tabu seewa wəllu mi, Miseli Gusunōn gōradoban wirugii ka win gōradoba ba tabu kua ka yaa binti binti te. Yaa ye, ka yen bwāa be, ba tabu kua. <sup>8</sup> Adama ba bu tabu di, ba ñ wure yaa ye, ka yen bwāabu ba n wāa wəllu mi. <sup>9</sup> Ba yaa binti binti bembere te kasa kua temō. Yaa ye, ya sāawa gasō gasōn waa ye ba mō Yibirisi, ñ kun mē Setam, ye ya handuniagibu kpuro nōni wōkua. Ba ye kasa kua temō ka yen gōradoba sannu.

<sup>10</sup> Yen biru, ma na nōogiru garu nua wəllō ta nēē, tē sōra Gusunō besen Yinni u ka faaba na. Win dam ka win banda sōsira, ka win Kirisin yiiko. Domi ba besegibun mēm manio kasa kua wəllun di wi u ra n bu mēm manimō bururu ka yoka Gusunōn wuswaaō. <sup>11</sup> Besegii be, ba nùn tabu di ka Yāa kinē kpēm ten yēm ka ben seedan gari. Ba ñ ben wāaru garisi gāanu, ba tu gō deria. <sup>12</sup> Yen saabu, wəllu ka wōrukobu i nukuru dorō. Adama tem ka nim wōkun gbee swāara ko n kpā! Domi Setam ya bēē sarema ka mōru baka yèn sō ya yē ma saa fiikowa n ye tie.

<sup>13</sup> Ye yaa ye, ya wa ma ba ye kōwa temō, yera ya kurō wi nōni sōbu wōri wi u bii tən durō mara mi. <sup>14</sup> Adama ba kurō wi gunō bake bakarun kasa yiru wē u ka yō sere win ayerō gbaburō mi n toma waa yen bōkun di, mi ba koo nùn nōri saa ita ka bōnu. <sup>15</sup> Yera waa ye, ya yen nō wukia ma ya nim sia nge

daa bakaru kurō win biruō kpa u ka nim diira. <sup>16</sup> Adama tem mu kurō wi faaba kua, mu mēn nō baaya mu nim mē mwe mē mu yara yaa yen nōn di. <sup>17</sup> Sanam mēya yaa ye, ya ka kurō wi mōru bara gem gem, ma ya da yu ka win bwese te ta tie tabu ko, be kpuro be ba Gusunōn wooda mēm nōwammē, be ba Yesun seeda dimō. <sup>18</sup> Ma yaa ye, ya da ya yōra yani sēeri sō nim wōkun goorō.

## 13

### *Gbeeku yēē yiru*

<sup>1</sup> Yen biruwa na gbeeku yaa gaa wa ya yariō nim wōkun di. Ya kōbi wəkuru mō ka winu nōba yiru, ma sina furō ga wāa kōbi yin baayeren wəllō, ma yīsi kōsunu yorua yen winō. <sup>2</sup> Gbeeku yaa ye na wa ya sāa nge musuku gbeeku, ma yen naasu sāa nge wōm gbārogisu, yen nō ga maa sāa nge gbee sunōguu. Yaa binti binti te, ta ten tiin dam gbeeku yaa ye wē ka maa ten sina kitaru ka ten yiiko baka. <sup>3</sup> Gbeeku yaa yen wii teeru ta sāare ta mēera wa goo gookum, adama mēera ye, ya bekura. Handuniagibu kpuro ba ye mēera ka gidi, ma ba ye swīi. <sup>4</sup> Tōmbu kpuro ba yaa binti binti te sāwa yèn sō ta ten yiiko gbeeku yaa ye wē. Ba maa gbeeku yaa ye sāwa ba mō, wara sāa nge gbeeku yaa yen. Wara koo kpī u ka ye tabu ko.

<sup>5</sup> Ba dera gbeeku yaa ye, yu woo kana gari ka gari kam gere, ba maa ye yiiko kā yu ka yegiru ko suru weeru, ka yiru. <sup>6</sup> Yera ya yen nō wukia ya Gusunō gari kam gerusim wōri ka maa win yīsiru, ka win wāa yeru, ka be ba wāa wəllō. <sup>7</sup> Ba ye swaa kā yu ka naanē dokeobu tabu ko kpa yu bu tabu di. Ba maa ye yiiko wē bweseru baateren wəllō, ka tōmbu kpuro ka barum baamere ka tem baamere. <sup>8</sup> Bèn yīsinu ba ñ yorua bu sere handunia tore, wāarun tireru sō te ta sāa Yāa kinē kpendugiru te ba ka yākuru kua, beya ba koo gbeeku yaa ye sā.

<sup>9</sup> Ñ n mēn na, baawure wi u swaa mō, u nōwō. <sup>10</sup> Wi ba koo pirisōm mwa, pirisōmwa ba koo nùn mwa. Wi ba koo go ka takobi, takobiwa ba koo ka nùn go. Saa ye sō, n weenē naanē dokeobu ba n temanē ben naanē dokebu sō.

<sup>11</sup> Yen biruwa, na kparam gbeeku yaa gaa wa ya yariō tem sōn di. Ya kōbi yiru mō nge

yāa kinε kpendun kabi, ma ya gari mē nge yaa binti bintiru. <sup>12</sup> Yaa gbiikaa ya dera ya yen yiiko dendimō yen nōni biru. Ya tem ka mēn tambu tilasi kua bu ka yaa gbiikaa ye sā ye ba raa mēera kua goo gookum, ma ya bekura. <sup>13</sup> Yaa yiruse yeni ya maamaaki dabinu kua, sere ya dera dōo u sarama wəllun di temō tām̄bun wuswaa. <sup>14</sup> Ya handunian tambu nōni wōkua ka maamaaki yēn yiiko ba ye wē yu ko yaa gbiikaa yen nōni biru. Ya handuniagibu sōmō bu yaa gbiikaa yen weenasia koowo ye ba raa ka takobi mēera kua, ma ya kun gu. <sup>15</sup> Yaa dāaka ye, ya yiiko wa yu ka yaa gbiikaan weenasia ye wēsia wāarugiru wē yu ka kpī yu gari ko nge tōnu, kpa yu be ba yina bu ye sā kpuro go. <sup>16</sup> Ma yaa ye, ya tambu kpuro tilasi kua, damgibu ka bwēεbwēεbu, gobigibu ka sāarobu, yobu ka tii mōwōbu bu ka bu yīreru kua ben nōm geuō ñ kun mē ben sirinō. <sup>17</sup> Goo sari wi u koo kpī u dwe ñ kun mē u dōra ma n kun mō ka gbeeku yaa yen yīreru te ta sāa yen yīsiru, ñ kun mē yen yīsirin damba.

<sup>18</sup> Ye ya bwisi bikiamō wee. Baawure wi u bwisi mō u koo kpī u gbeeku yaa yen damban tubusianu gīa. Domi damba ye, ya sāawa tōnu goon damba. Yeya nata ka wata ka nōba tia (666).

## 14

### *Be ba yastian womu*

<sup>1</sup> Yen biruwa na mēera ma na Yāa kinε kpem te wa ta yō Siōnin guuru wəllō. Tōnu nōrōbun suba wunaa weeru ka nne (144.000) ba ka nūn wāa mi, be ba win yīsiru ka win Baaban yīsiru yorua ben sirinō. <sup>2</sup> Ma na nōo gagu nua wəllun di nge surun bakarun wurenu, nge guru gbāra bakabu. Nōo ge na nua ga sāawa nge ni mōrōku sowoba soomān swīi. <sup>3</sup> Ba yō sina kitarun wuswaa, mi hunde koniba nne ye ka guro guro be, ba wāa. Ba womu kpōō mō ge goo kun kpē u gīa ma n kun mō tōnu nōrōbun suba wunaa weeru ka nne be ba yastia handunian di.

<sup>4</sup> Tōn be, ba sāa be ba tii nenua dēeraru sōo, ba ñ kurō damaru koore. Ba Yāa kinε kpem te swīiwa baama kpuro mi ta dōo. Ba bu yakiawa saa tām̄bun suunu sōon di ba n ka sāa nge yāku gbiikii te ba Gusunō ka Yāa

kinε kpem te kua. <sup>5</sup> Goo kun weesu nōore ben nōon di, ba sāawa taare sarirugibu.

### *Wəllun gōradoba ita*

<sup>6</sup> Yera na kpam wəllun gōrado goo wa u yōowa sere sere Gusunō wəllō, wi u koo Labaari gea ye ya ku ra kpe kpara handuniagibun mi, tem baamere ka bwe-seru baatere ka barum baamere ka tambu kpuron mi. <sup>7</sup> U nōogiru sua u nēε, i Gusunō nasio kpa i nūn beere wē, domi saa ya tura u ka tambu kpuro siri. I nūn sāawō wi u wəllu ka tem taka kua ka nim wōku ka bwii.

<sup>8</sup> Wəllun gōrado yiruse u gbiikoo swīi u nēε, Babiloni, wuu bōkō ge, ga wōruma, ga wōruma, ge, ge ga tambu kpuro tilasi kua ba ka gen daa beretεε bakan tam nōra.

<sup>9</sup> Gōrado itase u gbiikobu yiru ye swīi, ma u nōogiru sua u nēε, baawure wi u gbeeku yaa ye sāamō ka yen weenasia, ma u yen yīsiru mō win sirirō ñ kun mē win nōmuō, <sup>10</sup> wiya u koo maa Gusunōn mōrun tam nō mē u koo wisi ka mēn dam win mōrun nōra sōo. Baawure wi u mō nge mē, u koo tōya wa dōo ka sōo bisu sōo, gōrado dēerobu ka Yāa kinε kpem ten wuswaa. <sup>11</sup> Dōo wi u nūn tōya mō win wiisu su ko su n seemōwa wəllō ka baadomma. Ba ñ ko ba n maa wērabu mō bururu ka yoka, be ba gbeeku yaa ye sāwa ka yen weenasia, ka be ba yen yīsirin yīreru mō.

<sup>12</sup> Gari yi sōo, n weene naane dokeobu bu temana, be ba Gusunōn wooda mēm nōowa ma ba Yesu naane kua.

<sup>13</sup> Yen biru na kpam nōo gagu nua wəllun di ga nēε, n yeni yoruo, doo nōorugiba be ba gbimō saa tēn di Yinnin naane dokebu sōo. Gusunōn Hunde gerumō u mō, mēya ni, ba koo wēra, domi ben sōm geerun are koo bu swīi.

### *Handunian gēεbu*

<sup>14</sup> Yen biru na mēera ma na guru wii kpikiru wa, goo sō mi nge tōnun bii. Yēro sina furō wuraguu doke win wirō, ma u kōmbō neni ge ga nōo do. <sup>15</sup> Wəllun gōrado goo u yara sāa yerun di, ma u wi u sō guru wiru wəllō nōogiru sua u nēε, a wunen kōmbō suo a gē, domi gēεbun sanam mu tura, handunia ya ye bu ka gē. <sup>16</sup> Yera wi u sō guru wiru wəllō u win kōmbō doke handunia sōo, ma u ye gā.



<sup>17</sup> Gārado goo kpam yara sãa yerun di te ta wãa wõllõ, win tii maa kãmbõ neni ge ga nõõ do.

<sup>18</sup> Gārado goo maa yarima saa yãku yerun di, wi u dam mõ dõõn wõllõ. U gbãra tãa tãa u wi u kãmbõ nõõ durorõ neni sõõwa u nɛɛ, a wunɛn kãmbõ dokeo kpa a handunian dãa bii ni ba mð resɛm sãri, domi nu ye.

<sup>19</sup> Gārado wi, u win kãmbõ doke ma u dãa binu sãra. Ma u nu wisi Gusunõn mǎru bakan dãa bii gama yerõ. <sup>20</sup> Ba resɛm dãa bii ni gama nin gama yerõ wuun biruõ. Ma dãa bii gama yee ten min di yɛm mu koka mu teria sere kilo gooba wunõbu (300), ma mɛn dukum maa tura sere dumin toro gɛndɛõ.

## 15

### *Wõllun gǎradoba*

#### *ka gbee swãa dãakinu*

<sup>1</sup> Yen biru, na kpam yĩreru garu wa Gusunõ wõllõ, ta kpã ma ta bɛrum mõ. Ye na wa wee. Wõllun gǎradoba nõõba yiru ba gbee swãanu nõõba yiru neni. Niya nu sãa gbee swãa dãakinu, domi ni sõõra Gusunõn mǎru ya koo ka kpe.

<sup>2</sup> Yera na gãanu wa ni nu sãare yeru dikiguu ge ga burinɛ ka dõõ. Na maa tɔn be wa be ba gbeeku yaa ye ka yen weenasia, ka yen yĩsirun damba tabu di. Tɔn be, ba yõ yeru gen wõllõ ba mǎrõkununu neni ni Gusunõ u bu wẽ. <sup>3</sup> Ba Mǎwisi Gusunõn sɔm kowon womu mð ka maa Yãa kinɛ kpɛnduguu ba mð,

“Yinni Gusunõ dam kpurogii, wunɛn sɔma kpã, ya maa sãa maamaaki.

Wuna a tem kpuron sina boko.

Wunɛn swɛɛ yi sãa gem, yi dɛnde.

<sup>4</sup> Yinni, wara kun wunɛn bɛrum mõ.

Wara koo yina u wunɛn yĩsiru bɛɛɛ wẽ.

Domi wunɛ turowa a sãa dɛɛro.

Tem baamɛren tãmba koo na wunɛn mi, bu nun sã.

Domi baawure u wunɛn sɔm geenu wa.”

<sup>5</sup> Yen biru na mɛɛra na wa ba sãa yeru kenia Gusunõ wõllõ mi win kuu bekurugira wãa. <sup>6</sup> Wõllun gǎradoba nõõba yiru be ba gbee swãanu nõõba yiru neni mi, ba yara sãa yee ten min di. Ba yãa kpi kinu sebua ni nu dɛɛre wasa wasa ma ba kpaki wuragii sɛke ben gãasõ. <sup>7</sup> Yera hunde koniba nne ben turo u gǎrado nõõba yiru ye yoruku

wuraginu nõõba yiru wẽ ni nu Gusunõn mǎru yiba. Gusunõ u sãawa Yinni wi u wãa sere ka baadommaõ. <sup>8</sup> Ma sãa yee te, ta wiisu yiba Gusunõn yiiko ka win dam sõ. Goo kun maa kpẽ u du mi sere wõllun gǎradoba nõõba yirun gbee swãanu nõõba yiru ye, yu ka wiru goora.

## 16

### *Gusunõn mǎrun yorukunu*

<sup>1</sup> Yera na nõõguru garu nua saa sãa yee ten min di ta wõllun gǎrado be sõõwa ta nɛɛ, bu doo bu Gusunõn mǎrun yorukunu nõõba yiru wisi handunia sõõ.

<sup>2</sup> Gārado gbiikoo u da ma u win yoruku wisi temõ. Yera bwisi tobi bu wisi nge fǎrõnu be ba gbeeku yaa yen yĩreru mõ ba yen weenasia sãamõ.

<sup>3</sup> Sanam mɛya gǎrado yiruse u win yoruku wisi nim wõku sõõ. Nim mɛ, mu gǎsia nge tɔn gorun yɛm, ma hunde koni baayere ya gu nim mɛ sõõ.

<sup>4</sup> Yera gǎrado itase u win yoruku wisi daa bakanu ka bwii sõõ, ma nim mu gǎsia yɛm. <sup>5</sup> Ma na gǎrado winin nõõ nua wi u dam mõ nim wõllõ, u nɛɛ, Dɛɛro, wunɛ wi a wãa, a raa maa wãa, wuna a sãa gemgii a ka siri mɛsum. <sup>6</sup> Domi ba naanɛ dokeobu ka Gusunõn sɔmõbun yɛm yari, ma a bu yɛm wẽ bu nõ. Mɛya ba ka weenɛ. <sup>7</sup> Yen biru na nõõ gagu nua saa yãku yeru min di ga nɛɛ, geema Gusunõ Yinni dam kpurogii, wunɛn siribu sãa gem bu maa dɛnde.

<sup>8</sup> Yera gǎrado nnese u win yoruku wisi sõõ wõllõ, ma sõõ u dam wa u ka tãmbu dõõ kpakiri. <sup>9</sup> Ma tãmba dõõ kpakirira yam susu bakarun sõ. Ma ba Gusunõn yĩsiru gari kam gerusi wi u yiiko mõ gbee swãa nin wõllõ. Adama ba yina bu gõru gǎsia bu nùn bɛɛɛ wẽ.

<sup>10</sup> Yera gǎrado nõõbuse u win yoruku wisi gbeeku yaa yen sina kitaru wõllõ. Ma n kua yam wõkuru ketem yen bandun tem sõõ. Ma tãmbu ba ben yari temmõ wuriribun sõ. <sup>11</sup> Ma ba Wǎrukoo gari kam gerusi ben wuriribu ka bwisinun sõ. Adama ba yina bu ben kom kõsum deri.

<sup>12</sup> Yera gǎrado nõõba tiase u win yoruku wisi daa bakarun sõõ te ba mð Efarati, ma ta gbera mam mam tu ka sõõ yari yerun sinambu swaa kẽ bu tãbura. <sup>13</sup> Ma na

werekunu ita wa ni nu tii gōsia nge surenu, nu yarimō yaa binti binti ten nōn di ka gbeeku yaa yen nōn di ka maa sōmō weesugiin nōn di. <sup>14</sup> Wereku ni, nu sāawa Setam bwāabu, be ba maamaaki mō, ma ba dōo handunia kpuron sinambun mi bu ka bu menna bu tabu ko Gusunō Yinni dam kpurogiin siribun tōru sōo.

<sup>15</sup> Ma Yesun nōo ga nōra u nēē, wee, na sisi nge gbenō. Doo nōrugiiwa wi u swaa mēera ma u win yānu kpārenu sāa u ku ka swaa wōri tereru kpa u sekuru wa batuma sōo.

<sup>16</sup> Yera wereku ni, nu sinambu kpuro menna gam gum mi ba ra soku ka Heberum Aamagedom.

<sup>17</sup> Yen biru, gōrado nōba yiruse u win yoruku wisi wom dirum sōo. Ma nōogiru gara nōra sina kitarun di sāa yerō ta nēē, gari kpa. <sup>18</sup> Yera guru maakinu seewa ka wurenu ka guru gbāsukubu ka tem yīiru bakabu. Tem yīiru bin kpāara banda. Bin bweseru ta ñ koore saa mìn di ba tōnu taka kua. <sup>19</sup> Wuu bākō ge, ga kurana wasi ita, ma tōn tukobun wusu su wōruka. Gusunō u Babiloni, wuu bākō ge yaaya ma u gu win mōru bakan nōran tam wē gu nō. <sup>20</sup> Tem burenu kpuro nu doona, guunu kun maa waarō. <sup>21</sup> Yera guru kpee bakanu, nìn teera kilo weeru tura, nu tōmbu wōriki wōllun di. Ma ba Gusunō gari kam gerusi guru kpee nìn nōni swāarun sō domi nōni swāa te, ta banda.

## 17

### *Kurō tanō kpoko*

<sup>1</sup> Yera gōradoba nōba yiru be ba yorukunu nōba yiru ye nēni, ben turo u na u man sōōwa u nēē, n na u koo man sōōsi nge mē ba koo ka kurō tanō kpoko wi siri bu seeyasia wi u sō nim bakam wōllō.

<sup>2</sup> Handunian sinamba ka kurō tanō kpoko wi daa bēreteke kua, ma kurō tanō win daa bēreteken tam mu handunian tōmbu laakari bira.

<sup>3</sup> Sanam meya gōrado wi, u nēn bwēra sua kāsī kāsikum u ka da gbaburō. Miya na kurō goo wa u sō gbeeku yaa swāa gaan wōllō. Yen baama ba yīsi kōsunu yorua ma ya winu nōba yiru mō ka kōbi wōkuru. <sup>4</sup> Kurō wi, u yānu sebua ni nu kōrōnnō ka swāa tobe sāa, ma u buraru kua ka wura ka goo kpee gobi

bekeginu ka goo kpikinu. U wuran nōra nēni win nōmāo yē sōo gāa kōsunu ka win kurō tanō disi yiba. <sup>5</sup> Win sirirō yīsiru gara yorua tēn tubusianu sāa asiri. Yīsi te wee, Babiloni baka, handunian kurō tanōbu ka daa bēreteke kpuron mēro. <sup>6</sup> Ma na wa tōn be ba Yesu naanē doken yem ka maa be ba win seeda din yem mu kurō wi bāarumō.

Ye na nūn wa, na biti soora gem gem. <sup>7</sup> Yera gōrado wi, u man sōōwa u nēē, mban sōna na biti soore. U koo man kurō win asiri tubusia ka maa gbeeku yaa ye u sōni, ye ya winu nōba yiru ka kōbi wōkuru mō. <sup>8</sup> Gbeeku yaa ye na wa mi, ya raa wasi adama ya ñ maa wāa. Ñ n sosi ya koo yari wōru bākō nōru sariruguun di yu da kam koo yerō. Handunian tōmbu, bēn yīsa kun wāa wāarun tireru sōo bu sere handunia tore, ba koo biti soora bā n gbeeku yaa ye wa ya kpam kurama. Domi ya raa wasi adama ya ñ maa wāa.

<sup>9</sup> Ye ya bwisi bikiamō wee. Winu nōba yiru ye, ya sāawa guunu nōba yiru nìn wōllō kurō wi, u sō. Ya maa kpam sāa sinambu nōba yiru. <sup>10</sup> Be nōobu ba wōruma kō, turo u gina wāa, wi u tie u ñ tunumam kpa. Sanam mē u koo maa na, u ñ koo tē. <sup>11</sup> Ma gbeeku yaa ye ya raa wasi ma ya kun maa wāa, yen tiiwa ya sāa sunō nōba itase, u yarawa nōba yiru yen min di ma u dōo kam koo yerō.

<sup>12</sup> Kōbi wōku te na maa wa mi, ta sāawa sinambu wōkuru be ba kun gina bandu dim kpa, adama ba koo yiiko wa bu bandu di kōbi tia ka gbeeku yaa ye sannu. <sup>13</sup> Be wōku te kpuro, himba tia ba mō, ba koo ben dam ka ben yiiko gbeeku yaa ye wē. <sup>14</sup> Ba koo ka Yāa kinē kpendu tabu ko, adama Yāa kinē kpem te, ta koo bu tabu di yēn sō ta sāa yinnibun Yinni ka sina boko. Ma be Gusunō u soka u gōsa, be ba sāa bōrōkiniba, be ka Yāa kinē kpem te sannu ba koo maa sinam be tabu di.

<sup>15</sup> Gōrado wi, u maa man sōōwa u nēē, nim mē na wa mi, mēn wōllō kurō tanō wi, u sō, mu sāawa tōmbu ka tōn wōru guni ka tem dabinun tōmbu ka bwese dabinu. <sup>16</sup> Kōbi wōku te na maa wa mi ka gbeeku yaa ye, ye kpurowa ya koo kurō tanō wi tusi. Ba koo ye u mō kpuro sua kpa bu nūn deri tereru. Ba koo win yaa tem kpa bu ye ya tie dōo mēni

muku muku. <sup>17</sup> Domi Gusunə u dera ba win gōru kīru kua. U dera ba nəə tia kua ba ben sinandun yiiko gbeeku yaa ye wē, sere win gari yi ka koora.

<sup>18</sup> Kurə wi na wa mi, u maa sāawa wuu bəko ge ga tem kpuron sinambu taare.

## 18

### *Babilonin wərūmaa*

<sup>1</sup> Yenin biru na kpam wəllun gərado goo wa u saram wee wəllun di. U yiiko baka mə, win buram, u balliməwa pari pari handunia kpuro səə. <sup>2</sup> U nəəgiru sua u nəe, ya wərūma, Babiloni baka ye, ya wərūma. Ya tē kua Setam bwāabun wāa yeru ka wəreku kōsu baageren kuku yeru ka gunə bəronugisu ka si su gəbun wāa yeru. <sup>3</sup> Domi tem kpuron təmbu ba yen daa bəretekən tam nəra. Handunian sinambu ba ka ye kurə tanə kookoosu kua, ma handunian tenkuba ba kua gobigibu yen daa bəretekən kpāarun sə.

<sup>4</sup> Yera na kpam nəə gagu nua wəllun di ga nəe, i yarima nən təmbu, i yarima yen min di kpa i ku ka ye yen durum bənu ko kpa i ku ra tii kpēe yen gbee swāanu səə. <sup>5</sup> Domi yen durum ya wəllu girari, ma Gusunə u yen kom kōsum yaaya. <sup>6</sup> I ye kəsieyo nge mē ya bēe kua. I ye kəsieyo nge mē ya bēe kuan nən yiru. I yen nəra yibio ka tam mē mu bəəbu nən yiru n kere nge mē ya bēe səka. <sup>7</sup> I ye tōya ka nuku sankiranu kəsio, nge mē ya yen yiiko ka dukian doo nəuru di. Domi ya yen tii səəwa ya nəe, wee, ya sə nge sina boko, ya n sāa gəmini. Mēya ya n maa nuku sankiranu wasi pai. <sup>8</sup> Yen sə, yen gbee swāara koo ye deema səə teerun səə, baranu ka nuku sankiranu ka maa gōru, kpa yu dō mwaara muku muku. Domi Yinni Gusunə wi u ye siri u sāa damgii.

<sup>9</sup> Handunian sinambu kpuro be ba ka ye kurə tanəru ka daa bəreteke kua ba koo swī, ba koo weeweenu ko yen sə, sanam mē ba yen dō mwaarabun wiisu mēera. <sup>10</sup> Ba ko ba n yə n desire yèn sə ba yen nəni swāarun bərum mə, kpa bu nəe, Babiloni wuu bəko damguu, a kam kua, a kam kua. Kəbi tia səəra siribu nun di.

<sup>11</sup> Handunian tenkuba ba koo ye swīsi ka nuku sankiranu yèn sə goo kun maa ben kianu dwemə <sup>12</sup> ni nu sāa wura ka sii geesu

ka kpee gobi bəkeginu ka goo kpikinu ka beka ye ba kua ka wēe damgii, ka ni ba kua ka kəronnə ka beku mari marinu ka maa beku wunəmginu. Goo kun maa dāa gobigia dwemə ka yabu bwese bweseka ye ba kua ka suunu donnu ka dāa yīsinuginu ka sii gandu ka sisu ka kpee kpikinu, <sup>13</sup> ka maa dārun kokosun buuru te ba mə kaneli, ka kpee yānu ka turare ka gum mē ba mə miru, ka gum swām ka tam ka gum ka som ka alikama ka nəe ka yāanu ka dumi ka yin kekeba ka maa təmbun tii. <sup>14</sup> Ma tenku be, ba ye səəwa ba nəe, gāa geenu kpuro ni a ra raa kā nu n sāa wunəginu nu nun doonari, wunen dukia ka gāa buranu kpuro nu nun nəma yande, tənu kun maa ni wasi pai. <sup>15</sup> Gāanu kpuron tenkuba be ba yen sə kua dukiagibu, ba koo yōra n tonde, ba n sumə ba n weeweenu mə yen nəni swāarun bərum sə <sup>16</sup> ba n mə, wee, wuu bəko ge, ga kam kua ge ga raa tii buraru bera ka yāa ni ba kua ka wēe damgii ka ni ba kua ka kəronnə ka beku wunəmginu ka sere maa wuraba ka kpee gobi bəkeginu ka goo kpikinu. <sup>17</sup> Ma kəbi tia səə gen dukia kpuro ya kam kua.

Goo nimkusu kpuron wirugibu ka be ba dua səə ka goo nimkusun səm kowobu ka be kpuro gesi be ba dim waamə nim wōku səə, ba yōra ba desire <sup>18</sup> ba nəəgiru sua ye ba wuu gen dō mwaarabun wiisu wa ba nəe, wuu gagu maa sari nge wuu bəko geni. <sup>19</sup> Ba tii yanim wisimə winə ba sumə ka nuku sankiranu ba nəəgiru mə ba mə, wuu bəko ge, ga kam kuawa. Gen dukiawa be ba goo nimkusu mə ba ka kua gobigibu. Ma kəbi tia səə ye kpuro ya kua bansu.

<sup>20</sup> Wəllu, a gōru doru wuu gen sə. Bēe maa naanə dokeobu ka gərobu ka Gusunən səməbu, i gōru doru yèn sə Gusunə u gu siri ye ga bēe kuan sə.

<sup>21</sup> Yera wəllun gərado damgii goo kperu sua ta ka nəe bakaru nē ma u tu sure nim wōku səə u nəe, nge mēya ba Babiloni wuu bəko ge sura temə ka dam, ga n maa waarə pai. <sup>22</sup> Ba n koo maa mərəkunun swī nə wunen mi ka wom kowobu ka gaasiranu ka kəbi. Ba n koo maa səm bwese bwesekan kowobu wa, ba n koo maa nəe te ba nammən damu nə. <sup>23</sup> Ba n maa fitilan yam bururam wasi mi, ba n maa kurə kpaa durəbu ka kurə

kpaobun nɔɔ nɔɔmɔ. Wunen tenkubara ba raa dam bo handunia gira sɔɔ, ma a ka wunen dobo dobo tem kpurogibu nɔni wɔ̄kua.

<sup>24</sup> Ba maa Gusunɔn sɔmɔbun yem ka naane dokeobugum wa wunε sɔɔ ka be kpuron yem gesi be ba go handunia kpuro sɔɔ.

## 19

<sup>1</sup> Yen biru na nɔɔ nua nge tɔn wɔrun wurenu wɔllɔ ga nεε, su Gusunɔ besen Yinni siara. U sɔawa faaba kowo, u yiiko ka dam mɔ. <sup>2</sup> Win siribu sɔa gem bu maa dende. Domi u kurɔ tanɔ kpoko wi siri wi u handunia kpuro sankɔ ka win daa bereteke ma u nɔn sɛyasia yɛn sɔ u win sɔm kowobu go. <sup>3</sup> Ma ba kɔam nɔɔguru sua ba nεε, su Gusunɔ siara, wuu bɔkɔ gen dɔɔ wiisu ko n yɔɔmɔwa sere ka baadommaɔ. <sup>4</sup> Yera guro gurobu yenda nne ye ka hunde koni nne ye, ba kpuna Gusunɔn wuswaaɔ mi u sɔ win sina kitarɔ, ba nɔn sɔwa ba nεε, ami, su Gusunɔ siara.

*Yaa kinε kpendun*

*kurɔ kɔaa tɔɔ bakaru*

<sup>5</sup> Sanam meya nɔɔ gaga maa nɔɔra saa sina kitaru gian di ga nεε, i Gusunɔ besen Yinni siara beε win sɔm kowobu kpuro, beε be i nɔn nasie, baka ka buu. <sup>6</sup> Yera na nɔɔ nua nge tɔn wɔrun wurenu, ga sɔa nge surun bakaru n̄ kun mε guru gbɔsuku bakanu, ga nεε, su Gusunɔ besen Yinni dam kpurogii siara domi u bandu di. <sup>7</sup> I de su yɛeri kɔa besen nuki yi dora. I de su nɔn beere wɛ domi Yaa kinε kpendun kurɔ kɔaa tunuma, kurɔn tii maa sɔɔru kɔa. <sup>8</sup> Ba dera u yaa kpiki beεreginu sebua ni nu dεere wasa wasa. Yaa beεregii ni, nu sɔawa naane dokeobun kookoo geesu.

<sup>9</sup> Yera gɔrado wi, u man sɔɔwa u nεε, a yeni yoruo, doo nɔɔrugiba be ba dim soka Yaa kinε kpendun kurɔ kɔaa yerɔ.

U maa man sɔɔwa u nεε, gari yi, Gusunɔn gari geen tii tiwa.

<sup>10</sup> Yera na yiira win naasɔ n ka nɔn sɔ, adama u nεε, n ku ko mε, u sɔawa nen sɔm kowosi ka maa nen berusebu kpurogii be ba Yesun gem seeda di, n Gusunɔ sɔawɔ.

Domi seeda ye ba Yesu diiya, yeya ya sɔa Gusunɔn sɔmɔbun garin nuuru.

*Maasɔ dum kaagii*

<sup>11</sup> Na maa wa Gusunɔ wɔlla wukiarɔ ma dum kaa gaa kurama. Wi u ye sɔni win yisira Gemgii ka Bɔrɔkɔni. Gem sɔɔra u ra siri, meya u ra maa ka tabu ko. <sup>12</sup> Win nɔni sɔawa nge dɔɔ yara, ma u sina furɔ dabinu doke win wirɔ. Ba yisuru garu yorua win sirirɔ te goo kun yɛ ma n kun mɔ wi turo. <sup>13</sup> U yaberu sebua te ba wasa yem sɔɔ. Win yisira Gusunɔn gari. <sup>14</sup> Wɔllun tabu kowobu ba nɔn swi ba dum kaaba sɔni, ma ba yabe kpiki beεreginu sebua ni nu dεere wasa wasa. <sup>15</sup> Win nɔn di takobi nɔɔ doragia yara ye u koo ka tem dabinun tɔmbu tabu di. U koo bu kɔara ka sii bokuru kɔa u dɔa binun nim gama mε mu sɔa Gusunɔ Yinni dam kpurogiin mɔru baka. <sup>16</sup> Win yaberɔ ka win taarɔ yisi teniwa ta yorua, sina boko ka yinnibun Yinni.

<sup>17</sup> Na maa wɔllun gɔrado goo wa u yɔ sɔɔ sɔɔ. Ma u gunɔsu kpuro nɔɔguru sue si su yɔɔwa sere sere wɔllɔ u nεε, i mennama Gusunɔn dim soku yerɔ. <sup>18</sup> I na kɔa i sinambu ka tabu sinambun yaa di ka tabu kowo dangibugia, ka dumi ka yin maasɔbugia ka sere tɔmbu kpuron yaa, yobu ka tii mɔwɔbu, baka ka buu.

<sup>19</sup> Yera na gbeeku yaa ye wa ka handunian sinambu ka ben tabu kowobu. Be kpuro ba mennɔ bu ka wi u duma sɔni mi tabu ko ka win tabu kowobu. <sup>20</sup> Ba gbeeku yaa ye mwa ka sɔmɔ weesugii wi sannu, wi u raa sɔm maamaakiginu kua gbeeku yaa yen nɔni biru. Win sɔm maamaakiginun sɔna u bu nɔni wɔ̄kua be ba raa gbeeku yaa yen yireru mɔ, ma ba yen weenasia sɔwa. Ba gbeeku yaa ye ka sɔmɔ weesugii wi kpɛε wasi wasiru dɔɔ bweru sɔɔ, wi u mwaaramɔ ka sɔɔ bisu. <sup>21</sup> Ba ben tabu kowobu go ka takobi ye ya yara saa maasɔ win nɔn di. Ma gunɔsu kpuro su ben yaa di su deba.

## 20

*Wɔ̄ɔ nɔrɔbu*

<sup>1</sup> Yen biru na kɔam wɔllun gɔrado goo wa u saram wee wɔllun di, u wɔru bɔkɔ nɔru sariruguu gen kɔkɔrɔ neni ka yɔni beke. <sup>2</sup> U yaa binti binti te sere ye ya sɔa gasɔn waa ye ba mɔ Yibirisi ka Setam, ma u ye bɔkua ka yɔni yi, sere wɔ̄ɔ nɔrɔbu (1.000). <sup>3</sup> Ma gɔrado wi, u ye bɔrie wɔru bɔkɔ ge sɔɔ, u berisi ma



u yīreru doke kpa yu ku maa ka bwesenu kpuro nōni wōke sere wō nōrōbu yu ka kpe. Yen biruwa ba koo ye kenia bu ye kusia saa fiiko.

<sup>4</sup> Na maa sina kitanu wa. Be ba sō nin wōllō ba bu yōllaa kua bu ka siribu ko. Na maa tōmbun hundeba wa be ba wiru bura Gusunōn gari ka Yesun seedan sō, ka be ba n gbeeku yaa ye sāwa n kun mē yen weenasia, ba n maa wure ba n yen yīreru mō ben sirinō n kun mē ben nōmaa. Ba seewa gōrin di ma ba bandu di ka Kirisi sannu wō nōrōbu. <sup>5</sup> Yeniwa ya sāa gōribun see gbiikibu. N deema, gōri be ba tie ba n seewe gōrin di sere wō nōrōbu ye, yu ka yibu. <sup>6</sup> Doo nōrugiba be ba bōnu mō see gbiikibu sō. Ba sāa be ba wuna nenem Gusunōn sō. Gō yiruse kun maa yiiko mō be sō, domi ba ko ba n sāawa Gusunō ka Kirisin yāku kowobu, ba ko n ka nūn bandu dii wō nōrōbu.

#### *Ba Setam tabu di*

<sup>7</sup> Wō nōrōbu yā n yiba ba koo Setam yōsu yen pirisōm di, <sup>8</sup> ya koo yari yu da yu handunian bwesenu kpuro nōni wōke ni ba mō Magōgu ka nin wirugii Gōgu, kpa yu nu mēna bu ka tabu ko. Ba koo dabia nge nim wōkun goorun yani sēeri. <sup>9</sup> Be wee ba wee ba tērie, tem kpuro sō ma ba naane dokeobun sansani sikerena ka wuu ge Gusunō u kī. Adama u dera dō u sarama wōllun di, ma be kpuro ba dō mwaara. <sup>10</sup> Yera ba Setam ye ya raa tōmbu nōni wōkua kpēε dō bwerō wi u mwaaramō ka sō bisu, mī sō ba raa gbeeku yaa ye ka sōmō weesugii wi kpēε. Miya ba koo nōni swāa bakaru wa wōkuru ka sō sō sere ka baadomma.

#### *Siri dāakibu*

<sup>11</sup> Yera na maa sina kita kpiki bakaru wa ka wi u sō ten wōllō. Ma tem ka wōlla duka doona win wuswaan di, yen gaa kun maa waarō. <sup>12</sup> Yen biru na gōribu wa, baka ka buu, ba yō sina kita ten wuswaa. Ma ba tirenu wukia ka maa tireru garu te ba mō wāarun tireru. Ba gōribu siri nge mē ben kookoosu nē si ba yorusi tire ni sō. <sup>13</sup> Sanam mēya nim wōku ga ka gen gōribu na, ma gō ka gōribun wāa yera maa ka begibu na be ba raa neni. Ma ba be kpuro siri nge mē ben baawuren kookoosu nē. <sup>14</sup> Yera ba gō ka gōribun wāa yee te sua ba

kpēε dō bwee te sō. N deema, dō bwee tera ta sāa gō yiruse. <sup>15</sup> Baawure win yīriru ba n yorua wāarun tire te sō, ba nūn sua ba kpēε dō bwee te sō.

## 21

### *Wōn kpaaru ka tem kpaam*

<sup>1</sup> Yen biruwa na wōn kpaaru ka tem kpaam wa. Wōn gururu ka tem gurum baa doona, nim wōku ga n maa wāa. <sup>2</sup> Ma na wuu dēerō wa, ge ga sāa Yerusalemu kpa, ga saram wee Gusunō wōllun di, ga sōru sāa nge kurō kpa wi u buraru sāa u win durō mara. <sup>3</sup> Na maa nōgiri nua sina kitarun di ta nēε, wee tē, Gusunōn wāa yera wāa tōmbun suunu sō, u ko n wāa ka be, ba koo maa ko wigibu. Gusunōn tii u ko n wāa ben suunu sō. <sup>4</sup> U koo bu ben nōni yīresu kpuro woka. Gō kun ko n maa wāa ka win nuku sankiranu ka swī ka wuriribu domi gasōn gāanu nu doona kpuro.

<sup>5</sup> Sanam mēya wi u sō sina kitarō u nēε, wee na gāanu kpuro kua kpaanu.

U maa man sōwa u nēε, n yeni yoruo domi win gari, gari geeya, yi maa sāa naanēgii.

<sup>6</sup> Ma u man sōwa u nēε, ye kpuro ya kpa, wiya gāanu kpuron tore ka nin wii gowo wiya maa gbiikoo ka dāako. Baawure wi nim nōru ga mō u koo nūn nim kē nim wāarugim bwian di n kun ka kōsiaru.

<sup>7</sup> Baawure wi u tabu di, win tubi wee, u ko n sāa win Yinni kpa wi, u maa ko win bii. <sup>8</sup> Adama bēruobu ka naane doke sarirugibu ka kom kōsumgibu ka tōn gowobu ka sakara kowobu ka dobo dobogibu ka būu sōbu ka wee kowobu kpuro, ba koo ben bōnu wa dō bwerō wi u mwaamō ka sō bisu. Yera ya sāa gō yiruse.

### *Yerusalemu kpa*

<sup>9</sup> Yera gōradoba nōba yiru be ba raa yorukunu nōba yiru neni nī sō gbee swāanu nōba yiru wāa, ben turo u na u man sōwa u nēε, n na, u koo man kurō kpa sōsi wi u sāa Yāa kinē kpem ten kurō.

<sup>10</sup> Sanam mēya gōrado wi, u nen bwēra sua kāsī kāsikum u ka da guu bakaru garun wōllō. U man Yerusalemu wuu dēerō ge sōsi ga saram wee Gusunō wōllun di, <sup>11</sup> ga ballimō Gusunōn yiikon giriman sō nge

kpee sōo tiro gobi bekeguu ge ba mē yasipu, ge ga dēere nge diki kpika. <sup>12</sup> Ma gbāra bakara gu sikerene te ta kōnnosu wākura yiru mō, ma wōllun gōradoba wākura yiru ba kōnnō si kōsu. Kōnnō si sōōra Isirelin bibun bwesenu wākura yirun yīsa yorua. <sup>13</sup> Gbāra ten goonu nne nne ye, kōnnosu ita itawa nu mō. Kōnnosu ita wāa sōo duu yeru gia, ita maa wāa sōo yari yeru gia, ma ita ita wāa yēsa ka yēsa. <sup>14</sup> Ba wuu gen gbāraru swīwa kpenu wākura yirun wōllō, nin wōllō ba Yāa kinē kpendun gōrobu wākura yirun yīsa yorua.

<sup>15</sup> Wōllun gōrado wi u ka man gari kua u yīrutia wuragia neni u ka wuu ge yīre ka gen kōnnosu ka gen gbāraru. <sup>16</sup> Wuu gen goonu kpuro nu nēwa, gen yasum ka gen dēebu tia. Gōrado wi, u gu yīra ka win yīrutia. Wee, gen dēebu kua kilo nōrōbun suba yiru ka goobu (2.200). Mēya maa gen yasum ka gen gurum. <sup>17</sup> Gōrado wi, u maa gbāra te yīra ma ta kua gōm soonu wunaa weeru ka nne. U yīrumō ka win yīrutia yēn bweseru tōmba maa mō. <sup>18</sup> Ba wuu gen gbāraru kuawa ka kpee gobiginu ni nu nōni bwese bweseka mō ma ba wuu gen tii kua ka wuran tii tii ye ya dēere nge diki. <sup>19</sup> Ba wuu gen gbāraru kpeekpeeku buraru kua ka kpee gobiginu. Kpee nin gbiikira ni nu nōni swāaru mō, nin yiruseru ni nu nōni boogu mō, itaseru ni nu nōni bwese bweseka gēe mō, nneseru ni nu nōni wuru beku mō. <sup>20</sup> Nōobuseru ni nu nōni berō wuru mō, nōoba tiaseru ni nu nōni swāaru mō, nōoba yiruseru ni nu nōni wuru beku mō, nōoba itaseru ni nu nōni berō wuru mō, nōoba nneseru ni nu nōni dōm buuru mō, wākuruseru ni nu nōni wuru beku ka dōm buuru mō, wākura tiaseru ni nu nōni dōm buuru ka swāaru mō, wākura yiruseru ni nu nōni gaadura mō. <sup>21</sup> Ma ba gamboba wākura yiru kua ka kpee kpiki gobi bekeginu wākura yiru. Ba gambo baayere kua ka kpee kpiki nin teeru. Ma ba wuu gen swaa kua ka wuran tii tii ye ya sāa nge diki kpika.

<sup>22</sup> Na n sāa yeru wa wuu ge sōo yēn sō Gusunō Yinni dam kpurogiin tii ka maa Yāa kinē kpem te, ba sāa gen sāa yeru. <sup>23</sup> Wuu ge, ga n maa sōo n kun mē surun bukata mō ga n ka yam dēere, yēn sō Gusunōn yikon

girima ballimō ge sōo, ma Yāa kinē kpem te, ta sāa gen fitila. <sup>24</sup> Tem kpuron tōmbu ba koo sī gen yam bururam sōo, kpa tem girum sinambu bu ka ben yiiko ye ba raa mō na ge sōo. <sup>25</sup> Wuu gen kōnnosu su ko su n keniarewa saa baayere, domi wōkura kun maa koorō mi. <sup>26</sup> Ba koo ka tem kpuron yiiko ka mēn bēere na wuu ge sōo. <sup>27</sup> Adama gāa kōsunu kun duō wuu ge sōo pai, mēya maa tōnu wi u kom kōsum ka weesu mō. Be ba koo du mi, beya bēn yīsa ba yorua Yāa kinē kpem ten tireru sōo te ta sāa wāarun tireru.

## 22

<sup>1</sup> Gōrado wi, u man nim wāarugim daaru sōosi te ta ballimō nge diki kpika, te ta kokumō Gusunō ka Yāa kinē kpem ten sina kitarun di. <sup>2</sup> Ma ta kokusimō wuu gen swaan suunu sōo. Dāa wāaruginu yō daa ten goo gooka ni nu ra ma nōn wākura yiru wōo tia sōo, nōn teeru suru baawure. Dāa nin wurusa ba ra ka tim ko bu ka tem kpuron tōmbu bekia. <sup>3</sup> Bōri gēe kun ko n maa wāa wuu ge sōo.

Gusunō ka Yāa kinē kpem ten sina turara ta ko n wāa mi, kpa win sōm kowobu bu nūn sā. <sup>4</sup> Ba koo win wuswaa wa kpa win yīsiru ta n yorua ben sirinō. <sup>5</sup> Wōkura kun ko n maa wāa mi. Ba n ko ba n fitilan yam bururam bukata mō n kun mē sōogim, domi Yinni Gusunōwa u ko n sāa ben yam bururam. Ba koo maa bandu di sere ka baadommao.

### *Yesun wuramaru*

<sup>6</sup> Yera gōrado wi, u man sōowa u nēe, gari yini gari geen tiywa, yi maa naane mō. Gusunō wi u win sōmōbu kpare, u win gōrado gōrima win sōm kowobun mi u ka bu sōosi ye ya koo ko n n sosi fiiko.

<sup>7</sup> Yesu nēe, wee u sisi u n tēemō. Doo nōarugiiwa wi u tire tenin gari mēm nōowa.

<sup>8</sup> Nē Yohanu na yabu yeni nua, na maa ye wa. Ye na ye nua na ye wa na kpa, na kpuna wōllun gōrado win wuswaa wi u man ye kpuro sōosi, n ka nūn sā. <sup>9</sup> Adama u man sōowa u nēe, n ku ko mē, u sāawa nēn sōm kowosi ka nēn beruse Gusunōn sōmōbugii, ka sere be kpurogii be ba tire tenin gari mēm nōowa. N Gusunō sāawō.

<sup>10</sup> Yera u maa nēe, n ku tire tenin gari bere domi saa ya turuku kua yi ka koorā. <sup>11</sup> Wi u

kōsa m̀ u n win kōsa m̀ u n b̀. Wi u daa disinugia m̀, u n win daa disinugia m̀ u n b̀. Wi u maa gea m̀ u n win gea m̀ u n b̀. Wi u maa s̄a t̄n d̄ero u de Gusun̄ u n maa n̄n d̄erasiam̄.

<sup>12</sup> Yesu n̄e, wee, u sisi u ñ t̄em̄. U koo ka are na u baawure k̄sia nge m̄e win s̄ambura n̄e. <sup>13</sup> Wiya u s̄a gbiikoo ka biruko, wiya ḡaanu kpuron tore ka nin wii gowo.

<sup>14</sup> Doo n̄rugiba be ba ben ȳanu tea wasa wasa, ba n ka b̄nu m̄ d̄a w̄arugirun binu s̄ō kpa bu du wuu ge s̄ō, saa gen k̄nn̄n di. <sup>15</sup> Adama kom k̄sum kowoba kun dū wuu ge s̄ō, ka dobo dobo kowobu ka sakara kowobu ka t̄n gowobu ka b̄u s̄ābu ka baawure wi u weesu k̄i u m̀.

<sup>16</sup> Wi, Yesu u b̄e win ḡrado ḡria u ka b̄e gari yini s̄ win yigbenun s̄. Wiya Dafidin sikadobu wi u s̄a nge kp̄i kpaaru win ȳenū. U s̄awa yam s̄arerun kpera ye ya ballim̄.

<sup>17</sup> Hunde D̄ero ka maa kur̄ kpāo ba gerum̄, u na.

Baawure wi u gari yi n̄om̄ u de u maa n̄e, u na.

Wi nim n̄ru ga m̀ u na. Wi u maa nim w̄arugim k̄i, u m̄o n kun ka k̄siaru.

### *Garin wii goberu*

<sup>18</sup> N̄e Yohanu na baawure s̄om̄, wi u tire tenin gari n̄om̄, goo ù n gari ḡe sosi yi ba yorua mini s̄ō, Gusun̄ u koo ȳron t̄ya sosi ka gbee sw̄a ni ba yorua tire teni s̄ō.

<sup>19</sup> M̄ya maa wi u gari ḡe kawa tire tenin garin di Gusun̄ u koo ȳro b̄nu bira d̄a w̄arugirun binu s̄ō, ka maa wuu d̄ero ge s̄ō, ge ba tubusia tire teni s̄ō.

<sup>20</sup> Wi u gari yini kpuro gerua u yi sirewa u n̄e, m̄ya, u sisi u ñ t̄em̄.

Ami, a na Yinni Yesu.

<sup>21</sup> Yinni Yesun durom mu n ka wigibu kpuro w̄a. Ami.